DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SAĞ POPÜLİZMİN YÜKSELİŞİ VE GÜNCEL TARTIŞMALAR

Editörler
Rasim Berker Bank - Ertuğrul Meşe

nobel bilimsel

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SAĞ POPÜLİZMİN YÜKSELİŞİ VE GÜNCEL TARTIŞMALAR

Editörler: Rasim Berker Bank - Ertuğrul Meşe

Yayın No.: 1682
ISBN: 78-625-398-671-1
E-ISBN: 978-625-398-672-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Bank, Rasim Berker., Meşe, Ertuğrul.
Dünyada ve Türkiye'de Sağ Popülizmin Yükselişi ve Güncel Tartışmalar / Editörler: Rasim Berker Bank - Ertuğrul Meşe
1. Basım, XII + 280 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 78-625-398-671-1
E-ISBN: 978-625-398-672-8
1. Sağ Popülizm 2. Aşırı Sağ 3. Ekolojik Hareketler

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

SUNUŞ ..... **ix**

FAŞİZMDEN SAĞ POPÜLİZME OTORİTER YÖNETİMLERİN YÜKSELİŞİ **1**
Rasim Berker Bank

Giriş 1
Faşizmin Tarihsel Arka Planı 3
Egemen Sınıfların Hegemonya Arayışı 8
Blok Dışındaki Bağımlı Sınıflar 10
Antikapitalist Söylem ve Küçük Burjuva Desteği 10
Devletin Biyolojik İşlevi 14
Sosyal Darwinizm, Irkçılık ve Savaş 15
Devlet Aygıtlarının Toplumsal İşlevi 19
Sağ Popülizmin Yükselişi 22
Popülizmin Sınıf Karakteri 23
Siyasal Strateji Olarak Popülizm 29
Karşı Devrim ve Temsil Siyaseti 34
Sonuç 37
Kaynakça 39

TOPLULUKÇU BİR BÜTÜNLEŞME ÖZLEMİ OLARAK POPÜLİZM VE GÜNDELİK HAYATTAKİ KÖKLERİ **43**
Mertcan Öztürk

Toplulukçu Bir Bütünleşme Özlemi Olarak Popülizm 44
Tahakküm ile Belirsizlik Arasında Gündelik Hayat Deneyimleri 56
Sonuç 66
Kaynakça 67

POPÜLİZM VE YEŞİL POLİTİK DÜŞÜNCE:
Temsil, Söylem ve Ekolojik Kaygıların Yönetimi **71**
Ayşe Özcan Buckley

Giriş 71
Tarihsel ve Modern Bağlamda Popülizm 73

Yeşil Politik Düşünce 76
Yeşil Popülizm 82
Metodolojik Yaklaşım 83
Yeşil Popülizm: Temsil, Söylem ve Ekolojik Kaygılar 86
Sonuç 94
Kaynakça 97

TÜRKİYE'DE İSLAMCI SAĞ POPÜLİZMİN KAYNAKLARI VE CUMHURİYET'E BAKIŞ 101
Ertuğrul Meşe

Giriş 101
Sağ Popülizm 102
İslamcı Sağ Popülizmi Konumlandırmak 104
İslamcı Popülizmin Kaynakları: Fetişler ve Korku Nesneleri 108
İslamcı Popülizminin Fetişleri 108
Din/Millet 109
Devlet/Vatan 111
Aile/Kadın/Namus 113
Korku Nesneleri: Komünizm, Antisemitizm ve Bulanık Türkler 114
Komünizm 114
Antisemitizm/Yahudilik/Masonluk/Dönmelik ve Bulanık Türkler 116
Cumhuriyet'e Bakışı Belirleyen İslamcı Popülist Hafıza 117
Sonuç 120
Kaynakça 121

1950'LER TÜRKİYE'SİNDE DİNSEL POPÜLİZMİN İZİNİ SÜRMEK:
Kore Savaşı Esnasında Dinsel Popülizm 125
Barış Celep

Giriş 125
Türkiye'nin Kore Savaşı'na Katılması ve Yükselen Tepkiler 127
Kore Savaşı ve Dinsel Popülizme Yöneliş 128
Cihat Olarak Sunulan Bir Savaş 129
Dinsel Popülizm ve Kullanıma Sokulan Şehitlik Kavramı 133
Kore Savaşı'nda Dinî Ritüel, Sembol ve Söylemler 142
Kore Savaşı'ndaki Dinsel Popülizm Çerçevesinde Ötekileştirilen Başka Bir Grup: Kemalistler 146
Sonuç 149
Kaynakça 150

İSTANBUL SÖZLEŞMESİ'NİN KALDIRILMASI ÖRNEĞİNDE TÜRKİYE'DE KADIN HAKLARI KARŞITLIĞI 155
İlknur Meşe

Dindar Muhafazakâr Eril Söylem 156
"Operasyonun Kod Adı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" 156
KADEM'in Söylemi 161
İstanbul Sözleşmesi'nin Kaldırılmasının Ardından! 164
Topyekûn Bir İslami Hayat Tahayyülü 166
Sonuç 170
Kaynakça 171

TÜRKİYE'DE YÜKSEKÖĞRETİM SİSTEMİNDE POPÜLİST UYGULAMALAR 173
İlknur Meşe

Yerel Esnafın Velinimeti Olarak Üniversiteler 177
Eğitimin Uzağına Düşmek: Yoksulluk ve Toplumsal Cinsiyetin "Uzaktaki" Hâlleri 180
Eğitimde "Yüz Yüze" Olmanın Önemi 181
Sınıfsal Eşitsizlikler 182
Eğitimin Ev'e Sığmayışı: Ev'in Kalabalığı, Yorgunluğu, Huzursuzlukları, Anlayışsızlığı ve Şiddeti 183
Sonuç 186
Kaynakça 188

İDEOLOJİ, POPÜLİZM VE MEDYA ÜÇGENİNDE POPÜLİST MÜCADELE 191
Barış Yetkin - Duygu Küçüköz Aydemir

Giriş 191
Olgu Olarak Popülizm Tartışması 192
Yeni Keşfedilen Medya Popülizminin Tanımlanması 195
Yeni Sağ ve Yeni Muhafazakârlık Çerçevesinin Oluşturulması 198
Araştırma Yönteminin ve Örnekleminin Belirlenmesi 201
Bulgular: Haber Başlıklarında ve Haber Girişlerinde Popülist Unsurlar 204
Bulgular: Fotoğraflarda Popülist Unsurlar 208
Bulgular: Manşetlerin Sözdizimlerinde ve Sözcük Seçiminde Popülist Unsurlar 213
Sonuç 216
Kaynakça 217

SAĞ POPÜLİZMDE SÖYLEMİN ROLÜ: SİYASİ KUTUPLAŞMA 221
Emre Burak Demirer

Giriş 221
Rıza: Söylemi Anlamak 223
Hegemonya: Milliyetçi Sağ Popülizmin Yükselişi 227
Milliyetçilik Düşüncesi 227
Neoliberalizmin Paradoksu 229
İdeoloji: Söylem Mekanizmaları 232
Siyasi Tarz ve Söylemsel Bir Strateji Olarak Popülizm 233
Milliyetçilik ve Kolektif Kimliğin İnşası 234
Kriz ve Restorasyon Anlatıları 235
Politik/Sivil Toplum: Siyasi Kutuplaşma 237
"Cumhur" İttifakı 238
Pasif Devrim: Hıncın İçselleştirilmesi 239
Tarihsellik: Neoliberalizmi Meshetme Yöntemi Olarak Söylem 242
Manevra/Cephe Savaşı: Popülist Söylemi Parçalamak 245
Sonuç 247
Kaynakça 249

SLOVAKYA'DA POPÜLİZMİN VE POPÜLİST RADİKAL SAĞIN GELİŞİMİ, SEBEPLERİ VE SONUÇLARI 251
Atilla Gökhun Dayıoğlu

Giriş 251
Çekoslovakya Dönemi 252
Slovakya ve Slovak Popülizmi 257
Mečiar-HZDS ve Popülizm 261
SNS ve Popülizm 265
L'SNS ve Popülizm 268
Sonuç 271
Kaynakça 273

ÖZ GEÇMİŞLER 277

FAŞİZMDEN SAĞ POPÜLİZME OTORİTER YÖNETİMLERİN YÜKSELİŞİ

Rasim Berker Bank

İnsan kalmanın tek yolu insanlık
dışı bu sisteme karşı savaşmaktır.
Karl Marx

Giriş

Faşizm, Aydınlanma felsefesinden esinlenen ve Fransız Devrimi'ne siyasal olarak devredilen XIX. yüzyıl liberal düşüncesine *a priori* olarak bütünüyle karşıdır. Faşizm; ilerlemecilik, rasyonalizm, hümanizm, evrenselcilik, dünyevilik, bireyselcilik şeklindeki Aydınlanma devriminin temsil ettiği değerlere karşı bir tepki olarak gelişir. Bu çerçevede. I. Kant, R. Descartes, J. J. Rousseau'nun akılcı düşüncesi ve sürekli gelişme umudunun yaratıcısı *pozitivizmi* temelden reddeder. Faşizm, tarihsicilik (*historicisim*) düşüncesiyle çok daha etkin bir nitelik kazanır.[1] Tarihsici düşünce, Aydınlanma felsefesinin insanı kendi başına bir değer olarak ele alıp insan doğasına, evrensel insana, evrensel akla yaptığı vurguyu reddedip organizmacı bir toplum anlayışını öne çıkarır.[2] Böylece, Aydınlanma devrimiyle birlikte kendi başına bir değer olarak tanımlanan bireye, tarihsici anlayışla birlikte yerini yüzyıllar içinde belli bir coğrafi alanda oluşmuş ve kendini ötekinden farklı bir şekilde tanımlanmasına imkân veren bir dizi norm ve değerlerin kolektif bilinç olarak en yüksek düzeyde örgütlenmiş hâli olan ulus içinde yeniden ifade edilerek bir kimlik kazandırmaya çalışılır. Zamanla ulus kavramı "biyoloji", "kan", "ırk" temaları üzerinden yeniden tanımlanıp işlevsel hâle getirildiği ölçüde faşist ideolojinin önemli bir bileşeni hâline gelecektir.

---

1 György Lukács, *Aklın Yıkımı.* Çev. A.T. Kapkın, İstanbul, Payel Yayınları, 2006, s. 9-23.
2 Birsen Örs, "Faşizm Modernitenin Karanlık Yüzü", *Modern Siyasal İdeolojiler*, Der. B. Örs, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s. 490.

Kaynakça

Arendt, H. (2009). *Tatolitarizmin Kaynakları 1 Antisemitizm*, Çev. B. Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları.

Adorno, T. W. (2019). *Yeni Sağ Radikalizmin Veçheleri ve Geçmişin İlenmesi Ne demektir?*, Çev. Ş. Öztürk, T. Onur, İstanbul: Metis Yayınları.

Arditi, B. (2010). *Liberalizmin Kıyılarında Siyaset, Farklılık, Popülizm, Devrim, Ajitasyon*, Çev. E. Ayhan, İstanbul: Metis Yayınları.

Althusser, L. (2002). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, Çev. Y. Alp, İstanbul: İletişim Yayınları.

Breuer, S. (2010). *Milliyetçilikler ve Faşizmler, Fransa, İtalya ve Almanya Örnekler*. Çev. Çiğdem Canan Dikamn, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bourderon, R. (1989). *Faşizm, İdeoloji ve Uygulamalar, Faşizmin, Nazizm, Falanjizmin) Karşılaştırmalı Çömüleme Denemesi*, Çev. K. Somer, Ankara: Onur Yayınları.

Behrendt, H. (2022). *Alman Faşizmin Perde Akası, Milliyetçi Sosyalizm*, Çev. D. Dilhan, Ankara: Dorlion Yayınları.

Barly, C. A. (2022). *Modern Dünyanın Yeniden İnşası.* C.2, Çev. E. Buğlalılar, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Cassirer, E. (1984). Devlet Efsanesi. (çev. Necla Arat). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Dimitrov, G. (1978). *Faşizme Karşı Birleşik Cephe*, Çev. S. Cılızoğlu ve A. Özer, İstanbul: Ekim Yayınları.

Eco, U. (2016). "Ur Faşizm ya da Sonsuz Faşizm. Faşizm Irkçılık Ayrımcılık Yazıları". (Der.), S. Özbudun, T. Demirer, Çev. A. Demirel, İstanbul: Ütopya Yayınları.

El-Asvani, A. (2020). *Diktatörlük Sendromu*, Çev. Barış Özkul, İstanbul: İletişim Yayınları.

Eagleton, T. (2015). *İdeoloji*, Çev. Muttalip Özcan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Finchelstein, F. (2019). *Faşizminden Popülizme*, (çev. Ali Karatay). İstanbul: İletişim Yayınları.

Finchelstein, F. (2021). Faşist Yalanların Kısa Tarihi. Çev. Zeynep Şarlak, İstanbul: İletişim Yayınları.

Friedlander, S. (2016). *Nazi Almanya'sı ve Yahudiler, Zulüm Yılları: 1933-1939. C.1.* Çev. Ali Selman, İstanbul: İletişim Yayınları.

Fraenkel, E. (2020*). İki Devlet, Diktatörlük Teorisine Katkı*, Çev. Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları.

Güler, B. .A. (2016). *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi, Yapısal Uyarlama Politikaları, 1980-1995.* Ankara: İmge Yayınevi.

Guerin, D. (2014). *Faşizm ve Büyük Sermaye*, Çev. Bülent Tanör, İstanbul: Habitus Yayınları.

Griffin, R. (2014). *Faşizmin Doğası*, Çev. Ali Selman, İstanbul: İletişim Yayınları.

Gentile, E. (2021). *Faşist Nedir?,* Çev. Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları.

Hermanson, P., Lawrence, D., Mulhall, J., Murdoch, S. (2023). *Uluslararası Alternatif Sağ 21. Yüzyılın Faşizmi mi*?, Çev. Ertuğrul Genç, İstanbul: İletişim Yayınları.

Iordachi, C. (2015). "Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları: Giriş". *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları*, Ed. Constantin Iordachi, Çev. Ismail Ilgar, İstanbul: İletişim Yanları.

Idris, C. M. (2023). *Anavatanda Nefret, Yeni Küresel Aşırı Sağ*, Çev. B. Hıroğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Köves, M. ve S. Mazumdar (2015). *Faşizm Üzerine Önlenilebilir Yükseliş.* Çev. Ezgi Kaya, İstanbul: Yordam Yayınları.

Kean, J. (2020). *Yeni Despotizm*, Çev. İsmail Ferhat Çekem, İstanbul: İletişim Yayınları.

Keat, R. ve John Urry (1994). Bilim *Olarak Sosyal Teori,* Çev. Nilgün Çelebi, Ankara: İmge Yayınları.

Kerhaw, I. (2020). *Nazi Diktatörlüğü, Yorum Sorunları ve Perspektifleri*, Çev. K. Ulusoy, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Lenin, V. İ. (1992). *Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, Çev. Cemal Süreyya, Ankara: Sol Yayınları.

Lukács, G. (2006). *Aklın Yıkımı.* C.1, Çev. A.T. Kapkın, İstanbul: Payel Yayınları.

Laclau, E. (1998). *İdeoloji ve Politika*, Çev. H. Sarıca, İstanbul: İletişim Yayınları.

Müller, J. W. (2018). *Popülizm Nedir*, Çev. Onur Yıldız, İstanbul: İletişim Yayınları.

Mudde, C. ve C. R. Kltwasser (2019). *Popülizm, Kısa Bir Giriş.* Çev. S. E. Türközü, Ankara: Nika Yayınları.

Mouffe, C. (2019). *Sol Popülizm*, Çev. A. Yanık, İstanbul: İletişim Yayınları.

Macciocchi, M. A. (2016). *Faşizm Analizi,* Çev. Cemal Süreyya, İstanbul: İnkılap Yayınları.

Marquez, X. (2019). *Demokrasi Dışı Siyaset, Otoriterlik, Diktatörlük, Demokratikleşme*, Çev. İ. Çeker, İstanbul: İletişim Yayınları.

Moffitt, B. (2020). *Popülizmin Küresel Yükselişi, Performas, Siyasi Uslup ve Temsil*, Çev. O. Özgür, İstanbul: İletişim Yayınları.

Mann, M. (2017). *İktidarın Tarihi, Küresel İmparatorluklar ve Devrim 1890-1945.* C.3, Çev. A. R. Güngen, Ö. Balkılıç, Ankara: Phoenix Yayınları.

Mann, M. (2015). *Faşistler,* Çev. Ulaş Bayraktar, İstanbul: İletişim Yayınları.

Mann, M. (2012). *Demokrasinin Karanlık Yüzü, Etnik Temizliği Açıklamak*, Çev. Bülent O. Doğan, İstanbul: İthaki Yayınları.

Mudde, C. (2022). *Günümüzde Aşırı Sağ*, Çev. S. Erdem Türközü, Ankara: Nika Yayınevi.

Morris, D. G. (2021). "Ayrımcılık, İtibarsızlaştırma, Meydan Okuma", *Nazi Almanyası'nda Hukuk, İdeoloji*

Fırsatçılık Adaletin Saptırılması. (Der.), Alen E. Steinweis ve Robert D. Rachlim, Çev. Kıvılcım Tutanlı), İstanbul: Zoe Yayınları.

Michel, H. (1990). *Faşizmler*, Çev. Füsun Üstel, İstanbul: İletişim Yayınları.

Moore, B. (2012). *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri, Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü*, Çev. Şirin Tekeli ve Alâeddin Şenel, Ankara: İmge Yayınları.

Neoclouses, M. (2014). *Faşizm*, Çev. Doğan Barış Kılıç, İstanbul: Notebene Yayınları.

Neoclouses, M. (2015). *Canavar ve Ölü, BurkeMarx Faşizm*, Çev. Ahmet Bekmen, İstanbul:H2O Yayınları.

Nolte, E. (1980). *Faşist Hareketler*, Çev. Halim İnal, İstanbul: Hürriyet Yayınları.

Örs, B. (2006). Faşizm Modernitenin Karanlık Yüzü. (Ed.), B. Örs, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal* İstanbul: İletişim Yayınları.

Paxton, R (2014). *Faşizmin Anatomisi*, Çev. Hakan Atay, H. Demir Atay, İstanbul: İletişim Yayınları.

Passmore, K. (2014). *Faşizm*, (çev. Sinem Gül). İstanbul: Dost Yayınları.

Poulantzas, N. (2016). *Faşizm ve Diktatörlükler*, Çev. Ahmet İnsel, İstanbul: İletişim Yayınları.

Renton, D. *Faşizm Tarihi ve Teorisi*, Çev. M. K. Harzem, İstanbul: Nora Yayınları.

Stanley, J. (2023). *Faşizm Nasıl İşler?,* Çev. Ertuğrul Uzun, İstanbul: Fol Yayınları.

Standing, G. (2022). *Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf*, Çev. E. Bulut, İstanbul: İletişim Yayınları.

Sobolev, A. (1979). *Üçüncü Enternasyonal'in Kısa Tarihi*, Çev. N. Okman, İstanbul: Bilim Yayınları.

Schieder, W. (2022). *İtalyan Faşizmi 1919-1945*, Çev. A. Kurnaz, İstanbul: Runik Yayınları.

Slater, P. (1998). *Frankfurt Okulu*, Çev. Ahmet Özden, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Sternhell, Z.,Sznajder, M. ve Asheri (2012). *Faşist İdeolojini Doğuşu*, Çev. Ş. Çiltaş, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sternhell, Z. (2015)."Faşizm", *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları. (*Der.), Constantin Iordachi, Çev. İsmail Ilgar, İstanbul: İletişim Yayınları.

Şenel, A. (1993). *Irk ve Irkçılık Düşüncesi*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Taggart, P. (2004). *Popülizm*, Çev. Barış Yıldırım, İstanbul: Bilgi Üniversitesi.

Vergin, N. (2022). *Siyaset Sosyolojisi*. İstanbul: Doğan Yayınları.

Wolikov, S. (2016). *Komünist Enternasyonal (1919- 1943) Komintern veya Yıkılan Dünya Partisi Hayali,* Çev. E. Akbulut, İstanbul: Yordam Yayınları.

TOPLULUKÇU BİR BÜTÜNLEŞME ÖZLEMİ OLARAK POPÜLİZM VE GÜNDELİK HAYATTAKİ KÖKLERİ

Mertcan Öztürk

"Bir eşitlik toplumu aynı zamanda ve temel olarak
bir *çatışmalar* toplumudur da."[1]

Sosyal bilimlerin başlıca amacı toplumsal olguları açıklamaktır, zira toplumsal olgular gözlemlenebilir kimi özelliklere sahip olmalarına rağmen kendilerini mümkün kılan gelişmelerin neler olduğunun bilgisini doğrudan bahşetmez.[2] Bununla beraber toplumsal olguları açıklamak tek bir işlem ile bir çırpıda yerine getirilebilecek bir görev olmayıp kendisine başka görevler eklenen bir faaliyettir.[3] Herhangi bir toplumsal olgunun nasıl ortaya çıkmış olabileceğine dair oluşturulacak anlatının çetrefilli bir yol izlemek zorunda olmasının nedeni, toplumsal gerçekliğin katmanlı ve karmaşık yapısı ile ilgilidir.[4] Toplumsal gerçeklik, yapısı itibarıyla katmanlı ve karmaşıktır, zira vuku bulmuş empirik olayların ardında sonuç/etki üretme kapasitesine sahip ilişkiler kadar rastlantılar da mevcuttur.[5] Hedefinde incelediği nesneyi açıklamak olan bir araştırmanın dolayısıyla nesnesine ve toplumsal gerçekliğe ilişkin bu karmaşıklığı yeniden ele alıp düzenlemesi gerekir. Bunun için ilk adım, ilgili nesnenin oluşumundan sorumlu tutulacak ilişkilerin tespit edilmesidir; zira tekrar ifade etmek gerekirse nedensellik bir olayın tek başına bir başka olayı ha-

1 Eugène Enriquez, *Sürüden Devlete: Toplumsal Bağ Üzerine Psikanalitik Deneme*, çev. Nilgün Tutal, Ayrıntı Yayınları, 2004. s. 334.

2 Stephen Kern, *Nedenselliğin Kültürel Tarihi: Bilim, Cinayet Romanları ve Düşünce Sistemleri*, çev. Emine Ayhan, Metis Yayınları, 2008, s. 412; Zygmunt Bauman, *Hermenötik ve Sosyal Bilimler: Anlama'ya Dair Yaklaşımlar*, çev. Hüseyin Oruç, Ayrıntı Yayınları, 2017, 213-216.

3 Jon Elster, *Sosyal Davranışı Açıklamak*, çev. Olcay Sevimli, Macide Ö. Karaduman, Phoenix Yayınları, 2007, s. 19.

4 Pierre Bourdieu, *Devlet Üzerine: College de France Dersleri (1989-1992)*, çev. Aslı Sümer, İletişim Yayınları, 2015, s. 433

5 Paul Veyne, *Tarih Nasıl Yazılır?*, çev. Nihan Özyıldırım, Metis, 2014, s. 200-211.

Ötekilerle paylaşılan gündelik hayatın süregiden akışı içerisinde faillerin birbirlerini nasıl tanıyıp neye maruz bırakacakları belirsizlik ve risk teşkil eder, zira kurumsallaşmış toplumsal hiyerarşilerin yokluğunda kimlik ve değer etkileşim esnasında değiş tokuş edilen ve geri verilen tutumlar aracılığıyla kazanılır veya kaybedilir. Etkileşimde ortaya çıkan değerin iş birliğinden kaçınılması ölçüsünde asimetrik bölüşülmesi, değer ve itibar açısından sahip olunan öz-gerçekliği sarsmakla kalmaz, faillerin içinde bulundukları topluluğu eşit ve denk birer üye olarak deneyimlemeleri önünde ciddi bir engel de teşkil eder. Oluşumu taraflar arasında iş birliği, karşılıklı güven ve ahlaki özsınırlandırma gerektirirken kimlik ve değerin failler açısından üstünlük veya asgari bir haysiyet mücadelesi olarak tecrübe edilmesi, aynı zamanda, ontolojik güvenlik için karşılanması hayati olan kontrol, dâhil olma ve duygulanım etrafında kümelenen antropolojik ihtiyaçların mevcut toplumsal durum içerisinde karşılanamamasına sebep olan mekanizmayı açığa çıkarır.

Tanınma ve benlik değerine ilişkin mücadelenin merkezinde olduğu gündelik hayatın akışkan yapısı, bu mücadelenin failler arasında çatışmaya yol açabilecek etkilere sahip olması itibarıyla, toplumsal ve siyasal bir olgu olarak popülizmi neyin mümkün kıldığı sorusuna cevap teşkil edebilecek özelliklere sahiptir. Popülizme ilişkin toplumsal gerçekliğin karmaşık yapısı çözümlenirken kendisinden yararlanılan esas argüman budur. Bir olgunun anlam kazanması için sonuçların temsilcisi olarak belirtilmesi, oluşuma dair ilişkilerin nasıl işler olduğunun gösterilmesi gerekir. Birçok farklı duruma karşılık gelecek şekilde kullanılan popülizm bu çalışmada idealleştirilmiş bir ortaklaşalık olarak ele alınmış, popülizme bu özelliği kazandırarak onu bir olgu hâline getiren etmenin gündelik hayatın fail dolayımıyla vuku bulan tanınma mücadeleleri olduğu savunulmuştur. Bu, ortak bir toplumsal düzleme duyulan ihtiyacın karşılık geldiği olgu olarak popülizme, gündelik hayatta faillerin etkileşimde bulunurken birbirlerinin kimlik ve öz-gerçekliği üzerinde bıraktığı olumsuz etkilerin yol açtığını ifade etmektir.

Kaynakça

Abts, K. ve Rummens, S. (2007). Populism versus Democracy. *Political Studies*, 55(2), 405-424.

Barr, R.R. (2018). "Populism as a Political Strategy" Carlos De La Torre (Ed.), Routledge Handbook of Global Populism içinde (s. 44-56), London: Routledge.

Bauman, Z. (1996) *Yasa Koyucular ile Yorumcular* (çev. Kemal Atakay). İstanbul: Metis Yayınları.

Bauman, Z. (2014). *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri*, (çev. İsmail Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2016). *Cemaatler: Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı* (çev. Nurdan Soysal). İstanbul: Say Yayınları.

Bauman, Z. (2017). *Hermenötik ve Sosyal Bilimler: Anlama'ya Dair Yaklaşımlar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2021). *Kültür Teorisinde Eskizler* (çev. Akın Emre Pilgir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baykan, T. S. (2017). Halkçılık ve Popülizm: Türkiye Vakası ve Bir Kavramın Kullanımları. *Mülkiye Dergisi*, 41(1), 157-194. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/ mulkiye/issue/37214/429474.

Bergson, H. (2020). *Madde ve Bellek: Beden-Tin İlişkisi Üzerine Deneme* (çev. Işık Ergüden). Ankara: Fol Kitap.

Bhaskar, R. (2008). *A Realist Theory of Science*. London: Routledge,

Bhaskar, R (2011) *Reclaiming Reality: A Critical Introduction to Contemporary Philosophy*. London: Routledge.

Berger, P. L. ve Luckmann, T. (2018). *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi* (çev. Vefa Saygın Öğütle). Ankara: Atıf Yayınları.

Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice* (çev. Richard Nice). Cambridge: Cambridge University Press.

Bourdieu, P. (2014). *Eril Tahakküm* (çev. Bediz Yılmaz). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Bourdieu, P. (2015). *Devlet Üzerine: College de France Dersleri (1989-1992)* (çev. Aslı Sümer, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (2003). *Düşünümsel Bir Antropoloji için Cevaplar* (çev. Nazlı Ökten). İstanbul: İletişim Yayınları.

Canovan, M. (1999). Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy. *Political studies*, 47(1), 2-16.

Canovan, M. (2004). Populism for Political Theorists?. *Journal of Political ideologies*, 9(3), 241-252.

Connolly, W. E. (1995). *Kimlik ve Farklılık: Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri* (çev. Fermâ Lekesizalın). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Crossley, N. (2015). Etkileşimler, Bitişiklikler ve Beğeniler: İlişkisel Sosyolojide 'İlişkileri' Kavramsallaştırmak (çev. Özlem Akkaya) Powell, C. ve Dépelteau, F. (Ed.), *İlişkisel Sosyoloji: Ontolojik ve Teorik Yönelimler* içinde (s. 193-223), Ankara: Phoenix Yayınları.

Danermark, B., Ekstrom M., Jakobsen, L. ve Karlsson J. (2018). *Toplumu Açıklamak: Sosyal Bilimlerde Eleştirel Realizm* (çev. Ümit Tatlıcan). Ankara: Phoenix Yayınları

Dépelteau, F. (2015). İlişkisel Dönüş'ün Yönü Nedir? (çev. Özlem Akkaya) Powell, C. ve Dépelteau, F. (Ed.), *İlişkisel Sosyoloji: Ontolojik ve Teorik Yönelimler* içinde (s. 251-284), Ankara: Phoenix Yayınları.

Dilthey, W. (2021). *Tarihsel Dünyanın Tin Bilimlerinde Kurulumu* (çev. Arslan Topakkaya). Ankara: Fol Kitap.

Elster, J. (2007). *Sosyal Davranışı Açıklamak* (çev. Olcay Sevimli, Macide Ö. Karaduman). Ankara: Phoenix Yayınları.

Enriquez, E. (2004). *Sürüden Devlete: Toplumsal Bağ Üzerine Psikanalitik Deneme*, (çev. Nilgün Tutal). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Fischer, G. N. (2022). *Sosyal Psikolojinin Temel Kavramları* (çev. Melike Işık Durmaz). İstanbul: İletişim Yayınları.

Gardiner, M. (2016). *Gündelik Hayat Eleştirileri* (çev. Deniz Özçetin, Babacan Taşdemir, Burak Özçetin). Ankara: Heretik Yayınları.

Garfinkel, H. (2022). *Etnometodolojide Araştırmalar* (çev. Ümit Tatlıcan). Ankara: Nika Yayınları.

Gauchet, M. (2013). *Yurttaşını Arayan Demokrasi* (çev. Zeynep Savaşçın). İstanbul: İletişim Yayınları.

Giddens, A. (2010). *Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. (çev. Ümit Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları.

Giddens, A. (2013). *Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları*: Yorumcu Sosyolojilerin Pozitif Bir Eleştirisi (çev. Ümit Tatlıcan, Bekir Balkız). Bursa: Sentez Yayıncılık.

Giddens, A. (2020). *Toplumun İnşası: Yapılaşma Teorisinin Ana Hatları* (çev. Ümit Tatlıcan). Bursa: Sentez Yayıncılık.

Goffman, E. (2017a). *Kamusal Alanda İlişkiler: Toplu Yaşamın Mikro İncelemeleri* (çev. M. Fatih Karakaya). Ankara: Heretik Yayınları.

Goffman, E. (2017b). *Etkileşim Ritüelleri: Yüz Yüze Davranış Üzerine Denemeler* (çev. Adem Bölükbaşı). Ankara: Heretik Yayınları.

Goffman, E. (2018). *Toplum İçinde Davranmak: Etkileşimlerin Sosyal Düzenine Dair Açıklamalar* (çev. Adem Bölükbaşı). Ankara: Heretik Yayınları.

Heller, A. (2006). *Bir Ahlak Kuramı* (çev. Abdullah Yılmaz, Koray Tütüncü, Ertürk Demirel). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hewitt, J. P. ve Shulman, D. (2019). *Benlik ve Toplum: Sembolik Etkileşimci Sosyal Psikoloji* (çev. Büşra Aktaş). İstanbul: Bilge Kültür ve Sanat Yayıncılık.

Holden, T. (2018). Şeyleşme ile Tanıma Arasında Öznelerarasılık (çev. Ongun Kılıç). *Cogito*, Sayı: 91, 44-71.

Honneth, A. (2015). *Tanınma Uğruna Mücadele: Sosyal Çatışmaların Ahlaki Grameri Üzerine* (çev. Özgür Aktok). İstanbul: İthaki Yayınları.

Honneth, A. (2018). *Bizdeki Ben: Tanınma Teorisi Üzerine İncelemeler* (çev. Özgür Aktok). İstanbul: İthaki Yayınları.

Hood, B. (2019). *Benlik Yanılsaması: Sosyal Beyin, Kimliği Nasıl Oluşturur?* (çev. Eyüphan Özdemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Jameson, F. (2015). *Diyalektiğin Birleştirici Güçleri* (çev. Bülent Doğan). İstanbul: İthaki Yayınları.

Jenkins, R. (2016). *Sosyal Kimlik: Bir Kavramın Anatomisi* (çev. Gül Bostancı). İstanbul: Everest Yayınları.

Kaltwasser, C. R. (2012). The Ambivalence of Populism: Threat and Corrective for Democracy. *Democratization,* 19(2), 184-208

Kern, S. (2008). *Nedenselliğin Kültürel Tarihi: Bilim, Cinayet Romanları ve Düşünce Sistemleri* (çev. Emine Ayhan), İstanbul: Metis Yayınları.

Koselleck, R. (2009). *Kavramlar Tarihi Politik ve Sosyal Dilin Semantiği ve Pragmatiği Üzerine Araştırmalar* (çev. Atilla Dirim). İstanbul: İletişim Yayınları.

Laclau, E. (2000). *Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme* (çev. Ertuğrul Başer). İstanbul: Birikim Yayınları.

Laclau, E. (2007). *Popülist Akıl Üzerine* (çev. Nur Betül Çelik). Ankara: Epos Yayınları.

Laclau, E. (2011). Popülizm: Bir Ad Ne İçerir? (çev. Hayriye Özen). *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 2011, 135-146.

Laclau, E. ve Mouffe, C. (2008). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru* (çev. Ahmet Kardam) İstanbul: İletişim Yayınları.

Lasch, C. (2021). *Narsisizm Kültürü: Beklentilerin Azaldığı Bir Çağda Amerikan Hayatı* (çev. Ayşen Tekşen). İstanbul: Alfa Yayınları.

Mauss, M. (2018). *Armağan Üzerine Deneme, Arkaik Toplumlarda Değiş Tokuşun Biçimi ve Nedeni* (çev. Nihan Özyıldırım). İstanbul: Alfa Yayınları.

Mead, G. H. (2017). *Zihin, Benlik ve Toplum* (çev. Yeşim Erdem). Ankara: Heretik Yayınları.

Merleau-Ponty, M. (2014) *Algılanan Dünya* (çev. Emine Sarıkartal, Eylem Hacımuratoğlu). İstanbul: İthaki Yayınları.

Mudde, C. (2004). The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), 541-563.

Mudde, C. ve Kaltwasser, C. R. (2012). "Populism and (liberal) Democracy: A Framework for Analysis" Mudde, C. ve Kaltwasser, C. R. (Ed.), *Populism in Europe and the Americas: Threat or Corrective for Democracy?* içinde (s.1-26), Cambridge: Cambridge University Press.

Moffitt, B. (2020). *Popülizmin Küresel Yükselişi: Performans, Siyasi Üslup ve Temsil* (çev. Onur Özgür, İstanbul: İletişim Yayınları.

Müller, J. W. (2017). *Popülizm Nedir?* (çev. Onur Yıldız). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ostiguy, P. (2017). "A Socio-Cultural Approach" C. R Kaltwasser, P. Taggart, P. O. Espejo, P. Ostiguy (Ed.), *The Oxford Handbook of Populism* içinde (s. 73-97). Oxford: Oxford University Press.

Pauwels, T. (2014). *Populism in Western Europe: Comparing Belgium, Germany and the Netherlands*. Abingdon: Routledge.

Pitkin, H. F. (2014). *Temsil Kavramı* (çev. Seda Özkoç). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.

Plattner, M. F. (2010). Democracy's Past and Future: Populism, Pluralism and Liberal Democracy. *Journal of Democracy.* 21(1), 81-92.

Randall, W. L. (1999). *Bizi "Biz" Yapan Hikâyeler: Kendimizi Yaratma Üzerine Bir Deneme* (çev. Şen Süer Kaya). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ricoeur, P. (2007). *Yoruma Dair: Freud ve Felsefe* (çev. Necmiye Alpay). İstanbul: Metis Yayınları.

Sayer, A. (2005). *The Moral Significance of Class*. Cambridge: Cambridge University Press.

Searle, J. R. (2005). *Zihin, Dil ve Toplum* (çev. Alaattin Tural). İstanbul: Litera Yayıncılık.

Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür* (çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.

Taggart, P. (2004). *Popülizm* (çev. Barış Yıldırım). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Taguieff, P. A. (1995). Political Science Confronts Populism: From a Conceptual Mirage to a Real Problem. *Telos* (103), 9-43.

Taylor, C. (2011). *Modernliğin Sıkıntıları* (çev. Uğur Canbilen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Taylor, C. (2012). *Benliğin Kaynakları: Modern Kimliğin İnşası* (çev. Selma Aygül Baş, Bilal Baş). İstanbul: Küre Yayınları.

Thorpe, C. (2015). İlişkisel Bir Sosyolojik Paradigma Uygulamak için Eleştirel Stratejiler: Bourdieu ve Vahşi Sosyolojik Teorik Mücadeleler (çev. Özlem Akkaya) Powell, C. ve Dépelteau, F. (Ed.), *İlişkisel Sosyoloji: Ontolojik ve Teorik Yönelimler* içinde (s. 167-191), Ankara: Phoenix Yayınları.

Weyland, K. (2017). "Populism: A Political-Strategic Approach" C. R Kaltwasser, P. Taggart, P. O. Espejo, P. Ostiguy (Ed.), *The Oxford Handbook of Populism* içinde (s. 48-67). Oxford: Oxford University Press.

Yack, B. (2001). Popular Sovereignty and Naionalism. *Political Theory*, 29(4), 517-536.

Yıldırım, C. (2019). *Mantık: Doğru Düşünme Yöntemi*. Ankara: Fol Kitap.

Veyne, P. (2014). *Tarih nasıl yazılır?* (çev. Nihan Özyıldırım). İstanbul: Metis Yayınları.

Urbinati N. (2022). *Ben Halkım: Popülizm Demokrasiyi Nasıl Dönüştürüyor?* (çev. Büşra Ayoub). İstanbul: Tellekt.

POPÜLİZM VE YEŞİL POLİTİK DÜŞÜNCE: Temsil, Söylem ve Ekolojik Kaygıların Yönetimi

Ayşe Özcan Buckley

Giriş

Yeşil politik düşünce konusunda literatürde yer alan çalışmalar[1], doğa-insan ilişkilerindeki sorunların akademik, toplumsal ve politik yaşam ve düşünce dünyasında "yeni bir anlayış çerçevesi" olarak yer edindiğini ortaya koymaktadır. *Bu yeni anlayış, ayrıca yeşil politik düşüncenin toplumsal ve politik değişimde günümüz siyasi aktörlerine popülist bir zemin de sunmaktadır.* Bu çalışmanın amacı bu populist zemini değerlendirmektir.

Her ne kadar popülizm ve yeşil siyaset söylemlerinin kendine özgü ideolojik kökleri olsa da bu ideolojik kökler, belli noktalarda birbirlerinin içinde bazı unsurları paylaşmaktadır. Devletin, piyasanın ve toplumun kapsamlı dönüşümünü talep eden yeşil siyasetin beslendiği ekolojizm, tek başına ideolojik unsurlarını da inşa etme kapasitesine sahiptir. Bu anlamda Dobson'ın (2007) çalışması çerçevesinde kendi başına bir ideoloji olarak tanımlanabilir. Bu ideoloji popülizmin sisteme, yozlaşmış seçkinlere ve piyasanın küresel kabiliyetine yönelik eleştiriler ile belli noktalarda birleşmektedir

Çevre ve çevreye ilişkin konular bir bütün olarak, ekonomik ve politik projeleri desteklemek için genellikle popülist liderlerin söylemlerinde önemli bir işleve sahiptir. Bu bağlamda çevre sorunlarının -iklim değişikliği başta olmak üzere- bir siyasi konumlandırması söz konusudur. Popülist liderler, bazen doğal kaynakların veya önemli bir tarihî çevrenin belli gruplardan korunmasını savunurken bazen de "toplum" için bu kaynakların veya alanların kullanıma/ekonomiye açılmasını savunmaktadırlar. Koruma ya da kullanma

[1] Literatürde öne çıkan çalışmalar için bkz. (Dobson, 2007; Davies, 2020; Heywood, 2017; Connelly ve ark., 2012; Garner, 2000; Croal ve Rankin, 2000; Carvalho, 2019)

landırma ve kesin sınırlar belirleme konusundaki belirsizliğe ve teorik boşluklara dikkat çekmektir.

Kaynakça

Antal, Attila (2017). "Ecopopulism and environmental justice in eastern and south Europe", *Environmental Justice in the Anthropocene Symposium*, US, Colorado StateUniversity (April 24-25).

Aslanidis, Paris (2016). "Is Populism an Ideology? A Refutation and a New Perspective". *Political Studies*, 64 (1): 88-104. https://doi.org/10.1111/1467-9248.12224 (Erişim: 18.04.2023).

Baker, Peter C. (2019). "We the people": the battle to define populism", *The Guardian website*: https://www.theguardian.com/news/2019/jan/10/we-the-people-thebattle-to-define-populism

Baloğlu, Uğur (2019). "Demokrasi, Popülizm ve Yok Olan Doğa", *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi,* 6(1): 99-129, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/764402 (Erişim: 12.05.2023).

BBC (2020). Greta Thunberg: Who is she and what does she want? Retrieved from https://www.bbc.com/news/world-europe-49918719 (Erişim: 20.05.2023).

BBC News Türkçe (22 Ağustos 2019). "Brezilya Devlet Başkanı Bolsonaro: Yangınları çevreciler çıkarıyor olabilir", https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49432857 (Erişim: 20.05.2023).

Berlin, Isaiah, Richard Hofstadter, D. MacRae ve diğ. (1968). "To define populism", *Government and Opposition Vol.*3/2: pp.137-179, Cambridge University Press.

Beeson, Mark (2019). *Environmental populism: The politics of survival in the Anthropocene*. Springer.

Buzogány, Aron ve C. Mohamad-Klotzbach, 2021). "Environmental Populism", In book: *The Palgrave Handbook of Populism*, Palgrave: 321-340,

Brock, Peter (1977). *Polish Revolutionary Populism: A Study in Agrarian Socialist Thought From the 1830s to the 1850s,* US, University of Toronto Press.

Canovan, Margaret (1981). *Populism,* New York: Hartcourt Brace Javonovich.

Canovan, M.(2002). "Taking Politics to the People: Populism as the Ideology of Democracy", *Democracies and the Populist Challenge*, (Ed: Y. Meny; Y. Surel), New York: Palgrave Macmillan: 25-44.

Canovan, M.(2005). *The People*, Cambridge: Polity Press.

Carvalho, Ariana (2019). "Green Populism: A new phenomenon", *Master Thesis*, Linnaeus University, Sweden.

Carson, Rachel (2011), *Sessiz Bahar* (Çev. Çagatay Güler), Ankara: Palme Yayıncılık.

Castells, Manuel (2004). *The Power of Identity*, Oxford: Blackwell, 2nd Edn.

Climate Power (October 21, 2020). "Trump Climate Lies and How to Respond", https://climatepower.us/resources/how-to-respond/ (Erişim: 20.04.2023).

Commoner, Barry (1971). ClosingCircle: Nature, Men and Technology, NewYork:Bantam.

Connelly, James ve ark (2012). *Politics and the Environment: From Theory to Practice*, New York, London: Routledge.

Croall, Stephen ve William Rankin (2000). *Introduction to Environmental Politics,* Icoon Books, UK.

Davies, William (2020). "Green Populism: Action and mortality in the Anthropocene", *Environmental Values*, Vol.29 (6), December 2020: 647-668.

Davis, M. (2011) 'Spring confronts Winter', *New Left Review 72*(Nov/ Dec): 5-15.

Dobson, Andrew (2007). *Green political thought*. Routledge.

Dassonville, Ruth and Marc Hooghe (2018). 'Indifference and Alienation: Diverging Dimensions of Electoral Dealignment in Europe', *Acta Politica*, 53:1, 1-23.

Freeden, Michael (1998). "Is Nationalism a Distinct Ideology?", *Political Studies,* Vol. 46(4): 748-765, September, Political Studies Association.

Garner, Robert (2000). *Environmental Politics : Britain, Europe and the Global Environment,* Macmillan Pub., 2nd edition.

Giugni, Marco ve Maria T. Grasso (2015). "Environmental Movements in Advance Industrial Democracies: Heterogeneity, Transformation, and Institutionalization", *Annual Review of Environment and Resources,* Vol.40: 337-361.

Griggs, Steven ve D. Howarth (2008)."Populism, Localism and Environmental Politics: the Logic and Rhetoric of the Stop Stansted Expansion campaign", *Planning Theory*, *7*(2):123-144.

Hawkins, K. A., C. Rovira Kaltwasser (2018). "Introduction: The ideational approach", In K. A. Hawkins, R. E. Carlin, L. Littvay, & C. Rovira Kaltwasser (Eds.), *The ideational approach to populism: Concept, theory, and analysis,* Routledge, pp.1-24.

Heywood, Andrew (2020) *Siyasi Ideolojiler*, Çev. Levent Köker, Ankara: Felix Kitap.

Heywood, Andrew (2017). *Political ideologies: An introduction.* Macmillan International Higher Education.

Heywood, Andrew (2017). "Green Ideology", In Andrew Heywood (Ed.), *Political Ideologies*, London: Palgrave, pp.245-273.

Huber, R. A. (2020). "The role of populist attitudes in explaining climate change skepticism and support for environmental protection", *Environmental Politics*, pp.1–24. https://doi.org/10.1080/09644016.2019.1708186

Keucheyan, Razmig ve David Broder (2016). *Nature Is a Battlefield: Towards a Political Ecology. Cambridge*, UK: Polity, 2016. Print.

Kıvrak Köroğlu, Esin (2020). "Farklı Popülizm Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sayı.39: 73-87, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1053858 (Erişim: 22.04.2023).

Kriesi, Hanspeter (2014) "The Populist Challenge", *West European Politics*, 37:2: 361-378.

Kousis M. (2016) Theoretical perspectives on European environmental movements: transnational and technological challenges. In *Social Movement Studies in Europe: The State of the Art*, (ed. G Accornero, O Fillieule), New York: Berghahn Books. Forthcoming

Laclau, E. (2005a). *On populist reason*. UK, London: Verso.

Laclau, E. (2005b). Populism: what's in a name? In F. Panizza (Ed.), *Populism and the mirror of democracy*, London: Verso, pp.32-49.

Latour, Bruno (2018). "Down to Earth: Politics in the New Climatic Regime", translated by Catherine Porter, *Polity Press*, UK, USA. https://hscif.org/wp-content/uploads/2018/04/Latour-Bruno-Downt-to-Earthsmall.pdf (Erişim: 12.04.2023).

Latour, Bruno (2004). "Why has critique run out of steam? From matters of fact to matters of concern", *Critical Inquiry*, 30 (2): 225-249.

McCarthy, J. (2002). "First World political ecology: Lessons from the Wise Use movement", *Environment and Planning*, 34, 1281-1303.

McCormick J. (1989). *Reclaiming Paradise: The Global Environmental Movement*. Bloomington: Indiana Univ. Press.

Meadows, Donella H. ve ark. (1972). *The Limits to Growth, a Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. New York: Universe Books.

Meny, Yves ve Yves Surel (2002). "The Constitutive Ambiguity of Populism" *Democracies and Populist Challenge,* Y. Mény ve Y. Surel (Eds.), pp.1-21, New York: Palgrave Macmillan.

Meyer, J. M. (2008). "Populism, paternalism and the state of environmentalism in the US", *Environmental Politics,* 17 (2): 219-236.

Middeldorp, N., Le Billon, P. (2019). Deadly Environmental Governance: Authoritarianism, Ecopopulism, and the Repression of Environmental and Land Defenders. *Annals of the American Association of Geographers*, 109: 324-337.

Milman, Oliver. (2019). Greta Thunberg condemns world leaders in emotional speech at the UN, https://www.theguardian.com/environment/2019/sep/23/gretathunberg-speech-un-2019-address 02.02.2020).

Mitchell, T. (2009). "Carbon democracy", *Economy and Society,* 38(3): 399-432.

Mouffe, Cas (2020). "Why a populist left should rally around a green democratic transformation", *Open democracy.* https://www.opendemocracy.net/en/rethinkingpopulism/left-populist-strategy-post-covid-19/

Mudde, Cas (2004). The populist zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4): 541-563. https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x

Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom.

Mudde, C. ve Cristóbal Rovira Kaltwasser (2013). Exclusionary vs. inclusionary populism: Comparing contemporary Europe and Latin America. *Government and Opposition*, 48(2): 147–174. https://doi.org/10.1017/gov.2012.11

Mudde, Cas and C. R. Kaltwasser (2017). *Populism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Mueller, Jan-Werner (2016). *What Is Populism?* Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.

Moffitt, Benjamin (2020). *Popülizmin Küresel Yükselişi: Performans, Siyasi Üslup ve Temsil*, Çev. Onur Özgür, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ofstehage, Andrew, Wendy Wolford ve Saturnino M. Borras Jr. (2022). "Contemporary Populism and the Environment", *Annual Review of Environment and Resources*, Vol. 47: 671-96.

Panizza, Francisco (Ed) (2005*). Populism and the Mirror of Democracy*. London: Verso.

Ponting, C. (1991) *A Green History of the World* (Harmondsworth: Penguin).

Porritt, Jonathan (1984). *Seeing Green*, Oxford: Blackwell.

Preston, Brian (2019). "The End of Enlightened Environmental Law", *Journal of Environmental Law*, Vol.31/No.3: 399-411, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?a bstract_id=3628846 (Erişim: 20.05.2023).

Simoes, Mariana (August 28, 2019). "Brazil's Bolsonaro on the Environment, in his own words", The New York Times; https://www.nytimes.com/2019/08/27/world/americas/ bolsonaro-brazil-environment.html (Erişim: 20.05.2023).

Stanley, Ben (2008). "The thin ideology of populism", *Journal of Political Ideologies,* Vol.13 (1): 95-100.

Stavrakakis, Yannis (2018). "Populism, Anti-Populism and Democracy". *Political Insight,* 9(3):33–35. https://doi.org/10.1177/2041905818796577 (Erişim: 22.04.2023).

Strauss, A. (1987). *Qualitative Analysis for Social Scientists*, Cambridge: UK University Pres.

Stone Jr., J.R. (2022). Populism, eco-populism, and the future of environmentalism, first. ed, Routledge Research in *Environmental Policy and Politics*. Routledge, London & New York.

Szasz, A. (1994). *Ecopopulism: Toxic waste and the movement for environmental justice*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Taggart, Paul (2000). *Populism*, Buckingham PA: Open University Press.

Taggart, Paul (2002). "Populism and the Pathology of Representative Politics"*, In Democracies and the Populist Challenge (*edited by Y. Mény and Y. Surel), New York: Palgrave.

Touraine, Alain (1988). *Return of the Actor: Social Theory in Postindustrial Society,* Minneapolis: University of Minnesota Press.

Touraine, A. (1999). *Toplumdan Toplumsal Harekete, Yeni Sosyal Haraketler/Teorik Açılımlar*, Kenan Çayır (haz.), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Vincent, Andrew (2018). "Green Political Theory", In book: Political Concepts, Judy 2018, https://www.researchgate.net/publication/327125044_Green_political_theory (Erişim: 22.04.2023).

Wapner, P. (2002) "Horizontal Politics: Transnational Environmental Activism and Global Cultural Change", Global Environmental Politics, Vol.2, No. 2: 37-62.

Weyland, Kurt (2001). "Clarifying a contested concept: Populism in the study of Latin American politics", *Comparative Politics*: 1-22.

Weyland, K. (2017). "Populism: A Political-Strategic Approach", In: C.R. Kaltwasser, P.A. Taggart, P. Ostiguy et al. (eds) *Oxford Handbook of Populism*. Oxford: Oxford University Press, pp.48-72.

Wiles, Peter (1969). "A Syndrome, Not a Doctrine", *Populism-Its Meaning and National Characteristic*, (Ed: G. Ionescu ve E. Gellner) London: Weidenfeld and Nicholson:166-179.

Zakaria, Fareed (2016). "Populism on the March: Why the West is in trouble", *Foreign Affairs*, 95 (6): 9-15.

TÜRKİYE'DE İSLAMCI SAĞ POPÜLİZMİN KAYNAKLARI VE CUMHURİYET'E BAKIŞ

Ertuğrul Meşe

Kültürel devrimler sırasında,
bütün yeteneksizler kendilerini
mahkûm edenin kendi sıradanlıkları değil
"seçkincilik" olduğunu savlarlar.[1]

Giriş

Türkiye'de popülizmin tarihsel gelişiminde Türk sağı oldukça belirleyici olmuştur. Bu nedenle Türkiye'nin siyasal yaşamını belirleyen popülizmi, dönemler ve sağ ideolojiler üzerinden incelemek mümkündür. Tek Parti döneminde Kemalizm'in ilkelerinden ve CHP'nin Altı Oku'ndan biri olan "halkçılık" ilkesi, popülizm çağrısı yapsa da bu ilke, ülkenin özgül koşulları nedeniyle popülizm olarak nitelenemez. Esas itibarıyla Türkiye'de popülist söylem bütün bileşenleriyle sağ partiler ve onların da üretilmesine katkı yaptıkları sağ siyasallığın kültürel iklimidir. Bu iklime kimliğini veren esas olgu ise adına milliyetçi mukaddesatçı denilen siyasal kültürel habitustur. Bu habitusun kurucu mayası ise İslamcılıktır. İslamcılık, Cumhuriyet döneminden itibaren kullandığı dinsel lügatle popülist söylemlerin ve bu söylemler doğrultusunda üretilmiş olan siyasallığın kök ideolojisidir. Bu ideoloji kendine dindar çevrelerde karşılık bulmuş ve bu karşılığın dinsel politik gücünün farkında olan sağ partilerce kimi zaman açıktan kimi zaman da zimmi bir biçimde içselleştirilerek İslamcı sağ popülizm üretilmiştir.

Bu bölümde ilk önce sağ popülizm açıklandıktan sonra Türk sağını oluşturan milliyetçilik, muhafazakârlık ve İslamcılığın 1960 öncesi en konsantre hâli olan mukaddesatçılık açıklanacaktır. Ardından İslamcı popülizmin yaşam alanı bulduğu sağ siyasallığı üreten aydınların söylemlerindeki popülizm ör-

[1] René Girard, *Kültürün Kökenleri*, Çev. Ayten Er, Mükremin Yaman, Dost Kitabevi, Ankara, 2010, s. 26.

Türkiye'de üretilen Cumhuriyet karşıtı İslamcı popülizmin ciddi bir sahicilik sorunu vardır. Adına dava dedikleri ve bu davanın temel parametreleri olarak gördükleri din, devlet, millet ve aile gibi fetişleştirdikleri ve korku nesnesi olarak gördükleri olguların modern dünyadaki konumunu iyileştirecek politikaları yoktur ve olmamıştır. Çünkü İslamcı popülizm, geleneksel çevrelerin dinî ve millî duygularını siyaseten aktifleştirirken kapitalizme rahatlıkla eklemlenen küçük ve orta ölçekli sermaye çevreleri ve eşrafla ümmet temelli hamasi bir paradigma üzerinden ilişki kurmuş, ama kapitalizmin ümmette açtığı tahribatları bilerek görmemiştir. Bu arada kapitalizm ve Batı sömürgeciliğine yönelik cılız eleştirilerine rağmen Cumhuriyet'in kurucularının ve modernleştirici politikaların şiddetle karşısında olmuşlardır. Bunu yaparken de hitap ettikleri İslamcı muhayyileye yakın yoksul halk kesimlerini yani kurucu iktidarın elitlerinin politikalarından rahatsızlık duyan ve bunu dinî gruplar etrafında kümelenerek gösteren "sıradan insanların" din, millet ve ümmet algılarından faydalanmışlar ancak onlara da vadettikleri felahı bir türlü getirmemişlerdir.

Kaynakça

Akkaya, F. (1964). "Komünizm Tehlikesine Karşı Uyanalım", *Mücadele*, Sayı 7.

Aktay, Y. (2004). "Halife Sonrası Şartlarda İslamcılığın Öz-Diyar Algısı", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık,* Cilt 6, Ed. Yasin Aktay, İstanbul: İletişim Yayınları.

Alpay, Y. (2023). "Sağ popülist siyaset ne?", https://www.politikyol.com/sag-populist-siyaset-ne/ Erişim Tarihi: 13.02.2023.

Argın, Ş. (2009). "Türk Aydının Devlet Anlayışı", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Dönemler ve Zihniyetler*, Edit. Ömer Laçiner, İstanbul: İletişim Yayınları.

Arvasi, S. A. (2019). *Bütün Eserleri*, Haz. Fuad Asım Arvas, Şaban Er, İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları.

Asya, A. N. (1964). "Komünizm", *Komünimzle Mücadele Dergisi*, Sayı 1, Aydın: Aydın TKMD Yayınları.

Ateş, K. (2018). "Popülizm Eleştirisinin Eleştirisine Giriş: Halkı Savunmak Gerekir", *Birikim*, Sayı 353.

Ateşoğlu, M. (1964). "Türk Milliyetçileri Bir Federasyon Halinde Birleşmelidir", *Mücadele Dergisi*, Sayı 4.

Atsız, H. N. (2003). *Türk Ülküsü*, İstanbul: İrfan Yayınları.

Ayaşlı, M. (1966). "Aşırı Sağ, Aşırı Sol", *Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını*, İstanbul.

Azman, A., Yazıcı Akın, A. (2012). "Anti-komünist Fanazile: Doğa, Toplum, Cinsellik", *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri,* Der. İnci Ö. Ketencioğlu-G. Gürkan Öztan, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bear, M. D. (2011). *Selanikli Dönmeler: Yahudilikten Dönenler, Müslüman Devrimciler ve Seküler Türkler*, Çev. Sevinç Kayır, İstanbul: Doğan Kitap.

Benslama, F. (2014). *İslam'ın Psikanalizi*, Çev. Işık Ergüden, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora T., Erdoğan, N. (2004). "Biz Anadolu'nun bağrıyanık çocukları…" Muhafazakâr popülizm", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakarlık*, Edit. Ahmet Çiğdem, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, T. (2008). "Türk Milliyetçiliğinin İnşasında Vatan İmgesi: Harita ve 'Somut' Ülke Milliyetçiliğin Vatanı Neresi?", *Milli Hallerimiz*, haz. Esra Güçler ve Nil Mutluer, İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayınları.

Bora, B. (2012). "Türk Sağı: Siyasal Düşünce Tarihi Açısından Bir Çerçeve Denemesi", *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri,* Der. İnci Ö. Kerestecioğlu ve G. Gürkan Öztan, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, T. (2015). '"Faşizmanın Mücadeleci Ruhu...' Necip Fazıl'da 'Yabancı İdeolojiler', Anti-Komünizm, Avam, 'İdrak Soyluları', Faşizm, *Necip Fazıl Kitabı*, Ed. Asım Öz, İsmail Kara, Aykut Ertuğrul, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları

Bora, T. (2017). *Cerayanlar-Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Connerton, P. (1999). *Toplumlar Nasıl Anımsar?,* Çev. Alaeddin Şenel, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Cumalıoğlu, F. (1963). *Komünizm ve İslâm*, İlim Yayma Cemiyeti Neşriyatı, İstanbul, 1963.

Çakır, M. 2016). "Sağ Popülizm: Neoliberal Dönüşümün Egemenlik Aracı, *21. Yüzyılda Milliyetçilik*, Der. Elçin Aktoprak, A. Celil Kaya, İstanbul: İletişim Yayınları.

Edip, E. (1948). "Allah'ın İnayetiyle Sebilürreşad'a Başlıyoruz", *Sebilürreşad*, Cilt 1, Sayı 1.

Edip, E. (1948). "Davamız İslam'ın İzzet ve Şerefi Davasıdır, Bu Dava Türk Milletinin Davasıdır", *Sebilürreşad*, Cilt 1, Sayı 5.

Edip, E. (1949). "İrtica Teranesi Bir Tedhiş Silahıdır, Maksat Din Üzerindeki Baskıyı Şiddetlendirmektir", *Sebilürreşad*, Cilt 2, Sayı 43.

Edip, E. (1950). "Partilerin Din Siyaseti", *Sebilürreşad*, Cilt 4, Sayı 76.

Edip, E. (1950). "Dini Siyasete Alet Edenler", *Sebilürreşad*, Cilt 4, Sayı 77.

Edip, E. (2012). *Kara Kitap*, haz. Fahrettin Gün, İstanbul: Beyan Yayınları.

Erer, T. (1967). "Amerikalılara Düşmanlık!", *Komünizmle Mücadelede Türk Düşünürleri*, Haz. Yılmaz Şakarcan, İstanbul: Türkiye Komünizmle Mücadele Gazetesi Yayını.

Erzurumi, H. B. (1968). *Kur'an-ı Kerim'e Göre Sağcılık ve Solculuğun Manası ve Solcu Yazarlara Cevap-Türk Milliyetçilerinin El Kitabı*, İstanbul: Garanti Matbaası.

Eski Bir Türk Subayı (2019), *Put Adam*, İstanbul: Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi Yayınları.

Girard, R. (2010). *Kültürün Kökenleri*, Çev. Ayten Er, Mükremin Yaman, Ankara: Dost Kitabevi.

Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın Toplumsal Çerçeveleri*, Çev. Büşra Uçar, Ankara: Heretik Yayınları.

Herman, J. L. (2007). *Travma ve İyileşme*, Çev. Tamer Tosun, İstanbul: Literatür Yayınları.

http://www.lugatim.com/s/mukaddes/mukaddesat/mukaddesatçı/mukaddesatçılık.

https://sozluk.gov.tr/; *Dini Terimler Sözlüğü*, MEB, Ankara, Tarihsiz.

https://islamansiklopedisi.org.tr/mukaddes

Kara, İ. (2017). *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi,* Cilt 1, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kısakürek, N. F. (1950). "İlk", *Büyük Doğu*, Cilt 1, Sayı 24.

Kısakürek, N. F. (1951). "Görmek İstiyoruz", *Büyük Doğu*, Cilt 5, Sayı 43.

Kısakürek, N. F. (2003). *Ulu Hakan İkinci Abdülhamid Han*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek, N. F. (2007). *Sosyalizm, Komünizm ve İnsanlık*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek, N. F. (2010-2014). *Çerçeve 1-2-3-4-5-6*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek, N. F. (2014). *Başmakalelerim 2*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek, N. F. (2016). *Hadiselerin Muhasebesi 2*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek, N. F. (2014). *Büyük Doğu Cemiyeti,* İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek, N. F. (2014). *Moskof*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek, N. F. (2017). *Vesikalar Konuşuyor*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek, N. F. (2018). *Benim Gözümde Menderes*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek, N. F. (2021). *Sahte Kahramanlar*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Mısıroğlu, K. (28.05.2016). https://www.dailymotion.com/video/x5twyqw Erişim tarihi: 17.02.2023.

Nazif, S. (1976). *Batarya İle Ateş ve Tarihin Yılan Hikayesi*, İstanbul: Kervan Kitapçılık.

"Necip Fazıl Kısakürek, Ayasofya Konferansı", https://www.youtube.com/watch?v=7Fhx-INXhfo&t=64s. Erişim tarihi: 17.02.2023.

Laclau, E. (2007). *Popülist Akıl Üzerine*, Çev. Nur Betül Çelik, Ankara: Epos Yayınları.

Luizard, P. J. (2013). *İslam Topraklarında Otoriter Rejimler*, Çev. Egemen Demircioğlu, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Meriç, C. (20089. *Jurnal*, Cilt 2, İstanbul: İletişim Yayınları.

Meşe, E. (2023). *Mukaddesatçı Anti-Kemalizm*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Moffitt, B. (2020). *Popülizmin Küresel Yükselişi*, Çev. Onur Özgür, İstanbul: İletişim Yayınları.

Cas Mudde, C. (2004). "The populist zeitgeist," *Government and Opposition*, Volüme 39, Issue 4, 2004, Cambridge University Press, 2014.

Müller, J. W. (2018). *Popülizm Nedir?*, Çev. Onur Yılmaz, İstanbul: İletişim Yayınları.

Özbek, H. S. (1964). "Komünizm Mücadelesinde Yeni Bir Teklif", *Mücadele*, Sayı 1.

Özgen, H. N. (2011). "Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan Günümüze Coğrafya Ders Kitaplarında Vatanın Sonu Gelmez Kurguları", *Toplum ve Bilim*, sayı 121.

Özman, A., Dede, K. (2012). "Türk Sağı ve Masonluğun Söylemsel İnşası: İktidar, Bilinmezlik, Komplo", *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, Der. Güven Gürkan Öztan ve İnci Özkan Kerestecioğlu, İstanbul: İletişim Yayınları.

Özkan, G. G. (2012). "Türk Sağında Devlet Fetişizmine Dair", *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, Der. Güven Gürkan Öztan ve İnci Özkan Kerestecioğlu, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ricoeur, P. (2012). *Hafıza, Tarih, Unutuş*, Çev. M. Emin Özcan, İstanbul: Metis Yayınları.

Sabri, M. (2018). *Hilafet ve Ümmet Nimetini İnkâr Edene Reddiye*, Çev. Abidin Korkmaz, İstanbul: İslami Medrese Yayınları.

Sabri, M. (2018). *İslam'da Tartışılan Meseleler*, Çev. Abdulkadir Coşkun, İstanbul: İslami Medrese Yayınları.

Sabri, M. (2018). *Dini Müceddidler*, Haz. Abdulkadir Coşkun, İstanbul: İslami Medrese Yayınları.

Sabri, M. (2018). *Kemalistlerin Din Düşmanlığı*, Çev. Abdulkadir Coşkun, İstanbul: İslami Medrese Yayınları.

Sabri, M. (2018). *Türk'ün Başına Gelen Şapka Meselesi*, Çev. Abdulkadir Coşkun, İstanbul: İslami Medrese Yayınları.

Sabri, M. (2019). *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi ve Tercümenin Namazda Okunması Meselesi*, Çev. Mahmud Petek, İstanbul: İslami Medrese Yayınları.

Sançar, N. (1966). "Türk Edebiyatında "Moskof"", *Türk Kültürü*, Sayı 46.

Sançar, N. (1995). *Türkçülük Üzerine Makaleler*, İstanbul: Kamer Yayınları.

Serdengeçti, O. Y. (1947). "Yolumuz-Bizim Milliyetçiliğimiz", *Serdengeçti*, Sayı 1.

Serdengeçti, O. Y. (1947). "Niçin Evlenmiyorlar?", *Serdengeçti*, Sayı 3.

Serdengeçti, O. Y. (1949). "İmansızlar Saltanatı", *Serdengeçti*, Sayı 6.

Serdengeçti, O. Y. (1949). "Gülünç Hakikatler", *Serdengeçti*, Sayı 7.

Serdengeçti, O. Y. (1950). "Mareşal Meydan Muharebesi", *Serdengeçti*, Sayı 10.

Serdengeçti, O. Y. (1951). "Son Hadiseler ve Onların İç Yüzü", *Serdengeçti*, Sayı 13.

Serdengeçti, O. Y. (1952). "Özlediğim Alem", *Serdengeçti*, Sayı 14.

Serdengeçti, O. Y. (1952). "Yaşa Be Menderes!", *Serdengeçti*, Sayı 15-16.

Serdengeçti, O. Y. (1952). "D.P. ve Halk Vicdanı", *Serdengeçti*, Sayı 19-20.

Serdengeçti, O. Y. (2008). *Bütün Eserler 1-2*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Sürmen, S. (1965). "Komünizm ve Animalizm", *Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını*, Fasikül 2, Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Taggart, P. (2004). *Popülizm*, Çev. Barış Yıldırım, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tanpınar, A. H. (2013). *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa*, Haz. İnci Enginün-Zeynep Kerman, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tevetoğlu, F. (1963). *Faşist Yok Komünist Var*, Ankara: Komünizmle Mücadele Derneği Yayınları.

Traverso, E. (2009). *Geçmişi Kullanma Kılavuzu*, Çev. Işık Ergüden, İstanbul: Versus Yayınları.

Tokdoğan, N. (2020). *Yeni Osmanlıcılık: Hınç, Nostalji, Narsisizm*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Tunaya, T. Z. (2003). *İslamcılık Akımı,* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

1950'LER TÜRKİYE'SİNDE DİNSEL POPÜLİZMİN İZİNİ SÜRMEK: Kore Savaşı Esnasında Dinsel Popülizm

Barış Celep

Giriş

Popülizmin tanımı konusunda genel bir uzlaşıya varılamamış olsa da Cas Mude ve Christóbal Rovira Kaltwasser popülizmi, toplumu nihai bir biçimde saf halk ve yozlaşmış seçkinler şeklinde iki homojen ve karşıt kampa ayrılmış olarak ele alan ve siyasetin halkın genel iradesinin bir dışavurumu olması gerektiğini ileri süren bir ideoloji olarak tanımlamışlardır.[1] Bu tanım üzerinden hareket edecek olursak popülizm için gerekli koşullardan birinin seçkinlere karşı alınan tavır olduğu anlaşılmaktadır. Bir diğer koşul olan siyasetin halkın genel iradesinin dışavurumu olması gerektiği yönündeki değerlendirme ise başka bir pencere açmakta ve "halk"ın kim olduğu ve kim tarafından temsil edileceği sorularını akıllara getirmektedir. Popülistler için sadece halkın bir kesimi gerçekten halktır ve bu gerçek halkın tek temsilcileri de kendileridir. Bu açıdan popülistler sadece seçkin karşıtı değil aynı zamanda çoğulculuk karşıtı bir tanımlamanın da içerisinde yer alırlar.[2] Bu çoğulculuk karşıtı tutum aynı zamanda popülistleri kendileri dışındaki temsilcileri ve kendilerinin tahayyül ettiği halk içinde yer almayan kesimleri ötekileştirmeye ve dolayısıyla varlıklarını reddetmeye yöneltmektedir ki bu da popülizmin bir nevi kimlik siyaseti biçimi olduğunu göstermektedir.[3] Popülizmin bir anlamda kimlik siyaseti olması, kimlik inşasını popülistler açısından önemli bir süreç hâline getirmektedir. Bu süreçte popülist partiler için kimliğin oluşturulmasındaki ilk

[1] Cas Mude ve Christóbal Rovira Kaltwasser, *Popülizm: Kısa Bir Giriş*, Çev. S. Erdem Türközü, Nika Yayınevi, Ankara, 2019, s. 16.
[2] Jan-Werner Müller, *Popülizm Nedir?*, Çev. Onur Yıldız, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021, s. 36-38.
[3] Jan-Werner Müller, *Popülizm Nedir?*, s. 16.

cepheden aktarılan haberlerde namaz, dua, kurban, Kur'an gibi İslami ritüel ve sembollere de sıkça yer verilmiştir.

Kore'deki savaşın dinsiz komünistlere karşı yürütüldüğü yönündeki söylem, savaş karşıtlarının dönemin belki de en tehlikeli tanımı ile yani komünizm ile yaftalanmasına neden olmuştur. Komünizmin/komünistlerin savaş esnasında ötekileştirilmesinde dinin de siyasete alet edildiği görülmüş, özellikle düzenlenen mevlitlerle beraber camiler Türkiye'de antikomünizmin yeniden üretildiği merkezlere dönüşmüşlerdir. Bu süreç, iktidara ötekileştirdiği komünistlerin üzerinden grup içi birlikteliği sağlama imkânı tanımıştır. Buna karşın bu dinsel popülist söylemden iktidar dışında asıl faydalan ise İslamcı gruplar veya dönem itibarıyla isimlendirecek olursak mukaddesatçı gruplar olmuştur. 1950 Mayıs'ında CHP'nin iktidardan düşüşü bir anlamda mukaddesatçı grupların tek-parti dönemini daha rahat bir şekilde eleştirmelerine kapı aralamış olsa bile Kore Savaşı ve bu savaşla birlikte daha da kriminalize edilen komünizm tehlikesi üzerinden özellikle tek-parti dönemi laiklik politikalarını eleştirmek sıradan bir hâl almıştır. Ayrıca kullanıma sokulan bu dinsel popülist söylemin bir savaş üzerinden inşa edilmiş olması, mukaddesatçılar açısından tek-parti döneminde bozulduğunu iddia ettikleri ordu ve din arasındaki ilişkilerin bir restorasyon sürecine girmesine de zemin aralamıştır. Buna karşın popülist söylemin toplumu biz ve onlar karşıtlığı üzerinden dizayn ettiği düşünüldüğünde, Kore'deki savaş esnasındaki dinsel popülist söylemle ötekileştirilenler sadece komünistler olmamış aynı zamanda Kemalistler de bu sürecin ötekisi olmuştur.

Kaynakça

Akay, A. (1985). *Kore'de Dirilen Şehit*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

"Ankara Gençliği Bir Miting Yapacak", *Zafer*, 8 Aralık 1950

"Ankaradaki Mevlüt", *Demokrat İzmir*, 11 Aralık 1950.

Arıkan, A. N. (1955). *Kırk Hadisi Şerif*, İstanbul: İlim Yayma Cemiyeti.

Atalay, A. (2017). *Kore Savaşı ve Konyalılar*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

"Ayaşta Dünkü Tören", *Zafer*, 9 Aralık 1950.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-01-0-0-105-657-5.

Bayur, H. (22 Aralık 1950). Millî Birlik, *Kudret*, s. 1, 4.

Bora, T (2018). *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslâmcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bülbül, S. (11 Ekim 1950). Koreye Gidenler, *Milliyet*, s. 4.

"Bütün Yurdda Kore Şehitlerimizin Hatıraları Taziz Ediliyor", *Demokrat Zonguldak*, 10 Aralık 1950.

"Cephede Mehmedciğin İlk Muharebesi", *Cumhuriyet* (Kore İlavesi), 3 Aralık 1950.

Cook, D. (2017). *İslam'da Şehitlik*, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Çarkoğlu, A., Ezgi Elçi, Fatih Erol ve Cansu Paksoy (2022). Popülizm Teorileri Işığında Türkiye'de Popülizmin Tarihsel Gelişimi: Siyasi Partiler Üzerine Bir İnceleme, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.22, S.1, s. 323-348.

Çetin, Şule (2018). Kore Savaşı'nın Türk Edebiyatında Uyandırdığı Akisler, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt 58, Sayı 1, s. 43-74.

"Değiştirme Birliği Kahramanlarız", *Müslüman Sesi*, S. 64 (5 Ağustos 1952).

DeHanas, D. N. ve Shterin, Marat (2018). Religion and The Rise of Populism, *Religion, State & Society*, Vol. 46; No. 3, s. 177-185.

"Diyanet İşleri Reisinin Dünkü Mühim Hitabesi", *Milliyet*, 11 Aralık 1950.

DP Meclis Grubu Müzakere Zabtı, 5 Aralık 1950.

Edib, E. (Aralık 1952). Türk Milleti Müslümandır ve Müslüman Kalacaktır, *Sebilürreşad*, Sayı 140, s. 232-236.

Ercan, M. (1951). *Kore Şehitleri*, Elazığ: Turan Basımevi.

Fenik, M. F. (2 Aralık 1950). Kore'deki Kahramanlarımız, *Zafer*, s. 1,4.

"Gençlik ve Halk Her Yerde Miting Yapıyor", *Milliyet*, 4 Aralık 1950.

"Gençliğin Dünkü Muazzam Mitingi", *Milliyet*, 10 Aralık 1950.

"Hacı Bayram Camiinde Şehitlerimizin Ruhu Taziz Edildi", *Kudret*, 22 Aralık 1950.

"Hadis", *Ehli Sünnet*, Sayı 87 (1 Temmuz 1950).

"İl Genel Meclisinin Kore Tugayımıza Telgrafı", *Demokrat Zonguldak*, 13 Aralık 1950.

Kahraman, N. (2020). Kore Gazileri Üzerine Nitel Bir Çalışma: Merzifonlu Kore Gazileri, *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Cilt 15, Sayı 25, s. 3601-3632.

Kâmil, H. O. (Haziran 1951). Camileri Kilise Yaparken, *Serdengeçti*, Sayı 13, s. 13.

Karacan, A. N. (23 Aralık 1950). Tadını Kaçırmayalım, *Milliyet*, s. 1.

Kayal, G. (2011). *Kore Mektupları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kısakürek, N. F. (2011). *Benim Gözümde Menderes*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

"Kıyamet Günü: Din ve Ahlâk", *Din Yolu*, Sayı 22 (1 Ekim 1956).

Knight, A. (1998). Populism and Neo-Populism in Latin America, Especially Mexico, *Journal of Latin American Studies*, Vol. 30, No. 2 (May 1998), s. 223-248.

"Komünizm Afetine Karşı Din", *İslam Türk Ansiklopedisi Mecmuası*, Sayı 82 (Ekim 1947).

Kore Harbinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin Muharebeleri (1950-1953) (1975), Ankara: T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları.

"Kore Kahramanlarımız", *Demokrat Zonguldak*, 4 Aralık 1950.

Kore Savunmasına Katılmamızda Dini ve Siyasi Zaruret (1950). İstanbul: İlahiyat Kültür Telifleri Basım ve Yayım Kurumu.

"Kore Şehitleri İçin", *Demokrat Eskişehir*, 23 Aralık 1950.

"Korede Şehit Düşen", *Demokrat Eskişehir*, 18 Aralık 1950.

"Kore'ye Gidecek Birlik Son Defa Teftiş Edildi", *Cumhuriyet*, 19 Eylül 1950.

"Kore'ye Gidecek Erlerimiz Dün Tezahüratla Uğurlandılar", *Cumhuriyet*, 10 Şubat 1951.

"Kore'ye Gönderilecek Türk Savaş Birliği", *Cumhuriyet*, 15 Ağustos 1950.

Kozanoğlu, T. (6 Aralık 1950), Kore Kahramanlarımıza Selam ve İhtiram, *Niğde*, s. 4.

Laclau, E. (2005). *On Popülist Reason*, London: Verso.

Lasalle, K. E. Ö. (2014). Radikal Sol Örgütlerde Şehitliğin İnşası, S. M. Değirmencioğlu (Der.), *"Öl Dediler Öldüm" Türkiye'de Şehitlik Mitleri* kitabı içinde (291-329), İstanbul: İletişim Yayınları.

Lee, H-S. (1991). *İslam ve Türk Kültürünün Uzak Doğu'ya Yayılması*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Lâtifeci (Ocak 1951), Bu Ne Rezalet?, *Ehli Sünnet*, Cilt 5, Sayı 94, s. 16.

Meşe, E (2016). *Komünizmle Mücadele Dernekleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Moffitt, B. (2021). *Popülizmin Küresel Yükselişi: Performans, Siyasi Üslup ve Temsil*, Çev. Onur Özgür, İstanbul: İletişim Yayınları.

"Muazzam Tarihi Bir Gün", *Sebilürreşad*, Sayı 92 (Aralık 1950).

Mude, C. ve Kaltwasser, C.R. (2019). *Popülizm: Kısa Bir Giriş*, Çev. S. Erdem Türközü, Ankara: Nika Yayınevi.

Mühürdaroğlu, İzet (Şubat 1951). Son İrtica Toplantıları Dolayısile, *Sebilürreşad*, Cilt IV, Sayı 95, s. 309-310.

Müller, J-W. (2021). *Popülizm Nedir?*, Çev. Onur Yıldız, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ogan, M. R. (Ocak 1951). Hikmet Bayur'un Yanlış Mütalaaları, *Sebillüreşad*, Sayı 93, s. 276-278.

Oğuz, A. (2012). Sözlü Tarih Çerçevesinde Kore Gazilerinin Kore Savaşıyla İlgili Hatıraları, *Millî Folklor*, Yıl 24, Sayı 94, s. 123-136.

Ozan, O. K. (26 Eylül 1950). Koreye Giden Askerlerimizi Uğurlama, *Hür Adam*, s. 1.

Örnek, C. (2013). Cepheden Mektup Bekleyen Ülke: Kore Savaşı'nın Toplumsal Etkileri, M. A. Tuğtan (Der.), *Kore Savaşı Uzak Savaşın Askerleri* kitabı içinde (117-135), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Örnek, C. (2015). *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı: Antikomünizm ve Amerikan Etkisi*, İstanbul: Can Sanat Yayınları.

Örtülü, M. (1952). *Kore Japonya Amerika*, İstanbul: Marifet Basımevi.

Öymen A (2014). *Değişim Yılları*, İstanbul: Doğan Kitap.

Öz, A (2014). Anlam Kaybının Telafisi ile Siyasî Konumlar Arasında: Türkiye'deki İslamcılığın Şehitlik ve Şahitlik Anlayışları Üzerinde Bir Tasvir Denemesi, S. M. Değirmencioğlu (Der.) *"Öl Dediler Öldüm" Türkiye'de Şehitlik Mitleri* kitabı içinde (31-87), İstanbul: İletişim Yayınları.

Özkan, B (2018). *Türkiye'de Milli Vatanın İnşası: Dâr'ul İslam'dan Türk Vatanına*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Özoğul, N. (1954). *Kore'de Niçin Savaştım? Komünizm Mezalimi Korunma Çareleri*, Ankara: Karınca Matbaası.

"Radyomuzda Kore Şehitlerine Mevlidi Şerif", *Niğde*, 23 Aralık 1950.

Sarıateş, K. (1951). *Ya Şehit Ol Ya Gazi,* Ceyhan: İleri Matbaası.

Selek, P (2004). *Barışamadık*, İstanbul: İthaki Yayınları.

"Serendip Adası", *Zafer*, 5 Kasım 1950.

Solomonovich, N (2018). The Turkish Republic's Jihad? Religious Symbols, Terminology and Ceremonies in Turkey during the Korean War 1950-1953, *Middle Eastern Studies*, Vol 54, No 4. s. 592-610.

Soykut, R. H. (1952). *Kore'de Ebedileşen Kahramanlar*, Ankara: Kırşehir Öğrenim Derneğine Yardım Derneği Yayınları.

Sunar, İ. (1985). Demokrat Parti ve Popülizm, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (Cilt: 8, s. 2076-2086) içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.

"Süleymaniyedeki Tören", *Atayolu*, 11 Aralık 1950.

Sünbüllük, E. S. (18 Aralık 1950). Kore Zaferi Tanrının Türklere Lutf-u İlâhîdir, *Hakka Doğru*, Sayı 237, s. 3.

"Şehitler Muazzam Dini Merasimle Anıldı", *Milliyet*, 11 Aralık 1950.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, Cilt 2, Toplantı 1, 24.11.1950.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, Cilt 3, Toplantı 1, 11.12.1950.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, Cilt 5, Toplantı 1, 22.02.1951.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, Cilt 10, Toplantı 2, 16.11.1951.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, Cilt 10, Toplantı 2, 23.11.1951.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, Cilt 13, Toplantı 2, 23.02.1952.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, Cilt 20, Toplantı 8, 19.02.1953.

Tombul, M. (12 Mart 1951). Kahraman Türk Askeri Destanı, *Demokrat Malatya*, s. 3.

Tombul, M. (14 Mart 1951). Kahraman Türk Askeri Destanı, *Demokrat Malatya*, s. 4.

"Türk Barışseverler Cemiyetinin B.M.M Başkanlığına Çektiği Telgraf", *Barış*, S. 8 (1 Ağustos 1950).

"Türk Ordusunun Rehberi Kur'andır", *Sebilürreşad*, Sayı 91 (Kasım 1950).

Uzun, H. (Ocak 1951). Oğlumun İmanı, *Sebilürreşad*, Sayı 94, s. 296.

Yaşnar, A. (1951). *Kore'de Görülen Dava*, İstanbul: Güven Basım ve Yayınevi.

Yazıcı, N. (1947). *Komünizm Tehlikesi*, İstanbul: Berksoy Basımevi.

Yazıcı, T (1963). *Kore Hatıralarım/Birinci Türk Tugayında*, İstanbul: Ülkü Basımevi.

Yeşil, Ş (26 Mart 1951). Çok Kıymetli Başbakana, *İslâmiyet*, Sayı 154, s. 3-4.

Yıldırmaz, S. (2020). Nefretin ve Korkunun Rengi: Kızıl, İ. Ö. Kerestecioğlu ve G. G. Öztan (Ed.), *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri* kitabı içinde (47-73), İstanbul: İletişim Yayınları.

Yılmaz, İ., Mustafa Demir ve Nicholas Morieson (2021). Religion in Creating Populist Appeal: Islamist Populism and Civilizationism in the Friday Sermons of Turkey's Diyanet, *Religions*, 12:359, s. 1-18.

Yurdagür, M. (2000) İ'lâ-yi Kelimetullah, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 22, s. 62-63) içinde, İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi.

İSTANBUL SÖZLEŞMESİ'NİN KALDIRILMASI ÖRNEĞİNDE TÜRKİYE'DE KADIN HAKLARI KARŞITLIĞI[1]

İlknur Meşe

Türkiye'de organik bir söyleme dönüştürülmüş olan dindar muhafazakâr eril söylemin siyasette temsilcisi olan AKP, toplumsal alanda temsilcisi olan İslamcı cemaat, tarikat ve vakıflar ile ekonomik alanda hepsinin organik bir uzantısı hâlinde çalışan İslamcı sermaye arasında tarihsel bir blok oluşmuştur. Bu eril blok popülist bir dil kullanarak hegemonik bir şekilde hareket etmektedir. Onun bir örneğini bu yazıda konu edindiğim İstanbul Sözleşmesi[2]'nin iptal edilmesi sürecinde görmekteyiz. Bu tarihsel blok kadın haklarını koruyan laik yasaların karşısındadır ve adı henüz telaffuz edilmese de kadın haklarının şeriat dairesinde ele alınmasından yana tavır sergilemektedir.

[1] Bu yazı İstanbul Sözleşmesi'nin iptal edilmesi sürecinde yazdığım iki yazının gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâlidir. Bkz. İlknur, Meşe, "Dindar muhafazakâr eril söylemden İslami feminist söyleme: İstanbul Sözleşmesi tartışmaları ve feminizm", *Birikim*, 2021, Sayı: 381, 82-91; "İstanbul Sözleşmesi'nin Kaldırılmasının Ardından!". *Mukavemet Dergi*, https://www.mukavemet.org/istanbul-sozlesmesinin-kaldirilmasinin-ardindan/, 10 Nisan 2011.

[2] Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, İstanbul'da imzalandığı için adı İstanbul Sözleşmesi olmuştur. 11 Mayıs 2011'de imzalanmış, 1 Ağustos 2014'te yürürlüğe girmiştir.
Madde 1'de Sözleşme'nin maksatları şöyle ifade edilmiştir:
a. kadınları her türlü şiddete karşı korumak ve kadına karşı şiddeti ve aile içi şiddeti önlemek, kovuşturmak ve ortadan kaldırmak;
b. kadına karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve kadınları güçlendirmek de dahil olmak üzere, kadınlarla erkekler arasında önemli ölçüde eşitliği yaygınlaştırmak;
c. kadına karşı şiddet ve aile içi şiddetin tüm mağdurlarının korunması ve bunlara yardım edilmesi için kapsamlı bir çerçeve, politika ve tedbirler tasarlamak;
d. kadına karşı şiddeti ve aile içi şiddeti ortadan kaldırma amacıyla uluslararası iş birliğini yaygınlaştırmak;
e. Kadına karşı şiddet ve aile içi şiddetin ortadan kaldırılması için bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi maksadıyla kuruluşların ve kolluk kuvvetleri birimlerinin birbiriyle etkili bir biçimde iş birliği yapmalarına destek ve yardım sağlamak.

ilgili uluslararası sözleşmelere karşı ciddi bir refleks söz konusudur. Bu refleksin altında Türkiye Cumhuriyeti'nin laik yapısından, buna bağlı olarak oluşmuş Medeni Kanun ve kadın erkek eşitliği fikrinden duyulan rahatsızlık yatmaktadır. Kadın haklarında ilerleme ancak demokratik, laik bir hukuk devletinde olabilecek bir şeydir. Bu koşullardan geriye gitmek kadın haklarında da geriye gitmek anlamına gelir.

Kaynakça

Altun, Fahrettin, "Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden Çekilmesine İlişkin Açıklama", https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/turkiyenin-istanbul-sozlesmesinden-cekilmesine-iliskin-aciklama

Aile Akademisi Derneği, "Bilimsel Çalışmalarda Kadın-Erkek Farklılıkları", www.aileakademisi.org 2014.

Aile Akademisi Derneği, "10 Maddede İstanbul Sözleşmesi Neden İptal Edilmelidir?", www.aileakademisi.org, 2019.

Aile Akademisi Derneği, "10 Maddede Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Nedir?", www.aileakademisi.org, 2020.

Aile Akademisi Derneği, "İstanbul Sözleşmesi'ne Karşı Çıkanlar hakkında 10 Yanlış İddia", www.aileakademisi.org, 2020.

Aile Akademisi Derneği, "İstanbul Sözleşmeleri Tartışmalarında Sık Kullanılan 14 Manipülasyon", www.aileakademisi.org, 2020.

ASAP (Aile Sosyal Araştırma Platformu), "İstanbul Sözleşmesi Nedir? Ne Değildir?", www.asaplatformu.org

Demircan, Rıza, "İlahiyatçı Rıza Demircan: Laikliğe teslim olduk; İstanbul Sözleşmesi'ne karşı çıkmanın pek bir anlamı yok", www.t24.com, 9 Ağustos 2020.

Dilipak, Abdurrahman, "AKP'nin papatyaları", www.yeniakit.com, 27 Temmuz 2020.

Dilipak, Abdurrahman, "Haksızlıklar karşısında susarsanız!..", www.yeniakit.com, 3 Ağustos 2020.

Dilipak, Abdurrahman, "Daha söyleyeceklerim var!", www.yeniakit.com, 4 Ağustos 2020.

Dilipak, Abdurrahman, "Açık Mektup", !..", www.yeniakit.com, 16 Ağustos 2020.

Dilipak, Abdurrahman, "Toplumsal Cinsiyet"de ne ola ki!", www.yeniakit.com, 19 Eylül 2020.

Dilipak, Abdurrahman, "Trans Humanizm'in insanımsısı!", www.yeniakit.com, 27 Eylül 2020.

Dilipak, Abdurrahman, "Tek yol devrim mi, LGBT mi?", www.yeniakit.com, 30 Eylül 2020.

Dilipak, Abdurrahman, "Ve son ifademi de verdim!" www.yeniakit.com, 9 Ekim 2020.

Dilipak, Abdurrahman, "CEDAW", www.yeniakit.com, 15 Ekim 2020.

Dilipak, Abdurrahman, "Teşekkürler", www.yeniakit.com, 21 Mart 2021.

Gerçek Hayat Dergisi, "Şimdi değilse ne zaman, sen değilsen kim?, Hilafet için toparlanın", 1031. sayı, 27 Temmuz- 2 Ağustos 2020.

Okur Gümrükçüoğlu Saliha, "İstanbul Sözleşmesi'nde Örfümüze, Dinimize Uygun Olmayan Bazı Maddeler Var", *Gerçek Hayat* Dergisi, 977. Sayı, 15-21 Temmuz 2019.

Okur Gümrükçüoğlu Saliha, "Osmanlı'da Kadın", https://kadem.org.tr/dr-saliha-okur-gumrukcuoglu-kadin-olmak-kitabi-icin-yazdi/

Okur Gümrükçüoğlu Saliha, "Tarihin Seyri İçinde Kadın Kimliğinin Serüveni", https://kadem.org.tr/kadem-yonetim-kurulu-baskani-dr-saliha-okur-gumrukcuoglunun-star-acik-goruste-yayimlanan-makalesi/, 29.11.2019.

İLKHA (İlkhaber), "Aile Meclisi'nden Bakan Soylu'ya "eşcinsel örgütler' hakkında talep", ilkha.com, 17 Eylül 2019.

İLKHA (İlkhaber), https://ilkha.com/guncel/tbmm-de-istanbul-sozlesmesi-ilgili-kitapciklar-dagitildi-147319.

İstanbul Sözleşmesi Çalışma Platformu, "İstanbul Sözleşmesi Raporu", https://ilkha.com/files/uploads/Dosya_b7a3f5f0b6.pdf

Kaplan, Yusuf, "Türkiye İstanbul Sözleşmesi'nden derhal çıkmalıdır!", www.yenisafak.com, 27 Temmuz 2020.

Kaplan, Yusuf, "Erdoğan, İstanbul Sözleşmesi'ni çöpe atmalı!", www.yenisafak.com, 3 Ağustos 2020.

Kaplan, Yusuf, "İnsan türünü yok olmaktan, kadını aşağılamaktan "Müslüman aile" kurtarabilir", www.yenisafak.com, 16 Ağustos 2020.

Karahasanoğlu, Ali, "Emine Hanım'ın konuşmasını, kim hazırladı", www.yeniakit.com, 26 Kasım 2019.

Karahasanoğlu, Ali, "Fırsat geçsin; Ekşi-Çölaşan-Özdil ile birlik olup, AK Parti'ye saldırmaz mı?", www.yeniakit.com, 10 Ağustos 2020.

Karahasanoğlu, Ali, "Kadına şiddeti önlemede, artık görev bizde!", www.yeniakit.com, 21 Mart 2021.

Meşe, İlknur, "Dindar muhafazakâr eril söylemden İslami feminist söyleme: İstanbul Sözleşmesi tartışmaları ve feminizm", *Birikim*, 2021, Sayı: 381, 82-91.

Meşe, İlknur, "İstanbul Sözleşmesi'nin Kaldırılmasının Ardından!". *Mukavemet Dergi*, https://www.mukavemet.org/istanbul-sozlesmesinin-kaldirilmasinin-ardindan/, 10 Nisan 2011.

t24.com, "AKP Kadın Kolları'ndan "AKP'nin papatyaları" yazısı nedeniyle Abdurrahman Dilipak hakkında 81 ilde suç duyurusu", 11 Ağustos 2020.

Türkiye Aile Meclisi, "Aile için tehdit olan projeler geri dönülmez aşamalara gelmeden iptal edilsin", ilkha.com,10 Temmuz 2019.

Türkiye Aile Meclisi, "Küresel sapkınlıklara karşı topyekûn mücadele etmeliyiz", ilkha.com, 12 Temmuz 2019.

Türkiye Aile Meclisi "Toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarının tavsiye edilmesi sinsi bir hatırlatmadır", ilkha.com, 2 Ağustos 2019.

Türkiye Aile Meclisi, "İnsanlığın son kalesi ailedir", ilkha.com, 10 Eylül 2019.

Türkiye Aile Meclisi "Türkiye Aile Meclisi: İstanbul Sözleşmesi aileyi yıkma projesinin bir parçasıdır", ilkha.com, 13 Ekim 2019.

Türkiye Aile Meclisi, "Türkiye Aile Meclisi başkanı Adem Çevik: Gençler evlenmekten korkuyor", ilkha.com, 25 Ocak 2020.

Türkiye Aile Meclisi, "İstanbul Sözleşmesi Çalışma Platformu: Sözleşme ailede erozyona sebep oluyor", ilkha.com, 7 Ağustos 2020.

Türkiye Aile Meclisi, "Geç evlilik için tedbir alınmalı, erken evlilik terk edilmelidir", ilkha.com, 25 Eylül 2020.

www.gazeteduvar.com, "AK Partili kadınlar 81 ilde Dilipak'tan şikayetçi olacak", 7 Ağustos 2020.

TÜRKİYE'DE YÜKSEKÖĞRETİM SİSTEMİNDE POPÜLİST UYGULAMALAR[1]

İlknur Meşe

Yükseköğretim Kurulunun (YÖK) Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi'ndeki 2023 yılı verilerine göre Türkiye'de 129'u devlet üniversitesi, 75'ü vakıf üniversitesi ve 4'ü vakıf meslek yüksekokulu olmak üzere toplam 208 üniversite bulunmaktadır.[2] YÖK'ün 2020 yılı yerleştirme sonuçları raporunda[3] 2006 yılı ile 2017-2018-2019 ve 2020 olmak üzere dört yıllık veriler karşılaştırıldığında gerek kontenjan sayılarında gerekse yerleşen öğrenci sayılarında sürekli bir artış görüldüğü, örneğin 2006 ile 2020 yılları kıyaslanarak yükseköğretime başvuran öğrenci sayısının %45 oranında, kontenjan sayısının da %108 oranında arttığı belirtilmektedir. Doluluk oranları da eski sistemin (YGS-LYS) geçerli olduğu 2017 ile karşılaştırıldığında yeni sisteme (Kısa adı YKS olan Yükseköğretim Kurumları Sınavı) geçildiği 2018'den 2020'ye gelindiğinde %95'e yaklaştığı ve boş kontenjanlarda önemli düzeyde azalma sağlandığı vurgulanmaktadır. YÖK gelişme olarak gördüğü sayısal verileri, bilimsel zemine dayalı geliştirdiği yeni sisteme, rasyonel ve gerçekçi kontenjan planlamalarına, kalite eksenli büyümeyi öncelikli kılmasına, yüksek öğrenimin erişilebilirliğinin artmasına bağlayarak bütün raporu bir YÖK güzellemesi hâline getirmiştir. Gerçekten de 2019'dan itibaren boş kontentan sayısında

---

[1] Bu yazı daha önce çeşitli yerlerde bu konuda yazdığım yazıların yeni verilerle güncellenerek yeniden gözden geçirilmesiyle oluşmuştur. Yazılar için bkz. İlknur Meşe, "Eğitimin Uzağına Düşmek: Yoksulluk ve Toplumsal Cinsiyet'in 'Uzaktan' Halleri-2", *https://www.mukavemet.org/egitimin-uzagina-dusmek/*, 2021; "Sosyoloji Bölümlerinin Tercih Edilirliğindeki Dramatik Düşüşe Dair Düşünceler-1", *Mukavemet Dergi*, https://www.mukavemet.org/sosyoloji-bolumlerinin-tercih-edilirligindeki-dramatik-dusus/, 5 Ekim 2021; "Eğitimin Uzağına Düşmek: Yoksulluk ve Toplumsal Cinsiyet'in 'Uzaktan' Halleri-2". *Mukavemet Dergi*, https://www.mukavemet.org/egitimin-uzagina-dusmek/, 12 Ekim 2021; "Öğrenci Ya Resulullah! Yerel Esnafın Velinimeti Olarak Taşra Üniversiteleri". *Mukavemet Dergi*, https://www. mukavemet.org/ogrenci-ya-resulullah/, 2 Şubat 2022; "YÖK'ün "Müşteri Garantili" Üniversite Anlayışı Bir "Yükseköğretim Simülasyonu" Yaratıyor". *Birikim Güncel*, https://birikimdergisi.com/guncel/10923/yokun-musteri-garantili-universite-anlayisi-bir-yuksekogretim-simulasyonu-yaratiyor, 22 Şubat 2022.

[2] "Türlerine Göre Mevcut Üniversite Sayısı" tablosu Bkz. https://istatistik.yok.gov.tr/

[3] "Yükseköğretim Kurulu 2020 Yılı Yükseköğretim Kurumları Sınavı Yerleştirme Sonuçları Raporu", https://www.yok.gov.tr/HaberBelgeleri/BasinAciklamasi/2020/yks-yerlestirme-sonuclari-raporu-2020.pdf.

nın sürdürülebilir olmadığını gösterdi bize. Bu nedenle üniversiteyi yerel esnafın velinimeti, ekmek kapısı gören bakıştan uzaklaşmamız gerek. "Üniversiteler eğitimli bir kamunun ortaya çıkmasını ne kadar sağlayabiliyor?" sorusu üzerine düşünmeliyiz. Demokrasinin sağ kalması demokrasi için eğitilmiş bir halka/kamuya bağlıdır. Üniversiteler demokrasinin işleyebilmesi için eğitimli yurttaşlardan oluşan kültürel bir alanı oluşturmak zorundalar. Böyle bir kültürel alanı ve fail yurttaşı üniversitelerin oluşturamamış olması demokrasiyi malul hâle getirmektedir. Demokratik kültürü besleyip demokratik yönetimi mümkün kılan türde bir eğitimi muhafaza etmek için eleştirel bir bilimsel eğitime ihtiyacımız var. Eleştirel bir bilimsel eğitim öğrencilerin kapasitelerini geliştirmek, farklı ortak yaşam tarzları ve alanları oluşturmakla sorumludur; öğrenciye dünyayı ve başına gelenleri fark etmesi, değiştirmesi, yeniden yapılandırması için teorik çerçeveler ve kavramlar sunmalı; öğrencilerin bireyselliğine derinlik ve zenginlik katmalı; demokratik bir yurttaşlık için gereken becerileri kazandırmalı; öğrencilerin kendilerini demokratik bir siyasal varlığın üyeleri olarak tasavvur etmelerine yardımcı olmalıdır.

Kaynakça

Agamben, Giorgio, "Öğrencilere Ağıt", *https://uni-versus.org/2020/05/23/agamben-koronavirus-ogrencilere-agit/*, 14 Ağustos 2020.

Breton, David Le, *Yüz Üzerine-Antropolojik Bir Deneme*, Çev. Orçun Türkay, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yay., 2018.

Göçmen, Elif, Kalender, Güliz, Foggo, Hacer vd., (Proje Ekibi), "Pandemi Döneminde Derin Yoksulluk ve Haklara Erişim Araştırması", Derin Yoksulluk Ağı, Açık Alan ve Heinrich Böll Stiftung Derneği tarafından Kasım 2020'de yayınlanan çalışma, *tr.boell.org*

Kaynar, Mete Kaan, "Yükseköğretim İstatistikleri Üzerine Düşünceler", *https://www.mukavemet.org/yuksekogretim-istatistikleri-uzerine-dusunceler/*, 2 Mayıs 2021.

Kaynar, Mete Kaan, "Yükseköğrenimin Çöküşü ve İİBF'ler", *https://birikimdergisi.com/guncel/9855/yuksekogrenimin-cokusu-ve-iibfler,* 23 Aralık 2019.

Kaynar, Mete Kaan, Parlak, İsmet*, Her* 'İl'e Bir Üniversite-Türkiye'de Yüksek Öğretim Sisteminin Çöküşü*,* Paragraf Yayınları, Ankara, 2005.

Küçükcan, Talip, Bekir S., Gür, *Türkiye'de Yükseköğretim-Karşılaştırmalı Bir Analiz*, SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Yayınları, 2009.

Meşe, İlknur, "Taşra Üniversitesi Nedir? Ne İşe Yarar?", *Birikim Dergisi*, Sayı 351, 2018, 110-118.

Meşe, İlknur, "'Taşra' Üniversitesi'nde Feminist Pedagoji: Ne Kadar Mümkün?". *Fe Dergi*: *Feminist Eleştiri*, 10(1), 2018, 67-78.

Meşe, İlknur, "Bir Mekân Olarak 'Taşra Üniversitesi' ve Sosyolojinin Taşrası: Eleştirel Bir Deneyim Analizi". *Moment Dergi*, 6(1), 2019, 657-674.

Meşe, İlknur, Eğitimin Uzağına Düşmek: Yoksulluk ve Toplumsal Cinsiyet'in 'Uzaktan' Halleri-2, *https://www.mukavemet.org/egitimin-uzagina-dusmek/,* 2021.

Meşe, İlknur, "Sosyoloji Bölümlerinin Tercih Edilirliğindeki Dramatik Düşüşe Dair Düşünceler-1". *Mukavemet Dergi*, https://www.mukavemet.org/sosyoloji-bolumlerinin-tercih-edilirligindeki-dramatik-dusus/, 5 Ekim 2021.

Meşe, İlknur, "Eğitimin Uzağına Düşmek: Yoksulluk ve Toplumsal Cinsiyet'in 'Uzaktan' Halleri-2". *Mukavemet Dergi*, https://www.mukavemet.org/egitimin-uzagina-dusmek/, 12 Ekim 2021

Meşe, İlknur, "Öğrenci Ya Resulullah! Yerel Esnafın Velinimeti Olarak Taşra Üniversiteleri". *Mukavemet Dergi*, https://www.mukavemet.org/ogrenci-ya-resulullah/, 2 Şubat 2022.

Meşe, İlknur, "YÖK'ün "Müşteri Garantili" Üniversite Anlayışı Bir "Yükseköğretim Simülasyonu" Yaratıyor". *Birikim Güncel*, https://birikimdergisi.com/guncel/10923/yokun-musteri-garantili-universite-anlayisi-bir-yuksekogretim-simulasyonu-yaratiyor, 22 Şubat 2022.

Orhan, Şefika Feza, "COVID-19 Sürecinde Uzaktan Öğretme Süreci İle İlgili İlk ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Algıları ve Duygularına Yönelik Bir Analiz." *TÜBİTAK Projesi Sonuç Raporu*, Aralık 2020.

Tekerek, Tuğba, *Taşra Üniversiteleri, AK Parti'nin Arka Kampüsü*, İletişim Yay., İstanbul, 2023.

İDEOLOJİ, POPÜLİZM VE MEDYA ÜÇGENİNDE POPÜLİST MÜCADELE

Barış Yetkin - Duygu Küçüköz Aydemir

Giriş

21. yüzyılın hızın ve değişimin damga vurduğu bir çağ olduğu yaşanan olaylarla rahatlıkla anlaşılabilir. Böylesi bir devinim içinde günümüzde artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmadığı söylenebilir. Toplumsala ait kavramlara göz atıldığında, her olgunun başına yeni kavramını eklemek yaygın kullanım biçimlerinden biri olduğu görülür: Yeni liberalizm (Neo-liberalizm), yeni sağ, yeni popülizm, yeni medya ve daha birçoğu. Bu doğrultuda geleneksel ile yeni olan arasında bazı ayrım noktaları olduğu söylenebilir. Toplum içinde birey-birey ve birey-grup ilişkileri içinde bu kavramların dramatik belirleyiciliği bulunmaktadır. Başta Avrupa ve ABD'de 1970'li yıllarda ortaya çıkan 1980'lerden itibaren ise baskın hâle gelen yeni liberalizm ve kendi hegemonyasını kurabilmek için araçsallaştırdığı yeni popülizm güçlenerek günümüzde sürmektedir. Elbette toplumun inşasında geniş kitleler üzerinde kanal işlevi gören ve siyasal iktidar ile genellikle uyumlu hareket eden, doğası gereği zaten popülist nitelikli medya da unutulmamalıdır. Böylesi girift ilişkilerin ortaya çıkarılması kaçınılmaz olarak bilimin sorumluluğundadır.

Bu çalışma, söz konusu yeni sağın kullanmakta olduğu popülizm ve medya ile toplumsal ilişkileri nasıl kurguladığını ortaya çıkarmaktadır. Bu doğrultuda birbirlerinden farklı (sol, anaakım, sağ) ideoloji ve yayın politikasına sahip Türkiye'de yayın yapan üç gazete amaç yönelimli örneklem olarak seçilmiştir. Bu örneklem çeşitliliği belirli bir ideolojiye sahip olmayan popülizmin, farklı ideolojik perspektiflerde nasıl kullanıldığını tespit etmeye yardımcı olmaktadır. Gazetelerin hem basılı nüshalarının birinci sayfa haberleri hem de bu haberlerin sosyal medya sürümleri bir hafta boyunca izlenmektedir. Burada toplanan veriler; ideoloji, popülizm ve medya ekseninde eleştirel söylem analizi yöntemiyle çözümlenmektedir. Böylece geleneksel medya ve yeni medya arasında da bir karşılaştırma sunmak ve bunu popülizm üzerinden

gun haber içerikleri ürettiklerini ama bu üretim sürecinde popülizmi araçsallaştırdıklarını göstermektedir. Bu yolla, ana akım olarak kabul edilen gazete çokseslilığı ve çoğulculuğu yayın politikası olarak benimsemesi gerekirken bunu yapmadığı; sağ ideolojiye sahip gazetenin yayın politikasına paralel biçimde kendisini "demokratik muhafazakâr" olarak nitelendiren siyasal iktidarın hegemonyasını desteklemekte ve yeniden üretmektedir. Sol ideolojiye sahip gazete haberlerinde de benzer muhafazakâr argümanlara rastlanabilmekte; ancak bunları karşı hegemonik söylem üretmek için kullanabilmektedir. İstisnasız olarak, örneklemi oluşturan gazetelerin medya popülizmi yoluyla insanlara ulaşmaya çalıştıkları ve onları kendi görüşleri doğrultusunda yönlendirmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Ralp Keyes başta olmak üzere birçok kesim tarafından *hakikat sonrası/gerçek ötesi* (post-truth) *çağ* olarak tanımlanan 21. yüzyılın siyasal iletişim sürecinde popülizm, son derece önemli bir olgudur. Hem bir ideoloji hem de siyasal bir iletişim stratejisi olarak ele alınabilen popülizmin aslında geniş bir kavramsal tanımı olduğu görülmektedir. Ortaya çıkmış olduğu zamandan bu yana çeşitli unsurlara eklemlenerek varlığını ve etkisini devam ettirmektedir. Medya bu unsurların başında gelen ve kendisinde de hâlihazırda popülist anlatıların yer aldığı etkili bir aktördür. Alanyazında henüz yeni tartışılmaya başlanan medyaya başlı başına popülist bir aktör olarak yaklaşılması doğru bir bakış açısı gibi durmaktadır: Tecimsel amaçları uğruna hem kârlılığını artırmak hem de medya dışı diğer faaliyetleri için *simbiyotik ilişkile*re giriştikleri popülist siyasal aktörlerin çıkarlarını yeniden üretmenin birer aracı olarak popülist teknikler kullanabilmektedir. Dolayısıyla medya popülizmi salt siyasetle ilişkili değil, haber sosyolojisi çerçevesinde medya tarafından toplumsal ürünler olan her türlü içeriğin kültürel çıktılarla da ilgili olduğu açıktır. Diğer bir deyişle medyanın, zamanın ruhuna uygun popülist mantığı toplumsallaşma içinde dolaşıma soktuğu söylenebilir.

Kaynakça

Araujo, Bruno ve Hélder Prior. "Framing Political Populism: The Role of Media in Framing the Election of Jair Bolsonaro", *Journalism Practice* 15/2, (2020): 226-242.

Arditi, Benjamin. *Liberalizmin Kıyılarında Siyaset: Farklılık, Popülizm, Devrim, Ajitasyon.* (Çev. Emine Ayhan), İstanbul: Metis, 2010.

Atılgan, Gökhan ve Aytekin Atilla E. *Siyaset Bilimi,.* İstanbul: Yordam, 2014.

Baltacı, Cemal. "Yeni Sağ Üzerine Bir Eleştiri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi* 9/2, (2004): 359-373.

Barry, Norman P. *The New Right.* London: The Routledge, 1987.

Bora, Tanıl ve Erdoğan, Necmi. "Biz Anadolu'nun Bağrı Yanık Çocukları…", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakarlık*, Ahmet Çiğdem (der.), Vol. 5, 632-644. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

Büyükbakkal, Güven ve Büyükbakkal Ceyda Ilgaz. "Günümüzde Türk Basınındaki Magazinleşme Olgusu", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 2007/29, (2007): 51-62.

Canovan, Margaret. "Populism for Political Theorists?", *Journal of Political Ideologies* 9/3, (2004): 241–252.

Canovan, Margaret. "Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy", *Political Studies* 47/1, (1999): 2-16.

Çarkoğlu, Ali, Elçi, Ezgi, Erol, Fatih ve Paksoy Cansu. "Popülizm teorileri ışığında Türkiye'de popülizmin tarihsel gelişimi: Siyasi partiler üzerine bir inceleme", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22/1, (2022): 323-348.

Çelik, Hilal, ve Ekşi, Halil. "Söylem Analizi", *Eğitim Bilimleri Dergisi* 27/27, (2013): 99-117.

Çolak, Çağrı. D. "Yeni Sağ'ı Oluşturan Bileşenlerin Birbir İle Çelişen KavramlarıÜzerine Bir Değerlendirme", *The Journal of Academic Social Science Studies* 44, (2016): 351-361.

Demirci, Kerim. "Örtmece (Euphemism) Kavramı Üzerine", *Milli Folklor*, 20/77, (2008): 21-34.

Demirkanoğlu, Yahya. "Muhafazakâr Düşüncede Kadının Toplumsal Konumu". *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17/34, (2017): 285-305.

Devran, Yusuf. *Haber söylem ideoloji*. İstanbul: Başlık, 2010.

Duman, Mehmet Zeki. "*Türkiye'de Modernleşme ve Liberal Muhafazakâr Siyaset (Turgut Özal'ın Politikaları Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma)*". Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2008.

Haydaroğlu, Ceyhun ve Tatlısu, Satı. "Turgut Özal Dönemi Yeni Sağ Devlet ve Ekonomik Liberalizm: Devlet ve Piyasa İlişkisinin Politik Ekonomisi". *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/1, (2016): 27-41.

Herkman, Juha. "Populism in political cartoons: caricatures of Nordic populist leaders". *Popular Communication* 17/3, (2019): 252-267.

Jagers, Jan ve Walgrave, Stefaan. "Populism as Political Communication Style: An Empirical Study". *European Journal of Political* 46/3, (2007): 319-345.

Keyes, Ralf. *Hakikat Sonrası Çağ: Günümüz Dünyasında Yalancılık ve Aldatma*. (çev. Deniz Özçetin). İzmir: Delidolu, 2019.

Krämer, Benjamin. "Media Populism: A Conceptual Clarification and Some Theses on its Effects. Communication Theory". *Communication Theory* 24/1, (2014): 42-60.

Laclau, Ernesto. *İdeoloji ve Politika.* (çev. Hüseyin Sarıca). İstanbul: Belge, 1998.

Laclau, Ernesto. *On populist reason.* New York, London: Verso, 2005.

Lee, Chin-Chuan ve Li, Hongtao. "Media events': first quarter of century and the next", *Media, Culture and Society* 40/1, (2018): 127-130.

Mazzoleni, Gianpietro. "Populism and the Media". Twenty-First Century Populism içinde, Editörler: Daniele Albertazzi ve Duncan McDonnell, 49-64. London: PalgraveMacmillan, 2008.

Moffitt, Benjamin. *Popülizmin Küresel Yükselişi: Performans, Siyasi Üslup ve Temsil.* (çev. Onur Özgür). İstanbul: İletişim, 2020.

Moffitt, Benjamin. ve Tormey, Simon. "Rethinking Populism: Politics, Mediatisation and Political Style", *Political studies* 62/2, (2014): 381-397.

Mudde, Cas. *Populist Radical Right Parties in Europe.* Cambridge: Cambridge University, 2007.

Özçetin, Burak. "Medya ve Popülizm: Bir Suç Ortaklığının Anatomisi". *T24*, 24 Mayıs 2018.,1771 erişim: 04 06, 2023, https://t24.com.tr/k24/yazi/populizm-ve-medya,1771

Postill, John. "Populism and Social Media: A Global Perspective". *Media, Culture & Society*, *40*/5, 2018): 754-765.

Schneider, William, "The New Populism". *Political Psychology* 15/4 (1994): 779-784.

Sözen, Edibe. *Söylem Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Rafleksivite.* Ankara: Birleşik Yayınevi, 2014.

Taggart, P. *Popülizm.* (çev. Barış Yıldırım). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.

Tang, Gary. "Media populism in post-handover Hong Kong: an investigation of media framing of Public finance", *Chinese Journal of Communication* 10/4, (2017): 433-449.

Toker, Huriye ve Altun, Derya. "Toplumsal Şiddetin Aktarım Yoluyla Yeniden Üretilmesi: Basının Televizyonlaşması Bağlamında Şefika Etik Cinayeti", *Selçuk İletişim* 9/1, (2015): 115-140.

Van Dijk, Teun A. "Critical Discourse Analysis", *The Handbook of Discourse Analysis* içinde, Deborah Schiffrin, Deborah Tannen ve E. Heidi Hamilton (ed.). 349-371. New York: Blackwell Publishers, 2005.

Weyland, Kurt. "Clarifying a contested concept: Populism in the study of Latin American politics", *Comparative Politics* 34, (2001): 1-22.

Yetkin, Barış. *Popülizm ve Özal-Erdoğan*, Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2010.

Yetkin, Barış. "Haber Söyleminde Egemen İdeolojinin Yeniden Üretimi: Magazinleşme Bağlamında Bir Analiz", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* 33, (2011): 27-60.

Yetkin, Barış. "Haber Söyleminde Egemen İdeolojinin Yeninden Üretimi: Magazinleşme Bağlamında Bir Analiz", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* 33, 2011: 27-60.

Yetkin, Barış. "Popülizmin Gölgesinde Siyaseti ve Siyasal İletişimi Anlamak", *Akademia* 4/3, (2016): 68-82.

Yetkin, Barış. "Yeni Popülizm ve Yeni Medya: Siyasal İletişim ve Sosyal Medya Çerçevesinde Bir Tartışma", *Current Debates on Social Sciences 4: Multidisciplinary Studies* içinde, Editörler: Alpaslan Ceylan, İlhami Durmuş ve Salih Çeçen, 304-316. Ankara: Bilgin Kültür Sanat, 2020.

Yetkin, Barış. "Alternatif Gerçekliğin Dayanılmaz Cazibesi: Siyaset ve Medya Popülizmleri Çerçevesinde Bir Değerlendirme", *17th International Symposium Communication in the Millennium*, 5-6 Kasım 2020, Eskişehir 2020, 414-434.

Yürekli, Feridun. "Globalleşen Dünyada Liberalizm, Yeni Sağ ve Türkiye". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2007.

Zúquete, José Pezro. "Book Review, Journal of Latin American Studies", *Cambridge University Press* 41/3, (2009): 600-602.

SAĞ POPÜLİZMDE SÖYLEMİN ROLÜ: SİYASİ KUTUPLAŞMA

Emre Burak Demirer

Giriş

Siyasi kutuplaşma, siyasi partiler ve ideolojiler arasındaki ayrışmayı ifade ederken, sağ popülizm popüler olmayan siyasi elitlere karşı geniş tabanlı bir itirazı ifade eder. Milliyetçilik ise toplumsal bağları güçlendirmek ve devlet otoritesini desteklemek için kullanılan bir söylemler bütünün içermektedir. Buradaki en önemli araç ise şüphesiz dildir. N. Fairclough'a göre dil tarafsız değildir, aksine her zaman ideolojik olarak yüklüdür ve toplumsal yapıları ve güç ilişkilerini yeniden üretme ve pekiştirme gücüne sahiptir.[1] Bu nedenle dil, siyasi söylemi şekillendirmede ve yeniden üretmede çok önemli bir rol oynar. Dolayısıyla gündelik kullanılan dilin dışında kimlikler, değerler ve sembollerde kurulan ortakları kapsayacak biçimde üretilen siyasi söylemlerin ve bunun için oluşturulan biçimsel retoriklerin kendi içinde ayrıca anlamları bulunmaktadır. Siyasi konsolidasyonun sağlanmasında söylemi kullanan kişi ve bu söylemin hedef kitlesi arasındaki uyumun olması gerekmektedir. Örneğin C. Oktay'ın da ünlü makalesinde belirttiği gibi "biz" ve "onlar"ın yaratılması ve tanımlanması Türkiye toprakları üzerinde siyasi mücadele alanlarının belirlenmesinde köklü ve varlıksal bir önem taşımıştır.[2]

Bu hem birlikteliği sağlarken diğer taraftan siyasi kutuplaşmanın yükselişinde de büyük bir role sahiptir. Siyasi partiler ve liderleri, kendi ideolojilerini ve politikalarını savunmak için belirli bir söylem kullanırlar. Bu söylem, toplumun belirli kesimlerini etkilemek ve desteklerini kazanmak için kullanılır. Bu nedenle söylem, olumsuz/negatif bir anlamdan ziyade siyasete içkin, ona mündemiç bir özellik taşır. Ancak bu söylemler aynı zamanda toplumu kutuplaştırabilir ve siyasi ayrılıkların artmasına neden olabilir.

---

1 Norman Fairclough (1992). Discourse and Text: Linguistic Intertextual Analysis within Discourse Analysis. *Discourse&Society* 3(2): s. 196.

2 Cemil Oktay (1991). *"Hum" Zamirinin Serencamı*, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Sonuç olarak, AKP ve Erdoğan örneği, popülist söylemin gücünün zorlayıcı bir örneğini sunuyor. Desteği harekete geçirmek, siyasi eylemleri meşrulaştırmak ve ulusal kimlikleri yeniden tanımlamak için popülist söylemin nasıl kullanılabileceğini gösteriyor.

Bu çalışmanın hemen öncesinde gerçekleşen 2023 milletvekilliği ve cumhurbaşkanlığı seçim sonuçlarına bakıldığında AKP ve Erdoğan'ın söylemsel etkisinin önümüzdeki yıllarda da artan hızıyla Türkiye siyasetini ve toplumunu şekillendirmeye devam edeceği bir gerçek.

Kaynakça

Anderson B. (2007), *Hayali Cemaatler*, çev. İskender Savaşır, İstanbul: Metis.

Becker J. (2010), "The rise of right-wing populism in Hungary", *Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe* 13(1).

Berger P. L. ve Luckmann T. (1966). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge,* Anchor Books.

Brubaker R. (2002), "Etnicity without groups", *European Journal of Sociology* 43(2).

Brubaker R. (2010). *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.

Chomsky N. (1953). System of syntactic analysis, *The Journal of Symbolic Logic* 18(3)

Çarkoğlu A. (2011). "Turkey's 2011 General Elections: Towards a Dominant Party System" *Insight Turkey*, 13(3).

Esen B. Ve Gümüşçü Ş. (2016). "Rising competitive authoritarianism in Turkey", *Third World Quarterly* 37(9).

Fairclough N. (1992). Discourse and Text: Linguistic Intertextual Analysis within Discourse Analysis. *Discourse&Society* 3(2).

Foucault M. (2014), *Bilginin Arkeolojisi*, çev. Veli Urhan, İstanbul: Ayrıntı.

Gellner E. (2018), *Uluslar ve Ulusçuluk*, çev. Günay Göksu Özdoğan ve Büşra Ersanlı Bahar, İstanbul: Hil.

Gramsci A. (2011), *Hapishane Defterleri*, çev. Ekrem Ekici, İstanbul: Kalkedon.

Harvey D. (2015). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi*, çev. Aylin Onacak, İstanbul: Sel, s. Chantal Mouffe (2018). *Siyasal Üzerine*, çev. Mehmet Ratip, İstanbul: İletişim.

Hobsbawn E. (2020), *Milletler ve Milliyetçilik*, çev. Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı.

Iğsız A. (2014). "Brand Turkey and the Gezi Protests: Authoritarianism in Flux, Law and Neoliberaiism", in *The Making of a Protest Movement in Turkey*, ed. Umut Özkırımlı, London: Palgrave Macmillan.

Karaveli H. (2018). *Why Turkey is Authoritarian: From Atatürk to Erdoğan*, Pluto Press.

Kaya A. ve Tecmen A. (2020). "The use of the past in populist political discourse: Justice and Development Party rule in Turkey", in *European Memory in Populism*, ed. Chiara De Cesari, Ayhan Kaya, Routledge.

Laclau E. (2022). *Popülist Akıl Üzerine*, çev. Nur Betül Çelik, Ankara: Epos.

Laclau E. ve Mouffe C. (1985). *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*, London: Verso.

Miller S. (1990), Foucault on Discourse and Power, *A Journal of Social and Political Theory*, No 76.

Moffitt B. (2016)a. *The Global Rise of Populism: Performance, Political Style and Representation*, San Francisco: Stanford University Press.

Moffitt B. (2016)b. "The Performative Turn in the Comparative Study of Populism". *American Political Science Association Comparative Politics Newsletter*, 26(2).

Mudde C. (2014), "The Populist Zeitgeist", *Government and Opposition* 39(4).

Oktay C. (1991). *"Hum" Zamirinin Serencamı*, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Robbins D. (1991). *The Work of Pierre Bourdieu: Recognising Society*. Buckingham: Open University Press.

Rosen L. (1971), Language, History, and the Logic of Inquiry in Lévi-Strauss and Sartre, *History and Theory* 10(3).

Sahoo N. (2020). "Mounting Majoritarianism and Political Polarization in India", in Political Polarization in South and Southeast Asia: Old Divisions, New Dangers, ed. Thomas Carothers ve Andrew O'Donohue, Carnegie Endowment for Inetrnational Peace, https://carnegieendowment.org/files/Political_Polarization_RPT_FINAL1.pdf (çevirimiçi: 20.05.2023).

Tuğal C. (2014), "End of the "Leaderless" Revolution", *Berkeley Journal of Sociology* 58.

van Dijk T. A. (1993), Principles of critical discourse analysis, *Discourse&Society* 4(2).

Wallerstein I. (2011), *Historical Capitalism with Capitalist Civilization*, London: Verso.

Yanardağoğlu E. (2022). "Media and Democratic Backsliding - Lessons from the Turkish Case", *Policy Briefs*.

SLOVAKYA'DA POPÜLİZMİN VE POPÜLİST RADİKAL SAĞIN GELİŞİMİ, SEBEPLERİ VE SONUÇLARI

Atilla Gökhun Dayıoğlu

Giriş

Sistem değişikliği neticesinde bir *vitrin* olarak kabul edilen Orta ve Doğu Avrupa'nın post-komünist dönüşümünü yaşayan ülkelerinden biri olan Slovakya'da demokrasinin kabul edilmesinin ardından politikacıların ve partilerin politikaları ve söylemleri aracılığıyla gelişmeye başlayan popülist dalga, bölgenin diğer ülkeleri olan Macaristan, Polonya ve Çekya'dan farklı nedenler ve kaynaklar çerçevesinde farklı şekilde gelişmiştir. Özellikle Slovakya'daki popülizmin tarihi, etnik köken farklılıkların oluşturduğu ulusalcılığın ve milliyetçiliğin gücü, post-komünist dönüşümün ve Çekoslovakya'nın dağılmasının oluşturduğu ekonomik sonuçlar, Slovakların iç politika ve iç politika aktörlerine karşı olumsuz düşünceleri, Slovak partilerinin iki bloğa bölünmesine yol açan parti sistemindeki kutuplaşmalar, popülist partilerin demokrasiye geçişin en başından itibaren fiilen parti sisteminin kurucu parçalarından olmaları, Avrupa Birliği (AB) ve Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı (NATO) üyelikleri ve son olarak bir göçmen ülkesi olmamasına rağmen 2015'den itibaren göç ve göçmen konusunun Slovakya politikalarına ve söylemlerine hâkim olması, Slovak popülizminin özel bir ilgiyi hak ettiğini göstermektedir.

Orta ve Doğu Avrupa çalışmalarının birçoğu bölgedeki popülizmin yükselişini 2004'te yaşanan AB katılım sonrası sendromlara ve bölgedeki toplumların AB üyeliğiyle alakalı yaşadığı entegrasyon sürecine karşı tepkilere ve yorgunluğa bağlasa da Orta ve Doğu Avrupa'daki popülizm ile ilgili tablo çok daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Kuşkusuz bu karmaşıklığı özetleyen en iyi örneklerden birisi Slovakya'dır. Komünizm sonrasında demokrasiye geçiş dönemi boyunca çoğulcu parti sisteminin kurucu unsurlarından olan Slovak popülist partileri, Slovakya'nın popülizm ve popülist siyasetten kayda değer şekilde

Kaynakça

Altuğ, Y. (1994). *Çekoslovakya Sorunu,* Ankara: TTK Yayınları.

Archive.ipu.org. *"Czechoslovakia, Parliamentary Chamber: Elections Held in 1990",* http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/2084_90.htm.

Armaoğlu, F. (2020). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1995,* İstanbul: Kronik Kitap.

Aydın, A. (2015). *Cekoslovakya'daki Kritik Durum: Kadife Devrimi,* https://www.t uicakademi.org/cekoslovakya/.

Barr, R. (2009). "Populists, Outsiders and Anti-Establishment Politics", *Party Politics*, 15(1), ss: 29-48.

Berend, I. (1996). *Central and Eastern Europe 1944-1993: Detour from the Periphery to the Periphery,* Cambridge University Press.

Bergman, T., Ilonszki, G. ve Müller, W. (2019). *Coalition Governance in Central Eastern Europe,* Oxford University Press.

Brzezinski, Z. (1998). *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives,* Basic Books.

Chadwick, V. (2016). *Robert Fico: Islam has no Place in Slovakia,* https://www.politico.eu/article/robert-fico-islam-no-place-news-slovakia-muslim-refugee/.

Csergö, Z. ve Deegan-Krause, K. (2011). "Liberalism and Cultural Claims in Central and Eastern Europe: Toward a Pluralist Balance", *Nations and Nationalism*, 17, ss: 85-107.

Culik, J. (2016). "How Slovakia's Prime Minister Handed an Elections to Right-Wing Extremists", *The Conversation.*

Cunningham, Benjamin (2016). *"We Protect Slovakia",* https://www.politico.eu/article/slovakia-fico-migrants-refugees-asylum-crisis-smer-election/.

Deegan-Krause, K. (2004). "Uniting the Enemy: Politics and the Convergence of Nationalisms in Slovakia", *East European Politics and Societies*, 18(4), ss: 651-96.

Deegan-Krause, K. (2006). "New Dimensions of Political Cleavage", içinde; Dalton, Russell ve Klingemann, Hans-Dieter. *Oxford Handbook of Political Science*, Oxford University Press.

Deegan-Krause, K. (2012). "Populism, Democracy and Nationalism in Slovakia" içinde; Mudde, Cas ve Kaltwasser, Cristobal. *Populism in Europe and the Americas: Threat or Corrective to Democracy?*, Cambridge University Press.

Fisher, S. (2006). *Political Change in Post-Communist Slovakia and Croatia: From Nationalist to Europeanist,* Palgrave Macmillan.

Goldirova, R. (2006). "Pressure Mounts on Slovakia Over Anti-Hungarian Incidents", https://euobserver.com/political/22267.

Grzebalska, W. ve Pető, A. (2018). "The Gendered Modus Operandi of the Illiberal Transformation in Hungary and Poland", *Women's Studies International Forum*, 68, ss: 164-172.

Havel, V. (1992). *New Year in Prague",* içinde; Legters, Lyman. *"Eastern Europe: Transformation and Revolution, 1945-1991,* DC Heath and Co.

Henderson, K. (2002). *Slovakia: The Escape from Invisibility,* Routledge.

Hilde, P. (1999). "Slovak Nationalism and the Break-Up of Czechoslovakia", *Europe-Aisa Studies*, 51(4), ss: 647-665.

Holmes, L. (1997). *Post-Communism,* Polity Press.

Holt, E. (2002). "Slota Wants SMK Banned", https://spectator.sme.sk/c/20014115/slota-wants-smk-banned.html.

Jancarikova, T. (2017). "Slovakia's Future is with Core EU, not Eurosceptic Eastern Nations: PM", https://www.reuters.com/article/us-slovakia-politics-eu-idUSKCN1AV1YY.

Judt, T. (2006). *Postwar: A History of Europe Since 1945,* Penguin Books.

Kamm, H. (1992). *At Fork in Road, Czechoslovaks Fret,* The New York Times.

Khalmurzaev, N. (2000). "Small and Medium Sized Enterprises in the Transition Economy of Uzbekistan: Conditions and Perspectives", *Central Asian Survey*, 19(2), ss: 281-295.

Kluknacska, A. ve Smolik, J. (2016). "We Hate Them All? Issue Adaptation of Extreme Right Parties in Slovakia 1993-2016", *Communist and Post-Communist Studies*, ss: 1-10.

Kluknavska, Alena (2012). "Krajne Pravicove Strany v Parlamentnych Volbach 2012 na Slovensku (Slovakya'da 2012 Parlamento Seçimlerinde Aşırı Sağ Partiler)", *Rexter*, 10(1), ss: 1-35.

Kluknavska, Al. (2014). "Enemies Among Us: The Anti-Elitist and Xenophobic Discourses in the Czech Republic and Slovakia", *Rexter*, 12(2), ss: 42-71.

Kluknavska, A. (2015). *Enemies at the Gates: Framing Strategies of Extreme Right Parties in the Czech Republic and Slovakia*, Comenius University of Bratislava.

Kovac, D. (1998). "Czechs and Slovaks in Modern History", içinde; Teich, Mikulas. *Bohemia in History,* Cambridge University Press, ss: 364-379.

Kusy, M. (2006). "Narodnostne Mensiny (Ulusal Azınlıklar)", içinde; Gyarfasova, Olga; Miroslav, Kollar ve Meseznikov, Grigorij. *Slovenske Vol'by '06. Vysledky, Priciny Suvislosti (Slovak Seçimleri '06. Sonuçlar, İlişkilerin Sebepleri),* Bratislava, ss: 213-219.

L'SNS. (2010). "Stanovy L'udovej Strany Nase Slovensko (L'ud's Party Nase Slovensko'nun Tüzüğü)", http://www.lsns.sk/stanovy.pdf.

Larana, E.; Johnston, H. ve Gusfield, J. (1994). *New Social Movements: From Ideology to Identity,* Temple University Press.

Malova, D. (2017a). *Strengthening Social Democracy in the Visegrad Countries,* Friedrich Ebert Stiftung.

Malova, D. (2017b). *Transformation Experiences in Slovakia: Governing Uncertainty,* Friedrich Ebert Stiftung.

Martin, P. (1992). "Relations between the Czechs and the Slovaks", içinde; Legters, Lyman. *Eastern Europe: Transformation and Revolution, 1945-1991,* DC Heath and Co.

Meseznikov, G. (2008). "National Populism in Slovakia: Actors, Issues, Strategies", içinde; Meseznikov, Grigorij ve Gyarfasova, Olga. *National Populism in Slovakia*, Institute for Public Affairs, Bratislava, ss: 7-34.

Milo, D. (2004). *Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike-Neonacisti, ich hnutia a ciele (Slovak Cumhuriyeti'nde Irkçı Aşırıcılık -Neo-Naziler, Hareketler ve Hedefleri)*, Bratislava.

Nociar, T. (2012). *Right-Wing Extremism in Slovakia,* Friedrich Ebert Stiftung.

Paulovicova, N. (2020). "The Far Right L'SNS in Slovakia and Its Reconstruction of the Nation", *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*, 18(1), ss: 177-197.

Pcolinsky, V. ve Stensova, A. (2007). "Slovak Parliamentary Elections 2006", *Central European Political Studies Review*, 9 (2-3), ss: 1-13.

Piscova, M. ve Buncak, J. (2000). "Moderna Slovenska Narodna Identita a Postoje Slovakov voci Europe (Slovakların Modern Ulusal Kimliği ve Avrupa'ya Karşı Tutumları)", *Slovak Sociological Review*, 32(3), ss: 289-310.

Pridham, G. (2002). "The European Union's Democratic Conditionality and Domestic Politics in Slovakia: The Meciar and Dzurinda Governments Compared", *Europe-Asia Studies*, 54(2), ss: 203-227.

Pytlas, B. (2009). "The Diffusion of Radical Right Ideology in Central-Eastern Europe: The Case of Poland and Slovakia", *5th ECPR General Conference*.

Rybar, M. ve Deegan-Krause, K. (2008). "Slovakia's Communist Successor Parties in Comparative Perspective", *Communist and Post-Communist Studies*, 41(4), ss: 497-519.

Sancaktar, C. (2019). "Doğu Avrupa'da Devletçi Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş: Macaristan, Çekoslovakya ve Polonya", *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(4), ss: 40-50.

Spac, P ve Voda, P. (2014). "The Slovak Extreme Right and Its Support According to Local Presence of Roma", Masaryk University, *ECPR General Conference*, Glasgow.

Suda, Z. (1992). "The Invasion of Czechoslovakia, 1968", içinde; Legters, Lyman. *Eastern Europe: Transformation and Revolution, 1945-1991,* DC Heath and Co.

Szomolany, S. (2000). "Why Slovakia's Transition Trajectory Has Been So Difficult", *Society and Economy in Central and Eastern Europe*, 22(1), ss: 60-86.

Szomolanyi, S. (2007). "The 2006 Parliamentary Elections and Stability of Democracy in Slovakia", içinde; Butora, Martin; Gyarfasova, Olga; Meseznikov, Grigorij ve Skladony, Thomas. *Democracy and Populism in Central Europe: The Visegrad Elections and Their Aftermath,* Bratislava, ss: 19-38.

Taggart, P. (1998). "A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party Systems", *European Journal of Political Research*, 33, ss: 363-388.

Tarasov, I. (2017). *Right-wing Radicalism and Factors of Xenophobic Social Practice in Hungary and Slovakia: Comparative Analysis*, Comparative Politics Russia.

Vachudova, A. (2020). "Ethnopopulism and Democratic Backsliding in Central Europe", *East European Politics*, 36(3).

Zakaria, F. (1997). "The Rise of Illiberal Democracy", *Foreign Affairs*, 76(6), 22–43.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE AZINLIKLAR VE ETNİK GRUPLAR
Kimlik, Etnisite, Kültür

Editör
Doç. Dr. Yelda Tutar Serter

TESAM
Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi
Center for Economic, Political and Strategic Research

nobel

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE AZINLIKLAR VE ETNİK GRUPLAR
-Kimlik, Etnisite, Kültür-

Editör: Doç. Dr. Yelda Tutar Serter

Tesam Kitaplığı No.: 14
ISBN: 978-605-71746-7-3
E-ISBN: 978-605-71746-6-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Yayına Hazırlayan: TESAM
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Tutar Serter, Yelda.
Geçmişten Günümüze Azınlıklar ve Etnik Gruplar -Kimlik, Etnisite, Kültür- / Editör: Yelda Tutar Serter
1. Basım, XIV + 266 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-605-71746-7-3
E-ISBN: 978-605-71746-6-6
1. Azınlıklar 2. Etnik Gruplar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **v**

1878 BERLİN KONFERANSI VE ANTLAŞMASI'NIN BÜYÜK GÜÇLERİN OSMANLI DEVLETİ'NDEKİ AZINLIK POLİTİKALARI IŞIĞINDA DEĞERLENDİRİLMESİ **1**

F. Begüm Yıldızeli

Giriş 1

Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşayan Azınlıklara ve Büyük Devletlere Genel Bir Bakış 2

Viyana Kongresi'nden Berlin Antlaşması'na Kadar Olan Süreçte Rusya'nın Azınlık Politikaları 5

İngilizlerin Osmanlı'da Yaşayan Azınlık Politikalarının Değişimi ve Temel Özellikleri 7

Almanya, Avusturya ve Üç İmparatorlar Ligi Oluşumlarının Azınlık Stratejileri 10

Büyük Güçler Perspektifinden Berlin Antlaşması'nın Sonuçları 12

Sonuç 15

Kaynakça 16

OSMANLI DEVLETİ'NDE AZINLIKLAR VE EKONOMİK UĞRAŞLARI **19**

Seçil Şenel Uzunkaya

Giriş 19

Osmanlı Devleti'nde Azınlıkların Yönetim Stratejisi ve Millet Sistemi 20

Osmanlı Devleti'nde Azınlıkların Yönetim, Sosyal ve Toplumsal Hayattaki Rolleri 22

Osmanlı Devleti'nde Azınlıkların Ekonomik Hayattaki Rolleri ve Ekonomiye Katkıları 24

Sonuç 26

Kaynakça 27

II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİNDE OSMANLI HARİCİYESİNDE GÖREV ALAN ÜST DÜZEY GAYRİMÜSLİM MEMUR VE DİPLOMATLAR (1876-1908) **29**

Ali Demirel

Giriş 29

II. Abdülhamit'in Gayrimüslim Hariciye Nazır ve Müsteşarları 32

II. Abdülhamit'in Üst Düzey Gayrimüslim Diplomat ve Temsilcileri 39
Sonuç Yerine 44
Kaynakça 45

ÇARLIK RUSYA'NIN GÖÇ POLİTİKASINDA ERMENİLER 47
İlknur Koç Çiftçi

Kafkasya Coğrafyası ve Bölgede Yaşayan Gruplar 47
Rusya'nın Ermeni Politikası ve I. Petro'nun Vasiyetnamesi Işığında Rusya'nın Kafkasya'ya Hâkimiyeti 48
Rusya'nın Ermenileri Kafkasya'ya Göç Ettirmesi 50
Sonuç 53
Kaynakça 54

LOZAN KONFERANSI MÜZAKERELERİNDE EKALLİYETLERİN (MUTABIK) MÜBADELESİ MEVZUSUNDA FENER PATRİKHANESİ MESELESİNİN MÜNAKAŞASI VE TBMM HÜKÛMETİ TARAFINDAN İSTANBUL'DA İKÂMETİNE (MECBURİ) MÜSAADE EDİLMESİ 57
Bülent Atalay

Giriş 57
Müzakerelerden Önce İsmet Paşa-Poincare Görüşmesi ve TBMM Hükûmeti Tarafından Türk Temsilci Heyetine Verilen Talimatta Patrikhanenin Zikredilmeme Hassasiyeti 60
Müzakerelerden Önce İsmet Paşa-Poincare Görüşmesi 60
TBMM Hükûmeti Tarafından Türk Temsilci Heyetine Verilen Talimatta Patrikhanenin Zikredilmeme Hassasiyeti 61
Dr. Nansen'in Raporu ve Tarafların Mübadele Meselesinde Mutabakata Varmalarında Etkisi 62
İtilaf Devletlerinin Kışkırttıkları Yunanistan'a Karşı Mesuliyet Muhasebelerinden Cesaret Alan Patriğin Tehditleri ve TTH'nin Tedbir Gayretleri 63
İtilaf Devletlerinin Mesuliyet Muhasebelerinin Müzakerelere Yansıması 63
Lord Curzon'un Dâhili Nizamname ve Teamülleri Aşan Kurnazlığı Karşısında İsmet Paşa'nın Tabii Tedbiri 64
Lord Curzon'un Cemiyet-i Akvamı Teklifi ve İsmet Paşa ile Arasındaki "Müthiş Mazlum-Zalim" ve "Muazzam Masum-Günahkâr" Münakaşası 68
Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Tehditkâr Tavrı ve Venizelos'un Artan Cesareti 69
Meletios'un Müphem Tehditleri ve Riyakâr Masumiyet Hesapları 70

Mustafa Kemal Paşa'nın Patrikhaneye Dair Tavrı-Türk Temsilci Heyetinin Tedbir Gayretleri ve Rıza Nur-İsmet Paşa İhtilafı ... 73
Mübadele ve Patrikhane Meselelerinin TBMM'de Münakaşası ... 74
Mutabakata Yanaşmayan Türk ve Yunan Temsilcilerine Yapılan Teklifler ve Sertleşen Münakaşalar ... 75
Kendilerine Yapılan Teklife Karşı Türk ve Yunan Heyetlerinin Tavrı ... 75
Sertleşen Münakaşalar, Muhafaza Edilmek İstenen Ümitler, Karşılıklı Beklenti ve İthamlar ... 76
Komisyon Başkanlarının Tarafgir Tavırlarının Devamı ve Komisyonların Tespit ve Tavsiyelerinden Sonra Müzakerelerin Tamamlanması ... 81
Türkiye'nin Takdire Şayan Fedakârlığı ve Yunanistan'ın Tatminsizliğinin Tezahürü: Ekümeniklik Talebi Hadsizliği ve Patrikhane[nin] Meselesinin Hâlli/Hukuki Hâli ... 86
Sonuç ... 88
Kaynakça ... 89

19. YÜZYILDA BAZI İNGİLİZ SEYYAHLARIN GÖZÜYLE BİR OSMANLI MÜSLÜMAN ETNİK UNSURU OLARAK KÜRTLER ... 95
Muhsin Önal
Giriş ... 95
Kürtlerin Kısa ve Kısıtlı Tarihi ... 97
Osmanlı Devleti'nde Kürt Varlığı ... 99
Kürtler Hangi Ulusun İzindedirler? ... 102
Kürtlerde Barınma: Ev/Çadır Hayatı ... 104
Kürtlerin Fiziksel Görünümü ve Giyim Kuşam Tercihleri ... 106
Doğu'nun Panoraması: Eşsiz Kürt Sofraları ... 107
Erkeğin Gölgesinde Kürt Kadını ... 109
Kürtlerin Eşkıyalık Faaliyetleri: Babıali-Kürt-Frenk Üçgeni ... 111
Seyyahların Gözüyle Ermeni Kürt Münasebeti ... 116
Sonuç ... 118
Kaynakça ... 120

ERMENİ AZINLIK LİSELERİNDEN MEZUN GENÇLERİN ÜNİVERSİTE TERCİHLERİNİN YÖNETSEL BAKIŞ AÇISI İLE İNCELENMESİ ... 123
Meri Taksi Deveciyan - Aras Yolusever
Giriş ... 123
Ermeni Liselerine Genel Bir Bakış ... 124
Pangaltı Ermeni Lisesi (1825) ... 124

Getronagan Ermeni Lisesi (1886) 124
Esayan Ermeni Kız Okulu (1895) 124
Surp Haç Tıbrevank Ermeni Ruhban Okulu (1953) 125
Sahakyan Nunyan Ermeni Lisesi (1966) 125
Yöntem 126
Araştırmanının Amacı ve Sorusu 126
Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları 126
Araştırma Yöntemi 126
Geçerlik-Güvenirlik 127
Nitel Araştırma Bulguları 128
Nicel Araştırma Bulguları 129
Sonuç 136
Kaynakça 137
Ek-1 138

TÜRKİYE'DE GÜNCEL AZINLIK DENEYİMİNİ ANLAMADA SİYASİ ANTROPOLOJİK BİR YAKLAŞIM DENEMESİ: ETNİK GRUPLARIN DEĞİŞKEN DENEYİMLERİ 139
Hande Sözer 139
Azınlık Kavramına Dönemsel Yaklaşımlar 141
Azınlık Kavramına Hukuk, Siyaset Bilimi ve Sosyoloji Yaklaşımları 145
Azınlık Deneyimlerinin İncelenmesinde Siyasi Antropolojik Katkı 149
Siyasi Antropoloji Bakış Açısından Türkiye'de Azınlıkların Yerel ve Bağlamsal Deneyimleri Üzerine 151
Azınlıkların İç Çeşitlenmeleri: Azınlık İçinde Çoğunluk, Azınlık İçinde Azınlık, Çifte Azınlık 152
Azınlıkların İlişkiselliği: Çoğunluk, Azınlık, Azınlık İçinde Azınlık Üçlemesi 155
Sonuç 158
Kaynakça 160

TÜRKİYE'DE ETNİSİTENİN DİNDARLIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ 163
Ahmet Fidan
Giriş 163
Türkiye'de Etnik Gruplar ve Bunlarla İlgili Yapılmış Çalışmalar 164
Teorik Olarak Etnisite ve Din 165
Yöntem 167
Veri ve Örneklem 167

Değişkenler ... 167
Bağımlı Değişkenler ... 167
Bağımsız Değişken ... 168
Kontrol Değişkenler ... 168
Bulgular ... 168
Demografik Özellikler ... 168
Korelasyon Analizi ... 169
Çok Değişkenli Analiz ... 170
Sonuç ... 173
Kaynakça ... 174

"BİZ" VE "ÖTEKİ" AYRIMINDA TÜRKİYE'DEKİ UYGURLAR: SORUNLARI VE DEVLETİN UYGURLARA YAKLAŞIMI ... 177
Ayşe Çiçek

Giriş ... 177
Uygurların Türkiye'ye Göçü ... 179
Türkiye'deki Uygurların Yaşadıkları Sorunlar ... 181
Uyum ... 187
Türkiye'nin Uygurlara Yaklaşımı ... 188
Sonuç ... 191
Kaynakça ... 193

AZINLIKLARI İZLEMEK: POPÜLER KÜLTÜR YAPIMLARINDA TARİHSEL AZINLIKLARIN ESTETİK TEMSİLİ ... 197
Okan Gülbak

Azınlık Kavramı ve Azınlıkların Tarihsel Arka Planı ... 197
Azınlığı Kavramsallaştırmak ... 197
İmparatorluk, Çağdaşlaşma ve Azınlıklara Karşı Olumsuz Tutumunun Doğuşu ... 198
Cumhuriyet Dönemi, Azınlıkları Tanımak ve Tanımlamak ... 199
Azınlıklara Ait Çapraz Çalışmalar ... 200
Tarihsel Azınlıkları İzlemek ... 201
Tarihsel Azınlıkları İzlemek I- Salkım Hanımın Taneleri ... 202
Siyasal Bağlam ve Zaman-Mekân ... 202
Başat Azınlık ve Anlatı Kahramanları ... 204
Ön Plana Çıkan Estetik Ögeler ve Unsurlar ... 205
Tarihsel Azınlıkları İzlemek II- Güz Sancısı ... 205
Siyasal Bağlam ve Zaman-Mekân ... 206

Başat Azınlık ve Anlatı Kahramanları 207
Ön Plana Çıkan Estetik Ögeler ve Unsurlar 208
Tarihsel Azınlıkları İzlemek III- Kulüp 209
Siyasal Bağlam ve Zaman-Mekân 210
Başat Azınlık ve Anlatı Kahramanları 211
Ön Plana Çıkan Estetik Ögeler ve Unsurlar 212
Sonuç Yerine 212
Kaynakça 213

TÜRKİYE'DEKİ GAYRİMÜSLİM GÜRCÜ TOPLULUKLARI ÜZERİNE GENEL BİR BAKIŞ 215
M. Emir Fidan

Giriş 215
Türkiye Gürcüleri: Tarihî Arka Plan 216
Erken Dönem: Osmanlı Fethi Öncesi 217
Osmanlı Fethi Sonrası 218
Tanzimat Sonrası ile 6-7 Eylül 1955 Arası Dönem 219
Katolik Gürcüler 220
Bomonti Gürcü Katolik Kilisesi 220
Papaz Köprüsü St. Joseph Gürcü Okulu 222
Üsküdar Latin Kilisesi ve Okulu 222
Çanakkale Katolik Mektebi 222
Gürcü Yahudileri 223
Günümüz: 6-7 Eylül 1955 Sonrası Dönem 223
Sonuç 225
Kaynakça 225

OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE BİR KAFKAS HALKI: KARAPAPAK TÜRKLERİNİN ÖZ BİLİNCİNİN YANSIMASI OLARAK ÂŞIK ŞENLİK VE SİYASAL- KÜLTÜREL KİMLİK MESELESİ 229
Aykut Karahan

Giriş 229
Bilinç, Öz Bilinç (Kendilik Bilinci – Ben İdraki) Nedir? 230
Öteki ve Kendini Tanıma 231
Kendilik Bilincinin Kültürel ve Siyasal Kimlikte Yansımaları 233
Kendilik Bilincinin Siyaset Teorisi Açısından Anlamı Nedir? 235
Karapapak/Terekeme Türkleri 236
Siyasi Görünüm 237

Âşık Şenlik'in Hayatı 240
Kendilik Bilinci Olarak 93 Koçaklaması ve Siyasal-Kültürel Kimlik 241
Âşık Şenlik'te Kendilik Bilinci ve Öz Güven 244
Yöntem 245
Bulgular ve Tartışmalar 245
Kaynakça 246

TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE YABANCI VE AZINLIK OKULLARI 249
Lütfi Arslan

Giriş 249
Türkiye'de Yabancı-Azınlık Okulları 250
Türkiye'de Yabancı-Azınlık Okullarının Tarihsel Gelişimi 251
Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bazı Yabancı Okullar 254
Amerikan Okulları 256
Fransız Eğitim Kurumları 257
İngilizler ile Diğer Devlet ve Milletlerce Açılan Eğitim Kurumları 258
Türkiye'de Yabancı-Azınlık Okullarında Yönetim ve Denetim 258
Sonuç 261
Kaynakça 262
Ekler 264

1878 BERLİN KONFERANSI VE ANTLAŞMASI'NIN BÜYÜK GÜÇLERİN OSMANLI DEVLETİ'NDEKİ AZINLIK POLİTİKALARI IŞIĞINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

F. Begüm Yıldızeli

Giriş

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı ya da 93 Harbi şüphesiz ki Osmanlı Devleti'nde yaşayan azınlık sorunları, Balkanlar'daki isyanlar ve Avrupa'da yüzyılın ortalarından bu yana devam eden savaşlar neticesinde büyük güçlerin strateji dengelerinin değişmesi adına bir dönüm noktasıdır. 13 Haziran 1878'de başlayıp bir ay süren Berlin Kongresiyse sonuç anlaşmasıyla birlikte her ne kadar bölgede otuz yıl sürecek bir sulh ortamı sağlayabilse de Almanya faktörüyle Rusya, İngiltere ve Fransa'nın azınlıklar üzerinden Osmanlı'yı baskı politikalarında yeni bir dönem başlamıştır.

1815 Viyana Kongresinden sonra oluşturulan Avrupa Uyumu nispeten büyük güçlere istikrarı sağlamış ve beraber sistemi korumak adına antlaşma sağlanmıştı. Kırım Savaşı'nı sonlandıran 1856 Paris Antlaşması'ysa Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki konumunu ve toprak bütünlüğünü güçlendirirken arka planda Fransa ve İngiltere, Rusya'nın Balkan bölgesindeki saldırgan arayışını engelliyordu. Rusya'nın Yunan bağımsızlığını desteklediği 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan itibaren amacı, Babıâli üzerinde çok daha fazla nüfus kazanmaktı. Buna karşılık, bu denklemde özellikle Yakın Doğu Sorun'undan (1875-78) sonra Rusya; İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı yönetimi ve azınlıklar üzerindeki etkisini çok daha net görmüştü. Bu nedenle de Rus Hükûmeti, Balkanlar'ın Avusturya ve Rusya arasında paylaşılması fikrinden cayarak artan milliyetçilik akımlarıyla bölgede bu azınlıkların kuracağı bağımsız devletler kurulması stratejisini benimsedi. Öte yandan, 1871'de Almanya'nın ve İtalya'nın siyasal birliklerini tamamlamaları, Avrupa'da as-

karşı Hristiyan azınlıkları bir araç olarak değerlendirip diplomaside pragmatist yaklaşmalar sergilemeye başlamışlardır. Rusya'nın baskılarını bağımsızlığını yeni elde etmiş Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın ya da Bulgaristan gibi devletler üzerinde devam ettirmesi ya da İngiltere'nin Berlin Antlaşması hükümlerinin uygulanması için İngiliz donanmasını İzmir'e göndermesi bunlara verebilecek örneklerdendir.

Ermeni Sorunu'nun uluslararası boyuta taşınması, Osmanlı tebaası içinde dinî kutuplaşmaların artması ve Balkanlar'da uzun zaman devam edecek sorunlar silsilesi, şüphesiz ki Berlin Antlaşması'nda büyük güçlerin bahsedilen Hristiyan azınlıklar üzerinden çıkar oyunları neticesinde gerçekleşmiştir. Son kırılma noktasıysa Osmanlı'nın Berlin Antlaşması'ndan sonraki süreçte izleyeceği politikalarda görülmektedir. İngiltere ve Rusya ile karşılaştırıldığında, Almanya'nın Osmanlı toprakları üzerinde genişlemek için özel bir çıkarı olmaması nedeniyle Sultan Abdülhamid'in büyük güçler arasından Almanya'yı seçmesi oldukça stratejik görünmektedir.

Kaynakça

Hansard Parliamentary Debates

- 'Observations' HC Deb, 10 July 1876, vol 230, cc1180-6.
- 'Turkey-Alleged Massacre of Bulgaria in Bulgaria-Question', House of Commons HC Deb, 26 June 1876, vol 230, cc424-6.

'The Long History of Russian Whataboutism', Slate. 21 March 2014', Erişim Tarihi: 18.12.2022,https://slate.com/news-and-politics/2014/03/russia-and-western-double-standards-the-long-history-of-russian-complaints-about-unfair-treatment.html

Acar, K. (2019). Kırım Savaşı (1853-56) Döneminde Propoganda: Rus Popüler Kültüründe Savaş ve Düşman İmgesi. *Bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi 88*, ss. 113-136.

Akşin, S. (2009). Siyasi Tarih (1789-1908), *Türkiye Tarihi Osmanlı Devleti 1600-1908*, c. III, Cem Yayınevi: İstanbuk, ss. 77-188.

Akşit, S. (2005). Türkiye Tarihi, Osmanlı Devleti 1600-1908, C. 3, Cem Yayınları: İstanbul.

Armaoğlu, F. (2003). 19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914), Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara

Ataöv, T. (2015). Azınlıklar Üstüne Bazı Düşünceler, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* 42 (1).

Aydın, M. (2010). 19-20. Yüzyıllarda Osmanlı Balkanlarında Rusya'nın Casusluk Faaliyetleri, XVI.Türk Tarih Kongresi, Ankara 20-24 Eylül 2010, Ankara.

Bilgiç, V. (2013). Osmanlı Devleti'nde Azınlıklar, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 21, 339-354.

Binici, S. (2018). 1815 Viyana Kongresi ve Şark Meselesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (20), 418-427.

Bülbül, G. (1989). Islahat Fermanı'nı Hazırlayan Sebepler ve Islahat Fermanı, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2, 157-179.

Çubuk, V. (2004). Hedefteki Sultan II. Abdülhamid, Truva Yayınları: İstanbul.

Drkenda, E. (2013). Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Yönetiminde Bosna-Osmanli İlişkileri (1878-1909). Yayımlanmamaış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi: İstanbul.

Erim, N., Devletlerarası Hukuk ve Siyasî Tarih Metinleri, c. I. Ankara 1953.

George, D. (1938). The Truth About The Peace Treaties, Volume: II . London, ss. 1256-1257.

Georgeon, F. (2006). Sultan Abdülhamid, Homer Yayınları: İstanbul.

Güllü, R. E. (2020). Osmanlı Devleti'nde Azınlık Var mıydı? Osmanlı Devleti'nin Gayrimüslim Vatandaşlarının 19. Yüzyılda Değişen Hukuki Statüleri Hakkında Bir Değerlendirme, *Bilig* (95) , 149-176.

Gülseven, A. (2017). Rethinking Russian pan-Slavism in the Ottoman Balkans: N.P. Ignatiev and the Slavic Benevolent Committee (1856-77), *Middle Eastern Studies*, 53:3, 332-348.

Haslip, J. (2008). Tanrı'nın Gölgesi: II. Abdülhamid, Profil Yayıncılık: İstanbul.

Holland, T. E. (1885). The European Concert in the Eastern Question and Other Public Acts - The Preliminary Treaty of Peace, signed at San Stefano, 17 March 1878. Clarendon Press. ss. 335-348.

Karal, E. Z. (1962). Osmanlı Tarihi, c. VIII, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.

Karpat, K. (2002). Studies on Ottoman Social and Political History, Library of Congress and Publishing Data: London.

Kinross, L. (2008). Osmanlı İmparatorluğunun Yükselişi ve Çöküşü, Altın Kitaplar: İstanbul.

Kısakürek, N. F. (1981). Ulu Hakan II. Abdülhamid Han, Büyük Doğu Yayınları: İstanbul.

Ković, M. (2010). Disraeli and the Eastern Question, Oxford University Press: Oxford.

Kurat, Y. T. (2001). Çok Milletli Bir Ulus Olarak Osmanlı İmparatorluğu, Osmanlı'dan Günümüze Ermeni Sorunu, Yeni Türkiye Yay., Ankara.

Lane-Poole, S. (1888). *The Life of Right Honourable, Viscount Stratford De Redcliffe*, Vol II., Longmans&Green and co:London.

Lewis, B. (2015). Modem Türkiye'nin Doğuşu, Ankara: Arkadaş Yayınları.

Maden, F. (2013). Büyük Güçlerin Berlin Antlaşması'nın Uygulanmasına Yönelik Baskıları, *History Studies*, 5 (1) , 267-286.

Ortaylı, İ. (1970). Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet, Tanzimattan Cumhuriyete Ansiklopedisi, Ankara, c. IV.

Richmond, S. (2014). The Voice of England in the East: Stratford Canning and diplomacy with the Ottoman Empire, Tauiris I&B: New York.

Schumacher, L. R. (2012). 'A "Lasting Solution": The Eastern Question and British Imperialism, 1875-1878', unpublished PhD thesis, University of Minnesota: Minnesota.

Seton Watson, R. (1935). Disraeli, Gladstone and the Eastern Question: A Study in Diplomacy and Party Politics, Macmillan Company: New York.

Shannon, R. (1963). Gladstone and the Bulgarian Agitation, 1876, London: Thomas Nelson And Sons Ltd.

Shaw, S. (1985). Osmanlı İmparatorluğunda Azınlıklar Sorunu, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.4, s.1002-6, İletişim Yay.: İstanbul.

Sonyel, S. (1985). Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğunu Parçalama Çabalarında Hıristiyan Azınlıkların Rolü, *Belleten*, 49(195), 647-656.

Soysal, U. (2021). 1878 Berlin Antlaşması Sonrası Bulgaristan ve Şarki Rumeli'de Osmanlı Devleti'nin Türk Dili Politikası Üzerine Bazı Tespitler, *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 3(1), 71-105.

Temperley, H. (1932). The Treaty of Paris of 1856 and its execution, *The Journal of Modern History*, 4 (3), 387-414.

The National Archives Foreign Office TNA: FO 78/178 To and from Mr S.Canning, January to August 1829, 'Stratford Canning to Lord Aberdeen, 3 March 1829'.

Theophilus, C. P. (2002). Russia's Position toward Ottoman Orthodox Christians: An 1816 Instruction from the Foreign Ministry, History Faculty Publications 27, https://digitalcommons.unf.edu/ahis_facpub/27

Tokay, G. (2010). 'Anglo-Ottoman relations and William Gladstone', ss. 318-333; Erişim tarihi: 13.12.2022, http://ebox.nbu.bg/hist12/ne3/5tokay.pdf

Vahapoglu, M. (1996). Yönetim ve Azınlıklara Bakış Açısından Osmanlı Devleti, *Erdem*, 41-51.

Woodhead, C. (2009). 'England, the Ottomans and the Barbary Coast in the late sixteenth century', State Papers Online, The Government of Britain 1509-1714, University of Durham.

Yalçın, E. (2015). Şark Meselesi Ve Emperyalistlerin Türk Politikası, *Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (4), ss. 75-104.

Yildizeli, F. (2019). Doğu Sorunu Perspektifinden William E. Gladstone ve Ermeniler". In Türk Ermeni Uyuşmazlığı Üzerine Ömer Engin Lütem Konferansları 2019, edited by Alev Kılıç, 1-19. Terazi Yayıncılık: Ankara.

Yüksel, S. (2019). Küçük Kaynarca'dan Yaş Antlaşmasına Kadar Eflak-Boğdan Üzerinde Osmanlı-Rus Nüfuz Mücadelesi, Belleten 83, 605-632.

OSMANLI DEVLETİ'NDE AZINLIKLAR VE EKONOMİK UĞRAŞLARI

Seçil Şenel Uzunkaya

Giriş

1299-1922 yılları arasında tarih sahnesindeki en önemli devlet olan Osmanlı Devleti, Bilecik ilinin Söğüt ilçesinde kurulmuştur. 16 ve 17. yüzyıllarda en güçlü dönemini yaşayan Osmanlı Devleti; Balkanlar, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın büyük bölümünü egemenliği altına almış, üç kıtaya yayılmıştır. Sınırları batıda Cebelitarık Boğazı'na, Fas kıyılarına, doğuda ise Hazar Denizi ve Basra Körfezi'ne, kuzeyde Avusturya, Macaristan ve Ukrayna'ya, güneyde ise Sudan, Eritre, Somali ve Yemen'e kadar uzanmıştır. Osmanlı Devleti bu dönemlerde 29 eyaletten ve özerklik tanınmış Boğdan, Erdel ve Eflak prensliklerinden oluşan bir devlettir. Bu kadar büyük coğrafyada hüküm süren Osmanlı Devleti, barındırdığı nüfusun inançları, etnik kökenlerinin çeşitliliği bakımından oldukça zengin bir yapıya sahiptir.

Osmanlı Devleti, kuruluş esasları itibarıyla İslam dinine dayanmasından dolayı barındırdığı nüfusuna hangi zümreden olursa olsun adil davranmıştır ve oluşturduğu bu farklı milletlerden, kültürlerden, coğrafyalardan, dinlerden gelen nüfusunu belirli bir harmoni içinde yönetmeyi başarmıştır.

Osmanlı Devleti, sahip olduğu bu nüfusu dinî inançlarına göre kategorize etmiştir. Halk Müslümanlar ve gayrimüslimler olarak sınıflandırılmıştır. Müslüman olmayıp belirli şartlar çerçevesinde İslam devletinin hâkimiyetinde yaşayan insanlara "gayrimüslim" denilmektedir (Atcı, 2022, s. 16).

Dünyadaki devletlerde çeşitli var olma mücadeleleri yaşanırken Osmanlı Devleti, farklı bölgelerdeki topraklarda yaşayan, farklı milletten olan ve farklı dine mensup halkını iyi yönetmeyi başarmıştır. Osmanlı Devleti, bu başarısını millet sistemi olarak bilinen farklı kimlikleri kendi kuralları altında birleştirdiği sisteme dayandırmaktadır (Hidayat, 2014, s. 25). Millet siste-

yönetilmiştir. Gayrimüslimlere din ve ibadet konularında özgürlük tanımış, ruhani liderler vasıtasıyla da kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. İstanbul'un fethedilmesiyle beraber İslam hukuku esaslarına uygun olarak millet sistemi uygulanmıştır. Millet sistemine göre evlenme, boşanma, nafaka, miras, vasiyet, tereke, hibe gibi aile hukuku ile ilgili meselelerde gayrimüslimler kendi hukuklarına göre yönetilmişlerdir.

Gayrimüslimlerden askerlik hizmeti yapmamalarına karşılık tahsil edilen cizye, devletin önemli gelirleri arasında yer almıştır. Gayrimüslim tebaa genellikle şehirde yaşamış, tarım dışı alanlarda faaliyet göstermişler, iç ve dış ticarette önemli bir ağırlığa sahip olmuşlardır. Sarraflıkla uğraşan bir grup gayrimüslim, Osmanlı Devleti ekonomisinin kötüye gittiği dönemlerde devlete borç verecek kadar sermaye sahibi olmuştur. Sermayeleri sayesinde ilk bankacılık işlemlerini, borç verme gibi faaliyetleri üstlenerek ekonomi içinde söz sahibi olmuşlardır. Avrupa sermayesinin Osmanlı topraklarına girmesinde ve yerleşmesinde büyük rol oynamışlardır. İthal edilen malların ülkeye girmesi ve Batı Anadolu'nun ihraç mallarının üreticiden toplanıp Avrupa'ya gönderilmesi gibi ticari ilişkilerde kilit rol oynamışlardır.

Tanzimat ve Islahat Fermanları ile Müslümanlar ve Gayrimüslimler birleştirilerek tek bir halk oluşturma çabaları sarf edilse de Osmanlı Devleti parçalanmaktan kurtulamamış ve azınlıklar tek tek bağımsız devlet kurarak Osmanlı Devleti'nden ayrılmıştır.

Kaynakça

Ataöv T. (1987). "Azınlıklar Üstüne Bazı Düşünceler", *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ankara, c. XLII, no.1-4, 53.

Atcı İ. (2022). İslâm Devletler Hukukunda Devletin Gayrimüslimlere Ait Mâbetler Hususunda Yürüttüğü Politikanın Dinî mi Yoksa Siyasî mi Olduğu Üzerine Bir İnceleme, *ATEBE Dini Araştırmalar Dergisi*, 16.

Aydın, M. A. (2007). *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: Hars Yayıncılık.

Berkes, N. (2002). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bilmen, Ö. N. (1950). *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, C. II-IV, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Bozkurt, N. (1995). *"Eman"*, DİA. IX, 75-77.

Demirağ, Y. (2002). Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 13 (13).

Epik, M. R. (2006). *"Maria mı, Rita mı?", Avrupalı mı Levanten mi?,* İstanbul: Bağlam Yayınları.

Erkal, M. (1993). *Cizye*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt 8, İstanbul: TDV.

Eryılmaz, B. (1992). *Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.

Güneş, G. A. (2015). Osmanlı Devleti'nin Gayrimüslimlere Bakışı ve Klasik Dönem Millet Sistemi, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (The Journal of Social and Cultural Studies)* Cilt/Volume: I, Sayı/Issue: 2, 1-30.

Hidayat, S. (2014). Minority Groups in Ottoman Turkey Before 1856: Different Arrangements of the Jews and the Christians under Millet system, IJIMS*, Indonesian Journal of Islam and Muslim Societies,* Volume 4, Number 1, 25.

Işık, H. (2001). "İstanbul'un Fethinin Hıristiyanlık Üzerindeki Etkileri", *Dinî Araştırmalar* 4/10, 197-200.

İnalcık, H. (1993). *Osmanlılar'da Cizye*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Cilt 8, İstanbul: TDV, 45-48.

Karal, E. Z. (1983). *Osmanlı Tarihi*, Cilt VIII. Ankara: TTK Basımevi.

Kazgan, H. (1999). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Şirketleşme*, İstanbul: Vakıfbank Yayınları.

Kazıcı, Z. (2002). *"Osmanlılarda Hoşgörü"*, Türkler, C. X, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 221-232.

Kenanoğlu, M. M. (2004). *Osmanlı Sistemi Mit ve Gerçek*, İstanbul: Klasik Yayınları.

Kuran T. (2004). The Economic Ascent of the Middle East's Religious Minorities: The Role of Islamic Legal Pluralism, *Journal of Legal Studies*, vol. 33,477.

Kurat, Y. T. (1999). *"Çok Milletli Bir Ulus Olarak Osmanlı İmparatorluğu",* Osmanlı, C. IV, 217-222.

Kurmuş, O. (1977). *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*, İstanbul: Bilim Yayınları.

Oban Çakıcıoğlu, R. (2007). Levanten Kavramı ve Levantenler Üzerine Bir İnceleme, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 337-356.

Ortaylı, İ. (2002). *"Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi",* Türkler, C. X, Ankara. 216-220.

Ökçün, G. (1969). *"XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Maden Üretiminde Türk, Azınlık ve Yabancı Payları"*, Abadan'a Armağan, Ankara: AÜSBF Yayınları.

Öksüz, M. (2018). "XVI. Yüzyıl Kudüs'ünde Yahudi Mâbetleri ve Osmanlı Devleti", *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, 2.

Örsten Esirgen, S. (2016). Aile Hukuku ve Mülkiyet İlişkileri Açısından Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Gayrimüslim Kadın, *Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi*, 65 (3) 893-935.

Özcoşar, İ. ve Güneş H. H. (2006). "Osmanlı Devleti'nde Cizye ve 19. Yüzyıla Ait Bir Cizye Defteri: Cizre Sancağı'nın Cizye Defteri (Cizye Defter Numarası: 375)". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/15, (Kış), 160.

Özel, A. (1996). *"Gayri Müslim",* DİA. XIII, 418-426.

Öztürk, S.(2003) "İstanbul'un Fethinden Sonra Ayasofya Kilisesinin Camiye Çevrilişi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 14, 140.

Sofuoğlu, E. ve Akvarup, İ. N. (2012). Osmanlı Devleti'nde Millet Sistem ve Süryaniler, *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)* Cilt/ Volume:7, Sayı/Number:1.

Şibay, H. S. (1989). "*Cihad"*. İA. III. 164-170.

Tezel, Y. S. (1982). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Ankara: Yurt Yayınları.

Toprak, M. (2002). *"Osmanlı'dan Devreden Kriz Potansiyeli ve Tek Parti Dönemi Ekonomik Krizleri"*, Türkler Ansiklopedisi, Cilt 17, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 598-614.

Tournefort, J. (2005). *Tournefort Seyehatnamesi*, (I. Kitap, Berktay, A. ve II. Kitap, Tunçdoğan, T. Çev.), İstanbul: Kitap Yayınları.

Türköne, M. (1995). *Osmanlı Modernleşmesinin Kökenleri*, İstanbul: Yeni Şafak Yayınları.

Vahapoğlu, H. (1990). *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları,* Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Weinstein, G. (1997). *"Fatihten Sonraki Osmanlı Millet Sistemi Üzerine Bazı Düşünceler"*, I. Uluslararası İstanbul'un Fethi Sempozyumu, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 137-142.

II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİNDE OSMANLI HARİCİYESİNDE GÖREV ALAN ÜST DÜZEY GAYRİMÜSLİM MEMUR VE DİPLOMATLAR (1876-1908)

Ali Demirel

Giriş

İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet'in temelini atmış olduğu "Millet Sistemi", Osmanlı Devleti'nde yaşayan Müslüman ve gayrimüslim nüfusunu teşkilatlandırmıştır. Bu teşkilatlanma aynı zamanda Müslüman tebaa ile azınlık konumundaki gayrimüslim nüfusun arasına görünmez bir çizgi çizmiştir. Söz konusu çizgi, 1839 Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar sosyal ve siyasi anlamda devletin birçok kademesinde Osmanlı gayrimüslimlerini Müslüman unsurlardan ayırmıştır. Gayrimüslimler, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar idari görevlere getirilememiş olmalarına rağmen her zaman Osmanlı sarayıyla irtibatta kalmışlar ve kendi içlerinde aristokrat sınıflar meydana getirebilmişlerdir. Gayrimüslimler, Osmanlı Devleti için dönüm noktaları olan Tanzimat ve Islahat Fermanlarından sonraki süreçte memur ve idareci olarak devlet hizmetinde bulunmuşlar, Osmanlı bürokrasi kademelerinde yer alarak ''Paşa'' ve ''Vezir'' rütbelerini elde etmişlerdir. Hatta gayrimüslimler, son dönem Osmanlı bürokrasi ağının en üst kademelerine yükselerek birçok bakanlıklarda görev alıp müsteşarlık yapmışlardır. Öyle ki Mustafa Reşid Paşa, Mehmet Emin Ali Paşa ve Keçecizade Fuad Paşaların Osmanlı olduğu kadar; Ermeni, Rum ve Yahudi asıllı paşalar da o derece Osmanlı kimliği ile bütünleşmişlerdir. Şüphesiz 19. yüzyıl Osmanlı tarihi, Müslüman-gayrimüslim unsurların müşterek gayretleriyle inşa edilmiştir.

Ele alınan Osmanlı hariciye teşkilatı, son dönemde yaşanan değişim-dönüşümün en çok hissedildiği ve modernleşmenin en bariz bir şekilde görüldüğü müessese olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman tarafından 1519

gayrimüslim memur veya diplomat; çalışmaları ve üstün hizmetleriyle Osmanlı bürokrasi ve diplomasisinde niteliğin artmasında da etkin rol oynamıştır.

Şunu hatırlatmak gerekir ki II. Abdülhamit dönemi ve rejimi için yapılan genellemeler ve genel ideolojik tanımlamalar tarihî hakikatlerle örtüşmeyebilir. Abdülhamit dönemindeki uygulamaların hepsi Hamid rejimin Panislamist ruhuna uygun bir şekilde gerçekleşmemiştir. Ayrıca, Abdülhamit döneminde İslamcı bir politikanın takip edilmesi, devlet bünyesindeki gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının göz ardı edildiği anlamına gelmemektedir. Çünkü Osmanlı bürokrasisindeki gayrimüslim memur ve diplomatların sayısal olarak artışı 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasına denk gelmiştir. Yani Osmanlı Devleti'ne dört bir yandan Müslüman nüfus akınının olduğu ve devletin Müslüman nüfus oranını oldukça büyüdüğü bir döneme isabet etmiştir. Bu durum aslında Abdülhamit rejiminin Panislamist doğasını vurgulayan anlatımlarla çelişkili görünmektedir. İslamcılık ruh ve şuurunun en yüksek seviyelere çıktığı Abdülhamit dönemi, aynı zamanda devlet kademesindeki gayrimüslim memur ve diplomatların sayısının arttığı dönemdir. Aslında Osmanlı mozaiğinin yapısını korumayı hedefleyen Sultan'ın ve dönemin devlet adamlarının gayrimüslim unsurları özümseme ve onları Osmanlı Devleti'nin bir parçası hâline getirmeye yönelik tutumları gayet doğal uygulamalar olarak karşılanmalıdır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Hariciye Nezareti Celilesi Salnamesi 1306 (1889).

Salname-i Nezaret-i Hariciye 1301 (1885).

Kitaplar

Ahmed Cevdet Paşa (1980). *Maruzat*, (Yay. Haz.: Yusuf Halaçoğlu). İstanbul: Çağrı Yayınları.

Ahmed Cevdet Paşa (1953). *Tezakir, 1-12*, (Yay. Haz.: Cavid Baysun). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Akpınar, Mahmut (2010). *Bir Tanzimat Bürokratı ve Diplomatı Olarak Aleksandır Karatodori Paşa (1833-1906),* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya).

Akpınar, Mahmut (2015). "Osmanlı Hariciye Nazırları (1836-1922)", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S. 16 (35), ss. 173-205.

Akyıldız, Ali (2008). "Sâdullah Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, *C. n 35*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Akyılmaz, Gül (1999). "Reis-ül Küttablık Müessesesinin Önem Kazanmasına Yol Açan Gelişmeler ve Osmanlı Hariciye Nezareti'nin Doğuşu", *XIII. Türk Tarih Kongresi, (04-08 Ekim 1999)*, (III. Cilt-I. Kısım), (ss. 279-312). Ankara: Belleten.

Çetinsaya, Gökhan (2012). "Din, Reform ve Statüko: II. Abdülhamid Dönemine Bir Bakış (1876-1909)", (Ed. Coşkun Çakır), *Osmanlı Medeniyeti: Siyaset, İktisat, Sanat* içinde, (ss. 125-148), İstanbul: Klasik Yayınları.

Dabağyan, Levon Panos (2005). *Türkiye Ermenileri Tarihi*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Dadyan, Saro (2011). *Osmanlı'da Ermeni Aristokrasisi*. İstanbul: Everest Yayınları.

Demirel, Fatmagül (2007). *II. Abdülhamid Döneminde Sansür*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Eraslan, Cezmi (2019). *II. Abdülhamid ve İslam Birliği*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Georgeon, François (2006). *Sultan Abdülhamid*, (Çev. Ali Berktay). İstanbul: Homer Kitabevi Yayıncılık Ltd. Şti.

Girgin, Kemal (1992). *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz*. İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.

İnal, İbnülemin Mahmut Kemal (1982). *Son Sadrazamlar*, *C. II-IV*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Karal, Enver Ziya (2007). *Osmanlı Tarihi - Nizam-ı Cedid ve Tanzimat, C. 5*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Kenanoğlu, M. Macit (2009). "Sava Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 36*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kılıç, Musa (2009). *Osmanlı Hariciyesinde Gayrimüslimler (1836-1876*), (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara).

Kılıç, Musa (2012). "Tanzimat Döneminde Osmanlı Hariciye Nezâreti'nin Ermeni Memurları". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 31, S. 51, ss. 93-124.

Kırmızı, Abdulhamit (1998). *II. Abdülhamid Dönemi (1876-1908) Osmanlı Bürokrasisinde Gayrimüslimler* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara).

Kırmızı, Abdulhamit (2017). "II. Abdülhamid'in Hıristiyan Memurları", F. Gün, H.İ. Erbay (Eds.), *Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi* içinde, (ss. 654-664). İstanbul: TBMM Milli Saraylar.

Kırmızı, Abdulhamit (2002). "Osmanlı Bürokrasisinde Gayrimüslim İstihdamı", *Divan, İlmi Araştırmalar*, S. 13, ss. 295-306.

Küçük, Cevdet (1988). "Abdülhamid II", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 1. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Mordtmann, Andreas David (1999). *İstanbul ve Yeni Osmanlılar: Bir Osmanlı'dan Siyasi, Sosyal ve Biyografik Manzaralar*, (Çev.: Gertraude Habermann-Songu). İstanbul: Pera Yayıncılık.

Pakalın, Mehmet Zeki (1942). *Son Sadrazamlar ve Başvekiller, C. 3*. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası.

Pakalın, Mehmet Zeki (1944). *Son Sadrazamlar ve Başvekiller, C. 4*. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası.

Pamukciyan, Kevork (2003). *Biyografileriyle Ermeniler*. İstanbul: Aras Yayıncılık.

Söylemezoğlu, Galip Kemali (1949). *Hariciye Hizmetinde Otuz Sene 1892-1922*. İstanbul: Şaka Matbaası.

Şafak, Nurdan (2006). *Bir Tanzimat Diplomatı Kostaki Musurus Paşa (1807-1891)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tahsin Paşa (1999). *Yıldız Hatıraları*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

The Levant Herald [26 November 1867(14 November 1283)].

Tuncer, Hadiye ve Tuncer, Hüner (1997). *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*. Ankara: Ümit Yayıncılık.

ÇARLIK RUSYA'NIN GÖÇ POLİTİKASINDA ERMENİLER

İlknur Koç Çiftçi

Kafkasya Coğrafyası ve Bölgede Yaşayan Gruplar

Kafkas isminin bu bölgede yaşayan "Kas" kavminden geldiği düşünülmektedir. Bu ismin nereden geldiğine dair birçok farklı görüş olmakla beraber genel kabul edilen görüşe göre "Kaf" kelimesi coğrafi bir yeri nitelemektedir. "Qaz" kelimesinin ise kavmin ismini nitelediği düşünülmektedir. Kafkas isminin yer ve kavim kelimelerinin birleşiminden meydana geldiği genel kabul görmektedir (Kılıç, 2015, s. 690). Kafkasya coğrafyası, Rusya Federasyonu ile Hazar Denizi arasında bulunan ve ismini burada bulunan doğu-batı doğrultusunda uzanan sıradağlardan alan bölgedir (Özçelik, 2015, s. 346). Kafkasya coğrafi olarak üç bölüme ayrılmaktadır. İlk olarak Don ve Volga nehirleri arasında bulunan bozkırları kapsayan Step Kafkasyası, ikinci bölüm olarak Büyük Kafkas Dağları, üçüncü bölüm ise Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın içinde bulunduğu kısım olan Transkafkasya, diğer ismiyle Küçük Kafkaslar bölgesi olarak geçmektedir (Ayan,2010, s. 22). Transkafkasya'nın konumuna baktığımızda doğudan Hazar Denizi, batıdan Karadeniz ve Azak Denizi, güneyden Türkiye ve İran, kuzeyden ise Kuban ve Kuma nehirleri ile sınırları vardır. Asya ve Avrupa kıtaları arasında bir köprü niteliği taşıyan bu bölgenin yüz ölçümü yaklaşık 450.000 km^2'dir (Sapmaz, 2007, s. 19-20).Coğrafi özellik olarak farklılık gösteren bölgede; dağlar, nehirler ve ormanlar bulunmaktadır. Bölgenin iklimine bakıldığında ılıman deniz iklimi ve soğuk, sert karasal iklim özellikleri görülmektedir (Özçelik, 2015, s. 346).

Kafkasya, heterojen bir kimliğe sahip, birçok etnik, dil ve dinden insanın yaşadığı bir bölgedir. Bölge geçiş konumunda bulunduğu için çeşitli milletlerin uğrak noktası olmuştur. Bölgede Türkler, Gürcüler ve Ermeniler çoğun-

baş kaldırmayacak olan Ermeniler, Rusya'nın istediklerini yerine getirecek itaatkâr bir asker misali idi. Rusya, Ermenilerin bu arayışlarını fırsat bilerek planını uygulamaya koymuştur.

Rusya, Güney Kafkasya'yı ele geçirmek için Osmanlı ve İran devletleri ile savaşlar yapmış, bunların sonucunda da asıl amacına hizmet edecek anlaşma maddelerini kabul ettirmiştir. Bu anlaşma maddeleriyle bu devletlerin hâkimiyeti altında bulunan Ermeniler, Rusya tarafından uygun görülen topraklara göç ettirilmiştir. Bu anlaşmalar sonucunda Osmanlı ve İran topraklarında yaşayan birçok Ermeni Güney Kafkasya topraklarına göç ettirilmiş, Azerbaycan'a ait olan bu topraklardaki milletler zorla sürülmüştür. Azerbaycan Türklerinin yaşadığı bu topraklara gelen Ermeniler, kendilerini bu toprakların asıl sahibi gibi görmüşler, Azerbaycan Türklerini bu topraklardan sürmek için acımasızca davranmışlardır. Ermeniler, bu acımasız sert davranışlarını Ruslardan aldıkları cesaret ve yardımlarla ileri götürüp katliamlar yapmışlardır. Rusların Ermenileri bu bölgeye göç ettirmeleri, Ermenilerin Azerbaycan Türklerini bölgeden göndermek amacıyla katliam yapmaları bölgenin yerli halkının sayıca azalmasına Ermenilerin bölgenin sahibi olmasına neden olmuştur.

Kaynakça

Aliev, S. M. (2001). Kafkasya "Tarih". Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 24.

Arık, T. (2021). Çarlık Rusya'nın Göç Siyaseti Kapsamında Ermenilerin Nahçıvan Bölgesine yerleştirilmesi. Orta doğu ve Orta Asya –Kafkaslar Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 1(1), 1-11.

Ayan, E. (2010). Kafkasya: Bir Etno-Kültürel Tarih Çözümlemesi. ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 1 (2), 19-50.

Beydilli, K. (1988). 1828-1829 Osmanlı- Rus Savaşında Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler. Belgeler, 13 (17), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Dursun, D. (2001). Kafkasya 'Fiziki ve Beşeri Coğrafya'. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 24, 157-158.

Hasanoğlu, M. ve Süleymanlı, N. (2013). Ermenistan Devleti'nin Oluşum Sürecinde Güney Kafkasya'da Nüfuz Mücadelesi ve Azerbaycan. Avrasya İncelemeleri Dergisi(AVİD), II/2,289-303.

İsmailov, M. (2014). İlk Çağlardan XX. Yüzyıl Başlarına Kadar Azerbaycan Tarihi. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Kamalov, İ. (2011). Rusya'nın Orta Asya Politikaları (Rapor). Ankara: SFN Yayıncılık.

Kılıç, D. (2003). Ermenistan'ın Kuruluşunda Çarlık Rusya'nın Rolü. Ermeni Araştırmaları, 3 (11), 67-83.

Kılıç, S. (2015). Kafkasya'ya Dair (1916-1917) Osmanlı İstihbaratının Yayımladığı Bir Rapor. Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD), 34 (58), 687-714.

Kurat, A. N. (2014). Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Mahmudov, Y. (2014). Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Ensiklopediyası. C.1. Bakı: Şərq-Qərb-Nəşriyyat Evi.

Marhuliya, G. ve Nuriyeva, Ş. (2010). Uydurulmuş Tarihte "Ermeni Soykırımı". Baku: Şərq-Qərb-Nəşriyyat.

McCarthy, J. (2020). Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı:1821-1922. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Mustafayev, B. (2013). Cihan Hâkimiyetini Moskoflara Öğütleyen Deli Petro'nun Vasiyetnamesi ve Ermenistan Devletinin Kurulmasında Etkisi. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (11), 17-27.

Nəcəeflı, G.C. (2015). Ermənilərin İrandan Şimali Azəerbaycan Torpaqlarına Məqsədyönlü Şəkildə Köçürülməsi (Yeni Qaynaqlar İşığında). Bakı Universitetinin Xəbərləri Humanitar Elmlər Seriyası, 3, 68-77.

Özçelik, S. (2015). Dağlık Karabağ Çatışması Analizi ve Barış Süreci. Yeni Türkiye Dergisi, 7 (77), 346-355.

Sapmaz, A. (2007). Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri. Ankara :Ötüken Yayınları.

Saydam, A. (2014). Rusya'nın Kafkasya'yı İşgali. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5 (1), 239-257.

Turan, Ş. (1951). 1829 Edirne Antlaşması. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi, 9 (1-2), 111-151.

Uras, E. (1976). Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi. İstanbul: Belge Yayınları.

Yeşilot, O. (2008). Türkmençay Antlaşması ve Sonuçları. A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 36, 187-199.

Əhmədova, Ş. (2020). XVIII Əsrin Əvvəllərindən XIX Əsrin Əvvəllərinədəki Rusiyanın Qafqazda Siyasəti (Tarixi İnformasiya). Beynəlxalq Metafizika Mərkəzi Metafizika jurnal, 3 (2), 47-66.

Əliyev, İ. (2019). I Pyotrun Azerbaycana Yürüyüş Dövründə Ermənilərin Fəaliyyətivə Nahçıvan. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Naxçıvan Bölməsinin Xəbərləri, 1, 44-47.

LOZAN KONFERANSI MÜZAKERELERİNDE EKALLİYETLERİN (MUTABIK) MÜBADELESİ MEVZUSUNDA FENER PATRİKHANESİ MESELESİNİN MÜNAKAŞASI VE TBMM HÜKÛMETİ TARAFINDAN İSTANBUL'DA İKÂMETİNE (MECBURİ) MÜSAADE EDİLMESİ

Bülent Atalay

Giriş

Takriben üç asrı aşan bir zaman zarfında Roma İmparatorluğu'nca dikkate değer bulunmayan Hristiyanlık, Konstantin'in siyasi ve idari gücünü artırmak (Berktay, 2021, s. 38) maksadıyla da olsa kabulüyle yeni bir safhaya girdi. Henüz devletin resmî dini olmamasına rağmen imparatorun tesiriyle hem din hem tebaa ve dolayısıyla devlet de hareket ve canlılık kazanmaya başladı. Asıl din-devlet yakınlaşma süreci, 380'de İmparator Theodos'un Hristiyanlığı, Roma İmparatorluğu'nun resmî dini hâline getirmesiyle gerçekleşti ve bu durum yeni mezheplere zemin hazırladı (Şahin, 1986, s. 317). Akabinde 381'de Konstantinopolis'te toplanan konsülde alınan karar gereğince Roma Piskoposu/Papa ile Konstantinopolis (Yeni Roma/İstanbul) Piskoposu/Patrik eşit kabul edildiler (Ostrogorsky, 1981, s. 55). Bu kararla başlayan Papalık ve Patriklik arasındaki rekabet zaman zaman karşılıklı aforozlara kadar uzandı. 692'deki Trullo konsülü İstanbul Patrikliğinin gücüne güç kattığından rekabet de gittikçe sertleşmekteydi (Şahin, 1995, s. 342). Bizans'ta kiliseyi sarsan ve çok sayıda dinî ve siyasi meselelere sebep olan 717-775 yılları arasındaki *"ikonaplast/ikona karşıtı hareket"* (Aydın, 2002, s. 13) Roma'yı Doğu'dan, Bizans'ı da Batı'dan uzak-

diği temeline dayandırılır. Şayet taraflardan biri çok taviz vermişse diğer tarafın haddinden fazla menfaat elde etmesi manasına gelir. Lakin gerek Lozan Konferansı müzakereleri süresince beş farklı ayrı tarihte gerekse antlaşmanın imzalanmasından tasdik edildiği tarihe kadar yine beş kez İngiliz Parlamentosunda bilhassa ekalliyetler meselesinde Lozan Antlaşması'nın, İngiltere için bekleneni vermeyerek başarısız sonuçlandığına dair uzun uzadıya münakaşalara sebebiyet verdiğinden tasdiki gecikmiştir (Şentürk, 2018, s. 49). Diğer taraftan İngiliz Parlamentosunda Curzon'un elinden geleni yaptığı hâlde umulanın bulunamadığına dikkat çeken Baldwin'in; *"Lozan'da, Versay'da doğandan daha gürbüz bir bebeğin doğup, doğmadığını, yaşayıp yaşamayacağını tarih gösterecektir"* sözleri oldukça manidardır (Şentürk, 2018, s. 59-60). Bilhassa ekalliyetler meselesinde İngiliz Parlamentosunda Liberaller de muhafazakârlar da antlaşmanın Osmanlı İmparatorluğu zamanında çok uluslu millet sisteminin ortadan kaldırılmasıyla ekalliyetler meselesinin İngiltere'nin menfaatlerine mugayir olduğunda hemfikirdirler (Şentürk, 2018, s. 65). Zira günümüzden bakılarak mütalaa edildiğinde Versay sistemini meydana getiren mütareke ve antlaşmaların hiçbirinin yürürlükte olmadığı dikkate alındığında Lozan Antlaşması'nın dünya barışı için ne kadar mühim ve ehemmiyetli olduğu görülmektedir. Ayrıca ideolojik saplantılarla tarihe takıntılı bir vaziyette yaklaşanların iddia ettikleri gibi *"hezimet değil, tarihî bir hakikat"* olduğuna dair hakkı teslim etmek hiç de zor olmasa gerek. Zira patrikhanenin zahirde olan hakikatte hiçbir zaman olmayan kadim imtiyazları, imparatorluk dönemiyle mukayesesi mümkün olmayacak derecede tahdit edilirken sadece dinî salahiyet ve mesuliyetinin devamına karar verildi. TBMM ve Türk Hükûmeti, TTH'nin müzakerelerde riayet etmesi için verdiği talimatta olduğu gibi muahede metninde de hususi olarak Fener ya da Ortodoks Patrikhanesi kaydına yer verilmemesi hususunda gösterdiği hassasiyeti başta Yunanistan olmak üzere taraflara rağmen hayata geçirmeyi başardı.

Kaynakça

1. Osmanlı Türkçesi Kitap ve Yayınlanmış Vesikalar

Akyol, T. –Kaplan, S. (Yay. Haz.), (2013), *Açık ve Gizli Oturumlarda Lozan Tartışmaları- TBMM'de Lozan Müzakereleri Tutanakları,* Doğan Kitap, İstanbul 2013.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, (1997), C. I-III, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları Ankara.

Giritli Orhan'ın Babası, (1337), *Rum Ortodoks Sahte Patriği Giritli Meletios'a Açık Mektub*, Kastamonu.

Lozan Sulh Muahedenâmesi, (1339), (Yay. TBMM Hâriciye Vekâleti), İstanbul.

Meray, S. L. (1993), *Lozan Barış Konferansı tutanaklar-belgeler, I-II,* (Çev. Seha L. Meray), İstanbul.

Reşat Ekrem, (1934), *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar 1300-1920 ve Lozan Muahedesi 24 Temmuz 1923*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul.

Soysal, İ. (1989), *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları,* Cilt. I, (1920- 1945), Ankara.

Şimşir, B. (1990), *Lozan Telgrafları*, I-II, Ankara.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, (1985), (6 Mart 1922-27 Şubat 1923), Cilt 3, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

TBMM Gizli Celse Zabıtları. (1980), Cilt 4, 2 Mart 1339/1923- 25 Teşrinievvel 1934, TBMM Basımevi, Ankara.

2. Osmanlı Türkçesi ve Yeni Türk Harflerine Aktarılmış Gazeteler

Hâkimiyet-i Millîye, 11 Kânunuevvel 1339/11 Ocak 1923.

Hâkimiyet-i Millîye, 24 Kânunuevvel 1338/24 Aralık 1922.

Hâkimiyet-i Millîye, 4 Kânunuevvel 1338/4 Aralık 1922.

Hâkimiyet-i Millîye, 4 Kânunuevvel 1338/4 Aralık 1922.

Hüseyin Câhid, "Fırtınadan Sonra Sükûnet", Lozan Mektupları 22, *Tanin*, 10 Kânunuevvel 1337/1922.

Hüseyin Cahid, "Hâdisesiz Bir Gün", *Tanin*, 12 Kânunuevvel 1338/12 Aralık 1922.

Hüseyin Cahid, "İsmet Paşa Hazretlerinin Başmuharririmize Beyanatı", *Tanin*, 28 Kânunuevvel 1338/28 Aralık 1922.

Hüseyin Câhid, "İstanbul Rumları Meselesi", Lozan Mektupları 30, *Tanin,* 17 Kânunuevvel 1338.

Hüseyin Câhid, "İstanbul Rumları Meselesi", Lozan Mektupları 30, *Tanin,* 17 Kânunuevvel 1338.

Hüseyin Cahid, "İstanbul Rumları Meselesi", *Tanin*, 17 Kânunuevvel 1338/17 Aralık 1922.

Hüseyin Cahid, "Konferans Müzâkeratı", *Tanin*, 18 Kânunuevvel 1338/18 Aralık 1922.

Hüseyin Cahid, "Konferans'ın Küşâdı", *Tanin*, 26 Teşrinisani 1338/26 Kasım 1922.

Hüseyin Cahid, "Lozan Konferansı Etrafında", *Tanin*, 21 Kânunuevvel 1338/21 Aralık 1922.

Hüseyin Cahid, "Lozan Konferansı'nda İkinci Fırtına Sonrası", *Tanin* 19 Kânunuevvel 1338/19 Aralık 1922.

Hüseyin Cahid, "Lozan Konferansı'nda Noel Günleri Kopan Fırtına", *Tanin*, 31 Kânunuevvel 1338/31 Aralık 1922.

Hüseyin Cahid, "Patrik İstanbul'da Kalamaz", *Tanin*, 9 Kânunusani 1339/9 Ocak 1923.

Hüseyin Cahid, "Patrikhane İstanbul'da Kalamaz", *Tanin*, 9 Kânunusani 1339/9 Ocak 1923.

Hüseyin Cahid, "Patrikhane Kalıyor, Fakat Yalnız Ruhaniyeti Kalıyor", *Tanin*, 15 Kânunusani 1339/15 Ocak 1923.

Hüseyin Cahid, "Patrikhane Kalıyor, Fakat Yalnız Ruhaniyeti Kalıyor", *Tanin*, 15 Kânunusani 1339/15 Ocak 1923.

İkdam, 12 Temmuz 1339/1923.

Özyürek, M. (2019), Akşam Gazetesi *Başyazarı Necmeddin Sadık (Sadak) Bey'in Lozan Mektupları,* Gece Akademi Yayınları, Ankara.

Tanin, 15 Kânunuevvel 1338/15 Aralık 1922.

Tanin, 19 Kânunuevvel 1338/19 Aralık 1922.

Tanin, 2 Kânunuevvel 1338/2 Aralık 1922.

Tanin, 22 Kânunuevvel 1338/22 Aralık 1922.

Tanin, 28 Kânunuevvel 1338/28 Aralık 1922.

Temiz, A. (2007), *Velid Ebuzziya'nın Lozan Mektupları,* IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007.

Yüksel, E. (2020), *Mehmet Asım (Us)'ın Kaleminde Gündem Lozan,* Yeditepe Akademi, İstanbul.

3. Kaynak ve İnceleme Eserler

Alexandris, A. (1983), *The Greek Minority of Istanbul and Greek-Turkish Relations 1918- 1974,* Athens.

Arı, K. (2000), *Büyük Mübadele, Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923- 1925),* İstanbul.

Bilsel, C. (1933), *Lozan* (İkinci Kitap), Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul.

Çelik, M. (1998), *Fener Patrikhanesi'ne Verilecek Ökümeniklik Statüsünün Türkiye İçin Doğuracağı Tehlikeler*, İzmir.

D. Berktay, (2021), *Rusya-Batı Çatışmasında Fener Rum Patrikhanesi,* Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.

Demirci, S. (2017), *Taktik-Stratejik Diplomatik Mücadele Belgelerle Lozan,* (Çev. Mehmet Moralı), Alfa Yayınları, İstanbul.

Demirözü, D. (2017), *Savaştan Barışa Giden Yol Atatürk-Venizelos Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri,* İletişim Yayınları, İstanbul.

Eryılmaz, B. (1996). *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi*, Risale Yayınları, İstanbul.

Goloğlu, M. (1971), *Türkiye Cumhuriyeti 1923, Milli Mücadele Tarihi,* 5. Kitap, Başnur Matbaası, Ankara.

Güler, A. (2017), *Bin Yıllık Hesaplaşma Lozan,* Halk Kitabevi, İstanbul 2017.

Güllü, R. E. (2017), *Patrik Meletios Metaksakis ve İstanbul Rum/Ortodoks Patrikhanesi (1921-1923),* Ötüken Neşriyat, İstanbul.

İnönü, İ. (1998), *İnönü'ün Hatıraları Lozan Antlaşması I,* Yenigün Haber Ajansı Yayınları, İstanbul.

Karacan, A. N. (1943), *Lozan Konferansı ve İsmet Paşa*, Türk İnkılâp Tarihi Yayınları, İstanbul.

Ostrogorsky, G. (1981), *Bizans Devleti Tarihi,* (çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Sofuoğlu, A. (1996), *Fener Rum Patrikhanesi Ve Siyasi Faaliyetleri,* Turan Yayıncılık, İstanbul.

Tağmat, Ç. D. (2018), *Lozan Konferansı'nda Yunan Diplomasisi 1922-1923,* Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul.

4. Makaleler ve Ansiklopedi Maddeleri

Akgün, S. (1986), "Birkaç Amerikan Kaynağından Türk-Yunan Mübadelesi Sorunu", *Üçüncü Askerî Tarih Semineri*, Ankara, (ss. 241-266).

Altuğ, Y. (1993), "Bir Yunan Diplomatına Göre Yunanistan'ın Batı Anadolu Macerası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 27, (ss. 493-512).

Amir, E. (2019), "Hristiyan'dan Öte Ortodoks Hristiyan Bir Millet: Rus İmparatorluğu'nun Tarih Okuması", *Universal Journal of History and Culture*,Vol. 1, No. 2, (ss. 174-188).

Atalay, B. (2022), "Türkiye'de Ferdin Cemaate Feda Edildiğine Tarihî Bir Örnek: Fener Patrikhanesi'nin Verildiğini İddia Ettiği [Kadim] İmtiyazlarını İstismarı", *Tarih ve Gelecek Dergisi,* Cilt 8, Sayı 2/Haziran, (ss. 431-461).

Aydın, M. (2002), *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Cilt 13, Sayı 13, (ss. 5-14).

Ayönü, Y. (2015), "IV. Haçlı Seferi'nin Ardından Batı Anadolu'da Mücadele Eden İki Rakip: 13 İstanbul Latin Krallığı ve İznik İmparatorluğu", *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı I / 1 - Temmuz, (9-25).

Biber, T. E. (2020), "Osmanlı Toplumunda Rumlar", *Osmanlı Toplum Yapısı ve Millet Sistemi,* (Editör: Nejla Günay), Nobel Yayınları, Ankara, (ss. 161-211).

Çapa, M. (1988), "Lozan'da Öngörülen Türk Ahali Mübadelesinin Uygulanmasında Türkiye Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyetinin Katkıları", (1988), *Atatürk Yolu Dergisi,* Cilt 1, Sayı 02, (ss. 241-256).

Çulha, İ. (2019), "Türk Rum Mübadelesinde 'Etabli' Sorunu, İstanbul'un Sınırları Konusundaki Anlaşmazlık Ve Türkiye'nin İzlediği Politika", *Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, II/4, (2019 Kış), (ss. 155-202).

Dualı, Ş. M. (2013), "Paganizmden Hristiyanlığa Rusların Din Değiştirme Nedenleri", *G.O.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt I, Sayı 1, (ss. 59-74).

Emgili, F. (2009), "Mübadeleden Kurtulma Çabası Olarak: İhtidâ", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 28, Sayı 45, (ss. 221-234).

Emgili, F. (2017), "Türk-Yunan Mübadelesi Hakkındaki Araştırmalar Bir Bakış", Tarih ve Günce, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi,* I/1, (ss. 29-54).

Gökçen, S. (2006), "Dogmatik Yunan Paranoyası 'Anadolu'da Rum Soykırımı", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 31 Erzurum, (ss. 77, 81),

İksel, S. F. (1972), "İstanbul Patrikhanesi II", *BTTD*, Sayı 63, İstanbul, (ss. 40-43).

Kapucu, D. (2022), "Harp Raporları Penceresinden Mudanya Mütarekesi'nden Lozan Barış Antlaşması'na Kadar Askerî Havacılık Faaliyetleri" *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Cilt/Volume 4, Sayı/Issue 7, Ocak/January, (ss. 329-348).

Kara, B. (2005), "Dramatik Bir Huzur Mücadelesi: Mübadele", (2010), *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Cilt 5, Sayı 1, (ss. 187–198).

Kısa, K. (2018), "Lozan'dan Günümüze Batı Trakya Türklerinin Hukuki Statüleri", *AndHD Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* Cilt 4, Sayı 2/Temmuz 2018, (ss. 307-329).

Kürkçüoğlu, Ö.–Erhan, Ç. (2003), "Lozan Gelişmeleri", *Yaşayan Lozan,* (Editör: Çağrı Erhan), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, (ss. 17-107).

Meray, S. (2018), "Lozan'ın Yıldönümünde", *Su Başlarını Devler Tutmuş,* Kırmızıkedi Yayınları, İstanbul, (ss. 195-200).

Mum, C. (2018), "Koca Râgıp Paşa'nın 'Söyler' Redifli Gazeli Üzerine Üslup İncelemesi", *Türk Dünyası Araştırmaları,* Cilt 118, Sayı 233, (ss. 105-122).

Orakçı, M. (2022), "Türk ve Rum Mübadillerin Karşılaşmalarına Dair Bir Değerlendirme*",* Çağdaş *Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* XXII/44, (ss. 287-311).

Oran, B. (1994), "Lozan'ın 'Azınlıkların Korunması' Bölümünü Yeniden Okurken", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* Cilt 49, Sayı 03, (ss. 283-301).

Özcan, E. (2010), "Ahali Mübadelesi Ve Yardımlarının İstanbul Örneği", *ÇTTAD,* IX/20-21, (ss. 55-75).

Özkan, S. (2007), "1923 Tarihli Türk-Rum Nüfus Mübadelesinin Niğde'nin Demografik Yapısına Etkisi", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı 21, (ss. 169-178).

Özkan, S. (2007), "1923 Tarihli Türk-Rum Nüfus Mübadelesinin Niğde'nin Demografik Yapısına Etkisi", *Türklük Bilimi Araştırmaları,* Sayı 21, (ss. 169-178).

Öztürk, G. (2016), "Tasfiye Talepnameleri Işığında Mübadillerin Yerleştirilmesi: 'Adana Örneği'", *Tarih İncelemeleri Dergisi,* XXXI / 1, (ss. 247-276).

Sofracı, İ E. -Kayam, M. (2019), *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt 23, Sayı 2, (ss. 187-201).

Süslü, A. (1986), "Türkiye'de Rum Patrikhane ve Kiliselerinin Menfi Faaliyetleri", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (13-17 Ekim 1986)*, Sivas, (ss. 69-75).

Süslü, A. (1996), "Atatürk ve Azınlıklar", *Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu (9-11 Eylül 1991-Ankara)*, Ankara, (ss. 259-264).

Şahin, S. (1986), "Doğu-Batı Kiliseleri, Ayrılmaları ve Sebepleri", *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi,* Sayı 4, İstanbul, (ss. 311-329).

Şahin, S. (1995), "Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi", *TDVİA*, XII, İstanbul, (ss. 341-348).

Şentürk, A. (2018), "Lozan Antlaşması Hakkında İngiliz Parlamentosunda Yapılan Tartışmalar Üzerine Bir Değerlendirme (24 Temmuz 1923 Sonrası)", *Researcher: Social Science Studies,* Cilt 6 / Sayı 4, (ss. 48-68).

Toprak, S. V. (2015), "I. Dünya Savaşı'ndan Sonra Nüfus Mübadelesi Kapsamında Türkiye'ye Göçenlere Karşı Yunanistan'ın Tutumunun İstanbul Basınına Yansıması", *Türkiyat Mecmuası,* Cilt 25, Sayı 1, (ss. 253-273).

Uzun, H. (2013), "Türk Heyeti'nin Lozan'a Gidişi ve Lozan Konferansı Öncesinde Avrupa'daki Faaliyetleri (5 Kasım 1922-20 Kasım 1922" *Atatürk Yolu Dergisi,* Cilt 14, Sayı 53, (ss.331-350).

Üste, N. (2014), "Wilson Prensiplerinin Osmanlı İmparatorluğu Sonrası Anadolu'da Ulus-Devlet İnşaa Çabalarına Etkisi Bağlamında Lozan Mübadelesi", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Cilt 180, Sayı 180, (ss.33-48).

Yılmaz, M. (2016), "IV. Haçlı Seferinin Balkanların Etnik Yapısına Etkileri", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi,* Sayı 5, (ss. 205-226).

Yücel, M. U. (2022) , "Slav/Rusların Hıristiyanlığı Kabulü Ve Rus Ortodoks Kilisesinin Kuruluşu", *Ortodoks Kiliseleri Tarihi, Online Kongre (6-7 Haziran 2020), Dördüncü Uluslararası Doğu Avrupa Çalışmaları Kongresi Bildiri Kitabı*, (Editörler: Sema Aktaş sarı-Erim Vatansever-Mehmet Kerim), Eskişehir 2022, (ss. 44-77).

19. YÜZYILDA BAZI İNGİLİZ SEYYAHLARIN GÖZÜYLE BİR OSMANLI MÜSLÜMAN ETNİK UNSURU OLARAK KÜRTLER

Muhsin Önal

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin öncülü kabul edilen Osmanlı Devleti'nin varlığını hissettirdiği asırlarda en dikkat çekici özelliğinin bir arada yaşama ve yaşatma kültürü olduğu söylenebilir. Kendi inanç değerlerini taşımayan unsurları bilhassa da Hristiyanları ötekileştirmeden ve herhangi bir huzursuzluğa mahal vermeden belirli bir uyum ve düzen içerisinde idare etmek mutlak bir yönetim becerisi ve idealizm gerektirmektedir. Üstelik bu beceri ve idealizm sadece siyasi arenada değil toplumsal manada da etkisini derinden hissettirmiştir. Zira Doğu-Batı dünyası denklemi her açıdan ehemmiyet arz eden bir vakıadır. Ne var ki kökleri çok eskilere dayanan bir bakışla kaybetmeye mahkûm olduğu kabul edilen bir Şark ülkesinin, asli manada Garp dünyasına ait unsurları büyük bir maharetle idare etme başarısı Batılılar nazarından değerlendirildiğinde ciddi hazımsızlıklar üretmiştir. Buna bağlı olarak da bir yandan kaybetmesi gerekenin başarısının ipuçlarını yakalamak adına çok sayıda gözlem yapılıp çıkarımlarda bulunulurken, diğer yandan da ciddi bir tasavvur edebiyatı yani imajinasyon üretilmiştir (Yılmaz, 2016, ss. 21-24). Bu bir bakıma gerçekte var olan ile var olması arzu edilenin kavgasıdır (Mansel, 1995, s. 1).

Söz konusu edebiyatın en önemli temsilcilerinden biri de hiç şüphesiz Batılı seyyahlardır. Onlar attıkları her adımda, ziyaret ettikleri her coğrafyada gezip gördüklerini aktarmak kadar kimi zaman ön yargılarının kurbanı olarak gerçeklik ötesi bir tasvir sunabilmişlerdir. Bu durum en çok da Müslümanlara ait toprakları ziyaretleri sırasında gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti'nin de bu hayali senaryonun en büyük kurbanlardan biri olduğu

sebbibi olarak görülen Kürtlerin Ermenilerle olan münasebeti çekişmeden ziyade çatışma olarak değerlendirilmiştir. Seyyahların iddiasıyla bu çatışma zamanla hak gaspına dönüşmüş ve Ermeniler sistemli bir zulme maruz kalmışlardır. Netice itibarıyla bütün bu anlatılanların ışığında değerlendirildiğinde İngiliz seyyahların Kürtler hakkındaki yaklaşım biçimlerinin diğer pek çok konuda olduğu gibi nesnel ve ilmî değerlendirmelerden uzak, son derece tarafgir ve akıl dışı bir bakış açısıyla oluştuğu sonucuna varılacaktır.

Kaynakça

Ainsworth, W. F. (1842). *Travels and researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea, and Armenia.* London: John W. Parker.

Alexander, M. (1893). The land of Ararat or up the roof of the world. London: Eden, Remington & Co.

American Board of Commissioners for Foreign Missions (1910). *Condensed sketch of the missions of the American Board in Asiatic Turkey*. Boston: Board Press.

Barkley, H. C. (1891). *A ride through Asia Minor and Armenia, giving a sketch of the characters manners, and customs of both the Mussulman and Christian inhabitants.* London: John Murray.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Bâb-ı Âlî Evrak Odası* (BEO), nr. 366/27430.

Bey, M. E. Z. (2010). *Kürtler ve Kürdistan tarihi.* İstanbul: Nubihar Yayınları.

Biçer, B. (2017). Kürtlerde iç savaş. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, (6), 95-122.

Britannica. (2018, 1 Ağustos). *Anabasis*. Erişim tarihi 11.11.2022, https://www.britannica.com/topic/Anabasis-by-Xenophon.

BOA. *Dahiliye Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemi Evrakı* (DH.EUM.AYŞ.), nr. 19/6.

BOA. *Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi* (DH.MKT.), nr. 948/42.

BOA. *Dahiliye Nezâreti Siyasi Kısım Evrakı* (DH.SYS.), nr. 71/3.

BOA. *Dahiliye Nezâreti Şifre Evrakı* (DH.ŞFR.), nr. 543/29; 664/29.

BOA. *Hariciye Nezâreti Atina Sefareti* (HR.SFR 01), nr. 181/132.

BOA. *Hariciye Nezâreti Siyasi* (HR.SYS.), nr. 71/61.

BOA. *Hatt-ı Hümayun* (HAT), nr. 423/21782; 423/21789; 437/22073.

BOA. *Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayat Evrakı* (A.MKT.UM.), nr. 504/17.

BOA. *Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezâreti Maruzatı* (Y.PRK.HR.), nr. 5/87.

BOA. *Yıldız Perakende Evrakı Umumi* (Y.PRK.UM.), nr. 33/49; 67/11.

Buran, A. (2011). Kürtler ve Kürt dili. *Turkish Studies*, *6*(3), 43-57.

Buxton, N. ve Buxton H. (1914). *Travel and politics in Armenia.* London: Smith, Elder & Co.

Creagh, J. (1880). *Armenians, Koords, and Turks.* London: Samuel Tinsley and Co.

Eröz, M. (2003). Kürtlerin menşei ve Türkmenlerin Kürtleşmesi. *Sosyoloji Konferansları*, (28), 105-120.

Ferruhi, Y ve Eminpur A. (2021). Şah İsmail, Kürd ümerası ve Diyarbekir'in İran'dan ayrılması. *Kurdiname*, (5), 124-141.

Hamilton, W. J. (1842). *Researches in Asia Minor, Pontus, and Armenia*. London: John Murray.

Hamlin, C. (1877). *My life and times.* Boston: The Pilgrim Press.

Hentsch, T. (1992). *Imagining the Middle East.* Chicago: The University of Chicago Press.

Karaca, A. (2001). Tehcire Giden Yolda Ermeni Meselesine Bir Çözüm Projesi ve Reform Müfettişliği (1878-1915). *Türk Dünyası Araştırmaları*, (131), 99-150.

Karasu, M. K. ve Karasu D. (2019). R.1308 (M.1892/1893) tarihli Erzurum vilayet salnamesine göre Bayezid sancağı. *Asia Minor Studies*, *7*(1), 115-129.

Kırca, E. (2017). I. Dünya Savaşı öncesi doğuda Kürt-Ermeni mücadelesi, hükümetin uygulamaları ve Kürtlerin hükümete tepkisi. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, *3*(1), 24-56.

Kiepert, H. (1881). *A manual of ancient geography.* London: Macmillan and Company.

Mansel, P. (1995). *Constantinople: City of the world's desire, 1453-1924*. London: John Murray.

Önal, M. (2022). *Cumhuriyetin başkentinde ABD'li misyonerler,19. yüzyılın ikinci yarısında Ankara-İstanos-Muratça istasyonları*. Ankara: Nobel Bilimsel.

Özcan, E. S. (2016). Kürtler ve Türkler: "Kıldan ayakkabı giyenler ve küçük gözlüler". *Şarkiyat*, *8*(1), 476-492.

Özür, N. K. (2015). Strabo'nun coğrafyası. *Coğrafya Dergisi*, (30), 79-90.

Pothecary, S. (1995). Strabo, Polybios, and the state. *Phoenix*, *49*(1), 49-67.

Sancaktar, C. (2015). Osmanlı hâkimiyeti altında Boşnak ulusunun doğuşu. *Akademik İncelemeler Dergisi*, *10*(2), 23-44.

Scott, A. M. (2010). *The Battle of Langside, 1568 (1885)*. Montana: Kessinger Publishing.

Şirin, İ. (2016). Seyahatnamelerin sosyal bilimlerde kullanım değeri: Seyahatname metodolojisi geliştirmenin zorunluluğu. M. Ç. Özdemir ve Y. E. Tekinsoy (Ed.), *Yabancı Seyahatnamelerde Türkiye* içinde (s. 9-21). Ankara: Türk Yurdu Yayınları.

Thacker, C. J. C. (1963). *Attitudes of European Travellers in the Levant (1696-1811)* (Yayımlanmamış doktora tezi, Indiana University, Indiana).

Ünal, F. (2008). Rusların Kürt aşiretlerini Osmanlı Devleti'ne karşı kullanma çabaları. *Karadeniz Araştırmaları*, *17*(17), 133-152.

Yılmaz, Ö. (2013). Osmanlı şehir tarihleri açısından yabancı seyahatnamelerin kaynak değeri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, *18*(2), 587-614.

Yılmaz, Ö. (2016). Mahalli tarihin kaynağı olarak seyahatnameler: Örnek çalışmalar, yöntem ve yaklaşımlar. M. Ç. Özdemir ve Y. E. Tekinsoy (Ed.), *Yabancı Seyahatnamelerde Türkiye* içinde (s. 21-43). Ankara: Türk Yurdu Yayınları.

Yüksel, M. (2012). Erzurum, Bitlis ve Mamüretülaziz vilayetlerindeki Ermeni isyanları (1890-1905). *Ermeni Araştırmaları,* (43), 165-194.

ERMENİ AZINLIK LİSELERİNDEN MEZUN GENÇLERİN ÜNİVERSİTE TERCİHLERİNİN YÖNETSEL BAKIŞ AÇISI İLE İNCELENMESİ

Meri Taksi Deveciyan - Aras Yolusever

Giriş

1790 yılında Şnorkh Mıgırdiç Amira Miricanyan hayırseverliğiyle ilk Ermeni azınlık okulu olarak Kumkapı'da açılan ilk ve orta okuldan önceki okullar, genellikle kilise yakınında bazı Ermeni Cemaati ileri gelenleri (Amira) çabaları ile açılmış ve varlık göstermişlerdir (Seropyan, 1994, s. 187). 1965 yılında "Özel Öğretim Kurumları Kanunu" çıkana kadar Azınlık okullarıyla alakalı özel bir kanun bulunmamakla birlikte, söz konusu bu okullar, devletin belirlediği türlü genelge ve yönetmeliklere dayanılarak idare edilmişlerdir. Özel Öğretim Kurumları Kanunu ile ise yabancı ve azınlıkların yeni okullar açması engellenmiştir. Bu kanun ile de azınlık okulu sayısı giderek azalmıştır (Kaya, 2012, s. 11;Yücel, 2019 s. 414).

Daha önceki yüzyıllarda yüzlere varan sayılarda olan Ermeni azınlık okulları günümüzde sadece İstanbul ilinde olmak üzere 18 tanedir (Özdoğan, Üstel ve diğ., 2009, s. 197). Bu okullardan sadece 5 tanesi lise olarak faaliyet göstermektedir. Bu liselerden Esayan, Pangaltı Ermeni (Mkhitaryan) Lisesi ve Sahakyan Nunyan Lisesinin hem ilk hem de orta okul kısmı yer almakta iken, Getronagan ve Surp Haç'ın (Tbrevank) ise sadece lisesi bulunmaktadır. İstanbul ilindeki Ermeni liseleri hakkında genel bir bilgi aşağıda yer almakta olup çalışma için 5 lise müdürü ile yarı yapılandırılmış soru formu ile görüşme planlanarak söz konusu okulların öğrencilerinin üniversite tercihlerinin şekillenmesinde yönetsel bakış açısı ile değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Ancak lise müdürlerinden birinden geri dönüş alınamamış (olumlu ya da olumsuz) olduğundan sadece 4 lise müdürü ile görüşülebilmiştir.

belirlenmiştir. Bu oran erkek öğrencilerde daha yüksek gerçekleşmiştir. Bir başka ifade ile kız öğrenciler erkek öğrencilere kıyasla daha çok devlet üniversitesi tercih etmişlerdir. Ermeni öğrencilerinin en çok tercih ettiği vakıf üniversitesi, Bilgi Üniversitesi olarak dikkat çekmektedir. En çok tercih edilen devlet üniversitesi ise İstanbul Üniversitesi olmuştur. Pangaltı ve Tıbrevank liselerinden mezun öğrencilerin devlet üniversitesi tercihi ortalamanın üzerindedir.

Kaynakça

Creswell, J. W. (2015). A concise introduction to mixed methods research. Thousand Oaks, CA: SAGE.

Erkan, Pınar. (2007). "Tanzimat'tan Günümüze Galata-Şişli Güzergâhında Azınlık Okulları", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Gay, L. R, Mills, G. E. ve Airasian, P. (2012). Educational research: competencies for analysis and applications. (11. Baskı) USA: Pearson Education.

https://www.agos.com.tr/tr/yazi/3/getronagan-her-seye-ragmen-125-yildir-ayakta, 16.11.2011 tarihli basımından.

Johnson, R. B., & Onwuegbuzie, A. J. (2004). "Mixed methods research: A research paradigm whose time has come". Educational Researcher, 33(7): 14-26.

Kahn Robert L. The Dynamics of Interviewing, Robert E. Krieger Publishing Company, Florida, 1983.

Kaya, Nurcan (2012). Türkiye'nin Eğitim Sisteminde Azınlıklar ve Ayrımcılık: Kavramsal Çerçeve ve Temel Sorunlar, http://secbir.org/images/haber/2011/01/18-nurcan-kaya.pdf.

Kurşun, Ö. (2017). II. Abdülhamid Dönemi'nde Osmanlı taşrasında askeri mektepler.

Kuyumcuyan, Silva —Pangaltı Ermeni Lisesi, İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, C.VI, 1997

Melkonyan, Ruben (2012). La communauté arménienne d'Istanbul des années 1920 à nos jours (Paris: Eds. SIGEST).

Özdoğan, G. G., Üstel, F., Karakaşlı, K., Kentel, F. (2009). Türkiye'de Ermeniler Cemaat-Birey-Yurttaş. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Pangaltı Ermeni Lisesi Arşivi, Brifing Dosyası, 23 Ağustos 1951 tarihli belge.

Seropyan, V. (1994). "Ermeni Okulları". Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. Cilt 3, s.187, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Suciyan, Talin (2018). Modern Türkiye'de Ermeniler (İstanbul: Aras Yayınları).

Şoğagat Surp Haç Tıbrevanki 15 Amyagi Havelvadz (Şoğagat Dergisi Surp Haç Tıbrevank'ın 15. Kuruluş Yıldönümü Anısına ek), İstanbul, Oya Matbaası, 1969, s. 3).

Yücel, H. (2019). Günümüz Türkiye'sinde Ermeni Genci Olmak: İstanbul'daki Ermeni Liseleri Mezunu Gençlerin Kimlik Algıları, Kimlik Kaynakları ve Kimlik Stratejileri. Alternatif Politika, 11(2), 401-429.

TÜRKİYE'DE GÜNCEL AZINLIK DENEYİMİNİ ANLAMADA SİYASİ ANTROPOLOJİK BİR YAKLAŞIM DENEMESİ: ETNİK GRUPLARIN DEĞİŞKEN DENEYİMLERİ

Hande Sözer

Azınlık kavramı Türkiye özeline bakıldığında çetrefilli bir kavramdır çünkü kavram gündelik hayatta ve aktif siyasette çatışan anlamlarda ve çatışan talepler için kullanılabilmektedir ve siyasi olarak yüklüdür. Aslında Türkiye'de azınlıklara yönelik toplumsal bilgi kısıtlıdır ve kamuoyunda azınlık dendiğinde "Rumlar, Ermeniler, Museviler" denip konu geçiştirilir (Oran, 2013). Azınlıklara ilişkin güncel söylemler detaylı incelendiğinde çelişkili ve çatışmalı algılar görünür olur. Örneğin, azınlıklar bir yandan "resmî tarih söyleminde" Osmanlı İmparatorluğu'nun misafirperverliğine rağmen o dönemden beri "ihanet" eden gruplardır, öte yandan "gayriresmî tarih" söyleminde "çok kültürlülük" ve "haklar" açısından bakıldığında demokratikleşmeyi temsil ederler (Karaosmanoğlu 2008: 143-144). Azınlıklara biçilen rol bir yandan ülkelerin kendi çıkarlarına yönelik dış siyaset geliştirebilmesinde edilgen bir "koz, kart ya da piyon", diğer yandan sözlü tarih çalışmalarında da "kendi kendini dönüştürme kapasitesine sahip," "yapıdan bağımsız gelişebilen" ve dolayısı ile "fail olma potansiyeli olan özneler" rolüdür (Karaosmanoğlu, 2008: 144).

Akademik yaklaşımlara bakıldığında azınlık kavramı daha az muğlak değildir. Türkiye'de azınlıklara yönelik çoğu çalışma meselenin hukuki ve siyasi boyutlarına ve etkilerine odaklanan makro düzey çalışmalardır. Sosyolojik çalışmalar ise azınlıkların genel olarak tarihsel ve güncel durumlarını nadiren karşılaştırmalı çoğunlukla bir gruba odaklanarak inceleyen çalışmalardır. Sosyal bilimler disiplinlerinin düşünsel ve metodolojik teamülleri azınlık kavramının çerçevesini çizer. Örneğin, hukuk ve siyaset bilimi temelli yaklaşımlar genelde dar kapsamlı ancak şartları net bir azınlık tanımını savunur. Bu literatürde en çok kabul gören azınlık tanımı, Francesco Capotorti'nin 1979

lemek için bu çalışma, kısıtlı sayıda da olsa Türkiye'de yerel düzeyde tezahür eden çoğunluk, azınlık, azınlık içinde azınlık konfigürasyonlarının bazılarını, hâlihazırda yapılmış araştırmalara dayalı ikincil kaynaklardan çalışmalarla tartışır.

Kaynakça

Akbaba, S. (2017). AB Sürecinde Türkiye'nin İnsan Hakları ve Milli Kimlik İkilemi. *Gazi Akademik Bakış*, *10*(20), 95-120.

Aktar, A. (2000). *Varlık vergisi ve" Türkleştirme" politikaları* (Vol. 4). İstanbul: İletişim Yayınları.

Akgönül, S. (2011). *Azınlık: Türk bağlamında azınlık kavramına çapraz bakışlar*. Bgst.

Akgönül, S. (2015). Uluslararası Standartlar Işığında Türkiye'de Azınlık Meselesi. *Alternatif Politika*, *7*(2), 210-229.

Akgörnül, S. (2016). "Sizi korumaya alan, bir gün korumaya almamaya karar verebilir," Pınar Kılavuz Ekerbiçer ile röportaj, *Şalom, 1 Haziran.*

Arakon, M. (2015). Azınlık, Kadın ve Kürt Olmak: Modern Türkiye'de Kürt Kadınlarının Kimlik Ve Eşitlik Mücadelesi. *Alternatif Politika*, *7*(2), 298-316.

Arsava, A. F. (1992). Azınlık Hakları ve Bu Çerçevede Ortaya Çıkan Düzenlemeler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *47*(01).

Bali, R. N. (2000). *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri: Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*. İletişim Yayınları.

Barth, F. (1969). "Introduction," *Ethnic Groups and Boundaries: Social Organization of Difference.*, F. Barth (editor) 9-38, Londra: George Allen and Unwin

Bayar, Y. (2014). In pursuit of homogeneity: the Lausanne Conference, minorities and the Turkish nation. *Nationalities Papers*, *42*(1), 108-125.

Brubaker, R. (2006). *Ethnicity without groups*. Harvard university press. Van Bruinessen, M. (1996). Kurds, Turks and the Alevi revival in Turkey. *Middle East Report*, 7-10.

Capotorti, F. (1979). Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, 1979. *UN Doc. E/CN4/Sub2/384/Rev*, *1*.

Cohen, R. (1978). Ethnicity: Problem and focus in anthropology. *Annual review of anthropology*, *7*, 379-403.

Çalışkan, A., & Kaya, G. Suriyeli Mültecilerin Sosyo-Mekansal Kümelenmelerinin İzmir Özelinde Analizi 12. *The Different Approaches of Academic Disciplines to the Phenomenon of Migration*, 32.

Dalar, M. (2006). ''Azınlıklar sorunu: Uluslararası hukuk ve Türk hukuku açısından bir analiz''. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 25(1), 127-170.

Das, V., & Poole, D. (2004). *Antropology in the margins of the state*. School of American Research Press

Dressler, M. (2015). Historical trajectories and ambivalences of Turkish minority discourse. *New Diversities*, *17*(1), 9-26.

Ergin, A. D. (2010). Azınlık dillerinin kullanımı konusunda Türkiye nerde duruyor?. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *59*(1), 1-34.

Eriksen, T. H. (2002). *Ethnicity and nationalism: Anthropological perspectives*. Pluto Press.

Gerring, J. (1999). What makes a concept good? A criterial framework for understanding concept formation in the social sciences. *Polity*, *31*(3), 357-393.

Gültekin, A. K. (2007). *Tunceli'de Sünni Olmak: Ulusal ve Yerel Kimlik Öğelerinin Tunceli – Pertek'te Etnolojik Tetkiki*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Etnoloji, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Güllü, R. E. (2018). Türkiye'de Gayrimüslimlerin Yönetimi. *Baskı, İstanbul, Ötüken Yayınevi*.

Güllü, R. E. (2020). Osmanlı Devleti'nde Azınlık Var mıydı? Osmanlı Devleti'nin Gayrimüslim Vatandaşlarının 19. Yüzyılda Değişen Hukuki Statüleri Hakkında Bir Değerlendirme. *Bilig*, (95), 149-176.

Gürcüoğlu, Oya. *An analysis of Hatay Arab Alevis' accounts of their relations with Syrian Refugees in Hatay after Syrian Crisis in 2012*. MS thesis. Middle East Technical University, 2015.

Karaosmanoğlu, K. (2009). Bir komplo söyleminden parçalar: Komplo zihniyeti, sıradan faşizm ve new age. *Kültür ve İletişim*, *12*(1), 95-126.

Killian, L. M. (1996). What or who is a "minority"?. *Michigan Sociological Review*, 18-31.

Köseoğlu, A. (2014). *The Assyrian case: the impact of the European Union on Turkey's minority rights concept* (Doctoral dissertation).

Oran, B. (2007). The minority concept and rights in Turkey: The Lausanne Peace Treaty and current issues. *Human rights in Turkey*, *35*.

Oran, B. (2013). *Türkiye'de Azınlıklar: Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama: Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama*. İletişim Yayınları

Orhan, O., Gündoğar, S. S. (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri, 195, Ankara: ORSAM&TESEV

Rumelili, B., & Keyman, F. (2016). Enacting multi-layered citizenship: Turkey's Armenians' struggle for justice and equality. *Citizenship Studies*, *20*(1), 67-83.

Serter, T. Y. (2016). Türklerin Küçük Kardeşleri Süryaniler (Sorunlar-Beklentiler), Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(45), 311-318.

Sözer, H. (2014). *Managing invisibility: Dissimulation and identity maintenance among Alevi Bulgarian Turks*. Brill.

Taşdemir, H., & Saraçlı, M. (2007). Avrupa Birliği ve Türkiye perspektifinden azınlık hakları sorunu. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, *2*(8), 25-35.

Tuncer Gürkaş, E. (2012) "Mardin İzlenim Notları: Varsayımlar Versus Yüzleşmeler" Arredamento Mimarlık, (252). 103-111.

Uluşahin, N. (2007). Liberal Demokrasinin Çıkmazı: Çatışma Karşısında Barış için Azınlık-Çoğunluk İlişkisini Yeniden Düzenleme Gereği. *Anayasa Yargısı*, *23*(1), 609-640.

Yazgan, H. (2015). Avrupa Birliği Genişlemesinde Azınlık Koşulu: Doğu Genişlemesi ve Türkiye. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, *12*(47), 99-114.

TÜRKİYE'DE ETNİSİTENİN DİNDARLIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

Ahmet Fidan

Giriş

Özellikle Batılı toplumlarda dinî inançların ve faaliyetlerin eski tarihsel dönemlere göre önemli ölçüde azaldığı ve bundan dolayı bir dinsizlik çağında yaşadığımıza dair temel fikir, son birkaç yılda artan bir alan yazın artışına yol açmıştır. Bu bakış açısı, dinin sosyal bir güç olarak "varlığını" kaybettiğini ve insanların yaşamlarında daha az kamusal, önemli ve fark edilir hâle geldiğini savunur (Albrecht ve Heaton, 1984, s. 43). Buna karşın insan gruplarının farklı dinî inançları ve bu inançların da hem toplumsal birliğe hem de bölünmeye sebep olabilecek farklı işlevleri var olmuştur. Uzun bir süreden beri sosyal çalışmacılar, din veya dindarlık faktörlerinin birçok sosyal problem üzerindeki etkisini incelemişler ve bu faktörlerin birçok konu üzerinde etkili olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Bunun yanı sıra da sosyal, ekonomik ve kültürel birçok etmenin dindarlığı etkileyip etkilemediği ile alakalı birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan birçok çalışmada, eğitim ve gelir gibi sosyoekonomik faktörlerin dindarlığı etkileyen unsurlar olduğu ortaya çıkmıştır (Sacerdote ve Glaeser, 2001; Schieman, 2010). Bazı sosyal faktörler ile dindarlığın karşılıklı ilişkisi de araştırılmıştır. Örneğin, Batılı ve endüstrileşmiş toplumlarda hem doğurganlığın dindarlık üzerindeki etkisi (Ellison, Xu ve Ruiz, 2018) hem de dindarlığın doğurganlık üzerindeki etkisi ile alakalı çalışmalar yapılmıştır (Hayford ve Morgan, 2008; Okun, 2017).

Türkiye bağlamında bakıldığında, 1980'lerden bu yana akademisyenler, dinin Türk toplumunda, özellikle de İslam dininin giderek artan önemine ilgi duymaya başladılar. Buna rağmen birçok sosyal problem üzerinde etkili olabileceği ortaya konulan etnisite faktörünün dindarlığı etkileyip etkilemediği

Araştırma her ne kadar etnisite ve dindarlık ilişkisi üzerine yoğunluklu ise de bazı sosyodemografik faktörlerin dindarlık üzerindeki etkisinden bahsetmekte fayda var. Çalışmada öncelikle, kadınların erkeklere göre daha fazla dindar olduğu ortaya çıkmıştır ve bu da daha önce yapılmış çalışmaların bulgularıyla örtüşmektedir (Miller ve Hoffman, 1995). İkinci olarak, çocuk sayısı fazlalaştıkça bireylerin dindarlık seviyesinin arttığı ortaya konmuştur. Üçüncü olarak, eğitim seviyesi ile dindarlık arasında negatif bir ilişki bulunmuştur ve bu da daha önce yapılan çalışmalarla benzerlik göstermiştir (Schwadel, 2015). Bunların yanı sıra yaşanılan yerin büyüklüğünün de kısmen de olsa dindarlık üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Bu da özellikle daha büyük kentlerde ve yaşam alanlarında yaşanılan modernleşme ile açıklanabilir. Bütün bu bulgular etnik köken, önemli bir kimlik belirteci olmasına rağmen bireylerin etnik kökenle beraber, cinsiyet, yaşanılan bölge, eğitim ve cinsiyet ile ilgili birden çok kimliği var olduğu fikrini de desteklemektedir.

Sonuç olarak bu çalışma etnisite ve din veya dindarlık ilişkisi açısında literatüre önemli bir katkı sunmaktadır. Hem teorik olarak hem de sistematik analiz yapılarak alanyazında var olan bir boşluğu doldurmaya çalışmıştır. Türkiye'de fazla çalışılmamış bir alanda ortaya koyduğu bulgularla gelecekte yapılacak olan araştırmalar için de önemli bir kaynak olacaktır.

Kaynakça

Albrecht, S. L. & Heaton, T. B. (1984). Secularization, higher education and religiosity. *Review of Religious Research, 26*, 43-58.

Cindoglu, D., & Sirkeci, I. (2001). Variables that explain variation in prenatal care in Turkey; social class, education and ethnicity re-visited. *Journal of biosocial science, 33*(2), 261-270.

Ekinci, Y. (2020). "Kürt sekülerleşmesi: Kuşak karşılaştırması üzerinden bir değişimin analizi". *Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 16*(1), 12-42.

Ellison C.G., Xu X., & Ruiz A.L. (2018) Exploring the effects of fertility change on religiosity in the twenty-first century: A cross-national analysis. In Poston, Jr. D. (Eds.) *Low Fertility Regimes and Demographic and Societal Change* (pp. 213-232). Springer, Cham.

Gutierrez, E., Hund, J., Johnson, S., Ramos, C., Rodriguez, L. & Tsuhakp, J. (2022). Ethnicity and religion. Şuradan alınmıştır: https://socialsci.libretexts.org/Bookshelves/Ethnic_Studies/Race_and_Ethnic_Relations_in_the_U.S.%3A_An_Intersectional_Approach/01%3A_Introduction_to_Race_and_Ethnic_Relations/1.03%3A_Ethnicity_and_Religion

Gündüz-Hoşgör, A. & Smits, J. (2002). Intermarriage between Turks and Kurds in contemporary Turkey: Inter-ethnic relations in an urbanizing environment. *Sociological Review, 18*(4), 417-432.

Hayford, S. R., & Morgan, S. P. (2008). Religiosity and fertility in the United States: The role of fertility ıntentions. *Social forces; a scientific medium of social study and interpretation, 86*(3), 1163-1188.

International Social Survey Pogramme. ISSP. (2022). Turkey. https://issp.org/member-states/turkey/

Kim, R. Y. (2011). Religion and ethnicity: Theoretical connections. *Religions, 2*(3), 312-329.

Koç, I., Hancioglu, A., & Çavlin, A. (2008). Demographic differentials and demographic integration of Turkish and Kurdish populations in Turkey. *Population Research and Policy Review, 27*, 447-457.

Langer, A., & Ukiwo, U. (2008). Ethnicity, religion and the state in Ghana and Nigeria: Perceptions from the street. *Ethnopolitics, 9*(1), 9-29.

Miller, A. S., & Hoffmann, J. P. (1995). Risk and religion: An explanation of gender differences in religiosity. *Journal for the Scientific Study of Religion, 34*(1), 63-75.

Modood, T., Berthoud, R., Lakey, J., Nazroo, J., Smith, P., Virdee, S. and Beishon, S. (1997) *Ethnic minorities in Britain: Diversity and disadvantage*. London: Policy Studies Institute.

Modood, T., Berthoud, R. & Nazroo, J. (2002). `Race', racism and ethnicity: A response to Ken Smith. *Sociology, 36*, 419.

Long, A. L. (2014). *Income inequality and religion: beiefs, disagreements, and politics* (PhD thesis). University of North Carolina at Chapel Hill.

Okun B. S. (2017). Religiosity and fertility: Jews in Israel. *European journal of population = Revue europeenne de demographie, 33*(4), 475-507.

Ruane, J. (2010). Ethnicity, religion and peoplehood: Protestants in France and in Ireland, *Ethnopolitics, 9*(1), 121-135.

Ruane, J., & Todd, J. (2010). Ethnicity and religion: redefining the research agenda. *Ethnopolitics, 9*(1), 1-8.

Sacerdote, B. & Glaeser, E. L. (2001). Education and religion. *NBER Working Paper, w8080*. Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=256087

Schwadel, S. (2015). Explaining cross-national variation in the effect of higher education on religiosity. *Journal for the Scientific Study of Religion, 54*(2), 402-418.

Smith, C. & Faris, R. (2005). Socioeconomic ınequality in the American religious system: An update and assessment. *Journal for the Scientific Study of Religion, 44*(1), 95-104.

Yüksel, B. (2011). *Türkiye'de diller* (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi.

KONDA. (2006). *Toplumsal yapı araştırması 2006*. Şuradan alınmıştır: https://konda.com.tr/uploads/2006-09-konda-toplumsal-yapi-e06eae581afa97f4a6acc01606f55f9f4f8a3a-44797a2401c11b16aca4f34aec.pdf

Yanık, C. (2013). Etnisite, kimlik ve milliyetçilik kavramlarının sosyolojik analizi. *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 20*, 225-237.

Weber, M. 1978. *Economy and society*. Berkeley: University of California Press.

"BİZ" VE "ÖTEKİ" AYRIMINDA TÜRKİYE'DEKİ UYGURLAR: SORUNLARI VE DEVLETİN UYGURLARA YAKLAŞIMI

Ayşe Çiçek

Giriş

Türkiye, uzun yıllardır farklı etnik grupların bir arada yaşadığı bir ülke olmuştur. Çoğunluk toplumundan farklı özellikleriyle ayrışan grupları anlatmak için azınlık ya da etnik grup kavramları kullanılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde azınlık olma hâli, millet sisteminden hareketle farklı bir dine mensup olma anlamını taşımış ve bu nedenle azınlık kavramı gayrimüslimleri anlatmak için kullanılmıştır. Bununla beraber Lozan Antlaşması esnasında İngiltere tarafından yerleştirilmek istenen azınlık fikri ise daha ziyade dil ve ırk ayrımının varlığını esas alır (Ürer, 2003, s. 253). Türkiye'de farklı bir dili konuşmasına ve farklı bir soya sahip olmasına rağmen Müslüman olan toplulukları ifade etmede daha çok etnik grup kavramı tercih edilmektedir. *Türkiye'de Etnik Gruplar* kitabında Peter Alford Andrews (1992), etnik grup kavramını çatı bir kavram olarak ele almış ve din-dil-boy-mezhep kategorileri bakımından Türkiye'de 47 etnik grup olduğunu ifade etmiştir. Şener (2004, ss. 21-23), Andrews'in Türkleri sözü anılan kategorilere dayanarak farklı etnik gruplar olarak incelemesini eleştirmekte ve Özbek, Kazak, Uygur gibi grupların hem etnik hem dinsel manada Türk olduğunu dile getirmektedir. Diğer yandan etnik grupların sayısını artırma teşebbüsünü iyi niyetli bir girişim olarak okumamakta, ulusal kimliği zedeleme girişimi olarak görmektedir.

Andrews (1992, s. 104), Türkiye'deki Uygurları Uygur Türkçesi konuşan, Sünni ve koyu Hanefi olan, dinî kurallara önem veren ve kadınları toplumsal hayata katılmayan bir etnik grup olarak tanımlamaktadır. Uygur Türklerinin Türk ve Müslüman kimliği çoğunluk toplumuyla ortak noktalarıdır. Ancak

zalanan suçluların iadesine ilişkin sözleşme, geri gönderilme merkezlerinde tutulan Uygurlar, vatandaşlık başvuru sürecinde yaşanan zorluklar ve yakın bir zamanda bir kamu görevlisinin kamuoyuna yansıyan nefret söylemleri Uygurlara Türkiye hükûmetinin kendilerine yaklaşımının olumsuz yönde değiştiğini düşündürebilecektir. Buna karşın GİB ve İçişleri Bakanlığı, Uygurları da endişelendiren bu tür haberler karşısında duyurular yayınlayarak geri gönderilmeye ilişkin birtakım haberleri yalanlamakta ve kamuoyunu bilgilendirmektedir. Ancak bu duyuruların Türkiye'de yaşayan Uygurları ne kadar rahatlattığı tartışmaya açıktır.

Kaynakça

Ahlbrecht, K., Bendiek, A., Meyers, R. und Wagner, S. (2009). *Konfliktregelung und Friedenssicherung im internationalen System*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Amuti, X. (2019). *Türkiye'deki Uygur ailelerinin topluma uyum durumuna ilişkin nitel bir araştırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Ana Bilim Dalı, İstanbul).

Andrews, P. A. (1992). *Türkiye'de etnik gruplar* (M. Küpüşoğlu, Çev.). İstanbul: Ant Yayınları.

Ataman, R. (2006). *Türkiye'de yaşayan Doğu Türkistan kökenli Uygur Türklerinin sosyo- kültürel kimlikleri – Kayseri örneği-* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Ankara).

BBC (2021). *Türkiye'deki Uygurlar: Çin ile imzalanan 'suçluların iadesi anlaşması' bizi tedirgin ediyor*. Erişim tarihi: 13.12.2022, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-55669536

Beydulla, M. (2020). Experiences of Uyghur migration to Turkey and the United States: Issues of religion, law, society, residence, and citizenship. In R. Jureidini and S. F. Hassan (Eds.), *Migration and Islamic ethics* (pp. 174-195). Leiden: Brill.

Beydulla, M. (2021). Struggles and dilemmas of Uyghur immigrants in Turkey. *Poligrafi*, 101/102 (26), 201-234.

Bovingdon, G. (2010). The Uyghurs: Strangers in their own land, USA: Columbia University Press.

Clothey, R. (2022). Education and the politics of cultural survival for Uyghur immigrants in Turkey. Journal of Language, Identity & Education, 1-14. Retrieved from DOI: 10.1080/15348458.2022.2045202

Çakırer-Özservet, Y. (2015). Zeytinburnu'nda Doğu Türkistan Türklerinin ulusötesi bellek eklemlenmesi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 3 (1), 59-80.

Çiçek, A. (2018). Uygur-Çin çatışmasının kökenleri ve boyutları üzerine bir analiz, *Jasss Studies-The Journal of Academic Social Science Studies***,** Doi number: http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7689, 69 (Summer II), 417-440.

Ertürk, A. T. (2018). Türkiye'de Uygur toplumu: Tarihi, serüveni, sorunları ve talepleri. İNSAMER, Araştırma 87, 1-11.

Euronews (2021). *Türkiye Çin'i protesto eden Uygur Türklerinin vatandaşlık başvurularını reddediyor iddiası.* Erişim tarihi: 27.10.2022, https://tr.euronews.com/2022/03/02/turkiye-cin-i-protesto-eden-uygur-turklerinin-vatandasl-k-basvurular-n-reddediyor-iddias

GİB (2020). *Basın yayın organlarında Uygur Türklerinin Çin'e gönderildiği iddialarına ilişkin basın açıklaması.* Erişim tarihi: 27.10.2022, https://www.goc.gov.tr/basin-yayin-organ-

larinda-uygur-turklerinin-cine-gonderildigi-iddialarina-iliskin-basin-aciklamasi.

GİB (2021). *11 Uygur Türkünün sahte pasaportla ülkemize geldikleri için Çin'e iade edildikleri şeklindeki asılsız iddialara ilişkin basın açıklaması*. Erişim tarihi: 10.12.2022, https://www.goc.gov.tr/11-uygur-turkunun-sahte-pasaportla-ulkemize-geldikleri-icin-cine-iade-edildikleri-seklindeki-asilsiz-iddialara-iliskin-basin-aciklamasi.

GİB Twitter Hesabı (2019) *Basın duyurusu*. Erişim tarihi: 10.12.2022, https://twitter.com/Gocidaresi/status/1155885634738896898?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1155885634738896898%7Ctwgr%5E7f785793327e52f818d563cf7c7c8860fe0aaf1d%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.mepanews.com%2Fgoc-idaresiden-duzeltme-uygur-degil-tacik-kadini-iade-etik-28293h.htm .

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2017). *2016 Türkiye göç raporu*. Ankara: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları. Erişim tarihi: 28.10.2022, https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf

Hürriyet (2013). *Şangay beşlisine alın, AB'yi unutalım*. Erişim tarihi: 12.12.2022, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/sangay-beslisine-alin-abyi-unutalim-22448548

İnayet, A. (2017). 1980'li yılların sonlarından bugüne kadar Doğu Türkistan Uygur Türkleriyle ilgili Türkiye'de yapılan bilimsel çalışmaların genel bir değerlendirmesi. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 9, 22-40.

Karar (2020). *Bu anlaşma Türkiye'ye yakışmaz.* Erişim tarihi: 13.12.2022, https://www.karar.com/bu-anlasma-turkiyeye-yakismaz-1599116

Karar (2022a). *Bu tavır Uygura reva mı?* Erişim tarihi: 1.12.2022, https://www.karar.com/guncel-haberler/bu-tavir-uygura-reva-mi-1709196

Karar (2022b). *Yıllardır görmediğin annenin cesedini görseydin sen ne yapardın abi?* Erişim tarihi: 1.12.2022, https://www.karar.com/guncel-haberler/yillardir-gormedigin-annenin-cesedini-gorseydin-sen-ne-yapardin-abi-1709296

Karar (2022c). *'Sınır dışı edeceğiz' tehdidi sonrası Soylu'dan özür*. Erişim tarihi: 5.12.2022, https://www.karar.com/guncel-haberler/sinir-disi-edecegiz-tehdidi-sonrasi-soyludan-ozur-1709146

Karluk, A. C. (2020). Türkiye'deki Uygur Türkü göçmenler ve karşılaştıkları sorunlar. Ç. Sarp (Ed.) *Göç sosyolojisi: Türkiye'den örneklerle* kitabı içinde (s. 245-288). Ankara: Orion Kitabevi.

Kılıç, S. (2021). *Uygur Türklerinin Türkiye'deki sosyal uyumu bağlamında Doğu Türkistanlı STK'lar: İstanbul örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul).

Kırım Haber Ajansı (2022). *Türkiye'deki Doğu Türkistanlıların vatandaşlık mücadelesi: Başvurular neden reddediliyor?* Erişim tarihi: 27.10.2022, https://qha.com.tr/haberler/turkiye-deki-dogu-turkistanlilarin-vatandaslik-mucadelesi-basvurular-neden-reddediliyor/373292/

Klimeš, O. (2019). China's Xinjiang work in Turkey. Sinopsis, 1-11. Retrieved from https://sinopsis.cz/wp-content/uploads/2019/08/klimesturkey1.pdf

Kul, Ö. ve Tekin, T. (2015). XX. Asırda Doğu Türkistan'da göçler. N. Sarıahmetoğlu ve İ. Kemaloğlu (Ed.), *Türk dünyası sürgün ve göç* kitabı içinde (s. 193-231). İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları.

Kuşçu Bonnenfant, I. (2020). Türkiye ve dünyada Uygur diasporası: milli kimlik gelişimi ve diaspora bilincinin oluşumu. *Türkiye Günlüğü*, 143, 110-119.

Kuşçu, I. (2014). The Uyghur diaspora in cyberspace: Identity and homeland cause. *Bilig*, 69, 143-160.

Maihaimu, T. (2017a). Yetim kalan Uygur Türkleri ve İstanbul'a sığınmış Uygur yetimleri. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Tarih ve Uygarlık İstanbul Dergisi* kitabı içinde (s. 211-216). İstanbul: Doğu Kitabevi.

Maihaimu, T. (2017b). *İstanbul'a göç eden Uygur kadınların durumu: Zeytinburnu ve Sefaköy örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uygulamalı Sosyoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul).

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü* (O. Akınhay ve D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Melanson, M.- E. (2022). Pathways to statelessness and parent- child separation among Uyghurs in Turkey. *Journal of the Council for Research on Religion*, 3 (2), 1-23.

Milliyet (2009). *Erdoğan: Adeta bir soykırım*. Erişim tarihi: 13.12.2022, https://www.milliyet.com.tr/dunya/erdogan-adeta-bir-soykirim-1116463

New Lines Magazine (2022). Uyghur muslims in Turkey speak out. Erişim tarihi: 29.10.2022, https://newlinesmag.com/reportage/uyghur-muslims-in-turkey-speak-out/

Oyuk, A. (2014). *Uighuren auf der Suche nach Gerechtigkeit und Selbstbestimmung. Eine Konfliktanalyse* (Adalet ve kendi kaderini tayin arayışında Uygurlar. Bir çatışma analizi). Saarbrücken: Akademiker Verlag.

Özkan, N. (2014). Kayseri'deki Uygur Türkleri diasporası. *Diyalektolog*, 9, 1-12.

Scherrer, C. P. (1997). *Ethno- Nationalismus im Zeitalter der Globalisierung. Ursachen, Strukturmerkmale und Dynamik ethnisch- nationaler Gewaltkonflikte*. Münster: Agenda Verlag.

Shichor, Y. (2009). *Ethno- diplomacy: the Uyghur hitch in Sino- Turkish relations*. Policy Studies 53, Honolulu: East- West Center.

Soysal, M. M. (2021). *Göçün Türkiye'de yaşayan Doğu Türkistanlı kadınlar üzerinde yarattığı sorunlar* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Ankara).

Sözcü (2021). *Türkiye'deki Uygur Türklerinde Çin'e iade korkusu büyüyor*. Erişim tarihi: 13.12.2022, https://www.sozcu.com.tr/2021/dunya/turkiyedeki-uygur-turklerinde-cine-iade-korkusu-buyuyor-6227882/

Şener, C. (2004). *Türkiye'de yaşayan etnik ve dinsel gruplar*. İstanbul: Etik Yayınları.

Türköz, A. (2010). *Doğu Türkistan'da insan hakları*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Uyghur Human Rights Project (2020). Weaponized passports: the crisis of Uyghur statelessness. Erişim tarihi: 28.10.2022, https://docs.uhrp.org/pdf/Weaponized_Passports.pdf

Uygur, M. (2019). *Uyghur Turkic community in İstanbul in the context of cultural assimilation* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, Antropoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul).

Ürer, L. (2003). *Azınlıklar ve Lozan tartışmaları*. İstanbul: Derin Yayınları.

Wilkoszewski, T. (2016). Politische Identitaet im Wandel: Die ostturkestanisch- uighurische Diaspora in der Türkei. In B. Pusch und T. Wilkoszewski (Hg.), *Facetten internationaler Migration in die Türkei: Gesellschaftliche Rahmenbedingungen und persönliche Lebenswelten* (S. 209- 234), Würzburg: Ergon Verlag.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013). Erişim tarihi: 12.12.2022, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf

AZINLIKLARI İZLEMEK: POPÜLER KÜLTÜR YAPIMLARINDA TARİHSEL AZINLIKLARIN ESTETİK TEMSİLİ

Okan Gülbak

Azınlık Kavramı ve Azınlıkların Tarihsel Arka Planı

Azınlığı Kavramsallaştırmak

Siyasal bir kavram olarak azınlık kavramı tarihsel koşullar içinde ortaya çıkmıştır. Zaman içerisinde sosyoloji, hukuk ve medya çalışmaları gibi pek çok disiplin tarafından çalışılarak önemi artan bir kavram olarak karşımıza çıkan azınlık kavramının ortaya çıktığı tarihsel bağlam, bir devlet yönetim mekanizması olarak çok uluslu krallıkların ve imparatorlukların önemini yitirmeye başladığı, gerekliliğinin sorgulanmaya başladığı 16. yüzyıl Batı Avrupa Kıtası'nda karşımıza çıkmıştır. 18. yüzyıl itibarıyla ortak din, duygu, inanç ve ortak kültüren ögelerle beslenen çok uluslu devlet yönetim mekanizmalarının otorileri sarsılmaya başlamıştır. Farklı ulusal bilinçlerin gelişmesi devletler nezdinde ulus devletleşme sürecine, toplumlar arasında ise milliyetçilik fikrinin doğmasına sebebiyet vermiştir. Buradan hareketle, devlet mekanizması dikkate alındığında ortak din, duygu, inanç ve kültürü merkeze alan toplumlar sayıca fazla olmayı sağladıkları takdirde çoğunluğu, sayıca az oldukları takdirde azınlıkları oluşturmuşlardır (Oran, 2004).

Azınlık olmanın sosyolojik ölçütleriyle, siyasi ve hukuksal ölçütleri dikkate alındığında, birbiriyle örtüşen (farklılık unsuru, sayıca az olmak unsuru ve vatandaş olmak unsuru) koşullarla şekillenen azınlık kavramsallaştırması Türkiye'nin de azınlık politikalarını düzenlerken referans aldığı hususlardır. Bununla birlikte, Türkiye'nin azınlık kavramını temel teşkil eden bir diğer önemli unsur, Türk ulus devletinin, uluslararası bağlamda egemenliğini ve tanınırlığını ihtiva eden Lozan Antlaşması'dır. Buna göre Türkiye'nin resmî

düzeyindeki yansımaları merkezinde 1940'lı ve 1950'li yıllardaki Türk siyasi tarihine dair bir panorama sunmuştur.

Devlet mekanizmasının azınlıklara karşı olan tutumun oluşumunu temellendiren Lozan Antlaşması, 1930'lu yıllarda ivme kazanmaya başlamış, Varlık Vergisi Kanunu ile 1940'lı yıllarda netleşmiştir. Ancak 6-7 Eylül olaylarının yaşandığı 1955 yılına dek devletin takındığı tutumun toplumun çoğunluğu tarafından paylaşılmadığı da vurgulanmıştır. Bununla birlikte 1950'li yıllar çoğunluğun azınlığa karşı takındığı tutumda bir zihniyet değişimi gerçekleşip gerçekleşmediğini sorgulamaya açıktır. Ele alınan örnekler, bu argümanı destekleyen ve eleştiren bir somutlaştırma yapıldığını göstermekte, toplum olarak azınlıklara karşı takınılan tutumda yerleşik uygulamalarla birlikte yeni bakış açılarının dikkate alınması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Son söz olarak bu çalışma, ilgili popüler kültür yapımlarının, söz konusu siyasi tarihine dönüm noktaları olacak Varlık Vergisi ve 6-7 Eylül olaylarını sadece okuyarak değil ayrıca izleyerek takip etmesine olanak sağladığı için bu dönüm noktalarının somutlaştırarak okunmasına ve popülerleşmesine imkân sağladığını öne sürmektedir. Böylelikle, popüler kültür yapımlarında siyasi tarih izleği süren genel izleyicinin pekişen merak unsurunu Türk siyasi tarihî alanında akademik yazına yönelmesin de önünü açmasını, bu alanın popülerleşmesine vesile olacağını ummaktadır.

Kaynakça

Ahmad, F. (2006). *Bir kimlik peşinde Türkiye.* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Akgönül, S. (2011). *Azınlık: Türk bağlamında azınlık kavramına çapraz bakışlar.* İstanbul: Bgst Yayınları.

Aktar, A. (2000). *Varlık vergisi ve Türkleştirme politikaları.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Berkes, N. (2002). *Türkiye'de çağdaşlaşma* . İstanbul: YKY Yayınları.

Cagaptay, S. (2004). Race, assimilation and Kemalism: Turkish nationalism and the minorities in the 1930s. *Middle Eastern Studies*, 86-101.

Cesari, C. D., & Kaya, A. (2019). *European memory in populism: Representations of self and other.* NY: Routledge.

Demirel, I. (2014, Nisan Perşembe). *Vatandaş Türkçe Konuş!* . Aralık 2022 tarihinde www.salom.com.tr: https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/90735/vatandas-turkce-konus-adresinden alındı.

Ertan, T. F. (2011). *Başlangıcından günümüze Türkiye Cumhuriyeti tarihi.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Güllü, R. E. (2021). Cumhuriyet Döneminde Ermeni Azınlığın İdaresine Yönelik Uygulamalar. A. Kılıç içinde, *Türk-Ermeni Uyuşmazlığı Üzerine Ömer Engin Lütem Konferansları 2020* (s. 53-66). Ankara: Terazi Yayıncılık.

Güven, D. (2005). *Cumhuriyet dönemi azınlık politikaları ve stratejileri bağlamında 6-7 eylül olayları.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Güz Sancısı (2009). Çekim Dönemi Kamera Arkası. (2020). Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=2QaLFn4-qrk adresinden alındı

İçduygu, A., & Soner, A. B. (2006). Turkish minority rights regime: Between difference and equality. *Middle Eastern Studies*, 447-468.

IMDB - Güz Sancısı. (2009). Aralık 2022 tarihinde www.imdb.com: https://www.imdb.com/title/tt0425080/ adresinden alındı.

IMDB Salkim Hanim'in Taneleri. (1999). 2022 Aralık tarihinde IMDB: https://www.imdb.com/title/tt0156038/ adresinden alındı.

Kılınç, D. (2008). Self determinasyon ilkesinin azınlıklar açısından değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 949-982.

Kaptan, E. (1997). *Lozan Konferansında azınlık sorunu* (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Karaosmanoğlu, K. (2008). Türkiye'de azınlıklar ve komplo zihniyeti. *Liberal Düşünce*, 139-158.

Kaya, A. (2010). Aesthetics of diaspora: Contemporary minstrels in Turkish Berlin. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43-62.

Kaya, A. (2013). Multiculturalism and minorities in Turkey. In R. Taras, *European Models of Diversity* (pp. 297-316). Edinburgh University Press.

Kaya, İ. (2007). Azınlıklar, çokkültürlülük ve Mardin. *Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44-55.

"Kulüp": Gayrimüslim azınlıkların temsili. (2021, Kasım 18). Aralık 2022 tarihinde Youtube - Medyascope: https://www.youtube.com/watch?v=IvVKE8W6VmM adresinden alındı.

Mignon, L. (2008). Bir varmış, bir yokmuş... Kanon, edebiyat tarihi ve azınlıklar üzerine notlar, *Pasaj, 6*, 35-43.

Nacaroğlu, D. (2022). Bir anlatı türü olarak dijital platform dizilerinde öyküleme unsurları: "Kulüp" dizisi üzerinde bir inceleme. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 73-96.

Oktay, A. (1995). *Türkiye'de popüler kültür.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Oran, B. (2003). *Ulusal egemenlik kavramının dönüşümü, azınlıklar ve Türkiye*. İstanbul: İletişim.

Oran, B. (2004). *Türkiye'de Azınlıklar kavramlar, teori, lozan, iç mevzuat, içtihat, uygulama.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Ortaylı, İ. (1987). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı.* İstanbuş: Hil Yayın.

Ortaylı, İ. (2010). *Türkiye'nin yakın tarihi.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Özcan, E. (2021, Nisan 15). *Kültür sanat yazıları: Salkım Hanım'ın Taneleri ve Varlık Vergisi*. www.tesad.org: https://www.tesadernegi.org/salkim-hanimin-taneleri-ve-varlik-vergisi.html adresinden alındı.

Shaw, S. J. (1991). *The Jews of the Ottoman Empire and the Turkish Republic.* Palgrave Macmillan.

Tuna, S. (2022). Bellek kavramı bağlamında "Kulüp" dizisinin hatırlattıkları ve toplumsal yansımaları. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 23-43.

Yılmaz, G. (2015). Avrupa'da azınlıklar ve azınlık hakları. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 109-122.

Yalçın, E. (2017). Yunanların bitmeyen ideali: "Megali İdea". *Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergis, 4*(7), 33-48.

TÜRKİYE'DEKİ GAYRİMÜSLİM GÜRCÜ TOPLULUKLARI ÜZERİNE GENEL BİR BAKIŞ

M. Emir Fidan

Giriş

Bu yazı, Türkiye'de geçmişten günümüze yaşamış olan gayrimüslim Gürcü topluluklarını konu almaktadır. Bu topluluklar arasında Katolik Hristiyan, Ortodoks Hristiyan ve Musevi Gürcüler yer almaktadır. Çalışma, bu toplulukların varlığıyla ilgili genel bir çerçeve çizmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda her bir topluluk, farklı bir konu başlığını teşkil etmektedir.

Türkiye Gürcüleri, nüfus dağılımına göre çoğunlukla Müslüman bir kitleden oluşmaktadır. Fakat bu çoğunluk, Türkiye Gürcüleri içindeki tek dinî mensubiyeti ifade etmemektedir. Gürcü ulusu, dinî mensubiyet bakımdan tarihten bugüne çeşitlilik gösterir. Bilindiği üzere Gürcüler, Hristiyanlığın ilk ulaştığı toplumlardan biri olup Ortodoks mezhebi içinde kendi otosefal kiliselerine sahiptir ve Gürcistan'da Ortodoks Hristiyan nüfus oranı baskındır. Bunların dışında Katolik ve Musevi Gürcüler de tarihî birer gerçeklik olarak bulunmaktadırlar.

Gürcü tarih yazımında Tao-Klarceti olarak adlandırılan Türkiye'nin kuzeydoğusunda yer alan bölgede Orta Çağ'dan kalan pek çok Hristiyan Ortodoks dini mimari yapısıyla karşılaşılmaktadır. Fakat Türkiye'deki gayrimüslim Gürcülerin dağılımı bunun aksine yakın tarihte bahsi geçen bölgede değil İstanbul'da yoğunlaşmaktadır.

İstanbul'daki Gürcülerin varlığı Bizans dönemine kadar tarihlendirilebilmektedir. Bu dönemde yaşayan Gürcülerden en tanınanı Bizans imparatoriçesi Maria Bagrationi (1053–1118) idi. İstanbul Gürcüleri terimi ise bu alandaki literatüre göre yakın tarih odağında daha çok Katolik Gürcü nüfu-

Sonuç

Türkiye'deki gayrimüslim Gürcü toplulukları üzerine genel bir bakış sunmayı hedefleyen bu çalışmada, konu bütüncül olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Konu, içerik bakımından tek bir çalışmaya sığmayacak nitelikte olup zengin bir tarih niteliği taşımaktadır.

Çalışmada, birtakım tarihî olayların farklı dinî arka plandan gelen kırılgan topluluklar için ne kadar belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda fetihler ve siyasi güç değişiklikleri, nüfus yoğunluğu ve hareketliliğini doğrudan etkileyen etmenler olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye, kültürel çeşitliliğin zengin olduğu, her yeni bir bilgi ile araştırmacıları şaşırtan çok boyutlu bir coğrafyadır. Bu coğrafyada, kültürel çeşitliliğin en yoğun olduğu şehirlerin başında ise İstanbul gelmektedir. İmparatorluklara başkentlik yapmış olan bu şehir, kurulduğu günden bu yana bir cazibe merkezidir. Komşu halkların veya imparatorluk tebaasından milletlerin yolunun bu başkentle mutlaka kesiştiği görülür. Burada kent kültürünün bir parçası olan Rumlar, Ermeniler, Yahudiler olduğu gibi Süryaniler, Levantenler, Bulgarlar, Gürcüler, Karaim cemaati gibi daha küçük veya az bilinen topluluklar da yaşamış ve yaşamaktadır. Bu toplumlardan biri olan Gürcüler, İstanbul'la olan ilişkilerini Bizans'tan günümüze dek sürdürmüşlerdir.

Günümüzde yalnızca İstanbul'da devamlılığını sürdüren gayrimüslim Gürcü toplulukları, ülke tarihinin köklü geçmişinin günümüze uzanan küçük fakat önemli bir parçasıdır. Konu, farklı boyutlarıyla araştırılması gereken bir tarihi işaret etmektedir.

Kaynakça

Atabay, M. (2018). Çanakkale'de Tarihi Bir Yapı Nasıl Yıkıldı? AynalıPazar. Erişim Tarihi: 12.12.2022 https://canakkaleaynalipazar.com/yazarlar/dr-mithat-atabay/bir-ask-hikyesi-nden-col-kralicesi-ne/263/

Bayram, F. (2012). Ardahan'ın Gürcü Mimarisi İçerisindeki Yeri. Erişim tarihi: 12.12.2022 https://www.gurcu.org/ardahan-n-g-rc-mimarisi-erisindeki-yeri-do-dr-fahriye-bayram-icerigi-668.html

Bryer, A. ve Winfield, D. (1985). The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos. Dumbarton Oaks Publications. Washington, DC: Dumbarton Oaks. ISBN 0-88402-122-X.

Chveneburi (2008), Osmanlı Döneminde Trabzon'da Yaşayan Gürcüler. Erişim tarihi: 12.12.2022 https://www.chveneburi.net/kitaplar/osmanli-doneminde-trabzonda-yasayan-gurculer-h653.html

Çiloğlu, F. (1993). Gürcülerin Tarihi. İstanbul: Ant Yayınları.

Çolak (2022, 17 Mart). 5 nesil, 100 yıldır kumaşa dokunuyor. Dunya.com, Erişim tarihi: 12.12.2022, https://web.archive.org/web/20220317070822/https://www.dunya.com/kose-yazisi/5-nesil-100-yildir-kumasa-dokunuyor/652171

D'Allesio, E. D. (2003). İstanbul Gürcüleri. (F. Çiloğlu Çev.). İstanbul: Sinatle Yayınları.

Deringil, S. (1993). "The Invention of Tradition as Public Image in the Late Ottoman Empire, 1808 to 1908". Comparative Studies in Society and History. 35 (1): 3-29.

Feriköy (1994). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c. 3 [The Istanbul Encyclopedia from Yesterday to Today, Volume 3]. Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 293.

From Lancs to the Levant (2018, 9 Şubat). Polish Exiles in Istanbul: Living with the Levantines. Erişim tarihi 12.12.2022, https://lancstolevant.wordpress.com/2018/02/09/polish-exiles-in-istanbul-living-with-the-levantines/?fb_action_ids=10204278967370737&fb_action_types=news.publishes&fb_source=og_snowlift_photo_robotext

Georgiasomethingyouknowwhatever. (2015, 6 Mayıs). A Georgian Catholic Church in Istanbul. Erişim tarihi 12.12.2022, https://georgiasomethingyouknowwhatever.wordpress.com/2015/05/06/a-georgian-catholic-church-in-istanbul/

Gezgin, U. B. (2007). "That Was When I realized I was Georgian!" Erişim tarihi:12.12.2022 https://web.archive.org/web/20110831203747/http://ulas.teori.org/index.php?option=com_content&task=view&id=640&Itemid=44

Glancey, C. (Ed.). (1918). Orbis Catholique: A Year Book of the Catholic Word. The Universe. Retrieved from Lyon Halk Kütüphanesi (Bibliothèque jésuite des Fontaines).

Gurekian, A. (2010). Léon Gurekian Architetto. Treviso: G.S. Stampa di Asolo.

Gümüş, N. (2006). "Son Gürcü Kralı II. Solomon'un Ruslara Karşı Mücadelesi Ve Osmanlı Devleti İle İlişkileri". Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 22 (22).

Jewish Virtual Library, Georgia Virtual Jewish History Tour. Erişim tarihi: 12.12.2022. https://www.jewishvirtuallibrary.org/georgia-virtual-jewish-history-tour

Kaya, Ö. (2013). "İstanbul'da GÜRCÜ Cemaati ve Katolik Gürcü kilisesi". Şalom Gazetesi. Erişim tarihi: 12.12.2022. https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/85406/Istanbulda-gurcu-cemaati-ve-katolik-gurcu-kilisesi

Koyuncu, A. (2013). Tanzimat Dönemi Eğitim Reformları Işığında Çanakkale'de Gayrimüslim ve Ecnebi Mektepleri. Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, 11(15), 77-127.

LevantineHeritage (2022). Tubini family photo and scrap album. Erişim tarihi: 12.12.2022 http://www.levantineheritage.com/tubini.htm

Maçitidze, E. (2011). İstanbul'daki Gürcü Katolik Kilisesi. In 7. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildiriler IV İstanbul'da Sanat: Mimari, El Sanatı, Resim, Müzik (pp. 191-192).

Milliyet Gazetesi (1981, 27 Ağustos). Vefat. Erişim tarihi: 12.12.2022 http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1981/08/27

Nadworny, K., & Harper, E. (2017). Turkey's forgotten Georgian kingdom. BBC. Erişim tarihi: 12.12.2022 https://www.bbc.com/travel/article/20170710-turkeys-forgotten-georgian-kingdom

Natsvlishvili, N. (2015). A struggle for identity: Georgian Catholics and their monastery in Istanbul. Caucasus Survey, 3(1), 76-86.

Nikolaishvili, S. (2019). Byzantium and the Georgian World c. 900–1210: Ideology of Kingship and Rhetoric in the Byzantine Periphery (Doctoral dissertation, Central European University, Budapest).

Orthodox Christianity. (2021, 17 Şubat). Non-Canonıcal Ordinatıon Of Georgian Deacon By Patriarch Bartholomew Hurts Relations With Georgian Church. Erişim tarihi: 12.12.2022, https://orthochristian.com/137435.html

Orthodox Times. (2020, 13 Temmuz). Ecumenical Patriarch: The mission of the Ecumenical Patriarchate is to minister to all the Orthodox faithful, Erişim tarihi: 12.12.2022, https://orthodoxtimes.com/ecumenical-patriarch-the-mission-of-the-ecumenical-patriarchate-is-to-minister-to-all-the-orthodox-faithful/

Orthodox Times. (2020, 23 Kasım). Ecumenical Patriarch met Georgian Community of Constantinople, Erişim tarihi: 12.12.2022. https://orthodoxtimes.com/ecumenical-patriarch-met-georgian-community-of-constantinople/

Orthodox Times. (2022, 4 Mayıs). Visit of the Georgian Community of Constantinople to the Ecumenical Patriarch, Erişim tarihi: 12.12.2022, https://orthodoxtimes.com/visit-of-the-georgian-community-of-constantinople-to-the-ecumenical-patriarch/

Öksüz, H., Bulut, Ç. E. (2020). "Gürcü Kralı II. Solomon'un Osmanlı Devleti'ne Sığınması Ekseninde Türk-Gürcü İlişkileri". İbrahim Tellioğlu, Roin Kavrelişvili (Ed.). Yeni ve Yakın Çağda Türk Gürcü İlişkileri. Serander Yayınları.

Polvan, N. (1952). Türkiye'de yabancı öğretim, 1. Cilt. Millî Eğitim Basımevi.

Rosie, A. (2003). The Rough Guide to Turkey. Rough Guides.

Sinclair, T. A. (1989). Eastern Turkey: An Architectural and Archaeological Survey, Volume II. ISD LLC.

Stambolis Kartvelta Satvistomo (2014, 16 Nisan). 19 აპრილს, საღამოს 10 საათზე დაიწყება სააღდგომო წირვა. Facebook. https://www.facebook.com/stambulismrevli/posts/pfbid028F5zVB46hXd8JRUtMKyjRwvZEx7ZAb133xkiRQ39cVTkvM8BtqgFs3eeT5NThnfpl

Stambolis Kartvelta Satvistomo (2014, 24 Ekim). მეგობრებო! Facebook. https://www.facebook.com/stambulismrevli/posts/758064717562001

Subaşı, Ö. (2016). Türkiye Selçuklu Devleti'nde Güçlü Bir Kadın: Gürcü Hatun Tamara/In Turkey Seljuk State a Strong Woman: Georgian Lady Tamara. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(33), 384-401.

Suny, R. G. (1994). The Making of the Georgian Nation. Indiana University Press.

Surguladze, K., Baramidze, I., Diasamidze, K., & Kopaleishvili, T. (2022). Catholicism and the Catholics in Georgia. Tbilisi, Georgia: Universali. ISBN 978-9941-33-264-7.

Tanır, E. D. (2016). Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde Türkiye'de Fransız okulları (1919-1925) (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Topchishvili, R. (2016). Gürcü isim ve soy isimleri-Prof. Dr. Roland Topçişvili. Gurcu.org Erişim tarihi: 12.12.2022 https://gurcu.org/g-rc-isim-ve-soy-isimleri-prof-dr-roland-top-i-vili-icerigi-785.html

Toumanoff, C. (1963). "Iberia between Chosroid and Bagratid Rule", in Studies in Christian Caucasian History, Georgetown

Tsurtsumia, Z. (2019). İstanbul Gürcü Katolik Kilisesi ve Manastırı. E. M. Feridun, A. Ali, G. Emrah Safa (Ed.) VI. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri içinde (s. 159-167). Erişim tarihi: 12.12.2022 http://isamveri.org/pdfdrg/G00712/2019/2019_TSURSUMIA.pdf

Turan, Resul (2019). "Çarlık Rusyası ve Sovyet Birliği'nde Gürcü Yahudileri". Israiliyat: Journal of Israeli and Judaic Studies. Academia.

OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE BİR KAFKAS HALKI: KARAPAPAK TÜRKLERİNİN ÖZ BİLİNCİNİN YANSIMASI OLARAK ÂŞIK ŞENLİK VE SİYASAL-KÜLTÜREL KİMLİK MESELESİ

Aykut Karahan

Giriş

Gerek siyaset teorisinde gerekse de uluslararası ilişkiler alanında kimlik meselesi son yüzyılın en ateşli tartışmalarının yapıldığı kavram olarak dikkat çekmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan Batı sömürge düzeninden çıkma çabası içinde olan İslam ülkeleri ile yine Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte Rus emperyalizminden kurtulmaya çalışan Türk devletleri kimlik konusunda oldukça yoğun tartışmaların yaşandığı dönemler olarak görülmektedir. 1990'lı yıllardan itibaren özellikle İslam coğrafyasında İslam temelli, Kafkas coğrafyasında Türklük temelinde yaşanan kimlik canlanmaları siyaset biliminin ve uluslararası ilişkilerin radarına girmeyi başarmıştır. Bu manada Osmanlı'nın son zamanlarında kendi kimliklerini koruma amaçlı olarak Rus emperyalizminden sürekli kaçmaya çalışan ve bugünkü Türkiye sınırlarına girmeye başlayan Karapapak/Terekeme Türkleri hakkında bazı çalışmalar bulunsa dahi bu çalışmalar daha çok kültür ve özellikle de mitolojik unsurları da içeren yönler barındırmaktadır**.** Karapapak/Terekemeler çoğu zaman da Özbekistan'a bağlı özerk bir cumhuriyet olan Karakalpakistan'da yaşayanlar ile de karıştırılmaktadır. Hatta büyük bir sözlük olan *Meydan Larousse*'un X. cildinde dahi bir folklorik öge olarak ele alınmaktadır (Larousse, 2000, s. 522). Zira Âşık Şenlik'in deyiş ve sözleri Orta Asya İslam/Türk kimliğinin en önemli zinciri olan Hoca Ahmet Yesevî ve yine Kars bölgesinin Mevlanası diyebileceğimiz Hasan Harakânî'nin zihni sürekliliğini yansıtması açısından da önemlidir. Bu manada Âşık Şenlik özellikle de Os-

barındırmaktadır. Bu emperyal-sömürgeci yarışta Osmanlı çok büyük hasarlar almış ve nihayetinde 20. yüzyılın ilk çeyreğinde tarih sahnesinden çekilmiştir. Bununla birlikte özellikle Orta Asya ve Kafkaslar üzerinde söz sahibi olmaya çalışan Rusya ise siyasi çalkantılar içinde yer alan Türk boylarının olduğu bu bölgelerde emperyal politikalarını uygulamaya koymuştur. Bu emperyal politikalar kimi zaman birtakım rızaya dayalı yöntemler ile ancak çoğunlukla zor ve göç ettirme ile sonuçlanan yöntemler ile yapılmıştır. Bir Kafkas halkı olan ve kökenleri ve sayıları hakkında net bilgiler bulunmayan Karapapak/Terekeme Türkleri, ana motifleri olan özgürlük eksenli olarak hareket etmiş ve bunu birçok şiir ve âşıklık geleneği içinde önemli yeri olan epik söyleyiş/deyişlerde ifade etmişlerdir. Bu epik şiirler şimdiye kadar -o da sayısı çok az olmakla birlikte- edebî bir tür olarak incelenmişlerdir. Bu eserlerin özellikle de Âşık Şenlik'in *93 Koçaklaması*'nda geçen kavramsal ifadelerin ve nidaların kendilik bilincinden yansıyan bir tür politik/siyasal çerçeve olduğu ve bunu âşıklık geleneği denilen kültürel unsurlar vasıtasıyla dile getirildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte Âşık Şenlik'in herhangi bir yüksek eğitim almamasına; resmî ya da gayriresmi bir görevi olmamasına hatta silah dahi kullanmayı bilmediği kanaatine rağmen bölge halkını Rus ve Ermeni emperyalizmine karşı sürekli uyarmıştır. Dahası bu uyarı sadece dış bir öteki olarak Rus ve Ermeni için değil ama aynı zamanda onun içeride sureti haktan görünen iç uzantılarına karşı da yapılmış uyarılar olduğu da ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Dolaysıyla bu eserlerin birer edebiyat ürünü değil yalnızca birer felsefi-psikolojik arka plana dayanan ve kendilik bilincinden kaynaklanan siyasi-kültürel kimlik olduğu sonucuna varılmıştır. Üstelik eserlerin sözlü manada belli bir görünürlük taşımasına rağmen görünürün ardında yatan bir gerçekliğe de işaret ettiği kanaatine ulaşılmıştır. Bu manada Âşık Şenlik ve bazı eserlerinin söylendiği siyasi bağlamı iyi bilmek gerektiği ve değerlendirmelerin de bununla birlikte yapılması düşüncesi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Nihai olarak Âşık Şenlik bir kültür insanı, bir ozan olarak değil yalnızca aynı zamanda siyasal bir aktör olarak da değerlendirilmelidir. Eserleri ise özellikle de *93 Koçaklaması*, bir edebî eser olarak değil yalnızca bir bağımsızlık manifestosu ve varoluşsal bir çağrı niteliği taşımaktadır.

Kaynakça

Bauman, Z. (2000). *Siyaset Arayışı*. Çev. Mete Tuncay, Metis Yayınları, İstanbul.

Bruno, F.J. (1996). *Psikoloji Tarihi*, çev. Gül Sevdiren, Kıbele Yayınları, İstanbul.

Brown, W. (2010). *Tarihten Çıkan Siyaset*, çev. Emine Ayhan, Metis Yayınları, İstanbul.

Caferoğlu, A. ve Yücel, T. (1976). "Karapapahlar", *Türk Dünyası El Kitabı*. Ankara.

Çalış, S. (2013). *Aşık Şenlik'in Şiirlerinde Mistik Teselli Terapisi*, Uluslararası Aşık Şenlik Sempozyumu Bildiriler Kitabı (26-27.03.2012), Kafkas Üniversitesi Yayınları.

Çintay, V. (2019). *Aşık Şenlik'in Şiir ve Hikayelerinde Folklor Unsurları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.

Diler, Z. D. (2020). *Mehmet Akif Ersoy'un Milliyetçilik Anlayışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Arel Üniversitesi, İstanbul.

Dryzek, J. vd. (2006). *The Handbook of Political Theory*. Oxford University Press.

Durgun, Ş. (2014). *Ulus İnşası ve Milliyetçilik*, Binyıl Yayınevi, Ankara.

Euben, R. L. (2006). *Journeys to the Other Shore*, Princeton University Press, New Jersey.

Fazlıoğlu, İ. (2015). *Kendini Aramak*, Papersense Yayınları, İstanbul.

Funk, R. (2013). *Ben ve Biz Postmodern İnsanın Psikanalizi*, çev. Çağlar Tanyeri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Gadamer, H. G. (1989). *Truth and Method,* Translation by Joel Weinsheimer and Donald G. Marshall, New York, USA.

Gadamer, H. G. (2002). *Kuşkucu Hermenötik, Hermenötik ve Hümaniter Disiplinler*, çev. ve der. Hüsamettin Arslan, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Gadamer, H. G. (1990). *Tarih Bilinci Sorunu, Toplum Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım*, çev. Taha Parla, der. P. Robinow, W. Sullivan, İstanbul: Doğan Kitapçılık.

Gluck, Mark A. Mercado, E. Myers, Catherine E. (2022). *Öğrenme ve Bellek*, çev. Aslı Aslan, Nobel Yayınları, Ankara.

Habermas, J. (2012). *Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak*, çev. İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Hartog, F. (1988). *The Mirror of Herodotus*, University of California Press, Berkley.

Hegel, G. W. F. (1979). *Phenomenology of Spirit*, Translated by A. V. Miller, Oxford University Press.

Jung, G. C. (2001). *Doğu Metinleri'ne Psikolojik Yaklaşım*, çev. Ahmet Demirhan, İnsan Yayınları, İstanbul.

Kağıtçıbaşı, Ç., Cemalcılar, Z. (2014). *İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Kara, İ. (2022). *Bir Düşünce Tarihi Metni Olarak İstiklal Marşı*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Karahan, A. (2022). *Karşılaştırmalı Siyaset Teorisi Açısından Ahmet Davutoğlu'nun Medeniyet Söylemi ve Ben İdraki*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.

Karahan, A. (2023). "*Mehmet Akif Ersoy ve Aşık Şenlik'de Medeniyet Kimliği Kendilik Bilincinin Fenomenolojik Dışa Vurumu*" Türk Dünyası Araştırmaları, Cilt 132, Sayı 262, DOI: 10.55773/tda.1205550

Karakaş, S. (2017). "Psikoloji Sözlüğü", erişim tarihi: https://www.psikolojisozlugu.com/active-attention-etkin-dikkat

Kırzıoğlu, F. (1972). *Karapapaklar*, Türkocağı Erzurum Şubesi Yayınları, Erzurum.

Laing, R. D. (2015). *Bölünmüş Benlik*, çev. Ergün Akça, Pinhan Yayınları, İstanbul.

Larousse, M. (2000). "*Karakalpaklar*", Cilt X, s. 522, Sabah Gazetesi Yayınları, İstanbul.

Noonan, H. W. (2002). *Personal İdentity*, Routledge, London.

Rumelili, B. ve Adısönmez, U. C. (2020). "*Uluslararası İlişkilerde Kimlik-Güvenlik İlişkisine Dair Yeni bir Paradigma: Ontolojik Güvenlik Teorisi*", Uluslararası İlişkiler, Cilt 17, Sayı 66,, s. 23-39, DOI: 10.33458/uidergisi.720630

Sardar, Z. Nandy, A. Davies, M.W. (2004). *Barbar Denilen Ötekiler*, çev. Emine Buket Sağlam, İz Yayınları, İstanbul.

Tiryaki, M. Z. (2020). *Uçamayan Adam: Fahreddin Razi'de Ben Şuuru*, Nazariyat İslam Felsefe ve Bilim Araştırmaları Dergisi, Cilt: 6, Sayı:1.

Türkoğlu, İ. (2001). *Karapapaklar*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul.

Uçarol, R. (1995). *Siyasi Tarih*, Filiz Kitabevi, İstanbul.

Yıldırım, Ö. (2018). *Çıldırlı Aşık Şenlik'in Şiirlerinin Dili*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi.

TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE YABANCI VE AZINLIK OKULLARI

Lütfi Arslan

Giriş

Eğitim, çeşitli milletler arası anlaşmalar, anayasa ve kanunlar ile milletlerin çeşitli yükümlülük ve sorumluluklar alarak yerine getirmeyi taahhüt ettikleri sosyal bir haktır (Çelik, 1995, s. 47). İnsanlara milletler arası ve millî kanunlarla tanınmış olan bir hak durumuna getirilmiştir. "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi"nin 26. maddesine göre her insan eğitim alma hakkına sahiptir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre de taraf ülkeler her çocuğun eğitim alma hakkını kabul ve beyan etmişlerdir (Karakul, 2014, s. 68).

Türk eğitim sisteminin bu çerçevede temel bazı hedefleri bulunmaktadır. "1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu"nda bu hedefler açıkça belirtilmiştir:

> İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamaktır (Resmî Gazete, 1973, 1739, 2342).

Ülkemizde normal örgün eğitim kurumları ile yabancılar ve azınlıklar tarafından kurulmuş olan eğitim kurumlarının her birisi ayrı bir kurum olmasına karşın Türk eğitim sisteminin bir parçasıdır. Bu yüzden her eğitim kurumu veya her bir okul, eğitimin genel amaçlarına uygun hareket etmekle mükelleftir (Başaran, 1996,1).

İslam dünyasında ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde Müslüman olmayan unsurların eğitim haklarıyla ilgili yasal bir düzenlemenin ortaya çıkışı ve gayrimüslimlerin statü ve toplumdaki konumlarının belirlenmesi ile ilgili dü-

masına rağmen Türk heyetinin başkanı İsmet İnönü tarafından "İtalya, İngiltere ve Fransa" temsilcilerine yazılmış olan ve bunlara verilen cevabi mektuplar ile yabancılara ait okullarla ilgili hususlar konuşulmuştur. Bu mektuplaşmalarda, 30 Ekim 1914'teki durumlarına göre (sayı ve kapasite) "Fransa, İngiltere ve İtalya" vatandaşlarınca açılan okulların varlığı aynen tanınmıştır (Güzel, 2022, s. 277). Lozan Antlaşması'nda böylece azınlık okulları veya yabancı okulların iş ve işleyişlerine bu mektuplaşmalarla düzenleme getirilmiştir. "3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu" ve uygulanan eğitim politikalarıyla yabancı-azınlık okullar devlet denetimine alınmıştır. "Yabancı Okullar" 1992'den itibaren "Anadolu Liseleri" statüsünde kabul edilerek, "Yabancı Özel Okullar" ismiyle faaliyetlerine devam etmektedirler. "8/2/2007 tarihli ve 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu"na göre yabancı okullar denetlenmektedir. Türkiye'de 465 Amerikan, 83 İngiliz, 72 Fransız, 44 Rus, 24 İtalyan, 7 Alman, 7 Avusturya7, 212 Bulgar, 3 Yunan ve 3 İran okulu bulunmaktadır. Dünya genelinde kendileri hakkındaki olumsuz algılamaları olumlu yönde değiştirmek amacıyla bu devletler, eğitim-kültür faaliyetlerine önem vermektedirler.

Türk eğitimi tarihinde, Tanzimat sonrasında eğitimde modernleşme çalışmalarında yabancı okullar ve azınlık okulları örnek teşkil etmiştir. Türkiye'de yabancı okullardan eğitim görerek mezun olan ve siyasette, ekonomide, basın yayın organlarında çok önemli makam ve mevkilere yükselmiş kişiler bulunmaktadır; Robert Kolejinden Aydın Menderes, Tansu Çiller, Bülent Ecevit, Kasım Gülek, İsmail Cem İpekçi, Cem Karaca, Behice Boran; Galatasaray Lisesinden Fatin Rüştü Zorlu, Nihat Erim, Nazım Hikmet Ram, Coşkun Kırca, Mümtaz Soysal, Zeki Alaysa, Barış Manço, Mehmet Ali Birand; Amerikan Kız Kolejinden Halide Edip Adıvar; Bursa Amerikan Kolejinden Celal Bayar; Tarsus Amerikan Kolejinden Cengiz Çandar; Saint-Joseph'den Bülent Akarcalı, Reşit Safvet Atabinen, Halûk Berkol, İhsan Sabri Çağlayangil, Gökberk Ergenekon, Turhan Feyzioğlu, Murat Sökmenoğlu, Safa Yalçuk, Mehmet Ali Ağaoğulları, Cemâl Akal, Ahmet Vefik Alp, Sezgin Alsan, Hasan Anamur, Fuat Anday, Attila Aşkar, David Arditi, Işık Aydemir, Mehmet Altan, Enis Batur, İlhan Banguoğlu, Rüstem Batum vb.

Kaynakça

Akbaş, Z., Çelik, A. H. ve Duman, M. (2019). İkinci yüzyılında iş birliği ve çatışma sarmalında Türk-Amerikan ilişkileri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi,* 13(19), 2226-2258. DOI: 10.26466/ opus.532884

Akgün, S. (1988). Amerikalı misyonerlerin Ermeni meselesinde rolü. *Türk Kültürü Dergisi*, 17(1-2), 1-12.

Akgün, S. K. (2015). Amerikan kaynaklarından Kurtuluş Savaşı başında Ermenilerle ilgili gelişmeler. *Ermeni Araştırmaları*, 50, 13-86.

Balcı, A. (2005). Etkili Okul Araştırmalarına Göre Etkili Öğretim ve Etkili Öğretmen. Ankara. 7 (46), 6-8.

Başaran, İ. E. (1996). *Türk Eğitim Sistemi*. Ankara: Yargıcı Matbaası.

Bozaslan, B. M. & Çokoğullar, E. (2015). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modern Eğitimin İnşası: Devletin Kurtarılmasından Devletin Kurulmasına. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (3), 309-329.

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 10.07.2018 tarih ve 30474 sayılı Kararname.

Çelik, V. (1995). Küreselleşme Sürecinde Avrupa'da Eğitim Yönetimi. *Eğitim Yönetimi Dergisi* 1(4), 1-11.

Çelik, V. (1995). Eğitim Yöneticisinin Vizyonu ve Misyonu. *Eğitim Yönetimi,* 1, 47-52.

Güzel, S. (2022). Türk eğitim sisteminde milletlerarası özel 271 okullar: mevcut durum, sorunlar ve çözüm önerileri. *Alanyazın: Eğitim Bilimleri Eleştirel İnceleme Dergisi*, 3 (2), 271-295.

Haydaroğlu, İ. (2006). Osmanlı Devleti'nde Yabancı Okullarda Denetim ve Cumhuriyet Dönemine Yansımaları. *Tarih Araştırmaları Dergisi,* 25 (39), 149-160.

İleri, İ. (2005). Azınlık Eğitimi, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 17 (17), 1-12.

Karakul, A. K. (2014). İran ve Türkiye'de Eğitim Finansmanının Karşılaştırılması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 31, 67- 87.

Kasalak, K. (2014). Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı-ABD ilişkileri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 55, 108-124. DOI: 10.1501/Tite_000000416.

Kılıç, R. (2006). Misyonerlik ve Türkiye'ye Yönelik Misyoner Faaliyetleri. *TÜBAR*-XIX, 327-342.

Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2019-2020 (2020). Ankara: MEB Yayınevi.

Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2021-2022. (2022). Ankara: MEB, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu Yönetmeliği, 20.08.2017 tarih ve 30160 sayı.

Nasuhbeyoğlu, T. (2007). Halen Varlığını Devam Ettiren Türkiye'deki Yabancı ve Azınlık Okulları, https://pusuladernegi.org/wp-content/uploads/yabanc%C4%B1_okullar.pdf Erişim tarihi: 23.01.2023.

Schneider, Cynthia P. (2006). Cultural diplomacy: Hard to define, but you'd know it if you saw it. *The Brown Journal of World Affairs,* XIII (1), 191-203.

Serter, T. Y. (2016). Türklerin Küçük Kardeşleri Süryaniler (Sorunlar-Beklentiler), Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(45), 311-318.

T.C. Resmî Gazete, 18.03.1950, Sayı 7460.

T.C. Resmî Gazete, 24.06.1973 tarih ve 14574 sayılı Kanun (1939 sayılı MEB Temel Kanunu), 2342.

T.C. Resmî Gazete, 08.02.2007 tarih ve 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu, II. Bölüm 5. Madde.

T.C. Resmî Gazete, 10.05.1946 tarih ve 6303 sayılı Kanun.

T.C. Resmî Gazete, 18.09. 2015 tarih ve 5580 sayılı Kanun.

Toprakçı, E.; Bakır, D. (2020). Yabancı, Azınlık ve Milletlerarası Okullar Denetim Rehberinin Yasal Belgeler ve Alanyazın Temelinde İncelenmesi. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 11 (3), 16-35.

Türkiye-Amerika Kültür Anlaşması Dün İmza Edildi. (1949). *Zafer Gazetesi*, 28 Aralık, 1 ve 6.

GÜNÜMÜZDE SINIF YÖNETİMİ

Dr. Erkan Göktaş

nobel bilimsel

GÜNÜMÜZDE SINIF YÖNETİMİ

Dr. Erkan Göktaş

Yayın No.: 1446
ISBN: 978-625-398-220-1
E-ISBN: 978-625-398-221-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Göktaş, Erkan.
Günümüzde Sınıf Yönetimi / Erkan Göktaş
1. Basım, VIII + 126 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-220-1
E-ISBN: 978-625-398-221-8
1. Sınıf Yönetimi 2. Öğretim Liderliği 3. Davranış Yönetimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

1. BÖLÜM:
YÖNETİM SÜREÇLERİ **1**

1.1. Yönetim 1
1.1.1. Planlama 3
1.1.2. Organizasyon 5
1.1.3. Liderlik 6
1.1.4. Kontrol 8

2. BÖLÜM:
TEMEL KAVRAMLAR **11**

2.1. Sınıf 11
2.2. Sınıf Yönetiminin Amacı 11
2.3. Sınıf Yönetiminin Tanımı 13
2.4. Eğitim Yönetimi ve Sınıf Yönetimi 15
2.5. Sınıf Yönetiminin Önemi 16

3. BÖLÜM:
SINIF YÖNETİMİ YAKLAŞIM VE MODELLERİ **17**

3.1. Geleneksel yaklaşım 17
3.2. Çağdaş Yaklaşım 18
3.3. Sınıf Yönetim Modelleri 18
3.3.1. Tepkisel Model 18
3.3.2. Önlemsel Model 19
3.3.3. Gelişimsel Model 20
3.3.4. Bütünsel Model 22

4. BÖLÜM:
SINIF YÖNETİMİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER **25**

4.1. Öğretmen 25
4.2. Öğrenci 27

4.3. Çevre 28
4.4. Okul Yönetimi 30
4.5. Öğretim Programı 31
4.6. İletişim 32

5. BÖLÜM:
SINIF YÖNETİMİNİN BOYUTLARI 35

5.1. Fiziki Ortam 36
5.2. Eğitimi Planlama 37
5.3. Zaman Yönetimi 38
5.4. Sunum ve İletişim 40

6. BÖLÜM:
SINIF ORTAMINI DÜZENLEME 43

6.1. Fiziki Ortamı Düzenleme 43
6.2. Sınıf Kuralları 44
6.3. Sınıfta Sosyal İlişkiler 45
6.4. Öğretme ve Öğrenme Etkinlikleri 47
6.5. Gruplarla Çalışma 48

7. BÖLÜM:
SINIF YÖNETİMİNDE ESKİMİŞ ALIŞKANLIKLAR 51

7.1. Güç Bende 52
7.2. Kurallar Yeter 53
7.3. Görev Anlayışı 54
7.4. Dengesiz Övgü 55
7.5. Sürekli Sorgu 56
7.6. İdareye Gönderme 57
7.7. Korkmayan Saymaz 58

8. BÖLÜM:
SINIF YÖNETİMİNDE PLANLAMA 61

8.1. Planlama Yaklaşımları 62
8.1.1. Planlamada Süreç Yaklaşımı 62
8.1.2. Planlamada Kazanım Yaklaşımı 62
8.1.3. Çıktı Temelli Planlama 63
8.2. Öğretimin Planlanması 64

8.2.1. Yıllık Plan 64
8.2.2. Ünite Planı 65
8.2.2. Günlük Plan 66
8.3. Etkinliklerin Planlanması 68
8.4. Sınıf Düzeninin Planlanması 69
8.4.1. Sıra Düzeni 70
8.4.2. Küme Düzeni 70
8.4.3. Bireysel Yerleşim Düzeni 71
8.4.4. Yuvarlak Masa Düzeni 71
8.4.5. Tek Grup Düzeni 71
8.4.6. Grupların Gruplanması Düzeni 72
8.4.7. Konferans Düzeni 72
8.5. Değerlendirmenin Planlanması 72

9. BÖLÜM: EĞİTİM LİDERLİĞİ 75

9.1. Öğretimsel Liderlik 76
9.1.1. Öğretimsel Liderlik Boyutları 78
9.1.1.1. Okulun Misyonunu Belirleme 79
9.1.1.2. Öğretim Programını Yönetme 81
9.1.1.3. Okul İklimini Geliştirme 82
9.2. Öğretmen Liderliği 85

10. BÖLÜM:
DAVRANIŞ YÖNETİMİ 89

10.1. Sınıfta Disiplin 90
10.2. Disiplin Yaklaşımları 91
10.2.1. İntikamcı Yaklaşım 91
10.2.2. Cezalandırıcı Yaklaşım 91
10.2.4. Korkutucu Yaklaşım 92
10.2.5. İyileştirici Yaklaşım 92
10.2.6. Önleyici Yaklaşım 92

11. BÖLÜM:
İSTENMEYEN DAVRANIŞLAR 95

11.1. İstenmeyen Davranışların Nedenleri 96
11.2. İstenmeyen Davranışlara Yaklaşım Biçimleri 99
11.3. İstenmeyen Davranışlarla Başa Çıkma Stratejileri 101

11.3.1. İstenen Davranışı Çağrıştırma 101
11.3.2. İstenen Davranışa İnandırma 102
11.3.3. İstenen Davranışı Güçlendirme 102
11.3.4. İstenen Davranışı Kolaylaştırma 103
11.4. İstenmeyen Davranışlarla Başa Çıkma Yolları 104
11.4.1. Görmezden Gelme 104
11.4.2. Sorunu Anlama 105
11.4.3. Uyarma 105
11.4.4. Derste Değişiklik Yapma 107
11.4.5. Sorumluluk Verme 108
11.4.6. Kuralları Hatırlatma 108
11.4.7. Öğrenciyle Konuşma 109
11.4.8. Yaptırım Uygulama 110
11.4.9. Okul Yönetimi ve Aileyle İletişim Kurma 111

12. BÖLÜM:
DİSİPLİN MODELLERİ 113

12.1. Davranış İyileştirme Modeli 113
12.2. Savunmacı Disiplin Modeli 114
12.3. Mantıksal Sonuçlar Modeli 115
12.4. Etkili Öğretmenlik Modeli 116
12.5. Gerçeklik Tercih Modeli 117
12.6. Olumlu Yönetim Modeli 118
12.7. Öğretim Yönetimi 119

KAYNAKÇA 121

KAYNAKÇA

Abdullah, M. Y., Bakar, N. R. A., & Mahbob, M. H. (2011). Student's participation in classroom: What motivates them to speak up? *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 51, 516-522.

Ada, S. (2000). Sınıf yönetimini etkileyen faktörler. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,* 12, 1-8.

Akçadağ, T. (2009). Sorunlu davranışların yönetimi. H. Kıran. (Ed.) *Etkili sınıf yönetimi*. (s.269-302) Ankara: Anı.

Archambault, J., & Chouinard, R. (1996). Vers une gestion éducative de la classe. *Revue des sciences de l'éducation,* 23(2), 427–428.

Ashton, P. T., & Webb, R. B. (1986). *Making a difference: Teachers' sense of efficacy and student achievement.* New York: Longman.

Aydın, A. (2003). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Aydın, İ. S. (2014). Öğretmenlerin sınıfta kullandığı sözel dil üzerine öğrenci görüşlerinin değerlendirilmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37.

Balcı, A. (1988). Etkili okul. *Eğitim ve Bilim*, 12 (70). 21-30.

Barroso, R. & Dias, D. (2020). Education never goes out of style: classroom management styles under analysis. *14th International Technology, Education and Development Conference*

Başar, H. (2005). *Sınıf yönetimi.* 12. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.

Bluestein, J. (2001). *Creating emotionally safe schools.* FL: Health Communications.

Bluestein, J. (2014). *Managing 21st century classrooms: how do I avoid ineffective classroom management practices?* MA: ASCD publication.

Bossert, S., Dwyer, D., Rowan, B., & Lee, G. (1982). The instructional management role of the principal. *Educational Administration Quarterly,* 18(3), 34–64.

Brophy, J. (2006). History of research on classroom management. In M. Evertson & C. S. Weinstein (Eds.), *Handbook of classroom management: Research, practice, and contemporary issues* (pp. 17–43). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Bull, S. L., & Solity, J. E. (1996). *Classroom management: Principles to practice*. New York: Routledge.

Burden, P. E. (1995). *Classroom management and discipline, methods to facilitate cooperation and instruction*. USA: Longman Publishers.

Cameron, R. (1998). School discipline in the United Kingdom: Promoting classroom behaviour which encourages effective teaching and learning. *School Pscyhology Review*, 33-44.

Can, N. (2014). *Öğretmen liderliği*. Ankara: Pegem Akademi.

Can, E., & Baksi, O. (2014). Öğrencilerin sınıf içi tutum ve davranışlarının öğretmenlerin sınıf yönetimi başarısına etkisi. *Asya Öğretim Dergisi, 2*(1), 86-101

Canter, L., & Canter, M. (1998). Assertive discipline. Los Angeles, California: Canter and Association.

Celep, C. (2004). *Sınıf yönetimi ve disiplini.* Ankara: Anı.

Celep, C. (2011). *Sınıf yönetiminde kuram ve uygulam*a. Ankara: Pegem.

Coetzee, S.A., Van Niekerk, E.J., & Wydeman, J.L. (2008). *An educator's guide to effective classroom management.* South Africa: Van Schaik Publishers

Cruickshank, D.R., Bainer, D., & Metcalf, K. (1995). *The act of teaching.* New York: McGraw-Hill.

Çalık, T. (2009). Sınıf yönetimi ile ilgili temel kavramlar. L. Küçükahmet (Ed.), *Sınıf yönetimi* içinde (s. 1-16). Ankara: Pegema.

Çelik, V. (1995). Eğitim yöneticisinin vizyon ve misyonu. *Eğitim Yönetimi*, 1(1).

Çelik, V. (1999). *Eğitimsel liderlik*. Ankara: Pegem Yayıncılık

Çetin, B. (2013). Sınıfta istenmeyen öğrenci davranışlarıyla ilgili sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD),* 14(1), 255-269.

Derman, O. (2008). Ergenlerde psikososyal gelişim. *İÜ Cerrahpşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Adolesan Sağlığı II*, 63, 19-21.

Drucker, P. F. (2001). *Management challenges for the 21st century.* New York: Harper Collins Publishers Inc.

Edwards, C. H. (2008). *Classroom discipline & management* (5th ed.). NJ: John Wiley & Sons, Inc

Erdoğan, İ. (2004). *Sınıf yönetimi*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Evertson, C. M., & Weinstein, C. (2006). Classroom management as a field of inquiry. In C. M. Evertson & C. S. Weinstein (Eds.), *Handbook of classroom management: Research, practice, and contemporary issues* (pp. 3–15). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Garret, T. (2014*). Effective classroom management-the essentials.* NY: Teachers College Press.

Genç, N. (2008). *Meslek yüksekokulları için yönetim ve organizasyon* (2.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Gordon. T.(1996).*Etkili öğretmenlik eğitimi*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Good, T., & Brophy, J. (1997). *Looking in classrooms* (10th Ed.). New York: Harper and Row.

Güven, S., & Karslı, M. D. (2014). Sınıf yönetiminin etkililiğini etkileyen faktörlere ilişkin okul müdürlerinin görüşleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 1-24.

Hallinger, P. (1983). *Assessing the instructional management behavior of principals*. Unpublished doctoral dissertation, Stanford University, Stanford, CA.

Hallinger, P., & Murphy, J. (1985). Assessing the instructional leadership behavior of principals. *Elementary School Journal*, 86(2), 217–248.

Hallinger, P., & Murphy, J. F. (1987). Assesing and developing principal instructional leadership. *Educational Leadership,* 91(2), 89-108

Hallinger, P., & Heck, R. H. (2002). What do you call people with visions? The role of vision, mission and goals in school leadership and improvement. In K. Leithwood, P. Hallinger et al. (Eds.), *The Handbook of Educational Leadership and Administration* (2nd Ed.). Dordrecht: Kluwer.

Hallinger, P. (2003). Leading educational change: Reflections on the practice of instructional and transformational leadership. *Cambridge Journal of Education*, 33(3), 329–351.

Hallinger, P., & Murphy, J. F. (2012). Running on empty? Finding the time and capacity to lead learning. *NASSP Bulletin*, 97, 5–21.

Hallinger, P., Chen, C.W., & Li, D. (2015). *Assessing instructional leadership with the principal instructional management rating scale*. NY: Springer

Hardin, C. J. (2008). *Effective classroom management* (2nd ed.). NJ: Pearson.

Heck, R. H., & Hallinger, P. (2011). Collaborative leadership effects on school improvement: Integrating unidirectional- and reciprocal-effects models. *The Elementary School Journal*, 111(2), 226–252.

Jacobs, M., Gawe, N., & Vakalisa, N. (2000). *Teaching-learning dynamics: A participative approach for OBE*, 2nd edition. Johannesburg: Heinemann.

Johnson, M. & Brooks, H. (1979). Conceptualizing classroom management. In *Classroom Management* (D. Duke Orgs.), pp. 1 – pp. 41, Chicago: University of Chicago Press.

Jones, V., & Jones, L. (2007). *Comprehensive classroom management.* Boston: Pearson.

Karaçalı, A. (2006). Sınıf yönetimini etkileyen fiziksel değişkenlerin değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (1) 145-155.

Karagrigoriou, E. (2016). Leadership in democratic citizenship education: Politics and praxis. *International Journal of Leadership in Education*, *21*(1), 50–65.

Karip, E. (2002). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Pegema.

Katzenmeyer, M., & Moller, G. (2001). *Awakening the sleeping giant: Helping teachers develop as leaders* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

Kıran, H., & Çelik, K. (2012). *Etkili sınıf yönetimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Kounin, J. S. (1976). Managing emotionally disturbed children in regular classrooms. *JEd Psychology*, 57, 1-13.

Küçükahmet, L. (2003). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Leblanc, P. R. & Shelton, M. M. (1997). Teacher leadership: The needs of teachers. *Action in Teacher Education*, 19 (3), 32-48.

Laut, J. (1999). *Classroom management: Beliefs of preservice teachers and classroom teachers concerning classroom management styles*. Paper presented at the fall meeting of the teachers' education conference, Charleston, SC.

Leithwood, K., & Jantzi, D. (2005). A review of transformational school leadership research 1996–2005. *Leadership and Policy in Schools*, 4(3), 177–199.

Leithwood, K., Day, C., Sammons, P., Harris, A., & Hopkins, D. (2006). *Seven strong claims about successful school leadership.* Nottingham, UK: National College of School Leadership.

Leithwood, K., & Sun, J. P. (2012). The nature and effects of transformational school leadership: A meta-analytic review of unpublished research. *Educational Administration Quarterly*, 48(3), 387–423.

Madsen, C. M., Becker, W. C., & Thomas, D. R. (1968). Rules, praise, and ignoring: Elements of elementary classroom control. *Journal of Applied Behavior Analysis, 1,* 139-150.

Manning, M. L., & Bucher, K. T. (2013). *Classroom management: Models, applications, and cases*. NJ:Pearson.

Marzano, R. J., Marzano, J. S., & Pickering, D. J. (2003). *Classroom Management that works: Research-based strategies for every teacher*. Alexandra, VA: ASCD.

McCorskey, J.C. & McVetta, R. W. (1978). Classroom setaing arrangements: instructional communication theory versus student preferences. *Coummunication Education, EBSCO Publishing*, 27 (99-11).

McNeal, R. B., Jr. (1999). Parental involvement as social capital: Differential effectiveness on science achievement, truancy, and dropping out. *Social Forces*, 78(1), 117–144.

Munby, H. (1987) Metaphor and teachers' knowledge. *Research in the Teaching of English*, 21(4), 377-397.

Nelson, B., & Economy, P. (2005). *The management bible*. New Jersey: John Wiley & Sons Inc.

Newman, R. S. (2000). Social influences on the development of children's adaptive help seeking: The role of parents, teachers, and peers. *Developmental Review*, 20, 350–404.

Özdemir, İ.E. (2011). *Sınıf yönetimi*. (Editör: Özdemir, M.Ç.). (2.baskı). Ankara: Pegem Akademi

Öztürk, B. (2005). Sınıfta istenmeyen davranışların önlenmesi ve giderilmesi. E. Karip (Ed.), *Sınıf yönetimi* içinde (s.150-192). Ankara: Pegema.

Pianta, R. C. (2006). Classroom management and relationships. In C. M. Evertson & C. S. Weinstein (Eds.), *Handbook of classroom management: Research, practice, and contemporary issues* (pp. 685–709). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Pintrich, P. R. (2003). A motivational science perspective on the role of student motivation in learning and teaching contexts. *Journal of Educational Psychology*, 95, 667–686.

Plomp, T., Ten Brummelhuis, A., & Pelgrum, W. J. (1997). New approaches for teaching, learning, and using information and communication technologies in education. *Prospects*, 27(3), 427-443.

Robinson, V., Lloyd, C., & Rowe, K. (2008). The Impact of leadership on student outcomes: An analysis of the differential effects of leadership types. *Educational Administration Quarterly*, 44(5), 635–674.

Ryan, S. (1999). *Principals and teachers leading together*. Paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association, Montreal, Quebec, Canada.

Sarıtaş, M. (2005). Sınıf yönetimi ve disiplinle ilgili kurallar geliştirme. İçinde Küçükahmet, L. (Ed.), *Sınıf yönetiminde yeni yaklaşımlar*, 4. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Savage, T., & Savage, M. (2010). *Successful classroom management and discipline: Teaching self-control and responsibility*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Selimhocaoğlu, A. (2004). *İletişim ve sınıf içi iletişimin önemi*. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı Bildiri Özetleri. Malatya: İnönü Üniversitesi.

Senter, G. W., & Charles, M. C. (2002). *Elementary classroom management* (3rd ed.). Boston: Allyn and Bacon.

Shores, R. E., Gunter, P. L., & Jack, S. L. (1993). Classroom management strategies: are they setting events for coercion? *Behavioral Disorders,* 18, 92-102.

Silva, D.Y., Gimbert, B., & Nolan, J. (2000). Sliding the doors: Locking and unlocking possibilities for teacher leadership. *Teachers College Record*, 102(4), 779-804.

Southworth, G. (2002). Instructional leadership in schools: Reflections and empirical evidence. *School Leadership and Management,* 22(1), 73–91.

Stone, J. (1993). Caregiver and teacher language-responsive restrictive? *Young Children*,48(4),12-18.

Suranna, K. J., & Moss, D. M. (2002). *Exploring teacher leadership in the context of teacher preparation.* Paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association, New Orleans, LA.

Şişman, M. (2000). *Öğretmenliğe giriş*, 2. Baskı. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Şişman, M. (2011). *Öğretim liderliği,* 3.Baskı. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Şişman, M. (2012). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Taymaz, H. (2003). *Okul yönetimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Telep, V. (2009). *Discipline and punishment: what is the difference?* Virginia Polytechnic Institute and State University: Communications and Marketing.

Tertemiz, N. (2004). Sınıf yönetimi ve disiplin. L. Küçükahmet (Ed.). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Nobel.

Ünsal, H. (2018). Öğretmen adaylarının sınıfta disiplin modellerine ilişkin tercihleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 519-531.

Üstüner, M. (2008). The comparison of the educational philosophies of turkish primary school superintendents and teachers. *Eurasian Journal of Educational Research*, 33, 177–192.

Walker, J. M. T., & Hoover-Dempsey, K. V. (2006). Why research on parental involvement is important to classroom management. In C. M. Evertson & C. S. Weinstein (Eds.), *Handbook of classroom management: Research, practice, and contemporary issues* (pp. 665–684). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Walker, H. M., Colvin, G., & Ramsey, E. (1999). *Antisocial behavior in schools: strategies and best practices (2nd ed.).* Pacific Grove, CA: Brookes/Cole.

Wasnock, D.P. (2010). Classroom environment: Emphasis on seating arrangement. Mathematical and computing sciences masters, Paper 17. MS in Mathematics, Science, and Technology

Weinstein, C. S. W. (1979). The physical environment of the school: A review of the research. *Review of Educational Research*, 49, 557–610.

Weinstein, C., & Romano, M. (2014). *Elementary classroom management: Lessons from research and practice*. New York, NY: McGraw-Hill.

Wenner, J. A., & Campbell, T. (2016). The theoretical and empirical basis of teacher leadership. *Review of Educational Research,* 87(1), 134–171.

Wynne, J. (2005). Teachers as leaders in education reform: Testimonies of transformation. In J. K. Dowdy (Ed.), *Readers of the Quilt: Essays on Being Black, Female, and Literate* (pp. 3-33). New Jersey: Hampton Press.

Yalçınkaya Akyüz, M. (2002). Çağdaş okulda etkili liderlik. *Ege Eğitim Dergisi*, (1)2, 109-119.

Yıldız, Ş. (2005). *Dil, kültür, iletişim ve medya*. Ankara: Sinemis Yayınları.

Yuan, X., & Che, L. (2012). How to deal with student misbehaviour in the classroom. *Journal of Educational and Developmental Psychology*, 2(1), 143-150.

Zimmerman, J. (2001) How much does time effect learning? *Principal*, (80)3, 6-11.

Pozitif Psikoloji Bağlamında Din Eğitimi Temelli Manevi Danışmanlık

Dr. Tuğba Bozkaya

nobel bilimsel

Pozitif Psikoloji Bağlamında Din Eğitimi Temelli Manevi Danışmanlık
Dr. Tuğba Bozkaya

Yayın No.: 1433
ISBN: 978-625-398-196-9
E-ISBN: 978-625-398-197-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Nisan 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Bozkaya, Tuğba.
Pozitif Psikoloji Bağlamında Din Eğitimi Temelli Manevi Danışmanlık / Tuğba Bozkaya
1. Basım, XVI + 280 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-196-9
E-ISBN: 978-625-398-197-6
1. Pozitif Psikoloji 2. Manevi Danışmanlık 3. Din Eğitimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

TABLO LİSTESİ ..... **xi**

ŞEKİL LİSTESİ ..... **xiii**

KISALTMALAR ..... **xv**

GİRİŞ **1**

1. Araştırmanın Konusu ve Problemi 1
   1.1. Problem Cümlesi 6
   1.2. Alt Problemler 7
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi 7
3. Araştırmanın Hipotezleri 9
4. Araştırmanın Sayıltıları 9
5. Araştırmanın Sınırlılıkları 10
6. İlgili Çalışmalar 10
7. Araştırma İle İlgili Temel Kavramlar 12
   7.1. Erdem 12
   7.2. Değer 14
   7.3. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik 15
   7.4. Pozitif Psikoloji 15
   7.5. Affetme 16
   7.6. Cesaret 16
   7.7. Azim 17

BİRİNCİ BÖLÜM
POZİTİF PSİKOLOJİ **19**

1.1. Pozitif Psikolojinin Tanımı 19
1.2. Pozitif Psikolojinin Tarihsel Süreci 23
1.3. Pozitif Psikolojinin İlgi Alanları 25
   1.3.1. Mutluluk ve İyi Oluş 25
      1.3.1.1. Din, Dindarlık ve Mutluluk 30

1.3.2. Umut ve İyimserlik 32
1.3.3. Pozitif Psikolojide Karakter Güçleri 38

İKİNCİ BÖLÜM
POZİTİF PSİKOLOJİDE ERDEMLER VE DİN EĞİTİMİNDEKİ YERİ 43

2.1. Affetmek 43
2.1.1. Affetme Tanımı 45
2.1.2. Affetme Modelleri 49
2.1.2.1. Enright ve İnsani Gelişim Çalışma Grubunun Geliştirdiği Affetme Süreç Modeli 49
2.1.2.2. Worthington'un Affetme Piramit Modeli 52
2.1.3. Affetme Eğiliminin Gelişimi ve Affetmeyi Etkileyen Faktörler 53
2.1.4. Affediciliğin Yararları 54
2.1.5. Kur'an'da Affedicilik 56
2.1.6. Affedicilik ve Tövbe 59
2.2. Cesaret 61
2.2.1. Cesaret Erdemi Tanımı 61
2.2.2. Filozofların Cesaret Tanımları 68
2.2.3. İnsanının Gelişimi ve Mutluluğuna Olan Katkısı Açısından Cesaret 72
2.2.4. Cesaret Erdemi ve Eğitim 75
2.2.5. Cesaret-Korku İlişkisi 76
2.3. Azim 77
2.3.1. Azmin Tanımı 77
2.3.2. Azmin Faydaları 80
2.3.3. Kur'an'da Azim 85
2.3.4. Azim ve Eğitim 87

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK 97

3.1. Manevi Danışmanlığın Tanımı 99
3.2. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Tarihsel Gelişimi 108
3.3. Türkiye'de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri 110
3.4. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Hedef Kitlesi 111
3.4.1. Çocuklar 111
3.4.2. Gençler 116
3.4.3. Yetişkin ve Yaşlılar 127
3.5. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Din Eğitimi İle İlişkisi 129

3.6. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Yöntem ve Teknikleri 137
3.6.1. Din Eğitimi Bağlamında Manevi Danışmanlıkta Kullanılan Güncel Yöntem ve Teknikler 141
3.6.1.1. Bibliyoterapi Yöntemi 141
3.6.1.2. Logoterapi Yöntemi 145
3.6.1.3 Hikâye/ Öykü Anlatma Çalışması 147
3.6.1.4. Şiirlerin Duygusal Dünyasından Yararlanmak 149
3.6.1.5. Dinî Teknik ve Uygulamalar 157
3.7. Pozitif Psikoloji, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik 159
3.8. Pozitif Psikolojide Eğitim ve Din Eğitimi 163

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
YÖNTEM 185

4.1. Araştırma Deseni 185
4.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi 186
4.3. Çalışma Grubunun Özellikleri 187
4.3.1. Çalışma Grubunun Yaşı 187
4.3.2. Çalışma Grubunun Cinsiyeti 187
4.3.3. Çalışma Grubunun Eğitim Düzeyi 187
4.4. Araştırmanın Veri Toplama Araçları 188
4.4.1. Kişisel Bilgi Formu 188
4.4.2. Affetme Ölçeği 189
4.4.3. Cesaret Ölçeği 190
4.4.4. Azim Ölçeği 190
4.5. Verilerin Analizi 191
4.6. Programın Geliştirilmesi 192
4.6.1. Pozitif Psikoloji Bağlamında Din Eğitimi Temelli Uygulamalar 192
4.6.1.1. Pozitif Psikoloji Bağlamında Din Eğitimi Temelli Uygulamalarının Amacı 192
4.6.1.2. Pozitif Psikoloji Bağlamında Din Eğitimi Temelli Uygulamaların Özellikleri 193
4.6.1.3. Pozitif Psikoloji Bağlamında Din Eğitimi Temelli Uygulama Oturumlarında Kullanılan Örnekler 193

BEŞİNCİ BÖLÜM
BULGULAR VE YORUMLAR 237

5.1. Pozitif Psikoloji Bağlamında Din Eğitimi Temelli Manevi Danışmanlık Uygulamalarına Katılan Bireylerin Katılmayanlara Oranla Affetme Seviyeleri 238

5.1.1. Heartland Affetme Ölçeğinde (HAÖ) Deney ve Kontrol Grubunun Ön Test Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması 238

5.1.2. HAÖ'de Deney ve Kontrol Grubunun Son Test Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması 239

5.1.3. Kontrol Grubunun HAÖ Ön Test ve Son Test Puanları Arasındaki Farklılıkların Karşılaştırılması 241

5.1.4. Deney Grubunun Heartland Affetme Ölçeği Ön Test ve Son Test Puan Ortalamaları Arasındaki Farklılıkların Karşılaştırılması 241

5.2. Pozitif Psikoloji Bağlamında Din Eğitimi Temelli Manevi Danışmanlık Uygulamalarına Katılan Bireylerin Katılmayanlara Oranla Cesaret Seviyelerinin Karşılaştırılması 243

5.2.1. Cesaret Ölçeği Deney ve Kontrol Grubu Ön Test Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması 243

5.2.2. Cesaret Ölçeği Deney ve Kontrol Grubu Son Test Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması 244

5.2.3. Kontrol Grubunun Cesaret Ölçeği Ön Test ve Son Test Puan Ortalamaları Arasındaki Farklılıkların Karşılaştırılması 246

5.2.4. Deney Grubunun Cesaret Ölçeği Ön Test ve Son Test Puan Ortalamaları Arasındaki Farklılıkların Karşılaştırılması 247

5.3. Pozitif Psikoloji Bağlamında Din Eğitimi Temelli Manevi Danışmanlık Uygulamalarına Katılan Bireylerin Katılmayanlara Oranla Azim Seviyelerinin Karşılaştırılması 249

5.3.1. Deney ve Kontrol Grubunun Kısa Azim Ölçeği Ön Test Puan Ortalamaları Karşılaştırılması 249

5.3.3. Kontrol Grubunun Kısa Azim Ölçeği Ön Test ve Son Test Puan Ortalamaları Arasındaki Farklılıkların Karşılaştırılması 252

5.3.4. Deney Grubunun Kısa Azim Ölçeği (KAÖ) Ön Test ve Son Test Puan Ortalamaları Arasındaki Farklılıkların Karşılaştırılması 253

5.4. Pozitif Psikoloji Bağlamında Din Eğitimi Temelli Oturumların Araştırma Bulguları Bağlamında Katılımcılar Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi 254

SONUÇ VE ÖNERİLER 259

KAYNAKÇA 265

ÖZ GEÇMİŞ 265

KAYNAKÇA

Akarsu, Bedia. *Felsefe Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1975.

Akarsu, Bedia. "Sokrates'te Erdem Düşüncesi". *Felsefe Arkivi* 13 (1962), 57-73.

Akfert, Kolay Serpil vd. "Üniversite Öğrencilerinde Sigara-Alkol Kullanımı ve Aile Sorunları ile İlişkisi". *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 10/1 (2009), 40-47.

Akın, Ahmet- Akın, Ümran. *Psikolojide Güncel Kavramlar-1 (Pozitif Psikoloji).* Ankara: Nobel Yay., 2019.

Akın, Elif- Berkem, Meral. "İntihar Girişiminde Bulunan Ergenlerde Psikiyatrik Tanıların, Demografik ve Klinik Özelliklerin Değerlendirilmesi". *Fırat Tıp Dergisi* 17/4 (2012), 228-232.

Akseki, Ahmet Hamdi. *Ahlâk İlmi ve İslam Ahlakı.* Ankara: Nur Yayınları, 1979.

Aktepe, Evrim vd. "İntihar Girişiminde Bulunan Çocuk ve Ergenlerde Sosyodemografik ve Psikiyatrik Özelliklerin Değerlendirilmesi". *Taf Preventive Medicine Bulletin* 5/6 (2006), 444-454.

Akyürek, Süleyman. *Din Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2010.

Altaş, Nurullah. "Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41/1 (2000), 327-350.

Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik.* çev. Saffet Babür. Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2018.

Aspinwall, Lisa - Taylor, Shelley "Modeling Cognitive Adaptation: A Longitudinal İnvestigation of the İmpact of İndividual Differences and Coping on College Adjustment and Performance*". Journal of Personality And Social Psychology* 63/6 (1992), 989-1003.

ASPB, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İş birliği Protokolü", Erişim 27.06.2021, http://cocukhizmetleri. aile.gov.tr.

Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar. *Etkili Din Öğretimi (Dini Danışmanlık).* İstanbul: Tidef, 2010.

Aşıkoğlu, Nevzat. "Toplum Hayatımızda Dinin Yeri ve Din Eğitiminin Önemi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (Aralık 1998), 45-49.

Atak, Mustafa. "Sanal Dünya Sarmalında Gençlik". *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 7/9 (Eylül 2020), 199-209.

Ayaz, Ahmet- Eşici, Hasan. "Üniversite Öğrencilerinde Kariyer Uyumluluğunun Yordanmasında Psikolojik İhtiyaçlar ve Azmin Rolü". *Kastamonu Eğitim Dergisi* 28/3 (Mayıs 2020), 1130-1141.

Aydemir, Rüveyda Eftal. *Dindarlık ve Mutluluk İlişkisi (İlk Yetişkinlik Dönemi)*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Aydın, Fatma Tuba. "Pozitif bir Karakter Gücü Olarak Affedicilik". *The Journal of Happiness & Well-Being* 5/1 (Ocak 2017), 1-22.

Aydın, Gül-Tezer, Esin. "İyimserlik, Sağlık Sorunları ve Akademik Başarı İlişkisi". *Psikoloji Dergisi* 7/26 (1991), 2-9.

Aydın, Mehmet Zeki. *Din Öğretiminde Yöntemler.* Ankara: Nobel Yayınları, 2007.

Aydın, Muhammet Şevki. *Eğitim Ahlâkı.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.

Aydın, Mustafa. "Gençliğin Değer Algısı: Konya Örneği". *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/3 (2003), 121-144.

Ayten, Ali. "Affedicilik ve Din: Affetme Eğilimi ve Dindarlıkla İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37 (2009), 111-128.

Ayten, Ali. *Erdeme Dönüş: Psikoloji ve Mutluluk Yolu*. İstanbul: İz Yayıncılık 2015.

Ayten, Ali- Düzgüner, Sevde. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Kılavuzu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020.

Ayten, Ali- Sağır, Zeynep. "Dindarlık, Dinî Başa Çıkma ve Depresyon ilişkisi: Suriyeli Sığınmacılar Üzerine bir Araştırma". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47/47 (2014), 5-18.

Bahadır, Abdulkerim. "Psikoterapide Yeni Bir Yaklaşım Logoterapi ve Viktor Frankl". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 9/9 (2000), 469-486.

Bahadır, Abdülkerim. *Hayatın Anlam Kazanmasında Psikososyal Faktörler ve Din*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.

Bal, Metin. "Caydırmaya Karşı Platon'un Lakhes Diyaloğunda ve Aldous Huxley'in Cesur Yeni Dünya Romanında Cesaret Felsefesi". *Mavi Atlas* 6/1 (30 Nisan 2018), 90-130.

Bal, Pervin Nedim- Gülcan, Aynur. "Genç Yetişkinlerde İyimserliğin Mutluluk ve Yaşam Doyumu Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi". *Asya Öğretim Dergisi* 2/1 (Özel) (2014), 41-52.

Bayraklı, Bayraktar. *İslam'da Eğitim.* İstanbul: 2002.

Bannink, Fredrike. *201 Pozitif Psikoloji Uygulaması.* çev. Esra Kökkılıç. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Yayınları, 2017.

Baskan, Hafize Gürlü. *Üniversite Öğrencilerinin Affetme Eğilimlerinin Yordayıcısı Olarak Olumsuz Duygudurumu Düzenleme ve Kişisel Kararsızlık.* Eskişehir: Eskişehir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Baskin, Thomas - Enright, Robert "Intervention Studies on Forgiveness: A Meta-Analysis", *Journal of Counseling & Development* 82/1 (Winter 2004), 79-90.

Baş, Halim "Türkiye'de Genç Nüfus: Sorunlar ve Politikalar". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 27/2 (2017), 255-288.

Baygeldi, Merve Reyhan. "Türkiye'de Modern Sorunlara Dinî Bir Çözüm Olarak Manevi Danışmanlık Uygulaması: Mevcut Durum ve Öneriler". *Seta Analiz* 234 (Nisan 2018), 7-34.

Belen, Fatma Zeynep. *Manevi Danışmanlıkta Bibliyoterapi Tekniği ve Uygulanması*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Bilgin, Beyza. *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi.* Ankara: Gün Yayıncılık, 2001.

Bugay, Aslı- Demir, Ayhan. "A Turkish Version of Heartland Forgiveness Scale". *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 5 (December 2010), 1927-1931.

Bugay, Aslı vd. "Assessment of Reliability and Validity of the Turkish Version of Heartland Forgiveness Scale". *Psychological Reports* 111/2 (2012), 575-584.

Bugay, Aslı- Demir, Ayhan. "Can be Forgiveness İncreased? Forgiveness Enrichment Group". *Türk Psikoloji Danışma ve Rehberlik Dergisi* 4/37 (Mayıs 2012), 96- 106.

Bulut, Aytekin. *Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.

Bulut, Sefa- Subaşı, Mustafa*. Pozitif Psikolojiye Giriş.* ed. Sefa Bulut. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2020.

Cafoğlu, Zuhal- Veysel, Okçu. "Gençlik Sorunları: Siirt İli Örneği". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 12/43 (2013), 82-115.

Cananoğlu, Eda-Tümkaya, Songül. "İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyleri ve Algıladıkları Sınıf Atmosferinin Sosyodemografik Değişkenlere Göre İncelenmesi". *İlköğretim Online* 10/3 (Haziran 2011), 919-933.

Carr, Alan. *Pozitif Psikoloji.* çev. Ümit Şendilek. İstanbul: Kaknüs Yayıncılık, 2016.

Cassidy, Tony. "Social Background, Achievement Motivation, Optimism and Health: A Longitudinal Study". *Counselling Psychology Quarterly* 13/4 (2000), 399-412.

Cebeci, Suat. "Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dinî Danışma ve Rehberlik", *Değerler Eğitimi Dergisi* 8/ 19 (Haziran 2010), 53-69.

Cebeci, Suat. *Dinî Danışma ve Rehberlik.* İstanbul: DİB Yayınları, 2016.

Cevizci, Ahmet. *Felsefe Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Paradigma Yay., 1999.

Chang, Edward "Dispositional Optimism and Primary and Secondary Appraisal of a Stressor: Controlling for Confounding İnfluences and Relations To Coping and Psychological and Physical Adjustment". *Journal of Personality And Social Psychology* 74/4 (1998), 1109-1120.

Coşkunsever, Asude. *Sosyal Hizmetlerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik.* İstanbul: Dem Yayınları, 2018.

Coşkunsever, Asude. "Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Yaşadıkları Sorunlar ve Dinî Başa Çıkma: Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurtları Örneği". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/2 (2016), 109.

Coyle, Catherine - Enright, Robert "Forgiveness İntervention With Postabortion Men". *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 65/6 (1997), 1042-1046.

Csikszentmihalyi, Mihaly- Seligman, Martin. "Positive Psychology". *American Psychologist* 55/1 (2000), 5-14.

Csikszentmihalyi, Mihaly. "Flow: The Psychology of Optimal Experience." *Journal of Leisure Research,* 24/1 (1990), 93- 94.

Çadırcıoğlu, Duygu Çankaya- Çadırcıoğlu Malik Kubilay. Erişim Tarihi: 20.07.2022, *https://www.ikipsikolog.com/post/cesaret-içimizdeki-gizli-güç,*

Çağrıcı, Mustafa. "Azim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 4/328-329. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Çankaya, Zeynep Cihangir- Meydan, Betül, "Ergenlik Döneminde Mutluluk ve Umut". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 17/65 (2018), 207-222.

Çapcıoğlu, Fatma. "Affedicilik Değeri Üzerine", *Toplum Bilimleri Dergisi* 9/18 (Temmuz 2015), 115- 138.

Çelikel, Bülent. "Dini Danışmanlık: Psikoterapi ile Din Eğitiminin Buluşma Noktası". *Marife Dinî Araştırmalar Dergisi* 13/3 (Ocak 2013), 55-68.

Çelikkaya, Hasan. *Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi,* İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Nobel Yayıncılık., 1995.

Çetin, Fatih- Çelebi, Muhammet Ali. "İçsel ve Dışsal Güdülenme Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması". *İş ve İnsan Dergisi* 8/2 (Ekim 2021), 153-167.

Demirel, Özcan. *Eğitimde Program Geliştirme.* Ankara: Pegem Yayıncılık, 2007.

Deniz, Mehmet Engin- Işık, Erkan. "Positive And Negative Affect, Life Satisfaction, and Coping With Stress By Attachment Styles in Turkish Students". *Psychological Reports* 107/2 (October 2010), 480-490.

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Din Hizmetleri". Erişim 10.07.2022. https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Protokol%C3%BC.pdf

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Din Hizmetleri". Erişim 12.07.2022. https://dinhizmetleri diyanet.gov.tr/Documents/PROTOKOL.pdf

Diener, Ed. "Subjective well-being". *Psychological Bulletin* 95/3 (1984), 542–575.

Diener, Ed. "Subjective well-being: The Science of Happiness And A Proposal For a National İndex". *American Psychologist* 55/1 (2000), 34- 43

Diener, Ed vd. "National Accounts of Subjective Well-Being*". American Psychologist American Psychological Association 70*/3 (April 2015), 234-242.

Dilmaç, Bülent- Bozgeyikli, Hasan. "Öğretmen Adaylarının Öznel İyi Olma ve Karar Verme Stillerinin İncelenmesi". *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 11/1 (2009), 171-187.

Doğan, Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük.* Ankara: Vadi Yayınları, 2003.

Doğan, Recai- Ege, Remziye. *Din Eğitimi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.

Doğan, Recai- Tosun, Cemal. *İlköğretim 4 ve 5. Sınıflar İçin Dkab Öğretimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2003.

Duckworth, Angela Lee. *Grit: Passion, Perseverance And The Science of Success,* New York: Scribner, 2016.

Duckworth, Angela Lee- Quinn, Patrick "Development and Validation of The Short Grit Scale (Grit–S)". *Journal of Personality Assessment* 91/2 (Şubat 2009), 166-174.

Duckworth, Angela Lee- Gross, James. "Self-Control and Grit: Related but Separable Determinants of Success". *Current Directions in Psychological Science* 23 (Ekim 2014), 319-325.

Duckworth, Angela Lee vd. "Grit: Perseverance and Passion For Long-Term Goals", *Journal of Personality and Social Psychology* 92 (2007), 1087-1101.

Duckworth, Angela Lee vd. "Positive Psychology in Clinical Practice". *Annual Review of Clinical Psychology 1/1* (2005), 629–651.

Duman, Bilal. "Attribution Theory (Katkı=Anlam Yükleme Teorisinin) Öğrenme-Öğretme Sürecinde Öğrencilerin Öğrenilmiş Çaresizliği Üzerindeki Etkisi". *13. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı,* 129-131. Malatya: İnönü Üniversitesi, 2004.

Durak, Nejdet. "Ahmet Hamdi Akseki'nin Ahlâk Felsefesinde Erdem Mutluluk İlişkisi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/33 (2014), 87-114.

Düzgün, Şaban Ali. *Adem'den Öncesine Dönüş.* Ankara: Otto Yayınları, 2017.

Eid, Michael- Larsen, Randy James (ed.) *The Science of Subjective well-being*. New York, NY: Guilford Press, 2008.

Ekinci̇, Nezir- Hamarta, Erdal. "Azim Eğitim Programının Azim ve Motivasyonel Kararlılık Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi". *Opus International Journal of Society Researches* 16/28 (Ağustos 2020), 962-996.

Ekşi, Halil. *Manevi Yönelimli Psikolojik Danışma.* Ankara: Nobel Yay. 2020.

Ekşi, Halil- Kaya, Çınar. *Manevi Yönelimli Psikoterapi ve Psikolojik Danışma.* İstanbul: Kaknüs Psikoloji, 2016.

Enright, Robert "Counseling Within the Forgiveness Triad: On Forgiving, Receiving Forgiveness, and Self-Forgiveness". *Counseling and Values* 40/2 (1996), 107-126.

Enright, Robert vd. "The Adolescent as Forgiver", *Journal Of Adolescence* 12/1 (1989), 95-110.

Enright, Robert North, Juan (ed.). *Exploring Forgiveness.* Madison, WI: University of Wisconsin Press, 1998.

Enright, Robert. The Human Development Study Group. "Counseling Within the Forgiveness Triad: On Forgiving, Receiving Forgiveness, and Self-Forgiveness". *Counseling and Values, 40*/2 (January 1996), 107-126.

Erbay, Ercüment (ed.). *Etkinliklerle Değerler Eğitimi.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016.

Eren, Şadi. "Kur'an Işığında Millî ve Manevi Bir Değer: Cesaret". *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2017), 85-99.

Ericsson, Anderson- Charness, Neil. "Expert Performance: Its Structure and Acquisition". *American Psychologist* 49/8 (1994), 725- 747.

Ersanlı, Kurtman. *Davranışlarımız*. Samsun: Eser Matbaacılık, 2010.

Eryılmaz, Ali. "A Model Of Subjective Well-Being For Adolescents İn High School". *Journal of Happiness Studies* 13/2 (2012), 275-289.

Eryılmaz, Ali. "Ergenlerde Öznel İyi Oluşu Artırma Stratejilerini Kullanma ile Akademik Motivasyon Arasındaki İlişki". *Klinik Psikiyatri* 13/2 (2010), 77-84.

Eryılmaz, Ali. "Mental Control: How Do Adolescents Protect Their Subjective well-being?". *The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences* 25/1 (2012), 27.

Eryılmaz, Ali. *Meta Teori: Bir Gelişim ve Psikoterapi Kuramı Olarak Pozitif Psikoloji.* Ankara: Nobel Yayıncılık, 2021.

Eryılmaz, Ali. "Pozitif Psikolojinin Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Alanında Gelişimsel ve Önleyici Hizmetler Bağlamında Kullanılması". *The Journal of Happiness Well-Being* 1/1 (2013), 1-22.

Eryılmaz, Ali. "Yeniden Gözden Geçirme: Pozitif Psikoterapi ve Gelişimsel Rehberlik Bağlamında Ergenler İçin Amaçları Genişletme Programı". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 20/20 (2010), 53-66.

Eryılmaz, Ali. "Yetişkin Öznel İyi Oluşu ile Pozitif Psikoterapi Bağlamında Birincil ve İkincil Yetenekler Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi". *Klinik Psikiyatri* 14 (2011), 17-28.

Eryılmaz, Ali- Doğan, Tayfun. "İş Yaşamında Öznel İyi Oluş: Utrecht İşe Bağlılık Ölçeğinin Psikometrik Niteliklerinin İncelenmesi". *Klinik Psikiyatri* 15/1 (2012).

Eryılmaz, Ali. *Başa Çıkma Stratejilerinin Kişilik Özellikleriyle Ergen Öznel İyi Oluşu Arasındaki Aracı Rolü*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.

Eryılmaz, Ali. "Investigating Of the effectiveness of the extending the goals group Guidance Program For Adolescents With Respect To Positive Psychotherapy". *Education & Science,* 37 (2012) 3-19.

Eryılmaz, Ali. "Satisfaction of Needs and Determining of Life Goals: A Model of Subjective Well-Being For Adolescents in High School", *Educational Sciences: Theory and Practice* 11/4 (2011), 1757-1764.

Ev, Hacer. "Hadislere Göre Din Eğitiminin Amaçları". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (2006), 83-84.

Evans, Philip- White, David "Towards an Empirical Definition of Courage". *Behaviour Research and Therapy* 19/5 (1981), 419-424.

Frankl, Emil Victor. *Duyulmayan Anlam Çığlığı.* çev. Selçuk Budak. Ankara: Öteki Yayınları, 1994.

Freedman, Suzanne "Forgiveness and Reconciliation: The Importance of Understanding How They Differ", *Counseling and Values* 42/3 (April 1998), 200-216.

Freedman, Suzanne- Enright, Robert D. "Forgiveness as an İntervention Goal With İncest Survivors", *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 64/5 (October 1996), 983-992.

Georgoulas, Sherry Vasiliki- Kelly, Dennis R. "Resilience, Grit, and Hardiness: Determining the Relationships amongst These Constructs through Structural Equation Modeling Techniques". *Journal of Positive School Psychology* 3/2 (2019), 165-178.

Girard, Michelle- Mullet, Etienne. "Propensity to Forgive in Adolescents, Young Adults, Older Adults, and Elderly People". *Journal of Adult Development* 11/4 (1997), 209-220.

Gizir, Cem Ali. *Akademik Sağlamlılık: Yoksulluk İçindeki Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Akademik Başarılarına Katkıda Bulunan Koruyucu Faktörlerin İncelenmesi. Ankara*: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.

Goodwin, Bryan- Miller, Kirsten "Research Says: Teaching Self-Regulation Has Long-term Benefits". *Educational Leadership* 70 (Mayıs 2013), 80-81.

Goud, Nelson "Courage: Its Nature and Development". *The Journal of Humanistic Counseling, Education and Development* 44/1 (Spring 2005), 102-116.

Gölpınarlı, Abdülbâki. Şeyh Galip Divanı'ndan Seçmeler, Ankara: MEB yay., 2001.

Gölpınarlı, Abdulbaki. *Mesnevi Tercemesi ve Şerhi.* İstanbul: İnkılap Yay., 2017.

Göcen, Gülüşan. "Pozitif Psikoloji Düzleminde Psikolojik İyi Olma ve Dinî Yönelim İlişkisi: Yetişkinler Üzerine Bir Araştırma". *Toplum Bilimleri* 7/13 (2013), 97-130.

Groopman, Jerome. *The Anatomy of Hope: How Peaople Prevail in The Face of İlness.* New York: Random House, 2004.

Gudde, Abdulfettah Ebu. *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammet ve Öğretim Metotları.* Ankara: Otto Yayınları, 2017.

Gündüz, Özlem. *Üniversite Öğrencilerinde Affetmeyi Yordayan Değişkenlerin Belirlenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Güner, Berrin. *Günümüzde Gençlik Sorunları, Tutum ve Davranışları: Tunceli Örneği.* Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

Gürgan, Uğur. *Grupla Psikolojik Danışmanın Üniversite Öğrencilerinin Yılmazlık Düzeylerine Etkisi.* Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.

Güven, Naciye- Erdem, Tuğçe. "Affetme: Kuramsal Bir Değerlendirme". *Uluslararası Dil, Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Güncel Yaklaşımlar Dergisi (CALESS)* 2/2 (Aralık 2020) 578-607.

Halim, Baş. "Türkiye'de Genç Nüfus: Sorunlar ve Politikalar". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 27 (2017), 255-288.

Hannah, Sean vd. "Relationships Between Authentic Leadership, Moral Courage, and Ethical and Pro-Social Behaviors". *Business Ethics Quarterly* 21/4 (2011), 555-578.

Hergünsen, Suzan. "Üç Büyük Dinde Pastoral Danışmanlık ve Önemi". *Sophosakademi*. Erişim 9 Kasım 2021. https://sophosakademi.org/uc-buyuk-dinde-pastoral-manevi-danismanlik-ve-onemi.

Hill, Peter vd. "Conceptualizing Religion and Spirituality: Points of Commonality, Points of Departure". *Journal For the Theory of Social Behaviour* 30/1 (2000), 51-77.

Hill, Peter vd. "Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları". çev. Nurten Kimter. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2013), 85- 118.

Hill Peter- Pargament Kenneth I. "Din ve Maneviyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler, Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları İçin Olası Bulgular" çev. Mustafa Ulu. *Bilimname* 28/1 (2015), 343-368.

Hodge, David Robert. "Working with Muslim Youths: Understanding the Values and Beliefs of Islamic Discourse". *Children- Schools* 24/1 (January 2002), 6-20.

Hoerr, Thomas. *Fostering Grit: How do I Prepare My Students For the Real World? (ASCD arias).* USA: Ascd, 2013.

Howe, Michael. *Genius Explained.* New York: Cambridge University Press, 1999.

Huebner, Scott vd. *Handbook of Positive Psychology in Schools.* New York: Routledge, 2009.

Işık, Harun. "Gazzâlî'nin Tövbe Algısı". *Bilimname* 24/1 (2013), 177-194.

Işık, Şerife. (ed.) *Okulda Pozitif Psikoloji Uygulamaları 12-18 Yaş Öğrencilerine Yönelik Grup Rehberliği Etkinlikleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2018.

İlhan, Tahsin- Bacanlı, Hasan. "Mizah Tarzları, Kişilik Özellikleri ve Öznel İyi Oluş: Bir Model Denemesi". *Eğitim Bilimleri Uygulama* 6/11 (2007), 33-50.

İlhan, Tahsin- Özbay, Yaşar. "Her Amaç Sağlığa İyi Gelmez: Yaşam Amaçların ve Psikolojik İhtiyaç Doyumunun Öznel İyi Oluş Üzerindeki Yordayıcı Rolü". *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 34/2 (2010), 109-119.

İmamoğlu, Emine Olcay. "Individualism And Collectivism in a Model And Scale of Balanced Differentiation And İntegration". *The Journal of Psychology* 132/1 (1998), 95-105.

Jiang, Xinyan. "Courage and Self-Control". *The Proceedings of the Twenty-First World Congress of Philosophy* 1 (2007), 59-64.

Kalın, İbrahim. *Ben, Öteki ve Ötesi.* İstanbul: İnsan Yayınları, 2018.

Kanger, Faruk. "Manevi Rehberlikte Proaktif bir Yaklaşım Olarak Hz. Muhammed'in (sav) Örnekliği". *Sosyal Bilimler Dergisi* 3/6 (2015),79-103.

Kaplan, Berton Harris "Social Health and the Forgiving Heart: The Type B Story". *Journal of Behavioral Medicine* 15/1 (Şubat 1992), 3-14.

Karacelil, Süleyman. "Ashab-ı Kehf Kıssası Bağlamında Gençlik ve Değerler". *Marmara Üniversitesi Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 21 (2011), 203-233.

Karduz, Fatıma Firdevs Adam. *Affetme Eğilimi Kazandırmaya Yönelik Psikoeğitim Programının Affetme Eğilimi Kazandırma ve Beş Faktör Kişilik Özellikleri üzerindeki Etkisi.* Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Kart, Müge Ersoy. "Pozitif Yanılsama ve Psikolojik Sağlık". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 59/04 (2004), 173-194.

Kasapoğlu, Abdurrahman. "Empati ve Sempati Olgusuna Vurgu Yapan Bazı Ayetler". *Bilimname* 10/1 (2006), 33- 61.

Kate, Hefferon, Kate- Boniwell, Ilona. *Pozitif Psikoloji Kuram, araştırma ve Uygulama,* Nobel Yayıncılık, Ankara 2018.

Kaya, Feridun. *Üniversite Öğrencilerinin Affetme ve Mükemmeliyetçilik Düzeyleri Arasındaki İlişki: Duygusal Zekânın Aracı Rolü*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Keyes, Corey Lee "Social well-being". *Social Psychology Quarterly* 61 (1998), 121-140.

Keyes, Corey Lee "Mental Health in Adolescence: is America's Youth Flourishing?". *American Journal of Orthopsychiatry* 76/3 (2006), 395-402.

Kidder, Rushworth M. *Moral Courage.* New York: Harper, 2006.

Kilmann, Ralph. - O'Hara, Linda.- Strauss, Judy. "Developing and Validating a Quantitative Measure of Organizational Courage". *Journal of Business and Psychology* 25/1 (March 2010), 15-23.

Klein, Merom- Napier, Rod. *The Courage To Act: 5 Factors of Courage to Transform Business.* Davies-Black Publishing, 2011.

Knoop, Hans Henrik. *Education in 2035: How Positive Psychology Can Revitalize Education.* New York: Routledge, 2020.

Koç, Mustafa. "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Hastanelerdeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (1995-2015): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi". *Diyanet İlmi Dergi* 53/4 (Aralık 2017), 201-241.

Koç, Mustafa. "Manevi Danışmanlık ile İlgili Batı'da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma-1". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 12/2 (Haziran 2012), 201-237.

Koç, Mustafa. "Dinsel Pratiklerin Sıklık Düzeyleri ile Dinî Başa Çıkma Arasındaki İlişki: Ergenler Üzerine Ampirik Bir Araştırma". *Bilimname* (2009), 140-182.

Komşu, Ufuk Cem. "Yetişkin Eğitiminde Bir Öğretim Aracı Olarak Şiirin Rolü: Literatür Taraması Örneği". *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi 14*/1 (2017), 1-20.

Korukcu, Adem. "Değişim Sürecinde Toplumsal Değerlerin Eğitiminde Din Eğitimi". *Marife Dinî Araştırmalar Dergisi* 12/1 (2012), 111-126.

Köse, Ali- Ayten, Ali. *Din Psikolojisi.* İstanbul: Timaş Yay. 2016.

Köylü, Mustafa. *Din Eğitiminde Çağdaş Konular, Ruh Sağlığı ve Din Eğitimi*. İstanbul: Dem Yay., 2012.

Kristjansson, Kristjan. "Positive Psychology and Positive Education: Old Wine in New Bottles?". *Educational Psychologist* 47/2 (April 2012), 86-105.

Küçüközkan, Yasemin. "Liderlik ve Motivasyon Teorileri: Kuramsal Bir Çerçeve". *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi* 1/2 (Temmuz 2015), 85-116.

Lachman, Vicki "Moral Courage: A Virtue in Need of Development?". *Medsurg Nursing* 16/2 (Aprıl 2007), 131-133.

Linley P, Alex vd. "Positive Psychology: Past, Present, And (Possible) Future". *The Journal of Positive Psychology* 1/1 (January 2006), 3-16.

Lyubomirsky, Sonja. *The How of Happiness.* New York: Penguin Press, 2007.

Leimon, Averil- McMahon, Gladeana. *Pozitif Psikoloji for Dummies.* çev. Ezgi Tanıl. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2018.

Locke, Edwin A.- Latham, Gary P. "New Directions in Goal-Setting Theory". *Current Directions in Psychological Science* 15/5 (Ekim 2006), 265-268.

Lopez, Shane- Snyder, Cristian. *Optimism, Positive Psychological Assessment: A Handbook of Models and Measures.* Washington, DC, US: American Psychological Association, 2004.

Lopez, Shane -Snyder, Cristian *Profiling Courage, Positive Psychological Assessment: A Handbook of Models and Measures.* Washington, DC, US: American Psychological Association, 2004.

MacCann, Carolyn vd. "Empirical İdentification of the Major Facets of Conscientiousness". *Learning and Individual Differences* 19 (2009), 451-458.

Maddi, Salvatore vd. "The Effectiveness of Hardiness Training*". Consulting Psychology Journal: Practice and Research* 50 (1998),78-86.

Maslow, Abraham. *İnsan Olmanın Psikolojisi.* çev. Okan Gündüz. İstanbul: Kuraldışı, 2001.

Maslow, Abraham. *Toward a Psychology of Being.* Start Publishing LLC, 2013.

Maşrabacı, Tülay Seyhan*. Hacettepe Üniversitesi Birinci Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994.

McCain, John- Salter, Marshall. *Why Courage Matters: The Way to a Braver Life.* Random House Digital, Inc., 2008.

McCullough, Michael vd. "Interpersonal Forgiving in Close Relationships: II. Theoretical Elaboration and Measurement." *Journal of Personality and Social Psychology* 75/6 (1998), 1586-1603.

McCullough, Michael- Witvliet, Charlotte Vanoyen. "The Psychology of Forgiveness". *Handbook of Positive Psychology* 2 (2002), 446-455.

McCullough, Michael vd. *Forgiveness: Theory, Research, and Practice.* New York, NY, US: Guilford Press, 2000.

MEB, Millî Eğitim Bakanlığı, "Millî Eğitim Bakanlığı 2023 Eğitim Vizyonu". Erişim: http://2023vizyonu. meb.gov.tr 1 (2021).

Mert, İbrahim Sani. "Terör Yönetimi Kuramı ve Cesaret: Kavramsal Bir Tartışma". *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 6/12 (Nisan 2010), 57-82.

Mert, İbrahim Sani- Aydemir, Muzaffer. "Yönetsel Cesaretin Tarihi Kaynakları Üzerine Bir İnceleme: Eski Türk Yazıtlarında Cesaret". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/6 (Aralık 2019), 331-340.

Merter, Mustafa. *Dokuz Yüz Katlı İnsan.* İstanbul: Kaknüs Yay. 2017.

Meydan, Hasan. *Din Eğitiminde Manevi Boyut.* İstanbul: Dem Yayınları, 2015.

Miller, Rielle. "Moral Courage: Definition and Development*". Ethics Resource Center* (March 2005), 1-26.

Miraç, Yaman Ömer. *Apaçi Gençlik: Gençlerin Toplumsal Davranış Yönelimleri: İstanbul'da "Apaçi" Alt kültür Grupları Üzerine Nitel Bir Çalışma*. İstanbul: Açılım Kitap, 2013.

Miskeveyh, İbn. *Ahlâk Eğitimi "Tehzibu'l- Ahlâk".* çev. Abdulkadir Şener, İsmet Kayaoğlu, Cihat Tunç. İstanbul: Büyüyenay, 2017.

Mullet, Etienne- Girard, Michelle. "Forgivingness: Factor Structure in a Sample of Young, Middle-Aged, and Elderly Adults". *European Psychologist* 3/4 (January 1998), 289-297.

Muris, Peter. "Fear and Courage in Children: Two Sides of the Same Coin?". *Journal of Child and Family Studies* 18/4 (Ağustos 2009), 486-490.

Murray, John. "Moral Courage in Healthcare: Acting Ethically Even in the Presence of Risk". *Ojın: The Online Journal of Issues in Nursing* 15/3 (September 2010).

Murray, Robert. "Forgiveness as a Therapeutic Option". *Villanova University, The Famıly Journal: Counselıng and Therapy for Couples and Famılıes* 10/3 (July 2002), 315-321.

Ok, Üzeyir. "Din Psikolojisinin Kullanım Alanları: Dinî Danışmanlık ve Rehberlik". Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, shttps://www.academia.edu/19707161/Din_psi kolojisinin_kullan%C4%B1m_alanlar%C4%B1_dini_dan%C4%B1%C5%9Fmanl%C4%B1k_ve_rehberlikErişim 16.05.2022.

Ok, Üzeyir. "Dini Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi". *Dinî Danışmanlık ve Din Hizmetleri.* ed. Nurullah Altaş- Mustafa Köylü. İstanbul: Ensar, 2015.

Oruç, Cemil. "Din Eğitiminin Hedefleri". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/1 (2008), 259-269.

Öğülmüş, Selahaddin. *Ben Sorun Çözebilirim; Kişiler Arası Sorun Çözme Becerileri ve Eğitimi.* Ankara: Babil Yayıncılık, 2004.

Öncü, Hüseyin. "Bibliyoterapi Yönteminin Okullarda Psikolojik Danışma ve Rehberlik Amacıyla Kullanılması". *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 161/161 (2012), 147- 151.

Önder, Hasan Turgut. "Öfke ve Öfke Kontrolü", http://www.losante.com.tr/Blog/Detail/2155, Erişim 22.07.2022.

Özarslan, Selim. "Kur'an'da Tevbe Kavramına Kelâm Açısından Bir Yaklaşım". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/1 (2002), 353-382.

Özcan, Neslihan Keser. "Siber Gençlik". *ACU Sağlık Bilimleri Dergisi* 9/3, (2018), 229-233.

Özhan, Mehmet Buğra- Boyacı, Mehmet. "Üniversite Öğrencilerinde Depresyon, Anksiyete ve Stresin Yordayıcısı Olarak Azim: Bir Yapısal Eşitlik Modellemesi". *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 19/4 (2018), 370-376.

Özkan, Aysun. *Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık: Bir Karma Yöntem Araştırması.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi, 2019.

Özkan, Türker- Yalçındağ, Bilge. "Düzenleme Odağı Ölçeği (DOÖ), Sebat ve Risk Alma Ölçeklerinin Türkçe 'ye Uyarlanması ve DOÖ'nün Psikometrik Açıdan Değerlendirilmesi". *Türk Psikoloji Yazıları* 18/36 (2015), 49-72.

Özoğul, Ayşe. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Logoterapinin Uygulanabilirliği.* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Park, Nansook- Peterson, Christopher. "Moral Competence and Character Strengths Among Adolescents: The Development and Validation of The Values in Action Inventory of Strengths for Youth". *Journal of Adolescence* 29/6 (2006), 891-909.

Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi.* İstanbul: Çamlıca Yay., 2003.

Peterson, Chrıstopher- Seligman, Martin E. P. *Character Strengths and Virtues: A Handbook and Classification*. İngiltere: Oxford Unıversıty Press, 2004.

Proctor, Carmel "Subjective Well-Being". *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research* (2014), 6437-6441.

Putman, Daniel. "The Emotions of Courage". *Journal of Social Philosophy* 32/4 (Winter 2001), 463-470.

Putman, Daniel. *Psychological Courage.* University Press of America, 2004.

Plato. *Laches, Protagoras, Meno, Euthydemus*. İngilizceye çev. W.R.M. Lamb. Amerika Birleşik Devletleri: Harvard University Press, 1952.

Rachman, Stanley J. "Fear and Courage: A Psychological Perspective". *Social Research* 71/1 (2004), 149-176.

Ramsden, Ashley- Hollıngsworth, Sue. *Hikâye Anlatma Sanatı.* çev. Ali Bucak. İstanbul: İletişim Yay., 2017.

Rate, Christopher. vd. "Implicit Theories of Courage". *The Journal of Positive Psychology* 2/2 (2007), 80-98.

Reardon, Kathleen. "Courage as a Skill". *Harvard Business Review* 85/1 (2007), 58-64.

Ryff, Carol "Happiness is Everything, or is it? Explorations on the Meaning of Psychological well-being". *Journal of Personality and Social Psychology* 57/6 (1989), 1069-1081.

Sağkal, Ali vd. "Akademik Azim Ölçeğinin (AAÖ) Türkçe 'ye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 56 (2020), 326-344.

Sarı, Tuğba- Çakır, Gülfem. "Mutluluk Korkusu ile Öznel ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* 5/4 (2016), 222-229.

Sarıçam, Hakan- Çelik, İsmail- Oğuz, Aytunga. "Kısa Azim (Sebat) Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 5/2 (2016), 927-935.

Sekerka, Leslie- Bagozzi, Richard. "Moral Courage in the Workplace: Moving to And From The Desire and Decision To Act*". Business Ethics a European Review* 16/2 (March 2007), 132-149.

Senemoğlu, Nuray. *Gelişim Öğrenme ve Öğretim.* Ankara: Pegem Akademi, 2010.

Seligman, Martin- Csikszentmihalyi, Mihaly. "Positive Psychology: An İntroduction". *American Psychological Association* 55/1 (January 2000), 5-12.

Seligman, Martin- Maier, Steven F. "Failure to Escape Traumatic Shock". *Journal of Experimental Psychology* 74/1 (1967), 1-2.

Seligman, Martin. *Learned Optimism: How to Change Your Mind And Your Life.* Vintage, 2006.

Seligman, Martin. vd. "Positive Education: Positive Psychology and Classroom İnterventions". *Oxford Review of Education* 35/3 (2009), 293-311.

Seligman, Martin. *Authentic Happiness: Using The New Positive Psychology To Realize Your Potential Your Potential For Lasting Fulfillment*. New York: Free Press, 2002.

Seligman, Martin. *Flourish*. New York, NY: Free Press, 2012.

Sevinç, Kenan. "Searching For Happiness in The Modern World: Positive Psychology and Religion". *Journal of Intercultural and Religious Studies* 2 (2012), 121-146.

Shelp, Earl. "Courage: A Neglected Virtue in the Patient-Physician Relationship". *Social Science & Medicine* 18/4 (Ocak 1984), 351-360.

Shepela, Sharon Toffey vd. "Courageous Resistance: A Special Case of Altruism". *Theory & Psychology* 9/6 (Aralık 1999), 787-805.

Singh, Kamlesh- Duggal, "Shalini. Positive and Negative Affect, and Grit as Predictors of Happiness and Life Satisfaction" *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology* 34 (January 2008), 40-45.

Snyder, Charles.- Lopez, Shane (ed.) *Handbook of Positive Psychology,* Oxford Unıversıty Press, December 2001, 446- 459.

Shoshani, Anat- Steinmetz, Sarit. "Positive Psychology At School: A School-Based Intervention To Promote Adolescents' Mental Health And Well-Being". *J Happiness Stud* (September 2013), 1289- 1311.

Snyder, Charles vd. "The Role of Hope in Cognitive-Behavior Therapies". *Cognitive Therapy and Research* 24/6 (2000), 747-762.

Snyder, Charles- Lopez, Shane (ed.). "The Future of Positive Psychology". Handbook of Positive Psychology, Oxford University Press (2002), 461- 468.

Söylev, Ömer Faruk. *Manevi Bakım ve Danışma Psikolojisi.* Ankara: DİB Yayınları, 2020.

Söylev, Ömer Faruk. "Psikolojik Yardım Hizmetleri Bağlamında Türkiye'de Dinî Danışma ve Rehberlik". *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 1/2 (Haziran 2015), 78-99.

Söylev, Ömer Faruk. *Türkiye'de Dinî Danışma ve Rehberlik Alanları, İmkânları ve Yöntemleri-(Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)*, Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Şahin, Meryem. *Affedicilik ile Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Şirin, Turgay. *Dinî Danışma ve Rehberlik İhsan Modeli.* İstanbul: Mim Akademi, 2014.

Tarhan, Nevzat. *Toplum Psikolojisi,* İstanbul: Timaş Yayıncılık, 2014.

Taşlıbeyaz, Elif. "Z Kuşağı ile İlgili Araştırma Eğilimlerinin ve Eğitime Yönelik Katkılarının Analizi". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21/3 (Eylül 2019), 715-729.

Taysi, Ebru. *İkili İlişkilerde Bağışlama: İlişki Kalitesi ve Yüklemelerin Rolü.* Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.

Tekinalp, Bengü Ergüner- Işık, Şerife. *Eğitimde Pozitif Psikoloji Uygulamaları.* Ankara: Pegem Akademi, 2019.

Terjesen, Mark D. vd. "Integrating Positive Psychology İnto Schools: Implications For Practice". *Psychology in The Schools* 41/1 (2004), 163-172.

Terzi, Şerife- Çankaya, C. Zeynep. "Bağlanma Stillerinin Öznel İyi Olmayı ve Stresle Başa Çıkma Tutumlarını Yordama Gücü". *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 4/31 (2009), 1-11.

Tezcan, Mahmut. *Gençlik Sosyolojisi ve Antropolojisi Araştırmaları.* Ankara: Ankara Üniv. Basımevi, 1997.

Thompson, Laura Yamhure vd. "Dispositional Forgiveness of Self, Others and Situations". *Journal of Personality* 73/2 (2005), 313-360.

Toussaint, Loren vd. (ed.) *Forgiveness and Health: Scientific Evidence and Theories Relating Forgiveness to Better Health.* Dordrecht: Springer Netherlands, 2015.

Toussaint, Loren vd. "Forgiveness and Health: Age Differences in a US Probability Sample". *Journal of Adult Development* 8/4 (2001), 249-257.

Topaloğlu, Bekir. "Tövbe". *TDV İslam Ansiklopedisi.* 41/279-283. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Turan, Ramazan. "İbn Miskeveyh'de Erdem Kavramı ve Temel Erdemler". *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (NKUIFD)* 1/2 (Haziran 2016), 7-35.

Ulusoy, Muhammet Aykuthan. *Pozitif Psikoloji Temelli Grup Rehberliğinin 7. Sınıf Öğrencilerinin Yalan Söyleme Eğilimlerine ve Benlik Saygısına Etkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Uysal, Veysel vd. "Dinî Başa Çıkma ile Umut, Hayat Memnuniyeti ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki Etkileşim Üzerine Bir Araştırma". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/52 (Haziran 2017), 139-160.

Wallace, Ronda *Grit and Student Performance: A Mixed-Method Analysis of a Non-Traditional Technical High School and a Traditional High School.* Lindenwood University, Dissertations, 2015.

Walton, Douglas *Courage, a Philosophical İnvestigation.* Univ of California Press, 1986.

Worthington, Everett.- Aten, Jamie "Psychotherapy With Religious and Spiritual Clients: An İntroduction". *Journal of Clinical Psychology* 65/2 (2009), 123-130.

Worthington, Everett - Sandage, Steven *Forgiveness and Spirituality in Psychotherapy: A Relational Approach*. Washington: American Psychological Association, 2016.

Woodard, Cooper. "Hardiness and The Concept of Courage". *Consulting Psychology Journal: Practice and Research* 56/3 (Haziran 2004), 173–185.

Yaran, Cafer Sadık. *İslam Ahlakında Erdem.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019.

Yavuz, Kerim. *Günümüzde İnancın Psikolojisi.* Ankara: Boğaziçi Yayınları, 2013.

Yavuzer, Haluk. *Çocuk Psikolojisi.* İstanbul: Remzi Kitabevi, 1992.

Yerlikaya, İbrahim. *Bilişsel-Davranışçı Yaklaşıma ve Hobi Terapiye Dayalı Umut Eğitimi Programlarının İlköğretim Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyine Etkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.

Yeşil, Abdullah. "Liderlik ve Motivasyon Teorilerine Yönelik Kavramsal Bir İnceleme". *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi* 2/3 (Aralık 2016), 158-180.

Yılmaz, Hüseyin. *Din Eğitimi ve Sosyal Barış.* İstanbul: İnsan Yay., 2003.

Yoncalık, Orhan. *Lise Öğrencilerinde Azim, Mutluluk ve Umutsuzluğun Yaşam Doyumları ve Akademik Başarılarına Etkisi.* Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Yılmaz, Müge. "Bilgi ile İyileşme: Bibliyoterapi". *Türk Kütüphaneciliği* 28/2 (2014), 169-181.

Yararlanılan İnternet Adresleri

https://www.seslisozluk.net., Erişim 05.10.2021.

https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/4122019160046diyanet.pdf,Erişim 11.07.2022.

https://stringfixer.com/tr/Geelong_Grammar, Erişim 04.07.2022.

http://www.casel.org/middle-and-high-school-edition-casel-guide, Erişim 05. 07. 2022.

https://studentsuccessskills.com/ Erişim 06.07.2022.

https://www.kipp.org/. Erişim 5.07.2022.

https://www.viacharacter.org/, Erişim 17.07.2022.

https://www.islamveihsan.com/en-guzel-af-ornekleri.html Erişim 17.07.2022.

https://www.basucuyazilari.com/kendi-dogurdugumdan-ozur-mu-dileyecegim/, Erişim 10 Nisan 2022.

(Https://www.potansiyelim.com/yogurtcular-krali-hamdi-ulukayanin-basari-hikâyesi/, Erişim 20.07.2022

https://www.kampustenevar.com/kategori-bilim-ve-teknoloji/trendyolu-kurmak-icin-harvardi-birakan-girisimci-demet-mutlu---teknocase, Erişim 20.07.2022).

https://www.hurriyet.com.tr/galeri-soichiro-hondanin-ilham-veren-basari-hikâyesi-40717814, Erişim 20.07.2022

https://www.yeniisfikirleri.net/milyar-dolarlik-ilk-turk-internet-sirketi-udemynin-kurucusu-eren-bali-ve-hikâyesi/, Erişim 20.07.2022.

https://onedio.com/haber/nasa-ya-uzay-araci-yapan-bir-turk-is-kadini-eren-ozmen-abd-de-en-zengin-16-kadin-772356, Erişim 23.07.2022

https://ogrencikariyeri.com/haber/azimle-gelen-5-gercek-basari-oykusu, Erişim 23 Temmuz 2022.

https://www.trtturk.com.tr/yasam/sampiyon-sporcunun-azim-dolu-oykusu_27, Erişim 24.07.2022.

https://www.kuranvemeali.com/âyet_bul?sure=&âyet=&kelime=kararl%C4%B1l%C4%B1k9, Erişim 10 Temmuz 2022.

http://www.ahlakterimleri.com/terim-detay.php?terim_id=6601. Erişim 16.08.2022.

https://sozluk.gov.tr/. 3 Ağustos 2019.

https://mdr.org.tr/mesleki-mevzuat/. 16 Mayıs 2022.

SİVİL SİYASETE DÖNÜŞ
12 EYLÜL'DEN ÇIKIŞ
Darbe Sonrası İlk Siyasi Partiler

Editör
Furkan Kaya

nobel

SİVİL SİYASETE DÖNÜŞ 12 EYLÜL'DEN ÇIKIŞ:
Darbe Sonrası İlk Siyasi Partiler

Editör: Furkan Kaya

Yayın No.: 4713
Yönetim Siyaseti ve Kamu Yönetimi No.: 097
ISBN: 978-625-397-005-5
E-ISBN: 978-625-397-006-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2022, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kaya, Furkan.
Sivil Siyasete Dönüş 12 Eylül'den Çıkış: Darbe Sonrası İlk Siyasi Partiler / Editör: Furkan Kaya
1. Basım, XVIII + 190 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-005-5
E-ISBN: 978-625-397-006-2
1. 12 Eylül Darbesi 2. Türkiye 3. Demokrasi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Bölüm Yazarları ..... **iii**
Ön Söz ..... **v**
Sunuş ..... **vii**

12 Eylül Askerî Darbesi ve 12 Eylül Anayasası **1**
Tolga Sakman

Giriş 1
12 Eylül'e Götüren Süreç 2
12 Eylül 1980 Askerî Darbesi 15
Yeni Anayasa'nın Yazılma Süreci 19
1982 Anayasası İçerik ve Hedefleri 25
Kaynakça 32

12 Eylül Öncesi Ekonomik Dönüşüm: 24 Ocak Kararları **35**
Murat Arslan

Kaynakça 49

12 Eylül 1980 Darbesi Sonrası Demokratikleşme Mücadelesi; ANAP (Anavatan Partisi) Örneği **51**
Hazerfen Gültekin - Levent Ürer

Giriş 51
Anavatan Partisi'nin Kuruluşu 52
ANAP'ın Türk Siyasal Hayatındaki Gelişimi ve Uyguladığı Politikalar 55
Sonuç 68
Kaynakça 69

Büyük Türkiye Partisi-Doğru Yol Partisi 71
Suat Eren Özyiğit

Giriş 71
Doğru Yol Partisi 82
Kaynakça 90

Milliyetçi Demokrasi Partisi (1983-1986) 93
Ahmet Gedik

Giriş 93
Askerin Siyasetteki Rolü ve Vesayet 96
İlk Partileşme Çabaları: Turgut Sunalp ve Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin Kurulması: 1983 100
1983 Seçimleri ve Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin Kapanışına Giden Süreç 106
Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin İdeolojisi ve Parti Programı 110
Sonuç 115
Kaynakça 116

Halkçı Parti: 12 Eylül Darbesi Sonrası Sosyal Demokrasi Deneyimi 119
Bilgen Sütçüoğlu

Giriş 119
Sosyal Demokrasinin Gelişimi 121
Halkçı Parti'nin Kuruluşu ve 12 Eylül Sonrası Siyasal Sistem 127
Halkçı Parti Programı, Seçimler ve Sosyal Demokrasi İzlekleri 133
Sonuç 146
Kaynakça 147

Türk Siyasal Yaşamında SODEP 151
Ozan Örmeci

Giriş..... 151
Halkçı Parti (HP) Deneyimi..... 152
SODEP'in Kuruluş Süreci ve Siyasal Yaşamı..... 154
SODEP'in İdeolojisi..... 157
SODEP ve SHP Lideri Erdal İnönü..... 160
Sonuç..... 165
Kaynakça..... 166

Millî Görüş Hareketinin Devamı: Refah Partisi..... 169
Fahri Erenel

Giriş..... 169
Millî Görüş Hareketi..... 175
12 Eylül Sonrasında Millî Görüş Hareketi'nin Yeni Partisi: Refah Partisi..... 179
Sonuç..... 187
Kaynakça..... 188

12 Eylül Askerî Darbesi ve 12 Eylül Anayasası

Tolga Sakman

Giriş

1961 Anayasası ile Türkiye'de farklı bir siyasi düzen oturtulmaya çalışılmıştır. Parlamentarizmin farklı yoğunluktaki anlam ve tezahürleri neticesinde Türk anayasal düzeninde örneği görülmemiş bir dönem başlamıştır. Fakat 1971 yılına gelindiğinde Türkiye derin toplumsal gerilimlere sahne olmaktadır. Bu dönemde dünyanın birçok yerinde görülen kitlesel eylemler Türkiye'de de görülmeye başlanmış ve bunu şiddet ve terör olayları takip etmiştir. Böylece 12 Mart 1971'de ordu, dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'e muhtıra vererek hükûmetten çekilmesini ve yerine anarşiyi sonlandırabilecek güçlü bir hükûmetin kurulabilmesinin önünü açmasını istemiştir. Devlet otoritesi ve kamu düzeni adına atılan bu adım, belli sonuçlar doğursa da "sistemin düzelmesi" için ordunun beklentilerini karşılayamamıştır.

1971 tarihinde verilen muhtıranın üzerinden zaman geçmesine rağmen ülkenin durumunda hiçbir iyileşme olmamasıyla sosyal ve

Kaynakça

Ahmad, Feroz: *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul: Bilgi Yayınları, 2014 (5. Basım)

Ahmad, Feroz: *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, İstanbul: Hil Yayın, 2007

Aydın S. ve Taşkın Y.: *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017

Birand, M. A. ve Yalçın, S.: *The Özal: Bir Davanın Öyküsü*, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2001

Birand, M. A., Bila H. ve Akar R.: *12 Eylül Türkiye'nin Miladı*, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1999

Birand, Mehmet Ali: *12 Eylül Saat: 04.00*, İstanbul: Karacan Yayınları, 1984

Bölügiray, Nevzat: *Sokaktaki Askerin Dönüşü: 12 Eylül Yönetimi Dönemi*, Ankara: Tekin Yayınevi, 1991

Çölaşan, Emin: *24 Ocak Bir Dönemin Perde Arkası*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1987

Demirel, Tanel: "12 Eylül'e Doğru Ordu ve Demokrasi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, LVI, 4

Erhan Ç. ve Arat T.: *Avrupa Topluluklarıyla İlişkiler*, Baskın Oran (ed), Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt: 2, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010

Erhan, Çağrı: *1960-1980 Göreli Özerklik-3 (ABD ve NATO'yla İlişkiler)*, Baskın Oran (ed), Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt: 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005

Evren, Kenan: *Seçme Konuşmalar 12 Eylül 1980- 6 Kasım 1989*, İstanbul: Doğan Kitap, 2000

Fırat, Melek: *Yunanistan'la İlişkiler*, Baskın Oran (ed), Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt: 2, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005

Hale, William: *Turkish Politics and the Military*, London: Routledge, 1994

Harris, George S.: "The Left in Turkey", *Problems of Communism*, 29 (July-August 1980)

Kahraman, Hasan Bülent: *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi -I Kavramlar, Kuramlar, Kurumlar*, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008

Karpat, Kemal H.: *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2015

Karpat, Kemal H.: *The Gecekondu: Rural Migration and Urbanization*, Cambridge: Cambrdige University Press, 1976

Kaya, Furkan: "The History of Military Coups In Turkey", *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, IX, 2 (2019)

Landau, Jacob M.: "The Nationalist Action Party in Turkey", *Journal of Contemporary History*, 17 (1982)

Soysüren, A. H. ve Kurtbaş İ.: "Mefluç Devlet İradesinden Kudretli Devlete (12 Eylül Yönetiminin Siyasi Kültürü Bağlamında Anayasa Yapım Politikası)", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XXVII, 1 (2017)

Sunay, Cevdet: "12 Eylül Türk Siyasetinde Sivil Asker İlişkileri (1980-1987)", (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, 2009

12 Eylül Öncesi ve Sonrası, (Ankara: Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, 1981)

Anayasa Düzeni Hakkında Kanun, Resmi Gazete, 17145, 28 Ekim 1980

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, X, 1 (23 Eylül 1982), s.890-891

Ecevit: Böyle Giderse Biri Düdüğü Çalar, Demokrasi Biter (7 Eylül 1980) Milliyet, s.4

Geçici Anayasa Çalışmalar İlerledi (21 Eylül 1980), Milliyet, s.1

Geçici Anayasa Taslağı Tamamlandı ve MGK'ya Sunuldu, (23 Eylül 1980), Milliyet, s.6

İçtüzük, Danışma Meclisi'nin Komisyon'u Yönlendirmesine Olanak Vermiyor, (14 Ağustos 1982), Milliyet, s.9

Kurucu Meclis Hakkında Kanun, Resmi Gazete, 17386 Mükerrer, 30 Haziran 1981

Mehmet Ali Birand, 12 Eylül Belgeseli 7. Bölüm: Darbe Günlüğü (32. Gün Arşivi), 1998

Resmi Gazete, 12.09.1980, S.17103, s.7-10

Türk Silahlı Kuvvetlerinin Görüşü (3 Ocak 1980), Milliyet, s.1

Türkiye'deki Anarşi ve Terörün Durumu, (Ankara: Genelkurmay Başkanlığı, 1982)

12 Eylül Öncesi Ekonomik Dönüşüm: 24 Ocak Kararları

Murat Arslan

1980'li yıllar hem dünya hem de Türkiye için ciddi bir dönüşüm sürecinin başlangıcıdır. Küreselleşme ve neoliberalizm önceki on yıllara ait paradigmaların yerine geçerken Soğuk Savaş gerilimi gitgide yükselir. Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılması da dünya tarihi içerisinde ziyadesiyle kısa olarak tanımlanabilecek bir zaman diliminde dahi yaşanan değişimin ne kadar güçlü olduğunu gözler önüne serer. Türkiye'nin 1980'li yıllarının başlangıcı olarak akla çoğunlukla 12 Eylül Darbesi gelse de 24 Ocak Kararlarının aynı ölçüde önemli bir dönüm noktası olduğunun altını çizmek gerekir. Hatta bu iddia biraz daha ileri götürülerek darbeyi izleyen zaman dilimindeki neredeyse tüm adımların ekonomi politikasındaki değişimi destekler nitelikte olduğu söylenebilir. 1982 Anayasası buna iyi bir örnek teşkil eder. Bu çalışmanın amacı 24 Ocak'tan 12 Eylül'e giden süreç içerisindeki devamlılıklara değinmek, diğer bir deyişle Türkiye'nin siyasi ve ekonomik dönüşümü arasındaki bağlantıyı bir nebze daha görünür kılmaktır. Bu çerçevede öncelikle 1960'lı ve 1970'li yıllarda dünya ekonomisindeki gelişmelere ve küresel anlamda neoliberalizmin yükselişine değinilecek, ardından

Kaynakça

Akman, Haşim: Saf ve Bakir Anadolu Çocuğu: Güngör Uras Kitabı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2012.

Arslan, Murat: Süleyman Demirel, İstanbul: İletişim Yayınları 2019.

Boratav, Korkut: Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009, Ankara: İmge Kitabevi 2003.

Fotopoulos Takis: "New World Order and Nato's War against Yugoslavia", New Political

Gaddis, John Lewis: The Cold War, London: Penguin Books 2005.

Harvey, David: A Brief History of Neoliberalism, New York: Oxford University Press 2007.

Hirschman, Albert O.: "The Political Economy of Import-Substituting Industrialization in Latin America", The Quarterly Journal of Economics, 82, 1 (1968), s. 1-32.

Hobsbawm, Eric: Age of Extremes: The Short Twentieth Century 1914-1991, London: Abacus 1994.

Keyder, Çağlar: State and Class in Turkey, London: Verso 1987.

Milor, Vedat: Devleti Geri Getirmek: Türkiye ve Fransa'da Planlama ve Ekonomik Kalkınma Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma, İstanbul: İletişim Yayınları 2022.

Öniş, Ziya ve Şenses, Fikret: "Global Dynamics, Domestic Coalitions and a Reactive State: Major Policy Shifts in Post-War Turkish Political Development", METU Studies in Development, 34 (2007), s. 251-286.

Öniş, Ziya: "Turgut Özal and his Economic Legacy: Turkish Neo-Liberalism in Critical Perspective", Middle Eastern Studies, 40, 4 (2004), s 113-134.

Özdemir, Hikmet: Turgut Özal, İstanbul: Doğan Kitap 2014.

Science, 24, 1 (2002), s. 73-104.

12 Eylül 1980 Darbesi Sonrası Demokratikleşme Mücadelesi; ANAP (Anavatan Partisi) Örneği[1]

Hazerfen Gültekin - Levent Ürer

Giriş

Cumhuriyetin ilanından sonra başlayan çok partili yaşama geçiş tecrübelerinin 1960 yılında kesintiye uğraması ve sonrası oluşan demokratik ortam ve siyasal hayatın müzakere süreçleri, 12 Eylül 1980 askerî darbesi ile askıya alınmıştır. Siyasal partilerin kapatılması, hak ve özgürlüklerin askıya alınması ile Askerî Yönetimin kuramlarda tanımlanan demokratik çerçeveye sığmayan uygulama ve süreçleri kuşkusuz farklı bir çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bizim bu çalışmada amacımız, askerî yönetimin otoriter ve baskıcı eğilimlerine rağmen toplumun normalleşmeye ve demokrasiye olan inanç ve beklentisinin motivasyonunda Turgut Özal ve Anavatan Partisi'nin rolünü incelemektir. Egemen askerî düşünce ve yaklaşım karşısında Turgut Özal önce kendisine iktidar yolunu

[1] T.C. Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2022, İstanbul

kanlığı sürecinde iken verdiği demeçler de etkili olmuştur. Örneğin, Partisinin başından ayrılarak Cumhurbaşkanı olması ile birlikte Partisinin icra yeteneklerinin sınırlanması ve nihayet iktidarı kaybetmesi, Özal tecrübesi olarak adlandırılacaktır. Günümüz Başkanlık sistemi adı altında, Parti Başkanlığı ile Cumhurbaşkanlığını birleştiren, Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi kurgusunda, bu dönemin derin tecrübe ve izlerini taşımaktadır. Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı olduğu için Partisinin iktidarı kaybettiğine ilişkin yapmış olduğu kehanet, Süleyman Demirel tecrübesi ile pekişince, siyasi parti başkanları için Türkiye Özelinde cumhurbaşkanlığına sıçramanın partinin erimesi, iktidarı kaybetmesi biçiminde "Özal'ın Siyasi Kehanet"i hâlini almıştır. Özal tarafından yapılan bu tespit ve yaşananlar onun haklılığı yönünde biçimlenmiştir. Sonuç olarak bu durumun izleri günümüze de yansımıştır diyebiliriz. Parlamenter sistemden daha uzak daha çok Başkanlık sistemi üzerinde yapılanan Türk siyasal sistemi, Türkiye'de demokrasi ve siyaset geleneğine ilişkin yapılacak tartışmalarda "Özal'ın Kehaneti" siyasi parti liderlerinin "Sendromu" olmuş, Türk demokrasi ve siyaset geleneğinde oldukça özgün izler bırakmıştır.

Kaynakça

Babayev, Rahim "Doğuş Teorileri, Parti Tipolojileri ve Kurumsallaşma Ölçütleri Bağlamında Anavatan Partisi Üzerine Bir Değerlendirme." Turan-Sam 11.41 2019

Belhan, Şeyda, Anavatan Partisi'nin kuruluşu ve iktidara gelişi, Yüksek Lisans Tezi, DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2005.

Bilir, Burak Hasan "Türkiye'de Yeni Sağ Politikalarının Yükselişi" Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, 2021, s.129

Birsel, Haktan, Bayraktar, Demet ve Girgin, Elif "Günümüzde Yaşanan Gelişmeler Işığında Turgut Özal'ın İç ve Dış Politikasında Kürt Sorunu." International Turgut Özal Symposium 3 March 2016, Ankara, s. 124

Bulut, Sedef "27 Mayıs 1960'tan günümüze paylaşılamayan Demokrat Parti mirası." Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2009.19 (2009)

Cemal, Hasan, Özal hikâyesi, Bilgi Yayınevi, 1989,

Çavuşoğlu, Hüseyin "Anavatan Partisi ile Doğru Yol Partisi'nin Karşılaştırmalı Analizi." Gaziantep University Journal of Social Sciences 9.1 (2010)

Eştürk, Özlem "Türkiye'de Liberalizm: 1983-1989 Turgut Özal Dönemi Örneği." Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay (2006).

Işık, Serap, Turgut Özal'ın İhracat Odaklı Büyüme Politikaları ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi: (1983-1993 Dönemi), 2016,

Karabulut, Umut , "Anavatan Partisi İktidarının İlk Yıllarında Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) İlişkileri ve Türkiye'nin AET'ye Tam Üyelik Başvurusu." Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi 6.14 (2007)

Köse, M. A. (2010). Anavatan Partisi'nin Siyasal İdeolojisi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi

Malik Mufti, Turgut Özal and the Gates of Desire." Daring and Caution in Turkish Strategic Culture, Palgrave Macmillan, London, 2009

Mert, Nuray "Muhafazakarlık, Fundamentalizm Değildir!" Karizma: Muhafazakarlık Yeniden Özel Sayısı 17 (2004)

Özbudun, Ergun, "Özal ve Demokratikleşme." İ. Sezal (Editör), Devlet ve Siyaset Adamı (1996).

Özgür, Hüseyin ve Yavuzçehre Savaş, Pınar, "Türkiye'nin büyükşehir belediyesi sistemi: 1982-2015." Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 7.1 (2016)

Taşar, Mustafa, "1983'ten 2000'li Yıllara Anavatan*" 1991*

Zariç, Sami, "1983-93 yılları arasında Türk siyasal hayatında Anavatan Partisi ve Turgut Özal'ın partideki rolü", Hiperlink., 2017,

Büyük Türkiye Partisi-
Doğru Yol Partisi

Suat Eren Özyiğit

Giriş

Bu çalışmada, 1980 sonrasında kurulan Büyük Türkiye Partisi ve bu partinin kapatılmasında sonra kurulan, kendisini Demokrat Parti geleneğinin devamı, Türk siyasetindeki merkez sağın lideri olarak tanımlayan Doğru Yol Partisi'nin kuruluş aşamaları değerlendirilecektir. Büyük Türkiye Partisi'nin on gün süren siyasi yaşamı, Millî Güvenlik Konseyinin Demokrat Parti ve Adalet Partisi geleneğinden gelen siyasetçileri tekrardan iktidarda görme ihtimaline dahi tahammüllerinin olmadığını göstermektedir. Büyük Türkiye Partisi'nden sonra kurulan Doğru Yol Partisi ise artık Millî Güvenlik Konseyi'nin siyaset üzerindeki tahakkümünün azalmaya başladığı fakat ordunun her zaman siyaset üzerinde Demokles'in kılıcı gibi sallandığı süreçte iktidar yoluna çıkmaya hazırdır. Süleyman Demirel'in 10 yıllık siyasi yasağı 1987 yılında halk referandumu ile kaldırılınca 1991 seçimlerinde artık en çok oy alacak parti olmasının önünde hiçbir engel kalmıyordu.

rak 1993 yılında Cumhurbaşkanı olarak Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en önemli figürlerinden biri olmuştur.

Adalet Partisi ve Doğru Yol Partisi'ndeki Süleyman Demirel öznesi, Türkiye'deki siyasi partilerin liderlerine ne kadar bağlı olduğunun ve partilerin karizmatik genel başkanları koltuklarında oturduğu sürece başarılı olduklarının en iyi örneğini teşkil etmektedir. Turgut Özal ve Süleyman Demirel partilerini Cumhurbaşkanlığı makamı için terk ettikten sonra her ne kadar partileri üzerindeki etkileri devam etmiş olsa da özellikle Doğru Yol Partisi süreç içerisinde temsil ettiği Demokrat Parti ve Adalet Partisi geleneğini yani iktidarın sahibi ya da en büyük ortağı olma rolünü devam ettirememiştir.

Kaynakça

Arslan, Murat: *Süleyman Demirel,* İletişim, İstanbul 2019, sf. 184

Berk, Ercüment: "1983 Seçimlerine Giden Süreçte Kurulan Siyasi Partiler ve Programları", T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi

Cansever, Niran: "Türk Siyasal Hayatında Yöneten Sağın Bölünmesi: 1990'lı Yıllarda Anavatan Partisi Ve Doğru Yol Partisi Karşılaştırmalı Analizi", T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 2019, sf. 185

Cumhuriyet Gazetesi, 3 Haziran 1983, sayı 21109

Çavuşoğlu, Hüseyin: "Anavatan Partisi İle Doğru Yol Partisi'nin Karşılaştırmalı Analizi", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2010 9(1):19-33, sf.22

Çavuşoğlu Hüseyin: "Merkez Sağda 27 Mayıs ve 12 Eylül Sonrası Partileşme". Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt.12 sayı 22 Aralık 2009 (165-178) sf.171

Çelebi, Onur: "6 Eylül 1987 Referandumunda Turgut Özal ve Süleyman Demirel'in Faaliyetleri", Tarih Okulu Dergisi, Nisan 2021, sayı LI, ss-961-989,sf.976

Erken, Baki: "Merkez Sağ İdeolojisi ve Çerçevesinde Süleyman Demirel ve Askeri Müdahaleler", AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Güz 2012, Cilt:12, Yıl:12 Sayı.2, 31-62, sf. 37

İpekliler, Muslih: "Anılarda 12 Eylül Dönemi", T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, sf. 168

Karadeniz, Yeliz: "Demokratik Referandum İlkeleri Işığı Altında Türkiye'deki 1987

Halkoylamasına Yönelik Bir Analiz", Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, Ağustos 2018, Cilt:4, Sayı 2, 58-73, sf.68

Soysüren, Ali Haydar & Kurtbaş, İhsan: "Mefluç Devlet İradesinden Kudretli Devlete (12 Eylül Yönetiminin Siyasi Kültürü Bağlamında Anayasa Yapım Politikası)", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt:27, Sayı:1 63-84, sf.69

Şimşek, Mürşide, "Çoğulculuk ve Vesayet İkilimde 1961 Anayasası", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 22, Sayı: TBMM'nin 100. Yılı ve Millî İrade Özel Sayısı, Kasım 2020, 221-240

Yalnızoğlu, Yasemin: "Hepsini Yakala Partisi" Bağlamında Anavatan Partisi'ne Yönelik Bir

Analiz, Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Şubat 2017, Cilt:3, Sayı 1, 67-76, sf. 74

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c001/mgk_01001001.pdf (erişim tarihi: 23.05.2022)

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c008/mgk_01008141.pdf (erişim tarihi: 30.05.2022)

https://acikerisim.tbmm.gov.tr/bitstream/handle/11543/624/198302891.pdf?sequence=1&isAllowed=y, Doğru Yol Partisi Tüzük ve Programı – Ankara 1983 (erişim tarihi: 20.04.2022)

https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Mahalli/1984/KesinSecimSonuclari/1984-Buyuksehir-Belediye-Baskanligi-Secimleri-Sonucu.pdf (erişim tarihi: 13.04.2022)

Milliyetçi Demokrasi Partisi (1983-1986)

Ahmet Gedik

Giriş

Darbe ya da askerî darbeler, birkaç yüzyıldır siyaset içinde kullanılmasına rağmen darbenin tanımlanması, sınıflandırılması her zaman güç olmuştur. Darbenin tanımı ve dolayısıyla devlet biçiminin dönüşümlerinde üstlenebileceği çeşitli yönler arasında tanımlanması sorunu, darbe olarak kabul edilebilecek olaylar ve süreçler modern siyasal düşüncenin bir bileşenidir. Darbe, devlete veya hükûmete saldırmak/devirmek için teknik bir prosedür, kontrol merkezlerine saldırarak gerçekleştirilen askerî tipte stratejik ve taktik bir operasyon olarak kabul edilir.[1] İtalyan yazar C. Malaparte 1931'de *Technique du coup d'Etat* adlı kitabında, darbeyi devletin önemli kurum ve yapılarının kilitlenmesi ve işlemez hâle getirilmesiyle yönetimin ele geçirilmesi olarak basitçe tanımlar. Ancak 1930'ların deneyiminde bu tanım o zamana göre doğru da olsa ilerleyen süreçte bu tanım yetersiz kalmıştır. Zira darbenin ya da

[1] Curzio Malaparte, *Technique du coup d'état*. (Grasset, 2022).

alabilirlerdi. Bu bakımdan Sunalp'in Milliyetçi Demokrasi Partisi, askerî rejimin yükünü istemeden de olsa halk nezdinde üstlenmiş oldu. Sonuç olarak askerî vesayetin siyaseti doğrudan belirlemek için kurulan ve özellikle 1982 Anayasa referandumundaki yüksek onaylanma oranı, askerlerin ve eski asker siyasetçilerin yanlış hesaplar yapmasına ve hüsrana uğramasına neden oldu.

Ernest Gellner, *Milliyetçiliğe Bakmak* adlı eserinde Türk ordusunun yaptığı müdahaleleri; demokratik sistemi kesmek, engellemek yerine kısa bir süre askıya alıp, onarıp devam etmesini sağlayan bir unsur olarak yorumlar ve ordunun kısmen de olsa demokratik değerleri özümsediğini belirtir.[52] 1980 Darbesi, halk tarafından isteniyor muydu bunu bilmek zor. Ama 1982 Anayasası referandumuna verilen onay oranı, darbenin üstlendiği misyonun tasvip edildiğini gösterdi denebilir. Buna karşın Türk halkının ordunun sistemi onarmaktan öteye geçmeye niyetlendiği zamanlarda olumsuz tepki gösterdiğini de Milliyetçi Demokrasi Partisi örneği üzerinden söyleyebiliriz.

Kaynakça

Ahmad, Feroz: *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980),* İstanbul: Hill Yayınları 2010.

Akgün, Birol: "12 Eylül Döneminde İç ve Dış Politika", *Osmanlı'dan İki Binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi: İç ve Dış Politika*, Ankara: Savaş Yayınevi 2009.

Akın, Rıdvan: *Türk Siyasal Tarihi 1908-2000*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık 2015.

[52] Ernest Gellner, *Milliyetçiliğe Bakmak*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), ss. 113-114.

Akşin, Sina: *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2017.

Arslan, D. Ali: "12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Türkiye'nin Siyasi Yapısı", *Akademik Bakış,* 11, (2007), ss. 1-29.

Atagenç, İhsan Ömer: "İzmir İktisat Kongresi ve 24 Ocak kararları sonrası Türkiye'nin liberal tecrübesinin karşılaştırmalı analizi", *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* (2017), ss. 69-87.

Bozarslan, Hamit: "Armée et politique en Turquie (1908-1980)", *Vingtieme Siecle, Revue d'histoire,* (2014), 4, ss. 87-98.

Cumhuriyet Gazetesi, "Sunalp: 16 Mayıs'a Kadar Yorum Yok", 10 Mayıs 1983.

Cumhuriyet Gazetesi, 16 Temmuz 1985.

Çavuşoğlu, Hüseyin: "12 Eylül ve Merkez Sağ", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 6, (2007), 6, ss. 168-178.

Çavuşoğlu, Hüseyin: "Merkez Sağda 27 Mayıs ve 12 Eylül Sonrası Partileşme", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12/22, (2009), ss. 165-178.

Dibooğlu, Sel ve Aykut Kibritçioğlu: "Inflation, output growth, and stabilization in Turkey, 1980-2002", *Journal of Economics and Business,* 56/1, (2004), ss. 43-61.

Duman, Doğan ve Serçin Sun İpekşen: "Türkiye'de Genel Seçim Kampanyaları (1950-2002)", *Electronic Turkish Studies,* 8/7, (2013) ss. 117-135.

Eryılmaz, Filiz: "Political Developments during Election Periods after 1980 in Turkey", *Social Sciences Researches in the Globalizing World,* 2018, ss. 231-243.

Frosini, Vittorio: "La structure du coup d'Etat", *Parliaments, Estates & Representation*, 20/1, (2000), ss. 1-8.

Gaytancıoğlu, Kaan ve İpek Elif Atayman: "28 Eylül 1986 Milletvekilliği Ara Seçimleri Sürecinde Bir Siyasal Propaganda Projesi: Büyük Anadolu Partisi (BANAP/BAP)", *Electronic Journal of Political Science Studies (EJPSS),* 13/1, (2022), ss. 22-41.

Gedik, Ahmet: "La Direction des Affaires Religieuses Est-Elle Une Institution de Tutelle Religieuse?", *Galatasaray Üniversite Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (2019), ss. 1-143.

Gellner, Ernest: *Milliyetçiliğe Bakmak*, İstanbul: İletişim Yayınları 2016.

Kara, İsmail: *Cumhuriyet Türkiyesi'nde Bir Mesele Olarak İslam I*, İstanbul: Dergâh Yayınları 2017.

Kara: Mehmet Akif: "12 Eylül Askeri Darbesinin Sendikal Mücadeleye Etkileri", *Demokrasi: Darbeler ve Tepkileri,* (2017), ss. 168-182.

Karabıyık, İlyas ve Metin Uçar: "Türkiye'de 1980 sonrası uygulanan IMF destekli istikrar programlarının ekonomik açıdan değerlendirilmesi", *Akademik İncelemeler Dergisi,* 5/2, (2010), ss. 37-58.

Keskin, Yusuf Ziya ve Gülsemin Akın: "12 Eylül Ara Rejimi Döneminde Türkiye'de Siyasi Gelişmeler (1980-1983)", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 26, (2020), ss. 703-724.

Luttwak, Edward: *Coup d'etat: A practical handbook*. Harvard University Press 2016.

Malaparte, Curzio: *Technique du coup d'état*. Grasset 2022.

Mango, Andrew: "Turkey: democracy under military tutelage", *The World Today,* 39/11, (1983), ss. 429-435.

Mavioğlu, Ertuğrul: "The 1980 Coup d'État", *Authoritarianism and Resistance in Turkey*, Cham: Springer 2019.

Milliyet Gazetesi, 17 Mayıs 1983.

Milliyet Gazetesi, 17 Mayıs 1983.

Milliyet Gazetesi, 17 Mayıs 1983.

Milliyet Gazetesi, 5 Mayıs 1986.

Milliyet Gazetesi, 9 Eylül 1983.

Milliyetçi Demokrasi Partisi Programı, Ankara: Kültür Ofset Matbaacılık 1983.

Narlı, Nilüfer: "Concordance and discordance in Turkish civil-military relations, 1980-2002", *Turkish Studies,* 12/2, (2012), ss. 215-225.

Turan, Şerafettin: *Türk Devrim Tarihi V: Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980),* İstanbul: Bilgi Yayınevi 2002.

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası, Madde 24.

Yalçın, Abdullah Kutalmış: "Türk Siyasal Hayatında Milliyetçi Demokrasi Partisi", *Akademik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/75, (2018) ss. 462-477.

Halkçı Parti: 12 Eylül Darbesi Sonrası Sosyal Demokrasi Deneyimi

Bilgen Sütçüoğlu

Giriş

12 Eylül 1980 darbesinden ANAP hükûmetinin kurulmasına kadar cunta, rejimini kurumsallaştırdı. 1982'de Anayasa'nın yürürlüğe girmesi, Kurucu Meclis'in açılması ve 1983 yılında demokrasiye geçiş süreçleri boyunca Milli Güvenlik Konseyine (MGK) büyük yetkiler verilmiş, siyasi ve sendikal faaliyetler kısıtlanmıştır. Çok partili seçimlerin gerçekleşeceği ilan edildiği esnada da MGK'nın etkisi devam etmekteydi. Ayrıca Cumhurbaşkanı Kenan Evren, demeçleriyle kendilerince kabul edilebilir bir siyasal sistemin sınırlarını hatırlatmaktan geri durmuyordu. Bu koşullarda kurulan on beş partiden biri olarak Halkçı Parti kendisini büyük puntolarla sosyal demokrat olarak tanımlayarak siyasal hayata katıldı.

Necdet Calp önderliğinde kurulan Halkçı Parti, bir yandan ağır baskılar altında solun temsilciliğini üstlenirken diğer yandan da "muvazaa" partisi olarak değerlendiriliyordu. Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) kadrosuna ve oylarına talip olan HP, Bülent Ece-

Halkçı Parti iç tartışmalarıyla, dönemin medyasında ele alınışıyla olsun, akademik çalışmalarda da yeteri kadar ya da gerçek bir sosyal demokrat parti olarak değerlendirilmemiştir. Bu eleştiriler özellikle Necdet Calp dönemi için bu yöndedir. Gerek parti programı gerek sosyal demokrasiyi daha sorgusuz temsil eden bir Genel Başkan seçilmesi gerek de ideolojinin seçim şansını artırmak amacıyla kendisini fes etmesiyle olsun Halkçı Parti, Türk siyasal hayatında sosyal demokrasi deneyimi için önemli bir durak olmuştur.

Kaynakça

Arslan, Murat: *Süleyman Demirel*, İstanbul: İletişim 2019.

Ateş, Toktamış: *Biz Devrimi Çok Seviyoruz*, İstanbul: Derin 2003.

Ball, Terence; Dagger, Richard; O'Neill, Daniel I.: *Political Ideologies and the Democratic Ideal*, Boston: Pearson 2014, 3. Basım.

Berk, Ercüment: "1983 Seçimlerine Giden Süreçte Kurulan Siyasi Partiler ve Programları" (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü 2015.

Can, Baki: "İkna Edici İleşimde Duygu ve Mantık Kullanımı: Siyasal Parti Liderlerinin 22 Ekim 1983 Günü Radyo ve Televizyon Açık Oturumunda Yaptıkları Konuşmalar", (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1991.

Canyaş, Orkunt: "CHP'nin Sosyal Demokrasi Serüveni", *Alternatif Politika,* Cilt 7, Sayı 1 2015, s. 6-31.

Cem, İsmail: *Sosyal Demokrasi Nedir, Ne Değildir…ve Türkiye'de Olabilirliği*, İstanbul: Cem 1984.

Cıngı, Aydın: "Porteler-Röportajlar: Porte 1: Aydın Güven Gürkan", *Toplum ve Demokrasi*, 1 (1) 2007, s. 187-191.

Düzenli, Kubilay: "Halkçı Partinin Politik Kimliği Üzerine Bir Değerlendirme", *Aksaray Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt 13, Sayı 3 2021, s. 59-74.

Emre, Yunus v. dğr.: "Küreselleşme Karşısında Sosyal Demokrasi'nin Konumu: CHP Örneği Üzerine Bir Alan Araştırması", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 14, Sayı 53 2017, s. 111-128.

Emre, Yunus: "Why has Social Democracy not Developed in Turkey? Analysis of an Atypical Case", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Cilt 17, Sayı 4 2015, s. 392-407.

Emre, Yunus: *CHP, Sosyal Demokrasi ve Sol*, İstanbul: İletişim 2013.

Esen, Berk: "*Social Democratic Populist Party And The Transformation Of The Turkish Left: An Unfinished Dream"* (Yüksek Lisans Tezi), Sabancı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 2005.

Gencoglu Onbası, Funda: "Radical social democracy': a concept that has much to say to social democrats in Turkey", *Contemporary Politics*, Cilt 22, Sayı 1 2016, s. 95-113.

Hague, Rod. v. dğr., *Comparative Government and Politics*, Londra: Red Globe Yayınları 2019, 11. Basım.

Heywood, Andrew: *Politics*, NY: Palgrave-Macmillan 2013, 4. Basım.

Hürriyet Gazetesi, 21 Mayıs 1983.

Mango, Andrew*: The Challenge of a New Role*, Westport: Praeger 1994.

Nokta Dergisi, 17 Aralık 1984.

Parla, Taha: *Türkiye'nin Siyasal Rejimi: 1980-1989*, İstanbul: İletişim 1993, 2. Basım.

Saraçoğlu, Cenk: "Sosyal Demokrasi", Gökhan Atılgan; E. Atilla Aytekin (Ed.), *Siyaset Bilimi*, İstanbul: Yordam 2014, 4. Basım içinde.

Sayarı, Sabri: "Siyasi Partiler ve Parti Sistemleri", Sabri Sayarı; Hasret Dikici Bilgin (Ed.), *Karşılaştırmalı Siyaset: Temel Konular ve Yaklaşımlar*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. 2015, 3. Basım içinde.

Seçkin, Armağan: "Türk Siyasi Yaşamında Halkçı Parti" (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü 2019.

Smith, Adam: *Milletlerin Zenginliği (*çev. Haldun Derin), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2009.

Şahin, Güneş: "1983 Seçimlerine Katılan Siyasi Partilerin Askeri Yönetim Sonrasi Türkiyesi'ne İlişkin Söylemleri", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(33) 2016, 283-307.

Tanör, Bülent: "Siyasal Tarih (1980-1995)", Bülent Tanör, Korkut Boratav, Sina Akşin (Ed.),

Türkiye Tarihi, 5, Bugünkü Türkiye 1980-1995, İstanbul: Cem 2000, 3. Basım içinde.

Uçan Çubukçu, Sevgi: "Sosyal Demokrasi, Melez Bir Politik Gelenek", Birsen Örs (Ed.) *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2012, 5. Basım içinde.

Yeni Asır Gazetesi, 9 Mayıs 1983.

'Politikada Bir Göçmen: Sosyal Demokrat Aydın Güven Gürkan Belgeseli', https://www.youtube.com/watch?v=8ig3sphSo0c&t=32s, Erişim 04 Nisan 2022.

"Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Yürürlükten Kaldırılmış Hükümleri" https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/5.5.2709.pdf, Erişim 07 Mayıs 2022.

Halkçı Parti Programı, https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/600, Erişim 15 Kasım 2021.

https://almanakturkiye.wordpress.com/1985-2/, Erişim 10 Mayıs 2022.

Derinlemesine Görüşme

Fikri Sağlar ile Ocak 2022, Ankara

Türk Siyasal Yaşamında SODEP

Ozan Örmeci

Giriş

Türkiye'de sol siyasetin devlet tekelinden çıkarak daha halkçı bir nitelik kazanması konusu, akademik çevrelerde hep tartışılagelmiş bir olgudur. Özellikle devletin kurucu partisi durumundaki Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) kitleselleşme anlamında yaşadığı sorunlar ve halk nezdinde özellikle sağ/muhafazakâr seçmende tek-parti dönemine dair yaygın eleştiri ve ön yargılar, sol siyasette devletten bağımsız halkçı bir sosyal demokrat partinin daha başarılı olabileceği algısını yaratmıştır. Bu anlamda, 12 Eylül 1980 askerî darbesi sonrasında asker desteğiyle kurulan Halkçı Parti'yi (HP) kısa sürede geride bırakarak solun kalesi hâline gelen Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) deneyimi, çok önemli ve manidar bir tarihsel sürece işaret eder.

Bu çalışmada, SODEP deneyimi masaya yatırılarak bu partinin ideolojisi ve siyasal çizgisi analiz edilecektir. Bunun için, öncelikle HP deneyimi özetlenecek, daha sonra SODEP'in kuruluş süreci ve SHP'nin kuruluşuna kadar olan siyasal yaşamı anlatılacak, bir sonraki bölümde partinin ideolojisi temel metinlerden yola çıkarak

başladığı dönemde sosyal demokrasinin teorik ve reelpolitik temelde kök salması ve gelişmesi açısından çok önemli bir sürece işaret eder. Bu dönemde askerî vesayet rejimiyle sorun yaşamak istemeyen, fakat bir yandan da Türkiye'nin demokratikleşmesine katkı yapmak isteyen "aslan sosyal demokratlar", İsmet Paşa'nın oğlu olan bilim insanı Prof. Dr. Erdal İnönü'ye yönelmişler; İnönü de bu teklifi reddedemeyerek solun 12 Eylül sonrasındaki yeni lideri olmuştur. İnönü, siyaset yapma tarzı ve kişiliğiyle bu dönemde Türkiye siyasetinde derin izler bırakmış ve solun yeniden toparlanmasında önemli bir pay sahibi olmuştur.

Kaynakça

Ahmad, Feroz: "The Transition to Democracy in Turkey", *Third World Quarterly*, Cilt 7, Sayı: 2 (Nisan 1985), s./ pp. 211-226.

Dağıstanlı, Fatin: *Sosyal Demokratlar*, Ankara: Bilgi Yayınevi 1998.

Genç, Ruşen: "XVII. Dönem TBMM'nin Yapısı ve Faaliyetleri", Yüksek Lisans Tezi, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Mahmut Karaman 2010.

Gürbüz, Ahmet Volkan: "HP-SODEP-SHP", *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Derleyen: Mehmet Kabasakal (İstanbul 2013), Okan Üniversitesi, s./ pp. 146-162.

Keskin, Yusuf Ziya: "12 Eylül Ara Rejimi Döneminde Türkiye'de Siyasi Gelişmeler (1980-1983)", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (Sonbahar 2020), Sayı: 26, s. /pp. 703-724.

Kömürcü, Derya: "Türkiye Merkez Solunda Farklı Bir Deneyim: SODEP", içinde *Tarabya Çalışmaları (20. Yıl Armağan Kitap)*, Editör: Ali Vahit Turhan ve diğerleri (İstanbul 2010), Marmara Üniversitesi Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayınları, s./ pp. 247-270.

Kömürcü, Derya: *Türkiye'de Sosyal Demokrasi Arayışı*: *SODEP ve SHP Deneyimleri*, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2010.

"Özal: Köprüyü satarım !!", https://www.youtube.com/watch?v=P0ei580fjhI (Erişim 2 Şubat 2022/ Accessed in February 2, 2022).

Polat, Abdullah: "1980 Sonrası Türkiye Solu: SHP Örneği", Yüksek Lisans Tezi, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Hakkı Uyar 2009.

Sosyal Demokrasi Partisi, "Seçim Bildirgesi" 1984.

Sosyal Demokrasi Partisi, "Tüzük" 1983.

Tekiner, Uğur: "The Social Democratic Populist Party: Revisiting the Recent Past of Social Democracy in Turkey", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 75, No: 1 (2020), s./ pp. 279-314.

TÜBA, "Prof. Dr. Erdal İnönü'nün Yaşamı", https://www.tuba.gov.tr/upload/files/Prof_%20Dr_%20Erdal%20%C4%B0n%C3%B6n%C3%BC.pdf (Erişim 11 Mart 2022/ Accessed in March 11, 2022).

TÜSES, *Erdal Bey: Sıra Dışı Bir Siyaset Adamının Ardından*, İstanbul: TÜSES Yayınları 2008.

Millî Görüş Hareketinin Devamı: Refah Partisi

Fahri Erenel

Giriş

Türkiye'de 1945'te Millî Kalkınma Partisi'nin (MKP) kurulmasıyla birlikte tek parti iktidarı sona ermiş ve çok partili hayat yeniden başlamıştır. Yeni dönemin beraberinde getirdiği özgürlük ortamı, daha önce temsil imkânı bulamayan farklı fraksiyonlu birçok oluşumun siyasi partiler şeklinde örgütlenmesini sağlamıştır. Bu arada İslam da uzun bir suskunluk döneminden sonra örgütlenme ve siyasi hayatta yer alma fırsatı bulmuştur. Yeni kurulan partilerin birçoğunun, programlarında dine ve geleneklere vurgu yapması, İslam'ın ağırlıklı olarak Türk siyasetinde var olacağını göstermiştir. Türkiye'de çok partili yaşama geçildikten sonra İslamcı hareket ve ideolojinin sağ partilere yöneldiği görülmektedir.[1]

İslam adını kullanan ilk parti olarak İslami Koruma Partisi 1946 yılında kurulmuştur (Ay, 2004). Adında her ne kadar "parti" keli-

[1] Celil Bozkurt, "Türk Siyasetinde İslam Demokrat Partisi ve Kamuoyundaki Yankıları." *History Studies* 5.2 (2013): 80-81.

tan bir buçuk yıl sonra, hiçbir seçime girmeden 12 Mart muhtırası sonrası kapatılmıştır. Ardından kurulan MSP, 1970'li yıllarda üç defa koalisyon ortağı olarak iktidar olmuştur. MSP, 12 Eylül Darbesi tarafından kapatılmış, Erbakan da toplamda iki ay hapis yatmıştır. Millî Görüş, RP ile 1990'lı yıllarda %20'nin üzerinde oy oranıyla en yüksek halk desteğine ulaşmış ve 1996 ile 1997 Haziran ayları arasında bir yıl iktidar koalisyonun büyük ortağı olarak hükümet etmiştir. Ne var ki bu parti de 28 Şubat sonrasında kapatılmıştır. Ardından kurulan FP, rejimin "makul siyaset" kriterlerine daha yakın olmasına rağmen yine kapatılmıştır. MG kadroları tarafından kurulmakla birlikte bu hareketten kopmuş oldukları savıyla siyaset yapan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ise, kurulduktan bir yıl sonra iktidara gelmiş ve yaklaşık 21 yıldır iktidarı devam etmektedir.

Kaynakça

Aksakal, Fatıma. "İslam Siyaset Düşüncesi Bağlamında Milli Görüş Hareketi ve Siyasal Dinamikleri: Milli Görüş'ün Siyasi Söylemleri Ne Kadar Güncel-dir?", ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3:1, (2022): 155-168.

Akyel, Siyami. İslam Demokrat Partisi, Milli Gazete, https://www.milligazete. com.tr/ makale/ 5081304/ siyami- akyel/ islam-demokrat-partisi (Erişim Tarihi:01.01.2023).

Ay, Şadiye. "Türkiyede Siyasal İslam. Mevzuat Dergisi, 83." (2004).

Bakan, Selahaddin ve İşıl Arpacı. "Liberal Değişim Sürecinde Dönüşen Ve Dönüştüren Muhafazakârlik." Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 2.2 (2012): 131-140.

Bakırtaş, Naciye. Milli Görüş Hareketinde Bir Kırılma Noktası Olarak 28 Şubat Süreci. MS thesis. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.

Baykal, Ömer ve Ömer Çaha. "Milli Görüş Hareketi ve Sivil Toplum." Muhafazakâr Düşünce Dergisi 17.60 (2021): 138-163.

Bozkurt, Celil. "Türk Siyasetinde İslam Demokrat Partisi ve Kamuoyundaki Yankıları." History Studies 5.2 (2013): 79-106.

Coşkun, Cevdet, ve Eda Yanar. "Milli Görüş ve Adalet ve Kalkınma Partisi: Süreklilikler ve Kopuşlar." Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi 5.2 (2020): 266-280.

Düzenli, Kubilay. "İslamcilik-Muhafazakârlik İkileminde Erken Dönem Millî Görüş Hareketi." Dumlupinar University Journal Of Social Science/Dumlupinar Üniversitesi Soysyal Bilimler Dergisi 72 (2022).

Kara, Yasin. Millî Görüş Hareketinin Partileşme Süreci ve Refah Partisi (1970-1998), 2020, Erişim Adresi: https://www.academia.edu.tr, (Erişim Tarihi: 01. 01. 2022).

Kıvrak, Ensar. "Milli Nizam Partisi: Tarihsel ve Kuramsal Bir Değerlendirme." Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD) 6.12: 133-153.

Yakut, Kemal ve Sema Köse. Çok partili hayata geçişte muhafazakâr basının Kemalizm'e bakışı (1945-1960). MS thesis. Anadolu Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Limoncuoğlu, Alihan. "Türkiye'de Üçüncü Yolun Başı; Millet Partisi (1948)." Akademik Hassasiyetler 5.10 (2018): 145-155.

Özdemir, Hakan. "28 Şubat Süreci Arifesinde ve Ertesinde İki Milli Görüş Partisi: Refah Partisi (Rp)-Fazilet Partisi (Fp) (Karşilaştirmali Bir Analiz)." Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 20.2 (28): 165-193.

Refah Partisi Tüzüğü. 1985. http://hdl.handle.net/11543/650 (Erişim Tarihi: 05.01.2023)

Tuğrul, Talip. "Milli Görüş Hareketi'nin Temel Karakterleri." e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi 10.2 (2017): 617-657.

Yarıcı, Müslim. Milli Görüş Hareketinin fikri temelleri. Diss. Necmettin Erbakan University (Turkey), 2017.

Qarizada, Zafar Ahmad. Türkiye'de İslamcılık ve Milli Görüş Partilerinin Dış Politikası, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2019.

Yilmaz, Enes. "Refah Partisi'nin Yükselişinin Diş Yansimalari: Alan Makovsky Örneği." Esam Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi 3.1: 25-38.

CEZA İNFAZ KURUMLARINDA PSİKOSOSYAL YAKLAŞIMLAR

Editörler
Dr. Faruk Caner Yam - Dr. Ozan Korkmaz

nobel

CEZA İNFAZ KURUMLARINDA PSİKOSOSYAL YAKLAŞIMLAR

Editörler: Dr. Faruk Caner Yam - Dr. Ozan Korkmaz

Yayın No.: 4810
Psikoloji-PDR No.: 428
ISBN: 978-625-397-205-9
E-ISBN: 978-625-397-206-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yam, Faruk Caner., Korkmaz, Ozan.
Ceza İnfaz Kurumlarında Psikososyal Yaklaşımlar / Editörler: Faruk Caner Yam - Ozan Korkmaz
1. Basım, XIV + 316 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-205-9
E-ISBN: 978-625-397-206-6
1. Psikosoyal Yaklaşım 2. Psikososyal Müdahale 3. Dezavantajlı Gruplar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **xiii**

Bölüm 1
CEZA İNFAZ KURUMLARINA PSİKOSOSYAL BAKIŞ **1**
Faruk Caner Yam

Giriş 1
Hapsedilmenin Bireyler Üzerindeki Etkisi 2
Fizyolojik Etkileri 2
Psikolojik Etkileri 2
Sosyal Sistemler Üzerindeki Etkileri 2
Damgalanma Etkisi 3
Psikososyal Yaklaşım ve Psikososyal Destek 3
Ceza İnfaz Kurumlarının Koşullarının Psikososyal Açıdan Değerlendirilmesi 4
Ceza İnfaz Kurumlarının Psikososyal Yaklaşımın Önemi 5
Ceza İnfaz Kurumlarında Psikososyal Müdahalenin İlkeleri 7
Ceza İnfaz Kurumlarında Psikososyal Müdahalenin Aşamaları ve Dönemleri 9
Ceza İnfaz Kurumlarında Psikososyal Müdahalenin Dönemleri 9
Başlangıç ve Akut Dönem 9
İyileştirme ve Geliştirme Dönemi 10
Psikolojik ve Sosyolojik Uyumu Sürdürme Dönemi 10
Ceza İnfaz Kurumlarında Psikososyal Müdahalenin Aşamaları 11
Ceza İnfaz Kurumlarında Psikososyal Destek Birimi ve Görevleri 14
Özet ve Öneriler 16
Kaynakça 17

Bölüm 2
DEZAVANTAJLI BİREYLER VE ÖZELLİKLERİ **19**
Ahmet Selçuk Yılmaz

Giriş 19
Dezavantajlılığı Oluşturan Süreçler 20
Cinsiyet Temelli Dezavantajlı Gruplar 21

Yaş Temelli Dezavantajlı Gruplar 22
Dil Temelli Dezavantajlı Gruplar 23
Engel Temelli Dezavantajlı Gruplar 25
Ceza İnfaz Kurumundaki Bireylerin Dezavantajlı Olma Durumlarının Değerlendirilmesi 26
Engelli Mahkûmların Cezaevlerindeki Dezavantajlılık Durumları 27
Yabancı Uyruklu Mahkûmların Cezaevlerindeki Dezavantajlılık Durumları 28
Yaşlı Mahkûmların Cezaevlerindeki Dezavantajlılık Durumları 29
Kadın Mahkûmların Cezaevlerindeki Dezavantajlılık Durumları 31
Dezavantajlı Bireylere Ceza İnfaz Kurumlarındaki Yaklaşım 33
Özet ve Öneriler 35
Kaynakça 37

Bölüm 3
KİŞİLERARASI İLETİŞİM BECERİLERİ VE ÇATIŞMA ÇÖZME SÜRECİ 41
Ozan Korkmaz

Giriş 41
İletişimin Ögeleri Nelerdir? 43
İletişimin İlkeleri 45
İletişim Türleri 47
Sözlü ve Sözsüz İletişimin Özellikleri 47
Dinleme ve Dinleme Tarzları 48
İletişim Döngüsü 49
Etkili İletişimde Önemli İpuçları 50
İletişim Çatışmaları ve Yaklaşımlar 51
Çatışma Çözme Sürecinin Aşamaları 51
Çatışma Çözme Stilleri 53
Ceza İnfaz Kurumlarında İletişim Becerileri ve Çatışma Çözmenin Önemi 54
Özet ve Öneriler 57
Kaynakça 59

Bölüm 4
ÖFKE KONTROLÜ 61
Nezir Ekinci

Giriş 61
Öfke Nasıl Bir Duygudur? 62
Öfkenin Tetikleyicileri 64

Öfkenin Bilişsel, Fizyolojik ve Davranışsal Belirtileri 65
Fizyolojik Belirtiler 66
Bilişsel Belirtiler 67
Davranışsal Belirtiler 68
Öfkenin Evreleri 69
Tetikleyici 70
Düşünceler 70
Deneyim 71
Eylem Dürtüsü 71
Öfkenin İfade Tarzları 71
Sonuçlar 72
Öfke ile Etkili Olmayan Baş Etme Yöntemleri 72
Öfke ile Baş Etmek mi Yönetmek mi? Öfkeyi Etkili Yönetme Yolları 77
Öfke Tetikleyicilerinin Değiştirilmesi 78
Öfkeye Yol Açan Düşünceleri Değiştirmek 80
Öfkelendiğinizde Ne Düşündüğünüzü Belirleyin 80
Ceza İnfaz Kurumlarında Öfkenin Etkili Şekilde Yönetilmesinin Önemi 81
Cezaevlerinde Uygulanan Öfke Kontrolü Programı İçeriği 81
Özet ve Öneriler 83
Kaynakça 85

Bölüm 5
STRES YÖNETİMİ 87
Sezen Güleç

Giriş 87
Stres Yaratan Faktörler 89
Stresin Bireylerde Oluşturduğu Tepkiler 90
Stresin Belirtileri: Bilişsel, Duyuşsal, Davranışsal ve Fizyolojik 93
Stresi Etkili Bir Şekilde Yönetme Teknikleri 96
Bilişsel Teknikler 96
Psikolojik ve Spiritüel Rahatlama Teknikleri 101
Fiziksel Rahatlama 105
Beslenme ve Yaşam Tarzı 108
Psikolojik Sağlamlık (Esneklik) 111
Ceza İnfaz Kurumlarında Stres Yönetiminin Önemi 111
Özet ve Öneriler 113
Kaynakça 114

Bölüm 6
KRİZ VE KRİZE MÜDAHALE 119
Oğuzhan Yıldırım

Giriş 119
Kriz Kavramı 119
Krizin Nedenleri 121
Kriz Yönetimi 122
Kriz Yönetiminin Aşamaları 123
Krize Müdahale 124
Krize Müdahalenin Temel İlkeleri 127
Krize Müdahalede Teknik ve Stratejiler 129
Krize Müdahalede Yasal ve Etik Süreçler 131
Ceza İnfaz Kurumlarında Kriz ve Kriz Yönetimi 132
Özet ve Öneriler 136
Kaynakça 137

Bölüm 7
PROBLEM VE PROBLEM ÇÖZME 141
Eyup Zorlu

Giriş 141
Problem Durumlarının Temel Nedenleri 144
Problem Çözme 145
Problem Çözme Stratejileri 149
Problem Çözme Stilleri 151
Problem Çözmenin Aşamaları 153
Problem Çözme Adımları 154
Ceza İnfaz Kurumlarında Etkili Problem Çözme Stratejilerinin Kullanılmasının Önemi 156
Suç, Ceza ve Cezaevi Kavramı 157
Mahkûmların Cezaevi Sürecinde ve Tahliye Sonrasında Karşılaşacağı Problem Durumları 159
Cezaevinde Karşılaşılan Problemler 159
Tahliye Sonrası Problemler 161
Cezaevlerinde Problem Çözme Becerilerinin Kazanılmasının Önemi 161
Cezaevlerinde Kullanılabilecek Programlara Yönelik Araştırmalar 165
Özet ve Öneriler 167
Kaynakça 169

Bölüm 8
PSİKOLOJİK ESNEKLİK 175
Burak Köksal

Giriş 175
Psikolojik Katılık 176
Bilişsel Birleşme 177
Yaşantısal Kaçınma 178
Anla Temasın Kaybolması 179
Kavramsallaştırılmış Benliğe Bağlanma 179
Değerlerden Uzaklaşma 180
İşlevsiz Davranışlar 181
Psikolojik Esneklik 182
Bilişsel Ayrışma 183
Kabul 183
An Esnek Temas 184
Bağlamsal Benlik 184
Değerler 185
Değer Odaklı Kararlı Davranışlar 186
Ceza İnfaz Kurumlarında Psikolojik Esnekliğin Önemi 186
Psikolojik Esnekliğin Geliştirilmesi 189
Düşüncelerden Ayrışma Yöntemleri 190
Kontrol Yerine Kabul 191
Değerlerin Keşfedilmesi 192
Anda Kalma Yöntemleri 194
Özet ve Öneriler 194
Kaynakça 195

Bölüm 9
TUTUMLAR VE KALIP YARGILAR 199
Gamze Mukba

Giriş 199
Tutumun Duygusal Bileşeni 201
Tutumun Bilişsel Bileşeni 202
Tutumun Davranışsal Bileşeni 203
Tutum Kavramının Bireylerin Davranışları Üzerindeki Etkisi 204
Kalıp Yargı Kavramı ve Kaynakları 205

Kalıp Yargıların Bireylerin Davranışları Üzerindeki Etkisi 209
Ceza İnfaz Kurumlarında Tutum ve Kalıp Yargıların Önemi 211
Özet ve Öneriler 218
Kaynakça 219

Bölüm 10
İNSAN HAKLARI VE BİREYLERE SAYGI 225
Özcan Tunahan

Giriş 225
İnsan Hakları 226
Hak Kavramı ve İnsan Hakları İfadesi 226
İnsan Haklarının Tarihçesi 227
Ortaya Çıktıkları Zaman Açısından İnsan Hakları 230
Bireyin Devletle İlişkisi Açısından İnsan Hakları 231
İnsan Haklarının Nitelikleri 231
İnsan Haklarının Evrensellik İlkesi 231
İnsan Haklarının Mutlak, Dokunulmaz ve Vazgeçilmezlik İlkesi 232
İnsan Haklarının Doğal, Doğuştanlık İlkesi 232
İnsan Haklarının Bireysellik İlkesi 232
İnsan Haklarının Siyasi (Devlete Karşı) Olma İlkesi 232
İnsan Haklarının Ahlaki Olma İlkesi 233
Ceza İnfaz kurumlarında Tutuklu ve Hükümlülerin Temel İnsani Hakları 234
Tutuklu ve Hükümlülerin Yaşam Hakkı 234
İşkence Yasağı 234
Özgürlük ve Güvenlik Hakkı 235
Haberleşme Hakkı 235
Din ve Vicdan Özgürlüğü Hakkı 235
Sağlık ve Tedavi Hakkı 236
Beslenme Hakkı 236
İyileştirme Hakkı 237
Hükümlüyü Ziyaret Hakkı 237
Beden Eğitimi ve Boş Zaman Etkinlikleri Hakkı 238
Eğitim Öğretim Hakkı 238
Ceza İnfaz Kurumlarında İnsan Hakları ve Bireylere Saygının Önemi 238
Özet ve Öneriler 239
Kaynakça 240

Bölüm 11
YAŞAM BECERİLERİ 241
Yeliz Tiryaki Göksu

Giriş 241
Karar Verme Becerisi 244
Problem Çözme Becerileri 245
Etkili İletişim 246
Kişiler Arası İlişkiler 246
Eleştirel Düşünme 247
Yaratıcı Düşünme 247
Öz Farkındalık Becerisi 248
Empati Becerisi 248
Stresle Başa Çıkma Becerileri 249
Duygularla Yönetebilme Becerisi 250
Yaşam Becerilerinin Önemi 252
Ceza İnfaz Kurumlarında Yaşam Becerilerine Sahip Olmanın Önemi 253
Suç ve Hükümlü Kavramları 253
Hükümlülerin Psikolojik ve Davranışsal Sorunları 254
Ceza İnfaz Kurumlarında Psikososyal Yardım Servisi ve Yaşam Becerileri 255
Ceza İnfaz Kurumlarında Uygulanabilecek Yaşam Becerileri Müdahaleleri 257
Özet ve Öneriler 259
Kaynakça 262

Bölüm 12
PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK 267
Yusuf Sarıkaya

Giriş 267
Psikolojik Sağlamlık Kavramı 268
Psikolojik Sağlamlıkta Koruyucu Faktörler 269
Psikolojik Sağlamlıkta Risk Faktörleri 271
Psikolojik Sağlamlıkta Olumlu Sonuçlar 272
Psikolojik Sağlamlığın Gelişimi 274
Psikolojik Sağlamlığın Günlük Yaşamdaki Önemi 277
Psikolojik Sağlamlığın İş Yaşamdaki Önemi 278
Ceza İnfaz Kurumlarında Psikolojik Sağlamlığın Önemi 280
Özet ve Öneriler 283
Kaynakça 284

Bölüm 13
POZİTİF KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ 291
H. Arif Doğanülkü

Giriş 291
Pozitif Psikolojik Sermaye 294
Pozitif Kişilik Özellikleri 296
Öz Yeterlik 296
Umut 297
İyimserlik 298
Dayanıklılık 299
Minnettarlık 300
Bilinçli Farkındalık 301
Mutluluk ve Öznel İyi Oluş 302
Öz Şefkat 303
Pozitif Psikoloji ve Çalışma Hayatı 303
Ceza İnfaz Kurumlarında Pozitif Psikoloji ve Pozitif Kişilik Özelliklerinin Önemi 305
Özet 306
Okuma ve İzleme Önerileri 308
Kaynakça 309

EDİTÖR ÖZ GEÇMİŞLERİ 315

Bölüm 1
CEZA İNFAZ KURUMLARINA PSİKOSOSYAL BAKIŞ

Faruk Caner Yam

Giriş

Ceza infaz kurumları, barındırdığı insan kitlesinden dolayı özel uygulamaların yapıldığı birimlerdir. Ceza infaz kurumları toplum gözünde suçlu bireylerin sadece cezalandırıldıkları yerler olarak algılanmaktadır. Suç psikolojisi ve sosyolojisi alanındaki gelişmelerle birlikte ceza infaz kurumlarının sadece cezalandırıcı özelliklerinin suçu önlemede yeterli olmadığı ifade edilmektedir. Hatta cezaevleri üzerine araştırma yapan ve hapishaneleri gözetim toplumu olarak nitelendiren Michel Foucault (2003), sadece cezalandırmanın, suçu önlemek yerine daha suç davranışlarına eğilimi artırdığını ifade etmektedir. Benzer şekilde yapılan bazı araştırmalarda ceza infaz kurumlarının sadece cezalandırma mekanizması için kullanılmasının suç tekrarlarına neden olduğu belirtilmektedir (Crayton, 2013; Smith, 2009; Snodgras vd., 2011). Bu nedenle ceza infaz kurumlarının, etkili bir ceza ıslah sürecine katkı sağlayabilmeleri için tutuklu ve hükümlüleri psikososyal açıdan desteklemeleri gerekmektedir. Psikososyal müdahaleler sayesinde tutuklu ve hükümlülerin ceza infaz kurumlarında sadece ceza çeken pozisyondan çıkarılarak yaşam becerilerini geliştirilmesine, gelecek ve umut algılarının desteklenmesine ve istenmeyen koşullar içerisinde en üst düzeyde işlevsel bir yaşam tarzı geliştirmelerine destek olunabilmektedir. Bu sayede hem kurum hem kurum çalışanları hem de tutuklu ve hükümlülükler arasında olası olumsuzluklarının önüne geçilmesi sağlanabilecek, aynı zamanda tutuklu ve hükümlüler psikolojik ve sosyolojik olarak desteklenerek onların ruhsal sağlıkları korunmuş olacaktır.

Yukarıda kısa bir girişin yapıldığı bu bölümün devamında ilk olarak psikososyal yaklaşım ve psikososyal müdahale kavramları açıklanacak, ardından

lem çözme becerileri, kriz ve stres yönetimi konusunda problemler yaşama ihtimalleri oldukça yüksektir ve ceza infaz kurumalarında yaşanacak bu olası sorunlar, dış dünyadan daha yaralayıcı sonuçlara neden olabilir. Bunun yanı sıra mahkûmların; benlik saygıları, öz güvenleri ve gelecek algıları olumsuz etkilenebilmektedir. Psikososyal yaklaşım ve psikososyal destek kavramları en çok deprem, sel, savaş ve yangın gibi doğal afetler sonrasında sıklıkla gündeme gelmektedir. Bu afetlerin en önemli özelliği beklenmedik bir anda ortaya çıkmaları ve bireylerin normal yaşantılarını sekteye uğratmasıdır. Benzer şekilde bireylerin bir suça karışması ve ceza infaz kurumlarına girebilmeleri de beklenmedik bir şekilde olabilmektedir. Buna bağlı olarak tıpkı sel ve deprem gibi ceza infaz kurumlarına giren bireylerin de normal yaşam akışları bozulmakta ve mahkûmların, yeni ve zorlu bir yaşam ortamı olan ceza infaz kurumlarının koşullarına uyum sağlaması gerekmektedir. Bu nedenle ceza infaz kurumlarının, etkili bir ceza ıslah sürecine katkı sağlayabilmeleri için tutuklu ve hükümlüleri psikososyal açıdan desteklemeleri gerekmektedir. Psikososyal müdahaleler sayesinde tutuklu ve hükümlülerin ceza infaz kurumlarında sadece ceza çeken pozisyondan çıkarılarak yaşam becerilerini geliştirilmesine, gelecek ve umut algılarının desteklenmesine ve istenmeyen koşullar içerisinde en üst düzeyde işlevsel bir yaşam tarzı geliştirmelerine destek olunabilmektedir. Bu sayede hem kurum hem kurum çalışanları hem de tutuklu ve hükümlülükler arasında olası olumsuzluklarının önüne geçilmesi sağlanabilecek, aynı zamanda tutuklu ve hükümlükler psikolojik ve sosyolojik olarak desteklenerek ruhsal sağlıkları korunmuş olacaktır.

Kaynakça

Austin, J., & Hardyman, P. L. (2004). The risks and needs of the returning prisoner population. *Review of Policy Research, 21*(1), 13-29. https://doi.org/10.1111/j.1541-1338.2004.0005.

Brown, C. (2011). Vocational psychology and ex-offenders' reintegration: A call for action. Journal of *Career Assessment, 19*(3), 333-342. https://doi.org/10.1177/1069072710395539.

Crayton, A. L. (2013). Long-term incarceration and public safety: Predicting the recidivism risk of long- term prisoners. *Dissertation Abstracts International Section A: Humanities and Social Sciences,* 73(7A), Abstract retrieved from PsycINFO. (Accession No. 2013-99010-440).

Çoban, A. İ. ve Akgün, R. (2011). Ankara kadın kapalı ceza infaz kurumunda kalan kadın hükümlülerin psikososyal durumlarının saptanması ve sosyal desteklerinin belirlenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *22*(2), 63-78.

Foucault M. (2003). *İktidarın gözü*. (çev. I. Ergüden.). Ayrıntı Yayınları.

Hanrahan, K., Gibbs, J. J., & Zimmerman, S. E. (2005). Parole and revocation: Perspectives of young adult offenders. *The Prison Journal, 85*(3), 251-269. https://doi.org/10.1177/0032885505279460.

Heigel, C. P., Stuewig, J., & Tangney, J. P. (2010). Self-reported physical health of inmates: Impact of incarceration and relation to optimism. *Journal of Correctional Health Care, 16*, 106-116. https://doi.org/10.1177/1078345809356523.

İçli, T. (2007*). Kriminoloji*. Seçkin Yayınevi.

Kızılkaya, M. (2014). *Ceza infaz kurumlarındaki kadınların psikososyal gereksinimlerine yönelik geliştirilen eğitimin değerlendirilmesi*. Doktora tezi*,* Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

McCausland R, Parrish AA. (2002). The context of prison nursing. In: Norman AE, Parrish

AA, eds. *Prison nursing*. 1sted. Blackwell Publishing Company.

Mitford, J. (1973). *Kind and unusual punishment*. NY: Knopf.

Pettit, B., & Lyons, C. J. (2009). Incarceration and the legitimate labor market: Examining age-graded effects on employment and wages*. Law & Society Review, 43*(4), 725-756. https://doi.org/10.1111/j.1540-5893.2009.00387.x.

Pridemore, W. A. (2014). The mortality penalty of incarceration evidence from a population-based case- control study of working-age males. *Journal of Health and Social Behavior*, 55, 215-233. https://doi.org/10.1177/002214651453311.

Ravanoğlu, A. (2018). *Ceza infaz kurumlarındaki mahkûmlarda algılanan sosyal desteğin kurum-daki uyum ve ruhsal durum ile ilişkisinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Rose, D., & Clear, T. (2003). Incarceration, reentry, and social capital: Social networks in the balance. In J. Travis, & M. Waul (Eds.), *Prisoners once removed* (pp. 313-341). Urban Institute Press.

Smith, P. (2009). The effects of incarceration on recidivism: A longitudinal examination of program participation and institutional adjustment in federally sentenced adult male offenders. *Dissertation Abstracts International, 69*, 4445.

Snodgrass, G. M., Blokland, A. A. J., Haviland, A., Nieuwbeerta, P., & Nagin, D. S. (2011). Does the time cause the crime? An examination of the relationship between time served and re-offending in the Netherlands*. Criminology, 49,* 1149-1194. https://doi.org/10.1111/j.17 45-9125.2011.00254.x.

Toch, H. (1992). *Living in prison: The ecology of survival*. Washington, DC: American Psychological Association.

Taylor, P. J., Walker, J., Dunn, E., Kissell, A., Williams, A., & Amos, T. (2010). Improving mental state in early imprisonment. *Criminal Behaviour and Mental Health, 20*, 215-231. https://doi.org/10.1002/cbm.774.

Bölüm 2
DEZAVANTAJLI BİREYLER VE ÖZELLİKLERİ

Ahmet Selçuk Yılmaz

Giriş

Dezavantaj ve grup kelimeleri dilimize Fransızcadan girmiş olup Türk Dil Kılavuzu'nda tanım olarak "avantajlı olmama durumu" olarak tanımlanmıştır. Dezavantajlı grup kavramı hem sosyal yaşantılarında hem de meslek yaşantılarında fiziken veya sosyolojik olarak ortaya çıkan engeller ile baş etmek durumunda olan bireyleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Dünyanın birçok yerinde insanların temel ihtiyaçları benzerdir ve doğuştan getirilen eşit haklar ile dünyaya gelirler. Ancak bu gerçeklik, bazen bireylerin eşit yaşam imkânlarına sahip olmalarını sağlamayabilir. Öyle ki toplumlar içerisindeki yaşantılar, kendi içerisinde bazı grupları "avantajlı", bazılarını ise "dezavantajlı" duruma sürükleyebilir. Toplumdaki bazı kesimler kendilerine yarar sağlayacak araçlara erişebilirken bazı gruplar aynı oranda imkânlarla karşılaşamayabilirler. Dolayısıyla bu durum, gruplar arasında dezavantajlı durumları ortaya çıkartabilir (Mayer, 2003). Dezavantajlı grupların tanımları arasında en net tanım "sahip oldukları ekonomik durumları, cinsiyetleri etnik ve dilsel kökenleri, dinî ve politik statüleri dolayısıyla ekonomik ve sosyal olarak topluma uyum sağlamada daha az şansları olan ve yetersizlik yaşayan bireyler" şeklindedir (Caillods, 1998).

UNESCO dezavantajlı grupları tanımlarken ise sosyoekonomik şartları, cinsiyetleri, kültürleri, inanç sistemleri ya da politik statüleri (sığınmacı, göçmen veya mülteci) nedeniyle aynı toplum içerisinde yaşayan bireyler olmalarına rağmen daha az bütünleşme şansı olan insanlar olarak tanımlanmıştır. Bu grupların toprak sahibi olma ya da kazanç elde edici faaliyetlere her zaman erişimleri kısıtlı olur ve genel olarak sağlık hizmetlerine erişim, yaşayacak alan bulma ve temel eğitim gibi her birey için sağlanması gereken ihtiyaçlara ulaşmada büyük güçlük çekerler. Kültürel, konuştukları dile ya da içerisinde

Kaynakça

Akgün, R. (2012). *Kadın hükümlülerin sorunları ve başa çıkma tarzları: Eskişehir Çifteler Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara

Aktaş, M. (2018). Türkiye'deki Suriyeliler: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 129-154.

Altan, Ö.Z. (2004). *Sosyal Politika Dersleri*, Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Anbarlı Bozatay, Ş. ve Ayyıldız, M. T. (2018). Türkiye'de engellilerin istihdam sorunlarına yönelik kamu politikaları. *Kesit Akademi Dergisi*, *14*, 75-93.

ARI Toplumsal Katılım ve Gelişim Vakfı, (2006). *Avrupa Sosyal Politikası ve Sosyal Haklar*, İstanbul: Bay Matbaa Baskı Teknolojileri.

Arıkboğa, E. (2009). Yerel yönetimlerde temsil ve kadın üyeler: Kadın adayların önündeki görünmez engeller. *Türk İdare Dergisi*, 81, 463-464.

Atabay, T. (2009). *Handbook on prisoners with special needs*. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime, United Nations Publications.

Bramley, G., Fitzpatrick, S., Edwards, J., Ford, D., Johnsen, S., Sosenko, F. ve Watkins, D. (2015). *Hard edges: Mapping severe and multiple disadvantage in England*. London: Lankelly Chase Foundation.

Buz, S. (2003). Aile politikalarına mülteciler boyutunda bir bakış. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 2*(6), 55-61.

Caillods, F. (1998). *Education Strategies for Disadvantaged Groups: Some Basic Issues*. UNESCO Working Documents in the Series IIEP Contributions, No:31. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000114204/PDF/114204eng.pdf.multi

Çoban, A. ve Akgün, R. (2011). Ankara kadın kapalı ceza infaz kurumunda kalan kadın hükümlülerin psikososyal durumlarının saptanması ve sosyal desteklerinin belirlenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *22*(2), 63-78.

Danış, M. Z. (2009), Türkiye'de yaşlı nüfusun yalnızlık ve yoksulluk durumları ve sosyal hizmet uygulamaları açısından bazı çıkarımlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, *20*(1), 67-83.

Demirbaş, T. (2008). *İnfaz Hukuku*. Seçkin Yayıncılık.

Demirbaş, H. B. (2020). Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği 2020 raporu. Erişim Adresi: https://cisst.org.tr/wp-content/uploads/2021/12/unitedt_annual_report.pdf

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (2003*). Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılımına İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu*. Ankara, Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü Yayınları. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf

Eke, S. M., Taktak, Ş. ve Bakar, B. (2013). Türkiye'de yaşlılık ve adli tıp yönleri*. Türkiye Klinikleri Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi*, *6*(4), 75-82.

Elmas, A. (2018). 1923-2016 yılları arası hükümet programlarında dezavantajlı gruplar. *Social Sciences Studies Journal, 4*(15), s. 945-953.

Fazel, S, Gulati, G. ve Linsell, L. (2009) Schizophrenia and violence: Systematic review and meta-analysis. *PLoSMed 6*(8): e1000120.

Genç, Y. (2015). Engellilerin sosyal sorunları ve beklentileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *35*(2), s. 65-92.

Gündüz, G. S. (2007). *Sosyal içerme politikalarının uygulanmasında kamu istihdam kurumlarının rolü*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.

Hawton, K, Catalan, J. ve Fagg, J. (1992). Sex therapy for erectiledys function: characteristics of couples, treatment ou tcome and prognostic factors. *Archives of Sexual Behavior*, *21*, 161-75.

Henderson, D., Schaeffer,J. ve Brown, L. (1998). Gender appropriate mental health services for in carcerated women. Issues and challenges. *Family and Community Health*, *21*(3), 42-53.

İçli, T. G. (2007). *Kriminoloji.* Seçkin Yayıncılık.

İçli, T. ve Öğün, A. (1999). *Türkiye'de cezaevlerindeki rehabilitasyon faaliyetleriyle ilgili sosyolojik bir analiz*. Adalet Bakanlığı Yayınları.

İl, S. (1990). *Türkiye'deki kadın suçluların genel özellikleri ve infaz sürecindeki sorunları üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.,

Kulaksızoğlu, I. B. (2009). Yaşlılık ve psikiyatrik hastalıklar, *Klinik Gelişim Dergisi*, 22(4), 65-74.

Mayer, S. E. (2003). *What is a "Disadvantaged Group?"*, Minneapolis: Effective Communities Project.

Özbek, V. Ö. (2007). *İnfaz hukuku.* Orion Kitapevi.

Özen, S. ve Özbek, Ç. (2017). Çalışma Yaşamında Yaşlılık: Yaşlı Çalışanlar ve İnsan Kaynakları, *Çalışma ve Toplum*, 2(53): 51-76.

Polat, B. (2016). *Ceza infaz kurumlarında yaşlı olmak yaşlı hükümlülerin sorunları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Prince, D. M., Rocha, A. ve Nurius, P. S. (2018). Multiple disadvantage and discrimination: Implications for adolescent health and education. *Social Work Research, 42(*3): 169-179.

Saldırım, M. (2005). *Özel hukukta cumhuriyet savcısının görevleri*. Turhan Yayınevi.

Saruç, S. (2013). Palyatif ve yaşam sonu bakımda sosyal hizmet uzmanının rolleri ve sosyal hizmet mesleği standartları. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 24*(2), 193-208.

Seyyar, A. (2008). Sosyal siyaset ekseninde yerel yaşlılar politikası. *Yerel Siyaset Dergisi*, *27*, s. 80-85.

Staton, M., Leukefeld, C. ve Webster J.M. (2003). Substance use, health and mental health: Problem sand service utilization among in carcerated women. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, *47*(2), s. 224-239.

Şişman, Y. (2014). Engelliler açısından eşitlik, ayrımcılık ve eğitim hakkı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 32,* 57-85.

T.C. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA). (2011). *Dilovası'nda dezavantajlı grupların istihdam potansiyelinin artırılması: Araştırma sonuç raporu.* MARKA Yayınları Serisi, Kocaeli.

Trotter, C. ve Baidawi, S. (2015). Older prisoners: Challenges for in matesand prison management. *Journal of Criminology*, 48(2), 200-218.

UN Office on Drugs and Crime (UNODC) (2009). *Cezaevi Müdürleri ve Politika Yapıcıları İçin Kadınlar ve Hapsedilme Üzerine El Kitabı*. İstanbul: CİSST Der. https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/cezaevi-mudurleri-ve-politika-yapicilar-icin-kadinlar-ve-hapsedilme-uzerine-el-kitabi.pdf

Varışlı, B. (2017). *Türkiye'de yaşlanma ve demografi*. Nobel Yayıncılık.

Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.

Yeniaras, A. G. (2015). *Türkiye hapishanelerinde yabancı olmak ve uluslararası mevzuattan öneriler, hapishanede engelli, yabancı, LGBTİ olmak.* TCPS Kitaplığı.

World Health Organization (WHO). (2011). *World Report On Disability*. World Health Organization. https://www.who.int/teams/noncommunicable-diseases/sensory-functions-disability-and-rehabilitation/world-report-on-disability. Erişim Tarihi: 15.09.2022

Yentürk, N. ve Başlevent, C. (2007). *Türkiye'de genç işsizliği, gençlik çalıştırmaları birimi araştırma raporu* (s. 19). İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Yıldırımalp, S. ve Yenihan B. (2013). Sosyal dışlanma ve işgücü piyasasında gençler. *Mevzuat Dergisi*, *16*(184), 1-13.

Yiğitbaş, Ç. (2020). Hem dezavantajlı hem de kadın olmak. *Van Tıp Dergisi*, 27(3), s. 367-370.

Yüksel, M. Y., Dinçer, F., Büyükköse, H. T. ve Lale, Z. H. (2014), Yaşlıların boş zaman değerlendirmesi üzerine bir inceleme. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 107-114.

Bölüm 3
KİŞİLER ARASI İLETİŞİM BECERİLERİ VE ÇATIŞMA ÇÖZME SÜRECİ

Ozan Korkmaz

"Sözlerini değiştirerek dünyanı değiştirebilirsin...
Unutma, ölüm ve yaşam dilin gücündedir."
Joel Osteen

Giriş

Gruplar hâlinde bir arada yaşayan insanlar, toplum içinde birbirleri ile bağ kurma ihtiyacı hissederler. Bu ihtiyaçlarını ise iletişim ile karşılamaya çalışırlar. Bağ kurma ihtiyacının karşılanmasında bilgi, fikir ve duyguların paylaşımı iletişimde ön plandadır (Collins, 2009). Bu nedenle sosyal yaşamın tek kelimelik özetinin "iletişim" olduğunu söylemek mümkündür (Dökmen, 2015).

İletişime ilişkin pek çok tanımlamalar bulunmaktadır. Bu tanımlamalardan biri "tarafların bilgi/sembol üreterek birbirlerine iletme, iletileri anlama ve yorumlama sürecidir" şeklinde iletişimi tanımlamaktadır (Baltaş vd., 2007). Diğer bir tanımlamada ise iletişim, "konuşan ve dinleyenin güdü, algı, eğilim ve tutumlarından oluşan duygu, düşünce ya da bilgilerin akla gelebilecek her türlü yollarla başkasına aktarılması süreci olup iki ya da daha çok kişi arasında anlamların yaratılması, ortaklaştırılması ve paylaşılması süreci" olarak tanımlanmaktadır (Yüksel Şahin, 1998). Bir başka tanımda ise iletişim, fikirleri yaratma ve paylaşma sanatı ve süreci olarak görülmektedir (McPheat, 2010). İletişimle ilgili ortak tanımlamalara bakıldığında iletişimin iki taraflı olduğu, pek çok farklı içerik barındırdığı, bir aktarım kanalına sahip olduğu ve bir süreçten oluştuğu görülmektedir.

Kaynakça

Akkirman, A. D. (1998). Etkin çatışma yönetimi ve müdahale stratejileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13*(2). 1-11. https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuiibfd/issue/22775/243108

Baltaş, A., Ürkmez, İ. ve Sevil, İ. (2007). *Satışta iletişim ve beden dili*. Remzi Kitabevi.

Barker, A. (2011). *Improve your communication skills.* Kogan Page Limited.

Collins, S. (2009). *Effective communication.* Jessica Kingsley Publishers.

Corey, G. (2001). *Theory and practice of counseling and psychotherapy*. Brooks/Cole.

Cüceloğlu, D. (2002). *İletişim donanımları.* Remzi Kitabevi.

Deniz, İ. (2003). *İletişim becerileri eğitiminin ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin iletişim becerisi düzeylerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Doğan, İ. (1998). *İletişim ve yabancılaşma*. Sistem Yayıncılık.

Dökmen, Ü. (2015). *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati*. Remzi Kitabevi.

Elagöz, F. Ö. ve Çenesiz, G. Z. (2020). Ceza infaz koruma personelinin yaşadığı psiko-sosyal sıkıntılar ve çözüme yönelik psiko-eğitim önerileri. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, XLIV*(1), 101-120. http://cujos.cumhuriyet.edu.tr/tr/pub/issue/54996/737396

Ellis, R. (2002). *Communication skills.* Intellect Books.

Ersanlı, K. ve Balcı, S. (1998). İletişim Becerileri Envanterinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2*(10), 7-12. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tpdrd/issue/21430/229794

Fujishin, R. (2009). *Creating communication.* Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Gordon, T. (2002). *Etkili anne baba eğitiminde uygulamalar*. Sistem Yayıncılık.

Gordon, T. (2007). *E.Ö.E. Etkili öğretmenlik eğitimi*. Sistem Yayıncılık.

Green, T. B. ve Knippen, J. T. (1999). *Breaking the barrier to upward communication.* Greenwood Publishing Group.

Gürüz, D. ve Temel Eğinli, A. (2020). *İletişim Becerileri Anlamak-Anlatmak-Anlaşmak.* Nobel Yayın Dağıtım.

Güven Güres, C. ve Sökmen, A. (2015). Yönetici liderlik yaklaşımının çalışanın örgütsel bağlılığı, iş tatmini ve işten ayrılma niyeti üzerine etkisi: Türkiye'deki ceza infaz kurumlarında bir uygulama. *Journal of Business Research Turk, 7*(3), 59-74. https://isarder.org/index.php/isarder/article/view/249

Hisli Şahin, N. ve Basım, H. N., & Çetin, F. (2009). Kişilerarası çatışma çözme yaklaşımlarında kendilik algısı ve kontrol odağı. *Türk Psikiyatri Dergisi, 20*(2), 153-163. https://www.turkpsikiyatri.com/PDF/C20S2/153-163.pdf

Iksan, Z. H., Zakaria, E., Meerah, T. S. M., Osman, K., Lian, D. K. C., Mahmud, S. N. D. ve Krish, P. (2012). Communication skills among university students. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, *59*, 71-76. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.09.247

McPheat, S. (2010). *Effective communication skills.* MTD Training & Versus Publishing ApS.

Johnson, D. W. ve Johnson, R. T. (1995). *Reducing school violence through conflict resolution.* Association for Supervision and Curriculum Development.

Johnson, D. W. ve Johnson, F. P. (1997). *Joining together group theory and group skills.* Allyn and Bacon.

Kaya, A. (2017). *İletişime giriş: Temel kavramlar ve süreçler*. İçinde A. Kaya (Ed.), *Kişilerarası ilişkiler ve etkili iletişim* (10. Baskı). Pegem Akademi.

Koprowska, J. (2008). *Communication and interpersonal skills in social work.* Learning Matters.

Korkut, F. (1996). Lise öğrencilerinin bazı değişkenler açısından iletişim becerilerini değerlendirmeleri. *III. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Korkut, F. (2005). Yetişkinlere yönelik iletişim becerileri eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28*, 143-149. http://www.efdergi.hacettepe.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/782-published.pdf

Krauss, R. M. ve Morsella, E. (2006). *Communication and conflict.* İçinde M. Deutsch, P. T. Coleman ve E. C. Marcus (Ed.), *The handbook of conflict resolution.* Jossey-Bass.

Kumcağız, H., Yılmaz., M., Çelik, S. B. ve Avcı, İ. A. (2011). Hemşirelerin iletişim becerileri: Samsun ili örneği. *Dicle Tıp Dergisi, 38*(1), 49-56. https://doi.org/10.5798/diclemedj.0921.2012.04.0184

Levine, S. (2009). *Getting to resolution turning conflict into collaboration.* Berrett-Koehler Publishers.

Nalbant, A., & Akman Karabeyoğlu, Y. (2011). Çocuklarla çalışan infaz ve koruma memurlarına yönelik hazırlanan kişilerarası ilişkiler psikoeğitim programı'nın etkiliği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11*(21), 223-250. https://dergipark.org.tr/tr/pub/maeuefd/issue/19394/205994

Öner, U. (2000). *Çatışma çözme ve arabuluculuk eğitimi*. İçinde Y. Kuzgun (Ed.), *İlköğretimde rehberlik*. Nobel Yayın Dağıtım.

Rahim, M. A. (1983). A measure of styles of handling interpersonal conflict. *Academy of Management Journal, 26*(2), 368-376. https://doi.org/10.2307/255985

Rahim, M. A. (2010). *Managing conflict in organizations*. Transaction Publishers.

Rahim, M. A., Antonioni, D. ve Psenicka, C. (2001). A Structural equations model of leader power, subordinates' styles of handling conflict, and job performance. *The International Journal of Conflict Management, 3*(12), 191-211. https://doi.org/10.1108/eb022855

Schrumpf, F., Crawford, D. K. ve Bodine, R. J. (1997). *Peer mediation: Conflict resolution in schools.* Reserach Press.

Şahin, F. Y. (1999). Grupla iletişim becerileri eğitiminin üniversite öğrencilerinin iletişim beceri düzeylerine etkisi. *Eğitim ve Bilim*, *22*(110), 12-19. http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5351

Taylor, S. ve Lester, A. (2009). *Communication: Your key to succes.* Marshall Cavendish International (Asia) Private Limited.

Topsakal, E. (2007). *Eskişehir H Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumundaki hükümlülerin benlik saygıları ve iletişim becerileri.* Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Ünlü, S. (2019). *Etkili iletişimde çatışma yönetimi*. İçinde U. Demiray (Ed.) *Etkili iletişim* (9. Baskı). Pegem Akademi.

Üstün, B. (2005). Çünkü iletişim çok şeyi değiştirir. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 8*(2), 88-94. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunihem/issue/2630/33836

Worth, R. (2004). *Communication skills*. Infobase Publishing.

Yüksel Şahin, F. (1998). Grupla iletişim becerileri eğitiminin üniversite öğrencilerinin iletişim beceri düzeylerine etkisi. *Eğitim ve Bilim, 22*(110), 12-19. http://213.14.10.181/index.php/EB/article/view/5351

Bölüm 4
ÖFKE KONTROLÜ

Nezir Ekinci

"İnsanların zihnini rahatsız eden, olaylar değil olaylara ilişkin yargılarıdır."

Epiktetos, MS 1. yüzyıl

Giriş

Öfke engellenme, incinme veya gözdağı karşısında gösterilen saldırganlık tepkisi; kızgınlık, hışım, şiddet ve gazap olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Öfke, insan deneyiminin doğal bir parçasıdır. Sinir sistemi açısından öfke insanın sahip olduğu temel duygularından biri olarak değerlendirilir. Mizaç, nörolojik, hormonal ve diğer fizyolojik süreçler öfke deneyimine ve ifadesine katkıda bulunur (Deffenbacher, 2011). Birey kendine hak olarak gördüğüne ulaşamadığında ya da önem verdiğimiz insanlar beklentilerimize göre davranmadığında hissedilen bir duygudur (Gençtan, 1999). Öfke, başkalarının istenmeyen ve genellikle beklenmedik davranışlarına karşı gösterilen duygusal bir tepkidir (Tafrate ve Kassinove, 2019).

Öfke, duygudurumu birden fazla faktörün etkisi ile oluşmaktadır. Bireyin diğer deneyimlerinde olduğu gibi öfke deneyimlerinde genetik yapısı ile çevresel özelliklerin etkisi bulunmaktadır. Bununla birlikte, öfke bir veya daha fazla tetikleyici olayın, kişinin hem anlık durumlardan hem de kalıcı bilişsel yorumlayıcı süreçlerinden etkilenmektedir. Bireyde oluşan duygu, öfke öncesi durumu ile tetikleyici ve başa çıkma kaynaklarının etkisi ile oluşmaktadır (Deffenbacher, 2011). Öfke duruma yönelik davranışsal tepkileri ortaya çıkarır, motive eder ve ortaya çıkan durum ile ilişkilidir. Yani öfke, işlevsel olmayan öfke durumlarında tedavinin odak noktası olabilecek davranışla ilişkilidir. Ancak kavramsal olarak onunla ilişkili davranıştan ayrılabilen deneyimsel bir

Kaynakça

Akgün, R. ve Duyan, V. (2017). Öfke kontrolü grup çalışmasının adam öldürme veya yaralama suçundan hüküm giymiş kadınların öfke kontrolü becerilerine etkisi. *Journal of International Social Research*, *10*(53), 650-657. http://dx.doi.org/10.17719/jisr.20175334154

Averill, J. R. (2012). *Anger and aggression: An essay on emotion*. Springer Science & Business Media.

Bahrami, E., Mazaheri, M. A. ve Hasanzadeh, A. (2016). Effect of anger management education on mental health and aggression of prisoner women. *Journal Of Education And Health Promotion*, *5*(1), 1-5. http://dx.doi.org/10.4103/2277-9531.184563

Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. Prentice-Hall.

Bandura, A. (1983). *Psychological mechanisms of aggression*. In R. G. Green ve E. I. Donnerstein (Eds.). *Aggression: Theoretical and empirical reviews* (ss. 1-40). New York Academic Press.

Blum, P. (2005). *Teacher's guide to anger management*. Routledge Falmer.

Brown, N.W. (2018). *Psikolojik danışmanlar için psiko-eğitsel gruplar hazırlama ve uygulama rehberi* (2. Baskı.). (Çev. Vahap Yorğun). Anı Yayıncılık.

Cüceloglu, D. (2004). *İnsan ve davranışı* (13. Basım). Remzi Kitapevi.

Deffenbacher, J. L. (1999). Cognitive-behavioral conceptualization and treatment of anger. *Journal of Clinical Psychology, 55*(3), 295-309.

Deffenbacher, J. L. (2011). Cognitive-behavioral conceptualization and treatment of anger. *Cognitive and Behavioral Practice, 18*(2), 212-221.

Deffenbacher, J.L. (1994). *Anger reduction: Issues, assessment, and intervention strategies*. In A.W. Siegman ve T.W. Smith (Eds.), *Anger, hostility, and the heart* (ss. 239-269). Erlbaum.

DiGiuseppe, R. (2011). A comprehensive treatment program for a case of disturbed anger. *Cognitive and Behavioral Practice, 18*(2), 235-240.

DiGiuseppe, R. ve Froh, J. J. (2002). What cognitions predict state anger? *Journal Of Rational-Emotive And Cognitive-Behavior Therapy*, *20*(2), 133-150.

DiGiuseppe, R. ve Tafrate, R. (2007). *Understanding anger disorders*. Oxford University Press.

Edmondson, C. B. ve Conger, J. C. (1996). A review of treatment efficacy for individuals with anger problems: Conceptual, assessment, and methodological issues. *Clinical Psychology Review, 16*(3), 251-275.

Ellis, A. ve Tafrate, R. C. (1998). *How to control your anger before it controls you*. Citadel Press.

Geçtan, E. (1999). *İnsan olmak* (20. Basım). Remzi Kitabevi.

Hodgins, S., & Muller-Isberner, R. (2000). *Violence, crime and mentally disordered offenders*. John Wiley and Sons.

Howells, K., Day, A., Williamson, P., Bubner, S., Jauncey, S., Parker, A. ve Heseltine, K. (2005). Brief anger management programs with offenders: Outcomes and predictors of change. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology, 16*(2), 296-311.

Kassinove, H. ve Tafrate, R. C. (2011). Application of a flexible, clinically driven approach for anger reduction in the case of Mr. P. *Cognitive and Behavioral Practice, 18*(2), 222-234. https://doi.org/10.1016/j.cbpra.2009.08.008

Mabel, S. (1994). Empirical determination of anger provoking characteristics intrinsic to anger provoking circumstances. *Journal of Social and Clinical Psychology, 13*(2), 174-188. https://doi.org/10.1521/jscp.1994.13.2.174

McKay, M. ve Rogers, P. D. (2009). *The anger control workbook*. New Harbinger Publications

Meichenbaum, D. (1985). *Stress inoculation training*. Pergamon Press.

Mertoğlu, M. (2017). Ceza infaz kurumlarında bulunan tutuklu ve hükümlüler için, öfke kontrolü programlarının önemi, öfke-suç ilişkisi. *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 16*(2), 299 - 310.

National Sleep Foundation. (2022). How much sleep do we really need? https://www.sleepfoundation.org/how-sleep-works/how-much-sleep-do-we-really-need

Novaco, R. W. (1976). The functions and regulation of the arousal of anger. *American Journal of Psychiatry*, *133*(10), 1124-1128.

Novaco, R. W. (1975). *Anger control: The development and evaluation of an experimental treatment*. D. C. Heath.

Özer, A. K. (1994). Sürekli öfke (sl-öfke) ve öfke ifade tarzı (öfke-tarz) ölçeklerinin ön çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi, 9*(31), 26-35.

Robins, S. ve Novaco, R. W. (1999). Systems conceptualization and treatment of anger. *Journal of Clinical Psychology, 55*(3), 325-337.

Sanderlin, T. K. (2016). Anger management with aggressive criminal offenders in a low fear, high arousal group environment. *Annals of Psychotherapy & Integrative Health*.

Spielberger, C., Crane, R. S., Kearns, W. D., Pellegrin, K. L., Rickman, R. L. ve Johnson, E. H. (1991). Anger and anxiety in essential hypertension. *Stress and Emotion, 14*, 266-283.

Tafrate, R. C. ve Kassinove, H. (2019). *Anger management for everyone: Ten proven strategies to help you control anger and live a happier lif*e. New Harbinger Publications.

Tarhan, N. (2022). Duyguların psikolojisi ve duygusal zekâ: Bize özgü duygular, bize özgü bir analiz (28. Baskı). Timaş Yayınları.

Tavris, C. (1989). *Anger: The misunderstood emotion*. Simon and Schuster.

Türk Dil Kurumu. (2022). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 15.10.2022.

Watt, B. ve Howells, K. (1999). Skills training for aggression control: Evaluation of an anger management programme for violent offenders. *Legal and Criminological Psychology, 4*, 285 -300.

Wei, W., Lu, J. G., Galinsky, A. D., Wu, H., Gosling, S. D., Rentfrow, P. J., ... ve Wang, L. (2017). Regional ambient temperature is associated with human personality. *Nature Human Behaviour, 1*(12), 890-895.

Bölüm 5
STRES YÖNETİMİ

Sezen Güleç

Giriş

Stres, günlük hayatta en sık kullanılan kavramlardan biridir. Stres, köprüleri çatlatan basınca veya bir nesneye veya vücuda yük bindiren kuvvete verilen isimdir. Gerginlik, yorgunluk, başarısızlık, travma veya dağınıklık ile eş anlamlıdır. Stres, İngilizcede "zorluk" anlamına gelen "stresse" ve "baskı" anlamına gelen Eski Fransızca "estrece" kelimesinden türetilmiştir. Kottler ve Chen'e göre (2011) çoğu zaman, stres konusu mümkün olan en olumsuz terimlerle düşünülür, yönetilmesi veya en azından tolere edilmesi gereken ancak nadiren anlaşılan bir kavramdır.

Stres kavramı, on yedinci yüzyıldan beri tıpta ortaya çıkmış ve doktorlar tarafından sosyal baskıdan kaynaklanabilecek fiziksel hastalıkların nedeni olarak kabul edilmiştir. 1950'lerde Kanadalı bir biyolog Hans Selye, kriz zamanlarında insan vücuduna ne olduğunu tanımlamak için fiziksel yapılar üzerindeki gerilme kavramını mühendislikten uyarlayan bir kitap yayınladığında bu kavram yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Rousseau, Descartes ve Locke 17. yüzyıla "Akıl Çağı" adını vermişti; şair ve deneme yazarı W. H. Auden ise Pulitzer ödüllü dizesinde, 20. yüzyılı "Kaygı Çağı" olarak adlandırmıştır. Bu slogan kısa sürede popüler hâle gelmiş ve bu kadar çok günlük baskının olduğu bir dönemde dengeli yaşamın nasıl bulunacağına ilişkin düzinelerce kitabın ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1983'te *Time* dergisinin kapağı, artık bir "Stres Çağı"nda yaşadığımızı ilan etmiş, yaşamlarımızın kaynaklarımıza yönelik talepler ve refahımıza yönelik tehditler tarafından tüketildiğini yazmıştır (Hobfoll, 1998).

Konuyla ilgili her yıl yayınlanan yüzlerce kitap ve binlerce makaleye bakılırsa, stres zamanımızın takıntısı hâline gelmiştir. Doktorlar, aşırı stresten

talıklardan bazıları kardiyovasküler hastalıklar, diyabet, kanser, anksiyete bozuklukları, majör depresif bozukluk, akut ve travma sonrası stres bozukluklarıdır. Bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlıklarının korunmasına destek sağlamak amacıyla uzmanlar, stresle başa çıkma ve stresi yönetme konusunda bazı yöntemler ve programlar geliştirilmiştir. Bu yöntemler; bilişsel, psikolojik ve spiritüel, fiziksel, beslenme ve yaşam tarzı ile ilgili olmak üzere kategorize edilmiştir.

Cezaevinde yaşamlarını sürdüren bireyler, günlük yaşam aktivitelerinin dahi gözetim altında yapılması, özerkliğin kaybı, diğerlerine ve cezaevine personeline güvenmeme, zarar görme korkusu, dışlanma, etiketlenme gibi örneklendirilebilecek pek çok nedenle stres altındadır. Bu bireylerin hem cezaevi koşullarına hem cezaevi sonrası yaşam koşullarına uyum sağlama süreçleri bu bireylerde gelişen yüksek düzeyde stresin bir başka nedeni olarak öne sürülebilir. Bu bireylere stres ile başa çıkma konusunda bireysel ve grup süreçleri ile destek verilmesi önem arz etmektedir. Nitekim diğer bireylere göre psikopatoloji geliştirme riskleri daha fazla olduğu ifade edilmektedir. Cezaevlerinin bireyleri topluma yeniden kazandırma amaçları da göz önüne alındığında, bireylerin cezaevi sonrası yaşamlarında yeniden suç işlemelerinin önüne geçilmesi de gerekmektedir. Stres yönetimi bireylere bu konuda destek sağlayacak önemli teknikleri kapsamaktadır. Bu doğrultuda, mahkûmlara yönelik psikolojik destek programları incelendiğinde stres yönetiminin geri planda kaldığına ve bu konuya daha fazla önem verilmesi gerekliliğine dikkat çekilmektedir.

Kaynakça

Alvord, M. K. ve Grados, J. J. (2005). Enhancing resilience in children: A proactive approach. *Professional Psychology: Research and Practice, 36*, 238-245.

American Institute of Stress (2015). Workplace stress. Retrieved on October, 2022 from http://www.stress.org/workplace-stress/.

An, H. Y., Chen, W., Wang, C. W., Yang, H. F., Huang, W. T., & Fan, S. Y. (2020). The relationships between physical activity and life satisfaction and happiness among young, middle-aged, and older adults. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(13), 4817.

Baruss, I. (2003). *Alterations of consciousness: An empirical analysis for social scientists*. Washington, DC: American Psychological Association.

Beck, J. (2014). *Bilişsel davranışçı terapi temelleri ve ötesi*, Çeviri, Muzaffer Şahin, Itır Tarı Cömert. Nobel Yayınevi.

Benham, G. (2010). Sleep: An important factor in stress health models. *Stress and Health, 26*, 204-214.

Benson, H. (2000). *The relaxation response* (2. Baskı). Perennial.

Blumenthal, J. A., Babyak, M. A., Moore, K. A., Craighead, W. E., Herman, S., … Khatri, P. (1999). Effects of exercise training on older patients with major depression. *Archives of Internal Medicine, 159*, 2349-2356.

Butler, K. (2006). *Being there*. Psychotherapy Networker, January/February, 61-64.

Canning, C. ve Buchanan, S. (2019). The information behaviours of maximum security prisoners: Insights into self-protective behaviours and unmet needs. *Journal of Documentation, 75*(2), 417-434.

Cannon, W. B. (1932). *The wisdom of the body*. Norton.

Chiesa, A. ve Serrett, A. (2009). Mindfulness-based stress reduction for stress management in healthy people: A review and meta-analysis. *Journal of Alternative and Complementary Medicine, 15*(5), 593-600.

Childre, D. ve Rozman, D. (2005). *Transforming stress*. Oakland, CA: New Harbinger.

Clark, S. ve Erica, M. (2006). *Library services to the incarcerated: Applying the public library model in correctional facilility libraries*. London: Libraries Unlimited.

Crighton, D. A. ve Towl, G. J. (2008). *Psychology in prisons* (2. Baskı). Blackwell Publishing.

Crum, A., Salovey, P. ve Achor, S. (2013). Rethinking stress: The role of mindsets in determining the stress response. *Journal of Personality and Social Psychology, 104*(4), 716-733.

Corey, G. (2006). *I never knew I had a choice* (8. Baskı). Thomson.

Davis, M., Eshelman, E. R. ve McKay, M. (1988). *The relaxation and stress reduction workbook* (3. Baskı). New Harbinger.

Demir, G. (2015a). *Ceza infaz kurumu kütüphaneleri: Dünyada ve Türkiye'de durum*. Hiperlink.

Dweck, C. (2012). Mindsets and human nature: Promoting change in the Middle East, the schoolyard, the racial divide, and willpower. *American Psychologist, 67*(8), 614-622.

Emasealu, H. U. ve Popoola, S. O. (2016). Information needs and the enhancement of the psychological wellbeing of Nigerian prison inmates. *Library Philosophy and Practice*, 1365.

Fazel, S, Bains P. ve Doll H. (2006). Substance abuse and dependence in prisoners: A systematic review. *Addiction, 101*, 181-191.

Fontana, A. ve Rosenheck, R. (2005). The role of loss of meaning in the pursuit of treatment for posttraumatic stress disorder. *Journal of Traumatic Stress, 18*(2), 133-136.

Frankl, V. E. (2007). *İnsanın anlam arayışı,* Çeviren, Selçuk Budak. Öteki Psikoloji.

Gao, Z., Lee, J. E., McDonough, D. J., & Albers, C. (2020). Virtual reality exercise as a coping strategy for health and wellness promotion in older adults during the COVID-19 pandemic. *Journal of Clinical Medicine*, 9(6), 1986.

Gerber, M. ve Pühse, U. (2009). Do exercise and fitness protect against stress-induced health complaints? A review of the literature. *Scandinavian Journal of Public Health, 37*, 801-819.

Godos, J., Currenti, W., Angelino, D., Mena, P., Castellano, S., Caraci, F., ... & Grosso, G. (2020). Diet and mental health: Review of the recent updates on molecular mechanisms. *Antioxidants*, 9(4), 346.

Haney, C. (2003). The psychological impact of incarceration: Implications for post-prison adjustment. Prisoners once removed: The impact of incarceration and reentry on children, *Families and Communities*, *33*, 66.

Haney, C. (2012). Prison effects of in the age of mass incarceration. *The Prison Journal*, 1-24. https://doi.org/10.1177/0032885512448604

Hobfoll, S. E. (1998). *Stress, culture, and community: The psychology and philosophy of stress*. Plenum.

Iwasaki, Y., Mactavish, J. ve Mackay, K. (2005). Building on strengths and resilience: Leisure as a stress survival strategy. *British Journal of Guidance and Counselling, 33*(1), 81-100.

Kabat-Zinn, J. (2003). Mindfulness-based stress reduction (MBSR). *Constructivism in the Human Sciences, 8,* 73-107.

Kabat-Zinn, J. (2005). *Coming to our senses: Healing ourselves and the world through mindfulness*. New York, NY: Hyperion.

Kaplan, H. B. (2005). *Understanding the concept of resilience*. İçinde S. Goldstein ve R. Brooks (Editörler), *Handbook of resilience in children* (ss. 39-47). Kluwer.

Katz, C., Tsur, N., Talmon, A., & Nicolet, R. (2021). Beyond fight, flight, and freeze: Towards a new conceptualization of peritraumatic responses to child sexual abuse based on retrospective accounts of adult survivors. *Child Abuse & Neglect*, 112, 104905.

Kim, J. ve McKenzie, L. (2014). The impacts of physical exercise on stress coping and well-being in university students in the context of leisure. *Health, 6*(19), 2,570-2,580.

Klein, A., Taieb, O., Xavier, S., Baubet, T., & Reyre, A. (2020). The benefits of mindfulness-based interventions on burnout among health professionals: A systematic review. *Explore*, 16(1), 35-43.

Kottler, J. A. ve Chen, D. D. (2011). *Stress management and prevention: applications to everyday life*. Routledge.

Lewis, D. (2004). *Free your breath, free your life*. Shambhala.

Li, Z., Liu, S., Wang, L., & Smith, L. (2020). Mind–body exercise for anxiety and depression in copd patients: A systematic review and meta-analysis. *International journal of environmental research and public health*, 17(1), 22.

Linden, W. (2005). *Stress management: From basic science to better practice*. Sage.

Luskin, F. ve Pelletier, K. R. (2005). *Stress free for good*. HarperCollins.

Mate, G. (2003). When the body says no: Understanding the stress-disease connection. Alfred Knopf.

McEwen, B. (2002). *The end of stress as we know it*. The Dana Press.

McEwen, B. S. (2006). Sleep deprivation as a neurobiologic and physiologic stressor: Allostasis and allostatic load. *Metabolism: Clinical and Experimental, 55*(10), S20-S23.

McEwen, B. S. ve Wingfield, J. C. (2010). What is in a name? Integrating homeostasis, allostasis and stress. *Hormones and Behavior, 57*, 105-111.

Moreira, J. B., Wohlwend, M., & Wisløff, U. (2020). Exercise and cardiac health: physiological and molecular insights. *Nature Metabolism*, 2(9), 829-839.

Mroczek, D. K., Spiro, A. ve Turiano, N. A. (2009). Do health behaviors explain the effect of neuroticism on mortality? *Journal of Research in Personality, 43*(4), 653-659.

Omolola, A. G. (2015). *Availability, accessibility and utilization of information resources and services for prison inmates in North Central States of Nigeria*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Department of Library and Information Science, Faculty of Education, Ahmadu Bello University, Zaria, Nijerya.

Önal, H. İ. (1984). Cezaevlerine halk kütüphanesi hizmetleri. *Türk Kütüphaneciliği, 33*(3), 119-130.

Park, N., Park, M. ve Peterson, C. (2010). When is the search for meaning related to life satisfaction? *Applied Psychology: Health and Well-Being, 2*, 1-13.

Payne, R. A. (2003). *Relaxation techniques: A practical handbook for the health care professional*. Churchill Livingstone.

Ploch, A. (2012). Why dignity matters: Dignity and the right (or not) to rehabilitation from international and national perspectives. *NYU Journal of International Law and Politics*, *44,* 889-949.

Praissman, S. (2008). Mindfulness-based stress reduction: A literature review and clinician's guide. *Journal of the American Academy of Nurse Practitioners, 20*(4), 212-216.

Puetz, T. W. (2006). Physical activity and feelings of energy and fatigue: Epidemiological evidence. *Sports Medicine, 36*(9), 767-780.

Rosch, P. ve Clark, C. (2001). *De-stress, weigh less*. St Martin's Press.

Russell, G., & Lightman, S. (2019). The human stress response. *Nature Reviews Endocrinology*, 15(9), 525-534.

Sapolsky, R. M. (2004). *Why zebras don't get ulcers* (3. Baskı). Henry Holt.

Schuler, K. (2006, February 23). *Only half of worried Americans try to manage their stress*. USA Today.

Scott, C. (2016). *Exploring information behaviour in the small world context,* Yayımlanmamış doktora tezi, Department of Computer and Information Science University of Strathclyde, Glasgow, İskoçya.

Scully, D., Kremer, J., Meade, M. M., Graham, R. ve Dudgeon, K. (1998). Physical exercise and psychological well-being: A critical review. *British Journal of Sports Medicine, 32*(2), 111-120.

Segal, Z., Williams, J. ve Teasdale, J. (2013). *Mindfulness based cognitive therapy for depression: A new approach to preventing relapse* (2. Baskı). Guilford Press.

Servan-Schreiber, D. (2004). *Run for your life.* Psychotherapy Networker, July/August, 47-51.

Shapiro, S. L., Astin, J. A., Bishop, S. R. ve Cordova, M. (2005). Mindfulness-based stress reduction for health care professionals: Results from a randomized trial. *International Journal of Stress Management, 12*(2), 164-176.

Smith, J. E., Richardson, J., Hoffman, C. ve Pilkington, K. (2005). Mindfulness-based stress reduction as supportive therapy in cancer care: Systematic review. *Journal of Advanced Nursing, 52*(3), 315-327.

Sterling, P. ve Eyer, J. (1988). Allostasis: A new paradigm to explain arousal pathology. In S. Fisher, & J. Reason (Eds.), Handbook of life stress, cognition and health (ss. 629-649). Wiley.

Thyfault, J. P., & Bergouignan, A. (2020). Exercise and metabolic health: beyond skeletal muscle. *Diabetologia*, 63, 1464-1474.

Trockel, M. T., Menon, N. K., Rowe, S. G., Stewart, M. T., Smith, R., Lu, M., ... & Shanafelt, T. D. (2020). Assessment of physician sleep and wellness, burnout, and clinically significant medical errors. *JAMA network open*, 3(12), e2028111-e2028111.

Vosseler, A., Zhao, D., Hummel, J., Gholamrezaei, A., Hudak, S., Kantartzis, K., ... & Heni, M. (2021). Slow deep breathing modulates cardiac vagal activity but does not affect peripheral glucose metabolism in healthy men. *Scientific Reports*, 11(1), 20306.

Usman, E. A., Istifanus, I. L. ve Audu, P. (2019). Awareness of right to information, needs and seeking behaviour of inmates in Maiduguri and Yola Prisons, Nigeria. *International Journal of Library and Information Studies, 9*(3), 65-74.

Wright, E., Chase, M. A., Horn, T. S., & Vealey, R. S. (2019). United States parents' perfectionism, parenting styles and perceptions of specialization in youth sport. *Psychology of Sport and Exercise*, 45, 101571.

Woo, M., Kim, S., Kim, J., Petruzzello, S. J. ve Hatfield, B. D. (2009) Examining the exercise-effect dose-response relationship: Does duration influence frontal EEG asymmetry? *International Journal of Psychophysiology, 72,* 166-172.

Yau, K. K. Y., & Loke, A. Y. (2021). Effects of diaphragmatic deep breathing exercises on prehypertensive or hypertensive adults: A literature review. *Complementary therapies in clinical practice*, 43, 101315.

Zamble, E. (1992). Behavior and adaptation in longterm prison inmates: Descriptive longitudinal results. *Criminal Justice and Behavior*, *19*, 409-425.

Bölüm 6
KRİZ VE KRİZE MÜDAHALE

Oğuzhan Yıldırım

Giriş

Krize neden olan travmatik olayların sayısı ve sıklığı, tüm dünyada hızla artmaktadır. Yüz binlerce hatta milyonlarca insanı doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen kriz durumları; insan yaşamını, duygudurumunu ve mental sağlığını yakından etkilemektedir. Kişisel ve toplumsal yönü bulunan bu kriz olayları; doğal afetler, endüstriyel kazalar, terör saldırıları, ayaklanmalar, isyanlar, pandemiler, tecavüzler, hastalıklar, aile içi şiddet, sevilen birinin kaybı ve ruhsal hastalıklar olarak görülebilir (Dattilio ve Freeman, 2007; Roberts ve Everly, 2006). Her kurum ve kuruluşta bu tür krizler yaşanabilmektedir. Okullar, cezaevleri, hastaneler gibi birçok kurum kriz açısından potansiyel risk taşımaktadır (Thompson, 2004). Krizlerin yoğun olarak yaşanabildiği bu kurumların en fazla risk barındıran kurumların başında olan ceza infaz kurumları gelmektedir (Dyson ve Hart, 2013). Bu nedenle bölümde başında kriz ve krize müdahale hakkında bilgi verilecek ardından ceza ve infaz kurumlarındaki kriz yönetimi ve kriz yönetiminin önemine dair bilgiler sunulacaktır.

Kriz Kavramı

Kriz; doğal afetler, büyük iflaslar, terör saldırıları ve eşi benzeri görülmemiş salgın hastalıklar gibi olağanüstü durumların ardından ortaya çıkan yaşantılar olarak kavramsallaştırılır (Roux-Dufort, 2007). Dünya çapında kriz yaratan kritik olaylara oldukça sık rastlanır ve hiçbir grup veya ulus bu krizlerden muaf değildir. Bu krizler arkasında ruhsal ve fiziksel acılar, travmalar ve yoğun ızdıraplar bırakmaktadır (Flannery ve Everly, 2000). Bu ızdıraplar ise kendiliğinden iyileşmenin mümkün olmadığı akut bir hastalık sürecine neden olur (Hobbs, 1984).

yönetiminin ve personellerinin yetkin olmaması, kurum kültürünün zayıf olması, acil durum planlamasının bulunmaması ve mobbing, şiddet gibi durumların yaşanması, bu kriz durumlarına uygun bir zemin hazırlayabilir.

Her kurum gibi ceza infaz kurumlarının da sağlıklı ve aktif şekilde çalışabilmesi için kriz yönetimi stratejilerinin belirlenmesi ve üzerinde çalışılması gerekmektedir. Bu kurumlara ait kriz yönetimi stratejilerinin ve yol haritasının belirlenmesinde örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi ile ruh sağlığı alanlarındaki uzman kadrolarla iş birliği yapılabilir. Bu stratejilerin belirlenmesi için herhangi bir kriz durumunun ortaya çıkmasını beklememek ve önleyici tedbirler almak oldukça elzemdir. Bununla beraber kriz yönetimi konusunda oluşturulan yol haritası ve belirlenen stratejiler ceza infaz kurumlarında görevli personellere de aktarılmalıdır. Ayrıca bu personellerin kriz ve krize müdahaleye ilişkin hizmet içi eğitimlere belirli aralıklarla katılımı sağlanabilir.

Ceza infaz kurumlarında ruh sağlığı profesyonelleri, kriz ve krize müdahale konusunda önemli bir rol üstlenebilir. Özellikle kriz danışmanlığında yetkin olan profesyoneller krize derhâl müdahale edebilirler. Danışanlarını aktif şekilde dinleyen ve onlara yansız, yüksüz, yargısız yaklaşan bu uzmanlar danışanların krizin üstesinden gelmesine destek olabilirler. Ayrıca onların benlik değerlerini güçlendirip sosyal destek kaynaklarını aktif hâle getiren uzmanlar, danışanlarının psikolojik sağlamlığına da katkıda bulunabilirler. Bu sayede genel olarak krizin olumsuz etkilerinin minimize edilmesi amaçlanır. Ceza infaz kurumlarında kriz yönetimiyle ilgili olarak ruh sağlığı uzmanları güçsüz ve savunmasız durumda bulunan danışanlarına etik ve yasal çerçevede yaklaşmalıdırlar. Krize müdahale konusunda belli bir bilgi ve deneyime sahip olması gereken bu uzmanların hem danışanlarına daha faydalı olması hem de kendileri krizin olumsuz etkilerinden koruması beklenir.

Kaynakça

Adalet Bakanlığı (2022, Mart). Ceza İnfaz Kurumları İstatistikleri. https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cik-istatistikleri12012021090932

Adalet Bakanlığı (2023, Şubat). Ceza İnfaz Kurumlarımız Genel Bilgi. https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cik-genel-bilgi

Allen, M., Burt, K., Bryan, E., Carter, D., Orsi, R., & Durkan, L. (2002). School counselors' preparation for and participation in crisis intervention. *Professional School Counseling*, *6*(2), 96-102.

Auerbach, S. M., & Kilmann, P. R. (1977). Crisis intervention: a review of outcome research. *Psychological Bulletin*, *84*(6), 1189-1217. https://doi.org/10.1037/0033-2909.84.6.1189

Bahora, M., Hanafi, S., Chien, V. H., & Compton, M. T. (2008). Preliminary evidence of effects of crisis intervention team training on self-efficacy and social distance. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, *35*, 159-167. https://doi.org/10.1007/s10488-007-0153-8

Birleşmiş Milletler (2018). Addressing the global prison crisis. Strategy 2015-2017. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Global_Prison_Crisis_ebook_rev.pdf adresinden 29 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.

Boin, R. A., & Van Duin, M. J. (1995). Prison riots as organizational failures: A managerial perspective. *The Prison Journal*, *75*(3), 357-379. https://doi.org/10.1177/003285595075003006

Borschmann, R., Henderson, C., Hogg, J., Phillips, R., & Moran, P. (2012). Crisis interventions for people with borderline personality disorder. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (6), 1-23. DOI: 10.1002/14651858.CD009353.pub2

Brock, S. E. & Jimerson, S. R. (2004). School crisis interventions: Strategies for addressing the consequences of crisis events. E. R. Gerler (Ed.) *The handbook of school violence* (ss. 285-332) Routledge.

Burrow, S. (1995). Suicide: The crisis in the prison service. *British Journal of Nursing*, *4*(4), 215-218. https://doi.org/10.12968/bjon.1995.4.4.215

Caplan, G. (1989). Recent developments in crisis intervention and the promotion of support service. *Journal of Primary Prevention*, *10*(1), 3-25. https://doi.org/10.1007/BF01324646

Coombs, W. T. (2007). Crisis management and communications. *Institute for Public Relations*, *4*(5), 1-14.

Coombs, W. T., & Holladay, S. J. (2002). Helping crisis managers protect reputational assets: Initial tests of the situational crisis communication theory. *Management Communication Quarterly*, *16*(2), 165-186. DOI: 10.1177/089331802237233

Dattilio, F. M., & Freeman, A. (2007). Introduction. F. M. Dattilio & A. Freeman (Eds.), *Cognitive-behavioral strategies in crisis intervention* (3. baskı, s.1-22). The Guilford Press.

Devlin, E. S. (2007). *Crisis management planning and execution*. Auerbach Publications.

Dyson, S. B., & Hart, P. (2013). Crisis management. L. Huddy, D. O. Sears & J. S. Levy (Eds.), *The Oxford handbook of political psychology* (2. baskı, s. 395-422). Oxford University Press.

Everly, G. S., Lating, J. M., & Mitchell, J. T. (2005). Innovations in Group Crisis Intervention. A. R. Roberts (Ed.), *Crisis intervention handbook: Assessment, treatment and research* (3. baskı, s. 221-246). Oxford University Press.

Flannery, R. B., & Everly, G. S. (2000). Crisis intervention: A review. *International Journal of Emergency Mental Health*, *2*(2), 119-126.

Harlow, C. W. (1999). *Prior abuse reported by inmates and probationers*. US Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics.

Hobbs, M. (1984). Crisis intervention in theory and practice: A selective review. *British Journal of Medical Psychology*, *57*(1), 23-34. https://doi.org/10.1111/j.2044-8341.1984.tb01577.x

Hubley, S., Lynch, S. B., Schneck, C., Thomas, M., & Shore, J. (2016). Review of key telepsychiatry outcomes. *World Journal of Psychiatry*, *6*(2), 269-282. DOI: 10.5498/wjp.v6.i2.269

Institute for Crime & Justice Policy Research (2021, Ekim). The World Prison Population List. https://www.prisonstudies.org/

Irving, C. B., Adams, C. E., & Rice, K. (2006). Crisis intervention for people with severe mental illnesses. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (4), 1-31. DOI: 10.1002/14651858.CD001087.pub3.

Jacobson, G. F., Strickler, M., & Morley, W. E. (1968). Generic and individual approaches to crisis intervention. *American Journal of Public Health and the Nations Health*, *58*(2), 338-343.

James, R. K. & Gilliland, B. E. (2017) *Crisis intervention strategies*. Cengage Learning.

Jimerson, S. R., Brock, S. E., & Pletcher, S. W. (2005). An integrated model of school crisis preparedness and intervention: A shared foundation to facilitate international crisis intervention. *School Psychology International*, *26*(3), 275-296. DOI: 10.1177/0143034305055974

Kanel, K. (2012). *A guide to crisis intervention* (4. Baskı). Cengage Learning.

Khodarahmi, E. (2009). Crisis management. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, *18*(5), 523-528. DOI 10.1108/09653560911003714

Klingman, A., & Cohen, E. (2004). *The generic intervention approach and principles.* School-based multisystemic ınterventions for mass trauma. Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-9104-1_9

Lacambre, M., & Courtet, P. (2012). Violence et prison. *La Lettre du Psychiatre*, *8*(5), 124-127.

Maruschak, L. M., Berzofsky, M., & Unangst, J. (2015). *Medical problems of state and federal prisoners and jail inmates, 2011-12*. U.S. Department of Justice Office of Justice Programs Bureau of Justice Statistics (NCJ 248491)

Mehrotra, S., Znati, T., & Thompson, C. W. (2008). Crisis management. *IEEE Internet Computing*, *12*(1), 14-17. DOI: 10.1109/MIC.2008.7

Meijers, J. J. (2007). Problem solving and crisis intervention. F. M. Dattilio & A. Freeman (Eds.), *Cognitive-behavioral strategies in crisis intervention* (3. baskı, s.456-476). The Guilford Press.

Mitroff, I. I., Shrivastava, P., & Udwadia, F. E. (1987). Effective crisis management. *Academy of Management Perspectives*, *1*(4), 283-292. https://doi.org/10.5465/ame.1987.4275639

Nowonty, K. M., & Piquero, A. R. (2020). The global impact of the pandemic on institutional and community corrections: Assessing short-term crisis management and long-term change strategies. *Victims & Offenders*, *15*(7-8), 839-847. https://doi.org/10.1080/15564886.2020.1813229

O'Hagan, K. (1986). *Crisis intervention in social services*. Macmillan Education LTD.

Poal, P. (1990). Introduction to the theory and practice of crisis intervention. *Quaderns de Psicologia*, *10*, 121-140.

Regehr, C. (2005). Crisis Support for Families of Emergency Responders. A. R. Roberts (Ed.), *Crisis intervention handbook: Assessment, treatment and research* (3. baskı, s. 246-262). Oxford University Press.

Reinhardt, I., Gouzoulis-Mayfrank, E., & Zielasek, J. (2019). Use of telepsychiatry in emergency and crisis intervention: current evidence. *Current Psychiatry Reports*, *21*, 1-8. https://doi.org/10.1007/s11920-019-1054-8

Rison, R. H., & Wittenberg, P. M. (1994). Disaster theory: Avoiding crisis in a prison environment. *Fed. Probation*, *58*(3), 45-50.

Robert, B., & Lajtha, C. (2002). A new approach to crisis management. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, *10*(4), 181-191. https://doi.org/10.1111/1468-5973.00195

Roberts, A. R. (1991). Conceptualizing crisis theory and the crisis intervention model. In A. R. Roberts (Ed.), *Contemporary perspectives on crisis intervention and prevention* (pp. 3-17). Englewood Cliffs. Prentice-Hall.

Roberts, A. R. (2000). An overview of crisis theory and crisis intervention. In A. R. Roberts (Ed.). *Crisis intervention handbook: Assessment, treatment, and research* (2nd ed.). Oxford University Press.

Roberts, A. R. (2002). Assessment, crisis intervention, and trauma treatment: The integrative ACT intervention model. *Brief Treatment & Crisis Intervention*, *2*(1), 1-21.

Roberts, A. R. (2005). Bridging the past and present to the future of crisis ıntervention and crisis management. A. R. Roberts (Ed.), *Crisis intervention handbook: Assessment, treatment and research* (3. baskı, s. 3-32). Oxford University Press.

Roberts, A. R., & Everly Jr, G. S. (2006). A meta-analysis of 36 crisis intervention studies. *Brief Treatment and Crisis Intervention*, *6*(1), 10-21. doi:10.1093/brief-treatment/mhj006

Roberts, A. R., & Ottens, A. J. (2005). The seven-stage crisis intervention model: A road map to goal attainment, problem solving, and crisis resolution. *Brief Treatment and Crisis Intervention*, *5*(4), 329-339. doi:10.1093/brief-treatment/mhi030

Roux-Dufort, C. (2007). Is crisis management (only) a management of exceptions?. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, *15*(2), 105-114. https://doi.org/10.1111/j.1468-5973.2007.00507.x

Ruzsonyi, P. (2020). Crisis-management and Criminal-pedagogy in Prisons. *Archibald Reiss Days*, *10*, 119-130.

Sandoval, J. (1985). Crisis counseling: Conceptualizations and general principles. *School Psychology Review*, *14*(3), 257-265. https://doi.org/10.1080/02796015.1985.12085172

Singer, R. L. (2009). *Education for incarceration: A theoretical inquiry into the school-to-prison pipeline in an era of crisis management* [Yayımlanmamış doktora tezi]. University of St. Thomas.

Smith, D. (1990). Beyond contingency planning: Towards a model of crisis management. *Industrial Crisis Quarterly*, *4*(4), 263-275. https://doi.org/10.1177/108602669000400402

Stephens, K. K., & Malone, P. (2010). New media for crisis communication: Opportunities for technical translation, dialogue, and stakeholder responses. W. T. Coombs & S. J. Holladay (Eds.) *The handbook of crisis communication* (ss. 381-396). Wiley-Blackwell.

Thompson, R. A. (2004). *Crisis intervention and crisis management strategies that work in schools and communicaties.* Brunner-Routledge.

VandeCreek, L., & Knapp, S. (2007). Legal and ethical issues in crisis intervention. F. M. Dattilio & A. Freeman (Eds.), *Cognitive-behavioral strategies in crisis intervention* (3. baskı, s.541-545). The Guilford Press.

Wollman, D. (1993). Critical incident stress debriefing and crisis groups: A review of the literature. *Group*, *17*(2), 70-83.

Zanskas, S. A., Meyer, R. A., & James, R. K. (2017). Legal and ethical issues on crisis of trauma. R. K. James & B. E. Gilliland (Eds.) *Crisis intervention strategies* (ss. 518-545) Cengage Learning.

Bölüm 7
PROBLEM VE PROBLEM ÇÖZME

Eyup Zorlu

Giriş

Çağlar boyunca insanlık, yaşadığı olaylar ya da ihtiyaçların değişmesi sonucunda ortaya çıkan yeni durumlarla karşı karşıya kalmakta ve bu durumlara özgü çözümler geliştirmektedir. Eşya taşıma ya da bir yerden bir yere ulaşmanın getirmiş olduğu zorluklar ve engeller, tekerleğin icadına neden olduğu gibi açlık ve ısınma gibi temel ihtiyaçların ortaya çıkardığı problemler ateşin icadını sağlamıştır. Telefon, çamaşır makinesi, tren, kalem, saat, ev, uçak, iğne vb. neredeyse tüm insanlık ürünü şeyler bir problemin çözümü olarak ortaya çıkmıştır. Problemler gündelik yaşamda anlık belirli bir olayla -sabah giyeceği kravatı seçmek ya da otobüsü kaçırmak vb.- sınırlı kalabileceği gibi (D'Zurilla ve Goldfried, 1971; D'Zurilla vd., 2004) üzerinde kontrolünün daha zor olabildiği savaş, toplumsal şiddet, kronik yoksulluk (Who Euro, 2020) gibi daha büyük zorlanmaları içeren durumlarla da kendini gösterebilmektedir.

Problem kelimesi Latince "*Problema*" sözcüğünden gelmektedir ve *Proballo (öne çıkan engel)* sözcüğünden türetilmiştir (Güçlü, 2003). Pollock ve Williams (1998), problemi, bireyin negatif olaylar ya da durumlar karşısında anında etkili veya uyarlanabilir bir yanıt bulamadığı bir yaşam durumu olarak tanımlamaktadır. Gür ve Hangül (2015), problemi insan zihninde çatışmalara neden olan belirsizlik olarak ifade ederken Karasar (2003) ise problemi *bireyi fiziksel ya da düşünsel yönden rahatsız eden, kararsızlık ve birden çok çözüm yolu olasılığı görülen her durum* şeklinde belirtmiştir. Rahman (2019) ise problemi, bir kişinin belirli bir süre içinde bir hedefe ulaşmak veya bir görevi tamamlamak istediği ancak o istenen yere nasıl ulaşacaklarını veya mevcut durumları ile verimli bir şekilde ulaşmak istedikleri yer arasındaki boşluğu nasıl azaltacaklarını bilmedikleri, yaşamın herhangi bir alanında herhangi bir durum olarak tanımlamaktadır.

Kaynakça

Acevedo, K. C. ve Bakken, T. (2003). Women adjusting to prison: Disciplinary behavior and the characteristics of adjustment. *Journal of Health & Social Policy*, *17*(4), 37-60.

Akan, Y. ve Günek, A. (2021). Üniversite öğrencilerinin iletişim ve problem çözme beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: Muş Alparslan Üniversitesi örneği*. Üniversite Araştırmaları Dergisi, 4*(1), 44-52.

Akgün, R. (2012). *Kadın hükümlülerin ceza infaz kurumunda yaşadıkları sorunlar ve başa çıkma tarzlarının belirlenmesi: Eskişehir Çifteler Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu örneği.* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Akgün, R., Yüceer Kardeş, T. ve Gökçearslan Çiftçi, E. (2019). Kadın mahkûmların sosyodemografik özelliklerine göre problem çözme becerisinin incelenmesi üzerine bir çalışma, *TAAD, 11*(39), 109-128.

Aksoy, A. (2007). *Suça itilen çocuklar*, (Edt. Kültegin Ögel, Riskli Davranışlar Gösteren Çocuk ve Ergenler içinde). Yeniden Yayıncılık.

Alpay, N., Karamustafaoğlu, N. ve Kükürt R. (1995). Madde bağımlılarında suç. *Düşünen Adam, 8*(2), 16.

Antonietti, A., Ignazi, S. ve Perego, P. (2000). Metacognitive knowledge about problem solving methods. *British Journal of Educational Psychology, 70,* 1-16.

Arslan, G. ve Kabasakal, Z. (2013). Ergenlerin problem çözme becerileri ve ana-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8* (6), 33-42.

Balaban, Ö. ve Özen, S. (2015). Ceza infaz kurumlarındaki tutuklu ve hükümlülerin eğitim faaliyetlerine ilişkin algıları: T tipi kapalı ceza infaz kurumu örneği, *Çalışma İlişkileri Dergisi, 6*(1), 37-52.

Bbc News Türkçe, (2022). Saldırgan Ütöya katliamını anlattı. https://www.bbc.com/turkce /haberler/2012/04/120420_

Biggam, F.H. ve Power, K.G. (2002). A controlled, problem-solving, group-based intervention with vulnerable incarcerated young offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 46*(6), 678-698. Doi:10.1177/0306624X02238162.

Biggam, F.H. ve Power, K.G. (1999). Social problem-solving skills and psychological distress among incarcerated young offenders: The issue of bullying and victimization. *Cognitive Therapy and Research, 23*(3), 1999, 307-326.

Black, D.W., Blum, N., McCormick, B. ve Allen, J. (2013). Systems training for emotional predictability and problem solving (STEPPS) group treatment for offenders with borderline personality disorder. *The Journal of Nervous and Mental Disease, 201*(2), 124-129.

Black, D.W., Blum, N., Eichinger, L., McCormick, B., Allen, J. ve Sieleni, B. (2008). STEPPS: Systems training for emotional predictability and problem solving in women offenders with borderline personality disorder in prison—a pilot study. Doi:101017/s10928 52900016989.

Blanchard-Fields, F. (2007). Everyday problem solving and emotion; An adult developmental perspective. *Current Directions In Psychological Science, 16*(1), 26-31.

Bourke, M.L. ve Hasselt, V.B. (2001). Social problem-solving skills training for incarcerated offenders: A treatment manual. *Behavior Modification, 25*(2), 163-188. Doi:10.1177/0 145445501252001.

Burger, J.M. (2006). *Kişilik,* (1. Basım, Çev. İnan Deniz SARIOĞLU). Kaknüs Yayınları.

Burns, D. (2019). *Birlikte iyi hissetmek, sorunlu ilişkileri yoluna koymanın sırrı.* (2. Basım, Çev. Uğur SAYAL, Ada SAYAL). Psikonet Yayınları.

Camblin, L., Stone, W. N. ve Merrilit, L. C. (1990). An addaptive approach to group therapy for the cronic patient. *Social Work With Groups, 13*(1), 53-65.

Carver, C. S., Scheier, M. F. ve Weintraub, J. K. (1989). Assessing coping strategies: A theoretically based approach. *Journal of personality and social psychology*, *56*(2), 267.

Christopher W. M. (1991). Punishment and loss of moral standing. *Canadian Journal of Philosophy, 21*(1), 53-77.

Crick, N.R. ve Dodge, K.A. (1994). A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin, 115*(1), 74-101.

Cte.adalet.gov.tr, (2022). *2016 yılı birim faaliyet raporu,* https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/20820191410332016_faliyet_raporu.pdf

Cüceloğlu, D. (2000*). İnsan ve davranışı.* (10. Basım). Remzi Kitabevi.

Dereli, E. (2019). Ebeveynlerin sosyal problem çözmelerinin çocukların sosyal problem çözmelerini yordaması. *Cumhuriyet International Journal of Education*, *8*(1), 113-134. http://dx.doi.org/10.30703/cije.453128.

Dixon, W.A., Heppner, P.P. ve Rudd, M.D. (1994). Problem-solving appraisal, hopelessness, and suicide ideation: evidence for a mediational model. *Journal of Counseling Psychology, 41*(1), 91-98.

Dixon-Gordon, K., Harrison, N. ve Roesch, R. (2012). Non-suicidal self-ınjury within offender populations: A systematic review. *International Journal of Forensic Mental Health, 11,* 33-50.

D'Zurilla, T.J. ve Goldfried, M.R. (1971). Problem solving and behavior modification. *Journal of Abnormal Psychology, 78*(1)*,* 107-126.

D'Zurilla, T.J. ve Chang, E.C. (1995). The relations between social problem solving and coping. *Cognitive Therapy and Research*, *19*(5), 547-562.

D'Zurilla, T.J. ve Nezu, A.M. (2001). *Problem-solving therapies.* İçinde Dobson KS (Ed) *Handbook of Cognitive-Behavioral Therapies* (2. Basım). Guilford Press.

D'Zurilla, T. J. Nezu, A. M. ve Maydeu-Olivares, A. (2004). *Social problem solving:* Theory and assessment. İçinde E. C. Chang, T. J. D'Zurilla ve L. J. Sanna (Edt.), Social problem solving: Theory,research, and training. Washington.

D'Zurilla, T.J. ve Nezu, A.M. (2010). *Problem-solving therapy,* Edt. Keith S. Dobson, Handbook of Cognitive-behavioral Therapies, (3. Baskı). The Guilford Press.

Feyzioğlu, S. E. (2008). *Bağlanma stilleri, problem çözme becerileri ve hükümlülük özellikleri arasındaki ilişkiler.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Flower, L.S. ve Hayes, J.R. (1977). Problem-solving strategies and the writing process. *College English, 39*(4), 449-461.

Gick, M.L. (1986): Problem-solving strategies. *Educational Psychologist, 21*(1-2), 99-120. Doi:10.1080/00461520.1986.9653026.

Güçlü, N. (2003) Lise müdürlerinin problem çözme becerileri. *Milli Eğitim Dergisi*. *160*, 272-300.

Gülen H. ve Peker, A. (2018). Ergenlerin problem çözme becerileri ve siber zorbalıkla başa çıkma davranışları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 13*(26), 385-404.

Gür, H. ve Hangül, T. (2015). Ortaokul öğrencilerinin problem çözme stratejileri üzerine bir çalışma, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, 5*(1), 95-112.

Haberglobal, (2022). 77 kişiyi öldürdü sadece 21 yıl hapis cezası aldı! Peki sistem ne? https://haberglobal.com.tr/dunya/katliama-21-yil-hapis-peki-amac-ne-145271

Hamarta, S. (2007). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin sosyal problem çözme becerilerinin algılanan anne-baba tutumları açısından incelenmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Harris, G. T. ve Rice, M. E. (1997). Risk appraisal and management of violent behavior. *Psychiatr Services*, *48*(9)1168-1176.

Heppner, P.P., Neal, G.W. ve Larson, L.M. (1984). Problem-solving training as prevention with college students. *The Personnel And Guıdance Journal, 62*(9), 514-519. Doi:10.1111/j.2164-4918.1984.tb00266.x

İçağasıoğlu Çoban, A. ve Akgün, R. (2011). Ankara kadın kapalı ceza infaz kurumunda kalan kadın hükümlülerin psikososyal durumlarının saptanması ve sosyal desteklerinin belirlenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 22*(2), 63-78.

İl, S. (1990). *Türkiye'deki kadın suçluların genel özellikleri ve infaz sürecindeki sorunları üzerine bir araştırma.* Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Kamer, V. (2013). Mükerrer suçluluğa sosyolojik bakış. *Adalet Dergisi, 45*, 1-16.

Karakartal, D. (2019). Cezaevinde yatan mahkûmların ruh sağlıklarının incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi, 1*(1), 25-41.

Karasar, N. (2003). *Bilimsel araştırma yöntemi* (12. Baskı). Nobel Yayın Dağıtım.

Kayaoğlu, M. (2015). *Sorular ve örnek vakalarla öfke kontrolü*. Nesil Yayınları.

Kaygılı, G. (2018). Anaokulu çocuklarının iletişim becerileri ile sosyal problem çözme becerileri arasındaki ilişki. *Turkish Studies, 13*(4), 841-858.

Kızmaz, Z. (2005). Ceza veya kriminal yaptırımın suç oranları üzerindeki caydırıcı etkisi. *Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(2), 210-231.

Koçak, O. ve Altun, S. (2010). Ceza infaz kurumlarındaki mesleki eğitim faaliyetlerinin hükümlü istihdamına katkıları. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, *1*(1), 95-117.

Konuk, E. (1999). *Eşlerde problem çözme* (Ana-Baba Okulu içinde), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kulaksızoğlu, A. (2002). *Ergenlik psikolojisi,* (5. Basım). Remzi Kitabevi.

Lazarus, R. S. ve Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping.* Springer Publishing.

malzemebilimi.net, (2022). Barometre ile bir binanın yüksekliği nasıl ölçülür. https://malzemebilimi.net/bir-gokdelenin-yuksekligini-barometre-ile-nasil-bulursunuz-neils-bohr.html

Maydeu-Olivares, A. ve D'Zurilla, T.J. (1996). A Factor-analytic study of the social problem-solving inventory: An integration theory and data. *Cognitive Therapy and Research, 20*(2), 115-133.

Mcguire, J. (2001). What is problem solving? A review of theory, research and applications. *Criminal Behaviour and Mental Health, 11,* 210-235.

mevzuat.gov.tr. (2022). *Türk ceza kanunu,* https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

Mohino, S., Kirchner, T. ve Forns, M. (2004). Coping strategies in young male prisoners. *Journal of Youth and Adolescence, 33*(1), 41-49.

Nash, J.K., Fraser, M.W., Galinsky, M.J. ve Kupper, L.L. (2003). Early development and pilot testing of a problem-solving skills-training program for children. *Research on Social Work Practice, 13*(4), 432-450. Doi:10.1177/1049731503253360

Nezu, A.M., Nezu C.M., Houts P.S., Friedman S.H. ve Faddis, S. (1999). Relevance of problem-solving therapy to psychosocial oncology. *Journal of Psychosocial Oncology, 16*(3), 5-26. Doi:10.1300/J077v16n03_02

Nezu, A.M., Nezu, C.M. ve D'Zurilla, T.J. (2010). *Problem solving therapy.* Edit. By Nikolaos Kazantzis, Mark A. Reinecke, and Arthur Freeman. *Cognitive and Behavioral Theories in Clinical Practice.* Guilford Publications.

Oğuztürk, Ö., Akça, F. ve Şahin, G. (2011). Üniversite öğrencilerinde umutsuzluk düzeyi ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin bazı değişkenler üzerinden incelenmesi. *Klinik Psikiyatri, 14,* 173-184.

openstax.org, (2022). *Stress, lifestyle and health.* https://openstax.org/details/books/psychology-2e

Öğülmüş, S. (2006). *Kişilerarası sorun çözme becerileri eğitimi* (3. Baskı). Nobel Yayın.

Öner, U. (2006). *Çatışma çözme ve arabuluculuk eğitimi.* (İlköğretimde Rehberlik içinde, Edt. Yıldız Kuzgun), Nobel Yayın Dağıtım.

Özdemir, Ş. (2002). Cezaevi din görevlileri ve yöneticilerine göre cezaevlerinde din eğitimi. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 4*(1),1-19.

Öztürkçügil, A. Ç. (1998). Cezaevinde yalnızlık ve yalnızlığın depresyonla ilişkisi. *Kriz Dergisi, 6*(1), 21-31.

Pehlivan, G. (2019). *Cezaevlerinde verilen din ve ahlak eğitiminin mahkûmların davranışları üzerindeki etkileri (İzmir Örneği),* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Perry, A., Waterman, M.G. ve House, A. (2015). Problem-solving training for suicidal prisoners. Doi:10.4324/9781315857107-5

Perry, A.E., Waterman, M.G., House, A.O. ve Greenhalgh, J. (2019). Implementation of a problem-solving training initiative to reduce self-harm in prisons: a qualitative perspective of prison staff, field researchers and prisoners at risk of self-harm. *Health and Justice, (7)*14, 1-13. https://doi.org/10.1186/s40352-019-0094-9

Perry, A.E., Waterman, M.G., Dale, V., Moore, K. ve House, A. (2021). The effect of a peer-led problem-support mentor intervantion on self-harm and violence in prison: An interrupted time series analysis using routinly collected prison data. *Eclinical Medicine, 32*, 1-11.

Pollock, L.R. ve Williams, J.M.G. (1998). Problem solving and suicidal behavior. *Suicide and Life-Threatening Behavior, 28*(4), 375-387.

Rahman, M. (2019). 21st century skill "problem solving": Defining the concept. *Asian Journal of Interdisciplinary Research, (2)*1, 71-81.

Reed, P., Alenazi, Y. ve Potterton, F. (2009). Effect of time in prison on prisoners' use of coping strategies. *International Journal of Prisoner Health, 5*(1), 16-24.

Ruchkin, V.V., Eisemann, M. ve Hagglöf, B. (1999). Coping styles in delinquent adolescents and controls: The role of personality and parental rearing. *Journal of Youth and Adolescence, 28*(6), 705-717.

Sarıçam, H. (2018). *Önleyici psikolojik danışma açısından koruyucu faktörler* (Edt. Firdevs Savi Çakar, Önleyici Psikolojik Danışma Kuram ve Uygulamaları içinde). Pegem Akademi.

Shinn, G. (2002). *Motivasyonun mucizesi.* Sistem Yayıncılık.

Shure, M.B ve Spivack, G. (1982). Interpersonal problem-solving in young childeren: A cognitive approcach to prevention. *American Journal of Community Psychology, 10*(3), 341-356.

Subaşı, Z. (2019). *Cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaları* (Edt. Ali Ayten Manevi Danışmanlık ve Rehberlik içinde). Dem Yayınları.

Şahin, N. H., Şahin, N. ve Heppner, P. (1993). Psychometric properties of the problem solving inventory in a grup of Turkish university students. *Cognitive Therapy Research, 17*, 379-396.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020). Ceza infaz kurumu istatistikleri, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ceza-Infaz-Kurumu-Istatistikleri-2020-37202

Türkçapar, H. (2020*). Fark et, düşün, hisset, yaşa* (7. Basım). Epilson Yayınevi.

Ünlü Sağdıç, E. (2019). *Problem çözme eğitimi grup yaşantısının kadın mahkûmların sosyal problem çözme becerilerine etkisinin incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi, Mersin.

Van Herreveld, F., Van Der Pligt, J., ClaaSsen, L. ve Van Dijk, W. W. (2007). Inmate emotion coping and psychological and physical well-being: The use of crying over spilled milk. *Criminal Justice and Behavior, 34*(5), 697-708.

Vatansever-Bayraktar, H. ve Uygar, M. (2021). Öğretmenlerin empatik eğilimleri ile problem çözme becerilerinin incelenmesi, *Ekev Akademi Dergisi, 25*(88), 199-224.

Who Euro (2020). *Sorun yönetimi ve fazlası.* https://apps.who.int/iris/bitstre am/handle/10665/332383/WHO-EURO-2020-503-40238-53895-tur.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Yatkın, Ş. (2012). *Grupla psikolojik danışma programının tutuklu ve hükümlü gençlerin sosyal becerilerine ve özsaygı düzeylerine ilişkin algılarına etkisi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Yavuzer, Y., Albayrak, G. ve Keldal, G. (2018). Üniversite öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişki: Problem çözme becerilerinin aracılık etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 33*(1),242-255. Doi:10.16986/HUJ E.2017027085.

Yılmaz, H. (2011). *Gençler bu kitap sizin için*. Çizgi Kitabevi.

Bölüm 8
PSİKOLOJİK ESNEKLİK

Burak Köksal

Giriş

Türkiye, ceza infaz kurumlarındaki toplam mahkûm ve tutuklu sayısı (100 binde 347 kişi) ile dünyada 7, Avrupa ülkeleri arasında ise 1. sırada yer almaktadır (worldpopulationreview, 2022). Ceza infaz kurumuna giren hükümlülerin işlediği suçlar içerisinde ilk üç sırada sırasıyla yaralama, hırsızlık ve trafik suçları yer almaktadır (TÜİK, 2020). Adalet Bakanlığının (2022) istatistiklerine göre Türkiye'de ceza infaz kurumlarında 293.495 hükümlü ve 42.820 tutuklu olmak üzere toplam 336.315 kişi bulunmaktadır. Öte yandan Adalet Bakanlığının verilerine göre Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü kadrolarında toplam 984 psikolog ve 289 sosyal çalışmacı görev yapmaktadır. Bu durumda yaklaşık her 340 kişiye bir psikolog ve her 1160 kişiye ise 1 sosyal çalışmacı hizmet sunmaktadır. Fakat ceza infaz kurumlarındaki mahkûmlardaki ruh sağlığı problemlerinin yaygınlığı toplum nüfusuna göre çok daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Sirdifield vd., 2009). Ayrıca Türkiye'de ceza infaz kurumlarında görev yapan infaz koruma memurlarının tükenmişlik, anlam kaybı, öfke, kaygı (Gündoğdu ve Ziyalar, 2021; Kara, 2019) yaşadıkları görülmektedir. Ceza infaz kurumlarında yaşanan yoğunluk, mahkûmların ve infaz koruma memurlarının yaşadığı ruh sağlığı problemlerinin yaygın olması dikkate alındığında mahkûmlara ve personele sunulacak psikososyal hizmetlerde de birtakım aksaklıkların yaşanabileceği görülmektedir.

Ceza infaz kurumlarında mahkûmların iç içe geçmiş ve karmaşık problemler yaşaması oldukça olasıdır. Mahkûmların ruh sağlığını; eğitim seviyesinin düşüklüğü, sosyal beceri eksikliği, geçmiş travmalar, diğer mahkûmlar tarafından uğranılan zorbalık, aile ile ilgili endişeler, anlamlı aktivitelerin azlığı, gizlilik eksikliği, madde kötüye kullanımı, sosyal ağlardan uzaklaşma, gelecekteki beklentiler ile ilgili belirsizlik ve yalnızlık gibi faktörler olumsuz etki-

tedir. Bunun yanı sıra infaz koruma memurları, zorlu ve stresli çalışma ortamları nedeniyle mesleki tükenmişlik yaşamaktadırlar. Bu kapsamda mahkûmlara ve ceza infaz kurumlarında çalışan personele ruh sağlıklarını yükseltecek becerilerin kazandırılması önemlidir. Anlamlı ve amaçlı yaşam sürmenin önemli bir yolu, psikolojik esnekliğin kazandırılmasıdır.

Psikolojik esneklik, bireyin yaşadığı deneyimlere açıklıkla temas etmesi, anda bulunarak değerleri doğrultusunda davranışlar sergileme veya davranışlarını bu yönde değiştirme ve ısrar etme yeteneğidir. Psikolojik esneklik; bilişsel ayrışma, kabul, an ile esnek temas, bağlamsal benlik, değerleri keşfetme ve değer odaklı kararlı davranışlar olmak üzere altı bileşenden oluşmaktadır. Bu altı bileşen birbirleri ile etkileşim içerisindedir. Psikolojik esnekliğin geliştirilmesinde, duygu ve düşüncelerden ayrışma, psikolojik fenomenleri (duygu, düşünce, bedensel duyum vb.) kontrol etme yerine bunları kabul etme, anda kalma, değerleri ortaya çıkarma ve bu değerler doğrultusunda davranma çalışmaları gerçekleştirilir. Ceza infaz kurumlarındaki mahkûmların ve personelin psikolojik esneklerinin geliştirilmesi amacıyla kabul ve kararlılık terapisine dayalı psikoeğitim faaliyetleri, bireysel veya grupla psikolojik danışma faaliyetleri ve psikolojik esneklik kapsamında geliştirilmiş kendi kendine yardım materyalleri kullanılabilir.

Kaynakça

Adalet Bakanlığı İstatistikleri (2022). https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/15112022182319istatistik. Erişim tarihi: 11.12.2022.

Amrod, J., & Hayes, S. C. (2013). ACT for the incarcerated. *Forensic CBT: A handbook for clinical practice*, 43-65.

Aresti, A., Eatough, V., & Brooks-Gordon, B. (2010). Doing time after time: An interpretative phenomenological analysis of reformed ex-prisoners' experiences of self-change, identity and career opportunities. *Psychology, Crime & Law*, *16*(3), 169-190.

A-tjak, J. G., Davis, M. L., Morina, N., Powers, M. B., Smits, J. A., & Emmelkamp, P. M. (2015). A meta-analysis of the efficacy of acceptance and commitment therapy for clinically relevant mental and physical health problems. *Psychotherapy and Psychosomatics*, *84*(1), 30-36.

Aureli, N., Marinucci, M., & Riva, P. (2020). Can the chronic exclusion-resignation link be broken? An analysis of support groups within prisons. *Journal of Applied Social Psychology*, *50*(11), 638-650.

Bennett, R., & Oliver, J. E. (2019). *Acceptance and commitment therapy: 100 key points and techniques*. Routledge.

Bezerra, C. de M., Assis, S. G. de, & Constantino, P. (2016). Psychological distress and work stress in correctional officers: A literature review. *Ciencia & Saude Coletiva*, *21*, 2135-2146.

Binswanger, I. A., Merrill, J. O., Krueger, P. M., White, M. C., Booth, R. E., & Elmore, J. G. (2010). Gender differences in chronic medical, psychiatric, and substance-dependence disorders among jail inmates. *American Journal of Public Health*, *100*(3), 476-482.

Blackledge, J. T., & Barnes-Holmes, D. (2009). Core processes in acceptance and commitment therapy. *Acceptance and commitment therapy: Contemporary Theory, Research, and Practice*, 41-58.

Bond, F. W., Hayes, S. C., Baer, R. A., Carpenter, K. M., Guenole, N., Orcutt, H. K., Waltz, T., & Zettle, R. D. (2011). Preliminary psychometric properties of the Acceptance and Action Questionnaire-II: A revised measure of psychological inflexibility and experiential avoidance. *Behavior Therapy*, *42*(4), 676-688.

Dahl, J., Lundgren, T., Plumb, J., & Stewart, I. (2009). *The Art and Science of Valuing in Psychotherapy: Helping Clients Discover, Explore, and Commit to Valued Action Using Acceptance and Commitment Thera*. New Harbinger Publications.

Durcan, G., & Zwemstra, J. C. (2014). 11. Mental health in prison. *Prisons and Health*, 87. SAYFA

Fazel, S., Bains, P., & Doll, H. (2006). Substance abuse and dependence in prisoners: A systematic review. *Addiction*, *101*(2), 181-191.

Fazel, S., & Danesh, J. (2002). Serious mental disorder in 23 000 prisoners: A systematic review of 62 surveys. *The Lancet Psychiatry*, *359*(9306), 545-550.

Fazel, S., Hayes, A. J., Bartellas, K., Clerici, M., & Trestman, R. (2016). Mental health of prisoners: Prevalence, adverse outcomes, and interventions. *The Lancet Psychiatry*, *3*(9), 871-881.

Fazel, S., Ramesh, T., & Hawton, K. (2017). Suicide in prisons: An international study of prevalence and contributory factors. *The Lancet Psychiatry*, *4*(12), 946-952.

Fresco, D. M., Frankel, A. N., Mennin, D. S., Turk, C. L., & Heimberg, R. G. (2002). Distinct and overlapping features of rumination and worry: The relationship of cognitive production to negative affective states. *Cognitive Therapy and Research*, *26*(2), 179-188.

Goldstone, E., Farhall, J., & Ong, B. (2011). Life hassles, experiential avoidance and distressing delusional experiences. *Behaviour Research and Therapy*, *49*(4), 260-266.

González-Menéndez, A., Fernández, P., Rodríguez, F., & Villagrá, P. (2014). Long-term outcomes of Acceptance and Commitment Therapy in drug-dependent female inmates: A randomized controlled trial. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, *14*(1), 18-27.

Goomany, A., & Dickinson, T. (2015). The influence of prison climate on the mental health of adult prisoners: A literature review. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, *22*(6), 413-422.

Gündoğdu, G., & Ziyalar, N. (2021). İzmir Ceza İnfaz Kurumlarında Çalışan İnfaz ve Koruma Memurları Örnekleminde Duygusal Emek ve Tükenmişlik Düzeylerinin Prospektif Olarak İncelenmesi. *Türkiye Klinikleri Adli Tıp ve Adli Bilimler Dergisi*, *18*(3), 234-241.

Harris, R. (2006a). Embracing your demons: An overview of acceptance and commitment therapy. *Psychotherapy in Australia*, *12*(4).

Harris, R. (2016). Mutluluk Tuzağı (H. Karatepe, F. Yavuz, Çev.). *İstanbul: Litera Yayıncılık*.

Harris, R. (2019). *ACT made simple: An easy-to-read primer on acceptance and commitment therapy*. New Harbinger Publications.

Hayes, S. C. (2004). Acceptance and commitment therapy, relational frame theory, and the third wave of behavioral and cognitive therapies. *Behavior therapy*, *35*(4), 639-665.

Hayes, S. C., Barnes-Holmes, D., & Roche, B. (2001). *Relational frame theory: A post-Skinnerian account of human language and cognition*.

Hayes, S. C., Levin, M. E., Plumb-Vilardaga, J., Villatte, J. L., & Pistorello, J. (2013). Acceptance and commitment therapy and contextual behavioral science: Examining the progress of a distinctive model of behavioral and cognitive therapy. *Behavior Therapy*, *44*(2), 180-198.

Hayes, S. C., Luoma, J. B., Bond, F. W., Masuda, A., & Lillis, J. (2006). Acceptance and Commitment Therapy: Model, processes and outcomes. *Behaviour Research and Therapy*, *44*(1), 1-25. https://doi.org/10.1016/j.brat.2005.06.006.

Hayes, S. C., Pistorello, J., & Levin, M. E. (2012). Acceptance and commitment therapy as a unified model of behavior change. *The Counseling Psychologist*, *40*(7), 976-1002.

Hayes, S. C., & Smith, S. (2005). *Get out of your mind and into your life: The new acceptance and commitment therapy*. New Harbinger Publications.

Hayes, S. C., Strosahl, K. D., Bunting, K., Twohig, M., & Wilson, K. G. (2004). What is acceptance and commitment therapy? İçinde *A practical guide to acceptance and commitment therapy* (ss. 3-29). Springer.

Hayes, S. C., Strosahl, K. D., & Wilson, K. G. (1999). *Acceptance and commitment therapy*. Guilford press New York.

Hayes, S. C., Strosahl, K. D., & Wilson, K. G. (2011). *Acceptance and commitment therapy: The process and practice of mindful change*. Guilford press.

Hayes, S. C., Wilson, K. G., Gifford, E. V., Follette, V. M., & Strosahl, K. (1996). Experiential avoidance and behavioral disorders: A functional dimensional approach to diagnosis and treatment. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *64*(6), 1152.

Kabat-Zinn, J. (2005). *Coming to our senses: Healing ourselves and the world through mindfulness*. Hachette UK.

Kabat-Zinn, J. (2009). *Wherever you go, there you are: Mindfulness meditation in everyday life*. Hachette Books.

Kara, E. (2019). İnfaz koruma memurlarının manevi destek ihtiyaç ve kaynaklarının belirlenmesi üzerine nitel bir uygulama. *Eskiyeni*, *39*, 419-444.

Kashdan, T. B., & Rottenberg, J. (2010). Psychological flexibility as a fundamental aspect of health. *Clinical Psychology Review*, *30*(7), 865-878.

Lanza, P. V., Garcia, P. F., Lamelas, F. R., & González-Menéndez, A. (2014). Acceptance and commitment therapy versus cognitive behavioral therapy in the treatment of substance use disorder with incarcerated women. *Journal of Cinical Psychology*, *70*(7), 644-657.

Laws, B. (2019). The return of the suppressed: Exploring how emotional suppression reappears as violence and pain among male and female prisoners. *Punishment & Society*, *21*(5), 560-577.

Levin, M. E., Hildebrandt, M. J., Lillis, J., & Hayes, S. C. (2012). The impact of treatment components suggested by the psychological flexibility model: A meta-analysis of laboratory-based component studies. *Behavior Therapy*, *43*(4), 741-756.

Levin, M. E., MacLane, C., Daflos, S., Seeley, J. R., Hayes, S. C., Biglan, A., & Pistorello, J. (2014). Examining psychological inflexibility as a transdiagnostic process across psychological disorders. *Journal of Contextual Behavioral Science*, *3*(3), 155-163.

Luoma, J. B., Hayes, S. C., & Walser, R. D. (2007). *Learning ACT: An acceptance & commitment therapy skills-training manual for therapists*. New Harbinger Publications.

Luoma, J., Drake, C. E., Kohlenberg, B. S., & Hayes, S. C. (2011). Substance abuse and psychological flexibility: The development of a new measure. *Addiction Research & Theory*, *19*(1), 3-13.

Mahmoudi, H., & Ghaderi, S. (2017). *Effectiveness of Acceptance and Commitment Group Therapy in reducing depression, stress, and anxiety among ex-addicts in Tabriz central prison*.

Masuda, A., Hayes, S. C., Sackett, C. F., & Twohig, M. P. (2004). Cognitive defusion and self-relevant negative thoughts: Examining the impact of a ninety year old technique. *Behaviour Research and Therapy*, *42*(4), 477-485.

Plambeck, K. L. (2015). *Acceptance and commitment therapy (ACT) treatment groups targeting the reduction of problematic anger-related behaviors and psychological inflexibility in incarcerated men: A pilot study* [PhD Thesis]. The Wright Institute.

Sirdifield, C., Gojkovic, D., Brooker, C., & Ferriter, M. (2009). A systematic review of research on the epidemiology of mental health disorders in prison populations: A summary of findings. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, *20*(S1), S78-S101.

Skogstad, P., Deane, F. P., & Spicer, J. (2005). Barriers to helpseeking among New Zealand prison inmates. *Journal of Offender Rehabilitation*, *42*(2), 1-24.

Trounson, J. S., & Pfeifer, J. E. (2016). Promoting correctional officer wellbeing: Guidelines and suggestions for developing psychological training programs. *Advancing Corrections*, *1*, 56-64.

TÜİK Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri (2020). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ceza-Infaz-Kurumu-Istatistikleri-2020-37202 (11.12.2022 tarihinde ulaşılmıştır).

Twohig, M. P. (2012). Acceptance and commitment therapy: Introduction. In, *Cognitive and Behavioral Practice* (C. 19, Sayı 4, ss. 499-507). Elsevier.

Twohig, M. P., Levin, M. E., & Ong, C. W. (2020). *ACT in Steps: A Transdiagnostic Manual for Learning Acceptance and Commitment Therapy*. Oxford University Press, USA.

Venta, A., Sharp, C., & Hart, J. (2012). The relation between anxiety disorder and experiential avoidance in inpatient adolescents. *Psychological Assessment*, *24*, 240-248. https://doi.org/10.1037/a0025362

Wallace, D., & Wang, X. (2020). Does in-prison physical and mental health impact recidivism? *SSM-Population Health*, *11*, 100569.

Wenzlaff, R. M., & Wegner, D. M. (2000). Thought suppression. *Annual Review of Psychology*, *51*(1), 59-91.

Woldgabreal, Y., Day, A., & Ward, T. (2016). Linking positive psychology to offender supervision outcomes: The mediating role of psychological flexibility, general self-efficacy, optimism, and hope. *Criminal Justice and Behavior*, *43*(6), 697-721.

Worldpopulationreview, (2022), https://worldpopulationreview.com/country-rankings/incarceration-rates-by-country (03.10.2022 tarihinde erişilmiştir.)

Yavuz, K. F. (2015). Kabul ve kararlılık terapisi (ACT): Genel bir bakış. *Turkiye Klinikleri Journal of Psychiatry Special Topics*, *8*(2), 21-27.

Zettle, R. (2007). *ACT for depression: A clinician's guide to using acceptance and commitment therapy in treating depression*. New Harbinger Publications.

Bölüm 9
TUTUMLAR VE KALIP YARGILAR

Gamze Mukba

Giriş

Bir kişi yaşamını sürdürürken birtakım belirli tutum ve davranışlar ortaya koymaktadır. Tipik olarak bir kişinin tutumlarına atıfta bulunduğumuzda, onun davranışlarını açıklamaya çalışırız. Tutumlar, yaşamda karşılaşılan durumlarda uyumlu olması beklenen davranışların sergilenmesi olarak da görülebilir. Tutumda değişiklik ise uyumsuzluğun göstergesi olarak düşünülebilir ve tutum, uyumsuzluk ile ilgili araştırmalarda önemli bir kavram olma özelliği taşır (Allport, 1935; Martinie vd., 2013).

Araştırmacılara göre tutum, sosyal psikolojinin en ayırt edici ve vazgeçilmez kavramıdır ve belirli bir durumu/varlığı bir dereceye kadar lehte ya da aleyhte değerlendirerek ve değer yükleyerek ifade edilen psikolojik bir eğilim ya da öznel bir duruma, kişiye ya da soyut bir duruma yönelme biçiminde tanımlanabilmektedir (Albarracin ve Shavitt, 2018; Allport, 1935; Martinie vd., 2013). Tutum, bir kişinin kendisine ve bir nesneye yönelik bilinçli ya da bilinçsiz; açık ya da gizli, bilişsel ya da duygusal konumu ve bu durumlara ilişkin değerlendirmeleri olarak da tanımlanabilir (Arvidsson vd., 2020; Petty ve Briñol, 2010).

Tutumların bir nesneyle ya da soyut bir fikirle ilgili bir konusu (nesne ya da hedef olarak anılır) öne çıkabilmektedir. Bu nedenle tutumlar, pazarlama (ör., ürünlere yönelik), reklamcılık (ör., çeşitli ürünlerle ilgili reklamlara yönelik), politik davranış (ör., siyasi adaylara, partilere ya da oylamaya yönelik) ve sağlık (ör., koruyucu davranışlara, yeni ilaçlara veya sağlık sistemine yönelik) ile ilgili olabilmektedir. Diğer bireylere yönelik tutumlar kişiler arası hoşlanma alanında (diğerlerinin sosyal ya da fiziksel çekicilik alanında), kendine yönelik tutumlar benlik saygısı ile ilgili durumlarda ve soyut fikirlere ilişkin tutumlar

bağlamda kalıp yargılara ilişkin önleyici tutumlar açısından ceza infaz kurumunda çalışan personelin hükümlü bireylerle etkileşimlerinde tutarlı, açık iletişimi destekleyici olması (hükümlülerin görüşlerini ifade etmelerine izin verme yönünde seslerine kulak vermeleri), saygılı ve onurlu tutumlar sergilemesi, otoriteye güven duyulacak ortam sağlamaları (ör., adil davranışlar sergilemeleri) önerilmektedir. Ceza infaz kurumundaki personelin/uzmanların hükümlüler arasında kalıp yargı tehdidi yaşayan bireylerin desteklenmesi yönünde ise kendini olumlama yazılarını gerçekleştirmeleri gibi çeşitli öz değer çalışmaları ve etkinlikleri gerçekleştirmeleri önerilmektedir.

Kaynakça

Aktan, T. ve Bilim, G. (2016). Kadınlara yönelik kalıpyargıların içerikleri: Kalıpyargı içeriği modeli çerçevesinde bir inceleme. *Nesne Psikoloji Dergisi, 4*(8), 147-182. https://doi.org/10.7816/nesne-04-08-01

Albarracin, D. ve Shavitt, S. (2018). Attitudes and attitude change. *Annual Review of Psychology, 69*, 299-327. https://doi.org/10.1146/annurev-psych-122216-011911

Allport, G. W. (1935). Attitudes. İçinde C. Murchison (Ed.), *Handbook of social psychology* (pp. 798-844). Clark University Press.

Arvidsson, H. G. S., Coudounaris, D. N. ve Arvidsson, R. (2020). The shift from causation to effectuation for international entrepreneurs: Attitudes and attitude change versus social representations. *International Journal of Entrepreneurship, 24*(3), 1-23.

Ashmore, R. D. ve Del Boca, F. K. (2015). Conceptual approaches to stereotypes and stereotyping. İçinde D. L. Hamilton (Ed.), *Cognitive processes in stereotyping and intergroup behavior* (pp. 1-31). Psychology Press.

Banytė, J., Jokšaitė, E. ve Virvilaitė, R. (2007). Relationship of consumer attitude and brand: Emotional aspect. *Engineering Economics, 2*(52), 65-77.

Beckett, A. E. ve Buckner, L. (2012). Promoting positive attitudes towards disabled people: definition of, rationale and prospects for anti-disablist education. *British Journal of Sociology of Education, 33*(6), 873-891. https://doi.org/10.1080/01425692.2012.692046

Bowen, N. K., Wegmann, K. M. ve Webber, K. C. (2013). Enhancing a brief writing intervention to combat stereotype threat among middle-school students. *Journal of Educational Psychology, 105*(2), 427-435. https://doi.org/10.1037/a0031177

Burrows, B., Preya Selvanathan, H. ve Lickel, B. (2023). My fight or yours: Stereotypes of activists from advantaged and disadvantaged groups. *Personality and Social Psychology Bulletin, 49*(1), 110-124. https://doi.org/10.1177/014616722110601

Cecil, D. K. (2019). Newsworthiness of reform: prison news stories in an era of change. *Journal of Crime and Justice, 42*(2), 221-235. https://doi.org/10.1080/0735648X.2018.1507834

Conner, M., Harreveld, F. V. ve Norman, P. (2022). Attitude stability as a moderator of the relationships between cognitive and affective attitudes and behaviour. *British Journal of Social Psychology, 61*, 121-142. https://doi.org/10.1111/bjso.12473

Crittenden, C. A., Koons-Witt, B. A. ve Kaminski, R. J. (2018). Being Assigned Work in Prison: Do Gender and Race Matter? *Feminist Criminology, 13*(4), 359-381. https://doi.org/10.1177/1557085116668990

Deney, (2023, Nisan). *Wikipedia* içinde https://tr.wikipedia.org/wiki/Deney_(film,_2001)

Doğan, S. A., Akyol, N. A. ve Karaman, N. G. (2018). Beş yaş çocuklarının cinsiyet kalıp yargı düzeyleri ve evdeki cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi, 4*(3), 53-65. https://doi.org/10.30855/gjes.2018.04.03.004

Dugger, K. (1988). Social location and gender-role attitudes: A comparison of black and white women. *Gender & Society, 2*(4), 425-448.

Eagly, A. H. ve Koenig, A. M. (2021). The vicious cycle linking stereotypes and social roles. *Current Directions in Psychological Science, 30*(4), 343-350. https://doi.org/10.1177/09637214211013775

Eagly, A. H., Nater, C., Miller, D. I., Kaufmann, M. ve Sczesny, S. (2020). Gender stereotypes have changed: A cross-temporal meta-analysis of US public opinion polls from 1946 to 2018. *American Psychologist, 75*(3), 301-315. https://doi.org/10.1037/amp0000494

Eagly, A. H. ve Steffen, V. J. (1984). Gender stereotypes stem from the distribution of women and men into social roles. *Journal of personality and social psychology, 46*(4), 735-754. https://doi.org/10.1037/0022-3514.46.4.735

Ehret, P. J., Monroe, B. M. ve Read, S. J. (2015). Modeling the dynamics of evaluation: a multilevel neural network implementation of the iterative reprocessing model. *Personality and Social Psychology Review, 19*(2), 148-176. https://doi.org/10.1177/1088868314544221

Erdoğan, M. ve Vatandaş, C. (2020). Bireysel ve toplumsal dışlanma pratiği: Önyargı ve ayrımcılık. *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(1), 474-485.

Farkas, M. A. (1999). Correctional officer attitudes toward inmates and working with inmates in a "get tough" era. *Journal of Criminal Justice, 27*(6), 495-506. https://doi.org/10.1016/S0047-2352(99)00020-3

Farnworth, L. (1992). Women doing a man's Job: Female prison officers working in a male prison. *Australian & New Zealand Journal of Criminology, 25*(3), 278-296. https://doi.org/10.1177/000486589202500305

Fiske, S. T. (2015). Intergroup biases: a focus on stereotype content. *Current Opinion in Behavioral Sciences, 3*, 45-50. https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2015.01.010

Fiske, S. T. (2018). Stereotype content: Warmth and competence endure. *Current Directions in Psychological Science, 27*(2), 67-73. https://doi.org/10.1177/0963721417738825

Gonçalves, D. C. (2009). From loving grandma to working with older adults: Promoting positive attitudes towards aging. *Educational Gerontology, 35*(3), 202-225. https://doi.org/10.1080/03601270802466884

Good, C., Aronson, J. ve Inzlicht, M. (2003). Improving adolescents' standardized test performance: An intervention to reduce the effects of stereotype threat. *Applied Developmental Psychology, 24*, 645-662. https://doi.org/10.1016/j.appdev.2003.09.002

Grigoryev, D., Fiske, S. T. ve Batkhina, A. (2019). Mapping ethnic stereotypes and their antecedents in Russia: The stereotype content model. *Frontiers in Psychology, 10*, 1-21. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01643

Grube, J. W., Morgan, M. ve McGree, S. T. (1986). Attitudes and normative beliefs as predictors of smoking intentions and behaviours: A test of three models. *British Journal of Social Psychology, 25*(2), 81-93. https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1986.tb00707.x

Hurwitz, J. ve Peffley, M. (1997). Public perceptions of race and crime: The role of racial stereotypes. *American Journal of Political Science, 41*(2), 375-401.

Ibuot, U. P. (2020). Attitude compenents and their influence on communication. *African Journal for the Psychological Study of Social Issues, 23*(2), 154-164.

Iversen, V. C., Mangerud, W. L., Eik-Nes, T. T. ve Kjelsberg, E. (2013). Communication problems and language barriers between foreign inmates and prison officers. *Journal of Immigrant & Refugee Studies, 11*(1), 65-77. https://doi.org/10.1080/15562948.2013.759042

Jackson, J., Tyler, T. R., Bradford, B., Taylor, D. ve Shiner, M. (2010). Legitimacy and procedural justice in prisons. *Prison Service Journal, 191*, 4-10.

Jenkins, A. C., Karashchuk, P., Zhu, L. ve Hsu, M. (2018). Predicting human behavior toward members of different social groups. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 115*(39), 9696-9701. https://doi.org/10.1073/pnas.171945211

Kasi, B. ve Dugger, J. C. (2000). Gender equity in industrial technology: the challenge and recommendations*. Journal of Industrial Technology, 16*(4), 1-9.

Kato, K., Zweig, R., Barzilai, N. ve Atzmon, G. (2012). Positive attitude towards life and emotional expression as personality phenotypes for centenarians. *AGING, 4*(5), 359-367.

Kjelsberg, E., Skoglund, T. H. ve Rustad, A.-B. (2007). Attitudes towards prisoners, as reported by prison inmates, prison employees and college students. *BMC Public Health, 7*(71), 1-9.

Koballa Jr, T. R. (1992). Persuasion and attitude change in science education. *Journal of research in science teaching, 29*(1), 63-80. https://doi.org/10.1002/tea.3660290107

Kotzur, P. F., Friehs, M.-T., Asbrock, F., van Zalk, M. H. W. (2019). Stereotype content of refugee subgroups in Germany. *European Journal of Social Psychology, 49*(7), 1344-1358. https://doi.org/10.1002/ejsp.2585

Krischler, M. ve Pit-ten Cate, I. M. (2019). Pre- and in-service teachers' attitudes toward students with learning difficulties and challenging behavior. *Frontiers in Psychology, 10*, 1-10. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00327

Lee, E.-B., Lee, S.-G. ve Yang, C.-G. (2017). The influences of advertisement attitude and brand attitude on purchase intention of smartphone advertising. *Industrial Management & Data Systems, 117*(6), 1011-1036. https://doi.org/10.1108/IMDS-06-2016-0229

Liebling, A. ve Arnold, H. (2012). Social relationships between prisoners in a maximum security prison: Violence, faith, and the declining nature of trust. *Journal of Criminal Justice, 40*(5), 413-424. https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2012.06.003

Liu, S., Liu, P., Wang, M. ve Zhang, B. (2021). Effectiveness of stereotype threat interventions: A meta-analytic review. *Journal of Applied Psychology, 106*(6), 921-949. https://doi.org/10.1037/apl0000770

Lu, L., Kao, S.-F. ve Hsieh, Y.-H. (2010). Positive attitudes toward older people and well-being among Chinese community older adults. *Journal of Applied Gerontology, 29*(5), 622-639. https://doi.org/10.1177/0733464809343289

Mariano, J., Marques, S., Ramos, M. R., Gerardo, F., da Cunha, C. L., Girenko, A., …, de Vries, H. (2022). Too old for technology? Stereotype threat and technology use by older adults. *Behaviour & Information Technology, 41*(7), 1503-1514. https://doi.org/10.1080/0144929X.2021.1882577

Martinie, A.-M., Milland, L. ve Olive, T. (2013). Some theoretical considerations on attitude, arousal and affect during cognitive dissonance. *Social and Personality Psychology Compass, 7*(9), 680-688. https://doi.org/10.1111/spc3.12051

Matheus, C. C. ve Quinn, E. (2017, November). Gender based occupational stereotypes: New behaviors, old attitudes. İçinde *2017 IEEE Women in Engineering (WIE) Forum USA East* (pp. 1-6). IEEE.

McHugo, G. J., Lanzetta, J. T. ve Bush, L. K. (1991). The effect of attitudes on emotional reactions to expressive displays of political leaders. *Journal of Nonverbal Behavior, 15*(1), 19-41.

Meško, G. ve Hacin, R. (2019). Social distance between prisoners and prison staff. *The Prison Journal, 99*(6), 706-724. https://doi.org/10.1177/0032885519877382

O'Baugh, J., Wilkes, L. M., Luke, S. ve George, A. (2008). Positive attitude in cancer: the nurse's perspective. *International journal of nursing practice, 14*(2), 109-114.

Öztürk, A. B., Kayadibi, B. ve Taşdemir, Z. D. (2021). Adli destek ve mağdur hizmetleri müdürlüğü kapsamında gerçekleştirilen uygulamalara yönelik bir değerlendirme. *Sosyal hizmet* içinde, A. Özdemir (Ed.) (ss. 95-106). Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını.

Park, S. (2009). *College students' attitudes toward prisoners and prisoner reentry* (Doctoral dissertation, Indiana University of Pennsylvania).

Petty, R. E. ve Briñol, P. (2010). Attitude change. In R. F. Baumeister & E. J. Finkel (Eds.), *Advanced social psychology: The state of the science* (pp. 217-259). Oxford University Press.

Pickens, J. (2005). Attitudes and perceptions. *Organizational behavior in health care, 4*(7), 43-76.

Poortvliet, P. M. ve Darnon, C. (2014). Understanding positive attitudes toward helping peers: The role of mastery goals and academic self-efficacy. *Self and Identity, 13*(3), 345-363. https://doi.org/10.1080/15298868.2013.832363

Ramaci, T., Pellerone, M., Ledda, C., Presti, G., Squatrito, V. ve Rapisarda, V. (2017). Gender stereotypes in occupational choice: a cross-sectional study on a group of Italian adolescents. *Psychology Research and Behavior Management, 10*, 109-117. https://doi.org/10.2147/PRBM.S134132

Rhodes, R. E. ve Courneya, K. S. (2003). Investigating multiple components of attitude, subjective norm, and perceived control: An examination of the theory of planned behaviour in the exercise domain. *British Journal of Social Psychology, 42*, 129-146.

Shapiro, J. R. ve Neuberg, S. L. (2007). From stereotype threat to stereotype threats: Implications of a multi-threat framework for causes, moderators, mediators, consequences, and interventions. *Personality and Social Psychology Review, 11*(2), 107-130. https://doi.org/10.1177/1088868306294790

Shtepa, O. S. (2015). The main psychological aspects of resourceful attitude to other. *Молодий вчений, 4*(3), 109-112.

Smoyer, A. B., Kershaw, T. S. ve Blankenship, K. M. (2015). Confining legitimacy: The impact of prison experiences on perceptions of criminal justice legitimacy. *Journal of forensic social work, 5*(1-3), 258-270. https://doi.org/10.1080/1936928X.2015.1092905

Søndenaa, E., Wangsholm, M. ve Roos, E. (2016). Case characteristics of prisoners with communication problems. *Open Journal of Social Sciences, 4*, 31-37. https://doi.org/10.4236/jss.2016.44005

Songa, G., Slabbinck, H., Vermeir, I. ve Russo, V. (2019). How do implicit/explicit attitudes and emotional reactions to sustainable logo relate? A neurophysiological study. *Food Quality and Preference, 71*, 485-496. https://doi.org/10.1016/j.foodqual.2018.04.008

Spencer, S. J., Logel, C. ve Davies, P. G. (2016). Stereotype threat. *Annual review of psychology, 67*(1), 415-437.

Stangor, C., Jhangiani, R. ve Tarry, H. (2022). *Principles of social psychology*-1st International H5P Edition.

Stangor, C., Tarry, H. ve Jhangiani, R. (2014). *11. Stereotypes, prejudice, and discrimination*. Principles of Social Psychology-1st International Edition.

Svenningsson, J., Höst, G., Hultén, M. ve Hallström, J. (2022). Students' attitudes toward technology: exploring the relationship among afective, cognitive and behavioral components of the attitude construct. *International Journal of Technology and Design Education, 32*, 1531-1551. https://doi.org/10.1007/s10798-021-09657-7

Tait, S. (2011). A typology of prison officer approaches to care. *European Journal of Criminology, 8*(6), 440-454. https://doi.org/10.1177/1477370811413804

Tay, B., Jung, Y. ve Park, T. (2014). When stereotypes meet robots: The double-edge sword of robot gender and personality in human-robot interaction. *Computers in Human Behavior, 38*, 75-84. https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.05.014

Toper, M. ve Cengiz, A. A. (2019). Kişilik, sosyal baskınlık ve önyargı: Eski hükümlülere yönelik bir inceleme. *Çalışma ve Toplum, 3*, 1757-1786.

Tormala, Z. L. ve Petty, R. E. (2004). Resistance to persuasion and attitude certainty: The moderating role of elaboration. *Personality and Social Psychology Bulletin, 30*(11), 1446-1457. https://doi.org/10.1177/0146167204264251

Trinkner, R., Kerrison, E. M. ve Goff, P. A. (2019). The force of fear: Police stereotype threat, self-legitimacy, and support for excessive force. *Law and Human Behavior, 43*(5), 421-435. https://doi.org/10.1037/lhb0000339

Urbanek, A. (2020). Reactions of prison staff to the needs of culturally different convicts. *Social Sciences, 10*(1), 1. https://doi.org/10.3390/socsci10010001

Van Kleef, G. A., Van den Berg, H. ve Heerdink, M. W. (2015). The persuasive power of emotions: Effects of emotional expressions on attitude formation and change. *Journal of Applied Psychology, 100*(4), 1124-1142. https://doi.org/10.1037/apl0000003

Verplanken, B., Hofstee, G. ve Janssen, H. J. (1998). Accessibility of affective versus cognitive components of attitudes. *European Journal of Social Psychology, 28*(1), 23-35. https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0992(199801/02)28:1<23::AID-EJSP843>3.0.CO;2-Z

Vorobyova, K., Alkadash, T. M. ve Nadam, C. (2022). Investigating beliefs, attitudes, and intentions regarding strategic decision-making process: An application of theory planned behavior with moderating effects of overconfidence and confirmation biases. *Special Education, 1*(43), 367-381.

Weinrath, M. (2016). *Behind the walls: Inmates and correctional officers on the state of Canadian prisons.* UBC Press.

Wheeler, S. C. ve Petty, R. E. (2001). The effects of stereotype activation on behavior: a review of possible mechanisms. *Psychological Bulletin, 127*(6), 797-826. https://doi.org/10.1037/0033-2909.127.6.797

Williams, T. A. (1983). Custody and conflict: An organizational study of prison officers' roles and attitudes. *Australian & New Zealand Journal of Criminology, 16*(1), 44-55. https://doi.org/10.1177/000486588301600105

Wolin, L. D., Korgaonkar, P. ve Lund, D. (2002). Beliefs, attitudes and behaviour towards Web advertising. *International Journal of Advertising, 21*(1), 87-113. https://doi.org/10.1080/02650487.2002.11104918

Yol, (2023, Nisan). *Wikipedia* içinde https://tr.wikipedia.org/wiki/Ye%C5%9Fil_Yol_(film)

Bölüm 10
İNSAN HAKLARI VE BİREYLERE SAYGI

Özcan Tunahan

Giriş

İnsan hakları, insani koşulların gelişimi açısından tarihsel süreç boyunca giderek güçlü bir anlam kazanmaya başlamış ve insan onurunun ve ahlakının korunması için bir dizi düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan düzenlemeler ışığında insan haklarının belirli nitelikleri dile getirilerek ana teması oluşturulmuş ve bu çerçevede insan hakları, insanlık tarihinin önemli kavramlarından biri hâline gelmiştir. İnsan haklarının, "vazgeçilmez, devredilmez ve belirli bir süreyle sınırlandırılmaz" şeklinde belirli niteliklerinin olduğu dile getirilmiştir. Bu düzenlemelerle bir anlamda insan haklarının varlığı önemsenmiş ve kapsamı oluşturulmaya çalışılmıştır.

İnsan haklarının önemli bir niteliği onun doğası itibarıyla ahlaki olmasıdır. İnsan haklarına saygı gösterilmesi ise bu ahlaki ilkenin gereğidir. Bu ölçüde insan hakları doktrini, yasa ve kanunlar gibi siyasal otoriteyi sınırlayan bir kavramdır. Bireylerin haklarının korunması ve yasal olarak güvenceye alınması, insan haklarının temel esaslarından biridir.

Çalışmada ceza infaz kurumlarında bulunan tutuklu ve hükümlülerin temel haklarının olduğu ve bu haklarının bir "insan hakkı" olduğu ifade edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca anayasayla, uluslararası sözleşmelerle, kanun ve yönetmeliklerle bu hakların güvence altına alındığına işaret edilerek bu haklara saygı gösterilmesi gerektiği dile getirilecektir. Özellikle bireylerin "yüksek bir bilinçle" her insanın (ister tutuklu ister özgür bir birey olsun) temel insani hakları olduğuna işaret edilecektir.

lebilir. Bu hakların ihlalinin söz konusu olamayacağı ve hükümlülerin haklarının korunması insan hakları kapsamı temelinde düşünülmesi gerektiği söylenebilir. Örneğin; tutuklu ve hükümlülerin yaşama hakkı, işkence yasağı, özgürlük ve güvenlik hakkı, haberleşme hakkı, din ve vicdan özgürlüğü, sağlık ve tedavi hakkı, beslenme hakkı, iyileştirme hakkı, hükümlüye ziyaret hakkı, iyileştirme hakkı, boş zaman etkinlikleri, kurum içerisindeki kütüphane ve kurslardan yararlanma hakkı, iyileştirmenin önemli bir aracı olarak eğitim-öğretim hakkı hükümlülerin kanunda yer alan haklarıdır. Bu hakların korunması, hem bireylere saygının bir gereği hem de insan haklarının bir ölçüsüdür. Dolayısıyla hükümlülerin infazı süresince hükümlülerin iyileştirilmesi ya da topluma kazandırılması açısından bu hakların korunması gerekmektedir. Daha önce ifade edildiği gibi "yüksek bir bilinçle" her insanın -hükümlü ya da özgür bireylerin- temel insani hakları korunmalı ve bu haklara saygı duyulmalıdır.

Kaynakça

Aybay, R. (2017). *İnsan hakları hukuku.* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bahattin, A. (2022). Hükümlü ve tutukluların insan onuruna uygun koşullarda barınma hakkı. *Yaşar Hukuk Dergisi, 4*(3), 5-59.

Benhabib, Ş. (2013). *Buhran çağında haysiyet: zor zamanlarda insan hakları*. (çev. B. Yıldırım). Koç Üniversitesi.

Bilgili, F. ve Demirkapı, E. (2012). *Hukukun temel kavramları*. Dora Yayınları.

Coşkun, V. ve Gücük, D. (2006). *İnsan hakları: liberal açıdan bir tahlil*. Liberte Yayınları.

Andrew, C. (2010). *İnsan hakları.* (çev: H. Gür). Dost Kitabevi Yayınları.

Donalley, J. (1995). *Teoride ve uygulamada evrensel insan hakları*. (çev: M. Erdoğan ve L. Korkut). Yetkin Yayınları.

Douzinas, C. (2017). *İnsan hakları ve İimparatorluk kozmopolitanizmin siyasal felsefesi*. (çev: K. Akbaş ve R. Sağlam). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, Mustafa (2007), *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, Orion Kitabevi, Ankara.

Gören, Z. (2007). Temel hakların sınırlanması-sınırlamanın sınırları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (6)*12, 39-59.

Gözler, K. (2007). *Türk anayasa hukuku dersleri*. Ekin Kitabevi Yayınları.

Kalabalık, Halil (2004), *İnsan Hakları Hukuku,* Değişim Yayınları, İstanbul.

Köker, L. (2008). Türkiye'nin insan hakları sorunu. *Sosyal Bilimler Dergisi, 1(*2), 33-55.

Kuçuradi, İ. (2022), *İnsan hakları: Kavramları ve sorunları*. Türkiye Felsefe Kurumu.

Parkan, B. (2006). Negatif haklar, pozitif haklar ve mülkiyet hakkı üzerine. *Felsefe Dünyası*, *2*(44), 159-167.

Tepe, H. (2018). *İnsan hakları felsefesi*. Bilgesu Yayınları.

Turhan, A. (2013). İnsan hakkı kuşakları arasındaki tamamlayıcılık İlişkisi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4*(2), 357-378.

Uslu, C. (2015). İnsan hakları. *Siyaset bilimi.* H. Çetin (Ed.). Orion Kitabevi.

Bölüm 11
YAŞAM BECERİLERİ

Yeliz Tiryaki Göksu

Giriş

Bireylerin kendini tanıması, güçlü ve zayıf yanlarının farkında olması, yaşadığı sorunlara uygun çözümler üretebilmesi, sosyal yönden sağlıklı ilişkiler kurabilmesi, hem bireyin kişisel yaşantısı açısından hem de toplumsal açıdan önemlidir. Dünya Sağlık Örgütüne göre (DSÖ) (1993), bireyin hayatında büyük öneme sahip olan beceriler yaşam becerileri olarak değerlendirilmektedir. Yaşam becerileri kavramını ele almadan önce ilk olarak beceri kavramını tanımlamak daha uygun olacaktır. Beceri, bireyin bir işi öğrenimi ve yatkınlığı kapsamında başarması, bir işlemi uygun şekilde yerine getirme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2018). Beceri kavramı kullanıldığı alana göre iletişim becerileri, öz bakım becerileri, sosyal beceriler gibi farklı anlamlarda ve türlerde ele alınmaktadır. Aynı zamanda beceriler teknik beceriler (hard skills) ve teknik olmayan beceriler (soft skills) olarak değerlendirilmektedir. Teknik beceriler bir işi yapabilmek için bireyde olması gereken teknik bilgi ve yeteneği içerir. Bu beceriler genellikle bir iş veya uğraşla ilgilidir ve kolayca gözlemlenebilir. Teknik olmayan beceriler ise bireyin diğerlerinden farklı olan kişisel özellikleridir. Teknik olmayan beceriler, çoğunlukla bireyin sosyal gelişimi ve ilişkileri ile ilgidir. Bu becerilerin karmaşık olmasından dolayı ölçülmesi ve değerlendirilmesi zordur (Cimatti, 2016).

Teknik olmayan beceriler kapsamında değerlendirilen "Yaşam Becerileri" yoruma açık ve geniş bir kapsama sahiptir. Dünya Sağlık Örgütüne göre (1999) yaşam becerileri günlük hayatta bireylerin karşısına çıkan zorluklara, olumsuzlukları yönetilmesi, sorumluluklarını yerine getirirken kullanması gereken davranışlar bütünüdür. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) (2004), yaşam becerilerini; bilinçli karar verme, etkili iletişim kurma, baş etme becerileri geliştirme ve öz denetime sahip olma olarak

Kaynakça

Ardahan, F., (2004). *Küçük ve Orta Boy İşletmeciler için Zaman Yönetimi*, Akdeniz Üniversitesi Yayınları, Antalya.

Aydın, Y. ve Yazgan, Y. (2019). Sosyal ve Matematiksel Sıradışı Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (48), 537-554.

Baltaş, A. ve Baltaş, Z. (1995). *Stres ve Başaçıkma yolları* (14. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF). (2003). *Life skills -definition of terms*. Erişim adresi: https://www.unicef.org/lifeskills/index_7308.html

Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO). (2001). *Life skills in Non-FormalEducation: A Review*. Erişim adresi: http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/HIV_and_AIDS/publications/Life_skills_in_non-formal_education.pdf

Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO). (2004). *Understanding life skills*. Erişim adresi: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000146963

Booth, W. C. (2009). *Therhetoric of rhetoric: Thequestforeffectivecommunication*. Oxford: Blackwell Publishing.

Bozkurt, R. (2000). Girişimci ve rol bilinci*. İş Fikirleri Dergisi,* 2000;12.

Brunelle, J., Danish, S. J. ve Forneris, T. (2007). Theimpact of a sport-based life skill program on adolescentprosocialvalues. *Applieddevelopmentalscience*, *11*(1), 43-55.

Capuzzi, D. ve Gross, D. R. (2014). Prevention: an overview. D. Capuzzi and D. R. Gross (ed.). Youth at risk: A prevention resource for counselors, teachers and parents. 6th.edition, (p.23-42). USA: American Counseling Association.

Cimatti, B. (2016). Definition, development, assessment of soft skills and their role forthe quality of organization sand enter prises. *International Journal for QualityResearch*, *10*(1), 97-130.

Cüceloğlu, D*. (2000). İnsan ve Davranışı, İstanbul:* Remzi Yayınevi*.*

Çaynak, S. ve Kutlu, Y. (2016). Bir Grup Tutuklu ve Hükümlünün Ruhsal Belirtileri, İntihar Olasılığı ve Başa Çıkma Yolları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *17*(2).

Çolak H. ve Altun U. (2006) Kısa Süreli Hapis Cezalar, Seçenekli Yaptırımlar ve İnfaz Rejimleri, *TBB Dergisi,* 67:163-229.

Danish, S. J., Forneris, T., Hodge, K. AndHeke, I. (2004). Enhancing youth development throughsport. *World Leisure*, 3, 38-49. doi: 10.1080/04419057.2004.9674365

Demirtaş, A. S. ve Yildiz, B. (2019). Hopelessness And Perceived Stress: Themediating Role Of Cognitive Flexibility And İntolerance Of Uncertainty. *Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, *32*(3), 259.

Deniz, M. (2004). Investıgatıon Of The Relatıon Between Decısıon Makıng Self-Esteem, Decısıon Makıng Style and Problem Solvıng Skılls Of Unıversıty Students. *EurasianJournal of EducationalResearch (EJER)*, (15).

Dökmen, Ü. (2005). *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati* (31 b.). İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Duman, M. ve Timur Taşhan, S. (2018). The Effect Of Sleep Hygiene Education And Relaxation Exercises On İnsomnia Among Postmenopausal Women: A Randomized Clinical Trial. *International Journal Of Nursing Practice*, 24(4), e12650.

Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization). (1993). *Life skills education for children and adolescents in school*. *Introduction and guide linestofacilitate the development and implementation of life skillsprogrammes*. Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/63552/WHO_MNH_PSF_93.7A_Rev.2.pdf

Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organisation). (1997). *Life skills education for children and adolescents in school. Introduction and guide linestofacilitate the development and implementation of life skillsprogrammes*. Erişim adresi: http://www.searo.who.int/ entity/mental_health/documents/who-mnh-psf-93.7arev2.pdf?ua=1

Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organisation). (1999). *WHO information series on school health. Preventinghiv/aids/stiandrelateddiscrimination: An important responsibility of health promoting schools*. Erişim adresi: https://www.unicef.org/lifeskills/files/gshihiv.pdf

Erduran Avcı, D. ve Kamer, D., 2018. Views of Teachers Regarding the Life Skills Provided in Science Curriculum, Euroasian Journal of Educational Research 77, 1-18.

Ergin Koçak, C. (2019). *Ceza infaz kurumundaki hükümlülerin bilişsel/kognitif süreçlerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri, İstanbul.

Eurich, T. (2019). Öz farkındalık tam olarak nedir? (T. Gezer Çev.) *Duygusal Zeka Öz Farkındalık içinde* (s. 18-39) İstanbul: Optimist Yayın Grubu.

Facione, P. A. (1990). *The California critical think ingskills test-collegelevel (Technical Report 2).* California: California AcademicPress.

Folkman, S. ve Moskowitz, J. T. (2000). Stress, positive emotion, andcoping. *Current Directions in Psychological Science*, *9*(4), 115-118.

Fırıncık, S. ve Gürhan, N. (2019). Sigara, alkol ya da madde bağımlılarında problem çözme becerisinin; özkıyım, depresyon, umutsuzluk üzerine etkisi ve birbirleriyle olan ilişkileri. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, *10*(1), 39-47.

Genç, M. ve Fidan, Y. (2019). Öğrencilerin kişisel gelişim yönelimlerinin kariyer uyum yeteneklerine etkisi: üniversite öğrencileri örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18(35), 151-178

Güçlü, N., (2001). Stres Yönetimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi.* Cilt 21, Sayı 1 (2001) 91-109

Huang, H. ve Humphreys, B. R. (2012). Sports participation and happiness: Evidence from US microdata. *Journal of Economic Psychology*, *33*(4), 776-793.

IFRC International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies,(2013). *Life skills - skills-for life: a handbook.* Denmark: International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies

Iredale N. ve Motsa A. (2002). Developing enter prising behavior. *Enter prise impact news*, 14, 1-4.

Jamali, S., Sabokdast, S., Nia, H. S., Goudarzian, A.H., Beik, S. ve Allen, K.A., (2016). TheEffect of Life Skills Training on Mental Health of Iranian Middle School Students: A Preliminary Study. *Iranianjournal of psychiatry*, 11(4), 269.

Kar, A. K. (2011). Importance of life skills for the professionals of 21st century. *The IUP Journal of Soft Skills*, 5(3), 35-45.

Karagöz, U. (2009). İnovasyon, Türkiye'deki Durum ve İPKM'ler. *Türk İdare Dergisi*, *462*, 151-168.

Karataş, Z. (2014). *Problem Çözme Becerileri ve Yalnızlık Düzeyleri Arasındaki İlişkide Benlik Saygısının Aracı Rolü: Bir Yapısal Eşitlik Modeli Çalışması*. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1 (30), 118-140 https://dergipark.org.tr/tr/pub /maeuefd/issue/19403/206264

Kargın, M. ve Hiçdurmaz, D. (2018). Madde kullanım bozukluğu olan bireylerde sosyal işlevsellik, algılanan esenlik ve stresle başa çıkma. *Bağımlılık Dergisi*, *19*(2), 35-39.

Kızmaz, Z. (2010). Cezaevine Girme Sıklığına Göre Suçlular: Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *e-Journal of New World Sciences Academy,* 5 (4), 571-607.

Korkut, F. (2002). Lise öğrencilerinin problem çözme becerileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22*, 177-184.

Lartey, E. Y. (2003). *Inlivingcolor: An intercultural approachto pastoral care and counseling*. Jessica Kingsley Publishers.

Laureta, B. (2018). Soft skills and early childhood education: Strange bed fellows or an ideal match? *He Kupu The Match*, 5(3), 28-34.

Mammen, G. ve Faulkner, G. (2013). National Library of Medicine. *American journal of preventive Medicine* 45(5), 649-657.

Millî Eğitim Bakanlığı (2005). İlköğretim 6., 7. ve 8. Sınıf Fen ve Teknoloji Dersi Öğretim Programları. Ankara.

Paksoy, S. A. O. ve Liman, B. (2018). Sağlık Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin EmpatikVe Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, *1*(1), 108-122.

Papacharisis, V., Goudas, M., Danish, S.J. ve Theodorakis, Y., 2005. The Effectiveness of Teaching a Life Skills Program in a Sport Context. *Journal of applied sport psychology,* 17(3), 247-254.

Pekman, C. (2005). *Avrupa Birliğinde Medya Okur yazarlığı. Medya Okuryazarlığı*. Marmara

Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul.

Piotrowski, N. A. ve Hollar, D. W. J. (2019). *Stress.* Magill's Medical Guide.

Pujar, L. L. ve Patil, S. S. (2016). Life Skill Development: Educational Empowerment of Adolescent Girls. *Journal of Applied Research*, 2(5), 468-472.

Rani, R. ve Menka (2019). Life Skills İntervention Program: A Worthchange in Level Of Life Skills Of Students. *International Journal of Scientific Research*, 8(2),1-3.

RTUK, (2007). İlköğretim Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretmen El Kitabı. Ankara. 09.03.2009 tarihinde http://www.medyaokuryazarligi.org.tr/kaynaklar/MEDYAlkitabK.doc adresinden eri.ilmi.tir.

Ouane, A. (2002). Key competencies in life long learning. M. Singh (Ed.), InstitutionalisingLifelong Learning: Creating Conductive Enviroments for Adult Learnind in the Asian Context (p. 311-325). Hamburg: UNESCO InstituteforEducation.

Saunders, C. ve Jones, J. (1990) Temporal sequences in information acquisition for decision making: A focus on source and medium. *Academy of Management Review, 15*, 29-46.

Sayan, İ. (2005). *Yönetici Hemşirelerde Zaman Yönetimi.* Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Schmalleger, F. (2002). Criminology Today. Pearson Education, Inc, *New Jersey*.109, 203-204.

Smythe, J. A. F. ve Robertson I.; "On The Relationship Between Time Management and Time Estimation", *British Journal of Psychology*, 90.

Sönmez, B. (2016). *Düşünme eğitimi dersinin ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerine etkisi* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Universitesi, İstanbul.

Sreekumar, V. N. (2016). Life skill education among adoloscents. *International Journal of Development Research,* 6(11), 10188-10191.

Srikala, B. ve Kishore, K. K. (2010). Empowering Adolescents With Life Skills Education İn Schools-School Mentalhealth Program: Does İt Work? *Indian Journal of psychiatry,* 52(4), 344-349.

Soytürk, S. (2013). Hükümlü ve Tutukluların Sosyal Hizmet Gereksinimlerinin Değerlendirilmesi: Karaman M Tipi Kapalı-Açık Cezaevi Örneği. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Stewart, D. (2008). The Problems and Needs of Newly Sentenced Prisoners: Results From a National Survey. Erişim: 07 Haziran 2013, http://217.35.77.12/CB/england/ research/pdfs/2008/research-problemsneeds-prisoners.pdf.

Şenol, E. ve Gençöz, F. (2002). *1nolu f tipinde kalan mahkûmların psikolojik durumlarının değerlendirmesi.* Tübitak Projesi, 101K037.

Thompson, R. A. (1994). Emotionregulation: A theme in search of definition. *Monographs of the society for research in child development*, 25-52.

Türk Dil Kurumu (2018). Türk Dil Kurumu Sözlüğü http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a6b111013e6f8.43198166

Türnüklü, E. B., Yeşildere S. (2005). *Problem, Problem Çözme ve Eleştirel Düşünme.* Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 25, Sayı 3 (2005) 107-123.

Ulus, L. (2018). Ergen Bireyler İçin Yaşam Becerileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5 (12), 516-537

Yadav, P. ve Iqbal, N. (2009). Impact Of Life Skill Training On Self-Esteem, Adjustment And Empathy Among Adolescents. *Journal of theIndian Academy of Applied Psychology*, *35*61-70.

Bölüm 12
PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK

Yusuf Sarıkaya

Giriş

Bireylerin gelişimi; kalıtım, biyolojik yapı, psikolojik özellikler, sosyal ve fiziksel çevre gibi çeşitli alanlardan etkilenir (Calkins vd., 2013). Bu alanların herhangi birinde karşılaşılan sorunların gelişimi de olumsuz etkilemesi beklenir. Bireylerin yaşam boyu karşılaştıkları bu tür sorunlar nadir de değildir. Daha açık bir ifadeyle, pek çoğumuz yaşam boyunca çeşitli sorunlarla karşılaşırız. Örneğin sevgi dolu bir çocukluk geçirmeyiz, okulda akran ilişkilerinde sorunlar yaşarız, meslek seçme sürecinde yanlış kararlar verebiliriz ya da çeşitli kaza ve hastalıklarla karşılaşırız. Bu tür beklenmedik ya da baş etmesi güç zorluklar bizleri olumsuz etkileyebilir, gelişimimizi sekteye uğratabilir ve bazen de psikolojik sağlığımızı bozabilir. Ancak bazılarımız da başımızdan geçen zorluklara rağmen sağlıklı bir yetişkin olarak yaşamımıza devam ederiz.

Psikoloji bilimi ortaya çıktığı ilk zamanlardan itibaren uzunca bir süre davranış sorunlarını ve psikopatolojileri araştırmıştır. Bu uzun yıllar boyunca ruh sağlığı ya da davranış sorunlarının arkasında yatan nedenlere yönelik sayısız teori ortaya atılmış ve çeşitli müdahale programları geliştirilmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında ruh sağlığı sorunlarındaki ciddi artış, psikoloji dünyasını olumsuzlukları ve sorunları araştırmaya itmiştir (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000). Kısacası bu süreç boyunca bireylerde olumlunun inşası göz ardı edilmiş; sadece sorun oluşturan durumlara nasıl müdahale edileceği ortaya konulmuştur. Örneğin çocuklarda suçluluğun arkasında yatan etmenler olarak; ailedeki birey sayısının fazlalığı ve ebeveyn gözetiminin azalması (Fischer, 1984), zekâ düzeyi (Hirschi ve Hindelang, 1977; Moffitt vd., 1981), kötü muameleye maruz kalma (Schwartz vd., 1994), sosyoekonomik statü (Wright vd., 1999) gibi unsurlar sıralanmıştır. Benzer şekilde yetişkinlerdeki depresyon ya da kaygı gibi sorunlar; evlilik doyumu (Barnett ve Gotlib

rağmen bireyin gelişim görevlerini yerine getiriyor olması, psikolojik sağlamlık kapasitesinin çalıştığının bir göstergesi olabilir. Her ne kadar psikolojik sağlamlığın gelişimden bazı biyolojik faktörler etkili olsa da hem risk faktörleri hem de koruyucu faktörleri büyük oranda çevresel niteliktedir. Bireyler çevrelerini değiştirebilir, dönüştürebilir. Bu nedenle psikolojik sağlamlık statik bir yapı değildir aksine dinamiktir. Yaşam boyunca iniş çıkışlar gösterebilir. Psikolojik sağlamlık kapasitesi bazı bağlamlarda daha az ortaya çıkabilir. En önemlisi ise psikolojik sağlamlık geliştirilebilir.

Psikolojik sağlamlık bireylerin kişisel yaşamları için olduğu kadar iş yaşamları için de önemlidir. Özellikle yüksek risk durumları altında çalışan ceza infaz kurumu personelleri ile bu kurumlarda kalan tutuklu ve hükümlülerin iyi oluşlarını desteklemede önemli bir unsurdur. Kurumlarda çalışan personeller, psikolojik sağlamlıkla ilgili bilgi ve farkındalıklarını artırarak psikolojik sağlamlık kapasitelerini geliştirebilirler. Yaşamlarındaki risk faktörlerini değerlendirip koruyucu faktörleri artırma yollarını arayabilirler. Ayrıca kaçındıkları risk durumları ile yüzleşerek psikolojik sağlamlık kapasitelerinin ortaya çıkmasına imkân sağlayabilirler. Kurum çalışanlarının kurumda kalan tutuklular içinde psikolojik sağlamlık kavramına aşina olmaları önemlidir. Tutuklu bireylerin yaşamlarının bir bölümünü geçirdiği hapishane ortamında onların koruyucu faktörlerini destekleyecek yaklaşımlarda bulunabilirler. Böylece onların topluma katılmalarına destek olabilirler. Ceza infaz kurumları, hem çalışanlar hem de tutuklu ve hükümlüler için yüksek risk durumlarını içeren ortamlardır. Bu kurumlarda bireysel, sistemik ve örgütsel iyi oluş ve psikolojik sağlamlık programlarının ve politikalarının oluşturulması, bunların etkililiklerinin deneysel olarak incelenmesi ve gerekli durumlarda programların revize edilmesi önemli bir unsurdur.

Kaynakça

Adalet Bakanlığı, (2023). *Psikososyal programlar.* Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü. https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/psikososyal-servis adresinden 25 Nisan 2023 tarihinde ulaşılmıştır.

Afifi, T. O., & MacMillan, H. L. (2011). Resilience following child maltreatment: A review of protective factors. *The Canadian Journal of Psychiatry*, *56*(5), 266-272.

Almeida, D. M. (2005). Resilience and vulnerability to daily stressors assessed via diary methods. *Current Directions in Psychological Science*, 14(2), 64-68

Barnett, P. A., & Gotlib, I. H. (1988). Psychosocial functioning and depression: distinguishing among antecedents, concomitants, and consequences. *Psychological bulletin*, *104*(1), 97-126

Bennett, T., Holloway, K., & Farrington, D. (2008). The statistical association between drug misuse and crime: A meta-analysis. *Aggression and violent behavior*, *13*(2), 107-118.

Bernuzzi, C., Sommovigo, V., & Setti, I. (2022). The role of resilience in the work-life interface: A systematic review. *Work*, *73*(4), 1147-1165.

Betz, N. E. (1994). Self-concept theory in career development and counseling. *The career development quarterly*, *43*(1), 32-42.

Betz, N. E., & Hackett, G. (2006). Career self-efficacy theory: Back to the future. *Journal of career assessment*, *14*(1), 3-11.

Blanke, E. S., Schmiedek, F., Siebert, S., Richter, D., & Brose, A. (2023). Perspectives on resilience: Trait resilience, correlates of resilience in daily life, and longer-term change in affective distress. *Stress and Health*, *39*(1), 59-73.

Block, J. H., Gjerde, P. F., & Block, J. H. (1991). Personality antecedents of depressive tendencies in 18-year-olds: a prospective study. *Journal of Personality and Social Psychology*, *60*(5), 726-738.

Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American psychologist*, *32*(7), 513-531.

Calkins, S. D., Propper, C., & Mills-Koonce, W. R. (2013). A biopsychosocial perspective on parenting and developmental psychopathology. *Development and Psychopathology*, *25*(4pt2), 1399-1414.

Choi, S., Lee, J., & Park, H. (2015). The effects of psychosocial problems on employees' stress, self-esteem, and organizational commitment: The case of South Korean workplaces. *Journal of Workplace Behavioral Health*, *30*(1-2), 179-190.

Cicchetti, D. (2010). Resilience under conditions of extreme stress: a multilevel perspective. *World psychiatry*, *9*(3), 145-154.

Ciptono, W. S., Anggadwita, G., & Indarti, N. (2023). Examining prison entrepreneurship programs, self-efficacy and entrepreneurial resilience as drivers for prisoners' entrepreneurial intentions. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, *29*(2), 408-432.

Cohn, M. A., Fredrickson, B. L., Brown, S. L., Mikels, J. A., & Conway, A. M. (2009). Happiness unpacked: positive emotions increase life satisfaction by building resilience. *Emotion*, *9*(3), 361-368.

Collishaw, S., Pickles, A., Messer, J., Rutter, M., Shearer, C., & Maughan, B. (2007). Resilience to adult psychopathology following childhood maltreatment: Evidence from a community sample. *Child abuse & neglect*, *31*(3), 211-229.

Connor, K. M., & Davidson, J. R. (2003). Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson resilience scale (CD-RISC). *Depression and anxiety*, *18*(2), 76-82.

Earvolino-Ramirez, M. (2007). Resilience: A concept analysis. *Nursing forum, 42*(2), 73-82.

Ellison, J. M., & Jaegers, L. A. (2022). Suffering in silence: violence exposure and post-traumatic stress disorder among jail correctional officers. *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, *64*(1), e28-e35.

Ersen, H., İlnem, M. C., Havle, N., Yener, F., Karamustafalıoğlu, N., & İpekçioğlu, D. (2011). Suç İşlemiş Kadınların Sosyodemografik Özellikleri, Anne-Baba Tutumları ve Öfke İfade Biçimlerinin Değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, *14*(4), 218-229.

Everly, G., McCormack, D., & Strouse, D. (2012). Seven characteristics of highly resilient people: Insights from Navy SEALs to the'Greatest Generation'. *International Journal of Emergency Mental Health*, *14*(2), 137-143.

Ewert, S., & Wildhagen, T. (2011, 31 Mart-2 Nisan). Educational characteristics of prisoners: Data from the ACS. Annual Meeting of *Population Association of America* [Conference presentation]. Washington, DC

Feder, A., Nestler, E. J., & Charney, D. S. (2009). Psychobiology and molecular genetics of resilience. *Nature Reviews Neuroscience*, *10*(6), 446-457.

Ferdik, F. V., & Smith, H. P. (2017*). Correctional officer safety and wellness: Literature synthesis*. U.S. Department of Justice Office of Justice Programs National Institute of Justice Washington, DC.

Ferdik, F., & Pica, E. (2023). Correctional officer turnover intentions and mental illness symptom: Testing the potential confounding effects of resilience. *Psychology, Public Policy, and Law.* Advance online publication.

Fischer, D. G. (1984). Family size and delinquency. *Perceptual and motor skills*, *58*(2), 527-534.

Garcia-Dia, M. J., DiNapoli, J. M., Garcia-Ona, L., Jakubowski, R., & O'Flaherty, D. (2013). Concept analysis: resilience. *Archives of psychiatric nursing*, *27*(6), 264-270.

Garmezy, N., Masten, A. S., & Tellegen, A. (1984). The study of stress and competence in children: A building block for developmental psychopathology. *Child development*, 97-111.

Gillespie, C. F., Phifer, J., Bradley, B., & Ressler, K. J. (2009). Risk and resilience: genetic and environmental influences on development of the stress response. *Depression and anxiety*, *26*(11), 984-992.

Gülerce, Z. Ş. (2019). *Hükümlü ve tutukluların cezaevi psikososyal servisine bakışı: eski hükümlü ve tutuklular üzerine bir anket çalışması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yalova Üniversitesi.

Haglund, M., Cooper, N., Southwick, S., & Charney, D. (2007) 6 keys to resilience for PTSD and everyday stress. *Current Psychiatry*, *6*(4), 23-30.

Hartmann, S., Weiss, M., Newman, A., & Hoegl, M. (2020). Resilience in the workplace: A multilevel review and synthesis. *Applied psychology*, *69*(3), 913-959.

Havighurst, R. J.1(972). *Developmental tasks and education*. New York: McKay.

Hefferon, K. & Boniwell, I. (2014). *Pozitif psikoloji kuram, araştırma ve uygulamalar*. Çeviri Editörü: T. Doğan. Nobel.

Hillhouse, M., Farabee, D., Smith, K., Nerurkar, J., Sahd, D., Bucklen, K. B., & Hawken, A. (2021). Mindfulness training for correctional staff: A randomized pilot study. *Corrections*, 1-15.

Hirschi, T., & Hindelang, M. J. (1977). Intelligence and delinquency: A revisionist review. *American sociological review*, 571-587.

Hu, T., Zhang, D., & Wang, J. (2015). A meta-analysis of the trait resilience and mental health. *Personality and Individual differences*, *76*, 18-27.

James, L., & Todak, N. (2018). Prison employment and post-traumatic stress disorder: Risk and protective factors. *American journal of industrial medicine*, *61*(9), 725-732.

James, L., Todak, N., & Best, S. (2017). The negative impact of prison work on sleep health. *American Journal of Industrial Medicine*, *60*(5), 449-456.

Kaplan, M. J., & Klinetob, N. A. (2000). Childhood emotional trauma and chronic posttraumatic stress disorder in adult outpatients with treatment-resistant depression. *The Journal of nervous and mental disease*, *188*(9), 596-601.

Kaya, N., Çilli, A. S., & Güler, Ö. (2003). Cezaevinde çalışan infaz ve koruma memurlarında psikiyatrik bozuklukların bir yıllık yaygınlığı. *Genel Tıp Dergisi*, *13*(2), 59-63.

Keyan, D., Dawson, K. S., & Bryant, R. A. (2023). Study protocol for a controlled trial of a resilience program on psychological distress in correctional officers in Australia. *BMC psychiatry*, *23*(101), 1-5.

Keyes, C. L. (2018). Risk and resilience in human development: An introduction. *Research in Human Development, 1*(4), 223-227.

Klinoff, V. A., Van Hasselt, V. B., Black, R. A., Masias, E. V., & Couwels, J. (2018). The assessment of resilience and burnout in correctional officers. *Criminal Justice and Behavior*, *45*(8), 1213-1233.

Leban, L., Cardwell, S. M., Copes, H., & Brezina, T. (2016). Adapting to prison life: A qualitative examination of the coping process among incarcerated offenders. *Justice Quarterly*, *33*(6), 943-969.

Leitch, L. (2017). Action steps using ACEs and trauma-informed care: a resilience model. *Health & justice*, *5*(5), 1-10

Levenson, J. S., Willis, G. M., & Prescott, D. S. (2016). Adverse childhood experiences in the lives of male sex offenders: Implications for trauma-informed care. *Sexual Abuse*, *28*(4), 340-359.

Leymann, H. (1996). The content and development of mobbing at work. *European journal of work and organizational psychology*, *5*(2), 165-184.

Liu, L., Hu, S., Wang, L., Sui, G., & Ma, L. (2013). Positive resources for combating depressive symptoms among Chinese male correctional officers: perceived organizational support and psychological capital. *BMC psychiatry*, *13*(1), 1-9.

MacDonald, M. (2013). Women prisoners, mental health, violence and abuse. *International Journal of Law and Psychiatry*, *36*(3-4), 293-303.

Maslach, C., Schaufeli, W. B., & Leiter, M. P. (2001). Job burnout. *Annual review of psychology*, *52*(1), 397-422.

Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American psychologist*, *56*(3), 227-238

Masten, A. S. (2007). Resilience in developing systems: Progress and promise as the fourth wave rises. *Development and psychopathology*, *19*(3), 921-930.

Masten, A. S. (2014). *Ordinary magic: Resilience in development*. Guilford Publications.

Meng, X., Fleury, M. J., Xiang, Y. T., Li, M., & D'arcy, C. (2018). Resilience and protective factors among people with a history of child maltreatment: A systematic review. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, *53*, 453-475.

Merriam-Webster Online Dictionary. (2023). Resilience. *Merriam-Webster online dictionary* içinde. https://www.merriam-webster.com/dictionary/resilience adresinden 10 Şubat, 2023 tarihinde ulaşılmıştır.

Miller, O., Bruenig, D., & Shakespeare-Finch, J. (2022). Well-Being in frontline correctional officers: A mixed-method systematic review. *Criminal Justice and Behavior*, *49*(11), 1559-1579.

Mishra, P., & McDonald, K. (2017). Career resilience: An integrated review of the empirical literature. *Human Resource Development Review*, *16*(3), 207-234.

Moffitt, T. E., Gabrielli, W. F., Mednick, S. A., & Schulsinger, F. (1981). Socioeconomic status, IQ, and delinquency. *Journal of Abnormal Psychology*, *90*(2), 152-156.

Nagy, N., Froidevaux, A., & Hirschi, A. (2019). Lifespan perspectives on careers and career development. In *Work across the lifespan* (pp. 235-259). Academic Press.

Niitsu, K., Rice, M. J., Houfek, J. F., Stoltenberg, S. F., Kupzyk, K. A., & Barron, C. R. (2019). A systematic review of genetic influence on psychological resilience. *Biological research for nursing*, *21*(1), 61-71.

Nilforooshan, P. (2020). From adaptivity to adaptation: Examining the career construction model of adaptation. *The Career development quarterly*, *68*(2), 98-111.

OECD, (2023). *Hours worked statistics.* https://data.oecd.org/emp/hours-worked.htm adresinden 15 Nisan 2023 tarihinde erişilmiştir.

Okros, N., & Vîrgă, D. (2022). How to Increase Job Satisfaction and Performance? Start with Thriving: The Serial Mediation Effect of Psychological Capital and Burnout. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *19*(13), 8067.

Özkan, Y., & Bayraktar, T. (2015). İnfaz ve koruma memurlarının mesleki tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi: Kocaeli açık ceza infaz kurumu örneği. *IJOESS, 6*(6),172-186.

Ricciardelli, R., Cassiano, M. S., Adorjan, M., & Mitchell, M. M. (2021). AMStrength program in Canadian federal correctional services: correctional officers' views and interpretations. *Criminal Justice Studies*, *34*(4), 459-476.

Ross, C. E. (2000). Neighborhood disadvantage and adult depression. *Journal of health and social behavior*, 177-187.

Rutter, M. (2007). Resilience, competence, and coping. *Child Abuse & Neglect, 31*(3), 205-209.

Rutter, M. (2012). Resilience as a dynamic concept. *Development and psychopathology*, *24*(2), 335-344.

Sagone, E., De Caroli, M. E., Falanga, R., & Indiana, M. L. (2020). Resilience and perceived self-efficacy in life skills from early to late adolescence. *International Journal of Adolescence and Youth*, *25*(1), 882-890.

Schaufeli, W. B., & Peeters, M. C. (2000). Job stress and burnout among correctional officers: A literature review. *International Journal of stress management*, *7*(1), 19-48.

Schofield, G., Ward, E., Biggart, L., Scaife, V., Dodsworth, J., Larsson, B., ... & Stone, N. (2012). *Looked after children and offending: Reducing risk and promoting resilience*. University of East Anglia. http://hubble-live-assets.s3.amazonaws.com/birth-companions/ file_asset/file/80/Looked_After_Children_and_offending.pdf adresinden 20 Nisan 2023 tarihinde erişilmiştir.

Schwartz, I. M., Rendon, J. A., & Hsieh, C. M. (1994). Is child maltreatment a leading cause of delinquency?. *Child Welfare*, 639-655.

Seery, M. D., & Quinton, W. J. (2016). Understanding resilience: From negative life events to everyday stressors. J. M. Olson & M. P. Zanna (Eds.), *Advances in experimental social psychology* içinde (ss. 181-245). Academic Press.

Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist, 55*(1), 5-14.

Shochet, I. M., Shakespeare-Finch, J., Craig, C., Roos, C., Wurfl, A., Hoge, R., ... & Brough, P. (2011). The development and implementation of the Promoting Resilient Officers (PRO) program. *Traumatology*, *17*(4), 43-51.

Smith, H. P., & Kaminski, R. J. (2011). Self-injurious behaviors in state prisons: Findings from a National Survey. Criminal Justice and Behavior, 38, 26-41

Super, D. E. (1980). A life-span, life-space approach to career development. *Journal of vocational behavior*, *16*(3), 282-298.

Turner, M., King, N., Mojtahedi, D., Burr, V., Gall, V., Gibbs, G. R., ... & Walker, T. (2022). Well-being programmes in prisons in England and Wales: a mixed-methods study. *International Journal of Prisoner Health*, *18*(3), 259-274.

Visser, E. J., Dorfman, A., Chartrand, D., Lamon, J., Freedy, E., & Weltman, G. (2016). Building resilience with the Stress Resilience Training System: Design validation and applications. *Work*, *54*(2), 351-366.

Walker, E. J., Jackson, C. A., Egan, H. H., & Tonkin, M. (2015). Workability and mental wellbeing among therapeutic prison officers. *Occupational Medicine*, *65*(7), 549-551.

Werner, E. E. (2000). Protective factors and individual resilience. J. P. Shonkoff & S. J. Meisels (Eds.), *Handbook of early childhood intervention* içinde (ss. 115-132). Cambridge University Press.

Woods, D., Hassan, D., & Breslin, G. (2017). Positive collateral damage or purposeful design: How sport-based interventions impact the psychological well-being of people in prison. *Mental Health and Physical Activity*, *13*, 152-162.

Wright, B. R. E., Caspi, A., Moffitt, T. E., Miech, R. A., & Silva, P. A. (1999). Reconsidering the relationship between SES and delinquency: Causation but not correlation. *Criminology*, *37*(1), 175-194.

Wright, M. O. D., & Masten, A. S. (2004). Resilience processes in development: Fostering positive adaptation in the context of adversity. S. Goldstein & R. B. Brooks (Eds.), *Handbook of resilience in children* içinde (ss. 17-37). Springer

Yang, Y. (2020). Daily stressor, daily resilience, and daily somatization: The role of trait aggression. *Personality and Individual Differences*, *165*, 110141.

Zautra, A. J., & Reich, J. W. (2011). Resilience: The meanings, methods, and measures of a fundamental characteristic of human adaptation. S. Folkman (Ed.), *The Oxford handbook on stress, health, and coping* içinde (ss. 173-185). New York, NY: Oxford University Press.

Bölüm 13
POZİTİF KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

H. Arif Doğanülkü

Giriş

Yoğun kuramsal bilgiye boğulmadan önce bugün bildiğimiz şekliyle pozitif psikolojinin başlangıcı hakkında biraz halk bilimsel ya da belki gayriresmî tarihle başlayayım. Donaldson (2020), pozitif psikolojinin başlangıcını şu şekilde aktarmaktadır:

> *"Her şey Hawaii'de güzel bir kumsalda başladı. Maceracı birisi olan Mihaly Csikszentmihalyi, Büyük Hawaii Adası'nın volkanik kıyılarında yüzüyordu. Csikszentmihalyi dalgaların gücünü hafife almış olmalı ki kendisini volkanik kayalara çarpmış ve hayatta kalma mücadelesi verirken buldu. Dalgalar ile dövülmüş ve kanlar içinde, sahile geri dönmek için zorlu bir mücadeleye başladı. Dışarıda bir adam bu korkunç olayı izliyordu ve Csikszentmihalyi'ye yardım etmek için sahile inmişti. Bu korkunç olayı izleyen adam Csikszentmihalyi'ye yardımcı oldu ve onu tatil yerinin yakınındaki cankurtaran istasyonuna götürdü. Kaderin belki de bir cilvesi olacak ki o yardımcı seyirci, Pennsylvania Üniversitesinden Amerikan Psikoloji Derneğinin seçilmiş başkanı Profesör Martin Seligman'dı. Yani bu yeni disiplinin ilk tohumları, bir plaj tatili sırasında Seligman ve Csikszentmihalyi arasında tesadüfi bir karşılaşmada atıldı. Seligman ve Csikszentmihalyi Hawaii tatillerinin geri kalanını birlikte yürüyüş yaparak, kahvaltılar ve akşam yemekleri yiyerek, psikoloji disiplininde ve mesleğinde eksik olan şeyler hakkında ciddi sohbetler yaparak geçirdiler. Takip eden günlerde iki ünlü bilim insanı psikolojinin geleceği hakkında fikir alışverişinde bulundu. Konuşmaları ana akım psikolojideki boşluğu vurgulayan yönde iyi yaşam, mutluluk ve hayatı yaşamaya değer kılan şeyler etrafında döndü. Tatilden döndükten sonra Seligman, Csikszentmihalyi'i aradı ve bir pozitif psikoloji alanının en iyi nasıl yaratılacağına odaklanan yeni bir dizi tartışma alevlenmiş oldu."*

Bu konuşmalar, takip eden bilimsel devrime bir nevi ilham verdi. Bir yıl içerisinde, Pensilvanya Üniversitesindeki Pozitif Psikoloji Yönlendirme Komitesi ve Pozitif Psikoloji Merkezi de dâhil olmak üzere birkaç kilit kuruluş ku-

dır. Üretkenlik, çalışan bağlılığında artış, yaşam memnuniyeti, ekip verimliliğinde artış, örgütsel bağlılık, iş tatmini, iş performansında artış, stresle daha iyi başa çıkma, daha iyi müşteri ilişkileri geliştirme, daha yüksek kâr marjı, kalitede artış gibi çalışma yaşantısına yönelik tutum ve davranışlar üzerinde pozitif psikolojik değişkenlerin ve özelliklerin etkili olduğu araştırmalarla ortaya konmuştur. Bir çalışma ortamı olan ceza infaz kurumlarında da pozitif psikolojik yaklaşımın etkili olabileceği vurgulanmaktadır. Ceza infaz kurumları, çalışanlar için zorlayıcı şartları yapısında barındırabilmektedir. Ayrıca bilinmektedir ki çalışanların kişisel özellikleri, iş yerinde fiziksel ve psikolojik sağlıkları üzerinde olumsuz etkileri olabilecek durumların gücünü azaltacak ya da arttıracak şekilde bir işleve sahip olabilmektedir. Bu bağlamda ceza infaz kurumlarında çalışan bireylerin pozitif psikolojik özelliklerinin güçlendirilmesi olumlu anlamda katkılar sağlayacaktır. Nitekim bu kurumlarda çalışan bireylerle yapılmış araştırmalarda; umut, öz yeterlik, dayanıklılık, iyi oluş, minnettarlık gibi pozitif psikolojik kişilik özelliklerinin, çalışanların iş doyumları, iş stresleri, tükenmişlikleri üzerinde önemli düzeyde açıklayıcı olduğunu göstermektedir.

Okuma ve İzleme Önerileri

Kitaplar

Carr, A. (2016). *Pozitif psikoloji.* (Çev. Ü. Şendilek). Kaknüs Yayınları.

Cenkseven-Önder, F. ve Bölükbaşı, A. (2020). Pozitif psikoloji. İçinde B. Çapri (Ed.), *Geçmişten günümüze kişilik kuramları* (ss. 757-795). Nobel Yayıncılık.

Donaldson, S. I. (2020). Theory-Driven positive psychological science: A global perspective. İçinde S. I. Donaldson, M. Csikszentmihalyi ve J. Nakamura (Eds.), *Positive psychological science: Improving everyday life, well-being, work, education, and societies across the globe* (ss. 1-11). Routledge.

Hart, R. (2020). *Positive psychology: The Basics*. Routledge

Seligman, M. (2002). *Gerçek mutluluk.* (Çev. S. Kunt Akbaş). HYB Yayıncılık.

Witmer, J. M., Sweneey, T. J. ve Myers, J. E. (2004). *İyilik hali çalışma kitabı.* (Çev. F. Korkut). Anı Yayıncılık.

Web Sayfaları

Pozitif Psikoloji (https://positivepsychology.com)

Pozitif Psikoloji Merkezi (https://ppc.sas.upenn.edu/)

Filmler

Umudunu Kaybetme (The Pursuit of Happyness)

Hayat Güzeldir (La vita e bella) (Life is Beautiful)

Kaynakça

Akçay, V. H. (2011). Pozitif psikolojik sermaye kavramı ve işletmelerde sürdürülebilir rekabet üstünlüğünü sağlamadaki rolü. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13*(1), 73-98.

Armstrong-Stassen, M. ve Schlosser, F. (2008). Taking a positive approach to organizational downsizing. *Canadian Journal of Administrative Sciences, 25*(2), 93-106. https://doi.org/10.1002/cjas.63

Avey, J. B., Wernsing, T. S. ve Luthans, F. (2008). Can positive employees help positive organizational change? Impact of psychological capital and emotions on relevant attitudes and behaviors. *The Journal of Applied Behavioral Science, 44*(1), 48-70. https://doi.org/10.1177/0021886307311470

Avey, J. B., Wernsing, T. S. ve Luthans, F. (2008). Can positive employees help positive organizational change? Impact of psychological capital and emotions on relevant attitudes and behaviors. *Journal of Applied Behavioral Science, 44*(1), 48-70. https://doi.org/10.1177/0021886307311470

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action*. Prentice Hall.

Bawany, S. (2015). *Leadership & quality of life: What does it take to be a quality of life change maker*? Retrieved from http://www.hr.com

Black, B. (2001). The road to recovery. *Gallup Management Journal, 1*, 10-12.

Bolier, L., Haverman, M., Westerhof, G. J., Riper, H., Smit, F. ve Bohlmeijer, E. (2013). Positive psychology interventions: A meta-analysis of randomized controlled studies. *BMC Public Health, 13*(1), 119-139. http://www.biomedcentral.com/1471-2458/13/119

Bono, G., Emmons, R. A. ve McCullough, M. E. (2004). Gratitude in practice and the practice of gratitude. İçinde P. A. Linley, & S. Joseph (Eds.), *Positive psychology in practice* (ss. 464-481). John Wiley & Sons, Inc.

Bravo-Yáñez, C. ve Jiménez-Figueroa, A. (2011). Psychological well-being, perceived organizational support and job satisfaction amongst Chilean prison employees. *Rev Esp Sanid Penit, 13*(3), 91-99. https://doi.org/10.1590/S1575-06202011000300004

Brown, K. W. ve Ryan, R. M. (2003). The benefits of being present: Mindfulness and its role in psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology, 84*(4), 822-848. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-3514.84.4.822

Bulut, S. & Subaşı, M. (2020). Pozitif psikolojiye giriş. İçinde S. Bulut (Ed.), *Pozitif psikoloji,* (ss. 1-16). Nobel Yayıncılık

Cameron, K., Bright, D. ve Caza, A. (2004). Exploring the relationships between organizational virtuousness and performance. *American Behavioural Scientist, 47*(6), 766-790. https://doi.org/10.1177/0002764203260209

Carver, S. R. ve Scheier, M. F. (2009). Optimism. İçinde S. J. Lopez (Ed.), *The encyclopedia of positive psychology* (ss. 656-663). Blackwell.

CBRE. (2014). *Fast forward 2030: The future of work and the workplace*. Retrieved from http://www.spc.ndhu.edu.tw/ezfiles/86/1086/attach/45/pta_38608_4387881_45874.pdf

Cenkseven-Önder, F. ve Bölükbaşı, A. (2020). Pozitif psikoloji. İçinde B. Çapri (Ed.), *Geçmişten günümüze kişilik kuramları* (ss. 757-795). Nobel Yayıncılık.

Chan, D. W. (2010). Gratitude, gratitude intervention and subjective well-being among Chinese school teachers in Hong Kong. *Educational Psychology, 30*(2), 139-153. https://doi.org/10.1080/01443410903493934

Condon, P. ve Feldman-Barrett, L. (2013). Conceptualizing and experiencing compassion. *Emotion, 13*(5), 817-821. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/a0033747

Connelly, J. (2002). Altogether now. *Gallup Management Journal, 2*, 13-18.

Conversano, C., Ciacchini, R., Orrù, G., Di Giuseppe, M., Gemignani, A. ve Poli, A. (2020). Mindfulness, compassion, and self-compassion among health care professionals: what's new? A systematic review. *Frontiers in Psychology, 11*(2), 1683. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01683

Costa Jr, P. T. ve McCrae, R. R. (2008). The revised NEO personality inventory (NEO-PI-R). İçinde G. J. Boyle, G. Matthews, D. H. Saklofske (Eds.), *The SAGE handbook of personality theory and assessment: personality measurement and testing* (ss. 179-198). SAGE Publications Inc.

Csikszentmihalyi, M. ve Nakamura, J. (2011). Positive psychology: Where did it come from, where is it going? İçinde K. M. Sheldon, T. B. Kashdan, & M. F. Steger (Eds.), *Designing positive psychology: Taking stock and moving forward* (pp. 2-9). Oxford University Press.

Demerouti, E. (2006). Job characteristics, flow, and performance: The moderating role of conscientiousness. *Journal of Occupational Health Psychology, 11*(3), 266-280. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/1076-8998.11.3.266

Di Giuseppe, M., Ciacchini, R., Piarulli, A., Nepa, G. ve Conversano, C. (2019). Mindfulness dispositions and defense style as positive responses to psychological distress in oncology professionals. *European Journal of Oncology Nursing, 40*, 104-110. https://doi.org/10.1016/j.ejon.2019.04.003

Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist, 55*(1), 34-43. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0003-066X.55.1.34

Donaldson, S. I. (2020). Theory-Driven positive psychological science: A global perspective. İçinde S. I. Donaldson, M. Csikszentmihalyi, & J. Nakamura (Eds.), *Positive psychological science: Improving everyday life, well-being, work, education, and societies across the globe* (ss. 1-11). Routledge.

Dunn, D. S. ve Wehmeyer, M. L (2022). Positive psychology and disability: Focusing on intrapersonal strengths. İçinde M. L. Wehmeyer, & D. S. Dunn (Eds.), *The positive psychology of personal factors: Implications for understanding disability* (ss. 15-27). Lexington Books.

Eisenberger, R., Jones, J. R., Stinglhamber, F., Shanock, L. ve Randall, A. T. (2005). Flow experience at work: For high need achievers alone? *Journal of Organizational Behavior, 26*(7), 755-775. https://doi.org/10.1002/job.337

Emmons, R. A. ve McCullough, M. E. (2003). Counting blessings versus burdens: An experimental investigation of gratitude and subjective well-being in daily life. *Journal of Personality and Social Psychology, 84*(2), 377-389. https://doi.org/10.1037/0022-3514.84.2.377

Emmons, R. A. ve Stern, R. (2013). Gratitude as a psychotherapeutic intervention. *Journal of Clinical Psychology, 69*(8), 846-855. https://doi.org/10.1002/jclp.22020

Froh, J. J., Sefick, W. J. ve Emmons, R. A. (2008). Counting blessings in early adolescents: An experimental study of gratitude and subjective well-being. *Journal of School Psychology, 46*(2), 213-233. https://doi.org/10.1016/j.jsp.2007.03.005

Fusilier, M. ve Manning, M. R. (2005). Psychosocial predictors of health status revisited. *Journal of Behavioral Medicine, 28*(4), 347-358. https://doi.org/10.1007/s10865-005-9002-y

Gable, S. L. ve Haidt, J. (2005). What (and why) is positive psychology?. *Review of General Psychology, 9*(2), 103-110. https://doi.org/10.1037/1089-2680.9.2.103

Gladfelter, A. S. ve Haggis, W. A. (2022). Burnout among probation officers: The importance of resilience. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 0306624X221102835. https://doi.org/10.1177/0306624X221102835

Hart, R. (2020). *Positive psychology: The Basics*. Routledge

Harter, J., Schmidt, F. ve Hayes, T. (2002). Business unit level relationship between employee satisfaction, employee engagement and business outcomes: A meta-analysis. *Journal of Applied Psychology, 87*(2), 268-279. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0021-9010.87.2.268

Hefferon, K. ve Bonivel, I. (2014). *Pozitif psikoloji: Kuram, araştırma ve uygulamalar* (Çev. T. Doğan). Nobel Yayıncılık.

Hodges, T. D. ve Clifton, D. O. (2004). Strengths-based development in practice. İçinde P. A. Linley ve S. Joseph (Eds.), *Handbook of positive psychology in practice* (ss. 256-268). Wiley.

Hölzel, B. K., Lazar, S. W., Gard, T., Schuman-Olivier, Z., Vago, D. R. ve Ott, U. (2011). How does mindfulness meditation work? Proposing mechanisms of action from a conceptual and neural perspective. *Perspectives on Psychological Science, 6*(6), 537-559. https://doi.org/10.1177/1745691611419671

Keyes, C. L. M. (2013). Promotion and protection of positive mental health: Towards complete mental health in human development. İçinde S. A. David, I. Boniwell ve A. Conley-Ayers (Eds.), *The Oxford handbook of happiness*. (ss. 915-925). Oxford University Press.

Keyes, C. L. M. ve Simoes, E. J. (2012). To flourish or not: Positive mental health and all-cause mortality. *American Journal of Public Health, 102*(11), 2164-2172. https://doi.org/10.2105/AJPH.2012.300918

Larson, M. ve Luthans, F. (2006). Potential added value of psychological capital in predicting work attitudes. *Journal of Leadership and Organizational Studies, 13*(2), 75-92. https://doi.org/10.1177/10717919070130020601

Law, F. M. ve Guo, G. J. (2016). Correlation of hope and self-efficacy with job satisfaction, job stress, and organizational commitment for correctional officers in the Taiwan prison system. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 60*(11), 1257-1277. https://doi.org/10.1177/0306624X15574997

Lomas, T., Heferon, K. ve Ivtzan, I. (2017). *Applied positive psychology: Integrated positive practice* (2. Baskı). Sage

Long, K. ve Bonanno, G. A. (2018). An integrative temporal framework for psychological resilience. İçinde J. G. Noll ve I. Shalev (Eds.), *The biology of early life stress* (ss. 121-146). Springer.

Luthans, F. (2002). Positive organizational behavior: Developing and managing psychological strengths. *The Academy of Management Executive, 16*(1), 57-75. https://doi.org/10.5465/ame.2002.6640181

Luthans, F. (2002). The need for and meaning of positive organizational behavior. *Journal of Organizational Behavior, 23*(6), 695-706. https://doi.org/10.1002/job.165

Luthans, F. ve Jensen, S.M. (2002). Hope: A new positive strength for human resource development. *Human Resource Development Review, 1*(3), 304-322. https://doi.org/10.1177/1534484302013003

Luthans, F. ve Youssef, C. M. (2004). Human, social and now positive psychological capital management: Investing in people for competitive advantage. *Organizational Dynamics, 33*(2), 143-160. https://doi.org/10.1016/j.orgdyn.2004.01.003

Luthans, F., Avolio, B. J., Avey, J. B. ve Norman, S. M. (2007). Positive psychological capital: Measurement and relationship with performance and satisfaction. *Personnel Psychology, 60*(3), 541-572. https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.2007.00083.x

Luthans, F., Luthans, K. W. ve Luthans, B. C. (2004). Positive psychological capital: Beyond human and social capital. *Business Horizons, 47*(1), 45. http://dx.doi.org/10.1016/j.bushor.2003.11.007

Luthans, F., Luthans, K. W. ve Luthans, B. C. (2004). Positive psychological capital: Beyond human and social capital. *Business Horizons, 47*(1), 45-50. https://doi.org/10.1016/j. bushor.2003.11.007

Luthans, F., Norman, S. M., Avolio, B. J. ve Avey, J. B. (2008). The mediating role of psychological capital in the supportive organizational climate—employee performance relationship. *Journal of Organizational Behavior, 29*(2), 219-238. https://doi.org/10.1002/job.507

Luthans, F., Youssef, C. M. ve Avolio, B. J. (2006). *Psychological capital: Developing the human competitive edge*. Oxford University Press.

Lyubomirsky, S., King, L. ve Diener, E. (2005). The benefits of frequent positive affect: Does happiness lead to succes? *Psychological Buulletin, 131*(6), 803-855. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0033-2909.131.6.803

Marazziti, D., Golia, F., Picchetti, M., Pioli, E., Mannari, P., Lenzi, F., ... & Dell'Osso, L. (2008). Decreased density of the platelet serotonin transporter in pathological gamblers. *Neuropsychobiology, 57*(1-2), 38-43. https://doi.org/10.1159/000129665

Martin, A. J. ve Jackson, S. A. (2008). Brief approaches to assessing task absorption and enhanced subjective experience: Examining "short" and "core" flow in diverse performance domains. *Motivation and Emotion, 32*(3), 141-157. https://doi.org/10.1007/s11031-008-9094-0

McCullough, M. E. (2001). Forgiveness: Who does it and how do they do it? *Current Directions in Psychological Science, 10*(6), 194-197. https://doi.org/10.1111/1467-8721.00147

McMahan, E. A. ve Estes, D. (2011). Hedonic versus eudaimonic conceptions of well-being: Evidence of differential associations with experienced well-being. *Social Indicators Research, 103*(1), 93-108. http://dx.doi.org/10.1007/s11205-010-9698-0

Mesmer-Magnus, J., Manapragada, A., Viswesvaran, C. ve Allen, J. W. (2017). Trait mindfulness at work: A metaanalysis of the personal and professional correlates of trait mindfulness. *Human Performance, 30*(2/3), 79-98. https://doi.org/10.1080/08959285.2017.1307842

Neff, K. D. (2003). Self-compassion: An alternative conceptualization of a healthy attitude toward oneself. *Self and Identity, 2*(2), 85-102. https://doi.org/10.1080/15298860390129863

Nowak, M. A. ve Roch, S. (2007). Upstream reciprocity and the evolution of gratitude. *Proceedings of the Royal Society B:Biological Sciences, 274*(1610), 605-610. https://doi.org/101098/rspb.2006.0125

Özkan, Y. ve Bayraktar, T. (2015). İnfaz ve koruma memurlarının mesleki tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi: Kocaeli açık ceza infaz kurumu örneği. *International Journal of Eurosia Social Sciences, 6*(21), 172-186.

Pawelski, J. O. (2016). Defining the 'positive'in positive psychology: Part II. A normative analysis. *The Journal of Positive Psychology, 11*(4), 357-365. https://doi.org/10.1080/17439760.2015.1137628

Pedrotti, J. T. ve Edwards, L. M. (2017). Cultural context in positive psychology: History, research, and opportunities for growth. İçinde M. A. Warren ve S. I. Donaldson (Eds.), *Scientific advances in positive psychology* (ss. 257-287). Praeger/ABC-CLIO.

Peterson, C. ve Seligman, M. E. P. (1984). Causal explanations as a risk factor for depression: Theory and evidence. *Psychological Review, 91*(3), 347-374. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0033-295X.91.3.347

Piko, B. F. (2006). Burnout, role conflict, job satisfaction and psychosocial health among Hungarian health care staff: A questionnaire survey. *International Journal of Nursing Studies, 43*(3), 311-318. https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2005.05.003

Rao, M. ve Donaldson, S. I. (2015). Expanding opportunities for diverse populations in positive psychology: An examination of gender, race, and ethnicity. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne, 56*(3), 271-282. https://doi.org/10.1037/cap0000036

Riley, J. R. ve Masten, A. S. (2005). Resilience in context. İçinde R. Peters, R. B. Leadbeater, & R. McMahon (Eds.), *Resilience in children, families, and communities* (ss. 13-25). Springer.

Salanova, M., Bakker, A. B. ve Llorens, S. (2006). Flow at work: Evidence for an upward spiral of personal and organizational resources. *Journal of Happiness Studies, 7*(1), 1-22. https://doi.org/10.1007/s10902-005-8854-8

Salovey, P., Mayer, J. D., Goldman, S. L., Turvey, C. ve Palfai, T. F. (1995). Emotional attention, clarity, and repair: exploring emotional intelligence using the trait meta-mood scale, İçinde J. W. Pennebaker, (Ed.), *Emotion, disclosure, and health* (ss. 125-154). Washington, DC: American Psychological Association. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/10182-006

Seligman, M. E. (2006). *Learned optimism*. Vintage.

Seligman, M. E. P. (1999). The president's address. *American Psychologist, 54*(8), 559-562. https://positivepsychologynews.com/ppnd_wp/wp-content/uploads/2018/04/APA-President-Address-1998.pdf

Seligman, M. E. P. ve Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An Introduction. *American Psychologist, 55*, 5-14.

Seligman, M. E., Parks, A. C. ve Steen, T. (2004). A balanced psychology and a full life. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences, 359*(1449), 1379-1381. https://doi.org/10.1098/rstb.2004.1513

Shapiro, S. L., Carlson, L. E., Astin, J. A. ve Freedman, B. (2006). Mechanisms of mindfulness. *Journal of Clinical Psychology, 62*(3), 373-386. https://doi.org/10.1002/jclp.20237

Sharot, T., Korn, C. W. ve Dolan, R. J. (2011). How unrealistic optimism is maintained in the face of reality. *Nature Neuroscience*, 1475-1479. https://doi.org/10.1038/nn.2949

Sharot, T., Riccardi, A. M., Raio, C. M. ve Phelps, E. A. (2007). Neural mechanisms mediating optimism bias. *Nature, 450*(1), 102-106. https://doi.org/10.1038/nature06280

Shirey, M. R. (2004). Social support in the workplace: Nurse leader implications. *Nursing Economics, 22*(6), 313-320.

Sin, N. L. ve Lyubomirsky, S. (2009). Enhancing well-being and alleviating depressive symptoms with positive psychology interventions: A practice-friendly meta-analysis. *Journal of Clinical Psychology, 65*(5), 467-487. https://doi.org/10.1002/jclp.20593

Snyder, C. R. (1994). *The psychology of hope*. Free Press.

Snyder, C. R. (2002). Hope theory: Rainbows in the mind. *Psychological Inquiry, 13*(4), 249-276. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1304_01

Snyder, C. R., Rand, K. L. ve Sigmon, D. R. (2005). Hope theory. İçinde C. R. Snyder ve S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (ss. 257-276). Oxford University Press.

Soysa, C. K. ve Wilcomb, C. J. (2015). Mindfulness, self-compassion, self-efficacy, and gender as predictors of depression, anxiety, stress, and well-being. *Mindfulness, 6*(2), 217-226. https://doi.org/10.1007/s12671-013-0247-1

Stajkovic, A. D. ve Luthans, F. (1998). Social cognitive theory and self efficacy: Going beyond traditional motivational and behavioral approaches. *Organizational Dynamics, 26*(4), 62-74. https://doi.org/10.1016/S0090-2616(98)90006-7

Wallace, B. A. ve Shapiro, S. L. (2006). Mental balance and well-being: building bridges between Buddhism and Western psychology. *American Psychologist, 61*(7), 690-701. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0003-066X.61.7.690

Walumbwa, F. O., Avolio, B. J., Gardner, W. L., Wernsing, T. S. ve Peterson, S. J. (2008). Authentic leadership: Development and validation of a theory-based measure. *Journal of Management, 34*(1), 89-126. https://doi.org/10.1177/0149206307308913

Warren, M. A., Donaldson, S. I., Lee, J. Y. ve Donaldson, S. I. (2019). Reinvigorating gender research in management: A positive organizational perspective. *International Management Reviews, 21*(4), 1-21. https://doi.org/10.1111/ijmr.12206

Watkins, P. C. (2014). *Gratitude and the good life*. Dordrecht: Springer.

Whitney, D. ve Cooperrider, D. L. (2000). The appreciative inquiry summit: An emerging methodology for whole system positive change. J*ournal of Organization Development Network, 32(1)*, 13-26. https://www.davidcooperrider.com/wp-content/uploads/2011/10/The-AI-Summit-Methodology-x.pdf

Wood, A. M., Froh, J. J. ve Geraghty, A. W. (2010). Gratitude and well-being: A review and theoretical integration. *Clinical Psychology Review, 30*(7), 890-905. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2010.03.005

Wood, A. M., Maltby, J., Stewart, N. ve Joseph, S. (2008). Conceptualizing gratitude and appreciation as a unitary personality trait. *Personality and Individual Differences, 44*(3), 621-632. https://doi.org/10.1016/j.paid.2007.09.028

PSİKOLOJİK DANIŞMAN EĞİTİMİNDE SÜPERVİZYON EL KİTABI

Bütüncül ya da Eklektik Yaklaşımla Süpervizyon Vermenin Yararları ve Önemi

---

Dr. Hacer Yıldırım-Kurtuluş
Prof. Dr. Fulya Yüksel-Şahin

nobel

PSİKOLOJİK DANIŞMAN EĞİTİMİNDE SÜPERVİZYON EL KİTABI:
Bütüncül ya da Eklektik Yaklaşımla
Süpervizyon Vermenin Yararları ve Önemi

Dr. Hacer Yıldırım-Kurtuluş - Prof. Dr. Fulya Yüksel-Şahin

Yayın No.: 4798
Psikoloji-PDR No.: 418
ISBN: 978-625-397-181-6
E-ISBN: 978-625-397-182-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Naim Dilek -naim@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yıldırım-Kurtuluş, Hacer., Yüksel-Şahin, Fulya.
PSİKOLOJİK DANIŞMAN EĞİTİMİNDE SÜPERVİZYON EL KİTABI: Bütüncül ya da Eklektik Yaklaşımla Süpervizyon Vermenin Yararları ve Önemi / Hacer Yıldırım-Kurtuluş - Fulya Yüksel-Şahin
1. Basım, VI + 196 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-181-6
E-ISBN: 978-625-397-182-3
1. Süpervizyon 2. Süpervizör 3. Bütüncül ve Eklektik Yaklaşım

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

1. BÖLÜM: GİRİŞ **1**

A. SÜPERVİZYON VE SÜPERVİZÖR TANIMI 3

B. PSİKOLOJİK DANIŞMAN EĞİTİMİNDE SÜPERVİZYONUN YERİ VE ÖNEMİ 6

C. PSİKOLOJİK DANIŞMADA SÜPERVİZYON STANDARTLARI 8

2. BÖLÜM: SÜPERVİZYON MODELLERİ **13**

A. SÜPERVİZYON MODELLERİ 15

3. BÖLÜM: SÜPERVİZYON YÖNTEMLERİ **33**

A. BİREYSEL SÜPERVİZYON 35

B. ÜÇLÜ SÜPERVİZYON 36

C. GRUP SÜPERVİZYONU 39

D. AKRAN SÜPERVİZYONU 40

E. ÇEVRİM İÇİ SÜPERVİZYON 41

4. BÖLÜM: SÜPERVİZYON TEKNİKLERİ **43**

A. SÖZEL AKTARIM TEKNİĞİ 45

B. SÜREÇ NOTLARI TEKNİĞİ 46

C. SES VE GÖRÜNTÜ KAYDI TEKNİĞİ 47

D. CANLI GÖZLEM TEKNİĞİ 49

E. ROL OYNAMA TEKNİĞİ 49

F. MODEL OLMA TEKNİĞİ 50

G. VAKA SUNUM TEKNİĞİ 51

5. BÖLÜM: SÜPERVİZÖRLERİN EĞİTİMİ, SÜPERVİZYON İLİŞKİSİ VE ROLLERİ **53**

A. SÜPERVİZÖRLERİN EĞİTİMİ 55

B. SÜPERVİZYON İLİŞKİSİNİN KOŞULLARI, ROLLERİ, SORUMLULUKLARI VE İLİŞKİNİN ÖZELLİKLERİ 55

C. SÜPERVİZYON İLİŞKİSİ 60
D. PSİKOLOJİK DANIŞMAN, DANIŞAN VE SÜPERVİZÖR ARASINDA TERAPÖTİK İTTİFAK 73
6. BÖLÜM: SÜPERVİZYONDA YASAL VE ETİK KONULAR 75
A. SÜPERVİZYON YETKİNLİĞİ 77
B. BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM VE GÖNÜLLÜ KATILIM 77
C. GİZLİLİK 78
D. SÜPERVİZYON İLİŞKİNİN SINIRLARI 78
E. HESAP VERİLEBİLİRLİK VE SORUMLULUK 79
7. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE PSİKOLOJİK DANIŞMAN EĞİTİMİNDE VERİLEN SÜPERVİZYON 81
A. TÜRKİYE'DE PSİKOLOJİK DANIŞMAN EĞİTİMİNDE VERİLEN SÜPERVİZYON 83
B. SÜPERVİZYONLA İLGİLİ YAPILMIŞ OLAN ARAŞTIRMALAR 99
8. BÖLÜM: BÜTÜNCÜL VE EKLEKTİK PSİKOLOJİK DANIŞMA YAKLAŞIMLARI, YARARLARI VE ÖNEMİ 113
A. GİRİŞ 115
B. BÜTÜNCÜL VE EKLEKTİK PSİKOLOJİK DANIŞMA YAKLAŞIMLARININ GELİŞMESİNİN NEDENLERİ 117
C. SAĞLIKLI BİR BÜTÜNCÜL VE EKLEKTİK PSİKOLOJİK DANIŞMA YAKLAŞIMININ ÖZELLİKLERİ 119
D. BÜTÜNCÜL VE EKLEKTİK PSİKOLOJİK DANIŞMA YAKLAŞIMLARI ... 121
E. BÜTÜNCÜL VE EKLEKTİK PSİKOLOJİK DANIŞMA YAKLAŞIMLARININ YARARLARI VE ÖNEMİ 167
KAYNAKLAR 173
YAZARLAR HAKKINDA 195

KAYNAKLAR

Aladağ, M. (2013). Rehberlik ve psikolojik danışmanlık lisans programlarında psikolojik danışma uygulaması öncesinde psikolojik danışma becerileri eğitimi: Betimsel bir inceleme. *Educational Sciences: Theory & Practice*, *13*, 55−79.

Aladağ, M., Kağnıcı, D. Y., Çankaya, Z. C., Kocabaş, E. Ö., & Yaka, B. (2011). Psikolojik danışman eğitiminde grupla çalışma yeterliğinin kazandırılması: Ege Üniversitesi örneği. *Ege Eğitim Dergisi, 12*(2), 21-43.

Aladağ, M., & Kemer, G. (2016). Clinical supervision: An emerging counseling specialty in Turkey. *The Clinical Supervisor*, *35*(2), 175-191.

Altfeld, D. A., & Bernard, H. S. (1997). An experiential group model for group psychotherapy supervision. In C. E. Watkins, Jr. (Ed.), *Handbook of psychotherapy supervision* (pp. 381−399). John Wiley & Sons, Inc.

Allen, G., Szollos, S., & Williams, B. (1986). Doctoral students' comparative evaluations of best and worst psychotherapy supervision. *Professional Psychology: Research and Practice*, *17*, 91-99.

American Counseling Association. (1995). *Code of ethics*. Alexandria, VA: Author.

Ancis, J. R., & Marshall, D. S. (2010). Using a multicultural framework to assess supervisees' perceptions of culturally competent supervision. *Journal of Counseling and Development*, *88*(3), 277-284.

Anderson, T. (1987). The reflecting team: Dialogue and meta-dialogue in clinical work. *Family Process*, *26*, 415-428.

Association for Counselor Education and Supervision. (1990). *Standards for counseling supervisors*. Alexandria, VA: Author.

Atik, Z. (2017). *Psikolojik danışman adaylarının bireyle psikolojik danışma uygulaması ve süpervizyona ilişkin değerlendirmeleri*(Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Atik, Z. E., Arıcı, F., ve Ergene, T. (2014). Süpervizyon modelleri ve modellere ilişkin değerlendirmeler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *5*(42), 305-317.

Aveline, M. (1992). The use of audio and videotape recordings of therapy sessions in the supervision and practice of dynamic psychotherapy. *British Journal of Psychotherapy*, *8*(4), 347-358.

Bahrick, A. S., Russell, R. K., & Salmi, S. W. (1991). The effects of role induction on trainees' perceptions of supervision. *Journal of Counseling & Development*, *69*(5), 434-438.

Behan, D. (2022). Do clients train therapists to become eclectic and use the common factors? A qualitative study listening to experienced psychotherapists. *BMC Psychology ,10 (*183), 1-13.

Benito M. J. (2018) The fine line between ıntegration or eclecticism and syncretism in new therapists. *Dual Diagnosis Open Access*, *3* (3: 8), 1-5.

Bennett, C. S. (2008). Attachment-informed supervision for social work field education. *Clinical Social Work Journal*, *36*(1), 97-107.

Bennett, S., Mohr, J., Deal, K. H., & Hwang, J. (2013). Supervisor attachment, supervisory working alliance, and affect in social work field instruction. *Research on Social Work Practice*, *23*(2), 199-209.

Bernard, J. M. (1979). Supervisor training: adiscrimination Model. *Counselor Education & Supervision*, *19*(1), 60- 68.

Bernard, J. M., & Goodyear, R. K. (2009). *Introduction to clinical supervision: fundamentals of clinical supervision.* MA: Pearson.

Bernard, J. M., & Goodyear, R. K. (2014). *Fundamentals of clinical supervision*. Upper Saddle River, NJ: Merrill.

Beutler, L. E., Malik, M., Alimohamed, S., Harwood, T. M., Talebi, H., Noble, S., & Wong, E. (2004). Therapist variables. In M.J. Lambert (Ed.),*Handbook of psychotherapy and behavior change*,(pp. 227-306). New York: Wiley.

Binder, L. J., ve Strupp, H. H. (1997).Supervision of psychodynamic psyychotherapies.In C. E. Watkins (Ed.),*Handbook of psychotherapy supervision*(pp. 44-62). New York: Wiley.

Borders, L. D. (2009). *A primer on counseling supervision*. In F. Korkut-Owen, R. Özyürek, & D. Owen (Eds.), G*elişen psikolojik danışma ve rehberlik: meslekleşme sürecinde ilerlemeler*,(pp. 35-49). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Borders, L. D. (2012). Dyadic, triadic, and group models of peer supervision/consultation: What are their components, and is there evidence of their effectiveness?. *Clinical Psychologist*, *16*(2), 59-71.

Borders, L. D., ve Brown, L. L. (2005). *The new handbook of counseling supervision*. Mahwah, NJ: Erlbaum.

Borders, L. D., Brown, J. B., & Purgason, L. L. (2015). Triadic supervision with practicum and internship counseling students: A peer supervision approach. *The Clinical Supervisor*, *34*(2), 232-248.

Borders, L. D., Welfare, L. E., Greason, P. B., Paladino, D. A., Mobley, A. K., Villalba, J. A., & Wester, K. L. (2012). Individual and triadic and group: Supervisee and supervisor perceptions of each modality. *Counselor Education and Supervision*, *51*(4), 281-295.

Borders, L. D., Glosoff, H. L., Welfare, L. E., Hays, D. G., DeKruyf, L., Fernando, D. M., & Page, B. (2014). Best practices in clinical supervision: Evolution of a counseling specialty. *The Clinical Supervisor*, *33*(1), 26-44.

Borders, L. D., & Leddick, G. R. (1987). *Handbook of counseling supervision*. Association for Counselor Education and Supervision, 5999 Stevenson Ave., Alexandria.

Borders, L. D., Welfare, L. E., Greason, P. B., Paladino, D. A., Mobley, A. K., Villalba, J. A., & Wester, K. L. (2012). Individual and triadic and group: Supervisee and supervisor perceptions of each modality. *Counselor Education and Supervision*, *51*(4), 281-295.

Bordin, E. S. (1979). The generalizability of the psychoanalytic concept of the working alliance. *Psychotherapy16*, 252-260.

Bordin, E. S. (1983). Supervision in counseling: II. Contemporary models of supervision: A working alliance based model of supervision. *Counseling Psychologist*, *11,* 35-42.

Bordin, E. S. (1994). Theory and research on the therapeutic working alliance: New directions. In A. O. Hovarth & L. S. Greenberg (Eds.), *The working alliance: Theory, research, and practice* (pp.13-37). Oxford, England: John Wiley & Sons.

Bradley, L. J., & Boyd, J. D. (1989). *Counselor supervision: Principles, process, and practice*. Accelerated Development Inc., 3400 Kilgore Ave., Muncie, IN 47304-4896.

Bradley, C., & Fiorini, J. (1999). Evaluation of counseling practicum: national study of programs accredited by CACREP. *Counselor Education and Supervision*,*39*, 110-119.

Bradley, L. J., ve Gould, L. J. (2001). Evaluation in supervision. In L. J. Bradley & N. Ladany (Eds.), *Counselor supervision: Principles, process, and practice* (pp. 271–303). Brunner-Routledge.

Bradley, L. J., Gould, L. J., & Parr, G. D. (2001). Supervision-based integrative models of counselor supervision. In L. J. Bradley & N. Ladany (Eds.), *Counselor supervision: Principles, process, and practice* (pp. 93–124). Brunner-Routledge.

Bradley, L. J., Ladany, N. (2001). *Counselor supervision: Principles, process, and practice*. Taylor & Francis.

Campbell, J. M. (2000). *Becoming an effective supervisor*. New York: Taylor & Francis Group.

Cheon, H. S., Blumer, M. L., Shih, A. T., Murphy, M. J., & Sato, M. (2009). The influence of supervisor and supervisee matching, role conflict, and supervisory relationship on supervisee satisfaction. *Contemporary Family Therapy*, *31*(1), 52-67.

Clarkson, P. (1995). *The therapeutic relationship in psychoanalysis, counselling psychology and psychotherapy*. U.K: Whurr Publications.

Cleary, E. (1984). *McCormick's handbook on the law of evidence*. St. Paul, MN: West.

Constantine G. C. (2003). Multicultural competence in supervision. In D. B. Pope Davis, H. L. K. Coleman, W. M. Liu ve R. L. Toporek (Eds.), *Handbook of multicultural competencies in counseling and psychology* (pp. 383-391). California: Sage Publications.

Corey, G. (2008). *Psikolojik danışma ve terapi kuram ve uygulamaları* (Çev: T. Ergene). Ankara: Mentis Yayıncılık.

Corey, G., Haynes, R. H., Moulton, P., & Muratori, M. (2020). *Clinical supervision in the helping professions: A practical guide*. John Wiley & Sons.

Cormier, S., & Hackney, H. (2008). *Counseling strategies and interventions*. Boston, MA: Pearson Education.

Council for Accreditation of Counseling and Related Educational Programs. [09.07.2020]. CACREP 2009 Standards. http://67.199.126.156/doc/2009%20Standards.pdf.

Council for Accreditation of Counseling and Related Educational Programs. (2017). Annual report 2016. Retrieved from https://issuu.com/cacrep/docs/cacrep_2016annualreport_final-web.

Cox, J. A., Banez, L., Hawley, L. D., & Mostade, J. (2003). Use of the reflecting team process in the training of group workers.*The Journal for Specialists in Group Work*, *28*(2), 89-105.

Culbreth, J. R., & Brown, L. L. (2010). *State of the art in clinical supervision*. New York: Routledge.

D'Andrea, M., & Daniels, J. (1997). Multicultural counseling supervision: Central issues, theoretical considerations, and practical strategies. In D. B. Pope-Davis & H. L. K. Coleman (Eds.), *Multicultural counseling competencies: Assessment, education and training, and supervision* (pp. 290-309). Thousand Oaks, CA: Sage.

Denizli, S. (2010). *Danışanların algıladıkları terapötik çalışma uyumu ve oturum etkisi düzeylerinin bazı değişkenlere göre yordanması: ege üniversitesi örneği* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir.

Dewald, P. A. (1997). The process of supervision in psychoanalysis. In C. E. Watkins (Ed.),*Handbook of psychotherapy supervision*(pp. 31-43). New York: Wiley.

Dimino, J. L., & Risler, R. (2012). Group supervision of supervision: A relational approach for training supervisors. *Journal of College Student Psychotherapy*, *26*(1), 61-72.

Dryden, W., Reeves, A. ve Paspas, F. A. (2014). *Psikolojik danışma uygulamalarında temel konular*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Dye, H. A., & Borders, L. D. (1990). Counseling supervisors: Standards for preparation and practice. *Journal of Counseling and Development*, *69*, 27–29.

Efstation, J. F., Patton, M. J., & Kardash, C. M. (1990). Measuring the working alliance in counselor supervision. *Journal of Counseling Psychology, 37*(3), 322–329.

Eisenberg, S. ve Delenay, D. J. (1993). *Psikolojik danışma süreci* (Çev: N. Ören ve M. Takkaç). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

Ellis, M. V. (1991). Critical incidents in clinical supervision and in supervisor supervision: Assessing supervisory issues. *Journal of Counseling Psychology*, *38*(3), 342.

Ellis, M. V. (2010). Bridging the science and practice of clinical supervision: Some discoveries, some misconceptions. *The Clinical Supervisor*, *29*(1), 95-116.

Eryılmaz, A. ve Mutlu, T. (2018). Gelişimsel kapsamlı süpervziyon modeline ilişkin psikolojik danışman adaylarının görüşlerinin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 17*(65), 123-141.

Evans, K. R ve Gilbert,M. C. (2011). *Terapide Bütünleşmenin Tarihçesi. Terapi Enstitüsü.* https://www.psikoterapi.com/psikoterapide-butunlesmenin-tarihcesi/adresinden edinilmiştir.

Falender, C. A., & Shafranske, E. P. (2014). Clinical supervision: The state of the art. *Journal of Clinical Psychology*, *70*(11), 1030-1041.

Fernando, D. M., & Hulse-Killacky, D. (2005). The relationship of supervisory styles to satisfaction with supervision and the perceived self-efficacy of master's-level counseling students. *Counselor education and supervision*, *44*(4), 293-304.

Freeman, S. C. (1992). C. H. Patterson on client-centered supervision: an ınterview. *Counselor Education and Supervision*, *31*(4), 219-226.

Friedlander, M. L., Keller, K. E., Peca-Baker, T. A., & Olk, M. E. (1986). Effects of role conflict on counselor trainees' self-statements, anxiety level, and performance. *Journal of Counseling Psychology, 33*(1), 73-77.

Gazzola, N., & Theriault, A. (2007). Super-(and not-so-super-) vision of counsellors-in-training: Supervisee perspectives on broadening and narrowing processes. *British Journal of Guidance & Counselling*, *35*(2), 189-204.

Gersons, B. P. R., Carlier, I. V. E., Lamberts, R. D. ve Van Der Kolk, B. A. (2000). Randomized clinical trial of brief eclectic psychotherapy for police officers with posttraumatic stress disorder. *Journal of Traumatic Stress, 13 (*2),333-347.

Gibson, R. L. ve Mitchell, M.H. (2016). *Psikolojik danışma ve rehberlik* (Çev. Ed: S. Doğan). Ankara: Nobel.

Gladding, S. T. (2013). *Psikolojik danışma, kapsamlı bir meslek* (Çev Ed:N. Voltan-Acar). Ankara: Nobel Yayın.

Goldberg, D. A. (1985). Process notes, audio, and videotape: Modes of presentation in psychotherapy training. *The Clinical Supervisor*, *3*(3), 3-14.

Goodyear, R. K., & Nelson, M. L. (1997). The major formats of psychotherapy supervision. In C. E. Watkins, Jr. (Ed.), *Handbook of psychotherapy supervision* (pp. 328–344). John Wiley & Sons, Inc.

Greben, D. H. (2004). Integrative dimensions of psychotherapy training. *The Canadian Journal of Psychiatry, 49* (4), 238–248.

Greenberg, L. S. (2010). Emotion-Focused Therapy: A Clinical Synthesis. *The Journal Of Life Long Learning in Psychiatry***,** *8*(1), 32-42.

Gunn, J. E., & Pistole, M. C. (2012). Trainee supervisor attachment: Explaining the alliance and disclosure in supervision. *Training and Education in Professional Psychology*, *6*(4), 229-237.

Gündoğan, H. (2016). Nesne ilişkileri kuramı çerçevesinden borderline kişilik örgütlenmesine bakış: vaka örneği ile terapi sürecinin yorumlanması. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi, 3* (2), 1-16.

Hackney, H., & Cormier, S. (2008). P*sikolojik danışma ilke ve teknikleri: psikolojik yardım süreci el kitabı*. Ankara: Mentis Yayıncılık.

Haley, T. (2002). The fit between reflecting teams and a social constructionist approach. *Journal of Systemic Therapies*, *21*(1), 20-40.

Hart, G. (1982). *The process of clinical supervision*. Baltimore, MD: University Park Press.

Haynes, R., Corey, G., & Moulton, P. (2003). *Clinical supervision in the helping professions: a practical guide*. Belmont, CA: Brooks/Cole.

Hein, S., & Lawson, G. (2008). Triadic supervision and its impact on the role of the supervisor: A qualitative examination of supervisors' perspectives. *Counselor Education and Supervision*, *48*(1), 16-31.

Herlihy, B., Gray, N., & McCollum, V. (2002). Legal and ethical issues in school counselor supervision. *Professional School Counseling*, *6*, 55-60.

Hess. A.K. (1986). Growth in supervision: Stages of supervisee and supervisor development. *The Clinical Supervisor*, *4*(2), 51-68.

Hill, C. E., Lent, R. W., Morrison, M. A., Pinto-Coelho, K., Jackson, J. L., & Kivlighan Jr, D. M. (2016). Contribution of supervisor interventions to client change: The therapist perspective. *The Clinical Supervisor*, *35*(2), 227-248.

Hollanders, H. (2003). The Eclectic and Integrative Aproach. Woolfe, R. , Dryden, W, Strawbridge, S. (Ed.) *Handbook of Counseling Psychology* içinde (pp. 277-298). London: SAGE Publications Inc.

Hollanders, H. ve McLeod,J. (1999). Theoretical orientation and reported practice: a survey of eclecticism among counsellors in Britain. *British Journal of Guidance & Counselling, 27* (3), 405-414, DOI: 10.1080/03069889908256280

Holloway, E. L. (1985). *Clinical supervision: a systems approach*. Newbury Park, CA: SAGE.

Holloway, E. L. (1987). Developmental models of supervision: Is it development?. *Professional Psychology: Research and Practice*, *18*(3), 209-216.

Holloway, E. (1995). *Clinical supervision: a systems approach*. Newbury Park, CA: SAGE.

Holloway, E. L., & Johnston, R. (1985). Group supervision: Widely practiced but poorly understood. *Counselor Education and Supervision*, *24*(4), 332-340.

Hutt, C. H., Scott, J. & King, M. (1983). A phenomenological study of supervisees positive and negative experiences in supervision. *Psychotherapy: Theory, Research, and Practice*, *20*, 118-123.

Itzhaky, H., & Aloni, R. (1996). The use of deductive techniques for developing mechanisms of coping with resistance in supervision. *The Clinical Supervisor*, *14*(1), 65-76.

Ivey, A. E. (1991). *Developmental strategies for helpers: Individual, family and network interventions*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.

Ivey, A. E., Ivey, M. B. ve Simek-Downing, L. (1987). *Counseling and psychotherapy*. Massachusetts: Allynand Bacon.

Jacobs, C. (1991). Violations of the supervisory relationship: An ethical and educational blind spot. *Social Work*, *36*(2), 130-135.

Kağnıcı, Y. (2015). *Çokkültürlü süpervizyon ve çokkültürlü süpervizyon yeterlikleri*.13. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, 7-9 Ekim 2015. Mersin.

Kalkan, B., ve Can, N. (2019). Supervision in counselor education: exploration of current status and standards in Turkey. *Adıyaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 9*(2), 271-290.

Kaiser, L. T. (1997). *Supervisory relationship: exploring the human element*. Pacific Groove, CA: Brooks.

Karpenko, V., & Gidycz, C. A. (2012). The supervisory relationship and the process of evaluation: Recommendations for supervisors. *The Clinical Supervisor*, *31*(2), 138-158.

Katmer, A. N. ve Türk, F. (2021). Eklektik bir Terapi modeli: bilişsel analitik terapiye bir bakış. *Türkiye Bütüncül Terapi Dergisi*, *4* (8), 63-87.

Kaya, A. ve Siyez, D. M. (2018). *Okul danışanları için çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma*. Pegem Atıf İndeksi.

Katmer, A. N. ve Türk, F. (2021). Eklektik bir Terapi modeli: bilişsel analitik terapiye bir bakış. *Türkiye Bütüncül Terapi Dergisi*, *4* (8), 63-87.

Killian, K. D. (2001). Differences making a difference: Cross-cultural interactions in supervisory relationships. *Journal of Feminist Family Therapy*, *12*(2-3), 61-103.

Koç, İ. (2013). *kişiler arası süreci hatırlama tekniğine dayalı süpervizyonun psikolojik danışman adaylarının psikolojik danışma becerilerine, özyeterlik ve kaygı düzeylerine etkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Koçyiğit-Özyiğit, M. (2019). *"Bireyle psikolojik danışma uygulaması" dersinde grup süpervizyonu sürecinin incelenmesi: bir durum çalışması* (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Koçyiğit-Özyiğit, M., ve İşleyen, F. (2016). Psikolojik danışmada süpervizör eğitimi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *16*(4), 1813-1831.

Korkut-Owen, F. (2007). Counselor education, program accreditation and counselor credentialing in Turkey. *International Journal for the Advancement of Counselling*, *29*(1), 11-20.

Korkut-Owen, F., Damirchi, E. S., ve Molaei, B. (2013). İki orta doğu ülkesinde psikolojik danışma ve rehberlik: Türkiye ve İran. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *26*(1), 81-104.

Körük, S., ve Kara, A. (2019). Supervision Models in Psychological Counselling. *Journal of Social Sciences Eskisehir Osmangazi University, 20, 51-63.*

Kuo, H. J., Landon, T. J., Connor, A., & Chen, R. K. (2016). Managing anxiety in clinical supervision. *Journal ofRehabilitation, 82*(3)*, 18-27.*

Ladany, N., Constantine, M. G., Miller, K., Erickson, C. D., & Muse-Burke, J. L. (2000). Supervisor countertransference: A qualitative investigation into its identification and description. *Journal of Counseling Psychology*, *47*(1), 102-115.

Ladany, N., Ellis, M. V., & Friedlander, M. L. (1999). The supervisory working alliance, trainee self-efficacy, and satisfaction. *Journal of Counseling & Development*, *77*(4), 447-455.

Ladany, N., Hill, C. E., Corbett, M. M., & Nutt, E. A. (1996). Nature, extent, and importance of what psychotherapy trainees do not disclose to their supervisors. *Journal of Counseling Psychology*, *43*(1), 10-24.

Lambert, M. J., & Ogles, B. M. (1997). The effectiveness of psychotherapy supervision. In C. E. Watkins, Jr. (Ed.), *Handbook of psychotherapy supervision* (pp. 421–446). John Wiley & Sons, Inc.

Lambert, M. J., & Ogles, B. M. (2009). Using clinical significance in psychotherapy outcome research: The need for a common procedure and validity data. *Psychotherapy Research*, *19*(4-5), 493-501.

Landis, L.L., & Young, M.E. (1994) The reflecting team in counselor education. *Counselor Education and Supervision*, *33*(3), 210-218.

Larson, L. M., Clark, M. P., Wesely, L. H., Koraleski, S. F., Daniels, J. A., & Smith, P. L. (1999). Videos versus role plays to increase counseling self-efficacy in prepractica trainees. *Counselor Education and supervision*, *38*(4), 237-248.

Lawless, J. J., Gale, J. E. ve Bacigalupe, G. (2001). The discourse of race and culture in family therapy supervision: A conversation analysis. *Contemporary Family Therapy*, *23*(2), 181-197.

Lawson, G., Hein, S. F., & Getz, H. (2009). A model for using triadic supervision in counselor preparation programs. *Counselor Education and Supervision*, *48*(4), 257-270.

Lawson, G., Hein, S. F., & Stuart, C. L. (2010). Supervisors' experiences of the contributions of the second supervisee in triadic supervision: A qualitative investigation. *The Journal for Specialists in Group Work*, *35*(1), 69-91.

Lazarus, A. A. (1989). *The practice of multimodal therapy: Systematic, comprehensive, and effective psychotherapy*. Johns Hopkins University Press.

Lazarus, A.A. (2002). Multimodal Therapy. Paper presented at the Annual Meeting of the American Psychological Association (110th, Chicago, IL, August 22-25, 2002).ERIC ID: ED 470 411. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED470411.pdf adersinden edinilmiştir.

Lazarus, A.A. (2005a). Multimodal Therapy. In J.C. Norcross & M.R. Goldfried (Eds.) *Handbook of Psychotherapy Integration* (pp. 105-120). New York: Oxford.

Lazarus, A.A. (2005b). The case of "Ben": a flexible, holistic application of multimodal therapy, *Pragmatic Case Studies in Psychotherapy,1* (1),1-15. http://pcsp.libraries.rutgers.edu adresinden edinilmiştir.

Lazarus, A.A. (2006). Brief but Comprehensive Psychotherapy, The Multimodal Way. New York. Springer Publising. https://connect.springerpub.com/content/book/978-0-8261-9684-2/back-matter/bmatter2 adresinden edinilmiştir.

Lazarus, A.A. (t.y.). *Multimodal Therapy: A Primer*. https://www.zurinstitute.com/resources/multimodal-therapy/ adresinden edinilmiştir.

Lazarus, A. A. ve Beutler, L. E. (1993). On technical eclecticism. *Journal of Counseling and Development, 71*, 381-385.

Lazarus, A. A. (2013). *Çok Boyutlu Terapi Uygulaması* (Çev Ed: T. Özakkaş). İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Yayınları, 102.

Lee, R. E., Nichols, D. P., Nichols, W. C., & Odom, T. (2004). Trends in family therapy supervision: The past 25 years and into the future. *Journal of Marital and Family Therapy*, *30*(1), 61-69.

Liddle, B. J. (1986). Resistance in supervision: A response to perceived threat. *Counselor Education and Supervision*, *26*(2), 117-127.

Liddle, H. A., Becker, D., & Diamond, G. M. (1997). Family therapy supervision. In C. E. Watkins, Jr. (Ed.), *Handbook of psychotherapy supervision* (pp. 400–418). John Wiley & Sons, Inc.

Liese, B.S. & Beck, J.S. (1997). Cognitive Therapy Supervision. In Watkins, C.E. (Ed.), *Handbook of psychotherapy supervision*(pp. 114-134). New York: Wiley.

Linton, J. M., & Hedstrom, S. M. (2006). An exploratory qualitative investigation of group processes in group supervision: Perceptions of masters-level practicum students. *The Journal for Specialists in Group Work*, *31*(1), 51-72.

Liu, W. M., & Pope-Davis, D. B. (2003). Moving from diversity to multiculturalism: Exploring power and its implications for multicultural competence. In D. B. Pope-Davis, H. L. K. Coleman, W. M. Liu, & R. L. Toporek (Eds.), Handbook of multicultural competencies in counseling & psychology (pp. 90–102). Thousand Oaks, CA: Sage.

Lizzio, A., Wilson, K., & Que, J. (2009). Relationship dimensions in the professional supervision of psychology graduates: Supervisee perceptions of processes and outcome. *Studies in Continuing Education*, *31*(2), 127-140.

Loganbill, C., Hardy, E., & Delworth, U. (1982). Supervision: A conceptual model. *The counseling psychologist*, *10*(1), 3-42.

Madigan, S. (2016). *Naratif terapi*. İstanbul: Okyanus Yayınları.

Masters, M. A. (1992). The use of positive reframing in the context of supervision. *Journal of Counseling & Development*, *70*(3), 387-390.

Marmarosh, C. L., Nikityn, M., Moehringer, J., Ferraioli, L., Kahn, S., Cerkevich, A., ... & Reisch, E. (2013). Adult attachment, attachment to the supervisor, and the supervisory alliance: How they relate to novice therapists' perceived counseling self-efficacy. *Psychotherapy*, *50*(2), 178-188.

McBride, M. C., & Martin, G. E. (1990). A framework for eclecticism: The importance of theory to mental health counseling. *Journal of Mental Health Counseling, 12*(4), 495–505.

McNeill, B. W., Stoltenberg, C. D., & Pierce, R. A. (1985). Supervisees' perceptions of their development: A test of the counselor complexity model. *Journal of Counseling Psychology*, *32*(4), 630-633.

Meier, S. T. ve Davis, S. R. (2007). *Psikolojik danışma, temel ögeler* (Çev. Ed: S. Doğan). Ankara: Pegem.

Meydan, B. (2010). Psikolojik danışman adaylarının içerik yansıtma ve duygu yansıtma becerilerine ilişkin yeterlik düzeylerinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *30*(4), 1-15.

Meydan, B. (2014). *Bireyle psikolojik danışma uygulamasında mikro beceri süpervizyon modeli'nin etkililiğinin incelenmesi: Ege Üniversitesi örneği*(Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Meydan, B. (2014). Psikolojik danışma uygulamalarına yönelik bir süpervizyon modeli: Mikro beceri süpervizyon modeli. *Ege Eğitim Dergisi*, *15*(2), 358-374.

Meydan, B. (2018). Lisans düzeyinde süpervizyon alan psikolojik danışman adaylarıyla süpervizyon ilişkisi kurulmasında süpervizörlerin rol ve sorumlulukları. 20. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sözel bildiri olarak sunulmuştur. Samsun, Türkiye.

Meydan, B., & Denizli, S. (2018). Turkish undergraduate supervisees' views regarding supervisory relationship. *Eurasian Journal of Educational Research*, *18*(74), 1-24.

Meydan, B., ve Kağnıcı, D. Y. (2018). Çokkültürlü süpervizyon ilişkisinin kurulması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *8*(51), 2-28.

Meydan, B., & Koçyiğit-Özyiğit, M. (2016). Süpervizyon ilişkisi: Psikolojik danışma süpervizyonunda kritik bir öğe. *Ege Eğitim Dergisi*, *17*(1), 225-257.

Milne, D. (2007). An empirical definition of clinical supervision. *British Journal of Clinical Psychology, 46*(4), 437-447.

Min, R. M. (2012). Impact of the supervisory relationship on trainee development. *International Journal of Business and Social Science*, *3*(18), 168-177.

Mollen, D., Ridley, C. R., & Hill, C. (2003). Models of multicultural competence: A critical evaluation. In D. B. Pope-Davis, H. L. K. Coleman, W. M. Liu, & R. L. Toporek (Eds.), *Handbook of multicultural competencies in counseling & psychology* (pp. 21–37). Thousand Oaks, CA: Sage.

Morran, D. K., ve Stockton, R. (1980). The use of verbal feedback in counseling groups: toward an effective system. *The Journal for Specialists in Group Work, 5*(1), 10-14.

Muse-Burke, J., Ladany, L. N., ve Deck D. M. (2001). *The supervisor Relationship*. In L. J. Bradley, and N. Ladany (Eds.),*Counselor supervision: principles, process, and practice* (pp. 28-62). Philadelphia: Brunner-Routledge.

Nelson, M. L. (2014).Using the major formats of clinical supervision.In C. E. Watkins & D. L. Milne (Eds.), *The wiley international handbook ofclinical supervision* (pp. 308- 328). Oxford, UK: John Wiley & Sons, Ltd.

Nelson, M. L., & Friedlander, M. L. (2001). A close look at conflictual supervisory relationships: The trainee's perspective. *Journal of Counseling Psychology*, *48*(4), 384-395.

Neufeldt, S. A., Karno, M. P., & Nelson, M. L. (1996). A qualitative study of experts' conceptualizations of supervisee reflectivity. *Journal of Counseling Psychology*, *43*(1), 3-9.

Newman, C. F. (2010). Competency in conducting cognitive–behavioral therapy: Foundational, functional, and supervisory aspects. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, *47*(1), 12-19.

Nguyen, T. V. (2003). *A comparison of individual supervision and triadic supervision*. University of North Texas.

Norcross, J. C., & Goldfried, M. R. (Eds.). (2005). *Handbook of psychotherapy integration* (2nd ed.). Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/med:psych/9780195165791.001.0001.

Özaakaş, T (2018). Terapi tarihi ve bütüncül Terapi. *Türkiye Bütüncül Terapi Dergisi, 1 (*1), 1-24.

Özyürek, R. (2009). Okullarda psikolojik danışma ve rehberlik uygulamaları ve öğrencilere sağlanan süpervizyon olanakları: Ulusal bir tarama çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *4*(32), 54-63.

Paladino, D. A., Minton, C. A. B., & Kern, C. W. (2011). Interactive training model: Enhancing beginning counseling student development. *Counselor Education and Supervision*, *50*(3), 189-206.

Patterson, C. H. (1997). Client-centered supervision. In C. Edward-Watkins (Ed.), *Handbook of psychotherapy supervision* (pp. 134-146). New York: John Wiley & Sons.

Pearson, Q. M. (2006). Psychotherapy-driven supervision: Integrating counseling theories into role-based supervision. *Journal of Mental Health Counseling*, *28*(3), 241-252.

Pearson, M., & O'Brien, P. (2012). Changing views of theory and practice in counselling: Multiple intelligences, eclecticism and the therapeutic alliance. *Psychotherapy & Counselling Journal of Australia, 1*(1), online at: http://pacja.org.au/?p=465.

Pistole, M. C., & Watkins Jr, C. E. (1995). Attachment theory, counseling process, and supervision. *The Counseling Psychologist*, *23*(3), 457-478.

Prieto, L. R. (1996). Group supervision: Still widely practiced but poorly understood. *Counselor Education and Supervision, 35*(4), 295–307.

Proctor, B. (2000). *Group Supervision: A Guide to Creative Practice*. London, UK: SAGE Publications, Inc.

Pulat, F. (2019). Tek Kişilik Terapilerden İki Kişilik Terapilere Geçiş: İlişkisel Terapi. *Türkiye Bütüncül Terapi Dergisi, 2*(4), 17-27.

Ray, D., & Altekruse, M. (2000). Effectiveness of group supervision versus combined group and individual supervision. *Counselor Education and Supervision*, *40*(1), 19-30.

Remley, T. P., Jr., & Herlihy, B. (2001). *Ethical, legal, and professional issues in counseling*. Upper Saddle River, NJ: Merrill Prentice Hall.

Romaioli, D. ve Faccio, E. (2012). When therapists do not know what to do: ınformal types of eclecticism in psychotherapy. *Research in Psychotherapy: Psychopathology, Process and Outcome, 15* (1), 10-21.

Rønnestad, M. H., & Skovholt, T. M. (1993). Supervision of beginning and advanced graduate students of counseling and psychotherapy. *Journal of Counseling & Development, 7*(4), 396-405.

Rønnestad, M. H., & Skovholt, T. M. (2003). The journey of the counselor and therapist: Research findings and perspectives on professional development. *Journal of Career Development*, *30*(1), 5-44.

Rousmaniere, T. (2014). Using technology to enhance clinical supervision and training. In C. E. Watkins, Jr. & D. L. Milne (Eds.), *The wiley international handbook of clinical supervision* (pp. 204–237). New Jersey: Wiley-Blackwell.

Russell-Chapin, L. A., & Sherman, N. E. (2000). The counselling interview rating form: A teaching and evaluation tool for counsellor education. *British Journal of Guidance & Counselling*, *28*(1), 115-124.

Ryde, J. (2011). Culturally sensitive supervision. In C. Logo (Ed.),T*he handbook of transcultural counselling and psychotherapy*. (pp. 142-152). U.K: Open University Press.

Ryle, A., Kellett, S., Hepple, J. ve Calver, R. (2014). Cognitive analytic therapy at 30. *Advances in Psychiatric Treatment*, *20*, 258–268 doi: 10.1192/apt.bp.113.011817.

Sarıkaya, Y. (2017). *Süpervizör rolleri, tarzları ve süpervizyon terapötik ittifakının psikolojik danışma öz yeterliği ile ilişkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Seligman, L. ve Reichenberg,L. W. (2019). *Psikolojik danışma terapi kuramları* (Çev., E. Yerlikaya). Ankara: Pegem.

Sharf, R. S. (2014). *Terapi ve psikolojik danışma kuramları* (ÇevEd: N. Voltan-Acar). Ankara: Nobel.

Sherman, E. (2015). Mutual anxiety in supervision. *Psychoanalytic Perspectives*, *12*(2), 179-191.

Siviş-Çetinkaya, R., & Karaırmak, Ö. (2012). Supervision in counselor education. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, *4*(37), 107-121.

Skovholt, T. M., & Ronnestad, M. H. (1992). Themes in therapist and counselor development. *Journal of Counseling & development*, *70*(4), 505-515.

Smith, A. L. (2009). Role play in counselor education and supervision: Innovative ideas, gaps, and future directions. *Journal of Creativity in Mental Health*, *4*(2), 124-138.

Soygüt, G., & Işıklı, S. (2008). Terapötik ittifakın değerlendirilmesi: Terapötik İttifak Ölçeği'nin güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Turk Psikiyatri Dergisi*, *19*(4), 398-408.

Star, B. (1977). The effects of videotape self-image confrontation on helping perceptions. *Journal of Education for Social Work*, *13*(2), 114-119.

Stinchfield, T. A., Hill, N. R., & Kleist, D. M. (2010). Counselor trainees' experiences in triadic supervision: A qualitative exploration of transcendent themes. *International Journal for the Advancement of Counselling*, *32*(4), 225-239.

Stoltenberg, D. C. (1981). Approaching Supervision from A Developmental Perspective: The Counselor Complexity Model. *Journal of Counseling Psychology*, *28*(1), 59-65.

Stoltenberg, D. C. (2011). *IDM supervision: an integrative developmental model for supervising counselors and therapists*. New York: Routledge.

Stoltenberg, D. C., ve McNeill, W. B. (1997). Clinical supervision from a developmental perspective: research and practice. *In* C. E. Watkins (Ed.),H*andbook of psychotherapy supervision*. (pp. 184-202). New York: Wiley.

Stoltenberg, D. C., McNeill, W. B., & Delworth, U. (1998). *IDM supervision: an integrated developmental model for supervising counselors and therapists*. San Francisco, CA: Jossey- Bass.

Sue, D. W., & Sue, D. (1999). *Counseling the culturally different: Theory and practice* (3rd ed.). New York: Wiley.

Şeker, U. (2019). *Psikolojik danışman adaylarının problem çözme becerilerinin ve mesleki öz-yeterlik algılarının özerklik, süpervizyon yaşantıları ve meslek etiği ile ilişkilerinin incelenmesi*(Yayınlamamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Tasca, G. A., Sylvestre ,J., Balfour, L.et al. (2015). What clinicians want: findings from a psychotherapy practice research network survey. *Psychotherapy (Chic). 52* (1), 1–11 .

Topses, G. ve Bulut-Serin, N. (2012). *Psikolojik danışma ve kişilik kuramları*. Ankara: Nobel.

Tracey, T. J., Ellickson, J. L., & Sherry, P. (1989). Reactance in relation to different supervisory environments and counselor development. *Journal of Counseling Psychology*, *36*(3), 336-344.

Tuzgöl Dost, M. (2020). Psikolojik danışma ve terapide bütünleşmeye doğru. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 15* (10. Yıl Özel Sayısı), 5252-5276.

Tuzgöl-Dost, M., ve Keklik, İ. (2012). Alanda çalışanların gözünden psikolojik danışma ve rehberlik alanının sorunları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *1*(23), 389-407.

Ülker-Tümlü, G. (2019). B*ireyle psikolojik danışma uygulamaları süpervizyonunda ayrıştırıcı süpervizyon modeli'ne dayalı grup süpervizyonu sürecinin yapılandırılması* (Yayınlamamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Velicer, W. F., Prochaska, J. O., Fava, J. L., Rossi, J. S., Redding, C. A., Laforge, R. G., Robbins, M. L. (2000). Using the transtheoretical model for population-based approaches to health promotion and disease prevention. *Homeostasis in Health and Disease, 40*, 174-195.

Walker, M., ve Jacobs M. (2004). *Supervision: questions & answers for counsellors and therapists.* Londra: Whurr Publications.

Watkins Jr, C. E. (1995). Pathological attachment styles in psychotherapy supervision. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, *32*(2), 333-340.

White, V. E., & Queener, J. (2003). Supervisor and supervisee attachments and social provisions related to the supervisory working alliance. *Counselor Education and Supervision*, *42*(3), 203-218.

Worthen, V., & McNeill, B. W. (1996). A phenomenological investigation of" good" supervision events. *Journal of Counseling Psychology*, *43*(1), 25-34.

Worthington, E. L. (1984). Empirical investigation of supervision of counselors as they gain experience. *Journal of Counseling Psychology*, *31*(1), 63-75.

Worthington, E. L., & Roehlke, H. J. (1979). Effective supervision as perceived by beginning counselors-in-training. *Journal of Counseling Psychology*, *26*(1), 64-73.

Worthington, E. L., & Stern, A. (1985). Effects of supervisor and supervisee degree level and gender on the supervisory relationship. *Journal of Counseling Psychology*, *32*(2), 252-262.

Vidlak, N. W. (2002). *Identifying important factors in supervisor development: An examination of supervisor experience, training, and attributes*(Yayınlanmamış doktara tezi). The University of Nebraska-Lincoln, USA.

Voltan-Acar, N. (2012). *Grupla psikolojik danışma ilke ve teknikleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yıldırım-Kurtuluş, H. (2021). *Psikolojik danışmanların süpervizörlerinin davranışları, etkili psikolojik danışman nitelikleri, mesleki kıvançları ve mesleki doyumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi: Karma yöntem araştırması* (Yayınlanmamış doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz, M. T. (2013). Okullarda rehberlik servisi hizmeti (ss49-86). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* (Ed: M. E. Deniz ve A. Erözkan). Ankara: Maya Akademi.

Yılmaz, O., ve Acar, N. V. (2015). The importance of supervision in psychological counselor training and its role in group counseling. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *15*(1), 341-355.

Young, R. A. (1986). The function of supervision and means of accessing interview data. *The Clinical Supervisor*, *4*(3), 25-37.

Yüksek Öğretim Kurulu (2018). Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Lisans Programı.https://www.yok.gov.tr/Documents/ Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/ Rehberlik_ ve_ Psikolojik_ Danismanlik_ Lisans_Programi.pdf .

Yüksel-Şahin, F. (2022). *Psikolojik danışmanlar için el kitabı*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Zarbo,C., Tasca, G. A., Cattafi, F. ve Compare,A. (2016). Integrative Psychotherapy Works. *Frontiers in Psychology,6,* 1-3.

Zetzel, E. (1956). Current concepts of transference. *The International Journal of Psycho-Analysis, 37*, 369-376.

Zetzel, E. (1966). The analytic situation. In R. E. Litman (Ed.), *Psychoanalysis in America* (pp. 86-106). New York: International Universities Press.

Not: Resimler aşağıdaki adreslerden alınmıştır.

https://www.psikolojiagi.com/etiket/terapi-terapidegizlilik-supervizyon-psikoloji-psikolog-pdr-psikolojikdanisma-gizlilik/

https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/400430

http://fatihyavuz.net/egitimler.html

https://pdrbirimi.com/psikolojik-danismada-etik-ilkeler/

https://www.kredibulten.com/terapotik-nedir-terapotik-ne-demek/

https://www.turkceterapi.com/blog/psikoterapi-yardimi-almaliyim

https://www.kariyerakademiadana.com/psikianalitik-psikoterapi-sertifika-programi/

https://www.okuhaber.com/online-psikolojik-danisma-nedir-kimler-online-psikolojik-danismanlik-almali-2022-online-psikolojik-danisma-ucreti-ne-kadar/

https://www.typelish.com/b/perfect-match-online-psikolog-101901

https://www.waldenu.edu/online-masters-programs/ms-in-clinical-mental-health-counseling/resource/the-role-multiculturalism-plays-in-counseling

Bölgesel ve Küresel İlişkiler Bağlamında

ERDOĞAN DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Editör
Dr. Ahmet Özkan

nobel

Bölgesel ve Küresel İlişkiler Bağlamında
ERDOĞAN DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Editör: Dr. Ahmet Özkan

Yayın No.: 4865
Uluslararası İlişkiler No.: 223
ISBN: 978-625-397-316-2
E-ISBN: 978-625-397-317-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Özkan, Ahmet.
Bölgesel ve Küresel İlişkiler Bağlamında ERDOĞAN DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI / Editör: Ahmet Özkan
1. Basım, XXIV + 286 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-397-316-2
E-ISBN: 978-625-397-317-9
1. Türk Dış Politikası 2. Bölgesel ve Küresel İlişkiler 3. Erdoğan Dönemi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**
ÖN SÖZ ..... **v**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xix**

1. BÖLÜM
PAN-TÜRKİZM TARTIŞMALARI ÇERÇEVESİNDE TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ **1**
Fırat Purtaş

GİRİŞ 1
1. PAN-TÜRKİST TÜRK DIŞ POLİTİKASI 3
2. TÜRK REVİZYONİZMİ: NEO-OSMANLICI TÜRK DIŞ POLİTİKASI 7
3. RUSYA'NIN PAN-TÜRKİZM İTHAMLARININ YENİ HEDEFİ KAZAKİSTAN 9
4. TÜRK DÜNYASINA KARŞI "RUS DÜNYASI" KONSEPTİ 13
SONUÇ 16
KAYNAKÇA 18

2. BÖLÜM
AK PARTİ DÖNEMİNDE TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ **21**
Gökhan Telatar

GİRİŞ 21
1. AK PARTİ İKTİDARININ DIŞ POLİTİKA SÖYLEMİNDE TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN YERİ 24
2. İTTİFAKTA ÇATLAK DÖNEMİ (2003-2005) 25
3. İTTİFAKIN ONARILMA DÖNEMİ (2005-2009) 27
4. TÜRKİYE'NİN BATI'YA BAĞLILIĞININ SINANMASI DÖNEMİ (2009-2011) 30
5. ARAP BAHARI SONRASI İŞ BİRLİĞİ DÖNEMİ (2011-2014) 33
6. TÜRKİYE'NİN STRATEJİK ORTAKLIĞI SORGULAMASI DÖNEMİ (2014 -) 37
SONUÇ 45
KAYNAKÇA 48

3. BÖLÜM
AK PARTİ DÖNEMİ TÜRKİYE-İRAN İLİŞKİLERİ VE ÇATIŞMA ALANLARI ... 53
Ahmet Özkan

GİRİŞ ... 53
1. MUKAYESELİ ÜLKE ANALİZİ: TÜRKİYE VE İRAN ... 54
2. İLİŞKİLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ ... 58
Erdoğan Dönemi Türkiye-İran İlişkileri ... 62
3. TÜRKİYE İLE İRAN ARASINDAKİ ÇATIŞMA ALANLARI ... 66
Göç Hareketleri ... 68
Azerbaycan-Ermenistan Savaşı ... 70
Suriye'nin Kuzeyinde Yaşanan Gelişmeler ... 72
SONUÇ ... 74
KAYNAKÇA ... 75

4. BÖLÜM
KUŞAK VE YOL GİRİŞİMİ VE TÜRK-ÇİN İLİŞKİLERİ ... 79
Barış Adıbelli

GİRİŞ ... 79
1. KUŞAK YOL GİRİŞİMİ ... 81
2. ÇİN'İN YENİ İPEK YOLU PROJESİ ... 85
Çin -Pakistan Ekonomik Koridoru ... 87
Bangladeş-Çin-Hindistan-Myanmar Ekonomik Koridoru ... 87
Çin-Moğolistan-Rusya Koridoru ... 87
Çin-Orta Asya-Batı Asya Ekonomik Koridoru ... 88
Yeni Avrasya Kara Köprüsü ... 90
3. TÜRKİYE VE KUŞAK YOL GİRİŞİMİ ... 90
2017 Kuşak ve Yol Girişimi Forumu ... 92
Erdoğan-Xi Görüşmesi (2017) ... 92
Çin'in Güvenliği Bizim Güvenliğimizdir! ... 94
2018 Türkiye Turizm Yılı ... 95
Abdurrehim Heyit Tartışmaları ... 96
Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2019 Yılı Çin ziyareti ... 100
4. PANDEMİ DÖNEMİ TÜRK-ÇİN İLİŞKİLERİ ... 102

Suçluların İade Anlaşması TBMM Onayı Bekliyor 103
Çavuşoğlu: Türkiye Uygurları Teslim Edecek Diye Yorumlamak Doğru Değil 103
Türk-Çin Diplomatik İlişkilerinin 50.yılı 104
5. TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI'NIN KURULUŞU 106
6. ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ TAŞKENT ZİRVESİ 110
SONUÇ 114
KAYNAKÇA 117

5. BÖLÜM
DENİZ ANLAŞMAZLIKLARINI "KİMLİK" ÜZERİNDEN OKUMAK: Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde Ontolojik Güvenlik Faktörü 121
Meysune Yaşar
GİRİŞ 121
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: ONTOLOJİK GÜVENLİK 123
2. DOĞU AKDENİZ ENERJİ JEOPOLİTİĞİNDE TÜRKİYE-YUNANİSTAN REKABETİ 125
3. BİR AÇIKLAYICI BİRİM OLARAK "KİMLİĞİN GÜVENLİĞİ" 130
4. ONTOLOJİK GÜVENLİKTEN FİZİKSEL GÜVENLİĞE 136
SONUÇ 140
KAYNAKÇA 142

6. BÖLÜM
ADALET VE KALKINMA PARTİSİ İKTİDARI DÖNEMİNDE ORTA DOĞU'DA TÜRK DIŞ POLİTİKASI ÇIKAR ETKİLEŞİMİ VE GELECEKTEKİ ZORLUKLAR 145
Hüsamettin İnaç - Aymene Hadji
GİRİŞ 145
1. SİYASİ VEYA COĞRAFİ BİR TERİM OLARAK ORTA DOĞU 147
2. ADALET VE KALKINMA PARTİSİNİN TÜRK ROLÜ ALGILAMASI 150
3. TÜRKİYE'NİN YENİ DIŞ POLİTİKASININ TEORİK İLKELERİ 153
Stratejik Derinlik Teorisi 154
Yeni Osmanlıcılık Teorisi 155

4. ORTA DOĞU'DA TÜRK'ÜN ROLÜNÜN DEĞİŞTİRİLMESİNİN NEDENLERİ 155
5. ORTA DOĞU'DAKİ YENİ TÜRK POLİTİKASI: VAZGEÇİLMEZ ARKA BAHÇE 158
Türkiye'nin Kürt Sorunu Politikası 162
Türkiye'nin Avrupa'ya Açılan Enerji Kapısı Olma Arayışı 162
6. ORTA DOĞU'DA TÜRK'ÜN ROLÜNÜ GENİŞLETEN FAKTÖRLER 163
SONUÇ 164
KAYNAKÇA 166

7. BÖLÜM
TÜRKİYE VE ORTA ASYA TÜRK DEVLETLERİ İLİŞKİLERİ 169
Cantürk Caner
GİRİŞ 169
1. AK PARTİ İKTİDARININ İLK DÖNEMİNDE TÜRK DÜNYASI İLİŞKİLERİ: TEMKİNLİ AMA KALICI ADIMLAR (2002-2009) 171
2. AK PARTİ İKTİDARININ İKİNCİ DÖNEMİNDE TÜRK DÜNYASI İLİŞKİLERİ: İNŞACI VE GÜÇLENDİRİCİ DÖNEM (2009-2016) 175
3. AK PARTİ İKTİDARININ ÜÇÜNCÜ DÖNEMİNDE TÜRK DÜNYASI İLİŞKİLERİ: GELİŞTİRİCİ VE BİRLEŞTİRİCİ DÖNEM (2018-GÜNÜMÜZ) 179
SONUÇ 184
KAYNAKÇA 186

8. BÖLÜM
AK PARTİ DÖNEMİ AFRİKA POLİTİKASI 189
Yunus Turhan
GİRİŞ 189
1. AFRİKA AÇILIM YILLARI: 2003-2005 193
2. KURUMSALLAŞA DÖNEMİ: 2005-2013 195
3. İLİŞKİLERDE DURGUNLUK DÖNEMİ: 2013-2017 202
4. YUMUŞAK VE SERT GÜCÜN BERABER UYGULANDIĞI STRATEJİK ORTAKLIK DÖNEMİ: 2017-2023 205
SONUÇ 207
KAYNAKÇA 209

9. BÖLÜM
ERDOĞAN DÖNEMİ TÜRKİYE-KÖRFEZ ÜLKELERİ İLİŞKİLERİ 211
Mustafa Yetim - Nurbanu Kesgin

GİRİŞ 211
1. TARİHSEL SÜREÇ 212
2. BÜTÜNCÜL DÖNEM (2002-2011) 215
3. BLOKLAŞMA DÖNEMİ (2011-2020) 216
Orta Doğu'da Alternatif Blokun Derinleşmesi: Türkiye-Katar İttifakı 220
4. NORMALLEŞME DÖNEMİ (2020 VE SONRASI) 222
SONUÇ 228
KAYNAKÇA 229

10. BÖLÜM
YAPISAL, KURUMSAL VE KURAMSAL BOYUTLARIYLA TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNİN GÜNCEL ANALİZİ 233
Hüsamettin İnaç

GİRİŞ 233
1. AB'Yİ ORTAYA ÇIKARTAN SOSYOPOLİTİK KONJONKTÜR 239
2. AB'NİN SİYASAL BİR BİRLİĞE DÖNÜŞÜM ÇABALARI VE ENGELLER 241
3. AB'NİN KURUMSAL VE YAPISAL PROBLEMLERİ 243
4. AB'NİN KİMLİK VE ANAYASA ARAYIŞI 244
5. GENİŞLEME VE ENTEGRASYON KISKACINDA AB 248
6. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ: ENTEGRASYONU ZORA SOKAN SAİKLER 250
Türkiye'nin Büyüklüğü Argümanı 250
Ön Yargılar ve Çifte Standart: Müzakere Çerçeve Belgesi 253
Siyasi Angajman Olarak Kıbrıs Sorunu 256
7. AB'NİN ÜÇ SÜTUNU VE ONTOLOJİK PROBLEMLER 257
8. FEDERAL KONFEDERAL DİKOTOMİ EKSENİNDE PARASAL BİRLİK 262
SONUÇ 263
KAYNAKÇA 267

KATKI SUNANLAR 269
DİZİN 281

1. BÖLÜM
PAN-TÜRKİZM TARTIŞMALARI ÇERÇEVESİNDE TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ

Fırat Purtaş

GİRİŞ

Türkiye, dışarıdan bakıldığında farklı bir görünüme sahiptir. İç politikadaki tartışmalar, Türkiye'nin gerçek gücünün ve Türkiye'den beklentilerin anlaşılmasına engel olabilmektedir. Bu hipotezi destekleyen verileri yabancı siyasetçilerin ve uzmanlarının Türkiye hakkındaki görüşlerine bakarak bulabiliriz. Üçüncü bir gözün bakış açısı daha objektif değerlendirmeler, farklı detayların görülebilmesi açısından yardımcı olacağı gibi alan körlüğü olarak tarif edilen kısır döngüden çıkmaya da yardımcı olur. Sosyal bilimlerin nesnelliği sorunsalı bir yana dışarıdan bakış, olayların gerçeklikle ilişkisinin değişik boyutlarını görmeye kapı aralar.

Türkiye'nin gücü, bölgesel ve küresel sistem içerisindeki konumu, dış politika ilkeleri ve hedeflerine dair çalışmalarda çoğu zaman nesnellikten uzaklaşılabilmektedir. Uzmanların politik bakış açısının etkisi yanında uluslararası ilişkilerin karmaşık yapısı da objektif değerlendirmeleri zorlaştırabilmektedir. Bu makalede Türk dış politikasının ve Türkiye'nin Türk dünyasına yönelik girişimlerinin Rusya'dan nasıl görüldüğü, Rus siyaset insanları ve entelektüellerinin Türkiye algısının nasıl olduğu irdelenmeye çalışılacaktır. Rusya'daki tüm

Evgeny Satanovky, 16 Kasım 2021 tarihinde Radyo-Vesti kanalında Türk Konseyi zirvesinde kabul edilen 2040 Vizyon Belgesine ilişkin yorumu çarpıcıdır: Belki de Rusya'yı mezara gömüp onun topraklarında Tataristan'dan Yakutistan'a kadar yeni üyelerle örgütü genişlemeyi planlıyorlar.[7] Otuz yılı aşkın süredir Türkiye Rusya ile çatışmamaya özen gösteren çatışmamaya özen gösteren bir yaklaşımla Türk cumhuriyetleriyle iş birliklerini geliştirmektedir. Türk cumhuriyetlerinin çok yönlü dış politikası içerisinde Türkiye, Batı'ya doğru açılan kapı olarak algılanmış ve Rusya ile Çin'in arasındaki sıkışmışlığı dengeleyen bir güç olarak görülmüştür. Türkiye'nin istikrarlı büyümesi ve Türk Devletleri Teşkilatı'nın bölgesel bir bütünleşme doğrultusunda gelişmesi devam ettiği müddetçe Pan-Türkizm hayaleti Türk-Rus ilişkilerini etkilemeye devam edecektir. Erdoğan ve Putin örneğinde olduğu gibi liderlerin sağduyulu yaklaşımı, iyi komşuluk ilişkilerini yıpratacak provakatif söylemlerin ortadan kaldırılmasında etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

armradio.am (2021a), Satanovski, Türkiye ile Ne Yapacağını Açıkladı, 26.10.2021. https://tr.armradio.am/2021/10/26/satanovski-turkiye-ile-ne-yapacagini-acikladi/

armradio.am (2021b), Türkiye'nin Ortaklığı, 23.09.2021. https://tr.armradio.am/2021/09/23/turkiyenin-ortakligi/

Avatkov, Vladimir (2019), "İdeyno-Sennostiy faktor vo vneşney politike Turtsii", Vestnik MGİMO-Universiteta, 12 (4).

Avatkov, Vladimir (2018), Turkskiy Mir i Turkskie Organizatsii, Mirovaya POlitka, 2018-2.

Gülseven, Aslı Yiğit (2019). Gülseven, "Geçmişten Günümüze Russkiy Mir (Rus Dünyası): Bir Kimlik Projesinden Uluslararası Politikaya", *Avrasya Etüdleri*.

Jirinovski, Vladimir (2020), Büyük Türk Cumhuriyeti Turan'ı Kuracaklar!, https://www.youtube.com/watch?v=Ozgzhzq9hBE

[7] "Gosudarstva Postsovetskogo Prostranstva işut svoyu identiçnost v Turkskom Mire", https://radiovesti.ru/brand/61009/episode/1360884/

khabar.kz (2021), Neformal'njy sammit Soveta sotrudnichestva türkoqzjchnjx gosudarstv proshyol v onlayn-formate, 31.03.2021. https://khabar.kz/ru/news/politika/item/132537-neformalnyj-sammit-soveta-sotrudnichestva-tyurkoyazychnykh-gosudarstv-proshjol-v-onlajn-formate

Korbinsky, Aleksandr (2021), "Şahmatnaya Partiya Turtsii v Sentralnoi Azii", Nezavisimaya Gazeta, 31.10.2021. https://www.ng.ru/courier/2021-10-31/11_8291_asia.html

kremlin.ru (2023), Konseptsiya Vneşney Politiki Rossiyskoy Federatsii", Utverjdana Ukazom Prezidenta Rossiyskoi Federatsii, 31 Mart 2023, N0.229. http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/udpjZePcMAycLXOGGAgmVHQDIoFCN2Ae.pdf

Lavrov, Sergey (2021), "Rossiya i Kazahstan: Sotrudniçestvo bez Granits", Rossiyskaya Gazeta, No.253(8604), 09.11.2021. https://rg.ru/2021/11/09/lavrov-v-osnove-partnerstva-rf-i-kazahstana-berezhno-hranimye-tradicii.html

Lukyanov, Fyödr (2021), Kollektivizatsiya Bezopasnosti, 06.01.2022, https://globalaffairs.ru/articles/kollektivizacziya-bezopasnosti/ , "Fyödr Lukyanov: Kazakhstan İntervention sees Russia set a new precedent", 6 Jan, 2022. https://www.rt.com/russia/545298-kazakhstan-protests-international-crisis/

Panfilo, Viktoriya (2022), Rossiya Vibila Kazahstan iz Sepi Turkskogo Mira", Nezavisimaya Gazeta, 09.01.2022 https://www.ng.ru/cis/2022-01-09/1_8340_kazakhstan1.html

Panfilova, Viktoriya (2021), Turkmenistan hotyat sdelat çatstyu Turkskih Soedinennıh Statov", Nezavisimaya Gazeta, 11.11.2021. https://www.ng.ru/cis/2021-11-11/1_8299_empire.html

2. BÖLÜM
AK PARTİ DÖNEMİNDE TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ

Gökhan Telatar

GİRİŞ

Birbirine çok uzak coğrafyalardan bulunan Türkiye ile ABD, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde yaşanan gelişmelerle birbirleri ile siyasi ve askerî olarak yakınlaşmış ve günümüze kadar gelen çok kapsamlı bir iş birliği süreci içine girmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra yeni bir uluslararası düzenin kurulmasında liderlik rolü üstlenen ABD'nin küresel ölçekte bir dış politika izlemeye başlaması ve liberal-kapitalist düzeni korumak gerekçesiyle komünizm tehdidiyle mücadeleye girişmesi Türkiye ile iş birliği yapmasını gerekli kılmıştır. Komünist dünyanın lideri olan Sovyetler Birliği'ne komşu olması Türkiye'yi ABD için iş birliğine ihtiyaç duyulan bir aktör hâline getirmiştir. II. Dünya Savaşı'nın son yıllarında toprak ve boğazlarda askerî üs talep eden Sovyetler Birliği'nden algıladığı tehdit ise Türkiye'nin güvenliğini sağlamak için ABD ile iş birliği yapmasını gerekli kılmıştır. Ayrıca Osmanlı döneminden itibaren yüzünü Batı'ya dönen ve Batılılaşma yönünde reformlar yapan Türkiye, Soğuk Savaş döneminde liberal-kapitalist blok ile komünist blok arasındaki mücadelede tercihini liberal-kapitalist Batı Bloku'ndan yana yapmıştır. Böylece Türkiye ile Batı Bloku'nun lideri olan ABD arasında bir iş birliği başlamıştır. Türkiye siyasi, askerî ve ekonomik olarak Batı'ya entegre olmakla

rilmesini engellemektedir. Türkiye bir yandan NATO üyesi olarak örgütün misyonlarında aktif olarak yer alırken ve ABD ile Suriye'de iş birliği olanaklarını bugün bile zorlarken diğer yandan da Rusya ile geliştirdiği yakın iş birliği ile ABD'nin yukarıda bahsedilen konulardaki politikalarını dengelemeye çalışmaktadır. Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı Washington'a Türkiye ile iş birliğinin önemini yeniden fark ettirmiş, Ankara'nın da Rusya'nın müttefik olarak ABD'nin yerini doldurup dolduramayacağını sorgulamasına neden olmuştur. Bu ortamda Türkiye ve ABD'nin ilerleyen dönemlerde iş birliği olanakları üzerinde yoğunlaşacağını öngörmek mümkündür.

KAYNAKÇA

Ayata, B. (2015). "Turkish Foreign Policy in a Changing Arab World: Rise and Fall of a Regional Actor?". *Journal of European Integration*, 37(1), 95-112.

Balcı, A. (2019). Bir Güvenlik Sorunu Olarak Yönetici Elitin Bekası: 2010 Sonrası Türkiye'nin ABD ve Rusya ile Değişen İlişkilerini Açıklamak. *Bölgesel Güvenlik Sorunları Ekseninde Türkiye.* (Ed. U. Kedikli ve G. Telatar.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, ss.13-28.

BBC (2011). "Syria Unrest: World Leaders Call for Assad to Step Down". 18 August. http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-14577333. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

BBC (2014). "İncirlik Pazarlığının Perde Arkasında Ne Var?". 13 Ekim. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/10/141013_serkan_demirtas_incirlik. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

BBC (2017). "Trump'tan Rakka Operasyonu Öncesi YPG'ye Silah Yardımına Onay". 9 Mayıs. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39865038. Erişim Tarihi: 16 Mart 2023.

BBC (2020). "Joe Biden Türkiye Hakkında Ne Dedi, AKP ve Muhalefetten Hangi Tepkiler Geldi?". 15 Ağustos. https://www.bbc.com/ turkce/haberler-dunya-53794105. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

BBC (2021a). "ABD'nin Türkiye'ye Yönelik CAATSA Yaptırımları Yürürlüğe Girdi". 6 Nisan. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56644932. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

BBC (2021b). "24 Nisan Açıklaması: Biden 1915 Olaylarını 'Soykırım' Olarak Tanımladı, Türkiye Sert Tepki Gösterdi". 24 Nisan. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56874181. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

BBC 2022. "Rusya'nın Ukrayna'yı İşgali Türkiye-ABD İlişkilerini Nasıl Etkiledi?". 19 Mart. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60799270. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

Bloomberg HT (2023). "Blinken: Türkiye'ye F-16 Tedariki İçin Biden Yönetiminin Desteği Sürüyor". 20 Şubat. https://www.bloomberght.com/blinken-turkiye-ye-f-16-tedariki-icin-biden-yonetiminin-destegi-suruyor-2325521. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

Center for American Progress (2015). "The Turkish Model". August 25. https://www.americanprogress.org/article/the-turkish-model/. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

CNN Türk (2011). "Libya'da Komuta Yarın NATO'da". 29 Mart. https://www.cnnturk.com/dunya/libyada-komuta-yarin-natoda/. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

Colvin, R. (2010). "Biden Backs Israel's Right to Stop Gaza-Bound Ships". June 3. https://www.reuters.com/article/us-israel-flotilla-usa-idUKTRE6516TK20100603. Erişim Tarihi: 22.02.2023.

Çelebi, B. (2022). "Gıda Krizi: Tahıl Koridoru Anlaşması Soruna Çözüm Olur Mu?". 26 Temmuz. https://daktilo1984.com/bultenler/gida-krizi-tahil-koridoru-anlasmasi-soruna-cozum-olur-mu/ Erişim Tarihi: 16.03.2023.

Dailymotion (2004). "Recep Tayyip Erdoğan: "'Diyarbakır BOP'un Merkezi Olabilir'". 14 Şubat. http://www.dailymotion.com/video/xc6e04_recep-tayyip-erdogan-diyarbakir-bop_news. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

Davutoğlu, A. (2002). *Stratejik Derinlik.* İstanbul: Küre Yayınları.

Davutoğlu, A. (2007). "Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007". *Insight Turkey*, 10(1), 77-96.

Davutoğlu, A. (2012). *Principles of Turkish Foreign Policy and Regional Political Structuring*, TEPAV Turkish Policy Brief Series.

Diken (2014). "Erdoğan'a Göre Obama Kobani'de Terör Örgütüne Silah Yardımı Yapıyor". 23 Ekim. http://www.diken.com.tr/erdogan-israrci-abd-pydye-silah-yardimini-turkiyeye-ragmen-yapti/. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

Eligür, B. (2012). "Crisis in Turkish-Israeli Relations (December 2008-June 2011): From Partnership to Enmity". *Middle Eastern Studies*, 48(3), 429-459.

Erdoğan, R. T. (2004). "A Broad View of the 'Broader Middle East'". *Russia in Global Affairs*, 10 Ağustos. https://eng.globalaffairs.ru/articles/a-broad-view-of-the-broader-middle-east/. Erişim Tarihi: 16.032023.

Euronews (2019). "Trump: Türkiye Belirlediğim Sınırların Dışına Çıkarsa Ekonomisini Mahvederim". 7 Ekim. https://tr.euronews.com/2019/10/07/trump-turkiye-suriye-de-cizmeyi-asarsa-ekonomisini-mahvederim-suriye-operasyon. Erişim Tarihi: 16 Mart 2023.

G7 Information Center (2004**). "**Partnership for Progress and a Common Future
with the Region of the Broader Middle East and North Africa".Sea Island, June 9. http://www.g8.utoronto.ca/summit/2004seaisland/partnership.html, Erişim Tarihi: 16.03.2023.

Gül, A. (2005). "The Need for Reform in the Islamic World and the Role of Civil Society". May 26. http://nawaat.org/portail/2005/05/29/the-need-for-reform-in-the-islamic-world-and-the-role-of-civil-society/. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

Güngör, N. (2005). *Yenilikçi Hareket*. İstanbul: Elips Kitap.

Graham E. F. (2011). *Yeni Türkiye Cumhuriyeti: Yükselen Bölgesel Aktör*. Mustafa Acar (Çev.). İstanbul: Timaş Yayınları.

Gürzel, A.G. ve E. Ersoy (2012). "Turkey and Iran's Nuclear Program". *Middle East Policy*, XIX(1), 1-14.

Haber Aktüel (2023). "Biden, Türkiye'yi Demokrasi Zirvesi'ne Davet Etmedi". 24 Mart. https://www.haberaktuel.com/biden-turkiyeyi-demokrasi-zirvesine-davet-etmedi-haberi-2833004.html. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

Hacaloğlu, H. (2021). "ABD'ye Tepki: 'Bal Gibi PKK'nın Arkasındasınız'". 15 Şubat. https://www.voaturkce.com/a/abd-yetepki-bal-gibi-pkk-nin-arkasindasiniz-/5778761.html. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

Hacaloğlu, H. (2022). "Rusya ve ABD Sözünü Tutmadı". 27 Temmuz. https://www.voaturkce.com/a/abd-ve-rusyaya-suriye-tepkisi-sozlerini-tutmadilar-cavusoglu/6675505.html. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

Hürriyet (2004). "Erdoğan: İsrail'in Yaptığı Terördür". 14 Nisan. https://www.hurriyet.com.tr/dunya/erdogan-israil-in-yaptigi-terordur-217486. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

Hürriyet (2013). "Mısır'daki Darbeye Dünya Böyle Tepki Verdi". 4 Temmuz. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/misirdaki-darbeye-dunya-boyle-tepki-verdi-23650649. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

Kanat, K.B. (2014). "A New Turkish-American Partnership in Progress: The Nature of Bilateral Partnership during Two Periods of Crisis". *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 16(2), 223-242.

Karam, J. (2018). "US Sanctions Turkish Ministers Over Pastor Brunson Detention". August 2. https://www.thenationalnews.com/world/europe/us-sanctions-turkey-over-pastor-brunson-detention-1.756238. Erişim Tarihi: 16 Mart 2023.

Kardaş, T. (2018). Trump Dönemi Türkiye-ABD Krizinin Analizi. *Türk Dış Politikası Yıllığı 2017.* (Ed. B. Duran, K. İnat, M. Caner). İstanbul: Seta Yayınları, ss.65-87.

Kınacıoğlu M. (2017). NATO-Turkey Relations: From Collective Defence to Collective Security. *Turkish Foreign Policy*. (Ed. P. Gözen Ercan). Palgrave Macmillan, ss.83-104.

Korkmaz K. (2020). Son Dönem Türkiye-ABD İlişkilerinin Genel Niteliğine Bakış. *2023'e Doğru Küresel ve Bölgesel Gelişmeler Karşısında Türk Dış Politikası*. (Der. Yalçın Sarıkaya). Ankara: TASAV Yayınları, ss.181-212.

Milliyet (2015). "İncirlik Resmen Açıldı... Türk Jetleri de Katılacak". 24 Temmuz. https://www.milliyet.com.tr/gundem/incirlik-resmen-acildi-turk-jetleri-de-katilacak-2092211. Erişim Tarihi: 16 Mart 2023.

Müftüler-Bac, M. (2005-2006). "Turkey and the United States: The Impact of the War in Iraq". *International Journal*, 61(1), 61-81.

NATO (2004). "Istanbul Summit Communiqué". 28 June. https://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm. Erişim Tarihi: 19.93.2023.

NTV (2015). "Türkiye ve ABD "Eğit-Donat"ta İmzayı Attı". 19 Şubat. https://www.ntv.com.tr/turkiye/abd-ve-turkiye-imzayi-atti,JW6Rs00YYEmGJtFFSSJVwg. Erişim Tarihi: 16 Mart 2023.

NTV (2017). "ABD Vize Başvurularını Askıya Aldı". 8 Ekim. https://www.ntv.com.tr/dunya/abd-vize-basvurularini-askiya-aldi,B5usuxzsB0SCE-mOMp-n7A. Erişim Tarihi: 16 Mart 2023.

NTV (2019). "ABD Başkan Yardımcısı Pence: ABD ve Türkiye Suriye'de Ateşkes İçin Anlaştı". 17 Ekim. https://www.ntv.com.tr/dunya/abd-baskan-yardimcisi-pence-abd-ve-turkiye-suriyede-ateskes-icin-anlasti,IWhn7E5fHk-eewhhk5SWPw#. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

Ovalı, A.Ş. (2019). "Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon: Türk-Amerikan İlişkilerinin Yörüngesine Kavramsal Bir Çerçeveden Bakmak". *International Journal of Social Inquiry*, 12(1), 155-190.

Özkan, M. ve H. Korkut (2013). "Turkish Foreign Policy Towards the Arab Revolutions". *Epiphany: Journal of Transdisciplinary Studies*. 6(1), 162-181.

Sergio, F. ve A. Yossef (2015). "Obama's Wavering: US Foreign Policy on the Egyptian Crisis, 2011-2013". *Contemporary Arab Affairs*, 8(1), 65-80.

SETA (2021). "Türkiye F-35 Programından Resmi Olarak Çıkarıldı". April 24. https://setadc.org/turkiye-f-35-programindan-resmi-olarak-cikarildi/. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

Sözcü (2015). "ABD Eğit-Donat'ı Sona Erdirdi!". 9 Ekim. https://www.sozcu.com.tr/2015/dunya/abd-egit-donati-sona-erdirdi-955581/. Erişim Tarihi: 16 Mart 2023.

Telatar, G. (2012). "Değerler ve Çıkarlar İkileminde ABD'nin 'Arap Baharı'na Yönelik Politikası". *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 8(29), 55-86.

Telatar, G. (2015). "AK Parti'nin Düzen Kurucu Dış Politika Söylemi ve Ortadoğu". *Alternatif Politika*, 7(3), 490-523.

Telatar, G. (2019). "Türk Dış Politikasında Avrasya Seçeneğinin Yükselişi". *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(3), 351-369.

The Guardian (2010). "Gaza Flotilla Raid: Joe Biden Asks 'So What's the Big Deal Here?'". 2 June. https://www.theguardian.com/world/richard-adams-blog/2010/jun/02/joe-biden-israel-gaza-flotilla-raid. Erişim Tarihi: 22.02.2023.

The New York Times (2016). Transcript: Donald Trump on NATO, Turkey's Coup Attempt and the World, July 21.

The Sydney Morning Herald (2005). "US Blames Turkey for Iraq Chaos". March 22. http://www.smh.com.au/news/After-Saddam/US-blames-Turkey-for-Iraq-chaos/2005/03/21/1111253960989.html. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

The White House (2002). "President Delivers State of the Union Address". January 29. https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/ releases/2002/01/20020129-11.html. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

Topal, A., E. Şengül ve H. Ateş (2015). "PYD, DAEŞ'ten Çok Daha Tehlikeli". 19 Haziran. http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/06/19/pyd-daesten-cok-daha-tehlikeli-1434663598. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

TRT Haber (2022). "Ege'de ABD Yığınağı Türkiye'nin Radarında". 26 Eylül. https://www.trthaber.com/haber/gundem/egede-abd-yiginagi-turkiyenin-radarinda-711531.html. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

United Nations Security Council (2011). *Resolution 1973 (2011) of 17 March 2011*, Adopted by the Security Council on 17 March.

Uzgel, İ. (2013a). AKP: Neoliberal Dönüşümün Yeni Aktörü. *AKP Kitabı: Bir Dönüşüm Bilançosu (2002-2009)*. (Ed. İ. Uzgel ve B. Duru). Ankara: Phoenix Yayınevi, ss.11-39.

Uzgel, İ. (2013b). Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele. *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu (2002-2009)*. (Ed. İ. Uzgel ve B. Duru). Ankara: Phoenix Yayınevi, ss.357-380.

Walker, J.W. (2008). "Reexamining the U.S.-Turkish Alliance". *The Washington Quarterly*, 31(1), 93-109.

Wilson, S. ve J. Warrick (2011). "Assad Must Go, Obama Says". August 18. https://www.washingtonpost.com/politics/assad-must-go-obama-says/2011/08/18/gIQAelheOJ_story.html. Erişim Tarihi: 16.03.2023.

Yeşilyurt, N. ve A. Akdevelioğlu. (2013). AKP Döneminde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası. *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu (2002-2009)*. (Ed. İ. Uzgel ve B. Duru). Ankara: Phoenix Yayınevi, ss.381-409.

3. BÖLÜM
AK PARTİ DÖNEMİ TÜRKİYE-İRAN İLİŞKİLERİ VE ÇATIŞMA ALANLARI

Ahmet Özkan

GİRİŞ

Türkiye ve İran arasında asırlar boyunca devam eden bir temas mevcuttur. Bu temas nedeniyle dilleri, örf ve adetleri başta olmak üzere pek çok mecrada kuvvetli bir etkileşim söz konusu olmuştur. Bu etkileşim kimi zaman dostluk temelinde çoğu zaman da çatışma ve çekişme zemininde gelişim göstermiştir. Kısaca Türkiye ile İran arasındaki ilişkiler genel görünüm itibarıyla inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Kimi zaman Türkiye- İran ilişkileri üst düzeyde müspet bir gelişim gösterirken kimi zaman da bölgede ve kürede yaşanan gelişmelere bağlı olarak menfi bir görünüme sahip olmuştur. Türkiye ile İran arasında oluşan bu görünüm her iki ülke arasında görülen çatışma alanlarıyla somutluk kazanmıştır. Ortaya çıkan bu çatışma alanları ise Türkiye ve İran'ın dış politikadaki yönelimlerini doğrudan etkilemiş; her iki ülkenin izlediği siyaseti yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur.

Çalışmamız kapsamında Türkiye ve İran'ın tarihsel seyir içerisinde hangi süreçlerden geçtiği analiz edilmiştir. Ayrıca her iki ülkenin dünü, bugünü, jeopolitiği ve siyasal görünümü mukayeseli bir şekilde incelenmiştir. Sonrasında ise özellikle Erdoğan döneminde Türkiye ile İran ilişkilerinin nasıl bir görünüme sahip olduğu ayrıntılandırılmıştır. Erdoğan dönemi,

daki ilişki yaşanan gelişmelere bağlı olarak taban tabana zıt bir görünüme evrilse de taraflar itidalli davranmaktan imtina etmemektedir. Özellikle Erdoğan dönemine kadar iki ülke arasındaki ilişkiler yaşanan küresel gelişmelere bağlı olarak şekillenmiştir. Erdoğan liderliğindeki AK Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte küresel sistemin çarklarından ari bir politika tesis etmeye çalışan Türkiye, tespit ettiği yeni dış politika ve güvenlik konseptiyle bölgedeki gelişmelerde etkin ve aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Komşularla sıfır sorun temelinden hareketle dizayn ettiği dış politika, bölgede yaşanan gelişmelerle akamete uğramış ve Türkiye'yi daha agresif bir dış politikaya itmiştir. Türkiye'nin izlemiş olduğu agresif dış politika devletler üstü bir konuma sahip olmuş ve hayata geçirdiği proaktif güvenlik konseptiyle vücut bulmuştur. Aynı şekilde İran'da bölgede yaşanan gelişmeler karşısında nüfuzunu genişletmek istemiş ve mezhep temelli adımlar atmaktan geri durmamıştır. Tüm bu çatışma alanlarına ve gelişmelere rağmen Türkiye ile İran arasındaki ilişkilerin müspet ve ılımlı olması her iki ülke açısından önem arz etmektedir. Zira Türkiye'de terör örgütü PKK'nın, İran'da PJAK'ın ve Suriye'de YPG/PYD terör örgütünün varlığı ve eylemleri; bölge güvenliğine ve bahsi geçen üç ülkenin ulusal güvenliğine yönelik ciddi bir tehdit unsuru olma pozisyonunu muhafaza etmektedir.

KAYNAKÇA

Adıbelli, B. (2012). İran Dış Politikasında İdeolojik ve Jeopolitik Dönüşüm. B. Adıbelli içinde, *Doğu-Batı Yol Ayrımında İran İdeoloji, Devlet ve Dış Politika* (s. 108-227). İstanbul: Bilim+Gönül.

Akdemir, İ. O. & Akman, E. (2022). Sınırın İki Yüzü: Türkiye-İran Sınır Duvarı ve Hayata Etkisi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkiye'nin Göç Siyaseti Özel Sayısı*(Özel Sayı 21), 274-292. doi:10.46928/iticusbe.1192926

Alizade, M. (2023). *10 Soruda Azerbaycan-İran İlişkileri: Azerbaycan'ın Tahran'daki Büyükelçiliğine Saldırının Amacı Ne?* www.indyturk.com: https://www.indyturk.com/node/604396/dünya/10-soruda-azerbaycan-İran-ilişkileri-azerbaycanın-tahrandaki-büyükelçiliğine

Alizadeh, N. (2021). Rol Kuramı Açısından İran'ın I. Karabağ Savaşı'ndaki Dış Siyaseti. *Ermeni Araştırmaları*(69), 103-139. https://www.acarindex.com/pdfs/429605

aljazeera.com.tr. (2014). *Geçmişten Günümüze Türkiye - İran İlişkileri*. www.aljazeera.com.tr: https://www.aljazeera.com.tr/dosya/gecmisten-gunumuze-turkiye-iran-iliskileri

Caner, C. (2012a). İran'da Devletin Tarihi: Başlangıçtan İslam Devrimine Teorik ve Devrimsel Bir Analiz. B. Adıbelli içinde, *Doğu-Batı Yol Ayrımında İran İdeoloji-Devlet ve Dış Politika* (s. 1-51). İstanbul: Bilim+Gönül Yayınları.

Caner, C. (2012b). İslam Devrimi Sonrasında İran'da Yönetim. B. Adıbelli içinde, *Doğu ve Batı Yol Ayrımında İran İdeoloji-Devlet ve Dış Politika* (s. 51-108). İstanbul: Bilim+Gönül Yayınları.

Çetinsaya, G. (2006). Tarihsel Perspektifte Türkiye-İran İlişkileri ve Nükleer Sorun. *SETA İran Dosyası*, 2-32.

Djalili, M.-R., & Kellner, T. (2009). *Yeni Orta Asya Jeopolitiği, SSCB Bitiminden 11 Eylül Sonrasına.* (R. Uzmen, Çev.) İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Doster, B. (2012). İran Dış Politikası ve Rusya. B. Adıbelli içinde, *Doğu-Batı Yol Ayrımında İran İdeoloji-Devlet ve Dış Politika* (s. 265-276). İstanbul: Bilim+Gönül Yayınları.

Dursun, A. (2021). *İran'ın Yeni Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi Kimdir?* www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iranin-yeni-cumhurbaskani-ibrahim-reisi-kimdir/2325702#

Erdal, İ. (2012). Atatürk Dönemi (1923-1938) Türk - İran İlişkileri ve Sadabad Paktı. *Karadeniz Araştırmaları*, 77-88. https://dergipark.org.tr/tr/pub/karadearas/issue/10062/124056

Farzam, R. (2023). *İran-Azerbaycan Geriliminin Geleceği*. www.iramce nter.org: https://iramcenter.org/iran-azerbaycan-geriliminin-gelecegi-2365

goc.gov.tr. (2023). *Düzensiz Göç*. www.goc.gov.tr: https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler

Hüseyni, H. (2021). *Reisi Sadece Bir Cumhurbaşkanı, Asıl Karar Mercii Hamaney*. www.indyturk.com: https://www.indyturk.com/node/378736/reisi-sadece-bir-cumhurbaşkanı-asıl-karar-mercii-hamaney

iramcenter.org. (2021). *İbrahim Reisi'nin Dış Politika Söylemleri*. www.iramcenter.org: https://iramcenter.org/ibrahim-reisinin-dis-politika-soylemleri-1982

Kekevi, S. (2016). Yakın Dönem Türkiye - İran İlişkileri: Siyasi ve Ekonomik Perspektiften Bir Bakış. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, XXXV*(1), 33-66.

Keskin, A. (2021). *İbrahim Reisi Cumhurbaşkanlığında İran'ın Dış Politika Seçenekleri*. www.fikirturu.com: https://fikirturu.com/jeo-strateji/ ibrahim-reisi-cumhurbaskanliginda-iranin-dis-politika-secenekleri/

Koç, M. (2019). *Türkiye'ye Düzensiz Afgan Göçü ve İran'ın Göç Politikaları.* Ankara: İRAM - İran Araştırmaları Merkezi.

Kuyumcuoğlu, O. (2021). *Türkiye-İran İlişkilerinde Tarihi Perspektiften Tehditler ve Fırsatlar*. www.t24.com.tr: https://t24.com.tr/yazarlar/ozan-kuyumcuoglu/turkiye-iran-iliskilerinde-tarihi-perspektiften-tehditler-ve-firsatlar,30221

Küntay, B. (2021). Türkiye-İran İlişkilerinde Bölgesel Krizler ve Fırsatlar: Son Dönem Gelişmeleri Ekseninde Bir Değerlendirme. *TESAM Akademi Dergisi*, 1-24. doi:10.30626/tesamakademi.881563

mfa.gov.tr. (2022). *İran'ın Siyasi Görünümü*. https://www.mfa.gov.tr/iran-siyasi-gorunumu.tr.mfa

Nalcı, B. (2021). *İnişler ve Çıkışlar: Geçmişten Günümüze Türkiye-İran İlişkileri*. www.stratejikortak.com: https://stratejikortak.com/2021/02/inisler-ve-cikislar-gecmisten-gunumuze-turkiye-iran-iliskileri.html

Özkan, A. (2022a). *Dış Politika ve Güvenlik Ekseninde Erdoğan Türkiye'si ve Putin Rusya'sı.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Özkan, A. (2022b). *Eleştirel Kuram Bağlamında Türkiye'de Medya-Siyaset İlişkileri.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Palalı, K. (2017). Orta Doğu Güç Savaşları: "Türkiye-İran İlişkileri". *Türk Yurdu*(356). https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=2886

Sarıkaya, Y. (2020). Başlangıçtan 15 Temmuz'a AK Parti Dönemi Türkiye-İrn İlişkileri. *Turkish Studies, 15*(3), 1423-1443. doi:10.29228/ TurkishStudies.37421

Sayın, Y. & Kılıncarslan, İ. Y. (2019). Rekabet ve İş Birliği Denkleminde Türkiye - İran İlişkileri: Suriye Krizi Örneği. *Medenyet ve Toplum Dergisi, 3*(2), 237-257. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/912302

Tarakçı, N. (2017). *www.tasam.org*. İran - Türkiye Yakınlaşmasının Nedenleri: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/47118/iran_turkiye_stratejik_yakinlasmasinin_nedenleri

Uygur, H. (2023). *İran-Azerbaycan Gerginliğinin Dünü ve Bugünü*. www.iramcenter.org: https://www.iramcenter.org/iran-azerbaycan-gerginliginin-dunu-ve-bugunu-2216

Varol, M. (2022). *Van-İran Sınırında İnşa Edilen Güvenlik Duvarının 64 Kilometresi Tamamlandı*. www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/gundem/van-iran-sinirinda-insa-edilen-guvenlik-duvarinin-64-kilometresi-tamamlandi/2685674

www.irna.ir. (2020). *Cumhurbaşkanı Ruhani Döneminde İran-Türkiye İlişkileri Zirvede*. İslam Cumhuriyeti Haber Ajansı: https://tr.irna.ir/news/83844068/Cumhurbaşkanı-Ruhani-döneminde-İran-Türkiye-ilişkileri-zirvede

Yeşiltaş, M. (2022). 2023 Yaklaşırken Dış Politika. *Kriter Dergisi, 7*(71).

4. BÖLÜM
KUŞAK VE YOL GİRİŞİMİ VE TÜRK-ÇİN İLİŞKİLERİ

Barış Adıbelli

GİRİŞ

1971'den bugüne, inişli çıkışlı bir ilişki türüne sahip olan Türkiye ile Çin arasındaki ilişkiler açısından 2017 yılı dönüm noktası oldu. Türkiye'nin üç asırdan beri devam ettirdiği Batılılaşma serüveni, AB üyeliğinin bir türlü gerçekleşmemesi, Türkiye'ye karşı çifte standart uygulanması, Avrupa'da giderek artan Türk ve İslam düşmanlığı ve bunların yanında 15 Temmuz 2016'da Türkiye'de seçilmiş hükûmete karşı darbe girişiminde bulunulması ve bu girmişimin arkasında ABD'nin olduğu iddiaları ve darbe sorumlularının AB ülkelerine sığınmaları ve bu ülkelerin darbecileri iade etmemesi nedeniyle akamete uğramıştır.

Yaşanan bu gelişmeler, Ankara'nın dış politikasını ve jeopolitik rotasını yeniden ayarlamasına neden oldu. İktidara gelmesinden bu tarafa AK Parti hükûmetleri Batı merkezli bir politika izlerken 15 Temmuz darbe girişimi sonrası belirgin bir şekilde Avrasya merkezli bir yeni jeopolitik anlayışa dönüşmüştür. Bu bağlamda özellikle Türkiye, Rusya, Çin, Pakistan, İran, Japonya ve Türk dünyası ile ikili ilişkilerini geliştirmeye ve güçlendirmeye başlamıştır.

da da önemli bir terminal ülke hâline gelmesiyle de öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, Çin de Türkiye'nin bu jeostratejik özelliğini Kuşak ve Yol girişimi içerisinden değerlendireceği muhakkaktır.

KAYNAKÇA

AK Parti Sözcüsü Ömer Çelik: Bıçak kemiğe dayandı, Haber Türk, 12 Şubat 2019, https://www.haberturk.com/ak-parti-sozcusu-omer-celik-tendusen-helikopterle-ilgili-ilk-aciklama-2370316

Altuğ B, Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: Uygur Türklerine yönelik hak ihlaline ilişkin bulgular endişe kaynağı, Anadolu Ajansı, 2 Şubat 2019, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/disisleri-bakani-cavusoglu-uygur-turklerine-yonelik-hak-ihlaline-iliskin-bulgular-endise-kaynagi/1402520

Bag M, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 'Uygurlar mutlu' ifadesinin çeviri hatası olduğu iddiası, Euronews, 24 Temmuz 2019, https://tr.euronews.com/2019/07/24/cumhurbaskani-erdoganin-uygurlar-mutlu-ifadesinin-ceviri-hatasi-oldugu-iddiasi

Bergsten C. F. et.al. China's Rise, Peter G. Peterson Institute for International Economics, Washington D.C., 2008, s.209

Birleşmiş Milletler 77. Genel Kurulu'nda Yaptıkları Konuşma, 20 Eylül 2022, https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/139774/birlesmis-milletler-77-genel-kurulu-nda-yaptiklari-konusma

BM 76. Genel Kurulu'nda Yaptıkları Konuşma, 21 Eylül 2021, https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/130649/bm-76-genel-kurulu-nda-yaptiklari-konusma

Bölgemizde İstikrar ve Refah Temelli Yeni Bir Dönemin Kapıları Aralanacak, 14 Mayıs 2017, https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/75192/ bolgemizde-istikrar-ve-refah-temelli-yeni-bir-donemin-kapilari-aralanacak.html

Çin Ankara Büyükelçiliği Sözcüsü'nün Türkiye Dışişleri Bakanlığı Sözcüsünün 9 Şubat Tarihli Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi ile İlgili Açıklaması Hakkında Gazetecilerin Sorularına Verdiği Cevaplar, 10 Şubat 2019, http://tr.china-embassy.gov.cn/tur/sgxw/201902/t20190210_9617202.htm

Çin lideri Şi, Erdoğan'ı ağırladı, Sputnik, 13 Mayıs 2017, https://sputniknews.com.tr/20170513/cin-lider-si-erdogan-agirladi-1028451096.html

Çin: BM'nin Uygur raporu yasa dışı ve geçersiz, iş birliği kapılarını kapattı, Euronews, 9 Eylül 2022, https://tr.euronews.com/2022/09/09/cin-bmnin-uygur-raporu-yasa-disi-ve-gecersiz-is-birligi-kapilarini-kapatti

Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un Uygur Türklerine Yönelik Ağır İnsan Hakları İhlalleri ve Halk Ozanı Abdurrehim Heyit'in Vefatı Hakkındaki Soruya Cevabı, T.C. Dışişleri Bakanlığı, 9 Şubat 2019, https://www.mfa.gov.tr/sc_-06_-uygur-turklerine-yonelik-agir-insan-haklari-ihlalleri-ve-abdurrehim-heyit-in-vefati-hk.tr.mfa

Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: ABD, yaptırımlar konusunda ortak çalışma grubu kurulması teklifinde bulundu, Anadolu Ajansı, 30 Aralık 2020, https://www.aa.com.tr/tr/politika/disisleri-bakani-cavusoglu-abd-yaptirimlar-konusunda-ortak-calisma-grubu-kurulmasi-teklifinde-bulundu/2093093

Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: ABD, yaptırımlar konusunda ortak çalışma grubu kurulması teklifinde bulundu, Anadolu Ajansı, 30 Aralık 2020, https://www.aa.com.tr/tr/politika/disisleri-bakani-cavusoglu-abd-yaptirimlar-konusunda-ortak-calisma-grubu-kurulmasi-teklifinde-bulundu/2093093

Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: Suriye rejimi aynı zamanda Suriyelilerin ülkesine dönmesini istiyor, 29 Aralık 2022, https://www.aa.com.tr/tr/gundem/disisleri-bakani-cavusoglu-suriye-rejimi-ayni-zamanda-suriyelilerin-ulkesine-donmesini-istiyor/2775301

Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: Suriye rejimi aynı zamanda Suriyelilerin ülkesine dönmesini istiyor, 29 Aralık 2022, https://www.aa.com.tr/tr/gundem/disisleri-bakani-cavusoglu-suriye-rejimi-ayni-zamanda-suriyelilerin-ulkesine-donmesini-istiyor/2775301

Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Wang Yi ile Ortak Basın Toplantısı, 3 Ağustos 2017, https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-cin-halk-cumhuriyeti-disisleri-bakani-wang-yi-ile-ortak-basin-toplantisi_-3-agustos.tr.mfa

Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Wang Yi ile Ortak Basın Toplantısı, 3 Ağustos 2017, https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-cin-halk-cumhuriyeti-disisleri-bakani-wang-yi-ile-ortak-basin-toplantisi_-3-agustos.tr.mfa

Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Büyükelçi Tanju Bilgiç'in Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki İnsan Hakları Durumuna İlişkin Olarak BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Tarafından Yayımlanan Rapor Hakkındaki Soruya Cevabı, 8 Eylül 2022, https://www.mfa.gov.tr/sc_-25_-cin-halk-cumhuriyeti-nin-sincan-uygur-ozerk-bolgesi-ndeki-insan-haklari-durumuna-iliskin-olarak-bm-insan-haklari-yuksek-komiserligi-tarafindan-yayimlanan-rapor-hk-sc.tr.mfa

Ebbighausen R, Türkiye Uygurlar konusunda neden sessiz?, DW, 6 Aralık 2019, https://www.dw.com/tr/türkiye-çinin-uygurlara-baskısına-neden-sessiz-kalıyor

https://static.tcdd.gov.tr/webfiles/userfiles/files/cinipek.pdf

https://www2.tbmm.gov.tr/d27/2/2-1798.pdf

https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss378.pdf

HUNTINGTON S. (Yaz, 1993), The Clash of Civilizations? Foreign Affairs, 72,3 ss. 22-49

Interview of H.E. Mr. Mevlüt Çavuşoğlu to Xinhua News Agency, 9 November 2017, https://www.mfa.gov.tr/interview-of-h_e_-mr_-mevlut-cavus oglu-to-xinhua-news-agency_-9-november-2017.en.mfa

Israeli concerns about Chinese weapons in Middle East, Middle East Monitor, 11 Ocak 2019, https://www.middleeastmonitor.com/20190111-israeli-concerns-about-chinese-weapons-in-middle-east/

Karadeniz T ve Toksabay E, China's envoy says Turkish Uighur criticism could hit economic ties, Reuters, 1 Mart 2019, https://www.reuters.com/article/uk-china-turkey-xinjiang-idUKKCN1QI4CJ

Kerimkhanov A, Armenia not included in Belt and Road Initiative, Azernews, 1 Mayıs 2023, https://www.azernews.az/region/149894.html

Kremlin'den 'Türk dünyası haritası' açıklaması: Merkezi Rusya'nın Altay bölgesi olmalıydı, Sputnik Türkiye, 21 Kasım 2021, https://sputniknews.com.tr/20211121/kremlinden-turk-dunyasi-haritasi-aciklamasi-merkezi-rusyanin-altay-bolgesi-olmaliydi-1051011550.html

Kuşak ve Yol Forumu'nun ardından, Anadolu Ajansı, 16 Mayıs 2017, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kusak-ve-yol-forumunun-ardindan/819306

More countries criticise China at UN for repression of Uighurs, Al Jazeera, 22 Ekim 2021, https://www.aljazeera.com/news/2021/10/22/43-countries-criticize-china-at-un-for-repression-of-uyghurs

President Erdoğan meets with President Xi of China, 2 Temmuz 2019, https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/106911/president-erdogan-meets-with-president-xi-of-china

President Xi Jinping Meets with President Recep Tayyip Erdoğan of Türkiye, 16 Eylül 2022, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202209/t20220916_10766998.html

President Xi Jinping Speaks with Turkish President Recep Tayyip Erdoğan on the Phone, 8 Nisan 2020, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/gjhdq_665435/2675_665437/2898_663796/2900_663800/202004/t20200409_536312.html

Recep Tayyip Erdogan, Turkey, China share a vision for future, Global Times, 1 Temmuz 2019, https://www.globaltimes.cn/content/1156357.shtml

Regional countries have reasons to guard against the Organization of Turkic States, Global Times, 16 Kasım 2021, https://www.globaltimes.cn/page/202111/1239128.shtml

Saudi Arabia, Iran agree to resume ties, reopen embassies after talks in Beijing, Global Times, 10 Mart 2023, https://www.globaltimes.cn/page/202303/1287076.shtml

Sinirlioğlu'ndan Çin'in "Suriye Oturumu"ndaki iddialarına sert yanıt, Hürriyet, 28 Ekim 2021, https://www.hurriyet.com.tr/dunya/sinirlioglundan-cinin-suriye-oturumundaki-iddialarina-sert-yanit-41926596

Smolnik F., "Georgia Positions Itself on China's New Silk Road", German Institute for International and Security Affairs, Mart 2018, https://www.swp-berlin.org/ publications/ products/ comments/2018C13_smk.pdf ,

Turkish President Recep Tayyip Erdogan Meets with Wang Yi, 26 Mart 2021, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/gjhdq_665435/2675_665437/2898_663796/2900_663800/202103/t20210326_9168959.html

Türkiye'deki Uygurlar: Çin ile imzalanan 'Suçluların İadesi Anlaşması' bizi tedirgin ediyor, BBC News Türkçe 15 Ocak 2021, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-55669536

Türkiye'den Çin'e Sincan eleştirisi, DW, 10 Şubat 2019, https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyeden-%C3%A7ine-sincan-ele%C5%9Ftirisi/a-47447303

Türkiye'nin de içinde olduğu 50 ülke Çin'den Uygurların serbest bırakılmasını istedi, Euronews, 1 Kasım 2022, https://tr.euronews.com/2022/10/31/turkiyenin-oldugu-50-ulke-cinden-uygurlarin-serbest-birakilmasini-istedi

Xi Jinping Holds Talks with President Recep Tayyip Erdogan of Turkey, 2 Temmuz 2019, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/gjhdq_665435/2675_665437/2898_663796/2900_663800/201907/t20190704_536290.html

Xi Jinping Speaks with Turkish President Recep Tayyip Erdogan on the Phone, 13 Temmuz 2021, http://escap.china-mission.gov.cn/eng/zgyw/202107/t20210714_9126296.htm

Xi Jinping,(2014) Governance of China, Foreign Language Press, Pekin,s. 318-319

Yıldız Ö.F., BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliğinin Uygur Türklerine dair raporu açıklandı, Anadolu Ajansı, 1 Eylül 2022, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-insan-haklari-yuksek-komiserliginin-uygur-turklerine-dair-raporu-aciklandi

Yürük B, BM'de Türkiye dahil 43 ülkeden Çin'e 'Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ne erişim' çağrısı, Anadolu Ajansı, 21 Ekim 2021, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bmde-turkiye-dahil-43-ulkeden-cine-sincan-uygur-ozerk-bolgesine-erisim-cagrisi/2399349.

5. BÖLÜM
DENİZ ANLAŞMAZLIKLARINI "KİMLİK" ÜZERİNDEN OKUMAK: Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde Ontolojik Güvenlik Faktörü

Meysune Yaşar

GİRİŞ

Deniz anlaşmazlıkları Türkiye Yunanistan ilişkilerinin en önemli başlıklarından biridir. Ege Denizi başta olmak üzere Doğu Akdeniz'i de içerisine alacak şekilde karasuları, kıta sahanlığı ve deniz yetki alanları gibi başlıklarda kendini gösteren kısıtlar ve fırsatlar, iki devletin iş birliği ve rekabet temalarını anlama noktasında bir hayli önemlidir. Söz konusu başlıklar altında yaşanması olası sorunlar, kıyıdaş ve komşu ülkelerin sıcak çatışma ihtimallerini dahi gündeme getirebilmektedir. Deniz yetki alanlarını sınırlandırmak ya da denizlerdeki ada, kayalık gibi yapılar nezdinde inisiyatif almak devletler açısından yalnızca etkinlik alanını genişletmek değil uzun vadeli egemenlik haklarını tesis etmek açısından da önemle ele alınmaktadır. Türkiye ve Yunanistan kara ve deniz sınırı paylaşan iki ülke olarak tarihi hafızalarından kaynaklanan sorunlar bir tarafa günümüze uzanan egemenlik ihtilafları ile yüzleşmektedir. Bilhassa 1990'lar kısa dönemli de olsa karşılıklı müzakereler yönünde adım atılmış olsa da hâlihazırda iki devlet denize

KAYNAKÇA

Ak, G. (2018), Megali Idea'dan Önyargı ve Güvensizliğe Türk – Yunan İlişkileri, International Journal of Academic Value Studies, 4 (22), 842-851.

Aksu, F. (2008), Uyuşmazlık Kriz Sarmalından Algı Değişimine Türkiye Yunanistan İlişkileri, TÜBİTAK 1001 Projesi, http://www.tdpkrizleri.org/images/pdfmakaleler/uyu%C5%9Fmazl%C4%B1k-kriz-alg%C4%B1.pdf (E.T.: 10.05.2023).

Alibabalu, S.S. (2022), Geopolitics and Geoeconomics of the Eastern Mediterranean Gas Conflict: Analysis of Turkey's Policy, Geopolitics Quarterly, 18 (4), 94-115.

Axt, H.J. (2021), Troubled Water in the Eastern Mediterranean: Turkey Challenges Greece and Cyprus Regarding Energy Resources, Comperative Southeast European Studies, 69 (1), 133-152.

Bozdağlıoğlu, Y. (2014), Türk – Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 180 (180), 9-32.

Choulis, I., Mehrl, M., Ifantis, K. (2021), Arms Racing, Military Build Ups and Dispute Intensity: Evidence From the Greek Turkish Rivalry 1985-2020, Defence and Peace Economics, 4-14.

Cumhuriyet, 2023, "Miçotakis: Mavi Vatan Türkiye'deki Tüm Partilerin DNA'sına İşlemiş", https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/micotakis-mavi-vatan-turkiyedeki-tum-partilerin-dnasina-islemis-2079932 (E.T.: 10.05.2023).

Çelikkol, A.O., Karabel, S. (2017), Türkiye Yunanistan İlişkileri ve Denizden Kaynaklanan Uluslararası Sorunlar, Bilge Strateji, 9(16), 13-31.

Dalay, G. (2021), Turkey, Europe and the Eastern Mediterranean: Charting a Way Out of the Current Deadlock, Brookings Doha Center, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2021/01/Turkey-Europe-and-the-Eastern-Mediterranean.pdf (Erişim Tarihi: 11.05.2023).

Demiryol, T. (2019), Between Security and Prosperity: Turkey and the Prospect of Energy Cooperation in the Eastern Mediterranean, Turkish Studies, 20 (3), 442-464.

Denizeau, A. (2021), Mavi Vatan, the "Blue Homeland": The Origins, Influences and Limits of an Ambitious Doctrine for Turkey, 13-19, https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/denizeau_mavi_vatan_turkey_2021.pdf (E. T.: 10.05.2023).

Dilek, E. (2022). Sovereignty Disputes and Resource Discoveries in the Eastern Mediterranean: A Conflict Analysis Perspective. Journal of *Middle East Perspectives*, 1(2): 133-155.

Ellinas, C. (2022), Energy and Geopolitics in the Eastern Mediterranean, Atlantic Council Issue Brief.

European Parliament, 2020, Turkey: Remodelling the Eastern Mediterranean, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/652048/EPRS_BRI(2020)652048_EN.pdf (E. T.: 02.05.2023).

Government Services, Interngovernmental Agreement, https://www.gov.il/BlobFolder/generalpage/east_med_topic/he/EastMed_Pipeline_Agreement.pdf (E. T.: 13.05.2023).

Gök, A., Mavruk, Ç. (2022), Türkiye – Yunanistan Arasında Güvenlik İkilemi ve Silahlanma Yarışı: Kardak ve Doğu Akdeniz Krizleri, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9 (2), 973-993.

Grigoriadis, I. N. (2022), Between Escalation and Detente: Greek Turkish Relations in the Aftermath of the Eastern Mediterranean Crisis, Turkish Studies, 2-13.

Günar, A. (2020), Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (Kıbrıs Cumhuriyeti'nin) Avrupa Birliği Üyeliğinin Kıbrıs Sorununa Etkisi, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, S 37, 96-114.

Günay, N. (2007), Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Bırakılması ve Bunun Anadolu'da Çıkan Ermeni Olaylarına Etkisi, Akademik Bakış, 1 (1), 115-126.

Heraclides, A. (2011), The Essence of the Greek-Turkish Rivalry: National Narrative and Identity, GreeSE Paper, No.51, https://www.lse.ac.uk/Hellenic-Observatory/Assets/Documents/Publications/ GreeSE-Papers/GreeSE-No51.pdf (E.T.: 13.05.2023).

Ifantis, K. (2018), Greece's Strategy and Perceptions Towards Turkey: The End of Concensus and the Return of History?, Uluslararası İlişkiler Dergisi, 15(58), 93-106.

Kedikli, U., Çalağan, Ö. (2017), Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu Akdeniz'in Önemi, Sosyal Bilimler Metinleri, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/770057 (E.T.: 05.05.2023).

Kuo, L. (2014). The Philippines Hopes a Trove of Ancient Maps Will Prove Its Territorial Claims Againts China. https://qz.com/264508/the-philippines-hopes-a-trove-of-ancient-maps-will-prove-its-territorial-claims-against-china/ (E.T.: 10.05.2023).

Küçük, A. (2021), Ontolojik Güvenlik Bağlamında Türkiye-Yunanistan Çatışması, Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5 (5), 21-39.

Peele, R.B. (1997). Maritime Chokepoints: Key Sea Lines of Communication and Strategy. Strategy Research Project. U.S. Army War College, 2-9.

Rumelili, B. (2015), Ontological (In)Security and Peace Anxieties: A Framework For Conflict Resolution, Rumelili, B. (Ed), Conflict Resolution and Ontological Security: Peace Anxieties, (10-31), Routledge.

Rumelili, B., Adısönmez, U.C. (2020), Uluslararası İlişkilerde Kimlik Güvenlik İlişkisine Dair Yeni Bir Paradigma: Ontolojik Güvenlik Teorisi, Uluslararası İlişkiler, 17 (66), 23-39.

Sarı Ertem, H., Düzgün, A.N. (2021), Uluslararası İlişkiler Disiplininde Ontolojik Güvenlik Teorisi: Kavram ve Literatür Odaklı Bir İnceleme, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 17(37), 39-83.

Stergiou, A. (2019), Geopolitics and Energy Security in the Eastern Mediterranean: The Formation of New Energy Alliances, Tziarras, Z. (Ed.), The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security, Friedrich Ebert Stiftung, Peace Research Institue, Oslo.

Stockholm International Peace Research Institute, 2020, SIPRI Military Expanditure Database, https://milex.sipri.org/sipri (E. T.: 10.05.2023).

Şen, Y.F. (2015), Türk Milliyetçiliği ve Öteki Algısı: Yunanistan'la Çözülemeyen Ege Sorunu, Türk İdare Dergisi, S 480, 188-198.

Şıhmantepe, A. (2013), Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi, Güvenlik Stratejileri, 9 (17), 127-154.

Tziarras, Z. (2019), The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean – An Introduction, Tziarras, Z. (Ed.), The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security, Friedrich Ebert Stiftung, Peace Research Institue, Oslo.

Yapar, H. (2021), From Strategich Depth to Blue Homeland and Beyond: Understanding Turkey's Drift Towards Greater Strategic Autonomy, Opinion Paper, https://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_opinion/2021/DIEEEO40_2021_HAKYAP_Turquia_ENG.pdf (E.T.: 10.05.2023).

6. BÖLÜM
ADALET VE KALKINMA PARTİSİ İKTİDARI DÖNEMİNDE ORTA DOĞU'DA TÜRK DIŞ POLİTİKASI ÇIKAR ETKİLEŞİMİ VE GELECEKTEKİ ZORLUKLAR[18]

Hüsamettin İnaç - Aymene Hadji

GİRİŞ

Türkiye'nin Orta Doğu'daki ilişkileri hem şizofren hem "reddedilmiş" hem de "zorunlu" olması, son dönemlerindeki cumhuriyetçi ve saltanatçı fikir akımları salınımında reddedilmiş olması ama öte yandan da kültürel ve simgesel bağlarıyla ihtiyaç duyulması nedeniyle son derece sorunludur. Ancak söz konusu ilişkilerin en belirgin yönü, özellikle yirmi birinci yüzyılın ilk on yılında tanık olduklarından "Arap devrimleri" dönemindeki derin dönüşümlere kadar nispeten geniş bir krizler, gerilimler, dönüşümler ve riskler yelpazesiyle muallel oluşudur. Tüm bunlara ilaveten karşılıklı ilişkilerde bölgesel ve uluslararası politikalarda ciddi bir değişim ya da değişim projesidir (İnaç, 2012: 202).

[18] Bu çalışma, İnaç ve Hadji tarafından Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi'nin 2022 yılında Cilt:5 Sayı:2'de yayımlanan "Turkish Foreign Policy in the Middle East DURİNG THE Rule of the Justice and Development Party: Interaction of Interestsn and Future Challenges" başlıklı makalenin Türkçeye uyarlanmış hâlidir.

altında Türkiye, Orta Doğu ülkelerinin demokratik gelişimine hiçbir zaman kayıtsız kalmamıştır.

Tüm deneyimlerini cömertçe paylaştı ve diktatör rejimlere karşı demokrasi isteyen Arap Baharı halklarını destekledi. İmparatorluk geçmişine ve çok kültürlü toplum yapısına sahip Türkiye medeniyetler arasında bir köprü, kültürler arasında bir hoşgörü abidesi olduğunu kanıtladı. Son olarak, 2003'te ABD'ye karşı 1 Mart Tezkeresini reddetmesi, 2009 Davos Ekonomi Zirvesi'nde İsrail'e karşı "One Minute" çıkışı, Suriye demokrasisini güçlendirmek için verdiği mücadele, Sisi'nin Mısır'da gerçekleştirdiği askerî müdahalesine karşı benzersiz muhalefet Türkiye'nin Orta Doğu'daki demokratik geçiş sürecini destekleme iradesini yeterince kanıtlamaktadır. Ayrıca Fırat Kalkanı, İdlib (Bahar Kalkanı) ve Zeytin Dalı Harekâtları Türkiye'nin bir yandan kendi güvenliğini teminat altına alırken öte yandan demokratik bir Suriye'nin oluşumuna verdiği önemi gösteren dönüm noktaları olarak tarihe geçti.

KAYNAKÇA

Altunışık, M. B. (2020), "*The New Turn in Turkish Foreign Policy in the Middle East: Regional and Domestic insecurities*", Istituto Affari Internazionali, S.20(17), ss.1-22.

Bakır, A. H. (2011), Türkiye - İran Denkleminde Suriye Devrimi: Mevcut Çıkmaz ve Beklenen Senaryolar, Elmerkez Alarabi Llabhas ve Eldirasat El"siyasiye, Al Sareeh.

Barkey, H. J. (2011), Turkish Foreign Policy in the Middle East, Sciences Po University Publisher, Paris.

Budak, A. (2019), Osmanlı Modernleşmesi Gazetecilik ve Edebiyat, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.

Celil, T. A. (2001), Adalet ve Kalkınma Partisi Programı, Kahire Türk Araştırmaları Merkezi Yayını, Kahire.

Davıson, R. H. (1960), "*Where is the Middle East?*", Foreign Affairs, S.38(4), ss.665-675.

Davutoğlu, A. (2014), Strategic Depth: Turkey's International Position, Küre Yayınları, Istanbul.

Delanty, G. (2013), Avrupa'nın İcadı (Çev. Hüsamettin İnaç), Adres Yayınları, Ankara.

Eldüzi, W. (2016), "*Türkiye'nin Ortadoğu'daki Bölgesel Rolü*", Al-Bahith Akademik Araştırmalar Dergisi, S.3, ss.10-27.

Haviland, W. A. (2002), Kültürel Antropoloji (Çev. H. İnaç), Kaknüs Yayınları, İstanbul.

İnaç, H. (2004), "*Identity Problems of Turkey During the European Union Integration Process*", Journal of Economic and Social Research, S.6(2), ss.33-62.

İnaç, H. (2007), "*Rethinking Democracy and Governance in the EU*", Journal of Academic Studies, S.9(32), ss.1-31.

İnaç, H. (2012), "*Transformation of Arabic Identity During the Arab Spring*", International Journal of Humanities and Social Sciences, S.2(23), ss.199-204.

İnaç, H. (2014), "*Çağımızın Toplumsal Algısını Temsil Eden Parametreler*", İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, S.1(1), ss.35-57.

İnaç, H. (2016), *Türkiye'nin Kimlik Problemleri*, Adres Yayınları, Ankara.

İnaç, H. (2018), "*The Possibility of Multicultural Practice During The Age of Collective Identities in Line with Arab Spring*", Akademik Bakış Dergisi, S.65, ss.306-315.

İnaç, H. (2021), *Uluslararası Güvenlik, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.

İnaç, H. (2022), "*New World Order in Post-Pandemic Process and Turkey*", Turkey and the Post-Pandemic World Order (Ed. Ahmet Salih İkiz), Lexington Books Publisher, Maryland, ss.199-225.

İnaç, H. ve Aktaş, F. (2013), "*11 Eylül 2001 Terör Saldırılarının Amerikan Güvenlik Bürokrasisine Etkileri*", Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, S.34, ss.1-19.

İnaç, H. ve Erdoğan, S. (2006), "*Postmodern Dönemde Kamu Yönetimi Algısı ve Kamusal Alan Tartışmaları*", Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, S.9, ss.1-16.

İnaç, H. ve Ünal, F. (2013), "*The Construction of National Identity in Modern Times: Theoretical Perspective*", International Journal of Humanities and Social Science, S.3(11), ss.223-232.

İnaç, H. ve Yacan, İ. (2018), "*Ülkelerin Markalaşma Süreci ve Marka Kavramı*", Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, S.1(3), ss.317-331.

Kalaf, A. M. (2010), "*Türkiye'nin Bölgesel Rolü*", Meceltül Cameet Tikrit ll'Elulum el Kanuniye Velsiyasiye, S.5, ss.40-64.

Kansu, A. (1999), Politics in Post-Revolutionary Turkey, 1908-1913, Brill Publisher, Leiden.

Kawlı, M. (2011), Elislah Eldahili fi Türkiye, Elmerkez Alarabi llabhas ve Eldirasat el‟Siyasiye, Doha (Katar).

Khan, S. (2015), "*The Transformation of Turkish Foreign Policy in the Middle East*", Policy Perspectives, S.12(1), ss.31-50.

Lewıs, B. (1994), The Shaping of the Modern Middle East, Oxford University Press, Oxford.

Lıtım, F. (2010), "*Türkiye ve Yeni Bölgesel Rölü*", Meceltu Elmufakir, S.210, ss.62-89.

Mawaz, A. C. (2015), "*Alruwyat Alturkiat Lilamin Alaqalimi Fi Mintaqat Alsharq Alawist*", Majalat Awraq Alsharq Alawsat, S.106, ss.42-61.

Özcan, M., Köse, T. and Karakoç, E. (2015), "*Assessments of Turkish Foreign Policy in the Middle East During the Arab Uprisings*", Turkish Studies, S.16(2), ss.195-218.

Özkan, A. (2022a), *Eleştirel Kuram Bağlamında Medya-Siyaset İlişkileri*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

Özkan, A. (2022b), *Dış Politika ve Güvenlik Ekseninde Erdoğan Türkiye'si ve Putin Rusya'sı* (1 b.)., Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

Pounds, N. J. G. (1963), An Atlas of the Middle Eastern Affairs, Praeger Publisher, New York.

Şadi, I. (2022), "Digital Ahram", Digital Ahram Corporate, http://digital.ahram.org.eg/articles.aspx?Serial=149837&eid=1529-2022/02/02, (E.T.: 03.06.2022).

7. BÖLÜM
TÜRKİYE VE ORTA ASYA TÜRK DEVLETLERİ İLİŞKİLERİ

Cantürk Caner

GİRİŞ

Türk tarihi ve kültürü açısından Orta Asya, önemli bir merkezdir. Hunlar, Göktürkler, Uygurlar, Karahanlılar ve Selçukluların kurulduğu bir bölge olan Orta Asya, tarih boyunca doğrudan ya da dolaylı olarak Türk dünyasının kalbi olarak kabul edilir. Dolayısıyla Türkiye için her zaman stratejik bir öneme sahiptir. Türkiye için Orta Asya Türk dünyasının önemi pozitivist ya da stratejik kuramlarla açıklanamaz. Orta Asya ve özellikle de Türk dünyası ülkemiz için tarihsel, kültürel ve duygusal bağların da etkili olduğu bir coğrafyadır. Zira Türklerin diğer soyu olan Kırgızlar, Türkmenler, Özbekler, Kazaklar ve Azerbaycan Türkleri birbirine bitişik biçimde uzanmaktadırlar. Ne var ki bu coğrafyayla olan ilişkiler neredeyse yüzyıl kadar akamete uğramıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmasıyla birlikte başlayan Kurtuluş Savaşı, Sovyetler Birliği'nin kurulduktan hemen sonra bölgedeki egemenliğini pekiştirmesi ve akabinde başlayan Soğuk Savaş dönemi Türkiye'nin Orta Asya Türk dünyası ile ilişkilerini sınırlandırmış, hatta kesintiye uğratmıştır. Bununla birlikte doksanlı yılların hemen başında Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girmesi, Türkiye'nin dış politikasında hemen etkisini göstermiş ve doksanlı yıllar boyunca Orta Asya Türk dünyası ile ilişkiler

İşte Türk dünyasıyla olan ilişkilerin derinleştirilmesi ve kalıcı hâle getirilmesi çabaları da tam bu noktada ortaya çıkmıştır. Kardeş ve akraba ülkelerle kurumsal yapıların oluşturulması çabalarına hız veren Türkiye kültür, ekonomi, savunma, enerji ve ulaşım odaklı ekonomik entegrasyon uğraşlarının güçlendirilmesine hız vermiştir. Türk Devletleri Teşkilatı kuşkusuz böyle bir çabanın ürünüdür. Türk dünyasıyla olan ilişkilerini kurumsal hâle getiren Türkiye, TDT üzerinden hâlihazırdaki ilişkilerini güçlendirerek devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Aras, B. (2017), 15 Temmuz Sonrası Türk Dış Politikası, İstanbul Politikaları Merkezi, İstanbul

Ataman, M. (2022), 15 Temmuz: Türk Dış Politikası Anlayışında Büyük Kırılma, https://kriterdergi.com/dosya-15-temmuz/15-temmuz-turk-dis-politikasi-anlayisinda-buyuk-kirilma (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Eren, E. (2021). Bütüncül Teori İnşası: Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası'nın Analizi (2002-), UPA Strategic Affairs, 2 (2), 4-30.

Kara, F. (2021). Rusya'nın Orta Asya'ya (Türkistan) Yönelik Politikalarının Dönemlere Göre Değişimi, IKSAD Yayınları, İstanbul

Kaya, E. (2015). Dış Politika Değişimi: AKP Dönemi Türk Dış Politikası, KSBD, 12 (7), 71-91.

Nogayeva, A. (2023), Kazakistan –Türkiye İlişkilerinde 27 Yıl: Kadim Dostluktan Parlak Geleceğe, https://www.sde.org.tr/kazakistan-turkiye-iliskilerinde-27-yil-kadim-dostluktan-parlak-gelecege-bolgesel-analiz-144, (E.T. 24.05.2023)

TDK, (2009), Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması, https://www.turkkon.org/tr/temel-belgeler, (Erişim Tarihi: 24.05.2023).

TDK, (2011), Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin 1. Zirve Bildirisi, https://www.turkicstates.org/assets/pdf/temel_belgeler/1-zirve-bildirisi-8-tr.pdf, (Erişim Tarihi: 24.05.2023).

TDK, (2012), Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin 2. Zirve Bildirisi, https://www.turkicstates.org/assets/pdf/temel_belgeler/2-zirve-bildirisi-9-tr.pdf, (Erişim Tarihi: 24.05.2023).

TDK, (2013), Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin 3. Zirve Bildirisi, https://www.turkicstates.org/assets/pdf/temel_belgeler/3-zirve-bildirisi-10-tr.pdf (Erişim Tarihi: 24.05.2023).

TDK, (2014), Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin 4. Zirve Bildirisi, https://www.turkicstates.org/assets/pdf/temel_belgeler/3-zirve-bildirisi-10-tr.pdf (Erişim Tarihi: 24.05.2023).

TDK, (2015), Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin 5. Zirve Bildirisi, https://www.turkicstates.org/assets/pdf/temel_belgeler/fifth-zirve-bildirisi-12-tr.pdf (Erişim Tarihi: 24.05.2023).

TDK, (2018), Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin 6. Zirve Bildirisi, https://www.turkicstates.org/assets/pdf/temel_belgeler/6-zirve-bildirisi-13-tr.pdf (Erişim Tarihi: 24.05.2023).

TDK, (2019), Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin 7. Zirve Bildirisi, https://www.turkicstates.org/assets/pdf/temel_belgeler/7-zirve-bildirisi-14-tr.pdf (Erişim Tarihi: 24.05.2023).

TDK, (2020), Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin 1. Olağanüstü Zirve Bildirisi, https://www.turkicstates.org/assets/pdf/ temel_belgeler/olaganustu-zirve-baku-bildirisi-2020-17-tr.pdf (Erişim Tarihi: 24.05.2023).

TDK, (2021), Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Türkistan Gayri-resmi Zirve Bildirisi, https://www.turkicstates.org/assets/pdf/temel_belgeler/gayri-resmi-turkistan-zirve-bildirisi-2021-18-tr.pdf. (Erişim Tarihi: 24.05.2023).

TDK, (2021), Türk Devletleri Teşkilatı 8. Zirve Bildirisi, https://www.turkicstates.org/assets/pdf/haberler/8-zirve-deklarasyonu-2395-94.pdf (Erişim Tarihi: 24.05.2023).

TDK, (2022), Türk Devletleri Teşkilatı 9. Zirve Bildirisi, https://www.turkicstates.org/assets/pdf/temel_belgeler/9-zirve-bildirisi-16-tr.pdf (Erişim Tarihi: 24.05.2023).

8. BÖLÜM
AK PARTİ DÖNEMİ AFRİKA POLİTİKASI

Yunus Turhan

GİRİŞ

Türk dış politika projeksiyonu ve normatif stratejisi, iktidar partilerin dış yönelimleri çerçevesinde belirgin dönüşümler yaşamıştır. Bu dönüşümün en mücessem yaşandığı dönem aralıklarından biri de Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara geldiği 2003 sonrasıdır. Bazı yazarların iddia ettiği gibi "ulus devlet" paradigmasından "imparatorluk" paradigmasına geçişi temsil eden AK Parti'nin alamet-i farikası, Türkiye'nin politik/seküler çizgisinin ötesine geçerek daha önce ikincil plana itilen coğrafi bölgelere yönelik yeni bir eylem ve söylem geliştirmiş olmasıdır. Dış politikada dondurulmuş konuları ve yakın coğrafyaya sıkışmış hareket alanını genişleten Parti'nin Afrika açılımı bunun en sarih örneğidir. Afrika açılım eylem planı AK Parti öncesi kabul edilse de finansal ve siyasi muvazenesizlik sebebiyle ancak AK Parti döneminde kuvveden fiile dönüştürmüştür. Kesintisiz iktidarda olmanın da verdiği avantaj ile Türkiye'nin Afrika politikasının araçlarını, aktörlerini ve paradigmasın genişleten AK Parti, Afrika'ya yönelik yeni politika perspektifi kurumsallaştırmıştır. Bu çalışma, 2003-2023 dönemi AK Parti'nin Afrika Politikasını dört farklı alt dönem çerçevesinde incelemektedir: Ekonomik saiklerin belirleyici olduğu "2003-2005 Afrika Açılım Yılları"; Yumuşak güç unsurlarının ön planda olduğu "2005-2013 Kurumsallaşa ve Derinleşme Dönemi";

rin küresel entegrasyona açılmasında ezber bozan bir rol oynamıştır. Son olarak, Türkiye'nin Afrika'da büyüyen kapsamı artık savunma ve güvenlik alanlarını da içermektedir. 2017'den beri Somali'de bulunan ilk denizaşırı askerî üssünün açılışı, "İHA diplomasisi" olarak da adlandırılan silah anlaşmaları, Libya, Ermenistan ve Ukrayna'da rüştünü ispatlayan Bayraktar TB-2 insansız hava aracı, şimdi de Batı Afrika'nın Sahel bölgesinde radikal grupları hedef alan ve yerel siyasi istikrarı destekleyen bir misyon ihtiva etmektedir. Kıtadaki toplam 30 ülkenin Türkiye ile bir çeşit güvenlik iş birliği anlaşması mevcuttur.

Özetle, Ak Parti'nin Afrika'ya yönelik ilgisi nispeten yeni olmasına rağmen ikili ve çok taraflı adımlar sayesinde stratejik ortaklığa evrilmiştir. Afrika'nın farklı coğrafyalarında her geçen gün artan Türk varlığı, ilişkilerin kurumsallaşmasına ve sürekliliğine derinlik katmıştır. Bugün gelinen noktada Türkiye, Afrika kıtasında kendi politikasını uygulayabilecek seviyeye ulaşmış ve küresel güçlerin radarına girmiştir. Bununla birlikte, ilişkilerin yapısını ve geleceğini etkileyecek zorluklar, riskler ve fırsatlar her zaman olmuştur ve olacaktır. Ancak kadim geçmişten beslenerek Türk ve Afrika toplumu arasında AK Parti döneminde inşa edilmiş karşılıklı müspet bakış açısı ve bağ, bu zorlukları aşabilecek niceliğe ve niteliğe sahiptir.

KAYNAKÇA

Altan, C. (2005). Afrika Ülkeleriyle Ekonomik Ve Ticari İlişkilerimiz. *Dışişleri Bakanlığı Raporu*.

Altunişik, M. B. (2014). Turkey as an 'Emerging Donor' and the Arab Uprisings. *Mediterranean Politics*, *19*(3), 333–350.

Arslan, E. (2021). An Analysis of Turkey's Foreign Policy towards Africa and Its Inroads. *Journal of African Foreign Affairs*, *8*(2), 23–42.

Ayata, B. (2015). Turkish Foreign Policy in a Changing Arab World: Rise and Fall of a Regional Actor? *Journal of European Integration*, *37*(1), 95–112.

Bahçecİk, Ş. O. (2021). Turkey's "Opening up to Africa": From Idea to Full-Fledged Policy. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(Toplum&Siyaset), Article Toplum&Siyaset. https://doi.org/10.18506/anemon.770432

Bakan Çavuşoğlu: Afrika'ya yaklaşımımız, Afrika'nın sorunlarına Afrikalı çözümler bulunmalı ilkesine dayanıyor. (n.d.). Retrieved May 27, 2023, from https://www.aa.com.tr/tr/politika/bakan-cavusoglu-afrikaya-yaklasimimiz-afrikanin-sorunlarina-afrikali-cozumler-bulunmali-ilkesine-dayaniyor-/2379264

Baykal, Ö., & Çaha, Ö. (2017). Politik Aktör Olarak Necmettin Erbakan'in Türk Siyasetindeki Yeri. *Akademik Hassasiyetler*, *4*(8), Article 8.

Daban, C. (2021). 21. Yüzyilda Türkiye'nin Afrika Ülkeleri İle Siyasi Ve Diplomatik İlişkileri. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, *21*(3), Article 3. https://doi.org/10.11616/asbi.961224

Dal, E. P., & Dipama, S. (2023). *Assessing Turkey-Africa Engagements* (Policy Brief 2, pp. 1–44). Africa Policy Research Institute. https://afripoli.org/assessing-turkey-africa-engagements

Emeç, A. S., Kaplan, F., & Koluman, A. (2021). Türkiye İle Afrika Ülkeleri Arasindaki Diş Ticaret Üzerine Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *26*(4), Article 4.

Fırat, M. (2009). *Türkiye- Afrika İlişkilerinin Tarihselarka Planı ve Afrika Açılımında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü* (pp. 1–7). TASAM. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/3699/turkiye-_afrika_iliskilerinin_tarihselarka_plani_ve_afrika_aciliminda_sivil_toplum_kuruluslarinin_rolu

Özbilgİç, C. G. (2017). "Açılım Dönemi" Sonrası AK Parti'nin Afrika Angajmanı. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, *1*(3), Article 3.

Sİradag, A. (2022). Turkey's Growing Role as a Security Actor in Somalia: Dynamics and Motivations. *Akademik İncelemeler Dergisi*, *17*(2), Article 2.

Taştan, S. (2022). Türkiye'nin Afrika'daki Söylem Ve Eylem Etkinliği: Türkiye'nin Afrika Açiliminin Ekonomik Ve Ticari Analizi. *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(10), Article 10.

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI: Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi. (2014). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. https://www.tccb.gov.tr/ozeldosyalar/turkiye-afrika/zirve/

Turhan, Y. (2021). Türkiye Sahra-Altı Afrika İlişkileri: Ekonomik Ortaklıktan Stratejik Ortaklığa. In *21. Yüzyılda Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleri Ve Büyük Güçlerle İlişkileri* (1st ed., pp. 463–483). Nobel Akademik Yayıncılık.

Turhan, Y., & Bahçecik, Ş. O. (2021). The agency of faith-based NGOs in Turkish humanitarian aid policy and practice. *Turkish Studies*, *22*(1), 141–159.

9. BÖLÜM
ERDOĞAN DÖNEMİ TÜRKİYE-KÖRFEZ ÜLKELERİ İLİŞKİLERİ

Mustafa Yetim - Nurbanu Kesgin

GİRİŞ

3 Kasım 2002'de yapılan genel seçimin ardından AK Parti'nin iktidara gelmesi, Türkiye'nin dış politikasında farklı açılımların başlatıldığı bir dönemi beraberinde getirmiştir. Bölgesel güç olma hedefleri doğrultusunda Türkiye, Körfez bölgesi ülkelerine yönelik atılımlarda bulunmuştur. AK Parti dönemi Türkiye-Körfez ilişkileri, Türkiye'nin Körfez ülkeleriyle stratejik iş birliği ve yakınlaşma politikasını daha da güçlendirmiştir. Özellikle 2010'lu yıllardan itibaren Türkiye, bölgedeki istikrarsızlık ve güvenlik sorunlarına yanıt olarak Körfez ülkeleriyle savunma, güvenlik ve ticaret alanlarında iş birliği yapmaya başlamıştır. Özellikle Suriye ve Irak'ta yaşanan iç savaşlar gibi bölgesel istikrarsızlık ve güvenlik sorunlarına yanıt olarak Türkiye, Körfez ülkeleriyle yakınlaşma stratejisi izlemiştir. Bu yakınlaşma stratejisi, Türkiye'nin bölgesel iş birliği ve ekonomik entegrasyon hedeflerini de yoğunlaştırmıştır. Bu dönemde Türkiye, Körfez ülkeleriyle çok sayıda ikili anlaşma imzalamıştır. Başta Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) olmak üzere Körfez ülkeleriyle yapılan enerji, savunma ve ticaret anlaşmaları Türkiye'nin ekonomik çıkarlarına katkı sağlamıştır. Ayrıca Türkiye'nin bölgedeki stratejik önemini

lebilir ki 2000'li yıllarla birlikte Körfez bölgesi, Türkiye'nin Orta Doğu siyasetinin merkezi olmuştur. Özellikle yatırım konuları ve ekonomik olarak kazan-kazan formülü üzerine bina edilen ilk dönem Türkiye'nin KİK ülkelerine bütüncül yaklaştığı ve istikrarlı bir dönem olmuştur.

Sonrasında ise söz konusu ekonomik-siyasi ilişkileri, askerî ittifaklara çeviren ve bu anlamda Katar ile özel ilişki kuran Türkiye'nin, Arap Ayaklanmaları sırasında ve sürecinde izlediği politikalar, KİK ülkeleri ile "bloklaşmış" ilişkileri beraberinde getirmiş ve Türkiye-Katar ittifakı ayrı bir alternatif merkez olarak hem Orta Doğu hem de Körfez bölgesinde belirmiştir. Üçüncü dönem ise ilişkilerdeki restorasyon dönemi ve yeniden birinci döneme farklı şekilde dönüş olarak belirmiştir. Dolayısıyla bloklaşmış ilişkiler döneminde Türkiye-Katar ittifakının göstermiş olduğu direnç ve bu direncin el-Ula Anlaşması ile kabul edilmesi hem Katar'ın bölgesel otonomisini hem de Türkiye'nin Körfez bölgesindeki alternatif merkez olma özelliğini pekiştirmiştir. Bu zemin üzerine el-Ula Anlaşması'na dayalı normalleşme süreci inşa edilmiş ve Türkiye bu dönemde merkezî ülke olarak KİK ülkelerine yönelik bütüncül stratejiye dönmüştür. Bu stratejinin ilk dönemden farkı Katar-Türkiye ittifakının özel konumunu sürdürmesi ve Türkiye'nin fez'de İran ile Suudi Arabistan arasında alternatif merkez olmasıdır. Sonuç olarak dolayısıyla anlaşma zemini ile Katar dışındaki diğer Körfez ülkeleri Türkiye'nin askerî-savunma alanındaki katkılardan faydalanma ve çok taraflı ilişkileri çeşitlendirme yönüne gitmiştir. Bu boyutlar son dönemdeki Türkiye ve KİK ülkeleri arasındaki ziyaretlere yansımıştır.

KAYNAKÇA

Ataman, M. (2022). *Türkiye'nin Körfez Ülkeleriyle İlişkilerinin Yeniden Kalibrasyonu*. Kriter Dergisi, Mart 2022, Yıl 6, Sayı 66.

Barnes, J. E. ve Sanger, D. E. (2021). *Saudi Crown Prince is Held Responsible for Khashoggi Killing in U.S. Report*. NY Times, www.nytimes.com

BBC News Türkçe (2013, 4 Temmuz). *Mısır'da ordu Mursi'yi devirdi*. BBC News Türkçe. www.bbc.com/turkce

Beyaz, Z. F. ve Çetinkaya, B. (2022, 22 Haziran). *Cumhurbaşkanı Erdoğan, Suudi Arabistan Veliaht Prensi Selman'ı resmi törenle karşıladı*. Anadolu Ajansı. www.aa.com.tr

Bıtmez, S. ve Semerci, A. (2021, 2 Mart). *Katar Savunma Bakanlığı: Türkiye ile yeni iş birliği anlaşmaları imzaladık*. Anadolu Ajansı. www.aa.com.tr

Bostancı, M. (2020). *Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri*, *1926-1990.* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Cengiz Tomar (2019, 27 Kasım). *Ateş Krallıkları: Tarihi çarpıtmanın şaheseri*. Anadolu Ajansı. www.aa.com.tr

CNN Türk (2019, 25 Mart). *Türk askeri Katar'da görevine devam ediyor*. www.cnnturk.com

El-Fakih, İ. (2017, 17 Şubat). *Türkiye ve Körfez ülkeleri arasındaki stratejik ortaklık*. Anadolu Ajansı. www.aa.com.tr

Erkmen, S. (2005). *1990'lardan Günümüze Türkiye-İsrail Stratejik İşbirliği*. Uluslararası İlişkiler. Cilt 2, Sayı 7 (Güz 2005), 157-185.

Göksedef, E. (2020, 14 Aralık). *Türkiye-Katar ilişkileri: Bölgesel ortaklıktan stratejik işbirliğine*. BBC News Türkçe. www.bbc.com/turkce

Göksedef, E. (2022, 21 Haziran). *Muhammed bin Selman'ın Türkiye ziyaretinde 'yeni bir işbirliği dönemi' vurgusu*. BBC Türkçe. www.bbc.com/turkce

Goldberg, J. (2013). *The Modern King in the Arab Spring*. The Atlantic, 2013/4.

Hala Abdallah (2020, 28 Aralık). *Turkey delivers second armed training ship to Qatar*. Dohanews. www.dohanews.co

İki Ülke Arasında Ticaretin Altyapısını Oluşturan Anlaşma ve Protokoller (2020, 7 Ekim). Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, www.ticaret.gov.tr

Ismail Numan Telci ve Mehmet Rakipoğlu, *Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler Politikası: 1932-2016*. Akademik İncelemeler Dergisi, Vol: 13, Issue: 1, 2018, 137-168.

Kaçar, Ö. (2023, 20 Şubat). *Körfez ülkeleri Türkiye'yle dayanışma içerisinde*. Independent Türkiye. www.indyturk.com

Qusti, R. ve Khan M. G. A. (2006, 6 Ağustos). *King Abdullah to Make Historic Visit to Turkey*. Arab News. www.arabnews.com

Ramani, S. (2021, 27 Ocak). *The Qatar Blockade is Over, but the Gulf Crisis Lives on*. Foreign Policy. www.foreignpolicy.com

Soysal, İ. (1991). *1955 Bağdat Paktı*, Belleten, Nisan 1991, Cilt 55 - Sayı 212, 179-238.

Sputnik Türkiye (2022, 19 Ekim). *TSK, 2022 Dünya Kupası için Katar'da.* Sputnik Türkiye. www.sputniknews.com.tr

Suudi Arabistan, (2022, 28 Nisan). *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*, www.tccb.gov.tr

Telci, İ. N. (2017, 17 Temmuz). *Middle Eastern supporters of Turkey's failed coup*. Al Jazeera. www.aljazeera.com

TRT Haber (2020, 12 Kasım). *Cumhurbaşkanı Erdoğan, Bahreyn Kralı Halife ile görüştü*. TRT Haber, www.trthaber.com

TRT Haber (2023, 20 Şubat). *Türkiye bu tarihi unutmayacak: 6 Şubat 2023 saat 04.17...*. TRT Haber. www.trthaber.com

Uddin, R. (2022, 20 Kasım). *Qatar World Cup: Erdogan and Sisi meet for first time during opening ceremony*. Middle East Eye. www.middleeastey e.net

Ünalp, F. (1997). "Türk basınında Sadabad Paktı" (Yüksek Lisans Tezi), Ulusal Tez Merkezi.

Yetim, M. ve Akcan, N. (2020). *Türkiye-Katar Ortaklığında Sert Güç*. Ortadoğu Analiz Dergisi, Mart-Nisan 2020 Cilt: 11 Sayı: 92.

10. BÖLÜM
YAPISAL, KURUMSAL VE KURAMSAL BOYUTLARIYLA TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNİN GÜNCEL ANALİZİ

Hüsamettin İnaç

GİRİŞ

Avrupa'da savaşı imkânsız kılmak, Atlantik'in iki yakasında uyum ve istikrara dayalı bir iş birliği platformu oluşturmak ve Kıta Avrupa'sındaki devletleri ortak değerler etrafında bütünleştirmek amacıyla kurulan Avrupa Birliği (AB), günümüzde değişen siyasi konjontür nedeniyle ciddi bir ontolojik tehdit altında bulunmaktadır. Uzun yıllar genişleme ve derinleşme girdabı arasında bulunarak yapısal ve kurumsal problemlerinden dolayı genişleyemeyen ve haddi zatında özellikle 2008 yılında yaşanan küresel mali krizin yarattığı ekonomik problemlerden bir türlü kurtulamayan AB, son yıllarda farklı kültürlere tolerans göstermeyen, özellikle İslam ve Türk düşmanlığını ön plana çıkaran bir kimlik sergilemektedir. 2016 yılında tarihinde ilk defa bir devletin üyelikten ayrılması, başka bir ifadeyle literatüre Brexit olarak geçen İngiltere'nin referandumla AB dışında kalmayı tercih etmesi AB'yi ciddi bir biçimde yaraladı. Aslında bu ayrılığın temelinde AB'yi bitirmeye çalışan Anglosakson ittifakı vardı. Zira AB, Brexit kararının hemen akabinde Çin'le dünyanın en kapsamlı ticaret anlaşmasını yapmış ve Rus gazına bağımlılık anlamına gelecek bir biçimde

KAYNAKÇA

Berting, J. (2014). *Siyasi Kriz Çağında Yaşamak.* (H. İnaç, Çev.). İstanbul: Ka Kitap.

Berting, J. (2018). *Kimlik Siyaseti.* (H. İnaç, Çev.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Budak, A. (2019). *Osmanlı Modernleşmesi Gazetecilik ve Edebiyat*. Bilge Kültür Sanat.

Delanty, G. (2013). *Avrupa'nın İcadı.* (H. İnaç, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.

Haviland, WA (2002). Kültürel Antropoloji (Hüsamettin İnaç, Seda Çiftçi, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları

İnaç, H. ve S. Erdoğan, (2006). Postmodern dönemde kamu yönetimi algısı ve kamusal alan tartışmaları. *Akademik Bakış: Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi Celalabad*, *9*, 1-16.

İnaç H. ve F. Ünal (2013). The Construction of National Identity in Modern Times: Theoretical Perspective. *International Journal of Humanities and Social Science, 3*(11), 223-232.

İnaç H. ve Yaman, M. (2015). Ulus İnşa Stratejileri Bağlamında Avrupa Milli Marşlarının Sosyo-Politik Mukayesesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *20*(3), 17-34.

İnaç H. ve İ. Yacan (2018) Ülkelerin Markalaşma Süreci ve Marka Kavramı. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 1*(3), 317-331.

İnaç, H. (2003). Makro Toplumsal Kuramlar Açısından Postmodernizm. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 8, 341-351

İnaç, H. (2004). Identity Problems of Turkey during the European Union Integration Process. *Journal of Economic and Social Research, 6*(2), 33-62

İnaç, H. (2005). Türkiye'nin Kimlik Problemleri: Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Sürecinde, Ankara: Adres Yayınları

İnaç, H. (2007). Rethinking Democracy and Governance in the EU. *Journal of Academic Studies, 9*(32), 1-31.

İnaç, H. (2014) "Çağımızın Toplumsal Algısını Temsil eden Parametrelerden Kimlik, Kültür ve Uygarlık Kavramlarının Sosyo-politik Analizi", İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1 Sayı: 1, ss. 35-57

İnaç, H. (2016). *Türkiye'nin Kimlik Problemleri.* Ankara: Adres Yayınları

İnaç, H. (2017). *Faşizmin ve Sosyalizmin Sosyo-Politik Kökenleri*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat

İnaç, H. (2018). The Possibility of Multicultural Practice During The Age of Collective Identities In Line With Arab Spring, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 65, 306-315.

İnaç, H. (2020). Pandemi Sonrası Yeni Dünya Düzeni ve Türk Dış Politikası. İçinde: *Değişen Dünyada Yükselen Türkiye* (s. 1-21), (Ed. Şahmurat Arık), Kütahya: LEE.

İnaç, H. (2021). What Does Turkey Promise For The Middle East And North Africa?. *Türk Kamu Yönetimi Dergisi*, *1*(1), 1-13.

İnaç, H. (2022). "New World Order in Post-Pandemic Process and Turkey". In: Turkey and the Post-Pandemic World Order (Edit: A. Salih İkiz), Lexington Books, ss.199-225.

Martin, N. (2017). "Türkiye, AB ve Brexit" İçinde: Brexit-Elveda Avrupa (Ed. Erol Esen, Duygu Şekeroğlu). Ankara: Siyasal Yayınları

McCormic, J. (2018). Avrupa Birliği'ni Anlamak (2 b.). Ankara: BB101 Yayınları

Özkan, A. (2019). Burjuvazi ve Muhafazakâr Kimliğin Son Dönem Türkiye'sine Yansımaları. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 10 (17), 1735-1751.

Özkan, A. (2022a). Dış Politika ve Güvenlik Ekseninde Erdoğan Türkiye'si ve Putin Rusya'sı (1 b.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

Özkan, A. (2022b). Siyasi Parti Kapatmalarına Ulusal Güvenlik ve Demokrasi Açısından Tarihsel Bir Bakış. İçinde: Türkiye İçin yeni Anayasa Vizyonu ve Yol Haritası Savaş Yayınevi, ss. 231-251

Özkan, A. (2022c). *Eleştirel Kuram Bağlamında Türkiye'de Medya-Siyaset İlişkileri*. Ankara: Nobel Yayınları

Özkan A. ve B. Özer (2023). Politik Psikoloji Bağlamında Siyasal Bir Aktör Olarak Alparslan Türkeş'in Milliyetçilik Anlayışı, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 24, Sayı: 1, ss. 179-193

Tutar, A. E., İnaç, H. ve Güner, Ü. (2006). Dış Kaynak Kullanımının (Outsourcing) Makroekonomik Etkileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt: 8, Sayı: 2, Sonbahar 2006. 279-296.

Yiğit, M. İnaç, H. ve Güner, Ü. (2007). Genişleme, Mali Yardım ve Ekonomik Büyüme Perspektiflerinden AB'nin İlk Dört Genişlemesinin Analizi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(2), 81-96.

YEME DAVRANIŞININ PSİKOLOJİSİ
Kilo Vermek İçin Bir Rehber

Klinik Psikolog Dr. Koray Akkuş

nobel

YEME DAVRANIŞININ PSİKOLOJİSİ
Kilo Vermek İçin Bir Rehber

Klinik Psikolog Dr. Koray Akkuş

Yayın No.: 4846
Psikoloji-PDR No.: 435
ISBN: 978-625-397-279-0
E-ISBN: 978-625-397-280-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Akkuş, Koray.
Yeme Davranışının Psikolojisi: Kilo Vermek İçin Bir Rehber / Koray Akkuş
1. Basım, VIII + 210 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-279-0
E-ISBN: 978-625-397-280-6
1. Bilişsel Davranışçı Terapi 2. Sağlık Psikolojisi 3. Obezite 4. Kendine Yardım

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **vii**

GİRİŞ **1**

BÖLÜM 1:
YEMENİN İNSAN HAYATINDAKİ YERİ ÜZERİNE GENEL BİR BAKIŞ **5**

BÖLÜM: 2
KİLO SORUNU HAKKINDA GENEL BİLGİLER **31**

KİLO SORUNUNUN TANIMLANMASI 33
KİLO SORUNUNUN TOPLUMDA GÖRÜLME SIKLIĞI 36
KİLO SORUNU VE FİZİKSEL HASTALIKLAR 38
KİLO SORUNU VE PSİKOLOJİK BOZUKLUKLAR 40
Kilo Sorunu ve Depresyon 41
Kilo Sorunu ve Kaygı Bozuklukları 43
Kilo Sorunu ve Yeme Bozuklukları 44
Kilo Sorunu ve Dikkat Eksikliği / Hiperaktivite Bozukluğu 49
KİLO SORUNUNUN NEDENLERİ 55
Çevresel Etmenler 55
Biyolojik Etmenler 59
Psikolojik Etmenler 62
Tıbbi Etmenler 68
Uyku Sorunları 68
KİLO SORUNUNUN TEDAVİSİ 73
Beslenme (Diyet) Tedavisi 73
İlaç ve Cerrahi Tedavi 75
Egzersiz Tedavisi 76
Psikoterapiler 83
GENEL ÖZET 90

BÖLÜM: 3
KİLO SORUNUNUN ÜSTESİNDEN GELMEK 91

HAREKETE GEÇMEK İÇİN HAZIRLANIN 93
Tıbbi Değerlendirme 93
Beslenme Danışmanlığı 94
Diyet Kelimesini Hayatınızdan Çıkarın 95
Motivasyonunu Gözden Geçirme 98
Kilo Hedeflerini Belirleme 101
DAVRANIŞLARI DEĞİŞTİRMEK 107
Düzenli ve Belirli Sıklıkta Tartılma 107
Çevreyi Düzenleme 110
Sağlıksız Yeme Alışkanlıklarını Değiştirmek 112
Yeme Kaydı Tutma 116
Fiziksel Aktivite Düzeyini Artırma 119
Günlük Yaşamı Zenginleştirme 124
DÜŞÜNCELERİ YÖNETMEK 127
Düşünceler ve Özellikleri 127
Düşünceleri Değerlendirme 132
Seçici Soyutlama (Zihinsel Filtreleme) 132
Felaketleştirme (Falcılık) 133
İki Uçlu Düşünme (Ya Hep ya Hiç Tarzı Düşünme) 134
Olumluyu Yok Sayma 135
Aşırı Genelleme 136
Baltalayıcı Düşüncelere Meydan Okumak 137
Kanıtları Değerlendirme 137
Alternatif Açıklamalar Geliştirmek 139
Çifte Standart Tekniği 141
Davranışsal Deneme 142
DUYGULARI YÖNETMEK 144
Duygular ve Özellikleri 145
Duyguları Tanıma, Adlandırma ve Anlamlandırma 149
Duyguları Kabullenme 151

Duyguları İfade Etme 153
Düşünceleri Değiştirme 156
Fiziksel Aktivite 159
Nefes Egzersizi ve Aşamalı Kas Gevşemesi 160
Keyif Veren Etkinlikleri Artırma 163
BAŞARIYI SÜRDÜRMEK 166
Fiziksel Aktivite 167
Ekran Süresi 167
Kendini İzleme 168
Gerçekçi ve Ulaşılabilir Hedefler 168
Uzmanlarla Temasta Kalma 169
Sosyal Destek Kaynaklarını Kullanma 170
Beslenme Alışkanlıkları 170
Olumsuz Olaylar ve Duygularla Başa Çıkma 171
Sorumlulukları Hatırlamak 171

SONUÇ 173

EKLER 181
EK:1 KİLO DEĞİŞİM GRAFİĞİ 181

KAYNAKLAR 183

KAYNAKLAR

Adams, C. J. (2013). *Etin cinsel politikası: Feminist-Vejeteryan eleştirel teori* (G. Tezcan ve M. E. Boyacıoğlu, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Agüera, Z., Lozano-Madrid, M., Mallorquí-Bagué, N., Jiménez-Murcia, S., Menchón, J. M. ve Fernández-Aranda, F. (2021). A review of binge eating disorder and obesity. *neuropsychiatrie*, *35*(2), 57-67. https://doi.org/10.1007/s40211-020-00346-w

Ak., M., Kırkpınar, İ., Atmaca, M., Yüce, A. E., Güler, Ö., Kesici, Ş. ve Kumsar, N. A. (2020). *Klinik uygulamada bilişsel davranışçı terapi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Al Ahmari, F. ve Uddin, M. (2022). Prevalence of obesity in treated and untreated patients with attention deficit hyperactivity disorder: A meta-analysis. *Saudi Medical Journal*, *43*(8), 873-880.DOI:10.15537/smj.2022.43.8.20220247

Al Khatib, H. K., Harding, S. V., Darzi, J. ve Pot, G. K. (2017). The effects of partial sleep deprivation on energy balance: a systematic review and meta-analysis. *European journal of clinical nutrition*, *71*(5), 614-624. https://doi.org/10.1038/ejcn.2016.201

Alamuddin, N., & Wadden, T. A. (2016). Behavioral treatment of the patient with obesity. *Endocrinology and Metabolism Clinics*, *45*(3), 565-580.

Albuquerque, D., Manco, L., & Nóbrega, C. (2016). Genetics of human obesity. In *Obesity* (pp. 87-106). Springer, Cham.

Aldao, A., Nolen-Hoeksema, S., & Schweizer, S. (2010). Emotion-regulation strategies across psychopathology: A meta-analytic review. *Clinical psychology review*, *30*(2), 217-237.

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-5®)*. American Psychiatric Pub.

Amerikan Kalp Derneği. (2005). *A Nation at Risk: Obesity in the United States: A Statistical Sourcebook*. Dallas.

Amstadter, A. (2008). Emotion regulation and anxiety disorders. *Journal of anxiety disorders*, *22*(2), 211-221.

Andersen, R. E., Wadden, T. A., Bartlett, S. J., Zemel, B., Verde, T. J., & Franckowiak, S. C. (1999). Effects of lifestyle activity vs structured aerobic exercise in obese women: a randomized trial. *Jama*, *281*(4), 335-340.

Andiç, S. (2020). Aile bağlamı ve duygu düzenleme: Anne babalık yaklaşımlarının duygu düzenleme süreçlerindeki rolü. *Duygu düzenleme* içinde (s. 83-98). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Andrei, F., Nuccitelli, C., Mancini, G., Reggiani, G. M., & Trombini, E. (2018). Emotional intelligence, emotion regulation and affectivity in adults seeking treatment for obesity. *Psychiatry research*, *269*, 191-198.

Anton, S. D., Foreyt, J. P. ve Perri, M. G. (2010). Preventing weight regain after weight loss. *Handbook of obesity: Clinical applications* (4. baskı) içinde (s.145-166). CRC Press.

Arent, S. M., Landers, D. M., & Etnier, J. L. (2000). The effects of exercise on mood in older adults: A meta-analytic review. *Journal of Aging and physical Activity*, *8*(4), 407-430.

Arnsten, A. F. (2009). Stress signalling pathways that impair prefrontal cortex structure and function. *Nature reviews neuroscience*, *10*(6), 410-422.

Artal, R., & Hopkins, S. (2014). Obesity and pregnancy outcomes. In *Handbook of Obesity--Volume 1* (pp. 678-689). CRC Press.

Asher, R. C., Burrows, T. L., & Collins, C. E. (2013). Very low-energy diets for weight loss in adults: A review. *Nutrition & Dietetics*, *70*(2), 101-112.

Ashtary-Larky, D., Bagheri, R., Abbasnezhad, A., Tinsley, G. M., Alipour, M., & Wong, A. (2020). Effects of gradual weight loss v. rapid weight loss on body composition and RMR: a systematic review and meta-analysis. *British journal of nutrition*, *124*(11), 1121-1132. https://doi.org/10.1017/S000711452000224X

Assad, N. A., Alvarado, J. H., & Sood, A. (2014). Obesity, Lung Function, and Lung Disease. In *Handbook of Obesity--Volume 1* (pp. 634-645). CRC Press.

Avila, C., Holloway, A. C., Hahn, M. K., Morrison, K. M., Restivo, M., Anglin, R., & Taylor, V. H. (2015). An overview of links between obesity and mental health. *Current obesity reports*, *4*(3), 303-310.

Bakırcı, Ç. M. (2019). *Ateşin kontrolü insan evrimine nasıl yön verdi?* (erişim tarihi: 27.04.2023). https://evrimagaci.org/atesin-kontrolu-insanin-evrimine-nasil-yon-verdi-341

Banno, M., Harada, Y., Taniguchi, M., Tobita, R., Tsujimoto, H., Tsujimoto, Y., ... & Noda, A. (2018). Exercise can improve sleep quality: a systematic review and meta-analysis. *PeerJ*, *6*, e5172. https://doi.org/10.7717/peerj.5172

Barrett, L. F., Gross, J., Christensen, T. C., & Benvenuto, M. (2001). Knowing what you're feeling and knowing what to do about it: Mapping the relation between emotion differentiation and emotion regulation. *Cognition & Emotion*, *15*(6), 713-724.

Barsh, G. S., Farooqi, I. S., & O'rahilly, S. (2000). Genetics of body-weight regulation. *Nature*, *404*(6778), 644-651.

Batur, S. ve Demir, H. K. (2009). Depresyonun tedavisi: bilişsel davranışçı yaklaşım. *Bilişsel davranışçı terapiler* içinde (s. 19-57). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları

Baumeister, H., & Härter, M. (2007). Mental disorders in patients with obesity in comparison with healthy probands. *International journal of obesity*, *31*(7), 1155-1164.

Beck, A. T. ve Weishaar, M. E. (2012). Bilişsel terapi. *Modern psikoterapiler* (E. Güzelyazıcı, S. D. Çiftçi ve M. Türkoğlu, Çev.) içinde (s. 421-470). İstanbul: Kaknüs Yayınları (Orijinal çalışma basım tarihi 2011).

Beck, J. (2010). *Beck diyet çözümü: Düşüncelerinizi kilo vermeye odaklayın* (F. Köroğlu, Çev.). Ankara. HYB Yayıncılık.

Beck, J. (2014). *Bilişsel davranışçı terapi: Temelleri ve ötesi* (M. Şahin, Çev.) (2. baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 2011).

Belge, M. (2018). *Tarih boyunca yemek kültürü* (15. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bell, C. G., Walley, A. J., & Froguel, P. (2005). The genetics of human obesity. *Nature reviews genetics*, *6*(3), 221-234.

Bellissimo, N., Pencharz, P. B., Thomas, S. G., & Anderson, G. H. (2007). Effect of television viewing at mealtime on food intake after a glucose preload in boys. *Pediatric Research*, *61*(6), 745-749.

Benedict, C., Brooks, S. J., O'Daly, O. G., Almen, M. S., Morell, A., Åberg, K., ...ve Schiöth, H. B. (2012). Acute sleep deprivation enhances the brain's response to hedonic food stimuli: an fMRI study. *The Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism*, *97*(3), E443-E447. https://doi.org/10.1210/jc.2011-2759

Bentley, T., ve Widom, C. S. (2009). A 30-year follow-up of the effects of child abuse and neglect on obesity in adulthood. *Obesity*, *17*(10), 1900-1905.

Berbesque, J. C., Marlowe, F. W., Shaw, P., & Thompson, P. (2014). Hunter–gatherers have less famine than agriculturalists. *Biology Letters*, *10*(1), 20130853. https://doi.org/10.1098/rsbl.2013.0853

Berger, B. G., & Motl, R. W. (2000). Exercise and mood: A selective review and synthesis of research employing the profile of mood states. *Journal of applied sport psychology*, *12*(1), 69-92.

Berking, M. ve Whitley, B. (2018). *Duygulanım düzenleme eğitimi: Uygulamacı el kitabı* (S. Vatan, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Beşirli, H. (2010). Yemek, kültür ve kimlik. *Milli Folklor*, *22*(87), 159-169.

Beşirli, H. (2021). *Yemek sosyolojisi: Yiyeceklere ve mutfağa sosyolojik bakış* (3.baskı). Ankara: Phoenix Yayıncılık.

Blackburn, G. L. (2002). Weight loss and risk factors. *Eating disorders and obesity: A comprehensive handbook*, 484-489.

Blass, E. M., Anderson, D. R., Kirkorian, H. L., Pempek, T. A., Price, I., & Koleini, M. F. (2006). On the road to obesity: television viewing increases intake of high-density foods. *Physiology & behavior*, *88*(4-5), 597-604.

Block, J. P., He, Y., Zaslavsky, A. M., Ding, L., & Ayanian, J. Z. (2009). Psychosocial stress and change in weight among US adults. *American Journal of Epidemiology*, *170*(2), 181-192.

Bogers, R. P., Bemelmans, W. J., Hoogenveen, R. T., Boshuizen, H. C., Woodward, M., Knekt, P., ... & Shipley, M. J. (2007). Association of overweight with increased risk of coronary heart disease partly independent of blood pressure and cholesterol levels: a meta-analysis of 21 cohort studies including more than 300 000 persons. *Archives of internal medicine*, *167*(16), 1720-1728.

Bosy-Westphal, A., Hinrichs, S., Jauch-Chara, K., Hitze, B., Later, W., Wilms, B., ... ve Müller, M. J. (2008). Influence of partial sleep deprivation on energy balance and insulin sensitivity in healthy women. *Obesity Facts*, *1*(5), 266-273. http://dx.doi.org/10.1159%2F000158874

Boutelle, K. N., & Kirschenbaum, D. S. (1998). Further support for consistent self-monitoring as a vital component of successful weight control. *Obesity Research*, *6*(3), 219-224.

Brondel, L., Romer, M. A., Nougues, P. M., Touyarou, P. ve Davenne, D. (2010). Acute partial sleep deprivation increases food intake in healthy men. *The American Journal of Clinical Nutrition*, *91*(6), 1550-1559. https://doi.or g/10.3945/ajcn.2009.28523

Broussard, J. L., Kilkus, J. M., Delebecque, F., Abraham, V., Day, A., Whitmore, H. R., & Tasali, E. (2016). Elevated ghrelin predicts food intake during experimental sleep restriction. *Obesity*, *24*(1), 132-138. https://doi.org/10.1002/oby.21321

Burke, L. E., Wang, J., & Sevick, M. A. (2011). Self-monitoring in weight loss: a systematic review of the literature. *Journal of the American Dietetic Association*, *111*(1), 92-102.

Butryn, M. L., Phelan, S., Hill, J. O., & Wing, R. R. (2007). Consistent self-monitoring of weight: a key component of successful weight loss maintenance. *Obesity*, *15*(12), 3091-3096.

Byrne, S. M. (2002). Psychological aspects of weight maintenance and relapse in obesity. *Journal of psychosomatic research*, *53*(5), 1029-1036.

Byrne, S., Cooper, Z., & Fairburn, C. (2003). Weight maintenance and relapse in obesity: a qualitative study. *International journal of obesity*, *27*(8), 955-962.

Cameron, L. D., & Overall, N. C. (2018). Suppression and expression as distinct emotion-regulation processes in daily interactions: Longitudinal and meta-analyses. *Emotion*, *18*(4), 465.

Campbell-Sills, L., Barlow, D. H., Brown, T. A., & Hofmann, S. G. (2006). Effects of suppression and acceptance on emotional responses of individuals with anxiety and mood disorders. *Behaviour research and therapy*, *44*(9), 1251-1263.

Cappuccio, F. P., Taggart, F. M., Kandala, N. B., Currie, A., Peile, E., Stranges, S., & Miller, M. A. (2008). Meta-analysis of short sleep duration and obesity in children and adults. *Sleep*, *31*(5), 619-626. https://doi.org/10.1093/sleep/31.5.619

Castaneda, R. L. A., Kumar, S., Voigt, R. G., Leibson, C. L., Barbaresi, W. J., Weaver, A. L., ... ve Katusic, S. K. (2016, March). Childhood attention-deficit/hyperactivity disorder, sex, and obesity: a longitudinal population-based study. In *Mayo Clinic Proceedings* (Vol. 91, No. 3, pp. 352-361). https://doi.org/10.1016/j.mayocp.2015.09.017

Castellini, G., Mannucci, E., Sauro, C. L., Benni, L., Lazzeretti, L., Ravaldi, C., ...ve Ricca, V. (2012). Different moderators of cognitive-behavioral therapy on subjective and objective binge eating in bulimia nervosa and binge eating disorder: a three-year follow-up study. *Psychotherapy and psychosomatics*, *81*(1), 11-20. https://doi.org/10.1159/000329358

Cavero-Redondo, I., Martinez-Vizcaino, V., Fernandez-Rodriguez, R., Saz-Lara, A., Pascual-Morena, C., & Álvarez-Bueno, C. (2020). Effect of behavioral weight management interventions using lifestyle mhealth self-monitoring on weight loss: A systematic review and meta-analysis. *Nutrients*, *12*(7), 1977.

Cederberg, H., & Laakso, M. (2014). Obesity and type 2 diabetes. In *Handbook of Obesity--Volume 1* (pp. 560-569). CRC Press.

Chang, S. H., Stoll, C. R., Song, J., Varela, J. E., Eagon, C. J., & Colditz, G. A. (2014). The effectiveness and risks of bariatric surgery: an updated systematic review and meta- analysis, 2003-2012. *JAMA surgery*, *149*(3), 275-287.

Chao, C. Y., Wu, J. S., Yang, Y. C., Shih, C. C., Wang, R. H., Lu, F. H., & Chang, C. J. (2011). Sleep duration is a potential risk factor for newly diagnosed type 2 diabetes mellitus. *Metabolism*, *60*(6), 799-804. https://doi.org/10.1016/j.metabol.2010.07.031

Chaudhry, U. A., Wahlich, C., Fortescue, R., Cook, D. G., Knightly, R., & Harris, T. (2020). The effects of step-count monitoring interventions on physical activity: systematic review and meta-analysis of community-based randomised controlled trials in adults. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, *17*(1), 1-16.

Chen, C. T., Tung, H. H., Fang, C. J., Wang, J. L., Ko, N. Y., Chang, Y. J., & Chen, Y. C. (2021). Effect of music therapy on improving sleep quality in older adults: A systematic review and meta-analysis. *Journal of the American Geriatrics Society*.69 (7). 1925-1932. https://doi.org/10.1111/jgs.17149

Chen, E., Touyz, S. W., Beumont, P. J., Fairburn, C. G., Griffiths, R., Butow, P., ...ve Basten, C. (2003). Comparison of group and individual cognitive-behavioral therapy for patients with bulimia nervosa. *International Journal of Eating Disorders*, *33*(3), 241-254. https://doi.org/10.1002/eat.10137

Chervonsky, E., & Hunt, C. (2017). Suppression and expression of emotion in social and interpersonal outcomes: A meta-analysis. *Emotion*, *17*(4), 669.

Chooi, Y. C., Ding, C., & Magkos, F. (2019). The epidemiology of obesity. *Metabolism*, *92*, 6-10.

Chu, D. T., Nguyet, N. T. M., Nga, V. T., Lien, N. V. T., Vo, D. D., Lien, N., ... & Pham, V. H. (2019). An update on obesity: Mental consequences and psychological interventions. *Diabetes & Metabolic Syndrome: Clinical Research & Reviews*, *13*(1), 155-160.

Chung, W. K., & Leibel, R. L. (2012). Genetics of Body Weight Regulation. *Food and Addiction: A Comprehensive Handbook*.

Civitello, L. (2019). *Mutfak ve kültür: İnsanın beslenme tarihi* (Z. N. Nahya ve S. Örnek, Çev). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Cooper, C. B., Neufeld, E. V., Dolezal, B. A. ve Martin, J. L. (2018). Sleep deprivation and obesity in adults: a brief narrative review. *BMJ open sport & exercise medicine*, *4*(1), e000392. http://dx.doi.org/10.1136/bmjsem-2018-000392

Cooper, Z., & Fairburn, C. G. (2001). A new cognitive behavioural approach to the treatment of obesity. *Behaviour research and therapy*, *39*(5), 499-511.

Cooper, Z., Fairburn, C. G., Hawker, D. M. (2007). *Obezitenin bilişsel-davranışçı tedavisi: Klinisyenler için bir rehber* (F. Sabancıoğlu, Çev.). İstanbul: Yerküre yayınları

Cortese, S. ve Castellanos, F. X. (2014). The relationship between ADHD and obesity: implications for therapy. *Expert Review of Neurotherapeutics*, *14*(5), 473-479. https://doi.org/10.1586/14737175.2014.904748

Cortese, S. ve Tessari, L. (2017). Attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD) and obesity: update 2016. *Current Psychiatry Reports*, *19*, 1-15. https://doi.org/10.1007%2Fs11920-017-0754-1

Cortese, S. ve Vincenzi, B. (2012). Obesity and ADHD: clinical and neurobiological implications. *Behavioral neuroscience of attention deficit hyperactivity disorder and its treatment*, 199-218. https://doi.org/10.1007/7854_2011_154

Cortese, S., Moreira-Maia, C. R., St. Fleur, D., Morcillo-Peñalver, C., Rohde, L. A. ve Faraone, S. V. (2016). Association between ADHD and obesity: a systematic review and meta-analysis. *American Journal of Psychiatry*, *173*(1), 34-43. https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2015.15020266

Cortese, S., Ramos Olazagasti, M. A., Klein, R. G., Castellanos, F. X., Proal, E. ve Mannuzza, S. (2013). Obesity in men with childhood ADHD: a 33-year controlled, prospective, follow-up study. *Pediatrics*, *131*(6), e1731-e1738.

Côté, M., Gagnon-Girouard, M. P., Sabourin, S., & Bégin, C. (2018). Emotion suppression and food intake in the context of a couple discussion: A dyadic analysis. *Appetite*, *120*, 109-114.

Cresci, B., Tesi, F., La Ferlita, T., Ricca, V., Ravaldi, C., Rotella, C. M., & Mannucci, E. (2007). Group versus individual cognitive-behavioral treatment for obesity: results after 36 months. *Eating and Weight Disorders-Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity*, *12*(4), 147-153.

Çarpar, M. C. (2020). Beslenme, kimlik ve erkeklik: Et yemenin sosyolojisi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 40(1), 249-277. https://doi.org/10.26650/SJ.2020.40.1.0041

Da Luz, F. Q., Hay, P., Touyz, S. ve Sainsbury, A. (2018). Obesity with comorbid eating disorders: associated health risks and treatment approaches. *Nutrients*, *10*(7), 829. https://doi.org/10.3390/nu10070829

Dalle Grave, R., Calugi, S., Bosco, G., Valerio, L., Valenti, C., El Ghoch, M., & Zini, D. (2020). Personalized group cognitive behavioural therapy for obesity: a longitudinal study in a real-world clinical setting. *Eating and Weight Disorders-Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity*, *25*(2), 337-346.

Dalle Grave, R., Centis, E., Marzocchi, R., El Ghoch, M., & Marchesini, G. (2013). Major factors for facilitating change in behavioral strategies to reduce obesity. *Psychology research and behavior management*, *6*, 101.

Davis, C., Levitan, R. D., Smith, M., Tweed, S. ve Curtis, C. (2006). Associations among overeating, overweight, and attention deficit/hyperactivity disorder: a structural equation modelling approach. *Eating Behaviors*, *7*(3), 266-274. https://doi.org/10.1016/j.eatbeh.2005.09.006

Dauwan, M., Begemann, M. J., Heringa, S. M., & Sommer, I. E. (2016). Exercise improves clinical symptoms, quality of life, global functioning, and depression in schizophrenia: a systematic review and meta-analysis. *Schizophrenia bulletin*, *42*(3), 588-599.

De Backer, C., Erreygers, S., De Cort, C., Vandermoere, F., Dhoest, A., Vrinten, J., & Van Bauwel, S. (2020). Meat and masculinities. Can differences in masculinity predict meat consumption, intentions to reduce meat and attitudes towards vegetarians?. *Appetite*, *147*, 104559. https://doi.org/10.101 6/j.appet.2019.104559

De Niet, G., Tiemens, B., Lendemeijer, B., & Hutschemaekers, G. (2009). Music-assisted relaxation to improve sleep quality: meta-analysis. *Journal of advanced nursing*, *65*(7), 1356-1364. https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2009.04982.x

De Sousa Fernandes, M. S., Santos, G. C. J., dos Santos, R. M., da Costa Ribeiro, I., e Silva, L. D. L. S., Cabral, A. P. D. F. A., ... ve Nobre, I. G. (2020). Relation of food addiction in overweight/obesity, depression and impulsivity: A systematic review and meta-analysis. *Health Science Journal*, *14*(5), 1-14. DOI: 10.36648/1791-809X.14.5.737

De Wit, L., Luppino, F., van Straten, A., Penninx, B., Zitman, F., & Cuijpers, P. (2010). Depression and obesity: a meta-analysis of community-based studies. *Psychiatry research*, *178*(2), 230-235.

Demir, S. (2020). Duygular ve duygu kuramları. *Psikoloji penceresinden duygular: Kuramdan uygulamaya* içinde (s. 3-33). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

Demiralp, M., Oflaz, F., & Komurcu, S. (2010). Effects of relaxation training on sleep quality and fatigue in patients with breast cancer undergoing adjuvant chemotherapy. *Journal of clinical nursing*, *19*(7-8), 1073-1083.

Diamond, J. (2018). *Tüfek, mikrop ve çelik* (Çev, Ü. İnce). İstanbul: Pegasus Yayınları

Dishman, R. K., McDowell, C. P., & Herring, M. P. (2021). Customary physical activity and odds of depression: a systematic review and meta-analysis of 111 prospective cohort studies. *British Journal of Sports Medicine*.

Dohle, S., Hartmann, C., & Keller, C. (2014). Physical activity as a moderator of the association between emotional eating and BMI: evidence from the Swiss food panel. *Psychology & health*, *29*(9), 1062-1080.

Donnelly, J. E., Blair, S. N., Jakicic, J. M., Manore, M. M., Rankin, J. W., & Smith, B. K. (2009). Appropriate physical activity intervention strategies for weight loss and prevention of weight regain for adults. *Medicine & Science in Sports & Exercise*, *41*(2), 459-471.

Dönmez, A. (2021). *Yeme bozukluğunun üstesinden gelmek: Kendi kendine yardım kitabı*. İstanbul: Epsilon Yayınları.

Dunn, A. L., Andersen, R. E., & Jakicic, J. M. (1998). Lifestyle physical activity interventions: History, short-and long-term effects, and recommendations. *American Journal of Preventive Medicine*, *15*(4), 398-412.

Dünya Sağlık Örgütü (2000). *Obesity: Preventing and managing the global epidemic*. WHO Technical Report Series, No. 894. WHO, Geneva,

Dünya Sağlık Örgütü (2018). *Cancer.* 17.01.2020. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/cancer

Dünya Sağlık Örgütü (2021). *Obesity and overweight.* 17.01.2020. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overweight

Dünya Sağlık Örgütü (2021). Obesity. https://www.who.int/news-room/facts-in-pictures/detail/6-facts-on obesity#:~:text=In%202016%2C%20more%20than%201.9,of%20being%20overweigh%20or%20obese. erişim tarihi: 06.02.2022.

Dünya Sağlık Örgütü. (2020). *WHO Guidelines on physical activity and sedentary behaviour*. Geneva.

Eijkemans, M., Mommers, M., Jos, M. T., Thijs, C., & Prins, M. H. (2012). Physical activity and asthma: a systematic review and meta-analysis. *PloS one*, *7*(12), e50775.

Elfhag, K., & Rössner, S. (2005). Who succeeds in maintaining weight loss? A conceptual review of factors associated with weight loss maintenance and weight regain. *Obesity reviews*, *6*(1), 67-85.

Emery, R. L. ve Levine, M. D. (2017). Questionnaire and behavioral task measures of impulsivity are differentially associated with body mass index: A comprehensive meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *143*(8), 868-902. https://doi.org/10.1037/bul0000105

Epstein, L. H., Roemmich, J. N., Robinson, J. L., Paluch, R. A., Winiewicz, D. D., Fuerch, J. H., & Robinson, T. N. (2008). A randomized trial of the effects of reducing television viewing and computer use on body mass index in young children. *Archives of pediatrics & adolescent medicine*, *162*(3), 239-245. doi:10.1001/archpediatrics.2007.45

Ergüney Okumuş, F. E. (2020). Yeme bozuklukları. *DSM-5'e göre anormal psikoloji* içinde (s. 319-268). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Espie, C. A. (2018). *Uyku ve uykusuzluk sorunları: Yşanmış örnekler, pratik öneriler, uygulamalar* (N. Yener, Çev.). Kuraldışı Yayıncılık.

Evers, C., Marijn Stok, F., & de Ridder, D. T. (2010). Feeding your feelings: Emotion regulation strategies and emotional eating. *Personality and social psychology bulletin*, *36*(6), 792-804.

Fabricatore, A. N. (2007). Behavior therapy and cognitive-behavioral therapy of obesity: is there a difference?. *Journal of the American Dietetic Association*, *107*(1), 92-99.

Fabricatore, A. N., Wadden, T. A., Higginbotham, A. J., Faulconbridge, L. F., Nguyen, A. M., Heymsfield, S. B., & Faith, M. S. (2011). Intentional weight loss and changes in symptoms of depression: a systematic review and meta-analysis. *International journal of obesity*, *35*(11), 1363-1376.

Fairburn, C. G. (2020). *Aşırı yemeyi yenmek: Kanıtlanmış kendini durdurma rehberi* (Z. Karabuda ve G. Tezcan, Çev.) (2.baskı). İstanbul: Psikonet Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2013).

Fairburn, C. G. (2021). *Yeme bozuklukları ve bilişsel davranışçı terapi: Değerlendirme ve tedavi* (B. Sevim ve G. Tezcan, Çev.) (3.baskı). İstanbul: Psikonet Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2008).

Fandiño, J., Moreira, R. O., Preissler, C., Gaya, C. W., Papelbaum, M., Coutinho, W. F. ve Appolinario, J. C. (2010). Impact of binge eating disorder in the psychopathological profile of obese women. *Comprehensive Psychiatry*, *51*(2), 110-114. https://doi.org/10.1016/j.comppsych.2009.03.011

Fatima, Y., Doi, S. A. R., & Mamun, A. A. (2015). Longitudinal impact of sleep on overweight and obesity in children and adolescents: a systematic review and bias-adjusted meta-analysis. *Obesity reviews*, *16*(2), 137-149. https://doi.org/10.1111/obr.12245

Fatima, Y., Doi, S. A. R., & Mamun, A. A. (2016). Sleep quality and obesity in young subjects: a meta-analysis. *Obesity reviews*, *17*(11), 1154-1166. https://doi.org/10.1111/obr.12444

Faulconbridge, L. F., & Fabricatore, A. N. (2014). Obesity and Mental Health. In *Handbook of Obesity--Volume 1* (pp. 656-665). CRC Press.

Feng, H., Zheng, L., Feng, Z., Zhao, Y. ve Zhang, N. (2013). The role of leptin in obesity and the potential for leptin replacement therapy. *Endocrine*, *44*(1), 33-39. https://doi.org/10.1007/s12020-012-9865-y

Ferrer, R. A., Green, P. A., Oh, A. Y., Hennessy, E., & Dwyer, L. A. (2017). Emotion suppression, emotional eating, and eating behavior among parent–adolescent dyads. *Emotion*, *17*(7), 1052.

Finucane, M. M., Stevens, G. A., Cowan, M. J., Danaei, G., Lin, J. K., Paciorek, C. J., ... & Farzadfar, F. (2011). National, regional, and global trends in body-mass index since 1980: systematic analysis of health examination surveys and epidemiological studies with 960 country-years and 9· 1 million participants. *The lancet*, *377*(9765), 557-567.

Ford, E. S., & Dietz, W. H. (2013). Trends in energy intake among adults in the United States: findings from NHANES. *The American journal of clinical nutrition*, *97*(4), 848-853.

Forrest, L. N., Smith, A. R. ve Swanson, S. A. (2017). Characteristics of seeking treatment among US adolescents with eating disorders. *International Journal of Eating Disorders*, *50*(7), 826-833. https://doi.org/10.1002/eat.22702

Foster, G. D., & Wadden, T. A. (2002). Social and psychological effects of weight loss. *Eating disorders and obesity: A comprehensive handbook*, 426-430.

Foster, G. D., Wadden, T. A., Phelan, S., Sarwer, D. B., & Sanderson, R. S. (2001). Obese patients' perceptions of treatment outcomes and the factors that influence them. *Archives of internal medicine*, *161*(17), 2133-2139.

Foster, G. D., Wadden, T. A., Vogt, R. A., & Brewer, G. (1997). What is a reasonable weight loss? Patients' expectations and evaluations of obesity treatment outcomes. *Journal of consulting and clinical psychology*, *65*(1), 79.

Földi, M., Farkas, N., Kiss, S., Zádori, N., Váncsa, S., Szakó, L., ... & KETLAK Study Group. (2020). Obesity is a risk factor for developing critical condition in COVID-19 patients: a systematic review and meta-analysis. *Obesity Reviews*, *21*(10), e13095.

Francesco, P., Mauro, M. G., Gianluca, C., & Enrico, M. (2010). The efficacy of relaxation training in treating anxiety. *International Journal of Behavioral Consultation and Therapy*, *5*(3-4), 264-269.

Frayn, M., & Knäuper, B. (2018). Emotional eating and weight in adults: a review. *Current Psychology*, *37*(4), 924-933.

Fredrickson, B. L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & treatment*, *3*(1), 1a.

Fredrickson, B., & Levenson, R. W. (1998). Positive emotions speed recovery from the cardiovascular sequelae of negative emotions. *Cognition & emotion*, *12*(2), 191-220.

Gallicchio, L. ve Kalesan, B. (2009). Sleep duration and mortality: a systematic review and meta-analysis. *Journal of sleep research*, *18*(2), 148-158. https://doi.org/10.1111/j.1365-2869.2008.00732.x

Gao, M., Piernas, C., Astbury, N. M., Hippisley-Cox, J., O'Rahilly, S., Aveyard, P., ve Jebb, S. A. (2021). Associations between body-mass index and COVID-19 severity in 6· 9 million people in England: a prospective, community-based, cohort study. *The Lancet Diabetes & Endocrinology*.

Gariepy, G., Nitka, D., & Schmitz, N. (2010). The association between obesity and anxiety disorders in the population: a systematic review and meta-analysis. *International journal of obesity*, *34*(3), 407-419.

GBD 2015 Obesity Collaborators. (2017). Health effects of overweight and obesity in 195 countries over 25 years. *New England Journal of Medicine*, *377*(1), 13-27.

Gezgin, İ. (2021). *Uygarlaşan iştah: Atalarımız nasıl besleniyordu? Karnını doyuran canlıdan gözü doymayan insana*. İstanbul: Redingot Yayınları

Gezgin, D. (2019). *Hayvan mitosları* (4.baskı). İstanbul: Sel Yayıncılık

Gıda ve Tarım Örgütü (2020). *The state of food security and nutrition in the world.* https://www.fao.org/3/ca9699en/ca9699en.pdf. (erişim tarihi: 08.04.2022).

Gibson, E. L. (2012). The psychobiology of comfort eating: implications for neuropharmacological interventions. *Behavioural pharmacology*, *23*(5 and 6), 442-460.

Goris, A. H., Westerterp-Plantenga, M. S., & Westerterp, K. R. (2000). Undereating and underrecording of habitual food intake in obese men: selective underreporting of fat intake. *The American journal of clinical nutrition*, *71*(1), 130-134.

Gorji, M. H., Davanloo, A. A., & Heidarigorji, A. M. (2014). The efficacy of relaxation training on stress, anxiety, and pain perception in hemodialysis patients. *Indian journal of nephrology*, *24*(6), 356-361.

Gouveia, M. J., Canavarro, M. C., & Moreira, H. (2019). Associations between mindfulness, self-compassion, difficulties in emotion regulation, and emotional eating among adolescents with overweight/obesity. *Journal of Child and Family Studies*, *28*(1), 273-285.

Görgülü, Y. (2013). Yeme bozukluklarında tanı ve sınıflandırma. *Yeme bozuklukları ve obezite: Tanı ve tedavi kitabı* içinde (s. 10-27). Ankara: Türk Psikiyatri Derneği Yayınları.

Grave, R. D., Sartirana, M., Ghoch, M. E. ve Calugi, S. (2018). *Treating obesity with personalized cognitive behavioral therapy*. Springer International Publishing.

Gross, J.J. (2008). Emotion regulation. *Handbook of emotions* içinde (s. 497-512). Guilford Press (3. baskı).

Gülbetekin, E. (2020). Duygular ve sinirbilim. *Psikoloji penceresinden duygular: Kuramdan uygulamaya* içinde (s. 69-121). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Gülçelik, N. E., Gürlek, A., & Usman, A. (2007). Obezitenin medikal tedavisi. *Hacettepe Tıp Dergisi*, *38*, 212-217.

Gürcan-Yıldırım, D. (2020). Mutluluk. *Psikoloji penceresinden duygular: Kuramdan uygulamaya* içinde (s. 339-370). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

Hankinson, A. L., Daviglus, M. L., Bouchard, C., Carnethon, M., Lewis, C. E., Schreiner, P. J., ... & Sidney, S. (2010). Maintaining a high physical activity level over 20 years and weight gain. *Jama*, *304*(23), 2603-2610.

Harari, Y. N. (2016). *Homo deus: yarının kısa bir tarihi* (3. baskı) (Çev, P. N. Taneli). İstanbul: Kolektif Kitap

Harari, Y. N. (2017). *Hayvanlardan tanrılara Sapiens: insan türünün kısa bir tarihi* (28. baskı) (Çev, E. Genç). İstanbul: Kolektif Kitap.

May, R. (2013). *Kendini arayan insan* (K. Işık, Çev.). Ankara: Okuyanus yayınları. Orijinal çalışma basım tarihi 1981.

Geçtan, E. (2019). *İnsan olmak* (19.baskı). İstanbul: Metis Yayınları.

Hart, L. M., Granillo, M. T., Jorm, A. F. ve Paxton, S. J. (2011). Unmet need for treatment in the eating disorders: a systematic review of eating disorder specific treatment seeking among community cases. *Clinical psychology review*, *31*(5), 727-735. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2011.03.004

Hassmen, P., Koivula, N., & Uutela, A. (2000). Physical exercise and psychological well-being: a population study in Finland. *Preventive medicine*, *30*(1), 17-25.

Haviland, W. A., Prins, H. E. L., Walrath, D. ve McBride, B. (2008). *Kültürel antropoloji* (I.D. Erguvan Sarıoğlu, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları

Hemmingsson, E., Johansson, K., & Reynisdottir, S. (2014). Effects of childhood abuse on adult obesity: a systematic review and meta-analysis. *Obesity Reviews*, *15*(11), 882-893.

Herpertz, S., Kielmann, R., Wolf, A. M., Langkafel, M., Senf, W., & Hebebrand, J. (2003). Does obesity surgery improve psychosocial functioning? A systematic review. *International journal of obesity*, *27*(11), 1300-1314.

Hertenstein, E., Feige, B., Gmeiner, T., Kienzler, C., Spiegelhalder, K., Johann, A., ... & Baglioni, C. (2019). Insomnia as a predictor of mental disorders: a systematic review and meta-analysis. *Sleep medicine reviews*, *43*, 96-105. https://doi.org/10.1016/j.smrv.2018.10.006

Higgs, S., & Woodward, M. (2009). Television watching during lunch increases afternoon snack intake of young women. *Appetite*, *52*(1), 39-43.hi

Hill, J. O., Wyatt, H., Phelan, S., & Wing, R. (2005). The National Weight Control Registry: is it useful in helping deal with our obesity epidemic?. *Journal of nutrition education and behavior*, *37*(4), 206-210.

Hisli-Şahin, N. (2020). Duygularımız ve düzenlemesi. *Duygu düzenleme* içinde (s. 3-20). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

Hogan, C. L., Mata, J., & Carstensen, L. L. (2013). Exercise holds immediate benefits for affect and cognition in younger and older adults. *Psychology and aging*, *28*(2), 587-594.

Hu, T., Zhang, D., Wang, J., Mistry, R., Ran, G., & Wang, X. (2014). Relation between emotion regulation and mental health: a meta-analysis review. *Psychological reports*, *114*(2), 341-362.

Hublin, C., Partinen, M., Koskenvuo, M. ve Kaprio, J. (2007). Sleep and mortality: a population-based 22-year follow-up study. *Sleep*, *30*(10), 1245-1253. https://doi.org/10.1093/sleep/30.10.1245

Hudson, J. I., Hiripi, E., Pope Jr, H. G. ve Kessler, R. C. (2007). The prevalence and correlates of eating disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Biological psychiatry*, *61*(3), 348-358. https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2006.03.040

Ichijo, A. ve Ranta, R. (2018). *Yemek ve ulusal kimlik: Gündelik yaşamdan küresel siyasete* (E. Ataseven, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Işın, P. M. (2020). *Avcılıktan gurmeliğe: Yemeğin kültürel tarihi* (3. baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Itani, O., Jike, M., Watanabe, N. ve Kaneita, Y. (2017). Short sleep duration and health outcomes: a systematic review, meta-analysis, and meta-regression. *Sleep medicine*, *32*, 246-256. http://dx.doi.org/10.1016/j.sleep.2016.08.006

İnan, E. (2020) Öz bilinç duyguları. *Psikoloji penceresinden duygular: Kuramdan uygulamaya* içinde (s. 371-405). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

Jacob, A., Moullec, G., Lavoie, K. L., Laurin, C., Cowan, T., Tisshaw, C., ... & Bacon, S. L. (2018). Impact of cognitive-behavioral interventions on weight loss and psychological outcomes: A meta-analysis. *Health Psychology*, *37*(5), 417-432.

Ji, A., Lou, H., Lou, P., Xu, C., Zhang, P., Qiao, C., & Yang, Q. (2020). Interactive effect of sleep duration and sleep quality on risk of stroke: An 8-year follow-up study in China. *Scientific Reports*, *10*(1), 1-9. https://doi.org/1 0.1038/s41598-020-65611-y

Jike, M., Itani, O., Watanabe, N., Buysse, D. J. ve Kaneita, Y. (2018). Long sleep duration and health outcomes: a systematic review, meta-analysis and meta-regression. *Sleep medicine reviews*, *39*, 25-36. https://doi.org/10.1016/j.smrv.2017.06.011

Johansson, M., Hassmén, P., & Jouper, J. (2011). Acute effects of Qigong exercise on mood and anxiety.

Johns, D. J., Hartmann-Boyce, J., Jebb, S. A., Aveyard, P., & Group, B. W. M. R. (2014). Diet or exercise interventions vs combined behavioral weight management programs: a systematic review and meta-analysis of direct comparisons. *Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics*, *114*(10), 1557-1568.

Johnston, B. C., Kanters, S., Bandayrel, K., Wu, P., Naji, F., Siemieniuk, R. A., ... & Mills, E. J. (2014). Comparison of weight loss among named diet programs in overweight and obese adults: a meta-analysis. *Jama*, *312*(9), 923-933.

Josefsson, T., Lindwall, M., & Archer, T. (2014). Physical exercise intervention in depressive disorders: Meta-analysis and systematic review. *Scandinavian journal of medicine & science in sports*, *24*(2), 259-272.

Kaisari, P., Dourish, C. T. ve Higgs, S. (2017). Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) and disordered eating behaviour: A systematic review and a framework for future research. *Clinical Psychology Review*, *53*, 109-121. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2017.03.002

Kang, M., Marshall, S. J., Barreira, T. V., & Lee, J. O. (2009). Effect of pedometer-based physical activity interventions: a meta-analysis. *Research quarterly for exercise and sport*, *80*(3), 648-655.

Karadere, M. E., Yazla, E., Burhan, H. Ş., Turgal, E., Kuru, T., & Türkçapar, M. H. (2020). Antidepresan kullanan ve kullanmayan obez kadınlarda bilişsel davranışçı grup terapisinin etkisi. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *21*(3).

Karaosmanoğlu, N. D. (2017). *Yemekle devrialem: Küreselleşme, kimlik, teknoloji*. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Dökmen, Z. (2009). *Toplumsal cinsiyet: Sosyal psikolojik açıklamalar* (6.baskı). Ankara: Remzi Kitapevi

Kass, A. E., Wildes, J. E., & Coccaro, E. F. (2019). Identification and regulation of emotions in adults of varying weight statuses. *Journal of health psychology*, *24*(7), 941-952.

Kaya-Kurtman, P. (2020). Psikopatolojilerde duygu düzenleme. *Duygu düzenleme* içinde (s. 139-162). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

Kazemizadeh, V. ve Behpour, N. (2021). The Effect of 30-Hours Sleep Deprivation on the Response of Leptin and Ghrelin Levels to an Exhaustive Activity Among Active Male Students. *Journal of Sabzevar University of Medical Sciences*, *28*(4), 569-580.

Kelly, T., Yang, W., Chen, C. S., Reynolds, K., & He, J. (2008). Global burden of obesity in 2005 and projections to 2030. *International journal of obesity*, *32*(9), 1431-1437.

Kessler, R. C., Berglund, P. A., Chiu, W. T., Deitz, A. C., Hudson, J. I., Shahly, V., ... ve Xavier, M. (2013). The prevalence and correlates of binge eating disorder in the World Health Organization World Mental Health Surveys. *Biological psychiatry*, *73*(9), 904-914. https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2012.11.020

Klesges, R. C., Eck, L. H., & Ray, J. W. (1995). Who underreports dietary intake in a dietary recall? Evidence from the Second National Health and Nutrition Examination Survey. *Journal of consulting and clinical psychology*, *63*(3), 438.

Koenders, P. G., & van Strien, T. (2011). Emotional eating, rather than lifestyle behavior, drives weight gain in a prospective study in 1562 employees. *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, *53*(11), 1287-1293.

Konttinen, H., Männistö, S., Sarlio-Lähteenkorva, S., Silventoinen, K., & Haukkala, A. (2010). Emotional eating, depressive symptoms and self-reported food consumption. A population-based study. *Appetite*, *54*(3), 473-479.

Kooij, S. J., Bejerot, S., Blackwell, A., Caci, H., Casas-Brugué, M., Carpentier, P. J., ... ve Asherson, P. (2010). European consensus statement on diagnosis and treatment of adult ADHD: The European Network Adult ADHD. *BMC Psychiatry*, *10*, 1-24. https://doi.org/10.1186%2F1471-244X-10-67

Kring, A. M., Johson, S. L., Davison, G. ve Neale, J. (2017). *Anormal Psikolojisi* (M. Şahin, Çev. Ed.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 2014).

Kvam, S., Kleppe, C. L., Nordhus, I. H., & Hovland, A. (2016). Exercise as a treatment for depression: a meta-analysis. *Journal of affective disorders*, *202*, 67-86.

Lao, X. Q., Liu, X., Deng, H. B., Chan, T. C., Ho, K. F., Wang, F., ... & Yeoh, E. K. (2018). Sleep quality, sleep duration, and the risk of coronary heart disease: a prospective cohort study with 60,586 adults. *Journal of Clinical Sleep Medicine*, *14*(1), 109-117. https://doi.org/10.5664/jcsm.6894

Lau, D. C., & Teoh, H. (2013). Benefits of modest weight loss on the management of type 2 diabetes mellitus. *Canadian journal of diabetes*, *37*(2), 128-134.

Lederman, O., Ward, P. B., Firth, J., Maloney, C., Carney, R., Vancampfort, D., ... & Rosenbaum, S. (2018). Does exercise improve sleep quality in individuals with mental illness? A systematic review and meta-analysis. *Journal of psychiatric research*, *109*, 96-106. https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2018.11.004

Lee, C. D., Folsom, A. R., & Blair, S. N. (2003). Physical activity and stroke risk: a meta-analysis. *Stroke*, *34*(10), 2475-2481.

Levitt, J. T., Brown, T. A., Orsillo, S. M., & Barlow, D. H. (2004). The effects of acceptance versus suppression of emotion on subjective and psychophysiological response to carbon dioxide challenge in patients with panic disorder. *Behavior therapy*, *35*(4), 747-766.

Levy, L. D., Fleming, J. P. ve Klar, D. (2009). Treatment of refractory obesity in severely obese adults following management of newly diagnosed attention deficit hyperactivity disorder. *International Journal of Obesity*, *33*(3), 326-334. https://doi.org/10.1038/ijo.2009.5

Lichtman, S. W., Pisarska, K., Berman, E. R., Pestone, M., Dowling, H., Offenbacher, E., ... & Heymsfield, S. B. (1992). Discrepancy between self-reported and actual caloric intake and exercise in obese subjects. *New England Journal of Medicine*, *327*(27), 1893-1898.

Linardon, J. ve Wade, T. D. (2018). How many individuals achieve symptom abstinence following psychological treatments for bulimia nervosa? A meta-analytic review. *International Journal of Eating Disorders*, *51*(4), 287-294. https://doi.org/10.1002/eat.22838

Linardon, J., Wade, T. D., De la Piedad Garcia, X. ve Brennan, L. (2017). The efficacy of cognitive-behavioral therapy for eating disorders: A systematic review and meta-analysis. *Journal of consulting and clinical psychology*, *85*(11), 1080-1094. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/ccp0000245

Lipson, S. K., Jones, J. M., Taylor, C. B., Wilfley, D. E., Eichen, D. M., Fitzsimmons-Craft, E. E. ve Eisenberg, D. (2017). Understanding and promoting treatment-seeking for eating disorders and body image concerns on college campuses through online screening, prevention and intervention. *Eating behaviors*, *25*, 68-73. https://doi.org/10.1016/j.eatbeh.2016.03.020

Lo, K., Woo, B., Wong, M., & Tam, W. (2018). Subjective sleep quality, blood pressure, and hypertension: a meta-analysis. *The Journal of Clinical Hypertension*, *20*(3), 592-605. https://doi.org/10.1111/jch.13220

López-Guimerà, G., Dashti, H. S., Smith, C. E., Sánchez-Carracedo, D., Ordovas, J. M., & Garaulet, M. (2014). CLOCK 3111 T/C SNP interacts with emotional eating behavior for weight-loss in a Mediterranean population. *PloS one*, *9*(6), e99152.

Löllgen, H., Böckenhoff, A., & Knapp, G. (2009). Physical activity and all-cause mortality: an updated meta-analysis with different intensity categories. *International Journal of Sports Medicine*, *30*(03), 213-224.

Lu, Q., Tao, F., Hou, F., Zhang, Z., & Ren, L. L. (2016). Emotion regulation, emotional eating and the energy-rich dietary pattern. A population-based study in Chinese adolescents. *Appetite*, *99*, 149-156.

Luebbert, K., Dahme, B., & Hasenbring, M. (2001). The effectiveness of relaxation training in reducing treatment-related symptoms and improving emotional adjustment in acute non-surgical cancer treatment: a meta-analytical review. *Psycho-Oncology: Journal of the Psychological, Social and Behavioral Dimensions of Cancer*, *10*(6), 490-502.

Luppino, F. S., de Wit, L. M., Bouvy, P. F., Stijnen, T., Cuijpers, P., Penninx, B. W., & Zitman, F. G. (2010). Overweight, obesity, and depression: a systematic review and meta-analysis of longitudinal studies. *Archives of general psychiatry*, *67*(3), 220-229.

Lykouras, L., & Michopoulos, J. (2011). Anxiety disorders and obesity. *Psychiatriki*, *22*(4), 307-313.

Manzoni, G. M., Pagnini, F., Castelnuovo, G., & Molinari, E. (2008). Relaxation training for anxiety: a ten-years systematic review with meta-analysis. *BMC Psychiatry*, *8*(1), 1-12.

Maraş, A. (2020). Üzüntü. *Psikoloji penceresinden duygular: Kuramdan uygulamaya* içinde (s. 305-338). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

Maruyama, K., Sato, S., Ohira, T., Maeda, K., Noda, H., Kubota, Y., ... & Iso, H. (2008). The joint impact on being overweight of self reported behaviours of eating quickly and eating until full: cross sectional survey. *Bmj*, *337*.

McCallie, M. S., Blum, C. M., & Hood, C. J. (2006). Progressive muscle relaxation. *Journal of human behavior in the social environment*, *13*(3), 51-66. 10.1300/J137v13n03_04

McCuen-Wurst, C., Ruggieri, M. ve Allison, K. C. (2018). Disordered eating and obesity: associations between binge eating-disorder, night-eating syndrome, and weight-related co-morbidities. *Annals of the New York Academy of Sciences*, *1411*(1), 96-105 https://dx.doi.org/10.1111%2Fnyas.13467

McDowell, C. P., Dishman, R. K., Gordon, B. R., & Herring, M. P. (2019). Physical activity and anxiety: a systematic review and meta-analysis of prospective cohort studies. *American Journal of Preventive Medicine*, *57*(4), 545-556.

Meadows, G. (2018). *Uyku kitabı: Her gece iyi uyumanın sırrı* (K. Tekneci, Çev.). Epison yayınları.

Mentinis, M. (2021). *Yemeğin Psikopolitikası: Neoliberal çağda yemek ritüelleri* (N. S. İnanç, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Miller, W. C., Koceja, D. M., & Hamilton, E. J. (1997). A meta-analysis of the past 25 years of weight loss research using diet, exercise or diet plus exercise intervention. *International journal of obesity*, *21*(10), 941-947.

Mozaffarian, D., Hao, T., Rimm, E. B., Willett, W. C., & Hu, F. B. (2011). Changes in diet and lifestyle and long-term weight gain in women and men. *New England Journal of Medicine*, *364*(25), 2392-2404. DOI: 10.1056/NEJMoa1014296

Mustajoki, P., & Pekkarinen, T. (2001). Very low energy diets in the treatment of obesity. *Obesity reviews*, *2*(1), 61-72.

Müller, T. D., Nogueiras, R., Andermann, M. L., Andrews, Z. B., Anker, S. D., Argente, J., ... ve Tschöp, M. H. (2015). Ghrelin. *Molecular metabolism*, *4*(6), 437-460. https://doi.org/10.1016/j.molmet.2015.03.005

Nahya, Z. N. (2017). Toplumsal cinsiyet ve beslenme: Toplumun sofrasında kadınlıklar ve erkeklikler. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 24-36

Netz, Y., Wu, M. J., Becker, B. J., & Tenenbaum, G. (2005). Physical activity and psychological well-being in advanced age: a meta-analysis of intervention studies. *Psychology and aging*, *20*(2), 272-284

Nezlek, J. B. ve Forestell, C. A. (2020). Vegetarianism as a social identity. *Current Opinion in Food Science*, *33*, 45-51. https://doi.org/10.1016/j.cofs.2019.12.005

Nielsen, S. J., & Popkin, B. M. (2003). Patterns and trends in food portion sizes, 1977-1998. *Jama*, *289*(4), 450-453.

Oakley Browne, M. A., Elisabeth Wells, J., Mcgee, M. A., ve New Zealand Mental Health Survey Research Team. (2006). Twelve-month and lifetime health service use in te Rau Hinengaro: the New Zealand mental health survey. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, *40*(10), 855-864. https://doi.org/10.1080/j.1440-1614.2006.01904.x

Ogden, J. (2020). Diyet Psikolojisi (R. Turgut, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık (orijinal çalışma basım tarihi 2018).

Ogden, J., Coop, N., Cousins, C., Crump, R., Field, L., Hughes, S., & Woodger, N. (2013). Distraction, the desire to eat and food intake. Towards an expanded model of mindless eating. *Appetite*, *62*, 119-126.

Oguma, Y., & Shinoda-Tagawa, T. (2004). Physical activity decreases cardiovascular disease risk in women: review and meta-analysis. *American Journal of Preventive Medicine*, *26*(5), 407-418.

Oğuz, G., Karabekiroğlu, A., Kocamanoğlu, B., & Sungur, M. Z. (2016). Obezite ve bilişsel davranışçı terapi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *8*(2), 133-144.

Ohkuma, T., Hirakawa, Y., Nakamura, U., Kiyohara, Y., Kitazono, T., & Ninomiya, T. (2015). Association between eating rate and obesity: a systematic review and meta-analysis. *International journal of obesity*, *39*(11), 1589-1596.

Ohsiek, S., & Williams, M. (2011). Psychological factors influencing weight loss maintenance: an integrative literature review. *Journal of the American Academy of Nurse Practitioners*, *23*(11), 592-601.

Orians, G. H. (2021). *Yılanlar, gündoğumları ve shakespeare: Evrim beğenilerimizi ve korkularımızı nasıl şekillendirir?* (3. baskı). (A. Babacan, Çev). İstanbul: Metis Yayınları.

Otsuka, R., Tamakoshi, K., Yatsuya, H., Murata, C., Sekiya, A., Wada, K., ... & Toyoshima, H. (2006). Eating fast leads to obesity: findings based on self-administered questionnaires among middle-aged Japanese men and women. *Journal of Epidemiology*, *16*(3), 117-124.

Özbek, M. (2020). *Beslenme kültürü ve insan*. Ankara: İmge Kitapevi Yayınevi

Özdel, O., Sözeri-Varma, G., Fenkçi, S., Değirmenci, T., Karadağ, F., Kalkan-Oğuzhanoğlu, N., & Ateşçi, F. (2011). Obez kadınlarda psikiyatrik tanı sıklığı. *Klinik Psikiyatri*, *14*(4), 210-217.

Padwal, R., Klarenbach, S., Wiebe, N., Birch, D., Karmali, S., Manns, B., ... & Tonelli, M. (2011). Bariatric surgery: a systematic review and network meta-analysis of randomized

Palascha, A., Van Kleef, E., & van Trijp, H. C. (2015). How does thinking in Black and White terms relate to eating behavior and weight regain?. *Journal of health psychology*, *20*(5), 638-648.

Parretti, H. M., Jebb, S. A., Johns, D. J., Lewis, A. L., Christian-Brown, A. M., & Aveyard, P. (2016). Clinical effectiveness of very-low-energy diets in the management of weight loss: a systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *obesity reviews*, *17*(3), 225-234.

Patel, S. R., Malhotra, A., White, D. P., Gottlieb, D. J. ve Hu, F. B. (2006). Association between reduced sleep and weight gain in women. *American journal of epidemiology*, *164*(10), 947-954. https://doi.org/10.1093/aje/kwj280

Pellegrini, M., Ponzo, V., Rosato, R., Scumaci, E., Goitre, I., Benso, A., ... & Bo, S. (2020). Changes in weight and nutritional habits in adults with obesity during the "lockdown" period caused by the COVID-19 virus emergency. *Nutrients*, *12*(7), 2016.

Perri, M. G. (2002). Improving maintenance in behaviroral treatment. *Eating disorders and obesity* içinde (s. 593-598). Guilford Press.

Perri, M. G. ve Foreyt, J. P. (2004). Preventing weight regain after weight loss. *Handbook of obesity: Clinical applications* (2. baskı) içinde (s.185-199). Marcel Dekker Inc.

Perri, M. G., Martin, A. D., Leermakers, E. A., Sears, S. F., & Notelovitz, M. (1997). Effects of group-versus home-based exercise in the treatment of obesity. *Journal of consulting and clinical psychology*, *65*(2), 278-285

Peterson, N. D., Middleton, K. R., Nackers, L. M., Medina, K. E., Milsom, V. A., & Perri, M. G. (2014). Dietary self-monitoring and long-term success with weight management. *Obesity*, *22*(9), 1962-1967.

Petry, N. M., Barry, D., Pietrzak, R. H., & Wagner, J. A. (2008). Overweight and obesity are associated with psychiatric disorders: results from the National Epidemiologic Survey on Alcohol and Related Conditions. *Psychosomatic medicine*, *70*(3), 288-297.

Pires, G. N., Bezerra, A. G., Tufik, S., & Andersen, M. L. (2016). Effects of acute sleep deprivation on state anxiety levels: a systematic review and meta-analysis. *Sleep medicine*, *24*, 109-118. https://doi.org/10.1016/j.sleep.2016.07.019

Politi, M. C., Enright, T. M., & Weihs, K. L. (2007). The effects of age and emotional acceptance on distress among breast cancer patients. *Supportive care in cancer*, *15*(1), 73-79.

Pontzer, H., Wood, B. M., & Raichlen, D. A. (2018). Hunter-gatherers as models in public health. *Obesity Reviews*, *19*, 24-35. https://doi.org/10.1111/obr.12785

Poulsen, S., Lunn, S., Daniel, S. I., Folke, S., Mathiesen, B. B., Katznelson, H. ve Fairburn, C. G. (2014). A randomized controlled trial of psychoanalytic psychotherapy or cognitive-behavioral therapy for bulimia nervosa. *American Journal of Psychiatry*, *171*(1), 109-116. https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2013.12121511

Prefit, A. B., Cândea, D. M., & Szentagotai-Tătar, A. (2019). Emotion regulation across eating pathology: A meta-analysis. *Appetite*, *143*, 104438.

Quek, Y. H., Tam, W. W., Zhang, M. W., & Ho, R. C. (2017). Exploring the association between childhood and adolescent obesity and depression: a meta-analysis. *Obesity reviews*, *18*(7), 742-754.

Rao, W. W., Zong, Q. Q., Zhang, J. W., An, F. R., Jackson, T., Ungvari, G. S., ... & Xiang, Y. T. (2020). Obesity increases the risk of depression in children and adolescents: Results from a systematic review and meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*, *267*, 78-85.

Razzoli, M., Pearson, C., Crow, S. ve Bartolomucci, A. (2017). Stress, overeating, and obesity: Insights from human studies and preclinical models. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, *76*, 154-162. https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2017.01.026

Reed, J., & Ones, D. S. (2006). The effect of acute aerobic exercise on positive activated affect: A meta-analysis. *Psychology of Sport and Exercise*, *7*(5), 477-514.

Renehan, A. G. (2014). Obesity and cancer: clinical epidemiology. In *Handbook of Obesity--Volume 1* (pp. 582-593). CRC Press.

Renehan, A. G., Tyson, M., Egger, M., Heller, R. F., & Zwahlen, M. (2008). Body-mass index and incidence of cancer: a systematic review and meta-analysis of prospective observational studies. *The Lancet*, *371*(9612), 569-578.

Richardson, C. R., Newton, T. L., Abraham, J. J., Sen, A., Jimbo, M., & Swartz, A. M. (2008). A meta-analysis of pedometer-based walking interventions and weight loss. *The Annals of Family Medicine*, *6*(1), 69-77.

Robinson, T. N. (1999). Reducing children's television viewing to prevent obesity: a randomized controlled trial. *Jama*, *282*(16), 1561-1567. doi:10.1001/jama.282.16.1561

Rosenbaum, S., Tiedemann, A., Sherrington, C., Curtis, J., & Ward, P. B. (2014). Physical activity interventions for people with mental illness: a systematic review and meta-analysis. *The Journal of clinical psychiatry*, *75*(9), 964-974.

Rosenfeld, D. L. (2018). The psychology of vegetarianism: Recent advances and future directions. *Appetite*, *131*, 125-138. https://doi.org/10.1016/j.appet.2018.09.011

Rosling, H., Rosling, O. ve Rönnlund, A. R. (2019). *Factfulness: Dünya hakkında yanılmamızın on nedeni ve neden her şey aslında sandığımızdan daha iyi*. (S. S. Tezcan, Çev.). İstanbul: Pegasus Yayınları

Ruby, M. B. (2012). Vegetarianism. A blossoming field of study. *Appetite*, *58*(1), 141-150. https://doi.org/10.1016/j.ap pet.2011.09.019

Ryan, D. H., & Yockey, S. R. (2017). Weight loss and improvement in comorbidity: differences at 5%, 10%, 15%, and over. *Current obesity reports*, *6*(2), 187-194.

Sağlık Bakanlığı (2011). *Halk eğitimleri için obezite ve fiziksel aktivite eğitim modülleri.* Yayın no: 827. Ankara: Koza matbaacılık.

Sağlık Bakanlığı (2013). *Obezite ile Mücadele El Kitabı* (904). Ankara: Anıl Matbaacılık

Sağlık Bakanlığı (2019). Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırması (TBSA). Yayın no: 1132. Ankara: Tiraj Basım ve Yayın

Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi. *Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırması 2010: Beslenme Durumu ve Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi Sonuç Raporu*. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 931, Ankara 2014.

Sağlık Bakanlığı, Refik Saydam Hıfzı Sıhha Merkezi Başkanlığı (2006). Türkiye Hastalık Yükü Çalışması (Yayın no: 701). Ankara: Aydoğdu Ofset Matbaacılık

Salters-Pedneault, K., Steenkamp, M. ve Litz, B. (2009). Supression. *Emotion regulation and psychopathology: A transdiagnostic approach to etiology and treatment* (ss. 137-156). Guilford Press.

Samad, A. K. A., Taylor, R. S., Marshall, T. ve Chapman, M. A. (2005). A meta-analysis of the association of physical activity with reduced risk of colorectal cancer. *Colorectal disease*, *7*(3), 204-213.

Samdal, G. B., Eide, G. E., Barth, T., Williams, G. ve Meland, E. (2017). Effective behaviour change techniques for physical activity and healthy eating in overweight and obese adults; systematic review and meta-regression analyses. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, *14*, 1-14. https://doi.org/10.1186/s12966-017-0494-y

Sarwer, D. B., Moore, R. H., Diewald, L. K., Chittams, J., Berkowitz, R. I., Vetter, M., ... & Wadden, T. A. (2013). The impact of a primary care-based weight loss intervention on the quality of life. *International journal of obesity*, *37*(1), S25-S30.

Schuch, F. B., Stubbs, B., Meyer, J., Heissel, A., Zech, P., Vancampfort, D., ... & Hiles, S. A. (2019). Physical activity protects from incident anxiety: A meta-analysis of prospective cohort studies. *Depression and anxiety*, *36*(9), 846-858.

Schuch, F. B., Vancampfort, D., Firth, J., Rosenbaum, S., Ward, P. B., Silva, E. S., ... & Stubbs, B. (2018). Physical activity and incident depression: a meta-analysis of prospective cohort studies. *American Journal of Psychiatry*, *175*(7), 631-648.

Schuch, F. B., Vancampfort, D., Richards, J., Rosenbaum, S., Ward, P. B., & Stubbs, B. (2016). Exercise as a treatment for depression: a meta-analysis adjusting for publication bias. *Journal of psychiatric research*, *77*, 42-51.

Schultz, D. P. ve Schultz, S. E. (2007). *Modern psikoloji tarihi* (Y. Aslay, Çev.). İstanbul Kaknüs Yayınları (Orijinal çalışma basım tarihi 2004).

Scott, A. J., Webb, T. L., Martyn-St James, M., Rowse, G., & Weich, S. (2021). Improving sleep quality leads to better mental health: A meta-analysis of randomised controlled trials. *Sleep Medicine Reviews*, 101556. https://doi.org/10.1016/j.smrv.2021.101556

Scott, J. C. (2020). *Tahıla karşı: ilk devletlerin derin tarihi* (2. baskı) (Çev, A. E. Pilgir). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Scott, J., Kallestad, H., Vedaa, O., Sivertsen, B., & Etain, B. (2021). Sleep disturbances and first onset of major mental disorders in adolescence and early adulthood: a systematic review and meta-analysis. *Sleep Medicine Reviews*, 101429. https://doi.org/10.1016/j.smrv.2021.101429

Scott, K. M., McGee, M. A., Wells, J. E., & Browne, M. A. O. (2008). Obesity and mental disorders in the adult general population. *Journal of psychosomatic research*, *64*(1), 97-105.

Seligowski, A. V., Lee, D. J., Bardeen, J. R., & Orcutt, H. K. (2015). Emotion regulation and posttraumatic stress symptoms: A meta-analysis. *Cognitive Behaviour Therapy*, *44*(2), 87-102.

Sertöz, Ö. Ö., & Mete, H. E. (2005). Obezite Tedavisinde Bilişsel Davranışçı Grup Terapisinin Kilo Verme, Yaşam Kalitesi ve Psikopatolojiye Etkileri: Sekiz Haftalık izlem, Çalışması. *Klinik Psikofarmakoloji Bulteni*, *15*(3).

Shriver, L. H., Dollar, J. M., Lawless, M., Calkins, S. D., Keane, S. P., Shanahan, L., & Wideman, L. (2019). Longitudinal associations between emotion regulation and adiposity in late adolescence: indirect effects through eating behaviors. *Nutrients*, *11*(3), 517.

Silverson, J. (2018). *Darwin'le akşam yemeği: evrim yeme içmeyi nasıl etkiler?* (C. E. Topaktaş, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap.

Simon, V., Czobor, P., Bálint, S., Mészáros, A. ve Bitter, I. (2009). Prevalence and correlates of adult attention-deficit hyperactivity disorder: meta-analysis. *The British Journal of Psychiatry*, *194*(3), 204-211. https://doi.org/10.1192/bjp.bp.107.048827

Sinha, R., & Jastreboff, A. M. (2013). Stress as a common risk factor for obesity and addiction. *Biological psychiatry*, *73*(9), 827-835.

Slade, E., Keeney, E., Mavranezouli, I., Dias, S., Fou, L., Stockton, S., ... ve Kendall, T. (2018). Treatments for bulimia nervosa: a network meta-analysis. *Psychological medicine*, *48*(16), 2629-2636. https://doi.org/10.1017/S0033291718001071

Song, Q. H., Xu, R. M., Zhang, Q. H., Ma, M., & Zhao, X. P. (2013). Relaxation training during chemotherapy for breast cancer improves mental health and lessens adverse events. *International Journal of Clinical and Experimental Medicine*, *6*(10), 979-984.

Song, P., Zha, M., Yang, Q., Zhang, Y., Li, X. ve Rudan, I. (2021). The prevalence of adult attention-deficit hyperactivity disorder: A global systematic review and meta-analysis. *Journal of Global Health*, *11*. https://doi.org/10.7189%2Fjogh.11.04009

Sonneville, K. R. ve Lipson, S. K. (2018). Disparities in eating disorder diagnosis and treatment according to weight status, race/ethnicity, socioeconomic background, and sex among college students. *International Journal of Eating Disorders*, *51*(6), 518-526. https://doi.org/10.1002/eat.22846

Söderberg, E. I., Carlsson, J. Y., Stener-Victorin, E., & Dahlöf, C. (2011). Subjective well-being in patients with chronic tension-type headache: effect of acupuncture, physical training, and relaxation training. *The Clinical journal of pain*, *27*(5), 448-456.

St-Onge, M. P., McReynolds, A., Trivedi, Z. B., Roberts, A. L., Sy, M. ve Hirsch, J. (2012). Sleep restriction leads to increased activation of brain regions sensitive to food stimuli. *The American journal of clinical nutrition*, *95*(4), 818-824. https://doi.org/10.3945/ajcn.111.027383

St-Onge, M. P., Roberts, A. L., Chen, J., Kelleman, M., O'Keeffe, M., RoyChoudhury, A., & Jones, P. J. (2011). Short sleep duration increases energy intakes but does not change energy expenditure in normal-weight individuals. *The American Journal of Clinical Nutrition*, *94*(2), 410-416. https://doi.org/10.3945/ajcn.111.013904

St-Onge, M. P., Wolfe, S., Sy, M., Shechter, A. ve Hirsch, J. (2014). Sleep restriction increases the neuronal response to unhealthy food in normal-weight individuals. *International Journal of Obesity*, *38*(3), 411-416. https://doi.org/10.1038/ijo.2013.114

Stahre, L., Tärnell, B., Håkanson, C. E., & Hällström, T. (2007). A randomized controlled trial of two weight-reducing short-term group treatment programs for obesity with an 18—month follow—up. *International journal of behavioral medicine*, *14*(1), 48-55.

Standage, T. (2020). *İnsanlığın yeme tarihi* (4. baskı) (Çev, G. Çakır). İstanbul: Maya Kitap

Stern, J. S. ve Kazaks, A. (2015). *Obesity: A reference handbook* (2. baskı). Abc-Clio

Strimas, R., Davis, C., Patte, K., Curtis, C., Reid, C. ve McCool, C. (2008). Symptoms of attention-deficit/hyperactivity disorder, overeating, and body mass index in men. *Eating Behaviors*, *9*(4), 516-518. https://doi.org/10.1016/j.eatbeh.2008.07.005

Sütcü, S. T. (2020). Bilişsel davranışçı terapiler. *Klinik Psikoloji: Bilim ve uygulama* içinde (s.409-426). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Svaldi, J., Schmitz, F., Baur, J., Hartmann, A. S., Legenbauer, T., Thaler, C., ...ve Tuschen-Caffier, B. (2019). Efficacy of psychotherapies and pharmacotherapies for bulimia nervosa. *Psychological medicine*, *49*(6), 898-910. https://doi.org/10.1017/S0033291718003525

Swift, D. L., Johannsen, N. M., Lavie, C. J., Earnest, C. P., & Church, T. S. (2014). The role of exercise and physical activity in weight loss and maintenance. *Progress in cardiovascular diseases*, *56*(4), 441-447.

Tabares-Tabares, M., Aznar, L. A. M., Aguilera-Cervantes, V. G., León-Landa, E. ve López-Espinoza, A. (2022). Screen use during food consumption: Does it cause increased food intake? A systematic review. *Appetite*, 105928. https://doi.org/10.1016/j.appet.2022.105928

Taheri, S., Lin, L., Austin, D., Young, T., & Mignot, E. (2004). Short sleep duration is associated with reduced leptin, elevated ghrelin, and increased body mass index. *PLoS medicine*, *1*(3), e62. https://doi.org/10.1371/journal.pmed.0010062

Tan, X. Y. J., Choong, S. Y. X., Cheng, L. J., & Lau, Y. (2021). Relaxation interventions for improving sleep outcomes in perinatal women: A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *Midwifery*, 103151. https://doi.org/10.1016/j.midw.2021.103151

Tekten Aksürmeli, Z. S. ve Beşirli, H. (2019). Vegan kimliğin oluşumu: Vegan olmak ve vegan kalmak. *Akademik Hassasiyetler*, *6*(12), 223-249.

Temple, J. L., Giacomelli, A. M., Kent, K. M., Roemmich, J. N., & Epstein, L. H. (2007). Television watching increases motivated responding for food and energy intake in children. *The American Journal of Clinical Nutrition*, *85*(2), 355-361.

Thomas, J. G., Bond, D. S., Phelan, S., Hill, J. O., & Wing, R. R. (2014). Weight-loss maintenance for 10 years in the National Weight Control Registry. *American Journal of Preventive Medicine*, *46*(1), 17-23.

Torun, N. Y., Özşahin, A. ve Sütçigil, L. (2009). Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğunun Yetişkinlikteki Yansımaları. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, *12*(1).

Torre, J. B., & Lieberman, M. D. (2018). Putting feelings into words: Affect labeling as implicit emotion regulation. *Emotion Review*, *10*(2), 116-124.

Torres, S. J., & Nowson, C. A. (2007). Relationship between stress, eating behavior, and obesity. *Nutrition*, *23*(11-12), 887-894.

Tsai, A. G., & Wadden, T. A. (2006). The evolution of very-low-calorie diets: an update and meta-analysis. *Obesity*, *14*(8), 1283-1293.

Tugade, M. M., Fredrickson, B. L., & Feldman Barrett, L. (2004). Psychological resilience and positive emotional granularity: Examining the benefits of positive emotions on coping and health. *Journal of personality*, *72*(6), 1161-1190.

Tuğlu, C. ve Şahin, Ö. Ö. (2010). Erişkin dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu: Nörobiyoloji, tanı sorunları ve klinik özellikler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *2*(1), 75-116.

Türkçapar, M. H. (2012). *Bilişsel terapi*. Ankara: HYB Basın Yayın

Türkiye Endokrinoloji ve Metabolizma Derneği (2018). *Obezite tanı ve tedavi kılavuzu* (6.Baskı). Ankara

Türkiye Endokrinoloji ve Metabolizma Derneği (2019). *Bariyatrik cerrahi klavuzu* (3 .Baskı). Ankara.

Ünal, Ö. G. (2018). Obezitenin psikiyatrik yönü, tedavisinde davranışçı ve bilişsel davranışçı terapi. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, *7*(1), 31-41.

Van Der Kolk, B. A. (2020). *Beden kayıt tutar: Travmanın iyileşmesinde beyin, zihin ve beden* (14. baskı). (N. C. Maral, Çev). Ankara: Nobel Yaşam. (Orijinal çalışma basım tarihi 2014).

Van der Veek, P. P., van Rood, Y. R., & Masclee, A. A. (2007). Clinical trial: short-and long-term benefit of relaxation training for irritable bowel syndrome. *Alimentary pharmacology & therapeutics*, *26*(6), 943-952.

Van Dorsten, B., & Lindley, E. M. (2008). Cognitive and behavioral approaches in the treatment of obesity. *Endocrinology and metabolism clinics of North America*, *37*(4), 905-922.

Vancampfort, D., Hallgren, M., Firth, J., Rosenbaum, S., Schuch, F. B., Mugisha, J., ... & Stubbs, B. (2018). Physical activity and suicidal ideation: A systematic review and meta-analysis. *Journal of affective disorders*, *225*, 438-448.

Vandermoere, F., Geerts, R., De Backer, C., Erreygers, S., & Van Doorslaer, E. (2019). Meat consumption and vegaphobia: An exploration of the characteristics of meat eaters, vegaphobes, and their social environment. *Sustainability*, *11*(14), 3936. https://doi.org/10.3390/su11143936

Vidal, J. (2002). Updated review on the benefits of weight loss. *International Journal of Obesity*, *26*(4), S25-S28.

Villarejo, C., Fernández-Aranda, F., Jiménez-Murcia, S., Peñas-Lledó, E., Granero, R., Penelo, E., ... ve Menchón, J. M. (2012). Lifetime obesity in patients with eating disorders: increasing prevalence, clinical and personality correlates. *European Eating Disorders Review*, *20*(3), 250-254. https://doi.org/10.1002/erv.2166

Villarejo, C., Jiménez-Murcia, S., Álvarez-Moya, E., Granero, R., Penelo, E., Treasure, J., ... ve Fernández-Aranda, F. (2014). Loss of control over eating: a description of the eating disorder/obesity spectrum in women. *European Eating Disorders Review*, *22*(1), 25-31. https://doi.org/10.1002/erv.2267

Vine, V., & Aldao, A. (2014). Impaired emotional clarity and psychopathology: A transdiagnostic deficit with symptom-specific pathways through emotion regulation. *Journal of Social and Clinical Psychology*, *33*(4), 319-342.

Visted, E., Vøllestad, J., Nielsen, M. B., & Schanche, E. (2018). Emotion regulation in current and remitted depression: a systematic review and meta-analysis. *Frontiers in psychology*, *9*, 756.

Waalen, J. (2014). The genetics of human obesity. *Translational Research*, *164*(4), 293-301.

Wadden, T. A., Steen, S. N., Wingate, B. J., & Foster, G. D. (1996). Psychosocial consequences of weight reduction: how much weight loss is enough?. *The American journal of clinical nutrition*, *63*(3), 461S-465S.

Wadden, T. A., Womble, L. G., Sarwer, D. B., Berkowitz, R. I., Clark, V. L., & Foster, G. D. (2003). Great expectations:" I'm losing 25% of my weight no matter what you say". *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *71*(6), 1084-1089.

Walker, M. (2020). *Niçin uyuruz? Yeni uyku ve rüya bilimi*. (S. S. Tezcan, Çev.). İstanbul: Pegasus yayınları

Walker, R., Gurven, M., Hill, K., Migliano, A., Chagnon, N., De Souza, R., ... & Yamauchi, T. (2006). Growth rates and life histories in twenty-two small-scale societies. *American Journal of Human Biology: The Official Journal of the Human Biology Association*, *18*(3), 295-311. https://doi.org/10.1002/ajhb.20510

Wang, C. F., Sun, Y. L., & Zang, H. X. (2014). Music therapy improves sleep quality in acute and chronic sleep disorders: A meta-analysis of 10 randomized studies. *International journal of nursing studies*, *51*(1), 51-62. https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2013.03.008

Wang, W. L., Chen, K. H., Pan, Y. C., Yang, S. N., & Chan, Y. Y. (2020). The effect of yoga on sleep quality and insomnia in women with sleep problems: a systematic review and meta-analysis. *BMC psychiatry*, *20*(1), 1-19. https://doi.org/10.1186/s12888-020-02566-4

Warr, P. (2020). *Mutluluk Psikolojisi* (E. Tanıl, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 2019).

Webb, T. L., Miles, E., & Sheeran, P. (2012). Dealing with feeling: a meta-analysis of the effectiveness of strategies derived from the process model of emotion regulation. *Psychological bulletin*, *138*(4), 775-808.

Wendel-Vos, G. C. W., Schuit, A. J., Feskens, E. J. M., Boshuizen, H. C., Verschuren, W. M. M., Saris, W. H. M., & Kromhout, D. (2004). Physical activity and stroke. A meta-analysis of observational data. *International journal of epidemiology*, *33*(4), 787-798.

Werrij, M. Q., Jansen, A., Mulkens, S., Elgersma, H. J., Ament, A. J., & Hospers, H. J. (2009). Adding cognitive therapy to dietetic treatment is associated with less relapse in obesity. *Journal of psychosomatic research*, *67*(4), 315-324.

White, B., Nicholls, D., Christie, D., Cole, T. J. ve Viner, R. M. (2012). Childhood psychological function and obesity risk across the lifecourse: findings from the 1970 British Cohort Study. *International Journal of Obesity*, *36*(4), 511-516. https://doi.org/10.1038/ijo.2011.253

Whitlock, G., & Huxley, R. (2014). Obesity and mortality rates. In *Handbook of Obesity: Epidemiology, Etiology, and Physiopathology, Third Edition* (pp. 503-513).

WHO. Waist Circumference and Waist-Hip Ratio. Report of a WHO Expert Consultation. 2011.

Wiese, C. W., Kuykendall, L., & Tay, L. (2018). Get active? A meta-analysis of leisure-time physical activity and subjective well-being. *The Journal of Positive Psychology*, *13*(1), 57-66.

Williams, B. V. (2017). *Emotion Regulation and Eating: An Evaluation of the Relationship Between Difficulties in Emotion Regulation and Eating Patterns in Obese Patients Seeking Bariatric Surgery.* Yayınlanmamış doktora tezi. East Tennessee State University.

Wilson, P. W., D'Agostino, R. B., Sullivan, L., Parise, H., & Kannel, W. B. (2002). Overweight and obesity as determinants of cardiovascular risk: the Framingham experience. *Archives of internal medicine*, *162*(16), 1867-1872.

Wing, R. R. (2004). Behavioral approaches to the treatment of obesity. *Handbook of obesity: Clinical applications*, *2*, 147-167.

Wing, R. R. ve Klem, M. (2002). Characteristics of successful weight maintainers. *Eating Disoders And Obesity* içinde (s. 588-592). Guilford Press.

Wing, R. R., Lang, W., Wadden, T. A., Safford, M., Knowler, W. C., Bertoni, A. G., ... & Look AHEAD Research Group. (2011). Benefits of modest weight loss in improving cardiovascular risk factors in overweight and obese individuals with type 2 diabetes. *Diabetes care*, *34*(7), 1481-1486.

Wolin, K. Y., Yan, Y., Colditz, G. A., & Lee, I. M. (2009). Physical activity and colon cancer prevention: a meta-analysis. *British journal of cancer*, *100*(4), 611-616.

Wrangham, R. (2009). *Catching fire: how cooking made us human*. Basic books.

Wu, T., Gao, X., Chen, M., & Van Dam, R. M. (2009). Long-term effectiveness of diet-plus-exercise interventions vs. diet-only interventions for weight loss: a meta-analysis. *Obesity reviews*, *10*(3), 313-323.

Wu, Y., Zhai, L., & Zhang, D. (2014). Sleep duration and obesity among adults: a meta-analysis of prospective studies. *Sleep medicine*, *15*(12), 1456-1462. https://doi.org/10.1016/j.sleep.2014.07.018

Yalçın, C. (2013). *Obezite tanısı almış hastalarda psikiyatrik komorbidite araştırması*. Tıpta uzmanlık tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabili Dalı. Afyon.

Yang, J., Hu, J., & Zhu, C. (2021). Obesity aggravates COVID-19: a systematic review and meta-analysis. *Journal of medical virology*, *93*(1), 257-261.

Yao, R., Ananth, C. V., Park, B. Y., Pereira, L., Plante, L. A., & Perinatal Research Consortium. (2014). Obesity and the risk of stillbirth: a population-based cohort study. *American journal of obstetrics and gynecology*, *210*(5), 457-e1. https://doi.org/10.1016/j.ajog.2014.01.044

Yegen, C. ve Aydın, B. O. (2018). Postmodern bir kimlik olarak veganlık ve bir çevrimiçi vegan ağının analizi. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (28), 91-114.

Yorulmaz, O. (Ed.). (2020). *Duygularınızı keşfedin: Duyguları anlama ve yönetme rehberi*. Ankara: Altınordu Yayınları.

Zachary, Z., Brianna, F., Brianna, L., Garrett, P., Jade, W., Alyssa, D., & Mikayla, K. (2020). Self-quarantine and weight gain related risk factors during the COVID-19 pandemic. *Obesity research & clinical practice*, *14*(3), 210-216.

Zalsman, G. ve Shilton, T. (2016). Adult ADHD: A new disease?. *International Journal of Psychiatry in Clinical Practice*, *20*(2), 70-76. https://doi.org/10.3109/13651501.2016.1149197

Zeng, X., Cai, L., Ma, J., Ma, Y., Jing, J., & Chen, Y. (2018). Eating fast is positively associated with general and abdominal obesity among Chinese children: A national survey. *Scientific reports*, *8*(1), 1-8. https://doi.org/10.1038/s41598-018-32498-9

Zhai, L., Zhang, H., & Zhang, D. (2015). Sleep duration and depression among adults: A meta-analysis of prospective studies. *Depression and anxiety*, *32*(9), 664-670. https://doi.org/10.1002/da.22386

Zhang, X., Zhang, R., Cheng, L., Wang, Y., Ding, X., Fu, J., ... & Li, R. (2020). The effect of sleep impairment on gestational diabetes mellitus: a systematic review and meta-analysis of cohort studies. *Sleep Medicine*, *74*, 267-277. https://doi.org/10.1016/j.sleep.2020.05.014

Zheng, Y., Klem, M. L., Sereika, S. M., Danford, C. A., Ewing, L. J., & Burke, L. E. (2015). Self-weighing in weight management: A systematic literature review. *Obesity*, *23*(2), 256-265. https://doi.org/10.1002/oby.20946

Zijlstra, H., van Middendorp, H., Devaere, L., Larsen, J. K., van Ramshorst, B. ve Geenen, R. (2012). Emotion processing and regulation in women with morbid obesity who apply for bariatric surgery. *Psychology & Health*, *27*(12), 1375-1387.

ETKİNLİK TEMELLİ SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ-II

Editör: Prof. Dr. Cemil Cahit Yeşilbursa

nobel

ETKİNLİK TEMELLİ SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ-II

Editör: Prof. Dr. Cemil Cahit Yeşilbursa

Yayın No.: 4835
Eğitim No.: 1002
ISBN: 978-625-397-258-5
E-ISBN: 978-625-397-257-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yeşilbursa, Cemil Cahit.
Etkinlik Temelli Sosyal Bilgiler Öğretimi-II / Editör: Cemil Cahit Yeşilbursa
1. Basım, X + 444 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-397-258-5
E-ISBN: 978-625-397-257-8
1. Sosyal Bilgiler Öğretimi 2. Etkinlik Temelli Öğretim 3. Aktif Öğrenme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜMLER VE YAZARLARI iii

ÖN SÖZ ix

GİRİŞ ETKİNLİK TEMELLİ SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ 1
Cemil Cahit Yeşilbursa

I. KISIM
6. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİ ETKİNLİKLERİ

1. BÖLÜM
BİREY VE TOPLUM ÖĞRENME ALANI 9
Ayşegül Tural - Burcu Duman

2. BÖLÜM
KÜLTÜR VE MİRAS ÖĞRENME ALANI 27
Ömür Kızıl - Barış Kaya

3. BÖLÜM
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER ÖĞRENME ALANI 71
Banu Çulha Özbaş - Kadir Can Erbudak - İzel Kaya

4. BÖLÜM
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM ÖĞRENME ALANI 95
Şükran Geçgel - Tuğçe Gamze İşçi - Salih Uslu - Kubilay Yazıcı

5. BÖLÜM
ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM ÖĞRENME ALANI 113
Ömür Kızıl

6. BÖLÜM
ETKİN VATANDAŞLIK ÖĞRENME ALANI 153
Seda Samuk - Ercenk Hamarat - Ayşegül Nihan Erol Şahin

7. BÖLÜM
KÜRESEL BAĞLANTILAR ÖĞRENME ALANI 179
Canan Akyol

II. KISIM
7. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİ ETKİNLİKLERİ

1. BÖLÜM
BİREY VE TOPLUM ÖĞRENME ALANI 245
Mihraç Kulu - Aylin Karakuş - Filiz Arzu Yalın - Büşra Işıksal

2. BÖLÜM
KÜLTÜR VE MİRAS ÖĞRENME ALANI 277
Hatice Kara Erol

3. BÖLÜM
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER ÖĞRENME ALANI 327
Şeyda Marancı - Tuğba Turgut - Selahattin Kaymakcı

4. BÖLÜM
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM ÖĞRENME ALANI 357
Selda Şan - Murat Tartuk - Papatya Demir

5. BÖLÜM
ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM ÖĞRENME ALANI 373
Nadire Emel Akhan - Serpil Demirezen

6. BÖLÜM
ETKİN VATANDAŞLIK ÖĞRENME ALANI 393
Osman Sabancı - Ali Altıkulaç

7. BÖLÜM
KÜRESEL BAĞLANTILAR ÖĞRENME ALANI 417
Melike Faiz - Pakize Hayta

DİZİN 427

YAZARLAR HAKKINDA 431

GİRİŞ
ETKİNLİK TEMELLİ SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ

Cemil Cahit Yeşilbursa

Tüm gerçek öğrenme, deneyim yoluyla gerçekleşir.

John Dewey

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze ilkokul, ortaokul ve lise düzeyindeki derslerin öğretim programlarında çeşitli zamanlarda, o günün koşulları gereğince değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerden, sosyal bilgiler dersi öğretim programı da etkilenmiştir. 1968 yılında sosyal bilgiler dersinin ilk kez okutulmaya başlamasından itibaren 1998, 2005, 2017 ve 2018 yılında çeşitli gerekçelerle değişiklikler yapılmıştır.

1998 yılında sekiz yıllık, kesintisiz ve zorunlu eğitimin benimsenmesi, öğretim programlarına ilişkin birtakım düzenlemelerin yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu durumun neticesi olarak 1998 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, davranışçı ve çok disiplinli yaklaşıma dayalı olarak hazırlanmıştır (Kaymakcı, 2015, s. 294). Sekiz yıllık kesintisiz ve zorunlu eğitimle birlikte ilköğretimin ikinci kademesindeki dersleri okutacak öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere aynı yıl, eğitim fakültelerinde de yapılandırılmaya gidilmiştir. Bu yapılandırmayla birlikte eğitim fakültelerinde dört yıllık lisans eğitimi veren sosyal bilgiler öğretmenliği programları açılmıştır.

Eğitim fakültelerini yeniden yapılandırma sürecinin etkileri ve 2003 yılında Millî Eğitim Bakanlığının büyük bir eğitim reformu ile tüm öğretim programlarını, yapılandırmacı yaklaşıma göre yeniden hazırlatma sürecini başlatmasının (Safran, 2009, s. 7) sonucu olarak 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ortaya çıkmıştır. Yapılandırmacı yaklaşım temel alınarak 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda (MEB, 2005), program değişikliklerinin gerekçesi "çağdaşlaşma, Avrupa Birliği'ne giriş süreci, en son yerel ve küresel gelişmele-

Kaynaklar

Arslan, M. (2006). Aktif öğrenme. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6* (2), 92-105.

Camci, F. (2012). *Aktif öğrenmeye dayalı etkinlik temelli öğretimin öğrencilerin akademik becerilerine ve öğrenme sürecine etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adıyaman Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

İlhan Beyaztaş, D., Kaptı, S. B. & Senemoğlu, N. (2013). Cumhuriyetten günümüze ilkokul/ilköğretim programlarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 46*(2), 319-344.

Kaymakcı, S. (2009). Yeni sosyal bilgiler programı neler getirdi? *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 29*(5), 1530-1545.

Kaymakcı, S. (2015). Öğretmen görüşleri ışığında 1998 ve 2005 sosyal bilgiler öğretim programlarındaki değişimi anlamak. *Eğitim ve Bilim, 40*(181), 293-309.

Koç, H., Aksoy, B., Sönmez, Ö. F. & Yeşiltaş, E. (2010). Öğretim sürecinde öğrencileri aktif kılan etkinlikler ve etkinliklere dayalı coğrafya öğretimi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2, 181-196.

Köstereliоğlu, İ., Bayar, A. & Akın Köstereliоğlu, M. (2014). Öğretmen eğitiminde etkinlik temelli öğrenme süreci: Bir durum araştırması. *Journal of Turkish Studies*, 9(2), 1035-1047. DOI: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6406.

MEB (2005). İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu. Millî Eğitim Yayınları.

Safran, M. (2009). Türkiye'de tarih öğretimi ve meseleleri. M. Demirel & İ. Turan (Ed.). *Tarih Öğretim Yöntemleri* (ss.7-25). Nobel.

Sarpong, T., Sarpong, F. and Asor, A. (2020) The influence of activity-based teaching method used in teaching social studies on students retention and academic performance: A quasi-experimental study of selected junior high school students in Sekyere south district of Ashanti region, Ghana. *Open Journal of Social Sciences, 8*, 238-254. doi: 10.4236/jss.2020.812018.

Tertemiz, N. & Şahinkaya, N. (2010). Proje ve etkinlik destekli öğretimin sınıf öğretmeni adaylarının matematik öğretimine yönelik yeterlik inançlarına etkisi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi, 10*(1), 87-98.

Tural, H. (2005). *İlköğretim matematik öğretiminde oyun ve etkinliklerle öğretimin erişi ve tutuma etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Ün Açıkgöz, K. (2001). Aktif öğrenme. *Tarım Dergisi, 6*(1, 2), 52-61.

1. BÖLÜM
BİREY VE TOPLUM ÖĞRENME ALANI

Ayşegül Tural - Burcu Duman

6. sınıf sosyal bilgiler dersi "Birey ve Toplum" öğrenme alanında aşağıda yer alan şu kazanımlar bulunmaktadır:

SB.6.1.1. Sosyal rollerin zaman içerisindeki değişimini inceler.

SB.6.1.2. Sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder.

SB.6.1.3. Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklılıklara yönelik ön yargıları sorgular.

SB.6.1.4. Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılır.

SB.6.1.5. Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.

Bu kazanımlar doğrultusunda, "ben" ve "biz" üzerinden yola çıkılarak toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için toplumdaki sosyal, kültürel ve tarihî bağların oluşumu süreci ve bu süreçte bireylerin rolleri, yardımlaşma ve dayanışma temelinde vurgulanarak ele alınmaktadır. Ele alınmakta olan konular göz önüne alındığında sosyal bilgiler öğretimi süreci hem bireysel çalışmayı hem de grupla uyum içinde iş birlikçi çalışmayı destekleyici olarak yapılanmaktadır. Birey ve Toplum öğrenme alanı çerçevesinde hak, sorumluluk ve özgürlükler kapsamında dersin içeriğinde yer alan somut ve soyut kavramların öğretiminde etkinlik temelli öğretim süreci desteklenmektedir.

Bu öğrenme alanı işlenirken dayanışma, yardımseverlik değerleriyle eleştirel düşünme, zaman ve kronolojiyi algılama becerilerinin öğrenciler tarafından kazanılması sağlanmalıdır.

EKLER

Ek-1. Etkinlik Değerlendirme Formu

Değerlendirme Ölçütleri	Uygun	Kısmen	Uygun Değil
1. Etkinlik öncesi hazırlıklar			
2. Etkinlik süreci hakkında bilgilendirme			
3. Etkinlik süreç yönetimi			
4. Etkinliğin konuya ve amaca uygunluğu			

Ek-2. Öz Değerlendirme Formu

Değerlendirme Soruları	Yanıtlar
1. Bu etkinlikte neler öğrendim?	
2. Bu etkinlikte neler yaptım?	
3. Bu etkinlikte sevdiğim bölümler nelerdir?	
4. Bu etkinlikte zorlandığım bölümler nelerdir?	

Kaynaklar

Aykaç, N. (2016). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. (3. Baskı). Pegem Akademi. s. 224.

https://evrimagaci.org/cocuklarda-irkci-onyargilarin-gelismesini-nasil-azaltabiliriz-5286

https://www.bursasancak.com.tr/bursa/bursa-nin-ilk-kadin-otobus-soforu-h6559.html

https://www.haberler.com/yerel/boyaci-cocugun-kitap-keyfi-4333891-haberi/

https://youtu.be/RgZNMNMWki4

https://www.cerkezkoyaygunes.com.tr/index.php/yaygin-gelisimsel-bozukluklar-otizm-destek-egitim-programi

Kanadu, S. (2015). Öğretim teknikleri. Editör. T. Yanpar Yelken ve C. Akay. *Öğretim İlke ve Yöntemleri Kitabı* içinde. Anı Yayıncılık.

Konuşma Halkası | Öğretim Yöntemleri (wordpress.com)

Lismayanti, D. (2014). The effect of using KWL (Know, Want, Learned) strategy on EFL students' reading comprehension achievement. *International Journal of Humanities and Social Science, 4* (7), 225-233.

MEB (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı.

Saracaloğlu, A. S. (2017). Öğretim Teknikleri II. A. S. Saracaloğlu ve A. Küçükoğlu (Ed.). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Pegem Akademi.

Taşpınar, M. (2017). Kuramdan Uygulamaya Öğretim İlke ve Yöntemleri. (8. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

2. BÖLÜM
KÜLTÜR VE MİRAS ÖĞRENME ALANI

Ömür Kızıl - Barış Kaya

6. sınıf sosyal bilgiler dersi "Kültür ve Miras" öğrenme alanında aşağıda yer alan şu kazanımlar bulunmaktadır:

SB.6.2.1. Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.

SB.6.2.2. İslamiyetin ortaya çıkışını ve beraberinde getirdiği değişimleri yorumlar.

SB.6.2.3. Türklerin İslamiyeti kabulleri ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark eder.

SB.6.2.4. Türklerin Anadolu'yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder**.**

SB.6.2.5. Tarihî ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar.

Bu kazanımlar doğrultusunda öğrencilerin Türkistan'da (Orta Asya) kurulan ilk Türk devletleri, İslamiyetin doğuşu, Türklerin İslamiyeti kabulü, Anadolu'nun Türk yurdu olması ve tarihî ticaret yollarının bu tarihî süreçler üzerindeki etkileri ele alınmaktadır. Öğrenciler, sosyal bilgiler dersi kapsamında ilk kez bu ünitede yoğun bir tarih içeriğiyle karşılaşmaktadır. Bu ünite kapsamında paylaşılan konular pek çok öğrencinin ilgisini çekmekte ve öğrencilerin birçoğu, olgusal bilgileri ders kitabından kalıcı olarak öğrenebilmektedir. Ancak bu konuların öğretiminde karşılaşılan ve göz ardı edildiğinde, öğrencilerin olgusal bilgileri zaman-mekânsal bir bağlama yerleştirmelerinin önünde engel teşkil edebilen önemli unsurlardan biri, zaman ve mekân ile ilgili düşünme becerileridir (Gökçe ve Işık, 2011; Kızıl, 2013; Işık, 2014; Kızıl ve Dönmez, 2020; Kızıl, 2021). Bu sebeple "Kültür ve Miras" öğrenme alanının 6. sınıf etkinliklerinin sunulduğu bu bölümde, olgusal bilgi aktarımından ziyade özellikle bu düşünme becerilerini aktif kılacak çalışmalara yer verilmiştir. Derslerin işlenişi sırasında etkinliklerin bu boyutunun ön planda tutulmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

5. Bu etkinliğe göre kuvvetli ve zayıf yönlerim neler?

_____
_____
_____

6. Sonraki etkinliklerde neleri farklı yapmalıyım?

_____
_____
_____
_____

Kaynaklar

Ağasıoğlu, F. (2013). *Etrüsk Türk Bağı*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları

Ağasıoğlu, F. (2014). *Taşbaba: Türk'ün Taş Yaddaşı*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları

Çağbayır, Y. (2017). *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı: Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat AŞ.

Gökçe, M. Ve Işık, H. (2011). Orta Asya Türk tarihi konularının öğretiminde karşılaşılan sorunlar üzerine bir değerlendirme. *Turkish Studies, 6(4)*, 563-592.

Harman, Ö. F. "Vahiy geleneği içinde İslam". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 23, 2-5. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001.

Işık, H. (2014). İlköğretim 6. Sınıf ve ortaöğretim 9. Sınıf öğrencilerinin mekansal biliş ve kronoloji bilgilerinin karşılaştırılması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7 (30),* 111-121.

Karatay, O. (2018). *Türklerin İslam'ı Kabulü*. Ankara: Kripto.

Kızıl, Ö. (2013). *Türkistan'dan Anadolu'ya Setleri Parçalamak*. Ankara: Murat Kitabevi.

Kızıl, Ö. (2021). *Kronolojik ve mekânsal düşünme becerileri bağlamında T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi konularının senkronik yaklaşımla öğretimi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Üniversitesi.

Kızıl, Ö. ve Dönmez, C. (2020). Tarih Konularının Öğretiminde Senkronik Yaklaşım Modeli ve Ölçekli Senkronik Tarih Şeritleri. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi (IJONASS), 4(2*), 283-305.

Marshall, G. 2009). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Özcan, A. "(İslamiyet'in) Doğuşu ve Yayılışı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 23, 27-31. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001.

Aydüz, S. (1998). XIV.-XVI. Asırlarda, Avrupa Ateşli Silah Teknolojisinin Osmanlılara Aktarılmasında Rol Oynayan Avrupalı Teknisyenler (Tâife-i Efrenciyân). *Belleten, 62,* 779-830.

Tekin, T. (2010). *Orhon Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

3. BÖLÜM
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER ÖĞRENME ALANI

Banu Çulha Özbaş - Kadir Can Erbudak - İzel Kaya

6. sınıf sosyal bilgiler dersi "İnsanlar, Yerler Çevreler" öğrenme alanında aşağıdaki kazanımlar bulunmaktadır:

SB.6.3.1. Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar.

SB.6.3.2. Türkiye'nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü, ilgili haritalar üzerinde inceler.

SB.6.3.3. Türkiye'nin temel beşerî coğrafya özelliklerini, ilgili haritalar üzerinde gösterir.

SB.6.3.4. Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.

Bu kazanımlar doğrultusunda bu öğrenme alanı süresince; vatanseverlik ve doğal çevreye duyarlılık gibi değerlerle, mekânı algılama ve harita okuryazarlığı gibi becerilerin de öğrenciler tarafından edinilmesinin sağlanması amaçlanmaktadır. Bunun için öğrencilerin jeopolitik, iklim, ulaşım gibi Türkiye'nin mutlak ve göreceli konumu ile ilgili özelliklerine yönelik çıkarımlarda bulunabilecekleri; Türkiye'nin yer şekillerine, iklim özelliklerine ve bitki örtüsüne dair haritalar kullanabilecekleri; Türkiye'nin nüfus dağılışı, ekonomik faaliyetleri, yer altı ve yer üstü kaynaklarına dair haritalar inceleyebilecekleri ve son olarak insanların yaşantılarına dair bilgi ve verilerden hareketle Akdeniz iklimi, kutup iklimi, muson iklimi ve ekvatoral iklim üzerine çıkarımda bulunabilecekleri bir sürecin gerçekleştirilmesi önerilmektedir (MEB, 2018, s. 11 ve 21).

Kaynaklar

Açıkgöz, Ün, K. (2014). *Aktif Öğrenme*. Biliş Yayıncılık. 13.Baskı.

Adıgüzel, Ö. (2017). *Eğitimde yaratıcı drama* (10. Basım). Ankara: Pegem Akademi

Demirel, Ö. (Ed). (2019). *Eğitimde Yeni Yönelimler*. (7. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.

Dönmez, C. & Yazıcı, K. (Ed). (2015). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Görseller: https://www.unicef.org/turkiye/beslenme

MEB (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

Safran, M. (Ed). (2012). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Taşpınar, M. (2013). *Kuramdan Uygulamaya Öğretim İlke ve Yöntemleri* (Genişletilmiş 6.Baskı). Edge Akademi,

Ün Açıkgöz, K. (1992). *İşbirlikli Öğrenme. Kuram-Araştırma-Uygulama*. Malatya: Uğurel Matbaası.

Ün Açıkgöz, K. (2007). *Aktif öğrenme*. (4. Baskı). İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.

Vural, R. A., & Somers, J. W. (2011). *İlköğretimde drama kuram ve uygulama*. Ankara: Pegem Yayınları.

Yıldırım, C., Kaplan, F. Kuru, H., Yılmaz, M. (2021). *6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları.

4. BÖLÜM
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM ÖĞRENME ALANI

Şükran Geçgel - Tuğçe Gamze İşçi - Salih Uslu - Kubilay Yazıcı

6. sınıf sosyal bilgiler dersi "Bilim, Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanında, aşağıda yer alan şu kazanımlar bulunmaktadır:

SB.6.4.1. Sosyal bilimlerdeki çalışma ve bulgulardan hareketle sosyal bilimlerin toplum hayatına etkisine örnekler verir.

SB.6.4.2. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gelecekteki yaşam üzerine etkilerine ilişkin fikirler ileri sürer.

SB.6.4.3. Bilimsel araştırma basamaklarını kullanarak araştırma yapar.

SB.6.4.4. Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur.

Bu öğrenme alanında öğrencilerin sosyal bilim alanlarındaki bilimsel çalışmaların toplum hayatına etkisini günümüz ve gelecek bağlamında fark etmelerine yönelik kazanımlar yer almaktadır. Konu içeriğinden hareketle hazırlanan etkinliklerde, özellikle öğrencilerin bilimsel ve teknolojik gelişmelerin yaşanmasında araştırma basamaklarının etkisini anlamlandırmaları amaçlanmıştır. Özellikle sınıf içerisinde planlanan çeşitli oyunlarla öğrencilerin hayal güçlerini canlandırabilecek etkinlikler planlanmıştır. Sınıf dışında ise öğrencilere bilimsel gelişmelerin nasıl gerçekleştiğine yönelik deneyim kazanmaları da amaçlanmıştır.

Ek-2. Eşleştirme Etkinliği

Açıklamaları verilen bilgileri doğru cevaplarıyla eşleştiriniz.

Bir aleti veya yöntemi ilk kez bulma işi.	Korsan yayın
Buluş yapan insanın buluş ürününü belirli bir süre üretme, kullanma ve satma hakkı.	Telif
Yeni bir buluş yapan kişilere verilen belge.	Patent
İnsanların fikir, bilgi, düşünce, sanat eseri ve ürünün kullanılması ve kopyalanması ile ilgili hukuken sağlanan haklar.	Patent belgesi
Yasal yollar dışında satılan kitap, bilgisayar yazılımı, oyunları, sinema filmleri gibi bandrolü olmayan ürünler.	Buluş

Kaynaklar

https://t24.com.tr/haber/cinli-sirket-acikladi-ucan-araba-2024-te-piyasaya-surulecek,988211

Köseoğlu, F. & Tümay, H. (2015). *Fen eğitiminde yapılandırıcılık ve yeni öğretim yöntemleri.* Palme Yayıncılık

Önal, N. (2022). Öğretimde kullanılabilecek teknoloji destekli uygulamalar. Önal, N. (Ed). *Etkinlik örnekleriyle zenginleştirilmiş eğitimde teknoloji uygulamaları.* (s. 2-14). Pegem Akademi.

5. BÖLÜM
ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM ÖĞRENME ALANI

Ömür Kızıl

6. sınıf sosyal bilgiler dersi "Üretim, Dağıtım ve Tüketim" öğrenme alanında aşağıda yer alan şu kazanımlar bulunmaktadır:

SB.6.5.1. Ülkemizin kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirir.

SB.6.5.2. Kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamına etkilerini analiz eder.

SB.6.5.3. Türkiye'nin coğrafi özelliklerini dikkate alarak yatırım ve pazarlama proje önerileri hazırlar.

SB.6.5.4. Vatandaşlık sorumluluğu ve ülke ekonomisine katkısı açısından vergi vermenin gereğini ve önemini savunur**.**

SB.6.5.5. Nitelikli insan gücünün Türkiye ekonomisinin gelişimindeki yerini ve önemini analiz eder.

SB.6.5.6. İlgi duyduğu mesleklerin gerektirdiği kişilik özelliklerini, becerileri ve eğitim sürecini araştırır.

Bu kazanımlar doğrultusunda ülkemizin doğal kaynakları, ekonomik faaliyetleri, coğrafyası ve insan kaynakları ile ilgili konular ele alınmaktadır. Öğrencilerin tüm bu etkenleri birlikte değerlendirerek, kendilerini bizzat konunun muhatabı olarak hissedebilmelerini sağlayacak tarzda "rol yapma" etkinliklerine yer verilmiştir. Nitelikli insan gücünün önemi, ilgi duyulan mesleklerin gerektirdiği kişilik özellikleri ve kişilik tiplerinin neler olduğu da konu edilmektedir. Bu yolla öğrencilerin hayallerindeki meslekler ile kendi kişilik özellikleri arasında bir uyum olup olmadığını erken yaşta fark edebilmeleri ve bu yönde tedbirler alabilmelerinin mümkün olabileceği düşünülmektedir. Etkinliklerde olgusal bilgi aktarımından ziyade, öğrencilerin düşünme becerilerini aktif olarak kullanabilecekleri çalışmalara yer verilmiştir. Derslerin işlenişi sırasında etkinliklerin bu boyutunun ön planda tutulmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

Atli, A., ve Keldal, G. (2017). Mesleki Kişilik Tipleri Envanterinin Geliştirilmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18*(1), 73-93.

Clemens, L. (2014). *The effectiveness of uncertainty visualization in a "coordinated multiple view" environment using a temporal dataset (casestudy*). Master's Thesis, Technische Universität Dresden, Dresden.

Çağbayır, Y. (2017). *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı: Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat AŞ.

Doğanay, H., Özdemir, Ü. ve Şahin, İ. F. (2014). *Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*. Ankara: Pegem Akademi.

Dönmez, C. ve Kızıl, Ö. (2018). "Üstün Yetenekli Öğrencilerde Çok Katmanlı Veri Analizi ve Zaman-Mekânsal Düşünme", 2. Uluslararası Eğitim ve Değerler Sempozyumu, Mersin Üniversitesi, Antalya, 17-20 Ekim 2018.

Güçlü, Y. (2006). Türkiye'nin Ekonomik Coğrafyası. Hayri Çamurcu ve Nurettin Bilgen (Ed.) *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği* içinde (155-236). İstanbul: Lisans Yayıncılık.

6. BÖLÜM
ETKİN VATANDAŞLIK ÖĞRENME ALANI

Seda Samuk - Ercenk Hamarat - Ayşegül Nihan Erol Şahin

6. sınıf sosyal bilgiler dersi "Etkin Vatandaşlık" öğrenme alanında aşağıda yer alan şu kazanımlar bulunmaktadır:

SB.6.6.1. Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır.

SB.6.6.2. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde yasama, yürütme ve yargı güçleri arasındaki ilişkiyi açıklar.

SB.6.6.3. Yönetimin karar alma sürecini etkileyen unsurları analiz eder.

SB.6.6.4. Toplumsal hayatımızda demokrasinin önemini açıklar.

SB.6.6.5. Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklar.

SB.6.6.6. Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder.

Bu kazanımlar doğrultusunda yönetim şekilleri, güçler birliği ve güçler ayrılığı, yönetimi etkileyen unsurlar, anayasada yer alan kişi hak ve ödevlerimiz, geçmişten günümüze toplumsal hayatta kadına verilen değer konuları ele alınmaktadır. Ele alınan konular, yapısı itibarıyla anlaşılması zor olabilecek soyut bilgileri içerebilmektedir. Bu noktada temel konuların öğreniminde öğrencilerin kendi başına çalışması tavsiye edilmemektedir. Öğretmenin detaylı anlatımına ihtiyaç duyulduğu için öğrencilerin anlamadıkları noktalar üzerinde vurgular yapılıp öğrenmenin kolaylaştırılmasına yardımcı olunmalıdır. Bu öğrenme alanı işlenirken eşitlik, bağımsızlık değerleriyle eleştirel düşünme, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma ile politik okuryazarlık becerilerinin öğrenciler tarafından edinilmesi de ayrıca sağlanmalıdır. Özellikle SB.6.6.6. kazanımı ile pozitif ayrımcılık, ekonomik, siyasal ve toplumsal temsil gibi olumlu, kadına şiddet ve cinsiyet ayrımcılığı gibi olumsuz konular üzerinde durulması sağlanmalıdır.

Kaynaklar

Bolat, Y. (2016). Ters yüz edilmiş sınıflar ve eğitim bilişim ağı (EBA). *Journal of Human Sciences, 13*(2), 3373-3388. doi:10.14687/jhs.v13i2.3952

Görü Doğan, T. (2015). Sosyal medyanın öğrenme süreçlerinde kullanımı: ters-yüz edilmiş öğrenme yaklaşımına ilişkin öğrenen görüşleri. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 1*(2), 24- 48.

Jacobs, H. H. (ed). (1989). *Interdiciplinary curriculum: Desing and implementation.* ASCD. Erişim tarihi: 20.04.2021, https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED316506.pdf

MEB (2018). *Millî Eğitim Bakanlığı sosyal bilgiler öğretim programı*. Millî Eğitim Bakanlığı.

OECD (2019). *OECD Future of Education and Skills 2030: Skills of 2030*. Erişim tarihi: 30.06.2022, https://www.oecd.org/education/2030-project/teaching-and-learning/learning/skills/Skills_for_2030_concept_note.pdf

Serçemeli, M. (2016). Muhasebe eğitiminde yeni bir yaklaşım önerisi: Ters yüz edilmiş sınıflar. *Muhasebe ve Finansman Dergisi,* 69, 115-126.

Sönmez, V. (2015). *Program geliştirmede öğretmen el kitabı*. Ankara: Anı.

Sönmez, V. (2017). *Öğretim ilke ve yöntemleri.* Ankara: Anı.

7. BÖLÜM
KÜRESEL BAĞLANTILAR ÖĞRENME ALANI

Canan Akyol

6. sınıf sosyal bilgiler dersi "Küresel Bağlantılar" öğrenme alanında aşağıda yer alan şu kazanımlar bulunmaktadır:

SB.6.7.1. Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz eder.

SB.6.7.2. Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini analiz eder.

Konu kaynaklar ve ihtiyaçlar açısından ele alınır.

SB.6.7.3. Ülkemizin sahip olduğu siyasi, askerî, ekonomik ve kültürel özelliklere bağlı olarak uluslararası alanda üstlendiği rolleri analiz eder.

SB.6.7.4. Popüler kültürün, kültürümüz üzerindeki etkilerini sorgular.

Kültürümüze ait olmayan unsurların, medya araçları yoluyla toplum hayatını nasıl etkilediği fark ettirilir.

Bu kazanımlar doğrultusunda; Türkiye'nin, millî dış politika ilkeleri bağlamında Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletler ile ilişkileri, ihracata ve ithalata yönelik ticari ilişkileri, jeopolitik konumuyla bağlantılı olarak uluslararası alanda üstlendiği roller ve popüler kültür-Türk kültürü etkileşimi kapsamındaki konular ele alınmaktadır. Öğrencilerin ülkelerini ve içinde yaşadıkları toplumu siyasi, askerî, ekonomik, sosyal ve kültürel yönlerden daha yakından tanımalarını ve analiz etmelerini sağlayan bu konuların öğretiminde, öğretmenlerin gerçekleştirecekleri çeşitli etkinlikler, farklı grup dinamiğine sahip sınıflara etkileşimli öğrenme yaşantıları sunacaktır. Bu öğrenme alanı işlenirken kültürel mirasa duyarlılık değeri ile araştırma ve eleştirel düşünme becerilerinin öğrenciler tarafından edinilmesi de ayrıca sağlanmalıdır. Özellikle SB.6.7.2. kazanımı ile konunun kaynaklar ve ihtiyaçlar bakımından ele alınması sağlanmalıdır.

Ek- 2. Karagöz ve Hacivat Gölge Oyunu Değerlendirme Ölçeği

GÖREVLER	PUAN	1. GRUP	2. GRUP	3. GRUP	4. GRUP	5. GRUP	*	TOPLAM
Kukla Yapımı	**10**							
Sahne Yapımı	**10**							
Gölge Oyunu Metni Yazma	**10**							
Konuyla Bağlantı Kurma	**20**							
Malzemeyi Planlı Kullanma	**5**							
Temiz Çalışma	**5**							
Zamanında Tamamlama	**10**							
Arkadaşları ile Olumlu İletişim	**10**							
Aktif Katılım	**10**							
Etkili Sunum	**10**							
TOPLAM	**100**							

*Grup sayısı kadar sütun ekleyiniz.

Kaynaklar

Arslanoğlu, İ. (2015). *Genel sosyoloji, ders notları.* Gazi.

Bilecik, G. (2018, 02 Mayıs). Bulgaristan'da Osmanlı eserleri araştırmaları [Sözlü sunum]. İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Bahar Konferansları, İstanbul, Türkiye.

Heiranpour, S. (2019). *İran'ın batısındaki Büyük Selçuklu Dönemi eserleri* [Doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi.

İnan, A. (2013). Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı ve Türkiye-Irak ilişkileri: 1973-2011. *Ortadoğu Analiz, 5*(56), 68-85.

2. Tekgül, İ. (2016). Karagöz'de başlıca tipler. M. Dinç (Ed.), *Karagöz'ümüz* (s. 19-45) içinde. Gençlik ve Spor Bakanlığı Eğitim, Kültür ve Araştırma Genel Müdürlüğü.

İnternet Kaynakları

Atatürk Araştırma Merkezi. (2006). Atatürk'ün söylev ve demeçleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ve C.H.P. Kurultaylarında, 1919-1938 (5. Baskı). Erişim tarihi: Eylül 18, 2022, https://atam.gov.tr/wp-content/uploads/S%C3%96YLEV-ORJ%C4%B0NAL.pdf

BOTAŞ. (t.y.). *Ceyhan Petrol İşletmeleri Bölge Müdürlüğü, tanklar.* Erişim tarihi: Ekim 15, 2022, https://www.botas.gov.tr/Sayfa/foto-galeri/76#gallery-12

BOTAŞ. (t.y). *Tamamlanan önemli projelerimiz.* Erişim tarihi: Kasım 05, 2022, https://www.botas.gov.tr/Sayfa/tamamlanan-onemli-projelerimiz/504

Çetinkaya, B. ve Kachkachishvili, D. (2022, 04 Şubat). Ermenistan'da esnaf, direkt uçuşların başlamasıyla turist sayısının artmasını bekliyor. *Anadolu Ajansı.* Erişim tarihi: Ekim 15, 2022, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ermenistanda-esnaf-direkt-ucuslarin-baslamasiyla-turist-sayisinin-artmasini-bekliyor/2493809

Habertürk (2020, 19 Mayıs). Burası Hevsel Bahçeleri! UNESCO mirasına moloz! *DHA.* Erişim tarihi: Kasım 06, 2022, https://www.haberturk.com/son-dakika-soke-eden-olay-burasi-hevsel-bahceleri-unesco-mirasina-moloz-haberler-2684121 adresinden düzenlenmiştir.

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Avrupa Konseyi*. Erişim tarihi: Kasım 06, 2022, https://www .mfa.gov.tr/avrupa-konseyi_.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, UNESCO*. Erişim tarihi: Kasım 06, 2022, https://www.mfa.gov.tr/unesco2019.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Türkiye*. Erişim tarihi: Kasım 06, 2022, https://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Dış politika, bölgeler, Avrupa ülkeleri ile ilişkiler: Bulgaristan.* Erişim tarihi: Ekim 15, 2022, https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?6341d378-a245-4e34-8dd9-f8041c2f146e

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Dış politika, bölgeler, Avrupa ülkeleri ile ilişkiler: KKTC.* Erişim tarihi: Eylül 25, 2022, https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?c2a2a712-1ca9-44ad-be25-a2ac0a202dca

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Dış politika, bölgeler, Avrupa ülkeleri ile ilişkiler: Yunanistan.* Erişim tarihi: Ekim 15, 2022, https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?21707924-3883-4e0c-8cbb-34653ecbed31

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Dış politika, bölgeler, Avrupa ülkeleri ile ilişkiler: Bulgaristan.* https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?6341d378-a245-4e34-8dd9-f8041c2f146e adresinden düzenlenmiştir.

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Dış politika, bölgeler, Güney Kafkasya ülkeleri ile ilişkiler: Azerbaycan.* Erişim tarihi: Eylül 25, 2022, https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?7cdbd5c3-9b43-4567-a752-415d887bf8b3

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Dış politika, bölgeler, Güney Kafkasya ülkeleri ile ilişkiler: Ermenistan.* Erişim tarihi: Ekim 15, 2022, https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?154f9f6d-10d8-444a-b81c-3d28e6f3a92f

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Dış politika, bölgeler, Güney Kafkasya ülkeleri ile ilişkiler: Gürcistan.* Erişim tarihi: Ekim 15, 2022, https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?7cfb30f5-8362-482a-b57c-6c0ea5890160

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Dış politika, bölgeler, Orta Asya ülkeleri ile ilişkiler: Kazakistan.* Erişim tarihi: Eylül 25, 2022, https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?1e80d0ed-4933-4bbd-bd4b-7aa02fb37f35

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Dış politika, bölgeler, Orta Asya ülkeleri ile ilişkiler: Kırgızistan.* Erişim tarihi: Eylül 25, 2022, https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?eb08b92b-5e48-48e6-a590-cb5c63238f73

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Dış politika, bölgeler, Orta Asya ülkeleri ile ilişkiler: Özbekistan.* Erişim tarihi: Eylül 25, 2022, https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?18ad8fdd-f8ff-42c8-9c6e-3f2995847f8e

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Dış politika, bölgeler, Orta Asya ülkeleri ile ilişkiler: Türkmenistan.* Erişim tarihi: Eylül 25, 2022, https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?d8f4d5c9-3975-41c6-8a32-6dde0fec75f2

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Dış politika, bölgeler, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ile ilişkiler: Irak.* Erişim tarihi: Ekim 16, 2022, https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?bcd81ae7-127a-4ffc-92fb-6c402d148686

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Dış politika, bölgeler, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ile ilişkiler: İran.* Erişim tarihi: Ekim 16, 2022, https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?c2c0cc73-efe7-40ab-8dc7-e5c5aa697fe6

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Dış politika, bölgeler, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ile ilişkiler: Suriye.* Erişim tarihi: Ekim 16, 2022, https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?79a4341a-366e-4b03-ad66-ca59dcfc86f7

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Dış politika, bölgeler, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ile ilişkiler: Irak.* https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?bcd81ae7-127a-4ffc-92fb-6c402d148686 adresinden düzenlenmiştir.

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Dış politika, bölgeler.* Erişim tarihi: Ekim 29, 2022, https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?03af1e06-bd93-40cb-ae4f-2c4ac27672e7

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Dünya Sağlık Örgütü, WHO*. Erişim tarihi: Kasım 06, 2022, https://www.mfa.gov.tr/who.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *G-20*. Erişim tarihi: Kasım 06, 2022, https://www.mfa.gov.tr/g-20-tr.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *İslam İş Birliği Teşkilatı, İİT*. Erişim tarihi: Kasım 06, 2022, https://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, NATO*. Erişim tarihi: Kasım 06, 2022, https://www.mfa.gov.tr/nato.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Temel dış politika konuları.* Erişim tarihi: Kasım 05, 2022, https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?eddda31b-595f-4e2d-b1d7-78ef1d689583

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (t.y.). *Boru hatları ve projeleri.* Erişim tarihi: Kasım 05, 2022, https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-boru-hatlari

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (t.y.). *Haritalar, doğalgaz ve petrol boru hatları haritası.* Erişim tarihi: Kasım 05, 2022, https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-haritalar

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (t.y.). *Transit Boru Hatları.* Erişim tarihi: Ekim 16, 2022, https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-transit-boru-hatlari

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (t.y.). *Transit Boru Hatları, Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı.* https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-transit-boru-hatlari adresinden düzenlenmiştir.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü (t.y.). *Dünya Miras Listesi.* Erişim tarihi: Kasım 05, 2022, https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44423/dunya-miras-listesi.html

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (t.y.). *Selanik Atatürk'ün evinden görüntüler.* Erişim tarihi: Ekim 15, 2022, https://www.ktb.gov.tr/TR-96347/selanik-ataturk39un-evinden-goruntuler.html

T.C. Millî Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü (t.y.). *Tematik harita atlası: Bağımsız Türk Cumhuriyetleri siyasi haritası.* Erişim tarihi: Eylül 25, 2022, https://www.harita.gov.tr/ uploads/files/products/tematik-harita-atlasi-161.pdf

T.C. Millî Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü (t.y.). *Ülke haritaları ve başkentleri.* Erişim tarihi: Eylül 25, 2022, https://www.harita.gov.tr/ulke-baskentleri

T.C. Millî Savunma Bakanlığı. (t.y.). *TSK'nın dünya barışına katkıları.* Erişim tarihi: Kasım 05, 2022, https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=UluslararasiIliskiler

T.C. Ticaret Bakanlığı (t.y.). *Cilvegözü Gümrük Kapısı.* Erişim tarihi: Ekim 16, 2022, https://destek.ticaret.gov.tr/projelerimiz/kamu-ozel-isbirligi-yatirimlari/cilvegozu-gumruk-kapisi

T.C. Ticaret Bakanlığı (t.y.). *Nusaybin Gümrük Müdürlüğü.* Erişim tarihi: Ekim 16, 2022, https://destek.ticaret.gov.tr/projelerimiz/kamu-ozel-isbirligi-yatirimlari/tamamlanan-yatirimlar/nusaybin-gumruk-mudurlugu

TANAP (t.y.). *Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi* (*TANAP).* Erişim tarihi: Ekim 15, 2022, https://www.tanap.com/fotograf-galerisi

TDK (t.y.). Popüler kültür. *Güncel Türkçe sözlük* içinde*.* Erişim tarihi: Kasım 12, 2022, https://sozluk.gov.tr/

TDK (t.y.). Ticaret*. Güncel Türkçe sözlük* içinde*.* Erişim tarihi: Ekim 28, 2022, https://sozluk .gov.tr/

TDK (t.y.). Tüccar. *Güncel Türkçe sözlük* içinde*.* Erişim tarihi: Ekim 28, 2022, https://sozluk.gov.tr/

TİKA (2016, 11 Nisan). *TİKA Haberler.* Erişim tarihi: Eylül 24, 2022, https://www.tika. gov.tr/tr/haber/turkmenistan_ile_saglik_alaninda_isbirligi_devam_ediyor-22176

TİKA (2021, 18 Ekim). *TİKA Haberler.* Erişim tarihi: Eylül 24, 2022, https://www.tika.gov .tr/tr/haber/tika%27nin_ileri_teknoloji_egitim_merkezi_azerbaycan%27da_acildi-65909

TİKA (2021, 24 Mart). *TİKA Haberler.* Erişim tarihi: Eylül 24, 2022, https://www.tika.gov.tr/ tr/haber/tika%27dan_kirgizistan%27da_ata_sporuna_destek-61460

TİKA (2022, 09 Şubat). *TİKA Haberler.* Erişim tarihi: Eylül 24, 2022, https://www.tika.gov.tr/ tr/haber/tika_ozbekistan%27da_el_sanatlari_merkezi_kurdu-68033

TİKA (2022, 12 Ağustos). *TİKA Haberler.* Erişim tarihi: Eylül 24, 2022, https://www.tika.gov.tr /tr/haber/kktc%27de_tarihi_eserlerin_tanitimina_tika_destegi-71479

TİKA (2022, 25 Nisan). *TİKA Haberler.* Erişim tarihi: Eylül 24, 2022, https://www.tika.gov.tr /tr/haber/tika%27dan_kazakistan%27da_cocuklara_bayram_hediyesi-69231

TİKA (t.y.). *Tarihçe.* Erişim Tarihi: Eylül 23, 2022, https://www.tika.gov.tr /tr/sayfa/hakkimizda-14649

TRT Arşiv (2020). Karagöz ve Hacivat [Video]. Youtube. Erişim tarihi: Kasım 12, 2022, https://www.youtube.com/watch?v=EvHSQdFhV4U

TRT AVAZ. (t.y.). *Azerbaycan.* Erişim tarihi: Eylül 25, 2022, https://www.trtavaz.com.tr/ ara-ma?q=Azerbaycan

TRT AVAZ. (t.y.). *Kazakistan.* Erişim tarihi: Eylül 25, 2022, https://www.trtavaz.com.tr/arama ?q=Kazakistan

TRT AVAZ (t.y.). *Kırgızistan.* Erişim tarihi: Eylül 25, 2022, https://www.trtavaz.com.tr/arama ?q=K%C4%B1rg%C4%B1zistan

TRT AVAZ (t.y.). *KKTC.* Erişim tarihi: Eylül 25, 2022, https://www.trtavaz.com.tr/arama? q=KKTC

TRT AVAZ (t.y.). *Özbekistan.* Erişim tarihi: Eylül 25, 2022, https://www.trtavaz.com.tr/arama? q=%C3%96zbekistan

TRT AVAZ (t.y.). *Türkmenistan.* Erişim tarihi: Eylül 25, 2022, https://www.trtavaz.com.tr /arama?q=T%C3%BCrkmenistan

TRT Dinle. (t.y.). Kategoriler [Dijital müzik servisi]. Erişim tarihi: Kasım 13, 2022, https://www.trtdinle.com/kategoriler

TÜİK (2022, 30 Eylül). *Tablo 6, en çok ihracat ve ithalat yapılan 20 ülke: Genel ticaret sistemine göre en çok ihracat ve ithalat yapılan 20 ülke, 2021, 2022.* Erişim tarihi: Ekim 29, 2022, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Agustos-2022-45543#:~:text=Genel%20ticaret%20sistemine%20g%C3%B6re%20ihracat%202022%20y%C4%B1l%C4%B1%20Ocak%2DA%C4%9Fustos%20d%C3%B6neminde,43%20milyon%20dolar%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti.

Türk Patent ve Marka Kurumu (t.y.). *Türkiye'nin coğrafi işaretleri.* Erişim tarihi: Ekim 28, 2022. https://ci.turkpatent.gov.tr/anasayfa

TÜRKSOY (t.y.). *Tarihçe.* Erişim tarihi: Eylül 23, 2022, https://www.turksoy.org/tarihce

1. BÖLÜM
BİREY VE TOPLUM ÖĞRENME ALANI

Mihraç Kulu - Aylin Karakuş - Filiz Arzu Yalın - Büşra Işıksal

7. sınıf sosyal bilgiler dersi "Birey ve Toplum" öğrenme alanında aşağıda yer alan şu kazanımlar bulunmaktadır:

SB.7.1.1. İletişimi etkileyen tutum ve davranışları analiz ederek kendi tutum ve davranışlarını sorgular.

SB.7.1.2. Bireysel ve toplumsal ilişkilerde olumlu iletişim yollarını kullanır.

SB.7.1.3. Medyanın sosyal değişim ve etkileşimdeki rolünü tartışır.

Seçilen bir iletişim kanalının (TV, internet, akıllı telefonlar vb.) bireyler arasındaki iletişimi ve toplumsal olarak da kültürü nasıl değiştirdiği ele alınır.

SB.7.1.4. İletişim araçlarından yararlanırken haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir.

Özel hayatın gizliliği, düşünceyi açıklama özgürlüğü ve doğru bilgi alma hakkı ile kitle iletişim özgürlüğü arasındaki ilişki ele alınır.

Kazanımlara uygun olarak, tutum ve davranışlardaki iletişim kavramı, olumlu ve olumsuz iletişim kurabilmenin yolları, medyanın toplumsal etkileşime ve kültürel değişim üzerindeki etkileri, iletişim ve düşünce özgürlüğü, doğru bilgi alma hakkı ve kitle iletişim özürlüğü hakkı konularının aktarılması sağlanmalıdır. Bu konular, iletişim gibi soyut kavramları içerdiği için konuları etkinlikler yardımıyla kazandırmanın aktif öğrenmeyi arttırdığı söylenebilir. Bu nedenle etkinliklerle öğrenme alanının değerleri olan özgürlük ve sorumluluk değerleri ile iletişim ve medya okuryazarlığı becerileri kazandırmak önemlidir. Öğrenme alanının ana dilde iletişim ve dijital yetkinlik gibi temel yetkinlikleri de kapsaması, doğrudan bilgi ve anlatımla sunulmasının yanı sıra etkinlikle sunulmasının yetkinlikleri kazandırmada etkili ve önemli olduğu düşünülmektedir.

EKLER

Ek-1. Akran Değerlendirme Formu

AKRAN DEĞERLENDİRME FORMU

Değerlendirilen öğrencinin
Adı ve Soyadı :
Sınıfı :

DEĞERLENDİRİLECEK TUTUM VE DAVRANIŞLAR	DERECELER				
	Çok Zayıf (1)	Zayıf (2)	Orta (3)	İyi (4)	Çok İyi (5)
Planlı çalışmaya özen göstermiştir					
Öğretmenin yönergeleri doğrultusunda hareket etmiştir					
Çalışmaları sırasında zamanı verimli kullanmıştır					
Grup arkadaşlarının önerilerini dikkate almıştır					
Çalışmaları sırasında değişik materyaller kullanmıştır					
Sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getirmiştir					

Kaynaklar

Avcı, S., & Yüksel, A. (2013). Öykü temelli öğrenme yaklaşımına ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri. *Sakarya University Journal of Education, 3*(2), 21-35. https://dergipark.org.tr/en/pub/suje/issue/20633/219986.

Azer, H. (2022). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı.* Ekoyay Eğitim Yayıncılık.

Batu, M. ve Yanık, A. (2021). Bir iletişim türü olarak yazılı iletişim: üniversite öğrencilerinin mektuplarına yönelik nitel bir inceleme, *Selçuk İletişim Dergisi, 14*(2), 723-753. https://doi.org/10.18094/josc.865684.

Tay, B., & Öcal, A. (2011). *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi*. Pegem Akademi.

Türkiye İstatistik Kurumu, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437 sayfasından ulaşılmıştır.

Ilgın, H., Ö., (2021). Sosyal Medya Dezenformasyon ve Halkla İlişkiler İlişkisi, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1517481 pdf sayfasından ulaşılmıştır.

Işık, M. (2018). *İletişim bilimine giriş*. Eğitim Yayınevi.

James, J. (1999). *Beden dili*. Alfa Kitapevleri.

Kaya, A. (2013). *Kişiler arası ilişkiler ve etkili iletişim* (5. Basım). Ankara: Pegem Akademi.

Komisyon (2017). *Pedagojik formasyon için öğretim ilke ve yöntemleri* (3. Baskı). Anı.

Sağırlı, H. E., & Gürdal, A. (2002). Fen bilgisi dersinde drama tekniğinin öğrenci başarısına etkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 15*(15), 213-224.

Selvi, H., & Cırık, B. (2020). Millî Mücadelede TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar, https://www5.tbmm.gov.tr/pdf/milli_mucadelede_anadoludan_cekilen_telgraflar. pdf sayfasından ulaşılmıştır.

Tokcan, H. (2015). *Sosyal bilgilerde kavram öğretimi*. Pegem akademi.

Genel Ağ Tabanlı Kaynaklar

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437 (Erişim: 19/09/2022)

www.wordart.com

2. BÖLÜM
KÜLTÜR VE MİRAS ÖĞRENME ALANI

Hatice Kara Erol

7. sınıf sosyal bilgiler dersi "Kültür ve Miras" öğrenme alanında aşağıda yer alan şu kazanımlar bulunmaktadır.

SB.7.2.1. Osmanlı Devleti'nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar.

Kuruluştan İstanbul'un fethine kadar olan dönemde devletin hüküm sürdüğü yerler ile iskân politikası, askerî, ekonomik ve toplumsal yapı detaya girilmeden ele alınır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile ilgili farklı tarihsel yorumlara değinilir.

SB.7.2.2. Osmanlı Devleti'nin fetih siyasetini örnekler üzerinden analiz eder.

Gaza ve cihat anlayışı, istimâlet politikası, millet sistemi üzerinde durulur.

SB.7.2.3. Avrupa'daki gelişmelerle bağlantılı olarak Osmanlı Devleti'ni değişime zorlayan süreçleri kavrar.

Coğrafi keşifler, Rönesans, Aydınlanma Çağı, Reform, Fransız İhtilali, Sanayi İnkılabı, sömürgecilik ve bunların neden olduğu karmaşa ile insan hakları ihlallerine değinilir.

SB.7.2.4. Osmanlı Devleti'nde ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunur**.**

SB.7.2.5. Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir.

Yerli ve yabancı seyyahların seyahatnamelerinden örneklere yer verilir.

Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın 2. öğrenme alanı olan Kültür ve Miras için programda, beş kazanım ve 30 ders saati ayrılmıştır. Bu öğrenme

Kaynaklar

Coşkun, İ. (2003). Modernliğin kaynakları: Rönesans üzerine bir değerlendirme. *Sosyoloji Dergisi, 3*(6), 45-69.

Gündüz, A. (2016). Sömürgecilik kavramı ve sömürgeci devletlerin uyguladıkları taktikler "Ortadoğu örneği". *Tarih Okulu Dergisi*, 9(25), 763-784.

Kalaycı, İ. ve Kızılkaya, O. (2012). Osmanlı Devleti'nin iskân siyaseti ve yerleşim birimleri üzerine bir değerlendirme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9*(18), 361-378.

Türk Dil Kurumu (2018). *Cihat.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Türk Dil Kurumu (2018). *Gaza*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Türk Dil Kurumu (2018). *Islahat*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Türk Dil Kurumu (2018). *İskân.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Türk Dil Kurumu (2018). *Tanzimat*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Türk Dil Kurumu (2018). *Tekfur*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

3. BÖLÜM
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER ÖĞRENME ALANI

Şeyda Marancı - Tuğba Turgut - Selahattin Kaymakcı

"Bu vatan, çocuklarımız ve torunlarımız için cennet yapılmaya değer."
Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK

Eğitim-öğretim faaliyetleri, bireylerin gerek yaşadıkları toplumu anlamaları gerekse bilgi, beceri ve değer noktasında çağa ayak uydurmalarında önemli bir yere sahiptir (Filiz ve Baysal, 2019). Eğitim-öğretim faaliyetlerine ilişkin amaçların gerçekleşmesi, bireye bir ders kapsamında okul veya okul dışında kazandırılması hedeflenen etkinlikleri içeren yaşantılar şeklinde ifade edilen öğretim programları aracılığıyla mümkündür (Demirel, 2020). Öğretim programları, bir ülkenin eğitim sistemine ait ideolojiyi ve eğitim felsefesini yansıtır. Bu doğrultuda zamanın ihtiyaçlarına bağlı olarak güncelliğini korumak amacıyla belirli dönemlerde yenilenmektedir (Turan, 2020). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda da ihtiyaçlara bağlı olarak yenilikler yapılmıştır. Yapılan yeniliklerden biri, 2018 yılında Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı olmuştur (Öztürk ve Kafadar, 2020). Yenilenen öğretim programında, 4. sınıftan 7. sınıfa kadar yedi öğrenme alanı (Birey ve Toplum, Kültür ve Miras, İnsanlar, Yerler ve Çevreler, Bilim, Teknoloji ve Toplum, Üretim, Dağıtım ve Tüketim, Etkin Vatandaşlık, Küresel Bağlantılar) yer almaktadır. İnsanlar, yerler ve çevreler; bu öğrenme alanlarından birini oluşturmakta ve temelde coğrafya odaklı bir yapıya sahiptir. Bu öğrenme alanında bireyin mekânsal bilgi, beceri ve değerleri kazanması amaçlanmaktadır. Öte yandan bireyin çevresini tanıması ve etkileşimde bulunması için birtakım beceri ve değerler aracılığı ile bu etkileşime dair neden ve sonuçları kavraması hedeflenmektedir. Böylece bireyin insan, yer ve çevre bağlamında gelecekte olası durumlara karşı hem bireysel hem de toplumsal bakış açısı kazanması sağlanır. Buna göre 7. sınıf İnsan-

Kaynaklar

Demirel, Ö. (2020). *Eğitimde program geliştirme.* Ankara: Pegem Yayınevi.

Filiz, S. B. ve Baysal, S. B. (2019). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımlarının revize edilmiş Bloom taksonomisine göre analizi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *20*(1), 234-253.

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018a). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar).* Ankara: MEB Yayınevi.

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018b). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabı 7.* Ankara: MEB Yayınevi.

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2021). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabı 7.* Ankara: MEB Yayınevi.

Öztürk, C. ve Kafadar, T. (2020). 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının değerlendirilmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, *10*(1), 112-126.

Turan, R. (2020). 2017 Sosyal bilgiler dersi öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri (Aksaray İli Örneği). *Mavi Atlas*, *8*(2), 256-277.

4. BÖLÜM
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM ÖĞRENME ALANI

Selda Şan - Murat Tartuk - Papatya Demir

7. sınıf sosyal bilgiler dersi "Bilim, Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanında aşağıda yer alan şu kazanımlar bulunmaktadır:

SB.7.4.1. Bilginin korunması, yaygınlaştırılması ve aktarılmasında değişim ve sürekliliği inceler.

SB.7.4.2. Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını tartışır.

SB.7.4.3. XV-XX. yüzyıllar arasında Avrupa'da yaşanan gelişmelerin günümüz bilimsel birikiminin oluşmasına etkisini analiz eder.

SB.7.4.4. Özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısını değerlendirir.

"Bilim, Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanı kapsamındaki 7. sınıf kazanımları ile öğrencilerin bilginin korunup yaygınlaştırılması ve aktarılmasında değişim ve sürekliliği incelemesi; Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişmelere katkılarını tartışması; Avrupa'da, 15. ve 20. yüzyılları arasında yaşanan gelişmelerin bilimsel birikime olan etkisini analiz etmesi; özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere olan katkısını değerlendirmesi beklenmektedir. Bu kazanımlar doğrultusunda oluşturulan etkinlik örneklerinde bilim ve teknolojide yetkinlik esas alınmakla birlikte ana dilde iletişim ve dijital yetkinliğe de yer verilmiştir. İş birlikçi öğrenme, altı şapkalı düşünme tekniği, beyin fırtınası, anlatım, soru-cevap yöntem ve tekniklerinin kullanıldığı örnek etkinliklerde ortak nokta olarak öğrencilerin değişim ve sürekliliği, zaman ve kronolojiyi algılaması, empati kurması beklenmektedir. Kazanımlar kapsamında öğrencilerin kazanması beklenen ortak değerler; bilimsellik, özgür düşünceye önem verme değerleridir.

Kaynaklar

Külcü, R. (2016). Sanayi Devriminden 1700 Yıl Önce Yapılmış Erken Bir Keşif: Heron'un Buhar Türbini (Aerolipie). *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(1), 32-39.

Ferdinand Macellan fotoğrafı. https://www.guncelakademi.com adresinden yararlanılmıştır.

Pisagor fotoğrafı. bilgiustam.com adresinden yararlanılmıştır.

Wikipedia (2022). Buhar Makinesi ve Buhar türbini fotoğrafları. https://tr.wikipedia.org/wiki/Buhar_makinesi adresinden alınmıştır.

5. BÖLÜM
ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM ÖĞRENME ALANI

Nadire Emel Akhan - Serpil Demirezen

7. sınıf sosyal bilgiler dersi "Üretim, Dağıtım ve Tüketim" öğrenme alanında aşağıda yer alan şu kazanımlar bulunmaktadır:

SB.7.5.1. Üretimde ve yönetimde toprağın önemini geçmişten ve günümüzden örneklerle açıklar.

SB.7.5.2. Üretim teknolojisindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayata etkilerini değerlendirir.

SB.7.5.3. Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.

Kızılay ve Yeşilay gibi kamu yararına çalışan yarı resmî kurumlar ile vakıf ve derneklerin çalışmalarına değinilir.

SB.7.5.4. Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanır.

Ahilik ve lonca teşkilatı ile meslek odaları ve meslek okulları üzerinde durulur.

SB.7.5.5. Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni meslekleri dikkate alarak mesleki tercihlerine yönelik planlama yapar.

Yeni mesleklerin yanı sıra hâlen icra edilen meslekleri de inceler, kendi kişisel özellikleri, yetenekleri ve ilgilerini bu mesleklerin gerekleri ile kıyaslar ve kişisel kariyerine dair kararlar alır.

SB.7.5.6. Dijital teknolojilerin üretim, dağıtım ve tüketim ağında meydana getirdiği değişimleri analiz eder.

	GELİŞME Öğrencilere bilgi verilir. *Sanayi inkılabı *E-ticaret *Bazı teknolojik gelişmeler Öğrencilerin hepsi tahtaya alınır. Öğretmen, "Üretim, dağıtım ve tüketimde yaşanan teknolojik gelişmeler, hayatımızı olumlu mu yoksa olumsuz mu etkilemiştir?" sorusunu yönelttikten sonra olumlu olduğunu düşünenlerin sağ taraftaki sıralara, olumsuz olduğunu düşünenlerin sol taraftaki sıralara oturmasını söyler. Öğrencilerin aralarında konuşup tercihlerini savunmaları adına 10 dakika süre verilir. Bu arada aralarında grup sözcüsü belirlemeleri istenir. Verilen sürenin ardından grup sözcüleri sırayla görüşlerini açıklarlar. Öğretmen, hangi grubun kazandığını açıklar ve o grup sınıfça alkışlar.
ETKİNLİĞİN ALTERNATİF UYGULANIŞI	Akıllı tahtadan gösterilen görseller yerine, çıktısı alınabilir.
ÖLÇME-DEĞERLENDİRME	Öğretmen, öğrencileri dört gruba ayrılır. Öğretmen öğrencilerden üretim, dağıtım ve tüketim teknolojilerinin ileride nasıl bir değişim gösterebileceğine dair bir resim çizmelerini ister. Gruplara 5 dakika süre verilir. Verilen sürenin ardından grup sözcüleri, resimlerini tanıtırlar. Bu resimler, zaman kapsülü yazan bir kutuya atılır ve mümkünse okulun bahçesinde bir yere gömülerek 2073 yılında açılması için üzerine bir not bırakılır.

Kaynaklar

MEB (2018). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar). Ankara.

Taşağıl, A. (2016). *Kök Tengri'nin Çocukları*, İstanbul.

İnternet Kaynakları

URL 1: https://www.dersteknik.com/2012/03/orman-haftas-ve-agacларn-onemi-ile.html

URL 2: http://www.turktarim.gov.tr/Haber/696/toprak-analizi-ile-topraginizi-once-taniyin-sonra-gubreleyin

URL 3: https://www.dersteknik.com/2012/03/orman-haftas-ve-agaclarn-onemi-ile.html

URL 4: https://cicicee.com/orman-haftasi-fotograflari/

URL 5: https://www.youtube.com/watch?v=-AuTDKjfdyc

URL 6: https://www.sutori.com/en/story/sumerler--Sw3iCfAdZ4AyTRPWn1Hjyfcs

URL 7: https://www.derszamani.net/teknolojinin-yararlari-ile-ilgili-hikaye-oyku.html

URL 8: https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/orman-yanginlari-yaban-hayatini-yok-ediyor

URL 9: https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/depremzedeler-icin-yardim-kampanyalari-suruyor/1713878

URL 10: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turk-kizilay-filistinde-yaralari-sarmaya-devam-ediyor/2260262

URL 11: https://www.trthaber.com/haber/turkiye/afad-gonullusu-olmak-icin-yogun-basvuru-462747.html

URL 12: https://www.nigdehaber.com.tr/haber/losev-yarin-nigdede-28038.html

URL 13: https://www.pngindir.com/png-esftd2/

URL 14: https://www.bartin.info/guncel/ahilik-haftasi-kutlaniyor-h9889.html)

URL 15: https://www.ufuktarhan.com/makale/olmayacak-meslekleri-secmeyin-gelecegin-meslekleri-teknolojide-sakli

URL 16: https://bilgihaznem.wordpress.com/2016/03/01/otomobilin-gecmisten-gunumuze-tarihcesi/

6. BÖLÜM
ETKİN VATANDAŞLIK ÖĞRENME ALANI

Osman Sabancı - Ali Altıkulaç

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı ise sosyoloji, siyaset bilimi ve hukuk bilimlerinden oluşan disiplinler arası bir yaklaşıma sahiptir. Sosyal bilgilerin doğasına uygun yan alanlardan oluşan bu öğrenme alanı, demokrasinin tarihsel gelişim aşamalarını ve günümüze kadar anlamında yaşanan gelişmeleri açıklamayı içermektedir. Ayrıca Türk demokrasisinin gelişiminde Atatürk'ün rolünü, öğrencilerden ifade etmeleri beklenmektedir. Bu süreçte TBMM'nin açılması, cumhuriyetin ilanı ve çok partili hayata geçiş denemeleri üzerinde yüzeysel olarak işlenmesi sağlanmalıdır. Öğrencilerin etkin ve üretken birer vatandaş olarak yetiştirilmesinde demokrasinin uygulama sürecinde ortaya çıkan güncel sorunlara ilişkin çıkarımda bulunmaları beklenmektedir. Bu noktada aile, okul ve toplumdaki örneklerine yer verilmelidir.

7. sınıf Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında dört kazanım bulunmaktadır. Bu kazanımlar, aşağıdaki şekildedir (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018, s. 25):

> **SB.7.6.1.** Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları açıklar.
>
> **SB.7.6.2.** Atatürk'ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar.
>
> **SB.7.6.3.** Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel niteliklerini, toplumsal hayattaki uygulamalarla ilişkilendirir.
>
> **SB.7.6.4.** Demokrasinin uygulama süreçlerinde karşılaşılan sorunları analiz eder.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı ile öğrencilere sosyal bilgiler dersi kapsamında kazandırılması hedeflenen beceri, "Problem çözme"dir. Bu öğrenme alanı işlenirken "barış" değerine ek olarak "eşitlik" gibi değerlerin öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanmalıdır. Özellikle öğrencilerde demokrasinin yaşam biçimi olarak bir değer ifade etmesinin önemi, örneklerle vurgulanmalıdır. Bu noktada demokrasinin gerçekleştirilmesinde seçimlerin bir araç olduğu belirtilmelidir. İşlenen konular, soyut kavramlar içerdiğinden örnek olaylardan yardım alınarak sürecin anlaşılabilirliği artırılabilir.

Kaynaklar

Acun, İ. (Ed.). (2019). *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Çiftci, A. (2006). *Vatandaşlık Bilgisi: Demokrasi ve İnsan Hakları.* Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Dilek, D. (Ed.). (2016). *Sosyal Bilgiler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.

İnan, S. (2016). *Genç Bilgi: Siyaset.* İstanbul: Doğan ve Egmont Yayıncılık.

Kelsen, H. (2019). *Demokrasi: Doğası & Değeri*. (Yasin Uysal, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.

Kepenekci, Y. K. (2014). *Eğitimciler İçin İnsan Hakları ve Vatandaşlık*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Öztaş, S. (2016). Sosyal Bilgiler Derslerinde Film Analizleri ve Filmler ile Uygulanabilecek Öğretim Etkinlikleri. D. Dilek (Ed). *Sosyal Bilgiler Eğitimi* içinde (s. 635-654). Ankara: Pegem Akademi.

Öztürk, C. (Ed.). (2006). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi.* Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Turan, R. (Ed.). (2019). *Öğretmen Adayları ve Öğretmenler İçin İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitim*i. Ankara: Pegem Akademi.

Yanpar Yelken, T, Akay, C. (2015). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Yaylak, E. (2019). Sosyal Bilgiler Eğitiminde Etkinlikler. S. İnan (Ed.). *Sosyal Bilgiler Eğitimine Giriş: Kavramlar, Yaklaşımlar, Etkinlikler* içinde (s. 267-285).

7. BÖLÜM
KÜRESEL BAĞLANTILAR ÖĞRENME ALANI

Melike Faiz - Pakize Hayta

Eğitim, toplumun üyesi olan ve aynı zamanda bir birey olan insanın yaşamında var olan doğal bir olgudur. Eğitimin planlı ve kontrollü bir şekilde uygulanmasına ve verilen eğitimin değerlendirme sürecine ise öğretim denilmektedir (Aydın, 2016). Bu faaliyet sonucu ortaya çıkan ürün olan öğrenmenin sağlanması ise öğretme etkinliği ile gerçekleşmektedir (Dirik, 2015). Eğitimin içine aldığı bu öğrenme-öğretme süreci, dünyada birçok alanda meydana gelen değişmeler ve gelişmeler sonucunda, değişen çağa uygun olarak çağdaş öğrenme yaklaşımlarını meydana getirmiştir (Polat ve Aksoy, 2021). Çağdaş öğrenme yaklaşımlarında, öğrenme-öğretme sürecinde yapılandırmacılığı temel alan aktif öğrenme yaklaşımı üzerinde durulmaktadır. Çağdaş öğrenme öğretme sürecinde öğrencilerin kalıcı öğrenme sağlaması, onların aktif katılımına imkân veren etkinlikler ile gerçekleşmektedir (Özür ve Şahin, 2017). Bu bakımdan öğretim sürecinde kılavuz olarak kullanılan Sosyal Bilgiler Öğretim Programı da ilk olarak 2005 Öğretim Programı'nda yapılandırmacılık anlayışı esas alınarak hazırlanmıştır (Akdağ ve Şiraz, 2021). Son olarak günümüz şartlarına uygun olarak 2018 yılında yapılandırmacılık anlayışına göre yeniden güncellenmiştir (Polat ve Aksoy, 2021). Güncellenen öğretim programının içeriğinde yer alan yedi öğrenme alanından biri olan "Küresel Bağlantılar" öğrenme alanı ile gelişen dünyadaki gündemi takip eden ve karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilen etkin ve sorumlu bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca bu öğrenme alanında öğrencilerin barış, saygı değeri ve iş birliği, problem çözme, kalıp ve ön yargıları fark etme becerilerinin edinilmesi hedeflenmektedir. 7. sınıf "Küresel Bağlantılar" öğrenme alanı içerisinde dört kazanım bulunmaktadır. Bu kazanımlar şunlardır (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018, s. 25) :

SB.7.7.1. Türkiye'nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlara örnekler verir.

Kaynaklar

Aydın, A (2016). *Eğitim psikolojisi gelişim, öğrenme, öğretim***.** Ankara: Pegem Akademi.

Akdağ, H., & Şiroz, F (2021). İlkokullarda sosyal bilgiler öğretimi. H. Akyol & A. A. Tuncay (Ed.), *İlkokulda eğitim ve öğretim* içinde (ss. 213-220). Ankara: Pegem Akademi.

Akyol, H., &Tuncay, A. A. (2021). İlkokullarda sosyal bilgiler öğretimi. H. Akyol & A. A. Tuncay (Ed.), *İlkokulda eğitim ve öğretim* içinde (ss. 213-217). Ankara: Pegem Akademi.

Dirik, M. Z. (2015). *Eğitim programları ve öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

https://www.felsefe.gen.tr/kalip-yargi-nedir/

https://images.app.goo.gl/2cgdeR2gWjBHfbSj6(igdirabakıs.com)

Erdoğan, M. & Vatandaş, C. (2020). Bireysel ve toplumsal dışlanma pratiği: Önyargı ve ayrımcılık. *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 474-485.

Melihat Gülses- Göçmen Kızı-Youtube https://www.youtube.com/watch?v=MPF2RcDh7XI

Türkiye'nin Üye Olduğu Uluslararası Örgütleri Bülten+- Youtube https://www.youtube.com/watch?v=yXbA95q0NZU

Polat, S., & Aksoy, B. (2021). Sosyal bilgiler öğretimi. S. Polat & B. Aksoy (Ed.), *Kuramdan uygulamaya sosyal bilgiler öğretiminde çağdaş öğrenme ve öğretme yaklaşımları* içinde (ss.1-15). Ankara: Pegem Akademi.

Özür, N. K., & Şahin, S (2017). Sosyal bilgiler dersinde sınıf dışı etkinliklerin öğrenci başarısına etkisi. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 18,* 324- 325. doi:10.29299/kefad.2017.18.3.018.

Millî Eğitim Bakanlığı (2005). Sosyal bilgiler öğretim programı. Millî Eğitim Bakanlığı.

TÜRKİYE VE ALMANYA'DA HAZIRLANAN SOSYAL İNCELEME RAPORLARININ SİSTEM KURAMI BAĞLAMINDA ANALİZİ

Dr. Emine Ataman

nobel bilimsel

Türkiye ve Almanya'da Hazırlanan Sosyal İnceleme Raporlarının Sistem Kuramı Bağlamında Analizi

Dr. Emine Ataman

Yayın No.: 1729
ISBN: 978-625-398-766-4
E-ISBN: 978-625-398-767-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ataman, Emine.
Türkiye ve Almanya'da Hazırlanan Sosyal İnceleme Raporlarının Sistem Kuramı Bağlamında Analizi / Emine Ataman
1. Basım, X + 192 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-766-4
E-ISBN: 978-625-398-767-1
1. Sosyal Hizmet 2. Sistem Kuramı 3. Sosyal İnceleme Raporu

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **ix**

GİRİŞ **1**

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE **5**

Bir Meslek Olarak Sosyal Hizmetin Tarihsel Gelişimi 5
Türkiye'de Sosyal Hizmetin Gelişimi 8
Almanya'da Sosyal Hizmetin Gelişimi 10
Sosyal Hizmette Kuramın Yeri ve Önemi 11
Sistem Kuramında Kavramlar ve Tanımlar 18
Sistem Kuramı 19
Sistem Kuramının Tarihsel Gelişimi 21
Ludwig Von Bertalanffy'nin Genel Sistem Kuramı 22
Açık ve Kapalı Sistemler 24
Homeostasis 26
Entropi 27
İzomorfizm 28
Humberto Maturana ve Francisco Varela'nın Sistem Kuramı 28
Talcott Parsons'un Yapısal-İşlevsel Sistem Kuramı 29
Parsons'un Sosyal Sistem Düşüncesi 31
Niklas Luhmann'ın İşlevsel-Yapısal Sistem Kuramı 34
Sosyal Sistemler 36
Sosyal Sistemin Türleri 38
Etkileşim Sistemleri 38
Örgüt/Organizasyon Sistemleri 39
Toplumsal Sistemler 39
Sistem Kuramının Sosyal Hizmetle İlişkisi 40
Sistem Kuramının Sosyal Hizmete Katkıları 43
Sosyal Hizmette Sistem Kuramı Uygulaması 46
Sosyal Hizmet Uygulaması Olarak Sosyal İnceleme Raporu 48
Türkiye ve Almanya'da Sosyal Hizmet Sistemi 50

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ 55

Araştırmanın Modeli 55
Yorumlayıcı Yaklaşımda Nitel Araştırma 57
Araştırmanın Veri Toplama Tekniği 58
Verilerin Analizi 59
Araştırmada Karşılaşılan Zorluklar 60
Araştırma Alanı 60
Artvin İli 61
Artvin Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü 61
Köln Şehri 61
Köln Şehri Çocuk, Genç ve Aile Dairesi (Amt für Kinder, Jugend und Familie) 62
Araştırma Grubu 63

BULGULAR VE YORUMLAR 65

Türkiye ve Almanya'da Hazırlanan Sosyal İnceleme Raporlarının Sistem Kuramı Bağlamında Değerlendirilmesi ve Karşılaştırmalı Analizini İçeren Vaka Örnekleri 65
Çocuklara Yönelik Sosyal İnceleme Raporu Örnekleri 67
Çocuklara Yönelik Sosyal İnceleme Raporlarının Sistem Kuramı Bağlamında Değerlendirilmesi 75
Çocuklara Yönelik Sosyal İnceleme Raporlarının Karşılaştırmalı Analizi 78
Gençlere Yönelik Sosyal İnceleme Raporu Örnekleri 79
Gençlere Yönelik Sosyal İnceleme Raporlarının Sistem Kuramı Bağlamında Değerlendirilmesi 85
Gençlere Yönelik Sosyal İnceleme Raporlarının Karşılaştırmalı Analizi 88
Yaşlılara Yönelik Sosyal İnceleme Raporu Örnekleri 89
Yaşlılara Yönelik Sosyal İnceleme Raporlarının Sistem Kuramı Bağlamında Değerlendirilmesi 95
Yaşlılara Yönelik Sosyal İnceleme Raporlarının Karşılaştırmalı Analizi 97
Engellilere Yönelik Sosyal İnceleme Raporu Örnekleri 98
Engellilere Yönelik Sosyal İnceleme Raporlarının Sistem Kuramı Bağlamında Değerlendirilmesi 104
Engellilere Yönelik Sosyal İnceleme Raporlarının Karşılaştırmalı Analizi 106
Ailelere Yönelik Sosyal İnceleme Raporu Örnekleri 107
Ailelere Yönelik Sosyal İnceleme Raporlarının Sistem Kuramı Bağlamında Değerlendirilmesi 115
Ailelere Yönelik Sosyal İnceleme Raporlarının Karşılaştırmalı Analizi 118
Kadınlara Yönelik Sosyal İnceleme Raporu Örnekleri 119

Kadınlara Yönelik Sosyal İnceleme Raporlarının Sistem Kuramı Bağlamında Değerlendirilmesi 125
Kadınlara Yönelik Sosyal İnceleme Raporlarının Karşılaştırmalı Analizi 127
Evde Bakıma Yönelik Sosyal İnceleme Raporu Örnekleri 128
Evde Bakıma Yönelik Sosyal İnceleme Raporlarının Sistem Kuramı Bağlamında Değerlendirilmesi 134
Evde Bakıma Yönelik Sosyal İnceleme Raporlarının Karşılaştırmalı Analizi 137
Rehabilitasyona Yönelik Sosyal İnceleme Raporu Örnekleri 137
Rehabilitasyona Yönelik Sosyal İnceleme Raporlarının Sistem Kuramı Bağlamında Değerlendirilmesi 143
Rehabilitasyona Yönelik Sosyal İnceleme Raporlarının Karşılaştırmalı Analizi .. 145
Velayete Yönelik Sosyal İnceleme Raporu Örnekleri 146
Velayete Yönelik Sosyal İnceleme Raporlarının Sistem Kuramı Bağlamında Değerlendirilmesi 153
Velayete Yönelik Sosyal İnceleme Raporlarının Karşılaştırmalı Analizi 156
Koruyucu Aileye Yönelik Sosyal İnceleme Raporu Örnekleri 157
Koruyucu Aileye Yönelik Sosyal İnceleme Raporlarının Sistem Kuramı Bağlamında Değerlendirilmesi 165
Koruyucu Aileye Yönelik Sosyal İnceleme Raporlarının Karşılaştırmalı Analizi . 167

TARTIŞMA VE SONUÇLAR 169
Tartışma 169
Sonuçlar 171
Doküman İncelemelerinden Elde Edilen Sonuçlar 173
Kitaba Bütüncül Bir Bakış 177

KAYNAKLAR 181

Ek 1. Resmi Kurum İzni Yazısı 189

ÖZ GEÇMİŞ 191

KAYNAKLAR

Acar, N. (2020). "Sosyal Teori: Pozitivizm ve Hermenötik Metodoloji Üzerine Bir Değerlendirme"/"Social Theory: A Positivism and an Evaluation on Hermeneutic Methodology". *Bilar: Bilim Armonisi Dergisi*, 3(1), 71-79.

AİLE (16 Haziran 2022). *Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Tarihçesi*. https://www.aile.gov.tr/bakanlik/hakkinda/tarihce/

AİLE (16 Haziran 2022). *Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Teşkilat Şeması*. https://www.aile.gov.tr/bakanlik/hakkinda/teskilat-semasi/

Akkuş, B. ve Alevok İzci̇, N. (2018). Sistem Yaklaşımı, Kavramları ve Yönetim. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (7), 223-237.

Akyıldız, Y. ve Abay, A. R. (2017). Vakıf Müessesesinin Gelişimi ve Mahiyeti Tarihsel Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(15), 141-157.

Akyüz, N. (2019). *Türkiye ve Almanya'da sosyal hizmet uygulamalarının karşılaştırışması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.

Altındağ, Ö. (2020). *Sosyal Hizmette Kayıt Tutma ve Standartları*, *Rapor Yazma İlke ve Teknikleri.* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Alver, F. (2006). *Niklas Luhmann Kadife Karanlık 2. Ayna Şövalyeleri* içinde (141-171). İstanbul: Su Yayınları.

ARBEITSAGENTUR (5 Ağustos 2022). *Blickpunkt Arbeitsmarkt. Akademikerinnen und Akademiker August 2022. Kapitel 2.7.* https://statistik.arbeitsagentur.de/DE/Statischer-Content/Statistiken/Themen-im-Fokus/Berufe/AkademikerInnen/Berufsgruppen/Generische-Publikationen/2-7-Sozialwesen.pdf?__blob=publicationFile&v=2#:~:text=Die%20Besch%C3%A4ftigungsstatistik%20weist%20f%C3%BCr%202021,hohen%20Frauenanteil%20zu%20sehen%20ist

Artan, T. (2010). *Sosyal Hizmet Kuramları*. *Sistem Kuramı*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayını.

Artan, T., Yıldız, H., Ünlü, D. ve H. Türk Çataloluk (2018). *Karar Sürecini Yapılandırma Aracı Olarak Sir (Sosyal İnceleme Rapor Örnekleri)*. Ankara: Sabev Yayınları.

ARTVİN (8 Nisan 2022). *Artvin Valiliği*. *Şehrimiz.* http://www.artvin.gov.tr/sehrimiz

ARTVİN (8 Nisan 2022). *Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Artvin İl Müdürlüğü Kuruluşlarımız.* https://www.aile.gov.tr/artvin/kuruluslarimiz/

Ataman, E. (2018). *Sosyal çalışmada sosyolojik bakış açısının değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Ataman, E. (2022). Mario Bunge'nin Ontolojik Sistemcilik Kuramının Sosyal Çalışma Bilim ve Mesleğine Etkileri. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 174-186.

Atatanır, H. (2016). *Türkiye'de yoksulluk, sosyal yardım ve sivil toplum: hak temelli yaklaşım açısından bir değerlendirme* [Yayımlanmış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Badak, A. ve Özdaşlı, K. (2019). Sistem Yaklaşımı Açısından Türkiye'de Fuarcılığın Gelişimine Yönelik Bir Model Önerisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(4), 847-869.

Baltacı, A. (2019). Sosyal Sistem Kuramı ve Eğitim Örgütlerine Etkileri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1-19.

Barış, İ. ve Ataman, E. (2019). Kamusal Sosyal Yardımlar: Türkiye ve Almanya Örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6 (2), 86-100.

Barış, İ. ve Ataman, E. (2020*).* Sosyal Çalışma Disiplininde Sosyolojik Bakış Açısının Değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi,* 31(1), 22-46.

Bayır Aslan, Ş. ve Güngör, F. (2019). Bir Sosyal Bilim Disiplini Olarak Sosyal Çalışmanın Türkiye'de Bilgi Sorunu. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 3(2), 222-236.

Baykara Acar, Y. ve Acar, H. (2002). Sistem Kuramı-Ekolojik Sistem Kuramı ve Sosyal Hizmet: Temel Kavramlar ve Farklılıklar. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 13(1), 29-35.

Bayraktar, K. O. (2017*). Sistem teorisi bağlamında sanat nesnesi ve eşleşme* [Sanatta yeterlilik tezi]. Marmara Üniversitesi.

Belardi, N. (1980). *Pädagogik. Sozialpädagogische Arbeitsfelder*. (Soziale Arbeit, Band 1). Frankfurt: Diesterwerk Verlag.

Bertalanffy, L. V. (1956). *General system theory*, General System Year Book, Vol:1.

Bertalanffy, L. V. (1969). *General system theory foundations*. Development, Applications. New York: George Braziller.

BMFS (2 Eylül 2022). *Bundesministerium Für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. Gechichte Des Ministeriums.* https://www.bmfsfj.de/bmfsfj/ministerium/geschichte

BMFS (2 Eylül 2022). *Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. Gechichte des Ministeriums. Auflistung der Adressen der Jugendämter.* https://www.daten.bmfsfj.de/daten/daten/jugendaemter-der-bundesrepublik-deutschland-160458

Bommes, M. ve Scherr A. (2000). *Soziologie Der Sozialen Arbeit Eine Einführung İn Formen Und Funktionen Organisierter Hilfe*. Weinheim und Münschen: Juventa Verlag.

Brody, R. ve M. D. Nair. (2020*). Makro Sosyal Hizmet.* (Çev. Ed.: Sema Buz, Mustafa Çağrı Ayalp). Ankara: Nika Yayınları.

Buck, G. (1982). *Gemeinwesenarbeit und Kommunale Sozialordnung*. Berlin: Hofgarten Verlag.

Bulduklu, Y. (2019). Eleştirel Çalışmalarda Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Gömülü Teori. *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 1-14.

Cankurtaran Öntaş, Ö. ve Akçay, S. (2014). Niklas Luhmann'ın Sistem Teorisi ve Teorinin Sosyal Hizmet Disiplinindeki Yansımaları*. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 25(2), 97-110.

Ceylan, H. (2013). *İsveç refah devletinde bakım hizmeti alan yaşlıların yaşam algıları: stockholm örneği* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.

Creswell, J. W. (2014). *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları.* (Çev. Ed.: Selçuk Beşir Demir). Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.

Creswell, J. W. (2015). *Nitel Araştırma Yöntemleri. Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. (Çev. Ed.: Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Çağlar, T (2015). *Türkiye ve Almanya'da karşılaştırmalı yaşlı bakım model ve uygulamaları* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Çavuşoğlu, T. (2014). *Sosyal Hizmetler Tarihinde Kilometre Taşları*. Ankara: Kadın ve Sosyal Hizmetler Vakfı Yayını.

Çelebi, N. (2004). *Sosyoloji ve Metodoloji Yazıları*. Ankara: Anı Yayınevi.

Çelik, C. (2007). Niklas Luhmann'da Sosyal Sistem Olarak Toplum ve Modern Toplumun Karmaşıklığı Sorunu. *Bilimname Dergisi,* (1), 51-74.

Danış, M. Z. (2006). Davranış Bilimlerinde Ekolojik Sistem Yaklaşımı. *Aile ve Toplum Dergisi*, 8(9), 45-53.

Demir, H. ve Gümüşoğlu, Ş. (1986). *Üretim Yönetimi, Sistem Analizi Açısından Planlama ve Kontrol*. İzmir: Aydın Yayınevi.

DESTATİS (09 Mart 2023). *210 000 junge Menschen wuchsen 2021 in Heimen oder Pflegefamilien auf.* https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2022/10/PD22_454_225.html#:~:text=WIESBADEN%20%E2%80%93%20Im%20Jahr%202021%20lebten,87%20300%20in%20einer%20Pflegefamilie.

Dieckmann, W. (2005). *Einführung in die systemtheorie*. Stuttgart: UTB Verlag.

Dinçer, Ö. (1990). *Sistem Yaklaşımı*. Sosyal Bilimler Ansiklopedisi cilt 3. Ankara: Risale Yayınları.

Dinçer, Ö. ve Y. Fidan (1996). *İşletme Yönetimi*, İstanbul: Beta Yayımcılık.

Dönmezer, S. (1978). *Sosyoloji*, 7. Baskı. İstanbul: İİTİA Vakfı Yayınları.

Duyan, V., Arsan, T. ve İ. G. Yolcuoğlu. (2014). *Dünü, Bugünü ve Yarınıyla İnsanı Anlamak (İnsan Davranışının Kökenleri ve Sosyal Çevrenin Etkileri)*, İstanbul: Nar Yayınevi.

Duyan V. (2019). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yaklaşımları, Sistem Kuramı* (4-20). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Dür, W. (2012). *Luhmann ve Sistem Kuramı*. Sosyolojik Paradigmalar (127-154). İstanbul: Küre Yayınları.

Engelke, E. (1999). *Theorien der sozialen arbeit. Eine einführung*. Freiburg: Lambertus Verlag.

Engelke, E., Borrmann, S. & Spatscheck, C. (2018). *Theorien der sozialen arbeit. Eine einführung*. 7. Auflage. Freiburg im Breisgau: Lambertus Verlag.

Erdem, F. ve Özen, J. (2003). Niklas Luhmann'ın Tanıdıklık, Emin Olma ve Güven Ayrımı. Ferda Erdem (Ed.). *Sosyal Bilimlerde Güven*. 53-58. Ankara: Vadi Yayınları.

Eren, E. (1998). *Yönetim ve Organizasyon Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar*. İstanbul: Beta Basım Yayım.

Erkut, H. (2000). *Analiz Tasarım ve Uygulamalı Sistem Yönetimi*. İstanbul: İrfan Yayımcılık.

Ertong, G. (2011). Niklas Luhmann'ın Sosyal Sistemler Kuramı ve Güven Tartışmaları Bağlamında Sağlık Sistemi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3-26.

Ertong, G. (2011a). *Sağlık sisteminde hekim hasta ilişkisi ve güven unsuru* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Forder, A. (1976). Social work and system teory. *The British Journal of Social Work*. 6 (1), 23–42.

Forrester, J. W. (1973). *Principles of systems.* Cambridge: Wright-Allen Press.

Galuske, M. (2007). *Methoden Der Sozialen Arbeit. Eine Einführung*. Weinheim/ Münih: Juventa Verlag.

Gez, K. (2011). *T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı örneğinde sistem kuramı çerçevesinde organizasyonlarda medya analizi* [Yayımlnmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.

Gitterman, A. ve Germain, C. B. (2008). *The life model of social work practice: Advances in knowledge and practice*. New York: Columbia University Press.

Gökler, I. (2008). *Sistem yaklaşımı ve sosyal-ekolojik yaklaşım çerçevesinde oluşturulan kavramsal model temelinde kronik hastalığı olan çocuklar ve ailelerinde psikolojik uyumun yordanması* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.

Gray, M. ve Webb, S.A. (2013). *Social work theories and methods*. London: Sage.

Hartmann, M. ve Herzog, K. (2013). *Gedanken Zur Funktion Sozialer Arbeit. Auf Dem Weg Zu Einem Kritischen Selbstverständnis. İnspiriert Von Walter Hollstein* (1973/1980). In: Soz Passagen. Band 2, Nr. 5.

Hindmarsh, H. J. (1992) *Social Work Oppositions*: *New Graduates Experiences*. Aldershot: Gower.

Howe, D. (1987). *An introduktion to social work theory*. Aldershof: Ashgate Publishing.

IFSW (20 Haziran 2021). *Internatıonal Federation of Social Work. What is Social Work*. https://www.ifsw.org/what-is-social-work/

INFOSOZİAL (05 Nisan 2022). *Die soziale seite des Netzes. Soziale Einrichtungen im Internet.* https://www.info-sozial.de/datenbank/

İslamoğlu, A. H. ve Alnıaçık, Ü. (2013). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Beta Yayınları.

Jensen, S. (1999). *Erkenntnis, Konstruktivismus, Systemtheorie*. Berlin: Verlag für Sozialwissenschaften.

Kaban, Z. (1994). Genel Sistem Teorisi ve Sibernetik. *Marmara İletişim Dergisi*, 8(8), 219-226.

Karakuş, B. (2015). Sosyal Hizmet Mezunlarının Kadro Unvanı. Sosyal Hizmet Uzmanı/ Sosyal Çalışmacı. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 26(2), 169-190.

Karataş, Z. (2016). *Çocuk adalet sistemi kapsamında suça sürüklenen çocuklara yönelik uygulamaların nitel analizi* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi.

Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.

Kirst-Ashman K. ve Hull G.H. (1999). *Understanding generalist practice*. Chicago: Nelson-Hall Publishers.

Kleve, H. (2011). *Aufgestellte Unterschiede: Systemische Aufstellung und Tetralemma in Der Sozialen Arbeit*. Heidelberg: Carl Auer Verlag.

Koçel, T. (2005). *İşletme Yöneticiliği*. İstanbul: Arıkan Yayınevi.

Kongar, E. (2007). *Sosyal Çalışmaya Giriş*. Tıpkıbasım (1972). Ankara: Sabev Yayınları.

Koyunoğlu, F. (2008). *Sistem yaklaşımı açısından uzaktan eğitim: inönü üniversitesi uzaktan eğitim merkezi model önerisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İnönü Üniversitesi.

Krause, D. (1996). *Luhmann Lexikon: Eine Einführung in Das Gesamtwerk Von Niklas Luhmann Mit 25 Abbildungen Und 400 Stichworten*. Stuttgart: Enke Verlag.

Krysik, J. L. ve J. Finn. (2015). *Etkili Uygulama İçin Sosyal Hizmet Araştırması*. (Çev. Ed. Ercüment Erbay). Ankara: Nika Yayınları.

Kuhlmann, C. (2014). *Geschichte der sozialen arbeit. Band 1: Studienbuch-Eine Einführung Für Soziale Berufe*. Frankfurt am Main: Wochenschau Verlag.

Kumkumoğlu, S. (2001) *Hizmet pazarlamasında sistem yaklaşımı, karar verme süreci ve hayat sigortası sektörüne yönelik bir uygulama.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.

Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Lambers, H. (2013). *Theorien der sozialen arbeit. Ein kompendium und vergleich*. Opladen/Toronto: Barba Budrich Verlag.

Layder, D. (2014). *Sosyal Teoriye Giriş*. (Çev: Ümit Tatlıcan). İstanbul: Küre Yayınevi.

Luhmann, N. (1984). *Soziale systeme. Grundriß einer allgemeinen theorie*. Frankfurt: Suhrkamp Verlag.

Luhmann, N. (1995). *Soziale systeme*. Frankfurt: Suhrkamp Verlag.

Luhmann, N. (1997a). *Gesellschaft der gesellschaft*. Frankfurt: Suhrkamp Verlag.

Luhmann, N. (2002). *Refah Devletlerinin Siyaset Teorisi*. (Çev: Medeni Beyaztaş). İstanbul: Bakış Yayınları.

Lüssi, P. (1995): *Systemische sozialarbeit. Praktisches Lehrbuch der Sozialberatung*. 3. Auflage. Bern: Haupt Verlag.

Mennemann, H ve Dummann, J. (2018). *Einführung in die soziale arbeit*. 2. Auflage. Baden-Baden: Nomos Verlag.

Merten, R. (2000). *Systemtheorie Sozialer Arbeit: Eine Einleitung*. Berlin: Springer Verlag.

Michel-Schwartze, B. (2007). *Methodenbuch soziale arbeit: Basiswissen für die praxis*. Berlin: Verlag für Sozialwissenschaften.

Milowiz, W. (2009). *Teufelskreis und lebensweg – Systemisch Denken in der sozialarbeit*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht Verlag.

Müftüler, H. (2019). Parsons Sistem Teorisi Açısından Kuşaklar Arası İlişkilerde Çatışma ve Dayanışma. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 100-135.

Müller, K. (1996). *Allgemeine systemtheorie. Geschichte, methodologie und sozialwissenschaftliche heuristik eines wissenschaftsprogramms*. Opladen: Westdeutscher Verlag.

Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. I-II. Cilt, 5. Baskı. İstanbul: Yayın Odası.

Özbesler, C. ve I. Bulut. (2013). Sosyal Hizmette Genelci Yaklaşım ve Ekolojik Perspektif. *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları* içinde (97-107) İstanbul: Maya Akademi.

Özdemir, C. (2000). *Fonksiyonalizmden neofonksiyonalizme: Klâsik teorilerin yeniden inşası* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Özdemir, U. (1992) *İsteyerek düşük yapan kadınların aile işlevleri ve ruhsal belirti düzeylerinin sistem yaklaşımı içinde değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Payne, M. (1997). *Modern social work theory.* Ed. Jo. Campling. Pub: Pagrave.

Payne, M. (2020). *Modern Sosyal Hizmet Kuramı*. (Çev: Kasım Karataş). Ankara: Nika Yayınevi.

Pegels, C. (1976). *System analysis for production operations*. New York: Gordon And Breach Science Pub.

Pflegeversicherung (10 Mart 2023). *Die Soziale Pflegeversicherung.* https://www.bunde sgesundheitsministerium.de/themen/pflege/online-ratgeber-pflege/die-pflegeversicherung.html

Pincus, A., Minahan, A. (1973). *Social work practice: Model and method*. Adelaide: Peacock Publishers.

Ritzer, G. (2011). *Modern Sosyoloji Kuramları*. (Çev. Himmet Hülür). Ankara: De Ki Yayınları.

Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2018). *Sosyoloji Kuramları*. (Çev. Himmet Hülür). Ankara: De Ki Yayınları.

Rogers, M., Whitaker, D., Edmondson, D. ve D. Peach. (2019). *Sosyal Hizmet Uygulaması İçin Beceri Geliştirmek*. (Çev. Ed. Seda Attepe Özden, Merve Deniz Pak). Ankara: Nobel Yayınevi.

Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç. ve Nas, E. (2021). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4 (1), 227-250.

Secker, C. (1993). *From theory to practice in social work: Development of social worker students.* Surrey: Ashgate Publishing.

Sheafor, B. W. ve Horejsi, C. J. (2016). *Sosyal Hizmet Uygulaması-Temel Teknikler ve İlkeler.* (Çev. Ed. Baran Çiftçi, D.) Ankara: Nika Yayınevi.

Scherpner, H. (1974). *Theorie der Fürsorge*. Göttingen.

Slattery, M. (2007). *Sosyolojide Temel Fikirler*. (Çev: Ü. Tatlıcan ve G. Demiriz). Bursa: Sentez Yayıncılık.

Sosyal Hizmet Sempozyumu (2022). *Sürdürülebilir Kalkınma ve Sosyal Hizmet* 13-15 Ekim 2022. Zonguldak: Karabük Üniversitesi.

Sozıalarbeitstudium (10 Aralık 2021). *Lehrkanon und Teilgebiete des Studiums*. https://web.archive.org/web/20130422231132/http:/sozialearbeitstudium.info/soziale-arbeit-teilgebiete-des-studiums/

Sozialestudieren (2 Haziran 2021). *Der Wegweiser zu Deinem Studium.* https://www.sozialesstudieren.de/

Stadt Köln (6 Haziran 2022). *Stadt Köln. Bevölkerung und Haushalte*. https://www.stadt-koeln.de/politik-und-verwaltung/statistik/bevoelkerung-und-haushalte?kontrast=schwarz.

Stadt Köln (6 Haziran 2022). *Amt für Kinder, Jugend und Familie*. https://www.stadt-koeln.de/Einrichtungen

Staub-Bernasconi, S. (1995). *Systemteorie, Soziale Probleme und Soziale Arbeit: Lokal, National, International. Oder: Vom Ende Der Bescheidenheit*. Bern: Haupt Verlag.

Staub-Bernasconi, S. (2018). *Soziale Arbeit Als Handlungswissenschaft*. Opladen / Toronto: Barbara Budrich Verlag.

Suğur, N. (2012). Sosyolojik Yöntemde Klasik ve Yeni Dönem Tartışmaları. *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri* (32-63). Ed. Temmuz Gönçşavran. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Şeker, A. (2008). *Sosyal Çalışma Mesleği- 21. Yüzyılda Sosyal Adalet Arayışında Sosyal Hizmet Mesleği*. Ankara: Sabev Yayınları.

Şener, S. (2009). *Sosyoloji*. *Sosyal Bilimlere Alternatif Yaklaşım*. İstanbul: İnkılap Yayınları.

Şimşek, M. Ş. (2005). *Yönetim ve Organizasyon*. Konya: Günay Ofset.

TDK (1 Şubat 2021). *Türk Dil Kurumu*. http://www.tdk.gov.tr/

Teater, B. (2015). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri: Uygulama İçin Bir Giriş*. (Çev. Ed. Abdullah Karatay). Ankara: Nika Yayınları.

Tecim, V. (2004). Sistem Yaklaşımı ve Soft Sistem Düşüncesi. D.E.Ü. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19 (2). 75-100.

Tekindal, M. (2020). Sosyal Hizmet Ortamlarında Rapor Yazmanın Önemi, *Rapor Yazma İlke ve Teknikleri* içinde (102-118). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Thompson, N. (2014). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak*. (Çev: Buğra Yıldırım, Burcu Hatiboğlu, Çağıl Öngen). Ankara: Dipnot Yayınları.

Thompson, N. (2016). *Güç ve Güçlendirme*. (Çev. Ed. Özlem Cankurtaran). Ankara: Nika Yayınları.

Tomanbay, İ. (2010). *Rapor Yazma ve Mülakat Teknikleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.

Topbaş, H. (2009). *David Easton'un siyasal sistem teorisi bağlamında türkiye'de siyasal iletişim ve siyasal katılma (Erzurum seçmeni üzerine bir araştırma)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.

Tortop, N. E. G. İsbir, B. Aykaç, H. Yayman, M. Akif Özer. (1999). *Yönetim Bilimi.* Ankara: Yargı Yayınevi.

TRT (14 Ekim 2022). *Türkiye Radyo ve Televizyonu.* https://www.trthaber.com /haber/gundem/sosyal-hizmet-merkezi-sayisi-400e-yukseltilecek-653303.html

Turan, N. (1999). *Sosyal Kişisel Çalışma: Birey ve Aile İçin Sosyal Hizmet*. Veli Duyan (Ed.) Ankara: Aydınlar Matbaa.

TÜİK (18 Ağustos 2022). *Türkiye İstatistik Kurumu. Artvin Nüfusu*. https://www.tuik.gov.tr/

TÜİK (02 Mart 2023). *İstatistiklerle Çocuk 2021.* https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2021-45633

Uyanık, M. (2018). *Almanya sosyal yardım sistemi ve sosyal hizmet uygulamaları* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yalova Üniversitesi.

Uygur, A. (2010). *Yönetim ve Organizasyon*. (4. Baskı), Mesleki ve Teknik Yayınlar Serisi. Ankara: Nobel Yayınları.

Yalçın, Z. (2019). *Eğitim sistemi paydaşlarının 4+4+4 sisteminin ortaokul düzeyine yönelik algı ve yaklaşımlarının sistem teorisi çerçevesinde değerlendirilmesi: Adıyaman ili örneği"* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Adıyaman Üniversitesi.

Yeler, A. (2020). Sosyal Hizmet Kuram ve Yaklaşımları. Enver Sinan Malkoç (Ed.). *Sosyal Hizmetin Temel Konuları* içinde (47-62). Ankara: Grafiker Yayınları.

Yenisu, E., Şahin, F. ve Öztekkeli, F. (2019). Yönetim Düşüncesinin Evriminde Sistem Kuramının Etkileri: Kavramsal Bir Çözümleme. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(18), 514-527.

Yetim, A. (1996). Spor Yönetiminde Sistem Yaklaşımı. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 58-63.

Yıldırım, K. (2007). *Sosyal Hizmet*. Ankara: Sakarya Yayınevi.

Yıldırım, A. ve H. Şimşek. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yıldırım, N. ve K. Yıldırım. (2008). *Sosyal Hizmete Giriş*. Adapazarı: Sakarya Yayınevi.

Yoldaş, Y. (2004). *İşlevsel Yapısal Sistem Kuramı*. İstanbul: Alfa Akademi.

Yoldaş, Y. (2019). *Sistem Kuramı*. İstanbul: Derin Yayınları.

YÖKATLAS (13 Ağustos 2021). *Programı Bulunan Tüm Üniversiteler.* https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=10193

Yüceer, D. (2020). *Erken çocukluk döneminde düşünme ve felsefe eğitimi: çocuklar sorguluyor* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.

Wendt, W. R. (2020). *Kurze gechichte der sozialen arbeit*. Berlin: Springer Verlag.

Zapf, M. K. (2010). Transforming Social Work's Understanding of Person and Environment: Spirituality and the "Common Ground". *Journal of Religion & Spirituality in Social Work*. 27(1-2), 171-181.

Zastrow, C. (2016). *Sosyal Hizmete Giriş*. (Çev. Ed. Durdu Baran Çiftçi). Ankara: Nika Yayınları.

Zencirkıran, M. (2016) *Sosyoloji*. Ankara: Dora Yayınevi.

HALKLA İLİŞKİLER KAMPANYALARI
Uygulama Adımları ve Örnekler

Doç. Dr. Aslı İcil Tuncer

nobel

HALKLA İLİŞKİLER KAMPANYALARI
Uygulama Adımları ve Örnekler
Doç. Dr. Aslı İcil Tuncer

Yayın No.: 4527
Beşeri Bilimler / İletişim No.: 140
ISBN: 978-625-427-631-6
E-ISBN: 978-625-427-639-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Kapak ve Seperatör Tasarım: Behiç Alp Aytekin
Kapak ve Seperatör İllüstrasyonlar: Open Peeps by Pablo Stanley

Kütüphane Bilgi Kartı

Tuncer, Aslı İcil.
Halkla İlişkiler Kampanyaları Uygulama Adımları ve Örnekler / Aslı İcil Tuncer
1. Basım, VI + 128 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-631-6
E-ISBN: 978-625-427-639-2
1. Halkla İlişkiler Kampanyaları 2. Halkla İlişkiler Uygulamaları 3. Halkla İlişkiler

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

1. Bölüm
NEDEN YAPIYORUZ? **1**
Araştırma

Bir Halkla İlişkiler Araştırması Tasarlamak 4
Örgütle İlgili Halkla İlişkiler Araştırmalarında Kullanılabilecek Yöntemler ve Sorular 7
Etkileşim Kurulacak Gruplar ile İlgili Halkla İlişkiler Araştırmalarında Kullanılabilecek Yöntemler ve Sorular 10
Rakiplerle İlgili Halkla İlişkiler Araştırmalarında Kullanılabilecek Yöntemler ve Sorular 14
SWOT Analizi 16
PEST Analizi 19
Problemi Keşfetmek 20

2. Bölüm
NEYİ HEDEFLİYORUZ? **23**
İletişim Hedefleri ve Etkileşim Kurulacak Gruplar

İletişim Hedefleri ve Amaçlar 25
Marka Kabileleri 30
Marka Toplulukları 31
Etkileşim Kurulacak Gruplar 33

3. Bölüm
NASIL YAPIYORUZ? **47**
İçgörüleri Anlamak

Zaltman ve Zaltman'ın Derin İçgörüleri 51
İletişim Konseptinin Yaratılması 54

4. Bölüm
NE YAPIYORUZ? **57**
Etkinliklerin Üretimi

Etkinliklerin Üretiminde Kullanabileceğiniz Fikir Üretimi Egzersizleri 63
Yönetmen 68

Analist....68
Aşırı meraklı....69
Takım Oyuncuları....69
Halkla İlişkilerde Etkinlikleri Üretmek = Deneyim Üretmek....72
Etkinlik Örnekleri....90
Etkinliklerin Hazırlık Aşaması....95

5. Bölüm
NE KADAR BÜTÇE İLE YAPIYORUZ? 99
Bütçenin Hazırlanması

6. Bölüm
NE ZAMAN YAPIYORUZ? 103
Etkinlik Takviminin Oluşturulması

7. Bölüm
NASIL DEĞERLENDİRECEĞİZ? 107
İzleme ve Değerlendirme Modelleri

Değerlendirme ve İzleme....109
Cutlip, Center ve Broom'un "Hazırlık, Uygulama ve Etki Modeli" (PII)....112
Lindenmann'ın "Halkla İlişkiler Etkililiği Ölçüsü" (1993, 1997)....113
Noble ve Watson'un "Birleştirilmiş Değerlendirme Modeli" (1999)....114
IPR'nin Planlama, Araştırma ve Değerlendirme (PRE) Modeli (2001)....115
Macnamara "Piramit ve Mikro-Makro Ölçüm Modeli" (1992, 2002, 2005)....116

KAYNAKLAR 121

KAYNAKLAR

Aaker, J. L. (1997). Dimensions of brand personality. *Journal of Marketing Research,* cilt: XXXIV: 347-356.

Abeele, V. V., Zaman, B. (2009). User Experience Methods, *Laddering the User Experience!* içinde, İsveç: Interact.

Aknin, L. B., Dunn, E.W., Sandstrom, G.M., & Norton, M.I. (2013). "Does social connection turn good deeds into good feelings? On the value of putting the "social" in prosocial spending", *International Journal of Happiness and Development*, 1(2), 155-171.

Aksoy, T. (2012). Melez Kimlikler. 29 Mart 2021, http://www.temelaksoy.com/melez-kimlikler/

Allen, T. H., Nager, N. R. (1984). Public Relations Management By Objectives, Lanham: University Press of America.

Andrews, K. R., Christensen, C. R., Guth, W. D. & Learned, E. P. (1969). Business policy: Text and Cases. Richard D. Irwin.

Ariely, D., Mochon, D., & Norton, M.I. (2012). "The IKEA effect: When labor leads to love". *Journal of Consumer Psychology*, 22(3), 453-460.

Batey M. (2008), Brand Meaning, New York: Routledge.

Bazaki, E., Veloutsou, E. (2010). Brand communities, subcultures of consumption, neo-tribes: a melange o-of terminology, Atina: Athens Institute for Education and Research, 163-180.

Berg, B. L., Lune, H. (2019). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Asım Arı (Çev. Ed.), Konya: Eğitim Yayınevi.

Berg, B. L., (2004). Action Research, Qualitative Research Methods for The Social Sciences içinde (195-208), Boston: Pearson Education Inc.

Anantha Ramakrishnan, P., & Berry, J. (2017). Creative Work in Progress: Exploring the Power of Incomplete Ideas. In *Academy of Management Proceedings* (Vol. 2017, No. 1, p. 10826). Briarcliff Manor, NY 10510: Academy of Management.

Boorstin, D. J. (1974), The Americans: The Democratic Experience, New York: Vintage.

Booth, W. C., Colomb G. G., & Williams, J. M. (2013). *Araştırma Sanatı*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Brewer M. (1991). The Social Self: On Being the Same and Different at the Same Time", *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17(5), 475-482.

Burcu, D., İcil Tuncer, A. (2022), Sanal Kabilelerde Sosyal Etkileşim ve Etkileri, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 22(3), 859-884.

Buzan, T., Buzan, B. (2000), The Mind Map Book. Londra: BBC Books.

Campaign Türkiye (2018). McDonald's'dan yeni para birimi: MacCoin. 29 Mart 2021, https://www.campaigntr.com/mcdonaldsdan-yeni-para-birimi-maccoin/.

Carter, T. J., Gilovich, T. (2012). I Am What I Do, Not What I Have: The Differential Centrality Of Experiential And Material Purchases To The Self, *Journal of Personality and Social Psychology*, 102(6), 1304-1317.

Chermack, T. J., Kasshanna, B. K. (2007). "The Use and Misuse of SWOT Analysis and Implications for HRD Professionals", *Human Resource Development International*, 10(4), 383-399.

CIPR, 2011. *Evaluation toolkit*. [online]. https://www.cipr.co.uk/sites/default/files/Non-member%20excerpt%202_0.pdf. Alıntı tarihi: 04.10.2019.

Coleman, R. (2015). Trends 2016: Post-demographic, Campaign. 29 Mart 2021, https://www.campaignlive.co.uk/article/trends-2016-post-demographic/1374257.

Cova, B. (1997). "Community and consumption: Towards a definition of the "linking value" of product or services". *European Journal of Marketing,* 31(3/4): 297-316.

Cova, B., Cova V. (2001). Tribal Aspects Of Postmodern Consumption Research: The Case Of French In-Line Roller Skaters, *Journal of Consumer Behaviour*, 1(1): 67-76.

Cova, B., Cova, V. (2002). Tribal marketing: The tribalisation of society and its impact on the conduct of marketing", *European Journal of Marketing*. 36(5/6), 595-620.

Cova, B., Kozinets, R., & Shankar, A. (2007). Consumer tribes, Oxford: Elsevier

Cova, B., Pace, S. (2006). "Brand community of convenience products: new forms of customer empowerment – the case "my Nutella The Community"", *European Journal of Marketing, European Journal of Marketing*. 40(9/10), 1087-1105.

Cutlip, S. M., Center, A. H. (1952). Effective Public Relation. New York: Prentice-Hall.

Cutlip, S. M., ve Center, A. H. (1957). Effective Public Relation (2nd ed.). New York:

Cutlip, M., Center, A., & Broom, G. (1985). Effective Public Relations (6th Ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Dahan, G. S., Levi, E. (2012). "Netnografya: Sosyal Mecralarda Tüketici Araştırmaları Üzerine Yeni Bir Metot", *Gümüşhane Üniversitesi Elektronik Dergisi*, 1 (3): 33-54.

Davies, M. (2011). Concept mapping, mind mapping and argument mapping: what are the differences and do they matter?. *Higher education*, *62*(3), 279-301.

Dholakia, N., Firat, A. F. (1998). Consuming people: From political economy to theaters of consumption, Londra: Psychology Press.

Diener, E., Seligman, M. E. P. (2002). Very Happy People, *Psychological Science*, 13(1): 81–84.

Dohle S., Rall S. & Siegrist M. (2014). I cooked it myself: Preparing food increases liking and consumption, Food Quality and Preference, 33: 14-16

Donnelly, G.E., Lamberton, C., Norton, M.I. & Reczek, R.W. (2017). Social Recycling Transforms Unwanted Goods into Happiness, Journal of the Association for Consumer Research.

Dozier, D.M., Grunig, J.E. & Grunig, L.A. (1994). IABC Excellence in Public Relations and Communication Management, San Francisco: IABC Research Foundation.

Dozier, J.B., Miceli, M.P. (1985). "Potential Predictors of Whistle-Blowing: A Prosocial Behavior Perspective", *The Academy of Management Review*, 10(4): 823.

Fine, L.G. (2009). The SWOT Analysis Using your Strength to overcome Weaknesses, Using Opportunities to overcome Threats, West Virginia: Kick It LLC. 23 Mart 2021, http://lawrencefine.com/downloads/SWOT%20-%20PDF.pdf.

Firat, A.F. (1996). "The unmanageable consumer: Contemporary consumption and its fragmentations", *Journal of Consumer Policy*, 19(3): 393.

Fournier, S., Lee, L. (2009). "Getting Brand Communities Right", *Harvard Business Review,* 87(4): 105-111.

Freeman, R. E. (1984). Strategic Management: A Stakeholder Approach, New York: Cambridge University Press.

Freeman, R. E. (2004). The stakeholder approach revisited. *Zeitschrift für Wirtschafts- und Unternehmensethik*, 5(3), 228-254.

Gabora L., Pringle A. & Sowden P. T. (2015). "The shifting sands of creative thinking: Connections to dual-process theory", *Thinking & Reasoning*, 21(1): 40-60

George J. P., Pramod V. R (2013). "SWOT Analysis of Steel Re Rolling Mills (A comparative study of international brand with a local brand)", *International Journal of Scientific and Research Publications*, 3(12).

Gerritsen, D., Olderen, R. V. (2014). Events as a Strategic Marketing Tool, Egham: CABI Publishing.

Gilkerson, N., Schriner, M., Swenson, R. (2017). "Outputs or Outcomes? Assessing Public Relations Evaluation Practices In Award-Winning PR Campaigns", *Public Relations Journal*, 11(1).

Godin, S. (2008). Tribes: We Need You to Lead Us, New York: Penguin Group.

Goldblatt, J. (2011). Special Events Sixth Edition, Chichester: John Wiley & Sons Ltd.

Green, A. (2007). Creativity in public relations 3rd ed., Hindistan: Replika Press.

Gronsted, A. (1997). The Role of Research in Public Relations Strategy and Planning, Clarke L. Caywood (Ed.) The Handbook of Strategic Public Relations & Integrated Communications, New York: McGraw-Hill, 34-59.

Grunig, J. E., Hunt, T. (1984). Managing public relations. Fort Worth, TX: Holt, Rinehart and Winston.

Grunig, J. E. (1992). What Is Excellence in Management?, James E. Grunning (Ed.), Excellence in Public Relations and Communication Management, Hillsdale içinde, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 219-250.

Grunig, J. E. (1992). What Is Excellence in Management?, James E. Grunning (Ed.), Excellence in Public Relations and Communication Management, Hillsdale içinde, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 117-158.

Grunig, J. E. (1997). "Public Relations Management in Government and Business", James L. Garnett ve Alexander Kouzmin (Ed.), Handbook of Administrative Communication içinde, New York: Marcel Dekker, 241-283.

Grunig, J. E. ve Hunt, T. (1984). Managing Public Relations, New York: CBS College Publishing.

Grunig, J. E. (2006). Research in Public Relations: Current Status and New Directions, *Anàlisi*, 34, 49-65.

Grunig, J. E., Public relations research: a legacy of Scott Cutlip. *Public Relations Review*, 17(4), 357-376.

Guo J. S., Anderson L. B. (2018). Workplace adversity and resilience in public relations: Accounting for the lived experiences of public relations practitioners. *Public Relations Review*, 44(2): 236-246.

Gupta, A. (2013). "Environment & pest analysis: an approach to external business environment. *International Journal of Modern Social Sciences*, 2(1): 34-43.

Haberberg, A. (2000), Swatting SWOT Strategy. Strategy Planning Society, (September)

Hamilton, K., Hewer, P. (2010). Tribal mattering spaces: Socialnetworking sites, celebrity affiliations, and tribal innovations. *Journal of Marketing Management*, 26 (3/4): 271-289.

Hanington, B., Martin, B. (2012). Universal Methods of Design 100 Ways to Research Complex Problems, Develop Innovative Ideas, and Design Effective Solutions, Massachusetts: Rockport Publishers.

Hay G. J., Castilla G. (2006). Object-based image analysis: strengths, weaknesses, opportunities and threats (SWOT), *International Archives of Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, cilt: XXXVI-4/C42.

Ho, J. K. K. (2014). Formulation of a systemic pest analysis for strategic analysis. *European Academic Research*, 2(5), 6478-6492.

Humphrey, A. (2005). "SWOT analysis for management consulting", SRI Alumni Newsletter (SRI International), 1.

Humphrey, A. S. (2005). SWOT analysis. *Long Range Planning*, 30, 46-52.

Ipsos (2018), Türkiye'yi Anlama Kılavuzu 2018 Yayında. 26 Mart 2021, https://www.ipsos.com/tr-tr/turkiyeyi-anlama-kilavuzu-2018-yayinda

Kahneman, D. (2000), Evaluation by Moments: Past and Future, Cambridge: Cambridge University Press.

Kahneman, D., Tversky, A. (Ed.) (2004). Choices, Values and Frames, New York: Cambridge University Press and the Russell Sage Foundation

Kahneman, D., Krueger, A. B., Schkade, D. A., Schwarz, N. & Stone, A. A. (2004). "A survey method for characterizing daily life experience: The day reconstruction methods", *Science*, 306(5702), 1776-1780.

Kantola, J., Seikola & S. Vanharanta, H. (2015). Customers' conscious experience in a coffee shop. 6. Uluslararası Uygulamalı İnsan Faktörleri ve Ergonomi Konferansı (AHFE 2015) ve bağlı diğer konferanslar, Procedia Manufacturing (3), Amsterdam: Elsevier, 618-625.

Karahasan, F. (2012). Taşlar Yerinden Oynarken Dijital Pazarlamanın Kuralları, İstanbul: CEO Plus.

Kazokiene, L., Stravinskiene, J. (2011). Criteria for the evaluation of public relations effectiveness. *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*, 22(1), 91-105.

Koumparoulis, D. N (2013). Pest analysis: the case of e-shop. *International Journal of Economy, Management and Social Sciences*, 2(2) 31-36.

Kozinets, R. V. (2002). The field behind the screen: using netnography for marketing research in online communities. *Journal of Marketing Research*, 39: 61-72.

Kozinets, R. V. (2008). E-Tribes and marketing: The revolutionary implications of online communities, Edinburgh Üniversitesi İşletme Fakültesi Semineri, seminer tarihi: 24/11/2008.

Kozinets, R. V. (2010). Netnography: Doing Ethnographic Research Online, Londra: Sage Publications Ltd.

Kulshreshtha K., Mohanty C. S., Pushpangadan P., Singh, A. & Srivastava P. K. (2005). Stakeholder-based SWOT analysis for successful municipal solid waste management in Lucknow. India, *Waste Management*, 25(5): 531-537.

Kurultay, B. A. (2017), Arketipler: markaların yeni anlam yaratıcıları. *Global Media Journal TR Edition*, 7(14), 352-370.

Lang, F. (1951). The role of research in public relations. *Public Opinion Quarterly*, *15*(1), 54-64.

Legorburu, G., McColl. D. (2014). Storyscaping: Stop Creatıng Ads, Start Creatıng Worlds, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.

Lindenman, W. (1993). An 'effectiveness yardstick' to measure public relations success. *Public Relations Quarterly*, 38(1), 7-9.

Lindenmann, W. (1997). Using research to measure the effectiveness of PR programs. 23 Mart 2021, https://www.quirks.com/articles/using-research-to-measure-the-effectiveness-of-public-relations-programs.

Lindenmann, W. K. (1998), "Only PR outcomes count - That is the real bottom line. *Journal of Communication Management*, 3(1), 66-73.

Lindenmann, W. K. (2006). Public relations research for planning and evaluation, Florida: Institute for Public Relations.

Lindenmann, W.K. (2006). Public Relations Research for Planning and Evaluation. 22 Mart 2021, https://instituteforpr.org/pr-research-for-planning-and-evaluation/.

Lindsay, F. (2015), The Seven Pillars of Storytelling, Bristol: Sparkol Books.

Macnamara, J. (1999). "Research in Public Relations: A Review of the use of Evaluation and Formative Research", *Asia Pacific Public Relations Journal*, 1(2), 99-103.

Macnamara, J. (2002). Research and evaluation. In C. Tymson & P. Lazar, *The new Australian and New Zealand public relations manual*, 21st Century Ed., 100–134 Sydney, NSW: Tymson Communications.

Macnamara, J. (2004). Measuring the ROI of PR. Paper presented to Healthcare Communicators Association PR Measurement 'Think Tank', London, September 13.

Macnamara, J. (2005). Jim Macnamara's Public Relations Handbook, Sydney: Archipelago Press.

Maffesoli, M. (1996). The Time of the Tribes: The Decline of Individualism in Mass Society, Londra: SAGE Publications.

Malisoff, W. M. (1940). What Is Insight?. *Philosophy of Science*, 7(2): 135-139.

Marling K. A. (1991). Disneyland, 1955: Just Take the Santa Ana Freeway to the American Dream. *American Art*, 5(1/2).

Michaelson, D. Macleod, S. (2007). The application of "best practices" in Public Relations Measurement And Evaluation Systems. *Public Relations Journal*, 1(1),1-14.

Michalko, M. (2016). Dahilerin Oynadığı Oyunlar, İstanbul: Koridor Yayıncılık.

Mogilner, C., Norton, M.I. (2018). "Preferences for experienced versus remembered happiness", *The Journal of Positive Psychology*. 14(2), 244-251.

Moreno, A., Tench, R., Verčič, D., Verhoeven, P. & Zerfass, A. (2018). Public relations and the rise of hypermodern values: Exploring the profession in Europe. *Public Relations Review*, 44(4), 471-480.

Muniz, A. M., O'Guinn, T. (2001). "Brand Community", *Journal of Consumer Research* 27(4): 412-32.

Nell, V. (2002). Why young men drive dangerously: implications for injury prevention, *Current Directions in Psychological Science*, 11(2), 75-79.

Norton M.I. ve Mogilner C. (2016). Time, money, and happiness, *Current Opinion in Psychology*, 10, 12-16.

Oppezzo, M. ve Schwartz, D.L. (2014). Give your ideas some legs: The positive effect of walking on creative thinking. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 40(4), 1142-1152.

Packard, V. (1964). The Naked Society, Pensilvanya: David McKay Publications.

Panagiotou, G. (2003). Bringing SWOT into Focus. *Business Strategy Review*, 14(2), 8-10.

Pankraz, D. (2009). Youth want tribal ideas – tips on how to create a movement around your brand. 29 Mart 2021, https://danpankraz.wordpress.com/2009/06/07/youth-are-tribal-tips-on-how-to-create-a-movement-around-your-brand/

Parry. B., Shone, A. (2004). Successful Event Management: A Practical Handbook, Londra: Thomson.

Prahalad, C. K., Ramaswamy, V. (2000). Co-opting customer competence. *Harvard Business Review*, 78(1), 79.

Reeves, B. (1983), Now you see them. now you don't: Demonstrating effects or commuciation programs. *Public Relations Quarterly*, 28(3). 27 (17-21).

Rekettye, G., Liu, J. (2000). Segmenting the hungarian automobile market brand using perceptual and value mapping. *Journal of Targeting Measurement and Analysis for Marketing*, 9(3), 241-253.

Rijkenberg, J. (2009). Concepting. İstanbul: MediaCat Yayıncılık.

Ryan, T. (2020). Patagonia wants to 'Vote the a**holes out. 28 Mart 2021, https://retailwire.com/discussion/patagonia-wants-to-vote-the-aholes-out/.

Seitel, F. P. (2016). The Practice of Public Relations, Malaysia: Pearson.

Silvers, J. R. (2007). Event management body of knowledge. Paper presented at 3rd. International EMBOK Imbizo Global Event Forum, Sandton, Johannesburg, 2-4 July 2007.

Simonton, D. K. (2016). Defining creativity: don't we also need to define what is not creative? defining creativity: don't we also need to define what is not creative?. *The Journal of Creative Behavior*, 52(1), 80–90.

Smith, R. (2013), Strategic Planning for Public Relations (4th ed.). New York: Routledge.

Sowden, P.T., Pringle, A., Gabora, L. (2015). The shifting sands of creative thinking: Connections to dual-process theory. *Thinking & Reasoning*, 21(1), 40-60.

Speed. (2019). Türkiye'nin DNA'sı. 26 Mart 2021, http://speedmedya.com/library/TRDNA2019.pdf (Alıntılama tarihi: Mayıs 2022)

Stacks, D. W. (2010). Primer of Public Relations Research (2nd ed.). New York: Guilford.

Stacks, D. W. (2006). Dictionary of Public Relations Measurement and Research, 29 Mart 2021, https://www.instituteforpr.org/wp-content/uploads/PRMR_Dictionary_1.pdf

Tan, D. (2017). Açlığı Silmek İçin Fotoğraflarınızı Silmeye Hazır mısınız?. 28 Mart 2021, https://bigumigu.com/haber/acligi-silmek-icin-fotograflarinizi-silmeye-hazir-misiniz/.

Trend Watching. (2014). Post-Demographic Consumerism, https://trendwatching.com /trends/post-demographic-consumerism/

Trend Watching (2015). Post-Demographic Imperatives, 29 Mart 2021, https://trend watching.com/trends/post-demographic-imperatives/

Tuncer, A., Tuncer M., U. (2017). Halkla ilişkilerde karar alım süreçlerine etki eden faktörlerin bilişsel haritalama yöntemi ile değerlendirilmesi. Galatasaray İletişim Dergisi, 27: 33-56.

VanAuken, B. (2007). "Inside Out" Branding: The Hallmark Story. 26 Mart 2021, https://www.brandingstrategyinsider.com/2007/04/inside_out_bran.html#.W1GF99gzYwc.

Volk, S. C. (2016). A systematic review of 40 years of public relations evaluation and measurement research: Looking into the past, the present, and future. *Public Relations Review,* 42: 962-977.

Watson, T., Noble, P. (1999), Evaluating Public Relations: A Best Practice Guide to Public Relations Planning, Research and Evaluation (2nd ed.). London ve Philadelphia, Chartered Institute of Public Relations.

Watson, T., Noble, P. (1999). Applying a Unified Public Relations Evaluation Model in a European Context", Berlin: *Transnational Communication in Europe: Practice and Research. International Congress*.

White, J. (1991). How to Understand and Manage Public Relations, Random House Business Books.

Wilber, K. (1996). A Brief History of Everything. Boston: Shambhala Publications.

Winer, R. S. (2006). Marketing Management (3th ed.), New Jersey: Prentice Hall PTR.

Xu, J. (2009). Market Research Handbook: Measurement, Approach and Practice, New York: iUniverse Press.

Yurdakul, N. B., Coşkun, G. (2008). Teoriden Pratiğe Halkla İlişkiler Projeleri- Ödüllü Örnek Uygulamalar, Ankara: Nobel Yayınları.

Zaltman, G. (1996). Metaphorically speaking: New technique uses multidisciplinary ideas to improve qualitative research. Marketing Research Forum, 8(2), 13-20.

Zaltman, G. (2016). Marketing's forthcoming age of imagination. *Academy of Marketing Science Review,* 6(3/4), 12.

Zaltman, G., Zaltman, L. (2017). Pazarlama Metaforları, İstanbul: MediaCat Yayıncılık.

https://www.kocbayi.com.tr/gundem/hayatin-icinden/mercek/tuketici-davranis-ve-tutumlarinda-2022-yili-trendl

https://www.ipsos.com/tr-tr/turkiye-barometresi-yeni-yil-raporu (Alıntılama Tarihi Mart 2021)

https://www.mckinsey.com/tr/our-insights/the-next-normal-arrives-trends-that-will-define-2021-and-beyond (Alıntılama tarihi: Kasım 2021(

https://www.artfulliving.com.tr/gundem/bulgari-ve-refik-anadoldan-is-birligi-serpenti-metamorphosis-i-24082 (Alıntılama tarihi: Nisan 2022)

https://vogue.com.tr/mucevher/yeni-bir-metamorfoz (Alıntılama tarihi: Nisan 2022)

https://www.thedrum.com/news/2022/04/08/5-the-best-experiences-nike-s-metaverse (Alıntılama tarihi: Nisan 2022)

https://www.thebrandplanet.com/post/mcdonald-s-tan-cin-yeni-yilina-ozel-metaverse-sergisi-goz-kamastiriyor (Alıntılama tarihi: Ekim 2022)

iMotions: Unpack Human Behaviour. (t.y.). Eye Tracking: The Complete Pocket Guide. Erişim adresi: https://imotions.com/blog/eye-tracking/ (Alıntılama tarihi: Eylül 2022)

Sistematik Yabancı Dil Öğretim TEKNİK VE TAKTİKLERİ

Prof. Dr. Candemir Doğan

nobel

Sistematik Yabancı Dil Öğretim TEKNİK VE TAKTİKLERİ
- Modern Metodoloji -

Prof. Dr. Candemir Doğan

Yayın No.: 4630
Eğitim No.: 960
ISBN: 978-625-427-841-9
E-ISBN: 978-625-427-842-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Doğan, Candemir.
Sistematik Yabancı Dil Öğretim TEKNİK VE TAKTİKLERİ - Modern Metodoloji - / Candemir Doğan
1. Basım, XX + 446 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-841-9
E-ISBN: 978-625-427-842-6
1. Yabancı Dil Öğretimi 2. Yabancı Dil Öğretim Stratejileri 3. Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri
4. Dil Öğretim Teknikleri 5. Dil Öğretim Taktikleri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **ix**

GİRİŞ **1**

1. Yabancı Dil Öğretim Stratejileri 5
   1.1. Stratejik Plan Türleri 7
   1.2. Stratejiyi Öğretime Konumlama 11
2. Yabancı Dil Öğretim Yaklaşımları 12
   2.1. Tarihsel Dil Edinim Yaklaşımları 13
   2.2. Çağdaş Dil Edinim Yaklaşımları 15
3. Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri 19
   3.1. Yapısalcı Temel Yöntemler 21
   3.2. İşlevsel Temel Yöntemler 22
   3.3. Etkileşimli Temel Yöntemler 25
4. Yabancı Dil Öğretim Teknik ve Taktikleri 32

BÖLÜM I
ANLATIM TEKNİĞİ **35**

1. Anlatım Tekniğinin İlkeleri 36
2. Anlatım Tekniğinin Hedefleri 38
3. Anlatım Biçimleri 40
   3.1. Betimleyici Anlatım 40
   3.2. Hikâyeli Anlatım 41
   3.3. Öğretici Anlatım 41
   3.4. Açıklayıcı Anlatım 42
   3.5. Tartışmacı Anlatım 43
   3.6. Kanıtlayıcı Anlatım 43
   3.7. Duygusal Anlatım 44
   3.8. Destansı Anlatım 45
   3.9. Emredici Anlatım 46
   3.10. Sanal Anlatım 46
   3.11. Diyaloglu Anlatım 47

3.12. Mizahlı Anlatım 48
4. Anlatım Tekniği İçerik Yapılanması 49
4.1. Teknik Anlatım Bilgiyi Tanımlar 50
4.2. Teknik Anlatım Bilgiyi Bütünler 50
4.3. Teknik Anlatım Bilgiyi Karşılaştırır 51
4.4. Teknik Anlatım Bilgiyi Uygular 52
5. Anlatım Tekniğinin Öğretim Etkenleri 53
6. Anlatım İşitsel ve Görsellerle Desteklenir 54
7. Öğretmen Görevleri 56
8. Öğrenci Görevleri 57
9. Üstünlükleri 58
10. Sınırlılıkları 59
11. Anlatım Taktikleri 61

BÖLÜM II
SORU-CEVAP TEKNİĞİ 65

1. Soru-Cevap Tekniğinin Tasarımı 67
1.1. Soru-Cevap Tekniğinin İşlevleri 68
1.2. Soru-Cevap Tekniğinin İlkeleri 69
1.3. Soru-Cevap Türleri 71
1.3.1. Kapalı Soru-Cevaplar 71
1.3.2. Açık Soru-Cevaplar 72
1.4. Soru-Cevapların İşlevsel Türleri 75
1.5. Soru-Cevap Tekniğinin Özellikleri 77
2. Bloom ve Soru Düzeylemesi 78
2.1. Bilgi Düzeyi Soruları 79
2.2. Kavrama Düzeyi Soruları 79
2.3. Uygulama Düzeyi Soruları 80
2.4. Analiz Düzeyi Soruları 81
2.5. Sentez Düzeyi Soruları 82
2.6. Değerlendirme Düzeyi Soruları 83
3. Soru ve Cevapları Hazırlama 83
3.1. Soru-Cevap İlişkilerinin Denetimi 84
3.2. Soruların Cevaplarla Eşleşimi 87
3.3. Soru ve Cevap Tekniğinin Kazanımları 89
4. Öğretmen Görevleri 91

5. Öğrenci Görevleri 92
6. Üstünlükleri 94
7. Sınırlılıkları 95
8. Soru-Cevap Taktikleri 96
8.1. Sözlü Soru-cevap Taktiği 97
8.1.1. Sorular Öğrenime Hazırlar 97
8.1.2. Sorular Cevabı Hazırlar 99
8.1.3. Sorular Cevaba İsteklendirir 99
8.1.4. Nitelikli Sorular Öğretir 100
8.1.5. Sorular Geri Bildirim Aracıdır 101
8.1.6. Soru-Cevaplar Öğretimi Yönetir 102
8.1.7. Soru-Cevaplar Dakik Tasarlanır 103
8.1.8. Soru-Cevaplar Uyumlu Tasarlanır 104
8.2. Soru-Cevaplı Okuma Taktiği 105
8.3. Soru-Cevap Bağlantı Taktiği 109
8.4. Sınama Soru ve Cevapları Taktiği 111
8.5. Sınavı Sorularla Ölçme Taktiği 114
8.6. Sen Olsan Ne Yaparsın Soru Taktiği 116
8.7. Bunu Kim Yapar Soruları Taktiği 117
8.8. Kavram Kontrol Soruları Taktiği 117

BÖLÜM III
TARTIŞMA TEKNİĞİ 121

1. Tartışmaya Hazırlık 122
1.1. Tartışma Kurallarını Belirleme 122
1.2. Tartışma Hedeflerini Tanımlama 123
1.3. Tartışmayı Başlatma İşlemleri 125
2. Tartışmayı Düzenleme 126
2.1. İçerik, Malzeme ve Fikir Geliştirme 126
2.2. Kapsamlı Tartışma Çevresi Oluşturma 127
2.3. Büyüme İsteğini Teşvik Etme 127
2.4. Öğretimi Eşit Destekleme 128
2.5. Bilgilerin Geri Bildirimle Arıtımı 128
3. Tartışmayı Uygulanma 129
3.1. Tartışma Esnası İşlemleri 130
3.2. Tartışma Soruları ve Nitelikleri 131

3.3. Tartışma Sonrası İşlemler 132
4. Standart Tartışma Türleri 133
4.1. Basit Fikir Tartışması 133
4.2. Anlayış Oluşturma Tartışması 134
4.3. Uzlaşmacı Tartışma 136
5. Öğretmen Görevleri 138
6. Öğrenci Görevleri 140
7. Üstünlükleri 139
8. Sınırlılıkları 140
9. Tartışma Taktikleri 140
9.1. Sokratik Tartışma Taktiği 141
9.1.1. Sokratik Diyalektik Model 141
9.1.2. Diyalektik Modelin Uygulaması 142
9.1.3. Öğretmen ve Öğrenci Görevleri 143
9.1.4. Üstünlük ve Sınırlılıkları 144
9.2. Klasik Tartışma Taktiği 144
9.2.1. Klasik Tartışma İlkeleri 144
9.2.2. Klasik Tartışma Taktiği Uygulaması 145
9.3. Toulmin Tartışma Taktiği 147
9.4. Rogerian Tartışma Taktiği 149
9.4.1. Rogerian Taktiğin İlkeleri 150
9.4.2. Rogerian Tartışma Uygulaması 150
9.5. Münazara Taktiği 151
9.6. Panel Tartışma Taktiği 152
9.7. Forum Tartışma Taktiği 153
9.8. Özgün Grup Tartışma Taktiği 153
9.9. İç-Dış Çember Tartışma Taktiği 154
9.10. Çalıştay Taktiği 155
9.11. Fikir Üretme Taktiği 155
10. Soru-Cevap ile Tartışma Soruları Farkı 156

BÖLÜM IV
PROBLEM ÇÖZME TEKNİĞİ 159

1. Problem Nedir? 160
2. Problem Çözme Nedir? 160
2.1. Problem Çözme Basamakları 161

2.1.1. Problemi Tanımlama 161
2.1.2. Çözüm Varsayımları Oluşturma 162
2.1.3. Bilgileri Toplama ve Test Etme 163
2.1.4. Çözümü Başarma ve Değerlendirme 164
2.2. Problem Çözüm Engelleri 164
3. Problem Çözme Modelleri 166
3.1. Sistematik Çözüm Modeli 166
3.2. Hedef Gözetimli Çözüm Modeli 167
3.3. Problem Tabanlı Çözüm Modeli 168
3.4. Eleştirel Çözüm Modeli 170
3.5. Kaynak Gözetimli Çözüm Modeli 171
3.6. Buluşla Çözüm Modeli 172
4. Öğretmen Görevleri 173
5. Öğrenci Görevleri 174
6. Üstünlükleri 174
7. Sınırlılıkları 175
8. Problem Çözme Taktikleri 176
8.1. Tümdengelimle Akıl Yürütme Taktiği 177
8.2. Tümevarımla Akıl Yürütme Taktiği 178
8.3. Koşullu Akıl Yürütme Taktiği 179
8.4. Kıyasla Akıl Yürütme Taktiği 180
8.5. Heptengitmeli Akıl Yürütme Taktiği 181
8.6. Sentezle Akıl Yürütme Taktiği 181
8.7. Analizle Akıl Yürütme Taktiği 183
8.8. Deneme-Yanılma Taktiği 184

BÖLÜM V
BENZETİM TEKNİĞİ 187

1. Modelleme 188
1.1. Modelleme İşlemi 188
1.2. Öğretimi Modelleme 189
1.3. Modelleme Hedefleri 191
2. Benzetimle Öğretim 192
2.1. Benzetimli Öğretim İlkeleri 193
2.2. Benzetimin İletişime Katkıları 194
3. Benzetim Tasarımları 196

3.1. İşlevsel Benzetim Modeli 196
3.2. Yöntemsel Benzetim Modeli 196
3.3. Biçimsel Benzetim Modeli 197
3.4. Fiziksel Benzetim Modeli 197
3.5. Dil Laboratuvarları 197
4. Öğrenci Görevleri 198
5. Öğretmen Görevleri 199
6. Üstünlükleri 200
7. Sınırlılıkları 201
8. Benzetim Taktikleri 202
8.1. Simülasyon Taktiği 202
8.2. Rol Oynama Taktiği 204

BÖLÜM VI
BEYİN FIRTINASI TEKNİĞİ 207

1. Beyin Fırtınası Modelleri 208
1.1. Geleneksel Beyin Fırtınası 208
1.2. İleri Beyin Fırtınası 208
1.3. Gelişmiş Beyin Fırtınası 209
2. Beyin Fırtınası Hazırlıkları 210
2.1. Beyin Fırtınası Ortamı 210
2.2. Beyin Fırtınası İşlemleri 211
2.2.1. Düşünme Tartışmadan Öncelenir 212
2.2.2. Buluşçu Fikirler Önemsenir 212
2.2.3. Fikirler Analitik ve Rasyonel Sınıflanır 213
2.2.4. Fikirler Birleştirilerek Geliştirilir 213
3. Beyin Fırtınası İşlemleri 214
3.1. Beyin Fırtınası İlkeleri 215
3.2. Beyin Fırtınası Planı 215
3.3. Beyin Fırtınası Uygulama Adımları 217
4. Beyin Fırtınasının Türleri 218
4.1. Nominal Grup Beyin Fırtınası 219
4.2. Grup Aktarma Tekniği 221
4.3. Grup Fikrini Eşleme Tekniği 223
4.4. Yönlendirmeli Beyin Fırtınası (SCAMPER) 227
4.5. Bireysel Beyin Fırtınası Tekniği 228

4.6. Elektronik Beyin Fırtına Tekniği (EBS) 231
4.7. Çember-Masa Beyin Fırtınası 234
5. Öğrenci Görevleri 236
6. Öğretmen Görevleri 237
7. Üstünlükleri 238
8. Sınırlılıkları 239
9. Beyin Fırtınası Taktikleri 240
9.1. Tersine Beyin Fırtınası Taktiği 240
9.2. Rol Beyin Fırtınası Taktiği 242
9.3. Aşamalı Beyin Fırtınası Taktiği 244
9.4. Yıldız Patlamalı Beyin Fırtınası Taktiği 246
9.5. Güdümlü Beyin Fırtınası 248
9.6. Kök Sebep Analiz Taktiği 250

BÖLÜM VII
GÖSTERİ TEKNİĞİ 253

1. Gösterim Tekniğinin İlkeleri 255
1.1. Doğal Gösterim Materyalleri 256
1.2. Gerçek Nesne ve Maketler 257
1.3. Eğitsel Flaş Kartlar 260
2. Gösterim Tekniği Uygulaması 263
2.1. Görseller Öğrencilere Uyarlanır 264
2.2. Görseller Derslere Uyarlanır 264
2.3. Görselin Üretkenliğini Geliştirme 265
2.4. Görsel Materyali Hazırlama 266
3. Öğrenci Görevleri 267
4. Öğretmen Görevleri 267
5. Üstünlükleri 269
6. Sınırlılıkları 270
7. Gösteri Taktikleri 271
7.1. Gösterip Yaptırma Taktiği 271
7.2. Eğitici Drama Taktiği 273
7.3. Rol Yapma Oyunu Taktiği 275
7.4. Hikâye Tiyatrosu Taktiği 278
7.5. Doğaçlama Gösteri Taktiği 279

BÖLÜM VIII
BİREYSEL ÖĞRETİM TEKNİĞİ 281

1. Bireysel Öğretim İlkeleri 282
   1.1. Bireysel Öğretimin Gelişimi 283
   1.2. Bireysel Öğretimin Özellikleri 284
   1.3. Bireysel Öğretimin Tercihleri 285
   1.4. Bireysel Öğretimin Hedefleri 285
2. Bireysel Öğretim Uygulaması 286
   2.1. Bireysel Öğretimin Farkları
      2.1.1. Ders İçeriği Farklı Düzenlenir 287
      2.1.2. Öğretim Süreci Farklı Yönetilir 288
      2.1.3. Öğretim Sonuç Odaklı Yapılır 288
      2.1.4. Bireysel Öğretim Uygulama Adımları 289
3. Öğrenci Görevleri 292
4. Öğretmen Görevleri 293
5. Üstünlükleri 294
6. Sınırlılıkları 295
7. Bireysel Öğretim Taktikleri 296
   7.1. Bireysel Farklılaştırılmış Öğretim Taktiği 296
   7.2. Bilgisayar Destekli Bireysel Dil Öğrenme Taktiği 299
   7.3. Bireysel Ters-Yüz Sınıf Öğrenme Taktiği 302
   7.4. Bireysel Programlı Öğretim Taktiği 305
   7.5. Doğrusal Programlama Modeli 308
   7.6. Dallı Programlama Modeli 308
   7.7. Karma Programlama Modeli 309
   7.8. Bireysel Ustalıkla Öğrenme Taktiği 312
   7.9. Bireysel Mikro Öğretim Taktiği 316
   7.10. Bireysel Sorgulamalı Öğrenim Taktiği 319

BÖLÜM IX
İKİLİ VEYA GRUPLA ÖĞRETİM TEKNİĞİ 325

1. İkili veya Grup Çalışma Türleri 326
   1.1. Biçimlerine Göre Gruplar 326
   1.2. Niteliklerine Göre Gruplar 327
   1.3. Niceliklerine Göre Gruplar 328
   1.4. Grupla Çalışma Araçları 330

2. İkili veya Grupla Öğrenim İlkeleri 331
2.1. İkili veya Grup Çalışma Kriterleri 332
2.2. İkili veya Grupla Çalışma Sorunları 333
2.3. İkili veya Grup Çalışma Görevleri 334
2.4. İkili veya Grupla Çalışmaların Yönetimi 335
3. İkili veya Grupla Öğrenim Uygulaması 336
3.1. Verimli Grup Çalışması 339
3.2. Dinamik Grup Çalışması 340
3.3. İkili veya Grup Çalışma Geri Bildirimi 342
4. Öğrenci Görevleri 343
5. Öğretmen Görevleri 344
6. Üstünlükleri 345
7. Sınırlılıkları 346
8. İkili veya Grupla Öğretim Taktikleri 347
8.1. Sessiz Yansıma Taktiği 348
8.2. Çember Oturuş Taktiği 350
8.3. Fısıltı Grupları Taktiği 352
8.4. Kartopu Grupları Taktiği 354
8.5. Balık Tepsisi Taktiği 355
8.6. Yapboz Bulmaca Taktiği 357
8.7. Düşün-Eşleş-Paylaş Taktiği 359
8.8. Çember Döndürme Taktiği 360
8.9. Buzkıran Grup Taktiği 361
8.10. Konuşma Çemberi Taktiği 364
8.12. Öğrenme İstasyonu Taktiği 368
8.13. Akran Öğretim Taktiği 370
8.14. Melezleme Öğretim Taktiği 373

BÖLÜM X
SINIF DIŞI ÖĞRETİM TEKNİKLERİ 375

1. Sınıf Öğretimini Tamlayan Destek Etkinlikler 377
1.1. Ödev Etkinlikleri 377
1.2. Proje Çalışmaları 379
1.3. Bilgisayar Destekli Etkinlikler 381
1.4. Sınavlara Hazırlık Etkinlikleri 384
1.5. Çevre Gezileri, Gözlem, Görüşme ve Sergiler 389

2. Sınıf Öğretimini Tamlayan Sosyal Etkinlikler 393
3. Sınıf Öğretimini Tamlayan Etkinlikler 395
4. Sınıf Dışı Deneysel Öğrenme Etkinlikleri 396
5. Üstünlükleri 399
6. Sınırlılıkları 400
7. Sınıf Dışı Öğretim Etkinlik Taktikleri 400
7.1. Sınıf Dışı Dil Öğrenim Oyunları 401
7.2. Alan Temelli Öğrenme Taktiği 404
7.3. Projeye Dayalı Öğrenme Taktiği 405
7.4. Probleme Dayalı Öğrenme Taktiği 409
7.5. Ana Dil Toplumuyla İletişim Taktiği 411

BÖLÜM XI
SUNUM, UYGULAMA VE ÜRETİM TEKNİĞİ 415

1. PPP Tekniğinin Özellikleri 416
2. Sunum, Uygulama ve Üretim Uygulaması 417
2.1. Derse Isınma 418
2.2. Dersi Sunma 418
2.3. Dersi Uygulama 420
2.4. Dilsel Üretim 421
3. Öğretmen Görevleri 422
4. Öğrenci Görevleri 423
5. Üstünlük ve Sınırlılıkları 424
6. Sunum, Uygulama ve Üretim Taktikleri 425
6.1. Adan-Öğren-Etkinleştir Taktiği 426
6.2. Öğretmen-Konuşma-Zaman Taktiği 427
6.3. Özgün-Kısıtlı-Açıklama Taktiği 430
6.4. Sına-Öğret-Sına Taktiği 431
6.5. Kullan-Hatırla-Çözümle Taktiği 433
6.6. Herkes Öğretmen, Herkes Öğrenci Taktiği 435
6.7. Pazar Yeri Uygulama Taktiği 436

BAŞVURU KAYNAKLARI 439

BAŞVURU KAYNAKLARI

1. A. S. Luchins. (1942) "Mechanization in Problem Solving The Effect of Einstellung." Psychological Monographs.
2. Ahlquist, S. (2012). 'Storyline': a task-based approach for the young learner classroom. *ELT Journal*.
3. Aiken, M; Krosp, J; Shirani, A. Martin, J. (1974). *Electronic Brainstorming in Small and Large Groups Information Management*, New Jersey: Prentice-Hall.
4. Asher, J. (1977): Learning Another Language Through Actions: The Complete Teacher's Guidebook. Los
5. Attard, Angela. Ioio, E.D. Geven, K. (2010). *Student Centered Learning: An Insight Into Theory and Practice*. Partos Timisoara: Bucharest.
6. Ausubel, D.P. (1968). *Educational Psychology: A Cognitive View*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
7. Bellon, J. Bellon, E. & Blank, M. (1992). *Teaching from a research knowledge base*, New York: Merrill.
8. Bialystok, E. (1981). The role of conscious strategies in second language proficiency. *Modern Language Journal*, 65, 24-35.
9. Bloom, Benjamin (1956). Taxonomy of Educational Objectives. Vol. 1: Cognitive Domain. New York: McKay.
10. Bloom, L. (1970). *Language development: form and function in emerging grammars*. Cambridge: MIT Press.
11. Breen. (2001). *Curriculum Development in Language Teaching*. New York: Cambridge University Press.
12. Brookfield, Stephen D. and Stephen Preskill (2005). *Discussion as a Way of Teaching: Tools and Techniques for Democratic Classrooms*. 2nd ed. San Francisco: Jossey-Bass.
13. Brown, J. D. (1988) Understanding Research in Second Language Learning. Cambridge: CUP. 14.
15. Bruner, J. (1985). Actual Minds, Possible Worlds. Harvard University press.
16. Bruner, J. (1987). Life as Narrative. *Social Research*, 54(1).
17. Byrne, D. (1989). *Techniques of Classroom Interaction*. Longman Group UK Limited, 1989
18. Caine, R. N. Caine G. (2002). *Making Connections, Teaching and the Human Brain, Beyin Temelli Öğrenme*, Çev: Ülgen, G. Turgut, O. Ergen, H. Uğur, Y. Nobel Yayınları, Ankara.
19. Campbell, R. and R. Wales. (1970). 'The study of language acquisition'. In J. Lyons, Ed. New horizons in linguistics. Harmondsworth: Penguin Books.
20. Candlin, C. N. (1977). Preface to. M. Coulthard. *An introduction to discourse analysis*. London: Longman.
21. Chamot, A.U. & Kupper. L. (1989). Learning strategies in foreign language instruction. *Foreign Language Annals*, 22, 13-24. Cohen, A.D. (1990). Language learning: Insights for learners, teachers, and researchers. Boston: Heinle & Heinle.

22. Chamot, Anna Uhl. Dale, Marsha. O'Malley, J. Michael & Spanos, George A. (2010) Learning and Problem Solving Strategies of ESL Students, *The Journal of the National Association for Bilingual Education*, Volume 16, 1992 Issue 3-4.
23. Cerezal, F. (1996): "Foreign language teaching methods", in McLaren, N. and Madrid, D. (eds.): A Handbook for TEFL. Alcoy: Marfil, pp. 161-185.
24. Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, MA: MIT Press. 25C
25. Corder, S. P. (1981). *Error Analysis and Interlanguage*. Oxford: Oxford University Press.
26. Connors, K., N. Menard, R. Singh, et al. 1978. 'Testing linguistic and functional competence in immersion programs'. In M. Paradis, ed. The Fourth LAC US Forum. Colombia, S.C.: Hornbeam Press.
27. Coon, D. (1983). *Introduction to Psychology: Exploration and Application*. (Fourth Edition), St. Paul, Minnesota: Northwest.
28. Crandall, J. (1994): "Content-Centered Language Learning", in *CAL Digest*, January 1994: 1-6.
29. Creative Education Foundation. (2015). Creative Problem Solving Tools & Techniques Resource Guide Creative Education Foundation 46 Watch Hill Drive | Scituate, MA 02066
30. Crookall, D & Oxford, R L (eds). *Simulation, gaming and language learning*. New York: Newbury House
31. Cummins, J. (2000). *Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire*. Clevedon: Multilingual Matters.
32. Dalton, J. & Smith, D. (1986). Extending Children's Special Abilities: Strategies for primary classrooms (pp. 36-37).
33. Davies, I. K. (1971). *The Management of Learning*. Mc. Graw Hill, P.169-77, London.
34. Davis, Barbara Gross (1993). Tools for Teaching. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
35. Davis, R S (1996). Simulations: A Tool for Testing "Virtual Reality" in the Language Classroom. In JALT '95: Curriculum and Evaluation. Tokyo: Japan Association for Language Teaching
36. De Cecco, J. P. Crawford, W. R. (1974). *The Pyschology of Learning and Instruction*, New Jersey: Prentice-Hall.
37. Department for Education and Skills & Department for Culture, Media and Sport (2006) Laying the foundations: Using the built environment to teach.
38. Department for Education and Skills (2006). Learning Outside the Classroom Manifesto, Learning Outside the Classroom.
39. DeWitt, J. and Storksdieck, M. (2008) A short review of school field trips: key findings from the past and implications for the future, *Visitor Studies*, 11(2), pp. 181-197.
40. Diehl, M. Stroebe, W. (1987). "Productivity Loss in Idea Generating Groups: Training Dawn the Blocking Effect", *Journal of Personallity and Social Psychology*, 61, 392-403.
41. Dornyei, Z. (2001). *Motivational Strategies in the Language Classroom*, Cambridge: CUP.
42. Dunn, Rita, S., and Kenneth J. (1972). *Practical Approaches to Individualizing Instruction: Contracts and Other Effective Teaching Strategies*. West Nyack, N.Y. Parker Publishing Company, Inc.
43. Eberlein, T. Kampmeier, J. Minderhout, V. Moog, R. S. Platt, T. Varma-Nelson, P. & White, H. B. (2008). Pedagogies of engagement in science. *Biochemistry and molecular biology education*, 36(4), 262-273.

44. Edelenbos, P., Johnstone, R., & Kubanek, A. (2006). The main pedagogical principles underlying the teaching of languages to very young learners. Languages for the children of Europe Published Research, Good Practice & Main Principles. Final Report of the EAC 89/04, Lot 1 study. Brussels: European Commission.
45. Edge, J. (1989). *Mistakes and Correction*. Longman Group UK Limited.
46. Encouraging Interaction in Science and Engineering Classes. The McGraw Center. Princeton University. https://mcgraw.princeton.edu/node/661.
47. Facilitating Discussions in Humanities and Social Science. The McGraw Center. Princeton University. https://mcgraw.princeton.edu/node/656.
48. Ferrance, Eileen (2000). Themes in Education: Action Research. New York: Brown University
49. Gary Barkhuizen, Phil Benson and Alice Chik. (2014). *Narrative Inquiry in Language Teaching and Research*, Routledge. Xiii + 132 pp., New York.
50. Ggow, L. Kember, D. (1990). "Does Higher Education Promote Independent Learning? *Higher Education*, (19), p.307-322.
51. Gick, Mary L. (1986) Problem-Solving Strategies, *Educational Psychologist* Vol. 21, Iss. 1-2.
52. Granger, C. (1994). *Play Games with English*. Mackmillan Publishing, 1994
53. Habermas, J. 1970. 'Introductory remarks to a theory of communicative competence'. Inquiry 13.3. Reprinted in H. P. Dreitsel, ed. *Recent sociology*. No. 2. London: Macmillan.
54. Hadfield, J. (1992). *Classroom Dynamics*. Oxford University Press.
55. Halliday, M. A. K. (1970). Language structure and language function. In J. Lyons, ed. *New horizons in linguistics*. Harmondsworth: Penguin.
56. Halliday, M. A. K. (1973). *Explorations in the functions of language*. London: Edward Arnold.
57. Halliday, M. A. K. (1975). *Learning how to mean: explorations in the development of language*. London: Edward Arnold.
58. Halliday, M. A. K. (1978). *Language as social semiotic*. London: Edward Arnold.
59. Halliday, M. A. K. and R. Hasan. (1976). *Cohesion in English*. London: Longman.
60. Hancock, M. (1998). *Singing Grammar*. Cambridge University Press.
61. Hardingam, A. (1997). *Takım Çalışması*, Çev: A. Bora ve O. Cankoçak, İlkkaynak Yayınları, Ankara.
62. Harmer, J. (1998). *Teach English*. Addison Wesley Longman Limited.
63. Harmer, J. (1991). *The Practice of English Language Teaching*. Longman.
64. Harmer, J. (2007). *How to Teach English* (2nd ed). England: Longman.
65. Harmer, J. (2007). *The Practice of English Language Teaching* (4th Ed.). England: Pearson Education Limited.
66. Heather Fry, Steve Ketteridge, Stephanie Marshall. (2009). *A Handbook for Teaching and Learning in Higher Education Enhancing Academic Practice*, Third edition, Routledge 270 Madison Ave, New York
67. Helen Timperley, Aaron Wilson, Heather Barrar, and Irene Fung (2007). *Teacher Professional Learning and Development*, Best Evidence Synthesis Iteration [BES], Ministry of Education, Wellington, New Zealand.
68. Holmes, D. & Mortensen, M. (1983). Discussion techniques for adult educators, Utah State University, Conference and Institute Division. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 245 065)

69. Hopkins, D. (2008). *A Teacher's Guide to Classroom Research* (4th ed). New York: Open University Press.
70. https://www.google.com.tr/search?q=Teaching+Techniques+Outside+The+Classroom%E2%80%8E&rlz=1C1CHWL_trTR779TR780&oq=Teaching+Techniques+Outside+The+Classroom%E2%80%8E&aqs=chrome..69i57.2000j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8. 14.12.2017
71. Hymes, D. (1972). 'On communicative competence'. In J. B. Pride and J. Holmes, eds. *Sociolinguistics.* Harmondsworth, England: Penguin Books.
72. Iluk, J. (2012). Der narrative Ansatz und dessen Effizienz im Kindergarten und in Primarbereich. *Deutsch als Fremdsprache*, 3, 150-159.
73. Isaksen, S. & Treffinger, D. (1985). *Creative problem solving: The basic course*. Buffalo, NY: Bearly Limited.
74. Isaksen, S. Dorval, B. & Treffinger, D. (2000). *Creative approaches to problem solving: A framework for change* (2nd. Ed.) . Williamsville, NY: Creative Problem Solving Group-Buffalo.
75. Isaksen, S., & Treffinger, D. (2004). Celebrating 50 years of reflective practice: Versions of creative problem solving. *Journal of Creative Behavior*, 38 (2).
76. Jakobovits, L. A. (1970). *Foreign language learning*. Rowley, Mass.: Newbury House.
77. John Dewey. How Wc Think. Revised edition. Boston: D. C. Heath and Company, 1933.
79. Jones, K. (1982). *Simulations in Language Teaching.* Cambridge: Cambridge University Press
80 Jones, K. (1983). *Nine Graded Simulations*. Muenchen: Max Hueber Verlag
81. Jones, K. (1985). *Designing your own Simulations*. London: Methane
82. Jones, K. (1987). *Simulations: A Handbook for Teachers and Trainers* (2nd ed.). New York: Nichols Publishing
83. Joyce, B. ve Weil, M. (1996). *Models of Teaching*, Allyn and Bacon, Fifth ed. Boston.
84. Kaplan, R., ed. (2002). *The Oxford Handbook of Applied Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
85. Karmiloff, K., & Karmiloff-Smith, A. (2001). *Pathways to language: From foetus to adolescent*. Harvard University Press.
86. Kettering, J. (1974). *Communication activities*. Pittsburgh: English Language Institute.
87. Knowles, M. S. (1990). *The Modern Practice of Adult Education, Educational Technology Publications*, Inc. Enlewood Cliffs, New Jersey.
88. Krashen, S D (1982). *Principles and practice in second language acquisition*. Oxford: Pergamon
89. Krashen, S. & Terrell, T. (1983). *The Natural Approach: Language Acquisition in the Classroom*. Oxford: Pergamon Press.
90. Kuh, George D. (2008*). Except from high-impact educational practices: What they are, who has access to them, and why they matter*. Association of American Colleges and Universities.
91. Lado, R. (1964). *Language Teaching. A Scientific Approach*. New York: McGraw-Hill.
92. Lewis, M. Hill, J. (1992). *Practical Techniques for Language Teaching*. London: Commercial Colour Press Plc.
93. Littlejohn, A. (1990). *Testing: The Use of Simulation/Games as a Language Testing Device*.
94. Littlewood, W. (1981). *Communicative Language Teaching: An Introduction*. Cambridge: Cambridge, University Press.

95. Littlewood, W. (1981). *Communicative Language Leaching*. Cambridge University Press, 1981
96. Lozanov, G. (1978). *Suggestology and Outlines of Suggestopedy*. New York: Gordon and Breach Science Publishers.
97. Malamah-Thomas (1987). *A. Classroom Interaction*. Oxford University Press.
98. McCarthy, B. (1987). *The 4 MAT System: Teaching to Learning Styles with Right/Left Mode Techniques*, Barrington: Excel, Inc.
99. McKeachie, W. et al. (2005). *McKeachie's Teaching Tips: Strategies, Research, and Theory for College and University Teachers*. 12.th ed. Boston: Houghton Mifflin.
100. McKeachie, Wilbert, et al. (2005). *McKeachie's Teaching Tips: Strategies, Research, and Theory for College and University Teachers*. 12th ed. Boston: Houghton Mifflin.
101. Millis, Barbara J. (2002). "Enhancing Learning-and More! Through Collaborative Learning. IDEA Paper 38. The IDEA Center. http://www.theideacenter.org/sites/de fault/files/Idea_Pa- per_38.pdf.
102. Morris, S. And McCarthy, B. (1990). *4 MAT in Action II: Sample Lesson Plans for Use with the 4 MAT System*, Barrington: Excel, Inc.
103. Naiman, N. Frohlich, M. & Todesco, A. (1975). The good second language learner. *TESL Talk*, 6, 58-75.
104. Nolasco, R. Lois. (1988). *A. Large Classes*. Mackmillan Publishers.
105. Noller, R. (1977). *Scratching the surface of creative problem solving*. Buffalo, NY: D. O. K. Publishers.
106. Nunan, D. (1990). *Designing Tasks for the Communicative Classroom*. Cambridge: Cambridge
107. Nunan, D. (1989). *Understanding Language Classrooms*. Prentice Hall International (UK) Ltd.
108. O'Malley, J.M. & Chamot, A.U. (1990). Learning strategies in second language acquisition. Cambridge: Cambridge University Press.
109. Orlich, D. C.; Harder, R. J.; Callahan, R. C.; Kauchak, D. P. Pendergrass, R. A. Keogh, A. J. Gibson, H. (1990). *Teaching Strategies, A Guide to Better Instruction*, D. C. Healt and Company, Toronto.
110. Osborn, A. F. (1957). *Applied Imagination: Priciple and Procedures of Creative Problem-Solving*, Charles Scribner's Sons, New York.
111. Osborn, A. F. (1963). *Applied imagination: Principles and procedures of creative problem solving*. New York, NY: Charles Scribner's Sons
112. Oxford, R. L. (1989). Use of language learning strategies: A synthesis of studies with implications for strategy training. *System*, 17, 235-247.
113. Oxford, R. L. (1990a). Language learning strategies and beyond: A look at strategies in the context of styles. In S.S. Magnan (Ed.), *Shifting the instructional focus to the learner* (pp. 35-55). Middlebury, VT: Northeast Conference on the Teaching of Foreign Languages.
114. Oxford, R. L. (1990b). Language learning strategies: What every teacher should know. Boston: Heinle & Heinle.
115. Oxford, R. L. Park-Oh, Y. Ito, S. & Sumrall, M. (1993). Learning Japanese by satellite: What influences student achievement? *System*, 21, 31-48.
116. Oxford, R. L., & Crookall, D. (1989). Research on language learning strategies: Methods, findings, and instructional issues. *Modern Language Journal*, 73, 404-419.

117. Partin, R. L. (2009). *The Classroom Teacher's Survival Guide: Practical Strategies, Management Techniques, and Reproducibles for New and Experienced Teachers*. USA: Jossey-Bass
118. Paulson, D. R. (1999). "Active Learning and Cooperative Learning in the Orcganic Chemistry Lecture Class". *J. Chem. Educ* 76, 1136-1140.
119. Paulston, C. B. and M. N. Bruder. (1976). *Teaching English as a second language: techniques and procedures*. Cambridge, Mass.: Winthrop Publishers, Inc.
120. Paulus, P. B. Dzindolet, M. T. (1993). "Social in Fluence Processes in Group Brain Storming", *Journal of Personallity and Social Psychology*, 64(4), 575-586.
121. Peck, A. (1988). *Language Teachers at Work*. Prentice Hall International (Uk) Ltd.
122. Petrovic, O. Krickl, O. (1994). *Traditional Moderated Versus Computer Supported Brainstorming-A Comperative Study, Information*, Collier, Macmillan, p. 420-421, London.
123. Phillion, J., & He, M. F. (2007). *Narrative inquiry and ELT research*. In J. Cummins & C. Davison (Eds.), International Handbook of English Language Teaching (pp. 1003-1016). New York: Springer.
124. Questioning Strategies, Center for Teaching Excellence. University of Illinois at Urbana-Champaign. http://cte.illinois.edu/resources/topics/methods/strateg.html.12.10.2015
125. R. E. Cross and F. J. McDonald. (1958). *Classroom Methods: The Problem-Solving Approach*. Phi Delta Kappan 39:259-05, March.
126. Ramirez, A. (1986). Language learning strategies used by adolescents studying French in New York schools. *Foreign Language Annals*, 19, 131-141.
127. Rawlinson, J. G. Brovdy, H. (1976). *The Arts Human Development and Education*, eisner, Elliot Company, Berkeley.
128. Reiss, M.A. (1985). The good language learners: Another look. *Canadian Modern Language Review*, 41, 511-23.
129. Rhodes, M. (1961). An analysis of creativity. *Phi Delta Kappan*, 42, pp. 305-310.
130. Richards, J. C., Renandya W. A. (eds.) (2002). *Methodology in Language Teaching. An Anthology of Current Practice*. Cambridge: CUP.
131. Richards, J. C., T. S. Rogers. (1986). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge: CUP.
132. Rico, G. L. (1983). *Writing the Natural Way*, Jp. Tarcher, Inc. Los Angeles.
133. Robertson, C., and Acklam, R. (2000). *Action Plan for Teachers: A Guide to Teaching English*. UK: British Broadcasting Corporation.
134. Rogers, A. (ed) (1995). *Taking Action: An Environmental Guide For You and Your Community*, United Nations Environment Programme, Nairobi.
135. Romizowski, A. J. (1986). *Designing Instructional Systems*, Kogan, Page, London, New York Nichols Publishing.
136. Rubin, J. (1975). What the "good language learner" can teach us. *TESOL Quarterly*, 9, 41-51.
137. Ryan, C. (1992). Case studies in teacher education: Aseriesfor working with students at risk. Wilberforce, OH: Central State University. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 358 063)
138. Scrivener, J. (1998). *Learning Teaching*. Mackmillan Publishers Limited.
139. Sharrock, W. W., & Watson, D. R. (1985). Reality Construction in L2 Simulations. In Crookall, D (ed). *Simulation applications in L2 education and research*. Oxford: Pergamon

140. Skehan, P. (1998). *A Cognitive Approach to Language Learning*. Oxford: Oxford University Press.
141. Sutter, W. (1989). *Strategies and styles*. Aalborg, Denmark: Danish Refugee Council.
142. Tarone, E. (1983). Some thoughts on the notion of 'communication strategy'. In C. Faerch & G. Kasper (Eds.), *Strategies in interlanguage communication* (pp. 61-74). London: Longman.
143. The Professional Teacher Education Module Series. (1984). Employ brainstorming, buzz group, and question box techniques (2nd ed. Module C-3 of Category C—Instructional Execution), Columbus: Ohio State University, National Center for Research in Vocational Education. (ERIC Document Reproduction Service No. 244 136)
144. Underwood, M. (1987). *Effective Class Management*. Lomgman Group UK Limited.
145. Ur, P. A. (2000). *Course in Language Teaching*. Cambridge University Press.
146. Ur, P. (1981). *Discussions that work.* Oxford University Press.
147. Wajnryb, R. (1992). *Classroom Observation Tasks*. Cambridge University Press.
148. Warren, Lee. "Managing Hot Moments in the Classroom." Derek Bok Center for Teaching and Learning. Harvard University. http://isites.harvard.edu/fs/html/icb.topic 58474/hotmoments. html.
149. Watcyn-Jones, P. Howard-Williams, D. (2002). *Pair Work 1*. Penguin Books, 2002
150. Watcyn-Jones, P. (2002). *Pair Work 2*. Penguin Books.
151. Wenden, A., J. Rubin. (1987). *Learner Strategies in Language Learning.* N.Y: Prentice Hall.
152. What to Do When Class Discussion Stalls. The McGraw Center. Princeton University. https:// mcgraw.princeton.edu/node/1271.
153. Williams, D. (1983), Using the discussion group technique in the ESL conversation class. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 230 022)
154. Wright, T. Roles of Teachers and Learners. Oxford University Press, 1987
155. www.mindtools.com/brainstm.html Brainstorming 2008, Mind Tools Ltd, 26 Mayıs 2008'de görüntülendi,
156. www.mycoted.com/Brainstorming Brainstorming, Mycoted UK, 26 Mayıs 2008'de görüntülendi.

EDEBİ METİNLER VE YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

Editörler
Prof. Dr. Dinçay Köksal
Öğr. Gör. Gamze Bulgan

nobel

EDEBİ METİNLER VE YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

Editörler: Prof. Dr. Dinçay Köksal - Öğr. Gör. Gamze Bulgan

Yayın No.: 4777
Eğitim No.: 985
ISBN: 978-625-397-139-7
E-ISBN: 978-625-397-140-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Köksal, Dinçay., Bulgan, Gamze.
Edebi Metinler ve Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi / Editörler: Dinçay Köksal - Gamze Bulgan
1. Basım, VIII + 214 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-139-7
E-ISBN: 978-625-397-140-3
1. Edebi Metinler 2. Yabancı Dil 3. Türkçe Öğretimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **v**

EDEBİYAT METİNLERİNİN TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİNDE İŞLEVİ **1**
Aslı Fişekçioğlu

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE EĞİTİMİ
ИНТЕНСИВНЫЙ КУРС ТУРЕЦКОГО ЯЗЫКА -
İNTENSİVNIY KURS TURYETSKAVA YAZIKA
(YOĞUN TÜRKÇE KURSU)
DERS KİTABINDA EDEBÎ METİNLERİN KULLANIM ÖZELLİKLERİ **21**
Ayşe Dağ Pestil

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ:
KARŞILAŞTIRMALI METİN YAZIMI **49**
Eda Duruk

EDEBÎ TÜRLER VE YAZARLAR/ŞAİRLER BAĞLAMINDA
MODERN TÜRK EDEBİYATI METİNLERİNİN YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ DERS KİTAPLARINDA KULLANIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME
Gazi TÖMER, Yeni İstanbul, Yedi İklim, Yeni Hitit **67**
Emel Aydın Özer

ÖRNEK METİNLERDEN HAREKETLE YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KÜLTÜR AKTARIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME **109**
Fatma Tekin

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ İÇİN UYARLANMIŞ TARİHÎ METİNLERDE KÜLTÜREL MOTİFLERİN DİL İÇİ ÇEVİRİSİ **147**
Feyza Tokat

GÖRSEL OKUMA ÇERÇEVESİNDE ÇOCUK EDEBİYATI METİNLERİNİN KULLANIM DEĞERİ.....165
Yasemin Köksal Çakır

YUNUS EMRE'YLE YABANCILARA VE SOYDAŞLARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ.....183
Yusuf Avcı - Zeynep Rüveyda Ösün

ÖZ GEÇMİŞLER.....209

EDEBİYAT METİNLERİNİN TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİNDE İŞLEVİ

Aslı Fişekçioğlu

Özet

Edebiyat metinlerinin yabancı dil olarak Türkçe öğretimi için hazırlanmış yöntem kitaplarında sayıca fazla olması, edebiyat metinlerinin nitelikli olarak kullanıldığının bir göstergesi olarak değerlendirilememektedir. Öğrencide söylemsel yeterlilik stratejilerini harekete geçirecek, üretime dayalı görev odaklı etkinliklerin, edebiyat metinlerinin eşliğinde yer alması, edebiyat metinlerinin varlığını işlevsel açıdan daha değerli kılmaktadır. Bu çalışmada C1 dil düzeyi için hazırlanmış olan *İstanbul Türkçe Öğretim Seti* kitabında ünitelerde yer alan edebiyat metinleri, işlevleri açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu değerlendirme, Diller İçin Avrupa Ortak Çerçeve Metni Tamamlayıcı Ciltte (2020) yer alan "yaratıcı metinlere (edebiyat dâhil) yönelik kişisel görüşleri ifade etme" tanımlayıcısında ve "yaratıcı metinleri (edebiyat dâhil) çözümleme ve eleştirme yeterlilikleri" ölçütleri doğrultusunda yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: edebiyat metinleri, yabancı dil olarak Türkçe, yaratıcı metin

cide söylemsel yeterlilik stratejilerini harekete geçirecek üretime dayalı görev odaklı etkinliklerin edebiyat metinleri bağlamında yer alması, oldukça önemli gözükmektedir. Ayrıca edebiyat metinlerinin yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılmasının C1 dil düzeyi ile sınırlandırıldığı da gözlemlenmektedir. Fakat edebiyat metninin aracılık işlevi, söylemsel ve kültürel işlevinden faydalanılarak yeni ölçütlerde bulunan tanımlayıcılar gereğince A2 dil düzeyinden itibaren materyal olarak kullanılması da oldukça önemli gözükmektedir.

Kaynakça

Abdallah-Pretceille, M. et Porcher, L. (1996). *Éducation et communication interculturelle.* Paris: PUF.

D-AOBM (2020). Diller için Avrupa Ortak başvuru Metni: Öğrenme, Öğretme ve Değerlendirme. Tamamlayıcı Cilt. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_01/04144518_CEFR_TR.pdf

Fourtanier M. J. (2000). *Recherches en didactique de la littérature*. (Ed. Langlade G., Rouxel A Fourtanier M.J) Mythe Littérature et enseignement. 99-104. Presses Universitaire de Rennes. Rennes.

Güneş, F. (2013). Türkçede Metin Öğretimi Yerine Metinle Öğrenme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 603-637.

Hall, G. (2005). *Literature in Language Education*. New-York: Palgrave Macmillian.

Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/susbid/issue/54983/72 7462.

Kramsh C. (1991). *Interaction et discours dans la classe de langue*. LAL. Hatier-Didier. Paris.

Lazar, G. (1993). *Literature and Language Teaching: A Guide For Teachers And Trainers.* Cambridge: Cambridge University Press.

Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research. A guide to design and implementation*. San Francisco: John Wiley-Sons

Séoud, A., *Pour une didactique de la littérature*. Paris: Hatier-Didier: CREDIF, 1997.

TELC (2013). *Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi*. Frankurt: Main.

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE EĞİTİMİ

ИНТЕНСИВНЫЙ КУРС ТУРЕЦКОГО ЯЗЫКА - İNTENSİVNIY KURS TURYETSKAVA YAZIKA

(YOĞUN TÜRKÇE KURSU)

DERS KİTABINDA EDEBÎ METİNLERİN KULLANIM ÖZELLİKLERİ

Ayşe Dağ Pestil

Özet

Türkiye Türkçesini öğretmek için yazılan ders kitaplarının incelenmesi ve Türkçe öğretimi açısından değerlendirilmesi önemli olduğu kadar gereklidir de. Özellikle, genel çerçevede Yabancılara Türkçe Öğretimi (YATÖ) disiplini ve onun bir alt kolu olan Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi / Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi (YADOT) disiplini araştırmaları içinde, Türklerle aynı coğrafyalarda buluşmaları, siyasi ve tarihî derinliği olan komşuluk ilişkileri, yüzyıllar boyunca dil ve kültür alışverişi içinde olmaları gibi boyutlarıyla Rusya, diğer ülkelerden ayrışan bir konuma sahiptir.

Bu çalışmada, Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesi sürecinde Rus yazarlı Türkçe öğretimi ders kitaplarından "Yoğun Türkçe Kursu - *Intensivnıy Kurs Turetskava Yazıka* - Интенсивный курс турецкого языка," adlı eserde bulu-

Kaynakça

Avcı, Y. (2012) Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dil-Düşünce Analizi Teorisi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*. vol.1/3-2012.

Avcı, Y., & Dağ Pestil, A. (2018). Yabancı Dil Olarak Rus Yazarlı Eserlerin Türkçe Öğretimindeki Yeri. K. Üniversitesi (Dü.), *Kongre Bildiri Kitabı* içinde (s. 906). Kocaeli: Uluslararası Marmara Fen ve Sosyal Bilimler Kongresi.

Barın ve Temizyürek, 2017. Barın, E., & Temizyürek, F. (2017). Osman Çeviksoy'un Çocuk Edebiyatındaki Yeri. Ç. O. Ulead (Dü.), *Ulead 2017 Annual Congress ICRE* içinde, (s. 618-619). Çanakkale.

Bulut, T. 2017. Yabancı Dilin Öğretilmesinde Edebiyatın Önemi. *Aydın Türklük Bilgisi Dergisi*. 3/1.

Dağ Pestil, A. 2021. "Çeşitli Yönleriyle Yabancı Dil Olarak Türkçe Okuma Becerisi", *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi - Dil Politikası-Kültür-Yöntem Teknoloji*, (1. Baskı), içinde s. 201-2010, Editörler: Dinçay Köksal, Ömer Gökhan Ulum, Eda Duruk. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Esen, M.A. 2011. Rus Türkolojisinde Dil Öğretimi ve Eğitim Meselesi Üzerine 1965-2011.

Günay, V.D. 2016. Kültürbilime Giriş: Dil, Kültür ve Ötesi… Papatya Bilim. İstanbul.

Kolesnikov, A., & Kamalov, İ. (2012). *Avrasya Türkologları Sözlüğü-Rusya Türkologları* 2 Cilt, Ankara: Türksoy Yayınevi.

Karahan, L. (2011). *Türk Dili Üzerine İncelemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Lazar, G. 1993. *Literature and Language Teaching*. Cambridge University Press.

Duff, A., Maley, A. 2003. *Literature*. Oxford: Oxford University Press.

Lesiczka, A. E. (2016). XVIII. Yüzyılda İstanbul'da Polonyalılara Türkçe Öğretim Projesi (1766-1793). *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 64(2), 215-222.

Polat, 1993. Polat, T. (1993) Yazınsal Metinler ve yabancı Dil Olarak Almanca Öğretimi, *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, VIII, İstanbul. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, s.181-189.

Şeka, Y. V. (1996). *Intensivnıy Kurs Turetskogo Yazıka*. Moskva: Moskve Gosudarstvennıy Unıversitet.

Юрий Владимирович Шека, *интенсивный курс турецкого языка*. МГУ, Москва, 1996.

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ: KARŞILAŞTIRMALI METİN YAZIMI

Eda Duruk

Özet

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin yaygınlaşması ile günümüzde hem lisans hem de lisansüstü seviyede öğrenim görmek için başvuru yapan yabancı öğrenci sayısı giderek artmaktadır. Bu öğrencilerin başvurdukları bölümlere kabulünü takiben ilk yıllarında yaklaşık olarak bir yıl Türkçe Öğretim Merkezlerinde sunulan Türkçe hazırlık programında öğrenim görmeleri gerekmektedir. Sonrasında kendi bölümlerindeki derslere devam etseler de bir yıllık süreçte aldıkları hazırlık eğitimi dört temel dil becerisinin hepsinde etkin dil kullanıcıları olmaları açısından kısıtlı kalabilmektedir. Alanyazın incelendiğinde, dört temel dil becerisi içinde yabancı öğrencilerin özellikle yazma becerisinde çeşitli zorluklar yaşadığı belirtilmektedir. Lisans ve lisansüstü seviyede öğrenim gören yabancı öğrencilerden akademik metin üretmeleri istenmektedir. Fakat temel düzeyde yazma becerisinde yetkin olsalar bile bu öğrencilerin çoğunlukla akademik yazmada kendilerinden beklenen seviyeye gelemedikleri bilinmektedir.

Bu kitap bölümünde akademik yazmada hem lisans hem de lisansüstü seviyede yabancı dil olarak Türkçe öğrenimi görmüş olan öğrencilerin sıklıkla karşı karşıya geldiği karşılaştırmalı metin yazımı ele alınmıştır. İlk olarak düz metin yazımı, önemli özellikleriyle tartışılmış; sonrasında, düz metin yazımından karşılaştırmalı metin yazımına geçiş sağlanmaya çalışılmıştır. Devamında John Steinbeck tara-

sıtmaktadır. İki karakterin her zaman birbirleriyle ilgilenmeleri ve birbirleri dışında aileleri olmaması, benzerliklerini yansıtırken George'un zeki fakat fiziksel olarak daha zayıf bir karakter olması, buna karşılık Lennie'nin ise zihinsel engelli bir işçi iken fiziksel olarak oldukça güçlü bir karakter olması, ikisinin farklı noktalarını öne çıkarmaktadır. Gerçek hayatta da aynı bu kitapta olduğu gibi birçok insan, birbirleriyle oldukça fazla benzer yön taşırken aslında içlerinde çeşitli farklılıklar da gösterebilir.

Örneğe Dayalı Sorular:

1. Giriş paragrafında hangi yöntem kullanılmıştır?
2. Tez cümlesini bulunuz. Konuyu yuvarlak içine alıp kontrol fikrinin altını çiziniz. Tez cümlesi, tüm metnin ana fikrini vermekte midir?
3. Gelişme paragraflarının konu cümlelerini bulunuz. Her bir konu cümlesi, o paragrafın ana konusunu vermekte midir? Nasıl? Bunu destekleyen ana destek cümleleri nelerdir? Hangi yöntem(ler) kullanılarak destek cümleleri oluşturulmuştur?
4. Sonuç paragrafı hangi yöntemle yazılmıştır?

Kaynakça

Arslan, C. (2010). Türkçe Eğitimi Programlarında Lisansüstü Öğrenim Gören Öğrencilerin Akademik Özyeterliklerine İlişkin Görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 10 (19).

Bağcı, H. ve U. Başar. (2013). Yazma Eğitimi. Durmuş, M. ve Okur, A. (Ed.), *Yabancılara Türkçe öğretimi: El kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları. s. 309-331.

Brinker, K., Cölfen, H., Pappert, S. (2014). *Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.

Coşkun, E. ve Tiryaki E. N. (2011). Tartışmacı Metin Yapısı ve Öğretimi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 63-73.

Kan, M. O. ve G. L. Uzun. (2014). Türkçe Eğitimi Alanındaki Yüksek Lisans Tezlerinin Bulgular, Tartışma, Sonuç Bölümlerine İlişkin Sözbilimsel Yapı Özellikleri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2(3), 1-19.

Kara M. (2010). Gazi Üniversitesi TÖMER Öğrencilerinin Türkçe Öğrenirken Karşılaştıkları Sorunlar ve Bunların Çözümüne Yönelik Öneriler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Yaz 2010, 8 (3), 661-696.

Karatay, H. (2011). 4+1 Planlı yazma ve değerlendirme modelinin öğretmen adaylarının yazılı anlatım tutumlarını ve yazma becerilerini geliştirmeye etkisi. *Turkish Studies*, 6(3), 1029-1047.

Kıbrıs, İ. (2010). *Türkçe 1: Yazılı anlatım*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Özdemir, E. (1987). *İlkokul Öğretmenleri İçin Türkçe Öğretimi Kılavuzu*. İstanbul.

Özdemir, E. (2008). *Sözlü yazılı anlatım sanatı* (*kompozisyon*). Ankara: Remzi Kitabevi.

Steinbeck, John. *Of Mice and Men*. 1937. New York: Pen guin, 1993. Print.

Tağa, Tahir ve S. Ünlü. (2013). Yazma Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar Üzerine bir İnceleme. *Turkish Studies: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(8). Ankara/ Turkey. 1285-1299.

Tok, M. (2013). Türkçenin Yabancı Dil olarak Öğretiminde Akademik Yazma İhtiyacı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(23), 1-23.

EDEBÎ TÜRLER VE YAZARLAR/ŞAİRLER BAĞLAMINDA MODERN TÜRK EDEBİYATI METİNLERİNİN YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ DERS KİTAPLARINDA KULLANIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME

-Gazi TÖMER, Yeni İstanbul, Yedi İklim, Yeni Hitit-

Emel Aydın Özer

Özet

Yabancı dil öğretiminde temel kaynak olarak ders kitaplarının kullanılması, kitaplarda yer verilen metinlerin seçimini önemli kılmaktadır. Avrupa Ortak Dil Çerçevesi'nde de yabancı dil öğretiminde metinlerin önemine dikkat çekilmekte, metinlerin sadece okuma becerisinin değil aynı zamanda konuşma ve yazma becerisinin de gelişmesine yardımcı olmasından ötürü öğrencilerin mümkün olduğunca çok metinle karşılaşması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Bu metinler, hedef dili öğrenenlerin söz varlığının gelişmesine, dil vasıtasıyla o kültürü tanımalarına, o dilin konuşulduğu ülkeler hakkında bilgi edinmelerine de katkı sağlamaktadır. Etkili ve verimli bir dil öğretimi için ders kitaplarına seçilecek metinlerin de öğrencilerin seviyesine, dersin hedef ve amaçlarına uygun olması gerekmektedir. Bu nedenle hem öğrencilerin anlayabileceği ko-

yapılan röportajlara yer verilmesi, modern edebiyatımızın ve dolayısıyla kültürümüzün tanıtımına katkı sağlayabilir.

6. Roman özetleri kadar öykülere de yer verilebilir.
7. Modern Türk edebiyatına ait metinler, serbest okuma metinleri olarak değil, uygulama sorularıyla anlamsal ve dil bilgisel unsurların pekiştirileceği şekilde verilmelidir. Seçilen metinler, bir bağlama oturtulmalı, bir amaç için tercih edilmelidir.
8. Modern Türk edebiyatının tanıtımına daha fazla özen gösterilmelidir. Dil, sadece dil bilgisel yapıların öğretilmesinden ibaret değildir ve bunların tamamının öğretilmesi de hedef dilin tamamen öğrenildiği anlamına gelmemektedir. Tüm düzeyler tamamlandıktan sonra modern edebiyat metinlerini okuyarak öğrencinin kendini geliştirmeye devem etmesi gerektiği mesajı mutlaka ve yoğunluklu olarak verilmelidir. Bu nedenle ders kitaplarında yapılacak yazar, şair ve eser tanıtımlarıyla öğrenciye kılavuzluk edilmelidir.
9. Ders kitaplarında yer verilen nitelikli metinlerle öğrenci, hedef dili düzgün ve etkili kullanmaya özendirilmelidir.

Kaynakça

Ankara Üniversitesi TÖMER (2009). *Yeni Hitit 3 Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı (Yüksek).* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Ankara Üniversitesi TÖMER (2018). *Yeni Hitit 1 Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı (Temel)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Ankara Üniversitesi TÖMER (2018). *Yeni Hitit 2 Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı (Orta).* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Durukan Şaziye. (2022). "Modern Türk Edebiyatı Metinlerinin Yabancılara Türkçe Öğretimi Kitaplarına Yansıması*". Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 9(1), 223-235.

Durukan, Şaziye. (2021). "Yabancılara Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarında Batı Kökenli Sözcüklerin Kullanımı: *Yedi İklim Türkçe Seti (A1-A2 ders Kitabı)* Örneği". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 10(3), 1070-1088.

Esen, Yasemin. (2003). *Okul Bilgisi ve Ders Kitapları. Ders Kitaplarında İnsan Hakları: İnsan Haklarına Duyarlı Ders Kitapları İçin*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Gazi Üniversitesi TÖMER. (2013). *Yabancılar İçin Türkçe, A1*. Ankara: Gazi Üniversitesi TÖMER Yay.

Gazi Üniversitesi TÖMER. (2013). *Yabancılar İçin Türkçe, A2*. Ankara: Gazi Üniversitesi TÖMER Yay.

Gazi Üniversitesi TÖMER. (2013). *Yabancılar İçin Türkçe, B1*. Ankara: Gazi Üniversitesi TÖMER Yay.

Gazi Üniversitesi TÖMER. (2013). *Yabancılar İçin Türkçe, B2*. Ankara: Gazi Üniversitesi TÖMER Yay.

Gazi Üniversitesi TÖMER. (2013). *Yabancılar İçin Türkçe, C1*. Ankara: Gazi Üniversitesi TÖMER Yay.

İstanbul (2021). *İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı A1*. İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.

İstanbul (2021). *İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı A2*. İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.

İstanbul (2021). *İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı B2*. İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.

İstanbul (2022). *İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı B1*. İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.

İstanbul (2022). *İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı C1*. İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.

MEB (2001). *Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni*. Öğrenme-Öğretme-Değerlendirme.

Üze Yurtseven, Feryal. (2010). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Yazınsal Metinlerin Yeri ve Önemi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yunus Emre Enstitüsü (2015). *Yedi İklim Türkçe Ders Kitabı A1*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.

Yunus Emre Enstitüsü (2015). *Yedi İklim Türkçe Ders Kitabı A2*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.

Yunus Emre Enstitüsü (2015). *Yedi İklim Türkçe Ders Kitabı B1*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.

Yunus Emre Enstitüsü (2015). *Yedi İklim Türkçe Ders Kitabı B2*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.

Yunus Emre Enstitüsü (2015). *Yedi İklim Türkçe Ders Kitabı C1*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.

Yunus Emre Enstitüsü (2015). *Yedi İklim Türkçe Ders Kitabı C2*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.

ÖRNEK METİNLERDEN HAREKETLE YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KÜLTÜR AKTARIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Fatma Tekin

Özet

Bu çalışmada, yabancılara Türkçe öğretimi ile ilgili yayımlanan ders kitaplarında faydalanılan metinlerden yola çıkarak, aktarılan kültürel değerleri tespit etmek ve bu metinlerin kültürel unsurları aktarma noktasındaki işlevini ve yeterliliğini değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda yabancılara Türkçe öğretimi ders kitaplarında yer alan metinler incelenerek değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın materyalini *Gazi TÖMER (A1, A2, B1, B2, C1), Yedi İklim (A1, A2, B1, B2, C1, C2), Yeni Hitit (1, 2, 3) ve İstanbul (A1, A2, B1, B2, C1, C2)* ders kitapları oluşturmuştur. Kültürel unsurlar, maddi ve manevi unsurlar olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmiştir. Maddi kültür unsurları, toplumun herhangi bir gelişim dönemindeki bilgi, teknoloji, üretim ve becerileri ifade etmektedir. Ders kitaplarında tespit edilen maddi kültür unsurları; dille ilgili kalıp ifadeler, şehir kültürü (mimari yapı, tarihî, turistik mekânlar), yemek kültürü, giyim-kuşam, el sanatları, edebiyat, sanat ve spor alanları olmuştur. Manevi ögeler ise bir milleti millet yapan öz benliğini yansıtan unsurlardır. Gelenek ve görenekler, değerler ve inanışlar, dünya görüşü, tutum, davranış, norm ve uygulamalar bir toplumun manevi ögeleri arasında yer almaktadır. Yapılan incelemelerde kültürel unsurla-

metinleri uzun olsa bile olay örgüsü verilmek suretiyle yer alabilir.

- Türk kültürü inanışlar ve inanışlar etrafında kümelenen geleneksel uygulamalar açısından da son derece zengindir. Bu anlamda yaşamın doğum, evlenme ve ölümden oluşan üç dönemine ait inanışlara ve ritüellere, ders kitaplarında daha çok yer verilmelidir.
- Ders kitaplarında yer alan metinler sadece serbest okuma metinleri olarak verilmemeli; uygulama sorularıyla dil bilgisine dair konuları da öğretmek ve pekiştirmek için kullanılmalıdır.

Kaynakça

Açа, Mehmet (2013). "Kırım Tatar Atasözlerinin Toplum Hayatının İşleyiş Kurallarını Öğretme ve Hatırlatma İşlevi", *Millî Folklor*, S. 100, 120-133.

Akarsu, Bedia (1998). *Dil-Kültür Bağlantısı*, İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Aksan, Doğan (1998). *Her Yönüyle Dil*, Ankara: TDK Yayınları.

Aksan, Doğan (2004). *Türkçenin Söz Varlığı*, Ankara: Engin Yayınevi.

Ankara Üniversitesi TÖMER (2009). *Yeni Hitit 3 Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı (Yüksek),* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Ankara Üniversitesi TÖMER (2018). *Yeni Hitit 1 Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı (Temel)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Ankara Üniversitesi TÖMER (2018). *Yeni Hitit 2 Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı (Orta),* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Arıoğlu, İbrahim Ethem ve Aydoğdu A. Özlem (2015). "Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Geleneksel El Sanatları ve Kültür ve Turizm Bakanlığı", *Turkish Studies*, Volume 10/16, 109-126.

Benedict, Ruth (2000). *Kültür Örüntüleri*, akt. Mustafa Topal, Ankara: Yönetim Yeri.

Beşirli, Hayati (2010). "Yemek, Kültür ve Kimlik", *Millî Folklor*, Y. 22, S. 87, 159-169.

Boratav, Pertev (1999). *Yüz Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Bölükbaş, Fatma ve Keskin, Funda (2010). "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Metinlerin Kültür Aktarımındaki İşlevi", *Turkish Studies*, Volume 5/4, 221-235.

Durbilmez, Bayram (2007). "Kırım Türk Halk Anlatılarında Sayı Simgeciliği", *Millî Folklor,* Y. 19, S.76, 177-190.

Durbilmez, Bayram (2008). "Nahçıvan Türk Halk İnanışlarında Mitolojik Sayılar", *Turkish Studies,* Volume 3/7, 340-352.

Durbilmez, Bayram (2010). "Romanya Sözlü Türk Edebiyatı Ürünlerinde Mitolojik Sayılar", *Folklor/Edebiyat,* C. 16, S. 64, 245-257.

Durbilmez, Bayram (2011). "Batı Trakya Türk Halk Kültüründe Mitolojik Sayılar", *Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks*, S.3, 77-93.

Durbilmez, Bayram (2012). "Kazakistan'da Nevruz İnanışlarına Bağlı Mitolojik Sayılar", *III. Uluslararası Türk Kültürü Kurultayı/Türk Dünyasında Bayramlar* (21-23 Mart 2011), 103-108.

Gazi Üniversitesi TÖMER (2013). *Yabancılar İçin Türkçe, A1.* Ankara: Gazi Üniversitesi TÖMER Yay.

Gazi Üniversitesi TÖMER (2013). *Yabancılar İçin Türkçe, A2*. Ankara: Gazi Üniversitesi TÖMER Yay.

Gazi Üniversitesi TÖMER (2013). *Yabancılar İçin Türkçe, B1*, Ankara: Gazi Üniversitesi TÖMER Yay.

Gazi Üniversitesi TÖMER (2013). *Yabancılar İçin Türkçe, B2*, Ankara: Gazi Üniversitesi TÖMER Yay.

Gazi Üniversitesi TÖMER (2013). *Yabancılar İçin Türkçe, C1*, Ankara: Gazi Üniversitesi TÖMER Yay.

İstanbul (2021). *İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı A1*, İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.

İstanbul (2021). *İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı A2*, İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.

İstanbul (2021). *İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı B2*, İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.

İstanbul (2022). *İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı B1*, İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.

İstanbul (2022). *İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı C1*, İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.

Göçer, Ali (2012). "Dil-Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine", *Türk Dili,* 729 (1), 50-57.

Göçer, Ali (2013). "Türkçe Öğretmeni Adaylarının 'Kültür Dil İlişkisi'ne Yönelik Metaforik Algıları", *Turkish Studies*, Volume 8/9, 253-263.

Gülsün, Arife (2017). *Dil ve Kültür*, İzmir: Bassaray Matbaası.

Güngör, Erol (1984). *Dünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik*, Ankara: Mayaş Yayınları.

Güvenç, Bozkurt (1979). *Kültür Konusu ve Sorunlarımız*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Havıland, Wıllıama vd. (2008). *Kültürel Antropoloji*, Çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

İşcan, Adem ve Yassıtaş, Tufan (2018). "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarında Kültür Aktarımı: Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti Örneği (B1-B2 Düzeyi)", *Aydın Tömer*, Y. 3, S:1, 47-66.

Kaplan, Mehmet (1983). *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaymaz, Zeki (2002). "Türklerde Sayı Sistemleri", *Türkler,* C. 3, 419-426, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Kongar, Emre (1999). *Kültür Üzerine*, İstanbul: Remzi Kitapevi.

Köksal, A. (1980). *Dil ile Ekin*. Ankara: TDK Yayınları.

Miçooğulları, Mehmet (2020). "Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kültürel Unsurların Kullanımı: "Anadolu Hikâyeleri Dizisi" Örneği", *International Journal of Teaching Turkısh as a Foreign Language*, C. 3, S. 1, 43-63.

Okur, Alpaslan ve Keskin, Funda (2013). "Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kültürel Ögelerin Aktarımı: *İstanbul* Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti Örneği", *International Journal of Social Science Volume 6/2*, 1619-1640.

Yunus Emre Enstitüsü (2015). *Yedi İklim Türkçe Ders Kitabı A1*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.

Yunus Emre Enstitüsü (2015). *Yedi İklim Türkçe Ders Kitabı A2*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.

Yunus Emre Enstitüsü (2015). *Yedi İklim Türkçe Ders Kitabı B1*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.

Yunus Emre Enstitüsü (2015). *Yedi İklim Türkçe Ders Kitabı B2*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.

Yunus Emre Enstitüsü (2015). *Yedi İklim Türkçe Ders Kitabı C1*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.

Yunus Emre Enstitüsü (2015). *Yedi İklim Türkçe Ders Kitabı C2*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.

Tekin, Fatma (2020). "Kazan Tatarlarının Halk Kültüründe Mitolojik Sayılar", *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 21, 132-145.

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ İÇİN UYARLANMIŞ TARİHÎ METİNLERDE KÜLTÜREL MOTİFLERİN DİL İÇİ ÇEVİRİSİ

Feyza Tokat

Özet

Dede Korkut Hikâyeleri; Türk kültürüne ait zengin kültürel malzemesi, geniş söz varlığı ve Türk dilinin ifade gücünü gösteren edebî değeri ile yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde okuma metni ve yardımcı okuma kitabı olarak değişik seviyelerde okurlar için uyarlanmıştır. 16. yüzyılda yazıya geçirilmiş *Dede Korkut Hikâyeleri*'nin yabancılara Türkçe öğretiminde okuma metni ve yardımcı okuma kitabı olarak kullanılabilmesi için önce günümüz Türkçesine dil içi çevirisi, daha sonra dil içi çevirisi yapılan bu taslak metin üzerinde metin değiştirimi yapılması gerekmektedir. Yabancılara Türkçe öğretimi, tarihî metinler üzerinden yapılıyorsa kültürel motiflerin dil içi çevirisi önemlidir. Çalışmada Yunus Emre Enstitüsü tarafından yabancı dil olarak Türkçe öğrenen yetişkinlere yönelik B1 ve B2 seviyesinde uyarlanan *Dede Korkut Hikâyeleri*, kültürel motiflerin dil içi çevirisi bakımından incelenmiştir. Böylelikle tarihî metinlerin yabancı dil öğretimi için uyarlanması konusundaki alan çalışmalarına katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: yabancılara Türkçe öğretimi, Dede Korkut Hikâyeleri, dil içi çeviri, metin uyarlama

Kaynakça

Akıncılar, A. (2018) . *Türkçe Öğrenen Yabancılar İçin Dede Korkut Hikâyeleri'nin B1 Düzeyinde Sadeleştirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.

Alay, O. (2022). "Dede Korkut Hikâyelerinde Kültürel Belleğin Taşıyıcı Ögesi Olarak Renkler ve Sayılar". *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi 14(1)*, 199-213.

Aytan vd. (2018). "Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Sabahattin Ali'nin "Ayran", Ayşe Filiz Yavuz'un "Kabak Tatlısı" ve Ömer Seyfettin'in "Üç Nasihat" Hikâyelerinin A2 Seviyesine Uyarlama Denemeleri". *5.Yıldız Sosyal Bilimler Kongresi 13-15 Aralık 2018*, 1069-1082.

Bekki, S. (2015). "Dedem Korkut Kitabı'nın Mukaddimesi ile Boylar Arasındaki Organik Bağ". *Millî Folklor* 27(107), 5-13.

Cilasun, B. (2016). *Dede Korkut Hikâyeleri (İlköğretim İçim Uyarlama).* İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Dede Korkut Hikâyeleri "Uşun Koca Oğlu Seğrek"-B2- (2019a). Ankara: Yunus Emre Enstitüsü.

Dede Korkut Hikâyeleri "Dış Oğuz Beylerinin Kazan Han'a İsyanı"-B1-. (2019b). Ankara: Yunus Emre Enstitüsü.

Dede Korkut Hikâyeleri "Basat'ın Tepegöz'ü Öldürmesi"-B1- (2019c). Ankara: Yunus Emre Enstitüsü.

Dede Korkut Hikâyeleri "Dirse Han Oğlu Boğaç Han"-B2- (2019d). Ankara: Yunus Emre Enstitüsü.

Demiryürek, M. (2017). "Kırk Kız Efsanesinin Yazılı Kültürdeki İki Örneği Üzerine Bir Değerlendirme". *Millî Folklor*, 29 (116), 47-57.

Dilidüzgün, Ş. (1995). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Yazınsal Metinler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Durmuş, M. (2019). "Kültürlerin Temas Alanı Olarak Dil Öğretimi Süreçleri ve Mikro Saldırganlıklar". *Millî Folklor* 31(122), 50-63.

Ergin, M. (1994). *Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile).* 3. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Genç, D. (2021). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi ve Dede Korkut Hikâyeleri*. İstanbul: Kam Yayınları.

Gökyay, O. Ş. (1994). "Dede Korkut". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Cilt 9, 77-80.

Günay, V. D. (2016). *Kültürbilime Giriş: Dil Kültür ve Ötesi.* İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.

Gürsoy Akyüz, S. (2019). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde Dede Korkut Hikâyeleri'nden yararlanılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Hymes D. (ed). (2000). *Language in Culture and Society: A reader in Linguistics and Anthropology.* New York: Harper & Row.

Kalfa, M. (2013). "Yabancılara Türkçe Öğretiminde Sözlü Kültür Unsurlarının Kullanımı". *Millî Folklor, 97,* 167-177.

Kudret, C. (2018). *Günümüz Türkçesiyle Dede Korku Hikâyeleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.

MEB. (2019). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: MEB.

Nation, P. (2001). *Learning Vocabulary in Another Language.* England: Cambridge University Press.

Oğuztürk, O. (2019). *Tarihsel Metinlerin Yabancılara Türkçe Öğretiminde Materyal Geliştirme Açısından İncelenmesi (Dede Korkut Örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.

Özcan, H. Z. ve Batur, Z. (2021). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Bir Metin Uyarlama Örneği: Köroğlu Destanı*. Folklor Akademi Dergisi*. 4(2), 227-251.

PARKER, K. and CHAUDRON, C. (1987). *The effects of linguistic simplification and elaborative modifications on L2 comprehension*. University of Hawai'i Working Papers in ESL, C. 6, 107- 133.

Sakaoğlu, S. (1998). *Dede Korkut kitabı İncelemeler- Derlemeler-Aktarmalar*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları.

Tabaklar, Ö. ve Korkmaz, F. (Haz.) (2018). *Dede Korkut Kitabı.* İstanbul: Kapı Yayınları.

Tapan, N. (1990). "Yabancı dil olarak Almanca öğretiminde kültür bağlamının değerlendirilmesi". *Studien zur deutschen Sprache und Literatur*, (7), 55-68.

Tezcan, S. (2018). *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Torun, Y. (2011). "Dede Korkut Hikâyelerinde Barınma İle İlgili Sözler ve Bu Sözlerin Birliktelik Kullanımları Üzerine" . *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 6*(3), 1251-1263.

Uygur, C. V. (1997). "Kırk Kız". *Millî Folklor, 34,* 30-47.

Ünüvar, Z. (Haz.) (2018). *Dede Korku Hikâyeleri.* Ankara: Bilgi Yayınevi Çocuk Kitaplığı.

Vardar, B. (1978). "Dilbilim Açısından Çeviri". *Türk Dili Aylık Dil ve Yazı Dergisi Çeviri Sorunları Özel Sayısı,* Sayı: 322, s. 60-71, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

WEB-1 .https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 15.09.2022).

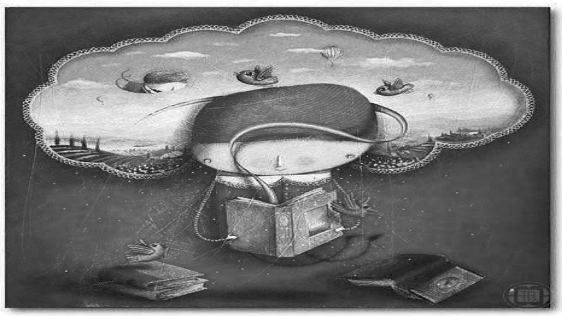
GÖRSEL OKUMA ÇERÇEVESİNDE ÇOCUK EDEBİYATI METİNLERİNİN KULLANIM DEĞERİ

Yasemin Köksal Çakır

Özet

Günümüzün teknolojik gelişmeleriyle birlikte çocukların görselliğe ilgisi artmıştır. Çocukların hayal dünyasındaki derinlik, onların yaratıcılığını, metni anlama ve yorumlama kabiliyetini tayin etmektedir. Bu sebeple, metinlerin hem görsel olarak hem de onların hayal dünyasına hitap edecek, seviyelerine uygun ve "çocuk" olma sınırının çizildiği ölçüde olması gerekmektedir. Bir yetişkin tarafından okunan edebî metindeki anlamlandırma yetkinliğinin çocuktan beklenilmesi doğru olmamakla birlikte, çocuk edebiyatı yazarının, Baş'ın da belirttiği gibi, "çocuğun dünyasındaki her şeyi estetik bir değere kavuşturup, çocuğa sunan kişi" olduğunu da unutmamak gerekir (2015: 6). Bu, bir nevi "çocukla çocuk olma" eylemidir. Türkçe dersi, "dili doğru ve güzel bir şekilde kullanma" yetkinliğini kazandırmak amacıyla, edebiyatın sunduğu imkânlardan dört temel dil becerisinde yararlanmaktadır. Ancak her edebî metin, çocuğun hayal dünyasına hitap etmeyebilir. Bu yüzden, bu alanda kullanılacak olan metinlerin seviyelerine uygunluğu da belirlenmelidir. Bütün bu olgular ışığında, Yabancılara Türkçe eğitimine yönelik çalışmaların birçoğunun yetişkinlere yönelik olduğunu ve çocuklara yönelik yabancı dil olarak Türkçe öğretimi noktasında çalışmaların sınırlı ölçüde olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmamızın amacı, yabancı dil Olarak Türkçe öğretiminde kullanılabilecek olan çocuk

VI. KONUŞALIM

"Haydi, hayal edelim: "Masal ülkesindeyiz, kuşlar ile gökyüzünü keşfediyoruz."

Kaynakça

Anşin, Selma. (2006). "Çocuklarda Yabancı Dil Öğretimi". *Diyarbakır Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6, 9-20.

Aslan, Canan. (2021). *Çocuk Edebiyatı ve Duyarlık Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Baş, Bayram. (2015). *Türkçe Öğretimi Açısından Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Çer, Erkan.(2016). "Türkçe Öğretiminde Çocuğa Görelik İlkesine Uygun Edebiyat Yapıtlarının Önemi". *İlköğretim Online*, 15(4), 1399-1410.

Demir, Ahmet. (2019), "Çocuk Edebiyatı ve Yaratıcı Düşünme". *İdil*, 60, 1011-1025.

Doğan, B. (2019). *Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarının Çocuğa Görelik Unsurları Açısından İncelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Fırat, Hatice. (2012). " Çocuk Edebiyatının Türkçe Eğitimindeki Yeri: Biyografi Örneği". *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, 44-56.

Kurt, Emine. (2019). *Çocuklara Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi*. [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Doktora Programı, Ankara.

Kurt, Emine. (2021). "Çocuklara Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Hikaye Kullanımı". *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 23, 144-152.

Sever, Sedat. (2008). "Eğitim ve Bilimde Türkçe". İnönü Üniversitesi Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşunun 100'üncü Yılında Eğitim Kurultayı, 100, s. 435-471.

Şirin, Mustafa Ruhi. (2007). *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Temizyürek, Fahri. (2003). "Türkçe Öğretiminde Çocuk Edebiyatının Önemi". *TÜBAR*- XIII, s. 161-166.

Tunagür, Muhammed ve Mehmet Nuri Kardaş. (2021), *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

YUNUS EMRE'YLE YABANCILARA VE SOYDAŞLARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ[5]

Yusuf Avcı – Zeynep Rüveyda Ösün

Özet

Yunus Emre'nin Türk milletine yaptığı hizmeti, dil bilinci, bulunduğu yüzyıla göre verdiği mücadelesi ve onu farklı kılan yanları çalışmanın konusunu oluşturuyor. Bu araştırma için metin taraması yöntemi kullanılarak Yunus'un şiirleri ve bu şiirlere ilişkin görüşler incelenmiştir. Yunus Emre'nin diline ne şartlar altında, nasıl sahip çıktığı ve bunun sonuçları ortaya konulmuştur. Yunus Emre'nin yaşadığı XIII-XIV. Yüzyıllar, Anadolu Selçuklu Devleti'nin siyasi, ekonomik ve sosyal birtakım sorunlarla mücadele ettiği bir dönemidir. Bu asır aynı zamanda Anadolu'da sufilik cereyanının da kuvvetlendiği bir dönemdir. Arap ve Acem dillerinde bu yüzyıllarda zengin bir tasavvuf edebiyatı meydana getirilmiştir. O dönemde Türkçe oldukça ihmal ediliyor, dönemin aydınları tarafından küçümseniyordu. Aydınlar, yabancı dillere meylediyordu. Arapça ve Farsçanın cazibesi karşısında Yunus Emre, eserlerinde Türk dilini tercih eder ve üslubuyla günümüze kadar güncelliğini korur. Yunus, Oğuzcaya dayalı Anadolu Türkçesinin özgür bir yazı dili olarak kuruluşunda, yüksek düzeyde mutasavvıf şair olarak büyük bir görev üstlenmiştir. Eserleriyle Türk diline, kültürüne ve düşünce sistemine yüzyıllardır kalıcı olarak hizmet eder. Araştırmamızda Yunus Emre'nin yabancı

[5] Bu çalışmada Azerbaycan/Karabağ'da yapılan INCSOS VII Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi 2, 3, 4 Haziran 2022'de sözlü sunulan "Yunus Emre'yle Dil Düşünce Birliği" adlı bildirinin özetinden yararlanılmıştır.

Kaynakça

Akdemir, Y. ve Kavruk, H. (2012). Yunus Emre'de Türkçe. *Turkish Studies*, 7(3), 115-125

Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim.* (5. Bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Atalay, T. D. (2016) Yunus Emre Divanıyla Türk Dillilere Atasözü ve Deyim Öğretimi. *Aydın Tömer Dil Dergisi*, 1(1), 81-104.

Avcı, Y. (2012). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dil-Düşünce Analizi Teorisi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1(3)*

Avcı, Y. (2021) *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi, Dil Politikası-Kültür-Yöntem-Teknoloji* (Bölüm: Türk Düşünce Sistemine Uygun Dil Öğretimi, Nobel Akademik Yayıncılık, 179-186.

Baltacıoğlu, İsmayil Hakkı (1971), "Yunus Emre'nin Estetik Sırları" Uluslararası Yunus Emre Semineri 6-7-8 Eylül 1971 Bildiriler, İstanbul: Akbank Yayınları.

Gölpınarlı, A. (2011). *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, (IV. Baskı). İstanbul.

Bilgi, İ. H. (2015) İlk Nazil Olan Ayetlerin İçerdiği Mesajların Kur'an Bütünlüğü İçerisindeki Yeri. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *3*(1), 97-114.

Geçgel. H., Satılmış, A. (2021) Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun "Çağlayanlar" Adlı Eserinin Değerler eğitimi Açısından İncelenmesi, Türkçe Eğitiminde Edebi Metinlerin Kullanımı, Editör: Hulusi Geçgel, Fatih Kana, Paradigma Akademi, Çanakkale

Gömeç, S. Y. (2019). Eski Türk Dininin Temel Özellikleri. *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 84-123. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/turktarars/issue/46374/582874.

Günay. U (1991) "Türk Kültürü Açısından Yunus Emre", *Türk Halk Kültürü Araştırmaları* (Yunus Emre Özel Sayısı, Ankara 1990: 19-33.

Güneş, A. (2016). Sosyolojik Olarak Din ve Toplum İlişkileri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 153-164. DOI: 10.18069/fu sbed.06220.

Kabakçili, O. (2013). Yunus Emre'nin Şiirlerine Kur'an'daki Peygamber Kıssalarının Etkisi. *Journal of TurkishStudies*, *8*(12).

Kaplan, M. (1998). *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaymaz, Z. (2015). Eski Anadolu Türkçesi Bağlamında Yûnus Emre'nin Eserlerindeki Atasözlerine Bir Bakış (A Review of Yunus Emre's Proverbs in the Context of Old Anatolian Turkish Language). *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (40), 101-119. Retrievedfrom https://dergipark.org.tr/tr/pub/tdded/issue/23677/252088.

Korkmaz, Z. (1995). Yunus Emre ve Anadolu Türkçesinin Kuruluşundaki Yeri. *Türkoloji Dergisi*.

Korkmaz, Z. (2010). Oğuz Türkçesinin Tarihî Gelişme Süreçleri. *Turkish Studies*, 5(1), 1-41

Kotan, H. (2017). Yunus Emre Divanı'ndaki Ayet ve Hadis İktibaslarının Söz Dizimindeki Yeri. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, (48), 241-270. DOI: 10.29288/ilted.340094.

Köprülü, M. F (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları (3. Baskı). İstanbul. 1976: 233-234-255.

Köprülü, M. F. (2004b). *Edebiyat Araştırmaları 1*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Levend, Â. S. (1972). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri* (4. bs.). Ankara: TDK Yayınları.

Özkan, M. (2011). Türkçenin Anadolu'da Yazı Dili Olarak Teşekkülünde Yunus Emre'nin Rolü. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 0 (41) , 25-68. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutded/issue/17027/177783.

Özkan, M. (2014). Türkçenin Anadolu'da Yazı Dili Olarak Gelişmesi. *Türkiyat Mecmuası*, 24(1), 53-73. Retrievedfromhttps://dergipark.org.tr/tr/pub/iuturkiyat/issue/18521/195446.

Öztokmak, Ç. A. (2020). Eş Benlik Perspektifinden Yunus Emre'yi Okumak: Bir Ben Vardır Bende Benden İçeri. *Erdem*, (79), 21-40.

Tatçı, Mustafa (2005). *Yûnus Emre Divân ve Risâletü'n-Nushiyye*. İstanbul: Sahhaflar Yay. 2005: 67.

TatçI, Mustafa (2008). *Yunus Emre Külliyatı: Yunus Emre Divanı* (İnceleme), İstanbul: H. yayınları,

Üşenmez, E. (2009). Yunus Emre'nin Dili Hakkında. Akademik Bakış, *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Nisan, Sayı 16.

Üşenmez, E. (2013). *Yunus Emre divanında Türkçe İslami terimler*. Ankara.

Yakıcı, A. (2016) Türkiye Sahası Âşıklık Geleneğinin Gelişmesinde Söz Ustası Mutasavvıf Bir Şair Olarak Yunus Emre'nin Tesiri. *Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri*, (s. 102). Manisa.

Yavuz, K. (1999). Edebiyatımızda Gezen Nefesler. *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, *61*, 41.

GERONTOLOJİK ETİK

Editör
Doç. Dr. Deniz Say Şahin

TÜRKİYE GERONTOLOJİ SERİSİ
TGS

nobel

GERONTOLOJİK ETİK

Editör: Doç. Dr. Deniz Say Şahin

Yayın No.: 4803
Beşeri Bilimler No.: 509
ISBN: 78-625-397-191-5
E-ISBN: 978-625-397-192-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Say Şahin, Deniz.
Gerontolojik Etik / Editör: Deniz Say Şahin
1. Basım, XIV + 268 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 78-625-397-191-5
E-ISBN: 978-625-397-192-2
3 ANAHTAR KELİME RİCA EDİYORUM.

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Türkiye Gerontoloji Serisi İçin Ön Söz ..... **iii**

Bölüm Yazarları ..... **v**

Yaşlılığa Tıp Etiği Perspektifinden Bakış **1**
Hatice Demir Küreci
GİRİŞ 1
1. YAŞLILIK OLGUSU 2
2. TEMEL TIP ETİĞİ İLKELERİ VE YAŞLI BİREYLER 3
2.1. Zarar Vermeme ve Yarar Sağlama İlkesi 3
2.2. Özerkliğe Saygı İlkesi 4
2.3. Adalet İlkesi 7
SONUÇ 8
KAYNAKÇA 9

Kutadgu Bilig'de Yaşlılık Üzerine **13**
Hakan Volkan Acar
GİRİŞ 13
1. KUTADGU BİLİG VE YAŞLILIK 15
1.1. Yaş ve Deneyim 15
1.2. Yaşlıların Sağladığı Yararlar 15
1.3. Keşke Hep Genç Kalsak, Yaşlanmasak, Ölmesek! 16
1.4. Yaşlılık Nasıl Değerlendiriliyor? 17
1.5. Nasıl Yaşlanmalı? 18
1.6. Yaşlılık ve Beslenme 19
1.7. Yaşlılıktaki Fizyolojik Değişiklikler 20
1.8. Yaşlılıkta Yapılamayacak Olanlar 24

1.9. Yaşlılardan Gençlere Öğütler 26
1.10. Ek Bölümündeki Yaşlılık Anlayışı 27
SONUÇ 29
KAYNAKÇA 30

Orta Çağ'da İslam Coğrafyasında Yaşlılık ve Yaşlılığın Tedbiri Üzerine 31
Özgür Kuş
GİRİŞ 31
1. EBŪ'L-ḤASAN ṢĀBİT B. ḲURRA VE *KİTĀBU'Ẕ-ẒAḪĪRE FĪ ʿİLMİ'Ṭ-ṬIBB* ADLI ESERİNDE YAŞLILIK TEDBİRİ 32
2. EBŪ BEKR MUḤAMMED B. ZEKERİYYĀ ER-RĀZĪ'NİN *KİTĀBU'L-MANṢŪRĪ FĪ'Ṭ-ṬIBB* ADLI ESERİNDE YAŞLILARIN TEDBİRİ 35
3. ʿALĪ B. EL-ʿABBĀS EL-MECŪSĪ'NİN *KĀMİLU'Ṣ-ṢINĀʿATİ'Ṭ-ṬIBBİYYE (KİTĀBU'L-MELİKĪ)* ADLI ESERİNDE YAŞLILARIN TEDBİRİ ÜZERİNE 37
4. İBN-İ SĪNĀ'NIN *EL-ḲĀNUN FĪ'Ṭ-ṬIBB* ADLI ESERİNDE YAŞLILIKLA İLGİLİ KONULAR 40
5. İSMĀĪL B. HASAN CURCĀNĪ'NİN *ẒAḪĪRE-İ Ḥ'ĀREZMŞĀHĪ* ADLI ESERİNİN XVI. YÜZYIL TÜRKÇE ÇEVİRİSİ *ḲĀNŪNU'L ʿİLĀC VE ŞİFĀ U'L-EMRĀZ Lİ-KULLİ MİZĀC'*DA YAŞLILIK VE YAŞLILIĞIN TEDBİRİ İLE İLGİLİ BÖLÜMLER 44
6. MUHEẔẔEBU'D-DĪN B. HUBEL EL-BAĠDĀDĪ'NİN *KİTĀBU'L-MUḪTĀRĀT FĪ'Ṭ-ṬIBB*'INDA YAŞLILARIN TEDBİRİ ÜZERİNE 47
SONUÇ 50
KAYNAKÇA 54

Klinik Uygulamalarda Yaşlı Hastalara İlişkin Etik Konular 59
Arif Hüdai Köken
GİRİŞ 59
1. BİYOMEDİKAL ETİĞİN İLKELERİ 60
2. KLİNİK UYGULAMALARDA YAŞLI HASTALARLA İLGİLİ ETİK KONULAR 61
SONUÇ 66
KAYNAKÇA 67

Yaşlılık ve Palyatif Bakım 71
Müge Demir
GİRİŞ 71
1. KAVRAMLAR 72
1.1. Geriatrik Tıp 72
1.2. Palyatif Bakım 73
1.3. Bakım Etiği (İlgi Etiği) 73

1.4. Geriatrik Palyatif Bakım 74
2. PALYATİF BAKIMIN BİLEŞENLERİ 74
2.1. Ekip Çalışması 74
2.2. İletişim 75
2.3. Manevi Bakım ve Psikososyal Boyut 75
2.4. Yas ile Baş Etme 76
3. ETİK SORUN ALANLARI 76
3.1. Aydınlatılmış Onam 76
3.2. Kötü Haberi Verme 78
3.3. Karar Verme Yeterliği Olmayan Yaşlı Hastalar 79
3.3.1. Yetkilendirme Bildirimi (Advance Directives) 80
4. HASTANE ETİK KURULLARI 82
SONUÇ 83
KAYNAKÇA 83

Yaşlı Bireylerde Yaşam Sonu Kararları 87
Deniz Say Şahin
GİRİŞ 87
1. YAŞAMIN SONU VE ÖLÜM 88
2. ETİK İLKELER BAĞLAMINDA YAŞAM SONU 89
2.1. Yararlılık İlkesi 93
2.2. Zarar Vermeme İlkesi 96
2.3. Özerklik İlkesi 97
2.4. Adalet İlkesi 101
3. YAŞLI BİREYLERDE YAŞAM SONU KARAR VERME SÜRECİ VE ÖLÜME İLİŞKİN TUTUMLAR 103
3.1. Ölümü Kabullenmeme 105
3.2. Ölüme Meydan Okuma 106
3.3. Ölümü İsteme 106
3.4. Ölümü Kabullenme 107
3.5. Yas Tutma 107
SONUÇ 108
KAYNAKÇA 108

Etik Boyutuyla Yaşlılıkta Mahremiyet 111
Zeynep Gökçe Koçyiğit - Özge Kutlu
GİRİŞ 111
1. ÖZERKLİK İÇİN BİR ÖN KOŞUL: MAHREMİYET 112

1.1. Modernleşme Sürecinde Mahremiyet 113
1.2. Konusuna Göre Mahremiyetin Boyutları 114
2. YAŞLILIK VE MAHREMİYET İLİŞKİSİ 115
3. YAŞLI BİREYLERİN MAHREMİYET ALGISI 117
4. YAŞLI BİREYLERİN MAHREMİYET HAKKI 118
SONUÇ 120
KAYNAKÇA 121

Yaşlılarda Sağlık Okuryazarlığı 123
Sevinç Sütlü
GİRİŞ 123
1. SAĞLIĞIN SOSYAL BELİRLEYİCİLERİ 124
2. SAĞLIĞI GELİŞTİRMENİN SONUCU OLARAK SAĞLIK OKURYAZARLIĞI 125
3. SAĞLIK OKURYAZARLIĞININ TANIMI 126
4. SAĞLIK OKURYAZARLIĞININ DÜZEYLERİ 128
5. SAĞLIK OKURYAZARLIĞI KAVRAMSAL MODELİ 129
6. SAĞLIK OKURYAZARLIĞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER 130
7. DÜŞÜK SAĞLIK OKURYAZARLIĞININ ETKİLERİ 131
8. SAĞLIK OKURYAZARLIĞI ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ 131
9. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SAĞLIK OKURYAZARLIĞI DÜZEYİ 133
10. YAŞLILARDA SAĞLIK OKURYAZARLIĞI 134
10.1. Bilişsel Yaşlanma 135
11. SAĞLIK OKURYAZARLIĞI İÇİN BİLGİYE ERİŞİM KAYNAKLARI 138
12. YAŞLILARDA SAĞLIK OKURYAZARLIĞINI ARTTIRMAYA YÖNELİK ÇALIŞMALAR 139
13. SAĞLIK OKURYAZARLIĞI VE YAŞAM BOYU ÖĞRENME İÇİN İYİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ: ÜÇÜNCÜ YAŞ ÜNİVERSİTELERİ 140
SONUÇ 142
KAYNAKÇA 143

Yaşlı Sağlığı ve E-Sağlık Okuryazarlığı 147
Banu Fulya Yıldırım
GİRİŞ 147
1. DİJİTAL SAĞLIK 147
2. SAĞLIK OKURYAZARLIĞI VE E-SAĞLIK OKURYAZARLIĞI 148
3. YÖNTEM 150
4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME 150
4.1. Tanımlayıcı Genel İstatistikler 150

4.2. Kelime Analizi Bulguları 154
SONUÇ 159
KAYNAKÇA 160

Yaşlılarda Ağrı Yönetimi ve Etik 163
Sevim Coşkun
GİRİŞ 163
1. AĞRININ TANIMI VE KRONİK AĞRI 164
2. AĞRI YÖNETİMİNDE KARŞILAŞILAN ETİK SORUNLAR 164
3. TIP ETİĞİ AÇISINDAN YAŞLI HASTALARDA AĞRI YÖNETİMİ 166
3.1. Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Ağrı Yönetimi 167
3.2. Tıbbi Deontoloji Çerçevesinde Ağrı Yönetimi 168
3.3. Klinik Etik Çerçevesinde Yaşlı Hastalarda Ağrı Yönetimi 170
3.3.1. Yaşlı Hastalarda Ağrı Yönetimi Konusunda Klinik Etik Değerlendirme Yapılması 173
3.3.2. Dört Kutu Yaklaşımı Açısından Yaşlı Hastalarda Ağrı Yönetimi 175
SONUÇ 177
KAYNAKÇA 177

Yaşlılarda Evde Bakım Sürecinde Ortaya Çıkan Etik Problemler 181
Önder İlgili
GİRİŞ 181
1. BAKIM SORUMLULUĞU, SAĞLANACAK DESTEKLERE ERİŞİM 183
1.1. Bakım Sorumluluğu 183
1.2. Sağlanacak Desteklere Erişim 185
2. PROFESYONEL OLMAYAN BAKIM/PROFESYONEL BAKIM 186
2.1. Profesyonel Olmayan Bakım 186
2.2. Profesyonel Bakım 188
3. ÖZERKLİK 190
SONUÇ 193
KAYNAKÇA 193

Sosyal Adalet Bağlamında Yaşlılık 195
Gülsüm Korkut
GİRİŞ 195
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 196
1.1. Sosyal Adalet Kavramı 196
1.2. Yaşlılık Kavramı 197

2. YAŞLILAR İÇİN SOSYAL ADALETİN ÖNEMİ 198
SONUÇ 202
KAYNAKÇA 202

Yaşlılarda Sosyal Hizmet Uygulamalarında Etik Sorunlar 205
Özge Kutlu
GİRİŞ 205
1. YAŞLI REFAHININ BİR UYGULAMA ALANI OLARAK GERONTOLOJİK SOSYAL HİZMET 206
2. MİKRODAN MAKROYA GERONTOLOJİK SOSYAL HİZMET İHTİYAÇLARI 208
2.1. Mikro Düzey İhtiyaçlar 209
2.2. Mezzo Düzey İhtiyaçlar 210
2.3. Makro Düzey İhtiyaçlar 211
3. SOSYAL HİZMET DİSİPLİNİNİN ETİK DEĞERLERİNE GENEL BAKIŞ 212
4. ETİK İLKELER PERSPEKTİFİNDEN YAŞLILARLA ÇALIŞMA 215
5. ETİK İKİLEMLER 217
5.1. Yaşam Sonu Kararları 218
5.2. Yaşlı İstismarı 220
SONUÇ 221
KAYNAKÇA 222

Geriatrik Bireylerde Hayvan Destekli Uygulamalar ve Etik Boyutları 225
Muhammet Aslan
GİRİŞ 225
1. HAYVAN DESTEKLİ UYGULAMALARIN KULLANIM ALANLARI 229
2. HAYVAN DESTEKLİ UYGULAMA TEORİLERİ VE ETKİ MEKANİZMALARI 230
3. HAYVAN DESTEKLİ UYGULAMALARIN FİZYOLOJİK VE PSİKOLOJİK ETKİLERİ 232
4. GERİATRİK BİREYLERDE HAYVAN DESTEKLİ UYGULAMALAR 233
5. HAYVAN DESTEKLİ UYGULAMALARIN RİSKLERİ VE HAYVAN SEÇİMİ 234
6. HAYVAN DESTEKLİ UYGULAMALARIN ETİK BOYUTLARI 236
7. TÜRKİYE'DE HAYVAN DESTEKLİ UYGULAMALAR 238
SONUÇ 240
KAYNAKÇA 240

21. Yüzyıl Modern Dünyasında Yaşlılık ve Yaşlı Hakları..... 245
Servet Alp - Tuba Aralan
GİRİŞ 245
1. ARTAN YAŞLI NÜFUS VE YAŞLANMA 246
2. EVRENSEL İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA YAŞLI HAKLARI 249
3. YAŞLILARIN SAĞLIK SORUNLARI VE TIBBİ HAKLARI 250
4. YAŞLI İSTİSMARI VE İHMALİ 254
5. YAŞLILARDA İNTİHAR VE ÖTANAZİ 258
6. YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR 261
SONUÇ 263
KAYNAKÇA 264

1

Yaşlılığa Tıp Etiği Perspektifinden Bakış

Hatice Demir Küreci

GİRİŞ

Günümüzde tıbbi bilgi hızla ilerlemeye devam etmektedir. Önceki çağlardaki bilim insanlarının tezahür edemeyeceği nitelikteki bilgi birikimi; hastalıkların tanılanması, koruyucu ve tedavi yöntemlerinin geliştirilmesi, kalıtsal yolla geçen hastalıkların önlenmesi, yaşam kurtarıcı müdahalelerin kullanılması gibi pek çok olanağı insana sundu. Madalyonun bu yüzünden baktığımızda tıbbi bilginin gelişimine bağlı sahip olduğumuz olanaklar ile evrenin en şanslı canlıları olduğumuzu düşünebiliriz. Ancak madalyonun diğer yüzü bu kadar parlak değildir. Mevcut tıbbi bilgiye her zaman insanın değerine odaklı eylemler sonucunda erişmediğimizi araştırma etiğinin tarihi bize gösterdi. İnsan haklarının geçmişe nazaran daha etkin yaptırımının olduğu 20. yüzyılda yargı sistemine taşınan olaylar tıp alanında haklar kavramının şekillenmesini sağladı. İnsanın kendisi ve ait olduğu topluluklardan farklı olanları ötekileştiren algıları, tıbbi uygulamalarda da yüzünü gösterdi. Tıbbın temel amaçlarından biri olan "beklenmeyen ölümü engellemek", gelişen tıp teknolojilerinin kullanımı ile "beklenen ölümü engellemek" şeklinde değişti. Daha pek çok örnek vermek mümkündür madalyonun arka yüzünde görünenlere dair. Tıp etiği değer sorunların tanımlanmasında, analiz edilmesinde ve çözümlenmesinde tıp alanındaki uygulamaların ayılmaz bir parçasıdır. 1800'lü yıllarda İngiltere'de Dr. Thomas Percival tarafından tıp literatürüne yerleştirilen ve sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nde şekillenen tıp etiği çalışmaları, istendik hızla olmasa da dünyanın diğer ülkelerine de girdi. Ülkemizde 20. yüzyılın ikinci yarısında başlayan tıp etiği alanına özgü çalışmalar pek çok soruna (tıbbın uygulayıcılarının nesiller boyunca edindikleri değerler ve kabul gören yaklaşımları, tıp etiği akademik alanındaki sorunlar, ülkedeki insan haklarının görünümü vb.) rağmen gelişmeye devam etmektedir.

İnsanın ölümlülüğü kabul etmeyen yapısı, daha uzun yaşamın sırlarını araştırırken diğer yandan küresel doğum oranları azaldı. Dünya genelinde insanların daha uzun yaşadığı, her geçen yıl yaşlı nüfus oranlarındaki artış bilinmekte olup önümüzdeki 60 yılda dünya nüfusunun dörtte birini yaşlı nüfusun oluşturacağı tahmin edilmektedir

tikalarından etkilenmektedir. İlgili literatüre ve bireysel gözleme dayalı olarak ele alınan yaşlı nüfusa ait etik sorunların buzdağının görünen küçük bir parçası olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Yaşlı bireylere yönelik tutumlar öncelikle yerel kültürde şekillenmekte ve tıbbi müdahale sürecine yansımaktadır. Kronolojik yaşı esas alarak 65 yaş ve üstü bireyleri bireysel farklılıklarını gözetmeden savunmasız grup içinde ele alarak sağlıklı, dinamik, bağımsız yaşlı bireyler ile yaşa bağlı fiziksel/bilişsel işlev kaybı olan yaşlı bireyleri aynı kategoride değerlendirmek her iki grubun haklarını ihlal ederek zarar riskini arttırmaktadır. Yaşlı bireyin sağlık hizmeti sürecinde hasta merkezli ve bütüncül yaklaşımla değerlendirilmesi olası sorunların erken dönemde belirlenmesi ve engellenmesi adına önemlidir. Klinik bilimlerde Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları alanı dışında hizmet veren her hekimin hizmet verdiği nüfus içinde yaşlı bireyler vardır, bu bağlamda yaşlı nüfusa ait etik konulara uygun eylemek tıbbın diğer alanında hizmet veren tüm hekimler için geçerlidir. Hekimin temel uzmanlık alanındaki yetkinliğin yanı sıra yaşlılık bilimi açısından yetkinliği zararın engellenmesi ya da minimal düzeye indirilmesi, yararın mümkün olan en üst düzeye çıkarılması açısından önemli olmasına rağmen tek başına yeterli değildir. Hekim aynı zamanda etik sorunları belirleme ve analiz etme bilgisi ve becerisine de sahip olmalıdır. Bu bilgi ve becerinin kazandırılması için mezuniyet öncesi ve sonrası etik eğitiminin etkin bir biçimde sağlayacak etik eğitim modelinin tıp eğitim müfredatına yerleştirilmesi gerekmektedir. Yaşlı bireyin değerine uygun eyle sürecinde Ülkemizde sağlık hizmeti sunum sürecinde multidisipliner ekip yaklaşımının benimsenmesi ve uygulanması yaşlı bireylere nitelikli hizmet sağlanması ve bireylerin yaşam kalitesine etkisi açısından anlamlı katkı sağlayabilir. Son olarak ta ülkemizde hastane etik kurullarının varlığı ve işlevselliğinin sağlanması; yaşlı bireylerin onuruna, değerine ve haklarına uygun eyleme sürecine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

AYDIN, E. (2006). Tıp Etiği, Güneş Kitapevi, Ankara.

BEAUCHAMP, T. L., Childress, J. F. (2001). Principles of Biomedical Ethics, Oxford University Press, New York

BLACKHALL, L. J., FRANK, G., MURPHY, S., ET AL. (2001). Bioethics in a different tongue: the case of truth-telling, Journal of Urban Health, 78(1)

BRITISH MEDICAL ASSOCATION .(2009).The Ethics of Caring fo Older People, British Medical Assocation,UK.

BOZZARO, C., BOLDT, J., SCHWEDA, M. (2018). Are older people a vulnerable group? Philosophical and bioethical perspectives on ageing and vulnerability, Bioethics, 32(4)

BROCKMANN, H. (2002). Why is less money spent on health care for the elderly than for the rest of the population? Health care rationing in German hospitals, Social science & medicine, 55(4)

BURKLOW, J. (1992). Doctors concerned about age bias in cancer treatment, Journal of the National Cancer Institute, 84(6)

BÜKEN, NÖ., BÜKEN, E. (2003). Yaşlanma Olgusu ve Tip Etiği, GERİATRİ, 6(2).

CANADIAN PAEDIATRIC SOCIETY. (2004). Treatment Decisions Regarding Infants, Children and Adolescents, Paediatr Child Health, 92(2.

CENTENO-CORTÉS C, NÚÑEZ-OLARTE , JM (1994). Questioning diagnosis disclosure in terminal cancer patients: a prospective study evaluating patients' responses. Palliat Med, 8.

CREPEAU, A. E., MCKINNEY, B. I., FOX-RYVICKER, M., ET AL. (2011). Prospective evaluation of patient comprehension of informed consent, JBJS 93(19)

DÜNYA HEKİMLER BİRLİĞİ TIP ETİĞİ EL KİTABI (2005).Çeviren: Dr. Murat Civaner, Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Ankara.

DEMIR KURECI, H., TANRIVERDI, O., OZCAN, M. (2020). Attitudes towards and experiences of ethical dilemmas in treatment decision-making process among medical oncologists, Journal of Evaluation in Clinical Practice, 26(1).

EBRAHIM, S. (2000). Do not resuscitate decisions: flogging dead horses or a dignified death?: Resuscitation should not be withheld from elderly people without discussion, BMJ, 320(7243).

GIAMPIERI, M. (2011). Communication and informed consent in elderly people, Minerva anestesiologica, 78(2).

GOLD, M. (2004). Is honesty always the best policy? Ethical aspects of truth telling, Internal medicine journal, 34(9-10).

HAMILTON-SMITH, E., CLUNING T. (2001). Responding to dementia. In: Cluning T, editor. Ageing at home: practical approaches to community care." Ascot Vale: Ausmed.

HEKMAT-PANAH, J. (2019). The "Elderly" in Medicine: Ethical Issues Surrounding This Outdated and Discriminatory Term, INQUIRY: The Journal of Health Care Organization, Provision, and Financing, 56(1-4).

HUNT, R. W. (1993). A critique of using age to ration health care, Journal of medical ethics 19(1).

JESTE, D. V., DUNN, L. B., PALMER, B. W., ET AL. (2003). A collaborative model for research on decisional capacity and informed consent in older patients with schizophrenia: bioethics unit of a geriatric psychiatry intervention research center, Psychopharmacology, 171(1).

JONSEN, A. R. (2000). A Short History of Medical Ethics, Oxford university press, New York.

KEARNEY, N., MILLER, M. (2000). Elderly patients with cancer: an ethical dilemma, Critical reviews in oncology/hematology 33(2).

KORKU, CAHİT. (2010). Performansa Dayalı Ek Ödeme Sisteminin Hastane Hizmet Kalitesine Etkisi: Hastane Yöneticileri Ve Sağlık Personelinin Değerlendirmeleri, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

KUTHER, T. L. (2000). Competency to provide informed consent in older adulthood, Gerontology & Geriatrics Education, 20(1).

MOODY, H. R. (1985). Ethics & aging: Old answers, new questions, Generations: Journal of the American Society on Aging, 10(2).

OĞUZ, N. Y., TEPE, H., BÜKEN, N. Ö., KUCUR, D. K. (2005). *Biyoetik Terimleri Sözlüğü*, Meteksan Anonim Şirketi, Ankara.

WORLD HEALTH ORGANISATION (2021). *Ageing and health*, Erişim Tarihi:15 Mayıs 2022, https://apps.who.int/iris/handle/10665/186463

WORLD HEALTH ORGANISATION (2017). Developing an ethical framework for healthy ageing.

SCHENKER, Y., FERNANDEZ, A., SUDORE, R., et al. (2011). Interventions to improve patient comprehension in informed consent for medical and surgical procedures: a systematic review, Medical Decision Making, 31(1).

SCHWAEGERMANN, M. K., SCHRANZ, M., MOEHLER, M.,et al. (2021). Any progress in informed consenting for cancer treatment? Results from a cross sectional analysis at a comprehensive cancer center, Journal of Cancer Research and Clinical Oncology, 147(7).

SHERLOCK, A., BROWNIE, S. (2014). Patients' recollection and understanding of informed consent: a literature review, ANZ journal of surgery, 84(4).

TABUK, AZİZ OKAY (2010). Ankara Numune Eğitim Ve Araştırma Hastanesinde (ANEAH) Performansa Dayalı Çalışma Uygulaması Öncesi Ve Sonrası Dönemlerin Değerlendirilmesi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara Sağlık Yönetimi Programı Ankara,. Doktora.

TÜRK TABİPLERİ BİRLİĞİ (2011). Sağlık Sisteminde Performans Uygulamasının Mesleki Değerlere Etkileri Ve Etik Sorunlar Çalıştayı Sonuç Bildirgesi .

WAREHAM, C. S. (2018). What is the ethics of ageing?, Journal of medical ethics 44.

ZOLKEFLI, Y. (2018). The ethics of truth-telling in health-care settings, The Malaysian journal of medical sciences: MJMS 25(3).

2

Kutadgu Bilig'de Yaşlılık Üzerine

H. Volkan Acar

GİRİŞ

Yusuf Has Hacib tarafından XI. yüzyılda yazılmış olan Kutadgu Bilig, Karahanlı dönemine (840-1212) ait siyasetname tarzında bir eserdir. Dünya edebiyatında bu türde yazılmış diğer eserler arasında Nizamülmülk'e ait Siyasetname, Gazali'ye ait Nasihatü'l-Müluk ve Keykavus'a ait Kabusname bulunmaktadır (Hajib, 1983).

Devlet yönetimi ve siyaset bilgisine ilişkin öğütlerin yer aldığı eserde yazarın anlatmak istedikleri, dört temel karakter üzerinden anlatılır. Bu karakterlerden Küntogdı hükümdardır, düzeni ve adaleti temsil eder; Aytoldı vezirdir, kutsallığı, devleti, ikbali temsil eder; Ögdülmiş vezirin oğludur, anlayışı, aklı temsil eder; Odgurmış ise Ögdülmiş'in yakınıdır, akıbeti, mistik değerleri temsil eder (Dilaçar, 1995).

Eserdeki bu dört karakteri Yusuf Has Hacib şöyle anlatır (Hacib, 1959, 36):

Bu KünTogdı dediğim doğrudan doğruya kanundur;
AyToldı ise, saadettir.

Bundan sonra Ögdülmiş'i anlattım;
O aklın adıdır ve insanı yükseltir.

Ondan sonrakisi Odgurmış'tır;
Onu ben akıbet olarak aldım.

Ben sözü bu dört şey üzerine söyledim;
Okursan, anlaşılır; iyice dikkat et (355-358).

Eserde hayatın farklı yönlerine ait bilgiler içerir. Bunlar arasında toplumsal yaşam, meslekler, insan ilişkileri, tıp ve ahlaki değerler sayılabilir.

KAYNAKÇA

DİA. (2002). *Kutadgu Bilig,* TDV İslam Ansiklopedisi, 26. Cilt, 478-4, Erişim tarihi: 15.02.2022, https://islamansiklopedisi.org.tr/kutadgu-bilig

DİLAÇAR, A. (1995). *990. Yıldönümü Dolayısıyla Kutadgu Bilig İncelemesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

EKER, S. (2006), Kutadgu Bilig'de (teñri 'azze ve celle ögdisin ayur) Türkçe İslami Terimlerin Kaynakları Üzerine, *Bilig,* 38.

HACİB, Y. H. (1959). *Kutadgu Bilig II: Tercüme. Trans, Arat RR,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

HAJIB, Y. K. (1983). *Wisdom of Royal Glory (Kutadgu Bilig): a Turko-Islamic Mirror for Princes, trans. Dankoff R,* University of Chicago Press, Chicago and London.

KAFESOĞLU, İ. (1980). *Kutadgu Bilig ve Kültür Tarihimizdeki Yeri, Kültür* Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

NALBANT, M. V. (2016), Yaşname Geleneği İçinde Kutadgu Bilig ve Kutadgu Bilig'de Yaş Konusu, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, Yusuf Has Hacib Özel Sayısı,* 13:4.

TOKYÜREK, H. (2020), Kutadgu Bilig'de Semboller Üzerinden Budist Etki, *Karadeniz Araştırmaları,* 17:65.

3

Orta Çağ'da İslam Coğrafyasında Yaşlılık ve Yaşlılığın Tedbiri Üzerine

Özgür Kuş

GİRİŞ

İnsanın yaşam dönemlerinden biri olan yaşlılık çok eski zamanlardan beri tıbbın ilgilendiği ve üzerinde durduğu konulardan birisidir. Tarih süresince çeşitli dönemlerde birçok yazar ve hekimin eserlerinde yaşlılık konusunu işlediği ve hatta özellikle yaşlılığa dair ayrı eserler verdiği görülmektedir. İstanköylü Hippokrates (MÖ 460-370) *Aforizmalar'*ının I-III ve VI-VII'inci bölümlerinde, yaşlılık ve bu dönemde görülen hastalıklar hakkında bilgiler vermektedir (Hippokrates, 2016: 8,13,15,16,41,50). Bergamalı Galenus (129-200) *De Sanitate Tuenda* adlı eserinin beşinci kitabında yaşlılıkla ilgili konuları ele almakta, yaşlılık döneminde sağlıklı kalabilmek adına yapılması gerekenleri, alınacak önlemleri ve bazı hastalıklarda uygulanması gereken tedavi yöntemlerini anlatmaktadır (Galen, 1951: 195-218). Bergamalı Oribasius (325-403) hem *Synopsis* hem de *Euporistes*'in, Aeginalı Paulus (625-690) ise *Epitome* adlı eserinin bir bölümünde yaşlılık konusuna değinmektedir (Acıduman, 2020: 116; Oribase, 1873: 215-7, 580-4; Paulus Aegineta, 1844: 36-7).

Orta Çağ'da İslam Coğrafyasında da özellikle çeviri dönemi ve sonrasında yazılan birçok eserde yaşlılık ve yaşlılığın tedbirine yönelik bölümlere yer verildiği gözlenmektedir. Ebū'l-Ḥasan Ṣābit b. Ḳurra'nın *Kitābu'ẕ-Ẕaḫīre fī ʿİlmi'ṭ-Ṭıbb*, Ebū Bekr Muḥammed b. Zekeriyyā er-Rāzī'nin *Kitābu'l-Manṣūrī fī'ṭ-Ṭıbb*, ʿAlī b. el-ʿAbbās el-Mecūsī'nin *Kāmilu'ṣ-Ṣınāʿati'ṭ-Ṭıbbiyye*, Ebū ʿAlī el-Ḥuseyn b. ʿAbdillāh b. ʿAlī b. Sīnā'nın *El-Kānūn fī'ṭ-Ṭıbb*, İsmāīl b. Ḥasan Curcānī'nin *Ẕaḫīre-i Ḫārezmşāhī* ve Muhe<u>zz</u>ebu'd-dīn b. Hubel el-Baġdādī'nin *Kitābu'l-Muḫtārāt fī'ṭ-Ṭıbb* adlı eserleri buna örnek gösterilebilir. Kitabımızın bu bölümünde Türk tıp tarihi literatüründe yukarıda adı geçen eserlerde yaşlılığa dair yapılan çalışmalar incelenmiş ve o dönemin yaşlılığa bakış açısını, tanım ve açıklamalarını içeren bütünsel bir metinin oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda kronolojik olarak öncelikle hekimler ve eserleri hakkında kısa bir bilgilendirmede bulunulmuş ve ardından eserlerinde yaşlılık kavramına yönelik açıklamalar içeren konu başlıklarına ya da bölümlere yer verilmiştir. Literatürde yer

Ardından sindirim ve boşaltım sistemini rahatlatan yiyecekler ve tarifler üzerinde durmaktadırlar. Balgam ve safra ortaya çıkaran çok keskin, tuzlu, acılı, ekşili ve yoğun gıdalardan uzak durulması, mideyi ve sindirim sistemini rahatlatacak ve yormayacak hafif gıdaların tercih edilmesi; yiyeceklerin azar azar birkaç öğünde yenmesi, yemeklerden önce zeytinyağlı ve hafif soslu sebzeler (pırasa, pancar, pazı, kereviz gibi)'den oluşan mezelerin ya da yiyeceklerin tüketilmesi; uygun miktarda zencefil reçeli ve balın yenmesi, yaş olarak da tüketilmesi faydalı olan incir, üzüm ve erik gibi meyve kurularından yapılan komposto ve şerbetlerin içilmesi gibi önerilerde bulunmaktadırlar.

Son olarak kabızlık veya tıkanıklıkların oluşması durumunda zeytinyağı ya da farklı yağlar ile lavman yapılmasını, gerekirse diüretik besinler ve tiryāk gibi özel drogların verilmesini tavsiye etmektedirler.

Bununla birlikte bu hekimlerin konu hakkında farklı açıklamalarda ve önerilerde bulundukları da gözlenmektedir. Örneğin: Er-Rāzī sık sık banyo yapılmasını, İbn Hubel ve el-Curcānī ise banyonun her zaman yararlı olduğunu söylemekte, buna karşın Sābit b. Ḳurra ayda iki veya üç kez banyo yapmayı önermektedir. Yaşlılardan kan akıtmak ya da kan aldırmaktan kaçınma konusuna er-Rāzī, İbn-i Sīnā, el-Curcānī ve İbn Hubel değinirken, Sābit b. Ḳurra ve ʿAlī b. el-ʿAbbās hiç değinmemektedir. Sindirim sistemi iyi olan yaşlıların süt içmesini ve özellikle de eşek ve keçi sütü tüketmesini tavsiye eden İbn-i Sīnā ve el-Curcānī'ye karşılık Sābit b. Ḳurra, er-Rāzī, ʿAlī b. el-ʿAbbās ve İbn Hubel bu hususa yer vermemektedir.

Sonuç olarak Orta Çağ'da İslam coğrafyasında yetişen hekim ve yazarların genel olarak yaşlılık ve yaşlılık da alınması gereken tedbirlere yönelik eserlerinde yer verdikleri bilgilerin, başta Hippokrates ve özellikle Galenus olmak üzere öncüllerinin eserlerinde yer alan bilgilerle büyük bir benzerlik gösterdiği, ana kaynak olarak onların eserlerinden yararlandıkları, bulundukları coğrafyadan elde ettikleri gözlem ve deneyimlerini ekledikleri ve dönemin tıbbi paradigması olan Humoral Patoloji Teorisinin prensipleriyle de uyumlu olduğu değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

ACIDUMAN, A. (2005). İbn-i Sina, Ebu'l-Kasım Ez-Zehravi, Şerefeddin Sabuncuoğlu ve Tokatlı Mustafa Efendi'nin Eserleri Işığında 11. ve 18. Yüzyıllar Arasında Nöroşirurji, *Doktora Tezi*, Ankara. s.19.

ACIDUMAN, A. (2018). Sābit b. Ḳurra'nın Kitābu'ẕ-Ẕaḫīre fī ʿİlmi'ṭ-Ṭıbb adlı eserinde çocukların korunması üzerine, *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 61: 86-91.

ACIDUMAN, A. (2020). Muhezzebu'd-dīn b. Hubel el-Baġdādī'nin Kitābu'l-Muḫtārāt fī'ṭ-Ṭıbb'ında yaşlıların tedbiri üzerine, *Lokman Hekim Dergisi*, 10 (1): 115-123.

ACIDUMAN, A., AKŞİT, Ç., BELEN, D. (2014a). Medieval Times Influencing Figure Rhaze's Approach to Head Injures in Liber Almansories, *World Neurosurgery,* 82 (6): 1325-1330.

ACIDUMAN, A., ARDA, B., AKŞİT, Ç., BELEN, D., TUZCU, K. (2014b). Account of Haly Abbas Regarding The Managment of Hydrocephalus in Children: A Text from Medieval Times, *World Neurosurgery*, 82 (6): E791-E796.

ACIDUMAN, A., AŞKİT, Ç. (2017). ʿAlī b. el-ʿAbbās el-Mecūsī'nin Kāmilu'ṣ-Ṣınāʿatiṭ-Ṭıbbiyye (Kitābu'l-Melikī) adlı ünlü eserinde gebelerin ve çocukların tedbiri üzerine. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 60 (2): 64-81.

ACIDUMAN, A., AŞKİT, Ç. (2018). 'Alī b. el-'Abbās el-Mecūsī'nin Kāmilu'ṣ-Ṣınā'ati'ṭ-Ṭıbbiyye (Kitābu'l-Melikī) adlı ünlü eserinde yaşlıların tedbiri üzerine. *Lokman Hekim Dergisi*, 8 (3): 261-73.

ACIDUMAN, A., ER, U. (2018). İbn Hubel ve eseri Kitābu'l-Muḫtārāt fî'ṭ-Ṭıbb'da omurga hastalık ve travmaları üzerine. *Lokman Hekim Dergisi*, 8: 71-81.

ACIDUMAN, A., İLGİLİ, Ö. (2010). İbn Sînâ'nın El-Kânûn Fî't-Tıbb Adlı Eserinde "Geriatri" İle İlgili Bölümler, *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 63 (2): 41-47.

ACIDUMAN, A., İLGİLİ, Ö., ŞEMS, Ş. (2014c). İsmāīl b. Hasan Curcānī'nin Ẕaḫīre-i Ḫ'ārezmşāhī adlı ünlü eserinin XVI. Yüzyıl Türkçe Çevirisi Ḳānūnu'l ʿİlāc ve Şifā u'l-Emrāz Li-Kulli Mizāc'da Geriatri ve Gerontoloji ile ilgili bölümler, *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 67 (3): 99-108.

ACIDUMAN, A., KÖKEŞ, F. (2019). İbn Hubel ve eseri Kitābu'l-Muḫtārāt fi'ṭ-Ṭıbb'da kafa yaraları ve kafatası kırıkları üzerine. *Lokman Hekim Dergisi*, 9: 302-311.

ACIDUMAN, A., KUŞ, Ö. (2021). İbn Hubel el-Baġdādī'nin Kitābu'l-Muḫtārāt fî'ṭ-Ṭıbb adlı eserinde çocuk sağlığı ve hastalıkları üzerine, *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 64: 49-59.

ACIDUMAN, G., ACIDUMAN, A. (2020). Regimen of elders in Kitāb al-Dhakhīra fī 'Ilm al-Tibb . by Thābit b. Qurra, *Erciyes Med J*, 42 (4): 496-502.

AĞIRAKÇA, A. (2004). *İslâm Tıp Tarihi [Başlangıçtan VII./XIII. Yüzyıla Kadar]*, Çağdaş Basın Yayın Ltd. Şti., İstanbul. s.124-128, 185-186.

AL-BAĠDĀDĪ, MUHAẔẔABU'D-DĪN ABĪ'L-ḤASAN ʿALĪ B. AḤMAD B. ALĪ B. HUBAL (1362). *Kitābu'l-Muḫtārāt fī'ṭ-Ṭıbb*, aṭ-ṭabʿatu'l-ulā [Birinci Baskı], al-Cuzʾ al-Avval [Birinci Cilt]. Ḥaydarābād: Maṭbaʿatu Camʿiyyati Dāʾirati'l-Maʿārifi'l-ʿUsmāniyya (Haydarabat: Osmanlı Maarif Cemiyeti Dairesi Matbaası). s.196-200.

ʿALİ B. El-ʿABBĀS El-MECŪSĪ (1294/1877). *Kāmilu'ṣ-Ṣınāʿati'ṭ-Ṭibbiyye*, Cilt 2, el-Matbaʿatu'l-Kubrā el-ʿĀmire, Bulāḳ/ Kahire. s.59-61.

ALPER, Ö.M. (1999). *İbn Sînâ*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Cilt 20, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, İstanbul. s.319-322.

ARABIC MANUSCRIPTS MEDICINE. *Kitâbu'l-Mukhtâr*. In: Arabic Catalogue: Vol 4, s. 84. Erişim tarihi: 4 Ağustos 2007, Web adresi: http://kblibrary.bih.nic.in/Vol04/Bp084.htm.

ARDA, B (1997). *Batı Ortaçağı'nda Hastalık Kavramı*. Güneş Kitabevi, Ankara. s.54-59.

ARDA, B. (1999). *Tıp Tarihi Konularına Giriş*. In: Arda B, Oğuz Y, Şahinoğlu-Pelin S (eds): Deontoloji, Genişletilmiş 2. Baskı, Antıp A.Ş., Ankara. s.91-104.

BAYAT, A.H. (2016). *Tıp Tarihi*. *Tıp Tarihi*, Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği Yayınları, İstanbul. s.221-3.

BÖLER, T. (2014). *Tercüme-i Kâmilü's-Sınâ'a*. (3. Makale ve 4. Makalenin 6. Babına Kadar), İnceleme-metin-Dizin-Tıpkıbasım, Kesit Yayınları, İstanbul. s.13-6.

BROWNE, G.E. (1921). *Arabian Medicine*, Being The Fitzpatrick Lectures Delivered at the College of Physicians in November 1919 and November 1920. Cambridge University Press, London. pp.98-9.

CAMPBELL, D. (1926). *Arabian Medicine and Its Influence On The Middle Ages*, Vol. 1, Printed in Great Britain By Stephen Austin and Sons, Ltd., Hertford, London. pp.66-72. Erişim tarihi: 03 Mart 2020, Web adresi: https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015. 57276/page/n7/mode/2up.

CASTIGLIONI, A. (1947). *A History of Medicine*, Translated From Italian and Edited by E.B. Krumbhaar, 2nd Ed., Alfred A. Knope, New York. p.267.

CURCĀNĪ, SEYYİD İSMĀ ĪL B. ḤUSEYN. *Ḳānūnu'l ʿİlāc ve Şifā u'l-Emrāz li-Kulli Mizāc (Terceme-i Ẕaḫīre-i Ḫ'ārezmşāhī)*, Türkçeye çeviren: Ebū'l-Fazl Muḥammed b. İdrīs ed-Defterī. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuruosmaniye Koleksiyonu, No. 3574 (34 Nk 3574), İstanbul. [Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Kütüphanesi'nde bulunan ve anabilim dalına Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk tarafından kazandırılan fotoğraf baskı].

CURCĀNĪ, SEYYİD İSMĀ ĪL B. ḤUSEYN. *Ẕaḫīre-i Ḫ'ārezmşāhī*. Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, No. 4721 (22 Sel 4721), Edirne. [Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Kütüphanesi'nde bulunan ve anabilim dalına Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk tarafından kazandırılan fotoğraf baskı].

DALFARDİ, B., NEZHAD, GSM., MEHDİZADEH, A. (2014). How Did Haly Abbas Look at The Cardiovascular System, *Internal Journal of Cardiology*, 172: 36-39.

DOĞRUYOL, H. (1993). *Cürcânî, ismâil b. Hasan*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt 8. Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul. s.133-4.

ERDEMİR, A.D. (1989). *Ali b. Abbas el-Mecûsi*, İslam Araştırmaları Merkezi, İslam Ansiklopedisi Cilt 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul. s.379-380.

ER-RĀZĪ, EBŪ BEKR MUḤAMMED B. ZEKERİYYĀ (1408 H./1987). *El-Manṣūrī fī't-Ṭıbb*, Şerḥ ve taḥḳīḳ ve taʿlīḳ: ed-Duktūr Ḥāzim el-Bekrī eṣ-Ṣiddikī, Et-Tabʿatu'-Ulā, Menşūrāt Maʿhadi'l-menḥūṭāti'l-ʿArabiyye, El-Kuveyt. s.234.

FAZLIOĞLU, İ. (2008). *Sâbit b. Kurre*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt 35, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul. s.353-6.

GALEN (1951). *A Translation of Galen's Hygiene (De Sanitate Tuenda) by Robert Montraville Green with an Introduction by Henry E. Sigerist*. Springfield, Charles C. Thomas, Illinois. pp.195-218.

HARVEY, E.R. (2008). *Ibn Hubal*. In: Selin H, (ed) Encyclopaedia of the History of Science, Technology, and Medicine in Non-Western Cultures, Volume I (A-K). Springer, Berlin. pp.1104-5.

HİPPOKRATES (2016). *Aforizmalar*, Eski Yunanca aslından çeviren: Çoraklı E, I. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul. s. 8,13,15,16,41,50.

İBN ABĪ UṢAYBİʿA (1882). *ʿUyūnu'l-Anbā fī Tabaḳāti'l-Aṭıbbā*, Matbaʿatu'l-Vahbiyya, Kahire. s.304-6.

İBN-İ SÎNÂ (1995). *El-Kânûn fi't-Tıbb*, Birinci Kitap (Türkçeye çeviren Esin Kâhya). Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, s. XIX-XLIII.

İBN-İ SĪNĀ (2018). *El-Kânûn Fi't-Tıb Tercümesi* (Osmanlıcaya *Tahbîzü'l-Mathûn* adıyla çeviren: Tokadî Mustafa Efendi). Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hamidiye Koleksiyonu, No: 1015. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 98, Bilim ve Felsefe Serisi 37, Külliyât, 1.Cilt, (Hazırlayanlar: Koç, Mustafa; Tanrıverdi, Eyyüp), Mega Basım yayın, İstanbul. s.115-6, 846-851. Erişim tarihi: 25 Nisan 2022, Web adresi: http://ekitap.yek.gov.tr/urun/el-kan%C3%BBn-fi-t-tib-tercumesi_632.aspx?CatId=269.

İHSANOĞLU, E. (2008). *Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi*, I. Cilt, Hazırlayanlar: İhsanoğlu E, Şeşen R, Bekar MS, Gündüz G, Bulut V. İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul. s.144-5.

KÂHYA, E. (2001). *El-Ḳānûn fi't-Tıb*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Cilt 24, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, İstanbul. pp: 331-2.

KARABULUT, A.R. (1995). *Sabit b. Kurra'nın eserleri*. İçinde: Köker AH (ed). Gevher Nesibe Sultan Anısına Düzenlenen Harran Üniversitesi'nin Bilimsel Temelleri "Harran'lı Bilim Adamları" Kongresi Tebliğleri, 21-22 Mart 1994, Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü, Kayseri. s.152-165.

KARLIĞA, B., KAZANCIGİL, A. (1996). *Alî İbn Abbâs el-Mecûsî ve "Kitâbü'l Melikî"*, Tıp Tarihi Araştırmaları 6, İstanbul. s.23-46.

KÂTİP ÇELEBİ (2007). *Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn (Kitapların ve İlimlerin İsimlerinden Şüphelerin Giderilmesi)*, Arapçadan tercüme eden: Balcı R, Cilt 4, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul. s.1271.

MEYERHOF, M. (1930). The "Book of Treasure": an early Arabic treatise on medicine, *Isis*, 14: 55-76.

MEYERHOF, M. (1931). Science and Medicine in the Legacy of Islam, Ed.: Arnold T, Guillame A, Oxford Universty Press, London. pp.311-354.

MOATTAR, F., SHAMS ARDEKANİ, M.R., GHANNADİ, A. (2013). The life of Jorjani: One of the Persian pioneers of medical encyclopedia compiling: On the occasion of his 1000th birthday anniversary (434, A.H. - 1434, A.H.), *Iran Red Crescent Med J*, 15: 763-6.

MOULIN, D.D. (1988). *A History of Surgery with Emphasis on the Netherlands*, Martinus Nijhoff Publishers, Lancaster/ Boston/Netherlands. p.28.

ORİBASE (1873). *Oeuvres d'Oribase*, Texte Grec, En Grande Partie Inédit. Collationné Sur Les Manuscrits. Traduit Pour La Premiere Fois En Français; Avec Une Introduction, Des notes, Des Tables Et Des Planches Par Les Docteurs Bussemaker et Ch. Daremberg, Tome Cinquième. A L'Imprimerie Nationale, Paris. pp.215-7, 580-4. Erişim tarihi: 02 Mart 2016, Web adresi: https://books.google.com.tr/books?id=VdtEAQAAIAAJ&printsec=frontcover&dq=Oribase.+ Oeuvres+d%E2%80%99Oribase,&hl=tr&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Oribase.%20Oeuvres%20d%E2%80%99Oribase%2C&f=false

PAULUS AEGİNETA (1844). *The Seven Books of Paulus Aeginata*, Translated from the Greek With A Commentary Embracing A Complete View of the Knowledge Possessed by the Greeks, Romans, and Arabians On All Subjects Connected With Medicine and Surgery by Adams F, In Three Volumes, Vol. I, Printed for the Sydenham Society, London. pp. 36-7.

SĀBİT B. ḲURRA (1928). *Kitābu'ẕ-Ẕaḫīre fī ʿİlmi'ṭ-Ṭıbb* [Sobhy G (ed). The Book of Al-Dakhîra]. Government Press, Cairo. pp. XIII, 1-7.

SĀBİT B. ḲURRA EL-ḤARRĀNĪ. *Kitābu'ẕ-Ẕaḫīre fī ʿİlmi'ṭ-Ṭıbb*. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa Koleksiyonu, no. 2820, İstanbul. s.5a-6a.

SARTON, G. (1927). Introduction to the History of Science (Reprinted), Vol. 1, Williams & Wilkins, Baltimore. p.609.

SEZGİN, F. (1970). *Geschichte Des Arabischen Schriftums*, Band III, Medizin-Pharmazie-Zoologie-Tierheilkunde Bis ca. 430 H, E. J. Brill, Leiden. pp.260-263.

TADJBAKHSH, H. (2007). Sayyed Esma'il Jorjani, founder of Persian medicine. *J Vet Res*, 62: 131-140.

UZEL, İ. (1992). Giriş. In: Uzel İ (ed): Şerefeddin Sabuncuoğlu. *Cerrahiyetü'l-Haniyye*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara. s.3-6.

UZLUK, F.N. (1993). *Edirne kitaplığındaki tıp yazmaları*. In: Edirne: Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı, 2. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara. s.321-336.

ÜNVER, A.S. (1949). XV'inci asırda Türkiye'de tecrübi tababete ait iki misal. *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 12: 359-362.

VERNET, J. (1971). *Ibn Hubal*. In: Lewis B, Ménage VL, Pellat Ch, Schacht J, (eds) The Encyclopaedia of Islam. (New Ed) Volume III. E.J.Brill, Leiden, Luzac & Co, London. p.802.

YAZDCHI, M., HOSSEINI, S.F., GHABILI, K., GOLZARI, S.E.J., VALIZADEH, L., ZAMANZADEH, V., AKBARZADEH, B., BAZZAZI, A.M., MIKAEILI, H. (2013). Neonatal care and breastfeeding in medieval Persian literature: Hakim Esmail Jorjani (1042-1137AD) and the Treasure of King Khwarazm: A Review, *Life Sci J*, 10: 115-120.

ZARGARAN, A., ZARSHENAS, M.M., AHMADI, S.A., VESSAL, K. (2013). Haly Abbas (949-982 AD). *J Neurol*, 260(8): 2196-7.

4

Klinik Uygulamalarda Yaşlı Hastalara İlişkin Etik Konular

Arif Hüdai Köken

GİRİŞ

Dünya genelinde yaşam koşullarının iyileşmesi, insan yaşamı ve sağlığına dair olumlu bir çok gelişme yaşamın uzamasına neden olmakla birlikte yaşlı nüfusunu da arttırmıştır (Daher, 2013). Yaşlanmayla birlikte insan üzerinde biyolojik, psikolojik ve sosyal değişikliklerin meydana gelmesinin bir sonucu olarak yaşlı bireylerin savunmasızlığı daha da görünür olmaya başlamaktadır (Rosin and Van Dijk, 2005). Yaşadığımız döneme özgü olarak, insan ömrünün uzamasıyla birlikte klinisyenler artık daha çok yaşlı hastalarla karşılaşmaya başlamışlardır. Bunun bir sonucu olarak yaşlı hastalar ve onların savunmasızlıkları özelinde, klinik uygulamalarda sağlık profesyonelleri hasta ilişkisi etik açıdan farklı boyuta taşınmaktadır (Mueller, Hook ve Fleming, 2004).

Tıbbın her alanında etik konular ve bu etik konuların tıbbi uygulamalardaki yeri çok önemli bir yere sahiptir. Söz konusu geriatrik uygulamalar olduğunda etik konuların önemi biraz daha ön plana çıkmaktadır ve klinik uygulamaların en temel parçası hâline gelmektedir. Dünya genelinde yaşlı popülasyon oranındaki artış, sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasında etik açıdan zorluklar ve sağlık profesyonellerine yükümlülükler getirmektedir. Bu bağlamda yaşam sonu kararları, tedavi kararları, özerkliğe saygı, karar verme kapasitesi, empati, gibi bir çok etik konu klinik uygulamaların teknik boyutu kadar önemli hâle gelmektedir (Kuswardhani, 2020) (İlgili, Arda, ve Munir, 2014). Öte yandan tıbbi uygulama güçlükleri ve hataları bağlamında düşünüldüğünde yaşla hastalar genç hastalara göre daha fazla zarar görme potansiyeli de taşımaktadır. Bu nedenle yaşlı hastalara ilişkin klinik uygulamaların etik boyutu daha da önem kazanmaktadır (Inelmen vd., 2010).

Bu çalışmada, başta hekim olmak üzere tüm sağlık bakım ekibinin üyelerine bir bakış açısı kazandırmak adına klinik uygulamalarda yaşlı hastalara ilişkin etik konular, biyomedikal etiğin temel ilkeleri ve diğer etik başlıklar altında tartışılacaktır.

süreçleriyle daha sık karşılaşmaya başlamışlardır. Yaşlanmayla birlikte meydana gelen biyolojik, ruhsal ve sosyal değişiklikler tıbbi uygulamalar açısından spesifik etik sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Bu etik sorunların çözümüne kayıtsız kalmayarak yaşlı bakımına ilişkin klinik uygulamalardaki etik boyutların üzerine odaklanmak gerekmektedir.

Yaşlı hastalara özgü iletişim becerileri geliştirmek ve doğru iletişim kurmak gerekmektedir. Böylece onları tedavi ve bakım sürecine dâhil etmenin önemli ilk adımı atılmış olacaktır. Günümüz tıbbının geldiği nokta ve vaz geçilmez kabul ettiği değer olan hasta özerkliğine saygı yaşlı hastalar için de geçerlidir. Bu bağlamda iyi bir iletişimin üzerine yaşlı hastaların da özerkliğine saygı göstermek, onları da tanı, tedavi ve bakım sürecinin bir parçası hâline getirmek kendi geleceklerini belirlemelerine fırsat vermek adına önemlidir. Yaşlı hastalar içinde bulundukları sağlık ve bilişsel durumları gereği bazen özerklikleri tartışmalı hâle gelmektedir. Böyle durumlarda yaşlı hastalarla ilgili tıbbi kararlar vermeden önce karar verme kapasitelerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Karar verme kapasitesi yerinde olmayan yaşlı hastalar tespit edildiğinde hastanın üstün çıkarına uygun bir şekilde hasta yakınlarıyla birlikte tıbbi kararlar almalıdır.

Bununla birlikte sağlık hizmeti sunumunun her aşamasında yaşlı hastaların bilgi gizliği ve mahremiyetine saygı gösterilmeli onların da özel hayatı güvence altına alınmalıdır. Tedavi ve bakım süreçlerinde yaşam kalitesi gözetilmeli, varsa tedavi reddi ve uyumsuzluğu dikkatle değerlendirilmeli, yaşa bağlı ayrımcı tutum/davranışlara fırsat vermemelidir. İnsan onuruna yakışır bir yaşam sürmeleri kadar onurlu bir şekilde ölümleri güvence altına alınmalıdır.

KAYNAKÇA

AKDENİZ, M., YARDIMCI, B., KAVUKCU, E. (2021). "Ethical Considerations At The End-Of-Life Care." *SAGE Open Medicine* 9: 1-9.

AMER, A. B. (2019). "Understanding the Ethical Theories in Medical Practice." *Open Journal of Nursing* 9: 188-93.

AYDIN,E. (2006). *Tıp Etiği*. 1. Ankara: Güneş Kitabevi.

BANERJEE, A K. (1998). "Ethical Dilemmas Facing The Practicing Geriatrician." *Proc. R. Coll. Physicians Edinb* 28: 4-14.

CRAIG, B., SHAHAN, B., ROBERTS, M. (2018). "Evaluating Medical Decision-Making Capacity In Practice." *American Family Physician* 98(1): 40-46.

BEAUCHAMP, T. L, CHILDRESS, J.F., (2013). *Principles Of Biomedical Ethics*. 7th ed. New York: Oxford University Press.

BOWLING, A. (2014). "Quality Of Life In Healthcare Decisions." In *Medical Ethics And The Elderly*, ed. Gurcharan S. Rai. London: Radcliffe Publishing Ltd, 177-86.

CARRESE, J. A., SUGARMAN, J. (2006). "The Inescapable Relevance Of Bioethics For The Practicing Clinician." *Chest* 130(6): 1864-72.

CARRESE, J. A., (2006). "Refusal Of Care: Patients' Well-Being And Physicians' Ethical Obligations 'But Doctor, I Want to Go Home.'" *JAMA* 296(6): 691-95.

CHRISTENSEN, K., HAROUN, A., SCHNEIDERMAN, L.J., JESTE, D.V. (1995). "Decision-Making Capacity For Informed Consent In The Older Population." *Bull Am Acad Psychiatry Law* 23(3): 353-65.

DAHER, M. (2013). "Ethical Issues In The Geriatric Patient With Advanced Cancer 'Living To The End.'" *Annals of Oncology* 24(SUPPLEMENT7): 55-58.

DAHLBERG, J., DAHL, V., FORDE,R., PEDERSEN, R.. (2019). "Lack Of Informed Consent For Surgical Procedures By Elderly Patients With Inability To Consent: A Retrospective Chart Review From An Academic Medical Center In Norway." *Patient Safety in Surgery* 13(24): 1-6.

ECCLES, J., RAI., G.S., (2014). "Achieving A Good Death." In *Medical Ethics And The Elderly*, ed. Gurcharan S. Rai. London: Radcliffe Publishing Ltd, 129-142.

RUTH, F., GERMAN, P.S. (1994). "Quality Of Life Considerations in Geriatrics." *Clinics in Geriatric Medicine* 10: 541-51.

GAMERTSFELDER, E.M., SEAMAN, J.B., TATE, J., BUDDADHUMARUK, P., HAPP, M.B. (2016). Prevalence of Advance Directives Among Older Adults Admitted to Intensive Care Units and Requiring Mechanical Ventilation. J Gerontol Nurs. 42(4):34-41.

GEFENAS, E. (2012). "Informed Consent." In *Encyclopedia of Applied Ethics*, Elsevier, 721-30.

GIAMPIERI, M. (2012). "Communication And Informed Consent In Elderly People." *Minerva Anestesiologica* 78(2): 236-242.

HARVEY, C., RAI, G.S. (2014). "Confidentiality." In *Medical Ethics And The Elderly*, ed. Gurcharan S. Rai. London: Radcliffe Publishing Ltd, 9-20.

HARWOOD, J., LEIBOWITZ, K., LIN, M., MORROW, D.G., RUCKER, N.L., SAVUNDRANAYAGAM, M.Y., (2012). *Communicating With Older Adults*. Erişim tarihi: 04.05.2022,https://gerontology.ku.edu/sites/gerontology.drupal.ku.edu/files/docs/GSACommunicating with Older Adults low Final.pdf

İLGİLİ, Ö., ARDA, B., MUNİR, K. (2014). "Ethics In Geriatric Medicine Research." *Turk Geriatri Derg* 17(2): 188-195.

INELMEN, E.M., SERGI, G., TOFFANELLO, E.D., COIN, A., MANZATO, E., INELMEN, E. (2010). "On Clinical Errors In Geritaric Medical Diagnoses: Ethical Issues And Policy Implications." *Ethics&Medicine* 26(1): 15-24.

JONSEN, A. R., SIEGLER, M., WINSLADE, W.J. (2010). *Clinical Ethics, A Practical Approach to Ethical Decision in Clinical Medicine*. 7th ed. McGraw-Hill Education.

KUSWARDHANI, R.A.T. (2020). "Law And Medical Ethics In Geriatric Patient: Current Perspectives And A Literature Review." *Bali Medical Journal* 9(1): 297-302.

LHERMITE, A., SASTRE, M.T.M., SORUM, P.C., MULLET, E., (2019). "Decision-Making Capacity Among Elderly People: A Mapping Of Health Professionals' And Laypeople's Views." *The International Journal of Aging and Human Development* 89(3): 311-326.

LIPMAN, H. I, KALRA, A., KIRKPATRICK, J.N., (2015). "Foundations Of Medical Decision-Making For Older Adults With Cardiovascular Disease." *Journal of Geriatric Cardiology* 12: 335-339.

MOYE, J., MARSON, D.C., (2007). "Assessment Of Decision-Making Capacity In Older Adults: An Emerging Area Of Practice And Research." *Journal of Gerontology: PSYCHOLOGICAL SCIENCES* 62(1): 3-11.

MUELLER, P. S., HOOK, C.C., FLEMİNG, K.C., (2004). "Ethical Issues in Geriatrics: A Guide For Clinicians (Symposium on Geriatrics)." *Mayo Clin Proc.* 79: 554-562.

NIH. 2022. "Tips For Improving Communication With Older Patients." https://www.nia.nih.gov/health/tips-improving-communication-older-patients.

PASKALEVA, D., TUFKOVA, S., POPOVA, V. (2017). "Communication Of Healthcare Professionals With Geriatric Patients." *J Gerontol Geriatr Res* 6(3): 1-4.

PHAOC. 2010. *Age-Friendly Communication Facts, Tips and Ideas*. Ottawa. Erişim tarihi: 04.05.2022, www.publichealth.gc.ca/seniors

PORTER, K. K, GURCHARAN, S.R. (2014). "Principles Of Medical Ethics." In *Medical Ethics And The Elderly*, ed. Gurcharan S. Rai. London: Radcliffe Publishing Ltd, 1-9.

REITER-THEIL, S., (2003). "The Ethics Of End-Of-Life Decisions In The Elderly: Deliberations From The ECOPE Study." *Best Practice and Research: Clinical Anaesthesiology* 17(2): 273-287.

ROSIN, A. J., DIJK,Y.V.. (2005). "Subtle Ethical Dilemmas In Geriatric Management And Clinical Research." *Journal of Medical Ethics* 31(6): 355-359.

ROTHMAN, M.D, VAN NESS, P.H., O'LEARY,J.R., FRIED, T.R., (2007). "Refusal Of Medical And Surgical Interventions By Older Persons With Advanced Chronic Disease." *JGIM* 22: 982-987.

SAYED, S.A., EL-SUDANY, H.A., KAMEL, H.Y., ADEL, M.M., HAMZA, S.A. (2015). "Quality Of Life And Its Determinants After Stroke In Elderly Patients." *EJGG* 2(2): 33-37.

SAY ŞAHİN, D. & ÖRNEK BÜKEN, N. (2020a). "Death Anxiety and Concept of Good Death In The Elderly", Turkish Journal of Geriatrics, Vol, 23(1), 18-26.(a)

SAY ŞAHİN, D. & ÖRNEK BÜKEN, N. (2020b). "Attıtudes and Behavıors Of Elderly Indıvıduals Towards End-Of-Lıfe Decısıons", Turkish Journal of Geriatrics, Vol, 23(1), 90-99.

SETIYANI, R, SUMARWATI, M, ISKANDAR, A., RISMAWATI, I..(2020). "Communication Challenges With Older Adults Patients During Clinical Learning: A Qualitative Study Among Students Nurse In Indonesia." *SHS Web of Conferences* 86(01001): 1-7.

TAMAI, S. A. B., PASCHOAL, S. M. P., LITVOC, J., MACHADO, A. N., CURIATI, P. K., PRADA, L. F., JACOB-FILHO, W. (2011). *Impact of a program to promote health and quality of life of elderly. Einstein (São Paulo), 9(1), 8-13.*

VARKEY, B. (2021). "Principles of Clinical Ethics And Their Application To Practice." *Med Princ Pract* 30: 17-28.

VERNON, M. J., (2014). "Informed Consent." In *Medical Ethics And The Elderly*, ed. Gurcharan S. Rai. London: Radcliffe Publishing Ltd, 21-36.

5

Yaşlılık ve Palyatif Bakım

Müge Demir

GİRİŞ

Yaşlanmanın biyolojik seviyede, moleküler ve hücresel düzeyde kendine özgü bir yıkım süreci olduğu ve bunun hastalık riskini arttırdığı bilinmektedir. Lakin bahsi geçen bu yaşlanma süreci aslında doğumla başlayan, bireyin genetik faktörlerine, yaşam biçimine ve çevresel etkenlere bağlı olduğundan son derece karmaşık ve değişkendir (Robnett ve Chop, 2015). Ayrıca yaşlılığın toplumsal olarak değerlendirilmesi de toplumdan topluma ve zamana göre değişebilmektedir. Örneğin avcı, toplayıcı toplumlarda yaşlılar yük gibi algılanırken yerleşik hayata geçildiğinde bilgi ve deneyimi temsil eden bir güç olarak görülmüşlerdir (Özkul ve Kalaycı, 2020).

Yaşlılığın kurumsal düzenleme ve bilimsel araştırmalarda genellikle kronolojik yaş odağında ele alındığı görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) yaşlılığın tanımını çevresel etkenlere uyum sağlayabilme yeteneğinin azalması şeklinde yaparken 65-74 yaş arasını "yaşlı", 75-89 yaş arasını "ileri yaşlı" ve 90 ve üstünü "ihtiyarlık" olarak sınıflandırmaktadır. Ancak yaşlanmanın sadece kronolojik yaş perspektifinden değil yukarıda belirtildiği üzere fiziksel, psikososyal, tarihsel, toplumsal ve kültürel açılardan çok boyutlu ele alınması gereklidir (Aslan, 2021).

Dünyada ortalama yaşam süresi arttıkça, daha fazla insan 65 yaşını aşarak daha uzun yaşamakta, bu da yaşamın son yıllarında sağlık ve hastalık kavramlarını değiştirmektedir. Benzer şekilde Türkiye için de yaşlanma kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülke genelinde doğurganlığın azalması, erken yaş ölümlülüğünün azaltılması, yaşam beklentisinin artması, sayıca fazla kuşakların 65 yaş üzeri nüfusa geçiyor olması gelecekte artan bir hızla Türkiye nüfusunun yaşlanacağını göstermektedir (Ergöçmen ve Çağatay, 2018). Türkiye'de Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2019 yılı verilerine göre bir yılda toplam ölüm sayısının %74,3'ünü 65 yaş ve üzeri bireyler oluşturmaktadır (TÜİK, 2019). Yani ölmekte olanların büyük kısmını kronolojik olarak yaşlı bireyler oluşturmaktadır. Ayrıca insanlar artık akut hastalıklardan ziyade kardiyovasküler hastalıklar, kronik obstrüktif akciğer hastalıkları, diyabet, kanser ve bunama

KAYNAKÇA

ALTINTAŞ, M. E., (2018), Hastanelerde Gerçekleştirilen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Üzerine Nitel Bir Araştırma (Kayseri Örneği). *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 11, 221-256.

ASLAN, M., (2021), Yaşlı Hastaların Son Dönem Bakımı: Bir Palyatif Bakım Merkezi Üzerine Fenomenolojik Bir Araştırma. Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Gerontoloji Anabilim Dalı, *Yüksek Lisans Tezi*, Antalya.

Avrupa Konseyi. Yaşamın Son Döneminde Tıbbi Tedavide Karar Verme Sürecine İlişkin Kılavuz çeviren Yeşim Işıl Ülman (2015) Erişim tarihi: 01.04. 2022. https://www.coe.int/fr/web/bioethics/guide-on-the-decision-making-process-regarding-medical-treatment-in-end-of-life-situations -https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ad65a

BAILEY, W. F., BUCKMAN, R., LENZİ, R., GLOBER, G., BEALE, E. A., KUDELKA, A. P. (2000) SPIKES-A six-step protocol for delivering bad news: application to the patient with cancer. *Oncologist*. 5(4), 302-311.

BEAUCHAMP, T. L., CHILDRESS, J. F., (2017), Biyomedikal Etik Prensipleri 7. Ed. 52-53, BETİM yayınları, İstanbul.

DEMİR, M. (2016), Palyatif Bakım Etiği. *Dahili ve Cerrahi Yoğun Bakım Dergisi*, 7: 62-66.

DEMİR, M., (2020), *7. Bölüm Yaşlılık ve Özerkliğe Saygı İlkesi.* Etik Yönleri ile Yaşlılık ve Yaşlanma Ed: Şahin DS, 161-178. Ekin Yayınevi, Bursa.

DEMİR, M, BÜKEN, N. Ö., (2010), Dünyada ve Türkiye'de Hastane/Klinik Etik Kurulları, *Hacettepe Tıp Dergisi,* 41 (3), 186-194.

DEMİR, M., ÇAKMAK, H. B., (2013). What are Hospital/Clinical Ethics Committees? *Acta Medica*, 44 (1), 38-44.

DETERING, K. M., HANCOCK, A. D., READE, M. C., SILVESTER, W. (2010), The impact of advance care planning on end of life care in elderly patients: randomised controlled trial. *BMJ,* 340:c1345.

ERGÖÇMEN, B., ÇAĞATAY, P. (2018), *Dünyada ve Türkiye'de Demografik Eğilimler.* Geriatrik Bilimler ed. Kutsal YG, Cangöz B, Baydar T. 29-32 Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.

FAULL, C., TAPLIN, S. (2012). *Adapting to Death, Dying, and Bereavement*, Handbook of Palliative Care Ed: Faull C., Sharon de Caestecker, Nicholson A., Black F., 3. Ed. 81-92, JohnWiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey.

Hasta Hakları Yönetmeliği, Resmi gazete tarih: 01.08.1998 sayı: 23420.

JONSEN, A. R., SIEGLER, M., WINSLADE, W. J., (2015), *Clinical Ethics: A Practical Approach to Ethical Decisions in Clinical Medicine*, 9ed. New York, NY: McGraw-Hill.

MITCHELL, D. (2011) Spiritual and Cultural Issues at the End of Life. *Medicine,* 39: (11), 678-679.

ODABAŞI, A. B., BUKEN, N. Ö., (2009). Aydınlatılmış Onam ve Yaşamın Sonunda Alınan Etik Kararlar-Hacettepe Örneği. *Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi*, 29: (5) 1041-1054.

OĞUZ, Y., TEPE, H., BÜKEN, N. Ö., KUCUR, D. K., (2005), Biyoetik Terimleri Sözlüğü. 1 ed. Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.

ÖZKUL, M., KALAYCI, I. (2020). *Saygınlıktan Günün Ötelenmişliğine Yaşlılık Statüsü ve İlgili Aktör Rollerinde Değişmeler*. D. S. Şahin (ed.) Yaşlılık Sosyolojisi. 125-156. Ekin Yayınevi, Ankara.

PAICE, J. A., (2011), Bölüm 38 The Interdisciplinary Team, Palliative Care: Core Skills And Clinical Competencies, ed: Emanuel LL, Lawrence Librach S. 2. Ed 540-551, Saunders, Elsevier Inc.

RABOW, M. W., MCPHEE, S. J., (1999), Beyond Breaking Bad News: How to Help Patients Who Suffer. *West J Med*, 17, 260-263.

RAI, G. S. (1999) Medical Ethics and Elderly p: 121. Amsterdam, Netherlands: Harwood Academic Publishers.

ROBNETT, R. H., CHOP, W. C. (2015). *Gerontology for The Health Care Professional.* 3. Ed. 420, ABD.

Türkiye İstatistik Kurumu (2019), Türkiye Ölüm ve Ölüm Nedeni İstatistikleri. Erişim tarihi: 01. 04.2022, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Olum-ve-Olum-Nedeni-Istatistikleri-2019-33710.

UNESCO. (2008) Biyoetik Kurulların Oluşturulması Kılavuz No.1 Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Türkiye Milli Komisyonu Biyoetik Komitesi, UNESCO 2006, Türkçe çevirisi UNESCO Türkiye Milli Komisyonu.

VOUMARD, R., RUBLI TRUCHARD, E., BENAROYO, L., BORASIO, G. D., BULA, C., JOX, R. J. (2018), Geriatric Palliative Care: a View of Its Concept, Challenges and Strategies, *BMC Geriatrics* 18:220.

World Medical Organization, (2020), Palliative care. Erişim tarihi: 01.04.2022.Link: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/palliative-care

World Health Organization Regional Office of Europe, (2011), Palliative Care for Older People: Better Practices.

World Health Organization Regional Office of Europe, (2004), Better Palliative Care for Older People.

ZEPPETELLA, G. (2012). *Palliative Care in Clinical Practice*, 11-17, Springer-Verlag, London.

6

Yaşlı Bireylerde Yaşam Sonu Kararları

Deniz Say Şahin

GİRİŞ

Yaşam süresinin uzaması, günümüzde teknoloji ve tıbbın gelişmesi neticesinde insanlığın önemli bir başarısı olarak değerlendirilmektedir. Geçmişte ölüme neden olan hastalıklar, akut ilerleyen bir tablo seyrederken günümüzde bu tablonun kronik hastalıklar ile daha yavaş seyreden bir şekle bürünmesi ile yaşlılık döneminin kişilerin yaşamı içerisindeki payı artmıştır. Beklenen yaşam süresinin uzaması ile birlikte yaşlılık döneminin kişilerin hayatında daha fazla yer kaplaması bir başka deyişle hayata yıllar katmak, her zaman yıllara hayat katmak anlamına gelmemektedir. Niceliksel olarak artan yaşam süresine karşılık bu sürenin niteliği yaşlı bireylerin ve ailelerinin hayatını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu noktada yaşam kalitesi kavramı ön plana çıkmakta ve yaşam kalitesi, "hayata yıllar katmayı" anlamlı ve değerli hâle getirmektedir. Zira ne için, hangi amaçla ve ne pahasına daha uzun yaşamak sorularının her birinin belirleyici unsuru yaşam kalitesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Lolas, 2001: 28).

Yaşam kalitesi hayatın tüm yaşam dönemlerinde olduğu gibi yaşlılık döneminde de kilit bir role sahiptir. Zira yaşlılık dönemini, olumlu bir deneyim hâline getirmek, yaşlı bireylerin yaşam kalitesinde iyileştirmeler yapmayı zaruri kılmaktadır (Kutlu Dönmez, 2022: 163). Yaşam kalitesi ile birlikte yaşlılık döneminde dikkat çeken bir diğer konu bakım kalitesidir. Yaşamı tehdit eden koşullarla karşı karşıya kalan bireyler için bakım kalitesinin iyileştirilmesi hem bakım ihtiyacı olan birey için kritik öneme sahip olup hem de kısıtlı kaynakların kullanımı noktasında diğer bireyleri de etkileyen kolektif bir yapıya sahiptir. Yaşam ve bakım kalitesinin bireylerin hayatına yön veren birer unsur hâline gelmesi, bunlara ek olarak artan yaşam süresi ve ölüme neden olan hastalıkların tablosundaki dönüşüm ile günümüzde yaşam sonu kararları ve bu kararları verme sürecinde kullanılan ölçütlerin çerçevesi önemli bir tartışma konusu hâline gelmiştir (Council of Europe, 2015: 6).

Kitabın bu bölümünde yaşam sonu kararları yaşlı bireyler bağlamında ele alınmıştır. Bu kapsamda ilk olarak yaşam sonu dönemin kavramsal çerçevesi çizilmiş olup bu

SONUÇ

Yaşlı bireylerin aileleri için yaşam sonu kararları hakkında konuşmak şüphesiz stresli bir eylemdir. Ancak yaşam sonuna ilişkin karar vermesi gereken birçok terminal dönemde yaşlı birey bulunmaktadır. Bu süreçte yaşam sonu kararları vermekle yükümlü kişiler yaşlı bireyin ailesi gibi görünmektedir. Hastalık durumu nedeniyle kendi kararlarını veremeyen yaşlı bireyler için karar verici merci aile kabul edilmesine rağmen yaşlı bireyler de karar verme sürecinin bir parçası olabilmekte ve esasında olmalıdırlar. Yaşlı bireyleri yaşam sonu karar verme sürecine dâhil etme noktasında önemli olan tıp etiği ilkelerini ve önemli unsurları bilmek, kişinin kendi hayatına ait kritik kararlara katılımının sağlanması açısından önem arz etmektedir. Bununla birlikte yaşlı bireylerin ölümün nadiren tartışıldığı ve yaşamın sonuna dair seçeneklerin mevcut olmadığı bir dönemden gelmesi neticesinde bu konunun tartışılmasına ilişkin stresin her iki taraf için de var olduğunu söylemek mümkündür. Yaşlı bireyler kendi ölümlerini hiç düşünmemiş olabilecekleri gibi bir tabu olarak görülen bu konunun tartışılmasına karşı direnç göstermeleri de olasıdır. Ancak bu zorlu karara dair konuşmaların önceden yapılması, yaşlı bireyin yaşamının son günlerinde daha iyi bir yaşam kalitesine sahip olmasına olanak sağlayacağı ve yaşlı bireyin ailesinin karşı karşıya kaldığı stresi azaltacağı aşikârdır.

Bilgilendirme: "Etik İlkeler Bağlamında Yaşam Sonu" başlıklı 3. Bölüm; Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'nde 721493 tez numarası ile yayınlanan Doktora tezimden alınmıştır.

KAYNAKÇA

AKDUR R., AYDIN E. (2003). *Tıbbi Etik ve Meslek Tarihi*. 2.baskı. Ankara: Feryal Matbaacılık.

ALTERS, S. M. (2009). *Death and Dying: End-of-life Controversies.* Gale Cengage Learning: Michigan.

AYDIN E., (2006). *Tıp Etiği*. Ankara: Güneş Kitabevi.

AYDIN, E., ERSOY, N., (1995). *Tıp Etiği İlkeleri.* T Klin J Med Ethics; 2(3); 48-52.

BAHÇECİK, N., (2009). *Hemşirelikte Etik.* Sabuncu N, Editör. Hemşirelik Bakımda İlke ve Uygulamalar. İstanbul: Alter Yayınları.

BARTON, L., HODGMAN, J. E. (2005). The contribution of withholding or withdrawing care to newborn mortality. Pediatrics; 116; 1487-1491.

BAŞOK DİŞ, S. (2018). *Kozmopolit Modern Dünyada İyi Ölüm İmkanı,* Karagöz, R., Kodaman, T. & PREMOVIĆ, M.(Ed.), Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimlerde Akademik Çalışmalar, Ivpe Publisher, Cetinje/ Montenegro.

BEAUCHAMP, T. L., CHILDRESS, J. F., (1994). *Principles of Biomedical Ethics*. 4th ed. New York: Oxford University Press.

BEAUCHAMP, T. L., CHILDRESS, J. F., (2017). *Biyomedikal Etik Prensipleri*. 7th ed. İstanbul: BETİM Yayınları.

BEAUCHAMP, T. L., CHILDRESS, J. F., (2019). *Principles of Biomedical Ethics*. 8th ed. New York: Oxford University Press.

BEAUCHAMPS, T. L., WALTERS, L., (1989). *Contemporary Issues in Bioethics*. 3th ed. Belmont California: Wadsworth Ins.

BROCK, D. W.(1989). *Death and dying.* Veatch RM, Editör. Medical Ethics. Boston: Jones and Barlett Publishers.

BÜKEN ÖRNEK, N., AKPINAR, A. (2014). Klinik, Etik, Kültürel ve Hukuki Yönleriyle Yaşam Sonuna İlişkin Kararlar. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Matbaası.

COUNCIL OF EUROPE, (2015). *Yaşamın son döneminde tıbbi tedavide karar verme sürecine ilişkin kılavuz*. Council of Europe: İstanbul.

CRANE, M. K., WITTING, M., DOUKAS, D. J. (2005). *Respecting end-of-life treatment preferences.* Am Fam Physician. 72; 1263-1268.

ÇOBANOĞLU N., (2009). *Kuramsal ve Uygulamalı Tıp Etiği*. Ankara: Eflatun Yayınevi.

DEMİR, M., (2020). *Yaşlılık ve Özerkliğe Saygı İlkesi*. Say Şahin D, Editör. Etik Yönleri ile Yaşlılık ve Yaşlanma. Bursa: Ekin Yayınevi.

DOĞAN, S. (2017). *Yaşamın Sonuna Bakış*, Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, S. 41, 58 – 59.

DOYAL, L., LARCHER, V. F., (2000). *Drafting guidelines for the withholding or withdrawing of life sustaining treatment in critically ill children and neonates*. Arch Dis Child Fetal Neonatal; 83; 60–63.

ERSOY, N., (2003). *Yaşamın Sonuyla İlgili Etik Konular (I): Yaşamı Destekleyen Tedavilerin Esirgenmesi ve Çekilmesi.* Erdemir AD, Öncel Ö, Aksoy Ş, Editör. Çağdaş Tıp Etiği. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

FADEN, R. R., BEAUCHAMP, T. L., (1989). *A History and Theory of Informed Consent*: New York: Oxford University Press.

GERT, B., CULVER, C. M., (1989). *The Justification of Paternalism*. Ethics; 89(2); 199.

GOMEZ-VIRSEDA, C., DE MAESENEER, Y., GASTMANS, C., (2020). *Relational autonomy in end-of-life care ethics: a contextualized approach to real-life complexities.* BMC Medical Ethics. 21(1); 1-14.

HOUSKA, A., LOUCKA, M., (2019). *Patients' autonomy at the end of life: a critical review.* J Pain Symptom Manag; 57(4): 835–845.

İBRAHİMOĞLU, Ö., (2017). *Son dönem yoğun bakım hastalarının bakımında etik sorunlar ve etik yaklaşım.* Sag Aka Derg; 4(3); 216-220.

İLÇİN GÖNENÇ F., (2020). *Yaşamın sonuna ilişkin kararlar* (Internet). Erişim tarihi: 29.09.2021. Erişim adresi: https://www.sdplatform.com/Dergi/1299/Yasamin-sonuna-iliskin-kararlar.aspx

İNANÇ YAZGAN, B., ATICI KILIÇ, M., BİLGİN, M. & GÜRKAN BENGİ, S. (2019). *Gelişim Psikolojisi II Yetişkinlik*, Yaşlılık ve Ölüm, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

JENSEN, H. I., AMMENTORP, J., JOHANNESSEN, H., ORDING, H., (2013). *Challenges in end-of-life decisions in the intensive care unit: an ethical perspective.* Journal of Bioethical Inguiry; 10(1); 93-101.

JONSEN, A. R., SIEGLER, M., WINSLADE, W. J., (2006). *Clinical Ethics.* 6th ed. USA: McGraw Hill Companies.

JUNG, C. G. (1997). *Ruh ve Ölüm*. E. Gürol (Çev.). Payel Yayınevi: İstanbul.

KAREL, M. J., (2007). *Culture and medical decision making.* Qualls SH, Smyer MA, Editör. Changes in Decision-Making Capacity in Older Adults Assessment and Intervention.

KARNIK, S., KANEKAR, A. (2016). *Ethical issues surrounding end-of-life care: a narrative review.* Healthcare. 4(2): 24.

KOÇ, M. (2002). *Ölüm Korkusu Üzerine Kuramsal Açıdan Psikolojik bir Değerlendirme*. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6, 7-20.

KOÇ, M. (2003). *Yaşlılık döneminde ölüm psikolojisi üzerine bir alan araştırması*. KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2, 117-143.

KUTLU DÖNMEZ, Ö. (2022). Geriatrik Sosyal Hizmet ve Psikososyal Rehabilitasyon, (S.Sütlü, Ed.), Yaşlı Sağlığı içinde (163-181).

LOLAS, F., (2001). *Ethics and quality of life in the elderly,* D.N. Weisstub, D.C. Thomasma, S. Gauthier, G.F. Tomossy (Ed.), Aging: Decisions at the End of Life içinde (1-20 ss.), Springer Science+ Business Media: Dordrecht.

LUCE, J. M., (1990). *Ethical Principles in Critical Care*. JAMA; 263(5); 696-700.

MC CARTHY, J., CAMPBELL, L., DALTON O'CONNOR, C., ANDREWS, T., MCLOUGHLIN, K., (2016). *Palliative Car efor the Person with Dementia Guidance Document 6: Ethical Decision Making in End-of-Life Care and the Person with Dementia.* Dublin: Irish Hospice Foundation.

MCCULLOUGH LB, JONSEN AR., (1991). *Bioethics education: diversity and critique*. The Journal of Medicine and Philosophy. 16; 1-4.

MCDANIEL, S. H., CAMPBELL, T. L., HEPWORTH, J., LORENZ, A. (2005). *Family Oriented Primary Care.* Springer: New York.

MCHAFFIE, H. E., FOWLIE, P. W. (1998). *Withdrawing and withholding treatment: comments on new guidelines.* Arch Dis Child; 79; 1-5.

MÜFTÜLER, G, H. (2019). *Yaşlılık Sosyolojisi Kuramsal Yaklaşım*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

NORLANDER, L. (2008). *To Comfort Always: A Nurse's Guide to End-of-life Care.* Sigma Theta Tau International: Indiana.

RODRIGUEZ-PRAT, A., MONFORTE-ROYO, C., PORTA-SALES, J., ESCRIBANO, X., BALAGUER, A., (2016). *Patient perspectives of dignity, autonomy and control at the end of life: Systematic review and meta-ethnography.* PLoS One; 11(3); e0151435.

SAY ŞAHİN, D. & ÖRNEK BÜKEN, N. (2020a). "*Death Anxiety and Concept of Good Death In The Elderly",* Turkish Journal of Geriatrics, Vol, 23(1), 18 – 26.(a)

SAY ŞAHİN, D. & ÖRNEK BÜKEN, N. (2020b). "*Attıtudes and Behavıors Of Elderly Indıvıduals Towards End-Of-Lıfe Decısıons"*, Turkish Journal of Geriatrics, Vol, 23(1), 90 - 99.

SMITH, S.W., (2012). *End-of-life Decisions in Medical Care: Principles and Policies for Regulating the Dying Process.* Cambridge: Cambridge University Press.

TANHAN, F. (2019). "*Yaşlılık, Ölüm ve Yas Danışmanlığı*", Bacanlı, H. & Işık, Ş. (Ed.), Yetişkinlik ve Yaşlılık: Gelişim Psikolojisi, 5. Baskı, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

TANHAN, F. & ARI İNCİ, F. (2009). *Ölüm Eğitimi*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

THORNS, A. (2010). *Ethical and legal issues in end-of-life care.* Clinical Med. 10(3): 282-285.

TÜRK TABİPLER BİRLİĞİ. Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi: İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (Internet). 2005. (Erişim tarihi: 03.10.2021). Erişim adresi: https://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=104:bolojve-tibbin-uygulanmasi-bakimindan-san-haklari-ve-san-hayset-korunmasi-slees-san-haklari-ve-botip-slees-onaylanmasinin-uygun-bulunduna-da-kanun&catid=6:uluslararasylge&Itemid=36

UKCEN Clinicals Ethics Network. Ethical issues (Internet). 2021 (Erişim tarihi: 01.10.2021). Erişim adresi: http://www.ukcen.net/ethical_issues/end_life/ethical_considerations2

VEATCH, R. M., (1989). *Cross Cultural Perspectives in Medical Ethics: Readings*. Boston: Jones and Barkett Publishers.

WHO. Definition of Palliative Care (Internet). 2016. (Erişim tarihi: 03.10.2021). Erişim adresi: http://www.who.int/cancer/palliative/definition/en/

YAKINCI, C. (2009). *Tıp Etiği Terimleri*. Bursa: Akın Erim Matbaası.

YALOM, I. D. (2017). *Güneşe Bakmak, Ölümle Yüzleşmek*. (Çev. Zeliha Babayiğit). (1. Baskı.). İstanbul: Pegasus Yayınları.

7

Etik Boyutuyla Yaşlılıkta Mahremiyet

Zeynep Gökçe Koçyiğit - Özge Kutlu

GİRİŞ

Yaşlılık, tüm canlılarda görülebilen; yaşamın ölümden önceki son aşamasını kapsayan doğal ve evrensel bir süreçtir. Yaşlılık dönemi, biriken bilgi ve deneyim ile birlikte birçok fırsatı içerisinde barındıran bir yaşam dönemi olsa da, fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçların artmasıyla birlikte günümüz dünyasında dezavantajlılık hâli olarak görülmektedir (Say Sahin ve Buken, 2020a; Say Sahin ve Buken, 2020b). Yaşlı bireylerin dezavantajlı olarak nitelendirilmesinde şüphesiz bu yaşam dönemi ile karakterize fiziksel, bilişsel, psikolojik ve ruhsal gerilemeler ön plana çıkmaktadır (Kutlu Dönmez & Say Şahin, 2021). Bunun yanı sıra aile kurumunun dönüşerek küçülmesi, ekonomik sebepler, nüfusun yaşlanması gibi demografik olgular ve toplumsal dinamikler de yaşlı bireylerin toplum içerisinde dezavantajlı olarak konumlandırılmasında etkilidir. Her yaş döneminin ve her bireyin kendine özgü ihtiyaçları olduğu gibi yaşlanma ile birlikte bireylerin istek ve ihtiyaçları değişkenlik göstermektedir. Mahremiyet; yaşlı, genç fark etmeksizin her yaştan insana sağlanması gereken temel haklardan birisidir. Temel etik ilkelerden biri olan özerkliğin, korunması ve hayata geçirilmesinde mahremiyetin sağlanması önemli bir basamaktır. Zira mahremiyet olgusu bireyi merkeze almakta ve bireyin paylaşımlarının sınırını belirlemektedir. Buradan hareketle mahremiyet, özerklik ilkesi temelinde yaşlı bireylerin temel haklarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyler, yetişkinlik döneminde kendi mahremiyetini sağlarken yaşlılık sürecinde mahremiyet hakkının savunuculuğunu yapmakta zorlanabilmektedir. Bu bağlamda yaşlı bireylerin mahremiyet algısı ve mahremiyetinin ne düzeyde sağlandığı, kişinin özerkliği açısından oldukça önem arz etmektedir.

Bireyler; kronik, biyolojik ve psikolojik olmak üzere üç farklı yaş algısında gruplandırılmaktadır. Her birey için üç yaş grubu birbiri ile eşdeğer bir şekilde ilerlemeyebilir. Örneğin, 23 yaşında biyolojik açıdan genç olarak nitelendirebileceğimiz bir kişi, kronik rahatsızlığı eklem ağrıları gibi 65 yaşındaki bir kimsenin semptomlarını gösterebilmektedir. Başka bir ihtimalle ise 70 yaşındaki bir kişi oldukça enerjik ve yaşama

döneminde mahremiyetin bir hak olarak ele alınması, savunuculuğunun çeşitli meslek profesyonelleri tarafından yapılması, yaşlı bireylerin mahremiyet hakkı ile ilgili farkındalığın arttırılması etik açıdan mahremiyete ilişkin çıkacak ikilemlerin önlenmesi noktasında önem arz etmektedir. Bu bağlamda yaşlı bireylere yönelik mahremiyet hakkının da yer aldığı temel haklara ilişkin farkındalık eğitimleri gerçekleştirilmelidir. Bu farkındalığın oluşturulması amacıyla eğitimlere ek olarak görsel ve işitsel broşür, afiş, kamu spotu gibi materyaller oluşturularak bu materyallerin yaşlı bireylerle paylaşılması sağlanmalıdır. Yaşlı bireylerde mahremiyet hakkı bilincinin geliştirilmesi kadar sağlık ve bakım hizmeti sunan kurum ve kuruluşlarda çalışan personelin de mahremiyet bilincini geliştirmek önem arz etmektedir. Bu doğrultuda meslek profesyonellerinin ve hizmet sunan kurum çalışanlarının mahremiyet hakkına yönelik farkındalığını geliştirmek amacıyla hizmet içi eğitimler düzenlenmelidir. Yaşlı bireylerin, sağlık ve bakım hizmeti sunan kurum personellerinin mahremiyet algısını anlamaya yönelik saha araştırmaları gerçekleştirilmelidir. Bilhassa huzurevi gibi yaşlı bireylere yönelik uzun süreli bakım hizmeti sunan kurumlar, yaşlıların mahremiyet hakkını gözetecek fiziksel şartlara uygun hâle getirilmelidir. Sağlık ve bakım hizmeti sunan kurumların değerlendirilmesinde kurumların fiziksel koşullarının kişilerin mahremiyetine düzenlenip düzenlenmediği göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKÇA

AKTEN, R. (2017). Hastanelerde Hasta Mahremiyetine Gösterilen Özenin Hasta Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

ALKAN, F., (2022), Sosyal Medya Kullanıcılarının Mahremiyet Algısı ve Kişisel Mahremiyetin Sosyal Ağlarda Paylaşımı Üzerine Bir Araştırma, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum.

ARDAHAN, Y. D. D. M. (2010). Yaşlılık ve huzurevi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 20(20), 25-32.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, (1950). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Erişim tarihi: 19.01.2023, https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf

Birleşmiş Milletler, (1976). Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Erişim tarihi: 19.01.2023, https://www.ihd.org.tr/sasve-medenhaklar-uluslararasi-slees/

CAN, N. (2020). Hasta Mahremiyet Hakkı, TBB Dergisi, 147.

ÇEKİÇ, S. & AYENGİN, T. (2021). Sosyal Medyadaki Mahremiyet İhlallerinin Bazı Fıkhî Yansımalarına Dair. Mütefekkir, 8(15), 71-93.

DEDEOĞLU, G. (2004). Gözetleme, mahremiyet ve insan onuru. Erişim Tarihi, 4, 2014.

DEMİR, H., ÖZYARAL, O., BİÇER, İ. & AYDIN, O. A. (2021). Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin hasta mahremiyeti konusundaki tutumları. Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi, 3(1), 23-30.

ESENDEMİR, Ş., (2022). Yaşlılık ve Mahremiyet. Tüm Yönleriyle Mahremiyet (pp.279-289), Ankara: T. C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

FRIEDEWALD M., WRIGHT, D., GUTWIRTH, S., MORDINI, E. (2010). Privacy, data proctection and emerging sciences and Technologies: towards a common framework. Innovation: The European Journal of Social Science Research. 23(1), 61-67

HOOFNAGLE, C., KİNG J., Lİ, S., TUROW, J.,(2010). How different are young adults from older adults when it comes to information privacy attitudes and policies?, New York 4(19).

IVES ERICKSON, J. VE MILLAR, S. (2005). Caring for patients while respecting their privacy: renewing our commitment. *Online journal of issues in nursing*, *10*(2), 2.

İZGİ, M.C. (2009), Etik Açıdan Yaşlı Mahremiyeti: Huzurevi Örneğinde Hizmet Alanlar ve Verenler Açısından Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

KAÇAN, H., DİBEKLİ, E. & AKKAN, K. (2018). Toplumda Yaşayan Bireylerin Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Düzeylerinin İncelenmesi. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 11(2), 8-15.

KUTLU DÖNMEZ, Ö. & SAY ŞAHIN, D. (2021). Sivil Toplum Perspektifinden Yaşlı Bakımı ve Yaşlılara Sunulan Hizmetler, (M. Pekesen, Eds), *Yaşlı Bakım Hizmet Modelleri ve Sosyal Politika Yaklaşımları* (263-279 ss.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

NACAKCI, B., (2022), Sosyal Medya Platformlarında Benlik Sunumu Taktikleri ve Mahremiyetin Dönüşümü: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Ovideo Sözleşmesi, (1997). Avrupa Konseyi Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi, Erişim tarihi: 19.01.2023, https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5013.html

ÖZDEMİR, Ş., (2021). Mahremiyet Algısı Üzerine Bir Çalışma: Ölçek Geliştirilmesi ve Mahremiyet Algısının Benlik Kurguları İle İlişkisinin İncelenmesi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aksaray.

PAİNE, C., REİPS, U.D., STİEGERS., JOİNSON, A.. BUCHANAN, T.(2007): Internet users' perceptions of *privacy concerns' and 'privacy actions. Int. J. Hum. Comput. Stud. 65(6), 26–536.

SARI, Ö. (2012). Türkiye'de Facebook kullanıcılarının mahremiyet algısı ve kimlik inşası üzerine bir çalışma, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

SAY ŞAHİN, D. & ÖRNEK BÜKEN, N. (2020a). "Death Anxiety and Concept of Good Death In The Elderly", Turkish Journal of Geriatrics, Vol, 23(1), 18 – 26.(a)

SAY ŞAHİN, D. & ÖRNEK BÜKEN, N. (2020b). "Attıtudes and Behavıors Of Elderly Indıvıduals Towards End-Of-Lıfe Decısıons", Turkish Journal of Geriatrics, Vol, 23(1), 90 - 99.

SHEELAN, K.B.,(2002). Toward a typology of Internet users and online privacy concerns. Inf. Soc. 18(1), 21-32.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (1982). Resmî Gazete Tarihi: 09.11.1982, Resmi Gazete Sayısı: 17893, Erişim tarihi: 19.01.2023, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf

ÜNSAL, Ç.Z. VE KARAHANCI, O.N., (2020). Yaşlılık ve Mahremiyet, (D. Say Şahin ed.), Etik Yönleriyle Yaşlılık ve Yaşlanma içinde (179-198 ss.), Bursa: Ekin Yayınları.

YILMAZ, A. (2012). Sosyal Medya Kullanımında Güncel Tartışmalar: Üniversite Öğrencileri Örneğinde Mahremiyet-Kamusal Alan İlişkisi. Global Media Journal: Turkish Edition, 3(5).

YÜKSEL, M. (2003). Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58(01).

YÜKSEL, M. (2003). Modernleşme ve mahremiyet. Kültür ve İletişim, 6(11), 75-108.

YÜKSEL, M. (2009). Mahremiyet Hakkına ve Bireysel Özgürlüklere Felsefi Yaklaşımlar. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 64(01), 275-298.

ZEISSIG, E. M., LIDYNIA, C., VERVIER, L., GADEIB, A., & ZIEFLE, M. (2017). Online privacy perceptions of older adults. In *International Conference on Human Aspects of IT for the Aged Population* (pp. 181-200). Springer, Cham.

Yaşlılarda Sağlık Okuryazarlığı

Sevinç Sütlü

"Bilmek yetmez; uygulamalıyız.
İstemek yeterli değil; yapmalıyız."
Goethe

GİRİŞ

Alma-Ata Bildirgesi'nde (1978) bireylerin kendi sağlıkları ile ilgili hak ve sorumlulukları olduğundan, kişilere mevcut sağlık sorunlarını önleme ve kontrol altında tutmaya yönelik olarak eğitim verilmesi gerekliliğinden bahsedilmiştir. Ottawa Bildirgesi (1986) ile sağlığın geliştirilmesi kavramı gündeme gelmiştir. Sağlığın geliştirilmesi, insanların kendi sağlık belirleyicileri üzerinde kontrol sağlayarak sağlıklarını iyileştirmeleri ve böylece etkin ve üretken yaşam sürebilmelerine yönelik güçlendirme süreci olarak tanımlanmıştır. Tam olarak fiziksel, ruhsal ve sosyal anlamda iyilik hâlinin sağlanabilmesi, bireyin veya toplumun isteklerinin farkında olabilmesi ve tanımlayabilmesi, çevreyi değiştirebilmesi ve uyum sağlayabilmesi ile bağlantılıdır. Sağlık fiziksel kapasitenin yanı sıra sosyal, toplumsal ve kişisel kaynaklarla da ilişkilidir. Bu nedenle sağlığın geliştirilmesi sadece sağlık sektörünün sorumluluğunda bulunmamaktadır. Yedinci Küresel Sağlığı Geliştirme Konferansında (2009) sağlığın geliştirilmesine yönelik yapılacak faaliyetler arasında sağlık okuryazarlığı vurgulanan konulardan birisi olmuştur. Eğitim ve bilgiye erişim, insanların ve toplulukların programlara etkili katılımını ve yetkilendirilmelerini sağlamak için gereklidir. Genel olarak eğitim düzeyinin yüksekliği iyi sağlığın temel belirleyicilerinden birisidir. Bu sebeple sağlık okuryazarlığı kavramından önce genel anlamda okuryazarlık tanımlanmalıdır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2009).

Her ne kadar günlük hayatta sıklıkla birbirinin yerine kullanılsa da okuryazar olmak ve okuryazarlık birbirinden farklı terimlerdir. Türk Dil Kurumu okuryazarlığı "Okuması yazması olan, öğrenim görmüş (kimse)" olarak tanımlamaktadır (TDK, 2022). Erken çocukluk döneminden başlanarak bireye kazandırılan okuyup yazma becerisi, görsel sembollerle iletişim kurma yeteneğidir. Öte yandan okuryazarlık, bireyin bilgi ve po-

KAYNAKÇA

AKPINAR, O., F., ACAR, H. & ARICA, S. G. (2021). The effect of health lıteracy level on the use of primary health services among adult patients. *European Health Literacy Journal* 2(2), 5-14.

APFEL, F., & TSOUROS, A. D. (2013). Health Literacy: The Solid Facts. Copenhagen: *World Health Organization*.

ARYANKHESAL A, NİKNAM N, HASANİ M, MENGELİZADEH N, AGHAEİ N, GHAEDCHUKAMEİ Z, RANAEİ A, KALTEH EA, NAGHDİ B. (2019). Determining the relationship between health literacy level and quality of life among the elderly living in nursing homes. *J Educ Health Promot*. 29; 8:225.

BAKER, D. W., WOLF, M. S., FEINGLASS, J., & THOMPSON, J. A. (2008). Health literacy, cognitive abilities, and mortality among elderly persons. *Journal Of General Internal Medicine*, 23(6), 723-726.

BERKMAN, N. D., SHERIDAN, S. L., DONAHUE, K. E., HALPERN, D. J., & CROTTY, K. (2011). Low health literacy and health outcomes: an updated systematic review. *Annals Of Internal Medicine*, 155(2), 97-107.

CHEN, P. Y., ELMER, S., CALLISAYA, M., WILLS, K., GREENAWAY, T. M., & WINZENBERG, T. M. (2018). Associations of health literacy with diabetic foot outcomes: a systematic review and meta-analysis. *Diabetic Medicine*, *35*(11), 1470-1479.

CHESSER, A. K., KEENE WOODS, N., SMOTHERS, K., & ROGERS, N. (2016). Health literacy and older adults: a systematic review. *Gerontology And Geriatric Medicine*, 2, 2333721416630492.

ÇAM H. H., GÜLEÇ H. Y., KARASU F, ÖZTÜRK ÇOPUR E. (2021). Sağlık okuryazarlığı ve diabetes mellitus. *Turk J Diab Obes*,1: 68-74.

ÇİLER ERDAĞ, G. (2015). Sağlığın temel belirleyicisi olarak sağlık okuryazarlığı. İçinde: F. Yıldırım & A. Keser (Ed.), *Sağlık Okuryazarlığı*, 113, 132.

DAVİS, T. C., ARNOLD, C., BERKEL, H. J., NANDY, I., JACKSON, R. H., & GLASS, J. (1996). Knowledge and attitude on screening mammography among low-literate, low-income women. *Cancer: Interdisciplinary International Journal of the American Cancer Society*, *78*(9), 1912-1920.

DAVIS, T. C., DOLAN, N. C., FERREIRA, M. R., TOMORI, C., GREEN, K. W., SIPLER, A. M., & BENNETT, C. L. (2001). The role of inadequate health literacy skills in colorectal cancer screening. *Cancer investigation*, *19*(2), 193-200.

NUTBEAM, D. (2000). Health literacy as a public health goal: a challenge for contemporary health education and communication strategies into the 21st century. *Health promotion international*, 15(3), 259-267.

NUTBEAM, D., & KICKBUSCH, I. (2000). Advancing health literacy: a global challenge for the 21st century. *Health promotion international*, 15(3), 183-184.

NUTBEAM D., DANIELLE M. M. Health Promotion Glossary 2021, *Health Promotion International*, Volume 36, Issue 6, December 2021, Pages 1578–1598,

ESTRADA, C., BARNES, V., COLLINS, C., & BYRD, J. C. (1999). Health literacy and numeracy. *Jama*, *282*(6), 527-527.)

FRIEDSAM, D. (2004). Consumer health literacy: preparing for changing roles, rights, and responsibilities in health and health care. Wisconsin Public Health And Health Policy Institute. Wisconsin Health Policy Forums, 2(1).

GEBOERS, B., DE WINTER, A. F., SPOORENBERG, S. L., WYNIA, K., & REIJNEVELD, S. A. (2016). The association between health literacy and self-management abilities in adults aged 75 and older, and its moderators. *Quality Of Life Research*, 25(11), 2869-2877.

GHALENOW, H. R., NIKPEYMA, N., KAZEMNEJAD, A., ANSARI, M., & PASHAEYPOOR, S. (2022). Effect of educational program based on health literacy index on self-care ability among older adults: A randomized clinical trial. *International Journal of Preventive Medicine*, *13*(1), 24.

GONZÁLEZ-CHICA, D. A., MNISI, Z., AVERY, J., DUSZYNSKI, K., DOUST, J., TIDEMAN, P., ... & STOCKS, N. (2016). Effect of health literacy on quality of life amongst patients with ischaemic heart disease in Australian general practice. *PloS one*, 11(3), e0151079.

GÜNÜÇ, S., ODABAŞI, H. F., & KUZU, A. (2012). Yaşam boyu öğrenmeyi etkileyen faktörler. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 11(2).

HADDEN, K., MARTIN, R., PRINCE, L., & BARNES, C. L. (2019). Patient health literacy and diabetic foot amputations. *The Journal of Foot and Ankle Surgery*, *58*(5), 877-879.

International Union For Health Promotion And Education (IUHPE) Global Working Group On Health Literacy. (2018). Iuhpe position statement on health literacy: a practical vision for a health literate world. *Global Health Promotion,* 25, 79–88.

KANJ, M., & MITIC, W. (2009). Promoting health and development: closing the implementation gap. In Unpublished Conference Document, 7th *Global Conference On Health Promotion*. Nairobi, Kenya.

KINDIG, D. A., PANZER, A. M., & NIELSEN-BOHLMAN, L. (Eds.). (2004). Health literacy: a prescription to end confusion. Institute Of Medicine (US)

KOZAK, F., & AKYIL, R. Ç. (2021). Yaşlı bireylerde sağlık okuryazarlığı ile yaşam kalitesi ilişkisi. *Hemşirelik Bilimi Dergisi*, 4(3), 122-132.

KUTLU DÖNMEZ, Ö. (2022). Gerontolojik Sosyal Hizmet ve Psikososyal Rehabilitasyon. S. Sütlü (Ed.) *Yaşlı Sağlığı* içinde. (163-181 ss.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

KUTLU DÖNMEZ, Ö. & KORKUT, G., (2021). Yaşlılık Dönemi Sorunları, (M. Pekesen Ed.), Yaşlanan Toplumlarda Güncel Yaşlılık Konuları içinde (87-102 ss.),İstanbul: Efe Akademi.

KUTNER, M., GREENBURG, E., JIN, Y., & PAULSEN, C. (2006). The health literacy of America's adults: results from the 2003 national assessment of adult literacy. Nces 2006-483. National Center For Education Statistics.

LEE, Y. M., YU, H. Y., YOU, M. A., & SON, Y. J. (2017). Impact of health literacy on medication adherence in older people with chronic diseases. *Collegian*, 24(1), 11-18.

Lİ, Z., TİAN, Y., GONG, Z., & QIAN, L. (2021). Health literacy and regional heterogeneities in China: a population-based study. *Frontiers in Public Health*, 9, 526.

MANCUSA MJ. (2008). Health literacy: a concept/ dimensional analysis. *Nursing And Health Sciences*, 10: 248-255.

MARCUS, A. C., & CRANE, L. A. (1998). A review of cervical cancer screening intervention research: implications for public health programs and future research. *Preventive medicine*, *27*(1), 13-31.

MORROW, D. G., WEINER, M., STEINLEY, D., YOUNG, J., & MURRAY, M. D. (2007). Patients' health literacy and experience with instructions: influence preferences for heart failure medication instructions. *Journal of Aging and Health*, *19*(4), 575-593.

NUTBEAM, D., & KICKBUSCH, I. (1998). Health Promotion Glossary. *Health Promotion International*, 13(4), 349-364.

OFLAZ KALAYCI, N. (2021). Sağlık Okuryazarlığını Anlamak. 1. Baskı. İstanbul. Aktif Yayınevi.

OKUR, M. R., & OKTAY, Ö. (2021). İleri yaş yetişkin eğitim sistemleri ve Tazelenme Üniversitesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 29(4), 68-91.

ÖZTAŞ, Ö., & KORKMAZ, G. A. (2019). Yaşlı bireylerin ilaç uyumsuzluğu ile ilişkili ilaç kullanım davranışları ve sağlık okuryazarlığı düzeyi ile ilişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 6(3), 132-140.

PAASCHE-ORLOW, M. K., PARKER, R. M., GAZMARARİAN, J. A., NİELSEN-BOHLMAN, L. T., & RUDD, R. R. (2005). The prevalence of limited health literacy. *Journal of general internal medicine*, 20(2), 175-184.

SABIRCAN, F. (2020). Sağlık İletişimi Perspektifinde Sağlık Okuryazarlığı. 1. Baskı. İstanbul. Hiperyayın.

SADEGHİ, S., BROOKS, D., STAGG-PETERSON, S., & GOLDSTEIN, R. (2013). Growing awareness of the importance of health literacy in individuals with COPD. COPD: *Journal of Chronic Obstructive Pulmonary Disease*, 10(1), 72-78.

SAQLAİN, M., RİAZ, A., MALİK, M. N., KHAN, S., AHMED, A., KAMRAN, S., & ALİ, H. (2019). Medication adherence and its association with health literacy and performance in activities of daily livings among elderly hypertensive patients in Islamabad, Pakistan. *Medicina*, 55(5), 163.

SAY ŞAHİN D., ÖZER, Ö., & SONĞUR, C. (2018). Effect of health literacy on health perception: An application in individuals at age 65 and older. *Social work in public health*, *33*(2), 85-95.

SCHÖNFELD, M. S., PFİSTERER-HEİSE, S., & BERGELT, C. (2021). Self-reported health literacy and medication adherence in older adults: a systematic review. *BMJ Open*, 11(12), E056307.

SEONG, H. J., LEE, K., KİM, B. H., & SON, Y. J. (2019). Cognitive impaiment is independently associated with non-adherence to antithrombotic therapy in older patients with atrial fibrillation. *International Journal Of Environmental Research and Public Health*, 16(15), 2698.

SEZGİN, D. (2014). Sağlık okuryazarlığını anlamak. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, Özel Sayı: 3 (Sağlık İletişimi), 73-92.

SONG, M. S., & PARK, S. (2020). Comparing two health literacy measurements used for assessing older adults' medication adherence. *Journal Of Clinical Nursing*, 29(21-22), 4313-4320.

SØRENSEN, K., PELİKAN, J. M., RÖTHLİN, F., GANAHL, K., SLONSKA, Z., DOYLE, G., ... & BRAND, H. (2015). Health literacy in europe: comparative results of the european health literacy survey (Hls-Eu). *European Journal Of Public Health*, 25(6), 1053-1058.

SØRENSEN, K., VAN DEN BROUCKE, S., PELİKAN, J. M., FULLAM, J., DOYLE, G., SLONSKA, Z., ... & BRAND, H. (2013). Measuring health literacy in populations: illuminating the design and development process of the European Health Literacy Survey Questionnaire (HLS-EU-Q). *BMC public health*, 13(1), 1-10.

SPEROS, C. I. (2009). More than words: promoting health literacy in older adults. *Ojın*: *The Online Journal Of Issues in Nursing*, 14(3), 5.

ŞEN UĞUR V, ERBAY DÜNDAR P. (2017). Manisa Şehzadeler Eğitim Araştırma Toplum Sağlığı Merkezi bölgesinde erişkinlerde sağlık okuryazarlığı düzeyinin belirlenmesi. *Manisa CBÜ J Inst Heal Sci*. 2017;4(Özel sayı), 725.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2009) Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sağlığın teşviki ve geliştirilmesine yönelik dönüm noktaları. Global Konferanslardan Bildiriler. *Dünya Sağlık Örgütü*.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2015). Türkiye Sağlıklı Yaşlanma Eylem Planı ve Uygulama Programı 2015-2020. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Kronik Hastalıklar, Yaşlı Sağlığı ve Özürlüler Daire Başkanlığı, Yayın, (960), 22-30.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2018). Sağlığın Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü. Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Düzeyi ve İlişkili Faktörleri Araştırması. Yayın No: 1103. Bas. Ankara.

TANRIÖVER, M. D., YILDIRIM, H. H., READY, F. N. D., ÇAKIR, B., & AKALIN, H. E. (2014). Sağlık okuryazarlığı araştırması. Sağlık-Sen Yayınları, 6, 42-47.

TILLER, D., HERZOG, B., KLUTTIG, A., & HAERTING, J. (2015). Health literacy in an urban elderly east-german population–results from the population-based carla study. *BMC Public Health*, 15(1), 1-9.

TÖZÜN, M., & SÖZMEN, M. K. (2015). Halk sağlığı bakışı ile sağlık okuryazarlığı. *Smyrna Tıp Dergisi*, *2*, 48-54.

TUFAN, İ. (2022). 60+ Tazelenme Üniversitesi eğitim modeli. https://tazelenme.com/egitim

Türk Dil Kurumu Sözlükleri (TDK). (2022). https://sozluk.gov.tr/

UNESCO. (2022). http://unesdoc.unesco.org.tr.

World Health Organization. (WHO). (2017). Shanghai declaration on promoting health in the 2030 agenda for sustainable development.https://www.who.int/healthpromotion/conferences/9gchp/shanghaideclaration.pdf? ua¼1

YILMAZ M. & TİRAKİ Z. (2016). Sağlık okuryazarlığı nedir? Nasıl ölçülür?'. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi.* 9(4), 142-147.

YOSHIZAWA, Y., TANAKA, T., TAKAHASHI, K., FUJISAKI-SUEDA-SAKAI, M., SON, B. K., & IIJIMA, K. (2022). Impact of health literacy on the progression of frailty after 4 years among community-dwelling older adults. *International journal of environmental research and public health,* 19(1), 394.

9

Yaşlı Sağlığı ve E-Sağlık Okuryazarlığı

Banu Fulya Yıldırım

GİRİŞ

E-sağlık okuryazarlığı; dijital sağlığın bileşenlerinden biri olup dijital sağlık kavramının ortaya çıkması "sağlık okuryazarlığı"na ek olarak "e-sağlık okuryazarlığı" olgusunun gündeme gelmesine neden olmuştur. Dijital sağlığı destekleyebilecek bilgi ve iletişim cihazlarının teknolojik düzeyi her geçen gün gelişmektedir. Dijital sağlık teknolojilerinin yenilikçi gelişimi sağlık alanında büyük değişikliklere yol açarken tıbbi paradigmayı veri merkezli hâle getirmiştir. Bu değişim ile kişiselleştirilmiş sağlık hizmetleri bireylerin günlük hayatta deneyimleyebilecekleri şekilde ortaya çıkmıştır. Buna yönelik olarak sağlık bakımından artan öz sorumluluk nedeniyle bireylerden sağlıkları ile ilgili daha fazla sorumluluk almaları, bilgiyi anlamaları, kendilerinin veya başkalarının sağlığı ile ilgili karar almaları yönünde yeni roller üstlenmeleri beklenmektedir (Kindig vd., 2004). Bu açıdan bakıldığında bireylerin kendi sağlık bakımlarına aktif olarak dâhil olmaya ve sistemin bir parçası hâline gelmeye başladığı görülmektedir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022). Fakat çeşitli nedenlerden ötürü dijital platformlara aşina olamayan yaşlı bireyler ve dezavantajlı/örselenebilir/etkilenebilir savunmasız grupların da dijital ortama eşit bir şekilde dâhil edilmesi için dijital erişebilirliklerinin sağlanması ve e-sağlık okuryazarlık seviyelerinin yükseltilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada, yaşlı bireyler ve e-sağlık okuryazarlığına genel bir bakış açısı sunmak ve konuyu bu bağlamda incelemek amaçlanmaktadır. Ayrıca bu çalışma ile uluslararası literatürde yaşlı bireyler ve e-sağlık okuryazarlığının hangi boyutlarda ele alındığını ortaya çıkartmak amaçlanmaktadır.

1. DİJİTAL SAĞLIK

Dijital sağlık, sağlık teknolojilerini ifade eden dar bir anlamın yanı sıra yapay zekâ teknolojileri ile bireylere sunulan çeşitli yapay zekâ çözümlerini de kapsayan geniş bir anlamı ifade etmektedir. Dijital sağlık terimi e-Sağlık, mobil sağlık (mSağlık) kavram-

lerinin yükseltimesine yönelik politikaların tüm paydaşların, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının aktif katılımı ile oluşturulması önerilmektedir. Gelecekte teletıp ve telesağlık gibi uzaktan bakım hizmeti sağlamaya yönelik dijital sağlık teknolojilerine olan talebin artması beklenmekledir. Fakat burada sorulması gereken "dijital sağlığın etkin yönetiminin nasıl gerçekleştirileceği" sorusudur. Dijital sağlığın etkin yönetiminin gerçekleştirilebilmesi için yaşlı bireyler ve dezavantajlı/örselenebilir/etkilenebilir savunmasız grupların e-sağlık okuryazarlığı düzeylerinin yükseltilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ARNDT, T. S. (2011). Collaborative learning is an effective method for improving the e-health literacy of older adults in the community. *Evidence Based Library and Information Practice*, *6*(4), 137-139.

ASLAN, D., BÜKEN, N. Ö. ve İLHAN, B. (2020). Yeni Koronavirüs Hastalığı (Covıd-19) Deneyimi Üzerinden Pandemilerin Yönetimine İlişkin Değerlendirmeler. Sağlık ve Toplum. *COVID-19 Özel Sayısı*, 94-97.

AYDAN, S. (2022). Covid-19 Pandemisi Döneminde E-Sağlık Okuryazarlığının Artan Önemi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 25*(3), 695-706.

BAKAN, A. B. ve YILDIZ, M. (2019). 21-64 Yaş Grubundaki Bireylerin Sağlık Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenmesine İlişkin Bir Çalışma. *Sağlık ve Toplum*, *29*(3), 33-40.

BERKOWSKY, R. W. ve CZAJA, S. J. (2018). Challenges associated with online health information seeking among older adults. R. Pak ve A. C. McLaughlin (Eds.), *Aging, Technology and Health* içinde (ss. 31-48).

BRØRS, G., NORMAN, C. D. ve NOREKVAL, T. M. (2020). Accelerated importance of ehealth literacy in the covid-19 outbreak and beyond. *European Journal of Cardiovascular Nursing*. *19*(6) 458–461. doi:

DADACZYNSKİ, K., OKAN, O., MESSER, M., LEUNG, A. Y. M., ROSÁRİO, R., DARLİNGTON, E. ve RATHMANN, K. (2021). Digital health literacy and web-based information-seeking behaviors of university students in germany during the COVID-19 pandemic: Cross-sectional survey study. *Journal of Medical Internet Research*, *23*(1), e24097.

DENİZ, S. ve KOCA, M. (2022). Malatya Eğitim ve Araştırma Hastanesine Başvuran Hastaların Sağlık Okuryazarlık Düzeylerinin Kesitsel Olarak Ölçülmesi. *Turkiye Klinikleri J Health Sci*, *7*(4), 1166-1175.

DINAKRISMA, A. A., LAKSMI, P. W., ABDIEL, T., FERNANDEZ, J. P., INDAHWATİ, N., SUSANTO, A. P., . . . YUSUF, P. A. (2022). The role of digital mobile technology in elderly health management among health care workers in indonesia: Analysis of knowledge, attitudes, and practice. *Digital Health*, *8*, 1-13.

DURUSU TANRIÖVER, M., YILDIRIM, H. H., DEMİRAY READY, F. N., ÇAKIR, B. ve AKALIN, H.E. (2014). *Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Araştırması.* Ankara: Sağlık-Sen Yayınları.

FAHY, N., WILLIAMS, G. A., HABICHT, T., KÖHLER, K., JORMANAINEN, V., SATOKANGAS, M., TYNKKYNEN, L.K., LANTZSCH, H., WINKLEMANN, J., CASCİNİ, F., BELVIS, A., MORSELLA, A., POSCIA, A., RICCIARDI, W., SILENZI, A., FARCASANU, D., SCINTEE, S. G., VLADESCU, C., DELGADO, E. B., PUEYO, E. A., … ROMERO, F. E. (2021). Use of Digital Health Tools in Europe: Before, During And After COVID-19. Copenhagen: European Observatory on Health Systems and Policies. Rapor No: 42.

FISCHER, S. H., DAVID, D., CROTTY, B. H., DIERKS, M. ve SAFRAN, C. (2014). Acceptance and use of health information technology by community-dwelling elders. *International Journal Of Medical Informatics*, *83*(9), 624-635.

FRINGS, D., SYKES, S., OJO, A., ROWLANDS, G., TRASOLINI, A., DADACZYNSKI, K., . . . WILLS, J. (2022). Differences in digital health literacy and future anxiety between health care and other university students in england during the COVID-19 pandemic. *BMC Public Health*, *22*(1), 1-9.

GILSTAD, H. (2014). Toward a Comprehensive Model of eHealth Literacy. PAHI, 63, 72. Erişim tarihi: 24.11.2022, https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=988fe8e10d5b923b-4de053ca 09c40c9fe614b476

GÖKÇE KUTSAL, Y. (2020). COVID-19 Pandemi Sürecine Yaşlılık Perspektifinden Bakış. Erişim tarihi: 14.10.2022, https://geriatri.org.tr/pdf/pandemi-surecinde-ileri-yas.pdf

GÜMÜŞ, R. ve ÇETİN, M. (2022). Digital technology use in turkey and the need for new ehealth lıteracy measurement tools. *Journal of International Health Sciences and Management*, *8*(16), 59-68.

HAZER, O. ve ATEŞOĞLU, L. (2019). Yaşlılarda Sağlık Okuryazarlığının Başarılı Yaşlanma Üzerine Etkisi: Ankara İli Örneği. *Turkiye Klinikleri Internal Medicine Nursing-Special Topics*, *5*(2), 48-56.

HOOGLAND, A. I., MANSFIELD, J., LAFRANCHISE, E. A., BULLS, H. W., JOHNSTONE, P. A. ve JİM, H. S. L. (2020). eHealth literacy in older adults with cancer. *Journal of Geriatric Oncology*, *11*(6), 1020-1022.

JAN VAN ECK, N. ve WALTMAN, L. (2018). *Manual for VOSviewer version 1.6.8. Universiteit Leiden*. Erişim tarihi: 09.09.2022, https://www.vosviewer.com/documentation/Manual_VOSviewer_1.6.8.pdf

KINDIG, D., AFFONSO, D. ve CHUDLER, E. (2004). A prescription to end confusion. Health Literacy: A Prescription to End Confusion. Institute of Medicine. Washington: The National Academies Press. Erişim tarihi:10.09.2022, https://www.researchgate.net/profile/Lynn-Nielsen-Bohlman/publication/303697782_Health_Literacy_A_Prescription_to_End_Confusion/links/574e41d208ae8bc5d-15bfda9/Health-Literacy-A-Prescription-to-End-Confusion.pdf

KULES, B. ve XIE, B. (2011). Older adults searching for health information in MedlinePlus- an exploratory study of faceted online search interfaces. *Proceedings of the ASIST Annual Meeting*, *48*(1), 1-10.

KUTLU DÖNMEZ, Ö. ve SAY ŞAHİN, D. (2021). Covid 19 Pandemisinde Yaşlılar ve Sosyal Hizmetin Rolü. *HÜBAM Reflections On Bioethics From Turkey*, *4*(2). 47-60.

LEE, O. E., KIM, D., LEE, H. ve BEUM, K. A. (2022). Information communication technology use to improve eHealth literacy, technophobia, and social connection among community dwelling older adults. *Educational Gerontology*, *48*(10), 445-457.

LEUNG, A. Y. M., PARIAL, L. L., TOLABING, M. C., SIM, T., MO, P., OKAN, O. ve DADACZYNSKI, K. (2022). Sense of coherence mediates the relationship between digital health literacy and anxiety about the future in aging population during the COVID-19 pandemic: A path analysis. *Aging and Mental Health*, *26*(3), 544-553.

LIU, S., ZHAO, H., FU, J., KONG, D., ZHONG, Z., HONG, Y., . . . LUO, Y. (2022). Current status and influencing factors of digital health literacy among community-dwelling older adults in southwest china: A cross-sectional study. *BMC Public Health*, *22*(1), 2-12.

MERKLEY, C. (2012). Public library training program for older adults addresses their computer and health literacy needs. *Evidence Based Library and Information Practice*, *7*(4), 105-107.

NAHM, E. S., ZHU, S., BELLANTONI, M., KELDSEN, L., RUSSOMANNO, V., RIETSCHEL, M., . . . SMİTH, L. (2019). The effects of a theory-based patient portal e-learning program for older adults with chronic illnesses. *Telemedicine and e-Health*, *25*(10), 940-951.

NAZI, K. M. (2021). The future of personal health records and patient portals. *Medical Research Archives*, *9*(12), 1-14.

NORMAN, C. D. ve SKINNER, H. A. (2006). eHealth literacy: essential skills for consumer health in a networked world. *Journal of Medical Internet Research*, *8*(2), e506.

NÖLKE, L., MENSİNG, M., KRÄMER, A., & HORNBERG, C. (2015). Sociodemographic and health-(care)related characteristics of online health information seekers: A cross-sectional german study. *BMC Public Health*, *15*(1), 1-12.

NUTBEAM, D. (1998). *Health promotion glossary.* Geneva: World Health Organization.

ÖNDER EROL, P. (2022). *Pandemide Dijital Ayrım, Yaşlılar ve Etik*. C. H. Güvercin (Ed.), *Pandemi Etiği* içinde (ss. 7-23). Ankara: Türkiye Klinikleri.

PARK, E. ve KWON, M. (2021). Testing the digital health literacy instrument for adolescents: Cognitive interviews. *Journal of Medical Internet Research*, *23*(3). e17856.

POLITI, M. C., GOODWIN, C. M., KAPHINGST, K. A., WANG, X., FAGERLIN, A., FUZZELL, L. N. ve PHILPOTT-STREIFF, S. E. (2020). How do subjective health literacy measures work in young adults? specifying "Online" or "Paper-based" forms impacts results. *MDM Policy and Practice*, *5*(1).

POURRAZAVI, S., KOUZEKANANI, K., BAZARGAN-HEJAZI, S., SHAGHAGHI, A., HASHEMIPARAST, M., FATHIFAR, Z. ve ALLAHVERDIPOUR, H. (2020). Theory-based E-health literacy interventions in older adults: A systematic review. *Archives of Public Health*, *78*(1), 1-8.

SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI. (2022). *Akıllı yaşam ve sağlık ürün ve teknolojileri yol haritası*. Erişim tarihi: 16.09.2022, https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/plan-program/AkilliYasamveSaglikUrunveTeknolojileriYolHaritasi.pdf

SAY ŞAHİN D., ÖZER, Ö. & SONĞUR, C. (2018). Effect of health literacy on health perception: An application in individuals at age 65 and older. Social work in public health, 33(2), 85-95.

SAY ŞAHİN, D. ve KUTLU, Ö. (2022). Pandemi Etiği ve Yaşlılar. Editör: C. Yavuz (Ed.), *Covıd-19 Pandemisinde Yaşlı* içinde (ss. 105-122). Ankara: Nobel.

SCHULTE, M. VE KIM, L. (2019). Electronic Secure Data/Information. K. Cortelyou-Ward, M. F. Schulte, L. Pettit (Ed.), *Assessing the Value of Digital Health: Leveraging the HIMSS Value STEPSTM Framework* içinde (ss. 51- 62). Boca Raton: CRC Press.

SEÇKİN, G., HUGHES, S., YEATTS, D., & DEGREVE, T. (2019). Digital pathways to positive health perceptions: Does age moderate the relationship between medical satisfaction and positive health perceptions among middle-aged and older internet users? *Innovation in Aging*, *3*(1), 1-14.

SEQUEIRA, S. S., EGGERMONT, L. H., SILLIMAN, R. A., BICKMORE, T. W., HENAULT, L. E., WINTER, M. R., ... & PAASCHE-ORLOW, M. K. (2013). Limited Health Literacy and Decline in Executive Function in Older Adults, Journal of Health Communication, *18*(Sup l), 143-157.

USKUN, E., DOĞAN, E., ÖNAL, Ö. ve KİŞİOĞLU, A. N. (2022). E-health literacy scale: Turkish validity and reliability study for adults over 45. [e-Sağlık okuryazarlığı ölçeği: 45 yaş üstü yetişkinlerde Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması] *Turk Hijyen Ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, *79*(4), 674-689.

VERMA, R., SALDANHA, C., ELLIS, U., SATTAR, S. ve HAASE, K. R. (2022). eHealth literacy among older adults living with cancer and their caregivers: A scoping review. *Journal of Geriatric Oncology*, *13*(5), 555-562.

WHO. (2019). WHO Guideline: Recommendations on Digital Interventions for Health System Strengthening. Erişim tarihi: 04.08.2022, https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK541902/pdf/Bookshelf_NBK541902.pdf

WHO. (2020). Managing the COVID-19 infodemic: Promoting healthy behaviours and mitigating the harm from misinformation and disinformation. Joint statement by WHO, UN, UNICEF, UNDP, UNESCO, UNAIDS, ITU, UN Global Pulse, and IFRC. Erişim tarihi: 08.11.2022, https://www.who.int/news/item/23-09-2020-managing-the-covid-19-infodemic-promoting-healthy-behaviours-and-mitigating-the-harm-from-misinformation-and-disinformation

YAVAŞ, V. (2022). Havacılıkta Dijitalleşme ve Verimlilik İlişkisi Üzerine Bir İçerik Analizi. Verimlilik Dergisi, *Dijital Verimlilik ve Dönüşüm Özel Sayısı*, 225-237.

10

Yaşlılarda Ağrı Yönetimi ve Etik

Sevim Coşkun

GİRİŞ

Ağrı hem hasta hem de yakın çevresi için fiziksel, psikolojik, sosyal ve ekonomik açıdan büyük bir sorundur. Hekime başvuru nedenlerinden en önemlisi olan ağrı ile mücadelede, ağrıya özgün bir yaklaşım sergilenmesi gerekmektedir. Bu açıdan ağrı yönetimine ihtiyacı olan olguların nasıl değerlendirildiği, tedavi edildiği, takip edildiği ve bu sürecin hekimler tarafından nasıl yönetildiği, yürütüldüğü ve yorumlandığı giderek önem kazanmaktadır.

Modern ağrı tedavisinin kurucusu J. Bonica'nın öncülüğünde, kronik ağrının basit bir olay olmadığı aksine başlı başına bir hastalık olduğu görüşü çoğu kişi tarafından kabul edilmiştir (Erdine, 2015). 1970'lerde başlayan bu akımla birlikte bugün dünyanın birçok ülkesinde ağrı klinikleri kurulmuş ve bu klinikler ağrılı hastaların zaman yitirilmeden ve gereksiz tedaviler uygulanmadan tedavi edilebilmelerini mümkün kılmıştır. Böylece ağrı konusu daha ayrıntılı olarak incelenebilmektedir (Erdine, 2015). Tüm bu gelişmelerle birlikte günümüzdeki literatür çalışmalarına bakıldığında, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere tüm dünyada ağrı yönetiminin etik boyutlarıyla ilgili araştırmalar ve yayınların yapıldığı görülmektedir. Bu yayınların üzerinde durduğu konular arasında yaşlı hastaların ağrı tedavisine ulaşmada yaşadığı sorunlar da yer almaktadır.

Yaşlı hastalar, sağlık hizmetleri sunumu kapsamında ileri yaş, mevcut hastalık, duyularda zayıflama, incinme, sakatlık, ağrı veya acı nedeniyle en örselenebilir gruplar içerisinde yer almaktadır. Özellikle 70 yaş üzeri hastalar, ağrılarının yeterince tedavi edilmemesi riskiyle karşı karşıyadır (Coşkun ve Büken, 2021; Post ve Bluestein, 2015:4; Denny ve Guido, 2012). Bu bağlamda ağrı yakınması olan yaşlı hastaların tanı ve tedavi sürecinde, birçok etik problem ve ikilem ortaya çıkabilmektedir. Yaşlı hastaların ağrı etiyolojisi ve rehabilitasyonu yönünden değerlendirilmesi, farmakolojik, non-farmakolojik ve girişimsel tedavilerinin planlanması, gerektiğinde ilgili uzmanlık dallarına yönlendirilmesi ve multidisipliner/interdisipliner yaklaşımla ağrı yönetimlerinin yapılması aşamalarının (TUKMOS, 2019) herhangi birinde etik bir sorunla karşılaşılabilir.

Son başlık olan olguyu çevreleyen dış unsurlarda ise "Hastanın ailesi ve mevcut durumu anlayıp anlamadıkları", "Hastanın dini inanışları ve bunlara dayanan yasaklar", "Bakımın maliyeti ve kararda baskı yaratıp yaratmadığı", "Varsa mahkeme kararları", "Toplumun konuya yaklaşımı" ve "Yasalar ile kurum politikaları" değerlendirilir (Büken, 2011). Etkili bir ağrı yönetiminde özellikle yaşanılan ülkenin yaşlı hastalarla ilgili sağlık politikaları, tedaviye rahatça erişilip erişilmediği, opioid ve türevlerine erişilip erişilmediği, ağrı yönetimine yönelik invazif ve non-invazif tedavilerin maliyeti, hastaların sağlık sigortalarının olup olmadığı ve kapsamı ile sağlık kurumlarının politikaları ele alınmalıdır. Ayrıca ülkedeki ağrı ünitelerinin ve ağrı uzmanlarının sayısı ile yapabildikleri etkin ve güncel tedavilerin sayısı ve kapsamı da önemli olacaktır. Ülkenin yasaları, ileri tedavilere izin verip vermediği ve ötanaziye izin verip vermediği de özellikle terminal dönemde ve çok ağrısı olan bir hastanın isteklerini ve oradaki mevcut tıbbın uygulama sınırlarını belirleyecektir.

SONUÇ

Sonuç olarak, yaşlı hastaların ağrı yönetimlerinin etik açıdan doğru şekilde yapılması için hastayı biyopsikososyal yönden bir bütün olarak ele alan ve ilgili tüm faktörleri değerlendiren bir tutum benimsenmelidir. Burada yaşlı hastanın yakındığı ağrının niteliği çok iyi anlaşılmalı ve bu ağrının giderilmesi ya da azaltılması için hastanın beklentileri ve tercihleri, sosyoekonomik durumu, yaşam şartları ve destek mekanizmaları çok iyi değerlendirilmelidir. Ayrıca yaşadığı ülkenin şartları, sunduğu olanaklar ve benimsediği politikalar da göz önünde bulundurulmalıdır. Yaşlı hastaların yeterli ağrı yönetimi uygulamalarına ulaşabilmesi ve böylece yaşam kalitelerinin artması için devlet de üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmeli, gerekli iyileştirici düzenlemeleri yapmalı ve bunun için gerekli politikaları geliştirmelidir.

KAYNAKÇA

ATICI, E. (2008), Kanserin Tıp Etiği İlkeleri Bağlamında Değerlendirilmesi, *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*, 16(3):127-38.

BEAUCHAMP T.L., CHILDRESS J.F. (2017), *Biyomedikal Etik Prensipleri* (7. Edisyon), Betim, İstanbul, (s.165).

BÜKEN, N. Ö. (2011), Yoğun bakım ünitelerinde etik karar verme ve hastane etik komiteleri, *Flora*, 16(2), 51-60.

BÜKEN, N. Ö. (2017), Physician-patient communication during the clinical ethical decision-making process in palliative care in Turkey, *Anestezi Derg*, 25, 3-14.

BÜKEN, N.Ö. (2019), Palyatif Bakım Etiği, *Çağdaş Klinik Etik (21. Yüzyılda Olgu Örnekleriyle)* içinde (ss.19-30), Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul.

BÜKEN, N. Ö. (2021), Ağrı Yönetiminde Etik Konular, N. Örnek Çelebi (Ed.) *Ağrı Tedavisinde Güncel Yaklaşımlar ve Yenilikler* içinde (ss. 31-38), 1. Baskı, Türkiye Klinikleri, Ankara.

CARTER, D., SENDZIUK, P., ELIOTT, J. A., BRAUNACK-MAYER, A. (2016), Why is pain still undertreated in the emergency department? Two new hypotheses, *Bioethics*, 30(3), 195-202.

COHEN, M. J., JANGRO, W. C. (2015), A clinical ethics approach to opioid treatment of chronic noncancer pain, *AMA journal of ethics*, 17(6), 521-529.

COŞKUN, S., BÜKEN, N. Ö. (2021), COVID-19 Pandemisi ve Sınırlı Tıbbi Kaynakların Kullanımı Açısından Yaşlılar, A. Demirhan Erdemir (Ed.) *COVID-19 Pandemisi ve Etik* içinde (ss. 18-25), Türkiye Klinikleri, Ankara.

COUSINS, M. J., LYNCH, M. E. (2011), The Declaration Montreal: Access to pain management is a fundamental human right, *Pain*, 152 (12), 2673-2674.

DENNY, D. L., GUİDO, G. W. (2012), Undertreatment of pain in older adults: an application of beneficence, *Nursing ethics*, 19(6), 800-809.

DU MONT, J., MIRZAEI, A., MACDONALD, S., WHITE, M. (2014), Perceived feasibility of establishing dedicated elder abuse programs of care at hospital-based sexual assault/domestic violence treatment centers. *Medicine and Law*, 33: 189-206.

Erdine, S, (2015), *Türk Algoloji Derneği'nin Tarihçesi*, Erişim Tarihi: 27.04.2022, https://algoloji.org.tr/tarihce/.

Hacettepe Üniversitesi Biyoetik Merkezi (HÜBAM) (2014). *Klinik, Etik, Kültürel ve Hukuki Yönleriyle Yaşamın Sonuna İlişkin Kararlar*. N. Örnek Büken, A. Akpınar (Ed.), Hacettepe Biyoetik Merkezi Yayın No:1, HÜ Matbaası, Ankara.

HALABİ, S. (2014), Selling hospice, *The Journal of Law, Medicine & Ethics*, 42(4), 442-454.

KESKİNBORA, K. (2019), Ağrı ve Etik, *Çağdaş Klinik Etik (21. Yüzyılda Olgu Örnekleriyle)* içinde (ss. 333-339), Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul.

Mevzuat Bilgi Sistemi (1998), *Hasta Hakları Yönetmeliği*, Erişim Tarihi: 30.04.2022,https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=4847&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5

ODABAŞI, A.B., BÜKEN, N.Ö (2009), Aydınlatılmış Onam ve Yaşamın Sonunda Alınan Etik Kararlar-Hacettepe Örneği. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Science*, 29:1041-54.

OGUZ, N. Y., MİLES, S. H., BUKEN, N., CİVANER, M. (2003), End-of-life care in Turkey, *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics,* 12(3), 279-284.

OĞUZ, N. Y., TEPE, H., BÜKEN, N.Ö., KUCUR, D. (2005), *Biyoetik Terimleri Sözlüğü* (ss. 23, 39, 64-66, 87-88, 135, 163, 233-234), Türkiye Felsefe Kurumu. Ankara.

POST, L. F., BLUSTEIN, J. (2015), *Handbook for Health Care Ethics Committees*, Johns Hopkins University Press, Baltimore.

ŞAHİN, D. S., BÜKEN, N. Ö. (2020), Death anxiety and concept of good death in the elderly, Turkish Journal of Geriatrics, 23(1): 18-26.

T.C. Resmî Gazete (1960), *Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi*, Erişim Tarihi: 30.04.2022, https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10436.pdf

The World Medical Association (WMA) (2021a), WMA Declaration of Venice on Terminal Illness (2006), in *Handbook of WMA Policies*.

The World Medical Association (WMA) (2021b), WMA Declaration on End-of-Life Medical Care (2011), in *Handbook of WMA Policies*.

The World Medical Association (WMA) (2021c), WMA Statement on Medical Cannabis (2017), in *Handbook of WMA Policies*.

The World Medical Association (WMA) (2021d), WMA Resolution on the Access to Adequate Pain Treatment (2020), in *Handbook of WMA Policies*.

Tıpta Uzmanlık Kurulu (TUKMOS) (2019), *Tıpta Uzmanlık Kurulu Müfredat Oluşturma ve Standart Belirleme Sistemi Algoloji Uzmanlık Eğitimi Çekirdek Müfredatı*, Eylül.

Türk Tabipleri Birliği (TTB) (1999), *Hekimlik Meslek Etiği Kuralları*, Erişim Tarihi: 30.04.2022, https://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&id=65

Türk Tabipleri Birliği (TTB) (2013), *Dünya Tabipler Birliği Helsinki Bildirgesi İnsanlar Üzerinde Yapılan Tıbbi Araştırmalarla İlgili Etik İlkeler*, Erişim Tarihi: 30.04.2022, https://www.ttb.org.tr/images/stories/file/2013/helsinki.pdf

Türk Tabipleri Birliği (TTB) (2017). *Dünya Tabipler Birliği Tıp Etiği Elkitabı* (2015) (M. M. Civaner, Çev.), 3. Baskı, (ss. 21-25).

Türk Tabipleri Birliği Etik Kurulu (2020), Palyatif Bakım Hizmetleri Bildirgesi (2019), *Türk Tabipleri Birliği Etik Bildirgeleri içinde*, Ankara (ss. 41-42).

Türk Tabipleri Birliği (TTB) (2021), *Teletıp Uygulamalarına Yönelik Türk Tabipleri Birliği Etik Kurulu Görüşü*, Erişim Tarihi: 30.04.2022, https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/teletip_hakkinda_gorus.pdf

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu (2008), *Kılavuz No. 1 Biyoetik Kurulların Oluşturulması* (2005) (N. Ö. Büken, M. Civaner, Ö. İlgili, C. İzgi, V.Kavas, Y. N. Oğuz, Y. I. Ülman, Çev.).

UYAR, M., KÖKEN, İ. (2017), Kronik ağrı nörofizyolojisi, *TOTBİD Dergisi*, 16: 70-76.

ÜNAL-ÇEVİK, I. (2017), Ağrının kronikleşmesine neden olan faktörler, patofizyoloji temelli tedaviler, *TOTBİD Dergisi*, 16:77–80.

VENKAT, A., KIM, D. (2016), Ethical tensions in the pain management of an end-stage cancer patient with evidence of opioid medication diversion, in *HEC forum* (Vol. 28, No. 2, pp. 95-101), Springer Netherlands.

WILLIAMS, A. C. D. C., CRAIG, K. D. (2016), Updating the definition of pain, *Pain*, 157(11), 2420-2423.

11

Yaşlılarda Evde Bakım Sürecinde Ortaya Çıkan Etik Problemler

Önder İlgili

GİRİŞ

Önümüzdeki yıllarda yaşlı nüfusun artışı ile karakterize bir dönüşümün, ülkemizi de içerecek biçimde bizleri beklediği yaygın olarak kabul gören bir öngörüdür. Bununla birlikte son dönemde yaşanan pandemi ve savaşlar gibi beklenmedik durumlar, bu dönemi yönetmek için gelecek ile ilgili tahminler yapılmasını zorlaştırmaktadır. Bu koşullarda üzerimize düşen, beklenen yaşlı nüfus artışına uygun önlemleri değerlendirmek, en azından ele alınan konuların güncel durumu ile ilgili iyileştirmeler yapmaktır. Çözüm bekleyen alt başlıkların en önemlilerinden birisi, yaşlı bireylerin ihtiyaç duyacakları bakımın sağlanmasıdır. Bu bölümde yaşlıların ihtiyaç duyacakları bakımın sunulmasında evde bakım modeli özelinde etik boyutların ele alınması amaçlanmaktadır.

Bakım ihtiyacı, insanın varlık özelliklerinden köken alan, geçmişte olduğu gibi gelecekte de üzerinde çalışılması gerekecek bir konudur. İnsanlar birbirlerine; umutlar, korkular, güçlükler ve fırsatlar aracılığı ile bağlıdırlar. Her insan yaşamının bazı dönemlerinde bağımlı ve savunmasız durumdadır. Bakım ihtiyacımız karşılanmamış olsaydı bugün hiçbirimiz yaşıyor olmazdık. Yaşlılık, bakım ihtiyacının arttığı bir yaşam dönemidir (Holstein vd., 2011:128). Bu ihtiyaca günümüzde iki farklı yoldan karşılık verilmeye çalışılmaktadır. Bunlar, yatılı ya da gündüzlü kurumlarda bakım ve evde bakım seçenekleridir (Nazlier Keser, 2020: 326). Evde bakım modelinin etik boyutlarının aydınlatılması yaşlılarımıza en iyi bakımın verilmesi ve en yüksek yararın sağlanabilmesi açısından bir önceliktir.

Ev kavramının zihinlerimizdeki yerinin aydınlatılması, evde bakımın etik boyutlarının anlaşılmasına katkı sunacaktır. Ev; kişinin kendi yeri, mahremiyet, güvenlik, kontrol ve kendi kararlarını yaşama geçirebilme gibi çağrışımlar yapan bir kavramdır (Heggestad vd., 2021:638). Ev; tanıdık nesneler, fotoğraflar, anılar ile kendilik algımızın desteklendiği, keyifli olduğumuz yer, bir kayıp yaşadığımızda bulunmak istediğimiz yer, duygusal ve fiziksel olarak güvende hissettiğimiz yer, gündelik işler konsunda bize kolaylık sağlayan, tanıdık bir çevre sunan yer, bağlantı ve süreklilik hissimizin destek-

SONUÇ

Ele alınan özel etik temaların ötesinde ve en merkezde yaşlılar ve ailelerin yetersiz destekle bakım süreçlerini yürütme sorunu yer almaktadır (Collopy vd., 1990:12). Evde bakımın tarafları olan bakım alan, bakım alanın ailesi, hizmetlerin yönetiminden sorumlu olanlar, hizmet sağlayıcı kuruluşlar ve bakım veren profesyoneller, mali kaynakların sınırlılığı ile karşı karşıyadır. Adalet ve bakım hizmetlerine erişim ile ilgili tartışmaları, ideal tanımlamanın ötesinde, ilgili küresel ve toplumsal kaynakların kanıta dayalı bilgisini dâhil eden, multidisipliner bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Önerilen modellerde kanıta dayalı ekonomik veriler ışığında ortaya konulacak uygulanabilirlik ve sürdürülebilirlik ile etik açıdan uygunluğun birlikteliğinin sağlanmasına çaba harcanmalıdır.

Ne piyasanın ne ailelerin ne de bireylerin, güçlü bir toplumsal güvenlik ağının yerini dolduramayacağı görüşünden (Holstein vd., 2011) hareketle geliştirilecek modellerin toplumsal ortaklaşa sorumluluk zemininde inşa edilmesi beklenebilir. Bakım ilişkisi yarattığı somut yarar kadar yaşantıya dâhil olan taraflar için süreç olarak kendinde bir amaç, anlamlı bir yaşamın önemli bir ögesi, olgunlaştırıcı, vazgeçilmez bir yaşam deneyimi olarak değerlendirilmelidir. Toplumsal güvenlik çözümleri bu olanağı sağlama bakımından da değerlendirilmelidir.

Teknik gelişmelerin bir dayatması olarak profesyonel ve profesyonel olmayan bakımın eş zamanlı ve tamamlayıcı bir biçimde sürmesi beklenmelidir. Profesyonel bakım iş gücü anlamında insan kaynaklarının oluşturulmasında, eğitim programları üzerinden geleceğe yatırım yapılması büyük önem taşımaktadır. Eğitim programları içerisinde bakım sürecinin etik boyutlarının olmazsa olmaz koşul olduğu açıktır.

Teknolojik ilerlemeler sonucunda yeni donanımlarla bir sağlık kurumu hüvviyetine bürünecek "ev"in olumlu niteliklerini koruması, maliyet ve sürdürülebilirlik açısından avantajlar vadetmesi de güç görünmektedir. Bilimin rehberliğinde, güncel uygulamaların geliştirilmesine ve geleceğe yönelik politikaların oluşturulmasına olan ihtiyaç ertelenemez bir biçimde karşımızda durmaktadır.

KAYNAKÇA

CAN, R., ÇAPAR ABACI, L., KADIOĞLU, S. (2013). Yaşlılara yönelik evde bakım hizmetleri sırasında gündeme gelen tıp etiği sorunları. *Cumhuriyet Medical Journal*, *35*(3), 448-456.

ÇAV, E. (2019). Aktif Yaşlanma İçin "Ulusal Evde Bakım Sistemi." *Journal of Turkish Studies*, *14*(6), 3145-3166.

COLLOPY, B., DUBLER, N., ZUCKERMAN, C., CRİGGER, B.-J., CAMPBELL, C. S. (1990). Special Supplement: The Ethics of Home Care: Autonomy and Accommodation. *The Hastings Center Report*, *20*(2), 1-16.

DE LANGE, F. (2018). Is home the best place to be old?The changing geography of responsibilities in the care for elderly. *STJ | Stellenbosch Theological Journal*, *4*(1).

DOĞAN, H., & DEĞER, M. (2004). Nursing Care of Elderly People at Home and Ethical Implications: An experience from Istanbul. *Nursing Ethics*, *11*(6), 553-567.

Evde Bakım Hizmetleri Sunumu Hakkında Yönetmelik. Erişim tarihi: 4 Mayıs 2022, from https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=7542&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5

GARCIA, T. (2006). Ethics in Home Care. *Home Health Care Management & Practice*, *18*(2), 133-137.

HEGGESTAD, A. K. T., MAGELSSEN, M., PEDERSEN, R., GJERBERG, E. (2021). Ethical challenges in home-based care: A systematic literature review. *Nursing Ethics*, *28*(5), 628-644.

HOLSTEIN, M., PARKS, J. A., WAYMACK, M. H. (2011). *Ethics, aging, and society: The critical turn* (Holstein 2011). Springer Pub. Co.; New York.

KADUSHIN, G., EGAN, M. (2001). Ethical Dilemmas in Home Health Care: A Social Work Perspective. *Health & Social Work*, *26*(3), 136–149.

KARAHAN, A., GÜVEN, S. (2002). Yaşlılıkta Evde Bakım. *Turkish Journal of Geriatrics*, *5*(4), 155–159.

KATITAŞ, S. (2019). *İstanbul'da Evde Bakım Hemşirelerinin İş Doyumu, Yaşadığı Güçlükler ve Çözüm Önerileri* (Katıtaş 2019) [Master Thesis, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı].

NAZLİER KESER, E. N. (2020). Yaşlı Bakım Uygulamalarındaki Etik Sorunlar Üzerine Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *31*(1), 303-333.

ÖZÇELİK, N. (2017). *Evde Bakım Hizmeti Alan Yaşlılar İle Huzurevinde Kalan Yaşlıların Sosyal Destek ve Yalnızlık Durumlarının İncelenmesi* (Özçelik 2017) [Master Thesis, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Evde Bakım Hemşireliği Anabilim Dalı].

SEIDLEIN, A.-H., BUCHHOLZ, I., BUCHHOLZ, M., SALLOCH, S. (2019). Relationships and burden: An empirical-ethical investigation of lived experience in home nursing arrangements. *Bioethics*, *33*, 448-456.

TANLI, S., UTKU, T. (2008). Evde Bakımda Organizasyon ve Etik Sorunlar. *Türk Yoğun Bakım Derneği Dergisi*, *6*(4), 58-63.

12

Sosyal Adalet Bağlamında Yaşlılık

Gülsüm Korkut

GİRİŞ

Yaşlıların yaşadıkları sorunların başında bakım ihtiyacı, yalnızlık ve yoksulluk sorunu gelmektedir. Yaşlıların yaşadıkları; yalnızlık, psikolojik, biyolojik ve fizyolojik sorunlar yoksulluğu da beraberinde getirmektedir. Çünkü her ne kadar yaşlı birey ekonomik anlamda iyi imkânlara sahip olsa da bu imkânlarını kullanabileceği fiziksel yetiye sahip olamamaktadır. Yaşlılık döneminde yaşlıların bakım sigortası olarak nitelendirdikleri çocuklarının kendi çekirdek ailelerini kurmalarından dolayı çocuklar, anne ve babalarından uzaklaşabilmekte ve yaşlılara verdikleri destek azalabilmektedir. Bunun yanı sıra yaşlılık dönemi öncesinde ekonomik faaliyetlerde bulunan bireyler, yaşlanmayla birlikte iş gücü piyasasından çekilmekte ve bu süreç onlarda işe yaramama gibi duyguların gelişmesine neden olabilmektedir (Türkan ve Sezer, 2017: 37-38). Yaşlılar bakımından sosyal koruma ve bireysel güvenliğin sağlanması, sağlık, bakım ve sosyal hizmet gereksinimlerinin insan hakları temelinde karşılanması, insanlığın geleceği bakımından bir zorunluluktur (Şeker ve Kurt, 2018: 12).

Yaşlılar yaşlılık döneminde artan sağlık sorunları ve bakım gereksinimleri, yoksulluk, yalnızlık, sosyal güvenceye sahip olmama, gelir kaynağının olmaması, istihdamda yer alamama, iş gücü piyasasında karşılaştıkları yaş ayrımcılığı gibi pek çok sorunla karşılaşmaktadır. Söz konusu sorunlar yaşam sürecinin diğer dönemlerinde de görülebilmekle birlikte yaşlılık döneminde yaşlıların bu sorunlarla karşılaşma riski daha da artmaktadır. Yaşlıların bu sorunları bertaraf edebilmelerinde sosyal adaleti sağlayacak sosyal politika uygulamaları kilit bir role sahiptir. Yaşlılara yönelik sosyal politika uygulamaları da ülkeden ülkeye hatta aynı ülkede tarihsel olarak farklılaşabilmekte ve genellikle sosyal sigortalar, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler temelinde şekillenmektedir.

Ülkelerin; sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarındaki farklılıklar, ulusal sosyal politikalara da yön vermiştir. Örneğin, geleneksel aile yapısına sahip toplumlar ile çekirdek aile yapısına sahip toplumlarda yaşlılara yönelik sosyal politikaların kapsamı ve içeri-

SONUÇ

Geçmişten günümüze değerlendirildiğinde, yaşlıların toplumsal konumları ve toplum tarafından kendilerine sağlanan olanaklar, toplumsal değişmelerle birlikte insan hak ve özgürlükleri temelinde şekillenmeye başlamıştır. Nüfusun yaşlanma eğilimini sürdürdüğü günümüzde ve gelecekte yaşlılığın beraberinde getirdiği sorunlar ile yaşlılar sosyal politika uygulamalarının temel alanı olmaya devam edecektir (Şeker ve Kurt, 2018: 27). Yaşlılara yönelik sosyal politika uygulamalarıyla birlikte yaşlıların başta sağlık hakkına, sosyal güvenlik hakkına, gelir güvenliği hakkına, istihdam hakkına, vb. erişim sağlayabilmesi mümkün olacaktır. Sosyal adaletin yaşlılar bakımından sağlanabilmesi için yaşlıların toplumda yaşayan herkes gibi temel insan haklarına erişim sağlayabilmeleri gerekmektedir. Böylelikle fırsatlardan ve kaynaklardan eşit ve adil faydalanabilen yaşlılar bakımından sosyal adaletin gerçekleşmesi mümkün olabilir.

Yaşlıların yaşlılık döneminde karşılaşabilecekleri güçlükleri bertaraf edebilmelerine yardımcı olmak sadece hayırseverlik veya yardımseverlik boyutunda düşünülemez. Bunların ötesinde yaşlıların içinde yer aldıkları toplumda yıllarca maddi ve manevi ürettikleri değerlerin ve katkıların yine toplumun bireyleri tarafından takdir edilmesi ve ödüllendirilmesi ahlaki açıdan da bir gerekliliktir. Böylelikle bireyler, yaşlılara ilişkin toplumsal borçlarını da ödemiş olacaklardır. Söz konusu bu sorumluluk ise bireylerin sadece yaşlıların bakım ve korunmasıyla ilgili hizmetlerin finansmanına ödeyecekleri vergilerle yerine getirilmiş olmayacaktır. Çünkü yaşlılara yönelik uygulanan sosyal politikaların başarılı olması çoğunlukla bu politikaların toplum tarafından benimsenmesi ve desteklenmesi ile de yakından ilgilidir (Altan ve Şişman, 2003: 15).

KAYNAKÇA

AJIDAHUN, C. O. (2020), Libraries as Dynamic Tools for Social Justice in Nigeria, Prestige Journal of Education, Vol. 3, No. 2, s. 110-120.

ALPER, Y., ÖZGÖKÇELER, S. (2016), Turkish Social Security Reform and Social Justice, Sosyal Güvenlik Dergisi, Cilt 6, Sayı 2, Sayfa 9-27.

ALTAN, Ö. Z., ŞİŞMAN, Y. (2003), Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar, Kamu-İş; C: 7, S: 2.

ARUN, Ö. (2016), Çağdaş Türkiye'de Yaşlılık ve Eşitsizlik, Mediterranean Journal of Humanities, VI/2, s. 29-48.

CEYLAN, H. (2015). Sosyal Değerden Sosyal Soruna Yaşlılık: Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Değişen Yaşlılık Algısı, (Ed. Harun Ceylan), Modern Hayat ve Yaşlılık, Nobel Yayınevi, 1. Basım, Ankara, (25-54).

CRAIG, G. (2002), Poverty, Social Work and Social Justice, British Journal of Social Work, 32, 669-682.

ÇOBAN KAYNAK, R. (2017), Sosyal Adalet, Eşitlik ve Sosyal Hizmet, Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 6(4): 252-260.

GÜVEN, S. (2016). Sosyal Politikanın Temelleri, Ezgi Kitabevi, 6. Baskı, Bursa.

KALINKARA, V. (2016). Temel Gerontoloji: Yaşlılık Bilimi, Nobel Yayınevi, 3. Basım, Ankara.

KARASOY, G. (2021), Sosyal Bir Sorun Alanı Olarak Yaşlı Yoksulluğunun İncelenmesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19 (3), 155-167.

KHECHEN, M. (2013), Social Justice: Concepts, Principles, Tools And Challenges, Economic And Social Commission For Western Asia (ESCWA), E/ESCWA/SDD/2013/Technical Paper.9, New York, https://www.unescwa.org/sites/default/files/pubs/pdf/social-justice-concepts-principles-tools-challenges-english.pdf (ET: 28.06.2022).

KOLDAŞ, Z.L. (2017), Yaşlılık ve Kardiyovasküler Yaşlanma Nedir?, Türk Kardiyoloji Derneği Arşivi, 45 Suppl 5: 1-4.

KUTLU DÖNMEZ, Ö. (2022). Gerontolojik Sosyal Hizmet ve Psikososyal Rehabilitasyon. S. Sütlü (Ed.) *Yaşlı Sağlığı* içinde. (163-181 ss.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

SOYUER, F., SOYUER, A. (2008), Yaşlılık ve Fiziksel Aktivite, İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 15 (3), s. 219-224.

SUNAL, O. (2011), Sosyal Politika: Sosyal Adalet Açısından Kuramsal Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 66, No. 3, s. 283-305.

ŞEKER, A., KURT, G. (2018), Bir Sosyal Politika Alanı Olarak Yaşlılık Ve Sosyal Hizmet Uygulamaları, Nüfusbilim Dergisi, 40: 7-30.

ŞENKAL, A. (2017). Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika, Umuttepe Yayınları, Genişletilmiş 4. Baskı, Kocaeli.

TAŞÇI, F. (2010), Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya Örnekleri, Çalışma ve Toplum, 1.

TAŞÇI, F. (2018), Sosyal Politikada Dezavantajlı Gruplar: Tarih, Yaklaşım ve Uygulama, Kaknüs Yayınları, 1. Basım, İstanbul.

TÜRKAN, M., SEZER, S. (2017), Yaşlı Yoksulluğunun Yarattığı Sosyal ve Psikolojik Sorunlar: Muğla Örneği, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 4, s. 35-57.

United Nations. (2006). Social Justice in an Open World: The Role of the United Nations, The International Forum for Social Development, Department Of Economic And Social Affairs, Division for Social Policy and Development, New York.

United Nations. (2013), Social Justice And Participation Policy Brief, Economic And Social Commission For Western Asia (ESCWA), E/ESCWA/SDD/2013/Technical Paper.12.

YILDIRIM AYKURT, A. (2020), 21.Yüzyıl'da Sosyal Sorunlar Ve Dezavantajlı Gruplar, Journal of Awareness, Cilt 5, Sayı 3, s. 427-448.

13

Yaşlılarda Sosyal Hizmet Uygulamalarında Etik Sorunlar

Özge Kutlu

GİRİŞ

Sosyal hizmet disiplini, tüm insanların doğuştan gelen değerine, onuruna ve salt insan olmaktan kaynaklı haklara saygı duymaya dayanmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, her bireyin; fiziksel, psikolojik, duygusal ve ruhsal bütünlüğünü ve iyilik hâlini koruma gayesi ile müdahalelerini şekillendirmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet müdahalelerinde müracaatçıların kendi kaderini tayin hakkına saygı duyulmakta, başkalarının haklarını ve meşru çıkarlarını tehdit etmemesi koşuluyla bireylerin kendi seçimlerini ve kararlarını verme haklarına saygı gösterilmektedir. Sosyal hizmet uzmanları, birlikte çalıştıkları müracaatçıların hayatlarını etkileyen kararlara ve eylemlere müracaatçının tam katılımını teşvik etmektedir. Sosyal hizmet müdahalelerinde her bireye bütüncül olarak yaklaşılmakta, birey çevresi içinde ele alınmakta ve bir kişinin yaşamının tüm yönleri anlaşılmaya çalışılmaktadır. Bunlara ek olarak sosyal hizmet uzmanı müdahaleleri aracılığıyla tüm bireylerin, grupların ve toplulukların güçlü yönlerine odaklanmakta ve çalıştığı grubun güçlendirilmesini teşvik etmektedir. Sosyal hizmet mesleği, müdahaleleri aracılığı ile bilhassa dezavantajlı olarak anılan bireylerin ihtiyaçlarını gidermeye ve bu vasıta ile toplumun her kesiminin toplumsal kaynaklardan eşit ve adil bir şekilde yararlanmasını sağlamaya çabalamaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının çalıştığı dezavantajlı gruplardan birisini de yaşlı bireyler oluşturmaktadır. Yaşlı bireyler ile sosyal hizmet disiplinin kesişim noktası ise gerontolojik sosyal hizmet uygulamalarıdır. Gerontolojik sosyal hizmet uygulaması, geniş bir işlev yelpazesine sahiptir. Müdahalelerin mikro veya makro düzeyde gerçekleştiği fark etmeksizin tüm müdahalelerde sosyal hizmet uzmanının birincil amacı, yaşlı bireyin bağımsızlığını destekleyerek, özerkliği ve saygınlığı teşvik ederek yaşlanma sürecinin belirli zorluklarını ele almaktır. Müdahalelerin içeriğini alana ilişkin mesleki bilgi ve beceriler zenginleştirmekle birlikte yapılan her müdahalenin sınırlılıklarını ve genel çerçevesini etik ilkeler şekillendirmektedir.

Kitabın bu bölümü, gerontolojik sosyal hizmet uygulamalarında ortaya çıkması muhtemel etik sorunları ve etik ikilemlerle başa çıkma yollarını tartışmak için bir çerçeve

birlikte geniş bir uygulama yelpazesine sahip bu alanda, sosyal hizmet uzmanlarının sıklıkla etik ikilemlerle karşılaşması muhtemeldir. Bu noktada gerontolojik sosyal hizmet alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları;

- Mesleki değer ve etik kodlara hâkim olmalı ve uygulamaların her bir basamağında etik kodlara bağlı kalarak hareket etmeli,
- Yaşlı bireylerin çıkarını, kişisel ve kurumsal çıkarların üzerinde tutarak müdahalelere yön vermeli,
- Kültürel ve sosyal değerlerdeki farklılıkları gözeterek yaşlı bireylerin her birine aynı düzeyde saygıyla davranmalı,
- Yardıma ihtiyacı olan yaşlı bireyler ile toplumsal kaynaklar arasında köprü rolü üstlenmeli,
- Çalıştığı bölgedeki yaşlı bireylere yönelik hizmet ve programlara dair kapsamlı bilgi sahibi olmalı,
- Yaşlı bireyler ile çalışan diğer kurum ve kuruluşlarla ikili ilişkilerini güçlendirmeli,
- Gerontolojik sosyal hizmet alanında çalışan meslek profesyonellerinin etik bilgisini tazelemek ve geliştirmek amacıyla eğitimler organize etmeli,
- Etik olarak doğru olana karar verilmesi için yaşlı bireyi teşvik ve motive etmeli,
- Etik ikilemlerin ele alındığı etik komisyonların oluşturulması için girişimlerde bulunmalı,
- Süpervizyonların kurumsallaştırılmasını sağlayarak etik ikilemlerin tartışılacağı platformlar oluşturmalı,
- Sorunları yapıcı bir şekilde tartışmasına, tarafların birbirini dinlemesine ve etik sorunların başarılı bir şekilde çözülmesine yardımcı olmak için bir dizi çatışma çözümü, iletişim ve katılım stratejileri becerilerini geliştirmelidir.

KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB), (2021). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni (Ocak 2021). Erişim Tarihi: 22.05.2022, https://www.aile.gov.tr/eyhgm/sayfalar/istatistikler/engelli-ve-yasli-istatistik-bulteni

AROOGH, M.D., SHAHBOULAGHI, F.M., (2020). Social Participation of Older Adults: A Concept Analysis. *Int J Community Based Nurs Midwifery,* 8(1): 55-72.

ARPACI, F. (2005). *Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık*. Türk İşçi Emeklileri Derneği Kültür Yayınları: Ankara.

ASQUITH, S., CLARK, C., WATERHOUSE, L. (2005) *The Role of the Social Worker in the 21st Century: A Literature Review*, Edinburgh, Edinburgh University.

BANKS, S (2006). *Ethics and values in social work*. Basingstoke: Palgrave.

BARSKY, A. E. (2009). *Ethics and values in social work: An integrated approach for a comprehensive curriculum*. New York: Oxford University Press.

BARSKY, A. E. (2010). *Ethics and Values in Social Work An Integrated Approach for a Comprehensive Curriculum*. Oxford University Press: Oxford.

BEAUCHAMP, T. L., CHILDRESS, J. F. (2009). *Principles of biomedical ethics.* Oxford University Press: New York.

BENGSTON, V.L. ve SCHRADER, S.S. (1982). Parent-child relations, D. Mangen, W. Peterson (Ed). Handbook of Research Instruments in Social Gerontology içinde (115-185 ss.) University of Minnesota Press: USA.

BENGTSON, V.L. (2001). Beyond the nuclear family: The increasing importance of multigenerational bonds. *J Marriage Fam*, 63(1):1-16.

BERGERON, L. R. (2006). Self-determination and elder abuse: Do we know enough? *Journal of Gerontological Social Work*, 46(3/4), 81-102.

BURKITT, K. H., LARKIN, G. L. (2008). The transtheoretical model in intimate partner violence victimization: Stage changes over time. *Violence & Victims*, 23(4), 411-431.

BUTLER, R. (1987) 'Ageism', in The Encyclopaedia of Aging, New York: Springer.

DOLGOFF, R., LOEWENBERG, F. M., HARRINGTON, D. (2009). *Ethical issues for social work practice*. Belmont, CA: Brooks/ Cole-Cengage.

GO-COLOMA, R. (2018). Long Term Care: The Role of Social Workers in End-of-Life Care, *Today's Geriatric Medicine*, 11(6),30.

GOTT, M., SMALL, N., BARNES, S., PAYNE, S., SEAMARK, D. (2008). Older people's views of a good death in heart failure: Implications for palliative care provision. *Social Science & Medicine,* 67(7), 1113-1121.

HARDY, T. (2019). Then and now: the history and development of social work ethics, S.M. Marson, R.E. McKinney (Ed.), The Routledge Handbook of Social Work Ethics and Values içinde (22-27 ss.), Routledge: Oxxon.

KALINKARA, V. (2010). Yaşlı bireyler için yaşam çevresinin ergonomik tasarımı. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, (1):54-64.

KARAYEL M, AKKOÇ İ, BİRER İ (2018). Örgütsel destek, sosyal destek ve lider desteğinin iş performansına etkisinde lider-üye etkileşiminin aracılık rolü. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 19(2):301-333.

KOENIG, T. L. (2005). Caregivers' use of spirituality in ethical decision-making. *Journal of Gerontological Social Work*, 45(1/2), 155-172.

KUTLU DÖNMEZ, Ö. (2022). Gerontolojik Sosyal Hizmet ve Psikososyal Rehabilitasyon. S. Sütlü (Ed.) *Yaşlı Sağlığı* içinde. (163-181 ss.) Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.

KUTLU DÖNMEZ, Ö. ve SAY ŞAHİN, D. (2022). Yaşlılık ve Sosyal Hizmet Uygulamaları, M. Pekesen (Ed.) *Yaşlanan Toplumlarda Güncel Yaşlılık Konuları* içinde. (299-324 ss.) Efe Akademi Yayınevi: İstanbul.

KUTLU DÖNMEZ, Ö., SAY ŞAHİN, D. (2021). Sivil Toplum Perspektifinden Yaşlı Bakımı ve Yaşlılara Sunulan Hizmetler. M. Pekesen (Ed.) *Yaşlı Bakım Hizmet Modelleri ve Sosyal Politika Yaklaşımları* içinde. (263-279 ss.). Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.

LEICHTENTRITT, R. D., RETTIG, K. D. (2001). Values underlying end-of-life decisions: A qualitative approach. *Health & Social Work,* 26(3), 150-160.

LEVY, C. (1993). *Social work ethics on the line*. Binghampton, NY: Haworth Press.

LINZER, N. (2004). An ethical dilemma in elder abuse. *Journal of Gerontological Social Work*, 43(2/3), 165-173.

MUIR-COCHRANE, E., O'KANE, D., BARKWAY, P., OSTER, C., FULLER, J. (2014). Service provision for older people with mental health problems in a rural area of Australia. Aging and Mental Health. 18(6):759-766.

National Association of Social Workers (NASW), (2004). Palliative & End of Life Care. National Association of Social Workers: Washington.

National Association of Social Workers (NASW), (t.y.). Read the Code of Ethics, Erişim tarihi: 22.05.2022, https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English

ÖZBEK YAZICI, S. ve KALAYCI, I., (2015). Yaşlı hastaların günlük yaşam aktivitelerinin değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi,* 3(3):385-390. ISSN: 1308-6693.

PARROTT, L. (2010). *Values and Ethics in Social Work Practice*. Learning Matters: Exeter.

PASINI, A. (2016). How to make good choices? Ethical perspectives guiding social workers moral reasoning, *Social Work Education*, 35(4), 377-386.

PHILLIPS, J., WATERSON, J. (2005) Care management and social work: A case study of the role of social work in hospital discharge to residential or nursing home care, *European Journal of Social Work*, 5(2), 171-186.

RAY, M., MILNE, A., BEECH, C., PHILLIPS, J. E., RICHARDS, S., SULLIVAN, M. P., TANNER, D., LOYD, L. (2014). Gerontological Social Work: Reflections on its Role, Purpose and Value. *British Journal of Social Work,* 45(4), 1296-1312.

REAMER, F.G. (2006). *Ethical standards in social work: A review of the nasw code of ethics*. NASW Press: Washington.

REAMER, F.G. (2019). Essential Ethics Knowledge in Social Work, S.M. Marson, R.E. McKinney (Ed.), The Routledge Handbook of Social Work Ethics and Values içinde (22-27 ss.), Routledge: Oxxon.

RICHTER, J., EISEMANN, M., ZGONNIKOVA, E. (2001). Doctors' authoritarianism in end-of-life treatment decisions: A comparison between Russia, Sweden and Germany. *Journal of Medical Ethics,* 27(3), 186-192.

RIZZO, V. M. ve ROWE, J. M. (2006). Studies of the cost-effectiveness of social work services in aging: A review of the literature. *Research on Social Work Practice,* 16(1), 67-73.

SCHARLACH, A. (2009). Frameworks for fostering aging-friendly community change. *Generations,* 33(2),71-73.

SCHARLACH, A. E. (2015). Social Work with Older Adults in the United States. *Arbor,* 191 (771): a207.

STATHAM, J., CAMERON, C. AND MOONEY, A. (2006) The tasks and roles of social workers: A focused overview of research evidence, Erişim tarihi: 19.05.2022, https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10000059/1/Tasks_and_roles_of_social_workers_-_report.pdf

ŞAHİN, Ö. (2021). *Yaşlıların Gerontolojik Sosyal Hizmet İhtiyaçlarının Ekolojik Bakış Açısı ile Değerlendirilmesi* (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.

TOKOL, A. ve ALPER, Y. (2019). *Sosyal Politika*. Dora Basım: Bursa.

VAN GAANS, D., DENT, E. (2018). Issues of accessibility to health services by older Australians: a review. *Public Health Reviews*, 39(1).

WAMARA, C. K. (2017). Corruption in Uganda: Does this have anything to do with social work? *Journal of Human Rights and Social Work*, 2, 52-61.

WESLEY, C. A. (1996). Social Work and End-of-Life Decisions: Self-Determination and the Common Good. *Health & Social Work*, 21(2), 115-121.

YALIM, N.Y. (2017). Sosyal Hizmet Uzmanları için Etik Kılavuz. Türkiye Felsefe Kurumu Derneği: Ankara.

14

Geriatrik Bireylerde Hayvan Destekli Uygulamalar ve Etik Boyutları

Muhammet Aslan

GİRİŞ

İnsanlar, tarih boyunca hayvanları; barınma, beslenme, korunma, iş gücünden yararlanma gibi amaçlarla kullanmış, onlarla karşılıklı veya tek yönlü olarak çeşitli ilişkiler geliştirmişlerdir. Hayvanları kullanım şekli zamanın koşullarıyla çeşitlenmiş, hayvanlar; eğlence, statü, bilimsel bilgi üretme ve duygusal destek amaçlarıyla kullanılmışlardır.

Hayvanların hastalıklardan koruyucu ve tedavi edici olduklarına inanılmıştır. 12 bin yıl öncesindeki kalıntılarda Kuzey İsrail'de köpek yavrusu tutan bir insan iskeleti bulunmuştur (Kim vd., 2015). Antik Yunan'da bazı tapınaklarda köpeklerin hastaların arasında serbestçe dolaşmalarına izin verildiğine, yaraları yalamaları yoluyla hastaları iyileştirdiklerine, hastalıklı ruhların uzaklaştırılması amacıyla kişilerin ata bindirildiklerine, yılanların ve çeşitli hayvanların tedavide kullanıldığına dair kayıtlar vardır. Hastaların tanrı tarafından bazen insan bazen de hayvan görünümünde ziyaret edilerek iyileştirildiğine inanılmıştır. Pompei harabelerinde, bir adama yol gösteren köpeğin resmedildiği bir zırh bulunmuştur. Romalı yazar ve doğa felsefecisi Gaius Plinius Secundus'un (*Pliny the Elder*) (MS 23/24-79) orta yaşlı kadınlara küçük ve insan canlısı kucak köpekleri (*lap dog*) edinmelerini tavsiye etmiştir (Chandler, 2005; Fine, 2015).

Antik çağlarda hayvanların büyüsel-mistik güçleri olduğuna inanılmış, çeşitli hastalıkların tedavisinde aracı olmuşlardır. Ruhun sadece insanlarda olmadığı, hayvanların ve hatta cansız nesnelerin de ruha sahip olduğunu kabul eden animizm inancıyla da ilişkili olarak hayvanlar bazen iyi bazen de kötü ruhların temsilcisi olmuştur. Tanrısal gücün insanları hayvanlar yoluyla cezalandırdığı, bazı insan hatalarının da hayvanlar üzerinden onlara yansıtıldığı düşünülmüştür. Animizmin yaygın olduğu toplumlarda hastalıklar ve felaketlerin bir şekilde kızdırılmış ruhlar tarafından meydana getirildiğine inanılmıştır. Şamanizmin yaygın olduğu topluluklarda hayvanlar hastalık veya sağlık durumlarında aracı rol oynamışlardır. Büyük hacimli hayvanların daha büyük doğaüstü güce sahip olduğuna inanılmış, hayvanın görünüşü ile mistik güçleri arasında ilişki

lememiş; sağlık hizmetleri veya veteriner hizmetleriyle ilişkili mevzuatta da HDU'lara yönelik herhangi bir düzenlemeye rastlanmamıştır.

SONUÇ

İnsanlar çok eski zamanlardan bu yana hayvanlardan faydalanmakta, onlara dini, sihri ve mistik anlamlar yüklemektedirler. Hayvanların insan sağlığını iyileştirme amacıyla kullanılmaları da uzun zamandır devam etmektedir. 1700'lerin sonlarına doğru hayvanlar tedavide sistemli bir şekilde kullanılmaya başlanmış, 1960'larda Levinson'un çabalarıyla bilimsel bir kimlik kazanmaya başlamıştır. Günümüzde hayvan destekli uygulamalar sistematize edilmiş, sertifikasyon programları ve eğitimler başlatılmıştır. Ulusal ve uluslararası literatürde hayvan destekli uygulamaların niteliklerine yönelik, özellikle terminolojik düzeyde kavram karışıklıkları ve yerine kullanmalar devam etmektedir. Ülkemizde hayvan destekli uygulamalara yönelik artan bir ilgi olduğu, ancak uygulama türlerinde, terminolojide, yasal mevzuatta, sertifikalandırma, standardizasyon ve bir örneklik konularında eksiklikler bulunduğu düşünülmektedir. Türkiye için önü açık bir alan olarak nitelenebilecek bu uygulamalara yönelik hukuki, deontolojik ve etik düzenlemelere ve rehberlere ihtiyaç bulunmaktadır.

Hayvan destekli uygulamaların çocuklarda, erişkinlerde ve geriatrik bireylerde kullanıldığı ve çeşitli psikolojik ve fizyolojik sorunların çözümünde olumlu etkilerinin olduğu, bireylerin yaşam kalitelerini yükselttiği tespit edilmiştir. Türkiye özelinde standardize, kontrollü, uzun dönemli ve dini/kültürel farklılıkları da kapsayan çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Hayvan destekli uygulamaları hayvanların kötüye kullanımları bağlamında değerlendiren görüşlerle ilgili teorik tartışmalar ve bilinçli/bilinçsiz olarak hayvana şiddet geçmişi bulunan kişilerin uygulamalara erişim haklarının olup olmadığı değerlendirmeleri HDU'ların teorik/felsefi zemininin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca alerji, hayvan korkusu, şiddet geçmişi gibi konuların tespiti ve hayvan refahı kriterlerinin sağlanmasının hem hastalar hem de hayvanlar açısından sağlık hizmetinin daha etkin ve adil şekilde sunulması noktasında önemli olacağı değerlendirmesi yapılabilir.

KAYNAKÇA

ABATE, S. V., ZUCCONI, M., & BOXER, B. A. (2011). Impact of Canine-Assisted Ambulation on Hospitalized Chronic Heart Failure Patients' Ambulation Outcomes and Satisfaction: A Pilot Study. *Journal of Cardiovascular Nursing*, 26(3), 224-230.

ADA, D. N. (2021). Hayvanlarla Terapi Merkezlerinin Mimari Tasarım Kriterlerinin İncelenmesi. KTO Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, Konya.

ADATA. (2014). S*ervice animals and emotional support animals.* ADA National Network. Erişim tarihi: 16.05.2022. https://adata.org/guide/service-animals-and-emotional-support-animals.

Animals & Society Institute. (2022). *Animal-assisted therapy programs.* Erişim tarihi: 16.05.2022. https://www.animalsandsociety.org/resources/resources-for-students/degree-programs/animal-assisted-therapy-programs/.

ARKOW, P. (2004). *Animal-Assisted Therapy and Activities: A Study, Resource Guide and Bibliography for the Use of Companion Animals in Selected Therapies*. Stratford, NJ, 9th edition.

ARSLAN M. (2020). Türkiye'de Hayvan Hakları İhlalleri İhbar Mekanizmaları: HAYDİ Uygulaması Örneği. *HÜBAM Reflections on Bioethics from Turkey*, 3(2), 12-22.

ASLIM, G., YİĞİT, A., SİNMEZ, Ç. Ç. & YAŞAR, A. (2020). Türkiye'de Yunus Parkları Üzerine Bir Değerlendirme. *Veterinary Journal of Mehmet Akif Ersoy University*, 5(3), 124-130.

AVMA. (2022). *Animal-assisted interventions: definitions*. Erişim tarihi: 16.05.2022. https://www.avma.org/resources-tools/avma-policies/animal-assisted-interventions-definitions.

BALLARINI, G. (2003). Pet therapy. Animals in human therapy. *Acta Biomedica Atenei Parmensis*, 74(2), 97-100.

BANKS, M. R., & BANKS, W. A. (2005). The Effects of Group and Individual Animal-Assisted Therapy on Loneliness in Residents of Long-Term Care Facilities. *Anthrozoös*, 18(4), 396-408.

BARAK, Y., & MAVASHEV, S. (2001). Animal-Assisted Therapy for Elderly Schizophrenic Patients: A One-Year Controlled Trial. *Am J Geriatr Psychiatry*, 9(4), 439-442.

BARKER, S. B., PANDURANGI, A. K., & BEST, A. M. (2003). Effects of Animal-Assisted Therapy on Patients' Anxiety, Fear, And Depression Before ECT. *The Journal of ECT*, 19(1), 38-44.

BERNABEI, V., DE RONCHI, D., LA FERLA, T., MORETTI, F., TONELLI, L., FERRARI, B., … ATTI, A. R. (2013). Animal-Assisted Interventions for Elderly Patients Affected by Dementia or Psychiatric Disorders: A Review. *Journal of Psychiatric Research*, 47(6), 762-773.

BERNSTEIN, P. L., FRIEDMANN, E., & MALASPINA, A. (2000). Animal-Assisted Therapy Enhances Resident Social Interaction and Initiation in Long-Term Care Facilities. *Anthrozoös*, 13(4), 213-224.

BOSSARD, J. H. (1944). The Mental Hygiene of Owning a Dog. *Mental Hygiene*, 28, 408-413.

BRICKEL, C. M. (1979). The Therapeutic Roles of Cat Mascots with a Hospital-Based Geriatric Population: A Staff Survey. *The Gerontologist*, 19(4), 368-372.

BROOM, D. M. (2011). A History of Animal Welfare Science. *Acta Biotheoretica*, 59(2), 121-137.

BURCH, M. R., BUSTAD, L. K., DUNCAN, S. L., FREDRICKSON, M., & TEBAY, J. (1995). *Chapter 5-The Role of Pets in Therapeutic Programmes*. In I. Robinson (Ed.), The Waltham Book of Human–Animal Interaction (pp. 55-69). Pergamon.

BURCH, M. R., & FINE, A. H. (2000). Chapter 7-*Program Evaluation and Quality Assurance in Animal-Assisted Therapy*. Handbook on Animal-Assisted Therapy: Theoretical Foundations and Guidelines for Practice, pp. 129-149.

CEVİZCI, S., ERGİNÖZ, E., & BALTAŞ, Z. (2009). Ruh Sağlığının İyileştirilmesinde Destek Bir Tedavi Yaklaşımı: Hayvan Destekli Tedavi. *Nobel Med*, 5(1), 4-9.

CHANDLER, C. K. (2005). *Animal Assisted Therapy in Counseling*. New York: Routledge. pp. 237.

CHARNETSKI, C. J., RIGGERS, S., & BRENNAN, F. X. (2004). Effect of Petting a Dog on Immune System Function. *Psychological Reports,* 95(3), 1087-1091.

COLLICA-COX, K., & DAY, G. J. (2021). Dogs as Therapeutic Partners, Not Therapeutic Tools: Ethical Considerations for AAT in the Correctional Setting. *Social Sciences*, 10(11), 432.

COLOMBO, G., BUONO, M. D., SMANIA, K., RAVIOLA, R., & DE LEO, D. (2006). Pet Therapy and Institutionalized Elderly: A Study on 144 Cognitively Unimpaired Subjects. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 42(2), 207-216.

CORSON, S. A., CORSON, E. O., GWYNNE, P. H., & ARNOLD, L. E. (1975). Pet-Facilitated Psychotherapy in a Hospital Setting. *Current Psychiatric Therapies*, 15, 277-286.

CROWLEY-ROBINSON, P., FENWICK, D. C., & BLACKSHAW, J. K. (1996). A Long-Term Study of Elderly People in Nursing Homes with Visiting and Resident Dogs. *Applied Animal Behaviour Science,* 47(1-2), 137-148.

ÇAKICI, A., & KÖK, M. (2020). Hayvan Destekli Tedavi. *Current Approaches in Psychiatry*, 12(1), 117-130.

DEMİRALAY, Ş., KESER, İ. (2019). Ruh Sağlığını Koruma ve İyileştirmede Hayvan Destekli Uygulamaların Kullanımı. *Mediterranean Journal of Humanities*, 9(2), 219-224.

DEMİRALAY, Ş., KESER, İ., ÇAYNAK, S. (2020). The Use of Animal Supported Applications as Nursing Intervention: Systematic Review. J*ournal of Psychiatric Nursing*. J Psy Nurs., 11(3), 239-250.

DEMİRCİ, K. (1998). *Hayvan*. TDV İslam Ansiklopedisi. Erişim tarihi: 16.05.2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/hayvan.

EDWARDS, N. E., & BECK, A. M. (2002). Animal-Assisted Therapy and Nutrition in Alzheimer's Disease. *Western Journal of Nursing Research*, 24(6), 697-712.

ELMACI, D. T., & CEVIZCI, S. (2015). Dog-Assisted Therapies and Activities in Rehabilitation of Children with Cerebral Palsy and Physical and Mental Disabilities. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 12(5), 5046-5060.

EVANS, N., & GRAY, C. (2012). The Practice and Ethics of Animal-Assisted Therapy with Children and Young People: Is It Enough That We Don't Eat Our Co-Workers? *The British Journal of Social Work*, 42(4), 600-617.

FEDIAF. (2021). *The European pet food industry annual report 2021.* Erişim tarihi: 16.05.2022. https://www.fediaf.org/images/FINAL_FEDIAF_AR_2021.pdf.

FICK, K. M. (1993). The Influence of An Animal on Social Interactions of Nursing Home Residents in a Group Setting. *The American Journal of Occupational Therapy*, 47(6), 529–534.

FINE, A. H. (2015). *Handbook on Animal-Assisted Therapy: Foundations and Guidelines for Animal-Assisted Interventions*. Ed., Elsevier Academic Press, 4th edition, Amsterdam; Boston.

FRITZ, C. L., FARVER, T. B., KASS, P. H., & HART, L. A. (1995). Association With Companion Animals and The Expression of Noncognitive Symptoms in Alzheimer's Patients. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 183(7), 459-463.

GEIST, T. S. (2011). Conceptual Framework for Animal Assisted Therapy. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 28(3), 243-256.

GIULIANO, K. K., BLONIASZ, E., & BELL, J. (1999). Implementation of a Pet Visitation Program in Critical Care. *Critical Care Nurse*, 19, 43-50.

GLENK, L. M. (2017). Current Perspectives on Therapy Dog Welfare in Animal-Assisted Interventions. *Animals*, 7(12), 7.

IANNUZZI, D., & ROWAN, A. N. (1991). Ethical Issues in Animal-Assisted Therapy Programs. *Anthrozoös*, 4(3), 154-163.

ICHITANI, T., & CUNHA, M. C. (2016). Effects of Animal-Assisted Activity on Self-Reported Feelings of Pain in Hospitalized Children and Adolescents. *Psicol. Refl. Crít.,* 29, 43.

Insurance Information Institute. (2022). *Facts + statistics: pet ownership and insurance*. Erişim tarihi: 16.05.2022. https://www.iii.org/fact-statistic/facts-statistics-pet-ownership-and-insurance.

KAMINSKI, M., PELLINO, T., & WISH, J. (2002). Play and Pets: The Physical and Emotional Impact of Child-Life and Pet Therapy on Hospitalized Children. *Children's Health Care*, 31(4), 321-335.

KIM, O., HONG, S., LEE, H., CHUNG, Y., & SI-JONG LEE, S. (2015). *Animal Assisted Intervention for Rehabilitation Therapy and Psychotherapy*. In Complementary Therapies for the Body, Mind and Soul. Saad, M., (Ed.), IntechOpen.

KOÇAK, İ. (2009). Huzurevlerindeki Yaşlıların ve Sağlık Personelinin Evcil Hayvanlar ile Terapiye İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.

KONGABLE, L. G., BUCKWALTER, K. C., & STOLLEY, J. M. (1989). The Effects of Pet Therapy on The Social Behavior of Institutionalized Alzheimer's Clients. *Archives of Psychiatric Nursing*, 3(4), 191-198.

KRUGER, K. A., & SERPELL, J. A. (2010). *Animal-Assisted Interventions in Mental Health: Definitions and Theoretical Foundations*. In: Handbook on Animal-Assisted Therapy (pp. 33–48), A. H. Fine (Ed.). Elsevier Academic Press.

LEVINSON, B. M. (1962). The Dog as a "Co-Therapist". *Mental Hygiene*. New York.

LUTWACK-BLOOM, P., WIJEWICKRAMA, R., & SMITH, B. (2005). Effects of Pets Versus People Visits with Nursing Home Residents. *Journal of Gerontological Social Work*, 44(3-4), 137-159.

MCCULLOUGH, A., JENKINS, M. A., & PICHETTE, D. (2018). Physiological and Behavioral Effects of Animal-Assisted Interventions on Therapy Dogs in Pediatric Oncology Settings. *Applied Animal Behaviour Science*, 200, 86-95.

MCNICHOLAS, J., GILBEY, A., RENNIE, A., AHMEDZAI, S., DONO, J.-A., & ORMEROD, E. (2005). Pet Ownership and Human Health: A Brief Review of Evidence and Issues. *Bmj,* 331(7527), 1252-1254.

MUSLU, G. K. & CONK, Z. (2011). Hayvan Destekli Uygulamalar ve Çocuklarda Kullanımı. *DEUHYO ED*, 4(2), 83-88.

O'HAIRE, M. E., MCKENZIE, S. J., MCCUNE, S., & SLAUGHTER, V. (2014). Effects Of Classroom Animal-Assisted Activities on Social Functioning in Children with Autism Spectrum Disorder. *The Journal of Alternative and Complementary Medicine*, 20(3), 162-168.

ORLANDI, M., & CANTORE, M. (2007). Pet Therapy Effects on Oncological Day Hospital Patients Undergoing Chemotherapy Treatment. *Anticancer Researc*h, 27(6C), 4301-4303.

ORMEROD, E. J., EDNEY, A. T. B., FOSTER, S. J., & WHYHAM, M. C. (2005). Therapeutic Applications of The Human-Companion Animal Bond. *Veterinary Record*, 157(22), 689-691.

ÖZKUL, T. (2014). Examples of Animal Assisted Therapy Practices in Turkey. *Lokman Hekim Journal*, IV. National Symposium of The History of Veterinary Medicine and Professional Ethics 21-23 May 2014.

ÖZKUL T. (2022). *Prof. Dr. Türel ÖZKUL*. Bursa Uludağ Üniversitesi Veteriner Fakültesi. Erişim tarihi: 16.05.2022. http://www.uludag.edu.tr/veteriner/default/konu/2775.

PACHANA, N. A., FORD, J. H., ANDREW, B., & DOBSON, A. J. (2005). Relations Between Companion Animals and Self-Reported Health in Older Women: Cause, Effect or Artifact? *International Journal of Behavioral Medicine*, 12(2), 103-110.

PERELLE, I. B., & GRANVILLE, D. A. (1993). Assessment of the Effectiveness of a Pet Facilitated Therapy Program in a Nursing Home Setting. *Society & Animals*, 1(1), 91-100.

PETERSEN, S., HOUSTON, S., QIN, H., TAGUE, C., & STUDLEY, J. (2017). The Utilization of Robotic Pets in Dementia Care. *Journal of Alzheimer's Disease*, 55(2), 569-574.

PHILLIPOU, A., TAN, E. J., TOH, W. L., VAN RHEENEN, T. E., MEYER, D., NEILL, E., ... & ROSSELL, S. L. (2021). Pet Ownership and Mental Health During COVID-19 Lockdown. *Australian Veterinary Journal*, 99(10), 423-426.

PFMA (2022). P*et population 2021*. Pet Food Manifactures Association. Erişim tarihi: 16.05.2022. https://www.pfma.org.uk/pet-population-2021.

REGAN, T. (1983). *The Case for Animal Rights*. Berkeley, Univ of California Press, pp. 425.

Resmî Gazete (2021). Hayvanları Koruma Kanunu ile Türk Ceza Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Kanun No. 7332 Kabul Tarihi: 9/7/2021. Sayı: 31541.

RUŽIĆ, A., MILETIĆ, B., RUŽIĆ, T., PERŠIĆ, V., & LAŠKARIN, G. (2011). Regular Dog-Walking Improves Physical Capacity in Elderly Patients After Myocardial Infarction. *Collegium Antropologicum*, 35(2), 73-75.

SU TOPBAŞ, Z., & ŞİMŞEK, N. (2022). Hayvan Destekli Uygulamaların Tutuklu Bireyler Üzerine Etkisi: Sistematik Bir Gözden Geçirme. *Current Approaches in Psychiatry*, 14(1), 12–22.

TEMPLE, V., RHODES, R., & HIGGINS, J. W. (2011). Unleashing Physical Activity: An Observational Study of Park Use, Dog Walking, and Physical Activity. *Journal of Physical Activity and Health*, 8(6), 766–774.

TIJHUIS, M. A., DE JONG-GIERVELD, J., FESKENS, E. J., & KROMHOUT, D. (1999). Changes in and Factors Related to Loneliness in Older Men. The Zutphen Elderly Study. *Age and Ageing*, 28(5), 491-495.

VRBANAC, Z., ZEEVI, I., LJUBI, M., BELI, M., STANIN, D., BOTTEGARO, N. B., & JURKI, G. *(*2013). Animal Assisted Therapy and Perception of Loneliness in Geriatric Nursing Home Residents. *Coll. Antropol.*, Coll Antropol., 37(3), 973-6.

WEST, B. (2018). Effects of Animal-Assisted Therapy on Self-Perceived and Physiological Stress. Webster Vienna Private University, *Master's Thesis*.

WISDOM, J. P., SAEDI, G. A., & GREEN, C. A. (2009). Another Breed of "Service" Animals: STARS Study Findings About Pet Ownership and Recovery from Serious Mental Illness. *American Journal of Orthopsychiatry*, 79(3), 430-436.

15

21. Yüzyıl Modern Dünyasında Yaşlılık ve Yaşlı Hakları

Servet Alp - Tuba Aralan

GİRİŞ

Modern dünyada yaşlı nüfusu her geçen gün hızla artmaktadır. 2019 yılında küresel düzeyde 65 yaş ve üzeri nüfus 703 milyona ulaşmaktır. Doğu ve Güneydoğu Asya, dünyanın en fazla yaşlı nüfusuna (260 milyon) ev sahipliği yaparken Asya kıtasını Avrupa ve Kuzey Amerika (200 milyonun üzerinde) takip etmektedir (UN, 2019). Nüfusun yaşlanması, ülkelerin ve ulusların belirli sosyal ve ekonomik zorluklarla yüzleşmek zorunda kalmasına neden olmaktadır. Bu demografik eğilimler, emeklilik, sağlık, eğitim ve daha genel olarak ekonomik büyüme ve refah için hükûmet üzerinde birtakım etkilere yol açmaktadır (OECD, 2022). Bu durum, devletlerin ve ulusların yaşlılara ve haklarına yönelik bir dizi tutum ve davranışta bulunmalarını zorunlu kılmaktadır. Ancak karar vericilerin yaşlılara yönelik düzenleme ve politika eylemline girişmeden önce yaşlı haklarını dikkate almaları önemlidir. Çünkü insan hakları evrenseldir, bölünmezdir ve birbirine bağlıdır. Her yaştan insan için eşit haklara yönelik hareket bir dönüşüm hâlindedir: Yaşlılık, basit bir demografi, sosyal meseleler ve refah meselesi olmaktan bir haklar meselesi olmaya geçiş yapmaktadır (Martin ve ark., 2015). Yaşlılar da birey olmalarının bir sonucu olan en temek insanlık haklarına sahiptir. Yaşlıların haklarına ilişkin ilk yasal makalenin 2002'de yayımlanmasından bu yana yaşlı hakları ile ilgili büyük adımlar atılmıştır (Rodríguez-Pinzón ve Martin, 2002). Yaşlı kişilerin haklarına yönelik çerçeveler ortaya çıkmaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler'in Yaşlıların İnsan Haklarının Güçlendirilmesine Yönelik Açık Uçlu Çalışma Grubu (OEWG) ve Amerikan Devletleri Örgütü'nün yaşlıların insan haklarına ilişkin bir Amerikalar Arası Sözleşme taslağı hazırlayan çalışma grubu 2011 yılında çalışmalara başlamıştır (Martin ve ark., 2015). Bununla birlikte yaşlı insanlar için güvenli, sağlıklı ve onurlu bir hayat yaşayabilmeleri için daha adil bir dünya yaratmak amacıyla yaşlıların haklarını savunan 86 ülkede 158 üye ve ülke ofisi ile küresel ölçekte bir kuruluş olan HelpAge Global Network (HelpAge, 2022) gibi kuruluşlar meydana gelmiştir.

KAYNAKÇA

ABRAMS, R. C., TERESI, J. A., & BUTIN, D. N. (1992). Depression in nursing home residents. *Clinics in Geriatric Medicine*, *8*(2), 309-322.

AKÇAY, C. (2011). Yaşlılık kavramlar, kuramlar ve yaşlılığa hazırlık. *İstanbul: Kriter Yayınevi*.

AKDEMİR, N. (2008). Yaşlı istismarı ve ihmali. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, *15*(1), 68-75.

ALONGİ, J. B., BENSON, W. F., HARRIS, A. C., MOORE, M., & ALDRICH, N. (2009). Meeting the challenges of an ageing society. The experience of state health departments.

ALTAY, G. (2005). Nitelikli yaşam hakkı için ötanazi.

ARFI, N., & AGARWAL, S. (2013). Knowledge of cybercrime among elderly. *International Journal of Scientific & Engineering Research, 4*(7), 1463-1468.

ARTUK, M. E., & YENİDÜNYA, A. C. (2011). Ötanazi. Hukuk ve Etik Boyutuyla Ötanazi, Nur Centel (drl*.), İstanbul, On İki Levha Yayıncılık*, 107-140.

ASLAN, M., & HOCAOĞLU, Ç. (2014). Yaşlılarda intihar davranışı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *6*(3), 294-309.

AZİZ, R., & STEFFENS, D. C. (2013). What are the causes of late-life depression?. *Psychiatric Clinics*, *36*(4), 497-516.

BAKER, A. A. (1975). Granny battering. *Modern Geriatrices, (8)*, 20-24.

BESİRİ, A. (2010). Ötanazi ve yaşam hakkı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (86), 188-203.

Birleşmiş Milletler Komisyonu, T. İ. H. İ. (1949). İnsan hakları evrensel beyannamesi.

BİRREN, J., & SCHAIRE, K. (1990). Handbook of the Psychology of Aging, *San Diego California, Academic pres.*

BISWAS, S., & MUNDLE, M. (2014). Passive euthanasia/physician assisted suicide-whither ındian judicial system?. *Journal of Comprehensive Health*, *2*(1), 11-17.

CEYLAN, H. (2021). Yaşlılık ve refah devleti-İsveç üzerine bir alan araştırması. *Nobel Akademik Yayıncılık.*

CHANG, E. S., & LEVY, B. R. (2021). High prevalence of elder abuse during the covıd-19 pandemic: risk and resilience factors. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, *29*(11), 1152-1159.

CONEJERO, I., OLİÉ, E., COURTET, P., & CALATİ, R. (2018). Suicide in older adults: current perspectives. *Clinical interventions in aging*, *13*, 691.

ÇİLİNGİROĞLU, N., & DEMİREL, S. (2004). Yaşlılık ve yaşlı ayrımcılığı. *Türk Geriatri Dergisi*, *7*(4), 225-230.

DECALMER, P. (1997). Clinical presentation and management. *The mistreatment of elderly people. London: Sage Publications*, 42-73.

DURKHEIM, E. (1951). Sociologie et philosophie.

ER, D. (2009). Psikososyal açıdan yaşlılık. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, *4*(11), 131-144.

ERDEN AKİ, Ö. (2010). Differential diagnosis of depression and dementia in elderly. *Turkısh Journal of Gerıatrıcs-Turk Gerıatrı Dergısı*, *13*.

ERTİN, H. & ÖZKAYA, H. (2016). Etik açıdan yaşlıya kötü muamele/istismar ve Toronto Bildirgesi. *Turkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics, Law and History-Special Topics*, *2*(2), 77-84.

ESTES, C. L., BIGGS, S., & PHILLIPSON, C. (2003*).* Social theory, social policy and ageing. *Open University Press.*

FADILOĞLU, Ç. (2012). Yaşlıda istismar ve ihmale yaklaşım. *Ege Tıp Dergisi*, *51*.

FAUCI, A.S. & EUGENE, B. (2008). Harrison's principles of internal medicine. *Nobel Tıp Kitabevi.*

GÖNEN, E. & HABLEMİTOĞLU, Ş. (2001). Yaşlıların bakımına ilişkin etik yaklaşım. *içinde, Sosyal Hizmet Sempozyumu*, 174-182.

GÖZLER, K. (2014). Anayasa Hukukunun Genel Esasları. *Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.*

GÜLER, Ç., AKIN, L., AKIN, A., T AKŞİT, B., AKGÜN, S., ALTINTAŞ, K. H. & YILDIZ, A. N. (2015). Halk Sağlığı Temel Bilgiler 3. *Hacettepe Üniversitesi Yayınları.*

GÜVEN, K. (2000). Kişilik hakları ve ötanazi. *Nobel Yayın Dağıtım.*

HABLEMİTOĞLU, Ş. & ÖZMETE, E. (2010). Yaşlı Refahı. *Ankara: Kilit Yayınları.*

HANAĞASI, H. & EMRE, M. (2010). Demans kavramı ve hastaya yaklaşım. *Klinik Gelişim*, *10*(1), 44-47.

HARMAN, D. (1995). Free radical theory of aging: Alzheimer's disease pathogenesis. *Age*, *18*(3), 97-119.

Health Service Executive. (2013). Annual report and financial statements 2012.

HELPAGE (2022). We help older people in the world's poorest communities. Erişim Tarihi: 02.04.2022, https://helpageusa.org/

İNCEOĞLU, S. (1999). Ölme Hakkı. *İstanbul:Ayrıntı Yayınları.*

KALAYCI, İ., YAZICI, S. Ö. & ŞENKAYNAĞI, A. (2015). Yaşlı yakınlarının şiddet algısı (Süleyman Demirel Hastanesi Örneği). *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, *8*(1).

KALINKARA, V. (2014). Temel gerontoloji yaşlılık bilimi (2. baskı). *Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık*.

KISSAL, A. & BEŞER, A. (2009). Yaşlı istismar ve ihmalinin değerlendirilmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, *8*(4), 357-364.

KRÜGER, P., BANNWART, C., BLOCH, L., & PORTMANN, R. (2019). Gewalt im alter verhindern. forschungsbericht.

LACHS, M. S., WILLIAMS, C. S., O'BRIEN, S., PILLEMER, K. A., & CHARLSON, M. E. (1998). The mortality of elder mistreatment. *Jama*, *280*(5), 428-432.

LJUBİSAVLJEVİC, V., & KELLY, B. (2003). Risk factors for development of delirium among oncology patients. *General Hospital Psychiatry*, *25*(5), 345-352.

MARCHİLDON, G. P. (2008). Canada, health system of. *International Encyclopedia of Public Health*, 381.

MCDANIEL, S. A., & ZIMMER, Z. (Eds.). (2013). Global ageing in the twenty-first century: Challenges, Opportunities and Implications. *Ashgate Publishing, Ltd.*

MCLAURIN, R. L. (1990). Pediatric neurosurgery-matchmaker of law and medicine. *Pediatric neurosurgery*, *16*(3), 133-138.

MEREL, S. E., DEMERS, S., & VİG, E. (2014). Palliative care in advanced dementia. *Clinics in Geriatric Medicine*, *30*(3), 469-492.

MERTOĞLU, M. (2013). Türkiye ve dünyada yaşlı hakları ile ilgili çalışma ve yasal düzenlemeler.

NOORİ, F. (2014). Euthanasia in Iranian criminal system. *Research Journal of Applied Sciences, Engineering and Technology*, *7*(11), 2182-2184.

OECD (2021). World Health Statistics Data. Erişim Tarihi: 20.03.2022, https://www.who.int/data/gho/publications/world-health-statistics.

OECD (2022). Elderly Population. Erişim Tarihi: 04.03.2022, https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/elderly population/indicator/english_8d805ea1-en.

OĞLAK, S. (2007). Uzun süreli evde bakım hizmetleri ve bakım sigortası. *Turkish Journal of Geriatrics*, *10*(2), 100-108.

OLSSON, İ. A. (2019). Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Yaşlı Hakları. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, *3*(3), 39-47.

ÖMEROĞLU, Ö. (1993). Ötanazi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2,* 187-205.

ÖZ SELEK, C. (2010). Sosyal belediyecilik bağlamında evde bakım hizmetleri (İstanbul, Ankara ve Kocaeli Büyükşehir Belediyeleri örnekleri).

ÖZKARA, E. (2008). Ötenaziye farklı bir bakış: Belçika'da ötenazi uygulaması ve ülkemizdeki durum. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (78), 105-122.

PEKCAN, H. (2000). Yaşlılık. *Antropoloji ve Yaşlılık*, 51-54.

PILLEMER, K., BURNES, D., RIFFIN, C., & LACHS, M. S. (2016). Elder abuse: global situation, risk factors, and prevention strategies. *The Gerontologist*, *56*(Suppl_2), S194-S205.

Resmî Gazete (1949). Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 10/12/1918 tarihli ve 217 (111) Sayılı Kararıyla Kabul Edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin Resmi Gazete ile Yayımlanması Hakkında Karar. Bakanlar Kurulu Kararı. Sayı: 7217.

RODRIGUEZ PINZON, D., & MARTIN, C. (2002). The international human rights status of elderly persons. *Am. U. Int'l L. Rev.*, *18*, 915.

SALİNAS MENGUAL, J. (2021). Relationship between covıd-19, euthanasia and old age: a study from a legal-ethical perspective. *Journal of Religion and Health*, *60*(4), 2250-2284.

SERCU, M., PYPE, P., CHRISTIAENS, T., GRYPDONCK, M., DERESE, A., & DEVEUGELE, M. (2012). Are general practitioners prepared to end life on request in a country where euthanasia is legalised?. *Journal of medical ethics*, *38*(5), 274-280.

SEYYAR, A. (2008). Yerel siyasetin gelişiminde sosyal politikaların önemi. *Yerel Siyaset Dergisi*, *25*, 30-34.

Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü (2007). Türkiye'de yaşlıların durumu ve yaşlanma ulusal eylem planı.

SOYSAL, Z., ÇAKALIR, C., & GÜRSEL, Ç. (1999). Adli Tıp. *İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul*, *3*, 1415.

Stockholmsstad (2009). Stockholm Şehrinin Yaşlılara Sunduğu Hizmetler. Erişim Tarihi: 02.03.2022, www.stockholm.se.

Stockholmsstad (2010). Stockholm şehrinde yaşlı bakımı hizmetleri klavuzu. Erişim Tarihi: 02.03.2022, www.stockholm.se.

SULU, M. (2017). Ötanazi üzerine. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, *22*(1), 551-574.

SUNDSTRÖM, G., & JOHANSSON, L. (2005). The changing balance of government and family in care for the elderly in Sweden and other European countries. *Australasian Journal on Ageing*, *24*, S5-S11.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2017). Türkiye'de yaşlı bakım hizmetleri raporu: Avrupa'dan en iyi uygulama örnekleri ve Türkiye için bir model tasarımı, 9-119.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2018). Türkiye'de yaşlılara yönelik hizmetler kurumsal yaşlı bakımı ve kurumsal yaşlı bakımında illerin durumu.

T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2014). Avrupa Sosyal Şartı. *Ankara: Kayıhan Ajans*, 3-30.

TEMİZ, Ö. (2014). Türk hukukunda bir temel hak olarak sağlık hakkı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 69* (01), 165-188.

TEN HAVE, H., & WELIE, J. V. (2014). Palliative sedation versus euthanasia: an ethical assessment. *Journal of Pain and Symptom Management*, *47*(1), 123-136.

TURKİNGTON, C., & MITCHELL, D. R. (2010). *The encyclopedia of Alzheimer's disease*. Infobase Publishing.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2021). Nüfus verileri. Erişim Tarihi:28.05.2022, https://www.tuik.gov.tr/

Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı (TÜSEB), (2021). Türkiye yaşlı sağlığı raporu: güncel durum, sorunlar ve kısa-orta vadeli çözümler.

UN (2020). United Nations Decade of Healthy Ageing (2021–2030). Erişim Tarihi: 16.04.2022, **Hata! Köprü başvurusu geçerli değil.**

UN General Assembly (1991). United nations principles for older people. *Resolution*, *46*, 91.

UNECE (2013). Policy brief, elder abuse. Germany, 14 October 2013.

UNFPA (2012). United nations population fund, available at: Erişim Tarihi: 12.02.2022, https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/ageing%20report.pdf.

UYSAL, A. (2002). Dünyada yaygın bir sorun: yaşlı istismarı ve ihmali. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *5*(5).

ÜNVER, Y. (2011). Türk ceza hukuku açısından ötanazi. Hukuk ve Etik Boyutuyla Ötanazi. *On İki Levha Yayıncılık.*

World Health Organization (WHO), (1998). Fact Sheet No 135. Geneva: World Health Organization; 1998. *Population Ageing—A Public Health Challenge*.

World Health Organization (WHO), (2015). World report on ageing and health. *World Health Organization.*

World Health Organization (WHO), (2021). Aging and Health, Erişim Tarihi: 12.03.2022, http://www.who.int/newsroom/factsheeds/details/aging and health.

World Health Organization (WHO), (2022). Ageing and health. Erişim Tarihi: 15.04.2022, https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health.

World Health Organization Geneva (2002). The toronto declaraıon on the global prevention of elder abuse.

YON, Y., MIKTON, C. R., GASSOUMIS, Z. D., & WILBER, K. H. (2017). Elder abuse prevalence in community settings: a systematic review and meta-analysis. *The Lancet Global Health*, *5*(2), e147-e156.

YON, Y., RAMİRO-GONZALEZ, M., MİKTON, C. R., HUBER, M., & SETHİ, D. (2019). The prevalence of elder abuse in institutional settings: a systematic review and meta-analysis. *European journal of public health*, *29*(1), 58-67.

ZIPLAR, Ü. T. (2015). Dünyada ve Türkiye'de yaşlılık hizmetleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *6*(2), 173-194.

MEDYADA GÜNCEL KAVRAMLAR

Editör
Prof. Dr. Filiz Aydoğan Boschele

nobel

MEDYADA GÜNCEL KAVRAMLAR

Editör: Prof. Dr. Filiz Aydoğan Boschele

Yayın No.: 4779
Beşeri Bilimler / İletişim No.: 146
ISBN: 978-625-397-143-4
E-ISBN: 978-625-397-144-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aydoğan Boschele, Filiz.
Medyada Güncel Kavramlar / Editör: Filiz Aydoğan Boschele
1. Basım, VIII + 288 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-143-4
E-ISBN: 978-625-397-144-1
1. Büyük Veri 2. Blokzincir 3. Popülizm

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **vii**

HAKİKAT SONRASI-POST TRUTH **1**
Çiler Dursun

Yapay ZEKÂ **17**
Bahadır Kapır

BÜYÜK VERİ **25**
Vural Özdemir

DEEPFAKE **29**
Onur Akyol

HOLOGRAFİ **35**
Onur Akyol

METAVERSE **39**
Erkan Saka

BLOKZİNCİR **47**
Erkan Saka

KRİPTOPARA **51**
Erkan Saka

NFT **53**
Erkan Saka

SARMALAYAN (IMMERSIVE) SANAT **57**
Canan Arslan

SARMALAYAN GAZETECİLİK **65**
Aysel Ay

TRANSHÜMANİZM'DEN POSTHÜMANİZM'E 71
Ümit Sarı

POSTHÜMANİZM VE DİJİTAL ETİK 79
Ahmet Eker

DİJİTAL PLATFORMLAR 89
Mesut Aytekin

AŞIRI İZLEME/BINGE WATCHING 103
Özgü Yolcu

BELGE-OYUN/DOCU-GAME
ETKİLEŞİMLİ BELGESEL FİLM
(İNTERAKTİF BELGESEL FİLM/YENİ MEDYA BELGESELİ) 117
Özlem Arda - Oğuz Şentürk

KATILIMCI KÜLTÜR 121
Serkan Karatay

DİJİTAL EMEK 129
Serkan Karatay

DİJİTAL HİKÂYE ANLATICILIĞI 135
Erdem Yedekci

DİJİTAL VATANDAŞLIK 143
Seyedmorteza Mousavi

PANOPTİKON, SİNOPTİKON, SÜPERPANOPTİKON,
OMNİPTİKON, BANOPTİKON VE GLOPTİKON 157
Bahar Öztürk

OYUNLAŞTIRMA 173
Ayşen Akyüz

SOSYAL MEDYADA PAZARLAMA 179
Bilge Altuntaş

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK.....185
Bârika Göncü

ALTERNATİF MEDYA.....193
Mehmet Türkcan

HASHTAG FEMİNİZMİ.....201
Emel Uzun Yedekci

POPÜLİZM 207
Uğur Baran Hanağası

TEKNO-KAPİTALİZM 215
Filiz Aydoğan

YARATICI VE KÜLTÜREL ENDÜSTRİLER 227
Marco Boschele

DİJİTAL GÖÇEBE 233
Burak İli

ENFOKRASİ 239
Mehmet Özkan Yıldırım

İPTAL KÜLTÜRÜ.....247
Neslihan Bulur

PLATFORM KAPİTALİZMİ 253
Hazal Sena Karaca

MOBİL HABERCİLİK (MOJO).....257
Recep Ünal

DİJİTAL SİNEMA 263
Mesut Aytekin

YAZARLAR.....271

HAKİKAT SONRASI-POST TRUTH

Çiler Dursun

Hakikat sonrası; 2016 yılında Oxford Sözlük tarafından yılın kelimesi seçilen ve Türkçedeki karşılığı "gerçekötesi", "gerçeksonrası", "post-gerçek", "post-hakikat" ve "post-olgusal" gibi kavramlarla karşılanmaya çalışılan toplumsal ve siyasal kuramda olduğu kadar iletişim ve medya çalışmalarında da merkezî hâle gelmiş görece yeni bir kavramdır ve post-truth sözcüğünü karşılamaktadır. Kavram, felsefeden siyasete, psikoloji, sosyoloji ve dil çalışmalarından iletişim ve medya çalışmalarına kadar birçok düşünce disiplininin son yıllarda anlamaya ve açıklamaya çalıştığı bir derinliğe ve etkiye sahiptir kuşkusuz. Çünkü felsefe başta gelmek üzere bütün bir düşünce tarihi, insanın varoluşunun hakikatini kavramaya çalışırken hakikatin ne olduğu sorusu, algılanan somut dünya ve o dünyada geçici olarak ikamet eden insanların aynı zamanda büyük sorunu da olagelmiştir. Hakikat sonrasından (post truth) önce insanlık, hakikatın kendisi ile uğraşmıştır. Hakikatın geride bırakılmışlığını da ima edecek biçimde "sonrası" (post) ekinin gelmesi, basitçe teknolojideki değişmelere koşut olan yeni bir kavramın belirmesi değildir. Aynı zamanda insanın varlık alanıyla kurduğu ilişkinin niteliğinin de değiştiğini ilan etmektedir. Elbette bu değişimin siyasal mücadele alanında, toplumsal ilişkiler alanında ve bireyin öznelleşmesinde belirgin somut karşılıkları bulunmaktadır

Unutulmamalıdır ki varlığın aktarımı, hakikatin aktarımı ile mümkündür. Hakikatin kendisinin önemsizleştiği yeni dünyada yani hakikat sonrasında, giderek daha fazla dijital mecralarda inşa edilen insanın kendi duygulanım ve tepki yaşantısı, politik mücadelelere ve özellikle de sınıf mücadelesine kanalize edilmediği ölçüde, varlığın kolektif deneyimi zayıflayacaktır, dolayısıyla da aktarımı da… Hakikat sonrası dünyanın en önemli politik sonucu belki de, somut dünyanın olduğu kadar insanın gerek bireysel gerekse kolektif fiziksel varlığının da gözden kaybolacağı salt bir etki odağı olmaya indirgenmesi olacaktır.

KAYNAKÇA

Angus, I. (2000). Disfigurations: Discourse, Critique, Ethics. Verso: UK

Baudrillard, J. (1998). Simulakrlar ve Simülasyon, çev. O. Adanır. Dokuz Eylül Yayınları: İzmir.

Bauman, Z. (1998). Postmodern Etik, çev. A.Türker. Ayrıntı yayınevi: İstanbul.

Best S. ve Kellner D. (1998). Postmodern Teori, çev. M. Küçük. Ayrıntı yayınları: İstanbul.

Dursun, Ç. (2021). "Gözleri Sımsıkı Açık: Güncel Cehalete Dair Dramatik Bir Derkenar", Doğu Batı, 24 (96), s. 51-64. Doğu Batı yayınları: Ankara.

Dursun, ç. (2013). "Zaman: Modern Postmodern?", içinde İletişim Kuram Kritik, s.105-135. İmge kitabevi: Ankara.

Dursun, Ç. (2004). Haber Hakikat İktidar İlişkisi, (derl.), Elips Kitabevi: Ankara.

Foucault, M. (2021). Söylem ve Hakikat, çev. K.Erşen, Ayrıntı yayınevi: İstanbul.

Han, B.C. (2020). İktidar Nedir?, çev .M.Özdemir, İnsan yayınları: İstanbul.

MacIntyre, L. (2019). Hakikat Sonrası. Mehmet Fahrettin Biçici (çev.). Tellekt Yayınları: İstanbul.

Pitkin, H. F. (1967). The Concept of Representation. University of California Press: USA.

Proctor, R. N. (2008). Agnotology: The Making and Unmaking of Ignorance. Standford University Press: USA.

Zerelli, L. M. G (2021). "Alternatif Gerçekler Çağında Bilgi Teyidi ve Hakikat Anlatıcılığı", içinde Cogiot: Hakikat Sonrası sayısı, (104), s.29-48. Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

YAPAY ZEKÂ

Bahadır Kapır

Tarih boyunca teknik ve teknolojik alanda yaşanan gelişmeler; ekonomi, kültür, siyaset gibi toplumsal örgütlenmenin dinamiklerini oluşturan yapıları çeşitli yönlerden etkilemiştir. Aynı zamanda, insanın doğaya üstünlük sağlama çabası olarak tanımlanabilecek teknoloji, "bireyin tutarlı bir kimlik ya da benlik kazandığı" (Gardiner, 2000, s. 76) gündelik yaşamını dönüştürmüş, deneyimlerine yön vermiş ve onun hayatı anlamlandırmasını da şekillendirmiştir (Öztürk, 2012, s. 66). Medeniyetler tarihine, teknolojik alanda yaşanan gelişmelerin toplumsal ve kültürel örgütlenme üzerindeki etkisi açısından bakıldığında ise karşımıza bazı önemli dönüm noktaları çıkmaktadır: ateşin bulunması, barutun ateşli silahlarda kullanılması, matbaanın icadı vb. (Akbulut, 2020). Yakın tarihimizde yaşanan dönüm noktalarından bir tanesi ise buharlı makinelerin üretim bantlarında kullanılması ile başlayan Sanayi Devrimi'dir. Bu devrim, tarıma dayalı toplumsal örgütlenmenin tüm dinamiklerini şekillendirerek modern dönem sosyoekonomik yapılanmanın temellerini oluşturmuştur. Elektrik enerjisinin üretim bantlarına entegrasyonu ise hem Sanayi Devrimi'ni yeni bir boyuta taşımış hem de günümüz dijital dünyasını şekillendiren bilgisayar tabanlı elektronik sistemlerin geliştirilmesine imkân vermiştir. Verilen örnekleri; telefon, internet, televizyon, tren,

hedef kitle belirleme, hedef kitleye göre içerik düzenleme, ödeme duvarları, abonelikler gibi farklı alanlarda da kullanılmaya başlamıştır" (Kocabay-Şener, 2021, s. 218). Bu yazılımların en önemli özelliği ise, insan gazetecilerden daha hızlı, daha ucuz ve daha az hata yapma potansiyeline sahip olmasıdır. Bunun yanı sıra, robot gazetecilik pratiği, özelikle metin taslağının büyük oranda belli olduğu ve yorum istemeyen; borsa, hava durumu, spor gibi rutin haberlerin yazımı için kullanılmaktadır. Özellikle bu alanlarda kullanılmasının sebebi ise, yazılımların üreteceği metinlerin haber kurumunun ideolojik görüşüne ya da yayın politikasına aykırı bir içerik üretebilme potansiyelinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple çoğu zaman yazılımlar tarafından üretilen metinler insan editörler tarafından kontrol edilmektedir. Elbette ki gelecekte haber odalarında yapay zekâ teknolojilerinin daha fazla yaygınlaşarak farklı alanlarda da kullanılması öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

Akbulut, U. (2020). *Ateş: İnsanoğlunun İlk Teknolojik Keşfi*. uralakbulut.com: https://www.uralakbulut.com.tr/wp-content/uploads/2020/01/ATEŞ-İNSANIN-İLK-TEKNOLOJİK-KEŞFİ-14-OCAK-2020.pdf adresinden alınmıştır

Balkin, J. (2017). 2016 Sidley Austin Distinguished Lecture on Big Data Law and Policy: The Three Laws of Robotics in the Age of Big Data. *Ohio State Law Journal, LXXVIII*(5), 1217-1241.

Beer, D. (2009). Power through the algorithm? Participatory web cultures and the technological unconscious. *New Media & Society*, 985-1002.

Christian, B. & Griffiths, T. (2018). *Hayatımızdaki Algoritmalar.* (A. Atav, Çev.) Ankara: Buzdağı Yayınevi.

Dülger, Ü. (2016). Büyük Veri Nedir? *Yeni Türkiye Dergisi, XXII*(88), 503-508.

Eker, M. (2005). *Algoritmayı Anlamak.* Ankara: Nirvana Yayınları.

Fry, H. (2019). *Merhaba Dünya, Makine Çağında İnsan Olmak.* (İ. G. Çıgay, Çev.) İstanbul: Hep Kitap.

Gardiner, M. (2000). *Critiques of Everyday Life.* London and New York: Routledge.

Gran, A.-B., Booth, P., & Bucher, T. (2020). To be or not to be algorithm aware: a question of a new digital divide? *Information, Communication & Society, XXIV*(12), 1779-1796.

Kocabay-Şener, N. (2021). Yapay Zekanın Habercilikte Kullanımı: Olanaklar ve Sakıncalar. F. Zengin & B. Kapır (Dü) içinde, *Yapay Zeka ve Medya* (s. 217-245). İstanbul: Doruk Yayınları.

Lynch, S. (2017, Mart 11). *Andrew Ng: Why AI Is the New Electricity*. Mart 2020 tarihinde Stanford Business: https://www.gsb.stanford.edu/insights/andrew-ng-why-ai-new-electricity adresinden alındı

McCarthy, J. (2007, Kasım 12). *What Is Artificial Intelligence?* Temmuz 12, 2021 tarihinde Stanford.edu: http://jmc.stanford.edu/articles/whatisai/whatisai.pdf adresinden alındı

Melnichuk, A. (2020, Ocak 21). *How Big Data and AI Work Together*. Ekim 10, 2022 tarihinde How Big Data and AI Work Together: https://ncube.com/blog/big-data-and-ai adresinden alındı

Öztürk, T. (2012). Paleotik, Neolitik ve İlkçağda Bilim, Teknoloji ve Sosyal Değişme. B. Ata (Dü.) içinde, *Bilim, Teknoloji ve Sosyal Değişme* (s. 39-67). Ankara: Pegem Akademi.

Pasquale, F. (2015). *The Black Box Society, The Secret Algorithms That Control Money and Information.* London: Harvard University Press.

Sarı, F. (2021). Cahit Arf'in "Makine Düşünebilir mi ve Nasıl Düşünebilir?" Adlı Makalesi Üzerine Bir Çalışma. *TRTAkademi, VI*(13), 812-833.

Say, C. (2018). *50 Soruda Yapay Zeka.* İstanbul: Bilim ve Geleck Kitaplığı.

Scott, A. (2021, Temmuz 7). *Difference Between Algorithm and Artificial Intelligence*. Ekim 30, 2022 tarihinde Data Science Central: https://www.datasciencecentral.com/difference-between-algorithm-and-artificial-intelligence/ adresinden alındı

Şahiner, S. G. (2018, Ocak 23). *Google CEO'su Pichai: Yapay zeka, ateş ya da elektriği bulmaktan daha önemli*. Mart 2020 tarihinde Webrazzi: https://webrazzi.com/2018/01/23/google-ceosu-pichai-yapay-zeka-ates-ya-da-elektrigi-bulmaktan-daha-onemli/ adresinden alındı

Whitby, B. (2005). *Yapay Zeka, Yeni Başlayanlar İçin Kılavuz.* (Ç. Karabağlı, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

BÜYÜK VERİ

Vural Özdemir

Büyük Veri, yalnızca veri miktarı ile ilgili değil, aynı zamanda Büyük Veriyi toplu olarak İngilizcede “5V” olarak tanımlayan beş özellik hakkındadır.

Hacim (Volume), veri miktarını ifade eder. Belirli bir veri kümesini "Büyük Veri" olarak tanımlayan belirli bir eşik yoktur; hacim, mevcut bilgi işlem kapasitesiyle ilişkili olarak da dikkate alınmalıdır. Bilgi işlem kapasitesi yetersiz olduğunda, nispeten küçük hacimli veriler bile Büyük Veri hâline gelebilir.

Çeşitlilik (Variety), örneğin tıp, ekoloji, sosyal bilimler, beşerî bilimler, ticaret ve diğer bağlamlarda geniş bir yelpazede değişebilen veri türlerini ifade eder. Büyük veri, verilerin sosyoteknik bağlamlarıyla ilgili “Metaveri”, veri hakkındaki veri, biçiminde de olabilir.

Hız (Velocity), Büyük Verinin üretimi ve tüketiminde, zaman ve mekânlardaki yüksek hızlarını ifade eder.

Doğruluk (Veracity), Büyük Verinin doğruluğu, kalitesi ve eksiksizliği ile ilgilidir.

Değer (Value), Büyük Verinin kamusal ve/veya özel bağlamlarda nasıl kullanılacağıyla ilgilidir. Büyük Verinin değeri, sıklıkla neoliberal metalaştırma rejimlerini de içerir.

Simetri (3): teknokrasinin ötesinde, sosyal bilimler ve beşeri bilimler ile inovasyonun eleştirel bir mercekten süzülmesi; örneğin, "kalkınma" ve “sanayi devriminin” tarihsel, yapısal ve sistemik (ırkçı ve cinsiyetçi kapitalizm gibi) geçmişlerinin de dikkate alınması ile Endüstri 5.0, 21.ci yüzyılda daha demokratik teknoloji, bilim ve bilgi üretimi için umut verebilir.

KAYNAKÇA

Aydoğan, F. (2022) Digital Citizenship: Beyond Big Data, Technical Skills, Industry 4.0, and COVID-19. *OMICS: A Journal of Integrative Biology*, 26(11), 589-593.

Frade, C. (2016). Social Theory and the Politics of Big Data and Method. *Sociology*, 50(5), 863-877.

Özdemir, V. (2018) The Dark Side of the Moon: The Internet of Things, Industry 4.0, and The Quantified Planet. *OMICS: A Journal of Integrative Biology*, 22(10), 637-641.

van Maanen, G. (2022) AI Ethics, Ethics Washing, and the Need to Politicize Data Ethics. *Digital Society*, 1(2), 9.

DEEPFAKE

Onur Akyol

Deepfake ifadesi, “Deep” (derin) ve “Fake” (sahte) kelimelerin birleşiminden oluşan yeni bir kavram olarak karşımız çıkmaktadır. “Deep” kelimesinin Türkçe karşılığı olan “derin” yapay zekâ teknolojilerinin derin öğrenme tekniğine gönderme yapmaktadır. “Fake” ifadesinin Türkçe karşılığı ise sahte, gerçek olmayan anlamında kullanılmaktadır. Bu ifade de üretilen görsel-işitsel içeriğin gerçek dışılığına vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda Deepfake; yapay zekâ teknolojisindeki derin öğrenme modellemesini kullanarak, bir kişinin, yüz ifadelerini ve sesini görsel-işitsel içerikler olarak manipüle etme ve değiştirme işlemidir. En basit ifadeyle, bir kişinin yüz ifadesinin başka birinin yüz ifadesi ile değiştirilmesi olarak tanımlanabilir. Manipülasyon işlemi sadece görselle sınırlı değildir, ses de manipüle edilebilmekte, kişinin hiçbir zaman söylemediği bir ifade, oluşturulan Deepfake içerikle kişi tarafından söyleniyormuş gibi sunulabilmektedir. Deepfake, kişilerin video ve ses kayıtlarına başka kişilerin yüz ifadelerini ve seslerini eklemek için makine öğrenme algoritmalarından yararlanır ve sahte yüzler-sesler yaratılmasını sağlar. Bu sahte görsel-işitsel içerikler teknolojinin getirdiği olanaklarla gerçek olarak algılanmaktadır. Deepfake içerikleri, yapay sinir ağlarına dayalı bir makine öğrenme biçimi olan derin öğrenme süreci ile oluşturulmakta (Karakoç & Zeybek, 2022, p. 54)

Deepfake uygulamaları hukuk karşısında cezai müeyyideler gerektiren eylemlerin oluşmasına neden olabilmektedir. Bu çerçevede, Deepfake uygulamalarının kötü amaçlar için kullanılmasının önüne geçilebilmesi adına hukuki düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bununla birlikte Deepfake konusunda bireylerin farkındalığının arttırılması için hükûmetler, akademisyenler, medya kuruluşları, STK'lar ve konunun tüm tarafları eğitimler düzenlemelidirler. Sosyal medya kullanıcıları video içeriğinin Deepfake tekniği ile üretilen sahte bir içerik olduğunun ayrımına varamayabilir ve hatta buna ihtiyaç da duymayabilir. Özellikle sosyal medya kullanıcılarının paylaştıkları kendilerine ait her görsel-işitsel (fotoğraf, video ve ses kaydı gibi) paylaşımın, herkes tarafından erişilebilir durumda olması hâlinde büyük veri içerisinde Deepfake uygulamalarının hedefinde olabileceğini bilmesi gerekmektedir. Bu farkındalığın yaratılması ve dijital okuryazarlığın arttırılması için çaba gösterilmelidir. Aksi hâlde Deepfake uygulamaları sosyal medya üzerindeki dezenformasyonun başlıca faili olarak kalacaktır.

KAYNAKÇA

Elitaş, T. (2022). Dijital manipülasyon 'deepfake' teknolojisi ve olmayanın inandırıcılığı. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(49), 113-128. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2249840

Farid .H., Hwang T., Lyu S., Zucconi A., (2019, September). Deepfakes and Audiovisual Disinformation, *Centre for Data Ethics and Innovation (CDEI),* Retrieved from https://apo.org.au/sites/default/files/resource-files/2019-09/apo-nid267076.pdf

Homeland Security (2019). Increasing Threats of Deepfake Identities. Retrieved from https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/increasing_threats_of_deepfake_identities_0.pdf

Karakoç, E. & Zeybek, B. (2022, Ocak). Görmek İnanmaya Yeter Mi? Görsel Dezenformasyonun Ayırt Edici Biçimi Olarak Siyasi Deepfake İçerikler. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 17 (57), 50-72. https://doi.org/10.14783/maruoneri.908542

Lyu, S. (2020, Mach). Deepfake detection: Current challenges and next steps. In *2020 IEEE International Conference on Multimedia & Expo Workshops (ICMEW)*. Proceedings of the IEEE Conference on Computer Vision and Pattern Recognition. Retrieved from https://arxiv.org/pdf/2003.09234.pdf

Özdemir, Ş. (2021, Eylül) Yeni Nesil Tehdit: Derin Kurgu (DeepFake). *TRT Akademi*, 6 (13), 904-917. https://doi.org/10.37679/trta.1002526

Temir, E. (2020). Deepfake: New Era in The Age of Disinformation & End of Reliable Journalism. Selçuk İletişim Dergisi, 13(2): 1009-1024. https://doi.org/10.18094/JOSC.68533

Yadav, D., & Salmani, S. (2019). Deepfake: A Survey on Facial Forgery Technique Using Generative Adversarial Network. *2019 International Conference on Intelligent Computing and Control Systems (ICCS).* Jun 27, 2019 – Jun 28, 2019, Secunderabad, India. https://doi.org/10.1109/ICCS45141.2019.9065881.

HOLOGRAFİ

Onur Akyol

Holografi kelimesinin kökü, “holos” Yunanca “bütün-tam” anlamına gelirken “grafi” kelimesinin anlamı “yazmak” anlamına gelmektedir. Holografi, nesneleri veya sahneleri üç boyutlu olarak göstermek için kullanılan bir tekniktir. Hologram ise, holografik görüntü hakkında bilgi depolayan fiziksel bir bileşen veya cihazdır (Abin, 2013, p. 2). Bir nesne hakkında bütün bilgileri kayıt altına alarak görüntü şeklinde sunabilen sistemler olarak tanımlanan hologramlar, müzik aletleri tarafından oluşturulan ses kayıtlarına benzetilmektedir (Hariharan’dan aktaran Türk, 2020, p. 22). Hologram, bir cisimden yansıyan dalgaya ait hem genlik hem faz değerlerinin olduğu toplam bilgiyi kaydetmektedir. Bu işlemde optik olarak meydana getirilmiş görüntüsü değil cisim dalgasının kendisi kaydedilmektedir. İstenildiğinde bu kayıt uygun şekilde yeniden aydınlatıldığı zaman orijinal cisim dalgası yeniden elde edilerek üç boyutlu görüntü oluşturulmaktadır (Ekici, 2017, p. 36).

Hologram ilk kez 1948 yılında fizikçi Dennis Gabor’un yaptığı çalışmalarda ortaya koyulmuştur. 1963 yılında hologramı gerçekleştiren Gabor, *Geleceği Yaratalım* kitabı ile buluşunu dünyaya duyurmuştur ve bu buluşuyla 1971 yılında Nobel Fizik ödülünün sahibi olmuştur (Akyol, 2015, p. 125).

Hologramlar ile oluşan üç boyutlu görüntülerin yaratmış olduğu gerçeklik algısı, etkili ve ilgi çekici öğrenme süreçlerinin oluşturulabilmesine olanak sağlamaktadır. Günümüzde özellikle eğitim alanında hologramlardan yararlanılmakta ve bu konuda çalışmalar yoğunlaşmaktadır. Sonuç olarak bilim kurgu filmlerinde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkan Hologram teknolojilerini yakın bir gelecekte iletişimden eğitime, eğlenceden yayıncılığa günlük yaşamımızda etkin bir şekilde kullanacağımızı öngörmek mümkündür.

KAYNAKÇA

Abin, B. (2013). 3D holographic projection technology (Seminar Report). *College of Eng.Munnar,* Retrieved from https://www.studocu.com/in/document/university-of-kerala/computer applications/seminar-report-holographic-technology-a-summary/21202192

Akyol, O. (2015). 'İnternet ve Değişen Televizyon Yayıncılığı Teknolojileri', In M. Aytekin (Ed.) *Yeni(lenen) Medya* (91-134*).*, İstanbul: KOCAV Yayınları Akademi Dizisi.

Akyol, O. (2017, May, 10). The Analysis Of Audience Experience With Regarding To Use Of The Hologram Technology. *International Symposium of New Media from the Past to the Future,* Istanbul, Turkey, Proceedings E-Book, p. 43-54.

Ekici, K., Ö. (2017, May). Holografi Nasıl Çalışır? *TÜBİTAK Bilim Teknik*, 594, 36-37.

DarkKnights, (2015, July 8). 3D Dokunmatik Hologram Teknolojisi Üretildi. [Web log post]. Retrieved from https://forum.turkmmo.com/konu/3292984-3d-dokunmatik-hologram-teknolojisi-uretildi/

Kalansooriya, P., Marasinghe, A., & Bandara, K.M.D.N. (2015). Assessing the applicability of 3D holographic technology as an enhanced technology for distance learning. *Journal of Education,* 1(16),43-57. Retrieved from https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1100621.pdf

Osmanoğulları, F. Güncel Alt Politikaların Üretimi: Tarihin İlk 'Hologramlı' Eylemi. TRT Akademi, 1(2), 388-407.

Saihan, C. (2016, September 23). BBC experiments with 'Holographic' TV. [Web log post]. Retrieved from http://www.bbc.co.uk/blogs/internet/entries/408fb9a1-0891-463e-93f2-0310718d60b6)

Türk, H. (2020). *Fen Eğitiminde Yenilikçi Teknoloji Uygulamaları: Dijital Hologram Örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=CNYnCwGK_0IVlIAH_NiBWg&no=qUlpBrm_A2FLRrTSbkSJNA.

METAVERSE[1]

Erkan Saka

Hemen hemen her Metaverse okumasında kavramın ilk kez kullanıldığı romana dikkat çekilecektir: *Snow Crash* (1992). Gilbert (2022), Bennett Institute for Public Policy (Cambridge University) için hazırladığı raporda bu roman yanında şu kitaba da dikkat çekiyor: *The Sovereign Individual* (1997)

Gilbert iki kitabın ortak yönlerini şöyle özetliyor:[2]

Her iki kitap da ulus devletlerin büyük ölçüde gücünün eridiği, aşırı eşitsizliğin hâkim olduğu bir gelecek tasavvur etmektedir. Ulus devletlerin yerini küçük, özel şehir devletleri almıştır. Bunlar en zengin ve yeteneklileri çekmek için onların arzuladığı bir para, kanun ve güvenlik mekanizmasını sağlamaya çalışmaktadırlar. Egemen elitler dışında kalanlar zamanlarının çoğunu Metaverse denen sanal bir dünyada geçirmektedirler ki bu dünya onlara gerçeğinden daha şefkatli davranmaktadır.

Sürecin ekonomik ve sınıfsal boyutu yanında gündelik hayatımızda dikkatimizi çekecek başka bir duruma ise Eric Ravenscraft, Wired'daki yazısında (Ravenscraft, 2022) dikkat çekiyor:

[1] Bu yazının ilk hali NewslabTurkey'de yayınlandı (Saka, 2022)

[2] Bu arada Gilbert'in raporunda en çok görülen Kriptopara saldırılarının da bir listesi var. İlgili arkadaşlara tavsiye edilir.

duyum gerçekçilik duygusunu büyük ölçüde artırır. Hâliyle bu alandaki gelişmeler Metaverse'teki kullanıcı deneyimini zenginleştirecek. 3- Kullanıcı araştırması ve etkileşim tasarımı. Kullanıcı deneyiminin bu iki önemli ayağına da bol bol yer verilmişti.

Hep birlikte internetin yeni evresinin inşasını izlemeye devam ediyoruz. Bu inşanın daha hızlı sağlayacak kullanıcı deneyimini alanında da yeni hamlelerin yapıldığı görülüyor. İzlemeye devam ediyoruz.

KAYNAKÇA

Davidson, J. D., & Rees-Mogg, W. (1997). The sovereign individual. Touchstone.

Gilbert, S. (2022). Crypto, web3, and the Metaverse. (indirmek için tıklayınız)

Mystakidis, S. (2022). Metaverse. Encyclopedia, 2(1), 486-497.

Saka, E. (2020). Sid Meier'in "Civilization" Oyununda Medeniyet Tahayyüllerine bir Bakış. İn Türkiye'de ve Türkiye'den Oyun Çalışmaları (pp. 217–230). Nobel. https://www.nobelyayin.com/turkiye-de-ve-turkiye-den-oyun-calismalari_16307.html

Sivasankar, G. A. (2022). Study Of Blockchain Technology, AI and Digital Networking in Metaverse.

Stephenson, N. (2003). Snow crash: A novel. Spectra.

Yee, Nick; Jeremy Bailenson (2007). "The Proteus Effect: The Effect of Transformed Self-Representation on Behavior". Human Communication Research. 33 (3): 271–90

BLOKZİNCİR

Erkan Saka

TÜBİTAK sitesi çok temel olarak blokzincir'i şöyle tanımlıyor:

Dijital para birimlerini, varlıkları ve emtiaları besleyen blokzincir (blockchain) teknolojisi, mutabakatla güncellenen dağıtılmış bir veritabanı ya da paylaşılmış kayıt (muhasebe) defteri içeren sistem olarak tanımlanabilir. Bir blokzincir ağı açık veya özel olabilir. Herkesin okuyabileceği, kullanabileceği veya değiştirebileceği şemada çalışıyorsa Açık Blokzincir, sisteme kısıtlamalı ve kontrollü erişimi var ise Özel Blokzincir denir.[1]

Gündelik hayatta kripto paralar daha çok duyulsa da bu paraları mümkün kılan teknoloji blokzincirdir. Kriptoparaların varlığı da bu teknolojinin yayılmasını sağlamış, parasal kullanım dışındaki alanların denenmesini daha mümkün hâle getirmiştir. Kriptoparalara gelmeden önce blokzincir ile ilgili birkaç unsurun daha altı çizilmelidir. Kriptografi bloklar hâlinde veri tabanlarının oluşturulmasında merkezî bir rol oynar. Blokzincir teknolojisinin sunduğu kriptografi onyılllardır süren dijital para denemelerine nihayet uygun bir teknolojik altyapı sağlamıştır (Brunton, 2020). Bu kriptografik yapı özellikle açık blokzincir türünde merkezî olmayan ve şeffaf bir veri

[1] https://blokzincir.bilgem.tubitak.gov.tr/blokzincir-nedir/#:~:text=Dijital%20para%20birimlerini%2C%20varl%C4%B1klar%C4%B1%20ve,a%C4%9F%C4%B1%20a%C3%A7%C4%B1k%20veya%20%C3%B6zel%20olabilir.

tabanını da mümkün kılar. Büyük hacimli tüm kriptopara birimlerine dair tüm işlemler açık blokzincirler üzerinde güvenli ve şeffaf bir veritabanında herkes açık şekilde kaydolmaktadır. Özel blokzincirlerde ise şeffaflık blokzincir başlatanların arzusuna bağlıdır. Her hâlükarda, sunulan güvenlik sayesinde blok zincir üzerinden yapılan ödemeler, standart banka/kredi karti işlemlerinden daha güvenli olabilir[2].

Blokzincirin işleyişi kabaca şöyledir: Her biri *hash* adı verilen kriptografik bir imza içeren bloklardan bir dijital zincir kurulur. Bu zincir daha sonra çoğaltılır ve blokzincirindeki tüm bilgisayar ağına dağıtılır. İki taraf bir işlem gerçekleştirmek istediğinde, bunu yetkilendirmek için özel ve genel anahtarlarını (*private and public keys*) kullanırlar. İşlem daha sonra ağa yayınlanır, bilgisayar ağları tarafından doğrulanır ve deftere (*ledger*) eklenir. Doğrulandıktan sonra işlem değiştirilemez veya manipüle edilemez.

2008 yılında Satoshi Nakamoto müstear ismiyle Bitcoin kripto para biriminin duyurulması ile blokzincirin de adı konmuş oldu. Ancak David Chaum, ilk olarak 1982 tarihli "Computer Systems Established, Maintained, and Trusted by Mutually Suspicious Groups" adlı tezinde blok zinciri benzeri bir protokol önermiştir (Sherman ve arkadaşları, 2019). Kriptografik olarak güvenli bir blok zinciri üzerinde daha fazla çalışma 1991 yılında Stuart Haber ve W. Scott Stornetta tarafından tanımlanmıştır. İlk merkezi olmayan blok zinciri 2008 yılında Satoshi Nakamoto olarak bilinen bir kişi (veya bir grup insan) tarafından kavramsallaştırılmıştır. Blok ve zincir kelimeleri Satoshi Nakamoto'nun orijinal makalesinde ayrı ayrı kullanılmış, ancak 2016 yılına gelindiğinde tek bir kelime olan blok zinciri olarak popülerleşmiştir (Johsen, 2020).

Blokzincirin para birimi altyapısı dışında sosyal hayatta kullanımlarının önünü açan gelişme “akıllı sözleşme” fikri olabilir. Akıllı söz-

[2] https://www.coinbase.com/tr/learn/crypto-basics/what-is-a-blockchain

leşme (*Smart Contract*), anonim taraflar arasındaki işlemleri ve anlaşmaları güvenilir ve tutarlı bir şekilde yürütülebilen, kendi kendini yürüten bir sözleşme türüdür. Bitcoin'den sonra ortaya çıkan Ethereum platformu akıllı sözleşmeleri mümkün hâle getirmiştir (Zhou, 2022). Bu tür sözleşmeler blokzincir'in; finans, dijital kimlik, tedarik zinciri yönetimi gibi alanlarda kullanılma yolunu açmıştır. Blokzincir teknoloji tekil olsa da bu teknolojiye dayanan birçok blokzincir var. Bu blokzincirlerin birbiriyle daha bağlanabilir hâle gelmesi (*interoperability*) ile blokzincirin internet dünyasında daha da önemli bir rol oynayacağına şüphe yoktur.

Tabii bu teknolojinin aşması gereken bir dizi başka mesele de var: Verimsiz teknolojik tasarım, düşük ölçeklenebilirlik, yüksek enerji tüketimi, iddia edilenin aksine gizlilik eksikliği, ilgili yasal düzenlemelerin olmaması, güvenlik sorunları ve karmaşık işleyiş bunların başlıcaları olarak sıralanabilir (Zheng ve arkadaşları, 2018).

NFT

Erkan Saka

NFT (*Non Fungible Token, Türkçe Değiştirilemez Token olarak da ifade ediliyor.*); sanat, müzik ve dijital oyunlar gibi dijital varlıkları temsil eden bir kriptopara türü olarak tanımlanabilir. Diğer kriptoparalardan farkı ise temsil ettiği varlık üzerinden bir tekil varlık hâline gelmiş olmasıdır. Bir bitcoin ile başka bir bitcoin değer bakımından aynıdır ama her bir NFT tekil bir değere sahiptir, birbiri yerine geçemez (İstisnai NFT koleksiyonlar mevcuttur ama onların da değeri nadirliğe göre belirlenir). NFT'ler blok zinciri teknolojisinde saklanan ve onları birbirinden ayıran benzersiz tanımlama kodlarına ve meta verilere sahip kriptografik varlıklardır. Tüm NFT işlemleri bu teknoloji üzerinde kaydedilir.

Değiştirilemez Token'ların (NFT'ler) amacı, sanat eserleri, gayrimenkuller ve videolar gibi dijital varlıkları blok zinciri teknolojisi aracılığıyla güvenli bir şekilde temsil etmektir. Bu, dolandırıcılığı azaltmaya yardımcı olur ve alım, satım ve ticareti daha verimli hâle getirebilir. NFT'ler ayrıca sanatçılara ve içerik oluşturuculara çalışmalarından para kazanma fırsatı sunarak yarattıklarından finansal olarak faydalanmalarını sağlar. Ek olarak, NFT'ler dijital içeriğin sahipliğini aktarabilen türünün tek örneği dijital varlıklardır.

Bilinen ilk değiştirilemez token (NFT) "Quantum" olarak adlandırılmış ve Kevin McCoy ve Anil Dash tarafından Mayıs 2014'te Na-

mecoin adlı merkezî olmayan bir isim kayıt veritabanında basılmıştır (Cascone, 2021). "NFT" terimi ancak 2017 yılında Ethereum'da CryptoKitties'in piyasaya sürülmesiyle ilk kez uygulanan ERC-721 standardı ile daha geniş bir kullanıma kavuşmuştur.

NFT'lerin çıkışında dijital sanat özel bir yer tutsa da NFT'lerin kullanımı artık daha geniş bir çerçevede düşünülebilir: Tedarik zinciri boyunca ögeleri izlemek, dijital varlıkların sahipliğini doğrulamak ve dijital koleksiyonlar oluşturmak yanında hayır amaçlı bağışlar, lüks marka satışları, etkinlik ve biletleme ve sanal dünyalar içinde de NFTler kullanılabilir (NFT'lerin toplumsal etkileri üzerine bkz. Schrader-Rank, 2021).

İnternetin var olan hâlinden artan şikâyetler yeni bir internet hayalinin güçlüce ifade edilmesini sağlıyor. Bu bağlamda internetin yeni evresini ifade etmeye çalışan kavramlar içinde Web3 öne çıktı. Web3 kavramı ilk olarak 2014 yılında Ethereum'un kurucu ortaklarından Gavin Wood tarafından ortaya atıldı (Kharpal, 2022). Blok zinciri ve yapay zekâ teknolojilerine dayanan bir internet altyapısının öngörüldüğü yeni internet tahayyülünde; kullanıcıların interneti inşa etmesine, işletmesine ve sürdürmesine olanak tanıyarak ademimerkeziyetçilik teşvik edilmektedir. Yukarıda bahsedilen kavram kümesi ve Metaverse Web3 tartışmalarında önemli bir yer tutmaya devam edecek.

KAYNAKÇA

Brunton, F. (2020). *Digital cash: The unknown history of the anarchists, utopians, and technologists who created cryptocurrency*. Princeton University Press.

Cascone, S. (2021). Sotheby's Is Selling the First NFT Ever Minted—And Bidding Starts at $100. *Artnet. Https://News. Artnet. Com/Market/Sothebys-Is-Hosting-Its-First-Curated-Nft-Sale-Featuring-the-Very-First-Nft-Ever-Minted-1966003, Erişim Tarihi*, *16*, 2021.

Dodd, N. (2018). The social life of Bitcoin. *Theory, Culture & Society*, *35*(3), 35–56.

Haber, S., & Stornetta, W. S. (1991). *How to time-stamp a digital document*. Springer.

Johnsen, M. (2020). *Blockchain in Digital Marketing: A New Paradigm of Trust*. Maria Johnsen.

Kharpal, A. (2022, April 19). *What is "Web3"? Here's the vision for the future of the internet from the man who coined the phrase*. CNBC. https://www.cnbc.com/2022/04/20/what-is-web3-gavin-wood-who-invented-the-word-gives-his-vision.html

Maurer, B. (2006). The anthropology of money. *Annual Review of Anthropology*, *35*(1), 15-36.

Nakamoto, S. (2008). Bitcoin whitepaper. *URL: Https://Bitcoin. Org/Bitcoin. Pdf-(: 17.07. 2019)*.

Schrader-Rank, A. C. (2021). How NFTs Influence Society: A Look at Scarcity Mindset, Generational Gaps in Education, and the Impact on the Environment. In *EdArXiv*.

Sherman, A. T., Javani, F., Zhang, H., & Golaszewski, E. (2019). On the origins and variations of blockchain technologies. *IEEE Security & Privacy*, *17*(1), 72-77.

Zheng, Z., Xie, S., Dai, H.-N., Chen, X., & Wang, H. (2018). Blockchain challenges and opportunities: A survey. *International Journal of Web and Grid Services*, *14*(4), 352-375.

Zhou, H., Milani Fard, A., & Makanju, A. (2022). The State of Ethereum Smart Contracts Security: Vulnerabilities, Countermeasures, and Tool Support. *Journal of Cybersecurity and Privacy*, *2*(2), 358-378.

SARMALAYAN (IMMERSIVE) SANAT

Canan Arslan

İletişim teknolojilerinde gözlemlenen gelişmeler, yaşamın her alanını etkilediği gibi sanatı da etkilemektedir. İçinde bulunduğumuz dijital çağda sanat işinin yapısı, sanat işlerinin sergilendiği ortamlar ve izleyicilerin sanatsal deneyimleri teknolojinin sağladığı olanaklara uyum sağlamakta ve dönüşüme uğramaktadır. II. Medya Çağı adlı yapıtında Mark Poster, 2. Medya Çağının en önemli özelliğinin etkileşim ve çift yönlü iletişim olduğunu öne sürer. Diğer bir deyişle, 1. Medya Çağında gözlemlenen tek yönlü kitlesel iletişim, 2. Medya Çağında etkileşimsel, çift yönlü iletişime dönüşmüştür. (Poster, 1996: 33)

Qin Li ise sarmalayan iletişim teknolojilerinin yeni bir iletişim çağına yol açtığını öne sürer ve bu yeni iletişim çağını 3. Medya Çağı olarak nitelendirir. Li, sarmalayan iletişimi, "her yerde var olan", sınırsız güce sahip, insanların iletişiminin merkezinde olduğu ve tüm medya biçimlerini kapsayan bir iletişim modeli olarak tanımlar. Li'ye göre, sarmalayan iletişimin egemen olduğu 3. Medya Çağında, insanlar, medya ve ortam birbiriyle bütünleşmiş, insanların geçmişi, şimdisi ve geleceği entegre olmuş, sanal ve gerçek dünyalar arasındaki sınırlar bulanıklaşmıştır (Li, 2019: 53).

"Immersion" kelimesinin Türkçe karşılığı, literatürde farklı şekillerde kullanılmaktadır. "Çevreleyeci", "kuşatıcı", "algı kapsayıcı",

yicinin estetik deneyimini de dönüştürür ve geleneksel sanat işlerinin sahip olduğu "aura", yerini izleyiciyi tümüyle sarmalayan, tüm duyularına ve bilişselliğini etkileyen sarmalayıcı estetik deneyimine bırakır.

KAYNAKÇA

Alba, J. W., & Williams, E. F. (2013). Pleasure Principles: A Review of Research on Hedonic Consumption. Journal of Consumer Psychology, 23, 2-18. https://doi.org/10.1016/j.jcps.2012.07.003

Benjamin, W. (2013). Fotoğrafın Kısa Tarihi. W. Benjamin içinde, Fotoğrafın Kısa Tarihi Teknik Araçlarla Yeniden-Üretim (Çoğaltma) Çağında Sanat Eseri (Çev. Osman Akınhay, s. 1-39). İstanbul: Agora Kitaplığı.

Csikszentmihalyi, M. (1990). Flow: The Psychology of Optimal Experience." Journal of Leisure Research, 24(1), pp. 93–94

Davies, C. (2002). Changing Space: Virtual Reality as an Arena of Embodied Being.« In Multimedia: From Wagner to Virtual Reality, edited by Randall Packer and Ken Jordan, 293-300. New York: W. W. Norton and Company.

Gao, J. (2022, February). The Transition of Art Exhibition in the Age of Immersive Media. In 2021 International Conference on Education, Language and Art (ICELA 2021) (pp. 5-10). Atlantis Press.

Grau, O. (2003). Virtual Art: From Illusion to Immersion.

Heidegger M. (1962) Being and Time, trans. Macquarrie, J. ve Robinson, E., Blackwell Publishing, USA

Heim, M. (1998) Virtual Realism, Oxford University Press.

Kaprow, A. (1961) Happenings in the New York Scene. The New Media Reader. Edt. Noah Wardrip- Fruin and Nick Montfront. 2003. London: MIT Press

Kolb, D. (2004). The New Media Reader by Noah Wardrip-Fruin; Nick Montfort. Computers and the Humanities. 38. 339-341. 10.2307/30204945.

Li, Q. (2019). Immersive Communication (1st ed.). Taylor and Francis. Retrieved from https://www.perlego.com/book/1379796/immersive-communication-the-communication-paradigm-of-the-third-media-age-pdf (Original work published 2019)

Lukas, S. (2012). The Immersive Worlds Handbook: Designing Theme Parks and Consumer Spaces (1st ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780240820989

Manetta, C., & Blade, R. A. (1995). Glossary of Virtual Reality Terminology. International Journal of Virtual Reality, 1(2), 35–39. https://doi.org/10.20870/IJVR.1995.1.2.2604

McLuhan, M. (1994). Understanding media; the extensions of man. Cambridge: The MIT Press.

Mitchell, B. (2010). The immersive artistic experience and the exploitation of space. 98-107. 10.14236/ewic/CAT2010.11.

Poster, M. (1996) Second Media Age, UK: Polity Press

Slater, M. and Wilbur, S. (1997) A Framework for Immersive Virtual Environments (FIVE): Speculations on the Role of Presence in Virtual Environments. Presence: Teleoperators & Virtual Environments, 6, 603-616. https://doi.org/10.1162/pres.1997.6.6.603.

SARMALAYAN GAZETECİLİK

Aysel Ay

Yukarıda da belirtildiği gibi "immersive", kelime anlamı olarak "sürükleyici, kapsayan, saran, sarmal, çevreleyen, üç boyutlu ve izleyeni alıp götüren" gibi anlamlara gelmektedir (https://tureng.com, 2023). "Immersive journalism" kavramına karşılık olarak ise henüz genel kabul görmüş bir çeviri bulunmamaktadır. Bazı kaynaklarda "arttırılmış gerçeklik gazeteciliği, sanal gazetecilik, 3 boyutlu gazetecilik" gibi kavramlar kullanılsa da, bunlardan hiçbiri tam olarak "immersive" tanımını karşılamamaktadır (Ünalan, 2020, s. 417).

Immersive ifadesine gazetecilik açısından bakıldığında, izleyiciye/okuyucuya genişletilmiş gerçeklik teknolojileri aracılığıyla haberi göstermek olarak tanımlanabilir. Bu açıdan immersive gazeteciliğin, gazetecilik uzmanlık alanları içinde yer aldığı belirtilebilir. Bu teknoloji ile izleyici, haberdeki ortama dâhil olup aktarılan içeriğin önemini daha iyi anlama şansı bulmaktadır (Canorea, 2023). Elbette bu dâhil olma durumu, olay ya da olgu gerçekleştikten sonra olmaktadır. Fakat yine de haberin okuyucusu ya da izleyicisi olan birey, sonradan da olsa avatarıyla bir görgü tanığına dönüşmektedir.

Immersive gazeteciliğin gerçekleşebilmesi için ihtiyaç duyulan genişletilmiş gerçeklik (XR) ise, insan ve makine arasındaki etkile-

KAYNAKÇA

Canorea, E. (2023, Ocak 13). *Immersive Journalism: The future of the industry?* https://evergine.com/: https://evergine.com/immersive-journalism/#What_is_immersive_journalism adresinden alındı

de la Pena, N., Weil, P., Llobera, J., Giannopoulos, E., Pome´s, A., Spanlang, B., . . . Slater, M. (2010). Immersive Journalism: Immersive Virtual Reality for the First-Person Experience of News. *Presence*, 291–301.

Doolani, S., Wessels, C., Kanal, V., Sevastopoulo, C., Jaiswal, A., Nambiappan, H., & Makedon , F. (2020). A Review of Extended Reality (XR) Technologies for Manufacturing Training. *Technologies* , 2-20.

Friedman, D., & Kotzen, C. (2018). Immersive journalism: The new narrative. L. N. Lemelshtrich içinde, *Robot Journalism: Can Human Journalism Survive?* (s. 79-91). New Jersey: World Scientific.

Gone Gitmo. (2023, Ocak 16). http://gonegitmo.blogspot.com/: http://gonegitmo.blogspot.com/ adresinden alındı

Hardee, G. M., & McMahan, R. P. (2017). FiJi: a Framework for the immersion-Journalism intersection. *HypotHesis and tHeory-Front. ICT 4:21*, 1-18.

https://tureng.com. (2023, Ocak 15). https://tureng.com: https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/immersive adresinden alındı

Ünalan, D. (2020). Gazetecilikte Sanal Gerçeklik Uygulamaları: Immersive Gazetecilik. S. Gezgin, & H. Çiftçi içinde, *İletişimde Seçme Konular* (s. 415-450). Ankara: İksad Yayınevi.

Kangasniemi, J. (2023, Ocak 12). *What we can learn from the best examples of immersive journalism*. https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk: https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/what-we-can-learn-best-examples-immersive-journalism adresinden alındı

Uskali, T., Gynnild, A., Jones, S., & Sirkkunen, E. (2021). INTRODUCTION What is immersive journalism? A. Gynnild, T. Uskali, S. Jones, & E. Sirkkunen içinde, *Immersıve Journalısm As Storytellıng Ethics, Production, and Design* (s. 1-10). London: Routledge.

Weil, P. (2023, Ocak 16). *Evolving Technologies*. https://pweilstudio.com: https://pweilstudio.com/sff/technologies.html adresinden alındı

TRANSHÜMANİZM'DEN POSTHÜMANİZM'E

Ümit Sarı

"Doğadaki her şey insan için vardır,
insan haricindeki şeylerin değeri,
sadece insanlara sağladıkları fayda kadardır."
Aristoteles

İnsanlığın en büyük hayallerinden ve hedeflerinden biridir sağlıklı ve uzun bir ömür sürebilmek. Yaradılıştan bugüne bu hayalini gerçek kılma adına türlü çalışmalarda bulunmuştur. Gençlik iksirinin peşinde, kimi zaman efsanelere konu olsa da insanın bu hayali, modern tıbbın gelişmesiyle birlikte bir ölçüde gerçekleşmiştir. Bugünden bakıldığında çok basit tedavilerle önlenebilen hastalıklar, geçmişte birçok insanın hayatına mal olurken, günümüzde geçmişe oranla oldukça kısa olan insan ömrü daha da uzamıştır. Modern tıp kadar teknolojinin gelişimi de bu durumda önemli bir rol üstlenmiştir. Son yıllarda gündelik hayatımızda, iletişim süreçlerimizde etkin bir rol oynayan bilimsel ve teknolojik gelişmeler, yakın gelecekte insanlığın bu en büyük hayalini gerçek kılma yolunda önemli bir adım olacaktır. İnsanın sınırlarının aşılması hedefiyle gerçekleştirilen bilimsel çalışmalar ve teknolojik gelişmeler, transhümanizm teorisinin temellenmesini sağlamıştır.

hümanizmin devamı niteliğini taşırken, Posthümanizm, aynı yüzyıldaki gelişmeler ışığında hümanizmin ayrıştırıcı ve ötekileştirici özelliklerinin bir eleştirisini sunmaktadır (Ağın, 2020).

KAYNAKÇA

Ağın, B. (2020) Posthümanizm Ne Değildir? https://metapolitik.net/posthumanizm-ne-degildir

Bolter, J. D. (2016) Posthumanism, The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy. Klaus Bruhn Jensen and Robert T. Craig (Editors-in-Chief), Jefferson D. Pooley and Eric W. Rothenbuhler (Associate Editors). © 2016 John Wiley & Sons, Inc. Published 2016 by John Wiley & Sons, Inc. OI:10.1002/9781118766804.wbiect220) https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/transhumanism

Braidotti, R. (2013) The Posthuman, Cambridge, Malden: Polity, s. 13-54

Bucke, R. M. (2011) Cosmic Consciousness, Milton Keynes, Tenesse: White Crow Books (e-book), s. 25, 81, 83, 152, 163, 171

Huxley, J. (1957) New Bottlesfor New Wine (London:Chattoand Windus, s.15

Karayemiş, O. (2021) Posthümanizm ve Transhümanizm: Ekolojik Kriz ve Felsefe, https://fikirturu.com/toplum/posthumanizm-ve-transhumanizm-ekolojik-kriz-ve-felsefe/

McNamee, M. J. Edwards, S. D. (2006) Transhumanism, Medical Technology and Slippery Slopes, J Med Ethics Sep;32(9):513-8. doi:10.1136/jme.2005.013789.

More, M. (2013) "The Philosophy of Transhumanism", Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology, and Philosophy of the Human Future: The Transhumanism Reader, ed.: Max More-Natasha Vita-More, Sussex, Malden, Oxford: Wiley-Blackwell, John Wiley & Sons, Inc., Publications (e-book), s. 39-40

Nietzsche, W.F. Ecce Homo- Kişi Nasıl Kendi Olur, çev. İsmet Zeki Eyüboğlu, 2020, İstanbul: Say Yayınları

Tuncel, Y. (2014) "Nietzsche", Post- and Transhumanism An Introduction; Ed.: Robert Ranisch-Stefan Lorenz Sorgner, Frankfurt, Main: Peter Lang Edition, s. 83-98

Walker, M. (2011). Happy-people-pills for all. International Journal of Wellbeing, Sayı 1, Cilt.1, ss. 127-148

https://www.britannica.com/topic/transhumanism

POSTHÜMANİZM VE DİJİTAL ETİK

Ahmet Eker

Etik, genel anlamıyla insanın yaşam dünyası için iyinin, doğrunun, değerin, erdemin ve mutluluğun doğası ile bilgece yaşam olanağını araştıran felsefi bir inceleme alanıdır. Bu çerçeveden insani olan tüm unsurlar etiğin kapsamına girmektedir. Dolayısıyla "insan" anlayışını, "insan" olmanın nasıl bir değer ve yaşantı içinde gerçekleşmesi gerektiği ile bunun iyi, güzel, erdemli bir yaşantıyla ilişkisini incelemek etiğin ilgi alanındadır. Bu açıdan insan-sonrası-insan(lık) (posthümanizm) anlayışı etik-içkin soruşturma alanlarına işaret etmektedir. Nitekim mevcut hâliyle posthümanizm açısından yaklaşıldığında aydınlanmacı, rasyonel, antroposentrik perspektiften hareketle inşa edilen modern "insan" günümüz problemlerinin kaynağıdır. Bu nedenle mevcut "insan" ve insanlık anlayışını dönüştürmek, geliştirmek (enhancement), aşmak veya ondan kopmak gerektiği post-hümanist tartışmaların odağında yer almaktadır. Nihayetinde 21. yüzyıl "insan(lık)" anlayışının radikal olarak yenilenmesini hedefleyen bu kavrayış epistemolojik, teknolojik, kültürel, eleştirel, felsefi, feminist posthümanizm gibi çeşitli alt dallara ayrılmaktadır. Dolayısıyla hangi yaklaşımın seçileceğine göre (kopuş, sıçrama, geliştirme, güncelleme, ilerletme) posthümanist etik kavrayışının hattı da çerçevelenmektedir. Örneğin Franceska Ferrando (2020:185) posthümanizmin bir post- antro-

fiziksel bulunuş ile ırkçılık ya da türcülük gibi çeşitli dışlama biçimlerinin ortadan kaldırılacağı tarzlı pozitif içerimlere işaret eder. Fakat diğer yönüyle sömürü, toplumsal adalet, eşitlik gibi temel insan bulunuşuna ilişkin ontolojik-epistemolojik-etik unsurların nasıl aşılacağına ilişkin çözüm önerileri belirsizliğini korumaktadır. Bu açıdan dijital bir etik ile posthümanist insan anlayışı toplumsal bölüşüm ve eşitsizliklerle hesaplaşma mevhumundan ayrı bir tartışma olamaz.

KAYNAKÇA

Ağın, B. (2022), *Posthümanizm* 2. Baskı, Ankara: Siyasal kitabevi

Bostrom, N.; Roache, R. (2008), **Ethical Issues in Human Enhancement**, *New Waves in Applied Ethics*, Jesper Ryberg, Thomas Petersen & Clark Wolf (eds.), Palgrave Macmillan, pp. 120-152

Braidotti, R. (2021), *İnsan Sonrası*, çev.: Öznur Karakaş, 4. Baskı, İstanbul:Kolektif Kitap

Ferrando, F. (2020). *Philosophical Posthumanism*. Bloomsbury Publishing

Ferrando, F. (2012). **Towards a Posthumanist Methodology. A Statement**. *Frame Journal For Literary Studies*, *25*(1), 9-18.

Haraway, D. J. (2010), **Siborg Manifestosu**, *Başka Yer*, çev. Güçsal Pusar, İstanbul: Metis yayınları, ss.45-91

Haraway, D., (2006). *Siborg Manifestosu.* Çev., Osman Akınhay, İstanbul:Agora Kitaplığı,

Hasan I. (1977), **Prometheus as Performer: Toward a Posthumanist Culture?**, *The Georgia Review* 31.4, (1977): 830-850.

MacCormack P. (2018), **Posthuman Ethics**, *Posthuman Glossary*, Rosi Braidotti and Maria Hlavajova (eds.), London:Bloomsbury Publishing, pp. 345-347

Nath, R. (2009). *Philosophy of Artificial intelligence: A Critique of the Mechanistic Theory of Mind*. Universal-Publishers

Nath, R.; Manna, R. (2021), **From Posthumanism to Ethics of Artificial Intelligence**.

AI & Soc (2021). https://doi.org/10.1007/s00146-021-01274-1

O'Shea, L. (2021), *Geleceğin Tarihleri*, çev. Ayşecan Ay, İstanbul: Metis yayınları.

DİJİTAL PLATFORMLAR

Mesut Aytekin

Medya, teknolojinin gelişimiyle birlikte hızlı ve büyük bir değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Yeni teknolojiler, yenilikçi üretim modelleri, medya içeriğinin dağıtımı, sunumu ve deneyimleriyle büyük bir dönüşüm gerçekleştirmişlerdir (Özkent ve Aytekin, 2021: 683). Dijital tabanlı yeni medyaların ortaya çıkışı bilginin üretimini, aktarılmasını, saklanmasını ve geniş kitlelere yayılmasını kolaylaştırmıştır. Özellikle İnternet bu süreçte öncü bir rol oynamıştır. İnsanları sadece medya içeriklerini tüketen bir hedef kitle kimliğinden çıkartarak, üreten tüketici (prosumer) hâline getiren İnternet, karasal, kablolu, uydu yayıncılığıyla birlikte İnternet yayıncılığını da medya endüstrisine kazandırmıştır. Jenkins'in (2018: 365) ifadesiyle, bireyselleştirilmiş ve kişiselleştirilmiş medya tüketiminden, ağ tabanlı bir uygulama olan tüketime doğru bir değişim olmuştur.

Yayıncılık, genişbant internet altyapısı üzerinden (IPTV/İnternet Protocol TV, OTT TV/Over The Top Television ve İnternet TV olarak) daha da çeşitli ve fonksiyonel bir yapıya kavuşmuştur (Karaduman ve Aciyan, 2019: 675). Sarı ve Türker (2021: 65), bu yayıncılık türünü dijital yayıncılık olarak adlandırırken IPTV ve OTT TV'nin yanına WEB TV, HBB TV türlerini eklemektedir. Genişbant internet ağ yapısını kullanmalarına rağmen OTT TV, WEB TV ve IPTV arasında temel bazı farklar bulunmaktadır. OTT TV'de WEB TV'nin

KAYNAKÇA

Aytekin, M. (2021). Dijital Platformlar ve Sinema: Netflix'in Sinema Stratejisi Üzerine Bir Değerlendirme. Ed. Hülya Semiz Türkoğlu, *Dijitalleşme Çağında Değişen İletişim Dinamikleri* İçinde ss. 79-115, İstanbul: Beta Yayınları.

Adalian, J. (2018, 11 Haziran). Binge Fabrikasının İçinde. New York Magazine. Erişim Adresi: https://www.vulture.com/2018/06/how-netflix-swallowed-tv-industry.html. ET: 21.03.2021.

Akova (2020). Kültürlerarası İletişim Bağlamında Ötekileştirme Olgusunun Dijital Taşıyıcılığına Dair Netflix Dijital Televizyonu Üzerinden Bir Bakış: 13 Commandments (13 Emir) Dizisi Üzerinden Göstergebilimsel Analizi, *OPUS (Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi),* 15(26), 4479-4516. DOI: 10.26466/opus.680136.

Akyol, O. (2012). *Gelişen Televizyon Yayın Teknolojileri ve Etkileşimli Yayıncılık Uygulamaları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Estukyan, V. (2019, 17 Mayıs). Dijital Platformlar Sinema Estetiğini Değiştiriyor, Erişim Adresi: http://www.agos.com.tr/tr/yazi/22457/dijital-platformlar-sinema-estetigini-degistiriyor, ET: 30.05.2019.

Gökırmaklı, I. (2019). Organize İşler Netflix'te: Eleştirmenler Ne Diyor, Türk Sinemasını Nasıl Etkiler?, Erişim Adresi: http://www.diken.com.tr/organize-isler-netflixte-sinema-elestirmenleri-ne-diyor-turk-sinemasini-nasil-etkiler/, ET: 06.03.2019.

Jenkins, H. (2016). *Cesur Yeni Medya, Teknolojiler ve Hayran Kültürü.* İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Karaduman S. ve Aciyan, E. P. (2019). Netflix'in İlk Türk Dizisi "Hakan Muhafiz" Üzerine Bir Alımlama Analizi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi (AKİL).* 32, 669-687.

Katz, B. (2021, 30 Mart). 2024'e Kadar 1,25 Milyar Canlı Abone, Yeni Öngörülen Projeler. Erişim Adresi: https://observer.com/2021/03/netflix-disney-amazon-streaming-growth-projection/?utm_campaign=daily&utm_source=Sailthru&utm_medium=email&utm_term=channel-daily-distribution-new. ET: 30.03.2021.

Özel, S. (2020). Talebe Bağlı Video Servisleri Çağında Netflix Etkisi. *İnsan&İnsan*, 26, 115-138. DOI: https://doi.org/10.29224/insanveinsan.786938.

Özkent, Y. ve Can, A. (2021). "Nitelikli Televizyon": Netflix Platformunda "Nitelikli Drama"nın Yeniden İnşası . Selçuk İletişim, 14 (2), 674-698 . DOI: 10.18094/josc.871771

Sarı, Ü. ve Türker, H. (2021): Dijital Platform Kullanıcılarının İzleme Alışkanlıklarına Yönelik Bir Araştırma: Netflix örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 59-80.

Söğüt, F. (2020). Blu TV Netflix'e Karşı: İçeriklere Yönelik Bir Karşılaştırma. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication (TOJDAC).* 10(4), 408-422.

Tezcan, M. (2021, 6 Ocak). Seç-izle Platformları Nedir, Nasıl İşler?. Erişim Adresi: https://www.gazeteduvar.com.tr/sec-izle-platformlari-nedir-nasil-isler-haber-1509305. ET: 18.04.2021.

Yüncüoğlu, B. (2019). *Dijital Platformların Pazarlanmasında Sosyal Medya Stratejileri: Netflix Türkiye Örneği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AŞIRI İZLEME/BINGE WATCHING

Özgü Yolcu

“Binge-watching” kavramının içinde yer alan “Binge” kelimesi İngilizcede “Yemek yemek veya alkol almak gibi bir aktivitenin kısa bir sürede çok fazla miktarda yapılması” (www.oxfordlearnersdictionaries.com) veya “özellikle yemek, içmek veya para harcamak gibi bir faaliyetin aşırı bir şekilde yapıldığı bir durum” (dictionary.cambridge.org) olarak tanımlanmaktadır. Psikolojik ve tıbbi literatür, aşırı yeme davranışını bir bağımlılık olarak kabul etmektedir (Gold, Frost-Pineda ve Jacobs 2003'ten aktaran Schweidel & Moe, 2016: 3). “Binge drinking” veya “binge eating” bağlamında “binge”, alkolizm ve bulimia gibi hastalıklarla ilişkilendirilebilmekte ve kendine zarar verme davranışını ifade etmektedir. “Binge”, normdan sapan aşırı bir davranıştır ve kontrol eksikliği anlamına gelmektedir. (Ramsay, 2013; Jenner, 2017: 306). 2013’te Oxford Sözlüğü tarafından yılın kelimeleri arasında gösterilen Binge-watching, “Bir Televizyon gösterisinin birkaç bölümünü tek seferde, genellikle DVD'ler veya dijital akış yoluyla izleme pratiği” olarak tanımlanmıştır. “Binge-watching” kavramına Türkçe karşılık olarak “aralıksız izleme, duraksız izleme, aşırı izleme, seri izleme, tıkınmalı izleme, tıkınırcasına izleme, topyekûn izleme, maraton izleme, dizi maratonu, aşırı seyretme, bindirmeli seyir” gibi kelimeler önerilmiştir. TDK’nın da katıldığı bir çalıştayda Türkçe karşılık olarak “Dizibitiren” ifadesi önerilmiştir. Kavramın asıl vurgusunun

KAYNAKÇA

Anghelcev, G., Sar, S., Martin, J. D., & Moultrie, J. L. (2021). Binge-watching serial video content: exploring the subjective phenomenology of the binge-watching experience. *Mass Communication and Society*, *24*(1), 130-154.

Ateşalp, S. & Başlar, G. (2020). İnternette dizi izleme pratiklerinin dönüşümü: Aşırı izleme (bingewatching) üzerine bir araştırma. İleti-ş-im Dergisi 32, 108-132.

Cambridge Dictionary (2022). Retrieved from https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/binge, Erişim Tarihi: 20.11.2022

Conlin, L. T. (2015). *There goes the weekend: Understanding television binge-watching* (Doctoral dissertation, The University of Alabama).

Çaycı, Berk. (2021). Aşırı izlemeyle değişen dizi izleme biçimlerinin izleyiciler üzerindeki etkileri, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC, 11*(2), 403-423.

Deloitte (2015), "Digital Democracy Survey," A multi-generational view of consumer technology, media and telecom trends 9th ed., Retrieved from https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Technology-Media-Telecommunications/gx-tmt-deloitte-democracy-survey.pdf, 13.12.2013.

Demir, Melek & Batık, Meryem Vural. (2020). Dizi izleme nedenleri ölçeği ile problemli dizi izleme ve belirtileri ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik çalışması, *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying, 7*(2), 1-31.

Eyrek, Aysun. (2022), Ekran karşısında geçen zaman: televizyon izlemenin mcdonaldlaşması-aşırı izleme. *Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(1), 83-96.

Gümüş, Burcu. (2021). Maraton izleyiciliğinden aşırı izlemeye: Netflix'in izleme alışkanlıklarına etkisi, *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi, 37*, 147-169.

Jenner, M. (2016). Is this TVIV? On Netflix, TVIII and binge-watching. *New Media & Society, 18*(2), 257–273.

Jenner, Maraike. (2017). Binge-watching: Video-on-demand, quality TV and mainstreaming fandom. *International journal of cultural studies*, *20*(3), 304-320.

Kulak, Önder. (2020). The binge-watching experience on Netflix. Journal of Art, *Design & Science, 24*, 45-55.

Matrix, S. (2014). The Netflix effect: Teens, binge watching, and on-demand digital media trends. *Jeunesse: young people, texts, cultures*, *6*(1), 119-138.

Nielsen, 2013, "Binging" is the New Viewing for Over-The-Top Streamers, https://www.nielsen.com/insights/2013/binging-is-the-new-viewing-for-over-the-top-streamers/, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2022).

Oxford Learners Dictionaries (2022). Retrieved from www.oxfordlearnersdi ctionaries.com, Binge, (Erişim Tarihi: 20.11.2022).

Özel, S. & Durmaz, T. (2021). Yeni nesil izleme pratikleri: Tıkınırcasına izlemek. *Journal of Marmara University Social Sciences Institute/Öneri*, *16*(55), 363-388.

Özel, Sedat & Özay, Deniz. (2021). Yeni medya ortamlarında izleyici seçimi ve öneri algoritmaları: Netflix örneği. *Ankara Üniversitesi İlef Dergisi*, *8*(2), 297-324.

Özel, Sedat. (2020), Talebe bağlı video servisleri çağında Netflix etkisi, *İnsan&İnsan, 26*, 115-138.

Özgür, Özlem. (2022). Yeni Normal İzleme Biçimi Olarak Seri İzleme Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Erciyes İletişim Dergisi*, *9*(2), 747-762.

Panda, S. and Pandey, S.C. (2017), "Binge watching and college students: motivations and outcomes", *Young Consumers, 18*(4), 425-438.

Peña, L. L. (2015). Breaking binge: Exploring the effects of binge watching on television viewer reception. (Master of Arts in Media Studies), Syracuse University.

Ramsay, Debra (2013). Confessions of a binge watcher, Retrieved from https://cstonline.net/confessions-of-a-binge-watcher-by-debra-ramsay/, (Yayın Tarihi: 4.10.2013)

Rogers, Everett M. (1986). Communication Technology: The New Media in Society. New York, USA: Free Press.

Schweidel, D. A., & Moe, W. W. (2016). Binge Watching and Advertising. *Journal of Marketing, 80*(5), 1-19.

Sevindi, Meltem İşler & Katmer, Görkem. (2020). Türkiye'de Netflix'in Serialler Açısından Genç Geleneksel Televizyon İzleyici Kullanım Pratiklerine Yansımaları, *Medeniyet Sanat - İMÜ Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi, 6*(1), 57-72.

Shim, H., & Kim, K. J. (2018). An exploration of the motivations for binge-watching and the role of individual differences. *Computers in Human Behavior*, *82*, 94-100.

Silverman, R. E., & Ryalls, E. D. (2016). "Everything Is Different the Second Time Around" The Stigma of Temporality on Orange Is the New Black. *Television & New Media*, *17*(6), 520-533.

Spangler, Todd. (2013). Netflix survey: Binge-watching is not weird or unusual, https://variety.com/2013/digital/news/netflix-survey-binge-watching-is-not-weird-or-unusual-1200952292/, 13.12.2013.

Starosta, J., Izydorczyk, B., & Lizińczyk, S. (2019). Characteristics of people's binge-watching behavior in the "entering into early adulthood" period of life. *Health Psychology Report, 7*(2), 149-164.

Steiner, E., & Xu, K. (2020). Binge-watching motivates change: Uses and gratifications of streaming video viewers challenge traditional TV research. *Convergence*, *26*(1), 82-101.

Sung, Y. H., Kang, E. Y., & Lee, W. N. (2018). Why do we indulge? Exploring motivations for binge watching. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, *62*(3), 408-426.

Terzi, Adem. (2020). Binge-watching kavramı ve Türkçe karşılıkları üzerine. *Türk Dili, 70* (833), 80-85.

Trouleau, W., Ashkan, A., Ding, W., & Eriksson, B. (2016, August). Just one more: Modeling binge watching behavior. In *Proceedings of the 22nd ACM SIGKDD international conference on knowledge discovery and data mining* (pp. 1215-1224).

Tryon, C. (2015). TV got better: Netflix's original programming strategies and the on-demand television transition. *Media Industries, 2*(2), 104-116.

Walton-Pattison E, Dombrowski SU, Presseau J. (2018). 'Just one more episode': Frequency and theoretical correlates of television binge watching. *Journal of Health Psychology, 23*(1):17-24.

BELGE-OYUN/DOCU-GAME ETKİLEŞİMLİ BELGESEL FİLM (İNTERAKTİF BELGESEL FİLM/ YENİ MEDYA BELGESELİ)

Özlem Arda - Oğuz Şentürk

Docu-Game ya da Türkçe karşılığı ile Belge-Oyun, Documentary (Belgesel) ve Game (Oyun) kelimelerinin bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Burada, oyun, bilgisayar oyunlarıdır. Bu türün tarihsel olarak ilk örneği, 2004 (archive.org) yılında üretilen ve Amerika Eski Başkanı John F. Kennedy'nin suikastını konu alan *JFK Reloaded* oyunu olarak kabul edilir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde; Docu-Game tasarımının en erken yorumuna, Joost Raessens'in 2006 tarihli *Reality Play: Documentary Computer Games Beyond Fact and Fiction* araştırmasında rastlanmaktadır. Söz konusu çalışmada; Raessens, Belge-Oyunu, "tarihsel doğrulukları olan travmatik olayları, oyunsal yönden yeniden ortaya koymaya çalışan ürünler" olarak tanımlar. En önemli unsurları, olgusal gerçeklik ve belgelenebilme olan Belge-Oyunların ait olduğu oyun türü, ciddi oyunlardır.

Belge-Oyunlar, bir kazanım, başarım ya da ödüllendirmeden daha çok, belgelenmiş ve erişilemeyecek durumda olan olay ve yerleri,

KAYNAKÇA

Archive. (2022). 10 Kasım 2022 tarihinde https://archive.org/details/jfkreload edfreeware adresinden edinildi.

Bogost, I., Poremba, C. (2008). Can Games Get Real? A Closer Look at 'Documentary' Digital Games. In: Jahn-Sudmann, A., Stockmann, R. (eds) *Computer Games as a Sociocultural Phenomenon*. London: Palgrave Macmillan. 21 Kasım 2022 tarihinde https://doi.org/10.1057/9780230583306_2 adresinden edinildi.

Castells, A. G. (2012). Methods of Navigation and Interaction of an Interactive Documentary. I-Docs Modalities (II). 20 Kasım 2022 tarihinde http://opendoclab.mit.edu/research-forum-arnau-gifreu-castells-on-documentaries-and-digital-media-part-3/ adresinden edinildi.

Gaudenzi, S. (2014). The Living Documentary. 20 Kasım 2022 tarihinde https://docubase.mit.edu/playlist/the-living-documentary/ adresinden edinildi.

JFK Reloaded. (2004). Traffic Games. 21 Kasım 2022 tarihinde https://www.theguardian.com/technology/2004/nov/22/usnews.games adresinden edinildi.

Manovich, L. (2001). Language of New Media. London, England: MIT Press.

Nash, K. (2012). Modes of interactivity: analysing the webdoc. *Media, Culture & Society*, *34*(2), 195-210.

Ocak, E. (2012). New Forms of Documentary-Filmmaking within New Media, AVANCA|CINEMA International Conference, pp. 1169-1175.

Öztürk Çakıcı, G. (2014). "Belgesel Filmin Anlatı Yapısının Mecraya Bağlı Değişimi", *Tanıklılar Sineması: Belgesel Sinema Üzerine*, Haz. Ö. İpek, İstanbul: Agora Kitaplığı.

Raessens, J. (2006). Reality Play: Documentary Computer Games Beyond Fact and Fiction, *Popular Communication*, 4:3, 21 Kasım 2022 tarihinde 213-224, DOI: 10.1207/s15405710pc0403_5 adresinden edinildi.

Ursu, M. F., Zsombori, V., Wyver, J., Conrad, L., Kegel, I., Williams, D. (2009). Interactive documentaries: A Golden Age. *Computers in Entertainment*. Volume 7. Issue 3, September 2009 Article No.: 41, pp 1-29.

KATILIMCI KÜLTÜR

Serkan Karatay

Medya teknolojileri; müzik, film, dizi ve oyun gibi birçok kültürel ürünün tüketimini, bir serbest zaman aktivitesi kapsamına almıştır. İnternet teknolojileri ise yeni uygulamalar ve yeni kullanım biçimleri yaratarak bu ürünleri her zaman ve her yerde erişilebilir kılmıştır. Ortaya çıkan sesli, görüntülü ve hareketli medya bolluğu içerisinde neredeyse her zevke göre bir müzik, film, dizi, oyun ya da farklı türlerde medya içeriği bulunabilmektedir. Dinleyiciler, izleyiciler, oyuncular ya da artık neredeyse bunların hepsini içeren "kullanıcılar" ise medya ürünlerinin yalnızca bir tüketicisi olmaktan çıkmış, bu ürünleri yorumlayan, farklı biçimlerdeki içerikler olarak yeniden paylaşan ve yön verebilen paydaşlar hâline gelmiştir.

İnternet teknolojisi henüz emekleme aşamasındayken televizyon filmlerine, dizilerine ve müzisyenlere hayranlık besleyen kişilerin, içerikleri yorumlayabilen, anlamlarını değiştirebilen ve yeniden üretebilen aktif üreticiler olabildiğine dikkat çeken ilk isim Henry Jenkins olmuştur. Amerikalı medya akademisyeni Jenkins, 1992 yılında yayımladığı "Textual Poachers Television Fans & Participatory Culture" kitabında, "popüler metinleri kendine mal eden ve onları farklı ilgi alanlarına hizmet eden bir tarzda yeniden okuyan okuyucular, televizyon izleme deneyimini zengin ve karmaşık bir katılımcı kültüre dönüştüren seyirciler olarak alternatif bir hayran

yansıttığı düşüncelerinin hâkim olduğu görülmektedir. Bunun yanında kullanıcı türevli içerikleri barındıran sosyal platformlara yönelik ekonomi politik bir bakış açısının eksikliği de katılımcı kültüre yönelik eleştirilerde kendine yer bulabilmektedir.

Kullanıcı türevli içerikler olarak değerlendirilmesi gereken hayran faaliyetlerinin birçok sosyal platformda görünür olduğu aşikâr olsa da bunların medya içeriklerini ve medya endüstrisini ne denli etki altında bırakabildiği ve yönlendirebildiği sorgulanabilir niteliktedir. Hayran faaliyetlerinin, popüler ya da popüler olmaya aday medya içeriklerinin bilinirliklerine katkılarını gözlemlemek mümkün iken hayran faaliyetlerindeki yaratıcılığın medya endüstrisinin "geçmişe dönüş ve uyarlama" döngüsünden çıkmasını sağlayıp sağlamayacağı hâlâ bir soru işaretidir.

KAYNAKÇA

Burgess, J., Green, J. (2009). "Preface", *Youtube Online Video and Participatory Culture*, Jean Burgess, Joshua Green (ed.), Cambridge: Polity Press.

Carpentier, N. (2016) 'Power as Participation's Master Signifer', in D. Barney et al. (eds) *The Participatory Condition in the Digital Age*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 3-20.

Fuchs, C. (2015). *Dijital Emek ve Karl Marx.* T. E. Kalaycı ve S. Oğuz (çev.), Ankara: Notabene Yayınları.

Jenkins, H. (1992). *Textual Poachers Television Fans & Participatory Culture*, New York: Routledge.

Jenkins, H., Purushotma, R., Weigel, M., Clinton, K., Robison, A.J. (2009). *Confronting the Challenges of Participatory Media Culture*. McArthur Foundation Report. Cambridge MA, London: The MIT Press.

Jenkins, H. (2017). Medya Yöndeşmesinin Kültürel Mantığı. F. Aydoğan (Ed.). *Yeni Medya Kuramları*, Çev. Esra Çizmeci. İstanbul: Der Yayınları, 2017, 33-45.

Jenkins, H. (2018). "Fandom, Negotiation, and Participatory Culture", *A Companion to Media Fandom and Fan Studies*, Paul Booth (ed.), 13-26, Wiley Blackwell.

O'Boyle, N. (2022). *Communication Theory for Humans*, Cham: Palgrave Macmillan.

Van Dijck, J. (2009). "Users like you? Theorizing agency in user-generated content", *Media, Culture & Society*, SAGE Publications (Los Angeles, London, New Delhi and Singapore), Vol. 31(1): 41–58.

DİJİTAL EMEK

Serkan Karatay

Güzel anılardan fotoğraflar paylaşmak, gündemi takip etmek, düşüncelerinizi ifade etmek için bir şeyler yazmak, sevilen birkaç arkadaşla sohbet etmek ya da yeni birileriyle tanışmak, merak edilen şeylere cevap bulmak ve boş zamanlarda hiç ama hiç sıkılmamak… Günümüzde tüm bunlar için bir ya da birkaç sosyal medya profili oluşturmak yeterlidir. Ardından takip edilmesi gereken kişiler ve gündemler platformlar tarafından sunulacak, kişinin beğenme ihtimali olan her şey önüne serilecektir. Göze ve kulağa eğlenceli, kolay ve masum gelen sosyal medya pratikleri, bu pratikleri mümkün kılan cihazların üretim süreçlerini, kâr amaçlı teknoloji şirketlerini ve kullanıcı verilerini arkasında barındırmakta, aynı zamanda kullanıcılar için belirgin olmasa da bir üretim ve tüketim faaliyeti niteliği taşımaktadır.

Avusturyalı sosyal bilimci Christian Fuchs, 2014 yılında yayımlanan kitabı *Dijital Emek ve Karl Marx*'ta dijital emek kavramını temellendirmiş, EİT (enformasyon ve iletişim teknolojileri) sektöründeki üretim ve çalışma süreçlerini eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. Söz konusu üretim ve çalışma süreçleri, EİT ürünlerinde kullanılan değerli madenlerin çıkarıldığı Afrika'dan, elektronik imalat gerçekleştiren Çin'deki Foxxcon'a, Amerika Birleşik Devletleri'nin teknoloji merkezi Silikon Vadisi'ne ve çağrı merkezlerine

sosyal platformlar açısından ele almak yerine finansal piyasalarda dolaşan değere odaklanılması gerektiğini düşünmektedir (Arvidsson ve Colleoni, 2012: 146-147). Comor ise hem Fuchs'un hem de Arvidsson ve Colleoni'nin Marx'ın değer teorisini yanlış yorumladığını ifade etmekte ve dijital emek kavramlaştırmasının sağlam bir zemine oturmadığını savunmaktadır (Comor, 2015: 18-19). Bu eleştirilere ek olarak Gandini, dijital emek tartışmalarını eleştirel medya çalışmaları açısından değerli bulsa da "dijital emek" ifadesinin artık açıkça ayırt edilebilen eleştirel veya analitik bir amaca hizmet edemeyen bir tür boş gösteren hâline geldiğini ve başlangıçta dijital emek teorisini karakterize eden özgüllüğün kaybolduğunu düşünmektedir (Gandini, 2021: 8).

Dijital emek tartışmalarının, internetin her soruna çare olabilecek mucizevi bir teknoloji olduğu gibi ütopik görüşlere ve sadece kullanıcı odaklı olan olumlayıcı yaklaşımlara eleştiriler getiren literatüre önemli bir katkı sunduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda sosyal platformların ekonomi politik bir yaklaşımla değerlendirilmesi de internetin yalnızca bir eğlence ve bilgi aracı olmadığının ortaya konulması açısından önem arz etmektedir. Zira hayatın her alanında sirayet eden ve kişilerin serbest zamanlarındaki rolü giderek artan internet teknolojilerinin toplumsal ve ekonomik etkilerinin irdelenmesi, daha eşit bir toplum ve daha eşit bir internet adına bir gereklilik olarak görülebilir.

KAYNAKÇA

Arvidsson, A., Colleoni, E. (2012), "Value in Informational Capitalism and on the Internet", *The Information Society,* 28(3): 135-150.

Bruns, A. (2007), "Produsage, Generation C, and Their Effects on the Democratic Process", *Proceedings Media in Transition 5*, MIT, Boston.

Comor, E. (2015) "Revisiting Marx's Value Theory: A Critical Response to Analyses of Digital Prosumption", *The Information Society*, 31:1, 13-19,

Fuchs, C. (2011), "Web 2.0, Prosumption, and Surveillance", *Surveillance & Society*, 8/3: 288-309.

Fuchs, C. (2014), "Critique of the Political Economy of Informational Capitalism and Social Media", Critique, *Social Media and the Information Society*, Fuchs, C., Sandoval, M. (Ed.), New York: Routledge: 51-65.

Fuchs, C. (2015). *Dijital Emek ve Karl Marx*, Ankara: Notabene Yayınları.

Fuchs, C. (2017). Google Kapitalizmi. F. Aydoğan (Ed.). *Yeni Medya Kuramları* içinde. Çev. Çağla Çavuşoğlu. İstanbul: Der Yayınları, 2017, 71-83.

Gandini, A. (2020). Digital Labour: An Empty Signifier? *Media, Culture & Society*, 1-12.

Hardt, M. (1999). Affective Labour. *Boundary 2*, Vol. 26, No. 2, Duke University Press, pp. 89-100.

Terranova, T. (2015), "Bedava Emek: Dijital Ekonomide Kültür Üretimi", (Çev. E. Bulut, A. Ateş), *Folklor/Edebiyat*, 21/83: 343-363.

DİJİTAL HİKÂYE ANLATICILIĞI

Erdem Yedekci

Dijital hikâye anlatıcılığı, temelde birtakım fotoğraflar ile anlatıcı bir dış sesin oldukça ekonomik yollardan bir araya getirilmesiyle ortaya çıkan bir kendini temsil yöntemidir. Meadows ve Kidd'in (2009: 91) deyimiyle bu yöntemin uygulanması, bir ev bilgisayarı ve içerisinde yüklü olarak gelen basit bir yazılım yardımıyla mutfak masasında dahi mümkün olmaktadır. Bu yönüyle dijital hikâye anlatıcılığı, hayatın her kesiminden farklı yeteneklere sahip çok sayıda insanın üretiminde aktif olabileceği, sınırsız bir potansiyele sahip olan ilgi çekici bir kısa medya formudur.

Dijital hikâye anlatıcılığı; dijital medyanın metne, sese ve görüntüye dayalı çeşitli unsurlarını hikâye anlatma sanatıyla bir araya getirmektedir. Çoğunlukla basit bir bilgisayar yazılımı kullanılarak oluşturulan içerikler, belirli bir tema ve konuya sadık kalınarak hazırlanmaktadır. Genellikle 2 ila 10 dakika arası bir uzunluğa sahip olan dijital hikâyeler, herhangi bir video oynatıcıda görüntülenebilecekleri dijital bir formatta kaydedilerek bir web tarayıcısı üzerinden internete yüklenmektedir (Robin, 2016: 18). Çok sayıda insan tarafından görülebilmeleri de bu sayede mümkün olmaktadır.

Dijital hikâye anlatıcılığı, birçok şekilde tanımlanabilir olmakla beraber genel konsept, hikâye anlatma sanatının dijital görüntü, ses

yoksul insanların da "sesleri"nin duyulabilir olmasının nasıl sağlanabileceği konularını ele almaktır (Şimşek, 2018: 14).

Atölye tabanlı dijital hikâye anlatıcılığının Türkiye'deki ilk adımları ise 2009 yılında Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde atılmıştır. Burcu Şimşek'in yürütücülüğünü üstlendiği "Dijital Hikâye Anlatımı Atölyesi" ve devamında gelen kolaylaştırıcı eğitimleriyle oluşan ekip, "Amargili Kadınlardan Dijital Hikâyeler" başlıklı atölye çalışmasıyla dijital hikâye anlatıcılığı atölyelerinin ülkemizdeki ilk örneğini vermiştir (Şenel, 2015: 217). Bu ilk örneğin ardından Dijital Hikâye Anlatımı Atölyesi* aracılığıyla gerçekleştirilmiş olan çok sayıda etkinlik ile birçok farklı toplumsal mesele hakkında farkındalık oluşturulması sağlanmıştır.

KAYNAKÇA

Hartley, J. (2013), A Trojan Horse in the Citadel of Stories? Storytelling and the Creation of the Polity - From Göbekli Tepe to Gallipoli. *Journal of Cultural Science*. 6.1, 71-105.

Hartley, J. ve K. McWilliam (2009). Computational Power Meets Human Contact. J. Hartley ve K. McWilliam (Ed.). *Story Circle: Digital Storytelling Around the World* içinde. West Sussex: Wiley-Blackwell, 3-16.

Lundby, K. (2009), The Matrices of Digital Storytelling: Examples from Scandinavia. J. Hartley ve K. McWilliam (Ed.). *Story Circle: Digital Storytelling Around the World* içinde. West Sussex: Wiley-Blackwell, 176-187.

Meadows, D. ve J. Kidd (2009). "Capture Wales": The BBC Digital Storytelling Project. J. Hartley ve K. McWilliam (Ed.). *Story Circle: Digital Storytelling Around the World* içinde. West Sussex: Wiley-Blackwell, 91-117.

Robin, B. (20-24 Mart 2006). The Educational Uses Of Digital Storytelling. *Society For Information Technology And Teacher Education International Conference Bildiri Kitabı*. ABD: The Association for the Advancement of Computing in Education (AACE), 709-716.

Robin, B. R. (2016). The Power of Digital Storytelling to Support Teaching and Learning. *Digital Education Review*. 30, 17-29.

* Dijital Hikâye Anlatımı Atölyesi hakkında daha fazla bilgi için bkz.: https://digitalstoryhub.org/

Rossiter, M. ve P. A. Garcia (2010). Digital Storytelling: A New Player on the Narrative Field. *New Directions for Adult and Continuing Education*. 126, 37-48.

Spurgeon, C. (2017). The Ethics, Aesthetics and Practical Politics of Ownership in Co-Creative Media. M.Dunford ve T. Jenkins (Ed.). *Digital Storytelling: Form and Content* içinde. Londra: Palgrave Macmillan, 119-135.

Şenel, B. (2015). Dijital Hikâyelerle Başka Başka Aşklar: "Aşk demek..." Üzerine. *Moment Dergi*. 2.2, 214-241.

Şimşek, B. (2018). *İletişim Çalışmaları Bağlamında Dijital Hikâye Anlatımı: Kavramlar ve Türkiye Deneyimi*. İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği.

DİJİTAL VATANDAŞLIK

Seyedmorteza Mousavi

Vatandaşlık kavramı geleneksel anlamda, bir ulus-devlete "ulusal olarak sınırlanmış üyelik" (Fischman & Haas, 2012) veya "yasal üyelik" (Banks, 2008) olarak tanımlanır. Bir yasama terimi olarak vatandaşlık kavramı ise, bu ulus devletlerde yaşayan insanlara belirli medeni, sosyal, siyasi, ekonomik hak ve sorumluluklar sağlar. Bu açıdan iyi vatandaş olmanın en önemli nitelikleri; kanun ve yönetmeliklere uymak, oy kullanmak ve vergi vermektir. Hak ve sorumluluklara odaklanan bu geleneksel vatandaşlık yaklaşımı, 17. yüzyılda Batı ülkelerinde modern ulus devletlerin ortaya çıkışıyla geliştirilmiştir (Castles & Davidson, 2000). Marshall'ın (1964) vatandaşlığın üç unsuru (medeni, siyasi ve sosyal) geleneksel vatandaşlığın yaygın olarak kabul edilmiş tanımıdır (Banks, 2008). Buna göre, medeni unsurlar; adalet hakkı, mülkiyet hakkı, ifade, düşünce ve inanç özgürlüğü gibi bireysel haklardan oluşmaktadır. Siyasi unsurlar, vatandaşlara, topluluğun yönetim süreçlerine katılarak güç kullanma şansı sunar. Sosyal unsurlar ise, ulusal yurttaşlık kültüründeki ekonomik refah, güvenlik ve sosyal mirastan oluşmaktadır. Pek çok akademisyen, gerçek vatandaşlığın kimlik ve topluluk duygusuyla daha yakından ilişkili olduğunu savunarak geleneksel vatandaşlık kavramlarına meydan okumuştur (Abu El-Haj, 2007; Banks, 2008; Ong, 1996; Osler & Starkey, 2003; Subedi,

siyasi simülasyonları basitçe pekiştiren mevcut dijital vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi girişimlerini eleştirmiştir. O, dijital vatandaşlığın "geleneksel güç, eşitsizlik, organizasyon ve ideoloji sorularını" benimsemesi gerektiğini iddia etmiştir (s. 261). Eleştirel direnme'nin ikinci alt teması olan "siyasi aktivizm", Arap Baharı ve Occupy Wall Street gibi son dönemde çığır açan olaylarla ilişkilendirilebilir. Dijital vatandaşlar interneti eşitsizliğe meydan okumak, taban hareketi ve aktivist ağlar aracılığıyla toplumu dönüştürmek için bir araç olarak kullanmaktadır (DeLuca, Lawson & Sun, 2012; Glassman, 2012; Mansour, 2012). Eleştirel direnme, dijital vatandaşların eşitsiz güç ilişkilerini tanımasına, statükoya meydan okumasına ve marjinal vatandaşlar için demokratik süreçleri yeniden talep etmesine yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

Abu El-Haj, T. R. (2007). "I was born here, but my home, it's not here": Educating for democratic citizenship in an era of transnational migration and global conflict. Harvard Educational Review, 77, 285–316.

Alberta Education (2012). Alberta education cataloguing in publication data, digital citizenship policy development guide. Alberta: School Technology Branch. Retrieved from https://education.alberta.ca/media/3227621/digital-citizenship-policy-development-guide.pdf.

Banks, J. A. (2008). Diversity, group identity, and citizenship education in a global age. Educational Researcher, 37, 129–139.

Bennett, L. (2007). Changing citizenship in the digital age. *Conference on Millenial Learners.*

Berson, I. R., & Berson, M. J. (2003). Digital literacy for effective citizenship. Social Education, 67, 164–167.

Castles, S., & Davidson, A. (2000). Citizenship and migration: Globalization and the politics of belonging. New York, NY: Routledge.

Choi,M.(2016). A Concept Analysis of Digital Citizenship for Democratic Citizenship Education in the Internet Age, Theory & Research in Social Education, 00: 1–43, 2016.

Churches, A. (2011). The Digital Citizen. Retrieved December 10, 2011 from http://edorigami.wikispaces.com/The+Digital+Citizen

Coleman, S. (2006). Digital voices and analogue citizenship Bridging the gap between young people and the democratic process. Public Policy Research, 13, 257-261.

Common Sense Media. (2009). Digital literacy and citizenship in the 21st century. Retrieved from http://www.itu.int/council/groups/wg-cop/secondmeeting-june-2010/CommonSenseDigitalLiteracy-CitizenshipWhitePaper.

DeLuca, K. M., Lawson, S., & Sun, Y. (2012). Occupy Wall Street on the public screens of social media: The many framings of the birth of a protest movement. Communication, Culture & Critique, 5, 483-509.

Fischman, G. E., & Haas, E. (2012). Beyond idealized citizenship education: Embodied cognition, metaphors, and democracy. Review of Research in Education, 36, 169-196.

Glassman, M. (2012b). Occupying the noosystem: The evolution of media platforms and webs of community protest. Berkeley Planning Journal, 25, 198–209.

Goode, L. (2010). Cultural citizenship online: The Internet and digital culture. Citizenship Studies, 14, 527-542.

Hermes, J. (2006). Citizenship in the age of the Internet. European Journal of Communication, 21, 295-309.

Hobbs, R., & Jensen, A. (2009). The past, present, and future of media literacy education. Journal of Media Literacy Education, 1, 1-11.

Hollandsworth, R., Dowdy, L., & Donovan, J. (2011). Digital citizenship in K–12: It takes a village. TechTrends, 55(4), 37-47.

Isin, E., & Ruppert, E. (2015). *Being Digital Citizens*. Rowman & Littlefield.

Longford, G. (2005). Pedagogies of digital citizenship and the politics of code. Techné: Research in Philosophy and Technology, 9, 1-17.

Mansour, E. (2012). The role of social networking sites (SNSs) in the January 25th Revolution in Egypt. Library Review, 61, 128–159.

Marshall, T. H. (1964). Class, citizenship, and social development: Essays of T. H. Marshall. Westport, CT: Greenwood.

McCosker, A., Vivienne, S., & Johns, A. (2016). *Negotiating Digital Citizenship*. Rowman & Littlefield.

Moeller, S., Joseph, A., Lau, J., & Carbo, T. (2011). Towards media and information literacy indicators. Paris, France: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

Mossberger, K. (2009). Toward digital citizenship: Addressing inequality in the information age. In A. Chadwick & P. Howard (Eds.), Routledge handbook of Internet politics (pp. 173-185). New York, NY: Routledge.

Mossberger, K., Tolbert, C. J., & McNeal, R. S. (2008). Digital citizenship. Cambridge, MA: MIT Press.

Mossberger, K., Tolbert, C. J., & Mcneal, R. S. (2007). *Digital Citizeship: The Internet, Society andParticipation*. The MIT Press.

Ohler, J. (2012). Digital citizenship means character education for the digital age. Education Digest: Essential Readings Condensed for Quick Review, 77(8), 14-17.

Ohler, J. (2010). Digital Community: Digital Citizen. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

Ong, A. (1996). Cultural citizenship as subject-making: Immigrants negotiate racial and cultural boundaries in the United States. Current Anthropology, 37, 737-762.

Osler, A., & Starkey, H. (2003). Learning for cosmopolitan citizenship: Theoretical debates and young people's experiences. Educational Review, 55, 243-254.

Ozalp, S. (2019). Unlawful data access and abuse of metadata for mass persecution of dissidents in Turkey: The by-lock case. In A. Daly, S. K. Devitt, & M. Mann (Eds.), *Good Data* (pp.117-134). Institute of Network Cultures.

Ribble, M. (2009). Passport to digital citizenship: Journey toward appropriate technology use at school and at home. Learning & Leading with Technology, 36(4), 14-17.

Ribble, M., & Bailey, G. (2007). Digital citizenship in schools. Washington, DC: International Society for Technology in Education.

Ribble, M. (2004). Digital citizenship: Addressing appropriate technology behavior. Learning & Leading with Technology, 32(1), 6-11.

Sánchez, A.V., Bedoya,E.D. (2019). Digital Citizenship: A Theoretical Review of the Concept and Trends, TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology – April 2019, volume 18 issue 2.

Sarre, R. (2015). *Metadata retention: A review of policy implications for Australians*. Justice and Social Democracy Conference.

Shelley, M., Thrane, L., Shulman, S., Lang, E., Beisser, S., Larson, T., & Mutiti, J. (2004). Digital citizenship: Parameters of the digital divide. Social Science Computer Review, 22(2), 256-269.

Subedi, B. (Ed.). (2010). Critical global perspectives: Rethinking knowledge about global societies. Charlotte, NC: Information Age Publishing.

VanFossen, P. J. (2006). The electronic republic? Evidence on the impact of the Internet on citizenship and civic engagement in the US. International Journal of Social Education, 21(1), 18-43.

PANOPTİKON, SİNOPTİKON, SÜPERPANOPTİKON, OMNİPTİKON, BANOPTİKON VE GLOPTİKON

Bahar Öztürk

Gözetim, kitlesel medyatik denetimin ve bu denetim yoluyla sağlanan disiplin toplumu anlayışının temelini oluşturan kavramlardan birisidir. İçinde bulunduğumuz dönemde, iktidarlar tarafından toplumsal bir denetim, tahakküm ve ıslah aracına dönüşen gözetim, genelde internet; özelde ise sosyal medyayı bir araç olarak kullanmaya başlamıştır. Gözetim kültürü üzerine çalışan araştırmacıların en önemli isimlerinden David Lyon, insanların artık "vatandaş" olarak değil "kodlanmış numara ve harf dizileri" olarak tanımlanmaya başladığı vurgusundan hareketle; gözetim toplumunu *kişisel yaşama ait her türlü ayrıntının sürekli olarak büyük şirketler ile devlet dairelerine ait bilgisayarların veri tabanları içinde toplanması/saklanması/çağrılması ve işlenmesi* olarak tanımlamaktadır (Dolgun, 2008: 28). Lyon, gözetimin doğrudan yani yüz yüze veya teknoloji (dijital ayak izi) aracılığıyla da yapıldığını iddia etmektedir.

Günümüzde hızla gelişen teknolojiyle birlikte, gündelik yaşamın dinamikleri de dönüşüme uğramakta ve "enformasyon toplumu" olarak adlandırılan mevcut toplum yapısının giderek "gözetim

güvenlik uygulamalarının gözetim boyutunun da görmezden gelinmemesi önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Bakıroğlu, C. T. (2013). Sosyalleşme ve Kimlik İnşası Ekseninde Sosyal Paylaşım Ağları. Antalya Akademik Bilişim Konferansı.

Bauman, Z. (2012). Küreselleşme - Toplumsal Sonuçları. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. & Lyon, D. (2016). Akışkan Gözetim (E. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bentham, J. (1787). Panopticon or The Inspection House. Jeremy Bentham: The Panopticon Writings. içinde. M. Bozoviç (Ed.) (1995) Londra: Verso Yayınları.

Çakır, M. (2015). İnternette Gösteri ve Gözetim: Eleştirel Bir Okuma. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Dolgun, U. (2004). Gözetim Toplumunun Yükselişi: Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumuna. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Yönetim Bilimleri Dergisi, Sayı: 1.

Dolgun, U. (2008). Şeffaf Hapishane Yahut Gözetim Toplumu. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Foucault, M. (1992). Hapishanenin Doğuşu. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Köse, H. (2011). Medya Mahrem: Medyada Mahremiyet Olgusu ve Transparan Bir Yaşamdan Parçalar. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Lyon, D. (1997). Elektronik Göz, Gözetim Toplumunun Yükselişi. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Lyon, D. (2012). Vesikalı Yurttaş: Gözetim Aracı Olarak Kimlik Kartları (B. Baysal, Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

Lyon, D. (2013). Gözetim Çalışmaları. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Lyon, D. (2014). Surveillance and the Eye of God. Studies in Christian Ethics, Vol: 27, No: 1.

Mathiesen, T. (1997). The Viewer Society: Michel Foucault's "Panopticon Revisited". Theoretical Criminology. Vol. 1 No. 2.

Pimenta, E. (2010). Low Power Society, Continuous Hyperconsumption and the End of the Medium Class in a Hyperurban Planet. 3. Elektronik Baskı. Londra: ASA Art and Technology UKLimitedhttp://www.emanuelpimenta.net/ebooks/archives/lowpower/EMANUEL%20PIMENTA%20low%20power%202010%20third%20edition%20US.pdf. (Erişim Tarihi: 05.10.2022).

Poster, M. (1996). Databases as Discourse; or, Electronic Interpellations. Lyon, D. and Zureik, E. (eds.) (1998) Computers, Surveillance and Privacy. İçinde. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Rigel, N. (2005). Lacan'ın Çekiciyle Put Kırmak: Slavoj Zizek. N. Rigel, G. Batuş, G. Yücedoğan, ve B. Çoban, (hzl). (2005). Kadife Karanlık: 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar. 2. Baskı. İçinde. İstanbul: Su Yayınevi.

Saykozof. (2014). Birbirini Pekiştiren Kavramlar: Panoptikon ve Sinoptikon http://saykozof.blogspot.com.tr/2014/06/birbirini-pekistiren-kavramlar.html, (Erişim Tarihi: 05.10.2022).

Yılmaz, S. (2011). Her İletişim Bir Mahremiyet İhlalidir ve Her Mahremiyet İhlalinin Bir Haber Değeri Vardır. H. Köse (Ed.). Medya Mahrem: Medyada Mahremiyet Olgusu ve Transparan Bir Yaşamdan Parçalar (s. 129-148). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Toprak, Y. E. (2021). Kamusal Alanın Dönüşümü ve Rıza Üretimi Bağlamında Kapitalist Gözetim Toplumu: Gloptikon. Yayımlanmış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Ankara.

OYUNLAŞTIRMA

Ayşen Akyüz

Rekabetin yoğun yaşandığı günümüz dünyasında markalar, ürünleri/hizmetleri müşterileri için ilgi çekici hâle getirmek amacıyla oyunlaştırma gibi yeni teknikler kullanmaktadır. Pazarlama açısında oyunlaştırma, hedef kitleyi arzulanan marka hedeflerine doğru yöneltmek, etkileşim, bilinirlik ve sadakat yaratmak için oyun tasarım tekniklerini uygulama konseptidir. Tüketiciler, firmanın oyunlaştırma girişimine katıldıklarında ve etkileşimde bulunduklarında, markayla oldukça etkin biçimde iletişim kurmaktadır. Oyunların, oyun kuralları, puanlama, oyuncular arasında rekabet gibi ögelerinin, faaliyet alanlarına uygulanması, tüketiciyi markayla etkileşime teşvik eden unsurlardır. Oyunlaştırma kavramına her ne kadar 2010 yılından itibaren yoğun olarak maruz kalsak da aslında uzun yıllardır oyunlaştırmanın örnekleriyle karşılaşmaktayız. İngiliz perakende zinciri Cafe Nero'da kullanılan ve müşterinin her kahve içişiyle barista tarafından damga vurulan kartları hatırlayalım. Şimdi aynı sadakat kart formatının ios ve android ortamında Cafe Nero uygulamasında yer aldığını görmekteyiz. Tek fark artık barista karta damga vurmamakta; QR kodunu okutmakta ve uygulama ekranında damga belirmektedir. Cafe Nero çevrim dışı uyguladığı oyunlaştırma örneğini çevrim içine de aktarmış durumdadır. Kredi kartı şirketlerinde ve havayolu sektöründe de oyunlaştırmanın

KAYNAKÇA

Chang, C. C., & Chin, Y. C. (2011). Predicting the usage intention of social network games: An intrinsic-extrinsic motivation theory perspective. In Annual Conference on Innovation in Business & Management, 1-18.

Esgin, Y. (2022). Oyunlaştırmada Hedeflenen Etki Düzeylerinin Pazarlama İletişimi Bağlamında Kullanımı Üzerine Bir İnceleme, İletişim çalışmaları degisi, 21, 114-135.

Goethe, O. (2019). Gamification Mindset, USA: Springer.

Hainey, T., Connolly, T., Stansfield, M., & Boyle, E. (2011). The differences in motivations of online game players and offline game players: A combined analysis of three studies at higher education level. Computers & Education, 57, 2197-2211.

Hsu, C. L., Lu, H. P. (2004). Why do people play on-line games? An extended TAM with social influences and flow experience. Information & Management, 41, 835-868

Huotari, K., Hamari, J. (2012). Defining gamification: A service marketing perspective. In Proceeding of the 16th International Academic MindTrek Conference on - MindTrek '12, New York: ACM Press.

Kapp, K. M. (2012). The Gamification of Learning and Instruction: Game-based Methods and Strategies for Training and Education. San Francisco, CA: Wiley.

Kong, J. S. L., Kwok, R. C. W., & Fang, Y. (2012). The effects of peer intrinsic and extrinsic motivation on MMOG game-based collaborative learning. Information & Management., 49, 1-9.

Li, W., Grossman, T., & Fitzmaurice, G. (2012). GamiCAD: A gamified tutorial system for first time AutoCAD users. In Proceedings of the 25th Annual ACM Symposium on User Interface Software and Technology, 103-112, Cambridge, MA: ACM.

Matallaoui, A., Hanner, N., Zarnekow, R. (2017). Introduction to Gamification: Foundation and Underlying Theories, (der.)Stieglitz, S., Lattemann, C., Robra-Bissantz, S., Zarnekow, R., Brockmann, T. Gamification. Switzerland: Springer,

Nevid, J. (2012). Psychology: Concepts and applications, Belmont, CA: Wadworth: Cengage Learning, 4.baskı

Salen, K., Zimmerman, E. (2004). Rules of Play: Game Design Fundamentals. Cambridge, MA: MIT Press.

Werbach, K., & Hunter, D. (2012). For the win: How game thinking can revolutionize your business. Philadelphia: Wharton Digital Press

Zichermann, G., Linder, J. (2013). The Gamification Revolution: How Leaders Leverage Game Mechanics to Crush the Competition. McGraw-Hill.

SOSYAL MEDYADA PAZARLAMA

Bilge Altuntaş

Sosyal medya, insanların bilgi, birikim ve görüşlerini paylaşmak için bir araya geldikleri çevrim içi bir platform olarak tanımlanabilir (Carr ve Hayes, 2015). Carr ve Hayes (2015), sosyal medya içeriğinin oluşturulmasına ve içeriğin artık çeşitli kuruluşlar tarafından değil, çoğunlukla kullanıcılar tarafından nasıl üretildiği konusuna dikkat çekmektedir. Araştırmacılar tarafından sosyal medya; Web 2.0 özelliklerine sahip; katılımcı, iş birlikçi, bilgi paylaşımına sahip ve web'de kullanıcıyı güçlendiren araçlara sahip olan, işletme ve tüketici arasındaki iletişim için kullanılan araçlar olarak sayılabilir. Kişisel ve kurumsal amaçlarla kullanılan sosyal medyanın popülaritesi günden güne artış göstermektedir. Sosyal medyanın pazarlama faaliyetlerini sürdürmek, arttırmak veya geliştirme amaçlı kurumsal kullanımı işletmeler tarafından oldukça tercih edilir hâle gelmiştir. Bireylerin günlük olarak kullandıkları hazır giyim ürünleri, spor takımları, teknoloji ürünleri gibi ilgi duydukları alanlarda faaliyet gösteren markaları sosyal medya üzerinden takip etmeleri eğilimleri gözlemlenmektedir. Bu nedenle işletmeler sosyal medyayı pazarlama amaçlı kullanmayı oldukça kolay ve kullanışlı bulmaktadır (Bashar vd., 2012).

Sosyal medyanın işletmeler açısından bir pazarlama aracı olarak katkı sağladığı bilgisi konusunda tartışmalar olduğu, marka içeren

KAYNAKÇA

Alharbie, A. (2015). Business Growth thru Social Media Marketing. *International Journal of Innovation and Applied Studies*.

Bashar, A., Ahmad, I., & Wasiq, M. (2012). Effectiveness of Social Media As a Marketing Tool: an Empirical Study. *International Journal of Marketing, Financial Services & Management Research*, *1*(September 2015), 3622. www.indianresearchjournals.com

Carr, C. T., & Hayes, R. A. (2015). Social Media: Defining, Developing, and Divining. *Atlantic Journal of Communication*, *23*(1), 46-65. https://doi.org/10.1080/15456870.2015.972282

Chiang, I. P., Wong, R., & Huang, C. H. (2019). Exploring the benefits of social media marketing for brands and communities. *International Journal of Electronic Commerce Studies*, *10*(2), 113–139. https://doi.org/10.7903/IJECS.1547

De Vries, L., Gensler, S., & Leeflang, P. S. H. (2012). Popularity of Brand Posts on Brand Fan Pages: An Investigation of the Effects of Social Media Marketing. *Journal of Interactive Marketing*, *26*(2), 83-91. https://doi.org/10.1016/J.INTMAR.2012.01.003

Di Gangi, P. M., & Wasko, M. (2016). Social media engagement theory: Exploring the infuence of user engagement on social media usage. *Journal of Organizational and End User Computing*, *28*(2), 53-73. https://doi.org/10.4018/JOEUC.2016040104

Erdoğmuş, İ. E., & Çiçek, M. (2012). The Impact of Social Media Marketing on Brand Loyalty. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, *58*, 1353-1360. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.09.1119

Foux, G. (2006). Get your customers involved. *Brand Strategy*, *May*, 38-39.

Gillin, P. (2007). The New Influencers: A Marketer's Guide to the New Social Media. *Undefined*, *45*(01), 45-0362-45–0362. https://doi.org/10.5860/CHOICE.45-0362

Gordhamer, S. (2009). *4 Ways Social Media is Changing Business | Mashable*. https://mashable.com/archive/social-media-business

Jackson, N. (2011). *Infographic: Using Social Media to Build Brand Loyalty - The Atlantic*. https://www.theatlantic.com/technology/archive/2011/07/infographic-using-social-media-to-build-brand-loyalty/241701/

Katrodia, A. (2022). A Comparative Study of Social Media Marketing and Conventional Marketing-A Case Study African Journal of Business and Economic Research (AJBER). *African Journal of Business and Economic Research (AJBER)*, *17*(3), 171–190. https://doi.org/10.31920/1750-4562/2022/v17n3a8

Kent, M. L., & Li, C. (2020). Toward a normative social media theory for public relations. *Public Relations Review*, *46*(1), 101857. https://doi.org/10.1016/J.PUBREV.2019.101857

Lempert, P. (2006). *Caught in the Web: your shoppers are increasingly online, so you'd better be, too*. https://www.thefreelibrary.com/Caught+in+the+Web%3A+your+shoppers+are+increasingly+online%2C+so+you%27d...-a0151395605

Mangold, W. G., & Faulds, D. J. (2009). Social media: The new hybrid element of the promotion mix. *Business Horizons*, *52*(4), 357-365. https://doi.org/10.1016/J.BUSHOR.2009.03.002

Mohammadian, M., & Mohammadreza, M. (2012). Identify the Success Factors of Social Media (Marketing Perspective). *International Business and Management*, *4*(2), 58–66. https://doi.org/10.3968/j.ibm.1923842820120402.1120

Rashtchy, S., Kessler, A. M., Bieber, P. J., Schindler, N., & Tzeng, J. C. (2007). *The User Revolution: The New Advertising Ecosystem Technology*. Piper Jaffray. https://studylib.net/doc/10342476/the-user-revolution--the-new-advertising-ecosystem-techno...

Schmitt, B. (2012). The consumer psychology of brands. *Journal of Consumer Psychology*, *22*(1), 7-17. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jcps.2011.09.005

Vollmer, C., & Precourt, G. (2008). *Always On: Advertising, Marketing, and Media in an Era of Consumer Control*. McGraw- Hill. https://books.google.fm/books?id=facAkAEACAAJ&printsec=copyright#v=onepage&q&f=false

Zarella, D., & Zarella, A. (2011). The Facebook Marketing Book. In *O' Reilly Media*. https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=ymGAEyU4mSIC&oi=fnd&pg=PR5&dq=zarella,+d.+2010&ots=VvkzkZvaPg&sig=cnJLk5pxGpU_JYyIHPcnEly6YwA&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Bârika Göncü

Sürdürülebilirlik kavramı, günümüzde sözlük anlamının ötesinde bir yaygınlık, etki ve önem kazanmıştır ve yaklaşık yarım asırdan beri hükûmetlerin, özel sektörün, sivil toplumun, akademik dünyanın ve medyanın gündeminde ön sıralarda yer almaktadır. Bu kavram, çoğunlukla da sosyoekonomik bir bağlamda "sürdürülebilir kalkınma" şeklinde sosyoekonomik gelişmeyle ilişkilendirilerek sağlıklı bir ekonomik, ekolojik ve toplumsal sistemin geliştirilmesi, iyileştirilmesi ve korunması olarak ele alınmaktadır. Stoddart ve diğerleri (2011), sürdürülebilirliği sonlu/kısıtlı bir ekosistem bünyesindeki sosyoekonomik faaliyetler sonucu üretilen kaynakların toplumun bütününde ve ayrıca nesiller arasında etkin ve eşit biçimde dağılımı olarak tanımlamışlardır. Boschele (2020), sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir gelişme kavramlarında, ekonomik ve teknolojik gereksinimler ile doğal çevrenin korunmasına yönelik önlemlerin dengelenmesine vurgu yapıldığını kaydeder. Geissdoerfer ve diğerlerine göre (2017) ise sürdürülebilirlik, insanların sosyal, çevresel ve ekonomik performansının mevcut ve gelecek nesiller yararına dengeli bir şekilde entegre edilmesidir. Bu ve benzeri tanımlamalar, insan ve insan topluluklarının gereksinimlerinin, gezegenimiz Dünya'nın mevcut kaynaklarının sonuna kadar tüketilmeden karşılanabilmesine odaklanmaktadır. Dolayısıyla

Sonuç olarak, sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşılması bağlamında karar verici konumda olan tarafların, dünya kaynaklarının sınırlı niteliği ile sosyoekonomik faaliyetler arasındaki karşılıklı bağımlılığı çoğu kez ihmal ettiği gözlemlenmektedir (Eisenmenger, N. vd., 2020). Sürdürülebilirlik hedefleri ve ilgili tartışmaların, konunun uluslararası düzeyde gündeme gelmesinde azımsanmayacak bir paya sahip olduğu doğrudur, ancak sosyal ve ekonomik gelişimin ağırlıkla büyümeye odaklanması sürdüğü müddetçe, kaynakların eşit dağılımı ile ekolojik yaklaşımların bütünleştirilmesinin önündeki güçlü engellerin aşılması zor gözükmektedir. Öte yandan ilgili paydaşlar arasındaki sorumluluk paylaşımı, yerel ve ulusal düzeydeki çalışmaların koordinasyonu, ilham verici girişimlerin örnek modellere dönüştürülmesi, toplumsal farkındalık ve tutum değişikliği iletişiminin güçlendirilmesi gibi alanlarda, içinde yaşadığımız dijital dönüşümün potansiyeli değerlendirilmelidir. Kaynakların ve farklı inisiyatiflerin daha bütüncül yaklaşımlar doğrultusunda koordinasyonunda dijital teknolojilerle birlikte artarak zenginleşen iletişim platformları kayda değer katkılar sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

Adelman, S. (2017). The sustainable development goals, Anthropocentrism and Neoliberalism. In: French, Duncan and Kotzé, Louis, (eds.) *Global goals : law, theory and implementation*. Cheltenham : Edward Elgar.

Amos, R., & Lydgate, E. (2020). Trade, transboundary impacts and the implementation of SDG 12. *Sustainability Science*, 15(6), 1699-1710.

Banerjee, S. B. (2003). Who sustains whose development? Sustainable development and the reinvention of nature. *Organization Studies*, 24(1), 143-180.

Boschele, F. A. (2020). Sürdürülebilirlik, tüketim ve medya. *İnsan ve İnsan*, 7(26), 11-23.

DuBose, J., J.D. Frost, J.A. Chamaeau, J.A. Vanegas. (1995). Sustainable development and technology. D. Elms, D. Wilkinsin (eds.), *The Environmentally Educated Engineer*, Center for Advanced Engineering, Canterbury.

Eisenmenger, N., Pichler, M., et al. (2020). The Sustainable Development Goals prioritize economic growth over sustainable resource use: a critical reflection on the SDGs from a socio-ecological perspective. *Sustainability Science*, 15(4), 1101-1110.

Geissdoerfer, M., Savaget, P., Bocken, N. M., & Hultink, E. J. (2017). The Circular Economy–A new sustainability paradigm?. *Journal of cleaner production*, 143, 757-768.

Genç, R. (2017). The importance of communication in sustainability & sustainable strategies. *Procedia Manufacturing*, 8, 511-516.

Global Survey. (2020). Global Survey on Sustainability and the SDGs. (https://www.globalsurvey-sdgs.com/wp-content/uploads/2020/01/20200205_SC_Global_Survey_Result-Report_english_final.pdf).

IPCC. (2022). Summary for Policymakers. (https://www.ipcc.ch/report /ar6/wg2/downloads/report/IPCC_AR6_WGII_SummaryForPolicymakers.pdf).

Kates, R. W., Clark, W. C., Corell, R., et al. (2001). Sustainability science. *Science*, 292(5517), 641-642.

Malthus, T. R. (1798). An essay on the principle of population. *The Works of Thomas Robert Malthus,* London, Pickering & Chatto Publishers, (1986) 1, 1-139.

Meadows, D. et al. (1972). The Limits to Growth - Club of Rome. (https://policycommons.net/artifacts/1529440/the-limits-to-growth/2219251/)

Mensah, J. (2019). Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review, *Cogent Social Sciences*, 5:1, 1653531.

Stoddart, H., Schneeberger, K., Dodds, F., Shaw, A., Bottero, M., Cornforth, J., & White, R. (2011). *A pocket guide to sustainable development governance*. Stakeholder Forum, United Nations, Rio de Janeiro.

Tateishi, E. (2018). Craving gains and claiming "green" by cutting greens? An exploratory analysis of greenfield housing developments in Iskandar Malaysia. *Journal of Urban Affairs*, 40(3), 370-393.

Thomas, C. F. (2015). *Naturalizing sustainability discourse: Paradigm, practices and pedagogy of Thoreau, Leopold, Carson and Wilson*. Arizona State University.

United Nations, (1972). *United Nations Conference on the Human Environment*, Stockholm.(https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972)

United Nations. (1992). *United Nations Conference on Environment and Development*, Rio de Janeiro. (https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992)

United Nations. (2002). World Summit on Sustainable Development, Johannesburg. (https://www.un.org/en/conferences/environment/johannesburg2002).

United Nations. (2012). United Nations Conference on Sustainable Development, Rio de Janeiro. (https://www.un.org/en/conferences/environment/rio2012)

United Nations. (2015). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. (https://sdgs.un.org/2030agenda). (https://sdgs.un.org/goals).

United Nations. (2015). The Paris Agreement. (https://www.un.org/en/climatechange/paris-agreement)

WCED, S. W. S. (1987). World commission on environment and development. *Our common future*, 17(1), 1-91.

Weder, F. (2022). Strategic problematization of sustainability reframing dissent in strategic communication for transformation. *Public Relations Inquiry,* 11(3), 337-360.

ALTERNATİF MEDYA

Mehmet Türkcan

Alternatif medya; anaakım medyadan farklı, alternatif bir yayıncılık anlayışını açıklamak için kullanılan kavramdır. Alternatif medya, anaakım medyanın yeteri kadar yer vermediği, yanlış temsil ettiği veya dışladığı toplumsal grupların bilgilenmesine ve kendilerini ifade edebilmesine olanak sağlayan mecradır. Var oluş amacı kâr olmayan bu mecrada, haber üretim sürecini etkilemeyen şeffaf ve demokratik finansman modelleri öne çıkmakta, sıklıkla okuyucu bağışları, sivil toplum kuruluşlarının hibeleri ve internet gelirleri (ayrı ayrı veya bir arada) tercih edilmektedir. Organizasyonlardaki hiyerarşi karşıtı (yatay) örgütsel yapı bir taraftan çalışanlar arasında ast-üst ayrımını engelleyerek haber üretim sürecinin ortaklaşa-kolektif bir biçimde gerçekleşmesini sağlarken diğer taraftan haberlerin öznelerini içeriklerin belirlenmesine ve karar alma mekanizmalarına doğrudan dâhil etme olanağı tanımaktadır. Alternatif medya, küçük bir okuyucu kesimine hitap etmesine karşın toplumda önemli bir etki yaratabilmektedir.

Alternatif medyaya yönelik kuramsal-kavramsal çerçeve oluşturma çabaları incelendiğinde ise farklı yaklaşımların söz konusu olduğu görülmektedir. Bu yaklaşımlardan ilki alternatif medyayı bir topluluğa hizmet etmesi, anaakım medyaya alternatif oluşturması, sivil toplumla ilişkisi ve rizom olmak üzere dört eksende ele almakta-

luşlar yayın hayatına başlamıştır[16]. İlerleyen zaman içinde neoliberal politikalar sonucu basın özgürlüğünün giderek kısıtlanması karşısında Türkiye'de işlerinden uzaklaştırılan gazeteciler, yeni iletişim olanaklarının sunduğu imkânlar dâhilinde internet gazeteciliğine başlamışlar, anaakım medyaya kıyasla daha demokratik ve çoğulcu habercilik anlayışının benimsendiği medya örgütlerini kurmuşlardır[17]. Bu örgütlerde sadece profesyonel gazeteciler değil, alanında uzman akademisyenler, amatör gazeteciler ve gönüllüler yer almış, haberin öznelerinin de içerik üretimine katılımına imkân tanınmıştır.

Son olarak anaakım medyanın ticari yapısı, belirli çıkar çevreleriyle ilişkisi, hiyerarşik kurumsal yapılanması ve hegemonik doğası göz önünde bulundurulduğunda, üretilen içeriklerin kutuplaştırıcı ve dışlayıcı olduğu, madun kesimlerin az veya sıklıkla yanlış temsil edildiği, kitlelerin bilgi ihtiyacını karşılayamadığı anlaşılmaktadır. Bu noktada alternatif medya, örgütsel işleyiş ve içerik üretimi bakımından anaakım medyadan ayrılmakta, karşıt hegemonik bir iletişim ortamı olarak farklı toplumsal kesimlerin bilgilenmesine, kamusal tartışmalara katılmasına, kendilerini ifade edebilmesine olanak tanımaktadır. Özetle anaakım medyanın anti-demokratik, dışlayıcı, kutuplaştırıcı yapısı devam ettiği müddetçe alternatif medyanın kitleler nezdindeki önemini kolay kolay kaybetmeyeceği ve gelecekte de popülaritesini koruyacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Aydoğan, Aylin, "İnternet'te Geleneksel Medya", **Telekomünikasyon, Kitle İletişimi, Yazılım ve İnternet,** Ed: Funda Başaran, Haluk Geray,1.Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, Ekim 2005

[16] Banu Durdağ ve Funda Başaran, "Hâlâ Gazeteciyiz-Medya Raporu- Alternatif Medya ve Sorunları" 11 Şubat 2019, https://medyaport.net/2019/03/medya-raporu-11-subat-2019-alternatif-medya-ve-sorunlari/ erişim: 27/01/2023

[17] Durdağ ve Başaran, a.g.m., https://medyaport.net/2019/03/medya-raporu-11-subat-2019-alternatif-medya-ve-sorunlari/ erişim: 27/01/2023

Aydoğan, Aylin, Başaran, Funda, "Yeni Medyayı Alternatif Medya Bağlamında Anlamak", **Alternatif Medya, Alternatif Gazetecilik,** Ed: Ö.Özer, Konya, Literatürk Yayınları

Bailey, Olga Guedes, Cammaerts, Bart, Carpentier, Nico, **Alternatif Medyayı Anlamak,** Çev. Çiğdem Öztürk, 1. Baskı, İstanbul, Epsilon Yayıncılık, Kasım 2015

Boschele, Filiz Aydoğan, Kırık, Ali Murat, "Alternatif Medya Olarak Yeni Medya", **Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,** Aralık 2012, Sayı:18

Çoban, Barış, Yanıkkaya, Berrin, "Barış Medyası Olarak Alternatif Medyalar ya da Alternatif Medyanın Barış ile İmtihanı", **(Re) Making and Undoing of Peace/Conflict,** Ed: Tuğrul İlter, Pembe Behçetoğulları, Nurten Kara, Famagusta: Eastern Mediterranean University Press

Durdağ, Banu, Başaran, Funda, "Hâlâ Gazeteciyiz-Medya Raporu- Alternatif Medya ve Sorunları" 11 Şubat 2019, https://medyaport.net/2019/03/medya-raporu-11-subat-2019-alternatif-medya-ve-sorunlari/ erişim:27/01/2023

Granjon, Fabien, "Enformasyon Hareketliliği Üzerine Bazı Düşünceler", Çev: Nilay Ulusoy, Gülüm Şener, **Kendi Medyanı Yarat, Alternatif Medya- Kavramlar, Tartışmalar, Örnekler, C1.** Haz: Berrin Yanıkkaya, Barış Çoban, Birinci Basım, İstanbul, Kalkedon Yayınları, Şubat 2014

Mosco, Vincent, "Bilgi Endüstrilerinde Emeğin Yöndeşmesi", Çev: Doç. Dr. Gamze Yücesan Özdemir, **İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, Sayı:23, Yaz-Güz 2006, s:63-80

Sandoval, Marisol, Fuchs, Christian, (14 Ağustos 2015), "Alternatif Medyanın Bir Eleştirel Teorisine Doğru", Çev: Demet Sayınta, http://ayrintidergi.com .tr/alternatif-medyanin-elestirel-bir-teorisine-dogru/ erişim: 30/01/2023

Törenli, Nurcan, **Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı,** Ankara, Bilim ve Sanat, 2005

Türkcan, Mehmet, "Alternatif Medyada Çalışan Gazetecilerin Sınıf Bilinçleri Bağlamında Haber Üretimi", **Yayımlanmamış Doktora Tezi,** 2022, Ankara Üniversitesi

Yanıkkaya, Berrin, "Türkiye'de Feminist (Alternatif) Medya: Duvarları Aşmak", **Kendi Medyanı Yarat, Alternatif Medya- Kavramlar, Tartışmalar, Örnekler, C2.** Haz: Berrin Yanıkkaya, Barış Çoban, Birinci Basım, İstanbul, Kalkedon Yayınları, Şubat 2014.

HASHTAG FEMİNİZMİ

Emel Uzun Yedekci

Yeni medya ortamı birçok kavramı ve olguyu dönüşüme uğratarak çeşitlendirmektedir. Bunlardan biri de feminizmdir. “Cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeye çalışan bir hareket” (Hooks, 2016, s.9) olan feminizm, hashtagler aracılığıyla genişleyerek yeni bir görünüm kazanır. Sosyal ağlar içerisinde etiketlemenin bir yolu olan hashtagler (bir kelime veya cümleyi “#” etiketi ile gösterme), verilerin düzenli şekilde dolaşıma girmesine yardımcı olmaktadır. Çevrim içi ortamların hashtagler aracılığıyla sağladığı bu imkânlar, eşitsizliğe maruz kalan kesimler için bir arada var olabilecekleri sanal bir ortam yaratır. Dolayısıyla cinsiyet eşitliğini savunan feministler de hashtagler aracılığıyla güvenli bir alanda sesini duyurma imkânı yakalamaktadır.

Hashtagler ilk olarak 2007 yılında Twitter üzerinden kullanılmaya başlanmış, bu kullanım zamanla kullanıcılar tarafından oluşturulan söylemlere dönüşmüştür. Twitter’ın ardından diğer sosyal medya platformları tarafından da kullanılmaya başlanan hashtagler, insanların kendi bakış açılarını paylaştıkları, karşılarındaki kişilere haber ilettikleri, yaşanan eşitsizliklere ve sorunlara dikkat çektikleri bir araç hâline gelmiştir. Bu bakımdan hashtagler siyasal ve sosyal değişim için itici bir güç olmuştur. 2010 yılında gerçekleşen Arap Baharı, hashtaglerin, sessizlerin sesi olma konusundaki gücü-

lesmesi, #istanbulsozlesmesiyasatir ve #istanbulsozlesmesiihanettir hashtagleriyle paylaşılan tweetleri araştırmalarına konu ederler. Yazarlar sözleşmeye dair algıyı ölçmeye çalışırken beraberinde Türkiye'de feminist aktivizmin kadınlar tarafından oluşturulduğunu da vurgulamaktadırlar.

Sonuç olarak Avrupa, Amerika ve Türkiye'de gerçekleştirilen çalışmalar göstermektedir ki feminizm, hashtagler üzerinden yaygınlaşmakta ve görünürlük kazanmaktadır. Bu bakımdan hashtag feminizminin sağladığı görünürlük, kadın örgütlenmesini kolaylaştırıp kadınlara birbirlerinin hikâyelerini dinleme ve yalnız olmadıklarını fark ettirme olanağı tanımaktadır. Aynı zamanda ana akım medyadan dışlanan konuların görünürlük kazanmasını da sağlayan hashtagler, şiddet ve tacize maruz kalan, ayrımcılığa uğrayıp yok sayılan kadınların hikâyelerini de daha görünür hâle getirmekte ve güçlü bir kadın birliği oluşturulması konusunda umut vadetmektedir.

KAYNAKÇA

Akar, E., Ö. Bayar ve N. Koçtürk (2021). İstanbul Sözleşmesi: Twitter Üzerinden Sözleşmeye Karşı Çıkanların Görüşlerine Yönelik Bir Söylem Analizi. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 4 (7), 88-106. DOI: 10.35235/uicd.893945

Akyel, E. (2014). #DirenKahkaha (Resist Laughter): "Laughter is a Revolutionary Action". *Feminist Media Studies*, 14 (6), 1093-1094.

Alikılıç, Ö. ve Ş. Baş (2019). Dijital Feminizm: Hashtag'in Cinsiyeti. *Fe Dergi* 11, no. 1. 2019, 89-111.

Altınay, R. E. (2014). "There is a Massacre of Women": Violence Against Women, Feminist Activism and Hashtags in Turkey. *Feminist Media Studies*, 14 (6), 1102-1103.

Chen G. M., Pain P. ve Barner B. (2018). "Hashtag Feminism": Activism or Slacktivism? D. Harp, J. Loke ve I. Bachmann I. (Eds.), Feminist Approaches to Media Theory and Research içinde (s. 197-218). London: Palgrave Macmillan, Cham.

Clark, R. (2016). "Hope in a Hashtag": The Discursive Activism of #WhyIStayed. *Feminist Media Studies*. DOI: 10.1080/14680777.2016.1138235

Dede Özdemir, Y. (2015). Taciz Anlatılarında Cinsiyetçi Söylemlerin Yeniden İnşası: #sendeanlat. *Moment Dergi*, 2 (2), 80-103.

Dixon, K. (2014). Feminist Online Identity: Analyzing the Presence of Hashtag Feminism. *Journal of Arts and Humanities*, 3 (7), 34-40.

Hooks, B. (2016). *Feminizm Herkes İçindir*. E. Aydın, B. Kurt, Ş. Özgün ve A. Yıldırım (çev.). İstanbul: Bgst Yayınları.

Loza, S. (2014). Hashtag Feminism, #SolidarityIsForWhiteWomen, and the Other #FemFuture. *Ada: A Journal of Gender, New Media, and Technology*, No.5. DOI: 10.7264/N337770V (http://dx.doi.org/10.7264/N337770V)

Martin, C. E. ve V. Valenti (2013). #FemFuture: Online Revolution. *Barnard Center for Research on Women*. https://bcrw.barnard.edu/wp-content/nfs/reports/NFS8-FemFuture-Online-Revolution-Report-April-15-2013.pdf

POPÜLİZM

Uğur Baran Hanağası

Popülizm, siyaset bilimi ve sosyoloji disiplinlerinin tartıştığı, üzerinde ortak bir kavramsallaştırmada zorluk çekildiği, bir ideolojiden ziyade bir siyasi programı ve hareketi temsil eden muğlak bir ifadedir. İngiliz düşünür Isaiah Berlin (1909-1997), popülizmi tarif etmek için ‘‘Külkedisi Kompleksi’’ metaforuna başvurur. İsmine popülizm dediğimiz kristal ayakkabıya uyacak ayağı bulmak kolay değildir çünkü onun için herkesin farklı tanımları vardır (Berlin, 1968). Genel bir tanım yapmak, her şeye rağmen mümkündür. Popülizm, politik durumu dramatize eden düzen karşıtı (anti-establishment) kişilerin (bazen siyasetçiler, bazen siyasal açıdan sağdan ya da soldan olsun toplumun farklı tabakalarının mensupları), halka (populus), çoğunlukla elitleri, bulundukları toplumdaki sorunların sebebi olarak göstererek yeni bir düzen vadetmeleridir. Yani popülistler, elitleri yozlaşmış olarak ilan ederken halkı temsil etme iddiası ile onlara topyekûn savaş açar. Şüphesiz, bu genel tanım, popülizm bir buzdağı ise onun sadece tepesini bize tarif eder. Popülizm, aslında üzerinde dönemsel olarak değişen, farklı motiflerin olduğu bir seramik vazoya da benzer. Bu motifleri anlamak için popülizmin üç evresine bakmakta fayda vardır.

Birinci evrede, iki siyasal hareket dikkat çeker. Bunların ilki, popülist hareket ‘‘Narodniki’’lerdir (Halkın Dostları). Çarlık Rusyası’nda

luşlarına ve sosyal medya habercilerine ihtiyacımız vardır. Kapitalizmin, sermayenin ve kirli siyasetin egemenliğinin, özellikle medya üzerinde olmadığı bir döneme tüm insanlığın ihtiyacı vardır.

KAYNAKÇA

Berlin, I. (1968). "'To Define Populism". *Government and Opposition*, Cilt: 3. Sayı:1, 137-179.

Canetti, E., (2006). Kitle ve İktidar, Çev: Gülşat Aygen, İstanbul : Ayrıntı Yayınları.

Gerteis, J. Alysess, G. (2002). Nationalism in America: The Case of the Populist Movement. Chicago: II. Annual Meeting of American Sociologist Association.

Howard, T. Silvio, W. (2021). The Routledge Companion to Media Disinformation and Populism. Routledge: Taylor&Francis Group. New York and London.

Kriesi, H. (2014). "The Populist Challenge". *West European Politics*, 37(2), 361-378.

Marshall, H. Alena D. (2018). "Post-Truth Politics in the UK's Brexit Referandum". *New Perspectives* Cilt: 26, Sayı: 3 (2018), s. 89-106.

Müller, Jan-Werner (2017). Popülizm Nedir? İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Reuters Dijital Haberler Raporu (2018). 10 Kasım tarihinde https://reu tersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/201802/Measuring%20the%20reach%20of%20fake%20news%20and%20online%20distribution%20in%20Europe%20CORRECT%20FLAG.pdf adresinden elde edildi.

Tumber, H. & Waisbord, S. (2021).Media, disinformation and populism: problems and responses. Tumber H. & Waisbord, S. (eds.) *The Routledge Companion to Media and Human Rights* içinde. (s. 13-26). Routledge: London.

TEKNO-KAPİTALİZM

Filiz Aydoğan Boschele

Teknoloji ile kapitalizm arasındaki ilişki oldukça eskidir ve çağlardan beri "teknoloji" ile "kapitalizm" terimleri Sosyal Bilimlerde de birlikte en çok kullanılan terimler arasındadır. Tekno-kapitalizm yeni teknolojilerin icadı ve gelişimiyle temellenen yeni tür bir piyasa kapitalizmine verilen isimdir. Suarez-Villa, *Tekno-kapitalizmin Yükselişi* başlıklı makalesinde tekno-kapitalizmi, toplumun yeniden üretiminde sermaye yerine, bilginin geçtiği toplumlar olarak niteler. Suarez-Villa'ya göre, piyasa kapitalizmine dayalı toplumlarda emek ve sermaye maddi kaynaklarken tekno-kapitalizm döneminde bunlar ikinci plana geçmiş, yerlerini yaratıcılık ve bilgi gibi soyut kaynaklara bırakmıştır (Suarez-Villa, 2001, p. 4).

Sınırları ve boyutları pek de belli olmayan bir dünyada gittikçe gelişen ve yaygınlaşan tekno-kapitalizm, teknolojik buluş ve yeniliklere dayanan piyasa kapitalizminin bir evresidir. Yaratıcılık ve bilgi gibi soyut şeyler, tekno-kapitalizmin özünü oluşturur. Nasıl fabrika emeği ve sermaye, sanayi kapitalizmini niteleyen somut varlıklarsa, yaratıcılık ve bilgi de tekno-kapitalizminin somut ham maddeleridir. Bilindiği gibi, sanayi kapitalizmi boyunca, en büyük değer fabrika üretimi, emek ve yüksek miktarda üretimden elde edilmiştir. Ancak tekno-kapitalist dönemde bu kaynaklar ikincil önemde kalmıştır. Bunun yerine daha çok soyut kaynaklar önemli

(Han, 2020: 68). Bu psiko-iktidarın yansıdığı politika biçimi ise popülizm olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Domenach, J. M. (1995). Politika ve Propaganda. (Çev. Tahsin Yücel), İstanbul: Varlık Yayınları

Dubois Emilie A., Schor, Juliet B. ve Carfagna Linsey B.(2014). "New Cultures of Connection in a Boston", Ed. J. Schor ve C. Thomson. Practising Plenitude. New Heaven: Yale University Press. pp. 95-124.

Holt, Dauglas B(2014). "Why the Sustainable Economy Movement Hasn't Scaled: Toward a Strategy That Empowers Main Street", Ed. J. Schor ve C. Thomson. Practising Plenitude. New Heaven: Yale University Press. pp. 202-232.

Kellner, D. (2021). "Techno-Politics, New Technologies, and the New Public Spheres", (https://pages.gseis.ucla.edu/faculty/kellner/essays/technopoliticsnewtechnologies.pdf). Erişim tarihi: 24.06.2021. Kurban C., Lopez I. P., Haberer, M. (2016). "What is Technopolitics? A Conceptual Scheme for Understanding Politics in the Digital Age". (https://www.researchgate.net/ ublication/308032014_What_is_technopolitics_A_conceptual_scheme_for_understa nding_politics_in_the_digital_age). Erişim tarihi: 12.09.2021.

Schor, J. (2010). Plenitude The New Economics of True Wealth. USA: Penguin Press.

Kellner, D. (2021). "Techno-Politics, New Technologies, and the New Public Spheres", (https://pages.gseis.ucla.edu/faculty/kellner/essays/technopoliticsnewtechnologies.pdf). Erişim tarihi: 24.06.2021. Kurban C., Lopez I. P., Haberer, M. (2016). "What is Technopolitics? A Conceptual Scheme for Understanding Politics in the Digital Age". (https://www.researchgate.net/publication/308032014_What_is_technopolitics_A_conceptual_scheme_for_understanding_politics_in_the_digital_age). Erişim tarihi: 12.09.2021.

Wolley, S.C., Howard, P. N. (2019). Computational Propaganda. Oxford University Press.

Han, B. C. (2020). Psiko-Politika: Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri, (Çev. S. Sökmen). İstanbul: Metis Yayınları.

Fuchs, C. (2015). Dijital Emek ve Karl Marx. S. Oğuz & T. E. Kalaycı. (Çev.). İstanbul: Notabene Yayınları. Livingstone, S. (2002). Young People and New Media Childhood and the Cahnging Media Environment. London: Sage Publications.

Netchitailova, E. (2017). Flaneur Aylak ve Empatik İşçi. F. Aydoğan. (Çev.). (Ed F. Aydoğan.), Yeni Medya Kuramları içinde. (pp. 1-21). İstanbul: Der Yayınları. Suarez-Villa, L. (2001). The Rise of Technocapitalism. In Science &Technology Studies Vol.14, No.2. pp. 4-20.

YARATICI VE KÜLTÜREL ENDÜSTRİLER

Marco Boschele

Son 30 yılda, hem siyaset yapanlar hem de akademisyenler arasında *yaratıcı ve kültürel endüstrilere* olan ilgi büyük ölçüde arttı. "Kültür endüstrileri" terimi, kültürel veya sanatsal karaktere sahip ürünlerin yaratılması, üretilmesi ve dağıtılması anlamına gelir. Kültürel endüstriler, yayıncılık, film endüstrileri, müzik endüstrileri, basılı ve elektronik yayıncılık, reklamcılık, pazarlama, halkla ilişkiler, web tasarımı gibi alanları kapsar (Katrina Calvert 2017). UNESCO, kültürel endüstrileri "doğası gereği somut olmayan kültürel içeriklerin yaratılmasını, üretilmesini ve ticarileştirilmesini" bir araya getiren faaliyetler olarak tanımlamaktadır. Bu içerikler, tipik olarak telif hakkıyla korunmaktadır ve bunlar malların ve hizmetlerin biçimini alabilirler". UNESCO, kültürel endüstrilerini "kültürel çeşitliliği teşvik etmek, sürdürmek ve kültüre demokratik erişimi sağlamada" önemli endüstriler olarak görmektedir (UNESCO 2005). O'Connor'a (2013) göre, kültürel yaratıcı endüstrileri iki biçimde tanımlamanır. Birincisi, kurumlar ve pratikler hakkındayken, ikincisi politik söylemler aracılığıyla "bir nesnenin yaratıldığı" süreci içerir. İlki dikkat ve değerlendirme gerektiren bir fenomen olarak yeni bir şey sunar. İkincisi, neoliberal küreselleşme sürecinde politik çıkarları tatmin etmenin bir aracı olarak görülmesi nedeniyle, siyasetin bunları kendi amaçları için kullanma ve suistimal etme biçimini eleştirir.

mondhalgh 2012). Çalışmalarını kabul ettirip dolaşıma sokabilenler, çoğu zaman olması gerektiği gibi ödüllendirilmemektedir. Ayrıca, belirli bir tür metin üretme baskısı olduğu için metnin kabul edilmesi çok zordur ve farklı bir yaklaşıma sahip kuruluşların ve metinlerin bilgisine sahip olmak da zordur. Eva Novrup Redval (2022), medyada var olan işbölümü açısından kimin güç ve "yaratıcı kontrol"e sahip olduğu konusunun önemli olduğunu belirtmiştir. Medyada, yapımcılar, yönetmenler ve yazarlar gibi "çizgi üstü yetenekler" ile yapım tasarımcıları ve dekor yapımcıları gibi "çizgi altı yetenekler" arasında ayrım vardır. Ve maalesef, medya endüstrisinde çoğu zaman görünmez bir role sahip olan "çizgi altı yetenekler" fark edilmeden sömürülürler.

KAYNAKÇA

Calvert, Katrina (2017) David Hesmondhalgh's 'The Cultural Industries'. https://cdn2.assets-servd.host/curriculum-press/production/downloads/Media%20Studies/168-The-Cultural-Industries.pdf accessed 21/01/2023

Hesmondhalgh, David and Pratt, Andy C (2005) "Cultural industries and cultural policy" International journal of cultural policy, 11 (1). pp. 1-14. https://www.researchgate.net/publication/251307492_Cultural_Industries_and_Cultural_Policy accessed 02/02/2023

Hesmondhalgh, D. (2012). The Cultural Industries (3rd ed.) SAGE

Malmberg, Tarmo (2010) The Connection between the Political and the Cultural Public Spheres – a Neglected Young-Habermasian Problematic. Paper presented at the Third European Communication Research Conference, Hamburg, 12–15 October 2010 https://trepo.tuni.fi/handle/10024/103021?show=full accesse 28/01/2010

O'Connor, Justin (2013) The cultural and creative industries. https://www.researchgate.net/publication/281397950_The_cultural_and_creative_industries. Accesse 24/01/2023.

Redvall,Eva Novrup (2022) Authorship and agency in the media industries in *The Routledge Companion To Media Industries* Edited by Paul McDonald, Routledge.

UNESCO 2005 Understanding creative industries: cultural statistics for public policy making. accessed 30/01/2023

UNESCO 1982 Cultural industries: A challenge for the future of culture https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000049972 accessed 29/01/2023

DİJİTAL GÖÇEBE

Burak İli

Mobilite, küreselleşme ve dijitalleşme süreçleri ile bireylerin iş ve özel hayatlarında köklü değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler sonucunda ortaya çıkan dijital göçebe fenomeni, idealize edilen bir yaşam tarzı olarak popülerliğini artırmaktadır. Taşınabilir bilgi ve iletişim teknolojileri ve yaygın kablosuz internet ağından yararlanarak istedikleri yerden çalışabilen, özel hayatlarına daha fazla zaman ayıran ve dünyayı keşfetmek amacıyla sık seyahat eden bireyler, dijital göçebe olarak tanımlanmaktadır (Mancinelli, 2020: 418). Ayrıca dijital göçebeler yeni bir çalışma modeli, kültürel bir fenomen ve bir yaşam tarzı gibi tanımlamaların yanı sıra iç içe geçmiş iş ve seyahate bağlı yaşam sürdüren kişiler olarak da ifade edilmektedir (Wang vd., 2018: 9). Topluluk, geleneksel olarak sabit bir ev ve iş yerine bağlı kalmaksızın dilediği yerden (kafe, kütüphane, ortak çalışma alanları, sahil kenarı vb.) çalışabilme olanağına sahiptir (Orel, 2019). Dijital göçebeleri, diğer uzaktan/evden ve serbest çalışanlardan ayıran en önemli fark ise sık seyahat etmeleridir. Yerleşik hayatı reddeden ve hareketli bir yaşam tarzı benimseyen topluluğun en önemli motivasyonlarını ise özgür ve bağımsız hareket ederek yeni yerler ve kültürler keşfetme istekleri oluşturmaktadır.

COVID-19 pandemisi ile neredeyse tüm dünyada çeşitli kısıtlamalar yaşanmış ve bu durum, şirketler ve çalışanlar için uzaktan ve esnek

temlerine sahip olunması, dijital göçebelerin mekân ve zamana bağlı kalmaksızın özgürce hareket etmelerine olanak tanımaktadır (Milošević, 2020: 3).

Dijital göçebeler, sosyal ve kültürel kimlikleri sürdürülebilir kılmanın bir örneği olarak da karşımıza çıkmaktadır (Eriksen ve Schober, 2016: 3). Konumdan bağımsız hareket eden dijital göçebeler, önceden belirlenmiş sınırlayıcı kavramlar ve kimliklerin dışında, kendilerine özgü yeni bir kimlik inşa etmektedirler. Profesyonel bir kimlik olmanın yanı sıra sosyal bir kimlik olarak da değerlendirilen dijital göçebe kimliği, farklı milletlere ve mesleklere sahip olmaları gibi özellikleri sebebiyle ulusötesi bir kimlik konumundadır. Topluluk, dünyanın herhangi bir noktasından uzaktan çalışan ve kalıcı bir seyahate dayalı yaşam tarzı sürdürmek adına çevrim içi emek ve bireysel hareketliliği birleştirmenin yanı sıra çok kültürlü yapıları ve girişimci ruhları ile yeni bir kimlik olarak da nitelendirilebilmektedir.

Evlerini, ailelerini ve arkadaşlarını geride bırakmanın yanı sıra sınırları reddeden ve ulusal kimliklerinin ötesinde dünyayı evleri olarak gören topluluk kozmopolit bir yapıya sahiptir. Mevcut dünya gibi standartlaştırılmış ve küreselleşmiş bir dünyanın sunduğu rutini, kalıpları ve dayatılanları reddeden dijital göçebeler "başka bir hayat mümkün" düşüncesi ile hareket eden bireylerdir. Zamansal, mekânsal ve finansal olarak özgürlük arayışları, dijital göçebelerin temel karakteristik özellikleridir. Dijital göçebeliğin sürdürülebilir ve uzun vadeli olması ise ancak sürdürülebilir bir iş modeli oluşturmak ile mümkün olabilmektedir.

KAYNAKÇA

Bonneau, C., & Aroles, J. (2021). Digital nomads: A new form of leisure class? J. Aroles, F.-X. de Vaujany, & K. Dale içinde, *Experiencing the new world of work* (pp. 157-177). Cambridge: Cambridge University Press.

Busuttil, S. (2021). The rise of the digital nomad. The University of Melbourne: https://pursuit.unimelb.edu.au/articles/the-rise-of-the-digital-nomad (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Çelik Varol, M., & Varol, E. (2020). Postmodern tüketime postmodern bir yanıt: Paylaşım ekonomisi. Asya Studies, 4(12), 128-141.

Eriksen, T. H., Schober, E. (2016). Identity destabilised: Living in an overheated World. Londra: Pluto Press.

İli, B. (2023). Yeni medya çağında dijital göçebelik: 21. yüzyılın gezginleri üzerine bir inceleme (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İli, B., Büyükbaykal, G. N. (2022). A bibliometric analysis of digital nomad researches. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 12(Dijitalleşme Özel Sayısı), 306-319.

Mancinelli, F. (2020). Digital nomads: Freedom, responsibility and the neoliberal order. Information Technology & Tourism, 22(3), 417-437.

Milošević, J. (2020). *Digital nomads: a cultural view* (Doctoral dissertation, University of Rijeka

Nash, C., Jarrahi, M. H., & Sutherland, W. (2018). Digital nomads beyond the buzzword: Defining digital nomadic work and use of digital technologies. International Conference on Information, (pp. 207-217). Sheffield: Springer.

Orel, M. (2019). Coworking environments and digital nomadism: Balancing work and leisure whilst on the move. World Leisure Journal, 61(3), 215-227.

Richter, S., & Richter, A. (2020). Digital nomads. *Business & Information Systems Engineering, 62*(1), 77-81.

Sánchez-Vergara, J., Orel, M., & Capdevila, I. (2023). "Home office is the here and now." Digital nomad visa systems and remote work-focused leisure policies. World Leisure Journal, 1-20.

Spinuzzi, C., Bodrožić, Z., Scaratti, G., & Ivaldi, S. (2019). "Coworking is about community": But what is "community" in coworking? Journal of Business Technical Communication, 33(2), 112-140.

Svobodová, D. (2022). Digital nomadism - Implemented policies. In Proceedings of 22nd International Joint Conference Central and Eastern Europe in the changing business environment.

Thompson, B. Y. (2019). The digital nomad lifestyle: (Remote) work/leisure balance, privilege, and constructed community. *International Journal of the Sociology of Leisure, 2*(1), 27-42.

Wang, B., Schlagwein, D., Cecez-Kecmanovic, D., & Cahalane, M. C. (2018). Digital work and high-tech wanderers: Three theoretical framings and a research agenda for digital nomadism. Australasian Conference on Information Systems 2018 (pp. 1-12). Sydney: AIS Electronic Library.

ENFOKRASİ

Mehmet Özkan Yıldırım

Günümüzde kullanılan biçimiyle yeni medyanın geçirdiği dönüşüm, pek çok açıdan tartışılmaktadır. Bu tartışmalarda, yeni medyanın yaşamın tüm alanlarındaki hegemonik etkisi bireylerin algılarını, dünyaya bakış açılarını, bir arada yaşama pratiklerini dönüşüme uğrattığı belirtilmektedir. Yeni medyanın özellikle demokrasi ve siyaset sahnesindeki işlevi ve kullanım biçimi de çeşitli açılardan tartışılmaktadır.

Bunlardan biri, önlenemeyen enformasyon bolluğunun siyasi alanı da içererek demokratik süreçte çeşitli aksamalara, karışıklıklara yol açmakta oluşudur. Günümüz siyaset sahnesinin, özelde ise demokrasinin geçirmekte olduğu dönüşüm, enfokrasi (*infocracy*) kavramı aracılığıyla tanımlanmaktadır. Son dönemde iletişim ve felsefe alanındaki eserleriyle ön plana çıkan Byung-Chul Han kavramı tekrar akademik literatürde tartışmaya açmıştır. Kavram daha önce Zuurmond'un (1994) makalesinde bürokratik örgütlenme modelinin sanal dünyaya yayılarak mevcut iletişim süreçlerini güçlendirmeye atıf yapmaktaydı. Genel olarak Zuurmond, kamu kuruluşlarının Max Weber tarafından tanımlanan işlevsel ve genellikle hiyerarşik yapılardan daha esnek, organik ve yatay yapılara geçtiğini savunmaktaydı. Kuruluşların iç ve dış işleyişinde çalışanlara

empatiyi ortadan kaldırdığı bir krizden de söz edilebilir. Tüm bunlar aynı zamanda söylemin de sonu demektir. Düşüncenin iletişimsel rasyonalitesini yok eden bu durum, demokrasinin de krizde olduğunu gözler önüne serer. Habermas, başkasının mevcudiyetinin iletişimsel eylem için kurucu bir faktör olduğunu, başkası aracılığıyla kendi kanaatlerimizden olumlu bir anlamda uzaklaşabildiğimiz için önemli olduğunu söyler. Ancak iletişim araçlarının, sensörler ve internet bağlantısı sayesinde, en sıradan nesnelerin bile davranışları düzenleyebilecek muazzam bir güce sahip olduğunu biliyoruz (Morozov, 2020).

Enfokraside bireylerin sahip olduğu özgürlük, bir yanılsamaya dönüştüğü için eylemlerin rasyonel zeminden zuhur etmesi, dolayımsız tercihlerde bulunması mümkün değildir. Enfokraside bireylerin karar alma süreçleri manipüle edilerek enformasyonun bir silah gibi kullanılması söz konusudur. Ne yazık ki bunların sonucunda, siyasal seçim süreçlerinin kazananı, siyasal argümanlar değil düzene hâkim olan algoritmalardır.

KAYNAKÇA

Danziger, J. N., & Andersen, K. V. (2002). The impacts of information technology on public administration: an analysis of empirical research from the "golden age" of transformation. *International Journal of Public Administration*, *25*(5), 591-627.

Foucault, M. (1992). *Hapishanenin doğuşu*. M. A Kılıçbay (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

Habermas, J. (1997). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*. T. Bora, M. Sancar (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Han, B. C. (2019a). *Psikopolitika: Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri.* H. Barışcan (Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Han, B. C. (2019b). *Yorgunluk Toplumu.* S. Yalçın (Çev.). İstanbul: Açılım Kitap.

Han, B. C. (2022). *Enfokrasi: Dijitalleşme ve Demokrasinin Krizi*. M. Özdemir (Çev). İstanbul: Ketebe Yayınları.

Morozov, E. (2020). "Verinin Yükselişi ve Siyasetin Ölümü". A. Ay (Çev.). Aydoğan, F. (der.). *Yeni Medya Kuramcılarından Yeni Medya Kuramları II* içinde (s. 35-49). İstanbul: Der Yayınları.

Postman, N. (1994). *Televizyon: Öldüren Eğlence*, O. Akınbay (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Schmitt, C. (2005). *Siyasal ilahiyat*. E. Zeybekoğlu (Çev.). İstanbul: Dost Yayınevi.

Zuurmond, A. (1994). From bureaucracy to infocracy: A tale of two cities. *Informatization and the Public Sector,* 3(3/4), 189-204.

İPTAL KÜLTÜRÜ

Neslihan Bulur

İstenmeyen bir kişinin sosyal çevreden çıkarılmasını ifade etmek için literatüre giren "iptal kültürü" terimi; bir kurumun, kişinin, fikrin, nesnenin, yaratıcı çalışmanın ya da aslında olduğu düşünülen bir kişinin ortadan kaldırılması anlamında kullanılmaktadır (Owens, 2023: 7). Bir başka çalışmaya göre ise iptal kültürü, *saldırgan sözler veya eylemlerle suçlanan hedeflerin (birisi veya bir şey) kültürel dışlanmasını sağlamak için sosyal baskıları kullanan eylemciler tarafından gerçekleştirilen kolektif stratejiler* olarak tanımlanmaktadır (Norris, 2023: 148). Günümüzdeki anlamıyla bir kişiyi, olayı veya aktiviteyi sonlandırmak yerine reddetmek için kullanılan ve iptal kültürü teriminin üzerine inşa edildiği "iptal" kelimesi ilk defa Chic'in 1981 tarihli albümü "Take It Off"da yer alan "Your Love Is Cancelled" parçasıyla Nile Rodgers tarafından kullanılmıştır. Daha sonra ise 1991 yapımı *New Jack City* filminin diyaloğunda kullanılmıştır (Ng, 2022: 49-50).

"İptal kültürü", terim itibarıyla literatüre yakın zamanda kazandırılmış bir kavram olsa da toplumsal uygulamalar açısından oldukça eski tarihlere dayanmaktadır. İptal kültürünün izlerini, oldukça eski tarihlerdeki toplumsal pratiklerde bulmak mümkündür. Foucault'nun *Hapishanenin Doğuşu* (1992) ve *Deliliğin Tarihi* (2006) kitaplarında yer verdiği, cezalandırma uygulamalarının kurumsal-

kültürüne karşı olumsuz bir tutuma sahiptir. Nijerya gibi gelişmekte olan toplumlarda iptal kültürü, sol görüşe sahip kişiler tarafından, bir partizanlık ve insanların sevmediği şeyler için her şeyi kapsayan bir taciz terimi olarak algılanmaktadır (Norris, 2023).

Ötekileştirilmiş ve marjinalize edilmişlerin sesini çıkartamadığı toplumlarda, güçsüzlerin, güçlü ve toplumda sosyoekonomik açıdan kendilerinden yukarda olanlardan bir anlamda hesap sorabilmesi, iptal kültürünü adaletin sağlanması için bir araç hâline de getirebilmektedir. Böylelikle bir suçun failine bu sayede reel yaptırımlar uygulanabilmektedir. Ki bunun dünyada da, Türkiye'de de örnekleri sıkça görülmektedir. Amerika'da George Floyd olayı; İran'da Mahsa Amini olayı; Tunus, Mısır, Libya gibi ülkelerde Arap Baharı; Fransa'da başlayan ve daha sonra Hollanda ve Belçika'da büyüyen sarı yelekliler hareketi gibi yakın zamanda yaşanmış olaylar, sosyal medya desteğiyle büyük ses getirmiş ve iptal kültürünün aktivist yönüne dikkat çeken örneklerdir. Fakat yalnızca ifşalama, kınama gibi cezalandırmalara maruz bırakılan fail, bunun sonucunda ıslah edilmiş oluyor mu? İptal kültürü o failin hatasını anlamasını ve doğruya yönelmesini sağlıyor mu? Bu soruların yanı sıra "Fail asılsız bir iddia sonucu ya da işlediği suçun karşılığının çok daha fazlası olacak şekilde yargısız infaza maruz kalıyor mu?" sorularının da "iptal kültürü"nü değerlendirirken hesaba katılması, masumiyet karinesinin çiğnenmemesi açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Aydoğan, F. (2009). Eleştirel perspektiften yeni medya. *Marmara İletişim Dergisi*, (15).

Bennett, C. (2008). *The privacy advocates: Resisting the spread of Surveillance,* Cambridge: MIT Press.

Boschele, F. A. (2021). Dijital Tekolojilerin Vatandaşı ve Politikası. *Middle Black Sea Journal of Communication Studies*, *6*(2), 58-63.

Dershowitz, A. (2020). *Cancel culture: The latest attack on free speech and due process*, New York: Hor Books

Foucault, M. (1992) *Hapishanenin Doğuşu*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Foucault, M. (2006) *Deliliğin Tarihi*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Kalaycı, N. (2017) Antik Yunan'da Bir Kamusal Yaşam Deneyimi Olarak Polis, (Ed. Özlem Duva ve Ezgi Ece Çelik) *İZMİR FELSEFE GÜNLERİ 2012-2016 BİLDİRİ KİTABI,* içinde (265-285), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları

Ng, E. (2022). *Cancel Culture: A Critical Analysis*. Switzerland: Springer Nature.

Norris, P. (2023). Cancel culture: Myth or reality?. *Political studies*, *71*(1), 145-174.

Owens, E. (2023) *The Case for Cancel Culture: How This Democratic Tool Works to Liberate Us All,* New York: St. Martin's Press

Sennett, R. (2010) *Kamusal İnsanın Çöküşü,* (Çev. Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıncı Yayınları

PLATFORM KAPİTALİZMİ

Hazal Sena Karaca

Uber, Google, Microsoft, Facebook, Amazon, Airbnb.. İş süreçlerimizi yönetmek, haberleşmek, alışveriş ve seyahat gibi temel ihtiyaçlarımızı gerçekleştirmek için yaşamlarımızın ayrılmaz bir parçasına dönüşen dijital platformlar, her geçen gün daha da yoğunlaşan bir ilişkiler ağı içerisinde yaşadığımız toplumun morfolojisini şekillendiren itici güçler olarak karşımıza çıkıyor.

Kapitalizmin 1970'lerden günümüze, dönüşümünü ve geldiği noktayı kavramsallaştırma girişimlerden bir tanesi olan "Platform kapitalizmi" ise dijital platformların çok sayıda iktisadi sektörü bir araya getirme, emek-istihdam ilişkilerinde yeni düzenlemeler yapma becerileriyle birlikte kapitalist şirket olgusunu ileri seviyeye taşıyarak, küresel değer zincirlerinin en tepesine yerleşmelerine vurgu yapıyor (Van Dijck vd., 2018). Görünürde farklı operasyonlar yürüten ve hizmetler sunan; Uber, Google, Microsoft, Facebook, Amazon, Airbnb, Deliveroo gibi şirketlerin temelde veriyi ham madde olarak kullanmaları, kesintisiz veri akışına bağlı iş modelleriyle tüketici-üretici ilişkisinin ötesinde, ilişkiler ve ağlar üretmeleri, "platform kapitalizmi" kavramsallaştırılmasını mümkün kılan temel faktörler arasında yer alıyor (Srnicek, 2016; Zuboff, 2019).

Kavramın öncü ve en kapsamlı tanımlarından birini yapan Srnicek'e göre (2016) platform kapitalizminin başat aktörleri olan şir-

subsidization) ise üçüncü ortak karakteristik olarak karşımıza çıkıyor. Gelir kalemlerinin çeşitlendirilmesini ifade eden çapraz sübvansiyon stratejisine göre, platformlar bazı hizmetleri ücretsiz sunabilir. Google'ın arama motoronu, Meta'nın Facebook'u son kullanıcılara ücretsiz sunması, bu stratejinin örnekleri arasında yer alıyor. Son olarak, platformların kendilerini şeffaf ve kullanıcı dostu gösterme çabalarına zıt olarak, imzalattıkları kullanıcı sözleşmeleri ve bu sözleşmelerdeki hükümlerle yarattıkları asimetrik güç ilişkileri, faaliyet alanlarından bağımsız olarak söz konusu platformların ortak nitelikleri arasında bulunuyor. Platform kapitalizminin başat aktörlerinin bu ortak nitelikleri, esneklik, paylaşım, seçenek gibi vurguların esasında işaret ettiği güvencesizliği, sömürüyü, tekelleşmeyi ve sermayenin yersiz-yurtsuzluğundan kaynaklanan bir dizi problemi işaret ediyor.

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak, 1970'lerden itibaren tarihsel kapitalizmin yeniden adlandırılmasına yönelik tanıklık ettiğimiz bir dizi tartışmayı kavramsallaştırma girişimi olarak nitelendirebileceğimiz "platform kapitalizmi", herkesin "kullanıcı" olduğu bir sistemde paylaşımcılık, esneklik, seçme özgürlüğü gibi ifadelerin maskelediği platform karakteristiklerini "kullanıcı" düzeyinde de daha okunabilir hâle getirerek emek ve sermayenin yeni görünümünü, küresel toplumun ekonomik, kültürel ve sosyal dinamiklerini anlamlandırmaya ilişkin, geniş bir çerçeve sunması açısından önem taşıyor.

KAYNAKÇA

Bauman, Z. (2017). Akışkan Modernite, (S. O. Çavuş, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.

Scholz, T. (2017). Uberworked and underpaid: How workers are disrupting the digital economy. John Wiley & Sons.

Srnicek, N. (2016). Platform Capitalism, Cambridge: Polity Press

Srnicek, N. (2017) *Platform Capitalism*. Cambridge: Polity Press.

van Dijck, J., Poell, T., & de Waal, M. (2018). The Platform Society. In Oxford Scholarship Online. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oso/9780190889760.001.0001

Zuboff S (2019) *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*, First edition. New York: PublicAffairs.

MOBİL HABERCİLİK (MOJO)

Recep Ünal

Yeni medya ile birlikte haber üretim ve tüketim pratikleri değişirken haber ekosistemine de yeni terimler eklenmektedir. Bu terimler arasında yer alan mobil habercilik, günümüzde mobil iletişimin yaygın hâle gelmesi, mobil cihazların çeşitli yazılım ve donanım imkânı ile mobil medya içerik üretimini mümkün ve kolay kılmasıyla yaygınlık kazanmıştır. Sıklıkla "mojo" kısaltmasıyla kullanılan mobil habercilik (mobile journalism), en genel ifadeyle görüntü, ses, video oluşturmak ve düzenlemek için kullanılan birincil cihazın akıllı telefon olduğu, dijital hikâye anlatımı türü olarak tanımlanmaktadır. Böylelikle haberciler "fotoğraf, video, ses ve grafik gibi içerikleri mobil telefonda oluşturulup düzenleyebilmekte ve doğrudan cihazları aracılığıyla, haber merkezine ait sunuculara ya da sosyal medya platformlarına yükleyebilmektedir" (Podger, 2023). Dijital öncelikli haber merkezlerinin giderek mobil öncelikli haber merkezlerine (Adornato, 2018) geçiş sürecinde önemli bir yere sahip olması nedeniyle özellikle genç gazetecilerin mobil haber üretim becerilerine sahip olması beklenmektedir (Perreault ve Stanfield, 2018).

Mobil habercilik pratiklerinin günümüzde giderek yaygın hâle gelmesinde, mobil cihazların teknik açıdan geçirdiği evrimsel süreç önemli bir yer tutmaktadır (Westlund, 2013). 3 Nisan 1973'te Motorola firması mühendisi Martin Cooper tarafından ilk görüşmenin

Ancak yine de mobil haberciliği teknolojik belirlenimcilik tuzağına düşmeden ve olanakların yanında riskleri ve etik ihlalleri göz önünde bulundurarak değerlendirmekte yarar bulunmaktadır. Pavlik'in belirttiği gibi mobil cihazların medya ekosisteminde vazgeçilmez konumunun devam edip etmeyeceğini ya da ne şekilde evrileceğini ise kuşkusuz zaman gösterecektir.

Kaynakça

Adornato, A. (2018). Mobile and social media journalism. California: CQ Press.

Blankenship, J. C. (2016). Losing Their "Mojo"? Journalism Practice, 10.8, pp. 1055-1071.

Burum, I. ve Quinn, S. (2016). Mojo: Mobile journalism Handbook. New York: Focal Press.

Castells, M. (2005). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Birinci Cilt Ağ Toplumunun Yükselişi. (Çev. Ebru Kılıç), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Digital 2023 Global Overview Report (2023). https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/ Erişim tarihi: 07.05.2023.

Karhunen, P. (2017). Closer to the story? Accessibility and mobile journalism, Reuters Institute Following Paper, University of Oxford.

Mortensen, M. (2015). Journalism and Eyewitness Images. Routledge.

Pavlik. J. (2019). Advancing Engaged Scholarship in the Media Field. Media and Communication, 7:1, pp. 114-116

Perreault, G. ve Stanfield, K. (2019). Mobile Journalism as Lifestyle Journalism?, Journalism Practice, 13:3, 331-348.

Podger, C. (2023). What Is Mobile Journalism. https://www.mojo-manual.org/storytelling/mobile-journalism-video/what-is-mobile-journalism/

Quinn, S. (2009). Mojo—mobile journalism in the Asian region, Singapore: Konrad-Adenauer-Stiftung.

Ünal, R. (2020). Mobil Haberciliğe Yerelden Bakmak: Yerel Medya Kuruluşları İçin Mobil Habercilik Ne Vaat Ediyor? Yeni Gazetecilik Mecralar, Deneyimler, Olanaklar içinde (Der. Özlem Erkmen, Bora Ataman, Barış Çoban) Kafka Kitap, pp. 215-246.

Westlund, O. (2013). Mobile News A Review And Model Of Journalism İn An Age of Mobile Media. Digital Journalism, Vol. 1, No. 1, 2013, 6-26.

DİJİTAL SİNEMA

Mesut Aytekin

Fransızcadan dilimize geçen *dijital (sayısal)* kelimesi, Türk Dil Kurumu Genel Sözlüğü'nde verilerin bir ekran üzerinden elektronik olarak gösterilmesi olarak tanımlamaktadır (Dijital, 2022). Dijitalleşme ise Manovich'in ifadesiyle iletinin matematiksel simgelerden ve kodlardan oluşmasıyla tüm verilerin artık programlanabilir hâle gelmesidir (Sunal, 2016: 300). Dijitalleşmeyle birlikte medya, bilişim, enformasyon başta olmak üzere pek çok endüstri, büyük dönüşüm geçirmiştir. İş yükü azalarak insan gücünün yerini makine gücü almış, içerik üretimleri pratikleşmiş, üretim süre(ç)leri kısalmış, üretimlerin/içeriklerin dağıtımı, saklanması kolaylaşmıştır.

Sanatın ve endüstrinin iç içe geçtiği bir kültür taşıyıcısı olarak sinema, doğuşundan bugüne her zaman teknolojiyle var olmuş, teknolojiyle birlikte gelişmiştir. Monaco ve Neale, sinemanın teknolojiyle neden çok yakın ilişkide olduğu sorusunun cevabını, sinemanın teknolojiyle var olduğu şeklinde vermektedirler (aktaran Künüçen, 2007: 228). Dünyadaki teknolojik yeniliklerden, keşiflerden yararlanan sinema; endüstrisini güçlendirmek, anlatımını zenginleştirmek, üretim ve gösterim süreçlerini kolaylaştırmak ve hızlandırmak için teknik cihazların gelişimine de büyük önem vermiştir.

Sinema, dünyadaki büyük teknolojik dönüşüm sürecine adapte olarak dijitalleşmesini tamamlamış ve Sinema 3.0 adı verilen yeni

da daha doğru ifadeyle bağlantılı kullanıldığı için bir cihaza giren virüs kolaylıkla tüm cihazlara yayılabilmekte, onları bozabilmekte, görüntüleri deforme ederek, kaybolmalarına neden olabilmektedir.

- Dijital sinema sistemlerini bilen uzman personelin/profesyonellerin azlığı verimli sinema çalışmalarını engellemektedir. İyi eğitilmiş uzman personel, işin kalitesi ve hatasız yapılabilmesi için çok önemli bir unsurdur.
- Projeye göre değişse de dijital film üretimi oldukça maliyetlidir. Özellikle fantastik-bilimkurgu ve korku türündeki projeler için daha açık bir ifadeyle görsel efektlerin yoğun olarak kullanılacağı, hiç var olmamış, yeni karakter ve mekânların tasarlanacağı projeler için çok büyük bütçeler gerekmektedir. Bu nedenle büyük şirketlerle buluşma, anlaşma imkanı olmayan sinemacılar, bu tür projelerini çekememekte ve ertelemek zorunda kalmaktadırlar.

Olumlu ve olumsuz yönlerine rağmen Gülçur'un (2017: 524) ifadesiyle Dijital Sinema, teknolojik gelişmeler bağlamında, sesli ve renkli filmin icadından sonra sinema tarihindeki üçüncü teknolojik devrimdir. Dijital Sinema; sinema endüstrinin yeniden yapılanmasına neden olmuş, filmlerin üretilmesini, izlenmesini, çoğaltılmasını ve saklanmasını kolaylaştırmıştır.

KAYNAKÇA

Akyol, O. (2016). Dijital Dönemde Gösterim. Rıdvan Şentürk, Ferhat Zengin (Ed.). *Dijital Sinema (Kuramdan Tekniğe) içinde (s. 247–291).* İstanbul: İnsanart.

Aytekin, M. (2022). Dijital Sinema ve Demokrasi İlişkisi. Ed. Çil, S., *Dijital Demokrasi* içinde 113-127, Konya: Eğitim Yayınevi.

Aytekin, M. (2019). Sinemanın Dijital Halleri, Ed. Oğuz Göksu, *İletişimin Dijital Boyutu* içinde (s. 69-96). Konya: Literatürk Academia.

Çelenk, S. (2015). Görsel Gerçekçilik Rejiminin Sonu mu? "Yeni" Medya Döneminde Sinema, *Mülkiye Dergisi*, 39(1).

Dijital (2022). https://sozluk.gov.tr/

Erkılıç, H. (2017). Dijital Sinema Teorisi Üzerine: Akışkan Sinema ve Akışkan Sinema Teorisi. *SineFilezofi Dergisi*. 4, 56-72

Gülçur, Â. S. (2017). *Dijital Dönemde Erken Sinema Tarihini Okumak,* 1. Uluslararası İletişimde Yeni Yönelimler Konferansı, İstanbul, 523-531.

Jenkins H. (2018) *Cesur Yeni Medya (Teknolojiler ve Hayran Kültürü).* Yeğengil, Nihan Çev. 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Keleş, F. (2021). Akıllı telefonlar İle Çekilen Sinema Filmleri. https://shiftdelete.net/akilli-telefonlar-ile-cekilen-sinema-filmleri. ET: 25.02.2022

Künüçen, Ş. A. (2017). Sinema ve Televizyonda Teknolojinin Önemi. *Selçuk İletişim Dergisi.* 5(1), 225-234.

Ormanlı, O. (2012). Dijitalleşme ve Türk Sineması, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication.* 2(2), 32-38.

Parsa, A. F. ve Akçora, E. (2016). *Dijital Sinemada Yeni Anlatım Formları: Görsel Efektler*, 1. Uluslararası Görsel Sanatlar ve Estetik Sempozyumu, Yunanistan, 219-240.

Sunal, G. (2016). Sanal Gerçeklik ve Dijital Sinemanın Olanakları Üzerine Bir Değerlendirme. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*. 1(2), 294-309.

Zengin, F. (2016). Dijitalleşmenin Türk Sinemasında Yarattığı Dönüşüm: Üretim, Dağıtım ve Gösterim. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SPOR SOSYOLOJİSİ
Spor Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım

Yazar: Prof. Dr. Recep Cengiz
Editörler: Mehmet Harşit - Betül Tozlu - Alperen Kaan Demirci

nobel

SPOR SOSYOLOJİSİ Spor Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım

Yazar: Prof. Dr. Recep Cengiz

Editörler: Mehmet Harşit - Betül Tozlu - Alperen Kaan Demirci

Yayın No.: 4784
Beşeri Bilimler / Sosyoloji No.: 211
ISBN: 978-625-397-152-6
E-ISBN: 978-625-397-153-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Emine Sırakaya -emine@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Cengiz, Recep.
SPOR SOSYOLOJİSİ Spor Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım /
Yazar: Recep Cengiz - Editörler: Mehmet Harşit - Betül Tozlu - Alperen Kaan Demirci
1. Basım, XII + 266 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-152-6
E-ISBN: 978-625-397-153-3
1. Oyun 2. Spor 3. Beden Eğitimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **vii**

ABSTRACT ..... **viii**

ÖN SÖZ ..... **ix**

GİRİŞ **1**

1. SPOR SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA BAZI KURAMLAR **5**

1.1. İşlevsel Kuram 6

1.2. Çatışma Kuramı 8

1.3. Sembolik Etkileşim Kuramı 10

1.4. Feminist Kuram 11

2. SPORUN TOPLUMSAL KURUMLARLA İLİŞKİLER AĞI **15**

2.1. Spor-Ekonomi İlişkisi 15

2.2. Spor-Din ilişkisi 25

2.3. Spor-İdeoloji/Siyaset İlişkisi 39

2.4. Spor-Sağlık ilişkisi 48

2.5. Spor-Hukuk İlişkisi 50

2.6. Spor ve Beden Eğitimi İlişkisi 55

2.7. Spor-Medya İlişkisi 60

3. SPORDA TARTIŞMALI/ETİK KONULAR **67**

3.1. Fair Play 68

3.2. Doping 73

3.3. Şiddet 78

3.4. Şike 91

3.5. Spor ve Kumar/Bahis/Şans Oyunları; Spor Loto/Toto ve İddaa 96

3.6. Sporda Uyuşturucu Kullanımı ve Cinsel Taciz/Sapma Üzerine 103

4. SPORUN SOSYOKÜLTÜREL BAĞLAMI ÜZERİNE **111**

4.1. Spor Merkezleri/Salonları ve Stadyumlar 113

4.2. Spor ve Toplumsal Sınıflar 119

4.3. Spor Üzerinden Sosyal Hareketlilik 123

4.4. Spor ve Toplumsal Cinsiyet 127
4.5. Mahallî Grupların Spor Aktiviteleri 134
4.6. Mahkûmların Spor Aktiviteleri 137
4.7. Engelli ve Spor 139
4.8. Ev/Konut İçi Spor 146
4.9. Sporda Sevinç ve Üzüntü Hareketleri/Gösterisi 151
4.10. Sporcularda Dövme Davranışının Sosyolojik Analizi 161
4.11. Sporcularda Saç Modelleri Üzerine 168

5. POPÜLER BAZI SPOR TÜRLERİ: SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM 179

5.1. Grup Sporları 181
5.1.1. Futbol 181
5.1.2. Voleybol 189
5.1.3. Basketbol 194
5.2. Bireysel Sporlar 199
5.2.1. Kayak 199
5.2.2. Kort Tenis 203
5.2.3. Güreş 207

6. DÜNYACA ÜNLÜ BAŞKA BAZI ÖRNEK SPOR ALANLARI 213

6.1. Hentbol 213
6.2. Tekvando 214
6.3. Halter 215
6.4. Golf 215
6.5. Jimnastik 217
6.6. Yüzme 218
6.7. Koşu Sporu 220
6.8. Okçuluk 222
6.9. Karate 223

7. SPORUN KISA BİR TARİHİ 225

EKLER 229

KAYNAKÇA 255

KAYNAKÇA

Abdulkadir Koşan, Kış Sporları Turizmi-Kayak Turistlerinin Kış Turizm Merkezlerini Algı ve Değerlendirmelerine Ait Bir Araştırma (Palandöken'de Bir Uygulama), *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2013, S. 17 (2)

Ahmet Cemal Kul -Osman İç, *Ortaöğretim Spor Lisesi Genel Jimnastik Ders Kitabı*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2010

Ahmet Çiğdem, *Aydınlanma Düşüncesi*, İletişim Yayınları, 1997.

Ahmet Serdar Yücel-Murat Korkmaz-Özgür Karataş-Gülten Hergüner-Çetin Yaman-Fatih Çatıkkaş, Determination of sexual harassment and abuse women athletes face in sports: A case study. *South Asian Journal of Experimental Biology*, 4 (3), 2014

Ahmet Talimciler, *Sporun Sosyolojisi, Sosyolojinin Sporu*, Bağlam Yayıncılık, 2010

Akın Yiğit, *Erken Cumhuriyet Döneminde Beden Terbiyesi*, İletişim Yayınları, 2004

Ali Atıf Bir - Fermani Maviş, *Reklamın Gücü*, Bilgi Basım, 1988

Ali Rıza Ertuğ, *Türkiye Futbol Tarihi 1890-1923*, Ankara Bölge Müdürlüğü Yayını, 1997

Arif Yüce, Hakan Katırcı, Caner Kuzu, Türk Futbolunda Yabancı Futbolcu Sınırlaması ve Türk Futbolcuların Görüşleri, *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2017, 12 (2).

Bayram Aslan -Engin Pezük -Tümay Turgay Mısırlıoğlu, *9. Sınıf Yüzme Ders Kitabı*, Mesleki ve Teknik Anadolu Lısesı Denizcilik Alanı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2010

C. Carnibella, A. Fox, K. Fox, J. Mccann, J. Marsh, P. Marsh, Football Violence in Europe - A Report to The Amsterdam Groupe, The Social Issues Research Centre (SIRC), 1996.

Canan Koca, Beden Eğitimi Dersinde Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Yapılandırılması, Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma, Güzel Sanatlar Fakültesi, Yeditepe Üniversitesi, 2004

Canan Koca, Beden Eğitimi ve Spor Alanında Toplumsal Cinsiyet İlişkileri, *Spor Bilimleri Dergisi*, 2006, 17 (2)

Canan Kurtkayası, Makkabi İsyanı (Sebep ve Sonuçları), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Anabilim Dalı) Yüksek Lisans Tezi, 2017

Cem Doğan, Türkiye Stadyumları Oturma Elemanı Tasarımında Sorunlar ve Bir Çözüm Önerisi, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İç Mimarlık Anabilim Dalı, 2007

Cem Zafer, Güreşçilerin Toplumsal Cinsiyet Algıları ile Güreş Sporuna Yaklaşımları Arasındaki İlişki, *Sosyolojik Düşün*, Cilt/Volume: 3 - Sayı/Issue: 1-2, 2018

Cihan Ertan, *Dövmeli Bedenler Bir Beden Sosyolojisi Kitabı*, Phoenix Yayınevi, 2017

Çetin Altan, *Tarihin Saklanan Yüzü*, İnkılap Kitapevi, 2015

David Goldblatt, *The Age of Football: The Global Game in the Twenty-first Century*, Penguin Books Ltd, 2019

David Goldblatt, *The Games: A Global History of the Olympics*, Pan Books, 2017

David Goldblatt, *The Game of Our Lives: The Meaning and Making of English Football*, Penguin Books Ltd, 2015

Derya Şaşmazkaylı, *Kadın Bedeni ve Özgürleşme*, İlya Yayınları, 2011

Dieter Voigt, *Spor Sosyolojisi*, Çeviren; Ayşe Atalay, Alkım Yayınları, 1998

Eduardo Galeano, *Gölgede ve Güneşte Futbol*, Çeviri: Mehmet Necati Kutlu-Ertuğrul Önalp, Cem yayınları, 2002

Elif Bilsin-Zümrüt Başbakkal, Dünyada ve Türkiye'de Engelli Çocuklar, *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 30 (2), 2014

Ercan Polat, Ali Aycan, Yılmaz Uçan, "Boluspor Taraftarlarının Taraftarlık Düzeyleri ile Bazı Değişkenler arasındaki İlişkinin Belirlenmesi", 10. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, 2008

Erkut Tutkun-Ahmet Ağaoğlu-Recep Soslu vd., Takım Sporları ve Bireysel Sporlar Yapan Sporcuların Saldırganlık Düzeylerinin Değerlendirilmesi, *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, Cilt / Vol: 1 Sayı / No: 1 Yıl / Year: 2010

Ertan Özçoban, Türkiye'de Kış Turizmi ve Erciyes Kayak Merkezi Üzerine Bir Değerlendirme, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7 (3), 2019

Gayle Letherby, *Feminist Research in Theory and Practice*. Buckingham: Open University Press, 2003

Gazanfer Doğu, Ümit Kesim, Ömer Sivrikaya, "Belediyelerin Sporla İlgili Görevleri: Düzce Belediyesi Örneği, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 11, Sayı, 2 Nisan 2002

Gökhan Çetinkaya, Futbolda "Kiralık Ordusu Modeli" Üzerine Bir Çalışma, *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, 2021

Gönç Şavran-Serap Suğur-Feryal Ayşın Koçak Turhanoğlu-Emre Gökalp, *Modern Sosyoloji Tarihi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2019

Gülay Özen-Esra Emir-Canan Koca, Türkiye'de Sporcuların Cinsel Taciz Algıları ve Deneyimleri, *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi*, 29 (4), 2018

Hakan Sunay-Velittin Balcı, Bazı Türk Televizyonlarının Yayınladığı Reklamlarda Spor İmajının Kullanımı, *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, I (2), 2003

Hanifi Üzüm, Beray Yeşildağ, vd. Kamu ve Özel Spor Merkezleri Müşterilerinin Hizmet Kalitesi Algılarının İncelenmesi, *AİBU, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:16, Yıl:16, Sayı: 3, 2016

Hasan Rüzgâr, "Sporda Devletin Önemi", *İller ve Belediyeler Dergisi*, Sayı, 610, 1996

Haydar İşler, Türk Spor Tarihinde Geleneksel Aba-Şalvar Güreşlerimiz ve Günümüzdeki Durumunun Araştırılması, Niğde Üniversitesi, Bilimsel ve Teknolojik Araştırmalar Projeleri Birimi, Niğde 2003.

Hilmi ziya Ülken, "Dağlama" maddesi, Sosyoloji Sözlüğü, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969

İbrahim Yıldıran, fair play: Kapsamı, Türkiye'deki Görünümü ve Geliştirme Perspektifleri, *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* (Gazi BESBD), IX (2004), 4, s. 3 - 16

İlhami Durmuş, Sümerlilerin Kökeni ve Kültürü, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2018

İlker Kaba, Stres, Ruh Sağlığı ve Stres Yönetimi: Güncel Bir Gözden Geçirme, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 73, Mayıs - Haziran 2019

Jean Marie Brohm, *Les meutes sportives: Critique de la domination*, Paris, L'Harmattan, 1993

Judith Swaddlıng, *Antik Olimpiyat Oyunları*, Çeviren: Burçak Gürün, Homer Kitabevi, 2000

Kämpf, R., Kaspar, W. Erfolgsfaktoren im alpinen Tourismus, BAK Basel Economics, seco Publikation Direktion für Standortförderung, IBC Report 2005, Basel, 2005

Klaus Vieweg, Spor Hukukunun Büyüsü, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* Cilt:1 Sayı:1 Yıl:2010, s. 1-38

Koichi Kiku, "The Japanese Baseball and Professiaonal Ideology". (Ed. Joseph Maguire and Masayoshi Nakayama). In: *Japan Sport and Society*, London and New York: Routledge, 2006

Konosuke Takeshita, The Social Structure of The Sport Population in Japan, *International Review of Sport Sociology*, 2, 1967

Kumar ve Türevleri Raporu: Millî Piyango / Spor Toto / At Yarışı / İddaa Sayısal Loto / Hemen Kazan/Şans Topu/On Numara/Süper Loto, Uluslararası Teknolojik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı

Lee Emery, Women's Participation in the Olympic Games "A Historical Perspective", *Journal of Physical Education Recreation & Dance*, (May-June), 1984).

Mahmut Sert, *Gol Atan Galip, Futbola Sosyolojik Bir Bakış*, Bağlam Yayınları, 2000

Mcpherson, B. D., Curtis, J. E., Loy, J. W., *The Social Significance of Sport*, Human Kinetics Book, Champaingn Illinois, 1989

Mehmet Acet, "Futbolda Şiddeti Etkileyen Sosyal Faktörler" Ankara İl Emniyet Müdürlüğü, Futbolda Şiddet ve Önlenmesi, Ankara, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, 2003

Mehmet Bayartan, Osmanlı Şehrinde bir İdari Birim; Mahalle, İstanbul üniversitesi Edebiyat fakültesi Coğrafya Bölümü, *Coğrafya Dergisi*, sayı, 13, 2005

Mehmet Türkmen- Osman İmamoğlu- M. Akif Ziyagi, Türkiye'de Güreş Sporunun Popülaritesi ve Seçilmiş Bazı Spor Branşları ile Karşılaştırılması, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 163

Mehpare Tokay Argan-Müge Akyıldız, Sporu Yaygınlaştırma (Herkes İçin Spor Perspektifinden) Aracı Olarak Sosyal Pazarlama Yaklaşımı, *Pamukkale Journal of Sport Science*, Vol. 1, No. 3, 2010

Meliha Ateşoğlu (Çeviri), *Sporda Erdemlik: Fair Play*, GSB Yayınları, 1974

Merve Koç, Türkiye'de Engelliliğin Söylemsel Pratikleri: Siyaset, Medya ve Engelli Stk'ları Örneğinde, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Medya, Kültür ve Kent Çalışmaları Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Mersin Ocak - 2021

Mert Kerem Zelyurt, *Spor Sosyolojisi (Temsil-Kimlik-Taraftarlık-Altyapı),* Akademisyen Kitabevi, 2019

Metin Kılıç, "Sosyolojik Açıdan Sporda Şiddet Olgusu: Bütüncül Bir Bakış", *Muhakeme Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2019

Metin Kılıç-Mahir Aslan, "Sovyet Toplumunda Sporun Rolü", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 9, Sayı XXV, Mart 2016

Michael Haralambos-Martin Holborn, *Sociology: Themes and Perspectives*. London: Collins Educational, 1995

Michael Poliakoff, "Jacob, Job, and Other Wrestlers: Reception of Greek Athletics by Jews and Christians in Antiquity", *Journal of Sport History*, Vol.11, No. 2, 1984

Michio Kaku, *Geleceğin Fiziği*, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş. Yayınları, 2011

Mim Kemal Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, Timaş yayınları, 2018

Mustafa Koçer, Futbol Derneklerine Üye Olan Taraftarların Şiddet ve Holiganizm Eğilimlerinin Belirlenmesi: Kayseri Örneği, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 32, Yıl: 2012/1

Mustafa Mutlu, Beden Terbiyesi ve Spor Hayatında Selim Sırrı Tarcan (1874-1957), *CTAD*, Yıl 16, Sayı 32, Güz 2020

Nadine Toussaint Desmoulins, *Medya Ekonomisi*, Çeviri; Galip Ustun, İletişim Yayınlan, 1995

Necati Cerrahoğlu, Spor Ekonomisi Bilim Dalının Gelişim Analizi, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 27, 2016

Nowak, W., Social Aspects of Polish Boxers and Their Environment In The Light of Questionnaires and Surveys, *International Review of Sport Sociology*, 4, 1969

Osman Cenk Demiroğlu, *Kış Turizmi*, Detay Yayıncılık, 2014

Ömer Düzbakar, Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* Yıl: 4, Sayı: 5, 2003/2

Ömer Salih Yıldız, Sporda Cinsel Taciz ve İstismarın Belirlenmesine Yönelik Bir Pilot Çalışma, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi. Adli Tıp Enstitüsü, 2009

P. Rosemarie Tong, *Feminist Tought, A More Comprehensive Introduction*. 2th edition, Westview Press, 1998 ve Valeria Bryson, Feminist Politic Theory, London: McMillan, 1992

P.O. Muller, *Contemporary Suburban America*, Engl. Cliffs, N.J, 1981

Pavio, G. R., An Analysis of The Social Class of the 1972 Australian Olympic Team, *Australian Jaornal of Physical Education*, 61, 1973

Pınar Taşdelen-Canan Koca, Viktorya Dönemi İngiltere'sinde Kadın Bedeni Politikaları ve Kadınların Spora Katılımı, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt, 32 Sayı, 1, Haziran 2015

Piere Bourdieu, *Toplumbilim Sorunları*, Çeviren Işık Ergüden, Kesit Yayıncılık, 1997

Pierre Bourdieu, *Sanatın Kuralları: Yazınsal Alanın Oluşumu ve Yapısı*, Çeviren: N. Kamil Sevil, Yapı Kredi Yayınları, 2006

Pierre Bourdieu, "Sport and Social Class". *Rethinking Popular Culture*, (Ed) Chandra Mukerji Michael Schudson, University Of California Press: London, 1991.

Pierre Bourdieu, *Distinction-A Social Critique of the Judgement of Taste*. Translate: Richard Nice, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1984

Pierre Bourdieu, *Spor veToplumsal Sınıf*, Çeviren, İlknur Hacısoftaoğlu, Funda Akcan, Nefise Bulgu, Nota Bene Yayınları, 2015

Ralf Dahrendorf, *Class and Class Conflict in Industrial Society*. Stanford. California: Stanford University Pres, 1959

Recep Cengiz-Mehmet Yalçın Taşmektepligil, Spor Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme: Spor Merkezleri (Samsun Örneği), *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 56, Temmuz - Ağustos 2016

Rezan Epözdemir, Müsabaka Alanlarındaki Sporcuların Hakaret İçeren Eylemleri ile Kasten Yaralama ve Mala Zarar Verme Eylemlerinin Türk Ceza Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, 2019

Rıdvan Üney-Burcu Rahşan Erim, Kapalı Cezaevindeki Kalan Erkek Mahkûmlarda Düzenli Fiziksel Egzersizin Şiddet Davranışı, Stresle Baş Etme ve Öz Güven Üzerine Etkileri, A*nadolu Psikiyatri Dergisi*, 2019; 20(6)

S. J. Bandy, *Women & Sport From Antiquity to the I9th Century*, Olympic Review, 31 (Febr-March) 2000

Selami Özsoy, Türk Spor Medyasında Kadın, Spor Bilimleri Dergisi Hacettepe *Journal of Sport Sciences* 2008, 19 (4), s. 201-219

Sevde Mavi, Tekvandoda Fiziksel ve Motorik Özellikler, Iğdır Üniversitesi Spor Bilimleri dergisi, Cilt:1, Sayı:1, 2018

Simon Kuper, *Football Against the Enemy*, London, Phoenix, 2001

Tekin Çolakoğlu- E. Esra Erturan, Spor Federasyonlarının Özerkleşmeleri ve Hukuksal Boyutunda Spor Hukuku Gereksinimleri, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2009

Tuğba Değirmenci, Üniversite öğrencilerinin cinsel taciz yaşantıları ve cinsel tacizle başa çıkma yaklaşımları, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı, 2005

Türkiye Cumhuriyeti, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Baskı Anıl Group Matbaa Özveren, Dünya Engellilik Raporu 2011

Türkiye Cumhuriyeti, Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Türkiye Obezite ile Mücadele ve Kontrol, 2009

Türkiye Dünya Ödülüne Layık Görüldü, Olimpiyat Dünyası, 1997

Uğur Altay Memiş - İbrahim Yıldıran, Batı Kültürlerinde Kadınların Spora Katılımlarının Tarihsel Gelişimi, *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* Temmuz 2011, Xvı(3), 17-26

Umut Can Karadoğan, Geçmişten Geleceğe Uzanan Kültürel Miras: Kırkpınar Yağlı Güreşleri, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020

Veli Nejdet Arığ, *Asil Spor Güreş*, Yayın No:118, Damla Matbaacılık, Ankara,1993

Veli Ozan Çakır, Spor Sosyolojisinin Doğuşu; Geleneksel Beden Eğitimi Usul ve Yaklaşımlarında Dönüşüm, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2014

Yahya Yıldırım, Süleyman Şahin, Elit Güreşçilerin Doping ve Ergojenik Yardım Hakkındaki Bilgi ve Kullanma Düzeylerinin İncelenmesi, *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2019, 4(2), 187—204.

Yalçın Bostancı, "Futbol Kulüplerinin İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin Yükümlülüklerinin Değerlendirilmesi", Ankara Barosu, 2013

İnternet Kaynakları

http://cankaya.gov.tr/sayfa/cumhurbaskanligi/ddk/ddk27.pdf.

http://jatomifitness.com.tr/blog/spor-izleme-adabi/, 2016

http://tegm.meb.gov.tr/dosya/ogretimprogrami.pdf

http://tegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_04/05145719_beden.pdf

http://www.3ndapp.com/index.php/35-listeler/134-nba-de-dovme-tutkusunu-en-ust-duzeyde-yasayan-17-oyuncu

http://www.akademikgeriatri.org/files/Evde-Yapilacak-Basit-Egzersizler.pdf

http://www.edirnekirkpinar.com/tr/yazi/3-kulturel-kimlikler/18-cazgir

http://www.gazete5.com/haber/marsilya-fenerbahce-macinda-pkk-bayragi-acildi-255328.htm, erişim tarihi, 23.11.2012

http://www.gizemligercekler.com/kadim-cinin-mistik-sirri/, erişim tarihi, 27 Eylül 2017

http://www.gsl.gsu.edu.tr/tr/tarihce/mekteb-i-sultani-nin-kurulusu

http://www.guardian.co.uk/football/2006/dec/14/sport.comment, 22.09.2009

http://www.iha.com.tr/amator-mac-karisti-255604-haber, 23 Aralık 2012

http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=387&RecID=3248

http://www.olayhaberler.com/haber/hasan-sasin-saskina-ceviren-goruntuleri/100149, 14 Mayıs 2013

ÇEVRE SAĞLIĞI VE HEMŞİRELİK

Editörler
Doç. Dr. Bilge Kalanlar
Doç. Dr. Nilgün Kuru Alıcı
Doç. Dr. Nilay Ercan Şahin

nobel

ÇEVRE SAĞLIĞI VE HEMŞİRELİK

Editörler: Doç. Dr. Bilge Kalanlar - Doç. Dr. Nilgün Kuru Alıcı - Doç. Dr. Nilay Ercan Şahin

Yayın No.: 4817
Sağlık Bilimleri No.: 206
ISBN: 978-625-397-221-9
E-ISBN: 978-625-397-223-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Emine Sırakaya -emine@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kalanlar, Bilge., Kuru Alıcı, Nilgün., Ercan Şahin, Nilay.
Çevre Sağlığı ve Hemşirelik / Editörler: Bilge Kalanlar - Nilgün Kuru Alıcı - Nilay Ercan Şahin
1. Basım, X + 280 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-397-221-9
E-ISBN: 978-625-397-223-3
1. Çevre 2. Hemşirelik 3. Sağlık

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

Çevre Sağlığı ve Hemşirelik Süreci.....1
Prof. Dr. Gülümser Kublay - Öğr. Gör. Meltem Altınışık Öztemur
Öğr. Gör. Dilek Karaoğlan Gülevi

Giriş 2
Çevre, Sağlık ve Hemşirelik İlişkisi 2
Hemşireliğin Geleceğini Etkileyen Çevresel Değişimler 2
Uluslararası Kuruluşlar Tarafından Belirlenen, Hemşirelerin Çevre Sağlığı Yetkinlikleri, Rol ve Fonksiyonları 3
Hemşirelik Modelleriyle Çevre Sağlığına Yaklaşım.....4
Çevre Sağlığında Hemşirenin Rolleri ve Kanıta Dayalı Uygulamalar 6
Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Healthy People 2030 İlişkisi: 8
Bölüm Sonu Özeti 8
Kaynaklar 9

Çevre Sağlığı Eğitimi 11
Doç. Dr. Nilay Ercan Şahin - Arş. Gör. Fatma Ceylan Çiray

Giriş 12
Çevre Sağlığı Eğitimi 12
Çevresel Adalet İçin Çevre Sağlığı Eğitimi.....14
Çevre Sağlığı Okuryazarlığı Artırmak İçin Çevre Sağlığı Eğitimi.....17
Çevre Sağlığı Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Sağlıklı İnsanlar (Healthy People 2030) İlişkisi 17
Çevre Sağlığı Eğitimi ve Hemşirelik.....19
Dünyada Çevre Sağlığı Hemşireliği Eğitimi 22
Türkiye'de Çevre Sağlığı Hemşireliği.....24
Bölüm Sonu Özeti 24
Kaynaklar 25

Atıklar, Geri Dönüşüm, Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve Çevre Sağlığı 29
Prof. Dr. Medine Yılmaz

Giriş 30
Atık ve Atık Çeşitleri 30
Atık Yönetimi ve Geri Dönüşüm 33

Yenilenebilir Enerji 34
Atıklar, Geri Dönüşüm ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 35
Bölüm Sonu Özeti 37
Kaynaklar 37

Toprak Kirliği, Su Kirliliği ve Çevre Sağlığı 39
Doç. Dr. Gülbahar Korkmaz Aslan - Prof. Dr. Asiye Kartal

Giriş 40
Toprak Kirliliği 40
Toprak Kirliliğinin Kaynakları 40
Toprak Kirliliğinin İnsan Sağlığına Etkileri 42
Toprak Kirliliğinin Önlenmesi 42
Su Kirliliği 43
Su Kirliliğinin Kaynakları 44
Su Kirliliğinin İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri 45
Su Kirliliğinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler 46
Bölüm Sonu Özeti 47
Kaynaklar 48

Hava Kirliliği ve Çevre Sağlığı 51
Doç. Dr. Gülbahar Korkmaz Aslan

Giriş 52
Hava Kirliği 52
Açık Hava Kirliliği 52
Açık Hava Kirleticileri ve İnsan Sağlığına Etkileri 53
Açık Hava Kirletici Sınır Değerleri 55
Açık Hava Kirliğinin Önlenmesi 56
Yapı İçi Hava Kirliliği 58
Yapı İçi Hava Kirleticileri ve İnsan Sağlığına Etkileri 58
Yapı İçi Kirliliğinin Önlenmesi 61
Bölüm Sonu Özeti 63
Kaynaklar 63

Elektromanyetik Radyasyon ve Sağlık 67
Dr. Öğr. Üyesi Serpil Özdemir

Giriş 68
Radyasyon Tanımı ve Türleri 68

Elektromanyetik Alan 69
Elektromanyetik Radyasyona Maruziyetin Olası Sağlık Etkileri 70
Elektromanyetik Radyasyondan Korunma 71
Bölüm Sonu Özeti 73
Kaynaklar 73

Afetler ve Çevre Sağlığı 77
Doç. Dr. Bilge Kalanlar - Arş. Gör. Dr. Ayşe Yücesan
Giriş 78
Afet Yönetimi 78
Afetlerde Çevre Sağlığı ve Hemşirelik Süreci 81
Koruma Düzeylerinde Afetlerde Çevre Sağlığı ve Hemşirelik 82
Afet Yönetiminde Çevre Sağlığı 83
Barınak ve Acil Durum Yerleşimleri 83
Acil Durum Yerleşimlerinde Ortaya Çıkabilecek Sorunlar 84
Su Temini 85
Su Temini Nedeniyle Oluşabilecek Sağlık Sorunları 85
Afet Sonrası Dönemde Su Teminine İlişkin Uygulamalar 85
Sanitasyon 86
İnsan Atıkları Nedeniyle Oluşabilecek Sağlık Sorunları 87
Afet Sonrası Dönemde Sanitasyon Uygulamaları 87
Dışkı Bertarafına İlişkin Genel Uygulamalar 88
Atık Su Bertarafına İlişkin Genel Uygulamalar 88
Katı Atıkların Yönetimine İlişkin Genel Uygulamalar 89
Gıda Güvenliği 90
Güvenli Gıda Sorunları Nedeniyle Oluşabilecek Sağlık Sorunları 90
Afet Sonrası Dönemde Gıda Güvenliği Uygulamaları 90
Vektör ve Haşerelerin Kontrolü 91
Vektör ve Haşerelere Bağlı Oluşabilecek Sağlık Sorunları 92
Afet Sonrası Dönemde Vektör ve Haşerelerin Kontrolüne Yönelik Uygulamalar 92
Bölüm Sonu Özeti 93
Kaynaklar 94

Küresel Isınma ve İklim Değişikliği 97
Doç. Dr. Hülya Kulakçı Altıntaş - Öğr. Gör. Enise Sürücü
Giriş 98
Küreselleşme ve Küresel Isınma 99

İklim Değişikliği 99
Küresel Isınma ve İklim Değişikliğinin Etkileri ve Riskleri 100
Doğal Ekosistemler Üzerindeki Etkiler 100
Su Kaynakları Üzerindeki Etkiler 100
Sosyoekonomik Durum Üzerindeki Etkiler 101
İnsan Sağlığı Üzerindeki Etkiler 101
Sıcak ve Soğuk Havanın Yol Açtığı Sağlık Sorunları 102
UV Radyasyonun Yol Açtığı Sağlık Sorunları 102
Kötü Hava Kalitesinin Yol Açtığı Sağlık Sorunları 103
Gıda ve Su Kaynaklı Sağlık Sorunları 103
Vektörlerin Yol Açtığı Sağlık Sorunları 104
Ruhsal Kaynaklı Sağlık Sorunları 104
Yeniden ve Yeni Ortaya Çıkan Sağlık Sorunları 105
Yasal Çerçevede Küresel Isınma Müdahale Programları ve İklim Çözümleri 105
Uluslararası Çalışmalar 105
Ulusal Çalışmalar 106
Halk Sağlığı Hemşireliği Bakış Açısıyla Küresel Isınma ve İklim Değişikliğine Yaklaşım 107
Bölüm Sonu Özeti 110
Kaynaklar 111

Okul Toplumu ve Çevre Sağlığı 115
Prof. Dr. Ayfer Tezel - Doç. Dr. Aslıhan Öztürk Eyimaya

Giriş 116
Sağlıklı ve Güvenli Okul Çevresi 116
Okul Çevresini Değerlendirme ve Okul Sağlığı Hemşiresinin Rol ve Sorumlulukları 120
Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Sağlıklı İnsanlar 2030 Çerçevesinde Okul Toplumu ve Çevre Sağlığı 124
Bölüm Sonu Özeti 126
Kaynaklar 126

Yaşlılık ve Çevre Sağlığı 129
Prof. Dr. Naile Bilgili - Öğr. Gör. Sultan Kayan

Giriş 130
Yaşlılık Kavramı ve Yaşlı Sağlığının Önemi 130
Çevrenin Yaşlı Sağlığı Üzerindeki Etkileri 132
Hemşirelik Yaklaşımı 142

Bölüm Sonu Özeti 145
Kaynaklar 145

İş Yeri ve Çevre Sağlığı 153
Doç. Dr. Makbule Tokur Kesgin

Giriş 154
Tarihsel Süreçte Çevre ve Çalışan Sağlığı 154
Çalışma Çevresindeki Risk Faktörleri 157
Sağlıklı Bir Çalışma Çevresi Nasıl Olmalı? 164
Risk Değerlendirme Süreci 164
İş Sağlığı Hemşiresinin Görevleri: İş Yeri Çevresi ve Çalışan Sağlığı 166
Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Sağlıklı İnsanlar
2030 Çerçevesinde Çalışan Sağlığı ve İş Güvenliği 169
Bölüm Sonu Özeti 171
Kaynaklar 171

Konut ve Çevre Sağlığı 177
Doç. Dr. Nuriye Yıldırım Şişman

Giriş 178
Konut ve Çevre Sağlığı 178
Konut Sağlığında Hemşirelik Bakımı 182
Bölüm Sonu Özeti 185
Kaynaklar 186

Göçmenler ve Çevre Sağlığı 189
Doç. Dr. Nilay Ercan Şahin - Arş. Gör. Dr. Mücahide Öner

Giriş 190
Dünyada ve Türkiye'de Göç 190
Göç ve Göçmenlik Kavramları 191
Göçün Nedenleri 192
Çevresel Kaynaklı Göç Kavramı 192
İklim Değişikliği ve Göç 193
Göçmenler, Çevre Sağlığı ve Hemşirelik 195
Bölüm Sonu Özeti 197
Kaynaklar 198

Yeti Yitimi ve Çevre Sağlığı 203
Arş. Gör. Dr. Eda Kılınç İşleyen - Prof. Dr. Yeter Kitiş
Giriş 204
Yeti Yitimi Kavramı 204
Yeti Yitimi Nedeni Olarak Çevre 205
Sürdürülebilir Kalkınma ve Sağlıklı İnsanlar 2030 Hedefleri 206
Afetler ve İklim Değişikliği İle Yeti Yitimi İlişkisi 207
Çevre ve Erişebilirlik 208
Yeti Yitiminin Önlenmesi ve Erişebilirlik Hakkının Korunmasında Hemşire 210
Bölüm Sonu Özeti 211
Kaynaklar 212

Kültür ve Çevre Sağlığı 215
Doç. Dr. Nilgün Kuru Alıcı
Giriş 216
Kültür ve Çevre 216
Kültürel Teori 218
Çevre Yanlısı Davranışlar 220
Hemşirelik, Çevre ve Kültür 222
Konu İle İlgili Araştırma ve/veya Kanıta Dayalı Uygulama Örnekleri 222
Bölüm Sonu Özeti 224
Kaynaklar 224

Tek Sağlık ve Çevre Sağlığı 227
Prof. Dr. Sultan Ayaz Alkaya - Dr. Öğr. Üyesi Handan Terzi
Giriş 228
Tek Sağlık Yaklaşımı 228
Tek Sağlık Yaklaşımının Tarihçesi 229
Tek Sağlık Yaklaşımının Avantajları 230
Tek Sağlık ve Çevresel Değişim 231
Tek Sağlık ve Zoonotik Hastalıklar 232
Tek Sağlık ve Antimikrobiyal Direnç 233
Tek Sağlık ve Gıda Güvenliği 234
Tek Sağlık ve Biyoçeşitlilik 235
Bölüm Sonu Özeti 236
Kaynaklar 237

Çevre Hakkı ve Çevre Hukuku 241
Doç. Dr. Esma Atasoy

Giriş 242
Çevre Hakkı 242
İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkının İfade Edildiği Bildirge ve Konferanslar 243
Çevresel Değerlere Hukuki Güvence Kazandırma ve Çevre Hukuku 244
Çevre Hukukunun Temel Özellikleri ve İlkeleri 246
Temel Özellikler 246
Temel İlkeler 246
İnsan Hakları Kararlarında Çevresel Haklar 249
Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkı (Madde 8) 249
Yaşam Hakkı (Madde 2) 250
Etkili Başvuru Hakkı (Madde 13) 251
Adil Yargılanma Hakkı (Madde 6/1) 251
Mülkiyet Hakkı (Ek Protokol Madde 1) 252
İşkence, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele Yasağı (Madde 3) 253
Bölüm Sonu Özeti 254
Kaynaklar 254

Salgınlar (COVID-19) ve Çevre Sağlığı, Hemşirelik 257
Arş. Gör. Seda Sibel Işık - Doç. Dr. Ebru Öztürk Çopur

Giriş 258
Salgın Hastalıklar (COVID-19) ve Çevre Sağlığı 259
Hava Kirliliği ve COVID-19 261
Su Kirliliği ve COVID-19 262
Gürültü Kirliliği ve COVID-19 263
Geri Dönüşüm, Atık Yönetimi ve COVID-19 263
COVID-19'un Ekosistem Üzerindeki Etkileri 265
Türkiye'de COVID-19 Döneminde Çevre İle İlgili Mevzuat Değişiklikleri ve Olası Etkileri 265
Sürdürülebilir Kalkınma / Healthy People 2030 İle Salgınlar (COVID-19) İlişkisi 267
Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 6: Temiz Su ve Sanitasyon 269
Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 7: Erişilebilir ve Temiz Enerji 269
Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar 269
Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 12: Sorumlu Üretim ve Tüketim 270
Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 13: İklim Eylemi 271

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 14: Sudaki Yaşam 271
Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 15: Karada Yaşam 272
Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 17: Hedefler İçin Ortaklıklar 272
Salgınlar (COVID-19), Çevre Sağlığı ve Hemşirelik İlişkisi 272
Bölüm Sonu Özeti 274
Kaynaklar 275

Çevre Sağlığı ve Hemşirelik Süreci

1

Prof. Dr. Gülümser Kublay
Öğr. Gör. Meltem Altınışık Öztemur
Öğr. Gör. Dilek Karaoğlan Gülevi

İçindekiler

- Giriş
- Çevre, Sağlık ve Hemşirelik İlişkisi
- Uluslararası Kuruluşlar Tarafından Belirlenen, Hemşirelerin Çevre Sağlığı Yetkinlikleri, Rol ve Fonksiyonları
- Hemşirelik Modellerinde Çevre Sağlığına Yaklaşım
- Çevre Sağlığı İle İlgili Araştırma ve/veya Kanıta Dayalı Uygulama Örnekleri
- Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Healty People 2030 İlişkisi
- Bölüm Sonu Özeti
- Kaynaklar

Anahtar Kelimeler

- Çevre sağlığı
- Çevre sağlığı hemşireliği

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Çevre sağlığı ve hemşirelik ilişkisini tanımlayabilir.
- Çevre ve sağlık ilişkisini kavrayabilir.
- Çevre sağlığı konusunda ICN hemşirelik yaklaşımlarını uygulayabilir.

Kaynaklar

1. Pope AM, Snyder MA, Mood, LH. Nursing, health and the environment: Strengthening the relationship to improve the public's health. Washington, DC: National Academy Press [serial online].1995 [12 Ekim 2022]
2. Lee G, Clark MA, Thompson DR. Florence Nightingale never more relevant than today. Journal of Advanced Nursing [serial online] 2013. [12 Ekim 2022]; Editorial, 245 -246.
3. Canadian Nurses Association Nurses And Envıronmental Health: Survey Results 2007. [internet ana sayfası]. c2022 [siteye erişim 2022 Ekim 12] erişim: https://www.cna-aiic.ca/~/media/cna/page content/pdf-en/survey_results_e.pdf?la=en Erişim tarihi:30.04.2016
4. Hegge M. Nightingale'in Çevre Teorisi. *Hemşirelik Bilimi Aylık* [online erişim]. 2013 [2022 10. 13];26(3):211-219.Erişim: doi: 10.1177/0894318413489255
5. World Health Organization (WHO). Health care without harm: Health hospitals, health planet, health people. [online erişim] [erişim tarihi 15 Ekim 2022]. Erişim adresi: https://www.who.int/docs/default-source/climate-change/healthy-hospitals-healthy-planet-healthy-people.pdf?sfvrsn=8b337cee_1
6. Kirk M. Theimpact of globalization and environmental change on health: Challenges for nurse education. Nurse Education Today [online erişim] 2002 [erişim tarihi 15 Ekim 2022];22(1):60-72
7. Bodur G, Taşocak G. Nursing students' views about environmental sensitivity. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi [online erişim] 2013 [erişim tarihi 15 Ekim 2022]. 10(1): 820-831. Erişim: https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/2254
8. Hegarty J, Walsh E, Condon C, Sweeney J. (2009). The undergraduate education of nurses: Looking to the future. International Journal of Nursing Education Scholarship. [online erişim] 2009 [erişim tarihi 18 Ekim 2022];6(1): 1-11. Erişim adresi: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19572833/
9. Pullis BC. Environmental health. In: Nies MA, McEwen M, eds. Community/Public Health Nursing: Promoting the Health of Populations. Elsevier Saunders. [online erişim] 2007 [18.10.2022] .p.250-8.
10. American Nurses Association (ANA). ANA's Principles of Environmental Health for Nursing Practice with Implementation Strategies. American Nurses Association 2007 [internet ana-sayfası]. c2022 [erişim tarihi 18.10.2022].
11. Green P M, and Polk LV, A Nursing Conceptual Model for Contamination. International Journal of Nursing Terminologies and Classifications. 2011. Nanda international https://doi.org/10.1111/j.1744618X.2011.01195.x
12. Ocakçı AF, Alpar Ş E. (2013), Hemşirelikte Kavram, Kuram Ve Model Örnekleri, (1. Basım) İstanbul: Medikal Yayıncılık
13. Castner J, Amiri A, Rodriguez J, et al. Advancing the symptom science model with environmental health. Public Health Nurs. [Erişim tarihi 18 Ekim 2022] 2019;(36):716– 725. https://doi.org/10.1111/phn.12641
14. İlaslan N, Çakar M, (2021). 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kapsamında Gezegen Sağlığı ve Gezegen Hemşireliğinin Önemi. Turkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences . 2021, Vol. 13 (3), p717-724. 8p.
15. Genç B. "Betty Neuman Sistem Modeli." Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi 27.6 (2018): 434-440.

16. Larsson LS, and Butterfield P, (2002), Mapping the Future of Environmental Health and Nursing: Strategies for Integrating National Competencies into Nursing Practice. Public Health Nursing. (2002).19: 301-308. https://doi.org/10.1046/j.1525-1446.2002.19410.x
17. Önder, H. (2020). Bir Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi Olarak Sağlık . Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi , 6 (1) , 10-24 . Retrieved from https://dergipark.org .tr/en/pub/adibd/issue/56994/790355
18. Özsoy SA, ve Şimşek H, (2018). Hemşirelik Uygulamalarına Yön Veren Uluslararasi Hemşirelik Kuruluşlarinin Çevre Sağliği Yaklaşimlari. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 21(1), 51-59.
19. Dossey Barbara M, Rosa William E, Beck DM. Nursing and the Sustainable Development Goals: From Nightingale to Now. AJN, American Journal of Nursing: May (2019) 119 – (5) - p 44-49 doi:10.1097/01.NAJ.0000557912.35398.8f
20. George M, Bruzzese JM, Matura LA. Climate change effects on respiratory health: implications for nursing J. Nurs. Scholarsh., 49 (2017), pp. 644-652
21. Kurth AE. Planetary health and the role of nursing: a call to action J. Nurs. Scholarsh., 49 (2017), pp. 598-605
22. Yurtsever M, "COVID-19 Pandemisinin çevre üzerindeki erken dönem etkileri." Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi 25.3 (2020): 1611-1636.
23. Rosa William E, AGPCNP-BC, FCCM, FAANP, FAAN, Hassmiller, Susan B. PhD, RN, FAAN. The Sustainable Development Goals and Building a Culture of Health. AJN, American Journal of Nursing: [Erişim tarihi 18 Ekim 2022] c June 2020 - Volume 120 - Issue 6 - p 69-71 doi: 10.1097/01.NAJ.0000668772.33792.1f

Çevre Sağlığı Eğitimi

2

Doç. Dr. Nilay Ercan Şahin
Arş. Gör. Fatma Ceylan Çiray

İçindekiler

- Giriş
- Çevre Sağlığı Eğitimi
- Çevresel Adaleti Sağlamak İçin Çevre Sağlığı Eğitimi
- Çevre Sağlığı Okuryazarlığı Artırmak İçin Çevre Sağlığı Eğitimi
- Çevre Sağlığı, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Healthy People 2030 İlişkisi
- Çevre Sağlığı Eğitimi ve Hemşirelik
- Dünyada Çevre Sağlığı Hemşireliği Eğitimi
- Türkiye'de Çevre Sağlığı Hemşireliği Eğitimi
- Bölüm Sonu Özeti
- Kaynaklar

Anahtar Kelimeler

- Çevre sağlığı eğitimi
- Çevre sağlığı hemşireliği
- Çevre sağlığı okuryazarlığı
- Çevresel adalet

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Çevre sağlığını tanımlayabilir.
- Çevre sağlığı eğitimini bileşenlerini açıklayabilir.
- Temel düzeyde çevre sağlığı eğitiminde yer alması gereken içerikleri sayabilir.
- Çevresel adalet kavramını çevre sağlığı eğitimi kapsamında açıklayabilir.
- Çevre sağlığı okuryazarlığını çevre sağlığı eğitimi kapsamında açıklayabilir.
- Çevre sağlığı ve hemşirelik arasındaki ilişkiyi açıklayabilir.
- Dünyada çevre sağlığı hemşireliği eğitimini tartışabilir.
- Türkiye'de çevre sağlığı hemşireliği eğitimi tartışabilir.

Kaynaklar

1. de Abreu Moniz M, Daher DV, Sabóia VM & Ribeiro CRB. Environmental health: emancipatory care challenges and possibilities by the nurse. Revista Brasileira de Enfermagem. 2020; 73(3): 1-5. https://doi.org/10.1590/0034-7167-2018-0478
2. World Health Organization (WHO). Environmetal Health, erişim adresi: https://www.who.int/health-topics/environmental-health#tab=tab_1 erişim tarihi:02.04.2023
3. Frumkin H, Bratman GN, Breslow SJ, et al. Nature Contact and Human Health: A Research Agenda. Environ Health Perspect. 2017;125(7):075001. doi:10.1289/EHP1663
4. Keselman A, Levin DM, Kramer JF, Matzkin K, Dutcher G. Educating Young People about Environmental Health for Informed Social Action. Umw Gesundh Online. 2011;4:1-8.
5. Lopez-Medina IM, Álvarez-Nieto C, Grose J, Elsbernd A., Huss N., Huynen M., & Richardson J. Competencies on environmental health and pedagogical approaches in the nursing curriculum: A systematic review of the literature. Nurse education in practice, 2019; 37, 1-8. https://doi.org/10.1016/j.nepr.2019.04.004
6. McCauley L, & Hayes R. From Florence to fossil fuels: Nursing has always been about environmental health. Nursing Outlook. 2021; 69(5), 720-731. https://doi.org/10.1016/j.outlook.2021.06.007
7. Maipas S, Konstantinidou A, Lazaris AC, & Kavantzas N. Environmental Health Education: From Museum Specimens and Math Word Problems to Virtual and Augmented Reality. Environmental Health Insights. 2021; 15, 11786302211066355.
8. White BM, Hall ES, Johnson C. Environmental health literacy in support of social action: An environmental justice perspective. J. Environ. Health 2014, 77, 24–29. http://www.jstor.org/stable/26330074.
9. Sauvé L, & Godmaire H. Environmental health education: A participatory holistic approach. EcoHealth. 2004; 1(Suppl 2), SU35-SU46 DOI; https://doi.org/10.1007/s10393-004-0080-z
10. Monroe M & Krasny M. Across the spectrum. North American Association for Environmental Education: Washington, DC, USA; 2015.
11. Marsili D, Canepa A, Mossone N & Comba P. Environmental Health Education for Asbestos-Contaminated Communities in Italy: The Casale Monferrato Case Study. Annals of Global Health. 2019; 85(1). DOI: 10.5334/aogh.2491
12. Agency for Toxcid Substances and Disease Registry. Eerişim adresi; https://www.atsdr.cdc.gov/index.html, erişim tarihi: 28.03.2023
13. National Institutes of Health (NIH). Environmental Health Topics. Erişim adresi: https://www.niehs.nih.gov/health/topics/index.cfm, erişim tarihi:10.02.2023
14. Turpin B. Baccarelli A. Dockery D. Dolinoy D. Levy J et al. Department Chairs Weigh In: Environmental Health Education Is More Essential Than Ever. *American journal of public health*. 2022; *112*(1), 75-76. DOI:10.2105/AJPH.2021.306613
15. Emmett E, Desai C. Community first communication: Reversing information disparities to achieve environmental justice. Environ. Justice. 2010; 3, 79–84. DOI: 10.1089/env.2009.0037
16. Hursh DW, Martina CA, Davis HB, Trush MA. Teaching Environmental Health to Children: An Interdisciplinary Approach; Springer: New York, NY, USA; 2011.
17. Lindsey M, Chen SR, Ben R, Manoogian M, & Spradlin J. Defining environmental health literacy. International Journal of Environmental Research and Public Health. 2021;18 (21), 11626. doi:10.3390/ijerph13070690DOI: 10.3390/ijerph182111626

18. McDermott-Levy, R., Jackman-Murphy, K. P., CHSE, J. L., & Cantu, A. G. (Eds.). Environmental Health in Nursing. International Journal of Radiation Biology. 2022; 91(7), 555-561.
19. Padula AM, Monk C, Brennan PA, Borders A, Barrett ES, McEvoy CT, .et all. A review of maternal prenatal exposures to environmental chemicals and psychosocial stressors—implications for research on perinatal outcomes in the ECHO program. Journal of perinatology. 2020; 40(1), 10-24. https://doi.org/10.1038/s41372-019-0510-y
20. Jackman-Murphy KP. Environmental health 101: incorporating environmental health into the nursing curriculum. Teaching and Learning in Nursing, 2015; 10(4), 192-195. https://doi.org/10.1016/j.teln.2015.05.005
21. LeClair J, Watts T & Zahner S. Nursing strategies for environmental justice: A scoping review. Public Health Nursing. 2021; 38(2), 296-308. https://doi.org/10.1111/phn.12840
22. American Nurses Association (ANA). ANA's Principles of Environmental Health for Nursing Practice with Implementation Strategies. Erişim adresi: https://www.nursingworld.org/~4afaf8/globalassets/practiceandpolicy/work-environment/health--safety/principles-of-environmental-health-online_final.pdf erişim tarihi: 03.03.2023
23. Society for Public Health Education (The Society for Public Health Education (SOPHE). What Is Environmental Health Literacy? aktaran; Gray KM. From content knowledge to community change: A review of representations of environmental health literacy. International journal of environmental research and public health. 2018; 15(3), 466. DOI: 10.3390/ijerph15030466
24. Finn S, O'Fallon L. The emergence of environmental health literacy—From its roots to is future potential. Environ. Health Perspect. 2017; 125, 495–501. doi: 10.1289/ehp.1409337
25. Gray K.M. From content knowledge to community change: A review of representations of environmental health literacy. Int. J. Environ. Res. Public Health. 2018; 15, 466. DOI: 10.3390/ijerph15030466
26. Ramirez-Andreotta MD, Brody JG, Lothrop N, Loh M, Beamer PI, & Brown P. Improving environmental health literacy and justice through environmental exposure results communication. International journal of environmental research and public health. 2016; 13(7), 690. doi:10.3390/ijerph13070690
27. Thompson MR, & Schwartz Barcott D. The concept of exposure in environmental health for nursing. Journal of advanced nursing. 2017; 73(6), 1315-1330. https://doi.org/10.1111/jan.13246
28. Nightingale F. Notes on Nursing, 1969th edn. Dover Publications Inc, Mineola, NY; 1860.
29. Pope AM, Snyder MA, & Mood LH. Nursing Health, & Environment: Strengthening the relationship to improve the public's health. Washington (DC): National Academies Press (US); 1995.
30. Leffers J, McDermott-Levy R, Smith CM & Sattler B. Nursing education's response to the 1995 Institute of Medicine report: Nursing, health, and the environment. In Nursing Forum. 2014; 49(4), 214-224. DOI: 10.1111/nuf.12072
31. American Nurses Association (ANA). Nursing Scope and Standards of Practice. 2nd ed. Silver Spring, MD: Nursesbooks.org; 2010. Erişim adresi: https://www.bethelu.edu/uploads/general/Nursing-Program-ApplicationProcess_Scope-and-Standards.pdf erişim tarihi: 01.02.2023.
32. Leffers JM, Smith CM, McDermott-Levy R, Resick LK, Hanson MJ, Jordan LC, ... & Huffling K. Developing curriculum recommendations for environmental health in nursing. Nurse Educator. 2015; 40(3), 139-143. DOI: 10.1097/NNE.0000000000000133
33. McElroy KG, Gilden R, & Sattler B. Environmental health nursing education: One school's journey. Public Health Nursing. 2021; 38(2), 258-265. https://doi.org/10.1111/phn.12815

34. Walpole SC, Barna S, Richardson J, & Rother HA. Sustainable healthcare education: integrating planetary health into clinical education. The Lancet Planetary Health. 2019; 3(1), e6-e7. DOI:https://doi.org/10.1016/S2542-5196(18)30246-8

35. Polivka BJ & Chaudry RV. A scoping review of environmental health nursing research. Public Health Nursing. 2018; 35(1), 10-1. https://doi.org/10.1111/phn.12373

36. Hemşirelik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. Resmî Gazete (Sayı: 27910). 2011, 21 Nisan. Erişim adresi; https://www.saglik.gov.tr/TR,10526/hemsirelik-yonetmeliginde-degisiklik-yapilmasina-dair-yonetmelik.html. Erişim tarihi: 20.04.2023

Atıklar, Geri Dönüşüm, Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve Çevre Sağlığı

3

Prof. Dr. Medine Yılmaz

İçindekiler

- Giriş
- Atık ve Atık Çeşitleri
- Atık Yönetimi ve Geri Dönüşüm
- Yenilenebilir Enerji
- Atıklar, Geri Dönüşüm ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
- Bölüm Sonu Özeti
- Kaynaklar

Anahtar Kelimeler

- Atık
- Geri dönüşüm
- Yenilenebilir enerji
- Sıfır Atık

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Atık tanımını bilir.
- Atık çeşitlerini sayabilir.
- Atık yönetimini açıklayabilir.
- Geri dönüşüm sisteminin aşamalarını açıklayabilir.
- Yenilenebilir enerjiyi tanımlayabilir.
- Yenilenebilir enerji tiplerini bilir.
- Atıklar, geri dönüşüm ve yenilenebilir enerjiler ile Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini, Sağlıklı İnsanlar 2030 hedeflerini ilişkilendirebilir.

7.b. 2030'a kadar özellikle en az gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan küçük ada devletleri ve karayla çevrili gelişmekte olan ülkeler olmak üzere gelişmekte olan ülkelerde, bu ülkelerin destek programları çerçevesinde herkese modern ve sürdürülebilir enerji hizmetleri sunabilmek için altyapının genişletilmesi ve teknolojinin geliştirilmesi

7.b.1. Sürdürülebilir kalkınma hizmetlerine teknoloji transferi ve altyapıya finansman aktarımı şeklinde yapılan doğrudan yabancı yatırımların ve GSYH'nin yüzdesi olarak enerji verimliliğindeki yatırımlar

SAĞLIKLI İNSANLAR 2030

Çevre Sağlığı Hedefleri

Arseniğe maruziyeti azaltma

Kurşuna maruziyeti azaltma

Çocuklarda cıva maruziyetini azaltma

Bisfenol A maruziyetini azaltma

Perklorat maruziyetini azaltma

Çevreye salınan zehirli kirleticilerin miktarını azaltma

Tehlikeli alanlardan kaynaklanan sağlık ve çevre risklerini azaltma

Bölüm Sonu Özeti

Dünyadaki teknolojik gelişmeler, nüfus artışı, ekonomik nedenler atıkların üretimini hızlandırmış bu durum beraberinde birçok çevre sorununu getirmiştir. Bu bölümde kaynağına göre atıklar, geri dönüşüm süreci, yenilenebilir enerji ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri üzerinde durulmuştur. Her alanda çalışan hemşirelerin bu konulara ilişkin ev, okul, iş yeri ve toplumun her kesimine yönelik farkındalık çalışmaları yürütmeleri, savunuculuk rollerini daha aktif yerine getirmeleri çevre sorunlarının çözümüne katkı sağlayıcı girişimler olacaktır.

Kaynaklar

1. Leffers J, Adelita GC. Envıronmental Justice. İçinde : McDermott-Levy, R; K Pachman Murphy, J Leffers, Ag Cantu. Environmental Health in Nursing, 2nd Edition : 555-561.2022.
2. Çevre Kanunu, RG. 11.08.1983 tarih ve 18132 Sayı. *[internet]. [Erişim Tarihi 27 Kasım 2022]. Erişim adresi:*https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18132.pdf
3. Çevre Terimleri Sözlüğü. *[internet]. [Erişim Tarihi 27 Kasım 2022]. Erişim adresi:*https://www.cevremuhendisligi.org/index.php/sozluk/382-a

4. Atık Türleri. *[internet]. [Erişim Tarihi 27 Kasım 2022]. Erişim adresi:* https://sifiratik.gov.tr/atikTurleri
5. Güler Ç. Çevre Sağlığı. İçinde Halk Sağlığı. Ed. Ç Güler, L. Akın. Ankara: Hacettepe Yayınları. Cilt 2. 3. Baskı. 2015.
6. Atık Kodu Belirleme Hiyerarşisi ve Atık Kodu Açıklamaları. Atık Yönetimi Yönetmeliği Eki. , 2015. *[internet]. [Erişim Tarihi 27 Kasım 2022]. Erişim adresi:*https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150402-2-1.pdf
7. Gündüzalp AA, Güven S. Atık, çeşitleri, atık yönetimi, geri dönüşüm ve tüketici: Çankaya belediyesi ve semt tüketicileri örneği. Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi 2016; 9(1): 1-19.
8. Atık Yönetimi Yönetmeliği, 2015. *[internet]. [Erişim Tarihi 27 Kasım 2022]. Erişim adresi:* https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150402-2.htm
9. Salihoğlu G. Tehlikeli atık: Tanımı, önemi, özellikleri ve sınıflandırılması . https://www.guraysalihoglu.com/wp-content/uploads/2020/06/Yayin1-Bolum1.pdf
10. Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği. *[internet]. [Erişim Tarihi 27 Kasım 2022]. Erişim adresi:* https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=23273&MevzuatTur=7& MevzuatTertip=5
11. Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği, 2017. *[internet]. [Erişim Tarihi 27 Kasım 2022]. Erişim adresi:*https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171227-12.htm
12. Atıkların Geri Dönüşüme Kazandırılması . *[internet]. [Erişim Tarihi 27 Kasım 2022].* Atıkların Geri Dönüşüme Kazandırılmasının Önemi | Geri Dönüşüm Portalı (geridonusum.com)
13. Sıfır Atık Nedir? *[internet]. [Erişim Tarihi 27 Kasım 2022]. Erişim adresi:*https://sifiratik.gov.tr/sifir-atik/sifir-atik-nedir
14. Sıfır Atık Yönetmeliği, 2019. *[internet]. [Erişim Tarihi 27 Kasım 2022]. Erişim adresi:* https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/07/20190712-9.htm
15. Özkaya SY. Yenilenebilir Enerji Kaynakları. *[internet]. [Erişim Tarihi 27 Kasım 2022]. Erişim adresi:* https://www.mfa.gov.tr/yenilenebilir-enerji-kaynaklari.tr.mfa
16. Bekar N. Yenilenebilir enerji kaynakları açısından Türkiye'nin enerji jeopolitiği. Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi 2020; 3(1): 37-5.
17. Anatürk Ş, Özata E. Türkiye'de yenilenebilir ve yenilenemeyen enerji kaynaklarından elektrik tüketimi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ekonometrik analizi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 2019; 12(68): 1018-1030.
18. Önder S, Ocak ÖR. Sürdürülebilir enerji kaynaklarının avantajları. Uluslararası Yeşil Başkentler Kongresi 2018; 901-907.
19. Healthy People 2030. Environmental Health. *[internet]. [Erişim Tarihi 27 Kasım 2022]. Erişim adresi:* https://health.gov/healthypeople/objectives-and-data/browse-objectives/environmental-health
20. Sağlıklı ve Sürdürülebilir Yaşamı Her Yaşta Güvence Altına Almak. *[internet]. [Erişim Tarihi 27 Kasım 2022]. Erişim adresi:* http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/amaclari/saglik-ve-refah/

Toprak Kirliği, Su Kirliliği ve Çevre Sağlığı

4

Doç. Dr. Gülbahar Korkmaz Aslan
Prof. Dr. Asiye Kartal

İçindekiler

- Giriş
- Toprak Kirliliği
- Toprak Kirliliğinin Kaynakları
- Toprak Kirliliğinin İnsan Sağlığına Etkileri
- Toprak Kirliliğinin Önlenmesi
- Su Kirliliği
- Su Kirliliğinin Kaynakları
- Su Kirliliğinin İnsan Sağlığına Etkileri
- Su Kirliliğinin Önlenmesi
- Bölüm Sonu Özeti
- Kaynaklar

Anahtar Kelimeler

- Çevre sağlığı
- Toprak kirliliği
- Su kirliliği

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Toprak kirliliğinin toplum sağlığı için önemini kavrayabilir.
- Toprak kirliliğinin kaynaklarını sayabilir.
- Toprak kirleticileri sıralayabilir.
- Toprak kirleticilerinin sağlık üzerine etkilerini bilebilir.
- Su kirliliğinin toplum sağlığı için önemini kavrayabilir.
- Su kirliliğinin kaynaklarını sayabilir.
- Su kirleticileri sıralayabilir.
- Su kirleticilerinin sağlık üzerine etkilerini bilebilir.

nizmalarla kirlenmesi sağlık üzerinde olumsuz etkilere neden olabilir. Toprak kirliğinin azaltılması için alınacak önlemler kirlilik kaynaklarına göre farklılık gösterir. Tarım ve hayvancılık kaynaklı kirleticilerin azaltılması için gübre ve pestisit kullanımı ile ilgili düzenlemeler yapılmalıdır. Endüstriyel kaynaklı kirliliği azaltılmasında endüstriyel atıkların arıtılmadan toprağa verilmemesi önemlidir. Su kirliliğinin nedenleri arasında endüstriyel faaliyetler, tarımsal faaliyetler, kanalizasyon ve doğal faktörler yer alır. Sudaki hem organik hem de inorganik kirleticiler sağlıkla ilişkili olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Su kirliliğinin insan sağlığına verdiği zararı azaltmak için uygun su yönetimi politikalarını benimsemelidir. Su kalitesinin iyileştirilmesi için klorlama ve güvenli depolama sağlanmalıdır. Üretim, tüketim ve ulaşım kaynaklı kirliliği önlemek için önlemler almalıdır.

Kaynaklar

1. Akbaba M, Kurt B, Akbaba B. Çevre sağlığı durumu. Akbaba M, editör. Halk Sağlığı Bakış Açısı ile Çevre Sağlığı. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2019. p.1-6.
2. Güler Ç, Acar Vaizoğlu S. Toprak Kirliliği. İçinde: Güler Ç, Akın L (Editörler). Halk Sağlığı Temel Bilgiler. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları; 2015.
3. Menteşe S. Çevresel sürdürülebilirlik açısından toprak, su ve hava kirliliği: teorik bir inceleme. Journal of International Social Research. 2017:1;10(53).
4. Mishra RK, Mohammad N, Roychoudhury N. Soil pollution: Causes, effects and control. Van Sangyan. 2016: 3(1):1-4.
5. Rodríguez-Eugenio N, McLaughlin M, Pennock D. Soil pollution: a hidden reality. FAO; Rome, 2018.
6. Environmental Pollution Centers. What Is Soil Pollution? 2022. 2022. [Internet]. [Erişim tarihi 3.11.2022]. https://www.environmentalpollutioncenters.org/soil/
7. Kim EJ, Choi SD, Chang YS. Levels and patterns of polycyclic aromatic hydrocarbons (PAHs) in soils after forest fires in South Korea. Environmental Science and Pollution Research. 2011; 18(9):1508-17.
8. Alloway BJ, editor. Heavy metals in soils: trace metals and metalloids in soils and their bioavailability. Springer Science & Business Media; 2012.
9. ITPS F. Status of the world's soil resources (SWSR)—Main report. Food and Agriculture Organization of the United Nations and Intergovernmental Technical Panel on Soils. 2015.
10. Lauer NE, Harkness JS, Vengosh A. Brine spills associated with unconventional oil development in North Dakota. Environmental science & technology. 2016; 50(10):5389-97.
11. Hoornweg D, Bhada-Tata P. What a waste: a global review of solid waste management. World Bank Urban Development Series, file:///C:/Users/Pau/Downloads/What-a-Waste2012Final.pdf
12. Kara EE, Ertan KA. Toprakta ağır metal kirliliğinin insan sağlığına etkileri ve çözüm önerileri. Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi. 2018;11(1):56-62.

13. Alengebawy A, Abdelkhalek ST, Qureshi SR, Wang MQ. Heavy metals and pesticides toxicity in agricultural soil and plants: Ecological risks and human health implications. Toxics. 2021; 9(3):42.
14. Brevik EC, Sauer TJ. The past, present, and future of soils and human health studies. Soil. 2015; 1(1):35-46.
15. Steffan JJ, Brevik EC, Burgess LC, Cerdà A. The effect of soil on human health: an overview. European journal of soil science. 2018; 69(1):159-71.
16. Oliver MA, Gregory PJ. Soil, food security and human health: a review. European Journal of Soil Science. 2015; 66(2):257-76.
17. U.S. Environmental Protection Agency The Sources and Solutions: Agriculture https://www.epa.gov/nutrientpollution/sources-and-solutions-agriculture
18. Sattler, B. (2018). Environmental Health. Stanhope M, Lancaster J. (Eds), Foundations for population health in community health nursing. (5th edition), Elsevier Health Sciences; 2018.
19. Savage CL. Environmental Health. Savage CL, Groves S. Optimizing Population Health. Public/community health and nursing practice: caring for populations. 2nd ed. Philadelphia, PA, USA: FA Davis Company. 2020.
20. Kılıç Z. Water pollution: causes, negative effects and prevention methods. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi (İZÜFBED)/Journal of Istanbul Sabahattin Zaim University Natural Sciences Institute (JIZUNSI). 2021.
21. Rector C. Environmental Health and Safety. In Rector C. (Eds), Community and public health nursing: promoting the public's health. (9th edition), Philadelphia: Wolters Kluwer, 2018.
22. Güler Ç, Acar Vaizoğlu S. Su. İçinde: Güler Ç, Akın L (Editörler). Halk Sağlığı Temel Bilgiler. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları; 2015.
23. World Health Organization. Drinking-water. 2022. [Internet]. [Erişim tarihi 3.11.2022]. Erişim: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/drinking-water
24. The Natural Resources Defense Council. 2022. [Internet]. [Erişim tarihi 3.11.2022]. Erişim: https://www.nrdc.org/stories/water-pollution-everything-you-need-know
25. Chaudhry FN, Malik MF. Factors affecting water pollution: a review. J Ecosyst Ecography. 2017; 7(225):1-3.
26. Lin L, Yang H, Xu X. Effects of water pollution on human health and disease heterogeneity: a review. Frontiers in Environmental Science. 2022; 30:975.
27. Chowdhary P, Bharagava RN, Mishra S, Khan N. Role of industries in water scarcity and its adverse effects on environment and human health. InEnvironmental concerns and sustainable development 2020 (pp. 235-256). Springer, Singapore.
28. Cheng H, Chen C, Wu S, Mirza ZA, Liu Z. Emergy evaluation of cropping, poultry rearing, and fish raising systems in the drawdown zone of Three Gorges Reservoir of China. Journal of Cleaner Production. 2017; 144:559-71.
29. Unıted Natıons. Water Qualıty and Wastewater. 2018. [Internet]. [Erişim tarihi 5.11.2022]. Erişim: https://www.unwater.org/sites/default/files/app/uploads/2018/10/WaterFacts_water_and_watewater_sep2018.pdf
30. Rosa T. Environmental Health. Nies MA, McEwen M (Eds). Community/public health nursing-E-book: promoting the health of populations. 7th edition. Missouri: Elsevier Health Sciences; 2019.

31. Yavuz C, Koşar ŞÜ. Sağlık riskleri açısından su dağıtımı ve su depoları. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi. 2020; 29(2): 129-135.
32. World Health Organization. Water, sanitation and hygiene (WASH). 2022. [Erişim tarihi 3.11.2022]. Erişim: https://www.who.int/health-topics/water-sanitation-and-hygiene-wash#tab=tab_1
33. Lin HJ, Sung TI, Chen CY, Guo HR. Arsenic levels in drinking water and mortality of liver cancer in Taiwan. Journal of hazardous materials. 2013; 15 (262):1132-8.
34. Schullehner J, Hansen B, Thygesen M, Pedersen CB, Sigsgaard T. Nitrate in drinking water and colorectal cancer risk: A nationwide population-based cohort study. International journal of cancer. 2018; 143(1):73-9.
35. Arif A, Malik MF, Liaqat S, Aslam A, Mumtaz K, Afzal A, Ch DM, Nisa K, Khurshid F, Arif F, Khalid MS. 3. Water pollution and industries. Pure and Applied Biology (PAB). 2020; 9(4):2214-24.
36. Hanif MA, Miah R, Islam MA, Marzia S. Impact of Kapotaksha river water pollution on human health and environment. Progressive Agriculture. 2020;31(1):1-9.
37. Landrigan PJ, Fuller R, Fisher S, Suk WA, Sly P, Chiles TC, Bose-O'Reilly S. Pollution and children's health. *Sci Total Environ*. 2019; 650(Pt 2):2389-2394.
38. Türkiye ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları. 2022. [Erişim tarihi 3.11.2022]. Erişim: http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/#top

Hava Kirliliği ve Çevre Sağlığı

5

Doç. Dr. Gülbahar Korkmaz Aslan

İçindekiler

- Giriş
- Hava Kirliliği
- Açık Hava Kirliliği
- Açık Hava Kirleticileri ve İnsan Sağlığına Etkileri
- Açık Hava Kirletici Sınır Değerleri
- Açık Hava Kirliğinin Önlenmesi
- Yapı İçi Hava Kirliliği
- Yapı İçi Hava Kirleticileri ve İnsan Sağlığına Etkileri
- Yapı İçi Kirletici Sınır Değerleri
- Yapı İçi Kirliliğinin Önlenmesi
- Bölüm Sonu Özeti
- Kaynaklar

Anahtar Kelimeler

- Çevre sağlığı
- Hava kirliliği
- Açık hava kirliliği
- Yapı içi hava kirliliği

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Hava kirliliğinin toplum sağlığı için önemini kavrayabilir.
- Açık hava kirliliğinin kaynaklarını sayabilir.
- Açık hava kirleticileri sıralayabilir.
- Açık hava kirleticilerinin sağlık üzerine etkilerini bilebilir.
- Yapı içi hava kirliliğinin kaynaklarını sayabilir.
- Yapı içi hava kirleticileri sıralayabilir.
- Yapı içi hava kirleticilerinin sağlık üzerine etkilerini bilebilir.

Bölüm Sonu Özeti

Hava kalitesi, toplum sağlığını etkileyen önemli bir değişkendir. Dünya nüfusunun hızla artmasına paralel olarak, endüstrileşme, kentlerin büyümesi, nüfus hareketleri, artan enerji kullanımıyla ortaya çıkan hava kirliliği, tüm canlıları olumsuz etkilemektedir. Hava kirleticileri, gazlar (kükürt dioksit, azot oksitler, ozon, karbon monoksit, uçucu organik bileşikler) ve partikül maddeler olarak iki gruba ayrılır. Epidemiyolojik araştırmalar, hava kirliliğine maruz kalmanın akut alt solunum yolu enfeksiyonları, kronik obstrüktif akciğer hastalığı, astım, kardiyovasküler hastalıklar ve akciğer kanseri gibi çeşitli olumsuz sağlık sonuçlarla ilişkili olduğunu göstermiştir. Hava kirliliğini azaltmaya yönelik alınacak önlemler somut ve kanıta dayalı olmalıdır. Alınacak önlemlerin başında tüm dünyada fosil yakıtlar yerine modern teknoloji ile desteklenen, güvenli enerji kaynaklarına geçilmesi yer alır.

Kaynaklar

1. Manisalidis I, Stavropoulou E, Stavropoulos A, Bezirtzoglou E. Environmental and health impacts of air pollution: a review. Frontiers in public health. 2020:14. doi: 10.3389/fpubh.2020.00014
2. Jiang XQ, Mei XD, Feng D. Air pollution and chronic airway diseases: what should people know and do?. Journal of thoracic disease. 2016: 8(1):E31.
3. World Health Organization. Ambient (outdoor) air pollution. 2021. [Internet]. [Erişim tarihi 3.11.2022]. Erişim: https://www.who.int/health-topics/air-pollution#tab=tab_2
4. Güler Ç, Acar Vaizoğlu S. Açık Hava Kirliliği. İçinde: Güler Ç, Akın L (Editörler). Halk Sağlığı Temel Bilgiler. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları; 2015.
5. Rector C. Environmental Health and Safety. In Rector C. (Eds), Community and public health nursing: promoting the public's health. (9th edition), Philadelphia: Wolters Kluwer, 2018.
6. Zencirci SA, IŞIKLI B. Hava kirliliği. ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi. 2017: 2(2):24-36.
7. Bell LB, Samet J. Air Pollution. Frumkin H (editör). Environmental health: from global to local. John Wiley & Sons; 2016.
8. Bhola R, Gurjar, Luisa T. Molina, Chandra SP. Ojha. Air Pollution: Health and Environmental Concerns. Gurjar BR, Molina LT, Ojha CS, editors. Air pollution: health and environmental impacts. CRC press; 2010.
9. Environmental Protection Agency. Air Pollutants. 2020. [Internet]. [Erişim tarihi 3.11.2022]. Erişim: https://www.epa.gov/environmental-topics/air-topics
10. Rosa T. Environmental Health. Nies MA, McEwen M (Eds). Community/public health nursing-E-book: promoting the health of populations. 7th edition. Missouri: Elsevier Health Sciences; 2019.
11. Jain R. Environmental impact of mining and mineral processing: management, monitoring, and auditing strategies. USA: Butterworth-Heinemann; 2016.

12. Marquès M, Domingo JL, Nadal M, Schuhmacher M. Health risks for the population living near petrochemical industrial complexes. 2. Adverse health outcomes other than cancer. Science of the total environment. 2020;730:139122.
13. Zülfikar H, Beken N. Belediyeler ve Çevre Hizmetleri Üzerine Analitik Bir Bakış: Türkiye Örneği. InJournal of Social Policy Conferences. 2014: 66-67.
14. Kowalska M, Skrzypek M, Kowalski M, Cyrys J. Effect of NOx and NO2 concentration increase in ambient air to daily bronchitis and asthma exacerbation, Silesian voivodeship in Poland. International Journal of Environmental Research and Public Health. 2020;17(3):754.
15. Tran VV, Park D, Lee YC. Indoor air pollution, related human diseases, and recent trends in the control and improvement of indoor air quality. International journal of environmental research and public health. 2020;17(8):2927.
16. World Health Organization. What are the WHO Air quality guidelines? 2021. [Internet]. [Erişim tarihi: 25.10.2022]. Erişim: https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/what-are-the-who-air-quality-guidelines
17. Mayda AS, Karkaç D. Düzce'de Hava Kirliliğinin Mortalite Üzerine Etkisi. Sakarya Tıp Dergisi.;11(4):829-35.
18. Yavaş SP, Önal AE, Paccı S, Çağlayan C. Effect of Particulate Matter and Nitrogen Dioxide Levels on Chronic Bronchitis Incidence and Mortality in Marmara Region: Retrospective Cohort Study. Türkiye Klinikleri. Tip Bilimleri Dergisi. 2021;41(3):225-33.
19. Carlsten C, Salvi S, Wong GW, Chung KF. Personal strategies to minimise effects of air pollution on respiratory health: advice for providers, patients and the public. European Respiratory Journal. 2020;55(6).
20. Türkiye ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları. 2022. [Erişim tarihi 3.11.2022]. Erişim: http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/#top
21. Üzmezoğlu B. Açık Hava Kirliliğiyle İlişkili Solunumsal Akciğer Hastalıkları, Salgınlar, Korunma ve Çözüm Önerileri. İçinde: Metin Akgün, İbrahim Kurt, Peri Meram Arbak (Editörler). Akut Mesleki ve Çevresel İnhalasyon Hastalıkları ve Tedavileri. Türk Toraks Derneği; Sayı 29, Toraks Kitapları; 2019.
22. Güler Ç, Acar Vaizoğlu S. Yapı içi hava kirliliği. İçinde: Güler Ç, Akın L (Editörler). Halk Sağlığı Temel Bilgiler. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları; 2015.
23. World Health Organization. Household air pollution and health. 2022. [Internet]. [Erişim tarihi 3.11.2022]. Erişim: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/household-air-pollution-and-health.
24. Vardoulakis S, Giagloglou E, Steinle S, Davis A, Sleeuwenhoek A, Galea KS, Dixon K, Crawford JO. Indoor exposure to selected air pollutants in the home environment: A systematic review. International journal of environmental research and public health. 2020;17(23):8972.
25. McCormack MC, Breysse PN, Matsui EC, Hansel NN, Williams DA, Curtin-Brosnan J, Eggleston P, Diette GB, Center for Childhood Asthma in the Urban Environment. In-home particle concentrations and childhood asthma morbidity. Environmental health perspectives. 2009;117(2):294-8.
26. McCormack MC, Breysse PN, Matsui EC, Hansel NN, Peng RD, Curtin-Brosnan J, D'Ann LW, Wills-Karp M, Diette GB, Center for Childhood Asthma in the Urban Environment. Indoor particulate matter increases asthma morbidity in children with non-atopic and atopic asthma. Annals of Allergy, Asthma & Immunology. 2011 1;106(4):308-15.
27. Gurley ES, Salje H, Homaira N, Ram PK, Haque R, Petri Jr WA, Bresee J, Moss WJ, Luby SP, Breysse P, Azziz-Baumgartner E. Seasonal concentrations and determinants of indoor particulate matter in a low-income community in Dhaka, Bangladesh. Environmental research. 2013;121:11-6.

28. U.S. Environmental Protection Agency (2022). Indoor Pollutants and Sources. [Internet]. [Erişim tarihi: 2.11.2022]. Erişim: https://www.epa.gov/indoor-air-quality-iaq/indoor-pollutants-and-sources
29. Salonen H, Salthammer T, Morawska L. Human exposure to ozone in school and office indoor environments. Environment İnternational. 2018 ;119:503-14.
30. Ware LB, Zhao Z, Koyama T, May AK, Matthay MA, Lurmann FW, Balmes JR, Calfee CS. Long-term ozone exposure increases the risk of developing the acute respiratory distress syndrome. Am J Respir Crit Care Med. 2015: 1143-1150.
31. Darby S, Hill D, Auvinen A, Barros-Dios JM, Baysson H, Bochicchio F, Deo H, Falk R, Forastiere F, Hakama M, Heid I. Radon in homes and risk of lung cancer: collaborative analysis of individual data from 13 European case-control studies. Bmj. 2005;330(7485):223.
32. Hospodsky D, Qian J, Nazaroff WW, Yamamoto N, Bibby K, Rismani-Yazdi H, Peccia J. Human occupancy as a source of indoor airborne bacteria. PloS one. 2012; 18;7(4):e34867.
33. Karatay G, Akkuş Y. Kapalı ortam hava kirliliğinin yarattığı sorunlar açısından yüksek riskli kadınlara verilen eğitimin etkinliğinin değerlendirilmesi. Solunum. 2011;13(2):78-85.

Elektromanyetik Radyasyon ve Sağlık

6

Dr. Öğr. Üyesi Serpil Özdemir

İçindekiler

- Giriş
- Radyasyon Tanımı ve Türleri
- Elektromanyetik Alan
- Elektromanyetik Radyasyona Maruziyetin Olası Sağlık Etkileri
- Elektromanyetik Radyasyondan Korunma
- Bölüm Sonu Özeti
- Kaynaklar

Anahtar Kelimeler

- Elektromanyetik radyasyon
- Elektromanyetik radyasyondan korunma
- Elektromanyetik radyasyon ve sağlık

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Radyasyon türlerini sayabilir.
- Elektromanyetik radyasyon kavramını açıklayabilir.
- Elektromanyetik alanı tanımlayabilir.
- Elektromanyetik radyasyon kaynaklarını sayabilir.
- Elektromanyetik radyasyonun sağlığa etkilerini sıralayabilir.
- Elektromanyetik radyasyona karşı alınabilecek önlemleri söyleyebilir.

yaklaşımlardan uzak durulmalıdır (32). Cep telefonları kullanılmadığı zamanlarda kapalı konumda kalmalıdır. Cep telefonu ile günlük konuşma süresi azaltılmalıdır. Telefonla konuşulacağı zamanlarda kulaklık kullanılmalıdır (7). Cep telefonları ve bilgisayarlar üreme organlarının yakınında tutulmamalıdır (19). Cep telefonu baz istasyonları yerleşim alanlarına yakın mesafeye yerleştirilmemelidir (12). Yaşam alanlarında elektromanyetik alanların yüksek olduğu düşünülüyorsa hassas ölçümler yapılarak, mevcut cihaz sayısı azaltılabilir ve mümkünse cihazlar aralıklı yerleştirilmelidir (8).

Bölüm Sonu Özeti

Mevcut kanıtlar, elektromanyetik radyasyona maruz kalma ile insan sağlığına etkisi arasında kesin olarak bir ilişki olduğunu güçlü kanıtlarla ortaya koymasa da mevcut durumda bunun aksini kanıtlamak da mümkün değildir. Elektromanyetik radyasyon ile ilgili kesin sonuçlara ulaşabilmek için randomize kontrollü, örneklem büyüklüğü yeterli ve nitelikli çalışmaların gelecekteki sonuçları beklenmelidir (10). Özelikle mikrodalga teknolojisi ile çalışan kablosuz cihazların kullanımının küresel düzeyde yaygın olması, dünya nüfusunun tamamının sağlığını etkileyebilir ve çözümü için iş birlikçi uğraşlar gerekmektedir. Bu bağlamda özellikle kablosuz teknolojinin bir halk sağlığı sorunu olarak kabul edilebilmesi için bu teknolojinin beyin kanseri, nörodejenerasyon, gelişimsel kusurlar, infertilite, elektromanyetik duyarlılık gibi hastalıklara neden olabileceği veya risk oluşturabileceği konusunda geniş bir kabul ve fikir birliği olması gerekir (21).

Kaynaklar

1. Bahar, Z. & Aydoğdu, N.G. (2015). Çevre, sağlık, araştırma ve hemşirelik. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 8(2): 119-122.
2. Kıvrak, E., Yurt, K., Kaplan, A., Alkan, I. & Altun, G. (2017). Effects of electromagnetic fields exposure on the antioxidant defense system. Journal of Microscopy and Ultrastructure, 5(4): 167-176.
3. Kurt, M.C. (2018). Bilişim teknolojilerinin gündelik yaşama etkileri: Etik sorunlar açısından bir sorgulama. Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi, 1(1): 59-81.
4. Fragopoulou, A., Grigoriev, Y., Johansson, O., Margaritis, L.H., Morgan, L., Richte, E. & Sage, C. (2010). Scientific panel on electromagnetic field health risks: consensus points, recommendations, and rationales. Reviews on Environmental Health, 25(4): 307-317.
5. Canadian Nuclear Safety Commission (2012). Introduction to Radiation. Erişim adresi: http://nuclearsafety.gc.ca/eng/pdfs/Reading-Room/radiation/Introduction-to-Radiation-eng.pdf Erişim tarihi: 08.10.2022.

6. Gökoğlan, E., Ekinci, M., Özgenç, E., İlem-Özdemir, D. & Aşıkoğlu, M. (2020). Radyasyon ve insan sağlığı üzerindeki etkileri. Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi, 25(3): 289-294.
7. Atakır, K., Özevci, G. & Ceyhan, B. (2022). Elektromanyetik radyasyon ve insan sağlığına etkisi. Environmental Toxicology and Ecology, 2(1): 9-21.
8. Güler, Ç. & Acar Vaizoğlu, S. (2012). İyonlaştıran ve iyonlaştırmayan radyasyon. Güler, Ç. Akın, L. (Ed). Halk Sağlığı Temel Bilgiler. (ss:829-855). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
9. Clegg, F.M., Sears, M., Friesen, M., Scarato, T., Metzinger, R. & Lee Russell, C. (2020). Building science and radiofrequency radiation: What makes smart and healthy buildings. Building and Environment, 176(10): 1-15.
10. Gupta, S., Sharma, R. S. & Singh, R. (2020). Non-ionizing radiation as possible carcinogen. International Journal of Environmental Health Research, 32(4): 916-940.
11. Kaplan, S., Deniz, O.G., Onger, M.E., Turkmen, A.P., Yurt, K.K., Aydın, I., Altunkaynak, B.Z. & Davis, D. (2016). Electromagnetic field and brain development. Journal of Chemical Neuroanatomy, 75(6): 52-61.
12. Yakıncı, Z.D. (2016). Elektromanyetik alanın insan sağlığı üzerindeki etkileri. İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi, 4(2): 44-54.
13. Gautam, R., Priyadarshini, E., Nirala, J.P. & Rajamani, P. (2020). Impact of non-ionizing electromagnetic radiation on male infertility: An assessment of the mechanism and consequences. International Journal of Radiation Biology, 98(6): 1063-1073.
14. Pareja-Pena, F., Burgos-Molina, A.M., Sendra-Portero, F. & Ruiz-Gómez, M.J. (2022). Evidences of the (400 MHz - 3 GHz) radiofrequency electromagnetic field influence on brain tumor induction. International Journal of Environmental Health Research, 32(1): 121-130.
15. İşsever, H., Öztan, G. & İşsever, T. (2021). Tıp bilişiminde çalışan güvenliği ve risk yönetimi, (Ed). Bozbuğa N., Gülseçen, S. Tıp Bilişimi. (ss:997-1035). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
16. Belpomme, D., Hardell, L., Belyaev, I., Burgio, E. & Carpenter, D.O. (2018). Thermal and non-thermal health effects of low intensity non-ionizing radiation: An international perspective. Environmental Pollution, 242(Pt A):643-658.
17. International Agency for Research on Cancer-IARC (2002). Monographs on the evaluation of carcinogenic risks to humans, Non-ioizing Radiation, Part 1: Static and Extremely Low-frequency (ELF) Electric and Magnetic Fields https://monographs.iarc.who.int/wp-content/uploads/2018/06/mono80.pdf
18. Eskander, E.F., Estefan, S.F. & Abd-Rabou, A.A. (2012). How does long term exposure to base stations and mobile phones affect human hormone profiles? Clinical Biochemistry, 45(12): 157-161.
19. Brodic, D. & Amelio, A. (2015). Classification of the extremely low frequency magnetic field radiation measurement from the laptop computers. Measurement Science Review, 15(4): 202-209.
20. Blank, M., Havas, M., Kelly, E., Lai, H.J. & Moskowitz. (2015). International appeal: Scientists call for protection from non-ionizing electromagnetic field exposure. European Journal of Oncology. 20 (3-4):180-182.
21. Russell, C.L. (2018). 5G wireless telecommunications expansion: Public health and environmental implications. Environmental Research, 165:484–495.
22. Volkow, N.D., Tomasi, D., Wang, G.F., Vaska, P., Fowler, J.S. & Telang, F.(2011). Effects of cell phone radiofrequency signal exposure on brain glucose metabolism. The Journal of American Medical Association, 305(8): 808-813.

23. Carlberg, M. & Hardell, L. (2014). Decreased survival of glioma patients with astrocytoma grade IV (Glioblastoma Multiforme) associated with long-term use of mobile and cordless phones. International Journal of Environmental Research And Public Health, 11(10):10790-10805.
24. Yakymenko, I., Tsybulin, O., Sidorik, E., Henshel, D., Kyrylenko, O. & Kyrylenko, S. (2015). Oxidative mechanisms of biological activity of low-intensity radiofrequency radiation. Electromagnetic Biology and Medicine, 35(2):186-202.
25. Buchner, K. & Eger, H. (2011). Changes of clinically important neurotransmitters under the influence of modulated RF fields-A long-term study under real-life conditions. Umwelt - Medizin-Gesellschaft, 24(1):44-57.
26. Dasdag, S. & Akdag, M.Z. (2016). The link between radiofrequencies emitted from wireless Technologies and oxidative stress, Journal of Chemical Neuroanatomy,75: 85-93.
27. Michelozzi, P., Capon, A., Kirchmayer, U., Forastiere, F., Biggeri, A., Barca, A., et al. (2002). Adult and childhood leukemia near a high-power radio station in Rome, Italy. American Journal of Epidemiology, 155(12):1096–1103.
28. Hocking, B. & Gordon, I. (2003). Decreased survival for childhood leukemia in proximity to television towers. Archives of Environmental Health, 58(9):560-564.
29. Lowenthal, R.M., Truck, D.M. & Bray, I.C. (2007). Residential exposure to electric power transmission lines and risk of lymphoproliferative and myeloproliferative disorders: A case-control study. Internal Medicine Journal, 37(9):614-619.
30. Dodd, C. (2022). A new form of environmental pollution: wireless and non-ionizing electromagnetic fields. McDermott-Levy, R., Jackman-Murphy, K.P., Leffers, J., Cantu, A.G. (Eds). Environmental Health in Nursing 2nd Edition. (ss: 137-153). Alliance of Nurses for Healthy Environments https://envirn.org/e-textbook/
31. Altuğ Özsoy, S. & Ateş, E. (2021). Çevre sağlığı ve çevre sağlığı hemşireliği, Erkin, Ö., Kalkım, A., Göl, İ. (Ed). Halk Sağlığı Hemşireliği, (ss: 1037-1055). Antalya, Çukurova Nobel Tıp Kitapevi.
32. Adıbelli, D. (2015). The impacts of environment on human health, (Eds) Efe, R., Bizzarri, C., Cürebal, İ., Nyusupova, Environment and Ecology at the Beginning of 21st Century. (ss:477-480). Sofia: St. Kliment Ohridski University Press.

Afetler ve Çevre Sağlığı

7

Doç. Dr. Bilge Kalanlar
Arş. Gör. Dr. Ayşe Yücesan

İçindekiler

- Giriş
- Afet Yönetimi
- Afet Yönetiminde Çevre Sağlığı
- Barınak ve Acil Durum Yerleşimleri
- Su Temini
- Sanitasyon
- Gıda Güvenliği
- Vektör ve Haşerelerin Kontrolü
- Afetlerde Çevre Sağlığı ve Hemşirelik Süreci
- Koruma Düzeylerinde Afetlerde Çevre Sağlığı ve Hemşirelik

Anahtar Kelimeler

- Afet yönetimi
- Afetlerde çevre sağlığı
- Hemşirelik

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Afet yönetimi ve çevre sağlığı ilişkisini kavrayabilir.
- Afet yönetiminde çevre sağlığı konusunda hemşirenin rol ve sorumluluklarının açıklayabilir.
- Afetlerde çevre sağlığı uygulamalarını tartışabilir.

korumak için çalışır. Afetlerde hemşirelerin rolü büyük bir önem taşır. Hemşireler, afetler sonrasında sağlık hizmetleri veren ekiplerin bir parçası olarak çalışarak çevre sağlığının korunmasına katkıda bulunur.

Kaynaklar

1. UCLA, Hazard Risk Assessment Instrument, Centre for Public Health and Disasters, 2016, http://www. cphd.ucla.edu/resources.html
2. TFQCDM/WADEM, Health Disaster Management: Guidelines for Evaluation and Research in the "Utstein Style", Chapter 3: Overview and concepts, Prehospital Disaster Medicine, 2002; 17 (3):31–55, http:// www.wadem.org/guidelines/intro.pdf
3. https://www.cdc.gov/nceh/ehs/rra/index.html Response and Recovery Activities for Environmental Health 2002 (RRA)
4. Environment and Disaster Risk Emerging Perspective. United Nations Environment Programme (UNEP) https://www.preventionweb.net/files/624_EnvironmentanddisasterriskNov08.pdf
5. Integrating Environmental Safeguards İnto Disaster Management: a Field Manual Volume 2: The Disaster Management Cycle. Ecosystems and Livelihoods Group Asia, IUCN, International Union for Conservation of Nature and Natural Resources 2008. https://www.pre ventionweb.net/files/9642_200805821.pdf
6. Opportunities in Environmental Management for Disaster Risk Reduction: Recent Progress. A Practice Area Review: In contribution to the Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction. United Nations Environment Programme UNISDR Partnership for Environment and Disaster Risk Reduction.2009. https://postconflict.unep.ch/download/DRR_ platform/opp_DRR.pdf
7. Kalanlar B. Afet Hemşireliği. Kitap. 2017.Hacettepe Üniversitesi Yayınevi.
8. World Helath Organisation (WHO). Environmental health in emergencies and disasters: a practical guide. Wisner B., Adams, J. 2002;(Edt). Malta.
9. Bashawri A, Garrity S, & Moodley, K. An Overview of the Design of Disaster Relief Shelters. Procedia Economics and Finance. 2014;18:924-931. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S2212-5671(14)01019-3
10. The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC). Shelter and settlements. [Erişim Tarihi 15.04.2023]. ErişimAdresi: https://www.ifrc.org/our-work/disasters-climate-and-crises/shelter-and-settlements.
11. Mounaim A, Priyomarsono NW, & Trisno R. Emergency Shelter Design For Disaster Preparation. IOP Conference Series: 2020; Materials Science and Engineering,
12. Özcelik, M. Alternative model for electricity and water supply after disaster. Journal of Taibah University for Science. 2017;11(6), 966-974. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jtusci.2017.01.002
13. Wan Nur Tasnim WH, Nor Hidayati Z, & Mohammad Nazir A. Knowledge sharing and lesson learned from flood disaster: A case in Kelantan. Journal of Information Systems Research and Innovation. 2015;9(2), 1–10.
14. Bariweni P, Tawari C, & Abowei J. Some environmental effects of flooding in the Niger Delta Region of Nigeria. International Journal of Fisheries and Aquatic Sciences, 2012;1(1), 35-46.
15. Center for Disease Contol (CDC). (2021). Use Safe Water After a Natural Disaster or Emergency. [Erişim Tarihi 15.04.2023]. Erişim Adresi: https://www.cdc.gov/disasters/foodwater/safe-water.html

16. Pan American Health Organization. (2022). Emergencies and Disasters in Drinking Water Supply and Sewerage Systems: Guidelines for Effective Response. [Erişim Tarihi 15.04.2023]. Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/echo/files/evaluation/watsan2005/ annex_files/PAHO/PAHO3%20-%20Emergencies%20and%20disasters%20in%20water% 20and%20sewage%20systems%20-%20guidelines%20for%20effective%20response.pdf
17. Zhou W. Kalonji G, Chen C, & Martek I. Seismic resilience of rural water supply systems; factor analysis of cases set in Sichuan Province, China. Frontiers in Public Health. 2022; 10:72.
18. Ersel M. Water and sanitation standards in humanitarian action. Turkish journal of emergency medicine. 2015;1(15):27-33.
19. Kim Y, Hashemi S, Han M, Kim T, & Sohn HG. The Waterless Portable Private Toilet: An Innovative Sanitation Solution in Disaster Zones. Disaster Medicine and Public Health Preparedness. 2016;10(2): 281-285. https://doi.org/10.1017/dmp.2015.166
20. Hosseinpourtehrani M, Gajendran T, Maund K, Sing M. Preconditions, processes and structures: Interorganisational collaboration in the provision of post-disaster water, sanitation and hygiene (WASH) services. International Journal of Disaster Risk Reduction. 2022;1(80):103177.
21. European Comission. (2022). Emergency Sanitation. [Erişim Tarihi 15.04.2023]. Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/echo/files/evaluation/watsan2005/annex_files/WEDC/es/es.htm
22. World Health Organisation (WHO). (2013). Technical Notes On Drinking-Water, Sanitation and Hygiene in Emergencies. [Erişim Tarihi 15.04.2023]. Erişim Adresi: https://cdn.who.int/media/docs/default-source/wash-documents/who-tn-07-solid-waste-management-in-emergencies.pdf?sfvrsn=17d5009e_4
23. Reed RA, & Dean PT. Recommended methods for the disposal of sanitary wastes from temporary field medical facilities. Disasters. 1994;18(4):355-367.
24. De Haen H, & Hemrich G. The economics of natural disasters: Implications and challenges for food security. Agricultural economics. 2007;37:31-45.
25. Gupta RK. (2017). Food safety during disasters. In Food Safety in the 21st Century (pp. 427-434). Academic Press.
26. Mikulsen M, & Diduck AP. Towards an integrated approach to disaster management and food safety governance. International Journal of Disaster Risk Reduction. 2016; 15:116-124.
27. Center for Disease Contol (CDC). (2021). Keep Food Safe After a Disaster or Emergency. [Erişim Tarihi 15.04.2023]. Erişim Adresi: https://www.cdc.gov/disasters/foodwater/facts.html
28. Pan American Health Organization (PAHO). (2022). Vector Control in Disaster Situations. [Erişim Tarihi 15.04.2023]. Erişim Adresi: https://www.paho.org/en/health-emergencies/vector-control-disaster-situations
29. Mahdavar P, Sharififard M, Maraghi E, Jahanifard E, & Bigdeli S. Challenges of Controlling Vector and Vector-borne Diseases at the Flood Disaster of Khuzestan Province in 2019-According to the Experts of Health Center. Health in Emergencies and Disasters Quarterly. 2022;8(1):15-26.
30. Office of Disease Prevention and Health Promotion. (2020). Emergency Preparedness. [Erişim Tarihi 15.04.2023]. Erişim Adresi: https://health.gov/healthypeople/objectives-and-data/browse-objectives/emergency-preparedness
31. United Nations (UN). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. 2023. [Erişim tarihi 01.04.2023]. Erişim adresi: https://sdgs.un.org 2030agenda.

Küresel Isınma ve İklim Değişikliği

8

Doç. Dr. Hülya Kulakçı Altıntaş
Öğr. Gör. Enise Sürücü

İçindekiler

- Giriş
- Küreselleşme ve Küresel Isınma
- İklim Değişikliği
- Küresel Isınma ve İklim Değişikliğinin Etkileri ve Riskleri
- Yasal Çerçevede Küresel Isınma Müdahale Programları İklim Çözümleri
- Halk Sağlığı Hemşireliği Bakış Açısıyla Küresel Isınma ve İklim Değişikliğine Yaklaşım
- Bölüm Sonu Özeti
- Kaynaklar

Anahtar Kelimeler

Çevre sağlığı, Küresel ısınma, İklim değişikliği, Sürdürülebilir kalkınma hedefleri, Hemşirelik.

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin sağlığın sosyal belirleyicileri üzerindeki etkilerini açıklayabilir.
- Küresel ısınma ve iklim değişikliğiyle mücadelede hemşireliğin mesleki rol ve sorumluluklarını tanımlayabilir.
- Küresel ısınma ve iklim değişikliğiyle mücadele kapsamında izleme ve değerlendirme raporlarını analiz edebilir.
- Küresel ısınma ve iklim değişikliğinde dezavantajlı grupların etkilenimine ilişkin çözüm önerileri üretebilir.

temine temellenen bir meslek olması bu süreçte küresel liderlik rolünü yerine getirmesinde fırsat oluşturmaktadır. Bu nedenle hemşirelerin küresel ısınma ve iklim değişikliğine ilişkin politika oluşturma ve uygulamalara yön verme noktasında savunuculuk rollerini geliştirmeleri gerekmektedir.

Hemşirelik mesleği küresel ısınma ve iklim değişikliği kaynaklı sağlık sorunlarının sadece tıbbi bakımı noktasında sınırlı kalmamalı bu konuda liderlik ve savunuculuk gibi çağdaş rollerini de ön plana taşımalıdır. Hemşireler sahada bu rollerini bireysel, toplumsal ve nüfus temelli çalışmalar aracılığıyla sunmalıdır. Sonuç olarak, küresel ısınma ve iklim değişikliğiyle mücadelede hemşirelik altyapısının uygulama, eğitim, araştırma, yönetim ve politik düzeyde yeniden gözden geçirilerek sürdürülebilir hedefler doğrultusunda güncelliğinin sağlanması mesleki görünürlüğün sağlanması için kaçırılmayacak bir fırsattır.

Kaynaklar

1. Allen M, Babiker M, Chen Y, vd. Global Warming of 1.5 C. Summary for Policymakers; 2018
2. CO2 Emissions by Country [İnternet]. [Erişim Tarihi:26.09.2022].Erişim adresi: https://www.worldometers.info/co2-emissions/co2-emissions-by-country/
3. Kramer K. Counting the cost 2021 A year of climate breakdown; 2021
4. World Health Organization. Climate change and Health [İnternet]. [Erişim Tarihi:15.09.2022]. Erişim adresi: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-and-health
5. Rehman A, Alam MM, Ozturk I, vd. Globalization and renewable energy use: how are they contributing to upsurge the CO2 emissions? A global perspective. Environmental Science and Pollution Research 2022;1-14. https://doi.org/10.1007/s11356-022-22775-6
6. Şahin Ü, Tör OB, Kat B, vd. Türkiye'nin Karbonsuzlaşma Yol Haritası: 2050'de Net Sıfır. Istanbul Policy Center 2021;20211103-19115588
7. Semieniuk G, Taylor L, Rezai A. vd. Plausible energy demand patterns in a growing global economy with climate policy. Nat. Clim. Chang 2021;11, 313–318. https://doi.org/10.1038/s41558-020-00975-7
8. Atik AD, Doğan Y. Lise öğrencilerinin küresel iklim değişikliği hakkındaki görüşleri. Academy Journal of Educational Sciences 2019; 3(1), 84-100. DOI: 10.31805/acjes.569937
9. İklim Değişikliği. Meteoroloji Genel Müdürlüğü [İnternet]. [Erişim Tarihi:08.10.2022]. Erişim adresi: https://mgm.gov.tr/iklim/iklim-degisikligi.aspx
10. Keskin A, Kanat Z. Dünyada iklim değişikliği üzerine yapılan çalışmalar ve Türkiye'de mevcut durum. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 2018; 49(1): 67-68
11. Beever EA, Hall LE, Varner J, vd. Behavioral flexibility as a mechanism for coping with climate change. Frontiers in Ecology and the Environment 2017;15(6): 299-308. https://doi.org/10.1002/fee.1502

12. Le Bris A, Pershing AJ, Gaudette J, vd. Multi-scale quantification of the effects of temperature on size at maturity in the American lobster (Homarus americanus). Fisheries Research 2017;186, 397-406. https://doi.org/10.1016/j.fishres.2016.09.008
13. Weiskopf SR, Rubenstein MA, Crozier LG, vd. Climate change effects on biodiversity, ecosystems, ecosystem services, and natural resource management in the United States. Science of the Total Environment2020; 733, 137782. https://doi.org/10.1016/j.s citotenv.2020.137782
14. Tarawneh QY, Chowdhury S. Trends of climate change in Saudi Arabia: Implications on water resources. Climate 2018; 6(1), 8. https://doi.org/10.3390/cli6010008
15. Assembly, UN General. Transforming our world: the 2030 agenda for sustainable development, 21 October 2015. Vol. 16301. A/RES/70/1; 2015
16. Lawrence J, Blackett P, Cradock-Henry NA. Cascading climate change impacts and implications. Climate Risk Management; 2020 29, 100234. https://doi.org/10.1016/j.crm.2020.100234
17. T.C. Sağlık Bakanlığı, Türkiye Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. İklim Değişikliği [İnternet]. [Erişim Tarihi:05.09.2022]. Erişim adresi: https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/cevresagligiced/ced-birimi/iklim-de%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi.html
18. Lemery J, Williams C, Farmer P. Editorial: The Great Procrastination. Health Hum Rights 2014 Jun 14;16(1):1-3. PMID: 25474598.
19. Afzal BM. Global warming: A public health concern. OJIN: The Online Journal of Issues in Nursing 2007;12(2), 3. https://doi.org/10.3912/OJIN.Vol12No02Man05
20. Gronlund CJ, Sullivan KP, Kefelegn Y, vd. Climate change and temperature extremes: A review of heat-and cold-related morbidity and mortality concerns of municipalities. Maturitas 2018; 114, 54-59.https://doi.org/10.1016/j.maturitas.2018.06.002
21. Neale RE, Barnes PW, Robson TM, vd. Environmental effects of stratospheric ozone depletion, UV radiation, and interactions with climate change: UNEP Environmental Effects Assessment Panel, Update 2020. Photochemical & Photobiological Sciences 2021; 20(1), 1-67. https://doi.org/10.1007/s43630-020-00001-x
22. Lucas RM, Yazar S, Young AR, vd. Human health in relation to exposure to solar ultraviolet radiation under changing stratospheric ozone and climate. Photochemical & Photobiological Sciences 2019; 18(3), 641-680. DOI: 10.1039/C8PP90060D.
23. Eguiluz-Gracia I, Mathioudakis AG, Bartel S, vd. The need for clean air: the way air pollution and climate change affect allergic rhinitis and asthma. Allergy 2020;75(9), 2170-2184.https://doi.org/10.1111/all.14177
24. Cissé G. Food-borne and water-borne diseases under climate change in low-and middle-income countries: Further efforts needed for reducing environmental health exposure risks. Acta tropica 2019;194, 181-188. https://doi.org/10.1016/j.actatropica.2019.03.012
25. Rocklöv J, Dubrow R. Climate change: an enduring challenge for vector-borne disease prevention and control. Nature immunology 2020;21(5), 479-483.https://doi.org/10.1038/s41590-020-0648-y
26. Chique C, Hynds P, Nyhan, MM, vd. Psychological impairment and extreme weather event (EWE) exposure, 1980–2020: A global pooled analysis integrating mental health and well-being metrics. International Journal of Hygiene and Environmental Health 2021;238, 113840. https://doi.org/10.1016/j.ijheh.2021.113840
27. Clayton S. Climate anxiety: Psychological responses to climate change. Journal of anxiety disorders 2020;74, 102263.https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2020.102263

28. Sabin NS, CalliopeAS, SimpsonSV, vd. Implications of human activities for (re) emerging infectious diseases, including COVID-19. Journal of physiological anthropology 2020;39(1), 1-12.https://doi.org/10.1186/s40101-020-00239-5
29. Yan Yam EL. Climate change and the origin of SARS-CoV-2. Journal of Travel Medicine 2020;.27(8), taaa224.https://doi.org/10.1093/jtm/taaa224
30. World Health Organization. Our planet, our health: Report of the WHO Commission on Health and Environment. World Health Organization; 1992.
31. İklim Değişikliği Başkanlığı. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi [İnternet]. [Erişim Tarihi:12.09.2022]. Erişim adresi: https://iklim.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi-i-33
32. İklim Değişikliği Başkanlığı. Kyoto Protokolü [İnternet]. [Erişim Tarihi:12.09.2022]. Erişim adresi: https://iklim.gov.tr/kyoto-protokolu-i-35
33. İklim Değişikliği Başkanlığı. Paris Anlaşması [İnternet]. [Erişim Tarihi:12.09.2022]. Erişim adresi: https://iklim.gov.tr/paris-anlasmasi-i-34
34. World Health Organization. Climate Change and Health, Health at COP27 [İnternet]. [Erişim Tarihi:28.11.2022]. Erişim adresi:https://www.who.int/publications/m/item/14-november-COP27-health-highlights
35. T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu. İklim Değişikliğinin Sağlık Üzerine Olumsuz Etkilerinin Azaltılması Programı ve Eylem Planı 2015;Ankara.
36. Velioğlu P. Hemşirelikte Kavram ve Kuramlar. 2. Baskı. İstanbul: Akademi Basın ve Yayıncılık; 2012
37. Nightingale F. Notes on nursing: What it is, and what it is not. Lippincott Williams & Wilkins;1992.
38. Catton H. Global challenges in health and health care for nurses and midwives everywhere. International nursing review 2020;67(1), 4-6.https://doi.org/10.1111/inr.12578
39. Goodman B. Climate change and ecological public health. Nursing Standard 2015;29(24), 37. DOI:10.7748/ns.29.24.37.e9670
40. Canadian Nurses Association. The role of nurses in addressing climate change. CAN 2008;Ottawa.
41. Watts N, Amann M, Arnell N, vd. The 2020 report of the Lancet Countdown on health and climate change: responding to converging crises. The Lancet 2021; 397(10269), 129-170. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)32290-X
42. Ergin E, Altinel B, Aktas E. A mixed method study on global warming, climate change and the role of public health nurses from the perspective of nursing students. Nurse Education Today 2021;107, 105144.https://doi.org/10.1016/j.nedt.2021.105144
43. Neira M. Our climate, our health: It's time for all health professionals to take action. WHO Media Center. [İnternet]. [Erişim Tarihi:06.09.2022]. Erişim adresi: http://www.who.int/mediacentre/ commentaries/climate-change-conference/en/
44. Griffin MTQ, Alfes CM, Chavez F, vd. Incorporating climate change into Doctor of Nursing Practice curricula. Journal of Professional Nursing 2022; 42, 156-161. https://doi.org/10.1016/j.profnurs.2022.06.008
45. Richardson J, Grose J, O'Connor A, vd. Nursing students' attitudes towards sustainability and health care. Nursing Standard 2015;29(42), 36. DOI:10.7748/ns.29.42.36.e9692
46. Lilienfeld E, Nicholas PK, Breakey S, vd. Addressing climate change through a nursing lens within the framework of the United Nations Sustainable Development Goals. Nursing Outlook 2018;66(5), 482-494.https://doi.org/10.1016/j.outlook.2018.06.010

47. Thomas MM. Navigating health care sustainability: Hospitals and nurse leaders addressing climate change through cost savings, adaptation, and mitigation. Pelican News2014;70(1), 6-7
48. Paterson JA, Ford JD, Ford LB, vd. Adaptation to climate change in the Ontario public health sector. BMC Public Health 2012; 12(1), 1-12. doi:10.1186/1471-2458-12-452
49. International Council of Nurses. International Council of Nurses launches Consultation to revise code of ethics for nurses 21 October 2020 [İnternet]. [Erişim Tarihi:13.10.2022]. Erişim adresi:https://www.icn.ch /news/international-council-nurses-launches-consultation-revise-code-ethics-nurses.
50. Goodman B. Role of the nurse in addressing the health effects of climate change. Nursing Standard (through 2013) 2013;27(35), 49.
51. AnAaker A, Nilsson M, Holmner A, vd. Nurses' perceptions of climate and environmental issues: A qualitative study. Journal of advanced Nursing 2015;71(8), 1883-1891.https://doi.org/10.1111/jan.12655
52. Kurth AE. Planetary health and the role of nursing: a call to action. Journal of Nursing Scholarship 2017;49(6), 598-605.https://doi.org/10.1111/jnu.12343
53. Rosa WE, Upvall MJ. The case for a paradigm shift: from global to planetary nursing. In Nursing Forum 2019, April;Vol. 54 (2),165-170.https://doi.org/10.1111/nuf.12310
54. Guzmán CAF, Aguirre AA, Astle B, vd. A framework to guide planetary health education. The Lancet Planetary Health 2021;5(5), e253-e255.https://doi.org/10.1016/S2542-5196(21)00110-8

Okul Toplumu ve Çevre Sağlığı

9

Prof. Dr. Ayfer Tezel
Doç. Dr. Aslıhan Öztürk Eyimaya

İçindekiler

- Giriş
- Sağlıklı ve Güvenli Okul Çevresi
- Okul Çevresini Değerlendirme ve Okul Sağlığı Hemşiresinin Rol ve Sorumlulukları
- Konu İle İlgili Araştırma Örnekleri
- Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Sağlıklı İnsanlar 2030 Çerçevesinde Okul Toplumu ve Çevre Sağlığı
- Bölüm Sonu Özeti
- Kaynaklar

Anahtar Kelimeler

- Güvenli okul çevresi
- Okul sağlığı hemşireliği
- Okul toplumu
- Sağlıklı okul çevresi

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Sağlıklı okul çevresi kavramını tanımlayabilir.
- Güvenli okul çevresi kavramını tanımlayabilir.
- Okul sağlığı hemşiresinin okul çevresini değerlendirme faaliyetlerini açıklayabilir.
- Okul sağlığı hemşiresinin rol ve sorumluluklarını açıklayabilir.

Bölüm Sonu Özeti

Sağlıksız ve güvensiz okul çevresi, çocukların akademik performansını, okula devamını ve sağlığını olumsuz etkiler. Sağlıklı ve güvenli bir okul çevresi biyolojik, fiziksel ve kimyasal tehditlerden korunmayı ve temel ihtiyaçların karşılanmasını içerir. Gelişmekte olan bir çocuk genellikle çevresel faktörlere karşı daha hassas olup genellikle çevredeki zararlı maddelere yetişkinlere göre daha fazla maruz kalırlar. Okul çağındaki çocukların bedenen, ruhen ve sosyal yönden tam bir iyilik hâlinde olması için sağlıklı ve güvenli bir çevrede bulunmaları oldukça önemlidir. Okul ortamı sağlıksız olduğunda, çocuklar alerjenlere, kirleticilere maruz kalabilir. Kimyasallar ve sınıf koşulları (ör. yetersiz havalandırma, aydınlatma, sıcaklık) çocukların sağlıklarını olumsuz etkileyerek okula devamlarını ve akademik performanslarını etkileyebilir. Nitelikli okul ortamları, çocukların sağlıklı olmalarını ve sınıfta akademik performanslarını artırmak için kritik öneme sahiptir. Hemşireler çevre sağlığının korunması ve geliştirilmesi için çevresel riskler ve etkilerine yönelik girişimler planlar, uygular ve sonuçlarını değerlendirir. Okul sağlığı hemşireleri, okul ortamındaki çevre sağlığı tehlikelerini azaltmak için değerlendirme, koruma, savunma, iş birliği ve eğitici rolünü kullanır. Böylece sağlıklı bir okul ortamı sağlayarak çocukların akademik performansını ve başarısını artırır. Okul sağlığı hemşireleri; öğrenme ortamını risk faktörleri açısından değerlendirir, topluma çevresel maruziyetin etkisi konusunda eğitim verir, sağlığı ve öğrenmeyi etkileyen çevresel sorunları ele alır, sorun çözmek için iş birliği yapar, sağlıksız bir çevrenin neden olduğu hastalık yükünün ölçülmesine ve hafifletilmesine yönelik girişimlerde bulunur. Bu girişimleri yerine getirirken ilgili programları, politikaları ve prosedürleri uygulamak veya geliştirmek amacıyla Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Sağlıklı İnsanlar 2030 Hedeflerini rehber olarak kullanabilir.

Kaynaklar

1. Türkiye İstatistik Kurumu. [İnternet]. 2021. [Erişim tarihi 28.06.2022] Erişim adresi: https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109
2. Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim. [İnternet]. 2021. [Erişim tarihi 28.06.2022] Erişim adresi: 2020/2021https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=424
3. Türk Dil Kurumu. [İnternet]. 2022. [Erişim tarihi 03.10.2022.] Erişim Adresi: https://sozluk.gov.tr/
4. United States Environmental Protection Agency, About the state school environmental health guidelines. [İnternet]. 2022. [Erişim tarihi 03.10.2022.] Erişim adresi: https://www.epa.gov/schools/about-state-school-environmental-health-guidelines

5. Demircioğlu İH, Demircioğlu E. Güvenli okul kavramı. İçinde: Demircioğlu İH, Avşar Z, Demircioğlu E, Tuncer ZO, editör. Güvenli Okul. 2. Baskı. Pegem akademi; 2021. s. 1-10.
6. Çoban GS. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kendini Gerçekleştirme Basamağında Gizil Yetenekler. European Journal of Educational and Social Sciences, 2021; 6(1): 111-8.
7. Selçuk Tosun A. Çevresel risk faktörleri ve çevre sağlığı sorunları ve halk sağlığı hemşireliği. İçinde: Güler N, editör. Sağlıklı ve güvenli çevre oluşturmada halk sağlığı hemşireliği. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2022. s.8-14.
8. Tabak H. Sağlıklı ve güvenli okul ortamına genel bakış. İçinde: Özkan S, Yavuz Tabak B, editör. Sağlıklı ve güvenli okul yaşamı. 1. Baskı. Ankara: Pegem akademi; 2021. S. 1-30.
9. Uysal A. Koçer A. Ergül Ş. İlköğretim okullarının okul çevre sağlığı standartları yönünden değerlendirmesi. STED/Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi. 2007; 16(11): 169-75.
10. Fleming L, Lindahl B, Gowda A, Beshears V. Environmental health in the school setting-the role of the school nurse. Position statement. Revised. National Association of School Nurses, Silver Spring; 2018.
11. World Health Organization. Don't pollute my future! The impact of the environment on children's health. [İnternet]. 2017. [Erişim tarihi 03.10.2022.] Erişim adresi: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/254678/1/WHO-FWC-IHE-17.01-eng.pdf?ua=
12. Howard F. Inroduction safe and healthy school environments. İn. Howard F, Robert G, Leslie RI, Eds. Safe and healthy school environments,. Newyork Oxford University Press, 2006.
13. Sprague JR, Walker HM. Building safe and healthy schools to promote school success: Critical issues, current challenges, and promising approaches. Interventions for achievement and behavior problems in a three-tier model including. 2010. s. 225-57.
14. Jones SE, Fisher CJ, Greene BZ, Hertz MF, Pritzl J. Healthy and safe school environment. Journal of School Health. 2007; 77(8): 522-43.
15. Okul Sağlığı Hizmetleri İş Birliği Protokolü/Okulda Sağlığın Korunması ve Geliştirilmesi Programı Uygulama Kılavuzu. [İnternet]. 2017. [Erişim tarihi 03.10.2022.] Erişim adresi: https://okulsagligi.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_03/24172657_OKUL_SAYLIYININ_KORUNMASI_VE_GELYYTYRLMESY_PROGRAMI_UYGULAMA_KILAVUZU_325683638094 0747639.pdf
16. World Health Organization. Environment health. [İnternet]. 2018. [Erişim tarihi 03.10.2022.] Erişim adresi: http://www.searo.who.int/topics/environmental_health/en/
17. Güler N. Çevre sağlığında halk sağlığı hemşiresinin rolü, fonksiyonları, yetkinlikleri ve ilkeleri. İçinde: Güler N, editör. Sağlıklı ve güvenli çevre oluşturmada halk sağlığı hemşireliği. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2022. s.1-7
18. Canadian Nurses Association, Linking health, environmental issues and nursing, the environment and health, an ıntroduction for nurses. [İnternet]. 2007 [Erişim tarihi 09.08.2022.] Erişim adresi: www.cna-aiic.ca
19. Kıssal A, Kavici Porsuk S. Sağlıklı okul çevresi ve halk sağlığı hemşiresi. İçinde: Güler N, editör. Sağlıklı ve güvenli çevre oluşturmada halk sağlığı hemşireliği. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2022. s. 35-45.
20. T.C. Sağlık Bakanlığı. Hemşirelik Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. Okul Sağlığı Hemşiresi: Görev Yetki ve Sorumlulukları, Hemşirelik Yönetmeliği. 19 Nisan 2011 salı Resmî Gazete Sayı: 27910

21. Sezer Balcı A, Kolac N, Keskin E, Poyraz R. İlköğretim öğrencilerinin okul tuvaletlerini kullanma durumu ve etkileyen faktörler. Int Anatolia Acad Online J Health Sci. 2020; 6(1): 65-77.
22. Healthy People 2030. [İnternet]. 2022. [Erişim tarihi 03.10.2022.] Erişim adresi: https://health.gov/healthypeople
23. Erkin Ö, Kılınç E. Okul sağlığı hemşireliği. İçinde: Erkin Ö, Kalkım A, Göl İ, editör. Halk sağlığı hemşireliği. 1. Baskı. Adana: Çukurova Nobel kitabevi. 2021. S. 927-9.

Yaşlılık ve Çevre Sağlığı

10

Prof. Dr. Naile Bilgili
Öğr. Gör. Sultan Kayan

İçindekiler

Giriş
Yaşlılık Kavramı ve Yaşlı Sağlığının Önemi
Çevrenin Yaşlı Sağlığı Üzerindeki Etkileri
Hemşirelik Yaklaşımı
Bölüm Sonu Özeti
Kaynaklar

Anahtar Kelimeler

- Çevre sağlığı
- Çevre sorunları
- Yaşlılık
- Yaşlı sağlığı
- Hemşirelik

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Çevre sağlığının önemini açıklayabilir.
- Yaşlı sağlığının önemini açıklayabilir.
- Çevrenin yaşlı sağlığı üzerindeki etkilerini sıralayabilir.
- Çevre sağlığı ve yaşlılık konusunda hemşirenin rolleri açıklayabilir.

Bölüm Sonu Özeti

Yakın tarihteki çevresel sorunlardan çıkarılan sonuçlar yaşlıların yüksek hassasiyetine işaret etmektedir; bu sorunlara bağlı olarak yaşlı nüfusta morbidite ve mortalite oranları diğer tüm yaş gruplarından daha fazladır. Yaşlanan bu dünyanın herhangi bir bölgesinde çevresel sorunların meydana gelme olasılığı, birçok yaşlı bireyin bu durumdan etkileneceği anlamına gelmektedir. Toplam nüfus içinde büyüyen yaşlı nüfus göz önünde bulundurulursa yaşlı nüfusu korumak, hayatta kalma eylemlerini daha iyi gerçekleştirmek ve daha iyi acil durum planları yapmak için yaşlıların seslerinin dikkate alınması gerekmektedir. Bunu sağlamak için ise bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeydeki çevre sağlığına yönelik çalışmaların yaşlı bireylerin sağlığını da dikkate alarak yapılması gerekmektedir. Ayrıca yaşlıların, çevre sağlığı konusundaki çalışmalara katılmaya teşvik edilmesi ve yaşlı nüfusun deneyimlerinin paylaşılması, çevre sorunlarına hazırlık, yeniden yapılanma ve uzun vadeli kalkınma faaliyetleri açısından başarıya ulaşmayı sağlayabilir.

Kaynaklar

1. Redman CL. *Human impact on ancient environments*. Lesson from a Prehistoric 'Eden'. University of Arizona Press 1999 pp: 3-14.
2. Singh RL, Singh PK. Global environmental problems. In *Principles and applications of environmental biotechnology for a sustainable future* 2017 (pp. 13-41). Springer, Singapore; 2017.
3. WHO global strategy on health, environment and climate change: the transformation needed to improve lives and well-being sustainably through healthy environments. Geneva: World Health Organization; 2020.
4. UNEP. Frontiers 2016 report: Emerging issues of environmental concern. *United Nations Environment Programme Report, Nairobi*; 2016.
5. Prüss-Ustün A, Wolf J, Corvalán C, Neville T, Bos R, Neira M. Diseases due to unhealthy environments: an updated estimate of the global burden of disease attributable to environmental determinants of health. *Journal of public health 2017*, *39*(3), 464-475.
6. Bilgili N, Kitiş Y. Yaşlılık ve Yaşlı Sağlığı: Yaşlı Bakımı Alanında Hizmet Veren Profesyoneller İçin. Vize Yayıncılık: Ankara; 2017.
7. TÜİK 2019. İstatistiklerle Yaşlılar, 2019, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-201933712#:~:text=Ya%C5%9Fl%C4%B1%20n%C3%BCfus%20olarak%20kabul%20edilen,9%2C1'e%20y%C3%BCkseldi
8. United Nations 2020. World Population Ageing 2020, https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesa_pd2020_world_population_ageing_highlights.pdf.
9. World Health Organization. *World report on ageing and health*. World Health Organization; 2015.

10. Kalınkara V. Yaşlılık: Yeni Yüzyılın Gerçeği. (1. Basım) Atlas Akademik Basın Yayın Dağıtım: Ankara; 2019.
11. Garin N, Olaya B, Miret M, Ayuso-Mateos JL, Power M, Bucciarelli P, Haro JM. Built environment and elderly population health: a comprehensive literature review. *Clinical practice and epidemiology in mental health 2014: CP & EMH*, *10*, 103.
12. Wolff M, Haase A, Haase D, Kabisch N. The impact of urban regrowth on the built environment. *Urban Studies 2017*, *54*(12), 2683-2700.
13. Haagsma JA, Graetz N, Bolliger I, Naghavi M, Higashi H, Mullany E at all. The global burden of injury: Incidence, mortality, disability-adjusted life years and time trends from the Global Burden of Disease study 2013. Injury Prevention 2016, 22 (1), 3–18.
14. Gattini C, Ruiz P. Health in South America 2012 Edition: Health Situation, Policies and Systems Overview; 2012.
15. Stevenson MP, Schilhab T, Bentsen P.. Attention Restoration Theory II: A systematic review to clarify attention processes affected by exposure to natural environments. *Journal of Toxicology and Environmental Health 2018, Part B*, *21*(4), 227-268.
16. Jo H, Song C, Miyazaki Y. Physiological benefits of viewing nature: a systematic review of indoor experiments. *International Journal of Environmental Research and Public Health 2019*, *16*(23), 4739.
17. Tennessen CM, Cimprich B. Views to nature: Effects on attention. *Journal of environmental psychology 1995*, *15*(1), 77-85.
18. An M, Colarelli SM, O'Brien K, Boyajian ME. Why we need more nature at work: Effects of natural elements and sunlight on employee mental health and work attitudes. *PloS one 2016*, *11*(5), e0155614.
19. Sung J, Woo JM, Kim W, Lim SK, Chung EJ. The effect of cognitive behavior therapy-based "forest therapy" program on blood pressure, salivary cortisol level, and quality of life in elderly hypertensive patients. *Clinical and Experimental Hypertension 2012*, *34*(1), 1-7.
20. Ochiai H, Ikei H, Song C, Kobayashi M, Takamatsu A, Miura T, Miyazaki, Y. Physiological and psychological effects of forest therapy on middle-aged males with high-normal blood pressure. *International journal of environmental research and public health 2015*, *12*(3), 2532-2542.
21. Lee HJ, Son S. Qualitative assessment of experience on urban forest therapy program for preventing dementia of the elderly living alone in low-income class. *Journal of People, Plants, and Environment 2018*, *21*(6), 565-574.
22. Lee HJ, Son YH, Kim S, Lee DK. Healing experiences of middle-aged women through an urban forest therapy program. *Urban Forestry & Urban Greening 2019*, *38*, 383-391.
23. Chun MH, Chang MC, Lee SJ. The effects of forest therapy on depression and anxiety in patients with chronic stroke. *International Journal of Neuroscience 2017*, *127*(3), 199-203.
24. Piva G, Caruso L, Gómez AC, Calzolari M, Visintin EP, Davoli P, Lamberti N. Effects of forest walking on physical and mental health in elderly populations: a systematic review. *Reviews on Environmental Health 2022*.
25. Liu Y, Qu Z, Meng Z, Wang S. Relationship between loneliness and quality of life in elderly empty nesters from the Wolong Panda Nature Reserve in Sichuan province, China, from the perspective of Rural Population and Social Sustainability. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications 2020*, *551*, 124-154.

26. Pereira G, Christian H, Foster S, Boruff BJ, Bull F, Knuiman M, Giles-Corti B. The association between neighborhood greenness and weight status: an observational study in Perth Western Australia. *Environmental Health 2013*, *12*(1), 1-9.

27. Samawi HM. Daily walking and life expectancy of elderly people in the Iowa 65+ rural health study. *Frontiers in public health 2013*, *1*, 11.

28. Kemperman A, Timmermans H. Green spaces in the direct living environment and social contacts of the aging population. *Landscape and Urban Planning 2014*, *129*, 44-54.

29. Bratman GN, Daily GC, Levy BJ, Gross JJ. The benefits of nature experience: Improved affect and cognition. *Landscape and Urban Planning 2015*, *138*, 41-50.

30. Wu Q, Ye B, Lv X, Mao G, Wang S, Chen Z, Wang G. Adjunctive therapeutic effects of cinnamomum camphora forest environment on elderly patients with hypertension. *International Journal of Gerontology 2020*, *14*(4), 327-331.

31. Mostajeran F, Krzikawski J, Steinicke F, Kühn S. Effects of exposure to immersive videos and photo slideshows of forest and urban environments. *Scientific Reports 2021*, *11*(1), 1-14.

32. Hsieh CH, Chen CM, Yang JY, Lin YJ, Liao ML, Chueh KH. The effects of immersive garden experience on the health care to elderly residents with mild-to-moderate cognitive impairment living in nursing homes after the COVID-19 pandemic. *Landscape and Ecological Engineering 2022*, *18*(1), 45-56.

33. Yu CP, Lee HY, Lu WH, Huang YC, Browning MH. Restorative effects of virtual natural settings on middle-aged and elderly adults. *Urban Forestry & Urban Greening 2020*, *56*, 126863.

34. Manera V, Chapoulie E, Bourgeois J, Guerchouche R, David R, Ondrej J, et all. A feasibility study with image-based rendered virtual reality in patients with mild cognitive impairment and dementia. *PloS one 2016*, *11*(3), e0151487.

35. Doniger GM, Beeri MS, Bahar-Fuchs A, Gottlieb A, Tkachov A, Kenan H, et all. Virtual reality-based cognitive-motor training for middle-aged adults at high Alzheimer's disease risk: A randomized controlled trial. *Alzheimer's & Dementia: Translational Research & Clinical Interventions 2018*, *4*, 118-129.

36. Wyte-Lake T, Claver M, Dalton S, Dobalian A. Disaster Planning for Home Health Patients and Providers: A Literature Review of Best Practices. Home Health Care Management & Practice. 2015; 27(4):247-255.

37. Brown JW, Lisa M. Older adults and disasters: How to be prepared and assist others. Washington, DC, USA, American Psychological Association; 2018.

38. Çakır Ö, Atalay G. Afetlerde Özel Gereksinimli Grup Olarak Yaşlılar. *Resilience*, *4*(1), 169-186.

39. AFAD. Afet Terimleri Sözlüğü [internet]. [Erişim Tarihi 26 Haziran 2022]. Erişim adresi: https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu

40. Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED, 2022) [internet]. [Erişim Tarihi 9 Haziran 2022]. Erişim adresi: https://emdat.be/sites/default/files/adsr_2020.pdf

41. Lehmann J. Increased record-breaking precipitation events under global warming. *Climatic Change 2015*, *132*(4), 501-515.

42. Wu Y, Zhong PA, Zhang Y, Xu B, Ma B, Yan K. Integrated flood risk assessment and zonation method: a case study in Huaihe River basin, China. *Natural Hazards 2015*, *78*(1), 635-651.

43. Li X, Buxton OM, Hikichi H, Kawachi I. Disaster Exposure And Sleep Dısturbances Among Elderly Survıvors Of The Japan Earthquake And Tsunami. *Innovation in Aging 2017*, *1*(Suppl 1), 620.

44. Nakamura M, Tanaka K, Tanaka F, Matsuura Y, Komi R, Niiyama M, et all. Northern Iwate Heart Registry Consortium. Long-term effects of the 2011 Japan earthquake and tsunami on incidence of fatal and nonfatal myocardial infarction. *The American journal of cardiology 2017*, *120*(3), 352-358.

45. Bukvic A, Gohlke J, Borate A, Suggs J. Aging in flood-prone coastal areas: Discerning the health and well-being risk for older residents. *International journal of environmental research and public health 2018*, *15*(12), 2900.

46. Badoux A, Andres N, Techel F, Hegg C. Natural hazard fatalities in Switzerland from 1946 to 2015. *Natural Hazards and Earth System Sciences 2016*, *16*(12), 2747-2768.

47. Soonthornchaiya R, Tuicomepee A, Romano JL. Impacts of Tsunami Disaster in Thai Elderly Survivors. *Ageing International 2019*, *44*(2), 154-169.

48. Abbott PL. Natural disasters (p. 207-312-401). San Diego State University–Tenth edition, New York: McGraw-Hill; 2017.

49. Centers for Disease Control and Prevention CDC. The State of Aging and Health in America 2013. Atlanta, GA: Centers for Disease Control and Prevention, US Dept of Health and Human Services; 2013.

50. Lawrence WR, Lin Z, Lipton EA, Birkhead G, Primeau M, Dong GH, Lin S. After the storm: short-term and long-term health effects following Superstorm sandy among the elderly. *Disaster medicine and public health preparedness 2019*, *13*(1), 28-32.

51. Becquart NA, Naumova EN, Singh G, Chui KK. Cardiovascular disease hospitalizations in Louisiana parishes' elderly before, during and after hurricane Katrina. *International journal of environmental research and public health 2019*, *16*(1), 74.

52. Faizah HN, Basuki HO. Differences in the Effectiveness of Autogenic and Supportive Therapy for Post Traumatic Stress Disorder (PTSD) in the Elderly Post-Flood in Kanorejo Village, Rengel District, Tuban Regency. *Aloha International Journal of Health Advancement (AIJHA) 2021*, *4*(5), 101-107.

53. Institute for Population and Social Research IPRS. Assessing and developing social assistance system in crisis situation. Mahidol University, Bangkok; Nathaporn Plate; 2015.

54. Perkins SE, Alexander LV. On the measurement of heat waves. *Journal of climate 2013*, *26*(13), 4500-4517.

55. IPCC 2018: Summary for Policymakers. In: Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty [Masson-Delmotte VP, Zhai HO, Pörtner D, Roberts J, Skea PR. Shukla A, Pirani WA. et all. (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, UK and New York, NY, USA, pp. 3-24.

56. Forzieri G, Cescatti A, e Silva FB, Feyen L. Increasing risk over time of weather-related hazards to the European population: a data-driven prognostic study. *The Lancet Planetary Health 2017*, *1*(5), 200-208.

57. Rodrigues M, Santana P, Rocha A. Modelling of temperature-attributable mortality among the elderly in lisbon metropolitan area, Portugal: a contribution to local strategy for effective prevention plans. *Journal of Urban Health 2021*, 98(4), 516-531.

58. Onozuka D, Hashizume M, Hagihara A. Impact of weather factors on Mycoplasma pneumoniae pneumonia. *Thorax 2010*, 64(6), 507-511.

59. Elsner JB, Elsner SC. More hots: Quantifying upward trends in the number of extremely hot days and nights in Tallahassee, Florida, USA: 1892–2018. *International Journal of Climatology 2020*, 40(4), 1931-1942.

60. Qiu H, Sun S, Tang R, Chan K, Tian L. Pneumonia Hospitalization Risk in the Elderly Attributable to Cold and Hot Temperatures in Hong Kong, China, *American Journal of Epidemiology 2016*, 184(8); 570–578.

61. Van Steen Y, Ntarladima AM, Grobbee R et al. Sex differences in mortality after heat waves: are elderly women at higher risk?. *Int Arch Occup Environ Health 201;92*, 37–48.

62. Cheng J, Xu Z, Bambrick H, Su H, Tong S, Hu W. Heatwave and elderly mortality: An evaluation of death burden and health costs considering short-term mortality displacement. *Environment international 2018*, 115, 334-342.

63. Xiong J, Ma T, Lian Z, de Dear R. Perceptual and physiological responses of elderly subjects to moderate temperatures. *Building and Environment 2019,* 156, 117-122.

64. World Health Organisation WHO [internet]. [Erişim Tarihi 13 Temmuz 2022]. Erişim adresi: https://www.who.int/health-topics/wildfires#tab=tab_1

65. Jonsson A, Runefors M, Särdqvist S, Nilson F. Fire-related mortality in Sweden: Temporal trends 1952 to 2013. *Fire Technology 2016*, 52 (6), 1697–1707.

66. Ward J, Phillips G, Radotra I, Smailes S, Dziewulski P, Zhang J, Martin N. Frailty: an independent predictor of burns mortality following in-patient admission. *Burns 2018*, *44*(8), 1895-1902.

67. Bayuo J, Botchway AE. Burns among older persons: A narrative review. *Burns Open 2017*, *1*(1), 2-8.

68. Fernández-Vigil M, Trueba BE. Elderly at home: a case for the systematic collection and analysis of fire statistics in Spain. *Fire technology 2019*, *55*(6), 2215-2244.

69. Gilbert SW, Butry DT. Identifying vulnerable populations to death and injuries from residential fires. *Injury Prevention 2018,* 24 (5), 358–364.

70. Tasci SS, Kavalci C, Kayipmaz AE. Relationship of meteorological and air pollution parameters with pneumonia in elderly patients. *Emergency medicine international 2018*.

71. Domingo JL, Rovira J. Effects of air pollutants on the transmission and severity of respiratory viral infections. *Environmental research 2020*, *187*, 96.

72. Pacheco SE, Guidos-Fogelbach G, Annesi-Maesano I, Pawankar R, d'Amato G, Latour-Staffeld P, Respiratory Health Committee. Climate change and global issues in allergy and immunology. *Journal of Allergy and Clinical Immunology 2021*, *148*(6), 1366-1377.

73. Zheng XY, Ding H, Jiang LN, Chen SW, Zheng JP, Qi M, et all. Association between air pollutants and asthma emergency room visits and hospital admissions in time series studies: a systematic review and meta-analysis. *PloS one 2015*, *10*(9), e0138146.

74. Yang S, Kim OJ, Shin M, Kim WJ, Kim SY. Association between long-term exposure to high levels of ambient air pollution and incidence of lung cancer in a population-based cohort. *Environmental Research 2021*, *198*, 111-214.

75. Tian T, Chen Y, Zhu J, Liu P. Effect of Air Pollution and Rural-Urban Difference on Mental Health of the Elderly in China. *Iranian journal of public health 2015*, *44*(8), 1084–1094.

76. Nuyts V, Nawrot TS, Scheers H, Nemery B, Casas L. Air pollution and self-perceived stress and mood: A one-year panel study of healthy elderly persons. *Environmental research 2019*, *177*.

77. Jiang Y, Chen S, Hu B, Zhou Y, Liang Z, Jia X, Shi Z. A comprehensive framework for assessing the impact of potential agricultural pollution on grain security and human health in economically developed areas. *Environmental Pollution 2019*, *263*, 114653.

78. Cabral Pinto MM, Silva MM, Ferreira da Silva EA, Marinho-Reis AP. The cancer and non-cancer risk of Santiago Island (Cape Verde) population due to potential toxic elements exposure from soils. *Geosciences 2017*, *7*(3), 78.

79. Cabral Pinto MM, Marinho-Reis P, Almeida A, Pinto E, Neves O, Inácio M, Moreira PI. Links between cognitive status and trace element levels in hair for an environmentally exposed population: A case study in the surroundings of the estarreja industrial area. *International journal of environmental research and public health 2019*, *16*(22), 45-60.

80. Chen YY, Wang CC, Kao TW. *et all.* The relationship between lead and cadmium levels and functional dependence among elderly participants. *Environ Sci Pollut Res* 2020, 27, 5932–5940.

81. Genthe B, Kapwata T, Le Roux W, Chamier J, Wright CY. The reach of human health risks associated with metals/metalloids in water and vegetables along a contaminated river catchment: South Africa and Mozambique. *Chemosphere 2018*, *199*, 1-9.

82. Kang GH, Uhm JY, Choi YG. *et all.* Environmental exposure of heavy metal (lead and cadmium) and hearing loss: data from the Korea National Health and Nutrition Examination Survey (KNHANES 2010–2013). *Ann of Occup and Environ Med* 2018, **30,** 22.

83. Wallin M, Barregard L, Sallsten G, Lundh T, Karlsson MK, Lorentzon M, Mellström D. Low-level cadmium exposure is associated with decreased bone mineral density and increased risk of incident fractures in elderly men: the MrOS Sweden Study. *Journal of Bone and Mineral Research 2016*, *31*(4), 732-741.

84. Vari HK, Roslund MI, Oikarinen S, Nurminen N, Puhakka R, Parajuli ADELE Research Group. Associations between land cover categories, gaseous PAH levels in ambient air and endocrine signaling predicted from gut bacterial metagenome of the elderly. *Chemosphere 2021*, *265*, 128965.

85. Wats RK, Grover AS, Kumar R, Wats M. Status of surface water quality in river Markanda and its correlation with ground water quality and health of the residents of Shahabad, Kurukshetra, Haryana, India-A case study. *International Journal of Health and Economic Development 2019*, *5*(1), 1-11.

86. Wang W, Zhou F, Zhou W, Fan C, Ling L. The impact of household wastewater on the frailty state of the elderly in China: based on a long-term cohort study in China. *Environmental Science and Pollution Research 2022*, 1-10.

87. Foley MM, Seidel I, Sevier J, Wendt J, Kogan M. One man's swordfish story: The link between Alzheimer's disease and mercury exposure. *Complementary Therapies in Medicine 2020*, *52*, 102499.

88. Shiue I. Urinary heavy metals, phthalates and polyaromatic hydrocarbons independent of health events are associated with adult depression: USA NHANES, 2011–2012. *Environmental Science and Pollution Research 2015*, *22*(21), 17095-17103.

89. Fan Y, Sheng J, Liang C. *et all.* Association of Blood Lead Levels with the Risk of Depressive Symptoms in the Elderly Chinese Population: Baseline Data of a Cohort Study. *Biol Trace Elem Res* 2020, 194, 76–83.

90. Sreenivasa S, Kondapally R, Carlos K. "Noise Pollution and Arterial Hypertension: Can we Remain Mute Anymore?." *European cardiology* 2017, 12(1): 24-25.

91. Hahad O, Frenis K, Kuntic M, Daiber A, Münzel T. Accelerated Aging and Age-Related Diseases (CVD and Neurological) Due to Air Pollution and Traffic Noise Exposure. *International Journal of Molecular Sciences 2021*, 22(5), 2419.

92. Azuma K, Uchiyama I. Association between environmental noise and subjective symptoms related to cardiovascular diseases among elderly individuals in Japan. *PloS one 2017,* 12(11), e0188236.

93. Oudin A. Short review: Air pollution, noise and lack of greenness as risk factors for Alzheimer's disease-epidemiologic and experimental evidence. *Neurochemistry international 2020*, *134*, 104646.

94. Linares C, Culqui D, Carmona R, Ortiz C. Short-term association between environmental factors and hospital admissions due to dementia in Madrid. *Environmental research 2018*, *152*, 214-220.

95. Carmona R, Díaz J, Mirón IJ, Ortiz C, Luna MY, Linares C. Mortality attributable to extreme temperatures in Spain: A comparative analysis by city. *Environment International 2016*, *91*, 22-28.

96. Fuks KB, Wigmann C, Altug H, Schikowski T. Road traffic noise at the residence, annoyance, and cognitive function in elderly women. *International journal of environmental research and public health 2019*, *16*(10), 1790.

97. Klompmaker JO, Hoek G, Bloemsma LD, Wijga AH, van den Brink C, Brunekreef B, Janssen NA. Associations of combined exposures to surrounding green, air pollution and traffic noise on mental health. *Environment international 2019*, *129*, 525-537.

98. Dujardin C, Lorant V, Thomas I. Self-assessed health of elderly people in Brussels: Does the built environment matter?. *Health & place 2014*, *27*, 59-67.

99. Liu Y, Dijst M, Faber J, Geertman S, Cui C. Healthy urban living: residential environment and health of older adults in Shanghai. *Health & Place 2017*, *47*, 80-89.

100. Feng I, Chen JH, Zhu BW, Xiong L. Assessment of and improvement strategies for the housing of healthy elderly: Improving quality of life. *Sustainability 2018*, *10*(3), 722.

101. Bamzar R, Ceccato V. The regional ecology of elderly falls in Sweden. *GeoJournal 2016*, 81(1), 23-36.

102. Bamzar R, Ceccato V. The nature and the geography of elderly injuries in Sweden. *GeoJournal 2015,* 80(2), 279-299.

103. Yıldırım GD, Bilgili N. Yaşlı Bireylerde Ev Kazası Geçirme ve Ev Güvenlik Durumlarının İncelenmesi: Kırsal Bölge Örneği. II. Uluslararası Şehir, Çevre ve Sağlık Kongresi Tam Metinler Kitabı, Kapadokya 2018: 730-39.

104. World Health Organization Age Friendly Environment 2016 [internet]. [Erişim Tarihi 06 Ağustos 2022]. Erişim adresi: http://www.who.int/ageing/projects/age-friendlyenvironments/en/

105. World Health Organization. *Global age-friendly cities: A guide*. World Health Organization. Sweden; 2007.

106. McDermott-Levy R, Jackman-Murphy KP, Chse JL, Cantu AG. (Eds.). Environmental Health in Nursing. *International Journal of Radiation Biology 2022*, *91*(7), 555-561.

107. American Nurses Association (ANA). Scope and Standards of Practice. 4th Edition. American Nurses Association, Silver Spring, MD; 2020.

İş Yeri ve Çevre Sağlığı

11

Doç. Dr. Makbule Tokur Kesgin

İçindekiler

- Giriş
- Tarihsel Süreçte Çevre ve Çalışan Sağlığı
- Çalışma Çevresindeki Risk Faktörleri
- Sağlıklı Bir Çalışma Çevresi Nasıl Olmalı?
- Risk Değerlendirme Süreci
- İş Sağlığı Hemşiresinin Görevleri: İş Yeri Çevresi ve Çalışan Sağlığı
- Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Sağlıklı İnsanlar 2030 Çerçevesinde Çalışan Sağlığı ve İş Güvenliği
- Bölüm Sonu Özeti

Anahtar Kelimeler

- İş yeri ve çevre sağlığı
- İş sağlığı hemşiresi
- İş yerinde çevresel riskler
- Risk değerlendirmesi

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Çevrenin çalışan sağlığı üzerine etkisini bilebilir.
- Tarihsel süreçte çevrenin çalışan sağlığını nasıl etkilediğini söyleyebilir.
- Çalışma çevresindeki risk faktörlerini sayabilir.
- Bir iş yerinin sağlıklı bir çevreye sahip olması için gerekli yaklaşımları sıralayabilir.
- İş sağlığı hemşiresinin çevre sağlığı konusundaki görevlerini bilebilir.
- Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Sağlıklı İnsanlar 2030'un çevre sağlığı ile ilişkisini açıklayabilir.

Bölüm Sonu Özeti

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Sağlıklı İnsanlar 2030 hep birlikte küresel sağlığa kavuşulması için küresel düzeyde uygulanabilecek pek çok hedef belirlemiştir. Bu hedeflerin her biri bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlıdır. Bir hedefte kazanılan başarı diğer hedeflerde de olumlu gelişmeler sağlamaktadır. Çalışma çevresinde yapılacak iyileştirmeler de çalışanların, toplumun ve küresel ekonominin iyileşmesine yardımcı olacaktır. Bunun için iş yerlerindeki çevresel riskleri tanımak, risk değerlendirmesi yapmak ve risklerin önlenmesi ya da kontrol altına alınması için çalışmak gereklidir. Bu çalışmalar konusunda politika yapıcılara, işverene, çalışanlara, işçi sağlığı ve iş güvenliği uzmanlarına çeşitli görevler düşmektedir. İş sağlığı ekibinin önemli bir elemanı olan iş sağlığı hemşirelerinin de iş çevresinin değerlendirilmesi, risklerin belirlenmesi, çalışan sağlığının çalışma çevresinden kaynaklı etkilenimlerinin değerlendirilmesi, işverenle, çalışanlarla işçi sağlığı, iş güvenliği uzmanları ve ilgili diğer kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapması gereklidir. Çalışma ortamında, herkes için sağlık ve esenliği teşvik edici sosyal, fiziksel ve ekonomik koşulların oluşturulması gerekmektedir. Bu olumlu atmosferin oluşması için çalışanların, ailelerinin ve işverenlerin katkı sağlamaları önemlidir. Politikaların olumlu çalışma çevresi oluşmasındaki etkisi asla göz ardı edilmemelidir.

Kaynaklar

1. Robinson D. 12 Biggest environmental problems of 2022. [Internet].c2022 [updated 2022 cited 2022 July 07]. Available from: https://earth.org/the-biggest-environmental-problems-of-our-lifetime/
2. Sustainable Development Goals in UN Environment. [Internet]. No date [cited 2022 July 07]. Available from: https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/27284/SDGs%20related%20to%20Environment%2024.01.17.pdf?sequence=2&isAllowed=y
3. T.C Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. Sürdürülebilir kalkınma amaçları değerlendirme raporu. 2019. [Internet]. [cited 2022 July 07]. Available from: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/Surdurulebilir-Kalkinma-Amaclari-Degerlendirme-Raporu_13_12_2019-WEB.pdf
4. Bilir N, Yıldız AN. İş Sağlığı ve Güvenliği. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları; 2004.
5. Diamond J. Yiyecek üretiminden tüfek, mikrop ve çeliğe. İnce Ü, çeviren. Tüfek, Mikrop ve Çelik. İstanbul: Pegasus Yay; 2018. p.227-52.
6. Gochfeld M. Chronologic history of occupational medicine. J Occup Environ Med. 2005;47(2):96-114.
7. Kirsten W. The evolution from occupational health to healthy workplaces. American Journal of Lifestyle Medicine. July 2022.1-11.doi:10.1177/15598276221113509
8. Szreter S. Industrialization and health. British Medical Bulletin. 2004: 69(1): 75–86,

9. Walker Hanlon W. Coal smoke, city growth and the cost of the industrial revolution. The Economic Journal.2020:130(626):462–488.
10. Hatton T. Quantifying the impact of smoke pollution on health in the 19th century. VOXEU CEPR. 03 April 2017. [Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from: https://voxeu .org/article/smoke-pollution-and-health-19th-century
11. Eves D. A brief history of the origins, development and implementation of health and safety law in the United Kingdom, 1802–2014. RoSPA's National Occupational Safety and Health Committee (NOSHC). 2022. [Internet]. [cited 2022 July 19] Available from: https://www.historyofosh.org.uk/brief/index.html
12. Çiçek Ö, Öçal M. Dünyada ve Türkiye'de iş sağlığı ve iş güvenliğinin tarihsel gelişimi. Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi. 2016;5(11):106-129. Available from: https://dergipark.org.tr/tr/pub/hakisderg/issue/24441/259080
13. Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amalesinin Hukukuna Müteallik Kanun Kanun no:151. Kabul Tarihi:10/09/1337 (1921). [Internet]. [cited 2022 July 19]. Available from: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.151.pdf
14. Borçlar Kanunun yürürlükten kaldırılmış hükümleri. Kanun no:818 Kabul Tarihi:22/04/1926. [Internet]. [cited 2022 July 19]. Available from: https://www.m evzuat.gov.tr/MevzuatMetin/5.3.818.pdf
15. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu. Kanun no:1593. Kabul Tarihi:24/04/1930. Resmî Gazete tarih-sayı:06/05/1930-1489. [Internet]. [cited 2022 July 19]. Available from: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.1593.pdf
16. İş Kanunu. Kanun no:3008. Kabul Tarihi:08/06/1936. Resmî Gazete tarih-sayı: 15/06/1936-3330. [Internet]. [cited 2022 July 19]. Available from: https://www.resmiga zete.gov.tr/arsiv/3330.pdf
17. İş Kanunu. Kanun no:1475. Kabul Tarihi:25/08/1971. Resmî Gazete tarih-sayı:01/09/197113943. [Internet]. [cited 2022 July 19]. Available from: https://www .mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=1475&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5
18. İş Kanunu. Kanun no:4857. Kabul Tarihi:22/05/2003. Resmi Gazete tarih-sayı:10/06/2003-25134. [Internet]. [cited 2022 July 19]. Available from: https://www.mevzuat.gov.tr/M evzuatMetin/1.5.4857-20140910.pdf
19. İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu. Kanun no:6331. Kabul Tarihi:20/06/2012. Resmî Gazete tarih-sayı: 30/06/2012-28339. [Internet]. [cited 2022 July 19]. Available from: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6331&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5
20. NIOSH, FIOH [2016]. Improving workers' health across the globe. Helsinki, Finland: the Finnish Institute of Occupational Health. Cincinnati, OH: U.S. Department of Health and Human Services, Centers for Disease Control and Prevention, National Institute for Occupational Safety and Health, DHHS (NIOSH) Publication No. 2016 -118. [Internet]. [cited 2022 July 19]. Available from: https://www.cdc.gov/niosh/docs/2016-118/pdfs/success-stories_v01_nr04_n-compressed.pdf
21. Sorensen G, Peters S, Nielsen K, Nagler E, Karapanos M, Wallace L, et al. Improving working conditions to promote worker safety, health, and wellbeing for low-wage workers: The workplace organizational health study. International Journal of Environmental Research and Public Health. 2019; 16(8):1449. Available from: https://www.mdpi.com/1660-4601/16/8/1449/htm
22. ILO. WHO/ILO Joint Estimates of the Work-Related Burden of Disease and Injury, 2000-2016: Global Monitoring Report. Geneva: World Health Organization and the International Labour Organization. 2021. [Internet]. [cited 2022 July 18]. Available from:https://www. ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_dialogue/@lab_admin/documents/publication/wcms _819788.pdf

23. World Health Organization. Occupational health. 2022. [Internet]. [cited 2022 July 18]. Available from: https://www.who.int/health-topics/occupational-health
24. Wolf J, Prüss-Ustün A, Ivanov I, Mudgal S, Corvalán C, Bos R et al. Preventing disease through a healthier and safer workplace. Geneva: World Health Organization; 2018. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. 2022. [Internet]. [cited 2022 July 18]. Available from: https://www.who.int/publications/i/item/9789241513777
25. Australian Government Comcare. Physical hazards. No date [Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from: https://www.comcare.gov.au/safe-healthy-work/prevent-harm/ physical-hazards
26. Thrive at work. Physical risks. No date [Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from: https://www.thriveatwork.org.au/resources/physical-risks/
27. Safe work Australia. Managing the risks of working in heat. Guidance material. 2021. [Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from: https://www.safeworkaustralia.gov.au/sites/default/files/2021-10/Guide%20for%20managing%20the%20risks%20of%20working%20in%20heat.pdf
28. Safe Work NSW. Emergency plans. [Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from: https://www.safework.nsw.gov.au/safety-starts-here/physical-safety-at-work-the-basics/emergency-plans
29. Safe Work NSW. Facilities at work. [Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from: https://www.safework.nsw.gov.au/safety-starts-here/physical-safety-at-work-the-basics/facilities-at-work
30. Safe Work NSW.Fatigue. [Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from: https://www.safework.nsw.gov.au/hazards-a-z/fatigue
31. Safe Work NSW. Sedantery work. [Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from: https://www.safework.nsw.gov.au/safety-starts-here/physical-safety-at-work-the-basics/sedentary-work
32. Better Health Channel. Workplace safety - hazardous substances. [Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from: https://www.betterhealth.vic.gov.au/health/healthy living/workplace-safety-hazardous-substances
33. Australian Government Comcare. Biological hazards. 29 Apr. 2022. [Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from:https://www.comcare.gov.au/safe-healthy-work/prevent-harm/biological-hazards.
34. EU OSHA. European Agency for safety and Health at Work. Psychosocial risks and stress at work. 2021. Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from: https://osha.europa.eu/en/themes/psychosocial-risks-and-stress
35. Hassard J, Cox T. Work-related stress: Nature and management. [Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from: https://oshwiki.eu/wiki/Work-related_stress:_Nature_and_management
36. Vogt M, Krenn M. Working environment risks and other job-related stress factors in Austria (report), Eurofound (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions). 2006. [Internet]. [cited 2022 July 21]. Available from: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_files/ewco/surveys/AT0503SR01/AT0503SR01.pdf
37. Chenoweth DH. Worksite Health Promotion. 3rd ed. United States of America. Sheridan Books; 2011.
38. Lin CY, Koohsari MJ, Liao Y, Ishii K, Shibata A, Nakaya T, et al. Workplace neighbourhood built environment and workers' physically-active and sedentary behaviour: A systematic review of observational studies. Int J Behav Nutr Phys Act. 2020; 17(148):1-24. Available from: https://doi.org/10.1186/s12966-020-01055-x

39. Özakman T. Cumhuriyet Türk Mucizesi. İkinci Kitap.39. basım. Bilgi Yayınevi: Ankara; 2021.
40. University of North Carolina at Chapel Hill. Instituonal Integrity and Risk Management Environment, Health and Safety. Ergonomics.2022. [Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from: https://ehs.unc.edu/workplace-safety/ergonomics/
41. 10 steps to safe computing. No date.[Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from: https://www.safety.duke.edu/files/10-Steps-to-Safe-Computing.pdf
42. Michigan State University. Ergonomics. No date.[Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from: https://workplace.msu.edu/ergonomics/
43. Duka Occupational and Environmental Safety Office. Ergonomic. No date.[Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from: https://www.safety.duke.edu/ergonomics/
44. Canadian Centre for Occupational Health and safety. Risk Assessment. 2022. [Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from: https://www.ccohs.ca/oshanswers/ hsprograms/risk_assessment.html#:~:text=A%20risk%20assessment%20is%20a,and%20severe%20the%20risk%20is.
45. Health and Safety Executive. Managing risks and risk assessment at work. No date. [Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from: https://www.hse.gov.uk/simple-health-safety/risk/risk-assessment-template-and-examples.htm
46. Daniels RD, Gilbert SJ, Kuppusamy SP, Kuempel ED, Park RM, Pandalai SP, et al. Current intelligence bulletin 69: NIOSH practices in occupational risk assessment. 2020. Cincinnati, OH: U.S. Department of Health and Human Services, Centers for Disease Control and Prevention, National Institute for Occupational Safety and Health. DHHS (NIOSH) Publication No. 2020-106 (revised 03/2020). [Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from: https://www.cdc.gov/niosh/docs/2020-106/pdfs/2020-106revised032020.pdf?id=10.26616/NIOSHPUB2020106
47. Risk Characterization. ScienceDirect. 2022. [Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from: https://www.sciencedirect.com/topics/agricultural-and-biological-sciences/risk-characterization
48. Wallace MA. Occupational health nurses--the solution to absence management? AAOHN J. 2009;57(3):122-127.
49. McCauley L, Peterman K. The Future of Occupational Health Nursing in a Changing Health Care System. Workplace Health Saf. 2017;65(4):168-173. Available from: https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2165079917699641
50. American Association of Occupational Health Nurses (AAOHN). Worker Health Surveillance in Occupational and Environmental Health. Workplace Health & Safety. 2021;69(3):143-145. Available from: https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2165079920967810
51. American Association of Occupational Health Nurses (AAOHN). What is occupational & environmental health nursing? No date.[Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from: http://aaohn.org/page/profession-of-occupational-and-environmental-health-nursing
52. Porsuk, Ö. , Yorulmaz, F. Unutulmaması gereken bir çevre felaketi: Bhopal kimyasal kazası: tarımda daha çok verim için... mi?". TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi 2011;11(39):22-26.Available from: https://dergipark.org.tr/tr/pub/msg/issue/49212/628179
53. Bandyopadhyay O. Industrial accidents kill hundreds in India during Covid-19. British Safety Council. Safety Management.04 August 2021. .[Internet]. [cited 2022 August 05]. Available from: https://www.britsafe.in/publications-and-blogs/safety-management-magazine/safety-management-magazine/2021/industrial-accidents-kill-hundreds-in-india-during-covid-19/

54. Office of Disease Prevention and Health Promotion (ODPHP). Healthy People 2030. Workplace. No date.[Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from: https://health.gov/healthypeople/objectives-and-data/browse-objectives/workplace#:~:text=Healthy%20People%202030%20focuses%20on,problems%20from%20exposure%20at%20work
55. United Nations. Department of Economic and Social Affairs Sustainable Development. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. No date.[Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from: https://sdgs.un.org/2030agenda
56. Global Compact Network Türkiye. Yoksulluğa Son. 2019. .[Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from: https://www.globalcompactturkiye.org/yoksulluga-son/
57. Office of Disease Prevention and Health Promotion (ODPHP). Healthy People 2030. Building a healtier future for all. No date.[Internet]. [cited 2022 August 04]. Available from:https://health.gov/healthypeople

Konut ve Çevre Sağlığı

12

Doç. Dr. Nuriye Yıldırım Şişman

İçindekiler

- Giriş
- Konut ve Çevre Sağlığı
- Konut Sağlığında Hemşirelik Bakımı
- Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Healthy People 2030 İlişkisi
- Bölüm Sonu Özeti
- Kaynaklar

Anahtar Kelimeler

- Barınma
- Hemşirelik bakımı
- Konut
- Yapı biyolojisi

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Konut tanımını yapabilir.
- Konut sağlığında hemşirelik bakımını bilebilir.
- Sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve Healthy People 2030 ilişkisini bilebilir.

altyapının olması, alım gücü, yaşanabilirlik, erişilebilirlik, konum, kültürel yeterlilik kriterlerini karşılaması gerektiği önerilmektedir Yapı biyolojisi, yapıların, iç mekân ve ortamlarının insan sağlığına olan etkilerini inceleyen bilim dalıdır. DSÖ konutlardaki riskleri azaltabilmek için yetersiz yaşam alanı (kalabalık), düşük iç ortam sıcaklıkları ya da yüksek iç ortam sıcaklıkları, evde yaralanma tehlikeleri, işlev bozukluğu olan kişiler için barınmaya erişilebilirlik, su kalitesi, hava kalitesi, tütün dumanı, gürültü, asbest, kurşun ve radona yönelik önlemlerin alınmasını önermiştir. Konutun insan sağlığı üzerine olan olumsuz etkileri önleyebilmek için; konuta yönelik sağlık risklerini belirleme, riski azaltma ve risk yönetiminin sağlanması, sağlıklı ve sağlam konut inşası ve sürdürülebilirliği için bu konuda ilgili olan tüm kurumlarla sektörler arası çalışmalar gereklidir. Hemşireler; vaka bulma, takip, tarama veya diğer halk sağlığı hizmetleri için ev ziyareti yaparken konut değerlendirmeleri de yaparlar. Konut değerlendirmeleri genellikle evdeki güvenlik tehlikelerini belirlemeyi içerir. Konutun insan sağlığına olan etkileri konusunda toplumun bilinçlendirilmesi de önemlidir. Sağlıklı konut oluşturmak ve var olan konutların nasıl sağlıklı konutlar hâline getirileceği konusunda öncelikli olarak yapılması gerekenlerin kanıta dayalı uygulamalarla belirlenerek gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, tadilat/bakım ve onarım için altyapının hazırlanması, yapılanların yasal düzenlemelere uyumunun denetiminin sağlanması gerekir.

Kaynaklar

1. Öztek Z. Halk Sağlığı Kuramlar ve Uygulamalar. Ankara: Bireklam Arısı; 2020
2. Türk Dil Kurumu Sözlükleri [İnternet].[Erişim tarihi: 24.12.2022]. Available from: https://sozluk.gov.tr/.
3. The Human Right to Adequate Housing: United Nations and Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights; [Internet]. [Updated: 2023; Cited:03.01.2023]. Available from: https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-housing/human-right-adequate-housing.
4. Universal Declaration of Human Rights: United Nations; [Internet]. [Updated: 2023; Cited:03.01.2023]. Available from: https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights.
5. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: United Nations and Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights; [Internet]. [Updated: 1966; Cited:04.01.2023]. Available from: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights.
6. The Right to Adequate Housing. Geneva, Switzerland: Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights; [Internet]. [Cited:03.01.2023]. Available from: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/FS21_rev_1_Housing_en.pdf.

7. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Kanun Numarası 2709, Yayımlandığı Resmî Gazete : Tarih : 9/11/1982,Sayı : 17863 (Mükerrer) [Internet]. [Updated: 1982; Cited:01.01.2023]. Available from: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf.
8. Johnson A, Howden-Chapman P, Eaqub S. A Stocktake of New Zealand's Housing. New Zealand: New Zealand Government; [Internet]. [Updated: 2018; Cited:01.01.2023]. Available from:https://www.beehive.govt.nz/sites/default/files/201802/A%20Stocktak e%20Of%20New%20Zealand%27s%20Housing.pdf.
9. Howden-Chapman P, Pierse N. Commentary on housing, health, and well-being in Aotearoa/New Zealand. Health Education & Behavior. 2020;47(6):802-4.
10. Otavova M, Faes C, Bouland C, De Clercq E, Vandeninden B, Eggerickx T, et al. Inequalities in mortality associated with housing conditions in Belgium between 1991 and 2020. BMC Public Health 2022;22:2397.
11. Household air pollution and health Geneva: World Health Organization. [Internet]. [Updated: 28 November 2022; Cited:12.01.2023]. Available from: https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/household-air-pollution-and-health.
12. Pierse N, White M, Ombler J, Davis C, Chisholm E, Baker M, et al. Well homes initiative: a home-based intervention to address housing-related Ill health. Health Education & Behavior 2020;47(6):836–44.
13. Oliver J, Foster T, Kvalsvig A, Williamson DA, Baker MG, Pierse N. Risk of rehospitalisation and death for vulnerable New Zealand children. Archives of Disease in Childhood. 2018;103(4):327-34.
14. Tham S, Thompson R, Landeg O, Murray KA, Waite T. Indoor temperature and health: a global systematic review .Public Health. 2020;179:9-17.
15. Vardoulakis S, Dimitroulopoulou C, Thornes J, Lai KM, Taylor J, Myers I, et al. Impact of climate change on the domestic indoor environment and associated health risks in the UK. . Environment International. 2015;85:299-313.
16. WHO housing and health guidelines. Geneva: World Health Organization. [Internet]. [Updated: 2018 ; Cited:12.01.2023]. Available from: https://www.who.int/publications/i/item/9789241550376.
17. Living conditions in Europe - housing - Statistics Explained: Eurostat Statistics Explained. [Internet]. [Updated: 2023; Cited:06.02.2023]. Available from: https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Living_conditions_in_Europe_-_housing#Housing_conditions.
18. Disability statistics - housing conditions: Eurostat Statistics Explained; [Internet]. [Updated: 2023; Cited:06.02.2023]. Available from: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Disability_statistics__housing_conditions#People_with_a_disability_more_often_living_in_sub-standard_accommodation.
19. Thomson H, Thomas S, Sellström E, Petticrew M. Housing improvements for health and associated socio-economic outcomes: A systematic review. Campbell Systematic Reviews 2013;9(1):1-348.
20. Tusting LS, Ippolito MM, Willey BA, Kleinschmidt I, Dorsey G, Gosling RD, et al. The evidence for improving housing to reduce malaria: a systematic review and meta-analysis. Malaria Journal. 2015;14:209.
21. Kua KP, Lee SWH. Home environmental interventions for prevention of respiratory tract infections: a systematic review and meta-analysis. Reviews on Environmental Health. 2021;36(3):297–307.
22. Thomson H, Thomas S. Developing empirically supported theories of change for housing investment and health. Social Science & Medicine. 2015;124:205-14.

23. Fyfe C, Telfar-Barnard L, Howden-Chapman P, Douwes J. Association between home insulation and hospital admission rates: retrospective cohort study using linked data from a national intervention programme. BMJ. 2020;371:1-10.
24. WHO Housing and health guidelines: World Health Organization. [Internet]. [Updated: 23 November 2018; Cited:24.12.2022]. Available from: https://www.who.int/publications/i/item/9789241550376#cms.
25. Green Building 101: What Is Indoor Environmental Quality? : Green Building Council. [Internet]. [Updated: 2023; 08.02.2023]. Available from: https://www.usgbc.org/ articles/green-building-101-what-indoor-environmental-quality.
26. Cuerdo-Vilches T, Navas-Martín MÁ, Oteiza I. A mixed approach on resilience of Spanish dwellings and households during COVID-19 lockdown. Sustainability. 2020;12(23):10198.
27. Abel T. Sağlıklı Toplum İçin Sağlıklı Konutlar: Yapı Biyolojisi ve Ekolojisi Enstitüsü. [Internet]. [Updated: 2023; Cited: 08.02.2023]. Available from: https://www.yapibiyolo jisi.org/saglikli-toplum-icin-saglikli-binalar.
28. Sharpe RA, Taylor T, Fleming LE, Morrissey K, Morris G, Wigglesworth R. Making the case for "whole system" approaches: Integrating public health and housing. International journal of environmental research and public health. 2018;15(11):2345.
29. Yıldırım B, Erikli M. Aydınlatma İlkeleri ve Kullanıldığı Yapılara Göre Doğal Aydınlatma. Online Journal of Art and Design. 2021;9(2):56-75.
30. Akman A. Yapı Biyolojisi & Ekolojisi: Yapı Biyolojisi ve Ekolojisi Enstitüsü. [Internet]. [Cited: 08.02.2023]. Available from: https://www.yapibiyolojisi.org/yapi-biyolojisi-ekolojisi.
31. Kwon HJ, Mira A. Boomers' intention to choose healthy housing materials: an application of the health belief model. Sustainability.11(18):4869.
32. Sharp M, Ramdeen I, Myers N. Healthier Homes, Healthier Childhoods: How Medicaid Can Address the Housing Conditions Contributing to Pediatric Asthma . [Internet]. [Updated: 2019; Cited: 02.02.2023].Available from: https://uhfnyc.org/publications/pu blication/healthier-homes-healthier-childhoods/
33. Brown MJ, McLaine P, Dixon S, Simon P. A randomized, community-based trial of home visiting to reduce blood lead levels in children. Pediatrics. 2006;117(1):147-53.
34. Leffers JM. Environmental Health and Safety. In: Rector C, Editor. Community & public health nursing : promoting the public's health 9ed. Philadelphia: Wolters Kluwer 2018. p. 842-928.
35. Somers TS. Environmental Health. In: DeMarco R, F., Healey-Walsh J, Editors. Community and Public Health Nursing, Evidence For Practice 3ed. Philadelphia: Wolters Kluwer 2020. p. 660- 96.
36. Rivera-Muñoz G, Howden-Chapman P. Structural adjustment and community resilience: the case of postdisaster housing recovery after the canterbury earthquakes of 2010 and 2011. Health Education & Behavior 2020;47(6):805–15.
37. Sağlıklı ve Kaliteli Yaşamı Her Yaşta Güvence Altına Almak: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı; [Internet]. [Cited: 11.02.2023]. Available from: http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/amaclari/saglik-ve-refah/.
38. Healthy People 2030: Centers for Disease Control and Prevention. [Internet]. [Cited: 08.02.2023]. Available from: https://www.cdc.gov/nchs/healthy_people/hp2030/hp2030.htm.
39. Office of Disease Prevention and Health Promotion, Office of the Assistant Secretary for Health, Office of the Secretary, U.S. Department of Health and Human Services. Healthy People 2030. Housing and Homes. [Internet]. [Updated: 2019; Cited: 08.02.2023]. Available from: https://health.gov/healthypeople/objectives-and-data/browse-objectives/housing-and-homes.

Göçmenler ve Çevre Sağlığı

13

Doç. Dr. Nilay Ercan Şahin
Arş. Gör. Dr. Mücahide Öner

İçindekiler

- Giriş
- Dünyada ve Türkiye'de Göç
- Göç ve Göçmenlik Kavramı
- Göçün Nedenleri
- Çevresel Kaynaklı Göç Kavramı
- İklim Değişikliği ve Göç
- Göçmenler, Çevre Sağlığı ve Hemşirelik
- Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Sağlıklı İnsanlar (Healthy People 2030) Çerçevesinde Göçmenler ve Çevre Sağlığı
- Bölüm Sonu Özeti
- Kaynaklar

Anahtar Kelimeler

- Çevre sağlığı
- Göç
- Göçmenlik
- Hemşirelik

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Göç ve göçmenlik ile ilgili kavramları kavrayabilir.
- Çevre ve göç arasındaki ilişkiyi açıklayabilir.
- Göçmen sağlığı ve çevre arasındaki ilişkiyi tartışabilir.
- Göçmenler, çevre sağlığı ve hemşirelik yaklaşımını açıklayabilir.

Kaynaklar

1. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. Toward environmental justice: research, education, and health policy needs. Washinton, DC: The National Academy Press;1999.
2. Black R, Adger WN, Arnell NW, Dercon S, Geddes A, Thomas D. Migration and global environmental change: future challenges and opportunities. London: The Government Office for Science;2011.
3. Bustamante AV, Van der Wees PJ. Integrating immigrants into the US health system. AMA Journal of Ethics. 2012;14(4):318-23.
4. UNHCR. Refugee Data Finder. 2021. [Erişim tarihi 03.01.2023]. Erişim adresi: https://www.unhcr.org/refugee-statistics/#_ftn1
5. IOM. World Migration Report. 2022. [Erişim tarihi 20 Eylül 2022]. Erişim adresi: file:///C:/Users/pc/Downloads/WMR-2022-EN.pdf..
6. Yazgan P, Utku DE, Sirkeci I. Syrian Crisis and Migration. Migration Letters. 2015;12(3): 181–192.
7. UNHCR. Güncel Faaliyetler. 2021. [Erişim tarihi 20 Kasım 2022). Erişim adresi:https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2021/11/UNHCR-Turkey-Operational-Update-September-2021-TR.pdf.
8. Göç terimleri sözlüğü. 2nd th. Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü Yayınları; 2004. Göç;35-74.
9. Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Güncel Türkçe Sözlük. [İnternet]. [Erişim tarihi 20.09.2022] Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/.
10. UN. Increasing Migration Pressure and Rising Nationalism: Implications for Multilateralism and SDG Implementation. 2019. [Erişim tarihi 7 Kasım 2022]. Erişim adresi:https://www.un.org/development/desa/dpad/wpcontent/uploads/sites/45/publication/SDO_BP_Swain.pdf.
11. IOM. Glossary on Migration. 2019. [Erişim tarih 02.03.2023] Erişim adresi: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf.
12. Engelman M, Ye LZ. The immigrant health differential in the context of racial and ethnic disparities: the case of diabetes. Immigration and Health. 19: Emerald Publishing Limited; 2019:147-71.
13. Arandia G, Nalty C, Sharkey JR, Dean WR. Diet and acculturation among Hispanic/Latino older adults in the United States: a review of literature and recommendations. Journal of Nutrition in Gerontology and Geriatrics. 2012;31(1):16-37.
14. Tartakovsky E, Schwartz SH. Motivation for emigration, values, wellbeing, and identification among young Russian Jews. International Journal of Psychology. 2001;36(2):88-99.
15. Lee ES. A theory of migration. Demography. 1966;3(1):47-57.
16. Ogbu JU, Simons HD. Voluntary and involuntary minorities: A cultural-ecological theory of school performance with some implications for education. Anthropology & education quarterly. 1998;29(2):155-88.
17. Guarnaccia PJ, Lopez S. The mental health and adjustment of immigrant and refugee children. Child and Adolescent Psychiatric Clinics. 1998;7(3):537-53.
18. Mao X, Wei X, Xia J. Evaluation of ecological migrants' adaptation to their new living area in Three-River Headwater wetlands, China. Procedia Environmental Sciences. 2012;13:1346-53.

19. McAdam J. Swimming against the Tide: Why a Climate Change Displacement Treaty is Not the Answer, 23 Int'l J. Refugee L. 2011;2.
20. UNHCR. Climate change and disaster displacement. 2023. [Erişim tarihi: 12.02.2023]. Erişim adresi: https://www.unhcr.org/climate-change-and-disasters.html.
21. IOM. Migration & Environment. 2007. [Erişim tarihi20 Şubat 2023] Erişim adresi:https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbdl486/files/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/microsites/IDM/workshops/evolving_global_economy_2728112007/presentations/presentation_migration_environment.pdf.
22. UNHCR. Climate change and disaster displacement. 2023. [Erişim tarihi: 12.02.2023]. Erişim adresi: https://www.unhcr.org/climate-change-and-disasters.html.
23. UNHCR. International protection in the context of nexus dynamics between conflict or violence and disaster or climate change. 2018. [Erişim tarihi 02.01.2023] Erişim adresi: https://www.unhcr.org/protection/globalconsult/5c1ba88d4/39-harms-way-international-protection-context-nexus-dynamics-conflict-violence.html.
24. UNHCR. Convention and protocol relating to the status of refugees 2010 [Erişim tarihi:12.01.2023]. Erişim adresi: https://www.unhcr.org/protect/PROTECTION/3b66c2aa10.pdf.
25. Finlayson C. Biogeography and evolution of the genus Homo. Trends in Ecology & Evolution. 2005;20(8):457-63.
26. Internal Displacement Monitoring Centre IDMC. Global Report on Internal Displacement. 2019. [Erişim tarihi 02.03.2013]. Erişim adresi: https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2019/.
27. Internal Displacement Monitoring Centre IDMC Global Report on Internal Displacement. 2020. [Erişim tarihi 02.03.2013]. Erişim adresi: https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2020/.
28. Boano C, Zetter R, Morris T. Environmentally displaced people: Understanding the linkages between environmental change, livelihoods and forced migration.UK:Refugee Studies Centre;2012.
29. UN. What is climate change? 2021 [Erişim tarihi: 11 Ekim 2022] Erişim adresi: https://www.un.org/en/climatechange/what-is-climate-change.
30. Dun OV, Gemenne F. Defining'environmental migration'. Forced Migration Review. 2008.
31. Morton A, Boncour P, Laczko F. Human security policy challenges. Forced Migration Review. 2008;31(5):05-7.
32. Martin S, Warner K. Climate change, migration, and development. Global perspectives on migration and development: Springer; 2012:153-72.
33. Costello A, Abbas M, Allen A, Ball S, Bell S, Bellamy R, et al. Managing the health effects of climate change: lancet and University College London Institute for Global Health Commission. The lancet. 2009;373(9676):1693-733.
34. Confalonieri U, Menne B, Akhtar R, Ebi KL, Hauengue M, Kovats RS, et al. Human health. Climate change 2007: impacts, adaptation and vulnerability: contribution of Working Group II to the fourth assessment report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. 2007.
35. Black R. New Issues in Refugee Research. Working Paper; 2001
36. Castles S. New Issues in Refugee Research. Working Paper; 2002.
37. Perch-Nielsen SL, Bättig MB, Imboden D. Exploring the link between climate change and migration. Climatic change. 2008;91(3-4):375-93.

38. Hugo G. Environmental concerns and international migration. International migration review. 1996;30(1):105-31.
39. Johnson CA, Krishnamurthy K. Dealing with displacement: Can "social protection" facilitate long-term adaptation to climate change? Global Environmental Change. 2010;20(4):648-55.
40. Reuveny R, editor Environmental change, migration and conflict: theoretical analysis and empirical explorations. Human Security and Climate Change: An International Workshop (21-23 June 2005); 2005.
41. Brown O. Migration and climate change: United Nations; 2008.
42. WHO. Act now: migrant inclusion in climate action is an obligation, not an option. 2022. [Erişim tarihi: 05.03.2023]. Erişim adresi: https://www.who.int/news/item/03-11-2022-act-now--migrant-inclusion-in-climate-action-is-an-obligation--not-an-option.
43. UNHCR. Climate Change, Displacement and Human Rights. 2022. [Erişim tarihi 27.03.2023] Erişim adresi: https://www.unhcr.org/6242ea7c4.pdf
44. Hacıhasanoğlu Aşılar R, Yıldırım A. Göçün Sosyal ve Ruhsal Etkileri ve Hemşirelik. Türkiye Klinikleri; 2018: 10-20.
45. Türk Tabipler Birliği. Savaş, Göç ve Sağlık. 2016. [Erişim tarihi: 08.04.2023]. Erişim adresi: https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1529.
46. İnsan Hakları MAZLUMDER. Kamp dışında yaşayan suriyeli kadın sığınmacılar raporu. 2014. [Erişim tarihi: 08.04.2023]. Erişim adresi: https://istanbul mazlumder org/tr/main/ yayinlar/yurt-ici-raporlar/3/mazlumder-kamp-disinda-yasayan-suriyeli-kadin/1116. 2014.
47. McCann P, Poot J, Sanderson L. Migration, relationship capital and international travel: theory and evidence. Journal of Economic Geography. 2010;10(3):361-87.
48. Geltman PL, Brown MJ, Cochran J. Lead poisoning among refugee children resettled in Massachusetts, 1995 to 1999. Pediatrics. 2001;108(1):158-62.
49. Gee GC, Payne-Sturges DC. Environmental health disparities: a framework integrating psychosocial and environmental concepts. Environmental health perspectives. 2004;112(17):1645-53.
50. Erickson AC, Christidis T, Pappin A, Brook JR, Crouse DL, Hystad P, et al. Disease assimilation: The mortality impacts of fine particulate matter on immigrants to Canada. Health Reports. 2020;31(3):14-26.
51. O'Neill MS, Jerrett M, Kawachi I, Levy JI, Cohen AJ, Gouveia N, et al. Health, wealth, and air pollution: advancing theory and methods. Environmental health perspectives. 2003;111(16):1861-70.
52. Krieger N. Embodying inequality: a review of concepts, measures, and methods for studying health consequences of discrimination. International journal of health services. 1999;29(2):295-352.
53. Brugge D, Leong A, Averbach AR, Cheung FM. An environmental health survey of residents in Boston Chinatown. Journal of immigrant health. 2000;2:97-111.
54. UNHCR. COVID-19, Displacement and Climate Change. 2020. [Erişim tarihi: 20.02.2023]. Erişim adresi: https://www.unhcr.org/2020-unhcr-annual-consultations-with-ngos/COVID-19_Displacement_Climate-Change-Factsheet-June-2020.pdf.
55. WHO. Environment, Climate Change and Health. 2023. [Erişim tarihi: 12.03.2023]. Erişim adresi: https://www.who.int/teams/environment-climate-change-and-health/healthy-urban-environments/urban-planning/health-risks.
56. Söğüt K, Bilge Ç. Mülteci Kadınlar için Sağlığın Korunması ve Geliştirilmesi: Hemşirelik Yaklaşımı. İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi. 2021;4(1):192-206.

57. World Health Organisation: Health Promotion [Erişim tarihi: 05.04.2023]. Erişim adresi: https://www.who.int/teams/health-promotion/enhanced-wellbeing/healthy-settings.
58. Aksu H, Sevil Ü. Göç ve kadın sağlığı. Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi. 2010;2(3):133-8.
59. Gümüş Y. Göçün Sağlik Üzerindeki Etkileri. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi. 2015;18(1):63-7.
60. UN. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. 2023. [Erişim tarihi 29.03.2023]. Erişim adresi: https://sdgs.un.org/2030agenda.
61. IOM. Mıgration, Environment and Climate Change. 2023. [Erişim tarihi: 29.03.2023]. Erişim adresi: https://www.iom.int/migration-environment-and-climate-change.
62. UNDRR. Integrating Disaster Risk Reduction and Climate Change Adaptation in the UN Sustainable Development Cooperation Framework. 2020. [Erişim tarihi: 27.03.2023]. Erişim adresi: https://www.undrr.org/media/47679/download.

Yeti Yitimi ve Çevre Sağlığı

14

Arş. Gör. Dr. Eda Kılınç İşleyen
Prof. Dr. Yeter Kitiş

İçindekiler

- Giriş
- Yeti Yitimi Kavramı
- Çevresel Tehlikelerin Yeti Yitimine Etkisi
- Afetler ve İklim Değişikliği İle Yeti Yitimi İlişkisi
- Çevre ve Erişebilirlik
- Yeti Yitiminin Önlenmesi ve Erişebilirlik Hakkının Korunmasında Hemşire
- Bölüm Sonu Özeti
- Kaynaklar

Anahtar Kelimeler

- Çevre kirliliği
- Çevre sağlığı
- Çevresel tehlikeler
- Engellilik
- Erişebilirlik
- Hemşirelik
- İklim değişikliği
- Yeti yitimi

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Çevre sağlığı ile yeti yitimi ilişkisini açıklayabilir.
- Çevresel tehlikelerin yeti yitimine etkisini öğrenebilir.
- İklim değişikliği ile yeti yitimi ilişkisini anlayabilir.
- Erişilebilirliğin önemini ifade edebilir.
- Ekolojik/engelsiz çevrenin özelliklerin tanımlayabilir.
- Yeti yitiminin önlenmesi ve erişebilirlik hakkının savunulmasında hemşirenin rollerini tartışabilir.

oluşturulması konusunda savunucu olmalıdır. Genel olarak hemşireler savunuculuk, liderlik, eğitici ve danışmanlık gibi rollerini kullanarak bu grupta yer alan dezavantajlı bireylerin sağlığını korumalı ve geliştirmelidir. Ayrıca fiziksel yeti yitimi olan bireyler için iç ve dış çevreye büyük önem verilmelidir. Özellikle toplumdaki fiziksel engellerin kaldırılması ve fiziksel engelliler için erişilebilir bir fiziksel ortamın sağlanması konularında bilinçlendirmeye ihtiyaç vardır. Bu, ülkedeki her vatandaşın sorumluluğu olmalı ve hemşireler halkın büyük bir kısmına ulaşmak için bilginin yayılmasından sorumlu kamu kurumlarıyla iş birliği yapmalıdır. Fiziksel engelli kişilerin topluluk kaynaklarını tanımalarına yardımcı olmak için medya ve broşürler gibi etkili araçlar kullanmak gerekir. Tüm toplum için oluşturulan alanların evrensel çevre standartlarına uygun inşa edilmesi için düzenleyici ve denetleyici kurulların işletilmesi önem arz etmektedir. Diğer yandan toplum sağlığı profesyonelleri ve bunlardan biri olan hemşirelerin herkesin erişebilirlik hakkının savunucusu olmaları, eğitim ve danışmanlıkla toplumda bu kültürün oluşmasına katkı sağlamaları önemlidir.

Kaynaklar

1. Balakrishnan K, Dey S, Gupta T, Dhaliwal RS, Brauer M, Cohen AJ, ... & Dandona L. The impact of air pollution on deaths, disease burden, and life expectancy across the states of India: the Global Burden of Disease Study 2017. Lancet Planet Health. 2019;3(1):e26-e39.
2. Cohen AJ, Brauer M, Burnett R, Anderson HR, Frostad J, Estep K, … & Forouzanfar MH. Estimates and 25-year trends of the global burden of disease attributable to ambient air pollution: an analysis of data from the Global Burden of Diseases Study 2015. Lancet. 2017;13;389(10082):1907-1918.
3. Huang J, Pan X, Guo X, Li G. Impacts of air pollution wave on years of life lost: A crucial way to communicate the health risks of air pollution to the public. Environ Int. 2018;113:42-49.
4. Krahn G. L. (2011). WHO World Report on Disability: a review. Disability and health journal, 4(3), 141-142.
5. World Health Organization Measuring Health and Disability: Manual for WHO Disability Assessment Schedule (WHODAS 2.0) / edited by TB Üstün, N Kostanjsek, S Chatterji, J Rehm. 1.Disability evaluation. 2.Health status. 3.Human development. 4.Classification. 5.Manuals. I. (2010) World Health Organization. ISBN 978 92 4 154759 8 (NLM classification: W 15).
6. Chesnay M. Vulnerable populations: vulnerable people. In: Chesnay M, Anderson B A, editors. Caring for the vulnerable: perspectives in nursing theory, practice, and research. America: Jones & Bartlett Learning, 2020, pp. 3-16.
7. WHO. International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF). https://www.who.int/standards/classifications/international-classification-of-functioning-disability-and-health. Erişim tarihi: 10 Kasım, 2022.
8. Retief, M., & Letšosa, R. (2018). Models of disability: A brief overview. HTS Teologiese Studies/Theological Studies, 74(1).

9. Tyler Jr CV, White-Scott S, Ekvall SM, Abulafia L. Environmental Health and Developmental Disabilities: A Life Span Approach. Family and Community Health. 2008;31(4):287-304.
10. Havercamp SM, Krahn GL, Larson SA, Fujiura G, Goode TD, Kornblau BL; National Health Surveillance for IDD Workgroup. Identifying People With Intellectual and Developmental Disabilities in National Population Surveys. Intellect Dev Disabil. 2019;57(5):376-389.
11. Cheroni C, Caporale N, Testa G. Autism spectrum disorder at the crossroad between genes and environment: contributions, convergences, and interactions in ASD developmental pathophysiology. Mol Autism. 2020;11(1):69.
12. May PA, Marais AS, De Vries MM, Buckley D, Kalberg WO, Hasken JM, Stegall JM, Hedrick DM, Robinson LK, Manning MA, Tabachnick BG, Seedat S, Parry CDH, Hoyme HE. The prevalence, child characteristics, and maternal risk factors for the continuum of fetal alcohol spectrum disorders: A sixth population-based study in the same South African community. Drug Alcohol Depend. 2021;1(1):108408.
13. Wani AL, Ara A, Usmani JA. Lead toxicity: a review. Interdiscip Toxicol. 2015;8(2):55-64.
14. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve Göstergeleri (2019) http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2021/02/SKA-ve-Gostergeleri-Kapak-Birlestirilmis.pdf. Erişim tarihi: 12.12.2022
15. Lewis D, Ballard K, Matters I. Disability and climate change: Understanding vulnerability and building resilience in a changing world. Development Bulletin. 2011;74:59-62.
16. Al-Rashaida M, López-Paz F, Amayra I, Lázaro E, Martínez O. et al. Factors affecting the satisfaction of people with disabilities in relation to vocational rehabilitation programs. Journal of Vocational Rehabilitation. 2018;49(1):97-115.
17. Sarkodie SA, Strezov V. Empirical study of the environmental Kuznets curve and environmental sustainability curve hypothesis for Australia, China, Ghana and USA. Journal of Cleaner Production. 2018;201:98-110.
18. Erten Ş, Aktel M. Engellilerin Erişebilirlik Hakkı: Engelsiz Kent Yaklaşımı Çerçevesinde Bir Değerlendirme. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi. 2020; 11(28), 898-912.
19. The Centre for Excellence in Universal Design. What is universal design? 2020 https://universaldesign.ie/what-is-universal-design/2019 Erişim tarihi: 12.12.2022
20. Uslu A, Shakouri N. Kentsel peyzajda engelli/yaşlı birey için bağımsız hareket olanağı ve evrensel tasarım kavramı. Kastamonu University Journal of Forestry Faculty. (2014); 14(1), 7-14.
21. Al-Rashaida M, López-Paz F, Amayra I, Lázaro E, Martínez O. et al. Factors affecting the satisfaction of people with disabilities in relation to vocational rehabilitation programs. Journal of Vocational Rehabilitation. 2018;49(1):97-115.
22. Masood H. Shaheen S. Barrier-free environment: an analysis of Aligarh city, India. International Journal of Interdisciplinary and Multidisciplinary Studies. 2014;1(9):8-15.
23. 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Yayımlandığı Resmî Gazete: 7.07.2005/25868 https://www.resmiga zete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707-2.htm. Erişim tarihi: 10.12.2022
24. Çağlar S. Engellilerin erişebilirlik hakkı ve Türkiye'de erişebilirlikleri. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 2012;61(2):541-598.
25. TÜİK. Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması 2010. TÜİK Haber Bülteni, Sayı:71. https://www.aile.gov.tr/media/5602/ozurlulerin-sorun-ve-beklentileri-arastirmasi-2010.pdf. Erişim tarihi: 10.12.2022

26. Aygün E, Korkut A, Kiper T. Engelli bireyler için kentsel dış mekânlara erişilebilirliğin incelenmesi: Tekirdağ örneği. Artium 2018;6(2), 20-32.
27. Sakellariou D, Rotarou E. Access to healthcare for men and women with disabilities in the UK: secondary analysis of cross-sectional data. BMJ Open. 2017;7(8):1-9.
28. McDermott-Levy R, Jackman-Murphy KP, Cantu AG. (Eds.). Environmental Health in Nursing. International Journal of Radiation Biology. 2022;91(7):555-561.
29. Gedük EA. Hemşirelik mesleğinin gelişen rolleri. Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi. 2018;5(2):253-258.
30. Ibrahim AM, Mohamed MA, Farg HK. Environmental barriers and facilities at health care settings as perceived by physically disabled people. International Journal of Novel Research in Healthcare and Nursing. 2020;7(3):645-659.

Kültür ve Çevre Sağlığı

15

Doç. Dr. Nilgün Kuru Alıcı

İçindekiler

- Giriş
- Kültür ve Çevre
- Kültürel Teori
- Çevre Yanlısı Davranışlar
- Hemşirelik, Çevre ve Kültür
- Konunun Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 2030 Açısından İrdelenmesi
- Konu İle İlgili Araştırma ve/veya Kanıta Dayalı Uygulama Örnekleri
- Bölüm Sonu Özeti
- Kaynaklar

Anahtar Kelimeler

Çevre, Hemşirelik, Kültür, Kültürel Teori,

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümü okuduktan sonra okuyucu;

- Kültür ve çevre arasındaki ilişkiyi kavrayabilir.
- Kültürel teoriyi tartışabilir.
- Çevre yanlısı davranışları açıklayabilir.
- Hemşirelik, kültür ve çevre arasındaki ilişkiyi açıklayabilir.
- Sürdürülebilir kalkınma hedefleri 2030 kapsamında kültürün ve çevre sağlığı ilişkisini tartışabilir.

Hedef 11.4: Dünyanın kültürel ve doğal mirasını korumaya ve sahip çıkmaya yönelik çabaları güçlendirmek.

Hedef 12.b: 2030 yılına kadar istihdam yaratan ve yerel kültür ve ürünleri teşvik eden sürdürülebilir turizme erişmek için sürdürülebilir kalkınma etkilerini izlemeye yönelik araçlar geliştirmek ve uygulamak.

Hedef 16.4: 2030 yılına kadar yasa dışı finansal ve silah akışlarını kayda değer miktarda azaltmak, çalınmış varlıkların kurtarılmasını ve iade edilmesini sağlamak ve her türlü organize suçla mücadele etmek.

Bölüm Sonu Özeti

Sınırlı kaynakların kontrolsüzce kullanımı ve insanların çevreye yönelik tutumları, kaynakların tükenmesine ve çevrenin tüm canlılar için tehlikeli hâle gelmesine yol açacaktır. Bu nedenle çevresel sorunların hızlı bir şekilde ele alınması ve daha yaşanılabilir bir dünya için sürüdürülebilir çözümler üretilmelidir. Doğal ve kültür temelli yaklaşımların çevre sorunlarının çözümünde daha uygun ve kabul edilebilir olduğu belirtilmiştir. Sürdürebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilebilmesinde kültür önemli bir boyut olup çevre ve kültür arasındaki çift yönlü etkileşim sürdürülebilir toplumlar için dikkatli değerlendirilmedir. Kültürler insanların çevreye yönelik tutumlarını, inançlarını ve davranışlarını etkilediği ve şekillendirdiği için hemşirelerin çevre konusundaki araştırmalarına kültürü dâhil etmeleri, elzemdir. Halk sağlığı hemşireleri toplumların sosyal, kültürel ve fiziksel çevreleriyle etkileşimine uyum sağladıkça bireysel çözümlerin ötesinde stratejiler belirlemek ve sağlığı geliştiren yaşam koşulları yaratmak için bu faktörlerin tümünü dikkate almalıdır.

Kaynaklar

1. Milfont, T. L., Schultz, P. W. Culture and the natural environment. Current Opinion in Psychology, 2016; 8, 194-199.
2. Dwairy, M. Physical Environment and Culture Analysis. In From Psycho-Analysis to Culture-Analysis. Palgrave Macmillan, London.2015. p. 107-115.
3. Baylan, E. Doğaya ilişkin inançlar, kültür ve çevre sorunları arasındaki ilişkilerin kuramsal bağlamda irdelenmesi. Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi, 2009. 1(2), 67-74.
4. Burns, T. J. Culture and the natural environment. Current trends in human ecology, 2009; 56-72.
5. Milton, K. Ecologies: anthropology, culture and the environment. International Social Science Journal, 1997; 49(154), 477-495.
6. Milton, K. Environmentalism and cultural theory: exploring the role of anthropology in environmental discourse. 2002. Routledge. .

7. Park, H., Russell, C., Lee, J. National culture and environmental sustainability: A cross national analysis. Journal of Economics and Finance, 2007; 31(1), 104-121.
8. Haenn, N., Richard, W. The environment in anthropology: a reader in ecology, culture, and sustainable living. NYU Press, 2006.
9. Hawkes, J. The fourth pillar of sustainability: culture's essential role in public planning. Common Ground Press, Melbourne. 2001
10. Brislin, R. W. (Ed.). Applied cross-cultural psychology. Sage Publications. (1990).
11. EPA. "Guidelines for Ensuring and Maximizing the Quality, Objectivity, Utility, and Integrity of Information Disseminated by the Environmental Protection Agency." (2002).
12. Köşker, Z., Gürer, A. Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Yeşil Örgüt Kültürü. Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi, 2020; 6(1), 88-109.
13. Thompson, M. Cultural theory, climate change and clumsiness. Economic and Political Weekly, 2003. 5107-5112.
14. Douglas, M. Cultural bias. 1978. Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland, London.
15. Douglas, M., Thompson, M., & Verweij, M. Is time running out? The case of global warming. Daedalus, 2003; 132(2), 98-107.
16. Lima, M. L., Castro, P. Cultural theory meets the community: Worldviews and local issues. Journal of Environmental Psychology, 2005; 25(1), 23-35.
17. Kollmuss, A., Agyeman, J. Mind the gap: Why do people behave environmentally and what are the barriers to pro-environmental behaviour. Environmental Education Research, 2002; 8(3), 239–260.
18. Tezel, E., Ugural, M., Giritli, H. Pro-environmental behavior of university students: influence of cultural differences. European Journal of Sustainable Development, 2018; 7(4), 43-43.
19. Hofstede, G. Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values. Beverly Hills, CA: 1980. Sage
20. Hofstede, G., Bond, M. H. (1988). The Confucius connection: From cultural roots to economic growth. Organizational Dynamics, 1988;16(4), 5-21.
21. Hofstede G, Hofstede GJ, Minkov M. Cultures and organizations: Software of the Mind. 3rd ed. New York: McGraw-Hill; 2010.p. 53-301.
22. Chwialkowska, A., Bhatti, W. A., Glowik, M. The influence of cultural values on pro-environmental behavior. Journal of Cleaner Production, 2020; 268, 122305.
23. Kalogirou, M. R., Dahlke, S., Davidson, S., Yamamoto, S. Nurses' perspectives on climate change, health and nursing practice. Journal of Clinical Nursing, 2020; 29(23-24), 4759-4768.
24. Frumkin, H. (Ed.) Environmental health: From local to global (3rd ed.). 2016; San Francisco: Jossey-Bass.
25. Altuğ Özsoy S, Gürgen Şimşek H. Sağlıklı çevre oluşturmada kültürün etkisi. Tanrıverdi G, editör. Kültürler Arası Hemşirelik. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2019. p.22-7.
26. Ringov, D., Zollo, M. The impact of national culture on corporate social performance. Corporate Governance: The international journal of business in society. 2007.
27. Oreg, S., Katz-Gerro, T. Predicting proenvironmental behavior cross-nationally: Values, the theory of planned behavior, and value-belief-norm theory. Environment and behavior, 2006; 38(4), 462-483.

28. Deng, J., Walker, G. J., Swinnerton, G. A comparison of environmental values and attitudes between Chinese in Canada and Anglo-Canadians. Environment and behavior, 2006;38(1), 22-47.
29. Schultz, P. W., Gouveia, V. V., Cameron, L. D., Tankha, G., Schmuck, P., Franěk, M. Values and their relationship to environmental concern and conservation behavior. Journal of cross-cultural psychology, 2005;36(4), 457-475.
30. Bamberg, S., Möser, G. Twenty years after Hines, Hungerford, and Tomera: A new meta-analysis of psycho-social determinants of pro-environmental behaviour. Journal of environmental psychology, 2007; 27(1), 14-25.
31. Opoku, A. The role of culture in a sustainable built environment. In Sustainable operations management Springer, Cham. 2015. p. 37-52.
32. UN. SDG Indicators, Global indicator framework for the Sustainable Development Goals and targets of the 2030 Agenda for Sustainable Development, 2022. Available from: https://unstats.un.org/sdgs/indicators/indicators-list/. Accessed July 7, 2022.
33. Wiktor-Mach, D. What role for culture in the age of sustainable development? UNESCO's advocacy in the 2030 Agenda negotiations. International Journal of Cultural Policy, 2020; 26(3), 312-327

Tek Sağlık ve Çevre Sağlığı

16

Prof. Dr. Sultan Ayaz Alkaya
Dr. Öğr. Üyesi Handan Terzi

İçindekiler

- Giriş
- Tek Sağlık Yaklaşımı
- Tek Sağlık Yaklaşımının Tarihçesi
- Tek Sağlık Yaklaşımının Avantajları
- Tek Sağlık ve Çevresel Değişim
- Bölüm Sonu Özeti
- Kaynaklar

Anahtar Kelimeler

- Antimikyobiyal ilaç direnci
- Biyoçeşitlilik
- Ekosistem
- Gıda güvenliği
- Halk sağlığı sürveyansı
- Tek sağlık
- Zoonozlar

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Tek sağlık yaklaşımını tanımlayabilir.
- Tek sağlık yaklaşımının bileşenlerini açıklayabilir.
- Tek sağlık yaklaşımının avantajlarını sıralayabilir.
- Tek sağlık ve çevresel değişim arasındaki ilişkiyi kavrayabilir.
- Toplum sağlığının korunmasında tek sağlık yaklaşımının önemini kavrayabilir.

yüksek bir toplumsal farkındalığı teşvik etmektedir. Çevresel bozulmanın etkileri ve buna karşılık gelen ekosistem hizmetlerinin aşınması sağlık, gıda üretimi ve doğal sistemler arasındaki ilişkileri etkilemektedir. Bu nedenle insanlar, hayvanlar, bitkiler ve paylaştıkları çevre arasındaki etkileşimlerin yeniden değerlendirilmesi ve dönüştürülmesi acil bir ihtiyaçtır. Bu bağlamda Tek Sağlık yaklaşımının, hem hayvan hem de insan yaşamını güvence altına alan ve tüm canlılar için ekosistem sağlığının geliştirilmesine katkıda bulunan güçlü bir etkisi vardır. Bu etkileşimleri dengelemek insan, hayvan ve bitki sağlığını ve refahını sağlamakta ve ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğe giden yolu çizmektedir. Bu noktada Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşılmasında Tek Sağlık yaklaşımı kritik bir öneme sahiptir.

Kaynaklar

1. Kim TY, Baldrias L, Papageorgiou S, Aguilar E, Tee M, Kelly T, et al. A community-based survey to assess risk for one health challenges in rural Philippines using a mobile application. One Health Outlook. 2022;4(1):7.
2. Centers for Disease Control and Prevention (CDC). Zoonotic Diseases 2021. URL: https://www.cdc.gov/onehealth/bascs/zoonotc-dseases.html. Erişim Tarihi: 03.11.2022
3. Yasmeen N, Jabbar A, Shah T, Fang LX, Aslam B, Naseeb I, et al. One health paradigm to confront zoonotic health threats: a Pakistan prospective. Frontiers in Microbiology. 2021;12:719334.
4. Chen KT. Emerging infectious diseases and one health: implication for public health. International Journal of Environmental Research and Public Health. 2022;19(15).
5. Zhang XX, Liu JS, Han LF, Xia S, Li SZ, Li OY, et al. Towards a global one health index: a potential assessment tool for one health performance. Infectious Diseases of Poverty. 2022;11(1):57.
6. Abbas SS, Shorten T, Rushton J. Meanings and mechanisms of one health partnerships: insights from a critical review of literature on cross-government collaborations. Health Policy and Planning. 2022;37(3):385-99.
7. Sironi VA, Inglese S, Lavazza A. The "One Health" approach in the face of COVID-19: how radical should it be? Philosophy, Ethics, and Humanities in Medicine. 2022;17(1):3.
8. World Health Organization. One Health. 2017. URL: https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/one-health. Erişim Tarihi: 03.11.2022.
9. Velazquez-Meza ME, Galarde-López M, Carrillo-Quiróz B, Alpuche-Aranda CM. Antimicrobial resistance: one health approach. Veterinary World. 2022;15(3):743-9.
10. Shaheen MNF. The concept of one health applied to the problem of zoonotic diseases. Reviews in Medical Virology. 2022;32(4):e2326.
11. World Health Organization. World Health Day 2022. 2022. URL: https://www.who.int/campaigns/world-health-day/2022. Erişim Tarihi: 03.11.2022
12. Behravesh CB. Introduction. one health: over a decade of progress on the road to sustainability. Revue Scientifique et Technique (International Office of Epizootics). 2019;38(1):21-50.

13. Dye C. One health as a catalyst for sustainable development. Nature Microbiology. 2022;7(4):467-8.
14. Filter M, Buschhardt T, Dórea F, Lopez de Abechuco E, Günther T, Sundermann EM, et al. One health surveillance codex: promoting the adoption of one health solutions within and across European countries. One Health. 2021;12:100233.
15. Tenorio J. Discussing one health: veterinary public health, health communication, and collaborations and partnerships. Advances in Animal and Veterinary Sciences. 2022;10(4):852-7.
16. Garcia SN, Osburn BI, Jay-Russell MT. One health for food safety, food security, and sustainable food production. Frontiers in Sustainable Food Systems. 2020;4(1):1-9.
17. Fegert M. One Health for the Future: Three Pathways Against Tomorrow's Crises. Swiss Forum on Foreign Policy; 2022:1-26.
18. FAO, UNEP, WHO, WOAH. One health joint plan of action (2022–2026): working together for the health of humans, animals, plants and the environment. Rome. 2022:1-86.
19. El-Sayed A, Kamel M. Climatic changes and their role in emergence and re-emergence of diseases. Environmental Science and Pollution Research. 2020;27(18):22336-52.
20. Fouque F, Reeder JC. Impact of past and on-going changes on climate and weather on vector-borne diseases transmission: a look at the evidence. Infectious diseases of poverty. 2019;8(1):1-9.
21. World Health Organization. Monitoring and evaluation of the global action plan on antimicrobial resistance: framework and recommended indicators. 2019:1-43.
22. Ishaq A, Manzoor M, Hussain A, Altaf J, Javed Z, Afzal I, et al. Prospect of microbial food borne diseases in Pakistan: a review. Brazilian Journal of Biology. 2021;81:940-53.
23. Gizaw Z. Public health risks related to food safety issues in the food market: a systematic literature review. Environmental Health and Preventive Medicine. 2019;24(1):1-21.
24. Taştan R. Küresel iklim krizi ve vektör kaynaklı hastalıklar sorununa tek sağlık yaklaşımı. İçinde: Evci-Kiraz E, editör. İklim ve Sağlık. Birinci Baskı ed. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2022:12-22.
25. Erkyihun GA, Alemayehu MB. One health approach for the control of zoonotic diseases. Zoonoses. 2022;2(37):1-11.
26. Dow CT, Alvarez BL. Mycobacterium paratuberculosis zoonosis is a One Health emergency. EcoHealth. 2022;19(2):164-74.
27. McNeil C, Verlander S, Divi N, Smolinski M. The landscape of participatory surveillance systems across the one health spectrum: systematic review. JMIR Public Health and Surveillance. 2022;8(8):e38551.
28. The World Bank. Drug-resistant infections: a threat to our economic future. Washington DC: The World Bank; 2017:1-172.
29. Finlay BB, Conly J, Coyte PC, Dillon J-AR, Douglas G, Goddard E, et al. When antibiotics fail: the expert panel on the potential socio-economic impacts of antimicrobial resistance in Canada. Ottawa: Council of Canadian Academies, 2019:1-269.
30. McCubbin KD, Barkema HW, Babujee A, Forseille J, Naum K, Buote P, et al. One health and antimicrobial stewardship: where to go from here? The Canadian Veterinary Journal. 2022;63(2):198-200.
31. WOAH. One Health. 2022. URL: https://www.woah.org/en/what-we-do/global-initiatives/. Erişim Tarihi: 03.11.2022.

32. Berthe FCJ, Bouley T, Karesh WB, Le Gall FG, Machalaba CC, Plante CA, et al. Operational framework for strengthening human, animal and environmental public health systems at their interface. Washington, DC: World Bank Group. 2018.
33. World Health Organization. WHO global strategy for food safety 2022-2030: towards stronger food safety systems and global cooperation. 2022.
34. Convention on Biological Diversity. Biodiversity and Health. 2022 URL: https://www.cbd.int/health/. Erişim Tarihi: 03.11.2022.
35. Estebanez J, Boireau P. One Health: A social science discussion of a global agenda. Parasite. 2022;29:17-22.
36. Clark H, Wu H. The sustainable development goals: 17 goals to transform our world. Furthering the Work of the United Nations; UN: New York. 2016:36-54.

Çevre Hakkı ve Çevre Hukuku

17

Doç. Dr. Esma Atasoy

İçindekiler

- Çevre Hakkı
- İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkının İfade Edildiği Bildirge ve Konferanslar
- Çevresel Değerlere Hukuki Güvence Kazandırma
- Ulusal Çevre Hukuku
- Çevre Hukukunun Temel Özellikleri ve İlkeleri
- İnsan Hakları Kararlarında Çevresel Haklar
- Bölüm Sonu Özeti
- Kaynaklar

Anahtar Kelimeler

- Çevre hakkı
- İnsan hakları
- Çevre hukuku

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Çevre hakkı kavramını açıklayabilir.
- Çevre hakkının ilişkili olduğu insan haklarını sıralayabilir.
- Çevre hukukunun hukuki süreçlerini açıklayabilir.
- Çevre hukukunun temel özelliklerini açıklayabilir.
- Çevre hukukunun temel ilkelerini sayabilir.

lideri yönüyle öncelikle ulusal ve uluslararası yasal mevzuatı özümsemeli, aynı zamanda savunucu ve vaka yöneticisi rollerini eğitim ve danışmanlık hizmetleriyle yürütebilmelidir (36,37).

Bölüm Sonu Özeti

Çevre hukukuna dair ulusal ve uluslararası alanda ele alınan hususlar, çevre ve insanın sürekli ve karşılıklı etkileşim içinde bulunması sonucu ortaya çıkabilecek çevresel zararları önlemek, insan sağlığı ve onuruna yakışır bir ekolojik ortamı oluşturmak ve bunu korumak için dikkate alınmalı, temel ilkeler doğrultusunda bireylerin sahip oldukları haklar ve yükümlülükler gözetilmelidir.

Kaynaklar

1. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2872&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 Erişim tarihi: 14.04.2023
2. https://www.who.int/health-topics/environmental-health#tab=tab_1 Erişim tarihi: 14.04.2023
3. Turhan, A. (2013). İnsan hakkı kuşakları arasındaki tamamlayıcılık ilişkisi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *4*(2), 357-378. Semiz, 2014
4. Semiz, Y. (2014). Anayasa Mahkemesi'nin Çevre Hakkı Perspektifi. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, *4*(2), 9-46.
5. Dadak, K., (2015). Yeni Kuşak Hak Olarak Çevre Hakki. Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi. 309–26.
6. Demirci, Ş. (2019). Çevre Hakkı Hangi Canlıya Haktır ve Kimin Ödevidir?. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, (3), 73-84.
7. Özkan, O. Hak Temelli Sürdürülebilir Gelişme Politikaları: Bir İnsan Hakkı Olarak Güvenli, Temiz, Sağlıklı ve Sürdürülebilir Çevre Hakkı. *İDEALKENT*, *13*(35), 197-220.
8. Bozlağan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Journal of Social Policy Conferences* 50:1011-1028.
9. World Commission on Environment and Development (1987). Our Common Future. Oxford: Oxford University Press. ISBN 019282080X.
10. Türkiye Barolar Birliği (2014). Uluslararası Çevre Koruma Sözleşmeleri. Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 247
11. Abdulhakimoğulları, E., Sezer, Ö., & Akpınar, M. (2011). Küresel Ulusal ve Yerel Düzeyde Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkının Gelişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 61-88.
12. Türkiye Büyük Millet Meclisi (2003). Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar uluslararası sözleşmesi. TBMM İnsan Haklarõnõ İnceleme Komisyonu, Glass, 2002
13. Campbell-Mohn, C. I. and Cheever, Federico (2022). E*nvironmental law*. *Encyclopedia Britannica*. https://www.britannica.com/topic/environmental-law Erişim tarihi: 14.04.2023

14. UN (2022). Fifty Years of Environmental Action. https://unfccc.int/blog/fifty-years-of-environmental-action. Erişim tarihi: 14.04.2023
15. Akpınar, Y.Z., (2020). Çevre Hakkı ile İlgili Uluslararası Gelişmelerin Türk Hukukundaki Düzenlemelere Etkisi. Kaçkar Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1): 9-18.
16. Aykul Ö (2012). Ekolojik Hukuk, Ankara, Seçkin, 2.Baskı,
17. Hamamcı C, (2013). Üçüncü Kuşak İnsan Hakları, Yeni Kuşak İnsan Hakları içinde (Editör: Kıvılcım Akkoyunlu Ertan), *TODAİE Yayınları,* 71:49-77.
18. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5;
19. Keleş, R., Hamamacı C., Çoban A. (2009). Çevre Politikası. Ankara, İmge, 6.Baskı.
20. Güneş. A.M. (2021). Ed: Özkaya Özlüer Ilgın. Haklar ve Araştırmalar Derneği Ulusal ve Uluslararası Çevre Hukukunun Temel İlkeleri Tasarım Konsept ve Uygulama: İbrahim Özvariş Yayınlayan: Haklar ve Araştırmalar Derneği. No: 6. e-ISBN: 978-605-74597-4-9
21. Maghaminiya, M. (2014). Türk Çevre Hukukunda "Kirleten Öder" İlkesi. *Disiplinler arası bakış açısı ile çevre*, *2*, 156
22. Çolakoğlu, E., (2010). Haklar Söyleminde Çevre Eğitiminin Yeri ve Türkiye'de Çevre Eğitiminin Anayasal Dayanakları, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi,88:* 151-169
23. Güneş, A. M., & Münster, L. M. (2011). Yeni anayasa tartışmaları bağlamında çevre. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *15*(3), 259-284.
24. Çiçek, E., (2012). İnsan Hakkı Olarak Çevre ve Çevre Hukukuna Hâkim Olan Bazı İlkeler, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi.351-378.*
25. Turgut, N.Y., (2009), Çevre Politikası ve Hukuku, (1. baskı), İmaj Yayınevi, Ankara.
26. Yıldız, K., Sipahioğlu, Ş. ve Yılmaz, M., (2000). Çevre Bilim, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık
27. Benliay, A., & Gezer, N. B. (2019). Üniversite Yerleşkeleri İçin Çevresel Sürdürülebilirlik Dizinleri: Akdeniz Üniversitesi Örneği. *PEYZAJ*, *1*(2), 40-49.
28. Köşker, Z., & Gürer, A. (2020). Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Yeşil Örgüt Kültürü. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, *6*(1), 88-109;
29. Sezgin, İ. (2022). AİHM Kararları Işığında Çevresel İnsan Hakları- Bilgi Notu. *Erişim adresi:* chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefin dmkaj/https://altiparmakhukuk.org/public/back_end/filemanager/uploads/Bilgi%20Notu%202022-07%20A%C4%B0HM%20Kararlar%C4%B1%20I%C5%9F%C4%B1%C4%9F%C4%B1nda%20%C3%87evresel%20%C4%B0nsan%20Haklar%C4%B1.pdf *Erişim tarihi:* 05.04.2023.
30. Çevre Politikalarının Ulusal ve Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi ve Çevre Sorunları.
31. UNESCO (2015). Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 2030 Erişim adresi: https://www.unesco.org.tr/Pages/108/219/S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilir-Kalk%C4%B1nma-2030-Hedefleri-%C4%B0htisas-Komitesi. Erişim tarihi: 14.04.2023
32. Erdoğan, G (2008). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (2012). Bilgi Notu-AİHM içtihadında çevreyle ilgili davalar. Erişim adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.researchgate.net/profile/Gulnur-Er dogan/publication/258363583_Cev-re_Politikalarinin_Ulusal_ve_Uluslararasi_Hukuk_Acisindan_Degerlendirilmesi_ve_Cevre_Sorunlari/links/0c960528107c1edded000000/Cevre-Politikalarinin-Ulusal-ve-Uluslararasi-Hukuk-Acisindan-Degerlendirilmesi-ve-Cevre-Sorunlari.pdf. Erişim tarihi: 14.04.2023
33. Duymaz, E. (2012). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Çevrenin Korunmasına Katkısı. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, *47*, 121-160.

34. Yüksel, A., & Barut, D., (2023). Uluslararası Çevre Hukukunda Sürdürülebilir Kalkınma. *Çevre Şehir ve İklim Dergisi*, *2*(3), 32-58.
35. Kaboğlu İ (1996). Yerleşme Özgürlüğü ve Konut Hakkı, *TODAİE İnsan Hakları Yıllığı,* 17(1):150-171.
36. Güler, Ç., Vaizoğlu S.A. (2015). Çevre Sağlığı. İçinde: Halk Sağlığı Temel Bilgiler. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
37. Akdoğan, M., Saygın, D., & Gül, İ (2021). Sağlık ve Çevre Etkileşimine AB Perspektifinden Yaklaşmak. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(2):129-155.

Salgınlar (COVID-19) ve Çevre Sağlığı, Hemşirelik

18

Arş. Gör. Seda Sibel Işık
Doç. Dr. Ebru Öztürk Çopur

İçindekiler

- Giriş
- Salgın Hastalıklar (COVID-19) ve Çevre Sağlığı
- Hava Kirliliği ve COVID-19
- Su Kirliliği ve COVID-19
- Gürültü Kirliliği ve COVID-19
- Geri Dönüşüm, Atık Yönetimi ve COVID-19
- COVID-19'un Ekosistem Üzerindeki Etkileri
- Türkiye'de COVID-19 Döneminde Çevre İle İlgili Mevzuat Değişiklikleri ve Olası Etkileri
- Sürdürülebilir Kalkınma / Healthy People 2030 ile Salgınlar (COVID-19) İlişkisi
- Salgınlar (COVID-19), Çevre Sağlığı ve Hemşirelik İlişkisi
- Bölüm Sonu Özeti
- Kaynaklar

Anahtar Kelimeler

- Çevre
- Çevre sağlığı
- Salgınlar
- COVID-19
- Hemşirelik

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Çevre ve çevre sağlığı sorunlarını kavrayabilir.
- Çevre sağlığı ve salgın hastalıklar ilişkisini kavrayabilir.
- 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile Salgın hastalıklar (COVID-19) arasındaki bağlantıyı kavrayabilir.
- Salgınlar (COVID-19), çevre sağlığı ve hemşirelik ilişkisini kavrayabilir.

Kaynaklar

1) Avrupa Çevre Ajansı (AÇA). (2022). *Çevre ve sağlık.* Erişim tarihi: 26.07.2022. Erişim adresi: https://www.eea.europa.eu/tr/themes/human/intro.
2) Kılıç O. (2020). *Tarihte küresel salgın hastalıklar ve toplum hayatına etkileri.* Şeker M, Özer A, Korkut C. ed. TDV Yayın Matbaacılık Tesisleri. Ankara.
3) Sohrabi C, Alsafi Z, O'neill N, Khan M, Kerwan A, Al-Jabir A, ... & Agha, R. World Health Organization declares global emergency: A review of The 2019 Novel Coronavirus (COVID-19). *International Journal of Surgery*. 2020;76:71-76.
4) Espejo W, Celis JE, Chiang G, Bahamonde P. Environment and COVID-19: Pollutants, impacts, dissemination, management and recommendations for facing future epidemic threats. *Science of the Total Environment.* 2020;747:1314.
5) Sisli M. (2020). *COVID-19 Pandemisinin Çevre Üzerindeki Etkileri Özel Raporu.* İnsan Hakları ve Eşitlik Uzmanları Derneği. Yayın no: 007, Rapor no: 001. Ankara.
6) İlaslan N, Çakar M. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında gezegen sağlığı ve gezegen hemşireliğinin önemi. *Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences. 2021*;13(3):717-724.
7) Başpınar A, Bahar Özvarış Ş. COVID-19'un Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri üzerine etkileri. *Sağlık ve Toplum*. 2021;31(2):3-13.
8) Tanrıverdi G, Gürsoy MY, Özsezer G. Halk sağlığı hemşireliği yaklaşımıyla COVID-19 pandemisi. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*. 2020;2(2):126-142.
9) Öztek AZ. (2020). *Halk sağlığı kuram ve uygulamalar.* 1.ed. Ankara: Bireklam Arısı. ISBN - 978-605-85528-4-5.
10) Sarkodie SA, Owusu PA. Global assessment of environment, health and economic impact of The Novel Coronavirus (COVID-19). *Environment, Development and Sustainability*. 2021;23(4):5005-5015.
11) Hunter P. More science in urban development: Scientific evidence is crucial for managing health and infrastructures of megacities. *EMBO reports*. 2017;18(2):201-204.
12) Docea AO, Tsatsakis A, Albulescu D, Cristea O, Zlatian O, Vinceti M, ... & Calina D. A new threat from an old enemy: Re-emergence of Coronavirus. *International Journal Of Molecular Medicine.* 2020;45(6):1631-1643.
13) Chen M, Dai F, Yang B, Zhu S. Effects of neighborhood green space on PM2.5 mitigation: Evidence from five megacities in China. *Building and Environment*. 2019;156:33-45.
14) Zohdy S, Schwartz TS, Oaks JR. The coevolution effect as a driver of spillover. *Trends in Parasitology.* 2019;35(6):399-408.
15) OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). (2020). *Environmental health and strengthening resilience to pandemics*. Erişim tarihi: 04.08.2022. Erişim adresi: https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/environmental-health-and-strengthening-resilience-to-pandemics 73784e04/.
16) Global Burden of Disease (GBD). Global, regional, and national comparative risk assessment of 84 behavioural, environmental and occupational, and metabolic risks or clusters of risks for 195 countries and territories, 1990-2017: A systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2017. *Lancet Lond. Engl*. 2018;392:923-1994.
17) WHO. (2020). *Air pollution*. Erişim tarihi: 20.08.2022. Erişim adresi: https://www.who.int/health-topics/air-pollution#tab=tab_1.

18) Conticini E, Frediani B, Caro D. Can atmospheric pollution be considered a co-factor in extremely high level of SARS-CoV-2 lethality in Northern Italy?. *Environmental pollution*. 2020;261:114465.

19) Frontera A, Martin C, Vlachos K, Sgubin G. Regional air pollution persistence links to COVID-19 infection zoning. *Journal of İnfection*. 2020;81(2):318-356.

20) Isaifan RJ. The dramatic impact of Coronavirus outbreak on air quality: Has it saved as much as it has killed so far?. *Global Journal of Environmental Science and Management.* 2020;6(3):275-288.

21) Martelletti L, Martelletti P. Air pollution and the novel Covid-19 disease: A putative disease risk factor. *SN Comprehensive Clinical Medicine*. 2020;2(4):383-387.

22) Tsatsakis A, Petrakis D, Nikolouzakis TK, et al. COVID-19, an opportunity to reevaluate the correlation between long-term effects of anthropogenic pollutants on viral epidemic/pandemic events and prevalence. *Food Chem Toxicol.* 2020;141:111418. doi:10.1016/j.fct.2020.111418.

23) Wu X, Nethery RC, Sabath BM, Braun D, Dominici F. Exposure to air pollution and COVID-19 mortality in the United States: A nationwide cross-sectional study. *Preprint. Medrxiv*. 2020;20054502. Published 2020 Apr 7. doi:10.1101/2020.04.05.20054502.

24) Cai QC, Lu J, Xu QF, Guo Q, Xu DZ, Sun QW, ... & Jiang QW. Influence of meteorological factors and air pollution on the outbreak of Severe Acute Respiratory Syndrome. *Public health.* 2007;121(4):258-265.

25) Cui Y, Zhang ZF, Froines J, Zhao J, Wang H, Yu SZ, Detels R. Air pollution and case fatality of SARS in the People's Republic of China: an ecologic study. *Environmental Health*. 2003;2(1):1-5.

26) Kan HD, Chen BH, Fu CW, Yu SZ, Mu LN. Relationship between ambient air pollution and daily mortality of SARS in Beijing. *Biomed Environ Sci*. 2005;18(1):1-4.

27) Le Quéré C, Jackson RB, Jones MW, Smith AJ, Abernethy S, Andrew RM., ... & Peters GP. Temporary reduction in daily global CO2 emissions during the COVID-19 forced confinement. *Nature Climate Change*. 2020;10(7):647-653.

28) Braga F, Scarpa GM, Brando VE, Manfè G, Zaggia L. COVID-19 lockdown measures reveal human impact on water transparency in the Venice Lagoon. *Science of The Total Environment.* 2020; 736:139612.

29) WHO. (2019). *WASH in health care facilities - Global baseline report 2019.* Erişim tarihi: 20.08.2022. Erişim adresi: https://www.who.int/water_sanitation_health/publications/wash-in-health-care-facilities-global-report/en.

30) Birleşmiş Milletler (BM). (2020). *Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri*. Erişim tarihi: 26.08.2022. Erişim adresi: https://turkiye.un.org/tr/sdgs.

31) HASUDER (Halk Sağlığı Uzmanları Derneği). (2022). *COVID-19 pandemisinde güncel durum ve öneriler Temmuz 2022*. Erişim tarihi: 26.08.2022. Erişim Adresi: https://hasuder.org.tr/covid-19-pandemisinde-guncel-durum-ve-oneriler-2/.

32) Zambrano-Monserrate MA, Ruano MA, Sanchez-Alcalde L. Indirect effects of COVID-19 on the environment. Sci Total Environ. 2020;728:138813. doi:10.1016/j.scitotenv.2020.138813.

33) Zollinger SA, Dorado-Correa A, Goymann W, et al. Traffic noise exposure depresses plasma corticosterone and delays offspring growth in breeding zebra finches. *Conserv Physiol*. 2019;7(1):coz056. doi:10.1093/conphys/coz056.

34) Hayta Y. Öner Ş. Çevresel değerlere etkileri açısından COVID-19. *Journal of History School.* 2020;49:4605-4630.

35) Rume T, Islam SDU. Environmental effects of COVID-19 pandemic and potential strategies of sustainability. Heliyon. 2020; 6(9):e04965.

36) Ngoc SMV, Nguyen MA, Nguyen TL, Thi HV, Dao TL, Bui TMP, Chu DT. (). COVID-19 and environmental health: A systematic analysis for the global burden of biomedical waste by this epidemic. *Case Studies in Chemical and Environmental Engineering.* 2022;6:100245.

37) Calma J. (2020). *The COVID-19 pandemic is generating tons of medical waste.* Erişim Tarihi: 26.08.2022. Erişim Adresi: https://www.theverge.com/2020/3/26/21194647/thecovid-19-pandemic-is-generating-tons-of-medical-waste.

38) UNEP. (2021). *Pollution assessment for sustainable practices in applied sciences and engineering.* Erişim tarihi: 20.08.2022. Erişim adresi: https://www.sciencedirect.com/topics/engineering/united-nations-environment-programme.

39) Klemeš JJ, Van Fan Y, Tan RR, Jiang P. Minimising the present and future plastic waste, energy and environmental footprints related to COVID-19. *Renewable and Sustainable Energy Reviews.* 2020;127:109883.

40) Corman VM, Landt O, Kaiser M, Molenkamp R, Meijer A, Chu DK, ... & Drosten C. Detection of 2019 Novel Coronavirus (2019-nCoV) by real-time RT-PCR. *Eurosurveillance*. 2020;25(3):2000045.

41) Saadat S, Rawtani D, Hussain CM. Environmental perspective of COVID-19. *Science of the Total Environment.* 2020;728:138870.

42) Allen S, Allen D, Moss K, Le Roux G, Phoenix VR, & Sonke JE. Examination of the ocean as a source for atmospheric microplastics. *PloS One.* 2020;15(5): e0232746.

43) Liu J, Cao R, Xu M, Wang X, Zhang H, Hu H, ... & Wang M. Hydroxychloroquine, a less toxic derivative of chloroquine, is effective in inhibiting SARS-CoV-2 infection in vitro. *Cell Discovery.* 2020;6(1):1-4.

44) Ramesh M, Anitha S, Poopal R K, Shobana C. Evaluation of acute and sublethal effects of chloroquine (C18H26CIN3) on certain enzymological and histopathological biomarker responses of a freshwater fish Cyprinus carpio. *Toxicology Reports*. 2018;(5):18-27.

45) Tait PW, Brew J, Che A, et al. The health impacts of waste incineration: A systematic review. *Aust N Z J Public Health*. 2020;44(1):40-48. doi:10.1111/1753-6405.12939.

46) Corlett RT, Primack RB, Devictor V, Maas B, Goswami VR, Bates AE, ... & Roth R. Impacts of the Coronavirus Pandemic on biodiversity conservation. *Biological Conservation*. 2020;246:108571.

47) Resmî Gazete. (2020). T.C Salgınının Ekonomik ve Sosyal Hayata Etkilerinin Azaltılması Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun No:7244, Kabul Tarihi: 16.04.2020.

48) T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2020). *Koronavirüs (COVID-19) Önlemleri Kapsamında Genelge 15 Aralik 2020.* Erişim tarihi: 26.07.2022. Erişim Adresi: https://yerelyonetimler.csb.gov.tr/koronavirus-covid-19-onlemleri-kapsaminda-genelge-haber-257446.

49) T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020). *Türkiye COVID-19 sağlıkta acil durum projesi.* Erişim tarihi: 20.08.2022. Erişim adresi: file:///C:/Users/domain/Documents/cevreselsosyalyon etim-cercevesicovid191taslak.

50) T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2020a). *Tek Kullanımlık Maske, Eldiven Gibi Kişisel Hijyen Malzeme Atıklarının Yönetiminde Covid-19 Tedbirlerine İlişkin Genelge.* Erişim tarihi: 26.07.2022. Erişim adresi: https://cygm.csb.gov.tr/covid-19-hijyen-malzeme-atiklari-genelgesi-yayimlandi.-duyuru-407923.

51) T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020a). *Covid-19 Pandemisinde Atık Yönetimi Genelgesi 13/04/20*. Erişim tarihi: 20.08.2022. Erişim adresi: https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/depo/ enfeksiyon-kontorl-onlemleri/COVID19. AtikYonetimi.pdf.

52) T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021). *COVID-19 salgın yönetimi ve çalışma rehberi.* Erişim tarihi: 20.08.2022. Erişim adresi: https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/39265/0/covid19salginyonetimivecalismarehberipdf.

53) T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *Türkiye ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları*. Erişim tarihi: 20.08.2022. Erişim adresi: http://www.surdurulebilir kalkinma.gov.tr/

54) Thornton J. Covid-19 pandemic has derailed progress on sustainable development goals, says WHO. *BMJ.* 2020;369:m1969. doi:10.1136/bmj.m1969.

55) United Nations (UN). (2020) *Shared responsibility, global solidarity: Responding to the socio-economic impacts of COVID-19, 2020*. Erişim tarihi 26.05.2020. Erişim adresi:https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/sg_report_socioeconomic_impact_of_covid19.pdf

56) Gulseven O, Al Harmoodi F, Al Falasi M, ALshomali I. How the COVID-19 pandemic will affect the UN Sustainable Development Goals?, 2020. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3592933

57) IISD. (2020). *Guest article: The virus is not the only COVID-19 health crisis; Just ask a half-billion people*. Erişim tarihi: 26.08.2022. Erişim Adresi: http://sdg.iisd.org/commentary/guest-articles/the-virus-is-not-theonly-covid-19-health-crisis-just-ask-a-half-billion-people/

58) Allam Z, Jones DS. On the Coronavirus (COVID-19) outbreak and the smart city network: universal data sharing standards coupled with Artificial İntelligence (AI) to benefit urban health monitoring and management. *In Healthcare.* 2020;8(1):46.

59) Özdemir Deniz P, Evci Kiraz ED. Covid-19 pandemi sürecinde şehir sağlığı çalışmaları. *Biotech&Strategic Health Res.* 2020; 4:147-151.

60) Vandoros S. (2020). The effect of Covid-19 on other health outcomes. Erişim tarihi: 27.05.2020. Erişim adresi: https://www.kcl.ac.uk/news/the-effect-of-covid-19-on-otherhealth-outcomes

61) Paital B. Nurture to nature via COVID-19, a self regenerating environmental strategy of environment in global context. *Science of The Total Environment*. 2020;139088.

62) Price K. (2020). *Poaching, deforestation reportedly on the rise since COVID-19 lockdowns.* Erişim tarihi: 20.08.2022. Erişim adresi: https://www.conservation.org/blog/poaching-deforestationreportedly-on-the-rise-since-covid-19-lockdowns.

63) Altuğ Özsoy S, Gürgen Şimşek H. Hemşirelik uygulamalarına yön veren uluslararası hemşirelik kuruluşlarının çevre sağlığı yaklaşımları. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2018;21(1):51-9.

64) Ateş Yerköy A, Okur F. COVİD-19 pandemisinde gizli kahramanlar: Hemşire liderler. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi.* 2020; 6(3): 625-638.

65) Burnett GM. (2020). *Commentary: Public health nurses can help Chicago contain the Coronavirus.* Erişim tarihi: 26.08.2022. Erişim adresi: https://www.chicagotribune.com/opinion/commentary/ctopinion-coronavirus-public-health-nurses-20200311-pmo7flrpkncolpjrspdfiawo6qstory.html.

66) Choi B, Choudhary MC, Regan J, et al. Persistence and evolution of SARS-CoV-2 in an ımmunocompromised host. *N Engl J Med.* 2020;383(23):2291-2293. doi:10.1056/NEJMc2031364

67) Wen J, Aston J, Liu X, Ying T. Effects of misleading media coverage on public health crisis: a case of The 2019 Novel Coronavirus outbreak in China. *Anatolia.* 2020;31(2):331-336.

68) Purba AK. How should the role of the nurse change in response to COVID-19? *Nursing Times.* 2020;116(6):25-28.

69) Shwu-Feng, T., Ching-Chiu, K., & Chia-Chin, L. Nursing's response to COVID-19: Lessons learned from SARS in Taiwan. *International Journal of Nursing Studies*. 2020. doi:10.1016/j.ijnurstu.2020.103587

70) The Lancet. Redefining vulnerability in the era of COVID-19. Lancet. 2020;395(10230):1089. doi:10.1016/S0140-6736(20)30757-1.

71) Inter-Agency Standing Committee (IASC). (2020). *COVID-19: How to ınclude marginalized and vulnerable people in risk communication and community engagement.* Erişim tarihi: 26.08.2022. Erişim Adresi: https://interagencystandingcommittee.org/covid-19-how-include-marginalized-and-vulnerable-people-risk-communication-and-community-engagement.

72) Esen B. Koronavirüs'e (COVID-19) karşı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu gereğince iş yerlerinde alınması gereken tedbirler. *e-Yaklaşım Dergisi*. 2020;(28):330.

73) National Association of School Nurses (NASN) (2020). *Guidance for school nurses to safely send and receive resources between school and home during COVID19*. Erişim tarihi: 26.08.2022. Erişim adresi: https://schoolnursenet.nasn.org/nasn/blogs/nasn-profile/2020/04/09/safely-send-and-receive-resources-between-school-a.

ÖZGÜRLÜK YOLU

PATH TO FREEDOM

Michael Collins

Çeviri ve Sunum: Dr. Yusuf Turan Çetiner

nobel

PATH TO FREEDOM - ÖZGÜRLÜK YOLU

Michael Collins

Çeviri ve Sunum: Dr. Yusuf Turan Çetiner

Yayın No.: 4782
Beşeri Bilimler No.: 507
ISBN: 978-625-397-150-2
E-ISBN: 978-625-397-151-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Collins, Michael.
Path to Freedom - Özgürlük Yolu / Michael Collins - Çeviri ve Sunum: Yusuf Turan Çetiner
1. Basım, VI + 350 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-150-2
E-ISBN: 978-625-397-151-9
1. Michael Collins 2. İrlanda 3. Paskalya Ayaklanması

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR VE ÖZEL SÖZLÜK v

BARIŞI KAZANAN ADAM

Genel Görünüm ve 100. Yılında *Özgürlük Yolu* 1

Kelt'in Yeniden Doğduğu Yüzyılda İrlanda ve Devrimin Kaynakları 7

Paskalya Ayaklanması (24-29 Nisan 1916) ve Zamanın Ruhu 33

Britanya-İrlanda Savaşı (1919-1921) 50

Britanya ve İrlanda'nın Pasifizasyonu Siyaseti 66

İngiltere-İrlanda Anlaşması (1921), Seçim Yılları (1921-1922) ve Geçici Hükûmetinin Kurulması 85

İrlanda İç Savaşı (1922-1923) ve *Collins'in Vurulduğu Gün* 99

Özgürlük Yolu ve 22 Ağustos 1922 İrlandası İçin Sonuç 112

Kaynaklar 124

SON SÖZ 130

AFTERWORD 168

ÖZGÜRLÜK YOLU MICHAEL COLLINS
THE PATH TO FREEDOM BY MICHAEL COLLINS

ÖZGÜRLÜKLERİMİZİ İLERLETİN VE KULLANIN 232
ANLAŞMANIN ALTERNATİFİ - İRLANDA "BİR ANA YURT" -
2 NUMARALI BELGE'NİN ANALİZİ 243
BAŞARININ KANITI - 1916 AYAKLANMASI NEYİ BAŞARMIŞTIR? -
NİFAK TEHLİKESİ 255
TARİHÎ DÖRT YIL - 1914-1918'İN HİKÂYESİ -
İRLANDA DAVASININ ADINI NASIL KOYDU? 266
DEHŞET DEVRİNİN YIKILIŞI - BRİTANYA İDARESİNİN SON EVRELERİ -
SEÇİMLERİN ANLAMI 274
TAKSİM YASASI'NIN BAŞARISIZLIĞI -
TAM BAĞIMSIZLIĞIN ARACI OLARAK BİRLİK 287
BRİTANYA NEDEN İRLANDA İLE BARIŞ YAPMAK İSTEDİ? -
BİZE BOYUN EĞDİRMEDEKİ BAŞARISIZLIĞI -
ANLAŞMANIN YAPILMASI 298
ÖZGÜN KÜLTÜR - KADİM İRLANDA UYGARLIĞI -
GEÇMİŞİN GÖRKEMLERİ 312
İRLANDA'YI İNŞA ETMEK - GELİŞTİRİLECEK KAYNAKLAR 325
ERİŞTİĞİMİZ ÖZGÜRLÜK - BİZİM BAŞARMAMIZ İÇİN -
KELT LİGİ VE SINN FEIN ÇABASI 339

çıkabilir. Ancak hiçbir millet rastlantılar sonucu doğamaz ve var olamaz. O hâlde dünya sahnesine çıkması ve var oluşu büyük ve haklı mücadelelerin eseri olmuş milletlerin birbirlerini daha iyi tanımalarına ve anlamalarına ihtiyaç vardır. *Özgürlük Yolu*'nu Türkçe okuyanların da bu sonuca ulaşacağını içtenlikle umuyorum.

Kaynaklar

Resmî Belgeler

Command Papers. UK Parliament. "Government of Ireland Act, 1914". 4&5 Geo. 5. Ch. 90.

_____. "Government of Ireland Act, 1920". 10&11 Geo. 5. Ch. 67.

_____. "Intercourse Between Bolshevism and Sinn Fein / Presented to Parliament by Command of His Majesty". London: HMSO. 1921. Villanova University. Falvey Memorial Library.

Documents on Irish Foreign Policy, No. 218 NAI DE 4/5/13.

_____. Vol. T No. 6.

_____. *Final Text of the Articles of Agreement for a Treaty Between Great Britain and Ireland as signed, 6 December 1921.*

Government of Ireland. *Second Dáil*.

Hansard. "Mr. Churchill's Statement". HC Deb 31 May 1922 Vol 154 cc2125-82.

House of the Oireachtas. "Dáil Éireann, Debate - Tuesday, 21 Jan 1919". Vol. F No. 1. *Declaration of Independence*.

_____. *History of Parliament in Ireland*.

Irish Statute Book. *Constitution of the Irish Free State (Saorstát Eireann) Act*. 1922.

Roinn Cosanta. Bureau of Military History. 1913-1921. "Statement By Witness [J. T. McMahon], Activities of Archbishop Clune as Mediator

Between Lloyd George and Michael Collins 1920". Document No. W.S. 362. Tarihsiz.

The National Archives. UK. *Case Study 4 Background: The End of the British Empire in Ireland.*

Kitaplar

Casement, Roger. Çetiner, Y. Turan (çev.). *Avrupa'ya Karşı İşlenmiş Suç 1914 Savaşı'nın Muhtemel Bir Sonucu*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021.

Çetiner, Y. Turan. *Mitlerden Gerçeğe Büyük Savaş*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. 2020.

Coogan, Tim Pat. *Michael Collins A Biography*. UK: Head of Zeus. ibook. 2015.

Davis, Mike. *Late Victorian Holocausts*. London: Verso. 2002.

Feeney, Brian. *16 Lives: Sean MacDiarmada*. Dublin: O'Brien Press. 2014.

Fitzpatrick, David. *Harry Boland's Irish Revolution*. Cork: Cork University Press. 2003.

Foy, Michael. Barton, Brian. *The Easter Rising*. Stroud, UK: Sutton Publishing. 2004.

Hume, David. *History of Great Britain I*. London: 1767.

Mackay, James A. *Michael Collins: A Life*, Edinburgh: Mainstream Publishing. 1996.

McGuire, John. Bertola, Patric. Reeves, Peter. Editörler. *Evolution of the World Economy*. New Delhi: Oxford University Press. 2001.

O'Hara, Bernard. *Davitt: Irish Patriot and Father of the Land League*. Tudor Gate Press. 2010. E-kitap.

O'Rourke, John, (Rev.). *The History of the Great Irish Famine of 1847, With Notices of Earlier Irish Famines*. Dublin: James Duffy and Co., 3rd ed. 1902.

Pearse, Padraic H. *Collected Works of Pádraic H. Pearse; Political Writings and Speeches*. Dublin: The Phoenix Publishing Co. Ltd.. 1916.

Pugh, Martin. *Hurrah For The Blackshirts!: Fascists and Fascism in Britain Between the Wars*. London: Pimlico. 2006.

Rose, Inbal A. *Conservatism and Foreign Policy During the Lloyd George Coalition, 1918-1922*. London: Frank Cass&Co., 1999.

Ryan, Meda. *Michael Collins and the Women in His Life*. Cork: Mercier Press, 1996.

_____. *The Day Michael Collins Was Shot*. Dublin: The Guernsey Press, 1994.

Talbot, Hayden. *Michael Collins' Own Story - Told To*. London: Hutchinson&Co. Paternoster Rod. 1923.

Taylor, Rex. *Michael Collins*. London: Hutchinson. 1958.

Thompson, William Irwin. *Imagination of an Insurrection: Dublin, Easter 1916*. Herndon VA: Lindisfarne Books. (1967) 2007.

Dwyer, T. Ryle. *Michael Collins*. Dublin: The Mercier Press. 1990.

Walsh, Pat. *Catastrophe and Resurgence: The Catholic Predicament in Northern Ireland*, Vol. 1, *Catastrophe*. Belfast: Athol Books. 2014.

_____. *Irish Republicanism and Socialism*. Belfast: Athol Books. 1994.

Makaleler

Bär, Gerald. "Ossian by Werther; or, the 'Respect for this Author'". *Journal for Eighteenth-Century Studies*. Vol. 39 No. 2 (2016). 223-234.

Boyle., John W. (Kitap İncelemesi), William Irwin Thompson. "The Imagination of an Insurrection: Dublin, Easter 1916. A Study of an Ideological Movement". *The Journal of Modern History*, Vol. 41, Number 3. Sep., 1969. 395.

Brady, Phelim. "Michael Collins's Jail Journal, 2–21 April 1918", *History Ireland*, Vol. 26, No. 2 (March–April 2018). 30-32.

Buckley, Maureen. "Irish Easter Rising of 1916". *Social Science*, Vol. 31, No. 1 (January, 1956). 49-55.

Carey, Tim, de Búrca, Marcus. "Bloody Sunday 1920: New Evidence". *History Ireland* Vol. 11, No. 2 (Summer, 2003). 10-16.

Clifford, Brendan. "Michael Martin On the 'Civil War'". *Irish Political Review* Vol. 37 No. 8, August 2022. 18-22.

Costello, Francis J. "The Role of Propaganda in the Anglo-Irish War 1919-1921". *The Canadian Journal of Irish Studies*. Vol. 14, No. 2 (Jan., 1989). 5-24.

Dolan, Anne. "Killing and Bloody Sunday". November 1920. *The Historical Journal*, Vol. 49, No. 3 (Sep., 2006). 789-810.

Dolan, Joseph. "The Ford of Ferdiad". *Journal of the County Louth Archaeological Society*, Vol. 5, No. 4. December, 1924.

Donoghue, Denis. "Easter 1916". *Field Day Review* Vol. 11 (2015). 1-17.

Gallagher, Michael. "The Pact General Election of 1922". *Irish Historical Studies*, Vol. 22, No. 84 (Sep., 1979). 404-421.

Grogan, Vincent. "Irish Constitutional Development". *Studies: An Irish Quarterly Review*, Vol. 40, No. 160 (Dec., 1951). 385-398.

Hart, Peter. "Michael Collins and the Assassination of Sir Henry Wilson". *Irish Historical Studies*, Vol. 28, No. 110 (Nov., 1992). 150-170.

Healy, James. "The Civil War Hunger-Strike: October 1923". *Studies: An Irish Quarterly Review*, 1982. 213-226.

Hore, Herbert Francis. "Irish Brehons and Their Laws". *Ulster Journal of Archaelogy*, First Series, Vol. 5 (1887). 36-52.

Mews, Stuart. "The Hunger-Strike of the Lord Mayor of Cork, 1920: Irish, English and Vatican Attitudes". *The Churches, Ireland and the Irish, Studies in Church History*, Vol. 25. Ed. by. W. J. Sheils and Diana Wood. Oxford: Basil Blackwell, 1989. 385-399.

MacDiarmada, Mary. "Art O'Brien: London Envoy of Dáil Éireann, 1919–1922: A Diplomat 'in the Citadel of the Enemy's Authority'". *Irish Studies in International Affairs*. Royal Irish Academy, Vol. 30, 2019. 59-71.

McMahon, Paul. "British Intelligence and the Anglo-Irish Truce, July-December 1921". *Irish Historical Studies*, Vol. 35, No. 140 (Nov., 2007). 519-540.

Newsinger, John. "James Connolly and the Easter Rising". *Science & Society*, Vol. 47, No. 2 (Summer, 1983). 152-177.

Ó Deirg, Íosold. "Oh! Lord the Unrest of Soul: The Jail Journal of Michael Collins". *Studia Hibernica*, No. 28 (1994). 7-34.

Larkin, Felix M. "Lord Frederick Cavendish and the Phoenix Park Murders of 1882". *History Ireland*, Vol. 22, No. 3 (May/June 2014). 28-31.

Rafferty, Oliver P. "The Church and the Easter Rising". *Studies: An Irish Quarterly Review*, 105, No. 417 (2016). 47-57.

Thomas Mohr. "Law and the Foundation of the Irish State on December 1922". *Irish Jurist*, Vol. 59 (2018). 31-58.

Wilson, Trevor. "The Coupon and the British General Election of 1918". *The Journal of Modern History*, Vol. 36, No. 1 (Mar., 1964). 28-42.

Belgesel

Thomas, Anthony. *Hang up Your Brightest Colours - The Life of Michael Collins*. UK: Associated Television. 1973.

İnternet Kaynakları

AOH61 Websitesi. "Cathal Brugha". https://www.aoh61.com/history/cathal_brugha.htm. Erişim: 1.1.2022.

ARK Northern Ireland. "Dáil elections since 1918". https://www.ark.ac.uk/elections/gdala.htm. Erişim: 20.8.2022.

BBC News. "NI 100: The King's Speech to the Northern Ireland Parliament". 22 Haziran 1921, https://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-57526224. Erişim: 12.6.2022.

Bouchier-Hayes, Frank. Opinion. *The Irish Times*. 18 Ağustos 2008. https://www.irishtimes.com/opinion/an-irishman-s-diary-1.931843. Erişim: 1.5.2022.

_____. "Remembering Cathal Brugha". Letters. *The Irish Times*. 6 Ağustos 2002. https://www.irishtimes.com/opinion/letters/remembering-cathal-brugha-1.1091038. Erişim: 2.6.2022.

Conlam, Helen. "A Terrible Beauty: The Poets of the Easter Rising". *Oxford Open Learning*. https://www.ool.co.uk/blog/terrible-beauty-poets-easter-rising/. Erişim: 19.6.2022.

Cork Independent. "Remembering 1920: Terence MacSwiney's Funeral". 4 Kasım 2020. https://www.corkindependent.com/2020/11/04/ remembering-1920-terence-macswineys-funeral/. Erişim: 1.6.2022.

Egan, Casey. "Evidence Shows Man Who Shot Michael Collins Met Him Before Ambush". *IrishCentral*. https://www.irishcentral.com/roots/history/michael-collins-death-killer.amp. Erişim: 24.8.2022.

Ferriter, Diarmaid. "Black and Tans: 'Half-drunk, whole-mad' and one-fifth Irish". *The Irish Times*, 4 Ocak 2020. https://www.irishtimes.com/culture/heritage/black-and-tans-half-drunk-whole-mad-and-one-fifth-irish-1.4113220. Erişim: 11.6.2022.

Fulton, Laura. "Be not Afraid - Irish People's Famous Last Words". *Irish Central*. 17 Eylül 2021. https://www.irishcentral.com /roots/history/irish-peoples-famous-last-words. Erişim: 2.5.2022.

Guardian.co.uk. "Michael Collins Killed in Ambush". Thursday 24 August 1922. https://www.theguardian.com/century/1920-1929/Story/0,,126606,00.html. Erişim: 10.3.2022.

McCullagh, David. "Jailbreak! David McCullagh Tells the Story of De Valera's Daring Prison Escape". RTÉ. 16 Mart 2020. https://www.rte.ie/history/de-valera-in-america/2020/0311/1121587-jailbreak-the-story-of-de-valeras-daring-escape/. Erişim: 18.6.2022.

National Archives, Ireland. James Quinn, "Brugha, Cathal",6 Şubat 2014. https://web.archive.org/web/20140206010127/http://treaty.nationalarchives.ie/wp-content/uploads/2011/11/Brugha.pdf. Erişim: 3.5.2022.

Patel, Dinyar. "Viewpoint: How British let One Million Indians Die in Famine". BBC News. 11 Haziran 2016. https://www.bbc.com/news/world-asia-india-36339524. Erişim: 10.8.2021.

Toews, Christian, Germany-Wall, Kendra. "Born Through a Donation 175 years Ago, the Choctaw-Irish Bond Remains Strong Today". *Choctaw Nation of Oklahoma*. 1.3.2022. https://www.choctawnation.com/ biskinik/born-through-a-donation-175-years-ago-the-choctaw-irish-bond-remains-strong-today/. Erişim: 12.6.2022.

KARİYER YÖNETİMİ

Geçmişten Günümüze Kariyer Yaklaşımları ve Küresel Salgın Döneminde Kariyer Değişiklikleri

---

H. Meltem Ferendeci Özgödek

nobel

KARİYER YÖNETİMİ
Geçmişten Günümüze Kariyer Yaklaşımları ve Küresel Salgın Döneminde Kariyer Değişiklikleri

H. Meltem Ferendeci Özgödek

Yayın No.: 4921
İşletme No.: 349
ISBN: 978-625-397-429-9
E-ISBN: 978-625-397-430-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ferendeci Özgödek, H. Meltem.
KARİYER YÖNETİMİ Geçmişten Günümüze Kariyer Yaklaşımları ve Küresel Salgın Döneminde Kariyer Değişiklikleri /
H. Meltem Ferendeci Özgödek
1. Basım, VI + 100 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-429-9
E-ISBN: 978-625-397-430-5
1. Kariyer Yönetimi 2. Kuramlar 3. Gelişmeler

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Teşekkür ..... **v**

Başlarken … ..... **vii**

Giriş **1**

I. Endüstri Devrimleri, Dünden Bugüne Kariyer Yaklaşımları ve Gelişimi **5**

I.1 Endüstri Devrimlerinin Tarihçesi ve İş Gücünün Kariyer Yolculuğu 5

I.2 Endüstri Devrimlerinde Başlangıçtan İtibaren Kariyer Algısı 7

I.3 Endüstri 4.0 ve Sonrasındaki Kariyer Yaklaşımları, Dijitalleşmenin Getirdikleri 17

I.4 Kariyer Yaklaşımlarındaki Gelişmeler 20

II. Geleneksel Kariyer Yaklaşımlarından Çağdaş Kariyer Yaklaşımlarına Geçiş ve Başlıca Kariyer Kuramcılarının Çalışmaları **25**

II.1. İş, Meslek Çalışma Kavramları ve Kariyer 25

II.2. Yıllar İtibarıyla Kariyer Kuramlarına Yakından Bakış 27

II.3. Gelenekselden Çağdaş Dönemlere Geçişte Başlıca Kariyer Kuramcılarının Yaklaşımları 37

II.3.1 Başlıca Kariyer Kuramcıları 38

II.3.2. Yakın Dönem Çağdaş Kariyer Yaklaşımları 52

III. Küresel Salgının İş Yaşamına Etkileri ve Yaşananlar **57**

III.1. Küresel Salgın Öncesi, Esnası ve Sonrasında İş İlanlarında Yer Alan İletişim Pozisyonlarının Verileri Üzerine Çalışma 59

III.2.Kurumsal İletişim Uzmanı İçerik Analizi ve Kariyer Yaklaşımları Çerçevesinde Yorumlanması 67

III.2 1. Kurumsal İletişim Uzmanı İlanlarına Yakından Bakış 68

III.2.2. Kurumsal İletişim Uzmanı İlanları Analizi 78

Sonuç **89**

Kaynakça **93**

Öz Geçmiş **99**

Kaynakça

Adıgüzel ,O., Erdoğan A., (2014) Ann Roe ve Holland'ın Kişilik Kuramları ile Shein'in Kariyer Değerlerinin İçerik Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi , Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, Sayı:6, No:3)

Akçakaya, M., (2016) Weber'in Bürokrasi Kuramının Bugünü ve Geleceği, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Özel Sayı https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/307611 5.08.2022

Akgül, H., Ayer,Z., (2020) Kariyer Gelişimi Bağlamında Snayi4.9'IN Meslek Seçimine Etkisine Yönelik Bir Analiz, Akademik İncelemelere Dergisi 15/1:223-224 https://dergipark.org.tr /en/download/article-file/1094316 26.11.2022

Akkurt, İ.Z., (2020) Modern Üretim Sistemleri Ders Notu, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/isletme_au/mode rnuretimsistemleri.pdf , 10.10.2021

Aktu, Y., (2016) Levinson'ın Kuramında İlk Yetişkinlik Döneminin Yaşam Yapısı, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry 2016;8(2):162-177 doi:10.1886 3/pgy.12690 https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/115243 3.10. 2022

Arthur,M.B., Hall,D.T., Lawrence B.S., (2010) Handbook of Career Theory, Cambridge Books Online, Cambridge University Press

Aslam, F.Aimin, W, Mingze, L., Rehman, K.U., (2020) Innovation in the Era of IoT and Industry 5.0 : Absulute Innovation Management Framework https://www.researchgate.net /publication/339481698_Innovation_in_the_Era_of_IoT_and_Industry_50_Absolute_Innovation_Management_AIM_Framework 18.10.2021

Ateş, H., Çöpoğlu, M., (2015) Kamu Yönetimi ve Çalışma Hayatında Esneklik, Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi / 2015 Cilt: X Sayı: I https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/323135, 15.10.2021

Başol,O., Bilge,E., Kuzgun,Ş., (2012) Öğrencilerin Kariyer Değerlerini Etkileyen Unsurların Tesbitin Yönelik Bir Araştırma: Bireysel Değerler, Electronic Journal Of Vocationsl Colleges, https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423877647.pdf 2.10.2022

Bayarçelik, E.,B.,(2019) Dijital Dönüşümün İnsan Kaynakları Yönetimi Üzerine Etkileri, "Dijital Dönüşüm ve İnovasyon: 4. Uluslararası Yeni Medya Konferansı (25-26 Nisan 2019, İstanbul, Türkiye)" https://www.researchgate.net/profile/Ebru-Bayarcelik/publication 26.11.2022

Bolat, Y.,vd. (2021) Yaşam Becerileri Eğitimi, Kavram Beceri Uygulama,PEGEM Akademi Yayıncılık

Brooks, R., (2018) Industrıal Revolution Timeline,History of Masachusetts Blog https://historyofmassachusetts.org/industrial-revolution-timeline/ 18. 10.2021

Brown, D., vd.(2002) Career Choice and Develeopment,4ncü Baskı, Jossey-Bass, A Wiley Company

Budak, G., Budak ,G., (2004) Halkla İlişkiler Davranışsal Bir Yaklaşım, IV.Baskı, Barış Yayınları, Fakülteler Kitabevi

Bulut, G., Özen ,S., (Akça, H., Editör) (2018) İnsan Kaynakları Yönetiminde İşletim Sistemlerine Göre Değişen Motivaston Araçları , II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi, Bildiri Tam Metin Kitabı, İktisadi İdari Bilimler Cilt 3, Akademisyen Kitabevi, Ankara

Bulut, M., (2003) 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye'de Devletçiliğe Geçiş, Kent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / ANKARA, biîig ♦ Bahar / 2003 ♦ sayı 26: 77-101

Cornellissen,J., (2014) Corporate Communication, Aguide to Theory& Practice,4th edition Sage Publication

Çakmak, K., (2011) Çalışma Yaşamındaki Güncel Gelişmeler Doğrultusunda Değişen Kariyer Yaklaşımları ve Örgüte Bağlılığa Etkisine İlişkin Bir Araştırma, Doktora Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi SBE İşletme Anabilim DALI, İnsan Kaynakları Yönetimi Bilim Dalı

Çalık, T., Ereş ,F., (2006) Kariyer Yönetimi Tanımlar Kavramlar İlkeler , Gazi Kitabevi

Çalışkan, A., Eğmir ,R.,T., (2020) Max Weber ve Niskanen'in Bürokrasi Yaklaşımlarının Türk Bürokrası Yapısı Bağlamında Değerlendirilmesi, BAİBÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü Dergisi, Cilt 20, SAYI 4/KIŞ, 853-877

Çetin Aydın, G., Başol, O., (2014), X ve Y Kuşağı: Çalışmanın Anlamında Bir Değişme Var mı?, Electronic Journal of Vocational Colleges-December/Aralık 2014 https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/62649 18.10.2021

Çiçek, B., (2020), Kariyer Yönetimi İş Dünyasına Giriş Rehberi, Nobel Yayıncılık

Davutoğlu,N.A., (2020) Üçüncü ve Dördüncü Endüstri Devrimleri Arasındaki Sistematik Farklılıkların Determinist Bir Yaklaşımla Analizi, Kayseri Üniversitesi Sosyal Bilimler M.Y.O. İşletme Programı, https://dergipark.org.tr/tr/pub/mpsr/issue/57618/739808 , 15.10.2021.

De Cenzo, D.A., Robbinss.p., (1996),Human Resource Mangement 5th Edition, John Wiley and Sons Inc.

Demiral, G., (2019) Endüstri 4.0'ın İnsan Kaynaklarına Yönelik Etkileri: Teknolojik Değişim Farkındalığı Üzerine Bir Araştırma,EKEV Akademi Dergisi, Güz 2019, Sayı 23 http://www.ekevakademi.org/ 31.07.2022

Ece, Ş., (2019) Kusursuz Bir Toplum mümkün mü? Yıldız Sosyal Bilimler EnstitüsüDergisi (2019) Cilt 03, Sayı 01, s. 157-163 , https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/790203 3.2.2022

Erdoğmuş,N., (2021) Teori ve Uygulamada Kariyer, Genişletilmiş 2. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık

Ergeneli A., Metin Camgöz, S., Kümbül Güler, B., Bayhan Karapınar, P., Tayfur Ekmekçi, Ö., Ferendeci Özgödek,H.M., … Akşirin Borluk, Ç.N. (2016). İnsan Kaynakları Yönetimi 2.Basım, Nobel Akademik Yayıncılık

Ertekin, İ., (2016) Halkla İlişkilerde Mükemmellik Kuramı Açısından Kurumsal İletişim, İletişim Çalışmaları Dergisi Sayı 2 Yıl 3 - 2016 (25-38) https://dergipark.org.tr/en/pub/icd/issue/46149/580663 5.01.2023

Fenton, M., Field, E., Baldocchi, M.M., (2021) Piercing together the Talent Puzzle: When to redeploy upskill or reskill (https://www.mckinsey.com/capabilities/people-and-organizational-performance/our-insights/the-organization-blog/piecing-together-the-talent-puzzle-when-to-redeploy-upskill-or-reskill) 28.01.2023

Fombrun, C., van Riel, C.B.M., (2007) Essentials of Corporate Communication, Implementing Practices for Effective Reputation Management, Routledge, London and Newyork

Gerçel, H.F., (2017) Endüstri 4.0. ve Tarihsel Gelişimi, Görüş, Eskişehir Ticaret Odası https://www.etonet.org.tr/bolgesel-ve-sektorel-analizler-116.php 31.07.2022

Göktaş P., (2017) Kuşakların Kariyer Yaklaşımları ile İlişkilendirilmesine Yönelik Bir Çalışma, KAÜİİBFD, Cilt 8, Sayı 16 https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/738792 14.08.2022

Griffin,R.W., (1989) Fundementals of Mangement Core Concepts and Applications, Houghton Mifflin Company, Bsoton, Newyork

Günay, A., Çelik, R., Çarıkçı, İ .H., Yalçın, A., Özdemir, K.,(2020),Tüm Yönleriyle Kariyer Yönetimi (2020), Nobel Akademik Yayıncılık

Günay, D., (2002) Endüstri ve Endüstri Tarihi , Mimar ve Mühendis Dergisi, Sayı:31,Sayfa:8-14 İstanbul

Gürüz, D., Özdemin Yaylacı, G., (2004)İ İletişimci Gözüyle İnsan Kaynakları Yönetimi, MediaCat Kitapları

Hall, D.,T., (1996) Protean Careers of the 21st Century, The Academy of Management Executive (1993-2005), Vol. 10, No. 4, Careers in the 21st Century (Nov., 1996), pp. 8-16 (9 pages)

Hansen, S.,S.,Suddarth, B.,H., (2008) Using Integrative Life Planning (ILP) in Your Professional Development, Professionally Develeoping You, The Career Practitioner, www.ncda.Org 8.11.2022 52- Özen- Kapuz, S., (2001) İşin Değişen Anlamı ve Birey Yaşamında Önemi , İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, ISSN 2148-9874, Cilt: 3, Sayı :2 Sıra:1

Hepkul,A., (2014) Meslek Lisesi Tercihi Süresinin Keşifsel Olarak İncelenmesi , Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, https://dergipark.org.tr/en/pub/ausbd /article/167470 2.11.2022

Hodgetts, R.M., Çeviri: Çetin,C.,Can Mutlu, E.,(1999) Yönetim 2. Baskı, Beta yayınları

https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/234650 4.12.2022

Hunt, A.N., Rhodes T.D., (2021) Expanding the Life-Span, Life-Space Approach using Critical Race Theory and Intersectionality," Journal of College Access: Vol. 6 : Iss. 3 , Article 8.Available at: https://scholarworks.wmich.edu/jca/vol6/iss3/8 18.08.2022

Irak, D.,U., (2012) , İş Yerlerinde Birey- Çevre Uyumu: Kuramsal Yaklaşımlar ve Örütsel Psikolojideki Yeri , Türk Psikoloji Yazıları, 15 (30), 12-22, https://www.psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpy1301996120120000m000098.pdf 28.11.2022

Karaboğa, T., Zehir ,C., (2020) Henri Fayol ve Yönetim Alanına Katkıları Üzerine Bir İnceleme IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, IBAD, 2020; (7): 53-68 DOI: 10.21733/ibad.665130 https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/946384 24.09.2022

Karatepe, S. (2008) İtibar Yönetimi; Halkla İlişkilerde Güven Yaratma, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, ISSN:1304-0278 https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/70013 5.01.2023

Kaya, A., (2019) Örgütlerde Kariyer Gelişim Süreci, İKSAD Yayınevi, https://iksadya yinevi.com/ 31.10.2022

Kaygın, E., Girgin,Y., (2019) Kariyer, Temel Kavramlar, Yönetimi, Güncel Konular, Eğitim Yayınevi,

Köktaş, A.M., Gölçek A.G., (2016) Endüstri Devrimi ve Osmanlı İmparatorluğu, Askeri Fabrikalaşma Örneği, Ömer Halisdemir Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi , Ekim 2016 9(4)

Mercan O., Kan A., (2020) Mesleki Rehberlik Faaliyetlerine Yönelik Tutum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması , Manisa Celal Bayar University of Journal of Education https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1245535 15.08.2022

Mutlu, T., Korkut-Owen, F., (2017) Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı AÇISINDAN Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve MATEMATİK Alanında Kadınlar , Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/273116 28.11.2022

Numanoğlu, N., Eynehan, M. E., Morkoç-Nikelay, G., Aksoy, E.,(2016) Türkiye'nin Küresel Rekabetçiliği İçin Bir Gereklilik Olarak Endüstri 4.0 Gelişmekte Olan Ekonomi Perspektifi, TUSİAD https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/8671-turkiyenin-endüstri-40-donusumu 31.07.2022

Okay A.,(2005) Halkla İlişkiler Kavram Strateji ve Uygulamaları, DER Yayınları ,Geliştirilmiş İkinci Basım

Oliver,S., (2007) Public Relations, 2nd Edition, CIPR, Kogan Page

Özdemir, Y., (2013) Marmara Bölgesi'ndeki İşletmelerin İK Yöneticilerinin Kariyer Anlayışındaki Değişime Yönelik Değerlendirmeleri , Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 22, Sayı1, 2013, Sayfa 257-274 https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/50820 3.10.2022

Özdemir,P., (2021) , Çağdaş Kariyer Yaklaşımları , İş ve İnsan Dergisi 8(1) 107-121

Özgen, E., (2007) Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı ve Çalışan Memnuniyetine Etkisi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi 8, 1-6

Özkan, G., (2021) Covid-19 Pandemisi ile Yoksulluğun Derinleşen Yüzü: Çalışan Yoksullar, Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi, 2021, 8(14) https://dergipark .org.tr/en/download/article-file/1815850 4.12.2022

Özkan, M., (2017) Öğretmen Adaylarının Psikolojik Sağlamlık, Duygusal Zekâ Özellikleri ve Kariyer Geleceği Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi Yüsek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi E.B.E Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı

Özkeser, B.,(2018) Lean Innovation Approach in Industry 5.0, The Eurasia Proceedings of Science Engineering and Mathemethics (EPSTEM) ISSN:2602-3199,ISRES Publishing

Özsoylu A.F., (2017) Endüstri 4.0., Çukurova Üniversitesi İİBF. Dergisi, Cilt:21. Sayı:1. Haziran 2017 , ss.41-64, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/416062 , 18.10.2021

Polat, F.B., Özdemir, Y., (2021) Yeni Kariyer Yaklaşımların Güncel Bir Bakış: Kaleydeskop Kariyer Modeli, İş ve İnsan Dergisi, Nisan 2021, Cilt-Sayı | 8 (1),ss | : 107-121 http://dergipark.gov.tr/iid/ 19.10.2021

Saracel,N., Aksoy, I., (2020)Toplum 5.0 : Süper Akıllı Toplum, Social Sciences Research Journal (SSRJ) Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi , http://dergipark.gov.tr/ssrj http://socialsciencesresearchjournal.com

Seitel, F.,(2007)The Practice of Public Relations, Tenth Edition, Pearson International Edition

Seymen, O., A., (2004) Geleneksel Kariyerden Sınırsız ve Dinamik Kariyere Geçiş: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Yazınsal Bir İnceleme , Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt XXIII, Sayı 1, 2004, s. 79-114

Sharf,R.S.,(2014) Applying Career Development Theory to Counseling, 6th Edition, Brooks/Cole Cengage Learning

Simeon, O., (2017). Robert Owen's Experiment at Lanark From Paternalism to Socalism ,Palgrave Macmillian

Şeker, Ş.E., (2014), Max Weber ve Bürokrasi, YBS Ansiklopedisi

Şimşek, M.Ş., Çelik, A., Akgemci,T., Soysal, A.,(2004)Kariyer Yönetimi Editör Prof. Dr.M. Şerif Şimşek, Doç.Dr. Adnan Çelik, Gazi Kitabevi, Ankara

Taş, H. Y., (2018). Dördüncü Endüstri Devrimi'nin (Endüstri 4.0) Çalışma Hayatına ve İstihdama Muhtemel Etkileri . OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi , 9 (16) , 1817-1836 . DOI: 10.26466/opus.479123 https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/588712 , 15.10.2021

Thompson, N., Williams .C., (2011). Robet Owen and His Legacy, Cardiff University of Wales Press

Tunçel, H., (2011) Kurumsal İletişimin Kavramsal Çerçevesi Hakkında Bir Yorum, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/233427 5.01.2023

Uslu, O., (2021) Hawthorne Araştırmaları, Deney ve Gözlem Temelli Psikolojik Çalışmaları Örgütsel Davranışa Katkıları Bölüm 1, Nobel Bilimsel Eserler , https://www.researchgate.net/publication/350609468 24.09.2022

Uysal, M., Yıldız, A., (2006) Mc Luhan'ın "Küresel Köyü"nde Eğitim- Yeni Teknolojiler, Küreselleşme ve Eğitim Üzerine Düşünceler, Academia. edu https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront .net/35478469/Mc_Luhan_son-with-cover-page-v2.pdf , 18.10.2021

Vanderstoep, S.W., Johnston, D.D., (2008). Research Methods for Every Day Life. Blending Qualitative and Quantitative Approaches, Jossey- Bass, A Wiley Imprint

Wang,M., (2016) The Oxford Handbook of Retirement, Oxford Librar of Psychology,Oxford University Press

Wilcox, D.L., Cameron, G.T., (2007) Public Relations Strategies and Tactics, 8. Baskı, PeaorsonEducation Inc.

Wilson, B., (2019) The Crucial Role of Corporate Comms Today, https://www.prsa.org/article/the-crucial-role-of-corporate-comms-today 23.01.2023

Yaprak, Ş., (2009) , Ekononmik Krizlerin İstihdam Yansıması , Ekonomi BilimleriİDergisi, Cilt 1, Sayı 2, 2009 ISSN: 1309-8020 (Online) https://www.acarindex.com/pdfler/2155-991.pdf 4.12.2022

Yeşilyaprak, B., Özellik- Faktör ve Holland'ın Kuramları ,Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı lhttps://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/74/files/belgeler/meslekigelisimkuramlari.pdf 3.10.2022

Yıldırm, A., Şimşek, H., (2016) , Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri ,Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar

Yılmaz, R., Koyuncu,D.,T.,(2020) Bir Dönüşümün Başlangıç Hikâyesi: Kara Elmas ve Endüstri Devrimi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 1021,Aralık 2020 Cilt 22 Sayı 2 (1021-1042), DOI: 10.26468/trakyasobed.757598, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1167671 3.12.2022

Yücebalkan, B., (2020), Endüstri 4.0dan Endüstri 5.0a Geçiş Sürecine Genel Bakış , PEARSON Journal Of Social Sciences And Hummanities ISSN: 2717-7386 DOI Number: http://dx.doi.org/10.46872/pj.181

Yüksel, S., Gündoğdu, K., Akyol ,B., Akar Vural,R., (2016) Hayat Boyu Öğrenme Konusunda Yayınlanana Tez ve Makalelere İlişkin Bir İçerik Analizi 2000-2015 , Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt-Sayı: 18-2 https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/286907 21.11.2022

Beden Algısı

Editör: Doç. Dr. Mustafa KALE

nobel

BEDEN ALGISI

Editör: Doç. Dr. Mustafa Kale

Yayın No.: 4554
Psikoloji-PDR No.: 392
ISBN: 978-625-427-690-3
E-ISBN: 978-625-427-689-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Ocak 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kale, Mustafa.
Beden Algısı / Editör: Mustafa Kale
1. Basım, X + 392 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-690-3
E-ISBN: 978-625-427-689-7
1. Beden Algısı 2. Beden Algısı Gelişimi 3. Çocuklarda ve Ergenlerde Beden Memnuniyeti ve Memnuniyetsizliği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... ***iii***

ÖN SÖZ ..... ***vii***

1. BÖLÜM
BEDEN ALGISI TANIMI, TARİHÇESİ VE BEDEN ALGISIYLA İLGİLİ KAVRAMLAR ***1***
Mustafa Kale - Aysel Köksal Akyol - Sudet Karagöz

2. BÖLÜM
BEDEN ALGISI İLE İLGİLİ KURAMLAR ***17***
Uğur Hassamancıoğlu - Şehnaz Ceylan

3. BÖLÜM
TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL BAĞLAMDA BEDEN ALGISI ***53***
Ayşe Balcı Karaboğa - Türkü Kılavuz

4. BÖLÜM
BEDEN ALGISI VE SAĞLIK ***77***
Hatice Güdül Öz - Dilara Keklik - Evşen Nazik

5. BÖLÜM
BEDEN ALGISI VE BESLENME ***97***
Şenay Türe

6. BÖLÜM
BEDEN ALGISI VE TÜKETİM ***117***
Duygu Gür

7. BÖLÜM
BEDEN ALGISI VE ÖZEL GEREKSİNİM ***137***
Figen Gürsoy - Sena Öz

8. BÖLÜM
BENLİK VE BEDEN ALGISI ***155***
Damla Pektaş

9. BÖLÜM
BEDEN ALGISININ DEĞERLENDİRİLMESİNDE KULLANILAN YÖNTEM VE TEKNİKLER *171*
Binnaz Kıran - Müzeyyen Soyer

10. BÖLÜM
ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE BEDEN ALGISI VE CİNSİYET *193*
Naşide Nur Karaman - Mustafa Kale

11. BÖLÜM
ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE BEDEN ALGISI VE MEDYA *205*
Sudet Karagöz - Mustafa Kale

12. BÖLÜM
ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE BEDEN ALGISI VE AİLE *231*
Utku Beyazıt - Aynur Bütün Ayhan

13. BÖLÜM
ÇOCUKLUK DÖNEMİ BEDEN ALGISI VE AKRAN İLİŞKİLERİ *269*
Hazel Sıla Menteş Tanaydın - İmray Nur

14. BÖLÜM
ERGENLİKTE BEDEN ALGISI VE AİLE *283*
Emin Demir -Haktan Demircioğlu

15. BÖLÜM
ERGENLİKTE BEDEN ALGISI VE CİNSİYET *295*
Emine Saraç - Sara Hurşidi

16. BÖLÜM
ERGENLİKTE BEDEN ALGISI VE MEDYA *307*
Mehmet Tahir Karaboğa

17. BÖLÜM
ERGENLİKTE BEDEN ALGISI VE AKRAN İLİŞKİLERİ *329*
Asya Çetin - Arzu Aydın

18. BÖLÜM
BEDEN ALGISI GELİŞİMİNİN YETİŞKİNLİK DÖNEMİNE YANSIMALARI *367*
İlker Altun - Mustafa Kale

ÖZ GEÇMİŞLER 379

1. BÖLÜM
BEDEN ALGISI TANIMI, TARİHÇESİ VE BEDEN ALGISIYLA İLGİLİ KAVRAMLAR

Mustafa Kale - Aysel Köksal Akyol - Sudet Karagöz

Giriş

Birçok insan, vücudunun en az bir kısmıyla ilgili endişe duyar. Kişinin vücuduna ya da vücudunun belirli bir bölümüne olumsuz bilişsel değerlendirmesi, olumsuz beden algısı olarak ifade edilmektedir. Beden algısı, bireylerin kendi bedenlerini nasıl algıladıkları ve değerlendirmelerine bağlı olarak belirlenmektedir. Kişinin bedeni hakkındaki değerlendirmeleri ise bedenine ilişkin algılarını, düşüncelerini ve duygularını etkileyerek, bedenine yönelik tutum ve davranışlarını biçimlendirmektedir (Zaccagni, Masotti, Donati, Mazzoni & Gualdi-Russo, 2014).

Beden algısı, mikro (cinsiyet, aile, akranlar vd.) ve makro boyutlarda (kültür, etnik köken, sosyal baskı, medya vd.) birçok faktörden etkilenebilir ancak sadece bu faktörlerle sınırlı değildir. Özellikle son yıllarda, insanlara doğrudan ve dolaylı yollarla ideal beden standartları sunan ve estetik idealler üreten kitle iletişim araçları da giderek daha etkili olduğu bilinmektedir. İdeal beden ve güzellik dayatmaları, çocukluktan itibaren insanların beden ve güzelliğe ilişkin idealleri içselleştirilmesine ve ona uymaya yönelik kaçınılmaz bir arzuya yol açan gerçek bir baskı yaratmaktadır. Bu baskı, çocukluktan yetişkinliğe kadar süreçte insanların ideal bedene ve güzelliğe ulaşma amacıyla birçok sağlık problemini de beraberinde getirmektedir. Öyle ki farklı araştırmalar, günümüzde halk sağlığı açısından birçok sorunun olumsuz beden algısına bağlı olarak ortaya çıktığını ortaya koymaktadır (Zieber, Kangas, Hock & Bhatt, 2014).

Beden algısı, bireyin kimliğinin bileşenlerinden biridir. Kişinin antropometrik ölçümleri, konturları ve vücudun şekli üzerinde sahip olduğu figürdür; ayrıca vücuttan veya vücudun belirli bölümlerinden memnuniyeti etkileyen bu faktörlerle ilişkili duygulardır. Gerçekten de beden algısı, bedenlerimizle ilgili nasıl düşündü-

Kaynakça

Andri S., Bjornsson, Elizabeth R. Didie & Katharine A. Phillips (2010). Body dysmorphic disorder, *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 12:2, 221-232, DOI: 10.31887/DCNS.2010.12.2/ abjornsson.

Bjornsson, A. S., Didie, E. R. & Phillips, K. A. (2022). Body dysmorphic disorder. *Dialogues in clinical neuroscience*.

Boothroyd, L. G., Tovée, M. J. & Evans, E. H. (2021). Can realistic dolls protect body satisfaction in young girls?. *Body image*, *37*, 172–180. https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2021.02.004

Brownell, C. A., Zerwas, S. & Ramani, G. B. (2007). "So Big": The development of body self-awareness in toddlers. *Child Development, 78(5), 1426–1440.* doi:10.1111/j.1467-8624.2007.01075.x

Brownell, C. A., Nichols, S. R., Svetlova, M., Zerwas, S. & Ramani, G. (2010). The head bone's connected to the neck bone: When do toddlers represent their own body topography? *Child Development, 81*(3), 797–810. doi:10.1111/j.1467-8624.2010.01434.x

Cash, T. F. (2004). Body image: Past, present, and future [Editorial]. *Body Image, 1*(1), 1-5. https://doi.org/10.1016/S1740-1445(03)00011-1

Cook-Cottone, C. P. (2004). Childhood posttraumatic stress disorder: Diagnosis, treatment, and school reintegration. *School Psychology Review*, *33*, 127-139.

Cook-Cottone, C. P. (2015). Incorporating positive body image into the treatment of eating disorders: A model for attunement and mindful self-care. *Body Image, 14,* 158-167. doi:10.1016/ j.bodyim.2015.03.004

Collison, J. & Barnier, E. (2020). Eating disorders, body dysmorphic disorder, and body image pathology in female Australian models. *Clinical Psychologist*, *24*:2, 155-165, DOI: 10.1111/cp.12208

De Coen, J., Verbeken, S. & Goossens, L. (2021). Media influence components as predictors of children's body image and eating problems: A longitudinal study of boys and girls during middle childhood. *Body Image, 37*, 204-213.

Erdem, B. & Başal Yıldız, C. (2019). "İdeal"in Sınırında Bir Mücadele: Beden Olumlama Hareketi Üzerine Bir Alımlama Analizi. *Erciyes İletişim Dergisi*, *6*(2), 1483-1506.DOI: 10.17680/ erciyesiletisim.487213

Franko, D. L., Cousineau, T. M., Rodgers, R. F., & Roehrig, J. P. (2013). BodiMojo: effective Internet-based promotion of positive body image in adolescent girls. *Body image*, *10*(4), 481–488. https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2013.04.008

Gleeson, K., & Frith, H. (2006). Deconstructing Body Image. *Journal of Health Psychology, 11*(1), 79-90.

Gümüş, M., Kale, M., Çakmak, S. (2022). Ebeveynlerin sosyal görünüş kaygı düzeylerine göre çocuklarının sosyal görünüşleri ile ilgili tutum ve davranış farklılıkları. *Cukurova Medical Journal,* 47 (*2022*): 1197-1209 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cumj/issue/72549/1131420>

Grogan, S. & Richards, H. (2002). Body image: Focus groups with boys and men. *Men and Masculinities*, 4, 219-233.

Grogan, S. (2021). *Body image: Understanding body dissatisfaction in men, women, and children*. Routledge.

Hart, L. M., Cornell, C., Damiano, S. R. & Paxton, S. J. (2015). Parents and prevention: a systematic review of interventions involving parents that aim to prevent body dissatisfaction or eating disorders. *The International journal of eating disorders*, *48*(2), 157-169. https://doi.org /10.1002/eat.22284

Hendy, H. M., Gustitus, C. & Leitzel-Schwalm, J. (2001). Social cognitive predictors of body image in preschool children. *Sex Roles*, *44*(9), 557-569.

Herbozo, S., Tantleff-Dunn, S., Gokee-Larose, J. & Thompson, J. K. (2004). Beauty and thinness messages in children's media: A content analysis. *Eating Disorders*, *12*(1), 21-34.

Hayes, S. & Tantleff-Dunn, S. (2010). Am I toofat to be a princess? Examining the effects of popular children's media on young girls' body image. *British Journal of Developmental Psychology, 28*(2), 413-426. https://doi.org/10.1348/026151009X424240

Helfert, S. & Warschburger, P. (2011). A prospective study on the impact of peer and parental pressure on body dissatisfaction in adolescent girls and boys. *Body image, 8*(2), 101-109.

Heron, K. E., Smyth, J. M., Akano, E. & Wonderlich, S. A. (2013). Assessing Body Image in Young Children: A Preliminary Study of Racial and Developmental Differences*. SAGE Open, 3(1), 3/1/2158244013478013–.* doi:10.1177/2158244013478013

İnceoğlu, Y. & Kar, A. (2016). Yeni güzellik ikonları: İnsan bedeninin özgürlüğü mü, mahkumiyeti mi? İnceoğlu, Y. & Kar, A. (Ed.). Kadın ve Bedeni (s. 75-83). Ayrıntı Yayınları.

King, I. C. (2018). Body image in paediatric burns: A review. *Burns & Trauma*, *6*(1), 1-6. https://doi.org/10.1186/s41038-018-0114-3

Kling, J., Kwakkenbos, L., Diedrichs, P. C., Rumsey, N., Frisen, A., Brandao, M. P. & Fitzgerald, A. (2019). Systematic review of body image measures. *Body Image*, *30*, 170-211.

Kale, M., Hurşidi, S. & Karaboğa, A. B. (2021). Okul öncesi dönemde beden algısı. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 17*(34), 1408-1435. DOI: 10.26466/opus.829749

Levine, M. P. & Piran, N. (2004). The role of body image in the prevention of eating disorders*. Body Image, 1*(1), *57-70.* doi:10.1016/s1740-1445(03)00006-8.

Leslie A. M. & Marianna L. Colvin (2022). Body image: A scoping review of the literature, *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, DOI:10.1080/10911359.2022.2093814.

Musher-Eizenman, D., Holub, S., Miller, A., Goldstein, S. L. & Edwards-Leeper, L. (2004). Body size stigmatization in preschool children: The role of control attributions. *Journal of Pediatric Psychology, 29*, 613-620. doi:10.1093/jpepsy/jsh063

Moore, C., Mealiea, J., Garon, N. & Povinelli, D. J. (2007). The development of body self-awareness. *Infancy*, *11*(2), 157-174.

Newell R. J. (1999). Altered body image: a fear-avoidance model of psycho-social difficulties following disfigurement. *Journal Of Advanced Nursing*, *30*(5), 1230-1238. https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.1999.01185.x

Piaget, J. (1947). Çocuğun Gözüyle Dünya. Dost Yayınları.

Puhl, R., Peterson, J. L. & Luedicke, J. (2013). Fighting obesity or obese persons? Public perceptions of obesity-related health messages. *International Journal of Obesity, 37*(6), 774-782. https://doi.org/10.1038/ijo.2012.156

Paxton S. J. ve Damiano S. R. (2017). The development of body image and weight bias in childhood. *Adv Child Development Behaviour*; *52*: 269-298.

Paraskeva, N. ve Diedrichs, P. C. (2020). Body ımage, esteem, and dissatisfaction during childhood. *The Encyclopedia of Child and Adolescent Development, 1-12.* doi:10.1002/9781119171492.wecad192

Reel, J., Voelker, D. & Greenleaf, C. (2015). Weight status and body image perceptions in adolescents: Current perspectives. *Adolescent Health, Medicine and Therapeutics, 6, 149-158*. https://doi.org/10.2147/AHMT.S68344

Smolak, L. (2004). Body image in children and adolescents: where do we go from here?. *Body İmage*, *1*(1), 15-28.

Slaughter, V. & Heron, M. (2004). Origins and early development of human body knowledge. *Monographs of The Society For Research In Child Development*, *69*(2), VII-115.

Shaban, L. H., Vaccaro, J. A., Sukhram, S. D. & Huffman, F. G. (2016). Perceived Body Image, Eating Behavior, and Sedentary Activities and Body Mass Index Categories in Kuwaiti Female Adolescents. *International Journal of Pediatrics*, *2016*, 1092819. https://doi.org/10.1155/2016/1092819.

Slater, A., Halliwell, E., Jarman, H. & Gaskin, E. (2017). More than just child's play?: An experimental investigation of the impact of an appearance-focused internet game on body image and career aspirations of young girls. *Journal of Youth and Adolescence, 46*(9), 2047-2059. https://doi.org/10.1007/s10964-017-0659-7

Soares Filho, L. C., Batista, R., Cardoso, V. C., Simões, V., Santos, A. M., Coelho, S. & Silva, A. (2020). Body image dissatisfaction and symptoms of depression disorder in adolescents. *Brazilian Journal of Medical and Biological Research = Revista Brasileira De Pesquisas Medicas E Biologicas, 54*(1), e10397. https://doi.org/10.1590/1414-431X202010397

Tylka, T. L. & Wood-Barcalow, N. L. (2015). What is and what is not positive body image? Conceptual foundations and construct definition. *Body image*, *14*, 118-129.

Tomiyama, A. J., Carr, D., Granberg, E. M., Major, B., & Robinson, E., Sutin, A. R., & Brewis, A. (2018). How and why weight stigma drives the obesity "epidemic" and harms health. BMC Medicine, 16(1). doi:10.1186/s12916-018-1116-5

Webb, J. B., Wood-Barcalow, N. L. & Tylka, T. L. (2015). Assessing positive body image: Contemporary approaches and future directions. *Body image*, *14*, 130-145.

Westerberg-Jacobson, J., Ghaderi, A. & Edlund, B. (2012). A longitudinal study of motives for wishing to be thinner and weight-control practices in 7-to 18-year-old Swedish girls. *European Eating Disorders Review*, *20*(4), 294-302.

Yavuzer, H. (1998). Çocuk Psikolojisi. Remzi Kitabevi.

Zieber, N., Kangas, A., Hock, A. & Bhatt, R. S. (2014). Infants' perception of emotion from body movements. *Child Development, 85*(2), 675-684. https://doi.org/10.1111/cdev.12134

Zaccagni, L., Masotti, S., Donati, R., Mazzoni, G. & Gualdi-Russo, E. (2014). Body image and weight perceptions in relation to actual measurements by means of a new index and level of physical activity in Italian university students. *Journal of Translational Medicine*, *12*, 42. https://doi.org/10.1186/1479-5876-12-42.

2. BÖLÜM
BEDEN ALGISI İLE İLGİLİ KURAMLAR

Uğur Hassamancıoğlu - Şehnaz Ceylan

Giriş

Beden algısı; nöroloji, psikoloji, felsefe, tıp, psikanaliz, atletizm, havacılık psikolojisi ve robotik teknolojiler dâhil olmak üzere farklı disiplinlerin üzerine çalıştığı bir kavramdır. Beden algısı yalnızca bireyin bedeninin nasıl göründüğüyle ilgili düşüncelerini ifade etmemekle birlikte bedeni ve deneyimleri de organize etme sürecini kapsamaktadır (Gallagher, 2021). Bununla birlikte beden algısı, bir bireyin kendi bedeniyle ilgili inanç, duygu, düşünce ve davranış boyutunda algılarını ve tutumlarını içermektedir (Cash, 2004).

Beden algısıyla ilgili yapılan çalışmalar, beden algısının psikolojik, tarihsel, kültürel ve bireysel faktörlerini inceleme ve araştırma amacıyla gerçekleşmiştir (Roosen & Mills, 2014) ve beden algısı zihinsel, sosyokültürel, gelişimsel (Heinberg, 2001), biyolojik, tarihsel pek çok faktörü içeren çok boyutlu ve çok yönlü bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Cash & Pruzinsky, 2005). Örneğin, psikanaliz odağında bir bebeğin kendi bedeniyle ilgili farkındalığının varlığından bahsetmek mümkün değildir. Bebek, "Benim ihtiyacım nedir? Ne istiyorum?" gibi sorulara yanıt veremez. Dolayısıyla yaşamın başlangıcında biyolojik olan bir organizmadan bahsedilebilir. Zamanla bu organizma bedene dönüşmektedir. Çünkü bebeğe bakım veren kişi bebeğin ihtiyaçlarını anlamaya, ağlamalarını tanımlamaya ve yorumlamaya çalışır. Yani bu süreçte bebeğe, bir başkası dil aracılığıyla müdahalede bulunur (Nacak, 2021a). Bebek, süreç içinde organizmanın bedene dönüşen yolculuğunda farklı uyaranları anlar ve kendisi yorumlamaya başlar. Yani beden, biyolojik olarak ifade edilen organizmadan daha fazlasını ifade etmektedir. Bu noktadan hareketle beden algısının deneyimlerle, dille, uyaranlarla şekillendiği söylenebilir. Bunun yanında kültürel etmenlerin, inanç, duygu, düşünce ve davranış kalıplarının, cinsiyetin veya etnik kökenin de bireyin beden algısının inşasındaki yeri önemlidir (Spitz, 2006). Sinir bilim ve sosyal psikoloji alanlarında beden algısı konusunda

vurgulanmaktadır. Ele alınan kuramların ortak noktasının, kültürün etkisi ve bilişsel süreçlerle birlikte olumsuz beden algısı gelişiminin kişide utanma, kaygı, bedene ilişkin içsel farkındalığın azalması, depresyon, yeme bozuklukları vb. sonuçlarla bireylerin yaşam kalitesini olumsuz etkileyebileceği olduğu söylenebilir. Bununla beraber kuramların incelenmesiyle, farklılıklarla birlikte bütün bedenlerin değerli, kıymetli ve biricik olduğu düşüncesinin toplumlarca kabulü ve bunun görünürlüğünün olumlu beden algısı gelişimine katkı sağlayabileceği görülmektedir. Beden algısının açıklanması ve doğasının anlaşılması amacıyla kuramların incelendiği bu bölümün, topluma ışık tutan ve çözüm odaklı yeni araştırmalara rehberlik etmesini diliyoruz.

Kaynakça

Allen, A. & Mulgrew, K. E. (2020). Differential media effects on male body satisfaction and mood. *Australian Journal of Psychology*, *72*(1), 3-10.

Altaf, H. (2020). Body Image Dissatisfaction theory and ıts ımpact on female representation in media: A case study international review of literary studies. *International Review of Literary Studies*, *1*(1), 34-60.

Altuntaş, N., Doğanay, G., Köseoğlu, Ş. & Erdoğan, M. (2015). Biyoetik feminizm ve kadının bedeni. *Turkiye Klinikleri J Public Health-Special Topics*, *1*, 6-13. Retrieved from https://www.resea rchgate.net/publication/329572435_Biyoetik_Feminizm_ve_Kadinin_Bedeni

Arroyo, A. & Andersen, K. K. (2016). Appearance-related communication and body image outcomes: Fat talk and old talk among mothers and daughters. *Journal of Family Communication*, *16*(2), 95-110.

Aydınalp, E. (2020). Varoluşçu özgürlük bağlamında kadın: Simone de Beauvoir ve ikinci cinsiyet. *LITERA*, *30*.

Barnier, E. M. & Collison, J. (2019). Experimental induction of self-focused attention via mirror gazing: Effects on body image, appraisals, body-focused shame, and self-esteem. *Body Image*, *30*, 150-158.

Betz, D. E., Sabik, N. J. & Ramsey, L. R. (2019). Ideal comparisons: Body ideals harm women's body image through social comparison. *Body Image*, *29*, 100-109.

Borowsky, H. M., Eisenberg, M. E., Bucchianeri, M. M., Piran, N. & Neumark-Sztainer, D. (2016). Feminist identity, body image, and disordered eating. *Eating Disorders*, *24*(4), 297-311.

Botta, R. (2000). The mirror of television: A comparison of black and white adolescents' body image. *Journal of Communication*, *50*(3), 144-159.

Bozsik, F. (2020). *Social comparison of body image in mıddle-aged women: Implıcatıons for body image theory* [Doktora Tezi, University of Missouri-Kansas City]. https://mospace.umsyste m.edu/xmlui/bitstream/handle/10355/75787/Bozsik_umkc_0134D_11614.pdf?sequence=1&is Allowed=y

Brichacek, A. L., Murray, K., Neill, J. T. & Rieger, E. (2021). Contextual behavioral approaches to understanding body image threats and coping in youth: A qualitative study. *Journal of Adolescent Research*, 07435584211007851.

Burnette, C. B., Kwitowski, M. A. & Mazzeo, S. E. (2017). "I don't need people to tell me I'm pretty on social media:" A qualitative study of social media and body image in early adolescent girls. *Body Image*, *23*, 114-125.

Cafri, G., Yamamiya, Y., Brannick, M. & Thompson, J. K. (2005). The Influence of sociocultural factors on body image: A meta-analysis. *Clinical Psychology: Science and Practice*, *12*(4), 421-433.

Calogero, R. M. (2012). Objectification theory, self-objectification, and body image. İçinde *Encyclopedia of body image and human appearance, Vol. 2* (ss. 574-580). Elsevier Academic Press.

Cash, T. F. (2004). Body image: Past, present, and future. *Body Image*, *1*(1), 1-5.

Cash, T. F. (2012). Cognitive-behavioral perspectives on body image. İçinde T. F. Cash & L. Smolak (Ed.), *Body Image, Second Edition: A Handbook of Science, Practice, and Prevention* (Second edition, ss. 39-47). The Guilford Press.

Cash, T. F. & Labarge, A. S. (1996). Development of the appearance schemas ınventory: A new cognitive body-image assessment. *Cognitive Therapy and Research*, *20*(1), 37-50.

Cash, T. F. & Pruzinsky, T. (2005). Body Image—A handbook of theory, research and clinical practice. *Nursing standard (Royal College of Nursing (Great Britain) : 1987)*.

Cash, T. F., Santos, M. T. & Williams, E. F. (2005). Coping with body-image threats and challenges: Validation of the Body Image Coping Strategies Inventory. *Journal of Psychosomatic Research*, *58*(2), 190-199.

Cash, T. F. & Smolak, L. (2012). Understanding body images: Historical and contemporary perspectives. İçinde T. F. Cash & L. Smolak (Ed.), *Body Image, Second Edition: A Handbook of Science, Practice, and Prevention* (Second edition, ss. 3-11). The Guilford Press.

Clark, L. & Tiggemann, M. (2007). Sociocultural influences and body image in 9 to 12-year-old girls: The role of appearance schemas. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, *36*(1), 76-86.

Cohen, R., Fardouly, J., Newton-John, T. & Slater, A. (2019). #BoPo on Instagram: An experimental investigation of the effects of viewing body positive content on young women's mood and body image. *New Media & Society*, *21*(7), 1546-1564.

Comstock, D. L., Hammer, T. R., Strentzsch, J., Cannon, K., Parsons, J. & Ii, G. S. (2008). Relational-cultural theory: A framework for bridging relational, multicultural, and social justice competencies. *Journal of Counseling & Development*, *86*(3), 279-287.

Crawshaw, T. L. (2020). Rock and rolls: Exploring body positivity at Girls Rock Camp. *Fat Studies*, *9*(1), 17-36.

Cunha, M. J. F. L. (2020). Body image theories. İçinde *The International Encyclopedia of Gender, Media, and Communication* (ss. 1-15). John Wiley & Sons, Ltd.

Damiano, S. R., Yager, Z., Prichard, I. & Hart, L. M. (2019). Leading by example: Development of a maternal modelling of positive body image scale and relationships to body image attitudes. *Body Image*, *29*, 132-139.

Drysdale, R. & Tsakiris, M. (2021). Growing up a self: On the relation between body image and the experience of the interoceptive body. İçinde Y. Ataria, S. Tanaka & S. Gallagher (Ed.), *Body Schema and Body Image: New Directions* (ss. 210-228). Oxford University Press.

Duarte, C., Pinto-Gouveia, J., Ferreira, C. & Batista, D. (2015). Body image as a source of shame: A new measure for the assessment of the multifaceted nature of body image shame. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, *22*(6), 656-666.

Ercan, E. & Demİr, F. (2015). Yetiştirme kuramı: Anadolu Üniversitesi Fen Fakültesinde yapılan araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, *3*(1), 127-144.

Fardouly, J., Pinkus, R. T. & Vartanian, L. R. (2017). The impact of appearance comparisons made through social media, traditional media, and in person in women's everyday lives. *Body Image*, *20*, 31-39.

Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, *7*(2), 117-140.

Fisher, E., Dunn, M. & Thompson, J. (2002). Social comparison and body image: An investigation of body comparison processes using multidimensional scaling. *Journal of Social and Clinical Psychology - J SOC CLIN PSYCHOL*, *21*, 566-579.

Fox, J., Vendemia, M. A., Smith, M. A. & Brehm, N. R. (2021). Effects of taking selfies on women's self-objectification, mood, self-esteem, and social aggression toward female peers. *Body Image*, *36*, 193-200.

Frederick, D., Buchanan, G. M., Sadehgi-Azar, L., Peplau, L. A., Haselton, M., Berezovskaya, A. & Lipinski, R. E. (2007). *Desiring the Muscular Ideal: Men's Body Satisfaction in the United States, Ukraine, and Ghana*.

Fredrickson, B. L. & Roberts, T.-A. (1997). Objectification theory: Toward understanding women's lived

Frisén, A. & Holmqvist, K. (2010). What characterizes early adolescents with a positive body image? A qualitative investigation of Swedish girls and boys. *Body Image*, *7*(3), 205-212.

Fuchs, T. (2002). The Phenomenology of shame, guilt and the body in body dysmorphic disorder and depression. *Journal of Phenomenological Psychology*, *33*(2), 223-243.

Gallagher, S. (2021). Reimagining the body image. İçinde Y. Ataria, S. Tanaka & S. Gallagher (Ed.), *Body Schema and Body Image: New Directions* (ss. 85-98). Oxford University Press.

Gerbner, G. (1969). Toward "Cultural Indicators": The analysis of mass mediated public message systems. *AV Communication Review*, *17*(2), 137-148.

Gibbons, F. X. & Gerrard, M. (1989). Effects of upward and downward social comparison on mood states. *Journal of Social and Clinical Psychology*, *8*(1), 14-31.

Glashouwer, K. A., Jonker, N. C., Thomassen, K. & de Jong, P. J. (2016). Take a look at the bright side: Effects of positive body exposure on selective visual attention in women with high body dissatisfaction. *Behaviour Research and Therapy*, *83*, 19-25.

Griffen, T. C., Naumann, E. & Hildebrandt, T. (2018). Mirror exposure therapy for body image disturbances and eating disorders: A review. *Clinical Psychology Review*, *65*, 163-174.

Grogan, S. (2021). *Body image: Understanding Body Dissatisfaction in Men, Women, and Children* (4. bs). Routledge.

Grogan, S. & Richards, H. (2002). Body image: Focus groups with boys and men. *Men and Masculinities*, *4*(3), 219-232.

Halliwell, E. & Harvey, M. (2006). Examination of a sociocultural model of disordered eating among male and female adolescents. *British Journal of Health Psychology*, *11*(2), 235-248.

Hargreaves, D. & Tiggemann, M. (2002). The role of appearance schematicity in the development of adolescent body dissatisfaction. *Cognitive Therapy and Research*, *26*(6), 691-700.

Harriger, J. A., Calogero, R. M., Witherington, David. C. & Smith, J. E. (2010). Body size stereotyping and internalization of the thin ıdeal in preschool girls. *Sex Roles*, *63*(9), 609-620.

Harrison, K. (2000). Television viewing, fat stereotyping, body shape standards, and eating disorder symptomatology in grade school children. *Communication Research*, *27*(5), 617-640.

Harrison, K. (2001). *Ourselves, our bodies: Thin-ideal media, self-discrepancies, and eating disorder symptomatology in adolescents*.

Harrison, K. & Hefner, V. (2008). Media, body image, and eating disorders. İçinde *The Handbook of Children, Media, and Development* (ss. 381-406). John Wiley & Sons, Ltd.

Head, J. L. & Hammer, T. R. (2013). Relational-cultural theory and yoga: A proposed model addressing the harm of self-objectification in women. *Journal of Creativity in Mental Health*, *8*(2), 106-119.

Heinberg, L. J. (2001). Theories of body image disturbance: Perceptual, developmental, and sociocultural factors. İçinde *Body image, eating disorders, and obesity: An integrative guide for assessment and treatment* (ss. 27-47). American Psychological Association.

Heinberg, L. J., Thompson, J. K. & Stormer, S. (1995). Development and validation of the sociocultural attitudes towards appearance questionnaire. *International Journal of Eating Disorders*, *17*(1), 81-89.

Henn, A. T., Borgers, T., Vocks, S., Giabbiconi, C.-M. & Hartmann, A. S. (2022). Visualizing emotional arousal within the context of body size evaluation: A pilot study of steady-state visual evoked potentials in women with anorexia nervosa and healthy controls. *Body Image*, *40*, 78-91.

Higgins, E. T. (1987). Self-discrepancy: A theory relating self and affect. *Psychological Review*, *94*(3), 319-340.

Holmqvist Gattario, K. & Lunde, C. (2018). Appearance-related practices can they be part of a positive body image? İçinde E. A. Daniels, M. M. Gillen & C. H. Markey (Ed.), *Body Positive: Understanding and Improving Body Image in Science and Practice* (1st edition, ss. 111-134). Cambridge University Press.

Holmstrom, A. J. (2004). The effects of the media on body image: A meta-analysis. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, *48*(2), 196-217.

Hughes, E. K. & Gullone, E. (2011). Emotion regulation moderates relationships between body image concerns and psychological symptomatology. *Body Image*, *8*(3), 224-231.

Hurt, M. M., Nelson, J. A., Turner, D. L., Haines, M. E., Ramsey, L. R., Erchull, M. J. & Liss, M. (2007). Feminism: What is it good for? feminine norms and objectification as the link between feminist ıdentity and clinically relevant outcomes. *Sex Roles*, *57*(5), 355-363.

Jacobson, M. B. & Popovich, P. M. (1983). Victim attractiveness and perceptions of responsiblity in an ambiguous rape case. *Psychology of Women Quarterly*, *8*(1), 100-104.

Jansen, A., Nederkoorn, C. & Mulkens, S. (2005). Selective visual attention for ugly and beautiful body parts in eating disorders. *Behaviour Research and Therapy*, *43*(2), 183-196.

Jordan, J. V. (1986). *The meaning of mutuality* (Paper No. 23; ss. 1-11). Jean Baker Miller Training Institute. https://www.wcwonline.org/vmfiles/23sc.pdf

Jordan, J. V. (2008). Recent developments in relational-cultural theory. *Women & Therapy*, *31*(2-4), 1-4.

Kara, A. & Eryılmaz, A. (2018). Beliren yetişkinlerin gözünden olumlu beden imajı oluşturmanın öğeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - ENAD*, *6*(3), 394-409.

Karazsia, B. T., van Dulmen, M. H. M., Wong, K. & Crowther, J. H. (2013). Thinking meta-theoretically about the role of internalization in the development of body dissatisfaction and body change behaviors. *Body Image*, *10*(4), 433-441.

Karsay, K., Trekels, J., Eggermont, S. & Vandenbosch, L. (2021). "I (don't) respect my body": İnvestigating the role of mass media use and self-objectification on adolescents' positive body image in a cross-national study. *Mass Communication and Society*, *24*(1), 57-84.

Katzman, M. A. & Lee, S. (1997). Beyond body image: The integration of feminist and transcultural theories in the understanding of self starvation. *International Journal of Eating Disorders*, *22*(4), 385-394.

Kozee, H. B., Tylka, T. L., Augustus-Horvath, C. L. & Denchik, A. (2007). Development and psychometric evaluation of the interpersonal sexual objectification scale. *Psychology of Women Quarterly*, *31*(2), 176-189.

Lennon, K. (2010). *Feminist Perspectives on the Body*. https://plato.stanford.edu/archives/fall2014/entries/feminist-body/#BodImaBodIma

Lenz, A. S. (2014). Integrating Relational-Cultural Theory Concepts Into Supervision. *Journal of Creativity in Mental Health*, *9*(1), 3-18.

Lowes, J. & Tiggemann, M. (2003). Body dissatisfaction, dieting awareness and the impact of parental influence in young children. *British Journal of Health Psychology*, *8*(2), 135-147.

Markus, H. (1977). Self-schemata and processing information about the self. *Journal of Personality and Social Psychology*, *35*(2), 63-78.

McGladrey, M. L. (2014). Becoming tween bodies: What preadolescent girls in the US say about beauty, the "Just-Right Ideal," and the "Disney Girls". *Journal of Children and Media*, *8*(4), 353-370.

Miles-McLean, H., Liss, M., Erchull, M. J., Robertson, C. M., Hagerman, C., Gnoleba, M. A. & Papp, L. J. (2015). "Stop Looking at Me!": Interpersonal sexual objectification as a source of insidious trauma. *Psychology of Women Quarterly*, *39*(3), 363-374.

Miller, J. B. (2008). VI. Connections, disconnections, and violations. *Feminism & Psychology*, *18*(3), 368-380.

Miller, K., Kelly, A. & Stephen, E. (2019). Exposure to body focused and non-body focused others over a week: A preliminary investigation of their unique contributions to college women's eating and body image. *Body Image*, *28*, 44-52.

Mills, J. S. & D'alfonso, S. R. (2007). Competition and male Body image: Increased drive for muscularity following failure to a female. *Journal of Social and Clinical Psychology*, *26*(4), 505-518.

Mills, J. S., Roosen, K. & Vella-Zarb, R. (2012). The psychology of body image: Understanding body ımage instability and distortion. İçinde S. B. Greene (Ed.), *Body Image: Perceptions, Interpretations and Attitudes* (UK ed. edition, ss. 59-80). Nova Science Publishers, Inc.

Moradi, B. & Huang, Y.-P. (2008). Objectification theory and psychology of women: A decade of advances and future directions. *Psychology of Women Quarterly*, *32*(4), 377-398.

Morrison, T., Kalin, R. & Morrison, M. (2004). Body-image evaluation and body-image investment among adolescents: A test of sociocultural and social comparison theories. *Adolescence*, *39*, 571-592.

Murnen, S. K. & Seabrook, R. (2012). Feminist perspectives on body image and physical appearance. İçinde T. Cash (Ed.), *Encyclopedia of Body Image and Human Appearance* (ss. 438-443). Academic Press.

Murnen, S. K. & Smolak, L. (2008). Are feminist women protected from body image problems? A meta-analytic review of relevant research. *Sex Roles*, *60*(3), 186.

Myers, T. A., Ridolfi, D. R., Crowther, J. H. & Ciesla, J. A. (2012). The impact of appearance-focused social comparisons on body image disturbance in the naturalistic environment: The roles of thin-ideal internalization and feminist beliefs. *Body Image*, *9*(3), 342-351.

Nacak, O. (2021a). *Psikanaliz, cinsellik ve cinsel kimlik - 1. Kısım* (5. Bölüm). Geliş tarihi Ekim 2021, gönderen https://open.spotify.com/episode/2fL1dcTXCNUUPW2vf2Kvbu?si=ae2724c9f77e40fc

Nacak, O. (2021b). *Ayna evresi-1. Kısım* (9. Bölüm). Geliş tarihi 11 Nisan 2022, gönderen https://open.spotify.com/episode/2uIhd3UTB3y08RYZylrqx5?si=4bee0e6f28cb49d2

Neagu, A. (2015). Body image: A theoretical framework. *The Publishing House of the Romanian Academy*, *17*(1), 29-38.

Nelson, A. & Muehlenkamp, J. J. (2012). Body attitudes and objectification in non-suicidal self-ınjury: comparing males and females. *Archives of Suicide Research*, *16*(1), 1-12.

O'Dougherty, M., Schmitz, K. H., Hearst, M. O., Covelli, M. & Kurzer, M. S. (2011). Dual conversations: body talk among young women and their social contacts. *Qualitative Health Research*, *21*(9), 1191-1204.

Özer, Ö. (2005). Yetiştirme kuramı: Televizyonla yaşamanın ideolojik kültürel sonuçlarına yönelik yapılan araştırma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(1), 75-108.

Pınarbaşı, T. E. (2018). Beden Olumlama Hareketinin Sosyal Medyadaki Yansımaları: Instagram Örneği. Çukurova Genç İletişimciler Kongresi, 3 Mayıs - 4 Mayıs 2018.

Perez, M., Kroon Van Diest, A. M., Smith, H. & Sladek, M. R. (2018). Body dissatisfaction and its correlates in 5- to 7-year-old girls: A social learning experiment. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, *47*(5), 757-769.

Peterson, R. D., Tantleff-Dunn, S. & Bedwell, J. S. (2006). The effects of exposure to feminist ideology on women's body image. *Body Image*, *3*(3), 237-246.

Pinkasavage, E., Arigo, D. & Schumacher, L. M. (2015). Social comparison, negative body image, and disordered eating behavior: The moderating role of coping style. *Eating Behaviors*, *16*, 72-77.

Pope, M., Corona, R. & Belgrave, F. Z. (2014). Nobody's perfect: A qualitative examination of African American maternal caregivers' and their adolescent girls' perceptions of body image. *Body Image*, *11*(3), 307-317.

Quick, V. (2014). Social theory applied to body image and chronic illness in youth. *American Journal of Lifestyle Medicine*, *8*(1), 15-20.

Ramseyer Winter, V. (2017). Toward a relational understanding of objectification, body image, and preventive sexual health. *The Journal of Sex Research*, *54*(3), 341-350.

Ray, P. Ç., Demirkol, M. E. & Tamam, L. (2012). Beden dismorfik bozukluğu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *4*(4), 547-565.

Ricciardelli, L. A. & McCabe, M. P. (2012). Body image development in adolescent boys. İçinde T. F. Cash & L. Smolak (Ed.), *Body Image, Second Edition: A Handbook of Science, Practice, and Prevention* (Second edition, ss. 85-92). The Guilford Press.

Rodgers, R. F., Wertheim, E. H., Paxton, S. J., Tylka, T. L. & Harriger, J. A. (2022). #Bopo: Enhancing body image through body positive social media-evidence to date and research directions. *Body Image*, *41*, 367-374.

Roosen, K. M. & Mills, J. S. (2014). Body image, overview. İçinde T. Teo (Ed.), *Encyclopedia of Critical Psychology* (ss. 179-185). Springer.

Rousseau, A., Gamble, H. & Eggermont, S. (2017). The role of appearance schematicity in the internalization of media appearance ideals: A panel study of preadolescents. *Journal of Adolescence*, *60*(1), 27-38.

Rubin, L. R., Nemeroff, C. J. & Russo, N. F. (2004). Exploring feminist women's body consciousness. *Psychology of Women Quarterly*, *28*(1), 27-37.

Ruggerone, L. & Stauss, R. (2022). The Deceptive Mirror: The dressed body beyond reflection. *Fashion Theory*, *26*(2), 211-235.

Sanftner, J. L., Ryan, W. J. & Pierce, P. (2009). Application of a relational model to understanding body image in college women and men. *Journal of College Student Psychotherapy*, *23*(4), 262-280.

Sapiro, B. (2020). Assessing trustworthiness: Marginalized youth and the central relational paradox in treatment. *Children and Youth Services Review*, *116*, 105178.

Shroff, H. & Thompson, J. K. (2006). The tripartite influence model of body image and eating disturbance: A replication with adolescent girls. *Body Image*, *3*(1), 17-23.

Shrum, L. (2002). *Media consumption and perceptions of social reality: Effects and underlying processes* (ss. 69-96).

Sinton, M. M. & Birch, L. L. (2006). Individual and sociocultural influences on pre-adolescent girls' appearance schemas and body dissatisfaction. *Journal of Youth and Adolescence*, *35*(2), 157-167.

Smith-Jackson, T., Reel, J. J. & Thackeray, R. (2011). Coping with "Bad Body Image Days": Strategies from first-year young adult college women. *Body Image*, *8*(4), 335-342.

Smolak, L. & Piran, N. (2013). Gender and the prevention of eating disorders. İçinde G. L. McVey, M. P. Levine, N. Piran & H. B. Ferguson (Ed.), *Preventing Eating-Related and Weight-Related Disorders: Collaborative Research, Advocacy, and Policy Change* (ss. 199-222). Wilfrid Laurier University Press.

Spitz, E. H. (2006). Body image: Gender, race, culture. *International Congress Series*, *1286*, 206-210.

Stevens, A. & Griffiths, S. (2020). Body Positivity (#BoPo) in everyday life: An ecological momentary assessment study showing potential benefits to individuals' body image and emotional wellbeing. *Body Image*, *35*, 181-191.

Strauman, T. J., Vookles, J., Berenstein, V., Chaiken, S. & Higgins, E. T. (1991). Self-discrepancies and vulnerability to body dissatisfaction and disordered eating. *Journal of Personality and Social Psychology*, *61*(6), 946-956.

Streeter, R. (2021). "Bargaining with the status quo": Reinforcing and expanding femininities in the #bodypositive movement. *Fat Studies*, *0*(0), 1-15.

Synder, A. (2002). *The effect of television on body dissatisfaction* [Yüksek Lisans Tezi, The University of Georgia]. https://getd.libs.uga.edu/pdfs/snyder_abigail_l_200212_ma.pdf

Szymanski, D. M., Moffitt, L. B. & Carr, E. R. (2011). Sexual Objectification of Women: Advances to Theory and Research 1ψ7. *The Counseling Psychologist*, *39*(1), 6-38.

Talbot, D. (2017). *Body dissatisfaction: The ideal body and a summary of theories of development and maintenance* [The University of Notre Dame].

Tantillo, M. & Sanftner, J. (2010). Chapter 19 - Mutuality and motivation in the treatment of eating disorders: Connecting with patients and families for change. İçinde M. Maine, B. H. McGilley & D. W. Bunnell (Ed.), *Treatment of Eating Disorders* (ss. 319-334). Academic Press.

Taş, G. (2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, 163-175.

Thompson, J. K., Coovert, M. D. & Stormer., S. M. (1999). Body image, social comparison, and eating disturbance: A covariance structure modeling investigation. *International Journal of Eating Disorders*, *26*(1), 43-51.

Tiggemann, M. (2005). Television and adolescent body image: The role of program content and viewing motivation. *Journal of Social and Clinical Psychology*, *24*(3), 361-381.

Tiggemann, M. (2012). Sociocultural perspectives on body image. İçinde T. Cash (Ed.), *Encyclopedia of Body Image and Human Appearance* (ss. 758-765). Academic Press.

Tiggemann, M. (2013). Objectification Theory: Of relevance for eating disorder researchers and clinicians? *Clinical Psychologist*, *17*(2), 35-45.

Tiggemann, M. & Andrew, R. (2012). Clothes make a difference: The role of self-objectification. *Sex Roles*, *66*(9), 646-654.

Tylka, T. L. (2011). Refinement of the tripartite influence model for men: Dual body image pathways to body change behaviors. *Body Image*, *8*(3), 199-207.

Tylka, T. L. (2018). Overview of the field of positive body image. İçinde E. A. Daniels, M. M. Gillen, & C. H. Markey (Ed.), *Body Positive: Understanding and Improving Body Image in Science and Practice* (1st edition, ss. 6-33). Cambridge University Press.

van den Berg, P., Paxton, S. J., Keery, H., Wall, M., Guo, J. & Neumark-Sztainer, D. (2007). Body dissatisfaction and body comparison with media images in males and females. *Body Image*, *4*(3), 257-268.

van den Berg, P., Thompson, J. K., Obremski-Brandon, K. & Coovert, M. (2002). The Tripartite Influence model of body image and eating disturbance: A covariance structure modeling investigation testing the mediational role of appearance comparison. *Journal of Psychosomatic Research*, *53*(5), 1007-1020.

VanVonderen, K. E. & Kinnally, W. (2012). Media effects on body image: Examining media exposure in the broader context of ınternal and other social factors. *Undefined*.

Vartanian, L. R. (2012). Self-discrepancy theory and body image. İçinde T. Cash (Ed.), *Encyclopedia of Body Image and Human Appearance* (ss. 711-717). Academic Press.

Veale, D. & Riley, S. (2001). Mirror, mirror on the wall, who is the ugliest of them all? The psychopathology of mirror gazing in body dysmorphic disorder. *Behaviour Research and Therapy*, *39*(12), 1381-1393.

Wardle, J. & Foley, E. (1989). Body image: Stability and sensitivity of body satisfaction and body size estimation. *International Journal of Eating Disorders*, *8*(1), 55-62.

Windheim, K., Veale, D. & Anson, M. (2011). Mirror gazing in body dysmorphic disorder and healthy controls: Effects of duration of gazing. *Behaviour Research and Therapy*, *49*(9), 555-564.

Wiseman, M. C. & Moradi, B. (2010). Body image and eating disorder symptoms in sexual minority men: A test and extension of objectification theory. *Journal of Counseling Psychology*, *57*(2), 154-166.

Woelders, L. C. S., Larsen, J. K., Scholte, R. H. J., Cillessen, A. H. N. & Engels, R. C. M. E. (2010). Friendship group influences on body dissatisfaction and dieting among adolescent girls: A prospective study. *Journal of Adolescent Health*, *47*(5), 456-462.

Workman, J. E. & Freeburg, E. W. (1999). An examination of date rape, victim dress, and perceiver variables within the context of attribution theory. *Sex Roles*, *41*(3), 261-277.

Yam, F. C. (2021). İlişkisel kültürel kuram ve kavramlarının Türk kültürü açısından değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 41*(1), 477-495.

3. BÖLÜM
TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL BAĞLAMDA BEDEN ALGISI

Ayşe Balcı Karaboğa - Türkü Kılavuz

Giriş

Beden algısı, bedenimizi nasıl gördüğümüz ve onu zihnimizde nasıl şekillendirdiğimiz ile ilgili bir kavramdır. Diğer bir açıdan ise beden algısı, başkalarının bizi nasıl gördüğü ile ilgili düşüncelerimizden oluşmaktadır (Fallon, 1990). Bireydeki beden algısı, başta bireysel, biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel olmak üzere pek çok özellikten ve koşuldan etkilenerek oluşmakta ve yaşanılan tarihsel dönem, toplumsal ve kültürel koşullar bağlamında şekillenmekte ve değişmektedir. Bedenin sadece biyolojik bir nesne olmaması, aynı zamanda sosyokültürel olarak anlam ifade ediyor olması, beden algısına ilişkin farklı disiplinlerden farklı yaklaşımların gelişmesine neden olmuştur. Örneğin; biyologlar, genetikçiler ve tıpçılar bedeni, kendi doğası ve sınırları içinde bir varlık alanı olarak tanımlarken, sosyal bilimciler ise bedenin toplumsal ve kültürel olarak inşa edildiğini kabul etmektedirler (Canatan, 2011). Beden kavramına inşacı perspektiften yaklaşanlar, tarihsel süreçlerin ve kültürel pratiklerin bedeni dönüştürdüğü, beden bilincini, bedene bakışı, bedensel algı ve pratikleri inşa ettiği görüşünde buluşmaktadır (Arpacı, 2020). Aynı zamanda mevcut çalışmanın da perspektifini oluşturan bedenin toplumsal ve kültürel olarak inşa edildiğini kabul eden bu anlayış; beden-toplum, beden-kültür ilişkisi içinde geniş bir inceleme alanı sunmaktadır.

Beden algısı, bedene ilişkin memnuniyet ya da memnuniyetsizlik üzerinden tanımlanmaktadır. Beden memnuniyeti ya da memnuniyetsizliği tüm bedenin görünümüne yönelik olabildiği gibi bazen vücudun belirli bir yönüne, belirli bir parçasına da yönelik olabilmekte ve cinsiyet ve gelişim süreci gibi bireysel özelliklere bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir (Kale, Hurşidi & Balcı Karaboğa, 2021). Beden algısının oluşmasında ise başta bireylerin aile çevresi olmak üzere yaşanılan sosyal çevre, kültür ve medya gibi sosyokültürel koşulların etkileri söz

bağımsız olmadığını görürüz. Sonuç olarak beden algısı, bu toplumsal yapı ve süreçler içinde oluşmakta ve yeniden üretilmekte, aynı zamanda mevcut toplumsal yapıların ve güç ilişkilerinin sürdürülmesine de aracılık etmektedir.

Kaynaklar

Açer, T. M. (2020). Kamusal alanın yeni yüzü Ekşi Sözlük üzerinden toplumsal cinsiyet, iktidar ve beden analizi. *Erciyes İletişim Dergisi*, *7*(2), 767-788.

Alyakut, Ö. (2016). Post modern toplumda kadın kimliğinin bedeni üzerinden inşası. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(47), 696-708.

Arpacı, M. (2020). Pierre Bourdieu'nun sosyolojisinde beden, cinsiyet ve cinsellik. *İmgelem*, 4(6), 245-263.

Austin, A., Holzworth, J. & Papciak, R. (2022). Beyond diagnosis: "Gender dysphoria feels like a living hell, a nightmare one cannot ever wake up from". *Psychology of Sexual Orientationand Gender Diversity*, *9*(1), 12-20.

Bakhshi, S. (2011). Women´ s body image and the role of culture: A review of the literature. *Europe's Journal of Psychology*, *7*(2), 374-394.

Bauman, Z. (2014). *Parçalanmış hayat: Post modern ahlak denemeleri* (2. Baskı). (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bocock, R. (1997). *Tüketim*. (İ. Kutluk, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.

Bojorquez, I. & Unikel, C. (2012). Body image and social class. In T. Cash (Ed.), *Encyclopedia of body image and human appearance,* Vol. 1, Elsevier Inc., London, 153-159.

Bourdieu, P. (2014). *Eril tahakküm*. (B. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Bourdieu, P. (2021). *Ayrım: Beğeni yargısının toplumsal eleştirisi*. (D. F. Şannan ve A. G. Berkkurt, Çev.). Ankara: Nika Yayınevi.

Canatan, K. (2011). *Beden sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.

Demez, G., Timurtürkan M. & Ertan, C. (2020) *Bedenin sosyolojisi: Gündelik hayatın cisimleşme deneyimleri, tıbbileştirme ve dijital gözetim.* İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Doğan, D. (2011). *Beden ve iktidar: Türkiye'de kadınların beden algılarının "video" yöntemiyle tartışılması.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Erdoğan, K. N. (2021). *Günümüzde değişen beden algısı ve bedenin yeniden inşası*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.

Ertan, C. (2015). *Beden ve bir anlam üretme aracı olarak dövme*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Eşiyok Sönmez, E. & Özgen, Ö. (2017). Medya kullanımı ve beden imajı: Türkiye ve İngiltere örneği. *Akdeniz İletişim Dergisi,* (27), 78-95. https://doi.org/10.31123/akil.436747.

Fallon, A. (1990) Culture in the mirror: Socio-cultural determinants of body image. In: Cash, T.F. and Pruzinstky, T. (Eds.), *Body images: Development, deviance, and change*. Guilford Press, New York, 80-109.

Featherstone, M. (2010). Body, image and affect in consumer culture. *Body & society*, *16*(1), 193-221.

Foucault, M. (2007). *Cinselliğin tarihi*. (H. U. Tanrıöver, Çev.). (2. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2014). *Özne ve iktidar.* (I. Ergüden ve O. Akınhay, Çev.). (4. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2015). *Hapishanenin doğuşu.* (M. A. Kılıçbay, Çev.). (8. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Gelis, J. (2008). Beden, kilise ve kutsal. A. Corbin, J. J. Courtine ve G. Vigarello (Edt.), (S. Özen, Çev.), *Bedenin tarihi I: Rönesans'tan Aydınlanma'ya* içinde (s.17-82). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Giddens, A. (2010a). *Mahremiyetin dönüşümü: Modern toplumlarda cinsellik, aşk ve erotizm*. (İ. Şahin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Giddens, A. (2010b). *Modernite ve bireysel-kimlik geç modern çağda benlik ve toplum*. (Ü. Tatlıcan, Çev.), İstanbul: Say Yayınları.

Goldenberg, M. (2010). The body as capital: Understanding Brazilian culture. *VIBRANT-Vibrant Virtual Brazilian Anthropology*, *7*(1), 220-238.

Gültekin Akçay, Z. (2018). Matruşka bedenler ve köylülük: Köy romanlarında beden-iktidar ilişkisi. H. Kuruoğlu ve K. Töre Özsel (Edt.), *Medya ve beden* içinde (s. 20-42). Ankara: Betay Yayıncılık.

Hameed, S. (2021). How culture influences beauty. (04.07.2022 tarihinde https://www.drsunaina.com/2021/04/01/how-culture-influences-beauty/#:~:text=However%20culture%20plays%20a%20huge,is%20considered%20beautiful%20in%20Brazil adresinden alındı).

Hurd Clarke, L. (2012). Physical appearance changes across adulthood – women. In T. Cash (Edt.), *Encyclopedia of body image and human appearance,* Vol. 1, Elsevier Inc., London, 602-607.

İmre, H. (2020). Güzellik ve sosyal konum göstergesi olarak lotus ayak ve ayakkabı. *Uluslararası Disiplinlerarası ve Kültürlerarası Sanat*, *5*(11), 85-102.

Kale, M., Hurşidi, S. & Balcı Karaboğa, A. (2021). Okul öncesi dönemde beden algısı. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *17*(34), 1408-1435. DOI: 10.26466/opus.829749.

Krais, B. (2006). Gender, sociological theory and Bourdieu's sociology of practice. *Theory, culture&society*, *23*(6), 119-134.

Köse, H. (2011). Tüketim toplumunda bir "sosyal beden" kurgusu olarak kadın. *Selçuk İletişim*, *6*(4), 76-89.

Lindley, L. & Galupo, M. P. (2020). Gender dysphoria and minority stress: Support for inclusion of gender dysphoria as a proximal stressor. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity, 7*(3), 265-275.

Murnen, S. K. & Seabrook, R. (2012). Feminist perspectives on body image and physical appearance. In T. Cash, (Ed.), *Encyclopedia of body image and human appearance,* Vol. 1, Elsevier Inc., London, 438-444.

Odinga, J. & Kasten, E. (2020). From the jungle to urban centers: Body image and self-esteem of women in three different cultures. *International Journal of Anthropology and Ethnology*, *4*(1), 1-20.

Öngören, B. (2015). Sosyolojik açıdan sağlıklı beden imgesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *16*(34), 25-45.

Öztürk, A. (2012). Eril bedenselleşme: Hegemonik erkek bedeninin inşası. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, 13*, 39-53.

Paeratakul, S., White, M. A., Williamson, D. A., Ryan, D. H. & Bray, G. A. (2002). Sex, race/ethnicity, socioeconomic status, and BMI in relation to self-perception of overweight. *Obesity research*, *10*(5), 345-350.

Sağır, A. & Özdemir, M. (2020). Simülakr bir özne olarak bedenin inşası (Bu ben miyim?- Doktor B örneği). *Turkish Studies - Social*, *15*(4), 2113-2140. https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.42670

Sennett, R. (2008). *Karakter aşınması: Yeni kapitalizmde işin karakter üzerindeki etkisi*. (B. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Shilling, C. (2003). *The body and social theory*. Second Edition London: SAGE Publications

Stojcic, I., Dong, X. & Ren, X. (2020). Body image and sociocultural predictors of body image dissatisfaction in Croatian and Chinese women. *Frontiers in psychology*, *11*, 1-18.

Tekin, F. (2016). Geleneksel dönemden post-modern döneme beden anlayışının değişimi. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 11*(2), 1153-1172. DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827.

Timurtürkan, M. (2009), *İktidarın nesnesi olarak beden*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Timurtürkan, M. & Demez, G. (2018). Bir toplumsal iktidar alanı olarak beden ve "yaşlanan bedenin" yeniden inşaası. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *5*(2), 441-456.

4. BÖLÜM
BEDEN ALGISI VE SAĞLIK

Hatice Güdül Öz - Dilara Keklik - Evşen Nazik

Giriş

Beden algısı, bireyin bedenine atfettiği hisleri, bilişleri ve inançlarını kapsayan, bireyin zihninde tasarladığı anlamlar ve uyandırdığı duyguları içeren karmaşık ve geniş bir kavramdır. Biyolojik, psikolojik, toplumsal ve kültürel birçok faktörden etkilenen beden algısı, toplumların gelişmesiyle birlikte önemli bir kavram hâline gelmiştir. Günümüzde bedenin güzel, ince, genç ve sağlıklı olması gerektiği yönünde bir algı vardır. Bu algıdan etkilenen ve bireylerin yaşam kalitesini etkileyen en önemli faktörlerden biri de sağlıktır. Bireyin bedenine ilişkin sahip olduğu tutum, davranışlar beden algısını; beden algısı ise doğrudan ve dolaylı yollarla genel sağlığını etkileyebilir. Bu bölümde, beden algısının genel sağlık üzerine etkilerinden bahsedilmiştir.

Beden Algısının Genel Sağlık Üzerine Etkisi

Sağlık, yalnızca hastalık veya sakatlığın olmayışı değil; fiziksel, zihinsel ve sosyal yönden tam bir iyilik hâlidir (Dünya Sağlık Örgütü, 1948). Aslında sağlık, bireylerin ve toplumların fiziksel, psikolojik ve sosyal zorluklar karşısında uyum sağlamalarını ve stresli durumlara karşı koyabilmelerini sağlayan üretkenlik ve performans için gerekli işlevsellik veya metabolik verimlilik düzeyidir (Svalastog, Donev, Kristoffersen & Gajović, 2017). Sağlık; biyolojik, ekonomik, çevresel ve sosyal birçok faktörden etkilenmektedir. Bedenin içsel yapısı ve işlevi üzerine etkilerinden dolayı beden algısı da genel sağlık düzeyini etkileyen önemli bir faktördür. Beden algısı kavramı genellikle yeme davranışlarıyla ilişkilendirilse de bu davranışların doğrudan sağlıkla ilişkisi vardır ve olumsuz beden algısı bazı sağlık problemlerine yol açmaktadır (Jain & Tiwari, 2016; Swami, Horne & Furnham, 2021; Tanck, Hartmanni, Svaldi & Vocks, 2021). 2050 yılı itibarıyla genç yetişkinlerin %60'dan fazlasının aşırı

Sarıtaş, 2019). Cleary ve arkadaşları (2020) tarafından yapılan bir sistematik derlemede, yanık düzeyinin şiddeti artıkça olumsuz beden algısının daha yüksek düzeyde görüldüğü ve kendini kabul etmenin zorlaştığı bulunmuştur (Cleary vd., 2020).

Sonuç olarak beden algısı; bireyleri, kilo kontrol davranışı, aşırı egzersiz, cerrahi tedavi ve diğer birçok beden değiştirme faaliyeti gibi sağlıksız davranışları uygulamaya zorlayabilir. Bundan dolayı özellikle beden algısının olumlu veya olumsuz etkilerinin en çok ortaya çıktığı adölesan ve genç yetişkinlik dönemlerinde bireylerin olumlu beden algısının şekillenmesi için desteklenmesi çok önemlidir. Olumlu beden algısı geliştirilerek genel sağlık durumunun iyileştirilmesi için bireylerin beden algısı ve sağlıksız davranışlar arasındaki ilişkiyi anlaması ve bu konuda farkındalık kazandırılması sağlanmalıdır. Bu süreçte eğitimciler ve sağlık profesyonellerinin de dâhil olduğu eğitim programları düzenlenmelidir. Sağlıktan sapmalar erken dönemde fark edilerek bireylere destek ve tedavi sağlanmalıdır.

Kaynaklar

Afshari, P., Houshyar, Z., Javadifar, N., Pourmotahari, F. & Jorfi, M. (2016). The relationship between body image and sexual function in middle-aged women. *Electronic Physician*, *8*(11), 3302.

Agraib, L. M., Al-Shorman, A., Salah, S., Abu-hijlih, R. & Abuhijla, F. (2020). The effect of probiotics supplementation on the side effects of chemo radiotherapy for colorectal cancer: A literature review. *Onkologia i Radioterapia*, *14*(4).

Alcaraz-Ibáñez, M., Sicilia, Á. & Paterna, A. (2019). Exploring the differentiated relationship between appearance and fitness-related social anxiety and the risk of eating disorders and depression in young adults. *Scandinavian Journal of Psychology*, *60*(6), 569-576.

Amaral, A. C. S. & Ferreira, M. E. C. (2017). Body dissatisfaction and associated factors among Brazilian adolescents: A longitudinal study. *Body Image*, *22*, 32-38.

Amerikan Plastik Cerrahlar Derneği (American Society of Plastic Surgeons). (2020). Plastic Surgery Statistics. https://www.plasticsurgery.org/news/plastic-surgery-statistics adresinden erişilmiştir.

Amerikan Psikiyatri Birliği, Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı (DSM-V). (2014). Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı Beşinci Baskı (Çev.: Köroğlu E). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

Andrew, R., Tiggemann, M. & Clark, L. (2016). Predictors and health-related outcomes of positive body image in adolescent girls: A prospective study. *Developmental Psychology*, *52*(3), 463.

Asimakopoulou, E., Zavrides, H. & Askitis, T. (2020). Plastic surgery on body image, body satisfaction and self-esteem. *Acta Chirurgiae Plasticae*, *61*(1-4), 3-9.

Bahrami, M., Mohamadirizi, M., Mohamadirizi, S. & Hosseini, S. A. (2017). Evaluation of body image in cancer patients and its association with clinical variables. *Journal of Education and Health Promotion*, *6*.

Bandura, A. (1994). Social cognitive theory and exercise of control over HIV infection. In R. J Diclemente, J. L Peterson (Ed.), *Preventing AIDS* (pp. 25-59). Boston: Springer.

Bates, G., Hope, V. & McVeigh, J. (2017). HIV among people using anabolic steroid in the United Kingdom: an overview. *HIV Nursing*, *17*(1).

Bates, G., Van Hout, M. C., Teck, J. T. W. & McVeigh, J. (2019). Treatments for people who use anabolic androgenic steroids: a scoping review. *Harm Reduction Journal*, *16*(1), 1-15.

Belle, F., Sláma, T., Schindera, C., Diesch, T., Kartal-Kaess, M., Kuehni, C. & Mader, L. (2022). Body image in adolescent survivors of childhood cancer: the role of chronic health conditions. *Authorea Preprints*.

Bilal, M. & Iqbal, H. M. (2019). An insight into toxicity and human-health-related adverse consequences of cosmeceuticals—a review. *Science of the total environment*, *670*, 555-568.

Blashill, A. J. & Safren, S. A. (2015). Body dissatisfaction and condom use self-efficacy: A meta-analysis. *Body Image*, *12*, 73-77.

Bonder, M. J., Tigchelaar, E. F., Cai, X., Trynka, G., Cenit, M. C., Hrdlickova, B., ... & Zhernakova, A. (2016). The influence of a short-term gluten-free diet on the human gut microbiome. *Genome Medicine*, *8*(1), 1-11.

Brady, J. P., Nogg, K. A., Rozzell, K. N., Rodriguez-Diaz, C. E., Horvath, K. J., Safren, S. A. & Blashill, A. J. (2019). Body image and condomless anal sex among Young Latino sexual minority men. *Behaviour Research and Therapy*, *115*, 129-134.

Brannon, L., Feist, J. & Updegraff, J. A. (2013). *Health psychology: An introduction to behavior and health (9th edition).* Boston: Cengage Learning.

Brausch, A. M., Nichols, P. M., Laves, E. H. & Clapham, R. B. (2021). Body investment as a protective factor in the relationship between acquired capability for suicide and suicide attempts. *Behavior Therapy*, *52*(5), 1114-1122.

Bucknor, A., Egeler, S. A., Chen, A. D., Chattha, A., Kamali, P., Brownstein, G., ... & Lin, S. J. (2018). National mortality rates after outpatient cosmetic surgery and low rates of perioperative deep vein thrombosis screening and prophylaxis. *Plastic and Reconstructive Surgery*, *142*(1), 90-98.

Bulka, C. M., Davis, M. A., Karagas, M. R., Ahsan, H. & Argos, M. (2017). The unintended consequences of a gluten-free diet. *Epidemiology (Cambridge, Mass.)*, *28*(3), e24.

Campedelli, V., Ciacchella, C., Veneziani, G., Meniconzi, I., Paone, E., Silecchia, G. & Lai, C. (2022). Association of Body Image and Body Mass Index with psychological outcomes in obese patients. *Research Square.*

Campos, L. S., De Nardi, S. P., Limberger, L. F. & Caldas, J. M. (2022). Sexual Function, Body Image and Quality of Life of Women with Advanced Cancer. *Sexuality and Disability*, 1-11.

Carraça, E. V., Encantado, J., Battista, F., Beaulieu, K., Blundell, J. E., Busetto, L., ... & Oppert, J. M. (2021). Effect of exercise training on psychological outcomes in adults with overweight or obesity: A systematic review and meta-analysis. *Obesity Reviews*, *22*, e13261.

Cash, T. F. & Pruzinsky, T. E. (1990). *Body images: Development, deviance, and change*. In T Cash, T. Pruzinsky (Ed.), (pp. 361). New York: Guilford Press.

Cheng, Z. H., Perko, V. L., Fuller-Marashi, L., Gau, J. M. & Stice, E. (2019). Ethnic differences in eating disorder prevalence, risk factors, and predictive effects of risk factors among young women. *Eating Behaviors*, *32*, 23-30.

Ching, B. H. H. & Xu, J. T. (2019). Understanding cosmetic surgery consideration in Chinese adolescent girls: Contributions of materialism and sexual objectification. *Body Image*, *28*, 6-15.

Chung, H. I. C. & Kim, Y. A. (2022). Perception of cosmetic surgery and associated side effects: A content analysis study of South Korean female college students. *Medicine*, *101*(3).

Clark, S. L. (2021). *How Mother's attitudes and communication affect body ımage satisfaction status of daughters.* (Doctoral dissertation). A&M University, Texas.

Cleary, M., Kornhaber, R., Thapa, D. K., West, S. & Visentin, D. (2020). A quantitative systematic review assessing the impact of burn injuries on body image. *Body Image*, *33*, 47-65.

Copeland, A. L., Spears, C. A., Baillie, L. E. & McVay, M. A. (2016). Fear of fatness and drive for thinness in predicting smoking status in college women. *Addictive Behaviors*, *54*, 1-6.

Corona, R., Hood, K. B. & Haffejee, F. (2019). The relationship between body image perceptions and condom use outcomes in a sample of South African emerging adults. *Prevention Science*, *20*(1), 147-156.

Crow, S., Eisenberg, M. E., Story, M. & Neumark-Sztainer, D. (2008). Suicidal behavior in adolescents: relationship to weight status, weight control behaviors, and body dissatisfaction. *International Journal of Eating Disorders*, *41*(1), 82-87.

Cyril, S., Halliday, J., Green, J. & Renzaho, A. M. (2016). Relationship between body mass index and family functioning, family communication, family type and parenting style among African migrant parents and children in Victoria, Australia: a parent-child dyad study. *BMC Public Health*, *16*(1), 1-10.

Czepczor-Bernat, K., Modrzejewska, A., Modrzejewska, J. & Pękała, M. (2022). A preliminary study of body image and depression among adults during COVID-19: A moderation model. *Archives of Psychiatric Nursing*, *36*, 55-61.

Derenne, J. & Beresin, E. (2018). Body image, media, and eating disorders—a 10-year update. *Academic Psychiatry*, *42*(1), 129-134.

Di Lorenzo, P., Casella, C., Capasso, E., Conti, A., Fedeli, P., Policino, F. & Niola, M. (2018). The central importance of information in cosmetic surgery and treatments. *Open Medicine*, *13*(1), 153-157.

Divecha, C. A. & Simon, M. A. (2022). Body image concerns and weight control behaviors among medical students in Oman. *Journal of Nature and Science of Medicine*, *5*(1), 29.

Dosch, A., Ghisletta, P. & Van der Linden, M. (2016). Body image in dyadic and solitary sexual desire: The role of encoding style and distracting thoughts. *The Journal of Sex Research*, *53*(9), 1193-1206.

Dunaev, J., Markey, C. H. & Brochu, P. M. (2018). An attitude of gratitude: The effects of body-focused gratitude on weight bias internalization and body image. *Body image*, *25*, 9-13.

Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization. Constitution). (1948). In: World Health Organization: Basic documents. 45th ed. Geneva: World Health Organization; 1948. https://www.who.int/about/governance/constitution adresinden erişilmiştir.

Edwards, W. M. & Coleman, E. (2004). Defining sexual health: a descriptive overview. *Archives of Sexual Behavior*, *33*(3), 189-195.

Fan, S. Y. & Eiser, C. (2009). Body image of children and adolescents with cancer: A systematic review. *Body image*, *6*(4), 247-256.

Fitriyah, L. & Rokhmawan, T. (2019). "You're fat and not normal!" From Body Image to Decision of Suicide. *Indonesian Journal of Learning Education and Counseling*, *1*(2), 102-118.

Galmiche, M., Déchelotte, P., Lambert, G. & Tavolacci, M. P. (2019). Prevalence of eating disorders over the 2000–2018 period: a systematic literature review. *The American Journal of Clinical Nutrition*, *109*(5), 1402-1413.

Ghiasvand, R., Rueegg, C. S., Weiderpass, E., Green, A. C., Lund, E. & Veierød, M. B. (2017). Indoor tanning and melanoma risk: long-term evidence from a prospective population-based cohort study. *American Journal of Epidemiology*, *185*(3), 147-156.

Gillen, M. M. & Markey, C. H. (2019). A review of research linking body image and sexual well-being. *Body Image*, *31*, 294-301.

Gillen, M. M. & Markey, C. N. (2014). Body image and HIV risk among college students. *American Journal of Health Behavior*, *38*(6), 816-822.

Gojowy, D., Kauke, M., Ohmann, T., Homann, H. H. & Mannil, L. (2019). Early and late-recorded predictors of health-related quality of life of burn patients on long-term follow-up. *Burns*, *45*(6), 1300-1310.

Grunewald, W., Calzo, J. P., Brown, T. A., Pennesi, J. L., Jun, H. J., Corliss, H. L. & Blashill, A. J. (2021). Appearance-ideal internalization, body dissatisfaction, and suicidality among sexual minority men. *Body Image*, *38*, 289-294.

Gruskin, S., Yadav, V., Castellanos-Usigli, A., Khizanishvili, G. & Kismödi, E. (2019). Sexual health, sexual rights and sexual pleasure: meaningfully engaging the perfect triangle. *Sexual and Reproductive Health Matters*, *27*(1), 29-40.

Hartley, E., Fuller-Tyszkiewicz, M., Skouteris, H. & Hill, B. (2021). A qualitative insight into the relationship between postpartum depression and body image. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, *39*(3), 288-300.

Hassan, H. E., Masaud, H., Mohammed, R. & Ramadan, S. (2021). Self-knowledge and body image among cervical cancer survivors women in northern upper Egypt. *Journal of Applied Health Sciences and Medicine*, *1*(1), 1-12.

Centers for Disease Control and Prevention. (2020). Youth Risk Behavior Surveillance System (YRBSS). https://www.cdc.gov/healthyyouth/data/yrbs/overview.htm adresinden erişilmiştir.

Hay, J. L., Geller, A. C., Schoenhammer, M., Gordon, M., Bishop, M., Shuk, E., ... & Halpern, A. C. (2016). Tanning and beauty: Mother and teenage daughters in discussion. *Journal of Health Psychology*, *21*(7), 1261-1270.

Heckman, C. J. & Manning, M. (2019). The relationship between indoor tanning and body mass index, physical activity, or dietary practices: a systematic review. *Journal of Behavioral Medicine*, *42*(2), 188-203.

Holmes, C., Jackson, A., Looby, J., Gallo, K. & Blakely, K. (2021). Breast Cancer and Body Image: Feminist Therapy Principles and Interventions. *Journal of Feminist Family Therapy*, *33*(1), 20-39.

Holsen, I., Jones, D. C. & Birkeland, M. S. (2012). Body image satisfaction among Norwegian adolescents and young adults: A longitudinal study of the influence of interpersonal relationships and BMI. *Body Image*, *9*(2), 201-208.

Holzer, L. A., Sevelda, F., Fraberger, G., Bluder, O., Kickinger, W. & Holzer, G. (2014). Body image and self-esteem in lower-limb amputees. *PloS one*, *9*(3), e92943.

Howe, L. J., Trela-Larsen, L., Taylor, M., Heron, J., Munafò, M. R. & Taylor, A. E. (2017). Body mass index, body dissatisfaction and adolescent smoking initiation. *Drug and Alcohol Dependence*, *178*, 143-149.

Ivezaj, V. & Grilo, C. M. (2018). The complexity of body image following bariatric surgery: a systematic review of the literature. *Obesity Reviews*, *19*(8), 1116-1140.

Jackson, A. M., Cox, A. E., Sano, Y., Parker, L. & Lanigan, J. (2022). Body image and eating behaviors: A latent profile analysis. *Body Image*, *41*, 396-405.

Jaconis, M., Boyd, S. J. & Gray, M. J. (2020). History of sexual violence and associated negative consequences: the mediating role of body image dissatisfaction. *Journal of Loss and Trauma*, *25*(2), 107-123.

Jain, P. & Tiwari, G. K. (2016). Body image satisfaction and Life Satisfaction in HIV/AIDS patients. *The International Journal of Indian Psychology*, *3*(2), 81-90.

Jalali-Farahani, S., Amiri, P., Zarani, F. & Azizi, F. (2021). A Qualitative Exploration of Body Image from the Perspective of Adolescents with a Focus on Psychological Aspects: Findings from Iran. *Child Psychiatry & Human Development*, 1-11.

John, J., Nnaji, U., Okezue, O., Nnadozie, U., John, D., Ezeukwu, A., ... & Enyanwuma, I. (2022). Effects of circuit exercise training on body image, cardiorespiratory indices, and body composition of obese undergraduates in a Nigerian University. *Physiotherapy Quarterly*, *31*(2).

Jones, A., Winter, V. R., Pekarek, E. & Walters, J. (2018). Binge drinking and cigarette smoking among teens: Does body image play a role?. *Children and Youth Services Review*, *91*, 232-236.

Kale, M., Hurşidi, S., & Karaboğa, A. B. (2021). Okul öncesi dönemde beden algısı. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *17*(34), 1408-1435.

Karaca, E. & Beydağ, K. D. (2021). Plastik Cerrahi Ameliyatı Geçirmiş Kadınların Beden İmajı ve Benlik Saygıları Arasındaki İlişki. *Sağlık ve Toplum*, 31(2), 181-194.

KavehFarsani, Z., Kelishadi, R. & Beshlideh, K. (2020). Study of the effect of family communication and function, and satisfaction with body image, on psychological well-being of obese girls: the mediating role of self-esteem and depression. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, *14*(1), 1-10.

Kikut, J., Konecka, N. & Szczuko, M. (2019). Quantitative assessment of nutrition and nutritional status of patients with celiac disease aged 13-18. *Roczniki Państwowego Zakładu Higieny*, *70*(4).

King, T. W. (2020). Plastic surgery. In H. F Mayer (Ed.), *Building a Clinical Practice* (pp. 203-214). Cham: Springer.

Kogure, G. S., Ribeiro, V. B., Lopes, I. P., Furtado, C. L. M., Kodato, S., de Sá, M. F. S., ... & Dos Reis, R. M. (2019). Body image and its relationships with sexual functioning, anxiety, and depression in women with polycystic ovary syndrome. *Journal of Affective Disorders*, *253*, 385-393.

Kwon, S. S., Park, B. W., Lee, M. H., Bang, D. W., Hyon, M. S., Chang, W. H., ... & Park, Y. W. (2020). Role and Prognosis of Extracorporeal Life Support in Patients Who Develop Cardiac Arrest during or after Office-Based Cosmetic Surgery. *The Korean Journal of Thoracic and Cardiovascular Surgery*, *53*(5), 277.

Laporta-Herrero, I., Jáuregui-Lobera, I., Serrano-Troncoso, E., Garcia-Argibay, M., Cortijo-Alcarria, M. C. & Santed-Germán, M. A. (2022). Attachment, body appreciation, and body image quality of life in adolescents with eating disorders. *Eating Disorders*, *30*(2), 168-181.

Lee, W. S., Park, S. H., Kang, S. G., Tak, M. S., Kim, C. H. & Lee, S. W. (2019). Emergency room visits for severe complications after cosmetic surgery. *Archives of Aesthetic Plastic Surgery*, *25*(3), 108-114.

Leonardi, F. (2018). The definition of health: towards new perspectives. *International Journal of Health Services*, *48*(4), 735-748.

Littleton, H., Breitkopf, C. R. & Berenson, A. (2005). Body image and risky sexual behaviors: An investigation in a tri-ethnic sample. *Body Image*, *2*(2), 193-198.

Makkapati, S., D'Agati, V. D. & Balsam, L. (2018). "Green smoothie cleanse" causing acute oxalate nephropathy. *American Journal of Kidney Diseases*, *71*(2), 281-286.

Manaf, N. A., Saravanan, C. & ZuhrAh, B. (2016). The prevalence and inter-relationship of negative body image perception, depression and susceptibility to eating disorders among female medical undergraduate students. *Journal of Clinical and Diagnostic Research: JCDR*, *10*(3), VC01.

Manago, A. M., Ward, L. M., Lemm, K. M., Reed, L. & Seabrook, R. (2015). Facebook involvement, objectified body consciousness, body shame, and sexual assertiveness in college women and men. *Sex Roles*, *72*(1), 1-14.

Markey, C. N. & Markey, P. M. (2010). A correlational and experimental examination of reality television viewing and interest in cosmetic surgery. *Body Image*, *7*(2), 165-171.

Mars, B., Heron, J., Klonsky, E. D., Moran, P., O'Connor, R. C., Tilling, K., ... & Gunnell, D. (2019). What distinguishes adolescents with suicidal thoughts from those who have attempted suicide? A population-based birth cohort study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *60*(1), 91-99.

Marzilli, E., Cerniglia, L. & Cimino, S. (2018). A narrative review of binge eating disorder in adolescence: prevalence, impact, and psychological treatment strategies. *Adolescent Health, Medicine and Therapeutics*, *9*, 17.

McCabe, M., Fuller-Tyszkiewicz, M., Mellor, D. & Maïano, C. (2020). Body image, disordered eating, higher weight, and their associated factors: Can we use the same scales to measure constructs across different countries?. *Body Image*, *35*, 316-319.

Meadows, A. & Calogero, R. M. (2018). Studies on weight stigma and body image in higher-weight individuals. In C. M Fassino (Ed.), *Body image, eating, and weight* (pp. 381-400). Cham: Springer.

Milhausen, R. R., Buchholz, A. C., Opperman, E. A. & Benson, L. E. (2015). Relationships between body image, body composition, sexual functioning, and sexual satisfaction among heterosexual young adults. *Archives of Sexual Behavior*, *44*(6), 1621-1633.

Monpellier, V. M., Antoniou, E. E., Mulkens, S., Janssen, I. M., van der Molen, A. B. M. & Jansen, A. T. (2018). Body image dissatisfaction and depression in postbariatric patients is associated with less weight loss and a desire for body contouring surgery. *Surgery for Obesity and Related Diseases*, *14*(10), 1507-1515.

Moor, L. & Anderson, J. R. (2019). A systematic literature review of the relationship between dark personality traits and antisocial online behaviours. *Personality and Individual Differences*, *144*, 40-55.

Mullen, C., Whalley, B. J., Schifano, F. & Baker, J. S. (2020). Anabolic androgenic steroid abuse in the United Kingdom: An update. *British Journal of Pharmacology*, *177*(10), 2180-2198.

Myrick, J. G., Noar, S. M., Kelley, D., Zeitany, A. E., Morales-Pico, B. M. & Thomas, N. E. (2017). A longitudinal test of the Comprehensive Indoor Tanning Expectations Scale: The importance of affective beliefs in predicting indoor tanning behavior. *Journal of Health Psychology*, *22*(1), 3-15.

Nagata, J. M., Braudt, D. B., Domingue, B. W., Bibbins-Domingo, K., Garber, A. K., Griffiths, S. & Murray, S. B. (2019). Genetic risk, body mass index, and weight control behaviors: Unlocking the triad. *International Journal of Eating Disorders*, *52*(7), 825-833.

Neumark-Sztainer, D., Wall, M., Larson, N. I., Eisenberg, M. E. & Loth, K. (2011). Dieting and disordered eating behaviors from adolescence to young adulthood: findings from a 10-year longitudinal study. *Journal of the American Dietetic Association*, *111*(7), 1004-1011.

Noar, S. M., Myrick, J. G., Morales-Pico, B. & Thomas, N. E. (2014). Development and validation of the comprehensive indoor tanning expectations scale. *JAMA Dermatology*, *150*(5), 512-521.

Nutrition and Food Sciences Database (2022). Adult Obesity Rates Predicted to Rise to 60-80% by 2050. https://www.cabi.org/nutrition/news/12612 adresinden erişilmiştir.

Nuzzi, L. C., Firriolo, J. M., McNamara, C. T., Malloy, S. M., Massey, G. G., DiVasta, A. D. & Labow, B. I. (2022). Normative Values for Adolescent Quality of Life in Plastic Surgery: A Longitudinal, Cohort Study. *Plastic and Reconstructive Surgery Global Open*, *10*(5).

O'Sullivan, D. E., Brenner, D. R., Demers, P. A., Villeneuve, P. J., Friedenreich, C. M., King, W. D. & Compare Study Group. (2019). Indoor tanning and skin cancer in Canada: A meta-analysis and attributable burden estimation. *Cancer Epidemiology*, *59*, 1-7.

Ouyang, Y., Wang, K., Zhang, T., Peng, L., Song, G. & Luo, J. (2020). The influence of sports participation on body image, self-efficacy, and self-esteem in college students. *Frontiers in Ppsychology*, 3039.

Özdemir, A. & Saritas, S. (2019). Effect of yoga nidra on the self-esteem and body image of burn patients. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, *35*, 86-91.

Öztürk, Y. & Kirac, R. (2019). Scientific Development. M. Dalkılıç (Ed.), *Sağlık ve Hastalık* içinde (s.381-388). Gece Akademi: Ankara.

Paterson, C., Lengacher, C. A., Donovan, K. A., Kip, K. E. & Tofthagen, C. S. (2016). Body image in younger breast cancer survivors: a systematic review. *Cancer Nursing*, *39*(1), E39.

Paxton, S. J. & Heinicke, B. E. (2018). Body image. *Annual Review of Eating Disorders*, 77-91.

Pope, H. G., Khalsa, J. H. & Bhasin, S. (2017). Body image disorders and abuse of anabolic-androgenic steroids among men. *Jama*, *317*(1), 23-24.

Proczko, M., Postrożny, D., Szymański, M., Pouwels, S., Major, P. & Stepaniak, P. (2022). Evolution of the body image perception of people with obesity on the pathway from bariatric surgery to body contouring lift surgery. *Journal of Plastic, Reconstructive & Aesthetic Surgery*, *75*(2), 860-869.

Rahimi-Ardabili, H., Reynolds, R., Vartanian, L. R., McLeod, L. V. D. & Zwar, N. (2018). A systematic review of the efficacy of interventions that aim to increase self-compassion on nutrition habits, eating behaviours, body weight and body image. *Mindfulness*, *9*(2), 388-400.

Ramseyer Winter, V., Cook, M. & Hood, A. (2020). Body image and sexual behavior among adult men who "hook up". *The Journal of Sex Research*, *57*(7), 914-921.

Ramseyer Winter, V., Gillen, M. M. & Kennedy, A. K. (2018). Associations between body appreciation and comfort communicating about sex: A brief report. *Health Communication*, *33*(3), 359-362.

Reese, J. B., Handorf, E. & Haythornthwaite, J. A. (2018). Sexual quality of life, body image distress, and psychosocial outcomes in colorectal cancer: a longitudinal study. *Supportive Care in Cancer*, *26*(10), 3431-3440.

Rodgers, R. F., Slater, A., Gordon, C. S., McLean, S. A., Jarman, H. K. & Paxton, S. J. (2020). A biopsychosocial model of social media use and body image concerns, disordered eating, and muscle-building behaviors among adolescent girls and boys. *Journal of Youth and Adolescence*, *49*(2), 399-409.

Roosen, K. M. & Mills, J. S. (2015). Exploring the motives and mental health correlates of intentional food restriction prior to alcohol use in university students. *Journal of Health Psychology*, *20*(6), 875-886.

Sabbahi, A., Canada, J. M., Babu, A. S., Severin, R., Arena, R. & Ozemek, C. (2022). Exercise training in cardiac rehabilitation: Setting the right intensity for optimal benefit. *Progress in Cardiovascular Diseases*.

Sabiston, C. M., Pila, E., Vani, M. & Thogersen-Ntoumani, C. (2019). Body image, physical activity, and sport: A scoping review. *Psychology of Sport and Exercise*, *42*, 48-57.

Saeedi, N. R., Sharbaf, H. A., Ebrahimabad, M. J. A. & Kareshki, H. (2019). Psychological consequences of breast cancer in Iran: a meta-analysis. *Iranian Journal of Public Health*, *48*(5), 816.

Sánchez, B., Casalots-Casado, J., Quintana, S., Arroyo, A., Martín-Fumadó, C. & Galtés, I. (2012). Fatal manganese intoxication due to an error in the elaboration of Epsom salts for a liver cleansing diet. *Forensic Science International*, *223*(1-3), e1-e4.

Sánchez, G. F. L., Suárez, A. D. & Smith, L. (2018). Analysis of body image and obesity by Stunkard's silhouettes in 3-to 18-year-old Spanish children and adolescents. *Anales de Psicología*, *34*(1), 167-172.

Satinsky, S., Reece, M., Dennis, B., Sanders, S. & Bardzell, S. (2012). An assessment of body appreciation and its relationship to sexual function in women. *Body Image*, *9*(1), 137-144.

Sebri, V., Durosini, I., Triberti, S. & Pravettoni, G. (2021). The efficacy of psychological intervention on body image in breast cancer patients and survivors: a systematic-review and meta-analysis. *Frontiers in Psychology*, *12*, 407.

Seear, K., Fraser, S., Moore, D. & Murphy, D. (2015). Understanding and responding to anabolic steroid injecting and hepatitis C risk in Australia: A research agenda. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, *22*(5), 449-455.

Shagar, P. S., Harris, N., Boddy, J. & Donovan, C. L. (2017). The relationship between body image concerns and weight-related behaviours of adolescents and emerging adults: A systematic review. *Behaviour Change*, *34*(4), 208-252.

Shoraka, H., Amirkafi, A. & Garrusi, B. (2019). Review of body image and some of contributing factors in Iranian population. *International Journal of Preventive Medicine*, *10*.

Soares Filho, L. C., Batista, R. F. L., Cardoso, V. C., Simões, V. M. F., Santos, A. M., Coelho, S. J. D. D. A. C. & Silva, A. A. M. (2020). Body image dissatisfaction and symptoms of depression disorder in adolescents. *Brazilian Journal of Medical and Biological Research*, *54*.

Stice, E., Nemeroff, C. & Shaw, H. E. (1996). Test of the dual pathway model of bulimia nervosa: Evidence for dietary restraint and affect regulation mechanisms. *Journal of Social and Clinical Psychology*, *15*(3), 340.

Stolic, M., Jović, M., Jeremic, J., Hinić, D., Jovanovic, M. & Stolic, D. (2019). Body image dissatisfaction, temperament traits, and self-esteem in patients with multiple minimally invasive cosmetic procedures. *Srpski Arhiv za Celokupno Lekarstvo*.

Strand, M., Fredlund, P., Boldemann, C. & Lager, A. (2021). Body image perception, smoking, alcohol use, indoor tanning, and disordered eating in young and middle-aged adults: findings from a large population-based Swedish study. *BMC Public Health*, *21*(1), 1-12.

Sue, A., Dehlsen, K. & Ooi, C. Y. (2018). Paediatric patients with coeliac disease on a gluten-free diet: nutritional adequacy and macro-and micronutrient imbalances. *Current Gastroenterology Reports*, *20*(1), 1-12.

Suparno, A. & Arofiati, F. (2021). Adaptive Response of Colorectal Cancer Patients With Stomas on Quality of Life and Body Images: A Literature.

Sündermann, O., Flink, I. & Linton, S. J. (2020). My body is not working right: A cognitive behavioral model of body image and chronic pain. *Pain*, *161*(6), 1136-1139.

Svalastog, A. L., Donev, D., Kristoffersen, N. J. & Gajović, S. (2017). Concepts and definitions of health and health-related values in the knowledge landscapes of the digital society. *Croatian Medical Journal*, *58*(6), 431.

Swami, V., Horne, G. & Furnham, A. (2021). COVID-19-related stress and anxiety are associated with negative body image in adults from the United Kingdom. *Personality and Individual Differences*, *170*, 110426.

Tanck, J. A., Hartmann, A. S., Svaldi, J. & Vocks, S. (2021). Effects of full-body mirror exposure on eating pathology, body image and emotional states: Comparison between positive and negative verbalization. *PloS one*, *16*(9), e0257303.

Tiwari, G. K. & Kumar, S. (2015). Psychology and body image: A review. *Shodh Prerak*, *5*(1), 1-9.

Trindade, I. A., Marta-Simões, J., Ferreira, C. & Pinto-Gouveia, J. (2018). Chronic illness-related cognitive fusion explains the impact of body dissatisfaction and shame on depression symptoms in breast cancer patients. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, *25*(6), 886-893.

Ünal, N. & Gürhan, N. (2021). Ortopedi ameliyatlarının hastaların benlik saygısı, beden algısı ve durumluk kaygıları üzerine etkisi. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *12*(2).

Van den Brink, F., Vollmann, M., Smeets, M. A., Hessen, D. J. & Woertman, L. (2018). Relationships between body image, sexual satisfaction, and relationship quality in romantic couples. *Journal of Family Psychology*, *32*(4), 466.

Vani, M. F., Murray, R. M. & Sabiston, C. M. (2021). Body image and physical activity. *Essentials of Exercise and Sport Psychology: An Open Access Textbook*, 150-175.

Watson, L. B., Matheny, K. B., Gagne, P., Brack, G. & Ancis, J. R. (2013). A model linking diverse women's child sexual abuse history with sexual risk taking. *Psychology of Women Quarterly*, *37*(1), 22-37.

Woertman, L. & Van den Brink, F. (2012). Body image and female sexual functioning and behavior: A review. *Journal of Sex Research*, *49*(2-3), 184-211.

Yager, Z. & O'Dea, J. A. (2014). Relationships between body image, nutritional supplement use, and attitudes towards doping in sport among adolescent boys: implications for prevention programs. *Journal of the International Society of Sports Nutrition*, *11*(1), 1-8.

Yoo, J. J. & Kim, H. Y. (2012). Adolescents' body-tanning behaviours: influences of gender, body mass index, sociocultural attitudes towards appearance and body satisfaction. *International Journal of Consumer Studies*, *36*(3), 360-366.

5. BÖLÜM
BEDEN ALGISI VE BESLENME

Şenay Türe

Giriş

Bireyin büyüme ve gelişmesini sağlaması ve biyopsikososyal tam bir iyilik hâlinde yaşamını sürdürebilmesi için beslenmesi gerekir. Beslenme en geniş anlamıyla, birey için gerekli olan besin ögelerinin yeterli ve dengeli olarak alınmasıdır. Sağlıklı bir yaşam için gerekli olan bu besin ögeleri yetersiz, aşırı veya dengesiz alındığında uygun beslenememeye bağlı beslenme bozuklukları oluşur (Kalache vd., 2021).

Sosyoekonomik düzeyi çok düşük olan bölgeler için besine ulaşamama en önemli sorun iken diğer bölgelerde beslenme bozukluklarının ana nedeni yeme davranışındaki bozukluklar olabilmektedir. Yemek yemenin temel amacı aslında beslenmek olsa da çevresel, kültürel, psikolojik ve biyolojik faktörlerden de etkilenerek yeme tutumlarının amacında değişiklikler meydana gelmektedir. Kişinin beden ağırlığıyla aşırı meşgul olması ve beden algısında bozulmayla birlikte beslenme davranışındaki değişiklikler sonucu meydana gelen yeme bozuklukları, beslenme bozukluğunun önemli bir alt grubunu oluşturur (Kalache vd., 2021).

Belirli ortamlar yeme bozuklukları ve düzensiz yeme gelişimine karşı hassasiyeti artırabilir. Özellikle fiziksel görünümün önemini destekleyen ortamlar düzensiz yeme tutum ve davranışların gelişme riskini önemli ölçüde artırır (Ata, Schaefer & Thompson, 2014). Beden algısı, bireyin fiziksel görünümü ile ilgili olarak neler düşündüğünü, neler hissettiğini ve buna bağlı olarak bireyin nasıl davrandığına işaret eder. Beden memnuniyetsizliği, kişinin bedenini olumsuz, öznel değerlendirmesidir (Smolak, 2011). Kişinin beden algısı ile ilgili hissettiği yüksek endişe tüm beslenme bozukluklarında hem orta hem de uzun vadede daha kötü tedavi sonuçlarıyla ilişkilidir (Vall & Wade, 2015).

Kitabın bu bölümünde, ilk olarak beden algısı ve beslenme arasındaki ilişki ele alındı. Devamında, bu ilişkiyi açıklamaya çalışan güncel yaklaşımlara ve çocukluk

bakım için zaman ayırmak (Termorshuizen vd., 2020); yüz yüze görünüm karşılaştırmalarından ve azaltılmış ağırlık izleminden uzakta bir alana sahip olmak (Quathamer & Joy, 2021); arkadaşlarla, aileyle ve toplulukla sanal olarak bağlantı kurmak (Zeiler vd., 2021) gibi faktörlerin olumlu etkilerinin olduğu belirtilmektedir.

Bazı çalışmalarda, yeme bozukluğu nedeniyle takip edilen hastalarda kendi kendini yönetme girişimlerinin artması (Schlegl, Maier, Meule & Voderholzer, 2020), iyileşmek için daha fazla motivasyon (Termorshuizen vd., 2020); iyileşme üzerine düşünmek için daha fazla zaman ayırma (Hunter & Gibson, 2021) gibi faktörlerden ötürü yeme bozukluğu semptomlarında azalma olduğu da bildirilmiştir.

Sonuç

Beden algısı, olumludan olumsuza doğru bir süreklilik içinde deneyimlenir. Negatif beden algısı (vücut memnuniyetsizliği) olan kişiler, görünümlerinden memnun olmadıklarını hissederler ve mevcut görünümleri ile ideal görünümleri arasında bir tutarsızlık algılarlar. Bir kişi bedeni hakkında ne kadar tatminsiz hissederse düşük benlik saygısı ve depresyon yaşama riski ve düşük yaşam kalitesi riski o kadar yüksek olur. Negatif beden algısı; diyet yapma, tıkınırcasına yeme, oruç tutma, kalori sayımı ve kendi kendine kusturma dâhil olmak üzere beslenme bozukluğuna yol açacak davranışlar gösterme olasılığını artırır ve çok sayıda ciddi uzun vadeli sağlık sonucu doğurur. Pozitif beden algısı ve beden takdiri ise tam tersi etkilere sahiptir.

Kaynaklar

Agras, W. S., Brandt, H. A., Bulik, C. M., Dolan-Sewell, R., Fairburn, C. G., Halmi, K. A., et al. (2004). Report of the National Institutes of Health workshop to overcoming barriers to treatment research in anorexia nervosa. *International Journal of Eating Disorders*, 35(4), 509-521.

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. 5th. Arlington, American Psychiatric Publishing.

Andrew, R., Tiggemann, M. & Clark, L. (2016). Predictors and health-related outcomes of positive body image in adolescent girls: A prospective study. *Dev Psychol,* 52, 463-474.

Ata, R., Schaefer, L. M. & Thompson, J. K. (2014). *Sociocultural theories of eating disorders*. In: Levine, M., Smolak, L., editors. The Wiley-Blackwell Handbook of Eating Disorders. West Sussex, UK: John Wiley and Sons, Ltd.

Avalos, L. & Tylka, T. L. (2006). Exploring a model of intuitive eating with college women. *Journal of Counseling Psychology*, 53, 486-497.

Bennett, J., Greene, G. & Schwartz-Barcott, D. (2013). Perceptions of emotional eating behavior: a qualitative study of college students. *Appetite,* 60, 187-192.

Bluth, K., Campo, R. A., Futch, W. S. & Gaylord, S. A. (2017). Age and gender differences in the associations of self-compassion and emotional well-being in a large adolescent sample. *J. Youth Adolesc,* 46, 840-853.

Bögels, S. M. & Restifo, K. (2015). *Mindful Parenting: A Guide for Mental Health Practitioners*. New York, NY: W.W. Norton & Company.

Brault, M. C., Aime, A., Begin, C., Valois, P. & Craig, W. (2015). Heterogeneity of sex-stratified BMI trajectories in children from 8 to 14 years old. *Physiol Behav,* 142, 111-20.

Braun, T. D., Park, C. L. & Gorin, A. (2016). Self-compassion, body image, and disordered eating: a review of the literature. *Body Image,* 17, 117-131.

Calogero, R. M. (2012). *Objectification theory, self-objectification, and body image.* In Encyclopedia of Body Image and Human Appearance, Vol. 2, ed. T. F. Cash (San Diego, CA: Academic Press), 574-580.

Cash, T. F. & Fleming, E. C. (2002). The impact of body image experiences: Development of the body image quality of life inventory. *Int. J. Eat. Disord,* 31, 455-460.

Duchin, O., Marin, C., Mora-Plazas, M. & Villamor, E. (2015). Maternal body image dissatisfaction and BMI change in school-age children. *Public Health Nutr*, 19, 287-92.

Duchin, O., Mora-Plazas, M., Marin, C., Leon, C.M., Lee, J.M., Baylin, A. et al. (2014). BMI and sociodemographic correlates of body image perception and attitudes in school-aged children. *Public Health Nutr*, 17, 2216-25.

Durso, L. E., Latner, J. D. & Ciao, A. C. (2016). Weight bias internalization in treatment-seeking overweight adults: psychometric validation and associations with self-esteem, body image, and mood symptoms. *Eat. Behav,* 21, 104-108.

Eichen, D. M., Chen, E., Boutelle, K. N. & McCloskey, M. S. (2017). Behavioral evidence of emotion dysregulation in binge eaters. *Appetite,* 111, 1-6.

Eisenberg, M. E., Berge, J. M., Fulkerson, J. A. & Neumark-Sztainer, D. (2012). Associations between hurtful weight-related comments by family and significant other and the development of disordered eating behaviors in young adults. *J. Behav. Med,* 35, 500-508.

Engeln-Maddox, R., Miller, S. A. & Doyle, D. M. (2011). Test of objectification theory in gay, lesbian, and heterosexual community samples: Mixed evidence for proposed pathways. *Sex Roles,* 65(7), 518-532.

Evers, C. F., Stok, M. & Ridder, D. T. D. (2010). Feeding your feelings: emotion regulation strategies and emotional eating. *Pers. Soc. Psychol. Bull,* 36, 792-804.

Fairburn, C. G., Cooper, Z. & Shafran, R. (2003). Cognitive behaviour therapy for eating disorders: A "transdiagnostic" theory and treatment. *Behavior Research and Therapy,* 41, 509-528.

Fardouly, J. & Vartanian, L. R. Social media and body image concerns: current research and future directions. *Curr Opin Psychol*, 9, 1-5.

Forthun, L. F., Pidcock, B. W. & Fischer, J. L. (2003). Religiousness and disordered eating: does religiousness modify family risk? *Eat Behav,* 4, 7-26.

Gates, K. & Pritchard, M. (2009). The relationships among religious affiliation, religious angst, and disordered eating. *Eat Weight Disord,* 14, 11-5.

Gouvei, M. J., Canavarro, M. C. & Moreira, H. (2018). Is Mindful Parenting Associated With Adolescents' Emotional Eating? The Mediating Role of Adolescents' Self-Compassion and Body Shame. *Front. Psychol,* 9, 2004.

Goldschmidt, A. B., Wall, M., Loth, K. A., Le Grange, D. & NeumarkSztainer, D. (2012). Which dieters are at risk for the onset of binge eating? A prospective study of adolescents and young adults. *Journal of Adolescent Health,* 51, 86-92.

Grabe, S., Ward, L. &Hyde, J. S. (2008). The role of the media in body image concerns among women:A meta-analysis of experimental and correlational studies. *Psychological Bulletin,* 134, 460-476.

Grogan, S. (2016). *Body image: Understanding body dissatisfaction in men, women and children.* London; New York: Routledge.

Helfert, S. & Warschburger, P. (2013). The face of appearance-related social pressure: gender, age and body mass variations in peer and parental pressure during adolescence. *Child Adolesc. Psychiatry Ment. Health*, 7, 4-77.

Hilbert, A. & Tuschen-Caffier, B. (2005). Body-related cognitions in binge-eating disorder and bulimia nervosa. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 24(4), 561-79.

Homan, K. J. & Tylka, T. L. (2018). Development and exploration of the gratitude model of body appreciation in women. *Body Image,* 25, 14-22.

Hudson, J. I., Hiripi, E., Pope, H. G. & Kessler, R. C. (2007). The prevalence and correlates of eating disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Biological Psychiatry,* 61(3),348-358.

Hunter, R. & Gibson, C. (2021). Narratives from within 'lockdown': A qualitative exploration of the impact of COVID-19 confinement on individuals with anorexia nervosa. *Appetite,* 166, 51-54.

Junqueira, A. C. P., Laus, M. F., Sousa Almeida, S., Braga Costa, T. M., Todd, J. & Swami, V. (2019). Translation and validation of a Brazilian Portuguese version of the Body Appreciation Scale-2 in Brazilian adults. *Body Image*, 31, 160-170.

Kalache, A., Bazinet, R. P., Carlson, S., Evans, W. J, Kim, C. H., Lanham-New, S., Visioli, F. & Giriffiths, J. C. (2021). Science-based policy: targeted nutrition for all ages and the role of bioactives. *Eur J Nutr,* 60, 1-17.

Krawczyk, R. & Thompson, J. K. (2015). The effects of advertisements that sexually objectify women on state body dissatisfaction and judgments of women: The moderating roles of gender and internalization. *Body Image,* 15, 109-119.

Keel, P. K. & Haedt, A. (2008). Evidence-based psychosocial treatments for eating problems and eating disorders. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 37(1), 39-61.

Koenig, H. G., King, D. E. & Carson, V. B. (2012). *Handbook of Religion and Health*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, p. 45-6.

Kozak, M., Frankenhauser, H. & Roberts, T. A. (2009). Objects of desire: Objectification as a function of male sexual orientation. *Psychology of Men & Masculinity,* 10(3), 225-230.

Lessard, L. M. & Puhl, R. M. (2021). Adolescents' exposure to and experiences of weight stigma during the COVID-19 pandemic. *Journal of Pediatric Psychology,* 46(8), 950-959.

Levine, M. &Murnen, S. (2009). "Everybody knows that mass media are/are not[pick one] a cause of eating disorders": A critical review of evidence for a causal link between media, negative body image, and disordered eating in females. *Journal of Social and Clinical Psychology,* 28, 9-42.

Linardon, J., Messer, M., Helms, E. R., McLean, C., Incerti, L. & FullerTyszkiewicz, M. (2020). Interactions between different eating patterns on recurrent binge eating behavior: A machine learning approach. *International Journal of Eating Disorders*, 53, 533-540.

Lizana, P. A., Simpson, C., Yanez, L. & Saavedra, K. (2015). Body image and weight status of children from rural areas of Valparaíso, Chile. *Nutr Hosp*, 31, 698-703.

Lynagh, M., Cliff, K. & Morgan, P. J. (2015). Attitudes and beliefs of nonspecialist and specialist trainee health and physical education teachers towards obese children: evidence for "anti-fat" bias. *J. Sch. Health,* 85, 595-603.

Mahoney, A., Carels, R. A, Pargament, K. I., Wachholtz, A., Leeper, L. A., Kaplar, M. et al. (2005). The Sanctification of the Body and Behavioral Health Patterns of College Students. *Int J Psychol Relig*, 15, 221-38.

Mantzios, M. & Egan, H. H. (2017). On the role of self-compassion and selfkindness in weight regulation and health behavior change. *Front. Psychol,* 8, 229.

Maximova, K., Khan, M. K., Austin, S. B., Kirk, S. F. & Veugelers, P. J. (2015). The role of underestimating body size for self-esteem and self-efficacy among grade five children in Canada. *Ann Epidemiol*, 25, 753-9.

McKee, L. G., Parent, J., Zachary, C. R. & Forehand, R. (2017). Mindful parenting and emotion socialization practices: concurrent and longitudinal associations. *Fam. Process,* 57, 752-766.

Michael, S. L., Wentzel, K., Elliott, M. N., Dittus, P. J., Kanouse, D. E., Wallander, J. L. et al. (2014). Parental and Peer Factors Associated with Body Image Discrepancy among Fifth-Grade Boys and Girls. *J Youth Adolesc*, 43, 15-29.

Miller, W. R. & Thoresen, C. E. (2003). Spirituality, religion, and health: an emerging research field. *Am Psychol,* 58(1), 24-35

Mond, J., Hall, A., Bentley, C., Harrison, C., Gratwick-Sarll, K. & Lewis V. (2014). Eating-disordered behavior in adolescent boys: Eating disorder examination questionnaire norms*. International Journal of Eating Disorders*, 47(4),335-341.

Moreira, H., Gouveia, M. J. & Canavarro, M. C. (2018). Is mindful parenting associated with adolescents' well-being in early and middle/late adolescence? The mediating role of adolescents' attachment representations, self-compassion and mindfulness. *J. Youth Adolesc*, 47, 1771-1788.

Neumark-Sztainer, D., Levine, M., Paxton, S., Smolak, L., Piran, N. & Wertheim, E. (2016). Prevention of Body Dissatisfaction and Disordered Eating: What Next? Eat Disord, 14, 265-85.

Neumark-Sztainer, D., Wall, M., Chen, C., Larson, N. I., Christoph, M. J. & Sherwood, N. E. (2018). Eating, Activity, and Weight-related Problems From Adolescence to Adulthood. *Am. J. Prev. Med*, 55, 133-141.

Neumark-Sztainer, D., Wall, M., Larson, N. I., Eisenberg, M. E. &Loth, K. (2011). Dieting and disordered eating behaviors from adolescence to young adulthood: findings from a 10-year longitudinal study. *J. Am. Diet. Associ*, 111, 1004-1011.

Nicoli, M.G. & Junior, R. D. (2011). Binge Eating Disorder and body image perception among university students. *Eat Behav,* 12(4):284-8.

Nowaskie, D. Z., Filipowicz, A. T., Choi, Y. & Fogel, J. M. (2021). Eating disorder symptomatology in transgender patients: Differences across gender identity and gender affirmation*. International Journal of Eating Disorders,* 54(8), 1493-1499.

O'Reilly, G. A. & Black, D. S. (2015). Considering mindfulness training for obesity-related eating behaviors in children and adolescents: a conceptual review. *J. Child Adolesc. Behav*, 3, 1-7.

Pearson, C. M., Combs, J. L., Zapolski, T. C. & Smith, G. T. (2012). A longitudinal transactional risk model for early eating disorder onset. *J. Abnorm. Psychol,* 121, 707-718.

Pellizzer, M. L., Tiggemann, M., Waller, G. & Wade, T. D. (2018). Measures of body image: confirmatory factor analysis and association with disordered eating. *Psychol. Assess*, 30, 143-153.

Perloff, R. M. (2014). Social media effects on young women's body image concerns: theoretical perspectives and an agenda for research. *Sex Roles*, 71, 363-377.

Puhl, R. M. & Latner, J. D. (2007). Stigma, obesity, and the health of the nation's children. *Psychol,* Bull. 133, 557-580.

Purton, T., Mond, J., Cicero, D., Wagner, A., Stefano, E., Rand-Giovannetti, D. et al. (2019). Body dissatisfaction, internalized weight bias and quality of life in young men and women. *Qual. Life Res,* 28, 1825-1833.

Quathamer, N. & Joy, P. (2021). Being in a queer time: Exploring the influence of the COVID-19 pandemic on LGBTQ+ body image. *Nutrition & Dietetics*, 79(3), 400-410.

Rahimi-Ardabili, H., Reynolds, R., Vartanian, L. R., McLeod, L. V. D. & Zwar, N. (2018). A systematic review of the efficacy of interventions that aim to increase self-compassion on nutrition habits, eating behaviours, body weight and body image. *Mindfulness*, 9, 388–400.

Rounsefell, K., Gibson, S., McLean, S., BNutSc, A. M., Brennan, L. & Truby, H. Social media, body image and food choices in healthy young adults: A mixed methods systematic review. *Nutrition & Dietetics,* 77, 19-40.

Scott Richards, P., Berrett, M., Hardman, R. & Eggett, D. (2006). Comparative Efficacy of Spirituality, Cognitive, and Emotional Support Groups for Treating Eating Disorder Inpatients. *Eat Disord,* 14(5), 401-15.

Schlegl, S., Maier, J., Meule, A. & Voderholzer, U. (2020). Eating disorders in times of the COVID-19 pandemic. Results from an online survey of patients with anorexia nervosa. *International Journal of Eating Disorders,* 53(11), 1791-1800.

Sirois, F. M., Kitner, R. & Hirsch, J. K. (2015). Self-compassion, affect, and health-promoting behaviors. *Health Psychol,* 34, 661-669.

Smolak, L. (2011). *Body Image Development in Childhood.* In: Cash TF, Smolak L, editors. Body image: A handbook of science, practice, and prevention. 2nd ed. New York: The Guilford Press, 67-75.

Swami, V., Horne, G. & Furnham, A. (2021). COVID-19-related stress and anxiety are associated with negative body image in adults from the United Kingdom. *Personality and Individual Differences*, 170, 110-42.

Swaminathan, S., Selvam, S., Pauline, M. & Vaz, M. (2013). Associations between body weight perception and weight control behaviour in South Indian children: a cross-sectional study. *BMJ Open*, 3, 1-8.

Termorshuizen, J. D., Watson, H. J., Thornton, L. M., Borg, S., Flatt, R. E., MacDermod, C. M., Harper, L. E., van Furth, E. F., Peat, C. M. & Bulik, C. M. (2020). Early impact of COVID-19 on individuals with self-reported eating disorders: A survey of 1,000 individuals in the United States and The Netherlands. *International Journal of Eating Disorders,* 53(11), 1780-1790.

Thompson, J. K, Heinberg, L. J., Altabe, M. & Tantleff-Dunn, S. (1999). *Exacting Beauty: Theory, Assessment, And Treatment of Body Image Disturbance.* Washington: American Psychological Association.

Tiggemann, M. (2011). *Sociocultural perspectives on human appearance and body image.* In T. Cash & L. Smolak (Eds.), Body image: A handbook of science, practice, and prevention (pp. 12-19). New York, NY: Guilford Press.

Townshend, K., Jordan, Z., Stephenson, M. & Tsey, K. (2016). The effectiveness of mindful parenting programs in promoting parents' and children's wellbeing: a systematic review. *JBI Database System. Rev. Implement. Rep*, 14, 139-180.

Tylka, T. L., Calogero, R. M. & Danielsdottir, S. (2015). Is intuitive eating the same as flexible dietary control? Their links to each other and wellbeing could provide an answer. *Appetite,* 95, 166-175.

Tylka, T. L. & Wilcox, J. A. (2006). Are intuitive eating and eating disorder symptomatology opposite poles of the same construct? *Journal of Counseling Psychology*, 53, 474-485.

Tylka, T. L. & Wood-Barcalow, N. L. (2015). What is and what is not positive body image? Conceptual foundations and construct definition. *Body Image,* 14, 118-129.

Vall, E. & Wade, T. D. (2015). Predictors of treatment outcome in individuals with eating disorders: a systematic review and meta-analysis*. Int J Eat Disord*, 48, 946-71.

Van Dyke, N. & Drinkwater, E. J. (2014). Review article relationships between intuitive eating and health indicators: Literature review. *Public Health Nutrition,* 17, 1757-1766.

Walker, D. C., White, E. K. & Srinivasan, V. J. (2018). A meta-analysis of the relationships between body checking, body image avoidance, body image dissatisfaction, mood, and disordered eating. Int. *J. Eat. Disord*, 51, 745-770.

Weinberger-Litman, S. L., Rabin, L. A., Fogel, J. & Mensinger, J. L. (2008). The influence of religious orientation and spiritual well-being on body dissatisfaction and disordered eating in a sample of Jewish women. *Int J Child Adolesc health,* 1, 373-87.

Zeeck, A., Stelzer, N., Linster, H. W., Joos, A. & Hartmann, A. (2011). Emotion and eating in binge eating disorder and obesity. *Eur. Eat. Disord. Rev*, 19, 426-437.

Zeiler, M., Wittek, T., Kahlenberg, L., Gröbner, E. M., Nitsch, M., Wagner, G., Truttmann, S., Krauss, H., Waldherr, K. & Karwautz, A. (2021). Impact of COVID-19 confinement on adolescent patients with anorexia nervosa: A qualitative interview study involving adolescents and parents*. International Journal of Environmental Research and Public Health,* 18(8), 42-51.

6. BÖLÜM
BEDEN ALGISI VE TÜKETİM

Duygu Gür

Giriş

Bu bölümde, beden algısı kavramının, kişilerin yaşadıkları toplumla kurdukları ilişki türlerinden biri olan tüketim ile ilişkisi incelenecektir. Tüketim; "*meşru bir ihtiyaç karşılığı olsun ya da olmasın, bunların giderilmesi için harcanan veya harcanması göze alınan maddi ve manevi değerlerin seferber edilmesidir*" (Torlak, 2000, s.21). Tüketim, kapitalist toplumlarda sadece ekonomiyle ilişkilendirilmesine rağmen sosyal, kültürel ve psikolojik boyutları baskın olan bir olgudur. Tüketici birey olarak başladığı yaşam yolculuğunun ilerleyen safhalarında toplumun baskın tüketim kültürüne ait değerleri benimsemeye başlar. Bu sayede yaşam tarzını, kişiliğini oluşturur ve toplum içi ilişkilerini şekillendirir.

Modern tüketim kültüründe tüketiciler, sahip oldukları ürünler, markalar, satın alma tercihleri ve bedensel özellikleri ile yaşam tarzlarını oluşturur ve toplumda görünür hâle gelirler. Tüketiciler, sahip oldukları yaşam tarzlarını sürdürebilmek için çeşitli tüketim kalıpları geliştirirler. Bu tüketim kalıpları, kişilerin toplum içinde farklı statülere sahip olmalarına sebep olmakta hatta toplumun genelinde kişilerin başkalarının sahip olduğu statüde olma isteğinin doğması ile neticelenebilmektedir. Bu sebeple tüketiciler, olmayı arzu ettikleri sosyal sınıflardaki kişilerin sahip oldukları tüketim kalıplarını benimseme gibi davranış şekilleri sergileyebilmektedirler.

Kişinin sahip olduğu beden, tüketim kültürünün önemli bir parçasıdır. Tüketim kültüründe kişinin nasıl göründüğü, sosyal kabul edilebilirliğini ve belirli bir statüye ulaşmasını etkileyebilmektedir. Bu durum, tüketicileri toplumun benimsediği ideal bedene sahip olmaya güdüler ve beden algısı kavramını tüketim kültürünün önemli bir parçası hâline getirir. Günümüzde, zayıf olmak, egzersiz yapmak, diyet yapmak, sağlıklı beslenmek, moda markaları ve stilleri benimsemek gibi dav-

şantısından üstün, lüks yaşam tarzları olan, herkes tarafından beğenilen fiziksel özelliklere sahip insanlara imrenerek, o kişileri farklı bir statüde görür. Sosyal medyanın artan kullanımı ile daha fark edilir hâle gelen bu durum, gösterişçi tüketim davranışını da ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Akyüz, M. (2015). *Tüketici davranışlarını etkileyen faktörler; gösteriş amaçlı tüketim eğilimi ve sembolik tüketim eğiliminin genç tüketiciler açısından değerlendirilmesi (SDÜ Örneği).* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arnould, E. J. & Price L. L. (2003). Authenticating Acts and Authoritative Performances: Questing for Self and Community. In S. Ratneshwar, D. G. Mick, C. Huffman (Ed.), *The Why of Consumption*, London: Routledge, 140-163.

Aydin, H., Eser, Z. & Korkmaz, S. (2018). The psychological effects of fast food consumption on body image emotions. British Food Journal.

Basci, E. (2014). A revisited concept of anti-consumption for marketing. *International Journal of Business and Social Science*, 5(7), 160-168.

Baudrillard, J. (1998). *The Consumer Society Myths and Structures*. Sage Publications, London.

Bagwell, L. S. & Bernheim, B. D. (1996). Veblen effects in a theory of conspicuous consumption. *The American economic review*, 349-373.

Bocock, R. (2008). *Consumption*. Routledge.

Bocock, R. (1997). *Tüketim*, (çev. İrem Kutluk), Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.

Bowlby, R. (1985). *Just Looking: Consumer culture in Dreiser, Gissing and Zola*, New York and London: Methuen.

Burmeister, J. M., Hinman, N., Koball, A., Hoffmann, D. A. & Carels, R. A. (2013). Food addiction in adults seeking weight loss treatment. Implications for psychosocial health and weight loss, *Appetite*, Vol. 60, pp. 103-110.

Dal, N. E. (2017). Tüketim toplumu ve tüketim toplumuna yöneltilen eleştiriler üzerine bir tartışma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 1-21.

Dedeoğlu, A. Ö. & Savaşçı, İ. (2005). Tüketim kültüründe beden güzelliği ve yemek yeme arzuları: kadınların tüketim pratiklerine yansıması. *Ege Academic Review*, 5(1), 77-87.

Doğan, U., Dinç, Y. & Gökdeniz, İ. (2017). Beden imajı memnuniyetinin ve materyalist eğilimlerin gösterişçi tüketim üzerine etkisi: karşılaştırmalı bir araştırma. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 3(2), 1-40.

Ertürk, K. Ö. & Kiyak, C. M. (2011). Müşteri memnuniyetini artırma aracı olarak halkla ilişkilere Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi penceresinden bakmak. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2011(32).

Featherstone, M. (2010). Body, image and affect in consumer culture. *Body & society*, *16*(1), 193-221.

Giet, Slyvette (2006). *Özgürleşin! Bu Bir Emirdir*, (Çev. İdil Engindeniz), Dharma Yayınları, İstanbul.

Grabe, S., Ward, L. M. & Hyde, J. S. (2008). The role of the media in body image concerns among women: a meta-analysis of experimental and correlational studies. *Psychological bulletin*, 134(3), 460.

Grogan, S. (2016). *Body Image: Understanding body dissatisfaction in men, women and children*, Taylor & Francis, London.

Habhab, S., Sheldon, J. P. &Loeb, R. C. (2009). The relationship between stress, dietary restraint, and food preferences in women*, Appetite,* Vol. 52 No. 2, pp. 437-444.

Halliwell, E. & Dittmar, H. (2004). Does size matter? The impact of model's body size on women's body-focused anxiety and advertising effectiveness. *Journal of social and clinical psychology*, *23*(1), 104-122.

Hatipler, M. (2017). Postmodernizm, tüketim, popüler kültür ve medya. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 32-50.

Hogg, M. K., Banister, E. N. & Stephenson, C. A. (2009). "Mapping symbolic (anti-) consumption", *Journal of Business Research*, 62(2), 148-159.

Johnson, F., Pratt, M. & Wardle, J. (2012). Dietary restraint and self-regulation in eating behavior. International *Journal of obesity*, 36(5), 665-674.

Kamal, S., Chu, S.-C. and Pedram, M. 2013. "Materialism, attitudes, and social media usage and their impact on purchase intention of luxury fashion goods among American and Arab young generations," *Journal of Interactive Advertising*, 13(1), 27-40

Keskin B. (2018). *Estetik operasyon geçirmiş bireylerde beden algısı ve sosyal kaygı arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kim, H. & Damhorst, M.L. (2010), "The relationship of body-related self-discrepancy to body dissatisfaction, apparel involvement, concerns with fit and size of garments, and purchase intentions in online apparel shopping", *Clothing and Textiles Research Journal*, Vol. 28 No. 4, pp. 239-254.

Koyuncu, M., S. Tok, Canpolat, A. M. & Catikkas, F. (2010). Body image satisfaction and dissatisfaction, social physique anxiety, self-esteem, and body fat ratio in female exercisers and nonexercisers. *Social Behavior and Personality Research,* 38(4), 561-70.

Lee, M.S., Cherrier, H. & Belk, R. (2013). Journal of macromarketing special issue: anti-consumption research and society, *Journal of Macromarketing*, 33(3), 187-189.

Martin, M. C. & Peters, C. O. (2005). Exploring adolescent girls' identification of beauty types through consumer collages. *Journal of Fashion Marketing and Management,* 9(4), 391-406

Maslow, A. & Lewis, K. J. (1987). Maslow's hierarchy of needs. Salenger Incorporated, 14(17), 987-990.

Mittal, B. (2006). I, me, and mine – how products become consumers' extended selves, *Journal of Consumer Behaviour*, Vol. 5 No. 2, pp. 550-562.

Northwestern Mutual (2018). Money: The Leading Source of Happiness and Stress. Erişim tarihi 20.06.2022, https://www.northwesternmutual.com/ adresinden 22.06.2022 tarihinde erişilmiştir.

Odabaşı, Y. (1994). *Tüketim Kültürü*, İstanbul, Sistem.

Odabaşı, Y. & Oyman, M. (2013). *Pazarlama İletişimi Yönetimi.*

Öngören, B. (2015). Sosyolojik açıdan sağlıklı beden imgesi. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 16(34), 25-45.

Özbolat, A. (2011). Postmodern dönemde bedenin tüketim temelinde yeniden inşası. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38), 317-334.

Peluchette, J. & Karl, K. (2009). Examining students' intended image on Facebook: "What were they thinking?!", *Journal of Education for Business*, 85(1), 30-37.

Refinery29 (2016). This Fashion Ad Completely Rethinks What A "Lady" Acts (& Looks) Like. https://www.refinery29.com/en-gb/2016/09/123768/hm-fall-2016-commercial-shes-a-lady adresinden 15.05.2022 tarihinde erişilmiştir.

Rieke, S. E., Fowler, D. C., Chang, H. J. & Velikova, N. (2016). Exploration of factors influencing body image satisfaction and purchase intent: Millennial females. *Journal of Fashion Marketing and Management*, 208-229

Saren, M. (2007). To have is to be? A critique of self-creation through consumption, *The Marketing Review*, Vol. 7 No. 4, pp. 343-354

Senemoğlu, O. (2017). Tüketim, tüketim toplumu ve tüketim kültürü: karşılaştırmalı bir analiz. *İnsan ve İnsan,* 4(12), 66-86.

Sevinçer, G. M. & Konuk, N. (2013). Emosyonel yeme. *Journal of Mood Disorders*, *3*(4), 171-178.

Solomon, Michael (2004): *Consumer behavior: Buying, having and being*, 6. basım, USA: Prentice Hall.

Taylor, D. G. & Strutton, D. (2016). Does Facebook usage lead to conspicuous consumption? The role of envy, narcissism and self-promotion. *Journal of Research in Interactive Marketing*, 10(3), 231-248.

Tiggemann, M. (2004). Body image across the adult lifespan: Stability and change. *Body Image,* 1(1), 29-41.

Torlak, Ö. (2000). *Tüketim: Bireysel eylemin toplumsal dönüşümü*. İnkılâb Basım Yayım.

Uğur, G. (2019). *Bir üniversitenin aşçılık ve işletme yönetimi bölümü öğrencilerinin besin seçimlerinin beden algısı üzerindeki etkisinin incelenmesi ve karşılaştırılması* (Master's thesis, Biruni Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

Wang, J. L., Wang, H. Z., Gaskin, J. & Hawk, S. (2017). The mediating roles of upward social comparison and self-esteem and the moderating role of social comparison orientation in the association between social networking site usage and subjective well-being. *Frontiers in Psychology,* 8, 771.

Van de Ven, N., Zeelenberg, M. & Pieters, R. (2011). The envy premium in product evaluation," *Journal of Consumer Research* 37(6), 984-998.

Veblen, T. *The theory of The leisure class: an economic study of Institutions*. London: Unwin Books, 1899; reprinted New York: Dover Publications, 1994.

7. BÖLÜM
BEDEN ALGISI VE ÖZEL GEREKSİNİM

Figen Gürsoy - Sena Öz

Giriş

Benlik kavramı, benliğin değerlendirilmesini içerir. Çocuklar, gelişimsel dönemlerine göre birçok açıdan kendilerini değerlendirirler. Benlik algısı, erken çocukluk döneminde çocuğun sıklıkla bedensel özellikleri ve sahip olduğu maddesel ve içinde bulundukları fiziksel unsurlarla kendisini tanımlamalarını içermektedir (Santrock, 2012). Bebekler dünyaya geldiklerinde kendilerini dış dünyadan ayrı olarak değerlendirememektedirler. Bu doğrultuda benlik kavramının gelişiminde iki önemli aşama vardır. Bunlardan birincisi, bebeğin kendisini diğerlerinden farklı olarak değerlendirmesiyken diğeri ise çocuğun kendisini cinsiyet, fiziksel özellikler, motor beceriler ve sosyal beceriler açısından tanımlamasıdır (Bayhan & Artan, 2012). Sonrasında ise ergenlik döneminde benlik kavramı farklılaşarak gerçek benlik, ideal benlik ve korkulan benliğin ayrışması meydana gelir (Bayhan, 2016). Benlik kavramı; benlik algısı, benlik saygısı kavramlarını içine almaktadır (Demircioğlu, 2016). Benlik saygısı ise bireyin kendini değerlendirmesiyle benlik kavramını onaylaması sonucu oluşan beğeni durumudur (Tözün, 2010; Yener & Gülaçtı, 2010). Benlik saygısı, bireyin kendini kabul etmesi ve kendine saygı duymasını da içererek kişinin kendi özelliklerini, yeteneklerini değerlendirmesidir. Benlik saygısını; aile, akranlar, cinsiyet, sosyal etkileşimler ve beden algısı etkilemektedir (Bayhan, 2016). Beden algısı, benlik kavramıyla yakından ilişkili olmakla birlikte bu iki kavram aynı değildir. Beden algısı, genelleştirilmiş benlik duygularını yansıtmaktadır (Wapner & Werner, 1965). Beden algısı; kişinin fiziksel özellikleri ve bu özelliklerine karşı tutumunu içeren beden hakkındaki bütüncül düşüncelerdir (APA, 2020). Beden algısı, var olan durumla uyumlu olabildiği gibi bazen ise gerçekle uyumlu olmayarak kişinin kendisini nasıl algıladığı ile ilişkili olabilmektedir (Ata, Vural & Keskin, 2014).

ber sadece özel gereksinimli çocukların olumsuz beden algısına sahip olacakları düşüncesinde bulunmaktan ziyade "Çocukların olumlu beden algısı kazanmaları için neler yapılabilir?" kısmına odaklanılması daha kıymetli görülmektedir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda özel gereksinimli çocukların aidiyet kazandığı sosyal etkileşimlerinin olmasının sağlanması gerektiği ve bunun da bütünleşme ile gerçekleşebileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Almeida, S., Severo, M., Araújo, J., Lopes, C. & Ramos, E. (2012). Body image and depressive symptoms in 13-year-old adolescents. Journal of paediatrics and child health, 48(10), E165-E171.

American Psychological Association (2020). APA Yaşam Boyu Gelişim Psikolojisi Sözlüğü. Gül Şendil & Sema Karakelle (Çev. Ed.). APA Dictionary of Lifespan Developmental Psychology. Gary R. VamdenBos (Ed.). Nobel Yayınevi: Ankara.

Aral, N. & Gürsoy, F. (2011). Özel Eğitim Gerektiren Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş. Ya-pa Yayınları: Ankara.

Aral, N. & Kadan, G. (2018). Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuklar. Özel Gereksinimli Çocuklar ve Eğitimleri Özel Gereksinimli Çocuklar. Aral, N. & Gürsoy, F. (Ed.). Hedef CS: Ankara.

Aslan, S. H. (2001). Beden imgesi ve yeme davranışı bozuklukları ile medya ilişkisi. *Düşünen Adam*, 14(1), 41-47.

Ata, A., Vural, A. & Keskin, F. (2014). Beden Algısı ve Obezite. *Ankara Medical Journal*, 14(3).

Bayhan, P. (2016). Ergenlik Dönemi: Bilişsel ve Psikososyal Gelişim. Doğum Öncesinden Ergenliğe Çocuk Gelişimi. Baysal Metin, N. (Ed.). Pegem Akademi: Ankara.

Bayhan, P. & Artan, İ. (2012). Çocuk Gelişimi ve Eğitimi. Morpa Yayınevi: Ankara.

Baykoç, N. (2011). Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim. Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim. Necate Baykoç (Ed.). Eğiten Kitap: Ankara.

Baykoç, N. (2018). Uzun Süreli (Süreğen) Hastalığı Olan Çocuklar. Özel Gereksinimli Çocuklar. Nilgün Metin (Ed.). (2.Baskı). Anı Yayıncılık: Ankara.

Bayköse, N. & İlayda, E. (2019). Sporda Beden İmajı ve Sosyal Medya Etkisi: Sosyal Karşılaştırma Kuramı Çerçevesinde Facebook Kullanımının Beden İmajına Etkileri Üzerine Bir Derleme. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi,* 2(1), 67-80.

Berk, L. E. (2020). Bebekler ve Çocuklar Doğum Öncesinden Orta Çocukluğa (7. Basım). Nesrin Işıkoğlu Erdoğan (Çev. Ed.). Nobel Yayınevi.

Bird, E. L., Halliwell, E., Diedrichs, P. C. & Harcourt, D. (2013). Happy Being Me in the UK: A controlled evaluation of a school-based body image intervention with pre-adolescent children. *Body image*, 10(3), 326-334.

Bleeker, H. & Mulderij, K. J. (1992). The experience of motor disability. Phenomenology+ Pedagogy, 1-18.

Boothroyd, L. G., Tovée, M. J. & Evans, E. H. (2021). Can realistic dolls protect body satisfaction in young girls?. *Body Image*, 37, 172-180.

Bucchianeri, M. & Neumark-Sztainer, D. (2014), "Body dissatisfaction: an overlooked public health concern", *Journal of Public Mental Health*,13(2), 64-69.

Burnette, C. B., Kwitowski, M. A. & Mazzeo, S. E. (2017). "I don't need people to tell me I'm pretty on social media:" A qualitative study of social media and body image in early adolescent girls. *Body Image*, 23, 114-125.

Bronfenbrenner, U. & Ceci, S. J. (1994). Nature-nuture reconceptualized in Developmental Perspective: A Bioecological Model. *Psychological Review*, 101(4), 568.

Cash, T. F. & Smolak, L. (2011). Body image: A handbook of science, practice, and prevention. Guilford press.

Crerand, C. E., Rumsey, N., Kazak, A., Clarke, A., Rausch, J. & Sarwer, D. B. (2020). Sex differences in perceived stigmatization, body image disturbance, and satisfaction with facial appearance and speech among adolescents with craniofacial conditions. *Body Image,* 32, 190-198.

Demircioğlu, H. (2016). Sosyal Duygusal Gelişim. Doğum Öncesinden Ergenliğe Çocuk Gelişimi. Baysal Metin, N. (Ed.). Pegem Akademi: Ankara.

Dion, J., Hains, J., Vachon, P., Plouffe, J., Laberge, L., Perron, M., ... & Leone, M. (2016). Correlates of body dissatisfaction in children. *The Journal of pediatrics*, 171, 202-207.

Ebara, C. (2011). A study of appraisal aspect of body image in young children: Based on the relationship between body satisfaction, ideal physique, and body perception. *Journal of Child Health*, 70, 60-67.

Fan, S. Y. & Eiser, C. (2009). Body image of children and adolescents with cancer: A systematic review. *Body image,* 6(4), 247-256.

Feragen, K. B., Kvalem, I. L., Rumsey, N. & Borge, A. I. (2010). Adolescents with and without a facial difference: The role of friendships and social acceptance in perceptions of appearance and emotional resilience. *Body Image,* 7(4), 271-279.

Feragen, K. B. & Stock, N. M. (2016). A longitudinal study of 340 young people with or without a visible difference: The impact of teasing on self-perceptions of appearance and depressive symptoms. *Body Image*, 16, 133-142.

Feragen, K. B. & Stock, N. M. (2018). Factors affecting subjective appearance evaluations among patients with congenital craniofacial conditions: An application of Cash's cognitive-behavioural model of body image development. *Body Image*, 24, 124-136.

Gattario, K. H. & Frisén, A. (2019). From negative to positive body image: Men's and women's journeys from early adolescence to emerging adulthood. *Body Image*, 28, 53-65.

Gürsoy, F. & Bapoğlu Dümenci, S. S. (2018). Özel Gereksinimli Olma Nedenleri. Özel Gereksinimli Çocuklar ve Eğitimleri. Aral, N. & Gürsoy, F. (Ed.). Hedef CS: Ankara.

Halliwell, E., Jarman, H., Tylka, T. L. & Slater, A. (2018). Evaluating the impact of a brief yoga intervention on preadolescents' body image and mood. *Body Image*, 27, 196-201.

Halliwell, E., Yager, Z., Paraskeva, N., Diedrichs, P. C., Smith, H. & White, P. (2016). Body image in primary schools: A pilot evaluation of a primary school intervention program designed by teachers to improve children's body satisfaction. *Body Image,* 19, 133-141.

Hammar, G. R., Ozolins, A., Idvall, E. & Rudebeck, C. E. (2009). Body image in adolescents with cerebral palsy. *Journal of Child Health Care*, 13(1), 19-29.

Hutchinson, N. & Calland, C. (2019). Body image in the primary school: A self-esteem approach to building body confidence. Routledge.

Johnson, G. O. (1958). Guidance for exceptional children. In W. M. Cruickshank & G. O. Johnson (Eds.), Education of exceptional children and youth (pp. 611-647). Prentice-Hall, Inc. https://doi.org/10.1037/14009-014

Kerner, C., Haerens, L. & Kirk, D. (2018). Understanding body image in physical education: Current knowledge and future directions. *European Physical Education Review*, 24(2), 255-265.

Killen, J. D., Taylor, C. B., Hayward, C., Haydel, K. F., Wilson, D. M., Hammer, L., ... & Strachowski, D. (1996). Weight concerns influence the development of eating disorders: a 4-year prospective study. *Journal of consulting and clinical psychology*, 64(5), 936.

King, G. A., Shultz, I. Z., Steel, K., Gilpin, M. & Cathers, T. (1993). Self-evaluation and self-concept of adolescents with physical disabilities. *The American Journal of Occupational Therapy*, 47(2), 132-140.

León, M. P., González-Martí, I. & Contreras-Jordán, O. R. (2021). What do children think of their perceived and ideal bodies? Understandings of body image at early ages: A mixed study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(9), 4871.

Levine, M. P., Smolak, L., Moodey, A. F., Shuman, M. D. & Hessen, L. D. (1994). Normative developmental challenges and dieting and eating disturbances in middle school girls. *International Journal of Eating Disorders*, 15(1), 11-20.

Lobera, I. J. & Ríos, P. B. (2011). Body image quality of life in eating disorders. *Patient preference and Adherence*, 5, 109.

McDowell, W. A., Coven, A. B. & Eash, V. C. (1979). The handicapped: Special needs and strategies for counseling. *The Personnel and Guidance Journal*, 58(4), 228-232.

Meland, E., Haugland, S. & Breidablik, H. (2007). Body image and perceived health in adolescence. *Health Education Research,* 22, 342-350. http://dx.doi.org/10.1093/her/cyl085

Metin, N. (2018). Özel Gereksinimli Çocuklar. Özel Gereksinimli Çocuklar. Metin, N. (Ed.). (2.Baskı). Anı Yayıncılık: Ankara.

Metin, N. (2018). Özel Gereksinimli Çocuğun Aileye Katılımı. Özel Gereksinimli Çocuklar. Metin, N. (Ed.). (2.Baskı). Anı Yayıncılık: Ankara.

Metin, N. (2018). Özel Gereksinimli Çocukların Kaynaştırılması. Özel Gereksinimli Çocuklar. Metin, N. (Ed.). (2.Baskı). Anı Yayıncılık: Ankara.

Mulderij, K. J. (2000). Dualistic notions about children with motor disabilities: hands to lean on or to reach out?. *Qualitative health research*, 10(1), 39-50.

Muth, J. L. & Cash, T. F. (1997). Body-Image Attitudes: What Difference Does Gender Make? *1. Journal of applied social psychology,* 27(16), 1438-1452.

Nowak, M., Speare, R. & Crawford, D. (1996). Gender differences in adolescent weight and shape-related beliefs and behaviours. *Journal of paediatrics and child health*, 32(2), 148-152.

Rudd, N. A. & Lennon, S. J. (2001). Body image: Linking aesthetics and social psychology of appearance. *Clothing and Textiles Research Journal*, 19(3), 120-133.

Santrock, J. W. (2020). Çocuk Gelişimi (14. Basım). Güre, A. (Çev. Ed.). Nobel Yayınevi.

Santrock, J. W. (2012). Yaşam Boyu Gelişim (13. Basım). Yüksel, G. (Çev. Ed.). Nobel Yayınevi.

Shontz, F. C. (1970). Physical disability and personality: Theory and recent research. *Psychological Aspects of Disability*, 17(2), 51-69.

Spurgas, A. K. (2005). Body image and cultural background. *Sociological Inquiry*, 75(3), 297-316.

Şahin, S. (2016). Bilişsel Gelişim. Doğum Öncesinden Ergenliğe Çocuk Gelişimi Baysal Metin, N. (Ed.). Pegem Akademi: Ankara.

Şahin, S. (2018). Ortopedik Engelli Çocuklar. Özel Gereksinimli Çocuklar. Metin, N (Ed.). (2.Baskı). Anı Yayıncılık: Ankara.

Temel, F. & Dere Çiftçi, H. (2018). Bedensel Yetersizliği ve Süreğen Hastalığı Olan Çocuklar. Özel Gereksinimli Çocuklar ve Eğitimleri Özel Gereksinimli Çocuklar. Aral, N. & Gürsoy, F. (Ed.). Hedef CS: Ankara.

Tözün, M. (2010). Benlik saygısı. *Actual Medicine,* 18(7), 52-57.

Tylka, T. L. & Wood-Barcalow, N. L. (2015). What is and what is not positive body image? Conceptual foundations and construct definition. *Body Image*, 14, 118-129.

Wapner, S. & Werner, H. (Eds.). (1965). The body percept. Crown Publishing Group/Random House.

Yener, Ö. & Gülaçtı, F. (2010). Benlik-Kavramı ve Benliğin Gelişimi Bilen Benliğe Gereksinim Var Mı?. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 20-38.

Yoshioka, A. & Takeda, K. (2012). Body Image and Body Shape Perception of Adolescents With Intellectual Disabilities Compared to Students Without Disabilities. *The Japanese Journal of Special Education*, 49(6), 755-768.

Yükselen, A. & Savcı, F. (2018). Hastanede Yatan Çocuklar ve Hastanede Yatmanın Gelişimsel Etkileri. Sağlık Kurumlarında Çocuk. Bayhan, P. & Artan, İ. (Ed.). Hedef CS: Ankara.

8. BÖLÜM
BENLİK VE BEDEN ALGISI

Damla Pektaş

"…Çocuk daha henüz çocukken kollarını sallayarak yürürdü.

Derenin ırmak olmasını isterdi, ırmağın sel,

bir su birikintisinin de deniz olmasını.

Çocuk henüz çocukken çocuk olduğunu bilmezdi.

Her şey yaşam doluydu ve tüm yaşam birdi.

Çocuk henüz çocukken hiçbir şey hakkında fikri yoktu.

Alışkanlıkları yoktu.

Bağdaş kurup otururdu, sonra koşmaya başlardı.

Saçının bir tutamı hiç yatmazdı

ve fotoğraf çektirirken poz vermezdi…".

Peter Handke-Çocukluk Şarkısı

eleştiri, stres ve kaygı ile daha iyi başa çıkabilirler (Paxton, 2002). Ayrıca fiziksel görünümden benliğin başka geniş bir dizi yönünü içeren olumlu bir benlik imajının geliştirilmesi, çocukların birçok farklı özelliklerine ve başkalarının özelliklerine değer vermelerine yardımcı olabilir. Bu tür bir benlik imajı gelişiminin, çocukların mükemmeliyetçiliğe olan takıntısını ve değer görmek, kabul edilmek ve sevilmek için mükemmel olması veya mükemmel olmak için çaba göstermesi gerektiği inancını azaltması muhtemeldir (O'dea, 2004).

Beden imajının ve yeme sorunlarının önlenmesinde öğrenci benlik saygısının geliştirilmesi bireysel şekilde veya okul ile sınırlı kalmamalıdır. Bir çocuğun benlik saygısı ve kendine değer verme duygusu, okul müfredatı ve öğretim tarzından (örneğin; öğrenci merkezli, etkileşimli, kapsayıcı öğretime karşı otoriter öğretim) etkilenmektedir. Aynı zamanda akranlardan (örneğin, alay etme), aileden, öğretmenlerden, koçlardan, okul ortamından, topluluk faktörlerinden (örneğin; medya, reklamlar, spor katılımı) ve kültürden (örneğin; feminizm, kültürel kalıp yargılar, sosyal normlar ve vücut ağırlığı-şekli hakkında etiketleme) de etkilenir. Beden imajı ve yeme sorunlarına yönelik mikro ve makro sistemde bütüncül bir çevresel yaklaşım, bu konudaki genel sağlığın ve farkındalığın geliştirilmesini sağlayacaktır (Odea, 2004).

Kaynaklar

Adler, A. (1997). İnsanı tanıma sanatı (6. Baskı). *Çev. K. Şipal. İstanbul: Say Yayıncılık*.

Aral, N., Kadan, G., (2018). Sosyal Gelişim. Neriman Aral ve Fulya Temel (ed.) Çocuk Gelişimi İçinde. Ankara: Hedef Yayıncılık.

Artan, İ. (2020). Okul Öncesi Dönemde Cinsel Sorular. İsmihan Artan (ed.) Cinsel Gelişim ve Eğitim İçinde. Ankara: Hedef Yayıncılık.

Button, E. (1990). Self-esteem in girls' aged 11–12: Baseline findings from a planned prospective study of vulnerability to eating disorders. *Journal of Adolescence*, 13: 407-413.

Bowlby, J. (1982). Attachment and loss: retrospect and prospect. *American journal of Orthopsychiatry*, *52*(4), 664.

Cüceloğlu, D. (2021). *Var mısın?-Güçlü Bir Yaşam İçin Öneriler* (Vol. 182). Kronik Kitap.

Çakmak, A., Pektaş, D. (2018). Duygusal Gelişim. Neriman Aral ve Fulya Temel (ed.) Çocuk Gelişimi İçinde. 264 290. Ankara: Hedef Yayıncılık.

Demircioğlu, H. (2016). Sosyal Duygusal Gelişim. Nilgün Baysal (Ed.), Doğum Öncesinden Ergenliğe Çocuk Gelişimi içinde. Ankara: Pegem Akademi.

Demircioğlu, H. (2018). Kişilik Gelişimi. Neriman Aral ve Fulya Temel (ed.) Çocuk Gelişimi İçinde. (292-313). Ankara: Hedef Yayıncılık.

Erikson, E. H. (1993). *Childhood and society*. WW Norton & Company.Harter, S. (1993). Causes and consequences of low self-esteem in children and adolescents. In *Self-esteem* (pp. 87-116). Springer, Boston, MA.

Freud, S. (1989). The ego and the id (1923). *TACD Journal*, *17*(1), 5-22.

Geniş, N. (2017). Okul öncesi dönem çocuklarında bağlanma ve benlik algısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Karabük.

Hamurcu, P., Öner, C., Telatar, B. & Yeşildağ, Ş. (2015). The impact of obesity on self esteem and body image. *Turkish Journal of Family Practice*, *19*(3), 122-128.

Harter, S. (1993). Causes and consequences of low self-esteem in children and adolescents. In *Self-esteem* (pp. 87-116). Springer, Boston, MA.

Hendy, H. M., Gustitus, C., Leitzel-Schwalm, J. (2001). Social Cognitive Predictors of Body Image in Preschool Children. Sex Roles, 44 (9/10), 557-569

Kale, M., Hurşidi, S. & KARABOĞA, A. B. (2021). Okul Öncesi Dönemde Beden Algısı. *OPUS International Journal of Society Researches*, *17*(34), 1408-1435.

Kağıtçıbaşı, Ç. & Ataca, B. (2017). Çocuğun değeri ve aile değişimi: Türkiye'den otuz yıllık bir portre. Sosyoloji Dergisi, 35, 77-101.

Kaya, N. (2021). *İyi aile yoktur*. İstanbul: İthaki Yayınları.

Mcbride, H. (2021). Anneler, Kızları ve Beden Algısı. Okuyan Us Yayınları.

McCabe, M. P., Ricciardelli, L. A., Stanford, J., Holt, K., Keegan, S., Miller, L. (2007). Where is all the pressure coming from? Messages from mothers and teachers about preschool children's appearance, diet, and exercise. European Eating Disorders Review, 15, 221-230.

Neumark-Sztainer, D., Sherwood, N. E., Coller, T. & Hannan, P. J. (2000). Primary prevention of disordered eating among preadolescent girls: feasibility and short-term effect of a community-based intervention. *Journal of the American Dietetic Association*, *100*(12), 1466-1473.

O'dea, J. A. (2004). Evidence for a self-esteem approach in the prevention of body image and eating problems among children and adolescents. *Eating disorders*, *12*(3), 225-239.

Önder, Ö. (2020). Okul Öncesi Dönemde Görülen Cinsel Davranışlar. İsmihan Artan (ed.) Cinsel Gelişim ve Eğitim İçinde. Ankara: Hedef Yayıncılık.

Park, S. H. (2016). Young childrens self-concept represented in old tale picture books.

Paxton, S. J. 2002. *Research review of body image programs. An overview of body image dissatisfaction interventions*, Melbourne, Victoria: Victoria: Victorian Department of Health and Human Services.

Pearce, J. C. (2016). Sihirli Çocuk. *Görünmez Adam Yayıncılık.*

Ricciardelli, L. A. ve McCabe, M. P. (2001). Children's body image concerns and eating disturbance: a review of the literature. Clinical Psychology Review, 21(3), 325-344.

San-Bayhan, P. & Artan, İ. (2009). Çocuk gelişimi ve eğitimi. *Ankara: Morpa Yayınları*.

Santrock, J. W. (2021). Çocuk gelişimi. *Nobel Akademik*.

Shisslak, C. M., Crago, M., Renger, R. & Clark-Wagner, A. (1998). Self-esteem and the prevention of eating disorders. *Eating Disorders*, *6*(2), 105-117.

Stice, E. (2002). Risk and maintenance factors for eating pathology: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 128(5): 825-848.

TDK (2022). Öz'ün tanımı. https://sozluk.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Winnicott, D. (2014). Başlangıç noktamız ev. (*Diner, N. ve Nirven, N., Çev.) Pinhan Yayıncılık, Mayıs*.

9. BÖLÜM
BEDEN ALGISININ DEĞERLENDİRİLMESİNDE KULLANILAN YÖNTEM VE TEKNİKLER

Binnaz Kıran - Müzeyyen Soyer

Giriş

Araştırma, özellikle de sosyal araştırmalar her alanda dikkat çekmektedir. Sosyal araştırma, bireylerin bilgi üretmek için bir dizi ilke, görüş ve düşünceyi belli yöntem, teknik ve stratejilerin toplamıyla yani araştırma yöntemleriyle birleştirdiği bir süreçtir. Eğitimciler, devlet memurları, yöneticiler, sosyal hizmet uzmanları, sağlık uzmanları, sürekli olarak sosyal araştırma yöntemlerini ve bulgularını kullanmaktadırlar. Araştırmacıların çocuk yetiştirmek, suç oranlarını azaltmak, halk sağlığını geliştirmek, ürün satın almak ya da yalnızca birinin hayatını anlamak için dahi, sosyal araştırmaları kullandıkları görülmektedir. Ayrıca sosyal araştırmalardan elde edilen bulgular, bireylerin günlük hayatlarını ve halk politikalarını da etkileyebilmektedir.

Son yıllarda, başta psikoloji olmak üzere sağlık, eğitim gibi çeşitli alanlarda beden algısı ile ilgili yürütülen çalışmaların arttığı gözlenmektedir. Beden algısı, genellikle kişinin bedeninin başkalarına göründüğü şekliyle algılanması olarak anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, bireylerin bedenlerinin nörolojik, psikolojik ve sosyokültürel yönlerini dikkate almak için duyduğu ihtiyaç, beden algısı kavramı ile açıklanmaktadır. Beden algısı, kişilerin bedeniyle, özellikle de görünüşüyle ilgili deneyimlerinin doğasına atıfta bulunan çok boyutlu bir yapı olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla beden algısı, kişinin kendi görünüşüyle ilgili görüşlerine yönelik değerlendirici öz algıları, inançları, tutumları ve bilişsel, duygusal ve davranışsal tepkileri içermektedir (Cash, 2002).

Uluslararası alanda beden algısı üzerine yapılan araştırmalar, konuyu "vücut şeması" olarak tanımlayan nörologların, "hayalet uzuvlar" çalışmalarıyla 1900'lere

Kaynakça

Akdeniz, C. (2020). *Ergenlerde yeme tutumunun bağlanma stili, beden algısı ve öz-şefkat açısından incelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Akman, G. (2019). *Fazla Kilolu ve Obez Bireylerde Beden Algısı, Benlik Saygısı ve Algılanan Sosyal Desteğin Yaşam Doyumuyla İlişkisinin İncelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Akrawi, D., Bartrop, R., Potter, U. & Touyz, S. (2015). Religiosity, spirituality in relation to disordered eating and body image concerns: A systematic review. *Journal of Eating Disorders, 3(29),* 1-24.

Allgood-Merten, B., Lewinsohn, P. M. & Hops, H. (1990). Sex differences and adolescent depression. *Journal of Abnormal Psychology, 99*, 55-63.

Alves Junior, C. A., S.,Martin, P. C., Cristina, E., Gonçalves, A., Augustemak L. R., Lima C., Martins R. C., Santos Silva, D. A. (2021). Association Between Body Fat Distribution Assessed by Different Techniques and Body Image Perception in HIV-Infected Children and Adolescents. *Journal of Pediatric Nursing, 60, 74*-79.

Andersen, N. & Swami, V. (2021). Science mapping research on body image: A bibliometric review of publications in Body Image, 2004-2020. *Body Image, 38,* 106-119.

Arslan, Y. (2019). *Adölesanların yeme tutum ve davranışları ile beden algısı üzerine bir araştırma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ary, D., Jacobs, L. C., Sorenson, C. & Razavieh, A. (2010). *Introduction to research in education (8th edityion)*. Fort Worth, TX: Harcourt Brace College Publishers.

Avalos, L. C., Tylka, T. L. & Wood-Barcalow, N. (2005). The Body Appreciation Scale: Development and psychometric evaluation. *Body Image, 2(3),* 285-297.

Battisti M, Bergjohann P, Adami F. S & Fassina P. (2017). Percepção da imagem corporal associada ao estado nutricional de crianças e adolescentes. *Rev Bras PromoçãoSaúde, 30(1*), 86-92.

Becker, A. E. (2004). Television, disordered eating, and young women in Fiji: Negotiating body image and identity during rapid social change*. Culture, Medicine and Psychiatry, 28,* 533-559.

Ben, S. (2017). *İstanbul'da yaşayan üniversite öğrencilerinin sosyal anksiyete düzeyleri ile beden algısı olumsuz değerlendirilme korkusu sosyal görünüş kaygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Berscheid, E., Walster E. & Bohrnstedt, G. (1973). The happy American body: A survey report. *Psychology Today,7*, 119-131.

Bıyıklı, M. E. (2021). *Sosyal Medyanın; Yeme Tutumu, Duygusal Yeme ve Beden Algısının Üzerine Etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bird, E. L., Halliwell, E., Diedrichs, P. C. & Harcourt, D. (2013). Happy Being Me in the UK: A controlled evaluation of a schoolbased body image intervention with pre-adolescent children. *Body Image, 10,* 326–334.

Boğaz, M. E., Kutlu, R. & Cİhan, F. G. (2019). Obezite ile yeme davranışı, beden algısı ve benlik saygısı arasındaki ilişki. *Cukurova Medical Journal, 44(3),* 1064-1073.

Boothroyda, L. G., Tovée, M., J. & Evans, E., H. (2021). Can realistic dolls protect body satisfaction in young girls?. *Body Image, 27*, 172-180.

Burnette, C. B., Kwitowski, M. A. & Mazzeo, S. E. (2017). 'I don'tneed people to tell me I'm pretty on social media:' Aqualitative study of social media and body image in earlyadolescent girls*. Body Image,23,* 114-125.

Cash, T. C., Melnyk, S. E. & Hrabosky, J. I. (2004). The assessment of body image investment: An extensive revision of the appearance schemas inventory. *International Journal of Eating Disorders, 35,* 305-31.

Cash, T. F. (1994). *The Multidimensional Body-Self Relations Questionnaire.* (Unpublished user's manual). Old Dominion University, Norfolk.

Cash, T. F. (2002). Women's body images. In G. M. Wingood, R. J. DiClemente, G. M. Wingood, R. J. DiClemente (Eds.), *Handbook of women's sexual and reproductive health* (pp. 175-194). New York: NY US:Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Cash, T. F. (2005). The influence of sociocultural factors on body image: Searching for constructs. *Clinical Psychology: Science and Practice, 12*, 438-442.

Cash, T. F. & Fleming, E. C. (2002). The impact of body-image experiences: Development of the Body Images Quality of Life Inventory. *International Journal of Eating Disorders, 31*, 455-460.

Cash, T. F. & Labarge, A. S. (1996). Development of the Appearance Schemas Inventory: A new cognitive bodyimage assessment. *Cognitive Therapy and Research, 20,* 37-50.

Cash, T. F., Jakatdar, T. A. & Williams, E. F. (2004). The Body Image Quality of Life Inventory: Further validation with college men and women. *Body Image: An International Journal of Research, 1*, 279-287.

Cash, T. F., Phillips, K. A., Santos, M. T. & Hrabosky, J. I. (2004b). Measuring ''negative body image:'' Validation of the Body Image Disturbance Questionnaire in a non- clinical population. *Body Image: An International Journal of Research, 1*, 363-372.

Cash, T. L., Santos, M. T. & Williams, E. F. (2005). Coping with body-image threats and challenges: Validation of the Body Image Coping Strategies Inventory. *Journal of Psychosomatic Research, 58,* 190-199.

Cohen, D., Manion., L. & Morrison, K. (2000). *Research methods in education (6th edition)*. London: Routledge/Falmer.

Cuesta-Zamora, C. & Navas, L. (2017). A Review of Instruments for Assessing Body Image in Preschoolers. *Universal Journal Of Educational Research, 5(10),* 1667-1677.

Derenne, J. L. & Beresin, E. V. (2006). Body image, media, and eating disorders. *Academic Psychiatry, 30(3),* 257-261.

Erkuş, A. (2013). *Davranış Bilimleri İçin Bilimsel Araştırma Süreci.* Mersin: Seçkin Yayıncılık.

Fan, S. Y. & Eiser, C. (2009). Body image ofchildren and adolescents with cancer: Asystematic review. *Body Image, 6(4),* 247-256.

Fardouly J., Diedrichs P., C., Vartanian L., R. & Halliwell, E. (2015). The mediating role of appearance comparisons in the relationship between media usage and self-objectification in young women. *Psychology of Women Quarterly*, *39*, 447-457.

Featherstone, M. (2010). Body, Image and Affect in Consumer Culture. *Body & Society, 16(1),* 193-221.

Ferrari E. P., Minatto G., Berria J., Silva S. F., Fidelix Y. L., Ribeiro R. R., Santos K. D. & Petroski E. L. (2015). Body image dissatisfaction and anthropometric indicators in male children and adolescents. *European Journal of Clinical Nutrition 69*, 1140-1144.

Fraenkel, J. R., Wallen, N. E. & Hyun, H. H. (2012). *How to evaluate research in education (8th ed*ition). Boston:The McGraww Hill Higher Education.

Franzoi, S. L. & Shields, S. A. (1984). The Body-Esteem Scale: Multidimensional structure and sex differences in a college population. *Journal of Personality Assessment, 48,* 173-178.

Grogan, S. (2006). Body image and health: Contemporary perspectives*. Journal of Health Psychology, 11*, 523-530.

Groves, R. M. 2011. Three eras of survey research. *Public Opinion Quarterly, 75,* 861-71.

Guimon, F. A & Laursen, B. (2022). Low Body Image Satisfaction Predicts Declining Academic Engagement in Primary School Children. *School Mental Health,* 1-11.

Gürel, G. (2020). *Lise öğrencilerinde yeme tutumu üzerinde beden algısı, kontrol odağı ve ebeveyn tutumu etkisi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Hargreaves D. A. & Tiggemann, M. (2006). Body image is for girls': a qualitative study of boys' body image. *Journal Health Psychology, 11 (4),* 567-76.

Hart, T. A., Flora, D. B., Palyo, S. A., Fresco, D. M., Holle, C. & Heimberg, R. G. (2008). Development and examination of the Social Appearance Anxiety Scale. *Assessment, 15*, 48-59.

Hestetun, I., Svendsen, M. V. & Oellingrath, I. M. (2019). Lifestyle, appearance satisfaction and depressive symptoms in 13-16 years old Norwegian *adolescents - A crosssectional study. Nord J Psychiatry, 73(8),* 482-489.

Justıno, M. I., C., Enes, C. C. & Nuccı, L. B. (2020). Self-perceived body image and body satisfaction of adolescents. *Revista Brasileira de Saúde Materno Infantil, 20(3),* 715-724.

Kaya Şen, A. (2019). *Genç yetişkinlik dönemindeki bireylerin beş faktörlü kişilik özellikleri ile beden algısı ve yaşam doyumu düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Arel Üniversitesi, İstanbul.

Kim, J., W. & Chock T. M. (2015). Body image 2.0: associations between social grooming on Facebook and body image concerns. *Computers in Human Behavior 48*, 331-339.

Kör, C. S. (2019). *Üniversite eğitimi gören kız öğrencilerde yeme tutumlarının, beden algısı ve narsistik kişilik özelliği ile ilişkisi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kum, D. J. & Bang, K. S. (2021). Body image, self-esteem, and quality of life in children and adolescents with inflammatory bowel disease in a tertiary hospital in South Korea. *Child health nursing research, 27*(2), 181-189. https://doi.org/10.4094/chnr.2021.27.2.181

Kuzu, A. (2019). *Genç Yetişkinlerde Sosyal Medya Kullanımı ile Beden Algısı ve Depresyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Küçükapan, H. & Civan, A. Pilates Egzersizlerinin Beden Algısına Etkisi. *Türkiye Spor Bilimleri Dergisi, 5(2*), 54-62.

Küçükkaya, B., Sarıkaya, N. A., Süt, H. K. & Öz, S. (2020). Gebelikte Alınan Kiloya Bağlı Beden Algısı ile Gebeliğin Kabulü Arasındaki İlişki. *Journal of Academic Research in Nursing, 6(3),* 426-432.

Lawrie, Z., Sullivan, E. A., Davies, P. S. W. & Hill, R. J. (2006). Media influence on the body image of children and adolescents. *Eating Disorders, 14,* 355*364.

Leppänen, M. H., Lehtimäki, A. V., & Roos, E. & Viljakainen, H. (2022). Body MassIndex, Physical Activity, and Body Image in Adolescents*. Children 9*, 202 –210.

López-Guimerà, G., Levine, M. P., Sánchez-carracedo, D. & Fauquet, J. (2010). Influence of mass media on body image and eating disordered attitudes and behaviors in females: A review of effects and processes. *Media Psychology, 13*, 387-416.

Lwin, M. O. & Malik, S. (2012). The role of media exposure, peers, and family on body dissatisfaction amongst boys and girls in Singapore. *Journal of Children and Media, 6,* 69-82.

Mahmud, N. & Crittenden, N. (2007). A comparative study of body image of Australian and Pakistani young females. *British Journal of Psychology, 98*, 187-198.

McKinley, N. M. & Hyde, J. S. (1996). The Objectified Body Consciousness Scale: Development and validation. *Psychology of Women Quarterly, 20*, 181-215.

Mulgrew, K. (2020). *Puberty and Body Image*. *In the Encyclopedia of Child and Adolescent Development.* Wiley: Hoboken, NJ, USA.

Murray, K. M., Byrne, D. G. & Rieger, E. (2011). Investigating adolescent stress and body image. *Journal of Adolescence, 34(2),* 269-278.

Önal, S., Koca Özer, B., Sağır, M., Sağır, S., Özdemir, A., Acar, S. & Meşe Yavuz, C. (2019). Üniversite Öğrencilerinde Beden Algısı ve Beden Kitle Endisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Ankara Üniversitesi Dil ve *Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 59(1*), 543-558.

Özbey, H. (2019). *Lise Öğrencilerinde Beden Algısı ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Akşehir İlçesi Örneklemi*). (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Sánchez G. F. L., Suárez A. D. & Smith, L. (2018). Analysis of body image and obesity by Stunkard's silhouettes in 3- to 18-year-old Spanish children and adolescents. *Anales de psicología 34(1),* 167-172.

Sarıkoç, F. (2021). *Genç yetişkinlerin sosyal medya bağımlılıkları, benlik saygısı ve beden algısı arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Biruni Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Sattler, F. A., Eickmeyer, S. & Eisenkolb, J. (2019). Body image disturbance in childrenand adolescents with anorexia nervosa and bulimia nervosa: A systematic review.Eating and Weight Disorders. *Eating and Weight Disorders - Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity, 25,* 857-865.

Schilder, P. & Wechsler, D. (1935) What do children know about the interior of their body*?. International Journal of Psycho-Analysis 16*, 355-60.

Schuck, K., Munsch, S. & Schneider, S. (2018). Body image perceptions and symptoms of disturbed eating behavioramong children and adolescents in Germany. *Child. Adolesc. Psychiatry Ment. Health, 12*, 10-18.

Secord, P. F. & Jourard, S. M. (1953). The appraisal of body-cathexis: Body-cathexis and the self. *Journal of Consulting Psychology, 17,* 343-347.

Sezgin, A. (2020). *Ergenlerde problemli internet kullanımı ile empatik eğilim, beden algısı ve akılcı olmayan inançlar arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Shafran, R., Teachman, B. A., Kerry, S. ve Rachman, S. (1999). A cognitive distortion sssociated with eating disorders: Thought-shape fusion. *British Journal of Clinical Psychology, 38*, 167-179.

Simsek, H. & A. Yildirim (2000). 'Vocational schools in Turkey: an administrative and organizational analysis', *International Review of Education, 46* (3/4), 327-342.

Skemp-Arlt K, M. (2006). Body image dissatisfaction and eating disturbances among children and adolescents: Prevalence, risk factors and prevention strategies. *Journal of Physical Education, Recreation and Dance 77(1),* 45-51.

Spurgas, A. K. (2005). Body image and cultural background*. Sociological Inquiry, 75*, 297-316.

Sulaimi, M. Y., Hutaglung, F. D., Kamaruzaman, S. & Ali, B. S. (2022). The Mediating Effect of Physical Activity in the Relationship between Body Image and Life Satisfaction. *International Journal of Instruction, 15(2),* 349-372.

Şeker, S., Çitil Canbay, F., Cesur, C. & Firouz, N. (2021). Beden algısının gebelikte kilo alımı üzerine etkisinin incelenmesi: analitik kesitsel araştırma. *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 9 (1)*, 206-218.

Tarakçı, K. (2020). *Kadınlarda erken dönem uyumsuz şemalar, beden algısı ve cinsel doyum arasındaki ilişkinin incelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tatangelo, G. L., McCabe, M., Mellor, D. & Mealey, A. (2016). A systematic review of body dissatisfaction and sociocultural messages related to the body among preschool children. *Body Image, 18*, 86-95.

Tatlıses, M. (2016). *Spor salonunda düzenli spor yapan kişilerin ortoreksiya nervoza belirtileri ile beden algısı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Terzi, S. (2021). *Üniversite öğrencilerinde sosyal medya kullanımı ile beden algısı ve yeme tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Tiggemann, M. (2015). Considerations of positive body image across various social identities and special populations. *Body Image, 14,* 168-176.

Tremblay, L., Lovsin, T., Zecevic, C. & Larivière, M. (2011). Perceptions of self in 3-5- years old children: a preliminary investigation into the early emergence of body dissatisfaction. *Body image, 8(3)*, 287-292.

Truby, H., Ruby, H. & Paxton, S. J. (2002). Development of the children's body image scale. *British Journal of Clinical Psychology, 41*, 185-203.

Tutkuviene, J., Misiute, A., Strupaite, I., Paulikaite, G. & Pavlovskaja, E. (2017). Body image issues in Lithuanian magazines aimed for children and adolescents in relation to body mass index and body size perception of 16-19 y. old girls during the last 15 years. *Coll. Antropol. 41*, 1-7.

Tylka, T. L. & Wood-Barcalow, N. L. (2015). The Body Appreciation Scale-2: Item refinement and psychometric evaluation. *Body Image, 12*, 53-67.

Tylka, T. L. & Wood-Barcalow, N. L. (2015). What is and what is not positive body image? *Body Image, 14*, 118-129.

Uskun, E. & Şabaplı, A. (2013). Lise Öğrencilerinin Beden Algıları ile Yeme Tutumları Arasındaki İlişki. *TAF Preventive Medicine Bulletin, 12(5),* 519-528.

Van Vonderen K. E. & Kinnally W. (2012). Media effects on body image: Examining media exposure in the broader context of internal and other social factors. *American Communication Journal, 14,* 41-57.

Yazar, E. R. (2020). Bipolar bozukluk tanılı hastalarda beden algısı ile cinsel işlev bozukluğu ve çift uyumunun ilişkisi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sağlık Bilimleri Üniversitesi İstanbul Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul.

Yılmaz, D., Ayaz, A. & Demirel, Z. B. (2013). Kız üniversite öğrencilerinde yeme tutumunun kişisel beden imajı algısı ile ilişkisi. *Beslenme ve Diyet Dergisi, 41(3),* 227-233

Yılmazer, İ. (2014). *Klinik olmayan bir örneklemde yeme tutumu, beden algısı ve benlik saygısı ile dissosiyatif belirtiler arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Zieber, N., Kangas, A., Hock, A. & Bhatt, R. S. (2015). Body structure perception in infancy. *Infancy, 20*, 1-17.

10. BÖLÜM
ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE BEDEN ALGISI VE CİNSİYET

Naşide Nur Karaman - Mustafa Kale

Giriş

Beden farkındalığı, bir çocuğun bedeninin fiziksel görünümünü algılama yönünü ve bedeni hakkındaki düşüncelerini, duygularını içerir. Çocuklar, küçük yaşlardan itibaren bedenlerini keşfetmeye başlarlar. Bu keşifle birlikte çocuklarda kendi bedenleri hakkında düşünce, duygu ve birtakım algıları oluşur. Beden algısının oluşumu dinamik bir süreç oluşturur. Çocuklarda beden algısının gelişmesinde bedenle ilgili olumlu ve olumsuz düşünce, duygu ve tutumlar önemlidir.

Çocuklar, fiziksel değişimler ve eylemler yoluyla beden deneyimleri edinmektedirler. Beden deneyimleri, çocukların kendi fiziksel değişimleriyle ilgili deneyimleridir. Eylemler yoluyla beden deneyimi ise çocukların farklı beceri ve bilgileri öğrenmek için bedenlerini kullanma deneyimlerini içerir. Bebeklerin kendi bedenleri ile başkalarının bedenleri arasındaki benzerlikleri tespit etme yeteneği, bireyin kendi bedenini temsil etme yeteneğinin doğumdan itibaren mevcut olduğu düşüncesini desteklemektedir. Çocukların beden deneyimleri, büyürken farklı olaylar boyunca çok boyutlu, kararsız ve sosyal olarak etkileşimlidir (de Klerk, Filippetti & Rigato, 2021; Su, Chen & Huang, 2022). Ebeveynlerin büyük bir kısmının ağırlık ve fiziksel görünümün çocukların öz güvenini etkilediğine inanmalarına rağmen okul öncesi çocukların yaş itibarıyla beden algısına sahip olmak için çok küçük olduklarına dair inanca sahip oldukları belirlenmiştir (Liechty vd., 2016).

Bebeklik döneminin ilk yılında bebekler, kendi bedenlerine ilişkin örtük bir farkındalık sergilemelerine, el ve ayaklarıyla izleme ve oynama, kendilerini doğrudan hareket ve etkileşim içinde algılama ve kendi bedenlerini başkalarından ayırt etme gibi eylemlerde bulunurlar. İkinci yılın sonlarına doğru kendilerini boyut, kütle, sağlamlık ve kapsam gibi nesnel fiziksel özelliklere sahip farklı nesneler ola-

ergenlik çağına geldiklerinde, kızların kilo memnuniyetsizliği, daha fazla kilo alma korkusu ve kilo vermekle meşgul olduklarını bildirmeleri normatiftir. Beden algısı, güzellik idealini zayıflık arzusuna yöneltmek için kültürel baskılara göre şekillenir. Böylece bedenin kavramsallaştırılmasında temel bir toplumsal cinsiyet farklılığını tanımlar. Kadınların bedenlerinin değerlendirici ve dolayısıyla nesnelleştirici bir şekilde değerlendirilmesi, erkeklerin bedenlerinin değerlendirilmesine göre daha olasıdır. Toplumsal beklenti, kadın bedeninin estetik açıdan değerlendirilmesi; kadının görünüşüne aşırı değer vermesine neden olmaktadır. Beden algısı kaygıları, psikolojik iyilik hâlini ve yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir (Striegel-Moore & Franko, 2002). Kız çocuklarının, yaştan bağımsız olarak beden algısı endişeleri yaşama olasılığı, oğlan çocukların bu endişeye maruz kalması olasılığından çok daha fazladır. Bu nedenle kadınlara ilişkin çalışmaların erkeklere göre daha fazla olduğu söylenebilir (Kale, Hurşidi & Balcı Karaboğa, 2021). Kadının güçlenmesi ile birlikte önce feminizm hareketi ve kadın hareketlerinin etkisiyle cinsiyetçilik sosyal bir sorun olmaktadır. Kız çocuklarına yönelik tutumlar, kadın ve erkek arasındaki cinsiyetçi kalıp yargıların toplumsallaşması bu anlam içerisinde değerlendirilmektedir. Cinsiyetçi tutum ve davranışların anlaşılması, ortadan kaldırılması ile cinsiyetçiliğin bireyler üzerindeki etkisinin azaltılması konularında sosyal karşılaştırmaların yapılmaması gerektiği söylenebilir. Paylaşılan toplumsal güzellik algısı, medya, sosyal medya etkisiyle çocuklara yöneltilen beden odaklı övgü cümlelerinden sakınmak gerekir. Çocukları bedensel görünüşleri ile tanımlamak yerine yetenekleri ve gelişimleri doğrultusunda çabalarının ön planda olduğu ve sosyal çevrelerinde bu durumların daha önemli görüldüğü algısı oluşturulması için bu yönde desteklemek gerekir. OBADER'in içeriğinde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik olarak baba katılımını desteklemeye yönelik düzenlemeler yapılması önerilir (Ünlü Çetin, 2016). Gelecek araştırmalarda cinsiyet temelinde çocuklukta beden algısı ile ilgili çalışmalar yapılması önerilebilir.

Kaynakça

Antonsen, C. M. (2020). Restorying the image of the child's body in early childhood education. *Contemporary Issues in Early Childhood, 21(1),* 7-19.

Baker-Sperry, L. & Grauerholz, L. (2003). The pervasiveness and persistence of the feminine beauty ideal in children's fairy tales. *Gender & Society, 17(5),* 711-726.

Bascandziev, I. & Harris, P. L. (2014). In beauty we trust: Children prefer information from more attractive informants. *British Journal of Developmental Psychology, 32(1),* 94-99.

Berge, J. M., Trofholz, A., Fong, S., Blue, L. & Neumark-Sztainer, D. (2015). A qualitative analysis of parents' perceptions of weight talk and weight teasing in the home environments of diverse low-income children. *Body Image, 15*, 8-15.

Boothroyd, L. G., Tovée, M. J. & Evans, E. H. (2021). Can realistic dolls protect body satisfaction in young girls?. *Body Image, 37,* 172-180.

Brown, F. L. & Slaughter, V. (2011). Normal body, beautiful body: Discrepant perceptions reveal a pervasive 'thin ideal'from childhood to adulthood. *Body Image, 8(2),* 119-125.

Brownell, C. A., Zerwas, S. & Ramani, G. B. (2007). "So big": The development of body self-awareness in toddlers. *Child Development*, *78(5),* 1426-1440.

Chen, J. L., Guo, J., Esquivel, J. H. & Chesla, C. A. (2018). Like mother, like child: The influences of maternal attitudes and behaviors on weight-related health behaviors in their children. *Journal of Transcultural Nursing, 29(6),* 523-531.

Choi, I. & Im, J. S. (2017). Factors Relatıng To Body Image In Korean Preschool Chıldren. In Dr. R. K. Chhina (Ed.), 3rd Academic International Conference on Social Sciences and Humanities & 3rd Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education (pp. 53-60).

Cinzia, D. D., Berchio, C., Massaro, D., Lombardi, E., Gilli, G. & Marchetti, A. (2018). Body aesthetic preference in preschoolers and attraction to canons violation: An exploratory study. *Psychological Reports, 121(6),* 1053-1071.

Çelik, M. N. & Şahin-Sak, İ. T. (2019). Preschool children's prejudices: A phenomenological study. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, 3(1),* 55-75.

de Klerk, C. C., Filippetti, M. L. & Rigato, S. (2021). The development of body representations: an associative learning account. *Proceedings of the Royal Society B, 288(1949),* 20210070.

Filippetti, M. L. & Crucianelli, L. (2019). If I were a grown-up: Children's response to the rubber hand illusion with different hand sizes. *Journal of Experimental Child Psychology,* 185, 191-205.

Flint, T. K. (2020). Children's critical reflections on gender and beauty through responsive play in the classroom context. *Early Childhood Education Journal, 48(6),* 739-749.

Garbett, K. M. & Diedrichs, P. C. (2016). Improving uptake and engagement with child body image interventions delivered to mothers: Understanding mother and daughter preferences for intervention content. *Body Image, 19,* 24-27.

Gottwald, J. M., Bird, L. A., Keenaghan, S., Diamond, C., Zampieri, E., Tosodduk, H., Bremner, A. J. & Cowie, D. (2021). The developing bodily self: How posture constrains body representation in childhood. *Child Development, 92(1),* 351-366.

Gümüş, M., Kale, M., Çakmak, S. (2022). "Ebeveynlerin sosyal görünüş kaygı düzeylerine göre çocuklarının sosyal görünüşleri ile ilgili tutum ve davranış farklılıkları". Cukurova Medical Journal 47 (2022): 1197-1209.

Harriger, J. A. & Trammell, J. P. (2022). First do no harm: Measuring weight bias beliefs in preschool-age children. *Body Image, 40,* 176-181.

Harriger, J. A., Calogero, R. M., Witherington, D. & Smith, J. E. (2010). Body size stereotyping and internalization of the thin ideal in preschool girls. *Sex Roles, 63(9),* 609-620.

Harriger, J. A., Schaefer, L. M., Thompson, J. K. & Cao, L. (2019). You can buy a child a curvy Barbie doll, but you can't make her like it: Young girls' beliefs about Barbie dolls with diverse shapes and sizes. *Body Image, 30,* 107-113.

Harriger, J. A., Serier, K. N., Luedke, M., Robertson, S. & Bojorquez, A. (2018). Appearance-related themes in children's animated movies released between 2004 and 2016: A content analysis. *Body Image*, *26*, 78-82.

Herold, K. & Akhtar, N. (2014). Two-year-olds' understanding of self-symbols. *British Journal of Developmental Psychology, 32(3),* 262-275.

Holub, S. C. (2008). Individual differences in the anti-fat attitudes of preschool-children: The importance of perceived body size. *Body Image, 5(3),* 317-321.

Jellinek, R. D., Myers, T. A. & Keller, K. L. (2016). The impact of doll style of dress and familiarity on body dissatisfaction in 6-to 8-year-old girls. *Body Image, 18,* 78-85.

Kale, M., Hurşidi, S. & Balcı Karaboğa, A. (2021). Okul öncesi dönemde beden algısı. *OPUS International Journal of Society Researches, 17(34),* 1408-1435.

Kara, Z. & Gürhan, N. (2013). Eşit/sizliğin tarafı olmak: Mardin'de toplumsal cinsiyet algısı. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, *3(1),* 65-92.

Keenaghan, S., Polaskova, M., Thurlbeck, S., Kentridge, R. W. & Cowie, D. (2022). Alice in Wonderland: The effects of body size and movement on children's size perception and body representation in virtual reality. *Journal of Experimental Child Psychology, 224,* 105518.

Kelly, N. R., Bulik, C. M. & Mazzeo, S. E. (2011). An exploration of body dissatisfaction and perceptions of Black and White girls enrolled in an intervention for overweight children. *Body Image, 8(4),* 379-384.

Kim, H. & Han, T. I. (2021). Body image concerns among South Korean kindergarteners and relationships to parental, peer, and media influences. *Early Childhood Education Journal, 49(2),* 177-184.

Kostanski, M. & Gullone, E. (2007). The impact of teasing on children's body image. *Journal of Child and Family Studies, 16(3),* 307-319.

Kostanski, M., Fisher, A. & Gullone, E. (2004). Current conceptualisation of body image dissatisfaction: have we got it wrong?. *Journal of child Psychology and Psychiatry, 45(7),* 1317-1325.

Liechty, J. M., Clarke, S., Birky, J. P., Harrison, K. & Team, S. K. (2016). Perceptions of early body image socialization in families: Exploring knowledge, beliefs, and strategies among mothers of preschoolers. *Body Image, 19,* 68-78.

Lipowska, M., Lipowski, M., Kosakowska-Berezecka, N., Dykalska, D., Łada-Maśko, A. & Izydorczyk, B. (2022). Does obesity rule out happiness? Preschool children's perceptions of beauty-related happiness. *BMC Pediatrics*, *22(1),* 1-9.

McCabe, M. P., Mellor, D. & Mealey, A. (2016). An educational programme for parents on the body image of preschool-aged boys. *Journal of Health Psychology*, *21(7),* 1241-1248.

McLean, S. A., Wertheim, E. H. & Paxton, S. J. (2018). Preferences for being muscular and thin in 6-year-old boys. *Body Image, 26,* 98-102.

Meers, M. R., Koball, A. M., Oehlhof, M. W., Laurene, K. R. & Musher-Eizenman, D. R. (2011). Assessing anti-fat bias in preschoolers: A comparison of a computer generated line-drawn figure array and photographic figure array. *Body Image, 8(3),* 293-296.

Meskin, L. A., Colvin, M. L. & Hart, L. M. (2021). A Pilot Trial of confident body, confident child in the United States. *Families in Society, 102(2),* 194-211.

Paxton, S. J. & Damiano, S. R. (2017). The development of body image and weight bias in childhood. *Advances in Child Development and Behavior, 52,* 269-298.

Polce-Lynch, M., Myers, B. J., Kilmartin, C. T., Forssmann-Falck, R. & Kliewer, W. (1998). Gender and age patterns in emotional expression, body image, and self-esteem: A qualitative analysis. *Sex Roles*, *38(11),* 1025-1048.

Rice, K., Prichard, I., Tiggemann, M. & Slater, A. (2016). Exposure to Barbie: Effects on thin-ideal internalisation, body esteem, and body dissatisfaction among young girls. *Body Image, 19,* 142-149.

Siegel, J. A., Winter, V. R. & Cook, M. (2021). "It really presents a struggle for females, especially my little girl": Exploring fathers' experiences discussing body image with their young daughters. *Body Image*, *36*, 84-94.

Slater, A. & Tiggemann, M. (2016). Little girls in a grown up world: Exposure to sexualized media, internalization of sexualization messages, and body image in 6–9 year-old girls. *Body Image*, *18,* 19-22.

Smolak, L. (2002). Body Image Development in Children. In T. F. Cash & T. Pruzinsky (Eds.), *Body Image: A Handbook of Theory, Research, and Clinical Practice* (pp. 65-73). New York, NY: Guilford Press.

Spiel, E. C., Paxton, S. J. & Yager, Z. (2012). Weight attitudes in 3-to 5-year-old children: Age differences and cross-sectional predictors. *Body Image*, *9(4),* 524-527.

Story, M. D. (1979). Factors associated with more positive body self-concepts in preschool children. *The Journal of Social Psychology*, *108(1),* 49-56.

Striegel-Moore, R. H. & Franko, D. L. (2002). Body Image Issues among girls and women. In T. F. Cash & T. Pruzinsky (Eds.), *Body Image: A Handbook of Theory, Research, and Clinical Practice* (pp. 183-191). New York, NY: Guilford Press.

Su, W. & Aurelia, D. S. (2012). Preschool children's perceptions of overweight peers. *Journal of Early Childhood Research, 10(1),* 19-31.

Su, Y., Chen, Y. & Huang, J. (2022). 'Why can't I grow shorter, only taller?'—the body experience of growing up for Chinese children aged 5–6. *Australasian Journal of Early Childhood,* 1-13.

Tanaka, C. & Sakuma, H. (2004). Human figure drawing size and body image in preschool children from a self-physique perspective. *Perceptual and Motor Skills, 99(2),* 691-700.

Tatangelo, G., McCabe, M., Mellor, D. & Mealey, A. (2016). A systematic review of body dissatisfaction and sociocultural messages related to the body among preschool children. *Body Image, 18,* 86-95.

Tosi, G., Maravita, A. & Romano, D. (2022). I am the metre: The representation of one's body size affects the perception of tactile distances on the body. *Quarterly Journal of Experimental Psychology, 75(4),* 583-597.

Tremblay, L., Lovsin, T., Zecevic, C. & Larivière, M. (2011). Perceptions of self in 3–5-year-old children: A preliminary investigation into the early emergence of body dissatisfaction. *Body Image*, *8(3),* 287-292.

Ünlü Çetin, Ş. (2016). Okul öncesi eğitim programı ile bütünleştirilmiş aile eğitim rehberinde (OBADER) eğitimin vurgulanmasında babanın özelinde incelenmesi. *Eğitimde Güncel Araştırmalar, 2*(2), 61-83.

Üstün, E. (2003). Okul öncesi dönemdeki kız çocuklarının beden algısı. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi, 1(8-9),* 44-48.

Vazquez-Arevalo, R., Rodríguez Nabor, A., López Aguilar, X. & Mancilla-Díaz, J. M. (2018). Assessment of body image in preschoolers: Perception of parents and children. *Revista Mexicana de Trastornos Alimentarios, 9(2),* 208-220.

Wong, Y., Chang, Y. J. & Lin, C. J. (2013). The influence of primary caregivers on body size and self-body image of preschool children in Taiwan. *Asia Pacific Journal of Clinical Nutrition*, *22(2),* 283-291.

Worobey, J. & Worobey, H. S. (2014). Body-size stigmatization by preschool girls: In a doll's world, it is good to be "Barbie". *Body Image, 11(2),* 171-174.

11. BÖLÜM
ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE BEDEN ALGISI VE MEDYA

Sudet Karagöz - Mustafa Kale

Giriş

Çağımızda çocuklar, eski kuşaklara kıyasla medya içeriklerine erişim konusunda olanakların daha fazla olduğu bir ortamda yaşamaktadırlar. Bu durum, medya araçlarının çocukların dünyasında önemli bir yer edinmesine neden olmuştur. Çocuklar, gündelik hayatta zamanlarının önemli bir bölümünü tablet, telefon ve bilgisayar vb. araçlar üzerinden çizgi film, video oyunları gibi çeşitli medya içeriklerini tüketerek geçirmektedirler. Elbette her çocuğun medya araçlarına sahip olma, medya içeriklerini tüketme ve sosyal ağları deneyimleme hakkı vardır. Bu araçlar onlara; araştırma yapma, bilgi edinme, eğlenme gibi imkânlar sağlamaktadır. Ancak görsel ve işitsel çeşitliliğin yoğun olması nedeniyle çocuklar, medya temsillerinde gelişimleri açısından risk oluşturabilecek yığınla görsel imge ve söylemle karşılaşmaktadırlar. Çocukların gelişim dönemleri ve onlara sunulan medya içerikleri düşünüldüğünde, çocuklar üzerinde olası etkilerinin şiddetinin ne kadar büyük olacağı konusunda endişeleri artıracaktır. Medyanın çocuklar üzerinde çeşitli etkilerinin olduğu ve olmaya devam edeceği tartışılmaktadır. Bu tartışmaları medya, psikoloji ve sosyoloji alanının önemli kuramları da medyanın, çocukların inanç ve davranışları üzerinde son derece önemli etkilerinin olduğunu desteklemektedir.

Medya, çok erken yaşlardan itibaren ideal beden argümanlarını, çocuklara arzu edilen beden standartları olarak sunmaktadır. En basit anlamıyla söylemek gerekirse medya ince-ideal beden yapılarını kabul etmektedir. Beden yapılarına ilişkin görüntü ve seslerin başta çocuklar olmak üzere her yaş grubunda kişiler üzerinde bir dizi olumsuz etkiye sebep olduğu da bilinmektedir. Oysa fiziksel özelliklerimiz genlerimiz tarafından belirlenmektedir. Bugüne kadar medya “Güzel olan iyidir.” ve “Çirkin olan kötüdür.” sloganlarıyla insanları büyük ölçüde koşul-

ve medyanın beden algılarına etkisini inceleyen araştırmalar sınırlıdır. Bu nedenle medyanın çocukların beden algısına etkisini yönelik bilgimiz yetersiz kalmaktadır. Özellikle görsel medyanın yoğun izleyicisi olan çocuklara medya içerikleri üzerinden çok sayıda ince-beden ve estetik olgularıyla tasvir edilen karakterler sunulmaktadır. Bu karakterler; bakım, estetik, diyet ve spor gibi davranışlarla ilişkili olan beden standartlarına atıfta bulunmaktadırlar. Karakterler daha erişilebilir ve maruz kalma süresi artıkça çocukların bu idealize edilen beden yapılarını içselleştirme ve davranışlarını bu yönde şekillenme durumu söz konusu olmaktadır (Bandura, 2001). Burada belirtilen tüm standartların, çocukların beden algısının gelişimi üzerinde önemli etkilerinin olduğu düşünülmelidir. Çünkü medya, çocukların bazı beden özelliklerine (ince ve zayıf olma) daha fazla değer vermeleri ve kendi bedenlerini kıyaslamaları ve hatta olumsuz değerlendirmeleri konusunda yol göstermektedir. Bu durum, çocukların ileri yaş evrelerinde estetik cerrahi müdahalelere yönelmelerine neden olabilmektedir.

Çocukların medya araçlarıyla geçirdikleri süre göz önüne alınarak çocukların hangi medya içeriklerini izleme alışkanlıkları edindikleri dikkate alınmalıdır. Başta ebeveynler olmak üzere öğretmenler, okul yöneticileri ve diğer profesyoneller çocukların izlediği medya içeriklerinin olası sonuçları hakkında bilgi sahibi olmalıdırlar. Medyanın etkilerini azaltmak için medya okuryazarlığı gibi uygulanabilir önlemler alınmalıdır. Medya okuryazarlığı gibi programların geliştirilmesi ve uygulanması medyada çocukların maruz kaldığı ince, kaslı ve güzel gibi idealize edilmiş ve ulaşılması güç beden tasvirlerinin çocukları üzerinden etkisi açısından değerlendirilmelidir. Ayrıca çocukluk çağındaki çocukların idealize edilmiş medya görüntülerini nasıl algıladıkları ve bunlarla nasıl ilişkilendirdikleri konusunda da daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir. Çünkü medyada idealize edilmiş bedenlere maruz kalmak, çocuklarda beden memnuniyetsizliğine bağlı psikolojik veya davranışsal sorunlara yol açabilmektedir.

Kaynakça

Adorno, T. (2005) Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünmek, Çev. Erol Mutlu. Kitle İletişim Kuramları, Der. Erol Mutlu, ss. 240-249. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Alper, M. (2013). Developmentally appropriate new media literacies: Supporting cultural competencies and social skills in early childhood education. *Journal of Early Childhood Literacy, 13*(2), 175-196. https://doi.org/10.1177/1468798411430101

Anschutz, D. J., Spruijt-Metz, D., Van Strien, T. & Engels, R. C. (2011). The direct effect of thin ideal focused adult television on young girls' ideal body figure. *Body Image*, *8*(1), 26-33. doi:10.1016/j.bodyim.2010.11.003

Bandura, A. (2011). A social cognitive perspective on positive psychology. *Revista de Psicología Social, 26*(1), 7-20.

Bandura, Albert (2001). *Social cognitive theory of mass communication. Media Psychology, 3*(3), 265–299. doi:10.1207/S1532785XMEP0303_03

Barr, R., Muentener, P., Garcia, A., Fujimoto, M. & Chavez, V. (2007). The effect of repetition on imitation from television during infancy. *Developmental Psychobiology, 49*, 196-207.

Bazzini, D., Curtin, L., Joslin, S., Regan, S. & Martz, D. (2010). Do animated Disney characters portray and promote the beauty–goodness stereotype?. *Journal of Applied Social Psychology, 40*(10), 2687-2709.

Bettelheim, B. (2021). Masallar ne anlatır? (S. Erdem & B. Berkman). Sfenk Kitap.

Blumberg, F. C., Deater-Deckard, K., Calvert, S. L., Flynn, R. M., Green, C. S., Arnold, D. & Brooks, P. J. (2019). Digital games as a context for children's cognitive development: Research recommendations and policy considerations. *Social Policy Report, 32*(1), 1-33.

Can, A. (1996). Çocuk ve çizgi film. Öz Eğitim Yayınları.

Calvert, S. L. (2008). Children as Consumers: Advertising and Marketing. *Future of Children, 18*(1), 205-234.

Cummings, J. J. & Bailenson, J. N. (2016). How immersive is enough? A meta-analysis of the effect of immersive technology on user presence. *Media Psychology, 19*(2), 272-309.

Crescenzi-Lanna, L. (2022). The developmental appropriateness of digital games and its impact on young children's enjoyment and playtime. *International Journal of Child-Computer Interaction, 33*, 100480. https://doi.org/10.1016/j.ijcci.2022.100480

Davison, K., Markey, C. N. & Birch, L. L. (2003). A longitudinal examination of patterns in girls' weight concerns and body dissatisfaction from ages 5 to 9 years. *The International Journal of Eating Disorders, 33*(3), 320–332. https://doi. org/10.1002/eat.10142

Dittmar, H., Halliwell, E. & Ive, S. (2006). Does Barbie make girls want to be thin? The effect of experimental exposure to images of dolls on the body image of 5-to 8-year-old girls. *Developmental psychology*, *42*(2), 283.

Dohnt, H. K. & Tiggemann, M. (2006). Body image concerns in young girls: The role of peers and media prior to adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, *35*(2), 135-145.

Özdenak Kandemir, C. (2019). Televizyon ve çocuk izleyici. Der Yayınları.

Gerbner, G. (1998). Cultivation analysis: An overview. *Mass Communication and Society, 1*(3–4), 175-194. https://doi.org/10.1080/15205436.1998.9677855

Gerbner, G. (2014). Medyaya karşı (G. Ayas, V. Batmaz & İ. Kovacı, Çev.). Ayrıntı Yayınevi.

Gross, L., Morgan, M., Signorielli, N. & Shanahan, J. (2002). Growing up with television: Cultivation processes. In *Media effects* (pp. 53-78). Routledge.

Habib, K. & Soliman, T. (2015). Cartoons' effect in changing children mental response and behavior. Open *Journal of Social Sciences, 3*(09), 248. doi: 10.4236/jss.2015.39033

Harriger, J. A., Calogero, R. M., Witherington, D. C. & Smith, J. E. (2010). Body size stereotyping and internalization of the thin ideal in preschool girls. *Sex Roles, 63*, 609-620

Harrison, K. & Cantor, J. (1997). The relationship between media consumption and eating disorders. *Journal of Communication, 47*(1), 40-67.

Harrison, K. & Bond, B. J. (2007). Gaming magazines and the drive for muscularity in preadolescent boys: A longitudinal examination. *Body Image*, *4*(3), 269-277.

Hayes, S. & Tantleff-Dunn, S. (2010). Am I toofat to be a princess? Examining the effects of popular children's media on young girls' body image. *British Journal of Developmental Psychology, 28*(2), 413-426. https://doi.org/10.1348/026151009X424240

Herbozo, S., Tantleff-Dunn, S., Gokee-Larose, J. & Thompson, J. K. (2004). Beauty and thinness messages in children's media: A content analysis*. Eating Disorders, 12*, 21-34. http://dx.doi.org/10.1080/10640260490267742

Hobbs, R. (2017). Measuring the Digital and Media Literacy Competencies of Children and Teens. *Cognitive Development in Digital Contexts,* 253.

James, A. (2000). Embodied Being(s): Understanding the Self and the Body in Childhood. *The Body, Childhood and Society, 19-37.* doi:10.1007/978-0-333-98363-8_2

Jordan, A. (2004). The role of media in children's development: An ecological perspective. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, *25*(3), 196-206.

Johnson, R. M. (2015). The evolution of Disney princesses and their effect on body image, gender roles, and the portrayal of love. *Educational Specialist, 6*(10).

Jung, J. & Peterson, M. (2007). Body dissatisfaction and patterns of media use among preadolescent children. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, *36*(1), 40 54.

Karagöz, S. (2022) *Toplumsal cinsiyet rolleri ve beden imajının medya aracılığıyla çocuklara sunumu: Netflix örneği.* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Kater, K. J., Rohwer, J. & Londre, K. (2002). Evaluation of an upper elementary school program to prevent body image, eating, and weight concerns. *Journal of School Health, 72*(5), 199-204.

Kehler, M. & Borduas, C. (2021). "Isn't that a girl problem?": Boys, bodies, and the discourse of denial. *Boyhood Studies, 14*(2), 65-89.

Kovess-Masfety, Viviane; Keyes, Katherine; Hamilton, Ava; Hanson, Gregory; Bitfoi, Adina; Golitz, Dietmar; Koç, Ceren; Kuijpers, Rowella; Lesinskiene, Sigita; Mihova, Zlatka; Otten, Roy; Fermanian, Christophe; Pez, Ondine (2016). Is time spent playing video games associated with mental health, cognitive and social skills in young children?. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 51(3), 349-357. doi:10.1007/s00127-016-1179-6

Klein, H. & Shiffman, K. S. (2006). Messages about physical attractiveness in animated cartoons*. Body İmage,* 3(4), 353-363.

Klimmt, C., Hefner, D. & Vorderer, P. (2009). The video game experience as "true" identification: A theory of enjoyable alterations of players' self-perception*. Communication Theory, 19*(4), 351-373. https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2009.01347.x

Kuther, T. L. & McDonald, E. (2004). Early adolescents' experiences with, and views of, Barbie. *Adolescence, 39*, 39-51

Kutluoğlu, Ü. (2007). Medya okuryazarlığı ve çocuk gelişimi. N. Türkoğlu (Ed.), Medya okuryazarlığı (s. 62-72). Kalemus Yayınları.

Lewis, J. (2007). *Impact of Television on the Perception of Body Image by Male Children* (Doctoral dissertation, Mount) Saint Vincent University.

Levin, J. (2022). The Negative Impact of Advertising on Human Growth & Development. https://digitalcommons.sacredheart.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1827&context=acadfest Erişim Tarihi: 20.07.2022

Lowes, J. & Tiggemann, M. (2003). Body dissatisfaction, dieting awareness and the impact of parental influence in young children. *British Journal of Health Psychology, 8*(2), 135-147. https://doi.org/10.1348/135910703321649123

Martins, N., Williams, D. C., Harrison, K. & Ratan, R. A. (2009). A content analysis of female body imagery in video games. *Sex Roles, 61*(11), 824-836.

Moy, G. (2015). *Media, family, and peer influence on children's body image* (Doctoral dissertation). Rutgers University-Camden Graduate School.

Moore, D. C. (2013). Bringing the world to school: Integrating news and media literacy in elementary classrooms. *Journal of Media Literacy Education, 5*(1), 5.

Mills, J. S., Shannon, A. & Hogue, J. (2017). Beauty, body image, and the media. *Perception of beauty,* 145-157.

Neves, C. M., Cipriani, F. M., Meireles, J. F. F., Morgado, F. F. D. R. & Ferreira, M. E. C. (2017). Body image in childhood: An integrative literature review. *Revista Paulista de Pediatria, 35*, 331-339.https://doi.org/10.1111/j.1365-2524.2009.00888.x

Northup, T. & Liebler, C. M. (2010). The good, the bad, and the beautiful: Beauty ideals on the Disney and Nickelodeon channels. *Journal of Children and Media*, *4*(3), 265-282.

Nurjanah, S., Dea, L. F. & Anwar, M. S. (2022). Development of Games Online Features Educandy to Children Aged 5-6 Years. *Bulletin of Early Childhood, 1*(1), 1-19.

Pembecioğlu, N. (2020). Covid-19- Medya okuryazarlığı ve çocuklar üzerine etkileri. *Çocuk ve Medeniyet, 5* (9), 73-112.

Postman, N. (1995). Çocukluğun yok oluşu. (İ. İnal, Çev.). İmge Kitap Evi Yayınları.

Postman, N. (2007). Televizyon: Öldüren eğlence. (O. Akınhay, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Ponti, M., Bélanger, S., Grimes, R., Heard, J., Johnson, M., Moreau, E. & Williams, R. (2017). Screen time and young children: Promoting health and development in a digital world. *Paediatrics & Child Health*. 10.1093/pch/pxx123

Potter, W. J. (2010). The state of media literacy. *Journal of Broadcasting & Electronic Media, 54*(4), 675-696. doi.org/10.1080/08838151.2011.521462

Reid Chassiakos, Y. L. R., Radesky, J., Christakis, D., Moreno, M. A. & Cross, C. (2016). Children and adolescents and digital media. *Pediatrics,* 138, 1-20. https://doi.org/10.1542/peds.2016-2593.

Sağtaş, S. (2022). Sosyal medya reklamlarının marka değeri üzerindeki etkisi: Instagram reklamları üzerine bir uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 14*(1), 203-218.

Smolak, L. (2004). Body image in children and adolescents: where do we go from here?. *Body image*, *1*(1), 15-28.

Smolak, L. & Cash, T. F. (2011). Future challenges for body image science, practice, and prevention. *The Guilford Press.*

Smolak, L. (2012). Encyclopedia of Body Image and Human Appearance || *Body Image Development – Girl Children. (6), 212-218.* doi:10.1016/b978-0-12-384925-0.00033-x

Shrum, L. J. (2009). Media consumption and perceptions of social reality: Effects and underlying processes. In *Media effects* (pp. 66-89). Routledge.

Stice, E. M., Schipak-Neuberg, E., Shaw, H. E. & Stein, R. I. (1994). Relation of media exposure to eating disorder symptomatology: An examination of mediating mechanisms. *Journal of Abnormal Psychology,* 103, 836-844.

Tiggemann, M. (2003). Media exposure, body dissatisfaction, and disordered eating: Television and magazines are not the same! *Eur. Eat. Disord. Rev*. *11*: 418-430.

Tremblay, L. & Limbos, M. (2009). Body image disturbance and psychopathology in children: research evidence and implications for prevention and treatment. *Current Psychiatry Reviews, 5*(1), 62-72.

UNICEF. (2019). “Protecting Children’s Right to a Healthy Food Environment.” https://www.unicef.org/media/96101/file/Protecting-Childrens-Right-Healthy-Food-Environment.pdf Erişim Tarihi: 22.07.2022.

Van Vonderen, K. E. & Kinnally, W. (2012). Media effects on body image: Examining media exposure in the broader context of internal and other social factors. *American Communication Journal*, *14*(2), 41-57.

Valkenburg, P. M., Peter, J. & Walther, J. B. (2016). Media effects: Theory and research. *Annual review of psychology, 67*(1), 315-338.

Wasko, J. (2001). Challenging Disney Myths. *Journal of Communication Inquiry, 25*(3), 237-257

Westerberg-Jacobson, J., Ghaderi, A. & Edlund, B. (2012). A longitudinal study of motives for wishing to be thinner and weight-control practices in 7-to 18-year-old Swedish girls. *European Eating Disorders Review, 20*(4), 294-302.

Wood, K. (2004). Effects of a media intervention program on body image and eating attitudes among children. *Journal of Undergraduate Research, 7*, 1-6.

Yavuzer, H. (1998). Çocuk Psikolojisi. Remzi Kitabevi.

https://www.rtuk.gov.tr/asiri-tuketimi-tavsiye-edilmeyen-gidalarin-ticari-iletisimi/3791 Erişim Tarihi: 17.07.2022.

12. BÖLÜM
ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE BEDEN ALGISI VE AİLE

Utku Beyazıt - Aynur Bütün Ayhan

Giriş

Beden algısı, benlik gelişiminin temeli ve kişinin kendi bedeninin boyutu, şekli ve formu hakkında, zihninde sahip olduğu resmidir. Çocuklar, içinde yaşadıkları dünya ve kendileri hakkında daha fazla bilgi edindikçe kendilerini algılayışları farklılaşır. Bu süreçte, olumlu benlik algısı ve güçlü bir öz değer duygusu, çocukların olumlu beden algısı gelişiminin temelini oluşturur. Beden algısı, psikolojik bir kavram olmanın yanı sıra biyolojik ve sosyokültürel etmenler ile etkileşim içinde ortaya çıkar. Biyolojik etmenler beslenme, vücut kitle endeksi, genetik ve hormonal etkiler; sosyokültürel etmenler ise medya, aile, kardeşler, akranlar, kültürel normlardan oluşmaktadır. Bu etmenlerin ve aralarındaki etkileşimlerin oluşmasında, kişinin yaşamında etkin ve belirleyici hâle gelmesinde aile kavramı büyük bir rol oynar.

Aile dinamikleri, bağlanma süreçleri, aile üyeleri tarafından çocuğun bedeni ve dış görünüşü hakkında yapılan yorumlar, doğrudan ya da örtük şekilde verilen mesajlar; başkalarının kilo alıp vermesi, giyim tarzı, egzersiz ve yeme alışkanlıkları hakkında yapılan yorumlar ve aile üyelerinin kendi bedenlerine yönelik tutumları çocuğun beden algısının gelişimini etkileyen temel etmenlerin başında gelir. Ailenin beslenme ve diyet uygulamaları konusundaki katı, mükemmeliyetçi ve eleştirel tutumları çocukların bedenlerine yönelik memnuniyetsizlik yaşamalarına neden olabilir. Temelleri okul öncesi dönemde atılan beden memnuniyetsizliği, sonraki yıllarda çeşitli yeme sorunlarına ve psikolojik güçlüklere neden olabilmektedir. Beden algısının gelişiminin yaşamın ilk yıllarında başladığı ve bu süreçte oluşacak güçlüklerin kişinin bütün yaşamını etkilediği düşünüldüğünde, doğumdan itibaren beden algısının gelişiminin desteklenmesinin büyük önem taşıdığı görülmektedir. Günümüzde özellikle medya ve popüler kültür aracılığı ile çocuklar, nasıl giyinmeleri, nasıl görünmeleri ve nasıl davranmaları gerektiği konusunda çeşitli mesajlara

Kaynaklar

Anschutz, D., Spruijt-Metz, D., van Strien, T. & Engels, R. (2011). The direct effect of thin ideal focused adult television on young girls' ideal body figure. *Body Image,* 8, 26-33.

Amianto, M. & Fassino, S. (2018). Family functioning and body image. In *Body image, eating, and weight: A guide to assessment, treatment, and prevention* (pp. 297-306). Springer: Italy.

Baker, J. H., Maes, H. H., Lissner, L., Aggen, S. H., Lichtenstein, P. & Kendler, K. S. (2009). Genetic risk factors for disordered eating in adolescent males and females. *Journal of Abnormal Psychology,* 118(3), 576-86.

Berk, L. (2013). *Çocuk gelişimi*. İmge: Ankara.

Beyazıt, U. & Bütün Ayhan, A. (2017). Cinsel gelişim, A. Köksal Akyol (Ed.), *Erken Çocukluk döneminde gelişim I (0-36 Ay)* içinde (s. 363-382). Anı Yayıncılık: Ankara.

Bornioli, A., Lewis-Smith, H., Slater, A. & Bray, I. (2021). Body dissatisfaction predicts the onset of depression among adolescent females and males: a prospective study. *J Epidemiol Community Health*, 75, 343-348.

Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. Kaknüs: İstanbul.

Büyük, E. T. & Özdemir, E. (2018) Association between high school students' body images and eating attitudes. *Acad Online J Health Sci*, 4, 1-12.

Bowlby, J. (1991). *Attachment and loss* (Volume 3). Penguin: U.K.

Bowlby, J. (1999). *Psikoanaliz ve çocuk eğitimi. Çocukları anlamak*. Gendaş: İstanbul.

Brown, J. D. & Bobkowski, P. S. (2011). Older and newer media: Patterns of use and effects on adolescents' health and well-being. *Journal of Research on Adolescence,* 21(1), 95-113.

Calzo, J., Sonneville, K. R., Haines, J., Blood, E., Field, A., Austin, B. (2012). The development of associations among body mass index, body dissatisfaction, and weight and shape concern in adolescent boys and girls. *Journal of Adolescent Health*, 51(5), 517-523.

Coleman, J. C. (2011). *The nature of adolescence* (4th ed.). London: Routledge.

Cornelissen, K. K., Widdrington, H., McCarty, K., Pollet, T. V., Tovée, M. & Cornelissen, P. L. (2019). Are attitudinal and perceptual body image the same or different? Evidence from high-level adaptation. *Body Image*, 31, 35-47.

Cromley, T., Neumark-Sztainer, D., Story, M. & Boutelle, K.N. (2010). Parent and family associations with weight-related behaviors and cognitions among overweight adolescents. *Journal of Adolescent Health, 47*, 263-69.

Culbert, K. M., Shope, M. M., Sisk, C. L., Klump, K. L. (2020). Low testosterone is associated with dysregulated eating symptoms in young adult men. *International Journal of Eating Disorders*, 53(9), 1469-1479.

Davison, K. K., Markey, C. N., Birch, L. L. (2000). Etiology of body dissatisfaction and weight concerns among 5-year-old girls. *Appetite*, 35(2), 143-151.

Dionne, M. M. (2012). Body image and personality. In T. Cash (Ed.) *Encyclopedia of body image and human appearance* (pp. 135-141). Elsevier: New York.

Dunn, J. Lewis, V., Patrick, S. (2010). The idealization of thin figures and appearance concerns in middle school children. *Journal of Applied Biobehavioral Research*, 15(3), 134-143.

Erginsoy Osmanoğlu, D. (2019). Görsel medyanın beden algısı üzerine etkisi. H. Çiftçi (Ed.) *Yeni medya halkla ilişkiler ve iletişim* içinde (s. 93-115). İKSAD Yayınları: İstanbul.

Ertegin, C. (2015). *Bebek beslenmesi ve bakımı.* (6. Basım). Ada Yayınları: İstanbul.

Evans, P. C. (2003). 'If only I were thin like her, maybe I could be happy like her': The self-implications of associating a thin female ideal with life success. *Psychology of Women Quarterly*, 27, 209-214.

Featherstone M. (2010). Body, image and affect in consumer culture. *Body & Society*, 16(1), 193-221.

Fisher, J. O., Sinton, M. M. & Birch, L. L. (2009). Early parental ınfluence and risk for the emergence of disordered eating. In L. Smolak, J. K. Thompson, J. K. *Body Image, eating disorders and obesity in youth* (pp. 17-34). American Psyhological Association: Washington.

Francis, L. A. & Birch, L. L. (2005). Maternal influences on daughters' restrained eating behavior. *Health Psychology,* 24(6), 548-554.

Francisco, R., Narciso, I. & Alarcão, M. (2013). Parental influences on elite aesthetic athletes' body ımage dissatisfaction and disordered eating. *J Child Fam Stud*, 22, 1082-1091.

Fuchs, T. (2022). The disappearing body: Anorexia as a conflict of embodiment. *Eat Weight Disord*, 27, 109-117.

Galloway, A. T, Fiorito, L., Lee, Y. & Birch, L. L. (2005). Parental pressure, dietary patterns, and weight status among girls who are "picky eaters." *Journal of the American Dietetic Association*, 105(4), 541-548.

Grogan, S. (2017). *Body image, understanding body dissatisfaction in men, women and children*. Routledge: New York.

Haleem, D. J. (2012). Serotonin neurotransmission in anorexia nervosa. *Behavioural Pharmacology,* 23(5-6), 478-495.

Hardit, S. K. & Hannum, J. W. (2012). Attachment, the tripartite model, and the development of body dissatisfaction. *Body Image*, 4, 469-475.

Harriger, J. A., Calogero, R. M., Witherington, D. C. & Smith, J. E. (2010). Body size stereotyping and internalization of the thin ideal in preschool girls. Sex Roles, 63, 609-620.

Harrison, K. & Hefner, V. (2011). Media, body image and eating disorders. In S. L., Calvert, W. J. Wilson (Eds.) Handbook of children, media and evelopment (pp. 381-388). Wiley-Blackwell: U.K.

Hart, L. M., Cornell, C., Damiano, S. R. & Paxton, S. J. (2015). Parents and prevention: a systematic review of interventions involving parents that aim to prevent body dissatisfaction or eating disorders. *The International journal of eating disorders, 48*(2), 157–169. https://doi.org/10.1002/eat.22284

Helfert, S. & Warschburger, P. (2011). A prospective study on the impact of peer and parental pressure on body dissatisfaction in adolescent girls and boys. *Body Image*, 8(2), 101-109.

Hinney, A. & Volckmar, A. (2013). Genetics of eating disorders. Curr Psychiatry Rep., 15(423), 1-9.

Holub, S. C., Tan, C. C. & Patel, S. L. (2011). Factors associated with mothers' obesity stigma and young children's weight stereotypes. *J Appl Dev Psychol*., 32, 118-26.

Kail, R. V. (2012). *Children and their development*. Pearson: U.K.

Kale, M., Hurşidi, S. & Karaboğa, A. B. (2021). Okul öncesi dönemde beden algısı. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 17*(34), 1408-1435.

Kearney-Cooke, A. (2002). Familial influences on body image development. In T. Cash (Ed.) Encyclopedia of body image and human appearance (pp. 99-107). Elsevier: New York.

Kinsbourne, M. (2002). The brain and body awareness. In T. F. Cash (Ed.) *Body image. A handbook of theory, research, and clinical practice* (pp. 22-29). The Guilford Press: New York.

Krueger, D. W. (2002). Psychodynamic perspectives on body image. In T. F. Cash (Ed.) *Body image. A handbook of theory, research, and clinical practice* (pp. 30-37). The Guilford Press: New York.

Kulasızoğlu, A. (2013). *Ergenlik psikolojisi* (15. Basım). Remzi: İstanbul.

Loos, R. (2012). Genetic determinants of common obesity and their value in prediction. *Best Practice & Research Clinical Endocrinology & Metabolism*, 26(2), 211-226.

Lombardo, C. (2018). Studies on body image in children and adolescents with overweight/obesity. In M. Cuzzolaro, S. Fassiono *Body image, eating, and weight. A guide to assessment, treatment, and prevention* (pp. 193-206). Springer: Italy.

Lowes, J. & Tiggemann, M. (2003). Body dissatisfaction, dieting awareness and the impact of parental influence in young children. *British Journal of Health Psychology*, 8, 135-147.

Manuela, G., Kathrin, S. & Buchheim, A. (2015). Eating disorders in adolescence: attachment issues from a developmental perspective. *Frontiers in Psychology*, 6, 1136-1148.

McCabe, M. P. (2012). Body image development – boy children. In T. Cash (Ed.) *Encyclopedia of body image and human appearance* (pp. 207-211). Elsevier: New York.

Mills, J. S., Roosen, K., Vella-Zarb, R. (2011). The psychology of body image: Understanding body image instability and distortion. In S. B. Greene (Ed.) *Body image: Perceptıons, interpretatıons and attitudes* (pp. 59-80). Nova Science Publishers: U.S.A.

Mond, M., van den Berg, P., Boutelle, K., Hannan, P. & Neumark-Sztainer, D. (2011). Obesity, body dissatisfaction, and emotional well-being in early and late adolescence: Findings from the Project EAT study. *Journal of Adolescent Health*, 48(4), 373-378.

Musher-Eizenman, D., Holub, S., Miller, A., Goldstein, S. L. & Edwards-Leeper, L. (2004). Body size stigmatization in preschool children: The role of control attributions. *Journal of Pediatric Psychology*, 29, 613-620.

Nelson, R. J. (2002). The somatosensory system. Deciphering the brain's own body image. CRC Press: U.S.A.

Neumark-Sztainer, D., Bauer, K. W., Friend, S., Hannan, P. J., Story, M. & Berge, J. M. (2010). Family Weight Talk and Dieting: How much do they matter for body dissatisfaction and disordered eating behaviors in adolescent girls? Journal of Adolescent Health, 47(3), 270-276.

Newman, B. & Newman, P. (2008). *Development through life* (20th ed.). Wadsworth Cengage Learning: U.S.A.

Feist, J. & Feist, G. J. (2006). Theories of personality (6th Edition). McGraw Hill: U.S.A.

Nichols, T. E., Damiano, S., Gregg, K., Wertheim, E. H. & Paxton, S. (2018). Psychological predictors of body image attitudes and concerns in young children. *Body Image*, 27- 10-20.

O'Dea, J. A. (2012). Body image and self-esteem. In T. Cash (Ed.) Encyclopedia of body image and human appearance (pp. 142-147). Elsevier: New York.

Özdoğan, Y., Balaban, S., Uçar, A. (2018). Annelerin çocuk besleme uygulamaları ve çocukların yemek yeme davranışları. *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 7(1), 1-13.

Parents and prevention: A systematic review of interventions involving parents that aim to prevent body dissatisfaction or eating disorders. *Int J Eat Disord*., 48(2), 157-169.

Reilly, J. J., Dorosty, A. R., Emmett, P. M. & The ALSPAC Study Team. (2000). Identification of the obese child: Adequacy of the body mass index for clinical practice and epidemiology. *Int J Obes* 24, 1623-1627.

Ricciardelli, L. A. (2012). Body image development – adolescent boys. In T. Cash (Ed.) Encyclopedia of body image and human appearance (pp. 180-187). Elsevier: New York.

Ricciardelli, L. A. & Williams, R. J. (2016). Use of supplements and drugs to change body image and appearance among boys and male adolescents. In Hall. M., Grogan, S. & Gough, B. (Eds.) Chemically Modified Bodies (pp. 13-30). London: Palgrave Macmillan.

Ricciardelli, L. A. & Yager, Z. (2016). *Adolescence and body image from development to preventing dissatisfaction*. Routledge: New York.

Reel, J., Voelker, D. & Greenleaf, C. (2015). Weight status and body image perceptions inadolescents: current perspectives. *Adolesc Heal Med Ther*, 6, 149-158.

Robinson, S. L, Mora-Plazas, M., Oliveros, H., Marin, C., Lozoff, B. & Villamor, E. (2021). Dietary patterns in middle childhood and behavior problems in adolescence. *Eur J Clin Nutr*, 75, 1809-1818.

Rodgers, R. (2002). Body image: Familial influences. In T. Cash (Ed.) Encyclopedia of body image and human appearance (pp. 219-225). Elsevier: New York.

Rodgers, R. & Chabrol, H. (2009). Parental attitudes, body image disturbance and disordered eating amongst adolescents and young adults. *European Eating Disorders Review*, 17, 137-51.

Rodgers, R. F., Paxton, S. & Chabrol, H. (2009). Effects of parental comments on body dissatisfaction and eating disturbance in young adults: A sociocultural model. *Body Image,* 6, 171-177.

Rousseau, A., Trekels, J. & Eggermont, S. (2017). Preadolescents' reliance on and internalization of media appearance ideals: Triggers and consequences, *The Journal of Early Adolescence*, 38(8), 1074-1099).

Shin, N. Y. & Shin, M. S. (2009). Body dissatisfaction, self-esteem, and depression in obese Korean children. *The Journal of Pediatrics*, 152 (4), 502-506.

Sağlık Bakanlığı (2019). Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırması. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.

Saygan, B. & Uludağlı, N. P. (2021). Yaşam boyu toplumsal cinsiyet rollerinin gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 13(2), 354-382.

Scaglioni, S., Salvioni, M. & Galimberti, C. (2008). Influence of parental attitudes in the development of children eating behaviour. *British Journal of Nutrition*, 99(S1), S22-S25.

Schilder, P. (2007). *The image and appearance of the human body*. Routledge: New York.

Siyez, D. (2012). *Ergenlerde problem davranışlar. Okul temelli önleme çalışmaları ile ilgili uygulama örnekler* (3. Basım). Pegem Akademi: Ankara.

Sletvold, J. (2013). The ego and the id revisited Freud and Damasio on the body ego/self. *The International Journal of Psychoanalysis*, 94(5), 1019-1032.

Smolak, L. (2004). Body image in children and adolescents: Where do we go from here? *Body Image* 1, 15-28.

Smolak, L. (2011). Body image development in children. In T. Cash, L. Smolak (Eds.) *Body image: A handbook of science, practice, and prevention* (pp. 67-75). New York: Guilford Press.

Smolak, L. (2012). Body image development – girl children. In T. Cash (Ed.) *Encyclopedia of body image and human appearance* (pp. 212-218). Elsevier: New York.

Taniguchi, E. (2019). Role of parental confirmation in body dissatisfaction and body change behaviors among college men. *Journal of American College Health*, 69(5), 520-528.

Tasca, G. A. & Balfour, L. (2014). Attachment and eating disorders: A review of current research. *Int J Eat Disord.*, 47(7), 710-717.

Taymur, İ. & Boratav, R. C. (2013). İçselleştirme, içealım, içeatım ve özdeşim. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(3), 330-342.

Tosatti, A., Ribeiro, L. W., Machado, R. H., Maximino, P., Bozzini, A. B., Ramos, C. & Fisberg, M. (2017). Does family mealtime have a protective effect on obesity and good eating habits in young people? A 2000-2016 review. *Rev. Bras. Saúde Matern. Infant., Recife*, 17 (3), 425-434.

Uçar, A., Bütün Ayhan, A., Çakıroğlu, P. & Aral, N. (2010). A study on the relationship between body image acceptance and self-esteem among adolescent of normal and abnormal body weight. *The International Journal of Learning*, 17(8), 251-259.

Voelker, D. K., Reel, J. J. & Greenleaf, C. (2015). Weight status and body image perceptions in adolescents: current perspectives. *Adolescent health, medicine and therapeutics*, *6*, 149-158.

Votava, A. (2009). Positive body ımage begins with good parenting. In H. Williams (Ed.), *Body image* (pp.48-54). Cengage Learning: U.S.A.

Ward, L. M. & Grower, P. (2020). Media and the development of gender role stereotypes. *Annu. Rev. Dev. Psychol*., 2, 177-199.

Webb, H. J. & Zimmer-Gembec, M. J. (2014). The role of friends and peers in adolescent body dissatisfaction: A review and critique of 15 years of research. Journal of Research on Adolescence, 24(4), 564-590.

Wertheim, E. H. & Paxton, S. J. (2012). Body image development – adolescent girls. In T. Cash (Ed.) Encyclopedia of body image and human appearance (pp. 187-194). Elsevier: New York.

Worobey, J. & Worobey, H. S. (2014) Body-size stigmatization by preschool girls: In a doll's world, it is good to be “Barbie”. *Body Image*, 11(2), 171-174.

Yılmaz, G. (2020). Çocuklarda yeme davranışı ve annelerin besleme tutumları. *Eurasian Journal of Family Medicine*, 9(2), 109-116.

Yazgan İnanç, B., Bilgin, M. & Kılıç Atıcı, M. (2010). *Gelişim Psikolojisi* (6. Basım). Pegem Akademi: Ankara.

Yazgan İnanç, B. & Yerlikaya, E. (2010). *Kişilik kuramları* (3. Basım). Pegem Akademi: Ankara.

13. BÖLÜM
ÇOCUKLUK DÖNEMİ BEDEN ALGISI VE AKRAN İLİŞKİLERİ

Hazel Sıla Menteş Tanaydın - İmray Nur

Giriş

Beden algısı, bireyin kendi düşüncelerine, inançlarına, duygularına ve öz tutumlarına dayanan fiziksel görünümünün öznel bir kavramı olarak tanımlanmaktadır (Cash & Pruzinsky, 2002). Diğer bir ifadeyle, bedenin zihinde şekillenmesiyle oluşan, karşılaştırmalar ve içselleştirmeleri içeren, karmaşık ve çok boyutlu bir zihinsel temsildir (Neves, Cipriani, Meireles, Morgado & Ferreira, 2017). Beden algısı ile ilgili araştırmalar genel olarak ergenlik dönemine odaklansa da çocukluk dönemi için de bir endişe kaynağı oluşturabilen bir olgudur (Dawnavan, 2003). Bir çocuk, bedenini gerçekte olduğundan farklı bir boyut veya şekilde algıladığında ve bedeninin boyutunu veya şeklini değiştirmek istediğinde beden memnuniyetsizliği gelişmiştir. Beden memnuniyetsizliği yani bireylerin fiziksel görünümlerinin tamamına ya da bir bölümüne karşı hissettikleri hoşnutsuzluk düzeyi (Cook-Cottone & Phelps, 2003), küçük çocuklar arasında artan bir sorun olarak görünmektedir (ör., Shriver vd., 2013). Araştırmalar, 6-12 yaş arasındaki çocukların neredeyse yarısının fiziksel görünümlerinden rahatsız olduklarını göstermektedir (McCabe & Ricciardelli, 2005; Ricciardelli & McCabe, 2001; Ricciardelli, McCabe, Holt, & Finemore, 2003). Bir çocuk fiziksel görünümünün yeterince iyi olmadığına inanıyorsa bu onların sosyal olarak da kabul edilemez olduğuna inanmalarına neden olabilir (Williams, 2003).

Beden algısı; psikolojik, sosyal, kültürel, biyolojik, tarihsel ve bireysel özellikler gibi pek çok faktörden etkilenmektedir (Neves vd., 2017; Roosen & Mills, 2014; Kale, Hurşidi & Karaboğa, 2021). Çocuklarda beden algısı gelişiminin özellikle ebeveynler, akranlar ve medya olmak üzere üç sosyokültürel faktörden etkilendiği vurgulanmaktadır (McCabe & Ricciardelli, 2005; Thompson, Heinberg, Altabe &

olumlu akran ilişkilerinin desteklenmesi, fiziksel görünüme yönelik kapsayıcı ve ön yargısız tutumlar geliştirilmesi; çocukların sağlığı, refahı ve tüm gelişim alanlarının olumlu bir yönde ilerlemesini sağlama, ayrıca risk faktörlerini en aza indirme açısından kritik öneme sahip olduğu açıkça görülmektedir.

Kaynakça

Andersen, A. & DiDomenico, L. (1992). Diet vs. shape content of popular male and female magazines: A dose-response relationship to the incidence of eating disorders? *International Journal of Eating Disorders, 11*(3), 283-287.

Beazidou, E. & Botsoglou, K. (2016): Peer acceptance and friendship in early childhood: The conceptual distinctions between them. *Early Child Development and Care*, *186*(10), 1615-1631. DOI: 10.1080/03004430.2015.1117077

Be Real. (2018). In Your Face: A report investigating young people's experiences of appearance-based bullying. [Internet]. Erişim adresi: https://www.berealcampaign.co.uk/research/in-your-face-a-report-investigating-young-peoples-experiences-of-appearance-based-bullying

Aliyev, B. & Türkmen, A. (2014). Parent, peer and media effect on the perception of body image in preadolescent girls and boys. *Universal Journal of Psychology, 2*(7), 224-230. DOI: 10.13189/ujp.2014.020703.

Birch, L. L. & Fisher, J. O. (1998). Development of eating behaviors among children and adolescents. *Pediatrics*, *101*(2), 539-549.

Boyer, C. E., Carlson, A. G. & Pasnak, R. (2012). Object and size awareness in preschool-age children. *Perceptual and Motor Skills, 114,* 29-42. http://dx.doi. org/10.2466/10.22.27.PMS.114.1.29-42

Brausch, A. M. & Gutierrez, P. M. (2009). The role of body image and disordered eating as risk factors for depression and suicidal ideation in adolescents. *Suicide and Life-Threatening Behavior, 39*(1), 58-71.

Brownell, C. A., Zerwas, S. & Ramani, G. B. (2007). "So big": The development of body self-awareness in toddlers. *Child Development, 78,* 1426-1440. http://dx.doi.org/ 10.1111/j.1467-8624.2007.01075.x

Brylinsky, J. A. & Moore, J. C. (1994). The identification of body build stereotypes in young children. *Journal of Research in Personality, 28*(2), 170-181.

Bun, C. J., Schwiebbe, L., Schütz, F. N., Bijlsma-Schlösser, J. F. & Hirasing, R. A. (2012). Negative body image and weight loss behaviour in Dutch school children. E*uropean Journal of Public Health, 22*, 130-133. http://dx.doi.org/10.1093/eurpub/ ckr027

Burrows, A. & Cooper, M. (2002). Possible risk factors in the development of eating disorders in overweight pre-adolescent girls. *International Journal of Obesity*, *26*(9), 1268-1273.

Caccavale, L. J., Farhat, T. & Iannotti R. J. (2012). Social engagement in adolescence moderates the association between weight status and body image. *Body Image, 9*(2), 221-6.

Cash, T. F. & Pruzinsky, T. (Eds.) (2002). *Body image: A handbook of theory, research, and clinical practice.* New York: Guilford Press.

Clark, L. & Tiggemann, M. (2007). Sociocultural influences and body image in 9 to 12-year-old girls: The role of appearance schemas. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, *36*(1), 76-86.

Cook-Cottone, C. & Phelps, L. (2003). Body dissatisfaction in college women: Identification of risk and protective factors to guide college counseling practices. *Journal of College Counseling*, *6*(1), 80-89.

Cooley, S., Elenbaas, L. & Killen, M. (2016). Social exclusion based on group membership is a form of prejudice. *Advances in Child Development and Behavior, 51,* 103-129.

Counts, C. R., Jones, C., Frame, C. L., Jarvie, G. J. & Strauss, C. C. (1986). The perception of obesity by normal-weight versus obese school-age children. *Child Psychiatry and Human Development*, *17*(2), 113-120.

Cramer, P. & Steinwert, T. (1998). Thin is good, fat is bad: How early does it begin?. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *19*(3), 429-451.

Damiano, S. R., Gregg, K. J., Spiel, E. C., McLean, S. A., Wertheim, E. H. & Paxton, S. J. (2015). Relationships between body size attitudes and body image of 4-year-old boys and girls, and attitudes of their fathers and mothers. *Journal of Eating Disorders*, *3*(1), 1-10.

Davison, K. K., Markey, C. N. & Birch, L. L. (2000). Etiology of body dissatisfaction and weight concerns among 5-year-old girls. *Appetite, 35,* 143-151. http://dx. doi.org/10.10 06/appe.2000.0349

Dawnavan, S. (2003). *My body, my weight: Body perception among African American & Caucasian first-graders and their parents*. (Unpublished master disertation). Uniformed Services University of the Health Sciences, Bethesda, Maryland.

Dunkley, T. L., Wertheim, E. H. & Paxton, S. J. (2001). Examination of a model of multiple sociocultural influences on adolescent girls' body dissatisfaction and dietary restraint. *Adolescence, 36*(142), 265-280.

Dunn, J. (2004). *Children's friendships: The beginnings of intimacy.* Oxford: Blackwell.

Edlund, B., Halvarsson, K., Gebre-Medhin, M. & Sjöden, P. O. (1999). Psychological correlates of dieting in Swedish adolescents: A cross-sectional study. *European Eating Disorders Review: The Professional Journal of the Eating Disorders Association*, *7*(1), 47-61.

Fortes, L. S., Kakeshita, I. S., Filgueiras, J. F., Pasian, S. R., Almeida, S. S., Ferreira, M. E. (2014). Imagem corporal e Infância. In Ferreira M. E., Castro, M. R., Morgado, F. F., (Ed.) *Imagem corporal: Reflexões, diretrizes e práticas de pesquisa* (pp. 49 66). Juiz de Fora: Editora UFJF.

Frankova, S. & Chudobová, P. (2000). Development of body image in preschool girls. *Homeostasis-Praha, 40*(5), 161-169.

Gattario, K. H. & Frisén, A. (2019). From negative to positive body image: Men's and women's journeys from early adolescence to emerging adulthood. *Body Image*, *28*, 53-65.

Gleeson K, Frith H. (De)constructing body image. J Health Psychol. 2006; 11:79 90.

Goldfield, A. & Chrisler, J. C. (1995). Body stereotyping and stigmatization of obese persons by first graders. *Perceptual and Motor Skills*, *81*(3), 909-910.

Griffiths, L. J. & Page, A. S. (2008). The impact of weight-related victimization on peer relationships: The female adolescent perspective. *Obesity*, *16*(S2), S39-S45.

Grilo, C. M., Wilfley, D. E., Brownell, K. D. & Rodin, J. (1994). Teasing, body image, and self-esteem in a clinical sample of obese women. *Addictive Behaviors*, *19*(4), 443-450.

Harriger, J. A., Calogero, R. M., Witherington, D. C. & Smith, J. E. (2010). Body size stereotyping and internalisation of the thin ideal in preschool girls. *Sex Roles, 63,* 609-620. http://dx.doi.org/10.1007/s11199-010-9868-1

Harrison, K. & Hefner, V. (2006). Media exposure, current and future body ideals, and disordered eating among preadolescent girls: A longitudinal panel study. *Journal of Youth and Adolescence*, *35*(2), 146-156.

Hartup, W. W. (1983). Peer relations. In Paul H. Mussen (Ed.). *Handbook of child psychology: formerly Carmichael's Manual of child psychology.*

Hartup, W. W. & Stevens, N. (1997). Friendships and adaptation in the life course. *Psychological Bulletin, 121,* 355-370.

Hendy, H. M., Gustitus, C. & Leitzel-Schwalm, J. (2001). Social cognitive predictors of body image in preschool children. *Sex Roles, 44*(9), 557-569.

Herbozo, S., Tantleff-Dunn, S., Gokee-Larose, J., & Thompson, J. K. (2004). Beauty and thinness messages in children's media: A content analysis. *Eating Disorders, 12*, 21-34. http://dx.doi.org/10.1080/10640260490267742

Herbozo, S., Tantleff-Dunn, S., Gokee-Larose, J. & Thompson, J. (2004). Beauty and thinness messages in children's media: A content analysis. eating disorders: *The Journal Of Treatment & Prevention, 12*(1), 21-34.

Hill, A. & Silver, E. (1995). Fat, friendless, and unhealthy: 9-year old children's perception of body shape stereotypes. *International Journal of Obesesity*. *19*(6), 423-430.

Hill, A. J. & Silver, E. K. (1995). Fat, friendless and unhealthy: 9-year old children's perception of body shape stereotypes. *International journal of obesity and related metabolic disorders: Journal of the International Association for the Study of Obesity*, *19*(6), 423-430.

Holsen, I., Jones, D. C. & Birkeland, M. S. (2012). Body image satisfaction among Norwegian adolescents and young adults: A longitudinal study of the influence of interpersonal relationships and BMI. *Body Image, 9*, 201-208.

Jendrzyca, A. & Warschburger, P. (2016). Weight stigma and eating behaviours in elementary school children: A prospective population-based study. *Appetite*, *102*, 51-59.

Kenny, U., Sullivan, L., Callaghan, M., Molcho, M. & Kelly, C. (2018). The relationship between cyberbullying and friendship dynamics on adolescent body dissatisfaction: A cross-sectional study. *J Health Psychology, 23*(4), 629-39.

Kirkpatrick, S. W. & Sanders, D. M. (1978). Body image stereotypes: A developmental comparison. *The Journal of Genetic Psychology*, *132*(1), 87-95.

Ladd, G. W. & Kochenderfer, B. J. & Coleman, C. C. (1997). Classroom peer acceptance, friendship, and victimization: Distinct relational systems that contribute uniquely to children's school adjustment? *Child Development, 68,* 1181-1197.

Latner, J. D. & Schwartz, M. B. (2005). Weight Bias in a Child's World. In K. D. Brownell, R. M. Puhl, M. B. Schwartz & L. Rudd (Eds.), *Weight bias: Nature, consequences, and remedies* (pp. 54-67). Guilford Publications.

Latner, J. D. & Stunkard, A. J. (2003). Getting worse: The stigmatization of obese children. *Obesity Research*, *11*(3), 452-456.

Latner, J. D., Rosewall, J. K. & Simmonds, M. B. (2007). Childhood obesity stigma: Association with television, videogame, and magazine exposure. *Body Image*, *4*(2), 147-155.

Lavine, H., Sweeney, D. & Wagner, S. (1999). Depicting women as sex objects in television advertising: Effects on body dissatisfaction. *Personality and Social Psychology Bulletin, 25*(8), 1049-1058.

Lawrence, C. M. & Thelen, M. H. (1995). Body-image, dieting, and self-concept: Their relation in African-American and Caucasian children. *Journal of Clinical Child Psychology, 24*(1). 41-48.

Lerner, R. M. & Gellert, E. (1969). Body build identification, preference, and aversion in children. *Developmental Psychology*, *1*(5), 456.

Masters, J. C. & Furman, W. (1981). Popularity, individual friendship selection, and specific peer interaction among children. *Developmental Psychology, 17,* 344-350.

McCabe, M. P. & Ricciardelli, L. A. (2005). A longitudinal study of body image and strategies to lose weight and increase muscles among children. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *26*(5), 559-577.

Michael, S. L., Wentzel, K., Elliott, M. N., Dittus, P. J., Kanouse, D. E., Wallander, J. L., ... & Schuster, M. A. (2014). Parental and peer factors associated with body image discrepancy among fifth-grade boys and girls. *Journal of Youth and Adolescence*, *43*(1), 15-29.

Mond, J., Van den Berg, P., Boutelle, K., Hannan, P. & Neumark-Sztainer, D. (2011). Obesity, body dissatisfaction, and emotional well-being in early and late adolescence: findings from the project EAT study. *Journal of Adolescent Health*, *48*(4), 373-378.

Musher-Eizenman, D. R., Holub, S. C., Barnhart Miller, A., Goldstein, S. E. & Edwards-Leeper, L. (2004). Body size stigmatization in preschool children: The role of control attributions. *Journal of Pediatric Psychology, 29*(8), 613-620.

Musher-Eizenman, D. R., Holub, S. C., Edwards-Leeper, L., Persson, A. V. & Goldstein, S. E. (2003). The narrow range of acceptable body types ofpre-schoolers and their mothers. *Applied Developmental Psychology, 24,* 259-272. http://dx.doi.org/10. 1016/S0193-3973(03)00047-9.

Mustafa, K., Hurşidi, S. & Karaboğa, A. B. (2021). Okul öncesi dönemde beden algısı. *OPUS International Journal of Society Researches*, *17*(34), 1408-1435.

Neumark-Sztainer, D., Story, M. & Faibisch, L. (1998). Perceived stigmatization among overweight African- American and Caucasian adolescent girls. *Journal of Adolescent Health, 23*, 264–270.

Neves, C. M., Cipriani, F. M., Meireles, J. F. F., Morgado, F. F. D. R. & Ferreira, M. E. C. (2017). Body image in childhood: An integrative literature review. *Revista Paulista de Pediatria, 35*, 331-339.

Oliver, K. K. & Thelen, M. H. (1996). Children's perceptions of peer influence on eating concerns. *Behavior Therapy*, *27*(1), 25-39.

Paraskeva, N. & Diedrichs, P. C. (2019). Body image, esteem, and dissatisfaction during childhood. *The Encyclopedia of Child and Adolescent Development*, 1-12.

Philippi, S. T. & Leme, A. C. B. (2018). Weight-teasing: Does body dissatisfaction mediate weight-control behaviors of Brazilian adolescent girls from low-income communities?. *Cadernos de Saude Publica*, *34*.

Pope, J., Olivardia, R., Gruber, A. & Borowiecki, J. (1999). Evolving ideals of male body image as seen through action toys. *International Journal of Eating Disorders, 26*(1), 65-72.

Poulter, P. I. & Treharne, G. J. (2021). "I'm actually pretty happy with how I am": A mixed-methods study of young women with positive body image. *Psychology & Health*, *36*(6), 649-668.

Puhl, R. M. & Heuer, C. A. (2009). The stigma of obesity: A review and update. *Obesity*, *17*(5), 941.

Puhl, R. M. & Latner, J. D. (2007). Stigma, obesity, and the health of the nation's children. *Psychological Bulletin*, *133*(4), 557.

Puhl, R. M. & Lessard, L. M. (2020). Weight stigma in youth: Prevalence, consequences, and considerations for clinical practice. *Current Obesity Reports*, *9*(4), 402-411.

Ricciardelli, L. A. & McCabe, M. P. (2001). Children's body image concerns and eating disturbance: A review of the literature. *Clinical Psychology Review*, *21*(3), 325-344.

Ricciardelli, L. A., Caltabiano, M. L. & D'Antuono, L. D. (2018). Positive body image by gender and across the lifespan. *Body positive: Understanding and Improving Body Image in Science and Practice*, 34-58.

Ricciardelli, L. A., McCabe, M. P., Holt, K. E. & Finemore, J. (2003). A biopsychosocial model for understanding body image and body change strategies among children. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *24*(4), 475-495.

Roosen, K. M. & Mills, J. S. (2014). Body image, overview. In Teo, T., (Ed.). *Encyclopedia of Critical Psychology.* Springer: New York, NY, USA.

Sharpe, H., Schober, I., Treasure, J. & Schmidt, U. (2014). The role of high-quality friendships in female adolescents' eating pathology and body dissatisfaction. *Eat Weight Disord, 19*(2), 159-68.

Shisslak, C. M., Renger, R., Sharpe, T., Crago, M., McKnight, K. M., Gray, N., ... & Taylor, C. B. (1999). Development and evaluation of the McKnight Risk Factor Survey for assessing potential risk and protective factors for disordered eating in preadolescent and adolescent girls. *International Journal of Eating Disorders*, *25*(2), 195-214.

Shriver, L. H., Harrist, A. W., Page, M., Hubbs-Tait, L., Moulton, M. & Topham, G. (2013). Differences in body esteem by weight status, gender, and physical activity among young elementary school-aged children. *Body Image*, *10*(1), 78-84.

Sigelman, C. K., Miller, T. E. & Whitworth, L. A. (1986). The early development of stigmatizing reactions to physical differences. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *7*(1), 17-32.

Smolak L. (2011). Body Image Development in Childhood. In: Cash T. F., Smolak, L. (Eds.). *Body image: A handbook of science, practice, and prevention. 2nd ed (pp. 67-75).* New York: The Guilford Press.

Smolak, L. (2004). Body image in children and adolescents: Where do we go from here? *Body Image, 15,* 15-28. http://dx.doi.org/10.1016/S1740-1445(03)00008- 1.

Smolak, L., Levine, M. P. & Schermer, F. (1999). Parental input and weight concerns among elementary school children. *International Journal of Eating Disorders*, *25*(3), 263-271.

Spiel, E. C., Paxton, S. J. & Yager, Z. (2012). Weight attitudes in 3- to 5-year old children: Age differences and cross-sectional predictors. *Body Image, 9,* 524-527. http://dx.doi.org/10.1016/j.bodyim.2012.07.006

Spiel, E. C., Rodgers, R. F., Paxton, S. J., Wertheim, E. H., Damiano, S. R., Gregg, K. J. & McLean, S. A. (2016). 'He's got his father's bias': Parental influence on weight bias in young children. *British Journal of Developmental Psychology*, *34*(2), 198-211.

Spiel, E.C., Paxton, S. J. & Yager, Z. (2012). Weight attitudes in 3- to 5-year-old children: Age differences and cross-sectional predictors. *Body Image, 9,* 524-527.

Stager, S. F. & Burke, P. J. (1982). A reexamination of body build stereotypes. *Journal of Research in Personality*, *16*(4), 435-446.

Stice, E. & Whitenton, K. (2002). Risk factors for body dissatisfaction in adolescent girls: A longitudinal investigation. *Developmental Psychology*, *38*(5), 669.

Stormer, S. M. & Thompson, J. K. (1996). Explanations of body image disturbance: A test of maturational status, negative verbal commentary, social comparison, and sociocultural hypotheses. *International Journal of Eating Disorders*, *19*(2), 193-202.

Strauss, R. S. & Pollack, H. A. (2003). Social marginalization of overweight children. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, *157*(8), 746-752.

Tang-Péronard, J. L. & Heitmann, B. L. (2008). Stigmatization of obese children and adolescents, the importance of gender. *Obesity Reviews*, *9*(6), 522-534.

Tewari, G., Pande, L. & Pande, K. K. (2022). Risk Factors Affecting Body Image: A Systematic Review. *International Journal of Progressive Research in Science and Engineering*, *3*(05), 163-169.

Thelen, M. H., Powell, A. L., Lawrence, C. & Kuhnert, M. E. (1992). Eating and body image concern among children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, *21*(1), 41-46.

Thompson, J. K., Heinberg, L. J., Altabe, M. & Tantleff-Dunn, S. (1999). *Exacting beauty: Theory, assessment, and treatment of body image disturbance*. American Psychological Association.

Tiggemann, M. & Anesbury, T. (2000). Negative stereotyping of obesity in children: The role of controllability beliefs. *Journal of Applied Social Psychology*, *30*(9), 1977-1993.

Tiggemann, M. & Pennington, B. (1990). The development of gender differences in body-size dissatisfaction. *Australian Psychologist*, *25*(3), 306-313.

Tremblay, L., Lovsin, T., Zecevic, C. & Larivière, M. (2011). Perceptions of self in 3–5-year-old children: A preliminary investigation into the early emergence of body dissatisfaction. *Body Image, 8,* 287-292. http://dx.doi.org/10.1016/j. bodyim.2011.04.004

Tylka, T. L. (2018). Overview of the field of positive body image. In *Body positive: Understanding and improving body image in science and practice* (pp. 6-33).

Tzampazi, F., Kyridis, A. & Christodoulou, A. (2013). 'What will I be when I grow up?'Children's preferred future occupations and their stereotypical views. *International Journal of Social Science Research*, *1*(1), 19-38.

Williams, T. L. & Gleaves, D. H. (2003). Childhood sexual abuse, body image, and disordered eating: A structural modeling analysis. *Journal of Trauma & Dissociation*, *4*(4), 91-108.

14. BÖLÜM
ERGENLİKTE BEDEN ALGISI VE AİLE

Emin Demir - Haktan Demircioğlu

Giriş

Beden algısı, ergenler ve sağlıkları için önemli bir parça olarak görülmekte (Hartman-Munick vd., 2020) olup kişinin kendisini nasıl algıladığı ve bu algının standartlara göre farklılaşmasına dair değerlendirmeyi içeren çok boyutlu bir yapıya sahiptir (Wertheim & Paxton, 2012). Beden algısı; kişinin, bedenini değerlendirmesinin yanı sıra bedeniyle ilgili duygusal bir boyutu da barındırması nedeniyle tutum ve davranışlarda farklılaşmaları beraberinde getirmektedir. Bedeninden memnuniyetsiz olma durumu hem psikolojik olarak hem de fiziksel olarak bireyler üzerinde derin olumsuz etkiler yaratabilmektedir (Bell & Rushforth, 2008). Beden algısının gelişiminde ergenlik dönemi önemli bir yer tutar. Ergenlik döneminde fizyolojik ve psikolojik olarak değişimlerin yaşanması, kişinin ideal ve sağlıklı bir görünüş yargısına erişebilme sürecini bazen kolaylaştıran bazen de zorlaştıran bir durum olarak ortaya çıkmaktadır (Mulgrew, 2019).

Aile üyeleri beden algısının gelişiminde kritik bir rol oynamaktadırlar. Aile üyeleri, ergenin beden algısı üzerinde doğrudan ve dolaylı bir etkiye sahiptirler. Yapılan bir araştırmada, 18-25 yaş aralığındaki ergenlerin anne, baba ve kardeşlerden aldıkları negatif mesajlar ile bedenlerinden utanmaları arasında pozitif ilişki olduğu görülmüştür. Başka bir deyişle ergenlerin anne, baba ve kardeşlerinden aldıkları olumsuz mesajlar arttıkça bedenlerinden utanma düzeyleri de artmaktadır (Rivero vd., 2022). Cinsiyet açısından annelerin ve babaların erkek çocuklarına karşı daha olumlu konuşmalar yaptığı bilinmektedir. Buna karşın annelerin kız çocuklarına karşı bedenleriyle ilgili olumsuz değerlendirmeleri önce çıkmaktadır (Stanford & McCabe, 2005). Ergenlerin beden algısı üzerinde anneye ve babaya ek olarak kardeşlerin de etkili olduğu bilinmektedir. Kardeşler arasındaki ilişkiler incelendiğinde çatışmaların sıklıkla yer aldığı görülmektedir. Buna karşın ergenlerin dönemindeki kardeşler duygusal destek sağlayarak birbirlerine destek olmaktadırlar (Santrock, 2014).

Dahası olumlu kardeş ilişkileri, ergenlerin olumsuz beden algısı geliştirmesine karşı koruyucu bir faktör olarak ele alınmaktadır. Türkiye'de kardeşlerin beden algısına etkisine ilişkin çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla beden algısında kardeşlerin etkisini belirlemeye yönelik çalışmaların gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Farklı ülkelerde ergenlerin olumlu beden algısı geliştirme sürecine yönelik olarak ergenlere ve ailelere yönelik çeşitli proje ve programlar geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Türkiye'de ise benzer platformların eksikliği göze çarpmaktadır. Bu bağlamda çocuk, ergen ve ailelere yönelik proje ve platformların geliştirilmesinin gerekliliği, vurgulanması gereken bir unsur olarak değerlendirilmiştir.

Kaynaklar

Ablett, K. & Thompson, A. R. (2016). Parental, child, and adolescent experience of chronic skin conditions: A meta-ethnography and review of the qualitative literature. *Body İmage*, *19*, 175-185. https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2016.10.001

Abraczinskas, M., Fisak, B. & Barnes, R. D. (2012). The relation between parental influence, body image, and eating behaviors in a nonclinical female sample. *Body İmage*, *9*(1), 93-100. https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2011.10.005

Almeida, S., Severo, M., Araújo, J., Lopes, C. & Ramos, E. (2012). Body image and depressive symptoms in 13-year-old adolescents. *Journal of Paediatrics and Child Health*, *48*(10), E165-71. https://doi.org/10.1111/j.1440-1754.2012.02576.x

Ata, R. N., Ludden, A. B. & Lally, M. M. (2007). The effects of gender and family, friend, and media influences on eating behaviors and body image during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, *36*(8), 1024–1037. https://doi.org/10.1007/s10964-006-9159-x

Barbeau, K., Carbonneau, N. & Pelletier, L. (2022). Family members and peers' negative and positive body talk: How they relate to adolescent girls' body talk and eating disorder attitudes. *Body İmage*, *40*, 213-224. https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2021.12.010

Bell, L. & Rushforth, J. (2008). *Overcoming body image disturbance: A programme for people with eating disorders*. Routledge.

Benninghoven, D., Tetsch, N., Kunzendorf, S. & Jantschek, G. (2007). Body image in patients with eating disorders and their mothers, and the role of family functioning. *Comprehensive Psychiatry, 48*(2), 118-123. https://doi.org/10.1016/j.comppsych.2006.08.003

Berge, J. M., Hanson-Bradley, C., Tate, A. & Neumark-Sztainer, D. (2016). Do parents or siblings engage in more negative weight-based talk with children and what does it sound like? A mixed-methods study. *Body İmage*, *18*, 27–33. https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2016.04.008

Buist, K. L., Deković, M. & Prinzie, P. (2013). Sibling relationship quality and psychopathology of children and adolescents: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, *33*(1), 97-106.

Cash, T. F. & Pruzinsky, T. E. (1990). *Body images: Development, deviance, and change.* Guilford press.

Chng, S. C. W., & Fassnacht, D. B. (2016). Parental comments: Relationship with gender, body dissatisfaction, and disordered eating in Asian young adults. *Body İmage*, *16*, 93-99. https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2015.12.001

Chow, C. M. & Tan, C. C. (2018). The role of fat talk in eating pathology and depressive symptoms among mother-daughter dyads. *Body İmage*, *24*, 36-43. https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2017.11.003

Corning, A. F., Gondoli, D. M., Bucchianeri, M. M. & Salafia, E. H. B. (2010). Preventing the development of body issues in adolescent girls through intervention with their mothers. *Body İmage*, *7*(4), 289-295. https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2010.08.001

Croll, J. C. (2005). *Guidelines for Adolescent Nutriton Services*.

Fenton, C., Brooks, F., Spencer, N. H. & Morgan, A. (2010). Sustaining a positive body image in adolescence: An assets-based analysis. *Health & Social Care in the Community, 18*(2), 189-198. https://doi.org/10.1111/j.1365-2524.2009.00888.x

Fisher, S. (1986). *Development and Structure of the Body Image* (Vols. 1 & 2). Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ.

Francka, B. A., Lindell, A. K. & Campione-Barr, N. (2019). The Relative Impacts of Sibling Relationships on Adolescent Body Perceptions. *The Journal of Genetic Psychology*, *180*(2-3), 130-143. https://doi.org/10.1080/00221325.2019.1602024

Greer, K. B., Campione-Barr, N. & Lindell, A. K. (2015). Body talk: Siblings' use of positive and negative body self-disclosure and associations with sibling relationship quality and body-esteem. *Journal of Youth and Adolescence*, *44*(8), 1567-1579. https://doi.org/10.1007/s10964-014-0180-1

Gordon, C. S., Rodgers, R. F., Slater, A. E., McLean, S. A., Jarman, H. K. & Paxton, S. J. (2020). A cluster randomized controlled trial of the SoMe social media literacy body image and wellbeing program for adolescent boys and girls: Study protocol. *Body İmage*, *33*, 27-37. https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2020.02.003

Hartman-Munick, S. M., Gordon, A. R. & Guss, C. (2020). Adolescent body image: İnfluencing factors and the clinician's role. *Current Opinion in Pediatrics*, *32*(4), 455-460. https://doi.org/10.1097/MOP.0000000000000910

Kearney-Cooke, A. (2002). Familial Influences on Body Image Development. (Ed: T. F. Cash & T. Pruzinsky) *Body image: A handbook of theory, research, and clinical practice* içinde (s. 99-107). Guilford Press.

Keery, H., Boutelle, K., van den Berg, P. & Thompson, J. K. (2005). The impact of appearance-related teasing by family members. *The Journal of Adolescent Health: Official Publication of the Society for Adolescent Medicine*, *37*(2), 120-127. https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2004.08.015

Johnson, E. L. & Salafia, E. H. B. (2022). Mediating Effects of Intimacy Between Body Talk and Girls' Body Dissatisfaction: The Forgotten Sibling Relationship. *Journal of Youth and Adolescence*, *51*(6), 1230-1240. https://doi.org/10.1007/s10964-022-01590-9

MacLachlan, M. & Gallagher, P. (2004). *Enabling Technologies - Body Image and Body Function*. Churchill: Livingstone.

Mulgrew, K. (2019). Puberty and Body Image. In S. Hupp & J. Jewell (Eds.), *The Encyclopedia of Child and Adolescent Development* (Vol. 36, pp. 1-9). Wiley. https://doi.org/10.1002/9781119171492.wecad355

O'Dea, J. (2007). *Everybody's Different*. ACER Press.

Parke, R. & Buriel, R. (2008). Socialization in the Family: Ethnic and Ecological Perspectives. In Damon, William & R. Lerner (Eds.), *Child and Adolescent Development* (95-138).

Phares, V., Steinberg, A. R. & Thompson, J. K. (2004). Gender Differences in Peer and Parental Influences: Body Image Disturbance, Self-Worth, and Psychological Functioning in Preadolescent Children. *Journal OfYouth and Adolescence*, *33*(5), 421-429.

Ricciardelli, L., McCabe, M. & Banfield, S. (2000). Body image and body change methods in adolescent boys Role of parents, friends, and the media. *Journal of Psychosomatic Research*, *49*, 189-197.

Ricciardelli, L. A. (2012). Body Image Development Adolescent Boys. (Ed.T. F. Cash Ed.), *Encyclopedia of body image and human appearance* içinde (s. 180-186). Academic Press.

Rivero, A., Killoren, S. E., Kline, G. & Campione-Barr, N. (2022). Negative messages from parents and sisters and Latina college students' body image shame. *Body İmage*, *42*, 98–109. https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2022.05.011

Santrock, J. W. (2014): Adolescence. New York NY: McGraw-Hill Education.

Stanford, J. N. & McCabe, M. P. (2005). Sociocultural influences on adolescent boys' body image and body change strategies. *Body İmage*, *2*(2), 105-113. https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2005.03.002

Usmiani, S. & Daniluk, J. (1998). Mothers and Their Adolescent Daughters: Relationship Between Self-Esteem, Gender Role Identity, Body Image. *Journal of Youth and Adolescence*, *26*(1), 45-62.

Van den Berg, P., Thompson, J. K., Obremski-Brandon, K. & Coovert, M. (2002). The Tripartite Influence model of body image and eating disturbance A covariance structure modeling investigation testing the mediational role of appearance comparison. *Journal of Psychosomatic Researc*, *53*, 1007-1020.

Wertheim, E. H. & Paxton, S. J. (2012). Body Image Development Adolescent Girls. (Ed. T. F. Cash) *Encyclopedia of body image and human appearance* içinde (s. 187–193). Virginia: Academic Press.

Wertheim, E. H., Paxton, S. J. & Blaney, S. Body İmage in Girls. (2009). (Ed J. Kevin Thompson) *Body Image, Eating Disorders, and Obesity in Youth Assessment, Prevention, and Treatment* içinde. (pp. 47-76). Wahington: American Psychological Association.

15. BÖLÜM
ERGENLİKTE BEDEN ALGISI ve CİNSİYET

Emine Saraç - Sara Hurşidi

Giriş

Ergenlik dönemi bireyde fizyolojik, psikolojik ve hormonal farklılıkların yaşandığı, çocukluk ve yetişkinlik arasında kalan dönemdir. Bireyin bağımsızlığını kazanıp toplumda kendine ait bir yer edinmesiyle sonlanır. Ergenlik döneminin biyolojik belirleyicileri evrenseldir. Bu dönemin süresi ve karakteristik özellikleri ise zaman, kültür ve sosyoekonomik duruma göre değişiklik gösterebilmektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 2014). Ergenlik döneminde fiziksel gelişim başta olmak üzere birçok alanda hızlı bir değişim görülmektedir. Fiziksel değişimler, sosyal ve psikolojik değişimlerin de belirleyicisi olduğundan oldukça fazla öneme sahiptir. Fiziksel değişimlerin etkileri; ergenin sadece bedeniyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda onun duygu, düşünce, davranışlarını ve tutumlarını da etkileyebilmektedir (Seymour, 1998). Doğum sonrası ve devamında bebeklik döneminden sonra bireyin fiziksel değişiminin en hızlı gerçekleştiği dönem ergenliktir. Ergenlik dönemindeki önemli gelişim görevlerinden biri bedende beliren bu fiziksel değişiklikleri kabul etmek ve bedeni etkili bir biçimde kullanabilmektir (Gander ve Gardiner, 1998). Ergenin vücudundaki değişiklikler ve bu değişikliklerin kendi kontrolünün dışına çıkması; bazen utanma, suçluluk duygusu, korkma ve hatta panik yaşamalarına neden olmaktadır (Özbay ve Öztürk, 1992). Ergenlik çağında fiziksel görünümünün çekici olması ve diğer insanlar tarafından beğenilme, kabul görme arzusu yoğundur. Bedenindeki fiziksel değişimlerle birlikte birey kendini diğer insanlarla kıyaslamaya başlar ve bunun sonucunda bedenine yönelik olumlu ya da olumsuz tutum geliştirebilir. Ergenlik gibi kimlik kazanımının başladığı bu dönemde cinsiyet beden algısı üzerinde önemli bir faktördür.

Beden algısı, kişinin kendi bedeninin parçalarına ve onların işlevlerine karşı olumlu ve olumsuz duygularının kendisi tarafından değerlendirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Beden algısı; cinsiyet, yaş, vücut yapısı ve ağırlık durumu, benlik say-

rin bilinçlendirilmesinde, farkındalıklarının artırılmasında ve çevresel faktörlerden olumsuz etkilenmenin en aza indirgenmesinde önemli ölçüde katkı sağlayacaktır. Böylece ergenlikte beden algısı cinsiyet eksenli bir kavram olmaktan çıkartılarak birey eksenli bir anlayışa kavuşacaktır. Dolayısıyla da kadınların ve erkeklerin ergenlik döneminde bedenlerindeki tüm değişimleri toplumsal cinsiyet baskısı altında değil, içerisinde bulunulan sürecin normali olarak kabul etmeleri kolaylaşacaktır. Sonuç olarak ise her birey ergenlik döneminde olumlu beden algısına sahip olacağından benlik saygısı yükselecek ve ergenlik süreci sağlıklı bir şekilde sona erecektir. Böylece toplumda benlik saygısı yüksek ve işlevsel bireylerin sayısı artacaktır.

Kaynakça

Arslan, G. (2012). Ortaöğretimde öğrenim gören ergenlerde görülen problem davranışların aile sorunları ve aile yapısı açısından incelenmesi. Pamukkale Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.

Avalos, L., Tylka, T. L. & Wood-Barcalow, N. (2005). The body appreciation scale: Development and psychometric evaluation. *Body Image, 2*, 285-297. doi:10.1016/j.bodyim.2005.06.002.

Baker, J. H., Higgins Neyland, M. K., Thornton, L. M., Runfola, C. D., Larsson, H., Lichtenstein, P. & Bulik, C. (2019). Body dissatisfaction in adolescent boys. *Developmental Psychology, 55*(7), 1566-1578.

Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist, 32*, 513-531.

Carlson Jones, D. (2001). Social Comparison and Body Image: Attractiveness Comparisons to Models and Peers Among Adolescent Girls and Boys. *Sex Roles, 45*(9), 645-664.

Çelen, N. (2008). Ergenlik ve genç yetişkinlik. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Dixit, S., Agarwal, G. G., Singh, J. V., Kant, S. & Singh, N. (2011). A study on consciousness of adolescent girls about their body image. *Indian journal of community medicine: official publication of Indian Association of Preventive & Social Medicine, 36*(3), 197-202.

Duchesne, A. P., Dion, J., Lalande, D., Bégin, C., Émond, C., Lalande, G. & McDuff, P. (2017). Body dissatisfaction and psychological distress in adolescents: Is self-esteem a mediator? *Journal of Health Hsychology, 22*(12), 1563-1569.

Eryılmaz, A. (2014). Herkes için mutluğun başucu kitabı, teoriden uygulamaya - pozitif psikoloji. Ankara: Pegem Yayınevi.

Fredrickson, B. L. & Roberts, T. A. (1997). Objectification theory: Toward understanding women's lived experiences and mental health risks. *Psychology of Women Quarterly, 21*(2), 173-206.

Gander, M. J. and Gardiner, H. W. (1998). Çocuk ve ergen gelişimi. (Çev. A. Dönmez, N. Çelen ve B. Onur). Ankara: İmge Kitabevi.

Heinicke, B. E., Paxton, S. J., McLean, S. A. & Wertheim, E. H. (2007). Internet-delivered targeted group intervention for body dissatisfaction and disordered eating in adolescent girls: a randomized controlled trial. *Journal of Abnormal Child Psychology, 35*(3), 379-391.

Ho, S. S., Lee, E. W. & Liao, Y. (2016). Social network sites, friends, and celebrities: The roles of social comparison and celebrity involvement in adolescents' body image dissatisfaction. *Social Media+ Society, 2*(3), 1-11.

Holmqvist Gattario, K. (2013). *Body image in adolescence: Through the lenses of culture, gender, and positive psychology.* University of Gothenburg.

Kaypak, Ş. (2014). "Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısından Kente Bakmak", *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7 Sayı: 1, Sayfa: 344-357.

Krayer, A., Ingledew, D. K. & Iphofen, R. (2008). Social comparison and body image in adolescence: A grounded theory approach. *Health Education Research, 23*(5), 892-903.

Lobera, I. J. & Ríos, P. B. (2011). Spanish version of the Body Appreciation Scale (BAS) for adolescents. *The Spanish Journal of Psychology, 14*(1), 411-420.

Lunde, C. (2013). Acceptance of cosmetic surgery, body appreciation, body ideal internalization, and fashion blog reading among late adolescents in Sweden. *Body Image, 10*, 632-635. doi:10.1016/j.bodyim.2013.06.007

McLean, S. A., Paxton, S. J. & Wertheim, E. H. (2013). Mediators of the relationship between media literacy and body dissatisfaction in early adolescent girls: Implications for prevention. *Body Image, 10*(3), 282-289.

Neumark-Sztainer, D., Bauer, K. W., Friend, S., Hannan, P. J., Story, M. & Berge, J. M. (2010). Family weight talk and dieting: how much do they matter for body dissatisfaction and disordered eating behaviors in adolescent girls*?. Journal of Adolescent Health, 47*(3), 270-276.

Özbay, H. ve Öztürk, E. (1992). Gençlik. İstanbul: İletişim Yayınları.

Paxton, S. J. (1993). A prevention program for disturbed eating and body dissatisfaction in adolescent girls: A 1 year follow-up*. Health Education Research, 8*(1), 43-51.

Petersen, J. L. & Hyde, J. S. (2013). Peer sexual harassment and disordered eating inearly adolescence. *Developmental Psychology, 49*, 184-195. http://dx.doi.org/10.1037/a0028247.

Presnell, K., Bearman, S. K. & Stice, E. (2004). Risk factors for body dissatisfaction in adolescent boys and girls: A prospective study. *International Journal of Eating Disorders, 36*(4), 389-401.

Richardson, S. M. & Paxton, S. J. (2010). An evaluation of a body image intervention based on risk factors for body dissatisfaction: A controlled study with adolescent girls. *International Journal of Eating Disorders, 43*(2), 112-122.

Scully, M., Swords, L. & Nixon, E. (2020). Social comparisons on social media: online appearance-related activity and body dissatisfaction in adolescent girls. *Irish Journal of Psychological Medicine*, 1-12.

Seymour, W. (1998). Remar ing the body: Rehabilitation and change. London: Routledge.

Slater, A. & Tiggemann, M. (2010). Body image and disordered eating in adolescent girls and boys: A test of objectification theory. *Sex Roles, 63*(1), 42-49.

Van Den Berg, P. A., Mond, J., Eisenberg, M., Ackard, D. & Neumark-Sztainer, D. (2010). The link between body dissatisfaction and self-esteem in adolescents: Similarities across gender, age, weight status, race/ethnicity, and socioeconomic status*. Journal of Adolescent Health, 47*(3), 290-296.

16. BÖLÜM
ERGENLİKTE BEDEN ALGISI VE MEDYA

Mehmet Tahir Karaboğa

Giriş

Bireyin bedeni hakkında sahip olduğu olumlu ve olumsuz duygu ve düşünceler onun beden algısını ifade etmektedir. Bireylerde olumlu ya da olumsuz beden algısının genellikle erken çocukluk döneminde başlamakla birlikte ergenlik döneminde yoğunlaşarak arttığı düşünülmektedir. Ergenlik döneminde beden algısını etkileyen aile, sosyal çevre gibi pek çok faktör olmakla birlikte bu çalışmada daha çok medya faktörü ele alınıp değerlendirilmektedir. Bu bölümde, medyanın ergenlerin beden algısı üzerindeki etkileri literatür çerçevesinde incelenerek ele alınmaya çalışılmıştır.

Küresel kapitalizm pek çok konu ve alanı ticarileştirdiği gibi beden kavramını da tüketim endüstrisi bağlamında arzu nesnesiyle ilişkilendirip ticari bir metaya dönüştürmüştür. Kapitalist tüketim toplumunda beden, kontrol edilen, düzenlenen ve toplumsal statü göstergelerinden biri ve bir müdahale alanı olarak düşünülmektedir. Televizyon ve internet gibi medya araçlarında beden videolar, filmler, reklamlar ve fotoğraflar üzerinden tüketim kültürü bağlamında moda, güzellik, sağlık, cinsellik, kimlik gibi kavramlar çerçevesinde idealleştirilerek sunulmaktadır.

Beden ve bedenin görünümü konusunda geçmişten günümüze toplumlarda birçok farklı anlayış ortaya konulmuş ve bu yaklaşımlar doğrultusunda bireyler, kendi beden ve kişiliklerini inşa etme çabası içinde olmuşlardır. Bu yaklaşımlar özellikle bedenin görünüşü üzerinde yoğunlaşmıştır. Günümüzde ise vücut ölçüleri, yüzün şekli, giyilen kıyafetler, saçın rengi, kilo gibi biçime dair anlayışlar daha çok medya araçlarında üretilmekte ve yaygınlaştırılmaktadır. İnternet, TV programları, diziler ve sosyal medyada bedenin ideal biçimlerinin ne olması gerektiğine dair ölçütleri sunulmakta, bireyler ise bu ortamlardaki söylemlerle idealize edilmiş bedene ulaşabilmek için yoğun bir çabanın içinde olabilmektedirler. Güzel, yakışıklı ve arzulanan bir bedene sahip olmaya dair algı başta televizyon ve yeni medya araçlarında yoğun

eğitim düzeyi yükseldikçe hayata bakış penceresinin genişlemesi sağlanabilmelidir. Ergenin bedenini sevme ve kabul etme; bedeninin doğasını, işlevlerini ve özgünlüğünü takdir etmeyi öğrenmesi pozitif beden imgesinin ortaya çıkmasına önemli bir katkı sağlayacaktır. Pozitif beden algısı, bedenin takdir, iltifat edilmesi, vücudun sevilmesi, güzelliğin geniş bir çerçevede kavramsallaştırılması, olumlu pozitif duygularla beslenmesi, vücudu olumsuz medya mesajlarından korunması, bedenin doğası konusunda bilgilenmesi, kendine öz güvenin artırılması ile ilişkili bir kavramdır. Ailede ve okullarda çocuklara öğretmek üzere çeşitli vücut boyutları ve görünümlerini takdir etmeyi destekleyen eğitimlerin verilmesi, medyanın idealleştirdiği beden görünümlerinin sorun teşkil edebileceğini, sosyal ilişkileri bozabileceğini, beslenme bozukluklarına, öz güven sorununa yol açabileceğini anlatabilmek gerekmektedir. Ergenlerin bedenini olduğu gibi kabul edip bedenleri ile barışık olmalarını, kabul etmelerini; güzelliğin çok çeşitli dış ve iç özellikler ile birlikte düşünülebileceğini öğretebilmek gerekmektedir.

Kaynakça

Alagül, Ö. (2004). *Farklı spor branşlarındaki sporcuların atılganlık ile beden algısı ilişkisi.* (Yayınlanmamış yüksek lisan tezi), Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Arman, A. R., Bereket, A. & Ateş, E. (2011). *Kim korkar ergenlikten*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

Ata, A., Vural, A. & Keskin, F. (2014). Beden algısı ve obezite. *Ankara Medical Journal, 14*(3), 74-84.

Badero, O A. (2011). Effects of Media on Body Image. https://esource.dbs.ie/bitstream/handle/10788/242/ba_badero_o_2011.pdf?sequence=1 adresinden erişilmiştir.

Bektaş, D. Y. (2004). Ergenlerde beden imgesi üzerine bir çalışma. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3*(22), 67-75.

Ben, S. (2017). *İstanbul'da yaşayan üniversite öğrencilerinin sosyal anksiyete düzeyleri ile beden algısı olumsuz değerlendirilme korkusu sosyal görünüş kaygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Beyazyüz, M. & Göka, E. (2015). Psikoloji ve tıp açısından beden, K. Canatan (Ed.), Beden Sosyolojisi içinde (s. 371-393). Açılım Kitap: İstanbul.

Bourdieu, P. (2018). *Eril tahakküm*. (B. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Cash, T. F. (2002). Cognitive behavioral perspectives on body image. T. F. Cash & T. Pruzinsky (Ed.), Body image: A handbook of theory, research, and clinical practice içinde (pp. 38-46). New York: Guilford Press.

Cash, Thomas F., Georgia K. Green. (1986). Body Weight and Body İmage Among College Women: Perception, Cognition, and Affect, *Journal of Personality Assessment, 50* (2) 290-301. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa5002_15

Celen, N. (2008). *Ergenlik ve genç yetişkinlik*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Connell, R. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Crockett, L. & Crouter, A. (1996). *Pathways through adolescence*, Psychology Press, New York.

Croll, J. (2005). Body Image and Adolescents. Guidelines for Adolescent Nutrition Services. https://cursa.ihmc.us/rid=1JWW1ZDY3-11P9HDT-5HNV/body%20awareness.pdf adresinden erişilmiştir.

Çevik Ergin, T. (2019). Bireysel beden algısı ve medya okuryazarlığı. Sezer, N., ve Yılmaz Sert N. (Ed), *Medya okuryazarlığı üzerine* içinde (s. 210- 222). Eğitim Kitabevi Yayınları: Konya.

Demez, G. (2012). Medyada yeni sağlık anlayışları ve kadın bedeninin temsili. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 9*(1), 512-532.

Dohnt, H. & Tiggemann, M. (2006). Body Image Concerns In Young Girls: The Role Of Peers And Media Prior to Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence, 35*(2), 135–145. DOI: 10.1007/s10964-005-9020-7

Dolgin, K. G. (2014). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.

Erdoğan, K. N. (2021). *Günümüzde değişen beden algısı ve bedenin yeniden inşası*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.

Erginsoy Osmanoğlu, D. (2019). Görsel medyanın beden algısı üzerine etkisi. Çiftçi H. (Ed) *Yeni medya halkla ilişkiler ve iletişim* içinde (s. 93- 115). Ankara: İksad Publishing House Yayınları.

Eriş, Y. ve İkiz, E. (2013). Ergenlerin benlik saygısı ve sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişki ve kişisel değişkenlerin etkisi. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish of Turkic* 8 (6). 179-193.

Ersöz, A. G. (2010). Tüketim toplumunda 'sıfır beden' söylemi: Neden ve sonuçları üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 27* (2), 37- 53.

Fardouly, J., Diedrichs, P. C., Vartanian, L. R. & Halliwell, E. (2015). Social comparisons on social media: The impact of Facebook on young women's body image concerns and mood. *Body Image*. 13, 38-45. DOI: 10.1016/j.bodyim.2014.12.002

Featherstone, M. (2010). Body, Image and Affect in Consumer Culture, *Body&Society,* (9), 193-221. https://doi.org/10.1177/1357034X09354357

Field, A. E., Camargo, C. A., Taylor, C. B., Berkey, C. S., Roberts, S. B. & Colditz, G. A. (2001). Peer, parent, and media influences on the development of weight concerns and frequent dieting among preadolescent and adolescent girls and boys. *Pediatrics, 107* (1), 54-60.

Foucault, M. (2019). *İktidarın gözü.* (Işık, E. ve Osman A., Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gardner, R. M. (1996). Methodological Issues in Assessment of the Perceptual Component of Body Image Disturbance. *British Journal of Psychology*, *87* (2), 327- 337. DOI: 10.1111/j.2044-8295.1996.tb02593.x

Giddens, A. (2000). *Sosyoloji.* (H. Özel ve C. Güzel, Çev.). Ankara: Ayraç Yayınları.

Graydon, S. (2008). How the Media Keeps Us Hung-up on Body Image. *Herizons, 22*(1), 16-19.

Hacıoğlu, M. (2017). Üniversite öğrencilerinin beden imgesi hoşnutluğu ve iletişim becerilerinin incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi 2*(2), 1-16.

Haspolat, N. & Kağan, M. (2017). Sosyal fobinin yordayıcıları olarak beden imajı ve benlik saygısı. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19* (2), 139-152.

Irving, L. M. (1990). Mirror Images: Effects of the Standard of Beauty on the Self-and Body- Esteem of Women Exhibiting Varying Levels of Bulimic Symptoms. *Journal of Social and Clinical Psychology, 9*(2), 230-242.

İmren, M. (2018). İşte benim kimliğim: Moda ve medyanın kadınların kimlik inşası ve ideal beden söylemlerindeki rolü üzerine. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 4(1), 103-111. Doi:10.31592/aeusbed.338524

Jeammet, P. (2012). *Ergenlik: Anne babalar ve uzmanlar için nirengi noktaları*. (M. Işıl Ertüsün, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Kale, M., Hurşidi, S. & Balcı Karaboğa, A. (2021). Okul öncesi dönemde beden algısı. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi. 17*(34), 1408-1435. DOI: 10.26466/opus.829749

Koç, M. (2004). Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *1* (17), 231-256.

Köse, H. (2013). Tüketim toplumunda bir "sosyal beden" kurgusu olarak kadın. *Selçuk İletişim, 6* (4), 76-89.

Kulaksızoğlu, A. (1998). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Levine, M. P. & Chapman, K. (2011). Media influences on body image. In T. F. Cash & L. Smolak (Eds.), Body image: A handbook of science, practice, and prevention (pp. 101-109). The Guilford Press.

Macit, A. (2020). *Bir güzellik miti olarak kozmetiğin yeni medyada algı yaratısı*: Instagram'da ınfluencer. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

MacKinnon, K. (2003). Representing men: Maleness and masculinity in the media, London: Arnold.

Oğuz, G. Y. (2005). Bir güzellik miti olarak incelik ve kadınlarla ilgili beden imgesinin televizyonda sunumu. *Selçuk İletişim Dergisi, 4* (1), 31-37.

Oktan, V. & Şahin, M. (2010). Kız Ergenlerde Beden İmajı ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7*(2), 544-556.

Ören, N. ve Gençdoğan, B. (2007). Lise öğrencilerinin depresyon düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 15* (1), 85-92.

Özcan, H., Subaşı, B., Budak, B., Çelik, M., Gürel, C. & Yıldız, M. (2013). Ergenlik ve genç yetişkinlik dönemindeki kadınlarda benlik saygısı, sosyal görünüş kaygısı, depresyon ve anksiyete ilişkisi. *Journal of Mood Disorders 3*(3), 107-113.

Sağır, A. & Özdemir, M. (2020). Simülakr Bir Özne Olarak Bedenin İnşası (Bu Ben miyim? Doktor B Örneği). *Turkish Studies dergisi, 15*(4), 2113-2140. DOI:http://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.42670

Silva, M. A., Taquette, S. R. & Coutinho, S. F. (2014). Senses of Body Image in Adolescents in Elementary School. *Revista De Saude Publica, 48*(3), 438-444.

Şensoy, B. (2013). Medyada beden imajı: Bazı televizyon programlarından örnekler. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Şimşek, F. (2020). *Plastik cerrahi polikliniğine başvuran hastalarda beden dismorfik bozukluğunun yaygınlığı, klinik özellikleri ve diğer psikiyatrik hastalıklarla birlikteliği.* (Yayınlanmamış uzmanlık tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Thompson, Joel Kevin, Leslie Heinberg, Madeline Altabe, Stacey Tantleff-Dunn, S. (1999). *Exacting Beauty: Theory, Assessment, and Treatment of Body İmage Disturbance.* Washington, DC: American Psychological Association.

Tiggemann, M. & Slater, A. (2013). NetGirls: The Internet, Facebook, and body image concern in adolescent girls. *International Journal of Eating Disorders 46*(6). 630-633. DOI: 10.1002/eat.22141

Tiggemann, M. & McGill, B. (2004). The role of social comparison in the effect of magazine advertisements on women's mood and body dissatisfaction. *Journal of Social and Clinical Psychology, 23*(1), 23-44. https://doi.org/10.1521/jscp.23.1.23.26991

Uğurlu, Ö. (2015). Kadının benlik sunumunun güncel bir aracı olarak sosyal ağlar bir tasarım unsuru: Kusursuzlaştırma. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8* (1), 231-248.

Vries, D. A., Peter, J., De Graaf, H. & Nikken, P. (2016). Adolescents' Social Network Site Use, Peer Appearance-Related Feedback, and Body Dissatisfaction: Testing a Mediation Model. *Journal of Youth and Adolescence, 45*(1), 211-224. https://doi.org/10.1007/s10964-015-0266-4

Wallis J. (2015). *The effects of social media on the body satisfaction of adolescent and young adult females*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Manhattan: Kansas State University, College of Human Ecology.

Warren, C. S. & Rios, R. M. (2013). The relationships among acculturation, acculturative stress, endorsement of Western media, social comparison, and body image in Hispanic male college students. *Psychology of Men & Masculinity, 14*(2), 192-201. http://dx.doi.org/1 0.1037/a0028505

WHO (2018). Adolescent health. Erişim adresi: https://www.who.int/southeastasia/health-topics/adolescent-health. adresinden erişilmiştir.

Yavuzer, H. (2013). *Ana-Baba-Çocuk*. İstanbul: Baskı, Remzi Kitabevi.

17. BÖLÜM
ERGENLİKTE BEDEN ALGISI VE AKRAN İLİŞKİLERİ

Asya Çetin - Arzu Aydın

Giriş

Akranlar, aynı yaş veya olgunluk düzeyindeki bireylerdir. Özellikle çocuklukta veya ergenlikte akranlar, neyin kabul edilebilir/uygun olduğun ya da kabul edilemez/uygun olmadığına ilişkin doğrudan ve dolaylı rehberlik sağlamak gibi bir dizi rol oynarlar (Rayner, Schniering, Rapee & Hutchinson, 2013). Akran dünyasında bireyler, akranlarının modellediği ve güçlendirdiği normlar ve beklentiler tarafından yönetilen görünüm kültürüne dâhil olurlar. Bu normlar ve beklentiler cinsiyete dayalıdır. Oğlanlara ve kızlara belirgin görünüm kısıtlamaları getirir. Akran görünümü, kültür içinde birikmiş deneyimler, benliğin ve başkalarının beden algısı hakkındaki bireysel davranış ve tutumlarını yansıtır. Akranlarla ilişkisel deneyimler, görünüş ve cinsiyetle ilgili inançları, değerleri ve normları geniş bir şekilde ileten daha geniş sosyokültürel bağlamlarda gömülüdür (Ricciardelli, 2012). Farklı kuramlar, insan gelişim sürecinin özellikle ergenlik döneminde kişilik, fiziksel özellikler ve davranış eğilimleri üzerinde akranların etkili olduğunu öne sürmüşlerdir (Coleman, 1980).

Ergenlik döneminde psikolojik ve fizyolojik değişiklikler ergenlerin yaşamında önemli etkilere sahiptir. Bu dönemde, ergenlerin bedenlerine ilişkin hoşnut olma ya da olmama durumu onların birçok gelişim alanında etkili olabilmektedir (Durkin & Paxton, 2002). Yaşamın bu gelişimsel dönemi boyunca hem oğlanlar hem de kızlar en fazla akranlarıyla vakit geçirir, görünüşleri hakkında çok fazla konuşur, karşı cinsi etkilemek için popüler kişileri taklit ederler. Görünüşleri hakkında konuşarak ve kendilerini başkalarıyla kıyaslayarak bir beden algısı oluştururlar (McCabe & Ricciardelli, 2005).

Kaynakça

Abbott, B. D. & Barber, B. L. (2010). Embodied image: Gender differences in functional and aesthetic body image among Australian adolescents. *Body Image*, 7, 22-31.

Ackard, D. M. & Peterson, C. B. (2001). Association between puberty and disordered eating, body image, and other psychological variables. *International Journal of Eating Disorders, 29*(2), 187-194.

Adams, G. R. (1977). Physical attractiveness research: Toward a developmental social psychology of beauty. *Human Development*, 2, 217-239.

Adams, G. R., Hicken, M. & Salehi, M. (1988). Socialization of the physical attractiveness stereotype: Parental expectations and verbal behaviors. *International Journal of Psychology, 23*(2), 137-149.

Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55, 469-480.

Attie, I., Brooks-Gunn, J. & Petersen, A. C. (1990). A developmental perspective on eating disorders and eating problems. In *Handbook of developmental psychopathology* (pp. 409-420). Springer, Boston, MA.

Augustus-Horvath, C. L. & Tylka, T. L. (2011). The acceptance model of intuitive eating: a comparison of women in emerging adulthood, early adulthood, and middle adulthood. *Journal of Counseling Psychology*, *58*(1), 110.

Avalos, L. C. & Tylka, T. L. (2006). Exploring a model of intuitive eating with college women. *Journal of Counseling Psychology*, *53*(4), 486.

Bagwell, C. L. & Schmidt, M. E. (2011). The friendship quality of overtly and relationally victimized children. *Merrill-Palmer Quarterly (1982-)*, 158-185.

Bandura, A. (1989). Human agency in social cognitive theory. *American psychologist*, *44*(9), 1175.

Becker, C. B., Ciao, A. C. & Smith, L. M. (2008). Moving from efficacy to effectiveness in eating disorders prevention: The sorority body image program. *Cognitive and Behavioral Practice*, *15*(1), 18-27.

Berne, S., Frisén, A. & Oskarsson, J. (2020). High school students' suggestions for supporting younger pupils counteract cyberbullying. *Scandinavian Journal of Psychology*, *61*(1), 47-53.

Birbeck, D. & Drummond, M. (2006). Understanding boys' bodies and masculinity in early childhood. *International Journal of Men's Health*, 5, 238-250.

Bird, E. L., Halliwell, E., Diedrichs, P. C. & Harcourt, D. (2013). Happy Being Me in the UK: A controlled evaluation of a school-based body image intervention with pre-adolescent children. *Body Image*, *10*(3), 326-334.

Black. (2002). When students push past peer influence. *The Education Digest*, 68, 31- 36.

Boulton, M. J., Don, J. & Boulton, L. (2011). Predicting children's liking of school from their peer relationships. *Social Psychology of Education*, *14*(4), 489-501.

Bowker, J. C., Thomas, K. K., Spencer, S. V. & Park, L. E. (2013). Examining appearance-based rejection sensitivity during early adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, *23*(2), 375-388.

Brown, B. B., Clasen, D. R. & Eicher, S. A. (1986). Perceptions of peer pressure, peer conformity dispositions, and self-reported behavior among adolescents. *Developmental Psychology*, *22*(4), 521.

Brownell, K. (1991). Dieting and the search for the perfect body: Where physiology and culture collide. *The Behavior Therapist*, 1-12.

Burns, A. & Darling, N. (2002). Peer pressure is not peer influence*. The Education Digest*, 68, 4-6.

Burns, G. L. & Farina, A. (1992). The role of physical attractiveness in adjustment. *Genetic, Social and General Psychology Monographs*, 118, 159-194.

Buunk, A. P. & Gibbons, F. X. (2007). Social comparison: The end of a theory and the emergence of a field. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *102*(1), 3-21.

Cafri, G., Yamamiya, Y., Brannick, M. & Thompson, J. K. (2005). The influence of sociocultural factors on body image: A meta-analysis. *Clinical Psychology: Science and Practice*, *12*(4), 421.

Calogero, R. M., Boroughs, M. & Thompson, J. K., (2007). The impact of Western beauty ideals on the lives of women and men: A sociocultural perspective. In V. Swami & A. Furnham (Eds.), *Body beautiful: Evolutionary and sociocultural perspectives* (pp. 259- 298). New York: Palgrave Macmillan.

Canpolat, B. I., Orsel, S., Akdemir, A. & Ozbay, M. H. (2005). The relationship between dieting and body image, body ideal, self-perception, and body mass index in Turkish adolescents. *International Journal of Eating Disorders, 37*(2), 150-155.

Carey, R. N., Donaghue, N. & Broderick, P. (2014). Body image concern among Australian adolescent girls: The role of body comparisons with models and peers. *Body Image*, *11*(1), 81-84.

Carlson Jones, D. (2004). Body Image Among Adolescent Girls and Boys: A Longitudinal Study. *Developmental Psychology, 40*(5), 823-835.

Cash, T. F. (1990). The psychology of physical appearance: Aesthetics, attributes, and images. In T. F. Cash & T. Pruzinsky (Eds.), *Body images: Development, deviance, and change* (s. 5 1-79). New York, NY: Guilford.

Cash, T. F. & Fleming, E. C. (2002). The impact of body image experiences: development of the body image quality of life inventory. *International Journal of eating disorders*, *31*(4), 455-460.

Cash, T. F. & Jacobi, L. (1992). Looks aren't everything (to everybody): The strength of ideals of physical appearance. *Journal of Social Behavior and Personality*, *7*, 621-630.

Cash, T. F. & Pruzinsky, T. P. (1990). *Body images: Development, deviance, and change*. New York:Guilford Press.

Cash, T. F. & Smolak, L. (Eds.). (2011). *Body image: A handbook of science, practice, and prevention*. New York, NY: Guilford Press.

Cash, T. F., Winstead, B. A. & Janda, L. H. (1986). The great American shape-up: Body image survey report. *Psychology Today*, 20 (4) 30-37.

Castrogiovanni, D. (2002). Adolescence: Peer groups. 03.04.2022 tarihinde http://inside.bard.edu/academic/specialproj/darling/adolesce.htm adresinden alınmıştır.

Clark, L. & Tiggemann, M. (2006). Appearance culture in nine- to 12-year-old girls: Media and peer influences on body dissatisfaction. *Social Development*, 15, 628-643.

Clark, L. & Tiggemann, M. (2008). Sociocultural and individual psychological predictors of body image in young girls: A prospective study. *Developmental Psychology*, 44, 1124-1134.

Coleman, J. C. (1980). Friendship and the peer group in adolescence. J. Adelson (Ed.), *Handbook of adolescent psychology*, (pp. 408-431). Wiley, New York.

Corning, A. F. & Gondoli, D. M. (2012). Who is most likely to fat talk? A social comparison perspective. *Body Image*, *9*(4), 528-531.

Cusumano, D. L. and Thompson, J. K. (2001). Media influence and body image in 8–11-year-old boys and girls: A preliminary report of the Multidimensional Media Influence Scale. *Internet Journal Eating. Disorder.* 29, 37-44.

Davison, K. K., Werder, J. L., Trost, S. G., Baker, B. L. & Birch, L. L. (2007). Why are early maturing girls less active? Links between pubertal development, psychological well-being, and physical activity among girls at ages 11 and 13. *Social Science and Medicine*, *64*(12), 2391-2404.

Dogan, O., Bayhan, P., Yukselen, A. & Isitan, S. (2018). Body image in adolescents and its relationship to socio-cultural factors. *Educational sciences: theory & practice*, *18*(3).

Dohnt, H. K. & Tiggemann, M. (2005). Peer influences on body image and dieting awareness in young girls. *Br. J. Dev. Psychol.* 23: 103-116.

Durkin, J. & Paxton, J. (2002). Predictors of vulnerability to reduced body image satisfaction and psychological wellbeing in response to exposure to idealized female media images in adolescent girls. *Journal of Psychosomatic Research*, 53, 995-1005.

Eisenberg, M. E., Neumark-Sztainer, D. & Story, M. (2003). Associations of weight-based teasing and emotional well-being among adolescents. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, *157*(8), 733-738.

Feldman, D. C. (1984). The development and enforcement of group norms. *Academy of management review*, *9*(1), 47-53.

Ferguson, C. J., Muñoz, M. E., Garza, A. & Galindo, M. (2014). Concurrent and prospective analyses of peer, television and social media influences on body dissatisfaction, eating disorder symptoms and life satisfaction in adolescent girls. *Journal of youth and adolescence*, *43*(1), 1-14.

Ferguson, C. J., Winegard, B. & Winegard, B. M. (2011). Who is the fairest one of all? How evolution guides peer and media influences on female body dissatisfaction. *Review of General Psychology,* 15(1), 11-28.

Ferreiro, F., Seoane, G. & Senra, C. Gender-related Risk and Protective Factors for Depressive Symptoms and Disordered Eating in Adolescence: A 4-year Longitudinal Study. *J Youth Adolescence* 41, 607-622 (2012).

Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. Human Relations, 7, 117-140.

Freedman, R. (1990). Cognitive–behavioral perspectives on body image change. In T.F. Cash & T. Pruzinsky (Eds.), *Body image: development, deviance, and change* (pp. 272-95). New York, NY: The Guilford Press.

Frisén, A., Holmqvist, K. & Oscarsson, D. (2008). 13-year-olds' perception of bullying: Definitions, reasons for victimisation and experience of adults' response. *Educational Studies*, *34*(2), 105-117.

Ge, X., Conger, R. D. & Elder, G. H. (1996). Coming of age too early: Pubertal influences on girls' vulnerability to psychological distress. *Child Development*, 67, 3386-3400.

Geary, D. C. (2010). *Male/female: The evolution of human sex differences* (2nd ed.). Washington, DC: American Psychological Association.

Germer, C. K., Siegel, R. D. & Fulton, P. R. (2013). *Mindfulness and psychotherapy*. The Guilford Press.

Giordano, P. C. (2003). Relationships in adolescence. *Annual review of sociology*, *29*(1), 257-281.

Gruber, K. J. (2008). Social support for exercise and dietary habits among college students. *Adolescence*, *43*(171), 557-575.

Gurung, R. & Chrouser, C. (2007). Predicting objectification: Do provocative clothing and observer characteristics matter?. *Sex Roles, 57*(1/2), 91-99.

Halliwell, E. & Harvey, M. (2006). Examination of a sociocultural model of disordered eating among male and female adolescents. *British Journal of Health Psychology*, *11*(2), 235-248.

Harden, K. P., Kretsch, N., Moore, S. R. & Mendle, J. (2014). Descriptive review: Hormonal influences on risk for eating disorder symptoms during puberty and adolescence. *International Journal of Eating Disorders*, 47(7), 718-26.

Hayden-Wade, H. A., Stein, R. I., Ghaderi, A., Saelens, B. E., Zabinski, M. F. & Wilfley, D. E. (2005). Prevalence, characteristics, and correlates of teasing experiences among overweight children vs. non-overweight peers. *Obesity Research*, *13*(8), 1381-1392.

Healy, N., Joram, E., Matvienko, O., Woolf, S. & Knesting, K. (2015). Impact of an intuitive eating education program on high school students' eating attitudes. *Health Education*. *115*(2), 214-228.

Heider, N., Spruyt, A. & De Houwer, J. (2018). Body dissatisfaction revisited: On the importance of implicit beliefs about actual and ideal body image. *Psychologica Belgica*, *57*(4), 158.

Helfert, S. & Warschburger, P. (2013). The face of appearance-related social pressure: gender, age and body mass variations in peer and parental pressure during adolescence. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, *7*(1), 1-11.

Hestetun, I., Svendsen, M. V. & Oellingrath, I. M. (2019). Lifestyle, appearance satisfaction and depressive symptoms in 13-16 years old Norwegian adolescents - A cross-sectional study. *Nordic Journal of Psychiatry*, *73*(8), 482-489.

Hill, A. & Pallin, V. (1998). Dieting awareness and low self-worth: Related issues in 8-year-old girls. *Internet Journal of Eating Disorder.* 24, 405-414.

Holsen, I., Jones, D. C. & Birkeland, M. S. (2012). Body image satisfaction among Norwegian adolescents and young adults: A longitudinal study of influence of interpersonal relationships and BMI. *Body Image*, 9, 201-208.

Humphreys, P. & Paxton, S. J. (2004). Impact of exposure to idealised male images on adolescent boys' body image. *Body image*, *1*(3), 253-266.

Jacobi, C., Hayward, C., de Zwaan, M., Kraemer, H. C. & Agras, W. S. (2004). Coming to terms with risk factors for eating disorders: application of risk terminology and suggestions for a general taxonomy. *Psychological Bulletin*, *130*(1), 19.

Jankauskiene, R. & Pajaujiene, S. (2012). Disordered eating attitudes and body shame among athletes, exercisers and sedentary female college students. *Journal of Sports Medicine & Physical Fitness, 52*(1), 92-101.

Jones, D. C. & Crawford, J. K. (2006). The peer appearance culture during adolescence: Gender and body mass variations. *Journal of Youth and Adolescence*, 35, 243-255.

Jones, D. C., Newman, J. B. & Bautista, S. (2005). A three-factor model of teasing: The influence of friendship, gender, and topic on expected emotional reactions to teasing during early adolescence. *Social Development*, *14*(3), 421-439.

Jones, D. C., Vigfusdottir, T. & Lee, Y. (2004). Body image and the appearance culture among adolescent girls and boys: An examination of friend conversations, peer criticism, appearance magazines, and the internalization of appearance ideals. *Journal of Adolescent Research*, *19*(3), 323-339.

Kabat-Zinn, J. (2003). Mindfulness-based interventions in context: past, present, and future. *Clinical Psychology: Science and Practice, 10*(2), 144-156.

Kandel, D. B. (1980). Drug and drinking behavior among youth. *Annual review of sociology*, 235-285.

Kenny, U. (2017). *Peer Influences on adolescent body image in Ireland*. (Doctorate Dissertation) National University of Ireland.

Kierans, J. & Swords, L. (2016). Exploring the appearance culture in early adolescence: A qualitative focus group approach in the Republic of Ireland (ROI). *Journal of Adolescent Research*, *31*(6), 671-699.

Kimber, M., Georgiades, K., Jack, S. M., Couturier, J., & Wahoush, O. (2015). Body image and appearance perceptions from immigrant adolescents in Canada: An interpretive description. *Body Image*, 15, 120-131.

Kirchler, E., Palmonari, A. & Pombeni, M. L. (1993). Developmental tasks and adolescents' relationships with their peers and their family. In S. Jackson & H. Rodriguez-Tomé (Eds.), *Adolescence and its social worlds* (pp. 145-167). Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Kiuru, N., Burk, W. J., Laursen, B., Salmela-Aro, K. & Nurmi, J. E. (2010). Pressure to drink but not to smoke: Disentangling selection and socialization in adolescent peer networks and peer groups. *Journal of Adolescence*, *33*(6), 801-812.

Klump, K. L. (2013). Puberty as a critical risk factor for eating disorders: A review of human and animal studies. *Hormones and Behavior*, 64, 399-410.

Klump, K. L., Burt, A., Spanos, A., McGue, M., Iacono, W. G. & Wade, T. (2010). Age differences in genetic and environmental influences on weight and shape concerns. *International Journal of Eating Disorders*, *43*(8), 679-88.

Krayer, A., Ingledew, D. K. & Iphofen, R. (2008). Social comparison and body image in adolescence: A grounded theory approach. *Health Education Research*, *23*(5), 892-903.

Lawler, M. & Nixon, E. (2011). Body dissatisfaction among adolescent boys and girls: The effects of body mass, peer appearance culture and internalization of appearance ideals. *Journal of Youth and Adolescence*, 40, 59-71.

Lerner, R. M. & Jovanovic, J. (1990). The role of body image in psychosocial development across the lifespan: A developmental perspective. In T. F. Cash & T. Pruzinsky (Eds.), *Body images: Development, deviance and change* (pp. 110-127). New York, Guilford Press.

Levine, M. P. & Smolak, L. (2006). *The prevention of eating problems and eating disorders: Theory, research, and practice*. Psychology Press.

Lieberman, M., Gauvin, L., Bukowski, W. M. & White, D. R. (2001). Interpersonal influence and disordered eating behaviors in adolescent girls: The role of peer modeling, social reinforcement and body-related teasing. Eating Behaviors, 2, 215-236

Lowes, J. and Tiggemann, M. (2003). Body dissatisfaction, dieting awareness and the impact of parental influence in young children. *British. Journal of Health Psychology*, 8, 135-147.

Lunde, C., Frisén, A. & Hwang, C. P. (2007). Ten-year-old girls' and boys' body composition and peer victimization experiences: Prospective associations with body satisfaction. *Body image*, *4*(1), 11-28.

Lyu, M. & Gill, D. (2012). Perceived physical competence and body image as predictors of perceived peer acceptance in adolescents. *Asian Journal of Social Psychology*, *15*(1), 37-48.

Malinowska-Cieślik, M., Dzielska, A. & Oblacińska, A. (2022). Psychosocial Determinants of Adolescents' Cyberbullying Involvement-The Role of Body Satisfaction. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *19*(3), 1292.

McCabe, M. P. & Riccardelli, L. A. (2005). A prospective study of pressures from parents, peers, and the media on extreme weight change behaviours among adolescent boys and girls. *Behaviour Research and Therapy,* 43, 653-668.

McCabe, M. P., Ricciardelli, L. A. & Holt, K. (2010). Are there different sociocultural influences on body image and body change strategies for overweight adolescent boys and girls?. *Eating Behaviors*, *11*(3), 156-163.

McCallum, M., Ho, A. S., May, C. N., Behr, H., Mitchell, E. S. & Michealides, A. (2021). Body Positivity and Self-Compassion on a Publicly Available Behavior Change Weight Management Program. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(24), 1358.

Meland, E., Haugland, S. & Breidablik, H. J. (2007). Body image and perceived health in adolescence. *Health Education Research*, 22, 342-350.

Menzel, J. E. & Levine, M. P. (2011). Embodying experiences and the promotion of positive body image: The example of competitive athletics. In R. M. Calogero, S. Tantleff-Dunn, & J. K. Thompson (Eds.), *Self-objectification in women: Causes, consequences, and counteractions* (pp. 163-186). American Psychological Association.

Mishkind, M., Rodin, J., Silberstein, L. & Striegel-Moore, R. (1996). The embodiment of masculinity: Cultural, psychological and behavioural dimensions. *American Behavioural Scientist,* 29, 545-62.

Mitchell, S. E., Petrie, T. A., Greenleaf, C. A. & Martin, S. B. (2012). Moderators of the internalization-body dissatisfaction relationship in middle school girls. *Body Image, 9*(4), 431-40.

Morrison, T. G., Kalin, R. & Morrison, M. A. (2004). Body-image evaluation and body-image among adolescents: A test of sociocultural and social comparison theories. *Adolescence, 39*(155), 571-592.

Muth, J. L. & Cash, T. F. (1997). Body image attitudes: What difference does gender make?. *Journal of Applied Social Psychology*, *27*(16), 1438-1452.

Myers, T. A. & Crowther, J. H. (2009). Social comparison as a predictor of body dissatisfaction: A meta-analytic review. *Journal of Abnormal Psychology*, *118*(4), 683.

Neumark-Sztainer, D., Paxton, S. J., Hannan, P. J., Haines, J. & Story, M. (2006). Does body satisfaction matter? Five-year longitudinal associations between body satisfaction and health behaviors in adolescent females and males. *Journal of Adolescent Health*, *39*(2), 244-251.

Newman Kingery, J., Erdley, C. A. & Marshall, K. C. (2011). Peer acceptance and friendship as predictors of early adolescents' adjustment across the middle school transition. *Merrill-Palmer Quarterly*, *57*(3), 2.

Nichter, M. & Vuckovic, N. (1994). Agenda for an anthropology of pharmaceutical practice. *Social Science & Medicine, 39*(11), 1509-1525.

O'Dea, J. A. & Abraham, S. (1999). Onset of disordered eating attitudes and behaviors in early adolescence: Interplay of pubertal status, gender, weight, and age. *Adolescence, 34*(136), 671-679.

Oswald, H. & Suss, K. (1988). The Influence of Parents and Peers on Misconduct at School: Simultaneous and Synergistic Effects. 347-365.

Park, L. E., DiRaddo, A. & Calogero, R. M. (2009). Sociocultural influence and appearancebased rejection sensitivity among college students. *Psychology of Women Quarterly*, *33*(1), 108-119.

Patching, J. W. & Hinduja, S. (2010). Cyberbullying and self-esteem. *Journal of school health*, *80*(12), 614-621.

Patching, J. & Lawler, J. (2009). Understanding women's experiences of developing an eating disorder and recovering: a life-history approach. *Nursing Inquiry*, *16*(1), 10-21.

Paxton, P. (1999). Is social capital declining in the United States? A multiple indicator assessment. *American Journal of sociology*, *105*(1), 88-127.

Peacock-McLaughlin, C. & Largo-Wight, E. (2019). The relationship of dietary behavior and multiple health-risk behaviors among adolescents. *Health Behavior and Policy Review*, *6*(3), 298-304.

Petersen, A. C. & Taylor, B. (1980). The biological approach to adolescence: Biological change and psychological adaptation. In J. Adelson (Ed.), *Handbook of Psychology* (pp. 117-58). New York, NY: Wile.

Polivy, J. and Herman, C. P. (2002). Causes of eating disorders. *Annual Revenue Psychology.* 53, 187-213.

Puhl, R. M., Luedicke, J. & Heuer, C. (2011). Weight-based victimization toward overweight adolescents: observations and reactions of peers. *Journal of School Health*, *81*(11), 696-703.

Rabinor, J. R. & Bilich, M. (2011). Experiential approaches to body image change. *Body Image: A handbook of a theory, research and clinical practice*, 424-433.

Rayner, K. E., Schniering, C. A., Rapee, R. M., Taylor, A. & Hutchinson, D. M. (2013). Adolescent girls' friendship networks, body dissatisfaction, and disordered eating: Examining selection and socialization processes. *Journal of Abnormal Psychology, 122*(1), 93-104.

Reed, M. D. & Rountree, P. W. (1997). Peer pressure and adolescent substance use. *Journal of Quantitative Criminology*, *13*(2), 143-180.

Ressler, A. & Kleinman, S. (2012). Experiential and somatopsychic approaches to body image change. In *Encyclopedia of body image and human appearance* (pp. 418-424). Academic Press.

Ricciardelli, L. (2012). Body image development- adolescent boys. In T.F. Cash (Ed.), *Encyclopedia of Body Image and Human Appearance* (s.180-186). London: Elsevier

Ricciardelli, L. A. & McCabe, M.P. (2003). Longitudinal analysis of the role of biopsychosocial factors in predicting body change strategies among adolescent boys. *Sex Roles, 48*(7-8), 349-359.

Ricciardelli, L. A. & McCabe, M. P. (2004). A biopsychosocial model of disordered eating and the pursuit of muscularity in adolescent boys. *Psychological Bulletin*, 130, 179-205.

Ricciardelli, L. A. & Yager, Z. (2015). *Adolescence and body image: From development to preventing dissatisfaction*. Routledge.

Richards, M. H., Boxer, A. W., Petersen, A. C. & Albrecht, R. (1990). Relation of weight to body image in pubertal girls and boys from two communities. *Developmental Psychology*, *26*(2), 313.

Richardson, S. M. & Paxton, S. J. (2010). An evaluation of a body image intervention based on risk factors for body dissatisfaction: A controlled study with adolescent girls. *International Journal of Eating Disorders*, *43*(2), 112-122.

Rierdan, J. & Koff, E. (1991). Depressive symptomatology among very early maturing girls. *Journal of Youth and Adolescence*, 20, 219-25.

Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and violent behavior*, *15*(2), 112-120.

Sandoz, E. K., Wilson, K. G., Merwin, R. M. & Kellum, K. K. (2013). Assessment of body image flexibility: the body image-acceptance and action questionnaire. *Journal of Contextual Behavioral Science*, *2*(1-2), 39-48.

Santor, D. A., Messervey, D. & Kusumakar, V. (2000). Measuring peer pressure, popularity, and conformity in adolescent boys and girls: Predicting school performance, sexual attitudes, and substance abuse. *Journal of youth and adolescence*, *29*(2), 163-182.

Santrock, J. (2003). *Adolescence*. (9th ed.). New York, NY: McGraw Hill.

Schoenefeld, S. J. & Webb, J. B. (2013). Self-compassion and intuitive eating in college women: Examining the contributions of distress tolerance and body image acceptance and action. *Eating Behaviors*, *14*(4), 493-496.

Stanford, J. N. & McCabe, M. P. (2005). Sociocultural influences on adolescent boys' body image and body change strategies. *Body Image, 2,* 105-113.

Stapinski, L. A., Bowes, L., Wolke, D., Pearson, R. M., Mahedy, L., Button, K. S., ... & Araya, R. (2014). Peer victimization during adolescence and risk for anxiety disorders in adulthood: a prospective cohort study. *Depression and Anxiety*, *31*(7), 574-582.

Suls, J., Martin, R. & Wheeler, L. (2002). Social comparison: Why, with whom, and with what effect?. *Current Directions in Psychological Science*, *11*(5), 159-163.

Siegal, J. M., Yancey, A.K., Aneshensel, C. S., & Schuler, R. (1999). Body image, perceived pubertal timing, and adolescent mental health. *Journal of Adolescent Health*, *25*(2), 155-65.

Shroff, H. & Thompson, J. (2006). Peer influences, body-image dissatisfaction, dysfunction and self-esteem in adolescent girls eating. *Journal of Health Psychology*, *11*(4), 533-551.

Smolak, L., Levine, M. P. & Striegel-Moore, R. (1996). *The developmental psychopathology of eating disorders: Implications for research, prevention, and treatment.* Mahwah, NJ: L. Erlbaum Associates.

Standley, R., Sullivan, V. & Wardle, J. (2009). Self-perceived weight in adolescents: Over-estimation or under-estimation?. *Body Image,* 6, 56-59.

Stice, E., Shaw, H., Becker, C. B. & Rohde, P. (2008). Dissonance-based interventions for the prevention of eating disorders: Using persuasion principles to promote health. *Prevention Science*, *9*(2), 114-128.

Stormer, S. M. & Thompson, J. K. (1996). Explanations of body image disturbance: A test of maturational status, negative verbal commentary, social comparison, and sociocultural hypotheses. *International Journal of Eating Disorders*, *19*(2), 193-202.

Swami, V., Voracek, M., Stieger, S., Tran, U. S. & Furnham, A. (2014). Analytic thinking reduces belief in conspiracy theories. *Cognition*, *133*(3), 572-585.

Symons, A. (2014). *The prevention of eating disordered pathology in college-aged women: A longitudinal examination of cognitive dissonance and mindfulness-based interventions*. State University of New York at Binghamton.

Szymanski, M. L. & Cash, T. F. (1995). Body-image disturbances and selfdiscrepancy theory: Expansion of the Body-Image Ideals Questionnaire. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 14, 134-146.

Tajfel, H. (1970). Experiments in intergroup discrimination. *Scientific American, 223*, 96-102.

Tatangelo, G. L. & Ricciardelli, L. A. (2013). A qualitative study of preadolescent boys' and girls' body image: Gendered ideals and sociocultural influences. *Body image*, *10*(4), 591-598.

Thompson, J. K., Heinberg, L. J., Altabe, M. & Tantleff-Dunn, S. (1999). *Exacting Beauty*. Washington DC: American Psychological Association.

Tolson, J. M. & Urberg, K. A. (1993). Similarity between adolescent best friends. *Journal of Adolescent Research*, *8*(3), 274-288.

Tylka, T. L. (2011). Positive psychology perspectives on body image. In T. F. Cash & L. Smolak (Eds.), *Body Image: A handbook of science, practice, and prevention* (pp. 56-64). The Guilford Press.

Tylka, T. L. & Kroon Van Diest, A. M. (2013). The Intuitive Eating Scale–2: Item refinement and psychometric evaluation with college women and men. *Journal of Counseling Psychology*, *60*(1), 137.

Warren, M. P. (1983). Physical and biological aspects of puberty. In J. Brooks-Gunn & A. C. Petersen (Eds.), *Girls at puberty: Biological and psychosocial perspectives* (pp. 3-28). New York: Plenum.

Wasylkiw, L., MacKinnon, A. L. & MacLellan, A. M. (2012). Exploring the link between self-compassion and body image in university women. *Body Image*, *9*(2), 236-245.

Webb, H. J., Zimmer-Gembeck, M. J. & Donovan, C. L. (2014). The appearance culture between friends and adolescent appearance-based rejection sensitivity. *Journal of Adolescence*, *37*(4), 347-358.

Webb, J. B., Butler-Ajibade, P. & Robinson, S. A. (2014). Considering an affect regulation framework for examining the association between body dissatisfaction and positive body image in Black older adolescent females: Does body mass index matter?. *Body Image*, *11*(4), 426-43f7.

Wentzel, K. R., Baker, S. & Russell, S. (2009). Peer relationships and positive adjustment at school. *Handbook of positive psychology in schools*, 229-243. Routledge.

Wertheim, E. H. & Paxton, S. J. (2011). Body image development in adolescent girls. In T. F. Cash & L. Smolak (Eds.), *Body image: A handbook of science, practice, and prevention* (pp. 76-84). The Guilford Press.

White, J. B., Langer, E. J., Yariv, L. & Welch, J. C. (2006). Frequent social comparisons and destructive emotions and behaviors: The dark side of social comparisons. *Journal of Adult Development*, *13*(1), 36-44.

Wilksch, S. M. & Wade, T. D. (2009). Reduction of shape and weight concern in young adolescents: A 30-month controlled evaluation of a media literacy program. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *48*(6), 652-661.

Williams, J. M. & Currie, C. (2000). Self-esteem and physical development in early adolescence. *Journal of Early Adolescence*, 20, 129-49.

Xu, X., Mellor, D., Kiehne, M., Ricciardelli, L. A., McCabe, M. P. & Xu, Y. (2010). Body dissatisfaction, engagement in body change behaviors and sociocultural influences on body image among Chinese adolescents. *Body Image*, 7, 156-164.

Vander Wal, J. S. & Thelen, M. H. (2000). Predictors of body image dissatisfaction in elementary-age school girls. *Eating Behaviors,* 1, 105-122

Vincent, M. A. & McCabe, M. P. (2000). Gender differences among adolescents in family, and peer influences on body dissatisfaction, weight loss, and binge eating behaviors. *Journal of Youth and Adolescence*, *29*(2), 205-221.

Yager, Z., Diedrichs, P. C., Ricciardelli, L. A. & Halliwell, E. (2013). What works in secondary schools? A systematic review of classroom-based body image programs. *Body image*, *10*(3), 271-281.

18. BÖLÜM
BEDEN ALGISI GELİŞİMİNİN YETİŞKİNLİK DÖNEMİNE YANSIMALARI

İlker Altun - Mustafa Kale

Giriş

Beden kavramı, bireyin bedeninin dış görünüşünü ile ilgili zihinsel süreçler boyunca kontrol edilen bireyin kendini nasıl algıladığına ilişkin bilgiyi içerir. Beden algısı, beden ve bedene ait tüm düşüncelerin bireyin zihnindeki parçası olarak da tanımlanabilir. Çocukluğun ilk dönemlerinden itibaren farkına varılan beden; fiziksel, bilişsel ve ruhsal gelişimi etkilemektedir (Erkal ve Pek, 1993). Beden fiziksel bir varlık olarak görülse de içsel durumların dışa vurumun da bir iletişim aracı olarak kullanılır. Çoğu insan üzerinde fiziksel görünüş önemli yargılara varmakta etkin rol alır. Bireyi değerlendirmede ilk basamak olarak kullanılan beden için farklı düşünceler de vardır. Bunlar bireyin kendisi hakkında yargılarını oluşturmada da etkilidir.

Beden algısı, kitabımızın önceki bölümlerde de tanımlandığı üzere benlik gelişimine büyük etkileri olan bireyin kendi bedensel özellikleri hakkındaki zihinsel yorumlamalarıdır. Bu yorumlama bireyin sosyal çevresi ve içsel kazanımlarını önemli ölçüde etkiler. Gelişimin olduğu her çevrede birey birtakım zihinsel değişimler yaşar, bu değişimler sonucunda ailesine, okul arkadaşlarına ve yaşadığı çevredeki insanlara karşı yorumlar nasıl değişirse kendi bedeni hakkındaki yorumları da değişkenlik gösterir. Bireyler, hayatlarının kimi dönemlerinde farklı nedenlerle bedenlerinden hoşnutsuzluk duyabilmektedirler. Okul öncesi dönemde yapılan çalışmalar, anne ve öğretmenlerin kendi beden algıları ile ilgili endişelerinin çocuklara da yansıdığına dikkat çekmektedir (Gümüş, Kale ve Çakmak, 2022; McCabe vd., 2007). Bireyin gelişimi ile birlikte sağlıklı bir beden algısı değişimi de olur ise bireyin sosyal olması beklenebilir. Ancak beden memnuniyetsizliği gibi bir durumda birey içe kapanma ya da sosyal görünüş kaygısı yaşayabilir Örneğin, bir çocuğun özel gereksinim durumu sebebiyle akran zorbalığına uğraması onun bu

Sonuç

Kitabımızda beden algısı kavramının gelişim dönemlerinde ve diğer kısımlarda nasıl ortaya çıktığı, şekillendiği ve değiştiği hakkında bazı bölümler bulunmaktadır. Bu bölümde ise bir süreç olarak beden algısı gelişiminin yetişkinlik yıllarına nasıl yansıdığı ve yetişkinlikte ne gibi sonuçlara yol açtığı ele alındı. Genel olarak bakıldığında, beden algısının insanın iç dünyasına yön verdiği hatta bu iç dünyanın da beden algısını nasıl etkilediği açık bir şekilde ortaya konmuştur. Halk arasında bahsedilen kendi ile barışık olma kavramı beden algısı ile benzer bir kavramdır. Bireyin dış görünüşü ne olursa olsun zihninde canlandırmış olduğu bedensel özellikleri ve kendilik imajı beden algısını oluşturmada etkilidir (Knoblich, 2006). Bireyle ilgili mizaç, ebeveyn etkisi, sosyal öğrenme ve bunlarla birlikte akran ilişkileri nasıl düşüncelerin gelişiminde etkili ise aynı şekilde bedeni algılama ve bununla ilgili kararlar verebilme konusunda da oldukça etkilidir.

Kaynakça

Ata, A., Vural, A. & Keskin, F. (2014). Beden algısı ve obezite. *Ankara Medical Journal*, *14*(3).

Aytaç, H. M. & Hocaoglu, Ç. (2016). Bulimiya Nervoza ile Birlikte Yaşamak: Bir vaka Sunumu. *Journal of Mood Disorders (JMOOD)*, *6*(3), 158-63.

Banks, J. A. (1997). Educating Citizens in a Multicultural Society. Multicultural Education Series. Teachers College Press, 1234 Amsterdam Avenue, New York, NY 10027 (paperback: ISBN-0-8077-3631-7; ISBN-0-8077-3632-5).

Benson, J. R., Jatoi, I., Keisch, M., Esteva, F. J., Makris, A. & Jordan, V. C. (2009). Early breast cancer. The Lancet, 373(9673), 1463-1479.

Bouchard, C. (2009). Defining the genetic architecture of the predisposition to obesity: a challenging but not insurmountable task. The American Journal of Clinical Nutrition, 91(1), 5-6.

Burchardt, T. (2000). The dynamics of being disabled. *Journal of Social Policy*, *29*(4), 645-668.

Burgess, C., Cornelius, V., Love, S., Graham, J., Richards, M. & Ramirez, A. (2005). Depression and anxiety in women with early breast cancer: five year observational cohort study. Bmj, 330(7493), 702.

Buss, D. M. (1989). Sex differences in human mate preferences: Evolutionary hypotheses tested in 37 cultures. *Behavioral and Brain Sciences*, 12(1), 1-14.

Buss, D. M., Shackelford, T. K., Kirkpatrick, L. A. & Larsen, R. J. (2001). A half century of mate preferences: The cultural evolution of values. *Journal of Marriage and Family*, 63(2), 491-503.

Capek, L., Edwards, D. E. & Mackinnon, S. E. (1997). Plastic surgeons: a gender comparison. *Plastic and reconstructive surgery*, *99*(2), 289-299. https://doi.org/10.1097/00006534-199702000-00001

Çekin, C. B. ve Aguayo, G. A. (2011). *Obezitede beden imajı algısı ve tutumlarının değerlendirilmesi. Psikiyatride Güncel Görüş, 24(1), 41-48.*

Doherty, D. A., Magann, E. F., Francis, J., Morrison, J. C. & Newnham, J. P. (2006). Pre-pregnancy body mass index and pregnancy outcomes. International Journal of Gynecology & Obstetrics, 95(3), 242-247.

Dolan, B. M., Birtchnell, S. A. & Lacey, J. H. (1987). Body image distortion in non-eating disordered women and men. *Journal of psychosomatic research*, 31(4), 513-520.

Erkal, S. & Pek, H., (1993). Beden İmajında Değişimler ve Hemşirenin Rolü. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, 7(30), 61-71.

Fisher, S. (1964). *Vücut algısında cinsiyet farklılıkları. Psikolojik Monograflar: Genel ve Uygulamalı, 78(14), 1-22.*

Franzoni, E., Gualandi, S., Caretti, V., Schimmenti, A., Di Pietro, E., Pellegrini, G., ... & Pellicciari, A. (2013). The relationship between alexithymia, shame, trauma, and body image disorders: investigation over a large clinical sample. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, *9*, 185.

Freud, S. (2015). Kıskançlık, paranoya ve eşcinsellikteki bazı nevrotik düzenekler. *Psikanaliz Yazıları*, *31*, 15-24.

Grabe, S., Ward, L. M. & Hyde, J. S. (2008). The role of the media in body image concerns among women: a meta-analysis of experimental and correlational studies. Psychological bulletin, 134(3), 460.

Green, A. (1997). Opening remarks to a discussion of sexuality in contemporary psychoanalysis. *International Journal of Psycho-Analysis*, 78, 345-350.

Gümüş, M., Kale, M. & Çakmak, S. (2022). Ebeveynlerin sosyal görünüş kaygı düzeylerine göre çocuklarının sosyal görünüşleri ile ilgili tutum ve davranış farklılıkları. *Cukurova Medical Journal*, 47(3), 1197-1209.

Henker III, F. O. (1979). Body-image conffict following trauma and surgery. *Psychosomatics*, *20*(12), 812-820.

Hoyt, W. D. & Kogan, L. R. (2001). Satisfaction with body image and peer relationships for males and females in a college environment. *Sex roles*, *45*(3), 199-215.

https://jag.journalagent.com/androloji/pdfs/AND_23_3_163_169.pdf

Knoblich, G. E., Thornton, I. M., Grosjean, M. E. & Shiffrar, M. E. (2006). *Human body perception from the inside out: Advances in visual cognition*. Oxford University Press.

Langlois, J. H., Kalakanis, L., Rubenstein, A. J., Larson, A., Hallam, M. & Smoot, M. (2000). Maxims or myths of beauty? A meta-analytic and theoretical review. *Psychological Bulletin*, 126(3), 390-423.

Laufer, M. (1965). Assessment of adolescent disturbances: The application of Anna Freud's diagnostic profile. *The Psychoanalytic Study of the Child*, *20*(1), 99-123.

Laus, M. F., Almeida, S. S. & Klos, L. A. (2018). Body image and the role of romantic relationships. *Cogent Psychology*, *5*(1), 1496986.

Levy, G. D., Taylor, M. G. & Gelman, S. A. (1995). Traditional and evaluative aspects of flexibility in gender roles, social conventions, moral rules, and physical laws. *Child development,* 66(2), 515-531.

Loth, K. A., Bauer, K. W., Wall, M., Berge, J. & Neumark-Sztainer, D. (2011). Body satisfaction during pregnancy. Body image, 8(3), 297-300.

McCabe, M. P. & Ricciardelli, L. A. (2003). Sociocultural influences on body image and body changes among adolescent boys and girls. *The Journal of Social Psychology*, 143(1), 5-26.

Mehta, U. J., Siega-Riz, A. M. & Herring, A. H. (2011). Effect of body image on pregnancy weight gain. *Maternal And Child Health Journal*, 15(3), 324-332.

Moore, D. S. (1977). The body image in pregnancy. *Journal of Nurse-Midwifery*, 22(4), 17-27.

Nazlı, A. (2012). "Öteki Beden": Bir Ötekilik Biçimi Olarak Engelli Beden ve Engellilik. *Sosyoloji Dergisi*, (27), 15-32.

Orth, U. & Robins, R. W. (2014). The development of self-esteem. Current directions in psychological science, 23(5), 381-387.

Oyama, O., Paltoo, C. & Greengold, J. (2007). Somatoform disorders. *American Family Physician*, *76*(9), 1333-1338.

Prewitt, P. W. (1988). Dealing with ijime (bullying) among Japanese students: Current approaches to the problem. *School Psychology International*, 9(3), 189-195.

Radomsky, A. S., de Silva, P., Todd, G., Treasure, J. & Murphy, T. (2002). Thought–shape fusion in anorexia nervosa: an experimental investigation. Behaviour Research and Therapy, 40(10), 1169-1177.

Ray, P., Demirkol, M. & Tamam, L. (2012). *Body Dysmorphic Disorder. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar - Current Approaches in Psychiatry, 4(4), 547.*

Ross, B. H. (1987). This is like that: The use of earlier problems and the separation of similarity effects. Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition, 13(4), 629.

Schwartz, M. B., & Brownell, K. D. (2004). *Obesity and body image. Body Image, 1(1), 43–56.*

Scully, O. J., Bay, B. H., Yip, G. & Yu, Y. (2012). Breast cancer metastasis. *Cancer genomics & proteomics*, *9*(5), 311-320.

Shaffer, D. R. (1996). *Developmental psychology: Childhood and adolescence*. Thomson Brooks/Cole Publishing Co.

Sowislo, J. F. & Orth, U. (2013). Does low self-esteem predict depression and anxiety? A meta-analysis of longitudinal studies. Psychological bulletin, 139(1), 213.

Söylemez, M. M. (2016). Mahfuzat: Batı Afrika'da bir İslam Cumhuriyeti: Moritanya. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *2*(1), 135-157.

Stewart, S., Stinnett, H., & Rosenfeld, L. B. (2000). Sex differences in desired characteristics of short-term and long-term relationship partners. *Journal of Social and Personal Relationships*, 17(6), 843-853.

Şahin, Ş. & Özçelik, Ç. Ç. (2016). Ergenlik dönemi ve sosyalleşme. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 5(1), 42-49.

Toker, D. E. & Hocaoğlu, Ç. (2009). Yeme bozuklukları ve aile yapısı: Bir gözden geçirme. *Düşünen Adam*, 22(1-4), 36-42.

Veale, D. (2004). Body dysmorphic disorder. *Postgraduate Medical Journal, 80(940), 67-71.*

Vincent, M. A. & McCabe, M. P. (2000). Gender differences among adolescents in family, and peer influences on body dissatisfaction, weight loss, and binge eating behaviors. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(2), 205-221.

Winnicott, D. W. (1986). The theory of the parent-infant relationship. Essential papers on object relations, 233-253.

Yücel, B. (2009). Estetik bir kaygıdan hastalığa uzanan yol: Yeme bozuklukları. İlk Söz, 22(4), 39-45.

CUMHURİYETİN YÜZÜNCÜ YILINDA
TÜRKİYE'DE TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE

Editörler:
Erol Başaran Bural
Serhat Erkmen
Burak Güneş
Haluk Karadağ

nobel

CUMHURİYETİN YÜZÜNCÜ YILINDA TÜRKİYE'DE TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE

Editörler: Erol Başaran Bural - Serhat Erkmen - Burak Güneş - Haluk Karadağ

Yayın No.: 4911
Uluslararası İlişkiler No.: 226
ISBN: 978-625-397-408-4
E-ISBN: 978-625-397-409-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Bu kitapta yer alan fikirler yazarların kişisel düşünceleri olup, Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi – TERAM, Başkent Üniversitesi ve görev yaptıkları kurum ve kuruluşları bağlamaz

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Bural, Erol Başaran., Erkmen, Serhat., Güneş, Burak., Karadağ, Haluk.
Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Türkiye'de Terörizm ve Terörizmle Mücadele /
Editörler: Erol Başaran Bural - Serhat Erkmen - Burak Güneş - Haluk Karadağ
1. Basım, XVI + 258 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-408-4
E-ISBN: 978-625-397-409-1
1. Terörizm 2. Türkiye'de Terörizm 3. Türkiye'nin Terörizmle Mücadelesi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**
SUNUŞ ..... **xiii**
GİRİŞ TÜRKİYE'DE TERÖRİZM SORUNU VE TERÖRİZM ÇALIŞMALARI **1**
Serhat Erkmen

BİRİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE TERÖRİZM ÇALIŞMALARI VE YENİ SORUN ALANLARINA YAKLAŞIMLAR

TÜRKİYE'DE TERÖRİZM ÇALIŞMALARINDA GÖRÜLEN GENEL SORUNLAR **9**
Ömer Çona

Giriş 9
1. Terörizm Çalışmalarının Genel Sorunları 11
2. Türkiye'de Terörizm Araştırmaları ve Problemleri 14
3. Metodoloji 21
3.1. Araştırmanın Yöntemi 21
3.2. Bulgular 22
3.3. Türkiye'de Terörizm Çalışmalarında Görülen Genel Sorunlar 23
3.3.1. İkincil Kaynaklara Aşırı Bağımlılık 23
3.3.2. Yöntemsel Sınırlılıklar 23
3.3.3. Kuramsal Tartışma ve Eleştirel Bakış Yoksunluğu 23
3.3.4. Tarihsel Bağlam Yoksunluğu 23
3.3.5. Betimleyici-Tasvir Edici Anlatı 24
3.3.6. Devlet Merkezli Bakış ve Problem Çözme Yaklaşımı 24
3.3.7. Politik-Askerî Elitlere Taktik ve Stratejik Seviyede Yol Gösterme Çabası ... 24
3.4. Tartışma 24
Sonuç 29
Kaynakça 31

TÜRKİYE'DE TERÖRİZM VE RADİKALLEŞME LİTERATÜRÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME: AKADEMİK MAKALELER **35**
Erol Başaran Bural

Giriş 35
1. Yöntem 38
2. Elde Edilen Bulgular 39

2.1. Yabancı Yayınlarda Terör ve Terörizm Konularında Yayımlanan Makalelere İlişkin Bulgular 39
2.2. Türkiye'de Terör ve Terörizm Konularında Yayımlanan Makalelere İlişkin Bulgular 42
2.3. Yabancı Yayınlarda Radikalleşme Konusunda Yayımlanan Makalelere İlişkin Bulgular 45
2.4. Türkiye'de Radikalleşme Konusunda Yayımlanan Makalelere İlişkin Bulgular 47
2.5. İçerik Analizi Veri Setinin Oluşturulması 48
3. Analiz 50
3.1. Sayısal Verilerin Analizi 50
3.2. Kelime Bulutu ile İçerik Analizi 53
Sonuç 63
Kaynakça 65

TÜRKİYE'NİN TERÖRİZM VE BİYOTERÖRİZMLE MÜCADELESİ: SALGIN HASTALIKLARIN OLUŞTURDUĞU TEHDİTLER 67
Semanur Bilgiç Çiftçi

Giriş 67
1. Kavramsal Çerçeve 69
1.1. Terör ve Terörizm 69
1.2. Biyoterörizm 70
1.3. Biyolojik Silah Ajanları 71
1.4. Biyolojik Saldırıya Ait Bulgular 75
2. Türkiye'nin Terörizm ve Biyoterörizmle Mücadelesi 75
2.1. Biyolojik Silahlara Erişim ve Kullanma Türleri 75
2.1.1. Damlacıklarla Yayılım 76
2.1.2. Gıda Yoluyla Yayılım 76
2.1.3. Aracılar Yoluyla Yayılım 77
2.1.4. İnsandan İnsana Bulaşma Yoluyla Yayılım 77
2.1.5. Biyolojik Savaş Maddelerini Atmada Kullanılan Vasıtalar 78
2.2. Salgın Hastalıkların Toplumlar Üzerindeki Etkisi 78
3. Türkiye'nin Terörizm ve Biyoterörizmle Mücadelede Görev Yapan Ulusal Aktörleri ve Teşkilatlanması 79
4. Biyoterörizm ve Biyoterörizmle Mücadele Konusuna Yönelik Türkiye'deki Hukuksal Düzenlemeler 81
Sonuç 82
Kaynakça 84

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE'NİN AYRILIKÇI TERÖRİZMLE MÜCADELESİ: PKK VE ASALA

TÜRKİYE'NİN TERÖRLE MÜCADELESİNDE İNTİKAMCI TERÖR ÖRGÜTLERİ: ASALA VE JCAG ÖRNEKLERİ 89
Tutku Dilaver - Hazel Çağan Elbir

Giriş 89
1. Ermeni Milliyetçiliğinin Radikalleşmesi ve İntikamcı Fikirlerin Yükselişi 90
2. Yalnız Kurt Eylemi Olarak: Mehmet Baydar ve Bahadır Demir Suikastı 92
3. Terör Döneminin Yükselişi 93
3.1. Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Ordusu-ASALA'nın Kuruluşu 93
3.2. ASALA'nın Eylemleri 95
3.3. ASALA'nın Finansmanı ve Aldığı Destekler 99
3.4. Ermeni Soykırımı için Adalet Komandoları-JCAG'ın Kuruluşu 100
3.5. JCAG'ın Eylemleri 101
3.6. JCAG'ın Finansmanı 103
4. Türkiye'nin ASALA ve JCAG ile Mücadelesi 103
Sonuç 106
Ek-1 ASALA ve JCAG Tarafından T.C. Dışişleri Bakanlığı Mensuplarına veya Ailelerine Karşı Düzenlenen Saldırılar 107
Kaynakça 109

PKK TERÖR ÖRGÜTÜNDE KADIN KİMLİĞİNİN ŞİDDET YOLUYLA YENİDEN İNŞASI VE KADINLARA YÜKLENEN ROL İLE İŞLEVLER 111
Merve Önenli Güven

Giriş 111
1. PKK'da Kadın Kimliği-Şiddet İlişkisi ile Kadınlara Atfedilen Kimlik ve Roller 113
2. Kadın Kimliği Üzerine İnşa Edilen Şiddet Olgusunun Özellikleri 126
Sonuç 129
Kaynakça 130

PKK TERÖR ÖRGÜTÜ PERSPEKTİFİNDEN SOSYOPSİKOLOJİK DÜZLEMDE İNTİHAR BOMBACILARI 131
Bora İyiat

Giriş 131
1. PKK Terör Örgütü: Kuruluşu ve İdeolojisi 134
2. PKK, Kitleler Psikolojisi ve İntihar Eylemleri 137
Sonuç 142
Kaynakça 143

HOYBUN İTTİFAKININ İÇ YÜZÜNÜN OYUN TEORİSİNDE ANALİZİ 145
Şeyda Öcal Arslan

Giriş 145
1. Kürt-Ermeni İlişkileri 147
2. Hoybun İttifakının Oyun Teorisinde Analizi 151
Sonuç 154
Kaynakça 155

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'NİN DİN MOTİFLİ TERÖRİZMLE MÜCADELESİ

TÜRKİYE'DE DİNÎ RADİKALLEŞMEYLE MÜCADELENİN TEORİK VE PRATİK ÇERÇEVESİ 159
Halil Aydınalp

Giriş 159
1. Dinî Motifli Terörün İdeolojik Temeli: Radikal Dinî Kimlik 160
2. Dinî Radikalleşmeyle Mücadelenin Pratik Çerçevesi Üzerine 164
3. Dinî Radikalleşmeyle Mücadelenin Teorik Çerçevesi Üzerine: Kavram ve Metodoloji 172
Sonuç 178
Kaynakça 179

HİZBULLAH-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ (2010-2020) 181
Nail Elhan

Giriş 181
1. Hizbullah ve Arap Ayaklanmaları 183
2. Türkiye ve Arap Ayaklanmaları 189
3. Arap Ayaklanmaları Süreci ve Sonrasında Hizbullah-Türkiye İlişkileri 192
Sonuç 195
Kaynakça 196

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'NİN RADİKAL DEVRİMCİ TERÖRİZMLE MÜCADELESİ

TÜRKİYE'DE RADİKAL SOL TERÖRİZMİN DÜNÜ VE BUGÜNÜ 201
Hatice Varol

Giriş 201
1. Kavramsal Çerçeve 202

2. Uluslararası Paradigmalar 203
3. Türkiye'de Radikal Sol Terörizmin Dünü 205
4. Türkiye'de Radikal Sol Terörizmin Bugünü 210
Sonuç 214
Kaynakça 214

POLİTİKLEŞMİŞ ASKERÎ SAVAŞ STRATEJİSİ'NİN (SİLAHLI PROPAGANDA) TÜRKİYE'DEKİ TEORİSİ VE PRATİĞİ 217
Oğuzcan Acar

Giriş 217
1. Regis Debray'dan Joao Quartime'e Silahlı Propaganda Düşüncesi 218
2. Mahir Çayan ve Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) 223
Sonuç 230
Kaynakça 232

TERÖRLE PARAMİLİTER MÜCADELE: ANTİKOMÜNİZM ÇERÇEVESİNDEN TÜRK AŞIRI-SAĞININ TERÖRİST İMGESİ 233
Tuncer Beyribey

Giriş 233
1. Aşırı Sağın İdeolojisi: Türk-İslam Sentezi 234
2. Sentezin Kurucu Ötekisi: Komünizm 237
3. Komünist Terörle Paramiliter Mücadele 242
Sonuç 246
Kaynakça 247

ÖZ GEÇMİŞLER 251

TÜRKİYE'DE TERÖRİZM ÇALIŞMALARINDA GÖRÜLEN GENEL SORUNLAR

Ömer Çona

Giriş

Siyasal şiddet araştırmalarında terörizmin modern bir fenomen olmadığı ve izlerine eski uygarlıklarda bile rastlanıldığı yönünde yaygın bir kabul olsa da (Chaliand ve Blin, 2016; Martin, 2017) terörizmin bir bilimsel disiplin olarak ortaya çıkışı ancak 1960'lı yılların ortalarına tekabül etmektedir. Öyle ki daha önce ayaklanmalar ve isyanla mücadele literatürü içinde bir alt konu başlığı olan terörizmi doğrudan ele alan ilk yayın, 1964'te basılan *Internal War* adlı derleme yayındaki, Thomas Thornton'un (1964) *Terror as a Weapon of Political Agitation* adlı makalesidir. Dolayısıyla terörizm çalışmaları genç bir disiplindir ve oluşum aşamasından günümüze değin epistemolojik ve metodolojik sorunlarla birlikte anılmaktadır. Nitekim terörizm üzerine yapılan araştırmalar en başından itibaren dar bir konu odağına sıkışılması, araştırmacıların hükûmetlerin terörle mücadele politikalarına yön verme çabası, yayınların ikincil kaynaklara aşırı bağımlılığı ve pek çoğunun literatür taramasının ötesine geçemeyişi, istatistiksel analizlerin yetersizliği, yazarların meslektaşlarıyla iş birliği yapmak yerine yalnız çalışma eğilimi ve alanda yalnızca tek seferlik katkıda bulunan araştırmacıların varlığı gibi sorunlardan dolayı (Schuurman, 2019: 463; Schuurman, 2020: 1011) disiplinin içinden ve dışından araştırmacılar tarafından birçok kez eleştiriye tabi tutulmuştur (Herman ve O'Sullivan,1999; Schmid ve Jongman, 1988; Silke, 2001; 2004; Gunning, 2007; Ranstorp, 2009; Jackson, 2007a; 2009; 2014; Schmid, 2011a; Schuurman, 2020; Youngman, 2020). Örneğin henüz 1988 gibi erken bir tarihte bile Ted Gurr (1988), terörizm literatürünün büyük çoğunluğunun bir araştırmanın asgari standartlarını karşılamaktan uzak olduğundan, yayınların terörizmle mücadele reçeteleriyle ve spekülatif yorumlardan oluştuğundan yakınmaktadır. Günümüzde benzer yönlere dikkat çeken eleştiriler, alanın uzun süredir yöntemsel sorunların üstesinden gelemediğini göstermektedir. Öyle ki en sert

bir disiplin olarak gelişmesi için lisansüstü bölümler yanında sivil akademide lisans düzeyinde de kurumsallaşması elzemdir.

Türkiye'de terörizm çalışmalarının daha ileriye taşınması için tek yazarlı ve derleme yayınların sayısında da artışa ihtiyaç vardır. Alanın komplo teorilerine, metodolojisi olmayan, subjektif anlatılara dayalı "piyasa işi" yayınlara mahkûm olmaması için kaliteli çevirilerin teşvik edilmesi gerekmektedir. Fakat her şeyden önemlisi terörizmin nasıl çalışılması gerektiği hususunda metodoloji odaklı akademik yayınların sayısı artırılmalıdır.

Kaynakça

Avcı, Engin ve Demir, Cenker Korhan (2017). "Terörizm Çalışmaları: Türkiye'deki Araştırmalara İlişkin Betimsel Bir Analiz", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 13(26): s. 1-44.

Beyribey, Tuncer. (2022). "Terörist Özneyi Tarihselleştirmek: İktidar İlişkileri Çerçevesinde Türkiye'de Terörizm Söyleminin İnşası (1973-1980)", *Alternatif Politika*, 14(3): s.582-611.

Bural, Erol. (2022). "Türkiye'de Terörizm ve Radikalleşme Literatürü Üzerine Bir İnceleme: Akademik Makaleler", *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi*, 1(1): s.67-101.

Breen-Smyth Marie, Jeroen Gunning, Richard Jackson, George Kassimeris, Piers Robinson (2008). "Critical Terrorism Studies–an Introduction". *Critical Studies on Terrorism*, 1(1): s.1-4.

Chaliand, Gerard ve Blin, Arnaud. (2016). *Terörizmin Tarihi Antikçağdan Işid'e*, (B. Tanatar Çev.). İstanbul: Nora Kitap.

Çona, Ömer. (2022). "Terörizm Çalışmalarında Eleştirel Bir Dönüş: Eleştirel Terörizm Çalışmaları ve Türkiye'deki Terörizm Çalışmalarına Yansımaları", *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi*, 1(1): s.153-186

Derin, Görkem, Ziyalar, Neylan ve Aşıcıoğlu, Faruk. (2020). "Türkiye'de Terör Üzerine Yapılan Tezlerin Değerlendirilmesi: Bir Meta-Sentez Çalışması" *Türkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine and Forensic Sciences*, 17(1), s.58-72.

Dönmez Rasim Özgür ve Timur Kasım. (2017). "An Evaluation of Phd Dissertations on Terrorism Studies in Turkey", *Alternatif Politika*, 9(1): s.131- 141.

Gordon, Avishag. (2010). "Can Terrorism Become a Scientific Discipline? A Diagnostic Study", *Critical Studies on Terrorism*, 3(3): s. 437-458.

Gunning, Jeroen. (2007). "A Case for Critical Terrorism Studies?", *Goverment and Opposition*, 42(3): s.363-393.

Gurr, Ted Robert. (1988). "Empirical Research on Political Terrorism: The State of the Art and How it Might be Improved". Slater, R.O., Stohl, M. (Eds.). *Current Perspectives on International Terrorism* içinde. (ss. 115-154), London: Palgrave.

Erkmen, Serhat Ahmet. (2022). "Terörizm Çalışmalarında Yöntem Sorunu", *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi*, 1(1): s.1-21,

Herman, Edward. S. ve O'Sullivan, Gerry. (1999). "İdeoloji ve Kültür Endüstrisi Olarak Terörizm", *Terörizm Efsanesi* içinde, (Çev. B. S. Şener), (ss. 49-104). Ankara: Ayraç Yayınevi.

Jackson, Richard. (2007a). "The Core Commitments of Critical Terrorism Studies", *European Political Science*, 6(3): s.244-251.

Jackson, Richard. (2007b). "The Case For a Critical Terrorism Studies", *European Political Science*, 6(3): 1-25

Jackson, Richard. (2007c). "Research for Counterterrorism: Terrorism Studies and The Reproduction of State Hegemony", Paper prepared for International Studies Association (ISA) 47th Annual Convention, 28 February – 3 March 2007, Chicago.

Jackson, Richard. (2009). "Knowledge, Power and Politics in the Study of Political Terrorism", Jackson, R., Breen-Smyth M. ve Gunning J. (Der.), *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda*, (ss:66-84), London: Routledge.

Jackson, Richard. (2011). "In Defence of 'Terrorism': Finding a Way Through a Forest of Misconceptions", *Behavorial Sciences of Terrorism and Political Aggresssion*, 3(2): s.116-130.

Jackson, Richard. (2012). "Unknown Knowns: The Subjugated Knowledge of Terrorism Studies", *Critical Studies on Terrorism*, 5(1): s.11-29.

Jackson, Richard. (2014). "Terörizm Araştırmaları ve Akademi", Aksan, C ve Bailes J. (Haz.), *Güçlünün Silahı: Amerikan Devlet Terörü Üzerine Söyleşiler* içinde, (ss: 136-150), İstanbul: Metis.

Jackson, Richard. (2015). "The Epistemological Crisis of Counterterrorism", *Critical Studies on Terrorism*, 8(1): s.33-54.

Jarvis, Lee. (2016). "Critical Terrorism Studies After 9/11", Jackson R. (Ed.) *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies* içinde, (ss. 68-91) London: Routledge.

Kuhn, Thomas. (2021) *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, (N. Kuyaş Çev.), İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Martin, Gus. (2017). *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*, (İ. Çapcıoğlu ve B. Metin Çev.) İstanbul: Adres Yayınları.

Merari, Ariel. (1991). "Academic Research and Government Policy on Terrorism", *Terrorism and Political Violence*, 3(1): s.193-202.

Ranstorp, Magnus. (2007). Introduction: Mapping Terrorism Research – Challenges and Priorities, Magnus Ranstorp (Ed.) *Mapping Terrorism Research: State of the Art, Gaps and Future Direction* içinde, (ss: 1-28), London: Routledge.

Ranstorp, Magnus. (2009). "Mapping Terrorism Studies After 9/11: An Academic Field of Old Problems and New Prospects", Jackson R., Breen-Smyth M., Gunning J. (eds.), *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda* içinde, (ss: 13-33), Routledge.

Reid, Edna ve Chen, Hsinchun. (2005). "Mapping the Contemporary Terrorism Research Domain: Researchers, Publications and Institutions Analysis". I*ntelligence and Security Informatics*. ISI 2005. Lecture Notes in Computer Science, vol 3495. Springer.

Sageman, Marc. (2014). "The Stagnation in Terrorism Research", *Terrorism and Political Violence*, 26(4): s.565-580.

Schmid, Alex P. (2011a). "Introduction", Schmid, A. (Ed.) *The Routledge Handbook of Terrorism Research* içinde. (ss. 1-38). London: Routledge.

Schmid, Alex P. (2011b). The Definition of Terrorism. Schmid, A. (Ed.) *The Routledge Handbook of Terrorism Research* içinde. (ss. 39-158). London: Routledge.

Schmid, Alex. P. ve Jongman, A. J., (1988). *Political Terrorism: A New Guide to Actors Authors, Concepts, Data Bases, Theories, & Literature*, Amsterdam: Noth-Holland Publishing.

Schuurman, Bart. (2020). "Research on Terrorism, 2007-2016: A Review of Data, Methods and Authorship", *Terrorism and Political Violence*, 32(5): s.1011-1026.

Schuurman, Bart. (2019). "Topics in Terrorism Research: Reviewing Trends and Gaps, 2007-2016", *Critical Studies on Terrorism*, 12(3): s.463-480.

Seren, Merve ve Gültekin, Elif. (2022). "Türkiye'de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz", *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi*, 1(1): s.22-66.

Silke, Andrew. (2001). "The Devil You Know: Continuing Problems with Research on Terrorism", *Terrorism and Political Violence*, 13(4): s.1-14.

Silke, Andrew. (2004). "The Road Less Travelled: Recent Trends in Terrorism Research", Silke, A. (Der.), *Research on Terrorism: Trends, Achievements and Failures* içinde, (ss: 186-213), London: Frank Cass.

Silke, Andrew. (2007). "The Impact of 9/11 on Research on Terrorism." Ranstorp, M. (ed.), *Mapping Terrorism Research: State of The Art, Gaps And Future Directions* içinde, (ss. 76–93), London: Routledge.

Silke, Andrew. (2008). "Research on Terrorism: A Review of The Impact of 9/11 and the Global War On Terrorism." H. Chen, E. Reid, J. Sinai, A. Silke, and B. Ganor (eds.) *Terrorism Informatics: Knowledge Management and Data Mining for Homeland Security* içinde, (ss. 27–50). New York: Springer.

Silke, Andrew. (2009). "Contemporary Terrorism Studies Issues in Research", Jackson, R., Breen-Smyth M. ve Gunning J. (Der.), *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda* içinde, (ss:34-48), London: Routledge.

Stampnitzky, Lisa. (2011). "Disciplining an Unruly Field: Terrorism Experts and Theories Of Scientific/Intellectual Production", *Qual Social*, 34: s.1-19.

Stampnitzky, Lisa. (2013). *Disciplining Terror: How Experts Invented "Terrorism"*, Cambridge: Cambridge University Press.

Thornton, Thomas. (1964). "Terror as a Weapon of Political Agitation", Eckstein H., (ed.), *Internal War: Problems and Approaches* içinde, (ss.71-91). New York: The Free Press of Glencoe.

Youngman, Mark. (2020). Building "Terrorism Studies" as an Interdisciplinary Space: Addressing Recurring Issues in the Study Of Terrorism", *Terrorism and Political Violence*, 32(5): s.1091-1105.

Young, Joseph K. ve Findley, Michael G. (2011). "Promise and Pitfalls of Terrorism Research", *International Studies Review*, 13: s.411–431.

TÜRKİYE'DE TERÖRİZM VE RADİKALLEŞME LİTERATÜRÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME: AKADEMİK MAKALELER

Erol Başaran Bural

Giriş

Geçmişi en az birkaç yüzyıla dayanan terör ve terörizm kavramları (Rapoport, 2004: 50-65) üzerinde yapılan akademik çalışmalar, kavramın ilk ortaya atıldığı döneme kıyasla oldukça yenidir. Reid'e göre (1997: 91) modern terörizm üzerine akademik çalışmalar, 1960'ta gelişmeye başlamıştır. Bir başka çalışmaya göre terörizm alanındaki çalışmalar, 1970'lerin başlarında, ayaklanmalara karşı koyma çalışmalarının bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde önde gelen bilim insanları, çabaları ile terörizm alanını, kendine özgü fakat sınırlı bir araştırma alanı olarak tesis etmeyi başarmışlardır (Jackson, 2012: 3).

11 Eylül olaylarının terörizm araştırmaları üzerinde muazzam bir etkisi olduğu bilinmektedir. Ne 1995'te Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) yaşanan Oklahoma City bombalı saldırısı ne de 1993 yılındaki Dünya Ticaret Merkezi saldırısı, terörizmle ilgili araştırmaları 11 Eylül saldırıları kadar artırmamıştır (Lum, Kennedy ve Sherley, 2006: 491). Terörizm konusu üzerine yapılan akademik çalışmaların 11 Eylül 2001 terör saldırılarının ardından ivme kazandığı, bu tarihten itibaren yapılan araştırmaların %50 oranında artış gösterdiği ifade edilmektedir (Silke, 2003: 25). Terörizm konusunda hazırlanan akademik makaleleri inceleyen 2006 yılına ait başka bir çalışmada (Lum, Kennedy ve Sherley, 2006: 491), 1971 ve 2002 yılları arasında terörizmle ilgili olarak 14.006 makalenin yayımlandığı, bu makalelerin %54'ünün ise 2001 ve 2002 yıllarına ait olduğu ifade edilmektedir.

Çalışmadan elde edilen bir başka çıkarım ise yabancı yayınlarda yer alan makaleler ile Türkiye'de yayımlanan makalelerin konu olarak birbirleriyle örtüşüyor olmasıdır. Yabancı yayınlarda terör, terörizm ve radikalleşme konulu makalelerde ele alınan "terörizmle savaş", "siyasal şiddet", "küresel / uluslararası terörizm", "terörizmle mücadele", bir güvenlik sorunu olarak terörizm" konuları Türkiye'de yayımlanan makalelerde de tekrar etmektedir. Buna karşılık yabancı yayınlarda yer alan "eleştirel terörizm çalışmaları", "şiddete varan aşırıcılık", "radikallikten kurtulma (*de-radicalization*)" konularına Türkiye'de yayımlanan makalelerde çokça rastlanılmamaktadır.

Bir diğer nokta da Türkiye'de yayımlanan akademik makale başlıklarında "terörizm" kelimesinden çok "terör" kavramının kullanılıyor olmasıdır. Türkiye'de yayımlanan akademik makalelerde birbirleri yerine kullanılan terör ve terörizm kavramlarından en çok terör kavramının tercih edildiği görülmüştür. Türkiye'de yayımlanan akademik makalelerde, terör ya da terörizm kavramlarının doğru ve yerinde kullanılıp kullanılmadıkları başka bir araştırmanın konusu olabilecektir.

Sonuç olarak "Türkiye'deki terörizm ve radikalleşme çalışmalarının, nicel açıdan yabancı yayınlarda yayımlanan çalışmalara göre daha geriden geldiği, içerik açısından ise çoğunlukla yabancı yayınları tekrar ettiği" temel varsayımı doğrulanmıştır. Terör, terörizm ve radikalleşme konularında hazırlanacak akademik makalelerde radikalleşme ve şiddete varan aşırıcılık konularına daha fazla alan ayrılması, saha çalışmalarına daha fazla yer verilmesi gerektiği düşüncesi bu çalışmanın sonuçları arasındadır.

Kaynakça

Avcı, Engin ve Demir, Cenker Korhan. (2017). Terörizm çalışmaları: Türkiye'deki araştırmalara ilişkin betimsel bir analiz. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 13(26), 1-44.

Avcı, Engin ve Demir, Cenker Korhan. (2018). Turkish terrorism studies: A preliminary assessment. *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, 7(1), 21-44.

Chandrapaul, Soni, R., Sharma, S., Fagna, H., & Mittal, S. (2018). News analysis using word cloud. *Advances in Signal Processing and Communication*, ss.55-64. doi:10.1007/978-981-13-2553-3_6

Harwood, Tracy G. ve Tony Garry. (2003). An overview of content analysis. *The Marketing Review*, 3(4), 479–498. doi:10.1362/146934703771910080.

Heimerl, Florian, Lohmann Steffen, Lange Simon ve Ertl Thomas. (2014). Word cloud explorer: Text analytics based on word clouds, *47th Hawaii International Conference on System Sciences*, ss.1833-1842, doi: 10.1109/HICSS.2014.231.

Kuyaksil, Ali. (2014). Terör örgütlerinin ideoloji unsuru olarak kullandığı bazı dinî kavramlar. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 1(1), 79-114.

Lum, Cynthia, Leslie W. Kennedy ve Alison Sherley. (2006). Are counter-terrorism strategies effective? The results of the Campbell systematic review on counter-terrorism evaluation research. *Journal of Experimental Criminology*, 2(4), 489–516. doi:10.1007/s11292-006-9020-y

Neumann, Peter R. (2008). Introduction to perspectives on radicalisation and political violence. *Papers from the First International Conference on Radicalisation and Political Violence*. Erişim tarihi: 30 Aralık 2021, https://www.nonviolent-conflict.org/wp-content/uploads/2016/11/Perspectives-on-Radicalisation-Political-Violence.pdf.

Rapoport, David C. (2004), The four waves of modern terrorism, Audrey Kurth Cronin, James M. Lused (Ed.) *Attacking terrorism: Elements of a grand strtategy* içinde. (ss.46-73). Georgetown University Press.

Reid, Edna Of. (1997). Evolution of a body of knowledge: An analysis of terrorism research. *Information Processing & Management*, 33(1), 91-106.

Sedgwick, Mark. (2010). The concept of radicalization as a source of confusion. *Terrorism and Political Violence*, 22(4), 479-494.

Silke, Andrew. (2003). An introduction to terrorism research. Silke, A. (Ed.) *Research on Terrorism* içinde (ss. 21-49). Routledge.

Schmid, Alex P. ve Price, Eric. (2011). Selected literature on radicalization and de-radicalization of terrorists: Monographs, edited volumes, grey literature and prime articles published since the 1960s. *Crime, Law and Social Change*, 55(4), 337-348.

Ünsal, Zeynep Ece ve Olçar, Kemal. (2019). Avrupa'da radikalleşme ve DAEŞ: DAEŞ'in evrilmesi ve Avrupa güvenliğine yönelik tehditler. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 15(29), 115-150. doi: 10.17752/guvenlikstrtj.554051

TÜRKİYE'NİN TERÖRİZM VE BİYOTERÖRİZMLE MÜCADELESİ: SALGIN HASTALIKLARIN OLUŞTURDUĞU TEHDİTLER

Semanur Bilgiç Çiftçi

Giriş

Terörün doğuşu ve meydana gelişi çok eskiye dayanmaktadır. Terörle mücadelede devletlerin ve kuruluşların önemli bir yeri vardır. Bu süreçte, güvenlik algısı ve yapılanışı ve hatta hukuk düzeninin rolü çok büyüktür. Devletler, kendi güvenliklerini sağlamak ve olası tehditlerle başa çıkabilmek için silahlanma yarışına girişmişlerdir. Geçmişten günümüze kadar uzanan sürede en önemli caydırıcılık unsuru olan Kitle İmha Silahları (KİS), içinde barındırdığı terör, terörizm, biyoterörizm ve salgın hastalıkları konuları, gündemde yerini korumaktadır. Bu silahların dört farklı türü vardır: kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer. 11 Eylül 2001 tarihi sonrasında uluslararası toplum tarafından biyolojik silahların önemi daha fazla anlaşılmaya başlanmıştır ve uluslararası toplum bu konuda bilinçlenmeye başlanmıştır. Bu alanda ulusal ve uluslararası yasal düzenlemelere gidilmiştir. Çünkü hastalık yapma ve hızla yayılabilme özelliğine sahip mikroorganizmalar ve parazitlerle büyük tehlikeler oluşturma potansiyeline sahip bir yönünün olması, basitçe üretilebilmeleri, geniş kesimlere dağılabilmeleri, taşımanın sıkıntısız olması, az maliyetlerle çok fazla doz elde edilebilmeleri, iz bırakmamaları ve dayanıklı ve sağlam olabilmeleri, biyolojik silahların sahip olduğu tehlikeli özellikler olarak bilinmektedir. Bahsedilen bu tehlikeli özelliklerin kişi veya gruplarca amaçlar olarak kullanıldığında ise biyoterörizm kavramı doğmaktadır. Uluslararası arenada etkisinin uzun süreli olması, korku ve panik duygularının ortaya çıkışı psikolojik stres oluşturmaktadır. Bu korku ve paniğin, stratejik yöntem ve araçla kullanılması ise terörizmi oluşturmaktadır. Son yıllarda meydana gelen Orta Do-

dolayı biyolojik terör ortaya çıkmadan bir savunma sistemi üzerine çalışmak, projeler ve stratejiler geliştirmek ülkeler açısından önem teşkil etmektedir.

KBRN saldırılarına karşı insanların bilinçlendirilmesi, saldırı sırasında yaşanılabilecek paniklerin baştan önüne geçilebilmektedir. İnsanların bilinçlendirilmesi adına her türlü iletişim araç ve ortamından yararlanılmalı, bütün sosyal ağlarda etkin bir şekilde iletişim kurulmalıdır (Yazırdağ, 2017: 22-23).

Biyoterörizmle savaş veya mücadele kapsamında yapılabilecek çalışmalara aşağıdakiler önerilebilir:

- Halkın bilinçlendirilmesi gereklidir. Tıpkı ilk yardım gibi biyolojik bir terör saldırısının olması durumunda panik olmadan yapılması gerekenler yapılabilmelidir.
- Bütün terör saldırılarının önceden tespit edilmesi gerekir ve eylemleri önceden haber verecek muhbirlere ihtiyaç duyulmaktadır.
- Biyoterörizmle ilgili Türkiye'de yasal boşlukların olduğu, yapılan araştırmalarda görülmüştür. Olabildiğince hızlı bir şekilde biyoterörizm olaylarına hazırlık, biyoterörizme karşı yapılması gerekenler ve biyoterörizm sonrası yapılacaklar gibi konuların yasal bir çerçeveye oturtulması gerekmektedir.

Kaynakça

Acar, Alpcan ve Ekici, Süleyman. (2021). Bölüm 10: Biyoterörizm. Küresel güvensizliğin yeni kaynağı: Biyoterörizm, İnönü Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, *20. Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu -Terör-,* 884-894

AFAD, (2022). *Teşkilat şeması*, https://www.afad.gov.tr/teskilat-semasi (Erişim Tarihi: 31 Temmuz 2022)

Bilgiç Çiftçi, Semanur. (2022). *Salgın hastalıklar ve biyoterörizm: Karanlık gelecek*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi (JSGA), Ankara.

Bill and Melinda Gates Foundation, (2022). *Bill Gates Announces $168 Million to Develop Next-Generation* Malaria Vaccine, https://www.gatesfoundation.org/ideas/media-center/press-releases/2008/09/bill-gates-announces-168-million-to-develop-nextgeneration-malaria-vaccine / (Erişim tarihi: 28 Eylül 2022)

CDC (2022a). *About parasites*. https://www.cdc.gov/parasites/ about.html. (Erişim Tarihi: 22 Kasım 2022)

Demir, Cenker Korhan. (2019). Terörizm ve terörizmle mücadele, *Güvenlik Yazıları Serisi*, (26): 1

Greenfield, Ronald. A., Drevets, Douglas. A., Machado, Linda. J., Voskuhl, Gene. W., Cornea, Paul ve Bronze, Michael. S. (2002). Bacterial pathogens as biological weapons and agents of bioterrorism. *The American journal of the medical sciences,* 323(6): 299-315.

Hall, Kenneth. E. (2010). *The dangerous decline in the United States Military's infectious disease vaccine program*. Air War College Air University Maxwell AFB United States.

Hancı, İsmail Hamit., Özdemir, Çağlar., Bozbıyık, Arif ve Tuğ, Ayşim. (2001). Biyolojik silahlar: Etkileri, korunma yöntemleri. *STED*, 10(9): 330-332.

Kiremitçi, İlker. (2014). Küresel boyutta biyolojik terör tehdidi, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 13(2): 27-58.

Klietmann, Wolfgang. F ve Ruoff, Kathryn. L. (2001). Bioterrorism: Implications for the clinical microbiologist. *Clinical Microbiology Reviews*, 14(2): 364-381.

Leitenberg, Milton. (2005). *Assessing the biological weapons and bioterrorism threat.* Strategic Studies Institute, US Army War College.

Mert, Gürkan. (2013). Case Study-Turkey. In *Biopreparedness and Public Health* (pp. 197-207). Springer, Dordrecht.

Okoye, Ifeoma. E. (2017). The theoretical and conceptual understanding of terrorism: A content analysis approach. *Journal of Law and Criminal Justice*, 5(1): 36-45.

Resmî Gazete (1991). *3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu*, Tarih: 12.04.1991, Sayı: 20843

Resmî Gazete (2010). *5977 Sayılı Biyogüvenlik Kanunu*, Tarih: 18.03.2010, Sayı: 27533 (https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100326-7.htm)

Resmî Gazete (2020). *3033 Sayılı KBRN Tehlikelere Dair Görev Yönetmeliği*, Tarih: 30.09.2020, Sayı: 31261 (https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.3033.pdf)

Riebesell, Ulf ve Gattuso, Jean Pierre. (2015). Lessons learned from ocean acidification research. *Nature Climate Change,* 5(1): 12-14.

Schmid, Alex. (2004). Terrorism-the definitional problem. *Case W. Res. J. Int'l L.*, 36: 375.

Yazırdağ, Hakan Can. (2017). *Kitle imha silahları ve uluslararası ilişkilerdeki pratiği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Yenen, Osman Şadi ve Doğanay, Mehmet. (2008). Biyoterörizm, *Ankem Dergisi,* XXII(2): 95-116.

TÜRKİYE'NİN TERÖRLE MÜCADELESİNDE İNTİKAMCI TERÖR ÖRGÜTLERİ: ASALA VE JCAG ÖRNEKLERİ

Tutku Dilaver - Hazel Çağan Elbir

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan bu yana çeşitli terör örgütleriyle mücadele etmek durumunda kalmıştır. Türkiye'nin terörle mücadele deneyimi Osmanlı Devleti'nin dağılması döneminde ortaya çıkan komitalarla başlamış ve daha sonra da devam etmiştir. Osmanlı Dönemi'nde özellikle Ermeni komitacılar tarafından toprak kazanma ve bağımsızlık elde etme yöntemi olarak radikal yöntemlerinin kullanıldığı ve Sultan Abdülhamit'e karşı Yıldız Suikastı Girişimi, Osmanlı Bankası Baskını gibi olayların meydana geldiği görülmektedir. Takip eden yıllarda, bu olayları *Nemesis harekâtı* olarak adlandırılan ve intikamcı gayelerle 1915'te alınan Sevk ve İskân kararının sorumluları olarak görülen Osmanlı yetkililerine karşı suikastlar düzenlenmesiyle sonuçlanan olaylar izlemiştir.

Osmanlı Dönemi'nde Ermeni milliyetçisi örgütlerin üstlendiği bu olayların, büyük ölçüde Ermeni Devrimci Federasyonu (EDF), diğer adıyla Taşnaksütyun tarafından organize edildiği bilinmektedir (Bykova Hergül, 2017). Bağımsızlık arayışı sürecinde radikal yöntemlerin kullanılmasını ilkesel karar olarak sürdüren EDF (Papazian, 2023), 1920 sonrasında hem Ermenistan Demokratik Cumhuriyetinde hem de diasporaya dağılmış Ermeniler üzerinde en etkili kuruluşlardan biri hâline dönüşmüştür. EDF'nin bu konumu ve geçmişindeki radikal eğilim, diasporadaki kimi intikamcı grupların düşünce dünyasını derinden etkilemiş ve 1915 Olaylarının 50'nci yılından itibaren terörizme yönelik eğilimin yükselişe geçtiği görülmüştür.

Radikal Ermeni milliyetçisi olan ve intikamcı özellik gösteren terör örgütlerinin 1975 yılında ortaya çıkışına giden süreci değerlendirirken diasporanın düşünce dünyasına ve uluslararası konjonktüre ayrı ayrı değinilmesi söz ko-

Kaynakça

Adanalian, Garo. (30 Kasım 1996). *Letters to hampig*. The Armenian Weekly.

Assosiated Press. (19 Ekim 1986). *Armenian group asks chirac to free political prisoners*. https://apnews.com/article/7482a160e9a07e85cd031bf6384b8990 (Erişim Tarih 15 Mayıs 2023)

Bogosian, Eric. (2016). *Nemesis operasyonu*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Bykova Hergül, Olga, (2017). The foundation of the Armenian Revolutionary Federation and its activities in the Ottoman Empire in view of Russian archival sources (1890-1915), *Review of Armenian Studies*, s.53-74.

Çağan Elbir, Hazel. (4 Mayıs 2023). *Şehit diplomatlarımız: Boston fahri başkonsolosu Orhan Gündüz (4 Mayıs 1982),* AVİM, https://avim.org.tr/tr/Yorum/SEHIT-DIPLOMATLARIMIZ-BOSTON-FAHRI-BASKONSOLOSU-ORHAN-GUNDUZ-4-MAYIS-1982. (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2023)

Gunn, Christopher. (2014). *Secret armies and revolutionary federations: Rise and fall of Armenian political violance.* Florida: Florida State University.

Gunn, Christopher. (2015). The rise and fall of ASALA and Armenian Revolutionary Federation Terrorism. *Review of Armenian Studies*, Sayı 31, s. 133-151.

Gunter, Michael. (2007). Armenian terrorism: A reappraisal, *Journal of Conflict Studies*, cilt 27, sayı 2, s. 109-128.

Gürün, Kamuran. (2005). *Ermeni dosyası.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hyland, Francis. P. (2020). *Armenian terrorism: the past, the present and prospects.* New York: Routledge.

Kantarcı, Şenol. (2007). *ABD'nde Ermeniler ve Ermeni lobisi.* Ankara: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Kılıç, Alev. (2021). Olaylar ve yorumlar, *Ermeni Araştırmaları*, sayı 70, s. 9-48.

Korkmaz, Kürşat. (2012). Ermeni terör örgütü ASALA, (ed) G. Sönmez, *Türkiye'nin terörle mücadelesi: kavramlar, örgütler ve aktörler* içinde (ss.191-215), Ankara: TASAV yayınları

Kürkçü, Burak. (2021). The question of state-sponsored. *Insight*, cilt 23, sayı 2, s. 259-280.

Lütem, Ömer E. (2008). *Armenian terror*. Ankara: ASAM yayınları.

Nalbantian, Tsolin. (2018). *Armenians in Lebanon: Becoming local in the Levant.* Cambridge University Press.

Özkan, Selim H. (2022). Amerika Birleşik Devletleri'nde Ermeni diasporası [1890-1915], *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi,* ss.579-598.

Papazian, K. (2023). *Patriotisim perverted*. Ankara: Terazi Yayıncılık.

Sakarya Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi. (2023). *ASALA-JCAG Hocalı-Ermeni Terörü*. https://satemer.sakarya.edu.tr/tr/icerik/19784/101533/ermeni-teror-orgutu-asala-nin-en-kanli-eylemi-paris-orly-havaalani-katliami#. (Erişim Tarihi 21 Mayıs 2023)

Sakarya Üniversitesi Türk Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi. (2023). *Ermeni teröristlerin Lizbon Büyükelçiliği baskını.* https://satemer.sakarya.edu.tr/tr/icerik/19786/101535/ermeni-teroristlerin-lizbon-buyukelciligi-baskini. (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2023)

Sarı, Mustafa. (2015). Terörden siyasete Ermeni kongreleri (1979-1985), *Akademik Bakış*, Cilt 8, sayı 16, s. 148-170.

Smith, Sean P. (2017). *The Esenboğa attack thirtyfive years on*, Erişim tarihi. Avrasya İncelemeleri Merkezi: https://avim.org.tr/Blog/THE-ESENBOGA-ATTACK-THIRTYFIVE-YEARS-ON. (Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2023)

Şahin, Haluk. (2016). *Unutulmuş bir suikastın anatomisi.* İstanbul: Destek Yayınları.

Şahtahtı, Sabir. (28 Haziran 2019). *İki yüz yıllık Ermeni saldırganlığının güç aldığı kaynaklar*, Avrasya İncelemeleri Merkezi: https://avim.org.tr/Blog/IKI-YUZ-YILLIK-ERMENI-SALDIRGANLIGININ-GUC-ALDIGI-KAYNAKLAR (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2023)

Şimşir, Bilal. N. (2000). *Şehit diplomatlarımız, Cilt 1.* Ankara: Bilgi Yayınevi.

Vienna Convention on Diplomatic Relations and Optional Protocols. (1961) T.C. Dışişleri Bakanlığı: http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/MultilateralConventions/ViennaConv entiononDiplomaticRelations.pdf (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2023)

PKK TERÖR ÖRGÜTÜNDE KADIN KİMLİĞİNİN ŞİDDET YOLUYLA YENİDEN İNŞASI VE KADINLARA YÜKLENEN ROL İLE İŞLEVLER

Merve Önenli Güven

Giriş

Terör örgütlerinin varlıklarını mümkün kılan en önemli unsurlarından birisi insan kaynağıdır. Terör örgütlerinin genel yapısal dinamiklerinde bulunan ortak bileşenlerin yanı sıra her terör örgütünün kendisine özgü özellikleri bulunmaktadır. Bu kapsamda, terör örgütlerinin özgün yapısal dinamiklerinin analizi, terörizmle mücadele stratejilerinin belirlenmesinde önemli bir etki değerine sahiptir.

Bir terör örgütünün insan kaynağının çerçevesini belirleyen dinamikler; katılım ve örgütte kalma süreçleridir. Terör örgütlerine katılım süreçleri hem örgütsel düzeyde hem de birey nezdinde farklı unsurlar ve motivasyonlar barındırmaktadır. Terör örgütlerinin insan kaynağı unsurunun örgüte katılımı mümkün kılan yöntemler ve katılımın sağlanmasında yer alan bireylerin radikalleşme düzeyleri ile katılım motivasyonları farklılık arz etmektedir. PKK terör örgütünde kadınların örgütsel yapının şekillenmesinde önemli rollere ve işlevlere sahip oldukları gözlemlenmektedir.

PKK terör örgütüne katılım davranışları incelendiği zaman, örgütün eleman temini konusunda profesyonelleşmiş üyeleri üzerinden tesis ettiği verili ortam ile bireyin içerisinde bulunduğu sosyal ve fiziksel süreçlerin, bireyin terör örgütüne katılım kararı almasında önemli bir etken olduğu görülmektedir. Terör örgütüne katılımın bu derece verili bir ortamda yapılması noktasında da örgüte katılım sonrasında, örgüt mensubunun örgüt içerisindeki durumunun ne olduğunun net bir şekilde tanımlanması önem arz etmektedir. Çünkü terör örgütüne katılım ve örgüt içerisinde kalma, aynı davranış dinamiklerini barındırmamaktadır. Bu noktada insan unsuru olarak kadın kimliği üzerinden yeni anlamlar üreten PKK terör örgütünde, kadın katılımların örgüt

nedenlerle örgüte katıldıklarının tespit edilmesinin yanı sıra kadınların varlığının, PKK terör örgütü tarafından nasıl ele alındığı, kadınlara ne tür yeni kimlikler ve roller atfedildiğinin de ortaya çıkartılması önem arz etmektedir. Ayrıca bu kapsamda, bir terör örgütüne katılım davranışına ve bir terör örgütünde kalma davranışına ilişkin yapılacak analizler, radikalleşmeden dönüş süreçlerinin de nasıl çalışılması gerektiğine dair önemli veriler sunacaktır.

Kaynakça

Bigio, Jamille ve Rachel Vogelstein (2019). *Women and terrorism: Hidden threats, forgotten partners.* Council on Foreign Relations.

Dean, Valentina. (2019). Kurdish female fighters: The western depiction of YPJ combatants in Rojova. *Journal of Culture, Politics, and Innovation*. DOI: 10.12893/gjcpi.2019.1.7

Orav Anita, Shreeves Rosamund ve Radjenovic Anja. (2018). *Radicalization and counter-radicalization: A gender perspective.* European Parliamentary Research Service.

Öcalan, Abdullah. (2008). Nasıl yaşamalı-1. Weşanen Serxwebun Yayıncılık.

Öcalan, Abdullah. (2009). Nasıl yaşamalı-2. Weşanen Serxwebun Yayıncılık.

Öcalan, Abdullah. (t.y.). Kürdistan'da kadın ve aile. Weşanen Serxwebun Yayıncılık.

Sterk, Zilan. (Haziran 2020). *Zilan gerçekliği Kürdistan'da zafer tarzının doğurucusu olmuştur*. Erişim tarihi: 22 Mart 2023. https://firatnews.com/kadin/egid-ve-zilan-cizgisi-zafer-cizgisidir-

PKK TERÖR ÖRGÜTÜ PERSPEKTİFİNDEN SOSYOPSİKOLOJİK DÜZLEMDE İNTİHAR BOMBACILARI

Bora İyiat

Giriş

Terör olarak tanımlanan kavram, dehşet ve korkunun çağrışımı anlamına gelmekte ve onun etimolojik kökünden doğan terörizm olgusu, anılan kavramın siyasal şiddetle birlikte devamlı hâline verilen isimdir. Amacında ise, bu sürekli ve bilinçli yaratılan durum üzerinden devletin siyasal olarak dönüştürülmesi ve/veya ortadan kaldırılmasıdır (Baysoy, 2011: 98). Chomsky'e göre; Terörizm, birtakım amaçlara karşılık ve gözdağı verme ve korku iklimi oluşturarak gerçekleştirilen şiddet kullanımı anlamına gelmektedir (Chomsky, 2016: 48). Terör, Fransız İhtilali ile birlikte literatüre girmiş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. İhtilal sonrasında jakoben yönetimin toplum üzerinde kontrolü sağlamak amacıyla uyguladığı baskı dönemine verilen isim "terör dönemi" olmuştur. Sistemli terörü ilk uygulayanlar ise Roma dönemine kadar uzanmaktadır. Sicariiler denen örgüt, kargaşa ortamında yaptıkları eylemler ile adlarını duyurmuştur. Roma işgali altındaki Filistin'de İsa'dan önce 73 yılında ortaya çıkan örgüt, oluşumuna bakıldığında amaçları işgale karşı direnen ve Romalı komutan ya da lejyon subaylarını hedef almaktadır. Anılan örgüt, korku iklimini yaratmak ve diri tutmak için hedef kişilere gündüz ve özellikle kalabalık tatil günlerinde saldırmaktadır (Korkmaz, 1999: 20). Bugünkü terör örgütlenmelerine temel oluşturan yapıyı ise Hasan Sabbah'ın örgütü olan Haşhaşinler oluşturmuşlardır. Hücre yapılanması ile çalışan bu örgütte elemanlar, tam bir sadakat ile liderlerine bağlıdırlar. Terör kavramının yoğunlaştığı Soğuk Savaş süreci, bu kavramın gelişimini sağladığı bir dönem olarak gözükmektedir. Uluslararası terör örgütlerinin sistem üzerinde etkili oldukları Soğuk Savaş dönemi, korkular yüzyılı olurken terör örgütleri korku atmosferinin oluşumunda ve devamında başat rol oynamışlardır (İyiat, 2013: 133).

birçok analizci, yapılan intihar saldırılarının arkasında daha çok dinî motivasyon unsurlarının bulunduğunu iddia etmektedir. Özellikle de İslam dinini referans aldıklarını belirten terör örgütlerince sıkça intihar saldırılarına başvurulması, bu tür saldırıların sadece İslami fundementalizmle bağdaştırılmasına neden olmaktadır. Aslında bu analiz tamamen gerçek dışıdır. Bu analizi yapan uzmanlar genel olarak çok derinlemesine bir çalışma yapmadan daha çok medya ve ona bağlı söylemleri derleyerek böyle bir kanaate varmışlardır. Aslında bunun tek bir nedeni vardır: "İslamcı gruplar Batı medyasının dikkatini daha çok çekmektedir." Örneğin PKK terör örgütü bu tarz eylemleri oldukça sıkça kullanmasıyla bilinmektedir. Terör örgütleri kendi grup dinamiklerini bir arada tutmak ve yaptıkları eylemleri hem örgüt içinde hem dünya kamuoyuna kendi tandanslarınca aktarabilmek için bir yöntem olarak bu yöntemi kullanmakta ve bu sayede örgütü bir yandan grup dinamiği çerçevesinde bir arada ve yoğun şekilde tutarken eylemlerine kutsal bir misyon da kazandırmaktadır.

Kaynakça

Açıkgöz Reşat. (2016). İntihar saldırıları ve terörizm ilişkisi üzerine eleştirel bir değerlendirme (Filistin örneği), *Mukaddime Dergisi,* 7(2).

Bal Mehmet Ali. (2003). *Savaş stratejilerinde terör*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Baysoy Emre. (2011). Bir güvenlik-siz-leştirme aracı olarak terörizm, *SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi,* Sayı: 17.

Bon Gustave Le. (2017). *Kitleler psikolojisi* (Çev: Fatma Zehra Bayrak), Ankara: Hayat Yayınları.

Bulut Feryat. (2011). 68 kuşağı gençlik olaylarının uluslararası boyutu ve Türkiye'de 68 kuşağına göre Atatürk ve Atatürkçülük anlayışı, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, ÇTTAD*, XI/23, (Güz),

Çal Gökhan. (2014). *Kürt siyasal hareketinde devrimci doğu kültür ocakları deneyimi (1969 – 1971),* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Canetti Elias. (2006). *Kitle ve iktidar* (Çev: Gülşat Aygen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Chomsky Noam. (2016). *Medya denetimi* (Çev. Elif Baki), İstanbul: Everest Yayınları.

Cömert Çokluk Nil. (2016). *Kitle psikolojisi ve yönetimi bağlamında 2014 yerel seçimleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Crenshaw Martha. (2007). Explaining suicide terrorism: a review essay, *Security Studies*, Nu:16 (1).

Ersever Ahmet Cem (2009). *Kürtler PKK ve Abdullah Öcalan*, İstanbul: Milenyum Yayınları.

Freud Sigmund. (2015). *Kitle psikolojisi* (Çev: Kamuran Şipal), İstanbul: Say Yayınları.

Hobbes Thomas. (2007). *Leviathan* (Çev: Semih Lim), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İyiat Bora. (2017). *Kürt isyanları*, Ankara: Kripto Yayınları.

İyiat Bora. (2013). *Zihin kontrolü: psikolojik savaşın temel ilkeleri*, Ankara: Kripto Yayınları.

Korkmaz Gürol. (1999). *Terör ve medya ilişkisi*. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları.

Köylü Murat. (2012). *Son Kürt isyanı KCK*, İzmir: İleri Yayınları.

Kula Sedat, Çakar Bekir. (2015). Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi bağlamında toplumda bireylerin güvenlik algısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişki, *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi,* Cilt: 6 Sayı: 12, Bartın

Özdağ Ümit. (2015). *Milli güvenlik teorisi*, Ankara: Kripto Kitaplar.

Tekin Arslan (1999). *İmralı'daki konuk*, İstanbul: Nobel Yayınları.

Töreli Türkmen. (2002). *PKK terör örgütü (tarihsel ve siyasal gelişim süreci bakımından incelenmesi) 1978-1998*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türk Çağatay. (2018). *Uluslararası terörizm: PKK örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz Ömer. (2007). *PKK terör örgütünün siyasal alan ve legalleşme faaliyetleri (1975–2006)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Polis Akademisi Başkanlığı.

Zedung Mao. (2003) *Askeri yazılar* (Çev: N. Solukça), İstanbul: Eriş Yayınları.

HOYBUN İTTİFAKININ İÇ YÜZÜNÜN OYUN TEORİSİNDE ANALİZİ

Şeyda Öcal Arslan

Giriş

Bu çalışmada Şeyh Said Ayaklanmasının bastırılması sonucunda Irak, Suriye ve İran'a kaçan aşiretlerin ve bazı grupların tekrardan teşkilatlanması ile Irak ve Suriye'de mandater devlet olarak bulunan Fransa ve İngiltere'nin öncülüğünde Kürt-Ermeni ittifakının bir sonucu olarak değerlendirilen Hoybun Cemiyeti'nin kuruluşu "Mahkûmun İkilemi" oyunu ile analiz edilmiştir. "Mahkûmun İkilemi" analizi ile iş birliği içerisinde bulunan aktörlerin kendi çıkarlarını önceliklendirdiği uluslararası sistemde en iyi kararın iş birliği yapmama üzerine olacağı bulgusuna ulaşılmak hedeflenmiştir. 5 Ekim 1927 yılında Lübnan'da kurulan Hoybun Cemiyeti'nin tarafları olan Ermeniler ve Kürtler ortak amaçları Türkiye'nin bölünmesi ve ideaları olan Ermeni ve sözde Kürt devletlerinin kurulması amacıyla faaliyetlerini ortak bir şekilde yürütmeye çalışmışlardır. Ermeni-Taşnak Cemiyeti'nin iş birliğiyle uluslararası alanda propaganda faaliyetlerini gerçekleştirerek organizasyonel yapısını oluşturan Hoybun Cemiyeti, ortak amacı gerçekleştirebilmek adına 4 yıl süren Ağrı Ayaklanmalarının yaşanmasına sebep olmuş ve başarıya ulaşamamıştır. Tek başlarına parçalamayacakları bir Türkiye Cumhuriyeti devleti karşısında ortak bir düşman bağıyla iş birliği oluşturan Ermeniler ve Kürtler rasyonel aktörler olarak kendi çıkarlarını her zaman daha üstün tutma eğilimi göstererek ittifakın yanı sıra kendi gizli emellerini gerçekleştirme peşine de düşmüşlerdir. Bağımsız bir sözde Kürt devleti kurmak isteyen Hoybun, sorunu uluslararası bir sorun hâline getirilmesinin zorunluluğunu farkında olarak özellikle Taşnak'ın yardımlarıyla yabancı devletlerden destek almaya ve yayınları ile de uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışmıştır. İngilizler, iş birliği içerisinde kurulan bu cemiyete bir taraftan Ermeni emellerini gizlemek, diğer yandan Kürtleri memnun etmek için kurulacak cemiyete Kürtçe bir isim verilmesini istemiştir. Bundan dolayı cemiyete Kürtçe "benlik" anlamına gelen *hoybon* ile Ermenice "Ermeni yurdu" anlamına gelen *haypun* kelimelerinin

dökmeden elde edecek ve bunun sonucunda Türklerle çatışmada zayıf düşen Kürtlerin sözde Kürdistanı'nı da Büyük Ermenistan topraklarına katabileceklerdi. Kürtler ise kendi çıkarlarına göre hareket ettiğinde Ermenileri propagandalarını yaymak ve ekonomik açıdan eksiklerini gidermek amacıyla kullanırsa nüfus ve aşiretlerin gücüyle asıl hedefledikleri Kürdistan sınırlarına ulaşabileceklerdi. Aynı coğrafya üzerinde farklı çıkarlara sahip olan Ermeniler ve Kürtlerin Nash Dengesinde iş birliği yapıp yapmama üzerine seçimleri analiz edildiğinde Ermenilerin iş birliği yapmaması durumunda verilecek en iyi karşılık Kürtlerin de iş birliği yapmama stratejisi iken Ermenilerin iş birliği yapma stratejisine verilecek en iyi karşılık iş birliği yapmama stratejisi olduğu ortaya çıkmaktadır. Rasyonel tercihlerin analizinin yapıldığı "Mahkûmun İkilemi" oyununa göre, oyuncular için rasyonel strateji seçimi iş birliği yapmamak yönündedir çünkü oyunun koşulları iş birliği yapmamak strateji seçimini rasyonel kılmaktadır. Nash Dengesiyle beraber Mahkûmun İkilemi oyunu iş birliği yapmanın aktörlerin lehine bir durum olmasına rağmen münferit çıkarlar baskın geldiği için oyuncular iş birliği yapmama eğilimi göstermektedirler.

Kaynakça

Akşin, Sina. (1983). *İstanbul hükümetleri ve milli mücadele.* Cem Yayınevi.

Alakom, Rohat. (1998). *Hoybun Örgütü ve Ağrı Ayaklanması.* İstanbul: Avesta Yayınları.

Aydın, Sabri. (2019). *Uluslararası ilişkiler disiplininde rasyonel tercih yaklaşımı: Kuram, yöntem, uygulama*. Doktora Tezi. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Başar, Batuhan. (2015). *Doğu Akdeniz doğal gazının Türkiye-İsrail etkileşimi bağlamında oyun teorisi ile analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü.

Bozdağ, İsmet. (2004). *Kürt isyanları.* İstanbul: Truva Yayınları.

Bölme, Selin (2015). Hoybun Örgütü: Kürt milliyetçiliğinde yeni bir evre. *International Journal Kurdish Studies,* Cilt 1, Sayı 2, s.35-55.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivleri (BCA), 030.10/115.803.5-4.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivleri (BCA), 030.10.115/796/20.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivleri (BCA), 030.10/110.740.17-2.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivleri (BCA), 030.10.115/803/3.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivleri (BCA), 030.10.115/796/20.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivleri (BCA), 030.10.115/803/5.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivleri (BCA), 030.10.115/803/28.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivleri (BCA), 030.10.115/803/5.

Cöhce, Salim. (2000). *Büyük Ermenistan'ı kurma projesinde Kürtlere biçilen rol*. 1. Milletler Arası Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu, s. 511-525.

Çakmak, Zafer (2008). Hoybun Cemiyeti (kuruluşu ve teşkilatlanması). *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, Cilt V, Sayı 2, s.27-61.

Çay, Haluk. (1994). *Her yönüyle Kürt dosyası*. Ankara: Turan Kültür Vakfı.

Genelkurmay Başkanlığı. (1946). *Doğu bölgesindeki geçmiş isyanlar ve alınan dersler*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Göktaş, Hıdır. (1991). *Kürtler I isyan-tenkil.* İstanbul: Alan Yayıncılık.

İldeniz, Hüseyin. (1995). *Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde meydana gelen ayaklanmaların dış destek ve bağlantıları. Beşinci Askeri tarih Semineri Bildirileri.* Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

Kabacalı, Alpay. (2000). *Tarihimizde Kürtler ve ayaklanmaları.* İstanbul: Cem Yayınevi.

Kalman, M. (1997). *Belge tanık ve yaşayanlarla Ağrı direnişi (1926-1930).* İstanbul: Peri Yayınları.

Kaya, Yaşar. (2001, Mart 20). *Fehmi Bilal (Liceli Fehmi).* Özgür Politika: http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=2764 (Erişim tarihi: 28.03.2023).

Kurubaş, Erol. (1997). *Başlangıçtan 1960'a değin: Kürt sorununun uluslararası boyutu.* Ankara: Ümit Yayıncılık.

Kurum, Mehmet., Çardak, Begüm ve Sert, Arman. (2023). Türkiye'de ayaklanmalar tedhiş hareketleri ve terörizm. Kurum M. (Ed.), *Türkiye'de terörizm ve terörizmle mücadele* içinde, s. 123-291. Ankara: Nobel Yayınevi.

McCain, A. Roger. (2009). *Game theory and poblic policy.* Philadelphia: Drexel University.

Öztürk, Sevinç. (2011). *2003 sonrası Türkiye-İran ilişkilerinin oyun teorisi yaklaşımıyla analizi.* Yüksek Lisans Tezi. Genel Kurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü.

Pınar, Mehmet. (2020). *Suriye'de yeni bir Hoybun hareketi ve İtalya faktörü (1935-1939).* Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 129, Sayı 24, s.131-147.

Sarınay, Yusuf. (1998). *Hoybun Cemiyeti ve Türkiye'ye karşı faaliyetleri*. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt XIV, Sayı 40, s.207-244.

Sasuni, Garo. (1992). *Kürt ulusal hareketleri ve 15. yy'dan günümüze Ermeni-Kürt İlişkileri.* İstanbul: Med Yayınları.

Selim, Yavuz. (2005). *Taşnak-Hoybun*. İleri Yayıncılık.

Süslü, Azmi. (2016). Rum-Ermeni-Hoybun iş birliği ve Anadolu'daki toplu mezarlar. *Belleten*, Cilt LV22, Sayı 218, s.241-266.

Şadillili, Vedat. (1980). *Türkiye'de Kürtçülük hareketleri ve isyanlar*. Cilt I. Ankara: Kon Yayınları.

Tarım, Mustafa. (2011). *Hoybun Cemiyeti ve Türkiye'ye karşı faaliyetleri.* Yüksek Lisans Tezi. Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı.

Toplu, Abdulhadi. (1996). *Tarih içinde Anadolu sakinleri ve isyanlar-ayaklanmalar*. Ankara: Ocak Yayınları.

Yıldız, Zekeriya. (1992). *Kürt gerçeği, olaylar oyunlar çözümler*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları

Yamaç, Muzehher. (2019). *Fransız diplomatik belgelerinde Ağrı İsyanı (1926-1930).* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

TÜRKİYE'DE DİNÎ RADİKALLEŞMEYLE MÜCADELENİN TEORİK VE PRATİK ÇERÇEVESİ

Halil Aydınalp

Giriş

Bu bölümde, dinî radikalleşme ile mücadele, üç ana başlık altında ele alınacaktır. Öncelikle dinî motifli terörün ideolojisini netleştirmek adına, radikal dinî kimlik, bir özellikler seti olarak somutlaştırılacaktır. Ne olduğu bilinmeyen bir problemin çözümü üzerine düşünmek mantıklı olmayacağı için bu başlık yazımızda bir temel olarak düşünülmüştür. Dinî radikalizmle mücadeleye odaklandığımız bu çalışmada, kapsamı fazlaca genişleteceği için radikalliği üreten sosyal ve siyasal bağlamdan ziyade, Weberci bir mantıkla, sadece dinî radikalliği üreten zihinsel kodlar üzerinde durulmuştur. Radikal zihnin bileşenleri "genel olarak" ortaya konulmaya çalışılmıştır; zira bu niteliklerin çeşitli hareket ve örgütlere göre az çok farklılaşabileceği dikkate alınmalıdır. Yine de radikal dinî kimliklerde bu özelliklerin çoğunun bir ruh ve eğilim olarak rahatlıkla görülebileceğini de hatırlatmakta fayda vardır.

Bu zemin üzerinden dinî radikalleşmeyle mücadelenin pratik çerçevesi on madde altında tartışılacaktır. Bu maddelerin bir bölümü mikro ölçekli, bir bölümü makro ölçekli; bazıları kısa vadede bazıları ise uzun vadede düşünülebilecek önerilerdir. Buradaki "pratik" kavramı dinî radikalleşmenin; sosyal, siyasal ve kültürel yönleriyle ilgili daha net ve somut önerileri içermesi anlamına gelir. Son bölümde yer verilen dinî radikalleşmenin "teorik" çerçevesi ise, başlıkta da görüldüğü üzere, dinî radikalizm ve köktencilik tartışmalarının çözüme giden yolda kavramsal ve metodik yönlerini kapsamaktadır. İlk bakışta hissedilmese de aslında kavram ve metot olarak dinî radikalleşme sağlam bir zemine oturtulmazsa, çözüme ve mücadeleye dair tartışmaların boşlukta yüzme tehlikesi vardır. Hem din hem toplum hem kamu güvenliğini ilgilendiren, aynı zamanda global bir nitelik de kazanmış çok yönlü bir problemin kav-

Çözüm, sorunun içinde yatmaktadır. Dolayısıyla dinî radikalizmle ilgili bilhassa sahadan beslenen araştırmalara ihtiyaç vardır. Global çapta üretilen fundamentalizm literatürü kavramsal ve kuramsal olarak sorunu anlamamıza yardımcı olmaktadır; fakat başka coğrafyaların gerçeklerinin ürettiği radikallik anlayışları, teorik bloklar olarak, bizim içimizden çıkan radikal özne ve hareketleri ne oranda açıklar bu konuda sorgulayıcı bir tavır da gereklidir. Dinî radikalizmle mücadelenin en önemli yönlerinden birisi önce kendi radikallerimizin doğru tanınmasıdır. Yanlış tanımlanmış bir problemin doğru çözümü olmayacaktır. Kimdir bunlar; nasıl bir doktrin sürecinden geçmişler, hangi ortamlarda ikincil sosyalleşme gerçekleştirmişler; dinî ideolojilerini belirleyen aktörler kimler olmuş, etki alanları hangi boyuttadır; dış bağlantıları var mıdır ve gerçek hedefleri nedir? Bir kamusal perspektifimiz ve toplumsal kültürümüz vardır; dinî radikalizme bakışımız da şüphesiz buralardan beslenmektedir; ancak dinî radikalizmle mücadelede daha somut adımlar atabilmek için özne merkezli yaklaşımlara da ihtiyaç duyulduğunu söylemek isteriz. Radikal öznenin kendisi için anlam ifade eden öznel dünyası anlaşılmadan bu tarz aktör ve hareketlerle mücadelede başarı şansı düşük olacak; sert bir etki-tepki süreci daima karşı devrimciliği potansiyel olarak besleyecektir. Tek yönlü bastırma politikalarının bu etki-tepki sürecini nasıl beslediği Mısır merkezli Müslüman Kardeşler örneğinde çok net biçimde gözlenmiştir. Ortaya konulacak çözümler meseleleri kangrenleştirmeme hassasiyetine dayalı ilerlemelidir. Bunları söylerken elbette fiili şiddet ve terör aşamasına geçmiş bir hareketle terörle mücadele kapsamında mücadele edilecektir; vurgumuz dinî radikalizmin Türkiye'de kemikleşmiş bir güvenlik problemi hâline gelmemesi için dengeli ve çok yönlü bir mücadele stratejisi gerektirdiği üzerinedir.

Kaynakça

Ashour, Omar (2009). *The De-Radicalization of Jihadists: Transforming Armed Islamist Movements* New York, NY: Routledge.

Aydınalp, Halil, (2006-2009). "İntihar Eylemcisinin Sosyal Kimliği: Filistinli İlk Kadın Eylemci Vefa İdris", *Toplum Bilimleri Dergisi*, Cilt 1-6, Sayı 1-3, s. 201-217.

Aydınalp, Halil, (2010a). "Tanrının Kozmik Hükümranlığını Siyasal Bir Dile İndirgemek: Radikal Yaklaşım İçinde Egemenlik Nasıl Yanlış Yorumlanıyor?", *Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı 8, s. 246-259.

Aydınalp, Halil, (2010b). "Omar Ashour, The De-Radicalization of Jihadists: Transforming Armed Islamist Movements", *Dîvân*, Sayı 28, s. 234-239.

Aydınalp, Halil, (2011a). *Yüksek Din Öğretimi ve Dini Köktencilik*, İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Aydınalp, Halil, (2011b). "Reducing God's Cosmic Supremacy into a Political Language: How Sovereignty is Misinterpreted within the Radical Perspective", *Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı 4, s. 245-256.

Aydınalp, Halil, (2013). "Bir Karşıt Kültür Unsuru Olarak Çağdaş Tekfircilerin Türkiye'de Dini Hayata Bakışı ve Anlamları", *Toplum Bilimleri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 14, s. 16-27.

Aydınalp, Halil, (2014). "Kural Dışı Dini Bir Yönelim Olarak Çağdaş Tekfir İdeolojisini Anlamak", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 46, s. 5-36.

Aydınalp, Halil, (2016a). "İslam Dünyasında Siyasi Şiddeti Anlamak", Ahmet Emin Dağ (ed.), *İç Tehditler ve Riskler Işığında İslam Dünyasının Geleceği*, s. 187-190, İstanbul: İnsamer Yayınları.

Aydınalp, Halil, (2016b). "Çağdaş Kural Dışı Tekfirciliğin Yapısal Unsurları Üzerine Bir Model Denemesi-II". *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 50, s. 163-182.

Aydınalp, Halil, (2016c). "Çağdaş Kural Dışı Tekfirciliğin Yapısal Unsurları Üzerine Bir Model Denemesi-III", *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 51, s.55-75.

Aydınalp, Halil, (2016d). *Terör ve Köktencilik Ekseninde Canlı Bomba Sosyolojisi*, 2. Baskı. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Aydınalp, Halil, (2017). "Dying for God or Justifying a Cause: Religious Legitimation in the Suicide Bombings", Rico Sneller ve Mahmoud Masaeli (ed.), *The Root Causes of Terrorism A Religious Studies Perspective*, s. 94-112, New Castle: Cambridge Scholars Publishing.

Aydınalp, Halil, (2020). "Din ve Şiddet: Köktencilik, Din ve Terör", Kadir Canatan ve Mustafa Tekin (ed.), *Din Sosyolojisi*, s. 437-438, İstanbul: Bilay Yayınları.

Aydınalp, Halil, (2021). "Dini Radikalizm: Anlamı, Sınırları ve Çözümü Üzerine". *Diyanet Dergi*, s.7-11.

Bayancuk, Halis. "Tevhid Dersleri - YouTube". Erişim 24 Nisan 2023. https://www.y outube.com/@tevhiddersleri.

Hafez, Mohammed M., (2007). *Suicide Bombers in Iraq: The Strategy and Ideology of Martyrdom*, Washington: United States Institute of Peace Press.

İnalcık, Halil, (1998). "Şeriat ve Kanun, Din ve Devlet". *İslamiyat Dergisi*, Cilt 1, Sayı 4, s. 138-140.

Roy, Olivier, (2004). *Globalized Islam: The Search for a New Ummah*, New York: Columbia University Press.

Stern, Jessica, ve Berger, J. M., (2016). *Isıs: The State of Terror*, UK: Harpercollins Publishers, 2016.

Türcan, Talip, (2001). *Devletin Egemenlik Unsuru ve Egemenlikten Kaynaklanan Yetkileri*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Uludağ, Süleyman, (1999). *İslam Siyaset İlişkileri*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Ünal, A. Bülent, (2006). *İlk Devir İslam Düşüncesinde Egemenlik*, İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Wiktorowicz, Quintan, (2001). "The New Global Threat: Transnational Salafis and Jihad", *Middle East Policy*, Volume 8, Issue 4, s. 18-38.

HİZBULLAH-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ (2010-2020)

Nail Elhan

Giriş

2006 yılında Hizbullah'ın İsrail ile savaşı, Hizbullah-Türkiye ilişkilerinde görece bir yakınlaşmayı getirmiştir. Bu dönemde, Hizbullah'ın İsrail'e karşı "direnişini" meşru gören Ankara, Hizbullah'ı destekleyip İsrail aleyhine açıklamalarda bulunmuştur. Diğer taraftan Hizbullah, Türkiye'nin bu politikasını olumlayan bir pozisyon almıştır. Savaş sonrasında Türkiye'nin Lübnan'a yaptığı insani yardım memnuniyetle karşılanırken Şii aktörlerin Türkiye'ye bakışı da olumlu yönde etkilenmiştir (Ayhan ve Tür, 2009: 285). Hatta savaş sonrasında Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Uluslararası Barış Gücü (UNIFIL) kapsamında Lübnan'a asker göndermesi, Hizbullah tarafından desteklenmiştir (Taşan, 2015: 75). Zira Ayhan ve Tür'ün (2009: 296-297) belirttiği üzere UNIFIL'i İsrail iş birlikçisi ve Batılı bir Hristiyan güç olarak gören Lübnanlı Şiilerin görüşleri Türk askerinin gelmesiyle birlikte değişmiştir. Lübnanlı Şiilerin Türklerin Müslüman olduklarını düşünmeleri ve Türk ordusunun bölgede yerel halka yaptıkları sosyal ve kültürel yardımlar bu algının oluşmasında önemli olmuştur. O dönemde Hizbullah'ın medya organlarında Türkiye ve R.T. Erdoğan'a sempatiyle bakan yayınlar yapılmıştır. Ancak Orta Doğu'da Arap Ayaklanmalarının[1] başlaması ile birlikte Hizbullah-Türkiye ilişkileri de dönüşmüştür.

2010 yılında Tunuslu bir sokak satıcısı olan Muhammed Bouazizi'nin maddi sıkıntılar nedeniyle kendini yakması, Arap Ayaklanmalarının katalizörü olmuştur. Bouazizi'nin ölümünün ardından ilk olarak Tunuslular uzun bir süredir iktidarda olan Ben Ali yönetimine karşı ayaklanmışlardır. Tunus'ta başlayan halk hareketleri, ilerleyen günlerde neredeyse bütün Kuzey Afrika'ya ve Orta Doğu'ya yayılmıştır. Tunus'un ardından Mısır, Cezayir, Yemen ve Körfez ülkelerinde de halk hareketleri başlamış, isyanların son adresi ise Suriye olmuştur. Ayaklanmaların ortaya çıkışı, üç faktör bağlamında değerlendirilebi-

[1] Söz konusu ayaklanmalara literatürde Arap Baharı da denilmektedir. Ancak bu çalışma boyunca Arap Ayaklanmaları ifadesi kullanılacaktır.

Kaynakça

Abboud, Samer ve Muller, Benjamin J. (2013). *Rethinking Hizballah: Legitimacy, authority, violence*, New York: Ashgate Publishing.

Aktürk, Şener. (2017). Turkey's role in the Arab Spring and the Syrian Conflict, *Turkish Policy Quarterly*, Cilt: 15, Sayı: 4, s. 87-96.

Alagha, Joseph. (2011). *Hezbollah's identity construction*, Amsterdam: Amsterdam University Press.

Al-Aloosy, Massaab. (2020). *The changing ideology of Hezbollah*, Switzerland: Palgrave Macmillan.

Altunışık, Meliha. (2013). Turkey after the Arab uprisings: Difficulties of hanging on in there, *ISPI Analiz*, No: 223.

Ayhan, Veysel ve Tür, Özlem. (2009). *Lübnan: Savaş, barış, direniş ve Türkiye ile ilişkiler*, Bursa: Dora Yayınları.

Cumhuriyet. (1 Temmuz 2016). *Nasrallah: Türkiye IŞİD'i her yolla destekliyorken, IŞİD neden Türkiye'ye saldırdı?* https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/nasrallah-turkiye-isidi-her-yolla-destekliyorken-isid-neden-turkiyeye-saldirdi-561189 (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2023)

Cumhuriyet. (28 Haziran 2020). *Eski Hizbullah liderinden Türkiye fetvası: Caiz değil,* https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/eski-hizbullah-liderinden-turkiye-fetvasi-caiz-degil-1748010 (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2023)

Daher, Joseph. (2016). *The Political Economy of Lebanon's Party of God*, London: Pluto Press.

Elhan, Nail. (2022). *Capturing Lebanon while 'saving' Assad: Hezbollah and the civil war in Syria, 2010-2020*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Ezzi, Mazen. (2020). *Lebanese Hezbollah's experience in Syria*, wartime and post conflict in Syria (WPCS) Research Project Report.

Gözen, Ramazan. (2011). Türkiye ve Arap Baharı: Değişimi açıklamak ve anlamak, *ADAM Akademi*, Cilt: 1, Sayı: 2, s. 1-25.

Hage Ali, Mohanad. (2019). *Power points defining the Syria-Hezbollah relationship*, Carnegie Endowment For İnternational Peace.

Hazbun, Waleed. (2016). Assembling Security in a 'Weak State': The Contentious Politics of Plural Governance in Lebanon since 2005, *Third World Quarterly*, Cilt: 37, Sayı: 6, s. 1053-1070.

Kardaş, Şaban. (2010). Turkey: Redrawing the Middle East map or building sandcastles? *Middle East Policy*, Cilt: 17, Sayı: 1, s. 115-136.

Khashan, Hilal ve Mousawi, Ibrahim. (2007). Hizbullah's jihad concept, *Journal of Religion & Society*, Sayı: 9, s. 1-19.

Lindenstrauss, Gallia. (2012). Turkey and the Arab Spring: Embracing 'people's power', *European Institute of the Mediterranean*.

Nasrallah, Hassan. (2011). *Full speech by Sayyed Hasan Nasrallah on revolution in Egypt - 07 Feb 2011*, http://5.9.94.80/video/7888651490d4b3798ec7 (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2023)

Nasrallah, Hassan. (2011a). *On the Egyptian revolution and the American strategy*, https://mronline.org/2011/02/11/on-the-egyptianrevolution-and-the-american-strategy/ (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2023)

Nasrallah, Hassan. (2011b). *Sayyed Nasrallah to Arabs: Your spring has begun*, http://archive.almanar.com.lb/english/article.php?id=6713 (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2023)

Nasrallah, Hassan. (2011c). *Hizbullah SG full speech*, https://www.english.a lahed-news.com.lb/essaydetails.php?eid=14234&cid=452 (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2023)

Nasrallah, Hassan. (2011d). *Hizbullah SG full speech*, http://www.english.al ahed-news.com.lb/essaydetails.php?eid=14980&cid=452 (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2023)

Nasrallah, Hassan. (2013). *Sayyed Nasrallah: I promise you victory again*, https://english.alahednews.com.lb/essaydetails.php?eid=23208&cid=445#.WyJYhNIzZdg (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2023)

Nasrallah, Hassan. (2014). *Sayyed Nasrallah's full speech at launch of jabal amel forum on March 29, 2014*, http://www.english.alahednews.com.lb/essaydetails.php?eid=25780&cid=556 (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2023)

Pollak, Nadav. (2016). The transformation of Hezbollah by ıts ınvolvement in Syria, Research Notes, No: 35, *The Washington Institute for Near East Policy*.

Rudaw. (26 Kasım 2022). *Esad'dan Erdoğan'ın 'görüşebiliriz' sözlerine yanıt ve 'DSG' açıklaması*, https://www.rudaw.net/turkish/middleeast/syria/26112022 (Erişim Tarihi: 23 Nisan 2023)

Sol. (30 Mart 2014). *Nasrallah: Suriye'nin egemenliğini Türkiye tehdit ediyor*, https://haber.sol.org.tr/dunyadan/nasrallah-suriyenin-egemenligini-turkiye-tehdit-ediyor-haberi-90216 (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2023)

Sullivan, Marisa. (2014). Hezbollah in Syria, *Institute for the Study of War*.

Suriye Gerçekleri. (7 Ekim 2014). Lübnan Hizbullahı: Suriye düzenini yıkmak isteyenler başarıya ulaşamayacaktır, https://www.suriyegercekleri.com/lubnan-hizbullahi-suriye-duzenini-yikmak-isteyenler-basariya-ulasamayacaktir/ (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2023)

Taşan, Oğuzhan. (2015). *AK Parti'nin Hizbullah algısı: 2000-2015 değişim ve devamlılık*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Atılım Üniversitesi.

Tınas, Murat. (2016). *Sectarian groups as sub-state foreign policy actors? The Case Study of Lebanon*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Tokmajyan, Armenak. (2014). Hezbollah's military ıntervention in Syria: Political choice or religious obligation? *Third Finnish Colloquium of Middle East and North African Studies*, Cilt: 4, Sayı: 2, s. 105-112.

Yakın Doğu. (16 Ocak 2015). *Türkiye'nin bilgisi olmadan Suriye'ye silah geçemez*, https://www.ydh.com.tr/HD13560_turkiyenin-bilgisi-olmadan-suriyeye-silah-gecemez.html (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2023)

Yeni Şafak. (26 Mayıs 2013). *Hizbullah adını 'hizbüşşeytan' olarak değiştirsin*, https://www.yenisafak.com/gundem/hizbullah-adini-hizbusseytan-olarak-degistirsin-525017 (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2023)

TÜRKİYE'DE RADİKAL SOL TERÖRİZMİN DÜNÜ VE BUGÜNÜ

Hatice Varol

Giriş

Türkiye'de radikal sol terörizmin kökenlerini anlamak bugünkü faaliyetleri anlamlandırmak açısından hayati niteliğe sahiptir. O nedenle sorulacak ilk soru radikal solu oluşturan fikirlerin ne zaman ve nasıl bu coğrafyaya geldiği olmalıdır. Eğer bir başlangıç noktası belirtmek gerekirse radikal sol fikirlerin doğuşunu Osmanlı Devleti zamanına kadar götürmek mümkündür. Anadolu coğrafyasında kendisine yer bulan bu fikirler, başta mevcut yönetimi destekler nitelikler sergilemiş olsalar da sonradan gerek ülke içinde gerekse uluslararası alanda yaşanan gelişmelerin etkisi ile radikal şiddeti benimser hâle bürünür.

Bugün aktif olarak faaliyetlerine devam eden radikal sol örgütlerin hangi ideolojileri benimsedikleri, hangi kısımlarda birbirlerinden ayrıldıkları, örgütlenme modelleri, eylem kapasiteleri ve tarihsel süreçleri bu çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde kavramsal bir çerçeve çizilecek ardından dünyada radikal sol terörizm için önemli sayılabilecek olaylar/süreçlere yer verilecektir. İkinci bölümde Türkiye'de radikal sol fikirlerin doğuşu ile başlayan süreç, ilk örgütlenmeler ve onların son bulmaları ile tamamlanacaktır. Çalışmanın sonunda ise radikal sol terörizmin bugünkü faaliyetleri ve eylemlerine değinilecektir.

Kitap bölümünün[1] amacı; günümüzde radikal sol örgüt tehdidinin her ne kadar azalmış olduğu düşünülse de aslında bu örgütlerin oluşturdukları yeni birliklerle örgütsel öğrenme süreçlerine girdikleri ve gelecekte Türkiye açısından güvenlik sorunu yaratabileceğinin ortaya konulmasıdır. Çalışmada kullanılan veriler, devlet kurumları resmî internet sitelerinden; açık kaynak-

[1] Bu çalışma, yazarın 2021 yılında yayımlanan "Suriye İç Savaşının Türkiye'deki Radikal Sol Örgütlere Etkisi: 2011-2020" adlı tez çalışmasından hazırlanmıştır.

len kadın" bireyler, LGBT+ bireyler ve göreli yoksunluk hisseden farklı etnik/dini kimlikli bireyler üzerine eğilmektedir [HBDH (web), (2021)].

Sonuç

Türkiye'de faaliyet gösteren radikal sol örgütler gerek ulusal gerekse uluslararası gelişmelerden etkilenerek kendilerine eylem, strateji ve ideoloji temelleri edinerek hareket etmiş ve elli yılı aşkın süredir de faaliyetlerine devam edegelmişlerdir. Bahsi geçen süreçte örgütlerin dönem dönem faaliyetlerinde artış ve azalış görülmektedir. Özellikle 1980 sonrası süreçte örgüt yapılanmaları ciddi zarar görenler, Gezi Parkı eylemleri ile canlanma yaşamışsa da dönemin ilerleyen kısmında devlet tarafından gerçekleştirilen operasyonlarla bu örgütsel kazanımı tekrar kaybetmişlerdir.

Suriye İç Savaşı ile başlayan sürece kadar daha çok kırsal alanda faaliyet göstermeye çalışan ve eylem kapasitesi düşük seyirde izleyen örgütler; PKK ile ortaklık sonucunda oluşturulan çatı örgütlenme ile gerek eylem gerekse yaşam alanı ve eleman temini gibi konularda yeniden toparlanma sürecine girmiş ve dört yıl gibi bir sürede 160'a yakın eylem gerçekleştirilmiştir.

Tüm bu bilgiler ışığında radikal sol örgütlerin ilerleyen süreçlerde Türkiye için bir güvenlik sorunu oluşturabileceği, daha ciddi eylemlere imza atılmadan bu örgütlere yönelik tedbirlerin artırılmasının gerekliliği bu çalışmanın temel motivasyonunu oluşturur.

Kaynakça

Akdere, İlhan ve Karadeniz, Zeynep. (1994). *Türkiye Solu'nun eleştirel tarihi 1.* İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Aslan, Yusuf. (1969). *El Feth'e niye gittim?* https://thko.wordpress.com/1969/04/14/el-fethe-niye-gittim/ (Erişim Tarihi: 06.04.2020)

Avcıoğlu, Doğan. (1969). *Türkiye'nin düzeni: dün, bugün, yarın*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Cerrahoğlu, Nevzat. (1975). *Türkiye'de sosyalizmin tarihine katkı.* İstanbul: May Yayınları.

Çayan, Mahir. (2019a). Devrimin tanımı. *Mahir Çayan tüm yazılar* içinde. (ss.215-260). İstanbul: Su Yayınları.

Çayan, M. (2019b). Ön açıklamalar. *Mahir Çayan tüm yazılar içinde*. (ss.319-328). İstanbul: Su Yayınları.

Çayan, M. (2019c). *Emperyalizmin 3.bunalım dönemi ve Leninist çizgi*. Mahir Çayan tüm yazılar içinde. (281-298). İstanbul: Su Yayınları.

Demirel, Emin. (2002). *Terör: Türkiye'de siyasi gruplar-parti ve dernekler-Marksisit örgütler-radikal dini gruplar ve etnik hareketler*. IQ Kültür Sanat.

Debray, Regis. (1967). *Revolution in the revolution?: armed struggle and political struggle in Latin America.* New York: Grove Press.

Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi, (1975). *Anarşizm* (c.3, 529-600). İstanbul: Gelişim Yayınları.

Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi, (1975). *Çin devrimi* (c.1, 1-49). İstanbul: Gelişim Yayınları.

Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi, (1975). *Sovyet devrimi* (c.3, 600-650). İstanbul: Gelişim Yayınları

Devrimler ve Karşı Devrimler Tarihi Ansiklopedisi, (1975). *Vietnam devrimi* (c.1, 49-96). İstanbul: Gelişim Yayınları.

Devrimler ve Kültür Tarihi Ansiklopedisi, (1975). *Devrimler ve ideolojiler* (1-21). İstanbul: Gelişim Yayınları.

Engels, Friedrich. (1847). *Komünizmin ilkeleri. Komünist manifesto ve komünizmin ilkeleri* (Çev.: M. Erdost), Ankara: Sol Yayınları.

Engels, Friedrich ve Marx, Karl. (1941). *Ludwig Feuerbach & the outcome of classical German philosophy.* International Publishers Co.

Ersan, Vehbi. (2014). *1970'lerde Türkiye solu*. İletişim Yayınları.

Fleming, Marie. (1980). Propaganda by the deed: Terrorism and anarchist theory in late nineteenth-century Europe. *Terrorism*, 4(1-4), 1-23. http://dx.doi.org/10.1080/10576108008435483.

Giáp, Võ Nguyên. (1992). *Dien bien phu, the most difficult decision and other writings.* The Gioi.

Giáp, Võ Nguyên. (2015). *People's war, people's army; the Viet Cong insurrection manual for underdeveloped countries.* Pickle Partners Publishing.

Guevara, Che. (1961). *Che Guevara on guerrilla warfare.* Praeger.

HBDH [web], (2021). https://www.hbdh-online.org/genc-komunarlar-genclik-hareketi-birlikte-guclenir-birlikle-guclenir/; https://www.hbdh-online.org/genc-komunarlar-genclik-hareketi-birlikte-guclenir-birlikle-guclenir/; https://www.hbdh-online.org/hbdh-yurutme-komite-uyesi-ferzad-can-direnis-gencligin-sesi-solugu-olmalidir/; https://www.youtube.com/watch?v=j_xf0YHMUpU; https://www.hbdh-online.org/hpg-askeri-konsey-uyesi-emine-erciyes-ibrahim-kaypakkayayi-andi/. (Erişim Tarihi: 06.04.2021)

Hoffman, Bruce. (2006). *Inside terrorism.* Columbia: Columbia university press.

Huberman, Leo. (2013). *Sosyalizmin alfabesi* (Çev.: A. Bilgi), Ankara: Sol Yayınları.

Itoh, Makoto. (1995). *Political economy for socialism.* New York: Springer.

İçişleri Bakanlığı [web], 2023). Arananlar. https://www.terorarananlar.pol.tr/tarananlar, (Erişim Tarihi: 06.04.2023).

İnan, Hüseyin. (1972). *Türkiye devriminin yolu.* http://isyandan.org/english/the-first-internationalist-freedom-battalion-established-in-rojava/. (Erişim Tarihi: 05.06.2021)

Jenkins, Brian. M., & Johnson, Janera. (1975). *International terrorism: a chronology, 1968-1974*. Rand Corp Santa Monıca Ca.

Kaypakkaya, İbrahim. (2016). *Bütün eserleri.* Nisan Yayımcılık.

Kıvılcımlı, Hikmet. (2015). *Tarih devrim sosyalizm.* İstanbul: Derleniş Yayınları.

Laqueur, Walter. (2002). *A history of terrorism.* New Jersey: Transaction Publishers.

Lenin, İlyiç Vladimir. (2019). *Ne yapmalı?* (Çev.: M. Erdost), Ankara: Sol Yayınları.

McElroy, Wendy. (2003). The debates of Liberty: an overview of individualist anarchism, 1881-1908.

Malkki, Leena. (2019. Left-wing terrorism. A.Silke (Ed.). *Routledge Handbook of Terrorism and Counterterrorism.* içinde (ss. 87-97). New York: Taylor and Francis.

Marighella, Carlos. (1971). *Minimanual of the urban guerrilla*.

Marx, Karl ve Engels, Friedrich. (2018). Komünist manifesto ve komünizmin ilkeleri (12. Basım), (Çev.: M. Erdost), Ankara: Sol Yayınları.

Belli, Mihri. (1998). *Gerilla anıları: Yunan iç savaşından*. Belge Uluslararası Yayıncılık.

Moss, Robert. (1971). *Urban guerrilla warfare*. The Adelphi Papers. (11)79, 1-30, doi:10.1080/05679327108448200.

Newman, Micheal. (2005). *Socialism: A very short ıntroduction.* Oxford: Oxford University Press.

Öztürk, Emine. (2022). Fikir Kulüpleri Federasyonunda Türkiye İşçi Partisi–Millî Demokratik Devrim Hareketi Mücadelesi (1965-1969). Öneri Dergisi, 17(57), 386-416.

Rapoport, David. (2004). Modern terrorism four waves. Steven M. Chermak. (Ed.), *Transnational Terrorism* içinde (ss. 46-72). Routledge.

Roskin, Micheal G. (1992). *Countries and concepts: an introduction to comparative politics*. New Jersey: Prentice Hall.

Suny, Ronald Grigor. (1983). Toward a social history of October Revolution. *The American Historical View.* (88)1, 31-52.

Şahin, Mehmet. (2021) Devrimci Halk Kurtuluş Partisi–Cephesi (Dhkp-C). Sönmez, Göktuğ. (Ed.), *Türkiye'nin Terörle Mücadelesi* içinde (ss. 217-240). TASAV.

Şener, Mustafa. (2010). Türkiye solunda üç tarz-ı siyaset: Yön, MDD ve TİP. İstanbul: Yordam Kitap.

Taber, Robert. (2002). *The war of the flea: A study of guerrilla warfare theory and practice* London: Paladin.

Tekin, A. (1999). *İmralı'daki konuk*. Ankara: Tutibay Yayınları.

THKO Kuruluş Bildirisi [web] (1971). http://halkinkurtulusu.net/?p=7045 (Erişim Tarihi: 08.06.2021).

Tse-Tung, Mao. (1989). *Mao Tse-Tung on guerrilla warfare.* Pickle Partners Publishing.

Tunçay, Mete. (2011). *Türkiye'de sol akımlar cilt-1.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Tunçay, Mete. (2011). *Türkiye'de sol akımlar cilt-2.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Tunçay, Mete ve Zürcher, Erik Jan. (1994). *Osmanlı İmparatorluğunda sosyalizm ve milliyetçilik: 1876-1923).* İletişim Yayınları.

Troçki, Lev. (1979). *Sovyet devletinin sınıf karakteri*. (Dağlar, Z. Ve Erdem, A., Çev.).

İstanbul: Enternasyonel Yayınları.

Walter, N. (2019). *About anarchism*. USA: PM Press.

Ward, Colin. (2004). *Anarchism: A very short introduction.* Oxford University Press.

Young, James. D. (1988). *Socialism since 1889: a biographical history*. Rowman & Littlefield.

Yörükoğlu, Rıza. (1979). *Üçüncü Program ve Görevlerimiz*. İşçinin Sesi Yayınları.

POLİTİKLEŞMİŞ ASKERÎ SAVAŞ STRATEJİSİ'NİN (SİLAHLI PROPAGANDA) TÜRKİYE'DEKİ TEORİSİ VE PRATİĞİ

Oğuzcan Acar

Giriş

Politikleşmiş askerî savaş stratejisi (silahlı propaganda), esasen devrimci mücadelenin politik ve askerî tarafları arasında bir denge bulma gayesi olarak kavramsallaştırılan bir noktada görünebilir. Buna göre, devrimci mücadele eylemsel ve teorik birliktelikten, salt askerî savaş yahut salt politik ikna gibi yollara sapmayan bütünleşik bir mücadele metodu üretmeyi hedefler. Silahlı propaganda, merkezî otoritenin kırılganlığını ortaya çıkarma ve halk kitlelerinin üzerindeki otorite kuvvetini sarsarak onları harekete geçirme gibi temel motivasyonlarla politik amaçlara yönelik silahlı eylemler bütününe işaret eder. Devrimci düşüncenin hasım gördüğü kişi, grup yahut yapılara yönelik askerî saldırıların, politik hedeflere yönelik söylemler geliştirilerek halka propaganda edilmesi hem devrimci mücadelenin gücünü gösterecek hem de halk nezdinde söylemlerin inanılırlık derecesini yükseltecektir. Dolayısıyla silahlı propagandanın hedefinde halkın değil halk üzerinde tahakküm kuran iktidar yapılarının olması, bu stratejiyi benimseyenlerin nezdinde mücadele yöntemlerinin terör faaliyetlerinden ayrı konumlanmasına işaret eder.

İşbu kavram pek çok devrimci yazar tarafından tartışılmış, hakkında geliştirilen türlü fikirlerle geniş bir ilgi yaratmıştır. Lâkin bu duruma karşın çalışmada kavramın Türkiye'deki teorik ve pratik karşılığına odaklanıldığı için esas olarak iki temel metin mercek altına alınmıştır. Bunlardan ilki Regis Debray'ın kaleme aldığı metin ve ikincisi ise Joao Quartim'in kaleme aldığı metindir. İki yazar da silahlı propaganda kavramına odaklanarak devrimci mücadelenin bu düşünceyi nasıl benimseyebileceğine yönelik düşünsel tartışmalar yürütmüşlerdir. Bilhassa Debray'ın metninin literatürde büyük bir etki uyandırması onu eleştirilerin odağına almış, Quartim de bu eleştirel yaklaşımların

Kaynakça

Atılgan, Gökhan. (2022). "1960-1971: Sanayi kapitalizminin şafağında", Gökhan Atılgan, Cenk Saraçoğlu ve Ateş Uslu (Haz.), *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat* içinde (ss. 521-662), İstanbul: Yordam Kitap.

Aytürk, İlker ve Tanıl Bora. (2020). "Yetmişli Yıllarda Sağ-Sol Kutuplaşmasında Siyasî Düşünceler", Mete Kaan Kaynar (Haz.), *Türkiye'nin 1970'li Yılları* içinde (ss. 307-328), İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, Tanıl. (2021). *Cereyanlar: Türkiye'de Siyasî İdeolojiler*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Çayan, Mahir. (1969). "Revizyonizmin keskin kokusu", *Türk Solu*, Cilt 2, Sayı 91, s. 8-11.

Çayan, Mahir. (1971). "Devrimde sınıfların mevzilenmesi", *Kurtuluş,* Cilt 1, Sayı 1, s. 1, 5-6.

Çayan, Mahir. (2008). *Toplu Yazılar*, İstanbul: Su Yayınevi.

Debray, Regis. (1967). *Devrimde Devrim*, (R. Güngör, Çev.) Ankara: Toplum Yayınevi.

Debray, Regis. (1989). *Devrim… Devrim…*, (F. Muzaffer, Çev.) İstanbul: BDS Yayınları.

Devrez, Osman. (1994). *Türkiye'de Köylülük ve Devrim*, İstanbul: Yaşam Yayınları.

Huberman, Leo ve Paul M. Sweezy. (1967). "İngilizce Basımın Önsözü", Regis Debray. *Devrimde Devrim* içinde (ss. 5-7), (R. Güngör, Çev.) Ankara: Toplum Yayınevi.

Kolektif. (1979). *İddianame (Türkiye Halk Kurtuluş Parti-Cephesi Davası),* (H. Başbağ, Der.) İstanbul: Bahar Matbaası.

Kolektif. (1987). *THKP-C: Doğuşu ve İlk Eylemleri (1969-1973),* (S. Doğan, Der.) İstanbul: Kaynak Yayınları.

Kolektif. (1988). *Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) Dava Dosyası Yazılı Belgeler*, İstanbul: Yar Yayınları.

Kolektif. (2001). *THKP-C Savunma*, (A. Alış ve D. Korkmaz, Haz.) İstanbul: 68'liler Birliği Vakfı Yayınları.

Kurtuluş. (2008). *DevGenç'ten Günümüze Devrimci Hareket ve Kurtuluş*, İstanbul: Erginbay Yayıncılık.

Laçiner, Ömer. (1976). "1971 Öncesi Dönem ve THKP-C Hareketinin Eleştirel Analizi 1", *Birikim*, Sayı 22, s. 7-28.

Quartim, Joao. (1970). "Regis Debray and the Brazilian Revolution", *New Left Review*, Cilt 1, Sayı 59.

Quartim, Joao. (2015). "Regis Debray ve Brezilya Devrimci Hareketi", Kolektif. *Politik ve Askeri Savaş Sanatı III* içinde (ss. 91-122), Ankara: İlkeriş Yayınları.

Quartim, Joao. (tarih yok). "Regis Debray ve Brezilya Devrimci Hareketi", http://anadolusanat.org/kc/gerilla/quartim.html (Erişim Tarihi: 10 Mart 2023).

Quartum, Jean. (1977). *Regis Debray ve Brezilya Devrimci Hareketi*, (A. T. Gemici, Çev.) Ankara: A Yayınları.

Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi. (1971). *1 No'lu Bülten*.

Türkiye Halk Kurtuluş Partisi. (1971). *1 No'lu Bildiri*.

Yılmazer, Mehmet. (1992). *THKP/C Eleştirisi*, Ankara: Sentez Yayıncılık.

TERÖRLE PARAMİLİTER MÜCADELE: ANTİKOMÜNİZM ÇERÇEVESİNDEN TÜRK AŞIRI-SAĞININ TERÖRİST İMGESİ

Tuncer Beyribey

Giriş

Terörle mücadele söylemi üzerine yapılan tarihsel analizler, genel itibarıyla devlet merkezli bir bakış açısından hareket ederek, devlet veya sembolik düzenin karşıtı olarak konumlandırılan silahlı grupları analiz etmeye odaklanmıştır. Rapoport'un (2022) "dört dalga" üzerinden yaptığı ünlü tarihsel analizi de terörizmin tarihini benzer bir ikiliğin içerisinden ele almaktadır. Buna göre, terörizm olarak isimlendirilen olgu devlet karşıtı olan ve devlet-dışı örgütlerce yürütülen bir siyasi şiddet eylem biçimidir. Ana akım denilebilecek bu yaklaşım bir yandan makul şiddet ile makul olmayan şiddet arasındaki ilişkiyi hedefin devlet veya "siviller" olup olmaması üzerine odaklarken bunu da belirli bir sembolik düzenin yansıması üzerinden ele almaktadır (Heath-Kelly, 2015). Hâlbuki çeşitli tarihsel bağlamlarda siyasi şiddetin mobilizasyonu sadece devlet karşıtlığı üzerinden değil devleti koruma motivasyonu üzerinden de gerçekleşebilmiştir. Latin Amerika'da paramiliter örgütlerin özellikle de darbe dönemlerinde kullanımı başka bir tür siyasi şiddet bağlamı üzerinden terörizmi ele almayı mümkün kılmaktadır (Esparza, Huttenbach ve Feierstein, 2010; Grandin ve Joseph, 2010). Bu çalışma, 1970'li yıllar içerisinde bir "terörizm söylemi" bağlamında aşırı sağcı şiddetin nasıl mobilize olduğunu anlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, aşırı sağın antikomünist bir tutum üzerinden kendi şiddetini harekete geçirebildiği terörist öznelerin inşasına odaklanmaktadır. Bu çerçevede, aşırı sağın temsilcisi olarak Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) milletvekillerinin TBMM çatısı altında yaptıkları konuşmalar ve MHP'nin resmî yayın organı olan *Devlet* gazetesinde çıkan yazılardan yararlanılmıştır.

Terörist öznelerin "inşa" edilmesi de onların tarihsel süreçler içerisinde birer sabit olmadıklarını, daha ziyade belirli tarihsel ve sosyal koşullar içerisinde özneleştirildiklerini göstermektedir. Bu bakımdan, Jackson'ın (2005: 62)

cak arkeolojik ve soykütüksel çalışmalar hâkim söylemin siyasal ve toplumsal olarak "yanlı" olduğunu ortaya koymakta oldukça önemli hâle gelmektedir (Çona, 2022).

İkinci bir sonuç olarak, Türkiye'de aşırı sağ üzerine oldukça çok sayıda çalışma olmasına rağmen, terörizm alanında aşırı sağcı şiddete dair daha fazla çalışma ihtiyacı vardır.[6] Özellikle aşırı sağcı söylemin var olan güvenlik mekanizmalarında yeniden üretilmesi (Meier, 2020) veya aşırı sağcı söylemin hâkim siyasi söylem ile etkileşimi (Mudde, 2019) üzerine yapılan çalışmalar aşırı sağcı şiddetin bir yandan hâkim düzen ile ilişkisi, diğer yandan ona alternatif olarak örgütlenmesi bağlamında analizini önemli kılmaktadır. Bu çalışma, aşırı sağcı terörizm söyleminin kendi şiddetini harekete geçirip meşrulaştırmasına odaklanmakla kendisini kısıtlamıştır. Fakat Türkiye'deki aşırı sağcı şiddetin bir yandan hâkim sembolik düzen ve söylem ile ilişkisine odaklanan ve diğer yandan kendi şiddetini harekete geçirecek şekilde "söylemin taktiksel çevrilebilmesine" olanak sağlayan eleştirel çalışmalara ihtiyacın olduğu ortadadır (Foucault, 2003: 208).

Kaynakça

Abdülhadi. (1977). "Milliyetçi Partiler Hükümetin Hikmeti Vücudu", *Devlet*, 3 Ekim.

Atılgan, Gökhan. (2017). "'68'in Kapıları", Mete Kaan Kaynar (Ed.), *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, İstanbul: İletişim, s. 315-340.

Aytürk, İlker. (2020). "Yetmişli Yıllarda Ülkücü Hareket ve Komünizmle Paramiliter Mücadele", Mete Kaan Kaynar (Ed.), *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, İstanbul: İletişim, s. 441-460.

Beyribey, Tuncer. (2020). "Medico-Political Metaphors of Counter-Terrorism: The Case of Turkey", *Critical Studies on Terrorism*, Cilt 13, Sayı 3, s. 418-440.

Beyribey, Tuncer. (2022). "Terörist Özneyi Tarihselleştirmek: İktidar İlişkileri Çerçevesinde Türkiye'de Terörizm Söyleminin İnşası (1973-1980)", *Alternatif Politika*, Cilt 14, Sayı 3, s. 582-611.

Bozarslan, Hamit. (2009). "Türkiye'de Siyasi Şiddetin Fikri Kaynakları", Ömer Laçiner (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 9: Dönemler ve Zihniyetler*, İstanbul: İletişim, s. 370-385.

Campbell, David. (1992). *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

Cizre, Ümit. (1993). *AP-Ordu İlişkileri: Bir İkilemin Anatomisi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Copeaux, Etienne. (2000). *Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine*, 2. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Coşar, Simten. (2012), "The AKP's Hold on Power: Neoliberalism Meets the Turkish-Islamic Synthesis", Gamze Yücesan-Özdemir ve Simten Coşar (Ed.), *Silent Violence: Neoliberalism, Islamist Politics and the AKP Years in Turkey*, Ottawa: Red Quill Books, s. 67-92.

[6] Kimi istisnai örnekler için bkz. (Gourisse, 2022; Gümrükçü, 2023).

Çağlar, Ali ve Mustafa Uluçakar. (2017). "Günümüz Türkçülüğünün İslam'la İmtihanı: Türk-İslam Sentezi ve Aydınlar Ocağı", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 26, s. 119-139.

Çetinsaya, Gökhan. (1999). "Rethinking Nationalism and Islam: Some Preliminary Notes on the Roots of 'Turkish-Islamic Synthesis' in Modern Turkish Political Thought", *The Muslim World*, Cilt 89, Sayı 3-4, s. 350-376.

Çınar, Alev ve Burak Arıkan. (2002). "The Nationalist Action Party: Representing the State, the Nation or the Nationalists?", *Turkish Studies*, Cilt 3, Sayı 1, s. 25-40.

Çona, Ömer. (2022). "Terörizm Çalışmalarında Eleştirel Bir Dönüş: Eleştirel Terörizm Çalışmaları ve Türkiye'deki Terörizm Çalışmalarına Yansımaları", *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s. 153-186.

Devlet. (1975), "CHP'nin salıverdiği anarşistler tekrar banka soymaya başladı", 1 Aralık.

Devlet. (1976), "Haftanın İçinden", 23 Şubat.

Devlet. (1977), "Prof. Düzgüneş: Daha Ne Kadar Tahammül Edeceğiz?", 24 Ekim.

Dursun, Çiler. (2003), "Türk-lslam Sentezi İdeolojisi ve Öznesi", *Doğu Batı*, Sayı 25, s. 59-81.

Esparza, Marcia, Henry R. Huttenbach ve Daniel Feierstein (Ed.). (2010). *State Violence and Genocide in Latin America: The Cold War Years*, Londra ve New York: Routledge.

Foucault, Michel. (2003). *Society Must Be Defended: Lectures at the Collège de France, 1975-76*, New York: Picador.

Genç Yılmaz, Ayfer. (2015). "I. Milliyetçi Cephe Hükümeti: Siyasal Şiddet ve Devlet", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, s. 221-246.

Gourisse, Benjamin. (2022). "In the Name of the State. The Nationalist Action Party (MHP) and the Genesis of Political Violence during the 1970s", *Turkish Studies*, Cilt 23, Sayı 1, s. 56-76.

Görücü, Çağdaş. (2020). "CHP: Değişim, Umut, Hayalkırıklığı", Mete Kaan Kaynar (Ed.), *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, İstanbul: İletişim, s. 339-365.

Grandin, Greg ve G. M. Joseph (Ed.). (2010). *A Century of Revolution: Insurgent and Counterinsurgent Violence during Latin America's Long Cold War*, Durham: Duke University Press.

Gümrükçü, Selin Bengi. (2023). "Ideology, Discourse, and Alliance Structures: Explaining Far-Right Political Violence in Turkey in the 1970s", *Terrorism and Political Violence*, Cilt 35, Sayı 1, s. 210-224.

Gürgür, Nuri. (1978). "CHP iktidarının geleceği ve Türk Milliyetçilerini bekleyen çetin görevler", *Devlet*, 20 Şubat.

Heath-Kelly, Charlotte (2015), "Counter-terrorism: The ends of a secular ministry", Lee Jarvis ve Michael Lister (Ed.), *Critical Perspectives on Counter-terrorism*, Abingdon ve New York: Routledge.

Jackson, Richard. (2005). *Writing the War on Terrorism: Language, Politics, and counter-terrorism*, Manchester: Manchester University Press.

Kırımlıoğlu, Cezmi. (1973). "Milliyetçi Hareket ve Karşısındakiler", *Devlet*, 3 Eylül.

Meier, Anna. (2020). "The Idea of Terror: Institutional Reproduction in Government Responses to Political Violence", *International Studies Quarterly*, Cilt 64, Sayı 3, s. 499-509.

Milli Işık. (1969), "Milliyetçiler İlmi Semineri 10-11 Mayıs 1969", Sayı 26.

Mudde, Cas. (2019). *The Far Right Today*, Cambridge ve Medford: Polity.

Poulton, Hugh. (1997). *Top Hat, Grey Wolf, and Crescent: Turkish Nationalism and the Turkish Republic*, New York: New York University Press.

Rapoport, David C. (2022). *Waves of Global Terrorism: From 1880 to the Present*, New York: Columbia University Press.

Somuncuoğlu, Sadi. (1976). "Ülkü Ocakları - CHP Düellosu", *Devlet*, 9 Şubat.

Taşkın, Yüksel. (2003). "Muhafazakâr Bir Proje Olarak Türk-İslam Sentezi", Murat Belge (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce 5: Muhafazakarlık*, İstanbul: İletişim, s. 381-401.

Taşkın, Yüksel. (2007). *Anti-komünizmden Küreselleşme Karşıtlığına: Milliyetçi Muhafazakâr Entelijansiya*, İstanbul: İletişim.

TBMM Tutanak Dergisi. (1977). Dönem: 5, Cilt: 1, Toplantı: 1.

TBMM Tutanak Dergisi. (1978), Dönem: 5, Cilt: 3, Toplantı: 1.

TBMM Tutanak Dergisi. (1979a), Dönem: 5, Cilt: 8, Toplantı: 2.

TBMM Tutanak Dergisi. (1979b). Dönem: 5, Cilt: 10, Toplantı: 2.

TBMM Tutanak Dergisi. (1980a). Dönem: 5, Cilt: 13, Toplantı: 3.

TBMM Tutanak Dergisi. (1980b). Dönem: 5, Cilt: 14, Toplantı: 3.

Toprak, Binnaz. (2005). "Islam and Democracy in Turkey", *Turkish Studies*, Cilt 6, Sayı 2, s. 167-186.

Yaşlı, Fatih. (2019). *Antikomünizm, Ülkücü Hareket, Türkeş: Türkiye ve Soğuk Savaş*, İstanbul: Yordam Kitap.

EVLİLİK ÖNCESİ PSİKOLOJİK DANIŞMA VE GÜNCEL KONULAR

Editör: Prof. Dr. İbrahim Yıldırım

nobel

EVLİLİK ÖNCESİ PSİKOLOJİK DANIŞMA VE GÜNCEL KONULAR

Editör: Prof. Dr. İbrahim Yıldırım

Yayın No.: 4923
Psikoloji-PDR No.: 454
ISBN: 978-625-397-437-4
E-ISBN: 978-625-397-435-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yıldırım, İbrahim.
Evlilik Öncesi Psikolojik Danışma ve Güncel Konular / Editör: İbrahim Yıldırım
1. Basım, VIII + 226 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-437-4
E-ISBN: 978-625-397-435-0
1. Evlilik Öncesi Psikolojik Danışma 2. Eş Seçme 3. Güncel Konular

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

BÖLÜM 1:
EVLİLİK ÖNCESİ PARTNERİ TANIMAK **1**
İbrahim Yıldırım

Giriş 1
Evlilik Öncesi Psikolojik Danışma 2
Evlilik öncesinde partneri tanımanın amacı 3
Evlilik öncesinde partneri hangi yönlerden tanımak gereklidir? 4
Diğer konular 18
Kaynakça 19

BÖLÜM 2:
EŞ SEÇME KURAMLARI VE KRİTERLERİ **21**
İbrahim Yıldırım

Eş Seçmenin Önemi 21
Eş Seçme Kuramları 23
Psikanalitik Kuram 23
Benzer Özellikler Kuramı (Homogami) 24
Zıt Özellikler Kuramı (Heterogami) 24
Uyaran-Değer-Rol Kuramı 24
Evrim Kuramı 25
Sosyal Rol Kuramı 25
Evrim Kuramı ile Sosyal Rol Kuramı arasındaki benzerlikler ve farklılıklar 26
Eş Seçme Yaklaşımları 26
Eş Seçme Kriterleri 27
Kaynakça 35

BÖLÜM 3:
EVLİLİK ÖNCESİ YAKIN İLİŞKİLER **37**
Seval Kızıldağ Şahin

Bağlanma ve Bağlılık 37
Cinsellik ve Kültürel Değişkenler 40
Flört Şiddeti 43

Flört şiddetinin yaygınlığı ve nedenleri 44
Flört şiddetinin türleri 45
Flört şiddetini açıklayan kuramlar 47
Feminist yaklaşım 47
Sosyal Öğrenme Kuramı 47
Flört şiddetinin etkileri 48
Flört şiddetinin önlenmesi 48
Kaynakça 51

BÖLÜM 4:
İLETİŞİM, ÇATIŞMA VE EMPATİ 57
Seval Kızıldağ Şahin

İletişim 57
Çatışma ve Çatışma Çözme 62
Empati ve Empatik Eğilim 69
Kaynakça 73

BÖLÜM 5:
GOTTMAN YAKLAŞIMI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR İLİŞKİ 77
Özlem Haskan Avcı

Giriş 77
Gözlem Laboratuvarı 78
Bir İlişkinin Geleceğini Tahmin Etmek 80
John ve Julie Gottman 81
Mahşerin Dört Atlısı 83
Kavramın Çift Terapisinde ve Evlilik Öncesi Psikolojik Danışmada Uygulanması 85
Çatışma Sırasında Fizyolojinin Önemi 88
Çiftlerde ve Ailelerde Olumsuz Duygulanımın Baskınlığı 90
Boşanmayı Ne Öngörür? 92
İstikrarlı İlişkileri Ne Öngörür? 93
Güçlü İlişki Evi Teorisi 93
Güven 97
Güven Kavramının Çiftlerle Psikolojik Danışmada ve Evlilik Öncesi Psikolojik Danışmada Kullanımı 98
Çatışmayı Yapıcı Bir Şekilde Yönetmek 100
Yaşam Hayallerini Gerçekleştirmek 103
Ortak Anlam Yaratmak 104

Kuramın Çiftlerle Psikolojik Danışmada ve Evlilik Öncesi Psikolojik Danışmada Kullanımı 104
Sonuç 108
Kaynakça 109

BÖLÜM 6:
EVLİLİĞE HAZIRLIK PROGRAMLARI 113
Özlem Haskan Avcı

Giriş 113
Evliliğe Hazırlık Programlarına Neden İhtiyaç Vardır? 114
Evliliğe Hazırlık Programlarına Katılım 117
Evliliğe Hazırlık Programlarında Yer Verilen Temalar 118
Evliliğe Hazırlık Programları: Var Olan Model ve Programlar 119
Beceri Temelli Programlar 119
İlişki Geliştirme (Relationship Enhancement - RE) 119
Çift İletişimi Programı (Couple Communication - CC) 120
Evlilik Öncesi Eğitim ve Uygulama Dizisi (Premarital Education and Training Sequence - PETS) 121
Evliliğinizi Başlamadan Önce Koruyun (Save Your Marriage Before It Starts - SYMBIS) 122
Yakın İlişki Becerilerinin Pratik Uygulaması (Practical Application of Intimate Relationship Skills - PAIRS) 122
Önleme ve İlişki Geliştirme Programı (Prevention and Relationship Enhancement Program - PREP) 123
Envantere Dayalı Programlar 124
Hazırlık/Geliştirme (Prepare/Enrich - PE) 125
İlişki Değerlendirmesi (RELATE) 126
FOCCUS 127
Psikoterapi Kuramlarına Dayalı Uygulamalara Örnekler 128
Çözüm odaklı terapiye dayalı evlilik öncesi psikolojik danışma 128
Evlilik Öncesi Bağlanma-Farklılaşma Modeli 129
Sonuç 131
Kaynakça 132

BÖLÜM 7:
EVLİLİK İNANÇLARI 139
Gökay Keldal

Giriş 139

Evlenmeye Yönelik İnançlar 142
Evli Olmaya İlişkin İnançlar 151
Kaynakça 156

BÖLÜM 8:
YENİ BİR AİLENİN İNŞASINA HAZIRLIK 161
Gökay Keldal

Ebeveynlik 161
Ebeveynlik Tarzları 167
Helikopter ebeveynlik 170
Dijital ebeveynlik 171
Gönüllü Çocuksuzluk 172
Ailenin Finansal Yönetimi 174
Kök Ailenin Rolü 177
Kaynakça 180

BÖLÜM 9:
DİJİTAL ÇAĞDA KİŞİLER ARASI VE YAKIN İLİŞKİLER 187
Pınar Çağ

Giriş 187
Sosyotelizm (Phubbing) 190
Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (Fear of Missing Out) 195
Dijital Çağda İlişki Sınırları: Çevrim İçi Gözetim ve Romantik İlişki Kalitesi 201
Kaynakça 205

BÖLÜM 10:
MODERN DÜNYADA FLÖRT VE ROMANTİK İLİŞKİLER 207
Pınar Çağ

Giriş 207
Ekmek Kırıntısı Bırakma/Oyalama (Breadcrumbing) 210
Gölgelenme/Ortadan Kaybolma/Hayalet Olma (Ghosting) 213
Aşk Bombardımanı (Love Bombing) 217
Seçim Paradoksu ve Yavaş/Sıvı Aşk Sendromu 218
Kaynakça 223

BÖLÜM 1:
EVLİLİK ÖNCESİ PARTNERİ TANIMAK

İbrahim Yıldırım

Giriş

Bu bölümde, önce "insan"dan, insanın kendine özgü, biricik, bir varlık olmasından; sonra, evlik öncesi psikolojik danışmadan; daha sonra ise insanı ya da bireyi tanımaktan söz edilmiştir.

İnsan, kendine özgü, biricik, "aynı" olmayan bir varlıktır. Günümüz dünyasında yaklaşık **sekiz milyar insan** olduğu ifade edilmektedir. Bu kadar insandan hiçbiri, diğerinin aynı değildir. Her insan, istisnasız diğerlerinden farklıdır. Hatta aynı insanın sağ eli sol elinden, sağ gözü sol gözünden, bir ayağı diğerinden farklıdır. Sekiz milyar insanda 16 milyar göz varsa bu 16 milyar göz de istisnasız birbirinden farklıdır. Bir insanın diğer insanlardan farklı olması, o insanın varoluş, yaradılış ya da dünyaya geliş nedenidir. Eğer bu dünyada iki insan birbirinin aynı olsaydı ikisinden birisi bu dünyaya fazlalık olurdu. Bu nedenledir ki her insan; çok değerli, kendine özgü, biricik, **farklı** bir canlıdır.

İşte "**bireyi tanıma**" kavramı, bu "**fark**" kavramından doğmuştur. Başka deyişle, insanlar birbirinden farklı olmasaydı insanları tanıma, ölçme ve değerlendirme denen bir şeye de gerek olmazdı. Ancak göz ardı edilmemelidir ki insanın gözlenebilen ve gözlenemeyen birçok benzer, ortak yanları da bulunmaktadır. Örneğin, canlılar dünyasına baktığımızda hangi canlının insan olup olmadığını biyolojik görünüşünden anlarız. Yine, dokunamasak, gözümüzle göremesek de insanda zekâ, ilgi, yetenek, kişilik, karakter vb. özelliklerinden söz ederiz ve bu özellikleriyle de insanlar, derece farkıyla da olsa, birbirlerin-

İlişkiniz gönüllü ilişki olmaktan giderek uzaklaşıyor, âdeta, zorunlu ilişkiye doğru mu evriliyor?

İlişki içinde olduğunuz partnerinizde sizi rahatsız eden ve bir türlü adını koyamadığınız bazı şeyler mi var?

Partneriniz boşanmayı basite alan veya asla boşanmayı kabul etmeyen bir düşünceye mi sahip?

Sizin ve partnerinizin evlilik beklentileri ne derecede gerçekçi?

Sizde ve partnerinizde rahatsız edici düzeyde kıskançlık söz konusu mu?

Sizin ve/veya partnerinizin kötü alışkanlıkları veya bağımlılıkları var mı?

Partneriniz, sizin gelir sağlayıcı bir işte çalışmanızı gerçekten destekleyen birisi mi?

Partneriniz veya siz öfkenizi kontrol edebilir misiniz?

Sizin ve partnerinizin cinsel yaşam konusundaki görüşleriniz ne derecede örtüşüyor?

Partnerinizle ev işlerini paylaşma, çocuk sahibi olma, çocuk yetiştirme konusundaki görüşleriniz benzer mi?

Partneriniz ve siz sorumluluk sahibi birisi misiniz?

Partnerler olarak her ikiniz de değişmeye ve kendinizi geliştirmeye açık mısınız?

Yukarıdaki sorulara benzer, sizin için önemli olan, siz de onlarca soru yazılabilirsiniz (Yıldırım, 2007). Evlilik kararı için acele etmemeniz, partnerinizi kendinizce, yeterince farklı yönleriyle tanıdıktan sonra evlilik kararı vermeniz; dahası evlilik kararınızı sonuçta çift olarak kendinizin vermesi önerilir.

Kaynakça

Adler, A. (1985). *İnsanı Tanıma Sanatı*. Dergah yayınları.

Brown, S. D., Brady, T. Lent, R. W., Alpert, D., Hunt, G., & Brady, T. (1988). Perceived social support among college students: Factor Structure of social support inventory. *Journal of Counseling Psychology, 35 (3),* 472-478.

Brown, S. D., Brady, T. Lent, R. W., Wolfert, J., & Hall, S. (1987). Perceived social support among college students: Three studirs of the psychometric characteristics anh counseling uses of the social support inventory. *Journal of Counseling Psychology, 34,* 337-354.

Çüceloğlu, D. (1993). *İçimizdeki Çocuk*. Remzi Kitabevi.

Demirel, Ö. (2001) *Eğitim Sözlüğü*. Pegem-A yayıncılık.

Fraenkel, P., Markman, H., & Stanley, S. (1997). The prevention approach to relationship problems. *Sexual and Marital Therapy, 12,* 249-258.

Gilbert, P., Cheung, M.S. P., Grandfield, T., Campey, F., & Irons, C. (2003). Assesment recallof threat and submissiveness in childhood: Development of a new scale and its relationships with depression, social comparison and shame. *Clinical Psychology and Psychotherapy,* 10, 108-115.

Gladding, S. T. (2022). *Aile Terapisi*. (Editörler: İ. Keklik ve İ. Yıldırım). Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları, 5. Baskı.

Jou, Y. H. (1994). The dimensions of social support for Chinese students in Japan: The relationships among needs for perceived support. *Research in Social Psychology, 9*, 106-114.

Köknel, Ö. (1982). *Kişilik (Kaygıdan Mutluluğa).* Altın Kitaplar Yayınevi.

Marl Jo Renick, Susan L. Blumberg, & Howard J. Markman. (1992). The Prevention and Relationship Enhancement Program (PREP): An Empirically Based Preventive Intervention Program for Couples. *Family Relations,* Apr., 1992, 41, 2, pp. 141-147.

Özgüven, İ. E. (2007). *Bireyi Tanıma Teknikleri*. PDREM Yayınları, 7. Baskı.

Özgüven, İ. E. (2011). *Psikolojik Testler*. PDREM Yayınları.

Pearson, R. R. (1990). Counseling and Social Support (Perspectives and Practice). SAGE Publication, Inc.

Robertson, S. E. (1988). Social Support: Implication for Counseling. *Internatiınal Journal for the Advancement of Counseling. 11*, 313-321.

Sullivan, K. T., & Anderson, C. (2002). Recruitment of engaged Couples for premarital counseling: An empirical examination of the importance of program characteristics and topics to potential participants. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families, 10,* 388-397.

Türk Dil Kurumu -TDK- (1988). *Türkçe Sözlük*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Yalçın, İ. (2021). Evlilik Öncesi Psikolojik Danışma. (*Evlilik Öncesi Psikolojik Danışma* (Editörler: Melek Kalkan ve Zeynep Hamamcı) kitabında. Anı Yayıncılık, 3. Baskı. s. 41-53.

Yıldırım, İ. (2004). Eş Destek Ölçeği'nin Geliştirilmesi, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3 (22), 19-25.

Yıldırım, İ. (2007). Üniversite Öğrencilerinin Eş Seçme Kriterleri. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi***,** 3 (27), 15-30.

Yıldırım, İ. (2018). Anne Baba Desteği ve Başarı. *Anne Babalar Çocuklarına Nasıl Destek olabilirler* içinde. Anı Yayıncılık, 3. Baskı.

Yıldırım, İ. (2019). Bireyi Tanıma Teknikleri. (*Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. Kitabında. Editör: Gürhan Can,). Pegem-A yayınları, 18. Baskı.

Yıldırım, İ. & Ergene T. (2003). Social support, submissive acts, and test anxiety as predictors of academic achievement among high school students. *Hacettepe University Journal of Education,* cilt:25, s.224-234.

BÖLÜM 2:
EŞ SEÇME KURAMLARI VE KRİTERLERİ

İbrahim Yıldırım

Bu bölümde eş seçmenin önemi, eş seçme kuramları ve daha sonra eş seçme kriterleri üzerinde durulmuştur.

Eş Seçmenin Önemi

"Eş seçme" kavramı, oyunda eş seçme, hayvanlarda eş seçme, insanlarda eş seçme olarak kullanılmaktadır. Bu bölümde "eş seçme" kavramı, insanlarda eş seçme anlamında kullanılmaktadır. İnsanlarda "eş seçme" kavramı, karşı cinsten kadın ve erkek olarak iki kişinin evlenmek amacıyla birbirlerini seçmesi olarak tanımlanabilir.

İnsanlarda eş seçme, insan yaşamında önemli bir kavramdır. İnsanlar, yaşamlarında iki önemli seçim yaparlar. Birincisi eş seçimi, ikincisi ise meslek-iş seçimi. Ancak insanların "*ömür boyu*" birlikte yaşayacakları eşleri seçmeleri beklenirken acaba her insan gerçekten evleneceği kişiyi kendisi mi seçmektedir? Bu soruya doğrudan "evet" demek pek mümkün görünmemektedir. Özgüven (2010, s.39-40), ülkemizde ailelerin evlenecek çocukları (erkek) için yakın akrabalardan, komşulardan "kız" baktıklarını, başka deyişle "görücü" yaklaşımla çocuklarını evlendirdiklerini ifade etmektedir. Birinci bölümde de ifade edildiği üzere evlilik kararı için acele edilmemeli; partnerler, birbirlerini farklı yönleriyle yeterince tanıdıktan sonra evlilik kararını birlikte vermelidirler. Partnerlerin evlilik kararlarını kendilerinin vermesi, karar vermeden önce ailelerinin, arkadaşlarının görüşlerini almayacakları anlamına gelmemelidir. Burada önemli olan, partnerler arasında sevgi ve saygı egemense, birbirlerini

etkisi azalmakla birlikte, hâlâ devam ettiği akla gelmektedir. Bu nedenlerle Türk kültüründe kadınların evlilikle ilgili bazı kaygılar yaşadıkları ve eş seçiminde erkeklere kıyasla daha seçici davrandıkları söylenebilir. Bu nedenle, Türk kültüründe üniversite öğrencilerinin evliliklerinde eşlerinin kazanma kapasitesinden önce güvenilir, dürüst, sadakatli, saygı ve anlayışa dayalı ömür boyu sürecek bir evliliği tercih ettikleri söylenebilir.

Bu çalışmadan hem Evrim Kuramı'nı, hem Sosyal Rol Kuramı'nı destekleyici sonuçlar elde edilmiştir. Ancak elde edilen sonuçlar, görece, Sosyal Rol Kuramı'nı daha çok desteklemektedir. Her iki kuramı destekleyici yeni kanıtlar elde edebilmek için, farklı kültürlerde, gruplarda eş seçme kriterlerinin incelenmesi yararlı olabilir. Bu kapsamda, üniversite birinci sınıf öğrencileri ile son sınıf öğrencilerinin eş seçme kriterleri karşılaştırılabilir. Yine, üniversite gençleri ile ilköğretim veya lise mezunu, çalışan ve işsiz geçlerin eş seçme kriterleri karşılaştırmalı olarak incelenebilir ve bu grupların cinsiyete göre eş seçme kriterlerindeki değişmeler belirlenebilir.

Kaynakça

Bacanlı, H. (2002). *Psikolojik Kavram Analizi*. Nobel Yayınları, Ankara.

Brehm, S. S. (1992). *Intimate Relationships* (second edition). NewYork: Mc Graw-Hill Series Inc.

Buss, D. M. (1987). Mate selection criteria: An evolutionary perspective. In: Crawford, C., Smith, and D. Krebs, D. (Eds.). *Sociobiology and Psychology: Ideas, issues and applications.* Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Buss, D. M. (1989). Sex differences in human mate preferences: Evolutionary hypotheses tested in 37 cultures. *Behavioral and Brain Sciences, 12:* 1-49.

Buss, D. M. (1994). *The Evolution of Desire: Strategies of Human Mating*. New York: Basic Books.

Buss, D. M. (1998). Psychological sex differences: Origins through sexual selection. In: Clinchy, B. M. & Norem, J. K. (Eds.). *The Gender and Psychology Reader.* New York: New York University Press.

Buss, D. M. & Barnes, M. (1986). Preferences in human mate selection. *Journal of Personality and Social Psychology,* 50*:* 559-570.

Buss, D. M. ve Schmitt, D. P. (1993). Sexual strategies theory: An evolutionary perspective on human mating. *Psychological Review,* 100: 204-232.

Buss, D. M., Abbott, M., Angleitner, A., Asherian, A., Biaggio, A., Blanco-Villasenor, A. et al. (1990). International preferences in selecting mates: A study of 37 cultures. *Journal of Cross Cultural Psychology*, 21, 5-47.

Buss, D. M., Shackelford, T. K., Kirkpatrick, L. A., & Larsen, R. J. (2001). A half century of mate preferences: The cultural evolution of values. *Journal of Marriage and the Family,* 63: 491-502.

Darwin, C. (1859). *On the origin of the species by means of natural selection, or, preservation of favoured races in the struggle for life*. London: Murray.

Darwin, C. (1871). *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex*. London: John Murray

Doosje, B., Rojahn, K., & Fischer, A. (1999). Partner preferences as a function of gender, aga, political orien tation and level of education. *Sex Roles*, 40 (1/2), 1999.

Eagly, A. (1987). *Sex differences in social behavior: A social role interpretation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Eagly, A. H. & Wood, W. (1999). The origins of sex differences in human behavior: Evolved dispositions versus social roles. *American Psychologist,* 54: 408-423.

Efe, E. (2013). Üniversite öğrencilerinin eş seçme eğilimleri. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Gladding, S. T. (2022). *Aile Terapisi*. (Editörler: İ. Keklik ve İ. Yıldırım). Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları, 5. Baskı*,* Ankara.

Goodwin, R. (1990). Sex differences among partner preferences: Are the sexes really very similar? *Sex Roles,* 23*:* 501-513.

Jackson, L. A. (1992). *Physical Appearance and Gender: Sociobiological and sociocultural perspectives*. Albany: State University of New York Press.

Kalkan M. (2021). Eş Seçimi ve Eş Seçiminde Önemli Faktörler. *Evlilik Öncesi Psikolojik Danışma* (Editörler: Melek Kalkan ve Zeynep Hamamcı) içinde. Anı Yayıncılık, 3. Baskı, s. 9-19, Ankara.

Kenrick, D. T. & Trost, M. R. (1993). The evolutionary perspective. In A. E. Beall, & R. J.Sternberg (eds.), *The psychology of gender.* New York: Guilford Pres.

Lauer, R. H. & Lauer, J. C. (1997). *Marriage and Family. USA: The Quest for Intimacy*. Times Mirror Higher Education Group.

Özgüven, İ. E. (1994). *Üniversite öğrencilerinin evlilik ve eş seçmeye ilişkin tercihleri*. 1. Aile Kurultayı kitabı, s. 203-213, Ankara.

Özgüven, İ. E. (2010). *Ailede İletişim ve Yaşam*. PDREM Yayınları, Ankara.

Soner, Gökçenur ve Betül Düşünceli. (2021). Eğitim Fakültesi öğrencilerinde eş seçme stratejileri ve ilişki doyumu. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi, 4 (1), 186-202,* E-ISSN: 2636-8846

Symons, D. (1979). *The Evolution of Human Sexuality*. New York: Oxford University Press.

Todosijevic, B., Ljubinkovic, S. & Arancic, A. (2003). Mate selection criteria: A trait desirability assessment study of sex differences in Serbia. *Evolutionary Psychology,* 1: 116-126.

Townsend, J. M. & Levy, G. D. (1990). Effects of potential partners' physical attractiveness and socioeconomic status on sexuality and partner selection. *Archives of Sexual Behavior, 19*: 149-164.

Warren, N. C. (1999). *How to know if someone is worth pursuing in two dates or less*. Nashville; Thomas Nelson Publishers.

Winch, R. F., Ktsanes, T., & Ktsanes, V. (1955). Empirical elaboration of the theory of complementary needs in mate-selection. J. *Abnorm Psychol*, Nov;51(3):508-513. doi: 10.1037/h0042235.

Yıldırım, İ. (1992). Evli Bireylerin Uyum Düzeylerini Etkileyen Bazı Etmenler. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Yıldırım, İ. (2007). Üniversite öğrencilerinin eş seçme kriterleri. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3 (27), 15-30.

BÖLÜM 3:
EVLİLİK ÖNCESİ YAKIN İLİŞKİLER

Seval Kızıldağ Şahin

Kitabımızın bu bölümünde "yakın ilişkilerde bağlanma", "cinsellik ve kültürel değişkenler" ve "flört şiddeti" konuları incelenecektir.

Bağlanma ve Bağlılık

Bireyin bir diğeri ile kurduğu bağ, yaşama gözlerini açtığı andan itibaren başlar. Bu bağ, birey için çok değerlidir çünkü bu bağ onun tüm yaşamını önemli düzeyde etkileyebilme gücüne sahiptir (Cassidy ve Shaver, 2008). Bowlby (1988), bağlanmayı bebek ile anne/bakım veren arasında kurulan ve yaşamın ilk günlerinden itibaren bebeğin kendini güvende hissetmesi ile sağlanan duygusal bağ olarak tanımlamaktadır. Bebek kendini güvende hissetmediğinde, yalnız kaldığında, korktuğunda annesine veya bakım verenine tekrar kavuşmak ve kendini sakinleştirmek ister. Anne veya bakım veren onun için en temel bağlanma nesnesidir. Bowlby (1988), bağlanmanın "bağlanılan insana yakın olma arzusu; tehlike veya korku esnasında sakinleşebilmek için bağlanma figürüne dönme isteği; çocuğun çevreyi keşfetmesi için bağlanma figürünün güven dolu hareketi ve bağlanma figürünün olmadığı zamanlarda endişe duyulması" olmak üzere bazı önemli özellikleri bulunduğunu belirtmektedir. Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall (1978), bağlanma teorisini referans alarak "bebek, bakım veren/anne ve yabancı kişinin" etkileşimini gösteren "Yabancı Durum" deneyini yaparak üç bağlanma modeli tanımlamışlardır:

Güvenli bağlanan çocuklar, bakım vereni ortamdan uzaklaştığında onu arama tepkisi gösterirler çünkü bakım veren onun için güvenli bir üstür. Ba-

Kaynakça

Açıkel, S. (2009). Kadına yönelik şiddetle mücadelede kadın. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment.* Hillsdale, N.J: Erlbaum.

Ainsworth, M. D. S. (1989). Attachments beyond infancy. *American Psychologist, 44,* 709-716.

Akış, N. ve Baldan, G. A. (2017). Flört şiddeti. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi 43* (1) 41-44.

Anderson, K. L. (2002). Perpetrator or victim? Relationships between intimate partner violence and well-being. *Journal of Marriage Family, 64*(4), 851-63.

Aşkun, D. (2000). *Türk üniversite öğrencilerinin cinsel tutum ve davranışlarının bir incelemesi: Cinsiyet farklılıklarına kültürel bir bakış.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ayhan, Y. (2020). *Flört şiddeti ve flört şiddetine yönelik tutumun güvenli bağlanma ve anne babaya benzerlik ilişkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Banse, R. (2004). Adult attachment and marital satisfaction: Evidence for dyadic configuration effects. *Journal of Social and Personal Relationships, 21,* 273-282.

Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: a test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology, 61*(2), 226.

Basset, M. T. & Kaim, B. (2000). What they don't know can hurt them: how school-based reproductive health programmes can help adolescent lead healtly reproductive lives. *Adolescent Reproductive Health Project Training and Research Support Centre*, Zimbabwe.

Bayar, Ö., Haskan Avcı, Ö. ve Koç, M. (2017). Kadın üniversite öğrencilerinde toplumsal cinsiyet rolü stresi, namus anlayışı ve toplumsal cinsiyet rolü tutumu. *Ulakbilge, 5* (17), 1835-1853.

Becker, K. D., Stuewig, J., & McCloskey, L. A. (2010). Traumatic stress symptoms of women exposed to different forms of childhood victimization and intimate partner violence. *Journal of Interpersonal Violence, 25*(9), 1699-1715.

Bolak Boratav, H., Okman Fişek, G. & Eslen Ziya, H. (2017). *Erkekliğin Türkiye Halleri.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bonomi, A. E., Anderson, M. L., Nemeth, J., Rivara, F. P., & Buettner, C. (2013). History of dating violence and the association with late adolescent health. *BMC Public Health, 13:* 821-830.

Bowlby, J. (1969). Attachment and Loss. New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1988). *A Secure Base: Clinical Applications of Attachment Theory*. London: Routledge.

Callahan, M. R., Tolman, R. M., & Saunders, D. G. (2003). Adolescent dating violence victimization and psychological well-being. *Journal of Adolescent Research, 18*(6), 664-681.

Carlson, B. E. (1987). Dating violence: a research review and comparison with spouse abuse. social casework. *The Journal of Contemporary Social Work, 68,* 16-23.

Cassidy, J. & Shaver, P.R. (Eds.). (2008). *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications.* New York, NY: The Guilford Press.

Chappell, K. D. & Davis, K. E. (1998). Attachment, partner choice, and perception of romantic partners: An experimental test of the attachment-security hypothesis. *Personal Relationships, 5*(3), 327-342.

Cirhinlioğlu, F. G. (2017). Kadına ilişkin namus anlayışı, değerler ve cinsiyet rolleri arasındaki ilişkiler. *International Journal of Social Science,* 311-324.

Clark, K. (1994). Sociobiologic perspective on dating violence. Unpublished Master Thesis, Hall State University, Indiana.

Collins, N. L. (1996). Working models of attachment: Implications for explanation, emotion and behavior. *Journal of Personality and Social Psjyhology, 71,* 4, 810-832

Coomaraswamy, R. (2005). The Varied Contours of Violence Against Women in South Asia. http:// www. unifem.org adresinden erişildi.

Çakır, G. (2020). *Çocukluk döneminde maruz kalınan şiddetin flört şiddetine karşı tutum ve benlik saygısı ile ilişkisinin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çamaş, G. G. ve Meşe, G. (2016). Sosyal hiyerarşi: cinsel şiddet mitlerini anlamak. *Türk Psikoloji Dergisi, 31*(78): 62-74.

Çevik, E., Tapucu, A. ve Aksoy, Ş. (2003). Toplumsal ve etik bir sorun olarak kızlık zarı incelemesi. *Journal of Medical Ethics-Law and History, 11*(3), 170-177.

Darroch, J. E., Singh, S., & J. J. Frost. (2005). Differences in teenage pregnancy rates among five developed countries: The role of sexual activity and contraceptive use. *Family Plan Perspective, 33*(6), 244-250.

Dattilio, F. M. (2010). *Cognitive Behavioral Therapy With Couples and Families Comprehensive Guide for Clinicians.* USA: The Guilford Press

Devries, K. M., Mak, J. Y., García-Moreno, C., Petzold, M., Child, J. C., Falder, (2013). Global health, the global prevalence of intimate partner violence against women. *Science, 340 (6140),* 1527-8.

Dönmez, A. (2000). Bağlanma: yakın ilişkilerle ilgili araştırmalar için bir çerçeve. *Türk Psikoloji Bülteni, 16,* 29-50.

Ebeoğlu, M. ve Karacan, E. (2019). Cinsellikle ilgili konularda iletişim ile evlilik öncesi cinselliğe yönelik tutum: Üniversite sınıf düzeyinin ve cinsiyetin rolü. *Ege Eğitim Dergisi, 20*(1), 1-19.

Ellialtı, T. (2012). Evlilik öncesi cinsellik, bekâret ve beden disiplini: kadınların "aşk" üzerinden cinsel ahlak mücadelesi. *Cogito 70-71,* 371-397.

Exner-Cortens, D., Eckenrode, J., & Rothman, E. (2013). Longitudinal associations between teen dating violence victimization and adverse health outcomes. *Pediatrics, 131*(1), 71-78.

Fidan F. & Yeşil Y. (2018). Nedenleri ve sonuçları itibariyle flört şiddeti. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi 4/1*, 16-24.

Foshee, V. A., Bauman, K. E., & Linder, G. F. (1999). Family violence and the perpetration of adolescent dating violence: Examining social learning and social control processes. *Journal of Marriage and the Family, 61*(2), 331.

Gilbert, L. A. & Scher, M. (1999). *Gender and Sex in Couseling and Psychothrapy*. Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.

Gover, A. R., Kaukinen, C., & Fox, K. A. (2008). Üniversite öğrencilerinde menşe ailede şiddet ile flört şiddeti arasındaki ilişki. *Kişilerarası Şiddet Dergisi, 23* (12), 1667-1693.

Gürkan, Ö. C. ve Coşar, F. (2009). Ekonomik şiddetin kadın yaşamındaki etkileri. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, 2* (3), 124-129.

Gürsoy, E. ve Arslan-Özkan, H. (2014). Türkiye'de üniversite öğrencilerinin kadına ilişkin "namus" algısı. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 3*, 149-159.

Hazan, C. & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology, 52*(3), 511.

Holt, M. K. & Espelage, D. L. (2005). Social support as a moderator between dating violence victimization and depression/anxiety among African American and Caucasian adolescents. *School Psychology Review, 34*(3), 309-328.

Iconis, R. (2013). Dating violence among college students. *Contemporary Issues in Education Research (CIER), 6*(1), 111-114.

Jewkes, R. (2002). Intimate partner violence: causes and prevention. *Lancet, 359* (9315),1423-9.

Kalav, A. (2012). Namus ve toplumsal cinsiyet. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, 2,* 151-163.

Karacan, E. & Balamir Bektaş, R. (2016). The social control of sexuality: An examination of gender and regional effects on Turkish young adults. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 33*(1), 87-106.

Karadayı, A. (2020). Üniversite öğrencilerinde toplumsal cinsiyet algısı ve çelişik duygulu cinsiyetçiliğin flört şiddeti ve flört şiddetine yönelik tutumlara etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, İstanbul.

Kardam (2005). Türkiye'de namus cinayetlerinin dinamikleri: Eylem programı için öneriler sonuç raporu. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Nüfus Bilim Derneği, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Ankara.

Kaukinen, C. (2014). Dating violence among college students: The risk and protective factors. *Trauma, Violence, & Abuse, 15*(4), 283-296.

McDonell, J., Ott, J., & Mitchell, M. (2010). Predicting dating violence victimization and perpetration among middle and high school students in a rural southern community. *Children and Youth Services Review, 32*(10), 1458-1463.

McKinney, C. M., Caetano, R., Ramisetty-Mikler, S., & Nelson, S. (2009). Childhood family violence and perpetration and victimization of ıntimate partner violence: findings from a national population-based study of couples. *Annals of Epidemiology, 19*(1), 25-32.

Meyers, S. A., & Landsberger, S. A. (2002). Direct and indirect pathways between adult attachment style and marital satisfaction. *Personal Relationships, 9,* 159-172.

Mıhçıokur, S. ve Akın, A. (2015). Flört şiddeti-Şiddetli sevgi. *Sağlık ve Toplum, 25*(2), 9-15.

Miller, E. (2019). Intimate partner violence. *New England Journal of Medicine, 380* (9), 850-857.

Montebarocci, O., Codispotı, M., Baldaro, B., & Rossi, N. (2004). Adult attachment style and alexithymia. *Personality and Individual Differences, 36,* 499-507.

O'Keefe, M. & Treister, L. (1998). Victims of dating violence among high school students: Are the predictors different for males and females? *Violence against Women, 4*(2), 195-223.

Özdere, M. ve Kürtül, N. (2018). Flört şiddeti eğitiminin, üniversite öğrencilerinin flört şiddetine ilişkin tutumlarına etkisi. *Social Scince Development Journal, 3*(9):123-36.

Öztürk, N., Karabulut, M. ve Sertoğlu, E. (2018). *Gençlerle Güvenli İlişkiler Üzerine Çalışmak: Eğitimciler ve Danışmanlar için El Kitabı.* İstanbul: Punto Baskı Çözümleri.

Pease, B. (2000). *Recreating Men: Post Modern Masculinity Politics.* London: Sage.

Polat, O. (2016). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22*(1), 15-34.

Reidy, D. E. (2016). Dating violence and injury among youth exposed to violence. *Pediatrics, 137*(2), 1-8.

Resmî Gazete (26.9.2004/25611), 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu; 2004. p.96

Resmî Gazete (8.3.2012/28239), 6284 sayılı ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin önlenmesine Dair Kanun; 2012. p.10

Romito, P. & Grassi, M. (2007). Does violence affect one gender more than the other? The mental health impact of violence among male and female university students. *Social Science Medicine, 65*(6),1222-34.

Sakallı-Uğurlu, N. ve Akbaş, G. (2013). Honor and honor violence against women in honor cultures: social psychological explanations. *Türk Psikoloji Yazıları, 16* (32), 76-91.

Sakallı-Uğurlu, N. & Glick, P. (2003) Ambivalent sexism and attitudes toward women who engage in premarital sex in Turkey. *Journal of Sex Research, 40*(3), 296-302.

Sakarya, A. (2013). Üniversitede öğrenim gören gençlerde flörtte şiddet. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Sarıhan, B. (2019). Üniversite öğrencilerinde flört şiddetinin yordayıcıları olarak; çocukluk çağı travma yaşantıları ve toplumsal cinsiyetçilik özellikleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, İstanbul.

Senchak, M., & Leonard, K. E. (1992). Attachment styles and marital adjustment among newlywed couples. *Journal of Social and Personal Relationships, 9,* 51-64.

Sezer, Ö. (2008). Çiftler Arası Şiddeti Kabul Ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9*(16), 1-15.

Sharp, N. (2008). What's yours is mine: The different forms of economic abuse and its ımpact on women and children experiencing domestic violence. London Metropolitan University. London: Refuge.

Simpson, J. A. (1990). Influence of attachment styles on romantic relationships. *Journal of Personality and Social Psychology, 59*(5), 971.

Sims, E. N., Dodd, V. J. N., & Tejeda, M. J. (2008). The relationship between severity of violence in the home and dating violence. *Journal of Forensic Nursing, 4*(4), 166-173.

Smith, K., Hebert, M., & Brendgen, M. (2021). The mediating role of ınternalizing problems between peer victimization and dating violence victimization: A test of the stress generation hypothesis*. Journal of Interpersonal Violence,* 1-25.

Straus, M. A. (2004). Prevalence of violence against dating partners by male and female university students worldwide. *Violence Against Women, 10*(7), 790-811.

Sutherland, C. A., Sullivan, C. M., & Bybee, D. I. (2001). Effects of ıntimate partner violence versus poverty on women's health. *Violence Against Women, 7*(10), 1122-1143.

Sümer, M., (2006). *Yetişkinlerin bağlanma stillerinin duygusal zekâ, ilişkiye bağlılık, ilişkide algılanan tatmin ve bazı değişkenlere göre incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

Süt, H. K. ve Küçükkaya, B., (2016). Hemşirelik bölümü öğrencilerinin himen muayenesi ve himenoplastiye karşı bakış açılarının incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 9* (2), 52-60.

Teen Dating Violence Factsheet.CDC. http://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/teen-datingviolence-factsheet-a.pdf

Tjaden, P. & Thoennes, N. (2000). Prevalence and consequences of male-to-female and female-tomale intimate partner violence as measured by the national violence against women survey. *Violence Against Women, 6* (2),142-61.

Traeen, B. & I. L. Kvalem. (2007). Investigating the relationship between past contraceptive behaviour, selfefficacy, and anticipated shame and guilt in sexual contexts among Norwegian adolescents. *Journal of Community & Applied Social Psychology, 17*(1), 19-34.

Tutarel-Kışlak, Ş. ve Göztepe, I. (2011). Duygu dışavurumu empati, depresyon ve evlilik uyumu arasındaki ilişkiler. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3*(2), 27-46.

Tutarel-Kışlak, Y. Ş. ve Çavuşoğlu, P. Ş. (2006). Evlilik uyumu, bağlanma biçimleri, yüklemeler ve benlik saygısı arasındaki ilişkiler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 9* (9), 61-68.

Tümer, A., Baybuğa, M. & Birgili, F. (2017). Üniversite öğrencilerinin kadına ilişkin namus anlayışı. *Uluslararası Hakemli Kadın Hastalıkları ve Anne Çocuk Sağlığı Dergisi, 11*, 25-43.

Watts, C. & Zimmerman, C. (2002). Violence against women: Global scope and magnitude. *Lancet, 359,* 1232-1237.

Whitson, S. & El-Sheikh, M. (2003). Marital conflict and health processes and protective factors. *Aggression and Violent Behavior, 8*(3), 283-312.

Wong, F. Y., Huang, Z. J., Digangi, J.A., Thompson, E. E., & Smith, B. D. (2008). Gender differences in intimate partner violence on substance abuse, sexual risks, and depression among a sample of South Africans in Cape Town, South Africa. *AIDS Education Prev., 20* (1):56-64

World Health Organization. Youth Violence (2015). https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/youth-violence-infographic-2015.pdf?ua=1

Yenal, K. ve Çeçe, Ö. (2013). The effect on the knowledge levels of nursing school students of the educational activities undertaken for sexually transmitted infections. *Sexuality And Disability, 31*(2), 201-11.

Yolcu, D. (2019). Üniversite öğrencilerinde flört şiddeti: benlik saygısı, algılanan ilişki özyeterliği ve bağlanma biçimlerinin rolü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi, Mersin.

Yücel, B. (2019). Çocukluk çağı travması ve bağlanma stillerinin flört şiddeti ile ilişkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.

Zeyneloğlu, S., Kısa, S. & Yılmaz, D. (2013). Turkish nursing students' knowledge and perceptions regarding virginity. *Nurse Educ Today, 33*(2), 110-115.

BÖLÜM 4:
İLETİŞİM, ÇATIŞMA VE EMPATİ

Seval Kızıldağ Şahin

Kitabımızın bu bölümünde yakın ilişkilerde "iletişim", "çatışma ve çatışma çözme" ve "empati" konuları incelenecektir.

İletişim

Yakın ilişki kurmanın kökleri anne karnında atılır ve bebek daha dünyaya gelmeden bir diğeri ile ilişki kurmaya başlar. Bu ilişki ihtiyacı yaşam boyu farklı şekillerde ve genişleyerek devam eder. Sağlıklı bir yakın ilişki kurmak ve sürdürmek, bireyin gelişimi için (özellikle 18-25 yaş genç yetişkinlerde) önemli bir ihtiyaçtır (Marchand-Reilly, 2012). Yakın ilişki denilince "ebeveyn-çocuk ilişkisi, akran ve arkadaş ilişkileri ve romantik ilişkiler" gelmektedir (Prager, 1995). Hendrick ve Hendrick (2006) ise yakın ilişkileri flört, evlilik, birlikte yaşama veya diğer uzun süreli birliktelikler" olarak ele almışlardır. Kitabımızın diğer bölümleri gibi bu bölümünde de yakın ilişkiler bu referans doğrultusunda "romantik ilişkiler" kapsamında değerlendirilecektir.

Her ilişki biçimi gibi yakın ilişkilerin de kendine özgü özellikleri bulunmaktadır (Moss ve Schwebel, 1993): Örneğin, yakın ilişkilerde çiftler ilişkilerini gönüllü bir şekilde sürdürmek; birlikte duygusal yaşantılara sahip olmak ve paylaşımda bulunmak; bilişsel olarak bir değişim farkındalığı yaşamak, fiziksel olarak etkileşimde kalmak ve bu bağın devam ettirilebilmesi için çiftin karşılıklı olarak çaba göstermesi gerekmektedir. Dolayısıyla yakın ilişkilerin niteliği ilişkide her iki tarafın belli düzeyde çaba ve özenle beslenen bilinçlilikte ve isteklilikte olmasına bağlıdır. Örneğin, çiftler arasında doğum gününün kut-

prososyal davranışlar (Warden ve Mackinnon 2003), sosyal uyum ve karakter özellikleri (Maibom, 2014), duygu düzenleme becerileri (Spinrad ve Eisenberg, 2014) empati kurabilmeyi etkileyebilmektedir. Dökmen (2013) empatinin "empatik eğilim" ve "empatik beceri" kavramlarından bahseder ve empatik eğilimin empatinin duyuşsal boyutunu oluşturduğunu ve bireyin günlük yaşamında diğerleri ile empati kurabilme potansiyelini yansıttığını ifade eder. Kişiler arası ilişkilerden özellikle yakın ilişkilerde empatinin önemli bir lokomotif olduğu söylenebilir. Sağlıklı bir çift ilişkisinde çiftlerin empatik olması çift uyumunu da beraberinde getirebilmekte (Tutarel-Kışlak ve Çabukça, 2002; Tutarel-Kışlak ve Göztepe, 2017) ve ilişkinin niteliğini de artırabilmektedir. Kışlak ve Çabukça (2002), empati becerisinin evlilik gibi yakın ilişkilerde çatışma ve gerilimin azaltılmasında veya önlenmesinde yardımcı olacağını belirtmektedirler. Aynı zamanda, empati kurabilme becerisi yüksek olan kişilerin ilişkilerinde daha mutlu oldukları ve kendilerini daha iyi hissettikleri bildirilmiştir (Thomas vd., 2007). Stephan ve Finlay (1999) de olumlu sosyal davranışların yüksek empati seviyesi ile; empati yoksunluğunun ise antisosyal ve çatışmacı davranışlarla ilişkili olduğunu belirtmişlerdir.

Özetle, sağlıklı bir iletişimin en önemli özelliklerinden biri empatidir. İnsan ilişkilerinde belki de en sık dile gelen empati kavramı hem profesyonel hem de profesyonel olmayan ilişkilerin yapı taşıdır. Empati kavramı günlük yaşamda o kadar sık kullanılmaktadır ki sanılır ki herkes "empati kurabilir veya empati kurabilme becerilerine sahiptir." Oysaki durum pek de öyle değildir. Empati de iletişim, çatışma gibi öğrenilebilir bir beceridir. Empatinin nörobiyolojik bir bağlamı olabilir ancak çoğunlukla sosyal yaşamda gelişen ve şekillenen bir özelliğe de sahiptir. Empatik bir iletişim kurmak zaman aldığı gibi bazı koşulların da yerine gelmesi gerekmektedir. Evlilik öncesi süreçte de sağlıklı bir ilişki kurulmak isteniyorsa, çiftlerin mutlaka empati yoluna uğramaları, bu yolda birlikte yürümeleri ve yola devam etme kararı almaları gerekmektedir. Aksi takdirde bu yakın ilişki en kısa zamanda küçük bir artçıyla bile sallanıp kolonları zarar görebilir. Kolonlar gibi taşıyıcı sistemleri zarar gören ilişki yapılarında yaşam sürdürmek riskli ve tehlikeli görünmektedir.

Kaynakça

Akbalık, F. G. (2001). Çatışma Çözme Ölçeği (Üniversite Öğrencileri Formu) Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi, 2* (16), 7-13.

Barrett, L. F. (2004). Adult attachment: New directions and emerging issues. Chapter: Conflict in adult close relationships: An attachment perspective.Publisher: Guilford PressEditors: W. S. Rholes & J. A. Simpson.

Beach, S. R., & O'Leary, K. D. (1993). Marital discord and dysphoria: For whom does the marital relationship predict depressive symptomatology? *Journal of Social and Personal Relationships, 10* (3), 405-420.

Buluş, M., Atan, A. ve Sarıkaya H. E. (2017). Etkili iletişim becerileri: Bir kavramsal çerçeve önerisi. *International Online Journal of Educational Sciences, 9* (2), 575-590

Cann, A., Norman, M. A., Welbourne, J. L., & Calhoun, L. G. (2008). Attachment styles, conflict styles and humour styles: Interrelationshiops and associations with relationship satisfaction. *Europan Journal of Personality, 22,* 131-146.

Carroll, H. L. (2014). Social cognitive factors associated with verbal bullying and defending. Unpublished doctoral thesis, Wayne State University, Detroit, Michigan.

Christensen, A., & Pasch, L. (1993). The sequence of marital conflict: An analysis of seven phases of marital conflict in distressed and nondistressed couples. *Clinical Psychology Review, 13*(1), 3-14.

Connolly, J. A., & Konarski, R. (1994). Peer self-concept in adolescence: Analysis of factor stucture and of associations with peer experience. *Journal of Research on Adolescence, 4,* 385-403.

Crawford, D., & Bodine, R. (1996). Conflict resolution education: A guide to implementing programs in schools, youth-serving organizations, and community and juvenile justice settings. Department of Justice, Washington, D.C. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.; Office of Elementary and Secondary Education (ED).

Cüceloğlu, D. (2015). *İletişim Donanımları.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Dhir, K. S., & Markman, H. J. (1984). Application of social judgment theory to understanding and treating marital conflict. *Journal of Marriage and the Family,* 597-610.

Dökmen, Ü. (1988). Empatinin yeni bir modele dayanılarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 21*(1), 155-190.

Dökmen, Ü. (2013). *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati.* Remzi Yayınları, İstanbul.

Eroğlu, A. (2015). *Etkili İletişim ve Doğru Anlamak.* E. Eroğlu, A. Yüksel (Ed.). Etkili iletişim içinde (s. 2-20). (3. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Fincham, F. D. (2003). Marital conflict correlates, structure, and context. *Current Directions in Psychological Science, 12*(1), 23-27.

Gladding, S. T. (2012). *Aile terapisi: Tarihi, Kuram ve Uygulamaları* (İ. Keklik ve İ. Yıldırım, Çev). Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.

Glasser, W. & Glasser, C. (2000). Getting together and staying together. New York, NY. Harper-Collins Publisher Inc.

Gottman, J. M. (1993). The roles of conflict engagement, escalation, and avoidance in marital interaction: a longitudinal view of five types of couples. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 61*(1), 6-14.

Gottman, J. M., & Silver, N. (1999). The seven principles for making marriage work: A practical guide from the country's foremost relationship expert. New York: Three Rivers Press.

Grieger, R. (2015). *The Couples Therapy Companion: A Cognitive Behavior Workbook*. Routledge, Taylor & Francis Group.

Hansson, R. O., Jones, W. H., & Carpenter, B. N. (1984). Relational competence and social support. *Review of Personality & Social Psychology, 5,* 265-284.

Hendrick, S. S. & Hendrick, C. (2006). Measuring respect in close relationships. *Journal of Social and Personal Relationships, 23*(6), 881-899.

Hoffman, M. L. (2000). Empathy and moral development: Implications for caring and justice. Cambridge University Press, USA.

Kalkan, M. (2008). Ergenler için romantik ilişkilerde sorun çözme ölçeğinin geliştirilmesi, geçerlik ve güvenirliği. *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi, 15*(3), 131-138.

Kışlak, Ş. T. ve Çabukça, F. (2002). Empati ve demografik değişkenlerin evlilik uyumu ile ilişkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 2*(5), 40-46.

Korkut, F. (2004). *Okul Temelli Önleyici Rehberlik ve Psikolojik Danışma.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Korkut-Owen, F. ve Bugay, A. (2014). İletişim Becerileri Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10* (2), 51-64.

Mackey, R. A., Diemer, M. A., & O'Brien, B. A. (2000). Conflict-management styles of spouses in lasting marriages. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training, 37*(2), 134-148.

Maibom, H. L. (2014). Introduction: (Almost) Everything you ever wanted to know about empathy. In H. L. Maibom (Eds.), Empathy and morality (pp. 1-40). Oxford University Press.

Marchand, J. F. (2004). Husbands' and wives' marital quality:The role of adult attachment orientations, depressive symptoms, and conflict resolution behaviors. *Attachment & Human Development,* 99-112.

Marchand-Reilly, J. F. (2012). Attachment anxiety, conflict behaviors, and depressive symptoms in emerging adults' romantic relationships. *Journal of Adult Development, 19,* 170-176.

Mayer, B. (2000). The Dynamics of Conflict Resolution. San Francisco: Jossey-Bass

Moss, B. F., & Schwebel, A. I. (1993). Defining intimacy in romantic relationships. *Family Relations, 42* (1), 31-37.

Neff, L. A. & Karney, B. R. (2007). Stress crossover in newlywed marriage: A longitudinal and dyadic perspective. *Journal of Marriage and Family, 69* (3), 594-607.

Nichols, M. P. (2013). Aile terapisi, kavramlar ve yöntemler (O. Gündüz, çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Önder, A. (2003). Ailede iletişim: Konuşarak ve dinleyerek anlaşalım. İstanbul: Morpa Özata, F. Z. (Ed.). (2013). Sosyal medya. 9 Ekim 2021, http://www.etahtam.com/~turgaybilgin/2017-2018-guz/SosyalMedya/sosmed.pdf

Özbek, M. (2005). İnsan İlişkilerinde Empatinin Yeri ve Önemi. *In Journal of Social Policy Conferences, 49,* 567-587.

Özen, A., Salman-Engin, S. & Sakallı-Uğurlu, N. (2016). Romantik İlişkilerde Çatışma Çözüm Stilleri Ölçeği: Geçerlik güvenirlik çalışması. *Nesne, 4* (7), 1-19.

Papp, L. M., Goeke-Morey, M. C., & Cummings, E. M. (2007). Linkages between spouses' psychological distress and marital conflict in the home. *Journal of Family Psychology, 21*(3), 533-537.

Prager, K. J. (1995). *The Psychology of Intimacy*. The Guilford Press.

Rahim, M. A. (1983). A measure of styles of handling interpersonal conflict. *Academy of Management Journal, 26* (2), 368-376.

Reese-Weber, M., & Kahn, J. H. (2005). Familial predictors of sibling and romanticpartner conflict resolution: Comparing late adolescents from intact and divorced families. *Journal of Adolescence, 28*(4), 479-493.

Rogers, C. R. (1975). Empathic: An unappreciated way of being. *Counseling Psychologist, 5,* 2-11.

Rosenberg, M. B. (2021). Şiddetsiz iletişim: Bir yaşam dili. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Rusbult, C. E., Zembrodt, I. M., & Gunn, L. K. (1982). Exit, voice, loyalty, and neglect: Responses to dissatisfaction in romantic involvements. *Journal of Personality and Social Psychology, 43*(6), 1230-1242.

Sezer N. ve Karadoğan-Doruk, S.E. (2010). Etkili iletişim becerileri. 18 Kasım 2021, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/etkiliiletisimbecerileriau243.pdf

Siegert, J. R., & Stamp, G. H. (1994). Our first big fight as a milestone in the development of close relationships. *Communication Monographs, 61,* 345-360.

Spinrad, T. L., & Eisenberg, N. (2014). Empathy and morality: A developmental psychology perspective. Empathy and Morality, In H. L. Maibom (Eds.), Empathy and morality (pp. 59-70). Oxford University Press.

Sprey, J. (1979). Conflict Theory And Study of Marriage And The Family. W.R. Burr, R. Hill, F.I. Nye & I.L. Reiss (Eds), Contemporary Theories About The Family, Vol:2, New York: Free Press.

Stanley, S. M., Markman, H. J., & Whitton, S.W. (2002). Communication, conflict, and commitment: Insights on the foundations of relationship success from a national survey. *Family Process, 41*(4), 659-675.

Stephan, W. G., & Finlay, K. (1999). The role of empathy in improving intergroup relations. *Journal of Social issues, 55*(4), 729-743.

Thomas, M. R., Dyrbye, L. N., Huntington, J. L., Lawson, K. L., Novotny, P. J., Sloan J. A. et al. (2007). How do distress and well-being relate to medical student empathy? A multicenter study. *Journal of General Internal Medicine, 22*(2), 177-83.

Tutarel-Kışlak, Ş., Göztepe, I. (2017). Duygu dışavurumu, empati, depresyon ve evlilik uyumu arasındaki ilişkiler. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(2), 27-46.

Tutarel-Kışlak, Ş. ve Çabukça, F. (2002). Empati ve demografik değişkenlerin evlilik uyumu ile ilişkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 5*(5), 1-7.

Üstündağ, E. (2006). *İletişim becerilerini geliştirme programının güvenlik bilimleri fakültesi öğrencilerinin kendini açma davranışlarına etkisi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Vatansever, Z. A. (2021). *Ergenlerde siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri açısından benlik saygısı, narsisizm ve empatik öfkenin siber zorbalığa maruz bırakma üzerindeki etkisi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.

Warden, D., & Mackinnon, S. (2003). Prosocial children, bullies and victims: An investigation of their sociometric status, empathy and social problem-solving strategies. *British Journal of Developmental Psychology, 21*, 367-385.

Zacchilli, T. L., Hendrick, C., & Hendrick, S. S. (2009). The romantic partner conflict scale: A new scale to measure relationship conflict. *Journal of Social and Personal Relationships, 26,* 1073 - 1096.

BÖLÜM 5:
GOTTMAN YAKLAŞIMI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR İLİŞKİ

Özlem Haskan Avcı

Giriş

Yaklaşık 40 yıl önce, John Gottman Indiana Üniversitesi Psikoloji bölümünde ders verirken en iyi arkadaşı Robert Levenson ile tanıştı. Beraberce ilişkiler hakkında araştırma yapmaya başladıklarında, bu alana taşıdıkları şey kendi ifadeleriyle yalnızca cehaletleriydi. Romantik ilişkileri pek iyi gitmiyordu ve genellikle mutsuzlardı. Birbirlerine "İlişkileri yürütmeyi nasıl başarıyorsun?" diye sorduklarında aldıkları cevap aynı oldu: "Başaramıyorum". Ama aynı duyguda birleştiler: Başarabilenlerin neyi farklı yaptığını öğrenmeye dair merak duygusu. Doğal bir ilişki bilgeliğine sahip olmadıklarını düşündükleri için araştırmalarına herhangi bir hipotezleri olmadan başladılar. Yıldızların ve gezegenlerin hareketlerini basitçe tanımlayarak işe başlayan eski astronomlar gibi, iyi bir bilimsel başlangıç için tanımlamayla başlamaları gerektiğini düşündüler. Bir laboratuvar inşa ettiler, veri toplamak için bir paradigma oluşturdular ve küçük değişikliklerle yaklaşık kırk yıl boyunca bu yönteme bağlı kaldılar. Çiftleri gözlemlediler. Onları bir günün sonunda günün nasıl geçtiği hakkında konuşurken, gerçek çatışmaları hakkında konuşurken, eğlenceli bir konu hakkında konuşurken veya laboratuvarda 24 saat boyunca birlikte takılarak vakit geçirirken gözlemlediler. Çiftleri kendi evlerinde incelediler, onlarla röportaj yaptılar ve kalp atış hızı ve kan hızı gibi fizyolojik ölçümler yaptılar. Levenson ve Gottman, basitçe, ilişkilerin ustaları olarak adlandırdıkları mutlu, istikrarlı çiftler ile başarısız olarak adlandırdıkları mutsuz ve istikrarsız çiftler arasındaki farkları tanımlamaya çalıştılar. Yıllar boyunca, Amerika'daki her büyük etnik ve ırksal gruptan pek çok çiftin yanı sıra

Kaynakça

Babcock, J. C., Gottman, J. M., Ryan, K. D., & Gottman, J. S. (2013). A component analysis of a brief psycho-educational couples' workshop: One-year follow-up results. *Journal of Family Therapy, 35*(3), 252-280. https://doi.org/10.1111/1467-6427.12017

Babcock, J., Gottman, J., Ryan, K., & Gottman, J., (2013). A component analysis of a brief psycho-educational couples' workshop: One-year follow-up results. *Journal Of Family Therapy, 35*(3), 252-280. https://doi.org/10.1111/1467-6427.12017

Babcock, J. C., Gottman, J. M., Ryan, K. D., & Gottman, J. S. (2013), Brief psycho-educational couples' workshop. *J. Fam. Ther., 35,* 252-280. https://doi.org/10.1111/1467-6427.12017

Bakeman, R. & Gottman, J. M. (1997). *Observing Interaction: An introduction to sequential analysis* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press. http://dx.doi.org/10.1017/cbo9780511527685

Bakeman, R. & Quera, V. (2011). *Sequential analysis and observational methods for the behavioral sciences*. Cambridge: Cambridge University Press. http://dx.doi.org/10.1017/CBO9781139017343

Barnacle, R. & Abbott, D. (2009). Couple and relationship education update: the development and evaluation of a Gottman-based premarital education program: a pilot study. *Journal Of Couple ve Relationship Therapy, 8(*1), 64-82. https://doi.org/10.1080/15332690802626734

Buehlman, K. T., Gottman, J. M., & Katz, L. F. (1992). How a couple views their past predicts their future: Predicting divorce from an oral history interview. *Journal of Family Psychology, 5*(3-4), 295-318. https://doi.org/10.1037/0893-3200.5.3-4.295

Carrère, S. & Gottman, J. M. (1999), Predicting Divorce among Newlyweds from the First Three Minutes of a Marital Conflict Discussion. *Family Process, 38,* 293-301. https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1999.00293.x

Christensen, A., Doss, B. D., & Jacobson, N. S. (2014). *Reconcilable differences: Rebuild your relationship by rediscovering the partner you love—without losing yourself* (2nd ed.). Guilford Press.

Cleary Bradley, R. P. & Gottman, J. M. (2012). Reducing situational violence in low-income couples by fostering healthy relationships. *Journal of Marital and Family Therapy*, *38 Suppl 1*, 187-198. https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2012.00288.x

Driver, J. L. & Gottman, J. M. (2004), Daily marital interactions and positive affect during marital conflict among newlywed couples. *Family Process, 43*, 301-314. https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2004.00024.x

Ekman, P. (1972). Universal and Cultural Differences in Facial Expression of Emotions. In J. Cole (Ed.), *Nebraska Symposium on Motivation* (pp. 207-283). Lincoln: University of Nebraska Press.

Fivaz-Depeursinge, E. & Corboz-Warnery, A. (1999). *The primary triangle: A developmental systems view of mothers, fathers, and infants.* Basic Books

Ghezelseflo, M. & Rostami, M. (2021). Comparison of the Effectiveness of Gottman-Based Premarital Training and the SYMBIS Model on the Patterns and damages of Turkmen Engagement Couples. *Journal of Family Psychology*, *8*(1), 47-64. https://doi.org/10.22034/ijfp.2021.24798

Gottman, J. M. (1994). The roles of conflict engagement, escalation and avoidance in marital interaction: A longitudinal view of five types of couples. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 61* (1), 6-15. https://doi.org/10.1037/0022-006X.61.1.6

Gottman, J. M. (1999). *The marriage clinic: A scientifically based marital therapy*. New York: Norton.

Gottman, J. M. (2011). *The science of trust: Emotional attunement for couples.* W W Norton & Co.

Gottman, J. M. (2011). *The science of trust: Emotional attunement for couples.* W W Norton & Co

Gottman, J. M., & Gottman, J. S. (2015). Gottman couple therapy. In A. S. Gurman, J. L. Lebow, D. K. Snyder (Eds.), *Clinical handbook of couple therapy* (5th ed., pp. 129-157). New York: Guilford Press.

Gottman, J. M. & Gottman, J. S. (2015). Gottman couple therapy. In A. S. Gurman, J. L. Lebow, & D. K. Snyder (Eds.), *Clinical handbook of couple therapy* (pp. 129-157). The Guilford Press.

Gottman, J. M. & Levenson, R. W. (2000). The timing of divorce: Predicting when a couple will divorce over a 14-year period. *Journal of Marriage and the Family, 62*(3), 737-745. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.00737.x

Gottman, J. M. & Levenson, R. W. (2002). A two-factor model for predicting when a couple will divorce: exploratory analyses using 14-year longitudinal data. *Family Process*, *41*(1), 83-96. https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2002.40102000083.x

Gottman, J. M. & Ringland, J. T. (1981). The analysis of dominance and bidirectionality in social development. *Child Development, 52*(2), 393-412. https://doi.org/10.2307/1129157

Gottman, J. M. & Roy, A. K. (1990). *Sequential analysis: A guide for behavioral researchers.* Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511529696

Gottman, J. M., Gottman, J., Abrams, D. & Carlton Abrams, R. (2019). *Eight dates: Essential conversations for a lifetime of love.* New York: Workman Publishing.

Gottman, J. M., Katz, L. F., & Hooven, C. (2013). *Meta-emotion: How families communicate emotionally*. Routledge

Gottman, J. M., Murray, J. D., Swanson, C. C., Tyson, R., & Swanson, K. R. (2002). *The mathematics of marriage: Dynamic nonlinear models.* MIT Press.

Gottman, J. M., Coan, J., Carrere, S., & Swanson, C. (1998). Predicting marital happiness and stability from newlywed interactions. *Journal of Marriage and the Family*, *60*, 5- 22.

Gottman, J. & Silver, N. (2016). *Evliliği sürdürmenin yedi ilkesi.* (çev. S.S. Gül) İstanbul: Varlık Yayınları.

Gottman, J. M. & Gottman, J. S. (2017). The Natural Principles of Love. *J Fam Theory Rev, (9*) 7-26. https://doi.org/10.1111/jftr.12182

Gottman, J. M., Cole, C., & Cole, D. L. (2019). Four Horsemen in Couple and Family Therapy. In: Lebow, J. L., Chambers, A.L., Breunlin, D.C. (eds) *Encyclopedia of Couple and Family Therapy*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-49425-8_179

Gurman, A. S., Lebow, J. L., & Snyder, D. K. (Eds.). (2015). *Clinical handbook of couple therapy* (5th ed.). The Guilford Press

Hanna, J. (2021). A premarital marriage preparation program based on the integration of PREP and the Gottman Method. Dissertation Thesis. The Chicago School of Professional Psychology

Haskan Avcı, Ö. (2013). Evliliğe Hazırlık Programının Çift İlişkileri ve İlişki İstikrarı Üzerindeki Etkisi. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Havighurst, S. S., Wilson, K. R., Harley, A. E., & Prior, M. R. (2009). Tuning into kids: An emotion-focused parenting program—Initial findings from a community trial. *Journal of Community Psychology, 37*(8), 1008-1023. https://doi.org/10.1002/jcop.20345

Hawkins, M. W., Carrere, S., & Gottman, J. M. (2002). Marital sentiment override: Does it influence couples' perceptions? *Journal of Marriage and Family, 64*, 193-201.

Heck, L. (2012). Integrating Gottman Method into Premarital Counseling. https://www.gottman.com/blog/laura-heck-ma-lmfta-integrating-gottman-method-into-premarital-counseling/

Johnson, S. M. (2015). Emotionally focused couple therapy. In A. S. Gurman, J. L. Lebow, & D. K. Snyder (Eds.), *Clinical handbook of couple therapy* (pp. 97-128). The Guilford Press.

Kiecolt-Glaser, J. K., Bane, C., Glaser, R., & Malarkey, W. B. (2003). Love, marriage, and divorce: Newlyweds' stress hormones foreshadow relationship changes. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 71*(1), 176-188. https://doi.org/10.1037/0022-006X.71.1.176

Levenson, R. W., Carstensen, L. L., & Gottman, J. M. (1993). Long-term marriage: Age, gender, and satisfaction. *Psychology and Aging, 8*(2), 301-313. https://doi.org/10.1037/0882-7974.8.2.301

Navarra, R. J. & Gottman, J. M. (2018). Sound relationship house in Gottman method couples therapy. In J. L. Lebow, A. L. Chambers ve D. C. Breunlin (Ed.), *Encyclopedia of Couple and Family Therapy* (pp. 2753-2755). Cham, Switzerland: Springer.

Navarra, R. J. & Gottman, J. M. (2019). Sound relationship house in Gottman method couples therapy. In J. L. Lebow, A. L. Chambers ve D. C. Breunlin (Ed.), *Encyclopedia of Couple and Family Therapy* (pp. 2753-2755). Cham, Switzerland: Springer

Navarra, R. J., Gottman, J. M., & Gottman, J. S. (2016). Sound relationship house theory and relationship and marriage education. In J. J. Ponzetti Jr. (Ed.), *Evidence-based approaches to relationship and marriage education* (pp. 93-107). New York: Routledge.

Navarra, R. J., Gottman, J. M., & Gottman, J. S. (2016). Sound relationship house theory and relationship and marriage education. In J. J. Ponzetti Jr. (Ed.), *Evidence-based approaches to relationship and marriage education* (pp. 93-107). New York: Routledge.

Ngunjiri, J. W. & Muiru, A. W. (2021). Effect of Communication Skills acquired during Premarital Counseling on Marital Stability among Newly Married Couples in Kamukunji Sub-County, Nairobi County, Kenya. *The International Journal of Humanities & Social Studies*, *9*(9), 8-11. https://doi.org/10.24940/theijhss/2021/v9/i9/HS2109-001

Northrup, C., Schwartz, P., & Witte, J. (2012). *The normal bar: the surprising secrets of happy couples and what they reveal about creating a new normal in your relationship.* First edition. New York, Crown Archetype.

Panksepp, J. (2010). Affective neuroscience of the emotional BrainMind: evolutionary perspectives and implications for understanding depression. *Dialogues Clin Neurosci. 12*(4), 533-45. https://doi.org/10.31887/DCNS.2010.12.4/jpanksepp.

Rapoport, A. (1974). War and peace. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, *412*(1), 152-162. https://doi.org/10.1177/000271627441200115,

Rowell L. B. (1993). *Human cardiovascular control.* New York: Oxford University Press.

Rusbult, C. E., Martz, J. M., & Agnew, C. R. (1998). The investment model scale: Measuring commitment level, satisfaction level, quality of alternatives, and investment size. *Personal Relationships, 5*, 357-391. http://dx.doi.org/10.1111/j.1475-6811.1998.tb00177.x

Shapiro, A. F. & Gottman, J. M. (2005). Effects on marriage of a psycho-communicative-educational intervention with couples undergoing the transition to parenthood, evaluation at 1-year post intervention. *Journal of Family Communication, 5*(1) 1-24, https://doi.org/10.1207/s15327698jfc0501_1

Shapiro, A. F., Gottman, J. M., & Carrère, S. (2000). The baby and the marriage: Identifying factors that buffer against decline in marital satisfaction after the first baby arrives. *Journal of Family Psychology, 14*(1), 59-70. https://doi.org/10.1037/0893-3200.14.1.59

Wile, D. (2008). *After the Honeymoon*. Collaborative Couple Therapy Books

Wile, D. B. (1993). *Couples therapy: A nontraditional approach.* John Wiley & Sons.

BÖLÜM 6:
EVLİLİĞE HAZIRLIK PROGRAMLARI

Özlem Haskan Avcı

Giriş

Evliliğe hazırlık programı, evliliğe hazırlanan veya evlenmeyi düşünen çiftler için özel olarak tasarlanmış müfredata sahip bir eğitim programı olarak tanımlanmaktadır. ABD'de farklı formları bulunmakla birlikte evlilik öncesi eğitim, gençlere yönelik birey odaklı ilişki okuryazarlığı eğitiminden, birlikte yaşayan çiftler için ilişki güçlendirme eğitiminden ve evliliği güçlendirme eğitiminden farklıdır (Hawkins ve VanDenBerghe, 2014). Evlilik öncesi eğitim ve evlilik öncesi psikolojik danışma arasında önemli farklar olsa da bu terimler sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Genel olarak evlilik öncesi eğitim, çiftlere sağlıklı bir evlilik kurmalarına ve sürdürmelerine yardımcı olacak bilgi, beceri ve farkındalık kazandırmaya odaklanan, grup şeklinde uygulanan daha geniş kapsamlı bir eğitim yaklaşımıdır. Evlilik öncesi psikolojik danışma ise tek bir çifte özgü sorunları ele almaya; evliliklerini oluşturma ve sürdürme sürecinde psikolojik danışma teknikleri kullanarak çiftlere destek olmaya odaklanan daha dar bir yaklaşımdır.

Evliliğe hazırlık programları ile geleneksel çift terapisi yaklaşımları arasında da çeşitli farklılıklar vardır. En önemli farklardan biri, iki disiplin arasındaki eğitim ve yeterlilik süreçleriyle ilgilidir (Carlson, Daire ve Hipp, 2020). ABD'de evlilik öncesi eğitim yürütenler geleneksel olarak dinî kuruluşlardan (ör. kilise, cami ve sinagog başkanları), ruh sağlığı alanında olmayan kişilerden ve örneğin ilişki geliştirme eğitimini tamamlamış çiftlerden oluşabilmektedir. Bu nedenle, programları yürütenler, eldeki kılavuz veya eğitim müfredatının

Araştırma, evlilik öncesi psikolojik danışmaya katılan çiftlerin evlilik doyumu ve bağlılık düzeylerinin anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğunu, çatışma düzeylerinin daha düşük olduğunu ve boşanma olasılıklarının daha düşük olduğunu bulmuştur. Boşanmanın önlenmesiyle ilgili olarak yazarlar, evlilik öncesi psikolojik danışmaya katılan çiftlere ait diğer faktörler (ırk, gelir, eğitim seviyesi gibi) kontrol edildiğinde boşanma ihtimallerinin daha düşük olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, diğer bazı çalışmalar (ör. Fawcett vd., 2010) evlilik öncesi psikolojik danışmanın etkili olduğu iddiasına karşı çıkmakta ve bazı sınırlılıklarının hâlâ tartışmalı olduğunu (ör. deneysel tasarım eksikliği) belirtmektedir. Yine de literatür, evliliğe hazırlık programlarının ve evlilik öncesi psikolojik danışmanın değerli bir alan olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

Alaf, B. C., Zahrakar, K., & Sanai, B. (2017). Effect of practical application of intimate relationship skills program in marital commitment of couples. *Journal of Research & Health, 7*(1), 653-62. https://doi.org/10.18869/acadpub.jrh.7.1.653

Allen, E., Stanley, S., Rhoades, G., & Markman, H. (2015). PREP for Strong Bonds: A review of outcomes from a randomized clinical trial. *Contemp Fam Ther. 37*(3), 232-246. https://doi.org/ 10.1007/s10591-014-9325-3

Arıcı Şahin, F. (2017). Feminist yaklaşıma dayalı ilişki geliştirme programının güç paylaşımı, benlik yönelimleri ve çift uyumuna etkisi (Yayımlanmamış Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Bagarozzi, D. A. (2013). *Couples in collusion: Short-term, assessment-based strategies for helping couples disarm their defenses.* Routledge/Taylor & Francis Group.

Bagarozzi, D. A., Bagarozzi, J. I., Anderson, S. A., & Pollane, L. (1984). Premarital Education and Training Sequence (PETS): A 3-year follow-up of an experimental study. *Journal of Counseling & Development, 63*(2), 91-100. https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1984.tb02765.x

Bagarozzi, D. A. (2023) Assessing marital and couple systems: some pragmatic considerations. *The American Journal of Family Therapy*, https://doi.org/10.1080/01926187.2023.2198152

Barton, A. W., Futris, T. G., & Bradley, R. C. (2014). Changes following premarital education for couples with differing degrees of future marital risk. *Journal of Marital and Family Therapy, 40*(2), 165-177. https://doi.org/10.1111/jmft.12006

Beach, S. H. R., Hurt, T. R., Fincham, F. D., Franklin, K. J., McNair, L. M., & Stanley, S. M. (2011). Enhancing Marital Enrichment *Through Spirituality: Efficacy Data for Prayer Focused Relationship Enhancement,* 3, 201-216

Blair, J. M. & Córdova, J. V. (2009). Commitment as a predictor of participation in premarital education. *The Family Journal, 17*(2), 118-125. https://doi.org/10.1177/1066480709332634

Bowen, M. (1978). *Family therapy in clinical practice.* Northvale, NJ: Jason Aronson, Inc.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss, vol. 1: attachment. attachment and loss.* New York: Basic Books.

Bradford, A. B., Hawkins, A. J., & Acker, J. (2015). If we build it, they will come: Exploring policy and practice implications of public support for couple and relationship education for lower income and relationally distressed couples. *Family Process, 54*(4), 639-654. https://doi.org/10.1111/famp.12151

Burnett, J. (2004). Community, Cohesion and the State. *Race & Class*, *45*(3), 1-18. https://doi.org/10.1177/030639680404500301

Busby, D. M., Holman, T. B., & Taniguchi, N. (2001). RELATE: Relationship evaluation of the individual, family, cultural, and couple contexts. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies, 50*(4), 308-316. https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2001.00308.x

Carlson, R. G., Wheeler, N. J., Liu, X., Hipp, C., & Daire, A. P. (2020), The relationship between social support and family relationships among low-ıncome couples attending relationship education. *Fam. Proc., 59*, 1498-1516. https://doi.org/10.1111/famp.12499

Carroll, J. S., Willoughby, B., Badger, S., Nelson, L. J., McNamara Barry, C., & Madsen, S. D. (2007). So close, yet so far away: the ımpact of varying marital horizons on emerging adulthood. *Journal of Adolescent Research*, *22*(3), 219-247. https://doi.org/10.1177/0743558407299697

Carroll, J. & Doherty, W. (2003). Evaluating the effectiveness of premarital prevention programs: A meta-analytic review of outcome research. *Family Relations, 52*, 105-118

Cavedo, C. & Guerney, B. G. (1999). Relationship Enhancement Enrichment and Problem-Prevention Programs: Therapy-Derived, Powerful, Versatile. In: *Preventive Approaches in Couples Therapy*, R.Berger & T. Hannah (Eds.). New York: Routledge

Clements, M. L., Stanley, S. M., & Markman, H. J. (2004). Before they said "I do": Discriminating among marital outcomes over 13 years. *Journal of Marriage and Family, 66*(3), 613-626. https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2004.00041.x

Clyde, T. L., Wikle, J. S., Hawkins, A. J., & James, S. L. (2020). The effects of premarital education promotion policies on U.S. divorce rates. *Psychology, Public Policy, and Law, 26*(1), 105-120. https://doi.org/10.1037/law0000218

Copen, C. E., Daniels, K., Vespa, J., & Mosher, W. D. (2012). First marriages in the United States: data from the 2006-2010 National Survey of Family Growth. *National health statistics reports*, (49), 1-21.

Cowan, P. A. & Cowan, C. P. (2014). Controversies in couple relationship education (CRE): Overlooked evidence and implications for research and policy. *Psychology, Public Policy, and Law, 20*(4), 361-383. https://doi.org/10.1037/law0000025

Crucible Institute. (2010). *The crucible 4 points of balance.* https://crucible4points.com /crucible-four-points-balanc

Çelik, D. B. (2018). Yatırım modeline dayalı evlilik öncesi ilişki sürdürme becerileri psiko-eğitim grubunun ilişki istikrarına etkisinin incelenmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana

Dell'Isola, R., Durtschi,J., Topham, G., & Gimarc, C. (2021) A new approach to marriage preparation: the attachment-differentiation premarital model. *Journal Of Couple & Relationship Therapy, 20* (2), 149-173. https://doi.org/10.1080/15332691.2020.1829522

Doherty, R. W. (1997). The emotional contagion scale: A measure of individual differences. *Journal of Nonverbal Behavior, 21*(2), 131-154. https://doi.org/10.1023/A:1024956003661

Duncan, S. F. & Rogers, M. A. (2019) Individual personality characteristics associated with perceived change and helpfulness in self-directed marriage and relationship education. *Marriage & Family Review, 55*(6), 512-529. https://doi.org/10.1080/01494929.2018.1519495

Duran, Ş. ve Hamamcı, D. D. Z. (2010). Evlilik öncesi ilişki geliştirme programının romantik ilişkiler yaşayan üniversite öğrencilerinin iletişim becerileri ve çatışma iletişim tarzları üzerine etkisinin incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi,* 23 (23), 87-100

Eisenberg, S. D., Peluso, P. R., & Schindler, R. A. (2011). Impact of brief marriage and relationship education classes on dyadic adjustment. www.pairs.com

Fawcett, E. B., Hawkins, A. J., Blanchard, V. L., & Carroll, J. S. (2010). Do premarital education programs really work? A meta-analytic study. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies, 59*(3), 232-239. https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2010.00598.x

Fowers, B. J., Montel, K. H., & Olson, D. H. (1996). Predicting marital success for premarital couple types based on PREPARE. *Journal of Marital and Family Therapy, 22*(1), 103-119. https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.1996.tb00190.x

Futris, T. G., Baron, A. W., Aholou, T. M., & Seponski, D. M. (2011). The impact of PREPARE on engaged couples: Variations by delivery format. *Journal of Couple and Relationship Therapy, 10*(1), 69-86.

Gingrich, F. (2003). Complementary delusions in premarital counseling. *American Journal of Pastoral Counseling, 6*(4), 51-71.

Ginsberg, B. G. & Vogelsong, E. L. (1977) Premarital relationship improvement by maximizing empathy and self-disclosure: The PRIMES Program.

Gladding, S. T. (2019). *Family Therapy: History, Theory and Practice* (6. ed). USA: Pearson.

Goldenberg, I., Stanton, M., & Goldenberg, H. (2017). *Family Therapy: On Overview* (10. ed). USA: Cengage Learning.

Gordon, L. (2003) Families: Basic Concepts.

Gordon, L. H. & Durana, C. (1999). The PAIRS program. In R. Berger & M. T. Hannah (Eds.), *Preventive approaches in couples therapy* (pp. 217-236). Brunner/Mazel.

Guerney, L. (1977), A description and evaluation of a skills training program for foster parents. *American Journal of Community Psychology, 5*, 361-371. https://doi.org/10.007/BF00884703

Halford, W. (2004), The future of couple relationship education: Suggestions on how it can make a difference. *Family Relations, 53*, 559-566. https://doi.org/10.1111/j.0197-6664.2004.00065.x

Halford, W. K. & Bodenmann, G. (2013). Effects of relationship education on maintenance of couple relationship satisfaction. *Clinical Psychology Review, 33*(4), 512-525. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2013.02.001

Halford, W. K., Markman, H. J., & Stanley, S. (2008). Strengthening couples' relationships with education: Social policy and public health perspectives. *Journal of Family Psychology, 22*(4), 497-505. https://doi.org/10.1037/a0012789

Halford, W. K., Markman, H. J., Kline, G. H., & Stanley, S. M. (2003). Best practice in couple relationship education. *Journal of Marital and Family Therapy, 29*(3), 385-406. https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2003.tb01214.x

Halford, W. K., Rahimullah, R. H., Wilson, K. L., Occhipinti, S., Busby, D. M., & Larson, J. (2017). Four year effects of couple relationship education on low and high satisfaction couples: A randomized clinical trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 85*(5), 495-507. https://doi.org/10.1037/ccp0000181

Hamamcı, Z., Buğa, A. ve Duran, Ş. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Evlilik Yaşantısı ile İlgili Bilgi Kaynaklarının ve Evlilik Öncesi Eğitim İhtiyaçlarının İncelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 26* (26), 33-50

Harvey, J., Pauwels, B., & Zickmund, S. (2005). Relationship connections: The role of minding in the enhancement of closeness. In C. R. Snyder, & S. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (pp. 423-434). Oxford: University Press.

Haskan Avcı, Ö. (2014). Üniversite Öğrencilerinin Evlilik Öncesi İlişkilerde Problem Yaşadıkları ve Eğitim Almak İstedikleri Konular. *Ege Eğitim Dergisi, 15* (1), 279-299. https://doi.org/10.12984/eed.68094

Hawkins, A. J. & VanDenBerghe, B. (2014). *Facilitating forever: A feasible public policy agenda to help couples form and sustain healthy relationships and enduring marriages.* Charlottesville, VA: National Marriage Project

Hoyt, M. F. & Berg, I. K. (1998). Solution-focused couple therapy: Helping clients construct self-fulfilling realities. In F. M. Dattilio (Ed.), *Case studies in couple and family therapy: Systemic and cognitive perspectives* (pp. 203-232). Guilford Press.

Johnson, S. M. (2012). *The practice of emotionally focused couple therapy: Creating connection*. Routledge

Kalkan, M. ve Yalçın, İ. (2012). Evlilik öncesi dönem ve romantik ilişkiler. İçinde: M. Kalkan, Z. Hamamcı (ed.), *Evlilik Öncesi Psikolojik Danışma,* ss: 1-7. Ankara: Anı Yayıncılık.

Karahan, T. F. (2009) The Effects of a Couple Communication Program on the Conflict Resolution Skills and Active Conflict Tendencies of Turkish Couples. *Journal of Sex and Marital Therapy, 35*(3), 220-229.

Kızıl Aslan, Z. ve Nazlı, S. (2021). Üniversite öğrencilerinde evliliğe yönelik inançlar: bir müdahale programının etkililiği. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (2), 452-470. https://doi.org/10.21666/muefd.796344

Kızıl Aslan, Z. (2023). Türkiye'de Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programları ile İlgili Tezlerin Doküman Analizi Yöntemi ile İncelenmesi. *Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi, 6 (1)*, 57-74. https://doi.org/10.58434/apdad.1290332c

Knopp, K., Schnitzer, J. S., Khalifian, C., Grubbs, K., Morland, L. A., & Depp, C. (2021). Digital interventions for couples: State of the field and future directions. *Couple and Family Psychology: Research and Practice.* Advance online publication. https://doi.org/10.1037/cfp0000213

Larson, J. H., Vatter, R. S., Galbraith, R. C., Holman, T. B., & Stahmann, R. F. (2007). The RELATionship Evaluation (RELATE) with therapist-assisted interpretation: short-term effects on premarital relationships. *Journal of Marital and Family Therapy*, *33*(3), 364-374. https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2007.00036.x

Larson, R. W., Moneta, G., Richards, M. H., & Wilson, S. (2002). Continuity, stability, and change in daily emotional experience across adolescence. *Child development*, *73*(4), 1151-1165. https://doi.org/10.1111/1467-8624.00464

Lavner, J. A., & Bradbury, T. N. (2012). Why do even satisfied newlyweds eventually go on to divorce? *Journal of Family Psychology, 26*(1), 1-10. https://doi.org/10.1037/a0025966

Lavner, J. A., Bradbury, T. N., & Karney, B. R. (2012). Incremental change or initial differences? Testing two models of marital deterioration. *Journal of Family Psychology, 26*(4), 606-616. https://doi.org/10.1037/a0029052

Markey, B., Micheletto, M., & Becker, A. (1990). *REFOCCUS: an instrument for marriage enrichment.* Omaha, NE.: FOCCUS.

Markman, H. J., Rhoades, G. K., Stanley, S. M., Ragan, E. P., & Whitton, S. W. (2010). The premarital communication roots of marital distress and divorce: the first five years of marriage. *J Fam Psychol.24*(3), 289-98. https://doi.org/10.1037/a0019481

Markman, H. J. & Ritchie, L. L. (2015). Couples relationship education and couples therapy: Healthy marriage or strange bedfellows? *Family Process, 54*(4), 655-671. https://doi.org/10.1111/famp.12191

Markman, H. J. & Ritchie, L. L. (2015). Couples relationship education and couples therapy: Healthy marriage or strange bedfellows? *Family Process, 54*(4), 655-671. https://doi.org/10.1111/famp.12191

Markman, H. J., Floyd, F. J., Stanley, S. M., & Storaasli, R. D. (1988). Prevention of marital distress: A longitudinal investigation. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 56*(2), 210-217. https://doi.org/10.1037/0022-006X.56.2.210

Markman, H. J., Rhoades, G. K., Stanley, S. M., Ragan, E. P., & Whitton, S. W. (2010). The premarital communication roots of marital distress and divorce: The first five years of marriage. *Journal of Family Psychology, 24*(3), 289-298. https://doi.org/10.1037/a0019481

Miller, S. & Sherrard, P. (1999). Couple communication. In R. Berger and M.T. Hannah (Eds.) *Preventive approaches in couple therapy*. (pp. 125-148) Philadelphia: Brunner/Mazel.

Murray, C. E. & Murray, T. L., Jr. (2004). Solution-focused premarital counseling: helping couples build a vision for their marriage. *Journal of Marital and Family Therapy, 30*, 349-358. https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2004.tb01245.x

Nunnally, E. W., Miller, S., & Wackman, D. B. (1975). The Minnesota Couples Communication Program. *Small Group Behavior, 6*(1), 57-71. https://doi.org/10.1177/104649647500600105

Olson, D. H. (2000). Circumplex model of marital and family systems. *Journal of Family Therapy, 22*(2), 144-167.

Olson, D. H., Olson, A. K., & Larson, P. J. (2012). PREPARE-ENRICH program: Overview and new discoveries about couples. *Journal of Family & Community Ministries,* 25, 30-44

Olson, D.H. (2019). PREPARE/ENRICH Enrichment Program. In: Lebow, J.L., Chambers, A.L., Breunlin, D.C. (eds) *Encyclopedia of Couple and Family Therapy.* Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-49425-8_378

Olson, D.H., Fournier, D.G. and Druckman, J.M. (1986) *PREPARE, PREPARE-MC and ENRICH inventories* (2nd edn). Minneapolis, MN: PREPARE/ENRICH, Incorporated

Parrott, L., & Parrott, L. (2015). *Saving your marriage before it starts.* Michigan: Zondervan

Parrott, L., & Parrott, L. (1999). Preparing couples for marriage: The SYMBIS model. In R. Berger & M. T. Hannah (Eds.), *Preventive approaches in couples therapy* (pp. 237- 254). Philadelphia: Brunner/Mazel

Parrott, L., & Parrott, L., (1997). Preparing couples for marriage: The SYMBIS model. *Marriage and Family: A Christian Journal*, 1, 49- 53.

Payne, K. K. (2020). Median duration of marriages in the U.S., 2018. *Family Profiles, FP-20-16*. Bowling Green, OH: National Center for Family & Marriage Research. https://doi.org/10.25035/ncfmr/fp-20-16

Randles, J. (2017). *Proposing prosperity?: Marriage education policy and income inequality in America*. New York, NY: Columbia University

Renick, M. J., Blumberg, S. L., & Markman, H. J. (1992). The Prevention and Relationship Enhancement (PREP): An empirically based preventive intervention program for couples. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies, 41*(2), 141-147. https://doi.org/10.2307/584825

Rhoades, G. K., Stanley, S. M., & Markman, H. J. (2012). The impact of the transition to cohabitation on relationship functioning: Cross-sectional and longitudinal findings. *Journal of Family Psychology, 26*(3), 348-358. https://doi.org/10.1037/a0028316

Rhoades, G. K., Stanley, S. M., Markman, H. J., & Allen, E. S. (2015). Can marriage education mitigate the risks associated with premarital cohabitation? *Journal of Family Psychology, 29*(3), 500-506. https://doi.org/10.1037/fam0000081

Rogge, R. D., Cobb, R. J., Lawrence, E., Johnson, M. D., & Bradbury, T. N. (2013). Is skills training necessary for the primary prevention of marital distress and dissolution? A 3-year experimental study of three interventions. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 81*(6), 949-961. https://doi.org/10.1037/a0034209

Røsand, G. M., Slinning, K., Røysamb, E., & Tambs, K. (2014). Relationship dissatisfaction and other risk factors for future relationship dissolution: a population-based study of 18,523 couples. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *49*(1), 109-119. https://doi.org/10.1007/s00127-013-0681-3

Sanders, M. R., Halford, W. K., & Behrens, B. C. (1999). Parental divorce and premarital couple communication. *Journal of Family Psychology, 13*(1), 60-74. https://doi.org/10.1037/0893-3200.13.1.60

Schnarch, D. M. (2018). *Brain talk: How mind mapping brain science can change your life and everyone in it*. Sterling

Schumm, W. R. (2010). Evidence of Pro-Homosexual Bias in Social Science: Citation Rates and Research on Lesbian Parenting. *Psychological Reports*, *106*(2), 374-380. https://doi.org/10.2466/pr0.106.2.374-380

Schweizer, V. J. (2020). *Median age at first divorce, 2018. Family Profiles, FP-20-18.* National Center for Family & Marriage Research. https://doi.org/10.25035/ncfmr/fp-20-18

Scott SB, Rhoades GK, Stanley SM, Allen ES, Markman HJ. (2013). Reasons for Divorce and Recollections of Premarital Intervention: Implications for Improving Relationship Education. *Couple Family Psychol. 2*(2),131-145. https://doi.org/10.1037/a0032025

Scuka, R. F. (2005). *Relationship enhancement therapy healing through deep empathy and intimate dialogue.* Routledge/Taylor & Francis Group.

Sharifian, M., Najafi, S., Shaghaghi, F. (2011). An investigation of couple communication program (CCP) on the life's quality and intimacy of unsatisfied women. https://core.ac.uk/download/pdf/82111361.pdf

Sharp, J. R. (1999). Solution-focused counseling: A model for parish ministry. *The Journal of pastoral care, 53*(1), 71-79

Simpson, D. M., Leonhardt, N. D., & Hawkins, A. J. (2018). Learning about love: a meta-analytic study of individually-oriented relationship education programs for adolescents and emerging adults. *Journal of Youth and Adolescence*, *47*(3), 477-489. https://doi.org/10.1007/s10964-017-0725-1

Snyder, M., & Guerney, B. G., Jr. (1998). The power of shared subjectivity: Revitalizing intimacy through relationship enhancement couples therapy. In J. Carlson & L. Sperry (Eds.), *The intimate couple* (pp. 359-380). Ann Arbor: Edwards Brothers.

Stanley, S. M., Amato, P. R., Johnson, C. A., and Markman, H. J. (2006). Premarital education, marital quality, and marital stability: Findings from a large, random, household survey. *Journal of Family Psychology, 20*, 117-126

Stanley, S. M., Rhoades, G. K., & Markman, H. J. (2006). Sliding versus deciding: Inertia and the premarital cohabitation effect. *Family Relations*, *55*(4), 499-509. https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2006.00418.x

Sullivan, L., Camic, P.M. and Brown, J.S.L. (2015), Masculinity, alexithymia, and fear of intimacy as predictors of UK men's attitudes towards seeking professional psychological help. *Br J Health Psychol, 20,* 194-211. https://doi.org/10.1111/bjhp.12089

Tambling, R. B. & Glebova, T. (2013). Preferences of individuals in committed relationships about premarital counseling. *American Journal of Family Therapy, 41*(4), 330-340. https://doi.org/10.1080/01926187.2012.701593

Tambling, R. B., & Glebova, T. (2013). Preferences of individuals in committed relationships about premarital counseling. *American Journal of Family Therapy, 41*(4), 330-340. https://doi.org/10.1080/01926187.2012.701593

TÜİK (2021). Türkiye aile yapısı araştırması, 2020. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813

TÜİK (2023). Evlenme ve boşanma istatistikleri, 2022. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2022-49437

Wetzler, S., Frame, L., & Litzinger, S. (2011). Marriage education for clinicians. *American Journal of Psychotherapy*. *65*(4), 311-336. https://doi.org/10.1176/appi.psychotherapy.2011.65.4.311

Wilcox, W. B. & Wang, W. (2017, September). The Marriage Divide. https://www.aei.org/wp-content/uploads/2017/09/The-Marriage-Divide.pdf

Williams, L. (2007) Premarital Counseling. *Journal of Couple and Relationship Therapy, 6* (1/2), 207-217

Williams, L. M. & Riley, L. A. (1999). An empirical approach to designing marriage preparation programs. *American Journal of Family Therapy*, 27, 271- 284.

Williamson, H. C., Hammett, J. F., Ross, J. M., Karney, B. R., Bradbury, T. N. (2018). Premarital education and later relationship help-seeking. *J Fam Psychol. 32(*2), 276-281. https://doi.org/10.1037/fam0000383

Williamson, H. C., Altman, N., Hsueh, J., & Bradbury, T. N. (2016). Effects of relationship education on couple communication and satisfaction: A randomized controlled trial with low-income couples. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *84*(2), 156-166. https://doi.org/10.1037/ccp0000056

Williamson, H. C., Trail, T. E., Bradbury, T. N., & Karney, B. R. (2014). Does premarital education decrease or increase couples' later help-seeking?. *Journal of family psychology*, *28*(1), 112-117. https://doi.org/10.1037/a0034984

Wilmoth, J. D. & Smyser, S. (2012). A national survey of marriage preparation provided by clergy. *Journal of Couple & Relationship Therapy, 11*(1), 69-85. https://doi.org/10.1080/15332691.2012.639705

Yalçın, İ. ve Ersever, O. (2015). İlişki geliştirme programının üniversite öğrencilerinin ilişki doyum düzeylerine etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30*(2), 185-201

Yılmaz, T. ve Kalkan, M. (2010). Evlilik öncesi ilişkileri geliştirme programının çiftlerin ilişki doyumuna etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri,* 10(3), 1893-1920.

BÖLÜM 7:
EVLİLİK İNANÇLARI

Gökay Keldal

Bu bölümde evlilik inançlarına ilişkin bilgiler sunulmuştur. Bölüm içerisinde evlilik inançlarının yapısı ve boyutlarına ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır.

Giriş

Uzun yıllardır evliliğe yönelik inançların literatürde üzerinde durulmayan bir konu olduğu görülmektedir. Carroll ve diğerlerinin (2007) ileri sürdüğü Evlilik Ufku Kuramı'yla (Marital Horizon Theory) birlikte evlilik inançları kavramına yönelik belirli bir perspektif oluşmuştur. Bu teori, beliren yetişkinlik (Emerging Adulthood) döneminde (18-29) bulunanların evliliğe yönelik inançlarına ilişkin bir kuramsal çerçeve sunmuştur. Bu kurama göre beliren yetişkinlerin evlilik ufkunu oluşturan ve tanımlayan ancak birbirleriyle ilişkili olup farklılıkları olan üç kavram üzerinde durulmuştur. Bu kavramlar; kişinin güncel yaşam planında evliliğin göreceli önemi, yaşam seyrinde istenilen evlilik zamanı ve evliliğe hazır oluş kriterleri ya da evliliğe hazır olabilmek için kişinin ihtiyaç duyduğu hazırlık türlerine olan inanç olarak belirtilmiştir. Araştırmacılar (Carroll vd., 2009; Willoughby, Carroll vd., 2012; Willoughby, Olson vd., 2012) Evlilik Ufku Kuramı çerçevesinde evlilik inançlarıyla ilgili çalışmalar yapmışlardır. Willoughby ve diğerleri (2015), evlilik inançlarıyla ilgili çalışmaların artmasıyla birlikte bu alandaki çalışmaları yönetmek için teorik ve kuramsal bir yapıya acil ihtiyaç olduğunu ifade ederek Evlilik Paradigmaları Kuramı'nı ileri sürmüşlerdir. Evlilik inançlarını anlamak için daha önce geliştirilen modellerin teorik olmadığını ve metodolojik kapsamının sınırlı olduğunu

Kaynakça

Akbaş, M., Sürücü, Ş. G., Köroğlu, C. O. & Öztürk, M. (2019). Factors affecting marriage attitudes of university students. *Cukurova Medical Journal*, *44*(1), 93-100. https://doi.org/10.17826/cumj.441022

Aktaş, Ö. (2011). *Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlükler* (Yüksek Lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Allison, R., & Risman, B. J. (2017). Marriage delay, time to play? Marital horizons and hooking up in college. *Sociological Inquiry*, *87*(3), 472-500. https://doi.org/10.1111/soin.12159

Bağ, H. (2019). *Sosyal hizmet öğrencilerinin eş seçimi ve evliliğe ilişkin tercihleri* (Yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.

Baş, E. ve Cengiz, E. (2018). Üniversite öğrencilerinin evlilik ve aileyi anlamlandırma biçimleri: Karadeniz Teknik Üniversitesi örneği. *İmgelem, 2*(2), 5-27.

Bener, Ö. ve Günay, G. (2013). Gençlerin evlilik ve aile yaşamına ilişkin tutumları. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *3*(1), 1-16. https://doi.org/10.14230/joiss9

Can, Y. (2015). Üniversite öğrencilerinin aile, cinsiyet rolleri ve kadına yönelik şiddete ilişkin tutumları. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, *1*(1), 163-175. https://doi.org/10.24289/ijsser.106407

Carroll, J. S., Badger, S., Willoughby, B. J., Nelson, L. J., Madsen, S. D., & Barry, C. M. (2009). Ready or not? Criteria for marriage readiness among emerging adults. *Journal of Adolescent Research, 24*(3), 349-379. https://doi.org/10.1177/0743558409334253

Carroll, J. S., Willoughby, B., Badger, S., Nelson, L. J., McNamara Barry, C., & Madsen, S. D. (2007). So close, yet so far away: The impact of varying marital horizons on emerging adulthood. *Journal of Adolescent Research*, *22*(3), 219-247. https://doi.org/10.1177/0743558407299697

Çağ, P. ve Yıldırım, İ. (2013). Evlilik Doyumunu Yordayan İlişkisel ve Kişisel Değişkenler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *4*(39), 13-23.

Çizmecioğlu, R. (2020). *Evlilik olgunluğu ile evlilik beklentisi arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.

de Graaf, P. M. & Kalmijn, M. (2006). Divorce motives in a period of rising divorce: Evidence from a Dutch life-history survey. *Journal of Family Issues, 27*(4), 483-505. https://doi.org/10.1177/0192513X05283982

Erkol, M., Şahin, M. ve Avcı, Ş. (2021). Toplumsal değişimin bir göstergesi olarak gençlerin evliliğe yönelik tutumları. *Universal Journal of History and Culture*, *3*(1), 57-78. https://doi.org/10.52613/ujhc.881488

Evcili, F., Cesur, B., Altun, A., Güçtaş, Z. ve Sümer, H. (2013). Evlilik öncesi cinsel deneyim: Ebelik bölümü öğrencilerinin görüş ve tutumları. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 2*(4), 486-498.

Hall, S. S. (2006). Marital meaning: Exploring young adults' belief systems about marriage. *Journal of family issues*, *27*(10), 1437-1458. https://doi.org/10.1177/0192513X06290036

Hall, S. S. & Willoughby, B. J. (2016). Relative work and family role centralities: Beliefs and behaviors related to the transition to adulthood. *Journal of Family and Economic Issues*, *37*, 75-88. https://doi.org/10.1007/s10834-014-9436-x

Hall, S. S. & Willoughby, B. J. (2018). Opposite-sex siblings and marital beliefs among emerging adults. *Journal of Adult Development*, *25*(1), 61-67. https://doi.org/10.1007/s10804-017-9275-8

Heaton, T. B. (2002). Factors contributing to increasing marital stability in the United States. *Journal of family issues*, *23*(3), 392-409. https://doi.org/10.1177/019251 3X02023003004

Hoffnung, M. (2004). Wanting it all: Career, marriage, and motherhood during college-educated women's 20s. *Sex roles*, *50*(9/10), 711-723. https://doi.org/10.1023/B:SERS.0000027572.57049.ff

Holman, T. B. & Li, B. D. (1997). Premarital factors influencing perceived readiness for marriage. *Journal of Family Issues*, *18*(2), 124-144. https://doi.org/10.1177/019251 397018002002

İşmen-Gazioğlu, A. E. (2006). Genç yetişkinlerin evlilik ve aile hayatına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 23*(23), 107-123.

Jensen, T. M., Willoughby, B. J., Holman, T. B., Busby, D. M., & Shafer, K. (2015). Associations between family and interpersonal processes and emerging adult marital paradigms: Does adult attachment mediate?. *Journal of Adult Development*, *22*, 50-62. https://doi.org/10.1007/s10804-014-9200-3

Jones, G. D. & Nelson, E. S. (1997). Expectations of marriage among college students from intact and non-intact homes. *Journal of Divorce & Remarriage*, *26*(1-2), 171-189. https://doi.org/10.1300/J087v26n01_09

Kamp-Dush, C. M., Cohan, C. L., & Amato, P. R. (2003). The relationship between cohabitation and marital quality and stability: Change across cohorts?. *Journal of marriage and family*, *65*(3), 539-549. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2003.00539.x

Kaplan-Serin, E., Duman, M., & Yilmaz, S. (2020). Sexual life quality and marital adjustment in women with and without diabetes. *Sexuality and Disability*, *38*, 625-635. https://doi.org/10.1007/s11195-020-09663-y

Karagüven, H. ve Bal, S. F. (2023). Üniversite öğrencilerinin evlilik beklentileri ile cinsiyet rollü tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, *57*(57), 151-167. https://doi.org/10.15285/maruaebd.1200118

Kaufman, G. & Goldscheider, F. (2007). Do men "need" a spouse more than women?: Perceptions of the importance of marriage for men and women. *The Sociological Quarterly*, *48*(1), 29-46. https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.2007.00069.x

Keldal, G. (2021). Üniversite öğrencilerinin gözünden evlilik. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *23*(2), 375-393. https://doi.org/10.32709/akusosbil.856820

Keldal, G. & Kılıç, N. (2023). Marital timing of emerging adults: Familial factors as potent predictors. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute, 60*, 17-28. https://doi.org/10.53568/yyusbed.1243073

Keldal, G. (2022). Associations between religiosity and marital beliefs among emerging adults. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, *12*(65), 248-261. https://doi.org/10.17066/tpdrd.1138281

Keldal, G. (2023, 8-11 Haziran). *Evliliğe hazır oluş: Ailesel değişkenleri rolü*. 10. International Eurasian Educational Research Congress, Ankara, Türkiye.

Keldal, G. ve Karadaş, C. (2021). Eş seçiminde aranan özelliklerden güven, fiziksel çekicilik ve sosyal statünün yordayıcısı olarak evlilik inançları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *23*(3), 1219-1234. https://doi.org/10.16953/deusosbil.932453

Keldal, G., & Kılıç, N. (2021). Investigating the associations between social media addiction, marital beliefs, and attitudes toward cohabitation during emerging adulthood. *Marriage & Family Review*, *57*(8), 764-779. https://doi.org/10.1080/01494929.2021.1919813

Keldal, G., & Şeker, G. (2022). Marriage or career? Young adults' priorities in their life plans. *The American Journal of Family Therapy*, *50*(5), 459-474. https://doi.org/10.1080/01926187.2021.1915213

Keldal, G., & Yıldırım, İ. (2022). Factors associated with marital readiness among Turkish young adults. *Family Relations*, *71*(1), 307-324. https://doi.org/10.1111/fare.12619

Kerpelman, J. L., & Schvaneveldt, P. L. (1999). Young adults' anticipated identity importance of career, marital, and parental roles: Comparisons of men and women with different role balance orientations. *Sex roles*, *41*(3-4), 189-217. https://doi.org/10.1023/A:1018802228288

Kızıldağ, S. ve Şahin, İ. (2018). Çiftler evliliklerini nasıl algılıyorlar?. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *47*(2), 667-693. https://doi.org/10,14812/cuefd.349736

Köroğlu, T. (2013). *Üniversite gençliğinde evlilik, aile ve boşanma konusundaki düşünce ve görüşleri üzerine sosyolojik bir araştırma: Karabük Üniversitesi örneği* (yüksek lisans tezi). Karabük Üniversitesi, Karabük.

Larson, J. H. & LaMont, C. (2005). The relationship of childhood sexual abuse to the marital attitudes and readiness for marriage of single young adult women. *Journal of Family Issues*, *26*(4), 415-430. https://doi.org/10.1177/0192513X04270474

Larson, J. H. & Thayne, T. R. (1999). Marital attitudes and personal readiness for marriage of young adult children of alcoholics. *Alcoholism Treatment Quarterly*, *16*(4), 59-73. https://doi.org/10.1300/J020v16n04_06

Larson, J. H., Newell, K. E., Holman, T. B., & Feinauer, I. D. (2007). The role of family environment in the dating relationships and readiness for marriage of young adult male survivors of non-familial childhood sexual abuse. *The American Journal of Family Therapy*, *35*(3), 173-186. https://doi.org/10.1080/01926180600968423

Leonhardt, N. D., & Willoughby, B. J. (2018). Longitudinal links between pornography use, marital importance, and permissive sexuality during emerging adulthood. *Marriage & Family Review*, *54*(1), 64-84. https://doi.org/10.1080/01494929.2017.1359811

Leonhardt, N. D., Willoughby, B. J., Carroll, J. S. Astle, S., & Powner, J. (2022) 'We want to be married on our own terms': non-university emerging adults' marital beliefs and differences between men and women. *Journal of Family Studies*, *28*(2), 629-651. https://doi.org/10.1080/13229400.2020.1747520

Muraco, J. A. & Curran, M. A. (2012). Associations between marital meaning and reasons to delay marriage for young adults in romantic relationships. *Marriage & Family Review, 48*(3), 227-247. http://dx.doi.org/10.1080/01494929.2012.665013

Ondaş, B. (2007). *Üniversite öğrencilerinin evlilik ve eş seçimi ile ilgili görüşlerinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Özdemir-Kemahlı, H. P. (2019). *Yüksek nitelikli evlilikler yaratmak: Mutlu çiftlerin deneyimleri üzerine bir araştırma* (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Özgüven, İ. E. (2014). *Evlilik ve aile terapisi* (3. Baskı). Ankara: Nobel.

Öz-Soysal, F., Uz-Baş, A. ve Aysan, F. (2016). Evlilik beklentisi ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *12*(1), 119-128. https://doi.org/10.17860/efd.80783

Özteke-Kozan, H. İ., Baloğlu, M., Kesici, Ş. ve Kamer, Z. (2019). Genç kızların evliliğe ilişkin görüşlerinin incelenmesi: neden evlenirim? neden evlenmem?. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *50,* 303-323. https://doi.org/10.21764/maeuefd.520263

Rodoplu, A. (2019). *Evli çiftlerde evlilik uyumu ile cinsel doyum arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.

Stanley, S. M., Amato, P. R., Johnson, C. A., & Markman, H. J. (2006). Premarital education, marital quality, and marital stability: Findings from a large, random household survey. *Journal of family psychology*, *20*(1), 117-126. https://doi.org/10.1037/0893-3200.20.1.117

Strong, B., DeVault, C., & Cohen, T. F. (2010). *The Marriage and family experience: Intimate relationships in a changing society* (11th ed.). Belmont: Wadsworth.

Teke, E. (2017). *Üniversite öğrencilerinin evlilik ve aileye bakışı* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Treas, J. & Giesen, D. (2000). Sexual infidelity among married and cohabiting Americans. *Journal of marriage and family*, *62*(1), 48-60. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.00048.x

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2023). *Evlenme ve boşanma istatistikleri*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2022.

Vaterlaus, J. M., Skogrand, L., Chaney, C., & Gahagan, K. (2017). Marital expectations in strong African American marriages. *Family process*, *56*(4), 883-899. https://doi.org/10.1111/famp.12263

Willoughby, B. J. (2015). The role of marital beliefs as a component of positive relationship functioning. *Journal of Adult Development*, *22*(1), 76-89. https://doi.org/10.1007/s10804-014-9200-3

Willoughby, B. J. & Carroll, J. S. (2010). Sexual experience and couple formation attitudes among emerging adults. *Journal of Adult Development, 17*(1), 1-11. http://dx.doi.org/10.1007/s10804-009-9073-z

Willoughby, B. J. & Carroll, J. S. (2015). On the horizon: Marriage timing, beliefs, and consequences in emerging adulthood. In J. J. Arnett (Ed.), *The Oxford handbook of emerging adulth*ood (pp. 280-295). New York: Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199795574.013.31.

Willoughby, B. J. & Dworkin, J. (2009). The relationships between emerging adults' expressed desire to marry and frequency of participation in risk-taking behaviors. *Youth & Society*, *40*(3), 426-450. https://doi.org/10.1177/0044118X08318116

Willoughby, B. J. & Egbert, J. (2016). Complexities in assessing marital beliefs: Illustrations across college and non-college emerging adults. *Marriage & Family Review*, *52*(8), 722-741. https://doi.org/10.1080/01494929.2016.1157124

Willoughby, B. J. & Hall, S. S. (2015). Enthusiasts, delayers, and the ambiguous middle marital paradigms among emerging adults. *Emerging Adulthood*, *3*(2), 123-135. https://doi.org/10.1177/2167696814548478

Willoughby, B. J., Carroll, J. S., Vitas, J. M., & Hill, L. M. (2012). "When are you getting married?" The intergenerational transmission of attitudes regarding marital timing and marital importance. *Journal of Family Issues*, *33*(2), 223-245. https://doi.org/10.1177/0192513X1140869

Willoughby, B. J., Hall, S. S., & Goff, S. (2015). Marriage matters but how much? Marital centrality among young adults. *The Journal of psychology*, *149*(8), 796-817. https://doi.org/10.1080/00223980.2014.979128

Willoughby, B. J., Hall, S. S., & Luczak, H. P. (2015). Marital paradigms: A conceptual framework for marital attitudes, values, and beliefs. *Journal of Family Issues, 36*(2), 188-211. http://dx.doi.org/10.1177/0192513X13487677

Willoughby, B. J., Hersh, J. N., Padilla-Walker, L. M., & Nelson, L. J. (2015). "Back off"! Helicopter parenting and a retreat from marriage among emerging adults. *Journal of Family Issues*, *36*(5), 669-692. https://doi.org/10.1177/0192513X13495854

Willoughby, B. J., James, S., Marsee, I., Memmott, M., & Dennison, R. P. (2020). "I'm scared because divorce sucks": Parental divorce and the marital paradigms of emerging adults. *Journal of Family Issues*, *41*(6), 711-738. https://doi.org/10.1177/0192513X198809

Willoughby, B. J., Medaris, M., James, S., & Bartholomew, K. (2015). Changes in marital beliefs among emerging adults: Examining marital paradigms over time. *Emerging adulthood*, *3*(4), 219-228. https://doi.org/10.1177/2167696814563381

Willoughby, B. J., Olson, C. D., Carroll, J. S., Nelson, L. J., & Miller, R. B. (2012). Sooner or later? The marital horizons of parents and their emerging adult children. *Journal of Social and Personal Relationships*, *29*(7), 967-981. https://doi.org/10.1177/0265407512443637

Willoughby, B. J., Yorgason, J., James, S., & Kramer Holmes, E. (2021). What does marriage mean to us? Marital centrality among newlywed couples. *Journal of Family Issues*, *42*(7), 1631-1654. https://doi.org/10.1177/0192513X20949905

BÖLÜM 8:
YENİ BİR AİLENİN İNŞASINA HAZIRLIK

Gökay Keldal

Bu bölümde ebeveynlik, ailenin finansal yönetimi ve kök ailenin rolüne dair bilgiler sunulmuştur.

Ebeveynlik

Ebeveynlik, ebeveyn olma (anne veya baba olma) durumudur. Ebeveynlik ve ebeveyn, benzer anlamları belirtmek için eş anlamlı olarak kullanılır (Khaleque, 2021). Ebeveyn terimi; biyolojik ebeveyn, akraba, evlat edinen kişi, koruyucu ebeveyn veya akraba olmayan bakıcı olarak birincil bakım veren ya da ebeveyn rolünde olanları kapsar. Ebeveynler, çocukların bilişsel, dilsel, fiziksel, sosyoduygusal ve kültürel ihtiyaçlarını gidermeye yardımcı olan bir kişi veya bir grup birey olabilir (Berger ve Riojas-Cortez, 2013). Ebeveyn olmak, dünyanın en güzel ve aynı anda en zor duygusu olarak görülebilir. Çocuk dünyaya gelmeden başlayan sorumluluk, çocuğun doğumu ve büyümesiyle giderek fazlalaşır. Ebeveynlik, çocuğun her gelişim döneminde ortaya çıkan sorumluluklarla birlikte yaşam süresince devam eder (Koyuncu-Şahin, 2021). Bu bağlamda, ebeveynlik bir süreç olarak görülür. Doğum veya evlat edinme yoluyla çocuk sahibi olmak, çocuk yetiştirmekle aynı şey olarak kabul edilmez (Benokraitis, 2014).

Ebeveynlik aşama aşama gerçekleşen bir şey değildir. Dokuz aylık normal bir hamilelik süreci, ebeveyn adaylarına, ebeveynlik hakkında düşünmeleri ve bebeğin gelişini planlamaları için zaman verir. Yine de birçok ebeveyn, bebek dünyaya geldiğinde zorluklar açısından hazırlıksız yakalanır. Ebeveyn

kayınpeder, damat-kayınvalide ilişkilerinin de daha fazla ele alınması kök ailelerin ilişkilere etkilerinin anlaşılması yönüyle daha değerli olabilir. Bu süreçlerin ilişkiler açısından daha sağlıklı olabilmesi için evlilik öncesi psikolojik danışma literatüründe kök aileyle çiftlerin ilişkilerinin varlığının yer edinmesi önemlidir.

Kaynakça

Addo, F. R. (2017). Financial integration and relationship transitions of young adult cohabiters. *Journal of Family and Economic Issues*, *38*(1), 84-99. https://doi.org/10.1007/s10834-016-9490-7

Aktaş, G. (2019). Günümüz toplumlarında anneliğin değişen biçimlerini sosyal medya kullanıcıları üzerinden değerlendirmek. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *36*(2), 253-271. https://doi.org/10.32600/huefd.441402

Altunsu-Sönmez, Ö. (2019). Gelin kaynana çatışması üzerine sosyolojik bir analiz. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 13*(19), 1159-1201. https://doi.org/10.26466/opus.595849

Anderson, J. R., Johnson, M. D., Liu, W., Zheng, F., Hardy, N. R., & Lindstrom, R. A. (2014). Young adult romantic relationships in Mainland China: Perceptions of family of origin functioning are directly and indirectly associated with relationship success. *Journal of Social and Personal Relationships*, *31*(7), 871-887. https://doi.org/10.1177/0265407513508727

Archuleta, K. L. (2013). Couples, money, and expectations: Negotiating financial management roles to increase relationship satisfaction. *Marriage & Family Review*, *49*(5), 391-411. https://doi.org/10.1080/01494929.2013.766296

Arslan, A. ve Ulaş, A. H. (2022). Değer odaklı aile eğitim programının anne babalık becerilerine, aile iklimine ve değer odaklı yaşama etkisi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, *6*(1), 88-109. https://doi.org/10.38015/sbyy.1097582

Azim, Y. M. ve Özkan, H. (2023). Üniversite öğrencilerinin ebeveyn olmaya ilişkin algılarının değerlendirilmesi. *Journal of Infant, Child and Adolescent Health*, *3*(1), 52-59. https://doi.org/10.5281/zenodo.7876600

Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child development*, *37*(4), 887-907.

Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental psychology*, *4*, 1-103.

Baumrind, D. (1991). The ınfluence of parenting style on adolescent competence and substance abuse. *Journal of Early Adolescence, 11*(1), 56-95.

Benokraitis**,** N. V. (2014). *Marriages & families: Changes, choices, and constraints* (8th ed.). Pearson.

Berger, E. H., & Riojas-Cortez, M. (2013). *Parents as partners in education: Families and schools working together* (8th ed., Pearson New International Edition). Pearson.

Bornstein, M. H., Cluver, L., Deater-Deckard, K., Hill, N. E., Jager, J., Krutikova, S., ... & Yoshikawa, H. (2022). The future of parenting programs: I design. *Parenting*, *22*(3), 201-234. https://doi.org/10.1080/15295192.2022.2087040

Britt, S., Grable, J. E., Goff, B. S. N., & White, M. (2008). The influence of perceived spending behaviors on relationship satisfaction. *Journal of Financial Counseling and Planning*, *19*(1), 31-43.

Bunting, L. (2004). Parenting programmes: The best available evidence. *Child Care in Practice*, *10*(4), 327-343. https://doi.org/10.1080/1357527042000285510

Burç, P. E. (2015). Popüler kültür ve annelik: Anneliğin farklı görünümleri. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 1-15. https://web.archive.org/web/20220206124253/http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/Pinar-Ezgi-Burc-14Eylul2015.pdf

Cihan-Güngör, H. (2007). *Evlilik doyumunu açıklamaya yönelik bir model geliştirme* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Çetin-Avcı, S. ve Güleç-Şatır, D. (2020). Yeni bir kavram: helikopter ebeveynlik. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, *3*(2), 163-168. https://doi.org/10.38108/ouhcd.738884

Çineli, B. (2022). Who manages the money at home? Multilevel analysis of couples' money management across 34 countries. *Gender & Society*, *36*(1), 32-62. https://doi.org/10.1177/08912432211057920

Çopur, Z. & Eker, I. (2014). The relationship between financial issues and marital relationship. *International Journal of Arts & Sciences*, *7*(5), 683-697.

Çopur, Z. & Koropeckyj-Cox, T. (2010). University students' perceptions of childless couples and parents in Ankara, Turkey. *Journal of Family Issues*, *31*(11), 1481-1506. https://doi.org/10.1177/0192513X10361577

Darlow, V., Norvilitis, J. M., & Schuetze, P. (2017). The relationship between helicopter parenting and adjustment to college. *Journal of Child and Family Studies*, *26*(8), 2291-2298. https://doi.org/10.1007/s10826-017-0751-3

Eickmeyer, K. J., Manning, W. D., & Brown, S. L. (2019). What's mine is ours? Income pooling in American families. *Journal of Marriage and Family*, *81*(4), 968-978. https://doi.org/10.1111/jomf.12565

Ekşi, H., Barış, Ş., & Demir, İ. H. (2020). Ergenlerde helikopter ebeveyn tutumu, şişirilmiş benlik: duygusal özerklik, sosyal kaygı değişkenlerinin aracı etkisi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *18*, 83-100. https://doi.org/10.18026/cbayarsos.627884

Erol, A., Canbeldek, M. ve Işıkoğlu, N. (2023). Babaların çocuklarına yönelik algısı: İlk babalık deneyimleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 23*(59), 357-387. https://doi.org/10.21560/spcd. vi.1218406

Estlein, R. (2016). Parenting styles. In C. L. Shehan (Ed.), *Encyclopedia of family studies* (pp. 1567-1569). Wiley-Blackwell. https://doi.org/10.1002/9781119085621.wbefs030

Gedik, Ç. (2023). *Dijital ebeveynlik becerilerine yönelik veli ve öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Bartın Üniversitesi, Bartın.

Güçlü, C. H. ve Çok, F. (2021). Helikopter anababalık ve gençler üzerindeki gelişimsel etkileri. *Çocuk ve Gelişim Dergisi, 4*(7), 134-150.

Hardy, N. R., Soloski, K. L., Ratcliffe, G. C., Anderson, J. R., & Willoughby, B. J. (2015). Associations between family of origin climate, relationship self-regulation, and marital outcomes. *Journal of marital and family therapy*, *41*(4), 508-521. https://doi.org/10.1111/jmft.12090

Heimdal, K. R, & Houseknecht, S. K. (2003). *Cohabiting and Married Couples' Income Organization: Approaches in Sweden and the United States. Journal of Marriage and Family, 65*(3), *525-538.* http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-3737.2003.00525.x

Holden, G. W., Ashraf, R., & Smith, M. M. (2018). Parenting In M. H. Bornstein (Ed.). *The SAGE encyclopedia of lifespan human development* (pp.1588-1591). Sage.

Holman, T. B., & Busby, D. M. (2011). Family-of-origin, differentiation of self and partner, and adult romantic relationship quality. *Journal of Couple & Relationship Therapy*, *10*(1), 3-19. https://doi.org/10.1080/15332691.2010.539171

Howe, T. R. (2011). *Marriages and families in the 21st century: A bioecological approach*. John Wiley & Sons.

İnan-Kaya, G., Mutlu-Bayraktar, D., & Yılmaz, Ö. (2018). Digital parenting: Perceptions on digital risks. *Kalem International Journal of Education and Human Sciences*, *8*(1), 131-157. https://doi.org/10.23863/kalem.2018.96

Jensen, T. M., Willoughby, B. J., Holman, T. B., Busby, D. M., & Shafer, K. (2015). Associations between family and interpersonal processes and emerging adult marital paradigms: Does adult attachment mediate?. *Journal of Adult Development*, *22*(1), 50-62. https://doi.org/10.1007/s10804-014-9200-3

Kaya, T. (2019). Gelin-kaynana iletişiminin niteliğini belirleyen kültürel etmenler. *Erciyes İletişim Dergisi*, *6*(1), 185-204. https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.459590

Keldal, G. (2021a). Evliliğe bakış açısı ve evlilikten beklentiler. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *30*(1), 1-10. https://doi.org/10.35379/cusosbil.662290

Keldal, G. (2021b). Üniversite öğrencilerinin gözünden evlilik. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *23*(2), 375-393. https://doi.org/10.32709/akusosbil.856820

Keldal, G., & Kılıç, N. (2023). Marital timing of emerging adults: Familial factors as potent predictors. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *60*, 17-28. https://doi.org/10.53568/yyusbed.1243073

Keldal, G. & Yıldırım, İ. (2022). Factors associated with marital readiness among Turkish young adults. *Family Relations*, *71*(1), 307-324. https://doi.org/10.1111/fare.12619

Kerkmann, B. C., Lee, T. R., Lown, J. M., & Allgood, S. M. (2000). Financial management, financial problems and marital satisfaction among recently married university students. *Journal of Financial Counseling and Planning*, *11*(2), 55-65.

Khaleque, A. (2021). *Parenting and child development: Across ethnicity and culture*. ABC-CLIO.

Kılıçarslan, S. ve Parmaksız, İ. (2020). Çift ilişkilerinde şiddet: İlişkisel faktörler, köken aile deneyimleri ve baş etme stratejileri. *Egitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 8*(3), 920-949. https://doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.8c.3s.7m

Knapp, D. J., Norton, A. M., & Sandberg, J. G. (2015). Family-of-origin, relationship self-regulation, and attachment in marital relationships. *Contemporary Family Therapy*, *37*(2), 130-141. https://doi.org/10.1007/s10591-015-9332-z

Knox, D. & Schacht, C. (2009). *Choices in relationships: An introduction to marriage and the family* (10th ed.).Wadsworth.

Koç, M., Koçtürk, N. ve Zincir, T. (2022). Anne-baba eğitimi: Ebeveynlerin eğitim deneyimleri ve gereksinimleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *32*(1), 111-120.

Koropeckyj-Cox, T., Çopur, Z., Romano, V., & Cody-Rydzewski, S. (2018). University students' perceptions of parents and childless or childfree couples. *Journal of Family Issues*, *39*(1), 155-179. https://doi.org/10.1177/0192513X15618993

Koyuncu-Şahin, M. (2021). *Olumlu ebeveynlik programı'nın çocukların davranış problemlerine, ebeveynlerin disiplin yöntemleri ve ebeveyn çocuk ilişkisine etkisi* (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Lauer, S. R. & Yodanis, C. (2011). Individualized marriage and the integration of resources. *Journal of Marriage and Family*, *73*(3), 669-683. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2011.00836.x

Lauer, S. R. & Yodanis, C. (2014). Money management, gender, and households. In J.Treas, J. Scott, & M. Richards (Eds.), *The Wiley Black well companion to the sociology of families* (pp.344-360).Wiley.

Lee, J. & Kang, S. (2018). Perceived helicopter parenting and Korean emerging adults' psychological adjustment: The mediational role of parent-child affection and pressure from parental career expectations. *Journal of Child and Family Studies*, *27*(11), 3672-3686. https://doi.org/10.1007/s10826-018-1193-2

LeMoyne, T. & Buchanan, T. (2011). Does "hovering" matter? Helicopter parenting and its effect on well-being. *Sociological Spectrum*, *31*(4), 399-418. https://doi.org/10.1080/02732173.2011.574038

Lott, Y. (2017). When my money becomes our money: Changes in couples' money management. *Social Policy and Society*, *16*(2), 199-218. http://dx.doi.org/10.1017/S1474746415000688

Love, H., May, R. W., Cui, M., & Fincham, F. D. (2020). Helicopter parenting, self-control, and school burnout among emerging adults. *Journal of Child and Family Studies*, *29*(2), 327-337. https://doi.org/10.1007/s10826-019-01560-z

Luebbe, A. M., Mancini, K. J., Kiel, E. J., Spangler, B. R., Semlak, J. L., & Fussner, L. M. (2018). Dimensionality of Helicopter Parenting and Relations to Emotional, Decision-Making, and Academic Functioning in Emerging Adults. *Assessment*, *25*(7), 841-857. https://doi.org/10.1177/1073191116665907

Lyngstad, T. H., Noack, T., & Tufte, P. A. (2011). Pooling of economic resources: A comparison of Norwegian married and cohabiting couples. *European Sociological Review*, *27*(5), 624-635. http://dx.doi.org/10.1093/esr/jcq028

Manap, A. ve Durmuş, E. (2020). Dijital ebeveynlik farkındalık ölçeğinin geliştirilmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *21*(2), 978-993. https://doi.org/10.17679/inuefd.905569

Mercan, Z. ve Tezel-Şahin, F. (2017). Babalık rolü ve farklı kültürlerde babalık rolü algısı. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi, 2*(2), 1-10.

Mikkonen, K., Veikkola, H. R., Sorkkila, M., & Aunola, K. (2022). Parenting styles of Finnish parents and their associations with parental burnout. *Current Psychology*, Advenced online publication. https://doi.org/10.1007/s12144-022-03223-7

Odenweller, K. G., Booth-Butterfield, M., & Weber, K. (2014). Investigating helicopter parenting, family environments, and relational outcomes for millennials. *Communication Studies*, *65*(4), 407-425. http://dx.doi.org/10.1080/10510974.2013.811434

Olson, D. H., DeFrain, J., & Skogrand, L. (2018). *Marriage and Families: Intimacy, diversity, and strengths* (9th ed.). McGraw-Hill Education

Özdemir, M. B. (2023). Değişen dünyada yeni bir ebeveynlik yaklaşımı: Helikopter ebeveynlik, *Alanyazın, 4*(1), 21-31.

Özsoy, D. ve Atılgan, S. S. (2018). Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki 0-8 yaş grubu çocukların internet kullanımı ve bu kapsamda ebeveyn arabuluculuğu: Nitel bir araştırma. *Selçuk İletişim*, *11*(2), 96-125. https://doi.org/10.18094/josc.415323

Özyeşer-Cinel, N. ve Tezel-Şahin, F. (2021). Babaların kendilerinin ve babalarının babalık rollerine bakış açılarının incelenmesi. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, *7*(15), 107-129.

Parlak, S. & Tekin, I. (2020). A phenomenological study on voluntarily childless women. *Studies in Psychology, 40*(1), 161-186. https://doi.org/10.26650/SP2019-0034

Pinquart, M. (2016). Associations of parenting styles and dimensions with academic achievement in children and adolescents: A meta-analysis. *Educational Psychology Review*, *28*(3), 475-493. https://doi.org/10.1007/s10648-015-9338-y

Pinquart, M., & Gerke, D. C. (2019). Associations of parenting styles with self-esteem in children and adolescents: A meta-analysis. *Journal of Child and Family Studies*, *28*(8), 2017-2035. https://doi.org/10.1007/s10826-019-01417-5

Reed, K., Duncan, J. M., Lucier-Greer, M., Fixelle, C., & Ferraro, A. J. (2016). Helicopter parenting and emerging adult self-efficacy: Implications for mental and physical health. *Journal of Child and family Studies*, *25*(10), 3136-3149. https://doi.org/10.1007/s10826-016-0466-x

Rousseau, S., & Scharf, M. (2018). Why people helicopter parent? An actor-partner interdependence study of maternal and paternal prevention/promotion focus and interpersonal/self-regret. *Journal of Social and Personal Relationships*, *35*(7), 919-935. https://doi.org/10.1177/0265407517700514

Sakman, E. (2021). Gönüllü çocuksuzluk: Çocuk sahibi olmama kararının altında yatan faktörler ve karşılaşılan tepkiler hakkında bir derleme. *Psikoloji Çalışmaları, 41*(1), 83-109. https://doi.org/10.26650/SP2020-0105

Segrin, C., Woszidlo, A., Givertz, M., Bauer, A., & Taylor Murphy, M. (2012). The association between overparenting, parent-child communication, and entitlement and adaptive traits in adult children. *Family Relations*, *61*(2), 237-252. https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2011.00689.x

Skogrand, L., Johnson, A. C., Horrocks, A. M., & DeFrain, J. (2011). Financial management practices of couples with great marriages. *Journal of family and economic issues*, *32*(1), 27-35. https://doi.org/10.1007/s10834-010-9195-2

Stavrulaki, E., Li, M., & Gupta, J. (2021). Perceived parenting styles, academic achievement, and life satisfaction of college students: the mediating role of motivation orientation. *European Journal of Psychology of Education*, *36*(3), 693-717. https://doi.org/10.1007/s10212-020-00493-2

Strait, J. G., Sandberg, J. G., Larson, J. H., & Harper, J. M. (2015). The relationship between family-of-origin experiences and sexual satisfaction in married couples. *Journal of Family Therapy*, *37*(3), 361-385. https://doi.org/10.1111/1467-6427.12007

Strong, B., DeVault, C., & Cohen, T. F. (2010). *The Marriage and family experience: Intimate relationships in a changing society* (11th ed.). Belmont: Wadsworth.

Tezel-Şahin, F. ve Özbey, S. (2007). Aile eğitim programlarına niçin gereksinim duyulmuştur? Aile eğitim programları neden önemlidir?. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *3*(12), 7-12.

Tönbül, Ö. (2019). Aile eğitimi programının annelerin çocuk yetiştirme tutumlarına etkisinin incelenmesi. *Okul Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, *2*(1), 46-72.

Tunca, A. ve Durmuş, E. (2019). Büyükannelerin torun büyütme yaşantılarının incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *41,* 209-226. https://doi.org/10.21497/sefad.586615

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2023). *Doğum İstatistikleri, 2022*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2022-49673

Türk-Kurtça, T. (2022). Çocuk cinsel istismarını önleme programlarında ebeveyn eğitimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *14*(2), 247-254.

Vinson, C., Mollen, D., & Smith, N. G. (2010). Perceptions of childfree women: The role of perceivers' and targets' ethnicity. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, *20*(5), 426-432. https://doi.org/10.1002/casp.1049

Vogler, C. & Pahl, J. (1994). Money, power and inequality within marriage. *The Sociological Review, 42*(2), 263-288. https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.1994.tb00090.x

Vogler, C., Brockmann, M., & Wiggins, R. D. (2006). Intimate relationships and changing patterns of money management at the beginning of the twenty-first century 1. *The British Journal of Sociology*, *57*(3), 455-482. https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2006.00120.x

Willoughby, B. J., Hersh, J. N., Padilla-Walker, L. M., & Nelson, L. J. (2015). "Back off"! Helicopter parenting and a retreat from marriage among emerging adults. *Journal of Family Issues*, *36*(5), 669-692. https://doi.org/10.1177/0192513X13495854

Yam, F. C. ve Kumcağız, H. (2021). Helikopter anne tutumları: Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumları ve psikolojik iyi oluşları üzerindeki yordayıcı rolü. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *17*(35), 1946-1967. https://doi.org/10.26466/opus.784171

Yang, S. & Rosenblatt, P. C. (2008). Confucian family values and childless couples in South Korea. *Journal of Family Issues*, *29*(5), 571-591. https://doi.org/10.1177/0192513X07309462

Yılmaz, H. (2019). İyi ebeveyn, çocuğu için her zaman her şeyi yapan ebeveyn değildir: Algılanan Helikopter Ebeveyn Tutum Ölçeği (AHETÖ) geliştirme çalışması. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, *3*(1), 3-31. https://doi.org/10.24130/eccd-jecs.1967201931114

Yılmaz, H. (2020). Türkiyede helikopter ebeveynlik eğilimi ve helikopter ebeveynlerin demografik özellikleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *20*(46), 133-160. https://doi.org/10.21560/spcd.v20i54504.540233

Yılmaz, H. ve Büyükcebeci, A. (2019). Bazı pozitif psikoloji kavramları açısından helikopter ebeveyn tutumlarının sonuçları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *9*(54), 707-744.

Yodanis, C. & Lauer, S. (2007). Managing money in marriage: Multilevel and cross-national effects of the breadwinner role. *Journal of Marriage and Family*, *69*(5), 1307-1325. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2007.00449.x

Yoshida, K. & Busby, D. M. (2012). Intergenerational transmission effects on relationship satisfaction: A cross-cultural study. *Journal of Family Issues*, *33*(2), 202-222. https://doi.org/10.1177/0192513X11412883

Yurdakul, K. I., Dönmez, O., Yaman, F. ve Odabaşı, H. F. (2013). Dijital ebeveynlik ve değişen roller. *Gaziantep University Journal of Social Sciences, 12*(4), 883-896.

BÖLÜM 9:
DİJİTAL ÇAĞDA KİŞİLER ARASI VE YAKIN İLİŞKİLER

Pınar Çağ

"Caddedeki arabaların kırmızı arka ışıkları uzun bir sıra oluşturmuş. Klaksonlar çalıyor. Kesilmeyen trafik gürültüleri. Bir teselli gibi. Yağmur hızlanıyor. Kapüşonların, şemsiyelerin altına sığınmış insanlar koşturuyor, bir yerlere gidiyorlar, bir yerlerden geliyorlar, kafalarında kulaklıklar, yüzlerine yansıyan telefon ışıkları, atomize olmuşlar, yapayalnızlar. Yapayalnızım."

Jeanette Winterson

"Doğanın güzeli, dijital güzelin zıddıdır. Dijital güzel hiçbir çatlağı, aralığı içermemelidir. Alameti negatiflikten arındırılmış hazdır yani beni beğendir."

Byung Chul Han

Giriş

Bu bölümde dijital dünyada dijital araçlarla temellenen yakın ilişkilerdeki yeni iletişim örüntülerini içeren ilişkilerin doğası ve bu paralelde yeni ortaya çıkan kavramlardan sosyotelizm, gelişmeleri kaçırma korkusu detaylandırılmakta ve ilişkisel sınırlar ve monogami ele alınmaktadır.

Kişiler arası iletişim örüntülerindeki farklılaşmalar son yıllarda daha görünür hâldedir. Pandemiden önce ve pandemiden sonra ise eskiye nazaran dönüşen, değişen ve pek çok açıdan ayrışan insan ilişkilerinden bahsetmek mümkündür. Pandeminin ardından, iletişim bilimcilerinin de araştırmalarında açık şekilde görünen, bireysel hayata dönüş, iletişimin yüz yüzeden daha çok

Kaynakça

Abel, J. P., Buff, C. L., & Burr, S. A. (2016). Social Media and the Fear of Missing Out: Scale Development and Assessment. *Journal of Business & Economics Research (JBER)*, *14*(1), 33-44. https://doi.org/10.19030/jber.v14i1.9554

Alikılıç, Ö. A., Alikılıç, İ. ve Özer, A. (2019). Dijital romantizm: Y kuşağının romantik ilişkilerinde sosyal medyanın rolü üzerine bir araştırma. *Erciyes İletişim Dergisi, 1*, 57-80. https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.485005

Bridle, J. (2020). *Yeni karanlık çağ: Teknoloji ve geleceğin sonu*. (K. Güleç Çev.). Metis Yayınları.

Bulut, S. & Nazir, T. (2019). Phubbing phenomenon: A wild fire, which invades our social communication and life. *Open Journal of Medical Psychology*, *9*(01), 1-6. https://doi.org/10.4236/ojmp.2020.91001

Chul Han, B. (2022). *Palyatif toplum.* (H. Barışcan, Çev.) Metis Yayınları.

Chul Han, B. (2018). *Güzeli kurtarmak.* (K. Filiz, Çev.) İnsan Yayınları.

Csikszentmihalyi, M. (2017). *Akış: Mutluluk bilimi.* (E. Eret Çev.) Buzdağı Yayınları

Çizmeci, E. (2017). Disconnected, though satisfied: Pphubbing behavior and relationship satisfaction (İletişimsiz ama mutlu: Teknolojiyle meşgul olup partnerle ilgilenmeme davranışının Türkiye'deki flört eden ve evli çiftlerin ilişki memnuniyetleri üzerindeki etkisi). *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 7*(2), 364-375. https://doi.org/10.7456/10702100/018

Durvasula, R. S. (2021). *Sen benim kim olduğumu biliyor musun? Narsisizm, ayrıcalık sanrısı ve kabalık çağında ruh sağlığımızı korumak.* Görünmez Adam Yayıncılık.

Elphinston, R. A. & Noller, P. (2011). Time to face it! Facebook intrusion and the implications for romantic jealousy and relationship satisfaction. *Cyberpsychology, behavior, and social networking*, *14*(11), 631-635. https://doi.org/10.1089/cyber.2010.0318

Fox, J. & Warber, K. M. (2013). Romantic relationship development in the age of Facebook: An exploratory study of emerging adults' perceptions, motives, and behaviors. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, *16*(1), 3-7. https://doi.org/10.1089/cyber.2012.0288

Gupta, M. & Sharma, A. (2021). Fear of missing out: A brief overview of origin, theoretical underpinnings and relationship with mental health. *World Journal of ClinicalCases*, *9*(19),4881-4489. https://doi.org/10.12998%2Fwjcc.v9.i19.4881

Güleç, B. ve Köker, N. (2021). Sosyal medyada gözetleme motivasyonları: Instagram kullanıcıları üzerine bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *23*(1), 79-107. https://doi.org/10.16953/deusosbil.734526

Hari, J. (2022a). *Çalınan dikkat.* (B. Engin Aksoy, Çev.) Metis Yayınları.

Hari, J. (2022b). *Kaybolan bağlar: Depresyonun gerçek nedenleri ve beklenmedik çözümler.* (B. Engin Aksoy, Çev.) Metis Yayınları.

Hoşgör, H., Koç Tütüncü, S., Gündüz Hoşgör, D. ve Tandoğan, Ö. (2017). Üniversite Öğrencileri arasında sosyal medyadaki gelişmeleri kaçırma korkusu yaygınlığının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *International Journal of Academic Value Studies, 3*(17), 213-223.

Imperato, C., Everri, M., & Mancini, T. (2023). Does Facebook 'threaten'romantic relationships? Online surveillance and couple visibility behaviours in romantic jealousy and couple relationship quality in a sample of Italian women. *Journal of Family Studies*, *29*(2), 792-806. https://doi.org/10.1080/13229400.2021.1987295

JWT Marketing Communications. (2012, March 8). Fear Of Missing Out.Retrieved from JWT Explores Fear of Missing Out Report: https://www.prweb.com/releases/2012/3/prweb9265660.htm

Karadağ, E., Tosuntaş, Ş. B., Erzen, E., Duru, P., Bostan, N., Mızrak-Şahin, B., ... ve Babadağ, B. (2016). Sanal dünyanın kronolojik bağımlılığı: Sosyotelizm (phubbing). *Addicta: The Turkish Journal on Addiction*, *3*(2), 223-269. https://doi.org/10.15805/addicta.2016.3.0013

Miller, S. (2012, June 24). *Fear of missing out: Are you a slave to FOMO?* Retrieved from ABC News: https://abcnews.go.com/Health/Wellness/fear-missing-slave-fomo/story?id=16629972

Muise, A., Christofides, E., & Desmarais, S. (2009). More information than you ever wanted: Does Facebook bring out the green-eyed monster of jealousy?. *CyberPsychology & behavior*, *12*(4), 441-444. https://doi.org/10.1089/cpb.2008.0263

O'Connell, C. (2020). How FOMO (Fear of Missing Out), the Smartphone, and Social Media May Be Affecting University Students in the Middle East. *North American Journal of Psychology*, *22*(1), 83-102.

Sayıner, B. & Akbağ, M. (2023). Sosyotelizm: Farklı bağlamlarda bir değerlendirme. *Akademik Hassasiyetler*, *10*(21), 80-115. https://doi.org/10.58884/akademik-hassasiyetler.1224292

Şentürk Dızman, Z. (2019). Sosyal medyanın boşanmaya etkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *6*(4), 548-555.

Şimşek İşleyen, F. (2020). Dijital çağda bilginin değişen niteliği ve infobezite: Z kuşağı üzerine bir odak grup çalışması. *Selçuk İletişim, 13*(1), 246-272. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/josc/issue/52040/613286

Tanhan, F., Özok, H. İ. ve Tayiz, V. (2022). Gelişmeleri kaçırma korkusu (FoMO): güncel bir derleme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *14*(1), 74-85. https://doi.org/10.18863/pgy.942431

Tokunaga, R. S. (2011). Social networking site or social surveillance site? Understanding the use of interpersonal electronic surveillance in romantic relationships. *Computers in human behavior*, *27*(2), 705-713. https://doi.org/10.1016/j.chb.2010.08.014

Tong, S. T. (2013). Facebook use during relationship termination: Uncertainty reduction and surveillance. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, *16*(11), 788-793. https://doi.org/10.1089/cyber.2012.0549

Winterson, J. (2021). *Fran-kiss-stein: Bir aşk hikâyesi.* (P. Kür, Çev.) Kafka Kitap.

Weinstein, A., Dorani, D., Elhadif, R., Bukovza, Y., Yarmulnik, A., & Dannon, P. (2015). Internet addiction is associated with social anxiety in young adults. *Ann Clin Psychiatry, 27*(1), 1-7. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-407724-9.00005-7

Wu, P. L., & Chiou, W. B. (2009). More options lead to more searching and worse choices in finding partners for romantic relationships online: An experimental study. *Cyber Psychology & Behavior*, *12*(3), 315-318. https://doi.org/10.1089/cpb.2008.0182

Yam, F. C. ve İlhan, T. (2020). Modern çağın bütünsel teknolojik bağımlılığı: Phubbing. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 12*(1), 1-15. https://doi.org/10.18863/pgy.551299

Zoppolat, G., Faure, R., Alonso-Ferres, M., & Righetti, F. (2022). Mixed and Conflicted: The Role of Ambivalence in Romantic Relationships in Light of Attractive Alternatives. *Emotion*, *22*(1), 81-99. https://doi.org/10.1037/emo0001055

BÖLÜM 10:
MODERN DÜNYADA FLÖRT VE ROMANTİK İLİŞKİLER

Pınar Çağ

"Varoluşumuzu izleyen bir başkası olmadığı sürece, gerçekte var olmadığımız doğrudur belki de söylediklerimizi anlayacak biri olmadan doğru dürüst konuşamayız yani meselenin özüne inecek olursak sevilmiyorsak, tam anlamıyla yaşıyor olamayız."

Alain de Botton

Giriş

Bu bölümde modern dünyada flört ve romantik ilişkilerde oldukça yer tutan ve bir kısmı alan yazında yeni flört biçimlerindeki güncel kavramlar arasında yer alan ekmek kırıntısı bırakma (breadcrumbing), gölgelenme/hayalet olma (ghosting), aşk bombardımanı (love bombing) ve bunlara paralel ortaya çıkan seçim paradoksu ve yavaş/sıvı aşk sendromu ele alınmaktadır.

Dijitalleşme paralelinde oluşan bolluklarla ilgili süreçte tüm bu enformasyonun içerisinde elbette romantik ilişkilerin doğası ve flörtün yapısında da birtakım değişimler olagelmektedir. Bu çağ ile beraber iletişim araçlarının kullanım biçimlerinde yaşanan farklılıklar gazete yerine blog, yüz yüze görüşmek yerine çevrim içi görüşmeye yerini bırakmıştır (Şimşek İşleyen, 2020). Yakın ilişkiler de bu enformasyondan fazlaca etkilenmektedir.

Kaynakça

Ansari, A. (2016). *Modern zamanlarda aşk.* (E. O. Gezmiş, Çev.). Pegasus Yayınları.

Bauman, Z. (2019). *Akışkan aşk.* (I. Ergüden, Çev.) Alfa Yayıncılık.

Bonilla-Zorita, G., Griffiths, M. D., & Kuss, D. J. (2023). Dating app use and wellbeing: An application-based pilot study employing ecological momentary assessment and objective measures of use. *Int. J. Environ. Res. Public Health, 20*, 5631-5644. https://doi.org/10.3390/ijerph20095631

Botton, A. (2014). *Aşk üzerine.* (A. Antmen, Çev.) Sel Yayıncılık.

Botton, A. (2016). *Aşk dersleri.* (Ö. Çelik, Çev.) Sel Yayıncılık.

Chul Han, B. (2019). *Eros'un ıstırabı*. (Ş. Öztürk, Çev.) Metis Yayınları.

Flört Uygulamaları Pazarı Veri Analiz Raporu (2023). https://www.statista.com/study/40456/dating-services-report/ adresinden 10 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.

Erkan, Z., Şık, A. ve Karataş, A. (2023). Ghosting: ''Bir Ayrılık Stratejisi Olarak Ortadan Kaybolma''. *Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, *6*(1), 37-56. https://doi.org/10.58434/apdad.1284984b

Forrai, M., Koban, K., & Matthes, J. (2023). Short-sighted ghosts. Psychological antecedents and consequences of ghosting others within emerging adults' romantic relationships and friendships. *Telematics and Informatics*, *80*, 101969. https://doi.org/10.1016/j.tele.2023.101969

Hari, J. (2022). *Çalınan dikkat.* (B. Engin Aksoy, Çev.) Metis Yayınları.

Kaya, Ö. (2022). Modern zamanlarda kaybolan bağlar, aşk etiği ve yalnız yaşam üzerine sosyolojik tefekkürler. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, 8*(17), 185-215. https://doi.org/10.25306/skad.1149169

Khattar, V., Upadhyay, S., & Navarro, R. (2023). Young Adults' Perception of Breadcrumbing Victimization in Dating Relationships. *Societies*, *13*(2), 41-57. https://doi.org/10.3390/soc13020041

Kıvanç, S. (2022). Yakın ilişkilere güncel bir bakış: Çevrim içi buluşma uygulamaları kullanım motivasyonlarının ilişki sonlandırma stilleri üzerindeki etkisi ve karanlık üçlü kişilik özelliklerinin rolü. [Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi]. https://www.researchgate.net/publication/363839391_Yakin_Iliskilere_Guncel_Bir_Bakis_Cevrimici_Bulusma_Uygulamalari_Kullanim_Motivasyonlarinin_Iliski_Sonlandirma_Stilleri_Uzerindeki_Etkisi_ve_Karanlik_Uclu_Kisilik_Ozelliklerinin_Rolu

Koessler, R. B., Kohut, T., & Campbell, L. (2019). When your boo becomes a ghost: The association between breakup strategy and breakup role in experiences of relationship dissolution. *Collabra: Psychology, 5*(1), 29. https://doi.org/10.1525/collabra.230

Leckfor, C. M., Wood, N. R., Slatcher, R. B., & Hales, A. H. (2023). From close to ghost: Examining the relationship between the need for closure, intentions to ghost, and reactions to being ghosted. *Journal of Social and Personal Relationships*, 1-23. https://doi.org/10.1177/02654075221149955

LeFebvre, L. E., Allen, M., Rasner, R. D., Garstad, S., Wilms, A., Parrish, C. (2019). Ghosting in emerging adult's romantic relationships: The digital dissolution disappearance strategy. *Imagin. Cogn. Pers.*, *39*, 125-150. https://doi.org/10.1177/0276236618820519

May, R. (2019). *Aşk ve irade.* (Y. Namer, Çev.) Okuyanus Yayıncılık.

Navarro, R., Larrañaga, E., Yubero, S., & Villora, B. (2020). Ghosting and breadcrumbing: prevalence and relations with online dating behaviors among young adults. *Escritos de Psicología, 13*, 46-59. https://doi.org/1024310/espsiescpsi.v13i2.9960

O'Dea, S. Smartphone Users Worldwide 2016-2021. 2022. https://www.statista.com/statistics/330695/number-of-smartphone-users-worldwide/ adresinden 10 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.

Pancani, L., Aureli, N., & Riva, P. (2022). Relationship dissolution strategies: Comparing the psychological consequences of ghosting, orbiting, and rejection. Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace, 16(2), 1-17. https://doi.org/10.5817/CP2022-2-9

Pancani, L., Mazzoni, D., Aureli, N., & Riva, P. (2021). Ghosting and orbiting: An analysis of victims' experiences. Journal of Social and Personal Relationships, 38(7), 1987-2007. https://doi.org/10.1177/02654075211000417

Powell, D. N., Freedman, G., Williams, K. D., Le, B., & Green, H. (2021). A multi-study examination of attachment and implicit theories of relationships in ghosting experiences. *Journal of Social and Personal Relationships*, *38*(7), 2225-2248. https://doi.org/10.1177/02654075211009308

Pronk, T. M. & Denissen, J. J. (2020). A rejection mind-set: Choice overload in online dating. *Social Psychological and Personality Science*, *11*(3), 388-396. https://doi.org/10.1177/1948550619866189

Roberts, M. D. (2021). *Moth to a Flame: an Investigation of the Personality Traits and Early-Life Trauma Histories of Women Who Have Survived Adult Relationships with Men with Pathological Narcissism*. [Doctoral Dissertation, University of Missouri-Saint Louis]. https://www.proquest.com/docview/2544263587?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true

Roza, T. H., Noronha, L. T., Makrakis, M. A., Spritzer, D. T., Gadelha, A., Kessler, F. H. P., & Passos, I. C. (2023). Gaming Disorder and Problematic Use of Social Media. In *Digital Mental Health: A Practitioner's Guide* (pp. 237-253). Springer International Publishing.

Rull García, I., & Bove, K. P. (2022). Ghosting, Breadcrumbing, Catfishing: A Corpus Analysis of English Borrowings in the Spanish Speaking World. *Languages*, *7*(2), 119-136. https://doi.org/10.3390/languages7020119

Schmid, W. (2014). *Aşk neden bu kadar zordur ve yine de nasıl mümkün olur?* (T. Bora, Çev.) İletişim Yayınevi.

Siddiqui, A., Chakraborty, D., & Siddiqui, M. (2023). Dating Dilemma: Predicting the barriers to adoption of Online Dating Apps (ODAs) Applying Innovation Resistance Theory. *Journal of Promotion Management*, 1-22. https://doi.org/10.1080/10496491.2023.2187001

Statista.com. (2022). Online dating [Online]. Statista.com. https://www.statista.com/outlook/dmo/eservices/dating-services/online-dating/worldwide adresinden 10 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.

Strutzenberg, C. (2016). *Love-bombing: A narcissistic approach to relationship formation.* Human Development and Family Sciences Undergraduate Honors Theses Retrieved from https://scholarworks.uark.edu/hdfsrsuht/1

Şimşek İşleyen, F. (2020). Dijital çağda bilginin değişen niteliği ve infobezite: Z kuşağı üzerine bir odak grup çalışması. *Selçuk İletişim, 13*(1), 246-272. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/josc/issue/52040/613286

Thomas, J. O. & Dubar, R. T. (2021). Disappearing in the age of hypervisibility: Definition, context, and perceived psychological consequences of social media ghosting. *Psychology of Popular Media, 10*(3), 291-302. https://doi.org/10.1037/ppm0000343

Timmermans, E., Hermans, A. M., & Opree, S. J. (2021). Gone with the wind: Exploring mobile daters' ghosting experiences. *Journal of Social and Personal Relationships*, *38*(2), 783-801.

VanLear Jr, C. A., & Trujillo, N. (1986). On becoming acquainted: A longitudinal study of social judgement processes. *Journal of social and Personal Relationships*, *3*(3), 375-392. https://doi.org/10.1177/0265407586033008

Yap, M. A., Francisco, A. M., & Gopez, C. (2021). From best friends to silent ends: Exploring the concepts of ghosting in non-romantic relationships. *International Journal of Multidisciplinary: Applied Business and Education Research*, 2(10), 943-950. https://doi.org/10.11594/ijmaber.02.10.12

Wu, P. L. & Chiou, W. B. (2009). More options lead to more searching and worse choices in finding partners for romantic relationships online: An experimental study. *Cyber Psychology & Behavior*, *12*(3), 315-318. https://doi.org/10.1089/cpb.2008.0182

Yayla, B. ve İşözen, H. (2022). Mobil flört uygulamaları bağlamında yakın ilişkiler. *Journal of Social Reserch and Behavioral Sciences*, *8*(16), 791-802. https://doi.org/10.52096/jsrbs.8.16.55

Zhou, Y. (2023). The benefits and dangers of online dating spps. *Canadian Journal of Family and Youth/Le Journal Canadien de Famille et de la Jeunesse*, *15*(2), 54-62. https://doi.org/10.29173/cjfy29872

Zoppolat, G., Faure, R., Alonso-Ferres, M., & Righetti, F. (2022). Mixed and Conflicted: The Role of Ambivalence in Romantic Relationships in Light of Attractive Alternatives. *Emotion*, *22*(1), 81-99. https://doi.org/10.1037/emo0001055

TÜRKİYE'DE DEVLETİN EKONOMİDEKİ ROLÜNÜN DEMOKRASİNİN GELİŞİMİNE VE SİYASİ KÜLTÜRE ETKİSİ

Dr. Göksel Türker

nobel bilimsel

TÜRKİYE'DE DEVLETİN EKONOMİDEKİ ROLÜNÜN DEMOKRASİNİN GELİŞİMİNE VE SİYASİ KÜLTÜRE ETKİSİ

Dr. Göksel Türker

Yayın No.: 1421
ISBN: 978-625-398-175-4
E-ISBN: 978-625-398-174-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Türker, Göksel.
Türkiye'de Devletin Ekonomideki Rolünün Demokrasinin Gelişimine ve Siyasi Kültüre Etkisi / Göksel Türker
1. Basım, X + 210 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-175-4
E-ISBN: 978-625-398-174-7
1. Siyasi İktisat 2. Siyasi Kültür 3. Demokrasi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

ŞEKİL LİSTESİ ..... **vii**

TABLO LİSTESİ ..... **vii**

KISALTMALAR ..... **ix**

1. GİRİŞ **1**

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE **3**

2.1. Siyaset 4

2.2. Demokrasi 8

2.3. İdeoloji 11

2.4. Siyasi Kültür 13

2.5. İktisat ve Siyasi İktisat 16

3. DEVLETİN ROLÜNE GÖRE EKONOMİK SİSTEMLER **23**

3.1. Liberal Sistem 23

3.2. Sosyalist Sistem 30

3.3. Devletçi Sistem 34

4. TÜRKİYE'DE DEVLETİN EKONOMİDEKİ ROLÜ **41**

4.1. Osmanlı Dönemi 41

4.2. 1923-1950 Dönemi 55

4.3. 1950-1980 Dönemi 74

4.4. 1980-2002 Dönemi 86

4.5. Türkiye'de Devletin Ekonomideki Rolüne Yönelik Bölüm Değerlendirmesi 96

4.5.1. Merkeziyetçilik-Bahşedicilik (1299-1922) 97

4.5.2. Üretim Devletçiliği (1923-1980) 98

4.5.3. Neoliberalizm (1980-2002) 101

4.5.4. Tüketim Devletçiliği (2002 ve Sonrası) 103

5. TÜRKİYE'DE DEVLETİN EKONOMİDEKİ ROLÜ VE SİYASİ KÜLTÜR İLİŞKİSİ 107

5.1. Paternalizm 108

5.1.1. Paternalizm Kavramı 108

5.1.2. Türkiye'de Paternalist Siyasi Kültür 109

5.2. Nepotizm 122

5.2.1. Rasyonel Tercih Kavramı 122

5.2.2. Nepotizm Kavramı 126

5.2.3. Türkiye'de Nepotist Siyasi Kültür 128

6. TÜRKİYE'DE DEVLETİN EKONOMİDEKİ ROLÜ VE DEMOKRASİNİN GELİŞİMİ: YUKARIDAN DEMOKRASİ 139

6.1. Dünyada Demokrasinin Gelişiminde Ekonominin Etkisi 140

6.1.1. Avcı-Toplayıcı Dönem 140

6.1.2. Feodal Dönem 143

6.1.3. Sanayi Devrimi Dönemi 146

6.1.4. Asya Tipi Üretim Tarzı 155

6.2. Türkiye'de Yukarıdan Demokrasi 156

6.2.1. Osmanlı Döneminde Anayasacılık Hareketleri Kapsamında Demokrasinin Gelişimi ve Devletin Ekonomideki Rolü 160

6.2.1.1. Sened-i İttifak 160

6.2.1.2. Tanzimat Fermanı 161

6.2.1.3. Islahat Fermanı 162

6.2.1.4. Kanunuesasi 163

6.2.1.5. Kanunuesasi'de 1909 Değişiklikleri 165

6.2.2. Cumhuriyet Döneminde Demokrasinin Gelişimi ve Devletin Ekonomideki Rolü 167

6.2.3. Batıcılık Düşüncesi Kapsamında Demokrasinin Gelişimi ve Devletin Ekonomideki Rolü 173

6.2.4. Nicel Veriler Kapsamında Demokrasinin Gelişimi ve Devletin Ekonomideki Rolü 179

7. SONUÇ 185

KAYNAKÇA 197

KAYNAKÇA

Abrahamian, E., (1993), Khomeinism: Essays on the Islamic Republic, (1. baskı), University of California Press, California.

Acar, E., "Neoliberalizm ve Sosyal Refah Devleti Ekseninde Üçüncü Yol Yaklaşımı", Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2017/18, (1), ss. 248-263.

Acartürk, E. ve R. Kılıç, "Osmanlı Devleti'nde Kapitülasyonların İktisadi ve Siyasi Perspektiften Analizi", Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2011/29, (2), ss. 1-21.

Ağır, S. ve C. Artunç, "Political Economy, Firm Survival and Entrepreneurship in Turkey: The Case of the Wealth Tax (1942)", ERC Working Papers in Economics, 2017/17, (07), ss. 1-37.

Ahmad, F., (1993), The Making of Modern Turkey, (1. baskı), Routledge, London.

Akandere, O., "1946 Genel Seçimleri ve Sonuçları Üzerinde İktidar ve Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 2010/26, (76), ss. 1-26.

Akbari, M. vd., "An Experimental Study of Kin and Ethnic Favoritism", Economic Inquiry, 2020/58, (4), ss. 1795-1812.

Akçınar, E. N., (2015), Using Social Connections for Employment Purposes: A U.S/Middle East Comparison of Networking and Nepotism, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Stanford University, Department of Psychology, Stanford, (Amerika Birleşik Devletleri).

Akçura, Y., (1995), Üç Tarz-ı Siyaset, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

Akdoğu, S. K., "1929 Krizi Sonrasında Türkiye Ekonomisinde İktisat Politikası Arayışları: İktisadi Devletçilik", Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 2014/12, (22), ss. 348-365.

Akkor, N., "Dünya Ekonomik Krizi ve Türkiye'de Devletçilik Politikasına Geçiş", Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2018/2, (1), ss. 133-139.

Akşam, 19.05.1945.

Aktan, O. H., (1996), "Liberalization, Export Incentives and Exchange Rate Policy: Turkey's Experience in the 1980s", The Economy of Turkey since Liberalization, (1. baskı), ed. S. Togan ve V. N. Balasubramanyam, Macmillan Press, London.

Al, A., "Politika-Ekonomi Kesişmesi: Yeni Bir Bilim Dalı Olarak Uluslararası Politik Ekonomi", İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2015/2, (1), ss. 143-159.

Albayrak, E. T. ve M. Birinci, "Sosyal Devlet Modelleri: Sosyal Demokrat Model, İsveç-Norveç Örneği", Sosyal Çalışma Dergisi, 2017/1, (1), ss. 64-100.

Albo, G., "Neoliberalism, the State and the Left: A Canadian Perspective", Monthly Review, 2002/1, (54), ss. 46-55.

Almond, A. ve S. Verba, (1965), The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations, Princeton University Press, New Jersey.

Altan, M., (1994), Kapitalizm Bu Köye Uğramadı, Afa Yayınları, İstanbul.

Altunan, S., (2019), "Değişim ve Etkileşim: Yeniçağ'da Avrupa ve Osmanlı (15-18. Yüzyıl)", Genel Uygarlık Tarihi, ed. Taciser Sivas, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Anderson, P., (2013), Passages from Antiquity to Feudalism, (1. baskı), Verso, London.

Aslan, E., (2014), Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ahi Evran Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Kırşehir.

Atatürk, M. Kemal, (2010), Medeni Bilgiler, (2. baskı), Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.

Ataürk Ansiklopedisi, Sivas Kongresi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sivas-kongresi/> (14.01.2022).

Atatürk Araştırma Merkezi, <atam.gov.tr/wp-content/uploads/SÖYLEV-ORJİNAL.pdf> (21.06.2020).

Avcı, Y. ve D. Ateş, "Marks'ın Sınıf Tasnifi ve Günümüz Kapitalizminde Sermayenin Değişmeyen Nitelikleri", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2019/21, 2, ss. 555-583.

Avcılar, S. B., "Asya Tipi Üretim Tarzı'na Veda", Bilig, 2003, (24), ss. 1-28.

Aycan, Z., "Paternalizm: Yönetim ve Liderlik Anlayışına İlişkin Üç Görgül Çalışma", Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2001/1, (1), ss. 1-26.

Aydemir, C. ve H. H. Güneş, "Merkantilizmin Ortaya Çıkışı", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 2006/5, (15), ss. 136-158.

Aydın, M. K., "CHP'de Parti İçi Muhalefetin İlk Örneği: Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve TBMM'de Yaşanan Tartışmalar", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,, 2018/Sonbahar, (41), ss. 359-384.

Aydın, M. K. ve E. E. Çakmak, "Sosyal Devletin Temelleri", Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 2017/1, ss. 11-19.

Bağcı, S. A., "Kasım 2000 ve Şubat 2001 Ekonomik Krizlerinin Dış Ticarete Etkileri", Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2016/8, (3), ss. 46-54.

Bakan, S., (2019), İktisadi Düşünceler ve Devlet: Devletin İktisadi ve Siyasal Eylemlerinin Etkileşimi, (1. baskı), Bilsam Yayınları, İstanbul.

Bakan, S. ve F. Birdişli, "Modernleşme Sürecinde Türkiye'de Devletçilik Milliyetçilik, Devlet Milliyetçiliği ve Devletçi Ekonominin Analizi: Avrupa'nın Ulus Devletçiliği ile Türkiye'nin Devlet Milliyetçiliğinin Karşılaştırması", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2010/15, (1), ss. 357-376.

Baş, H., (2006), Varlık Vergisi'nin Türk Siyasal Yaşamına Yansımaları (1942-1957), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyasi Tarih Programı, Kocaeli.

Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi, Sevr Antlaşması, <http://sam.baskent.edu.tr/belge/Sevr_TR.pdf> (30.01.2021).

Bayrakcı, M., "Ders Kitapları Konusu ve İlköğretimde Ücretsiz Ders Kitabı Dağıtımı Projesi", Millî Eğitim Dergisi, 2005/Kış, (165), <https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/165/bayrakci.htm> (11.04.2021).

Baysan, T. Ve C. Blitzer, (1990), "Turkey's Trade Liberalization in the 1980s and Prospects for its Sustainibility", The Political Economy of Turkey: Debt, Adjustment and Sustainibility, (1. baskı), ed. Tosun Arıcanlı ve Dani Rodrik, Palgrave Macmillan, New York.

Beder, S., "Neoliberalism and the Global Financial Crisis", University of Wollongong Faculty of Arts Papers, <https://ro.uow.edu.au/artspapers/216> (15.03.2021).

Bellows, T. J., "Meritocracy and the Singapore Political System", Asian Journal of Political Science, 2009/17, (1), ss. 24-44.

Benhür, Ç., "14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde CHP ve DP'nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları", Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, 2007, (17), ss. 61-75.

Berkman, Ü. ve Ş. Özen, (2008), "Culture and Management in Turkey: State-Dependency and Paternalism in Transition", Gestion en Contexte Interculturel: Approches, Problématiques, Pratiques et Plongées, ed. Davel, E. vd., Presse de l'Université Laval et Téluq/Uqam, Quebec.

Berlin, I., (2002), Liberty: Four Essays on Liberty, Oxford University Press, New York.

Birecikli, İ. B., "Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet'in İlanı Üzerine Bir İnceleme", Gazi Akademik Bakış Dergisi, 2008/2, (3), ss. 211-226.

Bird-David, N., (2001), "Hunting and Gathering Societies: Anthropology", International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, C. XI, (2. baskı), ed. James D. Wright, Elsevier, Oxford.

Blockmans, S., (2020), "Democracy as an Ecosystem", Deliberative Democracy in the EU, ed. Steven Blockmans ve Sophia Russack, Rowman & Littlefield International, London.

Bollen, K. A., "Political Democracy and the Timing of Development", American Sociological Review, 1979/44, (4), ss. 572-587.

Boratav, K., (2006), Türkiye'de Devletçilik, (2. baskı), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Bora, T., (2017), Cereyanlar: Türkiye'de Siyasi İdeolojiler, (5. baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.

Bourdieu, P., "The Essence of Neoliberalism", *Le Monde Diplomatique*, 1998, <https://mo ndediplo.com/1998/12/08bourdieu > 29.07.2022.

Bowman, J. S. ve J. P. West, "Lord Acton and Employment Doctrines: Absolute Power and the Spread of At-Will Employment", Journal of Business Ethics, 2007/74, ss. 119-130.

Bozkurt, G., "Azınlık İmtiyazları – Kapitülasyonlardan Tek Hukuk Sistemine Geçiş", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 1998/14, (40), ss. 247-261.

Brown, E. A. R., "The Tyranny of Construct: Feudalism and Historians of Medieval Europe", The American Historical Review, 1974/79, (4), ss. 1063-1088.

Browning, E. K. ve M. A. Zupan, (2020), Microeconomics: Theory & Applications, (13. Baskı), Wiley, New Jersey.

Buchanan, James M., (1984), "Politics without Romance: A Sketch of Positive Public Choice", The Theory of Public Choice II, ed. James M. Buchanan ve Robert D. Tollison, The University of Michigan Press, Ann Arbor.

Bulut, S., "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu", Akademik Bakış, 2009/2, (4), ss. 125-145.

Butler, E., (2018), Klasik Liberalizm: Bir El Kitabı, (1. baskı), Liberte Yayınları, Ankara.

Buzpınar, Ş. T., "Osmanlı Hilafeti Meselesi: Bir Literatür Değerlendirmesi", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 2004/2, (1), ss. 113-131.

Büte, M., "The Effects of Nepotism and Favoritism on Employee Behaviors and Human Resources Practices: A Research on Turkish Public Banks", Amme İdaresi Dergisi, 2011/44, (1), ss. 135-153.

Callinicos, A., (2015), "Marxism and Politics", What is Politics: The Activity and its Study, ed. Adrian Leftwich, Polity Press Ltd., Cambridge.

Ceyhun, F., "The Politics of Industrialization in Turkey", Journal of Contemporary Asia, 1988/18, (3), ss. 333-357.

Chapin, F. S. vd., "Principles of Ecosystem Sustainibility", The American Naturalist, 1996/148,(6), ss. 1016-1037.

Cihan, A. ve İ. Doğan, (2006), "Klasik Osmanlı Toplumsal Yapısı ve Sivil Toplum", Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, (1. baskı), ed. Memet Zencirkıran, Nova Yayınları, Ankara.

Clausewitz, C. V., (1873), On War, (1. baskı), N Trübner & Co., Ludgate Hill.

Collier, R. B., (1999), Paths Toward Democracy: The Working Class and Elites in Western Europe and South America, (1. baskı), Cambridge University Press, New York.

Coşar, N., "Demokrat Parti Dönemi Maliye Politikası", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2005/60, (1), ss. 29-58.

Crafts, N. F. R., "Industrial Revolution in England and France: Some Thoughts on the Question, Why was England First?", The Economic Histrory Review, 1977/30, (3), ss. 429-441.

Cumhuriyet, "Gümrük Tarifesi", Yunus Nadi, 20.02.1929.

Çaha, Ö., (2010), Siyasi Düşüncelere Giriş, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul.

Çalık, Ü., "Demokrat Parti Dönemi İktisat Politikalarına Yeni Bir Yaklaşım", Liberal Düşünce Dergisi, 2012, (65), ss. 187-196.

Çetin, H., (2016), Siyaset Bilimi, (6. baskı), Orion Kitabevi, Ankara.

Çiçek, Ö., "İttihat ve Terakki Partisi: Tarihsel ve Kuramsal Bir Değerlendirme", PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2019/5, (2), ss. 107-123.

Dahl, R., (2010), Demokrasi Üzerine, (2. baskı), Phoenix Yayınevi, Ankara.

Danziger, James N., (2009), Understanding The Political World: A Comparative Introduction to Political Science, (9. baskı), Pearson Longman, New York.

Deane, P., (1979), The First Industrial Revolution, (2. baskı), Cambridge University Press, Cambridge.

Demir, E. K. ve F. Çelikay, "Paternalist Anlayış Perspektifinden Erdemsiz Mallar ve Kamu Müdahalesi: Ampirik Bir Değerlendirme", Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2020/20, (39), ss. 53-69.

Democracy Matrix, <https://www.democracymatrix.com/online-analysis/variable#/ total_index_core/Turkey,United%20Kingdom> (04.03.2022).

Divitçioğlu, S., (1981), Asya Tipi Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu, (3. baskı), Sermet Matbaası, Kırklareli.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an-ı Kerim, <https://kuran.diyanet.gov.tr/> (26.01.2021).

Doster, B., (2020), "Cumhuriyetin İktisattaki Anlamı: Devletçilik, Halkçılık, Planlama", Cumhuriyet'in Ekonomi Politiği: Devletçilik, Halkçılık, Planlama, Kalkınma, (2. baskı), ed. Necip Azakoğlu, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.

Duman, M. Z., "Türkiye'de Burjuva Sınıfının Sosyal Profili", Sosyoekonomi, 2007/5, (5), ss. 33-46.

Durdu, M. B., "Osmanlı Devleti'nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri", Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 2003, (14), ss. 291-318.

Dworkin, G., "Paternalism", The Monist Philosophy and Public Policy, 1972/56, (1), ss. 64-84.

Eğilmez, M., (2020), Türkiye Ekonomisi, (3. baskı), Remzi Kitabevi, İstanbul.

Erden, P. ve A. B. Ötken "The Dark Side of Paternalistic Leadership: Employee Discrimination and Nepotism", European Research Studies Journal, 2019/22, (2), ss. 154-180.

Erhan, Ç. ve İ. Sarıalioğlu, "Osmanlı Modernleşmesinde Anglosakson Etkisi (1839-1852)", Uluslararası İlişkiler, 2019/16, (63), ss. 87-104.

Eriksson, L., (2011), Rational Choice Theory: Potential and Limits, (1. baskı), Palgrave Macmillan, Hampshire.

Erim, N., (1953), Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.

Eroğlu, H., "Türkiye Cumhuriyetinin İlânı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 2003/19, (56), ss. 435-456.

Ertem, B., "12 Mart 1971 Askerî Müdahalesi Sonrası Ara Rejim ve Türkiye Siyasetine Etkileri (1971-1974)", OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 2018/8, (14), ss. 655-676.

Ertugay, F., "Sivil Toplum Örgütlerinin Siyasal İktidar Üzerine Etkileri", (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Atatürk Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Erzurum (Türkiye), 2005.

Ertuğrul, A. ve F. Selçuk, "A Brief Account of the Turkish Economy: 1980-2000", Russian & East European Finance and Trade, 2001/37, (6), ss. 6-30.

Eryılmaz, B., (2012), Kamu Yönetimi, (5. baskı), Umuttepe Yayınları, Kocaeli.

Eşiyok, B. A., "Osmanlı İmparatorluğu'nun Dünya Ekonomisine Eklemlenmesinde Bir Dönüm Noktası: 1838 Serbest Ticaret Anlaşması", Mülkiye Dergisi, 2010/34, (266), ss. 67-108.

Eşkinat, R. ve S. Gerek, "Türkiye'de KİT'lerin Günümüze Kadar Olan Gelişimi", Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1992/10, (1), ss. 35-44.

Feinberg, J., (1983), "Legal Paternalism", Paternalism, ed. Rolf Sartorious, University of Minnesota Press, Minneapolis.

Flanagan, J. G., "Hierarchy in Simple Egalitarian Societies", Annual Review of Anthropology, 1989/18, ss. 245-266.

Freedom House, <https://freedomhouse.org/about-us> (31.05.2020).

Freedom House, <https://freedomhouse.org/country/turkey/freedom-world/2020> (31.05. 2020).

Frieden, J. A. ve D. A. Lake, (2014), International Political Economy: Perspectives on Global Power and Wealth, (4. baskı), Routledge, New York.

Genç, M., "Osmanlı İktisadi Dünya Görüşünün İlkeleri", İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 1989/3, (1), ss. 175-186.

Genç, M., (2014), Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi, (11. baskı), Ötüken Neşriyat, Ankara.

Gerald, G. vd., "Liberalism", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2020 Edition), <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/liberalism/> (01.09.2020).

Gilpin, R., (2016), The Political Economy of International Relations, Princeton University Press, New Jersey.

Gökçeler, O., "1946-1950 Yılları Arasında İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı ve Yönetim Anlayışı", (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul (Türkiye), 2018.

Gökçen, S., "İki Darbe Arası Türk Demokrasisi (1961-1980)", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 2020/Güz, (67), ss. 241-264.

Gözen, R., (2009), İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türkiye'nin Dış Politikası, Palme Yayıncılık, Ankara.

Gözler, K., (2013), Türk Anayasa Hukuku Dersleri, (14. baskı), Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

Gözübüyük, Ş. ve S. Kili, (1982), Türk Anayasa Metinleri, (2. baskı), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.

Gramsci, A., (1999), Selections from the Prison Notebook, ElecBook, London.

Gunn, C., "The 1960 Coup in Turkey: A U. S. Intelligence Failure or a Successful Intervention?", Journal of Cold War Studies, 2015/17, (2), ss. 103-139.

Gümüş, A. T., "Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2010/18, (2), ss. 117-158.

Gürsoy, B., "100. Yılında Düyun-u Umumiye İdaresi Üzerinde Bir Değerlendirme", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 1984/40, (1-4), ss. 17-59.

Harris, G. S., "The Role of Military in Turkish Politics", Middle East Journal, 1965/19, (1), ss. 54-66.

Hayek, F. v., (2015), Kölelik Yolu, (6. baskı), Liberte Yayınları, Ankara.

Heater, D., (2007), Yurttaşlığın Kısa Tarihi, (1. baskı), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Held, D., (2006), Models of Democracy, (3. baskı), Polity Press, Cambridge.

Helliwell, J. F., "Empirical Linkages Between Democracy and Economic Growth", British Journal of Political Science, 1994/24, (2), ss. 225-248.

Heper, M. ve E. F. Keyman, "Doble-Faced State: Political Patronage and the Consolidation of Democracy in Turkey, Middle Eastern Studies, 1998/34, (4), ss. 259-277.

Heper, M., (2006), Türkiye'de Devlet Geleneği, (2. baskı), Doğu Batı Yayınları, Ankara.

Heywood, A., (2013), Siyasi İdeolojiler: Bir Giriş (5. baskı), Adres Yayınları, Ankara.

Heywood, A., (2016), Siyaset Teorisine Giriş, (7. baskı), Küre Yayınları, İstanbul.

Heywood, A. (2018), Siyaset, (19. baskı), BB101 Yayınları, Ankara.

Hofstede, G., vd., (2010), Cultures and Organizations: Software of the Mind, (3. baskı), The McGraw Hill, New York.

Hudson, P., (2014), The Industrial Revolution, Bloomsbury Publishing, London.

Humboldt, W., (2013), Devlet Faaliyetinin Sınırları, (3. baskı), Liberte Yayınları, Ankara.

Huntington, S. P., (1993), The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century, University of Oklahoma Press, Norman.

Ian, B., "State Capitalism and the Crisis", McKinsey Quarterly, 2009/Haziran, ss. 1-6.

Işık, A., "Sosyalist Ekonomik Sistemden Piyasa Ekonomisine Geçiş", Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 2013/11, (20), ss. 105-118.

Işık, M. ve Ş. Eşitti, "Türkiye'de Ekonomi Basınının Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Bugünkü Durumu Üzerine Bir İnceleme", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2014, (25), ss. 109-131.

İkdam, 28.01.1943.

Jahan, S., vd., (2017), "What is Keynesian Economics?", Back to Basics: Economic Concepts Explained, ed. James L. Rowe, International Monetary Fund.

Jent, H. C., "Demos Kratos: Democracy, Old and New", The Social Studies, 1967/58, (6), ss. 242-245.

Jost, J. T., C. M., Frederico, J. L., Napier, "Political Ideology: Its Structure, Functions, and Elective Affinities", Annual Review of Psychology, 2009/60, ss. 307-337.

Kamu Konutlarının Satışı Hakkında Kanun Tasarısı, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c060/tbmm19060103ss0641.pdf> (26.03.2021).

Karabelias, G., "The Military Institution, Atatürk's Principles, and Turkey's Sisyphean Quest for Democracy", Middle Eastern Sturdies, 2009/45, (1), ss. 57-69.

Karadağ, A. ve S. Aslan, (2015), "Sivil Toplum", Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Siyasal Hayat, (2. baskı), ed. Ahmet Karadağ, Bilsam Yayınları, İstanbul.

Karadağ, A. ve Z. Çiçek, (2015), "Merkez-Çevre İlişkileri", Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Siyasal Hayat, (2. baskı), ed. Ahmet Karadağ, Bilsam Yayınları, İstanbul.

Karadağ, H. ve M. Şit, "Osmanlı Devleti'nde Toprak Mülkiyetinin İktisadi Sistemler Açısından Değerlendirilmesi", Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2016/2, (4), ss. 45-65.

Karaman, S., 2020, "Kemalist Kalkınma", Cumhuriyet'in Ekonomi Politiği: Devletçilik, Halkçılık, Planlama, Kalkınma, (2. baskı), ed. Necip Azakoğlu, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.

Karaoğlu, Ö., "Osmanlı İktisat Maliyesi'ne Yerli Bir Yaklaşım Örneği: Mizan Gazetesi", Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 2013/8, (2), ss. 191-206.

Karataş, A. V., "Türk Hukuk Tarihi Açısından Kul Sistemi", Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, 2020/1, (1), ss. 153-188.

Kargı, B., (2013), Siyasal İktisat: Bir Tarih Felsefesi Temelinde Büyüme Merkezli Makroekonominin Eleştirisi, (1. baskı), Derin Yayınları, İstanbul.

Karluk, S. R., (2014), Avrupa Birliği, (11. baskı), Beta, İstanbul.

Kayra, C., (2020), "Cumhuriyet Ekonomisinin Öyküsü: Devletçilik – Altın Yıllar – Bozkırdaki Mucize", Cumhuriyet'in Ekonomi Politiği: Devletçilik, Halkçılık, Planlama, Kalkınma, (2. baskı), ed. Necip Azakoğlu, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.

Keleş, H. N. vd., "A Study on the Effects of Nepotism, Favoritism and Cronyism on Organizational Trust in the Auditing Process in Family Businesses in Turkey", International Busines & Economics Research Journal, 2011/10, (9), ss. 9-16.

Keyder, Ç., (2014), Türkiye'de Devlet ve Sınıflar, (19. baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.

Kılınç, A., "Neoliberalizm Bağlamında Sürdürülebilir Kalkınmanın Merkez ve Çevre Ülkeler Açısından Değerlendirilmesi", Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2012/14, (1), ss. 147-161.

Kışlalıoğlu, M. ve F. Berkes, (2010), Çevre ve Ekoloji, (12. baskı), Remzi Kitabevi, İstanbul.

Kim, C. H. ve Y. B. Choi, "How Meritocracy is Defined Today?: Contemporary Aspects of Meritocracy", Economics & Sociology, 2017/10, (1), ss. 112-121.

Kimya, F., "Political Economy of Corruption in Turkey: Declining Petty Corruption, Rise of Cronyism?", Turkish Studies, 2018/20, (3), ss. 351-376.

King, D. Ve S. Wood, (1999), "The Political Economy of Neoliberalism: Britain and the United States in the 1980s", Continuity and Change in Contemporary Capitalism, ed. Herbert Kitschelt vd., Cambridge University Press, New York.

Kleinig, J., (1983), Paternalism, Manchester University Press, Manchester.

Kocaoğlu, K., "Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı (1831-1841) ve Sonuçları", Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 1997/Kış, (4), ss. 61-69.

Kopar, M., "ABD'nin Türkiye Üzerindeki Projeksiyonu: Thornburg Raporu (1949-1950)", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2018/11, (61), ss. 306-314.

Korkmaz, G., "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Gelişimi: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri", Ekonomi Maliye İşletme Dergisi, 2018/1, (2), ss. 79-92.

Köker, L., "Local Politics and Democracy in Turkey: An Appraisal", The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 1995/540, ss. 51-62.

Köse, S., (2010), Türk Demokrasi Hayatında 12 Mart 1971 Muhtırası, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Afyonkarahisar (Türkiye).

Krader, L., (1975), The Asiatic Mode of Production: Sources, Development and Critique in the Writings of Karl Marx, Van Gorcum, Assen.

Kurlantzick, J., (2006), State Capitalism: How the Return of Statism is Transforming the World, Oxford University Press, New York.

Küçük, A., (2005), "Türkiye'de Anayasalar ve Anayasacılık Hareketleri" 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye'de Siyasal Hayat, C. I., (1. baskı), ed. Adnan Küçük, Selahaddin Bakan, Ahmet Karadağ, Aktüel Yayınları, İstanbul.

Latinitum Online Latin Dictionaries, <https://www.latinitium.com/latin-dictionaries ?t=lsn34096> (09.05.2021).

Leftwich, A., (2015), "Thinking Politically: On the politics of Politics", What is Politics: The Activity and its Study, ed. Adrian Leftwich, Polity Press Ltd., Cambridge.

Lenski, G. E., (1984), Power & Privilege: A Theory of Social Stratification, (2. baskı), The University of North Carolina Press, North Carolina.

Lewis, G. J. ve T. C. Bates, "Genetic Evidence for Multiple Biological Mechanisms Underlying In-Group Favoritism", Psychological Science, 2010/21, (11), ss. 1623-1628.

Lippincott, B. E., (1964), "Introduction", On the Economic Theory of Socialism, (1. baskı), ed. Benjamin E. Lippincott, McGraw Hill, New York.

Lipset, S. M., "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy", The American Political Science Review, 1959/53, (1), ss. 69-105.

Lucas, C., "Nobles, Bourgeois and Origins of the French Revolution", Past & Present, 1973, (60), ss. 84-126.

Lukacs, G., (1971), History and Class Consciousness: Studies in Marxist Dialects, (1. baskı), The MIT Press, Cambridge.

Lukacs, G., (1989), "History and Class Consciousness", An Anthology of Western Marxism, Oxford University Press, Oxford.

MacKenzie, I., (2003), "The Idea of Ideology", Political Ideologies: An Introduction, (3. baskı), ed. Robert Eccleshall vd., Routledge, London.

Macovei, M., "Growth and Economic Crises in Turkey: Leaving Behind a Turbulent Past?", European Economy – Economic Papers 2008-2015, 2009, (386), ss. 1-36, <https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/-publication16004_en.pdf> (28.03.2021).

Magstadt, T. M., (2006), Understanding Politics: Ideas, Institutions and Issues, (8. baskı), Wadsworth Cengage Learning, Belmont.

Maliye Bakanlığı, 2007 Yılı Bütçe Gerekçesi, <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/ 2019/04/309 butcegerekcesitumupdf.pdf> (25.07. 2022).

Maliye Bakanlığı, 2016 Yılı Bütçe Gerekçesi, <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2 019/04/9379 butcegerekcesi2016e.pdf> (25.07. 2022).

Mardin, Ş., (1995), Din ve İdeoloji (7. baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.

Mardin, Ş., (1990), Türkiye'de Toplum ve Siyaset, (1. baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.

Margaret Thatcher Foundation, <https://www.margaretthatcher.org/document/102391> (15.03.2021).

Martin, R. C. ve A. Barzegar, (2010), "Introduction: The Debate About Islamism in the Public Sphere", Islamism: Contested Perspectives on Political Islam, ed. Richard C. Martin ve Abbas Barzegar, Stanford University Press, California.

Marx, K., (1904), A Contribution to the Critique of Political Economy, (1. baskı), Charles H. Kerr & Company, Chicago.

Marx, K., (2019), "Ideology and Class", Social Stratification, Class, Race and Gender in Sociological Perspective, (2. baskı), ed. David B. Grusky, Routledge, New York.

Marx, K. ve F. Engels, (2020), Komünist Manifesto, (3. baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.

McLaren, L. ve B. Cop, "The Failure of Democracy in Turkey: A Comparative Analysis", Government and Opposition, 2011/46, (4), ss. 485-516.

McLennan, G. vd., (2007), "Althusser's Theory of Ideology", On Ideology, C. III, ed. Bill Schwarz, Routledge, Oxon.

McLeod, D. J., (2013), "Social Stratification and Inequality", (2. baskı), ed.Carol S. Aneshensel vd., Springer, New York.

Metintaş, M. Y. ve M. Metintaş, "Analysis of Turkish-Greek Population Exchange in the Context of Greek and Turkish Foreign Policy", 2018/1, (4), ss. 1-16.

Mill, J. S., (2017), On Liberty, (1. baskı), Gece Kitaplığı, Ankara.

Millî Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu, Erzurum Kongresi'nin Bildirisi ve Kararları, <https://kho.msu.edu.tr/hakkinda/harbiyeli_ataturk/nutuk/3/25.html> (14.01.2022).

Mises, L. V., (1981), Socialism: An Economic and Sociological Analysis, The Ludwig von Mises Institute, Alabama.

Mohajan, H. K., "The First Industrial Revolution: Creation of a New Global Human Era", Journal of Social Sciences and Humanities, 2019/5, (4), ss. 377-387.

Mueller, D. C., (1984), "Public Choice: A Survey", The Theory of Public Choice II, ed. James M. Buchanan ve Robert D. Tollison, The University of Michigan Press, Ann Arbor.

Murphy, W. F., (1993), "Constitutions, Constitutionalism, and Democracy", Constitutionalism and Democracy: Transitions in the Contemporary World, ed. Douglas Greenberg vd., Oxford University Press, New York.

Mutlu, K., "Problems of Nepotism and Favouritism in the Police Organization in Turkey", Policing: An International Journal of Police Strategies & Management, 2000/23, (3), ss. 381-389.

Nikitin, P., (2012), Ekonomi Politik, çev. Hamdi Konur, (10. baskı), Sol Yayınları, Ankara.

Okyay, C., (2018), Türkiye'de Anayasacılık Anlayışı Olarak Tepkisellik (1960-1982 Dönemi), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Çorum (Türkiye).

Olgun, K., "Türkiye'de Cumhuriyet'in İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 2011/27, (79), ss. 1-36.

Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK), <https://www.oyak.com.tr/> (06.03.2021).

Our World in Data, Democracy, <https://ourworldindata.org/democracy> (05.08.2022).

Özatay, F., "The 1994 Currency Crisis in Turkey", The Journal of Policy Reform, 2000/3, (4), ss. 327-352.

Özer, İ., "Siyasal Kültür, Demokrasi ve Demokratik Değerler", Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1996/14, (1), ss. 71-89.

Özler, N. D. E. ve B. A. Büyükarslan, "The Overall Outlook of Favoritism in Organizations: A Literature Review", International Journal of Business and Management Studies, 2011/3, (1), ss. 275-285.

Paganelli, M. P., (2009), "The Adam Smith Problem in Reverse: Self Interest in the Wealth of Nations and the Theory of Moral Sentiments", Theory and Practice of Economic Policy Tradition and Change: Selected Papers from the 9th Aispe Conference, ed. Piero Bini, Gianfranco Tusset, Franco Angeli, Milano.

Pamir, A., "Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devletine Etkileri", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2002/51, (2), ss. 79-119.

Pamuk, Ş., (2020), Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi: Büyüme, Kurumlar ve Bölüşüm, (11. baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Pannekoek, A., "State Capitalism and Dictatorship", Marxist Internet Archive, <https://www.marxists.org/archive/pannekoe/1936/dictatorship.htm>(07.10. 2020).

Papua New Guinea Post-Courier, 22.09.1980.

Perseus Digital Library, TUFTS University, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/> (13.10.2020).

Peterson, R. A., "Revitalizing The Culture Concept", Annual Review of Sociology, 1979/5, (1), ss. 137-166.

Posner, R. A., "A Theory of Primitive society, with Special Reference to Law", The Journal of Law & Economics, 1980/23, (1), ss. 1-53.

Pourgerami, A., "The Political Economy of Development: A Cross-National Causality Test of Development-Democracy-Growth Hypothesis", Public Choice, 1988/58,(2), ss. 123-141.

Présidence de la République, The Declaration of the Rights of Man and of the Citizen, <https://www.elysee.fr/en/french-presidency/the-declaration-of-the-rights-of-man-and-of-the-citizen> (12.09.2021).

Resmî Gazete, 1435. sayı, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1435.pdf> (05.02.2021).

Resmî Gazete, 2424. sayı, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2424.pdf> (05.02.2021).

Resmî Gazete, 3533. sayı, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3533.pdf> (08.02.2021).

Resmî Gazete, 4417. sayı, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/4417.pdf> (10.02.2021).

Resmî Gazete, 5010. sayı, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5010.pdf> (14.02.2021).

Resmî Gazete, 5033. sayı, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5033.pdf> (14.02.2021).

Resmî Gazete, 5066. sayı, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5066.pdf> (14.02.2021).

Resmî Gazete, 5302. sayı, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5302.pdf> (13.02.2021).

Resmî Gazete, 6032. sayı, <https://www.resmigazete.gov.tr/arşiv/6032.pdf> (17.02.2021).

Resmî Gazete, 7880. sayı, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7880.pdf> (24.02.2021).

Resmi Gazete, 8738. sayı, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8738.pdf> (17.05.2021).

Resmî Gazete, 9329. sayı, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9329.pdf> (28.02.2021).

Resmî Gazete, 10621. sayı, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10621.pdf> (05.03.2021).

Resmî Gazete, 17103. sayı, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17103_1.pdf> (21.03.2021).

Roberts, T. D., (1970), Area Handbook fort he Republic of Turkey, U. S. Government Printing Office, Washington.

Robertson-Snape, F., "Corruption, Collusion and Nepotism in Indonesia", Third World Quarterly, 1999/20, (3), ss. 589-602.

Robinson, J. A., "Economic Development and Democracy", Annual Review of Political Science, 2006/9, ss. 503-527.

Roccas, M. ve T. Padoa-Schioppa, (2001), "Economic Change and the Process of Democratization in Southern Europe", Economic Transformation, Democratization and Integration into the European Union, (1. baskı), ed. Gibson, H. D., Palgrave, Hampshire.

Rubinstein, A., (2004), Vahşi Ormanda Denge, (1. baskı), Tübitak Matbaası, Ankara.

Sander, O., (2011), Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e, (21. baskı), İmge Kitabevi, Ankara.

Sarıkaya, D., (2018), Sencer Divitçioğlu ve Asya Tipi Üretim Tarzı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Çorum (Türkiye).

Schumpeter, J. A., (2003), Capitalism, Socialism and Democracy, Routledge, New York.

Scott, J., (2000), "Rational Choice Theory", Understanding Contemporary Society: Theories of the Present, (1. baskı), ed. Browning, G. vd., Sage Publications, London.

Seçtim, H. ve H. Erkul, "Yönetim Yaklaşımları Üzerine Kuramsal Bir Değerlendirme", Management and Political Sciences Review, 2020/2, (1), ss. 18-50.

Senge, M. vd., "Innovating Our Way to the Next Industrial Revolution", MIT Sloan Management Review, 2001/Kış, ss. 24-38.

Sidani, Y. M. ve J. Thornberry, "Nepotism in the Arab World: An Institutional Theory Perspective", Business Ethics Quarterly, 2013/23, (1), ss. 69-96.

Smiley, G., (2002), Rethinking the Great Depression, Ivan R. Dee Publisher, Chicago.

Smith, C., (2006), Adam Smith's Political Philosophy: The Invisible Hand and the Spontaneous Order, Routledge, Oxon.

Son Telgraf, 19.01.1940.

Springer, S. vd., (2016), "An Introduction to Neoliberalism", The Handbook of Neoliberalism, ed. Simon Springer vd., Routledge, Oxon.

Stanford Encyclopedia of Philosophy, <stanford.library.sydney.edu.au/entries/law-ideology/> (14.06.2020).

St. Thomas University, French Constitution of 1791, < https://wp.stu.ca/worldhistory/wp-content/uploads/sites/4/2015/07/French-Constitution-of-1791.pdf> (13.09.2021).

Stettner, W. F., "The OECD Consortium for Turkey", the OECD Observer, 2015/Nisan, (15), ss. 3-7.

Svizzero, S. ve A. Tisdell, "The Persistence of Hunting and Gathering Economies", Social Evolution & History, 2015/14, (2), ss. 3-26.

Sweezy, P. M. ve M. Dobb, "The Transition from Feudalism to Capitalism", Science & Society, 1950/14, (2), ss. 134-167.

Şahin, E. ve B. Tunç, "Demokrat Partinin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)", Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, 2015/1, (2), ss. 31-69.

Şahin, H., (2012), Türkiye Ekonomisi, (12. baskı), Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.

Şahinkaya, S., (2020), "1923 Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi 96 Yaşında", Cumhuriyetin Ekonomi Politiği, (2. baskı), ed. Necip Azakoğlu, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.

Şen, A., "Uluslararası Politik Ekonomi (UPE) Nedir?", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 1998/12, (1-2), ss. 393-409.

Şen, A., (2005), "24 Ocak Kararlarının Siyasal Ekonomisi: 1980'li Yıllardaki Reformlar Sürecinin Ekonomik Gelişmeleri, İç ve Dış Siyasal Faktörlerle Etkileşimi", 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye'de Siyasal Hayat, II. Cilt, (1. baskı), ed. Adnan Küçük vd., Aktüel Yayınları, İstanbul.

Şen, M. E. ve M. A. Türkmenoğlu, "A Comparison Between European Feudality and Ottoman Fief System", The Journal of Academic Social Science Studies, 2012/5 (4), ss. 189-204.

Şenel, A., (2009), Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi, (2. baskı), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Şenel, A., (2010), Siyasal Düşünceler Tarihi, (2. baskı), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Takım, A., "Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2012/67, (2), ss. 157-187.

Tan, "Atatürk Türk Devletçiliğinin Yüksek İfadesini Tarif Ettiler", Ali Naci Karacan, 23.08.1935.

Tanör, B., (2017), Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, (28. baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Taş, K., ve B. Göksüçukur, "Osmanlı Dönemi Batıcılık, İslamcılık Türkçülük Fikir Akımları ve Din", Dinî Araştırmalar, 2019/22, (56), ss. 463-488.

Taşlıyan, Mustafa, vd. "Paternalist Liderlik ve Örgütsel İletişim Arasındaki İlişki: Doğu Akdeniz Bölgesinde Bir Belediye Örneği", ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, 2017/4, (8), ss. 70-87.

Taylor, F. M., (1964), "The Guidance of Production in a Socialist State", (1. baskı), ed. Benjamin E. Lippincott, McGraw Hill, New York.

Tayyar, A., ve B., Çetin, "Liberal İktisadi Düşüncede Devlet", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2013/14, (1), ss. 107-120.

TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu, Adalet Partisi Seçim Beyannamesi (1961), <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/638> (10.01.2021).

TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu, AK Parti Programı: Kalkınma ve Demokratikleşme Programı (2002), <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/-handle/11543/926> (10.04.2021).

TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu, Cumhuriyet Halk Partisi Dördüncü Büyük Kurultayı Tüzük ve Program Komisyonunca Onanan Program Taslağı (1935), <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/825> (15.12.2020).

TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu, Demokrat Parti Programı (1946), <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/917> (15.12.2020).

TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu, Demokrat Parti Tüzük ve Programı (1952), <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/487> (16.12.2020).

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Dünden Bugüne Başbakanlık, (U. Ünal), (2014), Ankara.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 1982 Anayasası, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> (09.07.2021).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, Devlet Memurları Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.657.pdf> (09.07.2021)

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, Ordu Yardımlaşma Kurumu Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.205.pdf> (07.03.2021).

Tepekaya, M., "1912 Osmanlı Meclisi Mebusan Seçimlerinde Saruhan (Manisa) Sancağı İttihat ve Terakki Fırkası Adayı Yusuf Rıza Bey ve Seçim Beyannamesi", Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi, 2013/13, (27), ss. 33-61.

The Canberra Times, 16.03.1971.

The National Archives, Milestones to peace: the Armistice of Mudros, <https://blog. nationalarchives.gov.uk/milestones-peace-armistice-mudros/> (29.01.2021).

The Official Home of Revised Enacted UK Legislation (1267-Present), Housing Act 1980, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1980/51> (15.03.2021).

The Office of the Historian, The Truman Doctrine (1947), <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine> (22.02.2021).

The World Bank, Energy Use (Kg of Oil Equivalent per Capita), <https://data.worldbank.org/indicator/EG.USE.PCAP.KG.OE?locations=TR-GB> (04.03.2022).

Thornburg, M. W., vd., (1949), Türkiye Nasıl Yükselir, çev. Semih Yazıcıoğlu, (1. baskı), Nebioğlu Yayınevi, İstanbul.

Tilly, C., (2011), Demokrasi, çev. Ebru Arcan, (1. baskı), Phoenix Yayınevi, Ankara.

Togan, S., (1996), "Trade Liberalization and Competitive Structure in Turkey during the 1980s", The Economoy of Turkey since Liberalization, (1. baskı), ed. S. Togan ve V. N. Balasubramanyam, Macmillan Press, London.

Transparency International, <https://www.transparency.org/en/about> (22.07.2021).

Transparency International, Corruption Perception Index, <https://www.transparency.org/en/cpi/> (22.07.2021).

Tuncel, G., "Siyasal Partiler", Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Siyasal Hayat, (2. baskı), ed. Ahmet Karadağ, Bilsam Yayınları, İstanbul.

Tuncer, B., "Sosyalist Ekonomilerde Plan", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 1962/17, (3), ss. 39-53.

Tutan, M. U., ve B. R., Bowen, (2005), History of Economic Thoughts and Theories, İzmir University of Economics Publications, İzmir.

Türk Anayasa Hukuku Sitesi, <http://www.anayasa.gen.tr/osmanli.htm#_ftn5> (28.02.2017).

Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> (07.06.2020).

Türk Tarih Kurumu, Düstur (Üçüncü Tertip), Lozan Ticaret Mukavelesi, https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/3-Lozan13-357.pdf (31.01. 2021).

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1950 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin Aldıkları Oylar ve Oranları, <https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_ partiler?p_secim_yili=1950> (25.01.2022).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, Anayasa ve İçtüzük Sitesi, <https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/1876-1/1876-1-degisiklik> (06.05.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Amasya Valiliği, Amasya Tamimi, <http://www.amasya.gov.tr/amasya-tamimi-22-haziran-1919> (14.01.2022).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, 1921 Anayasası, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1921-anayasasi/> (15.01.2022).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/04/A nalitikEkorehber_2010-2012.pdf> (25.07.2022).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> (06.03.2021).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/ %C4%B0kinci-Be%C5%9F-Y%C4%B1ll%C4%B1k-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-1968-1972%E2%80%8B.pdf> (10.03.2021).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kamu Yönetiminin İyileştirilmesi ve Yeniden Yapılandırılması Özel İhtisas Komisyonu, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_Kamu Yonetiminiyile%C5%9FtirilmesiveYenidenYapilandirilmasi.pdf> (06.06.2021).

Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Kamu Yönetimi Araştırma Projesi (KAYA), (N. Tortop), (1991), TODAİE Yayınları, Ankara.

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi ve Vankulu Lügati, <http://www.kamus.yek.gov.tr> (07.06.2020).

Tylor, E. B., (2016), Primitive Culture, (1. baskı), Dover Publications, New York.

Ulus, 18.11.1942.

University of Groningen, Groningen Growth and Development Centre, Faculty of Economics and Business, Maddison Project Database 2018, <https://www.rug.nl/ggdc/historicald evelopment/maddison/releases/maddison-project-database-2018> (06.02.2021).

University of Minnesota, Human Rights Library, <http://hrlibrary.umn.edu/e ducation/thucydides.html> (11.06.2020).

Üçok, C., "Osmanlı Devleti Teşkilâtından Tımarlar", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1944/1, (4), ss. 525-551.

Ülken H. Z., (2018), Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, (5. baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Ünsal, A., (1998), "Yurttaşlık Zor Zanaat", 75 Yılda Tebaadan Yurttaşa Doğru, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Ünsal, E. M., (2011), İktisada Giriş, (3. baskı), İmaj Yayınevi, Ankara.

V-Dem Project, <https://www.v-dem.net/project.html> (05.08.2022).

Venn, F., (2013), The Oil Crisis, Routledge, New York.

Vergin, N., (2010), Siyasetin Sosyolojisi: Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar, (7. baskı), Doğan Kitap, İstanbul.

Vinton, K. L., "Nepotism: An Interdisciplinary Model", Family Business Review, 1998/11, (4), ss. 297-304.

White, S., (1979), Political Culture and Soviet Politics, (1. baskı), The Macmillan Press, London.

Wickham, C., "The Other Transition: From the Ancient World to Feudalism", Past & Present, 1984/Mayıs, (103), ss. 3-36.

Williams, R. H., "Religion as Political Resource: Culture or Ideology?", Journal fort he Scientific Study of Religion, 1996/35, (4), ss. 368-378.

Woodburn, J., "Egalitarian Societies", Man, 1982/17, (3), ss. 431-451.

Yayla, A., (2012), "Anayasacılık, Anayasal Demokrasi ve İdeolojiler", Liberal Düşünce, 2012/Bahar, (66), ss. 13-22.

Yayla, A., (2015), Liberalizm, (7. baskı), Liberte Yayınları, Ankara.

Yayman, H., "Türkiye'nin İdari Reform Politiği", (Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara (Türkiye), 2005.

Yıldırım, M., "Nepotism in Working Life (Favoritism)", Elm ve İnnovativ Texnologiyalar Jurnalı, 2018, (4), ss. 20-28.

Yıldırım, M., "Kamu Yönetiminin Kadim Paradoksu: Nepotizm ve Meritokrasi", CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2013/11, (2), ss. 353-380.

Yıldız, Ö. ve C. Karaçağıl, "Kırım Savaşı Üzerine Bir Değerlendirme (1853-1856)", The Journal of Academic Social Science Studies, 2012/5, (1), ss. 273-285.

Yücel, F., (2014), Cumhuriyet Türkiyesinin Sanayileşmede İlk Önemli Adımı: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1934-1938, (1. baskı), TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası, Ankara.

Yüksek Seçim Kurulu, 1950-1977 Yılları Arası Milletvekili Genel Seçimleri, <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007> (07.03.2021).

Yüksek Seçim Kurulu, 1983-2007 Yılları Arası Milletvekili Genel Seçimleri, <https://www.ysk.gov.tr/tr/1983-2007-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3008> (21.03.2021).

Yüksek Seçim Kurulu, Milletvekili Genel Seçim Arşivi, <https://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644> (23.02.2021).

Yüksek Seçim Kurulu, 22. Dönem Milletvekili Genel Seçimi, <https://www.ysk.gov.tr/tr/03-kasim-2002-xxii-donem-milletvekili-genel-secimi/3009> (10.04.2021).

Zey, M., (1998), Rational Choice Theory and Organizational Theory: A Critique, Sage Publications, California.

İLK ÖTEKİ
Bağlanmaya Klinik Bir Bakış

Editör
Dr. Öğr. Üyesi Mune Aktay

nobel

İLK ÖTEKİ
Bağlanmaya Klinik Bir Bakış
Editör: Dr. Öğr. Üyesi Mune Aktay

Yayın No.: 4623
Psikoloji-PDR No.: 402
ISBN: 978-625-427-827-3
E-ISBN: 978-625-427-828-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aktay, Mune.
İLK ÖTEKİ Bağlanmaya Klinik Bir Bakış / Editör: Mune Aktay
1. Basım, X + 184 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-827-3
E-ISBN: 978-625-427-828-0
1. Bağlanma 2. Psikopatoloji 3. Bağlanma Stili

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜMLER VE YAZARLARI iii

ÖN SÖZ v

Bölüm 1
BAĞLANMA KURAMLARI **1**
Kader Bahayi

Bağlanma ve Kuramsal Yaklaşımlar 5
Karen Horney 6
Margaret Mahler 6
Heinz Kohut 7
Bion ve Winnicott 7
Melanie Klein 10
Harry Harlow 10
Erik Erikson 11
Piaget 12
Mary Ainsworth 13
Vaka Örneği (Kurgu Vaka) 15
Sonuç 24
Kaynakça 24

Bölüm 2
ERKEN DÖNEM BAĞLANMA İLE YETİŞKİNLİKTE BAĞLANMA **27**
Dr. Öğretim Üyesi Bahar Akoğlu

Bağlanmayı Etkileyen Unsurlar 28
Bağlanmanın Gelişimi 29
Bağlanmanın Önemi 34
Bağlanma Stilleri 35
Yetişkinlikte Bağlanma 38

Saplantılı Bağlanma 43
Korkulu-Kaygılı Bağlanma 44
Kayıtsız-Kaçınmacı Bağlanma 46
Vaka Örneği 48
Kaynakça 52

Bölüm 3
BAĞLANMA KURAMI VE SANAT TERAPİSİ 55
Volkan Demir

Sanat Terapisi 56
Sanatla Terapi Teknikleri 60
Müzik Terapi 61
Şiir Terapi 61
Resim Terapi 62
Drama 62
Dans ve Hareket Terapisi 63
Sanat Terapisi ve Bağlanma Teorisi 63
Bağlanmanın Resimlerle Ölçülmesi 64
Sonuç 75
Kaynakça 76

Bölüm 4
BENLİK GELİŞİMİ VE BAĞLANMA 79
Mune Aktay

Giriş 79
Bağlanma 80
Kişilik 86
Benlik Kavramı 88
Benlik Gelişimi 90
Benlik Saygısı 93
Benlik Gelişiminde Bağlanma 96
Sonuç 100
Kaynakça 101

Bölüm 5
GELİŞİMSEL ÇERÇEVEDEN BAĞLANMA VE PSİKOPATOLOJİ 105
Emel Aner Aktan

Gelişimsel Açıdan Normal ve Anormal 106
Gelişimsel Etkiler 107
Bağlanma 108
Güvenli Bağlanma 108
Kaygılı-Korkulu Güvensiz Bağlanma 108
Kaçıngan Güvensiz Bağlanma 109
Dezorganize Güvensiz Bağlanma 109
Bağlanma ve Psikopatoloji 111
Bağlanma ve Nörogelişim 112
Bağlanma ve Kişilik 113
Bağlanma ve Kaygı 116
Bağlanma ve Depresyon 117
Bağlanma ve Bipolar Bozukluklar (BB) 119
Bağlanma ve Travma 120
Bağlanma ve Dissosiyasyon 122
Bağlanma ve Bağımlılık 122
Psikolojik Dayanıklılık 124
Kaynakça 127

Bölüm 6
YEME BOZUKLUKLARI VE BAĞLANMA STİLLERİ 131
Elif Kurtuluş

Giriş 131
Yeme Psikopatolojisi ve Bağlanma Stilleri 138
Yeme Bozukluğu Prevalansı ve Bağlanma Stilleri 144
Güvensiz Bağlanma ve Yansıtıcı İşleyiş 146
Güvensiz Bağlanma ile Yeme Bozukluğu Tanısı ve Şiddeti 147
Bağlanma Kuramı, Yakınlık Arayışı Kavramı ve Yeme Bozuklukları 149
Yeme Bozukluklarında Psikoterapi Süreçleri ve Sonuçları 154
Kaynakça 156

Bölüm 7
BAĞLANMA VE BAĞIMLILIK.....161
Ekin Sönmez Güngör

Bağımlılık Nörobiyolojisi ve Bağlanma 162
Bağlanma Örüntüleri ve Bağımlılık İlişkisi.....165
Alkol - Madde Kullanım Bozuklukları ve Bağlanma 169
Davranışsal Bağımlılıklar ve Bağlanma 171
Bağlanma Yaklaşımının Tedavide Kullanımı 174
Bağımlılıklara Bağlanma Yaklaşımının Kısıtlılıkları 176
Kaynakça.....177

ÖZ GEÇMİŞLER 181

Bölüm 1
BAĞLANMA KURAMLARI

Kader Bahayi

Bağlanma teorisi, kişilerin neden kendileri için önemli olan ötekiler ile, kuvvetli duygusal bağlar kurmaya eğilimli olduklarını açıklayan yaklaşımdır. Bowlby (1973), bağlanmanın insanın doğumundan ölümüne kadar yaşam boyu süren bir süreç olduğunu ve çocukluk yıllarında oluşan zihinsel kalıpların yetişkinlik yıllarında da fazla bir değişiklik olmadan çalıştığını belirtmektedir.

İnsanoğlunun hayata gözlerini açtığı ilk andan itibaren, yaşama tutunabilmek için bir referans kişiye ihtiyacı vardır. Hayatta kalması, çevreye uyum sağlama yeteneğine bağlıdır. Bu nedenle insanların hayatta kalmalarını sağlayan çeşitli başa çıkma mekanizmaları vardır. Hayata gözlerini açan bebek; savunmasız, çaresiz ve bütünüyle ötekine bağımlı olduğundan dolayı ebeveyni (bakım vereni) olmadan yaşayamaz. Ebeveyn ile bebek arasında meydana gelen duygusal bağ, bağlanma olarak ifade edilmektedir. Bağlanmanın, hayatın ilk dönemlerinde oluşan benlik imajı, kişilik yapısı ve önemli ötekiler ile kurulan ilişkilerin belirleyicilerinden biri olması sebebiyle yaşam boyu etkisinin olduğuna inanılmaktadır. Yetişkinlerin ilişkilerinde gösterdikleri bağlanma tutumları, erken dönem bağlanma stillerinin devamıdır (Gümüş ve Güler, 2018).

Erken çocukluk dönemi olarak tanımlanan 0-2 yaş, çocuğun fiziksel, zihinsel ve duygusal olarak daha hızlı geliştiği dönemdir.

Sonuç

Bowlby (1951), ruh sağlığının güvenli gelişimi için bebeklerin anneleriyle istikrarlı, sıcak ve kalıcı bir ilişkiye ihtiyaçları olduğuna dikkat çekmektedir. Bowlby'nin bağlanma teorisi, bebeklerin duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarını yeterince karşılayabilmeleri için bakım verenlerine yakın olmaları gerektiği önermesine dayanmaktadır. Bu bakış açısına göre bağlanma, bebeklerin hayatta kalmasını sağlamak için biyolojik bir işleve de sahiptir. İnsanların erken dönemde deneyimledikleri bu ilişkinin kalitesi, bakım verenin ihmal ve istismarcı davranışlardan kaçınması ile karakterize edilir. Bebeğin ihtiyaçlarına zamanında, tutarlı ve uygun yanıt verme gibi davranışların önemi vurgulanmaktadır. Bağlanma, bakıcı ve bebek arasındaki karşılıklı ilişkinin bir sonucu olarak gelişir. Bebeğin yaşamsal arzuları göz önüne alındığında, anne sadece bu arzuları bir görev olarak kabul etmekle kalmaz, aynı zamanda büyük bir doyumda hisseder. Bu durumun zamanla aralarındaki bağı güçlendirdiği söylenir. Bowlby'ye göre insanlar, içgüdüsel olarak hayatta kalabilmek için daha deneyimli, daha olgun ve ihtiyaçlarını karşılayabilen bakıcılara ihtiyaç duyarlar. Bu, doğal seçilim sürecinin bir parçasıdır ve bu evrimsel işlev, bireyi zarardan korur. Temel olarak, bağlanma davranışının amacı, kendinizi güvende hissetmenizi sağlamaktır.

Kaynakça

Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, 28: 759-775.

Bion, W. R. (1962). *Yaşayarak öğrenmek*. (Learning from Experience, çev. Güvenir, T.). İstanbul:Bağlam Yayıncılık, 2015

Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and Loss: Vol. 2. Separation: Anxiety and Anger*. New York: Basic Books Inc.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Separation, anxiety and anger*. New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1982). *Attachment and Loss. Vol.I: Attachment.* 2nd ed. New York: Basic Books Inc.

Bowlby, J. (1988). *A Secure Base: Clinical Applications of Attachment Theory.* London:Routledge.

Carver, C. ve Scheier, M. (1988). Perspectives on psychology, Cambridge University Press, 281-282.

Çalışır, M. (2009). Yetişkin bağlanma kuramı ve duygulanım düzenleme stratejilerinin depresyonla ilişkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1, 240-255.

Eder, R. ve Mangelsdorf, S. (1997). The emotional basis of early personality development: Implications for the seif concept, Handbook of Personality Psychology.

Erdem, Şirin. (2015). Psikolojik İyi Olma ve Yetişkin Bağlanma Boyutları. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 82-90.

Fritz, G. K. ve Campo, J. V. (2002). Somatoform disorders. *Child and Adolescent Psychiatry: a comprehensive textbook,* M. Lewis (Ed.) içinde (s.847-858), Philadelpia: Lippincot Williams and Wilkins.

Gümüş, Z. ve Güler, K. (2018). Yetişkin Bireylerdeki Bağlanma Stillerinin Demografik Özellikleri ve Yaşam Kaliteleriyle Olan İlişkinin İncelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (78), 505-521.

Hazan, C. ve Shaver, P.R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry*, 5, 1-22.

Holmes, J. (1997). *John Bowlby&Attachment Theory*. Routledge.

Horney, K. (2017). *İçsel Çatışmalarımız* (Çev., Z. Koçak). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Karen, R. (1998). *Becoming Attached: First Relationships and How They Shape Our Capacity to Love*. USA: Oxford University Press.

Kavut, S. (2018). Karen Horney ve Nevrotik Kişilik Üzerine Bir Çalışma: Blue Jasmine Örneği. *Journal of International Social Research*, 11(55).

Klein, Melanie, (1986). *The Selected Melanie Klein*. London: Penguin.

Kohut, H. (1986). Forms and Transformations of Narcissism; Essential Pappers on Narcissism. New York: New York University Press.

Kohut, H. (1998). *Kendiliğin Çözümlenmesi* (Çev., O. Cebeci). İstanbul: Metis Yayınları.

Köroğlu, E. (2013). *Amerikan Psikiyatri Birliği, Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı*, Beşinci Baskı, (DSM- 5), Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı'ndan (Çev. E. Köroğlu). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

Mahler, M. S. vd. (2003). *İnsan Yavrusunun Psikolojik Doğumu*. İstanbul: Metis Yayınları.

Mcwilliams, N. (2016), *Psikanalitik Tanı*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Öztürk, M. O. (2002). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, Ankara: Nobel Tıp Kitapevleri, s. 566-570.

Symington, N. ve Symington, J. (1996). *The clinical thinking of wilfred bion*. London: Routledge.

Santrock, W. J. (2015). *Yaşam Boyu Gelişim*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Tüzün, O. ve Sayar, K. (2006). Bağlanma kuramı ve psikopatoloji. *Düşünen Adam*, 19(1): 24-39.

Winnicott, D. W. (1971). *Playing and Reality.* London: Tavistock.

Winnicott, D.W. (1971). *Oyun ve Gerçeklik*. (Çev. T, Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.

Bölüm 2
ERKEN DÖNEM BAĞLANMA İLE YETİŞKİNLİKTE BAĞLANMA

Bahar Akoğlu

"Bir çocuk asla terk edilmekle tehdit edilmemelidir".

John Bowlby, ilk bağlanma teorisyenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bowlby, erken dönemde gerçekleşen bağlanmanın bireylerin hayatını nasıl şekillendirdiği üzerine çalışmalar gerçekleştirmiştir (Kleinman, 2015). Bağlanma, bakım veren ile çocuk arasındaki ilişkide ait olma ve güvende hissetme gereksinimlerinin karşılanması üzerine inşa edilen "duygusal bağ" olarak tanımlamıştır.

Bebek ile anne arasında gerçekleşen, sıklıkla yaşamın ilk yılında oluşan tek bağa "monotropi" denilmektedir (Kleinman, 2015). Monotropi, çocuğun gelecekteki ilişkilerinde görülen içsel çalışan modeli/şemasının temelini oluşturan yoğun duygusal deneyimlerin gelişmesini sağlamaktadır. Bir başka deyişle, bebeklik döneminde bağlanma bilinç öncesi ve içgüdüsel olarak gelişir ancak bebek büyüdükçe bilişsel yetenekleri buna bağlı olarak da kendisinin nasıl davrandığına dair ve çevresindekilerin gösterdiği tepilere yönelik "içsel çalışan modeller" kendisini göstermektedir. Şöyle ki bebekler, yaşamlarını sürdürebilmek için bağlanmaya eği-

Kaynakça

Alagöz, P. A. (2019). *14-18 yaş arasındaki ergenlerin bağlanma stilleri ile sosyal anksiyete düzeyleri arasındaki ilişki. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).* İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.

Antalyalı, Ö. L., Dumlupınar, M. ve Özkul, A. S. (2017). Yetişkin bağlanma stillerinin örgütsel güven ve örgütsel bağlılığa etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21*(4), 1679-1702.

Aygün, I. (2019). *Panik bozuklukta ayrılık anksiyetesi ve bağlanma biçimlerinin ilişkisi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).* Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.

Ateş, F. (2021). Bağlanma kuramı ve hastane çalışanlarının çalıştıkları kuruma bağlanma biçimlerinin incelenmesi. *(Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi*, Isparta.

Baltacıoğlu, S. (2016). *Genç yetişkinlerin bağlanma stillerinin, yakın ilişkilerindeki psikolojik eğilimlerinin ve ilişki inançlarının incelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).* Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Bookwala, J. (2002). The role of own and perceived partner attachment in relationship aggression. *Journal of Interpersonal Violence*, 17(1), 84-100.

Bowlby, J. (2013). *Bağlanma.* İstanbul: Pinhan Yayınları.

Bowlby, J. (2015). *Kaybetme*. İstanbul: Pinhan Yayınları.

Cori, J. L. (2021). *Annenin Duygusal Yokluğu*. İstanbul: Koridor Yayıncılık.

Carver C, Scheier, M. (1998). *Perspectives on Psychology*. Cambridge University Press.

Çelik, H., Ekşi, H. ve Gülsu, N. (2017). Orta çocukluk döneminde güvenli bağlanma ile mükemmeliyetçiliğin çeşitli değişkenler bağlamında incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği,* 7(47), 53-68.

Demirel, C. (2018). *Yetişkinlerde bağlanma stillerinin mutluluk, yaşam doyumu ve depresyon ile ilişkisinin incelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).* Işık Üniversitesi, İstanbul.

Dilmaç, B., Hamarta, E. ve Arslan, C. (2009). Üniversite öğrencilerinin sürekli kaygı ve denetim odaklarının bağlanma stilleri açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 9*(1), 127-159.

Demir, S. (2017). *Üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ile kaygı düzeyleri ve yetersizlik duyguları arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).* Beykent Üniversitesi, İstanbul.

Forward, S. ve Buck, C. (2014). *Zor bir ailede büyümek*. İstanbul: İletişim.

İlhan, E. (2018). *Yetişkin ayrılma anksiyetesi ile bağlanma arasındaki ilişki. (Yüksek lisans tezi).* İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.

Kırımer, F., Akça, E. ve Sümer, N. (2014). Orta çocuklukta anneye kaygılı ve kaçınan bağlanma: Yakın ilişkilerde yaşantılar envanteri-II Orta çocukluk dönemi ölçeğinin Türkçeye uyarlanması. *Türk Psikoloji Yazıları, 17*(33), s. 45-57.

Kleinman, P. (2015). *Psiko101*. İstanbul: Okyanus Yayınları.

Klohnen, E.C ve John, O.P. (1998). *Working models of attachment: a theory-based prototype approach.* Attachment theory and close relationships, ed. Simpson JA, Rholes WS. New York: Guilford.

Kohut, H. (1977). *The Restoration of the Self*. New York: International Universities Press.

Mikulincer, M.ve Shaver, P. R., (2016). A*ttachment in adulthood: Structure, dynamics, and change*, New York: Guilford Press, London.

Nacar, E. H. (2018). *Annelerin bağlanma stilleri ve stresle başa çıkma tarzları ile maternal bağlanmanın ilişkisi: Öz duyarlılığın aracı rolü. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).* Yakındoğu Üniversitesi, Lefkoşa.

Sarıbal, İ. (2017). *Kişilerarası ilişkilerin, duygu düzenleme güçlüğünün ve kaygının bağlanma stilleri ile ilişkisi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).* Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

Schore, A. N. (2000). Attachment and the regulation of the brain. *Attachment & Human Development,* 2(1), 23-47.

Temel, M. (2021). *Üniversite öğrencilerinde algılanan ebeveynler arası çatışma ile duygu düzenleme güçlüğü arasındaki ilişki: Algılanan ebeveyn tutumu ve yetişkinlikte bağlanma değişkenlerinin aracı rolleri, (Doktora Tezi).* Maltepe Üniversitesi, *İstanbul.*

Tüzün, O. ve Sayar, K. (2006). Bağlanma kuramı ve psikopatoloji. *Düşünen Adam*, 19(1):24-39.

West, ML, Sheldon-Kellor, A. E. (1994). *Patterns of relating: an adult attachment perspective.* New York: Guilford Press.

Yörükan, T. (2011). *Bağlanma ve Sonraki Yaşlarda Görülen Etkileri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. https://cdnacikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/21_22_Guz/anne_baba_egitimi/5/index.html

Bölüm 3
BAĞLANMA KURAMI VE SANAT TERAPİSİ

Volkan Demir

Bana nazlanma anne
Sen annesin ben çocuk
Üstüme atma geçmişini
Yapma.
Senin değil içindeki sesler
Benim hiç değil.
Şeyler anlat bana anne
Kızma.
Alanımı ihlal ediyorsun
Haklarımı işgal ediyorsun.
Benden büyük cümleler bekliyorsun
Sen annesin ben çocuk
Beni nesneye dönüştürme anne
Hayatın eşyası
Sevginin dilencisi olmama rıza verme
Yapma anne,
Özgül ağırlığımı çalıyorsun.

Emel Özten

Kaynakça

Abell, S. C. (1998). The use of poetry in play therapy: A logical integration. *The Arts in psychotherapy*, *25*(1), 45-49.

Acar, S. Ş. ve Düzakın, S. (2017). Sanatla Terapi ve Yaratıcılık Bir Eğitim Modeli Olabilir mi? (1. Baskı). *Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık*.

Alaca, S. (2019). *Sanat terapisinde görsel sanatlar tekniklerinin 9-12 yaş aralığındaki dezavantajlı çocukların duygudurumlarına katkısı.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.

Ayaydın, A. (2011). Çocuk gelişiminde bir oyun olarak sanat ve resim. *Elektronik sosyal bilimler dergisi*, *10*(37), 303-316.

Bolton, G. (1999). *The Therapeutic Potential of Creative Writing: Writing Myself*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Bowlby, J. (2012). *A secure base*. Routledge.

Brooke, S. L. (Ed.). (2006). *Creative arts therapies manual: A guide to the history, theoretical approaches, assessment, and work with special populations of art, play, dance, music, drama, and poetry therapies*. Charles C Thomas Publisher.

Carlson, T. D. (1997). Using art in narrative therapy: Enhancing therapeutic possibilities. *American Journal of Family Therapy*, *25*(3), 271-283.

Corem, S., Snir, S., & Regev, D. (2015). Patients' attachment to therapists in art therapy simulation and their reactions to the experience of using art materials. *The Arts in Psychotherapy*, *45*, 11-17.

Cormier, B. (1999). *Attachment theory and art therapy: indications of attachment in the art therapy of two children with disruptive behavior disorders* (Doctoral dissertation, Concordia University).

Çakmaktaş, F. M. (2016). *Sanatta sağaltım ve güncel sanat terapisi* (Master's thesis, Işık Üniversitesi).

Çankırılı, A. (2011). *Çocuk resimlerinin dili.* İstanbul: Zafer.

Çelikbaş, E. Ö. (2019). Dışavurumcu Sanat Terapisi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, *2*(1), 20-37.

Dalley, T., Gilroy, A. ve McNeilly, G. (2000). Thinking about theoretical developments in art therapy. *The Changing shape of art therapy: New developments in theory and practice8*.

Demir, V. (2017). The Effects Of An Expressive Art Therapy Program on Psychological Symptoms and Cognitive Functions. *OPUS International Journal of Society Researches*, *7*(13), 575-598.

Demir, V. (2021). *Şizofrenide Grup Psikoterapisi: Sanat Terapisi ve Bilinçli Farkındalık Temelli Bilişsel Terapi Programlarının Etkililiğinin Karşılaştırılması.* (Yayınlanmamış doktora tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Demirbağ, B. (2016). *Kuş Yuvası Çizim Testinin Türkçeye Uyarlanması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Duschinsky, R., Greco, M. ve Solomon, J. (2015). The politics of attachment: Lines of flight with Bowlby, Deleuze and Guattari. *Theory, culture & society*, *32*(7-8), 173-195.

Edwards, D. (2014). *Art therapy*. sage.

Eracar, N. (2013). *Sözden Öte*. İstanbul: 3P Yayıncılık.

Erinç, S. M. (1998). *Sanat psikolojisine giriş.* Ankara, Ayraç Yayınları.

Göktepe, A. K. (2015). *Sanat terapi*. Nesil Basım Yayın Gıda Ticaret ve Sanayi A. Ş.

Günay, C. (2017). *Şizofreni hastalarında sanat terapi uygulamasının pozitif ve negatif belirtiler ile aleksitimi düzeyine etkisi* (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

Hasgül, E. (2020). Sosyal Hizmet Eğitiminde Sanat, Sanat Terapisi ve Sanat Eğitiminin Önemi. *Third Sector Social Economic Review,* 55(2), 1318-1329.

Hoffman, L. (2014). The therapist's use of poetry in therapy: Deepening relationship and understanding through creativity. *Unearthing the moment: Mindful aplications of existential-humanistic and transpersonal psychotherapy*, 208-221.

Jennings, S., Cattanach, A., Mitchell, S., Chesner, A., Meldrum, B., & Nfa, S. M. (2005). *The handbook of dramatherapy*. Routledge.

Junge, M. B. (2010). *The modern history of art therapy in the United States*. Charles C Thomas Publisher.

Kaiser, D. H. (1996). Indications of attachment security in a drawing task. *The Arts İn Psychoteraphy*, 23(4), 333-340.

Kar, Ö. (2011). *Heykel ve sanat terapisi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karataş, E. (2016). *Yapılandırılmış grup sanat terapisi programının 15-18 yaş aralığındaki ergenlerin mutluluk düzeyleri, duygularını ifade etme eğilimleri, duygu düzenleme güçlükleri ve psikiyatrik belirtilerine etkisi*. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kaya, A. (2014). *Dışavurumcu sanat terapinin üniversite öğrencilerinde akış durumu ve psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisi* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Kayim, G. (2017). *Dünyada müzik terapi tarihi ve eğitimi* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Kurt, D. (2014). *Müzik terapinin huzurevinde yaşayan yaşlıların yalnızlık hissi üzerine etkisi.* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul).

Landy, R. J. (2006). The future of drama therapy. *The Arts in Psychotherapy*, *33*(2), 135-142.

Lehman, B. J., David, D. M., & Gruber, J. A. (2017). Rethinking the biopsychosocial model of health: Understanding health as a dynamic system. *Social and personality psychology compass*, *11*(8), e12328.

Malchiodi, C. A. (1998). *The art therapy sourcebook*. Los Angeles: Lowell House.

Mallinckrodt, B. (2010). The psychotherapy relationship as attachment: Evidence and implications. *Journal of Social and Personal Relationships*, *27*(2), 262-270.

Mallinckrodt, B., Porter, M. J. ve Kivlighan Jr, D. M. (2005). Client attachment to therapist, depth of in-session exploration, and object relations in brief psychotherapy. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, *42*(1), 85.

Mazza, N. (2014). *Şiir Terapi Teori ve Pratik* (Çev. E. Çıplak) İstanbul: Okuyanus Yayınları.

Moon, C. H. E. (2010). A history of materials and media in art therapy.

Nyström, K., & Lauritzen, S. O. (2005). Expressive bodies: demented persons' communication in a dance therapy context. *Health, 9*(3), 297-317.

Parker, G. (1984). The measurement of pathogenic parental style and its relevance to psychiatric disorder. *Social Psychiatry*, 19(2), 75-81.

Rubin, J. (2010). *Art Therapy: Sources and Resources.* New York, NY: Routledge.

San, İ. (1985). Sanat ve Eğitim. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Shaver, P. R. ve Mikulincer, M. (2005). Attachment theory and research: Resurrection of the psychodynamic approach to personality. *Journal of Research in personality*, *39*(1), 22-45.

Shorey, H. S. ve Snyder, C. R. (2006). The role of adult attachment styles in psychopathology and psychotherapy outcomes. *Review of General Psychology,* 10, 1-20.

Wilson, L. (1995). Symbolism and Art Therapy Sembolism's Role in the Development of Ego Functions. *American Journal of Art Therapy*, 23(3), 79-88.

Winnicott, D. W. (2007). *Oyun ve Gerçeklik*. Metis Yayınları.

Yaşar, E. (2010). Genel anestezi altındaki hastalarda müziğin intraoperatif ve postoperatif etkileri. (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi, Aydın.

Yücesan, E. (2016). *Müzik terapi, şiir terapi ve yaratıcı drama uygulamalarının üniversite öğrencilerinin benlik saygısı düzeyleri üzerine etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara).

Bölüm 4
BENLİK GELİŞİMİ VE BAĞLANMA

Mune Aktay

Giriş

Anne karnında başlayan insan yaşamı her an gelişim ve değişimi içermektedir. Gelişim süreci yaşam boyu devam etmekte ve süreklilik göstermektedir. Gelişim süreci çok boyutlu bir özellik göstererek fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal alanlarda değişimler yaşanmaktadır. Gelişimin tüm boyutları birbiriyle ilişkili olup bir bütünlük oluşturmaktadır. Sosyal ve duygusal gelişim; kişilik ve benlik gelişimi, duyguları tanıma, duyguları ifade etme ve çevreye uyum sağlama gibi becerilerle ilişkilidir. Başarılı bir sosyal ve duygusal gelişim sayesinde kişi sağlıklı bir benlik geliştirerek sağlıklı ilişkiler kurabilir ve topluma daha kolay uyum sağlayabilir. Bu yüzden sosyal ve duygusal gelişimin niteliği açısından özellikle bebeklik ve çocukluk dönemleri kritik bir öneme sahiptir.

Hayata gözlerin açıldığı ilk andan itibaren bakım verenle kurulan ilişkinin niteliği tüm yaşam boyunca etkisini sürdürmektedir. Çocukluk dönemi, ergenlik dönemi ve yetişkinlik döneminde kurulan tüm yakın ilişkilerde sahip olduğumuz bağlanma tarzının yansımalarını görebilmekteyiz. Bu açıdan bakıldığında bağlanmanın hem kişilik yapılanmasında hem de ilişkileri sürdürme noktasında

Bartholomew K., Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *J Pers Social Psychology*, 61, 226-244.

Bayraktar, F., Sayıl, M. ve Kumru, A. (2009). Liseli ergenler ve üniversiteli gençlerde benlik saygısı: Ebeveyn ve akrana bağlanma, empati ve psikolojik uyum değişkenlerinin rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63).

Berk, L. E., (2020). *Bebekler ve Çocuklar: Doğum Öncesinden Orta Çocukluğa*. (Çev: N. Işıkoğlu Erdoğan). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Bowlby, J. (1969). *Bağlanma*. (Çev: T. Soylu). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Bretherton I. (2000). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. In attachment theory: Social, developmental and clinical perspectives (Eds. S. Goldberg, R. Muir, J. Kerr). Hillsdale, NJ: The Analytic Press.

Cassidy, J. (1988). Child mother attachment and the self in six-years-olds. *Child Development,* 59, 121-134.

Cassidy, J. N. ve Berlin, L. J. (1994). Insecure/ambivalent patterns of attachment: Theory and research. *Child Development*, 65, 971-991.

Cassidy, J. (1999) The nature of the child's ties. *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications.* (Ed. J. Cassidy ve P. Shaver), New York: Guilford.

Cooley, C. H. (1902). *Human Nature and The Social Order*. New York: Charles Scribner's Sons.

Cooper, M. L., Shaver, P. R. ve Collins, N. L. (1998). Attachment styles, emotion regulation and adjustment in adolescence. *Journal of Personality and Social Psychology*, *74*(5), 1380-1397.

Courage, M. L., Edison, S. C. ve Howe, M. L. (2004). Variability in the early development of visual self-recognition. *Infant Behavior and Development*, 27, 509-532.

Çelik, A. (1993). SSK Ankara Hastanesi çocuk psikiyatri servisine başvuran 9-14 yaş arasındaki çocukların benlik kavramlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi, (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Demirtaş, E. (2017). Kişilik ve Kişiliğin Temel Kavramları. *Kişilik Kuramları kitabı içinde* s: 1-32. Ankara: Pegem Akademi.

Duran, N. (2017). Psikososyal Kuram: E.Erikson. *Kişilik Kuramları kitabı içinde* s: 191-227. Ankara: Pegem Akademi.

Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: W.W. Norton.

Erözkan A. (2004). Lise öğrencilerinin bağlanma stilleri ve yalnızlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 155-175.

Evirgen G. N. ve Gözün Kahraman, Ö. (2018). Okul öncesi dönem çocuklarında bağlanma ve benlik algısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2446- 2454.

Fuentes, M. C., García, F., Gracia, E. ve Alarcón, A. (2015). Parental socialization styles and psychological adjustment: A study in Spanish adolescents. *Journal of Psychodidactics*, 20(1), 117-138.

Gander, J. M., Gardiner, W. H. (1995). *Çocuk ve Ergen gelişimi* (Çev: B. Onur) Ankara: İmge Kitabevi.

Gençtan, E. (2003). *İnsan Olmak*. İstanbul: Metis Yayınları.

Genius, M. L., Oddone, E. (1996). Children's Attachment Security to Mother, Father and Parental Unit. Child Development: Readings for Teachers. II Detseling Enterprises Ltd. Calgary. Alberta.

Gerrig, R. J. ve Zimbardo, P. G. (2017). *Psikolojiye Giriş: Psikoloji ve Yaşam*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Harter, S. (2006). *The self*. In W. Damon & R. Lerner (Eds.), Handbook of child psychology. New York: Wiley.

Hazan C, Shaver P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *J Pers Soc Psychology*, 52, 511-524.

Hewitt, J. P. ve Shulman, D. (2019). *Benlik ve Toplum: Sembolik Etkileşimci Sosyal Psikoloji*. (Çev: B. Aktaş). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

James, W. (1950). The Principles of psychology. Vol 1. Reprint Edition, Dover Publications. (Kitabın orijinali 1890 yılında MacMillan and Co, London tarafından basılmıştır).

Kağıtçıbaşı, Ç. (2002). A model of family change in cultural context. *Online Readings in Psychology and Culture,* 6(3).

Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikolojide Kuram ve Uygulamalar.* İstanbul: KÜY Yayınları.

Kaya, Y. ve Öz, F. (2020). Ergenlerin benlik algısı üzerinde algılanan ebeveyn tutumlarının ve bağlanma stillerinin rolü: Bir yapısal eşitlik modellemesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 11(2), 106-114.

Lewis, M. ve Ramsay, D. (2004). Development of self-recognition, personal pronoun use, and prented play during the 2nd year. *Child Development*, 75, 1821-1831.

Mccarthy, G. (1998). Attachment representations and representations of the self in relation to others: a study of preschool children in innercity London. *British, Journal of Medical Psychology,* 71(1), 57-72.

Mead, G. H. (1934). *Mind, Self, and Society.* Chicago: The University of Chicago Press.

Muller, M. E. (1996). Prenatal and postnatal attachement: a model correlation. *JOGNN,* 25(2), 161-166.

Pişkin M. (2003). *Özsaygı Geliştirme Eğitimi*. (Ed: Y. Kuzgun). İlköğretimde Rehberlik kitabı içinde. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Rogers, C. R. (1951). *Client centered therapy*, Boston: Houghton Mifflin.

Santrock, J. W. (2021). *Yaşam Boyu Gelişim*. (Çev: G. Yüksel). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Schwartz, S. J. ve Pantin, H. (2006). Identity development in adolescence and emerging adulthood: The interface of self, context and culture. *In Advances in Psychology Research*, 45, 1-40. New York, Nova Science Publishers.

Sümer, N. ve Anafarta Şendağ, M. (2009). Orta çocukluk döneminde ebeveynlere bağlanma, benlik algısı ve kaygı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63), 86-101.

Sümer, N. ve Güngör, D. (1999). The psychometric assessment of adult attachment styles scales on Turkish sample and a cross-cultural comparison. *Turkish Journal of Psychology*. 14(43), 71-106.

Thompson R. A. (2002). Attachment theory and research. *In Child and Adolescent Psychiatry*, (Ed: M. Lewis), 164-172. Philadelphia, Lippincott Williams Wilkins.

Trawick Smith, J. (2014). *Early Childhood Development* (Çev: B. Akman), Ankara: Nobel Yayıncılık.

Uyanık Balat, G. ve Akman, B. (2004). Farklı sosyo- ekonomik düzeydeki lise öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin incelenmesi. *FÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 175-84.

Yavuzer, H. (1990). *Çocuk Psikolojisi: Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Zimmermann, P. ve Becker-Stoll, F. (2002). Stability of attachment representations during adolescence: The influence of ego-identity status. *J Adolesc*, 25,107-124.

Bölüm 5
GELİŞİMSEL ÇERÇEVEDEN BAĞLANMA VE PSİKOPATOLOJİ

Emel Aner Aktan

Freud'tan günümüze, psikopatolojiye yaklaşımda farklılıklar ve gelişmeler oldu. İnsan fizyolojisi-ruhsal süreçler ve çevre gibi son derece karmaşık bir yapıların ve birbirleriyle etkileşimlerinin anlaşılması şüphesiz bir hayli zor. Özellikle yukarıda bahsettiğimiz üç yapıdan bir veya birden fazlasında gelişen bir olumsuzluk, çoğu zaman karşımıza patoloji olarak çıkabiliyor. Dolayısıyla gerek çocuk gerekse yetişkin psikopatolojisi söz konusu olduğunda geniş bir çerçevede konuyu ele almak gerekiyor. Bu bölümde patolojiyi psikoloji penceresinden ele alacağız. Günümüzde psikopatolojinin kökeninde ve seyrinde;

- Gelişimsel etkenler,
- Bağlanma,
- Psikolojik dayanıklılığın rolü üzerinde duracağız (Eme, 2017).

Güncel yaklaşımlarda psikopatoloji, sadece sınırları belli, bir dizi kalıp tanısal kriterler toplamı olarak ele alınmıyor. Yaşam boyu biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yapılardan edindiği bulguların tümünü bütüncül olarak değerlendiren bir tanılama söz konusu günümüzde. Yeni yaklaşımlara göre psikopatoloji; biyolojik, psikolojik ve sosyolojik temel gelişimsel gereksinimleri elde edememeye bağlı olarak gelişen, uyumsuz davranış ve inanç kalıplarının

Kaynakça

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., Wall, S. (1978). Patterns of Attachment: A psychological study of the strange situation, Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Aktan, E. A. (2021). *Sınırda Kişilik Bozukluğunda Bağlanma, Empati ve Benlik Saygısı*. İksad Publishing House, Ankara, 84-85.

Anders, S., Lotze, M., Erb, M., Grodd, W. ve Birbaumer, N. (2004). Brain activity underlying emotional valence and arousal: A response-related fMRI study. *Human Brain Mapping*, 23(4), 200-209.

American Psychiatric Association (APA) (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed., pp. 271-280). Arlington, VA: Author.

Aydoğdu, H., Çam, M. O. (2013). Madde Kullanım Bozukluğu Olan ve Olmayan Ergenlerin Bağlanma Stilleri, Anne Baba Tutumları ve Sosyal Destek Algıları Yönünden Karşılaştırılması. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 4(3), 137-144

Barrazonne, N., Santos, I., McGavan, J., Donaghay-Spire, E., (2018). The links between adult attachment and post-traumatic stress: A systematic review, *Psychology and Psychotherapy J*., 92(1).

Belsky, J.; Pluess, M. (2009). Beyond diathesis stress: Differential susceptibility to environmental influences. *Psychol. Bul*, *135*, 885-908.

Bonanno, G. A. (2004). Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *American Psychologist*, 59(1), 20-28.

Bowlby, J. A. (1988). *Secure Base. Parent-Child Attachment and Healthy Human Development*. New York: Basic Books:

Brown, L. S. ve Wright, J. (2003). The relationship between attachment strategies and psychopatology in adolesence. *Psychology and Psychopatology*, 76, 351-367.

Cicchetti, D. ve Toth, S. L. (2009). The past achievements and future promises of developmental psychopathology: The coming of age of a discipline. *J Child Psychol Psychiatry*, 50, 16-25.

Critchley, H. (2002). Review: Electrodermal Responses: What Happens in the Brain. *The Neuroscientist*, 8(2), 132-142.

Çetin F. Ç., Coşkun, A., İşeri, E., Uslu, R., (2008). Gelişimsel Psikopatolojinin Temel Kavramları. Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Temel Kitabı 141-142. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

Eme, R. (2017). Developmental psychopathology: A primer for clinical pediatrics, World J Psychiatry, 7(3): 159-162.

Eng, W., Heimberg, R. G., Hart, T. A., Schneier, F. R. ve Liebowitz, M. R. (2001). Attachment in individuals with social anxiety disorder: the relationship among adult attachment styles, social anxiety, and depression. *Emotion*, 1, 365-380.

Erkan, M., Gençoğlan, S., Akgüç, L., Özatalay, E., Fettahoğlu, E. Ç. (2015). Attachment Styles and Psychopathology among Adolescent Children of Parents with Bipolar Disorder. *Med Sci Monit.*, 21, 1083-1088.

Erten, E., Kalkay Üney, A. F., Fıstıkçı, N. (2015). Bipolar Bozukluk ve Çocukluk Çağı Travması, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar. *Current Approaches in Psychiatry*, 7(2), 157-165.

Evans D. W., Noam G. G., Wertlieb D. ve ark. (1994) Selfperception and adolescent psychopathology: a clinicaldevelopmental perspective. Am J Orthopsychiatry, 64:293-300.

Günal Okumuş, H., Nalbant, K. (2021). Dissosiyatif bozukluğun bağlanma travması çerçevesinde değerlendirilmesi: Bir olgu sunumu. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 24 (4).

Hazan, B., Shaver, C., Phillip, R. (1990). Love and work: An attachment-theoretical perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(2), 270-280.

Holmes, J. (1997). John Bowlby&Attachment Theory. Routledge.

Hong, J., Reed, C., Novick, D. (2011). Clinical and economic consequences of medication non-adherence in the treatment of patients with a manic/mixed episode of bipolar disorder: Results from the European Mania in Bipolar Longitudinal Evaluation of Medication (EMBLEM). Study. Psychiatry Res., 190(1), 110-14.

Horner, A. J. (1990). The Primacy of Structure: Psychotherapy of Underlying Character Pathology. Northvale, NJ.: Jason Aronson.

Kaya, T., Aktan, E. A., Turgut, C., (2022). Bipolar Duygudurum Bozukluğu Olan Hastalarda Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantıları, 4. International Congress of multidisiplinary Social Science. ISBN: 978-605-71156-7-6.

Kesebir, S., Özdoğan Kavzoğlu, S., Üstündağ, F. M. (2011). Bağlanma ve Psikopatoloji. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(2), 321-342.

Koçkaya, G., 2019. Sinüs Aritmisi Nedir? Neden Olur? Tedavisi Nasıldır? https://www.probiyotix.com/sinus-aritmisi-nedir/#:~:text=So lunumsal%20Sin%C3%BCs%20Aritmi,-Solunum%20yolu%20sin%C3%BCs&text=Bir%20ki%C5%9Finin%20kalp%20at%C4%B1%C5%9F%20h%C4%B1z%C4%B1,yayg%C4%B1nd%C4%B1r%20ve%20ya%C5%9Fland%C4%B1k%C3%A7a%20kaybolma%20e%C4%9F

Kreppner, J. M., Rutter, M., Beckett, C., Castle, J., Colvert, E., Groothues, C., Hawkins, A., O'Connor, T. G., Stevens, S., Sonuga-Barke, E. J. (2007). Normality and impairment following profound early institutional deprivation: a longitudinal follow-up into early adolescence. *Dev Psychol.,* 43, 931-946.

Ladisich, W. & Feil, W. B. (1988). Empathy in psychiatric patients. *British Journal of Medical Psychology,* 61*(2),* 155-162.

Martin, G. ve Waite, S. (1994). Parental bonding and vulnerability to adolescent suicide. *Acta Psychiatr Scand,* 89, 246-254.

Mc Williams, N. (2014). *Psikanalitik Tanı*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Myhr, G., Sookman, D., Pinard, G. (2004). Attachment security and parental bonding in adults with obsessive-compulsive disorder: a comparison with depressed out-patients and healthy controls. *Acta Psychiatr Scand*, 109, 447-456.

Mikulincer, M., Shaver, P. R. ve Horesh, N. (2006). Attachment bases of emotion regulation and posttraumatic adjustment. In D. K. Snyder, J. A. Simpson, & J. N. Hughes (Eds.), *Emotion regulation in families: Pathways to dysfunction and health* (pp. 77-99). Washington, DC: American

Mikulincer, M., Shaver, P. R. & Solomon, Z. (2015). An attachment perspective on traumatic and posttraumatic reactions. In M. P. Safir, H. S. Wallach, & S. Rizzo (Eds.), *Future directions in post-traumatic stress disorder* (pp. 79-96). New York, NY: Springer.

Mills, B. ve Turnball, G. (2004). Broken hearts and mending bodies: The impact of trauma on intimacy. *Sexual and Relationship Therapy*, 19, 265– 289.

Moehler, E., Brunner, R., Wiebel, A. (2006). Maternal depressive symptoms in the postnatal period are associated with long-term impairment of mother–child bonding. Arch Womens Ment Health. 9(5), 273-78.

Mustafayev, I. (2020). GSR Deri iletkenliği nedir? Nasıl ölçülür? https://www.noropazarlama.net/2020/05/04/gsr-deri-iletkenligi-nedir-nasil-olculur/

Ollendick T. H., Byrd, D. A. (2001). Anxiety disorders. In: Michel Harsen, Vincent B. Van Hasselt (Eds) Advanced Abnormal Psychology, s. 231 New York: Kluwe.

Özbay, M. H., Örsel, S., Akdemir, A., Cinemre, B. (2002). Ergenlerde Kendilik Algısı ile Psikopatoloji Arasında Bağıntı Var mı?. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(3), 179-186.

Özden Yıldırım, M. S., Yaşa, C. (2019). Ebeveynleri Boşanmış Yetişkin Bireylerin Kişilerarası İlişkilerinde Bağlanma Modelleri ile Ayrılma Kaygısının İlişkisi. Journal of Soc. Sien. of Mus Alpaslan Uni. 7(4), 267-278,

Sancak, İ. ve Aktan, E. (2022). Üniversite öğrencilerinde çocukluk çağı travmaları, sosyal destek ve madde kullanma eğilimi arasındaki ilişkinin incelenmesi. Sağlık ve Yaşam Bilimleri Dergisi, 4(2), 226-235.

Simpson, J. A., Karantzas, G. (2019). Editorial overview: Attachment in adulthood: A dynamic field with a rich past and a bright future. *Current Opinion in Psychology,* 25, 177-181.

Sümer, N., Ünal, S., Selçuk, E., Kaya, N., Polat, R., Çekem, B. (2009). Bağlanma ve Psikopatoloji: Bağlanma Boyutlarının Depresyon, Panik Bozukluk ve Obsesif-Kompulsif Bozuklukla İlişkisi. Türk Psikoloji Dergisi, 24 (63), 38-45.

Spitz, R. A. (1945). Hospitalism—An Inquiry Into the Genesis of Psychiatric Conditions in Early Childhood. Psychoanalytic Study of the Child, 1, 53-74.

Sroufe, L. A., Egeland, B., Carlson, E. (2009). The Development of the Person, Guilford Press, England.

Taluy, N. (2021). Sosyal Medya Bağımlılığı ile Bağlanma Tarzları İlişkisi Üzerine Bir Derleme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 31(2), 989-1002.

Tironi, M., Mora, S. C., Cavanna, D., Borelli, J. I., Bizzi, F., 2021. Physiological Factors Linking Insecure Attachment to Psychopathology: A Systematic Review Brain Sci. 11(11), 1477.

Winnicot, D. W. (1998*). Oyun ve Gerçeklik*. Metis Ötekini Dinlemek Yayınları.

Woodhouse, S., Ayers, S. & Field, A. P. (2015). The relationship between adult attachment style and post-traumatic stress symptoms: A meta-analysis. *Journel of Anxiety Disorders*, 35, 103-117.

Von I. J., Zendoom M. H. (1995). Adult attachment representations, parental responsiveness and infant attachment: a meta analysis on the predictive validity of the Adult Attachment Interview. Psychol Bull, 117,387-403.

Bölüm 6
YEME BOZUKLUKLARI VE BAĞLANMA STİLLERİ

Elif Kurtuluş

Giriş

Yeme bozuklukları ciddi ve yaşamı tehdit edecek ölçüde önemli bir psikiyatrik rahatsızlıklardır. Yeme bozukluklarındaki tıbbi riskler arasında elektrolit dengesizlikleri, kardiyak aritmiler yer almaktadır (Petrie ve Rogers, 2001; Thompson, 1996). Ayrıca, kadınlarda "atlet üçlüsü" adı veren bir durumun görülmesi yeme bozukluklarından kaynaklı olmaktadır. Bu durumda, aynı anda yeme bozukluğu, osteoporoz ve amenore kombinasyonu gözlenmektedir. Yeme bozuklukları, doğrudan ölüme sebebiyet verebilen psikiyatrik rahatsızlıklardandır. Daha önce yapılan bir meta analitik çalışmada, yeme bozukluklarından kaynaklı %5,9'luk bir ölüm oranı tespit edilmiştir (Neumarker, 1997). Yeme bozukluklarının endişe verici yaygınlığı ve ciddiyeti nedeniyle araştırmacıların beden imajı memnuniyetsizliğine ve yeme bozukluğu davranışına yol açabilecek faktörlerine odaklandıkları görülmektedir. Yeme bozuklukları tek bir nedenden kaynaklanmayan karmaşık rahatsızlıklar olarak değerlendirilmektedir. Yeme bozukluklarının biyolojik, kültürel, kişilikle ilgili, ailesel ve sosyal faktörlerin bir kombinasyonu nede-

Kaynakça

Abbate-Daga G., Gramaglia C., Amianto F., Marzola E. ve Fassino S. (2010). Attachment insecurity, personality, and body dissatisfaction in eating disorders. *The Journal of Nervous and Mental Disease, 198,* 520-524

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Walters, E. ve Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation.* Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Ainsworth, M. D., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). Patterns of attachment: A Psychological study of the strange situation. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Ainsworth, M. (1979). Infant-mother attachment. American Psychologist, 34, 932-937.

Amianto F., Abbate-Daga G., Morando S., Sobrero C. ve Fassino S. (2011). Personality development characteristics of women with anorexia nervosa, their healthy siblings and healthy controls: What prevents and what relates to psychopathology? *Psychiatry Research, 187,* 401-408.

Amini, F., Lewis, T., Lannon, R., Louie, A., Baumbacher, G., McGuinness, T. ve Schiff, E. Z. (1996). Affect, attachment, memory: contributions toward psychobiologic integration. *Psychiatry*, *59*(3), 213-239.

Armstrong, J. G. ve Roth, D. M. (1989). Attachment and separation difficulties in eating disorders: A preliminary investigation. *International Journal of Eating Disorders, 8*(2), 141-155. https://doi.org/10.1002/1098-108X(198903)8 :2<141::AID-EAT2260080203>3.0.CO;2-E

Bakermans-Kranenburg, M. J., & van IJzendoorn, M. H. (2009). The first 10,000 Adult Attachment Interviews: distributions of adult attachment representations in clinical and non-clinical groups. *Attachment & human development*, *11*(3), 223–263. https://doi.org/10.1080/1461673090281476

Bamford, B. ve Halliwell, E. (2009). Investigating the role of attachment in social comparison theories of eating disorders within a non-clinical female population. *European Eating Disorders Review, 17(5),* 371-379. doi:10.1002/erv.951

Barone, L. ve Guiducci, V. (2009). Mental representations and of attachment in eating disorders: A pilot study using the Adult Attachment Interview. *Attachment and Human Development. 11*(4), 405-417.

Bartholomew, K. ve Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology, 61*, 226-244.

Bateman A. W., Fonagy P. (Ed.) (2012). *Handbook of mentalizing in mental health practice.* Washington: American Psychiatric Publishing.

Beaumont, P. J., Russell, J. D. ve Touyz, S. W. (1993). Treatment of anorexia nervosa. *Lancet, 341,* 1635-1640.

Becker, B., Bell, M. ve Billington, R. (1987). Object relations ego deficits in bulimic college women. *Journal of Clinical Psychology,* 43*,* 92-95.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss.* Vol. III: Separation. New York: Basic Books.

Broberg, A. G., Hjalmers, I. ve Nevonen, L. (2001). Eating disorders, attachment and interpersonal difficulties: A comparison between 18- to 24-year-old patients and normal controls*. European Eating Disorders Review, 9*, 381-396.

Broberg, A. G., Hjalmers, I., Nevonen, L. (2001). Eating disorders, attachment, and interpersonal difficulties: A comparison between 18-24 year old patients and normal controls. *European Eating Disorders Review*. *9*, 381-396.

Bruch, H. (1978) *The Golden Cage: The Enigma of Anorexia Nervosa*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Cash, T. F., Thériault, J. ve Annis, N. M. (2004). Body image in an interpersonal context: Adult attachment, fear of intimacy, and social anxiety. *Journal of Social & Clinical, Psychology Special Issue: Body Image and Eating Disorders, 23,* 89-103.

Cicchetti, D., Cummings, E. M., Greenberg, M. T. ve Marvin, R. S. (1990). An organizational perspective on attachment beyond infancy: Implications for theory, measurement, and research. In M. T. Greenberg, D. Cicchetti, & E. M. Cummings (Eds.), *Attachment in the preschool years: Theory, research, and intervention* (pp. 3-49). The University of Chicago Press.

Dakanalis, A., Timco, C. A., Zanetti, M. A., Rinadi, L., Prunas, A., Carra, G., Riva, G. ve Clerici, M. (2013). Attachment insecurities, maladaptive perfectionism, and eating disorder symptoms: A latent mediated and moderated structural equation modeling analysis across diagnostic groups. *Psychiatry Research*. *215*, 176-184.

Dozier, M., Stovall-McClough, K. C., Albus, K. (2008) Attachment and psychopathology in adulthood. In: Cassidy J., Shaver P.R, *Handbook of attachment: theory, research, and clinical applications, (*2nd Ed.), New York: Guilford, pp: 718-744.

Evans, L. ve Wertheim, E. H. (1998). Intimacy patterns and relationship satisfaction of women with eating problems and the mediating effects of depression, trait anxiety and social anxiety. *Journal of Psychosomatic research, Special Issues: Current Issues in Eating Disorder Research*, *44*, 355-365.

Fonagy, P., Leigh, T., Steele, M., Steele, H., Kennedy, R., Mattoon, G. vd. (1996). The relation of attachment status, psychiatric classification, and response to psychotherapy. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 64,* 22-31

Fonagy, P., Target, M., Steele, H. ve Steele, M. (1998). *Reflective functioning manual: Version 5*. London: University College London.

Fonagy, P. (1999). The transgenerational transmission of holocaust trauma: Lessons learned from the analysis of an adolescent with obsessive-compulsive disorder. *Attachment and Human Development,* 1, 92-114.

Friedberg, N. L. & Lyddon, W. J. (1996). Self-other working models and eating disorders. *Journal of Cognitive Psychotherapy: An International Quarterly, 10,* 193-203.

Fuendeling, J. M. (1998). Affect regulation as a stylistic process within adult attachment. *Journal of Social and Personal Relationships, 15,* 291-322.

Garfinkel, P. E. & Garner, D. M. (1982). *Anorexia nervosa: A multidimensional perspective.* New York: Brunner/Mazel.

Hazan, C., & Shaver, P. R. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, *52,* 511-534.

Heesacker, R. S., & Neimeyer, G. J. (1990). Assessing object relations and social cognitive correlates of eating disorder. *Journal of Counselling Psychology, 37,* 419-426.

Hesse, E. (1996). Discourse, memory, and the adult attachment interview: A note with emphasis on the emerging cannot classify category. *Infant Mental Health Journal, 17,* 4-11.

Huprich, S. K., Stepp, S. D., Graham, A., & Johnson, L. (2003). Gender differences in dependency, separation, object relations, and pathological eating behaviors and attitudes. *Personality and Individual Differences*. *36*, 801-811.

Illing, V., Tasca, G. A., Balfour, L., & Bissada, H. (2011). Attachment dimensions and group climate growth in a sample of women seeking treatment for eating disorders. *Psychiatry*, *74*(3), 255-269. https://doi.org/10.1521/psyc.2011.74.3.255

Kaye, W. H., Bulik, C. M., Thorton, L., Barbarich, N., & Masters, K. (2004). Co morbidity of anxiety disorders with anorexia and bulimia nervosa. *American Journal of Psychiatry, 161,* 2215-2221.

Kenny, M. E., & Hart, K. (1992). Relationship between parental attachment and eating disorders in an inpatient and a college sample. *Journal of Counselling Psychology, 39,* 521-526.

Koskina, N. & Giovazolias, T. (2010). The effect of attachment insecurity in the development of eating disturbances across gender: The role of body dissatisfaction. *The Journal of Psychology*. *144*(5), 449-471.

Kuipers G. S., & Bekker, M. H. J. (2012). Attachment, mentalization and eating disorders: a review of studies using the adult attachment interview. *Current Psychiatry Review, 8,* 326-336.

Lehoux, P. M. & Howe, N. (2007). Perceived non-shared environment, personality traits, family factors and developmental experiences in bulimia nervosa. *British Journalof Clinical Psychology*. *46*, 47-66.

Lunn, S., Poulsen, S., & Daniel, S. I. F. (2012). Subtypes in bulimia nervosa: The role of eating disorder symptomatology, negative affect, and interpersonal functioning. *Comprehensive Psychiatry, 53*(8), 1078-1087. https://doi.org/10.1016/j.comppsych.2012.04.005

Main, M., Goldwyn, R., & Hesse, E. (2002). *Adult attachment scoring and classification system*. Department of Psychology, University of California at Berkeley.

Main, M., Goldwyn, R., & Hesse, E. (2003). *Adult attachment classification system version 7.2.* Berkeley: University of California.

Main, M., & Goldwyn, R. (1984). *Adult attachment scoring and classification systems.*, University of California, Berkeley.

Main, M., & Hesse, E. (1990). Parents' unresolved traumatic experiences are related to infant disorganized attachment status: Is frightened and/or frightening parental behavior the linking mechanism? In M. T. Greenberg, D. Cicchetti, & E. M. Cummings (Eds.), *Attachment in the preschool years: Theory, research, and intervention* (pp. 161–182). The University of Chicago Press.

Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2007). *Attachment in adulthood: Structure, Dynamics and change*. New York: The Guilford Press.

Mora-Giral, M., Raich-Escursell, R. M., Segues, V. C. Torras-Claraso, J., & Huon, G. (2004). Bulimia symptoms and risk factors in university students. *Eating and Weight Disorders, 9,* 163-169.

Neumarker, K. (1997). Mortality and sudden death in anorexia nervosa. *International Journal of Eating Disorders, 21*, 205-212.

O'Kearney, R. (1996). Attachment disruption in anorexia nervosa and bulimia nervosa: A review of theory and empirical research. *International Journal of Eating Disorder, 20,* 115-127.

Pearlstein, T. (2002). Eating disorders and comorbidity. *Archives of Woman's Mental Health*, *4,* 2002, 67-78.

Pedersen, S. H., Lunn, S., Katznelson, H., & Poulsen, S. (2012). Reflective functioning in 70 patients suffering from bulimia nervosa. *European Eating Disorder Review, 20,* 303-310.

Petrie, T. A., & Rogers, R. (2001). The discussion of eating disorders to include men and athletes. *Counseling Psychology,* 29*,* 743-753.

Pinquart, M., Feussner, C., & Ahnert, L. (2013). Meta-analytic evidence for stability in attachments from infancy to early adulthood. *Attachment & human development*, *15*(2), 189-218. https://doi.org/10.1080/14616734.2013.746257

Ramacciotti, A., Sorbello, M., Pazzagli, A., Vismara, L., Mancone, A., & Pallanti, S. (2001). Attachment processes in eating disorders. *Eating and weight disorders: EWD*, *6*(3), 166-170. https://doi.org/10.1007/BF03339766

Rothschild-Yakar, L., Levy-Shiff, R., Fridman-Balaban, R., Gur, E., Stein, D. (2010). Mentalization and relationships with parents as predictors of eating disordered behavior. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 198, 501-507.

Salzman, J. P. (1997). Ambivalent attachment in female adolescents: Association with affective instability and eating disorders. *International Journal of Eating Disorders*, *21*, 251-259.

Selvini Palazzoli, M. (1978). *Self Starvation: From Individual to Family Therapy in the Treatment of Anorexia Nervosa*. New York: Jason Aronson.

Sroufe L. A. (2005). Attachment and development: a prospective, longitudinal study from birth to adulthood. *Attachment & human development*, *7*(4), 349-367. https://doi.org/10.1080/1461673050036592

Suldo, S. M., & Sandberg, D. A. (2000). Relationship between attachment styles and eating disorder symptomatology among college women. *Journal of College Student Psychotherapy, 15*, 59-73.

Tasca, G. A., Balfour, L., Ritchie, K., Bissada, H. (2007). The relationship between attachment scales and group therapy alliance growth differs by treatment type for women with binge eating disorder. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice,* 11, 1-14.

Tasca, G. A., Ritchie, K., Conrad, G., Balfour, L., Gayton, J., Daigle, V. et al. (2006). Attachment scales predict outcome in a randomized controlled trial of two group therapies for Binge Eating Disorder: An aptitude by treatment interaction. *Psychotherapy Research, 16,* 106–121.

Tasca, G. A., Szadkowski, L., Illing, V., Trinneer, A., Grenon, R., Demidenko, N. et al. (2009). Adult attachment, depression, and eating disorder symptoms: The mediating role of affect regulation strategies. *Personal Individual Differences, 4,* 662-667

Tasca, G. A., Brugnera, A., Baldwin, D., Carlucci, S., Compare, A., Balfour, L., Proulx, G., Gick, M., & Lafontaine, M. F. (2018). Reliability and validity of the Experiences in Close Relationships Scale-12: Attachment dimensions in a clinical sample with eating disorders. *International Journal of Eating Disorders*, *51*(1), 18-27. https://doi.org/10.1002/eat.22807

Tasca, G. A., Kowal, J., Balfour, L., Ritchie, K., Virley, B., & Bissada, H. (2006). An attachment insecurity model of negative affect among women seeking treatment for an eating disorder. *Eating behaviors*, *7*(3), 252-257. https://doi.org/10.1016/j.eatbeh.2005.09.004

Tasca, G. A., Ritchie, K., & Balfour, L. (2011). Implications of attachment theory and research for the assessment and treatment of eating disorders. *Psychotherapy, 48*(3), 249–259. https://doi.org/10.1037/a0022423

Tasca, G. A., Taylor, D., Ritchie, K., & Balfour, L. (2004). Attachment Predicts Treatment Completion in an Eating Disorders Partial Hospital Program Among Women With Anorexia Nervosa. *Journal of Personality Assessment*, *83*(3), 201-212. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa8303_04

Thompson, J. K. (1996). *Body image, eating disorders and obesity.* American Psychological Association.

Ward, A., Ramsay, R., Turnbull, S., Steele, M., Steele, H., & Treasure, J. (2001). Attachment in anorexia nervosa: a transgenerational perspective. *The British journal of medical psychology*, *74*(Pt 4), 497-505. https://doi.org/10.1348/000711201161145

Williams, N. L., & Riskind, J. H. (2004). Cognitive vulnerability and attachment. *Journal of Cognitive Psychotherapy: An International Quarterly, 18,* 3-6.

Bölüm 7
BAĞLANMA VE BAĞIMLILIK

Ekin Sönmez Güngör

Psikoaktif bir maddenin tekrarlayan ve/veya sürekli kullanımı, kullanım üzerinde kontrolün kaybı ve yarattığı olumsuz sonuçlara rağmen bu maddenin kullanımına devam edilmesi bağımlılık psikopatolojisindeki anahtar unsurlardır. Psikoaktif maddelerin kullanımı bağımlılık dışında da birçok psikopatoloji ile ilişkili olmakla birlikte, bu bölümde bağımlılık düzeyinde psikoaktif madde kullanımı irdelenmeye çalışılacaktır.

Zihinde değişiklik yaratan maddelerin kullanımı, insanlık tarihinde binlerce yıl geriye uzanmaktadır. Altı bin yıl öncesinde afyon kullanımı olduğuna dair bulgular mevcuttur. Diğer yandan bu maddelerin bağımlılığa yol açacak kadar yüksek miktarda ve sıklıkla kullanılabilecek kadar erişilebilir olması; sanayileşme, kentleşme, üretim ilişkilerindeki ve yaşam biçimlerindeki dönüşüm ile mümkün olmuştur. Günümüzde, aşırı alkol kullanımı, madde kullanımı ve bunlarla ilişkili olumsuz durumlar ülkemizde ve dünyada önemli bir halk sağlığı sorunudur. Türkiye'de alkol ve madde kullanımı yaygınlığı diğer ülkelere göre düşük görünmekle birlikte son yıllarda bu düzeylerde tedirginlik verici artışlar gözlenmektedir (Gündüz vd., 2019; Ransing vd., 2022). Ayrıca alkol ve madde kullanımına başlama yaşı giderek küçülmektedir (Sönmez Güngör vd., 2021). Madde kullanımı ve bağımlılık sorunları daha çok düşük sosyoekonomik düzeyden bireylerde gözlenmektedir (Levy, 2013). Kadınlarda alkol ve madde kullanım yaygınlığı erkeklere göre daha

Kurama getirilen bu eleştirilere rağmen söylenebilir ki güvenli bağlanma biçimlerinin erken çocukluk çağındaki önemine vurgu yapmak, sağlıklı davranışlar geliştirme ve öz güven ile büyümeye katkı yapacak, dolayısıyla bağımlılıklar açısından bireysel ve toplumsal düzeyde koruyucu olacaktır. Madde kullanımına başlama genellikle bağlanma örüntülerinin oluştuğu ve yerleşiklik kazandığı yaşlardan sonraki yıllarda gerçekleşmektedir. Bu da koruma çalışmaları bakımından önemli bir müdahale penceresine işaret etmektedir. Genç bireyleri madde kullanımından koruma, madde kullanımı olan bireyleri tedavi etme ve tedavi sonrası rehabilitasyon süreçlerinde bağlanma kuramının sunabileceği önemli katkılar söz konusudur.

Kaynakça

Argyriou, E., Um, M., Carron, C., & Cyders, M. A. (2018). Age and impulsive behavior in drug addiction: A review of past research and future directions. *Pharmacology, Biochemistry, and Behavior*, *164*, 106-117. https://doi.org/10.1016/J.PBB.2017.07.013

Estevez, A., Jauregui, P., & Lopez-Gonzalez, H. (2019). Attachment and behavioral addictions in adolescents: The mediating and moderating role of coping strategies. *Scandinavian Journal of Psychology*, *60*(4), 348-360. https://doi.org/10.1111/SJOP.12547

Estévez, A., Jauregui, P., Macía, L., & López-González, H. (2021). Gambling and Attachment: The Mediating Role of Alexithymia in Adolescents and Young Adults. *Journal of Gambling Studies*, *37*(2), 497-514. https://doi.org/10.1007/S10899-020-09965-Y

Fairbairn, C. E., Briley, D. A., Kang, D., Fraley, R. C., Hankin, B. L., & Ariss, T. (2018). A meta-analysis of longitudinal associations between substance use and interpersonal attachment security. *Psychological Bulletin*, *144*(5), 532-555. https://doi.org/10.1037/BUL0000141

Flores, P. J. (2001). Addiction as an attachment disorder: Implications for group therapy. *International Journal of Group Psychotherapy*, *51*(1), 63-81. https://doi.org/10.1521/IJGP.51.1.63.49730

Gündüz, A., Sakarya, S., Sönmez, E., Çelebi, C., Yüce, H., & Akvardar, Y. (2019). Social norms regarding alcohol use and associated factors among university students in Turkey. *Revista de Psiquiatria Clinica*, *46*(2), 50-55. https://doi.org/10.1590/0101-60830000000191

Jauregui, P., & Estevez, A. (2020). Predictive Role of Attachment, Coping, and Emotion Regulation in Gambling Motives of Adolescents and Young People. *Journal of Gambling Studies*, *36*(4), 1283-1300. https://doi.org/10.1007/S10899-019-09893-6

Kalaitzaki, A. E., & Birtchnell, J. (2014). The impact of early parenting bonding on young adults' internet addiction, through the mediation effects of negative relating to others and sadness. *Addictive Behaviors*, *39*(3), 733-736. https://doi.org/10.1016/J.ADDBEH.2013.12.002

Kassel, J. D., Wardle, M., & Roberts, J. E. (2007). Adult attachment security and college student substance use. *Addictive Behaviors*, *32*(6), 1164-1176. https://doi.org/10.1016/J.ADDBEH.2006.08.005

Kaya, E., & Deveci, A. (2022). Parental Acceptance/Rejection Perceptions and Attachment Styles of Men With Online Gambling Disorder. *Journal of Gambling Studies*, *38*(3). https://doi.org/10.1007/S10899-021-10084-5

Keyes, K. M., Martins, S. S., Blanco, C., & Hasin, D. S. (2010). Telescoping and Gender Differences in Alcohol Dependence: New Evidence From Two National Surveys. *The American Journal of Psychiatry*, *167*(8), 969. https://doi.org/10.1176/APPI.AJP.2009.09081161

Levy, N. (2013). Addiction is Not a Brain Disease (and it Matters). *Frontiers in Psychiatry*, *4*(APR). https://doi.org/10.3389/FPSYT.2013.00024

Liese, B. S., Kim, H. S., & Hodgins, D. C. (2020a). Insecure attachment and addiction: Testing the mediating role of emotion dysregulation in four potentially addictive behaviors. *Addictive Behaviors*, *107*. https://doi.org/10.1016/J.ADDBEH.2020.106432

Liese, B. S., Kim, H. S., & Hodgins, D. C. (2020b). Insecure attachment and addiction: Testing the mediating role of emotion dysregulation in four potentially addictive behaviors. *Addictive Behaviors*, *107*. https://doi.org/10.1016/J.ADDBEH.2020.106432

Liu, C., & Ma, J. L. (2019). Adult Attachment Style, Emotion Regulation, and Social Networking Sites Addiction. *Frontiers in Psychology*, *10*(OCT). https://doi.org/10.3389/FPSYG.2019.02352

Maniaci, G., Picone, F., van Holst, R. J., Bolloni, C., Scardina, S., & Cannizzaro, C. (2017). Alterations in the Emotional Regulation Process in Gambling Addiction: The Role of Anger and Alexithymia. *Journal of Gambling Studies*, *33*(2), 633-647. https://doi.org/10.1007/S10899-016-9636-4

Meulewaeter, F., de Pauw, S. S. W., & Vanderplasschen, W. (2019). Mothering, Substance Use Disorders and Intergenerational Trauma Transmission: An Attachment-Based Perspective. *Frontiers in Psychiatry*, *10*, 728. https://doi.org/10.3389/FPSYT.2019.00728/BIBTEX

Nahum, D., Alfonso, C. A., & Sönmez, E. (2018). Common factors in psychotherapy. *Advances in Psychiatry*, 471-481. https://doi.org/10.1007/978-3-319-70554-5_29/COVER

Nakhoul, L., Obeid, S., Sacre, H., Haddad, C., Soufia, M., Hallit, R., Akel, M., Salameh, P., & Hallit, S. (2020). Attachment style and addictions (alcohol, cigarette, waterpipe and internet) among Lebanese adolescents: a national study. *BMC Psychology*, *8*(1). https://doi.org/10.1186/S40359-020-00404-6

Olave, L., Estévez, A., Momeñe, J., Muñoz-Navarro, R., Gómez-Romero, M. J., Boticario, M. J., & Iruarrizaga, I. (2021). Exercise Addiction and Muscle Dysmorphia: The Role of Emotional Dependence and Attachment. *Frontiers in Psychology*, *12*. https://doi.org/10.3389/FPSYG.2021.681808

Ransing, R., de la Rosa, P. A., Pereira-Sanchez, V., Handuleh, J. I. M., Jerotic, S., Gupta, A. K., Karaliuniene, R., Filippis, R. de, Peyron, E., Güngör, E. S., Boujraf, S., Yee, A., Vahdani, B., Shoib, S., Stowe, M. J., Jaguga, F., Dannatt, L., Silva, A. K. da, Grandinetti, P., & Jatchavala, C. (2022). Current state of cannabis use, policies, and research across sixteen countries: cross-country comparisons and international perspectives. *Trends in Psychiatry and Psychotherapy*, *44*(Suppl 1). https://doi.org/10.47626/2237-6089-2021-0263

Schindler, A. (2019). Attachment and Substance Use Disorders—Theoretical Models, Empirical Evidence, and Implications for Treatment. *Frontiers in Psychiatry*, *10*. https://doi.org/10.3389/FPSYT.2019.00727/FULL

Şenormanci, Ö., Şenormanci, G., Güçlü, O., & Konkan, R. (2014). Attachment and family functioning in patients with internet addiction. *General Hospital Psychiatry*, *36*(2), 203-207. https://doi.org/10.1016/J.GENHOSPPSYCH.2013.10.012

Sönmez Güngör, E., Tunca, D., Çelebi, C., Gündüz, A., Karaer, G., Kandemir, G., & Akvardar, Y. (2021). Descriptive norms influence alcohol use among high-school students: a social norms study from Istanbul. *Https://Doi.Org/10.1080/14659891.2021.1900429*, *27*(1), 91-97. https://doi.org/10.1080/14659891.2021.1900429

Strathearn, L., Mertens, C. E., Mayes, L., Rutherford, H., Rajhans, P., Xu, G., Potenza, M. N., & Kim, S. (2019). Pathways Relating the Neurobiology of Attachment to Drug Addiction. *Frontiers in Psychiatry*, *10*. https://doi.org/10.3389/FPSYT.2019.00737

Sümer, N., Oruçlular, Y., & Çapar, T. (2015). Bağlanma ve bağımlılık: Kuramsal çerçeve ve derleme çalışması. *Bağımlılık Dergisi*, *16*(4), 192-209. www.bagimlilikdergisi.net

Tate, E. (2013). Addiction and attachment: mental health clinicians' use of attachment theory in the treatment of substance use disorders [Smith College]. Içinde *Theses, Dissertations, and Projects*. https://scholarworks.smith.edu/theses/970

Yazıcı Çelebi, G., & Çelebi, B. (2020). Ergenlerin Bağlanma Stilleri ile İnternet Bağımlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Artvin Coruh University International Journal of Social Sciences*, *6*(2), 37-48. https://doi.org/10.22466/ACUSBD.766234

Zeng, X., & Tan, C. (2021). The Relationship between the Family Functioning of Individuals with Drug Addiction and Relapse Tendency: A Moderated Mediation Model. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(2), 1-12. https://doi.org/10.3390/IJERPH18020625

Zhang, Y., Ding, Y., Huang, H., Peng, Q., Wan, X., Lu, G., & Chen, C. (2022). Relationship between insecure attachment and mobile phone addiction: A meta-analysis. *Addictive Behaviors*, *131*. https://doi.org/10.1016/J.ADDBEH.2022.107317

RUSYA'NIN HİBRİT SAVAŞI VE SURİYE MÜDAHALESİ

Harun Aras

nobel bilimsel

RUSYA'NIN HİBRİT SAVAŞI VE SURİYE MÜDAHALESİ

Harun Aras

Yayın No.: 1418
ISBN: 978-625-398-173-0
E-ISBN: 978-625-398-172-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet
yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aras, Harun.
Rusya'nın Hibrit Savaşı ve Suriye Müdahalesi / Harun Aras
1. Basım, XIV + 240 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-173-0
E-ISBN: 978-625-398-172-3
1. Hibrit Savaş 2. Ofansif Realizm 3. Rusya 4. Suriye

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **V**

ŞEKİLLER VE TABLOLAR ..... **Xİ**

KISALTMALAR ..... **Xİİİ**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL ÇERÇEVE **9**

1. Savaşı Tanımlamak 9
2. Savaşın Nesiller Şeklinde Evrimi 14
   2.1. Birinci Nesil Savaşlar 15
   2.2. İkinci Nesil Savaşlar 16
   2.3. Üçüncü Nesil Savaşlar 18
   2.4. Dördüncü Nesil Savaşlar 19
   2.5. Beşinci Nesil Savaşlar 22
3. Hibrit Savaş Konsepti 29
   3.1. Hibrit Savaşın Kökeni ve Tarihsel Gelişimi 30
   3.2. Hibrit Savaşın Tanımı ve Özellikleri 34
   3.3. Hibrit Savaşın Diğer Savaş Konseptleri İle Karşılaştırılması 42
4. Hibrit Savaşın Bileşenleri 44
   4.1. Enformasyon Harbi ve Propaganda 46
   4.2. Siber-Elektronik Harp 48
   4.3. Gayrinizami Harekât Bağlamında Vekil Unsur Kullanımı 51
   4.4. Konvansiyonel Harekât 55

İKİNCİ BÖLÜM
TEORİK ÇERÇEVE **59**

1. Realizm: Kökenleri ve Temel İlkeleri 59
2. Neorealizm 66

3. Defansif (Savunmacı) Realizm 72
4. Ofansif (Saldırgan) Realizm 76
4.1. Güç Arayışı 77
4.2. Güç Kazanma Stratejileri 82
4.3. Neden Ofansif Realizm? Teorik Çerçevenin Araştırma Konusu İle İlişkisi 85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SURİYE KRİZİ: ORTAYA ÇIKIŞI, GELİŞMELER VE RUSYA'NIN TEMEL ARGÜMANLARI 87

1. Kriz Öncesi Suriye'de Esad Sistemi: Toplum, Siyaset ve Ekonomi ... 87
1.1. Suriye'nin Toplumsal Yapısı 87
1.2. Suriye'nin Siyasal Yapısı 98
1.3. Suriye'nin Ekonomik Yapısı 104
2. 2011 Suriye Krizi'nin Temel Nedenleri 108
3. Suriye Krizi'nin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi 125
3.1. İç Savaşın İlk Safhaları (Mart 2011-Eylül 2015 Arasındaki Gelişmeler) 125
3.2. Rusya'nın Askerî Müdahalesi (Eylül 2015'ten Günümüze) 145
3.3. 2016 Yılında Suriye 149
3.4. 2017 Yılında Suriye 151
3.5. 2018 Yılında Suriye 153
3.6. 2019 Yılında Suriye 157
3.7. 2020 Yılında Suriye 161
3.8. 2021 Yılında Suriye 164
4. Rusya'nın Suriye İç Savaşına Müdahalesinin Sebepleri 167

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
RUSYA'NIN SURİYE MÜDAHALESİNİN HİBRİT SAVAŞ KAPSAMINDA ANALİZİ 177

1. Ofansif Realizm Bağlamında Rusya'nın Suriye'ye Müdahalesi 177
2. Rusya'nın Suriye Müdahalesinde Uyguladığı Hibrit Savaş Stratejisi 179
2.1. Rusya'nın Enformasyon Harbi ve Propaganda Yöntemleri 185

2.2. Rusya'nın Siber-Elektronik Harp Faaliyetleri 191
2.3. Rusya'nın Gayrinizami Harekât Bağlamında Vekil Unsur Kullanımı 197
2.4. Rusya'nın Konvansiyonel Harekât Stratejisi 202

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 207

KAYNAKÇA 215

KAYNAKÇA

A. BALDWIN David, "Power and International Relations", *Handbook of International Relations*, ed. Walter Carlsnaes, Thomas Risse-Kappen, Beth A. Simmons, Second edition., London: SAGE, 2013, ss. 273-297.

"ABD Suriye'ye Yeni Yaptırımlarla Ne Hedefliyor, Kararın Sonuçları Ne Olabilir?", *BBC News*, 23 Haziran 2020, https://www.bbc.com/turkce/hab er-ler-dunya-53149797 (15.01.2022).

ABDİ Zhaleh, "Türkiye'nin Suriye Politikası", *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, ed. Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım, 1. Baskı., İstanbul: Beta Yayınları, 2016, ss. 449-457.

AKENGİN Hamza, Ayşe YAŞAR, "Suriye'nin Jeopolitik Konumu Bağlamında Suriye-Rusya İlişkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 32 (2018), ss. 25-57.

AKGÜL-AÇİKMEŞE Sinem, "Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni-Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt. 8, Sayı. 30 (2011), ss. 43-73.

AKSOY ERCÜMEN Merve, "Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti", *İNSAMER*, 9 Eylül 2016, http://insamer.com/tr/dogu-akdeniz-enerji-rekabeti_366.html (22.06.2021).

AL-KHALİDİ Suleiman, Tom PERRY, "New Syrian Rebel Alliance Formed, Says Weapons on the Way", *Reuters*, 12 October 2015, https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-kurds-idUSKCN0S60BD20151012 (13.11.2021).

ALNIAK M. Oktay, Pelin BOLAT, "Uluslararası Enerji Politikaları Çerçevesinde Suriye Krizi", *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, ed. Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım, 1. Baskı., İstanbul: Beta Yayınları, 2016, ss. 523-534.

ALPTEKİN Gökhan, "Meskûn Mahallerde Vekâletten Hibrite Yeni Savaşlar", https://www.academia.edu/37721734/Meskun_Mahallerde_Vek%C3%A2letten_Hibrite_Yeni_Sava%C5%9Flar (08.05.2020).

AL-RAWİ Ahmed K., "Cyber Warriors in the Middle East: The Case of the Syrian Electronic Army", *Public Relations Review*, Vol. 40, No. 3 (2014), ss. 420-428.

ALTUNIŞIK Meliha, "Arap Ayaklanmaları: Dönüşümü Etkileyen Faktörler", *Mülkiye Dergisi*, Cilt. 35, Sayı. 272 (2011), ss. 93-102.

ANIL Süleyman, "Hibrit Savaş Kapsamında Siber Savaş", *Savaşın Değişen Doğası: Hibrit Savaş*, ed. Yücel Özel, Ertan İnaltekin, çev. Melih Arda Yazıcı, İstanbul: Milli Savunma Üniversitesi, 2018, ss. 85-88.

ANSARİ Ali, Aniseh Bassiri TABRİZİ, "The View From Tehran", *Understanding Iran's Role in the Syrian Conflict*, ed. Aniseh Bassiri Tabrizi, Raffaello Pantucci, Royal United Services Institute, 2016, ss. 3-9, https://rusi.org/sites/default/files/201608_op_understanding_irans_role_in_the_syrian_conflict_0.pdf (08.06.2020).

ARAS Harun, "Barack Obama Döneminde ABD'nin Irak ve Suriye'deki IŞİD Politikası", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 39 (2019), ss. 462-469.

ARI Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, 8. Baskı., Bursa: MKM Yayıncılık, 2013.

ARIBOĞAN Deniz Ülke, *Duvar*, 5. Baskı., İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2019.

ARIKAN Pınar, "Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran", *Orta Doğu Analiz*, Cilt. 4, Sayı. 43 (2012), ss. 18-29.

"Army Doctrine Publication 3-0", Unified Land Operations, Washington, DC, 2011.

ATAMAN Muhittin, "Suriye'de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum", SETA Rapor, 2012.

ATLIOĞLU Yasin, "Ayaklanmadan İç Savaşa Suriye Krizi", *Stratejik Derinlikte Savrulan Türk Dış Politikası*, ed. Ümit Özdağ, Yelda Demirağ, 1. Baskı, Ankara: Kripto Yayınları, 2016, s.201-248.

———, "Suriye İç Savaşı ve Müzmin Toplumsal Çatışma", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt. 73, Sayı. 1 (2018), ss. 129-156.

AYDIN Mustafa, "Uluslararası İlişkilerin 'Gerçekçi' Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt. 1, Sayı. 1 (2004), s. 33-60.

BACZKO Adam, Gilles DORRONSORO, Arthur QUESNAY, *Suriye: Bir İç Savaşın Anatomisi*, çev. Ayşe Meral, 1. Baskı., İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

BAEV Pavel K., "Thucydides' Three Security Dilemmas in Post-Soviet Strife", *Journal of Military Ethics*, Vol. 5, No. 4 (2006), ss. 334-352.

BAEZNER Marie, Patrice ROBİN, "The Use of Cybertools in an Internationalized Civil War Context: Cyber Activities in the Syrian Conflict", CSS Cyber Defense Project, ETH Zurich: Center for Security Studies, 2017, https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/Cyber-Reports-2017-05.pdf (14.032022).

"Bahreyn, 10 Yıl Sonra Suriye'ye Yeniden Büyükelçi Atadı", *euronews*, 31.12.2021, https://tr.euronews.com/2021/12/31/bahreyn-10-y-l-sonra-suriye-ye-yeniden-buyukelci-atad (18.01.2022).

BALCI Ali, "Realizm", *Uluslararası İlişkilere Giriş: tarih, Teori, Kavram ve Konular*, ed. Şaban Kardaş, Ali Balcı, 6. Baskı., Küre yayınları, 2017, ss. 119-146.

BALTACI Ali, "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 5, Sayı. 2 (2019), ss. 426-438.

BANASİK Mirosław, "Russia's Hybrid War in Theory and Practice", *Journal on Baltic Security*, Vol. 2, No. 1 (2016), ss. 157-182.

BARRINGTON Lisa, Angus MCDOWALL, "Aleppo Sees Shelling, Air Strikes Again As Assad Urges Peace Talks", *Reuters*, 23 December 2016, https://www.reuters.com/article/uk-mideast-crisis-syria-aleppo-idUKKBN14C12I (29.11.2021).

"Başbakan'dan Üçüncü Balkon Konuşması", *Hürriyet*, 13 Haziran 2011, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakandan-ucuncu-balkon-konusmasi-18015912 (13.06.2021).

BAYAT Cemal, "Rusya-Libya İlişkileri ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde Libya'ya Yönelik Askerî Müdahale Tartışmaları Sırasında Rusya'nın Politik Tutumu", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 2, Sayı. 1 (2018), ss. 169-205.

BAYIR Özgün Erler, Özden Selcen SARI, "Quincy Wright", *Savaş Kuramları*, ed. Erhan Büyükakıncı, Adres Yayınları, 2015, ss. 288-314.

BĒRZIŅŠ Jānis, "Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy", *National Defence Academy of Latvia Center for Security and Strategic Research*, S. Policy Paper No: 2 (2014), https://sldinfo.com/wp-content/uploads/2014/05/New-Generation-Warfare.pdf (21.05.2020).

BİLGETÜRK İrem, "İran'ın Suriye Politikası Bağlamında Şiilik ve Şii Milisler", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, Cilt. 2, Sayı. 2 (2018), ss. 398-438.

BİLGİN Kıvılcım Romya, Gülayşe Ülgen TÜREDİ, "Carl von Clausewitz", *Savaş Kuramları*, ed. Erhan Büyükakıncı, Adres Yayınları, 2015, ss. 104-163.

BİNGÖL Oktay "Hybrid War and Its Strategic Implications to Turkey", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt. 11, Sayı. 21 (2017), ss. 107-132.

———, "Hibrid Savaş, Rusya ve Türkiye", *Merkez Strateji Enstitüsü*, Bilgi Notu-005 (2015), http://merkezstrateji.com/assets/media/151129-bn-05-hibrid-savas-rusya-s2_3.pdf (31.03.2020).

———, "Birinci Dünya Savaşı'nın Muharebenin Dönüşümündeki Rolü", *Milli Güvenlik ve Askerî Bilimler Akademik Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 3 (2014), ss. 1-31.

BİNGÖL Oktay, Ali Bilgin VARLIK, "Rusya'nın Suriye'de Yeni Politikası: Esad Yönetimine Can Desteği, Türkiye ve Ötesi", *Merkez Strateji Enstitüsü*, Bilgi Notu-004 (2015), http://merkezstrateji.com/assets/media/04-151004-bn004-rusya-suriye-s4.pdf (3.06.2022).

BOKŠA Michal, "Russian Information Warfare in Central and Eastern Europe: Strategies, Impact, and Countermeasures", The German Marshall Fund of the United States, June 2019, https://www.gmfus.org/sites/de fault/files/Russia%20disinformation%20CEE%20-%20June%204.pdf (24.04.2022).

BULL Hedley, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, 3rd Edition., Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2002.

CARR Edward Hallett, *Yirmi Yıl Krizi 1919-1939*, çev. Can Cemgil, 2. Baskı., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

CARROLL Oliver, "Hiding in Plain Sight: Russia's Private Mercenaries and the Lengths Moscow goes to Deny Them", *The Independent*, 17 February 2018, https://www.independent.co.uk/news/world/europe/syria-civil-war-russia-wagner-private-mercenaries-sdf-reaction-kremlin-a8214811.html (18.05.2022).

CASSIDY Robert M., *Counterinsurgency and The Global War on Terror: Military Culture and Irregular War*, London: Praeger Security International, 2006.

CELSO Anthony H., "Superpower Hybrid Warfare in Syria", *The Marine Corps gazett*, Vol. 9, No. 2 (2019), ss. 92-116.

"Cenevre Görüşmelerinin 3'üncü Turu Bugün Başlıyor", *Hürriyet*, 13 Nisan 2016, https://www.hurriyet.com.tr/dunya/cenevre-gorusmelerinin-3uncu-turu-bugun-basliyor-40086990 (28.11.2021).

CERRAH Ufuk, "ABD'nin Suriye Politikası", *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, ed. Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım, 1. Baskı., İstanbul: Beta Yayınları, 2016, ss. 319-333.

CHARAP Samuel, Elina TREYGER, Edward GEİST, "Understanding Russia's Intervention in Syria", RAND Corporation, 2019, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR3180.html (24.02.2022).

CHEKINOV S. G., S. A. BOGDANOV, "The Nature and Content of a New-Generation War", *Military Thought*, Vol. 4 (2013), ss. 12-23.

CHIVVIS Christopher S., "Understanding Russian Hybrid Warfare and What Can Be Done About it", RAND Corporation, 2017, https://www.rand.org/pubs/testimonies/CT468.html (24.04.2022).

CLAUSEWITZ Carl Von, *Savaş Üzerine*, çev. Selma Koçak, Doruk Yayınları, 2015.

COMMIN G, E FILIOL, "Unrestricted Warfare versus Western Traditional Warfare: A Comparative Study", *Journal of Information Warfare*, Vol. 14, No. 1 (2015), ss. 14-23.

CORDESMAN Anthony H., "Russia in Syria: Hybrid Political Warfare", *Center for Strategic and International Studies (CSIS)*, 23 September 2015, https://www.csis.org/analysis/russia-syria-hybrid-political-warfare (8.06.2022).

CREVELD Martin Van, *The Rise and Decline of the State*, Cambridge University Press, 1999.

CULLEN Patrick J., Erik Reichborn KJENNERUD, "Understanding Hybrid Warfare", *A Multinational Capability Development Campaign Project*, 2017, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/647776/dar_mcdc_hybrid_warfare.pdf (08.05.2020).

CZOSSECK Christian, Rain OTTIS, Anna-Maria TALİHÄRM, "Estonia after the 2007 Cyber Attacks: Legal, Strategic and Organisational Changes in Cyber Security", *International Journal of Cyber Warfare and Terrorism*, Vol. 1, No. 1, (2011), 24-34.

CZUPERSKI Maksymilian vd., "Distract, Deceive, Destroy: Putin at War in Syria", Washington, DC: Atlantic Council, 2016, http://publications.atlanticcouncil.org/distract-deceive-destroy/assets/download/ddd-report.pdf (25.04.2022).

ÇAĞLAR HEKİMOĞLU Kübra, "Suriye Krizi Bağlamında Rusya'nın Suriye Politikası", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt. 35, Sayı. 4 (2021), ss. 1405-1422.

ÇITAK Emre, "Uluslararası İlişkilerde Gerçekçilik", *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Temel Kavramlar*, ed. Mehmet Şahin, Osman Şen, 1. Baskı., Ankara: Kripto Yayınları, 2014, ss. 29-64.

DAHER Joseph, "The Political Economic Context of Syria's Reconstruction: A Prospective in Light of a Legacy of Unequal Development", Robert Schuman Centre for Advanced Studies, European University Institute, 2018, https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a48ab131-460e-11e9-a8ed-01aa75ed71a1 (12.07.2021).

DARCZEWSKA Jolanta, Piotr ŻOCHOWSKI, "Active Measures: Russia's Key Export", OSW Point of View 64, Warsaw, June 2017, http://aei.pitt.edu/88535/1/pw_64_ang_active-measures_net_0.pdf (31.03.2022).

DARICILI A. Burak, "Rusya Federasyonu Kaynaklı Olduğu İddia Edilen Siber Saldırıların Analizi", *U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 7, Sayı. 2 (2014), ss. 1-16.

DARICILI A. Burak, Barış ÖZDAL, "Enformasyon Savaşı Bağlamında Rusya Federasyonu-Türkiye İlişkilerinin Analizi", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 4, Sayı. 1 (2017), ss. 19-40.

DAYSPRİNG Stephen M., *Toward A Theory of Hybrid Warfare: The Russian Conduct of War During Peace*, (Master's Thesis), Monterey, California: Naval Postgraduate School, 2015.

DEMİREL Gözde, "Uluslararası Aktörlerin Suriye Politikası", 2016, http://orsam.org.tr/d_genel/ortadogu-calismalari-ihtisas-atolyesi.pdf#page=154 (10.06.2021).

DİLEK Mehmet Sait, "Rusya Federasyonu-Suriye İlişkilerinin Temelleri", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt. 16, Sayı. 2 (2017), ss. 58-82.

DILIPRAJ E., "Electronic Warfare: Russia's Enhanced Capabilities", *Defence and Diplomacy*, Vol. 5, No. 2 (2016), ss. 29-40.

DREYFUS Emmanuel, "Rusya'nın Paralı Asker Şirketi Wagner'in Anatomisi", *Mepa News*, 19 Ekim 2020, https://www.mepanews.com/rusyanin-parali-asker-sirketi-wagnerin-anatomisi-13610yy.htm (26.05.2022).

DUMLUPINAR Nihat, "Hibrit Savaş: İran Silahlı Kuvvetleri", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 2 (2017), ss. 68-105.

"Dünden Bugüne Astana Görüşmeleri", *TRT Haber*, 9 Aralık 2019, https://www.trthaber.com/haber/dunya/dunden-bugune-astana-gorusmeleri-445403.html (7.12.2021).

DVORAK Joseph, *Complexity In Modern War: Examining Hybrid War And Future U.S. Security Challenges*, (Graduate Theses), Missouri State University, 2016.

EKER Sami, "Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği", *Türkiye Orta Doğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt. 2, Sayı. 1 (2015), ss. 31-66.

"Elektronik Harbin Yeniden Yükselişi ve Geleceği", STM ThinkTech, 2019, https://thinktech.stm.com.tr/uploads/docs/1608994972_stm-elektronik-harbin-yeniden-yukselisi.pdf? (12.03.2022)

ELMAN Colin, "Realism", *Security Studies: An Introduction*, ed. Paul D. Williams, London; New York: Routledge, 2008, ss. 15-27.

ERBAŞ Şükrü, *Bağbozumu Şarkıları*, 18. Baskı., İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2019.

———, *İnsanın Acısını İnsan Alır (Bütün Yazılar-1)*, 15. Basım., İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2019.

"Erdoğan: IŞİD Diye Türkmenler Vuruluyor", *Al Jazeera Türk*, 24 Kasım 2015, http://www.aljazeera.com.tr/haber/erdogan-isid-diye-turkmenler-vuruluyor (20.11.2021).

"Erdoğan ve Putin Görüştü: İdlib'de Bu Gece Ateşkes Yürürlüğe Girecek", 5 Mart 2020, https://www.evrensel.net/haber/398759/erdogan-ve-putin-gorustu-idlibde-bu-gece-ateskes-yururluge-girecek (10.01.2022).

ERKMEN Serhat, "Suriye'de 2021'de Ne Oldu? 2022'de Ne Olacak?", *Fikir Turu*, 28 Aralık 2021, https://fikirturu.com/jeo-strateji/suriyede-2021de-ne-oldu-2022de-ne-olacak/ (18.01.2022).

ERŞEN Emre, "Rusya'nın Suriye Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Tehditler", *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*, ed. Hasan Basri Yalçın, Burhanettin Duran, 2. Baskı., İstanbul: SETA, 2017, ss. 149-174.

"Esed Konusunda Yine Anlaşamadılar", *Al Jazeera Türk*, 31 Ekim 2015, http://www.aljazeera.com.tr/haber/esed-konusunda-yine-anlasamadilar (14.11.2021).

"Eski Bir Wagner Üyesi, Suriye'deki Rus 'Paralı Askerlerinin' Sırlarını Ortaya Çıkardı", *Independent Türkçe*, 6 Aralık 2020, https://www. independent-turkish.com/node/282311/d%C3%BCnya/eski-bir-wagner-%C3%BCyesi-suriyedeki-rus-paral%C4%B1-askerlerinin-s%C4%B1rlar%C4%B1n%C4%B1-ortaya-%C3%A7%C4%B1kard%C4%B1 (22.05.2022).

"Evolving Role of Artillery in World War I", *Irish Studies*, https://ir ishstudies.sunygeneseoenglish.org/evolving-role-of-artillery-in-world-war-i/ (10.12.2019).

FAIRCLOUGH Graham, "Tank, Fare ve Rekabetçi Pazar: Hibrit Savaşa Yeni Bir Bakış", *Savaşın Değişen Modeli: Hibrit Savaş*, ed. Yücel Özel, Ertan İnaltekin, çev. Melih Arda Yazıcı, 1. Basım., İstanbul: Milli Savunma Üniversitesi, 2018, ss. 7-20.

FAULDERS Katherine, "Trump Claims '100 Percent' of ISIS Caliphate Defeated in Syria", *ABC News*, 28 February 2019, https://abcnews.go.com/Politics/trump-claims-100-percent-isis-caliphate-defeated-syria/story?id=61388529 (12.12.2021).

"Four-fifths of Russia's Syria Strikes Don't Target Islamic State: Reuters Analysis", *Reuters*, 21 October 2015, https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-russia-strikes-idUSKCN0SF24L20151021 (8.06.2022).

"Fourth Generation War", FMFM-1A, Imperial and Royal Austro-Hungarian Marine Corps, 2009, https://globalguerrillas.typepad.com/ files/4gwmanuals/FMFM-1A%20%20.pdf (23.12.2019).

FRAIHAT Ibrahim, Leonid ISSAEV, "Russia Doesn't Solve Conflicts, It Silences Them", *Foreign Policy*, 12 June 2018, https://foreignpolicy.com/2018/06/12/russia-doesnt-solve-conflicts-it-silences-them/ (6.12.2021).

FREIER Nathan, "Strategic Competition and Resistance in the 21st Century: Irregular, Catastrophic, Traditional, and Hybrid Challenges in Context", Strategic Studies Institute, US Army War College, 2007.

FRIESER Karl-Heinz, *The Blitzkrieg Legend: The 1940 Campaign in the West*, Reprint edition., Annapolis, Md.: Naval Institute Press, 2013.

FROLOVSKIY Dmitriy, "What Putin Really Wants in Syria", *Foreign Policy*, 1 February 2019, https://foreignpolicy.com/2019/02/01/what-putin-really-wants-in-syria-russia-assad-strategy-kremlin/ (06.02.2022).

FULLER Graham E., *Yeni Türkiye Cumhuriyeti: Yükselen Bölgesel Aktör*, çev. Mustafa Acar, 6. Baskı., İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

GALEOTTI Mark, "I'm Sorry for Creating the Gerasimov Doctrine", *Foreign Policy*, 5 March 2018, https://foreignpolicy.com/2018/03/05/im-sorry-for-creating-the-gerasimov-doctrine/ (2.05.2020).

GAMBILL Gary C., "The Kurdish Reawakening in Syria", *Middle East Intelligence Bulletin*, Vol. 6, No. 4 (2004), https://www.meforum.org/meib/articles/0404_s1.htm (14.05.2021).

GELVIN James L., *Modern Orta Doğu Tarihi 1453-2015*, çev. Güneş Ayas, İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.

"Genelkurmay Rus Uçağına Yapılan Uyarıların Ses Kaydını Yayımladı", *Anadolu Ajansı*, 25.11.2015, https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/genelkurmay-rus-ucagina-yapilan-uyarilarin-ses-kaydini-yayimladi/481350 (20.11.2021).

GEORGE Alexander L., Andrew BENNETT, *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*, MIT Press, 2005.

GERASIMOV Valery, "The Value of Science is in the Foresight New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations", *Military Review*, 2016, 23-29.

GIBBONS-NEFF Thomas, "How a 4-Hour Battle Between Russian Mercenaries and U.S. Commandos Unfolded in Syria", *The New York Times*, 24 May 2018, https://www.nytimes.com/2018/05/24/world/middleeast/american-commandos-russian-mercenaries-syria.html (22.05.2022).

GIGLIO Mike, "How A Group Of Russian Guns For Hire Are Operating In The Shadows", *BuzzFeed News*, 17 April 2019, https://www.buzzfeednews.com/article/mikegiglio/inside-wagner-mercenaries-russia-ukraine-syria-prighozhin (19.05.2022).

GILES Keir, "Handbook of Russian Information Warfare", Fellowship Monograph 9, Rome: NATO Defense College, November 2016, https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/resources/docs/NDC%20fm_9.pdf (6.04.2022).

———, "Hybrid Warfare and Russia's Ground Forces", *A New Strategic Environment and Roles of Ground Forces*, ed. Bōeishō Bōei Kenkyūsho, Tokyo, Japan: National Institute for Defense Studies, 2019, ss. 79-92.

GILPIN Robert G., "The Richness of the Tradition of Political Realism", *International Organization*, Vol. 38, No. 2 (1984), ss. 287-304.

GLASER Charles L., "Realists as Optimists: Cooperation as Self-Help", *International Security*, Vol. 19, No. 3 (1994), ss. 50-90.

GLASS Charles, *Suriye Yanıyor IŞİD ve Arap Baharının Sonu*, çev. M. İkbal Saylık, İstanbul: İyidüşün Yayınları, 2016.

GORDON Max, "Lessons from the Front: A Case Study of Russian Cyber Warfare", Research Report, Maxwell Air Force Base, Alabama: Air Command and Staff College, December 2015.

GÖK Ali, *Hibrit Savaşlar Rusya ve İsrail Örnekleriyle*, 2. Basım., Nobel Bilimsel Eserler, 2021.

GÖRÜCÜ Kutluhan, Arzu BÜNYAD, "Rus Hayalet Ordusu Wagner", *SETA Analiz*, S. 311 (2020), https://setav.org/assets/uploads/2020/02/A311.pdf (22.05.2022).

GRIFFITHS Martin, *Fifty Key Thinkers in International Relations*, Routledge, 1999.

GROHE Edwin, "The Cyber Dimensions of the Syrian Civil War: Implications for Future Conflict", *Comparative Strategy*, Vol. 34, No. 2 (2015), ss. 133-148.

GURCAN Metin, "Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar", *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, ed. Atilla Sandıklı, İstanbul: Bilgesam Yayınları, 2012, ss. 71-129.

GÜLER Recep Tayyip, Ömer Behram ÖZDEMİR, "DEAŞ: Ortaya Çıkışı, Yükselişi ve Çöküşü", *Orta Doğu'da Devlet Dışı Silahlı Aktörler: Terör Örgütleri, Milisler, Vekil Güçler*, ed. Murat Yeşiltaş, Burhanettin Duran, 2. Baskı., İstanbul: SETA, 2019, ss. 463-494.

GÜLŞEN Halit, "Rusya'nın Suriye Müdahalesi: Kazanımlar, Kayıplar ve Riskler", *Orta Doğu Analiz*, Cilt. 9, Sayı. 79 (2017), ss. 29-31.

———, "Rusya'nın Suriye Müdahalesinde Özel Askerî Şirketlerin Rolü", *ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, (2017), http://orsam.org.tr/d_hbanaliz/64TR.pdf (26.05.2022).

GÜNEŞ Ali, *Gayrinizami Harp: Balkan Harbi'nde Komita, Çete, Jandarma ve Milisler (1912-1913)*, 2. Baskı., İstanbul: Kronik Kitap, 2020.

GÜNGÖR Uğur, Oğuzhan GÜNEY, "Uluslararası İlişkilerde Güvenliğin Dönüşümü Çerçevesinde Bilgi Güvenliği ve Siber Savaş", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı. 55 (2017), ss. 131-146.

GÜRBÜZ Sait, Faruk ŞAHİN, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.

GÜRSON Poyraz, *Suriye*, Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, 2010.

HACALOĞLU Hilmi, "HTŞ'nin Hâkimiyeti Sonrası İdlib'de Olası Senaryolar", *Amerika'nin Sesi*, 14 Ocak 2019, https://www.amerikaninsesi.com/a/htsnin-hakimiyeti-sonrasi-idlibde-olasi-senaryolar/4742134.html (11.12.2021).

HADDAD Bassam, *Business Networks in Syria: The Political Economy of Authoritarian Resilience*, Stanford, California: Stanford University Press, 2012.

HAGELSTAM Axel, "Hibrid Tehditlerle Mücadele İçin İşbirliği", *NATO Review*, https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2018/11/23/hibrid-tehditlerle-muecadele-icin-isbirligi/index.html (19.04.2020).

HALBFINGER David M., Andrew HIGGINS, "Putin Calls Downing of Russian Plane in Syria 'Tragic' and Absolves Israel", *The New York Times*, 18 September 2018, https://www.nytimes.com/2018/09/18/world/mid dleeast/syria-russian-plane.html (6.12.2021).

"Halep'te Savaşın Dönüm Noktaları", *BBC News*, 28 Kasım 2016, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38130770 (22.09.2021).

HAMILTON Eric J., Brian C. RATHBUN, "Scarce Differences: Toward a Material and Systemic Foundation for Offensive and Defensive Realism", *Security Studies*, Vol. 22, No. 3 (2013), ss. 436-465.

HAMMES Thomas X., "War Evolves into the Fourth Generation", *Contemporary Security Policy*, Vol. 26, No. 2 (2005), ss. 189-221.

HAMMOND Philip, Sumaya AL NAHED, Tara MCCORMACK, "Advocacy Journalism, the Politics of Humanitarian Intervention and the Syrian War", *Reporting Human Rights, Conflicts, and Peacebuilding: Critical and Global Perspectives*, ed. Ibrahim Seaga Shaw, Senthan Selvarajah, Palgrave Macmillan, 2019, ss. 31-48.

HANLE D.J., *On Terrorism: An Analysis of Terrorism as a Form of Warfare,* (Master's Thesis), U. S. Naval Postgraduate School, 1987.

HARRISON Ewan, *The Post-Cold War International System: Strategies, Institutions and Reflexivity*, New York: Routledge, 2004.

HARUNOĞULLARI Muazzez, "ABD VE Rusya'nın Suriye İç Savaşına Müdahalelerinin Jeopolitik Yaklaşımları", *Orta Doğu ve Göç*, Cilt. 11, Sayı. 1 (2021), ss. 43-84.

HAUER Neil, "Russia's Favorite Mercenaries", *The Atlantic*, 27 August 2018, https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/08/russian-mercenaries-wagner-africa/568435/ (19.05.2022).

HELLER Eric Nathaniel, "Power Projections of the People's Republic of China: An Investigative Analysis of Defensive and Offensive Realism in Chinese Foreign Policy", *ACDIS Occasional Paper*, 2003.

HERMANN Rainer, *Türkiye'de Neler Oluyor? Anadolu'nun Uyanışı ve Yeni Elitler*, çev. Haşim Koç, Muhammet Ali Asil, Gül Senem Kahya, İstanbul: Ufuk Yayınları, 2011.

HINNEBUSCH Raymond, "President and Party in Post-Ba'thist Syria: From the Struggle for 'Reform' to Regime Deconstruction", *Syria from Reform to Revolt, Volume 1: Political Economy and International Relations*, ed. Raymond Hinnebusch, Tina Zintl, Syracuse, New York: Syracuse University Press, 2015, ss. 21-44.

———, "Syria: from 'Authoritarian Upgrading' to Revolution?", *International Affairs*, Vol. 88, No. 1 (2012), ss. 95-113.

———, *Syria: Revolution From Above*, New York: Routledge, 2001.

———, "The Political Economy of Economic Liberalization in Syria", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 27, No. 3 (1995), ss. 305-320.

HO Vivian, "Donald Trump's Bizarre, Threatening Letter to Erdoğan: Don't be a Fool", *The Guardian*, 17 October 2019, https://www.theg uardian.com/us-news/2019/oct/16/trump-letter-erdogan-turkey-invasion (14.12.2021).

HOBBES Thomas, *Leviathan*, Oxford University Press, 1998.

HOFFMAN Frank G, "Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars", *Potomac Institute for Policy Studies*, 2007, https://www.potomacin stitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf (15.04.2020).

———, "Hybrid vs. Compound War", *Armed Forces Journal*, 2009, http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/ (04.05.2020).

———, "Hybrid Warfare and Challenges", *Joint Force Quarterly*, issue 52, 2009, https://ndupress.ndu.edu/portals/68/Documents/jfq/jfq-52.pdf, (15.04.2020).

HOPFINGER Hans, Marc BOECKLER, "Step by Step to an Open Economic System: Syria Sets Course for Liberalization", *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 23, No. 2 (1996), ss. 183-202.

HUBBARD Ben, "ISIS Tightens Its Grip With Seizure of Air Base in Syria", *The New York Times*, 24 August 2014, https://www.nytimes.com/2014/08/25/world/middleeast/isis-militants-capture-air-base-from-syrian-government-forces.html (14.10.2021).

HUBER Thomas M., Thomas M. HUBER, (ed.), "Compound Warfare: A Conceptual Framework", *Compound Warfare: That Fatal Knot*, Fort Leavenworth, Kansas: U.S. Army Command and General Staff College Press, 2002, ss. 1-9.

HUMAN RIGHTS WATCH, "Syria: Events of 2020", *World Report 2021*, https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/syria (15.01.2022).

HÜR Ayşe, "Suriye, Kürtler ve Milli Endişeler", *Agos*, 24.03.2012, http://www.agos.com.tr/tr/yazi/980/suriye-kurtler-ve-milli-endiseler (12.05.2021).

"Hybrid Warfare: Briefing to the Subcommittee on Terrorism, Unconventional Threats and Capabilities, Committee on Armed Services, House of Representatives", United States Government Accountability Office, 2010, https://www.hsdl.org/?abstract&did= (15.04.2020).

"Input to A New NATO Concept For The Military Contribution to Countering Hybrid Threats", *NATO*, https://www.act.nato.int/images/stories/events/2010/20100826_bi-sc_cht.pdf (19.04.2020).

"Islamic State Conflict: Syrian Kurds 'Seize Tal Abyad'", *BBC News*, 15 June 2015, https://www.bbc.com/news/world-middle-east-33132809 (24 .10.2021).

IŞIK Mithat, "Rusya'nın Suriye'de Beş Yılı", 10 Nisan 2021, https://www.sde.org.tr/mithat-isik/genel/rusyanin-suriyede-bes-yili-kose-yazisi-21835 (27.01.2022).

"İdlib İçin İmzalanan Soçi Mutabakatı Ne Öngörüyordu?", *BBC News*, 3 Şubat 2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51360543 (9. 12.2021).

"İlerleyemeyen Cenevre 3'ün Düğümleri", *Al Jazeera Türk*, 22 Mart 2016, http://www.aljazeera.com.tr/haber/ilerleyemeyen-cenevre-3un-dugumleri (28.11.2021).

"İran'dan Zehir Zemberek Türkiye Çıkışı!", *Habertürk*, 25.08.2011, https://www.haberturk.com/dunya/haber/663055-irandan-zehir-zemberek-turkiye-cikisi (15.06.2021).

"İsrail: Rus Askerlerin Ölümünden Dolayı Üzgünüz, Ama Sorumlusu Esad, İran ve Hizbullah'tır", *Sputnik Türkiye*, 18.09.2018, https://tr.sputniknews.com/20180918/israil-rus-askerlerin-olumunden-dolayi-uzgnuz-ama-sorumlusu-esad-iran-ve-hizbullahtir-1035254033.html (6.12.2021).

"İstanbul'da Dörtlü Suriye Zirvesi: Yıl Sonuna Kadar Anayasa Komisyonu Kurulması Hedefleniyor", *BBC News*, 27 Ekim 2018), https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-46004555 (7.12.2021).

"İşte 10 Maddelik İdlib Mutabakatı", *Cumhuriyet*, 20 Eylül 2018, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/iste-10-maddelik-idlib-mutabakati-1088369 (9.12.2021).

"İşte BM Denetçilerinin Raporu...", *CNN Türk*, 16.09.2013, https://www.cnnturk.com/2013/guncel/09/16/iste.bm.denetcilerinin.raporu/723560.0/index.html (05.10.2021).

İŞYAR Ömer Göksel, "Suriye İç Savaşı'nda PYD'nin Aktörleşmesinin Başlıca Nedenleri", *Bilge Strateji*, Cilt. 9, Sayı. 16 (2017), ss. 33-67.

———, *Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası: Uluslararası Politikanın Çözümlenemeyen Düğümü*, 1. Baskı., Bursa: Hipotez Yayıncılık, 2017.

JACOBS Andreas, Guillaume LASCONJARIAS, "NATO's Hybrid Flanks: Handling Unconventional Warfare in the South and the East", *NATO Defense College, Rome*, No. 112 (2015).

JAYACHANDRAN C. J., "Evolution of War into the Fourth Generation: A Historical Perspective", *CLAWS Journal*, (Winter 2009).

JERVIS Robert, "Cooperation Under the Security Dilemma", *World Politics*, Vol. 30, No. 2 (1978), ss. 167-214.

JONES Sam, "Russia Steps Up Syria Cyber Assault", *Financial Times*, 19 February 2016, https://www.ft.com/content/1e97a43e-d726-11e5-829b-8564e7528e54 (14.03.2022).

JOPLING, Lord, "Countering Russia's Hybrid Threats: An Update", Draft Special Report, Committee on the Civil Dimension of Security, NATO Parliamentary Assembly, 2018.

KALDOR Mary, "Inconclusive Wars: Is Clausewitz Still Relevant in these Global Times?", *Global Policy*, Vol. 1, No. 3 (2010), ss. 271-281.

KARAGÖZ YEKE Yıldız, *Machivalli ve Siyasal Etik*, 1. Baskı., Ankara: Ebabil Yayıncılık, 2007.

KARKAZIS John, Ioannis VIDAKIS, Georgios BALTOS, "The Syrian Energy Policies of the 'Four Seas' and Their Geopolitical Repercussions", *Sosyo Ekonomi*, Cilt. 22, Sayı. 22 (2014), ss. 106-116.

KASAPOĞLU Can, "Rus Sapsan-Convoy Elektronik Harp Sisteminin Suriye'ye Konuşlandırılmasına İlişkin Siyasi-Askerî Değerlendirme", *EDAM*, 16.11.2020, https://edam.org.tr/rus-sapsan-convoy-elektronik-harp-sisteminin-suriyeye-konuslandirilmasina-iliskin-siyasi-askeri-degerlendirme/ (17.03.2022).

———, "Russia's Renewed Military Thinking: Non-Linear Warfare and Reflexive Control", Research Report, Rome: NATO Defense College, November 2015.

KATUSA Marin, "Syria: An Energy-Based Proxy War in the Making?", *Casey Research*, 16 October 2012, https://www.caseyresearch.com/daily-dispatch/syria-energy-based-proxy-war-making/ (22.06.2021).

KAYA Emre Kürşat, "Enformasyon Harbi Neden Önemli?", *Fikir Turu*, 8 Ocak 2020, https://fikirturu.com/jeo-strateji/enformasyon-harbi-neden-onemli/ (15.05.2022).

KEEGAN John, *A History of Warfare*, New York: Vintage, 1994.

KEMALOĞLU İlyas, "Orta Doğu Silah Pazarında Rusya'nın Payı", *Orta Doğu Analiz*, Cilt. 5, Sayı. 55 (2013), ss. 58-70.

KEOHANE Robert O., "Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond", *Neorealism and Its Critics*, ed. Robert O. Keohane, New York: Columbia University Press, 1986, ss. 158-203.

KILCULLEN David, "Twenty-Eight Articles: Fundamentals of Company-Level Counterinsurgency", 2006, https://www.pegc.us/archive/Journals/iosphere_summer06_kilcullen.pdf (11.01.2021).

KOFMAN Michael, "The Misadventures of Russia and the United States in Syria: Complete Strategy Implosion Edition", *War on the Rocks*, 11 October 2016, https://warontherocks.com/2016/10/the-misadventures-of-russia-and-the-united-states-in-syria-complete-strategy-implosion-edition/ (3.06.2022).

KOFMAN Michael, Matthew ROJANSKY, "What Kind of Victory for Russia in Syria?", *Military Review*, 2018, https://www.armyupress.ar my.mil/Portals/7/Army-Press-Online-Journal/documents/Rojansky-v2.pdf (19.05.2022).

KOLDAŞ Umut, "Suriye'de Yönetilebilir Bölünmüşlük: İsrail Güvenliği İçin Zorluklar ve Fırsatlar", Yakın Doğu Enstitüsü, 2017.

KOYUNCU Ahmet Ayhan, "Suriye'de Azınlıklar ve Azınlıklar Arası İlişkiler", *Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye: İç ve Dış Politika*, ed. Mehmet Akif Okur, Nuri Salık, 1. Basım., Nobel, 2016, ss.187-212.

KOZHANOV Nikolay, "Russian Support for Assad's Regime: Is There a Red Line?", *The International Spectator*, Vol. 48, No. 2 (2013), ss. 25-31.

"Kremlin: Only Russia to Take Part in Operation against Islamic State on Legal Grounds", *TASS*, 30 September 2015, https://tass.com/politics/824824 (13.11.2021).

"Kronoloji: Suriye'de İsyandan İç Savaşa", *Al Jazeera Türk*, http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-suriyede-isyandan-ic-savasa (11.09.2021).

LAUB Zachary, "Syria's Civil War: The Descent Into Horror", *Council on Foreign Relations*, 17 March 2021, https://www.cfr.org/article/syrias-civil-war (16.09.2021).

LAVROV Anton, "The Russian Air Campaign in Syria: A Preliminary Analysis", CNA Analysis and Solutions., 2018, https://www.cna.org/archive/CNA_Files/pdf/cop-2018-u-017903-final.pdf (4.06.2022).

LEBOVIC James H., *The limits of U.S. Military Capability: Lessons from Vietnam and Iraq*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2010.

LEMKE Douglas, "Great Powers in the Post-Cold War World: A Power Transition Perspective", *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century*, ed. T. V. Paul, James J. Wirtz, Michel Fortmann, California: Stanford University Press, 2004, ss. 52-75.

LESCH David W., *Syria: The Fall of the House of Assad*, New Haven: Yale University Press, 2012.

LEVY Jack S., William R. THOMPSON, *Causes of War*, Oxford: Wiley-Blackwell, 2010.

LIANG Qiao, Wang XİANGSHUİ, *Unrestricted Warfare*, Beijing: PLA Literature and Arts Publishing House, 1999.

LIN Christina, "Saudi Arabia's and Turkey's Pipeline Wars in Yemen and Syria", *ISPSW Strategy Series*, S. Issue No 429 (2016), https://www.ispsw.com/wp-content/uploads/2016/06/429_Lin.pdf (23.06.2021).

LIND William S. vd., "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation", *Marine Corps Gazette*, (October 1989).

———, "Understanding Fourth Generation War", *Military Review*, 2004, 12-16.

LISTER Charles R., *The Syrian Jihad: Al-Qaeda, The Islamic State and the Evolution of an Insurgency*, Oxford: Oxford University Press, 2016.

LOBMEYER Hans Günter, "Suriye: Leviathan'ın Diyarı", *Orta Doğu'da Sivil Toplumun Sorunları*, ed. Heidi Wedel, Ferhad İbrahim, 1. Baskı., İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, ss. 93-116.

LOMIDZE Irakli, "Cyber Attacks Against Georgia", *Data Exchange Agency*, https://dea.gov.ge/uploads/GITI%202011/GITI2011_3.pdf (29.05.2020).

LONG David E., "Countering Asymmetrical Warfare in the 21st Century: A Grand Strategic Vision", https://defence.pk/pdf/threads/countering-asymmetrical-warfare-in-the-21st-century-a-grand-strategic-vision.456516/ (07.06.2020).

LOVEMAN Chris, "Assessing the Phenomenon of Proxy Intervention", *Conflict, Security & Development*, Vol. 2, No. 03 (2002), ss. 29-48.

LUND Aron, "The Battle for Daraa", *Carnegie Middle East Center*, 25 June 2015, https://carnegie-mec.org/diwan/60504 (21.10.2021).

LYNCH Colum, "Kofi Annan Resigns as Envoy to Syria", *The Washington Post*, 3 August 2012, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/kofi-annan-resigns-as-envoy-to-syria/2012/08/02/gJQAABj4RX_story.html (17.09.2021).

LYNN-JONES Sean M., "Offense-Defense Theory and Its Critics", *Security Studies*, Vol. 4, No. 4 (1995), ss. 660-691.

MACHIAVELLİ Niccolò, *Prens*, çev. Kemal Atakay, 1. Baskı., İstanbul: Can Yayınları, 2018.

MANSOOR Peter R., "Introduction: Hybrid Warfare in History", *Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present*, ed. Williamson Murray, Peter R. Mansoor, New York: Cambridge University Press, 2012, ss. 1-17.

MARDASOV Anton, "Russian Media Tries To Sort Out Source of Attack on Syria Air Base", *Al-Monitor*, 8 January 2018, https://www.al-monitor.com/originals/2018/01/attack-russia-military-airbase-syria-latakia-putin.html (6.12.2021).

MARSHALL Tim, *Coğrafya Mahkûmları: Dünyanın Kaderini Değiştiren On Harita*, çev. Mert Doğruer, 1. Baskı., Epsilon Yayınevi, 2018.

MCCRORY Duncan, "Russian Electronic Warfare, Cyber and Information Operations in Ukraine", *The RUSI Journal*, Vol. 165, No. 7 (2020), ss. 34-44.

MCCUEN John J., "Hybrid Wars", *Military Review*, 2008, 107-113.

MCCULLOH Timothy, Richard JOHNSON, "Hybrid Warfare", JSOU Report, Florida: The JSOU Press MacDill Air Force Base, 2013.

MCDERMOTT Roger N., "Russia's Electronic Warfare Capabilities to 2025: Challenging NATO in the Electromagnetic Spectrum", Tallinn: International Centre for Defence and Security, 2017.

MCGUINNESS Damien, "How a Cyber Attack Transformed Estonia", *BBC News*, https://www.bbc.com/news/39655415 (05.01.2020).

MCHUGO John, *Syria: A History of the Last Hundred Years*, New Press, 2015.

MCKERNAN Bethan, "ISIS defeated, US-backed Syrian Democratic Forces Announce", *The Guardian*, 23 March 2019, https://www.theg uardian.com/world/2019/mar/23/isis-defeated-us-backed-syrian-democratic-forces-announce (12.12.2021).

MCKERNAN Bethan, Julian BORGER, Dan SABBAGH, "Turkey Unleashes Airstrikes Against Kurds in North-East Syria", *The Guardian*, 9 October 2019), https://www.theguardian.com/world/2019/oct/09/turkey-launches-military-operation-in-northern-syria-erdogan (12.12.2021).

MEARSHEIMER John J., "Strucrural Realism", *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, ed. Timothy Dunne, Milja Kurki, Steve Smith, Third edition., Oxford: Oxford University Press, 2013, pp. 77-94.

———, *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: W. W. Norton & Company, 2001.

MEVLÜTOĞLU M. Arda, "Geleceğin Savaşları: Yakın Gelecekte Muharebe Alanları Nasıl Şekillenecek?", Sektör Değerlendirme Raporu, Thinktech STM Future Technology Institute.

Minoboronı RF: Rossiyskiy Su-24 Sbili Pri Vozvraşenii Na Aviabazu V Sirii", *TASS*, 24 Kasım 2015, https://tass.ru/armiya-i-opk/2467225 (20.11.2021).

MİŞ Nebi, Ömer Behram ÖZDEMİR, "Suriye 2014", *Orta Doğu Yıllığı 2014*, ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman, Açılım Kitap, 2015, ss. 169-194.

MORGENTHAU Hans Joachim, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, McGraw-Hill, 1997.

MOSELEY Alexander, *A Philosophy of War*, New York: Algora, 2002.

MUMFORD Andrew, "Proxy Warfare and the Future of Conflict", *The RUSI Journal*, Vol. 158, No. 2 (2013), pp. 40-46.

MURGIA Mathumita, "Could Cyberattack on Turkey be a Russian Retaliation?", *The Telegraph*, 18 December 2015, https://www.telegraph .co.uk/technology/internet-security/12057478/Could-cyberattack-on-Turkey-be-a-Russian-retaliation.html (15.03.2022).

NATO, "NATO's Response to Hybrid Threats", *NATO*, http://www.nato.int/ cps/en/natohq/topics_156338.htm (19.04.2020).

NECIYEV Elçin, "Cenevre'den Soçi'ye 'Suriye' Problemine Çözüm Arayışları", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt. 5, Sayı. 3 (2019), ss. 835-850.

NEMETH William J, *Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare*, (Master's Thesis), Monterey, California: The Naval Postgraduate School, 2002.

NISAR Maaz, "5 GW and Hybrid Warfare its Implications and Response Options", https://bdex.eb.mil.br/jspui/bitstream/123456789/2827/1/MO%200 023%20-%20MAAZ.pdf (06.01.2021).

NOCETTI Julien, "Dazed and Confused: Russian Information Warfare and the Middle East – The Syria Lessons", EuroMeSCo, 2019, https://ww w.euromesco.net/wp-content/uploads/2019/02/Brief93_Dazed-and-oncufsed.-Russian-information-warfare.pdf (25.04.2022).

NYE Joseph S., "Askerî Gücün Geleceği", http://www.aljazeera.com.tr/ gorus/askeri-gucun-gelecegi (16.06.2020).

OBERG Jan, "Just How Grey are the White Helmets and Their Backers?", *The Transnational*, 7 August 2018, http://transnational.live/2018/0 8/08/just-how-grey-are-the-white-helmets-and-their-backers/ (1.05.2022).

OLMERT Josef, "Analysis of the Syrian Problem", 15 May 2012, https://spme.org/campus-news-climate/analysis-of-the-syrian-problem/10615/ (19.06.2021).

ORAN Baskın, "Dönemin Bilançosu: Dönemin Dış Politikası", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III (2001-2012)*, ed. Baskın Oran, 2. Baskı., İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, ss. 130-248.

ORHAN Oytun, "Suriye'de Sonun Başlangıcı: Yaptırım Dönemi ve Suriye Ulusal Konseyi", *Orta Doğu Analiz*, Cilt. 3, Sayı. 34 (2011), ss. 41-51.

"Orta Doğu Ülkeleri Rus Silahlarına Büyük İlgi Duyuyor", *Sputnik Türkiye*, 14.02.2017, https://tr.sputniknews.com/20170214/ortadogu-ulkeleri-rus-silahlarina-ilgi-buyuk-1027217664.html (8.02.2022).

ORTTUNG Robert W., Indra OVERLAND, "Russia and the Formation of a Gas Cartel", *Problems of Post-Communism*, Vol. 58, No. 3 (2011), ss. 53-66.

OWEN Roger, Şevket PAMUK, *20. Yüzyılda Orta Doğu Ekonomileri Tarihi*, çev. Ayşe Edirne, İkinci Basım., İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2015.

ÖZDAN Vedat, "Batı'nın Değişen Enerji Güvenliği Jeostratejisi ve Türkiye'nin Yalpalayan Dış Politikası (1)", *T24*, 19 Ekim 2015, https://t24.com.tr/yazarlar/vedat-ozdan/batinin-degisen-enerji-guvenligi-jeostratejisi-ve-turkiyenin-yalpalayan-dis-politikasi,12979 (22.06.2021).

ÖZDEMİR Çağatay, "Rusya'nın Doğu Akdeniz Stratejisi", *SETA*, Sayı. 230 (2018).

ÖZDEMİR Çağatay, "Suriye 2016", *Orta Doğu Yıllığı 2016*, ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman, Kadim Yayınları, 2017, ss. 241-263.

ÖZER Yusuf, "Savaşın Değişen Karakteri: Teori ve Uygulamada Hibrit Savaş", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt. 7, Sayı. 1 (2018), ss. 29-56.

ÖZKOÇ Özge, *Suriye Baas Partisi: Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış Politika (1943-1991)*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları, 2008.

ÖZTÜRK Selim, "İran Destekli Terörist Grupların Suriye'deki Varlığı", https://www.aa.com.tr/tr/analiz/iran-destekli-terorist-gruplarin-suriye-deki-varligi-/1732926 (08.06.2020).

PASHAKHANLOU Arash Heydarian, *Realism and Fear in International Relations: Morgenthau, Waltz and Mearsheimer Reconsidered*, Palgrave Macmillan, 2017.

"Pence Says Turkey, U.S. Agree Ceasefire in Northeast Syria", *Reuters*, 17 October 2019, https://www.reuters.com/article/us-syria-security-turkey-ceasefire-idUSKBN1WW2KL (14.12.2021).

PERLROTH Nicole, "Hunting for Syrian Hackers' Chain of Command", *The New York Times*, 17 May 2013, https://www.nytimes.com/2013/05/18/technology/financial-times-site-is-hacked.html 8 (14.03.2022).

PERTHES Volker, "Stages of Economic and Political Liberalization", *Contemporary Syria: Liberalization Between Cold War and Cold Peace*, ed. Eberhard Kienle, London: British Academic Press, 1994, ss. 44-71.

———, "The Syrian Economy in the 1980s", *Middle East Journal*, Vol. 46, No. 1 (1992), ss. 37-58.

PETERS Ralph, "The Roots of Today's Wars", https://www.pr essreader.com/usa/usa-today-international-edition/20070228/282024732800407 (06.02.2020).

PHILLIPS Christopher, *The Battle for Syria: International Rivalry in the New Middle East*, New Haven: Yale University Press, 2016.

POLAT Doğan Şafak, "Arap Baharı ve Suriye Savaşı", *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, ed. Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım, 1. Baskı., İstanbul: Beta Yayınları, 2016, ss. 137-156.

"Putin: Çok Ciddi Sonuçları Olacak", *Al Jazeera Türk*, 24 Kasım 2015, http://www.aljazeera.com.tr/haber/putin-cok-ciddi-sonuclari-olacak (20.11.2021).

"Putin ile Erdoğan'ın Görüşmesinden Ne Sonuç Çıktı?", *BBC News*, 22 Ekim 2019, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50146866 (14.12.2021).

PUTİN Vladimir V., "A Plea for Caution From Russia", *The New York Times*, 11 September 2013, https://www.nytimes.com/2013/09/12/opinion/putin-plea-for-caution-from-russia-on-syria.html (5.10.2021).

"Putin: Yerli Silahları Suriye'de Test Ederek Deneyim Kazandık", *euronews*, 09.04.2020, https://tr.euronews.com/2020/04/09/putin-yerli-silahlar-suriye-de-test-ederek-deneyim-kazandik (20.08.2022).

"PYD, Moskova'da Temsilcilik Açabilir", *Milliyet*, 21.10.2015, https://www.milliyet.com.tr/dunya/pyd-moskova-da-temsilcilik-acabilir-2135163 (13.11.2021).

RABINOVICH Itamar, "The Compact Minorities and the Syrian State, 1918-45", *Journal of Contemporary History*, Vol. 14, No. 4 (1979), ss. 693-712.

RÁCZ András, Krisztián JÓJÁRT, "The Role of Irregular Forces in Russia's Hybrid Warfare", Ankara: Centre of Excellence Defence Against Terrorism, 2020, https://www.coedat.nato.int/publication/reports/COE%20DAT_study_on_the_role_of_irregular_forces_in_Russia_hybrid_warfare_final.pdf (26.05.2022).

"Rakka'dan Sonra Deyr ez Zor da IŞİD'den Alındı", *Deutsche Welle*, 03.11.2017, https://www.dw.com/tr/rakkadan-sonra-deyr-ez-zor-da-i%C5%9Fidden-al%C4%B1nd%C4%B1/a-41224533 (4.12.2021).

REED Donald J., "Beyond the War on Terror: Into the Fifth Generation of War and Conflict", *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 31, No. 8 (2008), ss. 684-722.

REMNICK David, "Telling the Truth about ISIS and Raqqa", *The New Yorker*, 22 November 2015, http://www.newyorker.com/news/news-desk/telling-the-truth-about-isis-and-raqqa (14.10.2021).

REZAEI Ferhad, "Putin'in Suriye Sürprizini Anlamak", *Orta Doğu Analiz*, Cilt. 8, Sayı. 74 (2016), ss. 76-77.

ROBERTS James Q., "Maskirovka 2.0: Hybrid Threat, Hybrid Response", Joint Special Operations Press Occasional Paper, December 2015, https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1007494.pdf (5.04.2022).

ROMANO David, "Rami Makhlouf vs. Bashar Assad: Rift within Syria's Ruling Family?", *Arab News*, 19 May 2020, https://arab.news/2u7au (15.01.2022).

RUHFUS Juliana, "Syria's Electronic Armies", *Al Jazeera*, 18 June 2015, https://www.aljazeera.com/program/people-power/2015/6/18/syrias-electronic-armies (14.03.2022).

"Rus Basınında Zeytin Dalı Harekâtı: Moskova'nın Kürtlere Borcu Yok", *BBC News*, 22 Ocak 2018, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42774574 (6.12.2021).

"Rus Savaş Uçağı İkinci İhlalde Vuruldu", *Hürriyet*, 25 Kasım 2015, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/2-ihlalde-vuruldu-40018363 (20.11.2021).

"Russia and Turkey Agree to Push Back HTS in Syria's Idlib Province", *Middle East Eye*, 24 January 2019, http://www.middleeasteye.net/news/russia-and-turkey-agree-push-back-hts-syrias-idlib-province (11.12.2021).

"Russia Blames Israel After Military Plane Shot Down Off Syria", *BBC News*, 18 September 2018, https://www.bbc.com/news/world-europe-45556290 (6.12.2021).

"Russia's Military Doctrine 2010", *Carnegie Endovement*, https://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf (6.04.2022).

"Rusya Basını: Suriye'de Rus Üslerine Saldırı Türkiye'nin Denetlediği Bölgeden Geldi", *BBC News*, 10 Ocak 2018, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42634142 (6.12.2021).

"Rusya, Türkiye ve İran'dan 'İdlib'de Heyet Tahrir Şam'la Etkin Mücadele' Mesajı", *BBC News*, 14 Şubat 2019, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47237716 (11.12.2021).

"Rusya ve Esed Rejimi Hmeymim Hava Üssünün Genişletilmesi Konusunda Anlaştı", 20.08.2020, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-ve-esed-rejimi-hmeymim-hava-ussunun-genisletilmesi-konusunda-anlasti/1947835 (27.01.2022).

"Rusya'dan İdlib Çağrısı: Türkiye, Gözlem Noktalarını Hızla Kurmalı", *T24*, 15 Ocak 2018, https://t24.com.tr/haber/rusyadan-idlib-cagrisi-turkiye-gozlem-noktalarini-hizla-kurmali,535534 (6.12.2021).

"Rusya'nın Suriye Operasyonlarından Endişeliyiz", *Anadolu Ajansı*, 01.10.2015, https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/disisleri-bakani-sinirlioglu-rusyanin-suriyede-duzenledigi-hava-operasyonlariyla-ilgili-konustu/396088 (20.11.2021).

SAĞSAN Mustafa, "Bilgi Savaşı: Siperlerden Klavyelere Taşınan Harekâtın Anatomisi", *Avrasya Dosyası*, Cilt. 8, Sayı. 2 (2002), ss. 213-232.

SAK Yıldıray, "Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye'de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt. 11, Sayı. 44 (2015), ss. 121-153.

SALIK Nuri, "Modern Suriye'de Toplum ve Siyaset: 1946-2000", *Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye: İç ve Dış Politika*, ed. Mehmet Akif Okur, Nuri Salık, 1. Basım., Nobel, 2016, ss. 31-65.

SANCAKTAR Caner, "'Arap Baharı'nın Dış Faktörleri", *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, ed. Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım, 1. Baskı., İstanbul: Beta Yayınları, 2016, ss. 119-135.

SAOULI Adham, "The Tragedy of Ba'thist State-building", *The Syrian Uprising: Domestic Origins and Early Trajectory*, ed. Raymond A. Hinnebusch, Omar Imady, Routledge, 2018, ss. 12-29.

SAUTREUIL Pierre, "Believe It or Not, Russia Dislikes Relying on Military Contractors", *War Is Boring*, 9 March 2016, https://medium.com/war-is-boring/believe-it-or-not-russia-dislikes-relying-on-military-contractors-8bad373f4793 (18.05.2022).

SAVELSBERG Eva, "The Syrian-Kurdish Movements: Obstacles Rather Than Driving Forces for Democratization", *Conflict, Democratization, and the Kurds in the Middle East: Turkey, Iran, Iraq, and Syria*, ed. David Romano, Mehmet Gurses, New York: Palgrave Macmillan, 2014, ss. 85-107.

SEALE Patrick, *Asad of Syria: The Struggle for the Middle East*, University of California Press, 1988.

———, *The Struggle for Syria: A Study of Post-war Arab Politics, 1945-1958*, Oxford University Press, 1965.

"Secretary-General's Press Conference at United Nations Headquarters", *United Nations*, 23 December 2013, https://www.un.org/sg/en/content/sg/press-encounter/2013-12-23/secretary-generals-press-conference-united-nations (12.10.2021).

SEELY Robert, "Defining Contemporary Russian Warfare", *The RUSI Journal*, Vol. 162, No. 1 (2017), ss. 50-59.

SENGUPTA Kim, "Russia in Syria: President Putin's Middle East Adventure Exposes Terrorist Threat Now Facing Moscow", *The Independent*, 9 October 2015, https://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-in-syria-president-putin-s-middle-east-adventure-exposes-terrorist-threat-now-facing-russia-a6688661.html (13.11.2021).

SEREN Merve, "Rus İstihbaratının 'Aktif Tedbirler' Mirası ve Siber Operasyonlar", 25.05.2017, https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/rus-istihbaratinin-aktif-tedbirler-mirasi-ve-siber-operasyonlar/825951 (31.03.2022).

SEYAZ Adnan, "İç Savaş Sürecinde Rusya'nın Suriye Politikası: Arka Plan, Bölgesel Çıkarlar ve Gelecek", *Uluslararası İlişkiler Tahlilleri: Küresel ve Bölgesel Politikalara Akademik Bakış*, ed. Orhan Karaoğlu, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2019, ss. 99-112.

SHABAN Fateh, "The Oil and Natural Gas Conflict in Syria: Reality or Illusion", 30.12.2019, https://www.orsam.org.tr/en/the-oil-and-natural-gas-conflict-in-syria-reality-or-illusion/ (10.02.2022).

SHATZ Howard J., "The Power and Limits of Threat: The Caesar Syrian Civilian Protection Act at One Year", 8 July 2021, https://www.rand.org/blog/2021/07/the-power-and-limits-of-threat-the-caesar-syrian-civilian.html (15.01.2022).

SHEKHOVTSOV Anton, "Conventional Bedfellows: The Russian Propaganda Machine and The Western far Right", *Eurozine*, https://www.eurozine.com/conventional-bedfellows-the-russian-propaganda-machine-and-the-western-far-right/ (24.04.2022).

SMIRNOVA Julia, "'ÇVK Vagnera' Voyuet v Sirii", *InoPressa*, 11 Mart 2016, https://www.inopressa.ru/article/11May2016/welt/vagner.html (19.05.2022).

SMYTH Phillip, "Assad Strikes Back", *Foreign Policy*, 27 May 2015, https://foreignpolicy.com/2015/05/27/assads-foreign-fighters-dont-come-cheap-iran-hezbollah-shiite-fighters/ (21.10.2021).

SNYDER Glenn H., "Mearsheimer's World-Offensive Realism and the Struggle for Security: A Review Essay", *International Security*, Vol. 27, No. 1 (2002), ss. 149-173.

SOLON Olivia, "How Syria's White Helmets Became Victims of an Online Propaganda Machine", *The Guardian*, 18 December 2017, https://www.theguardian.com/world/2017/dec/18/syria-white-helmets-conspiracy-theories (1.05.2022).

SPARKS John, "Revealed: Russia's 'Secret Syria Mercenaries'", *Sky News*, 10 August 2016, https://news.sky.com/story/revealed-russias-secret-syria-mercenaries-10529248 (22.05.2022).

SPAULDING Hugo vd., "Russian Deployment to Syria: Putin's Middle East Game Changer", Institute for the Study of War (ISW), 17 September 2015, https://www.files.ethz.ch/isn/193774/Russian%20Deployment%20to%20Syria%2017%20September%202015%20(1).pdf (12.06.2022).

"Suriye Elektronik Ordusundan Saldırı", *Al Jazeera Türk*, 27 Kasım 2014, http://www.aljazeera.com.tr/haber/suriye-elektronik-ordusundan-saldiri (14.03.2022).

"Suriye Konulu 9. Astana Toplantısı", *TIMETURK*, 14.05.2018, https://www.timeturk.com/suriye-konulu-9-astana-toplantisi/haber-897695 (7.12.2021).

"Suriye Lirası 3 Haftada Yüzde 50 Değer Kaybetti", *TRT Haber*, 8 Haziran 2020, https://www.trthaber.com/haber/dunya/suriye-lirasi-3-haftada-yuzde-50-deger-kaybetti-490749.html (16.01.2022).

"Suriye'de ABD-Rus Rekabeti ve YPG'li Yeni İttifak: Suriye Demokratik Güçleri", *BBC News*, 12 Ekim 2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151012_suriye_kurt_arap_ittifak (13.11.2021).

"Suriye'deki Rus Silahları", *Al Jazeera Türk*, 25 Eylül 2015, http://www.aljazeera.com.tr/haber/suriyedeki-rus-silahlari (4.06.2022).

"Syria Conflict: Russia 'To Continue Air Strikes' After Withdrawal", *BBC News*, 15 March 2016, https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35812371 (28.11.2021).

"Syria: Kurds, Honour-killings and Illegal Departure", Copenhagen: Danish Refugee Council, 2007.

"Syrian Foreign Minister: Fighting IS not our Prime Concern", *The New Arab*, 1 September 2016, https://english.alaraby.co.uk/news/syrian-foreign-minister-fighting-not-our-prime-concern (14.10.2021).

"Syrian Rebels Join Fight to Protect Kobane", 29 October 2014, https://www.aljazeera.com/news/2014/10/29/syrian-rebels-join-battle-to-protect-kobane (15.10.2021).

ŞENOL Mustafa, "Hibrit Savaş Kapsamında Siber Savaş ve Siber Caydırıcılık", *Siber Güvenlik ve Savunma: Farkındalık ve caydırıcılık*, ed. Şeref Sağıroğlu, Mustafa Alkan, 1. Baskı., Ankara: Grafiker Yayınları, 2018, ss. 181-221.

———, "Siber Güçle Caydırıcılık Ama Nasıl?", *Uluslararası Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi*, Cilt. 2, Sayı. 2 (2016), ss. 10-17.

ŞENSOY Ahmet Arda, "Suriye 2017", *Orta Doğu Yıllığı 2017*, ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman, Kadim Yayınları, 2018, ss. 225-248.

———, "Suriye 2018", *Orta Doğu Yıllığı 2018*, ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman, İdeal Kültür Yayıncılık, 2019, ss. 175-200.

ŞENTUNA Tarık, "Libya Askerî Müdahalesinin Uluslararası Hukuka Uygunluğu ve Koruma Sorumluluğu Kavramı Çerçevesinde Meşruiyeti", *The Turkish Yearbook of International Relations*, Vol. 50 (2019), ss. 201-224.

ŞENZEYBEK Aytekin, "Suriye'de Dürzi-Nusayri-İsmaili ve Sünni İlişkileri", Cilt. VI, Sayı. 2 (2013), ss. 469-493.

TALHAMY Yvette, "The Fatwas and the Nusayri/Alawis of Syria", *Middle Eastern Studies*, Vol. 46, No. 2 (2010), ss. 175-194.

TALIAFERRO Jeffrey W., "Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited", *International Security*, Vol. 25, No. 3 (2000), ss. 128-161.

TALMON Stefan, "Recognition of Opposition Groups as the Legitimate Representative of a People", *Chinese Journal of International Law*, Vol. 12, No. 2 (2013), ss. 219-253.

TAMIMI Aymen Jawad AL-, "From Jabhat al-Nusra to Hay'at Tahrir al-Sham: Evolution, Approach and Future", Konrad Adenauer Stiftung, 2018.

TAŞTEKİN Fehim, "Suriye 2022'ye Hangi Koşullarda Girdi, Diplomasi Ön Plana Çıkabilir Mi?", *BBC News*, 1 Ocak 2022, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-59808707 (18.01.2022).

———, "Suriye'nin Kuzeyinde 'Mülk Gaspı' Sorunu: Hristiyanlar Kürtlere Neden Kırgın?", *BBC News*, 26 Temmuz 2019, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49103283 (12.05.2021).

———, *Rojava: Kürtlerin Zamanı*, 1. Baskı., İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

———, *Suriye: Yıkıl Git, Diren Kal!*, 5. Baskı., İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

———, "Sakın Kıpraşma Bir Fiske Atacağım", *Radikal*, 29.08.2013, http://www.radikal.com.tr/yazarlar/fehim-tastekin/sakin-kiprasma-bir-fiske-atacagim-1148264/ (5.10.2021).

T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, 2012, https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-tbmm-genel-kurulu_nda-suriye_deki-olaylar-hakkinda-yaptigi-konusma_-26-nisan-2012.tr.mfa (13.06.2021).

TEJEL Jordi, *Syria's Kurds: History, Politics and Society*, Routledge, 2009.

TELLİ Azime, "Boru Hatları Kördüğümünün Kilit Ülkesi Suriye", *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, ed. Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım, 1. Baskı., İstanbul: Beta Yayınları, 2016, ss. 535-547.

THIELE Ralph D, "The New Colour of War: Hybrid Warfare and Partnerships", *ISPSW Strategy Series: Focus on Defense and International Security*, No. 383 (2015), https://www.files.ethz.ch/isn/194330/383_Thiele.pdf (09.05.2020).

THOMAS Timothy L., "Russian Tactical Lessons Learned Fighting Chechen Separatists", *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 18, No. 4 (2005), ss. 731-766.

———, "Russia's Reflexive Control Theory and the Military", *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 17, No. 2 (2004), ss. 237-256.

THUKYDIDES, *Peloponnessos Savaşları*, çev. Furkan Akderin, Birinci Baskı., İstanbul: Belge Yayınları, 2010.

TOFFLER Alvin, Heidi TOFFLER, *War and Anti-War: Survival at the Dawn of the 21st Century*, 1st edition., Boston: Little Brown & Co, 1993.

TOFT Peter, "John J. Mearsheimer: An Offensive Realist Between Geopolitics and Power", *Journal of International Relations and Development*, Vol. 8, No. 4 (2005), ss. 381-408.

TOMAR Cengiz, "2020'de Suriye'de Neler Oldu?", *Anadolu Ajansı*, 18.01.2021, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/2020-de-suriye-de-neler-oldu/2113630 (11.01.2022).

TOPAL Ömer Faruk, "Beşşer Esed Döneminde Toplumsal Muhalefet ve İç Savaş", *Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye: İç ve Dış Politika*, ed. Mehmet Akif Okur, Nuri Salık, 1. Basım., Nobel, 2016, ss. 67-98.

TOPTAŞ Ergüder, "Harbin Doğası ve Karakteri Bağlamında Hibrid Savaş", *Milli Güvenlik ve Askerî Bilimler Akademik Dergisi*, Cilt. 2, Sayı. 8 (2015), ss. 1-17.

"TSK ve ÖSO Suriye'de Fırat'ın Doğusuna Operasyon Başlattı", *Evrensel*, 9 Ekim 2019, https://www.evrensel.net/haber/388529/tsk-ve-oso-suriyede-firatin-dogusuna-operasyon-baslatti (12.12.2021).

TUĞTAN Mehmet Ali, "Güç, Anarşi ve Realizm", *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, ed. Evren Balta, 1. Baskı., İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, ss. 111-131.

"Turan Taburu İlk Kez Görüntülendi", *Milliyet*, 28 Kasım 2017, https://www.milliyet.com.tr/galeri/turan-taburu-ilk-kez-goruntulendi-58801/10 (26.05.2022).

"Turkey-Syria Border: Kurds Bitter as US Troops Withdraw", *BBC News*, 7 October 2019, https://www.bbc.com/news/world-middle-east-49960973 (12.12.2021).

"TÜBA Doğal Gaz Raporu", Türkiye Bilimler Akademisi, 2021, http://www.tuba.gov.tr/files/yayinlar/raporlar/T%C3%9CBA%20Do%C4%9Fal%20Gaz%20Raporu.pdf (22.06.2021).

"Türk Dil Kurumu", *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

TÜRKGENCİ Yavuz, Hançeri SAYAT, "Komuta ve Kontrol", *Savaşın değişen Modeli: Hibrit Savaş*, ed. Yücel Özel, Ertan İnaltekin, çev. Melih Arda Yazıcı, İstanbul: Milli Savunma Üniversitesi, 2018, ss. 63-72.

"Türkiye-Rusya İlişkileri 2015 Yılında Hangi Aşamalardan Geçti?", *T24*, 31 Aralık 2015, https://t24.com.tr/haber/turkiye-rusya-iliskileri-2015-yilinda-hangi-asamalardan-gecti,322514 (20.11.2021).

"Türkiye'ye Tarihin En Yoğun Siber Saldırıları", *euronews*, 25.12.2015, https://tr.euronews.com/2015/12/25/turkiye-ye-tarihin-en-yogun-siber-saldirilari (15.03.2022).

TÜRKMEN Fisun, "From Libya to Syria the Rise and Fall of Humanitarian Intervention?", Presentation at the ACUNS Annual Meeting, İstanbul/Turkey: Kadir Has University, 2014.

TÜYSÜZOĞLU Göktürk, "Savunmacı Realizm ve Saldırgan Realizm Bağlamında Karadeniz Havzası'ndaki Çatışma Gerçekliğinin Değerlendirilmesi", *Avrasya Etüdleri*, Cilt. 44, Sayı. 2 (2013), ss. 57-85.

TZU Sun, *Savaş Sanatı*, çev. Pulat Otkan, Giray Fidan, V. Basım., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.

"US to Reduce Afghanistan Forces by 2020", https://www.dw.com/en/us-to-reduce-afghanistan-forces-by-2020/a-49795183 (02.01.2020).

UYAR Mesut, "Çeçenistan: Siyasi ve Askerî Kısırdöngü", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt. 14, Sayı. 28 (2018), ss. 275-317.

UYGUR Hakkı, "İran ve Arap Baharı", SETA Analiz, 2012.

UZGEL İlhan, "Büyük Orta Doğu Projesi (BOP)", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III (2001-2012)*, ed. Baskın Oran, 2. Baskı., İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, ss. 249-336.

———, "Büyük Orta Doğu Projesi Uygulamaya Mı Konuldu?", *Gazete Duvar*, 25 Eylül 2017, https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/09/25/bu yuk-ortadogu-projesi-uygulamaya-mi-konuldu (8.06.2021).

———, "Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele", *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu (2002-2009)*, ed. İlhan Uzgel, Bülent Duru, 3. Baskı., Ankara: Phoenix Yayınevi, 2013, ss. 357-380.

VAN DAM Nikolaos, *Suriye'de İktidar Mücadelesi: Esad ve Baas Partisi Yönetiminde Siyaset ve Toplum*, çev. Semih İdiz, Aslı Falay Çalkıvik, 1. Baskı., İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.

VANLY Ismet Chériff, "The Kurds in Syria and Lebanon", *The Kurds: A Contemporary Overview*, ed. Philip G. Kreyenbroek, Stefan Sperl, London and New York: Routledge, 2005, ss. 112-134.

VASQUEZ John, *The War Puzzle Revisited*, Cambridge ; New York: Cambridge University Press, 2009.

———, *The Power of Power Politics: From Classical Realism to Neotraditionalism*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

VENTRE Daniel, *Information Warfare*, Wiley, 2016.

VIOTTI Paul R., Mark V. KAUPPİ, *Uluslararası İlişkiler Teorisi*, çev. Metin Aksoy, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016.

"Viyana'da Esad'ın Geleceğine Dair Mutabakat Sağlanamadı", *BBC News*, 23 Ekim 2015,https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151023_suriye_viyana_zirve (14.11.2021).

VOLKENBURG Clayton A. Van, "Russian Hybrid Warfare in Syria: Airforce, Private Military Contractors and Dis-Information", *Canadian Forces College*, https://www.cfc.forces.gc.ca/259/290/402/305/vanvolkenburg.pdf (17.05.2022).

WALKER Robert G, *SPEC FI: the United States Marine Corps and Special Operations*, (Master's Thesis), Monterey, California: The Naval Postgraduate School, 1998.

WALT Stephen M., "Alliance Formation and the Balance of World Power", *International Security*, Vol. 9, No. 4 (1985), ss. 3-43.

———, *The Origins of Alliance*, Cornell University Press, 1990.

WALTZ Kenneth N., *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*, New York: Columbia University Press, 2001.

———, "Structural Realism after the Cold War", *International Security*, Vol. 25, No. 1 (2000), ss. 5-41.

———, "Realist Thought and Neorealist Theory", *Journal of International Affairs*, Vol. 44, No. 1 (1990), ss. 21-37.

———, *Theory of International Politics*, Massachusetts: Addison-Wesley, 1979.

WARF Barney, Emily FEKETE, "Relational Geographies of Cyberterrorism and Cyberwar", *Space and Polity*, Vol. 20, No. 2 (2016), ss. 143-157.

WEISS Michael, Hassan HASSAN, *IŞİD Terör Ordusunun İçyüzü*, çev. Emine Arzu Kayhan, 1. Baskı., İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2016.

WENDT Alexander, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, çev. Helin Sarı Ertem, 2. Baskı., Küre Yayınları, 2016.

WHITESIDE Craig, "A New Paradigm of Hybrid Warfare", *Hybrid Conflicts and Information Warfare: New Labels, Old Politics*, ed. Ofer Fridman, Vitaly Kabernik, James C. Pearce, London: Lynne Rienner Publishers, 2019, ss. 225-246.

"World Reacts to Turkey's Military Operation in Northeast Syria", *Al Jazeera*, 10 October 2019, https://www.aljazeera.com/news/2019/10/10/world-reacts-to-turkeys-military-operation-in-northeast-syria (12.12.2021).

WRIGHT Quincy, *A Study of War, Vol. 1*, Chicago: University of Chicago Press, 1942.

YAMAK Tahsin, Emre SAYGIN, "Orta Doğu'da Kayıp Yüzyılın Son Halkası: Arap İsyanları Sürecinde Kurumların Belirleyici Rolü", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt. 12, Sayı. 2 (2017), ss. 113-130.

YILDIRIM Ali, Hasan ŞİMŞEK, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 11. Baskı., Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.

YILDIZ Gültekin, "Hibrit Savaş Ne Kadar Post-moderndir? Avrasya Askerî Tarihine Yeniden Bakış", *Savaşın Değişen Modeli: Hibrit Savaş*, ed. Yücel Özel, Ertan İnaltekin, çev. Melih Arda Yazıcı, İstanbul: Millî Savunma Üniversitesi, 2018, ss. 21-27.

YILDIZ Kerim, *The Kurds in Syria: The Forgotten People*, London: Pluto Press, 2005.

YILMAZ Sait, "Rusya Örtülü Operasyonlarının Dönüşümü", 05.07.2017, https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/rusya-slav-arastirmalari-merkezi/rusya-ortulu-operasyonlarinin-donusumu (31.03.2022).

YILMAZ Salih, *Rusya'nın Suriye Politikası*, Ankara: İlbilge Yayıncılık, 2020.

YÜCE Samet, Philipp O. AMOUR, "Russia is Back to the Balancing Game", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt. 14, No. 28 (2021), ss. 43-66.

ZHOU Yimin, "A Double-Edged Sword: Russia's Hybrid Warfare in Syria", *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, Vol. 13, No. 2 (2019), ss. 246-261.

ZIADEH Radwan, *Power and Policy in Syria: Intelligence Services, Foreign Relations and Democracy in the Modern Middle East*, I.B.Tauris, 2011.

ZOGOPOULOS Evgenios, "Syrian Proxy Wars: A Mad Max Story", *Energy Industry Review*, 1 April 2020, https://energyindustryreview.com/analysis/syrian-proxy-wars-a-mad-max-story/ (22.06.2021).

"33 Turkish Soldiers Killed in Syria's Idlib", *France 24*, 28.02.2020, https://www.france24.com/en/20200228-33-turkish-soldiers-killed-in-syria-s-idlib (10.01.2022).

DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN ETKİLERİ

Editörler
Emir Kaan Cengiz
Fulya Oduncu

nobel bilimsel

DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN ETKİLERİ

Editörler: Emir Kaan Cengiz - Fulya Oduncu

Yayın No.: 1565
ISBN: 978-625-398-446-5
E-ISBN: 978-625-398-447-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Nisan 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Tamer Afyon
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Cengiz, Emir Kaan., Oduncu, Fulya.
Dijital Dönüşümün Etkileri / Editörler: Emir Kaan Cengiz - Fulya Oduncu
1. Basım, X + 260 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-446-5
E-ISBN: 978-625-398-447-2
1. Dijital Dönüşüm 2. Ekonomi 3. Bilişim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

DİJİTAL DÜNYADA YENİ BİR LİDERLİK TÜRÜ: DİJİTAL LİDERLİK **1**
Fulya Oduncu

GİRİŞ 1
1. DİJİTAL VE DİJİTALLEŞME KAVRAMI 2
1.1. Dijital Kavramı 2
1.2. Dijitalleşme Kavramı 2
2. DİJİTAL LİDERLİK 3
2.1. Dijital Liderlik Kavramı 4
2.2. Dijital Liderlerin Özellikleri 4
2.3. Dijital Liderliği Sağlayan Liderlik Çeşitleri 6
2.3.1. Gezgin Liderlik 6
2.3.2. Kazanılmış Liderlik 7
2.3.3. Uyanık Liderlik 7
2.3.4. Vizyoner Liderlik 8
3. DÖNÜŞÜMCÜ LİDERLİK VE DİJİTAL LİDERLİK İLİŞKİSİ 9
4. EĞİTİM LİDERLİĞİ VE DİJİTAL LİDERLİK İLİŞKİSİ 12
5. DÜNYADA DİJİTAL LİDERLERE ÖRNEKLER 14
5.1. David Baszucki 14
5.2. Ma Huateng 15
5.3. Eric Yuan 16
5.4. Changpeng Zhao 17
SONUÇ 17
KAYNAKÇA 18

KRİPTO PARALAR VE DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN ULUSAL PARALARA ETKİSİ **21**
Emir Kaan Cengiz

GİRİŞ 21
1. PARA VE PARANIN TANIMI 22
1.1. Paranın Tarihi ve Tanımı 22
1.2. Paranın Özellikleri 22

1.3. Paranın Fonksiyonları 24
1.4. Paranın Biçimleri 24
2. PARANIN ÇEŞİTLERİ 25
2.1. Değerli Maden Paralar 25
2.2. Banknot 26
2.3. Kısmi Rezerv Sistemi ve Banka Mevduatları 26
2.4. Banka Kartları, Kredi Kartları 27
2.5. Merkez Bankası Dijital Paraları (CBDC) 28
2.6. Literatürde Sanal Paraların Sınıflandırılması 30
2.6.1. Dijital Paralar 33
2.6.2. Sanal Paralar 34
2.6.3. Kripto Paralar 34
2.6.3.1. Kripto Paraların Tarihçesi ve Özellikleri 34
2.6.3.2. Kripto Paraların Özellikleri 36
2.6.3.3. Kripto Para Ekosistemleri 38
2.6.3.4. Kripto Paraların Çeşitleri 39
2.6.3.5. Ana Coin (Base coin) 40
2.6.3.6. Alt Coinler 43
2.6.3.7. Sabit Coinler 47
2.6.3.8. Meme Coinler 50
3. KRİPTO PARALARIN ULUSAL PARALAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ 50
SONUÇ 55
KAYNAKÇA 57

DİJİTAL BAĞIMLILIK 61
Esra Gül Koçyiğit
GİRİŞ 61
1. BAĞIMLILIK KAVRAMI 61
2. DİJİTAL BAĞIMLILIK 63
3. DİJİTAL BAĞIMLILIĞIN NEDEN OLDUĞU ÇEŞİTLİ SORUNLAR 65
4. DİJİTAL BAĞIMLILIK TÜRLERİ 66
4.1. İnternet Bağımlılığı 66
4.2. Sosyal Medya Bağımlılığı 68
4.3. Televizyon Bağımlılığı 70
4.4. Akıllı Telefon Bağımlılığı 71

4.5. İnternet Yoluyla Alışveriş Bağımlılığı 73
4.6. Dijital Oyun Bağımlılığı 74
SONUÇ 76
KAYNAKÇA 77

HAVACILIKTA DİJİTALLEŞMENİN ÖRGÜT KÜLTÜRÜNE VE İŞ PERFORMANSINA ETKİSİ 81
Melis Soyer

GİRİŞ 81
1. ÖRGÜT KÜLTÜRÜ 82
2. GÜÇLÜ VE ZAYIF KÜLTÜR 84
2.1. Örgüt Kültürünün Ögeleri 85
2.1.1. Değerler 85
2.1.2. Normlar 86
2.1.3. İnançlar ve Varsayımlar 86
2.2. Örgüt Kültürü Modelleri 86
3. İŞ PERFORMANSI KAVRAMI 88
3.1. İş Performansı Boyutları 89
3.1.1. Görev Performansı 89
3.1.2. Bağlamsal Performans 90
3.2. İş Performansına Etki Eden Faktörler 91
4. HAVACILIKTA DİJİTAL DÖNÜŞÜM 92
5. HAVACILIKTA DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN ÖRGÜT KÜLTÜRÜNE VE İŞ PERFORMANSINA ETKİSİ 94
SONUÇ 95
KAYNAKÇA 97

DİJİTALLEŞMENİN EMEK GÜCÜ ÜZERİNE ETKİLERİ VE DİJİTAL EMEK 101
Ali Bakın

GİRİŞ 101
1. TEKNOLOJİ VE ENDÜSTRİYEL GELİŞİM 101
2. DÖRDÜNCÜ ENDÜSTRİYEL DEVRİM: ENDÜSTRİ 4.0 107
3. ENFORMASYON VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE EMEK 112
4. ENFORMASYON TOPLUMU VE DİJİTALLEŞEN KAPİTALİZM 116
5. DİJİTALLEŞEN KAPİTALİZM VE DİJİTAL EMEK 120
6. TEKNOLOJİ VE EMEK: İŞİN GELECEĞİ 124
SONUÇ 129
KAYNAKÇA 130

YENİ DÜNYADA PAZARLAMA.....135
Alp Par
GİRİŞ.....135
1. PAZARLAMA GEÇMİŞİNE BİR BAKIŞ.....135
1.1. Pazarlama Öncesi.....137
1.2. Pazarlama Alanının Kurulması.....138
1.3. Alanı Formüle Etmek.....139
1.4. Pazarlama ve Yönetim Bilimlerinde Değişiklik.....140
1.5. Geçişin Yoğunlaşması.....140
2. YENİ PAZARLAMA YAKLAŞIMLARI.....143
2.1. Yapay Zekâ İçeren Pazarlama Uygulamaları.....143
2.1.1. İçerik Pazarlama.....144
2.1.2. Sohbet Robotları.....145
2.1.3. Tahmine Dayalı Pazarlama.....148
2.1.4. Programlanabilir Reklamlar.....149
2.2. Arttırılmış Gerçeklik.....150
2.3. Bağlamsal Pazarlama.....151
SONUÇ.....153
KAYNAKÇA.....155

DİJİTALLEŞMENİN SÖZEL BİLİMLER ÜZERİNE ETKİLERİ BAĞLANTILI DİJİTAL BEŞERÎ BİLİMLER ÇALIŞMALARI.....159
İnanç Atılgan
GİRİŞ.....159
1. DİJİTAL VERİ ÇAĞINDA BIG DATA'YI ANALİTİK KAVRAMA GEREKSİNİMİ.....159
2. DİJİTAL BİLİMLERİN BEŞERÎLEŞMESİ: ANLAMI DİJİTALLEŞTİREBİLİR MİYİZ?.....160
2.1. Tarihsel Oluşumuyla Dijital Beşerî Bilimler.....162
2.2. Günümüzde Dijital Beşerî Bilimler Çalışmaları ve Örnekleri.....165
3. ANA HATLARIYLA DİJİTAL BEŞERÎ BİLİMLER MÜFREDATI.....166
SONUÇ.....168
KAYNAKÇA.....168

ZEKÂNIN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ; "YAPAY ZEKÂ".....171
İncilay Yıldız
GİRİŞ.....171
1. İNSAN BEYNİ VE NÖRON.....172
1.1. İnsan Beyni Nasıl Çalışır?.....172

1.2. Nöron (Sinir Hücresi) 174
1.3. Duyular ile Veri Almak 174
2. MAKİNELER DÜŞÜNEBİLİR Mİ? 175
2.1. Alan Turing 176
3. YAPAY ZEKÂNIN TARİHÇESİ 177
4. MAKİNE ÖĞRENMESİ 182
4.1. Öğrenme Biçimleri 183
4.1.1. Denetimli Öğrenme (Danışmanlı Öğrenme) 183
4.1.2. Denetimsiz Öğrenme (Danışmansız Öğrenme) 183
4.1.3. Yarı Denetimli Öğrenme 184
4.1.4 Takviyeli Öğrenme (Pekiştirmeli Öğrenme) 184
5. YAPAY SİNİR AĞLARI (YSA) 184
5.1. YSA Yapısı 187
5.2. YSA Katmanları 188
5.3. Biyolojik Sinir Ağları ile YSA Benzerlikleri 190
5.4. Derin Öğrenme 190
6. YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI 191
7. YAPAY ZEKÂNIN GELECEĞİ 193
SONUÇ 193
KAYNAKÇA 194

DİJİTALLEŞMENİN EĞİTİM ÜZERİNE ETKİLERİ: EĞİTİMDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI, SANAL GERÇEKLİK, KARMA GERÇEKLİK VE METAVERSE 197
Merve Nur Barun

GİRİŞ 197
1. DİJİTALLEŞME VE DİJİTAL DÖNÜŞÜM 198
2. EĞİTİMDE DİJİTALLEŞMEYE KATKI SAĞLAYAN TEKNOLOJİLER 199
2.1. Yapay Zekâ 199
2.1.1. Yapay Zekânın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi 200
2.2. Sanal Gerçeklik, Artırılmış Gerçeklik, Karma Gerçeklik ve Metaverse 203
2.2.1. Sanal Gerçeklik 205
2.2.2. Artırılmış Gerçeklik 207
2.2.3. Karma Gerçeklik 209
2.2.4. Metaverse 212
2.3. Eğitimde Dijitalleşme 213
2.3.1. Eğitimde Yapay Zekânın Kullanımı 214

2.3.2. Eğitimde Sanal Gerçeklik, Artırılmış Gerçeklik ve Karma Gerçeklik..... 215
2.3.3. Eğitimde Metaverse 218
SONUÇ 219
KAYNAKÇA 220

TOPLUM 5.0 VE DİJİTAL DÖNÜŞÜM İLE BİRLİKTE İŞ SÜREÇLERİNE DÂHİL OLAN METAL YAKALILAR: AKILLI SÜREÇ OTOMASYONU UYGULAMASI 225
Cemal Yüksel

1. TARIM TOPLUMUNDAN TOPLUM 5.0'A DOĞRU TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM 225
2. DİJİTALLEŞEN TOPLUMDA YENİ ÇALIŞAN SINIFI: METAL YAKALILAR 228
3. AKILLI SÜREÇ OTOMASYONU 230
4. AKILLI SÜREÇ OTOMASYONU: UYGULAMA 234
SONUÇ 258
KAYNAKÇA 259

DİJİTAL DÜNYADA YENİ BİR LİDERLİK TÜRÜ: DİJİTAL LİDERLİK

Fulya Oduncu

GİRİŞ

Endüstri 4.0, dijitalleşme ve dijital dönüşümün etkisiyle, çağdaş liderlik türlerine bir yenisi daha eklenmiştir: Dijital liderlik. Özellikle 2000'li yıllarda dijital liderlik araştırmalara da konu olmaya başlamıştır. Bugün modern işletmecilik kurallarını uygulamayan işletmelerin yok olmaya mahkum olduğu söylense de, artık modern işletmecilik kurallarının yanına yeni bir kural eklenmiştir. İşletmeler teknolojiyi yakından takip etmeli, bunun yanı sıra dijitalleşmeli ve dijital dönüşümü gerçekleştirmelidirler.

Tüm bunların gerçekleşebilmesi için işletmeler dijital liderlere ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ihtiyaç gereği liderler artık diğer liderlik özelliklerinin yanına girişimcilik ruhlarıyla birlikte dijital liderlik için gerekli olan özellikleri de edinmeye ve bu özellikleri iş hayatında uygulamaya başlamışlardır.

Dijital liderliğin özellikleri ve taşıması gereken özellikler yapılan her araştırmada güncellenmektedir ve yeni özellikler dijital liderliğin özellikleri içerisine eklenmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere dijital liderlikte teknoloji gibi günden güne gelişmekte ve değişmekte olan, yenilenen bir liderlik türüdür.

Bu bölümün amacı dijital, dijitalleşme ve dijital liderliği tanımlamak; bunun yanı sıra dijital liderlerin özelliklerini ve dijital liderliği sağlayan liderlik çeşitlerini belirterek, dijital liderlerin dönüşümcü ve eğitim liderliği türleriyle aralarında olan ilişkiyi anlatarak, Dünya'da önemli olan birkaç dijital liderden örnek verip dijital liderliği derinlemesine açıklamaktır.

KAYNAKÇA

Aldawood, H., Alhejaili, A., Alabadi, M., Alharbi, O., & Skinner, G. (2019, July). Integrating digital leadership in an educational supervision context: A critical appraisal. In *2019 International Conference in Engineering Applications (ICEA)*, 1-7.

Antonopoulou, H., Halkiopoulos, C., Barlou, O., & Beligiannis, G. N. (2021). Transformational leadership and digital skills in higher education institutes: during the COVID-19 pandemic. *Emerging science journal*, *5*(1), 1-15.

Ardi, A., Djati, S. P., Bernarto, I., Sudibjo, N., Yulianeu, A., Nanda, H. A., & Nanda, K. A. (2020). The relationship between digital transformational leadership styles and knowledge-based empowering interaction for increasing organisational innovativeness. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, *11*(3), 259-277.

Baroudi, S. (2022). Leading in times of crisis: evidence of digital transformational leadership among Arab female educational leaders. *International Journal of Leadership in Education*, 1-22.

Benitez, J., Arenas, A., Castillo, A., & Esteves, J. (2022). Impact of digital leadership capability on innovation performance: The role of platform digitization capability. *Information & Management*, *59*(2), 1-17.

Bozkurt, A., Hamutoğlu, N. B., KABAN, A. L., TAŞÇI, G., & Aykul, M. (2021). Dijital bilgi çağı: Dijital toplum, dijital dönüşüm, dijital eğitim ve dijital yeterlilikler. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, *7*(2), 35-63.

Bull, G., Standish, N., Johnson, E., & Haj-Hariri, H. (2016). Educational leadership and planning for digital manufacturing in schools. *ICT in Education in Global Context: Comparative Reports of Innovations in K-12 Education*, 173-194.

Claassen, K., Dos Anjos, D. R., Kettschau, J., & Broding, H. C. (2021). How to evaluate digital leadership: a cross-sectional study. *Journal of Occupational Medicine and Toxicology*, *16*(1), 1-8.

Çınar, F., & Kaban, A. (2012). Conflict management and visionary leadership: An application in hospital organizations. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *58*, 197-206.

Day, G. S., & Schoemaker, P. J. (2008). Are you a'vigilant leader'?. *MIT Sloan Management Review*, *49*(3), 43-51.

Day, G. S., & Kruse, K. (2021). How vigilant leaders prepare for a turbulent future. *Strategy & Leadership*, *49*(1), 32-37.

Erhan, T., Uzunbacak, H. H., & Aydin, E. (2022). From conventional to digital leadership: exploring digitalization of leadership and innovative work behavior. *Management Research Review*, *45*(11), 1524-1543.

Frishammar, J., & Ericson, Å. (2018). *Introduction: Addressing societal challenges,* Editors Johan Frishammar and Åsa Ericson. Luleå University of Technology. 1-6.

Gorton, C. (2018). 6 Characteristics of Digital Leadership. https://digileaders.com/6- characteristics-digital-leadership/ adresinden 13.01.2023 tarihinden erişilmiştir.

Gumusluoglu, L., & Ilsev, A. (2009). Transformational leadership, creativity, and organizational innovation. *Journal of business research*, *62*(4), 461-473.

Hamzah, N. H., Nasir, M. K. M., & Wahab, J. A. (2021). The Effects of Principals' Digital Leadership on Teachers' Digital Teaching during the COVID-19 Pandemic in Malaysia. *Journal of Education and E-Learning Research*, *8*(2), 216-221.

https://en.wikipedia.org/wiki/Changpeng_Zhao adresinden 12.03.2023 tarihinden erişilmiştir.

https://en.wikipedia.org/wiki/David_Baszucki adresinden 12.03.2023 tarihinden erişilmiştir.

https://en.wikipedia.org/wiki/Eric_Yuan adresinden 12.03.2023 tarihinden erişilmiştir.

https://www.europeanbusinessreview.com/what-digital-leadership-does/ adresinden 16.01 .2023 tarihinden erişilmiştir.

https://www.forbes.com/profile/david-baszucki/?sh=7146f7c603d5 adresinden 12.03.2023 tarihinden erişilmiştir.

https://www.forbes.com/profile/eric-yuan/?sh=385e12a161bf adresinden 12.03.2023 tarihinden erişilmiştir.

https://www.forbes.com/profile/ma-huateng/?sh=6f5b7daa5437 adresinden 12.03.2023 tarihinden erişilmiştir.

https://onedio.com/haber/tencent-in-ceo-su-ma-huateng-hakkinda-daha-once-hicbir-yerde-duymadiginiz-gercekler-966928 adresinden 12.03.2023 tarihinden erişilmiştir.

Kökhan, S. (2021). Dijital Dönüşüm Sürecinde Yaşanabilecek Zorluklar. Dijital Gelecek Dijital Dönüşüm, 93-118.

López, J., Pozo, S., Fuentes, A., & Romero, J. M. (2019). Analysis of electronic leadership and digital competence of teachers of educational cooperatives in Andalucia (Spain). *Multidiscip. J. Educ. Res*, *9*, 194-223.

Mahmood, K., Nayyar, Z., & Mushtaq, H. (2017, December). Role of transformational leadership on e-govemment switching: Multi-channel and digital divide. *In 2017 12th International Conference for Internet Technology and Secured Transactions (ICITST)*, 475-478.

Matsunaga, M. (2021). Testing the Theory of Communication and Uncertainty Management in the Context of Digital Transformation with Transformational Leadership as a Moderator. *International Journal of Business Communication*, 1-42.

Mihardjo, L., Sasmoko, S., Alamsjah, F., & Elidjen, E. (2019). Digital leadership role in developing business model innovation and customer experience orientation in industry 4.0. *Management Science Letters*, *9*(11), 1749-1762.

M. Taylor, C., J. Cornelius, C., & Colvin, K. (2014). Visionary leadership and its relationship to organizational effectiveness. *Leadership & Organization Development Journal*, *35*(6), 566-583.

Nanus, B. (1992). Visionary leadership: How to re-vision the future. *The Futurist*, *26*(5), 20-25.

Parida, V. (2018). *Digitalization.* Editors Johan Frishammar and Åsa Ericson. Luleå University of Technology. 23-38.

Parviainen, P., Tihinen, M., Kääriäinen, J., & Teppola, S. (2017). Tackling the digitalization challenge: how to benefit from digitalization in practice. *International journal of information systems and project management*, *5*(1), 63-77.

Permana, E., Santoso, R., Murdani, & Purwoko, B. (2022). Building Culinary Business Performance during the Covid-19 Pandemic: Transformational Leadership as a Trigger through Digital Capabilities. *Journal of Culinary Science & Technology*, 1-21.

Razavi, S. M., Esfanabadi, H. M., Esfanabadi, A. M., & Hassanzadeh, A. (2014). Investigating and ranking vigilant leadership factors: Evidence from Tehran municipality. *Global Journal of Business, Economics and Management, 4*(2), 58-66.

Ruloff, M., & Petko, D. (2022). School principals' educational goals and leadership styles for digital transformation: results from case studies in upper secondary schools. *International Journal of Leadership in Education*, 1-19.

Shao, Z., Wang, Q., & Li, X. (2019). Transformational Leadership and Digital Creativity: The Mediating Roles of Creative Self-Efficacy and Ambidextrous Learning. *Twenty-Third Pacific Asia Conference on Information Systems*.

Simanjuntak, P. (2021). The influence of transformational leadership, digital technology and work culture diversity on the effectiveness of the construction implementation team. *In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, *878(1)*, 1-6.

Tandoh, K. A., & Ebe-Arthur, J. E. (2018). Effective Educational Leadership in the Digital Age: An Examination of Professional Qualities and Best Practices. In *Handbook of Research on Digital Content, Mobile Learning, and Technology Integration Models in Teacher Education*, 244-265.

Valero-Pastor, J. M., García-Avilés, J. A., & Carvajal, M. (2021). Transformational Leadership and Innovation in Digital-Only News Outlets. Analysis of Quartz and El Confidencial. *Journalism Studies*, *22*(11), 1450-1468.

Wasono, L. W., & Furinto, A. (2018). The effect of digital leadership and innovation management for incumbent telecommunication company in the digital disruptive era. *International Journal of Engineering and Technology*, *7*(2.29), 125-130.

Winasis, S., Djumarno, D., Riyanto, S., & Ariyanto, E. (2021). The effect of transformational leadership climate on employee engagement during digital transformation in Indonesian banking industry. *International Journal of Data and Network Science*, *5*(2), 91-96.

Yukl, G. (1999). An evaluation of conceptual weaknesses in transformational and charismatic leadership theories. *The leadership quarterly*, *10(2)*, 285-305.

KRİPTO PARALAR VE DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN ULUSAL PARALARA ETKİSİ

Emir Kaan Cengiz

GİRİŞ

İlkel toplumlarla çağdaş toplumları ayıran en önemli iki ekonomik fark; uzmanlaşma olarak da isimlendirilen iş bölümü ile değişim, takas, trampa gibi çeşitli şekillerde isimlendirilen mübadeledir.

İlkel toplumlarda bireyler ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri kendileri üretirler. Bunun nedeni ilkel toplumlarda ihtiyaç duyulan malların miktarı ve çeşitliliğinin az olmasıdır. Ayrıca ihtiyaç duyulan bu mal ve hizmetlerin üretim tekniklerinin basit olması ile üretim sürelerinin kısa olması da ilkel toplamlar görülen temel ekonomik özellikler arasındadır. Ancak modern toplumlarda toplumun ihtiyacı olan mal ve hizmet miktarı önemli ölçüde artmaktadır. Bu mal ve hizmetlerin üretiminde zaman sınırı bulunmaktadır. Teknolojinin üretim faktörleri içerisinde payının artması, modern ekonomilerde üretimde iş bölümünü doğurmuştur. Uzmanlaşma şeklinde de ifade edilebilen iş bölümü sayesinde mal ve hizmet üretimi küçük parçalar hâlinde farklı ekonomik ajanlar tarafından yapılarak; kaynakların etkin kullanılması amaçlanmıştır. Böylece iş bölümünün bir sonraki adımı ve diğer ayağını oluşturan ihtiyaçların karşılanması için mübadele önem kazanmıştır.

Malların mallarla değiştirilmesi anlamına gelen trampa ya da mübadele, paranın yaygın olarak kullanılmadığı ve ekonominin henüz gelişmediği zamanlarda kolay, basit ve hızlı bir yol olarak görülmüştür. Ancak mübadele; zamanın önemli olmadığı, az miktarda ve basit şekillerde üretilen malın tüketildiği zamanlar için geçerli bir ticaret şeklidir. Çünkü mübadelede birbirinin malına ihtiyaç duyan tarafların buluşması ve mübadele (değişim) oranı konusunda anlaşmaları gerekmektedir. Bu durumda da zaman ve mekân açısından karşılaşma ve mübadele konusu mallar ve miktarları ile değişim oranlarında anlaşma zorluğu ortaya çıkmaktadır (Kamalak, 1980).

İtibari paralarda bir ulusal para; değişim aracı olma, tasarruf aracı olma ve hesap birimi olma fonksiyonlarının hepsini üzerinde taşırken; kripto para ekosisteminde bu kavramlar karışık bir hâldedir. Yukarıda paranı üç temel fonksiyonu açısından bakıldığında kripto paralar henüz başarılı olamamıştır. Bitcoin varlık sınıfı olarak ön plana çıkarken; sabit kripto paralar hesap birimi olma yolunda ilerlemektedir. Ethereum, Dogecoin vb. paralar ise ödeme, değişim aracı olma yolundadır. Bu durumda da paranın üç fonksiyonu kripto para ekosisteminde tek bir yerde değil dağınık şekilde görülmektedir.

KAYNAKÇA

Ali, Robleh, Barrdear, John, Clews, Roger, & Southgate, James (2014). The economics of digital currencies. Bank of England Quarterly Bulletin, Q3.

Aren, Sadun (1984). 100 Soruda Para ve Para P olitikası. Gerçek Yayınevi, İstanbul.

Bátiz-Lazo, B., Haigh, T., & Stearns, D. L. (2014). How the future shaped the past: The case of the cashless society. Enterprise & Society, 15(1), 103-131.

Berentsen, Aleksander & Schär, Fabian (2019). Stablecoins: The quest for a low-volatility cryptocurrency. The economics of Fintech and digital currencies, 65-75.

Bjerg, Oleg (2017). Designing New Money - The Policy Trilemma of Central Bank Digital Currency. CBS Working Paper, June 2017.

BİS (2021). Project Dunbar: international settlements using multi-CBDCs. BIS Projects. Erişim: 20/02/2023. https://www.bis.org/about/bisih/topics/cbdc/dunbar.htm.

Buterin, Vitalik (2104). Ethereum White Paper, A next Generation Smart Contract & Decentralized Application Platform. (erişim: 01/02/2023. https://ethereum.org/en/whitepaper/).

Demir, E., Gozgor, G., Lau, C. K. M., & Vigne, S. A. (2018). Does economic policy uncertainty predict the Bitcoin returns? An empirical investigation. Finance Research Letters, 26, 145-149.

Çarkacıoğlu, Abdurrahman (2016). Kripto-para bitcoin. Sermaye piyasası kurulu araştırma dairesi araştırma raporu. SPK, Ankara.

Di Pierro, Massimo (2017). What is Blockchain. Computing in Science & Engineering. Volume: 19, Issue: 5,p. 92-95.

ECB (2012). Virtual Curreny Schemes. (https://www.ecb.europa.eu/home/html/index.en.html). E.T.: 19/02/2023.

Ethereum.org. Erişim: 21/02/2023. (https://ethereum.org/en/what-is-ethereum/).

Ethereum: the decentralised platform that might displace today's institutions E.T.: 01/02/2023. https://policyreview.info/comment/99.

FED (2020). Central Bank Digital Currency: A Literature Review. FEDS Notes. Erişim: 20/02/2023. (https://www.federalreserve.gov/econres/notes/feds-notes/central-bank-digital-currency-a-literature-review-20201109.html).

Gregory, R. H., & Jacobs, H. (1954). A Study of the Transfer of Credit in Relation to the Banking System. MIT Dynamic Analysis and Control Laboratory.

Gurley, J. G. and E. S. Shaw (1960). Money in a Theory of Finance. Brookings Institution, Washington DC.

Gültekin, Y., & Bulut, Y. (2016). Bitcoin ekonomisi: Bitcoin eko-sisteminden doğan yeni sektörler ve analizi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(3), 82-92.

Günal, Mehmet. (2019). Para banka ve finansal sistem. Ankara: Gazi Kitabevi.

IMF (2016). Virtual Currencies and Beyond: Initial Considerations. IMF Staff Discussion Note, New York.

IMF (2018). Casting Light on Central Bank Digital Currency. IMF Staff Discussion Note, New York.

Introduction. (2020). why.cardano.org. E.T.:01/03/2023. https://why.cardano.org/en/ introduction/motivation/.

Kamalak, Mustafa (1980). Para ve Para Sistemleri. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4(3-4).

Keynes, John Maynard (2021). Para Üzerine Bir İnceleme. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul. (çeviri: Cihan Gerçek. Orj: A Treatise on Money. 1930).

Keynes, John Maynard (1930). A Treatise on Money. Cambridge Press, New York.

Kılıç, Ahmet. (2017). İktisat. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Lewis, Antony (2018). The Basics of Bitcoins and Blockchains. Mango Publishing, Florida.

MENGER, K. (1892). On the origin of money. The Economic Journal, 2(6), 239-255.

MERAKLI, S. (2021). Merkeziyetsiz Finans (Defi) Faaliyetlerinin İzinsiz Bankacılık Faaliyetinde Bulunma Suçu Bakımından Değerlendirilmesi. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 27(2), 1156-1190.

MISHKIN, Frederic, S. (2003). The Economics of Money, Banking and Financial Markets. 7.Ed. Columbia University Press, New York.

Nakamoto, Satoshi (2008). Bitcoin, a peer-to-peer electronic cash system. E.T.: 15/02/2023. www.bitcoin.org.

OECD ve Korea Development Institute (2022). Case Studies on the Regulatory Challenges Raised by Innovation and the Regulatory Responses. OECD Yayınevi.

Orhan, O. Z. Ve Erdoğan, S. (2002). Para Politikası. Avcı Yayınevi, İstanbul.

Özbilen, Şevki. (2015). Para Teorisi. Ankara: Sonçağ Yayıncılık.

Öztürk, Nurettin ve Acar, Okan (2021). Paranın Dönüşümünde Yeni Bir Evre: Merkez Bankası Dijital Parası. Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi, 3(2), 85-104.

Parasız, İlker (1992). Para, Banka ve Finansal Piyasalar. Ezgi Yayınevi, Bursa.

Parasız, İlker (2011). Türkiye'de ve Dünya'da Bankacılık. Ezgi Yayınevi, Bursa.

Parasız, ilker ve Ekren, Nazım (2015). Parasal Ekonomi Teori ve Politika. Ekin Yayınevi, Bursa.

Pamuk, Şevket (2017). Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi. İşbankası Yayınevi, İstanbul.

Schwartz, D., Youngs, N. ve Britto A. (2014). The Ripple Protocol Consensus Algorithm. *Ripple Labs Inc.*

Szabo, Nick (1994). "Smart Contracts: Building Blocks for Digital Markets". E.T: 19/02/2023. https://www.fon.hum.uva.nl/rob/Courses/InformationInSpeech/CDROM/Literature/LOTwinterschool2006/szabo.best.vwh.net/smart.contracts.html.

Üzer, Betül (2017). Sanal Para Birimleri. TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi. TCMB Ödeme Sistemleri Genel Müdürlüğü,Ankara.

Weber, B. (Eylül 2016). Competing for Legitimacy: A Typology for Virtual Currencies. 2nd Workshop on P2P Financial Systems 2016, Londra.

Werbach, Kevin. (2018). The blockchain and the new architecture of trust. Mit Press.

https://academy.binance.com/tr/articles/proof-of-work-explained#proof-of-work-vs-proof-of-stake

https://academy.binance.com/tr/articles/what-is-bnb

https://academy.binance.com/tr/articles/what-is-cardano-ada

https://coinmarketcap.com/tr/legal-tender-countries/

https://fast.tcmb.gov.tr/

https://www.smithandcrown.com/glossary/initial-coin-offering-ico

https://tether.to/en/

https://tether.to/en/whitepaper/

https://tr.tradingview.com/news/kriptopiyasasi:e343d235ed9e8:0/#:~:text=Bloomberg'in%20son%20ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%C4%B1na%20g%C3%B6re,birinden%20%C3%A7ok%20olmas%C4%B1%20dikkat%20%C3%A7ekiyor.

https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Odeme+Sistemleri/Turkiyedeki+Odeme+Sistemleri/Elektronik+Fon+Transfer+%28EFT%29+Sistemi

DİJİTAL BAĞIMLILIK

Esra Gül Koçyiğit

"*Bağımlılık bir süre mutlu eder, sonra alışkanlık olur, sonra baskıya dönüşür."*

Tarık Dursun K.

GİRİŞ

Bağımlılık çok eski tarihlerden bu yana varlığını sürdürmüş ve bu duruma neden olan faktörler zamanla çeşitlilik göstermiştir. Eskiden kimyasal bağımlılıklardan söz edilirken, son yıllarda teknolojideki hızlı gelişimle birlikte davranışsal bağımlılıklar grubunda ele alınan teknoloji bağımlılıklarından da söz edilir olmuştur. Son otuz yılda teknolojik yazılımlar ve donanım gelişmiş ve yaygınlaşmaya başlamış, cep telefonu, internet, sosyal medya ve dijital oyunlar gündelik yaşamın vazgeçilmezleri hâline gelmiştir (Paslı ve Aslantürk, 2020). Teknolojideki bu hızlı gelişmeyle birlikte günlük yaşantıda sıklıkla teknolojinin kullanımı beraberinde bazı sorunları da ortaya çıkarmıştır. Bu sorunlardan en önemlisi de dijital bağımlılıktır. Dijital bağlı olma durumu, eksik hissetme duygusu ile alevlenen davranışsal bir teknoloji bağımlılığıdır (Yengin, 2019).

1. BAĞIMLILIK KAVRAMI

Bağımlılık kavramı, Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde "bağımlı olma durumu ve tabiiyet" şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2023). Bununla birlikte bağımlılık, fizyolojik olarak uyarıcılara ve maddeye bağımlı olmak şeklinde de ifade edilmektedir. Başka bir tanıma göre ise bağımlılık; bireyin psikolojik ve fizyolojik sağlığına veya sosyal yaşamına zarar vermesine rağmen, "belirli bir eylemi yinelemeye yönelik önüne geçilemez bir istek duyma hâli" dir (Uslu, 2019). Amerikan Bağımlılık Tıbbi Birliğine (ASAM) göre ise bağımlılık, kronik bir beyin hastalığıdır. Beyinin ödül, motivasyon ve hafıza gibi çeşitli yapılarıyla

önüne geçerek topluma daha fazla yarar sağlayan, sağlıklı ve işlevsellik düzeyi yüksek bireyler hâline gelmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Arısoy, Ö. (2009). İnternet Bağımlılığı ve Tedavisi.Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi, 1:55-67.

Arslan, A. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Dijital Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. International e-Journal of Educational Studies, (4)7: 27-41.

Akkaş İ. Teknoloji Bağımlılığı. Salon Yayınları; 2019.

Aktan, E. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. Erciyes İletişim Dergisi, 5(4), 405-421.

Aktaş, B. Ve Bostancı Daştan, N. (2021). Covid-19 Pandemisinde Üniversite Öğrencilerindeki Oyun Bağımlılığı Düzeyleri ve Pandeminin Dijital Oyun Oynama Durumlarına Etkisi. Bağımlılık Dergisi, 22(2):129-138.

APA, (2013). DSM-5 Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı. Çev. Ertuğrul Köroğlu, Boylam Psikiyatri Enstitüsü Hekimler Yayın Birliği, HYB Yayıncılık, Ankara.

Atalayın, Ö. (2021). Dijital Bağımlılık Düzeyi ve Uyku Kalitesi Arasındaki İlişki. Tıpta Uzmanlık Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Kocaeli.

Bal, E. (2019). Akıllı Cep Telefonu Bağımlılığı: Kişilik Özellikleri ve Kullanım Örüntülerinin Etkinliği Üzerine Bir İnceleme. Erciyes İletişim Dergisi, 7 (1): 369-394.

Bal, F., ve Okkay, İ. (2022). İnternet Tabanlı Sorunlu Alışveriş Davranışı: Çevrimiçi Alışveriş Bağımlılığı. Bağımlılık Dergisi. 23(1):111-120.

Baripoğlu, S. (2012). Facebook ve Twitter davranış bozukluğu yapıyor mu? epsikiyatri. Erişim adresi: http://www.e-psikiyatri.com/facebook-ve-twitterdavranis-bozukluguyapiyor-mu-33945.

Bekaroğlu, E., ve Tuğba Yılmaz, T. (2020). Nomofobi: Ayırıcı Tanı ve Tedavisi. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 12(1):131-142

Boran, E., ve Sürücü, A. (2022). Ergenlerin Çevrimiçi Oyun Bağımlılığı ve Başa Çıkma Stratejileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Cumhuriyet International Journal of Education, 11(1):1-10

Bozkurt, H., Şahin, S., Zoroğlu, S. (2016). İnternet Bağımlılığı: Güncel Bir Gözden Geçirme. Çağdaş Tıp Dergisi, 6(3):235-247.

Çakıcı, G. (2018). Ergenlerde Dijital Oyun Bağımlılığı ve Öfkeyi İdare etme Biçimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Haliç Üniversitesi.

Çelik, E. (2022). Çocuklarda Dijital Bağımlılığın Öncülleri ve Ardılları: Bir Metasentez Çalışması. Yüksek Lisans Tezi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İnönü Üniversitesi, Malatya.

Daşlı, Y. ve Baloğlu, A.O. (2020). Sosyal Medya Bağımlılığı Üzerine Bir Alan Araştırması, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 6(33): 1229-1239.

Davis, R. A. (2001). A cognitive-behavioral model of pathological internet use. Computers in Human Behavior, 17(2):187-195.

Dicle, NA. (2021). Televizyon- Online İzleme Bağımlılığı. J Cogn Behav Psychother Res, 10(1): 66-89. https://doi.org/10.5455/JCBPR.60041.

Demirdil, G ve Harmancı, P. (2021). Davranışsal Bağımlılıklar. İKSAD Publishing House, Ankara.

Din., M. (2021). Online Kumar ve Online Cinsellik Bağımlılığı Mizaç ve Bağlanma Üzerinden Anlamak. 1. Basım, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Erden, S. ve Hatun, O. (2015). İnternet Bağımlılığı ile Başa Çıkmada Bilişsel Davranışçı Yaklaşımın Kullanılması: Bir Olgu Sunumu. Addicta: The Turkish Journal on Addictions, 2(1): 53-83.

Günüç, S., ve Doğan Keskin, A. (2016). Çevrimiçi alışveriş bağımlılığı: Belirtiler, nedenler ve etkiler. Addicta: The Turkish Journal on Addictions, 3, 339–364. http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2016.3.0104.

Hong, F.-Y., ve Huang, D.-H. (2014). Analysis of the Psychological Traits, Facebook Usage, and Facebook Addiction Model of Taiwanese University Students. Telematics and Informatics, s. 597-6

Horvath, C. (2004). Measuring Television Addiction. Journal of Broadcasting & Electronic Media.

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587#:~:text=Son%2012%20ayda%20%C4%B0nternet%20kullanan,y%C4%B1l%C4%B1nda%20%46%2C2%20oldu (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

Ji, Y., ve Hwangbo, H. (2010). The Influence of Cultural Differences on the Use of Social Network Services and the Formation of Social Capital. International Journal of Human–Computer Interaction.

Karayel Kutluoğlu, H. (2023). Teknoloji Bağımlılığı. İNSAMER: https://insamer.com/tr/teknoloji-bagimliligi-_1907.html. Erişim tarihi: 01. 28.2023.

Karagülle, A.E., ve Çaycı, B. (2014). Ağ Toplumunda Sosyalleşme ve Yabancılaşma. The Turkish Online Journal of Design Art and Communication (TOJDAC), (4):1-9.

Kırık, A.M., Karaman, M., Çetinkaya, A. (2015). Lise ve Üniversite Öğrencilerinde Dijital Bağımlılık. Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 8: 34-58.

Kim, V. (2002). The IT Way of Loafing on The Job: Cyberloafing, Neutralizing and Organizational Justice. Journal of Organizational Behavior

Odabaşıoğlu G, Öztürk Ö, Genç Y, Pektaş Ö. (2007). On Olguluk Bir Seri ile İnternet Bağımlılığı-Klinik görünümleri. Bağımlılık Dergisi, 8:46-51.

Ögel, K. (2018). Bağımlılık ve Tedavisi Temel Kitabı. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Ögel, K. (2020). İnternet Bağımlılığı. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. Basım, İstanbul.

Paslı, F. ve Aslantürk, H. (2020). Çocuklarla Çalışma Temel Alanlar, Uygulamalar, Güncel Tartışmalar. Nobel Akademik Yayıncılık, 1 Baskı. Ankara.

Savcı, M. ve Aysan, F. (2017). Teknolojik Bağımlılıklar ve Sosyal Bağlılık: İnternet Bağımlılığı, Sosyal Medya Bağımlılığı, Dijital Oyun Bağımlılığı ve Akıllı Telefon Bağımlılığının Sosyal Bağlılığı Yordayıcı Etkisi. Dusunen Adam, 30 (3).

Tamer, S. L, ve Koç, M. (2010). Bilgisayar Laboratuarlarının Fiziksel Ergonomik Kriterler Açısından Değerlendirilmesi: Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. 2010:7(1).

TDK (2023). Türk Dil Kurumu Sözlüğü. https://sozluk.gov.tr/.Erişim Tarihi: 28.01.2023.

Taylan, H. H., Topal, M. ve Ayas, T. (2018). Sakarya'daki Lise Öğrencilerinin Dijital Oyun Oynama Eğilimlerinin İncelenmesi. Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying, 5(1):53–68.

Tong, X. (2010). A Cross-National İnvestigation of an Axtended Technology Acceptance Model in the Online Shopping Context. International Journal of Retail & Distribution Management, 38(10), 742–759.

Uslu, M. (2021). Türkiye'de Sosyal Medya Bağımlılığı ve Kullanımı Araştırması. Türk Akademik Araştırmalar Dergisi, 6(2).

Uslu, Ş. (2019). Lise Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı, Dijital Oyun Bağımlılığı ve Sosyal Medyaya Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi. İzmir.

Ünlü, N. (2020). Teknoloji Bağımlılığı Araştırması Raporu. Tubitak Bilgem YTE. DOI: 10.53478/TUBA.2020.013.

Yalçın, O., ve Demirci Çiftçi, A. (2016). Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları. "Alkol ve Madde Kullanım Bozuklukları". Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği Yayınları, pp.470-526.

Yanardağ-Zubaroğlu, M., Bilge, M., Yanardağ, U. (2020). Davranış Bağımlılığı ve Sosyal Hizmet Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 7(4): 551-560.

Yee, N. (2006). The Demographics, Motivations and Derived Experiences of Users of Massively-Multiuser Online Graphical Environments. Teleoperators and Virtual Environments, 15, 309-329.

Yengin, D. (2019). Teknoloji Bağımlılığı Olarak Dijital Bağımlılık. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC, 9 (2): 130-144.

Yıldırım, S., Tekin Ergüzel, T., Hızlı Sayar, G. (2019). Akıllı Telefon Bağımlılığı. Güncel Bağımlılık Araştırmaları, 3(1):25-30.

Yılmaz B. (2019). Ortaöğretim Kurumlarındaki Öğretmen ve Yöneticilerin Dijital Bağımlılık Düzeylerinin İncelenmesi: Ankara İli Çankaya İlçesi Örneği. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Büro Yönetimi Eğitimi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi.

Yılmaz, T., İkiz, G., Avcı, F.M. (2022). Çevrimiçi Alışveriş Bağımlığı Ölçeğinin Türkçe Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi. Bağımlılık Dergisi, 23(2):205-215

Young, K. S. (1996). Internet Addiction: The Emergence of a New Clinical Disorder. Cyber Psychology and Behavior, 1(3):240-242.

Young, K. S., (1998). Caught İn The Net: How To Recognize The Signs Of Internet Addiction—And A Winning Strategy For Recovery. New York: Wiley Publishing.

HAVACILIKTA DİJİTALLEŞMENİN ÖRGÜT KÜLTÜRÜNE VE İŞ PERFORMANSINA ETKİSİ

Melis Soyer

GİRİŞ

Teknolojinin gelişme hızı göz önüne alındığında, sanayi sonrası devrimin bu yeni riskleri absorbe etme yeteneği göz önüne alındığında, gelecekteki sosyal yapının nasıl görüneceğini tam olarak tahmin edemeyiz. Dijital ekonomiyi hızla takip eden dijital dönüşüm teknolojileri ile toplumsal dönüşümler kaçınılmaz hâle gelmiştir (Merritt B., 2016).

Dijital dönüşüm dünya çapında devam ediyor ve yeni konseptler ve gelişen teknolojiler getiren Endüstri 4.0 girişimiyle başlatılmaktadır. Yeni gelişen bu kavram, son zamanlarda gözde olan ve sanal modellerde veri toplamak, analiz etmek ve simule etmek için reel ve sanal sistemler arasında bağlantılar sağlayarak fiziksel bir sistemin reel olmayan bir kopyasını oluşturmayı içeren dijital izolasyondur. Asıl amaç sistemin performansını arttırmayı sağlamaktır. Dijital dönüşümü kullanan havayollarının en büyük faydaları, son yıllarda araştırma ve endüstri topluluklarından büyük ilgi gördü ve önümüzdeki yıllarda önemi artacaktır. Bilginin işlenmesi ve anlamı, tüketimi modelleyerek ve ihtiyaçları belirleyerek toplumdaki yaşamları değiştirecek önemli bir faktör olacaktır.

Dünyanın en dinamik endüstrilerinden biri olan havacılıkta temel verimlilik çok önemlidir. Dijital dönüşüm, havacılık endüstrisinde değer değişimleri yaratma potansiyeline sahiptir. Bu durumda, uçak endüstrisini sadece verimli bir duruma değil, aynı zamanda güvenli bir duruma getirmek için yeni mekanizmalar üretilebilir. Havacılık endüstrisinde dijital dönüşümün önemli uygulamaları; hava trafiğini optimize etmeli, maliyetleri azaltmalı, gelir ve maliyetleri yönetmeli, müşterileri memnun etmeli, toplam maliyetleri kontrol etmeli, yolcu gereksinimlerine göre uyarlanmış seyahat programları sağlamalı ve yönetim havalimanı performansını ölçülmelidir. Havacılık sektörüne yapılan

oluşturulabilirse ve örgüt bilgi odaklı olabilirse havacılık sektöründe çalışanların performansının artacağı söylenebilir. Havacılık sektörü, kurumsal yenilik ve bilgi odaklı bir kültür aracılığıyla toplumun yararına daha ilgili ve daha iyi hizmetler yaratarak hedeflerine ulaşmak için bir adım atacaklardır. Böylece havacılık sektöründe iş performansı artacaktır. Havacılık sektörü yöneticilerinin yapması gereken, paylaşmayı ve katılımı teşvik eden, yaratıcı düşünceyi destekleyen ve örgütün faaliyetlerini bilgiye dayalı olarak sürdürebilmesi için altyapıyı oluşturan yenilikçi bir örgüt kültürü oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

Akıncı, B.Z. (1998). Kurum Kültürü Ve Örgütsel İletişim. İstanbul: İletişim Yayınları.

Aktouf, O., & Chrétien, M. (1987). Comment se crée une culture organisationnelle. *Revue française de gestion*, *66*, 156-166.

Arslan, N. T. (2004), Örgütsel Peformansı Belirleyici Bir Etmen Olarak Örgüt Kültürü Ve İklimi Hakkında Bir Değerlendirme, *Süleyman Demirel Üiversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi 9*, No: 1, S. 203-228

Aryee, S., Chen, Z. X., & Budhwar, P. S. (2004). Exchange fairness and employee performance: An examination of the relationship between organizational politics and procedural justice. *Organizational behavior and human decision processes*, *94*(1), 1-14.

Austin, J.T. & Villa nova, P. (1992). The Criterion Problem:1972-1992. *Journal Of Applied Psychology*, 77(6), 836-874.

Atay, K. (2001). Öğretmen Yönetici Ve Denetmenlerin Bakış Açısından Okul Kültürü Ve Öğretmen Verimliliğine Etkisi. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, *26*(26), 179-194.

Aydoğan, Z. F. (2004), Örgüt Kültürü Ve İklimi, G*azi Üniversitesi Ticaret Ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 203-215.

Bakan, İ. Büyükbeşe, T. Ve Bedestenci, H.Ç. (2004), *Örgüt Kültürü Teorik Ve Ampirik Yaklaşım (1. Baskı)*, Bursa: Aktüel Yayınları.

Başaran, İ. E. (1982). *Örgütsel Davranış*. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

Birgün, A. ve Özen, G. Ökmen (2021). Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Covıd-19 Pandemi Sürecinde Fiziksel Aktivite Düzeyi Ve Sıkıntıya Dayanma Kapasitelerinin İncelemesi. *Aksaray Üniversitesi Spor Ve Sağlık Araştırmaları Dergisi*, *2* (1).

Borman, W. C., & Motowidlo, S. J. (1997). Task performance and contextual performance: the meaning for personnel research. *Human Performance* , 10, 99 - 109.

Bozkurt, T. (1996), İşletme Kültürü, *Endüstri Ve Örgüt Psikolojisi Ve Türk Psikologlar Derneği,*

Bulut, Ç. Yılmaz, C. & Alpkan, L. (2009). Pazar Oryantasyonu Boyutlarının Firma Performansına Etkileri. *Ege Akademik İnceleme*, *9* (2).

Bratianu, C. (2008). A dynamic structure of the organizational intellectual capital. *Knowledge management in organizations*, 233-243.

Campbell, J. P. (1990). Modeling the performance prediction problem in industrial and organizational psychology. *Handbook of Industrial, Work and Organizational Psychology*, 687-732, Palo Alto,CA: Consulting Psychologists Press.

Çelik, V. (2002). *Okul Kültürü Ve Yönetimi (3. Baskı)*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Çetin, F. Şeşen, H. ve Basım, H. N. (2012), Örgüt Kültürünün Rol Ötesi Olumlu Davranışlara Olan Etkisi: Örgütsel Bağlılığın Aracı Değişken Rolü, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13(2), 1997-211

Demir, N. (2007). Örgüt Kültürü ve Strateji Uyumu. *Öneri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 27, 187-192

Denison, D.R. ve Mishra, A. K. (1995), Toward A Theory Of Organizational Culture And Effectiveness, *Organization Science,* 6 (2), 204-223

Dinçer, Ö. (1992). *Stratejik Yönetim Ve İşletme Politikası*, İstanbul

Doğan, H. (2018). Örgütsel Adalet Algısı İle İş Performansı Arasındaki İlişki. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *20*(2), 26-46.

Erdem, F. Ve İşbaşı, Ö.J. (2001). Eğitim Kurumlarında Örgüt Kültürü Ve Öğrenci Alt Kültürünün Algılamaları, *Akdeniz Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1, 33-57.

Ergun, G. (2008). Sağlık İşletmelerinde Örgütsel Stresin İşgücü Performansıyla Etkileşiminin İncelenmesi. *Doctoral Dissertation*, Deü Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

Erkutlu, H. V. (2018). *Örgütsel Davranış*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Hoy, W.K ve Miskel, C.G. (1991). Educational Administration: Theory, Research And Practice (4th Ed). New York: Mcgraw- Hill.

İra, N., & Şahin, S. (2011). Örgüt Kültürü Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, 1-13.

Kaya, H. (2008), Kamu Ve Özel Sektör Kuruluşlarının Analizi Ve Kurum Kültürünün Çalışanların Örgütsel Bağlılığına Etkisi: Görgül Bir Araştırma. *Maliye Dergisi.* 155, 119-143.

Kesken, R. (2011). Kurum Kültürü ve Örgütsel Sembolizm: Bir Uygulama. *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme ABD Yönetim Bilimi ve Organizasyn Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,*, 1-322.

Kozlu, C. (2014), *Kurumsal Kültür, Abd, Japonya Ve Türkiye'de Başarılı Şirket Yönetimleri (4. Baskı)*, İstanbul: Remzi Kitabevi

Lin, C. W., Chen, S. L., & Wang, R. Y. (2011). Savouring and perceived job performance in positive psychology: Moderating role of positive affectivity. Asian Journal of Social Psychology , 14, 165 - 175.

Lin, L.-H., & Ho, Y.-L. (2010). Guanxi and OCB: The Chinere Cases. *Journal of Business Ethics (96)*, 285-298.

Lin, P. C. Ve Lin, P. K. (2013). Organizational Culture And Job Performance: A Case Study of The Smes İn The Northern Taiwan, In Service Systems And Service Management (Icsssm), *10th International Conference*, 818-821

Mete, E. S. (2018). Örgüt Kültürü, Örgütsel Vatandaşlık Davranışı, Örgütsel Özdeşleşme, İş Tatmini ve İnovatif Çalışma Davranışı İlişkisi ve İnovatif Örgüt Kültürüne Yönelik META-Kurumsal Bşr Model Geliştirme. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı Doktora Tezi*, 1-362.

Merritt, B. (2016). Dijital Devrim. *Gelişen Mühendislik Teknolojileri Üzerine Sentez Dersleri*, *2* (4), 1-109.

Mohrman, A.M., Restnick, W.S., Lawler, E.E. (1989), Designing Performance Appraisal Systems, *Jossey Bass Publ*.

Ocal, H., & Agca, V. (2010). Teknolojik Değişim Hızına Bağlı Olarak Farklılaşan Endüstri Yapılarının Örgüt Kültürü ve İşletme Performası Üzerindeki Etkileri. *Ege Academic Review*, *10*(1), 157-182.

Oh, C. G. (2017). Naturalistic Flying Study As A Method Of Collecting Pilot Communication Behavior Data. In *2017 Cognitive Communications For Aerospace Applications Workshop (Ccaa)* (Pp. 1-4). Ieee.

O'Reilly, C. (1989). Corporations, Culture, and Commitment: Motivation and Social Control in Organizations. *Managing Human Resources*, Summer, 11-25

O'Reilly III, C. A., Chatman, J., & Caldwell, D. F. (1991). People and organizational culture: A profile comparison approach to assessing person-organization fit. *Academy of management journal*, *34*(3), 487-516.

Özalp, E. Ve Kırel. Ç. (2000). *Örgütsel Davranış (Beşinci Baskı).* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi Ders Kitapları Yayın No:11.

Reilly, Bj Ve Diangelo Jr, Ja (1990). İletişim: Kültürel Bir Anlam Ve Değer Sistemi. *İnsan İlişkileri*, *43* (2), 129-140.

Robbıns, (1993). *Örgütsel Davranışın Temelleri*. (Çev.: Sevgi A. Öztürk). Eskişehir: Etam A.Ş. Basım Ve Yayım

Savıcı Polat, A. (2020) H*avacılık Sektöründe Dijital Dönüşüm. Hava Taşımacılığı Yönetiminin Temelleri*, Nobel Akademi Yayınevi

Schein, E. H. (2010). *Organizational culture and leadership* (Vol. 2). John Wiley & Sons.

Smart, J. C. Ve John, E. P. (1996). Organizational Culture And Effectivenessin Higher Education: A Test Of The Culture Type And Strong Culture Hypotheses. *Educational Evaluation And Policy Analysis Fall*, 18 (3), 219-241

Sonnentag, S. ve Frese, M. (2002). Performance Concepts And Performance Theory. In S. Sonnentag (Ed.) Psychological Management Of Individual Performance (P.4-25).

Sözer, Z. (2006). Örgüt Kültürünün İşgören Motivasyonu İle İlişkisi ve Bir Uygulama. *Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı İnsan Kaynaları Yönetimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, 1-164.

Steinhoff, C. R. ve Owens, R. G. (1989). Managing The Organizational Culture Of Rural Schools: Creating Environments For Human Development.

Şişman, M. (2002). *Örgütler Ve Kültürler*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Tutar, H., Terzi, D., & Tınmaz, G. (2018). Türkiye'nin "Vizyon 2023" Stratejisi İle Almanya'nın "2025" Stratejik Hedeflerinin Endüstri 4.0 Göstergeleri İtibariyle Karşılaştırılması. *International Journal Of Entrepreneurship And Management Inquiries*, *2*(3), 195-212.

Tuna, H. (2020). *Mobil Kaytarmanın İş Performansına Etkisi; Havacılık Sektöründe Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Türker, M. (2018). Dijitalleşme Sürecinde Küresel Muhasebe Mesleğinin Yeniden Şekillenmesine Bakiş. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, *20* (1), 202-235.

Uzoğlu, C. (2011). Performans Yönetim Sistemi Ve Performans Denetimi. *Ankara: Bayındırlık Ve İskân Bakanlığı Tapu Ve Kadastro Genel Müdürlüğü Teftiş Kurulu Başkanlığı*, 1-120.

Van Scotter, J. R. (2000). Relationships of task performance and contextual performance with turnover, job satisfaction, and affective commitment. *Human Resource Management Review* , 10 (1), 79-9

Vural, B. A. (2003). *Kurum Kültürü*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yelboğa, A. (2003). İnsan Kaynakları Yönetiminde Performans Değerlendirilmesi İçin Geliştirilen Bir Ölçeğin Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Ankara Üniversitesi. Ankara.

Yıldırım, E. (2011). *Çalışan performansının geliştirilmesinde koçluk uygulaması üzerine bir araştırma* (Doctoral dissertation, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü).

Yılmaz, B. (2016). Kurum Kültürünün Oluşumunda Kurumsal İletişimin Rolü: Özelliştirme Öncesi ve Sonrasında PETKİM Örneği. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi*:, 1-229.

DİJİTALLEŞMENİN EMEK GÜCÜ ÜZERİNE ETKİLERİ VE DİJİTAL EMEK

Ali Bakın

GİRİŞ

Dijitalleşme özellikle 2000'li yıllardan itibaren hız kazanan ve tüm toplumları derinden etkileyen bir süreçtir. Günümüz dünyasında kapitalizmin giderek dijital bir görünüm kazandığı dikkati çekmektedir. Enformasyon ve İletişim Teknolojileri'nde yaşanan devrim niteliğindeki ilerlemelerden beslenen bu süreç, emek gücü üzerinde de önemli etkilerde bulunmaktadır. Kimilerince Dördüncü Endüstriyel Devrim kimilerince Endüstri 4.0 olarak adlandırılan, ancak dijital kapitalizm olarak da yorumlanan bu dönemde yeni bir emek formu belirmeye başlamıştır. Bu emek formu dijital emek olarak adlandırılmaktadır. Bu süreçte üretimin mekândan bağımsızlaştığı dijital işyerleri belirmekte ve giderek yaygınlaşmaktadır. Ancak dijital dönüşüm geleneksel emek gücü üzerinde de önemli etkilerde bulunmaktadır. Özellikle Endüstri 4.0 projesinin hayata geçmesi ile birlikte dijital dönüşümün ivmelenmesi, üretimde artan robotlaşma ve yapay zekâ uygulamalarının kullanımıyla birlikte otomasyonun üst düzeye çıkması beklenmektedir. Bütün bu gelişmelerden emek gücünün nasıl etkileneceği, "iş"in ortadan kalkmasıyla istihdamın daralacağı mı yoksa diğer endüstriyel devrimlerde olduğu gibi denge mekanizmasıyla yeni "iş"lerin mi yaratılacağı bu çalışmada tartışılacaktır.

1. TEKNOLOJİ VE ENDÜSTRİYEL GELİŞİM

İçinde bulunduğumuz dönemde yaşanan ve kimilerince dijital dönüşüm olarak nitelenen gelişmeler, büyük oranda Enformasyon ve İletişim Teknolojileri'nde (EİT) yaşanan hızlı ilerlemelerin bir ürünüdür. EİT'ler özelinde öne çıkan ama onunla sınırlı kalmayan bu ilerlemeler, toplum nezdinde teknolojiye olumlu bir anlam atfedilmesine yol açmış ve kavramı popüler hâle getirmiştir. Yaygın bir kulanım alanına sahip olan teknoloji, hemen her sektör ile yakından

KAYNAKÇA

Acemoglu, D., Autor, D. (2011), "Skills, tasks and technologies: Implications for employment and earnings", *Handbook of labor economics*, 4: 1043-1171.

Acemoglu, D., Restrepo, P. (2018), "The race between man and machine: Implications of technology for growth, factor shares, and employment", *American Economic Review*, 108(6): 1488-1542.

Akçoraoğlu, A. (2019), "'Yeni Kapitalizm' Teorileri, Dijital Devrim ve Türkiye Kapitalizmi", *Mülkiye Dergisi*, 43(3): 525-575.

Aksoy, S. (2017), "Değişen Teknolojiler ve Endüstri 4.0: Endüstri 4.0'ı Anlamaya Dair Bir Giriş", *Katkı*, 4: 34-44.

Alçın, K. S. (2006), Teknolojik Yenilik-Emek İlişkisi ve Emeğin Teknoloji Algısı, Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alçın, S. (2016), "Üretim İçin Yeni Bir İzlek: Sanayi 4.0", *Journal of life Economics*, 3(2): 19-30.

Allmer, T., Sevignani, S., Prodnik, J. A. (2015), "Mapping approaches to user participation and digital labour: A critical perspective", Fisher, E., Fuchs, C. (Ed.), *Reconsidering value and labour in the digital age*, Londra: Palgrave Macmillan: 153-171.

Ancarani, A., Di Mauro, C. (2018), "Reshoring and Industry 4.0: how often do they go together?", *IEEE Engineering Management Review*, 46(2): 87-96.

Ansal, H. (1992), "Önsöz: Alternatif Teknoloji ve Son Teknolojik Gelişmeler", Dickson, D., *Alternatif Teknoloji – Teknik Değişmenin Politik Boyutları*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları: 9-25

Ansal, H., Yıldırım, N. (2018), "Sanayi 4.0 ve İşgücüne Etkileri: Kadınlar için bir fırsat olabilir mi", *Toplum ve Bilim*, (144): 217-232.

Artut, S. (2014), *Teknoloji - İnsan Birlikteliği*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Arvidsson, A. (2011), "Ethics and value in customer co-production", *Marketing Theory*, 11(3): 261-278.

Arvidsson, A., Colleoni, E. (2012), "Value in Informational Capitalism and on the Internet", *The Information Society: An International Journal*, 28(3):135-150

Autor, D. (2011), The unsustainable rise of the disability rolls in the United States: Causes, consequences, and policy options. Cambridge, Massachusetts: National Bureau of Economic Research, Working Paper No: 17697.

Aydın, A. (2021), "Robotların İstihdam Üzerindeki Etkisi: Seçilmiş Ülkeler Üzerine Ampirik İnceleme", *Çalışma ve Toplum*, 2021/1(68): 269-288.

Bakın, A. (2005), Küreselleşme, Sosyal Politika Alanında Yaşanan Dönüşüm ve Türkiye'nin Refah Rejiminin Karmaşık Niteliği. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bakın, A. (2022), Teknoloji, Toplum, Sermaye İlişkisi Açısından Dijital Emek Üzerine İnceleme. Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bruland, K. (2006), "Industrialisation and technological change", Floud, R. McCloskey, D. (Ed.). *The Cambridge economic history of modern Britain Volume I: Industrialisation, 1700–1860*, Cambridge: Cambridge University Press: 117-146 (orijinal baskı tarihi: 2004)

Brynjolfsson, E. ve A. McAfee. (2014), *The Second Machine Age*, New York: W. W. Norton Company.

Bülbül, Y. (2008), *Teknonomi: Tarihsel Açıdan Teknoloji - Ekonomi İlişkisi*, İstanbul: Kitabevi

Casilli, A. A. (2017), "Global digital culture| Digital labor studies go global: Toward a digital decolonial turn", *International Journal of Communication*, (11): 3934-3954

Chakravartty, P., Schiller, D. (2011), "Global Financial crisis| neoliberal newspeak and digital capitalism in Crisis", *International Journal of Communication*, (4): 23.

Childe, G. (1995), *Tarihte Neler Oldu?* (Çev. M. Tunçay, A. Bilgi), (Altıncı Baskı). İstanbul: Alan Yayıncılık, (orijinal baskı tarihi: 1942).

Çelik, A. (2007), Eğreti emek- parçalanan sınıf, *Birikim*, (217): 122-133.

Dicken, P. (2011), *Global Shift - Mapping the Changing Contours of the World Economy*, New York: The Guilford Press.

Dickson, D. (1992), *Alternatif Teknoloji – Teknik Değişmenin Politik Boyutları*, (Çev. N. Erdoğan). Ankara: Ayrıntı Yayınları, (orijinal baskı tarihi: 1974).

Dyer-Witheford, N. (2019), *Siber Proleterya – Dijital Girdapta Küresel Emek*, (Çev. E. Akçay), İstanbul: Z Yayınları, (orijinal baskı tarihi: 2015).

Ege, B. (2014), "4. Endüstri Devrimi Kapıda mı?", *Bilim ve Teknik Dergisi*, (558): 27-29.

Erdoğdu, S. (2021), "En Çok İş Kaybı Robot Üretmeyen ve Kullanmayan Ülkelerde Olacak", *İş'te Gelecek – Görüşler, Öneriler, Beklentiler*, (Boyacıoğlu, H. (Ed.), Ankara: Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi: 127-143.

European Commission Directorate-General for Research and Innovation, (2021), Industry 5.0 : towards a sustainable, human-centric and resilient European industry, Brüksel: Publications Office, https://bit.ly/3xgHOsx, (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2023)

Fan, S. (2020), *Yapay Zekâ Yerimizi Alacak mı?*, (Çev. İ. G. Çigay), İstanbul: Hep Kitap, (orijinal baskı tarihi: 2019).

Ford, M. (2018), R*obotların Yükselişi: Yapay Zeka ve İşsiz Bir Gelecek Tehlikesi*, (Çev. C. Duran), İstanbul: Kronik Kitap, (orijinal baskı tarihi: 2015).

Frankish, K., Ramsey, W. M. (2014), *The Cambridge Handbook of Artificial Intelligence*, Cambridge: Cambridge University Press.

Frase, P. (2017), *Dört Gelecek: Kapitalizmden Sonra Hayat*, (Çev: A. E. Pilgir), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, (orijinal baskı tarihi: 2016).

Fratocchi, L. (2018), "Additive manufacturing technologies as a reshoring enabler: a why, where and how approach", *World Review of Intermodal Transportation Research*, 7(3): 264-293.

Frey, C. B., Osborne, M. A. (2017), "The future of employment: How susceptible are jobs to computerisation?", *Technological Forecasting and Social Change*, (114): 254-280

Fuchs, C. (2015), *Dijital Emek ve Karl Marx*, (Çev. T. E. Kalaycı, S. Oğuz), Ankara: NotaBene Yayınları.

Fuchs, C. (2018), "Industry 4.0: The Digital German Ideology", *tripleC*, 16(1): 280-289.

Fuchs, C. (2021), "Büyük Veri Kapitalizmi Çağında Karl Marx", Chandler, D., Fuchs, C. (Ed.). *Dijital Nesneler Dijital Özneler – Büyük Veri Çağında Kapitalizm, Emek ve Siyaset Üzerine Disiplinlerarası Yaklaşımlar*, İstanbul: NotaBene Yayınları: 75-100

Grappi, S., Romani, S., Batöze, R. P. (2018), "Reshoring from a demand-side perspective: Consumer reshoring sentiment and its market effects", *Journal of World Business*, 53(2): 194-208.

Gürak, H. (2004), *Emek, Teknolojik Yenilik ve Büyüme*, Sakarya: Değişim Yayınları.

Harvey, D. (1997), *Postmodernliğin Durumu*, (Çev. S. Savran), İstanbul: Metis Yayınları, (orijinal baskı tarihi 1990).

Harvey, D. (2004), *Yeni Emperyalizm*, (Çev. H. Güldü), İstanbul: Everest Yayınları, (orijinal baskı tarihi 2003).

Harvey, D. (2015), *On Yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu*, (Çev. E. Soğancılar), İstanbul: Sel Yayıncılık, (orijinal baskı tarihi 2014).

Hobsbawm, E. (2005), *Devrim Çağı - Avrupa 1789-1848*, (Çev. B. S. Şener), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, (orijinal baskı tarihi: 1962).

Huws, U. (2015), "Setting the Standards: The USA and Capitalism in the Digital Age", Frayssé, O., O'Neil, M. (Ed.), *Digital Labour and Prosumer Capitalism*, Hampshire: Palgrave Macmillan: 20-29

Huws, U. (2018), *Küresel Dijital Ekonomide Emek*, (Çev. C. Şenesen), İstanbul: Yordam Kitap, (orijinal baskı tarihi: 2014).

IFR (2021), Executive Summary World Robotics 2021 Industrial Robots, https://bit.ly/3ywFGNd, (Erişim Tarihi: 17 Ocak 2023).

İnam, A. (2014), *Teknoloji Benim Neyim Oluyor?* (4. Baskı), Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Jackson, P. C. (1985), *Introduction to Artificial Intelligence*, New York: Dover Publications

Jarrett, K. (2021), "Yeniden Üretim Merceğinden: Kültür ve Ekonominin Kesişiminde Emek ve Mücadele", Chandler, D., Fuchs, C. (Ed.), *Dijital Nesneler Dijital Özneler – Büyük Veri Çağında Kapitalizm, Emek ve Siyaset Üzerine Disiplinlerarası Yaklaşımlar*, İstanbul: NotaBene Yayınları: 139-157

Jin, D. Y., Feenberg, A (2015), "Commodity and Community in Social Networking: Marx and the Monetization of User-Generated Content", *The Information Society*, 31(1): 52-60

Kagermann, H. (2015), "Change Through Digitization - Value Creation in the Age of Industry 4.0", Albach, H., Meffert, H., Pinkwart, A., Reichwald, R. (Ed.), *Management of Permanent Change*, Wiesbaden: Springer-Gabler Verlag: 23-45

Kagermann, H., Wahlster, W., Helbig, J. (2013), *Recommendations for Implementing the Strategic Initiative INDUSTRIE 4.0 - Securing the Future of German Manufacturing Industry* (Final Report of the Industrie 4.0 Working Group). Frankfurt: Acatech - National Academy of Science and Engineering.

Kangal, K. (2018), "Dijital Emek Tartışmaları", Koşar, A. (Ed.), *Maddi Olmayan Emek Teorisi – Kuramsal Bir Eleştiri*, İstanbul: Kor Kitap: 157-171

Kıyan, Z. (2015), "'Dijital Kapitalizm'in İletişim Alanındaki İzleri: Üretim, Dolaşım, Emek ve Tüketim Süreçleri", *Toplum ve Bilim*, (135): 27-57.

Koşar, A. (2022), *Robotlar İşimizi Elimizden Alacak mı? Teknoloji, Emek, Gelecek*, İstanbul: Kor Kitap

Kozanoğlu, H. (2018), *50 Soruda Teknolojik Gelişmeler ve Hayatımız*, İstanbul: Altınbaş Üniversitesi Yayınları.

Kumar, K. (2004), *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma - Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları* (İkinci Baskı), (Çev. M. Küçük) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, (orijinal baskı tarihi: 1995).

Lee, N. K. (2018), "Total automation: The possibility of lights-out manufacturing in the near future", *Missouri S&T's Peer to Peer*, 2(1).

Manyika, J., Lund, S., Chui, M., Bughin, J., Woetzel, J., Batra, P., Ko, R. ve S. Sanghvi. (2017), *Jobs lost, jobs gained: Workforce transitions in a time of automation*, Washington, DC: McKinsey Global Institute, 150.

Mason, P. (2016), *Kapitalizm Sonrası – Geleceğimiz İçin Bir Kılavuz*, (Çev. Ş. Alpagut), İstanbul: Yordam Yayınları, (orijinal baskı tarihi: 2015).

McClellan III, James E., Dorn, H. (2006), *Dünya Tarihinde Bilim ve Teknoloji*, (Çev. H. Yalçın), Ankara: Arkadaş Yayınları, (orijinal baskı tarihi: 1999).

Murphie, A., Potts, J. (2017), *Culture and Technology*, Hampshire: Palgrave Macmillan.

Müller, J., Voigt, K. I. (2017), "Industry 4.0 - Integration Strategies for Small and Medium-Sized Enterprises", Viyana: Proceedings of the 26th International Association for Management of Technology (IAMOT) Conference: 14-18.

Narin, Ö. (2008), Teknolojik Değişim: Türkiye'de Üretim Araçları Üretimi (1996-2005), Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Kalkınma İktisadı ve İktisadi Büyüme Bilim Dalı.

Narin, Ö. (2018), "Sanayi 4.0'ın İma Ettikleri ve Sınırlarına Dair Bir Tartışma: Çevrimiçi Kapitalizm Olabilir mi?", *Toplum ve Bilim*, (144): 233-253

O'Shea, L. (2021), *Geleceğin Tarihleri - Ada Lovelace, Tom Paine ve Paris Komünü Bize Dijital Teknoloji Hakkında Ne Öğretebilir?*, (Çev. A. Ay), İstanbul: Metis Yayınları, (orijinal baskı tarihi: 2019).

Özmakas, U. (2015), "İnsan Sermayesinin Kaynağı: Maddi Olmayan Emek", *Toplum ve Bilim*, (135): 8-27.

Parlak, Z. (2004), "Sanayi Ötesi Toplum Teorilerinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8): 95-125

Pfeiffer, S. (2017), "Industrie 4.0 in the Making – Discourse Patterns and the Rise o Digital Despotism", Briken, K, Chillas, S., Krzywdzinski, M., Marks, A. (Ed.), T*he New Digital Workplace: How New Technologies Revolutionise Work*, Londra: Palgrave: 21-41

Robinson, W. I. (2018), "The next economic crisis: digital capitalism and global police state", *Race & Class*, 60(1): 77-92.

Savul, G. (2018), *Sınıfın Yeni Görünümleri ve Bilişim Sektörü: Maddi, Gayri-Maddi Emek*, İstanbul: NotaBene Yayınları.

Say, C. (2018), *Yapay Zekâ*, İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

Schiller, D. (1999), *Digital Capitalism: Networking the Global Market System*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Schiller, D. (2011), "Power under pressure: Digital capitalism in crisis", *International Journal of Communication*, (5): 924-941.

Schwab, K. (2016), *The Fourth Industrial Revolution*, Cenevre: World Economic Forum.

Sevgi, H. (2021), "Dijital Kapitalizm ve Endüstri İlişkileri", Sevgi, H. (Ed.), *21. Yüzyılda Endüstri İlişkileri – Çalışma Yaşamının Dönüşümü, Aktörleri ve Geleceği*, İstanbul: NotaBene Yayınları: 7-35

The Economist (2011, 6 Ağustos), "Robots don't complain - Or demand higher wages, or kill themselves", https://econ.st/3R6IMzN, (Erişim Tarihi: 18 Ocak 2023).

Türkcan, E. (2009), *Dünya'da ve Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Politika*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

UNCTAD (2017), *World Investment Report: Investment and the Digital Economy, United Nations Conference on Trade and Development*, Cenevre: United Nations Conference on Trade and Development.

Weber, A. (2019, 9 Mayıs), "Lights-Out Automation: Fact or Fiction?", Assembly Magazine, http://bit.ly/3llyosy, (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2022).

Webster, F. (2014), *Theories of the Information Society* (Fourth Edition), Londra: Routledge.

World Bank (2018), *World Development Report 2019: The Changing Nature of Work*, Washington, DC: World Bank.

World Bank (2019), *World Development Report 2020: Trading for Development in the Age of Global Value Chains*, Washington, DC: World Bank.

YENİ DÜNYADA PAZARLAMA

Alp Par

GİRİŞ

Pazarlama dünyasına yakından baktığınızda şu temel gerçekle hemen karşılaşırsınız: İnsan etkileşiminin olduğu her yerde, yani müşterinin var olduğu her tür platformda pazarlamanın da olması kaçınılmazdır. Tüm pazarlama geçmişi bu temel gerçek üzerine kurulmuştur. Pazarlama geçmişini incelerken geniş ölçüde değineceğimiz gibi, matbaanın keşfi ile yazılı mecra üzerinde reklamcılık başlamış, daha sonra radyo ve TV'ye sıçramış; günümüzde ise internet ve üzerine kurulu olan ve kurulacak her türlü teknolojide pazarlama faaliyetleri kendilerine yer edinmiştir. Bunun temelinde ise pazarlamanın yenilik ile iç içe bir kavram olduğu gerçeği yer almaktadır. Müşterilerine rakiplerinden daha iyi ürün ve hizmeti daha uygun bütçeler dâhilinde vermek isteyen firmalar, kaçınılmaz olarak yeniliklerin peşinden koşmakta, her yenilik ise kabul gördüğü takdirde; yenilik yapan firmayı diğerlerinin oldukça önüne geçirmektedir. Özellikle yıkıcı yeniliklerden bahsedersek, bu yeniliği getirebilen firmalar ve ortakları dünyanın sayılı zenginleri arasına katılmışlardır. Yapay zekâ ve nesnelerin interneti gibi bir sonraki teknoloji kapımızda iken, pek çok firmadan pazarlamacılar, bu teknolojilerin avantajlarını kullanmakta ya da kullanmak üzere planlar yapmaktadırlar. Bu tür teknolojileri pazarlama planlarına dâhil eden şirketler ise diğerlerinin önüne geçmektedirler. Özellikle pek çok ürün ve hizmet araştırmasının web tabanlı olduğu ve trafiğin mobil cihazlar lehine arttığı günümüzde, müşterinin aradığı ürün ve hizmeti net şekilde arama sonuçlarında konumlandırabilen şirketler hayatta kalabilecek, diğerleri tarihin tozlu sayfalarına gömülecektir.

1. PAZARLAMA GEÇMİŞİNE BİR BAKIŞ

Pazarlamanın geçmişini eğer özümseyebilirsek, mevcut durumu ve bundan sonra getirebilecekleri kestirmek de daha kolay olacaktır. Pazarlama açık bir şekilde uygarlık tarihi kadar eskidir (Shaw ve Jones, 2005). Shaw'un

KAYNAKÇA

Arsenijevic, U. ve Jovic, M. (2019). "Artificial Intelligence Marketing: Chatbots," 2019 International Conference on Artificial Intelligence: Applications and Innovations (IC-AIAI), 2019, s. 19-193, doi: 10.1109/IC-AIAI48757.2019.00010.

Ambawat, M. ve Wadera, D. (2019). A Review of Chatbots Adoption from the Consumer's Perspectives. Journal of the Gujarat Research Society 21(11), 11.

Artun, Ö. ve Levin, D. (2015). Predictive Marketing. New Jersey: Wiley & Sons.

Baran, R., Zerres, C. ve Zerres, M. (2014). Customer Relationship Management (CRM). Bookbone.com

Benioff, M. R. ve Adler, C. (2009). Behind the Cloud. San Francisco: Jossey-Bass.

Blake, T. (2020). Secrets to a Successful Startup. California: New World Library.

Bryant, M. (2018, Temmuz). *The History of ACT! CRM*. Act Today. Erişim Tarihi: 09 Aralık 2022. https://www.acttoday.com.au/blog/the-history-of-act-crm

Borden, N.H. (1964) The Concept of the Marketing Mix. Journal of Advertising Research, 4, 2-7.

Brunswick, G. J. (2014) 'A Chronology of the Definition of Marketing', *Journal of Economics and Business Research*, 12(2): 105-114.

Burton, K. (Mart 1983). "Anatomy of a Colossus, Part III". PC.

Cannon, T. (1980) 'Marketing: The state of the art (or science)', Management Learning (formerly Management Education and Development), 11: 138–44.

Castro, J.C., Quisimalin, M., Córdova, V.H., Quevedo, W.X., Gallardo, C., Santana, J. ve Andaluz, V.H. (2018). Virtual reality on e-Tourism. In: Kim, K.J., Kim, H., Baek, N. (eds.) ICITS 2017. LNEE, vol. 450, pp. 86–97. Springer, Singapore.

Cherington, P. T. (1921). The Elements of Marketing. New York: The Macmillan Company.

Culliton, J.W. (1948) The Management of Marketing Costs. Harvard University, Division of Research, Graduate School of Business Administration, Boston, MA.

Curtis, R.I., (1984). "A Personalized Floor Mosaic from Pompeii," American Journal of Archaeology, Vol. 88, No. 4, s.557-566

Evens, T. (2018). Media economics and transformation in a digital Europe. In: d'Haenens, L. Sousa, H. & Trappel, J. (Eds.), Comparative Media Policy, Regulation and Governance in Europe. Unpacking the Policy Cycle (s. 41-54). Bristol: Intellect.

Gupta, S., Borkar, D., Mello, C.D. ve Patil, S. (2015). *An E-Commerce Website based Chatbot*. International Journal of Computer Science and Information Technologies 6(2), 1483-1485.

Hackley, C. (2009). "Marketing: A Critical Introduction.", London: Sage Publications Inc.

Haenlein, M. ve Kaplan, A. (2019). *A Brief History of Artificial Intelligence: On the Past, Present, and Future of Artificial Intelligence*. California Management Review. 61. 000812561986492. 10.1177/0008125619864925.

Halvorson, K. ve Rach, M. (2012). Content Strategy For the Web, Second Edition, U.S.A.: New Riders

Hann, M. (2020) '"Farewell, Book of Dreams": Who killed the Argos catalogue?', The Guardian, Erişim: 19 Aralık 2022. URL: https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2020/aug/06/the-argos-catalogue-why-britains-love-affair-with-the-book-of-dreams-had-to-end.

Israel, O. O. ve Samson, O.O. (2018). *The Impact of Search Engines in the World Today*. International Journal of Management, IT and Engineering. 8, (3).

Jones, B. ve Tadajewski, M. (2016). The Routledge Companion to Marketing History. London: Routledge

Kamal, Y. (2016). *Study of Trend in Digital Marketing and Evolution of Digital Marketing Strategies*. International Journal of Engineering Science and Computing. 6,(5).

Keefe, L. M. (2004). "What is the Meaning of Marketing?" *Marketing News*, (September 15), 17-18.

Kidd, R. (2018). Journalism, Reporting, Writing and Editing. London: ED-Tech Press.

Kopalle, P. (2014) Why Amazon's anticipatory shipping is pure genius. Forbes online January 28, 2014. URL: https://www.forbes.com/sites/onmarketing/2014/01/28/why-amazons-anticipatoryshipping-is-pure-genius/#3b3f13704605. Erişim: 19 Aralık 2022.

Kotler, P. (1967). Marketing Management: Analysis, Planning, and Control. Prentice-Hall, Upper Saddle River.

Kotler, P. (2021). Marketing 5.0. New Jersey: John Wiley & Sons.

Kumar, R., Misra, V., Walraven, J., Sharan, L., Azarnoush, B., Chen, B., ve Govind, N. (2018). Data Science and the Art of Producing Entertainment at Netflix. Erişim: 05 Ocak 2023. URL: https:// medium.com/netflix-techblog/studio-productiondata-science-646ee2cc21a1

Lian, S., Cha, T. ve Xu, Y. (2019). Enhancing Geotargeting with Temporal Targeting, Behavioral Targeting and Promotion for Comprehensive Contextual Targeting, Decision Support Systems, 117, 28-37.

Mahindra, K. (2019). Significance of Artificial Intelligence in Digital Marketing. International Journal of Research in Engineering, Science and Management, 2(9).

Marchand, R. (1985). Advertising the American Dream. Berkley: University of California Press.

Marvel, M. R. (2012). Encyclopedia of New Venture Management. New York: SAGE.

McCarthy, E. J. (1960). Basic marketing: A managerial approach. Homewood, IL: Irwin.

McDonough, J. ve Egolf, K. (2015). The Advertising Age Encyclopedia of Advertising. London: Fitzroy Dearborn Publishers.

Mijwel, M. M. (2015). *History of artificial intelligence*. Computer science, college of science, 1(1), 1-6.

Petty, R. D. (2011). "The Co-development of Trademark Law and the Concept of Brand Marketing in

the U.S. before 1946", Journal of Macromarketing, Vol. 31 No. 1, s. 85-99.

Shaw, E.H. ve Jones, D.G.B. (2005) 'A history of schools of marketing thought', Marketing Theory, 5(3): 239–81.

Shaw, E.H. (1995) 'The first dialogue on macromarketing', Journal of Macromarketing, 15(1): 7–20.

Schudson, M. (1984). Advertising the Uneasy Persuation. New York: Basic Books.

Solvvy (2021). State of Chatbots Report. https://go.solvvy.com/rs/733-WJM-922/images/2021%20State%20of%20Chatbots%20Report.pdf

Stavins, J. (1995). *Firm Strategies in the Personal Computer Market: Are Established Brands Better Off?* New England Economic Review, November, December.

Swieczak, W. (2013). *Marketing Automation Processes as a Way to Improve Contemporary Marketing of a Company*. Marketing of Scientific and Research Organizations. 3, (9).

Thilagavathy, N. ve Kumar, E. P. (2021). Artificial Intelligence on digital Marketing- An overview. Nat. Volatiles & Essent. Oils, 2021; 8(5): 9895-9908

Turner, G. (2019). Branding and Marketing. Texas: (n.p.).

Tyagi, C. L. ve Kumar, A. (2004). Sales Management. New Delhi: Atlantic Publishers.

Uematsu, Y. ve Saito, H. (2008). Vision-based Augmented Reality Applications, Computer Vision, Xiong Zhihui (Ed.), ISBN: 978-953-7619-21-3

Vise, D. A. (2005). The Google Story. New York: Random House, Inc.

Yu, Y. (2021). The Role and Influence of Artificial Intelligence on Advertising Industry. Advances in Social Science, Education and Humanities Research, volume 631.

Wilkie, W.L. ve Moore, E.S. (2003). Scholarly Research in Marketing: Exploring the "4 Eras" of Thought Development, Journal of Public Policy & Marketing, 22(2): 116-146

Wilkie, W.L. ve Moore, E.S. (2006). 'Macromarketing as a pillar of marketing thought', Journal of Macromarketing, 26(2): 224–32.

DİJİTALLEŞMENİN SÖZEL BİLİMLER ÜZERİNE ETKİLERİ BAĞLANTILI DİJİTAL BEŞERÎ BİLİMLER ÇALIŞMALARI

İnanç Atılgan

GİRİŞ

Genel kabul görmüş bilgilerin aksine son 250 yıldır sanayi devrimi ile evrilen ekonomiler ve ülkeler; 1642 yılında Pascal'ın ürettiği ilk hesap makinesinden günümüze yaklaşık 380 yıl süregelen sanayileşmeden çok daha uzun bir süredir dijital dönüşümün içerisindedir. Dijitalleşmenin ülkelere, ekonomiye ve insanlara etkisi diğer bütün alanlardan daha büyük olmaktadır. Bu süreç içerisinde zamanla gelişen teknolojinin eşliğinde insanlığın ve doğanın üretmiş olduğu veriler dijital hâle getirilmiş; saklanabilir, işlenebilir ve yorumlanabilir duruma gelmiştir. Böylece insalık olayları, deneyleri verilerle doğrulayabilme, yorumlayabilme imkânına kavuşmuştur.

1. DİJİTAL VERİ ÇAĞINDA BIG DATA'YI ANALİTİK KAVRAMA GEREKSİNİMİ

Tanınmış çöpçatanlık sitesi OkCubid'in kurucularından Christian Rudder, günümüzün asıl devrimi olan dijital dünyada big data'yı[1] "DATACLYSM" kavramı ile tanıtıyor. Bu kelime Christian Rudder tarafından oluşturulmuş bir idiolekt[2] ve kısa zamanda bir neolojizm[3] olarak önce İngilizceye oradan da diğer dillere geçeceğe benziyor. Rudder'a ilham kaynağı olan kelime aslında

[1] "Big Data" kavramı Türkçeye "Büyük Veri" olarak çevrilmiş olsa da bu makalede "Big Data" orijinali kullanılacaktır.

[2] İdiolekt, dilbilimde bir şahsın kendisine özgü kullandığı kelime haznesi ya da kelimeleri tanımlar. "DATACLYSM" ilk olarak Christian Rudder tarafından oluşturulup kullanıldığı için bu aşamada idiolekt olarak adlandırılabilir.

[3] Herhangi bir kelimenin ya da idiolektin neolojizm, yani "YENİ SÖZCÜK" olarak adlandırılabilmesi için önce toplumun belli bir kesimince kullanılmaya başlaması, ardından da muhtelif sözlükler tarafından açıklanması gerekir. "DATACLYSM", bu sürecin içindedir.

"CLARIN" Projesi ise Avrupa dil kaynakları ve teknolojileri altyapısına dair araştırmaları yürütmekte olup çalışma ağı olarak kurumsallaştırılmıştır (https://www.clarin.eu/ Erişim: 16.03.2023).

SONUÇ

DBB, beşerî bilimlerle bilişim teknolojilerinin buluştuğu yerde konuşlanmıştır. Bilgisayar destekli uygulamaları ve dijital kaynakları sistematik kullanım süreçlerini, özellikle bu uygulamaların yansımalarını tanımlar. Bilişim teknolojilerinin sunduğu yöntemlerle bilimsel konu ve kaynakları araştırır ve sonuçları yine dijital ortamlarda sunar. Bu da beşerî bilimlerin dijital uygulama yöntemlerini geliştirerek, özellikle dijital ve dijitalleştirilmiş kaynakları kullanarak yeni ve daha sağlam sonuçlara ulaşılıp sunulmasını sağlar.

Disiplinlerarası konuşlandırılmış dalın akademik ekibi geleneksel beşerî bilimler ve bilişim bilimi temsilcilerinden harmanlanır. Genel anlamda çalışma ve araştırma alanları örneğin dijital edisyonlar, sosyal medya analizi, kantitatif metin analizi, karmaşık veri yapılarını görselleştirme ya da dijital medya teorileridir.

Toplumun kültürel mirasının dijital teknolojilerle ele alınıp, insan olgusunun yeni yaklaşımlarla harmanlanarak sürüdürlebilir hâle getirilmesi, en sade şekliyle işbu yeni alanın görevidir.

"Anlamı" dijitalleştirebilir miyiz? Dijital Dünya, kısacası "insan" ile "teknolojinin" buluştuğu ve bu iki tarafın iletişimindeki mücadelesindeki yerdir. Toplumun kültürel mirasının dijital teknolojilerle ele alınıp, insan olgusunun yeni yaklaşımlarla harmanlanarak sürüdürlebilir hâle getirilmesi, en sade şekliyle işbu yeni alanın görevidir.

Kısacası "dijital" bu bağlamda bir sıfattan çok platform ve insanın araştırıldığı bir enstrüman tarzı olmalıdır.

KAYNAKÇA

"Bilim Kurgu Dili Olarak Türkiye Türkçesi. Tarih-Dilbilimsel bir Yaklaşım." V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı. Ankara 2004.

"Can We Digitize The Meaning". The Turkish Perspective. Sayı: 62, S. 48vd. Eylül 2018.

Aladağ, Fatma (2021). Dijital Beşeri Bilimler Yol Haritası. Erişim: 01/02/2023. https://www.digitalottomanstudies.com/post/dijital-be%C5%9Feri-bilimler-yol-haritas%C4%B1

Atılgan, İnanç (2017). Analytical Comprehension of Big Data. The Turkish Perspective. Sayı: 47, S.11.

Atılgan, İnanç: Das Türkeitürkische als Sprache der Science-Fiction. Ein historisch-linguistischer Beitrag. Viyana Üniversitesi 2001.

Einführung in die türkische Science-Fiction-Literatur. Von der osmanischen Zeit bis 2000 Wieser Verlag. Klagenfurt 2002.

http://www.parthenos-project.eu/ E.T. 16.03.2023.

https://teach.dariah.eu/ Erişim tarihi 16.03.2023.

https://www.clarin.eu/ Erişim tarihi 16.03.2023.

https://www.oeaw.ac.at/acdh/. Erişim tarihi 12.03.3021.

https://www.uni-graz.at/de/studium/masterstudien/digitale-geisteswissenschaften/. E.T. 12/03/2023).

Kahraman, Nefise: "Dijital Beşeri Bilimlerin İmkanları Işığında Dünden Bugüne Burjuva". Monograf. Edebiyat Eleştiri Dergisi (ISNN 2148-3442). 2016/5, S. 172-181.

Rudder, Christian: Inside Big Data. München 2016, S. 29. [Orijinali: Dataclysm. Who We are When We Think No One's Looking. New York 2014].

Saraçoğlu, Tuba Nur: "Dijital Beşerî Bilimler Bağlamında İlahiyat/İslâmî İlimler". İslam Tetkikleri Dergisi - Journal of Islamic Review 12, 2 (2022): 845-891.

ZEKÂNIN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ; "YAPAY ZEKÂ"

İncilay Yıldız

GİRİŞ

Dijital dönüşüm, teknolojinin gelişmesiyle birlikte birçok alanda olduğu gibi zekâ ve öğrenme algısınında da büyük değişimlere yol açmıştır. Yapay zekâ, dijital dönüşümün en önemli bileşenlerinden biridir. Yapay zekâ, insan zekâsının özelliklerini benimseyen ve yapay olarak taklit eden sistemlerdir. Bu sistemler, öğrenme, problem çözme, karar verme ve düşünme gibi insan zekâsının özelliklerini taşımaktadırlar. Yapay zekâ uygulamaları, veri analitiği, robotik, otomatik kontrol, makine öğrenimi gibi birçok alanı kapsamaktadır. Dijital dönüşümün ilerlemesiyle birlikte yapay zekâ, hayatımızın her alanında daha fazla kullanılacak ve insanların hayatlarını kolaylaştıran birçok uygulama ortaya çıkaracaktır.

Dijital dönüşüm diğer adıyla dijital devrim, yapay zekâ ve benzeri teknolojilerin hızla gelişmesi ve günlük hayatımızdaki uygulamalarının artmasıyla gerçekleşmektedir. Dijital dönüşüm, endüstrilerin ve işletmelerin verilerini toplama, analiz etme ve karar verme süreçlerinde yapay zekâ teknolojilerini kullanmasına neden olmuştur. Yapay zekâ, dijital dönüşüm sürecinde, verileri analiz etme, tahmin yapma ve otomatik karar verme gibi görevlerin çok daha hızlı ve verimli bir şekilde yapılmasına olaranak sağlamıştır. Dijital dönüşüm, tüketicilerin de hayatını kolaylaştıran ve daha verimli hâle getiren uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Örneğin, sesli asistanlar, sosyal medya uygulamaları ve e-ticaret siteleri gibi yapay zekâ teknolojileriyle desteklenen yapay zekâ uygulamaları hayatımızı kolaylaştırmaktadır.

Bu bölümde yapay zekâ, insan zekâsının dijital dönüşümü olarak ele alınmıştır. İlk olarak, insan beyni, düşünme biçimi ve öğrenme süreci incelenmiştir. Bu kapsamda, nöron nedir? Duyularımız ile nasıl veri alırız? ve İnsan beyni nasıl çalışır? Sorularına cevap verilmiştir. Makineler düşünebilir mi?

Sonuç olarak bu bölümde, yapay zekâ sistemlerinin, insan zekâsından nasıl etkilendiğine ışık tutulmuştur. Yapay zekânın tarihsel olarak gelişimi geniş kapsamda açıklanmıştır. Makine öğrenmesinin, insanların öğrenme sürecini simüle edişi açıklanmıştır. YSA'nın biyolojik sinir hücresine benzerliği özetlenmiştir. Dijital dönüşümün temel taşlarından biri olan yapay zekâ, bu bölümde biyolojik bir bakış açısıyla açıklanmıştır. Yapay zekânın alt dalları ve uygulamalarının da özetlendiği bu bölümde, yapay zekânın muhtemel geleceğine de göz atılmıştır. Fakat yapay zekânın geleceğinin belirsiz olduğu ve muhtemelen teknolojideki ilerlemelerin yanı sıra toplumsal ve etik kaygılarla da şekilleneceği unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

Abut, F., Akay, M. F., Yıldız, I., & George, J. (2015, May). Performance comparison of different machine learning methods for prediction of maximal oxygen uptake from submaximal data. In Proceedings of the Eighth Engineering and Technology Symposium, Ankara, Turkey (pp. 14-15).

Alexa, Erişim Tarihi: 01.02.2023 https://developer.amazon.com/en-US/Alexa

Alpaydın, E. (2013). *Yapay öğrenme*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Arf, C. (1959). Makine Düşünebilir mi ve Nasıl Düşünebilir? Atatürk Üniversitesi 1958- 1959 Öğretim Yılı Halk Konferansları(1), 91-103.

Atalay, M., & Çelik, E. (2017). Büyük veri analizinde yapay zekâ ve makine öğrenmesi uygulamalari-artificial intelligence and machine learning applications in big data analysis. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(22), 155-172.

Breazeal, C. L. (2000). Sociable machines: Expressive social exchange between humans and robots (Doctoral dissertation, Massachusetts Institute of Technology).

Buchanan, B. G. (2005). A (very) brief history of artificial intelligence. Ai Magazine, 26(4), 53-53.

Çetin Elmas, Yapay Zeka Uygulamaları, Seçkin Yayıncılık, ISBN: 9789750248979

Daneshvar, S., Abut, F., Yıldız, I., & Akay, M. F. (2015, May). Development of new upper body power prediction models for cross-country skiers by using different machine learning methods. In 2015 23nd Signal Processing and Communications Applications Conference (SIU) (pp. 260-263). IEEE.

Denny Atkin. "Computer Shopper: The Right GPU for You". Archived from the original on 2007-05-06.

Derin Öğrenme, Atınç Yılmaz, Umut kaya, Kodlab, 4.baskı 2022

Derndorfer, C. (2004). Who was Alan Turing?.

Ernst, G. & Newell, A. (1969). GPS: A Case Study in Generality and Problem Solving. New York: Academic Press.

Fatma Sönmez Çakır, 2020, Yapay Sinir Ağları, Nobel Akademik Yayıncılık, 3.basım, İstanbul.

Feigenbaum, E. A., & Feldman, J. (1963). *Computers and thought* (Vol. 7). McGraw-Hill: New York

Fujita, M. (2001). AIBO: Toward the era of digital creatures. The International Journal of Robotics Research, 20(10), 781-794.

Goodfellow, I., Bengio, Y., & Courville, A. (2016) "Deep Learning" http://www.deeplearningbook.org, sy 5, Erişim Tarihi: 1 Ekim 2020

Haenlein, M., & Kaplan, A. (2019). A brief history of artificial intelligence: On the past, present, and future of artificial intelligence. *California management review*, *61*(4), 5-14

Hale, Mike (February 8, 2011). "Actors and Their Roles for $300, HAL? HAL!". The New York Times. Retrieved February 11, 2011.

Hinton, G. E., Osindero, S., & Teh, Y. W. (2006). A fast learning algorithm for deep belief nets. Neural computation, 18(7), 1527-1554.

Jones, J. L. (2006). Robots at the tipping point: the road to iRobot Roomba. IEEE Robotics & Automation Magazine, 13(1), 76-78.

Kohonen, T. 1982. Self-organized formation of topologically correct feature maps. Biological Cybernetics, 43: 59-69.

M. Minsky and S. Papert, Perceptrons. 1969.

Makine Öğrenmesi Teorik Yönleri ve Pyhton Uygulamaları İle Bir Yapay Zeka Ekolü,Nobel akademik yayıncılık, Sinan Uğuz, 2.basım, 2021

McCarthy, J. Minsky, M. L. and Shannon, C. E. (2006). A proposal for the Dartmouth Summer Research Project on artificial intelligence-August 31, 1955. AI Magazine, 27(4), 12-14.

Nabiyev, V. 2021, Yapay Zeka - İnsan Bilgisayar Etkileşimi, Seçkin yayıncılık, 6.basım, , İstanbul

Newell, A. & Simon, H. (1972). Human Problem Solving. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Openaccess, Erişim Tarihi: 2023, http://openaccess.ogu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11684/4241/618-7155-10212880.pdf?sequence=1&isAllowed=y

OpenAI, 2023 Erişim Tarihi: https://openai.com/

Özay Köse, E. (2010). Dokunma, İşitme Ve Koklama Duyuları İle İlgili Çalışma Yapraklarının Öğrenci Başarısı Üzerine Etkisi . TÜBAV Bilim Dergisi , 3 (1)

Öztemel, E. (2003). Yapay Sinir Ağları, İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Rosenblatt, F. (1958). The perceptron: a probabilistic model for information storage and organization in the brain. Psychological review, 65(6), 386

Schmidhuber J. (2015) "Deep learning in neural networks" Neural Networks, Elsevier, 61, 85–117

Siri, Erişim Tarihi: 01.02.2023 https://www.apple.com/tr/siri/

Şen, Z. 2004. Yapay Sinir Ağları İkeleri, Su Vakfı Yayınları, İstanbul

Tay, https://www.teknoblog.com/microsoft-tay-yapay-zeka/

Teknoloji, 2023 https://www.bbc.com/news/technology-35420579 Erişim Tarihi: 01.02.2003

TURING, A. (1950) I.—COMPUTING MACHINERY AND INTELLIGENCE, *Mind*, Volume LIX, Issue 236, Pages 433–460, https://doi.org/10.1093/mind/LIX.236.433

Turing test (https://www.zdnet.com/article/computer-chatbot-eugene-goostman-passes-the-turing-test/)

Turing, A. (1936). Hesaplanabilir Sayılar Üzerine, Entscheidungsproblem için Bir Uygulama. Proceedings of the London Mathematical Society, 2, s2-42

Turing, A. M. (1937). On computable numbers, with an application to the Entscheidungs problem. Proceedings of the London Mathematical Society, s2-42(1), 230–265. https://doi.org/10.1112/plms/s2-42.1.230

Weizenbaum, J. (1966). ELIZA—a computer program for the study of natural language communication between man and machine. Communications of the ACM, 9(1), 36-45.

Widrow, B., & Hoff, M. E. (1960). *Adaptive switching circuits*. Stanford Univ Ca Stanford Electronics Labs.

Yıldız, İ. & Abut, F. (2022). Türkiye'de mutluluk düzeyini etkileyen faktörlerin makine öğrenme ve nitelik seçme algoritmaları ile belirlenmesi . Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi , 11 (1) , 1-9 . DOI: 10.28948/ngumuh.873199

Yıldız, İ. (2022). Veri Madenciliği: Makine Öğrenme Algoritmaları ile Türkiye'nin İşsizlik Oranı Tahminini Etkileyen Faktörlerin Tespit Edilmesi . Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi , 6 (2) , 78-91 . DOI: 10.33461/uybisbbd.1129013

Yıldız, İ. 2019, Atölye Tipi Üretim Çizelgelemede Metasezgisel Yaklaşımlar ve Yapay Sinir Ağı Uygulaması, Çukurova Üniversitesi, Adana, Turkiye, https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=HUePXGNORTEqf62OPEOGLg&no=XsMV4D0ymUFE1GA8pUG1rQ

Yılmaz, A (2022). Yapay Zeka. Kodlab Yayın Dağıtım Yazılım Ltd. Şti. 10.Basım

Zhu X., & Goldberg A. B. (2009) "Introduction to Semi-Supervised Learning, intelligence and machine learning" Morgan & Claypool Publishers, 130

ZUCKERMA, C. BRAİN 101, Human Brain, https://www.nationalgeographic.com/science/article/brain-2, 2009

DİJİTALLEŞMENİN EĞİTİM ÜZERİNE ETKİLERİ: EĞİTİMDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI, SANAL GERÇEKLİK, KARMA GERÇEKLİK VE METAVERSE

Merve Nur Barun

GİRİŞ

Eğitim, bireye belli bir konuda bilgi, beceri kazandırmak, bireyi yetiştirmek ve toplumun ilerlemesini, huzur içinde yaşamasını sağlamak için önemli bir etkendir. Teknolojinin gelişmesiyle ekonomi, sağlık, tarım, sanayi gibi birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da dijitalleşme süreci hızlanmıştır. Teknolojinin gelişmesi ve dijitalleşme sürecinin hızlanmasıyla dijital araçların kullanımında köklü değişimler olmuştur. Bu değişimler dijital dönüşümü beraberinde getirmiştir. Bireylerin dijital dönüşümün etkisiyle değişmeye devam eden dünyaya uyum sağlaması için yeni teknolojileri nasıl kullanacağını bilmesi ve sürekli kendini geliştirmesi gerekmektedir.

Dijital dönüşüme sebep olan birçok teknoloji eğitim alanında da kullanılmaya başlamıştır. Son yıllarda yapay zekâ, sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik ve karma gerçeklik teknolojisi eğitim alanında hızla yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu teknolojilerin eğitimin daha etkili ve verimli sağlanabilmesinde önemli rolleri vardır.

Yapay zekâ, tamamen yapay araçlarla oluşturulan, herhangi canlı bir organizmadan yararlanmadan insanlar tarafından yaratılan insan zekâsını, insan ve hayvan hareketlerini taklit eden makinelerdir. Sanal gerçeklik (VR), gerçek dünyadan tamamen ayrı bir sanal dünya oluşturan bir teknolojidir. Karma gerçeklik (MR), gerçek dünya ile sanal dünya arasında bir karışımdan meydana oluşmaktadır. Artırılmış gerçeklik (AR), gerçek dünyayı etkilemeden sanal nesnelerin gerçek dünya üzerine yerleştirilmesini sağlar. Metaverse gerçek dünyaya alternatif olan yeni bir sanal dünyadır. Metaverse hem sanal hem de

olarak gezerek üniversitelerin fakültelerini, laboratuvarlarını ve diğer olanaklarını sanal olarak gezebilirler.

Metaverse, yapay zekâ ve AR, MR, VR teknolojilerinin eğitim alanında gelecekte daha fazla kullanılacağı ve popüler olacağı öngörülmektedir.

Tüm bunlarla birlikte, öğrencilerin bu teknolojilerin dezavantajlardan kaçınabilmeleri için öğretmenlerin ve velilerin rehberliğine hâlâ ihtiyaç vardır (Onggirawan, Kho, Kartiwa, & Gunawan, 2023).

KAYNAKÇA

Aamir R., (2021). Augmented Realıty in Educatıon, Youtube, https://www.youtube.com/watch?v=fI6VlHg25v8

Akanegbu, A. & Ribeiro, R. (2012). The History of Calculators: Evolution of the Calculator (Timeline)". EdTech Magazine. 16 Kasım 2022 tarihinde kaynağından arşivlendi.

Azuma, R. T. (1997). A survey of augmented reality. *Presence: teleoperators & virtual environments, 6*(4), 355-385.

Bailenson, J. (2018). Experience on demand: What virtual reality is, how it works, and what it can do. WW Norton & Company.

Barrera, K. G., & Shah, D. (2023). Marketing in the Metaverse: Conceptual understanding, framework, and research agenda. *Journal of Business Research,* 155, 113420.

Billinghurst, M., & Kato, H. (1999, March). Collaborative mixed reality. In Proceedings of the first international symposium on mixed reality (pp. 261-284).

Breazeal, C. & Velásquez, J. (1998). Toward teaching a robot 'infant'using emotive communication acts. Socially Situated Intelligence: Papers from the 1998 Simulated Adaptive Behavior Workshop.

Buhalis, D., Leung, D., & Lin, M. (2023). Metaverse as a disruptive technology revolutionising tourism management and marketing. Tourism Management, 97, 104724.

Campbell, M., Hoane Jr, A. J. & Hsu, F. H. (2002). Deep blue. *Artificial intelligence, 134*(1-2), 57-83.

Carmigniani, J., & Furht, B. (2011). Augmented reality: an overview. *Handbook of augmented reality*, 3-46.

Categorical, A. (1998). Glossary of terms. *Machine Learning,* 30(2), 271-274.

Cheng, A., Yang, L., & Andersen, E. (2017, May). Teaching language and culture with a virtual reality game. In Proceedings of the 2017 CHI conference on human factors in computing systems (pp. 541-549).

Chung, H., Iorga, M., Voas, J., & Lee, S. (2017). Alexa, can I trust you?. *Computer, 50*(9), 100-104.

Cipresso, P., Giglioli, I. A. C., Raya, M. A., & Riva, G. (2018). The past, present, and future of virtual and augmented reality research: a network and cluster analysis of the literature. *Frontiers in psychology,* 2086.

Difede, J., & Hoffman, H. G. (2002). Virtual reality exposure therapy for World Trade Center post-traumatic stress disorder: A case report. *Cyberpsychology & behavior, 5*(6), 529-535.

Dionisio, J. D. N., III, W. G. B., & Gilbert, R. (2013). 3D virtual worlds and the metaverse: Current status and future possibilities. *ACM Computing Surveys (CSUR), 45*(3), 1-38.

Duda, R. O. & Hart, P. E. (1973). Pattern classification and scene analysis, 3, 731-739, New York: Wiley.

Engelmore, R. S. & Feigenbaum, E. (1993). Expert systems and artificial intelligence. *Expert Systems,* 100(2).

Feigenbaum, E. A. (1981). Expert systems in the 1980s. State of the art report on machine intelligence. Maidenhead: Pergamon-Infotech.

Fetzer, J. H. (1990). What is Artificial Intelligence?, *Artificial Intelligence: Its Scope and Limits*, *4*, 3-27.

Fite-Georgel, P. (2011, October). Is there a reality in industrial augmented reality?. *In 2011 10th ieee international symposium on mixed and augmented reality,* 201-210.

Flavián, C., Ibáñez-Sánchez, S., & Orús, C. (2019). The impact of virtual, augmented and mixed reality technologies on the customer experience. *Journal of business research, 100*, 547-560.

Freeman, D., Reeve, S., Robinson, A., Ehlers, A., Clark, D., Spanlang, B., & Slater, M. (2017). Virtual reality in the assessment, understanding, and treatment of mental health disorders. *Psychological medicine, 47*(14), 2393-2400.

Fujita, M. (2001). AIBO: Toward the era of digital creatures. *The International Journal of Robotics Research,* 20(10), 781-794.

George, A. H., Fernando, M., George, A. S., Baskar, T., & Pandey, D. (2021). Metaverse: The next stage of human culture and the internet. *International Journal of Advanced Research Trends in Engineering and Technology (IJARTET), 8*(12), 1-10.

Goodfellow, I., Pouget-Abadie, J., Mirza, M., Xu, B., Warde-Farley, D., Ozair, S., & Bengio, Y. (2020). Generative adversarial networks. *Communications of the ACM,* 63(11), 139-144.

Habgood, M. J., Wilson, D., Moore, D., & Alapont, S. (2017, October). HCI lessons from PlayStation VR. *In Extended abstracts publication of the annual symposium on computer-human interaction in play*, 125-135.

Hamad, A., & Jia, B. (2022). How Virtual Reality Technology Has Changed Our Lives: An Overview of the Current and Potential Applications and Limitations. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 19*(18), 11278.

Hashimoto, T., Kato, N., & Kobayashi, H. (2011). Development of educational system with the android robot SAYA and evaluation. *International Journal of Advanced Robotic Systems, 8*(3), 28.

HAVELSAN, (2019). H-ARF Artırılmış Gerçeklik Platformu. https://harf.havelsan.com.tr/

HAVELSAN, (2019). H-ARF Artırılmış Gerçeklik Platformu.

Helsel, S. (1992). Virtual reality and education. Educational Technology, 32(5), 38-42.

Hillmann, C., & Hillmann, C. (2019). Comparing the gear vr, oculus go, and oculus quest. Unreal for Mobile and Standalone VR: Create Professional VR Apps Without Coding, 141-167.

Huynh-The, T., Pham, Q. V., Pham, X. Q., Nguyen, T. T., Han, Z., & Kim, D. S. (2023). Artificial intelligence for the metaverse: A survey. *Engineering Applications of Artificial Intelligence,* 117, 105581.

James, G. & James R. C. (1959). Mathematics Dictionary, 2nd ed. D. Van Nostrand, Princeton.

Johnson, L., Levine, A., Smith, R., & Stone, S. (2010). The 2010 Horizon Report. New Media Consortium. 6101 *West Courtyard Drive Building One Suite 100,* Austin, TX 78730.

Jones, J. L. (2006). Robots at the tipping point: the road to iRobot Roomba. *IEEE Robotics & Automation Magazine,* 13(1), 76-78.

Khan, S. (2016). Leadership in the Digital Age- A Study on the Effects of Digitalisation on Top Management Leadership. Master Thesis, Stockholm Business School, Sweden.

Khor, W. S., Baker, B., Amin, K., Chan, A., Patel, K., & Wong, J. (2016). Augmented and virtual reality in surgery—the digital surgical environment: applications, limitations and legal pitfalls. *Annals of translational medicine, 4*(23).

Kuligowska, K., & Lasek, M. (2011). Virtual assistants support customer relations and business processes. *In The 10th International Conference on Information Management,* Gdańsk.

Lee, J. Y. (2021). A study on metaverse hype for sustainable growth. *International journal of advanced smart convergence,* 10(3), 72-80.

Lee, L. H., Braud, T., Zhou, P., Wang, L., Xu, D., Lin, Z., ... & Hui, P. (2021). All one needs to know about metaverse: A complete survey on technological singularity, virtual ecosystem, and research agenda. arXiv preprint arXiv:2110.05352.

Lehman College News Center, (2017). Lehman's Virtual Reality Lab Officially Opens, https://lehman.edu/news/Lehmans-Virtual-Reality-Lab-Officially-Opens.php

Maarsingh, B. M., Bos, J., Van Tuijn, C. F., & Renard, S. B. (2019). Changing stress mindset through stressjam: a virtual reality game using biofeedback. *Games for health journal, 8*(5), 326-331.

Machover, C., & Tice, S. E. (1994). Virtual reality. *IEEE Computer Graphics and Applications, 14*(1), 15-16.

McCulloch, W. S. & Pitts, W. H. (1943). A Logical Calculus of The Ideas Immanent in Nervous Activity, The Bulletin of Mathematical Biophysics, Springer , 5(4), 115-133.

Microsoft, (2022). Karma Gerçeklik. https://learn.microsoft.com/tr-tr/windows/mixed-reality/design/color-light-and-materials

Milgram, P., & Kishino, F. (1994). A taxonomy of mixed reality visual displays. IEICE TRANSACTIONS on Information and Systems, 77(12), 1321-1329.

Moor, J. (2006). The Dartmouth College Artificial Intelligence Conference: The Next Fifty years, *AI Magazine, 27* (4), 87-9.

Mystakidis, S. (2022). Metaverse. *Encyclopedia, 2*(1), 486-497.

Neff, G. (2016). Talking to bots: Symbiotic agency and the case of Tay. *International Journal of Communication*.

Newman, J. (1956). The World Mathematicians, Philosophical Library, New York.

Ng, D. T. K. (2022). What is the metaverse? Definitions, technologies and the community of inquiry. Australasian Journal of Educational Technology*, 38*(4), 190-205.

Nilsson, N. J. (1965). Learning machines. McGrawHill: New York.

Oleksy, T., Wnuk, A., & Piskorska, M. (2023). Migration to the metaverse and its predictors: attachment to virtual places and metaverse-related threat. *Computers in Human Behavior,* 107642.

Onggirawan, C. A., Kho, J. M., Kartiwa, A. P., & Gunawan, A. A. (2023). Systematic literature review: The adaptation of distance learning process during the COVID-19 pandemic using virtual educational spaces in metaverse. *Procedia Computer Science,* 216, 274-283.

Pan, Z., Cheok, A. D., Yang, H., Zhu, J., & Shi, J. (2006). Virtual reality and mixed reality for virtual learning environments. *Computers & graphics, 30*(1), 20-28.

Paolillo, J. C. (1999). The virtual speech community: Social network and language variation on IRC. In Proceedings of the 32nd Annual Hawaii International Conference on Systems Sciences. HICSS-32. *Abstracts and CD-ROM of Full Papers, 10*.

Pelletier, K., McCormack, M., Reeves, J., Robert, J., Arbino, N., Dickson-Deane, C., ... & Stine, J. (2022). 2022 EDUCAUSE Horizon Report Teaching and Learning Edition, 1-58.

Phillips, A. L. (2011). "Crowdsourcing gender equity: Ada lovelace day, and its companion website, aims to raise the profile of women in science and technology". *American Scientist, 99*(6), 463-464.

Russell, S. J. (2010). Artificial intelligence a modern approach, Pearson Education, Inc.

Redden, J. (2012). The History Of The Calculator, The Calculator Site, www.theca lculatorsite.com. 16 Kasım 2022 tarihinde kaynağından arşivlendi.

Reis, J., Amorim, M., Melao, N., Cohen, Y. & Rodrigues M. (2020). Digitalization: A Literature Review and Research Agenda. *(Eds.): IJCIEOM 2019, LNMUINEN 2020,* 443–456.

Riches, S., Azevedo, L., Bird, L., Pisani, S., & Valmaggia, L. (2021). Virtual reality relaxation for the general population: a systematic review. Social psychiatry and psychiatric epidemiology, 56, 1707-1727.

Rymaszewski, M., Au, W. J., Wallace, M., Winters, C., Ondrejka, C., & Batstone-Cunningham, B. (2007). Second life: The official guide. John Wiley & Sons.

Sample, I., & Hern, A. (2014). Scientists dispute whether computer 'Eugene Goostman'passed Turing test. *The Guardian,* 9.

Samuel, A. L. (1988). Some studies in machine learning using the game of checkers. *II—recent progress. Computer Games I,* 366-400.

Schallmo, D. R. A. & Tidd, J. (2021). Digitalization; Approaches, Case Studies, and Tools for Strategy, Transformation and Implementation. Springer International Publishing, MANAGPROF, Switzerland, Germany.

Solomonoff, R. J. (1985). The Time Scale of Artificial Intelligence; Reflections on Social Effects, *Human Systems Management,* (5), 149-153.

Shannon, C. E. (1948). A Mathematical Theory of Communication. Bell System, *Technical Journal,* 27, 379-423.

Shannon, C. E. (1950). Programming a Computer for Playing Chess, *Philosophical Magazine, 41*(7).

Soto Ramos, M. (2019). Development of mixed reality applications using the magic leap one device (Master's thesis).

Speicher, M., Hall, B. D., & Nebeling, M. (2019, May). What is mixed reality?. *In Proceedings of the 2019 CHI conference on human factors in computing systems*, 1-15.

Stanton, K. (2018). Usıng Vırtual Realıty to Treat Real-World Injurıes, University of Melbourne, https://pursuit.unimelb.edu.au/articles/using-virtual-reality-to-treat-real-world-injuries.

Stapleton, C., Hughes, C., Moshell, M., Micikevicius, P., & Altman, M. (2002). Applying mixed reality to entertainment. Computer, *35*(12), 122-124.

Stokel-Walker, C. (2022). Welcome to the metaverse. *New Scientist, 253*(3368), 39-43.

Stretton, T., Cochrane, T., & Narayan, V. (2018). Exploring mobile mixed reality in healthcare higher education: a systematic review. *Research in Learning Technology, 26,* 2131-2131.

Sutherland, I. E. (1965). The ultimate display. In: Proceedings of the international federation for information processing congress, New York, 506–508.

Sykownik, P., Maloney, D., Freeman, G., & Masuch, M. (2022). Something personal from the Metaverse: Goals, topics, and contextual factors of self-disclosure in commercial social VR. *In Proceedings of the 2022 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems,* 1-17.

Tepper, O. M., Rudy, H. L., Lefkowitz, A., Weimer, K. A., Marks, S. M., Stern, C. S., & Garfein, E. S. (2017). Mixed reality with HoloLens: where virtual reality meets augmented reality in the operating room. *Plastic and reconstructive surgery, 140*(5), 1066-1070.

The Economic Times. (2019). Why VR, AR & MR adoption is so crucial for smart manufacturing.

Turing, A. M. & Haugeland, J. (1950). Computing machinery and intelligence. *The Turing Test: Verbal Behavior as the Hallmark of Intelligence,* 29-56.

Turkle, S., Breazeal, C., Dasté, O. & Scassellati, B. (2006). Encounters with kismet and cog: Children respond to relational artifacts. *Digital media: Transformations in human communication,* 120.

Quint, F., Sebastian, K., & Gorecky, D. (2015). A mixed-reality learning environment. Procedia Computer Science, 75, 43-48.

Wang, F. Y., Zhang, J. J., Zheng, X., Wang, X., Yuan, Y., Dai, X., & Yang, L. (2016). Where does AlphaGo go: From church-turing thesis to AlphaGo thesis and beyond. *IEEE/CAA Journal of Automatica Sinica,* 3(2), 113-120.

Weizenbaum, J. (1966). ELIZA—a computer program for the study of natural language communication between man and machine. *Communications of the ACM*, *9*(1), 36-45.

Wohlgenannt, I., Simons, A., & Stieglitz, S. (2020). Virtual reality. *Business & Information Systems Engineering, 62*(5), 455-461.

Wu, T. C., & Ho, C. T. B. (2022). A scoping review of metaverse in emergency medicine. *Australasian emergency care*.

Valmaggia, L. (2017). The use of virtual reality in psychosis research and treatment. *World Psychiatr, 16*(3), 246–247.

Verhoef, P. C., Broekhuizen, T., Bart, Y., Bhattacharya, A., Dong, J. Q., Fabian, N. & Haenlein, M. (2021). Digital transfomation of healthcare: The ACC innovation strategy. *Journal of The American College of Cardiology, 70*(21), 2719-2722.

Yang, Q., Zhao, Y., Huang, H., Xiong, Z., Kang, J., & Zheng, Z. (2022). Fusing blockchain and AI with metaverse: A survey. *IEEE Open Journal of the Computer Society, 3,* 122-136.

Zyda, M., & Bennett, D. (2002). The last teacher. 2020 Visions, 1-8.

Zyda, M. (2005). From visual simulation to virtual reality to games. *Computer, 38*(9), 25-32.

TOPLUM 5.0 VE DİJİTAL DÖNÜŞÜM İLE BİRLİKTE İŞ SÜREÇLERİNE DÂHİL OLAN METAL YAKALILAR: AKILLI SÜREÇ OTOMASYONU UYGULAMASI

Cemal Yüksel

1. TARIM TOPLUMUNDAN TOPLUM 5.0'A DOĞRU TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin son yıllardaki gelişimi, siber uzayın ortaya çıkmasına ve dijital veri patlaması ile birlikte sektörde yer alan iş süreçlerinde büyük ölçekte değişim görülmektedir ve işletmelerin ayakta kalabilmesinin tek yolu, iş süreçlerinde gerçekleşen değişimlere uyum sağlamaktır. Şekil 1'de görüldüğü üzere, avcılık toplumu olarak başlayan toplumsal yaşam, bulunduğu ortam ve zaman koşulları göz önüne alınarak tarım toplumu, endüstri toplumu, bilgi toplumu olarak değişim göstermiştir. Günümüzde, Almanya'nın öncüsü olduğu Endüstri 4.0'ın kavramsal anlamı tartışılırken yakın zamanda dijitalleşmenin öncüsü olan Japonya'daki bilim insanları tarafından Nisan 2016'da Toplum 5.0: Süper Akıllı Toplum olarak yeni bir toplum literatüre kazandırılmıştır (Fukuda, 2020). Toplum 5.0:Süper Akıllı Toplum'ın temel amacı, yeryüzünde yaşayan tüm insanların ferah ve dinamik bir yaşam sürdürebilmesi için insanlar arasındaki sosyal ve ekonomik farkları en aza indirmenin yanı sıra insanların ihtiyaçlarını karşılamalarına yönelik hizmetlerin kolayca sunulacağı insan merkezli bir toplum yaratmaktır.

KAYNAKÇA

Aguirre, S., & Rodriguez, A. (2017). *Automation of a Business Process Using Robotic Process Automation (RPA): A Case Study*.

Chakraborti, T., Isahagian, V., Khalaf, R., Khazaeni, Y., Muthusamy, V., Rizk, Y., & Unuvar, M. (2023). From Robotic Process Automation to Intelligent Process Automation – Emerging Trends –. *IBM Research AI, Cambridge, MA, USA*.

Czarnecki, C., & Fettke, P. (2021). *Robotic Process Automation: Management, Technology, Applications*.

Demir, K., Döven, G., & Sezen, B. (2019). Industry 5.0 and Human-Robot Co-working. *Part of Special Issue: 3rd WORLD CONFERENCE ON TECHNOLOGY, INNOVATION AND ENTREPRENEURSHIP"INDUSTRY 4.0 FOCUSED INNOVATION, TECHNOLOGY, ENTREPRENEURSHIP AND MANUFACTURE*, 688–695.

Enriquez, J. G., Jimenez-Ramirez, A., Dominguez-Mayo, F. J., & Garcia-Garcia, J. A. (2020). Robotic Process Automation: A Scientific and Industrial Systematic Mapping Study. *IEEE Access*, *8*, 39113–39129. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.2974934

Eriş, E. D., Özmen, Ö., & Bayam, B. Y. (2020). Mavi-Beyaz Yaka Dönemi Bitti mi? İş Yaşamında Alternatif Yaka Renkleri Üzerine Bir Değerlendirme. In *Journal of Yasar University* (Vol. 15).

Freyer, H. (2018). *Sanayi Çağı*.

Fukuda, K. (2020). Science, technology and innovation ecosystem transformation toward society 5.0. *International Journal of Production Economics*, 8–10.

Keser, A. (2010). *ÇALIŞMANIN DEĞİŞEN ANLAMI VE ÇALIŞMAYA İLİŞKİN YENİ TRENDLER*.

Ng, K., Chen, C.-H., Lee, C. K., & Yang, Z.-X. (2021). A systematic literature review on intelligent automation: Aligning concepts from theory, practice, and future perspectives. *Advanced Engineering Informatics*, *47*.

Saracel, N., & Aksoy, I. (2020). Toplum 5.0: Süper Akıllı Toplum. In *! Social Sciences Research Journal* (Vol. 9, Issue 2). http://dergipark.gov.tr/ssrjhttp://socialsciencesres earchjournal.com

Smith, A., Powley, M., Huxford, D., & Davey, S. (1993). Metrics collection in code and unit test as part of continuous quality improvement†. *Journal of Software: Testing, Verification and Reliability*.

Sungur, Z. (2011). Türkiye'de Yeşil Yakalı Mesleklerin Gelişiminde Güncel Eğilimler. *INTERNATIONAL CONFERENCE ON EURASIAN ECONOMIES*, 154–159.

Taulli, T. (2020). *The Robotic Process Automation Handbook*.

Turan, M. (2020). *AI ve robot teknolojileri, "metal yakalılar" çalışan sınıfını ortaya çıkardı*.

Ünal, Y. (2009). Bilgi Toplumunun Tarihçesi. *Tarih Okulu Dergisi*.

Willcocks, L., & Craig, A. (2015). *The IT Function and Robotic Process Automation*. www.lse.ac.uk/management/research/outsourcingunit

Yıldırım, Y. (2021). TOPLUMSAL DEĞİŞME KAVRAMI BAĞLA

Girişimcilik Politikaları Bakımından
AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI

Dr. Övgü Pınar

nobel bilimsel

GİRİŞİMCİLİK POLİTİKALARI BAKIMINDAN AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI

Dr. Övgü Pınar

Yayın No.: 1544
ISBN: 978-625-398-406-9
E-ISBN: 978-625-398-407-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Emine Sırakaya -emine@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Pınar, Övgü.
Girişimcilik Politikaları Bakımından Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması / Övgü Pınar
1. Basım, XIV + 264 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-406-9
E-ISBN: 978-625-398-407-6
1. Girişimcilik 2. İnovasyon 3. Avrupa Birliği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ ..... **Vİİ**

ŞEKİL LİSTESİ ..... **İX**

KISALTMALAR ..... **Xİ**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE: GİRİŞİMCİLİK KAVRAMI VE TEORİLER **7**

1.1. GİRİŞİMCİLİK KAVRAMI 7
1.1.1. Tanım 7
1.1.2. Unsurları 10
1.2. GİRİŞİMCİLİĞİN TEORİK ÇERÇEVESİ 12
1.3. GİRİŞİMCİ EKONOMİ VE DİNAMİKLERİ 21
1.4. BİLGİ EKONOMİSİ, TEKNOLOJİ, İNOVASYON VE GİRİŞİMCİLİK İLİŞKİSİ 30
1.5. TEKNOLOJİNİN EKONOMİ-POLİTİK BOYUTU VE GİRİŞİMCİLİK POLİTİKALARI 40
1.6. GİRİŞİMCİLİK GÖSTERGELERİ VE UNSURLARI 45

İKİNCİ BÖLÜM
AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYE ÜLKELER VE TÜRKİYE'DE GİRİŞİMCİLİK POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI **49**

2.1. GİRİŞİMCİLİK POLİTİKALARININ ORTAYA KONULMASINDA DEVLETLERİN ROLÜ VE ÖNEMİ 49
2.2. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE GİRİŞİMCİLİK POLİTİKALARI 52
2.3. TÜRKİYE'DE GİRİŞİMCİLİK POLİTİKALARININ ORTAYA ÇIKIŞI 67
2.4. SEÇİLMİŞ AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ VE TÜRKİYE'DE UYGULANAN GİRİŞİMCİLİK POLİTİKALARIN KARŞILAŞTIRILMASI 72
2.4.1. Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması Bakımından Temel Alınan Avrupa Birliği Ülkeleri ve Seçim Yöntemi 72
2.4.2. Finansmana Erişim 75
2.4.3. Vergi ve Bürokratik Süreçlere Yönelik Politikalar ile Ticari ve Profesyonel Altyapı 86
2.4.4. Girişimcilik Eğitimine Yönelik Politikalar 90

2.4.5. Ar-Ge Harcamaları ve Ar-Ge Transferi 97
2.4.6. Girişimcilik Kültürü ve Yeteneğinin Geliştirilmesine Yönelik Politikalar 101
2.4.7. İnsan Sermayesine Yatırım Sürecine İlişkin Politikalar 106
2.4.8. Kurumsal Düzeyde Girişimcilik 112
2.4.9. Orta ve Yüksek Teknolojili Ürün ile Bilgi Yoğun Hizmet İhracatına İlişkin Politikalar 115
2.4.10. Girişimci Vizesi 117
2.4.11. Girişimci Kent 120

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'NİN GİRİŞİMCİLİK POLİTİKALARINA YÖNELİK ANKET ARAŞTIRMASI UYGULAMASI 127

3.1. ANKET ARAŞTIRMASI UYGULAMASI 127
3.1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi 127
3.1.2. Araştırmanın Yöntemi 128
3.1.2.1. Anket Tasarımı 128
3.1.2.2. Literatür Taraması 129
3.1.2.3. Örneklem Modeli 131
3.1.3. Veri Analizi 136
3.2. ARAŞTIRMA BULGULARI 137
3.2.1. Katılımcıların Sosyo-Ekonomik Özelliklerinin Değerlendirilmesi 137
3.2.2. Finansmana Erişim Politikalarına Yönelik Değerlendirmeler 140
3.2.3. Vergi ve Bürokratik Süreçlere Yönelik Politikalara Ait Değerlendirmeler 155
3.2.4. Girişimcilik Eğitimine Yönelik Politikalara Ait Değerlendirmeler 163
3.2.5. Ar-Ge Transferine Yönelik Politikalara Ait Değerlendirmeler 168
3.2.6. Ticari ve Profesyonel Altyapıya Yönelik Politikalara Ait Değerlendirmeler 171
3.2.7. Girişimcilik Kültürünün Oluşturulması ve Yerleştirilmesine Yönelik Politikalara Ait Değerlendirmeler 175
3.2.8. Girişimcilik Yeteneğinin Oluşturulması ve Yerleştirilmesine Yönelik Politikalara Ait Sorulara Yönelik Değerlendirmeler 184
3.2.9. Girişimcilik Ekosisteminin Belirleyici Faktörlerine Yönelik Politikalara Ait Değerlendirmeler 188
3.2.10. Mülakat Sorularının Değerlendirilmesi 196

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 209

KAYNAKÇA 229

EKLER..... 245
EK 1: Anket Formu..... 245
EK 2: Mülakat Soruları..... 258
EK 3: Avrupa Birliği'nde Girişimcilik Politikalarının Tarihsel Gelişimi..... 259

ÖZ GEÇMİŞ..... 263

KAYNAKÇA

Abdalhadi, Y. (2022). *Marketing And International Entrepreneurial Strategies Of The SME's And Bricolage Role With Marketing Managers*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Acs, Z. J. (1992). Small Business Economics: A Global Perspective. *Challenge*, (35), 38-44.

Acs, Z. J. ve Audretsch, D. B., (1990). *Innovation and Small Firms.* Cambridge: MA: MIT Press.

Ács, Z.J., Szerb, L., Lafuente, E. ve Markus, G., (2021). *The Global Entrepreneurship Index Powered by GEDI,* https://thegedi.org/wpcontent/uploads/2021/02/2019_GEI-2019_final_v2.pdf (02.09.2021)

Actal-The Dutch Advisory Board on Regulatory Burden, https://www.actal.nl/eng-lish/about-actal/ (01.11.2021)

Ahmad, N. ve Seymour R.G., (2008). *Defining Entrepreneurial Acticity: Definitions Supporting Frameworks for Data Collection.* OECD.

Akçomak, İ. S., Erdil, E., Pamukçu, M. T. ve Tiryakioğlu, M. (2016). Bilgi, Bilim, Teknoloji ve Yenilik: Kavramsal Tartışma. *Bilim, Teknoloji, Yenilik: Kavramlar, Kuramlar ve Politika.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Akın, Ö., Reyhanoğlu, M., Güzel, A.E., Arslan, Ü., (2017). Girişimcilik ile Güven İlişkisinin Belirlenmesi: Türkiye Örneği. *Mediterranean International Conference on Social Sciences*. Podgorica: UDG, 411-419.

Altay: (2018). *Ekonomik Başarıda Ar-Ge Faaliyetleri ve Teşviklerin Rolü Nedir?* https://www.ey.com/tr_tr/tax/tesvikte-gundem/makaleler/ekonomik-basarida-ar-ge-faaliyetleri-ve-tesviklerin-rolu-nedir (02.02.2022)

Altıparmak, A. (1998). Türkiye'de Cumhuriyetin İlk Yıllarında Müteşebbis Sınıfının Gelişimi. *Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute, 1*(1), 65-80.

Amin, A. ve Malmberg, A. (1994). Competing Structural and Institutional Influences on the Geography of Production in Europe. *Post-Fordism – A Reader.* Oxford: Blackwell Publishers.

Anadolu Ajansı. (2020). https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/disisleri-bakanligindan-turk-is-dunyasina-ab-hibelerinden-yararlanma-cagrisi/2046502 (10.02.2022).

Anoruo, E. ve DiPietro W.R.,. (2006). Creativity, innovation, and export performance. *Journal of Policy Modeling, 28*(2), 133-139.

Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun. (2021). https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5746.pdf (10.10.2021)

Arıkan: (2004). *Girişimcilik Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Aşkın, A., Nehir: ve Vural: (2011). Tarihsel Süreçte Girişimcilik Kavramı ve Gelişimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* (6:2), 62-65.

Audretsch, D.B., Beckmann, I.A. ve Bönte, W. (2009). Knowledge-Based Start-ups and Entrepreneurship Policy. *Public Policies for Fostering Entrepreneurship: A European Perspective.* Düzenleyen: J. Leitao ve R. Baptista. Lisbon: Springer.

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. (2021). https://www.avrupa.info.tr/tr/eeas-news/ komisyon-acik-surdurulebilir-ve-atilgan-bir-ab-ticaret-stratejisi-icin-rotasini-ciziyor (10.10.2021)

Aydın, E; Tan, F.Z. (2020). Türkiye ve Avrupa'da Girişimcilik Eğilimi, Karşılaştırmalı Analiz. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(1), 35-46.

Aytaç, A. (2016). Dünya Girişimcilik Vizelerini Benimsedi. Peki, Biz Hala Neyi Bekliyoruz? *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı* (201604), 1-7.

Bayram: (2012). Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilatı ve Esnaf Loncaları. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (21), 81-115.

Bentham, J. 1791. *Panopticon: The Inspection House*. CreateSpace Independent Publishing Platform

Bentham, J. 1818. *Defence of Usury*. London: Payne and Foss, Palmall.

Bentham, J., 1962 (originally 1838–43), *The Works of Jeremy Bentham*, edited by J. Bowring, New York: Russell & Russell.

Berg, J. V. (2001). *Economic Growth and Development.* Boston, Massachusetts: McGraw-Hill International.

Bilgiseven, A. K. (1977). *Sosyolojik Açıdan Eğitim Yolu ile Kalkınmanın Esasları.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Bireysel Katılım Sermayesi Hakkında Yönetmelik. (2021). https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=17134&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5 (30.05.2021).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. (2011). https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/pressreleases/2021/02/UNDP-Model-Fabrika-ve-Yenilik-Merkezleri.html (09.10.2021)

Bjørnskov, C. ve Foss, N. (2013). How Strategic Entrepreneurship and The Institutional Context Drive Economic Growth. *Strategic Entrepreneurship Journal, 7*(1).

Blaug, M. (1987). *Economic History and The History of Economics.* New York: New York University Press.

Bottazzi, L. ve DaRin, M. (2002). Venture Capital in Europe and the Financing of Innovative Firms. *Economic Policy*, 34.

Bromiley ve Harris. (1995). Trust, Transaction Cost Economics and Mechanisms. R. Bachmann ve A. Zaheer. (Ed.), *In handbook of trust research* (s. 124-143). Edward Elgar.

Brouwer, M. T. (2002). Weber, Schumpeter and Knight on Entrepreneurship and Economic Development. *Journal of Evolutionary Economics, 12*(1), 83-105.

Brynjolfsson, E. ve McAfee, A. (2010). *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brillant Technologies.* New York: W. W. Norton & Company.

Büyükuslu, A. R. (2015). Bilimin ve Üretimin Değişen Vizyonu. *İnovasyon ve Girişimcilik Ekonomisi ve Yönetimi Üzerine Yazılar.* İstanbul: Derin Yayınları.

Büyükuslu, A. R. (2015). Dış Politika ve İnovasyon Diplomasisi. *İnovasyon ve Girişimcilik Ekonomisi ve Yönetimi Üzerine Yazılar.* İstanbul: Derin Yayınları.

Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür* (Cilt I: Ağ Toplumunun Yükselişi). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Chapin, T. (2002). Beyond the Entrepreneurial City: Municipal Capitalism in San Diego. *Journal of Urban Affairs, 24*(5), 565-581.

Chen, T. ve Chen S.. (2001, February). Global Production Networks and Local Capabilities. *East-West Center Working Papers, Economic Series*(15).

Christensen, C. M. (2011). *The Innovator's Dilemma: The Revolutionary Book That Will Change the Way You Do Business.* USA: HarperBusiness.

Collins, O. ve Moore, D. G. (1970). *The Organization Makers: A Behavioral Study of Independent Entrepreneurs.* New York: Appleton Century Cross.

Commission of the European Communities. (1988). *The Community and Business: The Action Programme For Small and Medium Sized Enterprises*. Luxembourg.

Commission of the European Communities. (2003). Green Paper Entrepreneurship in Europe. *Document based on COM(2003), 27 final*.

Commission of the European Communities. (2008). *A European Economic Recovery Plan.* https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication13504_en.pdf (12.12.2021).

Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. (2004). *Action Plan: The European Agenda for Entrepreneurship.* (COM (2004) 70 final).

Coulter, M. (2012). *Strategic Management in Action.* NJ: Prentice Hall: Pearson.

Council of the European Communities & Commission of the European Communities. (1992). *Treaty on European Union (Maastricht Treaty)*. Luxembourg.

Çonkar, K. ve İlter, B. (2004). Ülke Kalkınmasında Girişimcilik ve Entelektüel Sermaye Boyutu. *Türk Dünyaları Araştırması Sempozyumu*.

Dannestam, T. (2004). The Theories and Politics of Entrepreneurial Cities - A Theoretical Summing Up and the Next Step Forward. *Paper Presented at The 22nd Nordic Sociology Congress, Malmö.*

Denanyoh, R., Adjei, K. ve Nyemekye, G. E. (2015). Factors That Impact on Entrepreneurial Intention of Tertiary Students in Ghana. *International Journal of Business and Social Research, 5*(3), 19-29.

Dosi, G., Llerena, P. ve Labini, M. (2006). The Relationship Between Science, Technologies and Their Industrial Exploitation: An Illustration Through The Myths and Realities of the So-Called European Paradox. *Research Policy 35*(10), 1450-1464.

Drucker, P. F. (2003). Yenilikçilik Disiplini. P. F. Drucker ve Ç. A. Kardam (Ed), *Yenilikçilik.* İstanbul: Mess Yayınları.

Drucker, P.F. (1993). *Managing For The Future: The 1990s and Beyond.* New York: Truman Talley Books.

Drucker, P.F. (1995). *Innovation and Entrepreneurship.* London: Butterworth Heinemann.

Drucker, P.F. (2013). *Geleceğin Toplumunda Yönetim.* Ç. M. Zaman. (Ed) İstanbul, İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Drucker, P.F. (2014). *Innovation and Entrepreneurship.* London: Routledge: Taylor & Francis Ltd.

Durrant, D. E. (2014). *Entrepreneurial Intentions: Making The Case For Entrepreneurship Education.* Capella University.

Er, B, Şahin, Y.E. ve Mutlu, M. (2015). Girişimciler İçin Alternatif Finansman Kaynakları: Mevcut Durum ve Öneriler. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi, 1*(1), 31-54.

Erdoğan, İ. (2007). *Pozitivist Metodoloji: Bilimsel Araştırmanın Tasarımı, İstatistiksel Yöntemler, Analiz ve Yorum.* Ankara: Erk Yayınları.

Ergen, M. (2018). *Girişimci Kapital: Silikon Vadisi Tarihi ve Startup Ekonomisi.* Alfa Yayınları.

Ertürk, H. ve Sayılgan, G. (2014). Girişim sermayesi fonları ve bu fonların geliştirilmesinde kamunun rolü. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 43*(2), 293-318.

Ettenberg, E. (2002). *The Next Economy: Will You Know Where Your Customers Are?.* McGraw-Hill.

EU Fi-Compass. (2021). https://www.fi-compass.eu/financial-instruments/croatia (07.08.2021).

EUR-Lex. (1957). *Treaty of Rome*. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/T-XT/?uri=CELEX:11957E/TXT (10.02.2021).

EUR-Lex. (2000). *Lifelong Learning.* Lifelong Learning: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ac11047 (15.02.2021).

Eur-Lex. (2021). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM-%3An26025 (15.12.2021).

Euronews. (2021). https://www.euronews.com/2021/10/06/free-zones-and-new-visas-attract-startups-entrepreneurs (06.10.2021).

European Business Angels Network-EBAN. (2019). *EBAN Statistis Compendium European Early Stage Market Statistics.* https://www.eban.org/wp-content/upload-s/2020/12/EBAN-Statistics-Compendium-2019.pdf (10.10.2019).

European Business Angels Network-EBAN. (2020). *EBAN Investing Report 2020.*https://www.eban.org/wpcontent/uploads/2020/12/EBANIMPACTINVESTING2020-INFOGRAPHIC.pdf (09.09.2021).

European Charter for Small Enterprises. (2021). European Charter for Small Enterprises. http://europa.eu.int/comm/enterprise/enterprise_policy/charter/charter_en.pdf (10.10.2021).

European Commission. (1998). *Action Plan to Promote Entrepreneurship and Competitiveness (COM (1998) 550).* http://europa.eu.int/comm/enterprise/enterp-rise_policy/best/doc/actionplan_en.pdf (10.12.2021).

European Commission Joint Research Centre. (2021). *Sharing & Securing The EU's Open Strategic Autonomy by 2040 and Beyond.* Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Commission School Education Gateway: Croatia. (2021). *Entrepreneurship Education in Croatia*. https://www.schooleducationgateway.eu/do-wnloads/entrepreneurship/Croatia_151022.pdf (07.07.2021).

European Commission-Eurobarometer. (2020). *SMEs, Start-ups, Scale-Ups, and Entrepreneurship.* European Union.

European Commission-Eurydice. (2016). *Entrepreneurship Education at School in Europe.* Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Commission-School Education Gateway: The Netherlands. (2021). *Entrepreneurship Education in the Netherlands*. https://www.schooleducationgatew-ay.eu/downloads/entrepreneurship/Netherlands_151022.pdf (07.07.2021).

European Commission. (1983). *Action Programme for a Community Policy on SMEs*. Strasbourg.

European Commission. (1996). Integrated Programme for Small and Medium-Sized Enterprises (SMEs) and the Craft Sector - The Multiannual Programme, Concerted Actions and Other Community Actions in Support of SMEs. *Communication from the Commission*(COM/96/0329 final).

European Commission. (1997). *European Employment Strategy*. European Employment Strategy: https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=101&langId=en#-:~:text=The%20European%20employment%20strategy%20(EES,better%20jobs%20throughout%20the%20EU. (09.07.2021).

European Commission. (2003). https://ec.europa.eu/growth/smes_en (04.06.2021).

European Commission. (2007). *European Union Framework Programme.* https://ec.europa.eu/eurostat/cros/content/fp7-projects_en (08.09.2021).

European Commission. (2008). *Think small first: A 'small business act' for Europe.*https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aet0001 (12.12.2021).

European Commission. (2010a). *Europe 2020: A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth.* https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPL-ET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf (12.05.2021).

European Commission. (2010b). *Yeşil Kitap: Avrupa'da Girişimcilik.* Brüksel: Enterprise Publications.

European Commission. (2012). *Innovation Union.* https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/past-research-and-innovation-policy-goals/innovation-union_en (10.12.2021).

European Commission. (2014). *Horizon 2020.* https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-2020_en (09.12.2021).

European Commission. (2020a). *Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee, and the Committee of the Regions: An SME Strategy for a Sustainable and Digital Europe.* Brussels: European Commission.

European Commission. (2020b). *Horizon Europe*. Horizon Europe: https://ec.europa.eu/info/researchandinnovation/funding/fundingopportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en (09.12.2021).

European Commission. (2021). *Enterprise Policy.* Enterprise Policy: http://europa.eu.int/comm/enterprise/enterprise_policy/best/doc/best2en.pdf (09.12.2021).

European Commission. (2021a). *European Innovation Scoreboard 2021.* Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Commission. (2021b). *Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs.* Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs: https://ec.europa.eu/growth/index_en (20.12.2021).

European Commission. (2021c, Aralık 12). *European Employment Strategy*. https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=101&langId=en (09.12.2021).

European Commission. (2021d). *Enterprise Policy*. http://europa.eu.int/comm-/enterprise/enterprise_policy/best/doc/best1en.pdf (26.12.2021).

European Commission. (2021e). *Open Strategic Autonomy*. Open Strategic Autonomy: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2021/february/tradoc_159434.pdf (27.12.2021).

European Commission. (2022). *Cohesion in Europe towards 2050.* Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Council. (2021). *Lizbon Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi Sonuçları*. http://europa.eu.int/ISPO/docs/services/docs/2000/janmarch/doc_00_8_en.pdf (30.12.2021).

European Council. (1986). Draft Resolution of the Council Concerning the Action Programme for SME. *COM/86/445 final*.

European Council. (2000). Council Decision of 20 December 2000 on a Multiannual Programme for Enterprise and Entrepreneurship, and in particular for Small and Medium-sized Enterprises (SMEs) (2001-2005). *Official Journal, 2000/819/EC*(L 333/84), 84-91.

European Parliament. (2010). *The Lisbon Strategy 2000 - 2010: An Analysis and Evaluation of the Methods Used and Results Achieved.* Brussels: Directorate General for Internal Policies.

European Union. (2000). *Commission staff working document of 8 May 2000, Towards Enterprise Europe - Work Programme for Policy 2000 – 2005.* http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/n26004.htm (20.12.2021).

Eurostat. (2021). https://ec.europa.eu/eurostat (05.04.2021).

Eurostat. (2021). https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/home (05.04.2021).

Fayolle, G. ve Lassas-Clerc. (2006). Assessing the impact of entrepreneurship education programmes: A new methodology. *Journal of Industrial Training, 9*(30), 701-720.

Formaini, R. L. (2001). The Engine Of Capitalist Process: Entrepreneurs in Economic Theory. *Economic and Financial Review, Fourth Quarter*.

Fortune. (2021). https://fortune.com/2021/10/29/faang-mamaa-jim-cramer-tech-facebook-meta/ (29.10.2021).

Freeman, C. (1988). Preface to Part II: Evolution, Technology and Institutions: A Wider Framework for Economic Analysis. G. Dosi (Ed.). *Technical Change and Economic Theory.* Londra: Pinter Yayınları.

Freeman, C. ve Soete, L. (2003). *Yenilik İktisadı.* Ankara: TÜBİTAK Yayınları.

Friedman, T. L. (2018). *Geciktiğin İçin Teşekkür Ederim.* İstanbul: Boyner Yayınları.

Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man.* Free Press.

Gallop-Goodman, G. (2000). You're never too young. *Forecast, 10*(20).

Gazete Oksijen. (2021). https://gazeteoksijen.com/ (06.11.2021).

Gelir Vergisi Kanunu. (2022). https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/0-1/20220112-4.htm (05.03.2022).

Genç Başarı Eğitim Vakfı. (2021). https://www.gencbasari.org (06.11.2021).

Geroski, P. ve Jacquemin, A. (1989). Industrial Change, Barriers to Mobility and European Industrial Policy. A. Jacquemin ve A. Sapir (Ed), *The European Internal Market* (s. 298-333). Oxford: Oxford University Press.

Ghosh: ve Nanda, R. (2010). Venture Capital Investment in the Cleantech Sector. *Harvard Business School Working Paper*, 11-20.

Girişim Sermayesi Yatırım Fonlarına İlişkin Esaslar Tebliği. (2021). https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/10/20201009-16.htm (30.05.2021).

Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıklarına İlişkin Esaslar Tebliği. (2021) https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/10/20131009-15.htm (30.05.2021).

Global Entrepreneurship Monitor. (2020). *Global Entrepreneurship Monitor 2019/2020 Global Report.*

Global Entrepreneurship Monitor. (2021). https://www.gemconsortium.org/data/key-aps (05.09.2021).

Go Visa Free. (2022). https://govisafree.com/start-up-visas-countries-with-entrepreneur-visas/ (07.04.2022).

Gold, J. R. ve Ward: V. (1994). Place Promotion. *Place Promotion: The Use of Publicity and Marketing to Sell Towns and Regions.* Chichester: John Wiley & Sons.

Gorman, G., Hanlon, D. ve King, W. (1997). Some research perspectives on entrepreneurial education, enterprise education and education for small business management: A ten year review. *International Small Business Journal, 3*(15), 56-77.

Government Information for Entrepreneurs. (2021a). *Dutch Startup Visa*. https://business.gov.nl/coming-to-the-netherlands/permits-and-visa/startup-visa/ (05.12.2021).

Government Information for Entrepreneurs. (2021b). *Government Information for Entrepreneurs*. https://business.gov.nl/startingyourbusiness/variousstartingpoints/information-for-student-entrepreneurs/ (05.11.2021).

Government Information for Entrepreneurs. (2021c). *Innovation Credit Scheme*. https://business.gov.nl/: https://business.gov.nl/subsidy/innovation-credit-scheme/ (04.07.2021).

Government Information for Entrepreneurs. (2021d). *Startup Box*. https://business.gov.nl/startupbox/ (04.07.2021).

Government of the Netherlands. (2022). *Government of the Netherlands-Enterprise and Innovation*.: https://www.government.nl/topics/enterprise-and-innovation/the-government-supports-entrepreneurs (04.03.2022).

Government Offices of Sweden. (2021). *Education and research*. https://www.government.se/government-policy/education-and-research/ (04.07.2021).

Government Offices of Sweden. (2021). *Government Offices of Sweden*. https://www.government.se/government-agencies/#2074 (04.07.2021).

Government Offices of Sweden. (2021). *The Government's Innovation Partnership Programmes*. https://www.government.se/governmentpolicy/thegovernmentsinnovation-partnership-programmes/ (04.07.2021).

Governo Italiano-Ministry of Economic Development. (2021). (https://www. mise.gov.it/index.php/en/202-news-english/index.php/en/202-news-english/2039540-incentivi-gov-it-reasoned-vademecum-of-development-incentives (28.11.2021).

Göçer, İ. (2013). Ar-Ge harcamalarının yüksek teknolojili ürün ihracatı, dış ticaret dengesi ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri. *Maliye Dergisi* (165), 215-240.

Grabel, T., Pyka, A. ve Hanusch, H. (2003). An Evolutionary Approach To The Theory of Entrepreneurship. *Industry and Innovation, 10*(4).

Gümüştekin, T. (2012). *Bilgi Toplumu Yolunda Avrupa Birliği*. Bilgi Toplumu Yolunda Avrupa Birliği: http://www.bilgicagi.com/Yazilar/2637-bilgi_toplumu_yo-lunda_avrupa_birligi.aspx (10.10.2021).

Habertürk. (2020). https://www.haberturk.com/dunya/haber/1086549-zuckerber-mukaddime-kitabini-tavsiye-etti (07.06.2020).

Hagedoorn, J. (1996). *Innovation and Entrepreneurship: Schumpeter Revisited.* Oxford University Press.

Haltiwanger, J.C., Jarmin, R.S. ve Miranda, J. (2010). Who Creates Jobs? Small vs. Large vs. Young. *NBER Working Paper*(16300).

Hart, D. M. (2003). *The Emergence of Entrepreneurship Policy: Governance, Startups, and Growth in the US Knowledge Economy.* New York: Cambridge.

Harvey, D. (1989). From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism. *Geografiska Annaler, 71*(1), 3-17.

Harvey, D. (2006). Neoliberalism as Creative Destruction. *Geografiska Annaler.* 88 B(2): 145-158.

Hayek, F. (1948). *Individualism and Economic Order*. Chicago: University of Chicago Press.

Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2019). *BKS İlerleme Raporu 2019.* Ankara: Hazine ve Maliye Bakanlığı.

Hebert, A.N. ve Link, R.F. (1982). *The Entrepreneur: Mainstream Views and Radical Critiques.* (R. H. Link, Dü.) New York: Praeger Press.

Hebert, A.N. ve Link, R.F. (2006). The Entrepreneur As Innovator. *Journal of Technology Transfer, Springer Science*.

Herrington, M., Kew, P. ve Mwanga, A. (2017). South Africa Report 2016/2017: Can Small Businesses Survive in South Africa? *Global Entrepreneurship Monitor Country Report.*

Hisrich, R.D. ve Peters, M.P. (2001). *Entrepreneurship.* McGraw- Hill Higher.

Hofstede, G. (1983). National Cultures in Four Dimensions. A Research-Based Theory Of Cultural Differences Among Nations. *International Studies of Management & Organization, 12*(13), 46-74.

Hofstede, G. (2001). *Culture's Cosequences: Comparing Values, Behaviours,Institutions and Organizations Across Nations* (Cilt Second Edition). SAGE Publications.

Hoppe, M. (2016). Policy and entrepreneurship education. *Small Business Economics, 46*, 13-29.

Hornaday, J. A. (1982). Research About Living Entrepreneurs. *Encyclopedia of Entrepreneurship,* Calvin A. Kent, Donald L. Sexton, and Karl H. Vesper (Ed)*,* 20.

Hoselitz, B. F. (1962). The Early History of Entrepreneurial Theory. *In Essays in Economic Thought: Aristotle to Marshall.* içinde Chicago: Rand Mcnally.

Hubbard, P. (1996). Urban Design and City Regeneration: Social Representations of Entrepreneurial Landscapes. *33*(8): 1441-1462.

Hubbard, P. ve Hall, T. (1998). The Entrepreneurial City and the 'New Urban Politics. *The Entrepreneurial City: Geographies of Politics, Regime and Representation.* Chichester: John Wiley & Sons.

Hussmanns, R., Mehran, F. ve Verna, V. (1992). *Survey of Economically Active Population, An ILO Manuel On Concepts and Methods.* Genava Switzerland: International Labour Office.

Interreg Central Europe-European Union European Regional Development Fund. (2022). *Interreg Central Europe-European Union European Regional Development Fund*. https://www.interreg-central.eu/Content.Node/ASP---Ministry-of-Economy-Entrepreneurship-and-Crafts.html (06.04.2022).

Ireland, R D, M A Hitt ve DG Sirmon. 2003. A Model of Strategic Entrepreneurship: The Construct and its Dimensions. *Journal of Management*, 29(6): 963-89.

Italia Ministry of Economic Development. (2021). (http://italiastartupvisa.mise.g-ov.it/ (30.11.2021).

İktisadi Kalkınma Vakfı. (2010). *Lizbon Stratejisi'nin Yenilik ve Girişimciliği Destekleyici Ekonomik ve Sosyal Hedefleri.* İstanbul: İKV Yayınları.

İktisadi Kalkınma Vakfı. (2021a). *Avrupa Birliği Temel Politika Alanları: Araştırma ve İnovasyon.* (https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=31&id=224 (12.12.2021).

İnalcık, H. (2001). *Ottoman Empire: Classical Age 1300-1600.* Phoenix.

Jacobs, J. (1969). *The Economy of Cities.* ABD: Vintage Books.

Janeway, W. H. (2012). *Doing Capitalism in the Innovation Economy: Markets, Speculation and the State.* Cambridge: Cambridge University Press.

Jaumotte ve Pain. (2005). "Innovation in the Business Sector". *OECD Economics Department Working Papers, Jaumotte, Florence; Pain, Nigel*(459), 1-58.

Jessop, B. ve Sum, N.-L. (2001). *An Entrepreneurial City in Action: Hong Kong's Emerging Strategies in and for (Inter-)Urban Competition.* http://www.comp.lancs.-ac.uk/sociology /soc045rj.html (03.11.2021)

Johnson, B. R. (1990). Toward A Multidimensional Model of Entrepreneurship: The Case of Achievement Motivation and the Entrepreneur. *Entrepreneeurship Theory and Practice, 14*.

Judt, T. (2010). *III Fares the Land.* New York: Penguin Press.

Karaata (2002). *İnovasyonun Önemi Teknoloji ve Girişimci Finansmanı.* İstanbul: Işık Üniversitesi İşletme Kulübü.

Kasalak, K. (2012). Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye'de Sanayileşmeye Etkileri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(27), 65-79.

Kazgan, G. (2009). *Küreselleşme ve Ulus Devlet: Yeni Ekonomik Düzen.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: MacMillan.

Kızılkaya, E. (2003). Bir büyük iktisatçının metafizik değer yargılarına bakışı: Joseph A. Schumpeter'in vizyon kavramı. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22*(1), 1-26.

Kızılkaya, O, Sofuoğlu, E. ve Ay, A. (2017). Yüksek teknolojili ürün ihracatı üzerinde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve dışa açıklığın etkisi: Gelişmekte olan ülkelerde panel veri analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi, 18*(1), 63-78.

Kirzner, I M. (1973). *Competition and Entrepreneurship*. Chicago, Illinois: The University of Chicago Press.

Knight, F. (1921). *Risk, Uncertainity and Profit*. Signalman Publishing.

Konak, A. (2018). Yüksek Teknoloji İçeren Ürün İhracatının İhracat Hacmi ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi; Seçilmiş OECD Ülkeleri ve Türkiye Örneği. *Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi, 3*(2), 56-80.

Korkmaz (2010). Türkiye'de Ar-Ge Yatırımları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Var Modeli İle Analizi. *Journal Of Yasar University, 20* (5), 3320-3330.

Krueger ve Brazeal. (1994). Entrepreneurial potential and potential entrepreneurs. *Entrepreneurship Theory and Practice, 4*(18), 91-104.

Krugman, P. (2010). *Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü ve Küresel Kriz.* İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Kuratko, D. (2003). *Entrepreneurship Education: Emerging Trends and Challenges for the 21st Century: From Legitimization to Leadership.* Coleman Foundation White Paper Series.

Küçük, O. (2005). *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Landström, H. (2005). The Roots of Entrepreneurship and Small Business Research. *Pioneers in Entrepreneurship and Small Business Research, Springer*.

Langlois, R. N. (2002). Schumpeter and the Obsolescence of the Entrepreneur. *Economics Working Papers*.

Lawson, K.N. ve Lawson, R.A. Economic Liberalizations Around The World Since 1970: Shock Therapy versus Gradualism. *Cato Journal*. 40(3). Fall 2020.

Leba, M. K. (2022). *İnovasyon Odaklı Ders Etkinliklerinin Özel Yetenekli Çocukların Girişimcilik Becerisine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Amasya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Lee, J-W. ve Hong, K. (2010). Economic growth in Asia: Determinants and prospects. *Manila: Asian Development Bank Economics Working Paper Series, 220*, 1-30.

Lewis, J. ve Weigert, A. (1985). Trust As a Social Reality. *Social Forces, 4*(63), 967–985.

Lockshin, B. ve Mohnen, P. (2012). Do R&D Tax Incentives Lead to Higher Wages for R&D Workers? Evidence From the Netherlands. *Maastricht Economic and Social Research Institute on Innovation and Technology Çalışma Tebliği*, *2012-058, 18.*

Longenecker, J., Moore, C., Petty, J. ve Palich, L. (2006). *Small Business Management An Entrepreneurial Emphhasis.* Ohio, USA: SouthWestern, Inc.

Louça, C. ve Freeman, F. (2002). *As Time Goes By: From the Industrial Revolutions to the Information Revolution.* Oxford Scholarship Online.

Luhmann, N. (2000). Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Alternative, D. Gambetta (Ed.). *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations.* Oxford, United Kingdom: University of Oxford.

Lumpkin, G T ve G G Dess. 1996. Clarifying The Entrepreneurial Orientation Construct and Linking It to Performance. *The Academy of Management Review*, 21(1): 135-72.

Mankiw, N. G. (1989). Real Business Cycles: A New Keynessian Perspective. *Journal of Economic Perspectives, 3*(3-Summer), 79-80.

Markoff, J. (2004). The Disco Ball of Failed Hopes and Other Tales From Inside Intel, *New York Times*. https://www.nytimes.com/2004/11/29/technology/the-disco-ball-of-failed-hopes-and-other-tales-from-inside-intel.html (05.06.2022).

Marshall, A. (1920). *Principles of Economics*, 8th edition. London: Macmillan.

Marx, K. (1971). *Capital, A Critical Analysis of Capitalist Production*. Volume 1. London: Lawrance and Wishart.

Maya, İ. ve Yılmaz, A. (2018). Karşılaştırmalı Eğitim Bağlamında Bazı AB Ülkeleri ile Türkiye'nin Girişimcilik Eğitimi Uygulamaları. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 13(1).

Mazzucato, M. (2016). *An Entrepreneurial Society Needs An Entrepreneurial State*. Harvard Business Review: hbr.org/2016/10/an-entrepreneurial-society-needs-an-entrepreneurial-state

Mazzucato, M. (2021). *Girişimci Devlet: Kamu Sektörü-Özel Sektör Karşıtlığı Masalının Çürütülmesi.* İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

McClelland, D. C. (2010). *The Achieving Society.* USA: Martino Fine Books.

McClelland, D. C. (1967). *Achieving society*. New York: The MacMillan Company.

Menger, C. (1976). *The Principles of Economics*. Çev: James Dingwall, Bert F. Hoselitz. Alabama: Ludwig von Mises Institute.

Ministarstvo Poduzetništva i Obrta. (2022). *Ministarstvo Poduzetništva i Obrta*. Ministarstvo Poduzetništva i Obrta: http://minpo.hr/ (10.04.2022).

Ministero dello Sviluppo Economico. (2014). Executive Summary of the new Italian legislation on start-ups.

Ministry of Economic Development. (2019). *incentivi.gov.it: Reasoned Vademecum of Development Incentives.* https://www.mise.gov.it/images/stories/documenti/WE-B_INCENTIVI_ENG.pdf (10.04.2022).

Montanye, J. A. (2006). Entrepreneurship. *Independent Review, 10*(4), 547-569.

Moore, G. E. (1965). Cramming More Components Onto Integrated Circuits. *Electronics*.

Morrison, A. (2000). Entrepreneurship: What Triggers It? *International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research, 6*(2), 59-71.

Murdock, K. A. (2012). Entrepreneurship policy: Trade-offs and impact in the EU. *Entrepreneurship & Regional Development*. Volume 24. Issue 9-10: Special issues on: Entrepreneurship Education and Context' and 'Government Policies to Support Entrepreneurship.

Müftüoğlu ve Durukan. (2004). *Girişimcilik ve Kobiler.* M. T. Durukan (Ed.), Ankara: Gazi Kitabevi.

Müftüoğlu, T. ve Tülin, D. (2004). *Girişimcilik ve Kobiler* (Cilt 2. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

National Archieves, https://www.archives.gov/milestone-documents/servicemens-readjustmentact#:~:text=Signed%20into%20law%20by%20President,WWII%20and%20later%20military%20conflicts (05.06.2022).

Nelson, R. ve Winter: (1982). *An Evolutionary Theory of Economic Change*. Cambridge: Harvard University Press.

Nutek. (2021). http://www.nutek.se/ (01.11.2021).

O'Farrell, P. N. (1986). Entrepreneurship and regional development: Some conceptual issues. *Regional Studies, 20*(6), 565-574.

OECD ve Eurostat. (2005). *Oslo Manual 2005.* https://ec.europa.eu/eurostat/docu-ments/3859598/5889925/OSLOEN.PDF/60a5a2f5-577a-4091-9e09-9fa9e741dcf1 (10.07.2020).

OECD ve Eurostat. (2018). *Oslo Manual 2018.* OECD Library: https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264304604en.pdf?expires=1593975472&id=id&accname=guest&checksum=A9DF528CE72F90897B842E26AB3128DD (10.07.2020).

OECD ve Eurostat. (2017). *The OECD-Eurostat Entrepreneurship Indicators Programme.* OECD.

OECD, https://www.oecd.org/site/innovationstrategy/45188105.pdf (05.06.2022).

OECD. (2002). *Frascati Kılavuzu: Araştırma ve Deneysel Geliştirme Taramaları İçin Önerilen Standart Uygulama.* Paris: OECD.

OECD. (2015). *Frascati Manual 2015: Guidelines For Collecting and Reporting Data on Research and Experimental Development.* Paris: OECD Publishing.

OECD. (2015). *Frascati Manual 2015.* Temmuz 2020 tarihinde Frascati Manual 2015: http://dx.doi.org/10.1787/9789264239012-en

OECD. (2016). *Supporting Youth Entrepreneurship in Italy: A Review of Policies and Programmes.* OECD.

OECD. (2017). *Entrepreneurship at a Glance 2017.* Paris: OECD Publishing.

Oran, B. (2004). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (Cilt 10. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Our World in Data. (2020). https://ourworldindata.org/technological-progress (25.05.2020).

Ökçün, A. G. (1997). *Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir Haberler- Belgeler- Yorumlar* (Cilt 4. Baskı). Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.

Özdemir, P. (2016). Girişimcilik Eğitimi ve Üniversitelerimiz. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Girişimcilik Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi*, 224-240.

Özer, M. ve Çiftçi, N. (2009). AR-GE harcamaları ile ihracat ilişkisi: OECD ülkeleri panel veri analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23*, 39-50.

Özkara, B. (2019). Ekonomik Bir Eylem Olarak Girişimciliğin Sosyal Yerleşikliği. B. Özkara ve S. Ö. Sakallı içinde, *Girişimcilik: Temel ve Yeni Yaklaşımlar.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Özkul, G. (2007). Kapitalist Sistemin Sürükleyici Aktörleri: Ekonomik Teoride Girişimciler. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, 12*(3), 343-366.

Painter, J. (1998). Entrepreneurs are Made, Not Born: Learning and Urban Regimes in the Production of Entrepreneurial Cities. T. Hall, & P. Hubbard içinde, *The Entrepreneurial City: Geographies of Politics, Regime and Representation.* Chichester: John Wiley & Sons.

Parker C. (2009). *The Economics of Entrepreneurship.* New York: Cambridge University Press.

Penrose, E T. (1959/1980). *The Theory of the Growth of the Firm*. Oxford, UK: Basil Blackwell.

Perez, C. (2002). *Technological Revolutions and Financial Capital: The Dynamics of Bubbles and Golden Ages.* Cheltenham: Edward Elgar.

Philipsen, K. (1998). Entrepreneurship As Organizing. *DRUID Summer Conference*.

Piketty, T. (2013). *Capital in the Twenty-First Century.* Harvard University Press.

Pinchot, G. (1985). *Intrapreneuring: Why you don't have to leave the corporation to become an entrepreneur*. California: Harper & Row.

Polanyi, K. (2000). *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri.* (Ç. A. Buğra, Dü.) İstanbul: İletişim Yayınevi.

Reich, R. (1992). *The Work of Nations: Preparing Ourselves for 21st Century Capitalism.* New York: Vintage Books.

Resmi Gazete. (2022). *Resmi Gazete*. Resmi Gazete: https://www.resmigazet-e.gov.tr/eskiler/2022/04/20220420-9.pdf (10.03.2022).

Resmi Gazete. (2021). *4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu*. 2021 tarihinde 4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/03/20140312-2.htm (10.07.2021).

Ricardo, D. (1817). *On the Principles of Political Economy and Taxation*. London: John Murray. 3rd edition.

Ries, E. (2019). *Startup.* (Ç. D. Yazıcıoğlu, Dü.) Sola Unitas.

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. (2022). https://www.rvo.nl/ (10.02.2022)

Ripsas: (1998). Towards an Interdisciplinary Theory of Entrepreneurship. *Small Business Economics, 10*, 103-115.

Romer, P. (1994). The Origins of Endogenous Growth. *Journal of Economic Perspectives, 8*(1), 3-22.

Saeki, N. (2001). A Comperative Study of Creative Thinking of American and Japanese College Students. *Journal of Creative Behaviour, 1*(35), 25-36.

Sarkar: (2007). *Innovation Market Archetypes and Outcome: an Integrated Framework.* New York: Physica-Verlag Heidelberg.

Savaş, V. (2000). *İktisadın Tarihi.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Say, J. B. (1845). *A Treatise On Political Economy*. 4th edition. Çev: C.R. Prinsep. Philadelphia: Grigg & Elliot.

Schmidt, E. ve Rosenberg, J. (2019). *Google Nasıl Yönetiliyor?* İstanbul: Timaş Yayınları.

Schumpeter, J. (1934). *The Theory of Economic Development*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.

Schumpeter, J. A. (1982). *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle (1912/1934).* Transaction Publishers.

Schumpeter, J. A. (2017). *Theory of Economic Development.* London: Routledge.

Schumpeter, J. A. (1942). *Capitalism, socialism, and democracy*. New York.

Sciascia: ve DeVita, R. (2004). The Development of Entrepreneurship Research. *Liuc Papers - Serie Economia Aziendale, 19*(146).

Sermaye Piyasası Kurulu. (2021). *Sermaye Piyasası Kurulu*. https://www.spk.gov.tr/Sayfa/AltSayfa/206 (10.11.2021).

Shane, S ve S Venkataraman. 2000. The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research. *The Academy of Management Review*, 25(1): 217-26.

Shapero, A. ve Sokol, L. (1982). The Social Dimensions of Entrepreneurship. *University of Illinois at Urbana-Champaign's Academy for Entrepreneurial Leadership Historical Research Reference in Entrepreneurship*.

Sheehan, M. (2013). *Sustainablity and The Small and Medium Enterprise (Sme): Becoming Professional.* Xlibris Coporation.

Shepherd, Covin ve Kuratko. (2009). Project failure from corporate entrepreneurship: Managing the grief process. *Journal of Business Venturing*(24), 588-600.

Smith, A. (2011). *Milletlerin Zenginliği*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Snowdon, B., Vane, H. Wynarczyk, P. (1996). *A Modern Guide to Macroeconomics.* United Kingdom: Edward Elgar Publishing Company.

Soete, L. (2007). From Industrial to Innovation Policy. *Journal of Industry, Competition and Trade*(7).

Soyak, A. (2005). Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları: Tanımı, Tarihsel Gelişimi ve GOÜ'ler Açısından Önemi. *Legal Fikri ve Sınaî Haklar Dergisi*(1), 11-30.

Soylu, A. (2021). AB 2020 ve Vizyon 2023 Stratejilerinde İnovasyon Hedeflerinin Karşılaştırması. *Journal of Suleyman Demirel University Institute of Social Sciences*. Year 2011, Volume, Issue 14.

Start Business by Linné Innovation AB. (2021). https://www.startbusiness.se/how-to-start-your-business-in-sweden.html (05.12.2021).

Startup Europe Partnership. (2022). *Startup Europe Partnership*. Startup Europe Partnership: https://startupeuropepartnership.eu/ (04.02.2022).

Startup Genome. (2021). *The Global Startup Ecosystem Report 2021.* Startup Genome LLC.

Startup Market. (2021). *2021 Ekosistem Değerlendirme Raporu.* İstanbul: Startup Market.

Stiglitz, J. E. (2010). *Serbest Düşüş: Amerika, Serbest Piyasalar ve Dünya Ekonomisinin Çöküşü.* İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Stiglitz, J. E. (2012). *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future.* Tantor.

Stone, C. (2005). Design as a Tool For Leadership And Social Change. *Human Ecology, 32*(3).

Strangelove, M. (2005). *The Empire of Mind: Digital Piracy and the Anti-Capitalist Movement.* Canada: University of Toronto Press.

T. C. Resmi Gazete. (1942). *Varlık Vergisi Hakkında Kanun*. Varlık Vergisi Hakkında Kanun: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5255.pdf (04.03.2022).

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.

T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2021). *Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı 2015-2018.*

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *100. Yıl Türkiye Planı - On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023).* Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi. (2021). *The State of Turkish Startup Ecosystem.* İstanbul: T.C. Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi. (2022a). *Finansal Yatırımlar ve Startuplar*. Finansal Yatırımlar ve Startuplar: https://www.invest.gov.tr/tr/sectors/s-ayfalar/financial-investments-startups.aspx (09.02.2022).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi. (2022b). *Yatırım Rehberi - İş Kurma*. https://www.invest.gov.tr/tr/investmentguide/sayfalar/establishing-a-business.aspx (13.02.2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. (2021). *Rekabet Edebilirlik ve Yenilik Programı (CIP).* Rekabet Edebilirlik ve Yenilik Programı (CIP): https://www.ab.gov.tr/46035.html (09.08.2021).

T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı.

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı.

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2022). www.hmb.gov.tr (10.03.2022).

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2018). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Bilgi ve İletişim Teknolojileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu.* Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı.

T.C. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı. (2015). *Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı (GİSEP) 2015-2018.* Ankara.

T.C. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı. (2019). *KOSGEB*.: https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/7308/burokratik-reflekslerle-yolu-tikayan-degil-engelleri-kaldiran-olmaya-devam-edecegiz (26.12.2021).

T.C. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı. (2021). https://www.kosgeb.gov.tr/ (13.12.2021).

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2019). *T.C. Milli Eğitim Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Planı*.http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/31105532_Milli_EYitim_BakanlYYY_2019-2023_Stratejik_PlanY__31.12.pdf (06.06.2021).

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2021). *2023 Eğitim Vizyonu: Mutlu Çocuklar Güçlü Türkiye*. 2023 Eğitim Vizyonu: Mutlu Çocuklar Güçlü Türkiye: http://2023vizyonu. meb.gov.tr/doc/2023_EGITIM_VIZYONU.pdf (13.06.2021).

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2021a). https://www.sanayi.gov.tr/ (05.05.2021).

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2021c). https://www.sanayi.gov.tr/2023-sanayi-ve-teknoloji-stratejisi (05.05.2021).

T.C. Ticaret Bakanlığı.

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2022). www.ticaret.gov.tr (05.04.2022).

Tebaldi, E. (2011). The Determinants of High-Technology Exports: A Panel Data Analysis. *Atlantic Economic Journal, 39*(4), 343-353.

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu. (2021). https://www.mevzuat.gov.tr/Mevzu-atMetin/1.5.4691.pdf (25.04.2021).

The New York Times. 2007. https://www.nytimes.com/2007/12/19/opinion/19friedman.html (05.06.2022).

The World Bank. (2014). *Entrepreneurship Education and Training Programs around the World: Dimensions for Success.* Washington: The World Bank.

Thurik, R. (2009). Entreprenomics: Entrepreneurship, Economic Growth and Policy. Z. Acs, D. Audretsch ve R. Strom (Ed.), *Entrepreneurship, Growth and Public Policy.* New York: Cambridge University Press.

Thünen, J.H. von 1960 (originally 1850), *The Isolated State in Relation to Agriculture and Political Economy*, Vol. 2, Çev: B.W. Dempsey. The Frontier Wage, Chicago: Loyola University Press.

Toffler, A. (1970). *Future Shock.* ABD: Bantam Books.

Top (2006). *Girişimcilik Keşif Süreci.* İstanbul: Beta Yayınları.

Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts. (1997). *Official Journal*(C:340), 0001 - 0144. https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-amsterdam (10.11.2021).

Turanlı, R. ve Sarıdoğan, E. (2010). *Bilim, Teknoloji, İnovasyon Temelli Ekonomi ve Toplum.* İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2020). *Türk Dil Kurumu*. Türk Dil Kurumu: https://sozluk.gov.tr/ (10.02.2020).

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu. (2021). *Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu.* Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu: https://www .tubitak.gov.tr/ (02.05.2021).

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu-TÜBİTAK. (2022). www.tubitak.gov.tr (08.03.2022).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2022). *Kalkınma Planları*. https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ (09.03.2022).

Türkiye İstatistik Kurumu. (2021). TÜİK Araştırma-Geliştirme Faaliyetleri Araştırması, 2019: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Arastirma-Gelistirme-Faaliyetleri-Arastirmasi-2019-33676 (25.04.2021).

Türkiye İstatistik Kurumu. (2022). *Türkiye İstatistik Kurumu*. https://data.tuik.gov.tr/ Bulten/Index?p=Ekonomik-Guven-Endeksi-Ocak-2022-45554 (05.02.2022).

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. (2021). https://www.tobb.org.tr/BilgiErisim-Mudurlugu /Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php (10.11.2021).

UNESCO Institute for Lifelong Learning. (2000). *UNESCO Institute for Lifelong Learning*. UNESCO Institute for Lifelong Learning: https://uil.unesco.org/docume-nt/europeancommuni ties-memorandumlifelonglearningissued2000#:~:text=This%20Memorandum%20take s%20up%20the,of%20public%20and%20private%20life (10.11.2021).

Unger, R. M. (2019). *The Knowledge Economy.* London: Verso Books.

United Nations Development Program, https://www.undp.org/procurement (09.06.2022).

Ülger, Ö. ve Durgun, Ö. (2017). Seçilmiş OECD Ülkelerinde Ar-Ge Harcamalarının Büyüme Üzerine Etkileri. *Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10*(4), 105-130.

Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği. (2022). https://www.resmigazete.gov.tr/eski-ler/2021 /12/20211221-17.htm (21.03.2022).

Vesper, Karl H. (1985). *Entrepreneurship Education*. Wellesley: Babson Center for Entrepreneurship Studies.

von Mises, L. (1949/1996). *Human Action: A Treatise on Economics*. Fourth Revised Edition ed. San Francisco: Fox & Wilkes.

Walras, L. (1954). *Elements of Pure Economics*, Çev. W. Jaffé. London: Allen and Unwin.

Walras, L. (1954). *Elements of Pure Economics, or The Theory of Social Welfare*. London: Allen & Unwin for the American Economic Association and the Royal Economic Society.

Ward, K. (2003). Entrepreneurial urbanism, state restructuring and civilizing 'New' East Manchester. *Area, 35* (2), 116-127.

Weber, M. (1985). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu.* İstanbul: Hil Yayınları.

Weber, M. (1999). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu.* Z. Gürata, (Çev.) Ankara: Ayraç Yayınları.

Weick, K. E. (1993). The Collapse of Sensemaking In Organisation: The Mann Gulch Disaster. *Administrative Science Quarterly*(38), 628–652.

Weiss, D. (1995). Ibn Khaldun on Economic Transformation. *International Journal of Middle East Studies, 27*, 29-37.

Wieser, F. (1927). *Social Economics*. Çev: A. Ford Hinrichs. New York: Adelphi Company.

World Bank Group. (2020). *Doing Business 2020.* Washington: International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.

World Bank. (2007, 01 01). *World Bank Group Entrepreneurship Survey*. www.ifc.org/ifcext/sme.nsf/Content/Entrepreneurship+Database. (12.12.2021).

World Bank. (2021) https://tcdata360.worldbank.org/indicators/gci?country=NL-D&indicator=632&countries=SWE,TUR,HRV,ITA&viz=line_chart&years=2007,2017 (30.11.2021).

World Bank. (2021). https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.S-CIE.RD.P6?end=2018&start=1996&view=chart (30.11.2021).

World Bank. (2022). *World Bank - High Technology Exports*. World Bank - High Technology Exports: https://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.MF.ZS (30.11.2021).

World Economic Forum. (2018). *The Future of Jobs Report 2018.* Switzerland: World Economic Forum.

www.grants.gov (09.06.2022).

Yavuzaslan, K. ve Özkal, L. (2018). AB ve Türkiye'de Genç Nüfusun Girişimcilik Faaliyetlerinin Karşılaştırılması ve Türkiye'de Genç Girişimciliğin AB'ne Entegrasyonuna Yönelik Bir Öneri. *Uluslararası Hakemli Ekonomi Yönetimi Araştırmaları Dergisi*. Ocak / Şubat / Mart Kış Dönemi. Sayı: 15.

Yıldırım, C. ve Kaya, D.G. (2019). Ar-Ge Harcamalarının Gelişimi: TR-AB Üzerine Bir Değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 33*(3), 791-812.

Yılmaz, E. (2022). *Dijitalleşme Sürecinde Girişimcilik Becerilerinin İşletme Başarısı Üzerine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Avrasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, Ş. E. (2020). *Yenilik Ekonomisi.* Ankara: Efil Yayınevi.

Younkins, E. (2006). Jean Baptiste Say's Law of Markets: A Fundamental, Conceptual Integration. *Le Quebecois Libre*, 166.

Zagamé, P. (2010). *The cost of a non-innovative Europe*. The cost of a non-innovative Europe: http://ec.europa.eu/research/socialsciences/policybriefsresearchachievements_en.html (01.04.2021).

Zahra A., Yavuz, R. I. ve Ucbasaran, D. (2006). How much do you trust me? The dark side of relational trust in new business creation in established companies. *Entrepreneurship Theory and Practice, 4*(30), 541-559.

Zhao, Rauch ve Frese. (2010). Cross-country Differences in Entrepreneurial Activity: The Role of National Cultural Practice and Economic Wealth. (X. A. ZHAO, Dü.) *Frontiers of Business Research in China, 6*(4).

06.07.2013 tarih ve 28699 sayılı Mükerrer Resmi Gazete

292 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği, https://www.gib.gov.tr/292-seri-nolu-gelir-vergisi-genel-tebligi (10.03.2022)

SOSYAL HİZMET UYGULAMA MODELLERİ

Vaka Örnekleriyle

Editörler
Oğuzhan Zengin - Meltem Oral

nobel

SOSYAL HİZMET UYGULAMA MODELLERİ
-Vaka Örnekleriyle-

Editörler: Oğuzhan Zengin - Meltem Oral

Yayın No.: 4769
Beşeri Bilimler No.: 505
ISBN: 978-625-397-123-6
E-ISBN: 978-625-397-124-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Zengin, Oğuzhan., Oral, Meltem.
Sosyal Hizmet Uygulama Modelleri -Vaka Örnekleriyle- / Editörler: Oğuzhan Zengin - Meltem Oral
1. Basım, XVIII + 384 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-397-123-6
E-ISBN: 978-625-397-124-3
1. Sosyal Hizmet Uygulaması 2. Model 3. Vaka Örneği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**
ÖN SÖZ ..... **xvii**

BİRİNCİ BÖLÜM
ANLAM MERKEZLİ TERAPİLER **1**
Metin Erdem

Varoluşçuluktan Logoterapiye 1
Logoterapiden Anlam Merkezli Terapiye 6
Varoluşçu Analiz 7
Anlam Merkezli Danışmanlık ve Terapi (MCCT) 8
Bireysel Anlam Merkezli Psikoterapi 9
Varoluşçu Aile Terapisi 9
Temel Teknikler 9
Kendine Uzaktan Bakma (Self-distancing) 10
Kendini Aşma (Self-transcendence) 10
Paradoksal Niyet 11
Düşünce Odağını Değiştirme 11
Tutumların Biçimlendirilmesi 12
Sokratik Diyalog 12
Müdahale Süreci 13
Vaka Örneği 14
Sonuç 17
Kaynaklar 18

İKİNCİ BÖLÜM
ANLATI TERAPİSİ **21**
Emel Bedir

Giriş 21
Terapötik İlişki ve Terapistin Rolü 23
Anlatı Terapisi Uygulamaları 24
Dışsallaştırma (Externalizing) 25
Yeniden Yazma 26
Yeniden Üye Yapma (Re-membering) 28

Dış Şahit Uygulamaları (Outsider Witnesses) 28
Terapötik Dokümantasyon ve Törenler 30
Vaka Örneği: Bölüm Sonu Canavarı 30
Sonuç 39
Kaynaklar 39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI VE BİLİNÇLİ FARKINDALIK TEMELLİ TERAPİLER 41
Navid R. Hosseınzadeh Asl

Giriş 41
Tarihsel Gelişim 42
Davranışçı Terapi 42
Bilişsel Kuramların Doğuşu 44
Bilişsel-Davranışçı Terapi (BDT) 45
Bilişsel Davranışçı Terapinin Temel Varsayımı 46
Bilişsel Davranışçı Terapinin İlkeleri 46
ABC Modeli 49
ABC Modeli Üzerine Müdahale 50
Bilişsel Bozukluklar 51
BDT'nin Uygulanması ve Teknikleri 54
Bilinçli Farkındalık Temelli Terapiler 58
Bilinçli Farkındalık 59
Farkında Olma Durumu 59
Bilinçli Farkındalık Neden ve Nasıl Etkili? 60
Bilinçli Farkındalığın Doğru Uygulanması 61
Bilinçli Farkındalık Temelli Terapiler 62
Bilinçli Farkındalık Temelli Bilişsel Terapi (BFTBT) 63
BFTBT'de Uygulanan Egzersizler ve Teknikler 65
Vaka Örneği 70
Kaynaklar 74

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ÇÖZÜM ODAKLI KISA TERAPİ 79
Oğuzhan Zengin

Giriş 79
Çözüm Odaklı Kısa Terapinin Gelişimi 80
Çözüm Odaklı Kısa Terapinin İlkeleri 82

Çözüm Odaklı Kısa Terapinin Teknikleri 84
Amacın Pozitif Bir Biçimde İfade Edilmesi 84
Mucize Sorusu 85
Derecelendirme Soruları 86
İstisnaların Keşfi 86
Övgü 87
Ödev Verme 87
Vaka Örneği 88
Kaynaklar 92

BEŞİNCİ BÖLÜM
FEMİNİST TERAPİ VE FEMİNİST SOSYAL HİZMET UYGULAMASI 93
Melike Tekindal - Şevval Gök - Şevval Özge Özlem

Giriş 93
Feminizm ve Tarihsel Arka Plan 93
Feminizmin Tarihsel Süreçleri ve Geçirdiği Evreler 94
I. Feminist Evre 95
II. Feminist Evre 95
III. Feminist Evre 96
Makrodan Mikroya Bir Uygulama Olarak Feminist Terapi 96
Feminizm ile Psikolojinin Çatışmaları ve Barışma Serüveni 96
Feminist Kuramın Kavramları 98
Toplumsal Cinsiyet 98
Ataerkillik 99
Ayrı Alanlar Nosyonu 99
Feminist Terapinin Doğuşu ve Gelişimi 99
Feminist Terapinin İlke ve Teknikleri 101
Bilinç Yükseltme 102
Sosyal ve Toplumsal Cinsiyet Rolü Analizi 102
Yeniden Çerçeveleme-Yeniden Etiketleme 103
Sosyal Aktivizm 104
Atılganlık Eğitimi 104
Feminist Kuram ve Sosyal Hizmet 104
Feminist Sosyal Hizmet Uygulaması 105
Feminist Sosyal Hizmet Uygulamasının Özellikleri 106
Feminist Sosyal Hizmet Uygulamasının Güçlü Yönleri ve Sınırlılıkları 108

Feminist Sosyal Hizmet Odağında Vaka Örneği 110
Feminist Sosyal Hizmet Yaklaşımı Odağında Vaka Değerlendirmesi 111
Sonuç 113
Kaynaklar 115

ALTINCI BÖLÜM
GÖREV ODAKLI YAKLAŞIM 119
Ayşe Mine İşler - Buğra Yıldırım

Giriş 119
Görev Odaklı Uygulama Yaklaşımı 119
Sosyal Hizmet Uygulamasında Görev Odaklı Yaklaşımın Yeri 121
Görev Odaklı Yaklaşımın Ana İlkeleri 122
Görev Odaklı Yaklaşımın Aşamaları 123
Başlangıç Aşaması 123
Rol, Amaç ve Prosedürlere İlişkin Açıklamalar 124
Hedef Problemlerin Belirlenmesi ve Önceliklendirilmesi 124
Hedef Problemlerin Keşfedilmesi 125
Hedef İfadelerinin Geliştirilmesi 125
Zaman Sınırının Ayarlanması 125
Sözleşme Yapılması 126
Orta Aşama 126
Görevlerin Oluşturulması 126
Görev Alternatifleri Oluşturma ve Görev Seçme 127
Görevi Gerçekleştirmek için Anlaşma Sağlanması 127
Görev Uygulamasının Planlaması 127
Gerekçe ve Teşviklerin Oluşturulması 128
Yapılandırılmış Oturum İçi Etkinlikleri Kullanarak Görevi Simüle Etme 128
Görev Performansının Önündeki Engelleri Öngörmek 128
Görevleri Özetleme 128
Görev İlerleme Durumunu İnceleme 129
Hedef Sorunların Gözden Geçirilmesi 129
Sonlandırma Aşaması 129
Nihai Problem İncelemesi 130
Başarının Pekiştirilmesi 130
Problem Çözme Becerilerinin Gözden Geçirilmesi 130
Gelecek Planları 130

Reaktif Tartışma 130
Sonuç Yerine: Vaka Analizi 131
Vakanın Başlangıç Aşaması (II Oturum) 131
Vakada Orta Aşama (VI Oturum) 132
Vakanın Sonlandırma Aşaması (II Oturum) 134
Kaynaklar 134

YEDİNCİ BÖLÜM
KİŞİLERARASI İLİŞKİLER TERAPİSİ 137
Meltem Oral

Giriş 137
Grup Çalışması Öncesi Bireysel Görüşme 138
KİPT Sorun Alanları Hakkında Bilgi Edinmek İçin Sorular 144
KİPT-G 1. Oturum (Başlangıç Grup Aşaması) 151
KİPT-G Orta Aşama (Oturum 2-7) 157
KİPT-G Sonlandırma Aşaması - 8. Oturum 163
KİPT Sorun Alanlarıyla Başa Çıkma Stratejileri 165
Sonuç 172
Kaynaklar 173

SEKİZİNCİ BÖLÜM
KRİZE MÜDAHALE 175
Hacer Duygu Yeşilkayalı

Giriş 175
Kriz Kavramı ve Krizin Doğası 176
Krize Müdahale Yaklaşımının Gelişimi 178
Krize Müdahale İlkeleri ve Modelleri 179
Sosyal Hizmet Uygulamalarında Krize Müdahale 185
Vaka Örneği 187
Kaynaklar 189

DOKUZUNCU BÖLÜM
MOTİVASYONEL GÖRÜŞME 191
Ercan Mutlu

Giriş 191
Motivasyonel Görüşme Nedir? 192
Motivasyonel Görüşmenin Ruhu 193

Motivasyonel Görüşmede Kullanılan Beş Başlangıç Yöntemi 193
Motivasyonel Görüşmenin İlkeleri 198
Motivasyonel Görüşme ve Sosyal Hizmet 199
Sonuç 201
Görüşme Örneği 201
Kaynaklar 206

ONUNCU BÖLÜM
OYUN TERAPİSİ 209
Rabia Erten

Giriş 209
Çocuk ve Oyun 210
Oyunun Terapötik Gücü: Oyun Terapisi 210
Tarihsel Arka Plan 216
Oyun Terapisi Ekolleri 217
Psikanalitik Oyun Terapisi 218
Çocuk Merkezli Oyun Terapisi 219
Deneyimsel Oyun Terapisi 221
Theraplay 224
Oyun Odası ve Önerilen Malzemeler 225
Vaka Örneği 227
Sonuç Yerine 236
Kaynaklar 236

ON BİRİNCİ BÖLÜM
POZİTİF PSİKOTERAPİ 239
Nurullah Çalış

Giriş: Pozitif Psikoterapinin Temelleri 239
Pozitif Psikoterapiler 240
Pozitif Psikoterapinin İnsana Bakışında Kapasiteler ve Yetenekler 242
Pozitif Psikoterapinin Temel İlkeleri 245
Denge İlkesi 245
Umut İlkesi 247
Konsültasyon İlkesi 249
Pozitif Psikoterapide Uygulama Yaklaşımı 250
Gözlem/Mesafe Koyma Aşaması 250
Envanter Aşaması 251

Durumsal Cesaretlendirme Aşaması 254
Sözelleştirme Aşaması 255
Amaçların Genişletilmesi Aşaması 257
Pozitif Psikoterapide Kullanılan Yöntem ve Teknikler 258
Semptoma Mektup Tekniği 258
Davranışsal Kontrol Tekniği 259
Psikovampir ve Psikoserum Çalışması 259
Hikâyelerin, Anekdotların ve Metaforların Kullanılması 259
Pozitif Psikoterapi ile İlgili Araştırmalar 260
Vaka Örneği 261
Kaynaklar 267

ON İKİNCİ BÖLÜM
SORUN ÇÖZME MODELİ 271
Mira Assadi

Giriş 271
Sorun Çözme Modelinin Tarihçesi 272
Sosyal Hizmet ve Sorun Çözme Modeli 274
Sorun Çözme Terapisi 276
Sorun Çözme Modelinin Aşamaları 279
Tanışma ve Bağlantı Kurma 282
Veri Toplama ve Ön Değerlendirme 283
Planlama, Kontrat Yapma ve Müdahale 285
Son Değerlendirme ve Sonlandırma 286
Vaka Örneği 287
Sonuç 290
Kaynaklar 291

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
GRUPLA SOSYAL HİZMET UYGULAMASINDA PSİKODRAMA 295
İlkay Başak Adıgüzel

Giriş 295
Grup Psikoterapisi, Psikodrama ve Sosyal Hizmet 296
Psikodramanın Temel İçerikleri 297
Psikodramanın Aşamaları 302
Isınma 302
Eylem 303

Paylaşım 303
Psikodramada Kullanılan Başlıca Teknikler 306
Oyun 306
Eşleme 307
Rol Değiştirme 307
Kendi Kendine Konuşma 308
Aynalama 309
Sonuç ve Uygulayıcıya Öneriler 309
Psikodrama Yöntemine Dayalı Örnek Grupla Sosyal Hizmet Uygulaması 312
Kaynaklar 315

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SANAT TERAPİSİ 319
Berna Çalgı

Sanat Terapisi Nedir? 319
Sanat Terapisinin Amacı 321
Değerlendirmede Sanatın Kullanımı 322
Türkiye'de Sanat Terapisi 323
Sanat Terapisi Uygulama Modelleri 324
Isınma 324
İmajinasyon 325
Resim 326
Kolaj 327
Kil 327
Kukla 327
Maske 328
İletişim Formu Olarak Sanat - Vaka Örnekleri 329
Sonuç 341
Kaynaklar 341

ON BEŞİNCİ BÖLÜM
VIRGINIA SATIR AİLE TERAPİSİ 343
Sena Öksüz - Merve Dalmaz

Giriş 343
Satır'in Aileye Bakışı 345
Satır'in Yaklaşımında Temel Kavramlar 346
Terapinin Amacı ve Basamakları 349

Terapötik Teknikler 350
Terapi Süreci 353
Vaka Örneği 354
Kaynaklar 356

ON ALTINCI BÖLÜM
YARATICI DRAMA 359
Ahmet Ege

Yaratıcı Drama 359
Yaratıcı Dramanın Kısa Tarihçesi 359
Yaratıcı Dramanın Tanımı 360
Yaratıcı Dramanın Amaçları 361
Yaratıcı Dramanın Bileşenleri 362
Yaratıcı Dramanın Aşamaları 364
Yaratıcı Dramanın Teknikleri 366
Yaratıcı Dramanın Özellikleri 368
Sosyal Hizmet Uygulamalarında Yaratıcı Drama 369
Bir Uygulama Örneği: Ergenlerin Gözüyle Görmek 372
Hazırlık/Isınma Aşaması 372
Canlandırma Aşaması 375
Değerlendirme/Tartışma Aşaması 378
Sonuç Yerine 382
Teşekkür 382
Kaynaklar 382

BİRİNCİ BÖLÜM
ANLAM MERKEZLİ TERAPİLER

Metin Erdem

Varoluşçuluktan Logoterapiye

Varoluşçu felsefe, 20. yüzyıla ait bir düşünce olmasına rağmen kökleri çok eski dönemlere dayandırılabilir. Mounier (2019), köklerini Sokrates'ten başlayarak Stoacılar, Aziz Augustinus, Kierkegaard, Husserl, Nietzsche, Heidegger, Sartre, Jasper, Marcel'e kadar geniş bir yelpazede ele alınabileceğini ifade etmektedir (Şekil 1'de resmedilmiştir). Bu yelpazenin genişliğinden dolayı varoluşçu felsefenin bir tanımını yapmak oldukça zor ve neredeyse imkânsızdır. Ancak bu düşünürlerin ortak öğretileri topladığında şu kavramlar ortaya çıkmaktadır: öznellik, tercih, kaygı, ölüm, acı sınırlılık, yalnızlık vb. Bu kavramların insan varoluşunun en temel kavramları olduğu görülmektedir. İnsan varoluşunun en temel kavramlarının tekrardan ele alınmasının sebebi, insanlık tarihinde kırılma dönemlerinin yaşamasıdır. Bu durumla birlikte Aydınlanma Dönemi, epistemolojinin ürünü olmasına rağmen varoluşçuların ontolojik sorunu tekrardan ele almalarına neden olmuştur. Bu döneme bakıldığında Aydınlanma ile başlayan "yeryüzünü cennete çevirme" düşüncesinin geldiği nokta, 20. yüzyılda iki büyük dünya savaşına neden olmuştur. İddia edilen dünyanın olmaması veya daha kötü olması, o dönem paradigmasının tekrardan sorgulanmasına neden olmuştur. Elbette ki varoluşçuluk felsefesinin ortaya çıkmasının tek nedeni savaşlar değildir. Bu dönemde fizik, matematik, biyoloji, ekonomi vb. temel bilimlerdeki gelişmelerden dolayı insanlar dış dünya ile olan ilişkilerinde "yersiz/yurtsuz"laşmıştır. Bu noktada varoluşçuluk felsefesi; "evinden edilmiş" olan insanı, kaybettiğini tekrardan alma/anlama çabasıdır. Bu anlama arzusu insanda oldukça güçlüdür. İnsanı diğer varlıklardan ayıran en temel şey, anlama ve anlam duygusuyla ilişkili örüntüler oluşturmasıdır. Varoluşçuluk, insanın en temel ihtiyacı olan anlam ve örüntü kurma duygusunu tekrardan gündeme alarak mevcut çağda popüler olmuştur. Varoluşçuluk, bu konuları tekrardan ele aldığı için sadece felsefe ile sınırlı kalmamış diğer disiplinleri de (sanat, edebiyat, resim, müzik, psikoloji vb.) etkilemiştir.

insanın kendinde bir neden olarak görülürken mevcut bakış açısında anlam kavramı "ilişkisel" bağlamda ele alınmıştır. Yani anlam, ben ve öteki arasındaki ilişkinin bendeki deneyimidir. Park (2010), iki temel anlamın iki temel biçimi olduğunu ifade etmiştir: genel anlam ve durumsal anlam. Genel anlam, genellikle kişinin hayata, kendine ve ötekine verdiği anlam iken durumsal anlam günlük hayatta kişilerin yaşadığı olaylara (sevinç, acı, kayıp vb.) verdiği anlamlardır. Genel ve durumsal anlam arasındaki ilişkinin açıklama biçimi, Piaget'nin adaptasyon kavramıyla ele alınmaktadır. Kişi bir anlamla karşılaştığında ya anlamı kendi anlam dünyasına asimile eder ya da yeni anlamı da içine alarak genişletir (akomodasyon). Bu iki durum olmadığında kişi anlamsızlık duygusu yaşamaktadır. Klinik pratikte terapistlerin görevi, bu yaşanan anlamsızlık krizini danışanın anlam dünyasını genişletmek veya yaşadığı krizi danışanın anlam dünyasında anlamlandırmaktır.

Sonuç olarak 20. yy. son çeyreğinden sonra danışan popülasyonu değişmiştir. Klinik pratiğin ilk yıllarında danışanlar belli nevrotik sorunlarla baş etmek için profesyonel destek isterken 1970'lı yıllardan sonra insanların destek biçimi "içimdeki tanımlanmayan boşluk hissi"ni çözmeye evrilmiştir. Anlam merkezli terapilerin amacı, yaşanan bu soruna karşı danışana baş etme becerisi kazandırmak olarak ifade edilebilir.

Kaynaklar

Ameli, M. & Dattilio, F. M. (2013). Enhancing cognitive behavior therapy with logotherapy: techniques for clinical practice. *Psychotherapy, 50*(3), 387-391.

Breitbart, W. & Poppito, S. (2018). *Kanser Hastalarıyla Psikoterapi: Bireysel anlam odaklı psikoterapi*. İstanbul. Psikonet Yayınları.

Cooper, M. (2017). *Existential therapies*. London: Sage Publications.

Cooper, M., Craig, E., & Van Deurzen, E. (2019). *Introduction: what is existential therapy?* The Wiley World Handbook of Existential Therapy, 1-27.

Craig, E. (2019). *The history of daseinsanalysis.* The Wiley World Handbook of Existential Therapy, 33-54.

Çadem. (2015). Logoterapi danışmanlığı başvuru kitabı.

Erdem, M. (2022). İntihar riski olan bireylerde anlam arayışı ve logoterapinin etkililiği (Doktora Tezi). Yalova Üniversitesi.

Fabry, J. (1988). Dilemmas of Today: Logotherapy Proposals. *International Forum for Logotherapy*, 1(11), 5-12.

Frank, V. & Lapide, P. (2020). *Tanrı Arayışı ve Anlam Sorunu*. İstanbul. Totem Yayınları.

Frankl, V. (2019). İnsanın anlam arayışı. Çev., S. Budak, Öteki Psikoloji Dizisi, 8. Basım, İstanbul.

Frankl, V. E. (1973). *The Doctor and the soul.* New York: Vintage Books.

Frankl, V. E. (2004). *An Introduction to logotherapy and existential analyses*. (J. M. Dubois, Çev.) New York: Brunner Routledge.

Frankl, V. E. (1975). Paradoxical intention and dereflection. *Psychotherapy: Theory, Research ve Practice*, 12 (3), 226-237.

Frankl, V. E. (2018). *Anlam istenci: logoterapinin temelleri ve logoterapi uygulamaları*. İstanbul. Öteki Yayınları.

Frankl, V. E. (2020). *Yaşamak için bir nedeni olan: hayatın anlamı ve direnç*. İstanbul. Totem Yayınları.

Graber, A. V. (2004). *Viktor Frankl's logotherapy: method of choice in ecumenical pastoral psychology*. USA: Wyndham Hall Press.

Kwee, J., & Längle, A. (2019). *Challenges and new developments in logotherapy and existential Analysis*. The Wiley World Handbook of Existential Therapy, 381-403.

Längle, A. (1999). Was bewegt den menschen? Die existentielle motivation der Person. *Existenzanalyse, 16* (3), 18–29.

Längle, A. (2019a). *Logotherapy and existential analysis (Edit).* The Wiley World Handbook of Existential Therapy, 305-307.

Längle, A. (2019b). *The history of logotherapy and existential analysis.* The Wiley World Handbook of Existential Therapy, 309-323.

Lukas, E. S. (1986). *Meaning in suffering.* California: Institute of Logotherapy Press.

Marshall, M. (2009). *Life with Meaning: Guide to the Fundamental Principles of Viktor E. Frankl's Logotherapy.*

Marshall, M. (2011). *Prism of meaning: guide to the fundamental principles of viktor e. frankl's logotherapy.*

Mounier, E. (2019). *Varoluş felsefesine giriş.* Ankara. Fol Yayınları.

Park, C. L. (2010). Making sense of the meaning literature: an integrative review of meaning making and its effects on adjustment to stressful life events. *Psychological bulletin, 136*(2), 257.

Rice, G. E. (2004). *Franklian psychology: meaning centered interventions. Texas: Viktor Frankl Institute of Logotherapy.*

Rice, G. E. (2005). *Franklian psychology: an ıntroduction to logotherapy.* Texas: Viktor Frankl Institute of Logotherapy.

Schimel, J., Pyszczynski, T., Greenberg, J., O'Mahen, H., & Arndt, J. (2000). Running from the shadow: Psychological distancing from others to deny characteristics people fear in themselves. *Journal of Personality and Social Psychology, 78*(3), 446–462. https://doi .org/10.1037/0022-3514.78.3.446

Schulenberg, S. E. (2003). Empirical research and logotherapy. *Psychological Reports, 93*, 307–319.

Shantall, T. (2020). *The Life-changing Impact of Viktor Frankl's Logotherapy.* Springer Nature.

Van Deurzen, M. ve Baker, C. A. (2017). *İnsan meselelerine varoluşçu bakışlar terapi uygulama el kitabı.* İstanbul Pan Yayıncılık.

Vos, J. (2016). Working with meaning in life in mental health care: A systematic literature review of the practices and effectiveness of meaning-centred therapies. *Clinical Perspectives on Meaning*, 59-87.

Vos, J., & Vitali, D. (2016). Psychological treatments supporting clients to live a meaningful life: A meta-analysis of meaning-centered therapies on quality-of-life and psychological-stress. *Under review.*

Wong, P. (2012). *From logotherapy to meaning-centered counseling and therapy.* In P. T. P. Wong (Ed.), The human quest for meaning: Theories, research, and applications (pp. 619–647). Routledge/Taylor & Francis Group.

Wong, P. T. (2012). From logotherapy to meaning-centered counseling and therapy. The human quest for meaning: *Theories, research, and applications, 2*, 619-647.

Wong, P. T. (2016). *Integrative meaning therapy: From logotherapy to existential positive interventions.* In Clinical perspectives on meaning (pp. 323-342). Springer, Cham.

Yalom, I. (2014). *Varoluşçu Psikoterapi.* (Çev. Z.İ. Babayiğit). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

İKİNCİ BÖLÜM
ANLATI TERAPİSİ

Emel Bedir

Giriş

Anlatı terapisi, Avustralyalı sosyal hizmet uzmanı ve aile terapisti Michael White ve Yeni Zelandalı antropoloji kökenli aile terapisti David Epston'ın 1981'de Avustralya'da gerçekleştirilen Aile Terapisi Konferansında tanışmaları ve bu tanışmanın ardından yıllar süren arkadaşlıklarının terapiye dair entelektüel bir ortaklığa da dönüşmesiyle gelişmiştir. David Epston'ın antropoloji alanındaki araştırmacılardan ve özellikle Foucault'dan aldığı fikirleri terapi alanına getirmesi; Epston ve White'ın eşleri Ann Epston ve Cherly White'ın feminist yaklaşımı terapi alanına taşımalarıyla anlatı terapisi yavaş yavaş şimdiki özgün kimliğini oluşturmuştur. Yaklaşımın kurucularının çok etnik kimlikli ülkelerde yaşamaları, yaklaşıma sömürgecilik karşıtı ve etnik kimliklere duyarlı bir yapı kazandırmıştır. White'ın terapi yolculuğuna ilk olarak birey merkezli yaklaşımla başlamış olmasına karşın aile terapisinin arka planını oluşturan antropolojiye olan ilgisi ve Epston'ın da antropolog olması dolayısıyla hikâyelerin kültürel ve tarihî bağlamını göz önünde bulundurmuşlar; bu yolla anlatı terapisi topluluk odaklı çalışmalarda -özellikle Aborjinlerle yapılan çalışmalar- öne çıkan bir yaklaşım olmuştur. Bu yapısıyla anlatı terapisi yaklaşımı psikoloji tarihinde patoloji merkezli 1. dalgada kategorize edilen problem odaklı veya 2. dalgada kategorize edilen davranışçı ve bilişsel yaklaşımlara değil; sosyal yapılandırmacılığın ve postyapısal fikirlerin etkilediği 3. dalga psikoterapi yaklaşımlarının içine dâhil edilmektedir. Melbourne Üniversitesinde yaklaşıma özgü yüksek lisans programı ve yaklaşımın uluslararası merkezi sayılabilecek Dulwich Centre isminde bir merkezi bulunmaktadır. Bununla birlikte yaklaşım ortaya çıktığı Avustralya ve Yeni Zelanda dışında Amerika, Kanada, İngiltere, Hong Kong, Singapur, Brezilya, Güney Afrika ve Danimarka gibi pek çok ülkede tanınmakta ve ruh sağlığı uzmanları tarafından kullanılmaktadır (Dinç ve Dinçer, 2020: 10-15; Murdock, 2018: 493).

Sonuç

Anlatı terapisi; kültürel-politik bağlama yaptığı vurgu, terapisti uzman olmayan duruşta konumlandırması, patolojize etmekten uzak problemi kişiden ayıran bir dil kullanması, klinisyenler için hem esneklik hem de kullanışlı uygulamalar yelpazesi sunması ve kişilerin her zaman hikâyelerini yeniden yazabilme güçlerinin bulunmasına yönelik pozitif bakış açısıyla terapi alanında özgün nitelikleri olan bir yaklaşımdır.

Kuramsal derinliği, çok kültürlü yapısı ve esnek uygulamalarının çeşitliliğiyle insana yardım meslekleri için çok geniş gruplarla çalışma fırsatı sunmaktadır. Anlatı terapisi; çift ilişkileri, madde kullanımı, suça bulaşmış çocuklar, şizofreni, TSSB, AIDS, yeme bozuklukları, öğrenme bozuklukları, öfke kontrol sorunları gibi pek çok sorun alanındaki çalışmalarda kullanılmaktadır (Gladding, 2015: 304). Yapılandırılmamış doğasından dolayı bu yaklaşım, terapistler için başka terapi ekolleriyle de birlikte çalışma fırsatı sunmaktadır.

Bölüm sonu canavarı isimli kayıp/yas gibi zorlayıcı bir problemle çalışılmasına karşın sekiz seans süren vaka örneğinde de görüldüğü gibi anlatı terapisi hem kısa süreli hem de uzun süreli çalışmalarda kullanışlı ve etkili bir yaklaşımdır. Bu anlamda birbirinden farklı koşullara sahip olan kurumlarda çalışan uzmanlar için kullanışlı bir yapı ihtiva etmektedir. Alanyazına bakıldığında bireyselleştirmekten uzak yapısı, farklı kültürlere karşı hassasiyeti ve kolektif süreçlere yaptığı vurguyla anlatı terapisinin klinik çalışmalar için bireyle çalışma dışında grup ve topluluk çalışmalarında da etkili bir yaklaşım olduğu ifade edilebilir.

Öyküsel terapi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. *www.dulwichcentre.com.au*

Kaynaklar

Abels, P. ve L. Abels, S. (2001*). Understanding Narrative Therapy a Guidebook for the SocialWorker.* New York: Springer Publishing Company.

Bedir, E. Öyküsel(Narrative) Terapi Yaklaşımının Sosyal Çalışma Mesleğinde Kullanılması: Fenomenolojik Bir Araştırma (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019).

Corey, G. (2015). Postmodern Yaklaşımlar. G. Corey içinde, *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları* (T. Ergene, Çev.). Ankara: Mentis Yayınları.

Dinç, M., & Dinçer, M. (2020). Giriş. M. Dinç, & M. Dinçer içinde, *Narrative Terapi Uygulamaları: Türkiye'de Yürütülen Bireysel ve Toplu Çalışmalar* (s. 9-32). İstanbul: Ketebe Yayınları.

Gladding, S. T. (2015). Çözüm Odaklı ve Öyküsel Aile Terapileri. S. T. Gladding içinde, *Aile Terapisi* (s. 287-309). Ankara: Türk PDR Derneği.

Kalkan Yeni, G. (2014). Öyküsel Terapi içinde A. N. Canel (ed.), *Terapide Yeni Ufuklar-Modern, Postmodern ve Kısa Terapiler*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık; 201-222.

Madigan, S. (2016). *Naratif Terapi.* İstanbul: Okuyan Us Yayınları.

Morgan, A. (2022). *Narrative Terapi Nedir?.* İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Murdock, N. L. (2018). N. L. Murdock içinde, *Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Kuramları* (F. A. Aysel Esen Çoban, Çev.). Ankara: Nobel Yayınları.

Payne, M. (2020). Güçler, Anlatı ve Çözüm Odaklı Uygulamalar. M. Payne içinde, *Modern Sosyal Hizmet Kuramı* (s. 311-345). Ankara: Nika Yayınları.

Russel, S. v. (2020). *Narrative Terapide Temel Uygulamalar.* İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Teater, B. (2015). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri*. (M. Boztilki, Çev.) Ankara: Nika Yayınları.

White, M. (2007). *Maps of Narrative Practice.* New York: W. W. Norton&Company.

White, M., & Epston, D. (1990). *Narrative Means To Therapeutic Ends.* New York: W. W. Norton&Company.

White, M. (1998). *Re-Authoring Lives: Interviews and Essays*. Adelaide, Australia: Dulwich Center Publications.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI VE BİLİNÇLİ FARKINDALIK TEMELLİ TERAPİLER

Navid R. Hosseınzadeh Asl

Giriş

Bilişsel davranışçı terapiler (BDT) (cognitive behavioral therapy-CBT) diğer yaklaşımlara göre nispeten yeni, kanıta dayalı ve en çok tercih edilen psikoterapi yaklaşımlardan birisi sayılır. Ancak yeni akım terapiler olarak bilinen ve pek çok düşünür tarafından BDT'nin "üçüncü dalgası" olarak da tanımlanan "bilinçli farkındalık temelli terapiler (BFTT) (mindfulness-based therapies-MBT)" ortaya çıktıktan sonra BDT artık "klasikleşmiş" bir terapi yöntemi olarak bilinmektedir. BDT ve BFTT yaklaşımlarının iyi seviyede olan etkililiklerinden dolayı yaygın bir şekilde psikoterapistler tarafından kullanılmaktalar (Craske, 2010; Mace, 2018).

BDT ve BFTT, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada başta olmak üzere gelişmiş ülkelerde klinik sosyal hizmet uzmanları tarafından yoğun bir ilgi görmektedir. Bu ilginin en önemli nedeni, bu terapi yaklaşımlarının kanıta dayalı olmaları ve klinik sosyal hizmet alanına en uygun yaklaşımlar arasında yer almaları olarak bilinmektedir (Hick ve Furlotte, 2009; Turner, 2009; Weissman vd., 2006). Bu uygunluğun nedenleri arasında en öne çıkanlar bu terapilerin kısa ve aynı zamanda işe yarar olmalarıdır. Klinik sosyal hizmetin danışan gruplarının özellikle dezavantajlıların oluşturduğu varsayıldığında kısa ve işe yarar terapilerin kullanımının önemi ortaya çıkmaktadır. Terapinin kısa süreli olması, daha az maliyetli olması anlamına da gelmektedir. Psikoterapinin mali kaynaklarını sağlayan kurumlar (devlete bağlı veya bağlı olmayan herhangi bir kurum), bu kaynağın daha fazla kişiye ulaşmasını isteyerek daha az maliyetli terapilere ilgi göstermektedir. Aynı zamanda bu kurumlar kaynaklarının boşa gitmemesini garantiye almak amaçlı uygulanan terapilerin kanıta dayalı ve işe yarar olmalarını talep etmekte, BDT ve BFTT

levsel olmanı sağlıyorsa neden dans edip eğlenmeyesin ki?" oldu. Başka bir değişle grup lideri katılımcılara depresyonun (veya kaygının) çeşitli işlev bozuklukları (dikkat ve uyku bozuklukları gibi) nedeniyle iş bulma ve hatta tüm hayatını etkileme gücüne sahip olduğuna vurgu yaptı, bunu önlemek için çok basit ve faydasız ancak etkili aktivitelerin önemine dikkat çekti.

Son olarak grup lideri öğrenilen becerilerin devam etmesi ve daha da güçlenmesi için egzersizlere devam etmenin önemine vurgu yaptı. Ayrıca katılımcıların gelecek planları tartışıldı ve bu süreçte öğrendiklerini devam etmeleri için nedenler sunmaları soruldu. Örneğin, katılımcılardan Seher Y. bu soruyu şöyle cevapladı: "Bu uygulamaya katıldığımdan beri daha az öfkeleniyorum, depresif hâllerim çok azaldı, önceden sabahları uyandığımda kendimi her şey için suçluyordum ama şimdi öyle değil, eskisi gibi olmak istemiyorum. Geçmişte üç iş randevusuna gitmedim çünkü beceremeyeceğimi düşünüyordum ama bu son iki haftada iki iş randevusuna gittim ve birinden çok umutluyum. Bu hâlimi devam ettirmek istiyorum, bu nedenle BFTBT pratiklerine devam edeceğim."

Katılımcılar gelecekte uygulamaya devam nedenlerini belirttikten sonra oturum sonlandırıldı ancak katılımcılar diğer desteklerin devamı için klinik sosyal hizmet uzmanı ve diğer uzmanlarla irtibatlarını sürdürdüler. Uygulama sürecinde bir kişi BFTBT'nin uygulamasına devam etmeyip sadece diğer destekler için kurumla irtibatını sürdürdü. Sekiz kişiden beşine iş bulundu ve çalışmaya başladılar; üç kişi ise sosyal hizmet uzmanları desteği ile iş aramaya devam etti.

Kaynaklar

Baer, R. A. (2014). Chapter 1 - Introduction to the Core Practices and Exercises. In R. A. Baer (Ed.), *Mindfulness-Based Treatment Approaches (Second Edition)* (pp. 3-25). Academic Press. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/B978-0-12-416031-6.00001-3

Baumeister, R. F., Bratslavsky, E., Finkenauer, C., & Vohs, K. D. (2001). Bad is Stronger than Good. *Review of General Psychology*, *5*(4), 323-370. https://doi.org/10.1037/1089-2680.5.4.323

Beck, A. T. (1963). Thinking and Depression: I. Idiosyncratic Content and Cognitive Distortions. *Archives of General Psychiatry*, *9*(4), 324-333. https://doi.org/10.1001/archpsyc.1963.01720160014002

Beck, A. T. (1970). Cognitive therapy: Nature and relation to behavior therapy. *Behavior Therapy*, *1*(2), 184-200. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0005-7894(70)80030-2

Beck, J. S. (2021). *Cognitive behavior therapy: Basics and Beyond, 3rd ed*. The Guilford Press.

Bishop, S. R., Lau, M., Shapiro, S., Carlson, L., Anderson, N. D., Carmody, J., Segal, Z. V., AbBey, S., Speca, M., & Velting, D. (2004). Mindfulness: A proposed operational definition. *Clinical psychology: Science and practice*, *11*(3), 230.

Burzler, M. A., Voracek, M., Hos, M., & Tran, U. S. (2019). Mechanisms of Mindfulness in the General Population. *Mindfulness*, *10*(3), 469-480. https://doi.org/10.1007/s12671-018-0988-y

Craigie, M., Slatyer, S., Hegney, D., Osseiran-Moisson, R., Gentry, E., Davis, S., Dolan, T., & Rees, C. (2016). A Pilot Evaluation of a Mindful Self-care and Resiliency (MSCR) Intervention for Nurses. *Mindfulness*, *7*(3), 764-774. https://doi.org/10.1007/s12671-016-0516-x

Craske, M. G. (2010). *Cognitive–behavioral therapy*. American Psychological Association.

Demarzo, M., Montero-Marin, J., Puebla-Guedea, M., Navarro-Gil, M., Herrera-Mercadal, P., Moreno-González, S., Calvo-Carrión, S., Bafaluy-Franch, L., & Garcia-Campayo, J. (2017). Efficacy of 8- and 4-Session Mindfulness-Based Interventions in a Non-clinical Population: A Controlled Study [Original Research]. *Frontiers in Psychology*, *8*(1343). https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01343

Deyo, M., Wilson, K. A., Ong, J., & Koopman, C. (2009). Mindfulness and Rumination: Does Mindfulness Training Lead to Reductions in the Ruminative Thinking Associated With Depression? *EXPLORE*, *5*(5), 265-271. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.explore.2009.06.005

Eberth, J., & Sedlmeier, P. (2012). The Effects of Mindfulness Meditation: A Meta-Analysis. *Mindfulness*, *3*(3), 174-189. https://doi.org/10.1007/s12671-012-0101-x

Ellis, A. (1977). Fun as psychotherapy. *Rational Living*, *12*, 2-6.

Ellis, A. (1991). The revised ABC's of rational-emotive therapy (RET). *Journal of Rational-Emotive and Cognitive-Behavior Therapy*, *9*(3), 139-172. https://doi org/10.1007/BF01061227

Freeman, A., Smukler, G., Dare, C., & Threausre, J. (1995). *Cognitive therapy*. New York, NY: Guilford Press.

Gilbert, P. (1998). The evolved basis and adaptive functions of cognitive distortions. *British Journal of Medical Psychology*, *71*(4), 447-463. https://doi.org/https://doi.org /10.1111/j.2044-8341.1998.tb01002.x

Goldberg, S. B., Riordan, K. M., Sun, S., & Davidson, R. J. (2022). The Empirical Status of Mindfulness-Based Interventions: A Systematic Review of 44 Meta-Analyses of Randomized Controlled Trials. *Perspectives on Psychological Science*, *17*(1), 108-130. https://doi.org/10.1177/1745691620968771

Goldberg, S. B., Tucker, R. P., Greene, P. A., Davidson, R. J., Kearney, D. J., & Simpson, T. L. (2019). Mindfulness-based cognitive therapy for the treatment of current depressive symptoms: a meta-analysis. *Cognitive Behaviour Therapy*, *48*(6), 445-462. https://doi.org/10 .1080/16506073.2018.1556330

Grossman, P., Niemann, L., Schmidt, S., & Walach, H. (2004). Mindfulness-based stress reduction and health benefits: A meta-analysis. *Journal of Psychosomatic Research*, *57*(1), 35-43. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0022-3999(03)00573-7

Hayes, S. C., Wilson, K. G., Gifford, E. V., Follette, V. M., & Strosahl, K. (1996). Experimental avoidance and behavioral disorders: a functional dimensional approach to diagnosis and treatment. *J Consult Clin Psychol*, *64*(6), 1152-1168. https://doi.org/10.1037//0022-006x.64.6.1152

Hick, S. F., & Furlotte, C. R. (2009). MINDFULNESS AND SOCIAL JUSTICE APPROACHES: Bridging the Mind and Society in Social Work Practice. *Canadian Social Work Review / Revue canadienne de service social*, *26*(1), 5-24. http://www.jstor.org/stable/41669899

Hollon, S. D., & Kendall, P. C. (1980). Cognitive self-statements in depression: Development of an automatic thoughts questionnaire. *Cognitive Therapy and Research*, *4*(4), 383-395. https://doi.org/10.1007/BF01178214

Hosseinzadeh Asl, N., & Barahmand, U. (2014). Effectiveness of Mindfulness-Based Cognitive Therapy for Co-Morbid Depression in Drug-Dependent Males. *Archives of Psychiatric Nursing*, *28*(5), 314-318. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.apnu.2014.05.003

Hosseinzadeh Asl, N. R. (2021). A randomized controlled trial of a mindfulness-based intervention in social workers working during the COVID-19 crisis. *Current Psychology*. https://doi.org/10.1007/s12144-021-02150-3

Hosseinzadeh Asl, N. R., & İl, S. (2022). The Effectiveness of a Brief Mindfulness-Based Program for Social Work Students in Two Separate Modules: Traditional and Online. *Journal of Evidence-Based Social Work*, *19*(1), 42-63. https://doi.org/10.1080/26408066.2021.1964670

Howarth, A., Smith, J. G., Perkins-Porras, L., & Ussher, M. (2019). Effects of Brief Mindfulness-Based Interventions on Health-Related Outcomes: a Systematic Review. *Mindfulness*, *10*(10), 1957-1968. https://doi.org/10.1007/s12671-019-01163-1

Kabat-Zinn, J. (1982). An outpatient program in behavioral medicine for chronic pain patients based on the practice of mindfulness meditation: Theoretical considerations and preliminary results. *General Hospital Psychiatry*, *4*(1), 33-47. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/0163-8343(82)90026-3

Kabat-Zinn, J. (2013). *Full catastrophe living, revised edition: how to cope with stress, pain and illness using mindfulness meditation*. Hachette uK.

Khoury, B., Lecomte, T., Fortin, G., Masse, M., Therien, P., Bouchard, V., Chapleau, M.-A., Paquin, K., & Hofmann, S. G. (2013). Mindfulness-based therapy: A comprehensive meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, *33*(6), 763-771. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.cpr.2013.05.005

Kuyken, W., Warren, F. C., Taylor, R. S., Whalley, B., Crane, C., Bondolfi, G., Hayes, R., Huijbers, M., Ma, H., Schweizer, S., Segal, Z., Speckens, A., Teasdale, J. D., Van Heeringen, K., Williams, M., Byford, S., Byng, R., & Dalgleish, T. (2016). Efficacy of Mindfulness-Based Cognitive Therapy in Prevention of Depressive Relapse: An Individual Patient Data Meta-analysis From Randomized Trials. *JAMA Psychiatry*, *73*(6), 565-574. https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2016.0076

Lenz, A. S., Hall, J., & Bailey Smith, L. (2016). Meta-Analysis of Group Mindfulness-Based Cognitive Therapy for Decreasing Symptoms of Acute Depression. *The Journal for Specialists in Group Work*, *41*(1), 44-70. https://doi.org/10.1080/01933922.2015.1111488

Linehan, M. M. (1987). Dialectical Behavioral Therapy: A Cognitive Behavioral Approach to Parasuicide. *Journal of Personality Disorders*, *1*(4), 328-333. https://doi.org/10.1521/pedi.1987.1.4.328

Mace, C. (2018). Mindfulness in psychotherapy: an introduction. *Advances in Psychiatric Treatment*, *13*(2), 147-154. https://doi.org/10.1192/apt.bp.106.002923

Mahoney, M. J. (1974). *Cognition and behavior modification*. Ballinger.

McClintock, A. S., Rodriguez, M. A., & Zerubavel, N. (2019). The Effects of Mindfulness Retreats on the Psychological Health of Non-clinical Adults: a Meta-analysis. *Mindfulness*, *10*(8), 1443-1454. https://doi.org/10.1007/s12671-019-01123-9

McCluskey, D. L., Haliwa, I., Wilson, J. M., Keeley, J. W., & Shook, N. J. (2022). Experiential avoidance mediates the relation between mindfulness and anxiety. *Current Psychology*, *41*(6), 3947-3957. https://doi.org/10.1007/s12144-020-00929-4

Nolen-Hoeksema, S. (1991). Responses to depression and their effects on the duration of depressive episodes. *Journal of Abnormal Psychology*, *100*, 569-582. https://doi.org/10.1037/0021-843X.100.4.569

Norris, C. J. (2021). The negativity bias, revisited: Evidence from neuroscience measures and an individual differences approach. *Social Neuroscience*, *16*(1), 68-82. https://doi.org/10.1080/17470919.2019.1696225

Perestelo-Perez, L., Barraca, J., Peñate, W., Rivero-Santana, A., & Alvarez-Perez, Y. (2017). Mindfulness-based interventions for the treatment of depressive rumination: Systematic review and meta-analysis. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, *17*(3), 282-295. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.ijchp.2017.07.004

Roemer, L., & Orsillo, S. M. (2008). *Mindfulness-and acceptance-based behavioral therapies in practice*. Guilford Press.

Rogers, C. R. (1965). The therapeutic relationship: Recent theory and research. *Australian Journal of Psychology*, *17*(2), 95-108. https://doi.org/10.1080/00049536508255531

Salmon, P., Sephton, S., Weissbecker, I., Hoover, K., Ulmer, C., & Studts, J. L. (2004). Mindfulness meditation in clinical practice. *Cognitive and Behavioral Practice*, *11*(4), 434-446. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S1077-7229(04)80060-9

Schumer, M. C., Lindsay, E. K., & Creswell, J. D. (2018). Brief mindfulness training for negative affectivity: A systematic review and meta-analysis. *J. Consult. Clin. Psychol.*, *86*, 569-583. https://doi.org/10.1037/ccp0000324

Segal, Z. V., Williams, J. M. G., & Teasdale, J. D. (2013). *Mindfulness-based cognitive therapy for depression* (2nd ed. ed.). Guilford Press.

Thoma, N., Pilecki, B., & McKay, D. (2015). Contemporary Cognitive Behavior Therapy: A Review of Theory, History, and Evidence. *Psychodynamic Psychiatry*, *43*(3), 423-461. https://doi.org/10.1521/pdps.2015.43.3.423

Turner, K. (2009). Mindfulness: The Present Moment in Clinical Social Work. *Clinical Social Work Journal*, *37*(2), 95-103. https://doi.org/10.1007/s10615-008-0182-0

Vasile, D., Vasiliu, O., Mangalagiu, A., Petrescu, B., Tudor, C., & Candea, C. (2021). Mindfulness-based cognitive therapy for major depressive disorder- a literature review. *European Psychiatry*, *64*(S1), S494-S494. https://doi.org/10.1192/j.eurpsy.2021.1320

Weissman, M. M., Verdeli, H., Gameroff, M. J., Bledsoe, S. E., Betts, K., Mufson, L., Fitterling, H., & Wickramaratne, P. (2006). National Survey of Psychotherapy Training in Psychiatry, Psychology, and Social Work. *Archives of General Psychiatry*, *63*(8), 925-934. https://doi.org/10.1001/archpsyc.63.8.925

Yurica, C. L., & DiTomasso, R. A. (2005). Cognitive Distortions. In A. Freeman, S. H. Felgoise, C. M. Nezu, A. M. Nezu, & M. A. Reinecke (Eds.), *Encyclopedia of Cognitive Behavior Therapy* (pp. 117-122). Springer US. https://doi.org/10.1007/0-306-48581-8_36

Zhang, D., Lee, E. K. P., Mak, E. C. W., Ho, C. Y., & Wong, S. Y. S. (2021). Mindfulness-based interventions: an overall review. *British Medical Bulletin*, *138*(1), 41-57. https://doi.org/10.1093/bmb/ldab005

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ÇÖZÜM ODAKLI KISA TERAPİ

Oğuzhan Zengin

Giriş

Gerek ekonomik sebeplerle gerekse sınırlı sayıda profesyonelin çok sayıda kişiye hizmet verme gerekliliğinden dolayı günümüzde kısa terapiler giderek daha tercih edilir hâle gelmiştir. Bu gelişmelerin kökeninde İkinci Dünya Savaşı sonrası travma yaşayan bireylerin sağaltımında, az sayıda profesyonelle çok sayıda insana hizmet verme ihtiyacı doğrultusunda, kısa terapilere duyulan ihtiyacın ortaya çıkması söz konusu olmuştur. Bununla birlikte Batılı ülkelerde sağlık sigortalarının uzun süreli terapileri karşılamaması da bu gidişatı perçinlemektedir. Çözüm odaklı kısa terapi de bu gelişmeler sonrasında gelişen bir terapi modelidir.

Söz konusu gelişmelere ek olarak günümüz iktisadi ve bilimsel paradigmaları tıp, hemşirelik ve sosyal hizmet gibi mesleklerden gerçekleştirdikleri uygulamaların etkililiğini kanıtlamalarını istemektedir. Sosyal hizmet mesleğinde bu talep, kanıta dayalı sosyal hizmet uygulaması adı altında kavramsallaştırılmıştır. Sosyal hizmette kanıta dayalı uygulama ise daha somut bir biçimde yapılandırılmış uygulama modellerinin kullanımını tercih edilir hâle getirmektedir. Örneğin De Jong ve Miller'e (1995) göre güçlendirme yaklaşımı, sosyal hizmet uzmanlarının uygulamada hangi yöntem ve teknikleri izleyecekleri konusunda somut önerilerde bulunmadığı için soyut bir niteliktedir. Bu bölümün konusu olan çözüm odaklı kısa terapi ise güçlendirme yaklaşımının bir türevi olup bu yaklaşımın bir uygulama modeli olarak değerlendirilmesi söz konusudur.

Bu bölümde ilk olarak sosyal hizmet uzmanları için oldukça kullanışlı bir uygulama modeli olan çözüm odaklı kısa terapinin gelişimi, felsefesi ve tekniklerinden bahsedilecek, sonrasında ise bölüm, yazarın gerçekleştirdiği örnek bir müdahale ile sonlandırılacaktır.

Çözüm odaklı kısa terapi müdahalesinin, öfke kontrolü sorunu yaşayan bireylere yönelik etkilerinin ortaya konulmasını amaçlayan bu çalışmada danışanla dört çözüm odaklı kısa terapi seansı gerçekleştirilmiştir. Bu vakada danışanın perspektifinden çözülmesi öncelikli sorunlar bağlamında sosyal çevre ilişkilerini ve öfke kontrolünü artırmak amaç olarak belirlenmiştir. Danışana uygulanan ön test ve son test ölçümleri karşılaştırıldığında; sürekli öfke, dışa vurulan öfke, içte tutulan öfke ve öfke kontrolü alanlarında olumlu gelişmeler gözlenmiştir. Bu süreçte danışanla iş birliğine dayalı bir ilişki kurulmuştur. Danışan, değişim yönünde sorumluluk almış; çözümlerin üretilmesi, ödevlerin belirlenmesi ve yerine getirilmesinde aktif bir rol üstlenmiştir. Sonuç olarak Ahmet vakasında çözüm odaklı kısa terapi yöntem ve teknikleri, sorunu çözmek bağlamında işe yaramış ve danışan hedeflediği değişime dört hafta gibi kısa bir sürede ulaşmıştır.

Kaynaklar

Berg, I. K., & Miller, S. D. (1992). *Working with the Problem Drinker: A Solution-Focused Approach.* WW Norton & Company.

Burwell, R., & Chen, C. P. (2006). Applying the Principles and Techniques of Solution-Focused Therapy to Career Counselling. *Counseling Psychology Quarterly,*19(2), 189-203.

De Jong, P., & Berg, I. K. (2008). *Interviewing for Solutions (3rd ed.).* Belmont, CA: Thomson Brooks/Cole.

De Jong, P., & Miller, S. D. (1995). How to interview for client strengths. *Social Work, 40*(6), 729-736.

De Shazer, S. (1985). *Keys to Solution in Brief Therapy*. New York: W. W. Norton.

Henden, J. (2008). *Preventing Suicide: The Solution Focused Approach.* Chichester: Wiley.

Kim, J., Jordan, S. S., Franklin, C., & Froerer, A. (2019). Is Solution-Focused Brief Therapy Evidence-Based? An Update 10 Years Later. *Families in Society,* 100(2), 127-138.

Macdonald, A. (2011). *Solution-Focused Therapy: Theory, Research & Practice.* Los Angeles, CA: Sage.

Milner, J. (2001). *Women and Social Work: Narrative Approaches.* Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Molnar, A., & De Shazer S. (1987). Solution-Focused Therapy: Toward the identification of therapeutic tasks. *Journal of Marital and Family Therapy,*13, 349-358.

Sklare, G. B. (2013). *Çözüm Odaklı Kısa Süreli Psikolojik Danışma (4th ed.).* (A. Kaya, Çev. Ed.). Ankara: Pegem Akademi.

Zengin, O. (2017). Öfke kontrolü sorununa yönelik Çözüm Odaklı Kısa Terapi müdahalesinin etkileri: Bir vaka çalışması. *Adli Bilimler Dergisi,* 16(2), 22-28.

Zengin, O. (2021). *Felsefesi, teknikleri ve uygulama örnekleriyle Çözüm Odaklı Kısa Terapi.* İstanbul: Efe Akademi Yayınları.

BEŞİNCİ BÖLÜM
FEMİNİST TERAPİ VE FEMİNİST SOSYAL HİZMET UYGULAMASI

Melike Tekindal - Şevval Gök - Şevval Özge Özlem

Giriş

Bu kitap bölümünün amacı; sosyal hizmet uygulayıcısı, öğrencisi ve bilim insanlarına yönelik feminist sosyal hizmet uygulamasının, kapsam ve içeriğinin aktarılması ile birlikte feminist sosyal hizmet uygulamasını örneği ile açıklamaktır.

Bu amaçtan hareketle bu bölümde öncelikle feminizm kavramı açıklanmış, tarihsel süreç ve evreleri detaylandırılmıştır. Sonrasında feminist terapi ve feminist terapinin tekniklerine değinilmiş olup feminist sosyal hizmet uygulamasının kapsam ve içeriği aktarılmıştır. Ayrıca feminist sosyal hizmet uygulamasının özelliklerine yer verilerek güçlü ve sınırlı yönler detaylandırılmıştır. Tüm teorik bilgiler ışığında da klinik düzeyde feminist sosyal hizmet uygulaması örneğine yer verilmiştir. Vakanın süreci aktarılarak feminist sosyal hizmet yaklaşımını odağında vaka incelenmiştir.

Feminizm ve Tarihsel Arka Plan

Feminizm, 1790'lı yıllarda görünür olmaya başlayıp liberal feminizm ile sesini duyuran ve 1960'lı yıllarda İngiltere'de ortaya çıkmış, Latincede kadın anlamına gelen "femine" kelimesinden türetilmiştir. Ayrıca feminizm kavramı kadınların, ataerkil toplumsal yapı sebebiyle yaşadığı baskılardan kurtulması ve erkeklerle eşit haklara sahip olabilmesi amacıyla çeşitli dönüşümlerden geçmiştir (Sevim, 2005). Feminizm en temelde, kadınların cinsiyetleri temelinde yaşadıkları zorlukları ortaya koymakta ve bu zorlukları sınıf, ırk, ulus gibi unsurlarla ele almaktadır (Sevim, 2005). Tarihsel ön koşullar incelendiğinde, 18. ve 19. yüzyıldan itibaren feminizmin birçok alanı etkilediği, kadının

Kaynaklar

Abrams, L. S., & Gordon, A. L. (2003). Self-harm narratives of urban and suburban young women. *Affilia,* 18, 429– 444.

Altuntaş, B. ve Atasü-Topçuoğlu, R. (2016). *Engelli bakımı: Sosyal bakım ve kadın emeği.* Ankara: Nika Yayınevi

Beauvoir, S. (2020). *İkinci cinsiyet olgular ve efsaneler (1. Cilt).* Acar Savran. G. (Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları

Berktay, F. (2014). Feminist teoride açılımlar. Ecevit, Y., Kalkıner, N. (Ed.). *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. 4. Baskı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Boratav, H. B. (2021). Feminizm ve psikoloji: Sıkıntılı bir ilişki. *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(1), 143-163.

Brickers-Jenkins, M. and Netting, F. E. (2009). Feminist issues and practices in social work, in A. Roberts (ed.) *Social Workers' Desk Reference*, 2nd edn. New York: Oxford University Press.

Brown, L. S. (2008). *Feminist therapy.* American Psychological Association

Brown, L. S., Bryan, T. C. (2007). Feminist therapy with people who self-inflict violence. *Journal of Clinical Psychology*, *63*(11), 1121–1133.

Buz, S. (2009). Feminist sosyal hizmet uygulaması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *20*(1), 53-65.

Chambless, D. L. &Wenk, N.M. (1982) Feminist vs nonfeminist therapy: The client's perspective. *Women and Therapy*, *2*, 57–65.

Chodorow, N. J. (2021a). *Duyguların gücü psikanalizde cinsiyette ve kültürde kişisel anlam.* Dirlikyapan J.A. (Çev.). Metis Yayınları.

Chodorow, N.C. (2021b). *Anneliğin yeniden üretimi.* Tanar Tatar D. (Çev.). Phoenix Yayınevi.

Consoli, A. J., Beutler, L. E., & Bongar, B. (Eds.). (2016). *Comprehensive textbook of psychotherapy: Theory and practice.* Oxford University Press.

Çatlak Zemin (2022). Erişim Tarihi: 01.12. 2022 https://www.catlakzemin.com/yeni-bir-feminist-dalgadan-daha-fazlasi/

Çoban, A. İ. (2015). Feminist teori ve uygulama. *Sosyal hizmet kuram ve yöntemleri uygulama için bir giriş* (ss.105-123). Ankara: Nika.

Danış, M. Z. ve Solak, Y. (2014). "Evde bakım hizmetlerinin organizasyonu: Hollanda örneği". *The Journal of Academic Social Sciences Studies*, *24*, 57-71.

Dietz, A. C. (2000). Responding to oppression and abuse: A feminist challenge to clinical social work. *Afillia,* 15, 369.

Dominelli, L. (2002). *Feminist social work theory and practise.* London, Palgrave.

Donovan, J. (2001). *Feminist teori.* İstanbul: İletişim

Donovan, J. (2005) *Feminist teori-Amerikan feminizminin entelektüel gelenekleri.* İstanbul: İletişim.

Donovan, J. (2019). *Feminist teori.* A. Bora, M. Ağduk Gevrek ve F. Sayılan (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları

Eastman, P.C. (1973) Consciousness-raising as a resocialization process for women. *Smith College Studies in Social Work, 43*, 153–183.

Featherstone, B. (2001) Where to for feminist social work. *Critical Social Work*, *2*(1).

Gitterman, A. and Germain, C. B. (2008). *The life model of social work practice: Advances in theory and practice.* New York: Columbia University Press.

Gottlieb, N., Burden, D., Mccormick, R. & Nicarthy, G. (1986) The distinctive attributes of feminist groups. *Social Work With Groups*, *6*, 81–93.

Gulanick, N.A., Howard, G.S. & Moreland, J. (1979). Evaluation of a group programme designed to increase androgyny in feminine women. *Sex Roles*, *5*, 811–827.

Heywood, A. (2003). *Political ideologies-An introduction.* Third Edition. New York: Palgrave Macmillan.

Israeli, A. L., & Santor, D. A. (2000). Reviewing effective components of feminist therapy. *Counseling Psychology Quarterly, 13*(3), 233-247.

Kaplan, V. (2021). Gender sensitive psychiatry and feminist therapy. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 3(3), 211-216.

Kara, Y. (2018). Feminist kuram ve sosyal hizmet uygulaması. *I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Kongresi*, 1151-1167.

Kolay, H. (2015). *Kadın hareketlerinin süreçleri, talepleri ve kazanımları*. Nisan. Sayı 3. EMO Kadın Bülteni.

Laidlaw, T., & Malmo, C. (1990). Associates feminist approaches to therapy with women. San Francisco: Jossey-Bass, 1

Lee, A.B. J. (2001). *The empowerment approach to social work practice building the beloved community*. Second Edition, Columbia Universty Press.

Mcnay, M. (1992). *Social work and power relations: towards a framework for an integrated practice, women, oppression and social work ıssues in antidiscriminatory practice.* Ed: M. Langan ve L. Day. Routledge: 48-66.

Millett, K. (2000). *Sexual politics*. New York: University of Illinois Press.

Millett, K. (2018). *Cinsel politika*. S. Selvi (Çev.). İstanbul: Payel Yayınevi

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. (2014). *Erkek şiddeti ile başa çıkmak: Sosyal çalışmacılar ve gönüllüler için el kitabı*. Mor Çatı Yayınları, İstanbul: Eren.

Nalbant, F., Korkmaz, T. (2019). Feminist teori temelinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin Türkiye bağlamında değerlendirilmesi. *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(2), 165-186.

Orme, J. (2009). *Feminist social work,* in M. Gary and S. Webb (eds), *Social Work Theories and Methods,* 2nd edn. Londan: Sage.

Özveri, D. (2009). Feminist teorinin gelişim sürecinde uluslararası ilişkilere bakışı üzerine kısa bir değerlendirme. H. Çomak (Ed.). *Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış.* 1. Basım. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Payne, M. (2005). *Modern social work theory,* third ed. Chicago: Lyceum Books.

Sevim, A. (2005). *Feminizm.* İstanbul: İnsan Yayınları.

Sharf, R. S. (2012). *Theories of psychotherapy and counseling: Concepts and cases*, Fifth Edition. Belmont, CA: Brooks Cole.

Sheafor, B. W. & Horejsi, C. J. (2016). *Sosyal hizmet uygulaması temel teknikler ve ilkeler.* D. Baran Çiftçi (Ed.). (s. 93-102), Ankara: Nika Yayınevi

Sloan, L. ve S. Wahab. (2000). Feminist voices on sex work: Implications for social work. *Afillia,* 15(457): 457-479.

Taş, G. (2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*; 3(5): 163-175.

Teater, B. (2015). *Sosyal hizmet kuram ve yöntemleri: Uygulama için bir giriş*. Karatay, A. (Ed.). (s.114). Ankara: Nika Yayınevi

Thompson, N. (2005). *Understanding social work*. Second Edition, Ed: Jo Campling, London, Palgrave Macmillan.

Tunç, M. (2013). Feminist grup çalışması: Temeli, kapsamı ve süreci. *Toplum ve Sosyal Hizmet; 24*(2), 209-229.

Tunç-Tekindal, M. (2016). *Feminist grup çalışması: Bir sosyal hizmet uygulaması olarak engelli çocuğa sahip kadınların deneyimi*, Ankara: Nobel Yayınevi.

Valentich, M. (2011). Feminist theory and social work practice, in F. J. Turner (ed.) *Social work treatment: Interlocking theoretical approaches*, 5th edn. New York: Free Press.

Wolchik, S.A., Weiss, L. & Katzman, M.A. (1986) An empirically validated short term psychoeducational group treatment program for bulimia. *International Journal of Eating Disorders*, *5*,143–157.

Worell, J., & Remer, P. (2002). *Feminist perspectives in therapy: Empowering diverse women*. John Wiley & Sons.

ALTINCI BÖLÜM
GÖREV ODAKLI YAKLAŞIM

Ayşe Mine İşler - Buğra Yıldırım

Giriş

Görev odaklı sosyal hizmet yaklaşımı; sosyal hizmet bilgi gövdesi şemsiyesinin altında uygulama alanı en geniş olan modellerden biridir. Belirli sorunlara yönelik eyleme geçirilebilir çözümlere odaklanmanın aktif bir yoludur. Görev odaklı yaklaşım temelde danışanların sorunlarını tanımlar, hedefleri belirler ve hedeflere yönelik görevler ile bir plan oluşturup danışan ile birlikte bu planı uygular.

Görev odaklı sosyal hizmet, danışanı ilgilendiren her soruna uyarlanabilir bir yaklaşımdır. Sorun alanları arasında ayrım yapmaz ve herhangi bir problemi çözmek için o soruna özgü sistematik bir uygulama mantığı sunar. Sosyal hizmet uzmanları; birey, aile ve gruplarla çalışırken okullarda ya da hastanelerde uygulama gerçekleştirirken içinde bulunduğu her ortamda görev odaklı uygulama yaklaşımını kullanabilir. Bu bölümde görev odaklı yaklaşımın gelişimi, sosyal hizmet mesleğindeki yeri, teorik çerçevesi ele alınacak ve vaka örneği ile uygulama aşaması tartışılacaktır.

Görev Odaklı Uygulama Yaklaşımı

Kökeni sosyal hizmete ait olan görev odaklı yaklaşım, sosyal hizmetin genelci uygulamasından ve vaka çalışmalarından doğmuştur. Sosyal hizmet uzmanları olan Reid ve Shyne (1969), aileler ile gerçekleştirilen kısa süreli vaka çalışmaları ile uzun süreli vaka çalışmalarının etkinliğini karşılaştırmıştır. Bu karşılaştırma analizi sonucunda sekiz görüşme ile sınırlı ve planlı hizmet alan ailelerin uzun süreli hizmet alan ailelere göre daha fazla ilerleme kaydettiği belirtilmiştir (Reid ve Shyne, 1969). Daha sonra William Reid ve Laura Epstein, 1970'li yıllarda kısa süreli modeller üzerindeki bulguları sentezlemiş ve

görev hakkında görüşme yapılmış, görevin ne kadarının gerçekleştirildiği ya da neden gerçekleştirilmediği konuşulmuştur (görev ilerleme durumunu inceleme). Oturumlar sırasında Demet'in motivasyonunda azalma olmaması amacıyla görevlerin neden gerçekleştirilmesi gerektiği anlatılmış ve belirlenen hedeflerin gerekçeleri belirli aralıklarla kendisine hatırlatılmıştır. Bununla birlikte başarılı bir şekilde gerçekleştirdiği her görev için tebrik edilmiş ve küçük ödüller sunulmuştur (gerekçe ve teşviklerin oluşturulması). Orta aşamanın son oturumunda ise hedef problemler sorunlar gözden geçirilmiş ve sorunlar çözüme ulaştığı için sonlandırma aşamasına geçilmiştir.

Vakanın Sonlandırma Aşaması (II Oturum)

Demet ile yaptığımız ilk görüşmeden geldiğimiz aşamaya kadar katettiğimiz yol incelenmiştir. Problemler ve hedefler değerlendirilmiş, ortaya çıkan değişim hakkında görüşülmüştür. Süreç sonunda Demet, temel yaşam becerilerini kazanmış ve tek başına yaşamının sorumluluğunu üstlenebileceğini anlamıştır. Üç iş yeri ile görüşme gerçekleştirmiş olup bir dikimevinde işe kabul edilmiştir. Ablası ile ilişkileri ise eskisine göre güçlü bir hâl almıştır. Gelecekte de bu becerilerini sürdüreceği konusunda anlaşılmıştır (nihai problem incelemesi/gelecek planları)

Demet, bu süreçte elde ettiği kazanımlar nedeniyle tebrik edilmiş, harika bir iş çıkardığı vurgulanmıştır (başarının pekiştirilmesi). Bununla birlikte elde ettiği becerileri sürdürebilmesi için yol gösterilmiş, umutsuzluğa düştüğünde elde ettiği başarıya nasıl ulaştığını ve hangi adımları atarak güçlendiğini hatırlaması istenmiştir (başarıların ve problem çözme becerilerinin gözden geçirilmesi). En son noktada ise sürece ilişkin duygu ve düşünce paylaşımı gerçekleştirilmiş (reaktif tartışma) ve müdahale süreci sonlandırılmıştır.

Kaynaklar

Blakely, T. J. ve Dziadosz, G. M. (2014). Combining social role theory, social role valorization theory, and task-centered treatment for the rehabilitation of persons with serious psychiatric conditions. *Care Management Journals, 15*(3), 111–116.

Doel, M. ve Marsh, P. E. (1992). *Task-centered social work*. London, UK: Routledge.

Epstein, L. ve Brown, L. B. (2002). *Brief treatment and a new look at the task-centered approach* (4th ed.). Boston: Allyn & Bacon.

Fortune, A. E. (1985). *Task-centered practice with families and groups*. New York: Springer.

Fortune, A. E. ve Reid, W. J. (2017). Task-centered social work. In.: F.J. Turner (Ed.), *Social work treatment: Interlocking theoretical approaches* (6th ed.) (ss. 532-552). New York: Oxford University Press.

Hepworth, D. H., Rooney, R. H. ve Larsen, J. A. (2002). *Direct social work practice: Theory and skills* (6th ed.). Australia: Pacific Grove, CA.

Hollis, F. (1972). *Casework: A psychosocial therapy* (2nd ed.). New York: Random House.

Kelly, M. ve Colindres, M. (2013). *Task-centered practice* (*Encyclopedia of Social Work / NASW & Oxford University Press)*. 21 Eylül 2022 tarihinde https://oxfordre.com/socialwork/view /10.1093/acrefore/9780199975839.001.0001/acrefore-9780199975839-e-388 web adresinden erişildi.

Langer, C. L. ve Lietz, C. A. (2015). *Applying theory to generalist social work practice*. New Jersey: John Wiley & Sons.

Lehmann, P. ve Coady, N. (2001). *Theoretical perspectives for direct social work practice: A generalist-eclectic approach*. New York: Springer.

Lo, T.W. (2005). Task-centered group work: Reflections on practice. *International Social Work, 48(4)*, 455-465.

Marsh, P. (2007) Task-centered practice. In.: J. Lishman (Ed.), *Handbook of theory for practice teachers in social work* (2nd ed.) (ss. 157-172). London: Jessica Kingsley.

Naleppa, M. J. ve Reid, W. J. (2003). *Gerontological social work: A task-centered approach*. New York: Columbia University Press.

Payne, M. (1991). *Modern social work theory*. London: Palgrave MacMillan.

Perlman, H. H. (1957). *Social casework: A problem solving process*. Chicago: University of Chicago Press.

Ramos, B. M. ve Tolson, E. R. (2008). The task-centered model. In.: N. Coady ve P. Lehmann (Eds.), *Theoretical perspectives for direct social work practice* (ss. 273-289). New York: Springer.

Reid, W. J. (1978). *The task-centered system*. New York: Columbia University Press.

Reid, W. J. (1992). *Task strategies: An empirical approach to clinical social work*. New York: Columbia University Press.

Reid, W. J. ve Epstein, L. (1972). *Task centered casework*. New York: Columbia University.

Reid, W. J. ve Shyne, A. W. (1969). *Brief and extended casework.* New York: Columbia Univensity Press.

Tolson, E. R. ve Brown, L. B. (1981). Client dropout rate and students' practice skills in task-centered casework. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services, 62*(5), 308 - 313.

Tolson, E. R., Reid, W. J. ve Garvin, C. D. (2003). *Generalist practice: A task centered approach* (2nd ed.). New York: Columbia University.

YEDİNCİ BÖLÜM
KİŞİLERARASI İLİŞKİLER TERAPİSİ

Meltem Oral

Giriş

Kişilerarası İlişkiler Psikoterapisi (KİPT), 1970'li yıllarda Klerman, Weissman, Rounsaville ve Chevron tarafından depresyon tanısı almış bireylerin ayaktan sağaltımı için geliştirilmiş bir yaklaşımdır (Alkan, 2007). Depresyon dışında farklı bozukluklar ve yaş gruplarını da kapsayacak şekilde çeşitli toplumsal ve tıbbi ortamlar için uyarlanmıştır. Etkinliği hem grup hem de bireysel yaklaşımlar kullanılarak yüksek, orta ve düşük gelirli ülkelerde çok sayıda klinik çalışmada kanıtlanmıştır (Cuijpers vd., 2016; Cuijpers vd., 2011).

KİPT; kısa süreli, bağlanma temelli bir psikoterapi olup bireylerin sıkıntılarını azaltmayı ve kişilerarası işlevselliklerini düzeltmeyi hedeflemektedir. KİPT, bireylere kişilerarası ilişkilerini düzeltmede yardımcı olmak, duygusal ve pratik destek ihtiyaçlarını uygun bir biçimde sormayı öğrenmek amacıyla kişilerarası değişim ve belirtilerde iyileşme aracı olarak özellikle kişilerarası ilişkilere odaklanmaktadır. Buna ek olarak KİPT aynı zamanda bireylere yaşadıkları kişilerarası sıkıntılarını daha iyi yönetebilmeleri için sosyal desteklerini artırmayı amaçlamaktadır (Stuart ve Robinson, 2012).

KİPT'in temel varsayımı, kişinin duygu durumu ile kişilerarası dünyasında yaşadığı olayların birbiriyle bağlantılı olduğudur. Bireyleri anlamak için biyopsikososyal/kültürel/manevi modeli kullanmaktadır. Depresyona ya da diğer bazı bozukluklara sebep olan ya da yatkınlık yaratan biyolojik ya da diğer psikolojik sebepleri göz ardı etmemekle birlikte depresyonu ya da diğer bozuklukları sosyal bağlamda ortaya çıkan tıbbi bir rahatsızlık olarak kavramsallaştırmaktadır. Müdahale alanı olarak akut dönemde ortaya çıkmış kişilerarası sorunlarla ilgilenmektedir (Altın, 2012). KİPT'in odak noktaları iki yönlüdür. Birinci olarak bireyin ilişkilerindeki kayıplar, çatışmalar, rol değişiklikleri ve yalnızlık durumuna odaklanmaktadır. Burada amaç bireyin ya bu ilişkilerde iletişimini düzeltmesine ya da ilişkiler hakkında daha gerçekçi beklentilere

olmak üzere dört temel ilkeye sahiptir. Kişilerarası ilişkiler terapisinin (KİPT) klinik sosyal hizmet uygulamasıyla uyumlu bir terapi modeli olduğu söylenebilir. Klinik sosyal hizmet uygulamasında olduğu gibi KİPT de danışanın bulunduğu yerden başlar ve "şimdi ve burada"ya odaklanarak danışanın sıkıntısını azaltmayı amaçlar. Aynı zamanda KİPT, bireyin hem mikro hem de makro ortamlardan etkilenen biri olarak görüldüğü biyopsikososyal-kültürel-spiritüel modele dayanmakta olup sosyal hizmet uzmanı-danışan ilişkisi ve danışanın kişilerarası sistemi dâhil olmak üzere ilişkilerine odaklanır. KİPT'in klinik sosyal hizmet uygulamasıyla uyumlu olduğu diğer bir konu da rehber olarak kanıta dayalı uygulama çerçevesini kullanması ve çeşitlilik ve sosyal adalet anlayışına dayalı uygulamayı teşvik etmesidir. KİPT bireylerin etkili iletişim becerilerine sahip olmasını, duygularını uygun bir şekilde ifade etmesini öğreterek ilişkilerini güçlendirmelerine yardımcı olan bir terapi modelidir. Sosyal hizmet programlarının çoğu öğrencilere bir dizi müdahale modeli sunarken odak noktası genellikle öğrencilerin tedavi yaklaşımları hakkındaki bilgilerini artırmaktır. Ancak klinik sosyal hizmet uygulaması için öğrenci öğreniminin temel bir parçası danışanlarla çalışırken kavramsal anlayışın geliştirilmesi ve prosedürel becerilerin uygulanmasıdır. Dolayısıyla KİPT'in sosyal hizmet yüksek lisans programlarında ileri düzey uygulamalar dersine katılması, öğrencilerin klinik uygulamaya iyi bir şekilde hazırlanmalarını sağlamada önemli bir adım olabilir.

Kaynaklar

Alkan M. (2007). Majör depresyon ve yineleyici depresyonda kişilerarası ilişkiler terapisi. *Journal of International Medical Sciences, 3*(29), 52-59.

Altın, G. E. (2012). Perinatal depresyon tedavisinde kişilerarası psikoterapi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4*(2): 188-203.

Cuijpers, P., Donker, T., Weissman, M. M., Ravitz, P., Cristea, I. A. (2016). Interpersonal psychotherapy for mental health problems: a comprehensive meta-analysis. *American Journal of Psychiatry, 173*(7), 680-687.

Cuijpers, P., Geraedts, A. S., van Oppen, P., Andersson, G., Markowitz, J. C., van Straten, A. (2011). Interpersonal psychotherapy for depression: a meta-analysis. *American Journal of Psychiatry, 168*(6), 581-592.

Stuart S., Robinson M. (2012). *Interpersonal Psychotherapy 2E A Clinician's Guide*. Hodder Arnold, Hachette UK.

World Health Organization and Columbia University. Group Interpersonal Therapy (IPT) for Depression (WHO generic field-trial version 1.0). Geneva, WHO, 2016.

SEKİZİNCİ BÖLÜM
KRİZE MÜDAHALE

Hacer Duygu Yeşilkayalı

Giriş

Krizler hayatın olağan akışında her yaştan, her kültürden bireyin yaşayabileceği durumlardır. "Kriz" kelimesi her ne kadar genellikle panik, acil durum ve kontrolden çıkmışlık hâlini akla getirse de mutlaka böyle değildir. Sevilen birinin kaybı, iş kaybı ya da doğal afetler gibi durumlar kadar mutluluk verici olarak tanımlanabilecek olan bir bebeğin doğumu, evlilik gibi durumlar da kriz oluşturabilmektedir. Kişi, bu geçiş dönemlerinden güçlenerek ya da gelecekte karşı karşıya kalacağı stres durumlarına karşı daha incinebilir ve başa çıkma potansiyeli azalmış olarak çıkabilir.

Kriz kavramının klasik kavramsallaştırılmasını yapmış olan Caplan (1974), bireyin olağan problem çözme çabalarının durumu hafifletmediğini algıladığında ve sürekli başarısızlıkla sonuçlandığında kriz durumuna girdiğini belirtmektedir. Taplin (1971) ise krizi, bireyin "bilişsel haritasının" yeni ve dramatik durumlarla baş etme yetersizliği olarak tanımlamıştır. Her iki tanımda da sorun çözme mekanizmasının yetersizliğine vurgu yapılmaktadır.

Toplumun her birimi ile her düzeyde çalışmalar yapılan sosyal hizmet uygulamalarında da danışanların sorun çözme becerileri edinmeleri sağlanarak onları güçlendirmek amaçlanmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada krize müdahale yaklaşımı ve bu yaklaşımın sosyal hizmet uygulamalarında kullanımından söz edilecektir. Bu bağlamda önce "kriz" kavramı ve krizin doğası hakkında bilgi verildikten sonra, krize müdahale yaklaşımının tarihsel gelişimi ve krize müdahale modellerini bir arada toplayan bir model üzerinde durulacak, son olarak da sosyal hizmet uygulamalarında krize müdahalede kabul görmüş düzeyler hakkında açıklamalar yapılacaktır.

takip basamağı olarak da değerlendirilebilir. Bununla birlikte Asiye ile tekrar yüz yüze görüşme gerçekleşemese de telefon yolu ile üçüncü düzey müdahalede desteklenen ve karar verilen tüm aktivitelerin gerçekleştirildiği ve çevresi ile de az da olsa etkileşime girmeye başladığı öğrenilmiştir.

Kaynaklar

Al, C. M., Stams, G. J. J., van der Laan, P. H., & Asscher, J. J. (2011). The role of crisis in family crisis intervention: Do crisis experience and crisis change matter?. *Children and Youth Services Review*, *33*(6), 991-998.

Brammer, L. ve McDonald, G. (1999). *The helping relationship*. Seventh Edition, United States of America, Allyn & Bacon.

Caplan, G. (1960). Patterns of parental response to the crisis of premature birth: A preliminary approach to modifying the mental-health outcome. *Psychiatry, 23*, 365-374.

Caplan, G. (1964). *Principles of Preventive Psychiatry*. New York: Basic Books.

Caplan, G. (1974). *Support systems and community mental health: Lectures on concept development.* New York: Behavioral Publications.

Caplan, G. (1989). Recent developments in crisis intervention and the promotion of support services. *Journal of Primary Prevention, 10*(1), 3-25.

Çelebi-Kılınç, E. (2019). *Okullarda Krize Müdahale Ekiplerinde Yer Alan Öğretmenlerin ve Okul Psikolojik Danışmanlarının Krize Müdahale Çalışmalarıyla İlgili Görüşlerinin İncelenmesi; Nitel Bir Çalışma.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Everly, Jr., G. S., Flannery, Jr., R. B., & Mitchell, J. T. (2000). Critical incident stress management: A review of literature. *Aggression and violent behavior: A Review Journal, 5,* 23-40.

Flannery, R. B., & Everly, G. S. (2000). Crisis intervention: A review. *International Journal of Emergency Mental Health, 2(*2), 119-126.

Kanel, K. (2012*). A Guide to Crises Intervention*. Forth Edition, United States of America.

Kfir, N. (2014). *Crisis intervention verbatim*. Taylor & Francis.

Knox, K.S. Roberts, A. R. (2008). The crisis intervention model. Coady N. and Lehman P.(Ed) *Theoretical perspectives for direct social work practice- a generalist –eclectic approach*. (2rd ed.) Newyork: Springer Publishing Company, 184-266

Mitchell, J. T., Schiller, G., Eyler, V. A., & Everly Jr, G. S. (1999). Community crisis intervention: the Coldenham tragedy revisited. *International Journal of Emergency Mental Health, 1*(4), 227-236.

Myer, R., Lewis, J., & James, R. (2013). The introduction of a task model for crisis intervention. *Journal of Mental Health Counseling*, *35*(2), 95-107.

National Association of Social Workers. (2008). Military service-related PTSD. Retrieved from http://www.socialworkers.org/research/ naswResearch/0907Military/default

Özgüven, H. D. (2003). İntihar girişimlerinde krize müdahale. *Kriz Dergisi 11*(1), 25-34.

Roberts, A. R., & Ottens, A. J. (2005). The seven-stage crisis intervention model: A road map to goal attainment, problem solving, and crisis resolution. *Brief Treatment and Crisis Intervention, 5*(4), 329.

Sözer, Y. (1992). Psikiyatride kriz kavramı ve krize müdahale. *Kriz Dergisi, 1*(1), 8-12.

Taplin, J. R. (1971). Crisis theory: Critique and reformulation. *Community Mental Health Journal, 7(*1), 13-23

DOKUZUNCU BÖLÜM
MOTİVASYONEL GÖRÜŞME

Ercan Mutlu

Giriş

Motivasyonel görüşmenin kökeni, her ikisi de klinik psikolog olan William Miller ve Stephen Rollnick'e dayanmaktadır (Teater, 2014). Miller ve Rollnick tarafından geliştirilen motivasyonel görüşme tekniği başlangıçta madde bağımlılığı alanında kullanılmıştır. Motivasyonel görüşme günümüzde ise yalnızca madde bağımlılığı alanında kullanılmamakta olup ambivalansın ve direncin görüldüğü eğitim, sağlık ve psikoterapi gibi birçok alanda da kullanılmaktadır (Ögel, 2019; Miller ve Arkowitz, 2019; Zuckoff ve Hettema, 2007). Motivasyonel görüşme tekniği, aşağıda açıklandığı gibi farklı teori ve modelleri içermektedir.

Motivasyonel görüşme tekniği, Carl Rogers'ın danışan merkezli yaklaşımının temel özelliklerine sahiptir. Carl Rogers, değişimi kolaylaştırmada danışman becerilerini danışanla doğru empati kurma, danışana sıcaklık ve içtenlik olarak ele almıştır (Miller ve Rollnick, 2009). Motivasyonel görüşme, Festinger'in kognitif uyumsuzluk kuramını ve Bem'in öz algı kuramını da içermektedir. Festinger'in kognitif uyumsuzluk kuramında bireylerin inançları, hedefleri ve davranışları arasındaki uyuşmazlıkların farkında olmasının bireylerin tutarsızlıklarından kurtulmalarında teşvik edici olduğu öne sürülmektedir. Bem tarafından geliştirilen öz algı teorisinde ise bireylerin istemedikleri davranışları değiştirmelerinde arzu ettikleri değişimi seslendirmelerinin önemi vurgulanmaktadır (Hamera, 2020).

Ayrıca 1980'li yıllarda Prochaska ve Di Clemente tarafından geliştirilen transteorik model de motivasyonel görüşmeyi tamamlamış, dirençli olan ve değişim için hazır olmayan danışanlarda değişimi kolaylaştırıcı bir rol üstlenmiştir (Velasquez ve diğerleri, 2013). Transteorik model, sorunlu davranışların tedavisinde kullanılan yaklaşımları bir araya getirerek bütüncül bir bakış geliştirmekte ve bireylerde bağımlılık davranışının nasıl değiştiğini odak almaktadır. Bağımlı bireylerdeki davranış örüntüleri sıklıkla aniden ortaya çıkmamak-

Danışan: Evet, tabii ki.

Danışman: Alkolü bırakma konusunda kararlısınız ve daha öncesinde de alkolü bırakabildiğiniz dönemler olmuş. Eğer benimle görüşmelere devam etmek isterseniz -ki bu karar size ait- bir sonraki görüşmeye kadar neler yapmak istersiniz?

Danışan: Önümüzdeki görüşmeye kadar alkol almayı biraz azaltabilirim.

Danışman: Bence çok iyi bir başlangıç olur. Gelecek hafta görüşme dileğimle...

Kaynaklar

Corcoran, J. (2016). *Motivational interviewing: A workbook for social workers*. New York: Oxford University Press.

Diclemente, C. C. (2016). *Bağımlılık ve değişim. Bağımlılık nasıl gelişir ve bağımlı insan nasıl iyileşir*. M. Şahin (Çev. Ed.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Diclemente, C. C., Fairhust, S.K., Piotrowski, N. A. (1995). Self-efficacy and addictive behaviour, J.E. Maddux (Ed), içinde, *Self-efficacy, adaptation and adjustment: theory, research and application*, (109-141), New York: Springer.

Hamera, H. (2020). Motivasyonel görüşme, A.A. Atbaş, N. Gürhan (Çev. Eds), *Psikiyatri hemşireliği ileri düzey uygulamalar için psikotreapi: Kanıta dayalı uygulama rehberi*, Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri.

Hohman, M. (2012). *Motivational interviewing in social work practice*. New York: Guilford Press.

Köroğlu, E. (2018). *İsteklendirici görüşme yöntemi (motivasyonel görüşme)* Ankara: HYB Yayıncılık.

Krejci, J., Neugebaur, Q. (2015). Motivational interviewing in groups: group process considerations. *Journal of Groups in Addiction & Recovery*, 10, 23-40.

Langer, C. L. ve Leitz, C. A. (2021). *Genelci sosyal çalışma, kuram ve uygulama.* (A. Karatay Çev. Ed), Ankara: Nika Yayınevi.

Miller, W. R. ve Rollnick, S. (2009). *Motivasyonel görüşme: İnsanları değişime hazırlama.* F. Karadağ, K. Ögel, A.E. Tezcan (Çev. Eds) Ankara: HYB Basım Yayın

Miller, W. R. ve Arkowitz, H. (2019). Motivasyonel görüşmeyi öğrenmek, uygulamak ve genişletmek, M. Şahin- H.U Kural (Çev. Eds), *Psikolojik problemlerin tedavisinde motivasyonel görüşme*, 1-33, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Mutlu, E. (2020). Motivasyonel görüşme (F. Bal, Ed.), *Klinik psikolojide kullanılan psikoterapi yöntemleri*, 13-35, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Norcross, J. C., Krebs, P. M. ve Prochaska, J. O. (2011). Stage of change. *Journal of Clinical Psychology, 67*(2), 143-154.

Ögel, K. ve Doğmuş, D. (2008). *Alkol ve Madde Bağımlılığında Kısa Girişimler.* Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

Ögel, K. (2017). Bağımlılık Tedavisi Temel Kitabı. İstanbul: IQ Kültür sanat Yayıncılık.

Ögel, K. (2019). Motivasyonel Görüşme Tekniği, *Türkiye Klinikleri Journal of Psychiatri-Special Topics*, *2*(2), 41-44.

Ögel, K. ve Karadağ, F. (2019). Alkol ve madde kullanım bozukluğunda tedavi için motivasyonu ve uyumu arttırma, *Alkol ve madde kullanım bozuklukları temel başvuru kitabı*, 62-70 Ankara: Türkiye psikiyatri Derneği Yayınları.

Ögel, K. ve Şimşek, M. (2021). *Motivasyonel görüşme tekniği*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Rollnick, S., Miller, W. R. ve Butler, C. C. (2008). *Motivational interviewing in health care*. New York: Guilford Press.

Rollnick, S., Kaplan, S. G. ve Rutschman, R. (2020). *Okullarda motivasyonel görüşme: davranış ve öğrenmeyi geliştiren görüşmeler*, F. Tanhan- Y. Hastunç (Çev. Ed), Ankara: Vizetek Yayıncılık.

Stanhope, V., Tennile, J., Bohrman, C. ve Hamovitch, E. (2016). Motivational interviewing: Creating a leadership role for social work in the area of healthcare reform. *Social Work in Public Health, 31*(6), 474-480.

Teater, B. (2014). Motivasyonel görüşme, A. Karatay (Çev. Ed), *Sosyal hizmet kuram ve yöntemleri: Uygulama için bir giriş*, 143-167. Ankara: Nika Yayınevi.

Velasquez, M. M., Stephens, N. S. ve Ingersoll, K., (2006). Motivational interviewing in groups, *Journal of Groups in Addiction & Recovery, 1*(1), 27-50.

Westra, H. A., Aviram, A. (2019). Motivasyonel görüşmenin kaygı tedavisine entegre edilmesi 83-109, M. Şahin- H.U Kural (Çev. Eds), *Psikolojik problemlerin tedavisinde motivasyonel görüşme*, 1-33, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Whab, S. (2005). Motivational interviewing and social work practice, *Journal of Social Work, 5*(1), 45-60.

Zuckoff, A. ve Hettema, J. E. (2007). Motivational interviewing to enhance engagement and adherence to treatment: a conceptual and empirical review. In: Simpson HB, chairperson. Using motivational interviewing to enhance CBT adherence. Presented at the 41st Annual Convention of the Association for Behavioral and Cognitive Therapies, Philadelphia, PA.

ONUNCU BÖLÜM
OYUN TERAPİSİ

Rabia Erten

Giriş

"Kuşlar uçar, balıklar yüzer, çocuklar oynar." Oyun terapisinin gelişiminde katkıları olan Gary Landreth'in bu cümlesi, oyunun çocuk için yerini ve önemini çok sade fakat çok da net bir şekilde belirtmektedir. Çocuk için oyun; bir balığın yüzmesi kadar doğal, akışında, zaten çocukta kendiliğinden olan bir şeydir. Aynı zamanda çocuğun hayatla arasındaki temel bağlarından biridir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 31. maddesinde "Taraf Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar." ibaresi yer almaktadır. Sözleşmede de vurgulandığı gibi oyun, çocuğun hakkıdır.

Beş yaşındaki bir çocuğa yetişkinlerin ifade ettiği şekilde, "Şimdi parktan ayrılıp eve gitmemiz gerekiyor." dediğimizde cevap olarak "Hayır, istemiyorum!" gibi bir yanıt alabiliriz. Hatta bizi duymayarak oyun oynamaya devam bile edebilir, çareyi sesimizi yükseltmekte buluruz ama bunu yaptığımızda daha büyük bir dirençle karşılaşabiliriz. Fakat bu ifadeyi kollarımızı iki yana açıp "Bugün eve kanatlarımızı çırparak kuş olup uçarak gidelim mi, bakalım nasıl uçacağız?" diye oyuncaya çevirdiğimizde çocuk belki bizden önce çoktan kanatlarını açıp "Yuvaya önce ben varacağım!" diyerek evin yoluna koyulmuş olabilir.

Bazen, "Haydi, eve gidiyoruz!" gibi basit gündelik hayatın içinde kullandığımız bu tür cümlelerle bile çocukla iletişim kurmakta zorlandığımız bir yerde; duygusal, sosyal, davranışsal problemler yaşayan ve bunlarla baş etmekte zorlanan çocukların kendilerine ne olduğunu, nasıl hissettiklerini yetişkin dilinde anlatmalarını istemek terapötik süreçte bir yarar sağlamayacaktır. Oyun terapisi, bu gerçekliğin üzerine doğmuş ve geliştirilmiştir. Bu bölümde; oyun terapisini daha iyi kavramak için tarihsel süreci, oyun terapisinin çerçe-

22. seans: Son seansımızdı. Hayvan figürleri, kum, hacıyatmaz, tamir aletlerinden bazılarıyla, silah, telsiz gibi diğer seanslarda oynadığı oyuncaklarla kısa kısa oynadı. Sanki oyuncaklara dokunup biraz oynayıp veda eder gibiydi. Baştan sona belirli bir oyun teması yoktu. Seansın sonunda hacıyatmazla biraz savaştı ve "Sen kime vurduğunu zannediyorsun?!" deyip savaşta onu yendiğini belirten hareketler yaptı. Çok daha güçlü, kendinden emin gözüküyordu.

Mete ve ebeveyniyle vedalaştım ve süreci sonlandırdık.

İki yıl sonra: Ebeveyni Mete'nin ilkokula devam ettiğini, okula ve dış dünyaya dâhil olmakla ilgili herhangi bir sorun yaşamadığını ifade etti.

Sonuç Yerine

Vakadan da görüleceği üzere oyun terapisi çocuklarla klinik çalışmalar yürütürken terapistin; çocuk danışanın deneyimlerine, duygularına, zorlanmalarına, yaşadığı problemlere çocuğun rahat ve güvende hissettiği bir ortamda yaklaşabilmesini sağlayan terapötik bir araçtır. Terapistin tutumu, teorik zemin, terapötik sürecin çerçevesi, kullanılan teknikler farklı oyun terapi ekollerinde bazı farklılıklar içerse de oyunun terapötik anlamda çocuğun dünyasına ulaşmanın doğal bir yolu olarak görülmesi ortak bir görüştür. Öncelikle şunun ayırdına varmak önemlidir: Oyun terapisi çocukla birlikte oyun oynamak değildir, bu çocuğun gündelik hayatta oynadığı oyundan farklıdır. Oyun terapisi; lisans derecesine sahip olan ruh sağlığı çalışanlarının oyun terapi alanında uzmanlık eğitimleri aldıktan, gerekli süpervizyon koşullarını tamamladıktan sonra uygulamaya başlayabildikleri, belli ilke ve teknikleri olan, dikkatli ve özenli bir şekilde yürütülmesi gereken bir süreci ifade etmektedir.

Kaynaklar

Axline, V. M. (1964). *Dibs: In search of self.* New York: Ballantine Books.

Axline, V. M. (1969). *Play therapy*. New York: Ballantine Books.

Axline, V. M. (2020). *Oyun terapisi* (çev. M. Baydoğan), Ankara: Panama Yayıncılık

Blundon Nash, J., & Schaefer, C. E. (2011). Play therapy: Basic concepts and practice. C. E. Schaefer içinde, *Foundation of play therapy* (2. baskı) (s. 3-14). USA: Wiley.

Booth, P. B., & Jenberg, A. M. (2010). *Theraplay* (3.baskı), USA: Jossey-Bass.

Booth, P. B., & Lindeman, S. (2019). Attachment theory and theraplay, *Play Therapy,* 14(3), 14-16.

Drewes, A. A., & Schaefer, C. E. (2016). The therapeutic powers of play. K. J. O'connor, C. E. Schaefer, & L. D. Braverman içinde, *Handbook of play therapy* (s. 17-34). USA: Wiley.

Kodalak, A. C. (2021). Theraplay oyun ve aile terapisi, A. C. Kodalak, D. Olgaç (ed), *Türkiye'de theraplay oyun ve aile terapisi uygulamaları* (s. 3-20), İstanbul: Yenikapı Yayınları.

Kottman, T. (2011). *Play therapy: Basic and beyond* (2. baskı). USA: American Counseling Association.

Landreth, G. L. (2012). *Play therapy: The art of the relationship* (3.baskı). New York: Routledge.

Levy, A. J. (2011). Psychoanalytic approaches to play therapy. C. E. Schaefer içinde, *Foundation of play therapy* (2.baskı) (s. 43-61). USA: Wiley.

Norton, C. C. & Norton, B. E. (2011). Experiential play therapy. C. E. Schaefer içinde, *Foundation of play therapy* (2.baskı) (s. 187-2015). USA: Wiley.

Norton, C. C., & Norton, B. E. (2022). *Deneyimsel oyun terapisi ile çocuklara ulaşmak.* (Çev. Güldehan Aysan). Ankara: Görünmez Adam Yayıncılık.

Punnet, A. F. (2016). Psychoanalytic and Jungian play therapy. K. J. O'connor, C. E. Schaefer, & L. D. Braverman içinde, *Handbook of play therapy* (2.baskı) (s. 63-92). Hoboken, NJ: Wiley.

Punnet, A., & Green, E. J. (2019). Psychoanalytic play therapy. *Play Therapy,* 14(3), 46-48.

Schaefer, C. E., & Drewes, A. A. (2014). *The therapeutic powers of play: 20 core agents of change.* USA: Wiley.

Vanfleet, R., Sywulak, A. E., & Sniscak Caparosa, C. (2010). *Child centered play therapy.* New York: The Guilford Press.

İnternet Kaynakları

Association for Play Therapy, https://www.a4pt.org, Erişim tarihi: 24.10.2022

British Association for Play Therapist, https://www.bapt.info, Erişim tarihi: 25.10.2022

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, https://www.unicef.org/turkiye/çocuk-haklarına-dair-sözleşme, Erişim tarihi: 25.10.2022

ON BİRİNCİ BÖLÜM
POZİTİF PSİKOTERAPİ

Nurullah Çalış

Giriş: Pozitif Psikoterapinin Temelleri

Geleneksel psikolojik danışma ve psikoterapi uygulamalarına önemli bir alternatif olarak ortaya çıkan pozitif psikoterapi, kültürler arası yaklaşımı yansıtan yönelimiyle çağdaş psikoterapi uygulamaları arasında yerini almıştır. Geleneksel psikoterapilerin köken itibarıyla Batı kaynaklı olması ve bu bakımdan transkültürel alanda gerçekleştirilecek çalışmalar için yeterli ve uygun olmadığının tartışılması psikoterapide yeni yönelimlere kapı aralamıştır (Güleç, 1999). Batı kültürlerinin bireye bakış açısına dayanan ruhsal ve psikolojik çözümlemelerin ve ruhsal rahatsızlıkların tedavisinde benimsenen anlayışların doğu kültürlerinde yetişen bireylerin ruhsal dünyasıyla örtüşmeyen yönlerinin bulunduğu yönündeki kültürlerarası çalışmalar bu yeni yöntemlerin gelişmesinde önemli bir pay sahibi olmuştur (Sarı, 2015). Söz gelimi, Doğu kültürlerindeki bireyler, aile ve arkadaş ilişkilerine çok önem vererek yalnızlıktan uzaklaşmak isterken Batı kültürlerinde bireylerin yalnız başına kalmayı ve kendine zaman ayırmayı bir hak olarak nitelendirmesi psikolojik süreçlere de yansımaktadır. Dolayısıyla kişilerarası ilişkilerin de önemli etkisinin görüldüğü ruhsal dengenin oluşmasında kültürel atmosferi göz ardı etmeyen ve bireye olumlu bir bakış açısıyla yaklaşan pozitif psikoterapi, kültürler arası bir yaklaşımla etkili bir yöntem olarak ortaya çıkmıştır (Eryılmaz ,2020; Sarı, 2015).

Kültürün ötesinde geleneksel klinik psikoloji veya psikoterapi yaklaşımları genellikle bireyin yaşadığı ruhsal zorlukları, bireyin "sorun yaratan" eksiklikleri üzerinden ele alarak onu iyileştirmek için yapılabilecekler üzerine odaklanır. Bu bakımdan geleneksel yaklaşımda, bireylerin sahip oldukları güçleri ve kapasiteleri fark edip, psikolojik işlevselliklerini yeniden kazanmalarına yardım etme vurgusu yerine sorun olarak görülen düşünce ve davranışların tedavisine odaklanılmıştır (Usta, 2017). Bu bakış açısı, ruh sağlığı bakımından çeşitli zorluklar içinde bulunan bireyleri "hasta" konumuna yerleştirirken psi-

rini geliştireceğini ve çocuğuyla da daha kaliteli zaman geçirmek için yollar arayacağını ifade etmiştir.

- Maneviyat boyutunda; dinî inancı doğrultusunda okumaya ve anlamaya çalışacağını, manevi yönününü güçlendirmeye çalışacağını, toplum yararına hizmet veren derneklerdeki aktivitelere katılacağını dile getirmiştir.

Sonuç olarak eşiyle yaşadığı sürekli tartışmalar nedeniyle eşinden ve onun davranışlarından şikâyet ederek yaşadığı "mağduriyet" nedeniyle psikolojik açıdan zorlanmış bir birey olarak terapi sürecine gelen danışan, pozitif psikoterapinin analitik yaklaşımı ile sorununun temellerini, bu süreçlerdeki kendi duygu/düşünce eksenini ve çatışma dinamiklerini keşfederek kendi sorununun çözümünde yüksek bir motivasyon sergilemiştir. Danışanla sürdürülen psikoterapi süreci, kısa süreli bir çatışma çözümü uygulaması ekseninde toplam 10 seans olarak gerçekleştirilmiştir. İlk seans gözlem ve mesafe koymaya ayrılırken sırasıyla iki seans envanter, iki seans durumsal cesaretlendirme, üç seans sözelleştirme ve son seans ise amaçları genişletme ve sonlandırmaya ayrılmıştır.

Kaynaklar

Akgül-Gök, F. &Arslan-Özdemir, E. (2020). Sosyal hizmet uygulamalarında "Umut". *Toplum ve Sosyal Hizmet, 31*(2), 604-617.

Akkuş, K., Kütük, B., & Samar, B. Ş. (2020). Öyküsel terapi: Felsefi ve kuramsal temelleri, terapi teknikleri ve etkinliği. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, 10*, 27-37.

Aypay, A. & Kara, A. (2018). Pozitif Psikoterapi denge modeli bağlamında Dengeli Yaşam Ölçeği ve Dengeli Yaşam Temel Becerileri Ölçeğinin geliştirilmesi. *Sakarya University Journal of Education, 8*(3), 63-79. DOI: 10.19126/suje.408531

Boncheva, I., Tomcheva, S. & Dimitrova, S. (2020). Positive pedagogy and counselling. Messias, E., Peseschkian, H. & Cagande, C. (Ed.). *Positive Psychiatry, Psychotherapy and Psychology*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-33264-8_21

Bowins, B. (2021). *States and processes for mental health: Advancing psychotherapy effectiveness*. İngiltere: Academic Press.

Cope, T. (2014). Positive Psychotherapy: 'Let the truth be told'. *International Journal of Psychotherapy, 18*(2), 62-71.

Demir, R. & Türk, F. (2020). Pozitif psikoloji: Tarihçe, temel kavramlar, terapötik süreç, eleştiriler ve katkılar. *Humanistic Perspective*, 2(2), 108-125. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/hp/issue/54982/727363

Dobiala, E. & Winkler, P. (2016). 'Positive psychotherapy' according to Seligman and 'Positive Psychotherapy' according to Peseschkian: A Comparison*. International Journal of Psychotherapy, 20*(3), 5-17.

Doğru Çabuker, N. (2021). *Pozitif psikoterapiye dayalı geliştirilen psikoeğitim programının üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık ve travma sonrası gelişimleri üzerine etkisi.*

(Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.

Dougherty, A. (2005). *Psychological consultation and collaboration in school and community settings.* Cengage Learning.

Eryılmaz, A. (2012). Pozitif psikoterapi bağlamında geliştirilen ergenler için amaçları genişletme grup rehberliği programının etkililiğinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim, 37*(164). http://eb.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/190/359

Eryılmaz, A. (2015). Pozitif grup psikoterapisinin etkililiğinin incelenmesi: Bir ön çalışma. *Kesit Akademi Dergisi,* (2), 13-24. https://dergipark.org.tr/en/pub/kesitak ademi/issue/59843/864825

Eryılmaz, A. (2017). Pozitif psikoterapiler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 9*(3), 346-362. doi: 10.18863/pgy.288667

Eryılmaz, A. & Mutlu, T. (2019). *Kuramdan uygulamaya bireyle psikolojik danışma* (Genişletilmiş 3. Baskı). Anı Yayıncılık.

Eryılmaz, A. (2020). *Bir gelişim ve psikoterapi kuramı olarak Pozitif Psikoterapi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Gladding, S. T. (2013). *Psikolojik danışma: Kapsamlı bir meslek* (6. baskı, Çev. Ed. N. Voltan-Acar). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Goncharov, M. (2020). Conflict model of positive psychotherapy. Messias, E., Peseschkian, H., Cagande, C. (Ed.). *Positive Psychiatry, Psychotherapy and Psychology*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-33264-8_27

Güleç, C. (1999). Transkültürel açıdan psikoterapiler. *Klinik Psikiyatri, 1*, 5-11.

Kasapoğlu, A. (2004). Kur'anda kıssa terapisi: Hz. Peygamberin kıssalardan terapi amaçlı yardım alması. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8*(2), 69-80. https://d ergipark.org.tr/en/pub/cuifd/issue/4301/255695?publisher=cumhurilhyt

Katmer, A. N. & Türk, F. (2021). Eklektik bir psikoterapi modeli: Bilişsel analitik terapiye bir bakış. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi, 4*(8), 63-87. https://dergipark.org. tr/en/pub/bpd/issue/63116/958667

Kaya, M. S. & Yıldırım, T. (2022). Dinamik yönelimli yaklaşımlarda anamnez oturumundan psikoterapi oturumuna geçiş süreci: Aday psikoterapistler için bir kılavuz. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi, 9*(2), 279-299. DOI: 10.31682/ayna.928642

Kök Eren, H. & Eryılmaz, A. (2019). Pozitif psikoterapinin birincil ve ikincil yetenekleri açısından anksiyete bozukluğu olan ve olmayan yetişkinlerin karşılaştırılması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 20*(3), 229-236. doi: 10.5455/apd.5530

Larsen, D. J. & Stege, R. (2010). Hope-focused practices during early psychotherapy sessions: Part I: Implicit approaches. *Journal of Psychotherapy Integration, 20*(3), 271–292. doi:10.1037/a0020820

Lytvynenko, O., Zlatova, L., Karikash, V., & Zhumatii, T. (2020). Using stories, anecdotes, and humor in positive psychotherapy. Messias, E., Peseschkian, H., Cagande, C. (Ed.). *Positive Psychiatry, Psychotherapy and Psychology*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-33264-8_28

Morrison, J. (2019). *İlk görüşme (The first interview).* S. Uluç, İ. V. Gülüm, E. Ataman (Çev. Ed.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Peseschkian, N. (2015). *Pozitif psikoterapiye giriş: Kuram ve uygulama*. T. Sarı (Çev. Ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.

Peseschkian, H. & Remmers, A. (2020). Positive psychotherapy: An introduction. Messias, E., Peseschkian, H., Cagande, C. (Ed.). *Positive Psychiatry, Psychotherapy and Psychology.* Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-33264-8_2

Sarı, T. (2015). Pozitif psikoterapi: Gelişimi, temel ilke ve yöntemleri ve Türk kültürüne uygulanabilirliği. *The Journal of Happiness & Well-Being, 3*(2), 182-203.

Sarı, T. (2020). Pozitif psikoterapi. Z. Karataş, Y. Yavuzer (Ed.). *Psikolojik danışma ve psikoterapi kuramları: Örnek uygulamalarla temel ve güncel kuramlar* (3. Baskı, ss. 583-615). Ankara: Pegem Akademik Yayıncılık.

Snyder, C.R. (2002). Hope theory: Rainbows in the mind. *Psychological Inquiry, 13*(4): 249–75.

Usta, F. (2017). *Kabul ve kararlılık terapisi yönelimli psiko-eğitim programının ergenlerin sosyal görünüş kaygısı ve kabul ve eyleme geçme düzeylerine etkisi.* (Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı.

Kaçmaz Bali, K. & Kıdak, L. (2019). Hastane bilgi yönetim sistemlerinin konsültasyon süreci üzerindeki etkileri. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 22*(4), 767-782.

Kılıç, N. & Parlar Kılıç, S. (2022). Kronik Hastalıklar ve Umut Terapisi. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 7*(1), 185-190. https://dergipark.org.tr/en/pub/ikcusbfd/issue/68428/888701

Tisdall, G. W. & Greben, S. E. (1992). Consultation in psychotherapy. *American Journal of Psychotherapy (Association for the Advancement of Psychotherapy), 46*(2), 262. https://doi.org/10.1176/appi.psychotherapy.1992.46.2.262

TÜBA. (2022). *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü*. 15.10.2022 tarihinde http://terim.tuba.gov.tr/ adresinden alınmıştır.

ON İKİNCİ BÖLÜM
SORUN ÇÖZME MODELİ

Mira Assadi

Giriş

Sorunlar, günlük yaşamın her aşamasında insanların karşısına çıkmaktadır. Bu sorunları çözmeye çalışmak ise insanların doğuştan itibaren geliştirmeye çalıştığı önemli bir beceridir. Sorunlar genelde insanların yaşam kalitesini, sosyal işlevselliğini ve psikolojisini olumsuz yönde etkiler. Sorun çözme modeli, yaşadığımız her türlü sorunun hayatımızın bir parçası olduğunu kabul eder. Bu noktada sorun çözme modelinin asıl amacı, bireysel veya sosyal sorunlara karşı çözüm odaklı yaklaşım sergilemek ve strateji geliştirmektir. Bu modelin ana temeli, bireylerin çözüm üretme ve baş etme becerilerini geliştirmek ve sosyal işlevsellik ve psikolojik olarak iyilik hâlini korumaktır.

Psikolojik danışmanlık disiplini açısından günlük yaşamda ortaya çıkan sorunları çözmeye "sosyal sorun çözme" adı vermiştir (D'Zurilla & Nezu, 1982; Nezu, Nezu, & D'Zurilla, 2013 akt. Shier, 2017: s. 388). Sosyal sorun çözme (social problem-solving) kavramı, sosyal hizmetteki sorun çözme süreci (problem-solving process in social work) gibi literatürde kritik bir gelişmeye sahiptir. 1960'lara kadar sorun çözme (problem-solving), sadece sorun çözme eyleminin (problem-solving act) fiziksel ve fizyolojik yönleriyle ilgili olarak araştırılmış ve sonuç olarak öncelikle nöropsikoloji disiplini için bir araştırma alanı oluşturmuştur. Ancak daha sonra bazı araştırmacılar, sorun çözmenin insan işlevselliği için nasıl bir amacı olduğunu sormaya başlamıştır. Bu sorudan yola çıkarak psikoloji ve sosyal işlevsellik alanında sorun çözmenin etkilerini araştıran yeni bir araştırma alanı ortaya çıkmıştır (Nezu, Nezu, & D'Zurilla, 2013 akt. Shier, 2017: s. 388).

Sosyal sorun çözme kavramındaki sosyal kavramı, yalnızca sosyal olan sorunlara odaklanmaz. Sosyal kavramı, gerçek hayattaki sosyal çevrede kişinin uyum sağlama işlevini etkileyen sorunları ifade eder. Bu nedenle sosyal sorun çözme modeli; kişisel olmayan sorunlar (örneğin ekonomik yetersizlik,

yeni, alışılmamış, güç, zor, karmaşık veya gergin bir durum ve olay olarak tanımlanabilir. Çözüm ise soruna karşı bir tepki, yanıt geliştirme, başa çıkma veya engelleri kaldırmak anlamına gelmektedir. Sorun çözme, "etkili bir öğrenme ve bireysel yetenekleri geliştirme" süreci (Kaptan ve Korkmaz, 2002; Duyan ve Gelbal, 2008) olarak belli bir amaca ulaşmak için harekete geçmektir. Sorun çözme modeli ise bilişsel davranışsal bir işlem (Duyan ve Gelbal, 2008) olarak soruna yönelim ve sorun çözme becerilerini kapsamaktadır. Sosyal sorun çözme modeli, sorun çözme terapisinin temelini oluşturmaktadır. Sorun çözme terapisinin genel amacı kişilerin pozitif sorun yönelimi ve tarzını etkin hâle getirmektir.

Sorun çözme modeli, sosyal hizmet değerleri ile uyumlu ve sorununun, toplumun ve kültürün bir parçası olduğuna vurgu yapmaktadır. Danışanın değerlerini anlamak sorun çözme sürecinde önemli bir adımdır. Her birey, sosyal hizmet uzmanı ve danışan, çakışan değerleri tanımlamalı ve çakışan değerlerden dolayı ortaya çıkan sorunların farkında olmalıdır (Day, Shelly & Macy 1999, s. 57). Bu şekilde sorunu çözme ve sorunlarla başa çıkma kapasitesi gelişebilir.

Kaynaklar

Addelyan Rasi, H., & Moula, A. (2015). Towards a conceptual framework for socio-cognitive empowerment: Lessons from intervention research with women in Iran. *Clinical Social Work Journal*, *43*(4): 375-387.

Addelyan Rasi, H., Moula, A., Puddephatt, A., Timpka, T. (2013). Empowering single mothers in Iran: Applying a problem-solving model in learning groups to develop participants' capacities to improve their lives. *British Journal of Social Work, 43*(5), 1-20. http://dx.doi.org/10.1093/bjsw/bcs009

Barnard, C. P., & Kuehl, B. P. (1995). Ongoing evaluation: In-session procedures for enhancing the working alliance and therapy effectiveness. *The American Journal of Family Therapy*, *23*(2), 161-172.

C. M., Nezu, A. M., & Colosimo, M. M. (2015). Case formulation and the therapeutic alliancein contemporary problem-solving therapy (PST). *Joumal of Clinical Psychology, 71*, 428-438.

Coady, N., & Lehmann, P. (2008). The problem-solving model: A framework for integrating the science and art of practice. In N. Coady & P. Lehmann (Eds.), *Theoretical Perspectives For Direct Social Work Practice: A Generalist-Eclectic Approach* (pp. 61–77). Springer Publishing Company. https://doi.org/10.1891/9780826119483.0003 https://books.google.com.tr/books?hl=en&lr=&id=pSYODAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA61&dq=The+Problem-Solving+Model:+A+Framework+for+Integrating+the+Science+and+Art+of+Practice&ots=cuvDeb1Yhz&sig=9BXM7S1NBL7NLEP5WoXyTkNuZMw&redir_esc=y#v=onepage&q=The%20Problem-Solving%20Model%3A%20A%20Framework%20for%20Integrating%20the%20Science%20and%20Art%20of%20Practice&f=false

Compton, B. & Galaway, B. (1975). *Social Work Processes*. Pacifi c Grove, CA: Brooks / Cole.

Day P. J., Shelly, S. M. & Macy, H. J. (1999). *Social Working: Exercises in Generalist Practice* (2nd Edition). Allyn & Bacon, Incorporated.

Dewey, J. (1997). *How We Think*. New York: Dover Publication.

D'Zurilla, T. J. (1986). *Problem Solving Therapy: A Social Competence Approach To Clinical İntervention*. New York: Springer Publishing Company.

D'Zurilla, T. J., & Goldfried, M. R. (1971). Problem solving and behavior modification. *Journal of Abnormal Psychology*, 78, 107-126.

D'Zurilla, T. J., & Nezu, A. M. (1982). Social problem solving in adults. In P. C. Kendall (Ed.), *Advances in Cognitive-Behavioral Research and Therapy* (Vol. 1, pp. 201-274). New York: Academic Press.

D'Zurilla, T. J., & Nezu, A. M. (2007). *Problem Solving Therapy: A Positive Approach to Clinical Intervention* (3rd ed.). New York: Springer Publishing Company.

D'Zurilla, T. J., & Nezu, A. M. (2010). Problem-solving therapies. In K. Dobson (Ed.), *Handbook of Cognitive-Behavioral Therapies* (3nd ed., pp. 197-225). New York: Guilford.

D'Zurilla, T. J., Nezu, A. M., & Maydeu-Olivares, A. (2004). Social problem solving: Theory and assessment. In E. C. Chang, T. J. D'Zurilla & L. J. Sanna. (Eds.), *Social Problem Solving: Theory and Assessment*. American Psychological Association Washington, DC. (pp 11-27). Doi: https://doi.org/10.1037/10805-000

Duyan, V., & Gelbal, S. (2008). Sosyal sorun çözme envanteri'nin Türkçeye uyarlama çalişmasi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *19*(1), 7-28.

Egan, G. (1990). *The Skilled Helper: A systematic approach to effective helping*. Thomson Brooks/Cole Publishing Co.

Eskin, M. (2009). *Sorun Çözme Terapisi*. Ankara: HYB Yanıncılık.

Ge, X. & Land, S. M. (2003). Scaffolding students' problem-solving processes in an illstructured task using question prompts and peer interactions. *Educational Technology Research and Development*, *51*(1), 21–38.

Gick, M. L. (1986). Problem-solving strategies. *Educational Psychologist*, 21, 99–120.

Haley, J. (1987). *Problem-Solving Therapy* (2nd ed.). San Francisco, CA: Jossey- Bass Publishers.

Hepworth, D., Rooney, R., & Larsen, J. (2002). *Direct Social Work Practice: Theory and Skills* (6th ed.). Pacific Grove, CA: Brooks / Cole.

https://books.google.com.tr/books?hl=en&lr=&id=zcvgXWIpaiMC&oi=fnd&pg=PA1&dq=how+we+think+dewey&ots=_j0vWllivX&sig=nfRF480NCYkwhjqkRoJ85UAuSaM&redir_esc=y#v=onepage&q=how%20we%20think%20dewey&f=false

Kaptan, F. ve Korkmaz H. (2002). Türkiye'de hizmet öncesi öğretmenlerin problem çözme becerilerine yönelik algıları üzerine bir inceleme. *Journal of Qafqaz University, 9*, 183-188.

McCormick, R., Murphy, P. & Hennessy, S. (1994). Problem-solving processes in technology education: A pilot study. *International Journal of Technology and Design Education*, *4*, 5–34.

McMahon, M. O. (1996). *The General Method of Social Work Practice: A Problem-Solving Approach*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

McMillen, J. C., Morris, L., & Sherraden, M. (2004). Ending social work's grudge match: Problems versus strengths. *Families in Society*, *85*(3), 317-325. https://digitalcommons.usm.maine.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=muskie&httpsredir=1&referer=

Miller, S. O. (1975). Beulah Compton and Burt Galaway, Social Work Processes. (Book Review). *Social Service Review*, *49*(3), 442.

Moula, A. (2003) The tree of knowledge: experiences from a research-circle on solutionfocused working-model, Skriftserie 3, Kalmar, Fokus, Kalmar län.

Moula, A. (2005) Population Based Empowerment Practice in Immigrant Communities, (Doctoral Dissertation), Linkoping, Sweden, Linköpings University.

Moula, A. (2009) Empowerment-oriented social work, Lund, Studentlitteratur.

Moula, A. (2010) Population Based Empowerment Practice in Immigrant Communities, (Published doctoral dissertation with minor changes), Saarbrucken, Lambert academic publisher.

Nezu, A. M. (1987). A problem solving formulation of depression: A literature review and proposal of a pluralistic model. *Clinical Psychology Review*, 7, 121– 144.

Nezu, A. M. (2004). Problem solving and behavior therapy revisited. *Behavior Therapy*, *35*, 1-33. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0005789404800029

Nezu, A. M., & Perri, M. G. (1989). Social problem solving therapy for unipolar depression: An initial dismantling investigation. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *57*, 408-413.

Nezu, A. M., Nezu, A. M., & D'Zurilla, T. J. (2013). *Problem- Solving Therapy: A Treatment Manual*. New York: Springer Publishing.

Özdemir, Y., Kuzucu, Y., & Koruklu, N. (2013). Social problem solving and aggression: The role of depression. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, *23*(1), 72-81.

Perlman, H. H. (1957). *Social casework: A problem-solving process* (Vol. 10). University of Chicago press. https://books.google.com.tr/books?hl=en&lr=&id=4MHzrn1Jy-AC&oi=fnd&pg=IA1&dq=Social+Casework:+A+Problem-Solving+Process&ots=EvHHex7vVG&sig=UAXkl0MLBUNHmOZhoBKqsSm9OQc&redir_esc=y#v=onepage&q=Social%20Casework%3A%20A%20Problem-Solving%20Process&f=false

Perlman, H. H. (1970). The problem-solving model in social case work. In R. W Roberts & R. H. Nee (Eds.), *Theories of Social Casework* (pp. 131-179). Chicago, IL: University of Chicago Press.

Perlman, H. H. (1986). The problem-solving model. In EJ. Turner (Ed.), *Social Work Treatment* (3rd ed., pp. 245-266). New York, NY: Free Press.

Perlman, H. H. (1979). *Relationship: The Heart of Helping People*. Chicago, IL University of Chicago Press.

Schwartz, W. (1961). The social worker in the group. In *New Perspectives on Services to Groups: Theory, Organization, and Practice* (pp. 7–34). New York: National Association of Social Workers.

Sheafor, B. W., & Horejsi, C. R. (2006). *Techniques and Guidelines for Social Work Practice*. Boston: Pearson Pyblication.

Shier, M. L. (2017). *Problem Solving and Social Work. Social Work Treatment: Interlocking Theoretical Approaches* (Sixth Edition), Ed. Francis J. Turner. Oxford University press. 364-373.https://books.google.com.tr/books?hl=en&lr=&id=-3FdDgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA387&dq=Problem+solving+and+social+work.+Social+work+treatment:+Interlocking+theoretical+approaches&ots=OX8EDJ8Jyv&sig=_x7aP25bnV8GrP4gqNuK66yN_T4&redir_esc=y#v=onepage&q=Problem%20solving%20and%20social%20work.%20Social%20work%20treatment%3A%20Interlocking%20theoretical%20approaches&f=false

Shulman, L. (2009). *The skills of helping individuals, families, groups and communities*. Brooks/Cole, Cengage Learning. https://uogqueensmcf.com/wp-content/uploads/2020/BA%20Modules/Social%20Work/Year%202/First_Year/First_Sem/social%20work%20practice%20methods%20with%20family%20and%20individuals.pdf

Sternberg, R. J. (2009). *Cognitive Psychology* (5th ed.). Orlando, FL: Harcourt College Publishers.

Thoma, P., Friedmann, C., & Suchan, B. (2013). Empathy and social problem solving in alcohol dependence, mood disorders and selected personality disorders. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews, 37*(3), 448-470.

http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/72045/1/17.pdf#page=410

Weerasekera, P. (1993). Formulation: A multiperspective model. *The Canadian Journal of Psychiatry*, *38*(5), 351-358.

Yu, K. C., Fan, S. C., & Lin, K. Y. (2015). Enhancing students' problem-solving skills through context-based learning. *International Journal of Science and Mathematics Education*, *13*(6), 1377-1401.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
GRUPLA SOSYAL HİZMET UYGULAMASINDA PSİKODRAMA

İlkay Başak Adıgüzel

Giriş

Yaşam döngüsü sonsuz sayıda olasılık ve değişim olanağı barındırır. Karşılaşılan her yeni durum, içsel ya da dışsal uyaran, bireyin yeni koşullara uyum sağlamasını gerektirir. Gerekli düzeyde uyum sağlanamadığında veya ihtiyaçlar yeterince karşılanamadığında gerçekler (ya da kişi tarafından çarpıtılmış gerçekler) bireyin benliğini ve sosyal çevre etkileşimlerini yaralayarak iyileşmesini ve güçlenmesini zorlaştırabilir. Bu durumda deneyimin bilgisini yeniden işlemleme sürecini destekleyici, eyleme dayalı bir yöntem olan psikodramadan yararlanmak işlevsel olabilir. Psikodrama, dile dökülemeyen gömülü duygu ve düşüncelerin kilidini, canlandırma ve yeniden canlandırma yoluyla açar (Avrahami, 2003). Bu duygu ve düşünceleri yaratan sorunların niteliğine ve etkilerine güvenli ve destekleyici bir ortamda yeniden bakmak, hissedilen ihtiyaçların fark edilip çözüm seçeneklerinin geliştirilmesini kolaylaştırır (Konopik ve Cheung, 2013). Ayrıca kişisel ve kişilerarası düzeyde çeşitli sorunlarla baş etme ve güçlenmeyi destekleyen; bilişsel davranışçı, psikanalitik, geştalt, rol kuramı, ekolojik sistem gibi kuramlar ile güçlenme yaklaşımı ve danışan merkezli yaklaşım (Kellerman, 2013) gibi yaklaşımlardan beslenen zengin bir bütünsel içeriğe sahiptir. Kullandığı eklektik bilgi ve kendine özgü araçlarıyla danışan sistemlerine kendi yaşamlarının aktörü oldukları bilincini kazandırmayı amaçlar.

Psikodrama daha çok grupla çalışmada yararlanılan bir yöntemdir ancak bireyle çalışmada da işlevsel bulunmaktadır. Ortaya çıktığı ilk zamanlarda yalnızca klinik alanda ve yetişkinlerle grupla çalışırken yararlanılsa da zaman içerisinde diğer tüm yaş grupları için işlevsel olduğu ve eğitim, çift ve aile danışmanlığı, kurum ve örgütlerde çalışma, cezaevleri, okul gibi alanlarda da kullanılabileceği kanıtlanmıştır (Cohen vd., 2020; Carbonell ve Parteleno-

Kaynaklar

Altınay, D. (2007). *Psikodrama grup psikoterapisi el kitabı* (3. Baskı). Nobel Yayınevi: Ankara.

Apter, N. (2003). The human being: J. L. Moreno's vision in psychodrama*. International Journal of Psychotherapy, 8*(1), 31-36.

Avrahami, E. (2003). Cognitive-behavioral approach in psychodrama: Discussion and example from addiction treatment. *The Arts in Psychotherapy 30*(4):209-216.

Blatner, (2013). Theoretical foundations of psychodrama. *Psicoterapia y Psicodrama, Vol. 2*, no:1, 45-58.

Bosworth Treudley, M. (1944). Psychodrama and social case work. *Sociometry, 7*(2), 169-178.

Carbonell, D. M. ve Parteleno-Barehmi, C. (1999). Psychodrama groups for girls coping with trauma. *International Journal of Group Psychotherapy, 49,* 285–305.

Clark, T. L. ve Davis-Gage, D. (2010). *Treating trauma: Using psychodrama in groups.* American Counseling Association, Vistas Online.

Clayton, G. M. (1992). *Enhancing life and relationships: a role training manual*. Caulfield, Vic: ICA Press.

Cohen, S. P., Roman, A. F. ve Sarel-Mahlev, E. (2021). When psychodrama and education are interwined in the process of becoming a teacher. P. D. I. Albulescu ve P. N. Stan (Eds.), *Education, Reflection, Development 2020, Vol 104* içinde. European Proceedings of Social and Behavioural Sciences (s. 468-480). European Publisher.

Daytone, T. (2003). Psychodrama and the treatment of addiction and trauma in women. Jacob Gershoni (Edt.), *Psychodrama in the 21st century: clinical and educational applications* içinde (s. 175-195), Springer Publishing Company.

Garcia, A. (2010). Healing collective trauma using sociodrama and drama therapy. *Healing with action methods on the wold stage* içinde (s. 3-24). Springer Publishing Company: New York.

Gershoni, J. (Ed.). (2003). *Psychodrama in the 21st century: Clinical and educational applications*. Springer Publishing Company.

Giacomucci, S. (2021). Social work, sociometry, and psychodrama experiential approaches for group therapists, community leaders, and social workers. Springer.

Holmes, P., Karp, M. ve Watson, M. (2005). *Psychodrama since Moreno: Innovations in theory and practice*. Routledge.

Hutter, C. ve Schacht, M. (2014). *Morenos werk und eine allgemeine theorie des psychodramas*. W. Eberwein ve M. Thielen (Hrsg.), Humanistische psychotherapie: Theorien, methoden, wirksamkeit (s. 183–198) içinde, Psychosozial-Verlag.

Karp, M. (2002). Foreword, Marcıa Karp: 'Artıstıc creatıon lıes wıthın each of us'**.** *Psychodrama, group processes, and dreams: Archetypal images of individuation*, New York: Taylor&Francis.

Karp, M. (2013). Tecavüz ve işkencenin psikodraması P. F. Kellerman, M. K. Hudgins (Edt). *Travmadan Sağkalanlarla Psikodrama* içinde (s. 63-82). Ankara: Nober Yayınları.

Kellerman, (2013). *Psikodramaya derinlemesine bakış: psikodramanın terapötik yönleri*. Bahar Gökler, Ilgın G. Danışman, Aliye M. Aktaş (Çev. Ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kipper, D. A. (2007). Reformulating psychodrama as an experiential reintegration action therapy: the corrective emotional approach. Clark Baim, Jorge Burmeister and Manuela Maciel (Ed.). *Psychodrama: Advances in theory and practice* içinde (s. 41-52)*.* Routhledge.

Konopik D. A. ve Cheung M. (2013). Psychodrama as a social work modality. *Social Work, 58*(1):9-20.

Lipman, L. (2003). The triadic system: Sociometry, psychodrama, and group psycho-therapy. J. Gershoni (Ed.), *Psychodrama in the 21st century: Clinical and educational applications* içinde (s. 3-13). New York, NY: Springer Publishing Company.

Lousada, O. (2013). Üç katlı pasta ve her şeyle birlikte tereyağ. (Çev. Ed.) Nalan. K. Oğuzhanoğlu, *Psikodrama Rehberi* içinde Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Mathis, J. A., Fairchild, L ve Cannon Jr, T. M. (1980). Psychodrama and sociodrama in primary and secondary education. *Psychology in the Schools, Vol. 17*(1), 96-101.

Maya, J., Jiménez, L., Lorence, B., Del Moral, G. ve Hidalgo, V. (2020). Scene-based psychodramatic family therapy with troubled adolescents and parents: A pilot study. *Family Process*, *59*(1), 111–126. https://doi.org/10.1111/famp.12401

Maya, J. ve Maraver, J. (2020). Teaching-learning processes: Application of educational psychodrama in the university setting. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 17*(11), 3922.

Moreno, Z. T., Blomkvist, L. D. ve Rützel, T. (2013). *Psikodrama, artı gerçeklik ve iyileştirme sanatı.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Niepenberg, K. (2017). Gesellschaftlicher wandel in der sozialen arbeit. *Zeitschrift für Psychodrama und Soziometrie, 16*, 171-183.

Nolte, J. (2020). J. L. *Moreno and the psychodramatic method: On the practice of psychodrama*. New York: Routledge.

Özbek, A. ve Leutz, G. (1987). *Psikodrama: Grup psikoterapisinde sahnesel etkileşim*. Ankara: Abdülkadir Özbek Psikodrama Enstitüsü Yayınları, No.1.

Pramann, R. (2008). *Benefits, limitations, and potential harm in psychodrama*. Utah: Shepherd's Staff Christian Counselling Centre.

Ridge, R. M. (2010). *A literature review of psychodrama.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Union Institute and University, Cincinnati.

Scategni, W. (2002). *Psychodrama, group processes, and dreams: Archetypal images of individuation*. V. Marsicano (Trans.), New York: Taylor&Francis.

Schutzenberger, A. (2007). Transgenerational analysis and psychodrama: applying and extending Moreno's concepts of the co-unconscious and the social atom to transgenerational links. Clark Baim, Jorge Burmeister and Manuela Maciel (Ed.). *Psychodrama: Advances in theory and practice* içinde. Routhledge.

Schutzenberger, A. A. (2007). Psikodrama - Yöntemlerin bir özet sunumu. Grup Psikoterapileri Derneği Yayın No:4. Ankara.

Skolnik, S. (2017). Synergistic union: Group work meets psychodrama, *Social Work with Groups 41:* 1-2, (60-73).

Stimmer, F. (2004). Psychodrama soziale arbeit netzwerke. *Zeitschrift Für Psychodrama Und Soziometrie, 3*(1), 17–27.

Suto, H., Maeda, J., Patitad, P. (2017). A personal relationship analyzing tool based on psychodrama methodologies. Yamamoto, S. (eds) *Human ınterface and the management of ınformation: Supporting learning, decision-making and collaboration* içinde, HIMI 2017. Lecture Notes in Computer Science (2017), vol 10274. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-58524-6_50Springer, Cham.

Tahar, E. K. ve Kellermann, N. (1996). Psychodrama and drama therapy: A comparison. *The Arts İn Psychotherapy 23*(1): 27-36.

Tauvon, K. B. (2013). Protagonist. Marcia Karp, Paul Holmes, Kate B. Tauvon (Edt), *Psikodrama Rehberi* içinde (s. 92-108), Ankara: Nobel Yayıncılık.

Testoni, I., Bonelli, B., Biancalani, G. Zuliani, L ve Nava, F.A. (2020). Psychodrama in attenuated custody prison-based treatment of substance dependence: The promotion of changes in wellbeing, spontaneity, perceived self-efficacy, and alexithymia, *The Arts in Psychotherapy*, *Vol. 68*. https://doi.org/10.1016/j.aip.2020.101650.

The Federation of European Psychodrama Training Organisations. (2022, 20 Eylül). Psikodrama Nedir? Erişim adresi: https://www.fepto.com/tr/hakkimizda/psikodrama-nedir

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SANAT TERAPİSİ

Berna Çalgı

Sanat Terapisi Nedir?

Sanat terapisi teriminin kullanımı 1940'ların sonlarına doğru, İngiltere'de, Adrian Hill tarafından yapılmıştır. Adrian Hill (1948, 101-102), "sanat terapi" terimini görsel materyaller aracılığıyla kurulan terapötik uygulama olarak tanımlamıştır. Hill, tüberküloz hastalarının tedavisiyle ilgilenirken çizmenin, boyamanın terapötik etkisini keşfetmiştir.

Benzer zamanlarda, Amerika'da Margaret Naumburg de sanat terapi terimini kullanmaya başlamıştır. Naumburg (2001) yöntemini; spontane dışavurum yöntemleriyle bilinç dışı akışın serbest bırakılması şeklinde tanımlamıştır. Bunu açıklarken analitik sanat terapisi terminolojisinden faydalanmış, terapist ile danışan arasındaki aktarım (olumlu/olumsuz duygu yüklerinin bir kişiden başka bir kişiye taşınması) ilişkisi üzerinden ve serbest çağrışım (danışanların zihnine gelen düşünceleri ve imgeleri terapistle paylaşma) metodu ile ilerlediğini açıklamıştır (Naumburg, 2001). Burada terapötik sürecin gelişimi, ilerlemesi; terapiste yönlendirilen aktarım ilişkisi aracılığıyla danışanın terapi sürecindeki sürekli çabası ile sağlanmaktadır. Danışan her bir seansında çizdiği şekilleri, resimleri terapistin bazen aktif ama çoğunlukla dinleme ve tanıklık etme konumunda olduğu pasif katılımı ile sürdürür.

İngiltere'de sanat terapisinin gelişimi iki odak üzerinden ilerlemiştir (Waller, 1993: 8): Birincisinde "terapi olarak sanat" vurgusu varken diğerinde "terapi içinde sanat" vurgusu bulunmaktadır. Terapi olarak sanat tanımlaması, sanat yapma sürecindeki iyileşme potansiyeline vurgu yaparken terapi içinde sanat tanımlaması terapist-danışan-sanat çalışması arasında kurulan terapötik ilişkiye vurgu yapmaktadır.

Sonuç

En genel açıklama ile sanat terapisi; kişilerin ruhsallıklarına ilişkin süreçlerini işlerken geleneksel yöntemin alışılagelmiş formu -dilin kullanımı- yani konuşma terapisine ek olarak duygu-düşünce süreçlerinin çizimler, renkler, materyaller, beden, müzik vb. pek çok yaşamın içinden parçaların da sürece dâhil edilmesiyle ifade edilme biçimidir. Kısaca sanat ve sanat terapisi; kişilerin kendini tanıdığı, dönüştürmeye alan açtığı ve yaratma ile bir dışa vurum gerçekleştirdiği bir süreçtir.

Kaynaklar

AATA, https://arttherapy.org. Erişim: 20.09.2022

Arnheim, R. (1969). *Visual thinking.* California: University of California Press.

BAAT, https://baat.org/art-therapy/. Erişim: 20.09.2022.

Bion, W. R. (1962). *Learning from experience.* Seven Servants. New York: Aronson, 1977.

Buchalter, S. I. (2009). *Art therapy techniques and applications.* Jessica Kingsley Publishers: London.

Butler-Kisber, L. (2008). Collage as inquiry. In J. G. Knowles & A. L. Cole (Eds.), *Handbook of the arts in qualitative research: Perspectives, methodologies, examples, and issues* (pp. 265–276). Los Angeles, CA: Sage.

CATA, https://www.canadianarttherapy.org/what-is-art-therapy. Erişim: 20.09.2022.

Chilton, G. ve Scotti, V. (2014). Kırpma, Yapıştırma, Yazma: Sanat Terapisinde Sanata Dayalı Araştırma Uygulaması Olarak Kolajın Özellikleri. *Sanat Terapisi, 31*(4), 163-171. Doi: 10.1080/07421656.2015.963484.

Cornelia Elbrecht & Liz R. Antcliff (2014) Being touched through touch. Trauma treatment through haptic perception at the Clay Field: A sensorimotor art therapy. *International Journal of Art Therapy, 19*(1), 19-30, DOI: 10.1080/17454832.2014.880932

Çulhacık, G. D., Durat, G. ve Eren, N. (2021). Effects of activity groups, in which art activities are used, on resilience and related factors in families with disabled children. *Perspectives in Psychiatric Care. 57*(1), 343-350. https://doi.org/10.1111/ppc.12569.

Furth, G. (2012). The secret world of drawings: Healing through art. Boston: Sigo Press.

Hammer, E. F. (1958). Expressive aspects of projective drawings. In E. F. Hammer (Ed.), *The clinical application of projective drawings* (pp. 57-79). Springfield, IL: Charles C. Thomas Publisher.

Hogan, S. (2001). Healing arts: The history of art therapy. Foreword by: Lomas, D. Jessica Kingsley Publishers. Londan and Philadelphia.

Hürriyet Gazetesi. *https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/psikopatolojik-sanat-eserleri-38568634.* Erişim: 30.08.2022.

Irwin, E. C. (2000). The use of a puppet interview to understand children. In K. Gitlin-Weiner, A. Sandgrund, & C. Schaefer (Eds.), *Play diagnosis and assessment* (pp. 682–703). John Wiley & Sons, Inc.

Jennings, S. ve Minde, A. (1993). Art therapy and dramatherapy: Masks of the soul. J. Kingsley Publishers.

Jones, V. M. (1996). Mask-making as art therapy with pediatric oncology patients**.** Chicago School of Professional Psychology.

Lacan, J. (1953) Some Reflections on the Ego. *International Journal of Psychoanalysis. 34*11-17

Malhorta, B. (2019). Art therapy with puppet making to promote emotional empathy for an adolescent with autism. *Journal of the American Art Therapy. 36*(4). 183-191. doi.org/10.1080/07421656.2019.1645500.

Naumburg, M. (1966). Dynamically oriented art therapy: Its principles and practice. New

York: Grune and Stratton, Inc.

Ogden, T. (2005). *Şu psikanaliz sanatı.* Çev. Türkay Demir. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.

Özkafacı, A. A. ve Eren, N. (2020). Effect of art psychotherapy using marbling art on depression, anxiety, and hopelessness in female survivors of domestic violence with PTSD, *The Arts in Psychotherapy, 71*. doi.org/10.1016/j.aip.2020.101703.

Ramm, A. (2005). Çizim nedir? Sanatı sanat terapisine taşımak. *International Journal of Art Therapy*, *10*, 2, 63-77. Doi: 10.1080/17454830500347393.

Sanat Psikoterapileri Derneği. https://www.sanatpsikoterapileridernegi.org. Erişim: 30.08.2022

Sezen, C ve Ünsalver, B. Ö. (2019). Group art therapy for the management of fear of childbirth*. The Arts in Psychotherapy, 64,* 9-19. doi.org/10.1016/j.aip.2018.11.007.

Shalani, B. ve Azadimanesh, P. (2016)The comparison of efficacy of group art therapy and puppet play therapy on the social skills of children with attention deficit/ hyperactivity disorder. *J Child Ment Health, 2*(4), 103-112.

Smalley, S. L. & Winston, D. (2010). *Fully present: The science, art, and practice of mindfulness.* United States of America: De Capo Press.

Tunç, P. ve Eren, N. (2019). Psychodynamic formulation in borderline personality disorder: A case study. *J Psychiatric Nurs, 10*(4): 309-316. doi: 10.14744/phd.2019.36002.

Velioğlu, S. (1984). *Sanatla tanı ve tedavi.* 'Psikiyatri', Ed. Özaydın S. İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Klinik Ders Kitapları, 7, 185-195.

Yazıcı, O. (2016). Çapa Laboratuvarı. http://www.olcayyazici.com.tr/blog/capa-laboratuvari/

ON BEŞİNCİ BÖLÜM
VIRGINIA SATIR AİLE TERAPİSİ

Sena Öksüz - Merve Dalmaz

Giriş

Aile terapisi özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan ve ailenin sistematik bir biçimde psikososyal açıdan desteklenmesini amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım doğrultusunda insanların deneyimledikleri duygusal sorunlara çözüm ararken çevreden gelen etkiler göz ardı edilmemekte ve yalnızca bireylerin kendilerine değil ailelerine de destek olunmaktadır (Gladding, 2015). Aile çalışmaları, literatürde 1950'li yıllardan sonra yaygınlaşmaya başlamış ve bugün aile terapilerinde kullanılan yaklaşımların çoğunun temeli de yine bu yıllarda atılmıştır. Alanyazın ve uygulamada en sık karşılaşılan aile terapileri arasında Bowen'in aile sistemleri terapisi, Milan sistemik aile terapisi ve Virginia Satir'in dönüşümsel sistemik aile terapisini saymak mümkündür. Bu bölümde; bireylerin çevreleri ile iletişimlerine daha yoğun vurguda bulunan Virginia Satir'in dönüşümsel sistemik aile terapisi ana hatları ile ele alınıp bir vaka çalışmasıyla birlikte aktarılacaktır.

Virginia Satir, aile terapisti öncüllerinden biridir ve 1950'lerde aile terapisinin temelini atan terapistler arasındaki tek kadındır. Satir, daha beş yaşındayken ebeveynleri inceleyen çocuk dedektifi olmaya karar vermiş, mesleki yaşamını bu hedef doğrultusunda yapılandırmıştır. Ailelerin kendi içlerinde yaşadıkları iletişimden kaynaklanan sorunları çözülmesi gereken bulmacalar olarak kavramsallaştıran Satir, özel terapötik çalışmalarına 1951 yılında, Illinois Devlet Psikiyatri Enstitüsünde ailelerle çalışarak başlamıştır (Nichols, 2013). 1955 yılından itibaren ise aile terapisi alanında eğitim programları düzenleyerek farklı coğrafyalarda uzmanların yetişmesine katkıda bulunmuştur (Metcalf, 2011).

Virginia Satir, aile terapisine odaklanan diğer uzmanların aksine uygulamalarının teorik zeminini bilimsel çalışmalarla kayıt altına almak yerine daha çok pratiğe eğilmiş olsa da zamanla verdiği eğitim programları, kayıt altına

Takip eden üç hafta süresince Zeyneb Hanım, Merve ve Fatima ile görüşmelere devam edilmiş ve Satir'in yaklaşımında benlik saygısı ve iletişimi güçlendirmede kullanılan tekniklerden faydalanılmıştır. Aile toplantılarıyla ve verilen ev ödevleriyle Ali Bey'in de sürece katılması mümkün olmuş ve Merve'nin rehberlik servisine yönlendirilmesini gerektiren sorunlar aza mıştır.

Kaynaklar

Akça Koca, D. (2017). Satir aile terapisinde manevi içerikli uygulamalar. H. Ekşi (Ed.), *Psikoterapi ve psikolojik danışmada maneviyat: kuramlar ve uygulamalar (s.391-414)* İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.

Banmen, J. (2002). The Satir model: Yesterday and today: *Contemporary Family Therapy 24*,7-22.

Blume, T. W. (2006). *Becoming a family counselor: A bridge to family therapy theory and practice.* Wiley Press.

Cihan, Ü.& Karakaya, H. (2017). Yaşantısal bir aile terapisti: Virginia Satir. *Muncur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5*(10), 70-89.

Çelikbaş, H. M. (2021). *Virginia Satir modeli odaklı aile danışmanlığının özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin aile işlevselliğine etkisinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

Durak, E. Ş. & Fışıloğlu, H. (2007). Film Analizi Yöntemi ile Virginia Satir Aile Terapisi Yaklaşımına Bir Bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, *10*(20): 43-62.

Fışıloğlu, H. (1996). Virginia Satir: Aile içi algı-iletişim. E. Kerimoğlu (Ed), *Aile Tedavileri* (s.29-148). Ankara Üniversitesi Basımevi.

Gladding, S. T. (2015). *Aile Terapisi: Tarihi, kuram ve uygulamaları (5. Baskı).* (İ. Keklik ve İ. Yıldırım, Çev.). Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği.

Haber, R. (2002). Virginia Satir: An integrated, humanistic approach. *Contemporary Family Therapy*, *24*(1), 23-34.

Johnson, S. M. (2004). *The practice of emotionally focused marital therapy: Creating connection* (2nd ed.). Brunner/Routledge.

Kesici, Ş., Mert, A., Bayrakçı, E., Kiper, C. (2017). Virginia Satir aile terapisi modeli. K. Şahin (Ed.), *Vaka örnekleriyle birlikte aile danışma kuramları ve teknikleri* (4. Baskı, s.85-142). Nobel Yayınları.

Kılınçer, H. (2021). *Maneviyat yönelimli aile danışmanlığı: yaşantısal aile danışmanlığı çerçevesinde bir model önerisi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Loeschen, S. (1991). The secrets of Satir: Collected sayings of Virginia Satir. Event Horizon Press.

Maabreh, S. M. & Al-Kousheh, F. D. M. (2020). The Effectiveness of a Counseling Program Based on the Model of Virginia Satir in Improving Quality of Life and Reducing Negative Communication Patterns among a Sample of Wives in Irbid Governorate. *Research on Humanities and Social Sciences*, *10*(12), 84-96.

Metcalf, L. (2011). *Marriage and family therapy: A practice-oriented aproach.* Springer.

Murdock, N. L. (2004). *Theories of counseling and psychotherapy: A case approach*. Pearson Education New Zealand.

Nichols, M. P. (2013). *Aile terapisi, kavramlar ve yöntemler.* Kaknüs Yayınları..

Satir, V. (1972). *Peoplemaking*. Palo Alto, CA: Science and Behaviour Books.

Satir, V. (1988). *The new peoplemaking.* Science & Behavior Books.

Satir, V. (2001). *İnsan yaratmak.* (S.Yençeri Çev.) Beyaz Yayınları.

Satir, V. (2016). *Temel aile terapisi,* (Çeviren: Selim Ali Yeniçeri), Beyaz Yayınları.

Satir, V. & Baldwin, M. (1983). *Satir step by step.* Palo Alto, CA: Science & Behavior Books

Satir, V., Banmen, J., Gerber, J., & Gomori, M. (1991). *The Satir model: Family therapy and Beyond,* Palo Alto, CA: Science and Behavior Books.

Sayles, C. (2002). Transformational Change: Based on Model of Virginia Satir. *Contemporary Marriage and Family Therapy*, *24* (1).

Yıldırım, N. (2017). Virginia Satir's family education and therapy model. *International Journal of Social Science Studies*, 5(12), 72-79.

Yıldırım, N. (2019). Aile terapisi modelinde Satir'in kullandığı kavramlar ve teknikler, I. TURAN-SAM *Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, *11*(43), 82-94.

ON ALTINCI BÖLÜM
YARATICI DRAMA

Ahmet Ege

Yaratıcı drama son yıllarda sosyal hizmet alanında da daha aktif kullanılan yöntemlerden biri olmaya başlamıştır. Yaratıcı drama eğitimi alan sosyal hizmet akademisyenlerinin ve uygulayıcılarının sayısı giderek artmaktadır. Bu da beraberinde sosyal hizmet alanyazınında yaratıcı dramaya ilişkin yayınların sayısına katkıda bulunmaktadır. Sosyal hizmet öğrencileriyle ya da sosyal hizmet alanlarında yapılan yaratıcı drama çalışmalarının sayısı giderek artmaktadır. Bazı sosyal hizmet okullarının ders programlarında yaratıcı drama, seçmeli ders olarak yer almıştır. Bu yönüyle sosyal hizmet-yaratıcı drama arasındaki etkileşimin güç kazandığını söylemek doğru olacaktır. Bu bölümde; yaratıcı dramanın ne olduğu, sosyal hizmette yaratıcı dramanın nasıl kullanılabileceğine ilişkin paylaşımlar yer almaktadır. Son olarak ise bir uygulama örneği üzerinden yaratıcı drama atölyesi paylaşılmaktadır.

Yaratıcı Drama

Aşağıda yaratıcı dramanın kısa tarihçesine, tanımına, amaçlarına, bileşenlerine ve tekniklerine yer verilmiştir. Yaratıcı dramayı daha detaylı, kapsamlı anlamak için şüphesiz farklı okumalara da ihtiyaç olacaktır. Ancak nasıl bir dile sahip olduğu, nasıl kavramlarla ele alındığı, nasıl bir kullanım alanı olabileceğine dair önemli bilgilere değinilmiştir.

Yaratıcı Dramanın Kısa Tarihçesi

Dünyada çok daha eski bir geçmişe sahip olan yaratıcı dramanın Türkiye'deki tarihine bakıldığında özellikle 1980'li yıllar dikkat çekmektedir. Türkiye'de yaratıcı drama alanından söz edilmesini sağlayan alanın öncüleri olarak Devlet Tiyatrosu sanatçısı Tamer Levent ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi İnci San'dır. Adı geçen öncülerin 1982 yılında bir

Değerlendirmelerde de görüldüğü gibi katılımcılar hem yazdıkları günlükle hem sonrasında yazdıkları şarkı sözleriyle hem de sözlü değerlendirmelerinde ergenlere ve ergenlik dönemine ilişkin ön yargılara ya da yargılayıcı düşüncelere, ergenlerin sorun ve ihtiyaçlarına ilişkin önemli bir süreç deneyimlemişlerdir. Hazırlık ve canlandırma aşamalarında ortaya çıkanlar, bu aşamada değerlendirilmiş ve tartışılmıştır.

Sonuç Yerine

Bu bölümde; yaratıcı dramaya, sosyal hizmet ve yaratıcı drama etkileşimine ve bir uygulama örneğine ilişkin aktarımlar yapılmıştır. Bu çalışmada aktarılanlar ve uygulama örneğinde deneyimlenen süreç; yaratıcı drama ve sosyal hizmet etkileşimine, sosyal hizmet alanlarında yapılabileceklere ilişkin fikir vermesi açısından önem taşımaktadır. Sosyal hizmet uzmanları için lisans eğitiminde öğrendiklerinin üzerine alacakları yeni bilgiler, sahip olacakları yeni beceriler oldukça önemlidir. Sosyal hizmet uzmanının kendisine yapacağı yatırımın hem kendi yaşamı hem de sosyal hizmet alanlarında kendisiyle karşılaşacaklar için önemli anlamları olabilmektedir. Bu yönüyle yaratıcı drama, bireyin kendisine ve uygulamalarına katacağı önemli yöntemlerden biri olarak düşünülmelidir.

Teşekkür

Bu çalışmada yer alan uygulama örneğine sunduğu katkılar için yaratıcı drama eğitmeni Ayşegül Eroler'e teşekkür ederim. Yine, uygulama örneğine katılımlarıyla destek olan atölye katılımcılarına teşekkür ederim.

Kaynaklar

Adıgüzel, Ö. (2006). Yaratıcı drama kavramı, bileşenleri ve aşamaları. *Yaratıcı Drama Dergisi*, *1*(1), 17-30.

Adıgüzel, Ö. (2019). *Eğitimde yaratıcı drama* (3.b.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Akfırat F. Ö. (2006). Sosyal yeterlilik, sosyal beceri ve yaratıcı drama. *Yaratıcı Drama Dergisi*, *1*(1), 39-58.

Akfırat, O. N., & Akfırat, F. Ö. (2019). *Psikolojik danışma rehberlik hizmetleri ve drama*. T. Erdoğan (Dü.) içinde, Drama (s. 529-570). Ankara: Eğiten Kitap.

Altınova, H. H., & Gökçearslan Çifci, E. (2013). Yaratıcı dramanın kendini tanıma düzeyine etkisi. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 8(1), 28-47.

ÇDD. (2022, Kasım 15). *Türkiye'deki tarihsel gelişimi.* Çağdaş Drama Derneği Web sitesi: http://yaraticidrama.org/yaratici-drama/turkiyedeki-tarihsel-gelisimi/ adresinden alındı

Ege, A., & Tekindal, M. (2022). Grup çalışması süreci: Öncesi, sırası ve sonrası. M. Tekindal , & A. Ege (Dü) içinde, *Sosyal Hizmet İçin Grup Çalışması.* Nobel Yayıncılık.

Ege, A. (2021). Ergenlerle sosyal hizmet uygulamalarında yaratıcı dramanın kullanımı. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 32* (1) , 403-420 . DOI: 10.33417/tsh.756815

Ege, A. (20205se). *Sosyal hizmet eğitiminde "sosyal hizmet değer temelinin" yaratıcı drama yöntemiyle ele alınması (yayınlanmamış bitirme projesi).* MEB Özel Doğaç Yaratıcı Drama Eğitmenliği/Liderliği Programı: http://yaraticidrama.org/wp-content/uploads/2022/10/Projesi-Tamamlanan-Kat%C4%B1l%C4%B1mc%C4%B1-Listesi.pdf adresinden alındı

Gökçearslan Çifci, E. & Altınova, H. H. (2012). Sosyal hizmet eğitiminde yaratıcı drama yönteminin öğrencilerin empati becerisine etkisi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, *1*(2), 133-149.

Gökçearslan Çifci, E. & Altınova, H. H. (2017). Sosyal hizmet eğitiminde yaratıcı drama yöntemiyle iletişim becerisi geliştirme: Ders uygulaması örneği. *İlköğretim Online*, *16* (4), 1384-1394.

McCaslin, N. (2019). *Sınıf içinde ve dışında yaratıcı drama* (8 b.). (P. Özdemir Şimşek, Çev. Ed.) Nobel Yayıncılık.

MEB. (2005). *Yaratıcı Drama Eğitmenliği/Liderliği Kurs Programı*. Aralık 1, 2022 tarihinde http://yaraticidrama.org/wp-content/uploads/2022/11/MEB-Yarat%C4%B1c%C4%B1-Drama-E%C4%9Fitmenli%C4%9Fi-Liderli%C4%9Fi-Kurs-Program%C4%B1.pdf adresinden alındı.

Önder, A. (2016). *Yaşayarak öğrenme için eğitici drama*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Thompson, N. (2013). *Kuram ve uygulamada sosyal hizmeti anlamak*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Zastrow, C. (2015). *Sosyal hizmete giriş.* (3.b.). Ankara: Nika Yayınevi.

ETİK VE SOSYAL SORUMLULUK

Editörler
Dr. Burcu Güdücü - Dr. Mehmet Akif Demir

nobel

ETİK VE SOSYAL SORUMLULUK

Editörler: Dr. Burcu Güdücü - Dr. Mehmet Akif Demir

Yayın No.: 4542
Eğitim No.: 940
ISBN: 978-625-427-666-8
E-ISBN: 978-625-427-667-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Ocak 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Güdücü, Burcu., Demir, Mehmet Akif.
Etik ve Sosyal Sorumluluk / Editörler: Burcu Güdücü - Mehmet Akif Demir
1. Basım, XII + 184 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-666-8
E-ISBN: 978-625-427-667-5
1. Etik 2. Ahlak 3. Sosyal Sorumluluk

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

TEŞEKKÜR ..... **v**

GİRİŞ **1**

I. BÖLÜM
ETİK ve AHLAK İLİŞKİSİ **3**

GİRİŞ 3
AHLAK 3
Etiğin Amaçları 6
Etik Karar Verme 7
Ahlakı Etkileyen Faktörler 9
Toplum Açısından Ahlak 11
ÖZET 13
KAYNAKÇA 14

II. BÖLÜM
ETİĞİN TARİHSEL SÜRECİ **15**

GİRİŞ 15
MUTLULUK ETİĞİ 16
ERDEMLER ETİĞİ 17
KANT VE ETİK ANLAYIŞI 19
FAYDACILIK ETİĞİ 22
ÖZET 24
KAYNAKÇA 25

III. BÖLÜM
TEMEL ETİK KURAMLAR VE ETİĞİN SİSTEMLEŞTİRİLMESİ **27**

TEMEL ETİK KURAMLARI 27
I. Meta Etik 28
II. Betimleyici Etik 31
III. Normatif Etik 31
IV. Uygulamalı Etik 32

ETİĞİN SİSTEMLEŞTİRİLMESİ 33
ÖZET 38
KAYNAKÇA 39

IV. BÖLÜM
UYGULAMALI ETİK VE KURAMLARI 41

GİRİŞ 41
SORUMLULUK ETİĞİ (HANS JONAS) 46
MÜZAKERE ETİĞİ (JURGEN HABERMAS-KARL OTTO APEL) 47
POSTMODERN ETİK (ZYGMUNT BAUMAN) 47
MESLEKİ ETİK 48
ÖZET 52
KAYNAKÇA 53

V. BÖLÜM
MESLEK ETİĞİ 55

GİRİŞ 55
ÇALIŞMA, İŞ VE MESLEK KAVRAMLARI 55
İlgili Diğer Kavramlar 57
MESLEKLER ARASI SINIFLANDIRMA 58
MESLEK ETİĞİ 58
MESLEK ETİĞİNE YÖNELİK GENEL YAKLAŞIMLAR 59
Meslek Etiğinin İşlevleri 60
Etik Dışı Davranışlar 61
İş Hayatında Etik İlkeler 62
ÖZET 66
KAYNAKÇA 67

VI. BÖLÜM
MESLEKİ ETİK ÖRNEĞİ I: EĞİTİM ETİĞİ 69

GİRİŞ 69
EĞİTİM VE ETİK İLİŞKİSİ 71
ÖĞRETMENLİK MESLEK ETİĞİ İLKELERİ 72
BİLİM, ÜNİVERSİTE VE ETİK 75
BİLİM ETİĞİ VE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR 75
Araştırma Etiği 76
Yayın Etiği 77

Akademik Etik ve Üniversite 78
ÖZET 80
KAYNAKÇA 81

VII. BÖLÜM
MESLEKİ ETİK ÖRNEĞİ II: TIP ETİĞİ 83
GİRİŞ 83
Sağlığı Etkileyen Faktörler 84
Tıp ve Etik 84
İLGİLİ KAVRAMLAR 85
Tıp Etiği 85
Tıp Deontolojisi 86
Sağlık Mevzuatı 87
Hasta Hakları 87
Tıbbi Malpraktis 89
BİYO-ETİK VEYA BİYO-MEDİKAL ETİK 90
ÖZET 93
KAYNAKÇA 94

VIII. BÖLÜM
MESLEKİ ETİK ÖRNEĞİ III: İLETİŞİM ETİĞİ 97
GİRİŞ 97
İLETİŞİM ETİĞİ 98
MEDYA VE ETİK 99
GAZETECİLİK MESLEK İLKELERİ 100
KAMU HİZMETİ YAYINCILIĞI 104
İNTERNET HABERCİLİĞİ VE SOSYAL MEDYA 104
REKLAM VE ETİK 108
ÖZET 111
KAYNAKÇA 112

IX. BÖLÜM
MESLEKİ ETİK ÖRNEĞİ V: HUKUK ETİĞİ 113
GİRİŞ 113
HUKUK VE AHLAK İLİŞKİSİ 114
HUKUK ETİĞİ UYGULAMA ALANLARI 115
Avukatlık Mesleği ve Etik 115

Benzerlik ve Farklılıkları ile Etik-Hukuk İlişkisi 116
ÖZET 118
KAYNAKÇA 119

X. BÖLÜM
MESLEKİ ETİK ÖRNEĞİ IV: İŞLETME ETİĞİ 121
GİRİŞ 121
İŞLETME ETİĞİ 122
İŞLETME ETİĞİNİN SEVİYELERİ 123
İŞLETME ETİĞİNİN FİRMALAR İÇİN GEREKLİLİĞİ VE ÖNEMİ 124
ÖZET 129
KAYNAKÇA 130

XI. BÖLÜM
MESLEKİ ETİK ÖRNEĞİ VI: TİCARET, MUHASEBE VE FİNANS ETİĞİ 131
TİCARET ETİĞİ 131
MUHASEBE ETİĞİ 134
Muhasebeciler İçin Etik Kurallar 136
FİNANS ETİĞİ 137
Finansal Etik Kodlar 138
FİNANSAL PİYASALAR VE ETİK 139
ÖZET 143
KAYNAKÇA 144

XII. BÖLÜM MESLEKİ ETİK ÖRNEĞİ VI: MÜHENDİSLİK ETİĞİ 145
Toplumsal Sorumluluklar 148
Doğaya ve Çevreye Karşı Sorumluluklar 148
İşverene ve Müşteriye Karşı Sorumluluklar 148
Mesleğe ve Meslektaşa Karşı Sorumluluklar 149
Kendilerine Karşı Sorumluluklar 149
ÖZET 152
KAYNAKÇA 153

XIII. BÖLÜM
ÇEVRE ETİĞİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 155
GİRİŞ 155
ÇEVRE İLE İLGİLİ KÜRESEL DÜZENLEMELERİN TARİHSEL GELİŞİMİ 156

Türkiye'de Çevre ile İlgili Düzenlemeler 157
Çevre Etiği 158
ÇEVRE ETİĞİ İLE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR 158
İşletmelerde Çevre Etiği 160
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 161
ÖZET 164
KAYNAKÇA 165

XIV. BÖLÜM
SOSYAL SORUMLULUK 167
GİRİŞ 167
BİREYDE SORUMLULUK 168
SOSYAL SORUMLULUK: KAVRAMSAL DEĞERLENDİRME 169
SOSYAL SORUMLULUĞUN TARİHSEL GELİŞİMİ 170
SOSYAL SORUMLULUK YAKLAŞIMLARI 171
Klasik Yaklaşım 172
Modern Yaklaşım 172
Kurumsal Sosyal Sorumluluk 172
KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUKTA ETİK YAPILANMA 174
KURUMSAL SOSYAL SORUMLUKTA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 176
TÜRKİYE'DE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK UYGULAMALARI 177
ÖZET 181
KAYNAKÇA 182

I. BÖLÜM
ETİK VE AHLAK İLİŞKİSİ

GİRİŞ

Ahlak, gündelik hayatta önemli bir rol oynar. İnsanların bütün tutum ve davranışları ile dilsel alışkanlıklarında belli değerlere dayalı bir ahlaki bağlılık kendisini ortaya koymaktadır (Pieper, 2012). Ahlak felsefesi, insan davranışlarını "iyi" ve "kötü" değerleri açısından ele almakta ve davranışlarımızın değerlendirmesini yapmaktadır. İnsan toplumda yaşayan ve çeşitli eylemlerde bulunan bir varlıktır. Ahlakın teorik ve pratik yönleri vardır. Ahlak felsefesi, ahlakın teorisidir.

Ahlak felsefesi, aşağıdaki sorulara cevap aramaktadır:

- İyi-kötü ve doğru kavramları ne anlama gelir?
- Neden ahlaklı olmamız gerekir?
- Neden bir ahlak içinde yer almamız gerekir?
- Neden ahlaksal bakış açısını benimsememiz gerekir?

Ahlak ve etik sözcükleri günlük kullanımda birbirinin yerine kullanılmaktadır. Etik terimi, Yunanca kökenli bir sözcüktür. Bu alan, felsefenin temel uğraş alanlarından birisidir. Ahlak terimi ise insanın toplumsal yanı ile ilgilidir, Arapça kökenli bir sözcüktür. Ahlak ve etik sözcüklerinin içine doğduğu ve anlam kazandığı kültürler, birbirinden çok farklıdır; bu sebeple etik ve ahlak kavramları farklı kavramlarmış gibi düşünülmektedir.

AHLAK

Etik ya da ahlak felsefesi, ahlak denilen fenomen üzerinde bir düşünme, ahlak üzerine felsefe yapma olarak ifade edilebilir ama filozoflar, ahlak üzerine düşünüp

KAYNAKÇA

Akarsu, B. (1982). *Ahlak Öğretileri.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cevizci, A. (2005). *Paradigma Felsefe Sözlüğü.* İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Dave, Robinson; Garatt, Chris (2011). *Etik. (B. Doğan, Çev.).* İstanbul: NTV Yayınları

Fromm, E. (1999). *Erdem ve Mutluluk.* (A. Yörükan, Çev.) Ankara: Türkiye İş Bankası yayınları.

Kohlberg, L. (1976). Moral Stages and Moralization: The Cognitive Developmental Approach. Moral Development and Behavior: Theory. T. Lickona (Dü.) içinde, *Moral Development and Behavior: Theory, Theory, Research and Soacial Issues.* New York: Holt, Rinehart and Winston,

Özlem, D. (2004). *Etik Ahlak felsefesi.* İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Pieper, A. (2012). *Etiğe Giriş. (V. Atayman & G. Sezer, Çev.).* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Terakye, G. & Ocakçı, A. F. (2013). *Etik Konulardan Seçmeler.* İstanbul: İstanbul Tıp Kitapevi.

II. BÖLÜM
ETİĞİN TARİHSEL SÜRECİ

GİRİŞ

Çok eski çağlardan beri dünyanın farklı toplumlarda etik olgusunun var olduğu bilinmektedir. Literatürde dinler tarihi, felsefe tarihi, antropolojik ve arkeolojik bulgular etik olgusunun eski çağlardan beri var olduğunu desteklemektedir. Etiğin serüveni zaman, toplum, inanışlara; ekonomik, politik ve sosyal dinamiklerin etkilerine göre değişim gösterir. Etik olgusunun ortaya çıkması ile felsefe içinde etik sorunların gündeme gelmesi Antik Çağ'a kadar gitmektedir.

Tarihsel gelişimine bakıldığında etik; önceleri felsefenin içinde, felsefi bir disiplin olarak incelenmiştir. Etiğin gelişimi ve günümüz etiğine geçişte üç önemli aşama vardır. Bu aşamalar:

I. Eski Yunanlıların etiği ve bu etiğin Kant'a kadar aynı yönde işlenişi

II. Etiğin Kant tarafından yeniden kurulması

III. Kant sonrası etik

Etiğin tarihsel gelişimi içindeki "Eski Yunanlıların etiği ve bu etiğin Kant'a kadar aynı yönde işlenişi" olarak bilinen ilk aşama mutluluk ve erdem etiğini içermektedir. Bu bölümde mutluluk ve erdem etiği ayrı başlıklar hâlinde değerlendirilmiştir.

Felsefe tarihinde filozofların en temel sorularından biri insan hayatının amacının ne olduğudur. Bu ontolojik problem ile ilgili ortak sayılabilecek cevap ise bu amacın mutluluk olduğudur. Filozoflar arasında bu mutluluğa nasıl ulaşılacağı ve mutluluğun nasıl ede edileceğine dönük cevaplar farklılaşmaktadır. Buna göre; Demokritos başta olmak üzere İlk Çağ filozofları öncesinde doğa filozofları grubunun başat cevabı mutluğa "haz" ile ulaşılacağıdır. Başta Sokrates, Platon ve Aristotales olmak üzere İlk Çağ filozofları bu sorunun cevabını "erdem" olarak vermişlerdir.

KAYNAKÇA

Blcı, E. (2018). İsteme Özgürlüğünden eylem Özgürlüğüne: Kant'ın Özgürlük Görüşü. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 35*(1). https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/546701 adresinden alındı

Duran, M. (2017). Kant'ın Ödev Ahlakı Üzerine. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi* (6), 57-84. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/276700 adresinden alındı

İyi, S. & Tepe, H. (2011). *Etik.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Kant, I. (1984). *Aydınlanma Nedir?* (N. Bozkurt, Çev.) İstanbul: Remzi kitapevi.

Kant, I. (2002). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi.* (I. Kuçuradi, Çev.) Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Platon. (2007). *Devlet.* (K. Çetinoğlu, Çev.) İstanbul: İskele Yayıncılık.

Platon. (2014). *Şölen* (Çoraklı E., Çev.) Alfa Yayıncılık

III. BÖLÜM
TEMEL ETİK KURAMLAR VE ETİĞİN SİSTEMLEŞTİRİLMESİ

TEMEL ETİK KURAMLAR

Bilimsel kuramlar, akılcı yöntemler ile problem edindiği konuya dair açıklayıcı ve ikna edici düşünsel çabaların ürünüdür. Etiğin konusu olarak tanımlanan ahlak ve ahlakilik ile ilgili ne kadar soru üretilebilir ise o kadar farklı kuramın var olabileceğini söyleyebiliriz

Bir etik kuramın hangi temel sorunları ele aldığı birçok değişkene bağlıdır. Ancak temel olarak;

- Kuramın bilgi ile kurduğu ilişkiye,
- Birbiri ile bağdaşmayan geçerlilik taleplerinin rekabet içinde olduğu güncel anlaşmazlıklara,
- İnsan bilimlerindeki pratik açıdan önem taşıyan tartışmalara,
- Ahlak filozofları arasındaki düşünce farklılıklarına bağlıdır (Pieper, 2012).

Günümüzde ahlakı bir bilim olarak çalışan araştırmacılar, etik kavramına yönelik bilimsel ve felsefi çalışmaları genel olarak dört ana başlık altında incelemektedir:

I. Meta etik

a) Görecilik

b) Çözümleme

c) Temellendirme

II. Betimleyici etik

KAYNAKÇA

Aydın, İ. (2001). *Yönetsel Mesleki ve Örgütsel Etik.* Ankara: Pagem akademik Yayıncılık.

Cevizci, A. (2002). *Etiğe Giriş.* İstanbul: Paradigma Yayınları.

İyi, S. & Tepe, H. (2011). *Etik.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Mesleki Eğitim ve Öğretim sisteminin Güçlendirilmesi Projesi. (2006). *İstanbul.meb.gov.tr.* 09 05, 2014 tarihinde istanbul.meb.gov.tr/upload/bolumler/etik/EĞİTİMDEETİK.ppt adresinden alındı

Pieper, A. (2012). *Etiğe Giriş.* (G. Sezer & V. Atayman, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Terakye G., Ocakçı A. F. (2013). Etik Konulardan Seçmeler, İstanbul, İstanbul Tıp Kitabevi

Tevruz, S. (2007). Etik Yaklaşımlar ve İş Ahlakı. S. Tevruz içinde, *İş Hayatında Etik.* İstanbul: Beta yayınları.

Usta, A. (2012). Kuramdan Uygulamaya Kamu Yönetiminde Etik ve Ahlak. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, s. 39-50. 09 08, 2014 tarihinde iibfdergisi.ksu.edu.tr/Imagesimages/files/3_uni_0.pdf adresinden alındı

Yıldız, A. (2012). Meta-Etik Bir Teori Olarak Ahlâkî Sezgiciliğin Savunulabilirliği. *Meta-Etik Bir Teori Olarak Ahlâkî Sezgiciliğin Savunulabilirliği*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/34570/AhmetYILDIZtez.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden alındı

IV. BÖLÜM
UYGULAMALI ETİK VE KURAMLARI

GİRİŞ

Etik, en genel anlamı ile ahlak ilkelerine ilişkin yapılan felsefi çalışmalar olarak tanımlanabilir. Temelde felsefenin bir çalışma alanı olan etik, doğru-yanlış, iyi-kötü, güzel-çirkin kavramları ile ahlaki ödev ve yükümlük kavramları üzerine çalışır. Yani etik hem ekonomik ve profesyonel tartışmaları konu edinirken hem de ahlak alanında teoriler üretir. Etik; insanların kurduğu bireysel, toplumsal, ekonomik, politik ve hukuksal ilişkilerin temelini oluşturan norm, değer, kural, doğru-yanlış, iyi-kötü, faydalı-zararlı, uygun-elverişsiz gibi ikilikleri ahlaksal açıdan araştıran ve tartışan bir felsefe dalıdır. Etik, evrensel anlamda bütün insanlar tarafından arzu edilecek ahlaki standartları yüksek bir yaşamın araştırılması ve anlaşılmasını amaçlar. Bu doğrultuda etik; etkinlik, amaç ve davranışların bir şemasını çıkarır.

Bu bölümde özellikle günümüzde etik literatüründe popüler bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkan uygulamalı etik yaklaşımı üzerinde durulacaktır. Sorumluluk etiği kavramı tanımlanarak etiğin pratik sorunlar karşısındaki tavrı tartışılıp örnekler verilecek; uygulamalı etiğin en temel çalışma alanı olan meslek etiği kavramı tanımlanacaktır.

Etiğin "tarihin çöp sepetine girmeye mahkûm tipik modern kısıtlamalardan" (Bauman) biri mi yoksa insani ve ahlaksal var oluşun özü mü olduğu sıklıkla tartışılır. Günümüzde birey ve gruplarda etik düşünce ve davranışlara rastlamak zor gibi görünse de "etik" tartışması güncelliğini korumaktadır (Özmen & Güngör, 2008). Bugün biliyoruz ki etik hem insanlar hem işletmeler için temel yol gösteren bir alandır. Özellikle, XX. yüzyılın ikinci yarısı dünya genelinde etik değerlerin yükselişe

KAYNAKÇA

Aydın, İ. (1993). *ankara.gov.tr.* 2014 tarihinde ankara.gov.tr: www.ankara.gov.tr/kamu da_etik_inayet_aydin.doc adresinden alındı

Bauman, Z. (2011). *Postmodern Etik.* (A. Türker, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Cevizci, A. (2013). *Uygulamalı Etik.* İstanbul: Say Yayınları.

Duran, M. (2017). Habermas'ın Söylem Etiğinde ahlak ve Hukuk. *25*(1), 61-84.

İpbüker, C., Göksel, i. & Deniz, R. (2005). Mühendislik Etiği. İstanbul: İTÜ Akademik.

İyi, S. & Tepe, H. (2011). *Etik.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Güdücü, B. (2017). Toplumsal Cinsiyet. F. Merter & M. Talas içinde, *Sosyoloji* (s. 513-541). İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Kant, I. (1984). Aydınlanma Nedir. K. Immanuel içinde, *Seçilmiş Metinler* (N. Bozkurt, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kant, I. (2002). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi.* (İ. Kuçuradi, Dü.) Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Özmen, F. & Güngör, A. (2008). Eğitim Denetiminde Etik. *İnönü Üniversirtesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9*(15), s. 137-155.

Pieper, A. (2012). *Etiğe Giriş.* (V. Atayman & G. Sezer, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Steward, J. (2011). A Contribution to Ethical Theory and Praxis. R. Craig (Dü.) içinde, *The Handbook of Communication of Ethic* (s. 15-31). Taylor & Francis e-Library.

Topakkaya, A. (2013). H. Jonas'ta İnsan ve Doğanın Değeri. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(15), 41-52.

V. BÖLÜM
MESLEK ETİĞİ

GİRİŞ

Dünya artık eski dünya değil. Her şey çok hızlı bir değişim içerisinde. Bu değişim içerisinde ne sorunlar ne de çözüm arayışları eski. Sorun ve çeşitliliğinin giderek artmasına karşı panzehir olan etik ilkeler, bizler için birer yol gösterici ve kurtarıcı olmaktadır.

Etik, bir etkinlik alanı olarak felsefenin bir dalı; ahlak felsefesi alanı, ahlaki olanın özü ve temellerini araştıran bir felsefe etkinliğidir. Etiğin sadece teorik değil, aynı zamanda uygulamalı bir disiplin olduğunu belirtmiştik. Etiğin en genelgeçer, net ve belirgin görünen uygulama sahalarından biri meslek etiğidir. Bu bölümde de meslek etiğinden bahsedilecektir.

Günlük yaşantımızda çoğu zaman iş, meslek ve çalışma kavramlarını birbirinin yerine kullanırız. Ancak literatürde bu kavramlar farklılaşmaktadır. Buna göre öncelik ile "iş", "meslek" ve "çalışma" kavramlarını tanımlarına yer verelim.

ÇALIŞMA, İŞ VE MESLEK KAVRAMLARI

Çalışma, belli bir ücret karşılığı olsun ya da olmasın insan ihtiyaçlarını karşılayıcı her türlü emek üretimini içeren bir çabadır. Çalışma, insanların ruhsal yapı ve gündelik etkinliklerinin temel bir unsurudur (Işık, 2013).

İş, bireylerin toplumsal iş bölümü çerçevesinde yerine getirdikleri ve üretime katkı niteliği taşıyan her türlü etkinliktir. Çalışma ve iş kavramları birbirinden bağımsız olmamak ile her iş bir çalışmadır ama her çalışma bir iş değildir. Aralarındaki bu farkın oluşmasındaki belirleyici unsur, işin belli bir ücret karşılığı gerçekleştirilmiş

KAYNAKÇA

Aydın, İ. (1993). *Kamuda Etik.* 08 2014 tarihinde tbmm.gov.tr: (www. tbmm. gov. tr/etik_komisyonu/belgeler/makale_KamudaEtik-InayetAydin. pdf). adresinden alındı

Giddens, A. (2008). *Sosyoloji.* (F. Özdemir, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları

Işık, V. (2013, 02 08). Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Değiştirdiği Çalışma Kavramı ve Yeni Bir Çalışma Alanı Olarak Sosyal Girişimler. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, s. 101-131. 10 28, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/282924 adresinden alındı

İyi, S. & Tepe, H. (2011). *Etik.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Karadeniz Teknik Üniversitesi. (2014). *www.ktu.edu.tr/dosyalar.* 09 01, 2014 tarihinde www.ktu.edu.tr: www.ktu.edu.tr/dosyalar/14_01_00_abf67.pdf adresinden alındı

Levent, E. (2012). *Belgelerle İnsan Hakları.* İstanbul: Arı Sanat Yayıncılık.

Özmen, F. & Güngör, A. (2008). Eğitim Denetiminde Etik. *İnönü Üniversirtesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9*(15), s. 137-155.

Siviş Çetinkaya, R. (2018, 01 08). Meslek Etiği Eğitimine Pozitif Bir Yaklaşım: Kültürleştirme Modeli. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (45), s. 74-87. 10 28, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/425134 adresinden alındı

Sungur, Z. (2012). Meslekler ve Gelecekte Çalışma. Z. Sungur (Dü.) içinde, *Çalışma Sosyolojisi* (s. 210-235). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Tevruz, S. (2007). Etik Yaklaşımlar ve İş Ahlakı. S. Tevruz (Dü.) içinde, *İş Hayatında Etik.* İstanbul: Beta yayınları.

VI. BÖLÜM
MESLEKİ ETİK ÖRNEĞİ I: EĞİTİM ETİĞİ

"Bir millet irfan ordusuna sahip olmadıkça, muharebe mekânlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin, o zaferlerin kalıcı sonuçlar vermesi ancak irfan ordusuna bağlıdır."

Atatürk

GİRİŞ

Bilgi, yorum ve tecrübe birikimi ile düşünce ve felsefe tarihinin en köklü geçmişine sahip bir yetişme ve yetiştirme mesleği olarak eğitim, tüm devirlerde olduğu gibi günümüzde de önemini artırarak koruyan en temel sosyal kurumlardan biridir. Eğitimin bu önemi, birey ve toplum hayatında yaşanan etkin ve hızlı değişimlerin gelişme ve uyum yönünde yönetilebilmesi ve yaşanması amaçlılığından kaynaklanmaktadır.

İnsanın ancak eğitim ile insan olabildiği düşünce tarihinde izler bırakan birçok düşünür için ortak bir söylemdir. Bu söylem, insanın tüm kabiliyet ve özelliğini eğitim ile kazandığını ifade ettiği gibi eğitimin hayat boyu devam eden bir süreç ve aynı zamanda da bir sonuç olduğunu yansıtmaktadır.

Farklı dönemlerde, farklı uygarlıklarca birçok ekol ve düşünürler tarafından çok yönlü irdelenmiş eğitim ile ilgili yapılan çokça sayıda tanım ve tarif vardır. Bu durum, her bir bilimsel disiplinin ve düşünür çevresinin kendi perspektifinden bir felsefeye dayalı eğitime bir yorum getirmesi ile ilişkilendirilebileceği gibi eğitimin ilgi ve ilişki içinde olduğu alanlar yelpazesinin genişliği ile de izah edilebilir (Ergün M., 2015). İnsanı farklı perspektiflerden kendisine konu edinen Felsefe başta ol-

KAYNAKÇA

Alev, B. & Genç, N. (2015). Türkiye'de Üniversite Etik Kurulları Üzerine Bir İnceleme. *Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi, 15*(31), 135-182. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/372855 adresinden alındı

Atanur Başkan, G. & Cemaloğlu, N. (2020). *Yükseöğretim Üzerine Düşünmek.* Ankara: Pegem Yay.

Aydın, İ. (2006, Mart). *Eğitim ve Öğretimde Etik.* Ankara: Pegem A Yayıncılık. 11 17, 2016 tarihinde http://pegem.net/dosyalar/dokuman/16112007114135E%C4%9Fitim%20ve%20%C3%96%C4%9Fretimde%20Etik.pdf adresinden alındı

Ayhan, H. (2011). *Eğitim Bilimine Giriş.* İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi.

Bayrakdar, M. (2006). *Okul-Çevre İlişkileri.* Ankara: Pegem Yay.

Cevizci, A. (2016). *Eğitim Felsefesi.* İstanbul: Say Yay.

Coşkun, N. (2016). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Öğretmenlik Meslek Etiğine İlişkin Görüşleri. Aydın: Adnan Menderes Üniv. Sos. Bilimler Enst.

Cüceloğlu, D. & Erdoğan, İ. (2013). *Öğretmen Olmak.* İstanbul: Final Kültür Sanat Yay.

Erdem, A. R. & Şimşek, S. (2013). Öğretmenlik Meslek Etiğinin İrdelenmesi. *Adıyaman Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(15), 185-203. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/15096 adresinden alındı

Ergün, M. (2015). *Eğitim Felsefesi.* Ankara: Pegem Yay.

Gündüz, T. (2020). Akademik Yazımda Bir Araştırmadan Birden Fazla Yayın Üretmek: Etik Bir Problem (mi?). *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 29*(1), 45-80. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1159943 adresinden alındı

Ilgaz, S. & Bilgili, T. (2006). Eğitim ve Öğretimde Etik. *Atatürk Üniv.Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 200.

Kızıltepe, G. İ. (2019). Okul Öncesi Öğretmenliği ve Meslek Etiği. M. YAPICI içinde, *Meslek Etiği* (s. 118). Ankara: Eğiten Kitap.

MEB. (2021, 02 21). *MEB Mevzuat.* https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf adresinden alındı

MEB Etik, K. (2021, Ekim 8). *Eğitimciler İçin Mesleki Etik İlkeler.* T.C.Milli Eğitim Bakanlığı: https://etik.meb.gov.tr/www/egitimciler-icin-mesleki-etik-ilkeler/icerik/10 adresinden alındı

Oktay, A. (2018). *Eğitime Giriş.* İstanbul: Pegem Akademi.

Özdemir, H. (2019). Etik, Ahlak ve Eğitim İlişkisi. A. F. LEVENT içinde, *Eğitimde Ahlak ve Etik* (s. 49). Ankara: Nobel.

Şimşek, H. (2018). *Yalnız Eğitilmişler Özgürdür.* İstanbul: Kırmızı Kedi Yay.

Ülken, H. Z. (1967). *Eğitim Felsefesi.* Ankara: MEB Talim Terbiye Dairesi.

Vurucu, İ. (2019). Bilimsel Araştırma-Yayın Etiği ve Akademik Teşvik. *21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8*(23), 247-295. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/860225 adresinden alındı

YÖK. (2007). *Öğretmen Yetiştirme ve Eğitim Fakülteleri.* Ankara.

VII. BÖLÜM
MESLEKİ ETİK ÖRNEĞİ II: TIP ETİĞİ

"Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi"

Kanuni Sultan Süleyman

GİRİŞ

Sağlık, insanın en temel haklarındandır. Sağlık hakkının, MÖ 2000 Hammurabi Kanunları'na kadar giden eski bir tarihi bulunmaktadır. Sağlık; yaşamak, öğrenmek, üretmek gibi varoluş özelliklerinin olmazsa olmazlarındandır. Günümüzde bir toplumun gelişmişlik düzeyini, sağlık konusuna verdiği önem ile bu konuda kaynaklarını en iyi şekilde kullanması belirlemektedir.

Yüzyıllar boyunca insanlığın geçirmiş olduğu münferit hastalık ya da salgınlar sonrasında sağlığın korunması, hastalıkların tedavi edilmesi dünya genelinde önem arz etmiş ve 1946 yılında Birleşmiş Milletlerin bünyesinde Dünya Sağlık Örgütü (WHO, World Health Organization) kurulmuştur. 26 üye ülke ile bu organizasyonun kuruluş aşamasında dönemin Sağlık Bakanı Dr. Behçet Uz'un eşliğinde Anayasa oluşturma çalışmalarına fiilen katılan ülkemiz, şu an üye ülke sayısı 191'e varan bu organizasyonun aktif üyeleri arasında yer almaktadır (TC Sağlık Bakanlığı Dış İlişkiler Dairesi Başk., 2021).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün tüzüğünde sağlık kavramı *"Yalnızca hastalık veya sakatlığın olmaması durumu değil, fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden tam iyilik hâlidir"* (TC Sağlık Bakanlığı, 2021) şeklinde tanımlanmaktadır. DSÖ'nün bu tanımı, "iyi olma hâli"nin yalnızca bedensel değil aynı zamanda psikolojik ve sosyal boyutları-

KAYNAKÇA

Adak, N. (2016). Sağlık Sosyolojisinin Temel Kavramları. M. Özben içinde, *Sağlık Sosyolojisi* (s. 1-15). Erzurum: Erzurum Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yay.

Akça, T. (2012, Ağustos). *Deontolojiden Biyoetiğe Tıp Etiğinin Evrimi.* http://endokrin.com/: http://endokrin.com/pdf/220868211640_eddd_agustos_2012.pdf adresinden alındı

Bakanlar Kurulu. (1960, Şubat 19). Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi. Ankara. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10436.pdf adresinden alındı

Baydar, T. E. (2021). Biyoetik Teriminin Keşfi ve Fritz Jahr'ın Hayatı. *Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 293-304. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2112843 adresinden alındı

Bulut, N. (Dü.). (2018). *TTB ve Tabip Odalarının Tıbbi Etikl ve Deontolojiyi Koruma Sorumluluğu.* Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları. https://www.hayad.org.tr/dokumanlar/tibbi_etik_deontolojiyi_koruma10760960.pdf#page=10 adresinden alındı

Değdaş, U. C. (2018). Hatalı Tıbbi Uygulamadan (Malpraktis) Doğan Hukuki ve Cezai Sorumluluk. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4*(6), 41-65. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1282283 adresinden alındı

Dünya Tabipler Birliği. (2015). *Tıp Etiği El Kitabı* (3 b.). (M. Civaner, Dü.) Dünya Tabipler Birliği. https://www.ttb.org.tr/kutuphane/tip_etigi.pdf adresinden alındı

Gökmen, H. & Güleç, S. (2010). Tıbbi Malpraktis Riskinin Yönetiminde Bir Araç Olarak Hekim Mesleki Sorumluluk Sigortaları. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi, 1*(1), 9-16. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/303586 adresinden alındı

Hacettepe Üniv.Tıp Tarihi Etik ABD. (2021, 02 28). *Hacettepe Üniversitesi* . http://www.deontoloji.hacettepe.edu.tr/: http://www.deontoloji.hacettepe.edu.tr/hakkinda/tanitim.php adresinden alındı

Holm, S. (2002). Principles of Biomedical Ethics, 5th edn. *Journal Medical Ethics*, 329-334. https://jme.bmj.com/content/medethics/28/5/332.2.full.pdf adresinden alındı

Kırılmaz, H., Fıçıcı, Y. & Şimşir, İ. (2018, Temmuz-Aralık). Hasta Hakları Farkındalığına Yönelik Bir Araştırma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 18*(41). https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/593727 adresinden alındı

Sağlık Hizmetlerinden Faydalanma Hakkı. (1998, 8 1). Resmî Gazete: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23420.pdf adresinden alındı

Sayek, F. (1998). *Sağlıkla İlgili Uluslararası Belgeler.* Ankara: Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi. https://www.ttb.org.tr/kutuphane/uluslararasi_belgeler.pdf adresinden alındı

Sayim, F. (2021, 03 01). *Tıbbi Etik ve Deontoloji Kavramları.* https://www.researchgate.net/: https://www.researchgate.net/publication/302102529 adresinden alındı

Somunoğlu, S. (1999). Kavramsal Açıdan Sağlık. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 51-62.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2020). Hasta Hakları Yönetmeliği. Ankara. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4847&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5 adresinden alındı

Taylan, H. H. & Baydoğan, T. (2015). Hasta ve Yakınlarının Hasta Hakları ve "Hasta Hakları Birimi" Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin ve Faydalanma Durumlarının Araştırılması. *Elektronik Sosyal Bilimler Degisi, 14*(55), 248-256. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/70675 adresinden alındı.

TC Sağlık Bakanlığı. (2021, Şubat 28). *Sağlığın Teşviki ve Geliştirilmesi Sözlüğü.* https://sbu.saglik.gov.tr: https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/Sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%20Te%C5%9Fviki%20S%C3%B6zl%C3%BCk.pdf adresinden alındı

TC Sağlık Bakanlığı Dış İlişkiler Dairesi Başk. (2021, Şubat 28). *Dünya Sağlık Örgütü ve Türkiye İle İlişkileri.* https://sbu.saglik.gov.tr/: https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/dsoandturkey.pdf adresinden alındı

Tıp ve Araştırma ve Etik. (2021, 02 28). https://toraks.org.tr/: https://toraks.org.tr/site/sf/books/pre_migration/8b37b362630d68ac225bb74d5be8067faaeb0be4ab9d3b876062c0ad8947fbde.pdf adresinden alındı

Yıldırım, G. & Kadıoğlu, S. (2007). Etik ve Tıp Etiği Temel Kavramları. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi, 29*(2), 7-12.

Yıldız, A., Kaya, R. & Şahinoğlu, S. (2021). Biyoetik Teriminin Ortaya Çıkışı ve Türkiye'deki Yansımaları. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 11*(2), 249-257. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1654610 adresinden alındı

VIII. BÖLÜM
MESLEKİ ETİK ÖRNEĞİ III: İLETİŞİM ETİĞİ

GİRİŞ

Güne gözlerimizi açıp yataktan kalktığımız andan tekrar yatıp uyuduğumuz ana kadarki tüm davranış, kullandığımız kelime, kıyafet, jest ve mimiklerimiz hepsi iletişim olgusunun bir parçasıdır. Günümüzde sözlü ya da yazılı iletişimde bulunmadığımız; herhangi bir şey okumadığımız, dinlemediğimiz, seyretmediğimiz ve sosyal medyada gezinmediğimiz bir zaman dilimi yok gibidir. Bu süreçlerin tamamı iletişime dâhildir.

Raymond Williams (1921-1988), iletişim kavramının XV. yüzyıldan itibaren kullanıldığını ve kelimenin İngilizcedeki en eski anlamının fikir, bilgi ve tutumların kişiden kişiye dolaşımı olduğunu belirtir. Williams, iletişimin anlamı ve araçlarına dair şu bilgileri verir:

> *"Sonraları iletişim aynı zamanda bir yerden diğer bir yere bir hat ya da kanal anlamına gelmeye başladı. Endüstri devriminden beri kanallar, tren yolları, buharlı gemiler, otomobiller ve uçaklar türü iletişimde o kadar çok ilerleme oldu ki, iletişim araçları dediğimizde genellikle bu yolculuk ve taşımacılık yollarını kasteder olduk. Ancak bir başka temel modern ilerleme ve buluş çizgisi daha var. Buharlı matbaa, elektrikli telgraf, fotoğraf, radyo, film, televizyon, fikir, bilgi ve tutumların kişiden kişiye dolaşımında yeni yollardır ve biz bunlara da iletişim araçları diyoruz"* (Williams R., 2016).

İletişim uzmanı McLulan, insanlık tarihini iletişim sistemleri üzerinden dört ana kategoriye ayırmıştır (Altay, 2003):

I. Kabile Çağı: İlk insanlar için en önemli unsur duymaktı, bütün iletişim duyma üzerine kuruluydu. Fonetik alfabenin bulunuşu ile son bulmuştur.

II. Edebiyat Çağı: Edebiyat çağı alfabenin bulunması ile başlamıştır. Duyma duyusuna görme duyusu da eklenmiştir. Matematik, felsefe, bu dönemde ortaya çıkan bilim dallarıdır. Matbaanın icadı ile son bulmuştur.

KAYNAKÇA

Aktuğlu, I. (2006). Tüketicinin Bilgilendirilmesi Sürecinde Reklam Etiği. *Küresel İletişim Dergisi*(2), s. 1-20. 2014 tarihinde globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr: globalmediajournaltr.yeditepe .edu.tr/.../12Işıl%20KARPAT%20AKTUG... adresinden alındı.

Altay, D. (2003). Mc Luhan. *Kadife Karanlık* (s. 1-72). içinde İstanbul: Su Yayınları.

Ayşegül, M. & Kulular, İ. (2022). Sosyal Medyaya Yönelik Yeni Düzenlemelerin Hukuken Değerlendirilmesi. *Bilişim Hukuku Dergisi*, 1-32. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2418149 adresinden alındı

Ethical Jounalism Network. (2021). Accountable Journalism & Codes of Ethics. Ethical Jounalism Network. 02 14, 2021 tarihinde https://ethicaljournalismnetwork.org/what-we-do/accountable-journalism adresinden alındı.

Güdücü, B. (2020). Medya ve Kamusal Alan. G. Avcıoğlu & C. Olgun (Dü) içinde, *İletişim Sosyolojisi* (s. 211-237). İstanbul: Lisans Yayınları.

Gülaslan, T. (2021). Sosyal Medya Güncel Tartışmalar: Sosyal Medyanın Kontrolü; Sosyal Medya Hizmet ve Gizlilik Sözlşemeleri; Yerli ve Milli Sosyal Medya. *Uluslararası Yönetim Akademi Dergisi, 4*(1), 1-21. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1623558 adresinden alındı

Kahn, R., Leiner, B., Postel, J., Cerf, V., Kleinrock, L., Roberts, G., . . . Wollf, S. (2009). A Brief History of the Internet. *Computer Communication Review, 39*(5), 22-31.

Kalan, Ö. (2016, Ocak). Yeni Medyada Reklam ve Etik Sorunlar. *Atatürk İletişim Dergisi*(10), s. 71-89.

Manavcıoğlu, K. (2009). İnternette Kullanıcıların Oluşturduğu Ve Dağıttığı İçeriklerin Etik Açıdan İncelenmesi: Sosyal Medya Örnekleri. M. Yağbasan (Dü.), *Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve Etik Sempozyumu* içinde (s. 63-72). Elazığ: Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi. 2014 tarihinde www.academia.edu: www.academia.edu/.../DİJİTAL_MANİPÜLASYON_VE_MEDYA_ETİĞİ adresinden alındı.

Pieper, A. (2012). *Etiğe Giriş.* (V. Atayman & G. Sezer, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Resmî Gazete. (2020, Temmuz 29). İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi Ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun : https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/07/20200731-1.htm adresinden alındı

Resmi Gazete. (2022, 10 18). Basın Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/10/20221018-1.htm adresinden alındı

Uğurlu, Ö. (2009). Reklamların Etik ve Postmodern Kodlar Ekseninde Okunması. *Medya ve Etik Sempozyumu* (s. 275-304). Elazığ: Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi.

Uzun, R. (2007). *İletişim Etiği Sorunlar ve Sorumluluklar.* Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Williams, R. (2016). *Anahtar Sözcükler.* (S. Kılıç, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

IX. BÖLÜM
MESLEKİ ETİK ÖRNEĞİ V: HUKUK ETİĞİ

"Hukukun benzemeyen ikizi etiktir."

Faik Çelik

GİRİŞ

Kavramın alan yazında "hukukçu etiği", "hukuk etiği", "yargı etiği", "hukuksal etik", "adalet meslek etiği" gibi farklı kullanımları bulunmaktadır. Günümüzde etik denildiğinde genel olarak meslek etiği ima edilmektedir. Gerçekten etik, sadece meslek etiği ile sınırlandırılabilecek bir konu mudur? Buradaki belirleyici husus belli bir meslek için mi etikten bahsedildiği yoksa o meslek mensuplarının sahip olması gereken etik yaklaşımların mı kastedildiğine karar verilmesidir. Bu çerçevede meslek etiği, mesleki görev ve sorumluluklarını yerine getirenlerin uymaları gereken ilkeler bütünüdür (Karakoç, 2010). Tuncay (Tuncay, 2015), hukuk etiğini, *"Hukuk kurallarının konmasında, uygulanmasında, denetlenmesinde hukukun üstünlüğünün ve adaletin sağlanmasına yarayan ahlaki değerler bütünü"* şeklinde ifade etmektedir. Kavram; dürüstlük, adalet, eşitlik ilkeleri ile insan hakları, ahlak, hukukun üstünlüğünü de içine almaktadır. Bu kapsamda hukuk etiği değerlendirildiğinde adaletin temel değer olduğu görülmektedir. Hukukun en temel amacı adil sonuçlar elde etmek olduğu düşünüldüğünde bu mesleği icra eden avukat, hâkim ve savcıların kısacası kendisini hukukçu olarak tanımlayanların adil insanlardan oluşması gerekmektedir (Uygur, 2022).

KAYNAKÇA

Ataman, Zeynep Pelin, Avukatlar İçin El Kitabı I - Savunma Etiği, Türk Ceza Adalet Sisteminin Etkinliğinin Geliştirilmesi Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi Ortak Projesi, Ankara 2014

Güner, S. (2002). Avukatlık Meslek Etiği. *Ankara Barosu Dergisi*, 1-413.

Karakoç, Yusuf, "Hukuk - Etik İlişkisi", Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar - V Sempozyumu, 13-17 Eylül 2010 İstanbul, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi, S. 24, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2012.

TCK. (2004). Türk Ceza Kanunu. *Türk Ceza Kanunu, 43(25611)*. TCK. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf adresinden alındı

Tuncay, Aziz Can, Hukuksal Etik (Legal Ethics) Ders Notları, Genişletilmiş 2. Bası, Beta Yayıncılık, İstanbul 2015.

Uygur, Gülriz, "Hukuk Etiğine Giriş", http://www.bahum.gov.tr/bahumetik/ kose_yazileri/makale_bilimsel_yazi/1_makale.htm (Erişim Tarihi: 10.06.2022).

X. BÖLÜM
MESLEKİ ETİK ÖRNEĞİ IV: İŞLETME ETİĞİ

GİRİŞ

Günümüzde değişen ekonomik ve sosyal koşullar, işletmelerin satış ve maliyet eksenindeki temel yönelimlerini zorunlu olarak değiştirmiştir. Bu değişim, satış ve pazarlamada müşteri odaklılık ve ilişkisel pazarlama anlayışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra eğitim, teknoloji ve sanal gelişmeler işletmeler ile tüketicilerin bakış açısını da değiştirmiştir. Küreselleşmenin, iş yaşamı ile işlerin yapma usullerinde ortaya çıkardığı hızlı değişim, işletmelerin bu baş döndürücü değişime uyum sağlayabilmelerinde sorunlara neden olmuştur. Bu sorunlar, temelde işletmelerin tüketiciler tarafından sadece ekonomik kuruluşlar olarak değil aynı zamanda toplumsal, kültürel ve politik birer birim olarak algılanması ile ilgilidir.

Bu yeniden tanımlama ve uyumlaştırma süreci, işletmelerin topluma karşı olan sorumluluklarını arttırmak ile kalmayıp daha da karmaşık hâle getirmektedir. Bu beklentileri karşılamak ve gerekli yenileştirmeleri yapabilmek, işletmeler açısından zorlayıcı, aynı zamanda ciddi bir çabayı da beraberinde gerektirmektedir. Bireylerin toplumsal olaylara ve önceliklere bakışında meydana gelen bu köklü değişimler, işletmelerin faaliyet ve sosyal sorumluluklarını sadece zorunlu olunduğu için uygulanacak bir dizi işlem olarak görmek yerine uzun vadede işletme hayatını tehdit edebilecek önem ve etkinliğe sahip faaliyetler olduğunun kavranması gerekmektedir. Ortaya çıkan bu çoğul değişimler, işletmelerin kâr odaklı yaklaşımlarını tüketici ve toplum odaklı yaklaşımlara evirmiş; toplumsal sorumluluğu ön planda tutan pazarlama stratejisi ile mal ve hizmet üretiminde tüketicilerin korunması, ortaya çıkan haksız rekabetin engellenmesi, birey-toplum çıkarlarının ön plana alınması şeklinde köklü değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu karmaşık ve pek çok farklılığı içinde barındıran değişim sürecinde işletmeler açısından yol gösterici

KAYNAKÇA

Arslan, Mahmut, *İş ve Meslek Ahlâkı*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001.

Carroll, Archie B. - Buchholtz, Ann K., Business&Society: *Ethics and Stakeholder Management*, Thomson South-Western, U.S.A., 2003

Carroll, Archie B., *Business&Society: Ethics&Stakeholder Management*, South-Western Publishing Company, Cincinnati, 1989, s.110. Akt:Bayram,2005)

Çabuk, Serap ve Seda Şengül (2005), "İşletme Yöneticilerinin Mesleki Değerlerinin ve Demografik Özelliklerinin İşletme Etiği Üzerindeki Etkisi: Türkiye'de Büyük Ölçekli Sanayi İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (e-dergi), C.14, S.1, 171-180.

Çelik, Adnan (2007), "Şirketlerin Sosyal Sorumlulukları", Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Ed. Coşkun Can Aktan, İstanbul, İGİAD Yayınları.

Güven, Mehmet ve diğerleri (2004), "KOBİ Yöneticilerinin İş Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk Algılaması: K.Maraş KOBİ'lerinde Bir Araştırma", I.Kobiler ve Verimlilik Kongre Kitabı (11-12 Aralık 2004), İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 43, 799-809.

Güler,A., Ekonomi Forumu: *İş Etiği, Etik Sorunlar, Yeni Yaklaşımlar*, Basım Çözüm Reklam, İstanbul, 2001.

Kırel, Çiğdem, *Örgütlerde Etik Davranışlar, Yönetimi ve Bir Uygulama Çalışması*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No.1211, Eskişehir, 2000.

McHugh, Francis P., İş Ahlâkı, Çev. TÜSİAD, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 1992. "Organizational Consequences Marketing Ethics and Sales Force Supervision: Further Emprical Evidence", *Journal of Business Ethics*, No.17, 1989, s.334.

Sucu, Yaşar (2003), "Yönetim ve Etik", 11.Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi (22-24 Mayıs 2003), Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F., Yayın No: 57, 281-296.

Ülgen, Hayri ve S. Kadri Mirze (2004), *İşletmelerde Stratejik Yönetim*, 2.Baskı, İstanbul, Literatür Yayıncılık.

XI. BÖLÜM
MESLEKİ ETİK ÖRNEĞİ VI: TİCARET, MUHASEBE VE FİNANS ETİĞİ

TİCARET ETİĞİ

Ticaretin yerelden uluslararası boyuta taşındığı günümüzde ticaret etiği kavramının önemi her geçen gün artmaktadır. Kişiler ve kurumlar, ticaret yaptıkları şirketlerde sadece mal ve hizmetin kalite veya ucuzluğunu değil aynı zamanda ticari faaliyetlerin "etik" ve "ahlaklı" olmasını da talep etmektedirler. Özellikle kurumsal şirketler, sadece mal ve hizmet üretiminde değil etik değerlere sahip olduklarının ispatı konusunda da birbirleri ile rekabete girmektedirler.

İşletmeleri ticaret alanında etik davranmaya zorlayan sadece yasa ve düzenlemeler değildir. Müşteri taleplerinin yanı sıra işletmelerin üye oldukları meslek örgütleri ve dernekler de bu konuda üyelerine, faaliyetlerinde etik değerlere bağlılığı bir ön koşul olarak sunmakta ve uymayanları çeşitli yaptırımlar ile cezalandırmaktadır. Ticarette etik değerlere uyan işletmeler, o sektörün gelişiminin yanı sıra toplumsal refahın artması ve kurumsal kültürün oluşmasına da katkı sağlamaktadır.

Ticaret etiğini sadece mal ve hizmet üreten işletmeler ve bunları satın alan kişi ve kuruluşlar ile sınırlamak doğru bir yaklaşım değildir. İşletme "iç" ve "dış" çevresi ile bir bütün olarak ele alınır. İç çevreyi oluşturan yönetici ve çalışanlardır. Dış çevreyi oluşturanlar ise müşteri, tedarikçi ve işletmeye kredi sağlayanlardır. Tüm bu çevre unsurları, ticaret etiğinin paydaş sorumlularıdır.

1987 UN Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun "Ortak Geleceğimiz" adlı raporunda, sürdürülebilir kalkınma, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilme şanslarını ellerinden almadan bugünkü nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilen kalkınma

KAYNAKÇA

Akbulut, E. (2000). Etik Davranış Kuralları ve Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği için Öneri. Ankara: SPK.

Akpınar, T. (2019). Muhasebe Mesleğinde Etik Kurallar. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 5*(4), 34-39.

Bilen, A. & Yılmaz, Y. (2014). Muhasebe mesleğinde etik ve etikle ilgili çalışmalar. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2*(6), 57-72.

Ergün, H. & Gül, K. (2005). Muhasebe Mesleği Etik Kuralları ve Bu Kuralların Meslek Mensuplarınca Algılanışı. *Muhasebe ve Finansman Dergisi, 25*, 144-154.

Gökbel, S. (2007). Finans Etiği. *Öneri Dergisi, 7*(27), 159-164.

Gülay, İ. & Gülay, B. (2014). Kurumsal Yönetimlerde Finansal ve Etik Kararlar. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 1*(1), 29-40.

IFAC. (2006). *International Federation of Accountants*. Code of Ethics for Professional Accountants: https://www.ifac.org/system/files/publications/files/ifac-code-of-ethics-for.pdf adresinden alındı

KGK. (2019). *Kamu Gözetim Kurumu*. Bağımsız Denetçiler için Etik Kurallar: https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TDS/ET%C4%B0K%20KURALLAR/2019_etikkurallar.pdf adresinden alındı

Levent, C. (2018). *Kurumsal Yönetim Perspektifinde Şeffaflığın Şirket Kârlılık ve Piyasa Değerine Etkisi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi: İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sayım, F. & Usman, Ö. (2016). Etik Kavramı ve Muhasebe Meslek Mensuplarında Etik Algısı-Yalova Örneği. *Maliye Dergisi, 170*, 131-146.

SEC. (2022). *Finance Code of Ethics* . https://www.sec.gov/Archives/edgar/data/1396279/000119312507083128/dex141.htm adresinden alındı

Sherman, F. (2019). *Business Ethics for a Finance Manager*. https://smallbusiness.chron.com/accounting-ethics-integrity-standards-24246.html adresinden alındı

TC Ticaret Bakanlığı. (2019). *Fikri Mülkiyet Hakları.* https://ticaret.gov.tr/gumruk-islemleri/sikca-sorulan-sorular/ticari/fikri-mulkiyet-haklari adresinden alındı

Ünkaya, G. & Aslan, S. (2009). *Finansal Muhasebe.* İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.

XII. BÖLÜM
MESLEKİ ETİK ÖRNEĞİ VI: MÜHENDİSLİK ETİĞİ

Doğadaki büyük güç kaynaklarını insanın kullanımı ve rahatlığı için yönetme sanatı olarak da tanımlanan mühendislik, fen ve doğal bilimlerden elde edilen bilimsel verileri kullanarak insan hayatına fayda sağlayacak ekonomik yöntemler geliştiren bir meslek alanı olarak tanımlanmaktadır (Abdullah, Sazak & Yıldız, 2003). Üç önemli temel kavram içerir. Bilginin uygulanması, tasarım/üretim ve kullanım/değer kelimeleri bu mesleğin temel niteliklerini yansıtır (Kirby, Withington, Darling & Kılgour, 1990).

"Mühendislik, bilimin insan yararı için uygulanmasıdır."

JM Prausnitz

Mühendislik, faaliyetleri itibarıyla özellikle son yüzyıl içinde bilim ve teknoloji dünyasında yaşanan gelişmelere yön ve ivme kazandıran en önemli meslek alanlarından biridir. İmar, yapılaşma ve şehirleşmeden gıdaya, elektronikten fen bilimlerine, motor ve makine teknolojisinden sosyal alanlara varıncaya kadar pek çok sahada birey ve toplumun ihtiyaçlarının karşılanmasında hayat kalitesi, sağlık ve güvenliğine etki eden bir role sahiptir (Sönmez, 2011).

Bir mühendisin mesleki donanım yetersizliği nedeni ile olduğu kadar etik yetersizlik ve zayıflığı sonucu yapabileceği muhtemel bir hatanın sonuçları elbette ki insanlık ve varlık dünyası adına ciddi riskler oluşturacaktır. Düşen uçaklardan, çöken köprü ve yıkılan binalara; hastalıklara, can kayıplarına neden olmasının yanı sıra ekolojik dengeleri bozucu kimyasal, nükleer sorunlara varıncaya kadar çok sayıda ağır bedelleri olan riskler barındıran

KAYNAKÇA

Abdullah, H., Sazak, N. & Yıldız, M. (2003, 06 14). Elektrik Elektronik Bilgisayar Mühendisliği Mesleğinde Etiksel İsterler. *Elektrik Elektronik Bilgisayar Mühendislikleri Eğitimi Sempozyumu.* Ankara. file:///C:/Users/Pc/Downloads/Elektrik_Elektronik_Bilgisayar_Muhendisl.pdf adresinden alındı

Çolak, M., Çetin, T., Atılgan, A. & Yazgan, U. S. (2018). Mobilya Sektöründeki Personellerin Mühendisten Beklentileri. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi., 6*(5), 71. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1021252 adresinden alındı

Eroğlu, M., Göksel, Ç. & Güney, C. (2019). Yeni Kavramlar, Yeni Teknolojiler ve Mühendislik Etiği 2.0. *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 17. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı,* (s. 25-27). Ankara: TMMOB. file:///E:/etik: https://obs.hkmo.org.tr/show-media/resimler/ekler/10a8269d80df584_ek.pdf adresinden alındı

Ertem, İ. (2004). *TMMOB Mesleki davranış İlkeleri TMMOB 38. Genel Kurulu'nda Oybirliği ile Kabul Edildi.* https://www.maden.org.tr: https://www.maden.org.tr/resimler/ekler/3a7769efbcc8310_ek.pdf adresinden alındı

Hüdaverdi, T. (2010, 09 04). Mühendislik Etiği Vaka Örnekleri. ANkara. 11 15, 2022 tarihinde https://yunus.hacettepe.edu.tr/~ounver/documents/OMU497/Lectures/Etik/Vaka_Ornekleri.pdf adresinden alındı

IEEE Board of Directors. (2020, Haziran). *IEEE Code of Ethics*. https://www.ieee.org: https://www.ieee.org/content/dam/ieee-org/ieee/web/org/about/corporate/ieee-code-of-ethics.pdf adresinden alındı

Kanber, H., Taluğ, C. & Yalım, N. Y. (2015). Türkiye'de Mühendislik Etiği Eğitimi. *Türkiye Biyoetik Dergisi, 2*(3), 202-212. https://jag.journalagent.com/tjob/pdfs/TJOB-03164-REVIEW-TALUG.pdf adresinden alındı

Kirby, R. S., Withington, S., Darling, A. B. & Kılgour, F. G. (1990). *Engineering In History.* New York: Dover Publications.

Müezzinoğlu, A. (2003). Mühendislikte Etik. *Türkiye Mühendislik Haberleri Dergisi*, 20-22.

Oğulata, R. (2021). Mühendislikte Etik. *Fırat Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 33*(2), 527-536. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1564422 adresinden alındı

Pugh, E. (2009). Creating the ieee code of ethics. *IEEE Conference on the History of Technical Societies* (s. 1-13). IEEE.

Sönmez, M. (2011). Mühendis ve Mühendis Yardımcılarının Yaşam Boyu Öğreniminde Meslek Yüksekokullarının Rolü. *Electronic Journal of Vocational Colleges, 1*(1), 2. https://dergipark.org.tr/en/pub/ejovoc/issue/5395/73171 adresinden alındı

TMMOB. (2022). *http://www.tmmob.org.tr/*. Kurultay Kararları - Mesleki Davranış İlkeleri: http://www.tmmob.org.tr/etkinlik/muhendislik-mimarlik-kurultayi-2003/kurultay-kararlari-mesleki-davranis-ilkeleri adresinden alındı

XIII. BÖLÜM
ÇEVRE ETİĞİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

GİRİŞ

İnsan-çevre ilişkilerinin sorgulanması, çevreye dönük duyarlılıkların gelişmesi ve kuramsal yaklaşımların görülmesi önceki zamanlara dayanmak ile çevre konusu, XXI. yüzyılın diğer geçmiş asırlardan farklı ve yoğun bir şekilde ilgilenildiği problematik alanlardan biri olmuştur. Günümüzde çevre sorunlarının yerel olduğu kadar küresel boyutta da öncelikli çözüm üretilmesi gereken bir konu olması, insanın varlığını sürdürebilmesinde çevrenin öncelikli koşullar taşıması yatmaktadır. Zira insan, çevre bağımlısı bir varlıktır.

Çevre ile ilgili yapılan tanımlar arasında farklılıklar görülebilir. Bu farklılıklar bakış açılarının farklılığından kaynaklanmaktadır. Sadece insanın esas alınması ile yapılan tanımlarda çevre, insanın tüm davranış biçimleri ile var olduğu ortam olarak tanımlanmaktadır (Kaygısız, Benzer & Eren, 2019). Diğer bazı tanımlar ise daha geniş bir açıdan hareket ile insan dâhil diğer varlık formlarını da kapsayacak şekilde yapılan çevre tanımlarıdır. Örneğin T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca 1983 tarihli Çevre Kanunu'nun I. Maddesinde tüm canlıların ortak varlığı olarak nitelenen çevre, II. Maddede terim anlamı olarak canlı varlıkların ilişki ve etkileşim içerisinde oldukları ortamlar olarak tanımlanmıştır (Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, 1983).

İnsan-çevre ilişkilerinin özellikle Sanayileşme döneminden günümüze değin geldiği noktada, hayat kalitesi ve gelecek adına endişe ve korkular taşımaktadır. Artan nüfus oranı, sanayileşme, teknolojik ilerlemelerin sağladığı kazanımların yanı sıra sebep olduğu bedeller, insanın yerelden evrensele uzanan bir yelpazede varlığını tehdit düzeyinde çevre sorunları ile yüzleşmesine neden olmuştur. Doğal kaynakların insan tarafından aşırı sömürülmesi, doğaya müdahaleleri sonucu iklim değişikliği, biyo-çeşitliliğin azalması, doğal bitki örtüsünün tahribi, hava ve suyun kir-

KAYNAKÇA

Ağbuğa, F. (2016, Ocak). Çevre Sorunlarına Etik Bir Yaklaşım: Felsefi Bir Sorgulama. *Yüksek Lisans tezi*, 28. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. http://acikerisim.pau.edu .tr/xmlui/bitstream/handle/11499/747/Fatma%20A%c4%9fbu%c4%9fa.pdf?sequence=1&isAllowed= y adresinden alındı

Akalın, M. (2019). *Çevre Etiği* (Güncel b.). Ankara: İksad. https://iksadyayinevi.com/wp-content/uploads/2020/03/CEVRE-ETIGI-CEVREYE-FELSEFI-YONELIMLER.pdf adresinden alındı

Albayrak, I. (2005). *İnsan Doğa İlişkisi Üzerine Felsefi Yaklaşımlar, Antalya Kent Merkezinde Profesyonel Meslek Sahiplerinin Ekolojik Duyarlılığı ve Çevre Örgütlerine Yönelik Görüşleri*. Akdeniz Üniversitesi DSpace: http://acikerisim.akdeniz.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/1562 adresinden alındı

Aşar, H. (2017). İnsan-Merkezcilik Canlı-Merkezcilik İkileminde Biyoetik. *Türkiye Biyoetik Dergisi, 4*(2), 74-86. https://jag.journalagent.com/tjob/pdfs/TJOB-07078-ORIGINAL_ARTICLE-ASAR.pdf adresinden alındı

Baykal, M. (1992). *Türkiye'de Çevre Sorunları Çevre Mevzuatı Çevre Kuruluşları Ve Faaliyetleri*. https://www.proquest.com/dissertations-theses/türkiye-de-çevre-sorunları-mevzuatı-kuruluşları/docview/2593616646/se-2?accountid=163008 adresinden alındı

csb.gov.tr. (2022, Haziran). *Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın Tarihçesi*. T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı: https://csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012 adresinden alındı

Çetin, M. A. & Bakırtaş, İbrahim. (2018). Finansal Gelişmişliğin Yenilenebilir Enerji Tüketimi Üzerindeki Uzun Dönemli Etkileri: G-7Ülkeleri Örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20*(2), 39. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/606056 adresinden alındı

Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü;. (1983, 08 11). *Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü.* 08 05, 2022 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı: https://cygm. csb.gov.tr/kanunlar-i-438 adresinden alındı

Duru, B. (2021, Şubat). *Birleşmiş Milletler, UNEP ve Ekolojik Bunalım.* file:///C:/Users/Pc /Downloads/BMEkolojikBunalim.pdf adresinden alındı

Ergün, T. & Çobanoğlu, N. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Etiği. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3*(1), 97-123.

Karaca, C. (2008). Çevre, İnsan ve Etik Çerçevesinde Çevre Sorunlarına ve Çözümlerine Yönelik Yaklaşımlar. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari BilimlerFakültesi Dergisi, 11*(1), 1-19. file:///C:/Users/Pc/Downloads/4.Karaca_Etik_2007_Cilt11_Say1_1-19.pdf adresinden alındı

Karacan, A. R. (2012). *Çevre Ekonomisi ve Politikası.* İzmir: Ege Üniversitesi yayınları.

Karataş, A. & Türkmen, H. H. (2015). Çevre Sorunlarına Bir Çözüm Aracı Olarak Kurumsal Sosyal Sorumluluk. R. Güneş, Y. C. Çukacı & M. Deste içinde, *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi* (s. 1-7). Malatya: İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi .

Kayaer, M. (2013). *Çevre ve Etik Yaklaşımlar.* https://dergipark.org.tr/: https://dergipark.org.tr /en/download/article-file/1025381 adresinden alındı

Kaygısız, G. M., Benzer, E. & Eren, C. D. (2019, Haziran 15). Aktif Öğrenmeye Dayalı Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Çevre Etiği Farkındalığı, Çevre Davranışı ve Çevre Eğitimine İlişkin Özyeterliklerine Etkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 50*(50), 125-141. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/779173 adresinden alındı

Nemli, E. (2000). *Çevreye Duyarlı İşletmecilik ve Türk Sanayiinde Çevre Yönetim Sistemi Uygulamaları.* İstanbul: İstanbul Sanayi Odası.

T.C.Dış İşleri Bakanlığı. (2022). *Girişimci ve İnsani Dış Politika*. https://www.mfa.gov.tr: https://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa adresinden alındı

Yıldırım, F. & Işıldar, A. (2018). Nükleer Güç Santrallerine Çevre Etiği ve Ekolojik Açıdan Yaklaşım. G. Mıhladız içinde, *Eğitim Bilimlerinde Akademik Araştırmalar* (s. 101). Ankara: Gece Kitaplığı. https://www.gecekitapligi.com/Webkontrol/uploads/Fck/egitim.pdf#page=100 adresinden alındı

XIV. BÖLÜM
SOSYAL SORUMLULUK

GİRİŞ

Sorumluluk olgusu üzerinde biraz düşündüğümüzde bu kavramın sadece insan ile ilişkilendirildiği, belli özellikteki insanlara ait bir olgu olduğu düşünülebilir. Klasik anlatılarda sorumluluk akıl sağlığı ve irade yetkinliği olan insanlara özel ve özgü bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Akıl ve irade, insanı farklı ve nitelikli bir varlık olmasında gerekçelendirilen özelliklerdir. Akıl; iyi-kötü, doğru-yanlış ayrımı yapabilme gücü olarak tanımlanmaktadır. İrade ise alternatifli durumlar içerisinde tercihte bulunma, karar alma ve uygulama yetimizi ifade eder.

Sağlıklı akli yetiye ve irade gücüne ilave edilebilecek bir diğer özellik de özgürlüktür. Sorumluluk hür iradenin ortaya konulamadığı, baskı altında ve dayatmalar ile gerçekleştiğinde tartışmalı bir konudur.

Birey hayatında sorumluluk, kişinin yaşam kalitesini elde etmesi yönünde amacını belirleme ve sahip olduğu hedefe erişimindeki gereklilikleri ifade eder. Başka bir ifade ile kişinin hür iradesi ile yaptığı ya da yapmak durumunda olduğu duyuş, düşünüş ve davranış sonuçlarının kendisini bağlayıcı olma durumudur diyebiliriz. Birlikte yaşama kültürünün doğasında var olan görev, yükümlülük ve ödev anlamlarını barındırır. Buna göre bireyden tutum ve davranışlarının topluma dönük sonuçlarını dikkate alarak yönetmesi beklenir. Dolayısıyla sorumluluk, insanın birey ve sosyal bir varlık olması içinde yer alan psikolojik ve sosyal temelli davranışlarının hayata yansıyan boyutunu oluşturmaktadır. Kelime anlamı itibarıyla bireyin davranışlarının etki ve yetkisi altındaki bir olayın sonuçlarını üstlenmesi olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu).

KAYNAKÇA

1924 Anayasası. (tarih yok). Türkiye Cumhur,yeti Anayasa Mahkemesi: https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/ adresinden alındı

1961 Anayasası. (tarih yok). Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi: https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/ adresinden alındı

Aktan, C. C. & Börü, D. (2007). Kurumsal Sosyal Sorumluluk. C. C. Aktan içinde, *Kurumsal Sosyal Sorumluluk* (s. 7-25). İzmir: İgiad. https://www.researchgate.net/profile/Coskun-Can-Aktan/publication/318682140_Kurumsal_Sosyal_Sorumluluk/links/59776fcc45851570a1b312cf/Kurumsal-Sosyal-Sorumluluk.pdf adresinden alındı

Alakavuklar, O. N., Kılıçaslan, S. & Öztürk, E. B. (2009). Türkiye'de Hayırseverlikten Kurumsal Sosyal Sorumluluğa Geçiş: Bir Kurumsal Değişim Öyküsü. *Yönetim Araştırmaları Dergisi, 9*(2), 104-143.

Başar, B. (2014). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlaması ve Finansal Performans Arasındaki İlişki: Borsa İstanbul'da İşlem Gören Kimya-Petrol-Plastik Sektörü Şirketleri Üzerine Bir Araştırma. (C. B. Fakültesi, Dü.) *Yönetim ve Ekonomi, 21*(2), 59-72. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/146179 adresinden alındı

Başar, B. A. & Başar, M. (2006). Sosyal Sorumluluk Raporlaması ve Türkiye'deki Durumu. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(2), 213-230. https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/handle/11421/19177 adresinden alındı

Carroll, A. B. (1991, July-August). The Pyramid of Corporate Social Responsibiiity:Toward the Morai Management of Organizational Stakeholders. *Business Horizons, 34*(4), 39-48. https://asset-pdf.scinapse.io/prod/2035880114/2035880114.pdf adresinden alındı

Coşkun, S. (2019). Ahlak Felsefesi Bağlamında Sorumluluk ve Özgürlük. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy,, 9*(2), 517. https://www.acarindex.com/pdfler/acarindex-0c95adfb-8e83.pdf adresinden alındı

Ertuna, B. & Tükel, A. (2009). Türkiyede KSS Uygulamaları. *Yönetim Araştırmaları Dergisi, 9*(2), 145-172. http://yad.baskent.edu.tr/files/2009_cilt_9_ekim_3.pdf adresinden alındı

European Commission. (2019, 04 16). *Corporate Social Responsibility, Resposible BusinessConduct and Business&Human Rights.* Temmuz 27, 2022 tarihinde https://ec.europa.eu/docsroom/documents/34963 adresinden alındı

Garda, B. (2020). *Turizm İşletmelerinde Kurumsal Sosyal Sorumluluk.* Ankara: İksad. https://iksadyayinevi.com/wp-content/uploads/2021/01/TURIZM-ISLETMELERINDE-KURUMSAL-SOSYAL-SORUMLULUK-2.pdf adresinden alındı

Gürgen, N. E. (2018, 06). *Sa 8000 Ve Iso 26000 İş Etiği Standartlarının Türkiye'de Uygulanabilirliği.* Hacettepe Üniversitesi Açık Erişim Sistemi: http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/handle/11655/5113 adresinden alındı

Kaya, N. (2013, 01 17). *Türkiye'deki İlk 500 Büyük İmamalat Firmasının Yürüttüğü Sosyal Sorumluluk Projeleri Konusunda Bir Meta Değerlendirme*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 08 04, 2022 tarihinde http://acikerisim.akdeniz.edu.tr/bitstream/handle/123456789/1749/344435.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden alındı

Kaynar, B. (2011, Haziran). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışına Dayalı Sosyal Raporlamanın İşletme Performansı Üzerine Etkisi: Türkiye Uygulaması. *Doktora Tezi*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe ÜniversitesiSosyal Bilimler Enstitüsü. Temmuz 29, 2022 tarihinde http://acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11630/1705/406570.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden alındı

Kurumsal Yönetim İlkeleri. (2022). Sermaye Piyasası Kurulu: https://www.spk.gov.tr/Sayfa/Index/10/0 adresinden alındı

Negiz, N. (2012). Türk Kamu Yönetimi Anlayışında Sosyal Sorumluluk. K. Ören, H. B. Eser & E. Akman içinde, *Farklı Bakış Açılarıyla Sosyal Sorumluuk* (s. 201-229). Ankara: Pelikan Yay.

Nemli, E. (2000). *Çevreye Duyarlı İşletmecilik ve Türk Sanayiinde Çevre Yönetim Sistemi Uygulamaları.* İstanbul: İstanbul Sanayi Odası-Çevre Şubesi.

Özen, Y. (2010). Kişisel Sorumluluk Bağlamında Öznel ve Psikolojik İyi Oluş. *Dicle ÜniversitesiSosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(4), 46-58. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1716162 adresinden alındı

Öztürk, M. C. & Ayman, M. (2008). Türkiye'de Özel Sektör ve Sosyal Sorumluluk Projeleri. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*(9), 145-163. http://iletisimdergisi.gsu.edu.tr/en/download/article-file/82759 adresinden alındı

Özüpek, M. N. (2013). *Kurum İmajı ve Sosyal Sorumluluk* (2 b.). Konya: Eğitim Yayınevi.

Saran, M., Coşkun, G., Zorel, F. İ. & Aksoy, Z. (2011). Üniversitelerde Sosyal Sorumluluk Bilincinin Geliştirilmesi: Ege Üniversitesi Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Yasar University, 22*(6), 3732-3747. https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2012/09/7_mine_saran1.pdf adresinden alındı

Sert, N. Y. (2012). Türkiye'de Özel Sektörün Kurumsal Sosyal Sorumluk Anlayışına İlişkin Yarar Algısı: Kurumsal Sosyal Sorumluluk Faaliyetlerinin Duyurulmasında Web Sitelerinin Kullanılması. *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi, 3*(9), 31-50. 07 29, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1114432 adresinden alındı

T.C.Dış İşleri Bakanlığı. (2022). *Girişimci ve İnsani Dış Politika*. https://www.mfa.gov.tr: https://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa adresinden alındı

Türk Dil Kurumu. (tarih yok). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Ankara, Türkiye. https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı

Türker, D. & Vural, C. A. (2016). Kurumsal Sosyal Sorumluluk. S. Hoştut & S. D. Van Het Hof içinde, *Kurumsal Sosyal Sorumlulukta Güncel Yönelim ve Yaklaşımlar* (s. 149-171). Ankara: Nobel.

Tütüncü, Ö. (2008). SA 8000 Sosyal Sorumluluk Standardı ile İş Yaşamı Kalitesi Arasındaki İlişki. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10*(2), 169-199. https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12397/5271 adresinden alındı

Vural, B. A. & Coşkun, G. (2011, Mart 1). Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Etik. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim FakültesiElektronik Dergisi, 1*(1), 61-87. Temmuz 28, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/83925 adresinden alındı

Yamak, S. (2007). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramının Gelişimi.* İstanbul: Beta.

Yapıcı, Ş. (2019). Sosyal Sorumluluk. M. Yapıcı (Dü.) içinde, *Meslek Etiği* (s. 89). Ankara: Eğiten Kitap.

Yıldız, Ü. (2021). Şirket Vakıfları: En Zengin 100 Türk Listesi Üzerine Keşifsel Bir Çalışma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 18*(41), 3825-3839. 07 29, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1817269 adresinden alındı

.

KURUMSAL YÖNETİM İLKELERİ İLE KURUMSALLAŞMA ETKİLEŞİMİNİN KADIN İSTİHDAMINA KATKILARI

Dr. Boray Uğraş

nobel bilimsel

KURUMSAL YÖNETİM İLKELERİ İLE KURUMSALLAŞMA ETKİLEŞİMİNİN KADIN İSTİHDAMINA KATKILARI

Dr. Boray Uğraş

Yayın No.: 1416
ISBN: 978-625-398-167-9
E-ISBN: 978-625-398-166-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seda Polat -seda@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Uğraş, Boray.
Kurumsal Yönetim İlkeleri ile Kurumsallaşma Etkileşiminin Kadın İstihdamına Katkıları / Boray Uğraş
1. Basım, XIV + 192 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-167-9
E-ISBN: 978-625-398-166-2
1. Kurumsal Yönetim İlkeleri 2. Kurumsallaşma Yaklaşımları 3. Meşruiyet 4. İzomorfizm 5. Çalışma Ortamı Kalitesi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ ..... **iii**

TABLO LİSTESİ ..... **ix**

ŞEKİL VE GRAFİK LİSTESİ ..... **xi**

KISALTMALAR ..... **xiii**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
KURUM-KURUMSALLAŞMA KAVRAMLARI VE ESKİ KURUMSALLAŞMA TEORİSİ **3**

1.1. Kurum Kavramı 3
1.2. Kurumsallaşma Kavramı 4
1.3. Kurumsallaşma-Kurumsal Yönetim Etkileşimi 6
1.4. Eski Kurumsallaşma Teorisi 7

İKİNCİ BÖLÜM
YENİ KURUMSALLAŞMA TEORİSİ **13**

2.1. Kurumsal Baskılar ve Kurumsal Eşbiçimlilik 16
2.1.1. Kaynaklarına Göre Eşbiçimlilik Çeşitleri 18
2.1.1.1. Rekabetçi Baskılar ve Eşbiçimlilik 18
2.1.1.2. Kurumsal Baskılar ve Eşbiçimlilik 19
2.1.1.3. Eşbiçimliliğin Derecesini Etkileyen Faktörler 23

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ESKİ VE YENİ KURUMSALLAŞMA TEORİLERİNİN BİRLEŞİMİ OLARAK
NEO-KURUMSALLAŞMA TEORİSİ **25**

3.1. Çağdaş Neo-Kurumsallaşma Teorisinin Sütunları 25
3.1.1. Düzenleyici Kurumsal Güçler 28
3.1.2. Normatif Kurumsal Güçler 29
3.1.3. Kültürel-Bilişsel Kurumsal Güçler 31
3.2. Çağdaş Neo-Kurumsallaşma Teorisinde Meşruiyet Kavramı 32
3.3. Organizasyonların Çevresel Baskılara Karşı Geliştirdiği Stratejiler 35
3.4. Kurumsallaşma Sürecinin Boyutları 38

3.4.1. Formelleşme 38
3.4.2. Profesyonelleşme 42
3.4.3. Kültürel Güç 46
3.4.4. Tutarlılık 50
3.4.5. Yönetim Anlayışı ve Katılımcı Yönetim 50

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KURUMSAL YÖNETİM İLKELERİ 53

4.1. Kurumsal Yönetim İlkeleri Kavramı ve Gelişimi 53
4.2. Kurumsal Yönetim İlkeleri 58
4.3. Kurumsal Yönetim Sistemini Açıklayan Kuramsal Teoriler 70
4.3.1. Vekalet Teorisi 70
4.3.2. İşlem Maliyeti Teorisi 71
4.3.3. Temsilcilik Teorisi 74
4.3.4. Paydaş Teorisi 75

BEŞİNCİ BÖLÜM
KADINLARIN ÇALIŞMA ORTAMI KALİTESİ TUTUMUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER 87

5.1. Giriş 87
5.1.1. Kadınların Çalışma Ortamı Kalitesine Yönelik Tutumunu Etkileyen Kurumsal Faktörler 90
5.1.1.1. Organizasyonun Genel Yapısal Nitelikleri 90
5.1.1.2. İnsan Kaynakları Politika ve Uygulamaları 93

ALTINCI BÖLÜM
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ 109

6.1. Araştırma Soruları 109
6.2. Hipotezler 110
6.3. Araştırma Modeli 111
6.4. Araştırma Desenindeki Değişkenler 111
6.5. Araştırma Yöntemi ve Örneklem Kütlenin Seçimi 112
6.6. Araştırmanın Kısıtları 114

YEDİNCİ BÖLÜM
BULGULAR 117

7.1. Bulgular 117
7.1.1. Tanımlayıcı İstatistikler 117
7.1.1.1. Demografik Özelliklere Göre Dağılım 117

7.1.2. Kurumsallaşma Süreci İfadelerine Göre Dağılım 121
7.1.3. Neo-Kurumsallaşma Teorisi-Kurumsal Yönetim İlkeleri İfadelerine Göre Dağılım 125
7.1.4. Kadınların Çalışma Ortamı Kalitesi Tutumu İfadelerine Göre Dağılım 129
7.1.5. Güvenilirlik Analizi Sonuçları 133
7.1.6. Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) Sonuçları 136
A. Kurumsallaşma Süreci Ölçeğinin Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları 136
7.1.7. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) Sonuçları 140
7.1.8. Hipotez Testi Bulguları 147
7.1.9. Korelasyon Analizi Bulguları 155
7.1.10. Değişkenler Arasındaki Çoklu Doğrusal Bağlantı Sorunu Analizi 158
7.1.11. Kurumsallaşma Süreci Ölçeği Modeli Hipotez Testleri 159
7.1.12. Neo-Kurumsallaşma Teorisi-Kurumsal Yönetim İlkeleri Modeli Hipotez Testleri 160
7.1.13. Neo-Kurumsallaşma Teorisi-Kurumsal Yönetim İlkelerinin Kadınların Çalışma Ortamı Kalitesi Tutumuna Etkisinde Kurumsallaşma Sürecinin Aracılık Etkisi 162
7.1.14. Neo-Kurumsallaşma Teorisi-Kurumsal Yönetim İlkelerinin Kadınların Çalışma Ortamı Kalitesi Tutumuna Etkisinde Kurumsallaşma Sürecinin Düzenleyici Etkisi 167
7.1.15. Tartışmalar 169

SONUÇ 173

KAYNAKÇA 185

KAYNAKÇA

Abdioğlu, Hasan, İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı Kapsamında İç Denetimin Rolü ve İMKB –100 Örneği, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul, 2007

Acar, A. Cevat, Kadınların İşletmelerde İstihdamı ve Kadınların Çalışmasına Karşı Tutumlarla İlgili Bir Araştırma, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul, 1992, ss.1-297

Acar, A. Cevat, İşletmelerde Ücret Yapısının Oluşturulması ve Bir Uygulama, Literatür Yayınları, İstanbul, 2007

Acemoğlu, Daron, Robinson, James, Dar Koridor-Devletler, Toplumlar ve Özgürlüğün Geleceği, DK Yayıncılık, İstanbul, 2020

Acuner, Şebnem Akın, Kadın Çalışanların Kariyer Geliştirme Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 2019, ss. 36-52

Afşar, Selda, Taşdemir, Burcu Esra, The Adaptation and Validation of Quality of Work Life Scale to Turkish Culture, Applied Research Quality Life, 2014, ss. 897-910

Aguilera, V. Ruth, Jackson, Gregory, The Cross-National Diversity of Corporate Governance: Dimensions and Determinants, The Academy of Management Review, 2003, ss.447-465

Aktan, Coşkun Can, Kurumsal Şirket Yönetimi, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi 2013, ss.150-191

Alp, Ali, Kılıç, Saim, Kurumsal Yönetim Nasıl Yönetilmeli?, Doğan Kitap, I. Baskı, İstanbul, 2014

Aldrich, Howard, İncommensurable Paradigms? Vital Signs of Three Perspectives, M.Reed ve M.Hughes, "Rethinking Organizations", London, Sage Publication, 1992, ss.17-45

Aoki, Masahiko, Jackson, Gregory, Miyajima, Hideaki, Corporate Governance in Japan, Oxford University Press, New York, 2007

Apaydın, Fahri, Örgütlerde Kurumsallaşma ve Adaptif Yeteneklerin Pazarlama Eylemlerine ve Örgütsel Performansa Etkileri, Doktora Tezi, Gebze Teknik Üniversitesi, 2007, ss.1-257

Argüden, Yılmaz, Kurumsal Vatandaşlık ve Küresel İlkeler Sözleşmesi, Önce Kalite Dergisi, 2008, ss.30-34

Argüden, Yılmaz, Yönetim Kurulu Sırları, Yaşam Kalitesi İçin Kurumsal Yönetişim, The Kitap Yayını, İstanbul, 2020

Araújo, Isabel, Carneiro, Anabela, Educational Mismatches of Newly Hired Workers: Short and Medium-Run Effects on Wages, GLO Discussion Paper, Global Labor Organization (GLO), Essen, 2020, ss.1-46

Aruldoss, Alex, Kowalski, Kelyan Berube, Parayitam, Satyanarayana, The Relationship Between Quality of Work Life and Work Life Balancemediating Role of Job Stress, Job Satisfaction and Job Commitment: Evidence from India, JAMR, Emerald Published, 2020, ss.972-981

Athmen, Bouziane, Samia, Belhadef, The Importance of Human Resources in Corporate Governance, Mediterranean Journal of Social Sciences, 2017, ss.161-164

Auspurg, Katrin, Hinz, Thomas, Sauer, Carsten, Why Should Women Get Less? Evidence on the Gender Pay Gap from Multifactorial Survey Experiments, American Sociological Review, 2017, ss.179-210

Aydın, Ö. Çağla, Tan, Fatma Z., Kurumsallaşma: Kavramsal Bir İnceleme, Alınteri Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD), 2019, ss.225-235

Ayhün, Sena Erden, Kurumsal Yönetişim Başarısızlıkları ve Şirket İflasları, Kriter Yayıncılık, İstanbul, 2018

Budak, Gönül, Arpacı, Çağdaş, Tolay, Ebru, Performansa ve Yetkinliğe Dayalı Ücret ve Ödül Yönetimi Arasındaki Bağlantılar, Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2017, ss.15-34

Baltacı, Adem, Burgazoğlu, Hüseyin, Performans Değerlendirmenin Etkinliği Açısından Değerlendirme Amacının ve Cinsiyetin Rolü, Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 2014, ss.163-174

Başak, Suna, Öztaş, Nail, Güven Ağbağları, Sosyal Sermaye ve Toplumsal Cinsiyet, Gazi Üniversitesi İİBFD, 2010, ss.27-56

Becker, S. Gary, Human Capital and the Economy, Proceedings of the American Philosophical Society, JSTOR Published, 1992, ss.85-92

Becker, S. Gary, Human Capital : A Theorical and Emprical Analysis, With Special Reference to Education, Chicago University Press, 1993

Berger, Peter, Luckmann, Thomas, The Social Construction of Reality, NY, 1967

Berger, Peter, Luckmann, Thomas, The Social Construction of Reality a Treatise in The Sociology of Knowledge, Penguin Books, 1976

Bilimoria, Diana, The Relationship Between Women Corporate Directors and Women Corporate Officers, Journal of Managerial Issues, JSTOR Published, 2006, ss. 47-61

Bingöl, Dursun, İnsan Kaynakları Yönetimi, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2016

Blau, D. Francine, Lawrence M. Kahn, The Gender Wage Gap: Extent, Trends, and Explanations, Journal of Economic Literature, JSTOR Published, 2017, ss.789-865

Bresser, Rudi, Millonig, Klemens, Institutional Capital: Competitive Advantage In Light of The New Institutionalism In Organization Theory, Schmalenbasch Business Review, 2003, ss.220-241

Buckley, Walter, Sociology and Modern Systems Theory, 1967, aktaran Gerald Davis, Richard W. Scott, Organizations and Organizing, Rational, Natural and Open System Perspectives, (Pearson International Edition), New Jersey, 2007

Buhovac, Adriana Rejc, Groff, Maja Zaman, Contemporary Performance Measurement Systems in Central And Eastern Europe: A Synthesis of the Empirical Literature, Journal of East European Management Studies, 2012, ss.68-103

Burak, Emel, Kurumsal Yönetim İlkeleri ve İnsan Kaynakları Uygulamalarının İşletme Performansına Etkisi, Doktora Tezi, Gebze Teknik Üniversitesi, 2017

Burns, John, Scapens, W. Robert, Conceptualizing Management Accounting Change: an Institutional Framework, Management Accounting Research, Science Direct Published, 2000, ss.3-25

Cameron, S, Kim, Quinn, E. Robert, Örgüt Kültürü, Örgütsel Tanı ve Değişim, Rekabetçi Değerler Modeli, Çeviri Editörleri: Murat G. Gülcan, Necati Cemaloğlu, Pegem Akademi Yayını, 3. Baskı Çevirisi, Ankara, 2017

Can, Mustafa, Küreselleşen Dünyada Farklı Perspektiflerden Kurumsal Yönetim İlkeleri, Gazi Kitabevi, Ankara, 2015

Carroll, Archie B. Carrol, The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders, Business Horizons, 1991, ss.39-48

Cohen, Aron, Kol, Yardena, Professionalism and Organizational Citizenship Behavior: An Empirical Examination among Israeli Nurses, Journal of Managerial Psychology, 2004, ss.386-405

Coşkun, Alper Emrah, Akcan, Abdullah Fatih, Kurumsal Yönetişim İlkelerinin Benimsenmesinin Örgütsel Çekiciliğe Etkisi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2018, ss.64-75

Chan, K. Curtis, Anteby, Michel, Task Segregation as a Mechanism for Within-Job Inequality: Women and Men of the Transportation Security Administration, Administrative Science Quarterly, Sage Publication, 2016

Chizema, Amon, Neo-Institutional Theory and Institutional Change: Executive Share Options in Germany, Loughborough University, Phd Thesis, 2006

Çetin, Cemile, Camcı, Adnan, Performans Değerlendirme Sonuçlarının Oluşumunda Toplumsal Cinsiyet Faktörünün Etkisi, KOSBED, 2016, ss.113-134

Çolak, Murat, Elegel, Melce, Human Resources Practices in Effective Corporate Governance Approach, International Journal of Human Resource Studies, 2020, ss.223-237

Daft, Richard, Örgüt Kuram ve Tasarımını Anlamak, 10. Baskı Çevirisi, Çeviri Editörü, Ömür N. Timurcanday, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2015

D'Aunno, Thomas, Sutton, I. Robert, Price, H. Richard, Isomorphism and External Support in Conflicting Institutional Environments: A Study of Drug Abuse Treatment Units, The Academy of Management Journal, 1991, ss.636-661

Davis, H. James, Schoorman, F. David, Donaldson, Lex, Toward a Stewardship Theory of Management, The Academy of Management Review, 1997, ss. 20-47

Deephouse, L. David, Does Isomorphism Legitimate?, The Academy of Management Journal; 1996, ss.1024-1039

Dimick, Matthew, Rao, Neel, Wage-Setting Institutions And Corporate Governance, Journal Of Comparative Economics, 2016, ss.854-883

Doering, Laura, Thébaud, Sarah, The Effects of Gendered Occupational Roles on Men's and Women's Workplace Authority: Evidence from Microfinance, American Sociological Review, 2017, ss.542-567

Donaldson, Thomas, Preston, E. Lee, The Stakeholder Theory of the Corporation: Concepts, Evidence, and Implications; The Academy of Management Review, 1995, ss.65-91.

Donovan, Karen, Pushed by Clients, Law Firms Step Up Diversity Efforts, NYT, 2006, Erişim Tarihi: 16/01/2021

Erçen, Yoğun, Esmeray, Ayşe, Kurumsal Taklitçilik-İzomorfizm: Türkiye'de Sağlıkta Dönüşüm Program Hedeflerinin Ulaşılabilirliği, Akademik Bakış Dergisi, 2010, ss.1-11

Erdoğan, Yahşi, Yazıcıoğlu, Samiye, SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Detay Yayıncılık, Ankara, 2004

Freeman, Edward, Evan, William, Corporate Governance: A Stakeholder Interpretation, The Journal of Behavioral Economics, 1990, ss.337-359

Frumkin, Peter, Galaskiewicz, Joseph, Institutional Isomorphism and Public Sector Organizations, Journal of Public Administration Research and Theory, 2004, ss.283-307

Gerni, Mine, İlişkilerin Maddi Yönü-Sosyal Sermaye ve Örgütsel Boyutu-Beta Yayıncılık, İstanbul, 2013

Güner, Mehmet, Kurnaz, Ersin, Muhasebe Bilgi Sisteminin Kurumsal Yönetim Uygulamalarına Etkisi, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 2019, ss.297-313

Greenwood, Michelle, Anderson, Eve, I Used To Be An Employee But Now I Am A Stakeholder: Implications Of Labelling Employees As Stakeholders, Asia Pacific Journal Of Human Resources, 2009, ss.186-200

Greenwood, Royston, C. Hinings, Understanding Radical Organizational Change: Bringing Together the Old and the New Institutionalism, The Academy of Management Review, 1996, ss.1022-1054

Greenwood, Royston, Suddaby, Roy, Hinings C.R., Theorizing Change: The Role of Professional Associations in the Transformation of Institutionalized Fields, The Academy of Management Journal, 2002, ss.58-80

Grosser, Kate, Moon, Jeremy, CSR and Feminist Organization Studies: Towards an Integrated Theorization for the Analysis of Gender Issues, Journal of Business Ethics, 2019, ss.321-342

Gürol, Y. Koralp, Örgütlerde Kurumsallaşmamanın Temelleri, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2011

Hatipoğlu, Zeynep, Performans Yönetimi, Amaçlara Göre Yönetim Yaklaşımı ve (OKR) Sistemi, International Journal of Arts & Social Studies (ASSTUDIES) Dergisi, 2020, ss.1-16

Hannan, T. Michael, Freeman, John, The Population Ecology of Organizations, American Journal of Sociology, 1977, ss.929-967

Hart, Oliver, Corporate Governance: Some Theory and Implications, The Economic Journal, 1995, JSTOR Published, ss.678-689

Hechter, Michael, Opp, Karl Dieter, Wippler, Reinhard, Social Institutions, Their Emergence, Maintenance and Effects, Taylor Francis, 1990

Hoffman, Andrew, J. Hofmann, Institutional Evolution and Change: Environmentalism and The U.S. Chemical Industry, Academy of Management Journal, 1999, ss.351-371

Hosmer, LaRue Tone, Kiewitz, Christian, Organizational Justice: A Behavioral Science Concept with Critical Implications for Business Ethics and Stakeholder Theory, Business Ethics Quarterly, 2005, ss.67-91

Hosmer, LaRue Tone, It's Time for Empirical Research in Business Ethics, Business Ethics Quarterly, Cambridge University Press, 2000, ss.233-242

Ingersoll, Richard, Loosely Coupled Organizations Revisited, Conference Report, Chicago, 1991, ss.1-53

Işığıçok, Özlem, Çalışma Yaşamının Kalitesinin Arttırılmasında İnsana Yakışır İş, Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi 6, 2018, ss.302-311

İlkkaracan, İpek, Emek Piyasasında Cinsiyet Eşitliğine Doğru İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları, İTÜ BMTKAUM Yayını, 2010

Javdani, Mohsen, Glass Ceilings or Glass Doors? The Role of Firms in Male-Female Wage Disparities, The Canadian Journal of Economics, JSTOR Published, 2015, ss.529-560

Jeong, Wooseong, The Dynamics on Innovation Adoption in U.S. Municipalities: The Role of Discovery Skill of Public Managers and Isomorphic Pressures in Promoting Innovative Practices, PHD Thesis, Arizona State University, 2013

Jemison, B. David, The Importance of Boundary Spanning Roles in Strategic Decision-Making, Journal of Management Studies, 1984, ss.131-152

John, Meyer, Brian, Rowan, Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony, Chicago Press, 1977, ss.340-363

Jones, R. Gareth, Örgüt Yapısı Tasarımı: Uzmanlaşma ve Koordinasyon, Asena, A.A., Ataç, L.O., Dirik, D., 7. baskı çevirisi, Gazi Kitabevi, Ankara, 2017

Judge, Q. William, Douglas, J. Thomas, Kutan, M. Ali, Institutional Antecedents of Corporate Governance Legitimacy, Journal of Management, 2008, ss. 765-785

Jepperson, Ronald, İnstitutions İnstitutional Effects and İnstitutionalization, Chicago Press, 1991, ss.143-163

Kabeer, Naila, Gender Equality and Women's Empowerment: A Critical Analysis of The Third Millennium Development Goal, Gender and Development, Taylor&Francis Published, 2005, ss.13-24

Kalsen, Cemal, Karakütük, Kasım, Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çalışanların Eğitim Düzeyi İle Ücret Düzeyi Arasındaki İlişki, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2019, ss.214-233

Kartaltepe, Nihal, Sosyal Sorumluluk Uygulamalarının Kurumsal Kuram Perspektifinden Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010

Koç, Hakan, İşletmelerde Kurumsallaşma ve Yeniden Yapılanma, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017

Koç, Hakan, Aylan, Serkan, İşletmelerin Kurumsallaşma Kriterlerinin Belirlenmesine Yönelik Ölçek Geliştirme Çalışması, Gazi Ünv.İİBFD, 2017, 19(2), ss.564-582.

Koçel, Tamer, İşletme Yöneticiliği, Genişletilmiş 17. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2018

Konzelmann, Suzanne, Conway, Neil, Trenberth, Linda, Wilkinson, Frank, Corporate Governance and Human Resource Management, British Journal of Industrial Relations, Blackwell Publishing, 2006, ss.541-567

Kula, Veysel, Kurumsal Yönetim, Hissedarların Korunması Uygulamaları ve Türkiye Örneği, Papatya Yayıncılık, 2006

Lyness, S. Karen, Heilman, E. Madeline, When Fit Is Fundamental: Performance Evaluations and Promotions of Upper-Level Female and Male Managers, Journal of Applied Psychology, 2006, ss.777-785

Machold, Silke, Ahmed, Pervaiz K., Farquhar, S. Stuart, Corporate Governance and Ethics: A Feminist Perspective, Journal of Business Ethics, 2008, ss. 665-678

McAuley, John, Duberley, Joanne, Johnson, Phil, Yönetim ve Örgütü Anlamak İçin Kurumsal Kuramın Önerileri, Man, F., Aydın Turan, Ş., Örgüt Kuramı Meydan Okumalar ve Bakış Açıları, İkinci Baskıdan Çeviri, Nobel Yayıncılık, 2019

Maignan, İsabelle, Ferrell, O.C., CSR and Marketing: An Integrative Framework, Journal of Academy of Marketing Science, 2004, ss.1-17

Makal, Ahmet, Toksöz, Gülay, Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emeği, İmge Kitabevi, Ankara, 2015

Makal, Ahmet, Toplumsal Cinsiyet Açısından Müzik ve Kadın: Dünya'da ve Türkiye'de Kadın Müzisyenler ve Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık, Çalışma ve Toplum Dergisi, 2020/02, ss.739-789

March, James, Olsen, Johan, Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics, New York, Free Press, 1989.

Marshall, Gordon, Sosyoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2005

Martin, Greame, Farndale, Elaine, Paauwe, Jaap, Stiles, G. Phillip, Corporate Governance And Strategic Human Resource Management: Four Archetypes And Proposals For A New Approach To Corporate Sustainability, European Management Journal, Elsevier Published, 2016, ss.22-35

Matten, Dirk, Moon, Jeremy, Implicit And Explicit CSR: A Conceptual Framework For A Comparative Understanding of Corporate Social Responsibility, The Academy of Management Review, 2008, ss.404-424

Mert, İbrahim Sani, İnsan Kaynakları Yöneticilerinin Performans Değerlendirme Sistemi Sorun, Çözüm ve Etkinliğine İlişkin Değerlendirmeleri, Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2020, ss.79-96

Millstein, M. Ira, Corporate Governance: The Role of Market Forces, Organisation for Economic Cooperation and Development, The OECD Observer; 2000, ss.27-28

Mintzberg, Henry, The Structuring of Organizations, Çeviri Editörü: Ahmet Aypay, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2015

Morley, J. Michael, Slavic, Agnes, Poór, József, Berber, Nemanja, Training Practices and Organisational Performance: A Comparative Analysis of Domestic and İnternational Market Oriented Organisations in Central & Eastern Europe, Journal of East European Management Studies, 2016, ss.406-432

Murphy, Emily, Oesch, Daniel, The Feminization of Occupations and Change in Wages: A Panel Analysis of Britain, Germany and Switzerland, Social Forces, Oxford University Press, 2016, ss.1221-1255

Murray, A. Peter, Southey, Kim, Can İnstitutionalized Workplace Structures Benefit Senior Women Leaders?, Asia Pacific Journal of Management, Springer Nature Published, 2019, ss.1193-1216

Oktay, Fatih, "Çin" Yeni Büyük Güç ve Değişen Dünya Dengeleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, IV. Baskı, 2020

Öcal, Hüseyin, Tüm Yönleriyle Kurumsal Yönetim, Akademisyen Yayını, Ankara, 2019

Özbay, Ferhunde, Kadın Emeği Seçme Yazılar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019

Özen, Şükrü, Yeni Kurumsal Kuram Örgütleri Çözümlemede Yeni Ufuklar ve Yeni Sorunlar, İmge Kitabevi, II. Baskı, Ankara, 2010

Parmar, Bidhan L, Freeman, R. Edward, Harrison, S. Jeffrey, Andrew, C. Wicks, Purnell, Lauren, Colle, D. Simone, Stakeholder Theory: The State of the Art, The Academy of Management Annals, 2010, ss.403-445

Pedulla, David S., Penalized or Protected? Gender and the Consequences of Non-standard and Mismatched Employment Histories, American Sociological Review, JSTOR Published, 2016, ss.262-289

Peetz, David, The Realities and Futures of Work, Women and Segmentation, ANU Press, JSTOR Published, 2019

Perrow, Charles, Complex Organizations, A Critical Essay, III. Edition, Newyork, Random House, 1986

Porter, Michael, Kramer, Mark, Strategy and Society: The Link Between Competitive Advantage And Corporate Social Responsibility, Harvard Business Review, 2006, ss. 78-92

Powell, Walter, DiMaggio, Paul, The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields, ASR-JSTOR Published, 1983, ss.147-160

Rao, Aruna, Stuart, Rieky, Stuart, Kelleher, David, Gender at Work-Organizational Change for Equality, Kumarian Press, Connetticut, 1999

Ruekert, Robert W., Orwille C. Walker Jr., Kenneth J. Roering, The Organization of Marketing Activities: A Contingency Theory of Structure and Performance, Journal of Marketing, 1985, ss.13-25

Sarıkaya, Muammer, Kurumsal Sosyal Sorumluluğa Yeni Bir Bakış: Paydaş Teorisi, Anadolu Üniversitesi, Yayınlanmış Doktora Tezi, 2008

Saklı, Ali Rıza, Stratejik Kurumsal Yönetişim, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2012

Scott, W. Richard, The Adolescense of Institutional Theory, JSTOR Published, 1987, ss.493-511

Scott, W. Richard, Institutions and Organizations, Sage Publications, First Edition, Thousand Oaks, New Delhi and London, 1995

Scott, W. Richard, Approaching Adulthood: The Maturing of Institutional Theory, Theory and Society, Special Issue on Theorizing Institutions: Current Approaches and Debates, JSTOR Published, 2008, ss.427-442

Senge, Peter, Beşinci Disiplin, Öğrenen Organizasyon Sanatı ve Uygulaması, YKY, 19. Baskı, İstanbul, 2018

Selznick, Philip, Institutionalism "Old" and "New", ASQ, 1996, ss.270-277

Sirgy, M. Joseph, Efraty, David, Siegel, Philip, Lee, Dong-Jin, "A New Measure of Quality of Work Life (QWL) Based on Need Satisfaction and Spillover Theories, Social Indicators Research, 55, 2001, ss.241–302

Stanford, Naomi, Organizasyon Kültürü, Çeviri Editörü: Ümit Şensoy, İş Bankası Kültür Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2014

Stinchcombe, Arthur, Constructing Social Theories, Chicago Press, 1968

Steger, Thomas, What Have We Not Researched? And Why Not? Some Reflections on the 'Blind Spots' of Corporate Governance and Board Research, International Journal Business Governance and Ethics, 2014, ss.121-135

Stone, J. Raymond, Human Resource Management, Wiley Published, 5. Edith, 2005

Suchman, C. Mark, Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches, The Academy of Management Review, 1995, ss.571-610

Şen, Erdal, Kurumsallaşma ve Kurumsal Yönetişim, Beta Yayıncılık, I. Baskı, İstanbul, 2017

Toksöz, Gülay, Kalkınmada Kadın Emeği, Varlık Yayınları, II. Baskı, İstanbul, 2018

Tolbert, Pamela, Hall, H. Richard, Organizations, Structures, Processes, and Outcomes, Pearson International Edition, 10. Edition, New Jersey, 2009

Topal, Ali, Arslantaş, Erkin, Sipahi, Esra, Gürçay, Gültekin, Kurumsal Yönetim İlke Analizleri, Çatı Kitapları, İstanbul, 2016

Topuz, Senem Kurt, Erkanlı, Hülya, Kapasite Yaklaşımı Bağlamında Türkiye'de Kadın Yoksulluğu ve Kadının Özgürlüğü Meselesi, Kriter Yayıncılık, İstanbul, 2017

Tutar, Hasan, İşletme ve Yönetim Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü, Detay Yayıncılık, Ankara, 2013

Tutar, Hasan, Altınöz, Mehmet, Hesap Verebilirlik Bağlamında İç Denetim ve Sorun Alanları: Eleştirel Bir Analiz, Bartın Üniversitesi, İİBD, 2017

Tutar, Hasan, Örgüt Kültürü, Detay Yayıncılık, Ankara, I. Baskı, 2017

Tümer, Alper Bilgin, Kurumsallaşma ve Türkiye'de TS-EN-ISO 9000 Belgeli Özel Hastanelerde Bir Uygulama, Yüksel Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi., 2008

(UN) Women, Kadının Güçlenmesi Prensipleri (WEPs) Uygulama Rehberi, (UN) Women Avrupa ve Orta Asya Bölge Ofisi, İmak Ofset Yayımı, İstanbul, 2017,

Ulusoy, Veysel, "İş Yaratmak", Ekonomik Analiz, İnternet Adresi : https://www.c umhuriyet.com.tr/yazarlar/veysel-ulusoy/is-yaratmak-1411000, Erişim Tarihi: 26/05/2019

Üstün, Kamile Türkoğlu, Kadının Ücretsiz Bakım Emeğinin Azaltılması Kapsamında Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetlerine Erişim (Kreş) Hakkı, Çalışma ve Toplum Dergisi, 2020, ss.1557-1590

Vendramin, Patricia, Parent–Thirion, Agnès, Redefining Working Conditions in Europe, JSTOR Published, 2020, ss.273-294

Walby, Sylvia, Analyzing Social Inequality in the Twenty-First Century: Globalization and Modernity Restructure Inequality, Contemporary Sociology, JSTOR Published, 2000, ss.813-818

Walby, Sylvia, Theorising Patriarchy, Sociology, 1989, Sage Publications, ss. 213-234

Westphal, D. James, Zajac, J. Edward, Substance and Symbolism in CEOs' Long-Term Incentive Plans, Administrative Science Quarterly, 1994, JSTOR Published, ss.367-390

Wicks, C. Andrew, Gilbert, R. Daniel, Freeman, R. Edward, A Feminist Reinterpretation of the Stakeholder Concept, Business Ethics Quarterly, JSTOR Published, Cambridge University Press, 1994, ss.475-497

Williams, Mark, Zhou, Ying, Zou, Min, The Quality of Working Life Across the Occupational Structure, "What Makes Work Good?", Bristol University Press, JSTOR Published, 2020, ss.29-49

Williamson, Oliver, Transaction Cost Economics: The Natural Progression, American Economic Review 100, 2010, ss.673-690

Yıldız, Harun, Okan, Tarkan, Örgütlerde Güç ve Politika, "Kurumsal Kuram ve Güç", Beta Yayıncılık, İstanbul, 2019

Yılmaz, Tolga, Yüksek Performanslı İnsan Kaynakları Uygulamalarının Bireysel ve Örgütsel Performansa Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, KHO SBE Savunma Yönetimi A.B.D., Ankara, 2012

Zengin, N. Asiye, Yılmaz, A. Ayşe, Kurumsal Yönetim İlkeleri ve Standartları, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2017, ss.684-702

TÜRKİYE'DE YEREL SEÇİMLER

Editör: Dr. Fatih Güler

nobel bilimsel

TÜRKİYE'DE YEREL SEÇİMLER

Editör: Dr. Fatih Güler

Yayın No.: 1447
ISBN: 978-625-398-222-5
E-ISBN: 978-625-398-223-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Güler, Fatih.
Türkiye'de Yerel Seçimler / Editör: Fatih Güler
1. Basım, XII + 442 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-222-5
E-ISBN: 978-625-398-223-2
1. Yerel Seçim 2. Yerel Yönetimler 3. Seçimlerin Yönetim ve Denetimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**
ÖN SÖZ ..... **vii**
GİRİŞ **1**

I. KISIM

1. BÖLÜM
KARŞILAŞTIRMALI YEREL YÖNETİMLER ANALİZİNDE GENEL ÇERÇEVE **6**
Yıldız Atmaca

2. BÖLÜM
YEREL YÖNETİM KATILIM VE DEMOKRASİ **23**
İsmail Dursunoğlu

3. BÖLÜM
TÜRKİYE'DE YEREL YÖNETİMLER VE SEÇİM SİSTEMİ **39**
Kübra Öztürk

4. BÖLÜM
2004-2019 YILLARI ARASI YEREL SECİM SONUÇLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ **54**
Filiz Aydın Koç

5. BÖLÜM
YEREL SEÇİMLERDE 6360 SAYILI KANUN ÖNCESİ VE SONRASI **82**
Mesut Koç

6. BÖLÜM
YEREL YÖNETİMLER VE YÖNETİŞİM **99**
İlke Bezen Tozkoparan

7. BÖLÜM
DEMOKRASİ VE YEREL YÖNETİM KAVRAMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ:
AYKIRILIK VEYA ZORUNLULUK **112**
Zeynep Yıldırım

8. BÖLÜM
YEREL YÖNETİMLERDE ÖZERKLEŞMENİN SEÇİM SÜRECİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ **130**
Cüneyt Telsaç

9. BÖLÜM
YEREL SEÇİMLERİN (1963-2019) SAYISAL AÇIDAN DEĞERLENDİRMESİ-
ÖNCESİNDE YAPILAN GENEL SEÇİMLER VE MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER BAĞLAMINDA **168**
Selçuk Balı

II. KISIM

10. BÖLÜM
TEK PARTİLİ DÖNEMDE YEREL SEÇİMLER (1930-1934-1938-1942).....216
Rabia Bahar Üste

11. BÖLÜM
DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİNDE BELEDİYE MECLİSİ SEÇİMLERİ (1946-1950-1955).....232
Emre Savut

12. BÖLÜM
1963 YEREL SEÇİMLERİ.....248
Erden Kişi

13. BÖLÜM
1968 YEREL SEÇİMLERİ.....260
Günay Koyuncu

14. BÖLÜM
1973 YEREL SEÇİMLERİ.....269
M. Yusuf Cinkara

15. BÖLÜM
1977 YEREL SEÇİMLERİ.....283
Cansu Yetimoğlu Kapıcıbaşı

16. BÖLÜM
1984 YEREL SEÇİMLERİ.....298
Mustafa Alp

17. BÖLÜM
1989 YEREL SEÇİMLERİ.....314
Binnaz Çinar

18. BÖLÜM
1994 YEREL SEÇİMLERİ.....325
Eray Göç

19. BÖLÜM
1999 YEREL SEÇİMLERİ.....338
Recep Kaya

20. BÖLÜM
2004 YEREL SEÇİMLERİ.....351
Yusuf Uysal

21. BÖLÜM
2009 YEREL SEÇİMLERİ 368
Damla Mursül

22. BÖLÜM
2014 YEREL SEÇİMLERİ 382
Çağrı Çolak

23. BÖLÜM
2019 YEREL SEÇİMLERİ 408
Selçuk Aslan

24. BÖLÜM
2019 İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI YENİLEME SEÇİMİ 426
Fatih Güler

1. BÖLÜM
KARŞILAŞTIRMALI YEREL YÖNETİMLER ANALİZİNDE GENEL ÇERÇEVE

Yıldız Atmaca

GİRİŞ

Etkin ve dinamik bir kamu yönetimi sistemi, sürekli bir araştırma yapma ve bu araştırma sonucu yapılması gereken bir karşılaştırma ile mümkündür. Yerel yönetimler, kamu yönetimi sisteminin verimli bir şekilde işleyişinde önemli rolü olan birimlerdir. Değişen çağ, bir devletin yönetim yapılandırılmasındaki en temel görevi yerel yönetimlerin üstlenmesi gerektiğini göstermiştir. Özellikle, küreselleşme ile bilinçlenen vatandaş, yaşam kalitelerinin artmasında belirleyici yönetsel birimlerin kendilerine en yakın birimler olan yerel yönetimler olduğunu idrak etmişlerdir.

Bir devletin demokratik ve katılımcı düzeyinin etkinliği, yerel yönetim sisteminin ne derece işlediğini ortaya koyan temel göstergedir. Türkiye'de yerel yönetimler anayasal bir statü kazanmıştır. 1982 Anayasasının 127. Maddesinde yer alan yerel yönetimlerin vurguladığı husus, müşterek nitelikteki ihtiyaç odaklı olmakla birlikte "karar organlarının da kanunda belirtilen seçmenlerce oluşturulması" hükmüdür. İlgili hükmün demokratik yönetim odaklı bir anlayışa hizmet ettiği anlaşılmaktadır. Bu hâli ile yerel yönetimler, merkezî yönetimin iş yükünü hafifletmekte ve yönetimin kolaylaşmasına yardım etmektedir.

Yerel yönetimlerin kamu yönetimi sistemi içerisindeki önemi, yerel yönetimlerin sürekli geliştirilmesini gerektirmektedir. Bu geliştirmede, karşılaştırmalı yönetimde yönetimler arasındaki ilişkileri anlamak ve daha iyi olması için neler yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Karşılaştırma yapma ihtiyacı, yöneticileri ilgilendirdiği gibi daha iyi bir şekilde yönetilmeyi isteyen vatandaşların da isteğidir. Bu anlamda karşılaştırmanın konusu, ilgili politika, program veya kurum karşılaştırmadaki önemli aktörlerdir. Bütün bu aktörler

Bu bağlamda, karşılaştırmalı yerel yönetim analizinde genel çerçeveyi, devletlerin yönetsel ve siyasal sistemleri ve bu sistemleri etkileyen temel kavramların oluşturduğunu söylemek mümkündür. Ancak karşılaştırmayı zorlaştıran ideolojik ve kültürel yapı kaynaklı sorunlar olabileceği gibi, karmaşık bir politika ve ortak bir dilde buluşamama kaynaklı sorunlarda bulunmaktadır. Bütün bu sorunların iyileştirilmesi ise yönetsel sistemlerin karşılaştırılmasına kolaylık sunacak ve akademik literatüre katkı potansiyeli sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

AKIN, Cengiz (1997), *"Türkiye'de Yerel Özerkliğin Anlamı"*, **Türk İdare Dergisi**, (414).

ATMACA, Yıldız (2013), *"Optimal Belediye Büyüklüğü ve Yeni Büyükşehir Belediye Yasası"*, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 3(2), ss. 168-184.

AYDIN, Ahmet Hamdi (2012), **Kamu Yönetimine Giriş**, Seçkin Yayıncılık. Ankara

AYTAÇ, Fethi (1989), *"Avrupa Konseyi ve Mahalli İdareler"*, **Türk İdare Dergisi**, S, 384, ss. 1-21.

BELLİ, Aziz AYDIN, Abdullah (2016). *"6360 Sayılı Yasa İle Kapatılan Belde Belediyelerinin Hizmette Etkinlik Verimlilik ve Temsil Sorunsalı Üzerine Bir Alan Araştırması: Önsen Belediyesi Örneği*", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 9(43), ss. 1698- 1713.

BELLİ, Aziz (2017), *"Türk Yerel Yönetim Sisteminin Yerellik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi"*. **Electronic Turkish Studies**, 12(3).

BOGUMİL, Jörg. & HOLTKAMP, Lars (2006). **Kommunalpolitik und Kommunal verwaltung-Eine Policyorientierte Einführung**. VS Verlag Für Sozialwissenceschaften, Wiesbaden

ÇELİK, Vasfiye& ÇELİK, Fikret, USTA, Sefa (2008). *"Yerel Demokrasi ve Yerel Özerklik İlişkisi"*, **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 1(2), ss. 85-102.

COUNCİL OF EUROPE (2021). **European Charter of Local Self-Government**. The Cogress Councel of Europe.

ÇUKURÇAYIR, Mehmet Akif (2000). **Yeni Yönetim Modeli Arayışları Çerçevesinde Halkın Yönetim Süreçlerine Katılım Olanakları**, Yerel Yönetimler Sempozyum Bildirileri, TODAIE, Ankara

ÇUKURÇAYIR, Mehmet Akif (2009). Küreselleşme ve Türkiye'de Yerel Yönetimler. Ofset Yayın.

DEBBASCH, Charles (1989), **Science Administrative**, Dalloz.

DOLOWİTZ, David & MARSH, David (1996), *"Wholearnswhatfromwhom : Areview Of Thepolicy Transfer Literature"*, **Political Studies**, XLIV, ss. 343-357.

DURSUNOĞLU, İsmail & KINCAL, Erkan (2019), *"Erzurum İlinde Yaşayan Seçmenlerin Siyasal Davranışlarında Sosyo-Kültürel Faktörlerin Etkisi"*. **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (20), ss. 413-434.

ERDER, Sema & İNCİOGLU,Nihal (1995). **Türkiye'de Yerel Yönetimler**, (Türkiye'nin Sorunları Dizisi) Yeni Yüzyıl Kitaplıgı (Cep Üniversitesi Serisi), İletisim Yayınları, İstanbul

FOLLESDAL, Andreas (1998). *"Survey Article: Subsidiarity"*. **The Journal of Political Philosophy**, 6 (2), ss. 190- 218.

GÖRMEZ, Kemal (2000). *"Demokratikleşme Açısından Merkezi Yönetim-Yerel Yönetim İlişkileri"*. **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** 2(1), ss.81-88.

GÜLER, Fatih (2021), *"3 Kasım 2020 Tarihinde Gerçekleşen Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık Seçiminin Ardından Yaşanan Tartışmalar Işığında Mektupla Oy Verme ve Elektronik Oy Verme Usulleri"*, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi** 4 (1),ss. 212-218.

GÜNDOĞDU, Serkan & BOYALI, Handan (2018). *"Yerel Kalkınmada Yerel Yönetimlerin Rolü"*, Sivil Toplum, Siyasal Sistem ve Siyasal Yönetim (ss.60-80) içinde, Ed. Mustafa Talas ve Erdem Hilal, İksad Publishing House.

GÜNDÜZ, F. Ebru (2015). *"Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre İdari Vesayet"*. **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 20(33), 63-89.

HAKTANKAÇMAZ M. İlker (2009). *"Ülkeler Arasında Reform Transferi"*, **Türk İdare Dergisi**, (463-464), ss.172-190.

HİLL, Dilys M. (1974), **Democratic Theory and Local Government**, London

İNAÇ, Hüsamettin & ÜNAL, Feyzullah (2007), *"Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şarti ve Türkiye'de Belediyeler"* **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (17).

KAMALAK, İhsan & GÜL, Hüseyin (2009), **Yerel Yönetimlerde Sosyal Demokrasi**, Toplumcu Belediyecilik, Teorik Yaklaşımlar, Türkiye Uygulamaları, İstanbul: Sodev Yayınları.

KELES, Ruşen (1998), **Kent Bilim Terimleri Sözlüğü**, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara

KELES, Ruşen (2009). **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, Cem Yayınevi. İstanbul

KELES, Ruşen.(1999). **Avrupa'nın Bütünleşmesi ve Yerel Yönetimler**, Türk Belediyecilik Derneği - Konrad Adenauer Ankara, Vakıf Yayın

KUTLU, Önder (2006). **Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi: Teorik Çerçeve ve Ülke Uygulamaları**. Çizgi Kitabevi.Konya

MECEK, Mehmet & ATMACA, Yıldız (2020). *"Yerel Yönetimlerin İdari Yapısına İlişkin Mevzuat Analizi*". **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,** 19(76), ss.2068-2087.

MECEK, Mehmet & UYSAL, Yusuf (2015). *"Yerel Hizmetlerin İfasında Köylerde Personel İhtiyacı ve İstihdamı: Afyonkarahisar İli Örneği*", 9. Kamu Yönetimi Sempozyumu (Kaysem'9) Bildiriler Kitabı (Ed. Selma Karatepe, Ender Akyol, Canan Emek İnan, Işıl Arpacı, Ayşe Çolpan Kavuncu, Nazlı Nalcı Arıbaş), TODAİE Yayınları, Ankara, (07-09 Mayıs 2015, Malatya), 197-212.

NEGİZ, Nilüfer & AKYILDIZ, Fulya (2012). *"Yerel Seçimlerde Seçmenin Tercihi Üzerinde Aday İmajının Etkisi: Uşak Örneği"*. **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (15), ss. 171-199.

ÖKMEN, Mustafa (2005). "*Küreselleşme Sürecinde Yerelleşme Eğilimleri ve Yerel Yönetimler".* Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-I: Reform, 539, 565.

ÖRS, Birsen (2006). *"Siyasal Temsil."* **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, ss. 35 1-22.

PARLAK Bekir (2014). *"Avrupa Birliği Perspektifinden Merkezi Yönetim-Yerel Yönetim İlişkileri",* **Tesam Akademi Dergisi**, S.1.

PARLAK Bekir (2020). **Türkiye'de Yerel Yönetimler**, Değişim Yayınları, İstanbul

POLATOĞLU, Aykut (1996), *"Mahalli İdarelerin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Yasa Tasarısı Üzerinde Bir Değerlendirme",* **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, 5(3), ss. 25-34

ROSE, Richard (1993). **Lesson-Drawing in Public Policy: AGuide to Learning Across Time and Space**, Chatham House Publishers, Chatham, NJ

SARTORİ, Giovanni & KARAMUSTAFAOĞLU, Tuncer (2011). "*Demokrasi Teorisine Geri Dönüş".* **Liberal Düşünce Dergisi**, (62), ss. 39-48.

ŞENGÜL, Ramazan (2020). **Yerel Yönetimler**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli

TORTOP, Nuri (1991). *"Özerk, Üretken ve Katılımcı Mahalli İdare Anlayışı*", **Amme İdaresi Dergisi**, 24(4).

Türk, H.S. (2006). "Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih." Anayasa Yargısı 22.(1)75-113.

WOLMAN, Harold (1992).**Understanding CrossNational Policy Transfers**: The Case Of Britain and The US, Governance, 5(1).

YETER, Enis (1996). *"Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Karsısında Türkiye: Anayasa ve İlgili Yasalarda Durum*", **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, 5 (1).

YILMAZ, Vedat & KAYPAK, Şafak (2019). *"6360 Sayılı Yasa Sonrası Yeni Büyükşehir Belediyelerindeki Çevre Sorunlarının İrdelenmesi: Malatya Büyükşehir Belediyesi Örneği".* **Kent Akademisi**, 12(1), ss. 1-28.

1982 Anayasası, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf

2972 Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun (18.01.1984 Tarih ve 182185 Sayılı Resmi Gazete)

442 Sayılı Köy Kanunu (07.04.1924 Tarih Ve 68 Sayılı Resmi Gazete).

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu (23.07.2004 Tarih ve 25531 Sayılı Resmi Gazete).

5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu (04.03.2005 Tarih ve 25745 Sayılı Resmi Gazete)

5393 Sayılı Belediye Kanunu (13.07.2005 Tarih ve 25874 Sayılı Resmi Gazete).

6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (06.12.2012 Tarih ve 28489 Sayılı Resmi Gazete).

2. BÖLÜM
YEREL YÖNETİM KATILIM VE DEMOKRASİ

İsmail Dursunoğlu

GİRİŞ

Yönetim, kimi zaman bir örgüt ve o örgütün faaliyetleri kimi zaman sevk ve idare etme becerisi olarak tanımlanmaktadır. İnsani bir vasıf olan yönetme yeteneği ve yeterliliği, başta devlet olmak üzere neredeyse hayata dair her alanda karşımıza çıkan bir kavram niteliği taşımaktadır. Bu durum ihtiyaç, talep ve hizmetlerin mahalli birimler tarafından dikkate alındığı, değerlendirmeye tabi tutulduğu ve nihai olarak yönetsel bir çıktı olarak sunulduğu yerel yönetimler için de geçerli olmaktadır. Ancak birey ve yerel yönetim arasındaki bu ilişkinin düzeyi katılım kültürüne ve demokrasi düzeyine göre farklılık göstermektedir. Bu nedenle yerel yönetim kavramını demokrasi perspektifinden değerlendirmek gerekmektedir.

Demokrasi, ezber bir ifadeyle halkın yönetimi şeklinde tanımlanmakta ve eksiklerine rağmen günümüzde en meşru yönetim anlayışı olarak kabul görmektedir. Bu açıdan meseleyi ele aldığımızda halka yakınlaştıkça demokrasinin güçleneceğini, yönetim ile vatandaş arasındaki mesafe açıldıkça demokrasinin mevzi kaybedeceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Tam da bu noktada yerel yönetimler birey ve devlet arasında bir köprü görevi üstlenmekte, demokratik talep ve sunuların değer görmesine imkân sağlamaktadır. Demokrasinin yerel yönetimlere sağladığı hukuki altyapı ve siyasi hareket alanı sadece yerel yönetimleri güçlendirmemekte aynı zamanda demokrasinin de gelişmesine katkı sunmaktadır. Bireylerin katılım bilinç ve düzeylerinin, siyasal katılma pratiklerinin hem yerel yönetim birimlerinin yönetsel kalitesinin artmasında hem de demokratik kültürün gelişmesinde rol oynadığı belirtilmektedir. Bu nedenle üç kavramın birbiriyle doğrudan ilişkili olduğu ifade edilmektedir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde yerel yönetim, siyasal katılma ve demokrasi kavramları açıklanmaktadır. İkinci bölümde yerel demokrasi konusu

demokrasi arasında çok yönlü, vazgeçilmez ve birbiriyle doğru orantılı bir ilişkinin olduğu belirtilmelidir.

SONUÇ

Yerel yönetimler, idari teşkilat yapısında yerinden yönetim kuruluşları kısmında yer alan ve mahalli idareler olarak da tanımlanan birimlerdir. Belediye, il özel idaresi ve köylerden oluşan bu birimler, mahalli müşterek ihtiyaçları karşılmak için oluşturulmuştur. Yerel yönetimlerin karar organları halk tarafından seçimle belirlenmektedir. Bu nedenle yerel yönetimler ile demokrasi arasında organik bir bağ bulunmaktadır. Bireylerin yerel düzeydeki siyasal aktörleri belirleme ve onların karar alma süreçlerini etkilemek için farklı yol ve yöntemlerle siyasal alana müdahil olmaları da katılım şeklinde tanımlanmaktadır.

Demokrasinin halkın yönetimi biçiminde tanımlanması ve yerel yönetimlerde halk ile mesafenin kısalması son derece önemli bir tespittir. Demokrasinin sahip olduğu; seçim, çoğulculuk, katılım gibi özelliklerin yerel birimlerce tasdik ve temsil edilmesi demokratik kültürün gelişmesine katkı sağlamakta ve yerel yönetimlerin demokratikleşmesine kapı aralamaktadır. Katılımcı ve aktif vatandaş kimliğiyle bireylerin yerel yönetim birimlerinin alacağı kararlarda ve uygulayacağı politikalarda etkin olması demokratik yerel yönetimleri oluşturacaktır. Genel bir değerlendirme yapıldığında, demokrasinin yerel yönetimleri güçlendirdiği ve katılımı teşvik ettiği, katılımın demokrasiye ve yerel yönetimlerin demokratikleştirilmesine katkı sunduğu, yerel yönetimlerin uhdesinde demokrasi ve katılımcılığı inşa ve ihya ettiği sonucuna ulaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

AKAY, Hale (2016), **Yerel Yönetimlerde Katılımcı Mekanizmalar ve Süreçler,** Türkiye Avrupa Vakfı, İstanbul

AKTAŞ, Murat (2015), "*Demokrasi Kavramına Eleştirel Bir Bakış*", **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 3(1), ss.87-105

BAYKAL, Deniz (1970), **Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi**, AÜSBF Yayınları, Ankara

ÇİTÇİ, Oya (1996), "*Temsil, Katılma ve Yerel Demokrasi*", **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, 5(6), ss.5-14

ÇUKURÇAYIR, Akif M. (2002), **Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi**, Yargı Yayınevi, Ankara

DEMİRCİ, Mustafa (2010), "*Katılımcı Demokrasi Açısından Kent Konseyleri: Eleştirel Bir Değerlendirme*", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, 19(1), ss.21-46.

DURSUNOĞLU, İsmail ve AKIN, Yusuf (2021), **Türkiye'de Siyasal Katılma**, Ekin Yayınevi, Bursa.

ERDOĞAN, Oğuzhan (2019), "*Yerel Yönetimlerde Katılımcı Mekanizmalar ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi Örneği",* **Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İzdüşüm Dergisi**, 4(2), ss.295-310

GÖZLER, Kemal ve KAPLAN, Gürsel (2021), **İdare Hukukuna Giriş**, Ekin Yayınevi, Bursa, 21.Baskı.

GÖRMEZ, Kemal (1997), **Yerel Demokrasi ve Türkiye**, Vadi Yayınları, Ankara.

HİLL, Dilys M. (1974), **Democratic Theory and Local Goverment**, London.

İSBİR, Begüm (2009), "*Temsili Demokrasi Anlayışına Göre Yerel Yönetimlerde Özerklik*". **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 11(Özel Sayı), ss.1571-1599.

İZCİ, İnan (2014), "*Katılımcı Yerel Yönetim: Genel Bir Bakış"*, **Katılımcı Yerel Yönetim**, (Ed. İ. İzci), Kalkeon Yayıncılık, İstanbul.

KALABALIK, Halil (2005), **Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Yerel Yönetimler Hukuku**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

KALAYCIOĞLU, Ersin (1983), **Karşılaştırmalı Siyasal Katılma, Siyasal Eylemlerin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme**, İÜSBF Yayınları, İstanbul.

KAPANİ, Münci (2010), **Politika Bilimine Giriş**, Ankara.

KARAKILÇIK, Yusuf (2016), **Yeni Yerel Bölgesel Gelişmeler Işığında Yerel Yönetimler**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

KELEŞ, Ruşen (1998), **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, Cem Yayınevi, İstanbul, 3.Baskı.

MECEK, Mehmet ve ATMACA, Yıldız (2020), "*Yerel Yönetimlerin İdari Yapısına İlişkin Mevzuat Analizi*", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 19(76), ss.2068-2087.

MİLBRATH, Lester W. and GOEL, Madan Lal (1977), **Political Participation. How and Why People Get Involved in Politics**, RandMcNally, Chicago.

ÖZBUDUN, Ergun (1975), **Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

ÖZER, Mehmet A. ve KARTAL, Meryem (2021), "*Yerel Demokrasi ve Katılım: Türkiye ve İngiltere Üzerinden Bir İnceleme"*, **Uluslararası Yönetim Akademi Dergisi**, 4(3), ss.509-529.

ÖZTEKİN, Ali (2007), **Siyaset Bilimine Giriş**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 5.Baskı.

PARLAK, Bekir ve ÖKMEN, Mustafa (2016), **Türkiye'de ve Dünyada Yerel Yönetimler**, Ekin Yayınevi, Bursa, 5.Baskı.

PARLAK, Bekir ve SOBACI, Zahid (2012), **Ulusal ve Küresel Perspektifte Kamu Yönetimi: Teori ve Pratik**, MKM Yayıncılık, Bursa, 4.Baskı.

PUSTU, Yusuf (2005), "*Yerel Yönetimler ve Demokrasi*", **Sayıştay Dergisi**, 57, ss.121-134.

SARITUNALI, Hatice N. (2021), "*Yerel Yönetimler ve Demokrasi İlişkisi*", **Stratejik Ortak Dergisi**, https://stratejikortak.com/2021/02/yerel-yonetim-ve-demokrasi-iliskisi.html (Erişim Tarihi: 12.02.2021).

SARTORİ, Giovanni (2014), **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, (Çev. T. Karamustafaoğlu ve M. Turan), Sentez Yayınları, Bursa, 2. Baskı.

SCHMIDT, Manfred G. (2002), **Demokrasi Kuramlarına Giriş**, (Çev. M. E. Köktaş), Vadi Yayınları, Ankara, 2. Baskı.

ŞAHİN, Yusuf (2019), **Yerel Yönetimler**, Ekin Yayınevi, Bursa, 5.Baskı

TEKELİ, İlhan (1983), "*Yerel Yönetimlerde Demokrasi ve Türkiye'de Belediyelerin Gelişimi*", **Amme İdaresi Dergisi**, 16(2), ss.3-23.

TORTOP, Nuri (2006), **Mahalli İdareler**, Nobel Yayınları, Ankara.

VARAN, Nezih (2013), "*Yerel Yönetimin Kavramsal Yapısı*", **Yerel Yönetimler**, (Ed: C. Hacıköylü), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

VERBA, Sidney and NIE, H. Norman (1972), **Participation in America: Political Democracy and Social Equality**, Harper & Row, New York.

YAMAN, Fatih T. (2017), "*Katılımcı Demokrasi: Kapsam ve Unsurlar*", **Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi**, 6(2), ss.136-160.

YAYLI, Hasan ve PUSTU, Yusuf (2008), "*Yerel Demokrasinin İlkeleri*", **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, 16, ss.133-153.

ZENGİN, Mehmet A. (2019), "*Katılımcı Demokrasinin Vasıtaları ve Bu Vasıtalardan Referandumun Çevre Hakkına Olan Etkileri*", **Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S.2, ss.23-54**.**

3. BÖLÜM
TÜRKİYE'DE YEREL YÖNETİMLER VE SEÇİM SİSTEMİ

Kübra Öztürk

GİRİŞ

Yerel yönetimler, yerelde yaşayan halka hizmet etmek için oluşturulan birimlerdir. Yerel yönetimler halka yakın birimlerdir. Yerel halkın gereksinimlerini ve isteklerini yerel hizmetler aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Türkiye'de yerel yönetimler kendi içerisinde il özel idaresi, belediye ve köy olarak üçe ayrılmaktadır. Yerel yönetimler geçmişten günümüze farklı yasal düzenlemelerle düzenlenmiş ve zamanla gerekli güncel değişikliklere gidilmiştir. Yerel yönetim birimlerinin kuruluş, görev ve yetkileri hâlen yürürlükte olan 5302 sayılı il özel idaresi, 5393 belediye ve 442 sayılı köy kanunlarına göre düzenlenmiştir.

Yerel halk kendilerini yönetecek olan kişileri yani yerel idarecileri belirli aralıklarla yapılan yerel seçimler aracılığıyla seçmektedir. Yerel seçimler yerel yöneticilerin ve karar organlarının seçildiği seçimlerdir. Yerel halk yerel seçimler aracığıyla yönetimde söz sahibi olabilmektedir. Türkiye'de yerel seçimler 5 yılda bir gerçekleşen seçimlerle yapılmaktadır. Türkiye'de 1963, 1968, 1973, 1977, 1984, 1989,1994, 1999, 2004, 2009, 2014 ve 2019 yerel seçimleri yapılmıştır.

Seçim sistemleri, seçimlerin sürecini ve oyların dağılımı, yöneticilerin seçilme yöntemi gibi düzenlemeleri içeren sistemlerdir. Türkiye'de yerel seçimlerde geçmişten günümüze farklı seçim sistemleri uygulanmıştır. Türkiye'de 1963 yılından sonra yerel seçimlerde nispi temsil sistemi uygulanmaya başlanmıştır.

Türkiye'de yerel seçimler 1984 yılında çıkarılan 2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkındaki kanunla

Büyükşehir belediye meclisleri için ayrı bir seçime gidilmemekte belediye sınırları içerisindeki ilçe seçim çevreleri için tespit edilen belediye meclisleri üye sayısının her ilçe için 1\5'i alınarak bulunan toplam sayı kadar üyeden oluşmaktadır. Büyükşehir belediye başkanı da seçmenler tarafından doğrudan, çoğunluk usulüne göre seçilmektedir. Son yapılan 2019 yerel seçimlerinde en fazla büyükşehir belediye başkanlığı sayısını sırasıyla Adalet ve Kalkınma Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi kazanmıştır.

Köy muhtarı ve ihtiyar meclisi heyeti, mahalle muhtarı ve mahalle ihtiyar heyeti için ise adaylık usulü bulunmamakta ve siyasi partilerde bu seçimlerde aday göstermemektedir. Köy muhtarı köy derneği tarafından seçilmektedir. Köy ihtiyar meclisine son genel nüfusu sayımı sonuçlarına göre üye seçilmektedir. Mahalle ihtiyar heyetine ise 8 üye seçilmektedir. Sonuç olarak yerel yönetim birimlerinde uygulanan seçim sistemleri bu şekilde olup zamanla yaşanan değişimler ve gelişmeler çerçevesinde gerekli değişikliklerin yapılması yerinde olacaktır.

KAYNAKLAR

AKÇAGÜNDÜZ, Emre (2021), "*Yerel Yönetimlerde Seçim Sistemlerinin Demokratik Temsil Üzerine Etkisi: İstanbul Adalar ve Sultanbeyli Belediye Meclisleri Üzerine İnceleme*", **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 39(1), ss.341-358.

AKYILDIZ, Ali (2016), "*Demokrasinin Sayılarla Sınavı: Seçim Sistemleri*", **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, 7, ss.127-148.

ARIKBOĞA, Erbay ve GÜL, Hüseyin (2021), *"Türkiye'de Yerel Seçim Sisteminin Sorunları ve Bazı Öneriler"*, **Sessiz Gemi** (Ed. Mustafa L. ŞEN), Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, İstanbul, ss.269-285.

ARKLAN, Ümit (2015), "*Yerel Seçim Kampanyalarının Seçmen Tercihine Etkisi: 30 Mart 2014 Yerel Seçimleri Sivas Araştırması*", **International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, 10(6), ss.121-156.

ARSLAN, Nagehan Talat (2005), "*İdari ve Mali Paylaşım Açısından Merkezi Yönetim Yerel Yönetim İlişkileri*", **I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 3, ss.189-208.

AVANER, Tekin (2009), "*Prof. Dr. Hikmet Sami Türk ile Roportaj: Hukuk ve Siyaset Temelinde Yerel Seçimler: Yerel Seçim Sistemi ve Mart 2009 Seçimleri Üzerine Değerlendirmeler*", **Memleket Siyaset Yönetim Dergisi**, 4(9), ss.33-54.

BAK, Gökhan (2019), "*Yerel Seçim Afişlerinin Göstergebilimsel Çözümlemesi: Tekirdağ İli, Çorlu İlçesi, Muhittin Mahallesi Örneği*", **Euroasıa Journal of Socıal Scıences Humanıtıes**, 6(1), ss.18-26.

BAŞA, Şafak (2007), "Köy Yönetimi, Toplum Kalkınması ve Köykent Yaklaşımı", http://www .safakbasa.com.tr/yuklenen_akademik_calismalar/16-KOY_YONETIMI_TOPLUM_ KALKINMASI_VE_KOYKENT_YAKLASIMI(KONFERANS).pdf, (Erişim Tarihi: 14.12.2022).

Belediye Meclisi, Belediye Encümeni ve İhtisas Komisyonları Teşekkülü ve Çalışmasına İlişkin Rehber, https://webdosya.csb.gov.tr/db/yerelyonetimler/dokumanlar/belediye-meclisi--8230-21647-20190406231213.pdf, (Erişim Tarihi: 11.12.2022).

BOZLAĞAN, Recep ve Yaş, Hakan (2007), *"Belediyelerde Hizmet İçi Eğitim"*, **Kamu Yönetimi Yazıları** (Ed. Bilal ERYILMAZ vd.), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, ss.123-145.

ÇINAR, Tayfun (2007), "*Yerel Seçimlerde Kent Büyüklüğü ile Oy Vermenin Yönü Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği 1963-1999*", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 62(3), ss.141-165.

DOĞAN, Adem ve GÖKER, Göksel (2010), "*Yerel Seçimlerde Seçmen Tercihi 29 Mart Yerel Seçimleri Elazığ Seçmeni Örneği*", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, 5(2), ss.159-187.

ERDİNÇ, Gündem G. ve DEMİRTAŞ, Mehmet C. (2019), "*Yerel Seçimlerde Seçmen Tercihini Etkileyen Aday Karakteristikleri: Kırklareli İli Örneği*", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 12(65), ss.1059-1069.

EROĞLU, Erdal ve AVCI, Elif (2021), "*Yerel Seçimlerde Hizmet Kalitesi ve Vergilemenin Seçmen Tercihi Üzerindeki Etkisi: Çanakkale Belediyesi Örneği*", **Journal of Life Economics**, 8(2), ss.201-217.

ERYILMAZ, Bilal (2017), **Kamu Yönetimi**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.

GÜL, Hüseyin, CANSEVER, Niran ve TURHAN, Mustafa (2015), "*2011 Genel ve 2014 Yerel Seçimlerinde Isparta'da Seçmen Davranışı Analizi*", **Toplum ve Demokrasi**, 9(19-20), ss.225-241.

HAKYEMEZ, Yusuf (2007), "*Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Açısından Seçim Barajı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı*" **EÜHFD**, 11(1-2), ss.17-37.

İSBİR, Begüm (2010), "*Temsili Demokrasi Anlayışına Göre Yerel Yönetimlerde Özerklik*", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 11(Ö.S:), ss.1571-1599.

KAMALAK, İhsan (2013), "*Yerelin Yerel Seçimlere Etkisi: Belediye Başkan Adayları Üzerinden Bir İnceleme*", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 15(3), ss.419-446.

KAVRUK, Hikmet (2018), **Mahalle Yerleşimi ve Yönetimi**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

KAVRUK, Hikmet (2021), **Yerel ve Bölgesel Yönetimler**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

KIRIŞIK, Fatih (2018), **Temel Hukuk Kavramları**, Meta Basım, İzmir.

KİRİŞ, Hakan M. ve GÜL, Hüseyin (2008), "*Türkiye'de Siyasal Eğilimlerin Dönüşümü: Yerel Seçimler Bağlamında Bir Çözümleme*", **Amme İdaresi Dergisi**, 41(2), ss.101-129.

KOÇBERBER, Seyit (2005), "*Yeni Belediye Yasası ile Mahalle Yönetimi*", **Sayıştay Dergisi**, 56, ss.103-114.

KÖKEN, Enes (2016), "*Büyükşehir Belediye Meclisi*", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 65(4), ss.3511-3528.

Mahalli İdareler Genel Seçimleri Arşivi, https://www.ysk.gov.tr/tr/mahalli-idareler-genel-secimleri-arsivi/2650, (Erişim Tarihi: 25.12.2022).

MECEK, Mehmet ve ATMACA, Yıldız (2020), "*Yerel Yönetimlerin İdari Yapısına İlişkin Mevzuat Analizi*", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 1(76), ss.2068-2087.

NEGİZ, Nilüfer ve AKYILDIZ, Fulya (2012), "*Yerel Seçimlerde Seçmenin Tercihi Üzerinde Aday İmajının Etkisi: Uşak Örneği*", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 15, ss.171-199.

NİSAN, Fatma (2014), "*30 Mart 2014 Yerel Seçimlerinde Yerel Basının Gündem Belirlemesi: Gümüşhane Örneği*", **Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi**, 2(4), ss.1-25.

NİŞANCI, Şükrü ve ÖZDEMİR, Abdülkadir (2017), "*Dünyada Uygulanan Seçim Sistemleri Işığında Türkiye için Alternatif Seçim Sistemi Önerileri*", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 21(2), ss.723-745.

OKTAY, Tarkan (2016), *"Yerel Yönetim Reformu Sonrasında Türkiye'de Belediye Meclisleri"*, (Ed. Yüksel DEMİRKAYA) **Türkiye'de Yeni Kamu Yönetimi: Yerel Yönetim Reformu**, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı, Aryan Basım Dağıtım, İstanbul, ss. 355-387.

ÖZEL, Mehmet, EREN, Veysel ve İNAL, Emin M. (2009), "*Yerel Siyaset ve Yerel Halkın Belediye Hizmetlerine Bakışı: Yerel Hizmetlerden Memnuniyet Düzeyi Üzerine Bir Araştırma*", **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, 1(1), ss.33-50.

ÖZER, Mehmet Akif ve AKÇAKAYA, Murat (2014), **Yerel Yönetimler**, Gazi Kitabevi, Ankara.

PARLAK, Bekir ve ÖKMEN, Mustafa (2015), **Yerel Yönetimler**, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 4. Baskı.

ŞEKER, Göktuğ (2021), "*Seçim Sonuçları Temelinde Elazığ Siyasetinin Karşılaştırmalı Analizi*", **Research Studıes Anatolıa Journal**, 4(2), ss.143-157.

ŞENER, Turan ve EREN, Nezihe Ü. (2022), "*Türkiye'de Seçim Sistemleri Üzerine Bir Değerlendirme*", **Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi**, 2(2), ss.45-68.

TUİK Mahalli İdareler Seçim İstatistikleri, https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetK ategori?p=adalet-ve-secim-110&dil=1, (Erişim Tarihi: 20.12.2022).

TUNCER, Erol (2014), "Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri", TESAV, https://silo.tips/download/ok-partili-dnemde-seimler-ve-seim-sistemleri, (Erişim Tarihi: 12.12.2022).

TÜRK, Hikmet S. (2015), "*Demokratik Rejim ve Seçim Sistemleri*", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 117, ss.419-452.

Türkiye Özelinde Seçim Sistemleri: Yerel Seçimler, https://www.tesadernegi.org/turkiye-ozelinde-secim-sistemleri-yerel-secimler.html, (Erişim Tarihi: 20.12.2022).

URHAN, Vahide F. (2008), "*Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılandırılması*", **Sayıştay Dergisi**, 70, ss.85-102.

VURAL, Tarık (2015), "*Özelleştirme Kavramının Yerel Yönetimler Açısından Değerlendirilmesi*", **Maliye Araştırmaları Dergisi**, 1(1), ss.17-28.

Yerel Seçimler, https://www.istesob.org.tr/yerel-secimler/, (Erişim Tarihi: 11.12.2022).

YETER, Enis (1992), "*Yerel Yönetimler Üzerine Düşünceler*", **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, 1(4), ss.13-21.

YOZGAT, Fazıl ve ZABUN, Sezgin (2009), "*Seçim Sistemleri ve Uygulamaları*", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 10(2), ss.73-91.

ZENGİN, Eyüp (2009), "*Yerel Yönetimler ve Çevre*", **Journal of Qafgaz University an International Journal Social Science**, 26, ss.116-123.

31 Mart 2019 Belediye Başkanlığı Seçimleri Sonucu, https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2019MahalliIdareler/KesinSecimSonuclari/2019Mahalli-Liste-3.pdf, (Erişim Tarihi: 07.01.2023).

31 Mart 2019 Belediye Meclisi Üyeliği Seçimleri Sonucu, https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2019MahalliIdareler/KesinSecimSonuclari/2019Mahalli-Liste-4.pdf, (Erişim Tarihi: 05.01.2023).

31 Mart 2019 Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimleri Sonucu, https://www.ysk.gov.tr/doc/ dosyalar/docs/2019MahalliIdareler/KesinSecimSonuclari/2019Mahalli-Liste-2.pdf, (Erişim Tarihi: 08.01.2023).

31 Mart 2019 Mahalli İdareler Genel Seçimi İl Genel Meclis Üyeliği Seçimleri Sonucu, https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2019MahalliIdareler/KesinSecimSonuclari/2019Mahalli-Liste-1.pdf, (Erişim Tarihi: 01.01.2023).

4. BÖLÜM
2004-2019 YILLARI ARASI YEREL SEÇİM SONUÇLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Filiz Aydın Koç

GİRİŞ

Türkiye'de 2004 ile 2019 yılları arasında 2004, 2009, 2014 ve 2019 yerel seçimleri yapılmıştır. Bu dönemin en önemli özelliği, 14 Ağustos 2001 yılında kurulan AK Parti'nin 3 Kasım 2002 yılı Genel Seçimleri sonucunda tek başına iktidara gelerek, 2004'ten 2019'a kadar yapılan tüm yerel seçimlerde de birinci parti olarak çıkmasıdır. AK Parti iktidarı ile başlayan ve günümüze kadar süren 2000 yılı sonrası bu dönem, değişim ve etkilerinin günümüzde de hâlâ sürmesi nedeniyle özel olarak ele alınmak istenmiştir.

2002 Genel Seçimleri'yle tek başına iktidar olarak siyasete giren AK Parti yeni bir siyaset yapma dönemini başlatmıştır. 2002 Genel Seçimleri'nde AK Parti %34,28 oy ile meclis çoğunluğunun %66'sını elde ederek 363 milletvekili, CHP ise %19,4 oy ile meclis çoğunluğunun %32,4'ünü elde ederek 178 milletvekili çıkartmıştır[1]. Bağımsızlar da %1 oy ile 9 milletvekili çıkartmıştır. AK Parti bu oy oranı ile 1950'li yıllardan itibaren en yüksek temsil gücünü elde eden parti olarak meclise girmiştir. Bu yüksek güç AK Parti'nin birtakım mevzuatları da iktidara gelir gelmez değiştirmesine neden olmuştur. Karşılaştırılan bu dönemde yapılan yerel seçim sonuçlarına etki eden en önemli unsurlar, hem belediye hem de seçim mevzuatında yapılan değişiklikler nedeniyle değişen seçim kanunlarına bağlı olarak seçmende gelişen 'stratejik oy kullanma' davranışıdır.

[1] 2002 Genel Seçimleri'nde partilerin %10 barajı aşaması nedeniyle seçmenlerin %47,2'si mecliste temsil edilememiştir. %34,2 AK Parti, %19,4 ile CHP, %1 oy oranıyla Bağımsızlar TBMM'de milletvekili sahibi olmuştur. (Erişim tarihi:04.02.2023) https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2002Milletvekili Secimi/turkiye/milletvekilisayisi.pdf

KAYNAKLAR

AYDIN, Filiz ve ÖMÜRGÖNÜLŞEN, Uğur (2022), *"6360 Sayılı Kanunun Büyükşehir Belediyelerinin Kırsal Alanında Yaşayan Vatandaşların Tarım Ve Hayvancılık Faaliyetlerine Etkileri: Ankara İli Örneği"*, **27-28 Ekim 2022 İnsan Çağında Tarım Zorluklar ve Fırsatlar Konferansı,** Bildiri Özetleri E-Kitabı, ss. 81-91, Ankara.

AYDIN KOÇ, Filiz (2019), "CHP'nin 31 Mart Başarısı", Gazeteduvar, 26 Ekim 2019. https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2019/10/26/chpnin-31-mart-basarisi

AYDIN KOÇ, Filiz (2019), **"***31 Mart 2019 Mahalli İdareler Genel Seçimleri***", Sosyal Demokrat Dergi,** 13 Mayıs 2019. **http://www.sosyaldemokratdergi.org/filiz-aydin-koc-31-mart-2019-mahalli-idareler-genel-secimleri/ (Erişim Tarihi: 03.02.2023).**

AYDIN Koç, Filiz (2015), **Karşılaştırmalı Seçim Analizleri 2010-2014 Yılları,** Gazi Kitabevi, Ankara.

DURAN, Hazal ve MİŞ, Nebi (2019), "*İttifaktan Blok Siyasetine 31 Mart Yerel Seçimleri"* , **Adam Academy Journal of Social Sciences**, 9 (2), ss. 363-393.

GÖZLER, Kemal (2013) "*6360 sayılı Kanun Hakkında Eleştiriler: Yirmi Dokuz İlde İl Özel İdareleri ve Köylerin Kaldırılması ve İlçe Belediyelerinin Büyükşehir İlçe Belediyesi Haline Dönüştürülmesi Anayasamıza Uygun mudur?*" **Legal Hukuk,** 11 (122), ss.37-82

GÜLER, Birgül, Ayman (2012), "*Hükümetin 8 Ekim 2012 Günlü Bütünşehir Yasa Tasarısı Üzerine*", **www.yayed.org**, (20.01.2022).

KAYAN, Kenan (2015), "*Görev, Yetki ve Sorumluluklar Açısından 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nun Getirdiği Yenilikler ve Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin Uygulamaları"* . **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, 5 (9) , ss. 199-224.

İZCİ, Ferit ve TURAN, Menaf (2013), *"Türkiye'de Büyükşehir Belediyesi Sistemi ve 6360 Sayılı Yasa ile Büyükşehir Belediyesi Sisteminde Meydana Gelen Değişimler: Van Örneği*" **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** 18(1), ss. 117-152.

SADİOĞLU, Uğur, ÖZACİT, İrfan, ÖMÜRGÖNÜLŞEN, Uğur (2015), "*Yeni Büyükşehir Belediyesi Modeli Türkiye de Değişen Değişmeyen Merkezileşme ve Adem i Merkezileşme Politikaları,*" **Yasama Dergisi***,* 30, ss. 70-92.

ÜÇER, Aslı Gürel, YENİGÜL, Sevinç Bahar ve VAROL, Çiğdem (2014)," *'Büyükşehir'den 'Bütünşehir'e: Yerel Yönetim Politikalarındaki Değişimin Kırsal Alana Etkileri",* **İdealkent Dergisi,** 12, ss. 26-59.

T.C. Yüksek Seçim Kurulu, 31 Mart 2019 Mahalli İdareler Genel Seçimleri, https://www.ysk.gov.tr/tr/31-mart-2019-mahalli-i%CC%87dareler-secimi/77916, 30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimleri, https://www.ysk.gov.tr/tr/30-mart-2014-mahalli-idareler-genel-secimleri/2853, 29 Mart 2009 Mahalli İdareler Genel Seçimleri, https://www.ysk.gov.tr/tr/29-mart-2009-mahalli-idareler-genel-secimleri/2820,28 Mart 2004 Mahalli İdareler Genel Seçimleri, https://www.ysk.gov.tr/tr/28-mart-2004-mahalli-idareler-genel-secimleri/2818, (Erişim Tarihi: 03.02.2023).

5. BÖLÜM
YEREL SEÇİMLERDE 6360 SAYILI KANUN ÖNCESİ VE SONRASI

Mesut Koç

GİRİŞ

Yerel hizmetleri sunmakla yetkili ve sorumlu olan mahalli idareler hizmet alanlarındaki vatandaşların müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kanunlar çerçevesinde oluşturulan birimlerdir. İdari ve mali özerkliğe sahip olan mahalli idarelerin karar organları sınırları içerisinde yaşayan vatandaşlar tarafından seçilir. Anayasa'da mahalli idareler; il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileri olarak yer almıştır. Kuruluş ve görevleri ile yetkilerinin, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenleneceğine yer verilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Madde:127). Bu doğrultuda, Türkiye'de mahalli idareler, İl Özel İdareleri, belediyeler ve köyler olarak yapılandırılmıştır.

Mahalli idarelerin organlarında görev alacak temsilciler, beş yılda bir ülke genelinde yapılan Mahalli İdareler Genel Seçimleri ile belirlenir. Yerinden yönetim ilkesinin gereği olan, yerel halkın karar organlarının temsilcilerini seçtiği süreç, ülkenin genel siyasetinden ve buna bağlı olarak genel seçimlerden bağımsız değildir. Siyasi partilerin ve bağımsız adayların yarıştığı yerel seçimlerde, mahalli idarelerin organları olan belediye başkanları ve muhtarlar ile birlikte bazı organlarda görev alacak olan belediye meclis üyeleleri, il genel meclisi üyeleri ve ihtiyar heyeti üyeleri belirlenir.

2012 yılı sonunda çıkarılan 6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Karar-

KAYNAKLAR

AKSU, İsmail Faruk (2012), *"On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"*, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı, **Siyaset, Hukuk ve Yönetim Araştırmaları Merkezi Bilgi Notu:1**, Ankara.

DENİZ, Güven (2019), "*Yerel Siyaset Açısından Türkiye'de Büyükşehir Yönetimi*", **Doktora Tezi**, Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bartın.

ERYILMAZ, Bilal (2020), **Kamu Yönetimi**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.

GÜLER, Fatih (2020), **Seçimlerin Yönetim ve Denetiminde Görev Alan Kurumların Yapısal ve İşlevsel Sorunlarını Giderici Çözümler**, Ekin Yayınevi, Bursa.

KARAÇILÇIK, Yusuf (2016), **Yeni Yerel-Bölgesel Gelişmeler Işığında Yerel Yönetimler**, Seçkin, Ankara.

KAVRUK, Hikmet (2004), **Köy ve Mahalle: Yerleşim ve Yönetim Birimi**, Odak Yayınevi, Ankara.

KOÇ, Mesut (2022), *"Türkiye'de Siyasi Partilerin Sayısı Üzerinden Seçimlere Katılım Sorununa İlişkin Değerlendirme"*, **Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Güncel Araştırmalar II**, (Ed. Neslihan İyit, Yasin Akyıldız, Betül Hastaoğlu Özbek), Gece Kitaplığı, Ankara, ss.195-210.

KOÇ, Mesut (2022), *"Yerel Yönetimler ve Muğla İlinde Yerel Yönetim Teşkilatları"*, **İktisadi ve İdari Bilimlerde Uluslararası Araştırmalar I**, (Ed. Mustafa Mete, Erhan Karadeniz), Serüven Yayınevi, İzmir, ss.69-93.

KOÇ, Mesut (2022), *"Köy ve Mahalle Muhtarlığının Farkları Üzerinden Yeni Bir Muhtarlık Modeli Önerisi"*, **INSAC Contemporary Trends in Humanities and Social Sciences**, Duvar Yayınları, Ankara, ss.93-105.

OKTAY, Tarkan (2022), **Yerel Yönetimler**, İdeal Kent Yayınları, Ankara.

PARLAK, Bekir ve ÖKMEN Mustafa (2015), **Yerel Yönetimler**, Ekin Yayınevi, Bursa.

ŞAHİN, Yusuf, (2021), **Yerel Yönetimler**, Ekin Yayınevi, Bursa.

TOPRAK, Zerrin (2021), **Yerel Yönetimler**, Nobel, Ankara.

İnternet Kaynakları

Yüksek Seçim Kurulu, https://www.ysk.gov.tr, Son Erişim Tarihi: 10.01.2023.

Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri, https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/M ulkiIdariBolumleri.aspx, Son Erişim Tarihi: 10.01.2023.

Kanunlar

2972 Sayılı Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun, Resmî Gazete Tarih:18.1.1984 Sayı: 18285.

5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, Resmî Gazete Tarih. 23.7.2004, Sayı: 25531.

5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, Resmî Gazete Tarih. 04.03.2005, Sayı:25745.

5393 Sayılı Belediye Kanunu, Resmî Gazete Tarih: Tarih: 13.7.2005, Sayı: 25874.

6360 Sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmî Gazete Tarih: 06.12.2012, Sayı: 28489.

6447 Sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Resmî Gazete Tarih: 14.03.2013, Sayı: 28595.

7254 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmî Gazete Tarih: 16.10.2020, Sayı: 31276 (Mükerrer).

6. BÖLÜM
YEREL YÖNETİMLER VE YÖNETİŞİM

İlke Bezen Tozkoparan

GİRİŞ

Günümüzde sanayinin, teknolojinin, iletişiminin ve dijitalleşmenin yaygınlaşmasıyla ülkeler ve toplumlar birbirlerine çok yakın bir hâle gelmişlerdir. 2019 yılı itibarıyla yaşanılan küresel salgın Covid-19 ile insanlar fiziksel anlamda birbirlerinden uzaklaşırken teknoloji sayesinde sınırlar kalkmış ve dijital anlamda yakınlaşma söz konusu olmuştur. Ülkeler arası seyahatlere ara verilmiş, insanlar kendi yerel mekânlarında kendi imkânlarıyla yaşamaya devam etmişlerdir. 1980'lerden sonra gündeme gelen küreselleşme kavramı (Görmez, 2005:8) sanal dünyada devam ederken yerellik kavramının da öneminin arttığı düşünülmektedir. Yerel yönetimler ise hâlihazırda yaptıkları hizmetleri daha iyi ve yaygın olarak yapmaya devam ederken artık yeni ve farklı hizmetleri de yapmaya çalışmaktadır (Görmez, 2005:18).

Yerel yönetimler üzerine çalışmadan önce yönetim kavramına bir bakmak gerekmektedir. Yönetim, yön-etmek durumudur. Bu durum kişilerin diğer kişilere yön göstermesiyle çerçevelenmiş bir şekilde bulunmamaktadır. Yönetimin insan toplumlarının ekonomik, toplumsal örgütlenme tarzı, örgütlenmenin ve bu örgütlenmenin gerçekleştirilmesi süreci olduğu belirtilmektedir. Farklı insan toplumlarının ekonomik ve toplumsal ilişkilerinin nasıl örgütlendiğini öğrenmek, bu örgütlenmeler ile ilgili hukuki düzenlemeleri ortaya koymak, toplumsal hayatı yöneten kurumların yapı ve işlevlerini meydana getirmek yönetim sürecinin bir parçasıdır. İnsanın toplumsal hayatına ilişkin genel kuralları ortaya koyma için çalışması örgütlenme, yönetim ve siyaset temel kavramları ile oluşmaktadır (Ayman Güler, 2018:17-30). Bu bağlamda merkezî yönetim dışında belli bir bölgede yaşayan insanlarca oluşturulup yönetilen birimlere yerel yönetim denilmektedir. Yerel yönetimler nispeten küçük coğrafi ölçekte olması ve halka daha yakın olması nedeniyle toplumun

sahip olduğu gücün, devlet tarafından kullanılan kısmının yanı sıra bireysel ve kolektif aktörlerin rolünün tanımlanmasıdır. Yerelleştirme programlarının ve ilgili yerel ve bölgesel yönetişim girişimlerinin tasarımı ve değerlendirilmesi için bilgi sağlamak üzere bu anlayışın geliştirilmesi, etkinliklerini artırmak için gerekli bir ön koşul olarak gündeme gelmektedir. Ayıca artan sosyal hareketliliği destekleyen daha geniş sosyoekonomik değişimin yanı sıra merkezî yönetim süreçleri tüzel düzenleme hâline geldikçe yerel yönetişim için çıkarlarını koruyacak kurumların ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır.

KAYNAKLAR

ALGAN, Fatma Müge (2021), "*Ortaklaşa Yönetişim-Uluslarötesi Kuruluşların Politika Yönlendirmesi"*, **Mülkiye Dergisi**, 45(3), ss.793-832.

AYDIN, Murat (2008), **Sosyal Politikalar ve Yerel Yönetimler**, İz Yayıncılık, İstanbul.

AYMAN GÜLER, Birgül (2018), **Türkiye'nin Yönetimi, Yapı**, İmge Kitabevi, Ankara, 5. Baskı.

BALTA, Salih (2010), *"Yeni Kamu Yönetiminde Yönetişim Kavramı ve Türkiye'de Yerel Yönetimler Alanındaki Uygulama Örnekleri"*, **Mevzuat Dergisi**, (145), ss.1-16.

BAYRAK, Bülent ve KARAKILÇIK, Yusuf (2022), *"Yerel Yönetim Birliklerinde Yönetişim Uygulaması: "Türkiye Belediyeler Birliği" Örneği: TBB'de Yönetişim",* **Türk Kamu Yönetimi Dergisi,** 3(1), ss.44–64.

BIÇKI, Doğan ve SOBACI, M. Zahid (2011). "Yerel Yönetimden Yerel Yönetişime: Post-Fordizm Bağlamında Yerel Yönetimleri Anlamak", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 9(2), ss.215-234.

BOOKCHIN, Murrey (2014), **Kentsiz Kentleşme, Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü**, (Çev.) Özyalçın, Burak, Sümer Yayıncılık, İstanbul, 1. Baskı.

DİLAVEROĞLU, Arzu (2020), "*Yönetişim İlkeleri ve Yerel Yönetimler Mevzuatına Yansımalar*", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** 19(37), ss.45-63

DOĞAN, Kadir Caner (2017), *"Yönetişim Kavramı ve Türkiye'de Demokratikleşme Reformları: Kamu Denetçiliği Kurumları (Ombudsman) Örneği",* **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,** 47, ss.267-287.

EPSTEIN, Steven A (2014), **Geç Dönem Ortaçağ Avrupası Ekonomik ve Sosyal Tarih, 1000-1500,** (Çev.) Işık, Serap, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1. Baskı.

ERAT, Veysel (2020), *"Kamu Yönetimi Çalışmalarında Yönetişim"*, **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 21, ss.121-136.

ERKAN, Rüstem (2010), **Kentleşme ve Sosyal Değişme**, Bilimadamı Yayınları, Ankara, 3. Baskı.

ERYILMAZ, Bilal (2012), **Kamu Yönetimi, Düşünceler, Yapılar, Fonksiyonlar, Politikalar**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 5. Baskı.

ERYİĞİT, Burak Hamza (2021), *"Yerel Yönetimler"*, **Türk Kamu Yönetimi** (Ed. Hamza Ateş), Savaş Yayınevi, Ankara, ss.267-308.

FİDAN, Yahya (2011), *"Yönetimden Yönetişime: Kavramsal Bir Bakış"*, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, 1(1), ss.5-10.

FUKUYAMA, Francis (2013), *"What is Governance?"*, **CGD Working Paper 314**, Washington, http://www.cgdev.org/content/publications/detail/1426906 (Erişim Tarihi: 15.01.2023)

GÖRMEZ, Kemal (2005), *"Küreselleşme ve Yerelleşme"*, **Küreselleşme ve Yerelleşme** (Ed. Kemal Görmez), Odak Yayınevi, Ankara.

HERGÜNER, Burak (2021), **Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar, Başlangıcından Günümüze Kamu Yönetiminin Değişen Yüzü**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 3. Baskı.

İNGEV (2019), **Yerel Yönetimlerde Dijital Yönetişim Fırsatları**, http://ingev.org/raporlar /Yerel-Yonetimlerde-Dijital-Yonetisim-Firsatlari.pdf, (Erişim Tarihi: 02.01.2023)

KELEŞ, Ruşen (2016), **Şehirciliğin Kuramsal Temelleri**, İdealKent Yayınları, Ankara.

KELEŞ, Ruşen (2014), **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, Cem Yayınevi, İstanbul, 7. Baskı.

KELEŞ, Ruşen ve MENGİ, Ayşegül (2013), **Avrupa Birliği'nin Bölge Politikaları**, Cem Yayınevi, İstanbul.

KOCAOĞLU, Mustafa ve FURAL, Medine (2018), "*Yerel Yönetimlerde Yönetişim Uygulamaları: Serik Belediyesi Örneği"*, **Asia Minor Studies, AGP Sempozyum Özel Sayısı**, ss.150-165.

MENGİ, Ayşegül ve ALGAN, Nesrin (2003), **Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme, AB ve Türkiye Örneği**, Siyasal Kitabevi, Ankara.

MUMFORD, Lewis (2013), **Tarih Boyunca Kent**, **Kökenleri, Geçirdiği Değişimler ve Geleceği,** (Çev.) Koca, Gürol, Tosun, Tamer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2. Baskı.

ÖZHAN, Mahir ve KESER, Yücel (2021), *"Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim"*, **Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi** , 6(2), ss.19-36.

ŞENGÜL, Ramazan (2018), **Yerel Yönetimler**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 9. Baskı.

ŞİMŞEK, İlknur (2019), *"Uluslararası Sistemde Küresel Yönetişim ve G20"* **Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 5(4), ss.29-40.

TALU, Nuran (2009), **Yerel Yönetimlerde AB Çevreciliği Uyum Sorunları**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 1. Baskı.

TORTOP, Nuri, AYKAÇ, Burhan, YAYMAN, Hüseyin, ÖZER, M. Akif (2014), **Mahalli İdareler**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 3. Baskı.

UZEL, Esra (2006), "*Küresel Çevresel Yönetişim (İyi Yönetim)"*, **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

WEISS, Thomas (2000), *"Governance, good governance and global governance: conceptual and actual challenges*", **Third World Quarterly**, 21(5), ss.795–814, (Erişim Tarihi: 02.01.2023)

WILDE, Alexandra, NARANG Shipra, LABERGE, Marie, MORETTO Luisa (2015), **A Users' Guide to Measuring Local Governance**, UNDP, Oslo.

WILSON, Robert H (2000) *"Understandıng Local Governance: An International Perspective"*, **RAE**, (40), ss.51-63.

UN.ESCAP, United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (2009), **Good Governance**, https://repository.unescap.org/bitstream/handle/20.500.12870 /3794/ESCAP-2009-PB-what-good-governance.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim Tarihi: 02.01.2023)

7. BÖLÜM
DEMOKRASİ VE YEREL YÖNETİM KAVRAMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ: AYKIRILIK VEYA ZORUNLULUK

Zeynep Yıldırım

GİRİŞ

Antik döneme kadar uzanan tarihi ile oldukça bilinen yaygın bir kavram olan demokrasi pozitif bir içeriğe sahiptir. Demokrasi arzu edilen bir yönetim şeklidir. Halkın, kendini yönetme biçimi olan demokrasinin yerel yönetimler ile ilişkisi ise bazılarına göre gereksiz, bazılarına göre de olması gereken bir durum olarak nitelendirilmiştir. Yerel yönetimlerin tarihi Batı'nın Ortaçağ dönemlerine kadar uzanmaktadır. Yerel yönetimler, yerel halkın ihtiyaçlarını karşılayan ve halka en yakın hizmet birimleri olması bakımından önemli yönetim birimleridir. Demokrasi ile yerel yönetimlerin farklı tarihsel süreçlerin çıktısı olması bakımından birbirleriyle bir teması olmadığı hatta birbirine aykırı iki kavram olduğu görüşüne karşılık, yerel yönetim düşüncesinin ve uygulamalarının demokrasiyi beslediği fikri savunulmuştur. Yerel yönetimlerin vatandaşa yakın olması ve vatandaşın hizmetlerin tespit edilmesinde, karar sürecinde ve hizmetlerden yararlanma sürecinde aktif olması gibi yerel yönetimlerin genel özellikleri, aslında demokrasinin de ilkelerindendir. Dolayısıyla demokrasi ile yerel yönetimler arasında ilişki vardır.

1. DEMOKRASİ KAVRAMI VE GELİŞİMİ

Demokrasi kelimesinden teorik olarak anlaşılan, insanların egemenlik yetkilerine sahip olmaları, bu yetkilere dayanarak kendi yöneticilerini kendi aralarında sınırlı süreler için seçerek yönetime getirmeleri ve bu yöneticiler tarafından; laik, adaletli, sosyal ve hukuk düzenine göre yönetilmeleridir (Ars-

merkezî yönetimlerin gölgesinde kalmış oldukları görülür. Fakat bugün itibarıyla yerel yönetimlerin birer hizmet birimi ve demokratikleşme yolunda önemli kurumlar olduğu yönünde fikir birliği mevcuttur. Demokrasi ile yerel yönetimler arasındaki ilişki; aykırılık değil, bir uzlaşı ve hatta bir zorunluluktur.

KAYNAKLAR

ARSLAN, Rıza (2016), **Siyaset Bilimine Giriş**, Dora Yayıncılık, Bursa, 1. Baskı.

AYKAÇ, Burhan (1999), *"Türkiye'de Kamu Yönetiminin Küçültülmesi, Yerel Yönetimler ve Yerel Demokrasinin Amaçları"*, **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi,** 1(1), 1-12.

COŞKUN, A. Vahap (1999), "*Yerel Yönetimler ve Demokrasi",* **Türk İdare Dergisi,** 93-110.

ÇAĞLA, Cengiz (2017), **Siyaset Bilimi,** Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2. Baskı.

ÇELİK, Vasfiye, ÇELİK, Fikret ve USTA, Sefa (2008), *"Yerel Demokrasi ve Yerel Özerklik İlişkisi"*, **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** 1(2), 87-104.

DEMİR, Fevzi (1998), **Demokrasilerde Hükümet Sistemleri ve Başkanlık Hükümeti Rejimi,** Ege Genç İşadamları Derneği, İzmir.

DÖNMEZ, Gökhan (2019), **Siyaset,** Adalet Yayınevi, Ankara, 1. Baskı.

ERTAN, Birol (2002), *"Yerel Yönetim Kavramı",* **Çağdaş Yerel Yönetimler,** 11(1), 22-30.

ERYILMAZ, Bilâl (2017), **Kamu Yönetimi,** Umuttepe Yayınları, İstanbul, 10. Baskı.

GENÇOĞLU, Funda (2018), **Siyaset Bilimine Giriş,** Nobel Yayın, Ankara, 1. Baskı.

GÖZE, Ayferi (2007), **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler,** Beta Basım, İstanbul, 11. Baskı.

GÖRMEZ, Kemal (2015), *"Yerel Yönetimler"*, **Yerel Yönetimler** (Ed. Kemal Görmez), Orion Kitabevi, Ankara, (Baskı bilgisi yok), ss. 3-23.

HEYWOOD, Andrew (2017), **Siyaset,** Adres Yayınları, Ankara, 18. Baskı.

MACİT, M. Hanifi, İPLİKCİ, Alper ve BİNGÖL, Mustafa (2019), **Siyaset Felsefesine Giriş,** Pegem Akademi, Ankara, 2. Baskı.

ÖNEN, Mustafa. (2017), *"Yerel Yönetimler"*, **200 Soruda Yönetim/ Kamu Yönetimi** (Ed. Mehmet Akif Özer, Mustafa Önen**)**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2. Baskı, ss. 313-362.

PUSTU, Yusuf (2016). *"Yerel Demokrasinin Kökeni",* **Sayıştay Dergisi** (10), 89-107.

TAŞDEMİR, Serap (2019), *"Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Ayvalık Teşkilatlanması ve 1930 Yılı Belediye Seçimler"*, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,** 19(39), 613-634.

YAPRAK, Nurhan (2020), *"Mahalli İdarelerin Türk İdare Tarihi Açısından Gelişim Süreci ve Hizmet Sunum Yöntemleri"*, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı,** 19(37), 319-341.

YATKIN, Ahmet (2014), *"Yerel Demokrasi"*, **Kamu ve Özel Sektör Yönetimi İçin Yönetim Sözlüğü** (Ed.Mehmet Akif Özer), Adalet Yayınevi, Ankara, 1. Baskı, ss. 561-562.

YATKIN, Ahmet (2014), *"Yerel Yönetimler",* **Kamu ve Özel Sektör Yönetimi İçin Yönetim Sözlüğü** (Ed.Mehmet Akif Özer), Adalet Yayınevi, Ankara, 1. Baskı, ss. 564-565.

YERDELEN, Betül Karagöz (2014), *"Demokrasi"*, **Siyaset Bilimine Giriş** (Ed. Önder Kutlu), Lisans Yayıncılık, İstanbul, 3. Baskı, ss. 169-190.

YILDIZ, Mete (1996), *"Yerel Yönetimler ve Demokrasi",* **Çağdaş Yerel Yönetimler,** 5(4), 3-15.

8. BÖLÜM
YEREL YÖNETİMLERDE ÖZERKLEŞMENİN SEÇİM SÜRECİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Cüneyt Telsaç

GİRİŞ

Alexis de Tocqueville ve John Stuart Mill'den bu yana, yerel özyönetimin daha geniş demokratik yapıların ve uygulamaların temel bir bileşeni olduğuna dair siyaset teorisinde güçlü bir normatif tartışma olmuştur. Ama teorisyenler vatandaşların siyasi katılımını olumlu yönde etkilemek amacıyla yerel özerkliğin onaylandığını genellikle göz ardı ederler (Fatke, 2016:669). Bu nedenle, yerel özerkliğin siyaset biliminde temel bir kavram olduğunun ve demokrasinin hem teorisi hem de pratiği ile bağlantılı olduğu sonucundan kaçınmak zordur (Kandeğer ve Telsaç, 2022a). Yerel özerklik genellikle yerel demokrasi ile eşanlamlı olarak kabul edilir, çünkü takdir yetkisini kullanmak için bir dereceye kadar özgürlük olmadan, toplulukların demokratik uygulamaları geliştirmesi olası değildir (Chandler, 2001:3). Yukarıdaki argüman yerel demokrasi için daha geniş bir rol öne sürse de, yerel demokrasinin temelde yerel özyönetim hakkında olduğu konusunda çok az tartışma olabilir. Yerel yönetimlerde özerklik kavramının temel mantığı budur (Wilson ve Game 2011).

Yerel demokrasi kurumları siyasetin uygulandığı yerlerdir. Başka bir deyişle, bu kurumlar, yarışan değerler ve toplumsal çözüm odaklı önemli mekânlardır. Eğer rekabet eden değerler ve tercihler olası çatışmalar açısından çözüm üretecekse, yerel demokrasi kurumlarının ve bunlarla ilgilenenlerin bir dereceye kadar harekete geçme gücü ve yetkisine, yani bir dereceye kadar yerel özerkliğe sahip olması gerekir. Temelde bu noktadan bir bakış açısı oluşturulursa, yerel özerklik bir egemenlik meselesidir. Evet, bir bölge içindeki her şey üzerinde egemenlik değilse bile en azından belirli faaliyet alanları üzerinde egemenlik yerel özerkliğin temel parametresi konumundadır (Pratchett, 2004).

KAYNAKLAR

ANDREW, Caroline; GOLDSMITH, Michael. (1998). "*From Local Government to Local Governance—and Beyond*? **International Political Science Review**, 19(2), 101–117. https://doi.org/10.1177/019251298019002002

ANTUNES, Rui. (2010). "*Theoretical models of voting behaviour*". **Exedra**, 4(1), 145-70.

BADESCU, Gabriel; NELLER, Katja (2007). "*Explaining associational involvement*". İn: **Citizenship and Involvement in European Democracies** (pp. 182-211). Routledge.

BARDHAN, Pranab. (2002). "*Decentralization of governance and development.*" **Journal of Economic perspectives** 16.4: 185-205.

BARTOLINI, David; STOSSBERG, Sibylle; BLÖCHLIGER, Hansjörg. (2016), "*Fiscal Decentralisation and Regional Disparities*", **OECD Economics Department Working Papers**, No. 1330, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/5jlpq7v3j237-en.

BEETHAM, David. (2004). "*The quality of democracy: Freedom as the foundation.*" **Journal of Democracy**. 15(4), 61-75.

BEETHAM, David., CARVALHO, Edzia., LANDMAN, Todd., & WEIR, Stuard. (2008). **Assessing the quality of democracy: A practical guide**. International IDEa.

BERAMENDI, Virginia, et al. (2008). **Direct democracy: the International,** IDEA handbook.

BERELSON, Bernard. R., LAZARSFELD, Paul. F., & MCPHEE, William. N. (1986). **Voting: A study of opinion formation in a presidential campaign**. University of Chicago Press.

BJORNLUND, Eric. (2004). **Beyond free and fair: Monitoring elections and building democracy**. Woodrow Wilson Center Press.

BLAIS, André, AARTS, Kees. (2006). *"Electoral systems and turnout"*. **Acta politica**, 41, 180-196.

BLAIS, André, and Agnieszka DOBRZYNSKA. (1998). *"Turnout in electoral democracies"*. **European journal of political research**, 33(2), 239-261.

BLAIS, André, Louis MASSİCOTTE, and Agnieszka DOBRZYNSKA. (2003). **Why is turnout higher in some countries than in others?**. Montreal: Environment Canada.

BLAND, Gary. (2006). *"Elections and the Development of Democratic Local Governance"*. **RTI International**, 2-30.

BLÖCHLIGER, Hansjörg; BARTOLINI, David; STOSSBERG, Sibylle. (2016). **Does Fiscal Decentralisation Foster Regional Convergence?** (No. 17). OECD Publishing.

BOYNE, George A. (1996). "*Competition and Local Government: A Public Choice Perspective*," **Urban Studies**, 33 (4-5), 703-721.

BRANCATI, Down. (2008). *"The origins and strengths of regional parties"*. **British journal of political science**, 38(1), 135-159.

BREUX, Sandra, Jérôme COUTURE, and Royce KOOP. (2017). "*Turnout in Local Elections: Evidence from Canadian Cities, 2004–2014."* **Canadian Journal of Political Science/Revue canadienne de science politique**, 50(3), 699-722.

CALDEIRA, Gregory A., Aage R. CLAUSEN, and Samuel C. PATTERSON. (1990). "*Partisan mobilization and electoral participation."* **Electoral studies**, 9(3), 191-204.

CAMPBELL, Angus, et al. (1960). **The american voter**. University of Chicago Press.

CANCELA, João; GEYS, Benny. (2016). *"Explaining voter turnout: A meta-analysis of national and subnational elections*". **Electoral Studies**, *42*, 264-275.

CARNITI, Elena, et al. (2019), "*Decentralization and economic growth in Europe: For whom the bell tolls*?", **Regional Studies**, 53(6), 775-789. http://dx.doi.org/10.1080/00343 404.2018.1494382.

CASSEL, Carol A., and Robert C. LUSKİN. (1988). "*Simple explanations of turnout decline*." **American Political Science Review,** 82.4: 1321-1330.

CHANDLER, Jim A. (2001). **Local government today**. Manchester University Press.

CHAPMAN, Jeffrey. (1999). I. "*Local Autonomy*." Local Government, Fiscal Autonomy and Fiscal Stress: The Case of California**, Lincoln Institute of Land Policy**, 1–7.

COLEMAN, Stephen. (2007). "*E-Democracy: the History and Future of an Idea"*. **Oxford Handbook of Information and Communication Technologies**, Oxford University Press, 362-382.

DAHL, Robert Alan. (1983). "*Federalism and the democratic process*." ***NOMOS****: Am. Soc'y Pol. Legal Phil.* 25, 95-108.

DAHL, Robert Alan, and Edward R. TUFTE. (1973). **Size and democracy**. Vol. 2. Stanford University Press.

DETH, VAN. J. W.; MONTERO, J. R.; WESTHOLM, A. (2007). "*Citizenship, involvement, and democracy in Europe*." J. W. Van Deth, JR Montero, & A. Westholm (Eds.), **Citizenship and involvement in European democracies: a comparative analysis**,1-32.

DOWNS, Anthony. (1957). "*An economic theory of political action in a democracy*". **Journal of political economy**, *65*(2), 135-150.

DYCK, Joshua J. (2009). *"Initiated distrust: Direct democracy and trust in government*". **American Politics Research**, 37(4), 539-568.

ERYILMAZ, Bilal. (2016). **Kamu Yönetimi Düşünceler-Fonksiyonlar-Politikalar**, 9. Baskı, Umuttepe Yayınları, Kocaeli

FALLETI, Tulia G. (2005a). *"A sequential theory of decentralization: Latin American cases in comparative perspective*". **American political science review**, 99(3), 327-346.

FALLETI, Tulia G. (2005b). *"Decentralization and Democracy in Latin America*". Edited by Alfred P. Montero and David J. Samuels. **Notre Dame, in: University of Notre Dame Press**, 2004. Pp. ix, 309. Tables. Notes. Bibliography. Index. 27.50 paper. The Americas, 62(1), 144-145.

FATKE, Matthias. (2016). *"Participatory effects of regional authority: Decentralisation and political participation in comparative perspective*". **West European Politics**, 39(4), 667–687. https://doi.org/10.1080/01402382.2016.1149359

FELIX, Arnold and Ronny FREIER. (2016). "*Only conservatives are voting in the rain: Evidence from German local and state elections."* **Electoral Studies**, 41, 216-221.

FILIPPETTI, Andrea; SACCHI, Agnese. (2016), "*Decentralization and economic growth reconsidered: The role of regional authority*", **Environment and Planning C: Politics and Space**, 34(8), 1793-1824. http://dx.doi.org/10.1177/0263774X16642230.

FILIPPOV, Mikhail; ORDESHOOK, Peter C.; SHVETSOVA, Olga. (2004). **Designing federalism: A theory of self-sustainable federal institutions**. Cambridge University Press

FIORINA, Morris P. (1976). "*The voting decision: instrumental and expressive aspects.*" **The journal of politics,** 38(2), 390-413.

FRANDSEN, Annie Gaardsted. (2002). *"Size and electoral participation in local elections."* **Environment and planning C: Government and Policy,** 20(6), 853-869.

FRANKLIN, Mark N. (2002). *'Electoral Participation.'* **In Comparing Democracies: Elections and Voting in Global Perspective**, ed. LeDuc, L., Niemi, R., and Norris P. Thousand Oaks, CA: Sage

FRANKLIN, Mark N., and WOLFGANG P. Hirczy. (1998). "*Seperated powers, divided government, and turnout in US presidential elections."* **American Journal of Political Science**, 316-326.

FREEMAN, Benjamin. (2005). *"Investigating Economic Inequality And Voter Turnout In The Industrialized Democracies*." **PhD Thesis. University of Central Florida Orlando**, Florida.

GALTUNG, Johan. (1964). "*Foreign policy opinion as a function of social position".* **Journal of peace research**, 1(3-4), 206-230.

GENDZWILL, Adam. (2021). "*Local autonomy and national–local turnout gap: Higher stakes, higher turnout?."* **Regional & Federal Studies,** 31(4), 519-539.

GEYS, Benny. (2006). *"Explaining voter turnout: A review of aggregate-level research".* **Electoral Studies**, 25 (4), 637–663. https://doi.org/10.1016/j.electstud.2005.09.002

GLAZER, Amihai. (1987). "*A new theory of voting: Why vote when millions of others do."* **Theory and decision**, *22*(3), 257-270.

GOLDSMITH, Mike. (1995). "*Autonomy and City Limits*", **Theories of Urban Politics**, (edıt.) D. Judge- G. Stoker- H. Wolman, Sage, London, s.228-252.

GÜL, Hüseyin; ÖZGÜR, Hüseyin. (2004) "*Ademi Merkeziyetçilik ve Merkezi Yönetim-Yerel Yönetim İlişkileri*", (Ed. Acar, MM. ve Özgür, H.), **Çağdaş Kamu yönetimi II**, Nobel Basımevi, 1. Baskı, İstanbul https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198277279.001.0001,

GÜLER, Fatih. (2020), **Seçimlerin Yönetim ve Denetiminde Görev Alan Kurumların Yapısal ve İşlevsel Sorunlarını Giderici Çözümler**, Ekin Yayınevi, Bursa.

HAJNAL, Zoltan L.; LEWIS, Paul G. (2003). *"Municipal institutions and voter turnout in local elections."* **Urban Affairs Review**, 38(5), 645-668.

HARDIN, Russell. (1995). **One for all. The logic of group conflict**. Princeton (New Jersey): Princeton University

HENDERSON, Ailsa, and Nicola MCEWEN. (2010). "*A comparative analysis of voter turnout in regional elections*". **Electoral Studies**, 29(3), 405-416.

HENDERSON, Ailsa, and Nicola MCEWEN. (2015). "*Regions as primary political communities: A multi-level comparative analysis of turnout in regional elections.*" **Publius: The Journal of Federalism,** 45(2), 189-215.

HOOGHE, Liesbet; MARKS, Gary; SCHAKEL, Arjan. (2010). **The rise of regional authority: A comparative study of 42 democracies**. Routledge.

HUNTINGTON, Samuel P.; NELSON, Joan M. (2013). **No Easy Choice. In No Easy Choice**. Harvard University Press.

JACKMAN, Robert W. (1987). "*Political institutions and voter turnout in the industrial democracies*". **American Political Science Review**, 81(2), 405-423.

JACKMAN, Robert W., and Ross A. MILLER. (1995). "*Voter turnout in the industrial democracies during the 1980s.*" **Comparative political studies**, 27(4), 467-492.

JONG, Dylan, et al. (2021), "*A comprehensive approach to understanding urban productivity effects of local governments: Local autonomy, government quality and fragmentation*", **OECD Regional Development Papers**, No. 11, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/5ebd25d3-en.

KANDEĞER, Barış. ve TELSAÇ, Cüneyt. (2022a). "*Democracy and Participation an Imagination of the Local*", **6th International New York Conference On Evolving Trends In Interdisciplinary Research & Practices**. Manhattan, New York.

KANDEĞER, Barış. ve TELSAÇ, Cüneyt. (2022b). *"Yeni Kamu Yönetimi Düşüncesinin "Ekonomi Politiği"."* Kitap İçinde: **Yerelden Globale Tüm Boyutlarıyla Kamu Yönetimi** (Ed. Şahin Karabulut). Gazi Yayınevi

KAPANİ, Munci. (2020). **Politika bilimine giriş**. Serbest Akademi. Ankara.

KATZ, Elihu, and Paul F. LAZARSFELD (2017). *Personal influence: The part played by people in the flow of mass communications*. Routledge.

KELEŞ, Ruşen. (2014). **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, 9. Baskı, Cem Yayınları, İstanbul.

KELEŞ, Ruşen. (2020). "*Yerel Demokrasiyi Merkeziyetçilik Virüsünden Arındırmak",* **Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi**, 2 (1) , 45-58.

KIRLIN, John J. (1996). "*Emerging regional organizational and institutional forms: Strategies and prospects for transcending localism*." **Globalization and Decentralization: Institutional Contexts**, Policy Issues, and Intergovernmental Relations in Japan and the United States: 107-133.

KOUBA, Karel; NOVÁK, Jakub; STRNAD, Matyáš. (2021) "*Explaining voter turnout in local elections: a global comparative perspective*", **Contemporary Politics**, 27(1), 58-78. DOI: 10.1080/1356977 5.2020.1831764

LAZARSFELD, Paul F., Bernard BERELSON, and Hazel GAUDET. (1968). **The people's choice. In The people's choice**. Columbia University Press.

LEKVALL, Anna. (2013). **Development first, democracy later?**. International IDEA.

LIJPHART, Arend. (1998). "*The problem of low and unequal voter turnout-and what we can do about it*". **IHS Political Science Series,** 54, 1-13.

MANSOOB MURSHED, Syed; ZULFAN TADJOEDDIN, Mohammad; CHOWDHURY. (2009). "*Is fiscal decentralization conflict abating? Routine violence and district level government in Java, Indonesia*". **Oxford Development Studies**, 37(4), 397-421.

MARTINS, Rodrigo. (2017). "*The Blank and the Null: An examination of non-conventional voting choices*". No. 2017-06. **Centre for Business and Economics Research** (CeBER), University of Coimbra.1-25.

MARTINS, Rodrigo, and Francisco José VEIGA. (2013). "*Economic performance and turnout at national and local elections.*" **Public Choice**. 429-448.

MARTÍNEZ-HERRERA, Enric. (2010). "*Federalism and ethnic conflict management: rival hypotheses, the attitudinal missing link and comparative evidence"*. **New Directions in Federalism Studies**, 173-192.

MATSUSAKA, John G. (1995a). "*Explaining voter turnout patterns: An information theory.*" **Public choice** 84.1-2: 91-117.

MATSUSAKA, John G. (1995b). *"Fiscal effects of the voter initiative: Evidence from the last 30 years*". **Journal of political Economy**, 103(3), 587-623.

MATSUSAKA, John G. (2000). *"Fiscal effects of the voter initiative in the first half of the twentieth century*". **The Journal of Law and Economics**, 43(2), 619-650.

MATSUSAKA, John G. (2008). **For the many or the few: The initiative, public policy, and American democracy**. University of Chicago Press.

MCDONALD, Michael P.; POPKIN, Samuel L. (2001). "The myth of the vanishing voter." *American Political Science Review*. 95(4), 963-974.

MCMILLER, Darryl L. (1999). "**Race, associational involvement, and political participation**". **Race and Society**, *2*(1), 83-95.

MEER, VAN DER., Tom WG; TE GROTENHUIS, Manfred; SCHEEPERS, Peer LH. (2009). "*Three types of voluntary associations in comparative perspective: The importance of studying associational involvement through a typology of associations in 21 European countries*". **Journal of Civil Society**, *5*(3), 227-241.

MERRIFIELD, John. (1993). "*The institutional and political factors that influence voter turnout*". **Public Choice**, 77(3), 657-667.

MILBURN, Michael A. (1998). **Sosyal psikolojik açıdan kamuoyu ve siyaset** (Çev. A. Dönmez & V. Duyan). Ankara: İmge Yayıncılık.

MILLER, Byron; NICHOLLS, Walter. (2013). **Spaces of Contention: Spatialities and Social Movements** (W. Nicholls, Ed.) (1st ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/ 9781315610191

MILLER, Warren. E., & SHANKS, J. Merrill. (1997). "*The New American Voter*." **Electoral Studies**, *16*(3), 429-430.

MORPHET, Janice. (2007). **Modern local government**. Sage.

MORTON, Rebecca. B. (1991). "*Groups in rational turnout models*". **American Journal of Political Science 35**: 758-776

OECD. (2017). "*Multi-level Governance Reforms: Overview of OECD Country Experiences*", **OECD Multi-level Governance Studies**, OECD Publishing, Paris, https://dx.doi.org/10.1787/978 9264272866-en.

OLIVER, J. Eric. (2000) *"City size and civic involvement in metropolitan America.*" **American Political Science Review**, 94(2), 361-373.

O'NEILL, Kathleen Marie. (1999). **Decentralization in the Andes: Power to the People or Party Politics?** Harvard University.

ÖZER, Mehmet Akif; ÖNEN, S. Mustafa. (2017), **200 Soruda Yönetim Kamu Yönetimi**, Gazi kitapevi, Ankara

PAGE, Edward C. (1991). **Localism and Centralism in Europe: The Political and Legal Bases of Local Self-Government** . Oxford University Press.

POWELL, G. Bingham. (1986). "American voter turnout in comparative perspective". **American Political Science Review**, *80*(1), 17-43.

POWELL, G. Bingham. (2000). **Elections as instruments of democracy: Majoritarian and proportional visions**. Yale University Press.

PRATCHETT, Lawrence. (2004). "*Local autonomy, local democracy and the 'new localism*'. **Political studies**, 52(2), 358-375.

PUTNAM, Robert. D. and FELDSTEIN, Lewis .M. (2003). **Better together: restoring the American community**. New York: Simon & Schuster.

RADCLIFF, Benjamin. (1994). "*Reward without punishment: Economic conditions and the vote.*" **Political Research Quarterly**, 47(3), 721-731.

RADCLIFF, Benjamin. (1992). "*The welfare state, turnout, and the economy: a comparative analysis."* **American Political Science Review**, 86(2), 444-54. 28

RALLINGS, Colin; THRASHER, Michael (2005). "*Not all 'second-order'contests are the same: Turnout and party choice at the concurrent 2004 local and European parliament elections in England".* **The British Journal of Politics and International Relations**, 7(4), 584-597.

REYNOLDS, Andrew; REILLY, Ben; ELLIS, Andrew. (2008). **Electoral system design: The new international IDEA handbook.** International Institute for Democracy and Electoral Assistance.

RIKER, William H. (1964). **Federalism: Origin, Operation, Significance**, Little Brown Boston

RIKER, William H. (1969). "*Six Books in Search of a Subject or Does Federalism Exist and Does It Matter*?" **Comparative Politics**. 2(1), 135–146.

ROSENSTONE, Steven J. (1982). *"Economic adversity and voter turnout."* **American Journal of Political Science**, 26(1), 25-46.

SCHAKEL, Arjan H.; DANDOY, Régis (2014). *"Electoral cycles and turnout in multilevel electoral systems."* **West European Politics**, 37(3), 605-623.

SEPULVEDA, Cristian F.; MARTINEZ-VAZQUEZ, Jorge. (2011). "*The consequences of fiscal decentralization on poverty and income equality*". **Environment and Planning C: Government and Policy**, 29(2), 321-343.

SHAH, Anwar; THOMPSON, Theresa. (2004). **Implementing Decentralized Local Governance: A Treacherous Road with Potholes, Detours and Road Closures**, World Bank, Washington D.C.

SMITH, Mark A. (2002). "*Ballot initiatives and the democratic citizen*". **Journal of Politics**, *64*(3), 892-903.

SOLIJONOV, Abdurashid. (2016). **Voter turnout trends around the world**. IDEA. https://www.idea.int/sites/default/files/publications/voter-turnout-trends-around-the-world.pdf (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

SONSTELIE, Jon C.; PORTNEY, Paul R. (1978). "*Profit maximizing communities and the theory of local public expenditure*." Journal of Urban Economics, 5(2), 263-277.

STEWART, John. (1989). "*A Future for Local Authorities as Community Government*". In: Stewart, J., Stoker, G. (eds) **The Future of Local Government**. Government Beyond the Centre. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1007/978-1-349-20179-2_12

STOKER, Gerry. (1991). **The politics of local government**. Bloomsbury Publishing.

TELSAÇ, Cüneyt. (2019). "*Toplam Kalite Yönetimine İşletmeler Açısından Bakmak*", **Uluslararası Akademik Birikim Dergisi**, 1(1), 26-34. Doi: 10.53001/uluabd.2021.3

TELSAÇ, Cüneyt. (2022). *"(Letter to the Editor) Kadir Caner DOĞAN'ın "Jürgen Habermas'ta Katılım, Demokrasi Ve Meşruiyet Kavramları: Ombudsman Yönetişimi Üzerine Düşünmek" Adlı Makalesine Cevaben*", **Social Sciences Studies Journal**, 8(97), 1405-1408.

TELSAÇ, Cüneyt ve YILMAZ, Vedat. (2022). "*Woodrow Wilson*", Kitap içinde: **Yönetim Bilimi Ansiklopedisi** (Ed: Yakup Özkaya, Veysel Erat, Ferit İzci, Aytaç Duran). Nobel Akademik.

TILLY, Charles. (2000). "*Spaces of contention*". **Mobilization: An International Quarterly**, *5*(2), 135-159.

TOLBERT, Caroline J.; MCNEAL, Ramona S.; SMITH, Daniel A. (2003). "*Enhancing civic engagement: The effect of direct democracy on political participation and knowledge*". **State Politics & Policy Quarterly**, 3(1), 23-41.

TORCAL, Mariano; RODON, Toni; HIERRO, María José. (2015). "*Word on the Street: The Persistence of Leftist-Dominated Protest in Europe*", **West European Politics**, doi:10.1080/01402382.2015.1068525

TORTOP, Nuri, vd., (2016). **Yönetim Bilimi**, Nobel Yayınları, 10. Basım, Ankara

TREISMAN, Daniel. (2007). **The architecture of government: Rethinking political decentralization**. Cambridge University Press.

USAID. (2000). **Decentralization And Democratic Local Governance Programming Handbook**. Technical Publication Series. Washington, DC: Center for Democracy and Governance.

VERBA, Sidney; NIE, Norman H. (1972). "*Participation in America."* **Political Democracy and Social Equality**. *New York* (1976).

VERBA, Sidney; SCHLOZMAN, Kay Lehman; BRADY, Henry E. (1995). **Voice and equality: Civic voluntarism in American politics**. Harvard University Press.

VETTER, Angelika. (2015). "*Just a matter of timing? Local electoral turnout in Germany in the context of national and European parliamentary elections*." **German Politics**, 24(1), 67-84.

WILLIS, Eliza; DA CB GARMAN, Christopher; HAGGARD, Stephan. (1999). "*The politics of decentralization in Latin America.*" **Latin American research review**, 34(1), 7-56.

WILSON, David; GAME, Chris. (2011). **Local government in the United Kingdom**. Bloomsbury Publishing,

YILMAZ, Vedat ve TELSAÇ, Cüneyt. (2021a). "*Yerinden Yönetim ve Katılım*". March 2021 **Conference: Mıddle East International Conference On Contemporary Scientific Studies-V -March 27-28, 2021.** Ankara, Turkey.

YILMAZ, Vedat ve TELSAÇ, Cüneyt. (2021b). "*Yerel Yönetimler Ve Katılım*". **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,** 40(2), 235-254.

YILMAZ, Vedat ve TELSAÇ, Cüneyt. (2022). "*Türkiye'de Yerel Özerklik ve Katılım Tartışmaları*". Kitap İçinde: **Yerel Yönetimlerde Güncel Gelişmeler Ve Yerel Siyaset Tartışmaları** (Ed. A. Belli, A. Aydın, A. Tunç). 3-35. Orion Akademik

9. BÖLÜM
YEREL SEÇİMLERİN (1963-2019) SAYISAL AÇIDAN DEĞERLENDİRMESİ-ÖNCESİNDE YAPILAN GENEL SEÇİMLER VE MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER BAĞLAMINDA

Selçuk Balı

GİRİŞ

Demokratik seçimlerle iktidara gelen Demokrat Parti (DP)'nin karşısında olanlar veya destekleyenlerce çeşitli adlar altında 27 Mayıs İhtilali, 27 Mayıs Devrimi ya da 27 Mayıs Askerî Darbesi olarak adlandırılan eylemle iktidardan indirilmesi cumhurbaşkanı, başbakan, hükûmet ve bazı parti üyelerinin tutuklanması, ardından başbakan ve iki bakanın idam edilmesi ile neticelenen bir olayın yaklaşık 42 ay sonrasında ilk kez 17 Kasım 1963'te yapılan yerel seçimlerle başlayan bu çalışma, bu sefer başarısızlıkla sonuçlanan 15 Temmuz 2016'taki darbe teşebbüsünden 32 aydan daha fazla bir süre sonra yapılan 31 Mart 2019 yerel seçimleri ile sonuçlanmaktadır.

Çalışma, bütün yerel seçimlerin alt başlıklar altında ele alındığı tek bir ana bölümden meydana gelmektedir. Bu bölüm kapsamında, her bir yerel seçim öncesine veya beraberinde yapılan genel seçim veya seçimler çok kısa bir şekilde değerlendirilerek ve genel seçime katılan partilerin ve bağımsız adayların oy oranları ve kazandıkları milletvekili sayısı belirtilerek başlamış, seçimden önceki yıl dâhil olmak üzere önceki yerel seçimin yapıldığı yıl temel makroekonomik veriler tablolanarak çok kısa bir anlatım ile devam edilmiştir. Tabloda yer alan söz konusu verilerin tamamı yıllar itibarı ile Dünya Bankası'nın veri tabanından (databank.worldbank.org) alınmıştır. Bu sebeple her

29 Mart 2009'da yapılan yerel seçimlere 19 parti ve bağımsız adaylar katılmış, tek başına güçlü bir şekilde iktidarda olan AK Parti'nin zaferi ile sonuçlanmış.

30 Mart 2014'te yapılan yerel seçimlere 26 parti ve bağımsız adaylar katılmış; AK Parti, hem büyükşehir belediye balkanlığı hem de diğer belediye başkanlıklarını kazanma oranı olarak%60'ı yakalamış ve daha önceki yerel seçimlerde yakaladığı başarıyı ileriye taşımıştır.

31 Mart 2019'da gerçekleştirilen yerel seçimler, uzun bir dönem sonrasında iktidar partisinin ülkenin en fazla nüfusa sahip 6 şehrinin 5'inde seçimi kaybetmesi ile sonuçlanması açısından önemlidir. Bununla birlikte iktidardaki AK Parti'nin de içinde yer aldığı Cumhur İttifakı, kırsal kesimlerde ve daha küçük şehirlerde gücünü korumuş, hatta önceki ittifak üyesi partilerin toplam olarak kazandığı belediye başkanlığı sayısı önceki yerel seçimlere karşılaştırıldığında artış göstermiştir.

KAYNAKLAR

databank.worldbank.org, 1960-2018 Makroekonomik veriler, Erişim Tarihi: 18.12.2022

Güler, Fatih (2021), *"1982 Anayasası Döneminde Açılan Siyasi Parti Kapatma Davalarında Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Yargısal Tutumları Üzerine Ampirik Bir Araştırma"*, **Ekonomi, İşletme, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi** (JEBPIR), 7(1), ss. 192 – 208.

ysk.gov.tr, 1961-2018 Genel Seçim Sonuçları, Erişim Tarihi: 25.12.2022

ysk.gov.tr, 1963-2019 Genel Seçim Sonuçları, Erişim Tarihi: 04.01.2023

10. BÖLÜM
TEK PARTİLİ DÖNEMDE YEREL SEÇİMLER (1930-1934-1938-1942)

Rabia Bahar Üste

GİRİŞ

Kitap bölümü, 2006 yılında yayımlanan "Tek Partili Dönemde Yerel Seçimler – 1930-1934-1938-1942" konulu kitabımdan alınarak yazılmıştır. Tek partili dönemde genel seçimlere yönelik çok kaynak bulunmasına rağmen aynı dönemdeki yerel seçimler araştırmacılar tarafından kaynak kısıtı yüzünden ele alınamamıştır. 2006 yılında yerel seçimlerle ilgili yaptığım çalışmalar bu süreçteki seçimlerin ne zaman, nasıl ve hangi koşullar içinde yapıldığının yeterince incelenmediğini karşıma çıkardığından, İzmir Milli Kütüphanesi'nde bulunan o döneme ait çıkan gazetelerin arşivlerini tarayarak yazdığım kitap, literatürdeki eksikliği gidermek adına olmuştur.

Çalışmada, yerel seçimlerle ilgili kronolojik olarak yazılan bölümlere, kitabımdan alarak bölümleştirdiğim "Tek Partili Dönemde Yerel Seçimler" kısmının gerekli olduğu, bütünselliği sağlayabileceği düşüncesi ile hareket edilmiştir.

Bu dönemde çıkmış olan gazetelerin arşivleri taranmış; 2006 yılındaki kitapta yer alan bilgiler bu şekilde bir araya getirilmiştir. Özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir başta olmak üzere çok çeşitli illerdeki yerel seçimlerle ilgili bilgilere ulaşabilmiştir. Verilen bilgiler ışığında kitapta öne çıkan konular, yerel seçimlerin hangi kanunla, ne şekilde, hangi tarihlerde ve nasıl yapıldığıdır. Gazetelerdeki seçimlerle ilgili yazılar, tarihe not olarak düşülmüştür.

Kitap bölümünde, sadece yapılan dört seçimin İstanbul ve İzmir illerindeki seçim öncesi, seçim ve sonrasındaki süreçleri ele alınarak çerçeve çizilmiştir.

Kadınların seçme ve seçilme hakkını elde etmeleri ile birlikte, yerel seçimlerde aday olmaları ve seçilerek Belediye Meclisleri'ne girmeleri ile değişik projelere imza atmaları kadınlarda olduğu kadar, toplumdaki kişilerde de heyecan yaratmıştır. Kadınlar, seçim kampanyalarını kimi zaman açık hava sinemalarında film başlamadan, kimi zaman serbest kürsülerden sorunlar yanında çözüm önerilerini anlatarak, kimi zaman da radyo programları aracılığı ile seçmene ulaşmaya çalışarak yapmışlardır. Seçimlerde, ülke genelinde seçimlere katılım yüksek bir oranda sağlanmış, seçilen kadın – erkek Belediye Meclis Üyeleri birlikte sorunlara çözüm üretmede nasıl başarılı olunabileceğinin de örneklerini vermişlerdir.

KAYNAKLAR

Ahali Gazetesi, 12 Ekim 1938, 19 Ekim 1938, 30 Eylül 1942.

Akşam Gazetesi, 2 Ekim 1934, 13 Ekim 1934, 9 Ekim 1938, 11 Ekim 1938, 1 Ekim 1942.

Anadolu Gazetesi, 10 Eylül 1930,21 Eylül 1930,30 Eylül 1930,3 Ekim 1930,6 Ekim 1930,14 Ekim 1930,13 Eylül 1934,26 Eylül 1934,4 Ekim 1934, 30 Eylül 1942,1 Ekim 1942,2 Ekim 1942.

Anayurt Gazetesi, 1 Ekim 1934.

Cumhuriyet Gazetesi, 3 Ekim 1930, 5 Ekim 1930,7 Ekim 1930, 8 Ekim 1930, 9 Ekim 1930, 10 Ekim 1930, 18 Ekim 1930, 20 Ekim 1930, 7 Kasım 1930, 20 Temmuz 1934, 23 Ağustos 1934, 1 Eylül 1934, 1 Ekim 1934, 2 Ekim 1934, 4 Ekim 1934, 6 Ekim 1934, 14 Ekim 1934, 15 Ekim 1934, 16 Ekim 1934, 17 Ekim 1934, 18 Ekim 1934, 2 Ekim 1938, 15 Ekim 1938, 16 Ekim 1938, 30 Eylül 1942. 3 Ekim 1942.

En Son Dakika Gazetesi, 29 Eylül 1942.

Haber Gazetesi, 1 Ekim 1938.

Hakimiyet-İ Milliye Gazetesi, 1 Ekim 1934, 8 Ekim 1934.

Halkın Sesi Gazetesi, 1 Ekim 1934, 8 Ekim 1934, 23 Ekim 1934, 15 Eylül 1938, 1 Ekim 1938,28 Eylül 1942, 9 Ekim 1942

Hizmet Gazetesi, 22 Eylül 1930, 7 Ekim 1930, 20 Ekim 1930.

Milliyet Gazetesi, 2 Eylül 1930, 15 Eylül 1930, 1 Ekim 1930, 17 Ekim 1930.

Resmî Gazete, 14 Nisan 1930.

Son Posta Gazetesi, 2 Ekim 1934,1 Ekim 1938,5 Ekim 1938, 9 Ekim 1938,11 Ekim 1938.

Vakit Gazetesi, 6 Ekim 1930.

Yeni Sabah Gazetesi, 20 Eylül 1938, 9 Ekim 1938,11 Ekim 1938, 2 Temmuz 1942.

11. BÖLÜM
DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİNDE BELEDİYE MECLİSİ SEÇİMLERİ (1946-1950-1955)

Emre Savut

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası siyaset iki kutuplu bir yapıya bürünmüş; bu yapı liberal siyaset ile sosyalist siyasetin karşıtlığı üzerinden şekillenmişti. Türkiye, küresel sistemin bu ikili yapısı içerisinde kendisine bir konum belirleme zorunluluğu ile karşı karşıya kalmış ve bu noktada tercihini liberal siyasetin belirleyiciliğindeki Batı dünyasından yana kullanmıştı. Bu tercih, sadece bir taraf belirtme ile sınırlı kalmamış; birtakım zorunlulukları da beraberinde getirmiştir. Bahsedilen zorunlulukların başında ise siyasal sistemin demokratikleşmesi gelmektedir. Ayrıca, savaş döneminde uygulanan siyasaların gerek ekonomik gerekse de ideolojik anlamda iktidar partisine yönelik eleştirilere neden olması ve tek parti iktidarının uyguladığı topyekûn modernleşme politikasının geniş anlamıyla halktan kopuk bir iktidar yapılanmasını doğurması iç siyasetteki hoşnutsuzluklara işaret etmekteydi. Dolayısıyla hem iç siyasetteki problemler hem de uluslararası sistemin yeni yapısının dayattığı zorunluluklar, Türkiye siyasetinin deokratikleşmesini ve rekabetçi bir yapıya bürünmesini kaçınılmaz kılmaktaydı.

Türkiye siyasetinin demokratikleşme süreci, içeriği bu çalışmanın kapsamı dışında kaldığından dolayı değinilmeyecek Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimleri dışarıda bırakıldığında, 1945 yılı itibarıyla başlamıştır. Nuri Demirağ Liderliğindeki Millî Kalkınma Partisi (MKP) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içerisindeki muhalif grubun partiden ayrılması sonucu kurulan Demokrat Parti (DP), CHP ile birlikte dönemin rekabetçi siyasetinin temel aktörleridir. Siyasetin rekabetçi bir nitelik arz etmesi, bu mücadelenin yansımasını bulduğu temel mekanizma olan se-

mevcut iktidarı özellikle bürokrasi üzerinde baskı kurmakla eleştirmiştir. Dolayısıyla 1950 belediye seçimleri demokratik siyasetin rekabetçi yapısı ile uyumlu gelişmelere sahne olsa da iktidarın anti-demokratik olmakla eleştirildiği de görülmektedir.

1955 belediye seçimlerine gelindiğinde 1946'daki rollerin değiştiği görülmektedir. İktidardaki DP, baskı ve usulsüzlük gerekçesi ile yoğun bir şekilde eleştirilirken, muhalefet partileri bu eleştirilere dayanarak seçimlere katılmamayı tercih etmiştir. Dolayısıyla siyaset sahnesi yine rekabetçi yapıdan uzaklaşmış, seçmen tercihinin önemi azalmıştır. Seçimlere katılımın son derece düşük seviyede kalması da iktidara yönellik eleştirileri anlamlı kılması açısından dikkat çekicidir.

Türkiye siyasetinin demokratikleşme sürecinde yaşadığı belediye seçimleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, sürecin ilk 10 yıl itibarıyla ciddi bir ilerleme kaydetmediğini söylemek mümkündür. Farklı bir deyişle, tüm seçim dönemlerinde seçim atmosferini domine eden tema iktidarların baskı uygulaması olmuştur. Bu bağlamda hem uygulanan seçim sisteminin etkisi hem de muhalefet partilerinin tavır alışları nedeniyle yerel seçimlerin sonucunda ortaya çıkan sayısal verilere siyasal bir anlam yüklemek çok mümkün değildir. Buradaki tek istisna seçimlere katılım oranıdır. Dolayısıyla hangi partinin kaç belediye meclis üyesi kazandığı ya da yüzde kaç oy aldığı siyasal açıdan anlamlı görülmemektedir. Seçimlere katılım oranlarını siyasal bir okumayla incelediğimizde ise ilk belediye seçimlerinde muhalefetin seçmen tarafından kabul gördüğü; incelenen dönem içerisindeki son yerel seçimlerde ise iktidar partisine yönelik kısık sesli de olsa bir eleştiriyi içerdiği söylenebilir. Son olarak ilerleyen süreçte birçok yerel seçimin analizinde de görüleceği üzere sonuçlar, ulusal siyasetin ve bu anlamıyla mevcut siyasal iktidarın meşruluğunun desteklenmesi ya da sorgulanması noktasında da anlamlı bulunmuştur.

KAYNAKLAR

"*13.11.1955 Tarihinde Yapılan Belediye Meclisleri Seçimlerine Ait Sonuçlar*", **Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi**, [Çevrimiçi] 1955. https://katalog.devletarsivleri.gov. tr/Sayfalar/eSatis/BelgeGoster.aspx?ItemId=270988&Hash=43ACDEC47B878D845B28C675AD0CD2A4E004CB3318880A47E4AA70878C2DA6C8&Mi=1 (Erişim Tarihi: 09.12.2022).

"*1950 Belediye Seçimleri Kesin Sonuçları*", **Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi,** [Çevrimiçi] 1950. https://katalog.devletarsivleri.gov .tr/Sayfalar/eSatis/BelgeGoster. aspx?ItemId=270976&Hash=AC71DEF70FA65B8B1B63C6DD5CE04DF33F7EBFBAF7678D4C8AE51F14FF9EC6CE&Mi=1 (Erişim Tarihi: 08.12.2022).

ATAY, Falih Rıfkı (1946), "*Yeni Seçimlere Doğru*", **Ulus,** 28.04.1946.

"*Belediye Kanunu*", **Resmî Gazete**, 14.04.1930, Sayı: 1471.

"*Belediye Kanununa Bazı Maddeler Eklenmesi ve Bu Kanunun Bazı Maddelerinin Kaldırılması Hakkındaki 5669 Sayılı Kanunu Tadil Eden 6437 Sayılı Kanunun Değiştirilmesine Dair Kanun*", **Resmî Gazete,** 18.05.1955, Sayı: 9009 (Erişim Tarihi: 09.12.2022).

"*Belediye Kanununa Bazı Maddeler Eklenmesine ve Bu Kanunun Bazı Maddelerinin Kaldırılmasına Dair Kanun*", **Resmî Gazete,** 12.07.1950, Sayı: 7556 (Erişim Tarihi: 08.12.2022).

"*Belediye Kanununa Bazı Maddeler Eklenmesine ve Bu Kanunun Bazı Maddelerinin Kaldırılmasına Dair Olan 5669 Sayılı Kanunu Tadil Eden 6424 Sayılı Kanunun Değiştirilmesine Dair Kanun*", **Resmî Gazete,** 26.11.1954, Sayı: 8863 (Erişim Tarihi: 10.12.2022).

"*Belediye Kanununa Bazı Maddeler Eklenmesine ve Bu Kanunun Bazı Maddelerinin Kaldırılmasına Dair Olan 5969 Sayılı Kanunun Ek 1 ve Ek 4 Üncü Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun*", **Resmî Gazete,** 29.06.1954, Sayı: 8741 (Erişim Tarihi: 13.12.2022)

"*Belediye Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun*", **Resmî Gazete,** 30.04.1946, Sayı: 6295 (Erişim Tarihi: 08.12.2022)

"*Belediye Seçimlerini Kazanmak İçin Partiler Geniş Faaliyet Gösteriyor*", **Yeni İstanbul,** 25.08.1950 (Erişim Tarihi: 09.12.2022)

"*Belediye Taksitle Odun Satacak*", **Akşam***,* 28.09.1955.

BİRAND, Mehmet Ali, DÜNDAR, Can ve ÇAPlı, Bülent. (2005), **Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu***,* Doğan Kitap, İstanbul.

"*CHP Seçimlere Girmiyeceğini Bildirdi*", **Cumhuriyet***,* 06.08.1955.

"*CMP Seçimlere Girmiyor, CHP Yarın Karar Verecek*", **Milliyet,** 04.08.1955.

"*Demokrat Parti Seçimlere İştirak Etmiyor*", **Ulus***,* 09.05.1946.

ERİM, Nihat (1946), "*Demokrasi Gaye Midir Vasıta Mıdır?*" **Ulus***,* 30.05.1946.

ERİM, Nihat (2005), **Günlükler 1925-1979, I. Cilt***,* (Ed. Ahmet Demirel), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

EROĞUL, Cem (2013), **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi,** Yordam Kitap, İstanbul.

FENİK, Mümtaz Faik (1950a), "*Belediye Seçimleri ve Partiler*", **Zafer***,* 06.08.1950.

FENİK, Mümtaz Faik (1950b),"*Muhtar Seçimlerinden Belediye Seçimlerine*", **Zafer,** 18. 08.1950.

FENİK, Mümtaz Faik (1950c), "*Son Seçimlerden Çıkan Mâna*", **Zafer,** 05.09.1950.

"*Gülek te İktidarı Tenkid Etti*", **Yeni İstanbul,** 09.08.1950.

"*İnönü, Milleti Tek Dereceli Seçimde Vazifeye Davet Etti*", **Ulus,** 20.05.1946.

"*İnönü'nün Tarihi Söylevi*", **Ulus,** 11.05.1946.

"*İştirak Nisbetleri De Mutluluk Verici*", **Ulus***.* 27.05.1946.

KARPAT, Kemal (2010), **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller,** Timaş, İstanbul.

KAYIŞ, Yasin (2008), "*1946 Belediye Seçimleri ve Basın*", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,** 16-17 (7), ss. 397-419.

KOÇAK, Cemil (1989), "*Siyasal Tarih (1923-1950)*", **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye,** (Ed. Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul.

"*Menderesin Susurlukta Mühim Nutku*", **Cumhuriyet***,* 29.09.1955.

"*Milletvekilleri Seçimi Kanunu*", **Resmî Gazete,** 21.02.1950, Sayı: 7438 (Erişim Tarihi: 10.12.2022).

"*Muhalefet Başbakanın Nutkunu Ağır Buldu*". **Yeni İstanbul,** 26.08.1950.

"*Örfî İdare Altı Ay Devam Edecek*". **Milliyet***,* 13.09.1955.

ÖZACUN, Orhan (2002), "*Siyaset Tarihimizde Milli Kalkınma Partisi*", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları,** 2, ss. 205-233.

ÖZDURĞUN, Yunus ve PINAR, Mehmet (2021), "*1946 Belediye Seçimleri ve Urfa'daki Yansımaları*", **Tarih ve Gelecek Dergisi,** 2(7), ss. 711-726.

"*Seçim Neticeleri Partilerde Hayret Uyandırdı*", **Cumhuriyet,** 15.11.1955.

"*Seçime Dair Örfî İdare Tebliği*", **Milliyet,** 03.11.1955.

"*Talebimiz 15 Eylûlde Görüşülecek*". **Zafer,** 05.09.1950.

"TBMM Tutunak Dergisi", 29.04.1946, Cilt:22.

TUNÇAY, Mete (1989), "*Siyasal Tarih (1950-1960)*", **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye,** (Ed. Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul.

TURAN, Ali Eşref (2008), **Türkiye'de Yerel Seçimler***,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

YAZICIOĞLU, Hikmet (1950), "*Kılık Değiştiren Yeni CHP Oyunları!*" **Zafer,** 09.08. 1950.

"*Yeni Seçimler*", **Cumhuriyet***,* 27.04.1946.

YILMAZ, Ensar (2019), "*Demokrat Parti ve Yerel Seçimler*", ***TURAN-SAM****,* S.43(11), ss. 324-329.

12. BÖLÜM
1963 YEREL SEÇİMLERİ

Erden Kişi

GİRİŞ

Demokrasinin temel yapı taşı olan yerel yönetimlerin, tüm demokratik toplumlarda olduğu gibi Türk toplumunda da önemli bir yeri vardır. Özellikle toplumun ihtiyaçlarının zamanında ve yerinde tespit ve telafisi için yerel yönetimler, büyük bir kıymete sahiptir. Türk siyasal hayatında yerel yönetimlerin, özellikle çok partili hayata geçildikten sonra ciddi bir siyasal alana dönüştüğü görülmektedir.

Doğudan batıya tüm demokratik toplumların siyasal geçmişleri analiz edilecek olursa güçlü ve başarılı iktidarların, yerelden gelen iktidarlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun temel nedeni ise demokrasinin özünde halkın iradesinin yattığı gerçeğidir. Yerelden merkeze doğru ilerleyen bir iktidarın, yerelin dilini ve sorunlarını bilmesi, her yönü ile daha başarılı bir iktidar olmasına imkân sunmaktadır.

Bilindiği üzere yerinden yönetim adem-i merkeziyetçilik (decentralization) manasına gelmektedir. Öncelikli iki türü bulunmaktadır: İlki yetki genişliği; ikincisi ise gerçek anlamda yerinden yönetimdir (Keleş, 2016: 27). Bu iki kavramın içeriğine değinecek olursak yetki genişliği, merkezî yönetimin birtakım yetkilerini, çevreye dağıtması anlamına gelmektedir. Gerçek anlamda yerinden yönetim ise yerel yönetimlerin, belirli hukuki çerçeveler dâhilinde kendilerine ait olan yetkileri kullanması anlamına gelmektedir. Her yönü ile oldukça demokratik bir yönetim anlayışını yansıtan yerinden yönetim gerek bürokrasi gerek verimlilik gerekse de ekonomiklik noktasında devletin ve toplumun çıkarına olan bir sistemdir.

Yerel yönetimler yetkilere ulaşmak, belli ihtiyaçlara cevap vermek amacıyla, toplumların tarihsel ilerlemesine paralel olarak oluşmuş yapılardır (Keleş, 2016: 29). Bu temelde demokrasi denilen yönetim biçiminin temelinde

göz, Turan, Köstüklü, Balcıoğlu, Tural, Eraslan ve Avcı, 2022: 583). Dönemin şartları içerisinde bu seçime yüksek oranda bir katılım olduğu görülmektedir.

Daha sonrasındaki süreçte ise 27 ve 29 Kasım 1964 tarihleri arasında yapılan AP Kongresi'nde Süleyman Demirel parti başkanlığına gelmiştir. (Yalçın, Akbıyık, Özkaya, Bozkurt, Tokgöz, Turan, Köstüklü, Balcıoğlu, Tural, Eraslan ve Avcı, 2022: 585). Bu tarih sonrasında, adından oldukça fazla bahsettiren Demirel, Türk siyasal hayatı için önemli bir aktör olarak yerini almıştır.

Gerek ulusal gerekse de uluslararası alanda çok büyük sorunların yaşandığı bir döneme denk gelen 1963 yerel seçimleri, Türk siyasal hayatında çok önemli bir yer tutmaktadır. Seçim öncesinde yapılan değişiklilere ve tüm siyasal çalkantılara rağmen DP çizgisinde ilerleyen AP, bu seçimin galibi olmuştur. Yaşanan süreç, bizlere Türk halkının demokratik olmayan tüm müdahalelere karşı durduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Bu nedenle 1963 yerel seçimleri, Türk siyasal hayatı için çok önemli bir yerde durmaktadır.

KAYNAKLAR

ABDURAHMANLI, Elvin, (2021), *"1950-1960 Yılları Arasındaki Türk Siyasal Hayatı: İktidar-Muhalefet İlişkileri",* **Ahi Evran Akademi**, 2 (2), ss. 1-12.

AHMAD, Feroz, (2015), **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, 5. Baskı, Çev. Ahmet Fethi, Hil Yayın, İstanbul.

AKBULUT, Örsan Ö., (2001), *"Ulusal Siyaset- Yerel Siyaset ilişkisi Bağlamında 1963 Yerel Seçimleri"*, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, 10(4), ss. 36-60.

AKCAGÜNDÜZ, Emre, (2021), *"Yerel Yönetimlerde Seçim Sistemlerinin Demokratik Temsil Üzerine Etkisi: İstanbul Adalar ve Sultanbeyli Belediye Meclisleri Üzerine İnceleme",* **Hacettepe University Journal of Economics and Administrative Sciences,** 39 (3), ss. 341-358.

ÇINAR, Tayfun, (2007), "*Yerel Seçimlerde Kent Büyüklüğü ile Oy Vermenin Yönü Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği 1963-1999",* **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 62(3), ss. 141-165.

ÇİÇEK, Yeter, (2014), *"Geçmişten Günümüze Türkiye'de Yerel Yönetimler"*, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** 11 (1). ss. 53-64

ÇÖLÜK, Özcan, (2021), *"Sandıkta Bitmeyen Seçim: 17 Kasım 1963 İstanbul Belediye Başkanlığı Seçimi"*, **Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi**, 5 (4), ss. 1515-1535.

Ed. ÇAYLAK, Adem ve AVCU, Seyit Ali, (2017), **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'nin Siyasal Hayatı**, Savaş Yayınevi, Ankara.

ERDOĞAN, Mustafa, (2009), **Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset**, Liberte Yayınları, Ankara.

ERİSEN, Cengiz, (2018), **Political Behavior and the Emotional Citizen: Participation and Reaction in Turkey**, Palgrave Macmillan UK, New York.

ERYILMAZ, Bilal, (2013), **KAMU YÖNETİMİ: Düşünceler, Yapılar, Fonksiyonlar, Politikalar**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.

FEDAYİ, Cemal, (2019), *"Adalet Partisi'nin Birinci Dönemi: 1961-1971"*, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, 16 (57), ss. 123-150.

GRIGORIADIS, Ioannis N., (2009), **Trials of Europeanization: Turkish Political Culture and the European Union,** Palgrave Macmillan, New York.

KARPAT, Kemal H., (2004), **Studies on TurkishPolitics and Society: SelectedArticles and Essays (Social, Economic and PoliticalStudies of the Middle East and Asia),** Brill, Boston.

KANADIKIRIK, Halil, (2022), ‘*‘Türk Siyasal Kültüründe Bütün Mesele: Bizzat Devlet Olmak ya da Olmamak’’,* **Abant Sosyal Bilimler Dergisi**, 22 (1), ss. 257-267.

KELEŞ, Ruşen, (2016), **Yerinden Yönetim ve Siyaset,** Cem Yayınevi, İstanbul.

KESKİN, Hanife, (2022), ‘‘*Adalet Partisi ve Cumhurbaşkanlığı Seçimleri’’,* **Belgi Dergisi,** 23, ss. 227-251.

O'NEILL, Kathleen, (2005), **Decentralizing the State: Elections, Parties, and Local Power in the Andes**, Cambridge University Press, Cambridge.

ÜNAL, Feyzullah, (2015), *"Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü",* **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 30, ss. 241-248

ÜZMEZ, Umut, (2020), **Türkiye’de Yerel Seçim Sistemi: Sorunlar ve Yeni Bir Model Önerisi**, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD., Yayımlanmamış Doktora Tezi.

RALLINGS, Colin and Michael THRASHER, (1997), **Local Elections in Britain**, Routledge, London.

TANSİ, Deniz, (2021), ‘‘*Türk Modernleşme Tarihi Sürecinde Adalet Partisi Bağlamında Muhafazakâr Siyaset Arayışı’’,* **Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 14 (3), ss. 924-937.

YALÇIN, Durmuş- AKBIYIK, Yaşar-ÖZKAYA, Yücel- BOZKURT, Gülnihal- AKBULUT, Dursun Ali -TOKGÖZ, Erdinç- TURAN, Refik-KÖSTÜKLÜ, Nuri- BALCIOĞLU, Mustafa- TURAL, M. Akif- ERASLAN, Cezmi ve AVCI, Cemal, (2022), **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

1963 Yerel Seçim Sonuçları, https://www.ysk.gov.tr, (25. 12. 2022).

13. BÖLÜM
1968 YEREL SEÇİMLERİ

Günay Koyuncu

GİRİŞ

Demokrasi, halkın kendini yönetecek kişiyi seçmesi olarak tanımlanmaktadır. Eski Yunancada demokrasi halk ve güç anlamına gelen "demos+kratos" kelimelerinden oluşmaktadır. Demokrasi Abraham Lincoln tarafından "Halkın halk tarafından, halk için ve halk adına yönetimidir" olarak tanımlanmıştır. Demokratik sistemlerin en belirgin özelliği muhalefet oluşturabilme ve muhalefeti yasal olarak tanınmasıdır. Partilerin siyasi olarak iktidar olabilme yarışı seçimlere bağlıdır (Arslan, 2007:2). Demokrasinin gelişebilmesinin ve seçmenlerin yönetime doğrudan katılabilmesinin yolu seçimlerdir. Bireyler seçme hakkı ile siyasi partiler arasındaki siyasal gücün ve iktidar partisinin belirlenmesini sağlanmaktadır (Arslan, 2006:77).

Modern anlamda yerel yönetimlerin kurulumunu, 19. yy. ikinci yarısından sonra Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde kurulduğu görülmektedir. 1855'te İstanbul'da ilk kez belediye teşkilatı kurulmuştur. Şehirlerde belediye, köylerde köy yönetimi ile illerde il özel idaresi kurulmuştur. Türkiye'de nüfusun ve göçlerdeki artış nedeniyle 1984 yılında ilk kez büyükşehir yasası oluşturulmuştur. İlk üç şehirde (Ankara, İstanbul, İzmir) büyükşehir ve ilçe belediyeleri kurulmuştur. Büyükşehir yetki alanı sistemi 2012 yılında kabul edilen kanunla il mülki sınırlarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Günümüzde ilin büyükşehir olup olmamasına göre iki farklı yerel yönetim sistemi bulınmaktadır. Türkiye'de 30 ilde büyükşehir sistem, geri kalan 51 ilde ise geleneksel sistem uygulanmaktadır (Arıkboğa, 2020: 14).

> 5393 sayılı ve 03.07.2005 tarihli Belediye Kanunu'na göre "belediye, belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişisidir ve organları belediye meclisi, be-

SONUÇ

Bir ülkenin siyaset yapısının belirlenmesinde genel seçimler kadar yerel seçimler de büyük pay sahibidir. 1968 yerel seçimlerinde AP, CHP karşısında büyük bir başarı göstermiştir. Bu seçimi 1963 seçimleri ile karşılaştırdığımızda seçimlerin üç aşamasında da katılım oranında bir düşüş yaşandığı görülmektedir. Seçime katılmayan seçmenlerin büyük bir kısmını CHP seçmeni oluşturmuştur.

1968 seçimleri öncesinde CHP merkez yönetiminin iç işlerinde yaşamış olduğu görüş ayrılıkları seçime olumsuz yönde etki etmiştir. 1963 yılındaki seçiminde seçilen mevcut Ankara belediye başkanının çalışmalarını yetersiz gören CHP Merkez Yürütme Kurulu başka bir aday arayışına girmiştir. Aday olarak Ankara gibi memur çoğunluğu bulunan bir şehirde memur kökenli birinin yerine sendikacı Osman Soğukpınar'ın aday gösterilmesi parti içinde karışıklığa sebep olmuş ve partiye oy kaybettirmiştir.

1968 seçimlerinde bağımsız adayların başarısı da dikkat çekmektedir. Bağımsızların kazandıkları belediye başkanlıkları, AP ve CHP'den sonra üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir. AP'nin 669, CHP'nin 287 belediye başkanlığı alır iken bağımsızlar 230 belediye başkanlığı kazanmıştır. Bu seçimin 1963 yılı yerel seçimleri ile karşılaştırıldığında CHP'nin oylarının bir kısmının bağımsız adaylara ve diğer partilere gittiği sonucu çıkarılabilir. Ayrıca 1968 yerel seçiminde bağımsız adayların oy oranının çok yüksek olması beklenmeyen bir durum değildir. Bu bağımsız adaylar AP'nin il örgütlerinden ayrılan belediye başkan adaylarıdır.

KAYNAKLAR

ARIKBOĞA, Erbay (2020), Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Temel Çerçevesi, Yurttaşlık Derneği, İstanbul, ss.1-38.

ARSLAN, Ali (2006), "*1973'ten Günümüze Yerel Seçim Sonuçları Temelinde Samsun'un Siyasi Yapısı*", **Karadeniz Araştırmaları**, 10, ss.76-106.

ARSLAN, Ali (2007), **"***1963'ten Günümüze, Yerel Seçim Sonuçları Temelinde Türkiye'nin Siyasi Yapısı*", **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,** 4(1), ss. 1-32.

ÇINAR, Tayfun (2007), "*Yerel Seçimlerde Kent Büyüklüğü İle Oy Vermenin Yönü Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği: 1963-1999"*, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 62(3), ss.141-165.

ÇİTÇİ, Oya., AKBULUT, ÖRSAN Ö., BAYRAMOĞLU, Sonay, ŞENER Mustafa YAMAN, Hüseyin, (2001), **Yerel Seçimler Panoraması (1963-1999)**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayın No:306, Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi, İmaj Matbaası, Ankara.

ÇİTÇİ, Oya (2005), **Yerel Seçimler Coğrafyası 1963-1999**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayın- No:329, Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi, No:18, Ankara, 1. Basım, 1-553.

DEMİR, Konur Alp (2017), **Cumhuriyet Dönemi Belediyecilik Kanunları ve Yerel Seçimleri**, İmaj Yayınevi, İstanbul,1. Basım.

ERDİNÇ, G., Gündem ve DEMİRTAŞ, Mehmet Can (2019), *"Yerel Seçimlerde Seçmen Tercihini Etkileyen Aday Karakteristikleri: Kırklareli İli Örneği*", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 12(65), ss. 1059-1069.

GÜLER, Fatih (2020), **Seçimlerin Yönetim ve Denetiminde Görev Alan Kurumların Yapısal ve İşlevsel Sorunlarını Giderici Çözümler**, Ekin Yayınları, Bursa.

KAÇER, Murat (2017), "Türkiye'de Belediye Başkanlığı Seçimlerinde Yenilenme (1963-2014"), **MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 15(4), ss. 329-350.

NEGİZ, N. ve AKYILDIZ, F. (2012), "*Yerel Seçimlerde Seçmenin Tercihi Üzerinde Aday İmajının Etkisi: Uşak Örneği"*, **Süleyman Demirel Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** 15, 171-199.

ÜSTE, Rabia Bahar (2006), **Tek Partili Dönemde Yerel Seçimler 1930-1934-1938-1942**, Dokuz Eylül Ünv. Yayınları, İzmir.

14. BÖLÜM
1973 YEREL SEÇİMLERİ

M. Yusuf Cinkara

GİRİŞ

Türkiye'de kuruluş yıllarının ardından siyasi hayatta çeşitliliğin arttırılması için denemeler yapılmıştır. Bu denemelerin bazılarının başarısız olması veya başarılı olsa bile darbelerle kesintiye uğraması demokratik siyasetin gelişimini kesintiye uğratmıştır. Bu denemelerin birinde Cumhuriyetin kurucu partisine rakip olarak seçimlere giren Demokrat Parti(DP) uzun yıllar ülke yönetiminde söz sahibi oldu. Türk siyasi tarihinde Demokrat Parti dönemi olarak adlandırılabilecek bir dönem yaşanmıştır. Demokrasinin inşası için önemli çabalar sarf edildiği, ancak beklenen sonuçların elde edilemediği kabul edilmektedir. Türkiye'de demokrasinin gelişimi adına tek parti yönetiminden çok partili döneme geçmiş olmak önemlidir. Ancak DP döneminde tek parti yönetiminin antidemokratik uygulamaları tam anlamıyla ortadan kaldırılamadı (Feroz, 2005:134). Fiili iki partinin varlığı da demokrasinin gelişimini sağlamakta yetersiz kaldı. Demokratik kurumsallaşmasının eksikliğinden dolayı bu dönem daha sonra sıklıkla devamını göreceğimiz şekilde askerî müdahaleler ile acı bir şekilde sonlandı. Askerî müdahaleler, seçim krizleri ve siyasi çalkantıların çözümü olamaz. Bunun yerine demokratik olgunluğa erişmiş siyasi kurumların oluşması gerekmektedir. 70'li yılların bu kurumsal çalkantılar içerisinde geçtiği bilinmektedir.

1. SEÇİM ÖNCESİ GENEL GÖRÜNÜM

1973 yerel seçimlerine yaklaşırken siyasi atmosferde etkili olan iç ve dış çeşitli değişkenler; yeni partilerin kurulması, ekonomik dönüşüm, mevzuat değişiklikleri ve sosyal hareketlerdir. Dış politikada ise bugün bile hâlâ çözüm arayışında olunan Kıbrıs sorunu en hararetli şekilde tartışılmaktadır. Avrupa Ekonomik Topluluğu ile olan yakınlaşmalarda çoğunlukla "taviz vererek fakat

dan görülsün kamu hizmetlerinin faydalanıcısı yurttaşlardır. Kaynakların doğru kullanımı ve hizmetin adaletli sunumu toplumsal yararı arttıracaktır.

KAYNAKLAR

AHMAD, Faroz (2005), **Modern Türkiye'nin Oluşumu**. Ankara: Kaynak Yayınları.

AHMAD, Faroz (2007). **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**. İstanbul: Hil yayınları.

AYDINOĞLU, Ergun (1992), **Türk Solu (1960-1971): Eleştirel Bir Tarih Denemesi.** İstanbul: Belge Yayınları.

BATUMAN, Bülent (2010), *"Toplumcu Bir Belediyecilik Modeli: "Yeni Belediyecilik Hareketi" 1973–1977"*, **Mülkiye Dergisi,** 34(266), ss.223-241.

BATUMAN, Bülent (2013), *"70'ler: Siyasetin Odağındaki Kent, Kentin Odağındaki Siyaset"*, **Toplum ve Bilim**, (127), ss. 68-87.

BAYRAK, Mehmet (2017), *"Bir Toplumcu Belediyecilik Örneği: Dünüyle Bugünüyle Fatsa Belediyesi"*. **Yüksek Lisans Tezi,** İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal BİIimler Enstitüsü.

CHP. (1973). Cumhuriyet Halk Partisi 1973 Seçim Bildirgesi. *Ak Günlere*. Ankara.

ÇİTÇİ, Oya., AKBULUT, ÖRSAN Ö., BAYRAMOĞLU, Sonay, ŞENER Mustafa YAMAN, Hüseyin, (2001), **Yerel Seçimler Panoraması (1963-1999)**, TODAİE, İmaj Matbaası, Ankara.

DEMİR, Yeşim (2006), *"Albay Talat Aydemir'in Darbe Girişimleri"*, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, *5*(12), ss. 155-171.

EROĞLU, Ergun (1974), **Sınıflar Açısından 12 Mart: 12 Mart Devam Ediyor mu?** Soyut, İstanbul.

GÜLBAY, Alper (2017), *12 Mart'tan 12 Eylül'e Türkiye'de Seçimler ve Sonuçları,* **Doktora Tezi,** Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

GÜNEŞ AYATA, Ayşe (1995), *"Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Ortanın Solu Hareketi"*, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,** *50*(3), ss. 79-88.

HAMAMCI, Can (2016), *"Toplumcu Belediyecilik"*,. Ş. Özkan Erdoğan, & O. Zengin (Dü) içinde, **Prof. Dr. Oğuz Onaran'a Armağan,** Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, ss. 161-171.

Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri. (2013). *5*. (İ. NEZİROĞLU, & T. YILMAZ) Ankara.

KALAYCIOĞLU, Ersin (2014), *"1960 Sonrası Türk Politik Hayatına Bir Bakış: Demokrasi Neo-Patrimonyalizm ve İstikrar"* E. Kalaycıoğlu, & A. Sarıbay, **Türk Siyasal Hayatı** , Sentez Yayıncılık, İstanbul, ss.515-554.

ÖNAL, Tekin (2016), *"12 Mart Muhtırası: Vesayetin Pekişmesi ve Ara Rejim Süreci (12 Mart 1971-14 Ekim 1973)"*, **History Studies**, 8(1), ss.89-109.

ÖZBUDUN, Ergun (2004), **Türk Anayasa Hukuku.** Ankara, Yetkin.

PAMAK, Mehmet (1980), *"Türkiye'de Toprak Reformu"*, **Istanbul Journal of Sociological Studies**, (18), ss. 127-160.

SOSYAL, Mümtaz (1997), **100 Soruda Anayasanın Anlamı** , Gerçek., İstanbul, 11. Baskı.

TANILLI, Servet (2003), **Nasıl Bir Demokrasi İstiyoruz?,** Adam Yayınları, İstanbul.

TİKVEŞ, Özkan (1977). "Anayasada Onbeş Yıllık Dönemde(1961-1976) Yapılan Değişiklikler ve Ekler", **Ankara ÜniversitesiHukuk Fakültesi Dergisi**, 34(1), ss. 19-60.

Ulus Gazetesi. (1971, Mart 13).

WALLERSTEIN, Immanuel, ARRIGHI, Giovanni, & HOPKINS, Terrence (2005), **Sistem Karşıtı Hareketler,** (C. Kanat, B. Somay, & S. Sökmen, Çev.) Metis, İstanbul

YSK. (2022, 12 15). *1793 Yerel Seçimleri.* Yüksek Seçim Kurulu İnternet Sitesi: https://www.ysk.gov.tr/tr/mahalli-idareler-genel-secimleri-arsivi/2650 adresinden alındı

ZURCHER, Erik Jan. (2003), **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi,** İletişim Yayınları, İstanbul

15. BÖLÜM
1977 YILI SEÇİMLERİ

Cansu Yetimoğlu Kapıcıbaşı

GİRİŞ

Türk siyasal hayatı açısından 1977 seçimleri, darbe öncesinde gerçekleştirilen son seçim olması ve uzun zaman sonra erkene alınan bir seçim olması dolayısıyla tarihte farklı bir yerde oturan bir kamuoyu göstergesidir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları, 70'li yılların başından itibaren süren kaotik ve sistemsiz gidişatın değişeceğini umarak çoklu koalisyonlardan tekli hükûmetlere geçişin istendiğine dair mesajını 1977 seçimlerinde net bir şekilde vermiş görünmektedir. Bu bağlamda; 5 Haziran 1977 günü gerçekleştirilen milletvekili genel seçiminde geçerli oyların %78,25'inin iktidarı hedefleyen iki büyük parti olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile Adalet Partisi (AP)'nde toplandığı ve oyların geri kalanının diğer partiler ile bağımsızlar arasında paylaşıldığı görünmektedir. Dolayısıyla geçen dönemlerde bir çözüm olarak görülen "koalisyon" formüllerine karşılık seçmenlerin davranışlarının "tek parti iktidarının" kurulması doğrultusunda olduğu söylenebilmektedir.

1977 seçimlerine değin giden süreçte gerek dış siyasal yaşamda gerekse Türk iç siyasetinde yaşanan gelişmeler, toplumun her kesimini içerecek şekilde, gittikçe artan bir huzursuzluğu beraberinde getirmiştir. Öte yandan merkez siyasette var olan kötümserlik, zıtlık ve uzlaş(a)mazlık kültürü, Avrupa'dan taşınan yerel yönetim kültürlerinin de etkisiyle 1977 yerel seçimlerini özel bir yere oturtturmuştur. Söz konusu yerel seçim deneyimini özel kılan şey, yalnızca yerel siyasetin kendini merkez siyasetten ayırt etmesi değil; aynı zamanda Türk siyasal davranışını etkileyen faktörlerdeki farklılıklar hakkında günümüze dair ciddi göstergeler sunmasından kaynaklanmaktadır.

maya çalışılan "çokluğun" bir göstergesi gibi durmaktadır. Belki de bu nedenledir ki 1977 seçimlerinin sonucu, 1980 darbesine giden mihenk taşlarından en önemlisi gibi durmaktadır. Yine bu nedenledir ki 80 darbesi gerçekleştikten sonra, 1973 yılından sonra kademeli olarak kazanılan ve tecrübe edilen yerel yönetim anlayışlarının temsilcisi olan belediye başkanlarının görevlerinden birer birer alınması… Özellikle demokrasinin beşiği olarak anlatılan yerel yönetim mekanizmalarına işlerlik kazandırılarak ülkedeki demokratik bilincin geliştirilmesinin mümkün olduğu hatırlandığında, söz konusu olan şey yerelin geliştirilmemesi adına merkezin güçlendirilmesi olmaktadır.

KAYNAKLAR

AHMAD, Feroz (2020), **Demokrasi Sürecinde Türkiye: 1945-1980** (Çev. Ahmet Fethi), Hil Yayıncılık, İstanbul.

AHMAD, Feroz (1994), **Modern Türkiye'nin Oluşumu** (Çev. Yavuz Alogan), Sarmal Yayınevi, İstanbul.

AKAR, Rıdvan ve DÜNDAR, Can (2008), **Ecevit ve Gizli Arşivi**, İmge Kitabevi, İstanbul.

AKSOY, Muammer (1977), **Sosyalist Enternasyonal ve CHP**, Tekin Yayınevi, İstanbul.

AKŞİN, Sina (2017), **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

ALPARSLAN, Mehmet Süha (2010), *"Ocak 1975"*, **Birgün Gazetesi**, Erişim Tarihi: 5 Şubat 2023, https://www.birgun.net/haber/ocak-1975-14623.

ANTMEN, Ahu (2009), *"Türk Kültüründe Beden ve 'Güzel İstanbul' Olayı"*, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 8(30), ss. 366-375.

AYDIN, Suavi ve TAŞKIN, Yüksel (2014), **1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul.

BATUMAN, Bülent (2010), *"Toplumcu Bir Belediyecilik Modeli: 'Yeni Belediyecilik Hareketi' (1973-1977)"*, **Mülkiye Dergisi**, 34(266), ss. 223-241.

BİRAND, Mehmet Ali (2018), **32. Gün Arşivi: Kanlı 1 Mayıs**, Erişim Tarihi: 5 Şubat 2023, https://www.youtube.com/watch?v=c2YdLxNjqXg.

BİRGİT, Orhan (2013), **Kalbur Saman İçinde: Olaylar, Anılar, Portreler**, Doğan Kitap, İstanbul.

CEM, İsmail (2010), **TRT'de 500 Gün**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Cumhuriyet Gazetesi (2013), *"Ecevit'in Hayali Kabusa Dönüştü"*, 31 Mart 2013, Erişim Tarihi: 12.02.2023, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ecevitin-hayali-kabusa-donustu-412726.

ÇEÇEN, Anıl (2018), **"Kıbrıs Çıkmazı"**, Astana Yayınları, Ankara.

DEMİRKENT, Dinçer (2017), **Bir Devlet İki Cumhuriyet**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

DODD, Clement H. (2016), *"Türkiye Cumhuriyeti"*, **Dünden Bugüne Türkiye: Tarih, Politika, Toplum ve Kültür** (Der. Metin Heper ve Sabri Sayarı), bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

DURSUN, Soner (2018), *"Türk Siyasal Hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1977)"*, **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum**, 7(20), ss. 425-440.

ECEVİT, Bülent (2010), **Umut Yılı 1977**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

GÜLBAY, Alper (2018), **Kısır Seçimler ve Bunalımlı Yıllar**, Cinius Yayınları, İstanbul.

GÜLEN, Ahmet (2019), *"Siyasal Partilerin Propagandaları Ekseninde 1977 Genel Seçimi"*, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 65, ss. 119-157.

KAYNAR, Mete Kaan (2021), **Türkiye'nin 1970'li Yılları**, İletişim Yayınları, İstanbul.

KESKİN, Nuray E. (2021), *"Yetmişli Yıllarda Kamu Yönetimi"*, **Türkiye'nin 1970'li Yılları** (Haz. Mete Kaan Kaynar), İletişim Yayınları, İstanbul.

NOHUTÇU, Ahmet (2011), **Kamu Yönetimi**, Savaş Yayınevi, Ankara.

ÖZDEMİR, Hikmet (1995), **Türkiye Cumhuriyeti**, İz Yayıncılık, İstanbul.

SEZGİN, Sezgin ve CANBULUT, Tuğba (2021), **Toplumcu Belediyecilik: 1970'lerden Günümüze Bir Yerel Yönetim Deneyimi**, İletişim Yayınları, İstanbul.

TBMM (2015), **Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 1** (Haz. İrfan Neziroğlu ve Tuncer Yılmaz), TBMM Basımevi, Ankara.

TBMM (2015), **Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 2** (Haz. İrfan Neziroğlu ve Tuncer Yılmaz), TBMM Basımevi, Ankara.

TBMM (2013), **Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 6 (17 Kasım 1974-12 Kasım 1979)** (Haz. İrfan Neziroğlu ve Tuncer Yılmaz), TBMM Basımevi, Ankara.

TBMM (1974), *"Cumhuriyet'in 50'nci Yılı Nedeniyle Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun"*, 18.05.1974, S. 14890, Erişim Tarihi: 5.02.2023, https://www5.tbmm.gov.tr/tutana klar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc057/kanuntbmmc057/kanuntbmmc05701803.pdf.

TOKATLI, Orhan (2004), **Güvercinli Yıllar**, Doğan Kitap, İstanbul.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1977), *"Üçüncü Beş Yıl: 1973-1977 (Yeni Strateji ve Kalkınma Planı)"*, Erişim tarihi: 14.02.2023, https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/.

T.C. Resmî Gazete (1974), *"1974-1975 Döneminde Yedi İlde Haşhaş Ekimine İzin Verilmesi Hakkında Karar"*, 1.07.1974, S. 14932, Erişim Tarihi: 5.02.2023, https://www.resmigazete.g ov.tr/arsiv/14932_1.pdf.

T24 (2012), *"Kanlı 1 Mayıs'ın Savcısı Yetkin: 'Solcuların İşi Değil; Yüzlerce Kanıt Var'"*, 4 Mayıs 2012, Erişim Tarihi: 5.02.2023, https://t24.com.tr/haber/kanli-1-mayisin-savcisi-yetkin-solcularin-isi-degil-yuzlerce-kanit-var,203132.

16. BÖLÜM
1984 YEREL SEÇİMLERİ

Mustafa Alp

GİRİŞ

12 Eylül 1980 yılında gerçekleşen askerî darbe sonrasında kurulan yeni partilerin 1983 genel seçimlerine katılmalarıyla birlikte kademeli olarak askerî idareden sivil idareye geçiş süreci başlamıştır. Bu sancılı sürecin bir parçası olarak ifade edilebilecek 25 Mart 1984 yerel seçimleri sonuçları bakımından sivil idareye geçişin tamamlanması, süreci açısından ise hukuki gelişmeler, yeni partilerin siyaset arenasında yer almaları, ilk defa büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinin uygulanması gibi birtakım özellikleri ile önem arz etmektedir. Çalışma yakın tarihimizin önemli köşe taşlarından sayılabilecek 25 Mart 1984 yerel seçimlerine farklı açılardan bakarak bir fikir edinilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda öncelikle seçim öncesi hukuki süreç değerlendirilmiş, seçime giden süreç açıklanmış, seçim sonuçları hem sayısal hem de sosyal etkileri açısından incelenerek ortaya çıkan sonucun sebepleri hakkında değerlendirmelere yer verilmiştir.

1. SEÇİM ÖNCESİ GENEL GÖRÜNÜM

1.1. Seçimden Önce Mevzuatta Yapılan Değişiklikler

12 Eylül 1980 darbesinden sonra askerî idare öncülüğünde oluşturulan 1982 Anayasası yürürlüğe girmiştir. 1982 Anayasasının halkoyuyla kabul edilmesinden sonra, siyasal yaşamın tekrar sivilleşmesi için atılan ilk adımlardan biri, 22 Nisan 1983 günü 2820 sayılı "Siyasal Partiler Kanunu'nun kabul edilmesidir (Altan, 2005: 176). Siyasal Partiler Kanunu her ne kadar dönemsel olarak sivilleşme ve demokratikleşme açısından bir adım olsa da 10 Haziran 1983 tarih ve 2839 Milletvekili Seçim Kanunundaki "*Siyasî partileri seçimlere katılabilmelere için, illerin en az yarısında oy verme gününden en az altı ay evvel*

rilmiştir. Gerek katılım gerekse ANAP'ın aldığı oy sayıları halkın temsil yetkisini sivil idareye devretmesine onayı olarak değerlendirilebileceğinden ANAP her ne kadar dönemsel olarak belli zorluklarla karşı karşıya kalmış olsa da bu sürecin avantajını da kullanmış oluyordu. Bunun yanında iktidar partisi olması vesilesiyle seçim öncesi aldığı yüksek devlet katkısı, iktidar gücüne bağlı yüksek bağış miktarları ve bazı rakip politikacıların belirttiği devlet kaynakları ile yapılan ziyaretler esnasında yapılan söylevler ve vaatler de bu başarıda etkili olmuş olabilir. Ayrıca seçim sonuçları incelendiğinde görülen oy oranı ve temsil oranı arasındaki fark ANAP'ın aldığı oydan kayda değer yüksek bir temsiliyet faydası sahibi olduğunu göstermektedir. Halktan aldığı bu oyun karşılığı olarak sağladığı güven ile Turgut Özal ileride katılacağı seçimlerde de başarısını sürdürecekti.

1983 seçimleri ile yönetimdeki askerî temsilin sivil temsile devrolması hâlihazırda belediyelerdeki askerî yönetim tarafından atanmış yöneticiler sebebi ile tamamlanamamıştı. 1984 yerel seçimleri yönetsel devir açısından yetki devrinin tamamlanmasını ifade eder. Bu bağlamada 1984 yerel seçimleri Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün gösterdiği muasır medeniyetlerin demokratik yönetim biçimlerine doğru ilerleme açısından da değerli bir adım olmuştur.

KAYNAKLAR

AKÇAY, Ekrem Yaşar (2016), "*Turgut Özal Dönemi Türkiye-Topluluk İlişkileri"* **The Turkish Yearbook of International Relations**, 47, ss. 45–58.

Albayrak. (1984, Mart 16).

ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz (1999*)," Siyasal Partiler ve Sivil Toplum Örgütleri",* **Anayasa Yargısı**, 16, ss. 95–115.

ALP, Mustafa (2017). "*Kitle İletişim Araçlarının Genç Seçmenlerin Siyasi Tercihleri Üzerindeki Etkisi*", **Yüksek Lisans Tezi**. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir.

ALTAN, Cemal (2005), "*Genel Seçimler-Yerel Seçimler İlişkisi (1983-2004)",* **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 3(12), ss. 174–190.

BDİE, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. (1984). *Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları-25/03/1984*. https://doi.org/https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0012953.pdf

BERK, Ercüment (2015), *1983 Seçimlerine Giden Süreçte Kurulan Siyasi Partiler Ve Programlar*. **Yüksek Lisans Tezi**. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

ÇİTÇİ, Oya (2005). **Yerel Seçimler Coğrafyası 1963-1999**, TODAİE.

ÇİTÇİ, Oya., AKBULUT, ÖRSAN Ö., BAYRAMOĞLU, Sonay, ŞENER Mustafa YAMAN, Hüseyin, (2001), **Yerel Seçimler Panoraması (1963-1999)**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayın No:306, Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi, İmaj Matbaası, Ankara.

Cumhuriyet. (1984a, Mart 4). Cumhuriyet. (1984b, Mart 26).

Doğu Ekspres. (1984a, Mart 3). Doğu Ekspres. (1984b, Mart 29).

DÜZENLİ, Kubilay (2021), "*Halkçı Partinin Politik Kimliği Üzerine Bir Değerlendirme"* **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 13(3), ss. 59–74.

EVREN, Kenan (1991). **Kenan Evren'in Anıları-5. Cilt**. Milliyet yayınları.

GÖYMEN, K. (1985). *Yerel Yönetimler-Türkiye'de Yerel Yönetim*. İçinde **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi** (Ed. Murat Belge, ss. 2838–2844). İletişim Yayınları.

GÜLER, Fatih (2021a). "*Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanununa Göre İhtar",* **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 8(1), 97–130.

GÜLER, Fatih (2021b). **Seçimlerin Yönetim ve Denetiminde Görev Kurumların Yapısal ve İşlevsel Sorunları Giderici Çözümler**. Ekin Basım Yayın Dağıtım.

GÜLER, Fatih (2022), "*AİHM İçtihadı ve 6111 Sayılı Kanun Işığında Siyasi Partilerin Mali Denetimi"*. **Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (NEÜHFD),** *5*(1), ss. 1–15.

Hürriyet. (1983, Ekim 18). Milletin Sesi. (1984, Mart 16).

Milliyet. (1984a, Mart 3). Milliyet. (1984b, Mart 26).

MİŞ, Nebi (2015). *İstanbul Seçimleri 1950-2014*. **Antik Çağdan 21. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**. https://istanbultarihi.ist/87-istanbul-secimleri-1950-2014

NUSRET, Ali (2021), *Bir zamanlar ANAP vardı….* **Independent Türkçe**. https://www.indyturk.com/node/432756/haber/bir-zamanlar-anap-vardı…

ÖZKAN, Necati (2002). **Türkiye ve Dünyadan Örneklerle Seçim Kazandıran Kampanyalar.** Media Cat Kitapları.

REİD, Hon Kenneth. Ken (2019). **The 6 Secrets to Winning Any Local Election - and Navigating Elected Office Once You Win!: A Step-by-Step Guide to Campaigning and Serving in Public Office** (1st edition). Page Publishing, Inc.

TACHAU, Frank (2000). *Turkish Political Parties and Elections: Half a Century of Multiparty Democracy.* **Turkish Studies**, 1(1), ss. 128–148.

TAYFUN, Çınar (2007), *"Yerel Seçimlerde Kent Büyüklüğü İle Oy Vermenin Yönü Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği 1963-1999".* **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 62(3), ss. 141–165.

TBMM TUT. (1984a). *5 Ocak (18.Birleşim).* **TBMM Tutanak Dergisi**,.

TBMM TUT. (1984b). *27 Mart (44. Birleşim)*. **TBMM Tutanak Dergisi**,

TEKELİ, Şirin (1985). *Seçim-Cumhuriyet Döneminde Seçimler*. **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi** (Ed: Murat Belge, ss. 1797–1824). İletişim Yayınları.

TOSUN, Tanju (2009). **Türk Siyasal Hayatında Seçimler ve İzmir**. Orion Kitabevi.

TUNCER, Erol (2006). "*Türkiye'de Seçim Uygulamaları/ Sorunları IşığındaTemsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği",* **Anayasa Dergisi**, 23, ss. 167–182.

TUNCER, Erol (2017). **Seçim 1984- 25 Mart 1984 İl genel Meclisi ve Belediye Seçimleri-Sayısal ve Siyasal Değerlendirme** (1. Basım). Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı-TESAV.

TURAN, Ali Eşref (2008). **Yerel Seçimler,** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

TURHAN, Mehmet (2002). *Siyasi Partilere "İhtar".* **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 57(1), ss. 137–155.

UYAN, Ercan (2019). *12 Eylül 1980 Darbesi ve İzmir Belediyesi [12 Eylül 1980-25 Mart 1984].* **İzmir Belediyesi'nin 150. Kuruluş Yıldönümünde Uluslararası Yerel Yönetimler Demokrasi ve İzmir Sempozyumu Bildiriler**.

Yeni Asır. (1984, Mart 27).

YÜCEL, M. Serhan (2006.). **Türkiye'nin Siyasi Partileri (1859-2006).** Alfa Yayınları.

YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, (1996). "*Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi".* **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, *55*(1–2), 103–150.

ZÜRCHER, Erik Jan (2004). **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi** (Y. Çev. Saner (Ed.); 4.Basım). İletişim Yayınları.

17. BÖLÜM
1989 YEREL SEÇİMLERİ

Binnaz Çinar

GİRİŞ

Modern devletlerde kamusal hizmetleri ve diğer idari faaliyetleri etkin ve verimli bir şekilde yürütmek için merkezî ve yerinden yönetim olmak üzere iki şekilde örgütlenmiştir. Yerel yönetimler de yerinden yönetim ilkesinin bir parçası olarak bölge, il ve daha küçük yerleşim birimlerinde yaşayan yurttaşların ihtiyaçlarının karşılanması için yine bu yurttaşlar tarafından seçilen tüzel kişiliği haiz karar organlarını ve sistemi ifade etmektedir. Türkiye'de yerel yönetimlerin çerçevesi Anayasanın 127. maddesinde çizilmiş ve anayasada yerel yönetimler "il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileri" olarak tanımlanmış ve yerel yönetimler il özel idaresi, belediye ve köy olmak üzere üç birim olarak kurumsallaştırılmıştır (Kaçer, 2017:330; Kaçer, 2017: 228)

26 Mart 1989 yerel seçimleri cumhuriyet tarihinde yer alan en önemli seçimlerin başında gelmektedir. Bu seçimlerde idareciler 5 yıllığına yerel idareci olarak seçilmişlerdir. Bu yerel seçimde 28 milyon 66 bin 310 seçmen oy kullanmak için sandık (105 bin) başına geçerek, oy pusulalarında "evet" veya "tercih" mührünü kullanmışlardır. Kullanılan oylardan 22 milyon 147 bin 749'u geçerli sayılırken, 729 bin 974'ü geçersiz sayılmıştır. Seçmenler il genel meclisi seçimi için ayrı, belediye başkan ve belediye meclis üyeleri için ayrı, muhtar ve ihtiyar heyeti üyeleri için üç ayrı sandıkta ve her defasında farklı oy pusula ve zarflarıyla oy kullanmışlardır (Cumhuriyet, 1989; Milli Gazete, 1989).

Yapılan bu çalışmada 26 Mart 1989 yerel seçimlerinde seçim öncesi genel görünümde partilerin durumu, seçimden önce mevzuatta yapılan değişiklikler,

lar elde etmelerine neden olmaktadır. Bu açıdan incelediğimizde 1987 genel seçimlerinde birinci olan ANAP, 1989 yerel seçimlerinde başarılı olamayarak, büyük bir hezimete uğramıştır. Tabi bu durumun gerçekleşmesine sebep olan birçok neden vardır. İlk neden olarak, ANAP'ın 1983 yılından itibaren 6 yıllık bir iktidar döneminde olması güç kaybetmiş ve yıpranmış bir parti olarak 1989 seçimlerine girmesi ANAP'ı başarızlığa doğru yönlendirmiştir. İkinci neden olarak ise, parti içinde aday seçme konusunda karşılaşılan çekişmelerdir. 1989 yerel seçimlerde SHP'nin başarılı olmasının nedeni olarak şunu söyleyebiliriz: SHP'nin sağ partilere rağmen iyi bir sol söylemle siyaset yapması ve ayrıca sağ politikalara alternatif politikalar üretmesidir (Altan, 2005, s. 182-183).

KAYNAKLAR

AKIN, Mahmut Hakkı (2018), "Turgut Özal ve Anatavan Partisi Muhafazakarlığı", **Muhafazakar Düşünce Dergisi,** 15(55), ss. 121-139.

ALTAN, Cemal (2005), *"Genel Seçimler-Yerel Seçimler İlişkisi (1983-2004)"*. **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 3(12), ss. 174-190.

ARSLAN, Ali (2007), "1963'ten Günümüze, Yerel Seçim Sonuçları Temelinde Türkiye'nin Siyasi Yapısı", **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, 4(1), ss. 1-32.

ARSLAN, Ali, ARSLAN, Gülten ve ÇAKIR, Halil (2018), "Dünden Bugüne Bodrum'da Siyasal Hayat: Yerel Seçim Sonuçları Temelinde Bodrum'un Siyasi Yapısının Sosyolojik Analizi", **Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi**, 1(1), ss. 71-98.

AŞIK, Süleyman (2017). *"Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı Seçilmesi Sürecinde ve Sonrasında Yaşanan Bazı Gelişmeler".* **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 17(34), ss. 431-465.

BALCI, Şükrü (2007). *"Türkiye'de Negatif Siyasal Reklamlar: 1995, 1999 ve 2002 Genel Seçimleri Üzerine Bir Analiz"***. Selçuk İletişim,** 4(4), 122-142.

Cumhuriyet Gazetesi (1989, 26 Mart).

ÇINAR, Tayfun (2007). "*Yerel Seçimlerde Kent Büyüklüğü ile Oy Vermenin Yönü Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği 1963-1999"*. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,** 62(3), ss.141-165.

DEMİRTAŞ, Bahattin (2017). *"Türkiye'de Askeri Vesayet Sisteminden Demokrasiye Geçiş Sürecinde Özal Tecrübesi"*. **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,** 21(1), ss. 275-292.

GENÇKAYA, Ömer Faruk (2020). **XIX. Dönem TBMM ve "Yeniden Koalisyonlar" Döneminin Başlangıcı.** *100. Yılında TBMM Oluşumu, Çalışma Şartları ve İşlevleri* (s. 645-680). Ankara: TBMM Basımevi.

GÜLER, Fatih (2020), **Seçimlerin Yönetim ve Denetiminde Görev Alan Kurumların Yapısal ve İşlevsel Sorunlarını Giderici Çözümler**, Ekin Yayınevi, Bursa.

Güneş Gazetesi (1989, 1 Kasım).

Hürriyet Gazetesi (1989, 20 Ekim). Hürriyet Gazetesi (1989, 31 Ekim).

Hürriyet Gazetesi (1989, 2 Kasım). Hürriyet Gazetesi (1989, 11 Kasım).

KAÇER, Murat (2017). *"Türkiye'de Belediye Başkanliği Seçimlerinde Yenilenme (1963-2014)"*. **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** 15(4), ss. 329-350.

KOÇ, Yunus (2019). *"Türk Demokrasi Sürecinde Muş'ta Referandum ve Yerel Seçimler (1980-2019): Etkiler ve Sonuçlar"*, **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** 9(9), 1111-1141.

Milli Gazete (1989, 26 Mart).

Milliyet Gazetesi (1989, 26 Mart). Milliyet Gazetesi (1989, 10 Kasım). Milliyet Gazetesi (1989, 15 Kasım).

MİŞ, Nebi (2012). **İstanbul Seçimleri 1950-2014.** *Antikçağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* (Cilt 3). İstanbul: İSAM ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kültür A.Ş.

Tercüman Gazetesi (1989, 26 Mart).

YALANSIZ, Nedim (2014). *"İzmir'de 1989 Yerel Seçimleri"*. **Tarih Okulu Dergisi (TOD),** ss.571-597.

YALNIZOĞLU, Yasemin (2017). *""Hepsini Yakala Partisi" Bağlamında Anavatan Partisi'ne Yönelik Bir Analiz"*. **PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** 3(1), 67-77.

Yeni Nesil Gazetesi (1989, 26 Mart). Yeni Nesil Gazetesi (1989, 27 Mart).

YILDIRIM, Ali, YILDIRIM, Kürşad Emrah ve ÖZCAN, Sami (2019). *"Türkiye'de Mahalli İdareler Seçimleri Oy Oranlarının Tahmin Edilmesine"*. **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** 19(2), 309-330.

ZÜRCHER, Erık Jan (2017). Kenan Evren Devleti ve Turgut Özal Ekonomisi. (Çeviren: Yasemin Saner), İstanbul, İletişim Yayınları.

18. BÖLÜM
1994 YEREL SEÇİMLERİ

Eray Göç

GİRİŞ

Osmanlı devletinin bakiyesi olarak imparatorluk sonrası 1923 yılında kurulan Türkiye'nin siyasal kültürünün temellerini ve kurumsal yapısının kökenini Osmanlı'da görmek mümkündür. 1808 senedi ittifak ile Osmanlı siyasal kültürünün dönüştüğünü görmekteyiz, padişahın lütfu olarak belirtilen ve ilerleyen süreçte geniş hak kazanımları olarak görülen tanzimat ve ıslahat fermanları halkın yavaş yavaş siyasal yapının etkili aktörlerine dönüşmesine sebep olmuştur. Osmanlı'dan Cumhuriyet Dönemi'ne geçişle birlikte demokrasi kültürü ve seçimlerin siyasal hayatın vazgeçilmez bir parçası olduğunu görmekteyiz. 1923 yılında kurulan cumhuriyet yönetiminde 1930 yılında yerel seçimlerin yapıldığını görmekteyiz. 1934, 1938 ve 1942 yerel seçimleri tek partili hayatın olduğu yıllarda yapılan yerel seçimler olarak tarihteki yerini almıştır. Çok partili hayata geçişle birlikte demokrasinin kurumsal olarak yerleştiğini görmekteyiz ve bu süreç ikinci dünya savaşı sonrasına denk gelmektedir. Türkiye'de toplumsal hayatın tamamına tesir eden askerî darbeler demokrasininde kesintiye uğramasına sebep olmuştur. 1946 yılında çok partili hayata geçişle birlikte yapılan yerel seçimler, 1950 ve 1955 yılında yapıldıktan sonra, 1960 darbesi ile kesintiye uğrayan demokrasi kültürü, 1961 anayasası ve bu anayasanın yerel seçim kanununda yaptığı değişiklikler ile birlikte 1963 yılında yeniden yapılan yerel seçimlerde belediye başkanlığı makamının halk tarafından doğrudan seçilmesi ile yeni bir yöntemin gelişmesine sebep oldu. 1963 yerel seçimlerini takip eden süreçte 3 yerel seçim yapıldıktan sonra 1980 darbesi ile yeniden kesintiye uğrayan Türk demokrasisi, 1984, 1989, 1994, 1999, 2004, 2009, 2014 ve 2019 yıllarında yapılan düzenli seçimlerle yeniden ritmini bulmuştur. Türk demokrasisi ve siyasal hayatının önemli dönüm noktaları arasında gösterilebilecek çok partili yaşama geçiş ve devam eden süreçte seçim kültürünün yerleşmesinin önünde zaman zaman halk ira-

kesimin Türkiye siyasetine yön verecek yeni bir grup olarak yıllarca etkili olmalarını sağlamıştır.

Özetle, 27 Mart 1994 yerel seçimleri Türkiye siyaset tarihi açısından bir dönüm noktası bir kırılma tarihi olarak kabul edilebilir. Nitekim bu seçimlerden başarıyla ayrılan siyasal islam hareketinin temsilcisi durumundaki Refah Partisi bu başarısını 1995 genel seçimlerinde perçinlemiştir. Yine bu seçimler ile İstanbul belediye başkanlığını kazanan Recep Tayyip Erdoğan siyasal bir aktör olarak Türkiye'de etkili olacağının sinyallerini 1994 seçimlerinden sonra yaptığı belediye başkanlığı ile vermiştir. Yöneten yönetilen ayrımı açısından da bir dönüme işaret eden bu seçimler, muhafazakâr dindar seçmenin siyaset belirlemede yeni aktör olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İlerleyen süreçte 28 Şubat ile darbe vurulmaya çalışılan bu siyasal hareket, kendi içerisinden çıkarmış olduğu kadrolar ile yeni bir sürecin başlamasına sebep olmuştur. Bu sürecin neticesi günümüze kadar devam eden zaman içerisinde çok az değişimle siyasette etkili bir akım olarak politik yaşama etki etmiştir. Sonuçları bakımından Türkiye siyaset tarihinin yanında yürüttüğü politika gereği dünya siyaset tarihinde etkileri olan bir yapı ortaya çıkardığı için 27 Mart 1994 yerel seçimleri kritik öneme sahiptir.

KAYNAKLAR

AKENGİN, Yahya (1996), **Siyasetname ya da Bir Seçim Hikâyesi**, Bilgi-Tek Yayınları, Ankara.

ALTAN, Cemal (2005), *"Genel Seçimler - Yerel Seçimler İlişkisi (1983- 2004)"*, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 3(12), ss. 174-190.

ARSLAN, Ali (2006), *"1973'ten Günümüze Yerel Seçim Sonuçlarının Temelinde Samsun'un Siyasi Yapısı"*, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, (10), ss. 76-106.

ÇINAR, Tayfun (2007), *"Yerel Seçimlerde Kent Büyüklüğü İle Oy Vermenin Yönü Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği 1963-1999"*, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi** , 62 (03) , 141-165 .

ÇİTÇİ, Oya (2005), **Yerel Seçimler Coğrafyası1963-1999**, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi, Ankara.

ÇİTÇİ, Oya., AKBULUT, ÖRSAN Ö., BAYRAMOĞLU, Sonay, ŞENER Mustafa YAMAN, Hüseyin, (2001), **Yerel Seçimler Panoraması (1963-1999)**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayın No:306, Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi, İmaj Matbaası, Ankara

DAĞTAŞ, Erdal (2001), *"27 Mart Yerel Seçimleri Öncesinde Yazılı Basının Siyasal Tutumu ve Seçim Sonrasına İlişkin Gecikmiş Bir Değerlendirme"*, **Kurgu Dergisi**, 18, ss. 157-176.

DEMİREL, Ahmet (2018), **Tek Partinin İktidarı Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923- 1946)**, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.

GÜL, Halis (1994), *"1994 Yerel Seçimlerin Basına Yansıması"*, **Yüksek Lisans Tezi,** İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tanıtım ve Halkla İlişkiler Anabilim Dalı. İstanbul.

GÜLER, Fatih (2021), **Seçimlerin Yönetim ve Denetiminde Görev Alan Kurumların Yapısal ve İşlevsel Sorunlarını Giderici Çözümler**, Ekin Yayınevi, Bursa.

HAKALMAZ, Turaç (2021), **1994 Yerel Seçimlerinde Refah Partisi'nin Başarı Analizi**, HIST 200-4 (2020-2021 Bahar).

KARTAY, Cezmi (1994). **27 Mart 1994 Yerel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları (TESAV), Ankara.

ÖZGÜR, Hüseyin ve CANSEVER, Niran (2022). *"Türkiye'de 1991-2002 Döneminde Yerel Yönetim Reformu Çabalarına Dair Söylemler, Denemeler ve Gelişmeler",* **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 22(1), ss. 209-234.

SEZEN, Saim (2000). **Seçim ve Demokrasi**, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2. Baskı.

TOKGÖZ, Oya (2010). **Seçimler Siyasal Reklamlar ve Siyasal İletişim**, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul.

TOSUN, Tanju (2016). **2023'e Doğru Türkiye'de Siyaset Partiler ve Seçimler**, ORİON Kitabevi, Ankara.

TUNCER, Erol (2003). **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)**, Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV), Ankara.

TURAN, Ali Eşref (2008). **Türkiye'de Yerel Seçimler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

TÜRK, Hikmet Sami (1983). Yerel Seçimlerle İlgili Kanun Değişikliğine İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararı, TBMM Tutanak Dergisi, C.1, S.2. ss. 73-103.

ÜZMEZ, Umut (2020). *Türkiye'de Yerel Seçim Sistemi: Sorunlar ve Yeni Bir Model Önerisi*, **Doktora Tezi,** Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.

YALANSIZ, Nedim (2013). *"İzmir'de 1989 Yerel Seçimleri"*, **Tarih Okulu Dergisi**, 17, ss. 571-597.

YILDIRIM, Ali & Yıldırım, Emrah ve Özcan, Sami (2019). *"Türkiye'de Mahalli İdareler Seçimleri Oy Oranlarının Tahmin Edilmesine Yönelik Bir Model Önerisi",* **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 19(2) ss. 309-330.

19. BÖLÜM
1999 YEREL SEÇİMLERİ

Recep Kaya

GİRİŞ

1999 yılında Türkiye'de mahalli idarelerin yöneticilerini belirlemek amacıyla yapılan yerel seçimlerin Türkiye genelinde sonuçlar bağlamında nasıl bir tablo ortaya çıkardığı ve sonuçların partisel temelde nasıl dağılım gösterdiği ile partilerin Türk siyasal hayatında ve halk nezdinde ne denli etkinlik gösterdikleri 1999 yerel seçimleri bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır.

1. DEMOKRASİNİN TEMELİ SEÇİMLER VE TEMEL İLKELERİ

Demokratik yaşamın, gelişmişliğin ve katılım esaslı oluşumlar arasında ilk sıralarda yer alan yerel yönetimler (mahalli idareler) sosyal bilimler alanıyla ilgilenen araştırmacıların temel uğraşı konuları içerisinde ön sıralarda yer almaktadır. Türkiye'de olduğu gibi Batılı ülkelerde de yönetime katılma ve demokrasinin yaşama geçirilmesinde yerel yönetimler öncü bir rol üstlenerek genele ulaşmada başat bir rol oynamıştır. Böyle bir durumun ortaya çıkmasında yerel yönetimlerin halka en yakın birimler olması ile yönetime katılmada ilk safhada yer alması gibi faktörler etkili olmaktadır.

Günümüzde demokrasi anlayışının daha çok temsili demokrasi türü uygulanmakta olup, temsilciler bu yolla seçilerek meşruiyet (yasallık) kazanmaktadır. Mahalli idareler de aynı şekilde seçim esasına dayanmakta, karar organları o yörede ikamet eden seçmenler tarafında seçilerek oluşturulmaktadır. Yapılan seçimlerin önceden belirlenen ilkelere uygun olarak ve belirli periyotlar dâhilinde yapılması demokrasiden söz edebilmek için olmazsa olmaz koşullardandır. Seçimlerin en temel iki amacı bulunmakta olup bu ilkeler yönetimde istikrar ve temsilde adalet ilkeleridir (Üzmez, 2020: 8-20).

Türkiye'de mahalli idarelerin ortaya çıkışı Batıda ortaya çıkan sosyal ve siyasal gelişmelerden ziyade idari ve iktisadi gerekliliklerin sonucu olarak

menler tarafından daha dikkate değer bulunduğu söylenebilir. Hizmete bakış ve değerlendirmenin ön planda tutulmasını gerektiren yerel seçimlerde halkın daha çok ve kitlesel tarzda düşünce yapısına oturan adaya yöneldiği, adayın ideolojik kimliğinin ve partisinin daha çok öncelendiği ileri sürülebilir.

KAYNAKLAR

ÇAKIR, Ruşen (1999), *Seçimin Esas Mağlubu: FP*, **Birikim Aylık Sosyal, Kültür Dergisi**, s. 121.

ÇİTCİ, Oya (1989), **Yerel Yönetimlerde Temsil –Belediye Örneği**, TODAİE Yayını, Ankara.

ERYILMAZ, Bilal (2010), **Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme**, İşaret Yayınları, 3. Baskı İstanbul.

OKTAY, Tarkan (2008), **Belediye Kurumunun Tarihsel Gelişimi, Bozlağan, R. ve Demirkaya, Y. (Ed.), Türkiye'de Yerel Yönetimler İçinde**, Nobel Yayınları, Ankara.

ÖZGÜR, Hüseyin ve CANSEVER, Niran (2022), "*Türkiye'de 1991-2002 Döneminde Yerel Yönetim Reformu Çabalarına Dair Söylemler, Denemeler ve Gelişmeler"*, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 22(1), ss. 217-220.

ÜZMEZ, Umut (2020), *"Türkiye'de Yerel Seçimler: Sorunlar ve Yeni Bir Model Önerisi"*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, Sakarya.

www.ysk.gov.tr/tr/27-Mart-1994-mahalli -idareler-genel-seçimi/2804.

www.ysk.gov.tr/tr/18-Nisan-1999-mahalli-idareler-genel-seçimi/2805.

20. BÖLÜM
2004 YEREL SEÇİMLERİ

Yusuf Uysal

GİRİŞ

Yaygın bir tabirle "demokrasinin bayramı" olarak ifade edilen seçimler, yönetenlerin yönetilenler tarafından belirlenmesine ve halkın iradesinin ülke yönetimine yansımasına imkân veren en önemli mekanizmadır. Başka bir deyişle, seçimler ülkelerin demokratik olgunluk seviyelerinin ölçülmesinde ve demokrasinin kurum ve kurallarıyla uygulanmasında en öncelikli ölçüt olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, merkezî ve yerel yönetimlerin karar ve yürütme organlarının seçimle işbaşına gelmeleri gelişmiş bir demokrasiye sahip olmanın ilk şartlarından biri olarak kabul görmektedir.

Yerel seçimler, ülkede yürütme erkini ele geçirme sonucunu doğuran genel seçimlerden sonra, özellikle Fransa ve Türkiye gibi merkezî yönetimin güçlü olduğu ülkelerde mevcut iktidarın politika ve icraatlarına yönelik bir güven oylaması olarak değerlendirilmesi bakımından oldukça önem atfedilen seçimlerdir. Özellikle 1980'lerden itibaren revaç bulmaya başlayan "desantralizasyon" ve "subsidiarite" ilkeleriyle yerel yönetimlerin ülke yönetiminde ve kamu hizmetlerin sunumunda daha etkin bir rol üstlenmeleri yerel seçimlerin daha önemli hâle gelmeleri sonucunu doğurmuştur.

Bu nedenle siyasi partiler daha fazla yerel yönetim biriminde seçimi kazanmak amacıyla çeşitli stratejiler geliştirmektedirler. Bu stratejilerin en önemlilerinden biri seçimi kazanma ihtimali en yüksek adaylarla seçime girmektir. Bir görüşe göre, yerel siyasete yerel seçimler bazında etkide bulunan faktörlerden en önemlisi belediye başkan adayıdır. Belediye başkanı ve/veya adayı, yerel siyasetin belki de en önemli aktörüdür. Bu aktör, yerel seçimlerde seçmenlerin oy verme davranışlarının ve yerelin yerel seçimlere etkisinin ölçütü durumundadır (Kamalak, 2013: 427).

3 Kasım 2002 genel seçimlerinde tek başına iktidar olan AK Parti, genel seçimlerde gösterdiği başarıyı 28 Mart seçimlerinde de yaklaşık %42 oy alarak göstermiş ve yerel yönetimlerde de önemli bir zafer elde etmiştir. AK Parti özellikle Ankara, İstanbul, Bursa, Antalya, Adana ve Konya gibi büyükşehirlerde büyükşehir belediye başkanlıklarını kazanmakla iktidarını pekiştirmeyi başarmıştır. 3 Kasım 2002'de iktidara gelen 59. Hükûmetin halk nezdinde aynı zamanda bir güven oylaması niteliğini taşıyan bu seçimler, iktidarın icraatlarının seçmen tarafından desteklendiği anlamına gelmekteydi.

AK Parti bu seçimde elde ettiği güvenle seçimden hemen sonra yerel yönetimler alanında köklü mevzuat düzenlemelerine odaklanmıştır. Bu amaçla, 10.07.2004 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanunu, 10.07.2004 tarih ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 22.02.2005 tarih ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu kabul edilmiştir.

Bu seçimlerden sonra özellikle AK Parti kurmaylarının ve seçmenlerinin sıklıkla kullandığı "AK Parti belediyeciliği" kavramı geliştirilmeye çalışılmış; bu kavram yerel kalkınmayı önceleyen, hizmet odaklı ve yerel halkın sorunlarının çözülmesine odaklanan bir belediyecilik anlayışını ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. AK Partinin 28 Mart seçimlerinden itibaren 2009 ve 2014 yerel seçimleriyle birlikte üç seçim döneminde özellikle Ankara ve İstanbul büyükşehir belediye seçimlerini kazanması söz konusu söylemin seçmende de bir karşılık bulduğunu göstermektedir. CHP'nin, Türkiye'nin en büyük iki ilinde büyükşehir belediye başkanlığını kazanabilmesi için 2019 yılına kadar beklemesi gerekmiştir.

KAYNAKLAR

AK Parti (2004), "*28 Mart 2004 Yerel Seçim Kılavuzu"*, https://www.akparti.org.tr/media/ 272261/2004-yerel-secim-klavuzu.pdf, (07.02.2023).

BALCI, Şükrü ve AYHAN, Bünyamin (2004), *"Seçmen Tercihlerinin Belirlenmesine Yönelik Yapılan Kamuoyu Araştırmalarında Güvenirlilik ve Geçerlilik Problemleri: "28 Mart 2004 Yerel Seçimleri Örneği"*, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**,11, ss. 135 – 167.

ERCİYAS, Serencan ve BAYKAL, Ahmet (2018*), "2004'ten 2019'a Yerel Seçimler"*, "**Kriter Dergisi"**, 29.

GÜLER, Fatih (2020), **Seçimlerin Yönetim ve Denetiminde Görev Alan Kurumların Yapısal ve İşlevsel Sorunlarını Giderici Çözümler**, Ekin Yayınevi, Bursa.

KAMALAK, İhsan (2013), *"Yerelin Yerel Seçimlere Etkisi: Belediye Başkan Adayları Üzerinde Bir İnceleme",* **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**,15(3), ss. 419-446.

MİŞ, Nebi (2018), AK Parti Belediyeciliği: Gelenek, Uygulama ve Beklentiler, **Kriter Dergisi,** 29.

Resmi Gazete, (2004), (12 Mayıs 2004 günlü ve 25460 sayılı), https://www.resmigazete.gov.tr/ eskiler/2004/05/20040512.htm#23, (11.02.2023).

TUNCER, Erol (2009), *"28 Mart 2004 Yerel Yönetimler Seçimleri"*, MEMLEKET Siyaset Yönetim, 4(9), ss.55-71.

Yüksek Seçim Kurulu (2004), "*Karar no: 325",* https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Kararlar/2004Pdf/2004-323.pdf (03.02.2023).

Yüksek Seçim Kurulu (2004), "*28 Mart 2004 Mahalli İdareler Genel Seçimleri",* https://www.ysk.gov.tr/tr/28-mart-2004-mahalli-idareler-genel-secimleri/2818, (03.02.2023).

Yüksek Seçim Kurulu (2004), *"18 Nisan 1999 Tarihinde Yapılan Mahalli İdareler Genel Seçimi"*, https://www.ysk.gov.tr/tr/18-nisan-1999-mahalli-idareler-genel-secimi/2805 (15.11.2022).

Yüksek Seçim Kurulu (2003), "*Seçimine Katılabilecek Siyasi Partiler hakkında Yüksek Seçim Kurulunun 2003/1312 sayılı kararı",* https://www.ysk.gov.tr/tr/28-mart-2004-mahalli-idareler-genel-secimleri/2818, (10.02.2023).

21. BÖLÜM
2009 YEREL SEÇİMLERİ

Damla Mursül

GİRİŞ

Yerel seçimler, siyasal partilerin yerel yönetimlerle ortaya koyduğu belediyecilik anlayışının ve hizmet yaklaşımının izdüşümü niteliğindedir. Seçim gündemi boyunca hem bir önceki seçimin sonuçlarını hem de yeni döneme ilişkin seçmen tercihinin nedenlerini yakından gözlemlemek mümkündür. Kuşkusuz her seçim, öncelikle niceliksel bir sonuç ortaya koyar ve bu sayısal değer üzerinden belli aktörlerin siyasal ve yönetsel açıdan yeni işlevler kazanmasını ya da yeniden işlevlendirilmesini sağlar. Ancak sonucu her ne olursa olsun gerek yerel gerek ulusal düzeydeki dinamiklerle birlikte ele alındığında seçim süreçleri anlam kazanır. Çalışma, bu dinamikleri Türkiye'de yaşanan hukuki, siyasi ve toplumsal gelişmelerle birlikte 2009 yerel seçimleri çerçevesinde ele almayı amaçlamaktadır. Böylece seçim süreci ve ülkenin içinde bulunduğu koşullar ilişkilendirilerek 14 yıl öncesine bir ayna tutulmuş olacaktır.

Bilindiği üzere seçim, sadece seçmenin oyunu kullanmak için sandığa gittiği günden ibaret değildir. Öyle ki 1984 tarihli 2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun, 5 yılda bir yapılan yerel seçimlerde seçimin başlangıcını ilgili yılın 1 Ocak günü, oy verme gününü ise aynı yılın mart ayındaki son pazar günü olarak belirtmektedir (*Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun*, 1984). 2004 yerel seçimlerinin ardından 2009 yılının mart ayının son pazarı olan 29 Mart 2009 tarihinde Türkiye genelinde yerel seçimler yapılmıştır. Çalışmada seçim dönemindeki gelişmelere öncelik verilmekle birlikte esas olarak öncesi ve sonrasıyla seçim döneminin tamamını ilgilendiren gelişmeler göz önünde bulundurulmuş ve bütüncül bir bakış açısıyla farklı etmenlerin birbirleriyle etkileşimde olduğu bir çerçeve ortaya konmaya çalışılmıştır.

- Adalet ve Kalkınma Partisi, orta ve doğu anadoludaki gücünü yitirmeye başlamış; siyasal meşruiyetini sağlamlaştırmak için harekete geçmesi gerektiğini hatırlatmıştır.
- Bu seçimler ile batıda Cumhuriyet Halk Partisi, doğuda Demokratik Toplum Partisi ve ikisi arasında kalan alanda da Adalet ve Kalkınma Partisi'nin yer aldığı bir Türkiye haritası ortaya çıkmıştır.

Siyasal geleneğimizin bize verdiği en önemli mesajlardan biri, genel seçimlerin hemen ardından yapıldığında yerel seçimlerin âdeta bir önceki seçimin sağlaması gibi; genel seçimlerin öncesinde yapıldığında ise kamuoyu yoklaması şeklinde değerlendirildiğidir (A. Doğan ve Göker, 2010:160). Belki de bu nedenle 2007 genel seçimlerinin hemen ardından gerçekleşen 2009 yerel seçimlerini daha çok ulusal siyaset ve makro ölçekli değişkenlerle değerlendirmek daha rasyonel bir yaklaşım ortaya koymaktadır.

Seçimlerin siyasal meşruiyetin halktaki karşılığının ölçüldüğü bir referandum gibi algılandığı ülkemizde 2009 yerel seçimleri de hem iktidar hem muhalefet cephesi seçimi âdeta kazanılması gereken bir savaş olarak görmüştür. Bu tercih, ilerleyen yıllarda neredeyse her seçim döneminde benzer şekilde rağbet görmeye de devam etmektedir.

KAYNAKLAR

ADANA AA (2009, 28 Şubat), O da Şahin gibi konuştu. **Milliyet Gazetesi**. https://www.mllyet .com.tr/syaset/o-da-sahn-gb-konustu-1065298 adresinden erişildi.

AK, Hale. (2010, Haziran),''*29 Mart 2009 Yerel Seçim Döneminde Siyasal Partilerin Eskişehir Yerel Gazetelerine Verdikleri Propaganda Amaçlı İlanların Betimsel ve Göstergebilim Yöntemiyle Çözümlenmesi''*, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

AVANER, Tekin. (2009), ''*Hukuk ve siyaset temelinde yerel seçimler: Yerel seçim sistemi ve Mart 2009 seçimleri üzerine değerlendirmeler (Prof. Dr. Hikmet Sami Türk ile röportaj)''*, **Memleket Siyaset Yönetim**, 4(9), ss. 33-54.

BAYRAKTAR, Ulaş (2011), ''*Yerelin Seçimi, Çözümlemenin Yereli: Mersin'de Mart 2009 İl Genel Meclisi ve Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimleri*'', **Toplum ve Bilim**, (121), ss. 9-47.

BİA Haber Merkezi (2009, 8 Haziran), 30 yerde yerel seçim tekrarlandı. 15 Şubat 2023 tarihinde https://m.bianet.org/bianet/siyaset/115055-30-yerde-yerel-secim-tekrarlandi adresinden erişildi.

CANÖZ, Kadir (2010), ''*Seçmen Tercihinde Aday İmajının Rolü: 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri Öncesinde Konya Seçmeni Üzerine Bir Araştırma''*, **Selçuk İletişim**, 6(2), ss. 95-114.

ÇAHA, Ömer ve GUIDA, Michelangelo (2010), **Türkiye'de Siyasal Partilerin Oy Toplama Stratejileri ve Seçmen Davranışına Etkisi: 2009 Yerel Seçimleri İstanbul Örneği**, İstanbul.

ÇELİK, Aziz (2010), ''*Muhafazakar Sosyal Politika Yönelimi: Hak Yerine Yardım-Yükümlülük Yerine Hayırseverlik''*, **İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, (42), ss. 63-81.

DOĞAN, Ali Ekber (2009), ''*29 Mart 2009 Seçimleri ve AKP: Türkiye'nin Siyasal Coğrafyası Açısından Bir Değerlendirme''*, **Praksis,** (21), ss. 113-134.

DOĞAN, Adem ve GÖKER, Göksel (2010), ''*Yerel seçimlerde seçmen tercihi (29 Mart yerel seçimleri Elazığ seçmeni örneği)*'', **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, 5(2), ss. 159-187.

ERCİYAS, Serencan ve BAYKAL, Ahmet (2018), *''2004'ten 2019'a Yerel Seçimler''*, **Kriter Dergi,** 3(29). https://kriterdergi.com/dosya-ak-parti-ve-yerel-yonetimler/2004ten-2019a-yerel-secimler adresinden erişildi.

GÖKSU, Oğuz (2019), ''Ak Parti'nin Seçim Stratejileri ve Siyasal Kampanyaları: 2002-2014 Dönemi Analizi'', **Turkish Studies-Social Sciences,** 14(3), ss. 589-621. doi:10.29228/ turkishstudies.22907

GÖLCÜ, Abdulkadir (2009), ''*Haber söyleminde medya-siyaset ilişkisi: 29 Mart 2009 yerel seçimleri''*, **İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, (29).

GÜLEN, Ufuk (2009, 1 Mart), Bakan Gönül de, Bakan Şahin gibi konuştu. *Hürriyet Gazetesi*. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bakan-gonul-de-bakan-sahin-gibi-konustu-11111797 adresinden erişildi.

İHA (2009). İlk Kale Düşürme Mitingi Diyarbakır'da. https://www.iha.com.tr/haber-ilk-kale-dusurme-mitingi-diyarbakirda-57450/ adresinden erişildi.

KAMALAK, İhsan (2013), ''*Yerelin yerel seçimlere etkisi: Belediye başkan adayları üzerinden bir inceleme''*, **Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi,** 15(3), ss. 419-446.

KAVRUK, Hikmet (2009), ''Yerel Yönetimlerimiz ve 29 Mart Seçimleri'', **Mostar**, 5(51), ss. 21-23.

KİRİŞ, Hakan ve GÜL, Hüseyin (2008), *''Yarının Siyasetinin İzleri: 29 Mart Yerel Seçimleri Sonrası Siyasette Kimlik, Hizmet ve İdeoloji Eksenli Kırılma''*, **Toplum ve Demokrasi**, 2(4), ss. 139-150.

MAHALLİ İDARELER İLE MAHALLE MUHTARLIKLARI VE İHTİYAR HEYETLERİ SEÇİMİ HAKKINDA KANUN. Pub. L. No. 2972 (1984). Türkiye: T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2972.pdf adresinden erişildi.

MİLLİYET (2009, 13 Nisan), AKP İşsizlik, Kriz ve Üsluptan Kaybetti. İstanbul. https://www. milliyet.com.tr/siyaset/akp-issizlik-kriz-ve-usluptan-kaybetti-1082266 adresinden erişildi.

MUTLU, Ahmet (2009), *''Yerel Demokrasi Bağlamında 29 Mart Seçimleri: Büyükşehir Belediye Başkan Adayları Üzerine Bir İnceleme''*, **4.Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu içinde** (ss. 767-784). Ankara. https://personel.omu.edu.tr/docs/ders_dokumanlari /1373_83302_1655.pdf adresinden erişildi.

OĞHAN, Şehriban (2009, 24 Şubat), Tehdit etme istifa et. **Hürriyet Gazetesi**. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/tehdit-etme-istifa-et-11070373 adresinden erişildi.

OKTAY, Tarkan (2016), ''*6360 Sayılı Kanun'a Dayalı Büyükşehir Belediye Reformunu Anlama ve Anlamlandırma''*, **İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,** 1(1), 71-131. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/297175 adresinden erişildi.

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI. (2009). *29 Mart 2009 Yerel Seçim Sürecine İlişkin Özel Rapor*. Ankara. https://file.setav.org/Files/Pdf/29-mart-2009-yerel-secimler-ozel-raporu-turkiye-insan-haklari-vakfi.pdf adresinden erişildi.

TÜZÜN, Sezgin (2014, 3 Mart), 2014 Yerel Seçimleri Analizi: 30 İlde 2009'dan 2014'e Seçim Görünümü. **BİA Haber Merkezi.** 1 Şubat 2023 tarihinde https://m.bianet.o rg/biamag/siyaset/153857-30-ilde-2009-dan-2014-e-secim-gorunumu adresinden erişildi.

YAYED. (t.y.). 2009 yerel seçimlerinde kadın temsilci oranı %1,23 oldu. 15 Şubat 2023 tarihinde http://www.yayed.org/id127-incelemeler/2009-yerel-secimlerinde-kadin-temsilci-orani-123-oldu.php#.Y-y-H3ZBy3A adresinden erişildi.

YILDIRIM, Mutlu (2014), ''*Parti Aday Tercihlerlerinin Seçmen Davranışına Etkisi: 2009 Yerel Seçimleri Uşak İli Örneği''*, **Pamukkale Üniversitesi SBE Dergisi,** (17), ss. 15-38.

YÜKSEK SEÇİM KURULU (2004). Belediye başkanlığı ve belediye meclis üyeliği seçim sonuçları. *28 Mart 2004 Mahali İdareler Genel Seçimleri*. 13 Şubat 2023 tarihinde https://www.ysk.gov.tr/doc/ dosyalar/docs/2004MahalliIdareler/belediyebsk/Belediyebsk.pdf adresinden erişildi.

YÜKSEK SEÇİM KURULU (2004). Büyükşehir belediye başkanlığı seçimleri sonucu. *28 Mart 2004 Mahali İdareler Genel Seçimleri*.

22. BÖLÜM
2014 YEREL SEÇİMLERİ

Çağrı Çolak

GİRİŞ

Yerel seçimler, demokrasinin bir gereği olarak yerel ölçekteki yönetim organlarının başkan ve üyelerinin seçilmesi açısından siyasi alanın en önemli mekanizmalarından biridir. Bu bağlamda ulusal siyasetten görece bağımsız olarak yerel seçimlerde yerel faktörler ve aday profili oldukça ön plana çıkmaktadır (Çitçi, 2005:523). Ancak yerel seçimler bazen yerelin ötesinde anlamlar taşıyabilmekte ve işlevler görebilmektedir. Daha açık bir deyişle, ulusal siyasetin, yerel seçimlerde temel belirleyeci olduğu durumlar da yaşanabilmektedir (Gül vd., 2014:111). Türkiye'de gerçekleştirilen yerel seçimlere bakıldığında, bunların kimi zaman ulusal siyaset düzeyinde mesajlar taşıdığı, kimi zaman bir güven oylaması veya referanduma dönüştüğü görülmektedir (Çolak vd., 2017:17). 1984 ile 1994 arasında gerçekleştirilen üç yerel seçimden örnek verilecek olursa; 1984 yerel seçimlerinin 12 Eylül döneminden çıkışı simgelediği, 1989 yerel seçimlerinin 1987 ve 1991 milletvekili genel seçimleri arasında bir güven oylaması niteliğinde olduğu, 1994 yerel seçimlerinin ise 1995 milletvekili genel seçimleri için bir kamuoyu yoklaması niteliği kazandığı iddia edilebilir (Çitçi, 2001:263).

Bu açıdan bakıldığında 2014 yerel seçimleri de yerelin dinamiklerinden ziyade ulusal siyasetin çok daha belirleyici olduğu seçimler arasında bulunmakta, hatta belki de bu kategoride zirvede yer almaktadır. Resmî adıyla 30 Mart 2014 Mahallî İdareler Genel Seçimi; "Çözüm Süreci", "Gezi Olayları" ve "17-25 Aralık Süreci" gibi siyasi kutuplaşmanın artmasına ve siyasi cephelerin değişmesine yol açan bir konjonktürde ulusal seçim ya da güven oylaması havasında gerçekleşmiştir. Üstelik bu seçimlerin 10 Ağustos 2014'teki cumhurbaşkanlığı seçiminden yalnızca dört ay önce yapılması, halk tarafından seçilecek ilk cumhurbaşkanının seçimi öncesi bir kamuoyu yoklaması niteliği

rından biri de Recep Tayyip Erdoğan'ın 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi için en güçlü aday olduğu mesajının verilmiş olmasıdır.

KAYNAKLAR

AKBULUT, Örsan (2004), "*Yerel Seçimlerin Yerelliği*", **Kamu Yönetimi Dünyası**, 5(17-18), ss.43-48.

ALPTEKİN, Hüseyin (2015), "*2015 Seçimine Giderken Halkların Demokratik Partisi'nin (HDP) Siyasal İletişim Performansı*", **Türkiye'de Siyasal İletişim 2007-2015** (Ed. İsmail Çağlar ve Yusuf Özkır), SETA, İstanbul, ss.115-146.

BALCI, Şükrü ve BEKİROĞLU, Onur (2015), "*2007'den 2015'e Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) Siyasal İletişim Stratejilerinin Analizi*", **Türkiye'de Siyasal İletişim 2007-2015** (Ed. İsmail Çağlar ve Yusuf Özkır), SETA, İstanbul, ss.79-113.

BAYHAN, Vehbi (2014), "*Yeni Toplumsal Hareketler ve Gezi Parkı Direnişi*", **Birey ve Toplum**, 4(1), ss.23-58.

COŞKUN, Vahap (2015), "*Çözüm Süreci: Kazanımlar ve Tehditler*", **Democratic Progress Institute (DPI)**, https://www.democraticprogress. org/wp-content/uploads/2015/10/ VAHAP-COSKUN-DPI-COZUM-SURECI-RAPORU.pdf (Erişim Tarihi: 22.11.2022).

CUMHURİYET (18 Aralık 2013), "*Erdoğan'dan Operasyon Sinyali!*", **Gündem**, https://www .cumhuriyet.com.tr/haber/erdogandan-operasyon-sinyali-20309 (Erişim Tarihi: 30.12.2022).

ÇİTÇİ, Oya (2001), **Yerel Seçimler Panaroması 1963-1999**, TODAİE Yayınları, Ankara.

ÇİTÇİ, Oya (2005), **Yerel Seçimler Coğrafyası**, TODAİE Yayınları, Ankara.

ÇOLAK, Çağrı (2017), "*6360 Sayılı Kanun'un Büyükşehir İlçe Belediye Başkanlığı Seçiminlerine Etkileri*", **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, (18), ss.317-338.

ÇOLAK, Çağrı, SAĞLAM, Hülya ve TOPAL, Abdulkadir (2017), "'*Bütünşehir' Modelinin 2014 Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimlerine Etkileri*", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, 26(2), ss.1-47.

ÇOLAK, Çağrı ve YIKICI, Abdulgazi (2022), "*Elli Bir İlde Bütünşehir Modeline Geçilmesinin Yaratabileceği Potansiyel Sonuçlar Üzerine Bir Değerlendirme*", **Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Konularında Bilimsel Değerlendirmeler** (Ed. Şahin Karabulut), Ekin Yayınları, Bursa, ss.273-283.

DUMAN, Mehmet (2014), "*30 Mart 2014 Yerel Seçimlerinde Siyasi Partilerin Medyadaki Görünürlük Analizi*", **İletişim ve Diplomasi**, (3), ss.5-22.

GENÇ, Fatma Neval (2014), "*6360 Sayılı Kanun ve Aydın'a Etkileri*", **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 1, ss.1-29.

GÖRMEZ, Kemal ve GÜLEÇ, Sevcan (2010), "*Yerel Siyasette Hizmet Sunumunun Seçmen Davranışına Etkisi: Ankara ve Adana Büyükşehir Belediyesi Örneği*", **Yerel Yönetimler: Yerel Siyaset ve Kentsel Politikalar** (Ed. Bekir Parlak), Dora Yayınları, Bursa, ss.57-78.

GÜL, Hüseyin, KİRİŞ, Hakan Mehmet, NEGİZ, Nilüfer ve GÖKDAYI, İsmail (2014), **Türkiye'de Yerel Yönetimler ve Yerel Siyaset**, Detay Yayıncılık, Ankara.

GÜRAN YİĞİTBAŞI, Kübra (2015), "*22 Temmuz'dan 7 Haziran'a Kampanyalar Ekseninde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) Siyasal İletişimi*", **Türkiye'de Siyasal İletişim 2007-2015** (Ed. İsmail Çağlar ve Yusuf Özkır), SETA, İstanbul, ss.19-54.

GÜRCAN, Efe Can ve PEKER, Efe (2015), "*A Class Analytic Approach to the Gezi Park Events: Challenging the 'Middle Class' Myth*", **Capital & Class**, 39(2), ss.321-343.

HABERTÜRK (28 Aralık 2012), "*İmralı'yla Görüşüyoruz*", **Gündem**, https://www.habertu rk.com/gundem/haber/807198-imraliyla-gorusuyoruz (Erişim Tarihi: 29.12.2022).

KAHRAMAN, Tayfun (2014), "*Gezi Parkı'nın Hatırlattığı Kent Hakkı ve Katılımcı Yönetim*", **Katılımcı Yerel Yönetim** (Ed. İnan İzci), Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, ss.75-92.

KÖSE, Talha (2017), "*Çözüm Sürecinin Yükselişi ve Düşüşü*", **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, 4(1), ss.13-40.

MİLLİYET (3 Haziran 2013), "*Erdoğan: Türkiye'nin Yüzde 50'sini Zor Tutuyoruz*", **Gündem**, https://www.milliyet.com.tr/siyaset/erdogan-turkiyenin-yuzde-50sini-zor-tutuyoruz-1717873 (Erişim Tarihi: 29.12.2022).

ÖNÜRMEN, Onur ve TEMEL, Faruk (2014), "*Popülerleşen Siyaset, Siyasallaşan Müzik: 30 Mart 2014 Yerel Seçim Şarkıları Üzerine Bir Çalışma*", **İletişim ve Diplomasi**, (3), ss.49-64.

ÖZKAN, Abdullah (2015), "*Siyasal İletişim Yönetimi Perspektifinden Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)*", **Türkiye'de Siyasal İletişim 2007-2015** (Ed. İsmail Çağlar ve Yusuf Özkır), SETA, İstanbul, ss.55-78.

ÖZTOPRAK, Meral ve ÖZDEŞİM SUBAY, Özlem (2017), "'*Action of Violence' or 'Democratic Protest'? According to the Turkish Press Gezi Park Resistance*", **Contemporary Research in Economics and Social Sciences**, 1(1), ss.87-95.

PARLAK, İsmet (2015), "*Yerel Seçimler Ulusal Düşmanlar*", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 70(3), ss.507-540.

PARLAK, İsmet ve UZ, Pınar (2015), "*Mağdur/Mazlumdan Mağrur/Muktedire 30 Mart Seçimleri*", **Düşünen Siyaset**, (30), ss.69-106.

POLAT, Ferihan ve ÖZDEŞİM SUBAY, Özlem (2016), "*Political Movement By Apolitical Activist: Gezi Park Protests*", **European Scientific Journal**, 12(8), ss.106-120.

SABAH (21 Mart 2013), "*İşte Öcalan'ın Mevruz Mesajı*", **Gündem**, https://www.sabah .com.tr/gundem/2013/03/21/iste-ocalanin-nevruz-mesaji (Erişim Tarihi: 29.12.2022).

ŞAHİN, Yusuf (2014), "*30 Mart 2014 Seçimleri Üzerine Birkaç Not*", **Liberal Düşünce**, 19(73-74), ss.151-155.

TAŞTAN, Coşkun (2013), "*The Gezi Park Protests in Turkey: A Qualitative Field Research*", **Insight Turkey**, 15(3), ss.27-38.

TRT HABER (28 Mart 2014), "*Liderler Seçim Maratonunda Sona Geldi*", **Gündem**, https://www.trthaber.com/haber/gundem/liderler-secim-maratonunda-sona-geldi-122492.html (Erişim Tarihi: 19.12.2022).

TÜRK, Hasan Bahadır (2014), **Muktedir: Türk Sağ Geleneği ve Recep Tayyip Erdoğan**, İletişim Yayınları, İstanbul.

USLU, İbrahim, BİRİNCİ, M. Kürşad ve AY, Meryem (2014), "*30 Mart 2014 Yerel Seçimleri Analizi"*, **İletişim ve Diplomasi**, (3), ss.111-127.

YEŞİL GAZETE (24 Haziran 2013), "*Kahrolsun Bağzı Şeyler*", **Dış Köşe**, https://y esilgazete.org/kahrolsun-bagzi-seyler-anil-dogan/ (Erişim Tarihi: 29.12.2022).

YÜKSEK SEÇİM KURULU (YSK) (2014), "*30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimleri*", **Seçim Arşivi**, https://www.ysk.gov.tr/tr/30-mart-2014-mahalli-idareler-genel-secimleri/2853 (Erişim Tarihi: 30.11.2022).

YÜKSEK SEÇİM KURULUNUN 14/7/2014 TARİHLİ VE 3327 SAYILI KARARI (2014), **Resmî Gazete**, Tarih: 23.07.2014, Sayı: 29069, https://www.resmigazete.gov .tr/eskiler/2014/07/20140723-7.pdf (Erişim Tarihi: 22.12.2022).

23. BÖLÜM
2019 YEREL SEÇİMLERİ

Selçuk Aslan

GİRİŞ

31 Mart 2019 yerel seçimleri özellikleri itibarıyla diğer yerel seçimlerden farklılık arz etmektedir. Bu farklılıklardan ilki, Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemine geçişten sonra yapılan ilk yerel seçim olmasıdır. Türk siyasi tarihinde kırk yılı aşkın süredir tartışma konusu olan parlamenter sistemin yerine 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan halk oylaması ile Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi kabul edilmiştir. 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan genel seçimlerle resmen yeni hükûmet sistemi uygulanmaya başlanmıştır.

31 Mart seçimlerini diğer yerel seçimlerden ayıran ikinci fark ise, partilerin kurduğu ittifakların yarıştığı ilk yerel seçim olmasıdır. 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan genel seçimlerde Cumhur İttifakı ile Millet İttifakı adıyla iki ittifak oluşturulmuştur. Cumhur İttifakı'nı Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ile Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) oluştururken, Millet İttifakı'nı ise Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), İyi Parti ve Saadet Partisi (SP) oluşturmuştur. Her ne kadar 31 Mart yerel seçimlerinde yapılan ittifak 2018 yılında yapılan seçimlerdeki gibi yasal çerçevede olmasa da bu yerel seçim ağırlıkla iki ittifakın yarıştığı seçim olmuştur. Bu seçimlerde ittifak yapılan illerde bir parti aday gösterirken, diğer ittifak üyeleri aday göstermeyerek diğer ittifak adayını desteklemişlerdir. Halkların Demokratik Partisi (HDP) bu seçimlerde resmî olarak Millet İttifakı'nda yer almamasına rağmen 11[1] ilde aday göstermeyerek bu illerde Millet İttifakı'nı desteklemiştir.

Üçüncü fark ise; 31 Mart yerel seçimlerine kadar yapılan yerel seçimlerde zamanın siyasal, sosyal ve ekonomik durumları seçimin belirleyici etkenleri

1 Bu iller: İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Mersin, Hatay, Aydın, Antalya, Bursa, Gaziantep ve Adıyaman'dır. Ayrıca birçok ilçede de benzer şekilde HDP aday göstermeyerek Millet İttifakı'nı desteklemiştir.

Millet İttifakı düzleminde gerçekleşen seçimlerde seçimin kazanılması için %50'ye yakın oy alınması neredeyse zorunlu hâle gelmiştir. İttifaklar kendi adaylarını ortak akıl yoluyla, hem ittifak üyesi parti seçmenlerinin desteğini hem de kararsız seçmenlerin desteğini alacak şekilde çok titiz bir şekilde belirlemesi seçimin önemli dinamiğini oluşturmuştur. Sadece adaylar değil aynı zamanda söylemler de seçmenlerin oy davranışları üzerinde önemli etki yaratmıştır. Cumhur İttifakı partileri bu seçimde özellikle muhafazakâr ve milliyetçi seçmenin desteğini kazanmak için yerli ve millî duruş söylemi üzerinden seçim sürecini yürütürken, Millet İttifakı partileri ise iktidar karşıtlığı söylemi üzerinden seçim sürecini yürütmüştür. Özellikle Millet İttifakı içinde yer almamasına rağmen hem Millet İttifakı'nın seçim sürecindeki iktidar karşıtlığı söylemleri hem de ittifaklar karşısında kazanma imkânı olmayan HDP'nin Millet İttifakı'na destek vermek amacıyla birçok ilde aday göstermemesi Cumhur İttifakı açısından seçimin kırılma noktasını oluşturmuştur.

Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemine geçişle birlikte seçme ve seçilme yaşının onsekize düşürülmesi üzerine ilk kez oy kullanacak bu seçmenlerin oylarının kazanılması amacıyla partilerin geliştirdiği yöntemler de seçim sonuçlarını belirleyen önemli bir etken oluşmuştur. 18-24 yaş aralığında yer alan bu kesime yönelik olarak Millet İttifakı partileri bu kesimin çok zaman harcadığı sosyal medya mecralarında daha fazla seçim kampanyaları yürütmüşlerdir. Milyonlarca takipçisi olan "sosyal medya fenomeni" olarak ifade edilen kişilerin yayınlarına katılarak kampanya süreçlerini yürütmüşlerdir. Bu da bu seçmen grubunun ağırlıkla yaşadıkları büyükşehirlerde seçim sonuçlarını etkileyen önemli bir husus olmuştur.

Nihai olarak yerel seçimlerde ilk kez uygulanan ittifaklar ile güçlü aday profili klasik seçmen davranışlarına ilaveten yerel seçim sonucunu etkileyen önemli hususlar olmuştur. Gerek 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılması planlanan genel seçimlerde gerekse 2024 yılında gerçekleşecek yerel seçimlerde partilerin gelişen bu yeni durumları göz önünde bulundurarak seçim süreçlerini yürütmelerinde fayda olacaktır.

KAYNAKLAR

16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması (2017a), https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2017Referandum/2017HO-Ornek135.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2022).

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?M evzuatNo=2820&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 (Erişim Tarihi: 14.12.2022).

2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?Me vzuatNo=2839&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 (Erişim Tarihi: 14.12.2022).

2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2972&MevzuatTur=1&Mevz uatTertip=5 (Erişim Tarihi: 14.12.2022).

298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun,https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=298&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=4 (Erişim Tarihi: 14.12.2022).

31 Mart 2019 Yerel Seçim Takvimi, https://www.ysk.gov.tr/tr/2019-mahalli-i%CC%87dareler-secim-takvimi/77915 (Erişim Tarihi: 05.01.2023).

6771 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2017a), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/02/20170211-1.htm (Erişim Tarihi: 05.12.2022).

687 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (2017b), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/02/20170209-8.htm (Erişim Tarihi: 25.12.2022).

7062 sayılı Yüksek Seçim Kurulunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7062&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 (Erişim Tarihi: 28.12.2022).

7102 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k7 102.html (Erişim Tarihi: 14.12.2022).

7140 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k7140 .html#:~:text=%E2%80%9CMADDE%203%2D%20(1),bir%20defa%20daha%20aday%20olabilir (Erişim Tarihi: 14.12.2022).

AK Parti Gönül Belediyeciliği Manifestosu, https://www.akparti.org.tr/media/279203/ manifesto_28ocak2019_17-29.pdf (Erişim Tarihi: 05.01.2023).

Belediye Başkanlığı Seçimleri Sonucu (2019d), https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyala r/docs/2019MahalliIdareler/KesinSecimSonuclari/2019Mahalli-Liste-3.pdf (Erişim Tarihi: 19.02.2023).

Belediye Meclisi Üyeliği Seçimleri Sonuçları (2019f), https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2019MahalliIdareler/KesinSecimSonuclari/2019Mahalli-Liste-4.pdf (Erişim Tarihi: 19.02.2023).

Büyük Final! Cumhurbaşkanı Erdoğan 50 Günde 102 Miting Yaptı, https://www.milliyet.com.tr/siyaset/buyuk-final-cumhurbaskani-erdogan-50-gunde-102-miting-yapti-2850632 (Erişim Tarihi: 07.01.2023).

Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçları (2019b), https://www.ysk.gov.tr/doc/ dosyalar/docs/2019MahalliIdareler/KesinSecimSonuclari/2019Mahalli-Liste-2.pdf (Erişim Tarihi: 16.02.2023).

Büyükşehir Belediye Başkanlıklarını Kazanan Partiler, https://sonuc.ysk.gov.tr/sorgu (Erişim Tarihi: 18.02.2023).

Cumhurbaşkanı Seçimi ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları, https://www.ysk.gov .tr/tr/24-haziran-2018-secimleri/77536 (Erişim Tarihi: 06.12.2022).

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği (2018), **15 Temmuz Darbe Girişimi ve Milletin Zaferi**, Cumhurbaşkanlığı Yayınları, Ankara.

Cumhuriyet Halk Partisi 2019 Yerel Seçim Bildirgesi https://chp.org.tr/yayin/2019-secim-bildirgesi/Open (Erişim Tarihi: 07.01.2023).

ERCİYAS, Serencan ve BAYKAL, Ahmet (2019), **31 Mart Seçimlerine Doğru Dünden Bugüne Partilerin Yerel Yönetim Vizyonu**, SETA Yayınları, İstanbul.

ERDOĞAN TOSUN, Gülgün ve TOSUN, Tanju (2019), **31 Mart'tan 23 Haziran'a Türkiye ve İstanbul'da Yerel Seçimler**, Özgürlük Araştırmaları Derneği, Ankara.

Erken Seçim Kararı 386 Oyla Kabul Edildi, https://www5.tbmm.gov.tr/ /develop/owa/ haber_portal.aciklama?p1=144290 (Erişim Tarihi: 06.12.2022).

Halkların Demokratik Partisi 2019 Yerel Seçim Bildirgesi, https://hdp.org.tr/tr/2019-yerel-secim-beyannamemiz/12880/ (Erişim Tarihi: 13.01.2023).

İl Genel Meclisi Üyeliği Seçimleri Sonuçları (2019e), https://www.ysk.gov.tr/doc/do sya-lar/docs/2019MahalliIdareler/KesinSecimSonuclari/2019Mahalli-Liste-1.pdf (Erişim Tarihi: 19.02.2023).

İl ve İlçe Seçim Kurulları Tarafından İlan Edilen Kesinleşmiş Aday Listeleri, https://www .ysk.gov.tr/tr/31-mart-2019-mahalli-i%CC%87dareler-secimi/77916 (Erişim Tarihi: 19.01.2023).

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Yenileme Seçimi Sonuçları (2019c), https://www.ysk .gov.tr/doc/dosyalar/docs/2019MahalliIdareler/KesinSecimSonuclari/2019Mahalli-IBB.pdf (Erişim Tarihi: 16.02.2023).

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na Mevlüt Uysal Seçildi, https://www.aa. com.tr/tr/gunun-basliklari/istanbul-buyuksehir-belediye-baskanligina-mevlut-uysal-secildi/922134 (Erişim Tarihi: 06.12.2022).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Seçimlerinin Yenilenmesine Dair YSK Kararı (2019a), www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/78043/2019-4379.pdf (Erişim Tarihi: 15.02.2023).

KOÇAK, Hüseyin, DURNA, Fatma Zehra ve GENCER, Murat (2021), "Hükümet Sistemleri ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi", **Social Mentality And Researcher Thinkers Journal**, S.7(54),ss. 3606-3618.

Liderler 31 Mart İçin Yoğun Mesai Harcadı https://www.trthaber.com/haber/gundem/liderler-31-mart-icin-yogun-mesai-harcadi-410032.html (Erişim Tarihi: 09.01.2023).

MHP Adaylara Seçim Kitapçığı Hazırladı, https://www.aa.com.tr/tr/politika/mhp-adaylara-secim-kitapcigi-hazirladi/1268280 (Erişim Tarihi: 09.01.2023).

Milliyetçi Hareket Partisi 2019 Yerel Seçim Beyannamesi, https://www.mhp.org.tr/ htmldocs/medya/mhp_yayinlari/mhp/yayinlar.html (Erişim Tarihi: 09.01.2023).

MİŞ, Nebi (2018), **AK Parti'nin 40 Adayı**, https://www.haber7.com/yazarlar/nebi-mis/2769666-ak-partinin-40-adayi (Erişim Tarihi: 19.01.2023).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982), https://www.mevzuat.gov.tr/#anayasa (Erişim Tarihi: 10.12.2022).

24. BÖLÜM
2019 İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI YENİLEME SEÇİMİ

Fatih Güler

GİRİŞ

Türkiye'de gerçekleşen yerel seçimleri ele alan kitabın ikinci kısmı, 1963 yılından itibaren gerçekleşen her bir yerel seçimin ayrı bir bölüm olarak ele alındığı bir kompozisyonu içermektedir. 2019 yılında gerçekleşen İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı yenileme seçimlerinin öncesinde, seçim sürecinde, iptal sürecinde ve yenileme sürecinde yaşanan gelişmelerin 2019 yerel seçimlerinin ele alındığı bölümde değerlendirilmesinin yeterli olmayacağı düşüncesinden hareketle 2019 yılı İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı yenileme seçimleri ayrı bir bölüm olarak ele alınmıştır.

Özellikle 23 Haziran 2019 tarihinde gerçekleşen İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimi ile ilgili literatür incelendiğinde çalışmaların neredeyse tamamının; iletişim, medya, siyasal iletişim, sosyal medya kullanımı odaklı olduğu (Kutlu, 2020; Celep, 2019; Çınar, 2022; Konaç, 2022; Uçan, 2021; Toraman, 2022; Çelik, 2020; Doğu Öztürk & Zeybek, 2020; Güçdemir& Çakar Mengü & Günay, 2020), süreci bütüncül bir şekilde ele alan çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda çalışmada 2019 yerel seçimleri esnasında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimi sürecinde yaşananlar, seçim sonuçlarının ardından Yüksek Seçim Kurulu itiraz ve karar süreci, Yüksek Seçim Kurulu kararının analizi, 23 Haziran 2019 tarihinde gerçekleşen İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı yenileme seçimi ve sonuçları ele alınmıştır.

Siyasi sonuçları ise şöyle ifade edilebilir: Birinci olarak 23 Haziran seçim sonuçları, İstanbul seçmeninin seçimlerinin yenilenmesinden memnun olmadığını göstermektedir. Daha ayrıntılı bir çalışmaya konu olması gerekmekle birlikte Ağrı, Yalova ve İstanbul yenileme seçimleri, seçmenlerin itirazlar sonucu tekrar sandığa gitmesi durumunda tercihlerinde esaslı bir değişikliğe gitmediği ve özellikle seçimin iptal talebini seçim yargısına taşıyan siyasi iradeye mesafeli yaklaştığını göstermektedir. İkinci sonuç ise, siyasi ittifakların hangi siyasi ittifak lehine sonuç doğuracağının önceden kestirilmesinin mümkün olmadığı, sürece göre oy verme davranışlarına sebep olan etmenlerin farklı siyasi iradeleri aynı ittifak şemsiyesi altında konsolide edebileceğinin görülmesi olmuştur.

KAYNAKLAR

24 TV (2022), *"24 TV Arafta Sorular programında Star yazarı Esra Elönü'nün Ali İhsan Yavuz ile mülakatı: Ali İhsan Yavuz'dan 'Hiçbir şey olmasa da bir şey olmuştur' açıklaması",* https://www.youtube.com/watch?v=pNvWwCnnkCg, Erişim Tarihi: 17.01.2023.

CELEP, Sinan (2019), *"Siyasal İletişimde Yeni İletişim Teknolojileri 23 Haziran 2019 İstanbul Belediye Başkanlığı Seçimlerinde İnstagram Kullanım Analizi",* **Yüksek Lisans Tezi,** Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

ÇELİK Fatih (2020) *"İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimi'nde Adayların Twitter İçeriklerinin Siyasal İletişim Açısından İncelenmesi."* **Erciyes İletişim Dergisi.** , 7(1), 123-148.

ÇINAR, Esra (2022),*"Siyasal İletişim ve Nefret Söylemi: 23 Haziran 2019 İstanbul Büyükşehir Belediye Seçimleri Örneği"* **Yüksek Lisans Tezi,** Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

DOĞU ÖZTÜRK, İlknur & ZEYBEK, Burcu (2020), *"Siyasal İletişim Kampanya Aracı Olarak Video İçerik Paylaşım Ağı YouTube: 23 Haziran 2019 İstanbul Yerel Seçimi Üzerine Bir Değerlendirme"*, **Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi** , (35) , ss. 92-114.

DURAN, Hazal & MİŞ, Nebi (2019). "*İttifaktan Blok Siyasetine 31 Mart Yerel Seçimleri"* , **Adam Academy Journal of Social Sciences**,9 (2), ss. 363-393.

ERDEM, Fazıl Hüsnü (2019), *"31 Mart Seçimi ve Kürtler",* **e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi**, 11(25), ss. 1548-1565.

GÖNENÇ Levent, "Seçim Hukuku Penceresinden 31 Mart Seçimleri -5", Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Notu, Mayıs 2019.

GÖNENÇ Levent, Türkiye'de Seçim Uyuşmazlıkları ve Çözüm Yolları, 1. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2008.

GÖZLER, Kemal (2019), "YSK'nın Bağımsızlığı Üzerine: Gözlemler ve Öneriler", www.anayasa.gen.tr, 25 Temmuz 2019. Erişim Tarihi: 10.01.2023.

GÖZLER, Kemal (2019), "YSK'nın Kararı Hakkında Neden Yazmadım?", www.anayasa.gen.tr, 24 Temmuz 2019, Erişim Tarihi: 10.01.2023.

GÜLER, Fatih (2020), **Seçimlerin Yönetim ve Denetiminde Görev Alan Kurumların Yapısal ve İşlevsel Sorunlarını Giderici Çözümler**, Ekin Yayınevi, Bursa.

GÜNAY, Kemal & GÜÇDEMİR Yeşim & ÇAKAR MENGÜ Seda (2020), "*Büyük Veri Metin Madenciliği Bağlamında İstanbul Büyükşehir Belediyesi Seçimlerinde Aday Liderlerin Tweet Kullanımları Üzerine Bir İnceleme"* , **Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences**, 59, ss. 161-191.

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI (2019), "İstanbul'da Seçimlerin Yenilenmesi Kararı ve Yankıları", https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=3352&id=3456, Erişim Tarihi: 11.01.2023.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI (2023), **İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Mali Hizmetler Dairesi Başkanlığı 2023 Mali Yılı Bütçesi, 2024-2025 Gelir-Gider Tahminleri**, Basın Yayın Şube Müdürlüğü.

KARAKAŞ, Onur & YILMAZ, Mustafa (2019), *"Siyasal Değerler Açısından 23 Haziran 2019 İstanbul Büyükşehir Belediyesi Seçiminin Analizi",* **AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology,** 10(38), ss. 35-52.

KONAÇ, Elif (2022), *"31 Mart ve 23 Haziran İstanbul Yerel Seçim Kampanyalarında Yazılı Basının Rolü",* **Yüksek Lisans Tezi,** Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KONDA (2019), **23 Haziran 2019 Sandık Analizi ve Seçmen Profilleri**.

KUTLU, Necmettin (2020), *"Dijitalleşme Bağlamında Yeni Medya ve Seçmen* Davranışı İlişkisi: 23 Haziran 2019 Yerel Seçimleri Küçükçekmece ve Bağcılar Örnekleri", **Doktora Tezi,** İstanbul Gelilşim Üniversitesi Lisanüstü EğitimEnstitüsü, İstanbul.

MANSUR YAVAŞ ve CUMHURİYET HALK PARTİSİ, Anayasa Mahkemesi, Başvuru No: 2014/5425, 23/7/2014 tarihli Bireysel Başvuru Kararı.

ORTAGUS, Morgan (2019), *"Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Morgan Ortagus'un 8 Mayıs 2019 tarihinde gerçekleşen basın açıklaması"*, https://tr.usemba ssy.gov/tr/istanbul-belediye-secimlerinin-iptaline-iliskin-basin-aciklamasi/, Erişim Tarihi: 10.01.2023.

ŞEN, Ersan (2019), *"İstanbul Seçimi İptal Kararı",* https://www.hukukihaber.net/istanbul-secimi-iptal-karari, Erişim Tarihi: 14.01.2023.

ŞİRİN, Tolga (2019), *"Yüksek Seçim Kurulu ve Seçimlerini İptali",* https://www.tolgasirin. com/post/__ysk, Erişim Tarihi: 14.01.2023.

TORAMAN, Burak (2022) *"31 Mart ve 23 Haziran İstanbul Yerel Seçimleri Haberlerinin Karşılaştırmalı Söylem Analizi : Sabah, Sözcü, Yeniçağ, Milli Gazete, Birgün Örneklemi",***Yüksek Lisans Tezi,** Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2023*), "Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2022"*, 06.02.2013 tarih ve 49685 sayılı Haber Bülteni.

UÇAN, Doğukan (2021), "Siyasal İletişimde Twitter Kullanımı: 23 Haziran 2019 İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimleri Örneği", **Yüksek Lisans Tezi,** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisanüstü EğitimEnstitüsü, Ankara.

UZUN, Cem Duran (2019), *"5 Soru: YSK'nın İstanbul Seçimlerini İptal Kararı",* https://www. setav.org/5-soru-ysknin-istanbul-secimlerini-iptal-karari/, Erişim Tarihi: 14.01.2023.

YÜKSEK SEÇİM KURULU (2022), **Seçim İstatistikleri (2009-2019)**.

GÜNCEL BOYUTLARIYLA LİDERLİK

Editörler
Nalan Sabır Taştan - Kürşat Taştan

nobel

GÜNCEL BOYUTLARIYLA LİDERLİK

Editörler: Nalan Sabır Taştan - Kürşat Taştan

Yayın No.: 4767
Beşeri Bilimler No.: 504
ISBN: 978-625-397-119-9
E-ISBN: 978-625-397-120-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Sabır Taştan, Nalan., Taştan, Kürşat.
Güncel Boyutlarıyla Liderlik / Editörler: Nalan Sabır Taştan - Kürşat Taştan
1. Basım, X + 320 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-397-119-9
E-ISBN: 978-625-397-120-5
1. Liderlik 2. İletişim Örgüt Kültürü

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **vii**

BÖLÜM I LİDERLİK TEORİLERİNE GENEL BAKIŞ **1**
Kürşat Taştan

BÖLÜM II ÖRGÜT KÜLTÜRÜ VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIĞIN OLUŞUMUNDA LİDERLİK **33**
Hatice Uzun - Ahmet Ferda Çakmak - Şaban Esen

BÖLÜM III LİDERLİK VE KÜRESEL ANLAYIŞ **53**
Sema Yiğit

BÖLÜM IV LİDERLİK VE AMAÇ **73**
Nurdan Gürkan

BÖLÜM V LİDERLİK VE GÜVEN **93**
Banu Açıkgöz

BÖLÜM VI LİDERLİK VE DEĞERLER **137**
İlknur Uncuoğlu Yolcu

BÖLÜM VII LİDERLİK VE VİZYON **157**
Sinan Yılmaz

BÖLÜM VIII LİDERLİK VE OTANTİKLİK **179**
Pınar Arslan

BÖLÜM IX LİDERLİK VE RUHSALLIK **197**
İnci Öztürk Erkoçak

BÖLÜM X LİDERLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK **217**
İlkay Turan

BÖLÜM XI LİDERLİK VE EMPATİ **233**
Meryem Aybas

BÖLÜM XII LİDERLİK VE MOTİVASYON 251
Ahmet Ferda Çakmak

BÖLÜM XIII LİDERLİK, ÖZ GÜVEN VE FARKINDALIK 277
Nalan Sabır Taştan

BÖLÜM XIV LİDERLİK VE İLETİŞİM 303
Özlem Bahadır

BÖLÜM I
LİDERLİK TEORİLERİNE GENEL BAKIŞ

Kürşat Taştan

1. GİRİŞ

Liderlik, Oxford İngilizce Sözlüğünde bir grup insana veya bir örgüte liderlik etme eylemi olarak tanımlanmaktadır (Emeritus India, 2023; Virkus, 2023). Bass (1990, s. 19) liderliği, bir grubun iki veya daha fazla üyesi arasında, genellikle bir durumun veya üyelerin algı ve beklentilerinin oluşturulmasını veya yeniden yapılandırılmasını içeren bir etkileşim olarak tanımlamaktadır. Türk yönetim bilimi literatürünün öncülerinden Koçel (2011, s. 569) ise liderliği, "belirli şartlar altında belirli kişisel veya grup amaçlarını gerçekleştirmek üzere, bir kimsenin başkalarının faaliyetlerini etkilemesi ve yönlendirmesi süreci" olarak tanımlamaktadır.

Liderlik kavramı, insanlık tarihi kadar eskidir ve medeniyetin var olma süreci ile eş zamanlı olarak varlığını sürdürmektedir (Bass & Bass, 2009, s. 64; Özkan, 2016, s. 616).

Liderlik ile ilgili ilk yazılı kaynaklar M.Ö. 2300 yılında Mısır'da yazılan Firavun'un talimatlarıdır. Daha sonraki zamanlarda, Konfüçyüs ve Laozi'nin eserlerinde liderlerin sorumlulukları ve kendilerini nasıl yönetmeleri gerektiği hakkında bilgiler mevcuttur. Tarih boyunca liderlik, mitlerde, efsanelerde, din alanında insanlara yol gösteren karakterler ve olaylar hakkında çalışmalara konu olmuştur (Bass & Bass, 2009, ss. 66-68).

Liderlik kavramı; antropoloji, din bilimleri, eğitim bilimleri, sosyoloji, psikoloji, sağlık, siyaset bilimi, tarih ve yönetim bilimi gibi farklı akademik alanlarında birçok araştırmaya konu olmuştur. Ancak yönetim bilimlerinde liderlik, ticaretin yaygınlaşmasına bağlı olarak ortaya çıkan yönetim teorileri paralelinde 1900'lü yıllarda kavramsal olarak incelenmeye başlanmıştır.

Bu çerçevede, başlangıcından itibaren liderlik teorilerinin tarihi gelişimi incelendiğinde (Arun, 2008, s. 9; Bass & Bass, 2009):

Bazı teoriler içinde bulundukları dönemin paradigmasına göre başlanılan araştırmalarda elde edilen sonuçlarla yeni dönemlerin tetikleyicisi ve başlatıcısı olarak literatürde yer almışlardır.

Genel olarak liderlik literatüründeki en önemli sorunlardan biri her araştırmacının bir liderlik teorisi ya da modeli ortaya koyduğu iddiası ile liderliği mevcut teorilerden uzaklaştırarak, bilimden uzak bir şekilde popülist politikalara hizmet etmeyi amaçlayan varsayımlar ve kavramlar (Taştan ve Sabır Taştan, 2021, s. 1647) öne sürmesidir. Taştan ve Sabır Taştan'a (2021, s. 1647) göre "geçmiş çalışmaların devamı olsun ya da olmasın her yapılan araştırma sonucunu ya da bulunduğu iddia edilen teori ve modeli, geçmiş teorilerden bağımsızlaştırılma çabası içeresinde yapılan çalışmalar liderliğin tarihsel gelişimini yok saymakta, geldiği noktayı inkâr etmektedir." Bu nedenle liderlikle ilgili bilimsel araştırmalarda literatür göz önünde bulundurulmalı ve kesin sonuçlar olmadıkça teorik disiplin dışına çıkılmamalıdır.

KAYNAKÇA

Akbolat, M., Işık, O., & Yılmaz, A. (2013). Dönüşümcü Liderlik Davranışının Motivasyon ve Duygusal Bağlılığa Etkisi*. International Journal of Economic and Administrative St*udie*s*

Akdemir, A. (2008). *Vizyon Yönetimi*. Ekin Yayınevi.

Alkın, M. C. (2006). *Liderlik Özellik ve Davranışlarının Belirlenmesi ve Konuyla İlgili Olarak Yapılan Bir* Araştırma [Yüksek Lisans tezi]. Trakya Ün

Alparslan, A. M., & Ekşili, N. (2016). Gündemdeki Liderlik Konuları: Journal of Organizational Behavior Dergisinde Bibliyometrik Bir Analiz (2010-2015). *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *8*(16), 274. https://doi.org/10.20875/sb.59615

Anderson, M. H., & Sun, P. Y. T. (2017). Reviewing Leadership Styles: Overlaps and the Need for a New 'Full-Range' Theory. *International Journal of Management Reviews*, *19*(1), 76-96. https://doi.org/10.1111/ijmr.12082

Arun, K. (2008). *Liderlik Tarzları ile Paylaşımcı Bilgi Kültürü İlişkisi* [Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.

Avery, G. C. (2004). *Understanding Leadership: Paradigms and Cases.* SAGE Publications.

Avolio, B. J., & Bass, B. M. (2002). *Developing Potential Across a Full Range of Leadership: Cases on Transactional and Transformational Leadership*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Avolio, B. J., & Gardner, W. L. (2005). Authentic leadership development: Getting to the root of positive forms of leadership. *The Leadership Quarterly*, *16*, 315–338.

Aykan, E. (2002). *Girişimcilik ve Girişimcilerin Liderlik Davranışları* [Yüksek Lisans Tezi]. Erciyes Üniversitesi.

Barlı, Ö. (2010). *Davranış Bilimleri ve Örgütlerde Davranış* (4. bs). Aktif Yayıncılık.

Bass, B. M. (1990). *From Transactional to Transformational Leadership: Learning to Share the Vision*. 19-32. https://doi.org/10.1016/0090-2616(90)90061-S

Bass, B. M., & Bass, R. (2009). *The Bass Handbook of Leadership:* Free Press. https://glose.com/book/the-bass-handbook-of-leadership

Bass, B. M., & Riggio, R. E. (2006). *Transformational Leadership* (Second Edi). Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Bolino, M. C. (1999). Citizenship and Impression Management: Good Soldiers or Good Actors? *Academy of Management Review*, *24*, 82-98.

Braun, S. (2017). Leader Narcissism and Outcomes in Organizations: A Review at Multiple Levels of Analysis and Implications for Future Research. *Frontiers in Psychology*, *8*. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00773

Conger, J. A. (1999). Charismatic and transformational leadership in organizations: an insider's perspective on these developing streams of research. *Leadership Quarterly*, *10*, 145–179.

Çetin, F., & Basım, N. (2010). İzlenim Yönetimi̇ Taktiklerinde Öz Yeterlilik Algısının *rolü. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35, 2

Daft, R. L. (2015). *Örgüt Kuramları ve Tasarımını Anlamak (Onuncu Basımdan Çeviri).* Nobel Akademik Yayıncılık.

Demir, C., Yılmaz, M. K., & Çevirgen, A. (2010). Liderlik Yaklaşımları ve Liderlik Tarzlarına İlişkin Bir Araştırma. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, *2*(1), 129-152.

Demirci, M. K. (2014). Sivil Toplum Kuruluşlarında Hizmetkâr Liderlik Davranışı Düzeyinin Belirlenmesine Yönelik Bir Çalışma: Turizm Sektörü Örneği. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, *6*(1), 177-184.

Dinh, J. E., Lord, R. G., Gardner, W. L., Meuser, J. D., Liden, R. C., & Hu, J. Y. (2014). Leadership theory and research in the new millennium: Current theoretical trends and changing perspectives. *Leadership Quarterly*, *25*(1), 36-62. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2013.11.005

Duyan, E. C., & Dierendonck, D. van. (2014). Hizmetkar Liderliği Anlamak: Teoriden Ampirik Araştırmaya Doğru. *Sosyoloji Konferansları*, *49*.

Emeritus India. (2023). *What is Leadership? Definition, Meaning & Importance*. emeritus.org. https://emeritus.org/in/learn/what-is-leadership/

Emet Gürel, C. M. Ş. (2009). An Historical View to Strategic Leadership- Alexander the Great. *"İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, *11*, 11-24. https://doi.org/10.4026/1303-2860.2009.0103.x

Eren, E. (2001). *Yönetim ve Organizasyon (Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar)* (5. bs). Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.

Fiedler, F. E. (1964). A Contingency Model of Leadership Effectiveness. Içinde L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology*. Academic Press.

Gardner, W. L., & Avolio, B. J. (1998). The charismatic relationship: a dramaturgical perspective. *Academy of Management Review*, *23*, 32–58.

Goethals, G. R., & Sorenson, G. L. J. (2006). *The Quest for a General Theory of Leadership*. Edward Elgar.

Greenleaf, R. K. (1977). The Servant as Leader. Içinde R. K. Greenleaf (Ed.), *Servant Leaderhip: A journey into the nature of legitimate power and greatness* (ss. 1-28). Paulist Press.

Gül, H., & Aykanat, Z. (2012). Karizmatik Liderlik ve Örgüt Kültürü İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *16*(1), 17-36.

House, R. J. (1996). Path-Goal Theory of Leadership: Lessons, Legacy, And A Reformulated Theory. *The Leadership Quarterly*, *7*(3), 323-352.

Jones, E. E., & Pittman, T. S. (1982). Toward A General Theory of Strategic Self-Presentation. Içinde J. SULS (Ed.), *Psychological Perspectives on the Self* (ss. 231-261). Lawrence Erlbaum.

Koç, Hakan., & Topaloğlu, Melih. (2012). *İşletmeciler İçin Yönetim Bilimi: Temel Kavramlar, Kuramlar ve İlkeler* (2. bs). Seçkin.

Koçel, T. (2011). *İşletme Yöneticiliği*. Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.

Küçüközkan, Y. (2015). Liderlik ve Motivasyon Teorileri: Kuramsal Bir Çerçeve. *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi*, *1*(2), 85-116. https://dergipark.org.tr/en/pub/ yonbil/issue/42549/512826

Landis, E. A., Hill, D., & Harvey, M. R. (2014). A synthesis of leadership theories and styles. *Journal of Management Policy & Practice*, *15*(2), 97-100.

Lussier, R. N., & Achua, C. F. (2010). *LEADERSHIP: Theory, Application, & Skill Development* (4, Ed.). South-Western Cengage Learning. https://doi.org/10.1097/01.jgp.0000369161.13792.ad

Neider, L. L., & Schriesheim, C. A. (2011). The Authentic Leadership Inventory (ALI): development and empirical tests. *Leadership Quarterly*, *22*, 1146–1164.

Nice, D. C. (1998). The warrior model of leadership: Classic perspectives and contemporary relevance. *The Leadership Quarterly*, *9*(3), 321-332. https://doi.org/10.1016/S1048-9843(98)90033-9

Owens, J. (1976). The Uses of Leadership Theory. Içinde H. Hicks & J. Powell (Ed.), *Management Organizations and Human Resources*. Me Graw-Hill Book Comp.

Özalp, İ., Eren, G., & Öcal, H. (1992). Organizasyonlarda Durumsallık Yaklaşımı Açısından Liderlik: Liderliğin Fred E. Fiedler Teorisindeki Liderlik Tarzlarına Göre Belirlenmesi ve Eskişehir Bölgesinde Seçilen Büyük Sanayi İşletmelerinde Bir Uygulama. *Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak. Dergisi*, *X*(1-2), 161-205.

Özgül, B. (2015). *Siyasi Partilerde Yandaşların Liderlik Beklentilerini Etkileyen Sosyoekonomik Faktörler*.

Özkan, M. (2016). Liderlik Hangi Sıfatları, Nasıl Alıyor? Liderlik Konulu Makalelerin İncelenmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, *15*(2), 615-639.

Palestini, R. H. (2009). *From Leadership Theory To Practice: A Game Plan for Success As a Leader*. Rowman & Littlefield Education.

Rachmawati, A. W., & Lantu, D. C. (2014). Servant Leadership Theory Development & Measurement. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, *115*, 387-393. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.02.445

Sarıoğlu Uğur, S., & Uğur, U. (2014). Yöneticilik ve Liderlik Ayrımında Kişisel Farklılıkların Rolü. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, *6*(1), 122-136.

Şimşek, A. (2006). *Duygusal Zekânın, Ana-Baba Tutumunun ve Doğum Sırasının Tercih Edilen Liderlik Tarzına Etkisi* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.

Tannenbaum, R., & Schmidt, W. (1973). How to Choose a Leadership Pattern. *Harvard Business Review*. https://hbr.org/1973/05/how-to-choose-a-leadership-pattern

Taş, Y. F., & Aksu, A. (2011). Toplam Kalite Yönetimi ve Stratejik Liderlik. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, *3*(2), 351-361.

Taştan, K., & Sabır Taştan, N. (2021). Liderlik Literatüründeki Kavram Karmaşası: Teori-Model-Tarz Ayrımı Çerçevesinde Liderliğin Kategorize Edilmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, *11*(3), 1636-1653. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1921020

Tengilimoğlu, D. (2005). Kamu ve Özel Sektör Örgütlerinde Liderlik Davranışı Özelliklerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*(14), 1-16. https://dergipark.org.tr/tr/pub/esosder/issue/6128/82185

Uğuroğlu, Ö., & Çelik, Y. (2009). Örgütlerde Stratejik Liderlik ve Özellikleri. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, *12*(2), 121-156.

van Dierendonck, D., & Patterson, K. (2010). *Servant Leadership: Developments in Theory and Research*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230299184

Virkus, S. (2023). *The Concept of Leadership*. Tallinn University (tlu.ee). https://www.tlu.ee/~sirvir/Leadership/The Concept of Leadership/definitions_of_leadership.html

Walumbwa, F. O., Avolio, B. J., Gardner, W. L., Wernsing, T. S., & Peterson, S. J. (2008). Authentic leadership: development and validation of a theory-based measure. *Journal of Management*, *34*, 89–126.

Yeşil, A. (2016). Liderlik ve Motivasyon Teorilerine Yönelik Kavramsal Bir İnceleme. *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi*, *2*(3), 158-180.

Yılmaz, C., & Ceylan, A. (2016). Hizmetkâr Liderlik ile Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki Üzerine Bir Çalışma. *Yıldız Social Science Review*, 75-90.

BÖLÜM II
ÖRGÜT KÜLTÜRÜ VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIĞIN OLUŞUMUNDA LİDERLİK[1]

Hatice Uzun - Ahmet Ferda Çakmak - Şaban Esen

1. GİRİŞ

Günümüzde örgütler teknolojik gelişmelerin yanı sıra artan ve çeşitlenen insan ihtiyaçları karşısında çetin bir rekabet ortamında bulunmaktadırlar. Bu rekabetçi ortamda örgütlerin varlığını sürdürmeleri ve ihtiyaçlarına başarılı bir şekilde cevap vermeleri büyük ölçüde bilime dayalı yenilikçi girişimlerde bulunmalarına ve profesyonel bir yaklaşımla insan kaynaklarını geliştirmelerine bağlıdır.

Bireyselliğin de ön plana çıktığı böyle bir rekabetçi ortamda örgütsel bağlılığı yüksek çalışanlara sahip olmak oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra, bir kurumun veya örgütün her açıdan başarılı bir yönetim yapısına sahip olması kurum çıktılarında etkin bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Örgütsel kültür ve liderlikle ilgili temel sorulardan biri şudur: Nasıl oluyor da benzer dış çevreye sahip, aynı teknoloji ile çalışan ve benzer kurucuları olan iki şirket yıllar içerisinde bütünüyle farklı çalışma biçimine sahip olabilmektedir? (Schein, 2010, s. 219). Şans ve rastlantısal gelişmeleri bir kenara bırakırsak, benzer iki şirket arasındaki başarı farkını belirleyen unsurların başında lider ve yöneticilerin zaman içerisinde oluşturdukları örgütsel kültürün geldiğini söyleyebiliriz. Ancak, ne tür liderliğin örgütsel kültürü ve bağlılığı desteklediği konusunda çelişkili bulgulara rastlanmaktadır.

[1] Bu çalışma Prof. Dr. Ahmet Ferda ÇAKMAK ve Prof. Dr. Şaban ESEN danışmanlığında Hatice UZUN tarafından 2020 yılında tamamlanan "Liderlik tarzları ve örgütsel kültürün örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi: İletişim sektöründe bir uygulama" başlıklı ve 624463 tez no'lu doktora tezinden türetilmiştir.

KAYNAKÇA

Acar, A.C. (1997). "*Hava Harp Okulu ve İ.Ü. İşletme Fakültesi Öğrencilerinin Liderlik Yönelimlerine İlişkin Bir Araştırma*", 21. Yüzyılda Liderlik Sempozyumu, Tuzla, İstanbul.

Acar, Aclan (1998); "Değişim Yönetiminde Liderliğin Önemi", *Executive Excellence*, Cilt 2, Sayı 3, s. 13-14.

Allen, Natalie J; Meyer, John P and Topolnytsky, Laryssa (1998); "Commitment in a Changing World of Work", *Canadian Psycology*, Cilt 39, Sayı 1-2, s.83–93.

Atkins, BJ (2006). Women Leaders in Rehabilitation: Multicultural-Diversity Opportunities and Issues. *Journal of Rehabilitation Administration*, 30 (3), 203-212.

Avolio, Bruce J. and Bernard M., Bass (1988); *Transformational leadership, charisma, and beyond. InJ.G. Hunt, B. R. Baliga, H. P. Dachler, & C. A. Schriesheim (Eds.),* Emerging leadership vitas Lexington, MA.

Avolio, Bruce J. ve Bass, Bernard M (2002); *Manual for the multifactor leadership questionnaire (Form 5X)*, Redwood City. CA, Mindgarden.

Bass, Bernard M. (1985); *Leadership and Performance Beyond Expectations*, The Free Pres, New York.

Bass, Bernard.M. and Avolio, B.J. (1993); *Leadership: Theory and research perspectives and directions. Transformational Leadership: A response toeritiques*, In. M.M. Chemers (Ed). Academic Pres, San Diego, CA.

Bass, M. Bernard (1990); "From Transactional to Transformational Leadership: Learning to Share The Vision", *Organizational Dynamics*, Cilt 18, Sayı 3. s. 19-31.

Bass, M. Bernard ve Avolio, B. J. (1994); *Improving organizational effectiveness through transformational leadership*, Sage, Thousand Oaks CA.

Bass, B. M., & Bass, R. (2009). The Bass Handbook of Leadership: Free Press. https://glose.com/book/the-bass-handbook-of-leadership.

Baysal, Can A. ve, Erdal Tekarslan (1996); *İşletmeciler İçin Davranış Bilimleri*, İkinci Baskı, Avcıol Basım Yayım, İstanbul.

Becker, Howard S. (1960); "Notes on the Concept of Commitment", *American Journal of Sociology*, Cilt 66, s.32-42.

Bennis,Warren. G. and Burt, Nanus (1985); *Leaders: The Strategies for Taking Charge*, Harper &Row, New York.

Bennis,Warren. G. and Burt, Nanus (2001); *Leaders*, Barcelona: Paidós.

Block, Lory (2003); "The Leadership-Culture Connection: An Exploratory Investigation", *The Leadership & Organization Development Journal***,** Cilt 24, Sayı 6, s. 318-334.

Bockerman, P., & Ilmakunnas, P. (2012). The Job Satisfaction-Productivity Nexus: A Study Using Matched Survey and Register Data. *ILR Review*, 65(2), 244–262. https://doi.org/10.1177/001979391206500203

Budak, Gönül ve Gülay, Budak (2004); *İşletme Yönetimi,* Genişletilmiş Beşinci Baskı, Barış Yayınları, İzmir.

Burns, James M.G (1978); *Leadership*, Harper-Row, Newyork.

Bycio, Peter; Hackett, Rick. D.,e Allen, Joyce. S. (1995). Further assessments of Bass's (1985) conceptualisation of transactional and transformational leadership. Journal of Applied Psychology, Vol. 80, 468-478.

Celep, Cevat (2004); *Dönüşümsel Liderlik*, Anı Yayıncılık, Ankara.

Çınar, O. (1999). *Örgütsel Kültür ve Yöneticilerde Kendini Geliştirme.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Davis, S. M. (1984). *Managing corporate culture*. New York: Ballinger.

Deal, Terrence E., Kennedy, Allen A (1982); *Corporate Culture: The Rites and Rituals of Corporate Life,* Reading MA: Addison, Wesley.

Dinçer, Ömer (1991); *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası*, Timaş Yayınevi, İstanbul.

Eraslan, Levent (2004); "Liderlikte Post-Modern Bir Paradigma: Dönüşümcü Liderlik", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s.1-26.

Eren, Erol (2001); *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*, Genişletilmiş 7. Baskı, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.

Eren, Erol (2012); *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*, (13 b.), Beta Yayınları, İstanbul.

Fullam, Charlene and Lando, Ann R (1998); "The Triad of Empowerment: Leadership, Environment and Professional Traits", Nursing Economics.Sep, Cilt 16, Sayı 5, s. 254.

Gagliardi, Pasquale (1986); "The creation and change of organizational cultures: A conceptual framework", *Organization Studies, Cilt 7, Sayı* 2, s.117-134.

Gardner, John,W., (1990); *On Leadership*, The Free Press, New York.

Gefen, David & Geri, Nitza & Paravastu, Narasimha. (2007). Vive la Différence: The Cross-Culture Differences Within Us. IJeC. 3. 1-15. 10.4018/978-1-60566-088-2.ch025.

Gibson, J.L., Ivancevich, J.M. ve Donnelly Jr. J.H. (2000). *Organizations: Behavior, Structure, Processes*, 10th ed. (Boston: Irwin McGraw Hill.)

Givens, Roger J (2008); "Transformational Leadership: The Impact on Organizational and Personal Outcomes" *Emerging Leadership Journeys*, Cilt 1, Sayı1, s. 4-24.

Griffin, Ricky W. and Moorhead, Gregory (1986); *Organizational Behavior:Managing People and Organizations*, tenth Edition, Copyringhted Materia, Boston: Houghton Mifflin Co.

House, Robert J., Mansour Javidan, Paul, Hanges, Peter, Dorfman (2002); "Understanding Cultures and Implicit Leadership Theories Across The Globe: An Introduction To Project Globe", *Journal of World Business*, Vol. 37, Sayı 1,s. 3-10.

Howell, Jane M. and Avolio, Bruce J (1993); "Transformational leadership, transactional leadership, locus of control and support for innovation: Key predictors of consolidated-Business-Unit Performance", *Journal of Applied Psychology*, Cilt 78, Sayı 6, s. 891-902.

Hoy, W. K.ve Miskel, C. (2010); *Eğitim Yönetimi: Teori, Araştırma ve Uygulama* (Çev. Editörü: Selahattin Turan), Nobel Yayınları, Ankara.

Hunt, James G. (Jerry) (1999); Transformatıonal/Charısmatıc Leadershıp's Transformation of The Field: An Historical Essay. *Leadership Quarterly*, Cilt10, Sayı 2, s.129–144.

Işık, Negiş Ayşe, Gürsel Musa (2009); "Örgüt Kültürünün Bazı Değişkenler Göre Analizi (Eğitim Fakültesi Örneği)", *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 27, s.190.

Jung, Dong I. (2001); "Transformational and transactional leadership and their effects on creativity in groups", *Creativity Research Journal*, Cilt 13, Sayı 2, s.185-195.

Karahanna, Elena., J. Roberto, Evaristo, and Mark, Srite (2005); "Levels of Culture and Individual Behavior: An Integrative Perspective", *Journal of Global Information Management*, Cilt 13, Sayı 2, s.1-20.

Keçecioğlu, Taner (1998); *Liderlik ve Liderler*, Kal-Der Yayınları. İstanbul.

Kılınç, Tanıl (1996); "Önderlikte Durumsallığın Ötesi(II), Karizmatik Önderlik Yaklaşımı", *İ.Ü. İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 25, Sayı 2, s. 67–108.

Kirby, P. C., Paradise, L. V., & King, M. I. (1992). Extraordinary leaders in education: Understanding transformational leadership. *The Journal of educational research*, 85(5), 303-311.

Korte, Russell F. ve Thomas J. Chermack (2006); "Changing organizational culture with scenario planning", *Futures*, Cilt, Sayı, s.1-12.

Kotter, John P. and James L. Heskett, (1992); *Corporate Culture and Performance*. The Free Press, New York.

Leithwood, A. Kenneth (1992); "The move toward transformational leadership", *Educational Leadership*, Cilt 49, Sayı 5, s. 8-12.

Lewin, K., Lippitt, R., & White, R. K. (1939). Patterns of aggressive behavior in experimentally created "social climates". *The Journal of social psychology*, 10(2), 269-299.

Marchiori, Dennis M. Henkin, Alan B. (2004); "Organizational Commitment of A Health Profession Faculty: Dimensions, Correlates and Conditions", *Medical Teacher*, Cilt 26, Sayı 4, s.353–358.

Mcdonald, D.J., ve Makin, P.J., (2000); "The Psychological Contract, Organisational Commitment and Job Satisfaction Of Temporary Staff ", *Leadership & Organization Development Journal*, Cilt 21, Sayı 2, s. 84-91.

Meyer, J. P., & Allen, N. J. (1997). *Commitment in the workplace: Theory, research, and application*. SAGE Publications, Inc., https://doi.org/10.4135/9781452231556

Meyer, John P ve Natalie J. Allen (1991); "A Three-Component Conceptualization of Organizational Commitment", *Human Resource Management Review*, Cilt 1, Sayı 1, s.61-89.

Meyer, John P., David J. Stanley, D., Lynne Herscovitch ve Laryassa Topolnytsky, (2002); "Affective, Continuance, and Normative Commitment to the Organization: Meta Analysis of Entecedents,Correlates, and Consequences", *Journal of Vocational Behavior*, Cilt 61, Sayı 1, s. 20-52.

Mowday, Richard T., Porter, Lyman W. And Richard,Steers, M (1982); *Employee- Organization Linkages: The Psychology of Commitment, Absenteeism and Turnovers, Academic Pres,* New York.

Northhouse, Peter, G. (2007); *Leadership-Theory and Practice*, Sage Publications.

O'Reilly, Charles A (1989); "Corporations, Culture and Commitment: Motivation and Social Control in Organizations", *California Management Review*, Cilt 31, Sayı 4, s. 9- 25.

Okay, A. (1998). *Kurum Kimliği, Unsurları ve Etkileşim İçerisinde Olduğu Alanlar*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ouchi, W. G. (1981); *Theory Z. Reading*, Mass Addison, Wesley.

Pascale, Richard Taner and Anthony, Athos (1981); *The Art of Japanese Management*, Simon Schuster, Newyork.

Peters, Tom, and Robert Waterman. (1982); *In Search of Excellence: Lessons from America's Best Run Companies*. New York: Harper and Row.

Sashkin, Marshall and William E. Rosenbach (1993), *A New Leadership Paradigm*, In Contemporary Issues In Leadership, CO: Westiew, Boulder.

Schein, H. Edgar (1985); *Organizational Culture and Leadership,* Jossey-Bass, San Francisco.

Schein, H. Edgar (2010); *Organizational Culture and Leadership*, Dördüncü Baskı,Jossey-Bass, San Francisco.

Stashevsky, Shmuel ve Meni, Koslowsky (2006); "Leadership Team Cohesiveness And Team Performance", *International Journal of Manpower*, Cilt 27, Sayı 1, s. 63–74.

Steers, Richard M. (1981); *Introduction to Organizational Behavior*, Goodyear Publishing Company Inc., Santa Monica-California.

Şimşek, Şerif., Tahir, Akgemci,ve Adnan, Çelik (2001); *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Tabak, Arif (2001); "Tarihsel Gelişimi İçerisinde Liderlik Tanımları ve Liderlik Kavramının Günümüzdeki Yeri", http://www.kho.edu.tr/yayınlar/ bilimdergisi/bilimler/doc/2001-2/1

Taştan, Kürşat, & Sabır Taştan, N. (2021). "Liderlik Literatüründeki Kavram Karmaşası: Teori-Model-Tarz Ayrımı Çerçevesinde Liderliğin Kategorize Edilmesi". Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 11(3), 1636-1653. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1921020

Taştan, Kürşat (2023); *Liderlik Teorilerine Genel Bakış. Güncel Boyutlarıyla Liderlik (Edt. Nalan Sabır Taştan & Kürşat Taştan)*. Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.

Tichy, Noel M. and Mary Anne Devanna (1990); *Characteristics Of Transformatioanl Leaders, John Wiley & Sons Publishing, Newyork.*

Tichy, Noel.M. and Mayr.A. Devanna (1986); *The Transformational Leader*, John Wilwy &Sons. NewYork.

Torpman, Jan (2004); "The Differentiating Function of Modern Forms of Leadership", *journal of Management Decision,* Cilt 42, Sayı 7-8, s. 892–906.

Trice, Harrison M. ve Janice, Beyer, M (1993); *The cultures of work organizations*, Prentice Hall. Englewood Cliffs.

Tsui, Anne S., Katherine R. Xin Zhang, Z., Wang, H., ve Wu, J. B. (2006); "Unpacking the relationship between CEO leadership behaviour and organizational culture", *The Leadership Quarterly*, Cilt 17, s.113-137.

Ülgen H., S. K. Mirze (2004), *İşletmelerde Stratejik Yönetim*, Literatür Yayıncılık, ISBN: 975-04-0251-0.

Yukl, Gary (1999); "An Evaulation of Conseptual Weakness in Transformational and Charismatic Leadership Theories", *Leadership Quarterly,* Cilt 10, Sayı 2, s. 285-305.

Yukl, Gary (2010); *Leadership in organizations (7th ed.)*, Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.

BÖLÜM III
LİDERLİK VE KÜRESEL ANLAYIŞ

Sema Yiğit

1. GİRİŞ

Şirketler küreselleştikçe, küresel liderlik yönünde bir ihtiyaç ortaya çıkacak ve örgütler gelecekteki büyümelerini garanti altına almak için küresel liderlik yeteneklerini geliştirme konusunda zorluklar yaşayabileceklerdir. Her şirketin, örgütü küresel düzeye taşıyabilecek yeterli sayıda yöneticiye ihtiyacı bulunmaktadır. Bu yöneticilerin ise bilişsel yetenekler, kişilik, yetkinlikler ve zihniyetlerle ilgili bir dizi temel niteliğe ihtiyacı bulunmaktadır. Yöneticiler, küresel bir strateji arayışında örgütteki insanları bu sürece uyumlaştırmak için bu küresel liderlik yeteneklerine ihtiyaç duyarlar (Dekker, 2016, s. 30).

Küresel liderlik nispeten genç bir multidisipliner alandır. Tıpkı liderlik kavramının tanımının, kavramı inceleyen kişilerin ait olduğu disiplinlerden, liderliğe bakış açılarından ve de inceleme döneminin özelliklerinden etkilenerek çeşitlik göstermesi gibi (Yiğit ve Yazarkan, 2015, s. 72) küresel liderlik kavramın da evrensel olarak kabul edilmiş bir tanımı yoktur. Bunun yerine, farklı araştırmacılar kendi perspektiflerine veya bölümlerine uygun olarak spesifik olmayan ve nispeten kendilerine has tanımlar önermişlerdir. En genel tanımıyla küresel lider uluslararası ortamlarda veya çok uluslu iş birliklerinde sınır ötesi veya dünya çapında çalışan, ilgili yetenek ve deneyimlere sahip üst düzey yöneticiler olarak görülür. Liderlik tanımına dayalı olarak ise küresel liderlik, liderlerin tüm dünyada başarılı bir şekilde çalışmasına izin veren bir liderlik nitelikleri ve davranışları modelini tanımlar. Tanımın genel olarak paylaşılan yönlerine rağmen, küresel liderlik kavramı kısmen birbiriyle çelişen iki yaklaşımı içermektedir. Bazı araştırmacılar küresel liderliği, bir liderin küreselleşmiş bir dünyada farklı kültürel ortamlarda hareket etme becerileri olarak tanımlar.

yürütebilmek için teknolojinin yardımına ihtiyaç duyar ve faaliyetlerini ne kadar geniş bir çevrede yürütüyorsa değişimin gereklilikleri ile karşılaşma ihtimali o kadar yüksektir.

Son olarak küresel liderliğin etik konusuna bakışı da farklıdır. Her ne kadar etik standartların büyük oranda evrensel olabileceği düşünülse de yerel farklılıklar olması muhtemeldir. Bu noktada küresel bir lider farklılıkları şirketin etik ilkelerine entegre etmenin bir yolunu bulmak zorunda kalacaktır.

KAYNAKÇA

Bird, A., & Osland, J. S. (2004). Global Competencies: An Introduction. H. W. Lane, M. L. Maznevski, M. E. Mendenhall, & J. McNett içinde, *The Blackwell Handbook of Global Management: A Guide to Managing Complexity* (s. 57-80). Oxford: Blackwell Publishing.

BORUSAN. (2023, Şubat 22). *Turuncu Rehber.* www.borusan.com.tr: https://www.borusan.com/BORUSAN-TURUNCU-REHBER.pdf adresinden alınmıştır

Dekker, W. d. (2016). *Global Mindset and Cross-Cultural Behavior Improving Leadership Effectiveness* . London: Macmillan .

Dünya Gazetesi. (2023, 1 21). Sürdürülebilir kalkınmanın anahtarı yeni iş birliği kültürü: https://www.dunya.com/sirketler/surdurulebilir-kalkinmanin-anahtari-yeni-is-birligi-kulturu-haberi-683324 adresinden alınmıştır

Eczacıbaşı. (2023, Şubat 22). *Eczacıbaşı Topluluğu, 2022 Dijitaliz etkinliğinde buluştu.* Eczacıbaşı Basın Odası Haberler: https://www.eczacibasi.com.tr/tr/anasayfa/phone/tr/basin-odasi/haberler/eczacibasi-toplulugu-2022-dijitaliz-etkinliginde-bulustu adresinden alınmıştır

George, B. (2015). *Discover Your True North Expanded and Updated Edition.* Hoboken: Wiley.

Globethics.net. (2012). *Globethics.net Principles on Sharing Values across Cultures and Religions.* Globethics.net : https://repository.globethics.net/bitstream/handle/20.500.12424/216700/Texts_1_online.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden alınmıştır

Goldsmith, M., Greenberg, C. L., Robertson, A., & Hu-Chan, M. (2003). *Global Leadership: The Next Generation.* London: Prentice Hall.

Göksel, B. (2022, Nisan-Mayıs Sayı 14). *CEO'nun yeni 'E'si.* Fast Company: https://fastcompany.com.tr/calisma-hayati/ceonun-yeni-esi/ adresinden alınmıştır

Gundling, E., Caldwell, C., & Cvitkovich, K. (2015). *Leading Across New Borders: How to Succeed as the Center Shifts.* Hoboken: John Wiley & Sons.

Harris, P. R., Moran, R. T., & Moran, S. V. (2004). *Managing Cultural Differences: Global Leadership Strategies for the 21st Century, Sixth Edition.* Oxford: Elsevier Butterworth–Heinemann.

Hofstede, G. (2011). Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context. *Online Readings in Psychology and Culture*, s. 2(1), doi: 10.9707/2307-0919.1014.

House, R. J., & Javidan, M. (2004). Overview of GLOBE. R. J. House, P. Hanges, M. Javidan, P. W. Dorfman, & V. Gupta içinde, *Culture Leadership, and Organizations. The GLOBE Study of 62 Societies* (s. 9-28). Thousand Oaks: Sage.

HR Dergi. (2020, Temmuz). *Kültür yolculuğumuza çalışanlar yön veriyor.* https://hrdergi.com/kultur-yolculugumuza-calisanlar-yon-veriyor adresinden alınmıştır

Kezar, A., & Carducci, R. (2009). Revolutionizing Leadership Development Lessons From Research and Theory. A. Kezar içinde, *Rethinking Leadershıp in A Complex, Multicultural, and Global Environment* (s. 1-38). Virginia: Stylus Publishing.

Koç Holding. (2021, 10 7). *Koç Holding, İklim Kriziyle Mücadele Yolunda ve 2050 Karbon Nötr Hedefine Yönelik "Karbon Dönüşüm Programı"nı Başlattı.* https://www.koc.com.tr/medya-merkezi/haberler/2021/koc-holding-karbon-donusum-programini-baslatti adresinden alınmıştır

Lang, R., & Rybnikova, I. (2012). Leadership Is Going Global. W. J. Rothwell, & G. M. Benscoter içinde, *The Encyclopedia of Human Resource Management Thematic Essays Volume Three* (s. 43-53). San Francisco: John Wiley & Sons.

Lang, R., & Rybnikova, I. (2012). Leadership Is Going Global. G. M. Benscoter içinde, *The Encyclopedia of Human Resource Management* (s. 43-53). San Francisco: John Wiley & Sons.

Levy, O., Taylor, S., Boyacigiller, N., & Beechler, S. (2007). Global Mindset: A Review and Proposed Extensions. M. Javidan, R. Steers, & M. Hitt içinde, *The Global Mindset Advances in International Management, Vol. 19* (s. 11-47). Bingley: Emerald Group Publishing.

Liao, Y. (2022). Sustainable leadership: A literature review and prospects for future research. *Front. Psychol*, 13,1-11.

Maznevski, M. L., & Chui, C. (2018). Leading Global Teams. M. E. Mendenhall, J. S. Osland, A. Bird, G. R. Oddou, M. J. Stevens, M. L. Maznevski, et al. içinde, *Global Leadership Research, Practice, and Development* (s. 266-290). New York: Routledge.

Morrison, A. (2006). Ethıcal Standards and Global Leadershıp. W. H. Mobley, & E. Weldon içinde, *Advances In Global Leadershıp Volume 4* (s. 165-180). Oxford: Elsevier.

Muff, K., Liechti, A., & Dyllick, T. (2020). How to apply responsible leadership theory in practice: A competency tool to collaborate on the sustainable development goals. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 27(5), 2254-2274.

Nirenberg, J. (2002). *Global Leadership.* Oxford: Capstone Publishing .

NTV . (2022, Ocak 20). *Defacto Hibrit Çalışmayı Kalıcı Hale Getirdi.* Ekonomi Haberleri: https://www.ntv.com.tr/ekonomi/defacto-hibrit-calismayi-kalici-hale-getirdi,UgcET7y7u0q9rNWJU5_o1A adresinden alınmıştır

Ramirez, R. L. (2023). Managing the Remote Employee. B. Biswas, W. Garrison, & R. L. Ramirez içinde, *The New World of Work People Leadership in The Digital Age* (s. 89-98). New York: Routledge.

Rout, P. R., Verma, A. K., Bhunia, P., Surampalli, R. Y., Zhang, T. C., Tyagi, R., et al. (2020). Introduction to Sustainability and Sustainable Development. R. Surampalli, T. Zhang, M. K. Goyal, S. Brar, & R. Tyagi içinde, *Sustainability: Fundamentals and Applications* (s. 1-19). Hoboken: John Wiley & Sons.

Steers, R. M., Sanchez-Runde, C., & Nardon, L. (2012). Leadership in a global context: New directions in research and theory development. *Journal of World Business*, 47(4), 479-482.

WCED. (1987). *Our Common Future.*

Weisband, S. (2008). Research Challenges for Studying Leadership at a Distance. S. Weisband içinde, *Leadership at a Distance Research in Technologically Supported Work* (s. 3-12). New York: Taylor & Francis.

Yiğit, S. & Yazarkan H. (2014). Liderlik Tarzı ile Mesleki Bağlılık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41, 71-84.

Yiğit, S. & Yiğit, A. M. (2016). Responsible Sourcing Practices in Turkey, The Case of Food and Beverage Industry, *ODÜSOBİAD*, 6 (15), 463- 477.

BÖLÜM IV
LİDERLİK VE AMAÇ

Nurdan Gürkan

1. GİRİŞ

Araştırmacılar liderlik kavramını daha çok kendi bakış açılarına ve kavramın kendilerini en çok ilgilendiren yönlerine göre tanımlamaktadır. Stogdill (1974), liderlik literatürünü kapsamlı bir şekilde inceledikten sonra neredeyse liderlik kavramını tanımlamaya çalışan kişi sayısı kadar liderlik tanımının olduğunu vurgulamıştır. Stogdill'in (1974) gözlemini yapmasından bu yana liderlik kavramına ilişkin yeni tanımların ortaya çıkması hız kesmeden devam etmiştir. Liderlik daha çok özellikler, davranışlar, etki, etkileşim kalıpları, roller, idari bir pozisyonu işgal etme gibi kavramlar açısından tanımlanmaktadır (Yukl, 2008, s. 2).

Burns'e (1978, s. 18) göre liderlik, belirli güdülere ve amaçlara sahip olan kişiler kurumsal, politik, psikolojik ve diğer kaynakları takipçilerin güdülerini uyandırmak ve tatmin etmek için harekete geçtiklerinde uygulanmış olmaktadır. Bu hem liderler hem de takipçilerin ortaklaşa belirledikleri amaç ve hedefleri gerçekleştirmek için yapılmaktadır. Kısacası, gerekli motivasyona ve güç temellerine sahip olan liderler, ortaya konulan amaçları gerçekleştirmek için takipçilerinin güdülerinden yararlanmaktadır.

Organize olmuş bir grubun faaliyetlerini belirlenen amaçlara ulaşma yönünde etkileyebilme süreci liderlik olarak ifade edilmektedir (Rauch ve Behling, 1984, s. 46). Bu anlamda ortak çabalara anlamlı bir amaç belirleyebilme ve amaca ulaşmak için gerekli çabanın gösterilmesini sağlama süreci liderliği tanımlamaktadır.

Bir grubun iç ve dış sorunlarla başa çıkma konusunda harekete geçmesini sağlayan inanç ve değerlerin kaynağını liderlik oluşturmaktadır. Liderlerin önerileri işe yaradığında ve çalışmaya devam ettiğinde, en başta sadece liderin varsayımları olan şeyler gittikçe paylaşılan varsayımlar hâline gelmektedir

Bir liderin etkili olabilmesi için öncelikli olarak, kendi kişisel amaç ve hedeflerini netleştirmesi gerekmektedir. Aynı zamanda, liderin kimlere liderlik etmek istediği ya da liderlik yapacağı önemli bir konudur. Bu durum sadece harekete geçirilecek kişilerle ilgili değil, aynı zamanda takipçiler ve gruplar içindeki harekete geçirilecek güdüler, amaçlar, hedefler ve değerlerle ilgisi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, nereye varılmak istendiği de önemli olmaktadır. Bu noktada belirlenen amaçlar kolay, ulaşılabilir, kısa vadeli, açıkça tanımlanmış, adım adım hedeflerden oluşmalıdır. Amaç ve hedefleri gerçekleştirmenin önündeki engelleri kaldırmak da liderliğin etkililiğini belirlemektedir. Bunun için, potansiyel takipçilerin motivasyon dereceleri ile ilgili bilgi sahibi olmak, onları tanımak gerekmektedir. Ayrıca rakiplerin veya olası bir engelleyicinin (veya olası destekçilerin) güç temelleri, liderlerin ve takipçilerin motivasyonları güç kaynaklarının düzenlenmesi ile ilgili olduğundan onların motivasyonları açısından değerlendirmelidir. Özetle, liderliğin işlevi sadece takipçileri harekete geçirmekle kalmamakta, amaçları, ihtiyaçları, istekleri ve hedefleri ortak bir girişimde birleştirmek ve bu süreç içinde hem liderlerin hem de takipçilerin daha iyi vatandaş olmasını sağlamaktır.

KAYNAKÇA

Alos-Simo, L., Verdu-Jover, A. J., & Gomez-Gras, J. M. (2017). How Transformational Leadership Facilitates E-business Adoption. *Industrial Management & Data Systems*, 117(2), 382-397.

Avolio, B. J., & Gardner, W. L. (2005). Authentic Leadership Development: Getting to the Root of Positive Forms of Leadership. *The Leadership Quarterly*, *16*(3), 315-338.

Avolio, B. J., Sosik, J. J., Jung, D. I., & Berson, Y. (2003). Leadership Models, Methods, and Applications: Small Steps and Giant Leaps. W.C. Borman, R. Klimoski, D.R. Ilgen, B. Weiner (Ed.), *Handbook of Psychology*, John Wiley & Sons.

Bans-Akutey, A. (2021). The Path-Goal Theory of Leadership. *Academia Letters, Article 748*, 1-6.

Bass, B. M. (1981). *Bass & Stogdill's Handbook of Leadership*. Free Press.

Bass, B. M. (1985). *Leadership and Performance Beyond Expectations*. Free Press.

Bennis, W. (2007). The Challenges of Leadership in the Modern World: Introduction to the Special Issue. *American Psychologist*, *62*(1), 2-5.

Burns, J. M. (1978). *Leadership*. New York: Harper & Row.

Burton, K. D., Lydon, J. E., D'Alessandro, D. U., & Koestner, R. (2006). The Differential Effects of Intrinsic and Identified Motivation on Well-Being and Performance: Prospective, Experimental, and Implicit Approaches to Self-Determination Theory. *Journal Of Personality And Social Psychology*, *91*(4), 750-762.

By, R. T. (2021). Leadership: In Pursuit of Purpose. *Journal of Change Management*, *21*(1), 30-44.

Chiang, J. T.-J., Chen, X.-P., Liu, H., Akutsu, S., & Wang, Z. (2020). We Have Emotions But Can't Show Them! Authoritarian Leadership, Emotion Suppression Climate, and Team Performance. *Human Relations*, 74(7), 1082–1111.

Conger, J. A., & Kanungo, R. N. (1987). Toward a Behavioral Theory of Charismatic Leadership in Organizational Settings. *Academy Of Management Review*, *12*(4), 637-647.

Craig, N., & Snook, S. (2014). From Purpose to Impact. *Harvard Business Review*, *92*(5), 104-111.

Damon, W., Menon, J., & Bronk, K. C. (2003). The Development of Purpose During Adolescence. *Applied Developmental Science*, *7*(3), 119-128.

Dansereau, F., Cashman, J., & Graen, G. (1973). Instrumentality Theory and Equity Theory as Complementary Approaches in Predicting the Relationship of Leadership and Turnover Among Managers. *Organizational Behavior and Human Performance*, *10*, 184-200.

Drath, W. H. (1998). Approaching the Future of Leadership Development. C. McCauley, R.S. Moxley and E. Van Velsor (Ed.), *Handbook of Leadership Development*, San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Drath, W. H., & Palus, C. J. (1994). *Making Common Sense: Leadership as Meaning-Making in a Community of Practice*. Greensboro, NC: Center for Creative Leadership.

Drewniak, R., Drewniak, Z. & Posadzinska, I. (2020). Leadership Styles and Employee Expectations. *European Research Studies Journal*, 23(1), 398-411.

Evans, M. G. (1970). The Effects of Supervisory Behavior on the Path-Goal Relationship. *Organizational Behavior and Human Performance*, *5*(3), 277-298.

Gardner, W. L., Avolio, B. J., Luthans, F., May, D. R., & Walumbwa, F. (2005). "Can You See the Real Me?" A Self-Based Model of Authentic Leader and Follower Development. *The Leadership Quarterly*, *16*(3), 343-372.

Graen, G., Dansereau Jr, F., & Minami, T. (1972a). Dysfunctional Leadership Styles. *Organizational Behavior and Human Performance*, *7*(2), 216-236.

Graen, G., Dansereau Jr, F., & Minami, T. (1972b). An Empirical Test of the Man-in-the-Middle Hypothesis Among Executives in a Hierarchical Organization Employing a Unit-Set Analysis. *Organizational Behavior and Human Performance*, *8*(2), 262-285.

Gürkan, N. & Gürkan, S. (2017). Yenilikçilik Kavraminin İşletmelerin Finansal Performansi Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, ICMEB17 Özel Sayısı, 213-226.

Hammer, T. H., & Dachler, H. P. (1973). The Process of Supervision in the Context of Motivation Theory. *Research Report No. 3, University of Maryland*.

Harris, A. (2004). Distributed Leadership and School Improvement: Leading or Misleading?. *Educational Management Administration & Leadership*, *32*(1), 11-24.

Hemlin, S. (2006). Creative Knowledge Environments for Research Groups in Biotechnology. The Influence of Leadership and Organizational Support in Universities and Business Companies. *Scientometrics,* 67, 121–142.

Hencley, S. P. (1973). *Situational Behavioral Approach to the Study of Educational Leadership*. Leadership: The Science and Art Today, Itaska, IL: F.E. Peacock.

House, R. J. (1971). A Path Goal Theory of Leader Effectiveness. *Administrative Science Quarterly*, *16*(3), 321-339.

House, R. J. (1977). A 1976 Theory of Charismatic Leadership. J. G. Hunt and L. L. Larson (Ed.), *Leadership: The Cutting Edge*, Carbondale, IL: Southern Illinois University Press.

House, R. J. (1996). Path-Goal Theory of Leadership: Lessons, Legacy, and a Reformulated Theory. *The Leadership Quarterly*, *7*(3), 323-352.

House, R. J., & Dessler, G. (1974). *The Path-Goal Theory of Leadership: Some Post Hoc and a Priori Tests.* G. J, Hunt (Ed.), Carbondale, 111.: Southern Illinois University Press.

House, R. J., Hanges, P. J., Ruiz-Quintanilla, S. A., Dorfman, P. W., Falkus, S. A., & Ashkanasy, N. M. (1999). Cultural Influences on Leadership and Organizations: Project Globe. W. H. Mobley, M. J. Gessner, and V. Arnold. Bingley (Ed.), *Advances in Global Leadership*, UK: Emerald Group Publishing Ltd.

House, R. J., & Mitchell, T. R. (1975). *Path-Goal Theory of Leadership*. Washington Univ Seattle Dept Of Psychology.

Hoy, W. K., & Miskel, C. G. (1987). *Educational Administration: Theory, Research, and Practice*. New York: McGraw-Hill.

Kanungo, R. N. (1998). Leadership in Organizations: Looking Ahead to the 21st Century. *Canadian Psychology*, *39*(1-2), 71-82.

Kempster, S., Jackson, B., & Conroy, M. (2011). Leadership as Purpose: Exploring the Role of Purpose in Leadership Practice. *Leadership*, *7*(3), 317-334.

Klingborg, D. J., Moore, D. A., & Varea-Hammond, S. (2006). What is Leadership?. *Journal of Veterinary Medical Education*, *33*(2), 280-283.

Lloyd-Walker, B., & Walker, D. (2011). Authentic Leadership for 21st Century Project Delivery. *International Journal of Project Management*, *29*, 383-395.

Locke, E. A., & Latham, G. P. (1990). *A Theory of Goal Setting & Task Performance*. Prentice-Hall, Inc.

Locke, E. A., & Latham, G. P. (2002). Building a Practically Useful Theory of Goal Setting and Task Motivation: A 35-Year Odyssey. *American Psychologist*, *57*(9), 705-717.

Locke, E. A., & Latham, G. P. (2006). New Directions in Goal-Setting Theory. *Current Directions in Psychological Science*, *15*(5), 265-268.

Lynn, G., & Kalay, F. (2015). The Effect of Vision and Role Clarity on Team Performance. *Journal of Business Economics and Finance*, 4(3), 473-499.

McKnight, P. E., & Kashdan, T. B. (2009). Purpose in Life as a System that Creates and Sustains Health and Well-Being: An Integrative, Testable Theory. *Review Of General Psychology*, *13*(3), 242-251.

Mitchell, T. R. (1973). Motivation and Participation: An Integration. *Academy of Management Journal*, *16*(4), 670-679.

Murray, K. (2019). *Amaç Sahibi İnsanlar: Başarılı Liderler, Parlak Şirketler ve Amaç Faktörü* (Çev.: Ü. Şensoy). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Nikolić, T.M., Perić, N. & Bovan, A. (2020). The Role of Feedback as a Management Tool in Performance Management Program. *Quality Access to Success*, 21(177), 3-8.

Northouse, P. G. (2016). *Leadership: Theory and Practice*. Sage Publications. 7th edition, London: Sage Publications.

Panetta, L. (2012). *Sustaining US Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense*. US Department of Defense.

Pizzolitto, E., Verna, I. & Venditti, M. (2022). Authoritarian Leadership Styles and Performance: A Systematic Literature Review and Research Agenda. *Management Review Quarterly*, https://doi.org/10.1007/s11301-022-00263-y.

Rauch, C. F., & Behling, O. (1984). Functionalism: Basis for an alternate approach to the study of leadership. J. G. Hunt, D. M. Hosking, C. A. Schriesheim, & R. Stewart (Eds.), *Leaders and Managers: International Perspectives on Managerial Behavior and Leadership,* Elmsford, NY: Pergamon Press.

Robinson, V. M. J., Lloyd, C. A., & Rowe, K. J. (2008). The Impact of Leadership on Student Outcomes: An Analysis of the Differential Effects of Leadership Types. *Educational Administration Quarterly*, 44(5), 635–674.

Schein, E. H. (2010). *Organizational Culture and Leadership*. Fourth Edition, John Wiley & Sons.

Shamir, B., House, R. J., & Arthur, M. B. (1993). The Motivational Effects of Charismatic Leadership: A Self-Concept Based Theory. *Organization Science*, *4*(4), 577-594.

Stogdill, R. M. (1948). Personal Factors Associated with Leadership: A Survey of the Literature. *The Journal Of Psychology*, *25*(1), 35-71.

Stogdill, R. M. (1974). *Handbook of Leadership: A Survey of the Literature*. New York: Free Press.

Yukl, G. (2008). *Leadership in Organizations*. Pearson Prentice Hall, 7th ed., New York.

BÖLÜM V
LİDERLİK VE GÜVEN

Banu Açıkgöz

1. GİRİŞ

Güven, sosyoloji, siyaset bilimi, ekonomi, sosyal psikoloji, örgüt yönetimi ve endüstri ilişkileri çalışmalarında incelenmekte olan disiplinler arası bir araştırma alanıdır. Örgüt içindeki ilişkilerin ve endüstri ilişkilerinin doğaları gereği çatışmaya eğilimli oluşu, çeşitli güven kırılmalarının yaşanmasına yol açabilmektedir. Bu da güveni örgütler için kritik öneme sahip bir olgu hâline getirmektedir.

Yönetim ve çalışma psikolojisi açısından güven, etkili liderliğin kritik bir bileşenidir. İster özel sektörde ister devlet yönetiminde olsun, takipçileri arasında güven oluşturabilen ve bunu sürdürebilen liderlerin hedeflerine ulaşma ve takipçilerine de hedeflerine ulaşma konusunda ilham verme olasılığı daha yüksektir. Bununla birlikte, güven oluşturmak her zaman kolay değildir ve birçok lider, takipçileriyle olan ilişkilerinde güven oluşturma ve sürdürme zorluğuyla mücadele etmektedir. Son yıllarda, araştırmalar artan bir şekilde liderliğe duyulan güvenin rolüne odaklanmıştır. Akademisyenler, güvenin nasıl geliştirildiğini, nasıl ölçülebileceğini ve iş tatmini, bağlılık ve performans gibi liderlik sonuçlarını nasıl etkilediğini araştırmaktadır.

Kişiler arası güvenin bir türü olan lidere duyulan güven, örgüt psikolojisinin kritik bir bileşenidir. İş yerinde daha iyi iletişim, iş birliği, iş tatmini ve verimliliği teşvik eden güven ortamlarında güven oluşturabilen ve sürdürebilen liderlerin ve takipçilerinin birlikte etkin bir şekilde çalışması daha olasıdır ve bu da daha üretken ve olumlu bir çalışma ortamı sağlayabilir. Güven aynı zamanda liderler ve takipçiler arasındaki yüksek kaliteli değişim ilişkilerinin de temel bir bileşenidir. Liderler, tutarlı iletişim, adil davranma ve sözlerini tutma yoluyla güven inşa ederek takipçileriyle karşılıklı yarar sağlayan bir ilişki için güçlü bir temel oluşturabilirler.

Lider-takipçi ilişkileri söz konusu olduğunda güven, takipçilerin hissettiği ve lidere duyulan güven olmak üzere iki ana akımda incelenebilir. Takipçilerin hissettiği güven, liderler ve takipçileri arasındaki pozitif ilişkinin temelini oluşturması açısından önemlidir. Takipçiler liderlerine güvendiklerinde, konumlarında daha güvende hissetmekte, risk almaya istekli olmakta ve ortak hedeflere ulaşmak için motive hâle gelmektedir. Güven aynı zamanda bireylerin kendilerini değerli, saygı duyulmuş ve desteklenmiş hissettikleri pozitif bir çalışma ortamı yaratmaya da yardımcı olmaktadır. Ayrıca, liderler ve takipçileri arasında yüksek düzeyde bir güven olduğunda, iletişim daha özgür ve açık bir şekilde akmaktadır. Bu, daha fazla fikir ve bakış açısı alışverişine izin vermekte ve daha etkili problem çözme ve karar vermeye yol açabilmektedir. Takipçileri arasında güven oluşturmaya ve bunu sürdürmeye öncelik veren liderlerin, hedeflerine ulaşmada ve yüksek performanslı bir ekip oluşturmada başarılı olma olasılığı daha yüksektir. Olumlu bir itibar oluşturmak ve sürdürmek için de güven önemlidir. Güvenilir olarak algılanan liderlerin meslektaşları ve çalışanları tarafından saygı görmesi ve beğenilmesi daha olasıdır. Özetle güven, bağlılığı, motivasyonu, etkili iletişimi, olumlu bir çalışma ortamını ve iyi bir itibarı teşvik ettiği için etkili liderlik için çok önemlidir. Takipçileri arasında güven oluşturmaya ve bunu sürdürmeye öncelik veren liderlerin, hedeflerine ulaşmada ve yüksek performanslı bir ekip oluşturmada başarılı olma olasılığı daha yüksektir.

KAYNAKÇA

Asencio, H., & Mujkic, E. (2016). Leadership Behaviors and Trust in Leaders: Evidence from the US Federal Government. *Public Administration Quarterly*, *40*(1), 156-179.

Baker, N. (2018). Leader-Member Exchange and Follower Trust in Leader: The Moderating Effect of Leader Emotional Expressivity. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, *4*(4), 741-749.

Bijlsma, K. M., & van de Bunt, G. G. (2003). Antecedents of Trust in Managers: A "Bottom Up" Approach. *Personnel Review*, *32*(5), 638-664.

Bijlsma, K., & Koopman, P. (2003). Introduction: Trust within Organisations. *Personnel Review*, *32*(5), 543-555.

Bligh, M. C. (2017). Leadership and Trust. Joan Marques & Satinder Dhiman (Ed.), *Leadership Today: Practices for Personal and Professional Performance* içinde (21-42). Cham: Springer International Publishing.

Bowler, W. M., Paul, J., Gavin, M., Joplin, T., & Bowler, C. A. (2018). Understanding Trust Transference between Leaders, Followers and Coworkers: Testing two Three-way Interactions. *Journal of Managerial Issues*, *30*(4), 444-462.

Breevaart, K., & Zacher, H. (2019). Main and Interactive Effects of Weekly Transformational and Laissez-faire Leadership on Followers' Trust in the Leader and Leader Effectiveness. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, *92*(2), 384-409.

Brower, H. H., Lester, S. W., Korsgaard, M. A., & Dineen, B. R. (2009). A Closer Look at Trust between Managers and Subordinates: Understanding the Effects of Both Trusting and Being Trusted on Subordinate Outcomes. *Journal of Management*, *35*(2), 327-347.

Brower, H. H., Schoorman, F. D., & Tan, H. H. (2000). A Model of Relational Leadership: The Integration of Trust and Leader-Member Exchange. *The Leadership Quarterly*, *11*(2), 227-250.

Burke, C. S., Sims, D. E., Lazzara, E. H., & Salas, E. (2007). Trust in Leadership: A Multi-level Review and Integration. *The Leadership Quarterly*, *18*(6), 606-632.

Butler, J. K., & Cantrell, R. S. (1984). A Behavioral Decision Theory Approach to Modeling Dyadic Trust in Superiors and Subordinates. *Psychological Reports*, *55*(1), 19-28.

Byun, G., Dai, Y., Lee, S., & Kang, S. (2017). Leader Trust, Competence, LMX, and Member Performance: A Moderated Mediation Framework. *Psychological Reports*, *120*(6), 1137-1159.

Caldwell, C., & Dixon, R. D. (2010). Love, Forgiveness, and Trust: Critical Values of the Modern Leader. *Journal of Business Ethics*, *93*(1), 91-101.

Cho, Y. J., & Ringquist, E. J. (2011). Managerial Trustworthiness and Organizational Outcomes. *Journal of Public Administration Research and Theory*, *21*(1), 53-86.

Cropanzano, R., & Mitchell, M. S. (2005). Social Exchange Theory: An Interdisciplinary Review. *Journal of Management*, *31*(6), 874-900.

Crossley, C. D., Cooper, C. D., & Wernsing, T. S. (2013). Making Things Happen through Challenging Goals: Leader Proactivity, Trust, and Business-Unit Performance. *Journal of Applied Psychology*, *98*(3), 540-549.

Das, T. K., & Teng, B. S. (1998). Between Trust and Control: Developing Confidence in Partner Cooperation in Alliances. *Academy of Management Review*, *23*(3), 491-512.

Davis, D. D., & Bryant, J. L. (2010). Leader-Member Exchange, Trust, and Performance in National Science Foundation Industry/University Cooperative Research Centers. *The Journal of Technology Transfer*, *35*(5), 511-526.

De Cremer, D., van Dijke, M., & Bos, A. E. (2006). Leader's Procedural Justice Affecting İdentification and Trust. *Leadership & Organization Development Journal*, *27*(7), 554-565.

Den Hartog, D. (2003). Trusting Others in Organizations: Leaders, Management and Co-workers. Bart Nooteboom & Frédérique Six (Ed.), *The Trust Process in Organizations: Empirical Studies of the Determinants and the Process of Trust Development* içinde (125-146). Cheltenham: Elgar.

Den Hartog, D. N., Shippers, M. C., & Koopman, P. L. (2002). The Impact of Leader Behaviour on Trust in Management and Co-workers. *SA Journal of Industrial Psychology*, *28*(4), 29-34.

Deutsch, M. (1958). Trust and Suspicion. *Journal of Conflict Resolution*, *2*(4), 265-279.

Dietz, G. (2011). Going Back to the Source: Why Do People Trust Each Other?. *Journal of Trust Research*, *1*(2), 215-222.

Dirks, K. T., & de Jong, B. (2022). Trust within the Workplace: A Review of Two Waves of Research and a Glimpse of the Third. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, *9*, 247-276.

Dirks, K. T., & Ferrin, D. L. (2001). The Role of Trust in Organizational Settings. *Organization Science*, *12*(4), 450-467.

Dirks, K. T., & Ferrin, D. L. (2002). Trust in Leadership: Meta-analytic Findings and Implications for Research and Practice. *Journal of Applied Psychology*, *87*(4), 611-628.

Dirks, K. T., & Skarlicki, D. P. (2004). Trust in Leaders: Existing Research and Emerging Issues. Roderick M. Kramer & Karen S. Cook (Ed.), *Trust and Distrust in Organizations: Dilemmas and Approaches* içinde (21-40). New York: Russell Sage Foundation.

Dirks, K. T., Lewicki, R. J., & Zaheer, A. (2009). Repairing Relationships within and between Organizations: Building a Conceptual Foundation. *Academy of Management Review*, *34*(1), 68-84.

do Carmo Leite de Oliveira, M., de Vilhena, J., & de Vilhena Novaes, J. (2013). Lack of Trust in the Organisational Context: A Study of Accounts in a Privatised Company. Christopher N. Candlin & Jonathan Crichton (Ed.), *Discourses of Trust* içinde (285-299). London: Palgrave Macmillan.

Doz, Y. L., Olk, P. M., & Ring, P. S. (2000). Formation Processes of R&D Consortia: Which Path to Take? Where Does It Lead?. *Strategic Management Journal*, *21*(3), 239-266.

Elangovan, A. R., & Shapiro, D. L. (1998). Betrayal of Trust in Organizations. *Academy of Management Review*, *23*(3), 547-566.

Elsbach, K. D., & Currall, S. C. (2013). Understanding Threats to Leader Worthiness: Why It's Better to Be Called "Incompetent" than "Immoral". Roderick M. Kramer & Todd L. Pittinsky (Ed.), *Restoring Trust in Organizations and Leaders: Enduring Challenges and Emerging Answers* içinde (217-239). Oxford Publishing.

Ferrin, D. L., Bligh, M. C., & Kohles, J. C. (2008). It Takes Two to Tango: An Interdependence Analysis of the Spiraling of Perceived Trustworthiness and Cooperation in Interpersonal and Intergroup Relationships. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *107*(2), 161-178.

Flavian, C., Guinalíu, M., & Jordan, P. (2019). Antecedents and Consequences of Trust on a Virtual Team Leader. *European Journal of Management and Business Economics*, *28*(1).

Fraser, W. (2010). *Trust and Repair: An Exploration of How Work Groups Repair a Violation of Trust*. Unpublished Doctoral Dissertation, Fielding Graduate University.

Fulmer, A., & Gelfand, M. J. (2010). Dynamic Trust Processes: Trust Dissolution and Restoration. *IACM 23rd Annual Conference*. Haziran 25, Boston, Massachusetts.

Gao, L., Janssen, O., & Shi, K. (2011). Leader Trust and Employee Voice: The Moderating Role of Empowering Leader Behaviors. *The Leadership Quarterly*, *22*(4), 787-798.

Gillespie, N., Hurley, R., Dietz, G., & Bachmann, R. (2013). Restoring Institutional Trust after the Global Financial Crisis: Systemic Approach. Roderick M. Kramer & Todd L. Pittinsky (Ed.), *Restoring Trust in Organizations and Leaders: Enduring Challenges and Emerging Answers* içinde (185-215). Oxford Publishing.

Gillespie, N., Lockey, S., Hornsey, M., Okimoto, T. (2021). Trust Repair: A Multilevel Framework. Nicole Gillespie, C. Ashley Fulmer, & Roy J. Lewicki (Ed.), *Understanding Trust in Organizations: A Multilevel Perspective* içinde (143-176). New York: Routledge.

Gilstrap, J. B., & Collins, B. J. (2012). The Importance of Being Trustworthy: Trust as a Mediator of the Relationship between Leader Behaviors and Employee Job Satisfaction. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, *19*(2), 152-163.

Gordon, G., Gilley, A., Avery, S., Gilley, J. W., & Barber, A. (2014). Employee Perceptions of the Manager Behaviors that Create Follower-Leader Trust. *Management and Organizational Studies*, *1*(2), 44-58.

Grover, S. L., Hasel, M. C., Manville, C., & Serrano-Archimi, C. (2014). Follower Reactions to Leader Trust Violations: A Grounded Theory of Violation Types, Likelihood of Recovery, and Recovery Process. *European Management Journal*, *32*(5), 689-702.

Grovier, T. (1994). An Epistemology of Trust. *International Journal of Moral Social Studies*, *8*(2), 155-174.

Guinalíu, M., & Jordán, P. (2016). Building Trust in the Leader of Virtual Work Teams. *Spanish Journal of Marketing-ESIC*, *20*(1), 58-70.

Gümüştaş, C., & Küskü, F. (2021). Dynamics of Organizational Distrust: An Exploratory Study in Workplace Safety. *Safety Science*, *134*, 105032.

Guzzo, R. A., Yost, P. R., Campbell, R. J., & Shea, G. P. (1993). Potency in Groups: Articulating a Construct. *British Journal of Social Psychology*, *32*(1), 87-106.

Haesevoets, T., Joosten, A., Reinders Folmer, C., Lerner, L., De Cremer, D., & Van Hiel, A. (2016). The Impact of Decision Timing on the Effectiveness of Leaders' Apologies to Repair Followers' Trust in the aftermath of Leader Failure. *Journal of Business and Psychology*, *31*(4), 533-551.

Hanna, J. T., Elms, A. K., Gill, H., Stanley, D. J., & Powell, D. M. (2019). The Effect of Leader Risk-taking on Subordinate Felt Trust. *Leadership & Organization Development Journal*, *40*(2), 163-176.

Hernandez, M., Long, C. P., & Sitkin, S. B. (2014). Cultivating Follower Trust: Are All Leader Behaviors Equally Influential?. *Organization Studies*, *35*(12), 1867-1892.

Hope-Hailey, V., Farndale, E., & Kelliher, C. (2010). Trust in Turbulent Times: Organizational Change and the Consequences for Intra-organizational Trust. Mark N. K. Saunders, Denise Skinner, Graham Dietz, Nicole Gillespie, & Roy J. Lewicki (Ed.), *Organizational Trust: A Cultural Perspective* içinde (336-357). New York: Cambridge University Press.

Jing, F. F., Avery, G. C., & Bergsteiner, H. (2014). Enhancing Multiple Dimensions of Performance in Small Professional Firms through Leader-Follower Trust. *Asia Pacific Journal of Human Resources*, *52*(3), 351-369.

Jones, S., & Shah, P. (2021). The Tangled Ties of Trust: A Social Network Perspective on Interpersonal Trust. Nicole Gillespie, C. Ashley Fulmer, & Roy J. Lewicki (Ed.), *Understanding Trust in Organizations: A Multilevel Perspective* içinde (205-232). New York: Routledge.

Joseph, E. E., & Winston, B. E. (2005). A Correlation of Servant Leadership, Leader Trust, and Organizational Trust. *Leadership & Organization Development Journal*, *26*(1), 6-22.

Kacperska, E., & Łukasiewicz, K. (2021). The Role of Trust in Business. Joanna Paliszkiewicz & Kuanchin Chen (Ed.), *Trust, Organizations and the Digital Economy* içinde (38-48). Routledge.

Kannan-Narasimhan, R., & Lawrence, B. S. (2012). Behavioral Integrity: How Leader Referents and Trust Matter to Workplace Outcomes. *Journal of Business Ethics*, *111*, 165-178.

Kim, P. H., Dirks, K. T., & Cooper, C. D. (2009). The Repair of Trust: A Dynamic Bilateral Perspective and Multilevel Conceptualization. *Academy of Management Review*, *34*(3), 401-422.

Kim, P. H., Dirks, K. T., Cooper, C. D., & Ferrin, D. L. (2006). When More Blame Is Better than Less: The Implications of Internal vs. External Attributions for the Repair of Trust after a Competence- vs. Integrity-based Trust Violation. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *99*(1), 49-65.

Kim, P. H., Ferrin, D. L., Cooper, C. D., & Dirks, K. T. (2004). Removing the Shadow of Suspicion: The Effects of Apology versus Denial for Repairing Competence- versus Integrity-Based Trust Violations. *Journal of Applied Psychology*, *89*(1), 104-118.

Kim, T. Y., Wang, J., & Chen, J. (2018). Mutual Trust between Leader and Subordinate and Employee Outcomes. *Journal of Business Ethics*, *149*(4), 945-958.

Korsgaard, A., & Bliese, P. (2021). Divergence in Collective Trust. Nicole Gillespie, C. Ashley Fulmer, & Roy J. Lewicki (Ed.), *Understanding Trust in Organizations: A Multilevel Perspective* içinde (45-65). New York: Routledge.

Korsgaard, M. A., Brower, H. H., & Lester, S. W. (2014). It Isn't Always Mutual. *Journal of Management*, *41*(1), 47–70.

Kramer, R. M. (1999). Trust and Distrust in Organizations: Emerging Perspectives, Enduring Questions. *Annual Review of Psychology*, *50*, 569-598.

Kramer, R. M., & Lewicki, R. J. (2010). Repairing and Enhancing Trust: Approaches to Reducing Organizational Trust Deficits. *Academy of Management Annals*, *4*(1), 245-277.

Ladegard, G., & Gjerde, S. (2014). Leadership Coaching, Leader Role-efficacy, and Trust in Subordinates. A Mixed Methods Study Assessing Leadership Coaching as a Leadership Development Tool. *The Leadership Quarterly*, *25*(4), 631-646.

Lapidot, Y., Kark, R., & Shamir, B. (2007). The Impact of Situational Vulnerability on the Development and Erosion of Followers' Trust in Their Leader. *The Leadership Quarterly*, *18*(1), 16-34.

Lau, D. C., & Liden, R. C. (2008). Antecedents of Coworker Trust: Leaders' Blessings. *Journal of Applied Psychology*, *93*(5), 1130-1138.

Lee, K. (2016). Ethical Leadership and Followers' Taking Charge: Trust in, and Identification with, Leader as Mediators. *Social Behavior and Personality*, *44*(11), 1793-1802.

Legood, A., Thomas, G., & Sacramento, C. (2016). Leader Trustworthy Behavior and Organizational Trust: The Role of the İmmediate Manager for Cultivating Trust. *Journal of Applied Social Psychology*, *46*(12), 673-686.

Lester, S. W., & Brower, H. H. (2003). In the Eyes of the Beholder: The Relationship between Subordinates' Felt Trustworthiness and Their Work Attitudes and Behaviors. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, *10*(2), 17-33.

Lewicki, R. J., & Brinsfield, C. (2017). Trust Repair. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, *4*, 287-313.

Lewicki, R. J., & Bunker, B. B. (1996). Developing and Maintaining Trust in Work Relationships. R. M. Kramer and T. R. Tyler (Ed.), *Trust in Organizations: Frontiers of Theory and Research* içinde (114-139). Sage.

Lewicki, R. J., & Polin, B. (2013). The Art of the Apology: The Structure and Effectiveness of Apologies in Trust Repair. Roderick M. Kramer & Todd L. Pittinsky (Ed.), Restoring Trust in Organizations and Leaders: Enduring Challenges and Emerging Answers içinde (95-128). Oxford Publishing.

Lewicki, R. J., McAllister, D. J., & Bies, R. J. (1998). Trust and Distrust: New Relationships and Realities. *Academic Management Review*, *23*(3), 438–458.

Lewicki, R., Elgoibar, P., & Euwema, M. (2016). The Tree of Trust: Building and Repairing Trust in Organizations. Patricia Elgoibar, Martin Euwema, & Lourdes Munduate (Ed.), *Industrial Relations and Conflict Management: Building Trust and Constructive Conflict Management in Organizations* içinde (93-117). Cham: Springer International Publishing.

Lewis, J. D., & Weigert, A. (1985). Trust as a Social Reality. *Social Forces*, *63*(4), 967-985.

Ling, B., & Guo, Y. (2020). Affective and Cognitive Trust as Mediators in the Influence of Leader Motivating Language on Personal Initiative. *International Journal of Business Communication*, 232948842091550.

Liu, J., Siu, O. L., & Shi, K. (2010). Transformational Leadership and Employee Well-being: The Mediating Role of Trust in the Leader and Self-efficacy. *Applied Psychology*, *59*(3), 454-479.

MacDuffie, J. P. (2011). Inter-organizational Trust and the Dynamics of Distrust. *Journal of International Business Studies*, *42*(1), 35-47.

Mayer, R. C., Davis, J. H., & Schoorman, F. D. (1995). An Integrative Model of Organizational Trust. *Academy of Management Review*, *20*(3), 709-734.

McAllister, D. J. (1995). Affect- and Cognition-Based Trust as Foundations for Interpersonal Cooperation in Organizations. *Academy of Management Journal*, *38*(1), 24-59.

McKnight, D. H., & Chervany, N. L. (2001). Conceptualizing Trust: A Typology and e-Commerce Customer Relationships Model. *Proceedings of the 34th Annual Hawaii International Conference on System Sciences Volume 1* içinde, Ocak 9, Maui, Hawaii.

Men, L. R., Qin, Y. S., & Jin, J. (2022). Fostering Employee Trust via Effective Supervisory Communication during the COVID-19 Pandemic: Through the Lens of Motivating Language Theory. *International Journal of Business Communication*, *59*(2), 193-218.

Mo, S., & Shi, J. (2017). Linking Ethical Leadership to Employee Burnout, Workplace Deviance and Performance: Testing the Mediating Roles of Trust in Leader and Surface Acting. *Journal of Business Ethics*, *144*(2), 293-303.

Mooijman, M., van Dijk, W. W., van Dijk, E., & Ellemers, N. (2019). Leader Power, Power Stability, and Interpersonal Trust. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *152*, 1-10.

Moorman, R. H., Blakely, G. L., & Darnold, T. C. (2018). Understanding How Perceived Leader Integrity Affects Follower Trust: Lessons from the Use of Multidimensional Measures of Integrity and Trust. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, *25*(3), 277-289.

Norman, S. M., Avey, J., Larson, M., & Hughes, L. (2020). The Development of Trust in Virtual Leader–Follower Relationships. *Qualitative Research in Organizations and Management: An International Journal*, *15*(3), 279-295.

Pan, Q., & Wei, H. (2009). Effects of Trust in Leader on Individual Performance: Empirical Study from Knowledge Work Teams. *International Conference on Management and Service Science, September 2009* (1-4). Wuhan: IEEE.

Pirson, M., & Malhotra, D. (2011). Foundations of Organizational Trust: What Matters to Different Stakeholders?. *Organization Science*, *22*(4), 1087-1104.

Ren, H., & Gray, R. (2009). Repairing Relationship Conflict: How Violation Types and Culture Influence the Effectiveness of Restoration Rituals. *Academy of Management Review*, *34*(1), 105-126.

Ritzenhöfer, L., Brosi, P., Spörrle, M., & Welpe, I. M. (2017). Leader Pride and Gratitude Differentially Impact Follower Trust. *Journal of Managerial Psychology*, *32*(6), 445-459.

Rousseau, D. M., Sitkin, S. B., Burt, R. S., & Camerer, C. (1998). Not So Different after All: A Cross-Discipline View of Trust. *Academy of Management Review*, *23*(3), 393-404.

Sabatier, M. (2014). As a Leader, are You Trustworthy? Building Trust to Transform Team Working. *Development and Learning in Organizations: An International Journal*, *28*(5), 3-5.

Saunders, M., & Thornhill, A. (2004). Trust and Mistrust in Organizations: An Exploration Using an Organizational Justice Framework. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, *13*(4), 493-515.

Scandura, T. A., & Pellegrini, E. K. (2008). Trust and Leader-Member Exchange: A Closer Look at Relational Vulnerability. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, *15*(2), 101-110.

Schaubroeck, J., Lam, S. S., & Peng, A. C. (2011). Cognition-based and Affect-based Trust as Mediators of Leader Behavior Influences on Team Performance. *Journal of Applied Psychology*, *96*(4), 863-871.

Schoorman, F. D., Mayer, R. C., & Davis, J. H. (2007). An Integrative Model of Organizational Trust: Past, Present, and Future. *Academy of Management Review*, *32*(2), 344-354.

Seppänen, R., Blomqvist, K. (2006). It is not All About Trust-The Role of Distrust in Inter-Organizational Relationships. In: *Network-Centric Collaboration and Supporting Frameworks*. PRO-VE 2006. IFIP International Federation for Information Processing, Vol. 224. Springer, Boston, MA. Network-Centric Collaboration and Supporting Frameworks: IFIP TC 5 WG 5.5, *Seventh IFIP Working Conference on Virtual Enterprises*, 25-27 September 2006, Helsinki, Finland.

Serva, M. A., Fuller, M. A., & Mayer, R. C. (2005). The Reciprocal Nature of Trust: A Longitudinal Study of Interacting Teams. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, *26(*6), 625-648.

Shao, B. (2019). Trust in the Leader Alleviates the Negative Effect of Leader Anger Expressions on Leader Effectiveness. *Personnel Review*, *48*(5), 1120-1134.

Sheppard, B. H., & Sherman, D. M. (1998). The Grammars of Trust: A Model and General Implications. *Academy of Management Review*, *23*(3), 422-437.

Shockley-Zalabak, P. S., & Morreale, S. P. (2011). Building High-trust Organizations. *Leader to Leader*, (60), 39-45.

Sitkin, S. B., & Roth, N. L. (1993). Explaining the Limited Effectiveness of Legalistic "Remedies" for Trust/Distrust. *Organization Science*, *4*(3), 367-392.

Son, S., Kim, D. Y., & Kim, M. (2014). How Perceived Interpersonal Justice Relates to Job Burnout and Intention to Leave: The Role of Leader-Member Exchange and Cognition-based Trust in Leaders. *Asian Journal of Social Psychology*, *17*(1), 12-24.

Sousa-Lima, M., Michel, J. W., & Caetano, A. (2013). Clarifying the Importance of Trust in Organizations as a Component of Effective Work Relationships. *Journal of Applied Social Psychology*, *43*(2), 418-427.

Spreitzer, G. M., & Mishra, A. K. (1999). Giving up Control without Losing Control: Trust and Its Substitutes' Effects on Managers' Involving Employees in Decision Making. *Group & Organization Management*, *24*(2), 155-187.

Sue-Chan, C., Au, A. K., & Hackett, R. D. (2012). Trust as a Mediator of the Relationship between Leader/Member Behavior and Leader-Member-Exchange Quality. *Journal of World Business*, *47*(3), 459-468.

Tomlinson, E. C., Lewicki, R. J., & Wang, S. (2012). Trust Therapy: The Effects of Impact and Intent Strategies on Trust Repair. Chester A. Schriesheim & Linda L. Neider (Ed.), *Research in Management: Perspectives on Justice and Trust in Organizations* içinde (165-180). Charlotte: Information Age Publishing.

Tosunoğlu, H., & Ekmekçi, O. (2016). Laissez-Faire Leaders and Organizations: How does Laissez-Faire Leader Erode the Trust in Organizations?. *Journal of Economics Finance and Accounting*, *3*(1), 89-99.

Townsend, J., Phillips, J. S., & Elkins, T. J. (2000). Employee Retaliation: The Neglected Consequence of Poor Leader-Member Exchange Relations. *Journal of Occupational Health Psychology*, *5*(4), 457-463.

Wasti, S. A., Tan, H. H., & Erdil, S. E. (2011). Antecedents of Trust across Foci: A Comparative Study of Turkey and China. *Management and Organization Review*, *7*(2), 279-302.

Wilson, J. A., & Cunliffe, A. L. (2022). The Development and Disruption of Relationships between Leaders and Organizational Members and the Importance of Trust. *Leadership*, *18*(3), 359-382.

Yang, J., Mossholder, K. W., & Peng, T. K. (2009). Supervisory Procedural Justice Effects: The Mediating Roles of Cognitive and Affective Trust. *The Leadership Quarterly*, *20*(2), 143-154.

Yang, Y., Kuria, G. N., & Gu, D. X. (2020). Mediating Role of Trust between Leader Communication Style and Subordinate's Work Outcomes in Project Teams. *Engineering Management Journal*, *32*(3), 152-165.

Ye, S., Xiao, Y., Wu, S., & Wu, L. (2021). Feeling Trusted or Feeling Used? The Relationship between Perceived Leader Trust, Reciprocation Wariness, and Proactive Behavior. *Psychology Research and Behavior Management*, *14*, 1461-1472.

Zand, D. E. (1972). Trust and Managerial Problem Solving. *Administrative Science Quarterly*, *17*(2), 229-239.

Zheng, X., Zhang, S., & Wang, C. (2018). Trust Repair after Opportunistic Behaviors in the Chinese Construction Projects. *Sustainability*, *10*(7), 2339.

Zhu, J. N. Y., Lau, D. C., & Lam L. W. (2021). Trust Me or Us?: A Multilevel Model of Individual and Team Felt Trust by Supervisors. Nicole Gillespie, C. Ashley Fulmer, & Roy J. Lewicki (Ed.), *Understanding Trust in Organizations: A Multilevel Perspective* içinde (121-142). New York: Routledge.

Zigarmi, D., Nimon, K., & Conley, D. (2018). Employee Affect- and Cognition-based Trust in Their Leader and the Implications for Employee Work Intentions: A Canonical Correlation Study. *New Horizons in Adult Education and Human Resource Development*, *30*(3), 23-40.

BÖLÜM VI
LİDERLİK VE DEĞERLER

İlknur Uncuoğlu Yolcu

1. GİRİŞ

Değerler son zamanlarda iş dünyasında daha fazla öne çıkmaya başlamıştır. Değerler, bireyler ve örgütler için yol gösterici ilkeler olarak hareket etmektedir. Değerler tüm insanlar için çok önemlidir ve liderler için de güçlü etkileme araçlarıdır. Değerler, her bireyin ruhunun önemli parçalarıdır. Temel inançlar, insan davranışını harekete geçiren temel düşüncelerdir. Rokeach (1973) değerleri, bilişsel, duyuşsal ve davranışsal bileşenleri olan kuralcı, kalıcı standartlar olarak tanımlamıştır. Değerler kuralcı olduğundan, yaptığımız seçimleri belirlemede önemli bir rol oynarlar. Değerler, toplu olarak yaşamlarımızın değer sistemlerini oluşturan kalıcı standartlardır (Russell, 2001, s. 76).

Değerler; vizyonun temeli, kurumun ayırt edicilik ilkeleri, çalışanların duygularını geliştiren ve özen gösterilen zemini oluşturan tutumları, eylemleri ve durumlara verilen tepkileri kontrol eden örgüte özgü özelliklerdir (Kılıç, 2010). Değerler bir kez benimsendikten sonra kişilik ve örgüt kültüründe önemli bir rol oynar, karar verme ve öncelikleri belirlemek için standartlar olarak hizmet eder. Hayvanlar için içgüdüler ne ise insanlar için de değerler odur. Değerleri formüle etme ve bunlara göre hareket etme kapasitesi olmasaydı, insan seviyesinde yaşam olmazdı (Hultman, 2005, s. 33).

Örgütler, hızla değişen iş dünyasında yol gösterecek pusula işlevi gören değerlere ihtiyaç duymaktadır. Liderler değerlerin uygulanabilir, dengeli, uyumlu ve özgün olmasını sağlayarak bireylerin, ekiplerin ve örgütlerin faaliyet göstermek zorunda oldukları rekabetçi piyasalarda başarılı bir şekilde varlıklarını sürdürmelerine yardımcı olabilir (Hultman, 2005). Liderler, yalnızca kendi örgütlerinin başarısından sorumlu değildir; aynı zamanda kararlarının toplum ve çevre üzerinde de sonuçları bulunmaktadır (von Eiff, von Eiff ve Ghanem, 2022).

şanların, liderin ve örgütün değerlerinin net olarak ortaya konulması ve bunların örgüt içindeki herkes tarafından anlaşılıp ortak değerler etrafında toplanması örgüt başarısı açısından önemli bulunmaktadır.

Örgütün her üyesinin kendine özgü farklı değerleri vardır. Çoğu zaman, bu değerler örgütün değerlerinden farklılık göstermektedir. Çalışanların içinde bulunduğu durum ise farklıdır. Farklı yerlerden gelerek birçok toplumu ve kültürü temsil ederler ve çeşitli dünya görüşlerine sahiptirler. Birden fazla değer seti onlar tarafından dengelenmelidir. Çünkü her biri örgüte kendi değerlerini getirir. Diğer taraftan, yöneticilerin değerlerinden etkilenirler. Aynı zamanda örgütün değerlerini de kabul etmek zorundadırlar. Çalışanların görev ve davranışları örgütün değerleri tarafından sınırlandırılır ve yönlendirilir. Bu noktada değerlerin kavranması çok önemli bir rol oynayabilmektedir (Özgener, 2000, s. 174-175).

Bu bölümde liderlik ve değerler etkileşimi üzerine kavramsal bir inceleme gerçekleştirilerek gelecekteki araştırmalara katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Değer ve liderlik üzerine çalışmalarının artması literatür zenginliği açısından önemli görülmektedir. Ayrıca kültürün değerleri kapsaması neticesinde liderlik üzerinde de önemli etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda değer kavramının çeşitli liderlik türleri ile ilişkisinin araştırılması konunun farklı liderlik türleri açısından ayrıntılı olarak incelenmesini sağlayacaktır. Bununla birlikte farklı kültürlerden olan liderlerin benimsediği değerler üzerine yapılacak çalışmalar ise konunun derinliğini artıracaktır.

KAYNAKÇA

Alkın, C., & Ünsar, S. (2007). Liderlik Özellikleri Ve Davranışlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *9*(3), 75-94.

Aydın, İ. (2014), Değer Kavramı ve Değer Yükleme, Prof. Dr. Haydar Taymaz Armağan Kitabı (S. 42-49), Ankara: Pegem Akademi.

Baloğlu, N., & Bulut, M. B. (2017). Değer Temelli Liderlik Ölçeği: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Journal of International Social Research*, *10*(48).

Barker, R. A. (2001). The nature of leadership. *Human relations*, *54*(4), 469-494.

Bass, B. M.. (1990). Handbook of leadership: A survey of theory and research. New York: Free Press.

Başaran, İ. M. (2022). Üretim Yönetiminde Değere Dönük Bir Yaklaşım: Değer Zinciri Yönetimi 2.0, *İşletme Ekosisteminde Dönüşüm içinde* (s. 159-186), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Brown-Reid, J. P. (2018). *Cultural backgrounds and leadership styles in the virtual work environment* (Doctoral dissertation, Walden University).

Collins, J. (1996). Aligning action and values. *Leader to leader*, *1*(1), 19-24.

De Pree, M. (2004). Leadership is an art. *Currency.*

England, G., W. & R., Lee. (1974). The Relationship Between Managerial Values and Managerial Success in the United States, Japan, India, and Australia. *Journal of Applied Psycology*, 59(4), s. 411-419.

Eren, E. (2019). Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi. *İstanbul: Beta*.

Erkenekli, M. (2013). Toplumsal kültür araştırmaları için değer merkezli bütünleşik bir kültür modeli önerisi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, *12*(1), 147-172.

Hultman, K. (2005). Evaluating Organizational Values. *Organization Development Journal*, *23*(4).

Koçel, T. (2010). İşletme Yöneticiliği, Beta Basım Yayım Dağıtım.

Kouzes, J. M., & Posner, B. Z. (2006). *The leadership challenge* (Vol. 3). John Wiley & Sons.

Miller, P., & Yu, H. (2003). Organizational values and generational values: a cross cultural study. *Australasian Journal of Business and Social Enquiry*, *1*(3), 138-153.

Mosconi, J., & Emmett, J. (2003). Effects of a values clarification curriculum on high school students' definitions of success. *Professional School Counseling*, 68-78.

Nahavandi A. (2015). The art and science of leadership, 7th ed., Upper Saddle River, NJ, Prentice Hall

Özdemir L. & Sarıoğlu Uğur S. (2020). Örgütsel Davranış. Beta Basım Yayım.

Özensel, E.. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), 217–239.

Özgener, Ş. (2000). Değer yönetimi: İmalat sanayiindeki Türk yöneticilerinin yükselen değerlerine ilişkin bir araştırma. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1), 173-189.

Padaki, V. (2000). Coming to grips with organisational values. *Development in practice*, *10*(3-4), 420-435.

Pendleton, D., & King, J. (2002). Values and leadership. *BMJ*, *325*(7376), 1352-1355.

Penlington, C., Kington, A., & Day, C. (2008). Leadership in improving schools: A qualitative perspective. School Leadership and Management 28, 65-82.

Prilleltensky, I. (2000). Value-based leadership in organizations: Balancing values, interests, and power among citizens, workers, and leaders. *Ethics and Behavior,* 10(2), 139-158.

Reese, S. R. (2017). *Leadership Core Values and Beliefs are Keys to Greatness*. Center for Management and Organization Effectiveness.

Robbins, S. P., & Judge, T. A. (2017). Örgütsel davranış (İnci Erdem, Çev. Ed.). *Ankara: Nobel Yayınları*.

Rohan, M. J. (2000). A rose by any name? The values construct. *Personality and social psychology review*, *4*(3), 255-277.

Rokeach, M. (1973). The Nature of Human Values, New York: The Free Press.

Ros, M., Schwartz, S. H., & Surkiss, S. (1999). Basic individual values, work values, and the meaning of work. *Applied psychology*, *48*(1), 49-71.

Rue, B. (2001). "Values-Based Leadership: Determining Our Personal Values." Program Manager, 30 (July-August), 12-16.

Russell, R. F. (2001). The role of values in servant leadership. *Leadership & Organization Development Journal*, *22*(2), 76-84.

Sagiv, L., & Schwartz, S. H. (2022). Personal values across cultures. *Annual review of psychology*, *73*, 517-546.

Schermerhorn, J. R., Hunt, J. G., & Osborn, R. N. (2005). Organizational Behaviour. John Willey & Sons. *Inc.: Hoboken, NJ, USA*, 299-307.

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. In M. Zanna (Ed.), Advances in experimental social psychology (pp. 1 -65). New York, NY: Academic Press.

Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and content of human values? Journal of Social Issues, 50, 19-46.

Schwartz, S. H. (2006).The theory of culture value orientation: Explication and application. Comparative Sociology, 5, 137-182.

Shillingford, M. A., (2009). Contribution of professional school counselors' values and leadership practices to their programmatic service delivery. *(Doctoral dissertation, University of Central Florida Orlando, Florida).*

von Eiff, M. C., von Eiff, W., & Ghanem, M. (2021). Value-based leadership in turbulent times: lessons from the Corona crisis and recommendations for post-pandemic management in the health sector. *Leadership, Education, Personality: An Interdisciplinary Journal*, *3*(2), 157-169.

Vurgun, L. ve Öztop, S. (2011). Yönetim ve örgüt kültüründe değerlerin önemi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(3). 217- 230.

Ward, K., Bowman, C., & Kakabadse, A. (2007). *Extraordinary Performance from Ordinary People: Value Creating Corporate Leadership*. Routledge.

Westwood, R. I., & Posner, B. Z. (1997). Managerial values across cultures: Australia, Hong Kong and the United States. *Asia Pacific Journal of Management*, *14*, 31-66.

Yeşil, S. (2013). Kültür Ve Kültürel Farklılıklar: Liderlik Açısından Teorik Bir Değerlendirme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *12*(44), 52-81.

Yolcu, M. (2022). Değere Dayalı Yönetim ve Performans Ölçütleri, *İşletme Ekosisteminde Dönüşüm* içinde (s. 261-278), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Yukl, G. (2010). Leadership in Organizations, 7th ed., Prentice-Hall, Upper Saddle River, NJ.

Žydžiūnaitė, V. (2018). Leadership values and values based leadership: What is the main focus?. *Applied Research in Health & Social Sciences: Interface & Interaction*, *15*(1), 43-58.

BÖLÜM VII
LİDERLİK VE VİZYON

Sinan Yılmaz

1. GİRİŞ

Northouse (2021) liderliği, bir bireyin bir grubu ortak bir hedefe ulaştırmak için etkileme süreci olarak tanımlamaktadır (s. 6). Liderlik olgusunun merkezinde, insanları bir araya getiren ve ortak bir amaç için motive eden bir vizyonu iletebilme yeteneği yatmaktadır. Northouse liderlikte vizyonun önemine dikkat çekerek, liderlerin en önemli özelliklerinden birinin etkileyici bir vizyon yaratma ve ifade etme becerisi olduğunu ifade etmiştir (s. 113).

Kouzes ve Posner (2017) ise liderliği, ortak hedeflere ulaşmak için insanları harekete geçirme sanatı olarak tanımlamıştır (s. 6). Ayrıca, insanları ortak bir vizyon için motive etmeyi ve ilham vermeyi liderliğin kilit özelliklerinden biri olarak ifade etmiştir. "Liderlik, geleceği hayal etmek ve başkalarını bu hayali gerçekleştirmek için sizi takip etmeye ikna etmekle ilgilidir" diyerek, liderliğin vizyonla ilgili önemini özellikle vurgulamıştır (s. 18).

Son olarak, Sinek (2009), büyük liderlerin net bir amaca sahip olan ve bu vizyonlarını diğerlerini motive edecek şekilde iletebilenler olduğunu savunmaktadır. Bir vizyonu başarılı bir biçimde iletebilmek için ise "neden" ile başlamanın önemini vurgulayarak "insanların ne yaptığınızı satın almadığını, neden yaptığınızı satın aldıklarını" ifade etmiştir (s. 5). Liderler "neden" ile başlayarak ve amacı açık bir biçimde ileterek takipçilerine ilham verip eyleme geçirecek motivasyonu sağlayacak bir görev bilinci aşılayabilecektir.

Bu kaynaklar etkili liderlikte vizyonun önemine vurgu yaparak, başarılı liderlerin etkileyici bir vizyon yaratma ve iletişim kurma becerisine sahip olmalarının önemli bir özellik olduğunu belirtirler.

trendleri görebilen vizyoner liderler, örgütü gelecekteki başarı için konumlandırırlar.

Vizyoner liderler, bazen günlük yönetim ve operasyonel ayrıntılar pahasına, örgütün büyük resmi ve uzun vadeli yönüne daha fazla odaklanabilirler. Özetle hem vizyon temelli liderlik hem de vizyoner liderlik açık ve çekici bir vizyonun geliştirilmesi ve iletişimine öncelik verse de vizyon temelli liderlik vizyonun oluşturulması ve uygulanması sürecinde ekip üyelerini dâhil etme ve onları sürece katma konusunda daha fazla vurgu yapar. Vizyoner liderlik ise liderin gelecekteki fırsatları öngörme ve başkalarını geleceğe dair vizyonuyla ilham verme konusundaki benzersiz nitelikleriyle ilgilidir.

KAYNAKÇA

Aristotle. (1998). Politics. (C. Lord, Trans.). Chicago: University of Chicago Press.

Avolio, B. J., & Bass, B. M. (2004). Multifactor leadership questionnaire manual (3rd ed.). Mind Garden, Inc.

Avolio, B. J., & Yammarino, F. J. (2002). Transformational and charismatic leadership: The road ahead. Emerald Group Publishing Limited.

Avolio, B. J., Bass, B. M., & Jung, D. I. (1999). Re-examining the components of transformational and transactional leadership using the multifactor leadership questionnaire. Journal

Avolio, B. J., Walumbwa, F. O., & Weber, T. J. (2009). Leadership: Current theories, research, and future directions. Annual Review of Psychology, 60, 421-449.

Barrick, M. R., & Mount, M. K. (2005). Yes, personality matters: Empirical evidence from two meta-analytic reviews. In J. C. Scott & D. T. Scott (Eds.), Handbook of research in personnel and human resources management (pp. 1-40). Edward Elgar Publishing.

Bass, B. M. (1985). Leadership and performance beyond expectations. Free Press.

Bass, B. M., & Avolio, B. J. (1994). Improving organizational effectiveness through transformational leadership. Sage Publications.

Bass, B. M., & Avolio, B. J. (2004). Multifactor leadership questionnaire manual (3rd ed.). Mind Garden, Inc.

Bass, B. M., & Bass, R. (2009). The Bass handbook of leadership: Theory, research, and managerial applications (4th ed.). Free Press.

Bass, B. M., & Riggio, R. E. (2006). Transformational leadership (2nd ed.). Psychology Press.

Baum, J. R., Locke, E. A., & Kirkpatrick, S. A. (1998). A longitudinal study of the impact of individual and situational factors on multidimensional components of achievement motivation. Journal of Applied Psychology, 83(2), 231-241.

Bennis, W. G. (1989). On becoming a leader. Addison-Wesley Professional.

Bennis, W. G., & Nanus, B. (2012). Leaders: Strategies for taking charge (2nd ed.). HarperCollins.

Berson, Y., Shamir, B., Avolio, B. J., & Popper, M. (2001). The relationship between vision strength, leadership style, and context. The Leadership Quarterly, 12(1), 53–73

Blake, R. R., & Mouton, J. S. (1964). The managerial grid: Key orientations for achieving production through people. Gulf Publishing Company.

Blau, P. M. (1964). Exchange and power in social life. John Wiley & Sons, Inc.

Brown, M. E., & Treviño, L. K. (2006). Ethical leadership: A review and future directions. The Leadership Quarterly, 17(6), 595-616.

Burns, J. M. (1978). Leadership. Harper & Row.

Carlyle, T. (2006). On Heroes, Hero-Worship, and The Heroic in History. (D. R. Sorensen, Ed.).

Carton, A. M. (2018). "I'm not mopping the floors, I'm putting a man on the moon": How NASA leaders enhanced the meaningfulness of work by changing the meaning of work. Administrative Science Quarterly, 63(2), 323-369.

Collins, J. (2001). Good to great: Why some companies make the leap and others don't. Harper Business.

Collins, J. C., & Porras, J. I. (1994). Built to last: Successful habits of visionary companies. HarperCollins Publishers.

Collins, J., & Porras, J. I. (1996). Built to last: Successful habits of visionary companies. HarperBusiness.

Conger, J. A. (1990). The charismatic leader: Behind the mystique of exceptional leadership. Jossey-Bass.

Conger, J. A., & Kanungo, R. N. (1998). Charismatic leadership in organizations. Sage publications.

Covey, S. R. (1989). The 7 habits of highly effective people: Powerful lessons in personal change. Simon and Schuster.

Daft, R. L. (2014). The leadership experience (6th ed.). South-Western College Pub.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. Psychological Inquiry, 11(4), 227-268.

Den Hartog, D. N., Koopman, P. L., Thierry, H., & Knaap, E. L. (1997). The impact of charismatic and transactional leadership on follower well-being and performance: An experimental field study. The Leadership Quarterly, 8(2), 165–183

Doran, G. T. (1981). There's a S.M.A.R.T. way to write management's goals and objectives. Management Review, 70(11), 35-36.

Drucker, P. F. (1999). Management challenges for the 21st century. HarperBusiness.

Fiedler, F. E. (1964). A contingency model of leadership effectiveness. In L. Berkowitz (Ed.), Advances in experimental social psychology (Vol. 1, pp. 149-190). Academic Press.

Fullan, M. (2001). The new meaning of educational change (3rd ed.). Teachers College Press.

Galton, F. (2012). Hereditary genius: An inquiry into its laws and consequences. Barnes & Noble.

Gardner, H. (1995). Leading minds: An anatomy of leadership. Basic Books.

Goleman, D. (1998). Working with emotional intelligence. Bantam Books.

Graen, G. B., & Uhl-Bien, M. (1995). Relationship-based approach to leadership: Development of leader-member exchange (LMX) theory of leadership over 25 years: Applying a multi-level multi-domain perspective. Leadership Quarterly, 6(2), 219-247.

Greenleaf, R. K. (1977). Servant leadership: A journey into the nature of legitimate power and greatness. Paulist Press.

Grint, K. (1997). Leadership: Limits and Possibilities. Open University Press.

Grint, K., & Jones, O. (2022). Leadership: A critical text. Sage Publications, Ltd.

Hamel, G., & Prahalad, C. K. (1994). Competing for the future. Harvard Business Press.

Hanges, P. J., Lord, R. G., & Dickson, M. W. (2000). Knowledge and leadership: An examination of theory and practice. Journal of Management, 26(3), 535-560.

Heifetz, R. A. (1994). Leadership without easy answers. Harvard University Press.

Hersey, P., & Blanchard, K. H. (1969). Management of organizational behavior: Utilizing human resources. Prentice Hall.

Hitt, M. A., Ireland, R. D., & Hoskisson, R. E. (2017). Strategic management: competitiveness and globalization: concepts and cases: concepts and cases (11th ed.). Cengage Learning.

House, R. J. (1971). A path-goal theory of leader effectiveness. Administrative Science Quarterly, 16(3), 321-339.

House, R. J., & Mitchell, T. R. (1974). Path-goal theory of leadership. Journal of Contemporary Business, 3(4), 81-97.

House, R. J., & Shamir, B. (1993). Towards a theory of charismatic leadership. In B. M. Bass & B. J. Avolio (Eds.), Transformational leadership: A response to critique (pp. 65-83). Sage Publications, Inc.

House, R. J., Hanges, P. J., Javidan, M., Dorfman, P. W., & Gupta, V. (2004). Culture, leadership, and organizations: The GLOBE study of 62 societies. Sage Publications, Inc.

İbn Haldun. (2013). Mukaddime. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.

Judge, T. A., & Piccolo, R. F. (2004). Transformational and transactional leadership: A meta-analytic test of their relative validity. Journal of Applied Psychology, 89(5), 755-768.

Kantabutra, S., & Avery, G. C. (2010). The power of vision: statements that resonate. Journal of Business Strategy, 31(1), 37-45.

Kantabutra, S., & Avery, G. C. (2010). The power of vision: statements that resonate. Journal of Business Strategy, 31(1), 37-45.

Kasser, T., & Ryan, R. M. (1993). A dark side of the American dream: Correlates of financial success as a central life aspiration. Journal of Personality and Social Psychology, 65

Kim, W. C., & Mauborgne, R. (2005). Blue ocean strategy: How to create uncontested market space and make the competition irrelevant. Harvard Business Review Press.

Kotter, J. P. (1996). Leading change. Harvard Business Press.

Kounios, J., & Beeman, M. (2014). The cognitive neuroscience of insight. Annual Review of Psychology, 65, 71-93.

Kouzes, J. M., & Posner, B. Z. (2002). The leadership challenge (3rd ed.). John Wiley & Sons.

Kouzes, J. M., & Posner, B. Z. (2007). The leadership challenge (4th ed.). Wiley.

Kouzes, J. M., & Posner, B. Z. (2009). The leadership challenge (5th ed.). John Wiley & Sons, Inc.

Kouzes, J. M., & Posner, B. Z. (2017). The leadership challenge (6th ed.). John Wiley & Sons, Inc.

Kouzes, J. M., & Posner, B. Z. (2017). The leadership challenge (6th ed.). John Wiley & Sons, Inc.

Lao Tzu. (1963). Tao Te Ching. (D. C. Lau, Trans.). Baltimore: Penguin.

Larwood, L., Falbe, C. M., Kriger, M. P., & Miesing, P. (1995). Structure and meaning of organizational vision. Academy of Management Journal, 38(3), 740–769.

Lewin, K., Lippitt, R., & White, R. K. (1939). Patterns of aggressive behavior in experimentally created social climates. Journal of Social Psychology, 10(1), 271-299.

Locke, E. A., & Latham, G. P. (2002). Building a practically useful theory of goal setting and task motivation: A 35-year odyssey. American Psychologist, 57(9), 705-717.

Nanus, B. (1992). Visionary leadership: Creating a compelling sense of direction for your organization. Jossey-Bass.

Northouse, P. G. (2015). Leadership: Theory and practice (6th ed.). Sage Publications, Inc.

Northouse, P. G. (2021). Introduction to leadership: Concepts and practice (7th ed.). Sage Publications, Inc.

O'Connell, P. K. (2014). A simplified framework for 21st century leader development. The Leadership Quarterly, 25(2), 183–203.

Porter, M. E., & Teisberg, E. O. (2006). Redefining health care: creating value-based competition on results. Harvard Business Press.

Porter, M.E. and Kramer, M.R. (2011) The Big Idea: Creating Shared Value. Harvard Business Review, 89, 2-17.

Sashkin, M., & Rosenbach, W. E. (1997). The visionary leader: A case study of a leader's role in the creation of a shared vision. Journal of Business and Leadership: Research, Practice, and Teaching, 3(2), 1-13.

Schermerhorn, J. R., Hunt, J. G., & Osborn, R. N. (2008). Organizational behavior (11th ed.). John Wiley & Sons, Inc.

Schermerhorn, J. R., Hunt, J. G., & Osborn, R. N. (2008). Organizational behavior (11th ed.). John Wiley & Sons, Inc.

Senge, P. M. (1990). The fifth discipline: The art and practice of the learning organization. Currency.

Sinek, S. (2009). Start with why: How great leaders inspire everyone to take action. Penguin.

Sosik, J. J., & Dinger, J. C. (2007). The role of spirituality in transformational leadership: An empirical examination. Journal of Leadership Education, 6(2), 35-48.

Spears, L. (1995). Reflections on leadership. John Wiley & Sons.

Spencer, H. (1967). The study of sociology. In R. Bierstedt (Ed.), The social order (pp. 125-130). New York, NY: McGraw-Hill.

Stogdill, R. M. (1948). Personal factors associated with leadership: A survey of the literature. Psychological Bulletin, 45(6), 259-282.

Stogdill, R. M. (1974). Handbook of leadership: A survey of theory and research. Free Press.

Subramaniam, K., Kounios, J., Parrish, T. B., & Jung-Beeman, M. (2009). A brain mechanism for facilitation of insight by positive affect. Journal of Cognitive Neuroscience, 21(3), 415-432.

Taştan, Kürşat, & Sabır Taştan, N. (2021). "Liderlik Literatüründeki Kavram Karmaşası: Teori-Model-Tarz Ayrımı Çerçevesinde Liderliğin Kategorize Edilmesi". Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 11(3), 1636-1653. https://dergipark.org.tr/tr/download/articlefile/1921020

Tichy, N. M., & Devanna, M. A. (1990). The transformational leader. John Wiley & Sons.

Vecchio, R. P. (1987). The relationship between leadership styles and conflict management styles. Journal of Management, 13(2), 259-268.

Vroom, V. H., & Yetton, P. W. (1973). Leadership and decision-making. University of Pittsburgh Press.

Westley, F. R., & Mintzberg, H. (1989). Visionary leadership and strategic management. Strategic Management Journal, 10(S1), 17-32.

Wong-On-Wing, B., & Law, K. S. (2002). The effects of leader and follower emotional intelligence on performance and attitudes: An exploratory study. The Leadership Quarterly, 13(3), 243-274.

Xenophon. (2013). Cyropaedia. (W. Miller, Trans.). New York: Digireads.

Yukl, G. (2012). Leadership in organizations (7th ed.). Pearson Education, Inc.

BÖLÜM VIII
LİDERLİK VE OTANTİKLİK

Pınar Arslan

1. GİRİŞ

21. yüzyılda lider olmanın, 20. yüzyılda lider olmaktan daha zor olduğu söylenebilir. İnsanlar artık örgütlerde, klasik kontrol ve komuta liderlerini istememektedir. Aynı şekilde yaşanılan olumsuzluklar nedeniyle de insanlar eskisi gibi karizmatik liderlerden etkilenmemektedir. Bu nedenle içinde bulunduğumuz bu yüzyılda insanlar güvenebilecekleri liderler aramaktadır (Craig, George ve Snook, 2015). 21. yüzyılda globalleşen dünyada oluşan sosyal, politik, ekonomik gelişme ve değişmeler klasik olan liderlik anlayışlarının yerine farklı liderlik türlerinin ortaya çıkmasına ortam sağlamıştır (Kıcır ve Paşaoğlu, 2014). Günümüzde artan çıkarsal ilişkilerden ötürü insanların güvenebilecekleri liderlere olan ihtiyaçları ile örgüt çalışanlarının liderlerden ve iş yaşamından beklentilerinde bazı değişiklikler oluşmuştur. Bu değişim ile birlikte iyimserlik, umut, esneklik ve öz farkındalık özelliklerine sahip liderlere ilgi daha fazla olmuştur. (Akyürek, 2020).

Alanyazında farklı liderlik türleri önerilmesine rağmen, önde gelen birçok liderlik araştırmacısı günümüzde otantik liderlerin modern iş dünyasındaki liderlik sorununa çözüm getireceğine inanmaktadır. Çünkü araştırmacılara göre otantik liderler; yüksek enerjili, iyimser, ahlaki kişiliğe sahip, dürüst, öz farkındalıkları yüksek, diğer insanlar için endişe duyan, umutlu, etik değerlerle düşünebilen ve davranabilen, esnek olan ve olaylara farklı yönden bakabilme özellikleri taşımaktadırlar (Brown ve Trevino, 2005; Toor ve Ofori, 2008). Otantik liderlik; dürüstlük, gerçekçilik, doğallık ve içtenlik üzerine kurulu bir liderlik şeklidir. Bundan ötürü otantik liderler, çevresindeki insanlarla ilişkilerini; samimiyet, sevgi, saygı ve hoşgörü temeline dayandırır. Bu temelde inşa edilen ilişki ortamı, kişilerde otantik liderlere karşı güven duygusu oluşturmaktadır (Ayça, 2016).

KAYNAKÇA

Akyürek, İ.M. (2020). Otantik liderlik: Bir alanyazın taraması. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama.* 3(3), 99-109.

Avolio, B. J. ve Gardner, W. L. (2005). Authentic leadership development: Getting to the root of positive forms of leadership. *The Leadership Quarterly,* 16(3), 315-338.

Ayça, B. (2016). Otantik liderlik davranışının iş tatmini ve örgütsel bağlılığa etkisinin incelenmesi ve otel işletmelerinde bir araştırma. *Yayınlanmamış Doktora Tezi,* Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aydoğan, D., Özbay, Y. ve Büyüköztürk, Ş. (2017). Özgünlük ölçeği'nin uyarlanması ve özgünlük ile mutluluk arasındaki ilişkide maneviyatın aracı rolü. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 5(1), 38-59.

Bass, B.M., (1999). *Leadership, Psychology and Organizational Behavior.* Free Press, Newyork.

Başaran, R. (2018). Ortaokullarda otantik liderlik ile işe bağlılık arasındaki ilişki. *Yüksek Lisans Tezi.* Aydın Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aydın.

Bento, A.V. ve Ribeiro, M.I. (2013). Authentic leadership in school organizations. *European Scientific Journal,* 9(31), 121-130.

Burks, D. J. ve Robbins, R. (2011). Are you analyzing me? A qualitative exploration of psychologists' individual and interpersonal experiences with authenticity. *The Humanistic Psychologist,* 39(4), 348-365.

Bursalıoğlu, Z. (2011). *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış*. Ankara: Pegem Akademi.

Brown, M. E., Treviño, L. K. ve Harrison, D. A. (2005). Ethical leadership: A social learning perspective for construct development and testing. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 97(2), 117-134.

Clapp-Smith, R., Vogelgesang, G. R. ve Avey, J. B. (2009). Authentic leadership and positive psychological capital: The mediating role of trust at the group level of analysis. *Journal of Leadership & Organizational Studies,* 15(3), 227-240.

Corner, K. J. (2015). Exploring the reliability and validity of research instruments to examine secondary school principals' authentic leadership behavior and psychological capital. The University of Arızona Department of Educational Policy Studies and Practice.

Coşar, S. (2011). Otantik liderlik kavramı ve ardılları üzerine bir araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Craig, N., George, B. ve Snook, S. (2015). *The Discover Your True North Fieldbook: A Personal Guide to Finding Your Authentic Leadership.* New Jersey: John Wiley & Sons.

Chemers, M. M. (1997). *An Integrative Theory of Leadership*. Mahwah, NJ.: Erlbaum.

Erkutlu, H.V. (2014). *Liderlik, Kuramlar ve Yeni Bakış Açıları*. Ankara: Efil.

Gardner, W. L., Avolio, B. J., Luthans, F., May, D. R. Ve Walumbwa, F. (2005). Can you see the real me? A self-based model of authentic leader and follower development. *The Leadership Quarterly,* 16(3), 343-372.

Goffee, R. ve Jones, G. (2005). Managing authenticity: The paradox of great leadership. Harvard Business Review, 83(12), 86-94.

Harter, S. (2002). Authenticity*. Handbook of Positive Psychology*. (Ed. C. R. Snyder ve S. Lopez. Oxford University Press, Oxford, UK., pp.382-394.

Henkel, T. & Bourdeau, D. (2018). A Field study: An examination of managers' situational leadership styles. *Journal of Diversity Management* (JDM), 13 (2), 7–14.

Jago, A. G. (1982) Leadership: Perspectives in theory and research. Management Science, 28(3), 315-336.

Kaplan, E.Ö. (2017). Y kuşağının otantik ve bütünleştirici liderlik algılarının ortaya konulmasına yönelik bir araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

İmamoğlu, E. O., Günaydın, G. ve Selçuk, E. (2011). Özgün benliğin yordayıcıları olarak kendileşme ve ilişkililik: Cinsiyetin ve kültürel yönelimlerin ötesinde. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26(67), 27-43.

Kernis, M. H. (2003). Toward a conceptualization of optimal self-esteem. *Psychological Inquiry*, 14(1),1-26.

Kernis, M. H., ve Goldman, B. M. (2006). A multicomponent conceptualization of authenticity: Theory and research., *Advances in Experimental Social Psychology*, 38, 283-357.

Kesken, J. ve N.A. Ayyıldız (2008), Liderlik Yaklaşımlarında Yeni Perspektifler: Pozitif ve Otantik Liderlik, Ege Akademik Bakış, 8(2), 729-754.

Kıcır, G. K. ve Paşaoğlu, D. (2014). Otantik liderliğin akademik platformda lider boyutu açısından incelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 1-24.

Kılıç, M.E. (2019). Okul yöneticilerinin otantik liderlikleri ile öğretmenlerin motivasyon ve işdoyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Erzurum.

Kılınç, E. (2019). Stratejik ve dönüşümcü liderlik ile işgören performansı ilişkisi: sağlık seköründe bir araştırma. *Yayınlanmamış Doktora Tezi.* İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Kılıç, M. Y. ve Yavuz, M. (2021). Otantik liderliğin, yöneticiye güven ve okulların değişime açıklık düzeyleri bakımından değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 50(2), 1033-1068.

Kıral, E. (2021). Hizmetkar liderlik okul yöneticisinin anahtarı. E. Oğuz ve K. Yılmaz (Eds). *Prof. Dr. İnayet Aydın'a Armağan* içinde (ss. 387-404). Pegem Akademi.

Kıral, E., Balcı, E. (2022). Okul yöneticilerinin otantik liderlik düzeyleri. *Uluslararası Liderlikte Mükemmellik Arayışı Dergisi*. 1(1), 2-18.

Kiersch, C. ve Peters, J. (2017). Leadership from the inside out: student leadership development within authentic leadership and servant leaders hip frameworks. *Journal of Leadership Education*, 16(1), 148-168.

Kim, M., Do Kim, Y. & Lee, H.W. (2019). It is time to consider athletes' well-being and performance satisfaction: The roles of authentic leadership and psychological capital. Sport Management Review.

Koçak, O. (2019). Okul yöneticilerinin otantik liderlik davranışları ile öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışları ve örgütsel bağlılık düzeyleri arasındaki ilişki. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Korkmaz, O. (2017). Otantik liderlik ve örgütsel güven, *The Journal of Academic Social Science Studies,* 58, 437-454.

Kuloğlu, M. Ş. ve Koşar, D. (2022). Öğretmenlerin görüşlerine göre okul yöneticilerinin otantik liderlik davranışları. *e-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi,* 9, 862-885.

Kuloğlu, M. Ş., (2022). Okul yöneticilerinin otantik liderlik davranışlarına ilişkin öğretmen görüşleri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisanas Tezi.* Hacettepe üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Koşar, D. (2020). Otantik liderlik. K. Yılmaz (Ed.), *Liderlik: Kuram-Araştırma-Uygulama* içinde (ss.507-523). Ankara: Pegem Akademi.

Lee, K. C. S. (2018). The great man and trait theory of leadership, In D. Adams (Ed), *Mastering Theories of Educational Leadership and Management*. University of Malaya press.

Luthans F. ve Avolio B. J. (2003). Authentic leadership: A positive developmental approach. K.S. Cameron, J. E. Dutton & R. E. Quinn (Ed.), *Positive Organizational Scholarship* (s. 241-261) içinde. San Francisco: Barrett-Koehler.

May, D. R., Chan, A. Y., Hodges, T. D. ve Avolio, B. J. (2003). Developing the moral component of authentic leadership. *Organizational Dynamics*, 32(3), 247-260.

Northouse, P. G. (2007), *Leadership: Theory and Practice*, 3.Baskı, London, Sage Publications.

Paksoy, M. H. (2010). Küreselleşme ve Liderlik. C. Serinkan (Ed*.) Liderlik ve Motivasyon Geleneksel ve Güncel Yaklaşımla*r içinde, (ss. 1-32). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Rego, P., Lopes, M. P. ve Nascimento, J. L. (2016), Authentic leadership and organizational commitment: The mediating role of positive psychological capital, *Journal of Industrial Engineering and Management,* 9(1), ss. 129-151.

Sezgin, F. ve Er, E. (2019). Eğitim yönetiminde etik, değerler ve liderlik. N. Güçlü ve S. Koşar (Ed.), *Eğitim yönetiminde liderlik: Teori, araştırma ve uygulama* içinde (ss. 303-326). Ankara: Pegem.

Sığrı, Ü. (2012), Metaforik liderlik, A. Tabak, H. Şeşen ve Türköz, T. (Ed.), *Liderlikte Güncel Yaklaşımlar* içinde (ss. 93-110). Ankara: Detay Yayıncılık

Shamir, B. ve Eilam, G. (2005). What's your story? A life-stories approach to authentic leadership development. *The Leadership Quarterly*, 16(3), 395-417.

Shen, C. T. & Li, X. (2021). Secondary school principals' leadership behavioral characteristics that inspire teachers' gratitude in Taiwan. *Journal of China-ASEAN Studies*, 1 (2), 40-47.

Söderlund, A. ve Wennerholm, J (2021). The complexity of authentic leadership An interdisciplinary study with mixed methods about the relationship between gender and authentic leadership. https://www.divaportal.org/smash/get/diva2:1578576/FULLTEXT01.pdf adresinden erişilmiştir.

Star, S. S. (2008). Autheticity: a concept analysis. *Nursing Forum*. 43(2), 55-62.

Stogdill, R. M. (1948). Personal factors associated with leadership: A survey of the literature. *Journal of Psychology*, 25, 35–71.

Okçu, V. ve Anık, S. (2017), Okul yöneticilerinin liderlik davranışları ile öğretmenlerin motivasyon ve mobbing yaşama düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Anatolian Journal of Educational Leadership and Instruction*, 5(2), 63-85.

Özdemir, M. (2018). *Eğitim Yönetimi: Alanın Temelleri ve Çağdaş Yönelimler.* Ankara: Anı.

Taymaz, H. (2009). *Okul Yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Toor, S. ve Ofori, G. (2008). Leadership for future construction industry: Agenda for authentic leadership. *International Journal of Project Management,* 26, 620-630.

Walumbwa, F. O., Avolio, B. J., Gardner, W. L., Wernsing, T. ve Peterson, S. J. (2008). Authentic leadership: Development and validation of a theory-based measure. *Journal of Management*, 34(1), 89-126.

Walumbwa, F. O., Wang, P., Wang, H., Shaubroeck, J. ve Avolio, B. J. (2010), Psychological Processes Linking Authentic Leadership To Follower Behavior, *The Leadership Quarterly*, 21(5), ss. 901-914.

Wong, C. A.,& Laschinger, H. K. (2013). Authentic leadership, performance, and job satisfaction: the mediating role of empowerment. Journal of advanced nursing, 69(4), 947-959.

Yardibi, N. (2012)., Current Leadership Paradigm, Erçetin, Ş.Ş. (Ed.), *Discussions About Leadership: In Different Fields,* A.B.D., Iuniverse, ss.374-387.

Yukl, G. (2018). Örgütlerde Liderlik. (Çev. Çetin, R. Baltacı). Ankara: Nobel.

BÖLÜM IX
LİDERLİK VE RUHSALLIK

İnci Öztürk Erkoçak

1. GİRİŞ

Günümüz dünyasındaki küresel, toplumsal ve örgütsel değişiklikler, olayların ve olguların öznesi olan bireyin, bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmasının yolunu açmıştır. Bireyin sadece fiziksel ve akılcı bir varlık olmadığı; aynı zamanda duygulara ve ruha sahip olduğu düşüncesinden hareket edilmiştir (Moxley, 2000). Klasik yönetim kuramları, yönetim kuram ve uygulamalarına değerli katkılar yapmış ve günümüzde yeni bakış açılarının ortaya çıkmasını sağlamıştır (Ehiobuche ve Tu, 2012). Yönetimin sıradan, tekrarlayan ve sorun çözmeye yönelik olma özelliklerinden liderliğin dönüşümsel etkinliklerini ortaya koyan ve yaratıcı yeterlik gerektirme özelliğine doğru bir evrim yaşanmıştır (Nienaber ve Roodt, 2006). Geliştirilen çeşitli liderlik kuramları arasında, 2000li yıllardan itibaren ruhsal liderlik çalışmaları kendine yer bulmuştur (Ghosh ve Mukherjee, 2020). Bireyin fiziksel, mantıksal, duygusal ve ruhsal yönden bir bütün olduğunu kabul eden ruhsal liderlik, bu yönüyle diğer liderlik türlerinden ayrılmaktadır (Fry, 2003).

Ruhsal liderlik kavramı, ruhsal liderin onu izleyenler arasında oluşturduğu güven, içsel motivasyon, örgütsel bağlılık ve örgütsel performans gibi olumlu örgütsel çıktılarının yanı sıra bireyin iyi oluşunu sağlama ve ortak sosyal sorumluluk duygusunu verme açısından incelenmeye değer bir kavramdır (Fry, 2008). Bu doğrultuda önce ruh ve ruhsallık tanımlanacak, sırayla ruhsal liderlik, ruhsal liderlik kuramları ve ruhsal liderlik kuramına yönelik eleştiriler verilecektir.

2. RUH VE RUHSALLIK

Ruh, soyut olduğuna ve insana yaşam gücü verdiğine inanılan canlandırıcı güçtür (Anderson, 2000). Bireye neden var olduğu ve kim olduğunu sorgula-

KAYNAKÇA

Abdullah, U., Ali, H., & Channa, K. A. (2021). Influence of corporate social responsibility (CSR) on employees' work motivation: A developing country perspective. *Journal of Business and Entrepreneurship*, *9*(1), 63-77.

Ammendolia, C., Côté, P., Cancelliere, C., Cassidy, J. D., Hartvigsen, J., Boyle, E., Soklaridis, S., Stern, P., & Amick III, B. (2016). Healthy and productive workers: using intervention mapping to design a workplace health promotion and wellness program to improve presenteeism. *BMC Public Health*, *16*, 1-18.

Anderson, P. (2000). This place hurts my spirit! *Journal for Quality and Participation*, *23*(4), 16-17.

Arifin, I., Juharyanto, Mustiningsih, & Taufiq, A. (2018). Islamic crash course as a leadership strategy of school principals in strengthening school organizational culture. *Sage Open*, 1-10. https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2158244018799849

Ashmos, D. P., & Duchon, D. (2000). Spirituality at work: A conceptualization and measure. *Journal of Management Inquiry*, *9*(2), 134-145.

Asikin, H., & Asikin, Y. A. (2022). Spirituality of education leadership to improve the quality of high school in the bible perspective. *East Asian Journal of Multidisciplinary Research (EAJMR)*, *1*(10), 2225-2236.

Askeland, H., Espedal, G., Jelstad Løvaas, B., & Sirris, S. (2020). Understanding values work in organizations and leadership. In H. Askeland, G. Espedal, B. Jelstad Løvaas, & S. Sirris (Eds.), *Understanding values work* (pp. 1-12). Palgrave Macmillan.

Baloğlu, N., & Karadağ, E. (2009). Ruhsal liderlik üzerine teorik bir çözümleme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 15(58), 165-190.

Bass, B. M. (1998). *Transformational leadership: Industrial, military, and educational impact*. Lawrence Erlbaum Associates.

Bayighomog, S. W., & Araslı, H. (2019). Workplace spirituality – customer engagement Nexus: the mediated role of spiritual leadership on customer–oriented boundary–spanning behaviors. *The Service Industries Journal*, *39*(7–8), 637–661.

Benefiel, M. (2003). Irreconcilable foes? The discourse of spirituality and the discourse of organizational science. *Organization Speaking Out*, *10*(2), 383-391.

Benefiel, M. (2005). The second half of the journey: Spiritual leadership for organizational transformation. *The Leadership Quarterly*, *16*, 723-747.

Benefiel, M., Fry, L. W., & Geigle, D. (2014). Spirituality and religion in the workplace: History, theory, and research. *Psychology of Religion and Spirituality*, *6*(3), 175-187.

Bharadwaj, S., & Jamal, M. T. (2020). In search of spiritual workplaces: An empirical evidence of workplace spirituality and employee performance in the Indian IT industry. *International Journal of Scientific & Technology Research*, 9(3), 1116-1124.

Bodla, M. A., Ali, H., & Danish, R. Q. (2013). Role of spiritual leaders in enhancing employee's performance. *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, *3*(3), 117-122.

Collins, J. (2001). Level 5 leadership: The triumph of humility and fierce resolve. *Harvard Business Review*, *79*(1), 67-76.

Den Hartog, D. N., House, R. J., Hanges, P. J., Ruiz-Quintanilla, S. A., Dorfman, P. W., … Zhou, J. (1999). Culture specific and crossculturally generalizable implicit leadership theories: Are attributes of charismatic/transformational leadership universally endorsed? *The Leadership Quarterly*, *10*(2), 219-256.

Druskat, V. U. (1994). Gender and leadership style: Transformational and transactional leadership in the Roman Catholic Church. *The Leadership Quarterly*, *5*, 99-119.

Ehiobuche, C., & Tu, H. (2012). Towards the relevance of classical management theories and organizational behavior. *Proceedings of ASBBS*, *19*(1), 310-326.

Emmons, R. A. (1999). Religion in the psychology of personality. *Journal of Personality*, *67*(6), 873-888.

Fairholm, G. W. (1997). *Capturing the heart of leadership: spirituality and community in the new American workplace.* Greenwood Publishing Group.

Fairholm, G. W. (1998a). *Perspectives on leadership: From the science of management to its spiritual heart.* Quorum Books.

Fairholm, G. W. (1998b). Leadership as an exercise in virtual reality. *Leadership & Organizational Development Journal*, *19*(4), 187-193.

Fairholm, M. R., & Gronau, T. W. (2015). Spiritual leadership in the work of public administrators, *Journal of Management, Spirituality & Religion, 12*(4), 354-373.

Fawcett, S. E., Brau, J. C., Rhoads, G. K., Whitlark, D., & Fawcett, A. M. (2008). Spirituality and organizational culture: Cultivating the ABCs of an inspiring workplace*. International Journal of Public Administration*, *31*, 420-438.

Fry, L. W. (2003). Toward a theory of spiritual leadership. *The Leadership Quarterly*, *14*(6), 693-727.

Fry, L. W. (2005). Toward a theory of ethical and spiritual well-being, and corporate social responsibility through spiritual leadership. In C. Dunne, R.A. Giacolone & C.L. Jurkiewicz (Eds.), *Positive psychology and corporate responsibility*. Information Age Publishing.

Fry, L. W. (2008). Spiritual leadership: State-of-the-art and future directions for theory, research, and practice. In J. Biberman, & L. Tishman (Eds.), *Spirituality in business: Theory, practice, and future directions* (pp. 106-124). Palgrave.

Fry, L. W. (2009). Spiritual leadership as a model for student inner development. *Journal of Leadership Studies*, *3*(3), 79-82.

Fry, L. W., & Cohen, M. P. (2008). Spiritual leadership as a paradigm for organizational transformation and recovery from extended work hours cultures. *Journal of Business Ethics*, *84*, 265-278.

Fry, L., & Kriger, M. (2009). Towards a theory of being-centered leadership: Multiple levels of being as context for effective leadership. *Human Relations*, *62*(11), 1667-1696.

Fry, L. W., & Matherly, L. L. (2006, August 11-16). *Spiritual leadership and organizational performance: An exploratory study.* 2006 Academy of Management Meeting, Atlanta, Georgia, US.

Fry, L. W., Vitucci, S., & Cedillo, M. (2005). Spiritual leadership and army transformation: Theory, measurement, and establishing a baseline. *The Leadership Quarterly*, *16*(5), 835-862.

Ghosh, S., & Mukherjee, S. (2020). The relevance of spirituality and corporate social responsibility in management education: Insights from classical Indian wisdom. *Philosophy of Management*, *19*, 469-497.

Hawkins, P. (1991). The spiritual dimension of the learning organization. *Management Education and Development*, *22*, 172-187.

Hicks, D. A. (2003). *Religion and the workplace: Pluralism, spirituality, leadership*. Cambridge University Press.

Indradevi, R. (2020). Workplace spirituality: Successful mantra for modern organization. *Journal of Critical Reviews*, *7*(6), 437-440.

Jentile, T. (2016). *The moral formation, pastoral leadership and contemporary pentecostal/charismatic churches in Soweto* [Master's Thesis, University of the Free State]. Açık Erişim: https://scholar.ufs.ac.za/bitstream/handle/11660/5817/JentileT.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Karadağ, E. (2009). Spiritual leadership and organizational culture: A study of structural equation modeling. *Educational Sciences: Theory & Practice*, *9*(3), 1357-1405.

Karadağ, E. (2016). The moderation of national culture regarding the effect of spiritual leadership on organizational commitment and productivity: A cross-cultural meta-analysis. *İletişim*, *25*, 233-260.

Kasapoğlu, H. (2020). Ruhsal liderlik. In K. Yılmaz (Ed.), *Liderlik: Kuram, araştırma, uygulama* (s. 629-651). Pegem.

Kaya, A. (2015). the relationship between spiritual leadership and organizational citizenship behaviors: A research on school principals' behaviors. *Educational Sciences: Theory and Practice, 15*(3), 597-606.

Kovács, G. (2020). *The value orientations of Buddhist and Christian entrepreneurs: A comparative perspective on spirituality and business ethics*. Palgrave Macmillan.

Kuhnert, K. W., & Lewis, P. (1987). Transactional and transformational leadership: A constructive/developmental analysis. *Academy of Management Review*, *12*, 648-657.

Levy, R. B. (2000). My experience as participant in the course on spirituality for executive leadership. *Journal of Management Inquiry*, *9*(2), 12-131.

Mahipalan, M., & Sheena, S. (2019). Workplace spirituality, psychological well-being and mediating role of subjective stress: A case of secondary school teachers in India*. International Journal of Ethics and Systems*, *35*(4), 725-739.

Milliman, J., Ferguson, J., Trickett, D., & Condemi, B. (1999). Spirit and community at Southwest Airlines: An investigation of a spiritual values-based model. *Journal of Organizational Change Management*, *12*(3), 221-133.

Mitroff, I. I., & Denton, E. A. (1999). *A spiritual audit of corporate America: A hard look at spirituality, religion, and values in the workplace*. Jossey-Bass.

Malone, P. N., & Fry, L. W. (2003, August 1-6). *Transforming schools through spiritual leadership: A field experiment* [Paper presentation]. National Meeting of the Academy of Management, Seattle, Washington, US.

Moxley, R. S. (2000). *Leadership and spirit*. Jossey- Bass.

Neal, J. A., Lichtenstein, B. M. B., & Banner, D. (1999). Spiritual perspectives on individual, organizational, and societal transformation. *Journal of Organisational Change Management*, *12*(3), 175-185.

Nguyen, P. V., Tran, K. T., Dao, K. H., & Dinh, H. P. (2018). The role of leaders's spiritual leadership on organisation outcomes. *Asian Academy of Management Journal*, *23*(2), 45-68.

Nicolae, M., Ion, I., & Nicolae, E. (2013). The research agenda of spiritual leadership. Where do we stand? *Revista De Management Comparat International*, *14*(4), 551-566.

Nienaber, H., & Roodt, G. (2006). Management and leadership: Buccaneering or science? *European Business Review*, *20*(1), 36-50.

Oh, J., & Wang, J. (2020). Spiritual leadership: Current status and agenda for future research and practice. *Journal of Management, Spirituality & Religion*, *17*(3), 223-248.

O'Sullivan, M. (2022). The foundational influence of early spiritual experiences on adulthood. *Acta Theologica*, *42*(33), 190-206.

Owen, H. (1999). *The spirit of leadership: Liberating the leader in each of us*. Berrett-Koehler Publishers.

Paloutzian, R. F., Emmons, R. A., & Keortge, S. G. (2003). Spiritual well-being, spiritual intelligence, and healthy workplace policy. In R. A. Giacolone, & C. L. Jurkiewicz (Eds.), *Handbook of workplace spirituality and organizational performance* (pp. 123 – 137). Sharpe.

Pourmola, M. H., Bagheri, M., Alinezhad, P., & Nejad, Z. P. (2019). Investigating the impact of organizational spirituality on human resources productivity in manufacturing organizations. *Management Science Letters, 9*, 121-132.

Rassouli, M., Zamanzadeh, V., Ghahramanian, A., Abbaszadeh, A., Alavi-Majd, H., & Nikanfar, A. (2015). Experiences of patients with cancer and their nurses on the conditions of spiritual care and spiritual interventions in oncology units. *Iranian Journal of Nursing and Midwifery Research*, *20*(1), 25-33.

Reave, L. (2005). Spiritual values and practices related to leadership effectiveness. *The Leadersip Quarterly*, *16*, 655-687.

Rocha, R. G., & Pinheiro, P. G. (2021). Organizational spirituality: Concept and perspectives. *Journal of Business Ethics*, *171*, 241-252.

Sanders, J. E., Hopkins, W. E., & Geroy, G. D. (2003). from transactional to transcendental: toward an ıntegrated theory of leadership. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, *9*(4). 21-31.

Sass, J. S. (2000). Characterizing organizational spirituality: An organizational communication culture approach. *Communication Studies*, *51*, 195-207.

Soysal Yavaşca, E. Ş. (2021). *Âşık Veysel ve Leonard Cohen'in sözlerinde aşk ve tanrı* [Master's Thesis, Başkent Üniversitesi]. Açık Erişim. http://acikerisim.baskent.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11727/6846/10407141.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Stenger, V. (2001). The breath of God: Identifying spiritual energy. In P. Kurtz (Ed.), *Skeptic odyssey* (pp. 363–374). Prometheus Books.

Sweeney, P. J., & Fry, L. W. (2012). Character development through spiritual leadership. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research*, *64*(2), 89-107.

Tafoya, D. W. (2020). *Crisis, catastrophize and disaster in organizations*. Palgrave Macmillan.

Thoresen E. C. (1999). Spirituality and health: Is there a relationship? *Journal of Health Psychology*, *4,* 291-300.

Vitell, S. J., & Hidalgo, E. R. (2006). The ımpact of corporate ethical values and enforcement of ethical codes on the perceived importance of ethics in business: A comparison of US and Spanish managers. *Journal of Business Ethics*, *64*, 31-43.

Vu, M. C., & Gill, R. (2019). "Letting go of the raft" – The art of spiritual leadership in contemporary organizations from a Buddhist perspective using skilful means*. Leadership, 15*(3), 360-380.

Walsh F. (1999). Religion and spirituality: Wellspring for healing and resilience. In F. Walsh (Ed.), *Spiritual resources in family therapy* (pp. 3-27). Guilford.

Zhu, W., Zheng, X., Riggio, R. E., & Zhang, X. (2015). A critical review of theories and measures of ethics-related leadership. *New Directions for Student Leadership*, *146*, 81-97.

BÖLÜM X
LİDERLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

İlkay Turan

1. GİRİŞ

Son günlerde kullanımı yaygınlaşmış hatta dillere pelesenk olmuş iki kelime: Sürdürülebilirlik ve Liderlik. Eğer bu küçük gezegende yaşamak istiyorsak ve bir yaşam tartışması başlatmak istiyorsak bu iki kelimenin birleşimi bizim için anahtar kelimedir. Yaşadığımız dünya siyah ve beyaz olarak ikiye ayrılabilir. Beyaz dünyaya bakacak olursak son derece pozitif bir bakış açısıyla insanlığın nereden nereye ulaştığını bazı verilerle ortaya koyabiliriz. Mesela yaşam beklentisi 1900'lerden beri ikiye katlandı ve bugün ortalama yaş 70' e ulaştı. Aşırı yoksulluk küresel olarak %55'ten bugün %10'un altına düştü. Çocuk ölümleri oranı son yarım yüzyılda altıda bire düştü. Amerika'daki Brookings Enstitüsü tarafından nüfusun yarısından fazlasının ilk kez orta sınıf veya üzeri olduğu tahmin ediliyor (Brooking Initiative Report, 2022). İnsanlık tarihinde harika bir anda yaşıyoruz. İnsani gelişmede büyük adımlar attık ve gelecek daha parlak görünüyor.

Ancak karanlık dünyaya bakacak olursak dünyadaki artan nüfusa yiyecek sağlamakta ciddi sorunlar var. 2017 de aç nüfus 821 milyona ulaştı. Plastik denen harika teknoloji dünya için tehlike saçmaya devam ediyor. Enerji iklim dengesinde ise Paris İklim Anlaşması gibi küresel anlaşmalar yapılmasına rağmen, 1994'te %80 kullanım oranı olan kömür, petrol ve doğal gaz gibi fosil yakıtlar, 2019'da hâlâ %80 oranında. Sadece 44 yılda (1970-2014) omurgalı hayvanlarda %60 azalma meydana geldi (WWF, Yaşayan Gezegen Raporu, 2022). 2048'e kadar Asya-Pasifik'te sıfır ticari balıkçılık riski oluştu (BM, 2021). 2050'ye kadar plastiğin ağırlığı okyanuslardaki balıkların ağırlığını geçebilir (WEF Report, 2023). 2050'ye kadar, dünya nüfusunun %52'si su stresiyle karşı karşıya kalabilir (MIT Global Change Report, 2014). Dünyada açlık nüfusu 2018'de 820 milyona yükseldi. (WMO, 2019). Mülteci sayısı 2019'da tüm zamanların en yüksek seviyesi olan 70,8 milyona ulaştı (BM,

20. yüzyılda dönüşümcü liderler ilke, tutku, pozitivizm, sebat ve pragmatizme sahip Nelson Mandela ve Mahatma Gandi idi. 27 yılını Afrika'da bir hapishanede geçirmek ve umudunu koruyup tutkusunu hiçbir zaman kaybetmemek ve çevresindeki insanlara ilham vermeye devam etmek bunun bir kanıtıdır. Güney Afrika hükûmeti çekip gittiğinde oturup müzakere edecek kadar da pragmatik olabilmesidir. Güney Afrika'nın ilk siyahi cumhurbaşkanı olarak parti kurmuştur. Bu dönüşümcü liderliğin mükemmel bir örneğidir. Aynı tavrı Gandi'nin hayatında da bulabiliriz.

Hepimiz Gandi ve Mandela kadar olmasa da çalıştığımız şirketleri ve sonrasında yaşadığımız toplumu dönüştürme yeteneğine sahibiz. Ayrıca sürdürülebilirliğin ikinci doğası olduğu ve 5P'si için milyonlarca genç lidere ihtiyacımız var. Küçük adımlarla başlamamız gerekir ve ihtiyacımız olan şey, dünyadaki 10 milyar insan için gelişme yeteneği hedefinin bu 5P ile donatılmış bir liderlik arayışında olmaktır.

Her birey kendi 5P'sini değerlendirir ve kendisine karşı dürüst olursa o zaman iyi bir seçim yapabilir. Büyük benliği olan bir insan mı yoksa küçük benliği olan bir insan mı olmak istiyorsunuz. Etrafımızda çok küçük benlikleri olan şovenist ve egoist insanlar olabilir ve bu insanlar çok büyük pozisyonlarda olabilir. Bu yüzden geleceği ve diğer canlıları düşünmek için büyük benliğe sahip olmalıyız. Bu yolculukta bu 5P bize yol gösteren ilkeler olacaktır. Belki bu yolculukta düşüp tekrar yükselebiliriz. Siz bir grup insanla çalışan bir unvan lideri mi olmak istiyorsunuz yoksa tüm insanlar için gelişme yeteneği sağlayan geleceğin lideri mi olmak istiyorsunuz?

KAYNAKÇA

Bass, B.M. (1998), Transformational Leadership: Industrial, Military, and Educational Impact, Erlbaum, Mahwah, NJ.

BM, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Raporu, (2021). https://www.unsdsn.org/2021-europe-sustainable-development-report. Erişim Tarihi:30.01.2023.

Brooking Initiative Report, (2022). https://www.brookings.edu/topic/demographics-population/. Erişim Tarihi:25.01.2023.

Çetin, M., ve Şeyda, (2021). B. Kurum Kültürünün Devam Ettirilmesinde Sürdürülebilir Liderlik. OPUS International Journal of Society Researches, 18(44), 8232-8260.

Değirmenci, M., (2007). Amaçlı Canlılar:Yönetimde Üçüncü Nesil Sistem Düşüncesi, İstanbul:Hiperlink.

Dyllick, T. ve Hockerts, K. (2002). Beyond The Business Case For Corporate Sustainability. Business Strategy and The Environment, 11, 130-141.

Ertaş, B. D., ve Özdemir, M., (2021). Okullarda Sürdürülebilir Liderlik Ölçeği'nin (OSLÖ) Geliştirilmesi. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(2), 851-862.

Fry, L. W., ve Egel, E., (2021). Global leadership for sustainability. Sustainability, 13(11), 6360. https:// doi.org/10.3390/su13116360.

Goolamally, N., & Ahmad, J., (2014). Attributes of School Leaders Towards Achieving Sustainable Leadership: A Factor Analysis. Journal of Education and Learning, 3(1), 122-133.

Ghosh, K. And Chatterjee, S.R., (2014). Global Mindset: Organizational Conciousness; and Sustainable Leaderhip: The New Path of Corporate Excellence, AFBE Journal 7(2), 162-172

Han, E., ve Kaya, A. A., (2012). Kalkınma ekonomisi: Teori ve politika. Nobel Akademik Yayıncılık.

Hargreaves, A., ve Fink, D., (2004). The seven principles of sustainable leadership. Educational leadership, 61(7), 8-13.

Hargreaves A. ve Fink. D., (2006). Sustainable leadership. San Francisco: Wiley & Sons.

Hargreaves, A., (2007). Sustainable leadership and development in education: Creating the future, conserving the past. European Journal of Education, 42(2), 223-233.

ILO, Uluslararası Çalışma Örgütü Raporu, (2019). http://www.ilo.ch/dyn/normlex/en/f?p =1000:62:0::NO:62:P62_LIST_ENTRIE_ID:2453907:NO, Erişim Tarihi:30.01.2023.

Jahanshahi, A., ve Brem, A., (2017). Sustainability in SMEs: Top management teams behavioral integration as source of innovativeness. Sustainability, 9(10), 1899.

Kalkavan, S., (2015). Examining the level of sustainable leadership practices among the managers in Turkish insurance industry. 11th International Strategic Management Conference, Social and Behavioral Sciences. 207, 20-28.

Karabıçak, M., ve Özdemir, M. B., (2015). Sürdürülebilir Kalkinmanin Kavramsal Temelleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 6(13), 44-49.

Karakaya, E. ve Özçağ M., (2004). Sürdürülebilir Kalkınma ve İklim Değişikliği: Uygulanabilecek İktisadi Araçların Analizi, http://scholar.google.com.tr/citations?view_op=view_c itation&hl=tr&user=10a9TikAAAAJ&citation_for_view=10a9TikAAAAJ:u-x6o8ySG0sC (Erişim: 14 Şubat 2023).

Kılıç, T., (2022). Yeni Bilim: Bağlantısallık Yeni Kültür: Yaşamdaşlık, Ayrıntı Yayınevi, 5. Basım. İstanbul. 192 sayfa.

Midllewood, D. ve Abbot, I., (2013). Developing a culture for sustainability in educational organisations. Building for a Sustainable Future in our Schools (Eds: R. Papa ve A. Saiti). Switzerland: Springer.

MIT Global Change Report, (2014). https://globalchange.mit.edu/publications/signature/2014-energy-and-climate-outlook. Erişim Tarihi: 15.02.2023.

Orr, D. W., (2002). The nature of design: ecology, culture, and human intention. Oxford University Press.

Öztürk İ. ve Sundu M., (2021). Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi Ölçeğinin Türkçeye Uyarlama Çalışması, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 20(78): 731-744.

Pedersen, P.D., (2020). The 5Ps of transformative/transformational leadership. https://neli sglobal.org/nelis-global/the-5ps-of-transformative-transformational-leadership/ (Erişim Tarihi. 11.02.2023)

Rainey. D. L., (2010). Enterprise-wide Strategic Management. Cambridge: Cambridge Universty Press.

Tideman, S. G., Arts, M. C., & Zandee, D. P. (2013). Sustainable leadership: Towards a workable definition. Journal of Corporate Citizenship, (49), 17-33.

Sarıkaya, M., Erdoğan, M., ve Kara, F. Z., (2010). İnternet ekonomisi ve kurumsal sürdürülebilirlik. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İibf Dergisi, Ekim 2010, 5(2), 31-50.

Schlosser, C.A., K.M. Strzepek, X. Gao, A. Gueneau, C. Fant, S. Paltsev, B. Rasheed, T. Smith-Greico, É. Blanc, H.D. Jacoby and J.M. Reilly, (2014). The Future of Global Water Stress: An Integrated Assessment. Joint Program Report Series Report 254, 30 p. (http://globalchange.mit.edu/publication/16014)

Schwalb, P. G., (2011). Sustainability Leader Competencies: A Grounded Theory Study, (Doktora tezi). University of Nebraska, Nebraska, ABD.

Šimanskienė, L. ve Zuperkiene, E., (2014). Sustainable leadership: The new challenge for organizations. Forum Scientiae Oeconomia, 2(1), 81-93.

Suzuki, D., ve McConnell, A., (1997). The Sacred Balance: Rediscovering Our Place in. Nature, Vancouver: Greystone Books.

Yangil, F. M., (2016). Bilgi toplumunda liderlik: Sürdürülebilir liderlik. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (48), 128-143.

Yangil, F. M., ve Başpinar, N. Ö., (2022). Mustafa Kemal Atatürk'ün Liderlik Tarzının Sürdürülebilir Liderlik Açısından Değerlendirilmesi. Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11(2), 323-350.

Yollu, S., (2017). Okul müdürlerinin sürdürülebilir liderlik stratejilerini uygulama düzeyleri. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

WWF, Yaşayan Gezegen Raporu, (2022). chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://wwftr.awsassets.panda.org/downloads/lpr_2022_tr_kck_.pdf?12800/Yasayan-Gezegen-Raporu-2022, Erişim Tarihi:30.01.2023)

WEF Report, (2023). https://www.weforum.org/impact/smart-shopping-consumers-fight-plastic-waste/, (Erişim Tarihi: 30.01.2023)

WMO, Dünya Meteoroloji Örgütü, (2019). https://public.wmo.int/en, Erişim Tarihi:30.01.2023

BÖLÜM XI
LİDERLİK VE EMPATİ

Meryem Aybas

1. GİRİŞ

> "Büyük liderler kendi içerine bakarak işe başlarlar. Mutluluk ve sevinçten öfkeye, kıskançlık ve güvensizliğe kadar, insan duygularının her çeşidiyle barışık olmaya çalışırlar. Çünkü bilirler ki bütün duyguları kendileri hissedeceklerdir ve başkalarında da bu duygularla karşılaşacaklardır…Liderin bilgeliği zekâ kadar karakteri, kavrayış kadar empatiyi de kapsar...İnsanlara liderlik etmek eylem hâlindeki bilgeliktir (Rosen, 1998, ss. 37-38)."

Liderlik danışmanı ve psikiyatrist Prof. Robert Rosen'in büyük liderleri betimlediği ve "eylem hâlindeki bilgelik" olarak tanımladığı liderlik için empatinin önemli bir nitelik olduğunu görüyoruz. Sun Tzu ve Tao bilgeleri, kendini ve rakibi anlamanın, durumu, örüntüleri okumanın savaşmadan kazanmak için ne denli önemli olduğunu anlatırlar. Empati becerisi bu kaynaklarda "empati" olarak adlandırılmasa bile aslında liderlik için temel beceri olarak bu şekilde belirtilir.

Empati kavramının yazında kullanımı 1800'lü yılların sonu, 1900'lü yılların başına rastlar (Ersoy ve Köşger, 2016). Empatik liderlik kavramının kökeni ise Hawthorne araştırmalarına kadar uzanmaktadır. Bu araştırmalarda ortaya çıkan liderlerin takipçilerin faaliyetlerini yönlendirme ve koordine etmenin yanı sıra takipçilerin duygusal ihtiyaçlarına odaklanması gerektiği fikri, liderliğe yeni bir bakış açısı getirmiştir. Hawthorne araştırmaları sonucunda ortaya çıkan liderin duygusal desteğinin iş yeri sonuçlarını etkilediği bulgusu daha sonraki çalışmalarla da desteklenmiştir. Ohio State ve Michigan State araştırmalarıyla, görev odaklı liderliğin yanı sıra ilişki odaklı liderlik tartışılmış, sonrasında da Fiedler'in modeli gibi durumsal liderlik modelleri geliştirilmiştir (Kock vd., 2019, s. 218).

yapılan bir başka çalışmaya göre empatik yöneticiye sahip çalışanların iyi oluş düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu çalışmaya göre empatik yöneticiye sahip çalışanların daha az bedensel şikâyet seviyesi gösterdiği ve buna ek olarak hedeflerinde de daha fazla ilerleme kaydettiği gözlemlenmiştir.

4. SONUÇ

Empatik liderlik, çağımızın baş döndürücü değişen çalışma çevresinde en fazla ihtiyaç duyulan liderlik biçimlerinden biri hâline gelmiştir. Empati çok uzun zaman kurumsal ortamlarda profesyonelliği zedelediği gerekçesiyle veya iş yerinde duygusallığa yer olmadığına ilişkin inançlar nedeniyle teşvik edilmediği veya aranmadığı için genelde uygunsuz görülmüştür. Bununla birlikte, empatik liderlerin iş yerinde genellikle daha fazla takdir edildiği ve bu nedenle iş arkadaşlarıyla daha iyi ilişkiler kurarak daha iyi genel performansa ve dolayısıyla daha iyi kurumsal işlevselliğe yol açabilecekleri giderek daha fazla vurgulanmaktadır. Özellikle pandemi sonrası iyice bulanıklaşan iş-yaşam sınırlarında, yeniden dengenin sağlanabilmesi ve çalışan refahının arttırılması için empati becerisi liderlik için önemli bir araçtır. Belirsizlik ve kaygı çağı olarak nitelenen günümüz çalışma çevresinde en fazla ihtiyaç duyulan unsur güvendir. Liderin çalışanlara gösterdiği empati, çalışanların kendi arasındaki ilişkiyi de etkileyecektir. Empatiye dayalı ilişki ve karşılıklı anlayışa sahip ekip üyeleri aralarındaki negatif çatışmaları en aza indirerek çabalarını arttıracaklardır. Bu şekilde çalışanların işe adanmışlıkları, performansları ve işlerinden duydukları memnuniyet yükselecektir.

KAYNAKÇA

Abu Bakar, A., Ishak, N. M., & Abidin, M. H. Z. (2014). The relationship between domains of empathy and leadership skillsamong gifted and talented students. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 116, 765-768.

Badea, L., & Pană, N. A. (2010). The Role of Empathy in Developing the Leader's Emotional Intelligence. Theoretical & Applied Economics, 17(2).

Batool, B. F. (2013). Emotional intelligence and effective leadership. Journal of business studies quarterly, 4(3), 84.

Bell, G. B., & Hall Jr, H. E. (1954). The relationship between leadership and empathy. The Journal of Abnormal and Social Psychology, 49(1), 156.

Cornelis, I., Van Hiel, A., De Cremer, D., & Mayer, D. M. (2013). When leaders choose to be fair: Follower belongingness needs and leader empathy influences leaders' adherence to procedural fairness rules. Journal of Experimental Social Psychology, 49(4), 605-613.

Dewey, B. I. (2020). The power of empathetic and collaborative leadership. Library Leadership & Management, 34(2).

Ersoy, E., & Köşger, F. (2016). Empati: Tanımı ve Önemi/empathy: Definition and its importance. Osmangazi tıp dergisi, 38(2), 9-17.

Gentry, W. A., Weber, T. J., & Sadri, G. (2016). Empathy in the workplace: A tool for effective leadership. In Annual Conference of the Society of Industrial Organizational Psychology, New York, NY, April.

Goleman, D. (2004). What makes a leader?. Harvard business review, 82(1), 82-91.

Gourguechon, P. (2017). Empathy is an essential leadership skill—And there's nothing soft about it. Retrieved November, 28, 2018.

Humphrey, R. H. (2002). The many faces of emotional leadership. The leadership quarterly, 13(5), 493-504.

Jian, G. (2022). From empathic leader to empathic leadership practice: An extension to relational leadership theory. Human Relations, 75/5: 931-955 doi:10.1177/0018726721998450

Kellett, J. B., Humphrey, R. H., & Sleeth, R. G. (2002). Empathy and complex task performance: Two routes to leadership. The Leadership Quarterly, 13(5), 523-544.

Kellett, J. B., Humphrey, R. H., & Sleeth, R. G. (2006). Empathy and the emergence of task and relations leaders. The Leadership Quarterly, 17(2), 146-162.

Kock, N., Mayfield, M., Mayfield, J., Sexton, S., & De La Garza, L. M. (2019). Empathetic leadership: How leader emotional support and understanding influences follower performance. Journal of Leadership & Organizational Studies, 26(2), 217-236.

Lee, R. K. (2011). Implementing Grutter's diversity rationale: Diversity and empathy in leadership. Duke J. Gender L. & Pol'y, 19, 133.

Marques, J. (2015). The changed leadership landscape: What matters today. Journal of Management Development, 34(10), 1310-1322.

Meinecke, A. L., & Kauffeld, S. (2019). Engaging the hearts and minds of followers: Leader empathy and language style matching during appraisal interviews. Journal of Business and Psychology, 34, 485-501.

Mentor, P. (2007). Harvard Business School Press. Liderlik. İstanbul: Optimist Yayınları.

Mills, L. B. (2009). A meta-analysis of the relationship between emotional intelligence and effective leadership. Journal of Curriculum and Instruction, 3(2), 22.

Nowack, K., & Zak, P. (2020). Empathy enhancing antidotes for interpersonally toxic leaders. Consulting Psychology Journal: Practice and Research, 72(2), 119.

Rahman, W. A. W. A. (2016). Empathy and trust: Into a better workplace environment. Journal of Business and Economics, 7(12), 2090-2099.

Rahman, W. A., & Castelli, P. A. (2013). The impact of empathy on leadership effectiveness among business leaders in the United States and Malaysia. International Journal of Economics Business and Management Studies – IJEBMS. Vol. 2, No.3. 83-97

Rasmussen, A. (2019). Empathy: a case for selfless leadership. The Journal of Student Leadership, 3(2), 27-33.

Rosen, R. H. (1998). İnsan yönetimi. Çev: G. Bulut). İstanbul: MESS Yayınları.

Rosenthal, S. A., & Pittinsky, T. L. (2006). Narcissistic leadership. The leadership quarterly, 17(6), 617-633.

Schyns, B., & Schilling, J. (2013). How bad are the effects of bad leaders? A meta-analysis of destructive leadership and its outcomes. The Leadership Quarterly, 24(1), 138-158.

Scott, B. A., Colquitt, J. A., Paddock, E. L., & Judge, T. A. (2010). A daily investigation of the role of manager empathy on employee well-being. Organizational Behavior and Human Decision Processes, 113(2), 127-140.

Socas, J. (2018). Empathy: The key ingredient for better leadership. International Leadership Journal, 10(1), 98-110.

Solares Menegazzo, J., Cruz-Ortiz, V., Ortega-Maldonado, A., & Salanova, M. (2015). Positive Institutions and their relationship with transformational leadership, empathy and team performance. Multidisciplinary Journal for Education, Social and Technological Sciences, 2(2), 38-64.

Turner, J. (2022). The 3 Qualities You Need To Be A Really Effective Leader. https://www.gartner.com/en/articles/the-3-qualities-you-need-to-be-a-really-effective-leader?utm_medium=social&utm_source=linkedin&utm_campaign=SM_GB_YOY_GTR_SOC_SF1_SM-SWG&utm_content=&sf262959794=1 Erişim Tarihi: 21.01.2022

Tzouramani, E. (2017). Leadership and empathy. Leadership today: Practices for personal and professional performance, 197-216.

Wibowo, A., & Paramita, W. (2022). Resilience and turnover intention: the role of mindful leadership, empathetic leadership, and self-regulation. Journal of Leadership & Organizational Studies, 29(3), 325-341.

Wolff, S. B., Pescosolido, A. T., & Druskat, V. U. (2002). Emotional intelligence as the basis of leadership emergence in self-managing teams. The Leadership Quarterly, 13(5), 505-522.

BÖLÜM XII
LİDERLİK VE MOTİVASYON

Ahmet Ferda Çakmak

1. GİRİŞ

Günümüz iş dünyasında liderlik ve motivasyon, örgütlerin başarısını etkileyen kritik faktörlerdir. Örgütsel liderlik, özellikle yöneticiler tarafından sergilenen belirli nitelikler aracılığıyla çalışanların örgüt hedeflerini gerçekleştirmeleri için yön verme sürecidir. Öte yandan, motivasyon, bireylerin davranışlarını yönlendiren içsel ve dışsal itici güçleri ifade eder. Diğer yandan, motivasyon, çalışanların örgütsel bağlılıkları ve adanmışlıkları üzerine de etki yapmaktadır. Bu bölümde, iş ortamında liderlik ve motivasyonun önemine dair kısa bir genel bakış sunulmaya çalışılacaktır.

Liderlik, ortak bir hedefe ulaşmak için diğerlerini etkileme sürecidir. Örgüt içerisinde bireylerin ve çalışma takımlarının görevlerini etkili bir şekilde yerine getirmelerini sağlamak için rehberlik, yönlendirme ve destek sağlamayı içerir. Herzberg, Mausner ve Snyderman'a (1959) göre liderler, çalışanların motivasyonu, tatmini ve performansı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Diğer yandan, takdir gören, ilgi çekici zorlayıcı işler verilen ve gelişim fırsatları elde eden çalışanların, işlerinden daha fazla motive oldukları ve tatmin oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Olumlu bir çalışma ortamı yaratan ve güven ve açık iletişime dayalı bir kültür oluşturan liderler çalışanların bağlılığını ve katılımını artırabilmektedirler (Lewin, Lippitt ve White, 1939).

İş yerinde motivasyonu artırmak için en etkili liderlik tarzlarından biri dönüşümcü liderliktir. Dönüşümcü liderler, beklentilerini yüksek tutar ve çalışanlara destek ve teşvik sağlayarak onlara ilham verir ve motive ederler. Ayrıca paylaşılan bir vizyon ve ortak bir amaç duygusu geliştirirler ve takipçilerini hedeflerine ulaşmaları için güçlendirirler (Bass ve Avolio, 1993). Dönüşümcü liderlerin, çalışan motivasyonunu ve iş tatmini artırmada, takipçilerini motive etmek için ödüllere ve cezalara önem veren etkileşimci liderlerden daha etkili olduğu bulunmuştur (Judge ve Piccolo, 2004).

Liderler ayrıca çalışanları güven ve saygı kültürü oluşturarak motive edebilirler. Çalışanlar liderlerinin güvenilir ve saygılı olduğunu hissettiklerinde, iyi performans göstermek için daha fazla motive olurlar. Bu, iletişimde şeffaf ve dürüst olmak, çalışanların fikirlerine ve görüşlerine saygı göstermek ve etik davranışları modellemek suretiyle başarılabilir.

Son olarak, liderler çalışanlara destekleyici ve kapsayıcı bir takımın parçası olduklarını hissettirerek, çalışanları motive edebilirler. Çalışanlar destekleyici ve kapsayıcı bir takımın parçası olduklarını hissettiklerinde, örgütün hedeflerine katkıda bulunmak için daha fazla motive olurlar. Bu, takım çalışmasını ve iş birliğini teşvik etmek, farklı perspektifleri ve geçmişleri kutlamak ve takım üyeleri arasında dostluk hissi geliştirmek gibi çeşitli yollarla başarılabilir.

Sonuç olarak, etkili liderlik çalışan motivasyonunun kritik bir bileşenidir. Pozitif bir iş ortamı yaratmak, net hedefler ve beklentiler belirlemek, özerklik ve sahiplenme duygusunu teşvik etmek, etkili iletişim kurmak, güven ve saygı kültürü oluşturmak ve topluluk ve aidiyet duygusunu teşvik etmek liderlerin çalışanlarını en iyi performansa teşvik etmelerine yardımcı olabilir. Liderlik gelişimine yatırım yapmak ve güçlü liderlerin geliştirilmesine öncelik vermek, organizasyonların çalışan motivasyonunu ve katılımını destekleyen bir kültür yaratabilmelerine, nihayetinde başarı ve büyüme sağlayabilmelerine yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

Abbas, M., Raja, U., Darr, W., & Bouckenooghe, D. (2014). Combined effects of perceived politics and psychological capital on job satisfaction, turnover intentions, and performance. Journal of Management, 40(7), 1813–1830. doi: 10.1177/0149206312455243

Akgemci, T., Çelik, A. & Ertuğrul, Ü. (2004). Vizyon sahibi örgütlerin özellikleri: Konya sanayi işletmelerinde yapilan bir araştırma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (11), 1-28.

Atwater, L. E., & Brett, J. F. (2006). 360-degree feedback to leaders: Does it relate to changes in employee attitudes? Group & Organization Management, 31(5), 578–600. doi: 10.1177/1059601106286887

Aydıntan, B. (2021). İşletmelerde Liderlik Ve Motivasyon (Pozitif Yaklaşımlar), Gazi Kitabevi, Ankara. ISBN: 9786 2573 5812 5

Bakan, İ., & Doğan, İ. F. (2012). Hizmetkâr liderlik. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(2), 1-12.

Bande, B., Fernández-Ferrín, P., Varela-Neira, C. and Otero-Neira, C. (2016), "Exploring the relationship among servant leadership, intrinsic motivation and performance in an industrial sales setting", Journal of Business & Industrial Marketing, Vol. 31 No. 2, pp. 219-231. doi: 10.1108/JBIM-03-2014-0046

Bass, B. M. (1985). Leadership and performance beyond expectations. Free Press.

Bass, B. M., & Avolio, B. J. (1993). Improving organizational effectiveness through transformational leadership. Thousand Oaks, CA: Sage.

Bass, B. M., & Riggio, R. E. (2006). Transformational leadership (2nd ed.). Psychology Press. doi: 10.4324/9781410617095

Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. Psychological Bulletin, 117(3), 497-529. doi: 10.1037/0033-2909.117.3.497

Bono, J. E., & Judge, T. A. (2003). Self-concordance at work: Toward understanding the motivational effects of transformational leaders. Academy of Management Journal, 46(5), 554-571. doi: 10.2307/30040649

Bosiok, D. (2013). Leadership styles and creativity, The Online Journal of Applied Knowledge Management. 1(2):64-77.

Cihangir Çankaya, Z. (2009). Özerklik desteği, temel psikolojik ihtiyaçların doyumu ve öznel iyi olma: öz-belirleme kuramı. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4 (31), 23-31.

Çinar B., Akgül G. & Korkmaz E.(2018). Karizmatik Liderin İşgören Motivasyonuna Etkisi: Madencilik Sektöründe Bir Araştırma, Turkish Journal of Marketing, 3(2): 143-165. doi: 10.30685/tujom.v3i2.39

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985a). Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. Springer.

Deci, E. ve Ryan, R. (1985b). The General Causality Orientations Scale: Self Determination in Personality. Journal of Research in Personality, 19, 109-134. doi: 10.1016/0092-6566(85)90023-6

Dumdum, U. R., Lowe, K. B., & Avolio, B. J. (2002). A meta-analysis of transformational and transactional leadership correlates of effectiveness and satisfaction: An update and extension. In B. J. Avolio & F. J. Yammarino (Eds.), Transformational and charismatic leadership: The road ahead (pp. 35-66). Emerald Group Publishing Limited.

Eisenbeiss, S. A., Knippenberg, D. V., Boerner, S., & Kleinbeck, U. (2008). Transformational leadership and team innovation: Integrating team climate principles. Journal of Applied Psychology, 93(6), 1438-1446. https://doi.org/10.1037/a0012716

Fisher, E.A. (2009). Motivation and leadership in social work management: A review of theories and related studies, Administration in Social Work, 33:4, 347-367, doi: 10.1080/03643100902769160

Fiedler, F. E. (1964). A contingency model of leadership effectiveness. Advances in Experimental Social Psychology, 1, 149-190. doi: 10.1016/S0065-2601(08)60051-9

Gagne, M., & Deci, E. L. (2005). Self-determination theory and work motivation. Journal of Organizational Behavior, 26(4), 331-362. doi: 10.1002/job.322

Gardner, W.L., Cogliser C.C., Davis, K.M. & Dickens, M.P. (2011). Authentic leadership: A review of the literature and research agenda, The Leadership Quarterly, 22(6), 1120-1145. doi: 10.1016/j.leaqua.2011.09.007.

Greenleaf, R. K. (1970). The servant as leader. Robert K. Greenleaf Center.

Gül, H., & Aykanat, Z. (2012). Karizmatik liderlik ve örgüt kültürü ilişkisi üzerine bir araştırma. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(1), 17-36.

Güney, S. (2008). Davranış Bilimleri, Nobel Yayıncılık, 4. Baskı, Ankara.

Hackman, J. R., & Lawler, E. E. (1971). Employee reactions to job characteristics. Journal of Applied Psychology, 55(4), 259-286.

Hackman, J. R., & Oldham, G. R. (1976). Motivation through the design of work: Test of a theory. Organizational Behavior and Human Performance, 16(2), 250-279.

Hackman, J. R., & Oldham, G. R. (1980). Work redesign. Reading, MA: Addison-Wesley.

Harwiki, W. (2013). Influence of servant leadership to motivation, organization culture, organizational citizenship behavior (OCB), and employee's performance in outstanding cooperatives East Java Province, Indonesia. IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM), 8(5), 50-58. doi: 10.9790/487X-0855058

Herzberg, F., Mausner, B., & Snyderman, B. (1959). The motivation to work. New York, NY: Wiley.

Hinkin, T. R., & Schriesheim, C. A. (2008). An examination of "nonleadership": From laissez-faire leadership to leader reward omission and punishment omission. Journal of Applied Psychology, 93(6), 1234–1248. doi: 10.1037/a0012875

House, R. J. (1977). A theory of charismatic leadership. Leadership: The cutting egde.

House, R. J., & Mitchell, T. R. (1974). Path-goal theory of leadership. Journal of Contemporary Business, 3(4), 81–97.

Judge, T. A., & Bono, J. E. (2001). Relationship of core self-evaluations traits—self-esteem, generalized self-efficacy, locus of control, and emotional stability—with job satisfaction and job performance: A meta-analysis. Journal of Applied Psychology, 86(1), 80–92. doi: 10.1037/0021-9010.86.1.80

Judge, T. A., & Piccolo, R. F. (2004). Transformational and transactional leadership: A meta-analytic test of their relative validity. Journal of Applied Psychology, 89(5), 755-768.

Khuong, M.N. & Hoang D.T. (2015). The Effects of Leadership Styles on Employee Motivation in Auditing Companies in Ho Chi Minh City, Vietnam. International Journal of Trade, Economics and Finance, 6(4), 210-217. doi: 10.7763/IJTEF.2015.V6.471

Kreitner, R., & Kinicki, A. (2010). Organizational behavior (9th ed.). New York: McGraw-Hill/Irwin.

Küçüközkan, Y. (2015). Liderlik ve Motivasyon Teorileri: Kuramsal Bir Çerçeve. Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi, 1 (2), 86-115

Laschinger, H. K., Finegan, J., Shamian, J., & Wilk, P. (2004). A Longitudinal Analysis of the Impact of Workplace Empowerment on Work Satisfaction. Journal of Organizational Behavior, 25(4), 527–545. http://www.jstor.org/stable/4093725

Latham, G. P., & Locke, E. A. (2007). New developments in and directions for goal-setting research. European Psychologist, 12(4), 290-300.

Latham, G. P., & Pinder, C. C. (2005). Work motivation theory and research at the dawn of the twenty-first century. Annual Review of Psychology, 56, 485–516. doi: 10.1146/annurev.psych.55.090902.142105

Lewin, K., Lippitt, R., & White, R. K. (1939). Patterns of aggressive behavior in experimentally created "social climates". Journal of Social Psychology, 10(2), 271-301. doi: 10.1080/00224545.1939.9713366

Limsila, K. & Ogunlana, S.O. (2008). Performance and leadership outcome correlates of leadership styles and subordinate commitment, Engineering, Construction and Architectural Management, Vol. 15 No. 2, pp. 164-184. doi: 10.1108/09699980810852682

Locke, E. A., & Latham, G. P. (2002). Building a practically useful theory of goal setting and task motivation: A 35-year odyssey. American Psychologist, 57(9), 705-717. doi: 10.1037/0003-066X.57.9.705

Lowe, K. B., Kroeck, K. G., & Sivasubramaniam, N. (1996). Effectiveness correlates of transformation and transactional leadership: A meta-analytic review of the MLQ literature. The Leadership Quarterly, 7(3), 385–425. doi: 10.1016/S1048-9843(96)90027-2

Manzoni, J. F., & Barsoux, J. L. (2002). The Set-Up-To-Fail Syndrome: How Good Managers Cause Great People to Fail. Harvard Business School Press, Boston.

Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. Psychological Review, 50(4), 370-396. doi: 10.1037/h0054346

McClelland, D. C. (1961). The achieving society. Princeton University Press.

McClelland, D. C. (1975). Power: The inner experience. Irvington Publishers.

McClelland, D. C. (1985). Human motivation. Cambridge University Press.

McDougall, W. (1908). An introduction to social psychology. London, UK: Methuen.

Northouse, P. G. (2019). Leadership: Theory and practice (8th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000a). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. Contemporary educational psychology, 25(1), 54-67. doi: 10.1006/ceps.1999.1020

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000b). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. American Psychologist, 55(1), 68–78. doi: 10.1037/0003-066X.55.1.68

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness. New York, NY: Guilford Press.

Sabuncuoğlu, Z. ve Tüz, M. (2008). Örgütsel Psikoloji, Alfa Aktüel Yayıncılık, 4. Baskı, Bursa.

Sendjaya, S., & Sarros, J.C. (2002). Servant Leadership: Its Origin, Development, and Application in Organizations. Journal of Leadership and Organization Studies, 9(2), 57-64. doi: 10.1177/107179190200900205

Shamir, B., House, R. J., & Arthur, M. B. (1993). The motivational effects of charismatic leadership: A self-concept based theory. Organization Science 4(4):577-594. doi: 10.1287/orsc.4.4.577

Sharma, L.J.K. & Singh, S.K. (2013). A Study on the Democratic Style of Leadership. International Journal of Management & Information Technology. 3(2):54-57. doi: 10.24297 ijmit.v3i2.1367Su, W., Lyu, B., Chen, H. and Zhang, Y. (2020), How does servant leadership influence employees' service innovative behavior? The roles of intrinsic motivation and identification with the leader, *Baltic Journal of Management*, Vol. 15 No. 4, pp. 571-586. doi: 10.1108/BJM-09-2019-0335

Şeker, S. E. (2015). Motivasyon Teorisi (Motivation Theory), YBS Ansiklopedi, v.2, is.1, pp. 22-27, 2015

van Dierendonck, D. (2011). Servant Leadership: A Review and Synthesis. Journal of Management, 37(4), 1228-1261. doi: 10.1177/0149206310380462

Vroom, V. H. (1964). Work and motivation. Wiley.

Walumbwa, F. O., Avolio, B. J., Gardner, W. L., Wernsing, T. S., & Peterson, S. J. (2008). Authentic leadership: Development and validation of a theory-based measure. Journal of management, 34(1), 89-126. doi: 10.1177/0149206307308913

Wang, W. T., & Hou, Y. P. (2015). Motivations of employees' knowledge sharing behaviors: A self-determination perspective. Information and Organization, 25(1), 1-26. doi: 10.1016/j.infoandorg.2014.11.001

Yalçıntaş, M. & Eren, F. (2017). Hizmetkar liderlik ile iş tatminİ arasındakİ ilişkİ: Bir havayolu şirketİ örneği. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 16. Ulusal İşletmecilik Kongresi, 851-864. DOI: 10.18092/ul

Yukl, G. (2013). Leadership in organizations (8th ed.). Pearson.

BÖLÜM XIII
LİDERLİK, ÖZ GÜVEN VE FARKINDALIK

Nalan Sabır Taştan

1. GİRİŞ

Liderlik ve öz güven (self-confidence), bir liderin kendine güven duyma ve kararlılıkla hareket etme yeteneği ile ilgilidir (Axelrod, 2017, s. 36). Öz güven, kişinin kendi yetenekleri, değerleri ve kendine olan saygısı hakkında bir inanç ve güven duygusudur. Bir liderin öz güveni, kendine ve yeteneklerine güveni arttıkça liderliği üzerinde olumlu bir etki yapabilir (Goleman, 2004).

Bir liderin öz güveni, liderin iş birliği yapma, problem çözme ve karar verme yeteneğini artırabilir. Liderler, zorlu durumlarla karşılaştıklarında ve önemli kararlar alırken, öz güvenleri sayesinde daha etkili bir şekilde hareket edebilirler. Ayrıca, liderlerin öz güveni, takipçilerine de örnek olabilir ve takipçilerin genel öz güvenlerini artırabilir. Ancak, liderlerin öz güveni aşırıya kaçarsa, bu onların etkili liderlik yeteneklerini olumsuz etkileyebilir. Aşırı öz güven, liderlerin, takipçilerinin fikirlerini dinlememesine veya yanlış kararlar almasına yol açabilir. Bu nedenle, bir liderin öz güveni, doğru dengeyi bulmak için dikkatli bir şekilde yönetilmelidir.

Liderlik ve farkındalık (mindfulness) ise bir liderin mevcut anın farkında olabilme ve aynı zamanda elindeki işe odaklanabilme yeteneği ile ilgilidir. Farkındalık, yargısız bir şekilde mevcut anı bilinçli olarak dikkatle takip etme uygulamasıdır (Kabat-Zinn, 2013). Duygusal düzenleme, karar verme ve genel refahı iyileştirmesiyle ilişkilendirilmiştir.

Liderlik bağlamında, farkındalık liderleri kendi önyargılarına, duygularına ve durumlara tepkilerine daha bilinçli bir şekilde yanıt verebilmeleri için daha farkında hâle getirir ve bu da takipçilere daha etkili ve empatik bir şekilde yanıt vermelerini sağlar. Good ve diğerlerine (2016) göre farkındalık, liderlerin öz farkındalık ve duygu düzenleme gibi temel işlevlerini geliştirme po-

Öz güven ve farkındalık, ayrı ayrı ve birbiri ile iç içe geçmiş olarak etkili liderliğin önemli parçalarındandır. Öz güven, liderlerin, hayatın her alanında daha etkili olmalarını sağlarken (Axelrod, 2017), farkındalık ise liderlerin, takipçilerinin niyetlerini, duygularını, önyargılarını ve alışkanlıklarını doğru anlamalarını sağlamaktadır. Böylece liderler, düşüncelerini, duygularını ve eylemlerini daha etkin bir şekilde yönetebilirler (Konte, 2022, s. 13).

KAYNAKÇA

Anderson, M. H., & Sun, P. Y. T. (2017). Reviewing Leadership Styles: Overlaps and the Need for a New 'Full-Range' Theory. *International Journal of Management Reviews*, *19*(1), 76-96. https://doi.org/10.1111/ijmr.12082

Arendt, J. F. W., Verdorfer, A. P., & Kugler, K. G. (2019). Mindfulness and leadership: Communication as a behavioral correlate of leader mindfulness and its effect on follower satisfaction. *Frontiers in Psychology*, *10*(MAR). https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00667

Avolio, B. J., & Hannah, S. T. (2008). Developmental Readıness: Acceleratıng Leader Development. *Consulting Psychology Journal*, *60*(4), 331-347. https://doi.org/10.1037/ 1065-9293.60.4.331

Axelrod, R. H. (2017). Leadership and Self-Confidence. Içinde J. Marques & S. Dhiman (Ed.), *Leadership Today: Practices for Personal and Professional Performance* (ss. 297-314). Springer.

Baer, R. A. (2003). Mindfulness training as a clinical intervention: A conceptual and empirical review. *Clinical Psychology: Science and Practice*, *10*(2), 125-143. https://doi.org/10.1093/CLIPSY/BPG015

Bass, B. M. (1990). *From Transactional to Transformational Leadership: Learning to Share the Vision*. 19-32. https://doi.org/10.1016/0090-2616(90)90061-S

Brackmann, P. L. (2021). *Mındfulness And Leadershıp: A Begınner's Guıde*. Northeastern University.

Brown, K. W., & Ryan, R. M. (2003). The Benefits of Being Present: Mindfulness and Its Role in Psychological Well-Being. *Journal of Personality and Social Psychology*, *84*(4), 822-848. https://doi.org/10.1037/0022-3514.84.4.822

Burmansah, B., Rugaiyah, R., & Mukhtar, M. (2019). Mindful Leadership: The Ability of Leader to Establish Connection to Others, Community, and Deal with Changes Skillfully-A Case Study of Buddhist Higher Education Institute Leader. *International e-Journal of Educational Studies*, *4*(7), 133-149. https://doi.org/10.31458/iejes.618343

Carson, S. H., & Langer, E. J. (2004). Mindful Practice for Clinicians and Patients. Içinde L. J. Haas (Ed.), *Handbook of primary care psychology* (ss. 173-183). Oxford University Press. https://psycnet.apa.org/record/2005-03335-015

Carson, S. H., & Langer, E. J. (2006). Mindfulness and self-acceptance. *Journal of Rational - Emotive and Cognitive - Behavior Therapy*, *24*(1), 29-43. https://doi.org/10.1007/S10942-006-0022-5

Cavanagh, K., Strauss, C., Forder, L., & Jones, F. (2014). Can mindfulness and acceptance be learnt by self-help?: A systematic review and meta-analysis of mindfulness and acceptance-based self-help interventions. *Clinical Psychology Review*, *34*(2), 118-129. https://doi.org/10.1016/J.CPR.2014.01.001

Dane, E. (2011). Paying attention to mindfulness and its effects on task performance in the workplace. *Journal of Management*, *37*(4), 997-1018. https://doi.org/10.1177/0149206310367948

Dreyfus, G. (2011). Is mindfulness present-centred and non-judgmental? A discussion of the cognitive dimensions of mindfulness. *Contemporary Buddhism*, *12*(1), 41-54. https://doi.org/10.1080/14639947.2011.564815

Eberth, J., & Sedlmeier, P. (2012). The Effects of Mindfulness Meditation: A Meta-Analysis. *Mindfulness*, *3*(3), 174-189. https://doi.org/10.1007/S12671-012-0101-X

Glomb, T. M., Duffy, M. K., Bono, J. E., & Yang, T. (2011). Mindfulness at work. *Research in Personnel and Human Resources Management*, *30*, 115-157. https://doi.org/10.1108/s0742-7301(2011)0000030005

Goleman, D. (2004). What Makes a Leader? *Harward Business Review*. https://hbr.org/2004/01/what-makes-a-leader

Good, D. J., Lyddy, C. J., Glomb, T. M., Bono, J. E., Brown, K. W., Duffy, M. K., Baer, R. A., Brewer, J. A., & Lazar, S. W. (2016). Contemplating Mindfulness at Work: An Integrative Review. *Journal of Management*, *42*(1), 114-142. https://doi.org/10.1177/0149206315617003

Grossman, P. (2011). Defining Mindfulness by How Poorly I Think I Pay Attention During Everyday Awareness and Other Intractable Problems for Psychology's (Re)Invention of Mindfulness: Comment on Brown et al. (2011). *Psychological Assessment*, *23*(4), 1034-1040. https://doi.org/10.1037/A0022713

Hafenbrack, A. C., Kinias, Z., & Barsade, S. G. (2014). Debiasing the Mind Through Meditation: Mindfulness and the Sunk-Cost Bias. *Psychological Science*, *25*(2), 369-376. https://doi.org/10.1177/0956797613503853

Hayes, S. C. (2002). Acceptance, mindfulness, and science. *Clinical Psychology: Science and Practice*, *9*(1), 101-106. https://doi.org/10.1093/CLIPSY.9.1.101

House, R. J. (1977). A theory of charismatic leadership. Içinde J. G. Hunt & L. L. Larson (Ed.), *Leadership: The cutting egde* (ss. 189-207). Southern Illinois University.

House, R. J., & Podsakoff, P. M. (1994). Leadership Effectiveness: Past Perspectives and Future Directions for Research. Içinde J. Greenberg (Ed.), *Organizational Behavior* (ss. 45-82). Lawrence Erlbaum Associates. https://doi.org/10.4324/9780203763209-7

Hülsheger, U. R., Lang, J. W. B., Depenbrock, F., Fehrmann, C., Zijlstra, F. R. H., & Alberts, H. J. E. M. (2014). The power of presence: The role of mindfulness at work for daily levels and change trajectories of psychological detachment and sleep quality. *Journal of Applied Psychology*, *99*(6), 1113-1128. https://doi.org/10.1037/A0037702

Hyland, T. (2017). McDonaldizing Spirituality. *https://doi.org/10.1177/1541344617696972*, *15*(4), 334-356. https://doi.org/10.1177/1541344617696972

Kabat-Zinn, J. (2003). Mindfulness-based interventions in context: Past, present, and future. *Clinical Psychology: Science and Practice*, *10*(2), 144-156. https://doi.org/10.1093/CLIPSY/BPG016

Kabat-Zinn, J. (2005). *Coming to our senses*. Hyperion.

Kabat-Zinn, J. (2011). Some reflections on the origins of MBSR, skillful means, and the trouble with maps. *Contemporary Buddhism*, *12*(1), 281-306. https://doi.org/10.1080/14639947.2011.564844

Kabat-Zinn, J. (2013). *Full catastrophe living : using the wisdom of your body and mind to face stress, pain, and illness*. Bantam Dell.

Karelaia, N., & Reb, J. (2015). Improving decision making through mindfulness. *Mindfulness in Organizations: Foundations, Research, and Applications*, 163-189. https://doi.org/10.1017/CBO9781107587793.009

King, E., & Badham, R. (2020). The Wheel of Mindfulness: a Generative Framework for Second-Generation Mindful Leadership. *Mindfulness*, *11*(1), 166-176. https://doi.org/10.1007/S12671-018-0890-7

King, E., & Haar, J. M. (2017). Mindfulness and job performance: a study of Australian leaders. *Asia Pacific Journal of Human Resources*, *55*(3), 298-319. https://doi.org/10.1111/1744-7941.12143

Konte, A. G. (2022). *Mindfulness in Organizations: The Concept of Mindful Leadership*. https://doi.org/10.5772/intechopen.108322

Langer, E. (1989). *Mindfulness*. Addison-Wesley.

Malinowski, P., & Lim, H. J. (2015). Mindfulness at Work: Positive Affect, Hope, and Optimism Mediate the Relationship Between Dispositional Mindfulness, Work Engagement, and Well-Being. *Mindfulness*, *6*(6), 1250-1262. https://doi.org/10.1007/s12671-015-0388-5

Marques, J. (2017). Leadership and Mindfulness. Içinde J. Marques & S. Dhiman (Ed.), *Leadership Today: Practices for Personal and Professional Performance* (ss. 179-195). Springer.

Matthews, G., Deary, I. J., & Whiteman, M. C. (2003). *Personality Traits* (2. bs). Cambridge University Press. www.cambridge.org

Nhat Hanh, T. (2020). The Miracle of Mindfulness. Içinde T. by M. Ho (Ed.), *Accommodation and Acceptance*. Beacon Press. https://doi.org/10.2307/j.ctt19705fq.15

Oney, E., & Oksuzoglu-Guven, G. (2015). Confidence: a critical review of the literature and an alternative perspective for general and specific self-confidence. *Psychological reports*, *116*(1), 149-163. https://doi.org/10.2466/07.PR0.116K14W0

OpenAI. (2023). *How to Develop and Maintain Self-Confidence*. ChatGPT [Computer software]. https://openai.com/

Oxford Reference. (2023). *Self-confidence*. Oxford Reference. https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803100453192;jsessionid=3C8222C1C7C7AA0E68AB01F7E5BB6D94

Palestini, R. H. (2009). *From Leadership Theory To Practice: A Game Plan for Success As a Leader*. Rowman & Littlefield Education.

Purser, R. E., & Milillo, J. (2015). Mindfulness Revisited: A Buddhist-Based Conceptualization. *Journal of Management Inquiry*, *24*(1), 3-24. https://doi.org/10.1177/1056492614532315

Quaglia, J. T., Brown, K. W., Lindsay, E. K., Creswell, J. D., & Goodman, R. J. (2015). From conceptualization to operationalization of mindfulness. Içinde *Handbook of mindfulness: Theory, research, and practice.* (ss. 151-170). The Guilford Press.

Reb, J., Narayanan, J., & Chaturvedi, S. (2014). Leading Mindfully: Two Studies on the Influence of Supervisor Trait Mindfulness on Employee Well-Being and Performance. *Mindfulness*, *5*(1), 36-45. https://doi.org/10.1007/S12671-012-0144-Z

Rupprecht, S., Falke, P., Kohls, N., Tamdjidi, C., Wittmann, M., & Kersemaekers, W. (2019). Mindful leader development: How leaders experience the effects of mindfulness training on leader capabilities. *Frontiers in Psychology*, *10*(MAY), 1081. https://doi.org/10.3389/FPSYG.2019.01081/BIBTEX

Sauer, S., & Kohls, N. (2011). *Mindfulness in Leadership: Does Being Mindful Enhance Leaders' Business Success?* 287-307. https://doi.org/10.1007/978-3-642-15423-2_17

Siegel, D. J. (2007). *The Mindful Brain: Reflection and Attunement in the Cultivation of Well-Being.* Norton & Company.

Stahl, B., & Goldstein, E. (2010). *A mindfulness-based stress reduction workbook*. New Harbinger Publications.

UNIVERSITY OF SOUTH FLORIDA COUNSELING CENTER. (2023). *What Is Self-Confidence?* https://www.usf.edu/student-affairs/counseling-center/top-concerns/what-is-self-confidence.aspx.

Van Dam, N. T., van Vugt, M. K., Vago, D. R., Schmalzl, L., Saron, C. D., Olendzki, A., Meissner, T., Lazar, S. W., Kerr, C. E., Gorchov, J., Fox, K. C. R., Field, B. A., Britton, W. B., Brefczynski-Lewis, J. A., & Meyer, D. E. (2017). Mind the Hype: A Critical Evaluation and Prescriptive Agenda for Research on Mindfulness and Meditation. *https://doi.org/10.1177/1745691617709589*, *13*(1), 36-61.

Verdorfer, A. P. (2016). Examining Mindfulness and Its Relations to Humility, Motivation to Lead, and Actual Servant Leadership Behaviors. *Mindfulness*, *7*(4), 950-961. https://doi.org/10.1007/s12671-016-0534-8

Walker, L. O., & Avant, K. C. (2005). *Strategies for theory construction in nursing* (4. bs). Pearson/Prentice Hall.

Wallace, A. B. (2011). *The four applications of mindfulness*. Snow Lion Publications. https://www.shambhala.com/minding-closely-2302.html

Weintraub, P. (2015). The Voice of Reason. *Psychology Today*. https://www.psychologytoday.com/intl/articles/201505/the-voice-reason

White, K. A. (2009). Self-Confidence: A Concept Analysis. *Nursing Forum*, *44*(2), 103-114. https://doi.org/10.1111/j.1744-6198.2009.00133.x

Wolever, R. Q., Bobinet, K. J., McCabe, K., Mackenzie, E. R., Fekete, E., Kusnick, C. A., & Baime, M. (2012). Effective and viable mind-body stress reduction in the workplace: A randomized controlled trial. *Journal of Occupational Health Psychology*, *17*(2), 246-258. https://doi.org/10.1037/A0027278

BÖLÜM XIV
LİDERLİK VE İLETİŞİM

Özlem Bahadır

1. GİRİŞ

Cialdini (2001, s. 73), Harvard Business Review'da yayımlanan makalesinde; *"ikna sanatında ustalaşmayan hiçbir liderin başarılı olamayacağını"* vurgulamaktadır. İnsanları ikna etmenin tek yolunun iletişim kurmak olduğu göz önüne alındığında, iletişimin etkili bir liderlik sergilemek isteyen yöneticiler için değeri ortaya çıkmaktadır.

İletişim, çoğu zaman 'doğru ve tam olarak anlaşıldığı' düşünülen ancak liderlik başarısızlıklarının altında yatan etkendir. Birçok yönetici, iletişimin doğal olarak kendiliğinden gerçekleştiği inancıyla, iletişim kurma biçimlerinin örgütsel başarıyla ilişkisini kuramamaktadır. Günlük insan etkileşimlerinde gömülü olduğundan iletişim olgusunun tam olarak algılanması aslında oldukça zordur (Fairhurst, 2011). İletişimin bu doğasını Fairhurst (2011, s. 43), David Foster Wallace'ın bir öyküsüyle şöyle açıklamaktadır:

> *"İki genç balık birlikte yüzerken kendilerinden daha yaşlı bir balığın yanından geçerler. Yaşlı balık onlara başını sallayarak; "Günaydın çocuklar, su nasıl?" diye seslenir. Genç balıklardan biri, diğerine dönerek sorar; "Su da ne?". Bu genç balığın etrafını çevreleyen suya karşı tutumu, iletişimin doğal olarak gerçekleştiğini düşünen ve iletişim kurma biçimlerinin astların ve yönetimsel eylemlerin üzerindeki etkisinin farkında olmayan liderlere benzemektedir."*

İletişim, çoğu zaman kolay ve kendiliğinden gerçekleşen bir olgu olarak düşünülmektedir çünkü yönetici ya da lider olan çoğu insan sonuçta konuşma yeteneğine sahiptir. Ancak konuşma yeteneği, iletişim kurma yeteneği ile aynı şey değildir. İletişim, konuşma ve dinlemenin yanı sıra anlayıp anlamadığınızı kontrol etmeyi içeren, iki yönlü işleyen çok daha karmaşık bir süreçtir.

Bir mesajı oluşturmak, onu bir başkasına göndermek, geri bildirim almak, açık ve anlaşılır şekillerde iletişimi sürdürebilmek, geliştirilmesi zaman ve

KAYNAKÇA

Awamleh, R., & Gardner, W. L. (1999). Perceptions of leader charisma and effectiveness: The effects of vision content, delivery, and organizational performance. *The Leadership Quarterly, 10(3),* 345-373.

Barge, J. K. (1994). Leadership: Communication skills for organizations and groups. New York: St Martin's Press.

Barge, J., & Hirokawa, R. (1989). Toward a communication competency model of group leadership. *Small Group Behavior, 20(2),* 167-189.

Barrett, J. D. (2006). Strong communication skills a must for today's leaders. *Handbook of Business Strategy, 7 (1),* 385-390.

Bass, B. M. (2008). The bass handbook of leadership: Theory, research, and managerial applications. 4th ed. New York: Free Press.

Batu, M., & Kalaman, S. (2018). İletişimde kavramsal çerçeve: 2000 yılı sonrasında Türkiye'deki yayınlar üzerine bir inceleme, *Selçuk İletişim, 11 (1)*, 19-39.

Bolden, R., & Gosling, J. (2006). Leadership competencies: Time to change the tune? *Leadership*, *2*(2), 147-163.

Bowman, W., Jones W., Peterson A., Gronouski A., Mahoney M. (1964). What helps or harms promotability? *Harvard Business Review, 42(1),* 6-18.

Bryman, A., Collinson, D., Grint, K., Jackson, B. and Uhl-Bien, M. (Eds) (2011). The sage handbook of leadership. Sage Publications, Thousand Oaks.

Cameron, G. T., & McCollum, T. (1993). Competing corporate cultures: A multi-method, cultural analysis of the role of internal communication. *Journal of Public Relations Research, 5,* 217-250.

Cialdini, R. (2001). Harnessing the science of persuasion. *Harvard Business Review, 79 (9),* 72-80.

Clutterbuck, D., & Hirst, S. (2002). Leadership communication: A status report. *Journal of Communication Management, 6(4),* 351-354.

Conger, J. A. (1999). İkna sanatı. *Harvard Business Review - İnsanları Yönetmek.* (Çeviren: Gündüz Bulut), İstanbul: MESS Yayınları No: 307.

Dökmen, Ü. (2004). İletişim çatışmaları ve empati. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Drucker, P. (1999). Management challenges for the 21st century. New York: Harper Collins.

Eriksen, E.O. (1997). Kommunikativt ledarskap. Om styrning av offentliga institutioner (Communicative Leadership. Managing Public Institutions), Daidalos, Goteborg.

Fairhurst, G.T. (2001). Dualisms in leadership research. in Jablin, F.M. and Putnam, L.L. (Eds), The New Handbook of Organizational Communication. Advances in Theory, Research and Methods, Sage Publications, Thousand Oaks, CA, 379-439.

Fairhurst, G.T. (2005). Reframing the art of framing: problems and prospects for leadership. *Leadership, 1(2),* 165-185.

Fairhurst, G.T. (2011). Leadership and the power of framing. *Leader to Leader, 61,* 43-48.

Fairhurst, G.T., Cooren, F., & Cahill, D.J. (2002). Discursiveness, contradiction, and unintended consequences in successive downsizings. *Management Communication Quarterly, 15(4),* 501-540.

Frese, M., Beimel, S., & Schoenborn, S. (2003). Action training for charismatic leadership: Two evaluations of studies of a commercial training module on inspirational communication of a vision. *Personnel Psychology, 56(3),* 671-697.

Gentry, W. A. (2010). Managerial derailment: What it is and how leaders can avoid it. In E. Biech (Ed.), ASTD leadership handbook (311-324). Alexandria, VA: ASTD Press.

Gentry, W. A., Weber T. J., & Golnaz Sadri (2007). Empathy in the workplace a tool for effective leadership. Society of Industrial Organizational Psychology Conference, New York.

George, J. M. (2000). Emotions and leadership: The role of emotional intelligence. *Human Relations, 53,* 1027-1055.

Gilley, A. (2005). The manager as change leader. Westport, CT: Praeger.

Golemen, D. (1995). Duygusal zeka neden IQ'dan önemlidir? (Çeviren: Banu Seçkin Yüksel) 29. Baskı, İstanbul: Varlık Yayınları.

Gürüz, D., & Eğinli, A. (2008). Kişilerarası İletişim-Bilgiler-Etkiler-Engeller. Ankara: Nobel.

Hamrefors, S. (2010). Communicative leadership. *Journal of Communication Management, 14(2),* 141-152.

House, R. J., Hangers, P. J., Javidan, J., Dorfman, P. W., Gupta, V., & Asssociates. (2004). Leadership, culture, and organizations: The GLOBLE study of 62 societies. Thousand Oaks, CA: Sage.

Howkins, J. (2001). The creative economy. New York: Penguin Books.

Högström, A., Bark, M., Bernstrup, S., Heide, M., & Skoog, A. (1999). Kommunikativt ledarskap – en bok om organisationskommunikation (Communicative Leadership – A Book on Organizational Communication), Sveriges Verkstadsindustrier, Industrilitteratur, Stockholm.

Johansson, C., Miller V. D., & Hamrin, S. (2014). Conceptualizing communicative leadership. *Corporate Communications: An International Journal, 19(2),* 147-165.

Kang, M., & Sung, M. (2017). How symmetrical employee communication leads to employee engagement and positive employee communication behaviors. *Journal of Communication Management, 21(1),* 82-102.

Karaçor, S., & Şahin, A. (2004). Örgütsel iletişim kurma yöntemleri ve karşılaşılan iletişim engellerine yönelik bir araştırma. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 4 (8),* 96-117.

Kim, J.N., & Rhee, Y. (2011). Strategic thinking about employee communication behavior (ECB) in public relations: testing the models of megaphoning and scouting effects in Korea. *Journal of Public Relations Research, 23(3),* 243-268.

Koçel, T. (2014). İşletme yöneticiliği. 15. Baskı, İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Mintzberg, H. (1979). The structuring of organizations. New York: Pearson.

Nichols, R. G., & Stevens, L. A. (1999). İnsanları dinlemek. Harvard Business Review - Etkin İletişim. (Çeviren: Ahmet Gürsel), İstanbul, MESS Yayınları No: 325.

Nordblom, C., & Hamrefors, S. (2007). Communicative leadership: development of middle managers' communication skills at Volvo group. Business Effective Communication, Swedish Public Relations Association, Stockholm.

Odabaşı, Y., & Oyman, M. (2003). Pazarlama iletişimi yönetimi. İstanbul: Media Cat.

Oskay, Ü. (1992). İletişimin Abc'si. İstanbul: Simavi Yayınları.

Sagie, A. (1996). Effects of leader's communication style and participative goal setting on performance and Attitudes. *Human Performance, 9 (1).*

Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality, 9,* 185-211.

Srivastava, A., Bartol, K. M., & Locke, E. A. (2006). Empowering leadership in management teams: Effects on knowledge sharing, efficacy, and performance. *Academy of Management Journal, 49(6),* 1239-1251.

Salovey, P., & Mayer, J. (1990), Emotional intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality, 9 (3),* 185-211.

Taylor, J.R. (2011). Organization as an (imbricated) configuring of transactions. *Organization Studies, 32 (9),* 1273-1294.

Tengblad, S. (2006). Is there a 'new managerial work'? A comparison with Henry Mintzberg's classic study 30 years later. *Journal of Management Studies, 43(7),* 1437-1461.

Tourish, D., & Jackson, B. (2008). Guest editorial: communication and leadership: an open invitation to engage. *Leadership, 4(3),* 219-225.

Towler, A. J. (2003). Effects of charismatic influence training on attitudes, behavior, and performance. *Personnel Psychology, 56(2),* 363–381.

Vries R.E., Bakker-Pieper, A., & Oostenveld, W. (2010). Leadership = communication? The relations of leaders' communication styles with leadership styles, Knowledge sharing and leadership outcomes. *J Bus Psychol. 25(3),* 367-380.

Williams, C. (2006). Management (4th Eds). Cengage Learning.

Yukl, G. (2006). Leadership in organizations (6th ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Yukl, G., & Van Fleet, D. D. (1992). Theory and research on leadership in organizations. In M. D. Dunnette & L. M. Hough (Eds.), *Handbook of industrial and organizational psychology, 3,* 147-197. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.

DİJİTAL OYUN KÜLTÜRÜ

Editör
D. Alper Altunay

nobel bilimsel

DİJİTAL OYUN KÜLTÜRÜ

Editör: D. Alper Altunay

Yayın No.: 1579
ISBN: 978-625-398-472-4
E-ISBN: 978-625-398-473-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Altunay, D. Alper.
Dijital Oyun Kültürü / Editör: D. Alper Altunay
1. Basım, XII + 238 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-472-4
E-ISBN: 978-625-398-473-1
1. Dijital Oyun 2. Video Oyun 3. Oyun Kültürü

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **ix**

DİJİTAL OYUN KÜLTÜRÜ ÜZERİNE **1**
D. Alper Altunay - Elif Güntürkün

GİRİŞ 1
1. BİR ENDÜSTRİ OLARAK DİJİTAL OYUN 7
2. SOSYALLEŞME ARACI OLARAK DİJİTAL OYUN 10
3. EĞLENCE ARACI OLARAK DİJİTAL OYUN 13
4. DİJİTAL OYUN KÜLTÜRÜ İÇİNDE OYUNCU 20
SONUÇ 22
KAYNAKÇA 23

VİDEO OYUN KÜLTÜRÜNDE OYUN-DIŞI YARATICI ARAYIŞLAR: DÖNÜŞTÜRÜCÜ OYUN BİÇİMLERİ **25**
Burcu Nehir Halaçoğlu

GİRİŞ 26
1. FAN-OYUNCU VE OYUN KÜLTÜRÜ 28
2. FAN-OYUNCUNUN YARATICI ETKİSİ: DÖNÜŞTÜRÜCÜ OYUN 35
3. DÖNÜŞTÜRÜCÜ OYUN BİÇİMLERİ 37
SONUÇ 47
KAYNAKÇA 49

MEDYA OKURYAZARLIĞI BAKIŞ AÇISINDAN "EKRANDA OYUN" **53**
E. Nezih Orhon

1. OYUN VE BEYİN GELİŞİMİ 54
2. EĞİTİMDE ESKİ ANCAK YENİDEN KEŞFEDİLEN YENİ BİR ARAÇ: "VİDEO" OYUN 57
3. ÇOCUKLAR, GENÇLER VE OYUN BAĞIMLILIĞI 60

4. OYUNA YÖNELMEDE BAĞIMLILIK VE EKRANIN "BAĞLILIK İÇİN TASARLANMASI" 63
5. VİDEO OYUNLAR: BAĞIMLILIK MI, KOPUŞA GEÇMEK Mİ? 66
Kaynakça 69

TARİHSEL BİR İZLEKTE DİJİTAL OYUN VE GELECEĞİNE DAİR ÖNGÖRÜLER 71
Tuğçe Esin Pınarbaşı

GİRİŞ 71
1. OYUN KAVRAMI VE DİJİTAL OYUN 73
2. KÜRESEL DÜZEYDE DİJİTAL OYUN: DÜNYADA DİJİTAL OYUN TARİHİ 77
4. YEREL DÜZEYDE DİJİTAL OYUN: TÜRKİYE'DE DİJİTAL OYUN TARİHİ 84
5. DiJiTAL OYUNLARIN GELECEĞiNE DAiR ÖNGÖRÜLER 88
SONUÇ 91
KAYNAKÇA 94

GERÇEK DÜNYAYA SANAL AYNADAN BAKMAK: GENSHIN IMPACT'TE KÜLTÜR VE KURGUSAL KÜLTÜR EKİMİ 99
Gülin Terek Ünal - Aleyna Zaim

GİRİŞ 100
1. BİR İFADE BİÇİMİ OLARAK OYUN 101
2. KURGUSAL KÜLTÜR ÜRETİCİSİ SANAL AYNA 104
3. "GENSHIN"DE KÜLTÜR "ETKİ"Sİ 106
4. SUMERU ve KURGUSAL EKLEKTİK KÜLTÜR 114
SONUÇ 121
KAYNAKÇA 123

OYUNU İZLETEN FİLMLER: OYUNLA ÖYKÜLENMİŞ FİLM ANLATILARI . 127
Özgür Çalışkan

GİRİŞ 128
1. DİJİTAL ÇAĞDA OYUNUN DEĞİŞİMİ 129
2. OYUN VE SİNEMA BAĞLAMINDA ANLATI KAVRAMI 131

3. OYUN ANLATILI FİLMLER ÜZERİNE BİR İNCELEME 137
4. KAHRAMANIN DÖNÜŞÜMÜ: *OYUNBOZAN RALPH* 138
5. NOSTALJİK OYUN DENEYİMİ: *PİXELS* 139
6. OYUNCULARIN ÖYKÜSÜ: *BAŞLAT* 141
7. OYUNUN FARKINA VARMAK: *GERÇEK KAHRAMAN* 142
SONUÇ 145
KAYNAKÇA 148

SİBERPUNK VE VİDEO OYUNLAR 151
Burçin Ünal - Halid Bilal Tanrıkulu
GİRİŞ 151
1. BİLİM KURGU VE SİBERPUNK 153
2. SİBERPUNK ve VİDEO OYUNLAR 160
SONUÇ 168
KAYNAKÇA 169

KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR PERSPEKTİFİNDEN DİJİTAL OYUN VE OYUNCU ÇALIŞMALARI 173
Özge Sayılgan
1. DİJİTAL OYUNCU ÇALIŞMALARI 174
2. DİJİTAL OYUNDA "KODLAMA/KODAÇIMI" MODELİNİN GELİŞİMİ: HEAVY RAIN ÖRNEĞİ 182
SONUÇ 191
KAYNAKÇA 192

OYUN KÜLTÜRÜ VE TWITCH CANLI YAYINLARI 195
Umut Gül
GİRİŞ 196
1. VİDEO OYUN KÜLTÜRÜ 197
2. TWITCH CANLI YAYINLARI 203
SONUÇ 207
KAYNAKÇA 208

VİDEO OYUNLARINDA ANLATI 211
İrem Baydar
GİRİŞ 212
1. ARISTOTELES'İN OYUN KONSOLU - KLASİK ANLATIDA TEMEL ÖGELER 214
2. BİR VARMIŞ BİR YOKMUŞ - OYUNLARDA HİKÂYE ANLATICILIĞI 215
3. VE SONSUZA KADAR MUTLU YAŞADILAR (MI?) - DRAMATİK YAPI 220
4. GÖRÜŞÜRÜZ NOOB! BEN YOLA ÇIKIYORUM! - KAHRAMANIN VE OYUNCUNUN YOLCULUĞU 226
5. KIRMIZI HAP MI MAVİ HAP MI? - VİDEO OYUNLARINDA ETKİLEŞİM 229
SONUÇ 232
KAYNAKÇA 236

DİJİTAL OYUN KÜLTÜRÜ ÜZERİNE

D. Alper Altunay - Elif Güntürkün

ÖZET

Oyun geçmiş uygarlıklardan beri insan hayatının önemli bir etkinlik alanı olarak gündeme gelmiştir. Yalnızca insanlar değil, hayvanlar arasında da oyunun varlığı, oyunu yalnızca kişisel, bilişsel ihtiyaçlar üzerinden ele almanın ötesinde farklı boyutlarının anlaşılması gerekliliğini göstermektedir. Oyunun varlık gösterdiği alanlara göre farklı yapılar ve özellikler gösterdiği söylenebilmektedir. Teknolojinin gelişmesi ve internetin yaygınlaşmasıyla oyun, dijital alanda bambaşka nitelikler kazanmış ve varlığını sürdürmüştür. Yeni medya ile bütünleşmesi bağlamında oyunun kazandığı niteliklerin farklı özellikler ve bakış açıları içerisinde anlaşılması hem oyunun hem de oyuncuların beklentileri, oyunun geleceği ve oyunun günümüzde bireylerin hayatındaki yerinin anlaşılması adına önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital oyun, Oyun endüstrisi, Dijital oyun ve eğlence

GİRİŞ

Oyun, yeni iletişim ortamları içinde dönüşen konumu ve sosyal yaşam içinde edindiği yeni roller bağlamında son yıllarda farklı disiplinler içinde ele alınan başlıca konulardan biridir. Geleneklerinden gelen güçlü kodları nedeniyle kültürel ve sosyal alanların içinde farklı bakış açıları ile oyun artık önemli bir araştırma alanıdır. Öyle ki insanın doğumundan itibaren gerek

laşan pek çok nokta da göze çarpmaktadır. Dijital oyunlarda, günümüzün Castells'in ifadesiyle ağ toplumuna uygun nitelikleri zaman ve uzamı dijital alana taşımış, oyunları ve oyuncuları zaman ve uzam belirleniminden özgürleştirmiştir. Bununla birlikte yine ağ toplumu olarak nitelenen toplumsal sistemde oyunun etkileşimli olarak oynanabilmesi, zamanı ve mekânı sınırlandırmaması gibi olanaklar oyunla ilgili motivasyonları ve ihtiyaçları da başka bir perspektiften izlemeyi gerektirmektedir.

Dijital oyunların sadece birer eğlence aracı olması ötesinde, birer sosyalleşme aracı olmaları geleneksel oyun kültüründe de yer alan ortak niteliklerdendir. Ancak dijital dünyanın sunduğu olanaklarla birlikte dijital oyunların, ekonomik ve sosyal yapının getirileriyle birlikte düşünülmesi önemlidir. Dijital oyunlar zamanın ve mekânın deneyimlenmesinde farklı bir süreç vadetmektedir.

KAYNAKÇA

Bartle, R. (1996). *Hearts, Clubs, Diamonds, Spades: Players Who Suits Muds*. Retrieved from Players Who Suit MUDs: https://mud.co.uk/r ichard/hcds.htm

Bassala, G. (2013). *Teknolojinin Evrimi.* (C. Soydemir, Trans.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Baudrillard, J. (2005). *Baştan Çıkarma Üzerine.* (A. Sönmezay, Trans.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Binmore, K. (2007). *Playing for real a text on game theory.* Oxford University Press.

Caillois, R. (2001). *Man, Play and Games.* (M. Barash, Trans.) Chicago: UNIVERSITY OF ILLINOIS PRESS.

Castells, M. (2008). *Ağ Toplumunun Yükselişi.* (E. Kılıç, Trans.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, M. (2013). *Ağ Toplumunun Yükselişi / Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Cilt 1.* (E. Kılıç, Trans.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Chang, C.-C. (2013). Examining users intention to continue using social network games: A flow experience perspective. *Telematics and Informatics*, 311-321.

Chen, J. (2007). Flow in Games (and Everything Else). *COMMUNICATIONS OF THE ACM*, 31-34.

Csikszentmihalyi, M. (2008). *flow The Psychology of Optimal Experience.* Harper Perennial .

Dent, S. (2023, March 17). *The 20-year-old metaverse game 'Second Life' is getting a mobile app*. Retrieved from Engadget: https://www.engadget.com/the-20-year-old-metaverse-game-second-life-is-getting-a-mobile-app-110254437.html

Dijk, J. V. (2016). *Ağ Toplumu.* (Ö. Sakin, Trans.) İstanbul: Epsilon Yayınları.

Fink, E. (2015). *Bir Dünya Sembolü Olarak Oyun.* (N. Aça, Trans.) Ankara: Dost Yayınevi.Gombrich, E. H. (1986). *Sanatın Öyküsü.* (B. Cömert, Trans.) İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hari, J. (2022). *Çalınan Dikkat.* (B. E. Aksoy, Trans.) İstanbul: Metis Yayınları.

Hoffman, D. L., & Novak, T. (1996). Marketing in Hypermedia Computer-iVlediated Environments^ Conceptual Foundations. *Journal of Marketing*(60), 50-68.

Huizinga, J. (2006). *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme.* (M. A. Kılıçbay, Trans.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

İğit, A. (2019). *Ditital Oyunlarda Empatik İletişim.* Ankara: Nobel Yayınları.

Kepenek, E. B. (2020). YENİ VE YÜKSELEN BİR ALAN: DİJİTAL OYUNLAR SOSYOLOJİSİ. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi / Journal of Sociological Research*(23), 186-213.

Marshall Mcluhan, B. R. (2020). *Global Köy.* (B. Ö. Düzgören, Trans.) İstanbul: Scala Yayıncılık.

Oskay, Ü. (2015). *Estetize Edilmiş Yaşam.* İstanbul: Kesit Yayıncılık.

Parman, T. (2020). *Freud'un Makara Oyunu.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Prensky, M. (2009, February/March). H. Sapiens Digital: From Digital Immigrants and Digital Natives to Digital Wisdom . *Innovate: Journal of Online Education,*.

Ritchie, D. M. (2015, 12 10). *Yes, A video game contributed to Unix Development*. Retrieved from Harward University: https://sites.fas.harvard.edu/~lib215/reference/history/spacetravel.html

Sepetçi, T. (2022, Ağustos 10). *Dijital Oyun Kültürü ve Sosyal Etkileşim.* Retrieved from Güvenli Web Org: https://www.guvenliweb.org.tr/blog-detay/dijital-oyun-kulturu-ve-sosyal-etkilesim

Suits, B. (2012). *Oyun, Yaşam, Ütopya.* (S. Sertabiboğlu, Trans.) İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.

Top 10 Biggest Video Game Companies in the World. (2023, 03 02). Retrieved from All Top Everything: https://www.alltopeverything.com/top-10-biggest-video-game-companies/

Williams, R. (2003). *Televizyon, Teknoloji ve Kültürel Biçim.* (A. U. Türkbağ, Trans.) Ankara: Dost Yayınevi.

VİDEO OYUN KÜLTÜRÜNDE OYUN-DIŞI YARATICI ARAYIŞLAR: DÖNÜŞTÜRÜCÜ OYUN BİÇİMLERİ

Burcu Nehir Halaçoğlu

ÖZET

Video oyunları izleyicinin aynı zamanda bir katılımcı olarak aktif bir rol üstlendiği interaktif bir görsel-işitsel medya aygıtı olarak nitelendirilebilir. Bu anlamda hem sinema aygıtından hem de diğer geleneksel anlatı biçimlerinden farklı bir noktada durmaktadır. Dolayısıyla video oyun çalışmalarında oyuncu, hem görüntüden etkilenen hem de görüntüyü etkileyen oyuncu eylemliliği çerçevesinde ele alınır. Buna bağlı olarak oyuncu mevcudiyeti sadece oyunun oynanışı sırasında değil, oyun oynama davranışıyla şekillenen kültürel yapının gelişiminde de etkilidir. Oyun kültürü oyun oynayanların ortak davranış, ihtiyaç, beklenti ve zihniyetinin bir sonucu olarak biçimlenmektedir. Bu kültürel birikimde etken konumdaki katılımcılar, oyunları dönüştürerek farklı oyun-dışı yaratıcı türlerin ortaya çıkmasını sağlayabilmektedir. Oyun çalışmalarında dönüştürücü oyun (transformative game) olarak kavramsallaştırılan bu durum, sadece video oyunlarının geleceğini değil, farklı disiplinlerin ve pratiklerin, sinemanın, tiyatronun, turizmin, fotoğrafçılığın, eğitimin ve sosyalleşme biçimlerinin geleceğini de etkilemekte, onları da dönüştürmektedir. Bu çalışmada video oyunlarında fan kültürünün etkisiyle ortaya çıkan dönüştürücü oyun kavramı ele alınmıştır. Ardından dönüştürücü oyun kavramının bir sonucu

katılmaktadır. Dolayısıyla video oyunlarının, bilgisayar çağının ve sanal gelecek tasarılarının en önemli görsel-işitsel ve kuşatıcı medya aygıtı olarak, sadece diğer medya aygıtlarını değil, insanla ilişkili her deneyime ve alana etki etme ve dönüştürme gücüne sahip olduğu iddia edilebilir.

KAYNAKÇA

Aarseth E. (2012). A narrative theory of games, FDG '12: Proceedings of the International Conference on the Foundations of Digital Games, s. 129–133. https://doi.org/10.1145/2282338.2282365

Atari, Inc. (Geliştirici). (1982). E.T. the Extra-Terrestrial [Video Oyunu]. Atari, Inc.

Back, J., Segura, E. M., Waern, A., (2017). Designing for transformative play. ACM Trans.Comput.-Hum. Interact. 24, 3, Article 18 (April 2017), 28 pages. DOI: http://dx.doi.org/10.1145/3057921

Barab, S.A., Scott, B., Siyahhan, S., Goldstone, R., Ingram-Goble, A., Zuiker, S.J., Warren, S., (2009). Transformational Play as a Curricular Scaffold: Using Videogames to Support Science Education, J Sci Educ Technol, 18:305–320. DOI 10.1007/s10956-009-9171-5

Barab, S., Pettyjohn, P., Gresalfi, M., Volk, C., Solomou, M., (2012). Game-based curriculum and transformational play: Designing to meaningfully positioning person, content, and context, Computers & Education 58 (2012) 518–533, doi:10.1016/j.compedu.2011.08.001

Barnabé, F., (2021). The Transformative Power of Speedrun Deconstruction and Recodification of Pokémon Games' Communicative Structures, Martin Roth, Hiroshi Yoshida, Martin Picard (eds.): Japan's contemporary media culture between local and global. Content, Practice and Theory. Heidelberg: CrossAsia-eBooks, 2021. DOI: https://doi.org/10.11588/crossasia.971.c12887

Cameron, D. ve Caroll, J. (2011). Encoding liveness: performance and real-time rendering in machinima, H. Lowood, M. Nitsche (Ed.), The machinima reader içinde (ss. 127–141), Cambridge, MA: The MIT Press.

Campbell, W., Goss, A., Trottier, K., Claypool, M., (2021). Sports versus Esports A Comparison of Industry Size, Viewer Friendliness, and Game Competitiveness, içinde Global Esports: Transformation of Cultural Perceptions of Competitive Gaming, (ed. Dal Yong Jin), s. 35-59, USA: Bloomsbury Publishing.

Carlson, R., (2009). Games as transformative works [editorial]. In "Games as Transformative Works," edited by Rebecca Carlson, special issue, Transformative Works and Cultures, no. 2. https://doi.org/10.3983/twc.2009.0116.

Causey, M. (2006). *Theatre and Performance in Digital Culture From simulation to embeddedness*, Oxon: Routledge.

Dovey, J., Kennedy, H. W., (2006). *Game Cultures: Computer Games as New Media*, UK: Open University Press.

Edery, D., Mollick, E. (2009). *Changing the Game: How Video Games are Transforming the Future of Business*, USA: Pearson Education Nc.

Gazzard, A., (2016) Between Pixels and Play: The Role of the Photograph in Videogame Nostalgias, Photography and Culture, 9:2, 151-162, DOI: 10.1080/17514517.2016.1203589

Gerling, W., (2018). Photography in the digital, Photographies, 11:2-3, 149-167, DOI: 10.1080/17540763.2018.1445013

Glas, R., (2007). Playing another Game: Twinking in World of Warcraft, Proceedings of DiGRA 2007 Conference.

Halaçoğlu, B.N., (2021). Makinimanın Gelişimi: Film Yapımının Sanal Prodüksiyona Dönüşümü, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 68, s. 73-89. DOI : 10.51290/dpusbe.823660

Halaçoğlu, B.N., (2020a). Tüm devinimli video (fmv) oyunlarının evrimi: Bir interaktif film örneği olarak Late Shift, 7. Uluslararası İletişim Günleri Dijital Çağda İletişim Eğitimi Sempozyumu Bildiri Kitabı, s. 360-376, Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul.

Halaçoğlu, B.N., (2020b). Transmedya öykü anlatımı ve makinima: Video oyun tiyatrosu, 2. Geleneksel Dijitale Uluslararası Medya Araştırmaları Sempozyum Bildiri Kitabı, s. 103-113, Ege Üniversitesi, İzmir.

Hilburn, K., E., (2017). Transformative Gameplay Practices: Speedrunning through Hyrule, Master Thesis, Faculty of the Graduate School of The University of Texas at Austin.

Homan, D., Homan, S., (2014). The Interactive Theater of Video Games: The Gamer as Playwright, Director, and Actor, Comparative Drama, Spring & Summer 2014, Vol. 48, No. 1/2, Special Issue: The Audience as Player: Interactive Theater over the Years (Spring & Summer 2014), pp. 169-186.

Id Software (Geliştirici). (1993). Doom [Video Oyunu]. Id Software.

Jenkins, H. (2012). *Textual poachers: Television fans and participatory culture* (2nd ed.). NewYork: Routledge.

Jones, R., (2006). "From Shooting Monsters to Shooting Movies." Fan Fiction and Fan Communities in the Age of the Internet. Ed. Karen Hellekson and Kristina Busse. Jefferson, NC: MacFarland + Company, Inc. Publishers, s. 266-267.

Lowood, H., (2006) High-performance play: The making of machinima, Journal of Media Practice, 7:1, 25-42, DOI: 10.1386/jmpr.7.1.25/1

Mavridou, O., Sloan R. J. S., (2013). Playing outside the box: Transformative works and computer games as participatory culture, Participations: Journal of Audience Reception Studies, Volume 10, Issue 2, UK.

Moreno, J. A. (2020). Game rules vs. fandom. How Nintendo's Animal Crossing fan-made content negotiates the videogame meanings. Ámbitos. Revista Internacional de Comunicación 47, pp. 212-237. Doi: 10.12795/Ambitos.2020.i47.11

Newman, J. (2008). *Playing with videogames*, USA: Routledge.

Ruffino, P., (2018). *Future Gaming; Creative Interventions in Video Game Culture*, London: Goldsmiths Press.

Salen, K., Zimmerman, E., (2004). *Rules of Play: Game Design Fundamentals*, Cambridge: MIT Press.

Sharma, Y. P., (2020). Virtual Reality – Real Life Experiences in School Education, The Proceedings of The 2nd International Conference On Virtual Reality, 15-16 November, Harran University, Sanliurfa, Turkey, s.35

Silverstone, R., (1999). Rhetoric, Play, Performance: Revisiting a Study of the Making of a BBC Documentary, in Gripsrud, Jostein (ed.) Television and Common Knowledge. London: Routledge, s. 71–90.

Sotamaa, O., (2007). Let Me Take You to The Movies Productive Players, Commodification and Transformative Play, Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies, Vol 13(4): 383–401, DOI: 10.1177/1354856507081961

Tamborini, R., Bowman, N. D. (2010). Presence in Video Games, Immersed in Media: Telepresence in everyday life içinde, (ed. Cheryl Campanella Bracken ve Paul D. Skalski), s. 87-109, NY: Routledge.

Valve (Geliştirici). (2007). Portal [Video Oyunu]. Valve.

Zimmerman, E. (2009). Gaming Literacy Game Design as a Model for Literacy in the Twenty-First Century, içinde The Video Game Theory Reader 2, (eds. Bernard Perron and Mark J. P. Wolf), s. 23-31, NY: Routledge.

İnternet Kaynakları

http-1: https://www.unrealengine.com/en-US/solutions/film-television (Erişim tarihi 22 Aralık 2022).

http-2: https://www.speedrunslive.com/rules-faq/faq (Erişim tarihi 02 Ocak 2023).

http-3: https://www.youtube.com/watch?v=mqdemfndIo0 (Erişim tarihi 18 Aralık 2022).

http-4: https://www.evl.uic.edu/pape/CAVE/oldCAVE/CAVE.html (Erişim tarihi 22 Aralık 2022).

http-5: https://www.youtube.com/@IAmCrusty (Erişim tarihi 20 Aralık 2022).

Academy of Machinima Arts and Sciences. (2005). The machinima faq, Machinima. https://web.archive.org/web/20121010063429/http://www.machinima.org/machinima-faq.html (Erişim tarihi 02.01 2023)

MEDYA OKURYAZARLIĞI BAKIŞ AÇISINDAN "EKRANDA OYUN"

E. Nezih Orhon

ÖZET

Birçok canlı için oyun vazgeçilemez bir anlama sahip. Sadece eğlenmek, sosyalleşmek ya da zaman değerlendirmek için düşünülebilecek bir kavram değil oyun. İnsan açısından düşünüldüğünde doğrudan 'gelişim' ile ilgili bir konu ortaya çıkmış oluyor. Bir an için kuşlara bakalım; çalışmaların dikkat çeken bölümü oyun oynayan kuşların beyin gelişimlerini işaret ediyor. Oyun oynamanın da özellikle çocuklar başta olmak üzere tüm bireyler için çok önemli bir role sahip olduğunu görebiliyoruz. Söz konusu oyun ekranlar üzerinden gerçekleştiği zaman ise bir parça daha temkinli ve hatta eleştirel yaklaşıldığına tanıklık ediyoruz. Yer alan çalışma ekran üzerinden gerçekleşen oyun oynama etkinliğinin medya okuryazarlığı açısından değerlendirilebilmesi temel almaktadır. Bu sayede sadece olumsuz değil, ancak belki de dikkate değer görülmesi gereken boyutları üzerinde de odaklanılmış olacaktır. Ekranda oyunun bireylere kattığı olumlu sonuçları da görmek özellikle medya okuryazarlığının sunduğu eleştirel yaklaşım açısından değer taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Oyun oynama davranışı, Video oyun, Oyun bağımlılığı

görebilmemiz gerekmektedir. Anlaşılacağı üzere, birey hem bağımlı hem de kopmuş olabilmektedir.

2018 yılı sonunda İnsan-Bilgisayar Etkileşimi üzerine düzenlenen konferansın oturum kitabı baskın şekilde yer alan oyun, telefon ve sosyal medya bağımlılığının aslında konuyu daha çok bilerek tercih ettiğimiz ve bir tür başa çıkma stratejisi olarak yer verdiğimiz bir yaklaşım olarak tarif etmektedir. Söz konusu durumu bir tür düzensizlik olarak tanımlamaktadır. Hatta online oyunların uzun saatler oynandığı düşünülecek olursa bunun çoğu zaman bağımlılık olarak tanımlandığını aslında bunun çevredeki insanlardan kopma isteği ile de açıklanabileceğini vurgulamaktadır farklı çalışmalar.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında da özellikle pandemi dönemi gibi sınırlılıkların yaşandığı, bireysel tercihlerin söz konusu olduğu süreçlerde bireylerin video oyunlar, online oyunlar ve sosyal medya ile kurdukları bağı bir ölçüde bağımlılık ile ilgili bir tanımlamadan daha farklı bir noktaya; insanın insana temasının sıkıntılar yarattığı ya da insanın insanı artık yormaya başladığı çağda "kopuşa geçme" ile tanımlayabilmeye ve bu yönde daha fazla araştırmaya da ihtiyaç olduğunu görmüş olmaktayız.

Son söz olarak, belki de soruyu belki de kendimize sorabilmeliyiz; video oyunlar ile bağınız söz konusu olduğunda acaba bağımlı olanlardan mısınız, yoksa kopuşa geçenlerden mi?

KAYNAKÇA

Association for Computing Machinery. (2018). Interaccion 2018: XIX International Conference on Human Computer Interaction, Palma-Spain. September 12-14, 2018. ISBN: 978-1-4503-6491-1.

Baughan, Amanda & Zhang, Mingrui & Rao, Raveena & Lukoff, Kai & Schaadhardt, Anastasia & Butler, Lisa & Hiniker, Alexis. (2022). "I Don't Even Remember What I Read": How Design Influences Dissociation on Social Media. 1-13. 10.1145/3491102.3501899.

Common Sense Media. (2020). The Common Sense Census: Media Use by Kids Age Zero to Eight.

Gee, James Paul. (2004). What video games have to teach us about learning and literacy. New york: Palgrave Macmillan Trade.

Juul, Jesper. (2013). The Art of Failure: An Essay on the Pain of Playing Video Game. Boston, MA.: The MIT Press.

Kaplan, G. Play behaviour, not tool using, relates to brain mass in a sample of birds. *Sci Rep* 10, 20437 (2020). https://doi.org/10.1038/s41598-020-76572-7.

Mallawaarachchi, Sumudur R., Andria Tieppo, Merrilyn Hooley, Sharon Horwood. (2023) Persuasive design-related motivators, ability factors and prompts in early childhood apps: A content analysis. Computers in Human Behavior, Volume 139, 2023, 107492, ISSN 0747-5632,

https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107492.

The Guardian. (19 Ekim 2022). Death of teenage boy highlights Australia's lack of resources for treating gaming disorder, coroner finds. (Melissa Davey) Erişim: https://www.theguardian.com/australia-news/2022/oct/19/death-of-teenage-boy-highlights-australias-lack-of-resources-for-treating-gaming-disorder-coroner-finds.

The Nature. Kühn, S., Kugler, D., Schmalen, K. *et al.* Does playing violent video games cause aggression? A longitudinal intervention study. *Mol Psychiatry* 24, 1220–1234 (2019). https://doi.org/10.1038/s41380-018-0031-7.

The Sydney Morning Herald. (17 Aralık 2018). Why men and boys crave their video games. Erişim: https://www.smh.com.au/technology/video-games/why-men-and-boys-crave-their-video-games-20181216-p50mji.html.

Thomas, A. (2018). *The effective use of game-based education*. TedTalk. [video]. (17:08 minutes). Erişim: The Effective Use of Game-Based Learning in Education | Andre Thomas | TEDxTAMU.

Toppo, Greg. (2015). The game believes in you : how digital play can make our kids smarter. New York: Palgrave Macmillan Trade.

WHO (World Health Organization). 2018. Addictive Behaviours: Gaming Disorder. Erişim: https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/addictive-behaviours-gaming-disorder.

Wiederhold, Brenda K. Violent Video Games: Harmful Trigger or Harmless Diversion?. Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking.Jan 2021.1-2.http://doi.org/10.1089/cyber.2020.29203.editorial.

TARİHSEL BİR İZLEKTE DİJİTAL OYUN VE GELECEĞİNE DAİR ÖNGÖRÜLER

Tuğçe Esin Pınarbaşı

ÖZET

Dijital dünyada birçok alanda gözlenen değişimlerde olduğu üzere teknolojik ilerlemelerle birlikte ortaya çıkan yeni pratikler var olan kültürü dönüştürmektedir. Yüzyıllar boyunca varlığını form değiştirerek sürdürmeyi sağlayan oyun kültürü de bu alanlardan birini oluşturmaktadır. Dijitalleşmeyle beraber dijital oyun kültürü olarak söz edilmeye başlanan pratiklerin geleceğine dair sıkça bahsedilen öngörülerin irdelenmesi için öncelikli olarak geçmişinin ele alınması gerekliliği düşüncesinden hareketle bu bölümde dijital oyunlar tarihsel bir izlekte literatür ışığında dönemsel olarak incelenmiştir. Bu bağlamda çalışmada öncelikli olarak oyun geleneksel anlamda kavramsal olarak açıklanmış, dijital oyunların var olmasına aracılık eden teknolojik gelişmeler, oyunların keşif süreci, yaygınlık kazanan oyunlar odağında küresel ve yerel etki alanı oluşturarak tarihsel önem taşıyan gelişmelere yer verilmiş, dijital oyunun geleceğine dair alandaki öngörüler aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Oyun, Dijital oyun, Dijital oyun tarihi, Dijital oyun geleceği

GİRİŞ

Geleneksel anlamda oyun sınırları çizilmiş bir zaman ve mekân dâhilinde kendine özgü kuralları çerçevesinde gönüllü

boyut oluşturan oyun platformlarının gelişimine de açık bir alan tanımaktadır. Oyun ekosistemi içerisine dâhil olan VR teknolojisiyle fiziksel ortamda gerçekleşen tepkiler ile bireyin bedeni eş zamanlı olarak dijital ortama taşınmıştır. Artırılmış gerçeklik teknolojisiyle oluşturulan başarılı oyun örneklerinin yanı sıra oyunlaştırma teknolojisi yaşamın pek çok alanına entegre edilerek öğrenme süreçlerinde bir teknik olarak kullanıldığı örnekler her geçen gün artış göstermektedir. Gelişime açık alanlardan biri olarak değerlendirilen blockchain teknolojisi de oyun tasarımı açısından gelecek vadetmektedir. Yerel ve ulusal düzeyde akademik gelişimin de destek gördüğü mevcut ortamda dijital oyunlara artan ilgi, disiplinlerarası bilgi üretimi ve paylaşımı da dijital oyunların gelecek potansiyelini yansıtmaktadır.

KAYNAKÇA

Altunay, A. (2015). "Bir sosyalleşme aracı olarak yeni medya". *Selçuk İletişim Dergisi*. 9 (1): 410-428.

Altuntaş, B., Karaarslan, M. H. (2017)."Kullanıcıların mobil oyun tercihinde etkili olan faktör düzeylerinin öneminin belirlenmesi". *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*. 19(2): 277-298.

Baldemir, H. ve Övür, A. (2021). "Dijital oyun bağımlılığının yeni yüzü olarak pubg mobile". *Journal of Communication Science Researchs*. 1 (2): 139-153.

Bayzan, Ş., Güneş, A. (2022). "Dijital Oyun Tarihi ve Türk Oyun Medyası, 25-78", *Dijital Oyunlar I Araçlar, Metodolojiler, Uygulamalar ve Öneriler*. Sağıroğlu, Ş., Bülbül, H. İ., Kılıç, A., Küçükali, M., Bayzan, Ş., Samur, Y. (ed), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Binark, M., Bayraktutan-Sütcü G. (2008). *Kültür Endüstrisi Ürünü Olarak Dijital Oyun*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

Bozkurt, A. (2014). "Homo ludens: Dijital oyunlar ve eğitim*". Eğitim Teknolojileri Araştırmaları Dergisi*. 5(1): 1-21.

Buluş, B., Buluş, G. C. (2020). "Kültür endüstrisi ürünü olarak dijital oyunlar ve dijital ekonomi". *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 12(2): 1-6.

Demirbaş, Y. (2017). "Oyun çalışmalarında dijital anlatı ile oyun biçimi karşıtlığı ekseninde süren tartışmalara farklı bir bakış". *Moment Dergi*, 4(2): 352-373.

Demirbaş, Y. (2020). "Dijital oyunlarda oynanış ve anlatı ilişkisi: DayZ oyunu ve Village topluluğu". *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*. 32(1): 80-107.

Huizinga, K. (1995). *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ilgaz Büyükbaykal, C., Abay Cansabuncu, İ. (2020). "Türkiye'de yeni medya ortamı ve dijital oyun olgusu". *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 4(1): 1-9.

İnal, Y., Kiraz, E. (2008). "Bilgisayar oyunları ideoloji içerir mi? Eğitsel ve ticari oyunlara bakış". *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 6(3), 523-544.

Kahraman, İ. (2022). *Dijital oyunların iletişim dinamikleri: Selçuk Üniversitesi öğrencilerine yönelik bir araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karadeniz, O. Ö. (2017). "Oyun incelemelerinde ludoloji-narratoloji tartışması ve alternatif kuramsal arayışlar". *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*. 27(2), 57-78.

Kartal, M. (2022). "Elektronik Spor (E-Spor), 483-515", *Dijital Oyunlar II Araçlar, Metodolojiler, Uygulamalar ve Öneriler*. Sağıroğlu, Ş., Bülbül, H. İ., Kılıç, A., Küçükali, M., Bayzan, Ş., Samur, Y. (ed), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kıymaz, Y. E., Taşdemir, Ş. (2022). "Dijital Oyunlarda Yapay Zeka ve Sanal/Artırılmış Gerçeklik Uygulamaları, 279-307", *Dijital Oyunlar II Araçlar, Metodolojiler, Uygulamalar ve Öneriler*. Sağıroğlu, Ş., Bülbül, H. İ., Kılıç, A., Küçükali, M., Bayzan, Ş., Samur, Y. (ed), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Krauss, G. (2009). "Video Games: Platforms, Programmes and Players, 76-85", *Digital Cultures Understanding New Media.* Creeber, G., Martin, R. (ed), Glasgow: Open University Press.

Lee, K. M., Peng, W., Park, N. (2009). "Effects of Computer/Video Games and Beyond, 551-566", *Media Effects Advances in Theory and Research*. Bryant, J., Oliver, B. M. (ed), New York: Routledge.

Pınarbaşı, T. E., Astam, F.K. (2021). "Sosyal medyada çocuk: YouTube oyun kanalları üzerine dramaturjik bir analiz". *Selçuk İletişim*. 14(3), 1183-1212.

Poole, S. (2004). *Trigger happy: Videogames and the entertainment revolution*. New York: Arcade Publishing.

Raessens, J. (2006). "Playful identities, or the ludification of culture". *Games and Culture*. 1(1): 52-57.

Rodoplu Şahin, D., Kemik, S. (2022). "Dijital Oyunlarda Siber Aylaklık ve Dijital Yorgunluk, 429-455", *Dijital Oyunlar I Araçlar, Metodolojiler, Uygulamalar ve Öneriler*. Sağıroğlu, Ş., Bülbül, H. İ., Kılıç, A., Küçükali, M., Bayzan, Ş., Samur, Y. (ed), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Sarpkaya, S. (2021). "Dijital Oyun/Video Oyunu Folkloru Üzerine Bir Yöntem Denemesi". *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. 4(6), 155-172.

Sepetci, T. (2017). *Dijital oyunlar, dijital oyuncular: karşı hegemonya pratikleri ve sosyal etkileşim*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sepetci, T. (2022). "Dijital Oyun Kültürü ve Sosyal Etkileşim, 111-145", *Dijital Oyunlar I Araçlar, Metodolojiler, Uygulamalar ve Öneriler*. Sağıroğlu, Ş., Bülbül, H. İ., Kılıç, A., Küçükali, M., Bayzan, Ş., Samur, Y. (ed), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Sezen, T. İ., Sezen, D. (2011). "Dijital Oyun Tarihinin Dönüm Noktaları: Oyunlar, Yorumlar, Teknolojik ve Toplumsal Gelişmeler, 249-283", *Dijital Oyunlar "Kendi Dünyanda Yaşa, Bizimkinde Oyna"*. Terek Ünal, G., Batı, U. (ed), İstanbul: Derin Yayınları.

Sezgin, S. (2019). *Türkiye'de dijital oyun endüstrisi ve yaratıcı emek*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yasacı, Z., Mustafaoğlu, R. (2022). "Dijital Oyunların Çocuk/Ergenlerin Gelişimi ve Sağlığı Üzerine Etkileri, 216-252", *Dijital Oyunlar I Araçlar, Metodolojiler, Uygulamalar ve Öneriler*. Sağıroğlu, Ş., Bülbül, H. İ., Kılıç, A., Küçükali, M., Bayzan, Ş., Samur, Y. (ed), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Yenğin, D. (2010). *Dijital oyunlarda şiddet kavrami: yeni şiddet*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yilmaz, E.,Cagiltay, K. (2005). History of Digital Games in Turkey. *In DiGRA Conference*. 16, 1- 9.

Zimmerman, E. (2015). "Manifesto for a ludic century, 19-22". *The gameful world: Approaches, Issues, Applications.* Steffen P. Walz, Sebastian Deterding (ed), Cambridge: The MIT Press.

İnternet Kaynakları

Yoğun, S. (2022). https://www.guvenlioyna.org.tr/blog-detay/dijital-oyunlarin-gelecegi (Erişim tarihi 10 Ocak 2023).

Aydemir, O. (2021). https://www.turkiyeoyunsektoruraporu.com/allpdf/tr/turkiye-oyun-sektoru-raporu-2021.pdf (Erişim tarihi 15 Aralık 2022).

Binark, M. (2006). Panel tanıtımı sanal uzamda oyun kültürü ve dijital oyunlar. http://inet-tr.org.tr/inetconf11/bildiri/89.pdf (Erişim tarihi 01 Şubat 2023)

Görsel Kaynaklar

Görsel1.https://play.google.com/store/apps/details?id=com.IO.T42&hl=tr&gl=US (Erişim tarihi: 20.12.2022)

Görsel 2. https://en.wikipedia.org/wiki/Spacewar! (Erişim tarihi: 18.12.2022)

Görsel 3. https://incelemelerim.com/ilk-turk-video-oyunu-barbaros-1986/ (Erişim tarihi: 15.02.2023).

GERÇEK DÜNYAYA SANAL AYNADAN BAKMAK: GENSHIN IMPACT'TE KÜLTÜR VE KURGUSAL KÜLTÜR EKİMİ

Gülin Terek Ünal - Aleyna Zaim

ÖZET

Oyun, kendi yaratılmış dünyası içerisinde oynama deneyimini barındıran ve bir amaca yönelik tasarlanmış bir etkinliktir. Oyunun bir tasarı olması, günümüz video oyunları da göz önünde bulundurulduğunda onu sanatsal üretim kategorisinde değerlendirmeyi bir gereklilik olarak beraberinde getirmektedir. İnsanoğlu her dönemde kendini ifade etme ihtiyacı duymuş ve bunu çeşitli üretimleri aracılığı ile gerçekleştirme yoluna gitmiştir. Çalışma kapsamında oyunlar, hem oyun tasarımcısı hem de özellikle çevrimiçi oyunlar düşünüldüğünde, oyuncular için bir kültürel dışavurumdur. Oyun endüstrisi, teknolojik gelişmelerin etkisi ve artan talep ile birlikte artık yaygın bir hikâye anlatımı ve temsil yöntemi olan kitle iletişim araçlarının bir parçası olarak görülmektedir. Muazzam popülaritesi, artan çeşitliliği ve oyuncu tabanının çeşitlenmesi ile birlikte video oyunları, insanların kültürler arası düşünme pratiklerinin bir parçası hâline gelmektedir. Çevrimiçi bir oyun olan ve dünyanın birçok yerinden kullanıcıya ulaşan Genshin, kendi dünyası içerisinde, bizim dünyamızda var olan birçok kültüre yapmış olduğu referanslar ile incelemeye değer görülmüştür. Bu anlamda özellikle Türkiye ve Orta Doğu'yu referans aldığı düşünülen Sumeru bölgesi kültürel göstergeleri bağlamında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Oyun, kültür, mitoloji, Genshin.

vam eden bir pazarlama yöntemi olan ürün yerleştirme günümüzde farklı bir boyuta taşınmış, kültürün ekilmesinin de önüne geçilerek kurgusal hikâyelerle desteklenen gerçek hayatta karşılığı olmayan şehir efsaneleri sanal dünyada hızla yayılmaya başlamıştır.

Genshin özelinde tam olarak çarpıtılmış, bozuk bir gerçeklikten söz etmek mümkün olmasa dahi, bazı temsillerinde kültürlerin yansıtılması bağlamında bulanık ve karmaşık bir yapı bulunduğunu söylemek mümkündür. Ancak burada ortaya çıkan temel tartışma konusu yine evreninin kendine özgü yapısına dayanmaktadır. Genshin'in yapısında çeşitli mitlere ve kültürere dair referanslar olsa da gerçek dünyanın bir kopyası ya da simülasyonu olarak değil; kendi özellikleri, anlatısı, mitleri ve tarihi olan tasarlanmış bir evren olarak değerlendirilmesi bu bağlamda önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Barthes, R. (1991). Mythologies. The Noonday Press, New York.

Baudrillard, J. (2011). Simülakrlar ve Simülasyon. Doğu Batı Yayınları, Ankara.

Berens, E.M. (2009). The Myths and Legends of Ancient Greece and Rome. (Ed. S.M.Soares). MetaLibri.

Brugnoli, M.P. (2014). Clinical Hypnosis in Pain Theraphy and Palliative Care: A Handbook of Techniques for Improving the Patient's Physical and Psychological Well-Being. Charles C Thomas Publisher Ltd.: Illinois.

Caillois, R. (2001). Man, Play and Games. University Of Illinois Press, Urbana And Chicago.

Cavallaro, D. (2010). Anime and the Visual Novel: Narrative Structure, Design and Play at the Crossroads of Animation and Computer Games. McFarland & Company, Inc., London.

Cohen, A. J. (2005). How music influences the interpretation of film and Video: Approaches from experimental psychology. Ethnomusicology, 15-36.

Çoruhlu, Y. (2000). Türk Mitolojisinin Anahatları. Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Costikyan, G. (1994). I Have No Words and I Must Design.

Couldry, N. (2000). Inside culture: Re-imagining the method of cultural studies. SAGE, London.

D'Alviella, E. G. (1891). The Migration of Symbols. Global Grey e-books.

Dolezel, L. (1998). Heterocosmica·, Fiction and possible worlds. Johns Hopkins University Press, Baltimore.

Falkner, D.E. (2011). The Mythology of the Night Sky: An Amateur Astronomer's Guide to the Ancient Greek and Roman Legends. Springer Science+Business Media, Boston, MA.

Frasca, G. (2001). Rethinking Agency and Immersion: Video Games As A Means Of Consciousness Raising, Digital Creativity, 12(3), 167-174.

Frasca, G. (2003). Simulation versus Narrative: Introduction to Ludology. The Video Game Theory Reader içinde. (Ed. Mark J.P. Wolf, Bernard Perron), Routledge, London.

Gee, J.P. (2003). What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy. Palgrave Macmillan, New York.

Huizinga, J. (2006). Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme. (çev.) M. A. Kılıçbay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Kristeva, J. (1986). The Kristeva Reader. Columbia University Press, New York.

Kushner, D. (2004). Masters of Doom: How Two Guys Created an Empire and Transformed Pop Culture. Random House, New York.

Malinowski, B. (1944). A Scientific Theory of Culture, and Other Essays. University of North Carolina Press.

McLuhan M. (1964). Understanding Media: The Extensions of Man. McGraw-Hill, New York.

Merriam-Webster. (n.d.) "Lumine". https://www.merriam-webster.com/dictionary/lumine (Erişim Tarihi: 04.01.2023)

Murray, S. (2018). On Video Games: The Visual Politics of Race, Gender and Space, I.B. Tauris, London.

Radocy, R., & Boyle, J. D. (1979). Psychological Foundations of Musical Behaviour. C. C. Thomas Publisher Ltd. : Illinois.

Rose, H.J. (1964). A Handbook of Greek Mythology. Routledge, London.

Salen, K. ve Zimmerman, E. (2004). Rules of Play: Game Design Fundamentals. Cambridge, London.

Skolnick, E. (2014). Video Game Storytelling: What Every Developer Needs to Know About Narrative Tecniques. Watson-Guptill Publications, New York.

Suits, B. (1990). Grasshopper: Games, Life, and Utopia. University of Toronto Press, Canada.

Tekin, T. (2003). Orhon Türkçesi Grameri. Türk Dilleri Araştırma Dizisi: 9. Sanat Kitabevi, Ankara.

Wang, Y., Fu, X. (2018). Confucius on the Relation between Beauty/Yue and Goodness/Li. Proceedings of the XXIII World Congress of Philosophy içinde, s. 81-87. Philosophy Documentation Center, Charlottesville.

Williams, R. (1960). Culture and Society: 1780-1950. Anchor Books Doubleday & Company, Inc. Garden City, New York.

Zhu, Z. (2022). Cultivating Cosmopolitanism with Games: The Case of Genshin Impact. Cultivating Cosmopolitanism with Games.

İnternet Kaynakları

Genshin Impact. (23 Ekim 2022). ""Travelers' Reverie" — Behind the Scenes of the Music of Sumeru" https://www.youtube.com/watch?v=ps8oa3CRNfk&ab_channel=GenshinImpact.

Görsel Kaynaklar

Görsel1.https://static.wikia.nocookie.net/gensinimpact/images/4/41/ Symbol_of_Mondstadt%27s_Hero.png/revision/latest/scale-to-width-down/1000?cb=20220628030231 (Erişim Tarihi: 25.12.2022)

Görsel2.https://i.dailymail.co.uk/1s/2019/02/19/15/10004264-0-image-a-49_1550590536846.jpg(Erişim Tarihi: 25.12.2022)

Görsel3.https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/2b/Berlin_Siegess%C3%A4ule_8245.jpg/330px-Berlin_Siegess%C3%A4ule_8245.jpg (Erişim Tarihi: 26.12.2022)

Görsel4.https://static.wikia.nocookie.net/gensinimpact/images/8/8b/ Anemo_Archon_Statue.png/revision/latest?cb=20210827045056(Erişim Tarihi: 26.12.2022)

Görsel5.https://static.wikia.nocookie.net/gensinimpact/images/0/0c/ Liyue_Harbor.png/revision/latest?cb=20220612170326 (Erişim Tarihi: 26.12.2022)

Görsel6.https://static.wikia.nocookie.net/gensinimpact/images/9/9e/ Emblem_Inazuma.png/revision/latest?cb=20210610232013 (Erişim Tarihi: 26.12.2022)

Görsel7.https://render.fineartamerica.com/images/imagesprofileflow/400/images/artworkimages/mediumlarge/3/japan-rising-sun-collection-yoshida-shrine-torii-philippe-hugonnard.jpg (Erişim Tarihi: 26.12.2022)

Görsel8.https://cdn2.unrealengine.com/genshin-impact-update-version-2-5-when-the-sakura-bloom-available-february-16-3840x2160-5d452c5c7040.png (Erişim Tarihi: 26.12.2022)

Görsel9.https://staticg.sportskeeda.com/editor/2022/08/ca2b3-16618044062217-1920.jpg (Erişim Tarihi: 28.12.2022)

Görsel10.https://static.wikia.nocookie.net/gensin-impact/images/f/f7/Irminsul.png/revision/latest/scale-to-width-down/1000?cb=20220815103304 (Erişim Tarihi: 28.12.2022)

Görsel11.https://static.wikia.nocookie.net/jamescameronsavatar/images/b/b3/Tree_of_Souls_at_Night.jpg/revision/latest/scale-to-width-down/1200?cb=20220129152609 (Erişim Tarihi: 28.12.2022)

Görsel12.https://i.ytimg.com/vi/TvzYE2_bs34/maxresdefault.jpg (Erişim Tarihi: 28.12.2022)

Görsel13.https://uploadosbbs.hoyolab.com/upload/2022/08/29/62782145/86f24bb36a4742bcdf4355fc0862d876_347511247170389265 1.png?xossprocess=image/resize,s_1000/quality,q_80/autoorient,0/interlace,1/format,png(Erişim Tarihi: 30.12.2022)

Görsel14.https://static.wikia.nocookie.net/gensinimpact/images/6/61/Character_Cyno_Card.png/revision/latest?cb=20220822101647(Erişim Tarihi: 30.12.2022)

Görsel15.https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/6d/Anubis_standing.svg/800pxAnubis_standing.svg.png (Erişim Tarihi: 30.12.2022)

Görsel16.https://img.game8.co/3589844/29fb5ce55a7e13036db0f190fe7485b8.png/show(Erişim Tarihi: 30.12.2022)

Görsel17.https://uploadosbbs.hoyolab.com/upload/2022/09/16/29645985/d3593f8d38b747f4ca8258e932ab9c0b_8986073770244720172.png?x-oss-process=image%2Fresize%2Cs_1000%2Fquality%2Cq_80%2Fauto-orient%2C0%2Finterlace%2C1%2Fformat%2Cwebp (Erişim Tarihi: 30.12.2022)

OYUNU İZLETEN FİLMLER: OYUNLA ÖYKÜLENMİŞ FİLM ANLATILARI

Özgür Çalışkan

ÖZET

Oyunların tarihsel, kültürel, zamansal bağlamları ve içerikleri olduğu gibi anlatısal özellikleri de bulunmaktadır. Oyun anlatısı, çok eski geçmişe sahip sokak oyunlarından günümüzdeki bilgisayar oyunlarına kadar çeşitlenmiş ve gelişmiştir. Özellikle günümüz bilgisayar oyunları; karakterleri, kurgusu, olay örgüsü ve görsel-işitsel özellikleriyle belirli bir anlatı oluştururlar. Bu anlatı biçimi, edebiyat temelli olsa da görsel ve işitsel yönü bakımından sinema anlatısına yakın bir anlatı biçimi olarak düşünülebilir. Birçok anlatı biçiminden beslenen sinema, oyunların anlatısını da kullanmaktadır. Zamansal süreçte birçok video oyunu sinemaya uyarlanmış aynı zamanda sinema filmlerinden de video oyunlar üretilmiştir. Bu alandaki alan yazını bağlamında, bu çalışmada, ana olay örgüsünü ve konusunu bilgisayar oyunları üzerine kuran filmlerin anlatı biçiminin sinemada nasıl kullanıldığı incelenmektedir. Bilgisayar oyununu ana olay örgüsünde kullanan ve bu bağlamda amaçlı örneklemle seçilen Oyunbozan Ralph (Rich Moore, 2012), Pixels (Chris Columbus, 2015), Başlat (Steven Spielberg, 2018) ve Gerçek Kahraman (Shawn Levy, 2021) filmlerindeki oyun hikâyelerinin; biçimsel ve anlatısal açıdan hangi özellikleriyle sinemaya yansıdığı ve oyun anlatısının filmlerin içeriğindeki rolleri tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Oyun anlatısı, sinema, öyküleme, film anlatısı, video oyun

KAYNAKÇA

Aarseth, E. J. (1997). *Cybertext: Perspectives on Ergodic Literature.* Baltimore: The Joshn Hopkins University Press.

Adams, E. (2010). *Fundamentals of Game Design*. Berkeley: New Riders.

Altunay, A. ve Güntürkün, E. (2022). Video Sanatında Göstergelerarasılık: "Tate Modern yolunda (2003)" Örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergis*i, 12(4), 2600-2611.

Bateman, C. (2011). *Imaginary Games.* Hampshire: Zero Books.

Branigan, E. (1992). *Narrative Comprehension and Film.* Abingdon: Routledge.

Bordwell, D. (1985). *Narration in the Fiction Film.* Madison: University of Wisconsin Press.

Bordwell, D. ve Thompson, K. (2004). *Film Art: An Introduction.* New York: McGraw-Hill.

Chatman, S. (1990). *Coming to Terms: The Rhetoric of Narrative in Fiction and Film.* Ithaca: Cornell University Press.

Columbus, C. (Yönetmen). (2015). *Pixels* [Film]. Columbia Pictures.

Costikyan, G. (2013). *Uncertainty in Games.* Cambridge: The MIT Press.

Dovey, J. ve W. Kennedy, H. (2006). *Game Cultures: Coputer Games as New Media.* New York. Open University Press.

Eskelinen, M. (2001). The Gaming Situation. *Game Studies*, 1(1). http://www.gamestudies.org/0101/eskelinen/

Frasca, G. (2003). "Simulation versus Narratve: Introduction to Ludology", *The Video Game Theory Reader.* Wolf, M. J.P. ve Perron, B. (eds), 221-235. Abingdon: Routledge.

Grodal, T. (2003). "Stories for Eye, Ear, and Musces: Video Games, Media, and Embodied Experiences", *The Video Game Theory Reader.* Wolf, M. J.P. ve Perron, B. (eds), 129-155. Abingdon: Routledge.

Juul, J. (2005). *Half-Real: Video Games between Real Rules and Fictional Worlds.* Cambridge: The MIT Press.

Juul, J. (2013). *The Art of Failure: An Essay on the Pain of Playing Video Games.* Cambridge: The MIT Press.

Kline, S., Dyer-Witherford, N. ve De Peuter, G. (2003). *Digital Play: The Interaction of Technology, Culture, and Marketing.* Montreal: McGill-Queen's University Press.

Levy, S. (Yönetmen). (2021). *Gerçek Kahraman* [Film]. 20th Century Studios.

Moore, R. (Yönetmen). (2012). *Oyunbozan Ralph* [Film]. Walt Disney Pictures.

Murray, J. H. (2004). "Cyberdrama", *First Person: New Media as Story, Performance, and Game.* Wardrip-Pruin, N. ve Harrgan, P (eds), 1-11. Massachusetts: The MIT Press.

Newman, J. (2004). Videogames. New York: Routledge.

Ryan, M. L. (2001). *Narrative as Virtual Reality: Immersion and Interactivity in Literature and Electronic Media.* Baltimore: The John Hopkins University Press.

Salen, K. ve Zimmerman, K. (2004). *Rules of Play: Game Design Fundamentals.* Massachusetts: The MIT Press.

Spielberg, S. (Yönetmen). (2018). *Başlat* [Film]. Warner Bros.

Wolf, M. J. P. (2012). *Building Imaginary Worlds: The Theory and History of Subcreation.* New York: Routledge.

Wright, E. (Yönetmen). (2010). *Scott Pilgrim Dünyaya Karşı* [Film]. Universal Pictures.

SİBERPUNK VE VİDEO OYUNLAR

Burçin Ünal - Halid Bilal Tanrıkulu

ÖZET

Siberpunk (cyberpunk) alt türü, distopik bir gelecekte insan ve teknoloji ilişkisine odaklanmakta ve bu türe dair anlatılar 'yüksek teknoloji-düşük yaşam' konsepti çevresinde şekillenmektedir. Mevcut dönemde teknolojinin sahip olduğu belirleyici konum ve siberpunk anlatılarının teknoloji merkezli yapısı göz önünde bulundurulduğunda, doğrudan teknolojinin bir ürünü olan video oyunlarıyla siberpunk arasındaki ilişki anlam kazanmaktadır. Bu ilişkinin anlamı ise video oyunlarının failliği ve etkileşimselliği mümkün kılarak siberpunk anlatılarına sağladığı yeni bir boyuttan ileri gelmektedir. Bu çalışmada, siberpunk anlatılarının temel motifleri ve video oyunların temel dinamikleri arasında donanımsal ve sembolik açılardan bağ kurulmasını mümkün hâle getiren siber uzay ve siborg kavramları mercek altına alınmıştır. Bu kavramların siberpunk ve video oyunları arasındaki ilişkinin temel belirleyicileri olarak ele alınmaları yoluyla söz konusu ilişkinin ne tür görünümlere sahip olduğu incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Video oyunları, Siberpunk, Siber uzay, Siborg.

GİRİŞ

Bilim ve teknoloji, kültürel değişim ve dönüşümlerin çekirdeğini oluşturan temel unsurlar arasındadır. II. Dünya Savaşı sonrası ivme kazanan teknolojik gelişmeler ve olgunlaşan

bir önemli motif olarak siborg ise donanım açısından değerlendirildiğinde, oyuncuların teknolojik araçlarla daha çok etkileşim içine girmeleri ve araçların birer protez işlevi görecek şekilde kullanımı, video oyunlarının başlı başına bir siborg medyası olarak ele alınmasını sağlamaktadır. İnsanın ölümlülüğü ve kapasitesinin sınırlılığına meydan okuyan siborg yaşam biçimleri, sembolik olarak da siberpunk oyun evrenlerinde karakterlerin başarılı olması ve kapasitelerini arttırmak için bir gereklilik olarak görülmektedir.

Genel bir değerlendirme ile siberpunk video oyunlarının tematik ve sembolik unsurları edebiyat ve sinema ortamlarındaki unsurlarla benzerlik göstermekte olup bu unsurların, görsel-işitsel bir dünyada oyuncu ile etkileşme girerek siberpunk kültürünün içselleştirilmesi açısından daha elverişli bir alan yarattığı görülmektedir. Siberpunk evrenin yapı taşları arasında yer alan siborg ve siber uzay motifleri, genellikle teknolojiyle ambivalans bir bağ kurulmasını gerektirmekte, geleneksel birtakım ikiliklerin sınırlarını muğlaklaştırarak yapılacak olası ayrımları güçleştirmekte, bu nedenle de insanın çelişkili doğasını ortaya koymak açısından elverişli bir evren sunmaktadır. Teknolojik gelişmelerin ürettiği bu ikilikler sanal-fiziksel mekân, gerçek-gerçek olmayan, organik-inorganik, insan-insan olmayan şeklinde çeşitlenmekte ve söz konusu ikiliklerin birbirine uyumlanarak melez yapılar üretmesini sağlamaktadır. Video oyunları, bu ikilikleri hem donanımsal hem de sembolik anlamda yeniden üretmesi açısından siberpunk kültürünü bütünüyle yansıtma yeteneğine sahiptir.

KAYNAKÇA

Aldiss, B. W. & Wingrove, D. (1986). *Trillion Year Spree: The History of Science Fiction.* New York: Atheneum.

Balsamo, A. (1995*).* Signal to Noise: On the Meaning of Cyberpunk Subculture. F. Biocca, ve M. R. Levy (Ed.), *Communication in the Age of Virtual Reality* içinde (s. 347-369). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Bell , D. (2001). *An Introduction to Cyberculture*. London: Routledge.

Bukatman, S. (1993). *Terminal Identity: The Virtual Subject in Postmoder Science Fiction.* Durham: Duke University Press.

Cavallaro, D. (2000). *Cyberpunk and Cybercuture: Science Fiction and the Work of William Gibson.* London: The Athlone Press.

Clark, D. (2003). The Death and Life of Punk, The Last Subculture. D. Muggleton ve R. Weinzierl (Ed.), *The Post-Subcultures Reader* içinde (s. 223-236). Oxford: Berg.

Clute, J. (2003). Science Fiction From 1980 to the Present. J. Edward ve F. Mendelsohn (Ed.), *The Cambridge Companion to Science Fiction* içinde (s. 64-79). New York: Cambridge University Press.

Cornea, C. (2007). *Science Fiction Cinema Between Fantasy and Reality*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Dinello, D. (2005). *Technophobia: Science Fiction Visions of Posthuman Technology.* Austin: University of Texas Press.

Druckrey, T. (1994). Introduction. G. Bender ve T. Druckrey (Ed.), *Culture on the Brink: Ideologies of Technology* içinde (s. 1-12). Seattle: Bay Press.

Dyens, O. (2000). Cyberpunk, Technoculture and the Post-biological Self. *CLCWeb: Comparative Literature and Culture*, 2(1). https://doi.org/10.7771/1481-4374.1061

Elias, H. (2009). *Cyberpunk 2.0: Fiction and Contemporary*. (Çev: C. Hsin ve H. Elias) Covilhã: LabCom Books.

Fernandez-Vara, C. (2016). The Inescapable Intertextuality of Blade Runner: The Video Game in Digital Games. C. Duret, & C.-M. Pons (Ed.), *Contemporary Research on Intertextuality in Video Games* içinde (s. 22-39). Hershey: IGI Global.

Fizek, S. (2018). Videogames and Post-humanism: The Death of the Player. *Digital Games Research Association Conference,* Turin, Italy.

Frelik, P. (2020). Video Games. A. McFarlene, G. J. Murphy, & L. Schmelik (Ed.), *The Routledge Companion to Cyberpunk Culture* içinde (s. 184-192). New York: Routledge.

Haney, W. S. (2006). *Cyberculture, Cyborgs and Science Fiction: Consciousness and Posthuman*. New York: Rodopi.

Herman, D., Jahn, M, Ryan, M. L. (2005). Interactivity. D. Herman, M. Jahn ve M. L. Ryan (Ed.), *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory* içinde (s. 250). London: Routledge.

Jenkins, H. (2005). Computer Games and Narrative. D. Herman, M. Jahn ve M. L. Ryan (Ed.), Routledge Encyclopedia of Narrative Theory içinde (s. 80-82). London: Routledge.

Johnson, M. R. (2017), The History of Cyberspace Aesthetics in Video Games. Murphy, G. ve L. Schmeink. (Ed.), *Cyberpunk and Visual Culture* içinde (s. 139-155) NY: Routledge.

Kellner, D. (1995) *Media Culture. Cultural Studies, Identity, and Politics Between the Modern and the Postmodern*. London: Routledge.

King, G. & Krzywinska, T. (2000). *Science fiction Cinema: From Outerspace to Cyberspace*. London: Wallflower.

Knight, D. ve McKnight, G. (2008). What Is It to Be Human?. S. M. Sanders (Ed.). *The Philosophy of Science Fiction Film* içinde (s. 21-39). Kentucky: UPK.

Latham, R. (2020). Literary Precursors. A. McFarlene, G. J. Murphy ve L. Schmelik (Ed.), *The Routledge Companion to Cyberpunk Culture* içinde (s. 7-15). NY: Routledge.

Merás, L. (2018). European Cyberpunk Cinema. *Arts,* 7(45). 10.3390/arts7030045.

Mindell, D. A. (2000). Cybernetics Knowledge Domains in Engineering Systems, *MIT,* (Fall)

Montfort, N. (2005). Interactive Fiction. D. Herman, M. Jahn ve M. L. Ryan (Ed.), Routledge Encyclopedia of Narrative Theory içinde (s. 249-250). London: Routledge

Murphy, G. J. (2020). The Mirrorshades Collective. A. McFarlane, G. J. Murphy ve L. Schmeink. (Ed.), *The Routledge Companion to Cyberpunk Culture* içinde (s. 15-24). NY: Routledge.

Netzley, P. D. (2015). *How Do Video Games Affect Society*. San Diego: ReferencePoint.

Plotnitsky, A. (2005). Science and Fiction. D. Herman, M. Jahn ve M. L. Ryan (Ed.), *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory* içinde (s. 514-518). London: Routledge.

Pyrhönen, H. (2005). Detective Fiction. D. Herman, M. Jahn ve M. L. Ryan (Ed.), *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory* içinde (s. 103-104). London: Routledge.

Roloff, B. & Seeßlen, G. (1995). *Ütopik Sinema: Bilim Kurgu Sinemasının Tarihi ve Mitolojisi*. (Çev: V. Atayman). İstanbul: Alan Yayıncılık.

Schwingeler, S. (2019). Playing with Sight:Construction of Perspective in Videogames. E. Aarseth ve S. Günzel (Ed.), *Ludotopia: Spaces, Places, and Territories in Computer Games* içinde (s. 41-61). Bielefeld: Transcript Verlag.

Sepetci, T. ve Küngerü, A. (2022). Dijital Oyunlarda Transhümanizm Anlatısı: Cyberpunk 2077 Örneği. *TRT Akademi*, 7 (16), 938-969. DOI: 10.37679/trta.1142986

Smith, J. W. (1985). Time Travel and Backwards Causation. *Cogito*, 3, 57-67.

Stelarc (2000). From Psycho-body to Cyber-Systems: Images as Posthuman Entities. D. Bell ve B. M. Kennedy (Ed.), *Cybercultures Reader* içinde (s. 588-597). New York: Routledge.

Sun, J. ve Zhou, Z. (2022). Impact of the Game Cyberpunk 2077 on Cyberpunk Culture, *ICELA 2021*. doi:10.2991/assehr.k.220131.117

Walker, J. (2005). Cyberpunk Fiction. Herman, M. Jahn ve M. L. Ryan (Ed.), *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory* içinde (s. 93). London: Routledge.

Wilde, P. ve Evans, A. (2019). Empathy at play: Embodying Posthuman Subjectivities in Gaming. *Convergence,* 25(5–6), 791–806. https://doi.org/10.1177/1354856517709987

Williams, E. R., Love, C. ve Love M. (2021). *Virtual Reality Cinema: Narrative Tips and Techniques.* New York: Routledge.

Wuckel D. ve Cassiday B. (1989). *The Illustrated History of Science Fiction*. NY: Ungar.

Vasconcellos, M. S., Carvalho, G. F. ve Aroujo, S. I. (2016). Interprocedurality: Procedural Intertextuality in Digital Games. C. Duret, & C. M. Pons (Ed.), *Contemporary Research on Intertextuality in Video Games* içinde (s. 235-253). Hershey: IGI Global.

Vist, E. (2015). Cyborg Games: Videogame Blasphemy and Disorientation. *The Journal of the Canadian Game Studies Association*, 9(14), 55-69.

KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR PERSPEKTİFİNDEN DİJİTAL OYUN VE OYUNCU ÇALIŞMALARI*

Özge Sayılgan

ÖZET

Dijital toplum ve kültürün önemli bir parçası dijital dünyaya oyun oynayarak katılan bireylerdir. Oynarkitle özellikle 21. yüzyılın ilk yıllarında akademik araştırmanın da konusu olmuştur. Dijital oyun ve oyuncu çalışmaları alanında temsil ve kimlik, oyuncu türevleri, oyun kültürü ve özellikle ağa bağlı oynanabilen devasa çevrimiçi oyunlarda toplumsallaşma biçimleri araştırmaların odağında bulunmuştur. Oyun kültürü ve oyuncu çalışmalarına kültürel çalışmalar perspektifinden yaklaşan bu bölümde, oyun metni ve oyuncu arasındaki ilişki ele alınmış, Stuart Hall'un kodlama-kodaçımı modelinden yola çıkılarak Heavy Rain oyuncularının bu ilişkiyi nasıl alımladıkları araştırılmıştır. Etnografik alan araştırması ile toplanan veriler 'etkileşimliliğin ideolojisi' bağlamında çözümlenerek oyuncu alımlama pratiklerine ulaşılmıştır. Sonuç olarak, oyun metni ve oyuncu ilişkisi söz konusu olduğundan kodlama-kodaçımı modelinin genişlediği, alımlama ve oynama pratiklerinin ayrı kategoriler olarak ortaya çıktığı bulunmuştur. Bu araştırmanın sonucunda oyuncu alımlama analizi için Hall'un

* Bu bölüm, yazarın 2014 tarihli "Etkileşimli Drama Olarak Dijital Oyunlar ve 'Etkileşimliliğin İdeolojisi' bağlamında Oyuncu Alımlama Pratikleri" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

geliştirdikleri farklı okuma ve oynama biçimlerinden oluşan direnme pratikleri (veya bunun ne kadar mümkün olduğu) bağlamlarında alımlama analizine dâhil edilmiştir. Garite'nin (2003) kısaca 'Oyun mu oyuncuyla, oyuncu mu oyunla oynuyor?' sorusu etrafında şekillenen etkileşimli medya biçimi olarak dijital oyunların oyuncularına 'emsalsiz bir kontrol ve özgürlük verir gibi görünürken' aslında onları bilgisayarlı medyanın algoritmik komutlarının boyunduruğu altına soktuğu vurgusu, bu çalışmada dijital özneler olarak kabul edilen ve dijital oyun metninde tartışmalı ve muhalif okuma/oynama biçimleri geliştirdikleri bulgulanan aktif oyuncular üzerinden tartışmaya açılmıştır.Bu araştırma sonucunda gelişen "kodlama-kodaçımı" modeli dijital oyunları da içine alacak şekilde tüm etkileşimli medya için uygulanabilir bir model sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Alasuutari, Pertti (1999). *Introduction: Three Phases of Reception Studies*, Rethinking The Media Audience, The New Agenda, ed. Pertti Alasuutari, Sage Publications.

Aydın, Oya Şakı (2007). *Alımlama Araştırmaları ve Kültürel Çalışmalar Geleneğinin Katkısı,* İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:6 Sayı:11 Bahar 2007/2 s.119-131.

Binark, Mutlu; Bayraktutan Sütçü, Günseli (2011). *Dijital Oyun Kültürü Haritasında Oyuncular: Dijital Oyuncuların Habitusları ve Kariyer Türevleri.* Katılımın "e-hali". Gençlerin Sanal Alemi. Der: Aslı Telli Aydemir. Civic Web, Alternatif Bilişim. İstanbul.

Binark, Mutlu; Bayraktutan Sütçü, Günseli (2012). *Sayısal Oyun Kültürü Haritasında Oyun-Oyuncular ve Dijital Oyuncuların Habitusları,* Türkiye'de Sayısal Oyun Endüstrisi: Mevcut Durum, Gelecek Beklentileri, Galatasaray Üniversitesi 8. Teknoloji ve İletişim Günleri: TEKİL08, 25.04.12.

Hall, Stuart (1980). *Cultural Studies: Two Paradigms*, Media, Culture and Society, Vol.:2, No:1, s.57-72.

Hall, Stuart (1999). *İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü*, Medya, İktidar, İdeoloji, ed.: Mehmet Küçük, 2.bs., Ankara, Ark Yayınları, s.77-126.

Hall, Stuart (2002). *İdeoloji ve İletişim Kuramı*, Medya, Kültür, Siyaset, ed.: Süleyma İrvan, 2.bs. Ankara, Alp Yayınevi, s.101-126.

Hall, Stuart (2006). *Encoding/Decoding*, Media and Cultural Studies, ed: M.G. Durham, D.M. Kellner, Blackwell Publishing.

Küçükcan, Talip; Albayrak Esra; Albayrak, Şule; Küçükyılmaz, M. Mücahit; Güven, Selahattin (2011). *Toplumun Kültür Politikaları ve Medyanın Kültürel Süreçlere Etki Algısı Araştırması*, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Ekim 2011.

Radway, Janice (1988). *Reception Study: Ethnography and the Problems of Dispersed Audiences and Nomadic Subjects*, Cultural Studies, Vol.: 2, No: 3, 359–376.

Williams, Dmitri: *Bridging the Methodological Divide in Game Research*, Simulation & Gaming, Vol.:36, No: 4, December 2005, s. 1-17.

Williams, Dmitri; Yee, Nick; Caplan, Scott E. (2008). *Who Plays, How Much, And Why? Debunking the Stereotypical Gamer Profile* ,Journal of Computer- Mediated Communication, no: 13, s.993–1018.

Yee, Nick (2005). *Motivations of Play in MMORPGs*, Digital Games Research Association Conference, Vancouver, Canada, June 2005.

Yee, Nick (2006). *Motivations for Play in Online Games*, CyberPsychology and Behavior, Vol.9, Issue. 6, pp. 9, 772-775, Online ISSN: 2152-2723, Publisher: Mary Ann Liebert, Inc. December.

Sayılgan, Özge (2014). Etkileşimli Drama Olarak Dijital Oyunlar ve 'Etkileşimliliğin İdeolojisi' bağlamında Oyuncu Alımlama Pratikleri. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo TV ve Sinema Anabilim Dalı.

İnternet Kaynakları

Bartle, Richard (1996). *Hearts, Clubs, Diamonds, Spades: Players Who Suit MUDs*, The Journal Of Virtual Environments I, http://www.mud.co.uk/richard/hcds.htm , (Erişim tarihi: 2 Ocak 2023).

Dijital Oyun Kültürü Wordpress. (t.y.) *proje 107k039* https://dijitaloyun.wordpress.com/107k039-projesi/, (Erişim tarihi: 4 Ocak 2023).

Dixon, Dan (2011). *Player Types and Gamification*, CHI 2011, Vancouver, BC, Canada, May 7–12, 2011. http://gamification-research.org/wp-content/uploads/2011/04/11-Dixon.pdf, (Erişim tarihi: 2 Ocak 2023).

Garite, Matt (2003). *The Ideology of Interactivity (or, Video Games and the Taylorization of Leisure),* Level Up Conference Proceedings, Utrecht, University of Utrecht, http://www.digra.org/wp-content/uploads/digital-library/05150.15436.pdf, (Erişim tarihi: 2 Ocak 2023).

Shaw, Adrienne (2010). *Identity, Identification, and Media Representation in Video Game Play: An audience reception study,* Publicly accessible Penn Dissertations.Paper 286, http://repository.upenn.edu/ed issertations/286 , (Erişim tarihi: 2 Ocak 2023).

Görsel Kaynaklar

Görsel 1. *Karakter nesneye yaklaşınca nesnenin etkileşime açılmasına bir örnek; Scott Shelby market rafındaki şişeye uzanıyor ve ikondaki yukarı ok eylemin türünü iletiyor*, Hassan's Shop (Elder Geek, 2014).

Model 1. *Bartle'ın oyuncu kategorileri ve oyun içi ilgi merkezleri*, (Bartle, 1996).

Model 2. *Yayın yapılarının kodlanması ve kod açımı* (Hall, 2006, s.165). Tablo 1. Yee'nin 10 Öğe Modeli, (Yee, 2006).

OYUN KÜLTÜRÜ VE TWITCH CANLI YAYINLARI

Umut Gül

ÖZET

Bilgisayar dolayımlı iletişim teknolojileriyle birlikte yaşanan dijital dönüşümün bir parçası olarak doğan video oyunlar, oyunların kendi etkileşimli doğası gereği yeni bir tür oyun kültürünü doğurmuş ve günümüzde oyun ve oyun kültürü denildiğinde akla ilk gelen kültürel endüstri hâline gelmiştir. Hem kültürel meta olmaları hem de dijital dönüşümle birlikte doğmalarıyla birlikte, video oyunların yarattığı kültür hızla çevrimiçi teknolojilerle birlikte yayılmış ve çevrimiçi dünyada baskın bir kültürel unsur olmayı başarmıştır. Çevrimiçi iletişimin kapasitesi ve olanaklarının gelişmesiyle video oyun endüstrisi de hızla gelişmiştir. Endüstrisinin ve kültürünün gelişimi, çevrimiçi canlı yayınların sosyal medyada gelişimini takip ederek kurulan Twitch adlı video oyun yayınlarına özel canlı yayın platformuyla oldukça hızlanmıştır. Platform büyüdükçe ve her geçen gün daha fazla ziyaretçiye ulaştıkça oyun kültürünün de büyümesine ve yayılmasına katkı sağlamıştır. Video oyun endüstrisi de Twitch'in çevrimiçi dünyadaki etkisiyle daha fazla hedef kitle ve müşteriye ulaşma imkânı bulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Oyun kültürü, Twitch, Canlı yayın, Video oyunlar

oyun kültürüyle en azından ilgili olduklarını gözlemlemek mümkündür. Belki de bu yüzden, günümüzde her geçen gün daha fazla izleyici/takipçi/oyuncunun ziyaret ettiği site, kullanıcıları tarafından hâlen oyun kültürü merkezli bir platform olarak görülmektedir ve görünen o ki oyun kültürünün önemli bir parçası olmaya devam edecektir. Oyunların kendi etkileşimli ve tüketicisine diğer kültürel endüstrilerden daha fazla kontrol sağlayan doğasının bir uzantısı olarak, Twitch'in de anlık etkileşim kapasitesinin büyüklüğü sayesinde oyun kültürünün büyümesine ve yayılmasına katkı sunmaya devam edeceğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Akbulut, H. (2009). Gelenekselden Dijitale, Mekandan Uzama Oyun Kültürü. M. Binark, G. Bayraktutan-Sütcü, & I. B. Fidaner içinde, *Dijital Oyun Rehberi: Oyun Tasarımı, Türler ve Oyuncu* (s. 25-82). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

de Wit, J., van der Kraan, A., & Theeuwes, J. (2020, Kasım 20). Live Streams on Twitch Help Viewers Cope With Difficult Periods in Life. *Frontiers in Psychology*(11).

Dovey, J., & Kennedy, H. W. (2006). *Game Cultures: Computer Games as New Media.* New York: Open University Press.

Hand, M., & Moore, K. (2006). Community, Identity and Digital Games. J. Rutter, & J. Bryce içinde, *Understanding Digital Games* (s. 166-182). London: Sage Publications.

Huizinga, J. (2022). *Homo Ludens: Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme.* (M. A. Kılıçbay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kerr, A. (2006). *The Business and Culture of Digital Games: Gamework and Gameplay.* London: SAGE Publications.

Newman, J. (2004). *Videogames.* London: Routledge.

Shaw, A. (2010). What Is Video Game Culture? Cultural Studies and Game Studies. *Games and Culture, 5*(4), s. 403-424.

Taylor, T. L. (2018). *Watch Me Play: Twitch and the Rise of Game Live Streaming.* New Jersey: Princeton University Press.

İnternet Kaynakları

Rao, L. (2011). *Justin.TV's Video Gaming Portal Twitch.TV Is Growing Fast*. https://techcrunch.com/2011/08/11/justin-tvs-video-gaming-portal-twitch-tv-growing-fast/ (Erişim tarihi 18 Aralık 2022).

Twitch Press Center. (2021). https://www.twitch.tv/p/press-center/ (Erişim tarihi 18 Aralık 2022).

Zacks. (2014). *Technology Stock Roundup: Amazon Buys Twitch, Cisco Grows Server Share - Analyst Blog*. https://www.nasdaq.com/articles/t echnology-stock-roundup-amazon-buys-twitch-cisco-grows-server-share-analyst-blog-2014-09 (Erişim tarihi 18 Aralık 2022).

VİDEO OYUNLARINDA ANLATI

İrem Baydar

ÖZET

İlk insanların inanç sisteminde büyük bir yer kaplayan ve mitolojik temaların yaratılmasında önemli bir role sahip olan hikâye anlatıcılığı, 21.yüzyıl modern insan yaşamında da aynı önemi ve kaçınılmazlığı taşımaya devam etmektedir. Biçemi değişse bile özü aynı kalan hikâye anlatıcılığı, farklı türlere ve çeşitlere bürünerek modern insanın hayatında yüzyıllar önceki önemini korumaktadır. Gece ateş başında aydınlanan şamanın anlattığı hikâyeyi dinleyen insan, karanlık salonda sinema perdesinde aydınlanan hikâyeyi dinleyen insana, daha sonra ise karanlık odalarda bilgisayar ekranları ve oyun konsolları üzerinden hikâyeye tanıklık eden hatta ona yön veren insana dönüşmüştür. Video oyunları, oyuncuların seçimleriyle birlikte olay örgüsünü şekillendirmesi ve yönlendirilen karakterin macerası üzerine kuruludur. Aristoteles'in tragedyası üzerinden ilerleyen video oyun anlatısı, ilk insanların mitolojik ögelerle dolu dünyasını ve modern yaşamın imkânlarını bir araya getirmektedir. Oyuncu tercihleri sayesinde özelleştirebilen avatarlar ve çeşitli farklı sonuçlara ulaşma imkânı sağlayan bu kendine has anlatı yapısıyla video oyunları, anlatı türleri içerisinde özel bir kategoriye yerleşmektedir. Peki bu durumda oyun anlatısının ne tür özellikleri vardır? Oyuncu, anlatıya yön verirse aynı zamanda anlatının yaratıcısı da olabilir mi? Yaratıcı mı anlatı üzerinden oluşur yoksa anlatı, yaratıcıdan mı türer?

Anahtar Kelimeler: Video oyunu, Anlatı yapısı, Video oyunlarında anlatı yapısı, Klasik anlatı, Tragedya, Olay örgüsü.

- Anlatıya dâhil olan oyuncunun belirli bir zaman dilimini karakterin gelişimine ve hikâyenin ilerlemesine harcaması ile anlatı sonunda katharsis duygusunu diğer klasik anlatı türlerine göre daha yoğun olarak deneyimlemesi.

Yumurta mı tavuktan yoksa tavuk mu yumurtadan yani video oyunlarında anlatı üzerinden mi yazar oluşur ya da yazar mı anlatıyı çıkarır sorusuna gelirsek eğer bunun cevabı etkileşimde yatar. Yumurta tavuktan çıkar ve aynı zamanda tavuk yumurtadan çıkar. Oyuncu, video oyun anlatısı ile etkileşime geçmediği sürece oyun ne kadar farklı sona ve hikâyeye sahip olursa olsun ilerlemez. Oyuncu, avatarı yönlendirerek kendi hikâyesini yazar. Bir yandan da bu hikâye en baştan oluşturulmasaydı, oyuncunun üzerinde ilerleyeceği bir oyun anlatısı da olmayacaktı. İkisi de birbiri ile iç içe geçmiş ve etkileşim uhusuyla yapıştırılmıştır, birbirinden ayrılamaz. Fakat bu durum ne yazık ki makalemiz için geçerli değildir. Artık siz ve ben ayrılıyoruz. Avatarlarınıza iyi bakın ve anlatınızda doğru seçimler yapın, Good Game, Well Played!

KAYNAKÇA

Aristoteles. (1987). *Poetika*. Evrim Matbaacılık.

Binark, M. (2007). Yeni medya çalışmalarında yeni sorular ve yöntem sorunu. M.Binark (Ed.), *Yeni medya çalışmaları* (s. 21 - 44). içinde.Dipnot Yayınları.

Campbell, J. (2017). *Kahramanın sonsuz yolculuğu.* İthaki Yayınları.

Denizel, D. (2012). Sanatın yeni evresi olarak bilgisayar oyunları. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, *107*(13), 107 – 143.

Eco, U. (1995). *Anlatı ormanlarında altı gezinti.* Can Yayınları.

Fidaner,I.B. (2009). Sözcüklerden yapılmış dünyalar: Mud'lar. M. Binark, , G. Bayraktutan – Sütçü, I.B. Fidaner (Ed.), *Dijital oyun rehberi, oyun tasarımı, türler ve oyuncu* (s.233 – 246). İçinde Kalkedon Yayınları.

Göktürk, A. (2022). *Okuma uğraşı*. Yapı Kredi Yayınları.

Jahn, M. (Haziran, 2021). *Narratology: A guide to the theory of narrative*. University of Cologne, English Department. (Erişim Tarihi: 03.12.2022).

Jenkins, H. (2002). Game design as narrative architecture. N.Wardrip-Fruin ve P.Harrigan (Ed.), *First person: New media as story, performance, and game* (s.118 - 130). İçinde. The MIT Press.

Jin, S. (2012). Self-discrepancy and regulatory fit in avatar-based exergames. *Psychological Reports, 111*(3), 697-710.

Jin, S.-A. A. (2012). Self-discrepancy and regulatory fit in avatar-based exergames. *Psychological Reports*, *111*(3), 697–710.

Karakullukçu, C. (2020). *Etkileşimli video oyun anlatısı üzerine bir inceleme Mass Effect 2 örneği.* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi].Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.

Thabet, T. (2015). *Video game narrative and criticism: Playing the story*. Palgrave Pivot.

Yamak, M. (2013). *Yeni medya ve yeni medya olma yolunda sinemanın geçirdiği teknolojik süreç.* Yüksek Lisans Seminer Çalışması. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Erişim Tarihi: 22.03.2022).

Video Oyunları

BioShock (2007). 2K Boston & 2K Australia (Geliştiriciler), 2K Games (Yayımcı).

Firewatch (2016). Campo Santo (Geliştirici), Panic & Campo Santo (Yayımcı).

Resident Evil 2 (1998). Capcom (Geliştirici), Capcom (Yayımcı).

Tomb Raider (1996). Core Design (Geliştirici), Eidos Interactive (Yayımcı).

Tomb Raider: *A Survivor Is Born* (2013). Crystal Dynamics (Geliştirici), Square Enix Europe (Yayımcı).

Vampyr (2018). Dontnod Entertainment (Geliştirici), Focus Home Interactive (Yayımcı).

The Sims 3 (2009). Maxis (Geliştirici), Electronic Arts (Yayımcı).

Detroit: Become Human (2018). Quantic Dream (Geliştirici), Sony Interactive Entertainment (PS4), Quantic Dream (PC) (Yayımcılar).

The Walking Dead (2012). Telltale Games (Geliştirici),Telltale Games (Yayımcı).

İnternet Kaynakları

http - 1: http://www.uni-koeln.de/~ame02/pppn.htm

http – 2: https://tr.wikipedia.org/wiki/The_Walking_Dead_(video_oyunu)

http - 3: https://www.studiobinder.com/blog/three-act-structure/

http – 4: https://tr.wikipedia.org/wiki/Tomb_Raider_(2013_video_oyunu)

Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetin Yeni Yüzü DİJİTAL ŞİDDET

Dr. Merve Sarışın

nobel bilimsel

Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetin Yeni Yüzü: DİJİTAL ŞİDDET

Dr. Merve Sarışın

Yayın No.: 1603
ISBN: 978-625-398-519-6
E-ISBN: 978-625-398-518-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Sarışın, Merve.
Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetin Yeni Yüzü: DİJİTAL ŞİDDET / Merve Sarışın
1. Basım, X + 336 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-519-6
E-ISBN: 978-625-398-518-9
1. Toplumsal Cinsiyet 2. Kadına Yönelik Şiddet 3. Dijital Şiddet

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **ix**

GİRİŞ **1**

ŞİDDET, TOPLUMSAL CİNSİYET VE KADIN **19**

Şiddete Etimolojik ve Kavramsal Bir Bakış 19
Şiddetin Görülme Biçimleri 24
Fiziksel Şiddet 24
Psikolojik (Duygusal Şiddet) 26
Cinsel Şiddet 27
Ekonomik Şiddet 28
Dijital Şiddet 29
Medya ve Şiddet İlişkisinde Medyanın Etkisi 35
Medyada Şiddetin Etkilerine Yönelik Kuramlar 42
Sosyal Öğrenme Kuramı 42
Uyarma Kuramı 43
Katharsis Kuramı 43
Duyarsızlaştırma Kuramı 44
Yetiştirme Kuramı 44
Toplumsal Cinsiyet ve Kadına Yönelik Şiddet 46
Feminizm ve Kadın Hareketinin Tarihî Arka Planı 46
Kadına Yönelik Şiddeti Feminist Teori Düzleminde Ele Almak 58
Liberal Feminizm 59
Marksist Feminizm 61
Radikal Feminizm 64
Cinsiyetin Ötesinde Toplumsal Cinsiyet Olgusu 71
Toplumsallaşma ve Toplumsal Cinsiyet Rolleri 75

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Göstereni Olarak Kadına Yönelik Şiddet 85
Küresel Bir Salgın Olan Kadına Yönelik Şiddet ve Görülme Biçimleri 93
Dünyada ve Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet İstatistikleri 103
Türkiye'deki Kadın Hareketi Temelinde Kadınların Hak Arama Mücadeleleri ve Kazanımları 108
Toplumsal Cinsiyet ve Medya İlişkisi Çerçevesinde Kadının Medyadaki Temsil Biçimleri 111

YENİ MEDYA VE DİJİTAL ŞİDDET 121

Yeni Medyaya Kavramsal Bir Bakış 121
Yeni Medya ve Geleneksel Medya Ayrımında Yeni Medyanın Getirdikleri 123
Dijitallik 125
Etkileşimsellik 126
Hipermetinsellik 127
Multimedya Biçemselliği ve Kullanıcı Türevli İçerik 128
Yayılım ve Sanallık 129
Etkileşimsellik Temelinde İnternetin Gelişimi ve Sosyal Medya 130
Sosyal Medya 138
Riskler ve Olanaklar 143
Teknolojinin Kolaylaştırdığı Dijital Şiddet 149
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Çerçevesinde Dijital Şiddeti Okumak 157
Kadınların Dijital Mağduriyetleri 164
Israrlı Takibin Dijitale Yansıması "Siber Takip" 165
Kullanıcıların Sanal Mağduriyeti "Siber Taciz" 165
Çevrimiçi İfşa Sorunsalı "Siber Sömürü/ İntikam Pornosu" 166

Kadına Yönelik Dijital Şiddet ile Mücadele Kapsamında Uluslararası ve Ulusal Alanda Atılan Adımlar ve Politika Metinleri 174
Covid-19 Salgını Dijital Şiddeti Nasıl Etkiledi?..... 188

TOPLUMSAL CİNSİYET ODAKLI DİJİTAL ŞİDDETİN KADIN GAZETECİLERİN TWITTER HESAPLARI ÜZERİNDEN İNCELENMESİ 193

Kadın Gazetecilerin Biyografileri 199
Araştırma Verilerinin Toplanması ve Analizi..... 202
Araştırmaya Dair Bulgular 206
Kadın Gazetecilerin Paylaşımlarına Yapılan Yorumların Grafiksel Analizleri..... 208
Ece Temelkuran'ın Twitter Paylaşımları ve Kullanıcı Yorumlarının Grafikleri..... 208
Banu Güven'in Twitter Paylaşımları ve Kullanıcı Yorumlarının Grafikleri..... 212
Nevşin Mengü'nün Twitter Paylaşımları ve Kullanıcı Yorumlarının Grafikleri..... 216
Şirin Payzın'ın Twitter Paylaşımları ve Kullanıcı Yorumlarının Grafikleri..... 223
Sedef Kabaş'ın Twitter Paylaşımları ve Kullanıcı Yorumlarının Grafikleri..... 227
Ezgi Başaran'ın Twitter Paylaşımları ve Kullanıcı Yorumlarının Grafikleri..... 233
Banu Avar'ın Twitter Paylaşımları ve Kullanıcı Yorumlarının Grafikleri..... 237
Hilal Kaplan'ın Twitter Paylaşımları ve Kullanıcı Yorumlarının Grafikleri..... 242
Nihal Bengisu Karaca'nın Twitter Paylaşımları ve Kullanıcı Yorumlarının Grafikleri..... 247
Kadın Gazetecilerin Paylaşımlarına Yapılan Kullanıcı Yorumlarındaki Dijital Şiddet Davranışlarının Analizi 255
İtham Etme Kategorisine Ait Kullanıcı Yorumları 255
Nefret Dili Kategorisine Ait Kullanıcı Yorumları..... 265
Hakaret Etme Kategorisine Ait Kullanıcı Yorumları 276

Alay Etme/Aşağılama/Küçümseme Kategorisine Ait Kullanıcı Yorumları 285
İsim Takma Kategorisine Ait Kullanıcı Yorumları 292
Küfür Etme Kategorisine Ait Kullanıcı Yorumları 295
Tehdit Kategorisine Ait Kullanıcı Yorumları 298
Taciz Kategorisine Ait Kullanıcı Yorumları 300
Hedef Gösterme Kategorisine Ait Kullanıcı Yorumları 301
Kaba Hitap Kategorisine Ait Kullanıcı Yorumları 305
Cinsiyetçi İfadeler Kategorisine Ait Kullanıcı Yorumları ... 305
Uyarı Kategorisine Ait Kullanıcı Yorumları 306
Bulguların Genel Değerlendirmesi 306

SONUÇ VE ÖNERİLER 313

KAYNAKÇA 321

KAYNAKÇA

Ackerly, B. A. (2001). Feminist theory: liberal. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences,* 5499–5502. doi:10.1016/b0-08-043076-7/03946-2

Adams, C. (2018). They go for gender first. *Journalism Practice, 12:7,* 850-869 https://www .researchgate.net/publication/319017802_They_Go_for_Gender_First_The_nature_and_effect_of_sexist_abuse_of_female_technology_journalists adresinden edinilmiştir.

Aftab, P. (2015, August). What is cyberbullying, exactly. Stop Cyberbullying. Retrieved August 2, 2015 from http://www.stopcyberbullying.org/what_is_cyberbullying_exactly.html adresinden edinilmiştir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2016). *Kadına yönelik şiddetle mücadele ulusal eylem planı (2016-2020)*, https://www.aile.gov.tr/uploads/ksgm/ uploads/pages/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-plani/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-plani-2016-2020-icin-tiklayiniz.pdf adresinden edinilmiştir.

Akıncı, V., Beril Z. ve Bat, M. (2010). Yeni bir iletişim ortamı olarak sosyal medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine yönelik bir araştırma, *Yaşar Üniversitesi Dergisi, 20(5),* 3348-3382.

Alankuş, S. (2007). Neden kadın odaklı habercilik? Alankuş, S. (Der.), *Kadın odaklı habercilik* içinde, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Altınay, A. ve Arat, Y. (2008). *Türkiye'de kadına yönelik şiddet*. İstanbul: Punto Yayın.

Anderson, P. (2007). What is web 2.0? Ideas, technologies and implications for education, *JISC Technology and Standards,* http://www.jisc.ac.uk /media/documents/techwatch/t sw0701b.pdf adresinden edinilmiştir.

Arslantaş-Toktaş, S. vd. (2012). *Dijital gözetim; T.C. kimlik numarasından e-kimlik kartlarına yurttaşın sayısal bedenlenişi.* Alternatif Bilişim Derneği Yayınları. http://ekitap .alternatifbilisim.org/turkiyede-dijital-gozetim.html adresinden edinilmiştir.

Ayan, S. (2010). *Aile ve şiddet*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Bak, G. ve Eşidir, O. V. (2019). X kuşağında siber zorbalık: Nitel bir araştırma, *Social Sciences Studies Journal, 5(36),* 2913-2919. DOI:10.26 449/sssj.1539.

Banu Avar'ın tweet içerikleri, https://twitter.com/AvarBanu adresinden edinilmiştir.

Banu Güven'in tweet içerikleri, https://twitter.com/banuguven adresinden edinilmiştir.

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1995). *Aile içi şiddetin sebep ve sonuçları,* http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/558_1.pdf adresinden edinilmiştir.

Baştürk Akça, E. (2014). Dijital bölünme kavramı bağlamında Türkiye'de ortaokul öğrencilerinin internet ve sosyal ağ kullanımları: Gaziantep ili örneği. Alver, F. (Ed), *I. Uluslararası İletişim Bilimi ve Medya Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı* içinde (s.2-21). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi.

Baştürk Akça, E. ve Ergül, S. (2019). Kitle iletişim çalışmaları alanında toplumsal cinsiyet çalışmalarının gelişimi; temel yaklaşımlar ve çalışmalar üzerinden bir çerçeve çizme çabası. Yavuz, Ş. (Der.*) Toplumsal cinsiyet ve medya temsilleri* içinde, İstanbul: Heyemola Yayınları.

Bayram, N. ve Saylı, M. (2013). Üniversite öğrencileri arasında siber zorbalık davranışı, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 71 (1),* 107-116, https://dergipark.org.tr/tr/pub/ iuhfm/issue/9188/115161.

Bauman, S. (2015). Adult cyberbullying. *Cyberbullying, what counselors need to know,* içinde (s. 127-136). Alexandria, VA: American Counseling Association.

Beauvoir, S. (2019a). *İkinci cins-olgular ve efsaneler*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Beauvoir, S. (2019b). *İkinci cins-yaşanmış deneyim*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Belsey, B. (2006). Cyberbullying: An Emerging Threat to the Always on Generation. http://www.cyberbullying.ca adresinden edinilmiştir.

Berber, N. (2016). Kadına yönelik şiddet. F. Saygılıgil, (Der.). T*oplumsal cinsiyet tartışmaları* içinde*.* Ankara: Dipnot Yayınları.

Berktay, F. (2013). *Toplumsal cinsiyet çalışmaları.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Berktay, F. (2010). *Tarihin cinsiyeti*, İstanbul: Metis Yayınları.

Bhasin, K. (2003). *Toplumsal cinsiyet.* (K. Ay, Çeviri). İstanbul: Kadınlarla Dayanışma Vakfı.

Bilişli, Y. ve İşler, L. (2019). Medyada kadın temsiller. H. Çiftçi (Ed.), *Yeni medya halkla ilişkiler ve iletişim* içinde. Ankara: İksad Yayınevi.

Binark, M. (2007). *Yeni medya çalışmaları.* Ankara: Dipnot Yayınları.

Binark, M. ve Bayraktutan, G. (2013). *Ayın karanlık yüzü: Yeni medya ve etik.* İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Binark, M. (2015). *Yeni medya çalışmalarında araştırma yöntem ve teknikleri.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Binark, M. (2010). Nefret söyleminin yeni medya ortamında dolaşıma girmesi ve türetilmesi. T. Çomu (Der.). *Yeni medyada nefret söylemi* içinde. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Binark, M. ve Löker, K. (2011). *Sivil toplum örgütleri için bilişim rehberi.* Ankara: STGM.

Binark, M. ve Çomu, T. (2012). Sosyal medyanın nefret söylemi için kullanılması ifade özgürlüğü değildir!", https://yenimedya.wordpress.com /2012/01/20/sosyal-medyanin-nefret-soylemi-icin-kullanilmasi-ifade-ozgurlugu-degildir/ adresinden edinilmiştir.

Binns, A. (2017). Fair game? Journalists' experiences of online abuse. *Journal of Applied Journalism & Media Studies, 6* (2), 183-206. https://www.researchgate.net/pu blication/3181 09160_Fair_game_ Journalists'_experiences_of_abuse_online adresinden edinilmiştir.

Blackstone, A. (2003). Gender roles and society. In J. R. Miller, R. M. Lerner, & L. B. Schiamberg (Eds.), *Human Ecology: An Encyclopedia of Children, Families, Communities, and Environments*, (pp. 335–338). Santa Barbara: ABC-Clio.

Boomsocial (2021). *Twitter basın-yayın gazeteciler sektörü hesapları.* https://www.bo omsocial.com/Twitter/UlkeAltSektor/turkey/basin-yayin/gazeteciler adresinden edinilmiştir.

Bozkurt, V. (2003). "Yıkıcı Gemeinschaft"tan 'Öteki'siz postmodern kabilelere: Sanal cemaatler. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, *3*(1), https://dergip ark.org.tr/tr/pub/isguc/iss ue/25516/269124 adresinden edinilmiştir.

Burton, P.&Mutongwizo, T. (2009). Inescapable violence: Cyber bullying and electronic violence against young people in South Africa. *Centre For Justice And Crime Prevention,* 8, 1-12.

Burstow, B. (1992). *Radical feminist therapy: working in the context of violence.* California: SAGE Publications.

Butler, J. (2019). *Cinsiyet belası.* (B. Ertür, Çeviren). İstanbul: Metis Yayınları.

Can, H. (2006). Aristoteles'te katharsis kavramı. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi,* 2, 63-72.

Castells, M. (2008). *Ağ toplumunun yükselişi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cormode, G.& Krishnamurthy, B. (2008). Key Differences Between Web 1.0 and 2.0. *First Monday, 13* (6), DOI: https://doi.org/1 0.5210/fm.v13i6.2125.

Coronavirus: 'Revenge porn' surge hits helpline (2020). *BBC.* https://www.bbc.com/ news/stories-52413994 adresinden edinilmiştir.

Council of Europe (2018). *Mapping study on cyberviolence*, https://rm.coe.int/t-cy-mapping-study-on-cyberviolence-final/1680a1307c adresinden edinilmiştir.

Council of Europe (2011). Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, https://www.coe.int /en/web/conventions/full-list/-/conventions /rms/090000168008482e adresinden edinimiştir.

Çakır, S. (2007). Medya ve şiddet. *Doğu Batı Düşünce Dergisi,* 43, 161-180.

Çizmeci, E. (2014). Danah Boyd'da sosyal ağlar ve gençlik. M. Çakır (Ed.). *Yeni medyaya eleştirel yaklaşımlar*. İstanbul: Doğu Kitabevi.

Çomu, T. (2012). *Video paylaşım ağlarında nefret söylemi: YouTube örneği*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çomu, T. ve Binark, M. (2013). Yeni medya ortamlarında nefret söylemi. M. Çınar (Ed.). *Medya ve nefret söylemi*. İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.

Di Martino, V. (2002). Violence at the workplace: The global response, *Afr Newslett on Occup Health and Safety*,12, 4–7.

Dikmen, M. ve Tuncer, M. (2017). Akademisyenlerin siber zorbalığa yönelik algıları ve mücadele etme yöntemleri*. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi,* 31,675-686.

Direk, Z. (2019). *İkinci Cinsiyet: Olgular ve Efsaneler.* (G. Savran Çeviren). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Di Stefano, C. (2015). Marxist feminism. M.T. Gibbons (Ed.). *The Encyclopedia of Political Thought,* https://doi.org/10.1002/978 111847439 6.wbept0653

Donovan, J. (2014). *Feminist teori*, (A. Bora, M. Ağduk Gevrek ve F. Sayılan, Çeviri). İstanbul: İletişim Yayınları.

Durna, T., Binark, M. ve Bayraktutan, G. (2019). *İletişim hakkı ve yeni medya tehditler ve olanaklar.* T. Durna (Ed.). Ankara: Um:ag Vakfı Yayınları.

Ece Temelkuran'ın tweet içerikleri, https://twitter.com/ETemelkuran adresinden edinilmiştir.

Ecevit, Y. (1998). Türkiye'de ücretli kadın emeğinin toplumsal cinsiyet temelinde analizi. *75 yılda kadınlar ve erkekler* içinde (s.267-284.). İstanbul: Tarih Vakfı.

Ecevit, Y. (2011). *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Ekşi, H. ve Yaman, E. (2010). *Çocuk ve ergende şiddet; karma metodolojiye dayalı bir alan çalışması*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Erdoğan, İ. (1998). Gerbner'in ekme tezi ile anlattığı öyküler üzerine bir değerlendirme. *Kültür ve İletişim Dergisi, 1*(2), 149-180.

Erbaysal Filibeli, T. (2018). Kullanıcı türevli içerik ve yurttaş medyası: Haberin dönüşümü, sınırlar ve olanaklar. *Akdeniz İletişim Dergisi,* 29, 453 – 469.

Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık, *Eurasian Journal of Educational Research,* 27, 31-42.

Erkayhan, Ş. (2013). Küresel yerel ölçekte ağ kültürü ve sosyal medya. C. Bilgili ve G. Şener (Ed.). *Sosyal medya ve ağ toplumu: kültür, kimlik, siyaset* içinde. İstanbul: Reklam Yaratıcıları Derneği.

Erkek şiddetinin grafiği (2019). Bianet. https://bianet.org/1/142/219903-erkek-siddetinin-2019-grafigi adresinden edinilmiştir.

Erol, DD. (2014). Toplumsal cinsiyet bağlamında Türkiye yazılı basınında şiddet haberleri ve haber fotoğrafları. H. Kuruoğlu ve B. Aydın (Ed.). *Toplumsal cinsiyet ve medya* içinde. Detay Yayıncılık: Ankara.

Erzurum, F. (2014). Televizyon ana haberlerinde kadınların temsil biçimleri. H. Kuruoğlu ve B. Aydın (Ed.). *Toplumsal cinsiyet ve medya* içinde. Detay Yayıncılık: Ankara.

European Institute for Gender Equality (2017). Cyber violence against women and girls, https://eige.europa.eu/publications/cyber-violence-against-women-and-girls adresinden edinilmiştir.

European Parliament's Committee on Women's Rights and Gender Equality (2018), *Cyber violence and hate speech online against women.* https://www.europarl.europa.eu/RegD ata/etudes/STUD/2018/604979/IPOL_STU(2018)604979_EN.pdf adresinden edinilmiştir.

European Union Agency for Fundamental Rights (2014). *Violence against women: an EU-wide survey.* https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance_en _0.pdf

European Union Agency for Fundamental Rights, (2014). *Violence Against Women: an EU-Wide Survey, Results at a Glance*. https://fra .europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_en.pdf adresinden edinilmiştir.

Ezgi Başaran'ın tweet içerikleri, https://twitter.com/ezgibasaran adresinden edinilmiştir.

Fascendini, F.& Fialová, K. (2011). Voices from digital spaces: Technology related violence against women, *Association for Progressive Communications (APC).* https://www.apc.or g/sites/default/files/APC WNSP_MDG3advocacypaper_full_2011_EN_0.pdf adresinden edinilmiştir.

Fawole, O. (2008). Economic violence to women and girls- is it receiving the necessary attention? *Trauma, Violence, & Abuse, 9*(3), 167-177.

Firestone, S. (1993). *Cinselliğin diyalektiği*, (Y. Salman, Çeviren). İstanbul: Payel Yayınları.

George, C. & Scerrii, J. (2007). Web 2.0 and user-generated content: Legal challenges in the new frontier, journal of information. *Law and Technology*, 2-22. https://warwick.ac.uk /fac/soc/law/elj/jilt/ 2007_2/george_scerri adresinden edinilmiştir.

George, G. (1998). Cultivation analysis: An overview. *Mass Communication and Society*, 1, 175-194.

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. C. Güzel (Hazırlayan). Kırmızı Yayınları, İstanbul.

EVAW (2020). *Online abuse during COVID-19.* https://www.e ndviolenceagainstwomen.org.uk/wp-content/uploads/Glitch-and-EVAW-The-Ripple-Effect-Online-abuse-during-COVID-19-Sept-2020.pdf adresinden edinilmiştir.

Global Media Monitoring Project (2015). *'Who Makes the News'. UK: World* Association for Christian Communication. http://cdn.agilitycms.com/ who-makes-thenews/Imported/reports_ 2015/global/gmmp_global_report_en.pdf adresinden edinilmiştir.

Gökçe, O. (2019). *Klasik ve nitel içerik analizi felsefe, yöntem ve uygulama.* Çizgi Kitabevi: Konya.

Hardaker, I. & McGlashan, M. (2016). Real men don't hate women: Twitter rape threats and group identity. *Journal of Pragmatics,* 91, 80-93. Doi: 10.1016/j.pragma.2015.11.005

Halder, D. & Jaishankar, K. (2009). C*yber socializing and victimization of women. The Journal on Victimization, 12(*3), 5-26.

Hartmann, H. (2016). Marksizmle feminizmin mutsuz evliliği. G. Acar-Savran ve N. Tura Demiryontan (Der.). *Kadının görünmeyen emeği* içinde. İstanbul: Yordam Kitap.

Hiremath, B. K. & Kenchakkanavar, A. (2016). An alteration of the web 1.0, web 2.0 and web 3.0: A comparative study. *Imperial Journal of Interdisciplinary Research (IJIR), 2* (4), 705-710.

Hobbart, M. (1996). Şiddet ve susku: Bir eylem siyasasına doğru. *Cogito,* 6-7, 54-64.

hooks, bell (1984). *Feminist theory from margin to center.* United States: South End Press.

hooks, bell (2012). *Feminizm herkes içindir, tutkulu politika.* E., Aydan, B., Kurt, Ş. Özgün, (A.Yıldırım, Çeviri). İstanbul: BGST Yayınları.

Huang, Y., Chou, C. (2010). An analysis of multiple factors of cyberbullying among junior high school students in Taiwan. *Computers in Human Behavior*, 26, 1581-1590.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü- HÜNEE (2009). *Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması*. https://www.ailev ecalisma.gov.tr/uploads/ksgm/uploads/pages/dagitimda-olan-yayinlar/ turkiye-de-kadina-yonelik-aile-ici-siddet-arastirmasi-ana-rapor.pdf adresinden edinilmiştir.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü- HÜNEE (2014). *Türkiye'de kadına yönelik şiddet araştırması özet rapor* http://www.hips.hac ettepe.edu.tr/ozetraporturkceweb.pdf adresinden edinilmiştir.

International Center for Resarch on Women (2018). *Technology-facilitated gender-based violence: What is it, and how do we measure it?* https://www.icrw.org/wp-content/up loads/2018/07/ICRW_TFGBVMarketing_Brief_v8-Web.pdf adresinden edinilmiştir.

Internet Governance Forum (2015). *Online abuse and gender-based violence against women,* http://www.intgovforum.org/cms/documents/best-practice-forums/623-bpf-online-abuse-and-gbv-against-women/file adresinden edinilmiştir.

Işık, M. vd. (2010). *Televizyon ve çocuk*. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.

İspir, B. (2013). Yeni İletişim Teknolojilerinin Gelişimi. M. C. Öztürk (Ed.). *Dijital iletişim ve yeni medya* içinde Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Jensen, R. (2021). Getting radical: Feminism, patriarchy, and the sexual-exploitation industries. *Dignity: A Journal of Analysis of Exploitation and Violence, 6(2),* DOI: 10.23860 /dignity.2021.06.02.06.

Jatmiko, M. I., Syukron, M. & Mekarsari, Y. (2020). Covid-19, harassment and social media: A study of gender-based violence facilitated by technology during the pandemic. *The Journal of Society and Media,4*(2), 319-347.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayırımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW), Resmi Gazete, 14 Ekim 1985, sayı:18898 https://ww w.resmigazete.gov.tr/arsiv/18898.pdf adresinden edinilmiştir.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2008). *2008 mali yılı performans programı.* http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/vjzSS+Kadinin_Statusu_G enel_Mudurlugu_2008_PP.pdf adresinden edinilmiştir.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesi (CEDAW) (2017). Kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddete ilişkin 35 sayılı genel tavsiye.https://k adinininsanhaklari.org/wpconte nt/uploads/2018/08/CEDAW-General-Recommendation-35-%c3%a7eviri-Nazan-Moro%c4%9flu.pdf adresinden edinilmiştir.

Kandiyoti, D. (1997). *Cariyeler, bacılar, yurttaşlar: Kimlikler ve toplumsal dönüşümler*. (A. Bora, F. Sayılan, Ş. Tekeli, H. Tapınç, F. Özbay, Çeviri). İstanbul: Metis Yayınları.

Kesim, S. ve Kar, A. (2003). Alternatif Bir Sosyalleşme Zemini Olarak Siber Alan ve Sanal Cemaatler. *Folklor Edebiyat Dergisi, 35* (3), 1-24.

Kietzmann, J.H., Hermkens, K., McCarthy I.P.& S.Silvestre, B. (2011). Social media? get serious! Understanding the functional building blocks of social media. *Business Horizons, 54* (3), 241-251.

Kılıç, Z. (1998). Cumhuriyet Türkiye'sinde kadın hareketine genel bir bakış. A. Berktay Hacımirzaoğlu (Der.). *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* içinde. İstanbul: Tarih Vakfı: 325-346.

Kowalski, R. & Limber, P. S. (2007). Electronic bullying among middle school students. *J Adolescent Health*, 41, 22–30.

Köknel, Ö. (2000). *Bireysel ve toplumsal şiddet*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Li, Q. (2007). Bullying in the new playground: Research intocyberbullying and cyber victimisation. *Australasian Journal of Educational Technology, 23*(4), 435-454.

Li, Q. (2010). Cyberbullying in high schools: A study of students' behaviors and beliefs about this new phenomenon. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 9, 372-392.

Mackay, F. (2015). *Radical feminism feminist activism in movement.* UK: Palgrave Macmillan. DOI: 10.1057/9781137363589.

Manovich, L. (2001). *The language of new media.* Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü.* O. Akınhay ve D. Kömürcü (Çeviren). Bilim ve Sanat Yayınları: Ankara.

Michaud, Y. (1991). *Şiddet.* C. Muhtaroğlu (Çeviren). İstanbul: Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İletişim Yayınları.

Miller, K. & Lewis, S. (2020). Journalists, harassment, and emotional labor: The case of women in on-air roles at US local television stations. *Journalism.* doi:10.1177/1464884919899016.

Mohammadi, L. (2020). Cyber violence against young women during COVID-19. *COMeIN*,102, 2014-2226. https://doi.org/10.7238/c.n102.2060

Moroğlu, N. (2018). Birleşmiş Milletlerden şiddetle mücadelede kararlı bir adım. https:// nazanmoroglu.com/wp-content/uploads/2018/11/CEDAW-Genel-Tavsiye-No.-35.pdf adresinden edinilmiştir.

Mutlu, E. (1999). *Televizyon ve toplum*. Ankara: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Yayınları.

Muşmal, H. ve Gürbüz, İ. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri:Nitel, nicel ve karma tasarımlar için bir rehber.* Ş. Aslan (Ed.). Konya: Eğitim Yayınevi.

Naik, U. & Shivalingaiah, D. (2008). Comparative study of web 1.0, web 2.0 and web 3.0. 6th *International Caliber,* 28-29. DOI:10.13140/2.1.2287.2961.

Naiman, J. (1988). *Marksizm ve feminizm.* S. Özkal (Çeviren). İstanbul: Amaç Yayınevi.

Nas, A. (2015). Kadına yönelik simgesel şiddet aracı olarak temizlik ürünleri reklamlarının eleştirel analizi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,* 24, 11-30.

Nevşin Mengü'nün tweet içerikleri, https://twitter.com/nevsinmengu adresinden edinilmiştir.

Nihal Bengisu Karaca'nın tweet içerikleri, https://twitter.com/nibenka adresinden edinilmiştir.

Oakley, A. (1985). *Sex, gender and society, towards a new society*. England: Gower Publishing Company Limited.

O'Reilly, Tim (2005). *Web 2.0: Compact definition?* http://radar.oreilly.com/2005/10/web-20-compact-definition.html adresinden edinilmiştir.

Oskay, Ü. (2010). *Yıkanmak istemeyen çocuklar olalım.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Özdemir, E. (2016). Türkiye'de feminist hareket/örgütlenme tarihi. F. Saygılıgil (Der.). *Toplumsal cinsiyet tartışmaları* içinde. Ankara: Dipnot Yayınları.

Özer, Ö. (2010). *Medyada şiddet kültürü-bu öyküde sen anlatılıyorsun.* İstanbul: Literatürk Yayınları.

Özkan, G. (2017). Kadına yönelik şiddet -aile içi şiddet ve konuya ilişkin uluslararası metinler üzerine bir inceleme. *Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7*(1), 533–564.

Özsoy, A. (2019). Yerli televizyon dizilerinde farklılaşan toplumsal cinsiyet temsilleri üzerine bir tartışma. Ş. Yavuz (Der.). *Toplumsal cinsiyet ve medya temsilleri* içinde, İstanbul: Heyamola Yayınları.

Pain, P. & Chen, V. (2019). This reporter is so ugly, how can she appear on tv? *Journalism Practice, 13*(2), 140-158. doi: 10.1080/17512786.2017.1423236.

Patchin W. J. & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard a preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice, 4*(2), 148-169.

Patchin, Justin W. and Sameer Hinduja (2010). Cyberbullying and Self-Esteem. Journal of School Health, December 2010, Vol. 80, No. 12.

Pew Research Center (2017). *Online harassment 2017,* https://assets.pewresearch.org/wpcontent/uploads/sites/14/2017/07/10151519/PI_2017.07.11_Online-Harassment_FINAL.pdf adresinden edinilmiştir.

Polat, O. (2017). *Şiddet.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Polat, O. (2016). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22*(1), 15-34.

Quilt.AI and ICRW (2021). *Covıd-19 and online violence in India: Digital ıntelligence report.* https://www.icrw.org/wp-content/uploads/2021/04/Ex-Summary-Online-Violence-during-Covid-in-India.pdf adresinden edinilmiştir.

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (2018). *İzleyici bildirimleri ve sektörel istatistikler.* https://www.rtuk.gov.tr/Media/FM/Birimler/Kamuoyu/2018yilinisanayivatandasbildirimleriraporu.pdf adresinden edinilmiştir.

Rai, S. K. (2017). Globalization and digital violence against women in new media. *International Journal of Applied Research, 3*(6), 961-966.

Sancar, S. (2014). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti, erkekler devlet kadınlar aile kurar.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Sarışın, M. (2020). Medya sektöründe çalışan kadınların konumu ve yaşadıkları zorluklar: Ordu yerel medyasında çalışan kadınlar ve ulusal gazete künyelerinin incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi, 4* (1), 16-29. DOI: 10.35333/mukatcad.2020.213.

Scott, J. W. (2010). Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi. (D. Demirler ve F. Dinçer, Çeviri). *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar Dergisi,* 12, 112-138.

Sevim, A. (2005). *Feminizm.* İstanbul: İnsan Yayınları.

Singh, K. & Gulati, D. (2011). Technological march from web 1.0 to web 3.0: A comparative study. *Library Herald, 49*(2), 146-157.

Signorelli, N., Gerbner, G. & Morgan, M. (1995). Violence on television: The cultural indicators Project. *Journal of Broadcasting & Electronic Media, 39*(2), 278-283.

Slonje, R., Smith, P. K., Frisén, A. (2013). The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. *Computers in Human Behavior, 29*(1), 26-32.

Somersan, S. (1996*). Şiddetin iki yüzü.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Şirin Payzın'ın tweet içerikleri, https://twitter.com/siring adresinden edinilmiştir.

Sütçü, C. (2012). Sosyal medyaya girmeden önce bilinmesi gerekenler. D. Yengin (Ed.). *Yeni medya ve…* içinde, İstanbul: Anahtar Kitaplar.

Şener, G. (2013). Sosyal medyada mahrem ilişkiler, gözetleme ve dijital şiddet. *Akademik Bilişim Konferansı*, Antalya.

Şener, G. vd. (2016). Medya ve toplumsal cinsiyet. F. Saygılıgil (Der.). *Toplumsal cinsiyet tartışmaları* içinde. Ankara: Dipnot Yayınları.

Toplumsal Bilgi ve İletişim Derneği (2019). *Cinsiyetçi dijital şiddetle mücadele rehberi.* G. Şener vd. (Ed.). https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/cinsiyetci-dijital-siddetle-mucadele-rehberi.pdf adresinden edinilmiştir.

Taş, G. (2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler Dergisi, 3*(5), 163-175.

Tekeli, Ş. (1998). Birinci ve ikinci dalga feminist hareketlerin karşılaştırmalı incelenmesi üzerine bir deneme. A. Berktay Hacımirzaoğlu (Der.). *75 yılda kadınlar ve erkekler,* içinde (s.325-346). İstanbul: Tarih Vakfı.

Temur Şimşekcan, N. (2018). *Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin başka bir biçimi: Siber şiddet* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Thompson, J. B. (2008). *Medya ve modernite*. (S. Öztürk, Çeviri). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Tokgöz, O. (2015). *İletişim kuramlarına anlam vermek.* Ankara: İmge Kitabevi.

Toplumsal Bilgi ve İletişim Derneği (TBİD) (2021). *Türkiye'de dijital şiddet araştırması.* https://dijitalsiddet.org/wp-content/uploads/2021/09/konda-rapor-8eylul.pdf adresinden edinilmiştir.

Tong, R. (2018). *Feminist thought: A more comprehensive introduction.* Boulder, CO: Westview Press.

Törenli, N. (2005). *Yeni medya, yeni iletişim ortamı.* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Trend, D. (2007). *Medyada Şiddet Efsanesi*. (G. Bostancı, Çeviri). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tuchman G. (2000). The symbolic annihilation of women by the mass media. In Crothers L., Lockhart C. (Eds), *Culture and politics*. New York: Palgrave Macmillan.

Turam, E. (1996). *TV'deki şiddetin çocuklara etkileri üzerine farklı bir bakış*. (Cogito 6-7). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,

Turan, N., Polat, O., Karapirli, M.; Uysal, C.; Turan, S. G. (2011). The new violence type of the era: Cyber bullying among university students: Violence among university students. *Neurology, Psychiatry and Brain Research, 17*(1), 21-26. https://doi.org/10.1016/j.npbr.2011.02.005.

Türkçe Etimolojik Sözlük (2020). *Şiddet sözcüğünün etimolojisi.* https://www.nisanyansozluk. com/kelime/%C5%9Fiddet adresinden edinilmiştir.

Türk Dil Kurumu (2020). *Şiddet sözcüğü.* https://sozluk.gov.tr/ adresinden edinilmiştir.

Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi (TAEM) (2020). *Dünya ekonomik forumu küresel cinsiyet eşitsizliği endeksi* https://elb.tms eveta.com/media/web_content/dunya-ekonomik-forumu-kuresel-cinsiyet-esitsizligi-endeksi-2020pdf_None_8IMM.pdf adresinden edinilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2020). *İşgücü istatistikleri, Ocak 2020*. http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33785 adresinden edinilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2020). Hanehalkı *bilişim teknolojileri kullanım araştırması*. http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33679 adresinden edinilmiştir.

Türkdoğan, O. ve Gökçe, O. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (2012*). Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesinin onaylanmasının uygun bulunduğuna dair kanun tasarısı ve dışişleri komisyonu raporu.* https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss380.pdf adresinden edinilmiştir.

Uğur Tanrıöver, H. (2003). Türkiye'de Televizyon kültürü ve kadınlar. A. Yaraman (Der.). *Kadın yaşantıları* içinde. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Uğur Tanrıöver, H. (2007). Medyada kadınların temsil biçimleri ve kadın hakları ihlalleri. S. Alankuş (Der.). *Kadın odaklı habercilik* içinde. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları,

Uluocak, Ş. vd. (2014). *Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadına yönelik şiddet.* Ankara: Paradigma Yayıncılık.

UNESCO (2020). *Online violence against women journalists: Aglobal snapshot of incidence and impacts.* https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000375136 adresinden edinilmiştir.

United Nations (1994). *Declaration on the elimination of violence against women*. https://www .un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/48/104 adresinden edinilmiştir.

United Nations (2010). R*eport of the special rapporteur on the situation of human rights defenders, Margaret Sekaggya.* https://www2.ohchr.org/english/bodies/hr council/docs/16session/A-HRC-16-44.pdf adresinden edinilmiştir.

United Nations (2018). S*ustainable development goals, gender equality*. https://www.u n.org/sustainabledevelopment/gender-equality/ adresinden edinilmiştir.

United Nations Human Rights (2017). *Convention on the elimination of all forms of discrimination against women.* https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/tre atybodyexternal/Download.aspx?s ymbolno=CEDAW/C/GC/35&Lang=en adresinden edinilmiştir.

UNWomen (2013). E*nding violence against women and girls: Progamming essentials, the united nations entity for gender, equality and the empowerment of women.* http://www. endvawnow.org/uploads/modules/pdf/1372349234.pdf adresinden edinilmiştir.

UNWomen (2020*). Online and ICT-facilitated violence against women and girls during COVID-19.* https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/04/brief-online-and-ict-facilitated-violence-against-women-and-girls-during-covid-19 adresinden edinilmiştir.

UNWomen (2020). COVID-19 and violence against women and girls: Addressing the shadow pandemic. https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/policy-brief-covid-19-and-violence-against-women-and-girls-en.pdf?la=en&vs=640 adresinden edinilmiştir.

Urhan, B. (2016). Kadın emeği ve toplumsal cinsiyet. F. Saygılıgil (Der.). *Toplumsal cinsiyet tartışmaları* içinde. Ankara: Dipnot Yayınları.

Uygun Aytemiz, B. (2016). Edebiyat ve toplumsal cinsiyet. F. Saygılıgil (Der.). *Toplumsal cinsiyet tartışmaları* içinde. Ankara: Dipnot Yayınları.

Ünsal, A. (1996). Genişletilmiş bir şiddet tipolojisi. *Cogito, 6-7*, 29-37.

van Dijk, J. (2006). The network society. http://www.forschungsnetzwerk.at/downloadpub/The_Network_Society-Jan_van_Dijk.pdf

Vatandaş, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Sosyoloji Konferansları Dergisi, 35*, 29-56.

Wang, J., Iannotti, R., Nansel, T. (2009). School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent Health, 45,* 368-375.

Weber, A. (2009). *Nefret Söylemi El Kitabı.* (M. Çulhaoğlu, Çeviri). http://ihop.org.tr/wp-content/uploads/2011/04/nefret_soylemi.pdf

World Economic Forum (2020). *Global gender gap. report.*https://www.weforum.org/rep orts/gender-gap-2020-report-100-years-pay-equality adresinden edinilmiştir.

World Health Organization (WHO) (2002). *World Report on Violence and Health.* Switzerland: WHO Library Cataloguing.

World Health Organization (2012). W*orld health statistics.* https://www.who.int/gho/ publications/world_health_ statistics/EN_WHS2012_Full.pdf adresinden edinilmiştir.

World Health Organization (2013). *Global and regional estimates of violence against women: Prevalence and health effects of ıntimate partner violence and non-partner sexual violence.* Italy: WHO Library Cataloguing.

World Health Organization (2019). *World health statistics 2019: Monitoring health for the SDGS, sustainable development goals.* https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10 665/324835/9789241565707-eng.pdf adresinden edinilmiştir.

Yalın, B., Onbaş, K. ve Karaoğlu, S. (2018). Sosyal medyada(n) psikolojik şiddet: Baskı, sömürü, tehdit olarak "paylaşma!" kültürü. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies,* 73, 281-297.

Yanık, A. (2016). Yeni medya nedir ne değildir? *Journal of International Social Research, 9*(45), 898-910.

Yaylagül, L. (2016). *Kitle iletişim kuramları.* Ankara: Dipnot Yayınları.

Yazıcı, Ç. (2016). Felsefede toplumsal cinsiyet ve feminizm. F. Saygılıgil (Der.). *Toplumsal cinsiyet tartışmaları* içinde. Ankara: Dipnot Yayınları.

Yengin, D. (2012). Yeni medyaya eleştirel bir bakış. D. Yengin (Ed.) *Yeni medya ve…* içinde. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, E. (2019). *Sosyal medyada kadınlara yönelik dijital şiddet* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

We Are Social (2021). *Digital 2021.* https://wearesocial.com /uk/blog/2021/01/digital-2021-uk/ adresinden edinilmiştir.

We Are Social 2021 Ocak Ayı Türkiye Raporu (2021). https://gamzenu rluoglu.medium.com/15-maddede-t%C3%BCrkiyenin-dijital-tablosu-we-are-social-2021-t%C3%BCrkiye-raporu-818061d64f5e adresinden edinilmiştir.

6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6284.pdf adresinden edinilmiştir.

Haber Kaynakları

Barış Çakan'ın babası: 'Ezana saygısızlık yapmayın' dediği için öldürüldü. *Gazete duvar.* https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/06/01/baris-cakanin-babasi-ezana-saygisizlik-yapmayin-dedigi-icin-olduruldu adresinden edinilmiştir.

Boğaziçi Üniversitesi'nde rektör protestosu: Polis üniversitenin kapısına kelepçe taktı. *Euronews.* https://tr.euronews.com/2021/01/04/bogazici-universitesi-nde-bulu-protestosu-kayyum-rektor-istemiyoruz adresinden edinilmiştir.

Covid-19 sürecinde başlatılan yardım kampanyasına ilişkin haber. *BBC.* https://www. bbc.com/turkce/live/haberler-dunya-52088527 adresinden edinilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş'ın LGBTİ bireylere yönelik söylemi. *Euronews.* https://tr.euronews.com/2019/07/02/video-diyanet-isleri-baskani-erbastan-lgbti-aciklamasi-yaradilisa-aykiri-sapkinlik adresinden edinilmiştir.

Elazığ depremi sonrası sosyal medyada Cem Yılmaz'a tepki. *Takvim.* https://www.takvi m.com.tr/magazin/2020/01/26/elazig-depremi-sonrasi-sosyal-medyada-cem-yilmaza-tepki adresinden edinilmiştir.

Elif Çakır başörtüsünü çıkardı. https://www.odatv4.com/siyaset/elif-cakir-basortusunu-cikardi-206533 adresinden edinilmiştir.

Gazeteci Sedef Kabaş Tutuklandı. *DW.* https://www.dw.com/tr/gazeteci-sedef-kaba%C5%9F-tutukland%C4%B1/a-60522183 adresinden edinilmiştir.

Gezi Parkı davasında karar açıklandı: Osman Kavala hakkında müebbet hapis! *Cumhuriyet.* https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/gezi-parki-davasinda-karar-aciklandi-osman-kavala-hakkinda-muebbet-hapis-1929471 adresinden edinilmiştir.

İdlib'te 36 asker şehit oldu. *Haberler.com.* https://www.haberler .com/guncel/son-dakika-idlib-den-kara-haber-9-askerimiz-12962409-haberi/ adresinden edinilmiştir.

Osman Kavala 'devletin anayasal düzenini cebir, şiddet kullanarak değiştirmeye teşebbüs' suçlamasıyla tutuklandı. *BBC.* https://www.bbc.com/turkce/live/haberler-turkiye-51556990 adresinden edinilmiştir.

Ömer Faruk Gergerlioğlu'nun milletvekilliği düştü. *Sözcü.* https://www.sozcu.com.tr/20 21/gundem/omer-faruk-gergerlioglunun -milletvekilligi-dustu-6319214/ adresinden edinilmiştir.

Pınar Gültekin'in cansız bedeni bulundu. *DW.* https://ww w.dw.com/tr/p%C4%B1nar-g%C3%BCltekinin-cans%C4%B1z-bedeni-bulundu/a-54251874 adresinden edinilmiştir.

Tuzla'da 28 yaşındaki avukat Dilara Yıldız, eski nişanlısı tarafından öldürüldü. *NTV.* https://www.ntv.com.tr/turkiye/tuzlada-28-yasindaki-avukat-dilara-yildiz-eski-nisanlisi-tarafindan-olduruldu,nTeIBpk6HUeyaB90YkXnNA adresinden edinilmiştir.

Türkiye, İstanbul Sözleşmesi'nden çekildi. *Euronews.* https://tr.e uro-news.com/2021/03 /20/turkiye-istanbul-sozlesmesi-nden-ayr-ld adresinden edinilmiştir.

Kadın Gazetecilerin Biyografileri

Banu Avar hakkında, https://www.banuavar.com.tr/hakkinda/ adresinden edinilmiştir.

Ece Temelkuran Kimdir? https://www.idefix.com/yazar/ece-temelkuran/s=184487 adresinden edinilmiştir.

Ezgi Basaran, about https://ezgibasaran.co/ adresinden edinilmiştir.

Hilal Kaplan, https://tr.wikipedia.org/wiki/Hil%C3%A2l_Kaplan adresinden edinilmiştir.

Nevşin Mengü, https://tr.wikipedia.org/wiki/Nev%C5%9Fin_Meng%C3%BC adresinden edinilmiştir.

Nihal Bengisu Karaca, https://tr.wikipedia.org/wiki/Ni hal_Beng isu_Karaca#cite_note-2 adresinden edinilmiştir.

Şirin Payzın Kimdir, https://www.timeturk.com/sirin-payzin-kimdir/biy ografi-802392 adresinden edinilmiştir.

BİRLEŞİK AFRİKA MÜCADELESİ

Ensar Küçükaltan

nobel bilimsel

BİRLEŞİK AFRİKA MÜCADELESİ

Ensar Küçükaltan

Yayın No.: 1499
ISBN: 978-625-398-322-2
E-ISBN: 978-625-398-321-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet
yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Küçükaltan, Ensar.
Birleşik Afrika Mücadelesi / Ensar Küçükaltan
1. Basım, X + 144 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-322-2
E-ISBN: 978-625-398-321-5
1. Afrika 2. Pan-Afrika 3. Afrika Birliği 3. Neo Kolonyalizm

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **vii**

Birinci Bölüm: PAN-AFRİKA MÜCADELESİNİN GELİŞİMİ **1**

1.1. Pan-Afrika Kongreleri 3
1.2. Afrika Birliğinin Kuruluşu ve Yapısı 8
1.3. Birlik Başarılı mı? 10

İkinci Bölüm: PAN-AFRİKA (BİRLEŞİK AFRİKA) GERÇEKLEŞEBİLİR Mİ? **15**

Üçüncü Bölüm: KWAME NKRUMAH **23**

3.1. Nkrumah'ın Sınıf Mücadelesine Dair Görüşleri 28

Dördüncü Bölüm: THOMAS SANKARA **31**

4.1. Fransız Sömürgesinde Doğmak 31
4.2. Bağımsızlık ve Yeni Ülke 33
4.3. 1983 Darbesi ve Yeni Başkan 40
4.4. Burkina Faso Doğuyor 46
4.5. Suikast 49

Beşinci Bölüm: NNAMDI AZIKIWE **53**

5.1. Pan-Afrika Düşüncesinin Pekişmesi ve Yeni Refahçılık 55
5.2 Pan-Afrika Üzerine 58

Altıncı Bölüm: PATRICE LUMUMBA **61**

6.1. Kongo'nun Cazibesi 61
6.2. Berlin Konferansı ve Etkileri 63
6.3. İtiraz Eden Adam 64

Yedinci Bölüm: AMÍLCAR CABRAL.....75

7.1. Yeşil Burun Adaları ve Gine Bissau'da Portekiz Egemenliği.....76

7.2. Gine ve Yeşil Burun'un Bağımsızlığı İçin Afrika Partisi.....78

7.3. Pan-Afrika ve Cabral.....80

7.4. Suikast.....82

Sekizinci Bölüm: AHMED SÉKOU TOURÉ.....85

8.1. 1958 Referandumu.....88

8.2. Bağımsızlık Sonrası.....89

Dokuzuncu Bölüm:JULIUS NYERERE.....93

9.1. Arusha Deklarasyonu ve "Ujamaa".....95

9.2. Nyerere'nin Pan-Afrika Vizyonu.....99

Onuncu Bölüm: AIMÉ CÉSAIRE.....105

On Birinci Bölüm: SAMORA MACHEL.....111

On İkinci Bölüm: IBRAHIM FRANTZ FANON.....121

On Üçüncü Bölüm: ÜTOPYAYI GERÇEĞE ÇEVİRMEK.....131

KAYNAKÇA.....135

YAZAR HAKKINDA.....143

KAYNAKÇA

Aboubacar S. L*: 2nd President of Upper Volta*. (tarih yok). West Africa Brief: http://www.west-africa-brief.org/content/en/aboubacar-s-lamizana

Achebe, C. (2012). *There Was a Country, A Personal History of Biafra*. London: Allen Lane.

Addo, E. O. (1997). *A Case Study of Religion and Politics in Ghana.* Maryland: University Press of America.

Adejumobi, S. (2008, Temmuz 30). *The Pan-African Congresses, 1900-1945*. Blackpast: https://www.blackpast.org/global-african-history/pan-african-congresses-1900-1945/

Adi, H., & Sherwood, M. (2003). *Pan-African History, Politic Figures from Africa and the Diaspora since 1787.* London : Routladge.

Ahmed Sekou Toure. (tarih yok). The Presidency of South Africa: https://www.thepresidency.gov.za/national-orders/recipient/ahmed-s%C3%A9kou-tour%C3%A9-1922-1984

AIJC. (2022). *The death of Samora Machel*. African Investigative Journalism Conference: https://aijc.africa/notable-work/the-death-of-samora-machel/

Amado, A. D. (2020). The PAIGC 'Congratulatory' Diplomacy towards Communist States, 1960-1964. *Lusotopie, 19*(1), 54-75.

Arslan, F. E. (2017, Mayıs 29). *Gine bağımsızlığın bedelini hâlâ ödüyor*. Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/gine-bagimsizligin-bedelini-hala-oduyor/828240

Avcı Meral; Kavas, Ahmet. "No Title." *İslam Ansiklopedisi*. https://i slamansiklopedisi.org.tr/uganda.

Azikiwe, Nnamdi. (1962). "The Future of Pan Africanism." *Black Past*. https://www.blackpast.org/global-african-history/speeches-global-african-history/1962-nnamdi-azikiwe-future-pan-africanism/.

———. (1970). *My Odyssey*. Praeger.

———. (1980). *Ideology for Nigeria: Capitalism, Socialism or Welfarism?* Lagos: Macmillan Publishers.

———. (2022). "'Has the African a God?' By Nnamdi Azikiwe." *Arewa World*. https://arewaworld.com/has-the-african-a-god-by-nnamdi-azikiwe/.

Bankole, T. (1963). *Kwame Nkrumah: His Rise to Power.* Evanston: Northwestern University.

Beverton, A. (2009, Ağustos 28). *SAMORA MOISES MACHEL (1933-1986)*. Blackpast: https://www.blackpast.org/global-african-history/machel-samora-moises-1933-1986/

Biney, A. (2011). *The Political and Social Thought of Kwame Nkrumah.* New York: Palgrave Macmillan.

Blackpast. (2009, Ağustus 7). *Julius Nyerere*. Blackpast: https://www.blackpast.org/global-african-history/1966-julius-kambarage-nyerere-dilemma-pan-africanist/

Blommaert, J., & Verschueren, J. (1987). *The Pragmatics of International and Intercultural Communication.* Antwerp: John Benjamins.

Boddy-Evans, A. (2019, Mayıs 23). *Biography of Julius Kambarage Nyerere, Father of Tanzania*. ThoughtCo: https://www.thoughtco.com/julius-kambarage-nyerere-43589

Boumama, S. (2016). *Afrika Devriminin Figürleri.* (Ş. Ünsaldı, Çev.) Ankara: NotaBene.

Brtitannica. (2023, Ocak 27). *Pan-Africanism*. Britannica: https://www. britannica.com/topic/Pan-Africanism

Burkina Faso: Thomas Sankara Lives in the Memory of Africans. (2019, Aralık 21). TeleSur: https://www.telesurenglish.net/news/Burkina-Faso-Thomas-Sankara-Lives-in-the-Memory-of-Africans-20191221-0004.html

Cabral, A. (1970). *Revolution in Guinea: An African People's Struggle.* London: Stage 1.

———. (1974). *Revolution in Guinea: African People's Struggle.* London: Stage 1.

———. (1979). *Unity and Struggle.* New York: Monthly Review Press.

Cesaire, A. (1983). *Cahier d'un retour au pays natal.* Paris: Poeie.

———. (2004). *Discours sur le colonialisme.* Paris: Presence africain.

———. (2018). *Aşağılanmaya Hayır.* (Z. Mertoğlu, Çev.) İstanbul: Alfa.

Chabal, P. (1981). National Liberation in Portuguese Guinea, 1956-1974. *African Affairs, 80*(318), 75-99.

Chacha, D. M. (2002). Julius Nyerere: The Intellectual Pan-Africanist and the Question of African Unity. *AJIA, 5*(1), 20-39.

Christie, I. (1988). *Machel of Mozambique.* Harare: Zimbabwe Publishing House.

Clarke, J. H. (1974). Kwame Nkrumah: His Years in America. *The Black Scholar, 6*(2), 9-16.

Cupelin, Christophe. (2012). *Capitaine Thomas Sankara*.

Democracy, D. (2020, Ekim 15). *Frankreich, 28. September 1958 : Verfassung*. Direct Democracy: https://www.sudd.ch/event.php?lang=en&id=fr011958

Depestre, R. (2015). Aime Cesaire ile Röportaj. G. Ayas içinde, *Barbar Batı Bir Aime Cesaire Kitabı* (s. 151-166). İstanbul: Doğu Kitabevi.

"Dossier Thomas Sankara : Les Résultats de l'autopsie Doivent Être Confirmés Par Des Tests ADN." (2015). *Lefaso*. https://lefaso.net/spip.php?article67381.

Du Bois, W. (2007, Ocak 29). *To the Nations of the World*. Blackpast: https://www.blackpast.org/african-american-history/1900-w-e-b-du-bois-nations-world/

Empire of Kaabu, West Africa. (tarih yok). Access Gambia: http://www. accessgambia.com/information/kaabu.html

Encyclopaedia, E. o. (2022, Ekim 10). *Julius Nyerere*. Britannica: https://www.britannica.com/biography/Julius-Nyerere

Fanon, F. (2006). *Pour la révolution africaine.* La Découverte Poche.

———. (2007). *Yeryüzünün Lanetlileri.* (Ş. Süer, Çev.) İstanbul: Versus.

———. (2016). *Afrika Devrimine Doğru.* (Aytuğ, & I. Sanem, Çev.) İstanbul: Sel.

———. (2020). *Siyah Deri Beyaz Maskeler.* İstanbul: Metis.

Fulcher, J. (2000). Globalisation, the Nation-State and Global Society. *The Sociological Review, 48*(4), 522-543.

Gebe, B. Y. (2008). Ghana's foreign policy at independence and implications for the 1966 coup d'etat. *Journal of Pan African Studies, 2*(3).

Gerard, E. (2015). *Death in the Congo: Murdering Patrice Lumumba.* Harvard University Press.

Gerits, F. (2019). The postcolonial cultural transaction: rethinking the Guinea crisis within the French cultural strategy for Africa, 1958–60. *Cold War History, 19*(4), 493-509.

Guimaraes, P. (2021). Violence, Science, and Cotton in Colonial-Fascist Mozambique (1934-1974). *Journal of Political Science*, 89-108.

Haaga, Paul T, and Michael Sunday Sasa. (2019). "A Philosophical Reflection on the Nature and Relevance of Azikiwe ' s Political Ideology of Neo- Welfarism." 2(4): 152–57.

Halter, M., & Johnson, V. S. (2014). *African & American: West Africans in Post-Civil Rights America.* New York: NYU Press.

Harch, E. (2014). *Thomas Sankara An African Revolutionary.* Ohio: Ohio University Press.

Henriksen, T. (1983). *Revolution and Counterrevolution in Mozambique.* Westport: Greenwood Press.

Henriksen, T. H. (1978). *Mozambique: A history.* Rex Collings.

History of the Pan-African Congress, George Padmore (editor) 1947. (1947). Marxists: https://www.marxists.org/archive/padmore/1947/pan-african-congress/ch05.htm

Igwe, A. U. 2015. "'Zik of Africa'- An Appraisal of The Contributions of Dr. Nnamdi Azikiwe to African Socio-Political And Economic Growth in The Twentieth Century." *Global Journal of Arts Humanities and Social Sciences* 3(4): 14–27.

Isaacman, A. (2020). Toward a Biography of Samora Machel: The Making of a Revolutionary, 1933–1970 ca. *South African Historical Journal, 72*(1), 51-79.

Jere, R. J. (2018, Ocak 18). *Patrice Lumumba in his own words: "Neither brutality nor cruelty nor torture will ever bring me to ask for mercy, for I prefer to die with my head unbowed…"*. New African: https://newafricanm agazine.com/16082/

Kamata, N. (2019). Julius Nyerere: from a Territorial Nationalist to a Pan African Nationalist. *The African Review, 46*, 309-332.

Kamil, M. (2014). Ahmed Sékou Touré: The Tyrant Hero. B. G. Jallow içinde, *Leadership in Post Colonial Africa* (s. 45-60). New York: Palgrave Macmillan.

Kavas, A. (2009). *Samori Ture.* İstanbul: TDV.

Kesteloot, L., & Kotchy, B. (1973). *l'homme et l'oeuvre.* Paris: Presence africaine.

Küçükaltan, E. (2020). *Çin'in Afrika'daki Yumuşak Gücü: Kenya, Tanzanya ve Uganda Örnekleri.* Ankara: Orion.

Küçükaltan, E. (2021). *Afrika Notları.* Eskişehir: Dorlion.

Lumumba the Political Actor. (2019, Ocak 22). Innovative Research: https://innovativeresearchmethods.org/lumumba-the-political-actor/

Machel, S. (1975). Ndugu Samora Moises Machel: Message to the 24th Session of the Liberation Committee of the OAU, Dar-es-Salaam, 8-14th January 1975. *Race & Class, 16*(4), 405-417.

Magill, F. N. (2014). *The 20th Century Go-N: Dictionary of World Biography, Volume 8.* London: Routladge.

McKown, R. (1969). *Lumumba; a Biography.* Dobleday & Company, Inc.

Mendy, P. K. (2019). *Amilcar Cabral: Nationalist and Pan-Africanist Revolutionary.* Ohio: Ohio University Press.

MESSAGE OF THE PROCLAMATION OF INDEPENDENCE DELIVERED BY COMRADE PRESIDENT SAMORA MACHEL AT THE MACHAVA STADIUM - JUNE 25, 1975. (2009, Haziran). Voz da Revolução: https://vozdarevolucao.blogspot.com/2009/06/mensagem-da-proclamacao-da.html

Mulopo, L. K. (1992). *P. Lumumba Justice pour le héros.* Paris: Editions L'Harmattan.

Murrey, A. (2018). Africa's Sankara: On Pan-African Leadership. A. Murrey içinde, *A Certain Amount Madness* (s. 75-95). London: Pluto Press.

Neufeld, J. (2020, Mayıs 19). *Thomas Sankara Tried to Liberate His Country from the West. Then He Was Murdered*. The Walrus: https://thewalrus.ca/thomas-sankara-tried-to-liberate-his-country-from-the-west-then-he-was-murdered/

Nkrumah, K. (1962). *Towards Colonial Freedom.* London: The African Publication Society.

———. (1963); 1998. Africa Must Unite. London: Panaf.

———. (1973). *Revolutionary Path.* London: Panaf Books.

———. (1976). *Afrika'da Sınıf Mücadelesi.* İstanbul: Yücel Yayınları.

Nohlen, D., Krennerich, M., & Thibaut, B. (1999). *Elections in Africa: A data handbook.* Oxford: Oxford University Press.

Nyerere, J. (1963). The Journal of Modern African Studies Vol. 1, No. 1: 1-6.

———,(1967). *Arusha Declaration.* Arusha.

Omasombo, J. T., & Benoît, V. (1998). *Patrice Lumumba: jeunesse et apprentissage politique, 1925-1956.* Bruxelles : Institut africain/CEDAF.

Padmore, G. (1947). *History of the Pan-African Congress, George Padmore (editor) 1947*. Marxists: https://www.marxists.org/archive/padmore/1947/pan-african-congress/ch05.htm

PANAF. (1973). *Patrice Lumumba (Panaf Great Lives).* London: Panaf Books.

Perrings, C. (1979). *Black Mineworkers in Central Africa: Industrial Strategies and the Evolution of an African Proletariat in the Copperbelt.* London: Heinemann Educational.

Peterson, B. J. (2021). *Thomas Sankara: A Revolutionary in Cold War Africa.* Indiana University Press.

Praiere, M. (1988). *Thomas Sankara Speaks.* New York: Pathfinder Press.

Rodney, W. (1972). Tanzanian Ujamaa and Scientific Socialism. African Review, 1(4): 61-76.

Rooney, D. (2007). *Kwame Nkrumah Vision and Tragedy.* Accra: Sub-Saharan Publishers.

Rupiah, K. (2022). "'A Certain Amount of Madness' The Life and Legacy of Thomas Sankara." *The Continent* (82): 15–16.

Salter, D. (2007, Ocak 19). *George Padmore (1901-1959)*. Black Past: https://www.blackpast.org/african-american-history/padmore-george-1901-1959/

Sandbrook, R., & Halfani, M. (1993). *Empowering people: building community, civil associations, and legality in Africa.* Toronto: University of Toronto.

Sankara, T. (2016, Haziran 17). *La Déclaration du 4 août 1983.* Thomas Sankara: https://www.thomassankara.net/la-declaration-du-4-aout-1983/

———. (2007). *We Are the Heirs of the World's Revolutions: Speeches from the Burkina Faso Revolution 1983-1987*. New York: Pathfinder.

Shivji. (1976). *Class struggles in Tanzania.* Daressalaam: Tanzania Publising House.

Shivji, I. G. (2012). Nationalism and pan-Africanism: decisive moments in Nyerere's intellectual and political thought. *Review of African Political Economy, 39*(131), 103-116.

Sheikheldin, G. H. (2015). Ujamaa: Planning and Managing Development Schemes in Africa, Tanzania as a Case Study. *The Journal of Pan African Studies, 8*(1): 78-96.

Siradag, A. 2017. "Turkish-Somali Relations: Changing State Identity and Foreign Policy." *Inquiry* 2(2): 89–106.

Skinner, E. P. (1988). Sankara and the Burkinabe Revolution: Charisma and Power, Local and External Dimensions. *The Journal of Modern African Studies, 23*(3), 437-455.

Sousa, J. S. (2020). Amílcar Cabral, the PAIGC and the Relations with China at the Time of the Sino-Soviet Split and of Anti-Colonialism. Discourses and Praxis. *The International History Review*.

Stanley, H. M. 1985. *The Congo and the Founding of Its Free State: A Story of Work and Exploration: Volume 2*. ed. Cambridge. London: Sampson Low, Marston, Searle and Rivington.

Şahin, G. (2018). "Afrika'nın Sömürgeleştirilme Sürecinde Berlin Konferansı (1884-1885) ve Afrika Basınına Yansımaları." *International Journal of History* 10(1): 247–68.

The Statesman's Yearbook Companion: The Leaders, Events and Cities of the World. (2019). London: Springer.

TISR. (2022). *The PAIGC's Political Education for Liberation in Guinea-Bissau, 1963–74.* Thetricontinental: Institute for Social Research.

Toure, M.-K. (2009, Şubat 14). *Ahmed Sekou Toure (1922-1984)*. Black Past: https://www.blackpast.org/global-african-history/toure-ahmed-sekou-1922-1984/

———. (1974). Sekou Toure's Speech to the Congress. *The Black Scholar, 5*(10), 23-29.

———. (1978). *Revolution and Religion.* Conakry: Patrice Lumumba Press.

Uwazurike, C. 1966. "Zik: The Statesman." In *Makers of Modern Africa: The Man Called Zik of Africa, Portrait of Nigeria's Pan African Statesman*, London: African Books Ltd.

Watelet, C. (2023). *Les Damnés de la terre de Frantz Fanon*. Dygest: https://www.dygest.co/frantz-fanon/les-damnes-de-la-terre

What Frantz Fanon Meant To African Liberation. (2011, Kasım 14). New African: https://newafricanmagazine.com/2722/

Wilkins, M. (1989). The Death of Thomas Sankara and the Rectification of the People's Revolution in Burkina Faso. *African Affairs, 88*(352), 375-388.

Woodard, K. (2006). Amiri Baraka, The Congress of African People, And Black Power Politics from 1961 United Nations Protest to the 1972 Gary Convention. P. E. Joseph içinde, *The Black Power Movement: Rethinking the Civil Rights-Black Power Era* (s. 55-78). Oxon: Routledge.

Wrong, M. (2000). *In the Footsteps of Mr Kurtz*. London: Fourth Estate.

Zeilig, L. (2008). From 'whiteman in rags' to revolutionary nationalist: Patrice Lumumba 1925-1960. *Social Dynamics, 34*(2), 227-258.

———. (2008). *Patrice Lumumba Africa's Lost Leader*. London: HopeRoad

BULAŞICI HASTALIKLAR VE HEMŞİRELİK BAKIMI

Editör
Doç. Dr. Nilay Ercan Şahin

nobel

BULAŞICI HASTALIKLAR VE HEMŞİRELİK BAKIMI

Editör: Doç. Dr. Nilay Ercan Şahin

Yayın No.: 4820
Sağlık Bilimleri No.: 207
ISBN: 978-625-397-226-4
E-ISBN: 978-625-397-225-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ercan Şahin, Nilay.
Bulaşıcı Hastalıklar ve Hemşirelik Bakımı / Editör: Nilay Ercan Şahin
1. Basım, XVI + 440 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-397-226-4
E-ISBN: 978-625-397-225-7
1. Bulaşıcı Hastalıklar 2. Hemşirelik 3. Bakım

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Bölüm Yazarları ..... **iii**

Ön Söz ..... **xv**

Bulaşıcı Hastalıkların Tarihsel Gelişimi ve Epidemiyolojisi **1**
Berna Bayır

Giriş 2
Bulaşıcı Hastalıkların Tarihsel Gelişimi ve Epidemiyolojisi 3
Epidemiyolojik Kavramlar 4
Epidemiyolojik Gelişmeler 5
Geçmişten Günümüze Yaşanan Önemli Salgınlar 9
Veba Salgınları 9
Sıtma Salgınları 10
Tüberküloz Salgınları 11
Çiçek Hastalığı Salgınları 11
Sifiliz (Frengi) Salgını 11
Kolera Salgınları 12
Grip Salgınları 13
İspanyol Gribi (1918-1920) 13
Hong Kong Gribi (1968-1969) 13
Domuz Gribi 14
Ebola Salgını 14
Kuş Gribi 14
İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü Salgınları 15
Koronavirüs Salgınları 15
Şiddetli Akut Solunum Yolu Sendromu (SARS) 15
Orta Doğu Solunum Sendromu (MERS) 16
Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) 16
Bulaşıcı Hastalıklar ve Biyoterörizm 17
Bulaşıcı Hastalıklar ve Geleceğe Hazırlık 18
Bölüm Sonu Özet 19
Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları 20
Kaynaklar 21

Enfeksiyon Süreci 27
Fatma Ersin
Giriş 28
Enfeksiyon 28
Enfeksiyon Hastalığı 28
Enfeksiyon Sürecinde Yer Alan Mikroorganizmalar 28
Bakteriler 28
Virüsler 29
Mantarlar 30
Helmintler 31
Protozoonlar 31
Enfeksiyon Zinciri 32
Bölüm Sonu Özet 38
Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları 39
Kaynaklar 39

Bulaşıcı Hastalıkların Genel Özellikleri ve Organizmanın Bulaşıcı Hastalıklara Karşı Savunma Mekanizmaları 43
Çiğdem Canbolat Seyman
Giriş 44
Enfeksiyon Hastalıklarının Genel Özellikleri 44
Enfeksiyonun Klinik Belirti ve Bulguları 45
Enfeksiyon Hastalıklarında Süreç 47
Organizmanın Enfeksiyonlara Karşı Savunma Mekanizmaları 48
Bölüm Sonu Özet 54
Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları 55
Kaynaklar 56

Bağışıklama 59
Sabahat Coşkun
Giriş 60
Bağışıklama 60
Aşının Tanımı ve Aşı Tipleri 62
Aşı Geliştirme Aşamaları 64
Bağışıklamanın Yararları 65
Bağışıklamanın Dünyada ve Türkiye'deki Tarihçesi 66
Genişletilmiş Bağışıklama Programı 68
Türkiye'de Ulusal Çocukluk Döneminde Yer Alan Aşılar ve Özellikleri 70

Hepatit B (HBV) Aşısı 71
Hepatit A Aşısı 73
Kızamık-Kızamıkçık-Kabakulak (KKK) Aşısı 74
Kızamık 74
Kızamıkçık 74
Kabakulak 75
Kızamık-Kızamıkçık-Kabakulak Aşısı 75
Konjuge Pnömokok Aşısı 77
Suçiçeği (Varisella Zoster Virüs) Aşısı 78
Difteri (Kuşpalazı) 79
Aselüler Boğmaca 80
Hemofilus İnfluenza Tip B (Hib) 80
Tetanos 81
Çocuk Felci (Polio) Aşısı 82
Beşli Karma Aşısı (DaBT-İPA-Hib) 82
Tüberküloz Aşısı 83
Türkiye'de Ulusal Bağışıklama Programında Uygulanan Özel Aşılar 84
Rota Virüs Aşısı 84
Meningokok Aşısı 85
Human Papilloma Virüs (HPV) Aşısı 86
Influenza (Grip) Aşısı 87
Eksik Aşılı Çocuklara Yaklaşım 88
Yetişkinlerde Bağışıklama 89
Doğurganlık Çağı (15-49 Yaş) Kadınlar ve Gebelerde Bağışıklama 91
Soğuk Zincir 93
Bağışıklamada Hemşirenin Rolü 94
Bölüm Sonu Özet 98
Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları 99
Kaynaklar 100

Solunum Yolu İle Bulaşan Hastalıklar ve Hemşirelik Bakımı 105
Kevser Işık

Giriş 106
Solunum Yolu İle Bulaşan Hastalıklar ve Hemşirelik Bakımı 106
Soğuk Algınlığı (Nezle) 106
Grip (İnfluenza) 108
Kızamık (Measles, Rubeola) 109

Kızamıkçık (Rubella) 111
Kabakulak (Parotitis, Mumps) 112
Suçiçeği (Varicella, Chickenpox) 113
Kızıl (Scarlet Fever) 114
Boğmaca (Wooping Cough, Pertussis) 115
Difteri (Kuşpalazı) 117
Pnömoni 118
Menenjit 120
Tüberküloz (Verem) 122
SARS (Severe Acute Respiratory Syndrome) 124
Bölüm Sonu Özet 126
Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları 126
Kaynaklar 127

Sindirim Yolu İle Bulaşan Hastalıklar ve Hemşirelik Bakımı 133
Aslı Kalkım - Ebru Konal Korkmaz
Giriş 134
Sindirim Yolu İle Bulaşan Bazı Hastalıklar 134
Salmonella 135
Botulismus 137
Tifo-Paratifo 138
Kolera 140
Hepatit A 141
Shigellozis (Dizanteri) 143
Poliomyelit 144
Giardiazis 145
Bölüm Sonu Özet 146
Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları 147
Kaynaklar 148

Temas Yolu İle Bulaşan Hastalıklar ve Hemşirelik Bakımı 153
Özüm Erkin - Gözde Özsezer
Giriş 154
Temas Yolu İle Bulaşan Bazı Hastalıklar ve Hemşirelik Bakımı 154
Tetanos 154
Trahom 159
Bitlenme (Pediculosis) 165
Uyuz (Scabies) 168

Lepra ... 172
Sınıflandırma ... 174
Hepatit B ... 177
Hepatit C ... 180
Gonore (Bel Soğukluğu) ... 182
Sifiliz (Frengi) ... 185
HIV/AIDS ... 188
Hemşirelik Bakımı ... 192
Koruma ... 193
Bölüm Sonu Özet ... 193
Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları ... 194
Kaynaklar ... 195

Zoonozlarla Bulaşan Hastalıklar ve Hemşirelik Bakımı ... 205
İlknur Göl - Serap Açıkgöz
Giriş ... 206
Halk Sağlığı Sorunu Olarak Zoonozlar ... 206
Zoonoozların Sınıflandırılması ... 208
Zoonotik Hastalıklarda Kontrol ve Korunma Önlemleri ... 208
Bazı Zoonotik Hastalıklar ve Hemşirelik Bakımı ... 211
Kuduz ... 211
Toksoplazmoz ... 215
Kistik Ekinokokkozis ... 218
Bruselloz ... 221
Şarbon ... 224
Covid-19 ... 227
Bölüm Sonu Özet ... 231
Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları ... 232
Kaynaklar ... 233

Vektörlerle Bulaşan Hastalıklar ve Hemşirelik Bakımı ... 239
Renginar Öztürk Dönmez
Giriş ... 240
Vektörlerle Bulaşan Bazı Hastalıklar ve Hemşirelik Bakımı ... 240
Sivrisinek Kaynaklı Hastalıklar ... 242
Sıtma (Malaria) ... 242
Zika Virüs Hastalığı (Zika Humması) ... 246
Dang Humması (Dengue Fever) ... 249

Tatarcık Kaynaklı Hastalıklar 252
Leishmaniasis 252
Bit Kaynaklı Hastalıklar 257
Epidemik Tifüs 257
Kene İle Bulaşan Hastalıklar 259
Kırım-Kongo Kanamalı Ateşi 259
Lyme Hastalığı 262
Vektörlerle Bulaşan Hastalıklara Karşı Alınacak Önlemler 265
İklim Değişikliği ve Vektör Kaynaklı Hastalıklar 269
Bölüm Sonu Özet 270
Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları 271
Kaynaklar 272

Afetlerde Bulaşıcı Hastalıklar ve Hemşirelik Bakımı 277
Bilge Kalanlar
Giriş 278
Halk Sağlığı Sorunu Olarak Afetler 278
Afetlerde Görülen Bulaşıcı Hastalıklar 279
Afetlerde Alınacak Bulaşıcı Hastalık Kontrol Önlemleri 281
Depremlerde Alınacak Bulaşıcı Hastalık Kontrol Önlemleri 282
Tsunamilerde Alınacak Bulaşıcı Hastalık Kontrol Önlemleri 283
Fırtınalar ve Siklonlarda Alınacak Bulaşıcı Hastalık Kontrol Önlemleri 283
Kuraklıkta Alınacak Bulaşıcı Hastalık Kontrol Önlemleri 283
Sellerde Alınacak Bulaşıcı Hastalık Kontrol Önlemleri 284
Volkanik Patlamalarda Alınacak Bulaşıcı Hastalık Kontrol Önlemleri 284
Doğal Afetlerde Bulaşıcı Hastalıklar ve Hemşirelik 284
Bölüm Sonu Özet 285
Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları 286
Kaynaklar 287

Sağlık Hizmeti İle İlişkili Enfeksiyonlar ve Kontrolü 289
Türkan Karaca
Giriş 290
Sağlık Hizmeti İlişkili Enfeksiyonlar ve Epidemiyolojisi 290
Sağlık Hizmeti İlişkili Enfeksiyonların Tanımı ve Risk Faktörleri 291
Sağlık Hizmeti İlişkili Enfeksiyonların Bulaşma Yolları 292
Temas Yolu İle Bulaşma 292
Damlacık Yolu İle Bulaşma 293

Hava Yolu İle Bulaşma ... 293
Ortak Kullanım İle Bulaşma ... 293
Sağlık Hizmeti İlişkili Enfeksiyonların Sınıflandırılması ... 293
Üriner Kateter İlişkili Üriner Sistem Enfeksiyonları (ÜSE) ... 293
Santral Kateter İlişkili Kan Dolaşımı Enfeksiyonları (KDE) ... 294
Cerrahi Alan Enfeksiyonları (CAE) ... 294
Ventilatör İlişkili Pnömoni Enfeksiyonları (VİP) ... 294
Sağlık Hizmeti İlişkili Enfeksiyonların Önlenmesi ve Kanıta Dayalı Uygulamalar . 294
El Hijyeni ... 295
Çevre Hijyeni ... 297
Hastaların Tarama Yapılarak Sınıflandırılması ... 298
Sürveyans Sistemlerinin Kurulması ... 299
Antibiyotik Yönetimi ... 300
Hasta Güvenliği Yönergelerine Uyum ... 302
Enfeksiyon Kontrol Komitesinin Görevleri ... 304
Enfeksiyon Kontrol Hemşiresi ve Sorumlulukları ... 306
Enfeksiyon Kontrol Hemşiresi Sertifika Programı ... 308
Bölüm Sonu Özet ... 308
Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları ... 309
Kaynaklar ... 310

Bulaşıcı Hastalıklarda Evde Bakım ... 317
Funda Özpulat

Giriş ... 318
Evde Bakım Hizmetleri ... 318
Bulaşıcı Hastalıklar ve Evde Bakım Hizmetleri ... 319
Bulaşıcı Hastalığı Olan Bireyin Evde Bakımı ... 321
Bölüm Sonu Özet ... 327
Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları ... 327
Kaynaklar ... 328

Bulaşıcı Hastalıklarda Sürveyans Sistemi ... 331
Nilay Ercan Şahin - Mücahide Öner

Giriş ... 332
Sürveyansın Tanımı ve Amacı ... 332
Bulaşıcı Hastalıklarda Sürveyansın Tarihsel Gelişimi ... 333
Bulaşıcı Hastalıklarda Sürveyans Sistemi ... 334
Sürveyansın Aşamaları ... 334

Problemin Tanımlanması ve Sistemin Oluşturulması 334
Sürveyans Yöntemleri 335
Sürveyans Sistemleri İçin Veri Kaynakları 337
Sürvayansta Yenilikçi Teknoloji Stratejileri 339
Türkiye'de Bulaşıcı Hastalıklar Sürveyans Sistemleri 341
Filyasyon 342
Bölüm Sonu Özet 344
Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları 345
Kaynaklar 346

Bulaşıcı Hastalıklarda Korunma ve Salgın Kontrolü 349
Dercan Gençbaş

Giriş 350
Birincil Koruma 351
Eğitim 351
Bağışıklama 352
Vektörlerle Mücadele 353
Profilaktik Önlemler 353
Sanitasyon 354
İkincil Koruma 354
Taramalar 354
Hastalığın Tedavisi 355
Sürveyans 355
Üçüncül Korunma 356
Salgın Kontrolü 356
Salgın Öncesi 356
Salgın Sonrası 357
Filyasyon 358
Bölüm Sonu Özet 360
Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları 360
Kaynaklar 361

Bulaşıcı Hastalıklarda Sağlık Eğitimi 363
Funda Özpulat

Giriş 364
Sağlık Eğitimi 364
Bulaşıcı Hastalıklarda Sağlık Eğitimi 367
Bulaşıcı Hastalıklarda Sağlığı Koruma Düzeylerine Göre Sağlık Eğitimi 368

Bölüm Sonu Özet 370
Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları 371
Kaynaklar 372

Bulaşıcı Hastalıklar ve Tek Sağlık Yaklaşımı 375
Nilay Ercan Şahin - Mücahide Öner

Giriş 376
Tek Sağlık Kavramı Tarihsel Gelişimi 376
Tek Sağlık Kavramı 378
Bulaşıcı Hastalıklar ve Tek Sağlık Yaklaşımı 380
Zoonozlarla Bulaşan Hastalıklar 380
Antimikrobiyal Direnç 381
Gıda Güvenliği 382
Tek Sağlık Yaklaşımı ve Hemşirelik 383
Bölüm Sonu Özet 384
Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları 385
Kaynaklar 386

Bulaşıcı Hastalıklarda Psikososyal Yaklaşım 389
Sinem Üzar Özçetin

Giriş 390
Bulaşıcı Hastalıklar ve Psikososyal Yanıtlar 390
Bulaşıcı Hastalıklarda Psikososyal Destek ve Güçlenme 393
Bulaşıcı Hastalıklara Psikososyal Yaklaşımda Hemşirelik Bakımı 395
Bölüm Sonu Özet 396
Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları 397
Kaynaklar 398

Bulaşıcı Hastalıklar ve Oyun Teorisi Yaklaşımı 403
Funda Aslan

Giriş 404
Oyun ve Oyunlaştırmaya Genel Bakış 404
Oyunlaştırma Teorisi 405
Oyunlaştırma Modelleri ve Kuramları 407
Bulaşıcı Hastalıklarda Oyunlaştırma Yaklaşımının Kullanımı 408
Topluma/ Bireylere Yönelik Oyunlaştırma Uygulamaları 409
Aşı Karşıtlığı ve Oyunlaştırma Uygulamaları 409
Doğru Antibiyotik Kullanımı ve Oyunlaştırma 410

Tüberküloz ve Oyunlaştırma 411
HIV ve Oyunlaştırma 412
Sağlık Profesyonellerine/Öğrencilere Yönelik Oyunlaştırma Uygulamaları 413
Oyunlaştırma Yaklaşımının Planlanması ve Uygulanma Sürecinde Dikkat Edilmesi Gerekenler 415
Bölüm Sonu Özet 416
Kaynaklar 416

Bulaşıcı Hastalıklar ve Etik Konular 419
Gülhan Erkuş Küçükkelepçe

Giriş 420
Etik İle İlgili Temel Kavramlar 422
Etik, Biyoetik, Halk Sağlığı Etiği ve Temel Etik İlkeler 422
Bulaşıcı Hastalıklar ve Etik Konular 428
Bulaşıcı Hastalıklar, Etik ve Hemşirelik 435
Bölüm Sonu Özet 435
Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları 436
Kaynaklar 437

Bulaşıcı Hastalıkların Tarihsel Gelişimi ve Epidemiyolojisi

1

Berna Bayır

İçindekiler

- Giriş
- Bulaşıcı Hastalıkların Tarihsel Gelişimi ve Epidemiyolojisi
- Geçmişten Günümüze Yaşanan Önemli Salgınlar
- Bulaşıcı Hastalıklar ve Biyoterörizm
- Bölüm Sonu Özet
- Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları
- Kaynaklar

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Tarihte yaşanan büyük salgınları ve epidemiyolojik gelişmeleri açıklayabilir.
- Geçmişten günümüze salgın hastalıkların bulaşma şeklini bilir.
- Salgınlara karşı keşfedilen korunma yöntemlerini tartışabilir.
- Geçmişte yaşanan pandemilerin günümüze yansımalarını farkına varabilir .

Anahtar Kavramlar: Bulaşıcı hastalıklar, Epidemiyoloji, Salgın

Cevaplar

1. D 2. B 3. D

Kaynaklar

1. Mutlu G. Antikçağ bulaşıcı enfeksiyon hastalıklarında semptomlar ve tedavi yaklaşımları. OANNES. 2021; 31(11):149-175. https://dergipark.org.tr/tr/pub/oannes
2. Diri B. Çivi yazılı tıbbi kaynaklara göre eski Mezopotamya toplumlarında enfeksiyon hastalıkları. Ondokuz Mayıs Üniversitesi J Human. 2021; 2(2):157-186. https://10.51533/ insanbilimleri.1016768
3. Tekin A. Tarihten günümüze epidemiler, pandemiler ve ekonomik sonuçları SDÜSBED. 2021; 2(40):330-355.
4. Koch R. Dünyada ve ülkemizde enfeksiyon hastalıklarının tanı ve tedavisindeki gelişmelere önemli katkıları olan iki örnek bilim insanı. Enfeksiyon hastalıkları. Ed: Kurt H, Gündeş S, Geyik MF. İstanbul: Nobel Tıp Yayınları, 2013; s.5-13.
5. Yücel Ç, Parlıtı U. Bulaşıcı hastalıkların arkeolojik geçmişi ve yakın çağa yansıması. Ed: Açа M, Yolcu MA. Geçmişten geleceğe Avrasya. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2021; s.108-121. ISBN: 978-625-7431-15-6.
6. Kiple KF. The history of disease. The Cambridge ilıustrated history of medicine, In: Porter R, editor. Cambridge: Cambridge University Press, 1996; s.16-51.
7. Diamond J. Tüfek, mikrop ve çelik, insan topluluklarının yazgıları. Çev: İnce Ü. İstanbul: Pegasus Yayınları, 2018.
8. Şenses M. Bilim, teknoloji, tıp, salgın hastalıklar ve Covid-19: Tarihsel-felsefi-sosyolojik bir analiz. ASEAD. 2021; 8(2):350-371.
9. Yurdakul ES. Tarihte önemli bulaşıcı hastalık salgınları. Turkiye Klinikleri J Public Health-Special Topics. 2015; 1(3):1-6.
10. Fauci AS, Morens DM. The perpetual challenge of infectious diseases. N Engl J Med. 2012; 366: 454-461.
11. Morens DM, Fauci AS. Emerging infectious diseases: threats to human health and global stability. PLOS Pathog. 2013; 9(7): e1003467.
12. McArthur DB. Emerging infectious diseases. Nurs Clin North Am. 2019; 54(2): 297-311. doi: 10.1016/j.cnur.2019.02.006.
13. Jones KE, Patel NG, Levy MA. Global trends in emerging infectious diseases. Nature. 2008; 451: 990-993.
14. Petersen E, Petrosillo N, Koopmans M, ESCMID Emerging infections task force expert panel emerging infections-an increasingly important topic: Review by the emerging infections task force. Clin Microbiol Infect. 2018; 24: 369-375.
15. Van Doom HR. Emerging infectious diseases. Medicine. 2014; 42(1): 60-63.
16. Frérot M, Lefebvre A, Aho S, Callier P, Astruc K, Aho Glélé LS. What is epidemiology? Changing definitions of epidemiology 1978-2017. PLoS One. 2018 Dec 10;13(12): e0208442. doi: 10.1371/journal.pone.0208442. PMID: 30532230; PMCID: PMC6287859.
17. Işık A. Salgın ekonomisine genel bakış. IAAOJ. 2021; 7(2): 135-158.
18. Ergönül Ö. Enfeksiyon hastalıkları epidemiyolojisi. Okmeydanı Tıp Dergisi. 2016; 32(Ek sayı): 1-7. doi:10.5222/otd.2016.001

19. Morens DM, Folkers GK, Fauci AS. What is a pandemic? Journal of Infectious Diseases. 2009; 200(7):1018-1021.
20. T.C. Sağlık Bakanlığı. Endemi. https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66461/endemi.html (Erişim Tarihi: 10/09/2022).
21. Aksakoğlu G. Bulaşıcı hastalıklarla savaşım. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlük Basımevi, 2008; 226-230.
22. Öztek Z. Pandemi mücadelesi ve yan kazanımlar. Sağlık ve Toplum. 2020; Özel sayı: 6-14.
23. T.C. Sağlık Bakanlığı. Eliminasyon. https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66460/eliminasyon .html (Erişim Tarihi: 20/07/2022).
24. Miller M, Barrett S, Henderson D.A. Control and eradication chapter 62, In: Disease control priorities in developing countries. Ed. Jamison DT., Breman JG., Measham AR., Alleyne G, Claeson M, Evans DB., Jha P, Philip Musgrove AM. Second Edition. Oxford University Press. New York, 2006; 1163-1176.
25. T.C. Sağlık Bakanlığı. Eradikasyon. https://covid19.saglik.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 20/07/2022).
26. Aylward B, Hennessey KA, Zagaria N, Olivé JM, Cochi S. When is a disease eradicable? 100 years of lessons learned. Am J Public Health. 2000; 90(10): 1515-1520. doi: 10.2105/ajph.90.10.1515. PMID: 11029980; PMCID: PMC1446384.
27. T.C. Sağlık Bakanlığı. Genişletilmiş Bağışıklama Programı Genelgesi 2009. (Erişim tarihi: 10.09.2022 Erişim adresi: https://www.saglik.gov.tr/TR,11137/genisletilmis-bagisiklama-programi-genelgesi-2009.html).
28. Woodley CM, Downs C, Bruckner AW, Porter JW, Galloway SB. Diseases of coral. J Wildl Dis. 2018; 54(2): 430-432.
29. Weber DJ, Menajovsky B, Wenzel R. Investigation of outbreaks. In: Thomas JC, Weber DJ, eds. Epidemiologic methods for the study of infectious diseases: Oxford, 2001; 291-310.
30. Tekeli İ. Salgınlar ve kentler sarmalında dünyanın geldiği nokta: COVID-19 Ömer Faruk Çolak (Editör) Salgın Ekonomisi. Efil Yayınları, 2020; 53-88.
31. Cameron D, Jones IG. John Snow, the broad street pump and modern epidemiology. Inter J Epidem. 1983; 12(4):393-396.
32. Çalık R, Tepekaya M. Birinci dünya savaşı esnasında Anadolu'daki salgın hastalıklar ve Ermeniler. SUSBED. 2006; 16: 205-228.
33. Temel M. Birinci Dünya Savaşı ve muharebe yıllarında Türkiye'deki bulaşıcı ve zührevi hastalıklara karşı alınan önlemler. İlmi Araştırmalar. 2014; 0(6): 227-243.
34. Aslan R. Tarihten günümüze epidemiler, pandemiler ve Covid-19. Ayrıntı Dergisi. 2020; 8(85):35-41. https://www.researchgate.net/publication/348390814
35. URL 1: Wikipedia. 2019. https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87i%C3%A7ek_hastal%C4%B1%C4%9F%C4%B1. (Erişim Tarihi: 21.05.2022).
36. CDC. 2020. Çiçek Hastalığının Tarihi. https://www.cdc.gov/smallpox/history/history.html (Erişim tarihi: 22.05.2022).
37. Tognotti E. The eradication of smallpox, a success story for modern medicine and public health: What lessons for the future?. J Infect Dev Ctries. 2010; 4(5):264-266.
38. Türk Toraks Derneği. En büyük pandemi: Bitmeyen tüberküloz salgını. Basın Bildirisi. (24 Mart 2021 Dünya Tüberküloz Günü). https://www.toraks.org.tr/site/news/10294 (Erişim Tarihi: 25.09.2022)
39. Parıldar H, Dikici MF. Pandemiler tarihi. KTAH. 2020; 12(1):1-8.

40. Stutz LN, Tarlow S. Beautiful things and bones of desire, emerging ıssues in the archaeology of death and burial. The Oxford handbook of the archaeology of death & burial, In: Tarlow S, Nilsson Stutz L, editors. Oxford University Press, 2013; s.1-14.
41. Hacımustafaoğlu, M. Enfeksiyon Hastalıkları Pratiğinde Salgın Tanımlanması. Clinical Clues. 2018; 12(4):172-173.
42. Kılıç O. Tarihte küresel salgın hastalıklar ve toplum hayatına etkileri. Ed: Şeker M, Özer A, Korkut C. Küresel salgının anatomisi: İnsan ve toplumun geleceği. Ankara: TDV Yayın Matbaacılık Tesisleri, 2020; s.13-54.
43. URL 2: Tarih Boyunca Salgın Hastalıklara Nasıl Tepki Verdik? https://arkeofili.com/tarih-boyunca-salgin-hastaliklara-nasil-tepki-verdik/ (Erişim tarihi: 22.09.2022).
44. Gözlük P, Yiğit A, Erkman AC. Van Kalesi ve Eski Van şehri insanlarındaki sağlık sorunları. XIX. Arkeometri sonuçları toplantısı. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2004; s.51-62.
45. Surul Ö. Erkman AC, Türktüzün M, Alkan Y, Sağır S, Şimşek Ö. Çiledir höyük ve Tokul köyü şapel kazısı iskeletlerinin paleoantropolojik açıdan değerlendirilmesi, XXVII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı, (23-28 Mayıs 2011), Ed: Aygül İ. Ankara: Ofset Yayıncılık, 2012; s.179-190.
46. Carmichael AG. Infectious disease and human agency: An historical overview. Global environmental change and human health. In: Andreae MO, Confalonieri U, McMichael AJ, editors. Vatican City: The Pontifi cal Academy of Sciences, 2006; 106:3-46.
47. Irwin WS. Dünyamızı değiştiren on iki hastalık. In: Öztürk C. editor. Çev: Tümbay E, Anğ Küçüker M. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
48. Nikiforuk A. Mahşerin dördüncü atlısı, salgın ve bulaşıcı hastalıklar tarihi. Çev, ed: Erkanlı S. Tarih Dizisi 12. İstanbul: İletişim Yayınları; 7. Baskı, 2018. ISBN-13: 978-975-4 70-853-0 © 2000
49. URL 3: https://arkeofili.com/veba-doktorlari-neden-garip-gagali-maskeler-takiyordu/
50. URL 4: https://www.memurlar.net/album/3982/tarihin-en-buyuk-veba-salginlari.html
51. Parıldar H. Tarihte bulaşıcı hastalık salgınları. Tepecik Eğit. ve Araşt. Hast. Dergisi. 2020; 30(Ek sayı):19-26. doi:10.5222/terh.2020.93764
52. URL 5: WHO, https://www.who.int/en/ (Erişim Tarihi: 04.05.2022).
53. URL 6: Koronavirüs Pandemisi (2020) Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/2019-20_koronavir%C3%BCs_pandemisi. (Erişim Tarihi: 04.05.2022).
54. Ziegler P. Veba, Tarih Mecmuası. Pandemi Nedir? İstanbul: Hayat Yayınları, 1972; s.1-3.
55. Pamuk Ş. Tarihte Küresel Salgınlar ve İktisadi Sonuçları. 2020. https://sarkac.org/2020/04/tarihte-kuresel-salginlar-ve-iktisadi-sonuclari
56. Alfani G. Plague in seventeenth-century Europe and the decline of Italy: An epidemiological hypothesis, European Rev Eco History. 2013; 17(4):408-430. https://doi.org/10.1093/ereh/het013
57. Quinn T. Flu: A social history of influenza. London: New Hollan, 2008
58. Pettigrew E. The silent enemy: Canada and the deadly flu of 1918. Saskatchewan: Western Producer Praire Books, 1983. ISBN 13: 9780888331045
59. Stenseth NC. Plague through history. Science. 2008; 321(8):773-774.
60. URL 7: WHO. 2019. https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/world-malaria-report-2019. (Erişim Tarihi: 21.05.2022).
61. Riedel S. Edward jenner and the history of smallpox and vaccination. BUMC Proceeding. 2005; 18(1):21-25. doi: 10.1080/08998280.2005.11928028

62. Bell C, Maureen L. The economic ımplications of epidemics old and new, World Economics, 2004; 5(4):1-34.
63. URL 8: KLİMİK. 2003. klimik.org.tr/2003/03/01/klinik-mikrobiyoloji-ve-infeksiyon-hastaliklari-klimik-derneginin-cicek-ve-cicek-asisi-konusundaki-gorusleri/. (Erişim Tarihi: 22.05.2022).
64. URL 9: https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/arkeoloji/frenginin-kisa-tarihi-politik-ve-sosyal-insasi
65. Ayar M. Osmanlı Devleti'nde kolera. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2007.
66. CBC. 2010. Cholera's seven pandemics. https://www.cbc.ca/news/technology/cholera-s-seven-pandemics-1.758504. (Erişim Tarihi: 21.05.2022).
67. Namal F, Kılıç S. Kolera. Türkiye Klinikleri J Public Health-Special Topics. 2015; 1(3):13-913.
68. Mamelund SE. Howard Phillips ve David Killingray (ed.), 1918-19 İspanyol grip salgını: Yeni perspektifler. Population Develop Rev. 2009; 30(2):362-365. DOI - 10.1111/j.1728-4457.2004.017_5.x.
69. Price S, Andrew T. Contagion and chaos: Disease, ecology, and national security in the era of globalization. Massachusetts: MIT Publishing, 2009; s.284 ISBN: 9780262162487.
70. Honigsbaum M. Living with enza: The forgotten story of britain and the great flu pandemic of 1918. New York: Palgrave MacMillan, 2009.
71. T.C. Sağlık Bakanlığı. https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/bulasici-hastaliklar/lepra. (Erişim Tarihi: 22.05.2022).
72. CDC, Centers for Disease Control and Prevention. 40 Years of Ebola Virus Disease around the World. 2019. https://www.cdc.gov/vhf/ebola/history/chronology.htm. (Erişim Tarihi: 22.05.2022).
73. Sino Biological. Hong Kong Flu (1968 Influenza Pandemic. 2020. https://www.sinobiological.com /research/virus/1968-influenza-pandemic-hong-kong-flu. (Erişim Tarihi: 22.05.2022).
74. WHO. 2020. http://www.euro.who.int/en/health-topics/communicable-diseases/influenza/pandemic-influenza/past-pandemics. (Erişim Tarihi: 22.05.2022).
75. Kara A. Domuz gribi (Pandemik İnfluenza 2009, İnfluenza 2009 H1N1). Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi. 2010; 53 (1): 42-58.
76. T.C. Sağlık Bakanlığı. 2020. Ebola. www.seyahatsagligi.gov.tr/site/HastalikDetay/Ebola (Erişim Tarihi: 25.05.2022).
77. CDC. 2014. Cost of ebola epidemic. https://www.cdc.gov/vhf/ebola/pdf/impact-ebola-economy.pdf (Erişim Tarihi: 25.05.2022).
78. Cohen MS, Hellmann N, Levy JA, De Cock K, Lange J. The spread, treatment, and prevention of HIV-1: evolution of a global pandemic. J Clin Invest. 2008; 118(4):1244-1254.
79. Maier HJ, Bickerton E, Britton P. Coronaviruses: Methods and protocols. Coronaviruses: Methods and protocols, Humana Press, e-book. 2015; 1-282. https://doi.org/10.1007/978-1-4939-2438-7
80. CDC. Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS). 2004. https://www.cdc.gov/sars/ index.html (Erişim Tarihi: 25.05.2022).
81. Oysul FG. MERS (Orta Doğu Solunum Yolu Sendromu). Turkiye Klinikleri J Public Health-Special Topics. 2015; 1(3):46-52.
82. Al-Tawfiq JA, Zumla A, Memish ZA. Travel implications of emerging coronaviruses: SARS and MERS-CoV. Travel Med Infect Dis. 2014;12(5):422-428. doi:10.1016/j.tmaid.2014.06.007

83. İnal S. Middle East Respiratory Syndrome-Coronavirus (MERS-CoV) enfeksiyonu: Orta Doğu solunum yetmezliği sendromu-koronavirüs enfeksiyonu, Okmeydanı Tıp Dergisi, 2016; 32(Ek sayı):37-45. doi:10.5222/otd.2016.037
84. Güngör B. Türkiye'de COVID-19 pandemisi süresince alınan önlemlerin kriz yönetimi perspektifinden değerlendirilmesi. USBAD. 2020; 2(4): 818- 851.
85. BBC. 2020. "https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61333377". (Erişim Tarihi: 25.05.2022).
86. Yüksel O, Erdem R. Biyoterörizm ve sağlık. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 2016; 19(2): 203-222.
87. URL 11: http://library.thinkquest.org/27393/dreamwvr/warfare/timeline1.htm.
88. Bossi P, Garinb D, Guihot A, Gay F, Crance JM, Debordc T, Autrand B, Bricaire F. Bioterrorism: Management of major biological agents. Cellular & Molecular Life Sciences. 2006; 63(19-20): 2196-2212.
89. Türk Tabipleri Birliği 2003. 10 bin doz çiçek aşısı Türkiye'de. https://www.ttb.org.tr/TD/TD102/10.php
90. Şimşek B. Biyoterörizm ajanlarıyla çalışırken laboratuvarda biyogüvenlik. Klinik mikrobiyoloji laboratuarlarında biyogüvenlik. Başustaoğlu AC, Güney M. (ed.) 2012; 288-302. Ankara: Klinik Mikrobiyoloji Uzmanlık Derneği Yayınları.
91. Aksoy Ü. Biyoterörizm, potansiyel biyoterörizm ajanı olan parazitler ve biyogüvenlik çalışmaları. Mikrobiyoloji Bülteni. 2006; 40: 129-139.
92. Kiremitçi İ. Küresel boyutta biyolojik terör tehdidi. Savunma Bilimleri Dergisi. 2014; 13(2): 27-58.
93. Nakajima H. Message from the director-general. The World Health Report-Fighting Disease Fostering Development. 2016. https://www.who.int/whr/1996/en/.
94. Smith RD. Responding to global infectious disease outbreaks: Lessons from SARS on the role of risk perception, communication and management. Soc Sci Med. 2006; 63 (12) :113–23.
95. Ünlü H, Çiçek E. Salgın hastalıklardan koruma ve kontrol önlemleri, COVID-19 pandemisi ile mücadele ve yaşanan güçlükler. HUHEMFAD-JOHUFON, 2021; 8(1): 101-107.
96. Brundtland GH. Message from the director-general The World Health Report-Reducing Risks, Promoting Healthy Life. 2002. https://www.who.int/whr/2002/en/
97. Türk Tabipleri Birliği. COVID-19 danışma ve izleme kurulu. COVID-19 pandemisi iki aylık değerlendirme raporu 2020. (Erişim tarihi: 04/07/2022). https://www.ttb.org.tr/ kutuphane/covid19- rapor.pdf
98. Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. Bulaşıcı hastalıklar ile mücadele rehberi. 2017; 1-85. https://hsgm.saglik.gov.tr/dosya/mevzuat/genelge/Bulasici-Hastaliklar-ile-Mucadele-Rehberi-Genelgesi-2017-11.pdf

Enfeksiyon Süreci

2

Fatma Ersin

İçindekiler

- Giriş
- Enfeksiyon
- Enfeksiyon Hastalığı
- Enfeksiyon Sürecinde Yer Alan Mikroorganizmalar
- Enfeksiyon Zinciri
- Enfeksiyon Hastalıklarında Süreç
- Bölüm Sonu Özet
- Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları
- Kaynaklar

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Enfeksiyon oluşumunu açıklayabilir.
- Enfeksiyon oluşumunda yer alan mikroorganizmaları sayabilir.
- Enfeksiyon zincirini açıklayabilir.
- Enfeksiyon sürecini kavrayabilir.

Anahtar Kavramlar: Enfeksiyon, Enfeksiyon hastalığı, Enfeksiyon zinciri

Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları

1. Enfeksiyon etkeninin kendisine ait özellikler içinde yer almayan seçeneği işaretleyiniz?

A. Etkenin tipi
B. Etkenin morfolojisi
C. Etkenin hayat siklusu
D. Etkenin suşu
E. Patojenite

2. Enfeksiyon zincirinin son halkası aşağıdakilerden hangisidir?

A. Etken
B. Konakçının duyarlılığı
C. Kaynaktan çıkış
D. Konakçıya taşınma (Bulaşma)
E. Konakçıya giriş

3. Bazı etkenler yeni konakçıya nereden girerse girsin her zaman aynı organa gider. Bu durumu açıklayan kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A. Organotropizm
B. Biyolojik taşıma
C. Vektör
D. Antijenite
E. Toksijenite

Cevaplar

1.E 2.B 3. A

Kaynaklar

1. Altay B, Çavuşoğlu F, Bıçakcı H, Güven E. Bulaşıcı hastalıklar. Ed. Erkin Ö, Kalkım A, Göl I. Halk sağlığı hemşireliği içinde. Ankara: Çukurova Nobel Tıp Kitapevi, 2021; s.710-714.
2. World Health Organization Regional Office for Europe, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2001. Infections and infectious diseases A manual for

nurses and midwives in the WHO European Region. Available from: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0013/102316/e79822.pdf (accessed: 09.06.2022).

3. Özer ZY, Özcan S. Birinci basamak sağlık hizmetlerinde COVID-19 enfeksiyonu: korunma ve kontrol önerileri. Arşiv Kaynak Tarama Dergisi 2020;29 (Özel Sayı 1):67-72.
4. Avcı İA. Enfeksiyon hastalıklarının önlenmesi ve kontrolü. İçinde: Erci B, editör Halk sağlığı hemşireliği. Ankara: Göktuğ Yayıncılık, 2014; s.353-365.
5. Rottier E, Ince M. Controlling and Preventing Disease, The Role of Wayter and Envitonmental Sanitation Interventions, Disease and disease transmission. 2003. Accessed Date:27.10.2022. Available from: https://ec.europa.eu/echo/files/evaluation/watsan2005/annex_files/WEDC/diseases/cpd02.pdf
6. Al-mohanna MT. 2016. Bacterial introduction, Accessed Date:23.06.2022. 27.10.2022. Available from: https://www.researchgate.net/publication/315948104_Bacterial_introduction
7. Alouf J, Ladant D, Popoff M.R. The Comprehensive Sourcebook of Bacterial Protein Toxins. Elsevier: Amsterdam, The Netherlands, 2015;1-3.
8. Mutlu G, Öğünç D. Mikroorganzimalarda hücre yapısı, İçinde: Ustaçelebi Ş, editör Temel ve klinik mikrobiyoloji. Ankara: Güneş Kitabevi, 1999;s.11.
9. Görak G. Enfeksiyon etkenlerinin genel özellikleri ve enfeksiyon oluşumu, İçinde: Görak G, Savaşer S, Yıldız S. editörtler Bulaşıcı hastalıklar hemşireliği kitabı. İstanbul : İstanbul Tıp Kitabevi, 2011;s.1-15.
10. Öncül O. Hastane kaynaklı bakteriyel enfeksiyonlar. İçinde: Willke Topçu A, Söyletir G, Doğanay M, editörler: Enfeksiyon hastalıkları ve mikrobiyolojisi, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, 2008: s.575-05.
11. Onat A, Kabil E. Virüslerin özellikleri ve pandemi süreçlerinde (COVID-19) iklimlendirme sistem parametrelerinin değerlendirilmesi, Termodinamik 2020;(340): 58-68.
12. Hopkins N. Mikrobiyal modeller: virüs ve bakteri genetiği. İçinde: Gündüz E, Demirsoy A, Türkan İ, çeviri editörü Biyoloji kitabı. Ankara: Palme Yayıncılık, 2008:329.
13. Gelderblom HR. Structure and classification of viruses. In: Baron S, editors Medical microbiology, University of Texas Medical Branch at Galveston. Accessed Date: 26.06.2022. Available from: https://www.researchgate.net/publication/50410801_Structure_and_Classification_of_Viruses
14. Chaitanya K.V. Structure and organization of virus genomes. Genome and Genomics: From Archaea to Eukaryotes, 2019;1–30.
15. Şahin F, Demir S. Virüsler, viral pandemiyi etkileyen faktörler ve sonuçları. İçinde: Şeker M, Özer A, Korkut C, editörler Türkiye bilimler akademisi, küresel salgının anatomisi insan ve toplumun geleceği. Ankara: TDV Yayın Matbaacılık Tesisleri, 2020;s. 59-60. Available from: https://www.tuba.gov.tr/files/images/2020/anatomi/K%C3%BCresel%20Salg%C4%B1n%C4%B1n%20Anatomisi%20%20%C4%B0nsan%20ve%20Toplumun%20Gelece%C4%9Fi.pdf (accessed: 28.06.2022).
16. Morphology and general properties of viruses. Accessed Date: 18.08.2022. Available from: https://nios.ac.in/media/documents/dmlt/Microbiology/Lesson-53.pdf
17. Ustaçelebi Ş. Virüslerin morfolojisi ve genel özellikleri, İçinde: Temel ve klinik mikrobiyoloji. Ankara: Güneş Kitabevi, 1999; s.741.
18. Altınbaş R. Yüzeyel mantar enfeksiyonları etkenlerinden dermatofitler ve immunopatogenez. İçinde: Sağlık, toplum, bilim kitabı. Mersin: Mersin Akademi Yayınları, 2020;11. Accessed Date: 28.06.2022. Available from: file:///C:/Users/adm%C4%B1n/Downloads/YzeyelMantarEnfeksiyonlarEtkenlerindenDermatofitlervemmunopatogenez%20(1).pdf

19. World Health Organization, Epidemiology and management of common skin diseases in children in developing countries. 2005; Geneva. WHO/FCH/CAH/05.12. Available from: https://apps.who.int/iris/handle/10665/69229 (accessed: 28.06.2022).
20. Ergin Ç, Ergin S, Yaylı G, ve ark. Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi dermatoloji kliniğine başvuran hastalarda dermatofitoz etkenleri. Türk Mikrobiyol Cem Derg 2000;30(3-4):121-124.
21. İnci R. Mantarların yapıları, üreme özellikleri ve sınıflanması. İçinde: Ustaçelebi Ş, editör Temel ve klinik mikrobiyoloji, Ankara: Güneş Kitabevi, 1999;s.1015.
22. Helmby H. Human helminth therapy to treat inflammatory disorders-where do we stand? BMC Immunology, 2015;16:12.
23. Khan R, Fallon PG. Helminth therapies: Translating the unknown unknowns to known knowns. International Journal for Parasitology. 2013;43:293–299.
24. Wakelin D. Helminths: pathogenesis and defenses, In: Baron S, editor Medical microbiology. Galveston (TX): University of Texas Medical Branch at Galveston , 1996. Accessed Date: 28.06.2022. Available from: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK8191/
25. Scholz T, Ditrich O. Muller R. Worms and human disease. Folia Parasitologica 2002;49(2):152.
26. World Health Organization, Research Priorities for Helminth Infections, Technical Report of the TDR Disease Reference Group on Helminth Infections, 2012, Accessed Date: 19.08.2022. Available from: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/75922/WHO_TRS_972_eng.pdf
27. Yaeger RG. Protozoa: structure, classification, growth, and development. Galveston (TX): University of Texas Medical Branch at Galveston, 2011. Available from: https://europepmc.org/article/med/21413323 (accessed: 28.06.2022).
28. Saygı G. Genel parazitoloji, üreme özellikleri ve sınıflanması. İçinde: Ustaçelebi Ş, editör Temel ve klinik mikrobiyoloji, Ankara: Güneş Kitabevi, 1999;s. 1175.
29. Terzi G. Gıda Kaynaklı Protozoon Enfeksiyonların İnsan Sağlığı Açısından Önemi, YYÜ Vet Fak Derg 2005;16(2):47-55.
30. Centers for Disease Control and Prevention. Principles of epidemiology in public health practice, third edition, an introduction to applied epidemiology and biostatistics, chain of infection. Accessed Date: 08.05.2022. Available from: https://www.cdc.gov/csels/dsepd/ss1978/lesson1/section10.html
31. Pacific Public Health Surveillance Network (PPHSN), Infection Prevention and Control Guidelines 2021. Accessed Date: 09.06.2022. Available from: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Infection_Prevention_Control_Guidelines_2021.pdf
32. Akın L. Bulaşıcı hastalıkların kontrolü. İçinde: Güler Ç, Akın L, editörler. Halk sağlığı temel bilgiler. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2006
33. Tezcan SG. Bulaşıcı hastalıklar epidemiyolojisi. İçinde: Temel epidemiyoloji. Hipokrat Kitabevi. 2017:179-198.
34. Ramin KI and Allison SD. Bacterial tradeoffs in growth rate and extracellular enzymes. Front. Microbiol 2019;10:2956.
35. Carlson RP, Taffs RL. Molecular-level tradeoffs and metabolic adaptation to simulataneous stressors. Curr.Opin.Biotechnol 2010;21:670-676.
36. Ülgen M. Temel veteriner mikrobiyoloji ve immunoloji, İçinde: Carlı KT, editör T.C. Anadolu ÜniversiTesi yayını no: 2338 Açıköğretim Fakültesi yayını no: 1335, Eskişehir, 2015:s.47.

37. *Sikri N, Bardia A.* A history of streptokinase use in acute myocardial infarction*. Texas Heart Institute Journal 2007;34 (3): 318–27.*
38. World Health Organization*.* Streptokinase. In: *Stuart MC, Kouimtzi M, Hill SR, editors WHO Model Formulary 2008. World Health Organization. 2005: pp. 291–2. Accessed Date: 21.12.2022.* Available from: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/44053/9789241547659_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y
39. Aloulou A, Rahier R, Arhab Y. ve et al. Phospholipases: an overview, In: Sandoyal G, editör Lipases and phospholipases, methods in molecular biology, vol 1835. Humana Press, New York, NY. 2018: pp 69–105. https://doi.org/10.1007/978-1-4939-8672-9_3.
40. Leavitt JW. The Rigorous Spirit of Science" The Triumph of Bacteriology, 14-38. Typhoid Mary: Captive to the public's health. Boston: Beacon Press; 1996
41. Özen M, Kocaman E. Bir eğitim hastanesine sağlık raporu almak için başvuran turizm sektörü çalışanlarının hijyen eğitimi durumlarının, hijyen bilgi düzeylerinin ve portör testi sonuçlarının değerlendirilmesi. Smyrna Tıp Dergisi 2018;(8(1):11-9.
42. Muratoğlu K, Çetin Ö, Çolak H. Besin kaynaklı hastalıkların epidemiyolojisi. Türkiye Klinikleri J Food Hyg Technol-Special Topics. 2015;1(3):1-8.
43. Disease and disease transmission, Accessed Date: 30.11.2022. Available from: https://ec.europa.eu/echo/files/evaluation/watsan2005/annex_files/WEDC/diseases/cpd02.pdf
44. T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Bulaşıcı Hastalıklar Dairesi Başkanlığı, Bulaşıcı Hastalıklar ile Mücadele Rehberi, Accessed Date:28.10.2022. Available from: https://hsgm.saglik.gov.tr/dosya/mevzuat/genelge/Bulasici-Hastaliklar-ile-Mucadele-Rehberi-Genelgesi-2017-11.pdf
45. Remington PL, Hall WN, Davis IH, et al. Airborne transmission of measles in a physician's office. JAMA 1985;253:1575–7.
46. Jacop G, Cumminns MN. The Concept of Chain of Infection and Infection Control Principles, In: Tong CVY, Rosmarin C, Sefton A, editör Tutorial topics in infection for the combined infection training programme, Oxford University Press, 2019:153-160.

Bulaşıcı Hastalıkların Genel Özellikleri ve Organizmanın Bulaşıcı Hastalıklara Karşı Savunma Mekanizmaları

3

Çiğdem Canbolat Seyman

İçindekiler

- Giriş
- Enfeksiyon Hastalıklarının Genel Özellikleri
- Enfeksiyonun Klinik Belirti ve Bulguları
- Enfeksiyon Hastalıklarında Süreç
- Organizmanın Enfeksiyonlara Karşı Savunma Mekanizmaları
- Bölüm Sonu Özet
- Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları
- Kaynaklar

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Enfeksiyon hastalıklarının genel özelliklerini tartışabilir.
- Enfeksiyonun klinik belirti ve bulgularını ifade edebilir.
- Enfeksiyon hastalıkları sürecini açıklayabilir.
- Organizmanın enfeksiyonlara karşı savunma mekanizmalarını ifade edebilir.

Anahtar Kavramlar: Enfeksiyon hastalıkları, belirti, bulgu, savunma mekanizması

Cevaplar

1. E 2. A 3. C 4. B

Kaynaklar

1. Kurt H, Gündeş S, Geyik MF, (Ed). Enfeksiyon Hastalıkları. İçinde: Çakır N. Bölüm 1- Enfeksiyon Hastalıklarında Temel Yaklaşımlar. Nobel Tıp Kitabevleri. İstanbul. 2013.
2. Sherry L. Murphy BS, Kenneth D. Kochanek, M.A., Jiaquan Xu, M.D., and Elizabeth Arias. Mortality in the United States, 2020. CDC NCHS Data Brief; 2021.
3. Ryan KJ. Sherris Medical Microbiology. Seventh Edition: Mc Graw Hill Publishing. USA; 2018.
4. Fauci AS, Morens DM. The perpetual challenge of infectious diseases. New England Journal of Medicine. 2012;366(5):454-61.
5. Porth C, Gaspard KJ. Essentials of pathophysiology: concepts of altered health states. Unit 4: Infection and Immunity.: Wolters Kluwer Philedelphia; 2015.
6. Kaba M. Emerging and re-emerging infectious diseases as public health challenges of the 21st century. The Ethiopian Journal of Health Development. 2015;29(2).
7. Wilcox BA, Colwell RR. Emerging and reemerging infectious diseases: biocomplexity as an interdisciplinary paradigm. EcoHealth. 2005;2(4):244-57.
8. Fauci AS. Infectious diseases: considerations for the 21st century. Clinical Infectious Diseases. 2001;32(5):675-85.
9. Morens DM, Folkers GK, Fauci AS. Emerging infections: a perpetual challenge. The Lancet infectious diseases. 2008;8(11):710-9.
10. McMichael T, McMichael AJ. Human frontiers, environments and disease: past patterns, uncertain futures: Cambridge University Press; 2001.
11. Midilli K. Yeni Tanımlanan ve Küresel Tehdit Oluşturabilecek İnfeksiyonlar. ANKEM Derg. 2009;23(Ek 2):241-4.
12. Casadevall A. Crisis in infectious diseases: 2 decades later. Clinical Infectious Diseases. 2017;64(7):823-8.
13. Kurt H, Gündeş S, Geyik MF, (Ed). Enfeksiyon Hastalıkları. İçinde: Bakır M. Bölüm 2- Enfeksiyon Hastalıklarında Genel Belirti ve Bulgular. Nobel Tıp Kitabevleri. İstanbul. 2013.
14. Wallenstein MB, Schroeder AR, Hole MK, Ryan C, Fijalkowski N, Alvarez E, et al. Fever literacy and fever phobia. Clinical pediatrics. 2013;52(3):254-9.
15. Mabey D, Whitty C. Approach to the febrile patient. 2012.
16. Ogoina D. Fever, fever patterns and diseases called 'fever'–a review. Journal of infection and public health. 2011;4(3):108-24.
17. Saper CB, Breder CD. The neurologic basis of fever. New England journal of medicine. 1994;330(26):1880-6.
18. Osler W. The study of the fevers of the South. Journal of the American Medical Association. 1896;26(21):999-1004.
19. Clericetti CM, Milani GP, Bianchetti MG, Simonetti GD, Fossali EF, Balestra AM, et al. Systematic review finds that fever phobia is a worldwide issue among caregivers and healthcare providers. Acta Paediatrica. 2019;108(8):1393-7.
20. Hatipoğlu H, Erkal S, Türkmen S, Engerek N, Kurt K, Şiraneci R. Enfeksiyon hastalıklarının tanısında laboratuvar bulguları. JOPP Derg. 2011;3(1):5-11.

21. Cunha BA, Lortholary O, Cunha CB. Fever of unknown origin: a clinical approach. The American journal of medicine. 2015;128(10):1138. e1-. e15.
22. Woodhead M, Blasi F, Ewig S, Huchon G, Leven M, Ortqvist A, et al. Guidelines for the management of adult lower respiratory tract infections. European Respiratory Journal. 2005;26(6):1138-80.
23. Thompson M, Vodicka TA, Blair PS, Buckley DI, Heneghan C, Hay AD. Duration of symptoms of respiratory tract infections in children: systematic review. Bmj. 2013;347:f7027.
24. Imazio M, Gaita F. Diagnosis and treatment of pericarditis. Heart. 2015;101(14):1159-68.
25. Saadeh SA, Mattoo TK. Managing urinary tract infections. Pediatric Nephrology. 2011;26(11):1967-76.
26. Kurugöl Z, Devrim İ. Gastrointestinal infections. J Pediatr Inf. 2014;8:71-81.
27. Esther RJ, Dahners LE, Keil L. Principles of Musculoskeletal Infections. Clinical Foundations of Musculoskeletal Medicine: Springer; 2021. p. 161-72.
28. Kurt H, Gündeş S, Geyik MF, (Ed). Enfeksiyon Hastalıkları. İçinde: Öztoprak N. Bölüm 96-Kemik Eklem Enfeksiyonları. Nobel Tıp Kitabevleri. İstanbul. 2013.
29. Parikh V, Tucci V, Galwankar S. Infections of the nervous system. International journal of critical illness and injury science. 2012;2(2):82.
30. Widmaier EP, Raff H, Strang KT, (Ed), Demirgören S, (Ed). Vander İnsan Fizyolojisi. İçinde: Bölüm 18: Organizmanın Savunma Mekanizmaları: Güven Bilimsel Kitabevi, İzmir; 2010.
31. Boots M, Best A. The evolution of constitutive and induced defences to infectious disease. Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences. 2018;285(1883):20180658.
32. Chaplin DD. Overview of the human immune response. Journal of allergy and clinical immunology. 2006;117(2):430-5.
33. Gündeş S. İnfeksiyon Hastalıklarının, Bakteriyel ve Viral Etiyoloji Ayrımınıda İçeren Genel Karakteristik Özellikleri. ANKEM Derg. 2013;27(Ek 2):161-4.
34. Perry RT, Halsey NA. The clinical significance of measles: a review. The Journal of infectious diseases. 2004;189(Supplement_1):S4-S16.
35. Nelson KE. Infectious Disease Epidemiology: Theory and Practice 3rd Edition. USA: Jones & Bartlett Learning; 2013.
36. Guyton AC, Hall JE, (Ed), Çavuşoğlu H, Yeğen BÇ, (Ed). Tıbbi Fizyoloji. İçinde: Bölüm 34: Vücudun Enfeksiyona Direnci: Nobel Tıp Kitabevleri, Ankara; 2007.
37. Greenberg S, Grinstein S. Phagocytosis and innate immunity. Current opinion in immunology. 2002;14(1):136-45.
38. Rosales C, Uribe-Querol E. Phagocytosis: a fundamental process in immunity. BioMed research international. 2017.
39. Diamond G, Beckloff, N., Weinberg, A., & Kisich, K. O. . The roles of antimicrobial peptides in innate host defense Current pharmaceutical design. 2009;15(21):2377-92.
40. Dunkelberger JR, Song W-C. Complement and its role in innate and adaptive immune responses. Cell research. 2010;20(1):34-50.
41. Adams DP. Foundations of Infectious Disease: A Public Health Perspective: A Public Health Perspective: Jones & Bartlett Learning; 2020.
42. Blatt AZ, Pathan S, Ferreira VP. Properdin: a tightly regulated critical inflammatory modulator. Immunological reviews. 2016;274(1):172-90.
43. Selsted ME, Ouellette AJ. Mammalian defensins in the antimicrobial immune response. Nature immunology. 2005;6(6):551-7.

44. Khan MM. Role of cytokines. İmmunopharmacology: Springer; 2016. p. 57-92.
45. Guyton AC, Hall JE, (Ed), Çavuşoğlu H, Yeğen BÇ, (Ed). Tıbbi Fizyoloji. İçinde Bölüm 74: Endokrinolojiye Giriş. Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri; 2007.
46. Le Page C, Genin P, Baines M, Hiscott J. Interferon activation and innate immunity. Reviews in immunogenetics. 2000;2(3):374-86.
47. Bilkay B. Enflamasyonda Doğal Öldürücü (NK) Hücrelerin Etkisi. ANKEM Derg. 2010;24(Ek 2):184-8.
48. Vivier E, Raulet DH, Moretta A, Caligiuri MA, Zitvogel L, Lanier LL, et al. Innate or adaptive immunity? The example of natural killer cells. science. 2011;331(6013):44-9.
49. Chaplin DD. Overview of the immune response. Journal of allergy and clinical immunology. 2010;125(2):3-23.
50. Çamcıoğlu Y, Deniz GE. Temel immünoloji: immün sistemin işlev ve bozuklukları 6.Baskı. İçinde: Bölüm 7. Hümoral ve immün yanıtlar. Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri; 2022. 137-58 p.

Bağışıklama

4

Sabahat Coşkun

İçindekiler

- Giriş
- Bağışıklama
- Aşının tanımı ve Aşı Tipleri
- Aşı Geliştirme Aşamaları
- Bağışıklamanın Yararları
- Bağışıklamanın Dünyada ve Türkiye'deki Tarihçesi
- Genişletilmiş Bağışıklama Programı
- Türkiye'de Ulusal Bağışıklama Programında Yer Alan Aşılar ve Özellikleri
- Türkiye'de Ulusal Bağışıklama Programında Uygulanan Özel Aşılar
- Yetişkinlerde Bağışıklama
- Doğurganlık Çağı (15-49 Yaş) Kadınlar ve Gebelerde Bağışıklama
- Soğuk Zincir
- Bağışıklamada Hemşirenin Rolü
- Bölüm Sonu Özet
- Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları
- Kaynaklar

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Bağışıklamanın önemini açıklayabilir.
- Genişletilmiş bağışıklama programının amaç ve hedeflerini ifade edebilir.
- Ulusal bağışıklama programında yer alan aşı ve özelliklerini sıralayabilir.
- Çocukluk çağında uygulanan özel aşıları ve özelliklerini açıklayabilir.
- Soğuk zincirin önemini ve uygulamalarını kavrayabilir.
- Bağışıklamada hemşirelerin rolünü açıklayabilir.

Anahtar Kavramlar: Bağışıklama, Aşı, Soğuk Zincir, Hemşire

4. Bağışıklamada hemşirelerin görev ve sorumlulukları arasında yer alan bilgilerden hangisi yanlıştır?

A. Bağışıklama hizmetlerinin tüm toplum tarafından kabul edilebilirliğini artırma ve bağışıklamanın yararları konusunda farkındalık oluşturmalıdır.

B. Aşıları uygulamadan önce, aşılanan kişiye veya ebeveynine aşının yararları, yan etkileri ve riskleri konusunda açıklamalarda bulunmalıdır.

C. Aşıları belirlenen dozlarda, belirli zaman ve aralıklarına uygun şekilde uygulamalıdır.

D. Aşıların mutlaka üretim ve son kullanım tarihleri kontrol edilmeli, süresi geçen ya da kontamine olan aşılar kullanılmamalıdır.

E. Bireyin kanser, lösemi, AIDS gibi hastalığı olması durumunda canlı bakteriyel veya viral aşıları uygulamalıdır.

Cevaplar

1. A 2. D 3. E 4. E

Kaynaklar

1. Arisoy ES, Ceyhan M, Çiftçi E, Hacimustafaoğlu M, Kara A, Kuyucu N, et al. The National Vaccination Schedule in Previously Healthy Children; The Practical Recommendations about Additional Vaccines. Cocuk Enfeksiyon Derg. 2014;8(1):1–6.
2. World Health Organization (WHO). Vaccines and immunization. Erişim adresi: https://www.who.int/health-topics/vaccines-and-immunization#tab=tab_1. Erişim tarihi 14.00.2022.
3. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Dünya Aşı Haftası 2018. Erişim adresi:https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/haberler/d%C3%BCnya-a%C5%9F%C4%B1-haftas%C4%B1-2018.html. Erişim tarihi 14.06.2022.
4. Rappuoli R. Vaccines: science, health, longevity, and wealth. PNAS. 2014; 111(34): 12282 (1-5).
5. Gür E. Vaccine hesitancy-vaccine refusal. Turk Pediatri Ars. 2019; 54(1):1-2.
6. Arvas A. Çocuklarda Aşılamanın Önemi. Klinik Gelişim. 2012; 25:1-3.
7. Dubé E, Vivion M, MacDonald NE. Vaccine hesitancy, vaccine refusal and the anti-vaccine movement: influence, impact and implications. Expert Rev Vaccines. 2015;14:99-117.
8. Bozkurt HB. Aşı reddine genel bir bakış ve literatürün gözden geçirilmesi. Kafkas J Med Sci. 2018; 8(1): 71-76.
9. Orhon Şimşek F, Genişletilmiş Bağışıklama Programına Her Yönüyle Bakış, Sosyal Pediatri Özel Sayısı Mart 2020; 6-14.

10. Eskiocak M, Marangoz B. "Türkiye'de Bağışıklama Hizmetlerinin durumu", Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 2. Basım, Ankara, 2021.
11. Megha KB, Seema AN, Mohanan PV. Vaccine and vaccination as a part of human life:In view of COVID-19. Biotechnology Journal. 2022:17(1):2100188 (1-20).
12. Us DA. Temel immünoloji ve seroloji. Hipokrat Kitabevi: Ankara; 2016, s: 5-7.
13. Songu M, Katılmış H. Enfeksiyondan korunma ve immün sistem. J Med Updates 2012;2(1):31-42.
14. Tezel A. Bağışıklık. İçinde: Yoldaşcan BE (Ed.). Enfeksiyon Hastalıkları Hemşireliği ve Epidemiyoloji. Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2016: s. 39-54.
15. Akşit S. Aşılarla ilgili genel kurallar. Klinik Gelişim. 2012; 25(1): 4-11.
16. T.C. Sağlık Bakanlığı, Aşı Portalı, Erişim adresi: https://asi.saglik.gov.tr/, Erişim tarihi 12.06.2022.
17. Birinci Basamak Sağlık Çalışanları İçin Aşı Rehberi 2018. Türk Tabipleri Birliği Yayınları. Erişim adresi: https://ttb.org.tr/kutuphane/asi_rehberi.pdf. Erişim arihi:12.06.2022. p.11–87
18. World Health Organization (WHO). Vaccines and immunization: What is vaccination? How does a vaccine work? Erişim adresi: https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/vaccines-and-immunization-what-is-vaccination. Erişim tarihi:12.06.2022.
19. Asal GT, Tezcan F. Aşılama yoluyla kazanılan bağışıklık ve spesifik antikor yanıtının değerlendirilmesi. Türkiye Klinikleri Pediatri Özel Konular. 2007; 3(2): 5-7.
20. Velipaşaoğlu S. Aşı immünitesi ve yanıtını etkileyen faktörler. Sosyal Pediatri. 2020 (özel sayısı);1-5.
21. Plotkin SA.Vaccines: the fourth century. Clinical and Vaccine Immunology. 2009:16(12):1709-1719.
22. Azap A. COVID-19 aşıları: tünelin ucundaki ışık. Arşiv Kaynak Tarama Dergisi. 2020; 29(Özel Sayı 1): 94-100.
23. Leroux-Roels G, Bonanni P, Tantawichien T, Zepp F. Vaccine development (Chapter 5). In Understanding Modern Vaccines. Perspectives in Vaccinology. 2011;1(1):115-150.
24. Okyay P. Türk Tabipler Birliği. Covid-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu, Covid-19 Aşı Çalışmaları. Erişim adresi: https://www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor_6/covid19-rapor_6_Part24.pdf. Erişim tarihi: 14.06.2022.
25. Akdeniz M, Kavukcu E. Aşılama ve aşıların tarihçesi. Klinik Tıp Aile Hekimliği Dergisi. 2016:8(2):11-28.
26. Plotkin S. History of vaccination. PNAS. 2014;111(34):12283–12287.
27. Zakir F, Islam F, Jabeen A, Moni SS. Vaccine Development: A historical perspective, Biomedical Research. 2019; 30 (3): 452-455.
28. Selçuk EB. Aşıların tarihçesi. Türkiye Klinikleri Aile Hekimliği-Özel Konular. 2011;2(5):1-4.
29. Saleh A, Qamar S, Tekin A, Sinh R, Kashyap R. Vaccine development throughout history. 2021: 3(7); e16635
30. Mühür İ, Yılmaz Ş, Soylu P. Geçmişten günümüze aşılama. Journal of Medical Topics and Updates, 2022: 1(1), 32-36.
31. T.C. Sağlık Bakanlığı, Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Genişletilmiş Bağışıklama Programı Genelgesi. 13.03.2009. Sayı: B100TSH0110005. Erşim adresi:https://www.saglik.gov.tr/TR,11137/genisletilmis-bagisiklama-programi-genelgesi-2009.html

32. Gülcü S, Arslan S. Çocuklarda aşı uygulamaları: Güncel bir gözden geçirme. Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi. 2018; 8(1): 34-43.
33. Tosun S. Hepatit B Virüs Aşılaması. Viral Hepatit Dergisi 2012; 18(2): 37-46.
34. Arısoy ES, Çiftçi E, Hacımustafaoğlu M, Kara A, Kurugöl Z, Somer A, et al. Önceden sağlıklı çocuklarda aşılama: Türkiye Cumhuriyeti Ulusal Bağışıklama Çizelgesinde Yer Alan ve Almayan Aşılara İlişkin Uygulama Önerileri - 2020. J Pediatr Inf. 2020;14(3):180-93.
35. Cryer AM, Imperial JC. Hepatitis B in Pregnant Women and their Infants. Clinical Liver Disease. 2019;23(3):451-462.
36. Beyazova U, Aktaş F. Çocukluk çağı aşılamaları ve erişkin bağışıklaması. Gazi Tıp Dergisi. 2007:18(2): 47-65.
37. T.C. Sağlık Bakanlığı 2019 Yılı Faaliyet Raporu. Erişim adresi: https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/36626,tc-saglik-bakanligi-faaliyet-raporu-2019pdf.pdf?0. Erşim tarihi:18.06.2022.
38. Sünter AT., Terzi Ö. Aşıyla Önlenebilir Hastalıklar. In:Yeni Halk Sağlığı. Eds. Vaizoğu SA. 3. baskıdan çeviri. Ankara:Palme yayınevi s.163-187.
39. Bouthry E, Picone O, Hamdi G, Grangeot-Keros L, Ayoubi JM, Vauloup-Fellous C. Rubella and pregnancy: diagnosis, management and outcomes. Prenat Diagn. 2014; 34(13):1246-53.
40. CDC. VPD Surveillance Manual Mumps: Chapter 9.1 Erşim adresi: https://www.cdc.gov/vaccines/pubs/surv-manual/chpt09-mumps.pdf. Erşim tarihi 18.06.2022.
41. Yapıcı G, Yeniocak Tunç A. Ülkemizde aşı ile korunulabilen hastalıklara yönelik yürütülen eliminasyon ve eradikasyon programlarının değerlendirilmesi. Lokman Hekim Dergisi. 2019; 9 (2): 171-183.
42. Wakefield A, Murch S, Anthony A, Linnell J, Casson D, Malik M, et al. Retracted: Ileallymphoid-nodular hyperplasia, nonspecific colitis, and pervasive developmental disorder in children. Lancet. 1998:351:637-641.
43. Taylor LE, Swerdfeger AL, Eslick GD. Vaccines are not associated with autism: An evidence-based meta-analysis of case-control and cohort studies. Vaccine. 2014;32:3623-3629.
44. CDC. Pneumococcal Disease. Erişim adresi: https://www.cdc.gov/pneumococcal/about/diagnosis-treatment.html Erişim tarihi: 18.06.2022.
45. Weiser JN, Ferreira DM, Paton JC. Streptococcus pneumoniae: Transmission, colonization and invasion. Nature Reviews Microbiology. 2018:16(6):355–367.
46. Steens A, Vestrheim DF, Aaberge IS, Wiklund BS, Storsaeter J et al. A review of the evidence to inform pneumococcal vaccine recommendations for risk groups aged 2 years and older. Epidemiol Infect. 2014; 142(12):2471-82.
47. Centers for Disease Control and Prevention. Pneumococcal Disease. Erişim adresi:https://www.cdc.gov/pneumococcal/about/symptoms-complications.html Erişim tarihi: 18.06.2022.
48. Lopez A, Harrington T, Marin M. Centers for Disease Control and Prevention. Varicella. Erişim adresi: https://www.cdc.gov/vaccines/pubs/pinkbook/downloads/varicella.pdf, Erişim tarihi:18.06.2022.
49. Centers of Disease Control and Prevention. Diphtheria. Erişim adresi: https://www.cdc.gov/diphtheria/clinicians.html, Erişim tarihi:18.06.2022.
50. Tezer H. Difteri, tetanoz & boğmaca aşıları. Klinik Tıp Pediatri Dergisi. 2016; 8(4): 27-32.
51. Ventola CL. Immunization in the United States: Recommendations, barriers, and measures to ımprove compliance: Part 1: Childhood Vaccinations. 2016;41(7):426-36.

52. Çocuk Enfeksiyon Hastalıkları ve Bağışıklama Derneği. Maternal ve Neonatal Tetanoz Eliminasyon Programı Saha Rehberi. 2017. Erişim adresi: https://www.pediatridunyasi.org/global/upload/documents/tetanos_rehberi.pdf. Erişim tarihi: 19.07.2022.
53. Shaghaghi M, Shahmahmoodi S, Abolhassani H, Soleyman-Jahi S, Parvaneh L, Mahmoudi S, et al. Vaccine-derived polioviruses and children with primary ımmunodeficiency, Iran, 1995-2014. Emerg Infect Dis. 2016;22(10):1712-9.
54. Roy A, Eisenhut M, Harris RJ, Rodrigues LC, Sridhar S, Habermann S, et al. Effect of BCG vaccination against Mycobacterium tuberculosis infection in children: systematic review and meta-analysis. BMJ. 2014;349:4643.
55. Krasnoproshina LI, Sevast'ianova TA, Aksenova VA, Serova TA, Bisheva IV, Skhodova SA, Zverev VV. The role of immunodeficiencies in development of complications during vaccination of children with BCG vaccine. Mikrobiol Epidemiol Immunobiol. 2013; (6):50-55.
56. Karahan Saper SH. Çocukluk çağında uygulanan özel aşıların yönetimi. Erişim adresi:https://istahed.org.tr/cocukluk-caginda-uygulanan-ozel-asilarin-yonetimi/ Erişim tarihi: 14.06.2022.
57. Wang Y, Li J, Liu P, Zhu F. The performance of licensed rotavirus vaccines and the development of a new generation of rotavirus vaccines: a review. Hum Vaccin Immunother. 2021;17(3):880-96.
58. Kazimbaya KM, Bosomprah S, Simuyandi M, Chisenga CC, Chilengi R, Munsaka S. Efficacy and Effectiveness of Rotavirus Vaccine on Incidence of Diarrhoea among Children: A Meta-analysis. Pediatric Infect Dis. 2018;3(1): 1-11.
59. Ceyhan, M., Gürler, N., Ozsurekci, Y., Keser, M., Aycan, A. E., Gürbüz, et al. Meningitis caused by Neisseria Meningitidis, Hemophilus Influenzae Type B and Streptococcus Pneumoniae during 2005–2012 in Turkey: A multicenter prospective surveillance study. Human vaccines- immunotherapeutics. 2014: 10(9), 2706-2712.
60. Çelebi S. Prevention of Bacterial Meningitis and Meningococcal Serogroup B Infection. J Pediatr Inf 2014;8:33-39.
61. Rappuoli R, Pizza M, Masignani V, Vadivelu K. Meningococcal B vaccine (4CMenB): the journey from research to real world experience. Expert Rev Vaccines 2018; 17(12):1111-1121.
62. CDC. Infant meningococcal vaccination: Advisory Committee on Immunization Practices (ACIP) recommendations and rationale. Morb. Mortal. Wkly. Rep. 2013; 62(3):52–4.
63. Keshavan P, Pellegrini M, Vadivelu-Pechai K, Nissen M. An update of clinical experience with the quadrivalent meningococcal ACWY-CRM conjugate vaccine. Expert Rev Vaccines 2018; 17(10):865-880.
64. Patton ME, Stephens D, Moore K, MacNeil JR. Updated Recommendations for use of MenB-FHbp Serogroup B Meningococcal Vaccine — Advisory Committee on Immunization Practices, 2016. MMWR. Morb. Mortal. Wkly. Rep. 2017:66(19):509–513.
65. Pan American Health Organization. Human Papillomavirus (HPV) Vaccine. Erişim adresi:https://www.paho.org/en/human-papillomavirus-hpv-vaccine. Erişim tarihi:22.07.2022
66. Wardak S. Human papillomavirus (HPV) and cervical cancer. Med Dosw Mikrobiol. 2016;68(1):73-84.
67. T.C.Sağlık Bakanlığı- Mevsimsel Grip-Grip Aşısı, Erişim adresi: https://grip.gov.tr/tr/grip-asisi.html. Erişim tarihi:22.07.2022.
68. Grohskopf A. Prevention and control of seasonal ınfluenza with vaccines: Recommendations of the advisory committee on ımmunization practices — United States, 2019–20 influenza season. Recommendations and Reports. 2019:68(3);1–21.
69. Yahşi A. Grip. Klinik Tıp Pediatri Dergisi, 2017:9(5): 1-7.

70. Toprak D, Köksal İ, Sargın M, Akan H, Erişkin aşılaması, uygulamadaki sorunlar ve çözüm önerileri, aile hekimlerinin erişkin aşılamasındaki rolü. Türk Aile Hek Derg 2018; 22 (3): 166-174.
71. Türkiye enfeksiyon hastalıkları ve klinik mikrobiyoloji uzmanlık derneği erişkin bağışıklama çalışma grubu erişkin bağışıklama rehberi 2019. s. 21-23,127.
72. Celep G. Duyan ÇA. Gebelikte Aşı Uygulamaları. Euras J Fam Med 2017;6(1):1-10.
73. Yuen C, Tarrant M. Determinants of uptake of influenza vaccination among pregnant women – A systematic review. Vaccine. 2014: 32; 4602–4613.
74. Desdicioglu R, Avşar FB, Yavuz AF. Covid-19 aşıları ve gebelik. Ankara Med J, 2021;(4):672-686.
75. T.C. Sağlık Bakanlığı. Covid-19 Aşısı Bilgilendirme Platformu. COVID-19 mRNA aşısı gebelere uygulanabilir mi? Erşim adresi: https://covid19asi.saglik.gov.tr/TR-85130/29-covid-19-mrna-asisi-gebelere-uygulanabilir-mi.html. Erişim tarihi 09.07.2022.
76. Brison, M. LeTallec Y. Transforming cold chain performance and management in lower-income countries. Vaccine. 2017; 35(17): 2107-2109.
77. Pan American Health Organization. Cold Chain Erişim adresi: https://www.paho.org/en/immunization/cold-chain#:~:text=The%20cold%20chain%20is%20a,temperatures%20to%20maintain%20their%20potency. Erişim tarihi:08.08.2022.
78. Çıtak G.Duran Aksoy Ö. Aşılamada Önemli Bir Engel: Aşı Reddi. ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi. 2020; 7(2): 15-20.
79. Yakşi N. Aile sağlığı merkezi çalışanlarının aşı reddi konusundaki düşünceleri ve davranışlarının değerlendirilmesi. Türkiye Halk Sağlığı Dergisi. 2020;18(3):143-154.
80. Aydemir Gedük E. Hemşirelik Mesleğinin Gelişen Rolleri. Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi: 2018; 5(6): 253–258.
81. Bozkurt, G., Erdim, L. Güvenli Bağışıklamada Ebe ve Hemşirelerin Sorumlulukları. Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences. 2005;8(3):119–126.
82. Miller ER, Shimabukuro TT, Hibbs BF, Moro PL, Broder KR,Vellozzi C,Vaccine Safety Resources for Nurses: The CDC supports nurses in promoting vaccination. Am J Nurs. 2015; 115(8): 55–58.
83. CDC. Healthcare Providers / Professionals, Provider's Role: Importance of Vaccine Administration and Vaccine Storage & Handling. Erişim adresi: https://www.cdc.gov/vaccines/hcp/admin/storage/providers-role-vacc-admin-storage.html Erişim tarihi: 08.08.2022.
84. De Stefano F, Bodenstab HM, Offit PA. Principal Controversies in Vaccine Safety in the United States. Clin Infect Dis. 2019; 69(4): 726-731.

Solunum Yolu İle Bulaşan Hastalıklar ve Hemşirelik Bakımı

5

Kevser Işık

İçindekiler

- Giriş
- Solunum Yolu İle Bulaşan Hastalıklar ve Hemşirelik Bakımı
- Soğuk Algınlığı (Nezle)
- Grip (Influenza)
- Kızamık (Measles, Rubeola)
- Kızamıkçık (Rubella)
- Kabakulak (Parotitis, Mumps)
- Suçiçeği (Varicella, Chickenpox)
- Kızıl (Scarlet Fever)
- Boğmaca (Wooping Cough, Pertussis)
- Difteri (Kuşpalazı)
- Pnömoni
- Menenjit
- Tüberküloz(Verem)
- SARS (Severe Acute Respiratory Syndrome)
- Bölüm Sonu Özet
- Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları
- Kaynaklar

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Solunum yolu ile bulaşan hastalıkları tanımlayabilir.
- Solunum yolu ile bulaşan hastalıkların belirti ve bulgularını açıklayabilir.
- Solunum yolu ile bulaşan hastalıklardan korunma yöntemlerini sayabilir.
- Solunum yoluyla bulaşan hastalıklarda hemşirelik bakımını uygulayabilir.

Anahtar Kavramlar: Solunum yolu, Bulaşıcı hastalıklar, Hemşirelik

Cevaplar

1. D 2. E 3. C

Kaynaklar

1. Olgun N, Aslan FE, Sert H. Solunum fonksiyonlarının değerlendirilmesi. In: Karadakovan A, Aslan FE, editörler. Dâhilî ve cerrahi hastalıklarda bakım. 2. Baskı. Adana: Nobel Kitapevi;2011.p.365
2. Uysal H. Solunum sistemi hastalıkları ve hemşirelik bakımı. In: Enç N, editör. İç hastalıkları hemşireliği. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri;2014.p.119
3. Yahşi A, Çiftci E. Soğuk algınlığı. Klinik Tıp Pediatri Dergisi.2017;9(5):16-20.
4. Köroğlu FT. Soğuk algınlığı ve akupunktur. Ankara Akupunktur ve Tamamlayıcı Tıp Dergisi.2018;6(1):19-22.
5. Muratdağı G, Oturak G, Ekerbiçer H. Soğuk algınlığının tedavisi ve korunmasına güncel bir bakış. Sakarya Tıp Dergisi. 2020;10(Özel Sayı):51-6.
6. Öncel S. Soğuk algınlığı ve klinik yaklaşımlar. Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi.2018;4(1):27-31.
7. Törüner EK, Büyükgönenç L. Çocuk sağlığı temel hemşirelik yaklaşımları. Ankara: Göktuğ Yayıncılık;2012.
8. Avcı İA. Enfeksiyon hastalıkları. Amasya: Göktuğ Basım;2007.
9. Kaygusuz S, Serdar G. Grip ve aşı. Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi.2018;20(3):329-44.
10. Javanian M, Barary M, Ghebrehewet S, Koppolu V, Vasigala V, Ebrahimpour S. A brief review of influenza virus infection. Journal of medical virology.2021;93(8):4638-446.
11. Dereköy S, Güçlü O. Üst solunum yolu enfeksiyonları. Klinik Tıp Aile Hekimliği Dergisi. 2014;8(4):33-43.
12. Görak G. Solunum yolu ile bulaşan enfeksiyonlar ve hemşirelik bakımları. In: Görak G, Savaşer S, Yıldız Y, editörler. Bulaşıcı hastalıklar hemşireliği. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri;2018.p.99-145.
13. Sungur G. Solunum sistemi hastalıkları ve hemşirelik yönetimi. In: Ovayolu N, Ovayolu Ö. Temel iç hastalıkları hemşireliği ve farklı boyutlarıyla kronik hastalıklar. Adana: Çukurova Nobel Tıp Kitapevi;2016.p.153-165.
14. Sağlık Bakanlığı. Grip Aşısı.[İnternet].[Erişim tarihi 12 Eylül 2022].Erişim adresi:https://grip.gov.tr/tr/grip-asisi.html
15. Akova İ, Adıgüzeloğlu M, Topuz AP. Sivas' ta 2015-2020 yılları arasında kızamık vakalarının epidemiyolojik özelliklerinin incelenmesi. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi.2021;30(6):421-6.
16. Hübschen JM, Gouandjika-Vasilache I, Dina J. Measles. Lancet.2022;399:678–90.
17. World Health Organization. New measles surveillance data for 2019[İnternet].[Erişim tarihi 15 Eylül 2022]. Erişim adresi: https://www.who.int/news/item/15-05-2019-new-measles-surveillance-data-for-2019
18. Leung AK, Hon KL, Leong KF, Sergi CM. Measles: a disease often forgotten but not gone. Hong Kong Med J.2018; 24(5):512-20.
19. Sağlık Bakanlığı. Sağlık istatistikleri yıllığı[İnternet].[Erişim tarihi 15 Eylül 2022].Erişim adresi:https://www.saglik.gov.tr/TR,89801/saglik-istatistikleri-yilligi-2020 yayinlanmistir.html

20. Kahraman S, Kaplan F. Türkiye'de kızamık hastalığının son yıllarda artma nedenleri. Bandırma On yedi Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi.2020;2(3): 175-83.
21. Türkiye'de Kızamık Kontrollü Artış mı? Salgın mı? [İnternet]. [Erişim tarihi 20 Mart 2023]. Erişim adresi: https://www.klimik.org.tr/wp-content/uploads/2013/10/k%C4%B1zam%C4%B1k.pdf.
22. Bülbül B, Hacımustafaoğlu M. Kızamık enfeksiyonu ve korunma. Klinik Tıp Pediatri Dergisi.2020;12(1):5-12.
23. Moss WJ. Measles. Lancet. 2017; 390: 2490–502.
24. Kara AA, Çağlar İ, Kıymet E, Böncüoğlu E, Bayram N, Devrim İ. Dr. Behçet Uz çocuk hastalıkları ve cerrahisi eğitim ve araştırma hastanesine başvuran kızamık olgularının değerlendirilmesi. Çocuk Enfeksiyon Dergisi.2021;15(2):79-83.
25. Singh C. Rubella in pregnancy. Journal of Fetal Medicine.2020;7(1):37-41.
26. Leung AKC, Hon KL, Leong KF. Rubella (German measles) revisited. Hong Kong Medical Journal.2019;25(2):134-41.
27. Winter AK, Moss WJ. Rubella. The Lancet.2022;399:1336-46.
28. Mawson AR, Croft AM. Rubella virus infection, the congenital rubella syndrome, and the link to autism. International journal of environmental research and public health.2019;16(19): 3543-70.
29. World Health Organization. Weekly epidemiological record[İnternet].[Erişim tarihi 15 Eylül 2022].Erişim adresi: apps. who.int/iris/bitstream/handle/10665/364731/WER9747-eng-fre.pdf
30. Almansour Iman. Mumps vaccines: current challenges and future prospects. Frontiers in Microbiology.2020;11: 1999.
31. Principi N, Esposıto S. Mumps outbreaks: a problem in need of solutions. Journal of Infection.2018;76(6):503-6.
32. Su SB, Chang HL, Chen KT. Current status of mumps virus infection: epidemiology, pathogenesis, and vaccine. International Journal of Environmental Research and Public Health.2020;17(5):1686-1700.
33. Lam E, Rosen JB, Zucker JR. Mumps: an update on outbreaks, vaccine efficacy, and genomic diversity. Clinical Microbiology Reviews.2020;33(2):e00151-19.
34. Bockelman C, Frawley TC, Long B, Koyfman A. Mumps: an emergency medicine-focused update. The Journal of Emergency Medicine.2018;54(2):207-14.
35. Kennedy PG, Gershon AA. Clinical features of varicella-zoster virus infection. Viruses.2018;10(11):609.
36. Varela FH, Pinto LA, Scotta MC. Global impact of varicella vaccination programs. Human Vaccines & İmmunotherapeutics.2019;15(3):645-57.
37. Varkal MA, Yıldız İ, Ünüvar E. Çocuklarda ateşli döküntülü hastalıklar. İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi.2015;78: 1.
38. Andrei Graciela, Snoeck Robert. Advances and perspectives in the management of Varicella-Zoster virus infections. Molecules.2021;26(4):1132.
39. Liu Y, Chan TC, Yap LW, Luo Y, Xu W, Qin S, Zhao N, Yu Z, Geng X, Liu, SL. Resurgence of scarlet fever in China: a 13-year population-based surveillance study. The Lancet Infectious Diseases.2018;18(8):903-12.
40. Basetti S, Hodgson J, Rawson TM, Majeed A. Scarlet fever: a guide for general practitioners. London Journal of Primary Care.2017;9(5):77-79.

41. Duncan SR, Scott S, Duncan CJ. Modelling the dynamics of scarlet fever epidemics in the 19th century. European Journal of Epidemiology.2000;16(7):619-26.
42. Duan Y, Huang İL, Wang YJ, et al. Impact of meteorological changes on the incidence of scarlet fever in Hefei City, China. Int J Biometeorol.2016; 60: 1543–1550.
43. Chen H, Chen Y, Sun B, Wen L, An X. Epidemiological study of scarlet fever in Shenyang, China. BMC Infectious Diseases;19(1):1-7.
44. Çelebi Öztek FZ, Oğuz MM, Şenel S. Boğmaca/Boğmaca benzeri hastalık nedeniyle hastaneye yatırılan 4 aydan küçük bebeklerin klinik özellikleri. Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi.2021;15(1):48-51.
45. Macina D, Evans KE. Pertussis in individuals with co-morbidities: a systematic review. Infectious Diseases and Therapy.2021;10(3):1141-70.
46. Dorji D, Mooi F, Yantorno O, Deora R, Graham RM, Mukkur TK. Bordetella pertussis virulence factors in the continuing evolution of whooping cough vaccines for improved performance. Medical Microbiology and Immunology.2018;207(1):3-26.
47. Jenkins VA, Savic M, Kandeil W. Pertussis in high-risk groups: an overview of the past quarter-century. Human Vaccines & Immunotherapeutics.2020;16(11): 2609–2617.
48. Ngoc Nguyen VT, Simon L. Pertussis: the whooping cough. Primary Care: Clinics in Office Practice.2018;45(3):423-31.
49. Jenkins VA, Savic M, Kandeil W. Pertussis in high risk groups: an overview of the past quarter century. Human vaccines & immunotherapeutics.2020;16(11):2609-17.
50. Sağlık Bakanlığı. Boğmaca hastalığı[İnternet].[Erişim tarihi 15 Ekim 2022].Erişim adresi: https://asi.saglik.gov.tr/liste/20-bogmaca-
51. Sharma NC, Efstratiou A, Mokrousov I, Mutreja A, Das B, Ramamurthy, T. Diphtheria (Primer). Nature Reviews: Disease Primers.2019;5:81.
52. World Health Organization. Diphtheria Reported cases by WHO region[İnternet].[Erişim tarihi 5 Eylül 2022]. Erişim adresi: https://apps.who.int/gho/data/view.main.1520_41
53. Diphtheria. [İnternet].[Erişim tarihi 21 Mart 2023]. Erişim adresi: https://kidshealth.org/en/parents/diphtheria.html.
54. Brillo E, Tosto V, Giardina I, Buonomo E. Maternal tetanus, diphtheria, and acellular pertussis (Tdap) and influenza immunization: an overview. The Journal of Maternal-Fetal & Neonatal Medicine.2021;34(20):3415-44.
55. Çakır GK. Cumhuriyet Dönemi Toplum Sağlığı Politikalarında Bulaşıcı Hastalıklar 1920-1940. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.2021; (53):202-28.
56. Mustafa M, Yusof IM, Jeffree MS, Illzam EM, Husain SS, Sharifa A. Diphtheria: clinical manifestations, diagnosis, and role of immunizationin prevention. IOSR J Dent Med Sci.2016;15(8):71-6.
57. Lee HJ, Choi JH. Tetanus–diphtheria–acellular pertussis vaccination for adults: an update. Clinical and Experimental Vaccine Research.2017;6(1):22-30.
58. Dentlinger N, Ramdin V. Dâhilî ve cerrahi hastalıklar hemşireliği. Çev: Çelik S, Yeşilbalkan ÖU. Nobel Akademik Yayıncılık,2015.p.67-70
59. Uysal A, Taşbakan MS, Aydemir Ş, Pullukçu H, Çilli F, Bacakoğlu F. Geç dönemde hastanede gelişen pnömoni etkenlerinin hızlı moleküler biyolojik yöntemlerle saptanması. Flora.2021;26(1):78-87.
60. Chekole DM, Andargie AA, MohammedYesuf K, Wale Mekonen M, Misganaw Geremew B, Fetene MZ. Prevalence and associated risk factors of pneumonia in under five years children using the data of the University of Gondar Referral Hospital. Cogent Public Health.2022;9(1):2029245.

61. Türk Toraks Derneği. Pnömoni[İnternet].[Erişim tarihi 10 Eylül 2022].Erişim adresi: https://toraks.org.tr/site/resources/aegrotationes/p/5
62. Center for Disease Control and Prevention. Risk Factors for Pneumonia. [İnternet].[Erişim tarihi 25 Mart 2023].Erişim adresi: https://www.cdc.gov/pneumonia/riskfactors.html.
63. World Health Organization. Pneumonia in children.[İnternet].[Erişim tarihi 10 Eylül 2022].Erişim adresi: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/pneumonia
64. Türk Toraks Derneği. Zatürre: Nedir? Nasıl korunulur?[İnternet].[Erişim tarihi 17 Agustos 2022].Erişim adresi: https://toraks.org.tr/site/sf/documents/pre_migration/0424e3e973686b2b54408611d173ad76f2531716396e1af5dae01d97e7fdc6ca.pdf
65. Akdemir N, Birol L. İç hastalıkları ve hemşirelik bakımı. Ankara: Sistem Ofset;2005.
66. Özer S, editör. Olgu senaryolarıyla iç hastalıkları hemşireliği. İstanbul: İstanbul Tıp Kitapevleri; 2019.
67. Astım hastalarında pnömoni (zatürre) aşısı hakkında bilgilendirme[İnternet].[Erişim tarihi 20 Agustos 2022]. Erişim adresi: https://www.aid.org.tr/wp-content/uploads/2020/11/12112020_ast%C4%B1m.pdf
68. Çaycı YT, Daştan M, Vural DG, Bilgin K, Birinci, A. Menenjit şüpheli hastaların beyin omurilik sıvısı örneklerinde menenjit paneli ile etkenlerin araştırılması. J Biotechnol and Strategic Health Res.2021;5(2):98-104.
69. Köroğlu İ, Horasanlı B. Menenjitin işitme sistemi üzerindeki etkileri. KTO Karatay Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi.2022;3(2):118-28.
70. Woodhouse A. Bacterial meningitis and brain abscess. Medicine.2017;45(11):657-63.
71. Bystritsky RJ, Chow FC. Infectious Meningitis and Encephalitis. Neurologic Clinics.2022;40(1):77-91.
72. Yağcı H, Tan M. Menenjitlerde hemşirelik bakımı. ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi.2021;8(2):38-43.
73. NIH.Meningitis.[İnternet].[Erişim tarihi 25 Mart 2023].Erişim adresi: https://www.ninds.nih.gov/health-information/disorders/meningitis.
74. Stewart SS. Key points review of meningitis. Physician assistant clinics.2017;2(2):177-90.
75. Erat T, Solmaz A, ASLAN H, Ercan TMF. Çocukluk çağı tüberküloz olgularının değerlendirilmesi: tek merkez deneyimi. Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi.2022;19(1):159-63.
76. Sağlık Bakanlığı. Verem eğitimi ve farkındalık haftası.[İnternet].[Erişim tarihi 7 Eylül 2022].Erişim adresi: https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/tuberkuloz-haberler/75-verem-egitimi-ve-farkindalik-haftasi-02-08-ocak-2022.html
77. Furin J, Cox H, Pai M. Tuberculosis. The Lancet.2019;393(10181):1642-56.
78. World Health Organization. Tuberculosis. [İnternet].[Erişim tarihi 28 Mart 2023].Erişim adresi: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/tuberculosis.
79. Daharlı EK, Yılmaz S. Erzurum Verem Savaş Dispanseri'nde 2012-2018 yılları arasında takip edilen tüberküloz olgularının değerlendirilmesi. Turkish Journal of Public Health.2021; 19(2):106-15.
80. Suárez I, Fünger SM, Kröger S, Rademacher J, Fätkenheuer G, Rybniker J. The diagnosis and treatment of tuberculosis. Deutsches Aerzteblatt International.2019;116(43):729–35.
81. Durna Z, Akın S, Özdilli K. Tüberküloz. In: Durna Z, editör. İç hastalıkları hemşireliği uygulama rehberi. İstanbul: Cinius Yayınları;2009.p.52-53

82. Öztürk FÖ, Öztomurcuk D, Turan N, Oruç MA. COVID-19 pandemi sürecinde tüberküloz tanısı alan hastaların deneyimleri: Nitel Araştırma. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi.2022;31(3): 193-200.
83. Francis C. Solunum hastalıklarında bakım. Çev: Özkan S. Nobel Tıp Kitapevleri,2012
84. Shahrajabian MH, Sun W, Cheng Q. Product of natural evolution (SARS, MERS, and SARS-CoV-2); deadly diseases, from SARS to SARS-CoV-2. Human Vaccines & Immunotherapeutics.2021;17(1):62-83.
85. Yücel B, Görmez AA. SARS-Corona virüsüne genel bakış. Türkiye Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi.2019;2(1):32-9.
86. Akyol AD. Şiddetli akut solunum yetmezliği sendromu SARS ve korunma önlemleri SARS. Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi.2005;21(2):107-23.
87. Hui DS, Zumla A. Severe acute respiratory syndrome: historical, epidemiologic, and clinical features. Infectious Disease Clinics.2019;33(4):869-89.
88. Wong SS, Yuen KY. The severe acute respiratory syndrome (SARS). Journal of neurovirology.2005;11(5):455-68.

Sindirim Yolu İle Bulaşan Hastalıklar ve Hemşirelik Bakımı

6

Aslı Kalkım
Ebru Konal Korkmaz

İçindekiler

- Giriş
- Sindirim Yolu İle Bulaşan Bazı Hastalıklar
- Salmonella
- Botulismus
- Tifo-Paratifo
- Kolera
- Hepatit A
- Shigellozis
- Poliomyelit
- Giardiazis
- Bölüm Sonu Özet
- Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları
- Kaynaklar

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Sindirim yolu ile bulaşan hastalıkların halk sağlığı açısından önemini açıklayabilir.
- Sıklıkla görülen sindirim yolu ile bulaşan hastalıkları bilir.
- Sindirim yolu ile bulaşan hastalıkları ve bulaş yollarını bilir.
- Sindirim yolu ile bulaşan hastalıklarda risk gruplarını tanımlayabilir.
- Sindirim yolu ile bulaşan hastalıklarında hemşirelik bakımını açıklayabilir.
- Sindirim yolu ile bulaşan hastalıklarından korunma yöntemlerini açıklayabilir.

Anahtar Kavramlar: Sindirim sistemi, Bulaşıcı hastalıklar, Fekal-oral bulaş, Hemşirelik bakımı

4. Aşağıda "Salmonella" ile ilgili verilmiş olan ifadelerden doğru olanın yanına "D", yanlış olanın yanına "Y" harfi koyunuz. Uygun seçeneği işaretleyiniz.

   ( ) Kuluçka süresi 15 gündür.

   ( ) Bildirimi zorunlu hastalıklar arasında yer almaktadır.

   ( ) Hastalık belirtileri bir ay sürmektedir.

   ( ) Hastalık etkeninin vektörler ile taşınması sonucunda bulaş gerçekleşebilir.

a) D,Y,D,Y b) D,Y,Y,Y c) Y,D,D,D

d) D,D,Y,Y e) Y,D,Y,D

Cevaplar

1. C 2. C 3. A 4. E

Kaynaklar

1. Health Protection Surveillance Centre.Infectious Intestinal Disease: Public Health & Clinical Guidance. [İnternet]. [Erişim Tarihi 01.07.2022]. Erişim adresi: https://www.hpsc.ie/a-z/gastroenteric/gastroenteritisoriid/guidance/File,13492,en.pdf
2. Prevost SS, Dye T. The Importance of Water for Global Nursing. Global Health Nursing in the 21st Century. 2015; 115.
3. Center for Disease Control and Prevention (CDC). Healthy Water. [İnternet] 2018. [Erişim Tarihi 28.06.2022]. Erişim adresi: /https://www.cdc.gov/healthywater/pdf/global /programs/globaldiarrhea508c.pdf.
4. Levine MM, Nasrin D, Acácio S, Bassat Q, Powell H, Tennant SM, et al. Diarrhoeal disease and subsequent risk of death in infants and children residing in low-income and middle-income countries: analysis of the GEMS case-control study and 12-month GEMS-1A follow-on study. The Lancet Global Health. 2020; 8(2):e204-e214.
5. World Health Organization (WHO). Drinking-water. [İnternet]. [Erişim Tarihi 28.06.2022]. Erişim adresi: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/drinking-water
6. Wake MM, Tolessa C. Reducing diarrhoeal diseases: Lessons on sanitation from Ethiopia and Haiti. International Nursing Review. 2012; 59(1):34-39.
7. Rosa W. Ensure Availability and Sustainable Management of Water and Sanitation for All. A New Era in Global Health: Nursing and the United Nations 2030 Agenda for Sustainable Development. [İnternet] 2017. [Erişim Tarihi 30.06.2022] Erişim adresi: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/19838SDG6_Highlights_UN_Water.updated_format.pdf
8. Peek SF, Mcguirk SM, Sweeney RW. Cummings KJ. Infectious diseases of the gastrointestinal tract. Rebhun's Diseases of Dairy Cattle. 2018; 249.

9. Tauxe RV, Doyle MP, Kuchenmuller T, Schlundt J, Stein CE. Evolving public health approaches to the global challenge of foodborne infections. Int J Food Microbiol. 2010; 139 Suppl 1:S16–28. doi: 10.1016/ j.ijfoodmicro.2009.10.014 PMID: 19931203
10. Scallan E, Hoekstra RM, Angulo FJ, Tauxe RV, Widdowson MA, Roy SL, et al. Food borne illness acquired in the United States—major pathogens. Emerg Infect Dis. 2011; 17:7–15. doi: 10.3201/ eid1701.091101p1 PMID: 21192848
11. Kirk MD, Pire SM, Black RE, Caipo M, Crump JA, Devleesschauwer B, et al. World Health Organization estimates of the global and regional disease burden of 22 foodborne bacterial, protozoal, and viral diseases, 2010: a data synthesis. PLoS medicine. 2015; *12*(12):e1001921.
12. Muratoğlu K, Çetin Ö, Çolak H. Besin kaynaklı hastalıkların epidemiyolojisi. Türkiye Klinikleri J Food Hyg Technol-Special Topics. 2015; 1(3):1-8.
13. Arıkan KÖ, Güven, BG. Çocuklarda Salmonella Enfeksiyonları: Klinik Özellikler ve Antibiyotik Direnç Profilinin Yıllara göre Değişimi. Forbes J Med. 2021; 2(2):87-91.
14. Center for Disease Control and Prevention (CDC). [İnternet] [Erişim Tarihi 28.06.2022]. Erişim adresi: Salmonella. https://www.cdc.gov/salmonella/general/index.html.
15. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü. [İnternet] 2018. [Erişim Tarihi 29.06.2022]. Erişim adresi: https://tuyekad.org.tr/wpcontent/uploads/2018/09/ULUSAL_SALMONELLA_KONTROL_PROGRAMI__.pdf.
16. Adıgüzel ŞC, Mehel A, Ersözlü E. Salmonella Gastroenteritine Bağlı Rabdomiyoliz ve Akut Böbrek Yetmezliği ile Birlikte Olan Akut Pankreatit Olgu Sunumu. Türk Yogun Bakim Dergisi. 2017; 15(3):130-133.
17. Metcalf C, Berry L. Chronic diarrhoea: investigation, treatment and nursing care. Nursing Standard. 2007; 21(21):48.
18. Özer Çelik A, Şengün İŞ. Botulismus. İçinde: Tanrıdağ T, editör. Nöromusküler Kavşak Hastalıkları. Ankara: Türkiye Klinikleri, 2019; p. 50-54.
19. Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. Botulismus. [İnternet] [Erişim Tarihi 29.06.2022]. Erişim adresi: https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/bulasici-hastaliklar/batilusmus.
20. Zariquiey-Esteva G, Galeote-Cózar D, Santa-Candela P, Castanera-Duro A. Botulism in the ICU: Nursing care plan. Enfermería Intensiva (English ed.). 2018; 29(2):86-93.
21. Scruth E, Schoenlein M. The medical treatment of botulism. *AJN The* American Journal of Nursing. 2020; 120(3):23.
22. Bhandari J, Thada PK, DeVos E. Typhoid Fever. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2022.
23. World Health Organization (WHO). Typhoid. [İnternet] 2018. [Erişim Tarihi 30.06.2022]. Erişim adresi: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/typhoid#:~:text=Typhoid%20risk%20is%20higher%20in,children%20are%20at%20highest%20risk.
24. Center for Disease Control and Prevention (CDC). Typhoid Fever. [İnternet] 2020. [Erişim Tarihi 30.06.2022]. Erişim adresi: https://wwwnc.cdc.gov/travel/diseases/typhoid
25. Gawthrop M. Advising travellers on the risk of typhoid and paratyphoid. Practice Nursing. 2018; 29(1):22-24.
26. GBD 2017 Typhoid and Paratyphoid Collaborators. The global burden of typhoid and paratyphoid fevers: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2017. Lancet Infect Dis. 2019; 19(4):369-381. doi: 10.1016/S1473-3099(18)30685-6.
27. World Health Organization (WHO) Chlolera. [İnternet]. [Erişim Tarihi 29.06.2022]. Erişim adresi: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/cholera

28. Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Bulaşıcı Hastalıklar ve Erken Uyarı Dairesi Başkanlığı Kolera. [İnternet]. [Erişim Tarihi 30.06.2022]. Erişim adresi: https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/b ulasici-hastaliklar-anasayfa
29. Chanda DCO. Review of the book on 'Nursing management of cholera patients in Zambia'. Nurse Care Open Acces J. 2017; 2(4):104-106.
30. Lindsay L. Disease Management of Cholera in Yemen Among People Displaced by Conflict. OJIN: The Online Journal of Issues in Nursing. 2021; 26(3).
31. Zaidi A. Make plans to eliminate cholera outbreaks. Nature. 2017; 9:550. https://doi.org/10.1038/550009a
32. World Health Organization (WHO). Hepatitis A. [İnternet] [Erişim Tarihi 29.06.2022]. Erişim adresi: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/hepatitis-a
33. Lai M, Chopra S. Hepatitis A virus infection in adults: Epidemiology, clinical manifestations, and diagnosis. [İnternet] 2020. [Erişim Tarihi 29.06.2022]. Erişim adresi: www.uptodate.com on 29th January . https://www.uptodate.com/conte nts/hepatitis-a-virus-infection-in-adults-epidemiology-clinical-manifestations-and-diagnosis.
34. Sağlık Bakanlığı. Türkiye Viral Hepatit Önleme Ve Kontrol Programı 2018-2023. [İnternet] 2018. [Erişim Tarihi 29.06.2022]. Erişim adresi: https://hsgm.saglik.gov.tr /depo/birimler/Bulasici-hastaliklar-db/duyurular/Turkiye_Viral_Hepatit_Onlem e_ve_Kontrol_Programi/Turkiye_Viral_Hepatit_Onleme_ve_Kontrol_Programi_TR.pdf.
35. World Health Organization (WHO). Hepatitis A. [İnternet] [Erişim Tarihi 30.06.2022]. Erişim adresi: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/hepatitis-a
36. Allen O, Edhi A, Hafeez A, Halalau A. A Very Rare Complication of Hepatitis A Infection: Acute Myocarditis-A Case Report with Literature Review. Case Rep Med. 2018; 13. doi: 10.1155/2018/3625139. PMID: 30302093; PMCID: PMC6158949.
37. Center for Disease Control and Prevention (CDC). Shigella – Shigellosis. [İnternet] [Erişim Tarihi 02.07.2022]. Erişim adresi: https://www.cdc.gov/shigella/index.html
38. Center for Disease Control and Prevention (CDC). Shigella Prevention and Control Toolkit. [İnternet] [Erişim Tarihi 02.07.2022]. Erişim adresi: https://www.cdc.gov/shigella/s higella-toolkit.html.
39. Kotloff KL, Riddle MS, Platts-Mills JA, Pavlinac P, Zaidi, AK. Shigellosis. The Lancet. 2018; 391(10122):801-812.
40. World Health Organization. Emergency preparedness, response: shigellosis. [İnternet] 2016. [Erişim Tarihi 02.07.2022]. Erişim adresi: www.who. int/csr/don/archive/disea se/shigellosis/
41. Heymann DL. Control of Communicable Diseases Manual. 20th ed. Washington, DC: American Public Health Association; 2015.
42. Walker B. Shigellosis. Nursing. 2016; 46(9):66-67 doi: 10.1097/01.NURSE.00 00490209.58554.d1).
43. Mutlu A. Salgın Haberleri 2018 Aşı Türevi Poliovirüs Salgını. Eskişehir Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Halk Sağlığı Dergisi. 2018 ;3(3):85-95.
44. World Health Organization (WHO. Poliomyelitis. [İnternet] [Erişim Tarihi 02.07.2022]. Erişim adresi: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/poliomyelitis
45. Mehndiratta MM, Mehndiratta P, Pande R. Poliomyelitis: historical facts, epidemiology, and current challenges in eradication. Neurohospitalist. 2014; 4(4):223-229. doi: 10.1177/1941874414533352. PMID: 25360208; PMCID: PMC4212416.

46. Pattison KH. An Historical View of Nursing and Polio. *OJIN: The Online Journal of Issues in Nursing.* 2020; 26(1).
47. Sağlık Bakanlığı. Poliomyelit Hastalığı. [İnternet] 2018. [Erişim Tarihi 02.07.2022]. Erişim adresi: https://asi.saglik.gov.tr/liste/23-%C3%A7ocuk-felci-poliomyelit-hastal%C4%B1%C4%9F%C4%B1-nedir-belirtileri-nelerdir.html
48. Lipoldova M. Giardia and Vilém Dušan Lambl. PLoS Negl Trop Dis. 2014; 8(5): e2686. https://doi.org/10.1371/journal. pntd.0002686.
49. Center for Disease Control and Prevention (CDC). Giardiasis. [İnternet] 2017. [Erişim Tarihi 10.10.2022]. Erişim adresi: https://www.cdc.gov/dpdx/giardiasis/index.html
50. Litleskare S, Wensaas KA, Eide GE, Hanevik K, Kahrs GE, Langeland N, et al. Perceived food intolerance and irritable bowel syndrome in a population 3 years after a giardiasis-outbreak: a historical cohort study. BMC Gastroenterol. 2015; 15:164.
51. Gönülalan Z, Ertaş Onmaz N, Hızlısoy H, Al S, Yıldırım Y. Giardiazis. İçinde: Doğruer Y, editör. Gıda Kaynaklı Paraziter Hastalıklar. Ankara: Turkiye Klinikleri, 2018; p. 14-22.
52. Plutzer J, Lassen B, Jokelainen P, Djurković-Djaković O, Kucsera I, Dorbek-Kolin E, et al. Review of Cryptosporidium and Giardia in the eastern part of Europe, 2016. Eurosurveillance. 2018; 23(4):16-00825.

Temas Yolu İle Bulaşan Hastalıklar ve Hemşirelik Bakımı

7

Özüm Erkin
Gözde Özsezer

İçindekiler

- Giriş
- Temas Yolu İle Bulaşan Bazı Hastalıklar
- Tetanos
- Trahom
- Baş Biti
- Uyuz
- Lepra
- Hepatit B
- Hepatit C
- Gonore
- Sifiliz
- HIV/AIDS
- Bölüm Sonu Özet
- Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları
- Kaynaklar

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Temas yolu ile bulaşan hastalıkların halk sağlığı açısından önemini açıklayabilir.
- Temas yolu ile bulaşan bazı hastalıkları sayabilir.
- Temas yolu ile bulaşan hastalıklarda risk gruplarını sayabilir.
- Temas yolu ile bulaşan hastalıklarda hemşirelik bakımını açıklayabilir.
- Temas yolu ile bulaşan hastalıklardan korunma yollarını tartışabilir.

Anahtar Kavramlar: Temas, Bulaşıcı hastalıklar, Risk grupları, Hemşirelik, Bakım, Koruma

4. Aşağıdakilerden hangisi Hepatit B enfeksiyonu açısından risk grubu değildir?

A. Çok eşliler, eşcinseller
B. Kan ve kan ürünleri ile temas olasılığı bulunan sağlık çalışanları
C. İmmunosupresif tedavi alanlar
D. Hepatit B pozitif bireyle aynı ortamda çalışan bireyler
E. Cezaevinde kalan tutuklular

5. Aşağıdakilerden hangisinde sifiliz bulaşma yolları doğru olarak verilmiştir?

A. Damlacık yoluyla
B. Fekal-oral yolla
C. Cinsel ve transplesantal yolla
D. Havlu, tabak, kaşık gibi eşyaların ortak kullanımıyla
E. Doğrudan temas yoluyla

Cevaplar

1. E 2. A 3. B 4. D 5. C

Kaynaklar

1. Tiwari SPT, Moro PL, Acosta AM. Tetanus [Internet]. 2021 [Erişim tarihi: 12.06.2022]. Erişim adresi: https://www.cdc.gov/vaccines/pubs/pinkbook/tetanus.html#epid emiology
2. Centers for Disease Control and Prevention. About tetanus causes and how it spread [Internet]. 2022 [Erişim tarihi: 12.06.2022]. Erişim adresi: https://www.cdc.gov/ tetanus/about/causes-transmission.html#:~:text=Tetanus%20is%20an%20infection %20caused,when%20they%20enter%20the%20body.
3. European Centre for Disease Prevention and Control. Disease factsheet about tetanus [Internet]. [12.06.2022]. Erişim adresi: https://www.ecdc.europa.eu/en/tetanus/facts
4. European Centre for Disease Prevention and Control. Tetanus - Annual Epidemiological report for 2018 [Internet]. [Erişim tarihi: 12.06.2022] Erişim adresi: https://ww w.ecdc.europa.eu/en/publications-data/tetanus-annual-epidemiological-report-2018
5. World Health Organization. Immunization, vaccines and biologicals. Vaccine preventable diseases Vaccines monitoring system. TETANUS 2018. [Internet]. [Erişim tarihi: 12.06.2022] Erişim adresi: https://apps.who.int/immunization_monitoring/globalsu mmary/incidences?c=TUR
6. Pascual FB, McGinley EL, Zanardi LR, Cortese MM, Murphy TV. Tetanus surveillance--United States, 1998--2000. MMWR Surveill Summ, 2003. 52(3): 1-8.

7. Mayo Clinic. Tetanus [Internet]. 2022 [Erişim tarihi: 12.06.2022]. Erişim adresi: https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/tetanus/symptoms-causes/syc-20351625
8. Centers for Disease Control and Prevention. Tetanus for clinicians [Internet]. 2022 [Erişim tarihi: 12.06.2022] Erişim adresi: https://www.cdc.gov/tetanus/clinicians.html#symptoms
9. Centers for Disease Control and Prevention. Tetanus symptoms and complications [Internet]. 2022 [Erişim tarihi: 12.06.2022] Erişim adresi: https://www.cdc.gov/tetanus/about/symptoms-complications.html
10. Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Aşı Portalı. Tetanos hastalığı [Internet]. [Erişim tarihi: 12.06.2022] Erişim adresi: https://asi.saglik.gov.tr/liste/48-tetanoz-hastalığı.html
11. Çapık C. Bulaşıcı hastalıklarda bakım. In: Yoldaşcan BE, Ed. Enfeksiyon Hastalıkları Hemşireliği ve Epidemiyoloji. Ankara: Akademisyen Kitabevi; 2016. s. 129-139.
12. Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Aşı Portalı. Yetişkin aşılama. [Internet]. [Erişim tarihi: 15.06.2022] Erişim adresi: https://asi.saglik.gov.tr/asi-kimlere-yapilir/liste/30-yetiskin-a#:~:text=Erişkin%20Tip%20Tetanoz%20Aşısı%3A,yılda%20bir%20Td%20aşısı%20uygulanmalıdır.
13. T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Genişletilmiş Bağışıklama Programı Genelgesi. [Internet]. [Erişim tarihi: 15.06.2022] Erişim adresi: https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/mevzuat/genelge/1117gbpgenelge2008pdf.pdf
14. World Health Organization. WHO Alliance for the Global Elimination of Trachoma by 2020: progress report on elimination of trachoma, 2020. [Internet]. [Erişim tarihi: 12.06.2022] Erişim adresi: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/WER9631-eng-fre.pdf
15. Solomon AW, Pavluck AL, Courtright P, et al. The Global Trachoma Mapping Project: Methodology of a 34-Country Population-Based Study. Ophthalmic Epidemiol 2015; 22:214.
16. Resmî Gazete (2004). Sayı: 25635. Bulaşıcı Hastalıkların İhbarı ve Bildirim Sistemi Hakkında Tebliğ [Internet]. [Erişim tarihi: 12.06.2022] Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=9&MevzuatNo=8580&MevzuatTertip=5
17. Özer S. Türkiye'de trahomla mücadele (1925-1945). Atatürk Yolu Dergisi 2014; 14:54.
18. Solomon AW, Holland MJ, Burton MJ, et al. Strategies for control of trachoma: observational study with quantitative PCR. Lancet 2003; 362:198.
19. West SK, Munoz B, Turner VM, et al. The epidemiology of trachoma in central Tanzania. Int J Epidemiol 1991; 20:1088.
20. Ngondi J, Onsarigo A, Adamu L, et al. The epidemiology of trachoma in Eastern Equatoria and Upper Nile States, southern Sudan. Bull World Health Organ 2005; 83:904.
21. Habtamu E, Wondie T, Aweke S, et al. Impact of Trichiasis Surgery on Quality of Life: A Longitudinal Study in Ethiopia. PLoS Negl Trop Dis 2016; 10:e0004627.
22. Taylor HR, Burton MJ, Haddad D, et al. Trachoma. Lancet 2014; 384:2142.
23. Hu VH, Harding-Esch EM, Burton MJ, et al. Epidemiology and control of trachoma: systematic review. Trop Med Int Health 2010; 15:673.
24. Cromwell EA, Courtright P, King JD, et al. The excess burden of trachomatous trichiasis in women: a systematic review and meta-analysis. Trans R Soc Trop Med Hyg 2009; 103:985.

25. Last A, Versteeg B, Shafi Abdurahman O, et al. Detecting extra-ocular Chlamydia trachomatis in a trachoma-endemic community in Ethiopia: Identifying potential routes of transmission. PLoS Negl Trop Dis 2020; 14:e0008120.
26. Cromwell EA, Courtright P, King JD, et al. The excess burden of trachomatous trichiasis in women: a systematic review and meta-analysis. Trans R Soc Trop Med Hyg 2009; 103:985.
27. Geisler WM. Duration of untreated, uncomplicated Chlamydia trachomatis genital infection and factors associated with chlamydia resolution: a review of human studies. J Infect Dis 2010; 201 Suppl 2:S104.
28. Taylor HR, Siler JA, Mkocha HA, et al. The natural history of endemic trachoma: a longitudinal study. Am J Trop Med Hyg 1992; 46:552.
29. Solomon AW, Kello AB, Bangert M, et al. The simplified trachoma grading system, amended. Bull World Health Organ 2020; 98:698.
30. Solomon AW, Holland MJ, Alexander ND, et al. Mass treatment with single-dose azithromycin for trachoma. N Engl J Med 2004; 351:1962.
31. Wright HR, Taylor HR. Clinical examination and laboratory tests for estimation of trachoma prevalence in a remote setting: what are they really telling us? Lancet Infect Dis 2005; 5:313.
32. Ramadhani AM, Derrick T, Macleod D, et al. The Relationship between Active Trachoma and Ocular Chlamydia trachomatis Infection before and after Mass Antibiotic Treatment. PLoS Negl Trop Dis 2016; 10:e0005080.
33. Derrick TR, Sandetskaya N, Pickering H, et al. DjinniChip: evaluation of a novel molecular rapid diagnostic device for the detection of Chlamydia trachomatis in trachoma-endemic areas. Parasit Vectors 2020; 13:533.
34. Ahmad B, Patel BC. Trachoma. In StatPearls. 2021; StatPearls Publishing.
35. Taylor HR, West SK, Mmbaga BB, et al. Hygiene factors and increased risk of trachoma in central Tanzania. Arch Ophthalmol 1989; 107:1821.
36. Hsieh YH, Bobo LD, Quinn TC, West SK. Risk factors for trachoma: 6-year follow-up of children aged 1 and 2 years. Am J Epidemiol 2000; 152:204.
37. Ejere HO, Alhassan MB, Rabiu M. Face washing promotion for preventing active trachoma. Cochrane Database Syst Rev 2015; CD003659.
38. Harding-Esch EM, Holland MJ, Schémann JF, et al. Facial cleanliness indicators by time of day: results of a cross-sectional trachoma prevalence survey in Senegal. Parasit Vectors 2020; 13:556.
39. Altherr FM, Nute AW, Zerihun M, et al. Associations between Water, Sanitation and Hygiene (WASH) and trachoma clustering at aggregate spatial scales, Amhara, Ethiopia. Parasit Vectors 2019; 12:540.
40. West S, Muñoz B, Lynch M, et al. Impact of face-washing on trachoma in Kongwa, Tanzania. Lancet 1995; 345:155.
41. Atik B, Thanh TT, Luong VQ, et al. Impact of annual targeted treatment on infectious trachoma and susceptibility to reinfection. JAMA 2006; 296:1488.
42. Rabiu M, Alhassan MB, Ejere HO, Evans JR. Environmental sanitary interventions for preventing active trachoma. Cochrane Database Syst Rev 2012; CD004003.
43. World Health Organization. WASH and Health working together: A 'how-to' guide for neglected tropical disease programmes. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/279913/9789241515009-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y

44. Czerniewska A, Versteeg A, Shafi O, et al. Comparison of Face Washing and Face Wiping Methods for Trachoma Control: A Pilot Study. Am J Trop Med Hyg 2020; 102:740.
45. West SK, Emerson PM, Mkocha H, et al. Intensive insecticide spraying for fly control after mass antibiotic treatment for trachoma in a hyperendemic setting: a randomised trial. Lancet 2006; 368:596.
46. Emerson PM, Lindsay SW, Alexander N, et al. Role of flies and provision of latrines in trachoma control: cluster-randomised controlled trial. Lancet 2004; 363:1093.
47. Ko CJ, Elston DM. Pediculosis. J Am Acad Dermatol 2004; 50:1.
48. Roberts RJ. Clinical practice. Head lice. N Engl J Med 2002; 346:1645.
49. Counahan M, Andrews R, Büttner P, et al. Head lice prevalence in primary schools in Victoria, Australia. J Paediatr Child Health 2004; 40:616.
50. Downs AM, Stafford KA, Coles GC. Head lice: prevalence in schoolchildren and insecticide resistance. Parasitol Today 1999; 15:1.
51. Centers for Disease Control and Prevention. Head lice. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: www.cdc.gov/parasites/lice/head/index.html
52. Suleman M, Fatima T. Epidemiology of head lice infestation in school children at Peshawar, Pakistan. J Trop Med Hyg 1988; 91:323.
53. Willems S, Lapeere H, Haedens N, et al. The importance of socio-economic status and individual characteristics on the prevalence of head lice in schoolchildren. Eur J Dermatol 2005; 15:387.
54. Lesshafft H, Baier A, Guerra H, Terashima A, Feldmeier H. Prevalence and risk factors associated with pediculosis capitis in an impoverished urban community in Lima, Peru. Journal of Global Infectious Diseases 2013; 5(4):138.
55. Burkhart CN, Burkhart CG. Fomite transmission in head lice. J Am Acad Dermatol 2007; 56:1044.
56. Canyon DV, Speare R. Indirect transmission of head lice via inanimate objects. Open Dermatology Journal 2010; 4:72.
57. Devore CD, Schutze GE, Council on School Health and Committee on Infectious Diseases, American Academy of Pediatrics. Head lice. Pediatrics 2015; 135:e1355.
58. Jahnke C, Bauer E, Hengge UR, Feldmeier H. Accuracy of diagnosis of pediculosis capitis: visual inspection vs wet combing. Arch Dermatol 2009; 145:309.
59. Mumcuoglu KY, Friger M, Ioffe-Uspensky I, et al. Louse comb versus direct visual examination for the diagnosis of head louse infestations. Pediatr Dermatol 2001; 18:9.
60. Zalaudek I, Argenziano G. Images in clinical medicine. Dermoscopy of nits and pseudonits. N Engl J Med 2012; 367:1741.
61. Bragg BN, Simon LV. Pediculosis. In StatPearls 2021; StatPearls Publishing.
62. Lebwohl M, Clark L, Levitt J. Therapy for head lice based on life cycle, resistance, and safety considerations. Pediatrics 2007; 119:965.
63. Roberts RJ, Casey D, Morgan DA, Petrovic M. Comparison of wet combing with malathion for treatment of head lice in the UK: a pragmatic randomised controlled trial. Lancet 2000; 356:540.
64. Hill N, Moor G, Cameron MM, et al. Single blind, randomised, comparative study of the Bug Buster kit and over the counter pediculicide treatments against head lice in the United Kingdom. BMJ 2005; 331:384.

65. Frankowski BL. American Academy of Pediatrics guidelines for the prevention and treatment of head lice infestation. Am J Manag Care 2004; 10:S269.
66. GBD 2015 Disease and Injury Incidence and Prevalence Collaborators. Global, regional, and national incidence, prevalence, and years lived with disability for 310 diseases and injuries, 1990-2015: A systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2015. Lancet 2016; 388:1545.
67. Romani L, Steer AC, Whitfeld MJ, Kaldor JM. Prevalence of scabies and impetigo worldwide: a systematic review. Lancet Infect Dis 2015; 15:960.
68. Heukelbach J, Feldmeier H. Scabies. Lancet 2006; 367:1767.
69. Centers for Disease Control and Prevention. Scabies. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: www.cdc.gov/parasites/scabies/epi.html
70. Fuller LC. Epidemiology of scabies. Curr Opin Infect Dis 2013; 26:123.
71. Currie BJ, McCarthy JS. Permethrin and ivermectin for scabies. N Engl J Med 2010; 362:717.
72. Johnston G, Sladden M. Scabies: diagnosis and treatment. BMJ 2005; 331:619.
73. Arlian LG, Vyszenski-Moher DL, Pole MJ. Survival of adults and development stages of Sarcoptes scabiei var. canis when off the host. Exp Appl Acarol 1989; 6:181.
74. Chosidow O. Scabies and pediculosis. Lancet 2000; 355:819.
75. Vorou R, Remoudaki HD, Maltezou HC. Nosocomial scabies. J Hosp Infect 2007; 65:9.
76. Walton SF, Oprescu FI. Immunology of scabies and translational outcomes: identifying the missing links. Curr Opin Infect Dis 2013; 26:116.
77. McCarthy JS, Kemp DJ, Walton SF, Currie BJ. Scabies: more than just an irritation. Postgrad Med J 2004; 80:382.
78. Pomares C, Marty P, Delaunay P. Isolated itching of the genitals. Am J Trop Med Hyg 2014; 90:589.
79. Eshagh K, DeKlotz CM, Friedlander SF. Infant with a papular eruption localized to the back. JAMA Pediatr 2014; 168:379.
80. Kartono F, Lee EW, Lanum D, et al. Crusted Norwegian scabies in an adult with Langerhans cell histiocytosis: mishaps leading to systemic chemotherapy. Arch Dermatol 2007; 143:626.
81. Wong SS, Woo PC, Yuen KY. Unusual laboratory findings in a case of Norwegian scabies provided a clue to diagnosis. J Clin Microbiol 2005; 43:2542.
82. Bilan P, Colin-Gorski AM, Chapelon E, et al. [Crusted scabies induced by topical corticosteroids: A case report]. Arch Pediatr 2015; 22:1292.
83. Roberts LJ, Huffam SE, Walton SF, Currie BJ. Crusted scabies: clinical and immunological findings in seventy-eight patients and a review of the literature. J Infect 2005; 50:375.
84. Osti MH, Sokana O, Gorae C, et al. The diagnosis of scabies by non-expert examiners: A study of diagnostic accuracy. PLoS Negl Trop Dis 2019; 13:e0007635.
85. Engelman D, Yoshizumi J, Hay RJ, et al. The 2020 International Alliance for the Control of Scabies Consensus Criteria for the Diagnosis of Scabies. Br J Dermatol 2020; 183:808.
86. Chavez-Alvarez S, Villarreal-Martinez A, Argenziano G, et al. Noodle pattern: a new dermoscopic pattern for crusted scabies (Norwegian scabies). J Eur Acad Dermatol Venereol 2018; 32:e46.
87. Heukelbach J, Wilcke T, Winter B, Feldmeier H. Epidemiology and morbidity of scabies and pediculosis capitis in resource-poor communities in Brazil. Br J Dermatol 2005; 153:150.

88. Swe PM, Christian LD, Lu HC, et al. Complement inhibition by Sarcoptes scabiei protects Streptococcus pyogenes - An in vitro study to unravel the molecular mechanisms behind the poorly understood predilection of S. pyogenes to infect mite-induced skin lesions. PLoS Negl Trop Dis 2017; 11:e0005437.
89. Chambliss ML. Treating asymptomatic bodily contacts of patients with scabies. Arch Fam Med 2000; 9:473.
90. Workowski KA, Bachmann LH, Chan PA, et al. Sexually Transmitted Infections Treatment Guidelines, 2021. MMWR Recomm Rep 2021; 70:1.
91. Centers for Disease Control and Prevention. Scabies Institutional Settings. [Internet]. [Erişim tarihi: 27.06.2022] Erişim adresi: https://www.cdc.gov/parasites/scabies/health_professionals/institutions.html
92. Singh P, Benjak A, Schuenemann VJ, et al. Insight into the evolution and origin of leprosy bacilli from the genome sequence of Mycobacterium lepromatosis. Proc Natl Acad Sci U S A 2015; 112:4459.
93. Han XY, Sizer KC, Thompson EJ, et al. Comparative sequence analysis of Mycobacterium leprae and the new leprosy-causing Mycobacterium lepromatosis. J Bacteriol 2009; 191:6067.
94. World Health Organization. Leprosy (Hansen's disease). [Internet]. [Erişim tarihi: 08.06.2022] Erişim adresi: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/leprosy
95. World Health Organization. Global leprosy (Hansen disease) update, 2019: time to step-up prevention initiatives. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/334140/WER9536-eng-fre.pdf?sequence=1&isAllowed=y
96. Global Partnership for Zero Leprosy. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://zeroleprosy.org/
97. White C. 'Zero Leprosy' and other endgame strategies: Rhetoric vs. realism in public health campaigns. Glob Public Health 2020; 15:956.
98. Moet FJ, Schuring RP, Pahan D, et al. The prevalence of previously undiagnosed leprosy in the general population of northwest bangladesh. PLoS Negl Trop Dis 2008; 2:e198. Global leprosy situation, 2010. Wkly Epidemiol Rec 2010; 85:337.
99. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. Lepra. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/bulasici-hastaliklar/lepra
100. Moet FJ, Pahan D, Schuring RP, et al. Physical distance, genetic relationship, age, and leprosy classification are independent risk factors for leprosy in contacts of patients with leprosy. J Infect Dis 2006; 193:346.
101. Truman RW, Singh P, Sharma R, et al. Probable zoonotic leprosy in the southern United States. N Engl J Med 2011; 364:1626.
102. Fitness J, Tosh K, Hill AV. Genetics of susceptibility to leprosy. Genes Immun 2002; 3:441.
103. Trindade MA, Palermo ML, Pagliari C, et al. Leprosy in transplant recipients: report of a case after liver transplantation and review of the literature. Transpl Infect Dis 2011; 13:63.
104. Martiniuk F, Rao SD, Rea TH, et al. Leprosy as immune reconstitution inflammatory syndrome in HIV-positive persons. Emerg Infect Dis 2007; 13:1438.
105. Moraes MO, Cardoso CC, Vanderborght PR, Pacheco AG. Genetics of host response in leprosy. Lepr Rev 2006; 77:189.

106. Scollard DM, Joyce MP, Gillis TP. Development of leprosy and type 1 leprosy reactions after treatment with infliximab: a report of 2 cases. Clin Infect Dis 2006; 43:e19.

107. Abraham S, Mozhi NM, Joseph GA, et al. Epidemiological significance of first skin lesion in leprosy. Int J Lepr Other Mycobact Dis 1998; 66:131.

108. Araujo S, Freitas LO, Goulart LR, Goulart IM. Molecular Evidence for the Aerial Route of Infection of Mycobacterium leprae and the Role of Asymptomatic Carriers in the Persistence of Leprosy. Clin Infect Dis 2016; 63:1412.

109. DSÖ. Classification of leprosy. WHO, Geneva 2011.

110. Pardillo FE, Fajardo TT, Abalos RM, et al. Methods for the classification of leprosy for treatment purposes. Clin Infect Dis 2007; 44:1096.

111. Health Resources & Services Administration. National Hansen's Disease (Leprosy) Program Caring and Curing Since 1894. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://www.hrsa.gov/hansens-disease/index.html

112. Randomised controlled trial of single BCG, repeated BCG, or combined BCG and killed Mycobacterium leprae vaccine for prevention of leprosy and tuberculosis in Malawi. Karonga Prevention Trial Group. Lancet 1996; 348:17.

113. Bertolli J, Pangi C, Frerichs R, Halloran ME. A case-control study of the effectiveness of BCG vaccine for preventing leprosy in Yangon, Myanmar. Int J Epidemiol 1997; 26:888.

114. Düppre NC, Camacho LA, da Cunha SS, et al. Effectiveness of BCG vaccination among leprosy contacts: a cohort study. Trans R Soc Trop Med Hyg 2008; 102:631.

115. Gillis T. Is there a role for a vaccine in leprosy control? Lepr Rev 2007; 78:338.

116. World Health Organization. Guidelines for the Diagnosis, Treatment and Prevention of Leprosy. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/274127/9789290226383-eng.pdf?ua=1

117. World Health Organization. Leprosy elimination. World Health Assembly (WHA) resolution to eliminate leprosy. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://www.who.int/lep/strategy/wha/en/

118. Smith WC, van Brakel W, Gillis T, et al. The missing millions: a threat to the elimination of leprosy. PLoS Negl Trop Dis 2015; 9:e0003658.

119. World Health Organization. Leprosy elimination. World Health Assembly (WHA) resolution to eliminate leprosy. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://www.who.int/lep/strategy/wha/en/

120. Smith WC, van Brakel W, Gillis T, et al. The missing millions: a threat to the elimination of leprosy. PLoS Negl Trop Dis 2015; 9:e0003658.

121. World Health Organization. Global Hepatitis Report, 2017. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/255016/9789241565455-eng.pdf;jsessionid=DC3616B5BDF94FA8B6AC2FDBC71E5B51?sequence=1

122. Global Partnership for Zero Leprosy. About the partnership. [Internet]. [Erişim tarihi: 10.10.2022] Erişim adresi: https://zeroleprosy.org/about-the-partnership/

123. World Health Organization. Hepatitis B. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/hepatitis-b

124. Schweitzer A, Horn J, Mikolajczyk RT, et al. Estimations of worldwide prevalence of chronic hepatitis B virus infection: a systematic review of data published between 1965 and 2013. Lancet 2015; 386:1546.

125. Roberts H, Kruszon-Moran D, Ly KN, et al. Prevalence of chronic hepatitis B virus (HBV) infection in U.S. households: National Health and Nutrition Examination Survey (NHANES), 1988-2012. Hepatology 2016; 63:388.

126. S tanaway JD, Flaxman AD, Naghavi M, et al. The global burden of viral hepatitis from 1990 to 2013: findings from the Global Burden of Disease Study 2013. Lancet 2016; 388:1081.

127. Alter MJ, Hadler SC, Margolis HS, et al. The changing epidemiology of hepatitis B in the United States. Need for alternative vaccination strategies. JAMA 1990; 263:1218.

128. Beasley RP, Hwang LY, Lin CC, et al. Incidence of hepatitis B virus infections in preschool children in Taiwan. J Infect Dis 1982; 146:198.

129. Kim WR, Ishitani MB, Dickson ER, et al. Rising burden of hepatitis B in the United States: Should the other virus be forgotten? (abstract). Hepatology 2002; 36:222A.

130. Stevens CE, Beasley RP, Tsui J, Lee WC. Vertical transmission of hepatitis B antigen in Taiwan. N Engl J Med 1975; 292:771.

131. Lin CL, Kao JH, Chen BF, et al. Application of hepatitis B virus genotyping and phylogenetic analysis in intrafamilial transmission of hepatitis B virus. Clin Infect Dis 2005; 41:1576.

132. World Health Organization. Guidelines on assessing donor suitability for blood donation. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: http://iacld.ir/DL/elm/whob loood-donorselectionguidelinesonassessingdonorsuitabilityforblooddonation.pdf

133. World Health Organization. Hepatitis B fact sheet. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs204/en/

134. Nelson PK, Mathers BM, Cowie B, et al. Global epidemiology of hepatitis B and hepatitis C in people who inject drugs: results of systematic reviews. Lancet 2011; 378:571.

135. Thompson ND, Perz JF, Moorman AC, Holmberg SD. Nonhospital health care-associated hepatitis B and C virus transmission: United States, 1998-2008. Ann Intern Med 2009; 150:33.

136. De Feo TM, Poli F, Mozzi F, et al. Risk of transmission of hepatitis B virus from anti-HBC positive cadaveric organ donors: a collaborative study. Transplant Proc 2005; 37:1238.

137. NANDA International Nursing Diagnoses: Definitions & Classification, 2021-2023 12th Edition. MedOne.

138. World Health Organization. Web Annex B. WHO estimates of the prevalence and incidence of hepatitis C virus infection by WHO region, 2015. In: Global hepatitis report 2017. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/277005/WHO-CDS-HIV-18.46-eng.pdf

139. Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Sağlığım Halk Sağlığına Yönelik Bilgiler. Hepatit C. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://www.sagligim.gov.tr/ hepatit/hepatit-c.html

140. Polaris Observatory HCV Collaborators. Global prevalence and genotype distribution of hepatitis C virus infection in 2015: a modelling study. Lancet Gastroenterol Hepatol 2017; 2:161.

141. Guss, D., Sherigar, J., & Mohanty, S. R. (2020). Management of Hepatitis C: A Practical Primer for Nurses. Gastroenterology Nursing, 43(1), 22-27.

142. Mitchell S., Bungay V., Day C. A., Mooney-Somers J. (2016). Has the experience of hepatitis C diagnosis improved over the last decade? An analysis of Canadian women's experiences of diagnosis. The Canadian Journal of Nursing Research = Revue Canadienne de Recherche en Sciences Infirmieres, 48(1), 21–28.

143. Centers for Disease Control and Prevention. Sexually Transmitted Disease Surveillance, 2018. Atlanta, GA: US Department of Health and Human Services; 2019. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://www.cdc.gov/std/stats18/default.htm

144. World Health Organization. Global incidence and prevalence of selected curable sexually transmitted infections-2008. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: http://www.who.int/reproductivehealth/publications/rtis/stisestimates/en/

145. NHS. Gonorrhoea Complications [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://www.nhs.uk/conditions/gonorrhoea/complications/

146. Justesen, S. (2002). Slowing the spread of gonorrhea. Nursing2020, 32(4), 22.

147. Musher DM. Biology of Treponema pallidum. In: Sexually Transmitted Diseases, Holmes KK, Mardh PA, Sparling PF, et al (Eds), McGraw-Hill, New York 1990. p.205.

148. Rockwell Dh, Yobs Ar, Moore Mb Jr. The Tuskegee Study Of Untreated Syphılıs; The 30th Year Of Observatıon. Arch Intern Med 1964; 114:792.

149. Rowley J, Vander Hoorn S, Korenromp E, et al. Chlamydia, gonorrhoea, trichomoniasis and syphilis: global prevalence and incidence estimates, 2016. Bull World Health Organ 2019; 97:548.

150. Government of Canada. Syphilis guide: Risk factors and clinical manifestation [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://www.canada.ca/en/public-health/services/infectious-diseases/sexual-health-sexually-transmitted-infections/canadian-guidelines/syphilis/risk-factors-clinical-manifestation.html

151. Centers for Disease Control and Prevention. Transmission of primary and secondary syphilis by oral sex--Chicago, Illinois, 1998-2002. MMWR Morb Mortal Wkly Rep 2004; 53:966.

152. Pathela P, Braunstein SL, Blank S, et al. The high risk of an HIV diagnosis following a diagnosis of syphilis: a population-level analysis of New York City men. Clin Infect Dis 2015; 61:281.

153. Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Sağlığım Halk Sağlığına Yönelik Bilgiler. Sifiliz (Frengi). [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://sagligim.gov.tr/bulasici-hastaliklar/liste/679-sifiliz-frengi-

154. Centers for Disease Control and Prevention. About HIV. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://www.cdc.gov/hiv/basics/whatishiv.html

155. Centers for Disease Control. Kaposi's sarcoma and Pneumocystis pneumonia among homosexual men--New York City and California. MMWR Morb Mortal Wkly Rep 1981; 30:305.

156. World Health Organization. Global Health Observatory Data. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://www.who.int/gho/hiv/en/

157. UNAIDS. 2020 Global AIDS Update - Seizing the moment - Tackling entrenched inequalities to end epidemics. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/2020_global-aids-report_en.pdf

158. UNAIDS. Global HIV & AIDS statistics- 2020 fact sheet. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://www.unaids.org/en/resources/fact-sheet

159. GBD 2017 HIV collaborators. Global, regional, and national incidence, prevalence, and mortality of HIV, 1980-2017, and forecasts to 2030, for 195 countries and territories: a systematic analysis for the Global Burden of Diseases, Injuries, and Risk Factors Study 2017. Lancet HIV 2019; 6:e831.

160. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Bulaşıcı Hastalıklar ve Erken Uyarı Dairesi Başkanlığı. HIV-AIDS İstatistik [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/bulasici-hastaliklar/hiv-aids/hiv-aids-liste/hiv-aids-istatislik.html

161. National Centre for Infectious Diseases. HIV/AIDS. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://www.ncid.sg/Health-Professionals/Diseases-and-Conditio ns/Pa ges/HIV-AIDS.aspx#:~:text=Incubation%20Period&text=Between%201%20and%2 06%20weeks,within%2010%20years%20after%20infection

162. U.S. Department of Health & Human Services. HIV.gov. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://www.hiv.gov/hiv-basics/overview/about-hiv-and-aids/symptoms-of-hiv

163. Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. HIV/AIDS tanı kılavuzu. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/Bulasici-hastaliklar-db/hastaliklar/HIV-ADS/Tani_Klavuzu/HIV-AIDS_Tani_Klavuzu.pdf

164. HIV.gov. Symptoms of HIV. [Internet]. [Erişim tarihi: 18.06.2022] Erişim adresi: https://www.hiv.gov/hiv-basics/overview/about-hiv-and-aids/symptoms-of-hiv

Zoonozlarla Bulaşan Hastalıklar ve Hemşirelik Bakımı

8

İlknur Göl
Serap Açıkgöz

İçindekiler

- Giriş
- Halk Sağlığı Sorunu Olarak Zoonozlar
- Zoonozların Sınıflandırılması
- Zoonotik Hastalıklarda Kontrol ve Korunma Önlemleri
- Bazı Zoonotik Hastalıklar ve Hemşirelik Bakımı
- Bölüm Sonu Özet
- Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları
- Kaynaklar

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Zoonozların halk sağlığı açısından önemini açıklayabilir.
- Zoonozlarla bulaşan hastalıkları sayabilir.
- Zoonozların bulaş yollarını sayabilir.
- Zoonotik hastalıklardan korunma yollarını açıklayabilir.
- Zoonotik hastalıklarda hemşirelik bakımını açıklayabilir.

Anahtar Kavramlar: Bulaşıcı hastalıklar; Halk sağlığı; Hemşirelik; Zoonozlar.

3. Aşağıda verilen zoonotik hastalıklar ile etiyolojik ajan eşleştirmelerinden hangisi doğrudur?

Zoonotik hastalık	Etiyolojik ajan
A. Şarbon	Bakteriyel
B. Bruselloz	Viral
C. Kuduz	Bakteriyel
D. Covid-19	Parazitik
E. Kistik Ekinokokozis	Bakteriyel

Cevaplar

1. D 2. C 3. A

Kaynaklar

1. National Institute of Communicable Diseases. Zoonotic Diseases of Public Health Importance. https://ncdc.gov.in/linkimages/zoonotic_manual9201154898.pdf Erişim tarihi: 01 Mart 2022.
2. Sanyaolu A, Okorie C, Mehraban N, Ayodele O, Tshitenge S, Knox R. Epidemiology of zoonotic diseases in the United States: a comprehensive review. J Infect Dis Epidemiol 2016; 2(021): 10-23937.
3. Jones KE, Patel NG, Levy MA, Storeygard A, Balk D, Gittleman JL, et al. Global trends in emerging infectious diseases. Nature 2008; 451(7181): 990–993.
4. Merianos A. Surveillance and Response to Disease Emergence. Wildlife and Emerging Zoonotic Diseases: The Biology, Circumstances and Consequences of Cross-Species Transmission, 2007; 477–509.
5. Bryant SJ. The Hind Quarter: Animal news you can use zoonoses and public health: Zoonoses and Public Health. J. Agric. Food Inf 2009;10(2):163-9.
6. Stärk KDC, Morgan D. Emerging zoonoses: tackling the challenges. Epidemiol. Infect. 2015; 143: 1-3.
7. Krauss H, Weber A, Appel M, Enders B, v. Gravenitz A, Isenberg HD, et al. Zoonozlar: Hayvandan İnsana Bulaşabilen İnfeksiyon Hastalıkları. Anğ Ö (Çeviri Ed.), İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, 2011.
8. Jones BA, Grace D, Kock R, Alonso S, Rushton J, Said MY, McKeever D, Mutua F, Young J, McDermott J, et al. Zoonosis emergence linked to agricultural intensification and environmental change. Proc. Natl. Acad. Sci 2013; 110: 8399–8404.
9. Rahman M, Sobur M, Islam M, Ievy S, Hossain M, El Zowalaty ME, et al. Zoonotic diseases: etiology, impact, and control. Microorganisms, 2020; 8(9): 1405.
10. Sağlık Bakanlığı. Türkiye Zoonotik Hastalıklar Eylem Planı (2019-2023). https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/zoonotik-vektorel-hastaliklar-db/daire-baskanligi/eylem_plani/Zoonotik_Hastaliklar_Eylem_Pani.pdf Erişim tarihi: 02 Mart 2022.
11. Belay ED, Kile JC, Hall AJ, Barton-Behravesh C, Parsons MB, Salyer S, Walke H. Zoonotic disease programs for enhancing global health security. Emerg Infect Dis 2017; 23: 65-70.

12. Petersen E, Petrosillo N, Koopmans M., et al. Emerging infection an increasingly important topic: review by the Emerging Infections Task Force. Clinical Microbiology and Infection 2018; 24: 369-75.
13. United Nations Environment Programme. Zoonotic Diseases.
https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/32285/ZD.pdf?sequence=1&isAllowed=y Erişim tarihi: 01 Mart 2022.
14. The World Bank. People, Pathogens, and Our Planet. https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/2844/508330ESW0whit1410B01PUBLIC1PPP1Web.pdf?sequence=1&isAllowed=y Erişim tarihi: 20 Mart 2022.
15. Emmerling J, Furceri D, Monteiro FL, Loungani P, Ostry JD, Pizzuto P, et al. Will the economic impact of COVID-19 persist? Prognosis from 21st century pandemics. IMF Working Papers, 2021; Wp/21/119.
16. World Health Organization. WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard: Overview. https://covid19.who.int/ Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2022.
17. World Health Organization. WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard: Turkey. https://covid19.who.int/region/euro/country/tr Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2022.
18. Lai CC, Shih TP, Ko WC, Tang HJ, Hsueh PR. Severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (SARS-CoV-2) and coronavirus disease-2019 (COVID- 19): The epidemic and the challenges. Int J Antimicrob Agents 2020; 55: 105924. 1
19. World Health Organization. Ten Threats to Global Health in 2019. https://www.who.int/news-room/spotlight/ten-threats-to-global-health-in-2019 Erişim tarihi: 01 Mart 2022.
20. Metzgar D, Baynes D, Myers CA, Kammerer P, Unabia M, et al. (2010)
Identification and characterization of an emerging zoonotic influenza virus
prior to pandemic spread. J Clin Microbiol 48: 4228-4234.
21. Daszak P, Cunningham AA, Hyatt AD. Emerging infectious diseases of wildlife-threats to biodiversity and human health. Science 2000; 287: 443-449.
22. Sağlık Bakanlığı. COVID-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu): Genel Bilgiler, Epidemiyoloji ve Tanı. https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/39551/0/covid-19rehberigenelbilgilerepidemiyolojivetanipdf.pdf Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2022.
23. Öztek Z. Halk Sağlığı Kurumlar ve Uygulamalar. Ankara: Bireklam Arısı, 2020.
24. Sağlık Bakanlığı. Umumi Hıfzısıhha Kanunu. https://www.saglik.gov.tr/TR,10384/tarihi24041930--sayisi1593--rg-tarihi06051930--rg-sayisi1489--umumi-hifzissihha-kanunu.html Erişim tarihi: 02 Mart 2022.
25. Sağlık Bakanlığı. Bulaşıcı Hastalıklar Sürveyans ve Kontrol Esasları Yönetmeliği.
http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.11347&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=bula%C5%9F%C4%B1c%C4%B1%20hastal%C4%B1klar Erişim tarihi: 03 Mart 2022.
26. Sağlık Bakanlığı. Bulaşıcı Hastalıklar Sürveyans ve Kontrol Esaslari Yönetmeliğinde Değişiklik Yapilmasina Dair Yönetmelik. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/04/20200422-7.htm Erişim Tarihi: 25 Haziran 2022.
27. Kahn LH. Confronting zoonoses, linking human and veterinary medicine. Emerg Infect Dis, 2006; 12(4): 556.
28. Temel AB, Topçu S. Halk Sağlığı Hemşireliği. Erkin Ö, Kalkım A, Göl İ. (Ed.) Halk Sağlığı Hemşireliği. Ankara: Çukurova Nobel Tıp Kitabevi, 2021; 3-53.

29. Özsoy SA, Ateş E. Çevre Sağlığı ve Çevre Sağlığı Hemşireliği. Erkin Ö, Kalkım A, Göl İ. (Ed.) Halk Sağlığı Hemşireliği. Ankara: Çukurova Nobel Tıp Kitabevi, 2021; 1037-1054.
30. İnci A, Doğanay M, Özdarendeli A, Düzlü Ö, Yıldırım A. Overview of zoonotic diseases in Turkey: The one health concept and future threats. Türkiye Parazitol Derg 2018; 42: 39-81.
31. World Health Organization. Rabies. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/rabies Erişim tarihi: 25 Mart 2022.
32. Sağlık Bakanlığı. Kuduz Profilaksi Rehberi. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/ birimler/zoonotik-vektorel-hastaliklar-db/zoonotik-hastaliklar/2-Kuduz/6-Rehbler/Kuduz_Profilaksi_Rehberi.pdf Erişim tarihi: 25 Mart 2022.
33. World Health Organization. Laboratory techniques in rabies, volume 1. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/310836/9789241515153-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y Erişim tarihi 25 Mart 2022.
34. World Health Organization. Laboratory techniques in rabies, volume 2. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/310837/9789241515306-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y Erişim tarihi: 25 Mart 2022.
35. Yıldız S. Kuduz (Rabies, Hydropobia) ve Hemşirelik Bakımı . Görak G, Savaşer S, Yıldız S (Ed.) Bulaşıcı Hastalıklar Hemşireliği. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, 2018; 240.
36. World Health Organization. Toxoplasmosis-Fact Sheet. https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0011/294599/Factsheet-Toxoplasmosis-en.pdf Erişim tarihi: 26 Mart 2022.
37. Cevizci S, Bakar C. Halk sağlığı bakışıyla Toxoplasma gondii. Türkiye Halk Sağlığı Dergisi 2013;11(1): 45-58.
38. Centers for Disease Control and Prevention. Toxoplasmosis - Epidemiology & Risk Factors. https://www.cdc.gov/parasites/toxoplasmosis/epi.html Erişim tarihi: 26 Mart 2022.
39. Jones JL, Lopez A,Wilson M. Congenital toxoplasmosis. Am Fam Physician 2003; 67(10): 2131-2138.
40. Maršolková K, Timkovič J, Lesková V, Němčanský J, Wiedermannová HJ. Congenital central toxoplasmic chorioretinitis. Čes.a slov. Oftal, 2018; 74(3): 114-118.
41. Montoya JG. Laboratory diagnosis of Toxoplasma gondii infection and toxoplasmosis. Journal of Infectious Diseases, 2002; 185 (Supplement_1): 73-82.
42. Beder D, Taşkent FE. Genel özellikleri ve laboratuvar tanısı ile Toxoplasma gondii enfeksiyonları. Turkiye Parazitol Derg 2020; 44(2): 94-101.
43. Savaşer S. Toxoplasmosis (Toksoplazmozis) ve Hemşirelik Bakımı. Görak G, Savaşer S, Yıldız S (Ed.) Bulaşıcı Hastalıklar Hemşireliği. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, 2018; 293-296.
44. Centers for Disease Control and Prevention. Toxoplasmosis - Prevention & Control https://www.cdc.gov/parasites/toxoplasmosis/prevent.html Erişim tarihi: 26 Mart 2022.
45. Altıntaş N., Topluoğlu S, Yıldırım A, Uslu H, Ekşi F, Ülgen ZO. et al. (2020). Türkiye'de Kistik Ekinokokkoz mevcut durum raporu. Turk Hij Den Biyol Derg 2020; 77(Ek-3): 1-70.
46. Bedi JS, Vijay D, Dhaka P. Textbook of Zoonoses. Hoboken NJ: John Wiley & Sons Ltd, 2022.
47. World Health Organization. Echinococcosis. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/echinococcosis Erişim tarihi: 26 Mart 2022.
48. Sağlık Bakanlığı. Kistik Ekinokokkoz. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/zoonotik-vektorel-hastaliklar-db/zoonotik-hastaliklar/11-Kisthidatik-Ekinokokkoz/6-Rehbler/Kistik-ekinokokkoz_Saha_Rehberi.pdf Erişim tarihi: 26 Mart 2022.

49. Savaşer S. Echinococcosus (Hidatioz, Kistik Ekinokkozis) ve Hemşirelik Bakımı. Görak G, Savaşer S, Yıldız S (Ed.) Bulaşıcı Hastalıklar Hemşireliği. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, 2018; 296-300.
50. Centers for Disease Control and Prevention. Echinococcosis - Prevention & Control https://www.cdc.gov/parasites/echinococcosis/prevent.html#:~:text=Prevention%20measures%20include%20limiting%20the,of%20sheep%20and%20other%20livestock. Erişim tarihi: 26 Mart 2022.
51. World Health Organization. Brucellosis. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/brucellosis#:~:text=sheep%20and%20dogs-,Brucellosis%20is%20a%20bacterial%20disease%20caused%20by%20various%20Brucella%20species,or%20by%20inhaling%20airborne%20agents.. Erişim tarihi: 27 Mart 2022.
52. Sağlık Bakanlığı. Bruselloz İstatistik Verileri. https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/zoonoti kvektorel-bruselloz/istatistik Erişim tarihi: 27 Mart 2022.
53. Centers for Disease Control and Prevention. Brucellosis - Serology. https://www.cdc.gov/brucellosis/clinicians/serology.html Erişim tarihi: 20 Mayıs 2022.
54. Negrón M, Tiller R, Kharod G. Brucellosis. Brunette G., Nem hauser J (Edt.) *CDC Yellow Book.* Oxford Universty Press. Erişim adresi: https://wwwnc.cdc.gov/travel/yellowbook/2020/travel-related-infectious-diseases/brucellosis
55. Şimşek F, Kantürk A. Bruselloz. Okmeydanı Tıp Dergisi, 2016; *32*(ek); 46-49.
56. Centers for Disease Control and Prevention. Brucellosis - Signs and Symptoms https://www.cdc.gov/brucellosis/symptoms/index.html Erişim tarihi: 20 Mayıs 2022.
57. Sakran W, Chazan B, Koren A. Brucellosis: clinical presentation, diagnosis, complications and therapeutic options. Harefuah, 2006; 145(11), 836-40.
58. Savaşer S. Brusellozis (Malta Ateşi, Ondülan Ateş, Bruselloz) ve Hemşirelik Bakımı. Görak G, Savaşer S, Yıldız S (Ed.) Bulaşıcı Hastalıklar Hemşireliği. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, 2018; 172-174
59. World Health Organization. Anthrax in humans and animals. https://apps.who.int/iris/rest/bitstreams/455037/retrieve Erişim Tarihi: 25 Haziran 2022.
60. Centers for Disease Control and Prevention. Guide to Understanding Anthrax. https://www.cdc.gov/anthrax/pdf/evergreen-pdfs/anthrax-evergreen-content-english.pdf Erişim Tarihi: 25 Haziran 2022.
61. Sağlık Bakanlığı. Şarbon İstatistik Verileri. https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/zoonotikvektorel-sarbon/istatistik Erişim Tarihi: 25 Haziran 2022.
62. Doğanay M. Metan G. Human Anthrax in Turkey from 1990 to 2007. Vector-Borne and Zoonotic Diseases, 2009; 9(2), 131-139.
63. Centers for Disease Control and Prevention. Anthrax. https://wwwnc.cdc.gov/travel/yellowbook/2020/travel-related-infectious-diseases/anthrax Erişim Tarihi: 26 Haziran 2022.
64. Elçin Öİ. Potensiyel tehlike: Şarbon. STED, 2001; 10(10), 366-370.
65. Türk Klinik Mikrobiyoloji ve İnfeksiyon Hastalıkları Derneği. Şarbon Hakkında Bilinmesi Gerekenler. https://www.klimik.org.tr/2018/09/10/sarbon-hakkinda-bilinmesi-gerekenler/ Erişim Tarihi: 26 Haziran 2022.
66. Centers for Disease Control and Prevention. Anthrax Vaccine: What You Need to Know. https://www.cdc.gov/vaccines/hcp/vis/vis-statements/anthrax.pdf Erişim Tarihi: 29 Haziran 2022.

67. Sağlık Bakanlığı. COVID-19 nedir? https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2022.
68. World Health Organization. Coronavirus Disease (COVID-19): Overview. https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1 Erişim Tarihi: 02 Temmuz 2022.
69. World Health Organization. Coronavirus Disease (COVID-19): How is Transmitted? https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/coronavirus-disease-covid-19-how-is-it-transmitted Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2022.
70. World Health Organization. Coronavirus Disease (COVID-19): Symptoms. https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_3 Erişim Tarihi: 02 Temmuz 2022.
71. Uzuner H, Karadenizli A. COVID-19 mikrobiyolojik tanı yöntemleri. Çelebi A, editör. Gastroenterohepatoloji ve COVID-19. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020. p.6-11.
72. Ökçün S, Kurnaz M, Koçkaya G, Acar A, Şener O, Tecirli G. COVID-19 tanı yöntemlerine bakış: Hızlı sistematik inceleme. Eurasian Journal of Health Technology Assessment, 2020; 4(2), 10-35.
73. Sağlık Bakanlığı. COVID-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu): Erişkin Hasta Tedavisi. https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/43095/0/covid-19rehberieriskinhastayonetimivetedavi-12042022pdf.pdf Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2022.
74. World Health Organization. Therapeutics and COVID-19: Living Guideline/14 July 2022. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/359774/WHO-2019-nCoV-therapeutics-2022.4-eng.pdf Erişim Tarihi: 09 Eylül 2022.
75. Sağlık Bakanlığı. COVID-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu): Çocuk Hasta Yönetimi ve Tedavi. https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/42283/0/covid-19rehbericocukhastayon etimivetedavi06012022v1pdf.pdf Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2022.
76. National Institute for Health and Care Excellence. COVID-19 rapid guideline: managing the long-term effects of COVID-19. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK567261/ Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2022.
77. Fraser E. Long term respiratory complications of covid-19. BMJ, 2020; 370, m3001.
78. Becker RC. Toward understanding the 2019 Coronavirus and its impact on the heart. J Thromb Thrombolysis, 2020; 50, 33–42.
79. Varatharaj A, Thomas N, Ellul M, et al. Neurological and neuropsychiatric complications of COVID-19 in 153 patients: a UK-wide surveillance study. The Lancet Psychiatry, 2020; 7(10), 875-882.
80. Atalay B, Çavuşoğlu F, Bıçakçı H, Güven H. Bulaşıcı Hastalıklar. Erkin Ö, Kalkım A, Göl İ. (Ed.) Halk Sağlığı Hemşireliği. Ankara: Çukurova Nobel Tıp Kitabevi, 2021; 709-750.
81. Sağlık Bakanlığı. COVID-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu): Enfeksiyon Kontrolü ve İzolasyon. https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/37699/0/covid-19rehberienfeksiyonkontroluveizolasyonpdf.pdf Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2022.
82. World Health Organization. Coronavirus Disease (COVID-19): Prevention. https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_2 Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2022.

Vektörlerle Bulaşan Hastalıklar ve Hemşirelik Bakımı

9

Renginar Öztürk Dönmez

İçindekiler

- Giriş
- Sivrisinek Kaynaklı Hastalıklar
- Tatarcık Kaynaklı Hastalıklar
- Bit Kaynaklı Hastalıklar
- Kene İle Bulaşan Hastalıklar
- Vektörlerle Bulaşan Hastalıklara Karşı Alınacak Önlemler
- İklim Değişikliği ve Vektör Kaynaklı Hastalıklar
- Bölüm Sonu Özet
- Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları
- Kaynaklar

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Vektörlerle bulaşan hastalıkların önemini açıklayabilir.
- Sivrisinek kaynaklı hastalıkların neler olduğunu, epidemiyolojisini, etken bulaş yolu, kuluçka süresi, tanı, tedavi ve korunma ilkelerini açıklayabilir.
- Tatarcık kaynaklı hastalıkların neler olduğunu, epidemiyolojisini, etken bulaş yolu, kuluçka süresi, tanı, tedavi, korunma ilkeleri ve hemşirelik bakımını açıklayabilir.
- Bit kaynaklı hastalıkların neler olduğunu, epidemiyolojisini, etken bulaş yolu, kuluçka süresi, tanı, tedavi, korunma ilkeleri ve hemşirelik bakımını açıklayabilir.
- Kene kaynaklı hastalıkların neler olduğunu, epidemiyolojisini, etken bulaş yolu, kuluçka süresi, tanı, tedavi, korunma ilkeleri ve hemşirelik bakımını açıklayabilir.

Anahtar Kavramlar: Bildirim, Hemşirelik, Korunma, Vektör kaynaklı hastalıklar

4. Kırım-Kongo Kanamalı Ateşi ülkemizde en yaygın hangi bölgede görülür?

A) Marmara
B) İç Anadolu
C) Güneydoğu Anadolu
D) Akdeniz
E) Ege

5. Aşağıdakilerden hangisi Lyme enfeksiyonuna yönelik ele alınması gereken hemşirelik tanılarından biri değildir?

A) Yorgunluk
B) Hipertermi
C) Konforda bozulma
D) Sıvı volümünde dengesizlik
E) Dolaşımda bozulma

Cevaplar

1. C 2. B 3. E 4. B 5. D

Kaynaklar

1. Sağlık Bakanlığı. Uluslarası Sağlık Tüzüğü (2006). Limanlar, havalimanları ve kara geçişlerinde vektör sürveyansı ve kontrolü. https://www.hssgm.gov.tr/Content/ documents/kitaplar/Limanlar,%20Havalimanlar%C4%B1%20ve%20Kara%20Ge%C3%A7i%C5%9Flerinde%20Vekt%C3%B6r%20S%C3%BCrveyans%C4%B1%20ve%20Kontrol%C3%BC%20Rehberi.pdf Erişim tarihi: 15.08.2022
2. World Health Organization. Vector borne disease. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/vector-borne-diseases. Erişim tarihi: 10.07.2022
3. World Health Organization. A global brief on vector-borne diseases. World Health Organization. https://apps.who.int/iris/handle/10665/111008 Erişim tarihi: 10.07.2022
4. Sağlık Bakanlığı. Sıtma http://www.seyahatsagligi.gov.tr/Site/HastalikDetay/Sitma. Erişim tarihi: 15.08.2022
5. World Health Organization. World malaria report 2017. http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/259492/9789241565523-eng.pdf?sequence=1 Erişim tarihi: 10.07.2022
6. İnan AŞ, Erdem İ, Engin DÖ, Hitit G, Ceran N, Şenbayrak S, Göktaş P. Sıtma: 40 olgunun değerlendirilmesi. Türkiye Parazitol Derg, 2010;34(3):147-51.
7. Sağlık Bakanlığı. Sıtma Sürveyans Programı. https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/surveyanslar/liste/s%C4%B1tma-s%C3%BCrveyans-program%C4%B1 Erişim tarihi: 11.08.2022

8. Agarwal A, McMorrow M, Arguin PM. Plasmodium species (malaria). In: Long SS, Pickering LK, Prober CG, eds. Principles and Practice of Pediatric Infectious Diseases, 4th ed. New York: Saunders, 2012: 1298-306
9. Somer, A. Sıtma (Malarya) ve tedavisi. Klinik Tıp Pediatri Dergisi, 2018; 10(6):35-40.
10. Akdur R. Birinci basamakta sıtmaya yaklaşım. STED 1999; 8(6):202
11. World Health Organization.WHO recommends ground breaking malaria vaccine for children at risk https://www.who.int/news/item/06-10-2021-who-recommends-groundb reaking-malaria-vaccine-for-children-at-risk. Erişim tarihi: 10.07.2022
12. Lalloo DG, Shingadia D, Pasvol G, Chiodini PL, Whitty CJ, Beeching NJ. UK malaria treatment guidelines. Journal of Infection 2007; 54: 111–121.
13. Centers for Disease Control and Prevention. Zika virüs. https://www.cdc.gov /zika/index.html. Erişim tarihi: 12.08.2022
14. Cadu R, Harish T. Zika virus: A new global threat for 2016. Health. 2015;386:243-244.
15. World Health Organization. Zika virüs https://www.who.int/news-room/fact-sheets/ detail/zika-virus. Erişim tarihi: 10.07.2022
16. Çalman F, Öztürkcan SA, Karahan M. İnsanlarda zika virüsü enfeksiyonları ve korunma. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 2017;3: 287-308.
17. Ioos S, Mallet H-P, Leparc GI, Gauthier V, Cardoso T, Herida M. Current Zika virus epidemiology and recent epidemics. Medecine et Maladies Infectieuses, 2014;44(7):302-307.
18. McCarthy M. First US case of Zika virus infection is identified in Texas. The BMJ: Leading General Medical Journal. 2016. doi: https://doi.org/10.1136/bmj.i212
19. Wilson A, Nguyen TNM. The Zika virus epidemic: public health roles for nurses. Online Journal of Issues in Nursing 2017; 22(4).
20. Centers for Disease Control and Prevention. Dengue https://www.cdc.gov/dengue/inde x.html Erişim tarihi: 10.07.2022
21. Seixas G, Salgueiro P, Bronzato-Badial A, Gonçalves Y, Reyes-Lugo M, Gordicho V, Ribolla P, Viveiros B, Silva AC, Pinto J, Sousa CA. Origin and expansion of the mosquito Aedes aegypti in Madeira Island (Portugal). Scientific Reports 2019 Feb 19;9(1):2241
22. World Health Organization. Dengue: Guidelines for diagnosis, treatment, prevention and control, New edition. WHO: Geneva 2009. http://www.who.int/tdr/publications/ documents/dengue-diagnosis.pdf?ua=1. Erişim tarihi: 16.07.2022
23. Murugesan A, Manoharan M. Dengue virus. In *Emerging and Reemerging Viral Pathogens*. Academic Press. 2020; 281-359.
24. Sağlık Bakanlığı. Dang humması (Dengue Fever). www.seyahatsagligi.gov.tr. Erişim tarihi: 10.07.2022
25. Schaefer TJ, Panda PK, Wolford RW. Dengue fever. In StatPearls Stat Pearls Publishing.2022.
26. Sağlık Bakanlığı. Batı Nil Virüsü Enfeksiyonu Vaka Yönetim Rehberi. Ankara. 2022 ISBN: 978-975-590-860-1. Sf 11-12.
27. Ng DH, Wong JG, Thein TL, Leo YS, Lye DC. The Significance of Prolonged and Saddleback Fever in Hospitalised Adult Dengue. PLoS One. 2016;11(12):e0167025.
28. Wharton-Smith A, Green J, Loh EC, Gorrie A, Omar SFS, Bacchus L, Lum LCS. Using clinical practice guidelines to manage dengue: a qualitative study in a Malaysian hospital. BMC Infection Disease 201an 11;19(1):45.

29. World Health Organization. Leishmaniasis. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/leishmaniasis#:~:text=Leishmaniasis%20is%20caused%20by%20protozoan,and%20lack%20of%20financial%20resources. Erişim tarihi: 16.07.2022
30. World Health Organization. Cutaneous leishmaniasis factsheet. http://www.emro.who.int/neglected-tropical-diseases/information-resources-leishmaniasis/cl-factsheet.html Erişim tarihi: 10.07.2022
31. World Health Organization. Visceral leishmaniasis https://www3.paho.org/hq/index.php?option=com_content&view=article&id=6420:2012-leishmaniasis-visceral&Itemid=39347&lang=en#:~:text=Signs%20and%20Symptoms,moderate%20and%20severe%20clinical%20manifestations. Erişim tarihi: 10.07.2022
32. Sağlık Bakanlığı. Şark çıbanı. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/zoonotik-vektorel-hastaliklar-db/Sark_Cibani_Brosur_Turkce.pdf Erişim tarihi: 10.07.2022
33. Sucaklı MB, Saka, G. Diyarbakır'da şark çıbanı epidemiyolojisi. Türkiye Parazitoloji Dergisi, 2007;31(3):165-169.
34. Mokni M. Leishmanioses cutanées. Ann Dermatol Venereol. 2019; 146(3):232-246.
35. Yaman M. Tatarcıklarla mücadele ve bu alandaki son gelişmeler. Turkiye Parazitoloji Dergisi 2008;32:280-7.
36. Centers for Disease Control and Prevention. Parasites – Leishmaniasis. https://www.cdc.gov/parasites/leishmaniasis/index.html. Erişim tarihi: 10.07.2022
37. Carvalho AGD, Alves I, Borges LM, Spessatto LB, Castro LS, Luz JGG. Basic knowledge about visceral leishmaniasis before and after educational intervention among primary health care professionals in Midwestern Brazil. Revista do Instituto de Medicina Tropical de São Paulo, 2021:63.
38. Centers for Disease Control and Prevention. Epidemic typhus. https://www.cdc.gov/typhus/epidemic/index.html Erişim tarihi: 10.07.2022
39. Sağlık Bakanlığı. Tifüs. https://www.seyahatsagligi.gov.tr/Site/HastalikDetay/Tifus Erişim tarihi: 12.08.2022
40. Mansueto P, Seidita A, Vitale G, Cascio A. Leishmaniasis in travelers: a literature review. Travel Medicine and Infectious Disease 2014: 12(6):563-581.
41. Centers for Disease Control and Prevention. Rickettsial diseases http://wwwnc.cdc.gov/travel/yellowbook/2014/chapter-3-infectious-diseases-related-to-travel/rickettsial-spotted-and-typhus-fevers-and-related-infections-anaplasmosis-and-ehrlichiosis Erişim tarihi: 10.07.2022
42. Fabregas S. Nursing Care in typhus fever. AJN The American Journal of Nursing 1941;558-560.
43. Fillâtre P, Revest M, Tattevin P. Crimean-Congo hemorrhagic fever: An update. Medecine et Maladies Infectieuses. 2019; 49(8):574-585.
44. World Health Organization. Crimean-Congo haemorrhagic fever. https://www.who.int/health-topics/crimean-congo-haemorrhagic-fever#tab=tab_2. http://wwwnc.cdc.gov/travel/yellowbook/2014/chapter-3-infectious-diseases-related-to-travel/rickettsial-spotted-and-typhus-fevers-and-related-infections-anaplasmosis-and-ehrlichiosis Erişim tarihi: 10.07.2022
45. Sağlık Bakanlığı. Kırım-Kongo kanamalı ateşi. https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/z oonotikvektorel-kkka/zoonotikvektorel-kkka-afis. Erişim tarihi: 10.07.2022
46. Sağlık Bakanlığı. Kırım-Kongo kanamalı ateşi. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/ birimler/zoonotik-vektorel-hastaliklar-db/zoonotik-hastaliklar/1-KKKA/7-Sunumlar/KKKA_okul_sagligi_01.03.2019.pdf Erişim tarihi: 10.07.2022

47. Smego Jr, R. A., Sarwari, A. R., & Siddiqui, A. R. (2004). Crimean-Congo hemorrhagic fever: prevention and control limitations in a resource-poor country. Clinical Infectious Diseases 2004; 38(12): 1731-1735.
48. Binay ŞK, Özakgül AA. The risk of hemorrhage and nursing care in patients with crimean-congo hemorrhagic fever/kırım-kongo kanamalı ateşi tanılı hastalarda kanama riski ve hemşirelik bakımı. Nefroloji Hemşireliği Dergisi. 2022; 17(1), 39-46.
49. Bozkurt GY, Memikoğlu KO, Alpay A, Balik, I. Kırım-Kongo kanamalı ateşi: Olgu sunumu. Journal Ankara Univercity Faculty of Medicine 2005; 58(4):193-196.
50. Centers for Disease Control and Prevention. Lyme disease. www.cdc.gov/media/releases/2016/p0208-lyme-disease.html. Erişim tarihi: 10.07.2022
51. Schotthoefer AM, Holly MF. Ecology and epidemiology of lyme borreliosis. Clinics in Laboratory Medicine 2015;35: 723–743.
52. Öncel S. Türkiye'de Lyme Hastalığı. Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi 2018; 4(3): 103-106.
53. Lawn SD, Whetham J, Chiodini PL, Kanagalingam J, Watson J, Behrens RH. New World mucosal and cutaneous Leishmaniasis: an emerging health problem among British travellers QJM – Mon J Assoc Phys,2004; 97: 781-788
54. Russell A LR, Dryden MS, Pinto AA, Lovett JK. Lyme disease: diagnosis and management. Practical Neurology 2018; 18(6) 455-464.
55. Bender PD, Ilgen JS Early disseminated Lyme disease. BMJ Case Reports. 2018 doi.org/10.1136/bcr-2017-223889.
56. Steere AC, Strle F, Wormser GP, Hu LT, Branda JA, Hovius JW, Li X, Mead PS (2016) Lyme borreliosis. Nat Rev Dis Primer 2:16090. doi.org/10.1038/nrdp.2016.90
57. Jahanbani S, Hansen PS, Blum LK. Bastounis EE. Ramadoss NS, Pandrala M, Robinson W H. Increased macrophage phagocytic activity with TLR9 agonist conjugation of an anti-Borrelia burgdorferi monoclonal antibody. Clinical Immunology 2023;246: 109180
58. Sağlık Bakanlığı. Hastanelerde Bildirimi Zorunlu Bulaşıcı Hastalıkların Bildirim Mekanizması. https://hsgm.saglik.gov.tr/tr Erişim tarihi: 10.07.2022
59. Centers for Disease Control and Prevention. Climate and health. https://www.cdc.gov/climateandhealth/effects/vectors.htm#:~:text=North%20Americans%20are%20currently%20at,fever%2C%20plague%2C%20and%20tularemia Erişim tarihi: 10.07.2022
60. Rocklöv J, Dubrow R. Climate change: an enduring challenge for vector-borne disease prevention and control. Nat. Immunol, 2020; 21(5):479-483.

Afetlerde Bulaşıcı Hastalıklar ve Hemşirelik Bakımı

10

Bilge Kalanlar

İçindekiler

- Giriş
- Halk Sağlığı Sorunu Olarak Afetler
- Afetlerde Görülen Bulaşıcı Hastalıklar
- Afetlerde Alınacak Bulaşıcı Hastalık Kontrol Önlemleri
- Doğal Afetlerde Bulaşıcı Hastalıklar ve Hemşirelik
- Bölüm Sonu Özet
- Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları
- Kaynaklar

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Afetlerde sık görülen bulaşıcı hastalıkları tanımlayabilir.
- Afetlerde sık görülen bulaşıcı hastalıkların halk sağlığı açısından önemini açıklayabilir.
- Afetlerde görülen bulaşıcı hastalıklarda hemşirelik bakımının önemini açıklayabilir.

Anahtar Kavramlar: Afetler, Hemşirelik, Bulaşıcı hastalıklar

3. Afetlerde görülen bulaşıcı hastalıklarda hemşirelik hizmetleri ile ilgili aşağıda verilen ifadelerden hangisi yanlıştır?

A. Afet durumlarında hemşireler, güvenli su, sanitasyon ve birinci basamak sağlık hizmetlerinin sunulmasında rol alırlar

B. Afet durumlarında hemşireler sürveyans/erken uyarı sistemleri, bağışıklama ve afete hazırlık planlarının yapılmasında önemli bir rol oynar.

C. Hemşirelerin afet öncesi, sırası ve sonrasında yer alacakları görevler, afet yönetimi sürecinde sağlık hizmetlerinin başarılı bir şekilde yürütülmesine yardımcı olacaktır.

D. Afet sırasında hemşireler, yaralıların tespiti ve ilk müdahale, acil sağlık hizmetlerinin sağlanması çalışmalarında görev alır.

E. Afete hazırlık planları ve acil müdahale stratejilerinin oluşturulmasında hemşirelerin katkısı sınırlı kalmaktadır.

Cevaplar

1. C 2. D 3. E

Kaynaklar

1. Hannah Ritchie, Pablo Rosado and Max Roser (2022) - "Natural Disasters". [Internet] [Erişim tarihi: 3 Şubat 2023]. Erişim adresi: https://ourworldindata.org/natural-disasters.
2. Ashraf, A. Lessons learned from COVID-19 response for disaster risk management. Nat Hazards, 2021; 107: 2027–2032 https://doi.org/10.1007/s11069-021-04658-0
3. The International Disaster Database. Published online at EM-DAT.be. [Internet] [Erişim tarihi: 15 Şubat 2023]. Erişim adresi: https://www.emdat.be/classification.
4. Türkiye'de Afet Yönetimi Ve Doğa Kaynakli Afet Istatistikleri. (2018). [Internet] [Erişim tarihi: 1 Mart 2023]. Erişim adresi: https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/35429/xfiles/turkiye_de_afetler.pdf
5. 2020 Yili Doğa Kaynakli Olay Istatistikleri. (2021). [Internet] [Erişim tarihi: 2 Mart 2023]. Erişim adresi: https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Istatistikler/2020yilidogakaynakliolayistatistikleri.pdf
6. Asian Development Bank. Compound Risk Analysis of Natural Hazards And Infectious Disease Outbreaks. ISBN 978-92-9269-450-0 (print); 978-92-9269-451-7 (electronic); 978-92-9269-452-4 (ebook). DOI: http://dx.doi.org/10.22617/TCS220131-2
7. Schwartz B et al. Diarrheal Epidemics in Dhaka, Bangladesh, During Three Consecutive Floods: 1988, 1998, and 2004. The American Journal of Tropical Medicine and Hygiene. 2006; 74 (6) 1067–73.
8. Earthquake Engineering Research Institute. 2006. The Kashmir Earthquake of October 8, 2005: Impacts in Pakistan. [Internet] [Erişim tarihi: 3 Mart 2023]. Erişim adresi: https://reliefweb.int/report/pakistan/kashmir-earthquake-october-8-2005-impactsakistan#:~:text=The%20Pakistani%20government%E2%80%99s%20official%20death,over%203.5%20million%20rendered%20homeless.

9. Jonathan E Suk, Eleanor C Vaughan, Robert G Cook, Jan C Semenza, Natural disasters and infectious disease in Europe: a literature review to identify cascading risk pathways, European Journal of Public Health, 2020; 30 (5): 928-935, https://doi.org/10.1093 /eurpub/ckz111
10. Kınıklı S, Cesur S. Afetlerde enfeksiyon kontrol önlemleri. Int J Cont Health Sci 2020; 1: 15-23.
11. Bakırcı N."Afetlerde Halk Sağlığı Hizmetleri" Depremde Uzmanlık Hizmetleri, İstanbul; İstanbul Tabip Odası; 2000; s.63-74.
12. Dizer U. Bulaşıcı hastalık önlemleri. İçinde: Eryılmaz M, Dizer U, editör. Afet Tıbbı Ankara: Ünsal Yayınları, 2007; s.555-564.
13. Morgan O. Infectious disease risks from dead bodies following natural disasters. Rev Panam Salud Publica. 2004;15(5):307–12.
14. Jafari N, Shahsanai A, Memarzadeh M, Loghmani A. Prevention of communicable diseases after disaster: A review. J Res Med Sci 2011; 16(7): 956-962
15. WHO. Communicable diseases following natural disasters. Risk assessment and priority interventions.(2006). [Internet] [Erişim tarihi: 10 Mart 2023]. Erişim adresi: http://www.who.int/diseasecontrol_emergencies/en/
16. Gündüz Cebeci K, Akın L. Deprem Sonrası Bulaşıcı Hastalık Kontrolü. HÜTF Halk Sağlığı Anabilim Dalı Deprem Kaynaklı Afetlere Yönelik Toplum İçin Bilgilendirme Dizisi 2023/4. [Internet] [Erişim tarihi: 10 Mart 2023]. Erişim adresi: http://www.halksaglig i.hacettepe.edu.tr/
17. Isidore K, Aljunid S, Kamigaki T, Hammad K, Oshitani H. Infectious diseases following natural disasters: prevention and controlmeasures, Expert Review of Anti-infective Therapy, 2012;10 (1): 95-104, doi: 10.1586/eri.11.155
18. Makwana N. Public health care system's preparedness to combat epidemics after natural disasters. J Family Med Prim Care 2020;9:5107-12.
19. Türkiye Deprem Tehlike Haritesı [internet]. AFAD; 2019 [Erişim tarihi: 1 Mart 2023]. Erişim adresi:https://www.afad.gov.tr/turkiye-deprem-tehlike-haritasi
20. Fletcher KA, Reddin K, Tait D. The history of disaster nursing: from Nightingale to nursing in the 21st century. Journal of Research in Nursing. 2022;27(3):257-272. doi:10.1177/17449871211058854
21. Li Y, Hockenberry JM, Chen J, et al. Registered nurses: can our supply meet the demand during a disaster?. BMC Nurs 2022; 21(7)1-7 https://doi.org/10.1186/s12912-021-00794.
22. Kalanlar B. Afet Hemşireliği. Ankara: Hacettepe Universitesi Yayınevi; 2017.

Sağlık Hizmeti İle İlişkili Enfeksiyonlar ve Kontrolü

11

Türkan Karaca

İçindekiler

- Giriş
- Sağlık Hizmeti İlişkili Enfeksiyonlar ve Epidemiyolojisi
- Sağlık Hizmeti İlişkili Enfeksiyonların Tanımı ve Risk Faktörleri
- Sağlık Hizmeti İlişkili Enfeksiyonların Bulaşma Yolları
- Sağlık Hizmeti İlişkili Enfeksiyonların Sınıflandırılması
- Sağlık Hizmeti İlişkili Enfeksiyonların Önlenmesi ve Kanıta Dayalı Uygulamalar
- Enfeksiyon Kontrol Komitelerinin Görevleri ve Hemşiresinin Sorumlulukları
- Bölüm Sonu Özet
- Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Sağlık hizmeti ilişkili enfeksiyonları tanımlayabilir.
- Sağlık hizmeti ilişkili enfeksiyonlar açısından risk faktörlerini sıralayabilir.
- Sağlık hizmeti ilişkili enfeksiyonların önlenmesine ilişkin uygulamaları açıklayabilir.
- Enfeksiyon kontrol komitelerinin görevlerini açıklayabilir.

Anahtar Kavramlar: Enfeksiyon, Enfeksiyon kontrol komitesi, Hemşire, Mikroorganizma, Sağlık Hizmeti

5. Enfeksiyon Kontrol Komitesi hasta ve çalışan güvenliğini sağlamak için izleme başlığı altında hangi faaliyeti yerine getirir?

A) Enfeksiyon durumunda gerekli eğitimleri düzenlemek

B) Dezenfektanlar gibi ajanların seçimine katılmak

C) Mevcut prosedürlerin güncellenmesini sağlamak

D) Enfeksiyon kontrol protokollerini değerlendirmek

E) Yıllık eğitimleri planlamak

Cevaplar

1. D 2. D 3. B 4. C 5. A

Kaynaklar

1. Haque M, Sartelli M, McKimm J, Abu Bakar M. Healthcare - associated infections - an overview. Infect Drug Resist. 2018;11:2321–2333.
2. Ricchizzi E, Latour K, Kärki T, et al. Antimicrobial use in European long-term care facilities: results from the third point prevalence survey of healthcare-associated infections and antimicrobial use, 2016 to 2017. Euro Surveill. 2018;23(46):1800394.
3. World Health Organization. The burden of health care-associated infection worldwide. A summary. Patient safety. A world alliance for safer health care. Saves lives. Clean your hands; 2010. Available from: https://www.who.int/gpsc/country_work/sum.
4. Improta G, Cesarelli M, Montuori P, Santillo LC, & Triassi M. Reducing the risk of healthcare-associated infections through Lean Six Sigma: The case of the medicine areas at the Federico II University Hospital in Naples (Italy). Journal of Evaluation in Clinical Practice, 2018; 24(2), 338–346.
5. Khan HA, Baig FK, Mehboob R. Nosocomial infections: Epidemiology, prevention, control and surveillance. Asian Pacific Journal of Tropical Biomedicine, 2017; 7(5), 478-482.
6. Haque M, McKimm J, Godman B, Abu Bakar M, Sartelli M. Initiatives to reduce postoperative surgical site infections of the head and neck cancer surgery with a special emphasis on developing countries. Expert Rev Anticancer Ther. 2019;19(1):81–92.
7. Raka L, Mulliqi-Osmani G. Infection control in developing world; 2012. Available from:https://pdfs.semanticscholar.org/8703/b74aa2341cd2278202607367301764387a86.pdf.
8. World Alliance for Patient Safety. The global patient safety challenge, 2005–2006. Clean care is safer care. WHO Press, World Health Organization, 20 Avenue Appia, 1211 Geneva 27, Switzerland, Geneva; 2005. Available from: https://www.who.int/ patientsafety/events/05/GPSC_Launch_ENGLISH_FINAL.pdf.
9. Horan, T.C., et al., CDC definitions of nosocomial surgical site infections, 1992: a modification of CDC definitions of surgical wound infections. Infection Control & Hospital Epidemiology, 1992; 13(10): 606-608.
10. Haque, M., McKimm, J., Sartelli, M., Dhingra, S., Labricciosa, F. M., Islam, S., Jahan, D., Nusrat, T., Chowdhury, T. S., Coccolini, F., Iskandar, K., Catena, F., & Charan, J. Strategies to prevent healthcare-associated infections: A narrative overview. In Risk Management and Healthcare Policy, 2020;13:1765–1780).

11. Sikora A, Zahra F. (2020). Nosocomial ınfections. In: StatPearls Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; Jan–. PMID: 32644738.
12. Horan, T.C., M. Andrus, and M.A. Dudeck, CDC/NHSN surveillance definition of health care–associated infection and criteria for specific types of infections in the acute care setting. American journal of infection control,2008. 36(5): 309-332.
13. Bulut, A. Şengül H. Sağlık hukuku yönünden hastane enfeksiyonlarının değerlendirilmesi. Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR), 2018; 5(17), 275-283.
14. Schreiber, Peter W., et al. The preventable proportion of healthcare-associated infections 2005–2016: systematic review and meta-analysis. Infection Control & Hospital Epidemiology 2018: 39 (11), 1277-1295.
15. Shang, Jingjing, et al. Nurse Staffing and Healthcare Associated Infection, Unit-level Analysis. The Journal of nursing administration, 2019: 49(5), 260-265.
16. Çerçi, S., Hastane Enfeksiyonları ve Hemşirelerin Hastane Enfeksiyonlarının Önlenmesine İlişkin Bilgi Düzeyleri (Kırklareli Örneği), Beykent Üniversitesi, İstanbul, 2014.
17. Deniz, Ş., Aklime, S., Kaan, K., Yoğun Bakım Hastalarında Kateter İlişkili Kan Dolaşımı Enfeksiyonlarının Önlenmesinde Kanıta Dayalı Önerilerin Etkinliğinin İncelenmesi, Bakırköy Tıp Dergisi 2016;12, 163-187
18. Esfandiari A, Salari H, Rashidian A, Masoumi Asl H, Rahimi Foroushani A, Akbari Sari A. Eliminating healthcare-associated infections in Iran: a qualitative study to explore stakeholders' views. Int J Health Policy Manag. 2017;7(1):27–34.
19. Revelas A. Healthcare-associated infections: a public health problem. Niger Med J. 2012;53(2):59–64.
20. Ventola CL. The antibiotic resistance crisis: part 1: causes and threats. Pharm Ther. 2015;40(4):277–283.
21. Prestinaci F, Pezzotti P, Pantosti A. Antimicrobial resistance: a global, multifaceted phenomenon. Pathog Glob Health. 2015;109(7):309–318.
22. Ripabelli G, Tamburro M, Guerrizio G, et al. Tracking multidrug-resistant Klebsiella pneumoniae from an Italian hospital: molecular epidemiology and surveillance by PFGE, RAPD, and PCR-based resistance genes prevalence. Curr Microbiol. 2018;75 (8):977–987.
23. WHO Guidelines on hand hygiene in health care: first global patient safety challenge clean care is safer care. Geneva: World Health Organization; 2009. The burden of healthcare-associated infection. Available from: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/ NBK144030/.
24. Lane HJ, Blum N, Fee E. Oliver Wendell Holmes (1809–1894) and Ignaz Philipp Semmelweis (1818–1865): preventing the transmission of puerperal fever. Am J Public Health. 2010;100 (6):1008–1009.
25. Jumaa PA. Hand hygiene: simple and complex. Int J Infect Dis. 2005;9(1):3–14.
26. Rigby R, Pegram A, Woodward S. Hand decontamination in clinical practice: a review of the evidence. Br J Nurs. 2017;26 (8):448–451.
27. Best M, Neuhauser D. Ignaz Semmelweis, and the birth of infection control. Qual Saf Health Care. 2004;13(3):233–234.
28. Stone PW. Economic burden of healthcare-associated infections: an American perspective. Expert Rev Pharmacoecon Outcomes Res. 2009;9(5):417–422.
29. Maliwan H. Developing and Evaluating Effective Interventions to Reduce Healthcare-Associated Infection in A Resource-Limited Hospital in Thailand. Ph.D. Thesis. Mahidol Oxford Tropical Medicine Research Unit. The Open University; 2018. Available from: https://oro.open.ac.uk/55283/7/Thesis_Maliwan%

30. Kampf G, Löffler H, Gastmeier P. Hand hygiene for the prevention of nosocomial infections. Dtsch Arztebl Int. 2009;106(40):649–655.
31. Geberemariyam BS, Donka GM, Wordofa B. Assessment of knowledge and practices of healthcare workers towards infection prevention and associated factors in healthcare facilities of West Arsi District, Southeast Ethiopia: a facility-based cross-sectional study. Arch Public Health. 2018;76:69.
32. Schiffers H, Zaatreh S, Mittelmeier W, Bader R. Potential infection control risks associated with roaming healthcare industry representatives. J Infect Prev. 2015;17(1):22–28.
33. Longembe EB, Kitronza PL. Compliance with hand-hygiene practice in the General Reference Hospitals of the city of Kisangani, Democratic Republic of the Congo [Observance de l'hygiène des mains dans les hôpitaux généraux de référence de la ville de Kisangani en République Démocratique du Congo]. Pan Afr Med J. 2020;35:57
34. Chassin MR, Mayer C, Nether K. Improving hand hygiene at eight hospitals in the United States by targeting specific causes of noncompliance. Jt Comm J Qual Patient Saf. 2015;41(1):4–12.
35. Doronina O, Jones D, Martello M, Biron A, Lavoie-Tremblay M, Systematic A. Review on the effectiveness of interventions to improve hand hygiene compliance of nurses in the hospital setting. J Nurs Scholarsh. 2017;49(2):143–152.
36. Labrague LJ, McEnroe-Petitte DM, van de Mortel T, Nasirudeen AMA. A systematic review on hand hygiene knowledge and compliance in student nurses. Int Nurs Rev. 2018;65 (3):336–348.
37. Güner R, Hasanoğlu I, Aktaş F. COVID-19: prevention and control measures in community. Turk J Med Sci. 2020;50(1):571–577.
38. Kenters N, Gottlieb T, Hopman J, et al.;. An international survey of cleaning and disinfection practices in the healthcare environment. J Hosp Infect. 2018;100(2):236–241.
39. Rupp ME, Fitzgerald T, Hayes K, et al. Effect of cessation of contact isolation for endemic methicillin-resistant Staphylococcus aureus and vancomycin-resistant enterococci. Infect Control Hosp Epidemiol. 2017;38(8):1005–1007.
40. Ling ML, Apisarnthanarak A, Thu le TA, Villanueva V, Pandjaitan C, Yusof MY. APSIC guidelines for environmental cleaning and decontamination. Antimicrob Resist Infect Control. 2015;4:58.
41. Yousif SA, Alenazi TH, Arabi Y. Taming the beast: hospital management of a nosocomial middle east respiratory syndrome outbreak. J Infect Public Health. 2016;9(4):386–388.
42. Allen M, Hall L, Halton K, Graves N. Improving hospital environmental hygiene with the use of a targeted multi-modal bundle strategy. Infect Dis Health. 2018;23(2):107–113.
43. Sehulster LM, Chinn RYW, Arduino MJ, et al. Guidelines for environmental infection control in health-care facilities. Recommendations of CDC and the Healthcare Infection Control Practices Advisory Committee (HICPAC). U.S. Department of Health and Human Services, Centers for Disease Control and Prevention (CDC), Atlanta, GA 30329, 2003. Available from: https://www.cdc.gov/infectioncontrol/pdf/guidelines/environmen tal-guidelines.pdf.
44. National Institute for Occupational Safety and Health (NIOSH); Quinn MM, Henneberger PK, Braun B, et al. Cleaning and disinfecting environmental surfaces in health care: toward an integrated framework for infection and occupational illness prevention. Am J Infect Control. 2015;43(5):424–434.
45. Furuhashi M, Miyamae T. Ethylene oxide sterilization of medical devices–with special reference to the sporicidal activity and residual concentration of ethylene oxide and its secondary products. Bull Tokyo Med Dent Univ. 1982;29(2):23–35

46. Garner JS, Favero MS. CDC guidelines for the prevention and control of nosocomial infections. Guideline for handwashing and hospital environmental control, 1985. Supersedes guideline for hospital environmental control published in 1981. Am J Infect Control. 1986;14(3):110–129.
47. Irek EO, Amupitan AA, Obadare TO, Aboderin AO. A systematic review of healthcare-associated infections in Africa: an antimicrobial resistance perspective. Afr J Lab Med. 2018;7(2):796.
48. Tacconelli E. Screening and isolation for infection control. J Hosp Infect. 2009;73(4):371e377.
49. Otter JA, Mutters NT, Tacconelli E, Gikas A, Holmes AH. Controversies in guidelines for the control of multidrug-resistant Gram-negative bacteria in EU countries. Clin Microbiol Infect. 2015;21(12):1057–1066.
50. Edmond M, Lyckholm L, Diekema D. Ethical implications of active surveillance cultures and contact precautions for controlling multidrug-resistant organisms in the hospital setting. Public Health Ethics. 2008;1(3):235–245.
51. McGinigle KL, Gourlay ML, Buchanan IB. The use of active surveillance cultures in adult intensive care units to reduce methicillin-resistant Staphylococcus aureus–related morbidity, mortality, and costs: a systematic review. Clin Infect Dis. 2008;46 (11):1717–1725.
52. Soroksky A, Nagornov S, Klinowski E, et al. Active surveillance cultures in critically ill patients: pathogens, patterns, and correlation with eventual bloodstream infections. Isr Med Assoc J. 2014;16 (7):418–422.
53. Vos MC, Ott A, Verbrugh HA, Wannet WJB, de Neeling AJ. Successful search-and-destroy policy for methicillin-resistant Staphylococcus aureus in the Netherlands. J Clin Microbiol. 2005;43(4):2034.
54. Bootsma MC, Diekmann O, Bonten MJ. Controlling methicillin-resistant Staphylococcus aureus: quantifying the effects of interventions and rapid diagnostic testing. Proc Natl Acad Sci USA. 2006;103(14):5620–5625.
55. Tomar SL. Public health perspectives on surveillance for periodontal diseases. J Periodontol. 2007;78(Suppl 7S):1380–1386.
56. van Bunnik BA, Ciccolini M, Gibbons CL, et al. Efficient national surveillance for health-care-associated infections. BMC Public Health. 2015;15:832.
57. Morris AK, Russell CD. Enhanced surveillance of Staphylococcus aureus bacteremia to identify targets for infection prevention. J Hosp Infect. 2016;93(2):169–174. Murdoch F, Danial J, Morris AK, et al. The Scottish enhanced Staphylococcus aureus bacteremia surveillance program: the first 18 months of data in adults. J Hosp Infect. 2017;97(2):133–139.
58. Murdoch F, Danial J, Morris AK, et al. The Scottish enhanced Staphylococcus aureus bacteremia surveillance program: the first 18 months of data in adults. J Hosp Infect. 2017;97(2):133–139.
59. Agarwal R, Mohapatra S, Rath GP, Kapil A. Active surveillance of health care-associated infections in neurosurgical patients. J Clin Diagn Res. 2017;11(7):DC01–DC04
60. Zuschneid I, Rücker G, Schoop R, et al. Representativeness of the surveillance data in the intensive care unit component of the German nosocomial infections surveillance system. Infect Control Hosp Epidemiol. 2010;31(9):934–938.
61. Rücker G, Schoop R, Beyersmann J, Schumacher M, Zuschneid I. Are KISS data representative of German intensive care units? Statistical issues. Methods Inf Med. 2006;45(4):424–429.

62. Alp E, Damani N. Healthcare-associated infections in intensive care units: epidemiology and infection control in low-to-middle income countries. J Infect Dev Ctries. 2015;9(10):1040–1045.
63. McGowan JE, Gerding DN. Does antibiotic restriction prevent resistance? New Horiz. 1996;4(3):370–376.
64. Ciccolini M, Donker T, Grundmann H, Bonten MJ, Woolhouse ME. Efficient surveillance for healthcare-associated infections spreading between hospitals. Proc Natl Acad Sci USA. 2014;111(6):2271–2276.
65. The Society for Healthcare Epidemiology of America. Antimicrobial Stewardship; 2019. 1300 Wilson Boulevard, Suite 300, Arlington, VA 22209, USA. Available from https://www.sheaonline.org/index.php/practice-resources/priority-topics/antimicrobial-stewardship.
66. Sartelli M, Coccolini F, Abu-Zidan FM, et al. Hey surgeons! It is time to lead and be a champion in preventing and managing surgical infections! World J Emerg Surg. 2020;15(1):28.
67. Doron S, Davidson LE. Antimicrobial stewardship. Mayo Clin Proc. 2011;86(11):1113–1123.
68. Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Emerging and Zoonotic Infectious Diseases (NCEZID), Division of Healthcare Quality Promotion (DHQP). Core elements of hospital antibiotic stewardship programs; 2015. Available from: https://www.cdc.gov/antibiotic-use/healthcare/implementation/core-elements.
69. Joseph J, Rodvold KA. The role of carbapenems in the treatment of severe nosocomial respiratory tract infections. Expert Opin Pharmacother. 2008;9(4):561–575.
70. Solomon DH, Van Houten L, Glynn RJ, et al. Academic detailing to improve use of broad-spectrum antibiotics at an academic medical center. Arch Intern Med. 2001;161(15):1897–1902.
71. Fraser GL, Stogsdill P, Dickens JD, Wennberg DE, Smith RP, Prato BS. Antibiotic optimization: an evaluation of patient safety and economic outcomes. Arch Intern Med. 1997;157 (15):1689–1694.
72. Baur D, Gladstone BP, Burkert F, et al. Effect of antibiotic stewardship on the incidence of infection and colonization with antibiotic-resistant bacteria and Clostridium difficile infection: a systematic review and meta-analysis. Lancet Infect Dis. 2017;17 (9):990–1001.
73. Khdour MR, Hallak HO, Aldeyab MA, et al. Impact of antimicrobial stewardship program on hospitalized patients at the intensive care unit: a prospective audit and feedback study. Br J Clin Pharmacol. 2018;84(4):708–715.
74. Timbrook TT, Hurst JM, Bosso JA. Impact of an antimicrobial stewardship program on antimicrobial utilization, bacterial susceptibilities, and financial expenditures at an academic medical center. Hosp Pharm. 2016;51(9):703–711. doi:10.1310/hpj5109-703
75. Nathwani D, Varghese D, Stephens J, Ansari W, Martin S, Charbonneau C. Value of hospital antimicrobial stewardship programs [ASPs]: a systematic review. Antimicrob Resist Infect Control. 2019;8:35.
76. Honda H, Ohmagari N, Tokuda Y, Mattar C, Warren DK. Antimicrobial stewardship in inpatient settings in the asia pacific region: a systematic review and meta-analysis. Clin Infect Dis. 2017;64(Suppl_2):S119–S126.
77. Goff DA. Antimicrobial stewardship: bridging the gap between quality care and cost. Curr Opin Infect Dis. 2011;24(Suppl 1): S11–20.
78. Treadwell JR, Lucas S, Tsou AY. Surgical checklists: a systematic review of impacts and implementation. BMJ Qual Saf. 2013;23 (4):299–318.

79. McInnes E, Phillips R, Middleton S, Gould D. A qualitative study of senior hospital managers' views on current and innovative strategies to improve hand hygiene. BMC Infect Dis. 2014;14:61
80. Ament SM, de Groot JJ, Maessen JM, Dirksen CD, van der Weijden T, Kleijnen J. Sustainability of professionals' adherence to clinical practice guidelines in medical care: a systematic review. BMJ Open. 2015;5(12):e008073.
81. Gardam MA, Lemieux C, Reason P, van Dijk M, Goel V. Healthcare-associated infections as patient safety indicators. Healthc Pap. 2009;9(3):8–24.
82. Flodgren G, Gonçalves-Bradley DC, Pomey M-P. External inspection of compliance with standards for improved healthcare outcomes. Cochrane Database Syst Rev. 2016;(12):CD008992.
83. Kaur J, Stone PW, Travers JL, et al.; Influence of staff infection control training on infection-related quality measures in US nursing homes. Am J Infect Control. 2017;45(9):1035-1040.
84. Gould CV, Umscheid CA, Agarwal RK, et al.; Healthcare Infection Control Practices Committee (HICPAC). Guideline for prevention of catheter-associated urinary tract infections 2009. Updated June 6, 2019 https://www.cdc.gov/infectioncontrol/pdf/guidelines/cauti-guidelines-H.pdf
85. O'Grady NP, Alexander M, Burns LA, et al.; Healthcare Infection Control Practices Advisory Committee (HICPAC). Guidelines for the prevention of intravascular catheter-related infections, 2011. Updated October 2017. https://www.cdc.gov/infectioncontrol/pdf/guidelines/bsi-guidelines-H.pdf
86. Ansari E, Klompas M. What is ventilator-associated pneumonia? How do I diagnose it? How do I treat it? In: Deutschman CS, Neligan PJ, eds. Evidence-Based Practice of Critical Care. 3rd ed. Elsevier; 2020:325–331.
87. Principi N, Gnocchi M, Gagliardi M, et al.; Prevention of Clostridium difficile infection and associated diarrhea: an unsolved problem. Microorganisms. 2020;8(11):1640.
88. McDonald LC, Gerding DN, Johnson S, et al.; Clinical practice guidelines for Clostridium difficile infection in adults and children: 2017 update by the Infectious Diseases Society of America (IDSA) and Society for Healthcare Epidemiology of America (SHEA). Clin Infect Dis. 2018;66(7):e1-e48
89. Wiblin R, Todd W, Richard P. The infection control committee. Infection Control & Hospital Epidemiology, 1996, 17.1: 44-46.
90. Ghag S. Role of infection control nurse in the surveillance of nosocomial infections. Nursing Journal of India, 2002, 93.3: 57.
91. Sydnor E.RM. Perl TM. Hospital epidemiology and infection control in acute-care settings. Clinical microbiology reviews, 2011, 24.1: 141-173.
92. O'hara LM, Thom KA, Preas MA. Update to the Centers for Disease Control and Prevention and the Healthcare Infection Control Practices Advisory Committee Guideline for the Prevention of Surgical Site Infection (2017): a summary, review, and strategies for implementation. American journal of infection control, 2018, 46.6: 602-609.
93. Yataklı Tedavi Kurumları Enfeksiyon Kontrol Yönetmeliği (11/08/2005). 2005, https://www.resmigazete.gov. tr/eskiler.
94. World Health Office (WHO), 2002 Erişim tarihi: https://www.who.int/csr/resources/publications/whocdscsreph200212.pdf.
95. Yataklı Enfeksiyon Kontrol Hemşireliği Sertifikalı Eğitim Standartları Yönetmeliği (04/02/2014). 2014, https://www.resmigazete.gov. tr/eskiler.

Bulaşıcı Hastalıklarda Evde Bakım

12

Funda Özpulat

İçindekiler

- Giriş
- Evde Bakım Hizmetleri
- Bulaşıcı Hastalıklar ve Evde Bakım Hizmetleri
- Bulaşıcı Hastalığı Olan Bireyin Evde Bakımı
- Bölüm Sonu Özet
- Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları
- Kaynaklar

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Evde bakımının tanımını yapabilir.
- Bulaşıcı hastalıklarda evde bakımın önemini kavrayabilir.
- Filyasyon, karantina ve izolasyonun farkını açıklayabilir.
- Bulaşıcı hastalığı olan bireyin evde bakımında önemli olan hususları sıralayabilir.

Anahtar Kavramlar: Bulaşıcı hastalıklar, Evde bakım, Hemşirelik

2- Aşağıdakilerden hangisi hasta olduğu bilinen veya şüphelenilen bireylerin diğerlerinden ayrılması çalışmalarıdır?

A. Filyasyon
B. Karantina
C. İzolasyon
D. Sürveyans
E. Hiçbiri

3- Aşağıdakilerden hangisi bulaşıcı hastalıkların evde bakımının genel özellikleri arasında yer almaz?

A. Şüpheli veya doğrulanmış hastalarla ilgilenen kişi/kişilerin sayısı sınırlandırılmalıdır.
B. Evde izlemi gereken bireyler, evde başta aile hekimleri olmak üzere sağlık ekipleri tarafından takip edilmelidir.
C. Hasta tamamen iyileşene kadar eve ziyaretçi alınmamalıdır.
D. Bir evde birden fazla şüpheli ya da hastalığı kesinleşmiş birey var ise hastalar ayrı odalarda tutulmalıdır.
E. Hastanın ruh sağlığını korumak, kaygı ve stresini azaltmak için duygusal destek sağlanmalıdır.

Cevaplar

1. A 2. C 3. D

Kaynaklar

1. Doğan Merih Y, Ertürk N, Yemenici M, Satman İ. Evde sağlık hizmetlerinde teknoloji kullanımı. Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı Dergisi. 2021: 76-89.
2. Evde bakım hizmetleri sunumu hakkında yönetmelik, 2005. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7542&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5. Erişim Tarihi: 09.05.2022.
3. Brocard E, Antoine P, Mélihan-Cheinin P, Rusch, E. COVID-19's impact on home health services, caregivers and patients: lessons from the French experience. The Lancet regional health. Europe. 2021; 8: 100197. https://doi.org/10.1016/j.lanepe.2021.100197.
4. WHO. Home care for patients with suspected or confirmed COVID-19 and management of their contacts. https://www.who.int/publications/i/item/home-care-for-patients-with-suspected-novel-coronavirus-(ncov)-infection-presenting-with-mild-symptoms-and-management-of-contacts. Erişim Tarihi: 20.10.2022.

5. Afshari P, Beheshti-Nasab M, Maraghi E, Sadeghi S, Sanjari N, Zarea K. Home care in COVID-19 patients with the home-quarantined condition: A study from Iran. Frontiers in Public Health. 2022; 10: 952618. https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.952618.
6. Cayir Y. Evde sağlık hizmetleri. TJFMPC. 2020; 14(1): 147-152. DOI:10.217 63/tjfmpc.693164.
7. Fadıloğlu Ç. Evde bakım hizmetlerinin gelişimi ve önemi. (Editör: Çiçek Fadıloğlu. Gül Ertem. Fisun Şenuzun Aykar. Evde sağlık ve bakım). Göktuğ Basın Yayın ve Dağıtım. Amasya; 2013.
8. Duru Aşiret G, Çetinkaya F. Bakım verenlerin evde bakım hizmetlerinden beklentileri. DEUHFED. 2016; 9(4): 120-125.
9. Heydari H, Shahsavari H, Hazini A, Nasrabadi A.N. Exploring the barriers of home care services in Iran: A Qualitative Study. Scientifica. 2016; 2056470. https://doi.o rg/10.1155/2016/2056470.
10. Hacıhasanoğlu R, Yıldırım A. Koronavirüs izolasyon sürecinde evde bakım. (Editör: Rukuye Aylaz, Erman Yıldız. Yeni koronavirüs hastalığının toplum üzerine etkileri ve hemşirelik yaklaşımları). İnönü Üniversitesi Yayınevi. Malatya; 2020.
11. Türk Tabipleri Birliği. Evde bakım hizmetleri ile ilgili sağlık emek ve meslek örgütlerinin görüş ve yaklaşımları. Türk Tabipleri Birliği Yayınları. Ankara,; 2016.
12. Balcı N, Koçatakan P. Covıd-19 gibi salgınlarda evde bakım hizmetlerinin önemi: kısa bir bakış. TJFMPC. 2021; 15(1): 186-193.
13. Fonkwo P.N. Pricing infectious disease. The economic and health implications of infectious diseases. EMBO Rep. 2008; 9(1): 13-17. doi: 10.1038/embor.2008.110.
14. Wang Y, Li Y, Shen B, Li H, Sun H, Yuan C, Xie H, Li X, Li Y, Guan J, Jia Q, Zhang X. Nursing ethics for prevention and control of majör infectious disease outbreaks: Chinese expert consensus. International journal of nursing sciences. 2022; 9(1): 5–10. https://doi.org/10.1016/j.ijnss.2021.12.008.
15. Fong I.W. Challenges in ınfectious diseases. Springer Science+Business Media. New York, 2013.
16. Nie A, Su X, Dong M, Guan W. Are nurses prepared to respond to next infectious disease outbreak: A narrative synthesis. Nursing open. 2022; 9(2): 908–919. https://doi. org/10.1002/nop2.1170.
17. Wu C, Yan J, Wu, J. Wu P, Cheng F, Du L, Du Y, Lei S, Lang H. Development, reliability and validity of infectious disease specialist Nurse's Core competence scale. BMC Nurs. 2021; 20: 231. https://doi.org/10.1186/s12912-021-00757-2.
18. Health Policy Plus. 2020. COVID-19 Home-based quality care: A practical guide for healthcare workers. Washington; 2020. https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00X5Z7.pdf. Erişim Tarihi: 05.05.2022.
19. T.C. Sağlık Bakanlığı. COVID-19 (SARS-CoV-2 enfeksiyonu). Temaslı takibi, salgın yönetimi, evde hasta izlemi ve filyasyon. Ankara; 2021. https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66339/temasli-takibi-salgin-yonetimi-evde-hasta-izlemi-ve-filyasyon.html. Erişim Tarihi: 03.06.2022.
20. Halk Sağlığı Uzmanları Derneği (HASUDER) . Korona pandemisine karşı en eski ve en etkili iki yöntem: Karantina ve izolasyon. https://korona.hasuder.org.tr/korona-pandemisine-karsi-en-eski-ve-en-etkili-iki-yontem-karantina-ve-izolasyon/. Erişim Tarihi: 03.06.2022.
21. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı. Evde takibi ya da bakımı gereken Covıd-19 hastaları ya da temaslıları ile ilgili nelere dikkat edelim?. http://www.halksagligi.hacettepe.edu.tr/duyurular/halkayonelik/covid_evde.pdf. Erişim Tarihi: 07.06.2022.

22. World Health Organization (WHO). Home care for patients with Middle East respiratory syndrome coronavirus (MERS-CoV) infection presenting with mild symptoms and management of contacts: interim guidance. Geneva: World Health Organization; 2018. https://apps.who.int/iris/handle/10665/272948. Erişim Tarihi: 07.06.2022.
23. European Centre for Disease Prevention and Control (ECDC). Infection prevention and control in the household management of people with suspected or confirmed coronavirus disease (COVID-19). Stockholm: ECDC; 2020. https://www.ecdc.europa.eu/en/publications-data/infection-prevention-control-household-management-covid-19. Erişim Tarihi: 03.06.2022.
24. Huckery W. What does isolation mean in home healthcare? Home Healthc Nurse. 2007 Sep; 25(8): 537-42; quiz 543-4. doi: 10.1097/01.NHH.0000289111.42117.da.
25. WHO. Coronavirus disease (COVID-19): Home care for families and caregivers. https://www.who.int/news-room/questions-and answers/item/coronavirus-disease-covid-19-home-care-for-families-and-caregivers. Erişim Tarihi: 20.10.2022.
26. Mphande FA. Infectious diseases and rural livelihood in developing countries. Springer Science+Business Media. Singapore; 2016.
27. CDC. Infection control basics. https://www.cdc.gov/infectioncontrol/basics/index.html. Erişim Tarihi: 02.06.2022.
28. Ambrose A.F, Bartels M.N, Verghese T.C, Verghese J. Patient and caregiver guide to managing COVID-19 patients at home. J Int Soc Phys Rehabil Med. 2020; 3: 53-68.
29. Beng T.S, Kim C, Shee C.C, Ching D, Liang T.J, Kumar M, Guan N.C, Khuen L.P, Loong L.C, Chin L.E, Zainuddin S.I, Capelle D.P, Munn A.C, Yen L.K, Isahak N. COVID-19, suffering and palliative care: A review. The American journal of hospice & palliative care. 2021: 10499091211046233. https://doi.org/10.1177/10499091211046233.
30. Tonin L, Lacerda M. R, Caceres N, Hermann A. P. Recommendations in covid-19 times: a view for home care. Rev Bras Enferm. 2020; 73(2): e20200310. https://doi.org/10.1590/0034-7167-2020-0310.
31. Çevirme A. Evde bakımda halk sağlığı hemşireliği. (Editör: Behice Erci. Halk Sağlığı Hemşireliği). 1.Baskı. Göktuğ Yayınları. Amasya; 2009.
32. Akdemir N, Bostanoğlu H, Yurtsever S, Kutlutürkan S, Kapucu S, Canlı Özer Z. Yatağa bağımlı hastaların evde yaşadıkları sağlık sorunlarına yönelik evde bakım hizmet gereksinimleri. Dicle Tıp Dergisi. 2011; 38(1): 57-65.
33. Tonin L, Lacerda M.R, Caceres N, Hermann A.P. Recommendations in Covid-19 times: a view for home care. Rev Bras Enferm. 2020; 73(2): e20200310. https://doi.org/10.1590/0034-7167-2020-0310.

Bulaşıcı Hastalıklarda Sürveyans Sistemi

13

Nilay Ercan Şahin
Mücahide Öner

İçindekiler

- Giriş
- Sürveyansın Tanımı ve Amacı
- Bulaşıcı Hastalıklarda Sürveyansın Tarihsel Gelişimi
- Sürveyansın Aşamaları
- Sürveyans Yöntemleri
- Sürveyansta Veri Kaynakları
- Sürveyans Sistemlerinin Değerlendirilmesi
- Bildirimi Zorunlu Bulaşıcı Hastalıklar
- Filyasyon
- Bölüm Sonu Özet
- Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları
- Kaynaklar

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Sürveyans tanımını yapabilir.
- Bulaşıcı hastalıklarda sürveyans tarihçesini açıklayabilir.
- Sürveyans sisteminin önemini kavrayabilir.
- Bulaşıcı hastalıkların bildirimini açıklayabilir.

Anahtar Kavramlar: Bulaşıcı hastalıklar, Sürveyans, Filyasyon

Cevaplar

1. B 2. A 3. D

Kaynaklar

1. WHO. Public health surveillance. 2022. [Erişim tarihi 15.07.2022] Erişim adresi: http://www.emro.who.int/health-topics/public-health-surveillance/index.html.
2. Murray J, Cohen AL. Infectious disease surveillance. International Encyclopedia of Public Health. 2017:222-229.
3. Brachman PS. Public health surveillance. Bacterial infections of humans: Springer; 2009. p. 51-67.
4. Webster's dictionary of English usage. USA: Springfield, Mass.: Merriam-Webster; 1989.
5. Rutherford, George W. "Principles and practices of public health surveillance." American Journal of Epidemiology.2001;154(4): 385-386.
6. Rothman KJ, Greenland S, Lash TL. Modern epidemiology: Wolters Kluwer Health/Lippincott Williams & Wilkins Philadelphia; 2008.
7. Thacker SB, Berkelman RL. Public health surveillance in the United States. Epidemiologic reviews. 1988;10(1):164-90.
8. Nsubuga P, White ME, Thacker SB, Anderson MA, Blount SB, Broome CV, et al. Disease Control Priorities in Developing Countries. Dean T Jamison, Joel G Breman, Anthony R Measham, George Alleyne, Mariam Claeson, David B Evans, Prabhat Jha, Anne Mills, and Philip Musgrove editörler. Public health surveillance: a tool for targeting and monitoring interventions. New York: Oxford University Press; 2006.
9. Armitage P, Colton T. Encyclopedia of epidemiologic methods. England: John Wiley & Sons; 2000.
10. Choi BC. The past, present, and future of public health surveillance. Scientifica, 2012:1-26.
11. Declich S, Carter AO. Public health surveillance: historical origins, methods and evaluation. Bulletin of the World Health Organization. 1994;72(2):285.
12. Eylenbosch W, Noah N. Historical aspects. Surveillance in health and disease. 1988:166-82.
13. WHO. National and international surveillance of communicable diseases.1966. [Erişim tahi 18.09.2022].Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/handle/10665/74658
14. WHO. WHO recommended surveillance standards. 1999. [Erişim tarihi: 23.12.2022]. Erişim adresi : https://apps.who.int/iris/handle/10665/65517
15. Dowdle WR. The principles of disease elimination and eradication. Bulletin of the World Health Organization, 1998;76(2):22.
16. WHO. Communicable disease surveillance and response systems: a guide to planning. 2006. [Erişim tarihi: 02.01.2023] Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/handle/10665/69330
17. Seçkin RÇ, Akalın H. Bulaşıcı hastalıklarda sürveyans: niçin? nasıl? ne durumdayız? Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 2008;34(3):135-42.
18. Güler Ç, Akın L, Akın A, T Akşit B, Akgün S, Altıntaş KH, et al. Halk Sağlığı Temel Bilgiler 3: Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları; 2015.

19. Garcia-Abreu A, Halperin W, Danel I. Public health surveillance toolkit: a guide for busy task managers. World Bank, Washington, DC. ;2002.
20. WHO. Active surveillance. 2023. [Erişim tarihi 29.04.2023] Erişim adresi: https://www.who.int/teams/regulation-prequalification/regulation-and-safety/pharmacovigilance/health-professionals-info/active-surveillance.
21. Gilbert R, Cliffe SJ. Public health surveillance. Public Health Intelligence: Issues of Measure and Method. 2016:91-110.
22. Henning KJ. What is syndromic surveillance? Morbidity and mortality weekly report. 2004:7-11.
23. Heffernan R, Mostashari F, Das D, Karpati A, Kulldorff M, Weiss D. Syndromic surveillance in public health practice, New York City. 2004;10(5):858-862.
24. Garcia-Reid P, Peterson CH, Reid RJ, Peterson NA. The protective effects of sense of community, multigroup ethnic identity, and self-esteem against internalizing problems among Dominican youth: Implications for social workers. Social Work in Mental Health, 2013;11(3):199-222.
25. WHO. GISRS sentinel surveillance for COVID-19: frequently asked questions (FAQ).2022. [Erişim tarihi: 10 March 2022[. Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/bitstream/ handle/10665/352502/WHO-2019-nCoV-influenza-FAQ-2022.1-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
26. Holme P. Objective measures for sentinel surveillance in network epidemiology. Physical Review E. 2018;98(2):1-10.
27. Klaucke DN, Buehler JW, Thacker SB, Parrish RG, Trowbridge FL. Guidelines for evaluating surveillance systems. 1988.
28. Choi J, Cho Y, Shim E, Woo H. Web-based infectious disease surveillance systems and public health perspectives: a systematic review. BMC public health. 2016;16(1):1-10.
29. Jarovsky D, de Freitas Fongaro G, Zampol RM, de Oliveira TA, Farias CGA, da Silva DGBP, et al. Characteristics and clinical outcomes of COVID-19 in children: A hospital-based surveillance study in Latin America's hardest-hit city. IJID Regions. 2022;7:52-62.
30. Wyber R, Vaillancourt S, Perry W, Mannava P, Folaranmi T, Celi LA. Big data in global health: improving health in low-and middle-income countries. Bulletin of the World Health Organization. 2015;93:203-8.
31. Ginsberg J, Mohebbi MH, Patel RS, Brammer L, Smolinski MS, Brilliant L. Detecting influenza epidemics using search engine query data. Nature. 2009;457(7232):1012-4.
32. Araujo M, Mejova Y, Weber I, Benevenuto F, editors. Using Facebook ads audiences for global lifestyle disease surveillance: Promises and limitations. Proceedings of the 2017 ACM on Web science conference; 2017.
33. UN. Response to disease outbreaks.2023. [Erişim tarihi: 01.05.2023]. Erişim adresi: https://diseaseoutbreaks.unglobalpulse.net/uganda/.
34. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı. Umumi Hifzissihha Kanunu. [Erişim tarihi 22.03.2023] Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=1593&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3.
35. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı. 2023. Bulaşıcı Hastalıklar Sürveyans ve Kontrol Esasları Yönetmeliği. [Erişim tarihi 22.02.2023]. Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=11347&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5.
36. CDC. About Notifiable Infectious Diseases and Conditions Data. 2022. [01.04.2023]. Erişim adresi: https://www.cdc.gov/nndss/data-statistics/infectious-tables/about.html.

37. Baker MG, Fidler DP. Global public health surveillance under new international health regulations. Emerging infectious diseases. 2006;12(7):1058.
38. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu. 2016. Hastanelerde Bildirimi Zorunlu Bulaşıcı Hastalıkların Bildirim Mekanizması. https://khgmsaglikhizmetleridb.saglik.gov.tr/Eklenti/22004/0/hastanelerde-bildirimi-zorunlu-bulasici-hastaliklarin-bildirim-mekanizmasipdf.pdf.
39. T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. 2023. Bulaşıcı Hastalıkların İhbarı Ve Bildirim Sistemi Standart Tanı, Sürveyans Ve Laboratuvar Rehberi. [Erişim tarihi 12.01.2023]. Erişim adresi: https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/1442,bhastalikt edavipdf.pdf?0.
40. Demirtas T, Tekiner H. Filiation: a historical term the COVID-19 outbreak recalled in Turkey. Erciyes Medical Journal. 2020;42(3):354-9.
41. Önal Ö, Kalaycı Ö. Türkiye'de Covid-19 Pandemisi Sürecinde, Filyasyon, Sürveyans Ve Temasli Takibi Çalişmalari. Medical Journal of Suleyman Demirel University. 2021;28:241-244.
42. Kardaş A. Cumhuriyet Döneminde Veba Salgınları ve Alınan Önlemler (1923-1947). Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi. 2020;7(4):2054-79.
43. Demirbilek Y, Pehlivantürk G, Özgüler ZÖ, Meşe EA. COVID-19 outbreak control, example of ministry of health of Turkey. Turkish journal of medical sciences. 2020;50(9):489-94.
44. Koca F. Turkey's management of covid-19. Insight Turkey. 2020;22(3):55-66.
45. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı. 2020. Filyasyon ve İzolasyon Takip Sistemi. [Erişim tarihi: 02.04.2023]. Erişim adresi: https://sbsgm.saglik.gov.tr/TR,73584/fitas.html.
46. Choi UY, Kwon YM, Choi JH, Lee J. Activities of an infection control surveillanceworking group for the infection control and prevention of COVID-19. Journal of the Korean Medical Association, 2020;63(9):574-580.
47. Zou H, Shu Y, Feng T. How Shenzhen, China avoided widespread community transmission: a potential model for successful prevention and control of COVID-19. Infectious diseases of poverty. 2020;9(1):1-4.

Bulaşıcı Hastalıklarda Korunma ve Salgın Kontrolü

14

Dercan Gençbaş

İçindekiler

- Giriş
- Bulaşıcı Hastalıklardan Korunma ve Salgın Kontrolü
- Birincil Koruma
- İkincil Koruma
- Üçüncül Koruma
- Salgın Kontrolü
- Bölüm Sonu Özet
- Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları
- Kaynaklar

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Bulaşıcı hastalıktan korunma için kullanılan stratejileri açıklayabilir.
- Bulaşıcı hastalık kontrolünün önemini kavrayabilir.
- Bulaşıcı hastalıklardan korunma stratejilerini bulaş yoluna göre ayırt edebilir.
- Salgından korunma ve salgın durumunda kontrol altına almaya yönelik yapılan uygulamaları bilir.
- Salgın incelemesi ve kontrolü aşamalarını sıralayabilir.

Anahtar Kavramlar: Sürveyans, Birincil koruma, Sanitasyon, Bağışıklama, Salgın kontrolü

3. Aşağıda verilenlerden hangisi salgın kontrolü ve korunma yollarından bireysel önlemlerdendir?

A. Hastalığın semptomlarına sahip ya da yakın temaslı personelin karantina önlemlerinin alınması

B. Personelin aşılanması konusunda teşvik edilmesi

C. Kapalı alanlar ve ortak alanların düzenli olarak havalandırılması

D. El hijyeninin sağlanması

E. Personelin semptomlar açısından takip edilmesi

Cevaplar

1. E 2. A 3. D

Kaynaklar

1. Sayer, KSS. Communicable Disease Control. In: Allender, JA., Rector, C., Warner, KD. Eds. Community & Public Health Nursing Promoting the Public's Health. LWW; 9th edition. 2014. p. 246.
2. Maurer FA. Communicable Diseases. In: Maurer FA, Smith CM. Eds. Community/Public Health Nursing Practice Health for Families and Populations. St. Louis: Saunders Elsevier; 4th Edition. 2009. p. 192-220.
3. Akın, L. Bulaşıcı Hastalıklardan Korunma ve Kontrol. In: Güler Ç, Akın L, Eds. Halk Sağlığı Temel Bilgiler. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi, Genişletilmiş II. 2012. s. 1350-1454.
4. Gençbaş, D. Halk Sağlığı Hemşireliğinde Enfeksiyon Kontrolü. In: Gül HC., Artuk C., Güven GÖ. Eds. Sağlık Bakım Hizmetlerinde Enfeksiyonların Kontrolü ve Önlenmesi. Ankara: Akademisyen Yayınevi; 2022. s. 195.
5. T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği, Erişim adresi: https://www.saglik.gov.tr/TR,10513/saglik-bakanligi-hizmet-ici-egitim-yonetmeligi.html, Erişim tarihi: 01.12.2022
6. T.C. Sağlık Bakanlığı. 2020. T.C. Sağlık Bakanlığı Çocukluk Dönemi Aşı Takvimi. URL: https://asi.saglik.gov.tr/asi-takvimi2 Erişim tarihi: 20.06.2022.
7. T.C. Sağlık Bakanlığı. Sağlık Eğitimi Genel Müdürlüğü. Eğitimciler için Eğitim Rehberi, Bulaşıcı Hastalıklar ve Korunma Rehberi. Ankara: İlkay Ofset Matbaacılık; 2008. s. 89-103.
8. T.C. Sağlık Bakanlığı. 2018. Yetişkin Aşılama. URL: https://asi.saglik.gov.tr/asi-kimlere-yapilir/liste/30-yeti%C5%9Fkin-a%C5%9F%C4%B1lama.html Erişim tarihi: 22.06.2022
9. WHO. 2020. Vector-borne diseases. URL: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/vector-borne-diseases. Erişim tarihi: 16.06.2022
10. Çal A. Vektörlerle Bulaşan Hastalıklar. In: Karatay G., Baş NG. Eds. Bulaşıcı Hastalıklar, Epidemiyolojisi, Yönetimi ve Bakımı. Ankara: Çukurova Nobel Tıp Kitabevi; 2020. s. 125.
11. Grimes DE. Communicable Disease. In: Nies MA, McEwen M, Eds. Community/Public Health Nursing: Promoting the Health of Populations. 8th edition, Saunders. 2018. p. 488-514.

12. Aygar İS, Hoşbul T. Antibiyotik Uygulamaları. In: Gül HC., Artuk C., Güven GÖ. Eds. Sağlık Bakım Hizmetlerinde Enfeksiyonların Kontrolü ve Önlenmesi. Ankara: Akademisyen Yayınevi; 2022. s. 449.
13. Seçkin RT, Akalın H. Bulaşıcı Hastalıklarda Sürveyans: Niçin? Nasıl? Ne Durumdayız? Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi. 2008; 34 (3):135-142.
14. Ünlü H, Çiçek E. Salgın hastalıklardan koruma ve kontrol önlemleri, COVID-19 pandemisi ile mücadele ve yaşanan güçlükler. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 2021;8(1):101-107.
15. Kaya N. Ülkemizdeki bulaşıcı hastalık bildirimlerinin afet yönetimi açısından incelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. 2019.
16. Kurudirek F., Arıkan D. Temas Yolu ile Bulaşan Hastalıklar. In: Karatay G., Baş NG. Eds. Bulaşıcı Hastalıklar, Epidemiyolojisi, Yönetimi ve Bakımı. Ankara: Çukurova Nobel Tıp Kitabevi; 2020. s. 103.
17. T.C. Sağlık Bakanlığı. 2022. Sektörler için Çalışma Afişleri. URL: https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66936/sektorler-icin-calisma-rehberi-afisleri.html Erişim tarihi: 16.06.2022
18. T.C. Sağlık Bakanlığı. 2021. COVID-19 Pandemisinde Sağlık Kurumlarında Çalışma Rehberi ve Enfeksiyon Kontrol Önlemleri. URL: https://covid19.saglik.gov.tr/ Eklenti/40282/0/covid19-saglikkurumlarindacalismarehberiveenfeksiyonkontrolonlem leripdf.pdf Erişim tarihi: 17.06.2022
19. ILO. 2020. COVID-19 and the impact on agriculture and food security. URL. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/briefingnote/wcms_742719.pdf Erişim tarihi: 15.06.2022
20. Önal Ö, Kalaycı Ö. Covid-19 Pandemic in Turkey; Filiation, Surveillance And Contact Tracking. Med J SDU 2021; (ozelsayi-1):241-244.
21. CDC. (2022). How to Protect Yourself & Others. Erişim adresi: https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/prevent-getting-sick/prevention.html. Erişim tarihi: 14.06.2022.

Bulaşıcı Hastalıklarda Sağlık Eğitimi

15

Funda Özpulat

İçindekiler

- Giriş
- Sağlık Eğitimi
- Bulaşıcı Hastalıklarda Sağlık Eğitimi
- Bulaşıcı Hastalıklarda Sağlığı Koruma Düzeylerine Göre Sağlık Eğitimi
- Bölüm Sonu Özet
- Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları
- Kaynaklar

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Sağlık eğitiminin tanımını yapabilir.
- Sağlık eğitiminin önemini kavrayabilir.
- Bulaşıcı hastalıklarda sağlık eğitiminin önemini açıklayabilir.
- Bulaşıcı hastalıklarda sağlığı koruma düzeylerine göre sağlık eğitimi uygulamalarını açıklayabilir.

Anahtar Kavramlar: Bulaşıcı hastalıklar, Sağlık eğitimi, Hemşirelik

Cevaplar

1. D 2. E 3. C

Kaynaklar

1. Allender J.A, Rector C, Warner K.D. Communıty & Publıc health nursıng promoting the public's health. 8th edition. Wolters Kluwer Health; 2014.
2. Yung A, Spelman D, Street A, McCormack J, Sorrell T, Johnson P. Infectious diseases: a clinical approach. 3rd ed. IP Communications Pty Ltd; 2010.
3. Fonkwo P.N. Pricing infectious disease. The economic and health implications of infectious diseases. EMBO Rep. 2008; 9(1): 13-17. doi: 10.1038/embor.2008.110.
4. Akdur R, Piyal B, Çalışkan D, Ocaktan M. E. Halk sağlığı. Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları. Yayın No: 92. 1. Baskı. Ankara; 2011.
5. Wang Y, Li Y, Shen B, Li H, Sun H, Yuan C, Xie H, Li X, Li Y, Guan J, Jia Q, Zhang X. (2022). Nursing ethics for prevention and control of majör infectious disease outbreaks: Chinese expert consensus. International journal of nursing sciences. 2022; 9(1): 5–10. https://doi.org/10.1016/j.ijnss.2021.12.008.
6. Diaz-Valencia P.A. Theoretical conceptions on the theory on health education. Systematic review. Invest Educ Enferm. 2012; 30(3): 378-389.
7. Hacıalioğlu N. Sağlık eğitimi. (Editör: Behice Erci. Halk sağlığı hemşireliği). 1.Baskı. Amasya: Göktuğ Yayınları; 2009.
8. Özvarış Ş. B. Sağlığı geliştirme ve sağlık eğitimi. Hacettepe Üniversitesi Yayınları. Ankara; 2011.
9. T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Eğitimi Genel Müdürlüğü. Eğitimciler için eğitim rehberi sağlık ve sağlığın korunması modülleri. İlkay Ofset Matbaacılık, Sağlık Bakanlığı Yayın No: 722. Ankara; 2008.
10. Savage C.L. Public/Community health and nursing practice carıng for populatıons. Second Edıtıon. F.A. Davis Company. Philadelphia; 2020.
11. Gilbert G.G, Sawyer R.G, McNeill E.B. Health education creating strategies for school and community health. Thırd Edıtıon. Jones and Bartlett Publishers. United States; 2011.
12. Güdücü Tüfekçi F. Sağlığı koruma ve geliştirmede sağlık eğitiminin önemi. (Editör: Birsel Canan Demirbağ. Sağlığı koruma ve geliştirme). 1.Baskı. Poyraz Ofset. Amasya; 2016.
13. Nigusie M, Alebaches H. Public health nursing. USAID Cooperative Agreement No. 663-A-00-00-0358-00. University of Gondar; 2003.
14. Söyler S, Çavmak Ş. Temel sağlık hizmetleri bağlamında sağlık eğitimi ve bağımlılıkla mücadele. Iksad Publications. Ankara; 2020.
15. Lightfoot K.L. Communicable disease control. (Edıtor: Cherie Rector. Community and public health nursing promoting the public's health). Ninth Edition. Wolters Kluwer. Philadelphia; 2018.
16. World Health Organization (WHO). Health education: theoretical concepts, effective strategies and core competencies. Regional Office for the Eastern Mediterranean, 2012. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/119953/EMRPUB_2012_EN_1362.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Erişim Tarihi: 07.05.2022.
17. The European Association for the Education of Adults (EAEA). EAEA Polıcy Paper Adult Educatıon & Health. https://eaea.org/about-us/. Erişim Tarihi: 09.05.2022.

18. Carrico R.M, Garrett H, Balcom D, Glowicz J.B. Infection prevention and control core practices: A roadmap for nursing practice. Nursing. 2018 Aug; 48(8): 22-28. doi: 10.1097/01.NURSE.0000541385.06363.73.

19. Meade C.D. Community health education (Edıtor: Mary A. Nies, Melanie McEwen. Community/Public Health Nursing. Promoting the Health of Population). Seventh edıtıon. Saunders; 2017.

20. T.C. Sağlık Bakanlığı. Bulaşıcı hastalıklar ile mücadele rehberi. https://hsgm.saglik.gov.tr/dosya/mevzuat/genelge/Bulasici-Hastaliklar-ile-Mucadele-Rehberi-Genelgesi-2017-11.pdf. Erişim Tarihi:01.05.2022.

21. Ivanov L.L, Blue C.L. Publıc health nursıng leadership, policy & practice. Library of Congress Control Number: 2007942029. USA; 2008.

22. European Centre for Disease Prevention and Control. Infection prevention and control in the household management of people with suspected or confirmed coronavirus disease (COVID-19). Stockholm: ECDC; 2020. https://www.ecdc.europa.eu/en/publications-data/infection-prevention-control-household-management-covid-19. Erişim Tarihi: 02.05.2022.

23. Hacettepe İç Hastalıkları Derneği. COVID-19 Pandemi Raporu (20 Mart-20 Kasım 2020). Hacettepe İç Hastalıkları Derneği Yayınları: 6. Uzerler Matbaası Ankara; 2021. http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/handle/11655/23314. Erişim Tarihi: 08.11.2022.

24. Kartal A, Ergin E, Kanmış H.D. COVID-19 Pandemik salgın döneminde yaşam kalitesini artırmaya yönelik sağlıklı beslenme ve fiziksel aktivite önerileri. Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi. 2020; COVID-19 Özel Sayı: 149-155.

25. Landry M.D, Tupetz A, Jalovcic D, Sheppard P, Jesus T.S, Raman S.R. The novel coronavirus (COVID-19): Making a connection between ınfectious disease outbreaks and rehabilitation. Physiother Can. 2020 Nov 1;72(4):325-327. doi: 10.3138/ptc-2020-0019.

Bulaşıcı Hastalıklar ve Tek Sağlık Yaklaşımı

16

Nilay Ercan Şahin
Mücahide Öner

İçindekiler

- Giriş
- Tek Sağlık Kavramı Tarihsel Gelişimi
- Tek Sağlık Kavramı
- Bulaşıcı Hastalıklar ve Tek Sağlık Yaklaşımı
- Zoonozlarla Bulaşan Hastalıklar
- Antimikrobiyal Direnç
- Gıda Güvenliği
- Tek Sağlık Yaklaşımı ve Hemşirelik
- Bölüm Sonu Özet
- Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları
- Kaynaklar

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Tek sağlık tanımını yapabilir.
- Tek sağlık yaklaşımının önemini kavrayabilir.
- Tek sağlık ve hemşirelik arasındaki ilişkiyi açıklayabilir.

Anahtar Kavramlar: Tek sağlık, Antimikrobiyal direnç, Gıda güvenliği, Tek sağlık yaklaşımı

Cevaplar

1. B 2. E 3. C

Kaynaklar

1. WHO. One Health. 2017. [Erişim tarihi: 01.06.2022]. Erişim adresi: : https://www.who .int/news-room/questions-and-answers/item/one-health.
2. Gibbs EPJ. The evolution of One Health: a decade of progress and challenges for the future. Veterinary Record. 2014;174(4):85-91.
3. Kaplan B, Scott C. Who coined the term "One Medicine". One Health Initiative May. 2011;19:2011.
4. Yılmaz O, Oymak S, Serpen A. Zoonozlarla Mücadelede Veteriner Halk Sağlığı ve Tek Sağlık. TVHB İzmir Veteriner Hekimler Odası, Veteriner Halk Sağlığı Çalışma Grubu Yayını. 2018:1-64.
5. Atlas RM. One Health: its origins and future. One Health: the human-animal-environment interfaces in emerging infectious diseases: The concept and examples of a One Health approach. 2012:1-13.
6. Kahn LH, Kaplan B, Monath TP, Steele JH. Teaching "one medicine, one health". The American journal of medicine. 2008;121(3):169-70.
7. Saunders LZ. Virchow's contributions to veterinary medicine: celebrated then, forgotten now. Veterinary Pathology. 2000;37(3):199-207.
8. Cook R. Karesh W. Osofsky S. (2004). One World, One Health: Building interdisciplinary bridges to health in a globalized world. Wildlife Conservation Society, Bronx, New York, USA. [Erişim tarihi: 01.06.2022]. Erişim adresi: http://www. oneworldonehealth. org/sept2004/owoh sept04. html
9. Weich S. Prevention of the common mental disorders: a public health perspective. Psychological medicine. 1997;27(4):757-64.
10. Serpen A. Tek Sağlık Türk Tabipleri Birliği. 2020. [Erişim tarihi: 03.07.2022]Erişim adresi:: https://www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor_6/covid19-rapor_6_Part78.pdf.
11. Rabinowitz P, Conti L. One Health and emerging infectious diseases: clinical perspectives. One Health: The human-animal-environment interfaces in emerging infectious diseases: The concept and examples of a One Health Approach. 2013:17-29.
12. One Health Commission. What is One Health? 2022. [Erişim tarihi: 05.08.2022] [Erişim adresi:: https://www.onehealthcommission.org/en/why_one_health/what_is_one_health/.
13. WHO. One Health 2017. 2022. [Erişim tarihi: 05.07.2022.]. Erişim adresi: https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/one-health.
14. Atlas RM, Maloy S. The future of one health. Microbiology Spectrum. 2014;2(1):2.1. 15.
15. King L. Triple threat to health: an imperative for one health Congressional briefing2008. [Erişim tarihi: 08.07.2022] Erişim adresi:: http://www.asm.org/images/pdf /KingPresentation.pdf
16. Beard CB, Eisen RJ, Barker C, Garofalo J, Hahn M, Hayden M, et al. Ch. 5: vectorborne diseases. US Global Change Research Program, Washington, DC; 2016.
17. WHO.One Health: World Health Organisation.2022. [Erişim tarihi: 05.06.2022]. Erişim adresi:: https://www.who.int/europe/initiatives/one-health.

18. Bryant SJ. Zoonoses and Public Health. Journal of Agricultural & Food Information. 2009;10(2):163-9.
19. WHO.Zoonoses: World Health Organisation. 2020. [Eriim tarihi: 08.07.2022]. [Erişim adresi:: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/zoonoses.
20. Shaheen MNF. The concept of one health applied to the problem of zoonotic diseases. Rev Med Virol. 2022;32(4):e2326.
21. Jones KE, Patel NG, Levy MA, Storeygard A, Balk D, Gittleman JL, et al. Global trends in emerging infectious diseases. Nature. 2008;451(7181):990-3.
22. Daszak P, das Neves C, Amuasi J, Haymen D, Kuiken T, Roche B, et al. Workshop report on biodiversity and pandemics of the Intergovernmental Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. 2020. IPBES Secretariat. https://doi.org/10.5281/zenodo.4158500
23. WHO.A health perspective on the role of the environment in One Health: World Health Organisation.2022. [Erişim tarihi: 12.06.2022]. Erişim adresi:: https://www.who.int/europe/publications/i/item/WHO-EURO-2022-5290-45054-64214.
24. Calleri G, Angheben A, Albonico M. Neglected tropical diseases in Europe: rare diseases and orphan drugs? : Springer; 2019.:3-5.
25. Schlagenhauf P, Weld L, Goorhuis A, Gautret P, Weber R, von Sonnenburg F, et al. Travel-associated infection presenting in Europe (2008–12): an analysis of EuroTravNet longitudinal, surveillance data, and evaluation of the effect of the pre-travel consultation. The Lancet Infectious Diseases. 2015;15(1):55-64.
26. Finlay BB, Conly J, Coyte PC, Dillon J-AR, Douglas G, Goddard E, et al. When Antibiotics Fail: The Expert Panel on the Potential Socio-Economic Impacts of Antimicrobial Resistance in Canada. 2019.
27. Robinson TP, Bu D, Carrique-Mas J, Fèvre EM, Gilbert M, Grace D, et al. Antibiotic resistance is the quintessential One Health issue. Transactions of the Royal Society of Tropical Medicine and Hygiene. 2016;110(7):377-80.
28. O'Neill J. Tackling drug-resistant infections globally: final report and recommendations. 2016.
29. Frieri M, Kumar K, Boutin A. Antibiotic resistance. J Infect Public Heal. 2017;10(4):369-78.
30. Sabtu N, Enoch D, Brown N. Antibiotic resistance: what, why, where, when and how? British medical bulletin. 2015;116(1).
31. Collignon P, Beggs JJ, Walsh TR, Gandra S, Laxminarayan R. Anthropological and socioeconomic factors contributing to global antimicrobial resistance: a univariate and multivariable analysis. The Lancet Planetary Health. 2018;2(9):e398-e405.
32. Velazquez-Meza ME, Galarde-López M, Carrillo-Quiróz B, Alpuche-Aranda CM. Antimicrobial resistance: One Health approach. Vet World. 2022;15(3):743-9.
33. Jans C, Sarno E, Collineau L, Meile L, Stärk KD, Stephan R. Consumer exposure to antimicrobial resistant bacteria from food at Swiss retail level. Frontiers in microbiology. 2018;9:362.
34. FAO. Antimicrobial resistance and foods of plant origin summary report of an FAO meeting of experts FAO antimicrobial resistance working group. 2018. [Erişim tarihi: 15.06.2022]. Erişim adresi:: www.fao.org/antimicrobial-resistance.
35. WHO. WHO's first ever global estimates of foodborne diseases find children under 5 account for almost one third of deaths. 2015. [Erişim tarihi 09.07.2022]. [Erişim adresi:: https://www.who.int/news/item/03-12-2015-who-s-first-ever-global-estimates-of-foodborne-diseases-find-children-under-5-account-for-almost-one-third-of-deaths.

36. Bacanlı M, Başaran N. Importance of antibiotic residues in animal food. Food and Chemical Toxicology. 2019;125:462-6.
37. WHO. WHO estimates of the global burden of foodborne diseases: foodborne disease burden epidemiology reference group 2007-2015. 2015. [Erişim tarihi: 04.08.2022]. Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/199350/9789241565165_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y
38. Premji SS, Hatfield J. Call to Action for Nurses/Nursing. Biomed Res Int. 2016;2016:3127543.
39. Lee G, Clark AM, Thompson DR. F lorence N ightingale–never more relevant than today. J Adv Nurs. 2013;69(2):245-6.
40. Bahar Z, Aydoğdu NG. Çevre, sağlık, araştırma ve hemşirelik. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi. 2015;8(2):119-22.
41. Bayındır SK, Biçer S. Holistik hemşirelik bakımı. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi. 2019;4(1):25-9.
42. Nahidi F, Gholami R, Rashidi Y, Majd HA. Relationship between air pollution and preeclampsia in pregnant women: a case--control study. Eastern Mediterranean Health Journal. 2013;19.
43. Puett RC, Hart JE, Yanosky JD, Spiegelman D, Wang M, Fisher JA, et al. Particulate matter air pollution exposure, distance to road, and incident lung cancer in the nurses' health study cohort. Environmental health perspectives. 2014;122(9):926-32.
44. Riha J, Karabarinde A, Ssenyomo G, Allender S, Asiki G, Kamali A, et al. Urbanicity and lifestyle risk factors for cardiometabolic diseases in rural Uganda: a cross-sectional study. PLoS medicine. 2014;11(7):e1001683.
45. International Council of Nursing. Advocating for protection, value and investment in nursing. 2021.[Erişim tarihi: 19.07.2022[. Erişim adresi: https://www.icn.ch/node/1518.
46. Corless IB, Nardi D, Milstead JA, Larson E, Nokes KM, Orsega S, et al. Expanding nursing's role in responding to global pandemics 5/14/2018. Nursing outlook. 2018;66(4):412-5.
47. DOUQUESNE Universyt School of Nursing. Nurses Responding to Global Pandemics. 2020 Erişim tarihi: 01.1.2022]. Erişim adresi: : https://onlinenursing.duq.edu/blog/nurses-responding-to-global-pandemics/.
48. Marmot M, Friel S, Bell R, Houweling TA, Taylor S. Closing the gap in a generation: health equity through action on the social determinants of health. The lancet. 2008;372(9650):1661-9.
49. Council IN. Nurses convene in Malta to share knowledge, discuss global health priorities. International Nursing Review. 2011;58(3):2.
50. Klopper HC, Hill M. Global advisory panel on the future of nursing (GAPFON) and global health. Journal of nursing scholarship: an official publication of Sigma Theta Tau International Honor Society of Nursing. 2015;47(1):3-4.
51. Blaney P. Senior nursing leadership–capacity building at the global level. International Nursing Review. 2012;59(1):40-7.
52. Erkyihun GA, Gari FR, Edao BM, Kassa GM. A review on One Health approach in Ethiopia. One Health Outlook. 2022;4(1):8.
53. Machalaba CC, Salerno RH, Barton Behravesh C, Benigno S, Berthe FC, Chungong S, et al. Institutionalizing One Health: from assessment to action. Health security. 2018;16(S1):S-37-S-43.
54. Lee K, Brumme ZL. Operationalizing the One Health approach: the global governance challenges. Health policy and planning. 2013;28(7):778-85.

Bulaşıcı Hastalıklarda Psikososyal Yaklaşım

17

Sinem Üzar Özçetin

İçindekiler

- Giriş
- Bulaşıcı Hastalıklar ve Psikososyal Yanıtlar
- Bulaşıcı Hastalıklarda Psikososyal Destek ve Güçlenme
- Bulaşıcı Hastalıklara Psikososyal Yaklaşımda Hemşirelik Bakımı
- Bölüm Sonu Özet
- Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları
- Kaynaklar

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Bulaşıcı hastalıkların psikososyal etkilerini kavrayabilir.
- Bulaşıcı hastalıklarda psikososyal destek ve önemini tartışabilir.
- Bulaşıcı hastalıklara psikososyal yaklaşımda hemşirelik bakımını açıklayabilir.

Anahtar Kavramlar: Hemşirelik, Psikoloji, Psikososyal yaklaşım, Psikososyal yanıt

2. Aşağıdakilerden hangisi bulaşıcı hastalık süreçlerinde bireye verilebilecek destek yaklaşımıdır?

A) Psikolojik ilk yardım sürecinin aktive edilmesi yoluyla bireye özgü etkin ve gereksinilen yardımı sunma

B) Bireyin psikolojik tepkilerini görmezden gelme

C) Bireyin adaptif olmayan baş etme süreçlerini destekleme

D) Etkileşim yoluyla bulaşın güçlüğünü anlatma

E) Yaş ve cinsiyet gibi demografik değişkenlere öncelik verme

3. Aşağıdakilerden hangisi pozitif psikolojinin bulaşıcı hastalık süreçlerinde bireyler üzerine etkilerinden değildir?

A) Travma sonrası büyüme

B) Hayata ilişkin yeni anlam bulma

C) Başa çıkma, öz şefkat, cesaret, olumlu duygulara ve duygulanıma sahip olma

D) Olumsuz yaşam perspektifini pekiştirme

E) Psikolojik sağlamlığı destekleme

4. Aşağıdakilerden hangisi bulaşıcı hastalıklarda psikososyal destek sürecinde hemşirelik bakımında önemli ilkeler içerisinde yer alır?

A) Güvenlik

B) Kendini ve toplumu güçlendirme

C) Etkileşim ve sakinlik

D) Umut

E) Hepsi

Cevaplar

1. E 2. A 3. D 4. E

Kaynaklar

1. Sim HS, How CH. Mental health and psychosocial support during healthcare emergencies–COVID-19 pandemic. Singapore medical journal. 2020;61(7):357.
2. Khan S, Huremović D. Psychology of the pandemic. Psychiatry of Pandemics: Springer; 2019. p. 37-44.
3. Malecki KM, Keating JA, Safdar N. Crisis communication and public perception of COVID-19 risk in the era of social media. Clinical Infectious Diseases. 2021;72(4):697-702.

4. Javed S, Parveen H. Adaptive coping strategies used by people during coronavirus. Journal of Education and Health Promotion. 2021;10.
5. Romagnani P, Gnone G, Guzzi F, Negrini S, Guastalla A, Annunziato F, et al. The COVID-19 infection: lessons from the Italian experience. Journal of public health policy. 2020;41(3):238-44.
6. Pragholapati A. Mental health in pandemic covid-19. Available at SSRN. 2020;3596311.
7. McGinty E, Presskreischer R, Han H. L., BC.(2020). Psychological distress and loneliness reported by US adults in 2018 and April 2020. JAMA. 2020.
8. Leahy R. Coronavirus Anxiety. How to handle fear while pursuing safety. Psychology Today. 2020.
9. Paul M, Devi N. Managing mental & psychological wellbeing amidst COVID-19 pandemic: Positive psychology interventions. 2021.
10. Lee SW, Yang JM, Moon SY, Yoo IK, Ha EK, Kim SY, et al. Association between mental illness and COVID-19 susceptibility and clinical outcomes in South Korea: a nationwide cohort study. The Lancet Psychiatry. 2020;7(12):1025-31.
11. Morganstein JC, Fullerton CS, Ursano RJ, Donato D, Holloway HC. Pandemics: health care emergencies. Textbook of disaster psychiatry. 2017;2:270-84.
12. Stein MB. COVID-19 and Anxiety and Depression in 2020. Depression and anxiety. 2020;37(4):302.
13. Mosheva M, Hertz-Palmor N, Dorman Ilan S, Matalon N, Pessach IM, Afek A, et al. Anxiety, pandemic-related stress and resilience among physicians during the COVID-19 pandemic. Depression and anxiety. 2020;37(10):965-71.
14. Shevlin M, Nolan E, Owczarek M, McBride O, Murphy J, Gibson Miller J, et al. COVID-19-related anxiety predicts somatic symptoms in the UK population. British Journal of Health Psychology. 2020;25(4):875-82.
15. Makamure M, Makamure M, Mendiola W, Renteria D, Repp M, Willden A. A review of critical care nursing and disease outbreak preparedness. Dimensions of Critical Care Nursing. 2013;32(4):157-61.
16. Van BT, Basnayake A, Wurie F, Jambai M, Koroma A, Muana A, et al. Psychosocial effects of an Ebola outbreak at individual, community and international levels. Bull World Health Organ. 2016;94(3):210-4.
17. Lee SM, Kang WS, Cho A-R, Kim T, Park JK. Psychological impact of the 2015 MERS outbreak on hospital workers and quarantined hemodialysis patients. Comprehensive psychiatry. 2018;87:123-7.
18. Al Najjar N, Attar L, Farahat F, Al Thaqafi A. Psychobehavioural responses to the 2014 Middle East respiratory syndrome-novel corona virus [MERS CoV] among adults in two shopping malls in Jeddah, western Saudi Arabia. EMHJ-Eastern Mediterranean Health Journal. 2016;22(11):817-23.
19. Caggiano G, Castelnuovo E, Kima R. The global effects of Covid-19-induced uncertainty. Economics Letters. 2020;194:109392.
20. Taylor S. The psychology of pandemics: Preparing for the next global outbreak of infectious disease. 2019.
21. Read M. Effects of Quarantine. Emerg Infect Dis. 2004;10:1206-12.
22. Rajkumar R. COVID-19 y salud mental: una revisión de la literatura existente. Revista asiática de psiquiatría. 2020;102066.

23. Wang C, Pan R, Wan X, Tan Y, Xu L, Ho CS, et al. Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 coronavirus disease (COVID-19) epidemic among the general population in China. International journal of environmental research and public health. 2020;17(5):1729.
24. Fardin MA. COVID-19 and anxiety: A review of psychological impacts of infectious disease outbreaks. Archives of clinical infectious diseases. 2020;15(COVID-19).
25. Huang Y, Zhao N. Generalized anxiety disorder, depressive symptoms and sleep quality during COVID-19 outbreak in China: a web-based cross-sectional survey. Psychiatry research. 2020;288:112954.
26. González-Sanguino C, Ausín B, Castellanos MÁ, Saiz J, López-Gómez A, Ugidos C, et al. Mental health consequences during the initial stage of the 2020 Coronavirus pandemic (COVID-19) in Spain. Brain, behavior, and immunity. 2020;87:172-6.
27. Schäfer SK, Sopp MR, Schanz CG, Staginnus M, Göritz AS, Michael T. Impact of COVID-19 on public mental health and the buffering effect of a sense of coherence. Psychotherapy and psychosomatics. 2020;89(6):386-92.
28. Fisher JR, Tran TD, Hammarberg K, Sastry J, Nguyen H, Rowe H, et al. Mental health of people in Australia in the first month of COVID-19 restrictions: a national survey. Medical journal of Australia. 2020;213(10):458-64.
29. Bao Y, Sun Y. Meng Sh., Shi J., Lu L.(2020). 2019-nCoV epidemic: Address mental health care to empower society. The Lancet. 2020;395(10224):30309-3.
30. Kaslow NJ, Friis-Healy EA, Cattie JE, Cook SC, Crowell AL, Cullum KA, et al. Flattening the emotional distress curve: A behavioral health pandemic response strategy for COVID-19. American Psychologist. 2020;75(7):875.
31. Soklaridis S, Lin E, Lalani Y, Rodak T, Sockalingam S. Mental health interventions and supports during COVID-19 and other medical pandemics: A rapid systematic review of the evidence. General hospital psychiatry. 2020;66:133-46.
32. Dodgson JE, Tarrant M, Chee YO, Watkins A. New mothers' experiences of social disruption and isolation during the severe acute respiratory syndrome outbreak in Hong Kong. Nursing & health sciences. 2010;12(2):198-204.
33. Schwerdtle PM, De Clerck V, Plummer V. Experiences of Ebola survivors: causes of distress and sources of resilience. Prehospital and disaster medicine. 2017;32(3):234-9.
34. Peng EY-C, Lee M-B, Tsai S-T, Yang C-C, Morisky DE, Tsai L-T, et al. Population-based post-crisis psychological distress: an example from the SARS outbreak in Taiwan. Journal of the Formosan Medical Association. 2010;109(7):524-32.
35. Matua GA, Van der Wal DM. Living under the constant threat of Ebola: a phenomenological study of survivors and family caregivers during an Ebola outbreak. Journal of Nursing Research. 2015;23(3):217-24.
36. Kamara S, Walder A, Duncan J, Kabbedijk A, Hughes P, Muana A. Mental health care during the Ebola virus disease outbreak in Sierra Leone. Bulletin of the World Health Organization. 2017;95(12):842.
37. Chew QH, Wei KC, Vasoo S, Chua HC, Sim K. Narrative synthesis of psychological and coping responses towards emerging infectious disease outbreaks in the general population: practical considerations for the COVID-19 pandemic. Singapore medical journal. 2020;61(7):350.
38. Xiang Y-T, Zhao Y-J, Liu Z-H, Li X-H, Zhao N, Cheung T, et al. The COVID-19 outbreak and psychiatric hospitals in China: managing challenges through mental health service reform. International journal of biological sciences. 2020;16(10):1741.

39. Park S-C, Park YC. Mental health care measures in response to the 2019 novel coronavirus outbreak in Korea. Psychiatry investigation. 2020;17(2):85.
40. Mak WW, Law RW, Woo J, Cheung FM, Lee D. Social support and psychological adjustment to SARS: The mediating role of self-care self-efficacy. Psychology and Health. 2009;24(2):161-74.
41. Lau AL, Chi I, Cummins RA, Lee TM, Chou K-L, Chung LW. The SARS (Severe Acute Respiratory Syndrome) pandemic in Hong Kong: Effects on the subjective wellbeing of elderly and younger people. Aging and mental health. 2008;12(6):746-60.
42. Puterman E, Delongis A, Lee-Baggley D, Greenglass E. Coping and health behaviours in times of global health crises: Lessons from SARS and West Nile. Global Public Health. 2009;4(1):69-81.
43. Depoux A, Martin S, Karafillakis E, Preet R, Wilder-Smith A, Larson H. The pandemic of social media panic travels faster than the COVID-19 outbreak. Oxford University Press; 2020. p. taaa031.
44. Shimizu K. 2019-nCoV, fake news, and racism. The lancet. 2020;395(10225):685-6.
45. Baumstarck K, Alessandrini M, Hamidou Z, Auquier P, Leroy T, Boyer L. Assessment of coping: a new french four-factor structure of the brief COPE inventory. Health and quality of life outcomes. 2017;15(1):1-9.
46. Lazarus RS, Folkman S. Stress, appraisal, and coping: Springer publishing company; 1984.
47. Yeung DY-L, Fung HH. Age differences in coping and emotional responses toward SARS: a longitudinal study of Hong Kong Chinese. Aging and Mental Health. 2007;11(5):579-87.
48. Falkenbach M, Greer SL. Denial and distraction: How the populist radical right responds to COVID-19; comment on "a scoping review of PRR parties' influence on welfare policy and its implication for population health in Europe". International Journal of Health Policy and Management. 2021;10(9):578-80.
49. Budimir S, Probst T, Pieh C. Coping strategies and mental health during COVID-19 lockdown. Journal of Mental Health. 2021;30(2):156-63.
50. Yamaguchi K, Takebayashi Y, Miyamae M, Komazawa A, Yokoyama C, Ito M. Role of focusing on the positive side during COVID-19 outbreak: Mental health perspective from positive psychology. Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy. 2020;12(S1):S49.
51. Kim S-Y. A convergence study of stress caused by the epidemic of COVID-19, quality of life and positive psychological capital. Journal of the Korea Convergence Society. 2020;11(6):423-31.
52. Waters L, Algoe SB, Dutton J, Emmons R, Fredrickson BL, Heaphy E, et al. Positive psychology in a pandemic: Buffering, bolstering, and building mental health. The Journal of Positive Psychology. 2022;17(3):303-23.
53. Chiang H-H, Chen M-B, Sue I-L. Self-state of nurses in caring for SARS survivors. Nursing ethics. 2007;14(1):18-26.
54. Mok E, Chung BP, Chung JW, Wong TK. An exploratory study of nurses suffering from severe acute respiratory syndrome (SARS). International journal of nursing practice. 2005;11(4):150-60.
55. Rabelo I, Lee V, Fallah MP, Massaquoi M, Evlampidou I, Crestani R, et al. Psychological distress among Ebola survivors discharged from an Ebola treatment unit in Monrovia, Liberia–a qualitative study. Frontiers in public health. 2016:142.

56. Foye U, Dalton-Locke C, Harju-Seppänen J, Lane R, Beames L, Vera San Juan N, et al. How has COVID-19 affected mental health nurses and the delivery of mental health nursing care in the UK? Results of a mixed-methods study. Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing. 2021;28(2):126-37.
57. Shah K, Bedi S, Onyeaka H, Singh R, Chaudhari G. The role of psychological first aid to support public mental health in the COVID-19 pandemic. Cureus. 2020;12(6).
58. Sulaiman AH, Ahmad Sabki Z, Jaafa MJ, Francis B, Razali KA, Juares Rizal A, et al. Development of a remote psychological first aid protocol for healthcare workers following the COVID-19 pandemic in a university teaching hospital, Malaysia. Healthcare; 2020: MDPI.
59. Yuan K, Gong Y-M, Liu L, Sun Y-K, Tian S-S, Wang Y-J, et al. Prevalence of posttraumatic stress disorder after infectious disease pandemics in the twenty-first century, including COVID-19: a meta-analysis and systematic review. Molecular psychiatry. 2021;26(9):4982-98.

Bulaşıcı Hastalıklar ve Oyun Teorisi Yaklaşımı

18

Funda Aslan

İçindekiler

- Giriş
- Oyun ve Oyunlaştırmaya Genel Bakış
- Bulaşıcı Hastalıklarda Oyunlaştırma Yaklaşımının Kullanımı
- Bölüm Sonu Özet
- Kaynaklar

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Bulaşıcı hastalıkları önleme, korunma ve yönetme sürecinde neden farklı yaklaşımlara ihtiyaç duyulduğunu açıklayabilir.
- Sağlık davranışı oluşturma ve oyunlaştırma arasındaki ilişkiyi açıklayabilir.
- Oyunlaştırma yaklaşımının bulaşıcı hastalıklar kapsamında nasıl kullanılacağına ilişkin örnekler verebilir.

Anahtar Kavramlar: Bulaşıcı hastalıklar, Oyunlaştırma, Oyunlaştırma Teorisi, Hemşirelik

Bölüm Sonu Özet

Küreselleşme, iklimsel ve çevresel değişimler bulaşıcı hastalıkları bu yüz yılda da halk sağlığının önemle ele alınması gereken konusu hâline getirmektedir. Bu gerekçeler hemşirelere farklı sorumluluklar yüklerken teknolojik dönüşüm/dijitalleşmenin sağladığı fırsatları da kullanma ve yeni araçlar geliştirme yönünde teşvik etmektedir. Bu bölümde oyunlaştırma yaklaşımının, bulaşıcı hastalıkların önlenmesi, korunma, mücadele ve yönetilmesi süreçlerinde aktif bir şekilde hizmet sunan hemşireler için alternatif bir araç olacağı ve farklı hastalıklar bağlamında uygulamalara entegre edilebileceğine ilişkin örnekler sunulmuştur. Oyunlaştırma ile sağlığı koruma ve geliştirme yaklaşımlarının temel adımlarının benzerliği, bu yaklaşımın hemşireler tarafından topluma/bireylere yönelik geliştirilecek uygulamaların geliştirilme ve kabullenilme süreçlerini kolaylaştıracağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

1. WHO. A year without precedent: WHO's COVID-19 response [Internet]. 2020 [cited 2021 Nov 25]. Available from: https://www.who.int/news-room/spotlight/a-year-without-precedent-who-s-covid-19-response
2. Suppan M, Gartner B, Golay E, Stuby L, White M, Cottet P, et al. Teaching adequate prehospital use of personal protective equipment during the COVID-19 pandemic: Development of a gamified e-learning module. JMIR Serious Games [Internet]. 2020 Jun 12 [cited 2022 Sep 28];8(2):e20173. Available from: https://games.jmir.org/2020/2/e20173
3. Raikhel AV, Blau K, Alberty K, Cornia P, Rodriguez RA, Steinberg KP, et al. Vax the Max, a Gamification Intervention for COVID-19 Vaccination Task Engagement in the Inpatient Setting. Am J Med Qual [Internet]. 2023 Jan 1 [cited 2023 Feb 6];38(1):47–56. Available from: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36472420/
4. Johnson D, Deterding S, Kuhn K, … AS-I, 2016 U. Gamification for health and wellbeing: A systematic review of the literature. Elsevier [Internet]. 2016 [cited 2020 Oct 8]; Available from: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2214782916300380
5. Cugelman B. Gamification: what it is and why it matters to digital health behavior change developers. JMIR games.jmir.org. 2013;1(1):e3.
6. Volkova II. Four pillars of gamification. Middle East J Sci Res [Internet]. 2013 [cited 2023 Jan 27];13(SPLISSUE):149–52. Available from: https://www.academia.edu/download/51591557/27.pdf
7. Sezgin S, Bozkurt A, … EY-MAE, 2018 U. Oyunlaştırma, eğitim ve kuramsal yaklaşımlar: Öğrenme süreçlerinde motivasyon, adanmışlık ve sürdürebilirlik. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Derg [Internet]. 2018 [cited 2023 Jan 27];45:169–89. Available from: https://dergipark.org.tr/en/pub/maeuefd/article/339909
8. Aydemir O. Türkiye Oyun Sektörü Raporu. 2017.
9. Avci K, Avşar Z. Dijital Sağlık Oyunları. TRT Akad. 2016;2(2):474486.

10. DeSmet A, Van Ryckeghem D, Compernolle S, Baranowski T, Thompson D, Crombez G, et al. A meta-analysis of serious digital games for healthy lifestyle promotion. Vol. 69, Preventive Medicine. Academic Press Inc.; 2014. p. 95–107.

11. Zichermann, G., & Cunningham C. Gamification by Design Implementing Game Mechanics in Web and Mobile Apps. Sebastopol, CA O'Reilly Media. - References - Scientific Research Publishing [Internet]. O'Reilly Media, Inc.; 2011 [cited 2023 Jan 27]. 1–2 p. Available from: https://books.google.com/books?hl=tr&lr=&id=zZcpuMRpAB8C&oi=fnd&pg=PR7&dq=Zicher-mann,+G.,+%26+Cunningham,+C.+(2011).+Gamification+by+design:+Implementing+game+mechanics+in+web+and+mobile+apps.+O%27Reilly+Media,+Inc&ots=UvR875wcac&sig=JACuYwSmLmZHbxc4-nziv

12. Merih YD, Alioğulları A, Kocabey MY, Gülşen Ç, Sezer A. Hemşirelikte İnovasyon Kültürü Oluşturma; Bir Başarı Öyküsü. Zeynep Kamil Tıp Bülteni [Internet]. 2019 Sep 15 [cited 2022 Jan 18];50(3):175–81. Available from: https://dergipark.org.tr/en/pub/zktipb/issue/47961/559616

13. Infectious disease in an era of global change. nature.com [Internet]. [cited 2023 Jan 31]; Available from: https://www.nature.com/articles/s41579-021-00639-z

14. Bekis Bozkurt H. An Overview of Vaccine Rejection and Review of Literature. Kafkas J Med Sci [Internet]. 2018 [cited 2023 Feb 6];8(1):71–6. Available from: https://dergipark.org.tr/en/pub/kaftbd/issue/36818/420869

15. Şimşek Orhon F. Genişletilmiş Bağışıklama Programına Her Yönüyle Bakış. OSMANGAZİ J Med [Internet]. 2020 [cited 2023 Feb 6];6–14. Available from: https://dergipark.org.tr/en/pub/otd/issue/52137/681563

16. Lane S, MacDonald NE, Marti M, Dumolard L. Vaccine hesitancy around the globe: Analysis of three years of WHO/UNICEF Joint Reporting Form data-2015–2017. Vaccine [Internet]. 2018 [cited 2023 Feb 6];36(26):3861–7. Available from: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264410X18304195

17. Mohamad UH. Sedar Mobıle Applıcatıon For Antıbıotıc Resıstance Awareness. J Mech Contin Math Sci [Internet]. 2020 [cited 2023 Feb 7];spl9(1):1–10. Available from: http://jmcms.s3.amazonaws.com/wp-content/uploads/2020/05/24093747/wccest-20191001-1-4.pdf

18. Mohamad UH, Abdul Hakim IN, Ali-Akbari M. Usability of a gamified antibiotic resistance awareness mobile application: A qualitative evaluation. IET Networks [Internet]. 2022 [cited 2023 Feb 7]; Available from: https://ietresearch.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1049/ntw2.12075

19. Wortberg A, Perscheid G, Moormann J, Vo LNQ. Towards the Design of a Gamified Application to Increase Tuberculosis Treatment Adherence in Vietnam. 2023 [cited 2023 Feb 7]; Available from: https://scholarspace.manoa.hawaii.edu/bitstreams/a9a5c9bc-39e1-488e-b8e0-a12c851f7808/download

20. Montagni I, Mabchour I, Tzourio C. Digital gamification to enhance vaccine knowledge and uptake: Scoping review [Internet]. Vol. 8, JMIR Serious Games. 2020 [cited 2023 Jan 31]. Available from: https://games.jmir.org/2020/2/e16983

21. Eley CV, Young VL, Hayes CV, Verlander NQ, McNulty CAM. Young People's Knowledge of Antibiotics and Vaccinations and Increasing This Knowledge Through Gaming: Mixed-Methods Study Using e-Bug. JMIR Serious Games 2019;7(1)e10915 https//games.jmir.org/2019/1/e10915 [Internet]. 2019 Feb 1 [cited 2022 Sep 28];7(1):e10915. Available from: https://games.jmir.org/2019/1/e10915

22. Jeremiah C, Petersen E, Nantanda R, Mungai BN, Migliori GB, Amanullah F, et al. The WHO Global Tuberculosis 2021 Report – not so good news and turning the tide back to End TB. Int J Infect Dis [Internet]. 2022 [cited 2023 Feb 7]; Available from: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1201971222001497

23. Sudana D, Emanuel AW, Suyoto, Fornia AS. Applying social-gamification for interactive learning in tuberculosis education. Int J Adv Comput Sci Appl [Internet]. 2020 [cited 2023 Feb 7];11(3):335–41. Available from: https://www.researchgate.net/profile/Andi-Emanuel/publication/340290591_Applying_Social-Gamification_for_Interactive_Le arning_in_Tuberculosis_Education/links/5e828cb192851caef4aff922/Applying-Social-Gamification-for-Interactive-Learning-in-Tuberculosis-Ed

24. Braun R, Catalani C, Wimbush J, Israelski D. Community Health Workers and Mobile Technology: A Systematic Review of the Literature. PLoS One. 2013 Jun 12;8(6).

25. Hightow-Weidman L, … KM-J public health, 2018 undefined. A gamified smartphone app to support engagement in care and medication adherence for HIV-positive young men who have sex with men (AllyQuest). publichealth.jmir.org [Internet]. [cited 2023 Feb 7]; Available from: https://publichealth.jmir.org/2018/2/e34

26. Wahju Rahardjo Emanuel A, Sudana D, Emanuel AW, Fornia AS. Applying Social-Gamification for Interactive Learning in Tuberculosis Education. researchgate.net [Internet]. 2020 [cited 2023 Feb 1];11(3). Available from: https://www.researchgat e.net/profile/Andi-Emanuel/publication/340290591_Applying_Social-Gamification_for_Interactive_Learning_in_Tuberculosis_Education/links /5e828cb192851caef4aff922/Applying-Social-Gamification-for-Interactive-Learning-in-Tuberculosis-Education.pdf

27. Al-Shamsi HO, Alhazzani W, Alhuraiji A, Coomes EA, Chemaly RF, Almuhanna M, et al. A Practical Approach to the Management of Cancer Patients During the Novel Coronavirus Disease 2019 (COVID -19) Pandemic: An International Collaborative Group . Oncologist [Internet]. 2020 Jun [cited 2020 Dec 4];25(6):e936. Available from: /pmc/articles/P MC7288661/?report=abstract

28. Hu H, Xiao Y, Li H. The Effectiveness of a Serious Game Versus Online Lectures for Improving Medical Students' Coronavirus Disease 2019 Knowledge. Games Health J. 2021 Apr 1;10(2):139–44.

29. Calik A, Cakmak B, Kapucu S, Inkaya B. The effectiveness of serious games designed for infection prevention and promotion of safe behaviors of senior nursing students during the COVID-19 pandemic. Am J Infect Control [Internet]. 2022 [cited 2023 Feb 7]; Available from: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0196655322001043

30. Koivisto J, Malik A. Gamification for Older Adults: A Systematic Literature Review [Internet]. Vol. 61, Gerontologist. Oxford Academic; 2021 [cited 2022 Jun 27]. p. E345–57. Available from: https://academic.oup.com/gerontologist/article/61/7/e360/5856423

Bulaşıcı Hastalıklar ve Etik Konular

19

Gülhan Erkuş Küçükkelepçe

İçindekiler

- Giriş
- Etik İle İlgili Temel Kavramlar
- Bulaşıcı Hastalıklar ve Etik
- Bulaşıcı Hastalıklar, Etik ve Hemşirelik
- Bölüm Sonu Özet
- Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları
- Kaynaklar

Öğrenim Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Etik, halk sağlığı etiği ve etik ilkeleri tanımlayabilir.
- Temel etik ilkelerin halk sağlığı ile ilişkili yönlerini açıklayabilir.
- Etik ilkelerin bulaşıcı hastalıklar ile ilgili dikkate alınması gereken yönlerini sıralayabilir.
- Bulaşıcı hastalıklarla ilgili etik konuları tartışabilir.

Anahtar Kavramlar: Bulaşıcı hastalık, Etik, Etik ilkeler, Hemşirelik, Adalet, Eşitlik, Sosyal adalet.

Cevaplar

1. C 2. A 3. D 4. C

Kaynaklar

1. Deanna E. Grimes. Communicable Disease. In: Mary A. Nies, Melanie McEwen, editors. Community/Public Health Nursing: Promoting the Health of Populations. Seventh Edition ed: Elsevier; 2019. p. 1076-126.
2. Michael S, Christine S. Communicable Diseases. In: Savage C, editor. Public/Community Health and Nursing Practice: Caring for Populations. 2nd edition ed. Philadelphia F.A. Davis Company; 2020. p. 191-217.
3. World Health Organization Regional Office For The Eastern Mediterranean. Infectious diseases. 2022. Erişim tarihi: 15.06.2022, Erişim Adresi:http://www.emro.who.int/health-topics/infectious-diseases/index.html#:~:text=Photo%20credit%3A%20WHOInfectious%20diseases,from%20one%20person%20to%20another.
4. Selgelid MJ. Infectious Diseases. In: Chadwick R, editor. Encyclopedia of Applied Ethics (Second Edition). San Diego: Academic Press; 2012. p. 704-11.
5. World Health Statistics|HIV/AIDS, Data on the size of the HIV/AIDS epidemic [Internet]. 2022. Erişim tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi: https://www.who.int/data/gho/data/themes/topics/topic-details/GHO/data-on-the-size-of-the-hiv-aids-epidemic
6. World Health Organization. Tuberculosis [Internet]. 2021. Erişim tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/tuberculosis#:~:text=In%202020%2C%20an%20estimated%2010,all%20countries%20and%20age%20groups.
7. World Health Organization. Malaria [Internet]. 2022. Erişim tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi:https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/malaria.
8. World Health Organization. Vector-borne diseases [Internet]. 2020 Erişim tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/vector-borne-diseases#:~:text=Key%20facts,infection%20transmitted%20by%20Ano pheline%20mosquitoes.
9. World Health Organization. Global progress report on HIV, viral hepatitis and sexually transmitted infections. 2021. Erişim tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi: https://www.who.int/publications/i/item/9789240027077
10. World Health Organization. Pneumonia [Internet]. 2021. Erişim tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/pneumonia#:~:text=Pneumonia%20is%20the%20single%20largest,children%20aged%201%20to%205.
11. World Health Organization. WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard 2022. Erişim tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi: https://covid19.who.int/.
12. World Health Organization. Poliomyelitis (polio) 2019. Erişim tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/poliomyelitis.
13. World Health Organization. Measles 2022. Erişim tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi: https://www.who.int/health-topics/measles#tab=tab_1.
14. World Health Organization. Measles 2019. Erişim tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/measles.

15. Phua K-L. Ethical dilemmas in protecting individual rights versus public protection in the case of infectious diseases. Infectious Diseases: Research and Treatment. 2013;6:IDRT. S11205.
16. Rich KL. Community/Public Health Nursing Ethics. In: Butts JB, Rich KL, editors. Nursing ethics: Jones & Bartlett Learning; 2019. p. 281-318
17. Cherie R, Anne WB. Evidence-Based Practice and Ethics. In: Cherie Rector, Mary Jo Stanley, editors. Community and Public Health Nursing Promoting the Public's Health. Tenth Edition ed: Wolters Kluwer; 2022. p. 249-344
18. Buka P. Introducing ethics in health care. In: Buka P, editor. Essential Law and Ethics in Nursing: Patients, Rights and Decision-making: Routledge; 2020. p. 1-14.
19. Türk Dil Kurumu Sözlükleri. 2022. Etik. Erişim tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi: https://sozluk.gov.tr/
20. World Health Organization. Guidance for managing ethical issues in infectious disease outbreaks. Geneva: World Health Organization; 2016. Erişim Adresi: https://apps.who.int/iris/handle/10665/250580
21. Elbek O. Ethical Issues in Tuberculosis Control. Turk Thorac J. 2015;16(2):73-85.
22. Yıldırım G, Kadıoğlu S. Etik ve tıp etiği temel kavramları. CÜ Tıp Fakültesi Dergisi. 2007;29(2):7-12.
23. Butts JB, Rich KL. Community/Public Health Nursing Ethics. In Nursing Ethics Across the Curriculum and Into Practice. 2th ed: Jones & Bartlett Learning; 2008. p. 395-439.
24. Butts JB, Rich KL. Nursing ethics 5th ed: Jones & Bartlett Learning; 2019.
25. World Health Organization. WHO guidelines on ethical issues in public health surveillance. Geneva: World Health Organization; 2017. Erişim Tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/255721/9789241512657-eng.pdf
26. World Health Organization. Ethics and vector-borne diseases: WHO guidance. Geneva: World Health Organization; 2020. Erişim Tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/336075/9789240012738-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y
27. World Health Organization. Global health ethics: key issues [Internet]. World Health Organization, Geneva. 2015. Erişim tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi: https://www.who.int/publications/i/item/9789241549110.
28. Beauchamp TL, Childress JF. Principles of Biomedical Ethics. Eighth Edition ed: Oxford University Press; 2019.
29. Burkhardt MA, Nathaniel AK. Ethical Principles. Ethics & issues in contemporary nursing-e-book: Elsevier Health Sciences; 2013. p. 58-88.
30. Gould DJ, Drey NS, Chudleigh J, King M-F, Wigglesworth N, Purssell E. Isolating infectious patients: organizational, clinical, and ethical issues. American Journal of Infection Control. 2018;46(8):e65-e9.
31. Beauchamp TL. The 'four principles' approach to health care ethics. In: Ashcroft RE, Dawson A, Draper H, McMillan J, editors. Principles of health care ethics. 29: John Wiley & Sons.; 2007. p. 3-10.
32. Rich K. Introduction to Bioethics, Nursing Ethics, and Ethical Decision-Making. . In: Butts JB, Rich KL., editors. Nursing ethics across the curriculum and into practice. Fifth edition ed: Jones & Bartlett Learning.; 2020. p. 27-55

33. Ekmekçi PE, Arda B. Temel Etik Kuramlar Açısından Adalet ve Sağlık Hakkı Kavramlarının Değerlendirmesi. Türkiye klinikleri Tip etigi-hukuku-tarihi= Turkiye klinikleri journal of medical ethics, law, and history/Hekimler Birligi Vakfi. 2015;23(1):6.
34. World Health Organization. About WHO [Internet]. 2022. Erişim tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi: https://www.who.int/about.
35. Smith MJ. Health Equity in Public Health: Clarifying our Commitment. Public Health Ethics. 2015;8(2):173-84.
36. Commission on Social Determinants of Health. Closing the gap in a generation: health equity through action on the social determinants of health: final report of the commission on social determinants of health: World Health Organization; 2008. Erişim tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi: file:///C:/Users/exper/Downloads/WHO_IER_CSDH_08.1_eng.pdf
37. Becker LC. Reciprocity, justice, and disability. Ethics. 2005;116(1):9-39.
38. American Public Health Association. Public Health Code of Ethics [Internet]. 2019 Erişim tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi:https://www.apha.org/-/media/Files/PDF/membergroups/Ethics/Code_of_Ethics.ashx.
39. Dawson A, Jennings B. The place of solidarity in public health ethics. Public Health Reviews. 2012;34(1):1-15.
40. West-Oram P. Solidarity is for other people: identifying derelictions of solidarity in responses to COVID-19. Journal of Medical Ethics. 2021;47(2):65-8.
41. Emrick P, Gentry C, Morowit L. Ebola virus disease: international perspective on enhanced health surveillance, disposition of the dead, and their effect on isolation and quarantine practices. Disaster and military medicine. 2016;2(1):1-6.
42. Fairchild AL, Bayer R, Colgrove J, Wolfe D. Searching eyes: privacy, the state, and disease surveillance in America: Univ of California Press; 2007.
43. World Health Organization. International Health Regulation, 3rd edn. [Internet]. 2016. Erişim tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi: https://www.who.int/publications/i/item/9789241580496.
44. Nuffield Council on Bioethics. Public health: ethical issues. 2007. Report No.: 978-1-904384-17-5. Erişim tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi: https://www.nuffieldbioethics.org/assets/pdfs/Public-health-ethical-issues.pdf
45. Childress J. Surveillance and public health data: The foundation and eyes of public health. In: Ruth Gaare Bernheim, James F. Childress, Alan Melnick, Bonnie RJ, editors. Essentials of Public Health Ethics Jones & Bartlett Learning Burlington; 2015. p. 97-117.
46. Kaul I, Faust M. Global public goods and health: taking the agenda forward. Bulletin of the World Health Organization. 2001;79:869-74.
47. Selgelid MJ, McLean AR, Arinaminpathy N, Savulescu J. Infectious disease ethics: Limiting liberty in contexts of contagion. Journal of Bioethical Inquiry. 2009;6(2):149-52.
48. World Health Organization. Vaccines and immunization [Internet]. 2022. Erişim tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi: https://www.who.int/health-topics/vaccines-and-immunization#tab=tab_1.
49. Amin ANE, Parra MT, Kim-Farley R, Fielding JE. Ethical issues concerning vaccination requirements. Public Health Reviews. 2012;34(1):1-20.
50. Giubilini A. Vaccination ethics. British Medical Bulletin. 2021;137(1):4-12.
51. Saadat SH, Izadi M, Jonaidi Jafari N, Abolghasemi H, Jamalimoghadamsiyahkali S, Jamalian A, et al. Fear and Panic of COVID-19. International Journal of Travel Medicine and Global Health. 2020;8(3):91-2.

52. Ng KH, Kemp R. Understanding and reducing the fear of COVID-19. J Zhejiang Univ Sci B. 2020;21(9):752-4.
53. Jones DS. History in a crisis—lessons for Covid-19. New England journal of medicine. 2020;382(18):1681-3.
54. World Health Organization. COVID-19 transmission and protective measures [Internet]. 2022. Erişim tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi: https://www.who.int/westernpacific /emergencies/covid-19/information/transmission-protective-measures.
55. World Health Organization. Advice for the public: Coronavirus disease (COVID-19) [Internet]. 2022. Erişim tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi: https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public.
56. Ruderman C, Tracy CS, Bensimon CM, Bernstein M, Hawryluck L, Shaul RZ, et al. On pandemics and the duty to care: whose duty? who cares? BMC Medical Ethics. 2006;7(1):5.
57. World Health Organization. Health workers and administrators [Internet]. 2022. Erişim tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi: https://www.who.int/teams/risk-communication /health-workers-and-administrators.
58. Global justice [Internet]. 2015. Erişim tarihi: 15.06.2022. Erişim Adresi: https://stanford.library.sydney.edu.au/archives/win2019/entries/justice-global/#GloEcoInj.
59. Venkatapuram S. Global justice and the social determinants of health. Ethics & international affairs. 2010;24(2):119-30.
60. Centers for Disease Control and Prevention (CDC). Introduction to Epidemiology: Section 10: Chain of Infection [Internet]. 2012. Erişim tarihi: 17.07.2022. Erişim Adresi: https://www.cdc.gov/csels/dsepd/ss1978/lesson1/section10.html.
61. Cadena-Malek Y. Communicable Disease. In: Cherie Rector, Mary Jo Stanley, editors. Community and Public Health Nursing Promoting the Public's Health. Tenth Edition ed: Wolters Kluwer; 2022. p. 728-32.

DİJİTAL ÇAĞDA OKURYAZARLIK

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Merve Ergüney

nobel

DİJİTAL ÇAĞDA OKURYAZARLIK

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Merve Ergüney

Yayın No.: 4797
Beşeri Bilimler / İletişim No.: 147
ISBN: 978-625-397-179-3
E-ISBN: 978-625-397-180-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Emine Sırakaya -emine@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ergüney, Merve.
Dijital Çağda Okuryazarlık / Editör: Merve Ergüney
1. Basım, XX + 298 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-397-179-3
E-ISBN: 978-625-397-180-9
1. Okuryazarlık 2. Dijital Çağ 3. Medya Okuryazarlığı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**
ÖN SÖZ ..... **xi**
KİTAP HAKKINDA ..... **xiii**

GENEL OLARAK MEDYA OKURYAZARLIĞI **1**
Ahmet Çiftci
GİRİŞ 1
MEDYA OKURYAZARLIĞI 14
Medya Okuryazarlığı Nedir? 17
MEDYA OKURYAZARLIĞI EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ 23
SONUÇ 25
KAYNAKÇA 25

GELENEKSELDEN DİJİTALE MEDYA OKURYAZARLIĞI **27**
Özgür Kıran
GİRİŞ 27
MEDYA OKURYAZARLIĞI NEDEN ÖNEMLİDİR? 29
AİLE VE ÇOCUK AÇISINDAN MEDYA OKURYAZARLIĞI 35
SONUÇ 37
KAYNAKÇA 38

YENİ MEDYA OKURYAZARLIĞI VE HALKLA İLİŞKİLER PERSPEKTİFİNDEN TOPLUM İNŞASI **41**
Özgenur Reyhan Güler
GİRİŞ 41
MEDYA OKURYAZARLIĞINI ANLAMAK 43
YENİ MEDYA OKURYAZARLIĞI 46
SONUÇ 52
KAYNAKÇA 55

SOSYAL MEDYA OKURYAZARLIĞI **57**
Gülen Sönmez
GİRİŞ 57
GELENEKSEL VE YENİ OKURYAZARLIK TARTIŞMALARI 58

SOSYAL MEDYA OKURYAZARLIĞI TANIMLARI 61
GELENEKSEL MEDYANIN İZLEYİCİ/OKUYUCU/DİNLEYİCİSİ İLE SOSYAL MEDYANIN KULLANICISI ARASINDAKİ SINIR 65
SONUÇ 68
KAYNAKÇA 70

GERÇEĞE ODAKLANMANIN ELEŞTİREL VE BÜTÜNCÜL BİR YOLU OLARAK: HABER OKURYAZARLIĞI 73
Ozan Kocabaş

GİRİŞ 73
MEKANİK BİR TESPİT YÖNTEMİ: BİLGİ OKURYAZARLIĞI 75
HABER İÇİN BÜTÜNCÜL FAKAT EKSİK BİR BAKIŞ: MEDYA OKURYAZARLIĞI 77
MÜSTAKİL BİR SAHA OLARAK HABER OKURYAZARLIĞI 81
HABER OKURYAZARLIĞININ AYIRICI ÖZELLİKLERİ 84
SONUÇ 88
KAYNAKÇA 89

DİJİTAL OKURYAZARLIK 93
Cumhur Türk

GİRİŞ 93
DİJİTAL OKURYAZARLIK VE BİLEŞENLERİ 94
DİJİTAL ÇAĞIN TARİHÇESİ 97
DİJİTAL OKURYAZARLIK VE TOPLUM 101
SONUÇ 106
KAYNAKÇA 108

DİJİTAL TASARIMLARDA GÖRSEL OKURYAZARLIK 111
Oya Cansu Demirkale Kukuoğlu

GİRİŞ 111
GÖRSEL OKURYAZARLIK 113
Görsel Dil 115
Görsel Düşünme 117
Görsel Algı 119
Görsel İletişim 120
Görsel Öğrenme 121
DİJİTAL GÖRSEL OKURYAZARLIK 122
SONUÇ 124
KAYNAKÇA 125

SERGİ ORTAMLARININ GÖRSEL OKURYAZARLIK BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ ..129
Muharrem Burkay Şimşek - Reha Orçun Uzunsoy
GİRİŞ 129
GÖRSEL OKURYAZARLIK 130
GÖRSEL OKURYAZARLIK VE SERGİ 132
SERGİ ORTAMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLEDİRME 133
SONUÇ 146
KAYNAKÇA 148

FOTOĞRAF VE VİDEO OKURYAZARLIĞI 151
Gülşah Altuğ
GİRİŞ 151
GÖRSEL OKURYAZARLIK *(VISUAL LITERACY)* 152
DİJİTAL GÖRSEL OKURYAZARLIK (*DIGITAL VISUAL LITERACY*) 154
FOTOĞRAF OKURYAZARLIĞI (*PHOTOGRAPH LITERACY)* 155
VİDEO OKURYAZARLIĞI *(VIDEO LITERACY)* 159
SONUÇ 161
KAYNAKÇA 162

GELECEĞİN PARALEL EVRENİNE HAZIRLIK: METAVERSE OKURYAZARLIĞI..... 165
Merve Ergüney
GİRİŞ 165
METAVERSE NEDİR? 166
METAVERSE'ÜN KÖKENLERİ 168
YAKIN ZAMANDA METAVERSE'E YÖNELİK GELİŞMELER 169
METAVERSE OKURYAZARLIĞI NEDEN GEREKLİ? 171
METAVERSE OKURYAZARLIĞI 173
SONUÇ 175
KAYNAKÇA 176

KÜLTÜREL MİRAS UNSURLARINA MİZAHÎ BİR YAKLAŞIM: SANAL MEKÂNDA KARİKATÜR İNCELEMELERİ VE KÜLTÜR OKURYAZARLIĞI 179
Mücahit Yıldırım
GİRİŞ 179
YÖNTEM VE TEKNİK 182
BULGULAR 183
SONUÇ 199
KAYNAKÇA 200

SAĞLIK OKURYAZARLIĞI 203
Abdurrahman Yunus Sarıyıldız - Mustafa Samancı
GİRİŞ 203
SAĞLIK OKURYAZARLIĞI 204
Düşük Sağlık Okuryazarlığı 206
Sağlık Okuryazarlığını Ölçmede Kullanılan Bazı Araçlar 208
Yetişkin Sağlık Okuryazarlık Ölçeği 208
Avrupa Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği 208
E-Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği 209
Dijital Sağlık Okuryazarlığı ve E-Sağlık 209
Sağlık Okuryazarlığı ve Sağlıklı Beslenme 213
SONUÇ 215
KAYNAKÇA 217

ÇEVİRİDE DİJİTAL OKURYAZARLIĞIN YENİ ÇAĞI: BİLGİSAYAR DESTEKLİ SÖZLÜ ÇEVİRİ ARAÇLARI 221
Tuğçe Elif Taşdan Doğan
GİRİŞ 221
DİJİTAL OKURYAZARLIK VE ÇEVİRİ 224
SÖZLÜ ÇEVİRİDE DİJİTAL OKURYAZARLIĞIN YERİ: BİLGİSAYAR DESTEKLİ SÖZLÜ ÇEVİRİ (BDSÇ) ARAÇLARI 228
SONUÇ YERİNE 235
KAYNAKÇA 236

AKADEMİK OKURYAZARLIK DÜZEYİNİN YORDAYICISI OLARAK AKADEMİK İYİMSERLİK 239
Nagihan Tepe
GİRİŞ 239
KAVRAMSAL ÇERÇEVE 241
Akademik Okuryazarlık 241
Akademik İsteklilik 243
Araştırmanın Amacı 245
YÖNTEM 245
Evren ve Örneklem 245
Veri Toplama Araçları 246
Verilerin Analizi 247
BULGULAR 247

SONUÇ 257
KAYNAKÇA 259

PSİKOLOJİ OKURYAZARLIĞI 261
Tuğba Koçak Özel

KAVRAMSAL OLARAK PSİKOLOJİ OKURYAZARLIĞI 262
YAPISAL OLARAK PSİKOLOJİ OKURYAZARLIĞI 264
Psikoloji Okuryazarlığının Etkileri 267
Psikoloji Okuryazarlığının Uygulanması 271
SONUÇ VE ÖNERİLER 273
KAYNAKÇA 274

DUYGULARI ANLAMA VE ETKİLEŞİM BECERİLERİNİ GELİŞTİRMEDE ANAHTAR BİR KAVRAM: DUYGUSAL OKURYAZARLIK 279
H. Kübra Yılmaztürk Yıldırım

GİRİŞ 279
DUYGULAR VE DUYGUSAL OKURYAZARLIK 280
DUYGUSAL OKURYAZARLIK BİLEŞENLERİ 287
Duygusal Okuryazarlıkta Motivasyon 287
Duygusal Okuryazarlıkta Empati 289
Duygusal Okuryazarlıkta Duygu Farkındalığı 290
Duygusal Okuryazarlıkta Kendini Tanıma ve Öz Düzenleme 292
Duygusal Okuryazarlıkta Sosyal Beceriler 293
SONUÇ 294
KAYNAKÇA 295

GENEL OLARAK MEDYA OKURYAZARLIĞI

Ahmet Çiftci

"Basın, milletin müşterek sesidir."

Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK

GİRİŞ

Aşağıda öncelikle, tarihçesine girilmeden, medya (kitle iletişim araçları) hakkında kısa ve öz açıklamalar yapılacak, daha sonra genel olarak "medya okuryazarlığı" (media literacy) üzerinde durulacaktır.

Medya, diğer bir deyişle basın-yayın, yazılı basın, ses bantları, radyo, plak, televizyon, sinema filmleri, video, internet ve yeni medya ile sosyal medyayı, yani bütün kitle iletişim araçlarını *(mass media)* kapsayan geniş bir kavramdır. Medya, günümüzde; faaliyet alanları, istihdam, sermaye, ekonomik, teknik, teknolojik, reklamcılık vb. boyutları dikkate alındığında başlı başına bir faaliyet ve işletme, bir sektör hâlini almıştır. Medya organları ve çalışanları bir taraftan ifade hürriyetini *(freedom of speech)* ve basın-yayın hürriyetini *(freedom of press, publication and broadcast)* kullanırken, diğer taraftan da bu hürriyetlerin ve ayrıca demokrasinin gelişmesine katkı sağlar. İletişim ve kitle iletişim teknolojisindeki gelişmeler, ulaşımın kolaylaşması, ifade hürriyetinin (düşünce ve kanaatleri açıklama ve yayma hürriyetinin) ve haber alma ve verme hakları ile eleştiri hakkının negatif statü haklarına giren temel insan haklarından sayılması bilginin daha çabuk yayılmasını *kolaylaştıran* etkenlerdir. İfade hürriyeti BM İHEB (m. 19), Avrupa Konseyi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (m.10), AB Temel Haklar Şartı (m.11) gibi uluslararası sözleşme ve belgelerde ve ABD Anayasası (1791 yılında 1. Ek madde), 1949 Alman Anayasası (m.5), 1982 Türk Anayasası (m.25-32) gibi Anayasalarda düzenlenip teminat altına alınmıştır.

bb) Yahut iletişim fakültesi mezunları iki yaz boyunca medya okuryazarlığı eğitimi ve öğretmenlik formasyon eğitimine tâbi tutulabilir.

cc) Yahut da öğretim elemanı bakımından zengin iletişim fakültelerinde medya okuryazarlığı bölümleri açılabilir. Medya okuryazarlığı dersi yoğun olarak işlenmek ve öğretmenlik mesleği formasyon dersleri de müfredata konulmak şartıyla, branş dersi öğretmeni yetiştirilebilir.

b) Eğitim Fakülteleri: Bu dersin sınıflardaki haftalık ders saati sayısı az olduğu için, öğretim elemanı bakımından yeterli sayısı olan belli sayıdaki eğitim fakültelerinde (ör. Gazi Eğitim Fakültesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Buca Eğitim Fakültesi, Selçuk Eğitim Fakültesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi) medya okuryazarlığı bölümleri açılabilir.

SONUÇ

Medya okuryazarlığının yararları çoktur ve bu dersin ortaokulların 2. veya 3. sınıflarında bir yıl boyunca seçmeli ders olarak okutulması savunulabilir. Ancak eleştirel açıdan bakıldığında iletişim, kitle iletişimi araçlarının ve teknolojilerinin hızla geliştiği günümüzde, medya okuryazarlığı dersi, öğrencileri sadece medyanın sakınca ve zararlarından korumak amacını gütmemeli, öğrencilerin aktif bir özne olarak bilinçlendirilmesini, medyadan en iyi şekilde yararlanmalarını ve hatta medyanın aktif bir katılımcısı olarak kendi ürünlerini yaratmalarını sağlayacak bir amaç gütmelidir. Ders kitaplarının yeni gelişmelere göre güncellenmesi ve yeni medyanın da müfredata dâhil edilmesi gerekmektedir. Nihayet medya okuryazarı dersinin öğretmenlerinin yetiştirilmesine, yukarıda metinde sunulan alternatif görüşler dikkate alınarak, zaman geçmeden önem verilmelidir.

KAYNAKÇA

Akkurt, A. (2014). *Basın Özgürlüğünün Kapsamı ve Sınırları.* Ankara: Adalet Yayınevi

Aydınbaş, G. (2021). Siber Dünyada Çocuk. *Çocuk Hakları Gündemi (Ankara Barosu Yayını).* 2(1) s.100-101.

Baykan, M. (2011). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Basın Özgürlüğü*. Ankara: Adalet Yayınevi

Çiftci, A. (2019). *Hukuka Giriş ve Vatandaşlık Bilgisi: Demokrasi ve İnsan Hakları*, 7. Bası. Ankara: Gazi Yayınevi.

Çiftci, A. (2021). Kitle İletişim Hukuku: Temel Kavramlar ve Genel Olarak Denetim. (Ed. Ahmet Çiftci) içinde *Kitle İletişiminde Denetim.* Ankara: Adalet Yayınevi

Çocuk Vakfı (2013). *1. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı*, C.1-2, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları

Çolak, N. İ. (2010). *Kitle İletişim Hukuku*. 2. Baskı. İstanbul: XII Levha Yayınevi

Dönmezer, S. ve Bayraktar, K. (2013). *Basın Hukuku*. 5. Bası. İstanbul: Beta Yayınevi

Gedik, Ö. (2008). *Türk Yargı Kararları Çerçevesinde Türkiye'de Kitle İletişim Özgürlüğü*. Ankara: Seçkin Yayınevi

Genelle, B. & Overbeck, W. (2012). *Major Principles of Media Law.* 2012 edition. Wadsworth Gengage Learning, Boston, USA

Günaydın, B. (2010). *İnternet Yayıncılığı ve İfade Özgürlüğü*. Ankara: Adalet Yayınevi

Güngör, N. (2016). *İletişim Kuramlar-Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi

İçel, K. (2021). *Kitle İletişim Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınevi

Lemish, D./Kolucki, B. (14-15 Kasım 2013). Medya ve Erken Çocuk Gelişimi, *1. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı*, C.2, s. 13-76, İstanbul

Özek, Ç. (1978). *Türk Basın Hukuku.* İstanbul: İstanbul Üniv. Yayını, No:2381

Pembecioğlu, N. (08-09 Mayıs 2014). Uluslararası Yeni Medya Oluşumunda Afganistan Örneği ve Türkiye Karşılaştırması, *Uluslararası Yeni Medya Yeni Yaklaşımlar Konferansı Bildiriler Kitabı*, s. 56-102, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayını, No:125, Çanakkale

Silverblatt, M. (1995). *Approaches to Media Literacy, A Handbook*, Routledge

Şentürk Kara, E. & Çetin, N. Sümeyye (2022). *Digital Medya Okuryazarlığı.* Ankara: Nobel Yayınevi.

Zengi, U. U. (2014) *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Kitle İletişim Özgürlüğü*. Ankara: Yetkin Yayınevi

Towards a Large European audio-visual market, Commission of the European Communities, 4/88, Brussels-1988.

European Community audiovisual policy, 6/1992, Commission of the European Communities, Brussels-1988.

İnternet Kaynakları

http://ec.europa.eu/avpolicy/media_literacy/index_en.htm

http://europa.eu/legislation_summaries/audiovisual_and_media/124112_en.htm

Study on the Current Trends and Approaches to Media Literacy in Europe", Media Literacy, May-December 2007, Barcelona, Spain.

http://ec.europa.eu/avpolicy/media_literacy/studies/index_en.htm

GELENEKSELDEN DİJİTALE MEDYA OKURYAZARLIĞI

Özgür Kıran

GİRİŞ

Toplumların değişim süreçleri içerisinde medya her zaman önemli, belirleyici ve yönlendirici bir konumda olmuştur. Birey ve toplum açısından olumlu yönleri kadar olumsuz yönleri de tarihsel süreçte tartışılagelmiştir. Günümüzde medya geleneksel ve yeni olarak ikiye ayrılmaktadır. Gazete, radyo ve televizyonun geleneksel medya araçlarını oluştururken, internetin ortaya çıkmasıyla birlikte internet tabanlı her tür iletişim aracı yeni medya olarak tanımlanmıştır.

Geleneksel medyanın tek yönlü iletişim özelliğinden farklı olarak günümüzde çift yönlü etkileşime dayalı internet tabanlı yeni medya araçları yaşamın tüm yönlerine etki edebilecek boyutta bir güce dönüşmüştür. Geleneksel medyanın yanı sıra hayatımıza katılan yeni medya ile birlikte bu süreçteki tek yönlü güç durumu da geniş halk kitlelerinin katılımcılığı sayesinde bir denge hâlini almıştır. Medya araçları geçmişten günümüze kadar her dönüşümle birlikte aile, eğitim, ekonomi, din, siyaset gibi temel toplumsal kurumların sosyalleştirme, eğlendirme, eğitme, bilgilendirme gibi işlevlerini üstlenerek gelişimini sürdürmüştür. Bilginin saklanmasını ve yayılımını hem kolaylaştırması hem de hızlandırması klasik eğitim anlayışını sarsmış ve medyanın birey, toplum ve devlet açısından önemini de artırmıştır. Özellikle yeni medya olarak adlandırılan sosyal mecralarda herkesin içerik oluşturup gönderebilmesi neticesinde kontrolsüzce yayılımı artan bilginin doğruluğunun çok daha fazla sorgulanması gerekmektedir.

Yeni medyanın daha özgür, haber ve bilgi açısından geleneksel medyadan daha önde olduğu söylenebilir. Geleneksel medya yayıncılığı çoğunlukla sermayenin ve güç odaklarının güdümünde işlerken artık hakikat de bu hegemonyanın yön verdiği yeni gerçekliklerin kendisi olmaktadır. Üretilen içerik-

gütlenmeleridir. Yani bu konuda toplumun tüm kesimleri aynı hassasiyeti göstermelidir.

Bugün internet ve dolayısıyla kitle iletişim araçlarının birey ve toplumlar üzerindeki belirleyici etkisi açıkça görülebilmektedir. Dünya nüfusunun önemli bir kısmı kitle iletişim araçlarını yoğun şekilde kullanmaktadırlar. Ancak bireylerin önemli bir çoğunluğunun da medyanın sunduğu mesajları algılama, sorgulama ve değerlendirme noktasında yeterli olmadıkları belirtilebilir. Bu nedenle toplumun her kesiminin medya tarafından sağlanan bu iletilerin belirli bir amaç çerçevesinde hazırlandığını bilerek medya araçlarına yaklaşmaları gereklidir.

KAYNAKÇA

Algan, E. (2006). Medya okuryazarlığı alanında teorik ve pratik yaklaşımlar, (Edt. Nurçay Türkoğlu), 23-25 Mayıs 2005, I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Konferansı Tam Metin Bildiri Kitabı içinde (s. 38-44), Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Alver, F. (2006). Medya yetkinliğinin kuramsal temelleri, *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi*, 7(10), 9-26.

Asrak Hasdemir, T. (2012). Gelenekselden yeni medya okuryazarlığına: Türkiye örneğinde bir değerlendirme, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 23-40.

Aşıcı, M. (2009). Kişisel ve sosyal bir değer olarak okuryazarlık, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 9-26.

Avşar, Z. (2014). Medya okuryazarlığı, *İletişim & Diplomasi*, (2), 5-17. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/iletisimvediplomasi/issue/66835/1045399

Binark, M. ve Bek, G. M. (2010). *Eleştirel medya okuryazarlığı*. İstanbul: Kalkedon.

Bostancı, M. (2019). Manipülasyon, dezenformasyon ve propaganda politikalarına yönelik farkındalık oluşturabilmede eleştirel medya okuryazarlığının yeri ve önemi, (Edt. Meltem Bostancı), *Medya Okuryazarlığı* içinde (s. 67-90), Ankara: Nobel Yayınları.

Cortes, C. E. (2005). "How the Media Teach" içinde G. Schwarz and P. U. Brown (eds). *Media literacy, Transforming Curriculum and Teaching*. Massachusetts: Blackwell Synergy.

Çimen, Ü. (2020). Yöndeşen medyayı doğru algılama bağlamında medya okuryazarlığı eğitimi, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 117-137.

Elma, C., Kesten, A. N., Dicle, A. N. ve Mercan Uzun. E. (2010). Türkiye'de medya okuryazarlığı eğitimi: medyanın işleyişi ve etik ilkeler açısından bir değerlendirme, kuram ve uygulamada eğitim bilimleri, *Educational Sciences: Theory&Practice*, 3,0, 1409-1458.

Hobbs, R. (2004). Medya okuryazarlığı hareketinde yedi büyük tartışma, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 122-140.

İlhan, E. ve Aydoğdu, E. (2015). Medya okuryazarlığı dersi ve yeni medya algısına etkisi, *Erciyes İletişim Dergisi*, 4(1), 52-68.

İnal, K. (2016). *Medya okuryazarlığı*. Ankara: Ütopya.

Kejanlıoğlu, D. B. (2006). Türkiye'de medyanın dönüşümü ve medya okuryazarlığı zemini, (Edt. Nurçay Türkoğlu), 23-25 Mayıs 2005, I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Konferansı Tam Metin Bildiri Kitabı içinde (s. 171-175), Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Orhon, N. (2019). Tek başına medya okuryazarlığı? Bir de yanına "aile okuryazarlığı" versek!, (Edt. Meltem Bostancı), *Medya Okuryazarlığı* içinde (s. 1-16), Ankara: Nobel Yayınları.

Önal, H. İ. (2007). Medya okuryazarlığı: Kütüphanelerde yeni çalışma alanı, *Türk Kütüphaneciliği*, 21(3), 335-359.

Solmaz, B. ve Yılmaz, R. (2013). Medya okuryazarlığı araştırması ve Selçuk Üniversitesi'nde bir uygulama, *Selçuk İletişim*, 7(3), 55-61.

Solmaz, T., Çimen, Ü. ve Yüksel, H. (2017). Dijital çağda medya okuryazarlığının önemi, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 10(32), 955-971.

Sönmezer, Z. (2022). Post-Truth çağında yeni medya okuryazarlığı, *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 6(2), 200-208.

Şahin, A. (2018). *Eleştirel medya okuryazarlığı*. Ankara: Anı yayıncılık.

Tiryaki, S. ve Akca, Ü. (2021). Medya okuryazarlığı ders kitapları üzerine eleştirel bir inceleme, *Social Sciences Research Journal*, 10(4), 958-969.

YENİ MEDYA OKURYAZARLIĞI VE HALKLA İLİŞKİLER PERSPEKTİFİNDEN TOPLUM İNŞASI

Özgenur Reyhan Güler

GİRİŞ

Yeni medya okuryazarlığı, insanların dijital teknoloji kaynaklarının kullanıcıları olarak yorumlamalarını ve bilinçli kararlar vermelerini ve kendi başlarına medya içeriklerini anlamlandırmada yetkin olmalarını ifade eden bir kavramdır. Bilgi çağının yakın zamanda aldığı ivme ile birlikte insanlar, çok sayıda bilgiye sınırsız erişime sahip olduğu ve yeni medya aracılığıyla kendilerini özgürce ifade ettiği çeşitli değişiklikler yaşamaktadırlar. Yeni medya teknolojilerinin ortaya çıkışı, özellikle yeni medya teknolojisinin kullanımında, 21. yüzyıl kullanıcıları için önemli zorluklar ve riskler oluşturmaya devam etmektedir. Yeni medyanın internet üzerinde sürekli büyüyen ve genişleyen etkisi düşünüldüğünde, içinde bulunduğumuz yüzyılda hem kültürel ve ahlaki değerleri etkilemesinde hem de toplumsal dezenformasyona neden olabilen yalan haberlerin yayılmasında kontrolsüz bir şekilde yayıldığı görülmektedir. Bu mevcut medya ve sosyal atmosferler göz önüne alındığında, insanların eleştirel düşünme, medya mesajlarını doğru okuma, dezenformasyona yönelik önlem alma ve medya becerileri olan bireyleri güçlendirme ile ilgili bir medya okuryazarlığı farkındalığı kazanmaları gerekli olmaktadır.

Medya, toplumu inşa etmek için çeşitli araçlar kullanmaktadır. Bunlar arasında doğru ve etik kurallara uyan haberler yayımlamak, sosyal medya platformlarında etkili ve dürüst iletişim kurmak, etiketleme yapmak, halkın katılımını teşvik etmek, çevrim içi platformlarda etkili ve dürüst katılım sağlamak ve özgür ve eşit erişimin sağlanması gibi araçlar sayılabilmektedir. Ayrıca, haber medyasının çeşitliliğinin teşvik edilmesi, haberlerin çoğulcu bir yaklaşımla oluşturulması ve hakikati savunmak için yeni yöntemler geliştirilmiştir (Tosun, Vural 2006: 63). İnsanların çeşitli medya platformları aracılığıyla etkileşimde bulunabilmesi için kimliklerini ve yaşam tarzlarını ifade

sına katkı sağlamakta, yanlış haberin yayılmasına ve dolaşıma girmesine engel olabilecek tüm farkındalıkları kapsamaktadır. Yine, medya okuryazarlığı, kullanıcının yazılı metinleri okuduğunda eleştirel muhakeme kabiliyetini kullanarak etken bir özne olarak kararlarını verme sürecidir. Medya okuryazarlığı da bu bilinçlenme ve farkındalık kazanma durumunun, düşünebilme ve serbest karar verebilme kabiliyetinin medya metinleri, üstünden değerlendirilen bir okuryazarlık türüdür. Buradaki amaç, medya metinlerinin gerek görüntülü gerekse sesli örüntülerinin çözümleyebilme kabiliyetinin oluşturulmasıdır. Bireye bu kabiliyet kazandırılırken medya metinlerinin ne ürettiği, neye hizmet ettiği, endüstriyel bir üretim olup olmadığı mevzularında farkındalık oluşturmaktadır. Nitekim özellikle diijital çağda yeni medya okuryazarlığı yeni medya araçlarının doğru kullanım becerisinin gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. Zira kitle iletişim araçlarının doğru kullanılması medya okuryazarlığının bir parçasıdır. Medya okuryazarlığı ise toplum mühendisliği çalışmalarının önemli bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Akçayır, M., (2017), What do students think about SNSs in education? University students' perceptions, expectations and concerns regarding educational uses of SNSs. Australasian Journal of Educational Technology, 33, 91–106.

Altıntop M. (2020), Yeni Medya Okuryazarlığı, Article in Journal Of Socıal Humanıtıes And Admınıstratıve Scıences, 2020.

Araujo, S.F., (2019), Truth, Half-Truth, and Post-Truth: Lessons from William James. Journal of Constructivist Psychology, 1-13.

Aydoğan A., Başaran F. (2012), Yeni Medyayı Alternatif Medya Bağlamında Anlamak, (Ed.) Ömer Özer, Alternatif Medya Alternatif Gazetecilik, Konya: Literatürk.

Buckingham, D., Banaji, S., Burn, A., Carr, D., Cranmer, S., & Willett, R., (2005), The media literacy of children and young people: A review of the research literature. London, England: Ofcom.

Doğuş Elem F., (2014), Yeni Medyaya Bir Sosyal- Psikolog Gözünden Bakmak: Sonia Livingstone, (Der.) M. Çakır Yeni Medyaya Eleştirel Yaklaşımlar, 131-156, İstanbul: Doğu Kitabevi.

İnce, M, (2019), Yeni Medya Okuryazarlığının Önemi Üzerine Bir Değerlendirme Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 90, s. 125-145.

Kara, M., Caner, S., Günay Go¨kben, A., Cengiz, C., I˙s¸go¨r S¸ims¸ek, E., & Yıldırım, S., (2018), Validation of an instrument for preservice teachers and an investigation of their new media literacy. Journal of Educational Computing Research, 56, 1005–1029.

Karaduman, S., (2019), Yeni Medya Okuryazarlığı: Yeni Beceriler/Olanaklar/Riskler. Erciyes İletişim Dergisi, 6 (1), 683-700.

Karal, H., Kokoç, M., (2010), Üniversite öğrencilerinin sosyal ağ siteleri kullanım amaçlarını belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirme çalışması. [University students' aims of use of social network sites scale: Development and validation]. Turkish Journal of Computer and Mathematics Education, 1, 251–263.

Kellner, D., (2014), Yeni Medya ve Yeni Okuryazarlık: Yeni Binyılda Eğitimin Yeniden Yapılandırılması, (çev. M. Akif Barış), (Der.) M. Çakır, Yeni Medyaya Eleştirel Yaklaşımlar, 413-444, İstanbul: Doğu Kitabevi.

Lin, T. B., Li, J. Y., Deng, F., & Lee, L., (2013), Understanding new media literacy: An explorative theoretical framework. Journal of Educational Technology & Society, 16 (4), 160–170.

Literat, I., (2014), Measuring new media literacies: Towards the development of a comprehensive assessment tool. Journal of Media Literacy Education, 6(1), 15–27.

Livingstone, S., (2004), Media Literacy and the Challenge of New Information and Communication Technologies. The Communication Review.

Luan, L., Liang, J. C., Chai, C. S., Lin, T. B., & Dong, Y., (2020), Development pf the new media literacy scale for EFL learners in China: A validation study. Interactive Learning Environments, 1–14.

Olmanson J, (2016), New Media Literacies. Encyclopedia of Educational Philosophy and Theory, s.1-6.

Sarıoğlu, E. B., (2020), Yalan Haber, "Post-Truth" Kavramı ve Medya Üçlemesi: Geçmişten Günümüze Gündem Belirleyen Örnekler. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 9 (1), 377-397.

Stevenson, N., (2015), Medya Kültürleri, Sosyal Teori ve Kitle İletişimi. Çev.: Göze Orhon ve Barş Engin Aksoy, Ankara: Ütopya Yayınevi.

Şendurur, P., Şendurur, E., Yilmaz, R., (2015), Examination of the social network sites usage patterns of pre-service teachers. Computers in Human Behavior, 51, s.188–194.

Tosun, G., Akıncı Vural, B., Başok Yurdakul, N. ve diğerleri (2006). "Bilgi İletişim Teknolojileri ve Yansımaları" Editör: Doç. Dr. Z. Beril Akıncı Vural, Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.

Vural, A. M., (2000), Medyanın Kültürel Kalkınmayı Sağlama ve Eğitim İşlevi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi.

SOSYAL MEDYA OKURYAZARLIĞI

Gülen Sönmez

GİRİŞ

Sosyal medya mecraları günümüz insanı için vazgeçilmez bir alana dönüşmüş durumdadır. Web teknolojilerindeki gelişmeler sonrasında ortaya çıkan Web 2.0 ortamlarının sosyal medya kullanıcılarına sağladığı yenilikler geleneksel medyadan farklı bir ortamın oluşmasına kaynaklık etmektedir. Web 2.0 teknolojilerinin desteklediği altyapı etkileşimli bir ortamı ortaya çıkarmaktadır. Bu yeni alan kullanıcılara bireysel hesaplar oluşturabilme ve aktif bir kullanıcıya dönüşme gibi imkânlar sunarak geleneksel medya karşısında pasif konumda olan izleyicinin sosyal medya ortamında aktif, katılımcı, üreten ve paylaşan bir kullanıcıya dönüşmesini sağlamaktadır. Kullanıcının bu aktifliği yakalaması katılım ve demokrasi adına da oldukça önem arz etmektedir (Karasu ve Arıkan, 2016). Ayrıca bu yeni ortam, kullanıcıların daha fazla kişiselleştirilmiş içerik sunmasına olanak tanımakta (Thorson ve Wells, 2016) inanç ve değerlerle ilgili paylaşımlarda bulunmasını kolaylaştırmaktadır. Bu ve benzeri özellikler kitle iletişim araçları aracılığıyla mümkün olmayan bir şekilde kullanıcıları bir araya getirmekte ve iletişim kurmalarına aracılık etmektedir (Bayer, Triệu ve Ellison, 2020). Kullanıcılar bunu hem gönüllü olarak hem de her sosyal medya mecrasının kendilerine sağladığı ortamların özellikleri aracılığıyla yapmaktadır (Bossetta, 2018). Dolayısıyla kullanıcılar, üretim, katılım ve paylaşıma dayalı bu yeni ortamın içerisinde bilgilenme imkânlarından faydalanmaktadır. Sosyal medya ortamının özellikleri bilginin tüketimi, üretimi ve yayılması noktasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bununla birlikte toplumsal algı yönlendirme, siber suçlardaki rolü, haber almadaki önemli payı (Ateşgöz, 2021:8) tüketimle olan ilişkisi dikkate alındığında alan literatürde sosyal medya ve sosyal medya okuryazarlığına ilişkin çalışmaların sayısındaki artışı da açıklamaktadır.

Son yıllarda sosyal medya mecralarının giderek önem kazanması ve kullanıcı sayılarının hızla artması sosyal medya okuryazarlığının önem kazanmasına da kaynaklık etmektedir. Günümüzün dijital toplumlarında medya okur-

zarlığı içinde geçerli kurallar olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, tüm bu kuralların sosyal medya ortamında da geçerli olduğunu gözden kaçırmamak ve yeni medya biçimleri üzerinden de uygulanmasını sağlayarak medya içeriğinin sosyokültürel bağlamına yerleştirmeyi başarmaktır.

Geldiğimiz noktada sosyal medya okuryazarlığı konusunda, kullanıcının sorumluluğu kabul edilmektedir. Bu nedenle kullanıcıların medya okuryazarlığına yönelik titiz bir yaklaşım geliştirmede önemli sorumlulukları olduğunu kabul etmeleri gerekmektedir. Kullanıcıların sosyal medya üzerinde üstlendikleri katılım, üretim, paylaşma gibi sorumluluklar aracılıyla hem yurttaşlık görevlerinin yerine getirilmesine hem de demokrasinin işlemesine katkı sunmaktadır. Dolayısıyla sosyal medya kullanıcılarının bir sosyal medya ortamına girerken sadece kendileri için değil, başkaları için de fırsatlar ve riskler konusunda bilgili olması beklenmektedir. Bu beklentinin karşılanması sosyal medya okuryazarlığının farkında olan, pasif tüketimin ötesine uzanan rollerin yanı sıra tüm medya biçimlerini kapsayacak, daha iyi yurttaşlık ve katılım için en iyi uygulama fırsatlarını değerlendirecek, kullanıcıyı güçlendirici becerileri keşfetme sorumluluğu taşıyan bireylere bağlanmaktadır.

KAYNAKÇA

Ateşgöz, K. (2021). Medya Okuryazarlığı Olgusunun Dijital ve İnternet Teknolojileri Dolayımlı Dönüşümü: Sosyal Medya Okuryazarlığı. İçinde G.D. Türk (Editör), Sosyal Medya Okuryazarlığı, (s.1-18), Ankara: Nobel Yayıncılık,.

Aufderheide, P. (1993). *Media Literacy: A report of the national leadership conference on media literacy*. Aspen, CO.: Aspen Institute.

Banaji, S. (2015). Social media and literacy. In R. Mansell & P.H. Ang (Eds), *The International Encyclopedia of Digital Communication and Society* (pp. 1-6). USA: John Wiley & Sons, Inc.

Bayer, J. B., Triệu, P. ve Ellison, N. B. (2020). Social media elements, ecologies, and effects. *Annual review of psychology*, *71*, 471-497.

Bechmann, A. ve Lomborg, S. (2013). Mapping actor roles in social media: Different perspectives on value creation in theories of user participation. *New Media & Society, 15*(5), 765–781. https://doi.org/10.1177/1461444812462853

Bossetta, M. (2018). The digital architectures of social media: Comparing political campaigning on Facebook, Twitter, Instagram, and Snapchat in the 2016 US election. *Journalism & mass communication quarterly*, *95*(2), 471-496.

Boczkowski, P. J., Matassi, M. ve Mitchelstein, E. (2018). How young users deal with multiple platforms: The role of meaning-making in social media repertoires. *Journal of computer-mediated communication*, *23*(5), 245-259.

Bolin, G. (2016). *Value and the media: Cultural production and consumption in digital markets*. USA: Routledge.

Bulger, M., Davidson P. (2018). The promises, challenges and futures of media literacy. *Journal of Media Literacy Education*, 10 (1), 1-21

Cho, H., Cannon, J., Lopez, R. ve Li, W. (2022). Social media literacy: A conceptual framework. *New Media & Society*, 0(0). https://doi.org/10.1177/14614448211068530

Christenbury, L., Bomer,R. ve Smagorinsky, P. (2011). *Handbook of adolescent literacy research*. New York: Guilford Press.

Coiro,J., Knobel, M., Lankshear, C. ve Leu, D.J. (2014). *Handbook of research on new literacies*, London: Routledge.

Daneels, R. ve Vanwynsberghe, H. (2017). Mediating social media use: Connecting parents' mediation strategies and social media literacy. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 11(3), article 5. https://dx.doi.org/10.5817/CP2017-3-5

Dewe, B. ve Sander, U. (1996). Medienkompetenz und Erwachsenenbildung [Media literacy and adult education]. In A. von Rein (Ed.), *Medienkompetenz als Schlüsselbegriff* [*Media literacy as a key concept*] (pp. 125–142). Bonn: DiE.

Durak, H. ve Seferoğlu, S. S. (2016). Türkiye'de sosyal medya okuryazarlığı ve sosyal ağ kullanım örüntülerinin incelenmesi. *Uluslararası sosyal Araştırmalar dergisi*, 9(46), 526-535.

Ferrari, A. (2012). *Digital Competence in practice: An analysis of frameworks*. Sevilla: JRC IPTS

Festl, R. (2021). Social media literacy & adolescent social online behavior in Germany. *Journal of Children and Media*, *15*(2), 249-271.

Gee, J. (2007). Social linguistics and literacies: Ideology in discourses, London: Routledge.

Greenhow, C. Gleason, B. (2012). Twitteracy: Tweeting as a new literacy practice. *The Educational Forum*, 76 (4), 464-478

Greenhow, C., Menzer, M. ve Gibbins, T. (2015). Re-thinking scientific literacy: Arguing science issues in a niche Facebook application. *Computers in Human Behavior*, 53,593-604

Guess, A.M., Lerner, M., Lyons, B., Montgomery, J.M., Nyhan, B., Reifler, J & Sircar, N. (2020). A digital Media literacy intervention increases discernment between mainstream and false news in the United States and India. *Proceending of the Netional Academy of Sciences*, 117(27)15536-15545.

Helsper, E.J. ve Eynon, R. (2013). Distinct skill pathways to digital engagement. *European Journal of Communication*, 28(6), 696-713. doi:10.1177/0267323113499113

Hobbs, R. (1998). Teaching with and about film and television: Integrating media literacy concepts into management education. *Journal of Management Development*, 17(4), 259–272.

Karasu, M. ve Arıkan, Y.D. (2016). Öğretmen Adaylarının Sosyal Medya Kullanım durumları ve medya Okuryazarlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, (17(2), 549-566.

Kartal, O.Y., Yazgan, A.D. ve Kıncal, R.Y. (2016). Bilişim Çağında Sosyal Sermayenin Yeni Belirleyicileri: Dijital Uçurum ve Sosyal Medya Okuryazarlığı. *Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 353-373.

Klinger, U. ve Svensson, J. (2018). The end of media logics? On algorithms and agency. *New Media & Society*, *20*(12), 4653-4670.

Kimbrough, A.M. and Guadagno, R.E. (2023). Social Media as Media Literacy. In R. Hobbs and P. Mihailidis (Eds), *The International Encyclopedia of Media Literacy* (pp.1-7). USA: John Wiley&Sons, Inc. https://doi.org/10.1002/9781118978238.ieml0224

Lewis, J. ve Jhally, S. (1998). The struggle over media literacy. *Journal of Communication*, 48(1), 109-120.

Livingstone, S. (2004). What is media literacy? *Intermedia,* 32(3), 18-20.

Livingstone, S. (2014). Developing social media literacy: How children learn to interpret risky opportunities on social network sites. *Communications*, 39(3), 283–303.

Lim, S. S. (2013). Media and peer culture. Young people sharing norms and collective identities with and through media. In D. Lemish (Ed.), *The Routledge international handbook of children, adolescents and media* (pp. 322–328). Milton Park: Routledge.

Manca, S., Bocconi, S. ve Gleason, B. (2021). "Think globally, act locally": A glocal approach to the development of social media literacy. *Computers & Education,* 160, 104025

Mihailidis, P. (2018). Civic media literacies: Re-imagining engagement for civic intentionality. *Learning, Media and Technology*, *43*(2), 152-164

Moreno, M. A., Kota, R., Schoohs, S. ve Whitehill, J. M. (2013). The Facebook influence model: A concept mapping approach. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, *16*(7), 504-511.

Nagle, J. (2018). Twitter, cyber-violence, and the need for a critical social media literacy in teacher education: A review of the literatüre. *Teaching and Teacher Education* 76, 86-94

Neff, G. (2005). The changing place of cultural production: The location of social networks in a digital media industry. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, *597*(1), 134-152.

O'Byrne, W.I. (2019). Educate, empower, advocate: Amplifying marginalized voices in a digital society. *Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*, 19 (4), 640-669.

Pangrazio, L. (2016). Reconceptualising critical digital literacy. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 37 (2),163-174

Pangrazio, L. ve Selwyn, N. (2018). "It's not like it's life or death or whatever": Young people's understandings of social media data. *Social Media & Society*, 4 (3), 1-9

Thorson, K. ve Wells, C. (2016). Curated flows: A framework for mapping media exposure in the digital age. *Communication Theory*, *26*(3), 309-328.

UNESCO, (2011) Media and information literacy Curriculum for teachers. UNESCO, Paris, France Retrieved from, http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001929/192971e.pdf

UNESCO (2016). Media and information literacy. Retrieved from: http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/media-development/media-literacy/mil-as-composite-concept

van Dijk, J. A. G. M. ve van Deursen, A. J. A. M. (2014). *Digital skills: unlocking the information society.* New York: Palgrave Macmillan US.

Vanwynsberghe, H. (2014). How users balance opportunity and risk: A conceptual exploration of social media literacy and measurement. Unpublished doctoral dissertation. Ghent, Belgium: Ghent University

Vanwynsberghe, H., Boudry, E. ve Verdegem, P. (2015). De impact van ouderschapsstijlen op de ontwikkeling van sociale mediageletterdheid bij adolescenten [The impact of parenting styles on the development of social media literacy among adolescents]. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 1(43), 84–100.

Van Deursen, A.J.A.M., Helsper, E. J. and Eynon, R. (2016) Development and validation of the Internet Skills Scale (ISS). *Information, Communication & Society.* 19(6), 804–823. DOI: 10.1080/1369118X.2015.1078834

Zheng, A., Duff, B. R., Vargas, P. ve Yao, M. Z. (2020). Self-presentation on social media: When self-enhancement confronts self-verification. *Journal of Interactive Advertising*, *20*(3), 289-302.

GERÇEĞE ODAKLANMANIN ELEŞTİREL VE BÜTÜNCÜL BİR YOLU OLARAK: HABER OKURYAZARLIĞI

Ozan Kocabaş

GİRİŞ

> Kısa süre önce bir ülkede siyasi iktidarı ele geçirmek istiyorsanız,
> sadece orduyu ve polisi kontrol etmeniz gerekiyordu.
> Bugün bir ülke, iletişimi kontrol eden kişiye aittir (Eco, 1986: 135).

Lippmann 1920'de haberi "kolay anlaşılamayan konularla ilgili", "akıl almaz bir karışıklık" içerisinde "meşgul ve yorgun" insanların kavrayışına sunulan bilgiler olarak tanımlamıştı (Lippmann, 2020: 13). Lippmann'ın tanımlamasından yüz yıl sonra haber, çok daha karmaşık bir biçimde, çok daha geniş bir alana, çok daha kısa sürede ve çok daha etkileşimli biçimde üstelik merkezsiz şekilde yayılmaktadır (Cohen, 2017; Malik vd., 2013: 3). Dolayısıyla haberin de içinde bulunduğu medya metinlerini anlama çabası, belki de tarihin hiçbir döneminde günümüzdeki kadar önemli olmamıştır (European Commission, 2017).

Haber veya doğru bilgi, demokratik bir toplum olabilmek için hayati öneme sahip bir olgudur. Öyle ki kimi yazarlar demokrasinin, fertlerin olguya bağlı gerçeği kurgudan, bilgi gibi gösterilmiş ikna çabalarından ayırabilme yeteneğine doğrudan bağlı olduğunu ileri sürmektedir (Auberry, 2018). Haber "vatandaşların özgür ve kendi kendilerini yönetmeleri için ihtiyaç duydukları bilgiler"dir (Kovach ve Rosenstiel, 2021: 7) ve doğru bilgiye erişim, bir insan hakkı olarak tanımlanmaktadır (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2018). Bununla birlikte gelişen kitle iletişim teknolojileri sebebiyle dezenformasyonun yayılım hızının artması (Greenspon ve Owen, 2017; Head vd., 2018), neyin haber, kimin gazeteci veya güvenilir haber kaynağı olduğu hususlarında daha iyi, uygulanabilir bir anlayışın geliştirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Vraga vd., 2020: 2).

KAYNAKÇA

Amazeen, M. A., ve Bucy, E. P. (2019). Conferring Resistance to Digital Disinformation: The Inoculating Influence of Procedural News Knowledge. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, *63*(3), 415-432.

Ashley, S. (2019a). News Literacy. Içinde T. P. Vos, F. Hanusch, D. Dimitrakopoulou, M. Geertsema-Sligh, ve A. Sehl (Ed.), *The International Encyclopedia of Journalism Studies*. (1-7). John Wiley & Sons

Ashley, S. (2019b). News Literacies. Içinde R. Hobbs ve P. Mihailidis (Ed.), *The International Encyclopedia of Media Literacy*. (1-11). Wiley.

Ashley, S., Maksl, A., & Craft, S. (2013). Developing a News Media Literacy Scale. *Journalism & Mass Communication Educator*, *68*(1), 7-21.

Auberry, K. (2018). Increasing Students' Ability to Identify Fake News Through Information Literacy Education and Content Management Systems. *The Reference Librarian*, *59*(4), 179-187.

Aufderheide, P., ve Firestone, C. (1993). National Leadership Conference on Media Literacy. *Conference report. Washington, DC: Aspen Institute*.

Balčytienė, A., ve Wadbring, I. (2017). News Literacy: Reinventing the Ideals of Journalism and Citizenry in the 21st Century. Içinde I. Wadbring ve L. Pekkala (Ed.), *Citizens in Mediated World: A Nordic-Baltic Perspective on Media and Information Literacy* (31-44). Göteborg: Nordicom.

Barron, J. (2017). *In an Era of Fake News, Teaching Students to Parse Fact From Fiction—The New York Times*. https://www.nytimes.com/2017/03/20/nyregion/fake-news-brooklyn-middle-school.html (E.T.: 5.10.2022).

Bawden, D. (2001). Information and Digital Literacies: A Review of Concepts. *Journal of Documentation*, *57*(2), 218-259.

Blakeslee, S. (2004). The CRAAP Test. *Loex Quarterly*, *31*(3), 6-7.

Bruce, C. (1997). *The Seven Faces of Information Literacy*. Adelaide: Auslib Press,

Bulger, M., ve Davison, P. (2018). The Promises, Challenges, and Futures of Media Literacy. *Journal of Media Literacy Education*, *10*(1), 1-21.

Campos, I. (2017). Interactive Storytelling to Teach News Literacy to Children. *International Conference on Interactive Digital Storytelling*, 347-350.

Christ, W. G., ve Potter, W. J. (1998). Media Literacy, Media Education, and the Academy. *Journal of Communication*, *48*(1), 5-15.

Cohen, Y. (2017). Diffusion Theories: News Diffusion. Içinde P. Rössler, C. A. Hoffner, ve L. Zoonen (Ed.), *The International Encyclopedia of Media Effects.* (1-11). Wiley.

Coles, P. (2013). Global Media and Information Literacy Assessment Framework: Country Readiness and Competencies. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000224655. (E.T.: 16.10.2022).

Coonan, E., Geekie, J., Goldstein, S., Jeskins, S., Jones, L., Macrea-Gibson, R., ve Secker, J. (2018). CILIP Definition of Information Literacy. *Chartered Institute of Library and Information Professionals Information Literacy Group.* https://www.cilip.org.uk/news/421972/What-is-information-literacy.htm#:~:text="Information%20literacy%20is%20the%20ability, to%20engage%20fully%20with%20society (E.T.: 21.10.2022).

Craft, S., Ashley, S., ve Maksl, A. (2016). Elements of News Literacy: A Focus Group Study of How Teenagers Define News and Why They Consume It. *Electronic News*, *10*(3), 143-160.

Craft, S., Ashley, S., ve Maksl, A. (2017). News Media Literacy and Conspiracy Theory Endorsement. *Communication and the Public*, *2*(4), 388-401.

Curtis, M. (1998). Introduction to the Transaction Edition. İçinde *Public Opinion* (s. XI-XXXVI). New Brunswick: Transaction Publishers.

Dewey, J. (1929). *Experıence and Nature*. London: George Allen & Unwın, Ltd.

Dilevko, J. (1998). Bibliographic Instruction and Mass Media News Literacy: A Theoretical Background. *The Library Quarterly*, *68*(4), 431-474.

Durodolu, O. O., & Ibenne, S. K. (2020). The fake news infodemic vs information literacy. *Library Hi Tech News*, *37*(7), 13-14.

Eco, U. (1986). Towards a Semiological Guerrilla Warfare. İçinde *Travels in Hyperreality* (135-144). Florida: Harcourt Brace

European Commission. (2017). Reporting on Media Literacy in Europe. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/reporting-media-literacy-europe (E.T.: 25.10.2022).

Farmer, L. (2019). News Literacy and Fake News Curriculum: School Librarian Perceptions of Pedagogical Practices. *Open Information Science*, *3*(1), 222-234.

Fielding, J. A. (2019). Rethinking CRAAP: Getting Students Thinking Like Fact-Checkers in Evaluating Web Sources. *College & Research Libraries News*, 80(11) 620-622.

Fleming, J. (2014). Media Literacy, News Literacy, or News Appreciation? A Case Study of the News Literacy Program at Stony Brook University. *Journalism & Mass Communication Educator*, *69*(2), 146-165.

Fleming, J., ve Karadjov, C. (2020). Focusing on Facts: Media and News Literacy Education in the Age of Misinformation. İçinde *Media Literacy in a Disruptive Media Environment* (77-93). London: Routledge.

Folk, M., ve Apostel, S. (Ed.). (2013). *Online Credibility and Digital Ethos: Evaluating Computer-Mediated Communication*. Kentucky: IGI Global.

Fuller, J. (2010). *What is Happening to News: The Information Explosion and The Crisis in Journalism*. Chicago: The University of Chicago press.

Greenspon, E., ve Owen, T. (2017). Fake News 2.0: A Threat to Canada's Democracy. *The Globe and Mail*, *29*(05).

Harcup, T., ve O'Neill, D. (2001). What Is News? Galtung and Ruge Revisited. *Journalism Studies*, *2*(2), 261-280.

Head, A. J., Wihbey, J., Metaxas, P. T., MacMillan, M., ve Cohen, D. (2018). How Students Engage with News: Five Takeaways for Educators, Journalists, and Librarians. The News Study Report. *Project Information Literacy*. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3503183 (E.T.: 18.10.2022).

Hobbs, R. (1998). The Seven Great Debates in the Media Literacy Movement. *Journal of Communication*, *48*(1), 16-32.

Hobbs, R., ve Jensen, A. (2009). The Past, Present, and Future of Media Literacy Education. *Journal of Media Literacy Education*. Journal of Media Literacy Education, 1(1), 1-11.

Jeong, S.-H., Cho, H., ve Hwang, Y. (2012). Media Literacy Interventions: A Meta-Analytic Review. *Journal of Communication*, *62*(3), 454-472.

Jones-Jang, S. M., Mortensen, T., ve Liu, J. (2021). Does Media Literacy Help Identification of Fake News? Information Literacy Helps, but Other Literacies Don't. *American Behavioral Scientist*, *65*(2), 371-388.

Kahne, J., ve Bowyer, B. (2017). Educating for Democracy in a Partisan Age: Confronting the Challenges of Motivated Reasoning and Misinformation. *American Educational Research Journal*, *54*(1), 3-34.

Kaminska, I. (2017). A Lesson in Fake News from the Info-Wars of Ancient Rome. *Financial Times*. https://www.ft.com/content/aaf2bb08-dca2-11e6-86ac-f253db7791c6 (E.T.: 20.10.2022).

Klurfeld, J., ve Schneider, H. (2014). News Literacy: Teaching the Internet Generation to Make Reliable Information Choices. B*rookings Institution Research Paper*. https://www .brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/Klurfeld-Schneider_News-Literacy_June-2014.pdf (E.T.: 7.10.2022).

Kocabaş, O. (2021). *Haberde Doğruluk ve Hakîkat: Haber Doğruluk-Hakîkat İlişkisinin Hermeneutik Tezâhürleri Üzerine Bir Deneme*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Kocabaş, O. (2022). Hakikate "Tıklamak": Hakikat-Sonrası Durum ve Okuryazarlık. İçinde *Dijital Medya Okuryazarlığı* (35-81). Ankara: Nobel Akademik.

Kovach, B., ve Rosenstiel, T. (2010). *Blur: How to Know What's True in the Age of Information Overload*. Michigan: Bloomsbury

Kovach, B., & Rosenstiel, T. (2021). *The Elements of Journalism*. New York: Crown.

Kurpiel, S. (2022). Research Guides: Evaluating Sources: The CRAAP Test. https://res earchguides.ben.edu/c.php?g=261612&p=2441794 (E.T.: 15.09.2022).

Lewis, J., ve Jhally, S. (1998). The Struggle Over Media Literacy. *Journal of Communication*, *48*(1), 109-120.

Lippmann, W. (1998). *Public opinion*. New Brunswick: Transaction Publishers.

Lippmann, W. (2020). *Liberty and the News*. https://www.mediastudies.press/pub/tf26m 66t/release/3 (E.T.: 9.10.2022).

Livingstone, S., Van Couvering, E., ve Thumim, N. (2008). Converging Traditions of Research on Media and Information Literacies: Disciplinary, Critical, and Methodological Issues. İçinde *Handbook of Research on New Literacies* (103-132). New York: Lawrence Erlbaum.

Maksl, A., Ashley, S., ve Craft, S. (2015). Measuring News Media Literacy. *Journal of Media Literacy Education*. 6(3), 29-45.

Maksl, A., Craft, S., Ashley, S., ve Miller, D. (2017). The Usefulness of a News Media Literacy Measure in Evaluating a News Literacy Curriculum. *Journalism & Mass Communication Educator*, *72*(2), 228-241.

Malik, M., Cortesi, S., ve Gasser, U. (2013). The Challenges of Defining "News Literacy". *SSRN Electronic Journal*. 1-13.

Masterman, L. (2003). *Teaching the Media*. London: Routledge.

McGrew, S., Breakstone, J., Ortega, T., Smith, M., ve Wineburg, S. (2018). Can Students Evaluate Online Sources? Learning From Assessments of Civic Online Reasoning. *Theory & Research in Social Education*, *46*(2), 165-193.

Miles, A. (2007). Network Literacy: The New Path to Knowledge. *Screen Education*, *45*, 24-30.

Miller, A. C. (2019). Viral misinformation: Rise of "Anti-Vaxxer" Movement Requires News Literacy Inoculation. *Daily American.* https://www.dailyamerican.com/story/news/2019/05/03/viral-misinformation-rise-of-anti-vaxxer-movement-requires-news-literacy-inoculation/116125694/ (E.T.: 3.10.2022).

Myhre, S. K. (2012). Using the CRAAP Test to Evaluate Websites. http://hdl.handle.net/10125/22479 (E.T.: 7.10.2022).

Potter, W. J. (2004). *Theory of Media Literacy: A Cognitive Approach*. London: SAGE Publications.

Potter, W. J. (2020). Four Fundamental Challenges in Designing Media Literacy Interventions. İçinde *Media Literacy in a Disruptive Media Environment*. Routledge.

Potter, W. J., ve Thai, C. L. (2019). Reviewing Media Literacy Intervention Studies for Validity. *Review of Communication Research*, *7*, 38-66.

RobbGrieco, M., ve Hobbs, R. (2013). A Field Guide to Media Literacy Education in The United States. *Media Education Lab Harrington School of Communication and Media University of Rhode Island.* https://mediaeducationlab.com/sites/mediaeducationlab.com/files/Field%20Guide%20to%20Media%20Literacy%20.pdf (E.T.: 22.10.2022).

Rosenbaum, J. E., Beentjes, J. W. J., ve Konig, R. P. (2008). Mapping Media Literacy Key Concepts and Future Directions. *Annals of the International Communication Association*, *32*(1), 313-353.

Silverblatt, A., Ferry, J., ve Finan, B. (1999). *Approaches to Media Literacy: A Handbook*. New York: Routledge

Stein-Smith, K. (2017). Librarians, Information Literacy, and Fake News. *Strategic Library*, *37*(1-4).

Tully, M., Maksl, A., Ashley, S., Vraga, E. K., ve Craft, S. (2022). Defining and Conceptualizing News Literacy. *Journalism*, *23*(8), 1589-1606.

Tully, M., Vraga, E. K., ve Smithson, A. B. (2020). News Media Literacy, Perceptions of Bias, and Interpretation of News. *Journalism*, *21*(2), 209-226.

UNESCO (2018) Launches Five Laws of Media and Information Literacy. http://en.unesco.kz/unesco-launches-five-laws-of-media-and-information-literacy-mil (E.T.: 4.10.2022).

Vraga, E., Tully, M., Kotcher, J. E., Smithson, A.B., ve Broeckelman-Post, M. (2015). A Multi-Dimensional Approach to Measuring News Media Literacy. *Journal of Media Literacy Education*, *7*(3), 41-53.

Vraga, E., Tully, M., Maksl, A., Craft, S., ve Ashley, S. (2020). Theorizing News Literacy Behaviors. *Communication Theory*, *31*(1), 1-21.

Webber, S., ve Johnston, B. (2000). Conceptions of Information Literacy: New Perspectives and Implications. *Journal of Information Science*, *26*(6), 381-397.

URL-1: https://www.centerfornewsliteracy.org/what-is-news-literacy/ (E.T.: 30.9.2022).

URL-2: https://www.medialit.org/media-literacy-definition-and-more (E.T.: 19.10.2022).

Yaylagül, L. (2018). Herbert Schıller'in İletişim Kuram ve Araştırmalarına Katkısı. *Kurgu*, *26*(2), 11-23.

DİJİTAL OKURYAZARLIK

Cumhur Türk

GİRİŞ

Okuryazarlık kavramı içerisinde barındırdığı okur-yazar kelimelerinden dolayı toplumun geniş kesimi tarafından okuma ve yazma becerilerine sahip olma anlamında yorumlanmaktadır. Eski çağlarda okuma ve yazma oranının düşük olması ve bunun neticesinde her okuma yazma bilenin aynı zamanda üst düzey zihinsel düşünme yeteneğine sahip olduğu varsayımından hareketle okuma yazma becerisine sahip olmakla okuryazar olmak eş anlamda kullanılmıştır. İlerleyen süreçte meydana gelen bilimsel ve teknolojik gelişmeler okuryazarlık kavramının içinin zenginleşmesine ve terminolojik olarak sınırlarının daha belirgin olmasına yol açmıştır. Çünkü okuryazarlık kavramı, sadece okuma ve yazma becerileriyle sınırlı bir kavram değildir. Bir başka ifadeyle okuma ve yazma günümüzde sadece bir beceri olarak nitelendirilirken, herhangi bir şeyin okuryazarı olma kavramı ise bir becerinin ötesinde, daha üst düzey düşünce süreçlerini gerektiren bir kavram olmuştur. Bu nedenle okuryazarlık kavramı nitelediği olguya göre görsel okuryazar, medya okuryazarı gibi derinlik kazanan yapıya ulaşmıştır.

Okuryazarlığın tanımları incelendiğinde literatürde hâlen kavram kargaşası yaşandığı söylenebilir. Türk Dil Kurumu (TDK), okuryazarlık kavramını "*okuryazar olma durumu*", okuryazar kavramını ise "*okuması yazması olan, öğrenim görmüş (kimse)*" olarak tanımlamaktadır (URL-1). Bu tanımın okuryazarlık kavramının güncel içeriğini yansıttığını söylemek mümkün değildir. UNESCO'ya göre ise okuryazarlığın tanımı, çeşitli yazılı kaynakları kullanarak tanımlama, anlama, yorum yapma, birleştirme, iletişim kurma ve hesap yapabilme yeteneği olarak ifade edilmektedir (URL-2). Bu tanımda ise okuryazarlığın yetenek kısmı ile üst düzey zihinsel süreç içeren kısımlarına dikkat çekilmiştir. Benzer şekilde Potter (2005) okuryazarlık kavramını, içinde sıradan bir kod çözme işlemi barındırmayıp aksine analitik süreçler barındıran bir

eğlence, oyun oynama, diğer insanları takip etme ve boş vakit geçirme amaçlı kullanırlar.

Tüm bu nedenler ve bakış açıları bize içinde bulunduğumuz 21. yüzyılda dijital okuryazarlığın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bireyler günlük yaşamında daha fazla çevrim içi olup iş hayatından eğitim hayatına kadar her alanda dijital teknolojileri kullanıyorlar ve bunun neticesinde benimsiyorlar. Ancak dijital okuryazarlık için gerekli temel becerileri edinerek dijital dünyada kendimize yer edinebiliriz. Ayrıca bugün için gerekli ve çok önemli olan becerilerin çoğu çok kısa sürede standart beceri hâline dönüşüp, gelecek için geçerli olmayacaktır. Teknoloji ve ona bağlı olarak dijital çağın hızla gelişim gösterdiğini göz önüne alarak birey olarak kendimizi sürekli güncel tutmaya çalışmakta yarar vardır. Gelecekte dijital teknolojilerin çok daha hızlı artış göstereceğini ve öneminin artacağını unutmamamız gerekir. Gerek bireysel gerekse kamusal anlamda kendimizi geleceğe hazırlamak için eleştirel düşünme, dijital teknik bilgisi ve sosyal katılım/iletişim gibi konularda yetkinliğimizi artırmamız önemli olacaktır.

KAYNAKÇA

Aydın, A. F. (2020). Post-truth dönemde sosyal medyada dezenformasyon: Covid-19 (yeni koronavirüs) pandemi süreci. *Asya Studies*, 19(12), 76–90.

Çetinkaya, F. F., ve Şener, E. (2020). *Endüstri 4.0 paradigması işletme fonksiyonlarının dijital dönüşümü* (1. Baskı), Efe Akademi, İstanbul.

Joint Information Systems Committee (JISC) (2020). Developing students' digital literacy. Digital capabilities framework. Erişim adresi: https://www.jisc.ac.uk/guides/developing-students-digital-literacy. Erişim Tarihi: 11.12.2022

Joint Information Systems Committee (JISC) (2014). Developing digital literacies. https://www.jisc.ac.uk/guides/developing-digital-literacies erişim tarihi: 11.12.2022

Keyes, R. (2004). The post-truth era: Dishonesty and deception in contemporary life. Macmillan.

Kinzer, C. K. (2010). Considering literacy and policy in the context of digital environments. *Language Arts,* 88(1), 51-61.

Koç, R. (2022). Dijitalleşen kültür ya da kültürün dijitalleşmesi: Dijital kültür kavramı. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15(38), 500-513.

Leu, D. J., Kinzer, C. K., Coiro, J., Castek, J. ve Henry, L. A. (2013). New literacies: A Dual-level theory of the changing nature of literacy, ınstruction, and assessment. In D. E. Alvermann, N. J. Unrau, & R. B. Ruddell (Eds.), Theoretical models and processes of reading (Sixth Edit., pp. 1150–1181). Newark, DE: International Reading Association.

Oblinger, D. G. ve Oblinger, J. L. (2005). Educating the net generation. (D. G. Oblinger, & J. L. Oblinger, Dü) EDUCAUSE. https://www.educa-use.edu/educatingthenetgen/ (Erişim tarihi: 18.01.2023).

Official Journal of the European Union. (2006). Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. European Union.

Öztemel, E. (2020). Dijital dönüşümü iyi anlamak ve Türkiye'nin dönüşümü, *Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi*, İstanbul.

Prasertsin, U. (2018). Development of digital literacy indicators for Thai undergraduate students using mixed method research. *Kasetsart Journal of Social Sciences,* 39, 215-221.

Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants part 2: Do they really think differently? *On the horizon*.

Silverman, C. (2016). This analysis shows how viral fake election news stories outperformed real news on Facebook. BuzzFeed news, 16.

Terzi, A. (2020). Post-truth kavramı ve Türkçe karşılıkları üzerine. *Türk Dili*, 69(820), 80–86

URL-1. Türk Dil Kurumu (2023), https://sozluk.gov.tr, Erişim tarihi: 23.01.2023

URL-2. https://tr.wikipedia.org/wiki/Okuryazarlık, Erişim tarihi: 11.01.2023

URL-3. https://www.wordsense.eu/digitale/, Erişim tarihi: 06.04.2023

URL-4. https://digitalage.com.tr/internette-bir-dakikada-neler-oluyor/, Erişim tarihi: 02.01.2023

Veen, W., & Vrakking, B. (2006). Homo Zappiens: Growing up in a digital age. A&C Black.

Wang, E., Myers, M. D. ve Sundaram, D. (2012). Digital natives and digital immigrants: Towards a model of digital fluency. ECIS 2012 Proceedings. 39. https://aisel.aisnet.org/ecis2012/39

Yavaşgel, E. ve Turdubaeva, E. (2021). Digital culture and power. Digital Siege (ed.: Ece Karadoğan Doruk, Seda Mengü, Ebru Ulusoy). İstanbul: Istanbul University Press.

Yerlikaya, T. ve Aslan, S. T. (2020). Social media and fake news in the post-truth era. Insight Turkey, 22(2), 177-196.

Zur, O. ve Walker, A. (2011). To accept or not to accept? How to respond when clients send "friend request" to their psychotherapists or counselors on Facebook, Linkedin, Twitter, or other social networking sites. https:// drzur.com/socialnetworking/ (Erişim tarihi: 02.01.2022).

DİJİTAL TASARIMLARDA GÖRSEL OKURYAZARLIK

Oya Cansu Demirkale Kukuoğlu

GİRİŞ

Görsel içerik açısından zengin olan teknolojik bir dünyada, etkileşimli platformlar, sosyal ağlar ve uygulama alanlarının sürekli genişlemesi görsel iletişimi, günlük hayatımızın ayrılmaz bir parçası hâline getirmiştir. Görsel bilgiyi okumak ve anlamlandırmak, günümüzde iletişimin gücünü arttırmış ve görsel imgelerle iletişim kurma biçiminin değişmesine ve gelişmesine neden olmuştur. Zaman içerisinde sözlü ve yazılı iletişimin yüzyıllardır süregelen egemenliği yerini yavaş yavaş görsel iletişime bırakmaya başlamıştır. İmajların okunmasına ve teknolojinin gelişmesine yönelik değişimler, görsellerin çeşitliliğine odaklanmış ve farklı platformlarda bulunan görsellerin okunmasına zemin hazırlamıştır. Teknolojinin gelişmesiyle dijital ortamda bulunan görseller, insanlar arasındaki iletişimde yeni bir anlam kazanmıştır. Böylece kelimelerin yerine geçen görsellerdeki nesneler, insanların anlamlandırmasıyla beraber kendilerini ifade etmenin daha kolay bir yolunu bulmuştur. Bu doğrultuda, teknolojik gelişmenin bir yansıması olarak karşımıza çıkan dijital görseller, geniş bir ileti ağına sahip olmaya başlamıştır.

Dijital cihazlar sayesinde etrafımızı saran görseller ve imgelerden oluşan tasarımlar, yeni iletişim biçiminin oluşmasına zemin hazırlayarak günümüz dünyasının vazgeçilmezleri arasında yer almaktadır. Teknolojinin ilerlemesi ve bilginin dijitalleşmesi ile birlikte, dijital tasarımlar önemli hâle gelmekte ve tasarım dünyasında kendine büyük bir yer edinmektedir. Bu süreç içerisinde tasarımlarla sunulan görseller, insanlara farklı bir bakış açısı kazandırarak insanların olayları algılama biçiminin değişmesine neden olmaktadır.

Bilginin etkileşimi ile başlayan iletişim süreci; duyguların, fikirlerin veya uyaranın alıcı kitle tarafından etkili bir biçimde algılamasına yardımcı olmaktır. Görme, çözümleme, değerlendirme, olaylar arası ilişki kurma ve bireyin

okuyabilmekte ve yazabilmektedir. Görsel kapasitenin geliştirilmesiyle birlikte resimlerin anlamlarının nasıl yorumlanacağını ve görsellerde sunulan bilgilerden hangi anlamların çıkartılacağını öğrenmek gerekmektedir. Aynı şekilde dijital toplum içerisinde yer alan kişilerin bu ortama ayak uydurması ve dijital ortamda yer alan tasarımları yorumlayabilmesi gerekmektedir.

Çağdaş kültürün temel özellikleriyle ilişkili gelişen görsel okuryazarlık, sanat eserinin klasik vizyonundan teknolojik olarak yaratılmış imaj doğrultusuyla yakından ilgilidir. Dijital teknolojiler bağlamında, kullanıcının bilgiyi algılaması, talebi yönetebilmesi ve okuryazarlığı uygulayabilmesi için hem dijital becerilere hem de görsel becerilere ihtiyacı vardır. Teknolojik yeniliklerle beraber, okuma ve yazma okuryazarlığının yanı sıra dijital becerilere sahip olmak ve dijital ortama uyarlanmış tasarımların görsel okuryazarlığını anlamak ve anlamlandırmak önemlidir. Bu durum, içinde yaşadığımız çağın getirmiş olduğu teknolojik gelişmeleriyle birlikte dijital okuryazarlık kavramını ortaya çıkarmaktadır. Dijital tasarımların en önemli unsurlardan bir tanesi verilmek istenen mesajın anlatımını güçlendirici yapılar barındırması olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece dijital tasarımlarda yer alan görsellerin anlamlandırılmasını sağlamak için görsel okuryazarlık kavramıyla birleştirilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak elde edilen veriler ışığında dijital tasarımlarda yer alan görseller dijital platformlardaki konumlarını güçlendirerek kendilerini hızla geliştirmektedirler. Ancak dijital görseller, toplumun içinde bulunduğu kültürün değişimine bağlı olarak görsel çeşitliliğinin artması ve buna bağlı olarak grafik tasarımın görsel okuryazarlık ortamındaki payının büyümesi, dijital tasarımlardaki okuryazarlığın önemli hâle gelmesini sağlamaktadır. Tasarım açısından oluşturulan renkli, canlı ve dinamik görseller, kişinin görsellerle verilen bilgileri anlaması ve anlamlandırması açısından olumlu görsel deneyim oluşturmaktadır. Bu durumda görsel tasarımların dijital medyayı çok daha etkin bir şekilde kullanması ve dijital dünyada yer alan tasarımların gelecekte kendilerine çok daha fazla yer edinmesi dijital tasarımın önemini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Arana, L. M. L. (2019). Architecture Between the Panels: Comics, Cartoons and Graphic Narrative in the (New) Neo Avant-Garde. *Architectural Design*, *89*(4), 108-113.

Arnheim, R. (1969). *Art and visual perception: A psychology of the creative eye*. Univ of California Press.

Arnheim, R. (2015). *Görsel düşünme*. İstanbul: Metis Yayınları

Artut, K. (2004). *Sanal Eğitim Kuramları ve Yöntemleri*. Anı Yayıncılık. Ankara.

Arı, G., ve Soylu, S. (2020). Beşinci sınıf öğrencilerinin görsel okuma becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, *9*(2), 718-735.

Aslan, H. (2012). *Gelecekçi Sanat Eğitimi Modellerine Temel Oluşturması Bakımından Görsel Okuryazarlık ve Eleştirel Pedagoji İlişkisi* (Basılmamış Doktora Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı, Samsun.

Avgerinou, M. (2001b). Towards A visual litera-cy index. In R. E. Griffin, V. S. Williams, &L. Jung (Eds.) Exploring the visual future:Art design, science & technology (ss. 17-26). Loretto, PA: IVLA.

Avgerinou, M., ve Ericson, J. (1997). A review of the concept of visual literacy. *British journal of educational technology*, *28*(4), 280-291.

Babich N. (2019). How to Build and Maintain a Visual Language. Erişim tarihi: 13.01.2023, https://www.shopify.com/partners/blog/visual-language.

Bakır, S., ve Şimşek, A. (2022). 8th Grade Students' Success in Visual Reading and Logical Reasoning Test Items. *Journal of Education and Future*, (21), 55-67.

Cai, W., ve Wei, Z. (2020). Remote sensing image classification based on a cross-attention mechanism and graph convolution. *IEEE Geoscience and Remote Sensing Letters*, 19, 1-5.

DePorter B. (1992). *Quantum Teaching: Mempraktikkan Quantum Learning di Ruang-Ruang Kelas*. Bandung: Kaifa.

Günay, V. D., ve Parsa, A. F. (2012). *Görsel göstergebilim: imgenin anlamlandırılması*. Es yayınları.

Heskett, J. (2005). *Design: A very short introduction* (Vol. 136). Oxford University Press.

Fransecky, R. B., ve Debes, J. L. (1972). Visual Literacy: A Way to Learn--A Way to Teach.

Kılıç, A. (2021). Türkiye Maarif Vakfı Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Programı A1-A2 Dinleme/İzleme ve Okuma/Anlama Kazanımlarının 21. Yüzyıl Okuryazarlık Becerileri Kapsamında Değerlendirilmesi. *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi*, *4*(2), 148-164.

Li, X., Li, Y., ve Jae, M. H. (2021). Neural network's selection of color in UI design of social software. Neural Computing and Applications, 33, 1017-1027.

Martin, L. (2009). Formal Response # 2 – The Evolution of Culture: From Oral to Visual Dominance. Erişim Tarihi: 15.11.2022, https://blogs.ubc.ca/etec540sept09/2009/11/02/formal-response-2-the-evolution-of-culture-from-oral-to-visual-dominance/

Martin, F., Spalter, A., Friesen, O., ve Gibson, J. (2008). An approach to developing Digital Visual Literacy (DVL). *College & University Media Review*, 14(1).

Mohebati M., Lari M., Davoudi R. ve Salehi S. (2019). Görsel düşünmenin özelliklerinin ve tasarım düşüncesi sürecindeki işlevinin incelenmesi. Görsel sanatların teorik temelleri, *Spring and Summer 1398*, 4(1), 155-162.

Mohler, J. L. (2000). Desktop virtual reality for the enhancement of visualization skills. *Journal of Educational Multimedia and Hypermedia*, *9*(2), 151-165.

Önal, H. İ. (1997). Multimedya örneğinde etkileşimli bilgi kaynaklarını değerlendirme. *Türk Kütüphaneciliği*, *11*(2), 158-170.

Seels, B.A. (1994). Visual literacy: The definition problem. D.M. Moore veF.M. Dwyer, (Eds.). Visual literacy: A spectrum of visual learning. (pp. 97-112*). Englewood Cliffs, New Jersey: Educational Technology Publications.*

Shi, C. (2019). The Application of Digital Multimedia Vision in Graphic Design. International Conference on Math and Engineering (ICME 2019). *Francis Academic Press*, UK.

Spalter, A. M., ve Van Dam, A. (2008). Digital visual literacy. *Theory into practice*, *47*(2), 93-101.

Spalter, A. M., ve Tenneson, D. K. (2006). The graphics teaching tool. In *ACM SIGGRAPH 2006 Educators program* (pp. 41-es).

Saunders, A. C. (1994). Graphics and How They Communicate. David M. Moore & Francis M. Dwyer, (ed.), *Visual Literacy: A Spectrum of Visual Learning* içinde. (*ss.*183-192). Englewood Cliffs, New Jersey: Educational Technology Publications.

Uçar, T. F. (2004) Görsel İletişim ve Grafik Tasarım. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

URL-1 (2019). 7 Paramount Components of Visual Communication. Erişim Tarihi: 01.02.2023, https://www.infographicdesignteam.com/blog/components-of-visual-communication/

URL-2. (2023). Digital Literacy, American Library Association (ALA)**.** Erişim Tarihi: 23.12.2022, https://literacy.ala.org/digital-literacy/

Velarde, O. 2019. An Overview of the Basics of User Interface Design (UID). Erişim Tarihi: 29.01.2023 https://www.freepik.com/blog/overview-basics-user-interface-design-uid/

Ware, C. (2010). Visual thinking for design. Elsevier.

Widawski (2021). Evolving the Maze brand: How we developed our new brand identity with designer Romain Briaux. Erişim Tarihi: 31.01.2023. https://maze.co/blog/building-the-maze-brand/

Yerlikaya, M. (2015) *Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı Öğrencilerinin Görsel Okuryazarlıkları* (Basılmamış Doktora Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı, Samsun.

SERGİ ORTAMLARININ GÖRSEL OKURYAZARLIK BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Muharrem Burkay Şimşek - Reha Orçun Uzunsoy

GİRİŞ

İletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte dijitalleşen dünyada resimli mesajlar kamusal alanda ve dolayısıyla günlük hayatımızda yer edinmeye başlamıştır. Bu hâkimiyet 21. yüzyılda görsel bir uygarlığın etkisinin başlangıcını oluşturmaktadır. Çeşitli görsel paylaşımlar her gün resimli mesajlar yoluyla bize gönderilmekte ve işe ya da okula giderken, eğlenmek ya da dinlenmek için yola çıkarken bizi etkilemeye çalışmaktadır. Dünyanın en büyük internet portalı YouTube'da sadece izlemekle kalınmamakta, aynı zamanda video mesajları ve filmler oluşturulmakta, akıllı telefonlarla MMS gönderilmekte ve akıllı cep telefonlarıyla fotoğraf çekilmektedir (Supsakova, 2016). Görselin bu denli etkili olduğu bir dünyada onu iyi okumak ve yorumlayabilmek bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Görsel okuryazar bir kişinin bu özelliklere sahip olması beklenmektedir. Görseli algılayabilmek sadece görsel mesajlar, sosyal medya ya da filmlerle değil görsel sanatların paylaşıldığı günümüz sergilerinde de öne çıkan bir eylemdir. Sergileri gözlemleyen izleyicilerin temelde bu yeteneğe sahip olması gerekmektedir.

Görsel sanatların sergilendiği mekânlarda bir araya getirilen sanat eserleri belirli bir bağlam çerçevesinde izleyiciye bir mesaj aktarmaktadır. Bu mekânlar içerisinde sergilenen eserler konu, üslup, dönem gibi çeşitli kriterlerle bir araya getirilmektedir. Bu eserlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan sergi mekânı bir bütün olarak düşünüldüğünde izleyici tarafından yorumlanabilmektedir. Yorumlamanın temelinde görsel algılama söz konusudur. Çok fazla bilginin ve birden çok kavramın izleyici tarafından yorumlanabilmesi için sergi mekânı içerisinde görsel bir düzen kurulmaktadır.

olarak sanal gerçeklik gözlükleriyle deneyimlenebilmektedir. Bu deneyimlemede asıl önemli olan, görüleni doğru algılayabilmektir. Görseli algılama ve üzerinde düşünerek yeniden üretim sürecinde bulunulması görsel okuryazarlık ve sergi yorumlaması/düzenlemesi arasında birliktelik doğurmaktadır. Bu çalışmada da "görsel" üzerinden sergi ve görsel okuryazarlık birlikteliğine bir projeksiyon tutulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Artun, A. (2018). *Sanat Müzeleri 1 Müze ve Modernlik*. İstanbul, İletişim Yayınları

Artun, A. (2019). Sanatçılar ve Müzeleri: El-Lissitski, Marcel Duchamp, Marcel Broodthes. A. Artun (Editör), *Sanatçı Müzeleri*. S.102-167. İstanbul: İletişim Yayınları.

Avgerinou, M. & Ericson, J. (1997). A Review Of The Concept Of Visual Literacy. *British Journal of Educational Technology*. 28 (4), p. 280-281

Baudeliare, C. (2017). Modern Hayatın Ressamı. İçinde A. Artun, (Editör), *Baudelaire'de Sanatın Özerkleşmesi ve Modernizm.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Benjamin, W. (2020). *Tekniğin Olanaklarıyla Yeniden Üretilebildiği Çağda Sanat Yapıtı*. Pasajlar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Brill, J. M., & Maribe Branch, R. (2007). Visual Literacy Defined – The Results of a Delphi Study: Can IVLA (Operationally) Define Visual Literacy? *Journal of Visual Literacy*, *27*(1), 47-60. https://doi.org/10.1080/23796529.2007.11674645

Britishmuseum, (t.y.). *Sir Hans Sloane.* https://www.britishmuseum.org/about-us/british-museum-story/sir-hans-sloane

Chauvin, B. A. (2003). Visual or Media Literacy? *Journal of Visual Literacy*, *23*(2), 119-128. https://doi.org/10.1080/23796529.2003.11674596

Chung, S.J., Jo, H J., Lee, H., 2022. A Comparison Of Behaviours And Responses Towards Different Social VR Environments İn İnitial Social İnteraction. *Arch. Des. Res.* 35 (3), 53–67.

Cochran, L. W. ve Cureton, J. W.(Eds.). (1976). *Visual Literacy--The Last Word. Summary Report of the Lake Okoboji Educational Media Leadership Conference* http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=ED135360&lang=tr&site=ehost-live

Çal, H. (2009). Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Müzeler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Sayı 14 (7), s.315-333

Çalışkan, C. (2016). Sergileme Tasarımının Gelişimi ve Müze ile Sanat Galerilerinin Karşılaştırılması. *Yıldız Journal Of Art And Design*, Sayı 3 (1), s.26-42.

Çolak, B. (2010). Tarihsel Süreç İçerisinde Müzelerle Birlikte Değişen Sergileme Mekanları; New York Modern Sanat Müzesi (Moma) ve Frankfurt Modern Sanat Müzesi (Mmk) Örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(30), 37-45.

Diderot, D. (1996). *Paris Salon Sergileri 1759-1761-1763.* Çev. K. Özsezgin. İstanbul. Yapı Kredi Yayınları.

Debes, J. (1969). *What is visual literacy?.* https://visualliteracytoday.org/what-is-visual-literacy/ Erişim Tarihi: 03.03.2023.

Gayret, T. (2016). Müzeciliği'nde Bir Şehri Kalkındıran Müzecilik Örneği, Guggenheim Bilbao Müzesi . Art-e Sanat Dergisi , 9 (17) , 354-375.

Felten, P. (2008). Visual literacy. *Change: The Magazine of Higher Education*. 40(6). https://doi.org/10.3200/CHNG.40.6.60-64

Greenberger, A. (2019). *13 Major MoMA Shows From The 1930s—and What ARTnews Said at The Time.* https://www.artnews.com/art-news/retrospective/moma-iconic-shows-1930s-13181/ Erişim Tarihi: 07.03.2023.

Gür, B. (2016). Antik Hellen Tapınağı ve Kutsal Alanlarında Tasarım ve Düzenlemeler. *Cedrus*, 4. s.61-74

Hruby, F. (2019). The Sound of Being There: Audiovisual Cartography With Immersive Virtual Environments. *KN-Journal of Cartography and Geographic Information*, 69(1), 19-28.

Kitson, A., Stepanova, E. R., Aguilar, I. A., Wainwright, N., & Riecke, B. E. (2020, July). Designing Mind (Set) And Setting For Profound Emotional Experiences In Virtual Reality. In Proceedings Of The 2020 ACM Designing Interactive Systems Conference (pp. 655-668).

Lewis, M. T. (2017). *Paul Cézanne: Painting People*. London, Princeton University Press.

Lewis, M. T. (1989). *Cczanne's Early Imagery*. London, University of California Press.

Pettersson, R. (2013). *Information Design 3:Image Design*. Tullinge: Institute for Infology.

O'Doherty, B. (2016). Beyaz Küpün İçinde Galeri Mekânının İdeolojisi. (Çev. A. Antmen). İstanbul. Sel Yayıncılık

Özsezgin, K. (1973) Bugünkü Anlamda Sanat Eğitimi Yapan Güzel Sanatlar Akademileri İlk Kez 16. Yüzyılda Kuruldu. Taha Toros Arşivi, Dosya No: 33-*İnas Sanayi Nefise Mektebi İstanbul Kalkınma Ajansı* (TR10/14/YEN/0033) İstanbul Development Agency (TR10/14/YEN/0033)

Pit Rivers Museum, (t.y.). Pit Rivers Museum, https://web.prm.ox.ac.uk/sma/index.php/primary-documents/primary-documents-pitt-rivers-museum.html

Quesnel, D., Stepanova, E. R., Aguilar, I. A., Pennefather, P., & Riecke, B. E. (2018, August). *Creating AWE: Artistic And Scientific Practices In Research-Based Design For Exploring A Profound Immersive Installation. In 2018 IEEE Games, Entertainment*, Media Conference (GEM) (pp. 1-207). IEEE.

Schubert, K. (2000). *Küratörün Yumurtası Müze Kavramının Fransız İhtilalinden Günümüze Kadar Olan Evrimi,* Çev. R, Simith. İstanbul, İstanbul Sanat Müzesi Vakfı Yayın

Sosa, T. (2009). Visual literacy: the missing pieces of your technology integration course*. Tech Trends.* 53 (2).

Supsakova, B. (2016). Visual Literacy and Dominance Of The Pictorial World. *IJAEDU- International E-Journal of Advances in Education*, *2*(5), 193. https://doi.org/10.18768/ijaedu.04814

Şah, U. (2015). *Jean Baudrillard ve Simülasyon Kuramı*. Onto Dergisi (Online Psikoloji Dergisi). No:8, 12-17.

Taner, V. (2019). 20'inci yüzyılın altın çağı: 1920'ler, Dadanizm. https://www.dadanizm.com/20inci-yuzyilin-altin-cagi-1920le Erişim Tarihi : 28 Şubat 2023).

Tanrıkulu, B. ve Karagöl, A. (2021) Müzede Sanal Gerçeklik Uygulamaları: Bir Örnek Çalışma Olarak Kaplumbağa Terbiyecisi. *Yeni Medya Elektronik Dergisi,* 5 (2), 95-111.

Yorgun, F. (2020). Sanat Yapıtının Halesini (Aura) Yitirmesinde Teknik Yeniden Üretim Araçları Olan Fotoğraf ve Filmin Etkisi- *1. Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 3(1), 48-60.

Zeitreise.staedelmuseum, *Time Machine The Städel Museum In The Nineteenth Century* t.y. https://zeitreise.staedelmuseum.de/en/ Erişim Tarihi: 17.03.2023.

Ward, M. (1991). Impressionist Installations and Private Exhibitions, *The Art Bulletin*, 73 (4), s.599-622.

Görsel Listesi

Görsel 1: O. Von Corven, Büyük İskenderiye Kütüphanesi, Gravür, 19. Yüzyıl https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Great_Library_of_Alexandria,_O._Von_Corven,_19th_century.jpg

Görsel 2: Ulisse Aldrovardi Kabinesi, Gravür, 1660 http://www.artofwondering.com/wp-content/uploads/2020/03/WK05.jpg

Görsel 3: Pitt Rivers Müzesi, 1900'ler https://web.prm.ox.ac.uk/sma/images/1998.267.264.1.1.72dpi.jpg

Görsel 4: Louvre Salon Sergisi, Pietro Antonio Martini, Gravür, 1785 https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b69419182.item#

Görsel 5: "Cezanne, Gauguin, Seurat, van Gogh," 1929'un New York Modern Sanat Müzesi'ndeki Enstalasyon Görünümü https://www.artnews.com/art-news/retrospective/moma-iconic-shows-1930s-13181/

Görsel 6: White Cube Mason's Yard Sergisi 2019 https://whitecube.com/media/w1200/christian-marclay-mason-s-yard-2019-1.jpg

Görsel 7: Christo ve Jeanne-Claude, Sarmalanmış Çağdaş Sanat Müzesi, Chicago, 1968-69 https://christojeanneclaude.net/src/3cef96dcc9b8035d23f69e30bb19218a-2800.webp

Görsel 8: Vice & Virtue Sergisi, TD Galeri, 2017 https://torontopubliclibrary.typepad.com/.a/6a00e5509ea6a188340263ec271501200c-700wi

Görsel 9: Pera Müzesi, Elçiler Salonu, Sanal Sergisi https://eventnews.online/wp-content/uploads/2020/03/pera1.png

Görsel 10: Louvre Müzesi, Mona Lisa Tablosu Sanal Gerçeklik Deneyimi https://www.Pazarlamasyon.com/louvre-muzesinde-sanal-gerceklik-deneyimi-ile-mona-lisayi-gormek/

Görsel 11: Städel Müzesi, Johann Friedrich Städel'in Evi Sanal Gerçeklik Deneyimi https://zeitreise.staedelmuseum.de/en/

Görsel 13: ANAMED Galeri, Bir Kazı Hikayesi: Çatalhöyük Sergisi Sanal Gerçeklik Deneyimi https://anamed.ku.edu.tr/events/bir-kazi-hikayesi-catalhoyuk/

FOTOĞRAF VE VİDEO OKURYAZARLIĞI

Gülşah Altuğ

Algılanan nesnenin statüsü belirsizdir:
Varlığından haberdar olduğum için algıladığım bir nesnedir o,
Ama aynı zamanda başka bir şeydir;
Algının tüketmediği yabancı bir gerçekliktir.

Mikel Dufrenne[7]

GİRİŞ

Fotoğraf, bugün dijital medya teknolojilerinde, görsel dünyanın sunumunun en etkileyici materyallerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle de dijital medyayı fotografik görüntüler olmadan düşünmek ve ele almak mümkün değildir. İçinde yer aldığımız dijital çağ aynı zamanda hareketli görüntünün yeni bir formu olan video teknolojisi ile yoğun bir şekilde donatılmıştır. Video, dijital yayıncılık alanında sıkça kullanılan bir görsel-işitsel araçlar hâline gelmiştir. Sinema teknolojilerinin gelişim serüveninde dijital kameraların yer alması, dijital kayıt tekniğinin kendine has kullanım pratikleri açısından videoyu dönüştürmüştür. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda videolar "sinema mahsulü eserler" olarak tanımlanmaktadır (m.84/3). Aşağıda fotoğraf ve video, dijital görsel okuryazarlık bağlamında ele alınacaktır. Ayrıca okuyucuya yardımcı olması açısından bazı kavramaların İngilizce kullanımlarına da yer verilecektir.

İletişim ve medya teknolojilerinin gelişmesi, dijital ortamların yaygınlaşması ile medya okuryazarlığı kavramı yeni ileti biçimlerinin okunması ve çözümlenmesi açısından günden güne değişkenlik göstermektedir. Medya aygıtlarının özellikle de görsel format donanımlarıyla dijital olarak çeşitlenmeyi

[7] *Phénoménologie de l'expérience esthétique*, 1953:285 (akt. Soulages, 2022:35)

dirmeye çalışmaktadır. Dijital medya doğası gereği görsel-işitsel ögelerin sıklıkla kullanıldığı ve dolaşıma girdiği platformlar yaratmaktadır. Bu noktada, fotoğraflar ve video içerikleri ile yoğun olarak doyurulmuş bu dijital coğrafyanın etkileşimli dili izleyicileri/okuyucuları/kullanıcıları çok yönlü okuma yapmaya ve dijital görüntü rejimlerine hâkim olmaya yönlendirmektedir. Çünkü yeni iletişim ve bilişim teknolojileri fotoğraf ve videonun görüntüsel aktarım dilini çok boyutlu ve çok anlamlı bir şekilde yenilemiştir. Böylelikle izleyici/okuyucular/kullanıcılar artık geleneksel medyada olduğu gibi basit birer içerik tüketicileri olmamakta, dijital imajların değişken doğasını yakalayabilen, dönüştürebilen ve hatta anlık olarak dijital ortamın görüntü diline müdahale edebilen aktif kullanıcılar hâline gelmektedirler.

KAYNAKÇA

Baker, U. (2020). *Beyin Ekran*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Benson, J. P. (2009). *Problems in picturing text: a study of visua/verbal problem solving.* Technical Communication Quarterly. London: Routledge Press, p.141-160.

Berger, J. (2011). *Görme Biçimleri*. (çev: Salman, Y.). İstanbul: Metis Yayınları.

Berger, J. (2020). *Bir Fotoğrafı Anlamak*. (çev: Eyüboğlu, B.). İstanbul: Metis Yayınları.

Bourdieu, P. (1965). *Fotoğrafın Toplumsal Tanımı*. (çev: Yaren, Ö.) https://www.academia.edu/1554994/Fotoğrafın_Toplumsal_Tanımı_La_définition_sociale_de_la_photographie_Pierre_Bourdieu_

Crary, J. (2015). *Gözlemcinin Teknikleri: On Dokuzuncu Yüzyılda Görme ve Modernite.* (çev: Daldeniz, E). İstanbul: Metis Yayınları.

Debes, J. L. (1969). *The loom of visual literacy*: an overview. Audiovisual Instruction. p.14

Debord, G. (1996). *Gösteri Toplumu ve Yorumlar*. (çev: Emekçi, A., Taşkent, O.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Flusser. W. (2011). *Into the Universe of Technical Images*. University of Minnesota Press.

Fox, N., M. (2022). *Digital Visual Literacy*. California: Libraries Unlimite Press.

Hornby, A., S. (1995). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. (Ed: Crowther, J.). New York: Oxford University Press.

Kress, G. (2003). *Literacy In the New Media Age*. London: Routledge Press.

Lesy, M. (2007). Visual Literacy. *The Journal of American History*. June, p.143-153

Petterson, R. (1994). Visual Literacy. The International Encyclopedia of Education. Second Edition. Oxford: Pergamon Press.

Rancière, J. (2008). *Özgürleşen Seyirci.* (çev: Şaman E., B.) İstanbul: Metis Yayınları

Sandweiss, M. (2007). *Image and artifact: the photograph as evidence in the digital age.* The Journal of American History. Vol. 94, No. 1 (June), p. 193-202.

Soulages, F. (2022). *Fotoğrafın Estetiği: Kaybolan ve Geriye Kalan*. (çev: Şansal, E., D.). İstanbul: Espas Yayınları.

Sosa, T. (2009). Visual Literacy: The Missing Piece of Your Technology Integration Course.

TechTrends: Linking Research and Practice to Improve Learning. Vol. 53, Issue 2, (Mar/Apr) p. 55-58.

Spalter, M., A. & van Dam, A. (2008). Digital Visual Literacy. *Theory Into Practice, Digital Literacies in the Age of Sight and Sound*, (Spring) Vol. 47, No. 2, p. 93-101.

Supsakova, B. (2016). *Visual Literacy For The 21st Century*. *International E-Journal of Advances in Education*, Vol. 2, Issue 5, p. 202-208.

Szabó K. (2016). *Digital and visual literacy: the role of visuality in contemporary online reading*. In the Beginning was the Image: The Omnipresence of Pictures: Time, Truth, Tradition, p.103-112.

Vezzoli, Y. (2017). Visual Literacy: Un Problema Di Definizione (Visual Literacy: A Definition Problem). *Formazione Insegnamento* XV-2.

GELECEĞİN PARALEL EVRENİNE HAZIRLIK: METAVERSE OKURYAZARLIĞI

Merve Ergüney

GİRİŞ

Bugün sıradanlaşan ve günlük yaşamamızın ayrılmaz parçaları hâline gelen birçok teknoloji, bundan 20-30 yıl öncesine kadar pek çok insana göre ütopik görünüyordu. Fakat teknoloji o kadar hızlı ilerliyor ki bundan 10 yıl ya da 20 yıl sonra da neler olabileceğine dair pek çok insanın ön görülerinin ötesinde gelişmeler yaşanması mümkün. Son dönemlerde ortaya çıkan teknolojik gelişmelerden biri de "metaverse" kavramı ile karşımıza çıkmaktadır. Web 2.0 teknolojilerinin ortaya çıktığı dönemde yaşanan kırılmaya benzer şekilde bugün metaverse'e yönelik bir kırılma noktasına gelindiğini söylemek mümkündür (McKinsey & Company, 2022, s. 9). Facebook 28 Ekim 2021 tarihinde bir değişikliğe giderek, şirket bünyesinde yapılan işleri daha çok kapsayan bir ifade olması nedeniyle, şirket adını *meta* olarak değiştirmişti. Bu değişikliğin ardından metaverse, özellikle 2022 yılında en çok kullanılan kelimelerden biri hâline gelmiştir. Mark Zuckerberg metaverse'ün mobil internetin yerini alacağını öne sürmektedir (Milmo, 2021). Metaverse'te bir şeyler oluyor/olacak fakat pek çok kişinin bu evrende ne olduğu ya da ne olması gerektiği ile ilgili bir fikrinin olmadığı söylenebilir. Metaverse ile ilgili pek çok soru akla gelebilir. Nedir bu metaverse? Bireylerin ve grupların avatarlar[9] ve sanal ortamlar sayesinde etkileşime girebileceği metaverse için hazırlıklı mıyız? Her geçen gün gelişen ve hızla yaşamın bir parçası olmaya aday bu yeni teknolojide kendimizi nasıl konumlandırabiliriz? Metaverse'e yönelik gelişmeler, bireylerin bu evren içerisindeki yeterliliklerini, becerilerini, rollerini ve kontrollerini değerlendirmeleri konusunda yeni bir sorgulama alanı ortaya çıkarmış durumdadır. İşte bu tür sorgulama alanlarının cevabı daha önce literatürde tanımlanmamış olan *metaverse okuryazarlığı* kavramını öne çıkarmaktadır. Me-

[9] A*vatar* metaverse'te kullanıcının ikinci kişiliğidir. Metaverse'te avatarlar aktif öznelerdir (S.-M. Park & Kim, 2022, s. 4211).

Bu çalışma metaverse okuryazarlığı konusunda kıvılcım niteliğinde bir çalışmadır. Akademik dünya açısından metaverse okuryazarlığı çok boyutlu, güncel ve araştırmaya elverişli olması bakımından üzerinde durulması gereken bir konudur. Sonraki çalışmalarda metaverse okuryazarlığının tanımlanmasına yönelik başka çalışmalar yapılabilir; medya okuryazarlığında olduğu gibi düşük, orta ve yüksek derecede metaverse okuryazarlığı seviyeleri belirlenebilir ve bu derecelerin neye göre belirleneceğine yönelik bir çerçeve çizilmeye çalışılabilir; bireylerin metaverse okuryazarlık seviyelerini ölçmeye yarayacak ölçekler geliştirilebilir; farklı hedef kitlelere yönelik metaverse okuryazarlığı ile ilgili eğitim içerikleri oluşturulabilir. Bu çalışmaların konularını çeşitlendirmek mümkündür.

KAYNAKÇA

Atölye Ataşehir. (2021). *Metaverse Eğitimi*. https://www.atolyeatasehir.com.tr/urun/metaverse-egitimi

Ball, M. (2022). *The metaverse: And how it will revolutionize everything* (First edition). Liveright Publishing Corporation, a division of W.W. Norton & Company.

Baş, H. (2022, Mart 11). Türk markalardan metaverse'e hücum. *Milliyet*. https://www. milliyet.com.tr/ekonomi/turk-markalardan-metaversee-hucum-6716447

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. (2021a). Metaverse Çılgınlığı: ABD'li Bir Çift Sanal Bir Düğünle Evlendi. *Bilgi ve İletişim Teknolojilerinde Gelişmeler Yenilikler ve Örnek Çalışmalar*, *4*.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. (2021b). Microsoft'un Xbox Müzesi Metaverse Evreninde Ziyarete Açıldı. *Bilgi ve İletişim Teknolojilerinde Gelişmeler Yenilikler ve Örnek Çalışmalar*, *4*.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. (2021c). Yapay Zeka Teknolojisini Kullanılarak Sanal İnsanlar Tasarlanıyor. *Bilgi ve İletişim Teknolojilerinde Gelişmeler Yenilikler ve Örnek Çalışmalar*, *4*.

Coursera. (2022). *What is the Metaverse?* https://www.coursera.org/learn/what-is-the-metaverse

Dionisio, J. D. N., Iii, W. G. B., & Gilbert, R. (2013). 3D Virtual worlds and the metaverse: Current status and future possibilities. *ACM Computing Surveys*, *45*(3), 1-38. https://doi.org/10.1145/2480741.2480751

Eyidilli, S. (2014). *Facebook, Oculus VR'ı 2 milyar dolara satın alıyor*. https://webrazzi.com/2014/03/26/facebook-oculus/

Gartner. (2022, Ekim 21). *What Is a Metaverse? And Should You Be Buying In?* https://www.gartner.com/en/articles/what-is-a-metaverse

Google. (2023). *Fotoğraflarınız ve çevrenizdekiler hakkında bilgi edinme*. https://support.google.com/photos/answer/7539151?hl=tr&co=GENIE.Platform%3DAndroid

Ilyina, I. A., Eltikova, E. A., Uvarova, K. A., & Chelysheva, S. D. (2022). Metaverse—Death to Offline Communication or Empowerment of Interaction? *2022 Communication Strategies in Digital Society Seminar (ComSDS)*, 117-119. https://doi.org/10.1109/ComSDS55328.2022.9769144

Jiaxin, L., & Gongjing, G. (2022). *Socializing in the Metaverse: The Innovation and Challenge of Interpersonal Communication:* 8th International Conference on Humanities and Social Science Research (ICHSSR 2022), Chongqing, China. https://doi.org/10.2991/assehr.k.220504.385

Kalaivani, P., & Devaki, N. (2022). Digital Literacy Skills to Learn and Live in the World of Metaverse Era. İçinde M. Karthick (Ed.), *A New Perspective Of Digital Knowledge In Academic*. Krishna Publication House.

Karataş, İ. A. (2022). Covid-19 Pandemi Sürecinde Bazı Dünya Ülkelerinin E-Ticaret Anlayışının Değerlendirilmesi. İçinde *Sosyal Beşerİ ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar IV* (ss. 29-47). Eğitim Yayınevi.

Kwok, P. L.-Y., Chen, J. K.-N., & Fung. (2022, Kasım). A curriculum package of social and ethical concerns in metaverse ecosystem in school education based on Bloom's taxonomy. *Poster presented at The 30th International Conference on Computers in Education (ICCE 2022)*.

Lawton, G. (2022). *History of the metaverse explained*. https://www.techtarget.com /searchcio/tip/History-of-the-metaverse-explained

Lee, H., Woo, D., & Yu, S. (2022). Virtual Reality Metaverse System Supplementing Remote Education Methods: Based on Aircraft Maintenance Simulation. *Applied Sciences*, *12*(5), 2667. https://doi.org/10.3390/app12052667

Liu, X. (2022). The Application of the Metaverse in Ecological Education. Içinde L.-J. Zhang (Ed.), *Metaverse – METAVERSE 2022* (C. 13737, ss. 95-102). Springer Nature Switzerland. https://doi.org/10.1007/978-3-031-23518-4_8

Ma, W., & Huang, K. (2022). *Blockchain and Web3: Building the cryptocurrency, privacy, and security foundations of the metaverse*. Wiley.

McKinsey &Company. (2022). *Value creation in the metaverse*. https://www.mckinsey.com/capabilities/growth-marketing-and-sales/our-insights/value-creation-in-the-metaverse

Meta. (2022). *The metaverse*. about.meta.com. https://about.meta.com/metaverse/

Milmo, D. (2021, Kasım 28). Enter the metaverse: The digital future Mark Zuckerberg is steering us toward. *The Guardian*. https://www.theguardian.com/technology/2021 /oct/28/facebook-mark-zuckerberg-meta-metaverse

Moro-Visconti, R. (2022). Metaverse: A Digital Network Valuation. Içinde R. Moro-Visconti, *The Valuation of Digital Intangibles* (ss. 515-559). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-09237-4_18

Mystakidis, S. (2022). Metaverse. *Encyclopedia*, *2*(1), 486-497. https://doi.org/10.3390/encyclopedia2010031

NVIDIA. (2021). *What Is the Metaverse?* https://blogs.nvidia.com/blog/2021/08/10/what-is-the-metaverse/

Öztürk, S. A. (2022). Yeni Bir Dijital Varlık Olarak NFT: Pazarlama Dünyasındaki Yeri Üzerine Değerlendirmeler. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *22*(4), 1151-1164.

Park, G. (2021, Eylül 28). Epic Games believes the Internet is broken. This is their blueprint to fix it. *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/video-games/2021/09/28/epic-fortnite-metaverse-facebook/

Park, S.-M., & Kim, Y.-G. (2022). A Metaverse: Taxonomy, Components, Applications, and Open Challenges. *IEEE Access*, *10*, 4209-4251. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2021.3140175

Pew Research Center. (2022). *The Metaverse in 2040*. https://www.elon.edu/u/imagining/surveys/xiv-2022/future-of-metaverse-web3-2040/

Rodrigues, R. (2022). *Travis Scott'ın Fortnite etkinliği, eğlencenin geleceği hakkında neyi ortaya koyuyor?* https://www.showmetech.com.br/tr/fortnite-e-videogames-como-ferramentas-de-marketing/

Scheiding, R. (2022). Designing the Future? The Metaverse, NFTs, & the Future as Defined by Unity Users. *Games and Culture*, 155541202211392. https://doi.org/10.1177/15554120221139218

Sonvilla-Weiss, S. (2008). *(In)visible: Learning to act in the metaverse*. Springer Wien.

Tekin, Z. (2022). *Metaverse 101 Paralel Evren*. Scala Yayıncılık.

Tien-Dana, J. (2022). *Ten Major Artists Who Have Performed in the Metaverse*. one37pm. https://www.one37pm.com/music/ten-major-artists-who-have-performed-in-the-metaverse

Tunca, S., Sezen, B., & Balcıoğlu, Y. S. (2022, Ocak 15). *Twıtter Analysis For Metaverse Literacy*. 4. International New York Academic Research Congress.

Turgut, M. (2022). *Metaverse Eğitimi*. https://www.gencbeyinler.net/2022/04/03/metaverse-egitimi/

Udemy. (2022). *Metaverse Masterclass- Learn Everything about the Metaverse!* https://www.udemy.com/course/metaverse-masterclass-learn-everything-about-the-metaverse/

Virbela. (2023). *The Enterprise Metaverse Is Here*. https://www.virbela.com/

Wang, G., Badal, A., Jia, X., Maltz, J. S., Mueller, K., Myers, K. J., Niu, C., Vannier, M., Yan, P., Yu, Z., & Zeng, R. (2022). Development of metaverse for intelligent healthcare. *Nature Machine Intelligence*, *4*(11), 922-929. https://doi.org/10.1038/s42256-022-00549-6

Wang, M., Yu, H., Bell, Z., & Chu, X. (2022). Constructing an Edu-Metaverse Ecosystem: A New and Innovative Framework. *IEEE Transactions on Learning Technologies*, *15*(6), 685-696. https://doi.org/10.1109/TLT.2022.3210828

Wolfram. (2023). System Modeler Modelica Library Store. https://www.wolfram.com/system-modeler/libraries/

Zallio, M., & Clarkson, P. J. (2022). Designing the metaverse: A study on inclusion, diversity, equity, accessibility and safety for digital immersive environments. *Telematics and Informatics*, *75*, 101909. https://doi.org/10.1016/j.tele.2022.101909

Zhang, X., Chen, Y., Hu, L., & Wang, Y. (2022). The metaverse in education: Definition, framework, features, potential applications, challenges, and future research topics. *Frontiers in Psychology*, *13*, 1016300. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1016300

KÜLTÜREL MİRAS UNSURLARINA MİZAHÎ BİR YAKLAŞIM: SANAL MEKÂNDA KARİKATÜR İNCELEMELERİ VE KÜLTÜR OKURYAZARLIĞI

Mücahit Yıldırım

GİRİŞ

Kültüre yönelik ilgi ve çalışmalar, son yıllarda büyük bir artış göstermektedir. Farklı disiplinlerde yapılan kültürel çalışmalarda araştırılan konu ve mekânlar, disiplinlerin kendi bakış açılarıyla irdelenmekte ve kültürel unsurlara ait sonuç ve raporlar ortaya konmaktadır. Nitekim kültüre ait akademik çalışmaların özellikle son otuz yılda artış gösterdiği de belirtilmektedir (Johnson, Schein ve Jamie, 2013).

Raymond Williams'ın (2005: 109) İngiliz dilindeki en karmaşık sözcüklerden biri olarak tanımladığı kültür, faklı alanlarda farklı anlamlarda kullanılmaktadır. "Colere" (İkamet etmek, yetiştirmek ve korumak) kelimesinden türeyen kültür, zamanla insanın gelişim süreçlerini içine alan bir kavrama dönüşmüştür. Buna göre kültür; bağımsız ve soyut bir ad olarak zihinsel, manevi ve estetik gelişime ilişkin süreci anlatırken, belirli bir grubun ve dönemin yaşam biçimini anlatan bağımsız ad olarak da kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra entelektüel ve sanatsal etkinlik, ürün ve uygulamalar olarak tanımlanırken, genel anlamda ise ekip biçmek (cultura) manasındaki anlam genişlemesinden yola çıkılarak kişinin toplumsal bir varlık olarak hem kendini hem de toplumu anlamlandırma gayreti doğrultusunda yaşam alanını "işlemesi" olarak da değerlendirilmektedir. Tarihî bakış açısı içerisinde de "maddi", "teknolojik", "sosyal yapısal" olana karşı "ideal", "ruhani" ve "maddi olmayan"ın gerçekliği olarak özerk bir alan şeklinde de yaklaşım açısına sahiptir (Smith, 2007: 16; Akt: Zeyrek, 2021). Tüm bu yaklaşımlara ilave olarak insanın yaşama alanı olan mekân ile ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda şüphesiz ki

olmuştur (Görsel 5). Bu karikatürün çok fazla etkileşim alması, sosyal medya kullanıcılarının kültürel yozlaşmaya karşı duyarlılıklarını da ifade etmektedir. Yapılan yorumların ise karikatürü destekler nitelikle olduğu gözlemlenmektedir. Denizde boğulan bir kişinin yardım istemesine karşılık sahildeki kişilerin yardım etmek yerine onun fotoğrafını çektikleri karikatür ise en fazla etkileşim alan ikinci karikatür olmuştur (Görsel 6). Yardımlaşma ve hayat kurtarma duygularını içeren bu karikatürün de fazla etkileşim alması, kullanıcıların bu konu hakkında da rahatsızlık duyduklarını ve etkileşimde bulunmak istediklerini göstermektedir. Görsel 4'te anne karnındaki bebeğin bilgisayar kullanımına yönelik olarak yeni neslin teknoloji ile ilgisini gözler önüne seren karikatür ile Görsel 1'deki Türk kültürüne ait olmayan unsurların gençler üzerindeki etkisini ve bu etki ile yabancı kültürün sanki Türk kültürüne sirayet etmişliğini gösteren karikatür de fazla etkileşim alan karikatürler arasında yerini almıştır. Bazı karikatürlerin ise (Görsel 7, Görsel 8, Görsel 9, Görsel 10, Görsel 11) hiç etkileşim almadıkları görülmektedir.

Kültüre ve kültürel mirasa yönelik sosyal medyada ve sanal mekânda sunulan karikatürlere yönelik etkileşim ve ilginin genel olarak düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Farklı konu ve içeriğe sahip karikatürlerin aldığı binlerce etkileşim dikkate alındığında, kültür gibi toplumun en önemli güçlerinden olan konulara karşı yine toplumun ilgisiz ve etkileşimsiz kalması olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Kültürel çalışmaların hedef kitlesi içerisinde önemli bir yeri olan genç kuşağın sosyal medya kullanımları göz önünde bulundurulduğunda, kültüre ve kültürel mirasa ait çalışmaların sosyal medyada da etkin olarak kullanılması gerekmektedir. Bu doğrultuda kültür araştırmacılarının da sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanması faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

Ak, E. (2006). Bilgisayar Teknolojisi Eşliğinde Mekân Kavramının Dönüşümü-Yeni Mekân Tanımları (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Akbaba Altun, S. (2003). Eğitim Yönetimi ve Değerler. Değerler Eğitimi Dergisi, 1 (1), 7-18.

Doğanay, A.(2007). Değerler Eğitimi. C. Öztürk (Ed). Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım. Ankara: Pegem-A Yayıncılık

Fırat, T. E. (2020). Mizahın Arka Sokakları: Gülmece Kültürü ve Argo Üzerinden Karikatürü Yeniden

Okumak. Gaziantep University Journal Of Social Sciences, 19 (2), 289-310.

Güreller, M. (2021). Sosyal Medya ve Popüler Kültür İlişkisi Üzerinden Twitter Gündemi Özelinde Bir Analiz. SAÜ İletişim Dergisi, 1 (1), 90-110.

Johnson, N. C., Schein, R. H. ve Jamie, W. (2013). The Wiley-Blackwell Companion to Cultural Geography. Wiley, USA.

Karaduman, N. (2017). Popüler Kültürün Oluşmasında ve Aktarılmasında Sosyal Medyanın Rolü. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2, 7-27.

Karataş, T. (2004). Edebiyat terimleri sözlüğü. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kaya, İ. (2015). Kültürel Dönüş ve Yeni Kültürel Coğrafya. Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi Bildiriler Kitabı, 21-23 Mayıs 2015, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Kıran, Ö. ve Eryılmaz, Ç. (2017). Üniversite Öğrencilerinde Medya Araçlarını Kullanım Alışkanlıkları; Sinop Üniversitesi Örneği. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 62, 87-102.

Kıran, Ö. (2021a). Türkiye'de Sosyal Medya Konulu Doktora Tezlerinin İncelenmesi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23 (3), 1066-1085.

Kıran, Ö. (2021b). Lise ve Üniversite Öğrencilerinin Medya Araçları Kullanımlarının Karşılaştırmalı Analizi. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 24, 93-115.

Kuban, D. (2017). Türk Ahşap Konut Mimarisi 17-19. Yüzyıllar. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

MEB. (2005). İlköğretim Fen ve Teknoloji Dersi 6, 7 ve 8. Sınıflar Öğretim Programı. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.

Metin Basat, E. (2014). Sözden Çizgiye: Karikatüristlerin Gözünden Sözlü Anlatılar. Milli Folklor, 101, 225-236.

Özçelik, S. (2017). Sözlü Edebiyat Ürünü Yazmaların Edisyon Kritik Yöntemi ile Okunması: Dede Korkut Örneği. Belleten, 65 (1), 91-104.

Popper, K. (1978). Three Worlds. The Tanner Lecture on Human Values. Delivered at The University of Michigan.

Scott J.A. 2004, "Cultural-Products Industries and urban Economic Development: Prospects for Growth and Market Contestation in Global Context", Urban Affairs Reviw, Vol. 39, No.4, page 461-490.

Smith, P. (2007). Kültürel Kuram. (Çev. S. Güzelsarı & İ. Gündoğdu), İstanbul: Babil Yayınları.

Şişman, B. (2015). Dede Korkut Hikâyelerinde Ölüm Karşısında Oğuz'un Tavrı. Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 4 (8), 121-130.

Türkiye İstatistik Kurumu, (2023). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022

Tümer, Ş. (2019). Bafra Kırsal Konutlarında Çıkmalar. Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (1), 115-142.

Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (2015). Beşeri Coğrafya İnsan Kültür Mekân. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Usluel, Y. K., Avcı, Ü., Kurtoğlu, M., ve Uslu, N. (2013). Yeniliklerin Benimsenmesi Sürecinde Rol Oynayan Değişkenlerin Betimsel Tarama Yöntemiyle İncelenmesi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 33 (1), 53-71.

Warf, B. (2012). Encounters and Engagements Between Economic and Cultural Geography. Springer Science & Business Media, 104 (5), 1-18.

Wiersma, W. (1995). Research methods in education: an introduction (Sixth edition). Boston: Allyn and Bacon.

Williams, R. (2005). Anahtar Sözcükler, (Çev. Savaş Kılıç), İstanbul: İletişim Yayınları.

Yıldırım, M. (2021). Sanal Mekânda Kültür Coğrafyası Çalışmaları ve Artırılmış Gerçeklik Teknolojisinin Kullanılması. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23(3), 861-874.

Yıldırım, A ve Şimşek, H. (2008). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları.

Yüksek, İ. ve Adıgüzel, A. (2012). Değer Eğitiminde Karikatür Kullanımı: Toplumsal Birlik Beraberlik ve Dayanışma Değer Örneği. Sakarya University Journal of Education, 2 (3), 68-80.

Zeyrek, S. (2021). Kültürel Çalışmalar'a Kültür Kavramı Ekseninde Bir Bakış. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD), 7 (1), Yaz, s. 139-147.

İnternet Kaynakları

https://images.app.goo.gl/7bzZrW7weS1At1hx9

https://indigodergisi.com/2017/05/serbest-kiyafet-okul-egitim/

https://www.facebook.com/kocaelikultur/posts/1795855197242026/

https://images.app.goo.gl/NWjUqtAYPsUaqPnz7

https://images.app.goo.gl/2tYjEgqj1wWKKgWc7

https://images.app.goo.gl/nFEAuH1G5mzduE6B8

https://images.app.goo.gl/jqHMEMmr2rSEnog7A

https://tr.pinterest.com/pin/146226319136090775/

https://images.app.goo.gl/Q4hMwdYTUsQNYRUa9

https://images.app.goo.gl/2cVZXMEzQwsVBnpAA

https://twitter.com/sanalmudur/status/1076105506002010112?t=xc5Zq7349sy5I4XZsbLV5g&s=08

https://images.app.goo.gl/93UwjnkAxai47Sii7

SAĞLIK OKURYAZARLIĞI

Abdurrahman Yunus Sarıyıldız - Mustafa Samancı

GİRİŞ

Sağlık okuryazarlığı kavramının ortaya çıkışı 1970'li yıllara dayanmaktadır ve literatürde sağlık okuryazarlığı kavramına ilk olarak Simonds tarafından 1974 yılında yayımlanan "Health Education as Social Policy" adlı çalışmada rastlanmaktadır (Akbolat vd., 2016). Simonds tarafından gerçekleştirilen bu çalışma sağlık eğitimi ile ilgilidir ve çalışmada sağlık okuryazarlığı için büyük öneme sahip asgari standartların oluşturulmasının gerekli olduğundan bahsedilmektedir. Yine çalışmada sağlık okuryazarlığı, sağlık eğitimi ile ilişkilendirilmiş ve sağlık eğitimi kavramının da sosyal sorumluluk noktasında en uçta olduğu, sağlık, eğitim ve kitle iletişiminin ise bu alandaki ilerleme ve gelişmeler için sorumluluğu paylaştığı belirtilmiştir (Simonds, 1974).

Literatürde en az 30 yıldır kullanılan sağlık okuryazarlığı kavramı, sağlık eğitimi alanında ilk olarak 1974 yılında kullanılmış olmasına rağmen, 1990'lı yıllara gelindiğinde bile henüz yaygın olarak kullanılmamaktaydı. Sağlık okuryazarlığı, 1990'lı yıllara kadar bireylerin yalnızca sağlık ile ilgili bilgileri okuma, anlama ve yerine getirme şeklinde tanımlanırken, 1990'lı yıllardan sonra sağlık okuryazarlığı kavramına dair daha kapsamlı tanımlamalar ortaya çıkmıştır (Yılmaz Güven vd., 2018).

Sağlık okuryazarlığı, Dünya Sağlık Örgütünün (DSÖ) yetersiz halk sağlığı okuryazarlığının halk sağlığı için ciddi bir endişe kaynağı olduğunu belirttiği ve sağlık hizmetlerindeki eşitsizlikleri en aza indirmek için halk sağlığı okuryazarlığının geliştirilmesi gerektiğini vurguladığı 2000 yılından bu yana büyük ilgi görmeye başlamıştır (Naem ve Boulos, 2021). Böylece sağlık okuryazarlığı kavramı sağlık hizmetlerinde ve halk sağlığı alanında her geçen gün daha da önemli hâle gelmektedir.

"Bireylerin uygun sağlık kararları vermek için gerekli olan temel sağlık bilgilerini ve hizmetlerini edinme, işleme ve anlama kapasitesine sahip olma

KAYNAKÇA

Abacıgil, F., Harlak, H. & Okyay, P. (2016). Avrupa Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği Türkçe Uyarlaması. Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Ölçekleri Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışması. Ed: Pınar Okyay & Filiz Abacıgil. Ankara, Anıl Matbaa; 21-41.

Adams R. J. (2010). Improving health outcomes with better patient understanding and education. Risk management and healthcare policy, 3, 61–72.

Adil, A., Usman, A., Khan, N. M., & Mirza, F. I. (2021). Adolescent health literacy: factors effecting usage and expertise of digital health literacy among universities students in Pakistan. BMC Public Health, 21(107), https://doi.org/10.1186/s12889-020-10075-y.

Akbolat, M., Kahraman, G., Erigüç, G., & Sağlam, H. (2016). Sağlık okuryazarlığı hasta-hekim ilişkisini etkiler mi?: Sakarya ilinde bir araştırma. TAF Preventive Medicine Bulletin, 15(4):354-362.

Bin Naeem, S., & Kamel Boulos, M. N. (2021). COVID-19 Misinformation Online and Health Literacy: A Brief Overview. International journal of environmental research and public health, 18(15), 8091. https://doi.org/10.3390/ijerph18158091

Carbone, E.T., Zoellner, J.M. (2012). Nutrition and Health Literacy: A Systematic Review to Inform Nutrition Research and Practice, Journal of the Academy of Nutrition And Dietetics, 112:254-265, doi: 10.1016/j.jada.2011.08.042

Carrara, A., Schulz, P.J., (2018). The role of health literacy in predicting adherence to nutritional recommendations: A systematic review, Patient Education and Counseling 101, 16–24, http://dx.doi.org/10.1016/j.pec.2017.07.005

Chan, C. V., & Kaufman, D. R. (2011). A framework for characterizing ehealth literacy demands and barriers. *Journal of medical Internet research, 13*(4). https://doi.org/10.2196/jmir.1750

Ekinci, Y., Tutgun Ünal, A., &Tarhan, N. (2021). Dijital sağlık okuryazarlığı üzerine bir alanyazın incelemesi. Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi, 4(2), 148-165.

Eslami, V., Tavakkoli-Sani, S., Ghavami, V., & Peyman, N. (2022). The Relationship of Health literacy with Preventive Behaviors of Urinary Tract Infection in Pregnant Women. *Journal of Health Literacy*, 6(4), 22-31. doi: 10.22038/jhl.2021.59768.1183

Eysenbach, G. (2001). What is E-Health?. Journal Medical Internet Research, 3(2): e,20.

Freedman, D. A., Bess, K. D., Tucker, H. A., Boyd, D. L., Tuchman, A. M., & Wallston, K. A. (2009). Public healthliteracy defined. American Journal of PreventiveMedicine, 36(5), 446–451.

Görkemli, N. (2017). Sağlık İletişiminde İnternet Kullanımı Üzerine Bir Araştırma. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-TOJDAC 7 (1), 122-138.

Hicks, A. (2022). The missing link: Towards an integrated health and information literacy research agenda, Social Science & Medicine 292, https://doi.org/10.1016/j.so cscimed.2021.114592

https://service-manual.nhs.uk/content/health-literacy (Erişim Tarihi: 23.02.2023).

https://sggm.saglik.gov.tr/TR,57003/turkiyenin-saglik-okuryazarligi-duzeyi-olculdu.html (Erişim Tarihi: 20.03.2023).

https://www.chcs.org/media/How_is_Low_Health_Literacy_Identified.pdf (Erişim Tarihi: 23.02.2023

https://www.chcs.org/resource/health-literacy-fact-sheets/ (Erişim Tarihi: 23.02.2023).

Johri, M., Subramanian, S.v., Kon´e, G.K., Dudeja, S., Chandra, D., Minoyan, N., Sylvestre, M.P., Pahwa, S., (2016). Maternal Health Literacy Is Associated with Early Childhood Nutritional

Status in India, The Journal of Nutrition Community and International Nutrition 146:1402–10, doi:10.3945/jn.115.226290

Kickbusch, Ilona, Pelikan, Jürgen M., Apfel, Franklin & Tsouros, Agis. ((2013. Health Literacy. WHO Regional Office for Europe. https://apps.who.int/iris/handle/10665/128703

Kim, H., Goldsmith, J. V., Sengupta, S., Mahmood, A., Powell, M. P., Bhatt, J., Chang, C. F., & Bhuyan, S. S. (2019). Mobile Health Application and e-Health Literacy: Opportunities and Concerns for Cancer Patients and Caregivers. Journal of cancer education : the official journal of the American Association for Cancer Education, 34(1), 3–8. https://doi.org/10.1007/s13187-017-1293-5

Lans, A., Bales, J.R., Tobert, D.G., Rossi, L.P., Verlaan, J., Schwab, J.H., (2023). Prevalence of and factors associated with limited health literacy in spine patients, The Spine Journal 23, 440–447, https://doi.org/10.1016/j.spinee.2022.11.001

Liu Y, Chen Y, Xue H. & Hou P. (2019). Health literacy risk in older adults with and without mild cognitive impairment. Nursing Research 68 (6); 433- 438.

McNamara, J., Kunicki, Z.J., Neptune, L., Parsons, K., Byrd-Bredbenner, C., (2022). Development and Validation of the Young Adult Nutrition Literacy Tool, Journal of Nutrition Education and Behavior, Volume 54, Number 7, https://doi.org/10.1016/j.jneb.2022.01.011

Meldgaard, M., Gamborg, M., Maindal, H.T., (2022). Health literacy levels among women in the prenatal period: A systematic review, Sexual & Reproductive Healthcare 34, https://doi.org/10.1016/j.srhc.2022.100796

Nguyen, J., McNaughton, C., Sautter, J., (2022). Documenting limited health literacy in a clinical setting, PEC Innovation 1, http://dx.doi.org/10.1016/j.pecinn.2022.100052

Norgaard, O., Furstrand, D., Klokker, L., Karnoe, A., Batterham, R., Kayser, L., & Osborne, R.H. (2015). The e-health literacy framework: A conceptual framework for characterizing e-health users and their interaction with e-health systems. *Knowledge Management & E-Learning: An International Journal, 7*, 522-540.

Norman, C. D., & Skinner, H. A. (2006). eHealth literacy: essential skills for consumer health in a networked world. Journal of Medical Internet Research, 8(4): e27.

Nutbeam D. (2008). The evolving concept of health literacy Social Science and Medicine. 67; 2072-2078

Nutbeam, D. (2000). Health literacy as a public health goal: a challenge for contemporary health education and communication strategies into the 21st Century. Health Promotion International, 15 (3), 9–1.

Otten, C., Kemp, N., Spencer, M., Nash, R., (2022). Supporting children's health literacy development: A systematised review of the literature, International Journal of Educational Research 115, https://doi.org/10.1016/j.ijer.2022.102046

Ökem, Güldem. (2011). Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Sağlıkta İnovasyon. TÜSİAD. Sis Matbaacılık

Öner Doğanyiğit, S. (2015). Mobil Sağlık ve Sağlık Okuryazarlığı. Sağlık Okuryazarlığı (Ed: Yıldırım, F. & Keser, A.), Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Yayın No:3, Ankara, 103.

Papadakos, J., Barnsley, J., Berta, W., Rowlands, G., Samoil, D., & Howell, D. (2022). The association of self-efficacy and health literacy to chemotherapy self-management behaviors and health service utilization. Supportive care in cancer : official journal of the Multinational Association of Supportive Care in Cancer, 30(1), 603–613. https://doi.org/10.1007/s00520-021-06466-5

Parker R. & Ratzan S. (2019). Re-enforce, not re-define health literacy – moving forward with health literacy 2.0. Journal of Health Communication: International Perspectives 24; 923-925.

Ratzan, S. C. (2001). Health literacy: Communication for the public good. Health Promotion International, 16, 207–214.

Salter C, Brainard J, McDaid L. & Loke Y. (2014). Challenges and opportunities: what can we learn from patients living with chronic musculoskeletal conditions, health professionals and carers about the concept of health literacy using qualitative methods of inquiry? PLOS One 9 (11) e112041.

Samerski S (2019). Health literacy as a social practice: social and empirical dimensions of knowledge on health and healthcare. Social Science & Medicine 226; 1-8.

Santaf´e-Madueno, N., Ramos-Pla, A., Selva-Pareja, L., Barcenilla-Guitard, M., Espart, A., (2023). Health literacy in childhood and adolescence. A bibliometric analysis of scientific publications and professionals' involvement, Heliyon 9, https://doi.org/10.1016/j. heliyon.2023.e12896

Sarıyıldız, A. Y., Aksoy, Y. & Samanci, M. (2022). The Effect of Mobile Health Applications on the Health Literacy of Individuals. Pakistan Journal of Medical & Health Sciences, 16 (3), 552-555.

Shahavandi, M., Ghorbaninejad, P., Mohammadpour S., Djafari, F., Shahinfar, H., Sheikhhossein, F., Djafarian, K., Shab-Bidar, S., (2021). Higher health literacy score is associated with better healthy eating index in Iranian adults, Nutrition 90, https://doi.org/10.1016 /j.nut.2021.111262

Sezer, A. & Kadıoğlu, H. (2014) Yetişkin Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği'nin Geliştirilmesi. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 17(3), 165-170.

Simonds, S. K. (1974). Health Education as Social Policy. Health Education Monographs, 2(1_suppl), 1–10. https://doi.org/10.1177/10901981740020S102.

Sørensen, K., Van den Broucke, S., Fullam, J., Doyle, G., Pelikan, J., … Brand, H. (2012). Health literacy and public health: A systematic review and integration of definitions and models. BMC Public Health, 12(1). doi:10.1186/1471-2458-12-80.

Tamer Gencer, Z. (2017). Norman ve Skinner'ın E-Sağlık Okuryazarlığı Ölçeğinin Kültürel Uyarlaması İçin Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 131-145.

Van Kessel, R., Wong, B. L. H., Clemens, T., & Brand, H. (2022). Digital health literacy as a super determinant of health: More than simply the sum of its parts. Internet interventions, 27, 100500. https://doi.org/10.1016/j.invent.2022.100500

Velardo, S., (2015). The Nuances of Health Literacy, Nutrition Literacy, and Food Literacy, Journal of Nutrition Education and Behavior, Volume 47, Number 4, http://dx.doi.org /10.1016/j.jneb.2015.04.328

Wang, Y., Wen, X., Liang, W., Lin, X., (2023). Capital endowment, health information literacy and healthy dietary behaviors: Evidence from a survey of Chinese rural residents, Food Quality and Preference 105, https://doi.org/10.1016/j.foodqual.2022.104766

World Health Organization. (2016). Health. Report Trade Foreign Policy Diplomacy and Geneva: World Health Organization Ofiice

Yılmaz Güven, D., Bulut, H., & Öztürk, S. (2018). Sağlık Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Sağlık Okuryazarlığı Düzeylerinin İncelenmesi. Journal of History Culture and Art Research, 7(2), 400-409. doi:http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i2.1511

ÇEVİRİDE DİJİTAL OKURYAZARLIĞIN YENİ ÇAĞI: BİLGİSAYAR DESTEKLİ SÖZLÜ ÇEVİRİ ARAÇLARI

Tuğçe Elif Taşdan Doğan

GİRİŞ

Teknoloji çağı olarak adlandırdığımız 21. yüzyılda teknoloji tabanlı ürünlerin, yazılımların, sistemlerin yaşamın her aşamasında aktif olarak kullanıldığı ve artık günlük hayatın ayrılmaz bir parçası olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Çağın gerekliliklerine uygun olarak toplumun bütün bireyleri teknolojinin getirilerine farklı düzeylerde adapte olmakta ve dijital ürünleri çeşitli amaçlarla kullanmaktadırlar. Toplumun genelinin dijital ortamlarla bir şekilde karşı karşıya kaldığı, kullandığı ve gittikçe artan bir yüzdelik oranla kullanmaya devam edeceği gerçeği, dijital olanı anlama, yorumlama ve herhangi bir üretim sürecinde kullanma becerisini edinme yönünde bir beklenti doğurmakta, diğer bir deyişle kullanıcıların "okuryazar" olmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, dijitali daha iyi anlamak ve bu tür kaynaklardan üretim sürecinde etkin bir şekilde yararlanmak için "dijital okuryazar" olabilmenin önemi aşikârdır. Burada bahsi geçen dijital okuryazarlık kavramını genel bir teknoloji kullanıcılığıyla sınırlandırmamak, daha geniş bir perspektiften bakmak önemlidir. Bu perspektif çerçevesinde, 21. yüzyıl, Japonya'nın Toplum 5.0 vizyonunda olduğu gibi dijitali insan temelli toplumun gelişiminde kilit rol oynayan bir araca dönüştürüp teknolojiyi hayatın her aşamasına dâhil eden bir çağdır (Fukuyama, 2018, s. 48). Japonya'nın ve diğer dünya ülkelerinin geliştirmiş olduğu teknolojiye dayalı, insan merkezli vizyon, toplumun tüm bireylerinin hayatlarının belirli noktalarında kendilerine özgü düzeylerde dijital okuryazar olacaklarını ön görmekte ve bu okuryazarlığın bireylerin kişisel, sosyal ve mesleki hayatlarında önemli etkiler doğuracağını öne sürmektedir (Fukuyama, 2018). Dijital okuryazarlığın toplumsal vizyona yansıma düzeylerine bağlı olarak bahsi geçen okuryazarlığın belirli meslekler özelinde değerlendirilmesi

laştırılması, söz konusu araçların etkinliğini belirlemeye yönelik ampirik çalışmaların arttırılması ve bunların kullanımına yönelik eğitimlerin /seminerlerin vb. düzenlenmesi başta sözlü çevirmenler olmak üzere tüm alan aktörlerinin bu alandaki dijital okuryazarlık düzeylerini arttıracaktır. Bu konudaki en büyük sorumluluk üstlenici paydaşlardan biri de üniversitelerdir. Üniversitelerdeki çeviri/mütercim ve tercümanlık bölümlerinde sözlü çeviriye yönelik donanımların arttırılması, geliştirilmesi, BDSÇ tabanlı dijital kaynakların bu kurumlar dâhilinde hizmete açılması ve bu alanda söz konusu araçların kullanımını öğretebilecek eğitmenlerin yetiştirilmesi BDSÇ'ye yönelik farkındalığı ve okuryazarlığı geliştirici bir rol oynayacaktır. Böylece çevirmenler, BDSÇ araçlarının dijital arayüzlerini rahatlıkla okuma, algılama, kullanma ve üretim aşamasına entegre etme becerilerini geliştirerek bu sahada "dijital okuryazar" olabileceklerdir.

KAYNAKÇA

Alotaibi, H. M. (2020). Computer-Assisted Translation Tools: An Evaluation of Their Usability among Arab Translators. *Applied Sciences*, *10*(18), 6295. https://doi.org/10.3390/app10186295

Balkul, H. İ. (2015). *Türkiye'de Akademik Çeviri Eğitiminde Çeviri Teknolojilerinin Yerinin Sorgulanması: Müfredat Analizi ve Öğretim Elemanlarının Konuya İlişkin Görüşleri Üzerinden bir İnceleme* [Doktora Tezi]. Sakarya Üniversitesi.

Bhatt, I. (2012). Digital literacy practices and their layered multiplicity. *Educational Media International*, *49*(4), 289-301. https://doi.org/10.1080/09523987.2012.741199

Biau-Gil, J. R., & Pym, A. (2006). Technology and translation (a pedagogical overview). İçinde *Translation Technology and its Teaching*. Intercultural Studies Group, Universitat Rovira i Virgili.

Desmet, B., Vandierendonck, M., & Defrancq, B. (2018). *Simultaneous interpretation of numbers and the impact of technological support*. Zenodo. https://doi.org/10.5281/ZENODO.1493291

Eshet-Alkalai, Y. (2004). Digital Literacy: A Conceptual Framework for Survival Skills in the Digital Era. *Journal of Educational Multimedia and Hypermedia*, *13*(1), 93-106.

Fantinuoli, C. (2016). *Presentation in London for: InterpretBank - Redefining computer-assisted interpreting tools*. https://doi.org/10.13140/RG.2.2.26096.87044

Fantinuoli, C. (2018). *Interpreting and technology: The upcoming technological turn*. Zenodo. https://doi.org/10.5281/ZENODO.1493289

Flerov, C. (2020). *On Comintern and Hush-a-Phone: Early history of simultaneous interpretation equipment*. AICC. https://aiic.org/document/893/AIICWebzine_2013_Issue63_5_FLEROV_On_Comintern_and_Hush-a-Phone_Early_history_of_simultaneous_interpretation_equipment_EN.pdf

Fukuyama, M. (2018, Temmuz). Society 5.0: Aiming for a New Human-centered Society Japan's Science and Technology Policies for Addressing Global Social Challenges. *Japan SPOTLIGHT Journal*, 8-13.

Gamal, M. (2013). *Placing Digital Literacy in Audiovisual Translation Studies*. 1-14.

Guikema, J. P., & Menke, M. R. (2014). Preparing Future Foreign Language teachers: The Role of Digital Literacies. İçinde *Digital Literacies in Foreign and Second Language Education* (C. 12, ss. 265-287). Computer Assisted Language Instruction Consortium (CALICO).

Guikema, J. P., & Williams, L. (Ed.). (2014). *Digital literacies in foreign and second language education*. Computer Assisted Language Instruction Consortium (CALICO).

Guise, K. (2020). *Translating and Interpreting the Nuremberg Trials*. The National WWII Museum New Orleans. https://www.nationalww2museum.org/war/articles/translating-and-interpreting-nuremberg-trials

Guo, M., Han, L., & Anacleto, M. T. (2022). Computer-Assisted Interpreting Tools: Status Quo and Future Trends. *Theory and Practice in Language Studies*, *13*(1), 89-99. https://doi.org/10.1 7507/tpls.1301.11

Hamutoğlu, N. B., Güngören, Ö. C., Kaya Uyanık, G., & Gür Erdoğan, D. (2017). Dijital Okuryazarlık Ölçeği: Türkçe'ye Uyarlama Çalışması. *Ege Eğitim Dergisi*, *18*(1), 408-429.

Karabacak, Z. İ., & Sezgin, A. A. (2019). Türkiye'de dijital dönüşüm ve dijital okuryazarlik. *Türk İdare Dergisi*, *1*(488), 319-343.

Martin, A. (2006). A european framework for digital literacy. *Nordic Journal of Digital Literacy*, *1*(2), 151-161. https://doi.org/10.18261/ISSN1891-943X-2006-02-06

Onursoy, S. (2018). Üniversite Gençliğinin Dijital Okuryazarlık Düzeyleri: Anadolu Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 989-1013. https://doi.org/10.19145/e-gifder.422671

Ortiz, L. E. S., & Cavallo, P. (2018). Computer-Assisted Interpreting Tools (CAI) and options for automation with Automatic Speech Recognition. *Tradterm*, *32*, 9-31. https://doi.org/1 0.11606/issn.2317-9511.v32i0p9-31

Prandi, B. (2018). *An exploratory study on CAI tools in simultaneous interpreting: Theoretical framework and stimulus validation*. Zenodo. https://doi.org/10.5281/ZENODO.1493293

Silik, Y., & Aydin, F. (2021). Dijital Okuryazarlık ve Teknoloji Okuryazarlığı: Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17-34. https://doi.org/10.1 026/cbayarsos.907788

Tarasenko, R., Amelina, S., Semerikov, S., & Shen, L. (2022). Computer-assisted interpreting systems in the education of simultaneous interpreters. *SHS Web of Conferences*, *142*, 03003. https://doi.org/10.1051/shsconf/202214203003

Taşdan Doğan, T. E. (2022). Training on Simultaneous Interpreting at Undergraduate Level in Türkiye: Analysis of Resources. *TranSynergy - Journal of Translation, Literature and Linguistics*, *1*(1), 47-66.

Wan, H., & Yuan, X. (2022). Perceptions of Computer-assisted Interpreting Tools in Interpreter Education in China's Mainland: Preliminary Findings of a Survey. *International Journal of Chinese and English Translation & Interpreting*. https://doi.org/10.56395/ijceti.v1i1.8

Wang, X., & Wang, C. (2019). Can Computer-assisted Interpreting Tools Assist Interpreting? *Transletters: International Journal of Translation and Interpreting*, *2*(1).

AKADEMİK OKURYAZARLIK DÜZEYİNİN YORDAYICISI OLARAK AKADEMİK İYİMSERLİK

Nagihan Tepe

GİRİŞ

Okuryazarlık kavramını daha iyi anlayabilmek için kavramı oluşturan; okumak ve yazmak kelimelerinin anlamlarını irdelemek gerekir. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre *"Bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlemek veya seslendirmek"* anlamına gelen okumak kelimesi daha genel manada *"Bir şeyin anlamını çözmek"* olarak ifade edilmektedir [Türk Dil Kurumu (TDK), 2023]. İlk anlam sadece yazılı basılı olan sembolleri çözümlemeyi ifade ederken ikincisi ise daha geniş manalar içermektedir. İnsanın doğumundan itibaren içinde bulunduğu sosyal çevre ve etkileşimde bulunduğu kişiler, şeyler düşünüldüğünde okumak eyleminin bir farkına varma ve anlamlandırma süreci olduğunu ifade etmek mümkündür. Yazmak kavramı ise *"Söz ve düşünceyi özel işaret veya harflerle anlatmak, bildirmek, haber vermek"* gibi anlamlar içermektedir (TDK, 2023). Belirlenen söz veya düşünceyi anlatabilmek amacıyla yazmak eylemi sonucu üretilen şeyin anlamlı hâle getirilebilmesi için karşıda okuma eylemini gerçekleştiren bir kişinin de bulunması şarttır. Öyleyse bu iki eylemin birbiri ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Yazılan şey ancak okunduğu zaman anlam kazanır, okuyan kişiler ise çoğu zaman yazabilen kişilerdir.

Okuma yazma eylemlerini gerçekleştirenler dünyayı okuyabilir, yaşadığı ve gördüğü olayları anlamlandırarak kayda geçirebilir. Ayrıca kişinin sosyalleşmesini, ona yeni bir ufuk açmasını, dünyasında olup bitenleri sorgulamasını ve çevresinde aktif bir rol oynamasını sağlar. Bu etkileşim sürecinde çeşitli becerilerini geliştirir, bireysel görev ve sorumluluklarını kavrar, yeni duygu ve düşünceler ile tanışır (Güneş, 2000).

şenlerde eşit ağırlıktan, eşit ağırlık puan türü ile yerleşenlerde ise sayısal puan türü ile yerleşenlerden daha fazla olarak belirlenmiştir.

Öğrencilerin algılarını farklılaştıran bir diğer değişken de akademik ortalamalarıdır. Akademik ortalaması yüksek olan öğrenciler akademik çalışmalar konusunda daha isteklidir, yükselme istekleri ve başarı güdüleri daha fazladır, okuldan ve yaşamdan daha çok keyif alırlar, onlar için okul daha çok önem taşımaktadır ve bilgiyi kullanım yetenekleri daha fazladır.

KAYNAKÇA

Akman, Y. (2021). Dijital okuryazarlık, çevrim içi öğrenme ve akademik isteklilik arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 19*(2), 1012-1036.

Alfers, H. ve Dison, A. (2000). Tracking students through the system: An investigation into EAP students' progress at Rhodes University. *Proceedings of the SAALA Conference, 1*, 1-10.

Arastaman, G. & Özdemir, M. (2019). Lise öğrencilerinin görüşlerine göre akademik isteklilik, akademik benlik yeterliği ve kültürel sermaye arasındaki ilişki. *Eğitim ve Bilim 44*(197), 105-11.

Aşıcı, M. (2009). Kişisel ve Sosyal Bir Değer Olarak Okuryazarlık. *Değerler Eğitimi Dergisi, 7*(17), 9-26.

Blommaert, J., Street, B., Turner, J. and Scott, M. (2008). Academic literacies–What have we achieved and where to from here. *Journal of applied linguistics, 4*(1), 137-148.

Boughey, C. (2000). Multiple metaphors in an understanding of academic literacy. *Teachers and Teaching, 6*(3), 279-290.

Can, A. (2017). *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi.* Ankara: Pegem.

Castillo-Martínez, I. M., and Ramírez-Montoya, M. S. (2020). Research competencies to develop academic literacy in higher education students through innovative models. *Eighth International Conference on Technological Ecosystems for Enhancing Multiculturality*. 1014-1019.

Creswell, J. W. and Creswell, J. D. (2017). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches.* Sage publications.

Demir, S. ve Deniz, H. (2020). Akademik Okuryazarlık Ölçeği'nin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 28*(3), 1366-1379.

Doru, N. (2018). Akademik Okuryazarlık. M. Öztürk (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Etik Sorunlar* (87-102). Ankara: Nobel.

Elmborg, J. (2006). Critical information literacy: Implications for instructional practice. *The Journal of Academic Librarianship, 32*(2), 117-220.

Fraenkel, J. R., and Wallen, N. E. (2009). *How To Design and Evaluate Research in Education (7. ed.).* New York: McGraw-Hill.

Fransman, J. (2005). Understanding literacy: A concept paper. EFA Global Monitoring Report.

Gay, L. R. and Airasian, P. (2000). *Educational research: Competencies for analysis and application*. Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall, Inc.

Güneş, F. (2019). Okuryazarlık yaklaşımları. *Sınırsız Eğitim ve Araştırma Dergisi. 4*(3), 224 – 246.

Güneş, F. (2000). Okuma-Yazma Öğretimi ve Beyin Teknolojisi, Ankara: Ocak.

Hyland, K., and Hamp-Lyons, L. (2002). EAP: Issues and directions. *Journal of English for academic purposes, 1*(1), 1-12.

Jung, E. and Zhang, Y. (2016). Parental involvement, children's aspirations, and achievement in new immigrant families. *The Journal of Educational Research, 109*(4), 333-350.

Khattab, N. (2015). Students' aspirations, expectations and school achievement: What really matters? *British Educational Research Journal, 41*(5), 731-748.

Kress, G. R. (2003). Literacy in the new media age. Psychology Press.

Liou Huang, S. (2012). Learning environments at higher education institutions: Relationships with academic aspirations and satisfaction. *Learning Environ Res,*15, 363–378.

Miller, J. D. (1983). Scientific literacy: A conceptual and empirical review. *Daedalus*, 29-48.

Montoya, S. (2018). Defining literacy. UNESCO Institute for Statistics. GAML Fifth Meeting, Hamburg-Germany.

Neeley, S. D. (2005). Academic Literacy. New York: Longman.

Plucker, J. A. (1996). Constract validity evidence for the student aspiration survey. *Journal of Research in Rural Education, 12*(3), 161-170.

Quaglia, R. (1989). Student aspirations: a critical dimension in effective schools. *Research in Rural Education, 6*(2), 7-12.

Reynolds, J. R., and Pemberton, J. (2001). Rising college expectations among youth in the United States: A comparison of the 1979 and 1997 NLSY. The *Journal of Human Resources, 36*(4), 703–726.

Rothon, C., Arephin, M., Klineberg, E., Cattell, V., and Stansfeld, S. (2011). Structural and sociopsychological influences on adolescents' educational aspirations and subsequent academic achievement. *Social Psychology of Education, 14*(2), 209-231.

Slicker, E.K., Patton, M. and Fuller, D.K. (2004). Parenting Dimensions and Adolescent Sexual Initiation: Using Self-esteem, Academic Aspiration, and Substance Use as Mediators. *Journal of Youth Studies. 7*(3), 295–314.

Shankar, J., Ip, E. and Khalema, N. E. (2017). Addressing academic aspirations, challenges, and barriers of indigenous and immigrant students in a postsecondary education setting. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work,*29, 396-420.

Van Dijk, T. (2015). Tried and tested: Academic literacy tests as predictors of academic success. *Tijdschrift voor Taalbeheersing, 37*(2), 159-186.

Worell, L. (1959). Level of aspiration and academic success. *The Journal of Educational Psychology*, 50, 47- 54.

https://sozluk.gov.tr/

PSİKOLOJİ OKURYAZARLIĞI

Tuğba Koçak Özel

Her geçen gün değişen ve gelişen dünyada bilimsel okuryazarlık, dijital okuryazarlık, bilgi okuryazarlığı, haber okuryazarlığı gibi bazı okuryazarlıklara ek olarak son zamanlarda psikoloji okuryazarlığının ön plana çıktığı görülmektedir. Dijitalleşen dünyada bireylerin kendilerini ve başkalarını anlayabilmeleri, sorunlarını anlamlandırabilmeleri ve gerekli çözüm politikalarını geliştirebilmeleri bağlamında psikoloji biliminin sunduğu bilgilerin öğrenilmesi, diğerlerine öğretilmesi ve gerçek yaşama uygulanması sürecini içeren psikoloji okuryazarlığı kavramı önemli hâle gelmektedir. Bu bağlamda, psikoloji okuryazarlığının üst düzey bir meta-okuryazarlık olarak kavramsallaştırıldığı bilinmektedir (Murdoch, 2016:190). Psikoloji okuryazarlığının en önemli bileşenlerinden biri olduğu düşünülen bilimsel okuryazarlığın, bilim eğitiminin hedeflerini ya da bilim okuryazarlığını elde etme yaklaşımları olduğu söylenebilir (Liu, 2009:302). Bu bağlamda bilim, bilimsel akıl yürütme, felsefi ve kavramsal çalışmalarla geliştirilen mantık, teori ve uygulamanın bir bütünü olarak tanımlanabilir (Lehrer ve Schauble, 2006:156). Bilimsel araştırmanın temel hedefinin betimleme, yordama, açıklama, uygulama olduğu göz önüne alınırsa psikoloji okuryazarlığının bilim okuryazarlığı ile pek çok noktada kesiştiğini söylemek mümkündür (Shaughnessy vd., 2009:41).

Bilimsel okuryazarlıkla bazı ortak noktaları olsa da psikoloji okuryazarlığına özgü bileşenlerin tespit edilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. *Psikoloji* deneysel, biyolojik, bilişsel, gelişimsel, kişilik, sosyal, klinik, endüstriyel gibi temel ve uygulamalı alanlarda davranış ve zihni gözlem, deney, test ve analiz yoluyla inceleyen bilimsel bir disiplindir [Amerikan Psikoloji Derneği (APA), 2023]. Uluslararası profesyonel kuruluşlar psikoloji eğitiminin hedeflerini psikolojide bilgi tabanı, bilimsel sorgulama ve eleştirel düşünme, farklı bir dünyada etik ve sosyal sorumluluk, iletişim ve psikolojiye özgü içerik ve becerileri uygulama odaklı mesleki gelişim olacak şekilde sıralamaktadır (APA, 2013:15). *Okuryazarlık* ise belirli bir alanda bilgili olmanın yanı sıra eğitimli olma ve hem geleneksel hem de çağdaş literatürü net bir şekilde anlama nite-

zarlığının üniversite öncesi deneyim etkisinden bertaraf edilerek ortaya konulabilmesi için boylamsal çalışmalara ihtiyaç duyulduğu söylenebilir (Roberts vd., 2015:1; Newell vd., 2020:130). Psikoloji okuryazarlığı sürecinde psikoloji müfredatına ilişkin bir diğer önemli nokta öğretim materyalinin ve ilgili alanyazının çoğunlukla Batı kültürünün bakış açısını barındırıyor olmasıdır (Murdoch, 2016:196). Buna ek olarak, psikoloji okuryazarlığı ile ilgili yurt dışı alanyazında oldukça sınırlı çalışmalar yer almasına rağmen yurt içi alanyazında herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda, ülkemizde psikoloji okuryazarlığının kavramsallaştırılması, geçerli ve güvenilir ölçme araçları geliştirilmesi ve kültüre özgü niteliklerin belirlenmesi önemli hâle gelmektedir. Ayrıca, psikoloji okuryazarlığının hem öğrenme hem öğretme hem de uygulama aşamaları ile ilişkili olabilecek diğer psikoloji süreçlerinin aracı ve düzenleyici etkilerinin teorik modellerle belirlenmesi gerekmektedir.

Psikoloji okuryazarlığı pedagojik açıdan ele alındığında, eğitimcilerin öğrencilere öğretmek istedikleri ve uygulayabilmelerini bekledikleri konuları belirlemeleri, sınıfta pratik yapma fırsatları sağlamaları, bilginin günlük hayata nasıl uygulanabileceğine dair örnekleri içeriklere eklemeleri, değerlendirme ve müfredat yenileme sürecine öğrencileri ve diğer profesyonelleri de dâhil etmeleri, psikoloji okuryazarlığı ve uygulamaları alanında yapılabileceklere ilişkin fikir alışverişi yapmaları, son olarak psikoloji okuryazarlığını kendilerinin de öğretim sürecine uygulayarak modellemeleri gerektiği söylenebilir (Hulme ve Cranney, 2020:22). Benzer şekilde, psikoloji bilimine ait olan becerilerin geliştirilmesinin ve hem öğrenciler hem de eğitimciler arasında psikoloji okuryazarlığı bilincinin arttırılmasının önemli olduğu düşünülmektedir (Newell vd., 2022). Bu noktadan hareketle, alanda uzman kişiler tarafından yönetilen psikoloji okuryazarlığını ve psikoloji okuryazarı vatandaşlığı geliştirmeyi hedefleyen bazı eğitim programlarının düzenlenmesinin toplumun bilinçlendirilmesi açısından faydalı olacağı söylenebilir. Tüm bu anlatılanlar ışığında, psikoloji alanında öğrenilen bilgilerin, psikoloji okuryazarlığının ve psikoloji okuryazarı vatandaşlığın bireye ve topluma hayat boyu fayda sağlayacağı sonucuna ulaşılabilir (McGovern vd., 2010:27).

KAYNAKÇA

Amerikan Psikoloji Derneği (2013). *APA Guidelines for the undergraduate psychology major: Version 2.0.* http://www.apa.org/ed/precollege/about/undergraduate-major.aspx adresinden 8 Mart 2023 tarihinde alınmıştır.

Amerikan Psikoloji Derneği. (2023). *APA dictionary of psychology.* https://dictionary.apa.org adresinden 16 Mart 2023 tarihinde alınmıştır.

Bartholomew, K. ve Horowitz, L. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology, 61*, 226-244.

Baumrind, D. (1978). Parental disciplinary patterns and social competence in children. *Youth & Society, 9*(3), 239-267.

Bhattacharya, S., Bashar, M. A., Srivastava, A. ve Singh, A. (2019). Nomophobia: No mobile phone phobia. *Journal of Family Medicine and Primary Care, 8*(4), 1297-1300.

Boneau, C. A. (1990). Psychological literacy: A first approximation. *American Psychologist, 45*(7), 891-900.

Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. *Developmental Psychology, 22*(6), 723-742.

Coulson, D. ve Homewood, J. (2016). Developing psychological literacy: Is there a role for reflective practice?. *Journal of University Teaching & Learning Practice, 13*(2), 1-20.

Cranney, J., Botwood, L., and Morris, S. (2012). *National standards for psychological literacy and global citizenship: Outcomes of undergraduate psychology education, 2012 Final Report*. https://groups.psychology.org.au/Assets/Files/Cranney_NTF_Final_Report_231112_Final_pdf.pdf adresinden 3 Mart 2023 tarihinde alınmıştır.

Cranney, J. ve Dunn, D. S. (2011). Psychological literacy and the psychologically literate citizen: New frontiers for a global discipline. J. Cranney ve D. S. Dunn (Ed.), *The psychologically literate citizen: Foundations and global perspectives* içinde (s. 3-12). Oxford University Press.

Cranney, J., Dunn, D. S., Hulme, J. A., Nolan, S., Morris, S. ve Norris, K. (2022). Psychological literacy and undergraduate psychology education: An international provocation. *Frontiers in Education*, *7*, 1-7.

Cyr, B. A., Berman, S. L. ve Smith, M. L. (2015). The role of communication technology in adolescent relationships and identity development. *Child Youth Care Forum, 44*, 79-92.

Dünya Sağlık Örgütü. (2023). https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1 adresinden 5 Mart 2023 tarihinde alınmıştır.

Eysenbach, G. (2002). Infodemiology: The epidemiology of (mis) information. *The American Journal of Medicine, 113*(9), 763-765.

Greenberg, L. (2014). The therapeutic relationship in emotion-focused therapy. *Psychotherapy, 51*(3), 350-357.

Harris, R., Pownall, M., Thompson, C., Newell, S. J. ve Blundell-Birtill, P. (2021). Students' understanding of psychological literacy in the UK undergraduate curriculum. *Psychology Teaching Review, 27*(1), 56-68.

Hulme, J. A. (2014). Psychological literacy: From classroom to real-world. *The Psychologist, 27*(12), 932–935.

Hulme, J. ve Cranney, J. (2020). Psychological literacy and learning for life. J. Zumbach, D. Bernstein, S. Narciss ve P. Marsico (Ed.), *International handbook of psychology learning and teaching* içinde (s. 1–29). Springer. International Handbooks of Education. Springer, Cham.

Hulme, J. A., Skinner, R., Worsnop, F., Collins, E., Banyard, P., Kitching, H. J., ... ve Goodson, S. (2015). Psychological literacy: A multifaceted perspective. *Psychology Teaching Review, 21*(2), 13-24.

Jarvenpaa, S. ve Lang, K. R. (2005). Managing the paradoxes of mobile technology. *Information Systems Management, 22*(4), 7-23.

Kandel, N. (2020). Information disorder syndrome and its management. *Journal of the Nepal Medical Association, 58*(224), 280-285.

Kardum, I. ve Hudek-Knežević, J. (1996). The relationship between Eysenck's personality traits, coping styles and moods. *Personality and Individual Differences, 20*(3), 341-350.

Krasner, L. (1971). Behavior therapy. *Annual Review of Psychology, 22*(1), 483-532.

Lehrer, R. ve Schauble, L. (2006). Scientific thinking and science literacy. K. A. Renninger, I. E. Sigel, W. Damon ve R. M. Lerner (Ed.), *Handbook of child psychology: Child psychology in practice* içinde (s. 153–196). John Wiley & Sons, Inc..

Liu, X. (2009). Beyond science literacy: Science and the public. *International Journal of Environmental and Science Education, 4*(3), 301-311.

Mak, B., Nickerson, R. C. ve Sim, J. (2018). Mobile technology dependence and mobile technostress. International *Journal of Innovation and Technology Management, 15*(4), 1-17.

McDaniel, B. T. ve Drouin, M. (2019). Daily technology interruptions and emotional and relational well-being. *Computers in Human Behavior, 99*, 1-8.

McGovern, T. V., Corey, L., Cranney, J., Dixon, W. E., Jr., Holmes, J. D., Kuebli, J. E., … Walker, S. J. (2010). Psychologically literate citizens. D. F. Halpern (Ed.), *Undergraduate education in psychology: A blueprint for the future of the discipline* içinde (s. 9–27). Washington, DC: American Psychological Association.

Messick, S. (1995). Validity of psychological assessment: Validation of inferences from persons' responses and performances as scientific inquiry into score meaning. *American psychologist, 50*(9), 741-749.

Morris, S., Cranney, J., Jeong, J. M. ve Mellish, L. (2013). Developing psychological literacy: Student perceptions of graduate attributes. *Australian Journal of Psychology, 65*(1), 54-62.

Mumford, M. D., Zaccaro, S. J., Connelly, M. S. ve Marks, M. A. (2000). Leadership skills: Conclusions and future directions. *The Leadership Quarterly, 11*(1), 155-170.

Murdoch, D. D. (2016). Psychological literacy: Proceed with caution, construction ahead. *Psychology Research and Behavior Management, 9*, 189-199.

Newell, S. J., Chur-Hansen, A. ve Strelan, P. (2020). A systematic narrative review of psychological literacy measurement. *Australian Journal of Psychology, 72*(2), 123-132.

Newell, S. J., Chur-Hansen, A. ve Strelan, P. (2021). A construct validity analysis of the concept of psychological literacy. *Australian Journal of Psychology, 73*(4), 462-474.

Newell, S., Chur-Hansen, A. ve Strelan, P. (2022). A revised definition of psychological literacy: Multiple stakeholder perspectives. *Scholarship of Teaching and Learning in Psychology*. Çevrimiçi ön yayım.

Pownall, M., Havelka, J. ve Harris, R. (2023). Scientific blogs as a psychological literacy assessment tool. *Teaching of Psychology*, *50*(1), 69-76.

Pownall, M., Thompson, C., Blundell-Birtill, P., Newell, S. J. ve Harris, R. (2022). Does "psychological literacy" feature in non-psychology degrees? A cross-discipline study of student perceptions. *Teaching of Psychology,* 1-8.

Roberts, L. D., Heritage, B. ve Gasson, N. (2015). The measurement of psychological literacy: A first approximation. *Frontiers in Psychology, 6*(105), 1-12.

Samoilov, A. ve Goldfried, M. R. (2000). Role of emotion in cognitive-behavior therapy. *Clinical Psychology: Science and Practice, 7*(4), 373-385.

Sanders, C. A., Rose, H., Booker, J. A. ve King, L. A. (2023). Claiming the role of positive psychology in the fight against prejudice. *The Journal of Positive Psychology, 18*(1), 61-74.

Seinfeld, S., Hortensius, R., Arroyo-Palacios, J., Iruretagoyena, G., Zapata, L. E., de Gelder, B., ... ve Sanchez-Vives, M. V. (2023). Domestic violence from a child perspective: Impact of an immersive virtual reality experience on men with a history of intimate partner violent behavior. *Journal of Interpersonal Violence, 38*(3-4), 2654-2682.

Shapiro, S. L., Carlson, L. E., Astin, J. A. ve Freedman, B. (2006). Mechanisms of mindfulness. *Journal of Clinical Psychology, 62*(3), 373-386.

Shaughnessy, J. J., Zechmeister, E. B., ve Zechmeister, J. S. (2009). *Research methods in psychology* (8. Baskı). New York: McGraw-Hill.

Shutzman, B. ve Gershy, N. (2023). Children's excessive digital media use, mental health problems and the protective role of parenting during covid-19. *Computers in Human Behavior, 139*, 107559.

Su, Y. (2021). It doesn't take a village to fall for misinformation: Social media use, discussion heterogeneity preference, worry of the virus, faith in scientists, and covid-19-related misinformation beliefs. *Telematics and Informatics, 58*, 101547.

Swanson, D. P., Spencer, M. B., Harpalani, V., Dupree, D., Noll, E., Ginzburg, S. ve Seaton, G. (2003). Psychosocial development in racially and ethnically diverse youth: Conceptual and methodological challenges in the 21st century. *Development and Psychopathology, 15*(3), 743-771.

Türk Psikologlar Derneği. (2004). *Türk psikologlar derneği etik yönetmeliği* https://www.psikolog.org.tr/tr/files/folder/etik-yonetmeligi-x389.pdf adresinden 5 Mart 2023 tarihinde alınmıştır.

Vraga, E. K., Tully, M., Maksl, A., Craft, S. ve Ashley, S. (2021). Theorizing news literacy behaviors. *Communication Theory, 31*(1), 1-21.

Yogatama, A. (2023). The effect of learning style on student academic achievement in Semarang. *Journal of Education on Social Issues, 2*(1), 29-36.

Varvogli, L. ve Darviri, C. (2011). Stress management techniques: Evidence-based procedures that reduce stress and promote health. *Health Science Journal, 5*(2), 74-89.

DUYGULARI ANLAMA VE ETKİLEŞİM BECERİLERİNİ GELİŞTİRMEDE ANAHTAR BİR KAVRAM: DUYGUSAL OKURYAZARLIK

H. Kübra Yılmaztürk Yıldırım

GİRİŞ

Duygular, düşünce ve davranışlar psikolojinin insana dair söz söylediği üç temel alanı oluşturmaktadır. Özellikle duygular olan biten her şeyin insanın hikâyesinin bir parçası olmasını sağlayan ana unsurdur. Duyguların olmadığı bir dünya, insanın içinde yer aldığı gerçekliğin, anlaşılan şekliyle var olmaması anlamına gelmektedir. Bireyin kendi duygularını okuyabilmesi ve yaşamına bu doğrultuda yön verebilmesi, daha işlevsel bir yaşam düzeni oluşturma açısından oldukça önemlidir (Gross ve Thompson, 2007). Fakat duygular doğru şekilde okunmadığında ve kullanılmadığında, fayda yerine zarar getiren ve yaşamı işlevsizleştiren sonuçlar doğurabilmektedir (Gross, 2014, s:4). Bu bağlamda bireyin duygularının farkında olması, yaşamın akışı içerisinde çevresinde olan bitenleri fark etmesi, hem kendi beden ve ruh sağlığı açısından hem de sosyal ilişkilerinde kontrol gücüne sahip olması anlamına gelmektedir.

Duyguları okuyabilmek ve yaşamın işlevsel akışına hizmet etmelerini sağlamak için duyguların farkında olmak ve onları tanımak çok önemlidir. Hatta duygusal okuryazarlık bugünün dünyasını dönüştürmenin ve bu dönüşüm için kişisel güç elde etmenin ayrılmaz bir parçasıdır (Steiner 2020, s: XVII). Duygusal okuryazar olmak duyguların daha iyi tanınması, ifade edilmesi, yönetilmesini sağlar. Anlaşılan duygular kişinin ihtiyaçlarını karşılayabileceği farkındalık düzeyini meydana getirir. Böylece birey daha empatik olur. Diğerlerinin ihtiyaçlarına dair farkındalığa kendi duyguları ve hissedebilmesi üzerinden ulaşır. Böylece olumlu duygular deneyimlenirken gelişim yönü belirlenmiş, olumsuz duygular deneyimlenirken de birey, duyguların yıkıcı etkilerinden korunmuş olur. Duygulardan kaynaklanan yıkıcı etkilerin sorumluluğunu alan duygusal-okuryazar birey, yapıcı ve olumlu bir sürece daha kolay dönebilir.

İnsanın kendi kendinin farkında olması ve sahip olduğu karanlık tarafı duygusal okuryazarlık becerisiyle hem kendinde hem de başkalarında okuyup yönetebilmesi; daha yaşanabilir, iletişimin daha etkin olduğu, ihmal ya da istismar travmalarının yaşanmadığı, yaşansa bile şiddet döngüsünün durdurulduğu bir dünya inşa etmek için önemli bir çaba olabilir.

Bu bilgiler çerçevesinde duygusal okuryazarlık kavramının bir yetenek ya da eğilimden ziyade, öğrenilebilir bir beceri olduğu ve özellikle duygusal zekâ ya da duygu regülasyon teorilerine göre bireysel ve sosyal yönünün ön plana çıktığını söylemek yerinde olacaktır. Bu bağlamda duygusal okuryazarlık eğitimlerinin çeşitli ve geniş sosyal gruplara uygulanması ve karşılaştırılabilen sonuçlar alınmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmed, S. (2015). Duyguların Kültürel Politikası. (S. Komut, Çev.). İstanbul: Sel Yayınları, ISBN: 9789755707204

Alemdar, M. (2019). Sosyal Sermayenin Eğitim Öğretim Süreçlerine Yansıması: Duygusal Okuryazarlık ve Duygusal Emek Bağlamı. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Alemdar, M., & Anilan, H. (2020). The Development and Validation of the Emotional Literacy Skills Scale. *International Journal of Contemporary Educational Research*, *7*(2), 258-270.

Altan, T. (2022). *Annelere Uygulanan Duygusal Okuryazarlık Psiko-eğitim Programının Annelerin Duygusal Okuryazarlık Becerilerine Etkisi*. Yayımlanmış Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Aristoteles. (1997) Nikomakos'a Etik. Çev: S.Babür. Ankara: Ayraç Yayınevi.

Beck, A., 1995. Demonstration of cognitive therapy. Video. Phoenix, A.Z.: Milton H. Erickson Foundation.

Deci, E. L., Ryan, R. M. (2000). *The "What" and "Why" of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. Psychological Inquiry, 11(4), 227–268.* doi:10.1207/S15327965PLI1104_01

Demasio, A. (2006). Descartes'in Yanılgısı. İstanbul: Varlık Yayınları. ISBN 975-434-200-8

Descartes, R. (2017). Ruh Halleri veya Duygular. 3. Basım. İstanbul: Alfa. ISBN 978-605-106-967-8

Dillard, J. and Peck, E. (2001), Persuasion and the structure of affect.. Human Communication Research, 27: 38-68. https://doi.org/10.1111/j.1468-2958.2001.tb00775.x

Faupel A 2003. Emotional Literacy Assessment and Intervention Ages 11-16. Southampton: Nfer-Nelson Publishing.

Feldman-Barrett, L., Gross, J., Corner- Christensen, T. ve Benvenuto, M. (2001). Knowing what you're feeling and knowing what to do about it: Mapping the relation between emotion differentiation and emotion regulation. *Cognition and Emotion*, 15, 713-724. DOI: 10.1080/02699930143000239

Genevieve, V ve Greenberg, L. (2018). Overview of emotion-focused therapy. 10.4324/978 1315161105.

Goleman, D. (2011). Duygusal Zeka. (B.S. Yüksel, çev.). İstanbul: Varlık Yayınları, ISBN 978-975-434-196-6

Goleman, Daniel, Duygusal Zeka Neden IQ'dan Daha Önemlidir?, 38.basım, çev. Banu Seçkin Yüksel, Varlık yayınları, İstanbul, 2016.

Greenberg, L. S. (2015). Duygu Odaklı Terapi. (S.B. Çelik çev. Ed.) Nobel Yayınları. İstanbul. ISBN: 978-605-320-053-6.

Greenberg, L. S., & Safran, J. D. (1987). *Emotion in psychotherapy: Affect, cognition, and the process of change.* Guilford Press.

Greenberg, L. S., 2004. Emotion-focussed therapy. Clinical Psychology and Psychotherapy

Greenberg, L. S., Safran, J. D. (1989). Emotion in psychotherapy. American Psychologist, 44(1), 19–29. doi:10.1037/0003-066X.44.1.19

Gross, J. J. (2014). Emotion regulation: Conceptual and empirical foundations. In J. J. Gross (Ed.), Handbook of emotion regulation (pp. 3–20). New York: The Guilford.

Gross, J. J., & Thompson, R. A. (2007). Emotion Regulation: Conceptual Foundations. In J. J. Gross (Eds.), Handbook of emotion regulation (pp. 3-24). New York: The Guilford.

Haddon, A., Goodman,H., Park, J. ve Crick, R.D. (2005) Evaluating Emotional Literacy in Schools: The Development of the School Emotional Environment for Learning Survey, Pastoral Care in Education, 23:4, 5-16, DOI: 10.1111/j.1468-0122.2005.00346.x

Izard, Carroll E. (2009). *Emotion Theory and Research: Highlights, Unanswered Questions, and Emerging Issues. Annual Review of Psychology, 60(1), 1–25.* doi:10.1146/annurev .psych.60.110707.163539

Koole, S. L., Aldao,A. (2016). The Self-Regulation of Emotion, Theoretical and Empirical Advances. Editor(s): Kathleen D. Vohs, Roy F. Baumeister, Handbook of Self-Regulation: Research, Theory, and Applications, The Guilford Press, ISBN: 1462520456,9781462520459.

LaPiere, R. T. (1938). The Sociological Significance of Measurable Attitudes. *American Sociological Review*, *3*(2), 175–182. https://doi.org/10.2307/2084249

LeDoux, J. E. (1998). *The Emotional Brain: The Mysterious Underpinnings of Emotional Life.* Simon & Schuster.

McFall, R. M. (1982). A review and reformulation of the concept of social skills. Behavioral Assessment, 4, 1–33.

McGraw-Hill, Aklımın Aklı Psikoloji. (2015). Editor(s) M. Durak, E. Şenol-Durak, U. Kocatepe. Ankara : Nobel Akademik Yayıncılık. ISBN:9786053202783

Moilanen, K. L. (2007). The adolescent self-regulatory inventory: The development and validation of a questionnaire of short-term and long-term self-regulation. *Journal of Youth and Adolescence*. 36(6):835-48. doi: 10.1007/s10964-006-9107-9

Oxford Lerner's Dictionary. (https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/, erişim tarihi: 12.01.2023).

Önder, A., Küsmüş, G. İ. (2020). Psikolojik Dayanıklılıkla İlgili Bazı Psikolojik Faktörler. Editörler: A. Önder, H.G. Ogelman, Çocuk ve Psikolojik Dayanıklılık. (15-41). Ankara: Nobel. ISBN: 978-625-406-660-3.

Pamela R. Clinkenbeard (2012). *Motivation and gifted students: Implications of theory and research. , 49(7),* –. doi:10.1002/pits.21628

Park, J. (1999). Emotional Literacy: Education for Meaning. International Journal of Children's Spirituality, 4(1), 19–28. doi:10.1080/1364436990040103

Park, J., Haddon, A., & Goodman, H. (2003). The Emotional Literacy Handbook: A Guide for Schools (1st ed.). David Fulton Publishers. https://doi.org/10.4324/9780203963463

Pearson, & Wilson, H. (2008). Using Expressive Counselling Tools to Enhance Emotional Literacy, Emotional Wellbeing and Resilience: Improving Therapeutic Outcomes with Expressive Therapies. Counselling, Psychotherapy, and Health, 4(1), 1–19

Pintrich, P. R. (2000). The Role of Goal Orientation in Self-Regulated Learning. Handbook of Self-Regulation, 451–502. doi:10.1016/b978-012109890-2/50043-3.

Rogers, C. R. (1975). *Empathic: An Unappreciated Way of Being. The Counseling Psychologist, 5(2), 2–10.* doi:10.1177/001100007500500202

Samancı, O. & Uçan, Z. (2017). Çocuklarda Sosyal Beceri Eğitimi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21 (1), 281-288. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisosbil/issue/35347/425790

Sameroff, A.J. (2008). Coceptual issues in studying the devolepment of self-regulation. Editor(s): S.L. Olson and A.J. Sameroff, Biopsychosocial Regulatory Processes in Development of Chilhood Behevior Problems: Biological, Behavioral and Social Ecological Interactions. In (1-18). Newyork: Cambridge University Press.

Sarp, N. ve Tosun A. (2011). Duygu ve Otobiyografik Bellek. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar. 3(3). doi.org/10.5455/cap.20110320

Segrin, C., Givertz, M. (2003). Methods of social skills training and development. Greene JO, Burleson BR (Editors.), Handbook of Communication and Social Interaction Skills. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Inc, 135- 176.

Shen, Lijiang & Dillard, James. (2007). The Influence of Behavioral Inhibition/Approach Systems and Message Framing on the Processing of Persuasive Health Messages. Communication Research - COMMUN RES. 34. 433-467. 10.1177/0093650207302787.

Steiner, C. (2020). Akıllı Bir Kalple Duygusal Okuryazarlık. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Strombach. T., Strang, S., Park, S.Q., Kenning, P. (2016). Common and distinctive approaches to motivation in different disciplines, Editor(s): Bettina Studer, Stefan Knecht, Progress in Brain Research, Elsevier, Volume 229 Pages 3-23, ISSN 0079-6123, ISBN 9780444637017, https://doi.org/10.1016/bs.pbr.2016.06.007.

Şenol, F. B., Turan, F. (2022). Çocuklarda öz-düzenleme, erken akademik yeterlik ve erken okuryazarlık: sosyoekonomik risk durumuna göre inceleme. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1-23. doi: 10.9779.pauefd.1025776.

TDK, Genel Türkçe Sözlük. (https://sozluk.gov.tr/ , erişim tarih: 12.01.2023).

Ural, A. (2001). Yöneticilerde Duygusal Zekanın Üç Boyutu. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 3, Sayı:2. (Erişim ad: https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/5393/3.2%2520ural.pdf?sequence=1&isAllowed=y).

Weare, K. Ve Gray, G. (2003) What Works in DevelopmentChildren's Emotional and Social Competence and Wellbeing (RR456) Nottingham, DfES.

Yazıcı, A. (2006). Wıllıam James'in Descartes'ın Duygu Kuramını Eleştirisi . Felsefe Dünyası , (44), 146-158 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/felsefedunyasi/issue/58313/843752

Yükçü, Ş.B. (2017) Bağımsız anaokullarına devam eden çocukların duygu düzenleme ve sosyal problem çözme becerileri ile ebeveynlerinin duygusal okuryazarlıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yüksel, G. (1999). "Sosyal beceri eğitiminin üniversite öğrencilerinin sosyal beceri düzeylerine etkisi". Türk psikolojik danışma ve rehberlik dergisi 2(11), 37-47.

Zimmerman, S. M., Phelps, E., & Lerner, R. M. (2007). Intentional Self-regulation in Early Adolescence: Assessing the Structure of Selection, Optimization, and Compensation Processes. *International Journal of Developmental Science, 1(3), 272–299.* doi:10.3233/dev-2007-1310

Gözden Geçirilmiş 4. Basım

PSİKOPATLAR VE KURBANLARI

Prof. Dr. Aydın Ankay

nobel

PSİKOPATLAR VE KURBANLARI

Prof. Dr. Aydın Ankay

Yayın No.: 4862
Psikoloji-PDR No.: 441
ISBN: 978-625-397-311-7
E-ISBN: 978-625-397-310-0
Basım Sayısı: Gözden Geçirilmiş 4. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ankay, Aydın.
Psikopatlar ve Kurbanları / Aydın Ankay
Gözden Geçirilmiş 4. Basım, X + 148 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-311-7
E-ISBN: 978-625-397-310-0
1. Kişilik Bozuklukları 2. Psikopati 3. Davranım Bozuklukları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM
KİŞİLİK VE KİŞİLİK BOZUKLUKLARI

GENEL OLARAK KİŞİLİK VE BOZUKLUKLARI 1
BİR KİŞİLİK BOZUKLUĞU İÇİN GENEL TANI ÖLÇÜTLERİ 4
PSİKOPATLARIN KARDEŞİ, YEĞENİ VE KUZENİ OLAN KİŞİLİK BOZUKLUKLARI 5
Narsistik Kişilik Bozukluğu 5
Duygulanım Bozuklukları (Depresyon ve Mani) 7
Borderline Kişilik Bozukluğu (Sınırda Kişilik) 10
Paranoid Kişilik Bozukluğu (Sanrısal Bozukluk) 11
Histerik Kişilik Bozukluğu (Histrionik Kişilik) 12
PSİKOPATLARDA EN ÇOK GÖRÜLEN CİNSEL SAPLAMALAR 13
Sadizm ve Mazokizm 13
Pedofil, Zoofili, Nekrofili 15
Incest (Yasaksevi) 16

İKİNCİ BÖLÜM
ANTİSOSYAL KİŞİLİK BOZUKLUĞU (PSİKOPATİ)

GENEL OLARAK PSİKOPATLAR 19
PSİKOPATLARIN KLİNİK ÖZELLİKLERİ 30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TANI KRİTERLERİ, DAVRANIM BOZUKLUKLARI VE TESTLER

Amerikan Psikiyatri Birliği DSM-III'e Göre Antisosyal Kişilik Bozukluğu 43
Amerikan Psikiyatri Birliği DSM-IV'e Göre Antisosyal Kişilik Bozukluğu 46
Dünya Sağlık Örgütüne Göre Psikopati Disosyal Kişilik Bozukluğu 47
Amerikan Psikiyatri Birliğine Göre Davranım ve Karşıt Olma Bozukluğu 48
DÜRTÜ DENETİM BOZUKLUKLARI 51
TESTLER 53
Hare'nin Psikopatlık Kontrol Listesi (PCL) 53
Hervey Cleckley'in Psikopati Semptomları Listesi 54
Suçluluk Testi 55

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ÖRNEK OLAYLAR

KAYNAKÇA 119

KAYNAKÇA

ABLOW, Keith. **Psikopat**, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2008.

ACAR, Nilüfer Voltan. **Terapatik İletişim**, Ankara: Şafak Matbaası, 1989.

–––––. **Grupla Psikolojik Danışma İlke ve Teknikleri**, 3.b Ankara: Nobel Yayınları, 2001.

ACKERMAN, N. W. **Psychotherapy and "Giving Love" Pschiatry**, 1944, 7. 129 - 37.

ADASAL, Rasim. **Psikososyal Yönleriyle Kişilik ve Karakter Portreleri**, İstanbul: Minnetoğlu Yayınları, 1979.

–––––. **Cinsiyet, Aşk, Evlilik**, Ankara: Tarhan Kitabevi, 1963.

–––––. **Ruh Hastalıkları**, Ankara: Yeni Desen Matbaası 1969.

–––––. **Yeryüzü Tanrıları, Liderler, Komutanlar ve Kahramanlar Psikolojisi**, İstanbul: Minnetoğlu Yayınları, 1979.

–––––. **Yeni Medikal Psikoloji**, 3. b. İstanbul: Minnetoğlu Yayınları, 1977.

–––––. **Ruh Hastalıkları Psikozlar**, Ankara: Tıp Fakültesi Yayınları, 1949.

–––––. **Psikonevrozlar ve Seksüel İflaslar**, Ankara: Tıp Fakültesi Yayınları, 1955.

ADASAL, Rasim ve Diğerleri. **Ruh Sağlığı Konferansları**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963.

ADLER, Alfred. **İnsan Tabiatını Tanıma**, Çev. Ayda Yörükan, Ankara: Tur Yayınları, 1973.

–––––. **Güç Çocuğun Eğitimi**, Çev. Nihal Önol, İstanbul: Varlık Yayınevi, 1966.

–––––. **Kişilik Bozuklukları ve Toplumsal Bütünleşme**, Çev. Belkıs Çorakçı, İstanbul: Say Kitap Pazarlama, 1983.

ADLER, L. L. and ADLER, H. E. **Age as A Factor in Observational Learning in Puppies**, American Dachshund. March, 1968, 13-14.

ADORNO, T. W. ve Diğerleri. **The Authoritarion Personality**, New York: Harper and Bros.

AKARSLAN, Medina. **Çocuk Hakları ve Çocuk Hakları Mevzuatı**, İstanbul: Alfa Basımevi, 1998.

AKGÜN, Nejat. **Adli Psikiyatri**, Ankara: 1987.

AKILLIOĞLU, Tekin. **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1995.

AKIN, Perihan. **Depresif Güncesi**. İstanbul: Nemesis Yayınları, 2016.

AKINCI, Yılmaz ve ATAKAN, Tahsin. **Suç İşleyen ve Suça Giden Çocuklar.**

AKSEL, İhsan Şükrü. **Psikiyatri**, 2. b. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1959.

AKYOL, Taha. **Politikada Şiddet**, Ankara: Tore - Devlet Yayınevi, 1980.

ALENDY, Rene. **Problem Çocuklar**, 2. b. İstanbul: Kitaş Yayınları, 1974.

ALEWYN- Richard ve Diğerleri. **Korku ve Kaygı**, Çev. Nasuh Barın. İstanbul: Metis Yayınları, 1991.

ALKAN, Türker. **Saldırganlık, Önyargı ve Yabancı Düşmanlığı**, İstanbul: Hil Yayınevi, 1984.

ALPER, Yusuf. **Bütün Yönleriyle Depresyon**, İstanbul: Gendaş A.Ş., 1999.

ALPER, Yusuf ve Diğerleri. **Herkes İçin Psikiyatri**, İstanbul: Gendaş Yayınları, 2000.

ALTINKÖPRÜ, Tuncel. **Çocuğun Başarısı Nasıl Sağlanır**, İstanbul: Altınköprü Yayınları, 1984.

–––––. **Beden Yapısı Yüz Yapısı ve Karakter**, İstanbul: Altınköprü Yayınları, 1978.

–––––. **Genel Karakter Bilimi**, İstanbul: Altınköprü Yayınları, 1980.

–––––. **Şahsiyet Analizi**, İstanbul: Altınköprü Yayınları, 1978.

ALTHUSSER, Louis. **Gelecek Uzun Sürer**, Çev. İsmet Birkan, İstanbul: Can Yayınları, 1996.

AMERİKAN PSİKİYATRİ BİRLİĞİ. **Pskiyatri DSM-III-R**, Çev. Ertuğrul Köroğlu ve Diğerleri, Ankara: Hekimler Yayın Birliği, 1989.

–––––. **DSM-IV Tanı Ölçütleri,** 2b. Çev.: Ertuğrul Köroğlu, Ankara: Hekimler Yayın Birliği, 2005.

ANA BRITANNICA, İstanbul: Ana Yayıncılık A.Ş. 1986 - 1990.

ANKAY, Aydın. **Genel Yetenek**, Ankara: Turhan Kitabevi, 1997.

–––––. **Çocuk Mahkemelerinde Yargılanan Çocuk Suçlularının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi**, Lefkoşa, 2009.

–––––. **Modern Mantık**, Ankara: Büyük Dersane Yayınları, 1970.

–––––. **Saldırganlık ve Terör**, Ankara: Turhan Kitapevi, 2002.

–––––. **Hukuk ve Eğitim**, Ankara: Teknik Eğitim Fakültesi Matbaası, 1993.

–––––. **Devlet Memurluğu**, Ankara: Turhan Kitapevi, 1999.

–––––. **Öğretmenlik Sınavına Giriş**, Ankara: Turhan Kitapevi, 2000.

–––––. **Eğitim Psikolojisine Giriş**, Ankara: Turhan Kitabevi, 1992.

–––––. **Ruh Sağlığı ve Davranış Bozuklukları**, İstanbul: Nobel Yayınları, 2013.

–––––. **Üniversiteye Giriş** (Sosyal Bilimler), Ankara: İş Matbaası, 1973.

–––––. **Üniversiteye Hazırlık**, 5.b, Ankara: Büyük Dersane Yayınları, 1972.

–––––. **İnsan ve Eğitim**, Ankara: Teknik Eğitim Fakültesi Matbaası, 1990.

–––––. **Çocuk Hukuku**, Ankara: Turhan Kitapevi, 1999.

–––––. **KMS**, Ankara: Turhan Kitapevi, 1999.

–––––. **İki Ruhlu Kız**, Ankara: Turhan Kitapevi, 2008.

–––––. **Kendi Kendine Genel Yetenek LES**, Ankara: Turhan Kitapevi, 2005.

–––––. **Genel Yetenek Genel Kültür KPSS**, Ankara: Turhan Kitapevi, 2004.

ANKAY, Aydın. ATAKSOY, Ahmet. **Tüm Genel Yetenek**, Ankara: Büro Aşama, 1977.

ANKAY, Aydın. AYTEKİN, Halil. **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**, Ankara: Turhan Kitapevi, 2001.

ANKAY ve Diğerleri. **Eğitim Bilimine Giriş.** Ankara Nobel Yayınevi, 2006.

ARENT, Hannah. **Şiddet Üzerine**, Çev.: Bülent Peker, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.

ARIKDAL, Ergün. **İpnotizma, Manyetizma ve Telkin**, İstanbul: Okay Yayınevi, 1963.

ARICI, Hüsnü ve Diğerleri. **Davranış Bilimlerine Giriş**, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları 2.Fasikül, Ünite 15-18, 1988.

ARKONAÇ, Oğuz. **Psikiyatrik Semptomlar ve Sendromlar**, İstanbul: Kervan Yayınevi, 1983.

–––––. **Psikiyatrik Bozukluklar ve Tedaviler**, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi, 1986.

ARKONAÇ, A. Sibel. **Psikolojide İnsan Modelleri**, Alfa Yayınları, 1999.

ARKUN, Nezahat. **Psikolojide Yeni Çalışmalar**, (XVIII Milletlerarası Psikoloji Kongresi Bildirileri) İstanbul: Matbaası, 1969.

–––––. **İntiharın Psikodinamikleri**, 2. b. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1978.

ARSLANOĞLU, Kaan. **Politik Psikiyatri**, İstanbul: İthaki Yayınları, 2005.

ASHCRAFT, Donna. **Kişilik Vaka İncelemeleri**. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2014.

ASLAN, Selçuk. **Duygularımızın Kimyası**, Bilim ve Teknik Cilt: 24, Sayı: 286, Eylül 1991, S. 6-9.

ASTER, Ernst Von. **Bilgi Teorisi ve Mantık**, Çev. Macit Gökberg, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1972.

ATAY, Salim. **Çalışan Narsist**, İstanbul: Namar Yayınları, 2010.

ATKINSON, Rital R ve Richard, HILGARD, Ernest L. **Psikolojiye Giriş**, Çev. Kemal ve Mustafa Atakay, Aysun Yavuz. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1995.

AUSTIN. L. Vancel. **Çocuk ve Ergenlerde Duygusal ve Davranışsal Bozukluklar,** Ankara: Nobel Yayınevi, 2013.

AYDEMİR, Şevket Süreyya. **Suyu Arayan Adam**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1967.

AYDIN, Suat. **Eğitimde Uygulamalı Rehberlik**, Ankara: Barış Yayınları, 1998.

AYTAÇ, Kemal. **Avrupa Eğitim Tarihi**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972.

AYTEKİN, Halil. **Eğitim Yönetimi**, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 1991.

BACANLI, Hasan. **Duygusal Davranış Eğitimi**, Ankara: Nobel Yayınları, 1999.

–––––. **Sosyal Beceri Eğitimi**, Ankara: Nobel Yayınları, 1999.

BABIOR, Shirley, GOLDMAN, Carol. **Panik Atak**, İstanbul: Kuraldışı Yayınevi, 1999.

BACH, George R. GOLDBERG, **Herp**, New York: Doubleday Company İnc. Garden City, 1974.

BAKIRCIOĞLU, Rasim, **Çocuk ve Ergende Ruh Sağlığı**, Ankara: Anı Yayınları, 2011.

BALCIOĞLU, İbrahim. **Şiddet**, İstanbul: Yüce Yayınevi, 2000.

BALTAŞ, Acar ve Zühal. **Stres**, 6. b. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1988.

–––––. **Bedenin Dili**, 2. b. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1992.

BALTAŞ, Acar. **Üstün Başarı**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1989.

BANDURA, A. Aggression. **Englewood Cliffs**, New Jersey: Prentice - holl, 1973.

BARDAKÇI, Murat. **Enver**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015.

BARTLETT, Frederic Charles. **Büyük Britanya'da Yeni Psikoloji Cereyanları**, Çev. Mümtaz Turhan, İstanbul: Baha Matbaası, 1957.

BAŞARAN, İbrahim. **Eğitim Psikolojisi**, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1969.

BATESON, G. **The Frustration - Aggression Hypothesis and Culture**. Psychological Review. 1941, 448, 350-355.

BATUR, Nur. **Rauf Denktaş**, İstanbul: Doğan Kitapevi, 2007.

BLACKLEY, Harry. **Kıbrıs'ta Aşk ve Ölüm**, Çev. Okyayuz Yener, Ankara: Özkan Matbaası, 2006.

BAYMUR, Feriha. **Genel Psikoloji**, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1969.

BAYRAM, İrfan. **İbni Sina Kongresi**, Kayseri Erciyes Üniversitesi Matbaası, 1981.

BAYRAKTAR, Erhan. **Hoşçakal Panik**, İstanbul: Gendaş Yayınları, 2002.

BECK, T. Aron. **Kişilik Bozukluklarının Bilişsel Terapisi**, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2013.

BEDRAY, Pierre - RITZEN, **Freud Skolastiği**, Ankara: Emel Matbaası, 1991.

BEHLING, Katya, **Martha Freud, Dahinin Karısı**, Çev. Efkan Canşen, İstanbul: Everest Yayınları, 2005.

BEHMOARAS, Liz. **Mazhar Osman**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001.

BERGE, Andre. **Çocuktaki Kötü Huylar ve Düzeltilmesi**, Çev. Nazife Müren, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1971.

–––––. **Çocuğun Cinsel Eğitimi**, Çev. Nazife Müren, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1969.

BERGİL, Suat, CÜMBÜŞEL, Cahit. **Telepati**, İstanbul: Taş Matbaası, 1978.

BERKOWITZ, L. **Some Aspects of Observed Aggression**, Journal of Presonality and Social Psychology. 1965 b. 350-369.

–––––. **Aggression: A Social Psychological Analysis**, New York: Mc Graw Hill, 1962.

BETTELHEIM, B. **Individual and Mass Behavoir in Extreme Situations. Journal of Abnormal and Social Psychology**. 1943, 38, 417-452.

BİLGİN, Nuri. **Eşya ve İnsan**, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1991.

BİNBAŞIOĞLU, Cavit. **Eğitim Psikolojisi**, 4. b. Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi, 1978.

–––––. **Ruh Sağlığı Bilgisi**, Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi, 1983.

–––––. **Öğrenme Psikolojisi**, Ankara: Kadıoğlu Matbaası, 1991.

–––––. **Türkiye'de Çocuk Eğitimi**, Ankara: Ges Turizm.

BINET, A. Simon Th. **Anormal Çocuklar.** Çev. Sabri Esat Siyavuşgil, İstanbul: Devlet Basımevi, 1939.

BİRSÖZ, Sunar. **Histeri Konusunda Olgu Sunumu ve Literatürü Gözden Geçirme**, Türk Psikiyatri Dergisi, Cilt: 1, Bahar, 1990, s. 43-46.

BLACKBURN, Ivy. M. **Depresyon**, Çev. N. H. Şahin ve R. N. Rugancı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1992.

BLOCH, Sidney ve Diğerleri. **Psikoterapilere Giriş**, 2. b. Çev. Ömer Tuncer, Candan Eriş, İstanbul: Cerrahpaşa Yayın Birliği, 1989.

BON, Gustave Le. **Kitleler Psikolojisi**, Çev. Selahattin Demirkan, İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1974.

BORING, E. G. **Amerikan Ruhiyatı**, Çev. Muzaffer Şerip, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1933.

BRAUCHLE, Alfred. **İpnotizma ve Telkinle Tedavi**, Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Bozok Yayınları, 1974.

BERGER, Louis. **Freud**, Çev. Aslı Biçen, İstanbul: Yapıkredi Yayınları, 2005.

BRENNER, Charles. **Psikanalizin Temelleri**, Çev. Işık Savaşır ve Yusuf Savaşır, Ankara: Yankı Matbaası, 1977.

BRINKMAN, Rick; KIRSCHNER, Rick. **Zor İnsanlarla Başetme Yolları**, Çev. Erpin Kopardan, İstanbul: Boyner Yayınları, 2001.

BROWN, Bruce. **Günlük Hayatın Eleştirisi**, Çev. Yavuz Aldoğan, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 1989.

BRUBACHER, S. John. **A. History of the Problems Education**, New York: The Maple Press Company, 1947.

BRUHL, Levy. **Suç Psikolojisine Giriş**, Çev. Ümit Meriç, İstanbul: Pedegoji Dergisi, Sayı, 2. 1984.

BRUNN, Erik. **Test Your Child's IQ Skills**, Newyork: Black Dog Leventhal Publishers.

BURGER, M. Jerry. **Kişilik**, Çev. İnan Deniz Erguvan Saroğlu, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006.

BURKOVIK, Yıldız. **Sosyal Fobi**, 2.b. İstanbul: Timaş Yayınları, 2004.

BUTCHER ve Diğerleri. **Anormal Psikoloji**, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013.

CANSEVER, Gökçe. **İçimdeki Ben**, İstanbul: Çağlayan Basımevi, 1976.

CANTER, David. **Suç Psikolojisi**, Ankara: İmge Yayınları, 2011.

CARTER, Philip J. **The New IQ Test**, London: Ward Lock Wellinpton House 125; Strand, 1996.

CARUSOR, David. SALOVEY, Peter. **Yönetimde Duygusal Zeka**, İstanbul: Kilim Matbaası, 2010.

CHARLSTON, Richard. **Ufak Şeyleri Dert Etmeyin**, İstanbul: Alkım Yayınları, 2006.

CEBİROĞLU, Rıdvan. **Çocuk Akıl Sağlığı ve Hastalıkları**, İstanbul: Sanal Matbaası, 1982.

–––––. **Çocuk ve Gençte Davranış Bozuklukları**, İstanbul: Model Matbaası, 1995.

CHALLAYE, Felicien. **Freud ve Freud Doktirini**, Çev. Halis Özgü, İstanbul: Özgü Yayınevi, 1968.

CHAMBER, Bradford. **Hipnotizma Nasıl Yapılır**, Çev. E. Anibal İlerçil, Ankara: Kardeş Matbaası, 1969.

CHARBERLIN, Ann. **Safiye Sultan**, İnkılap Kitapevi, 2000.

COHEN, J. Lisa. **Psikoloji**. İstanbul: Say Yayınları, 2017.

COLE, Luella. **Çocukluk ve Gençlik Psikolojisi**, Çev. Belkir Halim Vassaf, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968.

COLEMAN, James C. **Abnormal Psychology and Modern Life**, Glenview, İllinois. Scott, Foresman and Company, 1972.

COLLIN, Cahherina ve Diğerleri. **Psikoloji**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2012.

COMTE - SPONVILLE, Andre. **Avrupa Manevi Değer Bunalımı İçinde**, Hürriyet Gazetesi, 7.1.1992.

COURBERIVE, J. **Aşağılık Kompleksinden Kurtulmanın Çareleri**, Çev. Halis Özgü, İstanbul: Özgü Yayınevi, 1965.

CROW, Lester, CROW, Alice. **Educational Psychology**, New York: American Book Company, 1963.

CREWE, Anthony. **Trump**. Ankara: Tutku Yayınevi, 2016.

CROVE, Anthony. **İntiharı Seçen Ünlüler**. Ankara: Tutku Yayınevi, 2017.

CÜCELOĞLU, Doğan. **İnsan İnsana**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1979.

–––––. **İnsan ve Davranışı**. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991.

–––––. **İçimizdeki Çocuk**. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998.

ÇAĞLAR, Doğan. **Uyumsuz Çocuklar ve Eğitimi**, Ankara: A. Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, 1974.

ÇAPLI, Orhan. **Çocukların ve Gençlerin Eğitimi**, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1973.

ÇİFTER, İsmail. **Psikiyatri**, Ankara: Şenal Basımevi, 1986.

–––––. **Psikiyatri, Açıklamalı ve Çoktan Seçmeli Soru ve Cevaplar**, Ankara: Hekimler Yayın Birliği Yayınları, 1991.

ÇOBANLI, Cem. **Korkular Takıntılar Tutkular Sözlüğü**, İstanbul: Psikonet Yayınları, 2013.

DACO, Pierre. **Çağdaş Psikolojinin Olağanüstü Başarıları**, Çev. O. A. Gürün, İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi, 1983.

DALSEGG, Aud. WESCHE, Inger. **Psikopatın Pençesinden Kurtulmak**, İstanbul: Palome Yayınevi, 2014.

DARWIN, Charles, **İnsanın Türeyişi**, Çev. Yavuz Erkoçak, Ankara: Başnur Matbaası, 1968.

DAYNES, Kerry; FELLOVES, Jessica. **Hayatımızdaki Psikopatlar**, İstanbul: NTV Yayınları, 2015.

DELPIERRE, Guy. **Kıskançlık**, Çev. Halis Özgü, İstanbul: Özgü Yayınevi, 1967.

DEMİREL, Emin. **Terör**, 4.b. İstanbul: Alfa Yayınevi, 1999.

DEUCSH, Helene. **Kadın Psikolojisi**, Çev. Halis Özgü, İstanbul: Özgü Yayınevi, 1964.

DEWEY, John. **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, Ankara: Mesleki ve Teknik Açıköğretim Okulu Mabaası, 1924.

DİÇNMEN, Kriton. **Psikosomatik Hekimlik**, İstanbul: Kültür Kitabevi, 1968.

DİNDAR, Cemal. **Biat ve Öfke**, İstanbul: Cadde Yayınları, 2011.

–––––. **Psikiyatri**, İstanbul: Özaydın Matbaası, 1969.

DOBRENKO, V. I. **Erich Fromm'un ve Yeni Freud'culuğun Eleştirisi**, Çev. Oya Tangür ve Levent Küey, İstanbul: Işık Matbaası, 1979.

DOMINIAN, J. **Boşanma**, Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: Koza Yayınları, 1974.

DÖKMEN, Üstün. **İletişim Çatışmaları ve Empati**, 7. b. İstanbul: Sistem Yayıncılık, 1978.

DÖNMEZER, Sulhi. **Kriminoloji**, 3. b. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1967.

DRAKE, Raleigh M. **Anormal Davranışlar Psikolojisi**, Çev. Nezahat Arkun, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1960.

DURAK, İzzet. **Suçlu Psikolojisi**, Ankara: Özbaran Matbaası.

DUTTON, Kevin. **Olağan Psikopatlar**, İstanbul: Pasifik Yayınları, 2013.

DUVERGER, Maurice. **Batının İki Yüzü**, Çev. Cem Eroğlu ve Fazıl Sağlam, Ankara: Doğan Yayınevi, 1977.

DWELSHAUVERS, Georger. **Psikoloji**, Çev. Mustafa Şakip Tunç, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1952.

–––––. **Muassır Fransız Psikolojisi**, Çev. Mustafa Tunç, İstanbul: Maarif Matbaası, 1940.

EBERT, H. Michael ve Diğerleri. **Current Psikiyatri**, Ankara: Güneş Kitapevi, 2003.

EKŞİ, Aysel. **Gençlerimiz ve Sorunları**, İstanbul: Matematik Araştırma Merkezi Baskı Atölyesi, 1982.

–––––. **Çocuk, Genç, Ana Babalar**, Ankara: Bilgi Kitabevi, 1990.

ELLIS, Robert. **Educational Psychology**, New York: D. Van Nostrand Com. Inc., 1956.

ENÇ, Mitat. **Ruhbilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974.

–––––. **Ruh Sağlığı Bilgisi**, İstanbul: Hamle Matbaası, 1968.

ERASMUS. **Deliliğe Övgü**, Çev. Nusret Hızır, 3. b. Ankara: Bilim Felsefe, Sanat Yayınları, 1990.

ERCAN, E. Sabri, AYDIN, Cahide. **Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu**, İstanbul: Gendaş A.Ş., 1999.

ERDENER, Sabahattin. **İnsan ve Eğitim**, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1967.

EREM, Faruk. **Adalet Psikolojisi**, 6. b. Ankara: Sevinç Matbaası, 1971.

EREN, Erol. **Yönetim Psikolojisi**, 2. b. İstanbul: 30. yıl Yayınları, 1984.

ERGİL, Doğu. **Türkiye'de Terör ve Şiddet**, Ankara: Turhan Kitabevi, 1980.

ERGİL, Doğu ve ALKAN, Türker. **Siyaset Psikolojisi**, Ankara: Turhan Kitabevi, 1980.

ERIKSON, Erik H. **İnsanın Sekiz Çağı**, Çevirenler: Bedirhan Üstün, Vedat Şar. Ankara: Sevinç Matbaası, 1984.

EROS. **Cinsel Bilim Ansiklopedisi**, İstanbul: Artel Yayınları, 1979.

ERSÖZ, Cezmi. **Şizofren Aşka Mektup**, İstanbul: Gendaş Yayınevi, 2001.

EVRİM, Selmin. **Şahsiyet Alanında Rol Sorunlarına Giriş**, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1972.

EYSENCK, H. J. **Know Your Own Personality**, Harmondsworth (Eng): Penguin Books Ltd, 1975.

–––––. **Check Your Own IQ**, Harmandsworth (Egn), Penguen Books Ltd, 1966.

–––––. **Know Your Own IQ**, Harmandsworth (Eng), Penguen Books Ltd, 1962.

–––––. **Kişiliğinizi Tanıyın**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995.

FALLON, James. **İçimdeki Psikopat**, İstanbul: Yabancı Yayınevi, 2014.

FANCHER, Raymond, H. **Ruhbilimin Öncüleri**, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları, 1990.

FENNICHEL, Otto. **Nevrozların Psikanalitik Teorisi**, Çev. Selçuk Tuncer, İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası, 1974.

FINK, David Harold. **Asabiyetten Kurtulun**, Çev. Mehmet Mahir, İstanbul: Bozok Yayınları, 1970.

FORDHAM, Frieda. **Jung Psikolojisinin Ana Hatları**, Çev. Aslan Yalçıner, İstanbul: Onur Basımevi, 1983.

FOULCAULT, Mary. **Telkinle Tedavi**, Çev. Hasan Kartal, İstanbul: OHM Yayınları, 1992.

FOULCAULT, Michel. **Akıl Hastalığı ve Psikoloji**, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 2013.

FRAISSE, Paul. **Günümüzün Psikoloji Problemlerine Dair Altı Konferans**, Çev. Yılmaz İnal, İstanbul: Baha Matbaası, 1959.

FRANKLIN, Bob. **Çocuk Hakları**, Çev. Alev Türker, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993.

FREEDMAN, L. Jonathan ve Diğerleri. **Sosyal Psikolojisi**, Çev. Ali Dönmez, İstanbul: Ara Yayıncılık, 1989.

FREUD, Anna. **Ego ve Savunma Mekanizmaları**, İstanbul: Bağlam Yayınevi, 1989.

–––––. **Çocuklukta Normallik ve Patoloji**, İstanbul: Metis Yayınları, 2000.

FREUD, Sigmund. **Psikanaliz Nedir**, Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Bozak Yayınevi, 1975.

–––––. **Musa ve Tektanrıcılık**, Çev. Erol Sevil, İstanbul: Dergah Yayınları, 1976.

–––––. **Bir Yanılsamanın Geleceği**, Çev. Zafer Kars, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1985.

–––––. **Günlük Yaşamın Psikopatolojisi**, Çev. Erdem Öndoğan, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi, 1984.

–––––. **Endişe**, Çev. Leyla Özcengiz, İstanbul: Dargah Yayınları, 1977.

–––––. **Psikanaliz Üzerine**, İstanbul: Koza Yayınları, 1975.

–––––. **Freud ve Psikanaliz**, Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Bozak Yayınları, 1974.

–––––. **Amatör Psikanaliz**, Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Bozak Yayınları, 1974.

–––––. **Psikanalize Giriş**, 2. b. Çev. Günsel Koptagel İlal, İstanbul: Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, 1982.

–––––. **Rüyalar**, Çev. İbrahim Türek, İstanbul: Varlık Yayınevi, 1965.

–––––. **Beyond The Peasure Principle**, London: International Psychoanalytic Press, 1922.

–––––. **Cinsiyet ve Psikanaliz**, Çev. Selahattin Hilav, İstanbul: Varlık Yayınevi, 1963.

–––––. **A. General Introduction to Psychoanalysis**, New York: Garden City, 1938.

–––––. **Kitle Psikolojisi**, Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Bozak Matbaası, 1975.

–––––. **New Introductory Lectures On Psychoanalysis**, New York: Morton, 1933.

–––––. **Psikanaliz ve Uygulama**, 2.b. Çev. Muammer Sencer, İstanbul: Say Kitap Pazarlama, 1983.

–––––. **Sanat ve Sanatçılar Üzerine**, Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Bozak Yayınları, 1979.

–––––. **Three Essays on the Theory of Sexuality**, S.E. Vol. 7. 1905.

–––––. **Totem ve Tabu**, Çev. Niyazi Berkes, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1971.

–––––. **Sanat ve Edebiyat**, Çev. Emre Kapkın, Ayşen Tekşen Kapkın, İstanbul: Payel Yayınevi, 1999.

–––––. **Uygarlığın Huzursuzluğu**, Çev. Haluk Barışcan, İstanbul: Metis Yayınları, 1999.

FRUED, Sigmund, YUNG, Carl. G. ADLER, Alfred. **Psikanaliz Açısından Edebiyat**, Çev. Selahattin Hilav, 2. b. İstanbul: Kardeşler Basımevi, 1981.

FREYER, Hans. **İçtimai Nazariyeler Tarihi**, Çev. Tarih Çağatay, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1960.

FROMM, Erich. **Escape From Fredom**, New York: Avon, 1969.

–––––. **Erdem ve Mutluluk**, Çev. Ayda Yörükan, Ankara: Doğuş Matbaası, 1993.

–––––. **Greatnessand Limitations Of Freud's Thought**, Londra: Jonathan Cape, 1980.

–––––. **Psikanalizin Bunalımı**, Çev. Bedirhan Üstün ve Cengiz Güleç, Ankara: Dost Kitabevi, 1982.

–––––. **Yeni Bir İnsan, Yeni Bir Toplum**, Çev. Necla Arat, İstanbul: Say Kitap ve Pazarlama, 1981.

–––––. **Çağımızın Özgürlük Sorunu**, Çev. Bozkurt Güvenç, Ankara: Özgür İnsan Yayınları, 1973.

–––––. **To Have or To Be**, New York: Harper And Row, 1976.

–––––. **Sağlıklı Toplum**, Çev. Yurdanur Salman ve Zeynep Tanrısever, İstanbul: Payel Yayınları, 1982.

–––––. **İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri**, Çev. Şükrü Alpagut, 1. C. İstanbul: Payel Yayınevi, 1984.

–––––. **İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri**, Çev. Şükrü Alpagut, 2. C. İstanbul: Payel Yayınevi, 1985.

–––––. **The Anatomy of Human Destructiveness**, New York: Holt Rinehart and Winston, 1973.

–––––. **Anaerkil Toplum ve Kadın Hakları**, İstanbul: Arıtan Yayınevi, 1998.

–––––. **Umut Devrimi**, Çev. Şemsa Yeğin, İstanbul: Payel Yayınevi, 1990.

–––––. **Sevgi ve Şiddetin Kaynağı**, Çev. Yurdanur Salman ve Nalan İçten 2. b. İstanbul: Payel Yayınevi, 1979.

–––––. **Psikanaliz ve Din**, Çev. Aydın Arıtan, İstanbul: Fatih Yayınevi, 1981.

–––––.**Psikanaliz ve Zen Budizm**, Çev. İlhan Güngören, İstanbul: Met-Er Matbaası, 1978.

–––––. **Sevme Sanatı**, Çev. Yurdanur Salman, İstanbul: Gün Matbaası, 1967.

–––––. **Çağımızın Kişilik Sorunu**, Çev. Yasemin Kalaycıoğlu, İstanbul: Düşünen Adam Yayınları, 1993.

–––––. **Çağdaş Toplumların Geleceği**, Çev. Gülnur Kaya, Kaan H. Öktem, İstanbul: Arıtan Yayınevi, 1996.

–––––. **Hayatı Sevmek**, İstanbul: Arıtan Yayınevi, 1997.

–––––. **Yanılsalamalar Zinciri**, İzmir: İlya Yayınevi, 2006.

–––––. **Cinsellik ve Cinsel Sapmalar**, İstanbul: Arıtan Yayınevi, 1998.

–––––. **İnsan Bilgisi ve Hümanist Planlama**, İstanbul: Arıtan Yayınevi, 1998.

–––––. **Barışın Tekniği ve Stratejisi**, İstanbul: Arıtan Yayınevi, 1996.

GARDNER, Mary J, GARDİINER, Harry W. **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, Çev. Bekir Onur, Ankara: İmge Kitabevi, 1993.

GARDNER, Jostein. **Sofi'nin Dünyası**, 13. b. Çev. Gülay Kutal, İstanbul: Pan Yayıncılık, 1996.

GARRET, Henry, E. **Psikolojiye Giriş**, Çev. Fevzi Ertem, Remzi Öncül, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1967.

GATER, Arthur ve Diğerleri. **Eğitim Psikolojisi**, Çev. Necmi Z. Sarı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1962.

GEÇTAN, Engin. **Psikanaliz ve Sonrası**, İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1981.

–––––. **Hayat**, İstanbul: Metis Yayınları, 2002.

–––––. **Varoluş ve Psikiyatri**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1990.

–––––. **Psikodinamik Psikiyatri ve Normal Dışı Davranışlar**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.

–––––. **Çağdaş İnsanda Normal Dışı Davranışlar**, Ankara: Kalite Matbaası, 1974.

–––––. **İnsan Olmak**, İstanbul: Adam Yayıncılık, A. Ş. 1984.

–––––. **Kim Bilir**, İstanbul: Metis Yayınları, 1998.

–––––. **Seyyar**, İstanbul: Metis Yayınları, 2005.

GELİŞİM, **Genel Kültür Ansiklopedisi**, 1. cilt. İstanbul: Gelişim Yayınları, 1976.

GIDE, Andre. **Dostoyevski**. Çev. Samih Tiryakioğlu, İstanbul: Varlık Yayınevi, 1968.

GILLAN, Patricia. **Cinsel Sorunlar ve Tedavileri El Kitabı**, Çev. Engin Eker ve Diğerleri, İstanbul: Uycan Yayınları, 1993.

GILLET, Richard, PIETRONI, Partick. **Depresyon**, Çev. Ziya Kütevin, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1990.

GOLDMAN, Carol, BABIOR Shirley. **Panik Atak**, Çev. İpek Van Dern Born, İstanbul: Kuraldışı Yayınları, 1999.

GOLEMAN, Daniel. **Duygusal Zeka**, Çev. Seçkin Yüksel, İstanbul: Varlık Yayınları, 1996.

GÖKAY, Erol, SAYAR, Kemal. **Bir Bilim Olarak Psikiyatri**, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2001.

GÖKAY, Fahreddin Kerim. **Ruh Hastalıkları**, 5. b. İstanbul: Başarı Basımevi, 1939.

GÖKBERG, Macit. **Felsefe Tarihi**, 4. b. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1980.

GROF, Stanişlav. **Geleceğin Psikolojisi**, Çev. Sezer Soner, İzmir: Ege Matbaası Yayınları, 2002.

GÜLEÇ, Cengiz. **Türkiye'de Kültürel Kimlik Krizi**, Ankara: Verso Yayıncılık, 1992.

–––––. **Psikiyatrinin ABC'si**, İstanbul: Simavi Yayınları, 1991.

–––––. **Psikoterapiler**, Ankara: Medikomat Basımevi, 1993.

–––––. **Aşkın Son Sözü**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2015.

–––––. **Ötekini Bilmek**, İstanbul: Say Yayınları, 2006.

GÜLEÇ, Cengiz. KÖROĞLU, Ertuğrul ve Diğerleri. **Psikiyatri**, C. 1 Ankara: Hekimler Yayın Birliği, 1997.

GÜLTEKİN, Mücahit, ALTINTUŞ, Ersin. **Psikolojik Danışma Kuramları**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2003.

GÜNÇE, Gülseren. **Çocukta Zihin Gelişimi**, Ankara: Baylan Matbaası, 1973

GÜROL, Ender. **Carl Gustav Jung**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1977.

GÜVENÇ, Bozkurt. **İnsan ve Kültür**, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1972.

–––––. **Türk Kimliği**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994.

HALDUN, İbni. **Mukaddime**, Çev. Zeki Kadir Ugan, İstanbul: Maarif Basımevi, 1954.

HARARI, Yuval, Noah. **Sapiens**, İstanbul: Kolektif Yayınları, 2015.

HASANOĞLU, Alper. **Bir Terapistin Arka Bahçesi**, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2009.

HART, Bernard. **Deliliğin Psikolojisi**, Çev. İzzettin, İstanbul: Vakit Matbaası, 1934.

HITLER, Adolf. **Kavgam**, Çev. A. Nejat, İstanbul: Toker Matbaası, 1975.

HORNEY, Karen. **Nevrozlar ve İnsan Gelişimi**, Çev. Selçuk Budak, Ankara: Feryal Matbaası.

–––––. **Kendi Kendine Psikanaliz**, Çev. Selçuk Budak, Ankara: Açı Yayınevi, 1991.

–––––. **Psikanalizde Yeni Yollar**, Öteki Yayınevi, 1999.

–––––. **Ruhsal Çatışmalarımız**, Çev. Selçuk Budak, Ankara: Feryal Matbaası, 1991.

–––––. **Kadın Ruhbilimi**, Çev. Selçuk Budak, İstanbul: Payel Yayınevi, 1986.

–––––. **Çağımızın Tedirgin İnsanı**, Çev. Ayda Yörükan, İstanbul: Tur Yayınları, 1980.

IŞIK, Erdal. **Depresyon ve Mani**, İstanbul: Boğaziçi Matbaası, 1991.

İÇLİ, Tülin. **Türkiye'de Suçlular**, 2. Baskı, Ankara: Bizim Büro Basımevi, 1992.

–––––. **Kriminoloji**, Ankara: Bizim Büro Basımevi, 1994.

İLAL, Günsel Koptagel. **Tıpsal Psikoloji**, İstanbul: Fatih Gençlik Vakfı Matbaası, 1982.

İLHAN, Suat. **Terör, Neden Türkiye**, İstanbul: Nu-Do Yayınevi, 1998.

İNANÇ, B. Yazgan, YERLİKAYA E. Ercüment; **Kişilik Kuramları**, Ankara: Pegem Yayınevi, 2009.

İNCEOĞLU, Metin. **Güdüleme Yöntemleri**, Ankara: Basın Yayın Yüksek Okulu Basımı, 1985.

JACOBS, P. A. BRUNTON, M. AND MELVİLLE. M. M. A**ggresive Behavoir, Mental Sub - Normality And The XYY Male Nature**, 1965 - 208. 1351 - 52.

JACQUIN, Guy. **Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri**, Çev. Mehmet Toprak, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1969.

JENKINS, Ian. **Antik Devirde Çocuk Eğitimi**, Çev. Hasan Malay, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1988.

JERSILD, Arthur. **Gençlik Psikolojisi**, Çev. İbrahim N. Özgür, İstanbul: Yeni Hamle Matbaası, 1970.

–––––. **Çocuk Psikolojisi**, Çev. Gülseren Günçe, Ankara: Sevinç Matbaası, 1971.

JONES, Richard Nelson. **Danışma Psikolojisi Kuramları**, Birminghham: Cassel Educational Limited, 1982.

JUNG, C. G. **Psikoloji ve Din**, Çev. Ender Gürol, İstanbul: Oluş Yayınevi, 1965.

–––––. **Bilinç ve Bilinçaltının İşlevi**, Çev. Engin Büyükinal, İstanbul: Say Kitap Pazarlama, 1982.

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem. **İnsan ve İnsanlar**, 3. b. Cem Ofset A.Ş. 1979.

–––––. **Sosyal Değişmenin Psikolojik Boyutları**, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1972.

–––––. **İnsan Aile Kültür**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1990.

KALINKARA, Velittin. **Temel Gerontoloji, Yaşlılık Bilimi**, Ankara: Nobel Yayınevi, 2011.

KAPTAN, Saim. **Bilimsel Araştırma ve Gözlem Teknikleri**, Ankara: Tekışık A.Ş. Ofset Tesisleri, 1989.

KARAN, Doğan ve Diğerleri. **Onuncu Milli Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları**, Ankara: Ajans - Türk Matbaacılık Sanayii, 1974.

KAYA, A. Vahap. **Bir İntiharın Önsözleri**, İstanbul: Hemen Kitap, 2005.

KAYA, Alim ve Diğerleri. **Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim**, Ankara Pegasus Yayınları, 2011.

KAYNAK, Hakan. **Uyku**, İstanbul: Doğan Yayıncılık, 2008.

KAZANCI, Sadi. ÇOKER, F. KAZANCI, F. **Türkiye Cumhuriyeti Kanunları**, I. Cilt Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1975.

KEANE, John. **Şiddetin Uzun Yüzyılı**, Çev. Bülent Peker, Ankara: Dost Yayınları, 1996.

KENNEDY, Roger. **Libido**, İstanbul: Epsilon Yayınları, 2004.

KEPÇEOĞLU, Muharrem. **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**, Ankara: Kadıoğlu Matbaası, 1985.

KERNBERG, Otto. **Sapıklıklarda ve Kişilik Bozukluklarında Saldırganlık**. İstanbul: Metis Yayınları, 2000.

–––––. **Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm**, İstanbul: Metiş Yayınları, 1999.

KEYES, Jr. Ken. **Yüksek Bilinç Kılavuzu**, İstanbul: Özal Matbaası, 1995.

KILIÇ, Cengiz. **Obsesif Kompulsif Bozukluk ve Serotonin**, Türk Psikiyatri Dergisi, Cilt 1, Bahar, 1990, s. 22-24.

KILIÇÇI, Yadigar. **Okulda Ruh Sağlığı**, Ankara: Şafak Matbaası, 1989.

KISKER, K. P. ve Diğerleri. **Psikiyatri**. Çev. Günsel Koptagel İlal, İstanbul: Sermet Matbaası, 1985.

KIŞLALI, A. Taner. **Atatürk'e Saldırmanın Dayanılmaz Hafifliği**, Ankara: İmge Kitapevi, 1993.

KLAMEN, Dobra; TOY, Eugene, **Olgu ve Dosyaları, Pskiyatri**, İstanbul: Nobel Yayınevi, 2007.

KIEHL, A. Kent. **Psikopatlar Arasında**, İstanbul: Say Yayınları, 2015.

KOLP, Lawrence C. **Modern Clinical Psychiatriy**, 8. Ed, Philadelphia, Saunders Company, 1973.

KONANÇ ve Diğerleri. **Çocukların Kötü Muameleden Korunması**, Gözde Repro Ofset, 1991.

KONGAR, Emre. **Toplumsal Değişim Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1979.

KOPTAGEL, İlal, Günsel. **Ruhsal Etkileşim Açısından Aile ve Çocuk**, İstanbul: Ak Yayınları, 1981.

–––––. **Tıpsal Psikoloji**, İstanbul: Fatih Gençlik Vakfı Matbaası, 1982.

KOT, Bedriye. **V. Milli Nöro - Psikiyatri Kongresi**, İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası, 1970.

KOYUNCU, İbrahim. **Elyazısı Analizi ve Kişiliğiniz**, Ankara: Alamuk Yayınları, 1993.

–––––. **Takıntı, Kuruntu Vesvese**, İstanbul: Zen Yayınları, 2012.

KÖKNEL, Özcan. **Kişilik**, İstanbul: Altın Kitaplar Matbaası, 1982.

–––––. **Ruh Sağlığı**, İstanbul: Alfa Basımevi.

–––––. **Korkular, Takıntılar, Saplantılar**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1990.

–––––. **Cumhuriyet Gençliği ve Sorunları**, İstanbul: Cem Yayınları, 1981.

–––––. **Depresyon**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1989.

–––––. **Psikiyatri**, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi, 1989.

–––––. **Ailede ve Toplumda Ruh Sağlığı**, İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1981.

–––––. **Zorlanan İnsan**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1987.

–––––. **İnsanı Anlamak**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1987.

–––––. **Alkolden Eroine**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1983.

–––––. **Şiddet**, İstanbul: Altın Kitaplar Basımevi, 1996.

–––––. **Klinik Psikofarmoloji**, İstanbul: Bozak Matbaası, 1981.

–––––. **Kimliğini Arayan Gençliğimiz**, İstanbul: Altın Kitaplar Basımevi, 2001.

–––––. **Kaygıdan Korkuya**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014.

–––––. **Çatışan Değerlerimiz**, İstanbul: Altın Kitaplar Basımevi, 2007.

KÖKNEL, Özcan, ÖZUĞURLU, Kurban. **Tıpta Ruhbilim**, İstanbul: Bozak Matbaası, 1980.

KÖROĞLU, Ertuğrul. **DSM-5 TM Tanı Ölçütleri, Amerikan Psikiyatri Birliği**, Ankara: Hekimler Yayın Birliği, 2013.

KÖROĞLU, Ertuğrul, AYDEMİR, Ömer; **Psikiyatride Kullanılan Ölçekler**, Ankara: Hekimler Yayın Birliği, 2000.

KÖROĞLU, Ertuğrul. **Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayısal El Kitabı**, DSM IV, Ankara: Hekimler Yayın Birliği, 1998.

–––––. **Kişilik Bozuklukları**, Ankara: HYB Yayınları, 2010.

–––––. **DSM IV-TR Tanı Ölçütleri**, Ankara: Hekimler Yayın Birliği, 2005.

KÖROĞLU, Ertuğrul, GÜLEÇ, Cengiz. **Psikiyatri**, Ankara: Hekimler Yayın Birliği, 1997.

KÖSEMİHAL, Nurettin Şazi. **Durkheim Sosyolojisi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1971.

KRECH, David ve CRUTCHFIELD, Richard. **Sosyal Psikoloji**, Çev. Erdoğan Güçbilmez ve Oğuz Onaran, Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1948.

KUO, Z. Y. **The Genesis of the Cat's Responses to the Rat**, Journal Of Comparative Psychology. 1930, 11, 1 - 35.

KUZGUN, Yıldız. **Rehberlik ve Psikolojik Danışma**, Ankara: ÖSYM Eğitim Yayınları, 1988.

LAING, R. **Bölünmüş Benlik**, Çev. Ergün Akça, İstanbul: Mitos Yayınları, 1993.

LAMA, Dalai. **Mutluluk Sanatı**, 4.b. İstanbul: Dharma Yayınları, 2001.

LANGER, C. Walter. **Hitler'in Psikopatolojisi**, Çev. Kemal Bek, Zeki Çakıalan, İstanbul: Trand Basımevi, 2002.

LAUNAY, Clement. **Çocuklarda Ruh Sağlığı**, Çev. M. H. Kandıralıoğlu, İstanbul: Özgü Yayınevi, 1970.

LAWRENCE, A. Pervin. **Personality**, Fifth Edition. New York: Printed In Singapore, 1989.

LEARY, R. Mark. KOWALSKİ, M. Robin. **Social Anxieyete**, New York: The Guilford Press, 1995.

LEFF, Julian ve Diğerleri. **Bir Bilim Olarak Psikiyatri**, Derleyenler, Erol Göka, Kemal Sayar, İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1992.

LELORD, François, CHRISTOPHIE, Andre. **Zor Kişiliklerle Yaşamak**, Çev. Rıfat Madenci, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.

LIEBERMAN, Jeffrey. **Deli Doktorları**, İstanbul: Say Yayınları, 2018.

LITTAUER, Florence. **Kişiliğinizi Tanıyın**, Çev. Demet Dizman, İstanbul: Sistem Yayıncılık A.Ş. 1995.

LOEHR. E. James. **Stres Altında Başarılı Olmak**, İstanbul: Beyaz Yayınları, 1999.

LORENZ, K. **On Aggression**, New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1966.

MACK, Karen, KAUFMAN, Jennifer. **Freud'un Metresi**, İstanbul, Doğan Kitabevi, 2014.

MAHLER, Brendan, SPITZER, Manfred. **Felsefe ve Psikopatoloji**, Çev. Özgür Karaçam. İstanbul: Gendaş Yayınları, 1998.

MAISONNEUVE, J. **Psikolojinin İlkeleri**, Çev. Selmin Evrim, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1973.

MALINOWSKI, Bronislaw. **İlkel Toplumlarda Cinsellik ve Baskı**, Çev. Hüseyin Portakal, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1989.

–––––. **İnsan ve Kültür**, Çev. Fatih Gümüş, Ankara: Verso Yayıncılık, 1990.

MARCUSE, Herbert. **Aşk ve Uygarlık**, Çev. Seçkin Çağan, İstanbul: May Yayınları, 1968.

–––––. **Tek Boyutlu İnsan**, Çev. Seçkin Çağan, İstanbul: May Yayınları, 1968.

MARDİN, Şerif. **Youth And Violence In Turkey**, European Journal Of Sociology, Tome, 19, 1978.

MARINOFF, Flou. **Felsefe Terapisi**, İstanbul: Gündaş Yayınları, 2004.

MARTINEZ, Baudilio. **Okulda Başarısız Çocuğun Eğitimi**, İstanbul: Gendaş Yayınları, 2001.

MASLOW, A. H. **Deprivation, Threat, And Frustration**, Psychological Reyiew. 1941, 48, 364-366.

–––––. **İnsan Olmanın Psikolojisi**, Çev. Okan Gündüz, İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık, 2001.

MASSOH, Jeffrey. **Bir Psikanalistin Acı Serüveni**, Çev. Üstün Öngel. Ekin Yayınları, 2000.

MASOCH, Sacher. **Kürklü Venüs**, Çev. Tahsin Yaşamak, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1974.

MASTERSON, F. James. **Kişilik Bozuklukları**, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2008.

MAUCORPS, P. **Sosyal Hareketlerin Psikolojisi**, 2. b. Çev. Selmin Evrim, İstanbul: Anıl Yayınevi, 1965.

MAY, Rolla, **Yaratma Cesareti**, Çev. Alper Oysal, İstanbul: Metis Yayınları, 1991.

MAYER, Frederick, **A. History of Educational Thought**, Colombus, Ohio: Charles, E. Merril Books, Inc. 1961.

MC Williams, Nancy. **Psikanalitik Tanı**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.

MEAD, M. **Sex and Temperament in Three Savage Tribes**, New York: Morrow 1935.

MEDVEDEV, R. A. **Let History Judge**, New York: Knopf. London: Macmillan, 1971.

MEGARGE, Edwin, HOKANSON, Jacke. **The Dinamics of Aggression**, New York: Harper Row. Publishers, 1970.

MEYDAN LAROUSSE. İstanbul: Meydan Yayınevi, 1969 - 1973.

MICHAUD, Yves. **Şiddet**, Çev. Cem Muhtaroğlu, İstanbul: İletişim Yayınları, 1988.

MOGHADDAM, Fathalı, M. **Diktatörlüğün Psikolojisi**, İstanbul, 3P Yayınları, 2014.

MORCE, Benjamin. **Cinsel Sapıklıklar**, İstanbul: Kitaş Yayınları.

MORGAN, Cliffort. **Psikolojiye Giriş Ders Kitabı**, Çev. Sirel Karakaş ve Diğerleri, Ankara: Meteksan Baskı Tesisleri, 1981.

MORENO, J. L. **Soyometrinin Temelleri**, İstanbul: İstanbul Matbaası.

MORTON, Andrew. **Monica'nın Hikayesi**, Çev. Ali Cevat Akkoyunlu, İstanbul: Dopan Kitapçılık A.Ş., 1999.

MUNN, Norman L. **Psikoloji**, Çev. Nahid Tendar, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1961.

MUNZERT Alfred. W. **Test Your IQ**, Newyork: Asimon Schuster Macmillan Company, Broadway, 1997.

MURAT, İsmail. **Bağışıklık**, Cumhuriyet Bilim Teknik, 8.12.1990, Sayı:195.

MUUSS, Rolf. E ve Diğerleri. **Ergenlik Psikolojisi**, Çev. Bekir Onur ve Diğerleri, Ankara: Öztek Matbaası, 1985.

MÜCAHİT, Gültekin; ALTINTAŞ, Ersin. **Psikolojik Danışma Kuramları**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2003.

NASIO, J. D. **Histeri**, İstanbul: Say Yayınları, 2013.

NİL, Ayşe. **Kaçıklık Diploması**, 3. b. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1995.

OKÇABOL, Rıfat. **Halk Eğitimi**, Yetişkin Eğitim, Ankara: Ütoypa Yayınevi, 2006.

ONUR, Bekir. **Gelişim Psikolojisi**, Ankara: Başarı Matbaası, 1986.

–––––. **Gelişim Psikolojisi, Yetişkinlik Yaşlılık ve Ölüm**, Ankara: İmge Kitabevi, 2011.

ONUR, Esin ve Diğerleri. **Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri**, Sempozyumu. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1983.

OSBORN, Reuben. **Marksizm ve Psikanaliz**, Çev. Bora Akad, İstanbul: Kent Basımevi.

OSKAY, Ünsal. **Çağdaş Fantazya**, Ankara: Tomurcuk Matbaası, 1982.

OZANKAYA, Özer. **Toplumbilime Giriş**. 3. b. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1979.

–––––. **Atatürk ve Laiklik**. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1981.

ÖKTEM, (TANÖR), Öget. **Anksiyetenin Öğrenme ve Hafızaya Etkisi**. İstanbul: Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Kürsüsü, 1981.

–––––. **Davranışsal Nörofizyolojiye Giriş**, İstanbul: Nobel Yayınevi, 2013.

ÖYMEN, Müni Raşit. **Ahlak Eğitimi**, 3. b. İstanbul: Murat Matbaası, 1975.

ÖZAYDIN, Selim. **Psikiyatri**, İstanbul: Sanal Matbaası, 1984.

ÖZBAYDAR, Sabri ve Diğerleri. **Tecrübi Psikoloji Çalışmaları**, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1966.

ÖZBAYDAR, Sabri. **Rüyaların Fonksiyonu**, İstanbul: Baha Matbaası, 1971.

OZBAYDAR, Belma. **Vücut İmajı ve İçedönüklük Dışadönüklük**, İstanbul: Baha Matbaası, 1967.

ÖZBEK, Abdulkadir. **Sosyal Psikiyatriye Giriş**, Ankara: Yeni Desen Matbaası, 1971.

–––––. **Psikodrama**, Ankara: Has - Soy Matbaası, 1987.

ÖZDOĞAN, Berka. **Çocuk ve Oyun Terapisi**, Ankara: Yargıçoğlu Matbaası, 1988.

ÖZER, A. Kadir. **"Ben" Değeri Tiryakiliği**, İstanbul: Varlık Yayınları, 1989.

ÖZGÜ, Halis. **Evlilik Psikolojisi**, İstanbul: Özgü Yayınevi.

–––––. **Çocuklara ve Gençlere Cinsiyet Eğitimi**, İstanbul: Ararat Yayınevi, 1976.

–––––. **Çocuk Psikolojisi**, İstanbul: Özgü Yayınevi, 1968.

–––––. **Aşkın Psikanalizi**, İstanbul: Özgü Yayınevi, 1967.

–––––. **Genç Erkek Psikolojisi**, İstanbul: Özgü Yayınevi, 1973.

–––––. **Genç Kız Psikolojisi**, 2. b. İstanbul: Özgü Yayınevi, 1965.

–––––. **İnsanlar ve Maskeler**, İstanbul: Özgü Yayınevi.

–––––. **Aşağılık Kompleksi ve Hayatın Manası**, İstanbul: Özgü Yayınevi, 1968.

–––––. **Kendimize Nasıl Güvenebiliriz**, 3.b. İstanbul: Özgü Yayınevi, 1968.

–––––. **Nasıl Mutlu Olabiliriz**, İstanbul: Özgü Yayınevi, 1968

–––––. **Kompleksler ve İnsanlar**, İstanbul: Özgü Yayınevi, 1969.

ÖZGÜVEN, İbrahim. Ethem. **Üniversite Öğrencilerinin Akademik Başarılarını Etkileyen Zihinsel Olmayan Faktörler**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi, 1974.

–––––. **Çağdaş Eğitimde Psikolojik Danışma ve Rehberlik**, Ankara: PDREM Yayınları, 1999.

–––––. **Cinsellik ve Cinsel Yaşam**, Ankara: PDREM Yayınları, 1997.

–––––. **Görüşme İlke ve Teknikleri**, 2.b. Ankara: Odak Matbaası, 1992.

–––––. **Hacettepe Kişilik Envanteri**, Ankara: Odak Matbaası, 1992.

–––––. **Psikolojik Testler**, Ankara: Yeni Doğuş Matbaası, 1994.

–––––. **Bireyi Tanıma Teknikleri**, Ankara: POREM Yayınları 1998.

ÖZOĞLU, Süleyman Çetin. **Eğitimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma**, İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası, 1982.

ÖZSOY, Yahya. **Eğitimde Öğrencileri Tanıma Teknikleri**, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1968.

ÖZTÜRK, Orhan. **Osheroff Olayı**, Türk Psikiyatri Dergisi, Cilt 2. Bahar 1991, s. 28-34.

–––––. **Ruh Sağlığı ve Bozuklukları**, Ankara: Nurol Matbaacılık, 1988.

–––––. **Özerk Benlik, Kul Benlik**, İstanbul, Okyanus Yayınları, 2012.

ÖZTÜRK, Orhan ve Diğerleri. **Ruh Sağlığı ve Hastalıkları**, Ankara: Meteksan Matbaası, 1981.

ÖZTÜRK, Orhan. **Psikanaliz ve Psikoterapi**, Ankara: Sevinç Matbaası, 1985.

ÖZTÜRK, Orhan; ULUŞAHİN, Aylin. **Ruh Sağlığı ve Hastalıkları**, 11.b, Cilt: 1-2, Ankara: Tuna Matbaacılık, 2008.

ÖZYÜREK, Mehmet. **Sınıfta Davranış Yönetimi**, Ankara: Karatepe Yayınları, 1996.

ÖZYÜREK, Mehmet ve Diğerleri. **Özel Eğitime Giriş**, Ankara: Yeniçağ Matbaası, 1992.

PALMADE, GUY. **Karakter Bilgisi**, Çev. Afif Ergunalp, İstanbul: Anıl Yayınevi.

PALMER, Sue. **Zehirlenen Çocukluk**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

PARS, Vedide. Baha ve Diğerleri. **Eğitim Psikolojisi**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1967.

PAVLOV, Ivan. **Şartlı Refleksler ve Sinir Bozuklukları**, Çev. Nezahat Arkun, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1967.

PAZARLI, Osman. **Din Psikolojisi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1968.

PEKER, Hüseyin. **Çocuk ve Suç**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 1994.

PERVİN, A. Lawrence, **Personality**, Rutgers, The State University, 1989.

PICCA, Georges. **Kriminoloji**, Çev. Ebru Erbaş, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.

PICHOT, P. **Psikoloji Alanlarında Testler**, Çev. Selmin Evrim, İstanbul: Anıl Yayınevi, 1965.

PINAR, Zeynep Akıncı. **Türk Psikiyatrisin Divanı**, İstanbul: Hay Kitap Yayınları, 2017.

PLOTNIK, Rot. **Psikolojiye Giriş**, İstanbul: Kaktüs Yayınları, 2007.

PODKOLONDY, Fyodor. Çev. Selami Aksoy, **Ruhsal Tedavi**, Cumhuriyet Bilim Teknik 22.6.1991, Sayı. 223.

POLAT, Oğuz. **Çocuk ve Şiddet**, İstanbul: Der Yayınevi, 2001.

PRAGER, Dennis. **Mutluluk Ciddi Bir Sorundur**, İstanbul: Butik Yayınları, 2012.

PRESSEY, Sidney l. ROBİNSON, Francis P. **Psikoloji ve Yeni Eğitim**, 2. b. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.

PRIGENT, Hellene. **Melankoli**, İstanbul: Yapıkredi Yayınları, 2009.

REICH, Wilhelm. **Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı**, Çev. Bertan Onaran 2. b. İstanbul: Payel Yayınevi, 1979.

–––––. **Kişilik Çözümlenmesi**, Çev. Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayınları, 1983.

–––––. **Kanser**, Çev. Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayınları, 1983.

–––––. **Bedensel Boşalmanın İşlevi**, Çev. Bertan Onaran. İstanbul: Payel Yayınları, 1978.

–––––. **Cinsel Devrim**, 3. b. Çev. Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayınları, 1980.

REICH, Wilhelm. **Reich, Freud'u Anlatıyor**, Çev. Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayınları, 1981.

REIJEN, Wilhem Van. **Adorno**, İstanbul: Belge Yayınları, 1990.

REUCHLIN, M. **Psikoloji Tarihi**, Çev. Selmin Evrim, İstanbul: Anıl Yayınevi, 1964.

RICHES, David ve Diğerleri. **Antropolojik Açıdan Şiddet**, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 1989.

RICHTER, H. E. **Hasta Aile**, Çev. Günsel Koptagel İlal, İstanbul: Yaprak Yayınları, 1985.

ROBINS, S. Robert, POST. M. Jerrold. **Politik Paranoya**, Çev. İnci Kurmuş, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2001.

ROCHEBLA, Anne, Marie ve Spenle. **Ergenlik Psikolojisi**, Çev. Bekir Onur, Ankara: Maya Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti. 1980.

ROLON, Gabriel. **Bir Psikanalistin Notları**, İstanbul: Diyojen Yayınları, 2018.

ROTH, Priscilla. **Süperego**, İstanbul: Epsilon Yayınları, 2004.

RUSSELL, Bertrand ve Dora. **Endüstri Toplumunun Geleceği**, Çev. Melih Ölçer, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1979.

RUSSELL, Bertrand. **İnsanlığın Yarını**, Çev. Akşit Göktürk, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1972.

–––––. **Eğitim ve Toplum Düzeni**, Çev. Nail Bezel, İstanbul: Varlık Yayınevi, 1969.

–––––. **Mutlu Olma Sanatı**, İstanbul: Say Yayınları, 2013.

SABUNCUOĞLU, Zeyyat, TÜZ, Melek. **Örgütsel Psikoloji**, 2.b. Bursa: Ezgi Yayınları, 1996.

SADE, Marki de. **Erdemle Kırbaçlanan Kadın**, Çev. Yaşar İlksavaş, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1974.

SADOCK, L. Benjamin, KAPLAN, Harold. **Klinik Psikiyatri**, Çev. Ercan Abay, İstanbul: Nobel Yayınları, 2004.

SAİM, Hikmet. **Mucize Tedaviler**, İstanbul: Venüs Yayınları, 1979.

SALK, Lee. **Çocuğun Duygusal Sorunları**, Çev. Erzen Onur. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1974.

SAMURÇAY, Neriman. **Sanatta Psikanaliz**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2007.

SANDSTRÖM, C. I. **Çocuk ve Gençlik Psikolojisi**, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1971.

SARIKAYA, Haluk Egemen, BERGİL, Suat. **Parapsikoloji**, İstanbul: Taş Matbaası, 1978.

SARTRE, J. P. **Varoluşçuluk**, 10. b. Çev. Asım Bezirci, İstanbul: Say Yayınları, 1990.

SAVAŞIR, Işık ve Diğerleri. **Bilişsel Davranışçı Terapiler**, Ankara: Özyurt Matbaacılık, 1996.

–––––. **Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri**, Ankara: Sevinç Matbaası, 1981.

SAYAR, Kemal, TÜRKÇAPAR, M.H. **Antipsikiyatri**, İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1992.

SENEMOĞLU, Nuray. **Gelişim, Öğrenme ve Öğretim**, Ankara: Spot Matbaacılık, 1997.

SCHIRACH, V. Ferdinand. **Suç**. İstanbul: NTV Yayınları, 2011.

SCHNEIDER, Peter. **Hak Ettiğimizden İyi Yerdeyiz**, Cumhuriyet Gazetesi, 14.7.1990, S. 18.

SCHREIBER, Florarheta, **Sibıl**, Çev. Nilgün Arıt, İstanbul: Doyuran Matbaası, 1974.

SCHULTZ, Duane, P. SCHULTZ Sydney. **Modern Psikoloji Tarihi**, Çev. Yasemin Aslay. İstanbul: Kaktüs Yayınları, 2001.

SCHWARZ, Oswald. **Cinsiyet Psikolojisi**, Çev. Halis Özgü, İstanbul: Özgü Yayınevi, 1971.

SECHEHAYE, M. A. **Bir Şizofren Kızın Güncesi**, 2. b. Çev. Zehra Bayramoğlu, İstanbul: Yol Yayınları, 1985.

SEMERCİ, Bengi, TURGAY, Atilla. **Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu**, İstanbul: Alfa Yayınevi, 2010.

SHENNAN, Elane. **Kaygı Bozuklukları**, Çev. Murat Sağlam, İstanbul: Alfa Basımevi, 1999.

SHPANGER, Noam. **İyi Psikolog**, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2013.

SKLARE, Gerold B. **Çözüm Odaklı Kısa Süreli Psikolojik Danışma**, Ankara: Pegem Yayınları, 2011.

SLAVIN, Robert. **Eğitim Psikolojisi**, İstanbul: Nobel Akademi Yayınları, 2017.

SMALL, Gary. VORGAN, Gigi. **Bir Psikanalistin Gizli Defteri**, İstanbul: NTV Yayınları, 2013.

SMITH, Henry. **Psychology In Teaching**, Englewood Cliffs: Prentice - Hall, Inc. 1962.

SOLOK, Özlem. **Şiddet**, Derleme Yazılar, Cogito Dergisi 11. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, sayı 6, 7, 1996.

SOLOMON, Andrew. **Depresyon Atlası**, İstanbul: Okyanus Yayınları, 2005.

SONGAR, Ayhan. **Psikiyatri**, İstanbul: Gül Matbaası, 1971.

SORENSON, HERBERT, **Eğitim Psikolojisi**, Çev. Gültekin Yazgan. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968.

SPENLE, Anne Marie. **Ergenlik Psikolojisi**, Çev. Bekir Onur. Ankara: Maya Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti. 1980.

STONE, Irving. **Fırtınalı Arzular**, Çev. Gönül Suveren. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1971.

STORR, Anthony. **Cinsel Sapmalar**, Çev. Kemal Bek. İstanbul: Yılmaz Yayınları, 1992.

STOUT, Marta. **Yanıbaşınızdaki Sosyopat**, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2006.

SZASZ, Thomas. **Psikoterapi Miti**, İstanbul, Goa Yayınevi, 2012.

ŞEMİN, Refia. **Ruh Sağlığı**, İstanbul: Nazım Terzioğlu. Baskı Atölyesi, 1979.

–––––. **Okulda Başarısızlık**, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1975.

–––––. **Gençlerimizin Psiko Pedagojik Problemleri**, 2. b. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1973.

ŞENDİL, Gül, KIZILDAĞ, Özgün. **Evlilik Çatışması ve Çocuk**, İstanbul: Morpa Yayınları, 2005.

ŞENOL, Selahattin. **Çocuk ve Gencin Ruh Sağlığı**, Ankara: HYB Yayınları, 2011.

ŞERİF, Muzaffer. **Sosyal Kuralların Psikolojisi**, Çev. İsmail Sandıkcıoğlu, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1985.

ŞERİF, Muzaffer ve Carolyn W. **Sosyal Psikolojiye Giriş**, Çev. Mustafa Atakay, Aysun Yavuz. İstanbul: Baba Matbaası, 1996.

–––––. **Sosyal Psikolojiye Giriş**, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1996.

SHAPIRO, Patricia, G. **Çocukluk ve İlk Gençlik Depresyonu**, Çev. Meral Kesim, İstanbul: Papirüs Yayınevi, 1994.

TAN, Hasan. **Psikolojik Yardım İlişkileri**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1986.

–––––. **Rehberliğin Esasları**, 2. b. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1969.

TAN, Turhan. **Safiye**. İstanbul: ArtemisYayınları, 2010.

TANGÖR, Ataman. **Sınır Durumda Yaşamak. Borderline**, İstanbul: Gendaş Yayınları, 2003.

TARABORELLI, J. Randy. **Marilyn Monroe**, İstanbul: Artemis Yayınları, 2011.

TARHAN, Nevzat. **Mesnevi Terapi**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.

–––––. **Yunus Terapi**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2013.

TAŞTAN, Demet. **Çocuk ve Şiddet**, İstanbul: Mapsan Matbaası, 2009.

TEBER, Serol. **Politik Psikoloji Notları**, Ankara: Ara Yayıncılık, 1990.

–––––. **Melankoli**, Say Yayınları, 1997.

–––––. **Davranışlarımızın Kökeni**, İstanbul: Say Pazarlama, 1982.

TEZCAN, Mahmut, **Kuşaklar Çatışması**, Ankara: Kadıoğlu Matbaası, 1981.

–––––. **Kültür ve Kişilik**, Ankara: Olgaç Matbaası, 1987.

THOMAS, M. E. **Bir Sosyopatın İtirafları**, İstanbul: Say Yayınevi, 2014.

TINAZ, Pınar. **İşyerinde Psikolojik Taciz**, İstanbul: Beta Yayınları, 2006.

TOFFLER, Alvin. **Gelecek Korkusu**, Çev. Selami Sargut, 3.b. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1981.

–––––. **Üçüncü Dalga**, Çev. Ali Seden, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1981.

–––––. **Yeni Güçler Yeni Şoklar**, Çev. Belkıs Çorakçı, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1992.

TOLAN, Barlas. **Çağdaş Toplumun Bunalımı**, 2. b. Ankara: Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Basımevi, 1981.

TORREY, E. Fuller. **Psikiyatrinin Ölümü**, Çev. Reha Pınar, Ankara: Feryal Matbaası, 1994.

TOPÇU, Sedat. **Çocuk ve Gençlerin Cinsel İstismarı**, Ankara: Doruk Yayınevi, 1997.

TRETHOWAN S, William. **Pyschiatry**, Bristol Printed in Great Britain by Pitman Press, 1983.

TUNCER, Oya, TANGÖR, Ataman. **Zeka Gerilikleri**, İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası, 1976.

TULAY, M. Şükrü. **Çocuk Suçluluğu**, Ankara: Kültür Basımevi, 1967.

TURGUT, İhsan. **Eğitim Üzerine Felsefi Bir Deneme**, 2. b. İzmir: Karınca Matbaası, 1989.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ KANUNLARI, Ankara: Ayyıldız Matbaası.

TWENGE. Jean, M, CAMPBELL, W. Keith. **Narsisizm İlleti**, İstanbul: Kaknüs yayınları, 2010.

ULUĞTEKİN, Sevda. **Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma**, Ankara: Bizim Büro, 1991.

UZMAN, Mazhar Osman. **Psychiatria**, İstanbul: Kader Basımevi, 1944.

ÜNAL, Cavit. **Eğitim Psikolojisi**, Ankara: Kültür Matbaası, 1969.

–––––. **Psikolojik Tutuculuk**, Ankara: Bilim Matbaası, 1971.

ÜNSAL, Gıyas. **Ruh Sağlığı (Teksir)**, Ankara: 1971.

VALLES, Andre. **Ana - Babaların Eğitimi**, Çev. Mehmet Toprak, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1963.

VARIŞ, Fatma. **Ergenin Gelişimine Etki Yapan Kültürel Faktörler**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968.

VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet. **Ailenin Çilesi Boşanma**, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1976.

–––––. **Dış İlişkilerde Romantizm**, Cumhuriyet Gazetesi, 23.5.1982, s. 2.

VOLKAN, Vanık D. **Psikanaliz Yazıları**, Çev. Abdülkadir Çevik, Birsen Ceyhun. Ankara: Hekimler Yayın Birliği, 1992.

–––––. **Psikanaliz Öyküleri**, Çev. Birsen Ceyhun. Ankara: 1977.

–––––. **Atatürk Anatürk**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2011.

–––––. **Körükörüne İnanç**, İstanbul: Okyanus Yayınevi, 2005.

–––––. **Kimlik Adına Öldürmek**, İstanbul: Everest Yayınları, 2009.

–––––. **Divandaki Düşmanlar**, İstanbul: Alfa Yayınevi, 2013.

VOLKAN, Vanık, NORMAN, Itzowitz. **Ölümsüz Atatürk**, İstanbul: Bağlam Yayınevi, 1998.

WALZACK, Yvette; BURNS, Shellia. **Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkisi**, Çev. İsmail Erseven. İstanbul: Özgül Yayınları, 1999.

WARDETZKİ, Barbel. **Narsisizm, Ayartma ve İktidar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

WARLKER, Kenneth. **Fizyoloji Açısından Cinsiyet**, Çev. Ender Gürol, İstanbul: Varlık Yayınları, 1964.

WILSON, Gleen, Dianna Grylls. **Çocuğunuzun IQ Seviyesini Ölçün**, Ankara: Mega Hafıza Ltd. Şti.

WURTZEL, Elizabeth. **Prozac Toplumu**, Çev. Mefkure Bayatlı, İstanbul: İletişim Yayınları. 1997.

YALOM, Irvin, D. **Aşkın Celladı**, Çev. Handan Saraç, 3 b. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1997.

–––––. **Divan**, Çev. Özden Arıkan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998.

–––––. **Nietzche Ağladığında**, Çev. Aysun Babacan, 6.b. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998.

–––––. **Hergün Biraz Daha Yakın**, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1999.

–––––. **Varoluşçu Psikoterapi**, Çev. Zeliha İyidoğan Babayiğit, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1999.

–––––. **Annem ve Hayatın Anlamı**, Çev. Zeliha İyidoğan Babayiğit, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2000.

–––––. **Kısa Süreli Grup Terapileri**, İstanbul: Yaylacık Matbaası, 2003.

YAVUZER, Haluk. **Çocuk ve Suç**, İstanbul: Altın Kitaplar Matbaası, 1982.

–––––. **Çocuk Psikolojisi**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1984.

–––––. **Ana - Baba ve Çocuk**, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1991.

YEŞİLYAPRAK, Binnur ve Diğerleri. **Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi**, Ankara: Egem Yayınevi, 2002.

YEŞİLYAPRAK, Binnur ve Diğerleri. **Mesleki Rehberlik ve Kariyer Danışmanlığı**, Ankara: Pegen Yayınları, 2012.

YILMAZ, Sait. **Türkiye'deki Amerika**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2014.

YILDIRIM, Mustafa. **Sivil Örümceğin Ağında**, İstanbul: Şefik Matbaası, 2004.

YÖRÜKOĞLU, Atalay. **Çocuk Ruh Sağlığı**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1978.

–––––. **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, Ankara: Aydın Kitabevi, 1983.

–––––. **Gençlik Çağı**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1985.

YURDAKÖY, Murat. **Bilimsel Görüşle Hipnoz**, Ankara: Gaye Matbaası, 1977.

YÜCEL, Mustafa T. **Adalet Psikolojisi**, Ankara: Keçiören Yarıaçık Cezaevi Matbaası, 1997.

YÜKSEL, Nevzat. **Ruhsal Hastalıklar**, Ankara: Hatiboğlu Yayınevi, 1995.

–––––. **Psikofarmakoloji**, Ankara: Bilimsel Tıp Yayınevi, 1998.

YVETRE, Walczag, SHLILA, Burns. **Boşanma ve Çocuk Üzerindeki Etkileri**, Çev. İsmail Ersevim, İstanbul: Özgül Yayınları, 1999.

ZİYALAR, Adnan. **Sosyal Psikiyatri**, İstanbul: Özal Matbaası, 1980.

–––––. **Medikal Psikoloji**, İstanbul: Güryay Matbaası, 1981.

ZULLUGER, Hans. **Çocuk Vicdanı ve Biz**, Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Bozak Yayınları, 1977.

–––––. **Çocukta Ruhsal Bozukluklar ve Tedavisi**, Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Cem Yayınevi, 1991.

–––––. **Çocukta Oyunla Tedavi**, Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Bozak Yayınları, 1974.

–––––. **Çocuklarımızın Korkuları**, Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Bozak Yayınları, 1975.

–––––. **Suçlu Çocuklar ve Çocuk Mahkemeleri**, Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Bozak Matbaası, 1979.

ZWEIG, Stefan. **Freud ve Öğretisi**, Çev. Emin Eliçin, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1965.

–––––. **Dünya Fikir Mimarları**, Çev. Ayda Yörükan, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1990.

SAVUNMA TEDARİK SÜRECİ VE STRATEJİLERİ

Editörler
Doç. Dr. Memduh Begenirbaş - Prof. Dr. Mustafa Bekmezci

nobel

SAVUNMA TEDARİK SÜRECİ VE STRATEJİLERİ

Editörler: Doç. Dr. Memduh Begenirbaş - Prof. Dr. Mustafa Bekmezci

Yayın No.: 4874
Beşeri Bilimler No.: 517
ISBN: 978-625-397-335-3
E-ISBN: 978-625-397-336-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Begenirbaş, Memduh., Bekmezci, Mustafa.
Savunma Tedarik Süreci ve Stratejileri / Editörler: Memduh Begenirbaş - Mustafa Bekmezci
1. Basım, X + 530 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-397-335-3
E-ISBN: 978-625-397-336-0
1. Savunma Tedariki 2. Savunma Süreci 3. Savunma Stratejileri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

GİRİŞ **1**

KISIM 1:
SAVUNMA TEDARİKİ VE LOJİSTİK

1. BÖLÜM
SAVUNMA TEDARİK SÜRECİ, YÖNETİMİ, ÖZELLİKLERİ VE KRİTİK ELEMANLARI **5**
Savaş Yıldız - Neslihan Kavalcı Canbuldu

2. BÖLÜM
SAVUNMA PLANLAMASI VE SAVUNMA TEDARİKİ İLİŞKİSİ **31**
Suat Gürbüz - Burak Beyaz

3. BÖLÜM
SAVUNMA TEDARİKİ, TEDARİK ZİNCİRİ VE LOJİSTİK YÖNETİMİ **55**
Kemal Eroğluer

4. BÖLÜM
SAVUNMA TEDARİK YÖNTEMLERİ **93**
Mustafa Bekmezci - Hakan Dilek - Wasim Ul Rehman

5. BÖLÜM
SAVUNMA TEDARİK STRATEJİSİ VE GENEL ÇERÇEVESİ **125**
Muhammet Gürsal - Çağrı Erdemci

KISIM 2:
SAVUNMA TEDARİK STRATEJİLERİ

6. BÖLÜM
DEVLETLERİN GÜVENLİĞİ KAPSAMINDA SAVUNMA TEDARİK STRATEJİSİ OLUŞTURMA VE GELENEKSEL TEDARİK (ŞELALE MODELİ) **143**
Aytekin Cantekin

7. BÖLÜM
EVRİMSEL TEDARİK VE AKILLI TEDARİK **161**
Rukiye Can Yalçın - Pınar Fayganoğlu

8. BÖLÜM
SAVUNMADA PERFORMANS TEMELLİ VE SİMÜLASYON TABANLI TEDARİK STRATEJİLERİ..... 193
Kemal Gürol Kurtay - Hakan Ayhan Dağıstanlı - Aygün Altundaş

9. BÖLÜM
SAVUNMADA KÂĞITSIZ VE BİLGİ TABANLI TEDARİK STRATEJİLERİ 241
Göksel Korkmaz

KISIM 3:
SAVUNMA TEDARİK YAKLAŞIMLARI

10. BÖLÜM
SAVUNMA TEDARİKİNDE SİSTEM MÜHENDİSLİĞİ VE KONFİGÜRASYON YÖNETİMİ..... 263
Beste Desticioğlu Taşdemir

11. BÖLÜM
SAVUNMADA ÖNCEDEN PLANLI ÜRÜN GELİŞTİRME (P3I) VE YAZILIM TEDARİKİ 299
Tuğrul Oğuzhan

12. BÖLÜM
SAVUNMA TEDARİK PROJELERİNDE TEST VE DEĞERLENDİRME 327
Olcay Okun

13. BÖLÜM
SAVUNMA TEDARİKİNDE OFFSET UYGULAMALARI VE DIŞA BAĞIMLILIK..... 349
Bilal Özden

14. BÖLÜM
SAVUNMA TEDARİKİNDE ENTEGRE LOJİSTİK DESTEK (ELD) VE SÜREKLİ TEDARİK VE ÖMÜR BOYU DESTEK (CALS) 371
Muhammed Serkan Pasinlioğlu - Memduh Begenirbaş

15. BÖLÜM
SAVUNMA PROGRAMLARINDA PROJE VE RİSK YÖNETİMİ, ULUSAL GÜVENLİĞE ETKİSİ..... 393
Hakan Ömer Tunca - Atakan Atalay

KISIM 4:
SAVUNMA TEDARİKİ VE LOJİSTİK

16. BÖLÜM
SAVUNMA TEDARİK PROJELERİNDE TEKNOLOJİ YÖNETİMİ VE TEKNOLOJİ HAZIRLIK SEVİYESİ 431
Merve Asiloğulları Ayan - Serhat Çakır

17. BÖLÜM
SÜRDÜRÜLEBİLİR SAVUNMA TEDARİK STRATEJİLERİ VE TRENDLERİ 455
Mustafa Kemal Topcu

18. BÖLÜM
GELİŞMİŞ ÜLKELERİN SAVUNMA TEDARİK SÜREÇLERİ VE TEDARİK UYGULAMALARI 479
Memduh Begenirbaş

19. BÖLÜM
SAVUNMADA ULUSAL TEDARİK STRATEJİSİ VE TEDARİKTE KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER 509
Niyazi Gümüş

1. BÖLÜM

SAVUNMA TEDARİK SÜRECİ, YÖNETİMİ, ÖZELLİKLERİ VE KRİTİK ELEMANLARI

Savaş Yıldız - Neslihan Kavalcı Canbuldu

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Savunma Tedariki
* Savunma Tedarik Süreci
* Savunma Tedariki Yönetimi
* Yetenek Temelli Planlama
* Kritik Faktörler
* TÜMAS
* HİP
* KDİS
* SHP
* OYTEP

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Savunma tedarikinin neden önemli olduğunu açıklayabilmeniz,
2. Savunma tedariki kavramını tanımlayabilmeniz,
3. Savunma tedarik sürecini tanımlayabilmeniz ve sürecin aşamalarını açıklayabilmeniz,
4. Savunma tedariki yönetiminde öne çıkan kurumları açıklayabilmeniz,
5. Savunma tedarikinin özelliklerini açıklayabilmeniz,
6. Savunma tedarikinde önemli olan faktörleri açıklayabilmeniz hedeflenmektedir.

Kaynakça

Atik, F. (2020). *Değişmeyen tek şey değişimin kendisidir*. https://www.kibrispostasi.com/c1-KIBRIS_POSTASI_GAZETESI/j229/a36620-degismeyen-tek-sey-degisimin-kendisidir, Erişim Tarihi: 08.11.2022.

Bayar, M. (2015). *Türk Dış Politikasının Güncel Sorunları Paneli*. https://www.siyahgribeyaz.com/2015/05/turk-ds-politikasnn-guncel-sorunlar.html, Erişim Tarihi: 08.11.2022.

Defence Acquisition University (DAU). (2010). *Introduction to Defence Acquisition Managament*. (10th Edition). Virginia, USA.

Desticioğlu, B. ve Asiloğulları Ayan, M. (2022). Savunma Tedarik Konusunda Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. *SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi*. 32(1), 159-196.

Essig, M., Tandler S. ve Scheckenhofer, M. (2010). Defence Supply Chain Management: Conceptual Framework and First Empirical Findings. (pp. 1-31). *Towards New Frontiers in Public Procurement Proceedings of the 4th. International Public Procurement Conference IPPC* 2010 26-28 August, Seoul, Korea.

Euronews. (2022). *NATO'da savunmaya en fazla bütçe ayıran ülkeler hangileri? Türkiye kaçıncı sırada?* https://tr.euronews.com/2022/02/17/nato-da-savunmaya-en-fazla-butce-ayran-ulkeler-hangileri-turkiye-kac-nc-s-rada, Erişim Tarihi: 08.11.2022.

Fisher, M.L. (1997). What is the Right Supply Chain for Your Products. *Harvard Business Review*, 75(2), 105-116.

Hoffman, F.G. (2014). *Hybrid warfare and challenges*. (pp. 329-337). (Editors: Thomas Mahnken ve Joseph Maiolo). Strategic Studies. London, Routledge.

Korkmazyürek, H. ve Şeşen, H. (2008). Savunma yönetiminde yeni planlama yaklaşımları: Kavramsal bir analiz. *KHO Bilim Dergisi*, 18(1), 54-78.

Korkmazyürek, H., (2004). Savunma Tedarikinde Reform Stratejisi: Proje Yönetimi Açısından Bir Bakış. *12'nci Ulusal Yönetim-Organizasyon Kongresi*. 27-29 Mayıs 2004, Bursa, (ss. 212-218).

Kurç, Ç. (2020). Savunma Çalışmaları. *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi.* 1(2), 90-108.

Küçükşahin, A. ve Akkan, T. (2007). Güvenlik Algılamaları Işığında Tehdit ve Asimetrik Tehdit. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 3(5), 41-67.

Martin, S., White, R. ve Hartley, K. (1996). Defence and Firm Performance in the UK. *Defence and Peace Economics*, 7(4), 325-337.

Mason-Jones R., Naylor, B. ve Towill, D. R. (2000). Lean, Agile or Leagile? Matching Your Supply Chain to the Marketplace. *International Journal of Production Research*, 38(17), 4061-4070.

Mevlütoğlu, A. (2016). Türkiye'nin Savunma Reformu Tespit ve Öneriler. *SETA*. Ağustos(64), 7-25.

Millî Savunma Bakanlığı (MSB). (2022). *2021 Yılı Faaliyet Raporu*. https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/2021.pdf, Erişim Tarihi: 09.11.2022.

Müslüm, S., Topcu, M. K. ve Mala, M. (2011). Öz Savunma Tedarikinde Güncel Yaklaşımlar: Evrimsel Tedarik Stratejisi ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. *Savunma Bilimleri Dergisi*. 9(2), 91-115.

Oudot, J.M. (2010). Performance and risks in the defense procurement sector. *Journal of Public Policy*, 30(2), 201-218.

Öncü A.A., Öner, M.A. ve Başoğlu, N. (2012). Türkiye'de Savunma Sistemlerinin Yenilenmesinde Yerli Üretim İthal Kararları Üzerine Bir Çalışma. (ss. 545–566). *Teknik Değişimin Ekonomisi ve Yönetimi*. (ed. M. Atilla Öner), İstanbul: Pan Yayıncılık.

Sandıklı, A. (2015). *Milli Güvenlik Sistemi Milli Güvenlik Siyasetinin Tespiti ve Vasıtaları*. https://slideplayer.biz.tr/slide/1907043/, Erişim Tarihi: 08.11.2022

Savunma Sanayi Müsteşarlığı (SMM). (2011). *Savunma Sanayi Müsteşarlığı 2011 Performans Programı*. http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/mkeO0+11pp.pdf, Erişim Tarihi: 12.11.2022.

Şahan, F. (2019). *Kırmızı kitap değişti*. https://www.yenisafak.com/gundem/kirmizi-kitap-degisti-3508481, Erişim Tarihi: 09.11.2022.

Türkiye Gazetesi. (2022). *ABD'nin Türkiye'ye F-16 satışında şartları kaldırma kararı Yunanistan'da büyük yankı uyandırdı*. https://www.turkiyegazetesi.com.tr/dunya/abdnin-turkiyeye-f-16-satisinda-sartlari-kaldirma-karari-yunanistanda-buyuk-yanki-uyandirdi-920026, Erişim Tarihi: 08.11.2022.

Yıldız, G. (2004). *Savunma Sanayinde Tedarik Sistemi ve Türkiye İçin Öneriler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ziylan, A., Batmaca, Ş., Por, R., Uysal, İ., Zaim, M., Tatar, Y. ve Er, Ü. (1998). *Savunma Sanayi ve Tedarik: Ülkemizin Bilim ve Teknoloji Yeteneğinin Yükseltilmesini Esas Alan Bir Yaklaşım*. TÜBİTAK. BTP 98/01

2. BÖLÜM

SAVUNMA PLANLAMASI VE SAVUNMA TEDARİKİ İLİŞKİSİ

Suat Gürbüz - Burak Beyaz

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Savunma Planlanması
* Savunma Tedariki
* Savunma Planlaması Yöntemleri
* Tedarik Süreci
* Silahlı Kuvvetler
* Savunma Planlamasında Dönemler

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Savunma planlaması nedir sorusuna cevap bulabilmeniz,
2. Savunma tedariki kavramı nedir sorusuna cevap bulabilmeniz,
3. Savunma planlaması ve savunma tedariki arasında ilişki hakkında bilgi edinebilmeniz,
4. Savunma planlamasında tarihî dönüşümler ile ilgili bilgi edinebilmeniz,
5. Savunma planlaması yöntemlerinin gösterdiği değişimler karşısında savunma tedarik süreçlerinin nasıl değiştiğini görebilmeniz hedeflenmektedir.

tedarikçileri de ülkenin savunma planlamasını etkileyebilir. Bu nedenle bir ülkenin savunma stratejisi belirleme ve uygulama sürecinde, savunma planlaması ve savunma tedarikinin bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir.

GÖZDEN GEÇİRME VE TARTIŞMA SORULARI

1. Savunma planlaması ile savunma tedariki arasındaki ilişkiyi anlatınız.
2. Savunma planlamasında yaşanan değişimleri anlatınız.
3. Savunma planlamasında yaşanan değişimler karşısında savunma tedarik süreçlerinin nasıl evrildiği anlatınız.
4. Savunma tedariki sürecinde yaşanan değişimlerin temel nedenlerini anlatınız.
5. Savunma tedarik süreçlerine teknolojik ilerlemenin ve bütçe kısıtının nasıl etki ettiğini anlatınız.

Kaynakça

Altunok, T., Korkmazyürek. H., Sığrı, Ü. & Hazır, K. (2010). Stratejik Savunma Yönetimi: Yeni Perspektifler/Yeni Yaklaşımlar. Bizim Büro Yayınları. Ankara.

Asch, B. & Hosek, J. (2004). What Does Transformation Mean for Military Manpower and Personnel Policy? RAND Publications.

Baban, N. (2004). Elements of Force Planning within the Air Force . *The Regional Center of Defence Resources Management* .

Batmaca, Şemsi. (2000). Ana Sistem Tedarik Yönetim Süreci ve AR-GE Projeleriyle Entegrasyonu, Savunma Sanayii Sempozyumu 2000: Türk Savunma Sanayii'nin Dünü, Bugünü, Yarını, Ankara, 123- 140.

Caymaz., E., Erenel, F. & Soran, S. (2018). A Resarch on Competence Mismatch In Capability Based Defense Planning, The 13. Int. Scientific Conference, Defense Resources Management In The 21. Century, 2.

Collins, J.H. (2011). Understandig the War İn Afghanistan, National Defense University Press, Washington.

DAG_Defense Acquisition Guidebook (2013). Program Strategies, https://at.dod.mil/sites/default/files/documents/DefenseAcquisitionGuidebook.pdf, erişim Tarihi:24.04.2022.

Dahl, R.A. (1957). "The Concept of Power," Behavioral Science 2, No. 3, 201–15.

DAU_Defense Acquisition University. (2020). Defense Acquisition Guidebook.

Davis, P., & Finch, L. (1993). Defence Planning for the Post Cold War Era. *RAND National Defense Research Institute*.

Davis, P.K. (1994). New Challenges For Defense Planning: Rethinking How Much is Enough? RAND Publications. Santa Monica.

Davis, P.K. & Finch, L. (1993). Defense Planning for the Post-Cold War Era, Giving Meaning to Flexibility, Adaptiveness and Robustness of Capability, RAND National Defense Research Institute.

Davis, P. K., McEver J. &Wilson, B. (2002). Measuring Interdiction Capabilities in The Presence of Anti-Access Strategies: Exploratory Analysis to Inform Adaptive Strategy For The Persian Gulf. Rand Publications. Santa Monica.

DOD 5000.1 (2003). ABD Savunma Bakanlığı Direktifi, 2003. The Defense Acquisition System, 12 Mayıs 2003.

DOD Directive 5000.01. (2020). The Defense Acquisition System, https://www.esd.whs.mil/Portals/54/Documents/DD/issuances/dodd/500001p.pdf, Erişim Tarihi: 23.04.2022.

DOD Directive 5134.01. (2020). Under Secretary of Defense for Acquisition and Sustainment (USD(A&S)), https://www.esd.whs.mil/Portals/54/ Documents/DD/issuances/dodd/513502p.pdf?ver=2020-07-15-133537-053, Erişim Tarihi:17.04.2023.

DPA_ Defence Procurement Agency. (2004). The Acquisition Handbook, Edition 4, http://www.defence.org.cn › vip-usa › uploadfiles, Erişim Tarihi: 19.04.2023.

Edward, W. R. & Birmingham, R.P. (2004). A Ten-Year Review Of The Vision For Transforming The Defense Acquisition System. USA (Ret), DARJ.

Fox, J.R. (2011). Defense Acquisition Reform, 1960–2009: An Elusive Goal. Center of Military History, https://history.army.mil/html/books/051/51-3-1/index.html, Erişim Tarihi: 20.03.2022.

Harrison, S. (2022). Systems Engineering and Life Cycle Sustainment The Need to Synchronize, Defense Acquisition Magazine, https://www.dau.edu/library/defense-atl/blog/The-Need-to-Synchronize, Erişim Tarihi: 23.04.2022.

Hartman, P.L. (1997). International Armament Cooperations in the Post Cold War Era. U.S.Air Force Institute of Technology Yüksek Lisans Tezi.

Hartmann, F., & Wendzel, R. (1990). Defending America's Security.

Kaminski, P.G. (1996). The Defense Acquisition System - A New Direction; A New Emphasis. US Special Operations Command (USSOCOM) Advanced Planning Briefing to Industry. Tampa, FL.

Korkmaz, G., Topçu, M.K. & Begenirbaş, M. (2021). "Savunma Tedarik Stratejileri ve Trendler", Lojistik Gelecek, (Editörler: M. Polat ve A. Yurttaş), Nobel Yayın Dağıtım, 292-329.

Korkmazyürek, H. (2018). Stratejik Savunma Yönetimi Temel Kavramları ve Esasları, Hiperyayın, İstanbul.

Korkmazyürek, H. & Şeşen, H. (2008). Savunma Yönetiminde Yeni Planlama Yaklaşımları: Kavramsal Bir Analiz, KHO Bilim Dergisi, 18(1), 54-78.

Maior, G., & Matei, M. (2003). Bridging the Gap in Civil-Military Relations in Southeastern Europe: Romania's Defense Planning Case. *Mediterranean Quarterly*.

McNicol, D.L. (2018). Acquisition Policy, Cost Growth, and Cancellations of Major Defense Acquisition Programs, IDA Report R-8396, Institute for Defense Analyses, VA, ABD.

Müslüm, S., Topçu. M.K. & Mala, M. (2010). Savunma Tedarikinde Güncel Yaklaşımlar: Evrimsel Tedarik Stratejisi ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. Savunma Bilimleri Dergisi, 9(2), 91115.

Özel, C. (2019). Yeni Küresel Dönüşümün Şifresi Afganistan, Orion Kitabevi, Ankara.

Öztürk, Y. (2006). Savunma Planlamasında Yeni Yaklaşımlar ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nde Bir Senaryo Uzayı Çalışması. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara

Pennie, K. (2001). Strategic Thinking in Defence, Canadian Military Journal, 2(3), 21-28.

Piggee, A.F. (2002). Transformation – Revolution in Military Logistics.

Rumsfeld, D. (2002). Transforming the Military, Foreign Affairs, Vol.81(3).

Shapiro, J. & Davis, L. (2003). ''The New National Security'', The U.S. Army and the New National Security Strategy. Rand Publication: Santa Monica, California.

Sylvester, R.K. & Ferrara, J.A. (2003). Conflict and Ambiguity Implementing Evolutionary Acquisition. Acquisition Review Quarterly, 3-26.

Şeşen, H. (2008). Evrimsel Tedarik: Türkiye'nin Milli Ana Muharebe Tankı Tedariki İçin Bir Model Önerisi. KHO Bilim Dergisi, 18(2).

Topçu, M.K. (2010). Savunma Planlamasının Ekonomiye Etkileri ve Savunma Bütçeleri. Savunma Bilimleri Dergisi, 9(1), 75-96.

TRADOC. (2001). U.S. Department of the Army Objective Force Maneuver Sustainment Concept of Operations, TRADOC Pamphlet 525-4-0, Virginia.

U.S. Army War College. Carlisle Barracks, Pennsylvania.

U.S. Army, Centre of Military History. Washington D.C.

Web. Acquisition. <http://www.acqnotes.com/Acquisitions/Acquisition% 20Category.html> Erişim zamanı: 11.06.2013.

Young, T. (1995). Capabilities-Based Defense Planning: The Australian Experience. Armed Forces and Society, 21(3).

Yücel, E. (2000). A New Approach to Defense Procurement: Smart Procurement and Readiness of Turkish Defense Procurement System, İstanbul.

3. BÖLÜM

SAVUNMA TEDARİKİ, TEDARİK ZİNCİRİ VE LOJİSTİK YÖNETİMİ

Kemal Eroğluer

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Tedarik
* Savunma Tedariki
* Tedarik Zinciri
* Tedarik Zinciri Yönetimi
* Lojistik
* Lojistik Yönetimi
* Lojistik 4.0
* Yeşil Lojistik
* Ters Lojistik
* Entegre Lojistik Destek
* Blok Zincir Teknolojisi

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Tedarik ve savunma tedariki kavramlarını açıklayabilmeniz,
2. Savunma tedarikinin unsurlarını açıklayabilmeniz,
3. Lojistik ve lojistik yönetimi kavramları ile bu kavramların önemini açıklayabilmeniz,
4. Tedarik zinciri ve tedarik zinciri yönetimini açıklayabilmeniz,
5. Tedarik zinciri yönetimi ve lojistik yönetimi arasındaki farkı ve ilişkiyi anlayabilmeniz,
6. Tedarik zinciri yönetimi ile savunma tedariki arasındaki ilişkiyi açıklayabilmeniz,
7. Savunma tedariki, tedarik zinciri yönetimi ve lojistik yönetimi ilişkisini açıklayabilmeniz,
8. Teknolojik gelişmeler ile savunma tedarik zinciri arasındaki ilişkiyi açıklayabilmeniz hedeflenmektedir.

Sonuç olarak savunma tedariki, lojistik yönetimi ve tedarik zinciri yönetimi ile birlikte değerlendirilmesi gereken ileri teknolojiye sahip yüksek maliyetli savunma sistemlerinin tedarikiyle ilgilenen kendine has özellikleri olan bir tedarik sistemidir. Geleceğin muharebelerine yönelik ihtiyaç duyulabilecek sistemlerin tedariki için son teknolojiyi izleyen, Ar-Ge ve inovasyona önem veren, ömür devri maliyetini düşük seviyede tutmaya çalışan millî yazılımlara sahip ve yerli üretime ağırlık veren bileşenleriyle birlikte bir tedarik sistemi olarak değerlendirilmelidir.

GÖZDEN GEÇİRME VE TARTIŞMA SORULARI

1. Tedarik Zinciri Yönetimi nedir? Tedarik Zinciri Yönetimi neden önemlidir?
2. Lojistik Yönetimi nedir?
3. Savunma Tedariki nedir? Savunma Tedariki neden önemlidir? Tartışınız.
4. Tedarik zinciri ile lojistik yönetimi ilişkisini açıklayınız.
5. Savunma teknolojilerinin güvenlik ve emniyeti için kullanılabilecek teknolojiler nelen olabilir? Açıklayınız.
6. Yeşil tedarikin savunma tedarikindeki önemini değerlendiriniz.
7. Endüstri 5.0 ile lojistik 4.0'ın savunma tedariki ile olan ilişkisini değerlendiriniz ve tartışınız.

Kaynakça

Acar, A.Z. (2016). Lojistik Yaklaşımıyla Tedarik Zinciri Yönetimi. Ed.: A. Zafer Acar ve A. M. Köseoğlu içinde 2. Bölüm. İşletmelerde Lojistik Yönetimi. S.23-44. Nobel Yayıncılık: Ankara

Acar, A.Z. (2020). Lojistik Yönetimine Giriş. Ed.: A. Zafer Acar içinde 1. Bölüm, S.3-23. Lojistik Yönetimi. Açık Öğretim Fakültesi Yayınları. Eskişehir.

Adıgüzel, S.(2019). Lojistik 4.0, Nobel Yayıncılık. Ankara.

Aktan, C.C. ve Vural, İ.Y. (2004). Yeni Ekonomi. *Mercek Dergisi*, *9*(36), 29-34.

Akkan, M. M. (2022). Pazarlama ve Lojistik İlişkisine Yönelik Kavramsal Bir İnceleme: Pazarlama Lojistiği. *Ekonomi ve Finansal Araştırmalar Dergisi*, *4*(2), 201-229

Akyurt, İ.Z. (2000). Lojistik Yönetimi. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları. İstanbul.

Atmaca, A.D. (2020). Lojistik ve Tedarik Zincirinde Stok Yönetimi: Demir Çelik Sektöründe Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi. İstanbul.

Aytekin, M. (2018). Üretim, Lojistik ve Pazarlama Bölümleri Arasindaki Koordinasyonun İşletme Performansina Etkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *32*(4), 1121-1134.

Babacan, M. (2003). Lojistik Sektorünün Ülkemizdeki Gelişimi ve Rekabet Vizyonu. *Ege Academic Review, Ege University Faculty of Economics and Administrative Sciences*, *3*(1), 8-15.

Bakan, İ. ve Şekkeli, Z.H. (2017). Lojistik Yönetimi. Beta Basım Yayım Dağıtım. İstanbul.

Baki, B. (2004). Lojistik Yönetimi ve Lojistik Sektör Analizi. Volkan Matbaacılık, Trabzon.

Batmaca, Ş. ve Uysal, İ. http://www.tekbim.msb/bulten/phpscr/, Erişim tarihi 18.03.2007.

Bilginer, N., Kayabaşı, A. ve Sezici, E. (2015). Lojistik Faaliyetlerin Süreçsel Etkinliğine Etki Eden Faktörlerin Değerlendirilmesi Üzerine Ampirik Bir Çalışma . *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22*, 1-23.

Bozkurt, V. (2000). Küreselleşme, Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources. 2*(1). http://www.isguc.org/?p= makale&id=87&cilt=2&sayi=1&yil=2000 Erşim Tarihi: 11.03.2023

Canlı, A.K. ve Aplak, H.S. (2016). Belirsizlik İçeren Tedarik Zinciri Yönetimi Karar Süreçlerinde Savunma Sektörüne Yönelik Bir Uygulama . *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, *12*(24), 71-108 .

Cooper, M.C., Lambert, D.M. ve Pagh, J.D. (1997). Supply Chain Management: More Than a New Name for Logistics. *The International Journal of Logistics Management*, *8*(1), 1-14.

Croxton, K. L., Lambert D. M. ve Garcia-Dastigue, S. J. (2002). The Demand Management Process, *The International Journal of Logistics Management*, *13*(2), 51-66.

Czaja, F. (2016). Auswirkungen von Lojistik 4.0 Auf Mittelstand und Handwerk, SRH Hamm Research Report, Hamm.

Çelik, V. ve Erol, S. (2022). Türkiye'nin. Savunma Tedarik ve Lojistik Sistemi Organizasyon Yapısına Model Önerisi. *Antalya Bilim Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(1), 44-65.DOI: 10.54969/abuijss.1098717

Çıkmak, S., Üstündağ, A. ve Ungan, M.C. (2020). Savunma Sanayisindeki Bir İşletmede Tedarik Zinciri Risk Azaltma Stratejilerinin Bulanık DEMATEL Yöntemiyle Analizi. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, *8*, 2005-2028.

Çolak, V. (2019). Lojistik Faaliyetler ve Lojistik Faaliyetlerin Maliyetlenmesinin Analizi: TRA2 Bölgesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Kafkas Üniversitesi. Kars.

Demirkol, F. (2017). Lojistik Hizmet Veren Firmalarda Teknoloji Kullanımının Karar Alma Mekanizmalarına Etkisi. *İGÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*(1): 197-224.

Dinçer, C. (2009). Tedarik Zincirinde Sipariş İşleme Süreci. *Öneri*, *8*(31), 191-196.

Doğan, İ. (2002). Tedarik Zincirinde Kamçı Etkisi ve Envanter Yönetimi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi. İstanbul.

Ekemen, K. (2014). Savunma Sanayi Sektöründe Tedarik Zinciri Yazılımlarının Talep Yönetimine Etkileri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Eker, Ö. (2006). Lojistik Yönetimi ve Tedarik Lojistiği Sürecinde Performansın Arttırılması. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi. İstanbul.

Erbaş, K. (2019). Blokchain Teknolojisinin Olası 4 Kullanım Alanı. https://tr.linkedin.com /pulse/savunma-sanayiinde-blockchain-teknolojisinin-olas%C4%B1-4-kullan%C4%B1m-erba%C5%9F Erişim Tarihi: 10.04.2023

Erdoğan, S. (2002). Makro Ekonomik Etkileri Açısından Yeni Ekonomi. İçinde: I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Bildiriler Kitabı, 10-11 Mayıs 2002. Hereke-Kocaeli. s.13-22.

Gilanlı, E., Nevin A. ve Adil O. (2012). İşletmelerde İleri ve Ters Lojistik Karşılatırması. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *14*(1), 149-166.

Gümüş, Y. (2009). Lojistik faaliyetlerin rekabet stratejileri ve işletme kârı ile olan ilişkisi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, *41*, 97-113.

Güzel, D. (2011). Tedarik Zinciri Bütünleşmesi, Yeşil Tedarik Zinciri Uygulamaları ve İşletme Performansı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi. Erzurum.

Kayabaşı, A. (2010). Rekabet Gücü Perspektifinde Lojistik Faaliyetlerde Performans Geliştirme. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.

Keskin, M.H. (2019). Entegre Lojistik Destek. Anadolu Üniversitesi Yayınları. Yayın No:3838 Eskişehir.

Keşli, B. ve Tuna, C. (2009). Savunma Projelerinde Entegre Lojistik Destek Uygyulamaları. Savunma Sanayi Gündemi. 22-28.

Koçoğlu, C.M. ve Avcı, M. (2014). Satın Alma Yönetimi: Teorik Bir Çalışma. *Kastamonu Üniversitesi İİBF Dergisi*, *3*(1), 33-47.

Korkmazyürek, H. (2004). Savunma Tedarikinde Reform Stratejisi: Proje Yönetimi Açısından Bir Bakış. 12'nci Ulusal Yönetim-Organizasyon Kongresi, 27-29 Mayıs 2004, Bursa, 212-218.

Köse, B.Ç. ve Taşkın, S. (2020). Etkinlik Lojistiği: Lojistik Firmaları Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 15*(2), 117-138.

Lambert, M.D. ve Stock, J.R. (1993). Strategic Logistics Management, 3. Baskı, Irwin McGraw-Hill, ABD

Lambert, D.M., Cooper M.C. ve Pagh, J.D. (1998). Supply Chain Management: Implementation Issues and Research Opportunities, *The International Journal of Logistics Management*, *9*(2), 1-20.

Lee, H.L. ve C. Billington (1992). Managing supply chain inventory: Pitfalls and opportunities. *Sloan eManagement Review*, *33*(3), 65-73.

Lin, B. ve Jones, C. A. (2009). Digital Supply Chain Management And Implementation: A Research Review.

Loder (Lojistik Terimler) Sözlüğü. https://www.loder.org.tr/lojistik-terimler?k=T Erişim Tarihi: 18.03.2022.

Lojistik Yönetimi Ders Notları. (2018). Kara Harp Okulu Yayını.

Mabert, A.V. ve Venkataramanan, M.A. (1998). Special Research Focus on Supply Chain Linkages: Challenges for Design and Management in the 21st Century, *Decisions Sciences*, *29*, 537-552.

Meriç, M. (2005). Lojistik Hizmet KalitesininTüketici Tarafından Algılanması ve Bir uygulama. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Esntitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya.

Meydan, C.H. (2007). Savunma Tedarik Stratejileri. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü.

Murphy, P.R. ve Poist, R F. (1994). The logistics-marketing interface: Marketer views on improving cooperation. *Journal of Marketing Theory and Practice*, *2*(2): 1-14.

Naktiyok, A., Yıldız, Sebahattin ve Albayrak, Ö.K. (2015). Lojistik ve Tedarik Zinciri Yönetimi Arasındaki Farklar: Akademisyenler Üzerine Bir Araştırma. I. Uluslararası Kafkasya- Orta Asya Dış Ticaret ve Lojistik Kongresi. Kars.

Özdemir, A.İ. (2004). Tedarik Zinciri Yönetiminin Gelişimi, Süreçleri ve Yararları. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *23*, 87-96.

Özdemir, A. ve Özgüner, M. (2018). Endüstri 4.0 ve Lojistik Sektörüne Etkileri: Lojistik 4.0. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, *6*(4), 33-47.

Öztürk, D. (2016). Tedarik Zinciri Yönetimi Süreçlerini Etkileyen Faktörler. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, *6*(1), 17-24.

Petruf, M, Madarász, L. ve Kolesár, J. (2011). Computer Aided Acquisition and Logistic Support. LINDI 2011, 3rd IEEE International Symposium on Logistics and Industrial Informatics, August 25–27, 2011, Budapest, Hungary.

Rogers, D.S., Lambert, D.M. ve Knemeyer, A.M. (2004). The Product Development and Commercialization Process, *The International Journal of Logistics Management*, *15*(1), 43-56.

Ross, D.F. (2011). Introduction to Supply Chain Management Technologies. Boca Raton: Taylor and Francis Group.

Sarıdoğan, A.A. (2013). Lojistik Sektöründe Rekabet Güce Odaklı Stratejik Maliyet Yönetimi. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, *2*(2): 69-95.

Sayan, Z. (2018). Lojistik, Pazarlama ve Üretim Arasındaki İçsel Entegrasyonun, Tedarik Zincirinin Süre Odaklı Performansına Etkisi Algısının Ölçülmesi: Güven ve Bilgi TeknolojilerininAracı Değişken Rolü. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara.

Şimşek, M. (1989). Üçüncü Dünya Ülkelerinde ve Türkiye'de Savunma Sanayii. Ankara.

Tamer, C.S. (2016). Rekabet Hukukunun Lojistik Sektörüne Yansımaları. Yüksek Lisans Tezi. Okan Üniversitesi.İstanbul.

TDK, Büyük Türkçe Sözlük. (2023). https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 3.02.2023

Timur, M.N. (2019). Tedarik Zinciri Yönetimi. Ed. Mehmet Necdet Timur ve Gülsen Serap ÇEKEROL İçinde 2. Bölüm ss.24-46, Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir.

Topcu, M.K. (2010). Savunma Planlamasinin Ekonomiye Etkileri ve Savunma Bütçeleri. Savunma Bilimleri Dergisi, 9(1), 75-96 .

Topcu, M.K. (2021). Savunma Tedarik Proje Yönetiminde Entegre Proje Ekiplerinin Kullanımına Yönelik Bir Model Önerisi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, *39*, 211-248. ISSN (Basılı) : 1303-6831 ISSN (Online): 2148-1776

Venelin G. (2010). Modeling Defense Acquisition Strategy. Connections: *The Quarterly Journal*, *9*(4), 53-68.

Yaprak, İ. ve Doğan, N.Ö. (2019). Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi: İlgili Literatüre Dayalı Bir Mevcut Durum Analizi. *Uluslararsı Yöneim İktisat ve İşletme Dergisi*, *15*(4), 1143-1165.

Yüksel, H. (2002). Tedarik Zinciri Yönetiminde Bilgi Sistemlerinin Önemi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(5), 261-279.

eticaret Günlüğü. Tedarik zinciri Yönetimi. https://eticaretgunlugu.com/tedarik-zinciri-yonetimi/ Erişim Tarihi: 07.02.2023

Tedarik ve Tedarik Zinciri Yönetimi. https://www.oaib.org.tr/files/download s/lojistikvetedarik.pdf Erişim Tarihi: 16.02.2023

https://thinktech.stm.com.tr/uploads/docs/1610026756_stm-savunma-sanayiinde-blokzincir.pdf? Erişim Tarihi: 10.04.2023

http://surec-lojistik.com/kurumsal.php. Lojistiğin 7 Doğrusu. Erişim Tarihi: 11.02.2023

https://avys.omu.edu.tr>public>serhat.uludag Ljistik Yönetimi I-II Erişim Tarihi: 16.06.2023

4. BÖLÜM

SAVUNMA TEDARİK YÖNTEMLERİ

Mustafa Bekmezci - Hakan Dilek - Wasim Ul Rehman

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Tedarik
* Tedarik Süreci
* Tedarik Yöntemleri
* Türkiye'de Savunma Tedariki

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Savunma Tedarik Süreci kavramını anlayabilmeniz,
2. Savunma Tedarik Yöntemlerini ve aralarındaki ilişkiyi ve farkı kavrayabilmeniz,
3. Tedarik yöntemlerinin günümüzdeki uygulamalarını bilmeniz,
4. Savunma tedariki ile ilgili Türkiye'de yapılan çalışmaları açıklayabilmeniz hedeflenmektedir.

Kaynakça

Albayrak, B. (2021). Proje Yönetimi, Nobel, Ankara.

Alnıak, M.O. (2006). Savunma Endüstrisinde Teknolojik Gelişim Stratejileri. TASAM, İstanbul.

Begenirbaş, M. (2022). Savunma Yönetimi ve Planlaması. Nobel, Ankara.

Begenirbaş, M. ve Gürsoy, A. (2020). Savunmada Teknoloji ve Yenilik. İçinde Memduh Begenirbaş, Rukiye Can Yalçın ve Serkan Yenal (Ed.). Strateji ve Güvenlik Alanında Temel ve Güncel Yaklaşımlar. Nobel, Ankara, 221-269.

Can Mutlu, E. (1999). Uluslararası İşletmecilik. Beta, İstanbul.

Çetindamar, D., Phaal, R ve Probert, D. (2017). Teknoloji Yönetimi Faaiyetleri ve Araçları. 2.b., Efil, Ankara.

Çelik, V. ve Erol, S. (2022). Türkiye'nin Savunma Tedarik ve Lojistik Sistemi Organizasyon Yapısına Model Önerisi. *Antalya Bilim Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Drrgisi, 3*(1), 44-65.

Desticioğlu, B. ve Asiloğulları Ayan, M. (2022). Savunma Tedarik Konusunda Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. *SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi, 32*(1), 159-196.

Erdal, M. (2014). Satınalma ve Tedarik Zinciri Yönetimi. 3.b., Beta, İstanbul.

Eren, Ö. ve Erenel, F. (2018). Savunma Tedarik Projelerinde Program Yönetimi Yaklaşımının Uygulanabilirliği. İçinde Kürşat Çapraz, Irina Raluca Badea ve Mustafa Yılmaz (Eds.) I. In Traders Uluslararası Ticaret Kongresi Kongre Kitabı, Hiperyayın, İstanbul, 413-432.

Eroğlu, Ö., Bali, Ö. ve Gencer, C. (2016). Performansa Dayalı Lojistik Stratejisi ve Uygulamaları. Savunma Teknolojileri Kongresi, 27-29 Haziran 2018, ODTÜ; Ankara, 1027-1036.

İstikbal, D. (2022). Türk Savunma Sanayii Modeli ve Teknolojik Dönüşüm. Seta, Ankara.

KHO (2018). Lojistik Yönetimi. İşletme ve Yönetim Bilimleri Bölümü, Ankara.

Korkmaz, G. ve Topcu, M.K. (2019). Savunma Alımlarının Ülke Kalkınmasına Etkisi ve Rolü. *Güvenlik Bilimleri Dergisi, 8*(2), 309-327.

Korkmaz, G., Topcu, M.K. ve Begenirbaş, M. (2021). Savunma Tedarik Stratejileri ve Trendler. İçinde Mustafa Polat ve Aziz Yurttaş (Ed.). Lojistik Gelecek. Nobel, Ankara, 291-330.

Korkmaz, G. (2022). Gelecek Öngörüleri ve Alınan Dersler Çerçevesinde Savunma Tedarik Projeleri. *Savunma Bilimleri Dergisi, 41*(Mayıs), 163-204.

Luecke, R. (2015). Proje Yönetimi. 3.b., Çev.: Ümit Şensoy, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.

MSY 310-10 (A) (2014). Milli Savunma Bakanlığı Tedarik Yönergesi. MSB, Ankara.

MSY 310-12 (2017). Millî Savunma Bakanlığı Askerî Fabrikalar ve Tersaneler Genel Müdürlüğü 4734 Sayılı Kamu İhale Kanunu İstisnalar (3.B) Kapsamındaki Mal ve Hizmet Alımları Yönergesi. MSB, Ankara.

Mucuk, İ. (2000). Modern İşletmecilik. 12.b., Türkmen, İstanbul.

Özhan Dedeoğlu, A. (2015). Değişen Pazaryerinde Tüketici ve Tüketimin Rolüne ilşkin Yeni Yaklaşımlar: Ortak-üretim (Co-production) ve Ortak-yaratma (Co-creation). *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, 6*(2), 17-29.

Özmen, Ö. (2001). Dünya'da ve Türkiye'de Savunma Sanayii ve Tedarik: Türkiye için Sektörel Sanayi ve Teknoloji Politikaları Önerileri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Pınar, L. (2018). Türkiye'nin Savunma Sanayi Alanındaki Gelişiminin Türk Dış Politikasına Olan Etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7*(4), 2356-2369.

Pirinççi, F. ve Yeşiltaş, M. (2021). Savunma Politikalarına Giriş. Seta, İstanbul.

Resmî Gazete (1998). Türk Savunma Sanayii Politikası ve Stratejisi Esasları. Sayı:23378, Karar Sayısı: 98/11173.

Savunma Sanayii Müsteşarlığı Teknoloji Yönetim Stratejisi 2011-2016 Raoru, https://www .ssb.gov.tr/Images/Uploads/MyContents/F_20170523151939984727.pdf (07.10.2022)

T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Reformu Raporu (2014). https://silo.tips/download/savunma-reformu-raporu (10.11.2022)

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). T.C. Cumhurbaşkanlığı, Ankara.

T.C. Savunma Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayi Başkanlığı 2018-2022 Savunma Sanayii Sektörel Strateji Dokümanı, https://www.ssb.gov.tr/Images/Uploads/MyContents/F_20190402102925477924.pdf (12.12.2022)

T.C. Milli Savunma Bakanlığı Savunma Sanayii Müsteşarlığı Teknoloji Yönetim Stratejisi 2011-2016. https://docplayer.biz.tr/33460628-Savunma-sanayii-mustesarligi-teknoloji-yonetim-stratejisi.html (21.11.2022)

Topcu, M.K., Mala, M. ve Müslüm, S. (2015). A Study on Defense Acquisition Models with an Emerging Market Perspective: The Case of Turkey. *Journal of Defense Resources Management, 6*(2), 95-102.

Topcu, M.K. (2021). Savunma Tedarik Proje Yönetiminde Entegre Proje Ekiplerinin Kullanımına Yönelik Bir Model Önerisi. *Savunma Bilimleri Dergisi, 39*(Mayıs), 211-248.

TÜBİTAK (2003). Savunma, Havacılık ve Uzay Sanayii Paneli Vizyon 2023 Projesi Panel Raporu. TÜBİTAK, Ankara.

Türk Savunma Sanayii Politikası ve Stratejisi Esasları (R.G. 20 Haziran 1998).

Yıldız, G. (2014). Savunma Sanayiinde Tedarik Sistemi ve Türkiye için Öneriler. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ziylan, A. (2001). Ar-ge'ye Dayalı Tedarik, Evrimsel Tedarik, Milli Ana Yüklenicilik. *Proje Yönetim Derneği Kongresi*, 12 Nisan 2001, 1-6.

https://sozluk.gov.tr/ (15.11.2022)

https://www.rekabet.gov.tr/tr/Sayfa/Yayinlar/rekabet-terimleri-sozlugu/terimler-listesi?icerik=95e58375-fe7d-4241-b09d-5faf440c8e16 (25.12.2022)

https://www.defenceturk.net/yerli-hava-savunma-ve-fuze-sistemlerinde-seri-uretim-karari (21.12.2022)

https://www.oaib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-sikca-sorulan-sorular-offset-uygulamalari-hakkinda-bilgi-verebilir-misiniz.html (25.12.2022)

5. BÖLÜM

SAVUNMA TEDARİK STRATEJİSİ VE GENEL ÇERÇEVESİ

Muhammet Gürsal - Çağrı Erdemci

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Tedarik
* Strateji
* Tedarik Stratejisi
* Savunma Tedariki
* Tedarik Zinciri
* Tedarik Stratejisi Yaşam Döngüsü

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Tedarik stratejisi ile ilgili kavramları açıklayabilmeniz,
2. Tedarik stratejisinin özelliklerini açıklayabilmeniz,
3. Tedarik stratejisinin amacını kavrayabilmeniz,
4. Tedarik stratejisinin bileşenlerini ifade edebilmeniz,
5. Savunma tedarikinde genel kavramları açıklayabilmeniz,
6. Teknolojik değişimlerin tedarik stratejisini nasıl etkilediğini anlayabilmeniz hedeflenmektedir.

lenen mutabakata dayalı standartlarla uyumlu sistem arayüzleri aracılığıyla, ürün yaşam döngüsü boyunca yeteneklerin ve teknolojilerin daha hızlı bir şekilde gelişmesini desteklemek için teknik gereklilikleri, sözleşme mekanizmaları ve yasal hususlarla bütünleştirir (Lord ve Kausner, 2021: 26).

Sonuç

Yapılan araştırmalar gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin ekonomik kalkınmasında savunma sanayinin oldukça önemli bir faktör olduğunu göstermiştir. Bu kapsamda savunma sanayi ile ilgili planlama ve stratejilerin oluşturulması ve uygulamaya konması, ülke kalkınmasına önemli bir katkı sağlayacaktır. Strateji oldukça kapsamlı ve hayati öneme sahip bir faktördür. Dolayısıyla strateji belirleyecek paydaşların oldukça donanımlı ve bilgili olması, güncel gelişmeleri takip etmesi ve geleceği öngörmesi oldukça önemlidir. Savunma sanayinde yer alan tüm paydaşların strateji geliştirme ve uygulama konusunda kendisini geliştirmesi büyük önem arz etmektedir. Üretimin devamlılığının sağlanmasında savunma tedariki stratejik bir öneme sahiptir. Tedarikçiler ve yöneticiler geleceğin dünyasını öngörmeli, buna göre strateji belirlemelidir. Belirlenecek stratejiler millî hedeflerle uyumlu olmalı ve temeli sağlam bir sistemin üzerine oturtulmalıdır. Güçlü bir ekonomi ve askerî güç için yapılacak olan stratejilerin ihtiyacı karşılayacak ve de geleceğin belirsiz ortamında güven oluşturacak nitelikte olması önem arz etmektedir.

GÖZDEN GEÇİRME VE TARTIŞMA SORULARI

1. Savunma tedariki ve teknolojik değişmelerin tedarik stratejisine etkilerini anlatınız.
2. İyi bir tedarik stratejisi için yapılması gerekenler nelerdir?
3. Tedarik stratejisinin özellikleri nelerdir?
4. Tedarik stratejisi ve temel bileşenleri hakkında bilgi veriniz.

Kaynakça

Acq Notes Program Management Tool for Aerospace, 2021 https://acqnotes.com/acqnote/careerfields/acquisition-strategypm#:~:text=The%2 0purpose%20of%2 0the%20acquisition,stakeholders%20in%20their%20decision%2Dmaking (12.01.2023)

Akkan, E., & Demirci Orel, F. (2018). Tedarik Zincirinde Risk, Risk Yönetimi Ve Performans İlişkileri: Bir Literatür Taramasi. *Beykoz Akademi Dergisi*, *6*(1), 84-117. https://doi.org/10.14514/BYK.m.21478082.2018.6/1.84-117

Akkartal, G. R. (2022). Covid 19'un Küresel Tedarik Zincirine Olan Etkisi Üzerine Bir Çalışma. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, *4*(6), 1-10.

Ataç, K. K. (2019). Strateji ve Askeri Strateji. *Güvenlik Yazıları Serisi*. https://doi.org/10.13140/RG.2.2.33599.25767

Avcı, H. (2004). Tedarik Stratejileri Üzerinde Etkili Olan Faktörler ve Bir Uygulama (Yayımlanmamış Doktora). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Bozkurt, C. (2016). RİSK, KURUMSAL RİSK YÖNETİMİ VE İÇ DENETİM. *Denetişim*, (4), 17-30.

Ellram, L. F., Harland, C., Kovács, G., Sarkis, J., & Tate, W. (2020). *Action Agenda for Effective Post COVID-19 Supply Chain* (online Forum on Zoom with report).

Fisher, M. L. (1997). What Is The Right Supply Chain For Your Product. *Harvard Business Review*, (March-April), 105-116.

Halil, Ö. (2013). Türkiye'nin Savunma Kaynaklarinin Planlanmasinda Ve Yönetiminde Kullanilan Tedarik Sürecinin Analizi (Yüksek Lisans). . T.C. Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul.

https://sozluk.gov.tr/, T. (2022, Aralık 1). TDK. Geliş tarihi 31 Aralık 2022, gönderen https://sozluk.gov.tr/?kelime=tedarik

https://www2.deloitte.com/si/en/pages/risk/articles/covid-19-managing-supply-chain-risk-and-disruption.html. (2022, Aralık 27). https://www2.deloitte.com/si/en/ pages/risk/articles/covid-19-managing-supply-chain-risk-and-disruption.html [https://www2.deloitte.com/si/en/pages/risk/articles/covid-19-managing-supply-chain-risk-and-disruption.html]. Geliş tarihi 01 Ocak 2023, gönderen https://www2.deloitte.com/si/en/pages/risk/articles/covid-19-managing-supply-chain-risk-and-disruption.html

Kahveci, E. (2008). Strateji, stratejik yönetim ve stratejik yönetim modeli. *Verimlilik Dergisi*, (4), 7-30.

Lord, Ellen M. and Gregory M. Kausner, (2021), Major Capability Acquisition, Department Defense Instruction 5000.85, United States of America, pp.24-26.

Özçay, Halil, (2013), "Türkiye'nin Savunma Kaynaklarının Planlanmasında ve Yönetiminde Kullanılan Tedarik Sürecinin Analizi", Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul.

Özgüner, M. & Mehmet Aytekin. (2020). *Tedarik zinciri riskleri : bölgesel bir analiz*. [N.p.]: Hiperyayın. Geliş tarihi gönderen https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=2626066&lang=tr&site=eds-live

Özkan, O., Bayin, G., & Yeşilaydin, G. (2015). Sağlık Sektöründe Yalın Tedarik Zinciri Yönetimi. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, *6*(18), 71-94. https://doi.org/10.5824/1309-1581.2015.1.005.x

Rajaguru, R., & Matanda, M. J. (2013). Effects of inter-organizational compatibility on supply chain capabilities: Exploring the mediating role of inter-organizational information systems (IOIS) integration. *Industrial Marketing Management*, *42*(4), 620-632. https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2012.09.002

Rao, S., & Goldsby, T. J. (2009). Supply chain risks: a review and typology. *The International Journal of Logistics Management*, *20*(1), 97-123. https://doi.org/10.1108/09574090910954864

Sabherwal, R., & Chan, Y. E. (2001). Alignment Between Business and IS Strategies: A Study of Prospectors, Analyzers, and Defenders. *Information Systems Research*, *12*(1), 11-33. https://doi.org/10.1287/isre.12.1.11.9714

Vanany, I., Zailani, S., & Pujawan, N. (2009). Supply Chain Risk Management: Literature Review and Future Research. *International Journal of Information Systems and Supply Chain Management*, *2*(1), 16-33.

Wisner, J. D. (2003). A Structural Equation Model of Supply Chain Management Strategies and Firm Performance. *Journal of Business Logistics*, *24*(1), 1-26. https://doi.org/10.1002/j.2158-1592.2003.tb00030.x

Wright, E. (2006). Twenty-First Century Defense Acquisition: Challenges and Opportunities. *Connections*, *5*(1), 71-80.

Yükçü, S., & Gönen, S. (2008). Tedarik Zinciri Yönetimi İle Hedef Maliyetlemenin Birlikte Uygulanabilirliği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (40), 71-83.

6. BÖLÜM

DEVLETLERİN GÜVENLİĞİ KAPSAMINDA SAVUNMA TEDARİK STRATEJİSİ OLUŞTURMA VE GELENEKSEL TEDARİK (ŞELALE MODELİ)

Aytekin Cantekin

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Tedarik
* Strateji
* Savunma Tedarik Stratejisi
* Self-help
* Güvenlik İkilemi
* Silahlanma Yarışı
* Tedarik Stratejileri
* Geleneksel Tedarik (Şelale Modeli)
* Uluslararası Sistemde Anarşi

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Tedarik, strateji, savunma tedarik stratejileri kavramlarını tanımlayabilmeniz,
2. Devletlerin uluslararası ortamda güvenlik kaygılarının neden kaynaklandığını ve savunma tedariğine neden ihtiyaç duyduğunu anlayabilmeniz,
3. Savunma tedarik stratejilerinin oluşumu ve bu stratejilerin neler olabileceğini bilmeniz,
4. Savunma tedarik stratejilerinden geleneksel tedariği (şelale modelini) anlayabilmeniz ve özelliklerini bilmeniz,
5. Şelale modelinin avantajlı ve dezavantajlı yönleri konusunda bilgi sahibi olmanız amaçlanmaktadır.

Şelale metodu, savunma tedarik uygulamalarında ilk kullanılan geleneksel model olarak kabul edilmektedir. Günümüzde daha çevik ve yeni metotlar ortaya çıkmakla ve tercih edilmekle birlikte uygun durumlarda şelale metodunun kullanılması, belirgin bir yol haritası içerisinde ne yapacağını ve neyle yapacağını tam olarak bilen proje takımlarının ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

GÖZDEN GEÇİRME VE TARTIŞMA SORULARI

1. Tedarik, strateji, savunma tedarik stratejileri kavramlarını tanımlayınız.
2. Devletlerin uluslararası ortamda güvenlik kaygıları hangi sebeplerden kaynaklanır?
3. Self-help, güvenlik ikilemi ve silahlanma yarışı ne demektir?
4. Devletler savunma tedariğine neden ihtiyaç duyarlar?
5. Savunma tedarik stratejilerinin oluşumunda hangi etmenler dikkate alınmalıdır?
6. Savunma tedarik stratejileri neler olabilir?
7. Geleneksel tedarik veya diğer adıyla şelale modeli tedarik nedir?
8. Şelale modelinin uygulanmasında genel olarak aşamalar nelerdir?
9. Şelale modelinin avantajlı ve dezavantajlı yönleri nelerdir?

Kaynakça

Açıkmeşe, S. (2018). Strateji ve Güvenlik Kavramları. Editörler: M. Aydın ve A.H. Atalay, *Strateji ve Güvenlik*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 3-20.

Andrei, B.A. ve diğerleri. (2019). A Study on Using Waterfall and Agile Methods in Software Project Management. researchgate, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2023, https://www.rese archgate.net/publication/333968900 .

Beğenirbaş, M. (2022). *Savunma Yönetimi ve Planlaması*. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Booth, K. ve Wheeler, N.J. (2008). Uncertainty. Editör: P.D.Williams, *Security Studies: An Introduction*, Londra: Routledge, 133-150.

Cantekin, A. (2022). Uluslararası İlişkiler Disiplininde Temel Teoriler: Kaynakları, Varsayımları ve Güvenlik Anlayışları. Editörler: S. Yenal ve M.B. Sanyürek, Uluslararası Politika: Giriş, Kavram, Teoriler, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 23-50.

Casteren, W.V. (2017). The Waterfall Model and the Agile Methodologies: A Comparison by Project Characteristics. researchgate, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2023, https://www.re searchgate.net/publication/313768860 .

Çelik, V. (2022). Savunma Sanayiinde Sürdürülebilir ve Bütünsel Bir Tedarik Zinciri Yönetimi İçin Model Önerisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Dedeoğlu, B. (2003). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. İstanbul: Derin Yayınları.

Eralp, A. (2006). Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması. İ.D.Dağı ve diğerleri, *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 57-88.

Kanada Hükûmeti. (2023). Erişim Tarihi: 20 Ocak 2023. https://www.tpsgc-pwgsc.gc.ca/app-acq/amd-dp/samd-dps/index-eng.html

Korkmaz, G., Topçu, M.K. ve Beğenirbaş, M. (2021). *Savunma Tedarik Stratejileri ve Trendler.* Editörler: M.Polat ve A.Yurttaş, *Lojistik Gelecek*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 291-330.

Kushner, A. (2022). *Creating A Successful Procurement Strategy*. Erişim Tarihi: 20 Ocak 2023, Yayın Tarihi: 9 Mart 2022, approve.com.

Lal, M.K. (2018). Knowledge-Driven Development: Bridging Waterfall and Agile Methodologies. Cambridge University Press, Cambridge.

Nedir.org (2023). *Strateji Nedir?* Erişim Tarihi: 27 Mart 2023.

Senarath, U.S. (2021) Waterfall Methodology, Prototyping and Agile Development. researchgate, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2023, https://www.researchgate.net/publication/353324450 .

Sigma. (2011). *Defence Procurement*. Brief 23: Public Procurement, Erişim Tarihi: 20 Mart 2023, Yayın Tarihi: Eylül 2011, www.sigmaweb.org.

SSB. (2020). Savunma Sanayi Başkanlığı Stratejik Planı, 2019-2023.

Sönmezoğlu, F. (2019). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Der Yayınları.

7. BÖLÜM

EVRİMSEL TEDARİK VE AKILLI TEDARİK

Rukiye Can Yalçın - Pınar Fayganoğlu

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Savunma Tedarik
* Evrimsel Tedarik
* Aşamalı Geliştirme
* Spiral Geliştirme
* Akıllı Tedarik
* Entegre Proje Takımları

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Savunma planlama ve tedarik arasındaki ilişkiyi kavrayabilmeniz,
2. Evrimsel tedarik yaklaşımını açıklayabilmeniz,
3. Akıllı tedarik yaklaşımını açıklayabilmeniz,
4. Ülkeleri tedarik stratejilerinde değişikliğe götüren nedenleri ifade edebilmeniz,
5. Mevcut ve yeni tedarik yaklaşımları hakkında bilgi sahibi olmanız,
6. Tedarik süreçlerinde paydaşlar ve rolleri hakkında fikir sahibi olabilmeniz hedeflenmektedir.

GÖZDEN GEÇİRME VE TARTIŞMA SORULARI

1. Savunma planlaması ile tedarik süreci arasındaki ilişkiyi anlatınız.
2. Ülkeleri tedarik yöntemlerinde değişiklik yapmaya iten nedenleri açıklayınız.
3. Evrimsel tedarik yaklaşımını kolaylıkları ve zorlukları ile beraber açıklayınız.
4. Evrimsel tedarik yaklaşımında spiral geliştirme ya da aşamalı geliştirme yöntemine karar vermeye esas unsurları anlatınız.
5. Akıllı tedarik yaklaşımını anlatınız.
6. İngiltere'yi yeni bir tedarik yaklaşımı arayışına iten sebepleri tartışınız.
7. Akıllı tedarik yaklaşımında temel aktörleri anlatınız.
8. Evrimsel Tedarik ve Akıllı Tedarik yaklaşımlarında paydaşları ve paydaşların rollerini değerlendiriniz.

Kaynakça

Acquisition Strategy Guide, (1999). https://www.dote.osd.mil/Portals/97/docs/TEMPGuide/Defense AcquisitionGuidebook.pdf

Alshamrani, A., & Bahattab, A. (2015). A comparison between three SDLC models waterfall model, spiral model, and Incremental/Iterative model. International Journal of Computer Science Issues (IJCSI), 12(1), 106.

Boehm, B.W. (1988). A spiral model of software development and enhancement. Computer, 21(5), 61-72.

Boehm, B., & Hansen, W. (2001). The spiral model as a tool for evolutionary acquisition. CrossTalk, 14(5), 4-11.

Calcara, A. (2017). State-defence industry relations in the European context: French and UK interactions with the European Defence Agency. European security, 26(4), 527-551.

Cooper, N. (1997). The Business of Death: Britain's Arms Trade at Home and Abroad, Tauris Academic Publishing, London.

Dunne, P. (1995). "The Defense Industrial Base", chapter 14 in Hartley K. and Sandler T. (eds.), Handbook of Defense Economics, Elsevier, Oxford.

Dunne, J.P. & Macdonald, G. (2001). Procurement in the post cold war world: a case study of the UK. The Restructuring of the European Defence Industry, Cost A10 Action, Office for Official Publications for the European Communities, Brussels.

Dunne P. & Smith R. (1992). "Thatcherism and the UK Defence Industry", in Michie J. (ed.), (1992); TheEconomic Legacy 1979-1992, Academic Press, London, pp. 91-111.

Ertürk, S. (2008). Akıllı Tedarik. KHO Savunma Bilimleri Enstitüsü İleri Tedarik Stratejileri Doktora Dersi Yıl Sonu Çalışma Raporu. Ankara.

Gress, P.M., Kohtz, S.A. & Noll, C.J. (2018). Evolutionary/Incremental Acquisition. Acquisition Research Program.

Henderson, D.E. & Gabb, A.P. (1997). Using Evolutionary Acquisition for the Procurement of Complex Systems. DEFENCE SCIENCE AND TECHNOLOGY ORGANIZATION CANBERRA (AUSTRALIA).

Kincaid B. (1997). "Smart Procurement for Jurassic Park", RUSI Journal, December 1997, pp. 14-17.

Krüger, W. (1995). Evolutionary Acquisition Concept. International Defense and Technologies. 55-60.

Larman, C. & Vasili, V. R. (2003). Iterative and incremental development: A brief history. Washington, DC: Government Accountability Office.

Lewis, I. & Apte, A. (2007). The logistics impact of evolutionary acquisition. Acquisition Research Program.

Lorell, M.A., Lowell, J. & Younossi, O. (2006). Evolutionary acquisition: Implementation challenges for defense space programs. (Vol. 431). Rand Corporation.

Lumb, M.D. (2004). Meeting the Security Challenges of the 21st Century, briefing, Second Annual Defense Acquisition University-South Contracting Conference and Exposition, February 18–19, Online at http://www.dau.mil/regions/South/documents/

Macdonald G.F. (2000). Reform of UK Defence Procurement and State/Industry Relationships during the1980s and 1990s, Unpublished PhD thesis, Coventry University.

Ministry of Defence, (1998a). The Strategic Defence Review, Stationery Office, London, Cm. 3999

Mortlock, R.F. (2020). Studying acquisition strategy formulation of incremental development approaches. Defense AR Journal, 27(3), 264-311.

Pagliano, G.J. & O'Rourke, R. (2004). Evolutionary acquisition and spiral development in DoD programs: Policy issues for Congress. Defense Acquisition Univ Ft Belvoir Va.

Smart Procurement Handbook, (1998). https://procon.bg/article/acquisition-handbook-guide-smart-procurement.

Spellar, J. (1998). Smart procurement: An objective of the strategic defence review. The RUSI journal, 143(2), 33-36.

Stojkovic, D. & Dahl, B.R. (2007). Methodology for long term defence planning.

Sylvester, R.K. & Ferrara, J.A. (2003). Conflict and ambiguity: Implementing evolutionary acquisition. DEFENSE ACQUISITION UNIV ALUMNI ASSOCIATION ALEXANDRIA VA.

Strategic Defense Review, (1998). https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/RP98-91/RP98-91.pdf

Şeşen, H. (2008). "Evrimsel Tedarik: Türkiye'nin Milli Ana Muharebe Tankı Tedariki İçin Bir Model Önerisi", KHO Bilim Dergisi, 18(2), 1-28.

Taylor, C. (2003). UK Defence Procurement Policy. House of Commons Library.

U.S. Department of Defense, Operation of the Defense Acquisition System, Instruction Number 5000.2 (DoDI 5000.2), (2003). Online at http://www.dtic.mil/whs/ directives/corres/pdf2/i50002p.pdf as of October 3, 2005.

Walmsley, R. (1999). Smart procurement. Air & Space Europe, 1(2), 10-12.

Wellman, G.L.A., (2003). Delphi Expert Assessment of Proactive Contracting in an Evolutionary Acquisition Environment, Wright-Patterson Air Force Base, Ohio: Air Force Institute of Technology, AFIT/GAQ/ENV/03-09.

Williams, M.T. (2001). Using evolutionary acquisition in the management of major defense acquisition programs. Naval Postgraduate School Monterey Ca Graduate School of Business And Publicpolicy.

Ziylan, A. (2001). Ar-Ge'ye Dayali Tedarik, Evrimsel Tedarik, Milli Ana Yüklenicilik.

8. BÖLÜM

SAVUNMADA PERFORMANS TEMELLİ VE SİMÜLASYON TABANLI TEDARİK STRATEJİLERİ

Kemal Gürol Kurtay - Hakan Ayhan Dağıstanlı - Aygün Altundaş

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Lojistik ve Yönetimi
* Askerî Lojistik
* Tedarik Zinciri ve Yönetimi
* Savunma Yönetimi
* Savunma Tedariki
* Yetenek Tabanlı Planlama
* Performans Temelli Lojistik
* Simülasyon Tabanlı Tedarik

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Lojistik kavramını açıklayabilmeniz,
2. Tedarik Zinciri kavramını açıklayabilmeniz,
3. Askerî Lojistiğin bu kavramlarla olan benzerlik ve farklılıklarını kavrayabilmemiz,
4. Savunma Yönetimi kavramını tanımlayabilmeniz,
5. Savunma Yönetiminde askerî lojistik ve tedarik kavramı bağlantılarını öğrenmeniz,
6. Yetenek Tabanlı Planlamaya ihtiyaç duyma sebeplerini açıklayabilmeniz,
7. Performans Temelli Lojistik ve Simülasyon Tabanlı Tedarik konularını açıklayabiliyor olmanız hedeflenmektedir.

lerinin performansını ölçerek, riskli noktaları belirleyebilir ve bu noktalarda iyileştirmeler yaparak riskleri ortadan kaldırabilirler.

Sonuç olarak, analitik yöntemlerin kullanımı, işletmelerin tedarik stratejisi seçiminde doğru karar vermeleri için hayati öneme sahiptir. Kuruluşlar, performans temelli lojistik ve simülasyon tabanlı tedarik zinciri yönetimi yaklaşımlarını bir arada kullanarak, tedarik zincirlerini optimize edebilirler ve rekabet üstünlüğü sağlayabilirler.

GÖZDEN GEÇİRME VE TARTIŞMA SORULARI

1. Lojistik kavramını açıklayanız.
2. Tedarik Zinciri kavramını açıklayınız.
3. Lojistik Yönetimi ve Tedarik Zinciri Yönetimi arasındaki benzerlik ve farklılıkları açıklayınız.
4. Askerî lojistik kavramını açıklayınız.
5. Savunma Yönetimi kavramını açıklayıp, geleneksel ve yenilikçi görüşleri açıklayınız.
6. Yetenek Tabanlı Planlama sürecine olan ihtiyacın hangi gereksinimler ile ortaya çıktığını tartışınız.
7. Performans Temelli Lojistik kavramını açıklayınız.
8. Simülasyon Tabanlı Tedarik kavramını Savunma Yönetimi açısından açıklayınız.
9. Simülasyon kavramının tanımını yaparak avantaj ve dezavantajlarını yorumlayınız.
10. TSK'da Performans Temelli ve Simülasyon Tabanlı Tedarik süreçleri yürütmenin önemini yorumlayınız.

Kaynakça

A-DoD (2007), Performance Based Contracting Handbook, Australian Department of Defense, Canberra.

Aćimović, S., Mijušković, V., & Golubović, M. (2021). Military Logistics vs. Business Logistics: A Comparative Analysis. *Economic Analysis (0013-3213)*, *54*(1).

Altundaş, A., Kurtay, K. G., & Erol, S. (2022). Sınır Güvenliği ve Müdahale Görevi Yapan İHA'ların ÇKKV Yöntemleri ile Değerlendirilmesi. Savunma Bilimleri Dergisi, (42), 155-185.

Anderson, R. M. (1969). Handling risk in defense contracting(Cost risk management procedure in defense industry contracting, including risk percent limits and identification in proposals, specifications relief, escalation clauses, etc). *Harvard Business Review*, *47*, 90-98.

Andrejić, M., & Sokolović, V. (2009). Integralna logistička podrška sredstava naoružanja i vojne opreme. *Vojnotehnički glasnik*, *57*(1), 32-53.

Beers, D. J. (2011). Acquisition of services: A standard process. Defense Acquisition Univ Ft Belvoir VA.

Begenirbaş, M. (2022). *Savunma Yönetimi ve Planlaması*. Ankara. Nobel Akademik Yayıncılık.

Beggs, J., Ertel, B., & Jones, M. (2005). Performance-based logistics perspective. *Booz Allen Hamilton*.

Berkowitz, D., Gupta, J.N.D., Simpson, J.T. and McWilliams, J. (2004), "Defining and implementing performance-based logistics in government", Defence Acquisition Review Journal, Vol. 11, pp. 254-267.

Buchanan, N., & Klingner, D. E. (2007). Performance-based contracting: are we following the mandate?. *Journal of Public Procurement*. 7 (3), 301-332.

Carr, A. S., & Pearson, J. N. (1999). Strategically managed buyer–supplier relationships and performance outcomes. *Journal of operations management*, *17*(5), 497-519.

Coyle, J. J., Langley Jr, C. J., Novack, R. A., & Gibson, B. J. (2013). Managing Supply Chain Management: A Logistics Approach. *UK: South–Western Cengage Learning*.

Claiborne, B.L. (2004), "Performance-based logistics", US Army Warcollege Research Project Report, available at: https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA423896.pdf

Dinç, M., & Öztürk, D. (2015). Savunma Planlama Ve Askerî Projelerin Tedarik Süreçlerinde Modelleme Ve Simülasyonun Kullanımına Yönelik Değerlendirmeler (Simülasyon Tabanlı Tedarik). ODTÜ, USMOS.

Cristóbal, J.R.S. (2012). Contractor Selection Using Multicriteria Decision-Making Methods. Journal of Construction Engineering and Management, 138(6), 751-758.

Conwin, K., Thomen, D. (2000), "Simulation Based Acquisition: An Overarching View", Simulation Interoperability Workshop

Dirlewanger, W. (1991), "Outsourcing", PIK, Vol. 14 No. 2, pp. 117-119. DOD Directive 5000.01. (2020). The Defense Acquisition System, https://www.esd.whs.mil/Portals/54/ Documents/DD/issuances/dodd/500001p.pdf

DoD (2001), Product Support for the 21st Century: A Program Manager's Guide to Logistics, Department of Defence, available at: https://www.secnav.navy.mil/rda /OneSource/Documents/Program%20Assistance%20and%20Tools/Handbooks,%20Guides%20and%20Reports/Page%205/1101pblguide.pdf

Ekin, E., & Dinçer, S.E. (2020). Havacılık sektöründe yedek parça envanter problemlerine simülasyon ve çok kriterli karar verme yöntemleri ile hibrit bir çözüm yaklaşımı. Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 9(4), 28-52.

Ellram, L. M., & Siferd, S. P. (1993). Purchasing: The cornerstone of the total cost of ownership concept. *Journal of business logistics*, *14*(1), 163-184.

Estrada, M.A.R., Park, D., Tahir, M., & Khan, A. (2020). Simulations ofUS-Iran war and its impact on global oil price behavior. Borsa IstanbulReview, 20(1), 1-12.

Flint, P. (2007). Balancing Act: Rising Demand for MRO Services Occurs Against a Backdrop of Steady Evolution. *ATW: Air Transport World*, *44*(11).

Fowler, R. (2008). Performance based life cycle product support–the new PBL. In *North American Defense Logistics Conference, Crystal City, VA, December* (Vol. 2).

Glas, A., Hofmann, E., & Eßig, M. (2013). Performance-based logistics: a portfolio for contracting military supply. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, *43*(2), 97-115.

Görener, A. (2013). Tedarik zinciri stratejisi seçimi: Bulanık VIKOR yöntemiyle imalat sektöründe bir uygulama. Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 5(3), 47-62.

Gruneberg, S., Hughes, W., & Ancell, D. (2007). Risk under performance-based contracting in the UK construction sector. *Construction Management and Economics*, *25*(7), 691-699.

Hansen, S.J. (2006), *Performance Contracting, Expanding* Horizons, 2nd ed., Fairmont Press, Boca Raton, FL.

Harrison, S. (2022). Systems Engineering and Life Cycle Sustainment The Need to Synchronize, Defense Acquisition Magazine, https://www.dau.edu/library/defense-atl/blog/The-Need-to-Synchronize

Hiller, J. R., & Tollison, R. D. (1978). Incentive versus cost-plus contracts in defense procurement. *The Journal of Industrial Economics*, 239-248.

Hofmann, E. (2009). Inventory financing in supply chains: a logistics service provider-approach. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, *39*(9), 716-740.

Honore, P. A., Simoes, E. J., Moonesinghe, R., Kirbey, H. C., & Renner, M. (2004). Applying principles for outcomes-based contracting in a public health program. *Journal of Public Health Management and Practice*, *10*(5), 451-457.

Huber, R. K., & Schmidt, B. (2004). Limits of German defence reform: results of parametric analyses for the commission 'Common Security and Future of the Bundeswehr'. *Journal of the Operational Research Society*, *55*(4), 350-360.

Hwang, C.L. and Yoon, K. (1981) Multiple Attribute Decision Making: Methods and Applications, New York: Springer-Verlag, 58-65.

Hypko, P., Tilebein, M., & Gleich, R. (2010). Clarifying the concept of performance-based contracting in manufacturing industries: a research synthesis. *Journal of Service Management*. 21(5), 625-655.

İpekkan, Z., Simülasyon Tabanlı Tedarik Yönteminin Savunma Tedarik Sürecinde Kullanımı, Savunma Sanayii Gündemi Dergisi, 2010.

Islam, D. M. Z., Meier, J. F., Aditjandra, P. T., Zunder, T. H., & Pace, G. (2013). Logistics and supply chain management. *Research in transportation economics*, *41*(1), 3-16.

İsler,V., Bir Konuk ile Söyleşi, Savunma Sanayii Gündemi Dergisi, 2010.

Karaçay, G. (2005). Tersine lojistik: Kavram ve işleyiş. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(1), 317-332.

Kim, S. H., Cohen, M. A., & Netessine, S. (2007). Performance contracting in after-sales service supply chains. *Management science*, *53*(12), 1843-1858.

Kim, S. H., Cohen, M. A., & Netessine, S. (2011, May). Reliability or inventory? Analysis of product support contracts in the defense industry. In *Working paper, Yale University*. available at: https://flora.insead.edu/fichiersti_wp/inseadwp2011/2011-58.pdf

Kiper,T. (2005), "Simülasyon Tabanlı Tedarik Yöntemi", USMOS2005, pp. 167 – 175

Koçak, R. D. (2020). Lojistiğin tarihsel gelişimi: Askerî gereksinimden işletme lojistiğine ve tedarik zinciri yönetimine evrilme süreci. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, *15*(58), 246-258.

Korkmazyürek, H. (2018). *Stratejik Savunma Yönetimi Temel Kavramları ve Esasları*, İstanbul, Hiperyayın.

Kotlanger, J., & Giuntini, R. (2008). The Many Flavors of Performance Based Logistics (PBL) Programs. *KMCI/OPI*, *3*, 1-8.

Kumar, U. D., Nowicki, D., Ramirez-Marquez, J. E., & Verma, D. (2007). A goal programming model for optimizing reliability, maintainability and supportability under performance based logistics. *International Journal of Reliability, Quality and Safety Engineering*, *14*(03), 251-261.

Kurtay K.G., Dağıstanlı, H.A., Altundaş, A., (2022) "Simülasyon, Muharebe Modelleme Ve Harp Oyunu Teknolojileri". *Genişletilmiş Gerçeklik Teknolojileri Ve Güvenlik Uygulamalari -Ciddi Oyun, Simülasyon, Sanal, Artırılmış ve Karma Gerçeklik Teknolojileriyle* ed. Hamit Erdal. 211-265, Ankara: Kriter Yayınevi.

Li H., Adeli H., Sun J., and Han J.G., (2011). Hybridizing Principles of TOPSIS with Case-Based Reasoning for Business Failure Prediction, Computers and Operations Research, 38(2), 409-419.

Lin M.C., Wang, C.C., Chen, M.S., and Chang, C.A., (2008). Using AHP And TOPSIS Approaches in Customer-Driven Product Design Proces, Computers in Industry, 59(1), 17-31.

Liu, C. (2006). Research on system-of-systems combat simulation modelformal specification and representation. Journal of Systems Engineering andElectronics, 17(4), 901-909.

Marcus, S. (1964). Studies of defense contracting. *Harvard Business Review*, *42*(3), 20-184.

Mathaisel, D. F. (2007). Sustaining the military enterprise: an architecture for a lean transformation. CRC Press.

Mevlütoğlu, A. (2010). Modelleme ve simülasyon teknolojilerinin tedarik süreç yönetiminde kullanılması ve simülasyon tabanlı tedarik yöntemi. Savunma Sanayi Gündemi, 11, 23-26.

Moore, S. (1987). Contracting out: A painless alternative to the budget cutter's knife. *Proceedings of the Academy of Political Science*, *36*(3), 60-73.

NSA (2021), APP6, *NATO Glossary of Terms and Definitions*, NATO Standardization Agency, available at: https://standard.di.mod.bg/pls/mstd/MSTD.blob_upload_download_routines.download_blob?p_id=281&p_table_name=d_ref_documents&p_file_name_column_name=file_name&p_mime_type_column_name=mime_type&p_blob_column_name=contents&p_app_id=600

Ng, I. C., & Nudurupati, S. S. (2010). Outcome-based service contracts in the defence industry–mitigating the challenges. Journal of Service Management, 21(5), 656-674.

Özgen, H., (2020). Lojistik – Ulaştırma İlişkisi. https://satinalmadergisi.com/lojistik-ulastirma-iliskisi/ Son Erişim Tarihi: 31.05.2023

Padmos, J., Hubbard, B., Duczmal, T., ve Saidi, S., (1999). How ¡2 integrates simulation in supply chain optimization. Proceedings of the 1999 Winter Simulation Conference. P.A. Farrington, H.B. Nembhard, D.T. Sturrock, ve G.W. Evans (Der.), (s. 1350-1

Pagonis, G. (2004). Department of defense implementation of performance based logistics. *Department of Defense, Washington, DC*.

Peng, B., Liu, S., Xu, L., & He, Z. (2022). Combat process simulation andattrition forecasting based on system dynamics and Multi-agentmodeling. Expert Systems with Applications, 187, 115976

Plambeck, E. L., & Zenios, S. A. (2000). Performance-based incentives in a dynamic principal-agent model. *Manufacturing & service operations management*, *2*(3), 240-263.

Randall, W. S., Pohlen, T. L., & Hanna, J. B. (2010). Evolving a theory of performance-based logistics using insights from service dominant logic. *Journal of Business Logistics*, *31*(2), 35-61.

Saaty, T. L. (1986). Axiomatic foundation of the analytic hierarchy process. Management Science, 32(7), 841-855.

Stanojević, P., Mišković, V., & Jeftić, Z. (2017). Savremeno tumačenje pojma nacionalna logistika. *Vojno delo*, *69*(3), 280-302.

Selviaridis, K. (2011). Performance based contracting: State of the art and future directions. In *20th Annual IPSERA Conference*.

Selviaridis, K. (2011), "Performance-based contracting: state of the art and future directions", paper presented at the 20th IPSERA-Conference, Maastricht, The Netherlands, April 10-13.

Sols, A., Nowick, D., & Verma, D. (2007). Defining the fundamental framework of an effective performance-based logistics (PBL) contract. *Engineering Management Journal*, *19*(2), 40-50.

Supçiller, A., & Çapraz, O. (2011). AHP-TOPSIS yöntemİne dayali tedarİkçİ seçİmİ uygulamasi. Istanbul University Econometrics and Statistics e-Journal, (13), 1-22.

Tuttle,W.G.T. (2006), *Defence Logistics for the 21st Century*, Naval Institute Press, Annapolis, MD.

Vitasek, K., & Geary, S. (2008). *Performance-based logistics: A contractor's guide to life cycle product support management*. Supply Chain Visions.

Wyland, B., Buxton, K. ve Fuqua,.B., (2000). "Simulating the supply chain", HE Solutions, January, s. 37-42.

Zeimpekis, V., Kaimakamis, G., & Daras, N. J. (Eds.). (2014). *Military logistics: research advances and future trends* (Vol. 56). Springer.

9. BÖLÜM

SAVUNMADA KÂĞITSIZ VE BİLGİ TABANLI TEDARİK STRATEJİLERİ

Göksel Korkmaz

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Savunma Yönetimi
* Savunma Tedariki
* Tedarik Stratejileri
* Bilgi Tabanlı Tedarik
* Teknoloji Hazırlık Seviyesi
* Karar Noktası
* Kâğıtsız Tedarik
* CALS
* Entegre Ürün Ekipleri (IPT)
* Ömür Devri Yönetimi
* Tedarik Süreci

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Kağıtsız tedarik kavramının neyi ifade ettiğini kavrayabilmeniz,
2. CALS yaklaşımının ve felsefesinin ne olduğunu açıklayabilmeniz,
3. Bilgi tabanlı tedarik kavramını açıklayabilmeniz,
4. Teknoloji hazırlık seviyesi ile bilgi tabanlı tedarik arasındaki ilişkiyi anlayabilmeniz,
5. Belirtilen Teknoloji hazırlık seviyesi ile sistemin hangi ölçüde hazır olduğunu anlayabilmeniz,
6. Savunma tedarik sürecinde hangi aşamada hangi kararların verildiği ve hangi bilgilere ihtiyaç duyulduğu hakkında bilgi sahibi olmanız,
7. Karar noktalarında yapılması gereken faaliyetleri bilmeniz hedeflenmektedir.

proje hedeflerini gerçekleştirmeye daha yakın sonuçlar elde edildiğini ortaya koymaktadır. Bilgi Tabanlı yaklaşımın en temel kavramı ise teknoloji hazırlık seviyesidir. TRL, sistemin farklı aşamalarda teknolojisinin hangi ölçüde hazır olduğunu gösteren nominal bir ölçektir ve bu ölçek içerisindeki her bir rakam farklı bir hazırlık seviyesine tekabül etmektedir. Proje kararları verilirken bu seviyelerin göz önünde bulundurulması projenin sağlıklı bir şekilde ilerlemesini ve hedeflerine ulaşmasını kolaylaştırmaktadır. Bilgi Tabanlı yaklaşıma göre kritik karar noktalarının herhangi birinde zayıf bulgular ve eksiklikler olması durumunda proje durdurulmalı veya ertelenmelidir. Ancak uygulamada bu her zaman mümkün olmayabilir. Proje yöneticileri veya karar vericiler projenin bir an önce tamamlanması yönündeki motivasyonları nedeniyle yeterli olgunluğa ulaşmayan teknolojilrele yollarına devam edebilmektedirler. Bazen bu yaklaşım projenin bir sonraki aşamasında gerçekleştirilen çabalarla olumlu sonuçlar ortaya çıkarabilse de genellikle proje maliyetinde artışlar, süresinde gecikmeler ve performans yetersizlikleriyle sonuçlanmaktadır. Tedarik süreçlerini iyileştirme gayretlerinin altında yatan temel motivasyon da bu olumsuzlukları ve proje hedeflerinden sapmaları önlemektir.

GÖZDEN GEÇİRME VE TARTIŞMA SORULARI

1. Kâğıtsız Tedarik stratejisi ile CALS arasındaki ilişkiyi anlatınız.
2. CALS uygulaması günümüzde hangi uygulamalar için ilham kaynağı oluşturmaktadır?
3. Bilgi Tabanlı Tedarik denildiğinde ne anlıyorsunuz?
4. Bilgi Tabanlı Tedarik stratejisi he gibi avantajlar sağlamaktadır?
5. Teknoloji Hazırlık Seviyesi nedir? Projenin hangi aşamalarında teknoloji hazırlığının hangi safhasında olması proje hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkı sağlayacaktır?
6. Yeterli hazırlık seviyesine sahip olmayan projelerin tedarik sürecinde sonraki safhalara geçmesinin sonuçları ne olabilir?

Kaynakça

Bissing, C. (2021) An Analysis of the Effects of Technology Readiness Levels on Cost Growth. Theses and Dissertations. 5030. 20 Mart 2021 tarihinde https://scholar.afit.edu/etd/5030 adresinden alınmıştır.

Cagle, R. (2012). Enterprise Architecture facilitates adopting Agile development methodologies into a DoD acquisition. 2012 IEEE International Systems Conference SysCon 2012. doi:10.1109/syscon.2012.6189431

Chiang, P.H., & Torng, C.C. (2016). Development of total logistics support management information system and its applications to the aerospace industry. International Journal of Industrial and Systems Engineering, *23(4), 448.* doi:10.1504/ijise.2016.077697

Dunbar, B. (2017) "Technology Readiness Levels Demystified." NASA, NASA. 29.04.2022 tarihinde www.nasa.gov/topics/aeronautics/features/trl_demystified.html adresinden alınmıştır.

Edmondson, A. ve McManus, S. (2007) "Methodological fit in management field research," Acad. Manag. Rev., vol. 32, no. 4, pp. 1155–1179.

Fast, W. (2016) An Assessment of Early Competitive Prototyping for Major Defense Acquisition Programs. Proceedings Of Thirteenth of The Acquisition Research Symposium.

GAO (1998). Best practices: Successful application to weapon acquisitions requires changes in DOD's environment. https://www.gao.gov/assets/nsiad-98-56.pdf

GAO, (2004). Using A Knowledge-Based Approach To Improve Weapon Acquisition, GAO-04-386SP.

GAO, (2009). Best Practices: Better Management of Technology Development Can Improve Weapon System Outcomes, GAO-09-3SP.

GAO, (2010). Best Practices: DOD Can Achieve Better Outcomes by Standardizing the Way Manufacturing Risks Are Managed, GAO-10-439.

GAO (2016A). Detailed Systems Engineering Priorto Product Development Positions Programs for Success. Washington D.C: Government Accountability Office.

GAO, (2019) Weapon Systems Annual Assessment Limited Use of Knowledge-Based Practices Continues to Undercut DOD's Investments. GAO 19-336SP.

GAO (2020a) "Technology Readiness Assessment Guide." Gao.gov, www.gao.gov/ assets/710/703694.pdf. Erişim tarihi: 29.04.2022

GAO, (2020). Defense Acquisitions Annual Assessment Drive to Deliver Capabilities Faster Increases Importance of Program Knowledge and Consistent Data for Oversight.

GAO (2021). DOD acquisition reform: Increased focus on knowledge needed to achieve intended performance and innovation outcomes. https://www.gao.gov/assets/gao-21-511t.pdf.

Heard, C.D. (2022). Defense Acquisition Best Practices: The Knowledge-Based Approach. MBA Professional Project. Naval Postgraduate School Monterey, CA 93943-5000.

Hewitt, C. (1996). Getting to the On-Ramp of the Information Superhighway. The Journal Of The Defense Acquisition University Acquisition Quarterly.

Katz, D. R., Sarkani, S., Mazzuchi, T. ve Conrow, E. H. (2015). The relationship of technology and design maturity to DoD weapon system cost change and schedule 95 change during engineering and manufacturing development, Systems Engineering, 18(1), 1-15. doi:10.1111/sys.21281.

Malone, P., Smoker, R., Apgar, H. ve Wolfarth, L. (2011). The application of TRL metrics to existing cost prediction models. Paper presented at the Aerospace Conference, 2011 IEEE, 1-12

NPR (2010) NPR 7120.8 - NASA Research and Technology Program and Project Management Requirements. (Updated 2010).

Olechowski, A., Eppinger, S.D. ve Joglekar, N. (2015) Technology Readiness Levels at 40: A Study of State-of-the-Art Use, Challenges, and Opportunities. 2015 Proceedings of PICMET '15: Management of the Technology Age.

Peterson, K. (2011) "A Wing and a Prayer: Outsourcing at Boeing," Reuters, January 20, 2011. 25 Aralık 2022'de https://www.reuters.com/article/us-boeing-dreamliner-idUSTRE70J2UX20110120 adresinden alınmıştır.

Petruf M. ve Kolesar, J. (2012) Logistic And Acquisition, Bulletin of Engineering 2012. Fascicule 3 [July–September]

Petruf, M. ve Považan, J. (2014). Integrated Logistic Support Concept in Aviation Engineering. Logistics and Transport No 2(22).

Riposo, J., McKernan, M. ve Duran, C.K. (2014) Prolonged Cycle Times and Schedule Growth in Defense Acquisition. RAND National Defense Research Institute.

Sadin, S., Povinelli, P. ve Rosen, R. (1989) The NASA Technology Push Towards Future Space Mission Systems, Acta Astronaut., vol. 20, pp. 73–77.

Sauser, B., Verma, D., Ramirez-Marquez, J. ve Gove, R. (2006). From TRL to SRL: The concept of systems readiness levels. Paper presented at the Conference on Systems Engineering Research, Los Angeles, CA.

Schwartz, M. (2010). Defense Acquisitions: How DOD Acquires Weapon Systems and Recent Efforts to Reform the Process. CRS Report for Congress.

SIPRI (2021) Military Expenditure. Stockholm International Peace Research Institute.

Terrile, R.J., Doumani, F.G., Ho, G.Y. ve Jackson, B.L. (2015) Calibrating the Technology Readiness Level (TRL) Scale Using NASA Mission Data. 978-1-4799-5380-6/15/ IEEE

Tuorinsky, E. ve Haber, S. (2007). Wide Area Workflow Helps U.S. Navy Modernize Receipt and Acceptance Process. Business Process Transformation. Defense AT&L: November-December 2007.

Walan, A.M.G. (2018) Application of System Maturity Level to Cost and Schedule Risk in Major DoD Programs. Published by ProQuest LLC.

10. BÖLÜM

SAVUNMA TEDARİKİNDE SİSTEM MÜHENDİSLİĞİ VE KONFİGÜRASYON YÖNETİMİ

Beste Desticioğlu Taşdemir

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Sistem
* Sistem Mühendisliği
* Sistem Mühendisi
* Sistem Mühendisliği Planı
* Sistem Mühendisliği Süreçleri
* Teknik Süreçler
* Teknik Yönetim Süreçleri
* Konfigürasyon Yönetimi
* Risk Yönetimi

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Sistem bileşenlerini kavrayabilmeniz,
2. Proje yöneticisi ile sistem mühendisi arasındaki ilişkiyi anlayabilmeniz,
3. Sistem mühendisliği süreçlerini açıklayabilmeniz,
4. Sistem mühendisliğinin uygulanmasının avantajlarını açıklayabilmeniz,
5. Sistem mühendisliğinin temel süreçleri ile temel yönetim süreçlerini açıklayabilmeniz,
6. Konfigürasyon ile konfigürasyon yönetimi sürecini anlayabilmeniz,
7. Risk yönetimi sürecini açıklayabilmeniz hedeflenmektedir.

yönetimlerini, süreçlerini ve ömür devri sonunda kullanımdan kaldırılmasını da içeren çok disiplinli bir yaklaşımdır.

Sistem mühendisliği sekiz teknik süreç ve sekiz teknik yönetim süreci olmak üzere 16 süreçten oluşmaktadır. Bu 16 süreç, bir sistemin teknik olgunluğunu artırmak ve geliştirilmekte olan yeteneğin görev performansını maliyet, program, risk ve tasarım kısıtlamaları ile dengeleme olasılığını artırmak için yapılandırılmış bir yaklaşım sağlamaktadır. Sistem mühendisliği süreçlerinin asıl amacı, sistem mühendisliği ekibinin doğrulanmış bir operasyonel ihtiyacı karşılama kabiliyetini verimli ve etkili bir şekilde sunmasına izin veren bir çerçeve sağlamaktır. Bu amaca ulaşabilmek için sistem mühendisliği süreçlerinin entegre bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Konfigürasyon yönetimi ve risk yönetimi süreçleri ise bu 16 süreç içerisinde etkin rol oynamaktadır. Savunma tedarik projelerinin başarıya ulaşabilmesi için bu 16 sürecin birbiriyle entegre olarak yönetilmesi gerekmektedir. Günümüzde daha çok savunma sanayi şirketlerinde karşımıza çıkan sistem mühendisliği yaklaşımının gelecek dönemlerde farklı sektörlerde çalışan firmalar tarafından da uygulanacağı düşünülmektedir.

GÖZDEN GEÇİRME VE TARTIŞMA SORULARI

1. Sistem nedir? Sistemin birleşenleri nelerdir?
2. Sistem mühendisliği nedir? Sistem mühendisliğinin amaçlarını açıklayınız. Sistem mühendisliğinin sağladığı avantajlar nelerdir?
3. Proje yöneticisi ve sistem mühendisinin faaliyetlerini açıklayınız.
4. Sistem mühendisliği planı nedir? Sistem mühendisliği planının nasıl hazırlandığını açıklayınız.
5. Sistem mühendisliğinin teknik süreçleri ile teknik yönetim süreçlerini belirterek açıklayınız.
6. Konfigürasyonu tanımlayınız. Konfigürasyon yönetimi sürecini açıklayınız.
7. Konfigürasyon yönetim sürecinin projedeki önemini tartışınız.
8. Risk yönetimi sürecini açıklayınız.
9. Savunma tedarik projelerinde risk yönetimi sürecinin neden önemli olduğunu tartışınız.

Kaynakça

Akbay, N. (2000). Konfigürasyon Yönetimi, Savunma Sanayii Sempozyumu 2000: Türk Savunma Sanayii'nin Dünü, Bugünü, Yarını, 7-8 Kasım, Ankara, 261-268.

ANSI/EIA-649-B-2011. (2011)."Configuration Management Standard, SAE International.

Ataman, Göksel (2002), *İşletme Yönetimi*, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Begenirbaş, M. ve Can Yalçın R. (2020). Savunma Yönetimine Stratejik Bakış. Beğenirbaş, M. (Ed.), Can Yalçın R.(Ed.) ve Yenal S. (Ed.), *Strateji ve Güvenlik Alanında Temel ve Güncel Yaklaşımlar* içinde (157-191). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Blanchard, B.S. (2012). *System Engineering Management*, 4th Edition.

Chambers, G.J. (1985). What is a Systems Engineer?, *IEEE Transactions on Systems, Man and Cybernetics*, 15(4).

DAG, (2013). *Defense Acquisition Guidebook*. Department of Defense.

DAG, (2020). *Defense Acquisition Guidebook*. Department of Defense.

Desticioğlu, B. (2022). Project Planning with CPM and PERT Methods: Example of Defence Industry, *Journal of Naval Sciences and Engineering* , 18 (2) , 363-385 .

Desticioğlu, B. & Asiloğulları Ayan, M. (2022). Savunma Tedarik Konusunda Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi . SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi, 32 (1) , 159-196 .

DPS, Defense Personal Property System. (2011). Configuration Management Plan.

DoDI 5000.02, Department of Defence Instruction 5000.02 (2013). Operation of the Defense Acquisition System.

DoDD 5000.1 The Defense Acquisition System (2003), Department of Defence.

Eskihancılar, M., Gökcek, N.M. (2002). Projelerde Risk Yönetim Uygulamaları, Savunma Teknolojileri Kongresi, ODTÜ, Ankara.

Fıkırkoca, M. (2000). Kalite ve Konfigürasyon Yönetiminde Entegre Yaklaşımlar, Savunma Sanayii Sempozyumu 2000: Türk Savunma Sanayii'nin Dünü, Bugünü, Yarını, 7-8 Kasım, Ankara, 251-260.

GAO, (2011). *Trends in Nunn-McCurdyBreaches and Tools to Manage Weapon Systems Acquisition Costs*. Washington D.C.:Government Accountability Office.

Haskins, C., Forsberg, K., & Kruger, M. (2007). Systems Engineering Handbook: A Guide for System Life Cycle Processes and Activities. Version 3.2. *International Council on System Engineering, INCOSE*.

Hillson, D. (2001). Extending the Risk Process to Manage Oppurtunities, 4th European Project Management Conference, London.

IPPD. DoD *Integrated Product and Process Development Handbook*. (1998). U.S. Department of Defense .

Korkmaz, G., Topçu, M. K. & Begenirbaş, M. (2021). Savunma Tedarik Stratejileri ve Trendler, Polat, M. (Ed.), Yurttaş, A. (Ed.), Lojistik Gelecek, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

MIL-HDBK-61A, "Configuration Management Guidance", (2001), Military of Defence.

Risk Management For DOD Acquisition. (2006). Sixth Edition, Version 1.0.

The DoDAF Architecture Framework Version 2.02 (2010)., Department of Defence.

Tishler, A., Dvir, D., Shenhar, A., & Lipovetsky, S. (1996). Identifying critical success factors in defense development projects: A multivariate analysis. *Technological forecasting and social change*, 51(2), 151-171.

Topçu, M.K. & Korkmaz, G. (2021). Savunma Tedarik Projelerinde Risk Yönetimi. SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi, 31 (2) , 319-356.

Torun A.H., Şen, E.(2000). Konfigürasyon Yönetimi ve Uygulamaları, Savunma Sanayii Sempozyumu 2000: Türk Savunma Sanayii'nin Dünü, Bugünü, Yarını, 7-8 Kasım, Ankara, 269-272.

11. BÖLÜM

SAVUNMADA ÖNCEDEN PLANLI ÜRÜN GELİŞTİRME (P3I) VE YAZILIM TEDARİKİ

Tuğrul Oğuzhan

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Önceden Planlama
* Modernizasyon
* Modifikasyon
* Temin Eğilimleri
* Modernizasyon Alternatifleri
* Önceden Planlı Ürün Geliştirme (P3I)
* Yazılım Tedariki
* Yazılım Tedarik Yöntemleri
* Yazılım Tedarik Yöntemleri
* Maliyet-Fayda Çerçevesi
* Yazılım Tedariki On Uygulama Seti

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Önceden Planlı Ürün Geliştirme stratejisini kavrayabilmeniz,
2. Modernizasyon eğilimlerini ve alternatiflerini kavrayabileniz,
3. Modernizasyon alternatiflerini anlayabilmeniz,
4. Önceden Planlı Ürün Geliştirme esaslarını öğrenebilmeniz,
5. Önceden Planlı Ürün Geliştirme için anahtar prosedürleri kavrayabilmeniz,
6. Yazılım tedariğini önemini kavrayabilmeniz,
7. Yazılım tedarik yöntemlerini öğrenebilmeniz,
8. Yazılım tedarik süreci ve yazılım tedarik uygulamalarının özelliklerini kavrayabilmeniz hedeflenmektedir.

görev alacak yetkililer alanında en eğitimli kişiler arasından seçilmeli ve tüm yeteneklerden istifade edilmelidir. İlk olarak sistem tasarımlarında yazılımın donanım kadar etkili olduğu kabul edilmeli ve sürecin her safhasında gerekli olan yazılım faaliyetlerinin tasarıma dâhil edilmesi sağlanmalıdır. Yazılım tedarik faaliyetinin başlangıcından itibaren doğru tedarik ekibinin belirlenmesi, yetenekli yüklenicinin seçimi, denetleme ve değerlendirmelerin derinlemesine teknik bir şekilde yapılması, yükleniciden metrik raporların istenmesi ve bunları içeren bir sözleşmenin yapılması, yazılım kalitesini yükseltecektir. Ayrıca teşvik uygulamalarının bu sözleşmelere dâhil edilmesi doğru yazılımların tedarik edilerek silah sistemlerinin performans ve etkinliğinin arttırılmasını sağlayacaktır.

GÖZDEN GEÇİRME VE TARTIŞMA SORULARI

1. Önceden Planlı Ürün Geliştirme (P3I) kavramına neden ihtiyaç duyulduğunu tartışınız.
2. Modernizasyon için dikkat edilmesi gereken önemli faktörler nelerdir? Açıklayınız.
3. Modernizasyon eğilimleri ve alternatifleri nelerdir, açıklayınız?
4. P3I esaslarının neler olabileceğini tartışınız.
5. Başarılı bir P3I yaklaşımı için anahtar prosedürleri açıklayınız.
6. Yazılım tedariki kavramını ve yöntemlerini açıklayınız.
7. Yazılım tedarikinin maliyet ve fayda çerçevesini tartışınız.
8. Yazılım tedariki uygulamasında başarıyı sağlayacak on tedarik uygulamasını nedenlerini belirterek açıklayınız.

Kaynakça

Adams, R. J., Eslinger, S., Owens, K. L., & Rich, M. A. (2004). Software Acquisition Best Practices: Experiences from the Space Systems Domain. Aerospace Corp El Segundo California.

Biery, F., & Lorell, M. (1981). Preplanned Product Improvement and Other Modification Strategies: Lessons from Past Aircraft Modification Programs. RAND CORP SANTA MONICA CA.

Brynjolfsson, E. (1993). The productivity paradox of information technology. *Communications of the ACM*, 36(12), 66-77.

Carlucci, F. C., & Deputy Secretary of Defense. (1981). Memorandum on Improving the Acquisition Process. Government Printing Office, Washington, DC.

Collins, J. M., & Balance, U. S. M. (1980). Concepts and Capabilities, 1960-1980. NY: McGraw-Hill.

Daneshgar, F., Low, G. C., & Worasinchai, L. (2013). An investigation of 'build vs. buy' decision for software acquisition by small to medium enterprises. *Information and Software Technology*, 55, 1741-1750. doi: 10.1016/j.infsof.2013.03.009

Deliallisi, B., & Walraven, P. (2015). Software acquisition by start-up companies. Unpublished Master Thesis. Lund University School of Economics and Management, Sweden.

DoD Software Program Manager's Network, The Program Manager's Guide to Software Acquisition Best Practices, Version 2.31.

Eckert, J. S. (1979). Trends in US Air Force Tactical Fighter Life Cycles.

Hayen, R. (2004). Software Acquisition and Development Alternatives: An Investigation Of Preferences. *Issues in Information Systems*, 5.

Ives, B., & Learmonth, G. P. (1984). The information system as a competitive weapon. *Communications of the ACM*, 27(12), 1193-1201.

Joch, A. (1995). How software doesn't work. Byte, 20(12), 7.

Jones, C. Evaluating software outsourcing options*. Info. Sys. Manage*. 11 (1994), 28--33.

Lyon, H. (1981). Pre-planned product improvement. *National Defense*, January.

McIver, D. W., Robinson, A. I., Shulman, H. L., & Ware, W. H. (1974). A Proposed Strategy for the Acquisition of Avionics Equipment. RAND CORP SANTA MONICA CALIF.

Nelson, P., Richmond, W., & Seidmann, A. (1996). Two dimensions of software acquisition. *Communications of the ACM*, 39(7), 29-35.

Neumann, S., Ahituv, N., & Zviran, M. (1992). A measure for determining the strategic relevance of IS to the organization. *Information & Management*, 22(5), 281-299.

Peck, M. J., & Scherer, F. M. (1964). The weapons acquisition process: An economic analysis. *IEEE Transactions on Engineering Management*, (1), 51-52.

Porter, M. E., & Millar, V. E. (1985). How information gives you competitive advantage. *Harvard Business Review*, July-August, 1-13

Ragowsky, A., and Stern, M., (1995). How to select application software, *Journal of Systems Management*, 46(5), 50-54.

Sickels, S. W. (1981). Pre-Planned Product Improvement (P3I). AIR FORCE INST. OF TECH WRIGHT PATTERSON AFB OHIO

Smith, G. K., & Friedman, E. T. (1980). An Analysis of Weapon System Acquisition Intervals, Past and Present. RAND CORP SANTA MONICA CA.

Stanley, W. L., & Miller, M. D. (1979). Measuring Technological Change in Jet Fighter Aircraft. RAND CORP SANTA MONICA CA.

Thong, J. Y. L. (1999). An Integrated Model of Information Systems Adoption in Small Businesses. *Journal of Management Information Systems*, 15(4), 187-214.

U.S. Congress, House Appropriations Committee, Department of Defense Appropriations for 1981, Part 3, Hearings, pp. 21-25.

USAF Statistical Digest and Aerospace Vehicles and Flying Hours, A82-l.

12. BÖLÜM

SAVUNMA TEDARİK PROJELERİNDE TEST VE DEĞERLENDİRME

Olcay Okun

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Savunma Tedarik Projeleri
* Geçici Kabul Prosedürü
* Proje Test ve Değerlendirmesi
* Kabul ve Test Raporları
* Kalite Planı
* Test ve Değerlendirme Ana Planı
* Fabrika Testleri
* Saha Testleri
* Test Düzenekleri
* Uygunsuzluk Durumu

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Savunma Tedarik Projelerinde Sistem Kabul prosedürleri konusunda bilgi sahibi olmanız,
2. Savunma Tedarik Projelerinde Geçici Kabul prosedürlerine niçin ihtiyaç duyulduğunu anlayabilmeniz,
3. Savunma Tedarik Projelerinde Test ve Değerlendirme Ana planının oluşturulma mantığını anlayabilmeniz,
4. Savunma Tedarik Projelerinde Fabrika Testi kavramını anlayabilmeniz,
5. Savunma Tedarik Projelerinde Saha (Arazi) Testi kavramını anlayabilmeniz,
6. Savunma Tedarik Projelerinde Test ve Değerlendirme Doğrulama Yöntemleri konusunda bilgi sahibi olmanız hedeflenmektedir.

Kaynakça

Anılır, B. ve Kurtuluş, D. F "Unsteady aerodynamic performance of SD7062 airfoil at high Reynolds number. *Progress In Computational Fluıd Dynamics*, vol.23, no.2, pp.65-86, 2023

Aydemir M. ve Arıkan, K. B. Evaluation of the Disturbance Rejection Performance of an Aerial Manipulator. *Journal of Intelligent and Robotic Systems: Theory and Applications*, vol.97, no.3-4, pp.451-469, 2020

ASELSAN, Erişim Tarihi: 22 Kasım 2022: Web adresi: https://www.aselsan.com.tr /tr/cozumlerimiz/uzay-teknolojileri/gorev-yuku-hizmetleri/gorev-yuku-hizmetleri

Chapman, B. (2018). *Global defense procurement and the F-35 joint strike fighter (1st edition)*. Springer Science+Business Media, LLC.

Çakır, H. *Dikey iniş ve kalkış yapabilen ve kanatlari döndürülebilen bir insansız hava aracının tasarımı ve analizi*. Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2020.

Daşdemir, E. *Çok amaçlı insansız hava aracı rotalama.* Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2021.

KKY 369-1 (C) PPBUS Yönergesi.

Kocamer, A. *Dikey iniş ve kalkış yapabilen sabit kanatlı bir insansız hava aracı tasarımı*. Yüksek Lisans Tezi, Gazianrep Üniversitesi, 2021.

Millî Savunma Bakanlığı, Erişim Tarihi: 12 Aralık 2022 Web Adresi: https://www. msb.gov.tr/Tedarik/icerik/tedarik-hizmetleri-genel-mudurlugu

MSB Hizmet Alımları Muayene ve Kabul İşlemleri Yönergesi.

MSB Mal Alımları Denetim, Muayene ve Kabul İşlemleri Yönergesi.

MSB Mal Alımları Kalite Güvence Hizmetleri Yönergesi.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı Türk Savunma Sanayii Ömür Devri Yönetimi Platformu Dokümanları Tanıtım Broşürü, 2022.

Salman, K. H. *Dört pervaneli insansız hava aracı için yörünge takip eden model öngörülü kontrolcü tasarımı ve uygulaması*. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2022.

Roketsan, Erişim Tarihi: 22 Kasım 2022, Web Adresi: https://www.roketsan. com.tr/tr/cozumlerimiz/hizmetlerimiz/cevresel-test-hizmetleri

Savunma Sanayii İşletmeleri Sistem Kabul Prosedürleri Kitapçıkları, (2022-2020 tarihleri arasında bazı projelerde kullanılan kitapçıklar).

TÜBİTAK Savunma Sanayii Araştırma ve Geliştirme Enstitüsü, Erişim Tarihi: 22 Kasım2022, Web Adresi: https://www.sage.tubitak.gov.tr

Türk Havacılık Uzay Sanayii, Erişim Tarihi: 22 Kasım 2022, Web Adresi: https://www .tusas.com/urunler/uzay/test-merkezi/uzay-sistemleri-entegrasyon-ve-test-merkezi.

Türk, A. *Türkiye'de insansız hava aracı teknolojilerinin olgunluk düzeyi ve yol haritası için bir inceleme*. Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2020.

Ün, K. *Bir male sınıfı insansız hava aracı kanadının genetik algoritma ile aerodinamik ve yapısal optimizasyonu*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2023.

Yazıcı, A. *MIMO(çoklu giriş çoklu çıkış) sürekli dalga radarında insansız hava aracı (İHA) sezimi ve konumlandırması.* Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2023.

13. BÖLÜM

SAVUNMA TEDARİKİNDE OFFSET UYGULAMALARI VE DIŞA BAĞIMLILIK

Bilal Özden

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Savunma Tedarik
* Karşılıklı Ticaret
* Offset
* Dışa Bağımlılık
* Dış Ticaret
* Yerli Üretim
* Ar-Ge

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Karşılıklı ticaret ve offset ifadelerini kavrayabilmeniz,
2. Ar-Ge ile dışa bağımlılık arasındaki ilişkiyi açıklayabilmeniz,
3. Dünyada ve Türkiye'de offset uygulamalarını açıklayabilmeniz,
4. Savunma tedarikinde offset uygulamalarının önemini anlayabilmeniz,
5. Yerli üretimin önemini kavrayabilmeniz,
6. 6. Offset ve teknoloji transferi hakkında bilgi sahibi olabilmeniz hedeflenmektedir.

Savunma tedarikinde offset uygulamalarının teknoloji transferi ve ödemeler dengesi üzerinde baskıyı hafifletmesi, yerli üretimin teşvik edilip Ar-Ge harcamaları ile desteklenmesi dışa bağımlılık oranını azaltacaktır. Dolayısıyla savunma politikalarında iç ve dış tehditlere karşı daha bağımsız kararlar alınarak daha serbest hareket edilebilecektir.

GÖZDEN GEÇİRME VE TARTIŞMA SORULARI

1. Savunma tedariki ile offset anlaşmaları arasındaki ilişkiyi açıklayınız.
2. Offset anlaşmalarının teknoloji transferi konusundaki önemini tartışınız.
3. Yurt içi üretimde Ar-Ge faaliyetlerinin katkısını değerlendiriniz.
4. Savunma tedarikinde dışa bağımlılığın dezavantajları nelerdir? Bu dezavantajlar nasıl ortadan kaldırılabilir? Tartışınız.
5. Türk savunma sanayiinde Ar-Ge harcamalarının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Değerlendiriniz.

Kaynakça

Altan, B. (1999). Türk Savunma Sanayisinde "Offset" Uygulamaları, Türk Sanayiciler Ve İşadamları Derneği (TÜSİAD). Yayın No. TÜSİAD-T/99-12/276-1).

Alyanak, S. (2014). AB Savunma ve Güvenlik Alımlarında İhale Usulleri ve İhale Uygulamaları. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, *13*(1), 55-74.

Balu, N. ve Norfadilah (2002). "Countertrade: The Malaysian Experience". Oil Palm Industry Economic Journal. V.2.

Barlas, M. (2007). Savunma Sanayinde Yenilik Politikalarının Bir Aracı Olarak Offset Uygulamaları, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

Bell, Jonathan (1988). The Complete Guide to Countertrade and Offset in South East Asia, China and the Far East. COI Ltd. Publications.

DPT, (Devlet Planlama Teşkilatı) 2007. Kalkınma Planı, "Savunma Sanayii Özel İhtisas Komisyon Raporu"

Eren, Özhan (2015). Savunma Tedarik Projelerinde Sapmaların Önlenmesi Maksadıyla Program Yönetimi Yaklaşımının Uygulanabilirliği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

G.Leo B.Welt, "Military Offsets", National Defense, Mart 1984, s. 77

https://turkishtimedergi.com/arge250/index.html, Erişim Tarihi: 03.04.2023.

Karabulut, A. N. (2006). Türkiye'deki Dışa Bağımlılığın Ülke Güvenliğine Olan Stratejik Etkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, *2*(03), 74-94.

Madooh, Mazen (2006). Changes in the Kuwait Offset Programme Following its Reactivation. International Offsets and Industrial Co-operation. SMi, London, March.

Mantar, Harun (2022). Offset Uygulamalarının Savunma Sanayiinin Büyüme ve Gelişimi Üzerindeki Etkisi: Türk Savunma Sanayii Üzerine Bir Değerlendirme Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

Özçay, Halil (2013). Türkiye'nin Savunma Kaynaklarının Planlanmasında ve Yönetiminde Kullanılan Tedarik Sürecinin Analizi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Pellay, S. (2003). Trade by Exchange, Devolopment Forum Business Edition.

Pilli, Göknur (1993). Dünya Siyasi Konjonktüründeki Değişimler Paralelinde Türkiye'nin Offset Uygulamalarında Yeni yaklaşımlar. T.C. Milli Savunma Bakanlığı Savunma Sanayii Müsteflarlığı Uzmanlık Tezi. Ankara.

Saraçöz, Yiğit (2018). Savunma Sanayiinin Önemi ve Savunma Harcamalarının Ülke Ekonomisine Etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

SASAD (2021), Savunma ve Havacılık Sanayii İmalatçılar Derneği, Performans Raporu. savunmasanayidergicilik.com,https://www.savunmasanayiidergilik.com/tr/HaberDerg ilik/Turbosaft-Motor-Gelistirme-Projesi-nde-Offset-Uygulamalari erişim tarihi: 03.04.2023.

Seyidoğlu, Halil (2013). Uluslararası İktisat. Güzemcan Yayınları.

SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute) The SIPRI Military Expenditure Database.

SSB (Savunma Sanayi Başkanlığı), 2020, Stratejik Plan 2019-2023.

SSM, Savunma Sanayi Müsteşarlığı, Savunma Tedarik İşlemlerinde Offset Uygulamaları Yönergesi, 2003. Ankara.

Taal, Pieter (2005). Setting Objectives for Your Offset Policy. International Offsets&Industrial Cooperation. SMI London.

TİM (Türkiye İhracatçılar Meclisi), TİM - Türkiye İhracatçılar Meclisi - İlk 1000 İhracatçı Araştırması (tim.org.tr)

turkishtimedergi.com, https://turkishtimedergi.com/arge250/index.html, Erişim Tarihi: 03.04.2023.

TÜBİTAK, Vizyon 2023 Projesi Savunma, Havacılık ve Uzay Sanayi Paneli Panel Raporu, Ankara, 2003.

U.S. Bureau of Industry and Security, Offsets in Defense Trade Tenth Report 2005.

Yazıcı, M., Temiz, D. ve Erdoğan, D. (2013). Türk Savunma Sanayinde Offset Uygulamaları. TİSK Akademi, 1, 156-177.

Yücel, İ. H. (1997). Bilim-Teknoloji Politikaları ve 21. Yüzyılın Toplumu. DPT.

14. BÖLÜM

SAVUNMA TEDARİKİNDE ENTEGRE LOJİSTİK DESTEK (ELD) VE SÜREKLİ TEDARİK VE ÖMÜR BOYU DESTEK (CALS)

Muhammed Serkan Pasinlioğlu - Memduh Begenirbaş

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Savunma Planlama
* Tedarik Yönetimi
* Tedarik Stratejisi
* Lojistik
* Tedarik Trendleri
* Sürekli Tedarik ve Ömür Boyu Destek (CALS)
* Entegre Lojistik Destek (ELD)
* Savunma Tedarik Yönetimi

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Savunma ve tedarik arasındaki ilişkiyi kavrayabilmeniz,
2. Savunma planlaması ile CALS-ELD arasındaki ilişkiyi açıklayabilmeniz,
3. ELD ve CALS kavramlarının içeriği hakkında bilgi sahibi olmanız,
4. Güncel savunma tedarik sistemleri hakkında bilgi sahibi olmanız hedeflenmektedir.

önem taşımaktadır. Ülkelerin mevcut gücünü koruması ve geleceğe yönelik stratejik hedefler belirleyebilmesi için güncel teknolojiler ışığında CALS ve ELD uygulamalarını kullanması gerekmektedir. Yapılan çalışmalarda CALS ve ELD uygulamalarında öncü olan ülkelerin söz konusu uygulamalar ile ülke savunma sistemi kapsamında gerçekleştirilen üretim unsurlarına zaman ve maliyet açısından büyük fayda sağladığı görülmektedir. Dolayısıyla ülkelerin CALS ve ELD üzerinden savunma alanındaki getirileri gelecekte çok daha fazla önem taşıyacaktır.

GÖZDEN GEÇİRME VE TARTIŞMA SORULARI

1. CALS ve ELD stratejilerinin ortaya çıkış nedenlerini tarihsel bakış açısıyla tartışınız.
2. CALS stratejisini uygulayan işletmelerin, bulunduğu ülkeye sağlayacağı doğrudan ve dolaylı faydalar neler olabilir? Açıklayınız.
3. Özel ve kamu işletmeleri için CALS hangi avantajları hedeflemektedir? Kısaca açıklayınız.
4. ELD kavramı neden bütünleşik bir yaklaşımlar süreci olarak ele alınmaktadır? ELD'nin kapsadığı bileşenler nelerdir?
5. Lojistik süreçler açısından ELD kavramının önemini lojistiğin her aşaması için değerlendiriniz.
6. Ömür devri maliyeti ve ELD arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.
7. CALS ve ELD strateji ve uygulamalarının ülkelerin savunma ve güvenliği için etkilerini tüm boyutları ile tartışınız.

Kaynakça

Arslan, S., Tokay, S. & Deran, A. (2010). Lojistik Maliyet Yönetiminde İzlenebilecek Stratejiler Ve Muhasebe Eğitiminden Beklentiler / Logıstıc Cost Management Strategıes And Expectatıons Of Accountıng Educatıon. *Muhasebe Eğitimi Sempozyumu* (s. 1-20). Antalya: Muhasebe Eğitimi Sempozyumu.

Author, S. (2020). Proceedings of the International Scientific Conference "Far East Con" (ISCFEC 2020). *Advances in Economics, Business and Management Research* (s. 1258-1268). Atlantis Press SARL.

Begenirbaş, M. (2022). *Savunma Yönetimi ve Planlaması.* Ankara: Nobel.

Fuhs, G. H. (1995). *Applications of the Continuous Acquisition and Life-cycle Support (CALS) initiative to the evolved SEASAPPROW Missile program.* California: Dudley Knox Library.

Gencer, T. C. & Durmaz, İ. K. (2019). Tedarikçi Seçiminde Entegre Lojistik Destek Yaklaşımı Ve İşletme Uygulaması: Swara-Smaa-2. *Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 828-841.

Holden, T., & Schmidt, R. (2001, Şubat). Commerce at light speed - An international comparative evaluation of CALS strategy and implementation in the USA and Japan. *Industrial Management & Data Systems*, s. 1-2.

Karadeniz, M. (2008). Bir Lojistik ve Pazarlama Yönetimi Olarak CALS (Sürekli Tedarik, Ömür Boyu Destek) Stratejisi. *Journal of Naval Science and Engineering*, 76-86.

Keskin, M. H. (2019). *Entegre Lojistik Destek.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Keşli, B. & Tuna, C. (2009). *Savunma Projelerinde Entegre Lojistik Destek Uygulamaları.* OTOKAR.

Korkmaz, G., Topcu, M. K. & Begenirbaş, M. (2021). Savunma Tedarik Stratejileri ve Trendleri. M. Polat içinde, *Lojsitik Gelecek* (s. 297-299). Nobel Yayınları.

Korkmazyürek, H. (2018). *Stratejik Savunma Yönetimi.* İstanbul: HiperYayın.

Kureichik, V., Taratukhin, V., & Kravchenko, Y. (2015). Continuous Acquisition and Life-Cycle Support (CALS) Simulation Models on the Basis of the ERP and CAD Technologies Integration. *Emerging Trends in Information Systems*, 11-19.

Mauro, P. (1999). 50 years of NATO: Codification plays a vital role. *NATO*, 1-10.

NATO. (2000). *NATO CALS Handbook.* NATO.

NATO. (2006). *NATO Handbook.* Brüksel: NATO.

Önaçan, M. B., Medeni, T. D. & Özkanlı, Ö. (2012). Elektronik Belge Yönetim Sistemi (Ebys)'Nin Faydaları Ve Kurum Bünyesinde Ebys Yapılandırmaya Yönelik Bir Yol Haritası. *Sayıştay Dergisi*, 1-26.

Özaslan, İ. H. & Eski, S. (2021). *Havacılık Sektörü Bağlamında Entegre Lojistik Destek Sisteminin Entegre Lojistik Destek Sisteminin.* Ankara: İksad Yayınevi.

Petruf, M., & Koleasar, J. (2012). Logistic Support and Computer Aided Acquisition. *Journal of Logistics Management*, 13-17.

Sheppard, J. (2011). *Review of NATO CALS Data Model v. 4.0.*

Smith, J. (1991). CALS in Europe: An Integrated Information Base. *Logistics Information Management*, 85-89.

Şenol, G. (2008). *Entegre Lojistik Yönetiminde Karar Destek Sistemleri Ve Bir Uygulama.* Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tunçbilek, Ö. F. (2021, Aralık 21). *Entegre Lojistik Destek Ve Ömür Devri Yönetiminin Türk Savunma Sanayii İçin Önemi.* Global Savunma: https://www.globalsavunma.com.tr/entegre-lojistik-destek-ve-omur-devri-yonetiminin-turk-savunma-sanayii-icin-onemi.html

USA Departman of Defence. (1994). *MIL-HDBK-59B.* USA Departman of Defence

15. BÖLÜM

SAVUNMA PROGRAMLARINDA PROJE VE RİSK YÖNETİMİ, ULUSAL GÜVENLİĞE ETKİSİ

Hakan Ömer Tunca - Atakan Atalay

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Proje Yönetimi
* Risk Yönetimi
* Savunma Programlarında Proje Yönetimi
* Savunma Programlarında Risk Yönetimi
* Proje Yaşam Döngüsü
* Risk Yönetimi Prensipleri
* Risk Yönetimi Süreçleri
* Ulusal Güvenlik

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Savunma planlamada projenin tanımını anlatabilir,
2. Projenin yaşam döngüsünü izah edebilir,
3. Proje yönetimi kavramlarını açıklayabilir,
4. Risk yönetimi prensiplerini ve süreçlerini sıralayabilir,
5. Proje yönetiminde risk değerlendirmesi yapabilir,
6. Savunma programlarında proje ve risk yönetimi ilişkisini açıklayabilir,
7. Savunma programlarında proje ve risk yönetiminin ulusal güvenliğe etkisini açıklıyor olmanız hedeflenmektedir.

Kaynakça

Alan, C. (2010). Analytic Implications of the NATO Defence Planning Process. SAS-081 Specialist Team Summary Report, NATO C3 Agency Oude Waalsdorperweg 61, 2597 AK, The Hague, The Netherlands.

Canada Department of Defense (Canada DoD): Risk, Issue, and Opportunity Management Guide for Defense Acquisition Programs. 2015.

Çevik İttifak. https://www.agilealliance.org/the-alliance/ Erişim Tarihi: 11.01.2023.

Foster, S.T. (2017). Managing Quality. Essex: Pearson.

ISO 31000: 2018. https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:31000:ed-2:v1:en. Erişim Tarihi: 08.01.2023.

ISO, In Brief. https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/store/en/PUB100007.pdf, Erişim Tarihi: 10.01.2023.

IPMA. https://www.ipma.world/about-us/ipma-international/history-of-ipma/. Erişim Tarihi: 10.01.2023.

Korkmazyürek, H. (2018). Stratejik Savunma Yönetimi Temel Kavramları ve Esasları.

Kundu, O. (2019). Risks in defence procurement: India in the 21st century. Defence and Peace Economics. DOI: 10.1080/10242694.2019.1646443.

Marsh, Defence Projects Risk Considerations-06-2015. https://www.marsh.com/content/dam/marsh/Documents/PDF/US-en/Defence%20Projects%20Risk%20Considerations-06-2015.pdf, Erişim Tarihi: 04.01.2023.

Önce, S. (2019), Proje Planlaması II, Durucasu H. (ed.) Proje Yönetimi Içinde, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Pennock, M. J. (2015). Defense acquisition: A tragedy of the commons. Systems Engineering Vol. 18, No. 4, 349-364.

Planning, Programming, Budgeting, and Execution (PPBE) Administration. (2016). Army Regulation 1–1, Unclassified, Headquarters Department of the Army Washington, DC.

PMBOK (2021). A guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK Guide) (7th ed.). Project Management Institute.

PMI Türkiye, (2009). Proje Yönetimi Bilgi Birikimi Kılavuzu (PMBOK Kılavuzu). Dördüncü Baskı. Proje Yönetimi mesleği İlkeleri Teknikleri ve Rotası Derneği (PMI TR). İstanbul.

PMI (Project Management Institute). https://www.pmi.org/, Erişim Tarihi: 10.01.2023.

PRINCE2. https://www.prince2.com/eur, Erişim Tarihi: 10.01.2023.

PPBE Process, (2017). https://acqnotes.com/acqnote/acquisitions/ppbe-map, Erişim Tarihi: 13.01.2023.

Pinto, Jeffrey K. (2016). Project Management: achieving competitive advantage (4th ed. Global ed.). Tokyo: Pearson.

Smith, J., Egglestone, G., Farr, P., Moon, T., Saunders, D., Shoubridge, P., Thalassoudis, K. ve Wallace, T. (2004). Technical risk assessment of Australian defence projects. Avutralya Savunma Bakanlığı: Savunma Sistemleri Analiz Bölümü. DSTO-TR-1656.

Suvacı E. ve Lezki Ş. (2019). Proje ve Proje Yönetimine Giriş, Bilgi Alanları, Başlatılması, Durucasu H. (ed.) Proje Yönetimi içinde, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Şıklar E. (2019), Projenin Kapatılması, Durucasu H. (ed.) Proje Yönetimi içinde, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Topçu, M. K. ve Korkmaz, G. (2021). Savunma Tedarik Projelerinde Risk Yönetimi. SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi . 31 (2). 319-356 . DOI: 10.54078/ savsad.1050484

Uysal O. (2019), Projenin Yürütülmesi, Durucasu H. (ed.) Proje Yönetimi içinde, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Uysal O. ve Önce S. (2019), Proje Planlaması I ve II, Durucasu H. (ed.) Proje Yönetimi içinde, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Wrike, https://www.wrike.com/project-management-guide/, Erişim Tarihi: 12.01.2023.

Wysocki, R.K. (2014). Effective Project Management Traditional, Agile, Extreme, Seventh Edition, Wiley, USA.

Yarman, F. (2008). Savunma Sanayi işbirliğinde neredeyiz? https://slideplayer.biz.tr/slide/2962115/, Erişim Tarihi: 13.01.2023.

16. BÖLÜM

SAVUNMA TEDARİK PROJELERİNDE TEKNOLOJİ YÖNETİMİ VE TEKNOLOJİ HAZIRLIK SEVİYESİ

Merve Asiloğulları Ayan - Serhat Çakır

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Teknoloji
* Teknoloji Yönetimi
* Tedarik
* Savunma Tedarik
* Teknoloji Hazırlık Seviyesi (THS)
* Olgunluk
* THS Kullanım Alanları
* Ar-Ge'ye Dayalı Tedarik
* Yurt İçi Ortak Üretim
* KDİS

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Savunma tedarik projeleri ve teknoloji arasındaki ilişkiyi açıklayabilmeniz,
2. Teknoloji yönetimi ile savunma projeleri arasındaki ilişkiyi değerlendirebilmeniz,
3. Teknoloji hazırlık seviyesini açıklayabilmeniz,
4. Savunma tedarik yöntemleriyle teknoloji yönetimi ilişkisini açıklayabilmeniz,
5. Teknoloji hazırlık seviyesinin kullanım alanlarını bilmeniz,
6. Teknoloji hazırlık seviyesinin avantajları ve dezavantajları hakkında bilgi sahibi olmanız hedeflenmektedir.

Kaynakça

ABD Enerji Bakanlığı. (2011). Technology Readiness Assessment Guide. ABD Enerji Bakanlığı.

Asiloğulları Ayan M., Desticioğlu Taşdemir, B. (2022) Savunma sanayi sektöründe sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir tedarik zinciri uygulamaları (14.12.2022 -16.12.2022), Yayın Yeri:*4th International Eurasian Conference on Science, Engineering and Technology* (EurasianSciEnTech 2022).

Ballica, Y. (2020). *Savunma sanayi projelerinin analitik hiyerarşi süreci yöntemi kullanılarak önceliklendirilmesi* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Bitzinger, R. A. (1999). Globalization in the post-cold war defense industry: Challenges and opportunities. *Ann R. Markusen and Sean S. Costigan (eds.), Arming the Future: A Defense Industry for the 21st Century, New York: Council on Foreign Relations Press*.

Cetindamar, D., Phaal, R., & Probert, D. (2009). Understanding technology management as a dynamic capability: A framework for technology management activities. *Technovation*, *29*(4), 237-246.

Cooper, R. G., ve Sommer, A. F. (2016). Agile-Stage-Gate: New idea-to-launch method for manufactured new products is faster, more responsive. *Industrial Marketing Management*, 59, 167-180.

Curran, R. W. (2003). Future Tactical Truck System Maximization: A Achieving Objective Force Sustainment and Distribution Requirements. Army Command And General Staff Coll Fort Leavenworth Ks.

Desticioğlu Taşdemir B., Asiloğulları Ayan M. (13.09.2022-15.09.2022), Savunma Tedarik Proje Yönetimi Bilgi Alanlarının Değerlendirilmesi, Yayın Yeri: *10. Savunma Teknolojileri Kongresi* , 2022.

Desticioğlu, B. & Ayan, M. A. (2022). Savunma Tedarik Konusunda Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. *SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi, 32*(1), 159-196.

Dicken, P. (1998). A New Geo-economy in D. Held and A. McGrew. *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate*.

Dunne, J. P. (1995). The defense industrial base. Handbook of defense economics, 1, 399-430.

Fast, W. R. (2010). A New Way to Start Acquisition Programs: DoD Instruction 5000.02 and the Weapon Systems Acquisition Reform Act of 2009. Defense Acquisition University Fort Belvoir United States.

Griliches, Z. (1980). R&D and the productivity slowdown (No. w0434). National Bureau of Economic Research.

Guay, T., & Callum, R. (2002). The transformation and future prospects of Europe's defence industry. International affairs, 78(4), 757-776.

HARRIS III, C. E. (2014). THE TRADOC DOCTRINE PUBLICATION PROGRAM. Information Management.

Haynes, P. (2015). *Managing complexity in the public services*. Routledge.

Jelinek, M., Bean, A. S., Antcliff, R., Whalen-Pedersen, E., & Cantwell, A. (2012). 21st-Century R&D. *Research-Technology Management*, *55*(1), 16-26.

Jin, J., & Zedtwitz, M. von. (2008). Technological capability development in China's mobile phone industry. *Technovation,* 28, 327-334.

Küflü, A., & Beyoğlu, B. (2010). Savunma Sanayii Müsteşarlığının Tedarik Faaliyetleri ve Hukuki Çerçeve. Dış Denetim Dergisi, Ekim-Kasım-Aralık.

Maye, D. L. (2017). Autarky or Interdependence: U.S. vs. European Security and Defense Industries in a Globalized Market. *Journal of Strategic Security*, *10*(2), 33–47. http://www.jstor.org/stable/26466841

Maylor, H. R., Turner, N. W., & Murray-Webster, R. (2013). How Hard Can It Be? Actively Managing Complexity in Technology Projects. *Research Technology Management*, *56*(4), 45–51. http://www.jstor.org/stable/43240659

NASA. (2010). Space Flight Program and Project Management Handbook.

NASA. (2017). Systems Engineering Handbook. NASA.

Neill, M., Taliaferro, A. C., Tillman, M. E., Morgan, G. D., & Hinkle, W. P. (2017). Defense Policy and Strategy. In Defense Governance and Management: Improving the Defense Management Capabilities of Foreign Defense Institutions (pp. 1–22). Institute for Defense Analyses. http://www.jstor.org/stable/resrep22899.4

NRC/National Research Council, 1987. Management of Technology: The Hidden Competitive Advantage. National Academy Press, Washington, DC.

Olechowski, A., Eppinger, S. D., & Joglekar, N. (2015, August). Technology readiness levels at 40: A study of state-of-the-art use, challenges, and opportunities. *In 2015 Portland international conference on management of engineering and technology* (PICMET) (pp. 2084-2094). IEEE.

Oudot, J. M. (2010). Performance and risks in the defense procurement sector. *Journal of Public Policy*, *30*(2), 201-218

Pascale, R., Milleman, M., & Gioja, L. (2001). *Surfing the edge of chaos: The laws of nature and the new laws of business*. Currency.

Phaal, R., Farrukh, C. J., & Probert, D. R. (2004). A framework for supporting the management of technological knowledge. *International Journal of Technology Management*, *27*(1), 1-15.

Perrino, A. C., & Tipping, J. W. (1989). Global management of technology. Research-Technology Management, 32(3), 12-19.

Procurement, D., & Policy, A. (2013). Defense federal acquisition regulation supplement (DFARS) and procedures, guidance, and information (PGI). Subpart, 215, 11.

Rush, H., Bessant, J., & Hobday, M. (2007). Assessing the technological capabilities of firms : developing a policy tool. *R&D Management 37, 37*(3), 221–236. Retrieved from https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1467-9310.2007.00471.x

Schwartz, M. (2016). Using Data to Improve Defense Acquisitions: Background, Analysis, and Questions for Congress (Vol. 44329). Congressional Research Service..

Sparrow, R. (2016). Robots and respect: Assessing the case against autonomous weapon systems. Ethics & international affairs, 30(1), 93-116.

SSB. (2015). *Savunma sanayii için teknoloji hazırlık seviyesi kılavuzu*. https://www.ssb.gov.tr/Images/Uploads/MyContents/F_20170523151923821799.pdf

Stacey, R. D. 1996. *Complexity, Creativity and Management.* San Francisco, CA: Berrett-Koehler.

Tiryaki, E. (2020). An Impact Assessment Model For Technology Development Programs. Doktora Tezi. ODTÜ.

Tishler, A., Dvir, D., Shenhar, A., & Lipovetsky, S. (1996). Identifying critical success factors in defense development projects: A multivariate analysis. Technological forecasting and social change, 51(2), 151-171.

Tomaschek, K., Olechowski, A., Eppinger, S., & Joglekar, N. (2016, July). A survey of technology readiness level users. *In INCOSE International Symposium* (Vol. 26, No. 1, pp. 2101-2117).

Topcu, M. K. (2021). Savunma tedarik proje yönetiminde entegre proje ekiplerinin kullanımına yönelik bir model önerisi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 39, 211-248.

United Nations Conference on Trade and Development. (2020). The Impact of Rapid Technological Change on Sustainable Development.

17. BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİR SAVUNMA TEDARİK STRATEJİLERİ VE TRENDLERİ

Mustafa Kemal Topcu

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Sürdürülebilirlik
* Sürdürülebilir Rekabet
* Sürdürülebilir Rekabet Avantajı
* Sürdürülebilir Savunma Tedariki
* Döngüsel Ekonomi
* Savunma Sanayi Tabanı
* Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
* Yeşil Mutabakat
* Sıfır Karbon
* Eko-tasarım

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Sürdürülebilirlik, sürdürülebilir rekabet avantajı kavramlarını açıklayabilmeniz,
2. Sürdürülebilir tedarik stratejisini açıklayabilmeniz,
3. Sürdürülebilir tedarik trendlerini açıklayabilmeniz,
4. Sürdürülebilir kalkınma amaçları ile savunma tedariki arasında ilişki kurabilmeniz,
5. Yeşil mutabakat eylem planı, iklim değişikliği gibi gelişmelerin savunma tedarik stratejilerine etkilerini açıklayabilmeniz hedeflenmektedir.

Kaynakça

ABD Savunma Bakanlığı (2004). *Establishment of the DoD Green Procurement Program (GPP)*. The Under Secretary of Defense, Pentagon, Washington, DC. https://www.wbdg .org/files/pdfs/dod_gpp_082704.pdf, Erişim Tarihi: 24.04.2023

ABD Savunma Bakanlığı (2021). *Fiscal Year 2020 Industrial Capabilities Report to Congress*. OSD A&S Industrial Policy. https://media.defense.gov/2021/Jan/14/2002565311/-1/-1/0/FY20-INDUSTRIAL-CAPABILITIES-REPORT.PDF, Erişim Tarihi: 14.02.2023

Acosta, M., Coronado, D., Ferrandiz, E., Marin, M. R. ve Moreno, P. J. (2018). Patents and dual-use technology: An empirical study of the world's largest defence companies. *Defence and Peace Economics*, 29(7), 821-839.

Amerikan Savunma Lojistik Ajansı (2014).

Avadikyan, A., Cohendet, P. ve Dupouet, O. (2005). *A study of military innovation diffusion based on two case studies*. İçinde: (Ed. P. Llerena ve M. Matt) Innovation Policy in a Knowledge-based Economy: Theory and Practice, 161-189, Berlin: Springer.

Bates, D.L. ve Kukalis, S. (1998) The Endgame in Aerospace: A Disaster Waiting to Happen? *Long Range Planning,* 31(4) 615-622.

Bennett, N. ve Lemoine, J. (2014). What VUCA Really Means for You. *Harvard Business Review*, 92(1/2), 27.

Besch, S. (2019). *The European Commission in EU Defense Industrial Policy*. Carnegie Europe. https://carnegieeurope.eu/2019/10/22/european-commission-in-eu-defense-industrial-policy-pub-80102 Erişim Tarihi: 17.02.2023.

Boutin, J. D. K. (2009). *Emerging Defense Industries: Prospects and Implications*, in The Modern Defense Industry: Political, Economic, and Technological Issues, Praeger Security International/ABC-CLIO, Santa Barbara, California, ss.227-240.

Bowcott, H., Gatto, G., Hamilton, A. ve Sullivan, E. (2021). *Decarbonizing Defense: Imperative and Opportunity*. Aerospace & Defense Practic, McKinsey&Company. McKinsey Global Publishing

Camón Luis, E. ve Celma, D. (2020). Circular economy. A review and bibliometric analysis. *Sustainability*, 12(16), 6381-6406, doi:10.3390/su12166381.

Cao, X., Xiaojun, Y. ve Lupeng, Z. (2020). Conversion of Dual-Use Technology: A Differential Game Analysis under the Civil-Military Integration. *Symmetry* 12, No. 11: 1861. https://doi.org/10.3390/sym12111861

Caret, A. B. (2011). *The Defense Industry Enters a New Era*. Undersecretary of Defense for Acquisition, Technology, and Logistics Prepared Remarks at Cowen Investment Conference, New York, NY.

Doheny, M., Nagali, V. ve Weig, F. (2012). *Agile Operations for Volatile Times*. McKinsey Quarterly.
https://www.mckinsey.com/business-functions/operations/our-insights/agileoperations-for-volatile-times, Erişim Tarihi: 01.06.2022.

Dowdall, P. (2004). Chains, networks and shifting paradigms: the UK defence industry supply system. *Defence and Peace Economics*, 15(6), 535-550.

Dowdall, P. ve Braddon, D. (1995) *Puppets or Partners: The Defence Industry Supply Chain in Perspective*. İçinde: (Ed. A. Latham ve N. Hooper) The Future of the Defence Firm: New Challenges and New Directions, edited by NATO ASI Series D Vol 79, Dordrecht: Kluwer Academic.

EMF (2013). *Towards the Circular Economy: Economic and Business Rationale for an Accelerated Transition*. https://emf.thirdlight.com/link/x8ay372a3r11-k6775n/@/preview/1 ?o, Erişim Tarihi: 05.07.2022.

Eroğluer, K. (2023). *Savunma Yönetiminde Sürdürülebilirlik*. İçinde (Ed. M. Begenirbaş ve M. K. Topcu) Savunma Yönetiminde Güncel Yaklaşımlar, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, ss. 269-310.

Fox, J. R. ve Miller, D. B. (2006). *Challenges in managing large projects*. Fort Belvoir, VA: Defense Acquisition University Press.

GAO. (2008). *Defense acquisitions: Department of Defense actions on program manager empowerment and accountability* (GAO-08-62R). Washington, DC.

Gates, S. M., Roth, E., Srinivasan, S. ve Daugherty, L. (2013). *Department of Defense acquisition workforce: Update to methods and results through FY 2011*. Washington, DC: RAND Corporation.

Franchetti, M. J. ve Bedal, K. (2008). *Lean as a Stepping Stone into Green Engineering*. Proceedings of the International Conference on Solid Waste Technology and Management, Philadelphia, s. 1398-1401.

Gaustad, G., Krystofik, M., Bustamante, M. ve Badami, K. (2018). Circular economy strategies for mitigating critical material supply issues. *Resources, Conservation and Recycling*, *135*, 24-33.

Georgiev, V. (2010). Modeling defense acquisition strategy. *Connections*, *9*(4), 53-68.

Grasso, V. B. (2008). *Defense Acquisition: Use of Lead System Integrators (LSIs) — Background, Oversight Issues, and Options for Congress*. Order Code RS22631, Congressional Research Service, Washington, DC.

Hunt, S. D. (2015). The Theoretical Foundations of Strategic Marketing and Marketing Strategy: Foundational Premises, RA Theory, Three Fundamental Strategies, and Societal Welfare, *AMS Review*, 5(3), 61-77.

İngiliz Savunma Bakanlığı (2018). *An Introduction to Environmental Management in the MOD Acquisition Process*. Issue 4, UK.

Korkmaz, G. (2023). *Savunma Sanayi için Sürdürülebilirlik Stratejileri*. İçinde (Ed. T. Oğuzhan ve Ş. Ok) Sanayi Yönetiminde Gelecek Yaklaşımları Dijitalleşme ve Yetenekler (ss. 479-510). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Korkmaz, G. ve Topcu, M. K. (2023). *Savunma Sanayi Stratejileri: Türk Savunma Sanayisi için Mavi Okyanus Stratejisi*. İçinde (Ed. M. Begenirbaş ve M. K. Topcu) Savunma Yönetiminde Güncel Yaklaşımlar, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, ss. 311-344.

Kul, A. ve Topcu, M. K. (2023). *VUCA Ortamında Sanayide Sürdürülebilirlik ve Rekabet Üstünlüğü*. İçinde: (Ed. T. Oğuzhan ve Ş. Ok) Sanayi Yönetiminde Gelecek Yaklaşımları Dijitalleşme ve Yetenekler (ss. 511-530). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Levine, P. K. (2019). *A New Approach to Building a 21st Century Defense Acquisition Workforce*. IDA Paper NS P-10620. Institute for Defense Analyses, Virginia.

Lieder, M. ve Rashid, A. (2016). Towards Circular Economy Implementation: A Comprehensive Review in Context of Manufacturing Industry. *Journal of Cleaner Production*, *115*, 36-51.

NATO (2001). *South East Europe Common Assessment Paper on Regional Security Challenges and Opportunities* (30 Mayıs 2001, son güncelleme 3 Kasım 2008). https://www. nato.int/cps/en/natohq/official_texts_18886.htm?selectedLocale=en Erişim Tarihi: 17.02.2023

Onay, A. ve Çömlek, O. (2023). *Uzay Ekosistemi ve Sivil Toplumun Rolü*. İçinde: (Ed. M.K. Topcu) Türk Uzay Ekosistemi: Kavramsal İncelemeler, Ankara, Siyasal Kitabevi, ss. 425-456.

Parkinson, S. ve Cottrell, L. (2021). *Under the Radar: the carbon footprint of Europe's military sectors. Report*, Scientists for Global Responsibility, UK.

Pearce, D. W. ve Turner, R. K. (1989). *Economics Of Natural Resources and The Environment*. Johns Hopkins University Press.

Pickering, E. (2013). Sustainable Acquisition, *Defense AT&L*, March-April, 44-46.

Rao, N.H. (2005). Environmental Management: Relevance and Implications for Management of Defence Installations for Sustainability. *Current Science*, 88(11), 1753-1758.

Schoch, C. (2021). *Rethinking climate change as a security threat*. Sustainable Development Opinion Paper. International Institute for Environment and Development, UK. https://www.iied.org/17101iied

Smaliukiene, R. (2018). Sustainability Issues in The Military: Genesis and Prospects. *Journal of Security and Sustainability Issues*, 8(1), 19-32.

Renewable Energy Policy Network (2023). *Renewables 2023 Global Status Report*. https://www.ren21.net/gsr-2023/ Erişim Tarihi: 23.04.2023

Renewable Energy Policy Network (2021). *Renewables 2022 Global Status Report*. https://www.ren21.net/gsr-2022/ Erişim Tarihi: 17.04.2023

Sachs, J. D., Lafortune, G., Kroll, C., Fuller, G. ve Woelm, F. (2022). *Sustainable Development Report 2022, From Crisis to Sustainable Development: The SDGs as Roadmap to 2030 and Beyond*. UK: Cambridge University Press.

van Schaik, L. ve Ramnath, A. (2022). *A European Green Deal for Militaries to Strengthen Europe's Defence*. Policy Brief. Planetary Security Initiative. Clingendael, Netherlands Institute of International Relations.

Sköns, E. ve Weidacher, R. (2002) *Arms production*. SIPRI Yearbook 2002. Oxford: Oxford University Press.

Tagarev, T. (2006). The Art of Shaping Defense Policy: Scope, Components, Relationships (But No Algorithms). *Connections: The Quarterly Journal*, *5*(1), 15-36.

Topcu, M. K. (2021). Savunma tedarik proje yönetiminde entegre proje ekiplerinin kullanımına yönelik bir model önerisi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, (39), 211-248. DOI: 10.17134/khosbd.913768

Topcu, M. K. ve Korkmaz, G. (2021). Savunma tedarik projelerinde risk yönetimi. *SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi*, *31*(2), 319-356.

Topcu, M. K. ve Işın, T. (2023). *Tedarik Yönetiminde Değişimler ve Tedarik Zinciri Yönetimi 5.0 Yaklaşımı*. İçinde: (Ed.T. Oğuzhan ve Ş. Ok) Sanayi Yönetiminde Gelecek Yaklaşımları Dijitalleşme ve Yetenekler (ss. 105-130). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Valeva, V. ve Ellenbeck, M. (2001). Indicators of sustainable production: framework and methodology. *Journal of Cleaner Production*. 9(6): 519-549.

Wood, R. (2015). *Three big ideas for reforming acquisition: Evidence-based propositions for transformation*. Proceedings of the Twelfth Annual Acquistion Research Symposium. Defense Acquisition University, FT Belvoir, VA.

18. BÖLÜM

GELİŞMİŞ ÜLKELERİN SAVUNMA TEDARİK SÜREÇLERİ VE TEDARİK UYGULAMALARI

Memduh Begenirbaş

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Savunma Tedariki
* Tedarik Süreci
* Program Yöneticisi
* Aşama karar yetkilisi
* Entegre (Tümleşik) Proje Ekibi
* Tedarik Program Kategorileri
* Karar Noktası (Milestone)
* Konsept Geliştirme Fazı
* MoD_DE&S
* BWB
* DGA

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Savunma tedarikinin savunma planlaması için önemini kavrayabilmeniz,
2. Savunma planlaması ile savunma tedariki arasındaki ilişkiyi açıklayabilmeniz,
3. Güçlü orduların savunma tedarik süreç ve uygulamalarını bilmeniz,
4. ABD, İngiltere, Almanya ve Fransa savunma tedarik süreçlerinin ortak ve farklı yönlerini görebilmeniz,
5. Gelişmiş orduların tedarik süreç ve aşamalarını anlayabilmeniz,
6. Türkiye'de uygulanan savunma tedarik süreci ve uygulamaları ile gelişmiş ülkelerin savunma tedarik süreç ve uygulamalarını karşılaştırabilmeniz hedeflenmektedir.

lar görülse de projeler konsept belirleme ve proje tanımlama, geliştirme ve tasarım, üretim, kullanım ve elden çıkarma aşamalarından oluşmaktadır. Tedarik sistemi birbiriyle etkileşen üç temel unsurdan meydana gelmektedir: Bunlar; organizasyonel birimler, bunları birbirine bağlayan süreç ve prosedürler ile genel yönlendirme sağlayan mevzuat ve politikalardır.

Son yıllarda özellikle tehdit tabanlı ihtiyaç planlamasından yetenek tabanlı ihtiyaç planlamasına bir geçiş vardır. Her bir kuvvetin ihtiyacına göre müşterek harekâta yönelik ihtiyaçlar öncelik kazanmaktadır. İhtiyaçların müşterek kanallar tarafından ulusal düzeyde ortaya konulan dokümanlar çerçevesinde doğrulanması ve bu ihtiyaçların onaylanması hâlinde tedarik süreçleri başlamaktadır. İhtiyaçları karşılayacak çözüm seçeneklerinde ömür devri maliyetleri dikkate alınmaktadır. Aynı zamanda maliyet/etkinlik analizlerine de önem verilmektedir.

GÖZDEN GEÇİRME VE TARTIŞMA SORULARI

1. Savunma planlaması ile savunma tedariki arasındaki ilişkiyi ve her iki kavramın önemini anlatınız.
2. Savunma tedariki süreç ve uygulamalarında dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir? Tartışınız.
3. Bölümde ele alınan ülke savunma tedarik süreç ve uygulamalarının avantaj ve dezavantajlarını karşılaştırınız.
4. Belirsizlik ve kaynak kısıtları ülkelerin savunma tedarik süreç, yöntem ve uygulamalarına nasıl etki eder? Değerlendiriniz.
5. Bölümde ele alınan ülke savunma tedariki yöntemleri hakkında bilgi veriniz. Size göre ele alınan ülkelerin savunma tedarik süreçlerinden yola çıkarak temel unsurları belirterek bir savunma tedarik süreci modelleyiniz.
6. Bölümde ele alınan ülke savunma tedariki yöntem ve uygulamalarındaki ortak noktalar nelerdir? Tartışınız.

Kaynakça

Begenirbaş, M. (2022). Savunma Yönetimi ve Planlaması. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Begenirbaş, M. ve Gürsoy, A. (2020). Savunmada Teknoloji ve Yenilik,Strateji ve Güvenlik Alanında Temel ve Güncel Yaklaşımlar. Nobel Yayın Dağıtım.

DAU_Defense Acquisitin University. (2020). Acquisition Category (ACAT), https://www.dau.edu/acquipedia/pages/ArticleContent.aspx?itemid=313, Erişim Tarihi: 20.12.2022.

DAU_Defense Acquisitin University. (2022). About DAU_ Defence Acquisition University, https://www.dau.edu/about, Erişim Tarihi: 26.12.2022.

GFP_Global Fire Power (2022). 2022 Military Strength Ranking, https://www.globalfirepower.com/countries-listing.ph, Erişim Tarihi: 20.12.2022.

DGA, 2022. Preparing for the future, https://www.defense.gouv.fr/dga/nos-missions/preparer-futur, Erişim Tarihi: 29.12.2022

DGA, 2023. The forces of the DGA, https://www.defense.gouv.fr/dga/forces-dga, Erişim Tarihi:02.01.2023.

DGAP_ German Council on Foreign Relations. (2021). Germany and Defense: The Next Five Years, https://dgap.org/en/research/publications/germany-and-defense, Erişim Tarihi: 29.12.2022.

DoD_Department of Defense. DoD Directive 5000.01. (2003). The Defense Acquisition System.

DoD_Department of Defense. DoD Directive 5000.01. (2020). The Defense Acquisition System.

DoD_Department of Defense. DoD Regulation 5000.2-R. (2020). Mandatory Procedures for Major Defense Acquisition Programs and Major Automated Information Systems.

GSA_General Services Administration. (2022). Federal Acquisition Regulation (FAR), https://www.gsa.gov/policy-regulations/regulations/federal-acquisition-regulation-far, Erişim Tarihi: 27.12.2022.

Kapstein, E.B. (2009). Smart Defense Acquisition:: Learning from French Procurement Reform, Center for a New American Security, http://www.jstor.com/stable/resrep06171, Erişim Tarihi: 21.12.2002.

Karasakal, O. (2000). Savunma Tedarik Sistemleri Üzerine Bir İnceleme", Savunma Sanayii Sempozyumu 2000: Türk Savunma Sanayii'nin Dünü, Bugünü, Yarını, Ankara, 74-91.

Korkmaz, G., Topçu, M.K. ve Begenirbaş, M. (2021). "Savunma Tedarik Stratejileri ve Trendler", Lojistik Gelecek, (Editörler: M. Polat ve A. Yurttaş), Nobel Yayın Dağıtım, 292-329.

MoD Procurement Agency. (2015). Smart Acquisition Program, https://uk.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/16/2015/08/odc_london_uk_smart_acquisition_program.pdf, Erişim Tarihi: 29.12.2022.

MoD_DE&S. (2022). Defence Equipment and Support_Who We Are?, https://des.mod.uk/who-we-are/, Erişim Tarihi:28.12.2022.

Öz, M. (2019). Lojistik Faaliyetlerde Dış Kaynak Kullanımı ve Pazarlama Tabanlı Yetenekler Üzerine Etkisi, 1. Baskı, Konya: Eğitim Yayınevi.

Procurement Handbook. (2017). Mississippi Department of Information TechnologyServices,https://www.its.ms.gov/sites/default/files/ ProcurementPDFs/ISS%20Procurement%20Manual.pdf, Erişim Tarihi: 26.12.2022.

Reimer, D.J. (1999). Force Development RequirementsDetermination, Virginia. Baban, N. (2004). Elements of Force Planning within the Air Force . The Regional Center of Defence Resources Management .

The Acquisition Handbook. (2002). A Guide to Smart Procurement, Edition 4, London: Ministry of Defence of the United Kingdom.

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) (1998). Savunma Sanayii ve Tedarik: Ülkemizin Bilim ve Teknoloji Yeteneğinin Yükseltilmesini Esas Alan Bir Yaklaşım.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) (2002). Türk Savunma Sanayii'nin Ana Sorunları ve Bu Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri, Ankara, Doğuşum Matbaası.

Yavuz, S. (2013), Savunma Tedarik Projelerinin Belirlenmesi İçin Bir Metodoloji: A Projesi Uygulaması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ziylan, A. (1999). Savunma Sanayii Üzerine, Ankara.

19. BÖLÜM

SAVUNMADA ULUSAL TEDARİK STRATEJİSİ VE TEDARİKTE KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Niyazi Gümüş

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Ulusal Tedarik Stratejisi
* Yerli Şirket
* Tedarikte Karşılaşılan Güçlükler
* İhtiyaçların Tespiti
* Kaynak Planlaması
* Tedarik Ürünlerinin Analizi
* Ar-Ge'nin Önemi
* TSK Tedarik Mevzuatı
* Yabancı Şirketler

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Savunma sanayiinde dışa bağımlılığın sakıncalarını kavrayabilmeniz,
2. Savunma sanayisinin ülke için önemini kavrayabilmeniz,
3. Savunma sanayisinin karar sürecini kavrayabilmeniz,
4. Ulusal tedarik sürecinde karşılaşılan güçlükleri anlayabilmeniz,
5. Güçlükleri aşabilmek için neler yapılması gerektiği hakkında bilgi sahibi olmanız,
6. Savunma sanayisinin millî olmasının önemin kavrayabilmeniz hedeflenmektedir.

hareket edebilme olasılığı göz ardı edilmemelidir. Bu durumun da ülke savunmasında gerekli olan teçhizatın tedarikinde aksamalara yol açabileceği düşünülmelidir. Ayrıca mevzuatta tedarik sürecini daha da kolaylaştıracak adımların atılmasında yarar görülmektedir. Süreci hızlandıracak, şeffaflığı artırıcı, ülke menfaatlerini gözeten, kaynakların daha verimli kullanılmasına katkı sağlayacak yasal düzenlemelere gidilmelidir.

GÖZDEN GEÇİRME VE TARTIŞMA SORULARI

1. Ulusal tedarik stratejisinin önemi nedir? Tartışınız.
2. Savunma sanayiinde dışa bağımlılığın etkileri nelerdir?
3. Savunma sanayiinde Ar-Ge faaliyetlerinin önemini anlatınız.
4. Ulusal tedarik stratejisinde karşılaşılan güçlükler nelerdir?
5. İhtiyaçların doğru tespiti ve kaynak planlamasının yararları nelerdir? Açıklayınız.

Kaynakça

Alnıak, M. O. (2006), Savunma Endüstrilerinde Teknolojik Gelişim Stratejileri, *Türkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) Stratejik Rapor No: 13,* İstanbul: Tasam Yayınları.

Aşcı, B. (2019), Ulusal İstihdam Stratejisi Kapsamında Eğitim İstihdam İlişkisinin Güçlendirilmesi: Savunma Sanayi Örneği, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 21(2), s. 219-237

Aydın, Y., Eren, T. (2018), Savunma Sanayiinde Stratejik Ürün İçin Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri İle Tedarikçi Seçimi, *Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi,* 7(1), s. 129-148.

Begenirbaş, M. (2020), *Savunma Tedarik Stratejileri Ders Notları*.

Canlı, A. K., Aplak, H. S. (2016), Belirsizlik İçeren Tedarik Zinciri Yönetimi Karar Süreçlerinde Savunma Sektörüne Yönelik Bir Uygulama, *Güvenlik Stratejileri Dergisi,* 12(24), s. 71-108.

Cumhurbaşkanlığı (2021), https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4734.pdf, 30.12.2022 tarihinde internet adresinden erişildi.

Çıkmak, S., Üstündağ, A., Ungan, M. C. (2020), Savunma Sanayiindeki Bir İşletmede Tedarik Zinciri Risk Azaltma Stratejilerinin Bulanık DAMATEL Yöntemiyle Analizi, *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi,* 8(3), s. 2005-2028.

Dinçer, A. P. (2015), Savunma Tedariğinde Karşılaşılan Sorunların Analizi ve Tedarik Sürecinin İyileştirilmesine Yönelik- TSKGV Şirketleri Örnekleri, Yayınlanmamış Yüksel Lisans Tezi, T. C. Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Savunma Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara.

DPT (2007), *Dokuzuncu Kalkınma Planı Savunma Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara.

Işık, A. D., Düzyol, H. S., Eldem, F. T., Karagöl, Ü., Maranezli, S. (2000), Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Makine İmalat Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara.

İstikbal, D. (2022), *Türk Savunma Sanayii Modeli ve Teknolojik Dönüşüm, SETA Rapor*, 1. Baskı, İstanbul: SETA Yayınları.

Kayan, A. (2017), *Savunma Sanayiinin Gelişimi ve Savunma Harcamalarının Ekonomik Büyüme İle İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

Korkmaz, G., Topçu, M. K. (2019), Savunma Alımlarının Ülke Kalkınmasına Etkisi ve Rolü, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(2), s. 309-327.

Korkmaz, G., Topcu, M. K., Begenirbaş, M. (2021), *Savunma Tedarik Stratejileri ve Trendler*, Lojistik Gelecek, Editörler: Mustafa Polat, Aziz Yurttaş, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Mevlütoğlu, A. (2016), *Türkiye'nin Savunma Reformu, Tespit ve Öneriler*, SETA.

Mevlütoğlu, A. (2020), *Türk Savunma Sanayiinin Dönüşümü*, 25.05.2023 tarihinde https://www.perspektif.online/turk-savunma-sanayiinin-donusumu/ internet adresinden erişildi.

MSB, 30.12.2022 tarihinde https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/S%C4%B0A%20%C4%B0%C5%9F%20Ak%C4%B1%C5%9F%20%C5%9Eemas%C4%B1.pdf, internet adresinden erişildi.

Müslüm, S., Topcu, M. K., Mala, M. (2010), Savunma Tedarikinde Güncel Yaklaşımlar: Evrimsel Tedarik Stratejisi ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme, 9(2), s. 91-115.

Özlü, H. (2006), *II. Dünya Savaşından Günümüze Türkiye'de Savunma Sanayiinin Gelişimi /1939-1990),* Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

Resmî Gazete (2021), Sayı: 31579, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.4416.pdf, 31.12.2022 tarihinde internet adresinden erişildi.

Resmî Gazete (2018), Sayı 30474, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180710-1.pdf, 31.05.2023 tarihinde internet adresinden erişildi.

Resmî Gazete (2002), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/01/20020122.htm 30.12.2022 tarihinde internet adresinden erişildi.

SaSaD (2021), SaSaD Savunma ve Havacılık Sanayii İmalatçılar Derneği 2021 Yılı Performans Raporu, https://www.sasad.org.tr/uploaded/Sasad-Performans-Raporu-2021.pdf, 15.12.2022 tarihinde internet adresinden erişildi.

Savunma Teknolojileri Mühendislik ve Ticaret A.Ş.(STM), (2021), *Türk Savunma Sanayiinin Yükselişi ve Ambargolar*, Editör, M. Under, İstanbul: STM Teknolojik Düşünce Merkezi Yayınları.

Solmaz, H. (2004), *Türk Savunma Sanayii Proje Yönetiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

Şehitoğlu, Y., Kurt, E. (2021), *Türk Savunma Sanayii Tarihi (1834-2020) Dönemler ve Aktörler,* Editör: A. B. Paksoy, İstanbul: Ötüken Yayınları

Topcu, M. K., Korkmaz, G. (2021), Savunma Tedarik Projelerinde Risk Yönetimi, *SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi*, 31(2), s. 319-356.

Turanlı, H. (2018), Yabancı Sermayeli Türk Şirketlerinin Taşınmaz Mülkiyeti ve Sınırlı Aynî hak Edinimi, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi (YBHD),* 2018/2, s. 175-212.

T. C. Maliye Bakanlığı (2010), *Strateji Geliştirme Başkanlığı Kamu Alımları İhale Süreci*, Yayın No: 2010/402, Ankara.

Yavuzyılmaz, Ö. (2014), *Türk Savunma Sanayiinde Teknoloji Tedarik Stratejilerini Belirlemeye Yönelik Bir Model Önerisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Yıldız, G. (2022), *Osmanlı'dan Cumhuriyete Türkiye'de Yerli Üretim ve Milli Teknoloji Geliştirme Hamleleri (1860-1960),* Milli Teknoloji Hamlesi, Editörler: M. F. Kacır, M. Şeker, M. Doğrul, Ankara: TÜBA Yayınları.

Ziylan, A. (1999), *Savunma Sanayii Üzerine*, Ankara

OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİ

Editörler:
Prof. Dr. Behice Erci - Doç. Dr. Ümmühan Aktürk

nobel

OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİ

Editörler: Prof. Dr. Behice Erci - Doç. Dr. Ümmühan Aktürk

Yayın No.: 4868
Sağlık Bilimleri No.: 211
ISBN: 978-625-397-322-3
E-ISBN: 978-625-397-323-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Erci, Behice., Aktürk, Ümmühan.
Okul Sağlığı Hemşireliği / Editör: Behice Erci - Ümmühan Aktürk
1. Basım, XVIII + 818 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-322-3
E-ISBN: 978-625-397-323-0
1. Okul Sağlığı 2. Okul Sağlığı Hemşireliği 3. Okul Çocukları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **İİİ**

ÖN SÖZ ..... **XVİİ**

KISIM 1
OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİNE GİRİŞ

OKUL HEMŞİRELİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ **3**
Ümmühan Aktürk

OKUL HEMŞİRELİĞİ KAVRAMLARI VE ROLÜ **17**
Burcu Çakı Döner - Zeynep Güngörmüş

OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİNDE KULLANILAN MODELLER **27**
Filiz Taş

OKULA GİRİŞ MUAYENESİ VE TARAMALAR **43**
Ümmühan Aktürk - Harun Yenigün -Zarife Ekici Gök

OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİNİN YASAL YÖNÜ **61**
Fatma Er

KISIM 2
OKULLARDA SAĞLIĞI GELİŞTİRME/HASTALIK ÖNLEME/OKULLARDA AKUT BAKIM

BÜYÜME VE GELİŞME: OKUL ÖNCESİNDEN ERGENLİĞE **69**
Fatoş Uncu

OKUL ÇAĞI ÇOCUKLARDA SAĞLIĞI GELİŞTİRME **77**
Fatoş Uncu

OKULLARDA HASTALIK ÖNLEME **93**
Özge Öz Yıldırım - Dilek Çelik Eren - Mehmet Korkmaz - İlknur Aydın Avci

YAYGIN SAĞLIK ŞİKÂYETLERİ OLAN ÖĞRENCİLER 109
Gülpınar Aslan

OKUL ÇAĞINDA SKOLYOZ 119
Semra Aktürk

OKUL ÇOCUKLARINDA CİLT BOZUKLUKLARI 129
Nihal Altınışık

OKUL ÇOCUKLARINDA BESLENME 139
Nihan Türkoğlu

OKUL ÇOCUKLARINDA AĞIZ VE DİŞ SAĞLIĞI 151
Ayşe Eminoğlu - Zeynep Güngörmüş

OKUL ÇOCUKLARINDA BAĞIŞIKLAMA..... 167
Semiha Dertli - Ulviye Günay

KISIM 3
ÖZEL SAĞLIK İHTİYAÇLARI OLAN ÖĞRENCİLER

KRONİK HASTALIĞI OLAN ÖĞRENCİLERE YAKLAŞIM 175
Şirin Çelikkanat

OKUL SAĞLIĞI KAPSAMINDA ALERJİSİ OLAN ÖĞRENCİLER 185
Ercan Yılmaz

KRONİK SOLUNUM RAHATSIZLIĞI OLAN ÖĞRENCİLER: ASTIM 193
Hatice Pekince

KRONİK SOLUNUM RAHATSIZLIĞI OLAN ÖĞRENCİLER: KİSTİK FİBROZİS..... 207
Hatice Pekince

DİKKAT EKSİKLİĞİ VE HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞU (DEHB) 215
Neslihan Avar Vayvay - Ayşegül Keskinkılıç

ÖZEL ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ OLAN ÖĞRENCİLER 229
Kadriye Özyazıcı - Oğuz Emre

DİYABETLİ ÖĞRENCİLER 243
Seyhan Çıtlık Sarıtaş - Seher Çevik Aktura

OBEZİTE 259
Ebru Gül

BAYILMA NÖBETLERİ VE EPİLEPSİSİ OLAN ÖĞRENCİLER 273
Yahya Akalın

TIBBİ ALET KULLANAN ÖĞRENCİLER..... 291
Müjde Kerkez - Behice Erci

OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRESİ VE TEKNOLOJİ KULLANIMI 309
Şirin Çelikkanat

KISIM 4
OKUL ÇOCUKLARINDA KAZA VE YARALANMA, İLKYARDIM

OKULLARDA SIK GÖRÜLEN KAZA VE YARALANMALAR 321
Serdar Sarıtaş - Bilsev Demir

OKULDA SPOR YARALANMALARI..... 333
Raikan Büyükavcı

OKUL HEMŞİRESİNİN KAZA YARALANMALARDA ROLÜ VE İLKYARDIM 341
Serdar Sarıtaş - Bilsev Demir

KISIM 5
OKUL ÇOCUKLARINDA RUH SAĞLIĞI SORUNLARINDA OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİ

İSTİSMAR VE İHMAL 351
Abdurrezzak Gültekin - Funda Kavak Budak

OKUL ÇOCUKLARINDA YEME BOZUKLUKLARI 361
Fatma Melike Erkan - Funda Kavak Budak

İNTİHAR 371
Arzu Koçak Uyaroğlu

OKUL ÇOCUKLARINDA ZORBALIK, ŞİDDET VE TACİZ 383
Gülçin Nacar - Fatma Keskin Töre

OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRESİNİN RUHSAL SORUNLARDA ROLÜ VE YAKLAŞIMI 393
Betül Aktaş

OKUL ÇOCUKLARINDA SİBER ZORBALIK 403
Oya Sevcan Orak - Elif Güzide Emirza

OKUL ÇOCUKLARINDA SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI 419
Figen Çavuşoğlu - Mesiya Aydın

OKUL ÇOCUKLARINDA MADDE KULLANIM BOZUKLUĞU 431
Abdullah Sarman - Emine Yılmaz

KISIM 6
OKULLARDA BULAŞICI HASTALIKLAR VE SALGINLAR

SALGIN, ENDEMİ, PANDEMİ 445
Mehmet Kaplan

OKULDA GÖRÜLEN BULAŞICI HASTALIKLAR 455
Ebru Gül

OKULLARDA BULAŞICI HASTALIKLARDAN KORUNMA 471
Mehmet Kaplan

OKUL HEMŞİRESİNİN BULAŞICI HASTALIKLARDA ROLÜ 485
Ebru Gül

KISIM 7
OKUL TOPLUMUNU TANIMA

OKUL ÇOCUĞUNU TANIMA 495
Müjde Kerkez - Behice Erci

ADÖLESANI TANIMA 507
Ayşe Berivan Savcı Bakan

OKUL ÇOCUĞUNUN AİLESİNİ TANIMA **519**
Sebahat Kuşlu - Zeynep Güngörmüş

OKUL ÇALIŞANLARINDA SAĞLIĞI GELİŞTİRME **529**
Dilek Kılıç - Ayla Hendekci

OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRESİNİN AİLE VE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİYLE İŞ BİRLİĞİ **545**
Emine Baş

KISIM 8
OKULDA DEZAVANTAJLI GRUPLARDA OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİ

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLAR **557**
Mehmet Emin Şanlı

SOKAKTA YAŞAYAN ÇOCUKLAR VE OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİ **573**
Emine Karacan - Zeynep Güngörmüş

OKUL ÇOCUKLARINDA CİNSEL SAĞLIK **587**
Sermin Timur Taşhan - Seda Hazar

GÖÇMEN ÇOCUK **595**
Esra Yıldız

ÇALIŞAN ÇOCUKLAR **609**
Ayşe Çevirme

OKUL TOPLUMUNDAKİ HASSAS-İNCİNEBİLİR-DEZAVANTAJLI GRUPLARA YÖNELİK KORUMA DÜZEYLERİNE GÖRE HEMŞİRELİK GİRİŞİMLERİ **625**
Gülbu Tanrıverdi - Melike Yalçın Gürsoy

KISIM 9
OKUL ÇEVRESİ VE GÜVENLİĞİ

OKUL ÇEVRESİNİN GÜVENLİĞİ VE SAĞLIĞI **663**
Derya Adıbelli - Bahar Kefeli Çol

OKUL ÇALIŞANI İÇİN SAĞLIĞIN GELİŞTİRİLMESİ VE SAĞLIK HİZMETLERİ **683**
Melike Bayrak - Zeynep Güngörmüş

KISIM 10
OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİNDE AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ

OKULLARDA AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ 695
Sonay Bilgin

AFET SIRASI-OKULLARDA AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ 705
Hasret Yalçınöz Baysal

AFET SONRASI 715
Nur Özlem Kılınç

OKUL SAĞLIĞINDA KRİZ YÖNETİMİ 725
Esin Sapçı - Zeynep Güngörmüş

KISIM 11
BAZI YAKINMALARDA OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİ YAKLAŞIMI

OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİNDE BAŞ AĞRISI YAKLAŞIMI 743
Filiz Taş

ÇOCUKLARDA GÖĞÜS AĞRISI 753
Sinan Aslan

OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİNDE KARIN AĞRISI YAKLAŞIMI 761
Filiz Taş

KUSMA 769
Hakime Aslan

KISIM 12
OKUL SAĞLIĞI HİZMETLERİNDE KANITA DAYALI UYGULAMALAR

OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİNDE ARAŞTIRMA VE KANITA DAYALI UYGULAMA 787
Melike Yalçın Gürsoy - Gülbu Tanrıverdi

OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİNDE KANIT ÜRETME SÜRECİ 807
Emine Ergin

BÖLÜM 1

OKUL HEMŞİRELİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Ümmühan Aktürk

Dünya tarihinde okul sağlığı hemşireliğinin başlangıcına bakıldığında bu alana gereksinimin 19. Yüzyılda başlamıştır. Okul hemşireliği gelişmeleri incelendiğinde halk sağlığı hemşireliğindeki gelişmelerle yakından ilişkili olduğu ve halk sağlığı hemşireliğinin bir dalı olarak ortaya çıktığı görülmektedir. İlk okul sağlığı hemşirelerinin halk sağlığı hemşireleridir. Bu hemşireler okul taramaları ve ev ziyaretleriyle öğrencilerin sağlık sorunlarının saptanması ve sağlıklarının korunma ve geliştirilmesinde başarılı çalışmalara imza atmışlardır. Dünyada okul sağlığı hemşireliğinin başlangıcında İngiltere ve Fransa'nın baş rol oynadıkları bunu Amerika'nın takip ettiği görülmektedir.

► Fransa'da Okul Sağlığı Hemşireliği

Fransa dünyada okul sağlığı hizmetlerini resmi anlamda ilk başlatan ülkedir. Fransa 1793 yılında okullarda sağlığa yönelik tarama ve denetimlerin yapılması onaylamış olsa da bu denetimlere başlanması yaklaşık 40 yılı aşan bir süreyi almıştır. Fransız hükûmeti 1837 yılında yayınlanan Kraliyet yönetmeliği ile öğrencilerin sağlık taramalarının yapılması ve güvenli, temiz okul çevrelerinin oluşturulması amaçlamıştır. Bu yıllarda Fransa da yapılan yasal düzenlemelerle okullardaki sağlığa zararlı olabilecek çevrenin oluşmasının önlenmesi, temizlik önlemlerinin artırılması ve okulda sağlığı geliştirici hemşirelik uygulamalarına ilişkin çeşitli çalışmalar başlatmıştır. Fransa'da 1950'li yıllarda bütün köy ve şehir okullarındaki sağlık hizmetleri öğrencilere rutin sağlık taramaları, bağışıklama faaliyetleri ve yaz okul kamplarında verilmiştir. Fransa'da 1976'dan bu yana anaokulundan lise sonuna kadar her okul düzeyine uygun olarak sağlık eğitimleri de verilmektedir.

► Fransa'da 21. Yüzyılda Okul Hemşireliği Uygulamaları

Fransa'da, hemşireler 2009 yılından itibariyle, diğer Avrupa ülkeleriyle uyumlu eğitim standartlarının sağlanması amacıyla hemşirelik eğitiminde lisans derecesi alınması

▶ Kaynaklar

1. Wright J. Public health in history - Public health reform and the emergence of school nursing. British Journal of School Nursing. 2011;6(6):304-5.
2. Dock LL. A history of nursing; the evolution of nursing systems from the earliest times to the foundation of the first English and American training schools for nurses. 1912. Erişim: https://archive.org/stream/historyofnursing03nutt/historyofnursing03nutt_djvu.txt
3. Maurer FA, Smith CM. Community / Public health nursing practice health for families and Populations. 5th ed. Elsevier; 2013.
4. Özcan C, Kılınç S, Gülmez H. Türkiye'de okul sağlığı ve yasal durum. Ankara Medical Journal.2013;13(2):71-81. Erişim: http://www. ankaramedicaljournal.com/download/article-file/19706
5. Wold SJ. School health services: History and trends. In: Schwab NC, Gelfman MHB, editors. Legal issues in school health services. Sunrise River Press; 2005.
6. Zaiger DS. School nursing services: The early years. The Journal of School Nursing. 2000;16(1):11-9.
7. Ska M. A public health nursing service in France. Am J Nurs. 1955;55(9):1084-6. Erişim: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/13248889/
8. Vilian C. In France, school health education. Hygie. 1984;3(4):26-8. Erişim: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/6510919
9. OECD. Health workforce policies in OECD countries: Right jobs, right skills, right places. Paris; 2016. Erişim: http://www.oecd.org/ publications/health-workforce-policies-in-oecd-countries 9789264239517-en.html
10. Dariel OPD, Waelli M, Ricketts TC. France's transition to academic nursing: The theory-practice gap. Journal of Nursing Education and Practice. 2014;4(10):88-100.
11. IAPN. Advanced practice nursing in France. 2014. Erişim: https://internationalapn.org/2014/06/29/france/
12. Nay O, Béjean S, Benamouzig D, Bergeron H, Castel P, Ventelou B. Achieving universal health coverage in France: Policy reforms and the challenge of inequalities. The Lancet. 2016;387(10034):2236-49.
13. NIH. Health education for young people approaches and methods. 2001. Erişim: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK7118/
14. The guidelines of the Health Act [internet]. Gouvernement.fr. 2014. Erişim: http://www.gouvernement.fr/en/the-guidelines-of-thehealth-act
15. Eve S, Pham AD, Blaizot X, Turck M, Raginel T. Human papillomaviruses vaccination: Parental awareness and acceptance of the vaccine for children in Lower Normandy schools and informative campaign during the 2015-2016 school year. Rev Epidemiol Sante Publique. 2017;65(4):255-63. Erişim: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/ pubmed/28410863
16. WHO. School policy framework implementation of the who global strategy on diet, phisical activity and health. Switzerland; 2008. Erişim: http://www.who.int/dietphysicalactivity/SPF-en-2008. pdf
17. Thornbory G. Public health nursing: A textbook for health visitors, school nurses and occupational health nurses. Smith M, Sherwin S, editors. John Wiley & Sons; 2013.
18. Gardner PA. A brief history of the rise and fall of the School Medical Service in England. Public Health. 2008;122(3):261-7. Erişim: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17959209
19. Dock LL. A History of nursing from the earlist times to the present day with special reference to the work of the past thirty years. American Journal of Psychiatry. 1913;70(1):275-6. doi: 10.1176/ajp.70.1.275.
20. Wilson MM. The educational value of the school nurses' work. Journal of the Royal Sanitary Institute. 1932; 53:225-31.
21. Sherwin S, Smith M. School nursing and school health practice. In: Thornbory G, editor. Public health nursing: A textbook for health visitors, school nurses and occupational health nurses. 1st ed. John Wiley & Sons; 2013.

22. Madge N, Franklin A. Needs and provision: Change, Challenge and School Nursing. London: Jessica Kingsley 325 Publishers; 2003. p. 9- 20.
23. National Children's Bureau. Nursing in schools: How school nurses support pupils with long-term health conditions. 2016. Erişim: https://www.ncb.org.uk/sites/default/files/uploads/documents/ Research_reports/Nursing%20in%20Schools%20-%20Final.pdf
24. Wolfe I, Sigfrid L, Chanchlani N, Lenton S. Child health systems in the United Kingdom (England). J Pediatr. 2016;177(Suppl.):S217-S42. Erişim: http://www.jpeds.com/article/S0022-3476(16)30164-0/pdf
25. Maximising the school nursing team contribution to the public health of schoolaged children [internet]. GOV.UK. 2014. Erişim: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/303769/Service_specifications.pdf
26. Campbell S. Is school nursing dnr?. Community Practitioner. 2018;91(1):30-4. Erişim: https://search.proquest.com/ docview/1994847465
27. Passarelli C. School nursing: Trends for the future. The Journal of School Health. 1994;64(4):141-9.
28. San Diego County Office of Education. A brief history of school nursing. 2013. Erişim: http://www.sdcoe.net/student-services/studentsupport/Documents/Nursing/school-nursing-history.pdf
29. Houlahan B. Origins of school nursing. The Journal of School Nursing. 2017;19(9):1-8. doi: 10.1177/1059840517735874.
30. Apple R D. School health is community health: School nursing in the early twentieth century in the USA. *History of Education Review*. 2017.
31. Broussard, L. (2004), School nursing: not just band-aids any more!", Journal for Specialists in Pediatric Nursing, 2004; 9:77-83.
32. Maughan E, Mangena A.S. "The 2013 NASN school nurse survey", NASN School Nurse, 2014; 29:76-83.
33. Maughan E, Bob, N, Butler S, Schantz, S, Schoessler S. Framework for 21st century school nursing practice", NASN School Nurse, 2016; 3: 218-231.
34. Gottfried M.A. Quantifying the consequences of missing school: linking school nurses to student absences to standardized achievements, Teachers College Record, 2013; 115: 1-30
35. Shuler P.A. "Evaluating student services provided by school-based health center: applying the Shuler nurse practitioner practice model", Journal of School Health, 2000;70:348-352.
36. Wang, L.Y., Vernon-Smiley, M., Gapinski, M.A., Desisto, M., Maughan, E. and Sheetz, A. (2014), "Cost-benefit study of school nursing services", JAMA Pediatrics, Vol. 168, pp. 642-648.
37. Beck, M. (2015), "Madison school district eyes 'full service' schools to serve community needs", Wisconsin State Journal, April 24, available at: http://host.madison.com/wsj/news/local/ education/local_schools/madison-school-district-eyes-full-service-schools-to-serve-community/ article_a6c406af-2840-533c-bd05-df703e03cddb.html
38. Lineberry M.J. Ickes M.J. The role and impact of nurses in American elementary schools: a systematic review of the research, Journal of School Nursing, 2015;31: 22-33.
39. Baisch MJ, Lundeen SP, Murphy M.K. "Evidence-based research on the value of school nurses in an urban school system", Journal of School Health, 2011; 81:74-80.
40. Superville D.R, Blad, E. "Pupil's death renews calls for school nurses, Education Week,2014; 33: 7.
41. Lee T. Another Philadelphia student dies at a public school with no nurse", 20114. www.msnbc.com/msnbc/another-student-dies-school-no-nurse
42. Yıldız E. Okul sağlığı hemşireliği. In: Erci B, editör. Halk sağlığı hemşireliği. 2nd ed. Elâzığ: Nobel Tıp; 2016; 112-21.
43. MEB. Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okul pansiyonları yönetmeliği. 1983. Erişim: http://www.mevzuat.gov.tr/ MevzuatMetin/3.5.836950.pdf
44. MEB. Millî Eğitim Bakanlığı ortaöğretim kurumları yönetmeliği. 2013. Erişim: https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_ dosyalar/2016_11/03111224_ooky.pdf

45. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu. Okulda sağlığın korunması ve geliştirilmesi programı uygulama kılavuzu. 2017. Erişim: https://dosyaism.saglik.gov.tr/Eklenti/26312,klavuzpdf.pdf
46. Kesgin M. T, Çağlar S. Dünyada ve Türkiye'de okul hemşireliğinin gelişimi. *Journal of Education and Research in Nursing*, 2019; *16*(4), 343-353.
47. Temel AB, Bahar Z, Ergün A., et al. Okul dönemindeki çocukların sağlığının geliştirilmesi. Ankara: Vize Basın Yayın; 2016.
48. Meydanlıoğlu A, Gözüm S. Türkiye'de okul sağlığını geliştiren uygulama ve programlar. Bahar Z, editör. Yaşam Döngüsünde Sağlığı Geliştirme: Hemşirelik Uygulamaları. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2019. p.16-23. Erişim: https://www.turkiyeklinikleri.com/article/enturkiyede-okul-sagligini-gelistiren-uygulama-ve-programlar-84848. html.
49. Yıldırım N. Türkiye'de okul sağlığı hemşireliği. Türkiye Klinikleri J Public Health Nurs-Special Topics. 2015;1(1):33-9. Erişim: http://www.turkiyeklinikleri.com/article/en-turkiyede-okul-sagligihemsireligi-71048.html

BÖLÜM 2

OKUL HEMŞİRELİĞİ KAVRAMLARI VE ROLÜ

Burcu Çakı Döner - Zeynep Güngörmüş

► Giriş

Okullar, çocukların ve gençlerin sağlıklı bir gelecek oluşturabilmesi için gerekli bilgi, özdenetim ve dayanıklılık gibi sosyo-duygusal becerileri ve eleştirel düşünme becerilerini kazandıkları kurumlardır. Eğitime erişim, güvenli ve destekleyici okul ortamları, daha sağlıklı öğrencilerin yetiştirilmesi ile doğrudan ilişkilidir. Bu doğrultuda iyi sağlık, daha düşük okulu bırakma oranları ve daha yüksek eğitim kazanımı, eğitim performansı, istihdam ve üretkenlik ile bağlantılıdır. Öğrenci bir okulda eğitim-öğretim alan kişi olarak tanımlanmaktadır. Sağlıklı bir ortamda eğitim alma öğrencilerin en doğal hakkıdır. Aynı zamanda öğrencilere sağlıklı bir yaşam tarzı kazandıran ve sağlıklı bir ortamda eğitim alma olanağı sağlayan okullar; sağlıklı bir toplum oluşturabilmek için önemli bir fırsat sunmaktadır. Sağlıklı öğrencilerin dolayısıyla sağlıklı toplumların yetiştirilmesi ancak etkin okul sağlığı hizmetleri ile mümkündür. Okul sağlığı hizmetleri, öğrenci, aile ve okul çalışanlarının sağlıklı bir ortamda yaşaması için gereken kaynakları sağlayan hem okulda hem de toplumda sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, uygulanması ve değerlendirilmesine yönelik ortaya konulan kapsamlı çabalardır. Bu hizmetler, bir sağlık çalışanı tarafından, okul bünyesinde veya okul dışında sağlanan sağlık hizmetleridir. Okul sağlığı hizmetleri, okul ve içindeki bireylerle sınırlı olmayıp, ailenin ve toplumun birçok kesiminin iş birliğine ihtiyaç duyan bir ekip işidir. Okul sağlığı ekibi; hekim, hemşire, öğretmen, aile, psikolojik danışman ve rehber, imkân var ise psikolog, sosyal hizmet uzmanı ve diyetisyenden oluşmaktadır. Sağlık ve eğitim arasında tanımlanan bu ilişkide okul hemşiresi, öğrencinin sağlık durumunda ve okul başarısında doğrudan etkilidir. Özel bir hemşirelik uygulaması olan okul sağlığı hemşireliği, öğrenci sağlığını koruyup, teşvik ederek, optimal gelişimi kolaylaştırır ve akademik başarıyı ilerletir. Etik ve kanıta dayalı uygulamaları temel alan okul hemşireleri, sağlık ve eğitim arasında köprü kuran, bakım koordine eden, öğrenci merkezli bakımı savunan, öğrencilerin potansiyellerini geliştirmelerine olanak tanıyan, gerekli durumlarda farklı disiplinler ile iş birliği yapan liderlerdir. Okul

profesyonel kişilerdir. Ayrıca okul hemşireleri, sağlık sorunlarının ortaya çıkmasını önleme ve/veya var olan sağlık sorunlarını azaltmaya yönelik vaka yönetimi yapan, bu müdahaleler sırasında interdisipliner ve multidisipliner sağlık hizmetlerinde iş birliğini ve koordinasyonu sağlayan liderlerdir. Okul hemşirelerinin bu rolleri yerine getirirken öğrencilerin olduğu kadar okul topluluğu ve çevresinin de ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmaları ve nüfus odaklı, kanıta dayalı uygulamaları tam olarak benimsemeleri gerekmektedir.

► Kaynaklar

1. American School Health Association. What is school health? https://www.ashaweb.org/about/what-is-school-health/ (Erişim Tarihi: 06.10.2022)
2. Baker D, Anderson L, Johnson J. Building student and family-centered care coordination through ongoing delivery system design: How school nurses can implement care coordination. NASN School Nurse. 2017; 32(1): 43-49. https://doi.org/10.1177/1942602X16654171
3. Bellack JP. Unconscious bias: An Obstacle to Cultural Competence. Journal of Nursing Education. 2015; 54(9): 63-64. https://doi.org/10.3928/01484834-20150814-12
4. Bergren MD. School nursing and population health: Past, present and future. OJIN: The Online Journal of Issues in Nursing. 2017; 22(3). https://doi.org/10.3912/OJIN.Vol22No03Man03
5. Bergren MD, Maughan ED. The school nurse's role in evidence-based practice, continuous quality improvement, and research. School nursing: A comprehensive text. Third edition. Editör. Selekman J, Shannon RA, Yonkaitis C. FA. Davis. Philadelphia. 2019. p:96-115.
6. Brooks A. Why is professionalism important? Experts insight for recent graduates. Rasmussen University. https://www.rasmussen.edu/student-experience/college-life/four-reasons-why-you-need-to-be-professional/ (Erişim Tarihi: 29.09.2022)
7. Castrucci B, Auerbach J. Meeting individual social needs falls short of addressing social determinants of health. https://www.healthaffairs.org/do/10.1377/hblog20190115.234942/full/ (Erişim Tarihi: 15.09.2022)
8. Centers for Disease Control and Prevention. Social determinants of health: Know what affects health. https://www.cdc.gov/socialdeterminants/ (Erişim Tarihi: 25.09.2022)
9. Centers for Disease Control and Prevention. Strategy and policy development. https://www.cdc.gov/policy/polaris/policyprocess/strategy_development.html (Erişim Tarihi: 28.09.2022)
10. Centers for Disease Control and Prevention. Program performance and evaluation office. https://www.cdc.gov/eval/index.htm (Erişim Tarihi: 09.10.2022)
11. Centers for Disease Control and Prevention. Picture of America: Prevention. https://www.cdc.gov/pictureofamerica/pdfs/picture_of_america_prevention.pdf (Erişim Tarihi: 10.10.2022)
12. Centers for Disease Control and Prevention. Division of environmental health science and practice. https://www.cdc.gov/nceh/ehsp/default.html (Erişim Tarihi: 14.10.2022)
13. Centers for Disease Control and Prevention. Children's environmental health. https://ephtracking.cdc.gov/showChildEHMain.action (Erişim Tarihi: 14.10.2022)
14. Centers for Disease Control and Prevention. National health education standards. https://www.cdc.gov/healthyschools/sher/standards/index.htm (Erişim Tarihi: 15.10.2022)
15. Centers for Disease Control and Prevention. School health guidelines. https://www.cdc.gov/healthyschools/npao/strategies.htm (Erişim Tarihi: 15.10.2022)
16. Centers for Disease Control and Prevention. Managing chronic health conditions in schools: The role of the school nurse. https://www.cdc.gov/healthyschools/chronic_conditions/pdfs/2017_02_15-FactSheet-RoleOfSchoolNurses_FINAL_508.pdf (Erişim Tarihi: 18.10.2022)
17. Combe LG, Mattern C, Fleming, L. et al. Students with chronic health conditions: The role of the school nurse. Position Statement. National Association of School Nurses. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED581634.pdf (Erişim Tarihi: 03.09.2022)

18. Cusson RM, Meehan C, Bourgault A. et al.(2020). Educating the next generation of nurses to be innovators and change agents. Journal of Professional Nursing. 2020; 36(2): 13-19. https://doi.org/10.1016/j.profnurs.2019.07.004
19. Davis C. Change agents wanted. Nursing Made Incredibly Easy. 2017; 15(1): 4. https://doi.org/10.1097/01.NME.0000508543.58154.dd
20. Fogarty International Center. Implementation science news, resources and funding for global health researchers. https://www.fic.nih.gov/ResearchTopics/Pages/ImplementationScience.aspx (Erişim Tarihi: 29.09.2022)
21. Gerber L. Understanding the nurse's role as a patient advocate. Nursing2020. 2018; 48(4): 55-58. https://doi.org/10.1097/01.NURSE.0000531007.02224.65
22. Griffith R. For the record: Keeping detailed notes. British Journal of Nursing. 2016; 25(7): 408-409. https://doi.org/10.12968/bjon.2016.25.7.408
23. Gündüz S, Albayrak HM. Okul Sağlığında Neredeyiz?. Ankara Medical Journal. 2014; 14(1): 29-33.
24. Institute for Healthcare Improvement. Science of improvement. http://www.ihi.org/about/Pages/ScienceofImprovement.aspx (Erişim Tarihi: 11.10.2022)
25. Kolbe LJ. School health as a strategy to improve both public health and education. Annual review of public health. 2019; 40(1): 443-463. https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-040218-043727
26. Lepkowski AM. Unlocking data collection: Practical tips for school nurses. NASN School Nurse. 2017; 33(1): 27-28. https://doi.org/10.1177/1942602X17744214
27. Loschiavo J. School Nursing: The Essential Reference. Springer Publishing. 2020. https://doi.org/10.1891/9780826135377
28. Milli Eğitim Bakanlığı. Okul sağlığı hemşireleri yönergesi. https://www.meb.gov.tr/mebden-okul-sagligi-hemsireleri-yonergesi/haber/25778/tr (Erişim Tarihi: 18.10.2022)
29. Minnesota Department of Health. Public health interventions: Applications for public health nursing practice. https://www.health.state.mn.us/communities/practice/research/phncouncil/docs/PHInterventions.pdf (Erişim Tarihi: 05.10.2022)
30. National Association of School Nurses. Definition of school nursing. https://www.nasn.org/about-nasn/about (Erişim Tarihi: 06.10.2022)
31. National Association of School Nurses. Framework for 21st century school nursing practice™: Clarifications and updated definitions. NASN School Nurse. 2020; 35(4): 225-233. https://doi.org/10.1177/1942602X20928372
32. National Association of School Nurses. Framework for 21st century school nursing practice: National Association of School Nurses. NASN School Nurse. 2016; 31*(1):* 45-53. https://doi.org/10.1177/1942602X15618644
33. Sağlık Bakanlığı. Hemşirelik yönetmeliğinde değişiklik yapılmasına dair yönetmelik. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/04/20110419-5.htm (Erişim Tarihi: 20.10.2022)
34. Sypniewski R. Motivational interviewing: A practical intervention for school nurses to engage in trauma informed care. NASN School Nurse. 2016; 31(1): 40-44. https://doi.org/10.1177/1942602X15576777
35. Şahinöz T, Şahinöz S, Kıvanç A. Sağlığı geliştirmenin en kolay yolu: Okul sağlığı. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 2017; 6(4): 303-312.
36. Weismuller PC, Willgerodt MA, McClanahan R. et al. (2015). Sailing the "Seven C's" of leadership. NASN School Nurse. 2015; 31(1): 34-39. https://doi.org/10.1177/1942602X15577678
37. WHO. WHO guideline on school health services. https://www.who.int/publications/i/item/9789240029392 (Erişim Tarihi: 03.09.2022)
38. WHO. Education and training. https://www.who.int/hrh/education/en/ (Erişim Tarihi: 13.10.2022)
39. Wikipedia. Öğrenci. https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96%C4%9Frenci (Erişim Tarihi: 22.10.2022)
40. Wolfe LC, Maughan ED, Bergren MD. Introducing the 3S (student-school nurse-school community) model. NASN School Nurse. 2019; 34(1): 30-34. https://doi.org/10.1177/1942602X18814233
41. Yıldırım JG, Ardahan M, Kurt A. Ebeveynlerin Okul Sağlığı Hemşiresinin Rollerini Algılamaları. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi. 2021; 6(2): 85-91.

BÖLÜM 3

OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİNDE KULLANILAN MODELLER

Filiz Taş

► Giriş

Modeller bireyler ve toplumlar için bütüncül, çağdaş ve insancıl bir bakımı öngören düzenli ve nitelikli bir hemşirelik bakımı alma hakkına inanan düşünceye yönelik geliştirilmiştir. Hemşirelik Teorileri/Modeller bir mesleğin odağında yer alması gereken temel kavramların ve bu kavramlar arasındaki mantıksal ilişkilerin semboller ve şemalar hâlinde açıklamasıdır. Hemşirelik Modelleri, birçok rehbere dayandırılarak hemşirelik bakımında standartlık sağlanması, eleştirel düşünce yapısının geliştirilmesi, bakım ve uygulamalarda mesleğin profesyonel dili ve kavramsal çerçevenin bir araya getirilmesinde yol göstericidir.

Sağlık ile ilgili konularda bilinçli bir toplumun oluşturulması için çalışılacak ilk yer okullardır. Zamanının çoğunu okul toplumu içinde geçiren ve öğrenmelere hazır olan çocuğa nitelikli ve etkili bir hemşirelik bakımı sağlanırsa okul çağında kalıcı davranış değişiklikleri oluşturulabilir. Okul çağı yaş grubu toplum nüfusu içerisinde önemli bir orana sahiptir. Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) verilerine göre, 2020 yılında toplam nüfus içerisinde okul çağındaki; 5-14 yaş grubunun %56,9'unu ve 15-17 yaş grubunun %16,2'sini oluşturduğu bildirilmektedir. Okul çağında çocuklar hızlı ve sürekli büyüme ve gelişme hâlindedir. Doğru bir hemşirelik bakımı sunulması durumunda çocuk bu dönemi ve ileriki yaşantısını herhangi bir olumsuzluk, sakatlık veya hastalık oluşmadan sağlıklı bir şekilde geçirebilecek ve büyüme döneminde alacağı koruyucu önlemler hayatı boyunca da etkili olacaktır.

Çocukluk döneminde oluşması muhtemel sağlık ile ilgili sorunları erken yaşlarda tespit ederek büyüme ve gelişme ile ilgili sorunları engellemek, sağlığını geliştirmek ve sürdürmek büyüme tamamlanmadan sorunları azaltmak çok daha kolay, etkili ve ucuz bir yoldur. Sağlıklı yaşam ile ilgili bilgi, tutum ve davranışları öğrenen çocuklar, kazandığı doğru sağlıklı davranışları aile, akran grubu ve çevresindeki diğer bireylerle paylaşarak toplumda bu alışkanlıkların kazanılmasında önemli görevler üstlenebilir. Yetişkinlik dö-

alanında kullanımları sınırlı sayıda olan "Sağlık davranışı etkileşim modeli", "Akran eğitimi modeli", "Davranış imaj modeli", "Öz bakım eksikliği" modellerinin de kullanımı ve özellikleri hakkında daha fazla çalışmalar yapılması modellerin kullanılabilirliğini artırarak okul sağlığına katkı sunabilir.

► Kaynaklar

1. Kaya A, Tutar Güven Ş, İşler Dalgıç A. Sağlığı geliştirme modeline göre verilen eğitimin Türkiye'deki hemşirelik araştırmalarında kullanımı. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi. 2018; 15(3): 195-201.
2. Şahin G, İlkim Buldak C, Kaya V ve ark. Türkiye'de hemşirelikte model kullanılarak yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi: Sistematik Derleme. Koç Üniversitesi Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi. 2020;17(2):170-179.
3. Kardaş Kin Ö, Türeyen A. Dorothy Johnson'ın davranışsal sistem modelini yorumlamak: KOAH olgu örneği. Hemşirelik Bilimi Dergisi, 2018; 1(3): 46–50.
4. Bahar Z, Açıl D. Sağlığı Geliştirme Modeli: Kavramsal yapı. DEUHYO ED 2014; 7(1):59-67.
5. Dağcı M. Türkiye'de 2008-2018 yılları arasında model ve kuram kullanılmış hemşirelik araştırmaları: Sistematik İnceleme. IGUSABDER, 2019; 9 (2019): 929-943.
6. TÜİK, Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi, Sayı: 37228. 20 Nisan 2021 https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2020-37228. (Erişim Tarihi: 01.08.2022).
7. Taş F, Seviğ, EÜ, Zeynep Güngörmüş Z. The effect of Transtheoretical Model based motivational interviewing on smokeless tobacco cessation in high school students. Journal of Substance Use. 2020; 25(6); 639-643.
8. Dağhan Ş, Uysal-Toraman A, Özsezer G. Türkiye'de okul sağlığı hemşireliğinde model kullanılarak yapılmış lisansüstü tezlerin incelenmesi: Sistematik derleme, Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 2022; 9(2): 177-185.
9. Taşdemir Çiçekli T, Önder Ç. Türkiye'de hemşirelik model ve kuramlarının halk sağlığı hemşireliği alanında yapılan lisansüstü tezlerde kullanımı: Literatür inceleme. Fenerbahçe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 2022; 2(1): 359-377.
10. Türen S, Atakoğlu R, Kıvanç Madenoğlu M ve ark. Hemşirelikte kuram ve modele dayalı lisansüstü tez çalışmalarının incelenmesi. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 2020; 11(2020): 202-216.
11. Öncel S, Sümen A. Türkiye'de halk sağlığı hemşireliği alanında yürütülen lisansüstü tezlerin değerlendirilmesi. Türkiye Klinikleri Journal of Public Health Nursing Special Topics, 2017; 3(1): 20-28.
12. Baykara ZG, Çalışkan N, Öztürk D, ve ark. Hemşirelikte teori ve model kullanımı: Nitel bir çalışma. Çukurova Medical Journal, 2019; 44, 281-289.
13. Bayram A, Demirbağ BC. Johnson davranışsal sistem modeli: serebrovasküler olay olgu sunumu. Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi, 2021; 4(2): 255-267.
14. Kılınç E, Gür K. Okul yaralanmalarını önlemede Sağlık İnanç Modeli temelli girişimlerin etkisi. Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi, HSP. 2018; 5(3): 467-475.
15. Ardic A, Erdogan S. The effectiveness of the COPE healthy lifestyles TEEN program: a school-based intervention in middle school adolescents with 12-month follow-up. Journal of Advanced Nursing, 2017; 73(6): 1377-1389.
16. Thompson S, Watson M, Tilford S. The Ottawa charter 30 years on: still an important standard for health promotion. Int J Health Promot Educ. 2018; 56(2):73–84.
17. Güler R, Haylı ÇM. Kavram Analizi: Sağlığı Geliştirme Modelinin okul sağlığına uyarlanması. Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi, 2020; 3(1): 54-60.
18. Uysal Toraman A, Dağhan ŞŞ, Kısa ÖÖ. Akran zorbalığını önlemede okul tabanlı müdahale programları: sistematik derleme. Humanistic Perspective, 2021; 3 (2): 359- 399. .

19. Sofullu F, Şenuzun Aykar F. Hemşirelik Uygulamalarında model kullanımı, Editör. Kara Kaşıkçı M, Akın E. Temel Hemşirelik Esaslar, Kavramlar, İlkeler, Uygulamalar. İstanbul Kitapevleri. 1. Baskı. 2021; 86- 92.
20. Bayat M. Hemşirelik Teorileri ve Modeller, Editör. Karadağ A, Çalışkan N, Göçmen Baykara Z. Hemşirelik Teorileri ve Modelleri, Akademi basın ve yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2017; s. 32-52.
21. Adıbelli D. Sağlığı Geliştirme Modeli, Editör, Erci B, Kılıç D, Adıbelli D. Yaşam Boyu Sağlığı Geliştirme, Anadolu Nobel Tıp Kitapevi, 1. Basım. 2018;s. 98-110.
22. Gök Uğur H. Sağlığı Geliştirmede Toplumsal Modeller, Editör, Erci B, Kılıç D, Adıbelli D. Yaşam Boyu Sağlığı Geliştirme, Anadolu Nobel Tıp Kitapevi, 1. Basım. 2018; s.110-127.
23. Irmak, AY. Eğitimde ve Okulda Sağlığın Önemi. Editörler. Erçetin ŞŞ, Potas N. Eğitim Kurumlarında Sağlık Yönetimi. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021; s. 31-45.
24. Ünsal A. Hemşireliğin dört temel kavramı: İnsan, Çevre, Sağlık & Hastalık, Hemşirelik. Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 2017; 1(1):11-25.
25. Loschiavo J. School Nursing: Early Beginnings and the Unfolding of a New Nursing Specialty. Acquisitions Editor: Brigido A. School Nursing: The Essential Reference. Part 1. 20th Century School Health Practıce. ebook ISBN: 978-0-8261-3537-7. 2021; pp. 3.

BÖLÜM 4

OKULA GİRİŞ MUAYENESİ VE TARAMALAR

Ümmühan Aktürk - Harun Yenigün -Zarife Ekici Gök

Okula giriş muayenesi okula yeni başlayan bir çocuğun okulun günlük yaşantısına yönelik gereklilikleri sağlık bakımından yerine getirip getiremeyeceğini belirleyen muayenesidir. *Okula giriş muayenesi iki ana unsur içerir:*

- Tüm çocuklar için okula giriş taraması
- Münferit hâllerde: Aile hekimi tarafından muayene edilme

Okula Giriş Muayenesi

- Öykü alma
  - Tıbbi öykü
    1. Genel sağlık durumu
    2. Doğum öyküsü
    3. Önceki hastalık ve yaralanma
    4. Alerjiler-gıda, ilaç, çevre
    5. Mevcut kullandığı ilaçlar
    6. Bağışıklama durumu
  - Cerrahi öykü: Geçirilen operasyonlar
  - Büyüme ve gelişme
    1. Beslenme
    2. Uyku
    3. Motor beceriler
    4. Dil becerileri
    5. Kişisel/sosyal beceriler

SEVK ETME

- ✓ Tüm yaş ve boy aralıklarından tansiyon ölçüm sonucu 120/80 nin üzerinde ise prehipertansiftir.
- ✓ Tansiyonun yüksek çıkmasına neden olacak faktörleri (baş ağrısı, halsizlik,kafein-ilaç alımı, işlem öncesi aktivite vs) sorgulanmalıdır.
- ✓ Eğer semptomatikse ise öğrenci 15 dk dinlendirilip tekrar ölçüm yapılır. İki ölçüm ortalaması yüksek çıkarsa doktora sevk edilir.
- ✓ Eğer semptomatik değilse 2 hafta sonra birkaç gün ara ile 2 sefer ölçüm yapın. Üç ölçüm ortalaması yüksekse doktora sevk edin.

► Kaynaklar

1. https://www.mass.gov/doc/bmi-screening-guidelines-forschools/download?_ga=2.197681391.1147635443.1648982819-26838346.1630667099
2. https://www.medicalhomeportal.org/clinical-practice/screening-and-prevention/dental-and-oral-health
3. Gözüm, A. (2016) Okul Dönemindeki Çocukların Sağlığının Geliştirilmesi, Vize yayınları. Ankara
4. https://portal.ct.gov//media/SDE/SpecialEducation/Guidelines_Health_Screenings_CSDE.pdf
5. https://www.tn.gov/content/dam/tn/education/csh/csh_school_health_screening_guidelines.pdf
6. https://www.mass.gov/doc/bmi-screening-guidelines-for-schools/download
7. https://cme.bu.edu/sites/default/files/Screening%20Handbook-FINALRev10-1-21.pdf
8. Bindler, R. M., Ball, J. W., London, M. L., & Davidson, M. R. (2014). *Anne ve çocuk hemşireliği klinik uygulama becerileri kitabı*. Nobel Akademik Yayıncılık.
9. Flynn, J. T., Pierce, C. B., Miller III, E. R., Charleston, J., Samuels, J. A., Kupferman, J., ... & Chronic Kidney Disease in Children Study Group. (2012). Reliability of resting blood pressure measurement and classification using an oscillometric device in children with chronic kidney disease. *The Journal of pediatrics*, *160*(3), 434-440.
10. https://e-saglik.gov.tr/TR,6121/ahbs-sistemleri-icin-okul-sagligi-programi.htm1
11. Colyar, M. R. (2011). *Assessment of the school-age child and adolescent*. FA Davis.

BÖLÜM 5

OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİNİN YASAL YÖNÜ

Fatma Er

Okul sağlığı hemşiresi, okul toplumunun sağlığının korunması, geliştirilmesi ve sürdürülmesi hizmetlerinde bilgi ve becerisi olan meslek üyesi olarak tanımlanmaktadır. Okul sağlığı hemşirelerinin öğrencilere doğrudan sağlık bakımı sunma, sağlık hizmetlerinin sunumunda liderlik yapma, sağlığı geliştirme, periyodik fizik muayene ve sağlık taramaları yapma, sağlıklı okul çevresi geliştirme, sağlık eğitimi programları düzenleme, okul sağlığı ekibi, aile ve toplum ile iş birliği yapma gibi görevlerinin olduğu belirtilmektedir. Okul sağlığı hemşiresi, öğrencilerin fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal sağlık ihtiyaçlarını ele almaktadır ve okuldaki başarılarını desteklemektedir. Okul hemşiresi sadece öğrencilerin ve personelin güvenliğini ve bakımını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda sağlık çözümlerini eğitim ortamına entegre etme ihtiyacını da ele almaktadır.

Ülkemizde 2011 yılında Hemşirelik Yönetmeliği'nde yapılan değişiklikle Okul Sağlığı Hemşiresinin görev, yetki ve sorumlulukları açıkça tanımlanmıştır. Hemşirelik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmeliğin Ek-2 "Çalışılan Birim/ Servis/ Ünite/ Alanlara Göre Hemşirelerin Görev, Yetki ve Sorumluluklarında" Okul Sağlığı Hemşireliği, Halk Sağlığı Hemşireliğinin beşinci alt uzmanlık alanlarından biri olarak yer almaktadır. Bu yönetmelikte Okul Sağlığı Hemşiresinin tanımının yapılmadığı, ancak 16 madde ile görev, yetki ve sorumluluklarının belirlendiği görülmektedir.

► Okul Sağlığı Hemşiresi: Görev Yetki ve Sorumlulukları

Hemşirelerin genel görev, yetki ve sorumluluklarının yanı sıra;

a) Görev yaptığı okulda okul sağlığı hizmetleri ile ilgili sorunları, gereksinimleri saptar ve okul idaresine bildirir.

b) Sağlık risklerinin erken tanılanması ve uygun girişimlerin planlanması, gereken önlemlerin alınması konusunda okul idaresiyle koordinasyonu sağlar.

c) Sağlık biriminin malzeme ihtiyaç listesini tespit eder ve okul idaresine bildirir.

(22) Ekim 2020 tarihli ve 2757 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan Millî Eğitim Bakanlığı Tip 1 Diyabetli Öğrencilerin Okul/Kurumlarda Bakımı ve Desteklenmesi Hakkında Yönerge kapsamında verilen görevlerini yürütür.

(23) Hizmet sunumu esnasında elde edilen veri ve bilgileri, bilgi güvenliği esaslarına uygun olarak muhafaza eder.

(24) Okul müdürü tarafından verilen görev alanı ile ilgili diğer görevleri yerine getirir.

► Kaynaklar

1. Pulcini J, Couillard M, Harrigan J, Mole D. Personal and professional characteristics of exemplary school nurses. The Journal of School Nursing 2002;18(1):33-40.
2. Seçginli S, Erdoğan S, Demirezen E. Okul sağlığı tarama programı: Bir pilot çalışma örneği. STED 2004;13(12):462-465.
3. American Academy of Pediatrics. The role of the school nurse in providing school health services. Pediatrics 2008; 121 (5): 1052-1056.
4. National Association of School Nurses. Role of the School Nurse (revised 2011). https://www.elbert.k12.ga.us/cms/lib/GA50000172/Centricity/Domain/1097/RoleOfNurse.pdf (Erişim Tarihi:09.08.2022)
5. Hemşirelik Yönetmeliği https://www.saglik.gov.tr/TR,10533/hemsirelik-yonetmeligi.html (Erişim Tarihi: 29.08.2022)
6. Hemşirelik Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. https://www.saglik.gov.tr/TR,10526/hemsirelik-yonetmeliginde-degisiklik-yapilmasina-dair-yonetmelik.html (Erişim Tarihi: 29.08.2022)
7. Hemşirelik Kanunu. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.6283.pdf (Erişim Tarihi:13.09.2022)
8. MEB: Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_11/03111224_ooky.pdf (Erişim Tarihi: 29.08.2022)
9. MEB: Millî Eğitim Bakanlığı Okul Sağlığı Hemşirelerinin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönerge http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/2121.pdf (Erişim Tarihi: 25.08.2022)

BÖLÜM 1

BÜYÜME VE GELİŞME: Okul Öncesinden Ergenliğe

Fatoş Uncu

Büyüme ve Gelişme terimleri, bir bireyin yaşamında doğumundan olgunluğa kadar meydana gelen değişiklikleri ifade etmek için birbirinin yerine kullanılan fakat birbirinden farklı kavramlardır. Büyüme, bir kişinin boy, kilo ve vücut büyüklüğündeki artışı ifade eder. Biyolojide büyüme, bir organ veya hücrenin boyutundaki artış olarak kabul edilir. Gelişme ise bir kişinin fiziksel, zihinsel, sosyal, duygusal, ahlaki vb. konularda gelişebileceği büyüme sürecini ifade eder. Büyüme ve gelişmenin değerlendirilmesi, bir çocuğun fizik muayenesinde çok önemli bir unsurdur. Herhangi bir hastalığın teşhisi için büyüme ve gelişmeyi değerlendirme becerileri önemlidir.

► Okul Çağı Çocuk

Okul çağı çocukluk, erken çocukluk ve ergenlik arasındaki yılları kapsar, çocuklar yaklaşık 6 ila 12 yaşları arasındadır. Bu yıllarda fiziksel büyüme oranları genellikle yavaş ve sabit iken, bilişsel büyüme ve gelişmesinin hızlı ilerlediği bir dönemdir. Bu gelişim döneminde çocukların bedenleri sadece büyümekle kalmaz, aynı zamanda daha koordineli ve fiziksel olarak daha yetenekli hâle gelir. Çocuklar daha mantıklı düşünürler ve olayların sıralamasını daha iyi yaparlar.

Fiziksel Büyüme ve Gelişme

Büyüme oranları bu yıllarda genellikle yavaşlar. Tipik olarak, bir çocuk yılda yaklaşık 2,27-3,18 kg kazanır ve yılda yaklaşık 5-7,6 cm büyür. Ergenlikten önce meydana gelen büyüme atağının başlangıcı, kızlarda erkeklerden iki yıl önce başlar. Kızlarda ortalama büyüme atağının başlama yaşı dokuz, erkeklerde ise on birdir.

Sistemlerin Gelişmesi

Okul çağı çocukluk döneminde, beyinde büyüme atağı meydana gelmektedir. 6 yaşından 12 yaşına kadar, beynin ilişki alanlarındaki sinir hücreleri, yani duyusal, motor ve

▶ Kaynaklar

1. American Academy of Pediatrics. Emotional development in preschoolers. 2015a.https://www.healthychildren.org/English/ages-stages/preschool/Pages/Emotional-Development-in-Preschoolers.aspx. (Erişim Tarihi:20.07.2022)
2. American Academy of Pediatrics.When to Let Your Teenager Start Dasting. 2015b. https://www. healthychildren.org/English/ages-stages/teen/dating-sex/Pages/When-to-Let-Your-Teenager-Start-Dasting.aspx.(Erişim Tarihi:20.07.2022)
3. Bosson JK., Vandello JA, Buckner CE.The psychology of sex and gender.2018. Thousand Oaks, CA: Sage.
4. Centers for Disease Control Prevention.Child Development:Middle Childhood (6-8 years). https://www.cdc.gov/ncbddd/childdevelopment/positiveparenting/middle.html.2017a. (Erişim Tarihi:17.07.2022)
5. Centers for Disease Control Prevention.Child Development:Middle Childhood (9-11 years). https://www.cdc.gov/ncbddd/childdevelopment/positiveparenting/middle2.html.2017b. (Erişim Tarihi:17.07.2022)
6. Centers for Disease Control Prevention. Teen drivers: Get the facts.2018a. https://www.cdc.gov/motorvehiclesafety/teen_drivers/teendrivers_factsheet.html. (Erişim Tarihi:17.07.2022)
7. Centers for Disease Control Prevenion. Trends in the behaviors that contribute to unintentional injury: National Youth Risk Behavioral Survey.2018b. https://www.cdc.gov/healthyyouth/data/yrbs/pdf/trends/2017_unintentional_injury_trend_yrbs.pdf. (Erişim Tarihi:20.07.2022)
8. CSEP. Canadian 24 hour movement guidelines for the early years. 2021. https://csepguidelines.ca/early-years-0-4/. (Erişim Tarihi:16.09.2022)
9. Eastern Ontario Health Unit. Immunization requirements for children in licensed child care centres (Daycare). 2021.https://eohu.ca/en/my-community/immunization-requirements-for-children-in-licensed-child-care-centres-daycare.(Erişim Tarihi:17.09.2022)
10. Hagan JF, Shaw JS, Duncan PM. Bright futures:Guidelines for health supervision of infants,children,and adolescents (4th ed).Elk Grove Village.IL: American Academy of Pediatrics.2017.
11. Holland-Hall C, Burstein GR. Adolescent physical and social development. Ed: Kliegman RM, Stanton BF, St Geme JW, Schor NF, Behrman RE (Eds). Nelson Textbook of Pediatrics (20th ed). Philadelphia, PA:Elsevier.2016.
12. KidsHealth.504 education plans. https://kidshealth.org/en/parents/504-plans.html.2018a. (Erişim Tarihi:17.08.2022)
13. Kilford EJ, Garrett E, Blakemore SJ. The development of social cognition in adolescence: An integrated perspective. Neuroscience & Biobehavioral Reviews.2016; 70: 106-120.
14. Lally M, Valentine-French S. Lifespan development: A psychological perspective (2nd ed.). 2019. http://dept.clcillinois.edu/psy/LifespanDevelopment.pdf.(Erişim Tarihi:17.07.2022)
15. Lantz SE, Ray S. Freud Developmental Theory. In StatPearls [Internet]. 2021.StatPearls Publishing. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK557526/
16. Leon, A. (n.d.). Children's development: Prenatal through adolescent development. West Hills Community College Lemoore. https://docs.google.com/document/d/1k1xtrXy6j9_NAqZdGv8nBn_I6-lDtEgEFf7skHjvE-Y/edit. (Erişim Tarihi:17.07.2022)
17. McLeod RH, Hardy JK, Kaiser AP. The Effects of Play-Based Intervention on Vocabulary Acquisition by Preschoolers at Risk for Reading and Language Delays. Journal of Early Intervention. 2017;39(2):147–160. https://doi.org/10.1177/1053815117702927
18. Pye T, Scoffin S, Quade J et al.Child Growth and Development Canadian Ed.2022.
19. Stephens MM, Cook-Fasano HT, Sibbaluca K. (2018). Childhood bullying: Implications for physicians. American family physician.2018; 97(3): 187-192.
20. SickKids. Sleep: Benefits and recommended amounts. 2020. https://www.aboutkidshealth.ca/article?contentid=645&language=english. (Erişim Tarihi:17.09.2022)

21. Tyler SC.Human Behavior and the Social Environment I [Textbook]. University of Arkansas Libraries.2020. *SWK 225: Human Behavior in the Social Environment OER Collection*.1. https://encompass.eku.edu/oer_swk225/1
22. What Is Motor or Physical Development.https://helpmegrowmn.org/HMG/HelpfulRes/Articles/WhatMotorPhysicalDev/index.html. (Erişim Tarihi:17.07.2022)
23. World Health Organization. Weight for age (5-10 years). 2021. https://www.who.int/tools/growth-reference-data-for-5to19-years/indicators/weight-for-age-5to10-years. (Erişim Tarihi:17.07.2022)
24. Council on School Health. Role of the School Nurse in Providing School Health Services. *Pediatrics* .2008; 121 (5): 1052–1056. 10.1542/peds.2008-0382
25. Bayik Temel A, Yildirim JG, Kalkim A, Muslu L, Yildirim N. Parents' and teachers' expectations of school nurse roles: A scale development study. Int J Nurs Sci. 2017;4(3):303-310. doi:10.1016/j.ijnss.2017.05.002

BÖLÜM 2

OKUL ÇAĞI ÇOCUKLARDA SAĞLIĞI GELİŞTİRME

Fatoş Uncu

► Sağlığı Geliştirme

Sağlığın geliştirilmesi bugün halk sağlığı sorunlarının ele alınmasında her zamankinden daha önemlidir. Dünya bulaşıcı hastalıklar, yeni ortaya çıkan ve tekrar görülmeye başlayan hastalıklar ve bulaşıcı olmayan kronik hastalıkların yükselişinin bitmemiş gündeminden oluşan bir 'üçlü hastalık yükü' ile karşı karşıyadır. Küreselleşmenin artması, teknolojinin ilerlemesi ve seyahat imkânlarının küresel çapta kolaylığı gibi günümüz dünyasında ilerlemeyi ve gelişmeyi sağlayan faktörler, bir yandan sağlığı olumlu etkilerken diğer yandan da sağlığı olumsuz etkilemektedir.

Dünya Sağlık Örgütünün (DSÖ) tanımladığı gibi "sağlık, sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, fiziksel, sosyal ve ruhsal olarak tam bir iyilik hâlidir". Erişilebilir optimum sağlık standardına sahip olmak, temel insan haklarından biridir. Sağlığın Teşviki ve Geliştirilmesi, DSÖ tarafından "Sağlığın teşviki ve geliştirilmesi, insanların sağlıkları üzerindeki kontrollerini artırmalarını ve sağlıklarını iyileştirmelerini sağlama sürecidir. Bireysel davranışa odaklanmanın ötesine geçerek çok çeşitli sosyal ve çevresel müdahalelere doğru ilerler." şu şekilde tanımlanmaktadır. Sağlığın geliştirilmesi kavramı 1945 yılında Henry E. Sigerist tarafından ele alınan bir kavramdır. Henry E. Sigerist tıp alanında "sağlığın geliştirilmesi, hastalıkların önlenmesi, hastaların restorasyonu ve rehabilitasyon "şeklinde 4 alana dikkat çekmiştir.

1974'te yayınlanan Lalonde raporu olarak bilinen "Kanadalıların Sağlığına Yeni Bakış Açısı Raporu", sağlığın geleneksel 'biyomedikal kavramına' meydan okuyarak sağlığın tıbbi olmayan belirleyicilerinin rolü hakkında uluslararası bir tartışmanın yolunu açmıştır. Rapor, biyomedikal kavramın sağlıklı yaşam tarzı, çevre ve sağlık hizmetleri kavramlarından oluşan 'Sağlık Alanı kavramı' ile değiştirilmesini istedi. Ayrıca 1978'de Alma Ata Deklarasyonu'nunda da sağlığı geliştirmenin öneminin üzerinde durulmasıyla büyük bir ivme kazandı.

▶ Kaynaklar

1. Ahmadu BU, Rimamchika M, Ibrahim A. et al. State of personal hygiene among primary school children: A community based cohort study. Sudan J Paediatr. 2013;13(1):38-42. PMID: 27493356; PMCID: PMC4949962.
2. ALBashtawy Mohammed. Personal hygiene in school children aged 6-12 years in Jordan. British Journal of School Nursing.2015; 10: 395-398. 10.12968/bjsn.2015.10.8.
3. Banayajeddi M, Masudi S, Nouri S. et al. Implementation evaluation of an iron supplementation programme in high-school students: The crosswise model. Public Health Nutr. 2019;22:2635–2642. doi: 10.1017/S1368980019001575.
4. Baysal SU, İnce T. Recent developments in school-based health services in Turkey. The Journal of Pediatric Research. 2018;5(2): 60.
5. Bennett A, Cunningham C, Molloy C.J. An Evaluation of Factors Which Can Affect the Implementation of a Health Promotion Programme Under the Schools for Health in Europe Framework. Sch. Biol. Sci. 2016; 57:50–54. doi: 10.1016/j.evalprogplan.2016.04.005.
6. Bitsko RH, Claussen AH, Lichstein J. et al. Mental Health Surveillance Among Children - United States, 2013-2019. MMWR Suppl. 2022;71(2):1-42. doi: 10.15585/mmwr.su7102a1.
7. Danielson ML, Bitsko RH, Holbrook JR, et al. Community-Based Prevalence of Externalizing and Internalizing Disorders among School-Aged Children and Adolescents in Four Geographically Dispersed School Districts in the United States. Child Psychiatry Hum Dev. 2021;52(3):500-514. doi:10.1007/s10578-020-01027-z
8. Dans A, Ng N, Varghese C et al. The rise of chronic non-communicable diseases in southeast Asia: time for action. Lancet. 2011;377(9766):680-689. doi:10.1016/S0140-6736(10)61506-1
9. Dobbie F, Purves R, McKell J. et al. Implementation of a peer-led school based smoking prevention programme: A mixed methods process evaluation. BMC Public Health. 2019;19:1-9. doi: 10.1186/s12889-019-7112-7
10. Ercan ES, Bilaç Ö, Uysal Özaslan T. et al. Prevalence of Psychiatric Disorders Among Turkish Children: The Effects of Impairment and Sociodemographic Correlates. Child Psychiatry Hum Dev. 2016;47(1):35-42. doi:10.1007/s10578-015-0541-3
11. Fadzil A. Factors Affecting the Quality of Sleep in Children. Children (Basel). 2021;8(2):122. doi:10.3390/children8020122
12. Immunization. https://www.unicef.org/immunization. Erişim Tarihi:22.09.2022
13. *Immunizations*.https://www.nasn.org/nasn-resources/professional-practice-documents/position-statements/ps-immunizations. Erişim Tarihi: 22.09.2022
14. Kalkım A, Altuğ Özsoy S, Emlek Sert Z. İlkokul Çağındaki Çocuklarda Obezite Görülme Sıklığı. STED. 2020; 29(1): 38-37.
15. Khawa Sanju Pukhraj MSN, Rupinder Deol MSN, Malar Kodi MSN.Knowledge and Practices Regarding Personal Hygiene among Primary School Children. J Comm Pub Health Nursing.2021; 7: 303. DOI: 10.4172/2471-9846.1000303.
16. Kirby K, Lyons A, Mallett J. et al. The Hopeful Minds programme: A mixed method evaluation of 10 school curriculum based, theoretically framed lessons to promote mental heatlh and coping skills in 8–14 years old. Child Care Pract. 2019;27:169–190. doi: 10.1080/13575279.2019.1664993.
17. Korin MR. (2016). Introduction: What Is Health Promotion for Children and Adolescents?. In: Korin, M. (eds) Health Promotion for Children and Adolescents. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-7711-3_1
18. Licence K.Promoting and protecting the health of children and young people. Child: Care, Health and Development.2004;30:623-635. https://doi.org/10.1111/j.1365-2214.2004.00473.x
19. MacDougall H. Reinventing public health: A new perspective on the health of Canadians and its international impact. J Epidemiol Community Health. 2007;61:955-9.

20. McDowall PS, Elder DE., Campbell AJ. Relationship between parent knowledge of child sleep, and child sleep practices and problems: A pilot study in a children's hospital cohort. J. Paediatr. Child Heal. 2017;53:788-793. doi: 10.1111/jpc.13542.
21. Mehrley M, Leibold N. Overweight and obesity in youth in schools—The role of the school nurse: Position statement. *NASN School Nurse*.2014;29:152–153. doi:10.1177/1942602X14525569
22. Mental health symptoms in school-aged children in four communities. https://www.cdc.gov/childrensmentalhealth/features/school-aged-mental-health-in-communities.html
23. Nutrition in middle childhood and adolescence. https://www.unicef.org/nutrition/middle-childhood-and-adolescence. Erişim Tarihi: 22.09.2022
24. Obesity and overweight. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overweight. Erişim Tarihi: 22.09.2022
25. Oğuzöncül AF, Bulut İ, Pirinçci E ve ark. Kırsalda Yaşayan İlköğretim Yaşındaki Çocukların Hijyen ve Beslenme Davranışlarının Değerlendirilmesi. ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi. 2020;5(1):73-83
26. Physical activity. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/physical-activity
27. SexualityEducatıon.https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0010/379045/Sexuality_education_Policy_brief_No_2.pdf. Erişim Tarihi: 23.09.2022
28. Schools and Nutrition – better results for children. https://www.unicef.org/sop/stories/schools-and-nutrition-better-results-children. Erişim Tarihi: 23.09.2022
29. T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Türkiye'de okul çağı çocuklarında (6-10 yaş grubu) büyümenin izlenmesi (TOÇBİ) projesi araştırma raporu. Erişim: https://docplayer.biz.tr/30539-Turkiye-de-okul-cagicocuklarinda-6-10-yas-grubu-buyumenin-izlenmesitocbi-projesi-arastirma-raporu.html Erişim tarihi: 14.07.2022.
30. T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu. Türkiye sağlıklı beslenme ve hareketli hayat programı (2014 – 2017). Erişim: https://docplayer.biz.tr/105083568-T-c-saglikbakanligi-turkiye-halk-sagligi-kurumu-turkiye-sagliklibeslenme-ve-hareketli-hayat-programi.html Erişim tarihi: 14.07.2022.
31. Terris M. Concepts of health promotion: dualities in public health theory. J Public Health Policy. 1992;13:267–76.
32. The 1st International Conference on Health Promotion, Ottawa, 1986. https://www.who.int/teams/health-promotion/enhanced-wellbeing/first-global-conference. Erişim Tarihi:05.09.2022
33. The 2nd International Conference on Health Promotion, Adelaide, 1988. https://www.who.int/teams/health-promotion/enhanced-wellbeing/second-conference. Erişim Tarihi:05.09.2022
34. The 3rd International Conference on Health Promotion, Sweden, 1991. https://www.who.int/teams/health-promotion/enhanced-wellbeing/third-conference. Erişim Tarihi:05.09.2022
35. The Jakarta Declaration : on leading health promotion into the 21st century. https://www.who.int/teams/health-promotion/enhanced-wellbeing/fourth-conference/jakarta-declaration. Erişim Tarihi:05.09.2022
36. The 5th Global Conference on Health Promotion, Mexico, 2000. https://www.who.int/teams/health-promotion/enhanced-wellbeing/fifth-global-conference. Erişim Tarihi:05.09.2022
37. The Bangkok Charter for Health Promotion in a Globalized World. https://www.who.int/teams/health-promotion/enhanced-wellbeing/sixth-global-conference/the-bangkok-charter. Erişim Tarihi:05.09.2022
38. The 7th Global Conference on Health Promotion, Nairobi, 2009. https://www.who.int/teams/health-promotion/enhanced-wellbeing/seventh-global-conference. Erişim Tarihi:05.09.2022
39. The 8th Global Conference on Health Promotion, Helsinki, 2013. https://www.who.int/teams/health-promotion/enhanced-wellbeing/eighth-global-conference. Erişim Tarihi:05.09.2022
40. The 9th Global Conference on Health Promotion, Shanghai 2016. https://www.who.int/teams/health-promotion/enhanced-wellbeing/ninth-global-conference. Erişim Tarihi:05.09.2022
41. The 10th Global Conference on Health Promotion. https://www.who.int/teams/health-promotion/10th-global-conference-on-health-promotion. Erişim Tarihi:05.09.2022

42. Turunen H, Sormunen M, Jourdan D. et al.Buijs, Health Promoting Schools—a complex approach and a major means to health improvement, *Health Promotion International*. 2017; 32 (2):177–184. https://doi.org/10.1093/heapro/dax001
43. Türkiye'de Okul Sağlığı Çalışmaları. https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/okul-sagligi/okul sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1.html. Erişim Tarihi:06.09.2022
44. Van Dongen B, Finn T, Hansen V. et al. The ATLAS school-based health promotion programme: Does a need-supportive learning context help to motivate adolescent boys? Eur. Phys. Educ. Rev. 2018;24:330–348. doi: 10.1177/1356336X17695834.
45. Yücesan A, Ayaz Alkaya S. Okullarda göz ardı edilen bir konu: Cinsel sağlık eğitimi. SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi. 2018; 25(2): 200-209

BÖLÜM 3

OKULLARDA HASTALIK ÖNLEME

Özge Öz Yıldırım - Dilek Çelik Eren -
Mehmet Korkmaz - İlknur Aydın Avci

Okullar, geleceğin yetişkinleri olacak çocuklarda görülen akut ve kronik sağlık sorunlarının önlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Hemşireler, okullarda hastalıkları ve sağlık sorunlarını önlemede aktif olarak görev yapmakta ve öğrencilere, okul ortamında gerek bireysel gerek toplu eğitimler ile sağlığı geliştirici ve hastalıkları önleyici davranışlar kazandırmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri Hastalık Kontrol ve Korunma Merkezi, Okul Sağlığı Hemşirelerinin, alkol ve uyuşturucu madde kullanımını önleme, mental sağlığı geliştirme, şiddet ve yaralanmaları önleme, cinsel sağlık konularında eğitimler verme, sağlıklı beslenme ve fiziksel aktivitenin önemini öğretmek gibi görevlerini tanımlamıştır. Türkiye'de ise 2010 yılında Resmî Gazete'de yayınlanan Hemşirelik Yönetmeliği'nde Okul Sağlığı Hemşiresinin görev ve sorumlulukları geniş çerçeve ile çizilmiştir. Bu yönetmelikte Okul Sağlığı Hemşirelerinin okullarda hastalık önlemeye yönelik, öğrencilerin periyodik fiziki muayenelerinin yapılması, okullarda düzenli bağışıklama ve sağlık taramalarının gerçekleştirilmesi, sağlık konusunda olumlu davranışların kazandırılması amacıyla Sağlık Eğitimlerinin düzenlenmesi, okul temizliğinin takip edilmesi, okul kantinlerinde hijyen ve besin süreçlerinin izlenmesi gibi birçok konuda görevlerinin olduğu belirtilmiştir. Son olarak 2022 yılında "Millî Eğitim Bakanlığı Okul Sağlığı Hemşirelerinin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönerge" yayınlamış ve bu yönerge ile okul sağlığı hemşireliğinin görev ve sorumlulukları Millî Eğitim Bakanlığı tarafından da kabul görmüştür. Yukarıda belirtilen yönetmelik ve yönergelerde Okul sağlığı Hemşirelerinin görev ve sorumlukları açık bir şekilde ifade edilmiştir, ancak hâlihazırda okullarda hemşire olmasına yönelik atılmış bir adım bulunmamaktadır. Okullarda hastalıkları önlemek için hemşirelerin bu alanlarda istihdam edilmesi gerekmektedir. Okullarda hemşirelerin bulunması, çocuklara sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının kazandırılarak hastalıkların ve sağlık sorunlarının

tinlerde gıda güvenliğini sağlama, okul çevresini düzenleme, erken tanı uygulamaları, acil ve ilk yardım uygulamaları, mevcut hastalıkların takibi ve yönetimi, danışmanlık, araştırma, kayıt ve elde edilen okul ve aile ile paylaşılması gibi görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Ayrıca görev yapmakta olduğu okul ve çevresine ilişkin risk faktörlerini belirlemek, sorunları erkenden tanılamak, malzeme listesi yapmak ve eksikleri tespit ederek tamamlamak, okula ilişkin düzenli sağlık raporlarını düzenlemek ve bildirimlerini yapmak, okul sağlığı ekibinin hastalıkları önleme ile ilgili faaliyetler için koordinasyonunu sağlamak, kazalardan korunma ve güvenlik önlemlerinin alınmasında öğrenci, ailesi ve öğretmenler ile iş birliği yapmak da okul sağlığı hemşiresinin hastalıkları önlemede üstlendiği sorumluluklardır.

► Kaynaklar

1. Bendor CD, Bardugo A, Pinhas-Hamiel et al. Cardiovascular morbidity, diabetes and cancer risk among children and adolescents with severe obesity. Cardiovascular diabetology.2020; 19(1): 1-14.
2. Benjamin EJ, Muntner P, & Bittencourt MS. Heart disease and stroke statistics- 2019 update: A report from the American Heart Association. Circulation. 2019; 139(10), e56–e528. doi: 10.1161/CIR.0000000000000659
3. Berenson GS, Owen S. Primordial Prevention Through School Health Promotion. In: Berenson, G. (eds) Evolution of Cardio-Metabolic Risk from Birth to Middle Age:. Springer, Dordrecht. 2011; 199–208.
4. Bhattacharyya M, Roy S, Sarkar A,et al. Burden of malnutrition among school-going children in a slum area of Kolkata: A matter of concern. Journal of Family Medicine and Primary Care. 2021; 10(8): 2940.
5. Bleich SN, Vercammen KA, Zatz LY, et al. Interventions to prevent global childhood overweight and obesity: a systematic review. Lancet Diabetes Endocrinol. 2018; 6:332–46.
6. Canlı M, Özüdoğru A, & Kara E. COVID-19 Döneminde Çocuklarda Fiziksel Aktivite: Sistematik Derleme. Turkiye Klinikleri Journal of Sports Sciences. 2021; 13(2).
7. Centers for Disease Control and Prevention . Hand Hygiene in School and Early Care and Education. https://www.cdc.gov/handwashing/handwashing-school.html. (Erişim tarihi: 17.10.2022).
8. Centers for Disease Control and Prevention. Components of the Whole School, Whole Community, Whole Child (WSCC). https://www.cdc.gov/healthyschools/wscc/components.htm. (Erişim tarihi:17.10.2022)
9. Chard A N, Garn JV, Chang HH, et al. Impact of a school-based water, sanitation, and hygiene intervention on school absence, diarrhea, respiratory infection, and soil-transmitted helminths: results from the WASH HELPS cluster-randomized trial. Journal of global health.2019; 9(2).
10. Chung ST, Onuzuruike AU, & Magge SN. Cardiometabolic risk in obese children. Annals of the New York Academy of Sciences.2018; 1411(1): 166-183.
11. Demir HP. Prevalence of Obesity Between 6-15 Years Children in Istanbul. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 2022; (17): 497-512.
12. DesOrmeaux CN. School Health. Nies, MA and McEwen M. (ed). Community/public health nursing-E-book: promoting the health of populations. Canada, Elsevier Health Sciences.7th edition. 2019; 1270-1305.
13. DiNapoli, P. P. School Health. DeMarco, R. F. & Healey-Walsh, J. (ed). Community and Public Health Nursing Book. 3th Edition. Wolters Kluwer. China. 2020: 789-816.
14. Dunton GF, Do B, & Wang SD. Early effects of the COVID-19 pandemic on physical activity and sedentary behavior in children living in the US. BMC public health.2020; 20(1): 1-13.
15. Eley C, Weston-Price S, Young V, et al. Using oral hygiene education in schools to tackle child tooth decay: a mixed methods study with children and teachers in England. Journal of Biological Education. 2020; 54(4): 381-395.

16. El-Sheikh M, Gillis BT, Saini E K, et al. Sleep and disparities in child and adolescent development. Child Development Perspectives. 2022. https://doi.org/10.1111/cdep.12465
17. Ghaffari M, Rakhshanderou S, Ramezankhani A, et al. Oral health education and promotion programmes: meta-analysis of 17-year intervention. International journal of dental hygiene. 2018; 16(1): 59-67.
18. Gülü M, Yapici H, Mainer-Pardos E, et al. Investigation of obesity, eating behaviors and physical activity levels living in rural and urban areas during the covid-19 pandemic era: a study of Turkish adolescent. BMC pediatrics.2022; 22(1): 1-10.
19. Halawany HS, Al Badr A, Al Sadhan S, et al. Effectiveness of oral health education intervention among female primary school children in Riyadh, Saudi Arabia. The Saudi Dental Journal.2018; 30(3): 190-196.
20. Haque SE, Rahman M, Itsuko K, et al. Effect of a school-based oral health education in preventing untreated dental caries and increasing knowledge, attitude, and practices among adolescents in Bangladesh. BMC oral health. 2016; 16(1): 1-10.
21. Hestetun I, Svendsen MV, & Oellingrath IM. Sleep problems and mental health among young Norwegian adolescents. Nordic Journal of Psychiatry. 2018; 72(8): 578-585.
22. Hussain M. Primordial prevention: The missing link in neurological care. Journal of Family Medicine and Primary Care. 2021; 10(1): 31.
23. Ibrahim NK, Baharoon BS, Banjar WF, et al. Mobile phone addiction and its relationship to sleep quality and academic achievement of medical students at King Abdulaziz University, Jeddah, Saudi Arabia. Journal of research in health sciences. 2018;18(3): e00420.
24. Karimy M, Higgs P, Abadi SS, et al. Oral health behavior among school children aged 11–13 years in Saveh, Iran: an evaluation of a theory-driven intervention. BMC pediatrics. 2020; 20(1): 1-9.
25. Khatoon R, Sachan B, Khan MA, & Srivastava JP. Impact of school health education program on personal hygiene among school children of Lucknow district. Journal of family medicine and primary care. 2017; 6(1): 97.
26. Lennerz BS, Moss A, von Schnurbein J, et al. Do adolescents with extreme obesity differ according to previous treatment seeking behavior? The youth with extreme obesity study (YES) cohort. International Journal of Obesity. 2019; 43(1): 103-115.
27. Liu Z, Xu HM, Wen LM, et al. (2019). A systematic review and meta-analysis of the overall effects of school-based obesity prevention interventions and effect differences by intervention components. International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity. 2019; 16(1): 1-12.
28. MacDonald S, Jakubec S. Community Health Nursing in Canada. 4th Edition. Elsevier. 2021.
29. Millî Eğitim Bakanlığı. Millî Eğitim Bakanlığı Okul Sağlığı Hemşirelerinin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönerge http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/2121.pdf. (Erişim tarihi: 17.10.2022).
30. Nieuwhof-Leppink AJ, Schroeder RP, van de Putte EM, et al. Daytime urinary incontinence in children and adolescents. The Lancet Child & Adolescent Health. 2019;3(7): 492-501.
31. Ohayon M, Wickwire EM, Hirshkowitz M, et al. National Sleep Foundation's sleep quality recommendations: first report. Sleep Health: Journal of the National Sleep Foundation. 2017; 3(1): 6–19. doi: 10.1016/j.sleh.2016.11.006
32. Paruthi S, Brooks LJ, D'Ambrosio C, et al. Recommended amount of sleep for pediatric populations: a consensus statement of the American Academy of Sleep Medicine. Journal of Clinical Sleep Medicine.2016; 1212(11):1549–61. doi: 10.5664/jcsm.6288.
33. Phillips SR, Johnson A, Shirey MR, et al. Sleep quality in school-aged children: A concept analysis. Journal of pediatric nursing.2020; 52, 54.
34. Pyper E, Harrington D, & Manson H. Do parents' support behaviours predict whether or not their children get sufficient sleep? A cross-sectional study. BMC Public Health.2017; 17(1): 1-10.
35. Rees D, & Morley D. Child and Adolescent Mental Health. DeBell D. (ed.). Public Health Practice & The School-Age Population. E-book. Taylor & Francis Group.UK. 2017. 177-279.

36. Resmi Gazete. Hemşirelik Yönetmeliği. 27515 https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100308-4.htm (Erişim tarihi: 17.10.2022).
37. Resmi Gazete (2011, Sayı: 27910). Hemşirelik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/04/20110419-5.htm (Erişim tarihi: 03.11.2022).
38. Sahoo K, Sahoo B, Choudhury AK, et al. Childhood obesity: causes and consequences. Journal of family medicine and primary care.2015; 4(2): 187.
39. Shree A, & Murthy MN. Impact of malnutrition on scholastic performance among school children in Mysuru. Clinical Epidemiology and Global Health.2021; 11: 100780.
40. Simmonds M, Llewellyn A, Owen CG, et al. Predicting adult obesity from childhood obesity: a systematic review and meta-analysis. Obes. Rev. 2016;17:95–107.
41. Şahin Ş, Gülerman F, Köksal T, et al. Çocuklarda kronik kabızlık olgularının değerlendirilmesi. Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi. 2014; 8(3): 117-123.
42. UNICEF. Malnutrition. https://data.unicef.org/topic/nutrition/malnutrition/. (Erişim tarihi: 17.10.2022).
43. United Nations. Sustainable development goals. Goal 3: ensure healthy lives and promote well-being for all at all ages. https://www.who.int/sdg/targets/en/ (Erişim tarihi: 18.10.2022).
44. Vriesman MH, Koppen IJ, Camilleri M, et al. Management of functional constipation in children and adults. Nature Reviews Gastroenterology & Hepatology, 2020; 17(1): 21-39.
45. Weihrauch-Blüher S, Kromeyer-Hauschild K, Graf C, et al. Current guidelines for obesity prevention in childhood and adolescence. *Obesity facts*. 2018; *11*(3): 263-276.
46. Weihrauch-Blüher S, Schwarz P, & Klusmann JH. Childhood obesity: increased risk for cardiometabolic disease and cancer in adulthood. Metabolism.2019; *92*: 147-152.
47. WHO. Oral Health. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/oral-health (Erişim tarihi: 17.10.2022).
48. WHO. World Obesity Day 2022-Accelerating action to stop obesity. https://www.who.int/news/item/04-03-2022-world-obesity-day-2022-accelerating-action-to-stop-obesity (Erişim tarihi: 17.10.2022).
49. WHO. Consideration of the evidence on childhood obesity for the Commission on Ending Childhood Obesity: report of the ad hoc working group on science and evidence for ending childhood obesity. World Health Organization, Geneva, Switzerland 2016
50. Word Obesity Day. https://www.worldobesityday.org/ (Erişim tarihi: 17.10.2022).
51. Yingklang M, Sengthong C, Haonon O, Dangtakot R, Pinlaor P, Sota C, & Pinlaor S. Effect of a health education program on reduction of pediculosis in school girls at Amphoe Muang, Khon Kaen Province, Thailand. *PloS one*. 2018; *13*(6), e0198599.
52. Zou L, Wu X, Tao S, et al. (2019). Mediating effect of sleep quality on the relationship between problematic mobile phone use and depressive symptoms in college students. Frontiers in psychiatry. 2019; 10: 822.

BÖLÜM 4

YAYGIN SAĞLIK ŞİKÂYETLERİ OLAN ÖĞRENCİLER

Gülpınar Aslan

► Giriş

Çocukluk çağımızın en önemli yıllarını okullarda geçirmekteyiz. Ayrıca okul çağı dönemi büyüme ve gelişmenin de süreklilik gösterdiği bir dönemdir. Bu nedenle sağlığı korumak ve geliştirmek için en uygun dönemin okul dönemi olduğu anlaşılmaktadır. Okul sağlığı; gelecek toplumu oluşturacak olan şimdiki öğrencilerin sosyal, ruhsal, zihinsel ve bedensel sağlıklarını korumada mutlu ve sağlıklı bir toplum oluşturmada önemli bir hizmettir. Sağlıklı bir toplumun temelini oluşturmada okul çağı döneminden başlayarak bireyin iyilik hâlini korumak ve sürdürmek önemli bir yer tutmaktadır.

Okul, öğrencilerin sürekli bir arada bulundukları etkileşim içinde oldukları aynı zamanda bulaşıcı hastalıkların yayılma ve kazaların görülme tehlikesi de oldukça yüksek ortamlardır. Özellikle okula yeni başlayan çocuklar toplum içinde yaşamaya bağlı olarak bulaşıcı hastalıklara daha çok yakalanmaktadırlar. Yine okul içinde yaşanan kazalar da oldukça sık görülmektedir. Bunun ile birlikte alerjik durumlar, ağrı, baş dönmesi, bulantı, hâlsizlik, yorgunluk, kazalara bağlı yaralanmalar, kırık ve çıkıklar, diş sorunları, anemi, görme ve işitme bozuklukları, emosyonel sorunlar, obezite, kifoz, skolyoz gibi ortopedik problemler, uykusuzluk, enürezis, kulak, burun, boğaz hastalıkları ve beslenme problemine bağlı birçok sorun da okul çağı döneminde sıkça rastladığımız şikâyetlerdendir. Yine somatik ağrı da okul dönemi öğrencilerinde çok sık rastlanılan bir durumdur. Somatoform bozukluklar; duygusal ve psikososyal etkenlerin neden olduğu bedensel yakınmalar olarak ifade edilmektedir.

Okul döneminde yaşanan bu şikâyetler öğrencinin yaşam kalitesini ve sağlığını olumsuz yönde etkileyebilecek risk faktörleridir. Akademik performansta azalma ve arkadaş edinmede güçlük yaşama gibi birçok faktöre bağlı olarak öğrenci okulu bırakma durumu ile karşı karşıya gelebilmektedir. Gerek arkadaşları ile yakın ilişkiler geliştirirken gerekse de profesyonel hedeflere ulaşmada yaşanılan bu zorluklar fiziksel ve psikolojik problemlere de zemin hazırlamaktadır. Bu dönemde oluşan problemlerin etkisinin ya-

hastalığa sahip öğrencilerin belirlenip okullardaki tedavilerinin düzenlenmesi ve önlemlerin alınması gerekli hâle getirilmelidir. Bu noktada okul sağlığı hemşireleri, alerjisi olan öğrencilerin yönetiminde önemli bir rol oynamaktadır. Alerjik hastalığa sahip öğrencilerin tespit edilmesinde, öğretmen, okul personeli, öğrenci ve ailesi ile iş birliği sağlayarak alerjisi olan öğrencinin güvenliğini sağlamak için kapsamlı kişiselleştirilmiş sağlık bakım planları oluşturmada, gıda alerjisi olan öğrencilerle etkileşimde olan tüm personel ve öğretmenlere bu konuda eğitimler düzenleme ve farkındalıklarını sağlamada, alerjisi olan öğrencilerin ebeveynlerine de gerekli eğitimleri planlamada, besin alerjisi olan öğrencilerin beslenme takibinde, alerjisi bilinen ya da bilinmeyen öğrencilerde olası gelişebilecek bir anafilaksi durumunu yönetmede ve gerekli uygulamaları yerine getirmede okul sağlığı hemşirelerinin önemli rolleri bulunmaktadır.

► Uyku Sorunları

Uyku çevreye yanıtın ve farkındalığın azaldığı fizyolojik bir süreçtir. Sağlıklı bir şekilde yaşamı devam ettirebilmemiz için yeterli ve düzenli uykuya gereksinim duymaktayız. Okul çağı çocuklarının da fiziksel, zihinsel, duygusal gelişim ve kognitif fonksiyonları için yeterli ve düzenli uykuya ihtiyaçları vardır. Uykunun bozulması ile hormonal değişimler ve gün içinde uyku hâli görülerek vücut metabolizması olumsuz yönde etkilenir. Ayrıca uykusuzluk, duygusal ve davranışsal sorunlara neden olarak bilişsel işlevlerde bozulmalara da neden olmaktadır. Aşırı uyuma, solunum ile ilgili problemler, narkolepsi, parasomniler ve sirkadiyen ritimle ilgili problemler karşılaşılan uyku bozuklukları içerisinde yer almaktadır.

Dünya genelinde okul çağı çocuklarında uyku ile ilişkili sorunların %37-50 aralığında olduğu saptanmıştır. Ülkemizde yapılan çalışmalarda ise çocuklarda görülen uyku bozukluğu prevelansının %25-%50 arasında değiştiği gözlenmiştir.

Okul çağı öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışı sürdürebilmeleri için sağlıklı uyku alışkanlıklarının oluşturulması gerekmektedir. Okul sağlığı hemşireleri ve öğretmenler, öğrencilerin sağlıklı yaşam biçimini benimsemelerine destek sağlamalıdırlar. Bu noktada öğrencilerde uykusuzluğa neden olabilecek problemlerin çözümlenmesinde öğretmen, ebeveyn ve okul sağlığı hemşireleri iş birliğinde altta yatan sorunlar saptanmalı, çözümlerine yönelik hem öğrencilere hem de ebeveynlere eğitimler sunulmalıdır.

► Kaynaklar

1. Özsoy S, Kalkım A, Sert ZE. İlkokul öğrencilerinin sağlık durumunun ve sağlık risklerinin tanılanması. Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi. 2019; 8(3):135-142.
2. El Ansari W, Oskrochi R, Haghgoo G. Are students' symptoms and health complaints associated with perceived stress at university? Perspectives from the United Kingdom and Egypt. International Journal of Environmental Research and Public Health. 2014; 11(10):9981-10002.
3. Ergün A, Şişman FN. Okul çocuğu dönemi. Editör: Gözüm S. Okul dönemindeki çocukların sağlığının geliştirilmesi. 2. Baskı, Ankara Vize Yayıncılık, Ankara 2016, s:70-73.
4. Şişman FN, Kadıoğlu H, Ergün A ve ark. Okul çocuklarında somatizasyon ve somatik belirtiler nedeniyle okul revirine başvuru durumu. Psikiyatri Hemşireliği Dergisi. 2013; 4(3):131-136

5. Meydanlıoğlu A, Gözüm S. Türkiye'de okul sağlığını geliştiren uygulama ve programlar. Türkiye Klinikleri Halk Sağlığı Hemşireliği-Özel Konular Yayın Kimliği. 2019; 5(1):16-23.
6. Yurttutan S, Altay N. Kaynaştırma eğitimi alan çocuklarda okul sağlığı hemşiresinin rolleri. Çağdaş Tıp Dergisi. 2018; 8(1): 78-84.
7. Bebiş H, Özdemir Ö. Kreşlerde okul sağlığı hizmetleri ve hemşirelik. Türkiye Halk Sağlığı Dergisi. 2013; 11(3):186-96.
8. Vieira C, Dantas DNA, Miranda LSMVD et al. School Health Nursing Program: prevention and control of overweight/obesity in adolescents. Rev Esc Enferm USP. 2018; 52(e03339):1-8.
9. Demir C, Yıldız H, Yürektürk Ş. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu öğrencilerinin bulaşıcı hastalıklar ile ilgili bilgi durumları. Van Tıp Dergisi. 2020; 27(4):458-465.
10. Melese B, Paulos W, Astawesegn FH et al. Prevalence of diarrheal diseases and associated factors among under-five children in Dale District, Sidama zone, Southern Ethiopia: A cross-sectional study. BMC Public Health. 2019; 19(1):1-10.
11. Akçay D. Okul ortamında bulaşıcı hastalıklardan korunma. Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi. 2016; 5(2):84-94.
12. TÜİK. 2019 Yılı Türkiye Sağlık Araştırması. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkey-Health-Survey-2019-33661. (Erişim Tarihi: 09.09.2022)
13. Ghaderi S, Hashemi H, Jafarzadehpur E et al. The prevalence and causes of visual impairment in seven-year-old children. Clinical and Experimental Optometry. 2018; 101(3):380-385.
14. Çıkış ÖÖ. Türkiye'deki okul sağlığı hizmetlerine ve okul hemşireliğine ilişkin yasal düzenlemeler: Kritik analiz. Türkiye Klinikleri Halk Sağlığı Hemşireliği-Özel Konular Yayın Kimliği. 2016; 2(1):79-95.
15. Sağlan Y, Bilge U. Adölesan ve okul sağlığı. Türkiye Klinikleri Family Medicine Special Topics. 2018; 9(6):11-16.
16. Yıldırım B, Adana F, Kırağ ve ark. Aydın ili bir merkez ilkokulda göz tarama sonuçları. İzmir Doktor Behçet Uz Çocuk Hastalıkları Dergisi. 2018; 8(2):132-138.
17. Tekin M, Kara M, Uludağ A ve ark. Çocuklarda kulak burun boğaz muayene sonuçları ve etkileyen 70 faktörler: Okul tabanlı-kesitsel çalışma. Famıly Practıce Palliatıve Care. 2016; 1(1): 19-23.
18. Sun M, Hu X, Li F et al. Eating habits and their association with weight status in Chinese school-age children: a cross-sectional study. International Journal of Environmental Research and Public Health. 2020; 17(10):3571.
19. Karakaş H, Törnük F. Geleneksel gıdaların okul çağı çocuklarının beslenmesindeki rolü üzerine bir araştırma. Fen Bilimleri Dergisi. 2016; 37(3):292-302.
20. Doğan S, Uğurlu CT, Çetinkaya M. Öğretmen görüşlerine göre obezitenin eğitim öğretim süreçlerine yansımaları. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. 2015; 14(54):173-191.
21. Fang K, Mu M, Liu K et al. Screen time and childhood overweight/obesity: A systematic review and meta-analysis. Child: Care, Health And Development. 2019; 45(5):744-753.
22. Başar E. 11-14 yaş arası okul çağındaki çocuklarda obezite sıklığı. Sağlık Akademisi Kastamonu. 2019; 4(1):53-66.
23. Bou-Karroum L, El-Jardali F, Jabbour M et al. Preventing unintentional injuries in school-aged children: a systematic review. Pediatrics. 2022; 149(6).
24. Karadaş H. Okul öncesi eğitim kurumlarında yaşanan güvenlik ve sağlık problemlerinin paydaş görüşlerine göre incelenmesi. Anatolian Journal of Health Research. 2021; 2(1):7-14.
25. Şahin MK, Çoban AE, Karaman NG. Okul öncesi öğretmenlerinin medyanın çocukların beslenme alışkanlıkları ve bozuklukları üzerindeki etkisine yönelik bakış açıları. İlköğretim Online. 2018; 17(1):125-142.
26. Akçay D, Yıldırımlar A. Çocukların okul ortamında kaza geçirme ve güvenlik önlemlerine yönelik ebeveyn davranışlarının incelenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi. 2018; 11(1):48-55.
27. Kılınç E, Gür K. Behaviours of adolescents towards safety measures at school and in traffic and their health beliefs for injuries. International Journal of Nursing Practice. 2020; 26(5): e12861.

28. Akar SG, Doğan AK. Temel eğitim kurumlarında alınan güvenlik önlemlerinin okul kazalarına etkisinin incelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 2021; 10(1): 114-122.
29. Kılınç E, Gür K. Okul yaralanmalarını önlemede sağlık inanç modelinin etkisi. Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi. 2018; 5(3):467-475.
30. Yıldırım İ, Akan D, Çiftçi M. Ortaokul müdürlerine göre okul güvenliğine yönelik tehditler ve çözüm önerileri. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2018; 20(2):135-156.
31. Dudovitz RN, Valiente JE, Espinosa G et al. A school-based public health model to reduce oral health disparities. Journal of Public Health Dentistry. 2018; 78(1):9-16.
32. Büyük DŞ, Çetinkaya A, Özmen D ve ark. 11-12 yaş grubu çocukların ağız ve diş sağlığı konusundaki bilgi ve davranışlarının değerlendirilmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi. 2018; 11(2):78-86.
33. Alkarimi HA, Watt RG, Pikhart H et al. Dental caries and growth in school-age children. Pediatrics. 2014; 133(3):616-623.
34. Duru P, Örsal Ö, Bostan N, Yaman BC. İlköğretim öğrencilerinde ağız-diş sağlığı ölçütlerinin değerlendirilmesi ve ilişkili faktörlerin belirlenmesi. Türkiye Klinikleri Hemşirelik Bilimleri Dergisi. 2018; 10(3):197-206.
35. Öztürk AB, Sönmez B. Güneydoğu anadolu kırsalında yaşayan çocuklarda ağız ve diş sağlığı değerlendirilmesi: Kesitsel saha çalışması sonuçları. Konuralp Tıp Dergisi. 2016; 8(3): 195-201.
36. Şişko E, Dağhan Ş. Türkiye'de okul çağı çocuklarında ağız ve diş sağlığı araştırmalarının sonuçları bize ne söylüyor? Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi. 2022; 31(1):67-80.
37. Meydanlıoğlu A, Sakınmaz E, Yiğit S ve ark. Antalya'da bir ilkokuldaki öğrencilerin sağlık taramaları ve belirlenen sorunlar. Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi. 2019; 1(2):15-25.
38. Baginska J, Rodakowska E, Kobus A et al. The role of Polish school nurses in the oral health promotion for 7–19 year-old children and adolescents. European Archives of Paediatric Dentistry. 2021; 22(2):265- 272.
39. Tinanoff N, Baez RJ, Diaz-Guillory C et al. Early childhood caries epidemiology, aetiology, risk assessment, societal burden, management, education, and policy: global perspective. Int J Pediatr Dent. 2019; 29:238-48.
40. Tezera R, Sahile Z, Yilma D et al. Prevalence of anemia among school-age children in Ethiopia: A systematic review and meta-analysis. Systematic Reviews. 2018; 7(1):1-7.
41. Akdoğan SA, Başpınar MM, Basat O. Okul Çağı çocuklarında obezite, hipertansiyon ve anemi sıklığı: Bir aile sağlığı merkezinden retrospektif kesitsel bir çalışma. Türkiye Aile Hekimligi Dergisi. 2021; 25(3):69-75.
42. Iglesias Vázquez L, Valera E, Villalobos M et al. Prevalence of anemia in children from latin america and the caribbean and effectiveness of nutritional interventions: Systematic review and meta–analysis. Nutrients. 2019; 11(1): 183.
43. Tariku EZ, Abebe GA, Melketsedik ZA et al. Anemia and its associated factors among school-age children living in different climatic zones of Arba Minch Zuria District, Southern Ethiopia. BMC Hematology. 2019; 19(1):1-9.
44. Ferran LR, Tornero NG, Álvarez NC et al. Anaphylaxis at school. Are we prepared? Could we improve? Allergologia et Immunopathologia. 2020; 48(4):384-389.
45. Grabenhenrich L, Trendelenburg V, Bellach J et al. Frequency of food allergy in school-aged children in eight European countries-The EuroPrevall-iFAAM birth cohort. Allergy. 2020; 75(9):2294-2308.
46. Pistiner M, Wang J. Management of food allergy in the school setting: Editor: RS. Gupta. The Clinician's Role. Springer, Cham. 2020, pp: 203-212.
47. Durmuş H, Solak Y, Kaya E ve ark. İlköğretim çocuklarında uyku bozukluğu sıklığı ve obezite ile ilişkisi. Güncel Pediatri. 2021; 19(3):303-310.
48. Öztürk A, Sezer TA, Tezel A. İlkokul öğrencilerinin uyku ve televizyon izleme alışkanlıklarının değerlendirilmesi. Journal of Turkish Sleep Medicine. 2018; 5(3): 73-80.

BÖLÜM 5

OKUL ÇAĞINDA SKOLYOZ

Semra Aktürk

► Giriş

Sağlıklı bir omurgada vertebralar nötral pozisyonda bulunurlar. Ön-arka planda çekilen bir röntgen görüntülemede tüm vertebraların aynı doğrultuda dizildiği gözlenir. Bu dizilimin herhangi bir nedenle bozulması durumuna skolyoz adı verilir. Skolyoz omurganın yana doğru eğrilmesidir. İlk kez Hipokrat tarafından tanımlanan skolyoz, başlıca büyüme çağındaki çocuklarda görülen bir bozukluktur. Skolyoz aslında bir hastalık değil, bulgudur ve birçok hastalıkta gözlenebilir.

Esas olarak okul taramalarına dayanan epidemiyolojik çalışmalar prevalans konusunda çok farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Taramalarda Adam'ın öne eğilme testi sık olarak kullanılır (Şekil 1). Bu test ile skapular asimetri kolaylıkla fark edilir. Türkiye'de yapılan taramalarda skolyoz prevalansının okul çocuklarında yüzde 1-2 aralığında olduğu bildirilmiştir. Okul öncesi erkek çocuklarda biraz daha sık gözlenmesine karşın adolesan döneme gelindiğinde kızlarda 3-4 kat daha fazla görülür. Takipte skolyozların bir kısmında kendiliğinden düzelme olduğu gözlenir, bir bölümü aynı kalır, bir kısmı da ilerler. Kızlarda daha çok ilerleme gözlenir ve vakaların yaklaşık %0,4'ünde aktif tedavi gerekliliği oluşur. Skolyozun erken tanı alması tedavi başarısının artmasında ve cerrahi işlem gerekliliğinin azalmasında önemlidir. Bu yüzden birçok ülkede okullarda tarama programları yapılmaktadır. Ülkemizde henüz rutine konulan genel tarama programları olmayışı nedeniyle çalışmalarda bölgesel oranlar verilmektedir. Risk altındaki hedef kitleyi değerlendirme ve olguları yakalamada tarama programları en etkili yöntemlerdir denilebilir. Ancak skolyozun kesin tanısının radyolojik görüntülemeyle konulacağı açıktır.

► Etiyoloji ve Sınıflandırma

Sınıflandırmada en sık kullanılan Amerikan Skolyoz Araştırma Cemiyetinin önerdiği etiyolojiye dayalı yöntemdir (Tablo 1). Buna göre skolyoz yapısal ve yapısal olmayan ol-

► Öğrenciye tarama öncesinde ailede skolyoz öyküsü olup olmadığı sorgulanır.

d. Zaman

Okul idaresinden tarama için uygun ders saatleri ayarlanıp, öğrencilerin uygun olduğu ders saatinde yapılmalı

e. Araçlar

► Tarama yapan her görevli için sandalye, masa
► Boy ölçer (mezura), skolyozmetre
► Spinal çıkıntıların yerini belirlemek için kalem
► Omurga eğriliğini, omuz ve skapula asimetrisini belirlemek için cetvel
► Paravan,70'lik alkol, kalem izlerini silmek için
► Skolyoz değerlendirme formu

► Kaynaklar

1. Loenstein J. Idiopathic scoliosis. Ogilvie JV (Ed): Moe's textbook of scoliosis and other spinal deformyties. Philadelphia, Saunders, 1995, p.219-256.
2. Benli IT, Üzümcügil O, Aydın E et all. Magnetic resonance imaging abnormalities of neural axis in Lenke type 1 idiopathic scoliosis. Spine 2006; 31: 1828.
3. Kuznia AL, Hernandez AK, Lee LU. Adolescent Idiopathic Scoliosis: Common Questions and Answers. Am Fam Physician. 2020 Jan 1;101(1):19-23.
4. Shakil H, Iqbal ZA, Al-Ghadir AH. Scoliosis: review of types of curves, etiological theories and conservative treatment. J Back Musculoskelet Rehabil. 2014;27(2):111-5.
5. School scoliosis screening guidelines. The state education department. The University of the State of New York. Comprehensive Health and Pupil Services Albany, New York. April 1997
6. Yılmaz H. Skolyozda egzersiz Reçeteleme. Türk Fiz Tıp Rehab 2014; 60: 31-35.

BÖLÜM 6

OKUL ÇOCUKLARINDA CİLT BOZUKLUKLARI

Nihal Altınışık

► Giriş

Çocukluk dönemi hem fizyolojik hem de psikososyal açılardan erişkin bireylere göre büyük farklılıklar gösterir. Bu nedenle çocukluk çağında izlenen cilt hastalıklarının dağılımı, görülme sıklığı ve özellikleri de kendine özgüdür.

Gelişmekte olan ülkelerde çocuk nüfusu oranı, gelişmiş ülkelere göre oldukça yüksektir. Bu sebeple başta gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere, çocuklara ait hastalıkların epidemiyolojik verilerinin saptanması, sağlık politikalarının oluşturulması için önem arz etmektedir. Ülkemizde verilere göre, okul çağı nüfusunun toplam nüfusun yaklaşık olarak %21'ini oluşturduğu saptanmıştır. Literatürde çocukluk döneminde görülen cilt hastalıkların sıklığı ilgili çeşitli çalışmalar mevcuttur. Akbaş ve ark.'larının 4025 hastayı değerlendirdiği prospektif bir çalışmada, 6-11 yaş aralığında kontakt dermatit en sık saptanırken, 12-16 yaş aralığında ise akne vulgaris en sık görülen hastalık olarak bildirilmiş. Özçelik ve ark.'larının yaptığı bir diğer çalışmada ise 6-16 yaş grubunda, enfeksiyöz hastalıklar, dermatitler, alerjik cilt hastalıkları, siğiller ve akne vulgaris sık görülen cilt bozuklukları olarak rapor edilmiştir.

Çocuklarda hastalıkların erken tanısı ve birincil korumanın sağlanabilmesinde okul sağlığı hemşiresinin rolü büyüktür. Okul çağındaki nüfusun sağlık sorunları değerlendirildiğinde cilt bozukluklarının önemli yer tuttuğu görülmektedir. Bu bölümde okul çocukluğu döneminde saptanan cilt bozukluklarından bahsedilecektir.

► Dermatitler

Dermatit, bazı ekzojen ve endojen faktörlerin etkisiyle oluşan deride kaşıntı, kepeklenme ve yer yer su kabarcıklarının izlendiği bir grup hastalığa verilen genel bir terimdir. Bu grupta atopik dermatit, kontakt dermatit ve seboreik dermatit gibi hastalıklar yer almaktadır.

▶ Kaynaklar

1. Akbaş A, Kılınç F, Yakut Hİ, Metin A. Çocuklarda dermatolojik hastalıklar: 4025 hastanın prospektif analizi. Türkiye Çocuk Hast Derg. 2015; 1:6-11.
2. Ulutaşdemir N, Balsak H, Öztürk Çopur E ve ark. Halk sağlığı hemşireliğinin bir dalı: okul sağlığı hemşireliği. Türkiye Klinikleri J Public Health Nurs-Special Topics. 2016; 2:1.
3. S Özçelik, İ Kulaç, E Öcal. Çocukluk çağı deri hastalıklarının yaş ve cinsiyete göre dağılımı: Tek merkez deneyimi. Turkish Archives of Pediatrics. 2018; 53:105-12.
4. H Saçar, T Saçar. Ödemiş/İzmir bölgesindeki ekzemaların prevalansı ve yaş gruplarına göre dağılımı. Anatolian Journal of Clinical Investigation. 2011; 5(4):173-180.
5. David Boothe W, Tarbox JA, Tarbox MB. Atopic Dermatitis: Pathophysiology. Adv Exp Med Biol. 2017; 1027:21-37.
6. Leung DY, Bieber T. Atopic dermatitis. Lancet. 2003; 361:151-60.
7. Giniş T. Çocuklarda atopik dermatit. Çocuk Dergisi. 2009; 9(2):62-7.
8. Toyran M, Kocabaş CN. Okul ve Allerjik Hastalığı Olan Çocuk. Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi. 2014; 8(4):223-8.
9. Adışen E, Önder M. Çocuklarda kontakt dermatitler. Türkderm. 2011; 45 Özel Sayı 2:87-9.
10. Pigatto P, Martelli A, Marsili C et al. Contact dermatitis in children. Ital J Pediatr. 2010; 13; 36:2.
11. Sampaio AL, Mameri AC, Vargas TJ et al. Seborrheic dermatitis. An Bras Dermatol. 2011; 86:1061-71.
12. Ertaş R, Kartal D, Utaş S. Çocuklarda Yüzeysel Mantar Enfeksiyonlarının Klinik Değerlendirilmesi. Turk J Dermatol. 2015; 9:186-9.
13. Aksu AE. Bulaşıcı Dermatolojik Hastalıkların Kontrolü ve Halk Sağlığı Açısından Önemi. ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi. Dermatoloji ve Halk Sağlığı Özel Sayısı. 2019; 4:82-9.
14. Lange M, Roszkiewicz J, Szczerkowska-Dobosz A et al. Onychomycosis is no longer a rare finding in children. Mycoses. 2006; 49:55-9.
15. Sarıcaoğlu H. Viral Orijinli Hastalıklar. Türkderm. 2011; 45 Özel Sayı 2:99-103.
16. Torello A. What's new in the treatment of viral warts in children. Pediatr Dermatol. 2002; 19:191-9.
17. Altunışık N. Gövde Yerleşimli Dev Molluskum Kontagiozum Olgusu. Türkiye Klinikleri Tip Bilimleri Dergisi. 2018; 38(2):207-8.
18. Çetin BŞ. Uyuz Hastalığına Yaklaşım (Güncel Kılavuz Değerlendirmesi). J Pediatr Inf. 2017; 11(2):107-9.
19. Gupta AK, Batra R, Bluhm R et al. Skin Diseases Associated with Malassezia Species. J Am Acad Dermatol. 2004; 51:785-98.
20. Karaman Ü, Bozok ŞN, Erturk E et al. Ordu İli Kökenli İlköğretim Okulu Öğrencilerinde Pediculus capitis Yaygınlığının Belirlenmesi. İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 2017; 6(2):1-3.
21. Altunışık N. Derinin paraziter hastalıkları. Edit. Dursun Türkmen, Serpil Şener Dermatoloji. 1. baskı, İnönü Üniversitesi Yayınevi, Malatya 2020 s: 57-60.
22. Akbaş A, Kılınç F, Yakut İ ve ark. Türk Çocuklarında Görülen Saç Hastalıkları: Retrospektif Bir Analiz. Dermatoz. 2014; 5:1-8.
23. Altunışık N, Türkmen D. Alopesi areatalı hastalarda serum bilirubin, ürik asit ve albumin düzeyleri. Ege Tıp Dergisi. 2020; 59(1):1-6.
24. Ezzedine K, Eleftheriadou V, Whitton M, van Geel N. Vitiligo. Lancet. 2015;386(9988):74-84.
25. Kılınç F, Metin A. Yüzün Hiperpigmentasyon Hastalıkları. Dermatoz 2011; 2(1):245-253.
26. Cole C, Gazewood J. Diagnosis and treatment of impetigo. Am Fam Physician. 2007;75(6):859-64.
27. Yaylı S. Sık Görülen Bakteriyel Deri İnfeksiyonları. Türk derm 2011; 45 Özel Sayı 2: 104-8.
28. Raychaudhuri SP, Gross J. A comparative study of pediatric onset psoriasis with adult onset psoriasis. Pediatr Dermatol 2000;17: 174-178.

29. Tüzün Y, Kutlubay Z, Zara T, Engin B. Çocukluk çağı psoriasisi. Dermatoz 2011; 2: 299-306.
30. Kılınç F, Akbaş A. Çocuklarda Pitriyazis Rosea. Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi. 2018; 1-3. DOI: 10.12956/tjpd.2018.355.
31. Kalkan G, Koryürek ÖM, Ergüer EY, ve ark. Çocuklukta Liken Planus: Üç Olgu Sunumu. Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi 2014; 1: 42-45.
32. Doğan Z. Çocuklarda Atopik Dermatit ve Hemşirelik Bakımı. Türkiye Klinikleri J Pediatr Nurs-Special Topics. 2015;1(2):63-9
33. Akçay, D. (2016). Okul ortamında bulaşıcı hastalıklardan korunma. Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi, 5(2), 84-94.
34. https://oeps.wv.gov/toolkits/documents/team_infections/school-nurse-skin-infections-intro.pdf

BÖLÜM 7

OKUL ÇOCUKLARINDA BESLENME

Nihan Türkoğlu

► Giriş

Okul çağı, büyümenin ve gelişmenin hızlandığı, hayat boyu devam edebilecek beslenme alışkanlığının büyük ölçüde kazandırıldığı; çocukların yeterli ve dengeli beslenmesi, sonraki dönemlerde beslenmeye dayalı olarak gerçekleşebilecek sağlıkla ilgili risklerin azaltılması (obezite, hipertansiyon, Tip 2 diyabet vb.) ile okuldaki başarının artmasında (zihinsel işlevler, akademik beceri vb.) önemli bir aşamadır. Bunun yanı sıra düzenli beslenme çocuklarımızla gençlerin sağlıklı büyümelerinde ve gelişmelerinde kritik bir role sahip olmakta, zihinsel ve toplumsal açıdan gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Sağlıklı beslenme, sağlığın temel belirleyicilerinden biridir. Sağlıksız yaşam tarzı ve hatalı beslenme obezite ve diğer bulaşıcı olmayan hastalıklardaki küresel artışa neden olan temel risk faktörleridir. Aşırı kilo ve obezite oranları yetişkinlerde ve çocuklarda artmaya devam etmektedir. 1975'ten 2016'ya kadar, 5-19 yaş arası aşırı kilolu veya obez çocuk ve ergenlerin prevalansı dünya çapında %4'ten %18'e çıkmıştır.

Okul çağındaki çocuklar hızlı büyüme ve gelişme dönemlerinden geçtiği için dengeli bir beslenmeye olan ihtiyaçları büyük önem taşımaktadır. Okul çocukluğu döneminde enerji gereksinimi yaşa ve gelişimsel özelliklere değişmektedir. Ve gelişimin de hızlanması, büyüme faaliyetlerinin gereksinimlerini karşılamak gibi sebeplerden ötürü okul çağı çocuklarında beslenme bu gereksinimleri karşılayabilmek için önemli hâle gelmektedir. Günlük alınması gereken besin miktarı okul çağı çocuklarında yaş, mevcut olan gelişim durumu, cinsiyet, boy ve kilo gibi etkenlere göre farklılık göstermektedir. Günlük besin gereksinimlerini karşılamak için çeşitli yiyecekler yemeleri gerekir. Öğünler, yeterli miktarda vitamin ve mineral alımıyla birlikte uygun karbonhidrat, protein ve yağ dengesini içermelidir. Çocuklarda abur cubur ve fast food besinlere yönelim artmaktadır. Bu besinler yağ ve şeker bakımından yüksektir. Öğün atlamak (özellikle kahvaltı) ve sağlıksız atıştırmalıklar yemek, çocuklukta yetersiz beslenmeye neden olmaktadır.

▶ Kaynaklar

1. Anderson, Kristin L. "A review of the prevention and medical management of childhood obesity." Child and Adolescent Psychiatric Clinics 2018: 27.1 63-76.
2. American Heart Association, Gidding SS, Dennison BA, Birch, LL, et al. Dietary recommendations for children and adolescents: a guide for practitioners. *Pediatrics*, 2006; *117*(2), 544-559.
3. Allender, Judith, et al. Community & public health nursing: Promoting the public's health. lippincott williams & wilkins, 2013.
4. Baysal, A. (2014). *Beslenme.* Ankara: Hatiboğlu Basım ve Yayım.
5. Encourage healthy eating in school and at home, *https://www.cdc.gov/healthyschools/features/healthy_school_meals.htm E*rişim Tarihi: 22.2.2023.
6. Food Bank (2015). Hunger in the Classroom. Food Bank Report 2015. https://www.foodbank.org.au/wp-content/uploads/2015/05/Foodbank-Hunger-in-the Erişim Tarihi: 12.02.2023.
7. Gresko, Susan Breakell, and Bridget S. Sullivan. "Nutrition from Infancy Through Adolescence." The Nurse Practitioner's Guide to Nutrition (2012): 79.
8. Heinen MM, Bel-Serrat S. et al. Urban and rural differences in frequency of fruit, vegetable, and soft drink consumption among 6–9-year-old children from 19 countries from the WHO European region. Obesity Reviews 22 (2021): e1320
9. Maurer, Frances A., Claudia M. Smith. Community/public health nursing practice: Health for families and populations. Elsevier Health Sciences, 2014.
10. Maslow A. A theory of human motivation. In: V.H. VROOM, and E.L. DECI, ed. Management and motivation. 1974, London, Penguin Books.
11. National Association of School Nurses. "Framework for 21st century school nursing practice: National Association of School Nurses." NASN School Nurse 31.1 (2016): 45-53.Nies, M. A., & McEwen, M. (2014). *Community/public health nursing-E-book: promoting the health of populations*. Elsevier Health Sciences.
12. No KidHungry. Hunger in Our Schools. 2017 https://www.nokidhungry.org/pdfs /HIOS_2017, Erişim Tarihi: 18.02.2023.
13. Pender NJ, Murdaugh CL, Parsons M.A. Health Promotion in Nursing Practice (6th Edition). 2011, Boston, MA: Pearson.
14. Sormaz Ü. Okul beslenme eğitimi programları. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 2013, 2.3: 36-48.
15. Sprague JR, Walker H M. *Safe and healthy schools: Practical prevention strategies*. Guilford Publications. 2021
16. Toker B. Demografik değişkenlerin iş tatminine etkileri: İzmir'deki beş ve dört yıldızlı otellere yönelik bir uygulama. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 2007; 8 (1), 92-107.
17. T.C. Sağlık Bakanlığı, Türk Halk Sağlığı Kurumu. *Türkiye Beslenme Rehberi TÜBER 2015.* T.C. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 1031, Ankara 2016.
18. Türkiye'ye Özgü Besin ve Beslenme Rehberi. T.C. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü. Ankara, 2015; s. 11-15.
19. T.C Sağlık Bakanlığı ve T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. Beslenme Dostu Okullar Programı Uygulama Kılavuzu. Erişim: http://okulsagligi.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_11 /09102010_beslenme_dostu_okullar_program_uygulama_k_lavuzu.pdf. Son Erişim: 22.3.2023
20. T.C Sağlık Bakanlığı. Okullarda Yiyecek ve İçecek Standartları. Erişim: https://hsgm. saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenmehareketli-hayat-db/okul-sagligi/Okullarda-Yiyecek-ve-Icecek-Standartlari/Kitapcik/kitapcikturkce.pdf. Son Erişim Tarihi: 22.3.2023.
21. Türkiye Çocukluk Çağı (7-8 yaş) Şişmanlık Araştırması (COSI-TUR) 2013
22. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı 21.07.2011 tarih ve 2011/41 sayılı Okul Kantinlerinin Denetimi ve Uygulanacak Hijyen Kuralları Genelgesi

23. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı 10.11.2020 tarih ve 2020/08 sayılı Okul Kantinlerinde Satılacak Gıdalar ve Eğitim Kurumlarındaki Gıda İşletmelerinin Hijyen Yönünden Denetlenmesi Genelgesi
24. T.C. Sağlık Bakanlığı, Türk Halk Sağlığı Kurumu, Okul Çağı Çocuklarında Beslenme
25. https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/beslenmehareket-haberler/okul-%C3%A7a%C4%9F%C4%B1-%C3%A7ocuklar%C4%B1nda-beslenme.html Erişim Tarihi: 18.3.2023.
26. World Health Organization (WHO) Nutrition, https://www.who.int/health-topics/nutrition#tab=tab_1 Erişim Tarihi: 12.2.2023.
27. World Health Organization (WHO) Obesity, https://www.who.int/health-topics/obesity#tab=tab_1 Erişim Tarihi: 25.2.2023.
28. World Health Organization. (2021). Implementing school food and nutrition policies: a review of contextual factors. https://www.who.int/publications/i/item/9789240035072
29. WHES (2017). World Child Hunger Facts. https://www.worldhunger.org/world-child-hungerfacts/, Erişim Tarihi: 10.03.2023.
30. Wang LY, Gutin B, Barbeau P, et al. Costeffectiveness of a school-based obesity prevention program. J Sch Health. 2008; 78: 619-624.
31. Yılmaz M, Mayda AS. Determination of the Obesity Prevalence and Risk Factors in School Children in Duzce. Duzce Medical Journal, 2018; 19(2), 42-47. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/dtfd/issue/36473/418945?publisher=dutf%3B

BÖLÜM 8

OKUL ÇOCUKLARINDA AĞIZ VE DİŞ SAĞLIĞI

Ayşe Eminoğlu - Zeynep Güngörmüş

► Diş Gelişimi

Bebeğin diş gelişimi anne karnında başlayıp ergenliğe kadar süren bir dönem geçirir. Diş sürme dönemi olarak da adlandırılan diş çıkarma deneyimi bebeğin büyüme ve gelişmesini bir parçası olan fizyolojik bir süreçtir. Dişlerin gelişiminde bireysel farklılıklar görülür ve temelde genetik etmenlere göre şekillenir. Bunun yanı sıra diş gelişimi şekil, boyut ve sayı olarak birçok faktörden etkilenir. Ancak bunların dışında anne sağlığı, hormonlar, sistemik ve enfeksiyon hastalıkları, beslenme şekli, cinsiyet, prematüre doğum, düşme ve yaralanmalar, gebelik döneminde alınan ilaçlar, sosyo-ekonomik durum ve pasif içicilik diş gelişimini etkileyen diğer önemli faktörlerdir.

Çocukların hayatında önemli bir dönüm noktası olan ilk süt dişinin ortaya çıkması doğumdan sonra 6-12. aylar arasında değişir. Genellikle diş sürmesi önden başlayarak arkaya ve aşağıdan da başlayarak yukarıya doğru gerçekleşir. Bu dönem süt dişlenmesi olarak adlandırılır. Ağız içinde dişler belirli bir sırayla görülür. Çoğu çocuk 30-36 aya kadar 20 adet süt dişini tamamlar. 6-12 aylar arasında sırası ile önce alt I, üst I olarak isimlendirilen ön kesici dişler çıkmaya başlar, daha sonra üst II, alt II olmak üzere yan kesici dişler, 12-18 aylar arasında birinci büyük süt azı dişleri, 18-24 aylar arasında köpek dişleri olarak adlandırılan süt kaninler, 24-30 aylar arasında ikinci süt azı dişlerini sürmesiyle süt dişleri tamamlanır. Bu dönem 6 ay ile 2,5-3 yaş arasında diş sürme tamamlanana kadar devam eder. Süt dişleri ile kalıcı dişlerin birlikte görüldüğü 6-12 yaş arasındaki dönem karma dişlenme dönemi olarak adlandırılır. Daimî dişler ise 12-13 yaşlarına gelindiğinde 20 yaş dişleri dışında tamamlanır. Çocuğun eğer 20 yaş dişlerinde bir eksiklik yoksa diş gelişimi 17-30 yaşlara kadar sürer.

Diş sürme zamanı bireysel farklılıklar göstermektedir. Bunun dışında bazı etmenlere bağlı olarak da diş sürme yaşında farklılıklar görülebilir. Bunlar; raşitizm ve hipertiroidizm gibi sistemik, Down sendromu, hipotroidizm ve cücelik gibi doğuştan ve kist, natal ve neonatal dişler gibi yerel sorunlara bağlı olarak zamansal farklılıklardır. Ancak sağlıklı bir çocukta ilk dişin sürme zamanı 16. aya kadar gecikebilir.

▶ Kaynaklar

1. Öza E, ve Küçükeşmen Ç. Çocuklarda Maloklüzyon ve Ortodontik Tedavi İhtiyacı. Türkiye Klinikleri. Dishekimligi Bilimleri Dergisi. 2019; 25(2): 193-200.
2. Kasımoğlu Y, Yavşan ZŞ, Peker K ve ark. Maloklüzyonuolan Okul Öncesi Çocuklarda Ağız-Diş Sağlığına Bağlı Yaşam Kalitesini Etkileyen Klinik. Sosyo-Demografik ve Davranışsal Faktörler. Selcuk Dental Journal. 2022; 9(2): 479-487.
3. Yanıkoğlu F, Çelik ZC, Çelik H ve ark. Macunlamanın püf noktaları. Arslantunalı Tağtekin D, editör. Diş Macun ve Kremleri. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020: 67-70.
4. Ptersen PE, Ogawa H. Prevention of dental caries through the use of fluoride – the WHO approach. Geneva. Community Dental Health. 2016; 33: 66–68.
5. Meier T, Deumelandt P, Christen O et al. Global burden of sugar-related dental diseases in 168 countries and corresponding health care costs. Journal of Dental Research. 2017; 96 (8): 845-854.
6. Peres MA, Macpherson LDM, Weyant RJ et al. Oral diseases: a global public health challenge. Lancet. 2019; 394: 249– 60.
7. Marinho VC, Worthington HV, Walsh T et al. Fluoride gels for preventing dental caries in children and adolescents. Cochrane Database Syst. Rev. 2015; Issuı 6:CD002280) [İnternet] 2015 (Erişim tarihi:25.10.2022). [Erişim adresi]: http://cochranelibrarywiley.com/doi/10.1002/14651858.CD002280.pub2/pdf/abstract
8. Karabekiroğlu S. ve Ünlü N. Toplum bazlı koruyucu ağız diş sağlığı programlarında erken dönem koruyucu uygulamaların yeri ve önemi. Ege Üniversitesi Dişhekimliği Fakültesi Dergisi. 2017; 38(2): 89-100.
9. Toumba K, Twetman S, Splieth C, et al. Guidelines on the use of fluoride for caries prevention in children: an updated EAPD policy 49 document. European Archives of Paediatric Dentistry, 2019; 20: 507- 516.
10. Mathur V and Dhillon, JK. Dental caries: a disease which needs attention. The Indian Journal of Pediatrics. 2018; 85(3): 202-206.
11. Çelen R, ve Arslan FT. Bebeklerde diş çıkarma süreci ve bu süreçte karşılaşılan sorunlara yönelik uygulamalar. Güncel Pediatri. 2018; 16(2): 181-186.
12. Demirel T, ve Bodrumlu EH. Sürme Anomalileri. Uluslararası Diş Hekimliği Bilimleri Dergisi. 2018; (3): 141-146.
13. Duru P, Örsal, Ö, Bostan N ve ark. İlköğretim Öğrencilerinde Ağız-Diş Sağlığı Ölçütlerinin Değerlendirilmesi ve İlişkili Faktörlerin Belirlenmesi. Türkiye Klinikleri Hemşirelik Bilimleri Dergisi. 2018; 10(3): 197-206.
14. Kocaman GÜ, ve Çebi AT. Erken Çocukluk Çağı Çürüklerinin Önlenmesinde Annelerin Oral Hijyen Alışkanlıkları ve Çocuk Beslenmesi Konusunda Bilgi Düzeyinin ve Farkındalıklarının Belirlenmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 2019; 10(3): 268-272.
15. Erkut, Z., Selmin, Köse., & Dumandağ, F. (2021). 4-36 ay arası bebeklerin diş çıkarma sürecinde yaşadıkları sorunlar ve annelerin yaptıkları uygulamalar. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 14(3), 232-239.
16. Yuan A, Woo S-B. Adverse drug events in the oral cavity. Oral Surg Oral Med Oral Pathol Oral Radiol. 2015;119:35–47.
17. Un Lam C, Hsu CS, Yee R et al. Influence of metabolic-linked early life factor on the eruption timing of the first primary tooth. Clin Oral Investig. 2016;20(8):1871-1879.
18. Zaidi I, Thayath MN, Singh S et al. Preterm birth: a primary etiological factor for delayed oral growth and development. Int J Clin Pediatr Dent. 2015;8(3):215-219.
19. James SL, Abate D, Abate KH, et al. Global, regional, and national incidence, prevalence, and years lived with disability for 354 diseases and injuries for 195 countries and territories, 1990-2017: A systematic analysis for theglobal burden of disease study 2017. Lancet. 2018;392(10159):1789-1858. doi:10.1016/S0140- 6736(18)32279-7.

BÖLÜM 9

OKUL ÇOCUKLARINDA BAĞIŞIKLAMA

Semiha Dertli - Ulviye Günay

► Giriş

Bağışıklama programları, her yıl milyonlarca çocuğun hastalanmasını, kalıcı engeller ile yaşamasını ya da ölmesini önlemektedir. Aynı zamanda bağışıklama programları aşı ile önlenebilen hastalıkların sıklığını, antibiyotik kullanımını, kanser oranlarını ve sağlık harcamalarını azaltmakta ve yaşam kalitesini arttırmaktadır. Bağışıklama sayesinde aşılanmış bireylerin korunmasının yanı sıra bulaşma riskinin azalması ile aşılanmamış bireylerin de hastalanması önlenmektedir. Bu yönleri ile bağışıklama, halk sağlığının korunmasında en etkili uygulamalardan biridir.

Bağışıklama, pasif ve aktif olmak üzere iki türlü sağlanır. Pasif bağışıklama insanlar ya da hayvanlardan antikor transferi aracılığı ile sağlanır. Anneden fetüse plesanta aracılığı ile antikor geçişi şeklinde sağlanan bağışıklama, pasif bağışıklama örneğidir. Aktif bağışıklama ise hastalığın geçirilmesi ya da aşılama ile sağlanır.

Aşılar, canlı (aktif) ve ölü (inaktif) aşılar olarak gruplandırılır. Canlı aşılar, bakteri ya da virüslerin hastalık yapma özelliğinin ortadan kaldırılması ile bağışık yanıt oluşturma ve vücutta çoğalma özelliğinin sınırlandırılması ile ölü (inaktif) aşılar ise bakteri veya virüslerin tamamı ya da bir kısmının kullanılması ile hazırlanır. Bu aşı türlerinden başka, hâlen üzerinde çalışılan ve yakın zamanda kullanılmaya başlanan rekombinant vektör aşıları, sentetik peptid aşıları ve DNA aşıları da bulunmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), bağışıklamanın tüm yaş gruplarında kızamık, difteri, tetanoz, boğmaca ve grip gibi hastalıklardan kaynaklı her yıl 3,5-5 milyon ölümü önlediğini belirtmektedir. Buna karşın DSÖ (2017) her yıl neredeyse 1,5 milyon insanın aşı ile önlenebilir hastalıklardan hayatını kaybettiği bildirilmektedir. Unicef (2021), dünyada her yıl beş yaş altındaki 700.000'den fazla çocuğun pnömoni nedeni ile öldüğünü bildirmektedir. Ülkemizde ise aşı ile önlenebilir hastalıklardan biri olan pnömoni 15 yaş ve altı çocuk ölüm nedenleri arasında önemli düzeyde yer tutmaktadır.

- Çocuk okula başlamadan önce sağlık öyküsü, fizik muayenesi ve bağışıklama durumunun kontrolü ile sağlığına yönelik bilginin sağlanması,
- Bulaşıcı hastalıklara karşı önlemlerin alınması, eğitimlerin yapılması,
- Bulaşıcı hastalıklara yönelik belirti bulguların izlenmesi,
- Ulusal bağışıklama çizelgesini takip ederek gerekli durumlarda ilgili kurum ve kuruluşlar ile iş birliği ve koordinasyonun sağlanması,
- Ulusal bağışıklama çizelgesindeki aşılarını yaptırmamış öğrenciler için çocuk ve aileyi aşıların telafi doz ve süreleri konusunda bilgilendirilmesi ve yönlendirmesi,
- Kronik hastalığı veya özel durumu olan çocukların bağışıklama ve bulaşıcı hastalıklar açısından izleminin yapılması,
- Kronik hastalığı veya özel durumu olan çocuklara ve ailelerine yönelik eğitim ve danışmanlık yapması,
- Öğrenciler ile ilgili kayıtların saklanması,
- İç veya dış göç ile gelen, herhangi bir sağlık kurumu tarafından takipli olmayan öğrencileri saptayarak rutin veya telafi bağışıklamasının sağlaması,
- Aşı tereddütü ve aşı reddi konularında tedbirli olması, çocuk ve ailelerin aşılar ile ilgili endişe ve kararsızlıkları var ise ifade etmeleri yönünde desteklemesi, bilgilendirmesi ve güvenilir bilgi kaynaklarına yönlendirmesi,
- Toplamda yeni tanılanan hastalıklar ve geliştirilen aşılara yönelik bilgi sahibi olarak çocuk ve ailelere eğitim ve danışmanlık yapması.

Kaynaklar

1. World Health Organization, Vaccines and Immunization. https://www.who.int/health-topics/vaccines-and-immunization#tab=tab_1 Erişim: 29.11.2022
2. UNICEF, Pneumonia. https://data.unicef.org/topic/child-health/pneumonia/ Erişim: 29.11.2022
3. World Health Organization, Immunization Coverage Fact Sheet Reviewed, https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/ detail/immunization-coverage Erişim: 29.11.2022
4. Günay SV. Ulusal aşı programı ve uygulamalar. Edit. Murat Yurdakök. Yurdakök PEDİATRİ. Cilt 1, Güneş Tıp Kitabevleri, Ankara 2017 s:160-4.
5. T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu Ölüm İstatistikleri. "Ölüm nedenlerinin cinsiyete göre dağılımı, 02/12/2017 tarihi itibariyle". http:// www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1083., 2009-2016. Erişim: 02.12.2022
6. Sapçı E, Güngörmüş Z. Çığ gibi büyüyen evrensel sorun: Aşı karşıtlığı-aşı reddi ve hemşirelerin sorumlukları. J Educ Res Nurs. 2021; 18(3): 352–5.
7. Eskiocak M, Marangoz B. Türkiye'de Bağışıklama Hizmetlerinin Durumu, Haziran 2021, Türk Tabipleri Birliği Yayınları. Ankara.
8. Arısoy ES, Çiftçi E, Hacımustafaoğlu M, et al. Clinical practical recommendations for Turkish national vaccination schedule for previously healthy children (National Vaccination Schedule) and vaccines not included in the schedule. J Pediatr Inf. 2015; 9(1): 1-11.
9. World Health Organization, Global Tuberculosis Report. http://www.who.int/tb/publications/global_report/gtbr2016_executive_summary.pdf. Erişim: 29.11.2022

10. Türkiye'de Bağışıklama Programı. https://covid19asi.saglik.gov.tr/TR-77802/turkiyede-bagisiklama-programi.html. Erişim: 29.11.2022
11. Türkiye'de Verem Savaşı 2020 Raporu, https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/tuberkuloz-haberler/turkiye-de-verem-savasi.html Erişim: 29.11.2022
12. Argüt N, Yetim A, Gökçay G. Aşı kabulünü etkileyen faktörler. Çocuk Dergisi. 2016; 16(1-2):16-24.
13. Frawley JE, Foley H, McIntyre E. The associations between medical, allied and complementary medicine practitioner visits and childhood vaccine uptake. Vaccine. 2018; 36(6): 866-72.
14. Özışık L, Tanrıöver MD, Altınel S, Ünal S. Vaccinating healthcare workers: Level of implementation, barriers and proposal for evidence-based policies in Turkey. Human Vaccines & Immunotherapeutics. 2017; 13(5):1198-206.
15. Gowda C, Dempsey AF. The rise (and fall?) of parental vaccine hesitancy. Human Vaccines İmmunotherapeutics. 2013; 9:1755-62.
16. Çıklar S, Döner Güner P. Annelerin çocukluk çağı aşıları hakkındaki bilgi, davranış ve tutumları ve aşı reddi nedenleri: nitel ve nicel bir araştırma. Ankara Med J. 2020; (1):180-95.
17. T. C. Sağlık Bakanlığı Aşı Portalı, https://asi.saglik.gov.tr/asi-takvimi2 Erişim: 29.11.2022
18. Gülcü S, Arslan S. Çocuklarda aşı uygulamaları: Güncel bir gözden geçirme. DÜ Sağlık Bil Enst Derg. 2018; 8(1): 34-43
19. Hemşirelik Yönetmeliği. 2011. http://www. resmigazete.gov.tr/ eskiler/2011/04/20110419-5.htm. Erişim:03.12.2022
20. Leroy Z, C Wallin R, Lee S. The role of school health services in addressing the needs of students with chronic healthconditions. Journal of School Nursing. 2017;33:64-72.
21. AAP COUNCIL ON SCHOOL HEALTH. Role of the School Nurse in Providing School Health Services. Pediatrics. 2016;137(6):e20160852

BÖLÜM 1

KRONİK HASTALIĞI OLAN ÖĞRENCİLERE YAKLAŞIM

Şirin Çelikkanat

Kronik hastalık; genetik, fizyolojik, çevresel ve davranışsal faktörler sonucunda meydana gelen, 12 ay veya daha uzun süren ve yaşam boyu tıbbi bakım gerektiren durumdur. Çocuklarda görülen kronik hastalıklar son 20 yılda çok artmıştır. Çocukluk çağındaki başlıca kronik hastalıklar astım, diyabet, obezite, epilepsi, kronik böbrek yetmezliği, gıda alerjileri ve kanserdir. Astım, %8,5 prevelans oranı ile 18 yaş altı çocuklarda sık görülen bir kronik hastalıktır ve bunu sırasıyla %0,69 ve %0,5 prevelans oranları ile epilepsi ve diyabet izlemektedir. Türkiye'de ise 0-19 yaş grubunda kronik hastalık oranı %5.3 dür. Kronik rahatsızlığı olan çocuklar arasında hastaneye yatış ve acile başvuru yaygınlık oranları sırasıyla %28,1 ve %77,0'dir. Bu çocukların yaklaşık %6'sı, tedaviye uyum, hastalık kabulü, yaşam tarzı değişikliği, bakım koordinasyonu, kronik durum risk faktörlerine daha fazla maruz kalma ve yetişkin sağlık hizmetleri ortamlarına geçişte zorluklara yol açan çoklu kronik koşullara sahiptir.

Kronik rahatsızlıkları olan çocuklar, yüksek devamsızlık oranları, öğrencinin derse düşük katılımı, okulu bırakma, zorbalığa maruz kalma, yıkıcı davranışlar, düşük notlar ve standart başarı testlerinde ortalamanın altında performans gösterme riski altındadır. Kronik hastalığı olan öğrencilerin yaşam beklentisi arttıkça, öğrencilerin sağlık ve eğitim hizmeti ihtiyaçlarının karmaşıklığı da artmaktadır.

Okul hemşireleri, bu karmaşık ihtiyaçları olan öğrencileri belirler, tedavi eder, sevk eder ve vaka yönetimi hizmetleri sağlar. Öğrencilerin normal gelişimini, sağlık ve güvenliği destekler ve sağlık sorunlarına müdahalede bulunurlar. Ek olarak hem öğrencilerde hem de ailelerinde uyum, öz-yönetim, öz-savunma, öğrenme ve kapasite oluşturmak için iş birliğine girerler. Aynı zamanda diğer sağlık disiplinleriyle (doktor, psikolog, diyetisyen, diş hekimi ve diğerleri) iletişime geçerek kronik hastalığın yönetiminde önemli rol oynarlar.

Okul sağlığı hizmetleri, kronik rahatsızlığı olan çocuklar için sağlık ve akademik sonuçlarda önemli gelişmeler sağlar. Okul hemşireleri; sağlıkla ilgili semptomların yönetilmesi, (astım atakları, alerjik reaksiyonlar, ilaç bilgisi, tıbbi cihaz kullanımı vb.) okul devamsızlıklarının azaltılması ve öğrencilerin not ortalamalarını yükseltmelerinde kilit

anafilaktik reaksiyonlar için birinci basamak tedavidir. Bu nedenle okul hemşiresi anafilaksi tanımalı ve yönetimi konusunda uygun tedbirler almalıdır.

► Kaynaklar

1. Word Health Organization. Noncommunicable diseases. 2021; https://www.DSÖ.int/news-room/fact-sheets/detail/noncommunicable-diseases (Erişim tarihi:01.10.2022)
2. Uhm J. Y, Choi M. Y, Lee H. School nurses' perceptions regarding barriers and facilitators in caring for children with chronic diseases in school settings: A mixed studies review. Nursing & Health Sciences. (2020); 22(4): 868-880.
3. Çakır G, Altay N. Kronik hastalığı olan çocukların bakımında okul hemşiresinin görev ve sorumlulukları. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi. (2021); 14(1): 55-61.
4. Wijlaars L. P, Gilbert R, Hardelid P. Chronic conditions in children and young people: learning from administrative data. Archives of disease in childhood. (2016); 101(10): 881-885.
5. National Association of School Nurses. Students with chronic health conditions: The role of the school nurse (Position Statement). (2017); Silver Spring MD: Author.
6. Center for Disease Control and Prevention. Managing Chronic Health Conditions. CDC Healthy School. (2019).
7. Leroy Z. C, Wallin R, Lee S. The role of school health services in addressing the needs of students with chronic health conditions. Journal of School Nursing. (2017); 33(1): 64–72.
8. Best N. C, Oppewal S, Travers D. Exploring school nurse interventions and health and education outcomes: An integrative review. Journal of School Nursing. (2018); 34(1): 14–27.
9. Akgül E, Ergün A. Toplum Sağlığının Geliştirilmesinde Okul Sağlığı Hemşireliği. Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi. (2021); 3(2): 141-153.
10. Thomas S, WhiteV, Ryan N, et al. Effectiveness of play therapy in enhancing psychosocial outcomes in children with chronic illness: A systematic review. Journal of Pediatric Nursing. (2021); 63:72-81.
11. Rohan J. M, Winter M. A. Ethical considerations in pediatric chronic illness: The relationship between psychological factors, treatment adherence, and health outcomes. Paediatric Respiratory Reviews. (2021); 39: 48-53.
12. Çakır G, Altay, N. Kronik hastalığı olan çocukların bakımında okul hemşiresinin görev ve sorumlulukları. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi. (2021); 14(1): 55-61.
13. Sağlan Y, Bilge U. Adolesan ve okul sağlığı. Turkiye Klinikleri Family Medicine Special Topics. (2018); 9(6): 11-16.
14. Larson-Nath C, Goday P. Malnutrition in children with chronic disease. Nutrition in Clinical Practice. (2019); 34(3): 349-358.
15. Justice L, Buckley JR, Floh A, et al. Nutrition considerations in the pediatric cardiac intensive care unit patient. World J Pediatr Congenit Heart Surg. 2018;9(3):333-343.
16. Mangus RS, Bush WJ, Miller C, Kubal CA. Severe Sarcopenia and increased fat stores in pediatric patients with liver, kidney, or intestine failure: J Pediatr Gastroenterol Nutr. 2017;65(5):579-583.
17. Canpolat N, Sever L, Agbas A, et al. Leptin and ghrelin in chronic kidney disease: their associations with protein-energy wasting. Pediatr Nephrol. (2018); 33: 2113–2122.
18. Yang CH, Perumpail BJ, Yoo ER, Ahmed A, Kerner JA. Nutritional needs and support for children with chronic liver disease. Nutrients. 2017;9(10)E1127.
19. Conviser J. H, Fisher S. D, McColley S. A. Are children with chronic illnesses requiring dietary therapy at risk for disordered eating or eating disorders? A systematic review. International Journal of Eating Disorders. (2018); 51(3): 187-213.
20. Aubert S, Brazo-Sayavera J, González S. A, et al. Global prevalence of physical activity for children and adolescents; inconsistencies, research gaps, and recommendations: a narrative review. International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity, (2021); 18(1): 1-11.

21. Anderson E, Durstine J. L. Physical activity, exercise and chronic diseases: A brief review. Sports Medicine and Health Science. (2019); 1(1): 3-10.
22. West S. L, Banks L, Schneiderman J. E, at al. Physical activity for children with chronic disease; a narrative review and practical applications. BMC pediatrics. (2019); 19(1): 1-18.
23. Absil H, Baudet L, Robert A, et al. Benefits of physical activity in children and adolescents with type 1 diabetes: a systematic review. Diabetes research and clinical practice. (2019); 156: 107810.
24. Pike K C, Griffiths L. J, Dezateux C, at al. Physical activity among children with asthma: Cross-sectional analysis in the UK millennium cohort. Pediatric pulmonology. (2019); 54(7): 962-969.
25. Kuchma V. R, Sukhareva L. M, Rapoport I. K, et al. Population health of children, risks to health and sanitary and epidemiological wellbeing of students: problems, ways of solution and technology of the activity. Hygiene and sanitation. (2017); 96(10): 990-995.
26. Cowell J. M, McDonald C. C. School safety. The Journal of School Nursing (2018); 34(4): 254-254.
27. Poursadeqiyan M, Arefi M. F. Health, safety, and environmental status of Iranian school: A systematic review. Journal of Education and Health Promotion. (2020); 9.
28. Forgeron P, King S, Reszel J, et al. Psychosocial interventions to improve social functioning of children and adolescents with chronic physical conditions: A systematic review. Children's Health Care. (2018); 47(3): 326-355.
29. Santos T, Matos M. G. D, Marques A, et al. Psychosocial profile in portuguese adolescents with chronic disease attending an outpatient department in a hospital setting. International Journal of Pediatrics. 2018;1-9
30. Perez K. M, Patel N. J, Lord J. H, et al. Executive function in adolescents with type 1 diabetes: relationship to adherence, glycemic control, and psychosocial outcomes. Journal of Pediatric Psychology. (2017); 42(6): 636-646.
31. Engin E. A, Yıldırım F, Purutçuoğlu E. Kronik hastalığa sahip çocukların psikososyal sorunları: Pediatrik sosyal hizmet müdahaleleri odağında bir derleme. The Journal of Current Pediatrics. (2021);19:271-279.
32. Sezer T. A. Kronik hastalığa sahip çocuk-ergen ve ebeveynlerinin yaşam kalitesi algıları. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi. (2019); 28(2): 127-136.
33. Lum A, Wakefield C. E, Donnan B, et al. Understanding the school experiences of children and adolescents with serious chronic illness: A systematic meta-review. Child: Care, Health and Development. (2017); 43(5): 645-662.
34. Best NC, Oppewal S, Travers D. Exploring school nurse interventions and health and education outcomes: An integrative review. Journal of School Nursing 2018;34(1):14-27.
35. National Association of School Nurses. Framework for 21st Century School Nursing practice. NASN School Nurse, (2016); 31: 45–53. doi:10.1177/1942602X15618644
36. Best N. C, Oppewal S, Travers D. Exploring school nurse interventions and health and education outcomes: An integrative review. The Journal of School Nursing. (2018); 34(1):14-27.
37. Güler S, Akcan A. Astım Yönetiminde Okul Temelli Yaklaşım ve Hemşirenin Rolleri. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. (2020); 9(3): 307-317.
38. McCabe E. M, McDonald C, Connolly C, et al. A review of school nurses' self-efficacy in asthma care. The Journal of School Nursing. (2019); 35(1): 15-26.
39. Kao L. M, Wang J, Kagan O, et al. School nurse perspectives on school policies for food allergy and anaphylaxis. Annals of Allergy, Asthma & Immunology. (2018); 120(3): 304-309.
40. American Diabetes Association. 15. Diabetes advocacy: standards of medical care in diabetes-Diabetes care. 2018; 41(Supplement_1): S152-S153.
41. Dığrak, E., Zengin, H., Eyimaya, A. Ö., & Tezel, A. Öğretmenlerin Bakış Açısıyla Okul Sağlığı Hemşireliği Uygulamasının Değerlendirilmesi. Sağlık ve Toplum. (2022); 32 (2): 203-209.
42. Hinton D, Kirk S. Teachers' perspectives of supporting pupils with long-term health conditions in mainstream schools: a narrative review of the literature. *Health & social care in the community*. (2015);*23*(2): 107-120.

BÖLÜM 2

OKUL SAĞLIĞI KAPSAMINDA ALERJİSİ OLAN ÖĞRENCİLER

Ercan Yılmaz

Alerjik hastalıklar dünyada ve ülkemizde giderek artan bir sıklıkta görülmektedir. Okul çağı çocuklarında ülkemizde yapılan bir çalışmada öğrencilerin %35'inde, yani yaklaşık her 3 çocuktan birinde bir alerjik hastalık olduğu bildirilmiştir. Bu yaş grubundaki çocukların günün bir kısmını okulda geçirmeleri ve şikâyetlerin ve acil durumların okulda bulunduğu süre içinde ortaya çıkabilmesi, bu çocukların tedavilerinde okullarda düzenlemeler yapılmasını ve önlemler alınmasını gerekli hâle getirmektedir. Astım, alerjik rinit, atopik dermatit ve besin alerjileri en sık sorun oluşturan durumlardır; ilaç ve arı venom alerjileri okulda sık görülmemektedir.

► Okul Çocuğunda Alerjik Rinit ve Atopik Dermatit

Alerjik rinit çocuklarda sık görülen ve günlük yaşamı olumsuz olarak etkileyen bir hastalıktır. Ülkemizde bugüne kadar yapılan çalışmalarda çocuklarda alerjik rinit sıklığının %2.9-39.9 arasında olduğu saptanmıştır. Burun akıntısı, burun kaşıntısı, burun tıkanıklığı ve hapşırık en sık belirtiler olmak üzere birçok hasta boğaz kulak ve damak kaşıntısı tarifler. Polene bağlı alerjik riniti olan hastaların yakınmaları güneşli ve rüzgârlı havalarda artmaktadır. Bu dönemlerde okulun pencerelerinin kapalı tutulması alerjik riniti olan çocukların yakınmalarını azaltmaya yardımcı olabilir. Okul havalandırılacaksa polen yoğunluğunun az olduğu akşam saatleri seçilmelidir. Ev tozu alerjisi olup özellikle halı ile kaplanmış zeminde eğitim gören öğrenciler için zemin sık sık süpürülmeli ancak bu işlem öğrencilerin okulda olduğu dönemde yapılmamalıdır.

Atopik dermatit genel popülasyonun %2-20'sini etkileyen kronik, kaşıntılı, tekrarlayan seyir gösteren inflamatuar bir deri hastalığı olup, hastaların yaşam kalitesini önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Yoğun kaşıntı ve egzamatöz deri lezyonları en önemli klinik bulgulardır. Kronik zeminde olan alevlenmeler çocuk ile ebeveynleri arasındaki bağlanmanın bozulmasına, uyku düzensizliğine, çocuğun arkadaşları ile sağlıklı ilişki kuramamasına, okulda devamsızlığa yol açabilmektedir. Bu çocuklar, cilt görünümleri ve

Tablo 2. Astımlı çocuğun hakları

1.Hastalığını tetikleyen alerjen ve irritan maddelerden mümkün olduğunca arınmış, güvenli ve sağlıklı bir ortamda eğitim almak ve temiz hava solumak
2. Hastalığı ve durumu nedeniyle damgalanmamak.
3.Yaşıtlarıyla birlikte tüm eğitsel ve yaratıcı okul aktivitelerine katılabilmek
4. Şikayetlerini rahatlatacak ilaç ve tedavilere ulaşabilmek.
5. Acil bir durumla karşılaştığında yardımcı olacak eğitimli personele ulaşabilmek
6. Gerekirse almakta olduğu eğitimin çocuğun durumuna uyumlu hâle getirilmesi

Hekime düşen görevler:

1. Hastanın tanısı ve tedavisi konusunda aileyi bilgilendirmelidir.
2. Aileye hastalığı tetikleyen etkenleri, belirtileri ve tedavi yöntemlerini ve rahatlatıcı tedavinin kullanım talimatlarını içeren açık ve anlaşılır bir yazılı tedavi planı vermelidir.

Okul Sağlığı Hemşiresine düşen görevler:

1. Okul yöneticisi okulun astımla ilgili politikası ve planlamasından sorumludur.
2. Okul çalışanlarının düzenli olarak konuyla ilgili eğitim alması sağlanmalıdır.
3. Okula kayıt yaptıran öğrenciler alerjik hastalıklar açısından sorgulanmalı ve varsa kaydedilmelidir. Durum okul çalışanlarına bildirilmelidir. Geçici veya yeni başlayan çalışanların da bilgi sahibi olması sağlanmalıdır.
4. Yazılı bir tedavi planı istenmeli ve ulaşılabilir şekilde kayda alınmalıdır.
5. Acil ve rahatlatıcı ilaçların mevcut ve ulaşılabilir olması sağlanmalıdır.
6. Okul gezileri ve okul dışı etkinliklerde koruyucu önlemler ve tedavilerin devamı sağlanmalıdır.
7. Çevresel alerjen kontrolünün sağlanması, iç ve dış hava kalitesinin yükseltilmesi için gerekli önlemler alınmalıdır.

İş birliği ve herkesin üzerine düşen görevi eksiksiz yapması durumunda, basit tedbirler alarak alerjik çocuklara aynı akranları gibi sağlıklı bir okul hayatı sunulabilir. Onları karşılaşabilecekleri tehlikeli ve acil durumlardan koruyabilirsek ve bu durumların ortaya çıkması hâlinde okul şartlarında acil tedavilerinin yapılmasını sağlayabiliriz.

► Kaynaklar

1. Asher MI, Stewart AW, Wong G, et al. Changes over time in the relationship between symptoms of asthma, rhinoconjunctivitis and eczema: A global perspective from the International Study of Asthma and Allergies in Childhood (ISAAC). Allergol Immunopathol (Madr) 2012;40: 267-74.
2. Civelek E, Cakir B, Boz AB, et al. Extent and burden of allergic diseases in elementary schoolchildren: A national multicenter study.J Investig Allergol Clin Immunol 2010;20:280-8.
3. Muraro A, Clark A, Beyer K, et al. The management of the allergic child at school: EAACI/GA2LEN Task Force on the allergic child at school. Allergy 2010;65:681-9.

4. Bonifazi F, Jutel M, Biló BM et al.; EAACI Interest Group on Insect Venom Hypersensitivity. Prevention and treatment of hymenoptera venom allergy: Guidelines for clinical practice. Allergy 2005;60:1459-70.
5. Bruzzese JM, Evans D, Kattan M. School-based asthma programs. J Allergy Clin Immunol 2009;124:195-200.
6. Clark NM, Brown R, Joseph CL, et al. Effects of a comprehensive school-based asthma program on symptoms, parent management, grades, and absenteeism. Chest 2004;125:1674-9.
7. Keysser J, Splett PL, Ross S, et al. Statewide asthma training for Minnesota school personnel. J Sch Health 2006;76:264-8.
8. Razi CH, Bakırtaş A, Demirsoy S. Knowledge and attitudes of adolescents towards asthma: Questionnaire results before and after a school-based education program. Int Arch Allergy Immunol 2011;156:81-9.
9. Berge M, Munir AK, Dreborg S. Concentrations of cat (Fel d1), dog (Can f1) and mite (Der f1 and Der p1) allergens in the clothing and school environment of Swedish schoolchildren with and without pets at home. Pediatr Allergy Immunol 1998;9:25-30.
10. McIntyre CL, Sheetz AH, Carroll CR, et al. Administration of epinephrine for life-threatening allergic reactions in school settings. Pediatrics 2005;116:1134-40.
11. Murphy KR, Hopp RJ, Kittelson EB, et al. Life-threatening asthma and anaphylaxis in schools: A treatment model for school-based programs. Ann Allergy Asthma Immunol 2006;96:398-405.
12. Guo JJ, Jang R, Keller KN et al. Impact of school-based health centers on children with asthma. J Adolesc Health 2005;37:266-74.
13. Norbäck D, Torgén M, Edling C. Volatile organic compounds, respirable dust, and personal factors related to prevalence and incidence of sick building syndrome in primary schools.Br J Ind Med 1990;47:733-41.
14. Muñoz-Furlong A. Food allergy in schools: Concerns for allergists, pediatricians, parents, and school staff. Ann Allergy Asthma Immunol 2004;93:S47-50.

BÖLÜM 3

KRONİK SOLUNUM RAHATSIZLIĞI OLAN ÖĞRENCİLER: ASTIM

Hatice Pekince

Dünyada astım çocuklar arasında en sık görülen, genetik etkileri olan, hava yolu tıkanıklığı ve aşırı duyarlılığı ile karakterize olan, solunum yollarının kronik ve enflamatuar bir hastalığıdır. Son yıllarda prevalansı giderek artan astım, acil müdahaleyi gerektiren ve akut başlayan bir hastalıktır. Bununla birlikte hastalığın kronikleşmesi ve yaşam boyu devam etmesi, çocuk ve ailesinin fiziksel, ruhsal, sosyal ve duygusal durumunu etkilemekte, çocuğun günlük yaşama uyumunu, okul hayatını ve akademik başarısını önemli derecede azaltmakta ve çocuğun kaliteli bir yaşam sürdürmesine engel olmaktadır. Bu nedenle astım hakkında bilinmesi gerekenler önemli noktalar aşağıda yer almaktadır.

► Tanım

Astım; nefes darlığı, göğüste sıkışma, öksürük ve hışıltılı solunum gibi solunum belirtilerinin tekrarı ile karakterize olan ve hava yolu tıkanıklığının da eşlik ettiği, kronik inflamatuar bir hava yolu hastalığıdır. Kronik inflamasyon, genellikle gece ve sabahın erken saatlerinde meydana gelen tekrarlayan göğüste sıkışma hissi, hırıltılı solunum, nefes darlığı ve öksürük ataklarına neden olan hava yolunun aşırı duyarlılığı ile ilişkilidir. Astımlı bireylerde, belirtiler genellikle hastalığın şiddetine göre farklılık gösterir. Belirtiler hafif düzeyde seyredebileceği gibi ataklar şeklinde de seyredebilir. Bu atakların genel özellikleri çoğunlukla kendiliğinden ya da düzenli tedavi ile iyileşme gösteren, akciğerlerde yaygın olarak tutulum gösteren hava yolu tıkanıklığı ile ilişkilidir.

► Epidemiyoloji

Astımın dünyada yaklaşık 300 milyon kişide, Türkiye'de ise yaklaşık 3.5 milyon kişide görülmektedir. DSÖ verilerine göre, dünyada 339 milyondan fazla astım hastası olduğu bu sayının 2025'te 400 milyona ulaşacağı düşünülmektedir. Hastalığın dağılımı ülkeler ve bölgeler arasında farklılıklar göstermektedir. ABD ve Avustralya gibi gelişmiş

sayede çocuğun sağlıklı diğer arkadaşlarıyla etkileştiği ortamdan uzak durmamasını hem de egzersiz ve aktivitelerin hakkındaki olumsuz ve yanlış düşünceleri gidermede etki sağlamaktadır. Egzersiz/aktivite sonrası olası olağan dışı durumlar içinde hemşire acil durum planı oluşturmalıdır.

Çevrenin Düzenlenmesi: Okul hemşiresi, astımlı çocuğun etkilenmeyeceği ya da en az etkileneceği şekilde okulun çevresel düzenlenmesinde aktif rol almalıdır. Okul, sınıf ve tuvaletlerin fiziksel yapısı, hijyenik koşulları ve havalandırmayı değerlendirir ve gereken önlemleri alır. Okul hemşiresi, ortamda küflenme, nem ve sıvı sızıntısı gibi sorunların tespit edilmesinde ve yönetime iletilmesinde de rol alır. Ayrıca okul duvarlarının boyanmasında boyanın yoğun koku ve alerjen türden seçilmemesinde yönetimi uyarmalıdır. Astımlı çocuğun boya sonrası sınıfının sık sık havalandırılması konusunda hem çocuk hem de sınıf öğretmenine hatırlatmalarda bulunmalıdır. Yine okulun tamir ve onarım konularında kullanılan temizlik malzemelerinde kimyasal özelliği az olan tercih edilmeli ve çocuk bu ortamdan uzak tutulmalıdır. Okul hemşiresi, astımı olan çocukların fiziksel aktivite/egzersiz yapacağı ortamın koşullarına aşırı nemli ve soğuk olmayan uygun ortam düzenlemesini yapar. Tüm çocukların sağlık/hastalık gereksinimlerinin uygun ve güvenli bir şekilde karşılanabilmesi için ortam hazırlar.

Okul dönemi çocukları ve adölesanlarda okulda gelişen astım ataklarının değerlendirildiğinde özel günlerde (10 Kasım, 20 Ekim kutlamaları gibi) konferans salonu gibi toplu alanlarda bulunma çocukta strese, kalabalık ve havasız ortamda uzun süre maruz kalmaya ve sonucunda artmış karbondioksit gazının etkisi nedeniyle atakların tetiklenmesine neden olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle okul hemşiresi bu konuda astımlı çocuğu dikkatli gözlemlemeli ve olası durumlarda müdahale edebilmelidir. Okul hemşiresi bulunmayan kurumlarda bu görevler öğretmenlere, okul yönetim ve personellerine ve aileye düşmektedir.

► Kaynaklar

1. Demirbaş, BC, Çekiç Ş, Canıtez, Y. ve ark. Okul çağındaki astımlı olguların çocukluk çağı astım kontrol testi ile değerlendirilmesi. JCP, 2017;(15) 14-25.
2. Global Initiative For Asthma (GINA) http://www.ginasthma.com/ Global Strategy For Asthma Management And Preventıon (Erişim Tarihi: 12.08.2022)
3. Türk Toraks Derneği. Astım Tanı ve Tedavi Rehberi. Bölüm 1.1: Astım Tanım ve Epidemiyolojisi. (2014). https://toraks.org.tr/site/community/library/0/full. (Erişim Tarihi: 09.09.2022)
4. Türk Toraks Derneği (TTD). Astım Tanı ve Tedavi Rehberi. Türk Toraks Dergisi, 2016; 1-96.
5. Masoli M, Fabian D, Holt S, et al. The global burden of asthma: Executive summary of the GINA Dissemination Committee Report. Allergy Eur J Allergy Clin Immunol. 2004;59(5):469-78.
6. Kurt E, Metintaş S, Basyiğit I. et al. Prevalence and risk factors of allergies in turkey (PARFAIT): Results of a multicentre cross-sectional study in adults. Eur Respir J. 2009;33(4):724-33.
7. Boushey HA, Cory DB, Fahy JV. Asthma. Murray JF, Nadel JA (eds). Textbook of Respiratory Medicine. WB Saunders Company, Philadelphia. 2000; 1247- 1289.
8. Yıldırım N. Patogeneze genel bakış. Gemicioğlu B, edt. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı Kitap Dizisi-3. Tanımdan Tedaviye Astım. İstanbul: Turgut Yayıncılık, 2005: 55- 70

9. Killian KJ, Watson R, Otis J, St Amand TA, O'Byrne PM. Symptom perception during acute bronchoconstriction. Am J Respir Crit Care Med. 2000; 162:490–496.
10. Eigenmann PA, Atanaskovic-Markovic M, O'B Hourihane J, Lack G, Lau S, Matricardi PM, et al. Testing children for allergies: Why, how, who and when: An updated statement of the European Academy of Allergy and Clinical Immunology (EAACI) Section on Pediatrics and the EAACI-Clemens von Pirquet Foundation. Pediatr Allergy Immunol 2013; 24:195-209.
11. Norrman G, F.-M. K. (2009). Adverse reactions to skin prick testing in children -prevalence and possible riskfactors. Pediatr Allergy Immunol 2009.
12. Liccardi, G., D Amato, G., Canonica, G. W., Salzillo, A., Piccolo, A. & Passalacqua, G. (2006). Systemic reactions from skin testing: literature review. Journal of Investigational Allergology and Clinical Immunology 16, 75.
13. Higligts of the Expert Panel Report 2. Gudelines for the Diagnosis and Management of Asthma National Institute of Health, National Heart, Lung and Blood Institute Publication. October 2007. pp 46-58.
14. Bornehag CG, Sundell J, Hagerhed L, Janson S. Pet-keeping in early childhood and airway, nose and skin symptoms later in life. Allergy 2003;58:939-44.
15. Bener A, Mobayed H, Sattar HA, Al-Mohammed AA, Ibrahimi AS, Sabbah A. Pet ownership: its effect on allergy and respiratory symptoms. Eur Ann Allergy Clin Immunol 2004;36: 306 –10.
16. Toskala E, Kennedy DW. Asthma risk factors. Int Forum Allergy Rhinol 2015;5:11-6. Rosenstreich
17. DL, Eggleston P, Kattan M, Baker D, Slavin RG, Gergen P, et al. The role of cockroach allergy and exposure to cockroach allergen in causing morbidity among inner-city children with asthma. N Engl J Med 1997;336:1356-63.
18. Uzel A, Capan N, Canbakan S, Yurdakul AS, Dursun B. Evaluation of the relationship between cockroach sensitivity and house-dust-mite sensitivity in Turkish asthmatic patients. Respir Med 2005;99:1032-7.
19. Huss K, Adkinson NF Jr, Eggleston PA, Dawson C, Van Natta ML, Hamilton RG. House dust mite and cockroach exposure are strong risk factors for positive allergy skin test responses in the Childhood Asthma Management Program. J Allergy Clin Immunol 2001;107:48-54.
20. Do DC, Zhao Y, Gao P. Cockroach Allergen Exposure and Risk of Asthma. Allergy 2016;71:463-74.
21. O'Connor GT, Lynch SV, Bloomberg GR, Kattan M, Wood RA, Gergen PJ, et al. Early-life home environment and risk of asthma among inner-city children. J Allergy Clin Immunol 2017;12:31204-6.
22. Lynch SV, Wood RA, Boushey H, Bacharier LB, Bloomberg GR, Kattan M, et al. Effects of earlylife exposure to allergens and bacteria on recurrent wheeze and atopy in urban children. J Allergy Clin Immunol 2014;134:593-601.
23. Tomac N, Demirel F, Acun C, Ayoglu F. Prevalence and risk factors for childhood asthma in Zonguldak, Turkey. Allergy Asthma Proc 2005;26:397-402.
24. Tahan F, Şekerel BF. Alerjik Hastalıklardan Korunma. Klinik Çocuk Forumu. 2003; 3(4): 43- 47.
25. Devereux G, Seaton A. Diet as a Risk Factor For Atopy and Asthma.J Allergy Clin Immunol 2005;115:1109-17.
26. Yazıcıoğlu M. Pediatrik Astımda Alerjenlerin Rolü. Güncel Pediatri. 2006; Özel Sayı (1): 15-16. http://www.guncelpediatri.com/sayilar/10/15_16.p df
27. Karaayvaz M, Çalışkaner AZ. Çocuklarda Akut Astım Atağı ve Tedavisi. Klinik Pediatri. 2003; 2(1): 5-10. 28.
28. Astım Hasta Eğitim Seti. Türk Toraks Derneği Astım ve Alerji Çalışma Grubu. http://www.toraks.org.tr/slayt/Toraks_D_Hasta_Eğitimi 2006.
29. Uzun O, Fesci H, Astımlı Hastaların Sağlık Bakım Gereksinimlerinin Saptanması. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 2002; 9(2):20-30.
30. Kurnat EL, Moore CM. The impact of a chronic condition on the families of children with asthma. Pediatric Nursing 1999;25:288-92.
31. McCarthy MJ, Herbert R, Brimacombe M. Empowering parents through asthma education. Pediatric Nursing 2002;28:465-73
32. Kieckhefer G, Ratcliffe M. Asthma. In: Jackson LP, Wessey JA, editors. Primary care of the child with a chronic condition. Mosby; 2000. p.164-89.

33. Englund ACD, Rydstrom I, Norberg A. Being the parent of achild with asthma. Pediatric Nursing 2001; 27: 365-73.
34. Melnyk BM, Feinstein NF, Moldenhouer Z, Small L. Coping in parents of children who are chronically Ill: Strategies for assessment and intervention. Pediatric Nursing 2001;27:548-58.
35. Öneş Ü. Astımlı çocuklarda eğitimin rolü. İçinde: Ekşi A, editör. Ben hasta değilim. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 1999. p. 450-3.
36. McKinney ES, Ashwill JW, Murray SS, James SR, Gornie TM, Droske SC. The child with a respiratory alteration, maternal–child nursing. Philadelphia: WB Saunders Company, 2000:1226-35.
37. Mengükan H. Astım eğitim programlarının astımlı çocukların tedavisi ve izlenmesi üzerine olan etkileri, İstanbul Üniversitesi, Çocuk Sağlığı Enstitüsü, Ana Çocuk Sağlığı, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul 1992.
38. Everhart RS, Miller S, Leibach GG, Dahl AL, Oinis-Mitchell D. Caregiver asthma in urban families: Implications for school absenteeism. The Journal of School Nursing 2018;34(2):108-113.
39. Unikel LH, Evans D, Bornstein L, Surrence K, Mellins RB. Asthma knowledge and asthma management behavior in urban elementary school teachers. Journal of Asthma 2010;47(2):185–191.
40. Leroy ZC, Wallin R, Lee S. The role of school health services in addressing the needs of students with chronic health conditions: A systematic review. Journal of School Nursing 2017;33(1):64–72.
41. Centers for Disease Control and Prevention. Seizure first aid. 2019; URL: https://www.cdc.gov/epilepsy/about/first-aid.htm. Kasım 25, 2019.
42. Staudt, AM, Alamgir H, Long DL, Inscore SC, Wood PR. Developing and implementing a citywide asthma action plan: A community collaborative partnership. Southern Medical Journal 2015;108(12):710-714. DEUHFED 2021, 14(1),55-61 Kronik Hastalığı Çocuk 61 Derleme Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuhfed
43. National Asthma Council Australia. Asthma action plans. 2017;URL:https://www.nationalasthma.org.au/healthprofessionals/asthma-action-plans/. Eylül 22,2018.
44. Yabancı N. Okul sağlığı ve beslenme programları. Türk Silahli Kuvvetler Koruyucu Hekimlik Bülteni 2011;10(3):361-368.
45. Sağlık Bakanlığı. Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Çocuk ve ergen için kronik hastalıklarda fiziksel aktivite rehberi. Yayın No: 1089. 1. Baskı. Ankara; 2018.
46. American Academy of Pediatrics. (2014). Council on children with disabilities and medical home implementation project advisory committee. Patient- and family-centered care coordination: A Framework for integrating care for children and youth across multiple systems. Pediatrics, 133(5), e1451–e1460. doi: 10.1542/ peds.2014-0318.
47. American Nurses Association. (2012). The value of nursing care coordination: A white paper of the American Nurses Association. Retrieved from http://www.nursingworld.org/carecoordinationwhitepaper.
48. Aruda, M. M., Kelly, M., & Newinsky, K. (2011). Unmet needs of chil- dren with special health care needs in a specialized day school setting. The Journal of School Nursing, 27(3), 209–218. https://doi.org/10.1177/1059840510391670
49. Asthma and Allergy Foundation of America. (2015). Asthma facts and figures. Retrieved from http://www.aafa.org/page/asthma-facts. aspx
50. Baker, D., Anderson, L., & Johnson, J. (2017). Building student and family-centered care coordination through ongoing de- livery system design: How school nurses can implement care coordination. NASN School Nurse, 32(1), 42–49. https://doi. org/10.1177/1942602X16654171
51. Baker, D. L., Hebbeler, K., Davis-Alldritt, L., Anderson, L. S., & Knauer, H. (2015). School health services for children with special health care needs in California. The Journal of School Nursing, 31(5), 318–325. https://doi.org/10.1177/1059840515578753
52. Barnard-Brak, L., Stevens, T., & Carpenter, J. (2017). Care coordination with schools: The role of family-centered care for children with spe- cial health care needs. Maternal and Child Health Journal, 21:1073– 1078. https://doi.org/10.1007/s10995-016-2203-x

53. Camicia, M., Chamberlain, B., Finnie, R. R., Nalle, M., Lindeke, L. L., Lorenz, L., … McMenamin, P. (2013). The value of nursing care coordination: A white paper of the American Nurses Association. Nursing Outlook, 61(6), 490–501. https://doi.org/10.1016/j. outlook.2013.10.006
54. Centers for Disease Control and Prevention. (2015). National Center for Health Statistics. National Health Interview Survey. Analysis by the American Lung Association Epidemiology and Statistics Unit using SPSS software. Retrieved from https://www.cdc.gov/nchs/nhis/index.htm
55. Cicutto, L., To, T., & Murphy, S. (2013). A randomized controlled trial of a public health nurse-delivered asthma program to elementary schools. Journal of School Health, 83(12), 876–884. https://doi.org/10.1111/josh.12106
56. Garwick, A. W., Svavarsdóttir, E. K., Seppelt, A. M., Looman, W. S., Anderson, L. S., & Örlygsdóttir, B. (2015). Development of an international school nurse asthma care coordination model. Journal of Advanced Nursing, 71(3), 535–546. https://doi.org/10.1111/jan.12522
57. Hanson, T. K., Aleman, M., Hart, L., & Yawn, B. (2013). Increasing avail- ability to and ascertaining value of asthma action plans in schools through use of technology and community collaboration. Journal of School Health, 83(12), 915–920. https://doi.org/10.1111/josh.12110
58. Hoekstra, B. A., Young, V. L., Eley, C. V., Hawking, M. K. D., & McNulty, C. A. M. (2016). School nurses' perspectives on the role of the school nurse in health education and health promotion in England: A qualitative study. BMC Nursing, 15(1). https://doi.org/10.1186/s12912-016-0194-y.
59. Isik, E., & Isik, I. S. (2017). Students with asthma and its impacts. NASN School Nurse, 32(4), 212–216. https://doi.org/10.1177/1942602X17710499
60. Janevic, M. R., Stoll, S., Wilkin, M., Song, P. X. K., Baptist, A., Lara, M., … Malveaux, F. J. (2016). Pediatric asthma care coordination in under- served communities: A quasiexperimental study. American Journal of Public Health, 106(11), 2012–2018. https://doi.org/10.2105/ AJPH.2016.303373
61. Knauer, H., Baker, D. L., Hebbeler, K., & Davis-Alldritt, L. (2015). The mismatch between children's health needs and school re- sources. The Journal of School Nursing, 31(5), 326–333. https://doi.org/10.1177/1059840515579083
62. Liberatos, P., Leone, J., Craig, A. M., Frei, E. M., Fuentes, N., & Harris, I. M. (2013). Challenges of asthma management for school nurses in dis- tricts with high asthma hospitalization rates. Journal of School Health, 83(12), 867–875. https://doi.org/10.1111/josh.12105
63. Liptzin, D. R., Gleason, M. C., Cicutto, L. C., Cleveland, C. L., Shocks, D. J., White, M. K., … Szefler, S. J. (2016). Developing, implementing, and evaluating a school-centered asthma program: Step-Up Asthma Program. The Journal of Allergy and Clinical Immunology. Practice, 4(5), 972–979. https://doi.org/10.1016/j.jaip.2016.04.016
64. McClanahan, R., & Weismuller, P. C. (2015). School nurses and care coordination for children with complex needs: An integrative re- view. The Journal of School Nursing, 31(1), 34–43. https://doi.org/10.1177/1059840514550484
65. McDonald, K. M., Schultz, E., Albin, L., Pineda, N., Lonhart, J., & Sundaram, … S., (2014). Care coordination atlas version 4. AHRQ Publication No. 14-0037-EF. Rockville, MD: Agency for Healthcare Research and Quality. Retrieved from https://www.ahrq.gov/sites/default/files/ publications/files/ccm_atlas.pdf
66. Moricca, M. L., Grasska, M. A., BMarthaler, M., Morphew, T., Weismuller, P. C., & Galant, S. P. (2013). School asthma screen- ing and case management: Attendance and learning outcomes. The Journal of School Nursing, 29(2), 104–112. https://doi. org/10.1177/1059840512452668
67. National Association of School Nurses. (2016). Framework for 21st century school nursing practice. NASN School Nurse, 31(1), 45–53. https://doi.org/10.1177/1942602X15618644
68. Schultz, E. M., & McDonald, K. M. (2014). What is care coordination? International Journal of Care Coordination, 17(1–2), 5–24.
69. Whittemore, R., & Knafl, K. (2005). The integrative review: updated methodology. Journal of Advanced Nursing, 52(5), 546–553. https:// doi.org/10.1111/j.1365-2648.2005.03621.x

BÖLÜM 4

KRONİK SOLUNUM RAHATSIZLIĞI OLAN ÖĞRENCİLER: KİSTİK FİBROZİS

Hatice Pekince

► Tanım

Kistik fibrozis, transmembran iletkenlik düzenleyici (KFTR) genin mutasyonundan kaynaklanan bir hastalıktır. Kistik Fibrozis Transmembran Regülatör (KFTR) geninde oluşan bozukluk (defekt), salgı bezlerinde mukus artışına ve yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda iç organlarda inflamasyon, sindirim problemleri ve sık akciğer enfeksiyonu ile karakterize bir hastalıktır. Kistik fibrozis birden fazla fizyolojik sistemi etkilemektedir fakat %90 morbidite ve mortaliteden sorumlu olduğu için solunum sistemi esas etkilenmektedir.

► Epidemiyoloji

Kistik Fibrozis; dünya çapında yaklaşık 100.000 kişide görülmektedir. Bunun 70.000'ini çocuk hastalar oluşturmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde her 100.000 doğumdan 7.97 kişisinde, Avrupa Birliğine bağlı ülkelerde ise her 100.000 doğumda 7.37 kişide görülmektedir. Türkiye'de görülme sıklığı ile ilgili yapılmış araştırma sayısı nadirdir. Türkiye'de KF insidansının 1/3000 olduğu belirtilmiştir. 2020 yılında Ulusal Kistik Fibrozis sistemine kayıtlı 1637 hasta bulunmakta ve bu hastaların 1475'inin 18 yaş altı çocuklar oluşturmaktadır. ECFS'nin içinde Türkiye'nin de bulunduğu 38 ülkenin Kistik Fibrozis tanılı hastaların yıllık veri kayıtları tutulmuş ve bu doğrultuda KF ülkelere göre görülme ilk sıralarda İngiltere, Fransa ve Almanya yer alırken Türkiye 7. sırada yer almaktadır.

► Kistik Fibroziste Patofizyoloji

Kistik fibrozis hastalığından Kistik Fibrozis (KF) geni sorumludur. Bu gen 7. kromozomun uzun kolunda yer almaktadır ve Kistik Fibrozis Transmembran Regülatör (KFTR) diye adlandırılan proteini kodlamaktadır. Bu KFTR proteini ekzokrin bezlerde, kan hücre-

▶ Kaynaklar

1. Bell, S. C., Mall, M. A., Gutierrez, H., Macek, M., Madge, S., Davies, J. C…Ratjen, F. (2019). The future of cystic fibrosis care: a global perspective. The Lancet Respiratory Medicine, 8(1), s.65-124. doi:10.1016/S2213-2600(19)30337-6
2. Ulusal Kistik Fibrozis Kayıt Sistemi. 2019 Veri Kayıtları. Erişim adresi: https://www.kistikfibrozisturkiye.org/hasta-kayit-sistemi
3. Ratjen, F., Bell, S. C., Rowe, S. M., Goss, C. H., Quittner, A. L., and Bush, A. (2015). Cystic fibrosis. Nat. Rev. Dis. Primers,1:15010. doi: 10.1038/nrdp.2015.10
4. Roddy, E.,Doherty, M. (2006). Changing life-styles and osteoarthritis:what is the evidence?. Practice & Research Clinical Rheumatology, 20(1), s.81–97. doi:10.1016/j.berh.2005.09.006
5. Cystic Fibrosis Worldwide (CFW). About US. 04.07.2021 tarihinde Cystic Fibrosis Worldwide (CFW): https://www.cfww.org/about-us adresinden alındı
6. Kiper N., Yalçın E. (2003). Kistik Fibrozis. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, 12(4), 131-133.
7. Kiper, N. (1998). Kistik Fibroziste Tanı. Göçmen A. (Ed.) içinde, Kistik Fibrozis (s. 13). Çocuk Solunum Yolu Hastalıkları ve Kistik Fibrozis Derneği.
8. Voynow J. A., Scanlın T.F. (2007). Kistik Fibrozis. Panitch H.B., & Güler N. (Ed.) içinde, Çocuk Göğüs Hastalıkları (s. 116). İstanbul: İstanbul Medikal Yayıncılık.
9. Demir H., Özen H. (2007). Kistik Fibrozisli Hastalarda Gastrointestinal Sistem Bulguları ve Tedavisi. Karakoç F., Dağlı E. (Ed.) içinde, Çocuk Gögüs Hastalıkları (s. 237- 246). İstanbul: Nobel Tıp Kitapevi
10. Doğru, D. (2007). Kistik Fibrozisli Hastalarda Solunum Sistemi Tedavisi. Karakoç F., Dağlı E. (Ed.)içinde, Çocuk Gögüs Hastalıkları (s. 231-236). İstanbul: Nobel Tıp Kitapevi.
11. Orenstein, D.M. (2013). Kistik Fibrozis. Güzin Cinel (Çev.), Rudolph ve ark. (Eds.), Murat Yurdakök (Çev Ed.), Rudolph Pediatri içinde (s. 1977-1986). Ankara: Güneş Kitapevi.
12. Deming, D., Specht, L. (2013). Neonatal and Pediatric Respiratory Disorders. Robert M. Kacmarek, James K. Stoller, Albert J. Heuer (Eds.), EGAN'S Fundamentals of Respiratory Care içinde (s. 696-699). USA: Mosby/Elsevier.
13. Karadağ ve ark. (2010). Pediatrik Akciğer Hastalıkları. Muzaffer Metintaş (Ed.), Türkiye'de Temel Akciğer Sağlığı Sorunları ve Çözüm Önerileri içinde (s.143-147). Ankara: Sentez Yayıncılık
14. Danduran, M.J., Biller, J. (2018). Kistik Fibrozis. Zeynep Tuna ve Zeynep Arıbaş (Çev.), Jonathan K. Ehrman, Paul M. Gordon, Paul S. Visich, Steven J.Keteyian (Eds.), Hülya Arıkan, Nevin Ergun, Arzu Özdinçler, Umut Baki Tuğay (Çev Edi.), Klinik Egzersiz Fizyolojisi içinde (351-373). İstanbul: Medikal Yayıncılık.
15. Ivagana, K. (2015 Cystic Fibrosis. Brian K. Walsh (Ed.), Neonatal and Pediatric Respiratory Care içinde (s.550-557). USA: Elsevier.
16. Hoffman, M., Kraemer, W., Judelson, D. (2014). Terapötik Egzersizler. Bülent Bütün, Ülkü Uçar (Çev.), Wolter F. Frontera (Ed.), Tansu Arasıl, Nurten Eskiyurt (Çev Eds.), Delisa Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon içinde (s.1619-1662). Ankara: Güneş Tıp Kitabevi.
17. Corvol, H., Miranda, S., Lemonnier, L., Kemgang, A., Gaubert, M.R., Chiron, R….Burgel, P. (2020). First Wave of COVID-19 in French Patient with Cystic Fibrosis. J. Clin. Med, 9 (11), s. 3624. doi:10.3390/jcm9113624.
18. Del Corral, T., Cebrià I Iranzo, M.À., López-de-Uralde-Villanueva, I., MartínezAlejos, R., Blanco, I.,Vilaró, J. (2018). Effectiveness of a Home-Based Active Video Game Programme in Young Cystic Fibrosis Patients. Respiration; international review of thoracic diseases, 95(2), s. 87–97. doi:10.1159/000481264
19. Shei, R., Mackintosh, K., Peabody, L., McNarry, M., Krick, S. (2019). Exercise Physiology Across the Lifespan in Cystic Fibrosis. Front. Physiol. doi: 10.3389/fphys.2019.01382
20. Satıcı, C., Yiğitbaş, B. (2019). Egzersiz Programı. Arzu Mirici, Elif Babaoğlu, Pınar Mutlu (Eds.), Göğüs Hastalıkları içinde (s. 32-36). Türkiye Solunum Araştırmaları Derneği Tüsad Eğitim Kitapları Serisi.
21. Gürgün, A. (2014). KOAH'da Pulmoner Rehabilitasyon. Ali Kocabaş (Ed.), Göğüs Hastalıklarında Son Gelişmeler içinde (s. 133-141). Ankara: Akademisyen Kitabevi

22. Canlı, S., Karataş, N. (2018). Yaşlılar İçin Bir Halk Sağlığı Hemşireliği Yaklaşımı: Fiziksel Aktivite Danışmanlığı. ASHD, 17(2), (s.36-45
23. Gültekin G., Baran G. (2005). Hastalık ve Çocuk. Aile ve Toplum Dergisi, 2(9)
24. Mete, H. E. (2008). Kronik Hastalık ve Depresyon. Klinik Psikiyatri, 11(Ek 3), 3-18
25. Conway S., Balfour-Lynn I., Rijcke K., Drevinek P., Foweraker J., Havermans T., Heijerman H., Lannefors L., Lindblad A., Macek M., Madge S., Moran M., Morrison M., Morton A., Noordhoek J., Sands D., Vertommen A., Peckham D. (2014). European Cystic Fibrosis Society Standards of Care: Framework for the Cystic Fibrosis Centre. Journal of Cystic Fibrosis, 3-22.
26. Segal T. Y. (2008). Adolescence: what the cystic fibrosis team needs to know. Journal of the Royal Society of Medicine, 15-27.
27. Er, M. (2006). Çocuk, hastalık, anne-babalar ve kardeşler. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 49, 155-168.
28. Dönmez, H. (2018). Kistik Fibrozisli Çocukların Ebeveynlerine Uygulanan Aile Güçlendirmeye Dayalı Hemşirelik Girişimlerinin, Ebeveynlerin Stresle Başetme, Problem Çözme ve Çocukların Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisi: Randomize
29. Allan J., Townley R.R.W., Phelan P.D. (1974). Family Response To Cystic Fibrosis . Australıan Paedıatrıc Journal, 136-146.
30. Golics C.J., Basra M.K.A., Finlay A.Y., Salek S. (2013). The impact of disease on family members: a critical aspect of medical care. Journal of the Royal Society of Medicine;, 399-407. doi: 10.1177/0141076812472616
31. Ünal F., Şenses Dinç G. (2019). Kistik Fizbrozis Aile Eğitimi Kitabı - Kistik Fibrozisin Psikososyal yönü. Çocuk Solunum Yolu Hastalıkları ve Kistik Fibrozis Derneği.
32. Ünal F., Şenses Dinç G. (2019). Kistik Fizbrozis Aile Eğitimi Kitabı - Kistik Fibrozisin Psikososyal yönü. Çocuk Solunum Yolu Hastalıkları ve Kistik Fibrozis Derneği.
33. Cinel G. Kistik Fibrozis. Yurdakök M, editör. Pediatri. Cilt: 2. Ankara: Güneş Kitabevi; 2007. p.1198-207.
34. Treseler JW. Chapter 22: The child with a respiratory alteraation. In: James RS, Aswill JW, Droske SC, eds. 2nd ed. Philadelphia: WB saunders; 2002. p.621-86.
35. p.377-94. 14. Kerem E, Conway S, Elborn S, Heijerman H; Consensus Committee. Standards of care for patients with cystic fibrosis: a European consensus. J Cyst Fibros 2005;4(1):7-26
36. Özgür A., Mukaddes D., Kistik Fibrozis ve Hemşirelik Bakımı Turkiye Klinikleri J Pediatr Nurs-Special Topics 2015;1(3):40-5

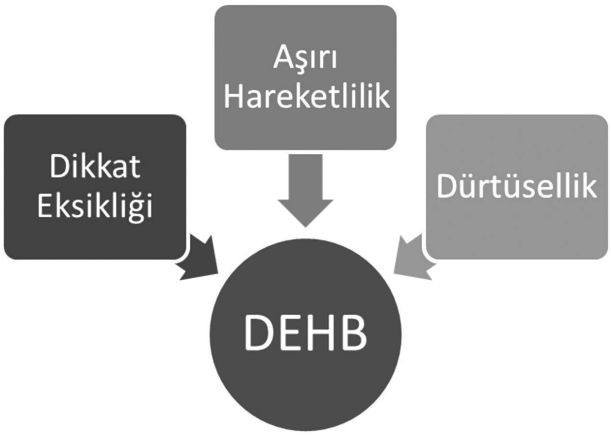
BÖLÜM 5

DİKKAT EKSİKLİĞİ VE HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞU (DEHB)

Neslihan Avar Vayvay - Ayşegül Keskinkılıç

► DEHB Nedir?

Tıbbi bir hastalık olan DEHB, Amerikan Psikiyatri Birliğine göre dikkat eksikliği, aşırı hareketlilik ve dürtüsellik (istekleri erteleyememe) gibi ana belirtilerin yanında bilişsel ve davranışsal belirtilerin de görüldüğü bir bozukluktur. Çocuklukta başlayan ve çoğu vakada belirtilerin yaşam boyu devam edebildiği nörogelişimsel bir bozukluk olan DEHB; konsantre olamama, yerinde duramama ve sabredememe ile ilişkili olduğu için tek tip bir rahatsızlık değildir. Çocukluk döneminin iyi bir biçimde tanımlanmış psikiyatrik sorunların başında gelmektedir. DEHB, bireyin içerisinde yer aldığı gelişim döneminde, akranlarına göre ciddi bir oranda ve sürekli olarak daha hareketli olması, dikkatini verememesi ve sabırsız olmasıdır. Çocuk psikiyatrisi alanında en çok görülen ve araştırılan rahatsızlık olan DEHB, nörogelişimsel bir bozukluktur.

Şekil 1. DEHB ana tanılama ölçütleri

le belirtilerinin ortadan kaldırılmasına ilişkin destekleyici uygulamaların öğretmen ve aile iş birliği ile yapılmasını okul sağlığı hemşiresi koordine edebilir. Öğretmenler, DEHB tanılı çocuklara yönelik akranları ile birlikte okuldan önce veya sonra belirtileri azaltmaya yönelik dikkat geliştirici etkinlikler gerçekleştirebilir. Sosyal beceri eğitimi, öz düzenleme becerisi ve psikososyal destek hizmetlerinin çocuğa sunumu konusunda problemlerin asgari düzeyde olduğu bir sınıf oluşturma sorumluluğu da çoğu zaman öğretmenlerdedir. Okul yönetimi ise okuldaki tüm personele DEHB tanılı çocuklara yaklaşım konusunda hizmet içi eğitimlerin düzenlenmesini sağlayarak çocuğun normale dönüşünü kolaylaştırabilir.

► Kaynaklar

1. Sadock BJ. & Sadock VA. Comprehensive Textbook of Psychiatry, 8th ed. (Aydın H, Bozkurt A, çev.). Ankara: Güneş Tıp Kitabevi; 2007.
2. Biederman J, Monuteaux MC, Mick E. et al. Young adult out come of attention deficit hyperactivitydisorder: Acontrolled 10-year follow-upstudy.Psychol Med.2006; 36:167-179.
3. Kauffman, JM, Landrum, TJ. Characteristics of emotional and behavioral disorders of child renandyouth (Duygusal ve davranışsal bozukluğu olan çocukların ve gençlerin özellikleri). (S.Kaner, Çev. Ed.). Ankara: Nobel, 2015.
4. Austin, VL, Scierra, DT. Çocuk ve ergenlerde duygusal ve davranışsal bozukluklar(M. Özekes, Çev.). Ankara: Nobel Yayınları,2015
5. Dawe, S, Loxton, NJ. The role of impulsivity in thedevelopment of substance use and eating disorders. Neuroscience&Biobehavioral Reviews,2004; 28(3): 343-351.
6. Larsson JO, Larsson HMA, Lichtenstein P.Genetic and environmental contributions tostability and change of ADHD symtoms between 8 and 13 years of age: a long it idunalt win study. Child adol escent psychiatry, 2004; 43(10): 1267-1275.
7. Biederman, JF,Stephen V. Attention deficit hyperactivity disorder. *Lancet.*2005; *366*: 237- 248.
8. Keser, N. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı almış ve almamış çocukların duygu ayarlama, anne baba tutumları, annenin DEHB belirti ve bilgi düzeyinin incelenmesi Edit. Ertuğrul Köroğlu, Celal Güleç. Psikiyatri temel kitabı. Hekimler Yayın Birliği, Ankara 2007:22-36.
9. Still, GF. The goul stonian lectures. *Some abnormal psychical conditions in children*, 2006; *159*(4103): 1008-1012.
10. Polvan, Ö. Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu. İstanbul: Nobel tıp kitabevleri, 2000.
11. Ergül, C. Erken çocukluk eğitimi. Edit. İbrahim H. Diken. Öğrenme güçlüğü. Pegem Akademi, Ankara 2010, s:265- 277
12. Rooney, KJ. Attention-deficit/hyperactivity disorder. Edit. James M. Kauffman, Daniel P. Hallahan. Handbook of specialeducation. New York, NY: Routledge, 2011; 198-208.
13. Çakıcı, A. *Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocukların yönetsel işlevler ile görsel algılarına bazı oyunların etkisi*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi.2018.
14. Mash, EJ, Wolfe, DA. Abnormal child psychology. 2nd edi. USA:Wadswort, 2002. Nelson, RW, Israel, AC. BehaviorDisorder of Childhood. 5th edition. NewJersey: PearsonEducation.2003.
15. Semerci, ZB, Turgay, A. Bebeklikten erişkinliğe dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu. İstanbul: Alfa, 2014.

16. Gümüş, YY. Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğuyla nasıl başa çıkabilirim. İstanbul: Nobel tıp kitap yayınevi.2015.

17. Bauer NS, Gilbert AL, Carroll AE. et al. Associations between early exposureto intimate partner violence, parental depression and sub-sequentmental healt houtcomes. JAMA Pediatr.2013; 167(4):341-347.

18. Selçuk, Z. Dikkat eksikliği ve hiperaktif çocuklar. Ankara: Pegem yayıncılık. 2000. Cortese, S, Kelly, C, Chabernaud, C. et al. Toward systems neuroscience of ADHD: A meta-analysis of 55 fMRIstudies. AmericanJournal of Psychiatry, 2012; 169(10): 1038-1055.

19. Glozman, J,Shevchenko, I. Specificfeatures of ADHD syndrome at preschool age. Procedia -Socialand-BehavioralSciences2014; 146:233 – 239.

20. Faraone, SV, Biederman, J, Doyle, A, et al. Neuropsychological studies of late on set and subthres hold diagnoses of adultattention-deficit/hyperactivity disorder. Biologicalpsychiatry, 2006; 60(10): 1081-1087.

21. American Psychiatric Association. (2013). *Diagnosticand statistical manual of mental disorders*. Washington.

22. Tufan, AE, Yaluğ, İ. Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunda tıbbi eş tanılar. Psikiyatride güncel yaklaşımlar,2009; 1: 187-200.

23. Coghill, D, Danckaerts, M, Sonuga-Barke, E. et al. Practitionerreview: quality of life in child mental health–conceptual challenge sand practical choices. Journal of Child Psychology and Psychiatry. 2009; 50(5): 544-561.

24. Bjerrum MB, Pedersen PU, Larsen P.Living with symptoms of attention deficit hyperactivity disorder in adulthood: a systematic review of qualitative evidence. JBI EvidSynth, 2017; 15:1080-1153.

25. Öztürk, Y, Özyurt, G, Tufan, AE, ve ark. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğunda duygu düzenleme güçlükleri ve tedavisi. Psikiyatride güncel yaklaşımlar, 2018; 10(2): 188-201.

26. Polanczyk, GV, Salum, GA, Sugaya, LS, et al. Annual research review: A meta-analysis of the world wide prevalance of mental disorders in child renandadolescent. J. Child psycholpsychiatry. 2015; 56(3): 345-365.

27. Lauth, GW,Schlottke, PF. Hyperkinetischestörungen. Edit. Lauth, GW, Brack, UB, Linderkamp, F, Verhaltenstherapie mit kindernundjugendlichen: Praxishandbuch.Weinheim: Beltz.2001; 202-211.

28. Hoffman JB, DuPaul GJ. Psychoeducationalinterventionsforchildrenandadolescentswithattention-deficit/hyperactivitydisorder. Child adolescpsychiatrclinN am. 2000; 9(3):647-661

29. Brown, RT, Freeman, WS, Perrin, JM et al.Prevalenceandassessment of attentiondeficithyperactivity-disorder in primarycarestings.Pediatrics. 2001; 107(3): 1-11.

30. Güçlü, O, Erkıran, M. Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanısı alan çocukların ebeveynlerinde kişilik bozuklukları. Klinik psikiyatri, 2005; 8: 18-23.

31. Erşan EE, Doğan O, Doğan S, Sümer H. Thedistribution of symptoms of attentiondeficithyperactivity-disorderandoppositionaldefiantdisorder in schoolagechildren in Turkey. Eurchildadolescpsychiatry. 2004; 13: 354-361.

32. Toros, F, Tataroğlu, C. Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu: Sosyodemografik özellikler, anksiyete ve depresyon düzeyleri. Çocuk ve gençlik ruh sağlığı dergisi, 2002; 9(1): 23-31.

33. Lauth, GW,Naumann, K. ADHS in der Schule. Weinheim: Beltz, 2009. Öncü, B, Ölmez, Ş. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan erişkinlerde nöropsikolojik bulgular. Türk psikiyatri dergisi, 2004; 15(1): 41-46.

34. Şenol, S, İşeri, E, Koçkar, İ. Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu. Ankara: HYB Yayıncılık.2005.

35. Pfau, D. WaskanndieSchulefürunaufmerksamkeitsgestörterKinder tun? Edit. Fitzner, Thilo,Stark, Wer-

ner, Genial, gestört, gelangweilt? ADHS, SchuleundHochbegabung. Weinheim: Beltz, 2004; 11-18.

36. Lauth, GW, Schlottke, PF,Naumann, K. Rastlosekinder, ratloseeltern. hilfenbeiADHS.München: DeutscherTaschenbuch, 2007.

37. Berger, I,Cassuto, H. (). Theeffect of environmentaldistractorsincorporationinto a CPT on sustainedattentionand ADHD diagnosisamongadolescents. Journal of NeuroscienceMethods,2014; 222:62– 68.

38. Çuhadaroğlu Ç. F. Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Temel Kitabı. HYB Basım Yayın, 2008. Steinhausen HC, Drechsler R, Földenyl M.et al. Clinicalcourse of attention-deficit/ hyperactivitydisorderfromchildhoodtowardearlyadolescence. J Amacadchildadolescpsychiatry, 2003; 1085-1092.

39. Öner, P, Öner, Ö, Aysev, A. Dikkat eksikliği hiperaktive bozukluğu. Sürekli tıp eğitim dergisi.2003; 12(3): 97-99.

40. Ateşçi, F, Tüysüzoğulları, HD, Özdel, O ve ark. Erişkinlerde bipolar bozukluk ve dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu eştanısı: Bir ön çalışma. Klinik Psikofarmakoloji Bülteni, 2010; 20(1), 66-73.

41. Hesslinger, B, TebartzvanElst, L, Nyberg, E, et al. Psychotherapy of attention deficit hyperactivitydi sorder in adults. European archives of psychiatry and clinical neuroscience, 2002; 252(4): 177-184. Schröder, A. ADS in der Schule. Handreichungenfür Lehrerinnenund Lehrer. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.2006.

42. Spetie, L, Arnold, EL. Attention deficit hyperactivity disorder. Edit. MelwinLewis, A comprehensive textbook. Baltimore: Lippincott, Williams & Wilkins.2007; 438-439.

43. Merrel, C, Tymms, PB. Inattention, Hyperactivity and Impulsiveness: their impact on academicachievementandprogress. British journall of educational psychology, 2001; 71: 43-56.

44. Öztürk, M,Başgül, S. Çocuklarda dürtüsellik: Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanı ve tedavisi. İstanbul: Hayy Kitap, 2015.

45. Hodgens, JB, Cole, J, Boldizar, J. Peer-based difference samong boy swith ADHD. Journal of clinical child psychology, 2000; 29(3): 443-452.

46. Doğan, Ö. Işıtan, S. Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. Edit. Necate Baykoç, Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocukların eğitimleri. Eğiten Kitap, Ankara 2011, s:273-303.

47. Currie, J, Stabile, M, Jones, L. Do stimulant medication simprove education aland behavioral outcomes for child renwith ADHD? Journal of Health Economics*,* 2013; 37:58-69.

48. Ozaner, S. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı alan çocuk ve ergenlerin sağlıkla bağlantılı hayat kalitesinin araştırılması [Tıpta uzmanlık tezi]. Marmara Üniversitesi.2011.

49. Arnold, LE. Alternative treatments for dults withattention-deficit hyperactivity disorder (ADHD). Annals of the New York Academy of Sciences, 2001; 931(1): 310-341. Kaymak Özmen, S. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu ergen ve yetişkinler için uygulamalar. 3. Baskı. Ankara: Vizetek Yayınları, 2020.

50. Kaymak Özmen, S. Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunda çok yönlü eğitim uygulamalarının etkisi. Eğitim ve bilim, 2011; 36(161): 1300-1337. Stein, AE. *Fragments: Coping with attention deficit disorder*. Routledge.2012.

51. Fonagy, P, Target, M. The efficacy of psycho analysis for children with disruptive disorders. J Amacad child adolesc psychiatry, 1994; 33(1): 44-55.

BÖLÜM 6

ÖZEL ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ OLAN ÖĞRENCİLER

Kadriye Özyazıcı - Oğuz Emre

► Giriş

Özgül öğrenme güçlüğü, bilişsel işlemlemede biyolojik kökenli heterojen bir bozukluk olarak tanımlanmaktadır. Zihinsel yetersizlik, nörolojik işlev bozukluğu veya çevresel yoksunluk ile birlikte ortaya çıkmaktadır. Bu durum genellikle akademik performansta zorluklara yol açmakla birlikte psikososyal etkiler de gözlemlenebilmektedir. Genellikle erken okul yıllarında kendini gösterir, akademik kazanımlar çocuğun yeteneklerini aştığında tanılanması mümkün olmaktadır.

► Özgül Öğrenme Güçlüğü Tanı Kriterleri

Özgül öğrenme güçlüğü diğer akademik öğrenmelerin temeli olan okuma, yazma ve aritmetik gibi belirli akademik becerileri öğrenme veya kullanmayı engelleyen nörogelişimsel bir bozukluktur. Öğrenme güçlükleri 'beklenmedik' olarak tanımlanır. Çocukların gelişimlerinin diğer yönlerinde iyi olarak tanımlanması, yaşanan öğrenme güçlüğünün şaşırtıcı görünmesine neden olur (1). Öğrenmede beklenmedik derecede zorluk ve başarısızlık bir veya daha fazla alanda görülebilmektedir. Birey yeterli çaba gösterse dâhi yaş veya sınıf düzeyi standartlarına ulaşamamaktadır. Özgül öğrenme güçlüğü kapsayıcı kriterlerinin başında, akademik performansta yetersizlik gelmektedir. Çocuğun genel entelektüel kapasitesi, görme ya da işitme bozukluğu gibi tıbbi sınırlamalar, öğrenme fırsatı eksikliği veya başka herhangi bir makul sebep ile daha iyi açıklanamamaktadır (2).

Öğrenme güçlüğü terimi, öğrenme güçlüğü çeken ancak zihinsel engeli olmayan çocuk ve gençleri ifade eder. Bu bireyler genellikle yavaş öğrenenler olarak anılırlar çünkü aynı yaşta akranlarıyla benzer bir anlama hızı ve derinliği kavramakta zorlanırlar (3). Öğrenme güçlüğü ve bununla ilişkili davranışsal belirtiler okulun ilk yıllarında belirgindir. Özgül öğrenme güçlüğü yaşayan çocukların ebeveynleri, çocuklarının zayıf akademik performans kaygısını dile getirirler. Ebeveynlerin bu kaygısı özgül öğrenme güçlüğünün

netici, rehberlik danışmanı, normal ve özel eğitim öğretmenleri, ebeveyn ve okul hemşiresi gibi katılımcılardan oluşmaktadır. Ekip, öğrenciyle ilgili mevcut tüm verileri gözden geçirmek ve öğretmenin ihtiyaç duyabileceği ek desteği belirlemek için oluşturulur (50). Bu tür bir iş birliğinde hemşireler, okuldaki diğer personel birlikte aralıklarla değerlendirmelerin yapılmasına yardımcı olur (51).

Okul hemşiresi, çocuğun sağlık geçmişi formlarını inceler. Öğrencinin önceki tıbbi geçmişini ve gerekli olan işitme ve görme taramalarının sonuçlarını inceler. Kilit bir ekip üyesi olarak okul hemşiresi, öğrencinin sağlığı, günlük alışkanlıkları ve tıbbi sorunları, aile destek sistemi ve okul sistemi/okul binası hakkında daha geniş bir anlayış hakkında bir dizi bilgi sağlar. Okul hemşiresi, günlük rutinler ilgili güçlü bir çalışma bilgisine sahiptir. Okul hemşiresi aileleri desteklemek için bir irtibat görevlisi olarak hizmet eder. Ailenin olası kaygı ve stresi büyük ölçüde azaltabilir. Okul hemşiresi, özel eğitim öğrencilerinin okul içinde ve diğer öğrenciler arasında kabul görme ikliminin yaratılmasına yardımcı rol üstlenir (50).

► Kaynaklar

1. Chordia SL, Thandapani K, Arunagirinathan A. Children 'at risk'of developing specific learning disability in primary schools. *The Indian Journal of Pediatrics*. 2020; 87(2), 94-98. https://doi.org/10.1007/s12098-019-03130-z
2. McDowell M. Specific learning disability. *Journal of Paediatrics and Child Health*. 2018; 54(10), 1077-1083.https://doi.org/10.1111/jpc.14168
3. Shaywitz BA, Shaywitz SE. The American experience: Towards a 21st century definition of dyslexia. *Oxford Review of Education*. 2020; 46(4), 454-471. https://doi.org/10.1080/03054985.2020.1793545
4. Brown KA, Parikh S, Patel DR. Understanding basic concepts of developmental diagnosis in children. *Translational Pediatrics*. 2020; 9(Suppl 1), S9. https://doi.org 10.21037/tp.2019.11.04
5. *Amerikan psikiyatri birliği ruhsal bozuklukların tanısal ve sayısal el kitabı*, Beşinci baskı. (DSM-5) Tanı ölçütleri başvuru el kitabı. Çeviren Ertuğrul Köroğlu. Hekimler Yayın Birliği, Ankara 2013.
6. Snowling MJ, Melby-Lervåg M. Oral language deficits in familial dyslexia: A meta-analysis and review. *Psychological Bulletin*. 2016; 142(5), 498. https://doi.org/10.1037/bul00000037
7. Erbeli F, Hart SA, Taylor J. Genetic and environmental influences on achievement outcomes based on family history of learning disabilities status. *Journal of Learning Disabilities. 2019*; 52(2), 135-145. https://doi.org/10.1177/0022219418791814
8. Gartland D, Strosnider R. Learning disabilities: Implications for policy regarding research and practice: A report by the National Joint Committee on learning disabilities. Learning Disability Quarterly. 2018; 41(4), 195-199.
9. Moll K, Kunze S, Neuhoff N et al. Specific learning disorder: Prevalence and gender differences. *PLoS One*. 2014; 9(7), e103537. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0103537
10. Görker I, Bozatli L, Korkmazlar Ü, Yücel Karadağ M, Ceylan C, Söğüt C, Aykutlu HC, Subay B, Turan N. The probable prevalence and sociodemographic characteristics of specific learning disorder in primary school children in Edirne. *Archives of Neuropsychiatry*. 2017; 54(4), 343.
11. Büber A, Başay Ö, Şenol H. The prevalence and comorbidity rates of specific learning disorder among primary school children in Turkey. *Nordic Journal of Psychiatry*. 2020; 74(6), 453-460. https://doi.org/10.1080/08039488.2020.1740782
12. Beckmann E, Minnaert A. Non-cognitive characteristics of gifted students with learning disabilities: An in-depth systematic review. *Frontiers in Psychology*. 2018; 9, 504. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00504

13. Wagner RK, Zirps FA, Edwards AA, Wood SG, Joyner RE, Becker BJ, Liu G, Beal B. The prevalence of dyslexia: A new approach to its estimation. *Journal of Learning Disabilities*. 2020; 53(5), 354-365. https://doi.org/10.1177/00222194209203
14. Snowling MJ, Hulme C, Nation K. Defining and understanding dyslexia: Past, present and future. *Oxford Review of Education*. 2020; 46(4), 501-513. https://doi.org/10.1080/03054985.2020.1765756
15. Compton DL. Focusing our view of dyslexia through a multifactorial lens: A commentary. *Learning Disability Quarterly*. 2021; 44(3), 225-230. https://doi.org/10.1177/0731948720939009
16. 16. Kearns DM, Hancock R, Hoeft F et al. The neurobiology of dyslexia. *Teaching Exceptional Children*. 2019; 51(3), 175-188. https://doi.org/10.1177/0040059918820051
17. Im K, Raschle NM, Smith SA et al. Atypical sulcal pattern in children with developmental dyslexia and at-risk kindergarteners. *Cerebral Cortex*, 2016; 26(3), 1138-1148. https://doi.org/10.1093/cercor/bhu305
18. Miciak J, Fletcher JM The critical role of instructional response for identifying dyslexia and other learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities*. 2020; 53(5), 343-353. https://doi.org/10.1177/0022219420906801
19. Biotteau M, Danna J, Baudou É, Velay JL, Albaret JM, Chaix Y. Developmental coordination disorder and dysgraphia: signs and symptoms, diagnosis, and rehabilitation. *Neuropsychiatric Disease and Ttreatment*. 2019; 15, https://doi.org/1873.10.21037/tp.2019.11.01
20. Dimauro G, Bevilacqua V, Colizzi L, Di Pierro D. Test Graphia, a software system for the early diagnosis of dysgraphia. *IEEE Access*. 2020; 8, 19564-19575. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.2968367
21. Fournier del Castillo MC, Maldonado Belmonte MJ, Ruiz-Falcó Rojas ML, López Pino MA, Verdú BJ,. Suárez Rodríguez JM. Cerebellum atrophy and development of a peripheral dysgraphia: A paediatric case. *The Cerebellum*. 2010; 9(4), 530-536. https://doi.org/10.1007/s12311-010-0188-3
22. Asselborn T, Gargot T, Kidziński Ł et al. Automated human-level diagnosis of dysgraphia using a consumer tablet. *NPJ Digital Medicine*. 2018; 1(1), 1-9. https://doi.org/10.1038/s41746-018-0049-x
23. Gargot T, Asselborn T, Pellerin H et al. Acquisition of handwriting in children with and without dysgraphia A computational approach. *PLoS One*. 2020; 15(9), e0237575. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0237575
24. Castaldi E, Piazza M, Iuculano T. Learning disabilities: Developmental dyscalculia. *Handbook of Clinical Neurology*. 2020; 174, 61-75. https://doi.org/10.1016/B978-0-444-64148-9.00005-3
25. Bulthé J, Prinsen J, Vanderauwera J, et al. Multi-method brain imaging reveals impaired representations of number as well as altered connectivity in adults with dyscalculia. *NeuroImage*. 2019; 190, 289-302. https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2018.06.012
26. McCaskey U, Von Aster M, O'Gorman R et al. Persistent differences in brain structure in developmental dyscalculia: A longitudinal morphometry study. *Frontiers in Human Neuroscience*. 2020; 14, 272. https://doi.org/10.3389/fnhum.2020.00272
27. Peters L, Bulthé J, Daniels N et al. Dyscalculia and dyslexia: Different behavioral, yet similar brain activity profiles during arithmetic. *NeuroImage: Clinical*. 2018; 18, 663-674. https://doi.org/10.1016/j.nicl.2018.03.003
28. Berteletti I, Prado J, Booth J R. Children with mathematical learning disability fail in recruiting verbal and numerical brain regions when solving simple multiplication problems. *Cortex.* 2014; 57, 143-155. https://doi.org/10.1016/j.cortex.2014.04.001
29. Rubinsten O, Henik A, Berger A et al. The development of internal representations of magnitude and their association with Arabic numerals. *Journal of Experimental Child Psychology.* 2002; 81(1), 74-92. https://doi.org/10.1006/jecp.2001.2645
30. Haberstroh S, Schulte-Körne G. The diagnosis and treatment of dyscalculia. *Deutsches Ärzteblatt International.* 2019; 116(7), 107. https://doi.org/10.3238/arztebl.2019.0107
31. Landerl K, Fussenegger B, Moll K et al. Dyslexia and dyscalculia: Two learning disorders with different cognitive profiles. *Journal of Experimental Child Psychology.* 2009; 103(3), 309-324. https://doi.org/10.1016/j.jecp.2009.03.006

32. Harris SR, Mickelson EC, Zwicker JG. Diagnosis and management of developmental coordination disorder. *Cmaj*. 2015; 187(9), 659-665.
33. Gibbs J, Appleton J, Appleton R. Dyspraxia or developmental coordination disorder? Unravelling the enigma. *Archives of Disease in Childhood.* 2007; 92(6), 534-539. http://dx.doi.org/0.1136/adc.2005.088054
34. Değirmenci GY, Şahin S. Öğrenme güçlüğü olan ve dikkat eksikliği hiperaktivitesitesi olan çocukların değerlendirilmesi. Edit. Pınar Bayhan *Gelişimsel değerlendirme*. Hedef Yayıncılık, Ankara 2018 s: 238-253.
35. Karande S, Deshmukh N, Rangarajan V et at. Brain SPECT scans in students with specific learning disability: Preliminary results. *Journal of Postgraduate Medicine.* 2019; 65(1), 33. https://doi.org/10.4103/jpgm.JPGM_61_18
36. Sridevi G, George AG, Sriveni D et al. Learning disability and behavior problems among school going children. *Journal of Disability Studies*. 2015; 1(1), 4-9.
37. Sahoo MK, Biswas H, Padhy SK. Psychological co-morbidity in children with specific learning disorders. *Journal of Family Medicine and Primary Care*. 2015; 4(1), 21. https://doi.org/10.4103/2249-4863.152243
38. Flood E, Gajria K, Sikirica V, Dietrich CN, Romero B, Harpin V, Banaschewski T, Quintero J, Erder MH, Fridman M, Chen K. The Caregiver Perspective on Paediatric ADHD (CAPPA) survey: Understanding sociodemographic and clinical characteristics, treatment use and impact of ADHD in Europe. *Journal Of Affective Disorders*, 2016, 222-234.
39. Boyes ME, Leitao S, Claessen M et al. Why are reading difficulties associated with mental health problems?. *Dyslexia.* 2016; 22(3), 263-266. https://doi.org/10.1002/dys.1531
40. Dåderman AM, Nilvang K, Levander S ." I dislike my body, I am unhappy, but my parents are not disappointed in me": Self-esteem in young women with dyslexia. *Applied Psychological Research Journal.* 2014; 1(1), 50-58. https://doi.org/10.18552/aprj.v1i1.136
41. De Beer J, Engels J, Heerkens Y, van der Klink J. Factors influencing work participation of adults with developmental dyslexia: a systematic review. *BMC Public Health*. 2014; 14(1), 1-22. https://doi.org/10.1186/1471-2458-14-77
42. Panshikar A. Specific learning disability: A hidden disability. In Disability inclusion and inclusive education. *Springer, Singapore.* 2019; 175-193. https://doi.org/10.1007/978-981-15-0524-9_9
43. MEB Öğrenme Güçlüğü Olan Bireyler İçin Destek Eğitim Programı: https://ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_07/09112608_21130110_Ogrenme_Guclugu.pdf
44. Holmes BW, Sheetz A, Allison M, Ancona R, Attisha E, Beers N, De Pinto C, Gorski P, Kjolhede C, Lerner M, Weiss-Harrison A, Young T. Role of the school nurse in providing school health services. *Pediatrics* 2016, 137(6).
45. National Association of School Nurses. Framework for 21st century school nursing practice: National Association of School Nurses. *NASN School Nurse* 2016, 31(1), 45-53.
46. R. Esperat, M. C., J. Moss Rn, P., A. Roberts, K., Kerr, L., & E. Green, A. Specıal needs chıldren ın the publıc schools: perceptions of school nurses and school teachers. *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing 1999*, 22(4), 167–182. doi:10.1080/014608699265266
47. Moore G, Mc Conkey R, Duffy M. The role of the school nurse in special schools for pupils with severe learning difficulties. *International Journal Of Nursing Studies* 2003, 40(7), 771-779.
48. Lee RLT, YIP KH. The role of school nurses in delivering health services for children with special needs: A literature review. *Hong Kong Nurs* J, 2014, 45(1), 1-10.
49. Lineberry MJ, Ickes MJ. The role and impact of nurses in American elementary schools: A systematic review of the research. *Journal of School Nursing*, 2015, 31, 22–33. doi:10. 1177/1059840514540940
50. DeWitt JM. Special education in J. Loschiavo (Edl.), *School Nursing: The Essential Reference*. Springer Publishing Company. (351-364).
51. Macintyre C, Deponio P. Identifying and supporting children with specific learning difficulties: Looking beyond the label to assess the whole child. *Psychology Press*, 2003. (364-384)

BÖLÜM 7

DİYABETLİ ÖĞRENCİLER

Seyhan Çıtlık Sarıtaş - Seher Çevik Aktura

► Giriş

Tip 1 diyabetin (T1D) başlangıcı genellikle pediatrik yaş aralığındadır ve bu da diyabeti çocuklarda en sık görülen kronik hastalıklardan biri hâline getirmektedir. Beş yaşından küçük çocuklar ve erken okul çağındaki çocuklar, T1D'li nüfusun en hızlı büyüyen kesimidir. Yeni tanı konan çocukların ortalama küresel insidans oranları yılda %3 ile %4 oranında artmaktadır. Bu epidemiyolojik eğilimler göz önüne alındığında, okulda T1D'li çocuk ve ergenlerin sayısı artmaya devam edecektir. Okuldaki diyabet bakımının yükü de yalnızca diyabetin öz yönetimine yönelik mevcut yaklaşımların dayattığı artan talep ve beklentilerle değil, aynı zamanda yeni "diyabet teknolojilerinin" kullanılmaya başlanmasıyla da artmaktadır. (örn., insülin pompaları ve sürekli glikoz izleme cihazları) Bu baskılar, yalnızca hastalar ve aileleri üzerinde değil, aynı zamanda onları yeterince desteklemek için gereken sağlık bakım sistemleri ve okul kaynakları üzerinde de önemli bir yük oluşturmaktadır.

Pek çok ülkede çocuklar günlerinin önemli bir bölümünü (günde 8-10 saate kadar) okulda geçirirler ve bu süre boyunca okul personelinin bakım ve desteği altında olurlar. Artan T1D insidansı göz önüne alındığında çoğu okulda herhangi bir zamanda en az bir diyabetli öğrenci olması çok muhtemeldir. Okul personeli, bir çocukta teşhis edilmemiş diyabet semptomlarını (aşırı susama, aşırı idrara çıkma ve kilo kaybı) ilk fark eden kişiler olabilir. Erken tıbbi değerlendirmeye olanak sağlayan semptomların hemen tanınması, yaşamı tehdit eden bir komplikasyon olan diyabetik ketoasidoz gibi komplikasyonları önleyebilir. Diyabet statik bir durum değildir: kan şekerleri dakikadan dakikaya değişebilir, bu nedenle okul personelinin diyabetli öğrencileri desteklemek için eğitimli, donanımlı ve hazır olması önemlidir. Yeterli eğitim ve öğretim olmadan, okul personeli diyabet yönetiminin doğru ilkelerini anlamakta ve uygulamakta zorluk çekecek ve devam eden bilgi eksikliği ve yanlış algılamalar, optimal kan şekeri (KŞ) kontrolüne ulaşmanın temel hedeflerini baltalayacaktır. Bu nedenle okul personelinin çağdaş klinik uygulama standartlarına uygun olarak diyabet konusunda eğitilmesi ihtiyacı açık ve nettir.

▶ Kaynaklar

1. Sarnblad S, Akesson K, Fernström L et al. Improved diabetes management in Swedish schools: results from two national surveys. Pediatric diabetes. 2017; 18(6): 463-69.
2. Bratina N, Forsander G, Annan F, et al. ISPAD Clinical Practice Consensus Guidelines 2018: Management and support of children and adolescents with type 1 diabetes in school. Pediatr Diabetes. 2018; 19 (27): 287–301.
3. Erie C, Van Name MA, Weyman K et al. (2018). Schooling diabetes: use of continuous glucose monitoring and remote monitors in the home and school settings. Pediatric diabetes. 2018; 19(1), 92-7.
4. Riddell MC, Gallen IW, Rabasa-Lhoret R. Exercise and physical activity in patients with type 1 diabetes–Authors' reply. The Lancet Diabetes & Endocrinology. 2017; 5(7), 493-4.
5. American Diabetes Association. 12. Children and adolescents: standards of medical care in diabetes—2018. Diabetes Care. 2018; 41:126-36.
6. Karges B, Kapellen T, Wagner VM, et al. Glycated hemoglobin A1c as a risk factor for severe hypoglycemia in pediatric type 1 diabetes. Pediatr Diabetes. 2017;18: 51-8.
7. Bechara GM, Castelo Branco F, Rodrigues AL et al. "KiDS and Diabetes in Schools" project: Experience with an international educational intervention among parents and school professionals. Pediatr Diabetes. 2018;19(4):756-60.
8. International Diabetes Federation. IDF Life for a Child - DKA Awareness & Prevention. International Diabetes Federation; 2022. https://idf.org/our-activities/care-prevention.html.
9. International Diabetes Federation. IDF Life for a Child – Education; 2022. https://www.idf.org/our-activities/humanitarian-action/life-for-a-child.html.
10. Hatun Ş, Mutlu GY, Gökçe T, et al. Care and Support of Children with Type 1 Diabetes at School: The Turkish Experience. Journal of Clinical Research in Pediatric Endocrinology. 2021; 13(4), 370.
11. Millî Eğitim Bakanlığı Tip 1 Diyabetli Öğrencilerin Okul/Kurumlarda Bakımı ve Desteklenmesi Hakkında Yönerge. http://okulsagligi.meb.gov.tr/www/tip1diyabetliogrencilerinokulkurumlardabakimivedesteklenmesihakkindayonergeyayinlandi/icerik/139 Erişim: 28.11.2022
12. Evans-Atkinson T, Fung A, Antunes Silvestre A, 2021. Evaluation of a province-wide type 1 diabetes care plan for children in the school setting. Can J Diabetes. 2021;45:15–21.
13. Cassia Sparapani V, Liberatore JRD, Damiao EB et al. Children with type 1 diabetes mellitus: self-management experiences in school. Journal of school health. 2017; 87(8): 623-9.
14. Rifshana F, Breheny M, Taylor JE et al. The parental experience of caring for a child with type 1 diabetes. Journal of Child and Family Studies. 2017; 26(11): 3226-36.
15. Alvar CM, Coddington JA, Foli KJ, et al. Depression in the school-aged child with type 1 diabetes: implications for pediatric primary care providers. Journal of Pediatric Health Care. 2018; 32(1): 43-52.
16. Drakopoulou M, Begni P, Mantoudi A, et al. Care and Safety of Schoolchildren with Type 1 Diabetes Mellitus: Parental Perceptions of the School Nurse Role. In Healthcare. 2022; 10 (7): 1228.
17. Kise SS, Hopkins A, Burke S. Improving school experiences for adolescents with type 1 diabetes. Journal of School Health. 2017; 87(5): 363-75.
18. Smith LB, Terry A, Bollepalli S et al. School-based management of pediatric type 1 diabetes: recommendations, advances, and gaps in knowledge. Current Diabetes Reports. 2019; 19(7): 1-6.
19. Saoji N, Palta M, Young HN, et al. The relationship of type 1 diabetes self-management barriers to child and parent quality of life: a US cross-sectional study. Diabetic medicine. 2018; 35(11): 1523-30.
20. Iversen AS, Graue M, Haugstvedt A, et al. Being mothers and fathers of a child with type 1 diabetes aged 1 to 7 years: a phenomenological study of parents' experiences. International journal of qualitative studies on health and well-being. 2018; 13(1), 1487758.
21. Kise SS, Hopkins A, Burke S. Improving school experiences for adolescents with type 1 diabetes. Journal of School Health. 2017; 87(5): 363-75.

22. Fleming M, Fitton CA, Steiner MF, et al. Educational and health outcomes of children treated for type 1 diabetes: Scotland-wide record linkage study of 766,047 children. Diabetes Care. 2019 42(9): 1700-7.
23. Alvar CM, Coddington JA, Foli, KJ, et al. Depression in the school-aged child with type 1 diabetes: implications for pediatric primary care providers. Journal of Pediatric Health Care. 2018; 32(1): 43-52.
24. Kise SS, Hopkins A, Burke S. Improving school experiences for adolescents with type 1 diabetes. Journal of School Health. 2017; 87(5): 363-75.
25. Drakopoulou M, Begni P, Mantoudi A et al. Care and Safety of Schoolchildren with Type 1 Diabetes Mellitus: Parental Perceptions of the School Nurse Role. In Healthcare. 2022; 10 (7): 1228.
26. Özyazıcıoğlu N, Avdal EÜ, Sağlam HA. determination of the quality of life of children and adolescents with type 1 diabetes and their parents. International journal of nursing sciences. 2017; 4(2): 94-8.
27. Chinnici D, Middlehurst A, Tandon N, et al. Improving the school experience of children with diabetes: Evaluation of the KiDS project. Journal of clinical & translational endocrinology. 2019; 15: 70-5.
28. Cassia Sparapani VJE, Nascimento LC. What is it like to be a child with type 1 diabetes mellitus. Pediatr Nurs. 2015; 41(1), 17-23.
29. emergency-guidelines-for-schools-2019.pdf https://www.floridahealth.gov/programs-and-services/childrens-health/school-health/_documents/emergency-guidelines-for-schools-2019.pdf Erişim: 01.11.2022.

BÖLÜM 8

OBEZİTE

Ebru Gül

► Obezitenin Tanımı ve Çocukluk Çağı Obezitesi

Aşırı kilo ve obezite, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından "sağlık açısından risk oluşturan anormal veya aşırı yağ birikimi" olarak tanımlanmaktadır. Başka bir şekilde; vücuttaki yağ kütlesinin yağsız (kas) kütleye oranının çokça fazlalaşması neticesinde boya göre vücut ağırlığının olması gereken seviyenin üstüne çıkması olarak tanımlanmaktadır. Yine, vücuda alınan enerji ile tüketilen enerji arasındaki dengesizlik neticesinde oluşan ve ekonomik, genetik, çevresel, psikolojik, kültürel çok etmenli bileşenleri olan bir hastalık olduğu ifade edilmektedir. Obeziteyi ve obezitenin kapsamını tespit etmek için çok çeşitli metotlar bulunmaktadır. En bilindik ve kullanılır olanı Beden Kitle İndeksi (BKİ) [kg/boy(m^2)] değerlendirmesidir. BKİ değerinin 25 ve üzerinde olması fazla kilolu olarak, 30 ve üzerinde olması ise obez olarak kabul edilmektedir. BKİ, 30 ve üzerinde olduğu durumlarda obezitenin derecesi de artmaktadır. Önceleri yalnızca yüksek gelirli ülkelerde bir sorun olarak görülen aşırı kilo ve obezite, düşük ve orta gelirli ülkelerde, özellikle kentsel ortamlarda artık çarpıcı şekilde artmaktadır. Hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde her geçen gün artış göstermektedir.

Çocukluk çağında obezitenin, sağlık konusunun incelenişinde ilk akla gelen konu olduğu belirtilmektedir. Çocukluk çağı obezitesi her 10 yılda neredeyse ikiye katlanmaktadır. Çocukların fiziksel, sosyal ve duygusal yönden sağlıklarını derinden etkileyebilmektedir. Çocuklarda, düşük akademik performans ve daha düşük yaşam kalitesi ile ilişkilendirilmektedir. Genellikle çocuğun yetişkinlik yaşamında da devam ettiğinden obezitenin artışını durdurmak için önleme ve tedavi hayati önem taşımaktadır. Çocuklar için uygun beslenmeyi desteklemek için eğitime de gereksinim duyulmaktadır. Okul çağındaki çocuklar ve adölesanlarda da yetişkinlerdeki gibi BKİ'nin kullanılması önerilmektedir. Yetişkinlerde olduğu gibi BKİ hesaplaması yapılır ve daha sonra z-skorları ya da persantil (aynı yaş grubunda 100 kişi arasındaki sıralaması) değerleri ile karşılaştırma yapılmaktadır. Çocuklar ve adölesanlar için fazla kilo ve obezite tanımlanırken yaşın dikkate alınması ge-

▶ Kaynaklar

1. Aggarwal B, Jain V. Obesity in children: definition, etiology and approach. The Indian Journal of Pediatrics, 2018; 85(6): 463-471.
2. Al Shaikh A, Aseri K, Farahat F, et al. Prevalence of obesity and overweight among school-aged children in saudi arabia and its association with vitamin D status. Acta Bio Medica: Atenei Parmensis, 2020; 91(4): e20201333.
3. ALBashtawy M, Alshloul M, Alkawaldeh A et al. Looking at school nurses' roles in tackling overweight and obesity. British Journal of School Nursing, 2014; 9(8): 402-404.
4. Al-Domi HA, Faqih A, Jaradat Z et al. Physical activity, sedentary behaviors and dietary patterns as risk factors of obesity among Jordanian schoolchildren. Diabetes & Metabolic Syndrome: Clinical Research & Reviews, 2019; 13(1): 189-194.
5. Anderson PM, Butcher KF. Childhood obesity: Trends and potential causes. The Future of Children, 2006; 16: 19-45.
6. Balasundaram P, Krishna S. Obesity effects on child health. 2021; In: StatPearls. StatPearls Publishing, Treasure Island (FL), 2021. PMID: 34033375.
7. Bjerregaard LG, Jensen BW, Ängquist L et al. Change in overweight from childhood to early adulthood and risk of type 2 diabetes. New England Journal of Medicine, 2018; 378: 1302-1312.
8. Canals-Sans J, Blanco-Gómez A, Luque V et al. Association of overweight and obesity with psychological problems in school children. Revista de Psicopatología y Psicologia Clínica, 2018; 23(1):25-34.
9. Center for Disease Control and Prevention (CDC) (2018). Behavior, environment, and genetic factors all have a role in causing people to be overweight and obese. https://www.cdc.gov/genomics/resources/diseases/obesity/index.htm (Erişim Tarihi: 30.10.2022)
10. Centers for Disease Control and Prevention (CDC) (2022). Obesity. https://www.cdc.gov/healthyschools/obesity/index.htm (Erişim Tarihi: 20.11.2022)
11. Cheng H, George C, Dunham M et al. Nurse-led interventions in the prevention and treatment of overweight and obesity in infants, children and adolescents: A scoping review. International Journal of Nursing Studies, 2021; 121: 104008.
12. Clemmens D, Hayman LL. Increasing activity to reduce obesity in adolescent girls: A research review. Journal of Obstetric, Gynecologic, & Neonatal Nursing, 2004; 33(6): 801-808.
13. Demir D. (2020). Obezite Önleme Programının Çocukların Yeme Davranışları, Yeme Bağımlılığı, Fiziksel Aktivite ve Obezite Görülme Durumlarına Etkisi. (Doktora tezi). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp
14. Güngör NK. Overweight and obesity in children and adolescents. Journal of Clinical Research in Pediatric Endocrinology, 2014; 6(3): 129-143.
15. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2019). 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye. http://fs.hacettepe.edu.tr/hips/dosyalar/Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%20-%20raporlar/2018%20TNSA/TNSA2018_ana_Rapor_compressed.pdf (Erişim Tarihi:10.09.2022)
16. Janssen I, Craig WM, Boyce WF et al. Associations between overweight and obesity with bullying behaviors in school-aged children. Pediatrics, 2004; 113(5):1187-1194.
17. Kansra AR, Lakkunarajah S, Jay MS. Childhood and adolescent obesity: a review. Frontiers in Pediatrics, 2021; 8:581461.
18. Kapral N, Miller SE, Scharf RJ et al. Associations between birthweight and overweight and obesity in school-age children. Pediatric Obesity, 2018; 13(6): 333-341.
19. Karaçor S, Tunçer T, Bulduklu Y. Çocuklarda obezite artışı ile yiyecek ve içecek reklamları arasındaki ilişki. PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. 2018; 4(1), 134-141.
20. Lanigan J, Tee L, Brandreth R. Childhood obesity. Medicine. 2019; 47(3): 190-194.

21. Mahalakshmi A, Abirami MJ. Body mass index profile among school children: an anthropometric study. International Journal of Community Medicine and Public Health, 2019; 6(9): 3820-3824.
22. Melinda TF, Sekartini R. Association between obesity and sleep disorders in primary school children: a cross-sectional study. Medical Journal of Indonesia, 2019; 28(2):167-173.
23. Mercanlıgil SM. Şişmanlık. İkinci basım. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayın No: 729, 2012, s: 7-13.
24. Moyers P, Bugle L, Jackson E. Perceptions of school nurses regarding obesity in school-age children. The Journal of School Nursing, 2005; 21(2): 86-93.
25. Nonboonyawat T, Pusanasuwannasri W, Chanrat N et al. Prevalence and associates of obesity and overweight among school-age children in a rural community of Thailand. Clinical and Experimental Pediatrics, 2019; 62(5):179-186.
26. Rabbitt A, Coyne I. Childhood obesity: nurses' role in addressing the epidemic. British Journal of Nursing, 2012; 21(12): 731-735.
27. Reyes-Angel J, Kaviany P, Rastogi D et al. Obesity-related asthma in children and adolescents. The Lancet Child & Adolescent Health, 2022; 6(10): 713-724.
28. Sagar R, Gupta T. Psychological aspects of obesity in children and adolescents. The Indian Journal of Pediatrics, 2018; 85(7): 554-559.
29. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı, Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Bölge Ofisi (2017). Türkiye Çocukluk Çağı (İlkokul 2. Sınıf Öğrencileri) Şişmanlık Araştırması - COSI-TUR 2016. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 1080, Ankara. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/haberler/turkiye-cocukluk-cagi-sismanlik/COSI-TUR-2016-Kitap.pdf (Erişim Tarihi:10.09.2022)
30. Sahoo K, Sahoo B, Choudhury AK et al. Childhood obesity: causes and consequences. Journal of Family Medicine and Primary Care, 2015; 4(2):187-192.
31. Sommer A, Twig G. The impact of childhood and adolescent obesity on cardiovascular risk in adulthood: A systematic review. Current Diabetes Reports, 2018; 18(10):91.
32. Strauss RS, Pollack HA. Social marginalization of overweight children. Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine, 2003; 157(8):746-752.
33. Sultana N, Afroz S, Tomalika N et al. Prevalence of childhood obesity and undernutrition among urban school children in Bangladesh. Journal of Biosocial Science, 2019; 51(2):244-253.
34. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2017). Diyetisyenler için hasta izlem rehberi/Ağırlık yönetimi el kitabı. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Yayın No: 1081, Ankara. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/Haberler/Diyetisyenler-Izlem-Rehberi/Diyetisyenler_icin_hasta_izleme_rehberi.pdf (Erişim Tarihi:14.09. 2022)
35. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2019). Türkiye Beslenme Rehberi TÜBER 2015. T.C. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 1031, 2. baskı, Ankara. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/Turkiye_Beslenme_Rehberi_TUBER_18_04_2019.pdf (Erişim Tarihi:11.09.2022)
36. T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu (2017). Birinci Basamak Sağlık Kurumları İçin Obezite ve Diyabet Klinik Rehberi. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/Diyabet/diyabet-rehberleri/Obezite-ve-Diyabet-Klinik-Rehberi.pdf (Erişim Tarihi:11.09.2022)
37. T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2017). https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/obezite/dunyada-obezitenin-gorulme-sikligi.html (Erişim Tarihi:10.09.2022)
38. T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2019). Türkiye Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Programı. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 773, Ankara. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/TSBHHP_2019-2023_Cocukluk_Cagi/Cocuk_Eylem_Plani_2019-_16.12.2019.pdf (Erişim Tarihi:11.09.2022)
39. Thorén A, Janson A, Englund E et al. Development, implementation and early results of a 12-week web-based intervention targeting 51 children age 5-13 years and their families. Obesity Science & Practice, 2020; 6(5): 516-523.

40. Türkiye Endokrinoloji ve Metabolizma Derneği (TEMD) (2019). Obezite tanı ve tedavi kılavuzu, 8. baskı, 11-21. https://file.temd.org.tr/Uploads/publications/guides/documents/20190506163904-2019tbl_kilavuz5ccdcb9e5d.pdf?a=1 (Erişim Tarihi:12.09.2022)
41. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2020, Haziran 4). Türkiye Sağlık Araştırması, 2019. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Saglik-Arastirmasi-2019-33661 (Erişim Tarihi:10.09.2022)
42. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2022a, Temmuz 6). Dünya Nüfus Günü, 2022. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2022-45552 (Erişim Tarihi:14.09.2022)
43. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2022b, Nisan 20). İstatistiklerle Çocuk, 2021. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2021-45633 (Erişim Tarihi:10.09.2022)
44. Varnaccia G, Zeiher J, Lange C et al. Factors influencing childhood obesity–the establishment of a population-wide monitoring system in Germany. Journal of Health Monitoring, 2017; 2(2): 85-97.
45. World Health Organization (2006). Food and nutrition policy for schools: A tool for the development of school nutrition programmes in the European Region (No. EUR/06/5073063). Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
46. World Health Organization (2010b). Population-based prevention strategies for childhood obesity: report of a WHO forum and technical meeting, Geneva, 15-17 December 2009. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/44312/9789241599344_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim Tarihi: 21.09.2022)
47. World Health Organization (WHO) (1998). HEALTH21: an introduction to the health for all policy framework for the WHO European Region. Regional Office for Europe. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/107327/9789289013482-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim Tarihi: 21.09.2022)
48. World Health Organization (WHO) (2012). Population-based approaches to childhood obesity prevention. WHO Library Cataloguing, WHO Document Production Services, Geneva, Switzerland. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/80149/9789241504782_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim Tarihi: 21.09.2022)
49. World Health Organization (WHO) (2017). Report of the Commission on Ending Childhood Obesity: Implementation plan: executive summary. Geneva, (WHO/NMH/PND/ECHO/17.1). https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/259349/WHO-NMH-PND-ECHO-17.1-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim Tarihi:14.09.2022)
50. World Health Organization (WHO) (2020b). Guidelines on physical activity and sedentary behaviour. Geneva, Switzerland: World Health Organization. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. https://www.who.int/publications/i/item/9789240015128 (Erişim Tarihi:20.11.2022)
51. World Health Organization (WHO). (June 9, 2021). Obesıty and overweight. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overweight (Erişim Tarihi:10.09.2022)
52. World Health Organization (WHO). (May 6, 2010a). A healthy lifestyle – WHO recommendations. https://www.who.int/europe/news-room/fact-sheets/item/a-healthy-lifestyle---who-recommendations (Erişim Tarihi:11.09.2022)
53. World Health Organization (WHO). (October 19, 2020a). Noncommunicable diseases: Childhooh overweight and obesity. https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/noncommunicable-diseases-childhood-overweight-and-obesity (Erişim Tarihi:12.09.2022)
54. World Health Organization (WHO). Obesity. https://www.who.int/health-topics/obesity#tab=tab_1 (Erişim Tarihi:10.09.2022)
55. World Obesity Day. Obesity fact sheet. https://www.worldobesityday.org/assets/downloads/Factsheet_2022_-_English_-_2pg.pdf (Erişim Tarihi:12.09.2022)
56. World Obesity Federation (WOF) (2019). Atlas of Childhood Obesity. https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/wof-files/11996_Childhood_Obesity_Atlas_Report_ART_V2.pdf (Erişim Tarihi:11.09.2022)
57. Yılmazbaş P, Gökçay G. Çocukluk çağı obezitesi ve önlenmesi. Çocuk Dergisi, 2018; 18(3):103-112.
58. Yurt S. Okul sağlığında özel sorunlar-obezite. Edit. Sebahat Gözüm. Okul dönemindeki çocukların sağlığının geliştirilmesi. 1.baskı, Vize Basın Yayın, Ankara 2016 s. 342-346.

BÖLÜM 9

BAYILMA NÖBETLERİ VE EPİLEPSİSİ OLAN ÖĞRENCİLER

Yahya Akalın

► Epilepsi Nedir?

Epilepsi, ateş, stres veya uykusuzluk gibi açık bir nedenden kaynaklanmayan, tekrarlayan (en az iki) provoke edilmemiş nöbet ile karakterize yaygın bir kronik durumdur. Epilepsi nörolojik bir hastalıktır. Beyin, birbirine elektrik yükleri gönderen nöron adı verilen milyonlarca sinir hücresi içerir. Beyinde sinir hücreleri arasında ani ve kısa süreli aşırı elektriksel aktivite dalgalanması olduğunda bir nöbet meydana gelir. Bu duyum, davranış ve bilinçte bir değişiklik ile sonuçlanır. Epilepsi, çoğu kültürde yüzlerce yıldır tanınmaktadır, ancak çoğu zaman yanlış anlama, ayrımcılık ve sosyal damgalama ile çevrilidir. Bu damgalama bugün birçok ülkede devam etmekte ve bu rahatsızlıktan mustarip kişilerin ve ailelerinin yaşam kalitesini düşürebilmektedir. Epilepsili kişilerin yaklaşık beşte dördü düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşıyor ve çoğu ihtiyaç duydukları tedaviyi alamıyor. Epilepsi bulaşıcı değildir. Bozukluğu olan 10 kişiden altısını etkileyen en yaygın epilepsi tipine idiyopatik epilepsi denir ve tanımlanabilir bir nedeni yoktur. İdiyopatik nöbetleri olan çocukların ilaçlara yanıt vermeleri ve nöbetleri aşmaları daha olasıdır. Nedeni bilinen epilepsiye ikincil epilepsi veya semptomatik epilepsi denir.

Sekonder epilepsinin nedenleri şunlardır:

- Genetik-yakın bir aile üyesinde epilepsi varsa, sizde epilepsi olma riski daha yüksektir
- Doğum travması, beyin enfeksiyonları (nörokistiserkoz, tüberküloz, HIV, serebral sıtma, Zika virüsü vb.), ciddi kafa travması, felç veya beyin tümörü veya beyin gelişiminde malformasyon öyküsü.

Eğer Kasılmalı Nöbet (Katılaşma, Düşme, Sıçramalar) ise;

- Sakin olun ve nöbetin zamanını not edin
- Çocuğu kısıtlamayın veya nöbeti durdurmaya çalışmayın
- Yaralanmasını engellemek için yavaşça yere yatırın, etraftaki sert veya keskin eşyaları kaldırın
- Rulo bir ceket veya bir yastık kullanarak baş bölgesini yastıklayın
- Boynunu sıkan (Atkı, kravat vb.) var ise gevşetin, gözlüğü var ise çıkarın.
- Çocuğun ağzına hiçbir şey KOYMAYIN
- Ağız çevresinde toplanabilecek tükürüğü silin
- Tükürüğün akmasını sağlamak için kişiyi hafifçe yana yatırın
- Hava yolunun temiz olup olmadığını kontrol edin
- Nöbet durduğunda-bakım planı ne yapılması gerektiğini ve çocuğu iyileşme pozisyonuna alıp almayacağı ve ne zaman ambulans çağıracağını açıklamalıdır.
- Öğrencinin bilinci tamamen yerine gelene kadar yanından ayrılmayın.

Ne Zaman Ambulans Çağrılmalı?

Nöbetler genellikle acil tıbbi müdahale gerektirmez. Ancak aşağıdaki durumlardan an az biri veya daha fazlası var ise ambulans çağrılmalıdır.

- Öğrenci ilk defa nöbet geçiriyorsa
- Öğrenci nöbetten sonra nefes almakta veya uyanmakta güçlük çekiyorsa,
- Nöbet 5 dakikayı geçtiyse
- Öğrenci ilk nöbetten hemen sonra başka bir nöbet geçiriyorsa,
- Öğrenci nöbet sırasında yaralandıysa,
- Diyabet, kalp hastalığı gibi kronik bir hastalığı var ise

Kaynaklar

1. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/333483/WHOEMMNH220E-eng.pdf Erişim Tarihi: 02/09/2022
2. https://www.choc.org/userfiles/file/EpilepsyHandbook.pdf Erişim Tarihi: 02/09/2022
3. Öge E, Baykan B. (2011). Nöroloji. Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul.
4. http://cnd.org.tr/folders/file/aileleler_icin_epilepsi_rehberi_2020.pdf Erişim Tarihi: 02/09/2022
5. https://www.epilepsy.ie/sites/www.epilepsy.ie/files/Parents%20Guide.pdf Erişim Tarihi: 02/09/2022
6. https://www.edmontonepilepsy.org/wp-content/uploads/2020/07/documents/Epilepsy%20-%20A%20Guide%20For%20Parents.pdf Erişim Tarihi: 02/09/2022
7. Aktekin B, Agan K, Arman F, et l. Epilepsi rehberi: Turk noroloji dernegi epilepsi calisma grubu. *Epilepsi: Journal of the Turkish Epilepsi Society*, 2012; *18*(1): 26-39.
8. Grubu T. N. D. Ç. (2007). Epilepsi Rehberi. *Canan Aykut Bingöl C, editör). Türk Nöroloji Derneği rehber yayınları*.
9. Akdağ G, Algın D, Erdinç, O. Epilepsi/epilepsy. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 2016;*38*(1).

10. Çat FÇ, Okan M S. Dirençli Epilepsili Hastalarda İlk Nöbet Tipi ve Nöbet Çeşitliliğinin Değerlendirilmesi. *Journal of Academic Research in Medicine*, 2019; *9*(3).
11. Ay R. Epilepsi ve damgalanma: Bir gözden geçirme. *Klinik Psikiyatri*, 2017; *20*, 129-136.
12. İzci F. Epilepsi hastalarında aleksitimi, mizaç ve karakter özellikleri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 2016; *8*(1): 64-75.
13. Koçoğlu D, Emiroğlu ON. Okul Hemşiresinin Okul Sağlık Tarama Programlarındaki Rolünün Değerlendirilmesi. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi, 2011; 3(1), 5- 19.
14. Reilly C, Ballantine, R. Epilepsy in school-aged children: more than just seizures?. *Support for learning*, 2011; *26*(4), 144-151.
15. Fazlioğlu K, Hocaoğlu Ç, Sönmez F. M. Çocukluk çağı epilepsisinin aileye etkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*,2010; 2(2), 190-205.
16. Balakrishna PN, Souza A, Thomas N. Effectiveness of Video Assisted Teaching Programme on Epilepsy in Children among the Primary School Teachers in the Selected Schools of Udupi District. *International Journal of Nursing Education*, 2016; *8*(3), 126-129.
17. Memiş S. S, Koç, A. An Assessment on Epilepsy in Children and Their Parents Adaptation to Epilepsy Medications and Their Knowledge Level. *Epilepsi*, 2020; *26*(3), 161.
18. Ali DB, Tomek M, Lisk DR. The effects of epilepsy on child education in Sierra Leone. *Epilepsy & Behavior*, 2014; *37*:236-240.

BÖLÜM 10

TIBBİ ALET KULLANAN ÖĞRENCİLER

Müjde Kerkez - Behice Erci

► Giriş

Son yıllarda tıp ve teknolojideki ilerlemeler ile dünya nüfusu artmıştır. Dünya nüfusunun %30'dan fazlasını temsil eden çocuk nüfusunda bu ilerleyişe bağlı mortalite azalırken, evde bakım olanakları ve özel sağlık gereksinimi olan çocukların sayıları artmaktadır. Artan bu ilerleyişe bağlı özel sağlık gereksinimleri olan çocuklar hayatta kalmak için tıbbi cihazlara bağımlı hâle gelmektedirler. Özel sağlık gereksinimine sahip çocuklar zorlu koşullar ve yaşam kalitesi nedeniyle sağlık sistemi içerisinde kırılgan bir grubu oluşturur. Özel bakım gereksinimli olan çocukların yaşıtlarına göre farklı fiziksel, duygusal ve psikososyal gereksinimleri bulunur ve sağlık durumlarının uygunluğuna göre farklı eğitim ortamına yönlendirilmektedirler. Özel sağlık sorunları (örneğin diyabet, kanser, travmatik beyin hasarı gibi) olan çocuklar ve ergenler, devlet okullarında hızla büyüyen öğrenci nüfusunu temsil eder ve Millî Eğitim Bakanlığına göre 2020-2021 eğitim öğretim yılında okul öncesi, ilkokul ve ortaokula devam eden öğrenci sayısı 453 bin 29'dur. Özel gereksinimi olan çocuklar okula düzenli devam etme, öğrenme süreçlerine etkin katılma, akranlarıyla ilişki sürdürme ve tedavi yönetimi dâhil olmak üzere bir dizi zorluklar yaşayabilmektedir. Okul dönemi boyunca bu gereksinimlerin karşılanması, sağlıklı bir büyüme ve gelişmenin sağlanmasının yanı sıra eğitimin ve öğretimin de başarıya ulaşması için son derece önemlidir. Özel gereksinimi olan çocuklar çoğu zaman gereksinimlerini tek başlarına karşılayamayıp bir başkasına ihtiyaç duymaktadır. Çocukların bakımında en büyük sorumluluk ebeveynlerine düşerken okul ortamında da gereksinimlerinin kesintisiz karşılanması önem arz etmektedir. Çocukların okuldaki sağlık gereksinimlerinin karşılanması ve izlenmesi, ailesi ile bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi okul sağlığı hemşiresinin görev ve sorumlulukları arasındadır. Bu bölümde özel gereksinimleri olan sağlık bakım ihtiyaçlarının tedavilerinin okullarda sürdürülebilirliği açısından tıbbi aletleri kullanan öğrencilerde okul sağlığı hemşiresinin rolleri vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak, okul ortamında hemşire yönetimi, tüm öğrencilerin sağlıklı, güvenli ve öğrenmeye hazır kalabilmeleri için kritik öneme sahiptir.

► Kaynaklar

1. TÜİK, 2021. https://data.tuik.gov.tr/bulten/ındex?p=dunya-nufus-gunu-2022-45552
2. Kabasakal E. A nurse for each school: Students with disabilities and their health requirements. J Contemp Med. 2019;9(2):191–5.
3. MEB. MEB İstatistikleri 2020-2021. http://www.meb.gov.tr. (Erişim Tarihi 01.09.2022).
4. Nazlı S, Kiye S, Yoncalık O ve ark. Rehberlik ve araştırma merkezleri rehberlik hizmetleri bölümünün işlevselliğinin incelenmesi. Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES*)* 54.1 (2021): 225-268.
5. Schwab S, Gebhardt M, Krammer M, et al. (2015). Linking Self-Rated Social Inclusion to Social Behaviour. An empirical study of students with and without special education in secondary schools. link self-rated soc ıncl to soc behav an empir study students with without. Spec Educ needs Second Sch. 2015;30:2, 189-93.
6. Hemşirelik Yönetmeliği, 2011. https://www.thder.org.tr/uploads/hukuk/yonetmelikler/27910.pdf. / (Erişim tarihi 30.08.2022)
7. National Association of School Nurses. Framework for 21st century school nursing practice: National Association of School Nurses. NASN School Nurse. 2016; 31(1), 45-53.
8. Holmes BW, Allison M, Ancona R, et al. Role of the school nurse in providing school health services. Pediatrics. 2016;137(6): e20160852.
9. Hopkins AF, Hughes MA. Individualized health care plans: Supporting children with chronic conditions in the classroom. Young Exceptional Children. 2016; 19(2), 33-44.
10. Leeman J, Crandell JL, Lee A, Bai Jet al. Family functioning and the well-being of children with chronic conditions: A meta-analysis. Research in Nursing and Health. 2016; 39(1), 229–43.
11. Akca A, Ayaz-Alkaya S. Okul çağı döneminde sağlık okuryazarlığı ve okul sağlığı hemşiresinin rolü. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi. 2021;8(3):328–34.
12. Kise SS, Hopkins A, Burke S. Improving school experiences for adolescents with type 1 diabetes. Journal of School Health. 2017;87(5), 363-75.
13. Schilling EJ, Getch YQ. School reentry services for students with chronic health conditions: An examination of regional practices. Psychol Schs. 2018;55:1027-40.
14. Wyckoff L,Berget C. The use of technology in managing diabetes in youth part 3–special considerations: ıntegration ıntothe school setting. NASN School Nurse.2020; 35(5), 254-59.
15. Tarlu Kitiş Y. Tip 1 diyabetli çocukların okulda diyabet yönetimiyle ilgili yaşadıkları güçlükler . Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Derg. 2016;32(2):44–60.
16. March CA,Nanni M, Kazmerski TM, et al. Modern diabetes devices in the school setting: perspectives from school nurses. Pediatricdiabetes. 2020; 21(5), 832-40
17. MEB, 2018. https://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/2045.pdf. (Erişim Tarihi 30.08.2022).
18. Phelan H, Lange K, Cengiz E, et al. ISPAD Clinical practice consensus guidelines 2018: Diabetes education in children and adolescents. Pediatr Diabetes. 2018;19(August):75–83.
19. Andrade CJ do N, Alves C de AD. Relationship between bullying and type 1 diabetes mellitus in children and adolescents: a systematic review. J Pediatr (Rio J) . 2019;95(5):509–18.
20. Hanley Nadeau E, Toronto CE. Barriers to asthma management for school nurses: An integrative review. The Journal of School Nursing. 2016; 32(2), 86-98.
21. McCabe EM, McDonald C, Connolly C, et al. A review of schoolnurses' self-efficacy in asthmacare. The Journal of School Nursing. 2019, 35(1), 15-26.

22. Kaş Y, Yıldız S. Çocuklarda nebülizatör tedavisi ve hemşireler için öneriler. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları* Dergisi. 2021; 4(1), 141-48.
23. Everhart RS, Corona R, Mazzeo SE, et al. School nurses' perspectives on components of asthma programs to address pediatric disparities. J Pediatr Psychol. 2020;45(8):900–9.
24. Schoessler S, Winders T. Enhancing asthma medication delivery: Spacers and valved holding chambers. NASN Sch Nurse. 2016;31(4):200-1.
25. Foreman RM, Zappas MP, Lavell J. The journal for nurse practitioners children with hearing ımpairment and cochlear ımplants. TJNP J Nurse Pract. 2022;18(3):294–8.
26. Deliveli K. İşitme engelli öğrencilere sunulan eğitim hizmetlerinin değerlendirilmesine ilişkin nitel bir araştırma. SDU International Journal of Educational Studies. 2020; 7(1), 26-44.
27. Winston-Gerson R, Sabo DL. Hearing loss detection in schools and early child care settings: an overview of school-age hearing screening practices. NASN Sch Nurse. 2016;31(5):257–62.
28. Kahveci G, Dağcı S, Kızılay V, ve ark. Perkütan endoskopik gastrostomi tüpü olan hastalarda gömülü tampon sendromunun klinik belirtileri ve yönetimi: olgular eşliğinde. Yoğun Bakım Hemşireliği Dergisi, 2018; 25(1), 30-35.
29. Edwards S, Davis AM, Bruce A, et al. Caring for tube-fed children: A review of management, tube weaning, and emotional considerations. J Parenter Enter Nutr. 2016;40(5):616–22.
30. Ma AT, Broker K, Wincentak J, et al. Paediatric gastrostomy stoma complications and treatments : A rapid scoping review. 2018;(December 2017):1369–80.
31. Farou N, Lucas C, Olympia RP. School nurses on the front lines of healthcare: children with medical devices—A "bolus" of ınformation about gastrostomy tube malfunctions and ınfections. NASN School Nurse. 2021; 36(3), 144-148.
32. Toothaker R, Cook P. A review of four health procedures that school nurses may encounter. NASN School Nurse. 2018; 33(1), 19-22.
33. Boyle L, Kelly M, Reynolds K, et al. (2015). The school age child with congenital heart disease. MCN: The AmericanJournal of Maternal/Child Nursing. 2015; 40(1), 16-23.
34. O'Brien P, Evangelista JA, Green A, et al. Health considerations for children with congenital heart disease in school. Part 2. NASN Sch Nurse. 2013;28(1):42–7.
35. Ercan İ, Kızıler E. Konjenital kalp hastalığı olan adölesanların erişkin bakıma geçişinde yaşadıkları sorunlar ve hemşirelik yaklaşımları. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 2020; 23(4), 552-556.
36. Bashiri FA. Childhood epilepsies: What should a pediatrician know? Neurosciences. 2017;22(1):14–9.
37. Johnson RL, Wilson CG. A review of vagus nerve stimulation as a therapeutic intervention. J Inflamm Res. 2018;11–203. doi:10.2147/JIR.S163248
38. Giordano F, Zicca A, Barba C, Guerrini R, Genitori L. Vagus nerve stimulation: Surgical technique of implantation and revision and related morbidity.Epilepsia. 2017;58:85–90.
39. Farou N, Lucas C, Olympia RP. School nurses on the front lines of healthcare: children with medical devices-shunt system malfunctions and ınfections. NASN Sch Nurse. 2021;36(2):86–91.
40. VNS. Vagus Nerve Stimulation (VNS) Therapy for Epilepsy, 2022. https://www.livanova.com/epilepsy-vnstherapy/en-us. (Erişim Tarihi: 10.08.2022)
41. Özgür Gündeşlioğlu Ö, Haytaoğlu Z, Özsoy KM, ve ark. Çocuklarda ventrikülоperitoneal şant enfeksiyonu: demografik, klinik özellikler ve tanıda trombosit parametrelerinin değerlendirilmesi. J Pediatr Infect. 2018;12(2):65–71.
42. Düzgün MV, Erdem Y. Hidrosefalili Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşam Kalitesi ve Hemşirenin Rolü. Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi. 2019; 8(2), 111-16.
43. FDA. Magnetic Field Interference with Programmable CSF Shunts, 2020. https://www.fda.gov/medical-devices/cerebral-spinal-fluid-csf-shunt-systems/magnetic-field-interference-programmable-csf-shunts. (Erişim Tarihi: 10.09.2022).
44. Ferras M, McCauley N, Stead T, Ganti L, Desai B. Ventriculoperitoneal Shunts in the Emergency Department: A Review. Cureus. 2020;12(2):10–7.

45. Paff M, Alexandru-Abrams D, Muhonen M, Loudon W. Ventriculoperitoneal shunt complications: A review. Interdiscip Neurosurg Adv Tech Case Manag. 2018;13(June 2017):66–70.
46. Obst B, Roesler M. Hidden medical devices in the school setting: what the school nurse needs to know about the safe use of baclofen pumps. NASN School Nurse. 2018; 33(2), 78-83.
47. Medtronic. (2017). Baclofen pump for ITB therapy with Lioresal Intrathecal (baclofen infection). Retrieved from http://www .baclofenpump.com/living/index.htm
48. Abraham M, Gold J, Dweck J, et al. Classifying Device-Related Complications Associated With Intrathecal Baclofen Pumps: A MAUDE Study. World Neurosurg. 2020;139:e652–7.
49. Spratling R, Minick P, Carmon M. The experiences of school-age children with a tracheostomy. J Pediatr Heal Care. 2012;26(2):118–25.
50. Gursoy TR, Eyuboglu TS, Aslan AT, et al. The associations between the clinical course of children with tracheostomy and their mothers' depression, burnout, burden, and self-esteem. Journal of Clinical Nursing.2022; 00:1-9.
51. Obst B, Roesler M. Hidden Devices in the School Setting: What the Nurse Needs to Know About Shunts. NASN Sch Nurse. 2017;32(3):154–8.
52. UNICEF. Children with disabilities, 2022. https://data.unicef.org/topic/child-disability/overview/ (Erişim Tarihi: 08.10.2022).
53. Fairfax A, Brehaut J, Colman I, et al. A systematic review of the association between coping strategies and quality of life among caregivers of children with chronic illness and/or disability. BMC Pediatric. 2019; 1;19(1):215
54. Girgin BA. Fiziksel engelli çocuk ve ailesinin evde bakım gereksinimi. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilim Derg. 2015;4(2):305–17.
55. Piškur B, H M Beurskens AJ, Jongmans MJ, et al. What do parents need to enhance participation of their school-aged child with a physical disability? A cross-sectional study in the Netherlands. 2015; 41(1):84-92.
56. Pufpaff LA, Mcintosh CE, Thomas C, et al. Meetıng the health care needs of students wıth severe dısabılıtıes ın the school settıng: collaboratıon between school nurses and specıal educatıon teachers. Psychol Sch. 52(7):2015.

BÖLÜM 11

OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRESİ VE TEKNOLOJİ KULLANIMI

Şirin Çelikkanat

Teknoloji alanında yaşanan gelişmeler özellikle sağlık alanında ve hemşirelik uygulamalarında önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu teknolojiler; hemşirelerin bilgiye kolay ulaşmasını, verilerin ve bilgi birikiminin yayınlanmasını ve klinik karar vermeyi destekleyerek sağlık profesyonellerine yardımcı olur. Ayrıca bu teknolojiler sayesinde hemşireler hem hemşire paydaşları hem de diğer disiplinlerle kolay iletişim kurarlar. Bu da bilgi paylaşımının hızlanmasını ve güncel bilgiye kolay ulaşımı sağlar.

Hemşireler bireye ve topluma kaliteli, nitelikli ve düşük maliyetli bakım vermek için sürekli kendisini geliştirmek zorundadır. Bu gelişme hemşireliğin doğasında inovatif kültürü barındırdığını gösterir. Bu nedenle hemşireler yeniliğe ayak uydurabilmek için teknolojiyi çalışma alanlarına entegre etmelidir. Sağlık hizmetlerine olan talebin her geçen gün artması hemşirelerin teknolojiden daha fazla yararlanmasını gerekli kılmıştır. Bu durum hemşirelik bilişimi terimini ortaya çıkarmıştır.

Hemşirelik bilişimi; Amerikan Hemşireler Birliği'nin (ANA) tanımına göre," hemşirelik bakımını ve uygulamalarını desteklemek için hemşirelik ile ilgili verilerin ve bilgilerin işlenmesinde ve yönetilmesinde bilgisayar, bilgi ve hemşirelik biliminin kullanıldığı uzmanlık dalıdır". Fakat yıllar içerisinde hemşirelik bilişimi tanımı kaynaktan kaynağa değişiklik göstermiştir. Bu tanımlardan bazıları "Bilgisayarın hemşirelik hizmetleri alanlarında kullanımı", "hemşirelik bakımının planlanmasından değerlendirilmesine kadar bütün alanlarda bilgisayar biliminin, bilgi biliminin ve hemşirelik biliminin birlikte kullanılması", "bilgi teknolojisinin hemşirelik işlevlerinin gerçekleştirilmesinde kullanılması" gibi örnekler şeklindedir. Hemşirelik bilişiminden %80 oranında en çok hemşireler yararlanmaktadır. Çünkü hemşireler bakım vereceği bireyin ihtiyaçlarını belirler, bakım için malzemeleri seçer, veriyi toplar, veriyi elektronik ortama aktarır ve bireyin doğrudan bakımıyla ilgili karar vericidir. Ayrıca, tutulan kayıtlar diğer sağlık personeli tarafından; etkili karar verme, bakım kalitesini artırma, iletişim, eğitim, tanımlama, araştırma, resmî belge, denetim ve kontrol aracı olarak kullanılmaktadır. Hem resmi hem de mesleki olarak hemşirelik bakımını kayıt altına almak önemlidir. Elektronik kayıt altına alınmış ve-

► Web Siteleri

Okul hemşirelerinin profesyonellere, öğrencilere ve ailelerine ulaşmak için resmi bir web sitesini kullanması önemlidir. Bu web sitesinde hemşirenin bir fotoğrafı, kimlik bilgileri ve okul hemşiresinin görünürlüğünü artırırken, ebeveyn ile iletişimi kolay ve resmi duruma getirir. Okul hemşiresi web sitesi içeriğine; sağlık formları, okul politikaları, sağlık eğitimi, çalışma saatleri, tarama takvimi ve yerel sağlık kaynakları ile ilgili bilgilere yer vermelidir. NASN, web sitesinde elektronik mesaj örnekleri ve okul hemşirelerinin rollerini anlatan sunumlar olması gerektiğini önermiştir.

► Kaynaklar

1. Çakırlar A, Başak M. "Hemşirelerin elektronik sağlık kaydı ve bilişim uygulamaları kapsamındaki bilgi ve tutumlarının değerlendirilmesi." İstanbul Bilim Üniversitesi Florence Nightingale Tıp Dergisi. (2016);2: 32-39.
2. Moussa M, Mcmurray A, Muenjohn N. A conceptual framework of the factors influencing innovation in the public sector organizations. The Journal of Developing Areas. (2018); 52:3.
3. Uzher K, Bhullar N, Jackson DLife in the pandemic: Social isolation and mental health. Journal of Clinical Nursing. . (2020).
4. Şendir, M, KABUK A. "Hemşireler ve teknoloji-durdurulamaz ve kaçınılamaz iki güç." Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi. (2020); 3(1): 54-58.
5. Özdemir F. K, KaraKaya G. Hemşirelerin bilgisayar ve bilişim teknolojisini kullanma durumları. Tepecik Eğit Hast Derg. (2017); 27(2): 126-130.
6. Saray H, Ünsal A. Hemşirelerin Teknolojiye İlişkin Tutumları ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. (2020); (3): 423-429.
7. Brown J, Pope N, Bosco A. M, et al. Issues affecting nurses' capability to use digital technology at work: an integrative review. Journal of clinical nursing. (2020); 29(15-16): 2801-2819.
8. Karaahmetoğlu G. U, Softa H. K, Demirarslan E. Hemşirelerin bilgisayar kullanımı. Sağlık Akademisi Kastamonu. (2017); 2(1): 24-39.
9. Yoğurtçu H, Özbıçakçı Ş. Translasyonel Araştırma Kavramı ve Okul Hemşireliği. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi. (2021); 14(2): 165-170.
10. MacGeorge C. A, King K, Andrews A. L, et al. School nurse perception of asthma care in school-based telehealth. Journal of Asthma. (2022); 59(6); 1248-1255.
11. Ardahan M. Mobil sağlık ve hemşirelik. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi. (2018); 27(6): 427-433.
12. Keskin H. G. Özhelvacı İ. Tele sağlık sistemi ve hemşirelik. Paramedik ve Acil Sağlık Hizmetleri Dergisi. 2022; 3(1): 36-45.
13. National Association of School Nurses. Electronic health records: An essential tool in keeping students healthy [Position statement]. (2019). https://www.nasn.org/nasn/advocacy/professional-practice-documents/position-statements/ps-electronic-health-records (Erişim tarihi: 02.10.2022)
14. Baker C, Gance-Cleveland, B. Linking school nurses with health care systems using EHRs: An integrative review. The Journal of School Nursing. (2021); 37(1): 28-40.
15. Kopmaz B, Arslanoğlu A. Mobil sağlık ve akıllı sağlık uygulamaları. Sağlık Akademisyenleri Dergisi. (2018); 5(4): 251-255.
16. Atalay E. S, Uyaroğlu M. B, Koyutürk G, ve ark. Mobil Teknolojilerin Sağlıkta Kullanımı. Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi. (2021); 4(1): 67-75.
17. Görkemli N. Sağlık İletişiminde İnternet Kullanımı Üzerine Bir Araştırma. 2017; 7 (1): 122-138
18. Ahmad M. M, Musallam R, Allah A. H. Nurses and internet health-related information: review on access and utility. Clujul medical, (2018); 91(3): 266.

19. Uddin J, Biswas T, Adhikary G, Ali W, Alam N, Palit R, et al. Impact of mobile phone-based technology to improve health, population and nutrition services in Rural Bangladesh: a study protocol. BMC Med Inform Decis Mak. 2017;17(1):101
20. Linnemayr S, Huang H, Luoto J, Kambugu A, Thirumurthy H, Haberer JE, et al. Text messaging for improving antiretroviral therapy adherence: no effects after 1 year in a randomized controlled trial among adolescents and young adults. Am J Public Health. 2017;107(12):1944-1950.
21. Mohan B, Sharma S, Sharma S, Kaushal D, Singh B, Takkar S, et al. Assessment of knowledge about healthy heart habits in urban and rural population of Punjab after SMS campaign-a cross-sectional study. Indian Heart J. 2017;69(4):480-484.
22. Bervell B, Al-Samarraie H. A comparative review of mobile health and electronic health utilization in sub-Saharan African countries. Social Science & Medicine. (2019); 232: 1-16.
23. Reddy P, Dukhi N, Sewpaul R, et al. Mobile health interventions addressing childhood and adolescent obesity in Sub-Saharan Africa and Europe: current landscape and potential for future research. Frontiers in public health. (2021); 9: 604439.
24. National Association of School Nurses. The role of school nursing in telehealth (Position Statement). (2017); Silver Spring, MD: Author.
25. Sanchez D, Reiner J. F, Sadlon R, et al. Systematic review of school telehealth evaluations. The Journal of School Nursing. (2019); 35(1): 61-76.
26. Ollove M. Telemedicine in schools helps keep kids in the classroom. The PEW charitable trusts. (2017). https://www.pewtrusts.org/en/research-and-analysis/blogs/stateline/2017/01/04/telemedicine-in-schools-helps-keep-kids-in-the-classroom.
27. Perry T. T, Turner J. H. School-based telemedicine for asthma management. The Journal of Allergy and Clinical Immunology: In Practice. (2019); 7(8): 2524-2532.
28. Vardarlıer P, Öztürk C. Sağlık iletişiminde sosyal medya kullanımının rolü. Sosyolojik Düşün. (2020); 5(1): 1-18.
29. Mattey B. The time has come for school nurses and social media. NASN School Nurse. (2017); 32(3): 150-153.
30. Güngör S. Türkiye'de hastanelerin Instagram kullanımı: Medical Park, Acıbadem ve Memorial sağlık grupları örneği. Erciyes İletişim Dergisi. (2019); 6(2): 1309-1324.
31. Moss, E., Bergren, M. D., & Maughan, E. D. School nurse websites: What do they tell us about school nurses?. The Journal of School Nursing. (2019); 35(6): 395-400.
32. National Association of School Nurses. (2018). About school nursing. Retrieved from https://www.nasn.org/fa ()Erişim tarihi: 25.10.2022)

BÖLÜM 1

OKULLARDA SIK GÖRÜLEN KAZA VE YARALANMALAR

Serdar Sarıtaş - Bilsev Demir

► Kazanın Tanımı

Kaza, daha önceden planlanmayan, beklenmedik bir zamanda gelişen ciddi bir can ve mal kaybına yol açan ve insanlara etkisi olan olaylar olarak tanımlanır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'ü kazayı, 'önceden planlanmamış ve beklenmeyen, ani bir şekilde ortaya çıkan, insanın iradesi dışında, dışarıdan bir güç etkeni ile gelişen, kişi üzerinde fiziksel ve aynı zamanda ruhsal olarak yaralanmaya yol açan durum' olarak tanımlamıştır. Kazalar çocuğun hastalanmasına, sağlığının bozulmasına ve sakatlanmasına yol açar. Hatta kaza çocuğun ölümüne de neden olabilir. Yanlış olan davranışların ve ihmallerin son halkası olan kazalar aslında önlenebilir ya da kontrol edilebilir. Çocuğun kaza geçirmiş olması ile ailenin de kısa veya uzun dönemde sağlığını etkilemekte ve toplum temelli kaynaklar için de ciddi anlamda bir maddi yük olmaktadır.

Kazaları 5N olarak özetlenirse;

- ♣ Ne zaman
- ♣ Nasıl
- ♣ Ne şiddetle
- ♣ Ne kadar hasar
- ♣ Nerelerin yaralanabileceği

gibi önceden bilinemeyecek olan durumlardır.

Kazalar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, her yaş grubunda görülmektedir. Fakat çocukluk döneminde görülen kazalar engel olunabilir düzeyde olmasına rağmen sağlık problemlerinin en başında görülmektedir. Bu nedenle çocukluk çağında görülen kazalar hâlâ önemli bir halk sağlığı sorunudur.

Gelişimsel özelliklerinden dolayı çocuklar kazalarla sık karşılaşan en önemli gruptur. Bunun sebebi; sinir ve kas kontrolünü sağlayan nöromotor gelişimini, fiziksel yapısını, duyusal ve bilişsel algılaması ile psikososyal yönden gelişimlerini henüz tamamla-

► Okul Hemşiresinin Kaza ve Yaralanmaları Önlemedeki Rolü

Okul hemşiresinin sorumlu olduğu en önemli üç alan; sağlığı geliştirme, koruma, tedavi etme ve rehabilitasyon sağlamaktır. Okul hemşiresinden öğrencilerin, ailelerin ve öğretmenlerin birçok beklentisi olabilmektedir. Öğretmenler okul hemşiresinden öğrencilerin sağlık taraması yapılmasını, onlara sağlık eğitimi verilmesini ve sağlık danışmanlığı yapılmasının yanı sıra çevre sağlığının denetiminin de yapılmasını isteyebilmektedir. Aileler ise okul hemşiresinin kazalara karşı önlem alınmasında, kaza sırasında ilkyardım yapılmasında ve kaza sonrasında rehabilitasyon sürecinde öğrencilerin yanında olması gerektiğini isteyebilir. Okul hemşiresi sağlık eğitimi vererek öğrenciler ve okulda çalışanlar için farkındalık yaratabilir. Kaza ve yaralanmalar olmadan önlenebilir duruma getirebilir. Okulda düzenli sağlık taramaları yaparak hastalığın daha ileri düzeye ulaşmadan öğrenci sağlığını koruyabilir. Aynı zamanda okul hemşireleri bağışıklama, akut durumda gerçekleşen olayların giderilmesi, kronik hastalıkların izlenmesi, ilaç kullanımı yönetimi gibi birçok sağlık eğitimi ve danışmanlık yapmaktadır. Okul sağlığı hemşiresi okul çevresi eğitimi ile öğrenci ve çalışanların öncelikli sağlık ihtiyaçlarının belirlenmesinde önemli rolü vardır. Okul sağlığı hemşireleri çocukların sağlık sorunlarının saptanması ile birlikte sorunun çözümü içinde bakım verici, erken tanı ve sevk etme rolleri de vardır.

► Kaynaklar

1. Akar, SG. "Temel Eğitim Kurumlarında Alınan Güvenlik Önlemlerinin Okul Kazalarına Etkisinin Incelenmesi."Master's Thesis, İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2017.
2. Akar, SG, and AK Doğan. "Temel Eğitim Kurumlarında Alınan Güvenlik Önlemlerinin Okul Kazalarına Etkisinin İncelenmesi." *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 10, no. 1 (2021): 114-22.
3. Akbaba, Muhsin, Necdet Aytaç, Banu Elçin Yoldaşcan, Ferdi Tanır, Hakan Demirhindi, Ertan Kara, And Ersin Nazlıcan. "Okul Sağlığı." In *Temel Halk Sağlığı*, edited by Muhsin Akbaba and Hakan Demirhindi, 329 -35. Akademisyen Kitabevi, 2017.
4. Akçay, D., ve A Yıldırımlar. "Çocukların Okul Ortamında Kaza Geçirme Ve Güvenlik Tedbirlerine Yönelik Ebeveyn Davranışlarının İncelenmesi." *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi* 11, no. 1 (2018): 48-55.
5. Akkan, T. "6-12 Yaş Dönemi Çocuklara Uygulanan Okul Kazalarında İlk Yardım Eğitim Programının Etkinliği." Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2018.
6. Aksu, G. "8-11 Yaş Arasi Çocuklara Verilen İlkyardım Eğitiminin Etkinliğinin Değerlendirilmesi."Master's Thesis, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020.
7. "American Academy of Ophthalmology. Recognizing and Treating Eye Injuries." 2019, Retrieved from https://www.aao.org/eye-health/tips-prevention/injuries
8. Branche, C, J Ozanne-Smith, K Oyebite, and Adnan A Hyder. "World Health Organizations (Who). World Report on Child Injury Prevention." (2008). https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43851/9789241563574_eng.pdf?sequence=1.
9. "Centers for Disease Control and Prevention. Traumatic Brain Injury & Concussion." 2019, Retrieved from https://www.cdc.gov/traumaticbraininjury/symptoms.html.
10. *Children's Oral Health*. Centers for Disease Control and Prevention, 2019.
11. Conk, Z, Z Başbakkal, HB Yılmaz, and B Bolışık. *Pediatri Hemşireliği.* Akademisyen Tıp Kitabevi, 2013.

12. Çalışkan, C. "Türkiye'de 7-14 Yaş Grubu Çocuklarda Yaralanmalara İlişkin Bir Değerlendirme." *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi* 12, no. 4 (2018): 236-42.
13. Di Scala, C, S S Gallagher, and S E Schneps. "Causes and Outcomes of Pediatric Injuries Occurring at School." *Journal of school health* 67, no. 9 (1997): 384-89.
14. Dilek, Selma. "Okul Kazalarını Önlemeye Yönelik Verilen Kazasız Günler Eğitim Programının Öğrencilerin Bilgi Ve Davranışlarına Etkisi." Akdeniz Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2018.
15. Durak, Zeynep. "Ortaokul Öğrencilerinin Kaza Geçirme Durumları ve Kazalardan Korunmaya Yönelik Davranışları." Yüksek Lisans Sanko Üniversitesi 2020.
16. Elmacı, D, and A Beyhan. "Okulun Çocuk Koruma Politikası: İngiltere Örneği." *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi* 2, no. 1 (2015): 49-59.
17. Erci, B. "Halk Sağlığı Hemşireliği Kitabı." *Nobel Tıp Kitabevi* 116 (2016).
18. Frumkin, Howard, Robert J Geller, I Leslie Rubin, and Janice Nodvin. *Safe and Healthy School Environments.* Oxford University Press, 2006.
19. Gawlik, Kate Sustersic, Bernadette Mazurek Melnyk, and Alice M Teall. *Evidence-Based Physical Examination: Best Practices for Health & Well-Being Assessment.* Springer Publishing Company, 2020.
20. Gilbert, Glen G, Robin G Sawyer, and Elisa Beth McNeill. *Health Education: Creating Strategies for School & Community Health.* Jones & Bartlett Publishers, 2014.
21. Gracy, Delaney, Anupa Fabian, Virginia Roncaglione, Katie Savage, and Irwin Redlener. "Health Barriers to Learning: The Prevalence and Educational Consequences in Disadvantaged Children." *New York, NY: Children's Health Fund. https://www.childrenshealthfund. org/hbl-literature-review/.* 17 (2017): 2020.
22. Güler, Ç, and L Akın. "Halk Sağlığı Temel Bilgiler Kitabı." *Hacettepe Üniversitesi Yayınları* (2012).
23. Hıfzıssıhha, TC Sağlık Bakanlığı Refik Saydam Başkanlığı, Merkezi Müdürlüğü, Hıfzıssıhha Mektebi. "Sağlık Hizmetlerinde Okul Sağlığı Kitabı." *Ankara, Mayıs* (2008).
24. Hoskin, Annette K, Stephanie L Watson, David A Mackey, Rupesh Agrawal, and Lisa Keay. "Eye Injury Registries–a Systematic Review." *Injury* 50, no. 11 (2019): 1839-46.
25. Karatepe, TU, and HÇ Ekerbiçer. "Çocuklarda Ev Kazaları." *Sakarya Tıp Dergisi* 7, no. 1 (2017): 1-1.
26. Kılınç, E, and K Gür. "The Effect of Health Belief Model Based Initiatives in Preventing School Injuries." *HSP* 5, no. 3 (2018): 467-75.
27. Kıran, S, S Şemin, and A Ergör. "Kazalar Ve Toplum Sağlığı Yönünden Önemi." *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi* 10, no. 2 (2001): 50-1.
28. Kurt, F Y, and A Aytekin. "0-6 Yaş Grubu Çocuklarda Ev Kazaları." *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi* 2, no. 1 (2015): 22-32.
29. Loschiavo, Janice. *Fast Facts for the School Nurse: School Nursing in a Nutshell.* Springer Publishing Company, 2015.
30. . *School Nursing: The Essential Reference.* Springer Publishing Company, 2020.
31. Marshall JR, Lewis W. "Acute Conditions in the School-Aged Child." *School Nursing: The Essential Reference* (2020): 137.
32. "Mayo Clinic Staff. Patient Care & Health Information: Burns." 2016, Retrieved from https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/burns/symptoms-causes/syc-20370539.
33. "Mayo Clinic Staff. Patient Care & Health Information: Burns: First Aid." 2018, Retrieved from https://www.mayoclinic.org/first-aid/first-aid-burns/basics/art-20056649.
34. "Patient Education: Mouth and Dental Injuries in Children (Beyond the Basics)." 2019, Retrieved from https://www.uptodate.com/contents/mouth-and-dental-injuries-in-children-beyond-the-basics.
35. MEB. *Eğitim Yapıları Asgari Tasarım Standartları Kılavuzu* 2015.
36. "İlköğretim ve Eğitim Kanunu." *Resmi Gazete* 10705 (1961): 462-65.
37. Organization., World Health. *World Health Organization (Who). Levels and Trends in Child Mortality: Report 2018* https://childmortality.org/wpcontent/uploads/2018/12/UN-IGME-Child-Mortality-Report-2018.pdf

38. Özkubat, S. “Okul Öncesi Kurumlarında Eğitim Ortamlarının Düzenlenmesi ve Donanım.” *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 4, no. 2 (2013): 58-66.
39. R, Eraslan, and Aycan S. “Bir İlköğretim Okulu İkinci Kademe Öğrencilerinde Okul Kazası Görülme Sıklığının İncelenmesi.” *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi* 2, no. 3 (2008): 8-18.
40. Salminen, Simo, Marja Kurenniemi, Mirka Råback, Jaana Markkula, and Anne Lounamaa. “School Environment and School Injuries.” *Frontiers in public health* 1 (2014): 76.
41. Şahinöz, Turgut, Saime Şahinöz ve Aydın Kıvanç. “Sağlığı Geliştirmenin En Kolay Yolu: Okul Sağlığı.” *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 6, no. 4 (2017): 303-12.
42. Turhan, M, and M Turan. “Ortaöğretim Kurumlarında Güvenlik.” *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 1, no. 1 (2012): 121-42.
43. S. Ayaz, Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi 1 (2), 42-52 (2014).
44. J. Selekman, R. A. Shannon and C. F. Yonkaitis, *School nursing: A comprehensive text*. (FA Davis, 2019).
45. N. Ulutaşdemir, H. Balsak, E. Çopur and N. Demiroğlu, Turkiye Klinikleri J Public Health Nurs-Special Topics **2** (1), 121-124 (2016).

BÖLÜM 2

OKULDA SPOR YARALANMALARI

Raikan Büyükavcı

Çocukların ve gençlerin spora katılımı özellikle fiziksel ve zihinsel sağlığı iyileştirmesi ve obeziteyi önlemesi açısından anne-babalar, beden eğitimi öğretmenleri ve antrenörler tarafından desteklenmektedir. Spor yaralanması spor aktivite veya egzersiz esnasında oluşabilecek yaralanmalar olarak tanımlanabilir. Her yıl milyonlarca öğrenci okul faaliyetlerine katılırken sporla ilgili yaralanmalara maruz kalmaktadır. Bu yaralanmalar hafiften şiddetliye kadar değişebilir. Özellikle son yıllarda spora katılımın artması ile beraber yaralanmalarda da artış görülmektedir. Spor aktiviteleri sırasında meydana gelebilecek kas-iskelet ve eklem yaralanmaları, doğru tedavi ve ilkyardım uygulanmadığında kalıcı hasarlara neden olabilmektedir. Özellikle çocukluk ve ergenlik döneminde oluşan spor yaralanmaları oldukça önem arz eder, çünkü yeterli ve uygun tedavi edilmedikleri taktirde etkileri ömür boyu görülebilir. Ebeveynler ve öğretmenler, spor seçimi, spora uyum ve yaralanmalardan korunma hakkında çocukların bilgilendirmesinde çok önemli rol oynamaktadır.

Ülkemizde okullarda öğrenciler beden eğitimi ve spor derslerine ilave olarak seçmeli spor ve fiziksel etkinliklere sağlık yönünden bir sakınca olmadığı takdirde dâhil edilmektedirler. Özellikle okul çağı çocuklarında spor önemli bir yaralanma nedenidir. Yapılmış çalışmalarda meydana gelen spor yaralanmalarının yaklaşık %20'sinin beden eğitimi derslerinde olduğu tespit edilmiştir. Fiziksel ve zihinsel pek çok faydalarının bilinmesi ile beraber öğrencileri spora teşvik etmek için okulların spora daha güvenli ve daha yaygın katılımı nasıl optimize edecekleri konusunda net bir rehberliğe ihtiyaç vardır.

Okulda Ne Tür Spor Yaralanmaları Olabilir?

Amerika Birleşik Devletleri'nde 19 yaş ve altı 2,6 milyondan fazla çocuk, her yıl sporla ilgili yaralanmalarla acil servise gönderilmektedir. Ülkemizde ise net veriler olmasa da okullarda spora ilgi ve katılımın artmasıyla spor yaralanmaları oranında giderek artış olduğu düşünülmektedir.

► Sonuç

Spor yaralanmaları, çocuklar ve ergenler için önemli bir sorundur ve topluma büyük bir maliyeti vardır. Son yıllarda spora ilginin artmasıyla birlikte spor yaralanmalarının sayısında giderek artış görülmüştür. Çocuklarda spor yaralanmaları hem kemik hem de yumuşak dokuları etkiler ve büyüme mekanizmalarının zarar görmesine ve sonrasında yaşam boyu süren büyüme bozukluklarına neden olabilir. Spor yaralanmaları çocukların okula ve spora devamında etkili oldukları kadar ebeveynlerin işten izin alması gibi daha geniş sorunlarla da ilişkilidir. Okullarda spor yaralanmalarının çoğu önlenebilirdir ve meydana gelen yaralanmaların çoğu küçük, kendi kendini sınırlayan niteliktedir. Ülkemizde spor yaralanmalarını önlemede okulda spor etkinliklerinin düzenlenmesi, spor alanlarının ve spor ekipmanlarının iyileştirilmesi, gerekli durumlarda ilk yardım ekip ve ekipmanlarının hazır olması için gerekli düzenlemelerin yapılması büyük önem arz etmektedir. Spora teşvik kadar, sporcuyu korumak büyümekte olan okul çağı çocuklarında sporun fizyolojik ve psikolojik etkilerini olumlu yöne çevirmek anne-babalar, öğretmenler ve antrenörlerin sorumluluklarıdır.

► Kaynaklar

1. Senterre C, Dramaix M, Levêque A. Epidemiology of School-Related Injuries in Belgium. A Better Knowledge for a Better Prevention. OJPM 2014:4(6). doi: 10.4236/OJPM.2014.46048
2. Uğraş S, Akbuğa T. Beden eğitimi derslerindeki spor yaralanmaları ve beden eğitimi öğretmenlerinin görüşleri. IJMC 2019;2(2):11-26
3. Mitchell P.D, Pecheva M, Modi N. Acute Musculoskeletal Sports Injuries in School Age Children in Britain. Injury 2021:52(8):2251-2256
4. Williams JM, Wright P, Currie CE, Beattie TF. Sports related injuries in Scottish adolescents aged 11-15. British Journal Of Sports Medicine 1998:32(4);291-296.
5. Shanmugam C, Maffulli N. Sports injuries in children. Br Med Bull 2008;86:33-57.
6. Micheli JL, Glassman R, Klein M. The Prevention Of Sports Injuries In Children. Clinics In Sports Medicine 2000; 19(4):821-834.
7. Alagöz İG. Kahramanmaraş Bölgesindeki Ortaöğretim Düzeyindeki Sporcuların Spor Yaralanmalarında İlk Yardım, Fizik Tedavi Ve Rehabilitasyon Uygulamalarındaki Görüşlerinin İncelenmesi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek lisans tezi. Kahramanmaraş, 2010.
8. Ergen E. Sports injuries in children and adolescents: Etiology, epidemiology, and risk factors. Acta Orthop Traumatol Turc 2004;38 Suppl 1:27-31.
9. Göpfert A, Van Hove M, Emond A, Mytton J. Prevention of sports injuries in children at school: a systematic review of policies. BMJ Open Sport Exerc Med 2018;4(1):e000346. doi:10.1136/bmjsem-2018-000346
10. Abernethy L, MacAuley D. Impact of school sports injury. Br J Sports Med 2003;37:354-355.
11. Karaduman A.M. Orta öğretim kurumlarındaki öğrencilerin (14-17 yaş) spor yaralanma sıklıkları, oluşum şekilleri ve risk faktörlerinin incelenmesi (Kocaeli ili örneği). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı Yüksek lisans tezi Kütahya, 2020.
12. Lee A.S.Y, Standage M, Martin S. Hagger M.S, Chan D.K.C. Sport injury prevention in-school and out-of-school? A qualitative investigation of the trans-contextual model. PLoS One 2019; 14(9):1-16.
13. Hagger M, Chatzisarantis NL, Hein V, Soós I, Karsai I, Lintunen T, et al. Teacher, peer and parent autonomy support in physical education and leisure-time physical activity: A trans-contextual model of motivation in four nations. Psychology and Health 2009;24(6):689–711.

BÖLÜM 3

OKUL HEMŞİRESİNİN KAZA YARALANMALARDA ROLÜ VE İLKYARDIM

Serdar Sarıtaş - Bilsev Demir

► Giriş

Kaza ve yaralanma gibi acil durumlar ister sokakta ister evde, isterse okul ortamında olsun, her yerde ve her zaman ortaya çıkabilir. Okullarda öğrenciler özellikle aktif oldukları saatlerde ve ders aralarında oyun oynamak ve tazelenmek için mola verdikleri zaman kasıtsız yaralanma riski altındadır. Yaralanmalar, okul spor etkinlikleri sırasında ve okul tarafından düzenlenen ders dışı etkinliklere katılırken de meydana gelebilir. Okul ortamında meydana gelen yaralanmalar, kazalar ve acil durumda kalan öğrenci, bir tıp uzmanı tarafından tedavi edilmeden önce acil ve uygun hayat kurtarıcı bakıma ihtiyaç duyar. İlk yardım, yakındaki bir kişi tarafından en az veya tıbbi ekipman olmadan hemen uygulanabilen bir değerlendirme ve müdahaledir. Okullarda ilk yardımı, okul hemşirelerini eğiterek öğrencilere okuldayken daha iyi sağlık hizmeti sunmak amaçlanmaktadır.

► Kas İskelet Yaralanmaları

Acil durumlar

- ► Açık kırık
- ► Ampütasyon
- ► Derinin tamamen soyulması
- ► Eklem deformasyonları
- ► Eklemlerde orta düzeyde ödem
- ► Eklemlerde ağrı/istemsiz kasılma

Girişimler

- ► ABC'yi destekle
- ► Triaj kategorisi acil olan öğrenci için 112 ara

- Abdomen yaralanmaları (Hematüri, gey turner belirtisi, palpasyonla ağrı ve hassasiyet, abdomen bölgede simetri bozukluğu veya distansiyon)
- Spinal yara şüphesi (parastezi ile birlikte)

Girişimler

- Servikal vertabra ve spinal stabilizasyonunu sürdür
- ABC'yi destekle
- Triaj kategorisi acil olan öğrenci için 112 ara
- Öğrenciyi yakından gözle, yaşam bulguları aralıklarla takip edilmeli
- Şok pozisyonuna getir
- Hipotermiyi engelle
- Yiyecek içecek hiçbir şey verme
- Şüpheli kırık varsa atelle ve bölgeyi yükseltin
- Kanama kontrolü yap
- Kanama var ise kafatası çökmesi hariç basınç uygula
- Abdominal yaralanma varsa 15 dakika yakından kontrol et
- Öğrencinin pelvis kırık şüphesi varsa kalça ve kasık çevresinde ağrı ve kanama yönünden takip et
- Aile ve velisiyle iletişime geçilmeli
- Okul yönetimi haberdar edilmeli
- Olaya ilişkin tüm veriler kayıt edilerek okul yönetimine bildirilmelidir.

Kaynaklar

1. Adib-Hajbaghery, M., & Kamrava, Z. (2019). Iranian teachers' knowledge about first aid in the school environment. *Chinese journal of traumatology*, *22*(04), 240-245.
2. Piazza, G. M. (Ed.). (2017). *First Aid Fast for Babies and Children: Emergency Procedures for All Parents and Caregivers*. DK Publishing.
3. Gözüm, S. (2016). Okul dönemindeki çocukların sağlığının geliştirilmesi. *Vize Yayıncılık, Ankara, ISBN*, *978*, 605-9278.

BÖLÜM 1

İSTİSMAR VE İHMAL

Abdurrezzak Gültekin - Funda Kavak Budak

Ellerim küçük, sütü kasten dökmüyorum.
Bacaklarım kısa, lütfen yavaş yürü ki sana yetişebileyim.
Parlak ve güzel bir şeye dokunduğumda ellerime vurma, neden vurduğunu anlamıyorum.
Lütfen seninle konuştuğumda bana bak, o zaman gerçekten dinlediğini anlıyorum.
Duygularım hassas, beni bütün gün azarlama, kendimi aptal hissetmeden hata yapmama izin ver.
Yaptığım yatağın ya da çizdiğim resmin mükemmel olmasını bekleme, yapmayı denediğim için beni sev.
Unutma, ben çocuğum; küçük bir yetişkin değilim.
Bazen ne dediğini anlamıyorum.
Seni çok seviyorum,
lütfen beni ben olduğum için sev; yapabildiğim şeyler için değil.
İnsan Hakları Derneği

► İstismar ve İhmal

Okul çocuklarında birçok ruh sağlığı sorunu meydana gelmektedir. Bu sorunlardan bir tanesi okul çocuklarında istismar ve ihmaldir. Son yarım asırdan öncesine kadar genel olarak istismar, çocuğa gözle görülebilecek şiddet olarak algılanabilmekteydi. Zamanla istismar sadece fiziksel şiddet değil, en az fiziksel şiddet kadar çocuğun gelişimine zarar verdiği ortaya çıkmıştır. İstismar ve ihmal bireylerin kasıtlı olarak çocuğa veya çocuğun gelişimine zarar veren, fizyolojik, psikolojik, cinsel veya sosyal olarak yapılan eylemler olarak adlandırılabilmektedir. Bu eylemler çocuğun akıl, beden ve ruh sağlığını tehlikeye atabilmektedir. Okul çocuklarında istismar ve ihmal, fiziksel şiddetten çok daha fazlasını

ğer ülkelerde yasaların zorunlu kıldığı belirtilmektedir. Harding ve ark. yaptığı çalışmada okul hemşireleri çocuklara kötü muameleyi tespit etmek ve çocuğu ve aileyi destekle meşgul etmek için güvenin önemli olduğu saptanmıştır. Fakat her zaman öğretmen, okul yöneticileri ve okul sağlığı hemşireleri istismarla karşılaştıkları zaman izleyecekleri yolları bilmeyebilmektedirler. Yapılan bir çalışmada hemşirelerin %54,3'ü, doktorların ise %70,9'u, çocuk istismarı şüphesi ile karşılaştıklarında izleyecekleri yolu bilmedikleri saptanmıştır. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'na göre bildirim yükümlülüğü olan meslek elemanları, öğretmen, doktor, hemşire, sosyal hizmet uzmanı, polis olmak üzere tüm bireyler istismar ve ihmalle ilgili şüpheli durumlarda bildirmeleri gerekmektedir. İlgili yerlere bildirmek bir suçlama olmayıp çocuğu istismar ve ihmalden kurtarmak için çok önemli olduğu bilinmektedir. Çocukta istismar ya da ihmal şüphesi varsa, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmet Merkezleri ya da çocuk polisi/karakollar, cumhuriyet savcıları ve çocuk izleme merkezi olan hastane Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezine (CİMER)'e şikâyette bulunulmalıdır. Öncelikli olarak çocuğun güvenli bir ortama alınması önemlidir. ALO 183 (Sosyal Destek Hattı): 7 gün 24 saat hizmet vermektedir. ALO 155 (Polis), en yakın çocuk polis şubesi, jandarma çocuk ve kadın kısım amirliği 156, Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM) (0212 4041500), ÇİM her şehir için ayrı kurulması istenmiştir. Fakat Sağlık Bakanlığına bağlı hastaneler, kurumlar bünyesinde kurulması planlanan, istismara uğrama şüphesi altındaki mağdur çocukların ifade alma, adli muayene ve diğer her türlü soruşturma işlemlerinin tek merkezde yapılması için planlanan yerlerdir. Çocukların istismar ve ihmale maruz kalmaması önemli olduğu gibi istismar ve ihmale maruz kalmış çocuklara gerekli tüm tıbbi ve sosyal desteğin sağlanması önem arz etmektedir. Çocuğun rehabilitasyon süreci, çocuğun bir daha istismar ve ihmale uğramaması için aile başta olmak üzere okul sağlığı hemşiresine, öğretmenlere, okul diğer personellerine düzenli aralıklarla eğitim verilmelidir. Çocuğun ruh sağlığı sorunlarıyla karşılaşmaması veya karşılaşması durumunda minimum zararla atlatılması tedavi ve sonrasında rehabilitasyon süreci açısından önemlidir. Ayrıca üniversitelerde bütün bölümlerde öğrencilere istismar ve ihmal ile ilgili eğitimler verilmelidir.

► Kaynaklar

1. Aktay M. İstismar ve ihmalin çocuk üzerindeki etkileri ve tedavisi. J Dev Psychol. 2020; 1(2):169-184.
2. Ata Z. Geçmişten günümüze çocuk mağduriyetleri. Turkish J Social Work. 2019; 3(1):47-60.
3. Ataç Ö, Altundal C, Karakuş A ve ark. Öğretmenlerde çocuk istismar ve ihmal farkındalığının belirlenmesi. GMJ. 2022; 33;20-24.
4. Bakır E, Kapucu S. Çocuk ihmali ve istismarının Türkiye'de yapılan araştırmalara yansıması: bir literatür incelemesi. Hacettepe Üniv. Hem. Fak. Derg. 2017; 4: 13–24.
5. Çalışkan Z, Evgin D, Musalli E ve ark. Annelerin çocuklarına yönelik istismar-ihmal davranışları ve etkileyen faktörler. J Curr Pediatr. 2019; 17(3) :387-399.
6. Çocuk Hakları Bildirgesi: https://www.unicef.org/turkey/çocuk-haklarına-dairsözleşme Erişim Tarihi: 08.11.2022
7. Erkut Z, Gözden D. Hemşirelerin gözünden fiziksel istismar: ipucu bulguları nasıl tanırız? Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Derg. 2019; 16(1): 54-59.

8. Harding L, Davison-Fischer J, Bekaert S. Et al. The role of the school nurse in protecting children and young people from maltr eatment: An integrative review of the literature. Int J Nurs Stud Adv. 2019;92: 60-72.
9. Hillis S, Mercyb J, Amobi A et al. Global prevalence of past-year violence against children: A systematic review and minimum estimates. Pediatr. 2016;137(3):e20154079.
10. https://cohum.giresun.edu.tr/Files/ckFiles/cohum-giresun-edu-tr/TOCEV%20Rapor[2]-2019%20(2).pdf Erişim Tarihi: 28.10.2022
11. https://ihddiyarbakir.org/Content/uploads/f971c62f-8f03-4548-85eb-997dd89a8a36.pdf Erişim: Tarihi: 28.10.2022.
12. https://morcati.org.tr/yayinlarimiz/brosurler/186-cocuk-ihmalini-ve-istismarini-onlemek-elimizde-sessiz-kalma-suca-ortak-olma/ Erişim Tarihi:26.10.2022
13. https://prochild.erciyes.edu.tr/dosyalar/tr_ogretmenler_icin_cocuk_istismarini_degerlendirme_ve_yonetme_rehberi.pdf Erişim Tarihi:26.10.2022
14. https://www.dshs.texas.gov/uploadedFiles/Content/Prevention_and_Preparedness/schoolhealth/shpguide/Schoolhealthservicesguide/Illinios%20Guidelines-for-the-Nurse.pdf Erişim:26.10.2022
15. https://www.ihd.org.tr/cocuk-haklari-insan-haklaridir-2/ Erişim Tarihi: 25.10.2022
16. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment ErişimTarihi: 25/10/2022.
17. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_04/05104328_1.Yocuk_Yhmal_ve_YstismarY_HakkYnda_Genel_Bilgi.pdf Erişim Tarihi: 19.10.2022
18. Kaya-Kılıç A. Tekin HH. Sosyal hizmet uzmanlarının korunmaya muhtaç çocuk birimlerinde ihmal ve istismar vakalarına verilen hizmetlerin niteliğine ilişkin görüşleri. J Soc Social Work. 2019; 30(3): 843-865.
19. Kaytez N, Yücelyiğit S, Kadan G. Çocuğa yönelik istismar ve çözüm önerileri. Eurasian JHS 2018;1(1):18-24
20. Kefeli H, Haktanır G. Okul öncesi öğretmenlerinin çocuk istismarı ve ihmali davranışlarına ilişkin anne baba görüşleri. Milli Eğitim Derg. 2018; 47(218):113-134.
21. Koçtürk, N. Çocuk ihmalini ve istismarını önlemede okul çalışanlarının sorumlulukları. MSKU J Educ. 2018;5(1):38-47.
22. Lippard ET, Nemeroff CB. The devastating clinical consequences of child abuse and neglect: increased disease vulnerability and poor treatment response in mood disorders. Am J Psychiatry. 2020; 177(1): 20-36.
23. Loschiavo J. Fast Facts for the School Nurse: What You Need to Know. Springer Publishing Company. Second Edition. Springer Pulishing Company. 2015 165-176.
24. Loschiavo J. Fast facts for the school nurse: School nursing in a nutshell. Springer Publishing Company. Third Edition. Springer Pulishing Company. 2019 2017-220
25. Lynas J, Hawkins R. Fidelity in school-based child sexual abuse prevention programs: A systematic review. Child Abuse Negl. 2017;72:10-21.
26. Mavili A, Altun G. Aile hekimleri, hemşire ve ebelerin çocuk istismarı ve ihmali konusunda farkındalık düzeyleri: Burdur örneği. Sosyal Çalışma Dergisi. 2022; 6(1): 41-58.
27. Metinyurt HAI, Sarı HY. Sağlık çalışanlarının çocuk ihmali ve istismarını tanıma düzeyleri. Çocuk ve Medeniyet. 2016;1 (1) : 101-121.
28. National Society for the Prevention of Cruelty to Children (NSPCC). "What's a child abuse?". Son güncelleme 18 Eylül, 2019. https://www.nspcc.org.uk/ Erişim Tarihi: 08.11.2022
29. Öztürk M, Tanrıverdi BU. Sapmaz ŞY. Cinsel istismara uğrayan çocuk ve ergenlerin sosyodemografik ve klinik özelliklerinin değerlendirilmesi, psikopatoloji ve ilişkili risk etkenleri. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Derg. 2017; 24 (2):155-163.
30. Özyürek A. Aile hekimi ve öğretmenlerin çocuk ihmal ve istismarı konusundaki görüş ve tutumları. J Hum Soc Sci Res. 2018;7(1): 436-453

31. Simsek S, Uysal C, Bez Y. Comparison of sexual abuse survivors from two different geographical regions of Turkey in terms of the sociodemographic and abuse-related characteristics. Düşünen Adam: J Psychiatry Neurol Sci . 2014;27 (4):323-327
32. Sürsavur L. Demirel, KM. Okullarda Çocuk İhmal ve İstismarı. J Soc Social Work. 2018 ;(2):63 - 74.
33. Strathearn L, Giannotti M, Mills R, et al. Long-term cognitive, psychological, and health outcomes associated with child abuse and neglect. Pediatr. 2020;146(4):1-15.
34. Taner HA, Çetin FH, Işık Y, İşeri E. Cinsel istismara uğrayan çocuk ve ergenlerde psikopatoloji ve ilişkili risk etkenleri. Anadolu Psikiyatri Derg. 2015;16:294-300.
35. Toth SL, Manly JT. Developmental consequences of child abuse and neglect: Implications for intervention. Child Dev Perspect.2019; 13(1):59-64. T.C. Anayasası. "5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu". Son güncelleme 18 Eylül, 2019.
36. http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf Erişim Tarihi: 08.11.2022
37. Türk Ceza Kanunu Madde 98 & 278: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf Türk Ceza Kanunu Madde 103 & 104:
38. Türk Ceza Kanunu https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf Erişim Tarihi: 08.11.2022
39. Türk Ceza Kanunu Madde 232 & 233: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf Erişim Tarihi: 08.11.2022
40. Türkkan T, Odacı H, Bülbül K. Çocuk istismarı ve ihmalini anlamak: ekolojik bir yaklaşım. J Soc Social Work. 2021; 32(2):709 - 728.
41. Türkkan T, Çakıcı AB. Bülbül K. Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmali hakkındaki bilgi düzeylerinin incelenmesi: Gümüşhane Üniversitesi örneği. J Soc Social Work. 2020; 31(2) :368-388.
42. World Health Organization. Child Maltreatment. http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs150/en/ Erişim Tarihi: 26.10.2022
43. Yıldız Y, Kaçar M, Albayrak E, ve ark. Çocuk ihmali ve istismarı hakkında ilköğretim öğretmenlerinin bilgi düzeylerinin değerlendirilmesi. Van Tıp Derg. 2017;24(4): 303-309.
44. Yılmaz B, Çalışkan D. Bir hastanede çalışan hemşirelerin çocuk ihmal ve istismarına yönelik bilgi ve yaklaşımlarının incelenmesi. Sağlık Akademisi Kastamonu. 2015;4(2):1-15.
45. Yurttutan S, Altay N. Kaynaştırma eğitimi alan çocuklarda okul sağlığı hemşiresinin rolleri. J Contemp Med. 2018; 8(1): 78-84.
46. Zeanah CH, Humphreys KL. Child abuse and neglect. J Am Acad Child Adolesc Psychiatry. 2018; 57(9) :637-644.

BÖLÜM 2

OKUL ÇOCUKLARINDA YEME BOZUKLUKLARI

Fatma Melike Erkan - Funda Kavak Budak

Yeme bozuklukları, yeme davranışında ve vücut ağırlığında ciddi bozukluklarla karakterizedir. Çoklu psikiyatrik ve somatik komplikasyonlara yol açabilir. Bireyin yaşam kalitesini olumsuz etkilemekte hatta mortaliteye bile yol açabilmektedir. Özellikle anoreksiya nervoza önemli ölçüde yüksek ölüm oranlarına sahiptir. Anoreksiya nervoza mortalite oranları ise %4 ile %10 arasında değişiklik göstermektedir. Fiziksel ve psikososyal sağlık üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle endişe verici sağlık sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeme bozukluklarının en sık görülen iki tipi anoreksiya nevroza ve bulimia nevrozadır. Anoreksiya ve Bulumia daha çok adölesan ve genç yetişkinlik döneminde görülen hastalıklar olmasına karşın daha erken dönemlerde de görülebilmektedir. Ayrıca tıkanırcasına yeme bozukluğu, çocuklarda ve ergenlerde anoreksiya nervoza ve bulimia nervoza kadar sık görülmektedir. Erken başlangıçlı yeme bozuklukları prevalansı son yıllarda artmıştır. Yani Okul çağı çocukları yeme bozuklukları açısından risk grubu hâline gelmiştir. Çocuklarda yeme bozukluğuna ilişkin prevalans çalışmaları oldukça kısıtlıdır. ABD'de 8-15 yaş arasındaki çocuklarda yapılan çalışmasında yeme bozuklukları prevelansı %0.1 olarak bulunurken kızlardaki yaygınlık %0,3 erkeklerdeki yaygınlık %0,1 olarak tespit edilmiştir. ABD'de 9-10 yaş arası çocuklarda yapılan başka bir çalışmada ise anoreksiya nevroza prevalansı %0.1 tıkanırcasına yeme bozukluğu prevalansı %0.6 olduğu bulunmuştur. Yirmi yaşından küçük bireylerden oluşan çalışmaların dâhil edildiği bir meta analiz çalışmasında tıkanırcasına yeme bozukluğunun genel prevalansı %1.32 olarak tahmin edilmiştir.

► Yeme Bozukluğu Oluş Nedenleri

Yeme bozukluklarının gelişmesinde biyolojik ve psikososyal etkenlerin birlikte rol oynadığı sanılmaktadır. Çocuğun benlik farkındalığına bağlı olarak bedenine ilişkin düşüncelerinin ve kaygılarının olması gelişimin doğal bir parçası olarak görülmektedir. Ancak klinik olarak belirgin bir sıkıntıya veya sosyal yaşamda bozulmaya neden oluyorsa hastalık olarak kabul edilmektedir.

Okul sağlığı hemşireliği; sağlığın korunması, geliştirilmesi ve hastalık durumunun tespiti gibi birçok farklı hemşirelik uygulamasını gerektirmektedir. Günümüzde önemi giderek artan yeme bozuklukları noktasında okul çağı çocukların korunması, durumun erken tespiti, gerekli müdahale ve yönlendirmelerin yapılması açısından okul sağlığı hemşiresi benzersiz bir konumdadır.

► Hemşirelik Girişimleri

Yeme bozukluklarında öncelikli amaç sağlıklı bir yemek yeme alışkanlığının kazandırılması, çocuğun/ergenin istikrarlı ve normal bir vücut ağırlığına sahip olmasıdır. Okul sağlığı hemşiresi yeme bozukluğu açısından okuldaki şüpheli çocuk ya da ergeni değerlendirmelidir. Okul sağlığı hemşiresi ilk önce çocukla/ergenle güven ilişkisi kurmalıdır. Yeme bozukluğu olan bireylerde yaşadıkları durumu saklama, inkâr etme durumu sık yaşanmaktadır o sebepten okul sağlığı hemşiresinin çocuk ya da ergen ile güven ilişkisi kurması durumun seyri açısından önem arz etmektedir. Çocuğun/ergenin beden imajına, kilosuna ilişkin duygu ve düşüncelerini ifade etmesine fırsat vermelidir. Okul sağlığı hemşiresi çocuğun beden imajına ilişkin bozukluğunun altında yatan etkeni belirlemeli ve bu etkenle baş etmesine yardımcı olmalıdır. Çocukla/Ergenle birlikte gelişimsel olarak vücut ağırlığının normal sınırları, fiziksel sağlığı için vücuduna alması gereken kalori ve tüketmesi gereken besin grupları hakkında konuşulmalı ve bunlara ilişkin hedef belirlenmelidir. Hedeflerin ulaşılabilir olması çocuğun/ergenin benlik saygısı açısından önemlidir. Okul sağlığı hemşiresi müdahalelerini yaparken; çocuğun gelişimsel döneminin etkisini göz önünde bulundurmalıdır. Ayrıca aile katılımını sağlaması ve çocuğun hayatındaki etkileşimli sistemleri tanıması yapılacak girişimlerin etkinliği açısından fayda sağlayacaktır. Yeme bozukluğu tespit edildiyse okul yönetimine bildirilerek çocuğun ailesi ile görüşme sağlanmalı ve ilgili sağlık kuruluşlarına yönlendirme yapılmalıdır. Aileye tespit edilen yeme bozukluğuna ilişkin bilgi verilmeli ve çocuğa/ergene nasıl yaklaşılması gerektiğini anlatmalıdır. Okul sağlığı hemşiresi yönlendirme yaptığı çocuğa/ergene ilişkin kayıtlarını tutarak takibe almalıdır. Çocuğun ya da ailenin başvurduğu sağlık kuruluşundaki klinisyen ile iş birliği kurmalıdır. Okul sağlığı hemşiresi ayrıca riskli yaş grubundaki veya cinsiyetteki çocuklara eğitimler planlamalı ve gerçekleştirmelidir. Tüm bu girişimlerini yaparken okul yönetimi ile iş birliği içinde olmalıdır.

► Kaynaklar

1. Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı. Çev. ed.: Köroğlu E. 5. Baskı. Ankara: Hekimler Yayın Birliği. 2014.
2. Atlı-Özbaş A. Beslenme ve yeme bozuklukları. Editör: Gürhan N. Ruh Sağlığı Ve Psikiyatri 3. Hemşireliği. 1. Baskı. Ankara: Nobel Tıp Kitapeveleri Ltd. Şti. 2016, s: 565-590.
4. Bohnenkamp, J. H., Stephan, S. H., & Bobo, N. (2015). Supporting student mental health: The role of the school nurse in coordinated school mental health care. Psychol Sch. 2015; 52(7):714-727.
5. Davies JE, Cockfield A, Brown A at al. The medical risks of severe anorexia nervosa during initial re-feeding and medical stabilisation. Clin Nutr ESPEN. 2017; 17: 92-99.
6. Engin E., Ergün G. Yeme bozuklukları. Editör: Çam O., Engin E. Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Psikiyatri Hemşireliği Bakım Sanatı. 3. Baskı. İstanbul: Medikal Yayıncılık Hiz. Tic. Ltd. Şti. 2021, s: 520-537.

7. Fardouly, J., & Vartanian, L. R. Social media and body image concerns: Current research and future directions. Curr Opin Psychol. 2016; 9:1-5.
8. Gördeles-Beşer N. Çocuk ergen ruh sağlığı ve psikiyatri hemşireliği. Editör: Gürhan N. Ruh Sağlığı ve Psikiyatri Hemşireliği. 1. Baskı. Ankara Nobel Tıp Kitapevleri Ltd. Şti. 2016, s:686-687.
9. Gördeles-Beşer N. Ergenlik dönemi ruh sağlığı ve hastalıkları. Editör: Çam O., Engin E. Ruh Sağlığı Ve Hastalıkları Psikiyatri Hemşireliği Bakım Sanatı. 3. Baskı. İstanbul: Medikal Yayıncılık Hiz. Tic. Ltd. Şti. 2021, s: 691-697.
10. Halmi, K. A. Anorexia nervosa: an increasing problem in children and adolescents. Dialogues Clin Neurosci. 2022; 11:100-103
11. Hartmann, A. S., Poulain, T., Vogel, M., et al. Prevalence of pica and rumination behaviors in German children aged 7–14 and their associations with feeding, eating, and general psychopathology: A population-based study. Eur Child Adolesc Psychiatry. 2018; 27(11):1499-1508.
12. Helfert, S., Warschburger, P. A prospective study on the impact of peer and parental pressure on body dissatisfaction in adolescent girls and boys. Body Image. 2011; 8(2):101-9.
13. Hornberger, L. L., Lane, M. A., Lane, M., et al. Identification and management of eating disorders in children and adolescents. Pediatrics, 2021;147(1).
14. Kjeldbjerg, M. L., & Clausen, L. Prevalence of binge-eating disorder among children and adolescents: a systematic review and meta-analysis. Eur Child Adolesc Psychiatry. 2021;1-26.
15. Marzilli, E., Cerniglia, L., & Cimino, S. A narrative review of binge eating disorder in adolescence: prevalence, impact, and psychological treatment strategies. Adolesc **Health** Med Ther. 2018; 9:17-30.
16. Merikangas, K. R., He, J. P., Brody, D., et al. Prevalence and treatment of mental disorders among US children in the 2001–2004 NHANES. Pediatrics. 2010; 125(1):75-81.
17. Mohammadi, M. R., Mostafavi, S. A., Hooshyari, Z., et al. Prevalence, correlates and comorbidities of feeding and eating disorders in a nationally representative sample of Iranian children and adolescents. Int J Eat Disord. 2020; 53(3):349-361.
18. Murray, H. B., Thomas, J. J., Hinz, A., et al. Prevalence in primary school youth of pica and rumination behavior: The understudied feeding disorders. Int J Eat Disord. 2018; 51(8):994-998.
19. Moskowitz, L., & Weiselberg, E. Anorexia nervosa/atypical anorexia nervosa. Curr Probl Pediatr Adolesc Health Care. 2017; 47(4):70-84.
20. Norris, M. L., Spettigue, W. J., & Katzman, D. K. Update on eating disorders: current perspectives on avoidant/restrictive food intake disorder in children and youth. Neuropsychiatr Dis Treat. 2016;12:213-218.
21. Prusky, M., Shear, M., & Attia, E. Anorexia nervosa and bulimia nervosa in children and adolescents. In Handbook of DSM-5 Disorders in Children and Adolescents. Springer, Cham. 2017, 333-352.
22. Rozzell, K., Klimek, P., Brown, T., et al. Prevalence of eating disorders among US children aged 9 to 10 years: Data from the adolescent brain cognitive development (ABCD) study. JAMA pediatrics. 2019; 173(1):100-101.
23. Stabouli, S., Erdine, S., Suurorg, L., et al. (2021). Obesity and eating disorders in children and adolescents: the bidirectional link. Nutrients. 2021; 13(12):4321.
24. Silen, Y., Sipila, P. N., Raevuori, A., et al. DSM-5 eating disorders among adolescents and young adults in Finland: A public health concern. Int J Eat Disord. 2020; 53:790–801.
25. Sultson, H., Kukk, K., & Akkermann, K. Positive and negative emotional eating have different associations with overeating and binge eating: Construction and validation of the Positive-Negative Emotional Eating Scale. Appetite. 2017; 116:423-430.
26. Thomas, J. J., & Murray, H. B. Cognitive-behavioral treatment of adult rumination behavior in the setting of disordered eating: A single case experimental design. Int J Eat Disord, 2016; 49(10):967-972.
27. Turton, R., Chami, R., & Treasure, J. Emotional eating, binge eating and animal models of binge-type eating disorders. Curr Obes Rep. 2017; 6(2):217-228.
28. Udo, T., & Grilo, C. M. Prevalence and correlates of DSM-5-defined eating disorders in a nationally representative sample of U.S. adults. Biol Psychiatry. 2018; 84:345–354.
29. Yager, J., Devlin, M. J., Halmi, et al. Practice Guideline for the Treatment of Patients with Eating Disorders. American Psychiatric Association. 2010; 1-128.

BÖLÜM 3

İNTİHAR

Arzu Koçak Uyaroğlu

► İntihar Kavramı

Bir toplumun sağlık göstergesi, o toplumdaki doğum oranı, ortalama yaşam beklentisi ve ölüm oranı ile doğrudan ilişkilidir. Ölüm, doğal fizyolojik nedenlere (hastalık, yaşlılık gibi) ve şiddet unsurlarına (cinayet, trafik kazası, intihar gibi) bağlı olarak gerçekleşebilmektedir. Ölüm nedenleri arasında yer alan intihar, bireyin gönüllü olarak gerçekleştirdiği yaşamın anlamını yitirmesi veya psikolojik bir krize karşı bireysel bir yaklaşım olarak ortaya çıkan en trajik davranış şeklidir.

Dünya çapında ilk yirmi ölüm nedeni arasında yer alan intihar, küresel bir halk sağlığı sorunudur. Her intihar kişisel bir trajediyi temsil etmesinin yanı sıra intihar eden bireyin ailesini, arkadaşlarını ve toplumu etkilemektedir. İntihar genellikle kişinin hayatına son vermek amacıyla yaptığı başarılı ve kasıtlı bir eylemdir. Başarısızlık, utanç, utanca bağlı sorumluluk alma ya da sorumluluklardan kaçınmak için ölmekten, sayısız psikolojik faktörün doruk noktası olarak ölmeye kadar, intiharın gerçekleştiği bağlam ve tarihsel zamanın ruhu önemlidir. İntihar, ruhsal, biyolojik, sosyal, ekonomik ve tarihsel bileşenleri olan, kimi zaman bu bileşenlerin hazırlayıcı kimi zaman tetikleyici olduğu, yaygınlığı ve şekli toplumun kültürü ve normlarına göre farklılık gösteren ve toplumun tüm fertlerini etkileyen karmaşık bir davranıştır.

Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğüne göre intihar *"Bir kimsenin toplumsal ve ruhsal nedenlerin etkisi ile kendi hayatına son vermesi"* olarak tanımlanmaktadır. E. Durkheim intiharı *"Bireyin ölümle sonuçlanacağını bilerek yaptığı olumlu ya da olumsuz bir edimin doğrudan ya da dolaylı sonucu olan her ölüme intihar denir"* şeklinde tanımlamaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ise intiharı *"kişinin bilerek ve isteyerek ölme amacı ile kendine zarar vermesi"* olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda DSÖ intihar davranışını tamamlanmış intihar ve intihar girişimi şeklinde ele almak gerektiğini bildirmektedir. Tamamlanmış intihar, kişinin kendine yönelik zarar verici eyleminin ölümle sonuçlan-

tarafından yargılanma riskinden kaynaklanan korku ve utanma duyguları da eşlik etmektedir. İntihar eden ergenin aile ve yakınlarının duygusal sorunlarının çözümlenebilmesi, kayıp yaşayan bireylerin intihar girişiminde bulunmasının engellenmesine yönelik müdahaleler öncelikli olarak ele alınmaktadır. Ayrıca ergen intiharlarında ergenin okulunda yürütülecek intihar sonrası müdahaleler önemlidir. Bu müdahaleler kapsamında psikoeğitim, etkilenen akran gruplarına kısa süreli bireysel danışmanlık, sağlığın iyileştirilmesinin teşvik edilmesi ve umudun inşa edilmesine yönelik girişimler uygulanabilmektedir. Bu süreçte ergenin ebeveyni, arkadaşları ve öğretmenleri yeterince desteklenmez ise ruhsal hastalık ve intihar girişimi açısından önemli bir risk ortaya çıkabilmektedir. Bu yüzden intiharı önleme kadar intihar sonrası müdahalede önemlidir.

► Kaynaklar

1 . Elov ZS. (2022). Suicide as a global problem facing humanity. Science and Education.2022; 3(2): 1247-1252.

2. WHO. Suicide in the World: Global Health Estimates. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/326948/WHO-MSD-MER-19.3-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim Tarihi: 25.09.2022)

3. TDK. https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 15.09.2022)

4. Durkheim E. İntihar. Çev. Ö. Ozankaya. İstanbul: Pozitif Yayınları. 2013, 25.

5. Turecki G, Brent DA, Gunnell D et al. Suicide and suicide risk. Nature reviews Disease primers. 2019; 5(1): 1-22.

6. TÜİK. İntihar istatistikleri. https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=115&locale=tr (Erişim Tarihi: 01.09.2022)

7. TÜİK. Ölüm İstatistikleri. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Olum-Istatistikleri-2018 (Erişim Tarihi: 01.09.2022)

8. Alptekin K, Duyan V. Türkiye'de 2007-2016 yılları arasında intihar hızları sosyodemografik faktörlere göre nasıl bir dağılım gösterdi?. Psikiyatri Hemşireliği Dergisi. 2019; 10(4): 270-276.

9. Fleary SA, Joseph P, Pappagianopoulos JE. Adolescent health literacy and health behaviors: A systematic review. Journal of Adolescence. 2018; 62: 116–127.

10. Homelessness, Experiencing. Montana Youth Risk Behavior Survey. 2019.

11. Glenn CR, Kleiman EM, Kellerman J. et al. Annual Research Review: A meta-analytic review of worldwide suicide rates in adolescents. Journal of child psychology and psychiatry. 2020; 61(3): 294-308.

12. Uddin R, Burton NW, Maple M. et al. Suicidal ideation, suicide planning, and suicide attempts among adolescents in 59 low-income and middle-income countries: a population-based study. The Lancet Child & Adolescent Health. 2019; 3(4): 223-233.

13. Wasserman D, Carli V, Iosue M. Suicide prevention in childhood and adolescence: a narrative review of current knowledge on risk and protective factors and effectiveness of interventions. Asia-Pacific Psychiatry. 2021; 13(3): e12452.

14. Wasserman D, Sokolowski M. Stress-vulnerability model of suicidal behaviours. Editör. D Wasserman. Suicide. An unnecessary death. Oxford University Press. Oxford. 2016, 21-26.

15. Aydın M, Hacımusalar Y, Hocaoğlu Ç. İntihar davranışının nörobiyolojisi. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar. 2019; 11(1): 1-23.

16. Lutz PE, Mechawar N, Turecki G. Neuropathology of suicide: Recent findings and future directions. Molecular Psychiatry. 2017; 22(10): 1395–1412.

17. Doğan M, Öztürk S, Esen F. et al. İntihar girişiminde bulunan çocuk ve ergenlerin değerlendirilmesi. Bozok Tıp Dergisi. 2018; 8(3): 30-34.

18. Dinç GŞ, Şahin M, Bilgili D. et al. Anne psikopatolojisi ve aile işlevselliğinin ergenlerin intihar niyeti ve davranışı üzerine etkisi. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi. 2018; 61(1): 11-18.

19. Gili M, Castellvi P, Vives M. et al. Mental disorders as risk factors for suicidal behavior in young people: A meta-analysis and systematic review of longitudinal studies. Journal of Affective Disorders. 2019; 245: 152–162.

20. Bilsen J. Suicide and youth: risk factors. Frontiers in Psychiatry. 2018; 9: 540.

21. Öncü B. İntihar davranışı: Epidemiyoloji ve risk etmenleri. Psikiyatride Güncel-Update in Psychiatry. Türkiye Psikiyatri Derneği Sürekli Eğitim / Sürekli Mesleki Gelişim Dergisi. 2017; 7(1): 1-14.

22. Soole R, Kolves K, De Leo D. Suicide in children: A systematic review. Archives of Suicide Research. 2015; 19(3): 285–304.

23. McHugh CM, Chun Lee RS, Hermens DF. et al Impulsivity in the self-harm and suicidal behavior of young people: A systematic review and meta-analysis. Journal of Psychiatric Research. 2019; 116: 51–60.

24. Raines JC, Ochocki S. Self-Harm Disorders. Second Edition, Editör. James C.Raines. Evidence-Based Practice in School Mental Health, Addressing DSM-5 Disorders in Schools. Oxford University Press. 2019: 381-431.

25. Erbacher TA, Singer JB, Poland S. Suicide in schools: A practitioner's guide to multi- level prevention, assessment, intervention, and postvention. Routledge. New York. 2015.

26. Burke TA, Connolly SL, Hamilton JL. et al. Cognitive risk and protective factors for suicidal ideation: A two year longitudinal study in adolescence. Journal of Abnormal Child Psychology. 2016; 44(6): 1145–1160.

27. Roth JC, Erbacher TA. Suicide Prevention, Intervention, and Postvention. First Edition. Developing Comprehensive School Safety and Mental Health Programs an Integrated Approach. Routledge. New York.2022: 186-208.

28. Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA). Treatment of suicidal ideation, self-harm, and suicide attempts among youth. Rockville, MD: SAMHSA. 2020.

29. Schilling, E. A., Aseltine, R. H., & James, A. (2016). The SOS suicide prevention program: Further evidence of efficacy and effectiveness. Prevention Science, 17(2), 157–166.

BÖLÜM 4

OKUL ÇOCUKLARINDA ZORBALIK, ŞİDDET VE TACİZ

Gülçin Nacar - Fatma Keskin Töre

► Şiddet

Tüm etnik grupları, kültürel sınıfları, yaş gruplarını ve ekonomik sınıfları etkileyen şiddet, insan sağlığına vermiş olduğu zarar nedeniyle evrensel bir olgudur. Tarih boyunca insan yaşamında var olan şiddet, okulların da önemli bir problemidir. Özellikle son yıllarda medyanın konuya dikkat çekmesi nedeniyle okullardaki şiddet olaylarından sıkça haberdar olmaktayız.

Dünya Sağlık Örgütü şiddeti "bir bireyin yaralanma ve ölümüne neden olan ya da gelişmesini engelleyen fiziksel, psiko-sosyal ve cinsel olarak uygulanan kasıtlı davranışlar" olarak tanımlamaktadır. Şiddet vurma, tekmeleme gibi davranışlardan cinayet, tecavüz, soygun, hatta ırkçılığa uzanan çeşitli düzeylerde görülmektedir.

Uygulanış şekline göre şiddet çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır;

Fiziksel şiddet; acı, yara, iz, sakatlık ve ölüme yol açan vurma, çizme, tekmeleme gibi eylemlerin tümünü kapsamaktadır.

Sözel şiddet; yüksek sesle konuşma, tehdit etme, alaycı konuşma, tahrik etme ve küfür etme gibi kişinin özel yaşamı ve aile bireyleri ile ilgili tüm rahatsız edici söylemleri içermektedir.

Duygusal şiddet: strese neden olan, öz güveni azaltan, nevroz ya da psikoz oluşturabilen eylemlerin tümünü kapsamaktadır.

Cinsel şiddet: istenmeyen cinsel davranış (dokunma, öpme, sarılma, tecavüz), cinsel içerikli söz, teklif ve yaklaşımları içeren cinsel kimliğe yönelik tehdit ve tahrip içeren kişinin korkmasına, utanmasına, aşağılanmasına yol açan eylemlerin tümüdür.

Ekonomik şiddet: gelir elde edilebilecek bir işte çalışmaya engel olma, paranın kullanımına engel olma, paraya el koyma, temel gereksinimlerden yoksun bırakma eylemlerinin tümünü kapsamaktadır.

▶ Kaynaklar

1. Adams J, Hannum E. School violence in China: A multilevel analysis of student victimization in rural middle schools. Res Sociol Educ. 2018;20:41–69.
2. Aslan A, Önay Doğan B. Çevrimiçi şiddet: bir siber zorbalık alanı olarak "potinss" örneği. Marmara İletişim Derg. 2017;27 95-119.
3. Arslan Y. Okullarda yaşanan şiddet olaylarının düzey ve dinamiklerini anlamak: Batman merkez örneği / Türkiye). Manas J Soc Stud. 2015;4(5):1-17.
4. Avşar F, Alkaya SA. Akran zorbalığının önlenmesinde okul sağlığı hemşiresinin rolü. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Derg. 2018;5(1):78–84.
5. Ba Z, Han Z, Gong Z, et al. Ethnic differences in experiences of school bullying in China. Child Youth Serv Rev. 2019;104:104402.
6. Bolat SD, Şahin R, Baloğlu M. Aile içi şiddet ve okul zorbalığı. Sos Bilim Araştırmaları Der. 2011;147–62.
7. Chen JK, Chen LM. A Cross-national examination of school violence and nonattendance due to school violence in Taiwan, Hong Kong, and Mainland China: A Rasch Model Approach. 2019;19(2):177–91.
8. Coşkun S, Bebİş H. Şiddetin okul sağlığına etkisi ve hemşirelik şiddet ve türleri. Cumhur Nurs J. 2014;3(1):15–23.
9. Demir K, Küçük S. Akran zorbalığı önleme ve müdahale programlarında güncel yaklaşımlar ve hemşirelik rolleri. Türkiye Sağlık Bilim ve Araştırmaları Derg. 2020;3(2):87–102.
10. García-García J, Ortega E, De la Fuente L, et al. Systematic review of the prevalence of school violence in Spain. Procedia - Soc Behav Sci. 2017;237:125–9.
11. Han Z, Zhang G, Zhang H. School bullying in urban China: Prevalence and correlation with school climate. Int J Environ Res Public Heal. 2017;14(10):1116.
12. Hong L, Guo L, Wu H, et al. Bullying, depression, and suicidal ideation among adolescents in the fujian province of China a cross-sectional study. Med (United States) 2016;95(5).
13. Hu R, Xue J, Han Z. School bullying victimization and perpetration among Chinese adolescents: A latent class approach. Child Youth Serv Rev. 2021;120:105709.
14. Ünalmış M, Şahin R. Şiddete yönelik tutum ve okul zorbalığı. Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi. 2012;63(1):
15. Teyffur M. Basında yer alan okullarda şiddet ile ilgili olayların değerlendirilmesi. Elem Educ Online. 2014;13(4):1311–30.
16. Polat O. Şiddet. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi. 2016;2(1):15–34.
17. Lunenburg FC. School violence in America's Schools. Focus on Colleges, Universities, and Schools. 2010;4(1):1-6.
18. Lu L, Jian SY, Dong M, et al. Childhood trauma and suicidal ideation among Chinese university students: the mediating effect of Internet addiction and school bullying victimisation. Epidemiol Psychiatr Sci. 2020;29:e152.
19. Li J, Sidibe AM, Shen X, et al. Incidence, risk factors and psychosomatic symptoms for traditional bullying and cyberbullying in Chinese adolescents. Child Youth Serv Rev. 2019;107:104511.
20. Korkmaz A. Siber zorbalık: Fizikselden sanala yeni şiddet. Kurgu. 2016;24(2):74–85.
21. Krug EG, Dahlberg LL, Mercy JA, et al. World report on violence and health WHO. 2002. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf
22. King KK. Violence in the school setting: A school nurse perspective. Online J Issues Nurs. 2014;19(1):4.
23. Xu S, Ren J, Li F, et al. School bullying among vocational school students in China: Prevalence and Associations with Personal, Relational, and School Factors. 2020;37(1–2):NP104–24.
24. Yavuzer Y. Okullarda saldırganlık/şiddet: okul ve öğretmenle ilgili risk faktörleri ve önleme stratejileri. Millî Eğitim. 2011;92:43-61.
25. Zhang H, Jiang Y. A systematic review of research on school bullying/violence in Mainland China: Prevalence and correlates. J Sch Violence. 2022;21(1):48–59.

26. Zhang H, Chi P, Long H, et al. Bullying victimization and depression among left-behind children in rural China: Roles of self-compassion and hope. Child Abuse Negl. 2019;96:104072.
27. Chen G, Kong Y, Deater-Deckard K, et al. Bullying victimization heightens cortisol response to psychosocial stress in Chinese children. J Abnorm Child Psychol. 2018;46(5):1051–9.
28. Zhang GB, Wang GF, Han AZ, et al. Association between different stages of precollege school bullying and murder-related psychological behaviors among college students in Anhui Province, China. Psychiatry Res. 2019;282:112593.
29. Su PY, Wang GF, He H, et al. Is involvement in school bullying associated with increased risk of murderous ideation and behaviours among adolescent students in China? BMC Psychiatry. 2019;19(1):1–10.
30. Hoşgörür V, Orhan A. Okulda zorbalık ve şiddetin nedenleri ve önlenmesinin yönetimi (Muğla merkez ilçe örneği). Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi. 2017;12(24):859–80. ,
31. Türk Dil Kurumu. Taciz. https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi:10.12. 2022)
32. Taciz nedir? Taciz türleri nelerdir? Önlemek için farkında olmak. https://www.wengood.com/tr/psikoloji/zorluklar/art-taciz-istismar-turleri(Erişim Tarihi:10.12. 2022)
33. López V, García-quiroga M, Benbenishty R, González L, et al. Abuse & Neglect Sexual harassment by peers in Chilean schools. Child Abuse Negl. 2020;107:104602.
34. Harassment. https://en.wikipedia.org/wiki/Harassment (Erişim Tarihi:10.12. 2022)
35. Jones LM, Mitchell KJ, Turner HA, et al. Characteristics of bias-based harassment incidents reported by a national sample of U.S. adolescents. J Adolesc. 2018; 65: 50–60.
36. Norcott C, Keenan K, Wroblewski K, et al. The Impact of adolescent sexual harassment experiences in predicting sexual risk-taking in young women. J Interpers Violence. 2021;36(15–16):NP8961–73.
37. Chang YT, Hayter M, Lin ML. Experiences of sexual harassment among elementary school students in Taiwan: Implications for school nurses. J Sch Nurs. 2010; 26(2): 147–55.
38. Låftman SB, Bjereld Y, Modin B, et al. Sexual jokes at school and students' life satisfaction: findings from the 2017/18 Swedish Health Behaviour in School-aged Children study. BMC Res Notes. 2021;14(1):1–6.
39. Türk Ceza Kanunu. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf (Erişim Tarihi:11.12. 2022)
40. Kann L, Kinchen S, Shanklin S, et al. Youth risk behavior surveillance - United States, 2017. MMWR Surveill Summ. 2018; 67(8):1–162.
41. Duffy J, Wareham S, Walsh M. Psychological consequences for high school students of having been sexually harassed. Sex Roles. 2004; 50(11–12): 811–21.
42. Duncan N, Zimmer-gembeck MJ, Furman W. Sexual harassment and appearance-based peer victimization : Unique associations with emotional adjustment by gender and age. J Adolesc. 2019; 75: 12–21.
43. Bendixen M, Daveronis J, Kennair LEO. The effects of non-physical peer sexual harassment on high school students' psychological well-being in Norway: consistent and stable findings across studies. Int J Public Health. 2018; 63(1):3–11.
44. Rønning JA, Handegaard BH, Sourander A. Self-perceived peer harassment in a community sample of Norwegian school children. Child Abuse Negl. 2004;28(10): 1067–79.
45. Kaltiala-Heino R, Fröjd S, Marttunen M. Sexual harassment victimization in adolescence: Associations with family background. Child Abus Negl. 2016; 56: 11–9.
46. Harding L, Davison-fischer J, Bekaert S, et al. International journal of nursing studies the role of the school nurse in protecting children and young people from maltreatment : An integrative review of the literature. Int J Nurs Stud. 2019; 92: 60–72.
47. Avşar F, Alkaya SA. Akran zorbalığının önlenmesinde okul sağlığı hemşiresinin rolü. HUHEMFAD-JOHUFON. 2018;5(1):78–84.
48. Kır E. Çocuklara yönelik cinsel taciz ve istismara karşi önleyici eğitim çalişmalari. J Istanbul Univ Law Fac. 2013;71(1):785–800.
49. Ouytsel J Van, Walrave M, Vandebosch H. Correlates of cyberbullying and how school nurses. NASN Sch Nurse. 2015;30(3):162-170.

BÖLÜM 5

OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRESİNİN RUHSAL SORUNLARDA ROLÜ VE YAKLAŞIMI

Betül Aktaş

► Giriş

Bir insana sağlıklı diyebilmek için bireyin fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan tamamen bir iyilik hâlinde olması gerekir. Sağlığı oluşturan temel bileşenlerin birbirinden ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Sağlığın bir bileşeni olan ruhsal sağlık problemleri Dünyada ve Türkiye'de giderek artış göstermekte, hayatın her döneminde ve her yaş grubunda görülebilmektedir. Çocukluk ve ergenlik fiziksel, ruhsal ve sosyal alanlarda çok hızlı bir büyüme ve gelişme ile karakterize bir dönemdir. Çocuk ya da ergenin içinde bulunduğu gelişimsel döneme özgü değişiklerle baş edebilmesi ve olgunlaşarak gelişmesi pek çok stresöre uyumunu gerektirmektedir. Yaşamın ilk yıllarında yaşanan olaylar bireyin hem kendisinde hem de çevresindeki insanlarda önemli ve kalıcı etkiler oluşturmaktadır. Erken yaş dönemlerinde ruhsal problemlerin yaşanması yetişkinlikte olabilecek ruhsal bozukluklara zemin hazırlamaktadır. Çocukluk döneminde var olan ruhsal sorunların yetişkinlikte de devam eden yıkımlar yarattığı günümüzde kabul görmektedir. Yapılan çalışmalarda yetişkinlerde görülen ruhsal sorunların yaklaşık olarak yarısının 14 yaşından önce başladığı bildirilmektedir.

Çocuk ve ergenlerde görülen ruhsal sorunlar çocuk/ergenin fiziksel, psikolojik ve sosyal alanlarda gelişimsel sorun yaşamalarına, eğitim yaşantılarının bozulmasına, adalet sistemini daha fazla meşgul etmelerine, yetişkin yaşamda psikiyatrik bozukluklara daha sık maruz kalmalarına yol açmaktadır.

Çocuklarda ve gençlerde en sık görülen ruhsal sorunlar arasında;

- Mental reterdasyon
- İletişim bozuklukları (kekemelik gibi)
- Öğrenme bozuklukları
- Gelişimsel koordinasyon bozukluğu
- Beslenme ve yeme bozuklukları (anoreksiya nevroza gibi)

okulla doğrudan bağlantısı olan bireylerin travma sonrası stres bozukluğu semptomlarını olabildiğince azaltmak ve kısa zamanda uzun süreli işlevsel başa çıkma becerilerini artırmaktır. Çocuklar ve ergenler zorlayıcı yaşam olayları karşısında yaş ve gelişim dönemi özelliklerine göre farklı tepkiler gösterebilirler. Aileleri, öğretmenleri ve tüm okul çalışanlarını çocuklarda ve ergenlerde görülebilecek travmatik stres tepkileri ve davranış değişiklikleri hakkında bilgilendirmek oldukça önemlidir. Ebeveynlere ve okul çalışanlarına çocuklarda gözleyebilecekleri tepkiler ve davranışlarla başa çıkmak için neler yapabilecekleri ve nasıl davranabilecekleri hususunda okul sağlığı hemşiresinin rehberlik etmesi hem çocuk ve gençler için hem de aile ve okul için destekleyici olacaktır.

Okul sağlığı hemşiresi, çocuklarla bireysel yaptığı çalışmalarda, özellikle iletişim sırasında çocuğun göz hizasında ve gelişim düzeyine uygun bir dil kullanarak konuşmaya özen gösterilmeli ve beden dili de sözel ifadesiyle aynı mesajı vermeli. Çocukların hazır oldukları zaman ve hazır oldukları biçimde duygularını ifade etmelerine olanak tanıyacak şekilde uygun görüşme ortamı sağlanmalı. Ergenlere yönelik uygulamalarda ise çocuklarla ilgili belirtilen hususların yanı sıra riskli sağlık davranışlarının gözlemlenmesi ve istismar edilmeleri riskinden korunmaları için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

► Kaynaklar

1. Adelman H, Taylor L. Mental Health in Schools: New Roles for School Nurses. School Mental Health Project/Center for Mental Health in Schools, Dept. of Psychology, UCLA, Los Angeles, CA 90095-1563 -- (310) 825-3634. http://smhp.psych.ucla.edu/pdfdocs/nurses/unit1.pdf (Erişim Tarihi:12.10.2022)
2. Anttila M, Ylitalo M, Kurki MH. et al. School nurses' perceptions, learning needs and developmental suggestions for mental health promotion: focus group ınterviews. Int. J. Environ. Res. Public Health. 2020;17(9503):1-14.
3. Arıcıoğlu A, Tagay Ö. Okullarda ruh sağlığı hizmetleri. Kuramsal Eğitimbilim.2008;1(2):76-83.
4. Bıdık G, Şişman FN. Çocuk ve adölesanlarda psikososyal iyilik halini geliştirmeye yönelik okul temelli ruh sağlığı programları: Sistematik inceleme. J Psychiatric Nurs. 2021;12(4):350-361.
5. Bohnenkamp JH, Stephan SH. Supportıng student mental health: the role of the school nurse ın coordınated school mental health care. Psychology in the Schools. 2015;52(7):714-727.
6. Haddad M, Butler GS, Tylee A. School nurses' involvement, attitudes and training needs for mental health work: a UK-wide cross-sectional study. Journal of Advanced Nursing. 2010; 66(11):2471-2480.
7. Kılıç N. Okul temelli psikolojik ilk yardım. Türkiye Klinikleri J Pediatr. 2020;29(3):159-167.
8. Korkmaz G, Karaca S. Çocuk ve ergen ruh sağlığına toplum ruh sağlığı hemşireliği yaklaşımı. Edit. Gül Ünsal Barlas Toplum ruh sağlığı hemşireliği. 1. Baskı, Türkiye Klinikleri, Ankara 2018, s:42-49.
9. Markkanen P, Anttila M, Välimäki M. Supporting student's mental health: a cross-sectional survey for school nurses. Children. 2021; 8(129):1-14.
10. McDermott E, Bohnenkamp JH, Freedland M. et al. The school nurse's role in behavioral/mental health of students. National Association of School Nurses (NSAN). 2018; https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED581612.pdf (Erişim Tarihi:12.10.2022)
11. Pryjmachuk S, Graham T, Haddad M. et al. School nurses' perspectives on managing mental health problems in children and young people. Journal of Clinical Nursing. 2010; 21:850–859.
12. Puskar KR, Bernardo LM. Mental health and academic achievement: role of school nurses. JSPN.2007;12(4):215-223.

13. Yiğit R. Çocuk ve ergenlerde ruh sağlığı sorunları. Turkiye Klin J Pediatr Nurs-Special Top. 2018;4(2):117-22.
14. Zengin M, Yayan EH. Toplum ruh sağlığında çocuk ve ergenin durumu. Edit. Rukiye Aylaz Toplum ruh sağlığında hemşirelik yaklaşımları. 1. Baskı, Türkiye Klinikleri, Ankara 2021, s:36-40.
15. Raines JR. İntroduction. Evidence-based practice in school mental health; Addressing DSM-5 Disorders in Schools. Second Edition, Editör. James C. Raines Oxford University. Canada. 2019, p:1-45.
16. Roth JC, Erbacher TA. The case for comprehensive school safety and mental health programs. Developing Comprehensive School Safety and Mental Health Programs. An Integrated Approach. First published. Routledge. New York: 2022, p:12-18

BÖLÜM 6

OKUL ÇOCUKLARINDA SİBER ZORBALIK

Oya Sevcan Orak - Elif Güzide Emirza

► Giriş

Günümüz toplumunda, özellikle çocuklar çeşitli yollarla zorbalığa maruz kalmaktadır. Zorbalık türlerinden biri olan geleneksel zorbalık yüz yüze yapılmakta ve bu zorbalık türü oyun alanları, sınıf ve okul bahçeleri gibi tarafsız ortamlarda gerçekleştirilmektedir. Bu ortamlarda yapılan zorbalık uzun zamandır çalışmaların büyük bir çoğunluğunu oluşturmuştur. Ancak siber zorbalık, ortaya çıkan ve neredeyse bir umutsuzluk dalgasına neden olan yeni bir zorbalık biçimidir. Kasıtlı olarak çevrim içi veya dijital korkutma, utandırma veya taciz etme eylemi olarak tanımlanan siber zorbalık isim takmayı, tehditleri, söylentiler yaymayı, başka bir kişinin özel bilgilerini paylaşmayı, sosyal izolasyonu ve dışlamayı içermektedir. Daha incelikli ve gizli olmakla birlikte geleneksel zorbalık biçimlerinden daha hızlı ve daha fazla ortamda gerçekleşebilmektedir. Siber zorbalık yani dijital platformlar aracılığıyla yapılan zorbalık, tüm dünyadaki okul çağındaki çocuklar arasında ve hatta üniversite kampüslerinde giderek yaygınlaşan önemli bir halk sağlığı sorunu hâline gelmiştir. Bu nedenle okul ortamında görev yapan ve okul sağlığı alanında yer alan tüm çalışanlara büyük sorumluluklar düşmektedir. Özellikle okul sağlığı hemşirelerinin siber zorbalık ve etkileriyle mücadelede önleyici yaklaşımları sistemli bir şekilde uygulaması toplum sağlığının korunması ve geliştirilmesi açısından önemli ve gereklidir.

► Siber Zorbalık Nedir?

Zorbalık, okullarda önde gelen toplum sağlığı sorunlarından biri hâline gelmiştir. Zorbalık (bullying), bir grup veya birey tarafından, kendini kolayca savunamayan bir kurbana karşı tekrar tekrar ve zaman içinde gerçekleştirilen saldırgan, kasıtlı bir eylemdir. Geleneksel olarak zorbalık doğrudan fiziksel, sözlü veya ilişkisel (örneğin, sosyal dışlama) veya dolaylı (örneğin, söylenti yayma) olabilir. Ancak internet ve cep telefonları aracılığıyla elektronik iletişimin (ör. sosyal medya ve anlık mesajlaşma) yaygınlaşması, bir-

▶ Kaynaklar

1. Hinduja S, Patchin JW. Cyberbullying identification, prevention, and response. Cyberbullying Research Center 2014. https://cyberbullying.org/Cyberbullying-Identification-Prevention-Response.pdf. (Erişim Tarihi: 25.11.2022).
2. Englander E, Donnerstein E, Kowalski R et al. Defining cyberbullying. Pediatrics. 2017; 140:2.
3. John A, Glendenning AC, Marchant A et al. Self-harm, suicidal behaviours, and cyberbullying in children and young people: systematic review. Journal of Medical Internet Research. 2018; 20(4):1-15.
4. Kresic-Coric M, Kastelan A. Bullying through the internet – cyberbullying. Psychiatria Danubina. 2020; 32(2):269-272.
5. Taştekin E, Bayhan P. Ergenler arasındaki siber zorbalığın ve mağduriyetin incelenmesi. Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying. 2018; 5(2):21-45.
6. Dinç ES. Sosyal medya ortamlarında siber zorbalık: lise öğrencilerinin siber zorbalık deneyimlerinin incelenmesi. Yeni Medya Elektronik Dergisi. 2020; 4(1):24-39.
7. Sezer-Efe Y, Erdem E, Vural B. Lise öğrencilerinde siber zorbalık ve internet bağımlılığı. Bağımlılık Dergisi. 2021; 22(4):465-473.
8. Çiftçi H. Siber zorbalık davranışları ve siber mağduriyet düzeylerinin karşılaştırılması. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2018; 6(6):887-897.
9. Lucas-Molina B, Perez-Albeniz A, Solbes-Canales I et al. Bullying, cyberbullying and mental health: the role of student connected ness as a school protective factor. Psychosocial Intervention. 2022; 31(1):33-41.
10. Olweus D. School bullying: Development and some important challenges. Annu Rev Clin Psychol. 2013; 9: 751-780.
11. Notar CE, Padgett S, Roden J. Cyberbullying: a review of the literature. Universal Journal of Educational Research. 2013; 1(1): 1-9.
12. Ferrara P, Ianniello F, Villani A et al. Cyberbullying a modern form of bullying: let's talk about this health and social problem. Italian Journal of Pediatrics. 2018; 44(14): 1-3.
13. Przybylski AK, Bowes L. Cyberbullying and adolescent well-being in England: a population-based cross-sectional study. Lancet Child Adolesc Health. 2017; 1: 19-26.
14. Baier D, Hong JS, Kliem S et al. Consequences of bullying on adolescents' mental health in Germany: Comparing face to-facebullying and cyberbullying. Journal of Child and Family Studies. 2019; 28(9): 2347-2357.
15. Iranzo B, Buelga S, Cava MJ et al. Cyberbullying, psychosocial adjustment, and suicidal ideation in adolescence. Psychosocial Intervention. 2019; 28(2):75-81.
16. Klinck M, Vannucci A, Ohannessian CM. Bidirectional relationships between school connected ness and internalizing symptoms during early adolescence. The Journal of Early Adolescence. 2020; 40(9);1336-1368.
17. Smith PK. Making an Impact on School Bullying: Interventions and Recommendations. Third edition, Editör. Smith PK. Routledge. 2019 1-22.

BÖLÜM 7

OKUL ÇOCUKLARINDA SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI

Figen Çavuşoğlu - Mesiya Aydın

Teknoloji faydalı bir hizmetkâr ama tehlikeli bir efendidir.
Christian Lous Lange

► Giriş

İnternet, tüm dünyayı bireyin kolayca iletişim kurabileceği, görebileceği veya birbirleriyle konuşabileceği ve aynı zamanda bir noktadan anında bilgi alışverişinde bulunabileceği küresel bir köye bağlayan ve dönüştüren iletişimin süper otoyoludur. İnternet teknolojisinin günlük hayatımızı önemli ölçüde değiştirdiği, bununla birlikte teknolojinin kullanımında baş döndürücü bir artış olduğu, bu artış nedeniyle teknolojinin çocukların günlük yaşamlarına hızla girmesine neden olduğu bilinmektedir. Dijital ortamda büyüyen günümüz çocuklarının, teknoloji zengini bir dünyaya doğduğu, teknolojiyle daha erken tanıştığı, teknolojiyi yoğun bir şekilde kullandığı, kendi çevrelerinde teknolojik bir öğrenme ortamı ve kendi özgün dillerini oluşturduklarından "dijital yerli" olarak da tanımlandığı bilinmektedir.

Bununla birlikte son yıllarda ve özellikle, 2019 yılı sonunda Çin'de ortaya çıkan ve kişiden kişiye damlacık veya doğrudan temas yoluyla bulaşan yeni tip koronavirüs salgınının başlangıcından bu yana ergenlerin akıllı telefon kullanımının önemli ölçüde arttığı ifade edilmektedir. Salgın nedeniyle nüfusun sağlığını korumak ve enfeksiyonun yayılmasını önlemek için birçok hükûmet fiziksel mesafe, karantina ve tecrit gibi önlemler uygulamaya başlamış, okulların kapatılması da bu önlemler arasında yer almıştır. Sürekli bir büyüme ve gelişme süreci içerisinde olan çocukların birçoğu için kendi evleri dışında toplu olarak bulundukları ilk yer olma özelliği taşıyan okul, çok çeşitli fiziksel aktivitelerin gerçekleştirildiği ve sağlık/ruh sağlığı hizmetlerinin verildiği yerlerden biridir. Çocukların yaşamlarında sosyal etkileşim ve gelişim açısından önemli bir rol oynamaktadır. Çocukların hayatında bu derece önemli yeri olan okulların kapanması ile çocukların evde geçirdikleri sürenin arttığı, fiziksel aktivitelerinin ve sosyal etkileşimlerinin azaldı-

aktivitelerini kontrol etmeleri hususunda bilgilendirilmeli ve bir takım takip programlarıyla (Norton, TeenSafe, DinnerTime, Qustodio, Phone Sheriff, MobSafetyRangerBrowser gibi) bunu yapabilecekleri belirtilmelidir.

Çocukları iyi tanımak önemlidir. Bu konuda okul sağlığı hemşiresi öğretmen ve aileyle sürekli etkileşim hâlinde olarak çocukları tanımaya, onlarla etkin zaman geçirmeye yönelik ailenin aktiviteler planlamasını desteklemelidir. Böylelikle sosyal medya bağımlılığı sonucu çocukta ortaya çıkabilecek sorunlar gerek öğretmeni gerekse de ailesi tarafından fark edilebilir. Sosyal medyanın problem yarattığına dair belirtiler şunlar olabilir;

- Yüz yüze sosyal etkileşimden kaçınma
- Sürekli stres ve kaygı durumunda olma, rutinlerden bunalmış hissetme
- Ders notlarında düşme
- Ev işleri veya ev ödevleri gibi gerçek yaşamdaki sorumluluklarından kaçınma
- Önündeki insana karşı tepkisiz, sorumsuz tavırlar
- Sosyal ortamlarda telefonlarıyla ilgilenerek insanlarla ilgilenmeme, yok sayma
- Yakın ilişkilerde çatışma yaşamaya başlama

Kaynaklar

1. Akbaş ÖZ, Dursun C. Teknolojinin aileye etkisi: değişen ailenin dijital ebeveyn ve çocukları. Turkish Studies-Social Sciences, 2020;15(4):2245-2265.
2. Aközlü Z, Kolukısa T, Öztürk Şahin Ö et al. Internet addiction and stressors causing internet addiction in primary school children during the Covid-19 pandemic: a descriptive and cross-sectional study from Turkey.2021;8(1):65-72
3. Caner N, Efe YS, Başdaş Ö. The contribution of social media addiction to adolescent LIFE: Social appearance anxiety. Current Psychology. 2022;1-10.
4. Carroll JA, Kirkpatrick RL. Impact of social media on adolescent behavioral health. Oakland, CA: California Adolescent Health Collaborative, 2011;1-6
5. Cataldo I, Lepri B, Neoh MJY, et al. Social media usage and development of psychiatric disorders in childhood and adolescence: a review. Frontiers İn Psychiatry. 2021; 11:508595
6. Chegeni M, Shahrbabaki PM, Shahrbabaki ME et al. Why people are becoming addicted to social media: a qualitative study. Journal of Education and Health Promotion, 2021;10(1).
7. Chen BC, Chen MY, Wu YF et al. The relationship of social media addiction with ınternet use and perceived health: the moderating effects of regular exercise ıntervention. Front. Public Health, 2022;10: 854532.
8. Cheng YS, Tseng PT, Lin PY, Chen TY, Stubbs B, Carvalho A, Wu CK, Chen YW, Wu MK. Internet addiction and its relationship with suicidal behaviors: A meta-analysis of multinational observational studies. The Journal of Clinical Psychiatry, 2018; 79.
9. DataReportal. Digital 2021: Global Overview Report, (27 January 2021). https://datareportal.com/reports/digital-2021-global-overview-report (Erişim Tarihi: 12.11.2022).
10. Dijital 2021 Türkiye İnternet, Sosyal Medya, Mobil Kullanım Dijital Pazarlama ve E-Ticaret Göstergeleri. Ocak 2021. https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/2uygx.pdf (Erişim Tarihi: 12.11.2022).
11. Dinç M, Büyükçorak M, Coşgun H. Teknoloji bağımlılığı. Editör: Yardım FK, Koçyiğit F, Ceylan S, Şahin İ, Uçar M, İlhan F. 1. Baskı. İstanbul: Yeşilay Yayınları, Artpres Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti, 2022, s:71-78.
12. Durak H, Seferoğlu SS. Türkiye'de sosyal medya okuryazarlığı ve sosyal ağ kullanım örüntülerinin incelenmesi. Journal of International Social Research, 2016; 9(46).

13. Ektİrİcİoğlu C, Arslantaş H, Yüksel R. Ergenlerde çağın hastalığı: Teknoloji bağımlılığı. Arşiv Kaynak Tarama Dergisi, 2020; 29(1): 51-64.
14. Görkemli HN. Internet and social media usage of secondary school students in rural areas. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2017;6(1):1-11.
15. Jun S, Choi E. Academic stress and Internet addiction from general strain theory framework. Computers in Human Behavior, 2015;49:282-87.
16. National School Climate Center. A five stage school climate improvement process: Research, support, and information about best practices that support the tasks/ challenges that define each of the five SC Improvement stages. (2010). www. schoolclimate.org/themes/schoolclimate/assets/pdf/stages-tasks-and-challenges/ReseaschSupport-FiveStages.pdf. Erişim tarihi: 28 Kasım 2022.
17. NSW Department of Education. DigitalCitizenship. What are the benefits of social media? https://www.digitalcitizenship.nsw.edu.au/articles/what-are-the-benefits-of-social-media (Erişim Tarihi: 17.11.2022).
18. Orben A, Przybylski AK. The association between adolescent wellbeing and digital technology use. Nature Human Behaviour, 2019; 3(2):173.
19. Paschke K, Austermann MI, Thomasius R. ICD-11-based assessment of social media use disorder in adolescents: development and validation of the social media use disorder scale for adolescents. Frontiers in Psychiatry, 2021;12, 661483.
20. Pekcan H. Okul Sağlığı. Güler Ç., Edit. Akın Levent. Halk sağlığı temel bilgiler. 3. baskı, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara. 2015
21. Roberts J, Petnjı L, Manolis C. The Invisible Addiction: Cell-phone Activities And Addiction Among Male And Female College Students. Journal Of Behavioral Addictions, 2014; 254-265.
22. Sahranç Ü. A study on the relationship between social media addiction and self-regulation processes among university students. International Journal of Psychology and Educational Studies. 2021;8(4), 96-109.
23. Social media benefits. https://www.internetmatters.org/resources/social-media-advice-hub/social-media-benefits/ (Erişim Tarihi: 15.11.2022).
24. Social Media Victims Law Center. Causes of Social Media Addiction. https://socialmediavictims.org/social-media-addiction/causes/ (Erişim Tarihi: 17.11.2022).
25. Social Media Victims Law Center. What is Social Media Addiction? https://socialmediavictims.org/social-media-addiction/12 Kasım 2022. (Erişim Tarihi: 12.11.2022).
26. Stockdale LA, Coyne SM. Bored and online: Reasons for using social media, problematic social networking site use, and behavioral outcomes across the transition from adolescence to emerging adulthood. Journal of Adolescence, 2020;79: 173-183.
27. Twenge JM, Joiner TE, Rogers ML, Martin GN. Increases in depressive symptoms, suicide-related outcomes, and suicide rates among U.S. adolescents after 2010 and links to increased new media screen time. Clinical Psychological Science, 2018;6(1):3–17
28. Utma S. Dijital çağın bir gerekliliği olarak sosyal medya okuryazarlığı. Selçuk İletişim, 2019; 12(2):1239-1263.
29. Roth JC, Erbacher TA. Developing comprehensive school safety and mental health programs. An integrated approach. New York, NY : Routledge, 2022.

BÖLÜM 8

OKUL ÇOCUKLARINDA MADDE KULLANIM BOZUKLUĞU

Abdullah Sarman - Emine Yılmaz

► Giriş

Madde kullanımı alkol ve yasa dışı uyuşturucular da dahil olmak üzere psikoaktif maddelerin zararlı veya tehlikeli bir şekilde kullanımı olarak tanımlanmaktadır. Madde kullanımı küresel çapta gittikçe artan ve çocukların güvenliği için önemli bir tehdit haline gelen halk sağlığı sorunlarından biridir. Uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı her yaşta görülmesine rağmen en olumsuz etkinin çocuk ve ergenlerde ortaya çıktığı bilinmektedir. Madde kullanımının çocuk ve ergenlerde büyüme ve gelişmeyi etkilediği belirlenmiştir. Yapılan bazı araştırma sonuçları madde kullanımına başlama yaşının okul çağına indiğini, madde kullanan çocuklarda ilerleyen dönemlerde fiziksel, davranışsal, sosyal sorunların meydana geldiğini göstermiştir. Ayrıca, çocuklarda yasadışı madde kullanımının yeterince tanınmayan ve yaş grubu 15-24 olan nüfusta önlenebilir bir mortalite ve morbidite nedeni olduğu bildirilmiştir. Bu araştırmada okul çocuklarında madde kullanım bozukluğunun (MKB) nedenleri, risk faktörleri ve önleyici hemşirelik yaklaşımlarının belirlenerek bir yol haritasının oluşturulması amaçlanmıştır.

► Çocuklarda Madde Kullanımının Yaygınlığı

Madde kullanımı çoğunlukla 15-17 yaşları arasında başlamaktadır. Fakat son yıllarda yürütülen bazı araştırma sonuçları incelendiğinde 10 yaşındaki çocuklarda da görüldüğü bildirilmiştir. Okul çağındaki çocuklar başta olmak üzere erken (12-14 yaş) ve geç (15-17 yaş) ergenlik döneminin fizyolojik ve nörobiyolojik süreçler üzerinde meydana getirdiği hızlı değişimler, bu yaş grubundaki bireyleri savunmasız bir konuma sokmaktadır. Özellikle bu yaş grubundaki kişilerin daha fazla merak etmesi, akranlarından veya diğer sosyal stres faktörlerinden kolayca etkilenebilir olması MKB için bir risk oluşturmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde madde kullanım yaygınlığının belirlenmesi amacıyla yapılan bir çalışmada okul çağı çocukları ve gençler arasında alkol, esrar ve

▶ Kaynakça

1. Narain R, Sardana S, Gupta S. Prevalence and risk factors associated with substance use in children: A questionnaire-based survey in two cities of Uttar Pradesh, India. Indian J Psychiatry. 2020; 62(5):517–523.
2. World Health Organization. WHO's role, mandate and activities to counter the world drug problem: A public health perspective. Geneva, Switzerland; 2015. https://www.who.int/publications/m/item/who-s-role-mandate-and-activities-to-counter-the-world-drug-problem (Erişim Tarihi: 01.10.2022).
3. Adger H, Belcher HME. Chapter 19-The effect of substance use disorders on children and adolescents. In: Wolraıch ML, Drotar DD, Dworkın PH, Perrın EC, (Eds.). Developmental-Behavioral Pediatrics (Evidence and Practice). 1st ed. Philadelphia: Mosby. 2008, p. 669–698.
4. Ghosh M, Gupta R, Arya S, et al. Factors associated with treatment seeking behaviour in adolescent substance abuser in a de addiction centre in North India. Int J Med Sci Public Health. 2014; 3(11):1376–1380.
5. Wang GS, Hoyte C. Common substances of abuse. Pediatr Rev. 2018; 39(8):403–414.
6. Levy S, Siqueira LM, Ammerman SD, et al. Testing for drugs of abuse in children and adolescents. Pediatrics. 2014; 133(6):e1798–1807.
7. Conrod PJ, Nikolaou K. Annual research review: On the developmental neuropsychology of substance use disorders. J Child Psychol Psychiatry. 2016; 57(3):371–394.
8. Sharma A, Morrow JD. Neurobiology of adolescent substance use disorders. Child Adolesc Psychiatr Clin N Am. 2016; 25(3):367–375.
9. Johnston LD, O'Malley PM, Miech RA, et al. Monitoring the future national survey results on drug use, 1975-2014: Overview, key findings on adolescent drug use. 1st ed. Ann Arbor, Michigan: Institute for Social Research, The University of Michigan. 2015. p. 1–90.
10. Kann L, Kinchen S, Shanklin SL, et al. Youth risk behavior surveillance-United States, 2013. Morb Mortal Wkly Rep Suppl. 2014; 63(4):1–168.
11. Office for Health Improvement & Disparities. National statistics Young people's substance misuse treatment statistics 2020 to 2021. UK; 2022. https://www.gov.uk/government/statistics/substance-misuse-treatment-for-young-people-statistics-2020-to-2021/young-peoples-substance-misuse-treatment-statistics-2020-to-2021-report (Erişim Tarihi: 01.10.2022).
12. The United Nations Office on Drugs and Crime. World Drug Report 2021. Vienna, Austria; 2021. https://www.unodc.org/res/wdr2021/field/WDR21_Booklet_1.pdf (Erişim Tarihi: 01.10.2022).
13. CHILDLINE. Child Drug Addiction in India. Child Rights and Child Protection. 2008. https://www.childlineindia.org/a/issues/addiction (Erişim Tarihi: 01.10.2022).
14. Oliveira LG de, Alberghini DG, Santos B dos, et al. Polydrug use among college students in Brazil: A nationwide survey. Brazilian J Psychiatry. 2013; 35(3):221–230.
15. Anglin DM, Corcoran CM, Brown AS, et al. Early cannabis use and schizotypal personality disorder symptoms from adolescence to middle adulthood. Schizophr Res. 2012; 137(1–3):45–49.
16. Volkow ND, Baler RD, Compton WM, et al. Adverse health effects of marijuana use. N Engl J Med. 2014; 370(23):2219–2227.
17. Hamdi E, Gawad T, Khoweiled A, et al. Lifetime prevalence of alcohol and substance use in Egypt: A community survey. Subst Abus. 2013; 34(2):97–104.
18. Kulaksızoğlu B, Kulaksizoglu S, Ellidağ HY ve ark. Antalya ilinde denetimli serbestlik karan alınan kişilerde uyuşturucu madde kullanımının araştırılması. Bull Leg Med. 2015; 20(1):21–26.
19. Ogel K, Corapçioğlu A, Sir A, et al. Tobacco, alcohol and substance use prevalence among elementary and secondary school students in nine cities of Turkey. Turkish J Psychiatry. 2004; 15(2):112–118.
20. Jessor R, Jessor SL. Adolescent development and the onset of drinking. A longitudinal study. J Stud Alcohol. 1975; 36(1):27–51.

21. Block J, Block JH, Keyes S. Longitudinally foretelling drug usage in adolescence: Early childhood personality and environmental precursors. Child Dev. 1988; 59(2):336–355.
22. McMahon R. Diagnosis, assessment, and treatment of externalizing problems in children: The role of longitudinal data. J Consult Clin Psychol. 1994; 62(5):901–917.
23. Fong VC, Hawes D, Allen JL. A systematic review of risk and protective factors for externalizing problems in children exposed to intimate partner violence. Trauma Violence Abuse. 2019; 20(2):149–167.
24. Groenman AP, Oosterlaan J, Rommelse N, et al. Substance use disorders in adolescents with attention deficit hyperactivity disorder: A 4-year follow-up study. Addiction. 2013; 108(8):1503–1511.
25. Connor DF, Steeber J, McBurnett K. A review of attention-deficit/hyperactivity disorder complicated by symptoms of oppositional defiant disorder or conduct disorder. J Dev Behav Pediatr. 2010; 31(5):427–440.
26. King KM, Meehan BT, Trim RS, et al. Marker or mediator? The effects of adolescent substance use on young adult educational attainment. Addiction. 2006; 101(12):1730–1740.
27. Bray JH, Adams GJ, Getz JG, et al. Individuation, peers, and adolescent alcohol use: A latent growth analysis. J Consult Clin Psychol. 2003; 71(3):553–564.
28. National Institute on Drug Abuse. Drug use severity in adolescence affects substance use disorder risk in adulthood. 2022. https://nida.nih.gov/sites/default/files/final-cleared_nida_adolscent-substance-use_to-adulthood-odv1_30-march_2022.pdf (Erişim Tarihi: 01.10.2022).
29. Cornelius JR, Clark DB, Reynolds M, et al. Early age of first sexual intercourse and affiliation with deviant peers predict development of SUD: A prospective longitudinal study. Addict Behav. 2007; 32(4):850–854.
30. Thatcher DL, Clark DB. Adolescents at risk for substance use disorders: Role of psychological dysregulation, endophenotypes, and environmental influences. Alcohol Res Heal. 2008; 31(2):168–176.
31. Sartor CE, Lynskey MT, Heath AC, et al. The role of childhood risk factors in initiation of alcohol use and progression to alcohol dependence. Addiction. 2007; 102(2):216–225.
32. Schuckit MA, Smith TL. An 8-year follow-up of 450 sons of alcoholic and control subjects. Arch Gen Psychiatry. 1996; 53(3):202–210.
33. Clark DB, Parker AM, Lynch KG. Psychopathology and substance-related problems during early adolescence: A survival analysis. J Clin Child Psychol. 1999; 28(3):333–341.
34. McCabe SE, Morales M, Cranford JA, et al. Race/ethnicity and gender differences in drug use and abuse among college students. J Ethn Subst Abuse. 2007; 6(2):75–95.
35. Kulesza M, Matsuda M, Ramirez JJ, et al. Towards greater understanding of addiction stigma: Intersectionality with race/ethnicity and gender. Drug Alcohol Depend. 2016; 169:85–91.
36. Kulak JA, Griswold KS. Adolescent substance use and misuse: Recognition and management. Am Fam Physician. 2019; 99(11):689–696.
37. Iqbal S. Children's drug abuse: A growing challenge in India. Int J Creat Res Thoughts. 2020; 8(2):2076–2080.
38. Conrad KM, Flay BR, Hill D. Why children start smoking cigarettes: Predictors of onset. Br J Addict. 1992; 87(12):1711–1724.
39. Rossow I. Suicide, violence and child abuse: A review of the ımpact of alcohol consumption on social problems. Contemp Drug Probl. 2000; 27(3):397–433.
40. Tiwari PA, Gulati N, Sethi GR, et al. Why do some boys run away from home? Indian J Pediatr. 2002; 69(5):397–399.
41. Kaufman J, Yang B-Z, Douglas-Palumberi H, et al. Genetic and environmental predictors of early alcohol use. Biol Psychiatry. 2007; 61(11):1228–1234.
42. Fairbairn CE, Briley DA, Kang D, et al. A meta-analysis of longitudinal associations between substance use and interpersonal attachment security. Psychol Bull. 2018; 144(5):532–555.
43. Gerra ML, Gerra MC, Tadonio L, et al. Early parent-child interactions and substance use disorder: An attachment perspective on a biopsychosocial entanglement. Neurosci Biobehav Rev. 2021; 131:560–580.

44. Gattamorta KA, Varela A, McCabe BE, et al. Psychiatric symptoms, parental attachment, and reasons for use as correlates of heavy substance use among treatment-seeking hispanic adolescents. Subst Use Misuse. 2017; 52(3):392–400.

45. Icick R, Lauer S, Romo L, et al. Dysfunctional parental styles perceived during childhood in outpatients with substance use disorders. Psychiatry Res. 2013; 210(2):522–528.

46. Berry K, Palmer T, Gregg L, et al. Attachment and therapeutic alliance in psychological therapy for people with recent onset psychosis who use cannabis. Clin Psychol Psychother. 2018; 25(3):440–445.

47. Pettenon M, Kessler FHP, Guimarães LSP, et al. Perceptions of parental bonding in freebase cocaine users versus non-illicit drug users. Indian J Med Res. 2014; 139(6):835–840.

48. Marshall SW, Albery IP, Frings D. Who stays in addiction treatment groups? Anxiety and avoidant attachment styles predict treatment retention and relapse. Clin Psychol Psychother. 2018; 25(4):525–531.

49. Thomas RE, McLellan J, Perera R. School-based programmes for preventing smoking. Evidence-Based Child Heal A Cochrane Rev J. 2013; 8(5):1616–2040.

50. Wiehe SE, Garrison MM, Christakis DA, et al. A systematic review of school-based smoking prevention trials with long-term follow-up. J Adolesc Health. 2005; 36(3):162–169.

51. Thomas RE, Baker PRA, Thomas BC, et al. Family-based programmes for preventing smoking by children and adolescents. Cochrane Database Syst Rev. 2015; 2015(2):CD004493.

52. Carson KV, Brinn MP, Labiszewski NA, et al. Community interventions for preventing smoking in young people. Cochrane Database Syst Rev. 2011; (7):CD001291.

53. Brinn MP, Carson KV, Esterman AJ, et al. Mass media interventions for preventing smoking in young people. Cochrane Database Syst Rev. 2010; (11):CD001006.

54. Scott-Sheldon LAJ, Carey KB, Elliott JC, et al. Efficacy of alcohol interventions for first-year college students: A meta-analytic review of randomized controlled trials. J Consult Cinical Psychol. 2014; 82(2):177–188.

55. Carey KB, Scott-Sheldon LAJ, Elliott JC, et al. Computer-delivered interventions to reduce college student drinking: A meta-analysis. Addiction. 2009; 104(11):1807–1819.

56. Foxcroft DR, Tsertsvadze A. Universal multi-component prevention programs for alcohol misuse in young people. Cochrane Database Syst Rev. 2011; (9):CD009307.

57. Porath-Waller AJ, Beasley E, Beirness DJ. A meta-analytic review of school-based prevention for cannabis use. Heal Educ Behav. 2010; 37(5):709–723.

58. Aly SM, Omran A, Gaulier J-M, et al. Substance abuse among children. Arch Pédiatrie. 2020; 27(8):480–484.

59. Hopson L, Wodarski J, Tang N. The effectiveness of electronic approaches to substance abuse prevention for adolescents. J Evidence-Informed Soc Work. 2015; 12(3):310–322.

60. Marsch LA. Leveraging technology to enhance addiction treatment and recovery. J Addict Dis. 2012; 31(3):313–318.

61. Copeland J. Application of technology in the prevention and treatment of substance use disorders and related problems: Opportunities and challenges. Subst Use Misuse. 2011; 46(1):112–113.

62. Barak A, Klein B, Proudfoot JG. Defining internet-supported therapeutic interventions. Ann Behav Med. 2009; 38(1):4–17.

63. Kulig JW. Tobacco, alcohol, and other drugs: The role of the pediatrician in prevention, identification, and management of substance abuse. Pediatrics. 2005; 115(3):816–821.

64. Jenkins E, Currie LM, Hirani S, et al. Enhancing nurses' capacity to provide concurrent mental health and substance use disorder care: A quasi-experimental intervention study. Nurse Educ Today. 2022; 117:105483.

65. Strasburger VC, Fuld GL, Mulligan DA, et al. Policy statement-children, adolescents, substance abuse, and the media. Pediatrics. 2010; 126(4):791–799.

BÖLÜM 1

SALGIN, ENDEMİ, PANDEMİ

Mehmet Kaplan

Salgın, bir toplumda belirli bir zaman içinde vaka sayısının beklenenden fazla olması, e*ndemi,* patojen bir ajanın belirli bir bölgede sürekli var olması, *pandemi,* insandan insana kolay bir şekilde bulaşan yeni bir virüsün dünya çapında yayılmasıdır.

Bireysel ve toplumsal yaşamını alt üst eden salgın, endemi ve pandemiler kalıcı sekellere ve ölümlere neden olmaktadır. Dolayısıyla salgın, endemi ve pandemilerin kontrol alınması büyük önem arz etmektedir. Bulaşıcı hastalıkları kontrol altına almak için bireye, topluma ve devletlere sorumluluklar düşmektedir. Ayrıca kamu kurumlarının, sivil toplum örgütlerine sorumluluklar düşmektedir. Kamu kurumu olan okullarda bulaşıcı hastalıklardan korunmak ve yayılımını önlemek için okul yöneticilerine, öğretmenlere, ebeveynlere ve öğrencilere sorumluluklar düşmektedir.

Bu bölümde salgın, endemi, pandemi kavramları, bunlar arasındaki farklılıklar, bu durumlarda alınması gereken önlemler ele alınmıştır. Ayrıca bulaşıcı hastalıklarla mücadelede okul yönetimi, öğretmen, öğrenci ve ebeveyn sorumlulukları ele alınmıştır.

► Salgın

Salgın, bir toplumda belirli bir zaman içinde vaka sayısının beklenenden fazla olması olarak tanımlanmaktadır. Salgın terimi; toplumumuzda yerleştiği biçimiyle ve genellikle, belli bir hastalıktan olgu görülmesi veya olgu sayılarının artması ile eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Oysa, herhangi bir hastalığın sayısındaki her artışa salgın denilmesi veya salgın terimini, olgu sayısı artışı ile eşanlamlı olarak kullanmak doğru değildir. Salgın veya tıp dilindeki karşılığı ile epidemi olayı, göreceli bir olay olup, daha önceki olgu sayıları serisinin aritmetik ortalamasına göre, bir artışı ifade eder. Yalnızca son bir/iki yılın veya ayın olgu sayılarındaki artışa bakarak salgın tanısı konması yanlıştır. Salgınlarda olgu sayısındaki artışın mutlak büyüklüğünden çok, daha önceki yıllarda görülen olgu sayıları serisine göre olan farklılık önemli ve belirleyicidir. Salgınlar tek kaynaklı ve çok kaynaklı olmak üzere ikiye ayrılır. Tek kaynaklı salgınlar, enfekte edici ajanla çok sayı-

► Sonuç ve Öneriler

Bulaşıcı hastalıklar hem bireysel sağlığı hem de toplumsal sağlığı tehdit edip mortalite ve morbiditeye neden olmaktadır. Bulaşıcı hastalıklarla mücadele edebilmek için hastalık ortaya çıkmadan önce, hastalık esnasında ve sonrasında tedbirler almak gerekmektedir. Bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmenin en etkin yolu, hastalık ortaya çıkmadan gerekli önlemlerin alınmasından geçmektedir. Dolayısıyla hastalığın ortaya çıkmasını engellemek toplumsal sağlık açısından çok önemlidir. Hastalık belirtileri, hastalıktan korunma yolları, hijyen, besin sanitasyonu, atıkların zararsız hâle getirilmesi gibi konularda öğrenciye, aileye, öğretmenlere ve okul yönetimine eğitimler verilmelidir. Ayrıca kurumlar arası iş birliği de büyük önem arz etmektedir. Sağlığı birçok yönden olumsuz etkileyen bulaşıcı hastalıkların önlenmesinde, etkilerinin azaltılmasında, öğrencilerin hastalığa yakalanma durumunda tedavisinin sağlanmasında, hastalık sonrası rehabilitasyonun sağlanmasında okul yönetimine, öğretmenlere, aileye ve okul sağlığı ekibine sorumluluk düşmektedir.

► Kaynaklar

1. Hacımustafaoğlu M, Önürmen Ö. Enfeksiyon hastalıkları pratiğinde salgın tanımlanması. Çocuk Enfeksiyon Dergisi, 2018; 12(4): 172-173.
2. Oğuz BB. Türkçe sözlüklere göre "Salgın" kavram alanı. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2021; 19(2): 233-252.
3. Tekin A. Tarihten günümüze epidemiler, pandemiler ve ekonomik sonuçları. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2021; 40: 330-355.
4. Duman SN. Salgın döneminde gerçekleştirilen uzaktan eğitim sürecinin değerlendirilmesi. Milli Eğitim Dergisi, 2020; 49(1): 95-112.
5. Kerkez M, Erci B. COVID-19 geçiren hemşirelerin örgütsel güven algılarının mesleki öz yeterlilikleri üzerine etkisi. Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi, 2021; 3(3): 184-197.
6. Samancı M. Küresel bir salgın: COVİD-19. Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi, 2020; 5(1): 6-11.
7. Kartal A, Ergin E, Kanmış HD. COVID-19 pandemik salgın döneminde yaşam kalitesini arttırmaya yönelik sağlıklı beslenme ve fiziksel aktivite önerileri. Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi, 2020; 3: 149-155.
8. Özcan AF, Saydam EN. İlkokul birinci sınıf öğretmenlerinin Covid 19 salgın sürecinde ilk okuma yazma öğretimine yönelik algıları. Journal of Interdisciplinary Education: Theory and Practice, 2021; 3(2): 62-86.
9. Smith DR. Herd immunity. Vet Clin North Am Food Anim Pract, 2019; 35(3): 593-604.
10. Tüzün H, Demirköse H, Özkan S, Dikmen AU, İlhan MN. COVID-19 pandemisi ve risk iletişimi. Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi, 2020; Özel sayı: 1-8.
11. Can B. Covid 19 salgını ve sağlık okuryazarlığının önemi. Turkey Health Literacy Journal, 2020; 1(2): 107-113.
12. Mills TAEP. The allergy epidemics. J Allergy Clin Immunol, 2015; 136(1): 3-13.
13. Çetintepe SP, İlhan MN. COVID-19 salgınında sağlık çalışanlarında risk azaltılması. Journal of Biotechnology and Strategic Health Research, 2020; 4: 50-54.
14. Varol G, Tokuş B. Halk sağlığı boyutuyla Türkiye'de Covid-19 pandemisinin değerlendirmesi. Namık Kemal Tıp Dergisi, 2020, 8(3): 579-594.
15. Duman G. Salgın hastalık esnasında insani güvenliği yeniden düşünmek. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 2021; 12(29): 118-130.

16. medicine. Rev Med Suisse, 2019; 15(649): 898-900.Mathis M, Briand S. Climate change, epidemics and the importance of travel and tropical
17. Phelps MD, Azman AS, Lewnard JA et al. The importance of thinking beyond the water-supply in cholera epidemics: A historical urban case-study. PLoS Negl Trop Dis, 2017; 27(11).
18. Özkan A. Covid-19 salgın döneminde sağlıklı yaşam biçimi, fiziksel aktivite ve egzersizin rolü. Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 2021; 6.
19. Tuček M. COVID-19 in the Czech Republic 2020: probable transmission of the coronavirus SARS-CoV-2. Cent Eur J Public Health, 2021; 29(2): 159-161.
20. Ünal E, Atik D, Gözüyeşil E. COVİD-19 pandemisi ve kadınlar. Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 2021; 4(1): 1-8.
21. Saka MC. Covid-19 ve toplum ruh sağlığı. Klinik Psikiyatri, 2020; 23: 246-247.
22. Baycık G, Türkşen Ö, Dinç İC. COVID-19 salgınında alınması gereken iş sağlığı ve güvenliği önlemleri. Sosyal Güvenlik Dergisi, 2021; 11(1): 17-32.
23. Budak F, Korkmaz Ş. COVID-19 pandemi sürecine yönelik genel bir değerlendirme: Türkiye örneği. Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi, 2020; 1: 62-79.
24. Türkoğlu MC, Yılmaz FK. Sağlık politikası analizi: Türkiye'de Covid-19 pandemi döneminde uygulanan sağlık politikaları. Toplumsal Politika Dergisi, 2021; 2(1): 11-29.
25. İlaslan N, Cakar M, Şişman NY. One Health Approach and Nursing during the Pandemic. Journal of Education and Research in Nursing, 2021; 18: 36-39.
26. Tavukçu M, Eke E. COVID-19 pandemi yönetim süreci: Türkiye perspektifi. SDÜ Sağlık Yönetimi Dergisi, 2021; 3(2): 116-133.

BÖLÜM 2

OKULDA GÖRÜLEN BULAŞICI HASTALIKLAR

Ebru Gül

► Giriş

Bulaşıcı hastalıklar, kişiden kişiye bulaşabilen ve bireyleri hasta eden hastalıkları ifade etmektedir. Bu hastalıklar şiddetli vakalarda ölüme yol açabilmektedir. Bulaşıcı hastalıklar okullarda ve diğer çocuk bakım ortamlarındaki çocuklarda yaygın olarak görülmektedir. Okullar, çocukların öğrenme ve oyun oynama için toplanma yerleri olarak nitelendirilmektedir. Sosyo-ekonomik faktörler okullardaki çocuklar ve adölesanlar arasında salgın riskini artırabilmektedir. Bazı bulaşıcı hastalıklar kişiden kişiye örneğin damlacık, hava süspansiyonları, dışkı, idrar veya cilt teması yoluyla bulaşabilmektedir. Okul çağı çocuklarında kalabalık bir yaşam alanı olan okullarda uzun süre vakit geçirilmesi nedeniyle bulaşıcı hastalıklar sık olarak görülebilir. Okullarda ortak alanları kullanma (sınıf, tuvalet vb.) nedeniyle çocuklar arasında yakın temas olabilmektedir.

Enfeksiyon kaynağı çocuklar, personel ve ebeveynler olabilmektedir. Bazı çocuklar uygun kişisel bakımı alamayacak kadar küçük olabilmektedir. Bu nedenle de bulaşıcı hastalıklar kişiden kişiye yakın temas yoluyla kolayca yayılabilmektedir. Okulda bulaşıcı hastalıklardan en sık olarak görülebilecek on tanesi bölüm kapsamına alındı. Bu bölümde sık olarak okulda görülebilen bulaşıcı hastalıklar hakkında bilgi verilmektedir.

► Kızamık

Kızamık virüsünün tek doğal konakçısı insandır. Virüs, insan popülasyonlarında sadece kesintisiz bir akut enfeksiyon zinciri ile korunabilmektedir. Oldukça bulaşıcı olan bu virüs, bağışıklık sistemini zayıflatmaktadır. Bir kişi kızamık hastalığına yakalandığında yakın temasta bulundukları kişilerin %90'ı, eğer hâlihazırda bağışıklık kazanmamışlarsa kızamığa yakalanmaktadır. Kızamık virüsü ultraviyole ışığa, ısıya ve kurumaya duyarlıdır. Dünya çapında farklı mevsimsel modellerde görülmektedir. Ilıman iklimlerde, ortaya çıkışlar genellikle kış sonu ve ilkbahar başında gerçekleşmektedir. Tropikal iklimlerde,

kapsamlı rehberler bulunmaktadır. Sınıflar, binalar ve okuldaki aktivitelere yönelik öneriler aşağıda verilmiştir.

Okullar için sağlıklı binalar programı risk azaltma stratejileri.

	Öneriler
Sağlıklı sınıflar (Sınıflarda güvenli uygulamaları takip etmek)	• Öğrenciler ve personel maske takmalı • Eller sık sık yıkanmalı • Bireyleri korumak için fiziksel mesafe uygulanmalı • Mümkünse sınıf mevcudu azaltılmalı • Nesnelerin paylaşımı sınırlandırılmalı
Sağlıklı binalar (Okul binasında temiz hava teneffüs etmek)	• Dış hava havalandırması artırılmalı • İç mekân havası filtrelenmeli • Taşınabilir hava temizleyicileri ile desteklenmeli • Havalandırma ve filtreleme performansı doğrulanmalı • Gelişmiş hava kalitesi teknikleri düşünülmeli • Masaların etrafında fiziksel bariyer olarak pleksiglas kullanılmalı • Temassız altyapı kurulmalı • Yüzeyler temiz tutulmalı • Tuvalet hijyeni iyileştirilmeli ve klozet kapaklarına kapak takılmalı, yıkama sırasında kapalı tutulmalı
Sağlıklı aktiviteler (Değiştirilmiş aktivitelerden zevk almak)	• Teneffüs araları verilmeli • Açık havada beden eğitimi dersleri düzenlenmeli • Yüksek riskli müzik ve tiyatro etkinlikleri daha güvenli alternatiflerle değiştirilmeli • Gelişmiş kontrollerle spora devam edilmeli • Boş zaman etkinliklerinde mesafe kurallarına dikkat edilmeli

Yetişkinlerde COVID-19 aşısının güvenliği ve etkinliği, çocuklarda aynı performansı garanti etmemektedir.

► Kaynaklar

1. Ahmed HM, Abu-Sheishaa GA. Intestinal parasitic infection among school children in Dakahlia governorate, Egypt: A cross-sectional study. Egyptian Pediatric Association Gazette, 2022; 70(1): 1-8.
2. Cengizlier R, Erdağ GÇ. Çocuklarda solunum yolu hastalıkları. Klinik Tıp Pediatri Dergisi, 2016; 8(6): 33-42.
3. **Centers for Disease Control and Prevention (2020). Hepatitis A.** https://www.cdc.gov/hepatitis/hav/pdfs/hepageneralfactsheet.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2022)
4. **Centers for Disease Control and Prevention. Chickenpox (Varicella): Signs and symptoms.** https://www.cdc.gov/chickenpox/about/symptoms.html (Erişim Tarihi: 05.12.2022) Page last reviewed: 28.04.2021.
5. **Centers for Disease Control and Prevention. Mumps: For Healthcare Providers.** https://www.cdc.gov/mumps/hcp.html (Erişim Tarihi: 30.11.2022) Page last reviewed: 08.03.2021.
6. **Centers for Disease Control and Prevention. Prasites: Children.** https://www.cdc.gov/parasites/children.html (Erişim Tarihi: 04.12.2022) Page last reviewed: 21.10.2020.
7. Centre for Health Protection (2019). Chickenpox. https://www.chp.gov.hk/en/healthtopics/content/24/15.html (Erişim Tarihi: 04.12.2022)

8. Centre for Health Protection. Guidelines on Prevention of Communicable Diseases in Schools / Kindergartens / Kindergartens-cum-Child Care Centres / Child Care Centres. https://www.chp.gov.hk/files/pdf/guidelines_on_prevention_of_communicable_diseases_in_schools_kindergartens_kindergartens_cum_child_care-centres_child_are_centres.pdf (Erişim Tarihi: 04.12.2022)
9. Chiotos K, Hayes M, Kimberlin DW et al. Multicenter initial guidance on use of antivirals for children with coronavirus disease 2019/severe acute respiratory syndrome coronavirus 2. Journal of the Pediatric Infectious Diseases Society, 2020; 9(6): 701-715.
10. Colds in children, *Paediatrics Child Health*, 2005; 10(8): 493–495.
11. Czumbel I, Quinten C, Lopalco P et al. Management and control of communicable diseases in schools and other child care settings: systematic review on the incubation period and period of infectiousness. BMC Infectious Diseases, 2018; 18(1): 1-15.
12. Davison P, Morris J, Haddad LM. Mumps (Nursing). In StatPearls [Internet]. StatPearls Publishing LLC 2022. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK568803/ (Erişim Tarihi: 30.11.2022)
13. Görak G. Solunum yolu ile bulaşan enfeksiyonlar ve hemşirelik bakımı. Edit. Gülay Görak, Sevim Savaşer, Suzan Yıldız. Bulaşıcı hastalıklar hemşireliği. 1.baskı, İstanbul Tıp Kitapevi, İstanbul 2011 s. 95-133.
14. Heininger U, Seward JF. Varicella. The Lancet, 2006; 368(9544): 1365-1376.
15. https://www.hpsc.ie/a-z/lifestages/schoolhealth/File,14304,en.pdf (Erişim Tarihi: 07.11.2022)
16. Hyde Z. COVID-19, children and schools: overlooked and at risk. Medical Journal of Australia, 2020; 213(10): 444-446.
17. Jones E, Young A, Clevenger K, et al. Schools for health: risk reduction strategies for reopening schools. Cambridge, MA: Harvard T.H. Chan School of Public Health Healthy Buildings Program, 2020; https://schools.forhealth.org/risk-reduction-strategies-for-reopening-schools/ (Erişim Tarihi: 14.11.2022)
18. Kumar V. Influenza in children. The Indian Journal of Pediatrics, 2017; 84(2): 139-143.
19. Kurt FY. Çocuklarda paraziter enfeksiyonlar. Edit. Reva Balcı Akpınar, Sibel Küçükoğlu. Çocuk sağlığı ve ilkyardım. 1.baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti., 2020 s. 141-157.
20. Lastrucci V, Spinicci M, Macchioni F et al. Effect of a health education intervention on intestinal parasitic infections in Bolivian children. European Journal of Public Health, 2020; 30(Supplement_5): ckaa166-690.
21. Measles & Rubella Initiative. The problem. https://measlesrubellainitiative.org/learn/the-problem/ (Erişim Tarihi: 21.11.2022)
22. Moss WJ, Griffin DE. Measles. The Lancet, 2012; 379(9811): 153–164.
23. Özkök S. Kızamık, kızamıkçık, kabakulak, suçiçeği ve aşılamalarında güncel durum. Okmeydanı Tıp Dergisi, 2016; 32(Ek sayı): 20-23.
24. Pan American Health Organization (2005). Measles elimination: Field guide. Second edition. https://www.paho.org/en/documents/measles-elimination-field-guide (Erişim Tarihi: 21.11.2022)
25. Rubin SA, Carbone KM. **Mumps. Edit.** Dennis Kasper, Anthony Fauci, Stephen Hauser, Dan Longo, J. Larry Jameson, Joseph Loscalzo. Harrison's Principles of İnternal Medicine. 19. Baskı, McGraw-Hill, New York, NY 2014. https://accessmedicine.mhmedical.com/content.aspx?bookid=1130&sectionid=79739481 (Erişim Tarihi: 30.11.2022)
26. Shen KL, Yang YH, Jiang RM et al. Updated diagnosis, treatment and prevention of COVID-19 in children: experts' consensus statement (condensed version of the second edition). World Journal of Pediatrics, 2020; 16(3): 232-239.
27. Sinha IP, Harwood R, Semple MG, et al. COVID-19 infection in children. The Lancet Respiratory Medicine, 2020; 8(5): 446-447.
28. Sunday ES, Temitope MK, Erika MN et al. Intestinal and Malaria Parasitic Infections among School-Aged Children in Selected Rural Communities in Nasarawa State, Nigeria. Journal of Infectious Diseas & Preventive Medicine, 2022; 10(2): 1000259.
29. Şahin ÖNA, Gülen F. Approach to common cold in children. The Journal of Pediatric Research, 2015; 2(1): 1-6.

30. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2019). Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı. https://grip.gov.tr/depo/saglik-calisanlari/ulusal_pandemi_plani.pdf (Erişim Tarihi: 07.11.2022)
31. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2020). COVID-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu) genel bilgiler, epidemiyoloji ve tanı. Ankara. https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/39551/0/covid-19rehberi-genelbilgilerepidemiyolojivetanipdf.pdf (Erişim Tarihi: 07.11.2022)
32. T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2017a). https://grip.gov.tr/tr/mevsimsel-grip (Erişim Tarihi: 31.10.2022)
33. T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2017b). https://grip.gov.tr/tr/soguk-alginligi (Erişim Tarihi: 31.10.2022)
34. T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2018). https://asi.saglik.gov.tr/liste/9-k%C4%B1zam%C4%B1k%C3%A7%C4%B1k-hastal%C4%B1%C4%9F%C4%B1-nedir-belirtileri-nelerdir.html (Erişim Tarihi: 21.11.2022)
35. T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2020). Viral hepatitler eğitimci rehberi. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 1163, Ankara. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/Bulasici-hastaliklar-db/hastaliklar/Hepatit_C/rehber/viral_hepatitler_egitimci_rehberi.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2022)
36. T.C. Sağlık Bakanlığı. https://asi.saglik.gov.tr/asi-takvimi2 (Erişim Tarihi: 29.11.2022)
37. Teja SS, Swarna SR, Jeyakumari D et al. A study on intestinal parasitic infections among school children in Karaikal. Tropical Parasitology, 2020; 10(2): 79-85.
38. Uchida M, Yamauchi T. Rate of diagnosed seasonal influenza in children with influenza-like illness: A cross-sectional study. Plos One, 2022; 17(6): e0269804.
39. Woodruff RC, Campbell AP, Taylor CA et al. Risk factors for severe COVID-19 in children. Pediatrics, 2022; 149(1): 37-48.
40. World Health Organization (2018). Surveillance standards for vaccine-preventable diseases. 2nd ed., World Health Organization: Geneva, Switzerland. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. https://www.who.int/publications/m/item/vaccine-preventable-diseases-surveillance-standards-varicella (Erişim Tarihi: 05.12.2022)
41. World Health Organization (2021). Meningitis. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/meningitis (Erişim Tarihi: 05.12.2022)
42. World Health Organization (2022). Hepatitis A. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/hepatitis-a (Erişim Tarihi: 05.12.2022)
43. World Health Organization (b.t.). Meningitis. https://www.who.int/health-topics/meningitis#tab=tab_1 (Erişim Tarihi: 04.12.2022)
44. World Health Organization, Expanded Programme on Immunization, World Health Organization, Department of Immunization, Vaccines and Biologicals (2015). Introducing rubella vaccine into national immunization programmes: A step-by-step guide. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/184174/9789241549370_eng.pdf (Erişim Tarihi: 21.11.2022)
45. World Health Organization. Regional Office for the Western Pacific. (2018). Regional strategy and plan of action for measles and rubella elimination in the Western Pacific. WHO Regional Office for the Western Pacific. License: CC BY-NC-SA 3.0 IGO https://apps.who.int/iris/handle/10665/275089 (Erişim Tarihi: 21.11.2022)
46. Yıldız S, Gözen D, Balcı S. Çocuklarda gastrointestinal sistem hastalıkları ve hemşirelik bakımı. Edit. Zeynep Conk, Zümrüt Başbakkal, Hatice Bal Yılmaz, Bahire Bolışık. Pediatri Hemşireliği. Akademisyen Tıp Kitabevi, Ankara 2013 s. 663-698.
47. Zou X, Cao B. COVID-19 vaccines for children younger than 12 years: are we ready?. The Lancet Infectious Diseases, 2021; 21(12): 1614-1615

BÖLÜM 3

OKULLARDA BULAŞICI HASTALIKLARDAN KORUNMA

Mehmet Kaplan

Okullar çocuğun fiziksel, mental ve duygusal gelişimini sağlayan kurumlardır. Çocukların zamanının büyük bir bölümünü geçirdiği yerler olduğu için çocukların gelişim ve sağlığına uygun planlanmalıdır. Okul sağlığı, öğrencilerin fiziksel, ruhsal ve sosyal sağlığını korumayı ve geliştirmeyi amaçlamaktadır. Öğrencilerin sağlığını koruyabilmek için öğretmen, okul yönetimi ve ebeveynleri içine alan holistik bir yaklaşım sergilemek gerekmektedir.

Okul sağlığı hizmetleri, okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve lise öğrencilerini, öğretmenleri, okul yönetimini ve ebeveynleri kapsamaktadır. Sağlık hizmetlerinin topluma sunma yöntemlerinden biri de okul sağlığıdır. Okul sağlığıyla sağlık hizmetlerine erişim daha kolay hâle geldiği için oldukça önemlidir. Halk sağlığı hizmetlerinin bir parçası olmakla birlikte ana çocuk sağlığı hizmetlerinin devamı mahiyetindedir. Okul sağlığı hizmetleri, herhangi bir nedenden dolayı (maddi yetersizlik, ebeveyn ihmali, sosyal güvencenin olmaması vb.) sağlık hizmetlerinden faydalanamayan çocuklara ulaşma olanağı sağlar.

Okullar milyonlarca çocuk ve gencin bir arada bulunduğu kurumlardır. Öğrencilerin birinde görülen bir hastalık hızla yayılım gösterip sağlığı tehdit edebildiği için okul sağlığı hizmetlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla okul sağlığı hizmetleri kapsamında, öğrenci, öğretmen, okul personeli ve ebeveynlerin sağlığının birlikte değerlendirilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Okullarda mevcut sağlık durumunun korunması ve geliştirilebilmesi için sağlığının sağlanması için öğrenciye, ebeveynlere ve okul personellerine sağlık hizmeti verilmesi gerekmektedir.

Sağlıklı nesiller inşa edebilmek için okullarda çocuk sağlığının korunması ve sürdürülmesi gerekir. Türkiye istatistik Kurumu *(TÜİK)* verilerine göre ülkemizdeki nüfusun yaklaşık üçte birini okul yaş grubu oluşturmaktadır. Okullardaki öğrenci sayısının çok olması, herhangi bir nedenden dolayı sağlığın korunmasında ve sürdürülmesinde problem yaşanması sağlığı tehdit etmektedir. Bu tehditler arasında üzerinde titizlikle durulması gereken problemlerden biri de bulaşıcı hastalıklardır. Bulaşıcı hastalıklar bireyin sağlığını doğrudan etkilerken hızlı bir şekilde yayılarak toplumsal sağlığı tehdit etmektedir.

Dolayısıyla bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek toplumsal sağlığın korunması adına elzemdir. Halk sağlığının temel prensiplerinden biri olan koruma tedaviden üstündür anlayışı çerçevesinde okullarda bulaşıcı hastalıklar ortaya çıkmadan gerekli tedbirlerin alınması önem arz etmektedir.

Bu kapsamda bu bölümde okullarda bulaşıcı hastalıklardan korunma yolları ve dikkat edilmesi gereken hususlar öğrenci, öğretmen ve ebeveyn bağlamında ele alınmıştır.

► Okullarda Bulaşıcı Hastalıklardan Korunmanın Önemi

Bulaşıcı hastalıklar hem bireysel sağlığı hem de toplumsal sağlığı tehdit eden, sakatlıklara ve ölümlere neden olan hastalıklardır. Belirli bir bölgede belirli bir zaman diliminde belli bir hastalığın beklenenden çok olmasına bulaşıcı hastalık salgını denir. Bulaşıcı hastalıkların toplu alanlarda yayılımı çok daha hızlı olmaktadır. Öğrencilerin bir arada olduğu okullarda bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek büyük önem arz etmektedir. Özellikle ilkokul çağındaki çocukların her şeye dokunmaları, ellerini yıkamadan ağızlarına götürmeleri, arkadaşlarıyla sürekli temas hâlinde olmaları, bağışıklık düzeyinin düşük olması, aşılarının tamamlanmamış olması okul çağındaki çocukların kolay bir şekilde bulaşıcı hastalıklara yakalanmasına neden olmaktadır. Ayrıca öğrencilerin kişisel hijyen bilgi düzeyinin yetersiz olması, okulun yeterince temiz olmaması bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkmasına ve yayılmasına zemin hazırlamaktadır. Bu faktörlere bağlı olarak, öğrenciler bulaşıcı hastalıklara yakalanmakta, ailelerine ve yakın çevrelerine enfeksiyon etkenini taşıyarak onların da hastalanmasına neden olmakta ve toplumsal sağlığı tehdit etmektedir. Dolayısıyla okullarda bulaşıcı hastalıklardan korunmak için sıkı gözlem ve koruyucu önlemlerin alınması gerekir.

Bulaşıcı hastalıklar etkileri bakımından (sakatlık, ölüm, iş gücü kaybı, maddi kayıplar vb.) son derece önemlidir ve üzerinde hassasiyetle durulması gerekir. Tüm toplumu etkisi altına alan bulaşıcı hastalıkların çoğundan, aşıyla ve temel hijyen kurallarına uyarak korunma mümkündür. Okullarda öğrencilerin sağlığını korumak ve geliştirmek için okul sağlığı hemşiresine gereksinim vardır. Ancak ülkemizde her okulda okul sağlığı hemşiresi bulunmamaktadır. Okul sağlığı hemşiresinin istihdam edilmesiyle bulaşıcı hastalıkların kontrolünün daha kolay olacağı düşünülmektedir.

► Bulaşıcı Hastalıklar

Bulaşıcı hastalıklar, toplumsal sağlığı tehdit eden ve yaşam kalitesini etkileyen halk sağlığı problemidir. Bulaşıcı hastalıkların insidansını azaltmak için neredeyse tüm dünya ülkeleri mücadele etmektedir. Türkiye'de bulaşıcı hastalıklar birçok nedenden (nüfus özellikleri, coğrafi konum, ekonomik nedenler, sosyal ve kültürel yapı vb.) dolayı her zaman ciddi bir halk sağlığı sorunu olmuştur. Ayrıca dünya genelinde ulaşım imkânlarının artması da bulaşıcı hastalıkları uluslararası bir problem hâline getirmiştir. Tüm dünyayı çok kısa bir sürede etkisi altına alan Koronavirüs Hastalığı *(COVID-19)* bunun en net örneği ve kanıtıdır.

Toplumda Bulaşıcı Hastalıklar

Bulaşıcı hastalıklar; iş gücü kayıplarına, sakatlıklara ve ölümlere neden olduğu için sağlıkta öncelikli alanlar içerisinde yer almaktadır. Bu doğrultuda devletler bulaşıcı hastalıklarla mücadele edebilmek için hastalık ortaya çıkmadan korunma, hastalık oluştuğunda tedavi ve hastalık sonrasında rehabilitasyon uygulamalarına önem vermektedir. Bulaşıcı hastalıklarla mücadelede gerekli önlemler alınmadığı takdirde salgınlara neden olmakta ve tüm toplumu etkilemektedir. Birinci basamakta verilen sağlık hizmetlerinin yetersiz olması, göçler, ekolojik değişiklikler, altyapı sorunları bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkmasına zemin hazırlayan faktörlerdir. Günümüzde aşılama programlarıyla, sanitasyon çalışmalarıyla ve antibiyotiklerle bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilmektedir. Ancak özellikle aşı karşıtlığı bulaşıcı hastalıklara zemin hazırlamakta ve toplumsal sağlığı tehdit etmektedir. Dolayısıyla aşıların bulaşıcı hastalıklarla mücadelede en etkin koruma aracı olduğu tüm topluma anlatılmalıdır. Ayrıca birçok bulaşıcı hastalık yıllardır toplumsal sağlığı tehdit etmektedir. Bu bulaşıcı hastalıkların yanı sıra son yıllarda ortaya çıkan ve toplumsal sağlığı tehdit eden COVID-19, kuş gribi, hanta virüs, tatarcık ateşi, kırım kongo kanamalı ateşi, domuz gribi, batı nil ateşi gibi hastalıkların varlığa da bilinmektedir.

Patojenik bir ajanın duyarlı bir kişiye aktarılmasıyla meydana gelen hastalığa bulaşıcı hastalık denir. Bulaşıcı hastalığın ortaya çıkması için enfeksiyon zincirinin oluşması gerekir. Enfeksiyon zinciri aşağıdaki şeklide gösterilmiştir.

Şekil 1. Enfeksiyon zinciri (Dayan, 2022)

Bulaşıcı hastalıklar eğer salgın durumuna gelirse mücadele edebilmek için hızlı bir şekilde müdahale edilmesi gerekir. Salgın, belirli bir bölgede ve belirli bir zaman aralığında bir hastalığın beklenenden çok görülmesidir. Salgın, bir bölgede yaşayan kişilerde belirli bir zamanda bir hastalığın beklenenden daha çok görülmesidir. Eğer bir bölgede salgın varsa en kısa sürede inceleme yapılmalı ve gerekli önlemler alınmalıdır. Salgınla mücadele üç kısımdan oluşmaktadır. Bunlar; enfeksiyon kaynağına yönelik önlemler, bulaş yoluna yönelik önlemler ve sağlam kişilere yönelik önlemlerdir. Enfeksiyon kaynağına yönelik alınacak önlemler; hastalığın erken tanı ve tedavisi, hasta bireylerin izolasyonu, temaslı bireylerin izlemi, vaka bildirimidir. Duyarlı kişilere yönelik alınacak önlemler; bağışıklama, ilaçla koruma, beslenme, kişisel korumadır. Bulaş yoluna yönelik alınacak önlemler; nüfus hareketlerini en aza indirmek, sağlıklı besin temini, temiz çevre, temiz içme suyu, bireysel hijyen için sağlık eğitimi, vektörlerle mücadele, dezenfeksiyondur.

Bulaşıcı hastalıklarla mücadele edebilmek için sürveyans çalışmaları büyük önem arz etmektedir. Ülkemizde 2005'te yürürlüğe giren sürveyans programı, bulaşıcı hastalıkların kontrol altına alınmasına çok önemli katkılar yapmıştır. Koruyucu sağlık hizmetlerinin amaçlarından biri bulaşıcı hastalıklarla mücadelede hastalık ortaya çıkmadan önlemek, hastalık ortaya çıktığında ise yayılımını önlemektir. Bu amaca ulaşmak etkin bir sürveyans programı ile mümkündür. Sürveyansın amacı, bir hastalığın ortaya çıkmasını önleyerek ve hastalık durumunda hastalıkla mücadele ederek morbidite ve mortaliteyi azaltmaktır.

▶ Bulaşıcı Hastalıklardan Korunma

Bulaşıcı hastalıklardan korunabilmek için çevre temizliği, atıkların bertaraf edilmesi, vektörlerle mücadele, kişisel hijyen, gıda güvenliği, temiz su temini elzemdir. Enfeksiyonların bulaşmasını önlemenin en etkili yolu bağışıklama ve dezenfeksiyondur. Bundan dolayı risk grubunda yer alan bireylerin rutin aşıları yaptırması önem taşımaktadır. Aşıyla yaptırarak BCG, Difteri, Boğmaca, Tetanoz, Çocuk felci, Hepatit B, Hepatit A, Pnömokok, Haemophilus influenzae tip b, Kızamık, Kızamıkçık, Kabakulak, Suçiçeği hastalıklarından korunmak mümkündür.

Okul çağındaki çocuklarda alt ve üst solunum yolu enfeksiyonları, sindirim sistemi hastalıkları, parazit hastalıkları ve yaralanmalar sık görülür. Çocuklar okullarda toplu hâlde bulundukları için bulaşıcı hastalıkla karşılaşma ihtimalleri yüksektir. Dolayısıyla okul sağlığı ekibi çocukların aşılanma durumları takip etmelidir. Çocuk okula kaydedilirken ebeveynlerden aşılanma durumunu öğrenmeli ve bunları kaydetmelidir. Ayrıca Ulusal Aşı Programında yer almayıp ailenin yaptırdığı aşılarda (rotavirüs, menenjit vb.) kaydedilmelidir. Aşı durumunun kayıt altına alınması çocuğun hangi bağışıklamaya gereksinimi olduğunu anlamakta kolaylık sağlar. Ülkemizde aşıyla korunabilen hastalıkları kontrol altına almak amacıyla hassas yaş gruplarına genişletilmiş bağışıklama programı kapsamında bağışıklama için aşılama yapılmaktadır.

Bulaşıcı Hastalıklardan Korunmada Sağlık Eğitimi

Sağlık eğitimi, birey ve toplumun bilgi düzeyini yükseltmek, sağlık okuryazarlığını ve sağlıklı yaşam becerilerini geliştirmek için bilinçli dizayn edilmiş öğrenme sürecidir. DSÖ'ye göre sağlık eğitimi, sağlıklı yaşam becerileri kazandırmak için gerekli önlemleri alıp birey ve topluma benimsetmek ve uygulatmak, sağlık hizmetlerinden faydalanmayı sağlamak, sağlıklı bir çevre için birey ve toplumu ikna etmek ve eyleme yöneltmek amacıyla gerçekleştirilen bütün eğitim uygulamalarıdır. Sağlık eğitimiyle bireyin kendi sağlığı hakkında bilgi düzeyi yükselterek sağlıklı tutum ve davranışlar kazanması hedeflenir. Sağlık eğitiminin amacı, birey ve toplum sağlığını koruma ve geliştirmedir. Kaliteli bir yaşamı sağlayabilmek için insanların tedavi olanaklarından faydalanmasını, sağlıklı bir çevre oluşturmalarını sağlayacak davranış değişikliğini birey ve topluma benimsetir.

Çocukların hastalık etkeni ile temas ettikten sonra çözüm tedavi olmasıdır. Ancak hastalık ortaya çıkmadan önce hastalıkla mücadele etmek hem maliyet hem de etkinlik açısından çok daha önemlidir. Ayrıca güven arttıkça öz-yeterlilik arttığı için sağlık eğitimiyle öğrencilerin kendi sağlık problemleriyle ve risklerle baş edebilmesi daha kolay ve etkilidir. Okullar, çocukların zamanın büyük bir bölümünü geçirdiği kurumlar olması nedeniyle çocukların sağlığını korumak ve geliştirmek için okullarda sağlık eğitimi verilmelidir. Ülkemiz nüfusunun neredeyse yarısı okul ile doğrudan ya da dolaylı olarak temas hâlindedir. Okulda meydana gelecek bulaşıcı bir hastalık kısa süre içerisinde tüm toplumu etkisi altına alabilir. Dolayısıyla bulaşıcı hastalıklar toplumsal sağlık için tehdittir. Ayrıca son yıllarda ülkemizde çocuklarına aşı yaptırmak istemeyen aile sayısının artması ve ülkemize gelen göçmenlerin (Irak, Suriye, Afganistan) aşılanmamış olmaları bulaşıcı hastalıkların yayılımını arttırmıştır. Bulaşıcı hastalıklardan korunmak sağlık eğitimiyle mümkündür. Okul sağlığı hemşiresi sağlık eğitimini öğrenciye, öğretmenlere, okul personeline ve aileye vermelidir. Bulaşıcı hastalıkların neler olduğunu ve bunlarla nasıl mücadele edilmesi gerektiğini anlatmalıdır. Solunum yoluyla bulaşan hastalıklarda solunum izolasyonu yöntemlerini, damlacık yoluyla bulaşan hastalıklar için damlacık izolasyon yöntemlerini, dokunarak bulaşan hastalıklar için temas yolu izolasyon yöntemlerini anlatmalıdır.

Her birey sağlığını koruma ve geliştirme gücüne sahiptir. Bu gücün ortaya çıkması ve geliştirilmesi davranış değişimiyle mümkündür. Okul sağlığını geliştirmenin en temel yolu sağlık eğitimidir. Sağlık eğitimi çok farklı yöntemlerle öğrencilere verilebilir. Bu yöntemler arasında; grup aktiviteleri, video, beyin fırtınası, akran eğitimi, bilgisayar teknolojileri, misafir konuşmacı, rol play, vaka çalışmaları sayılabilir. Öğrenciler arasında etkileşim sağlanabilir. Ayrıca eğitimin etkisini güçlendirmek için öğrenci eğitimlerine ebeveynlerin katılımı sağlanabilir. Çocuklar öğrenirken taklit eder ve taklitleri mantık süzgecinden geçirmez. Taklitler çocuğun davranışlarına yansır. Çocuk iyi ve kötü alışkanlıkları bu sayede kazanır. Okul sağlığı hemşiresi eğitim verirken çocukların bu özelliklerini dikkate almalıdır. Okul çağındaki çocukların hafızası çok güçlüdür ve kazandığı davranışları kolay unutmaz. Eğer çocuk iyi eğitilirse kazanılan iyi alışkanlıkları yaşamı boyunca devam ettirir.

► Bulaşıcı Hastalıkların Kontrolü

Hastalık etkeni ile temas eden bir çocuk hastalığın spesifik belirtilerini göstermeden önce hastalığın genel belirtilerini gösterir. Bu dönemde çocukta; baş ağrısı, kusma, boğaz ağrısı, üşeme atakları veya soğuk algınlığı gibi belirtiler görülür. Ebeveynler, öğretmenler ve okul sağlığı hemşiresi bu tür durumlara dikkat etmeli ve hekim görüşü almalıdır. Enfeksiyonla mücadele edebilmek için çocuğun okuldan uzaklaştırılması diğer çocukların sağlığını korumak ve yayılımı önlemek için elzemdir. Bu tür durumlarda ailelerin duygusal davranabileceği unutulmamalıdır. Aileye, çocuğun okuldan uzaklaştırılmasının diğer çocuklarının sağlığının korunması ve enfeksiyon etkeninin yayılmasını önlemek amacıyla gerçekleştiğinin anlatılması gerekir. Bulaşıcı hastalıklardan korunmak için hastalıkların nasıl yayıldığını bilmek hastalıkları önlemeye yardımcı olabilir. En yaygın bulaşma yolları:

- Fekal-oral: İnsan dışkısı ile temas; kontamine yiyecek veya nesnelerle temasla bulaşır.
- Solunum: Burun, boğaz ve ağızdan solunum partikülleri veya damlacıkları ile temas.
- Doğrudan cilt teması: Enfekte cilt ile temas.
- Dolaylı temas: Kirlenmiş nesneler veya yüzeylerle temas.
- Kanla bulaşan: Kan veya vücut sıvılarıyla temas.

► Okul Sağlığı Hemşireliği ve Bulaşıcı Hastalıklardaki Sorumlulukları

Okul sağlığı hemşiresi, öğrenci sağlığını koruyup geliştirerek öğrencilerin akademik başarısını artıran hemşirelik uygulamalarının özelleşmiş bir alanıdır. Amerikan Okul Hemşireleri Derneği'nin 2016 yılı tanımına göre halk sağlığı hemşireliğinin uzmanlaşmış bir uygulaması olan okul hemşireliği, öğrenci sağlığını koruyup gelişimini destekleyerek akademik başarıyı geliştirir. Okul sağlığı hemşiresi öğrencilerin sağlığını tehdit eden bulaşıcı hastalıklarla ilgilenmek zorundadır ve bulaşıcı hastalıkları önlemede rolleri vardır. Okul sağlığı hemşiresi ebeveynlerle ve okul personeliyle sürekli iletişim hâlinde olması, klinik deneyimi ve toplum bilgisi olduğu için bulaşıcı hastalıkları yönetebilir ve liderlik yapabilir.

Okullarda bulaşıcı hastalık yönetiminin bileşenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Aşılamanın geliştirilmesi,
- Okullardaki enfeksiyon kontrolü,
- Bulaşıcı hastalığın türü,
- Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek,
- Hastalığın izlemi ve raporlanmasıdır.

Okul sağlığı hemşiresi bulaşıcı hastalıkların kontrolünde birincil, ikincil ve üçüncül koruma görevleri vardır. Bulaşıcı hastalıklarla etkin bir şekilde mücadele edebilmek için öğrencilerle birlikte okul personeli ve aileleri de kapsayacak şekilde plan yapmalı ve uygulamalıdır. Bulaşıcı hastalıklarla mücadelede okul sağlığı hemşiresinin rollerini şu şekilde sıralanabilir:

Okullarda Salgın Hastalıklara Yönelik Politikalar Geliştirilmesinde Ekip İçinde Görev Almalıdır: Bulaşıcı hastalıkların şiddeti birçok faktöre (Enfeksiyon etkeninden etkilenen çocuk sayısı, bulaşma yolu, bulaşıcı hastalığın yayılımını önlemek için gerekli tedbirlerin alınması vb.) göre değişebilmektedir. Bu kapsamda okul sağlığı hemşiresinin görevleri; bulaşıcı hastalıkların erken dönemde tespit edilmesi için okul personeli ve ebeveynlerin eğitilmesi, hastalık belirtisi taşıyan öğrencilerin okuldan uzaklaştırılması ve tedavisinin sağlanması, Sağlık Bakanlığı'nın belirlediği aşıların yaptırılmasına teşvik edilmesi, aşısı eksik olan öğrencilerin aşı programlarına dâhil edilmesi ve aşılarının tamamlanması, tarama programlarının uygulanması sayılabilir.

Personel için aşı uygulamaları hakkında danışmanlık hizmeti verilmelidir: Aşılama hizmetleri bulaşıcı hastalıkların kontrolü ve eredike edilmesinde en etkin yöntemdir. Aşılama, yılda 2-3 milyon kişinin ölmesini engelleyen halk sağlığı girişimlerinden biridir. Okul sağlığı hemşiresi, öğrencilerin bağışıklık durumunu kayıt etmeli ve eksik aşıların tamamlanması için aileyi teşvik etmelidir. Bu konuda eğitim ve danışmanlık hizmeti vermelidir.

Kişisel hijyen uygulamaları ve çevre temizliği ile ilgili öğrenci, personel ve aile eğitime alınmalı, okul içinde ve bahçesinde iyi hijyen uygulamaları hakkında sağlık eğitimi ile farkındalık arttırılmalı, denetim faaliyetleri aksatılmamalıdır: Kişisel hijyen uygulamaları içerisinde el temizliği, enfeksiyonların yayılmasını önlemede en etkin yöntemlerden biridir. El temizliğiyle diyare, kusma, solunum yolu hastalıklarının yayılmasını önlemek hem çok kolay hem de maliyeti en az olan yöntemdir. Literatür incelendiğinde okul çağındaki çocukların el yıkama davranışlarının yeterli düzeyde olmadığı tespit edilmiştir. Okul sağlığı hemşiresi öğrencilere el temizliğiyle ilgili gerekli girişimleri planlamalı ve uygulamalıdır. Solunum yoluyla bulaşan hastalıklar öksürme, hapşırmayla çok kolay bir şekilde başkalarına bulaşabilmektedir. Öğrencilere öksürme, hapşırma durumunda mendille ağız ve burun kapatılması gerektiği, mendilin çöpe atılması gerektiği, eğer mendil yoksa ağız ve burnu kapatacak şekilde üst kolun kullanılması gerektiği okul sağlığı hemşiresi tarafından anlatılmalıdır. El temizliği için eller sık sık yıkanmalı, gerekli durumlarda maske takılmalı, su ve sabun yoksa alkol içeren dezenfektanlar kullanılmalıdır. Okullarda kan, feçes, salya, kusma, ter, nazal ve göz akıntısı varsa bunların koruyucu ekipman giyilip hızla temizlenmesi gerekmektedir. Bu vücut sıvıları temizlenirken alkol içerikli deterjanlar tercih edilmeli ve paspas yerine gazete, kâğıt havlu gibi maddeler kullanılmalıdır. Atık az ise tuvalete atılmalı ve sifon çekilmeli, atık çok ise tıbbi atık kutusuna atılmalıdır. Atıklar toplanırken temizlik görevlisi koruyucu ekipmanlarını (gözlük, eldiven, maske vb.) giymelidir. Atıklar, sağlam naylon torbalara konmalı ve biriktirilmemelidir. Atıkların toplandığı bölgelerde haşere ve kemiricilerin beslenmesi, üremesi ve yayılması engel-

lenmelidir. Okul sağlığı hemşiresi atıkların toplanması ve bertaraf edilmesini yakından takip etmelidir.

Besin Hijyeni; besinlerin depolanması, hazırlanması, pişirilmesi ve servis edilmesinde hijyen kurallarına uyulması sağlık açısından son derece önemlidir. Ülkemizde özellikle okullarda ve askeri birlik gibi toplu yemek yenen yerlerde besin kaynaklı hastalıklar sık görülmektedir. Okul sağlığı hemşiresi, kantin ve okul yemekhanesini sağlığa uygunluk yönünden denetlemeli ve bu konuda okul personeline eğitim vermelidir.

Havalandırma; sınıfların havalandırılması, ısı ve nem oranının ayarlanması enfeksiyon etkeninin yayılmasını önlemekle birlikte ortamdaki kötü konun uzaklaştırılmasına da yardımcı olmaktadır. Havalandırma ve temizlik okuldaki tüm odalar için gereklidir. Sınıfların havalandırılmasında pencereler kullanılmalı, tuvaletlerin havalandırılması ise sınıflardan bağımsız olmalıdır. Ülkemizde öğrenci sayısı çok olduğu için sınıflar kalabalık ve havalandırma yetersizdir. Okul sağlığı hemşiresi havalandırmanın önemi öğrencilere, öğretmenlere ve diğer okul personellerine benimsetmeli ve havalandırma koşullarını takip etmelidir.

Çevre Temizliği; enfeksiyonlarla mücadelede çevre temizliği çok önemlidir. Bulaşıcı hastalık etkenlerinin bulunacağı potansiyel riskli yüzeylerin alkol içerikli dezenfektanlarla temizlenmesi bulaşıcı hastalıklarla mücadelede en etkili yöntemlerden biridir. Deterjan ile okulun sık aralıklarla temizlenmesi patojen ajanları yok ettiği için enfeksiyonun ortaya çıkmasını ve yayılmasını önlemektir. Ayrıca rutin temizlik dışında sterilizasyon ve dezenfeksiyon uygulamalarıyla yüzeydeki mikrop sayısı azalmaktadır. Okul sağlığı hemşiresi rutin temizlik, sterilizasyon ve dezenfeksiyon uygulamalarını takip etmelidir.

Hassas çocuklar ve personel takip edilmeli ve farkındalıkları arttırılmalıdır: Bazı hastalıklar (yüksek doz steroid alınması, kanser türleri) immün sistemi baskıladığı için bulaşıcı hastalıklara yakalanma riskini arttırmaktadır. Eğer okulda böyle bir hastalığı olan öğrenci varsa takip edilmeli, bu konuda farkındalıkları arttırılmalı ve ebeveynlere bilgi verilmelidir. Takip eden doktor tavsiyesiyle grip ve pnönoni gibi ek aşılar yapılabilir.

Bulaşıcı hastalığın genel belirti ve bulguları okul personeline, aileye ve çocuklara öğretilmeli ve gözlenmesi hâlinde yapılacaklar anlatılmalıdır: Hastalık etkenini azaltmak için hastalığa yakalanan öğrenci ve personel tespit edilmelidir. Hastalık belirti ve bulguları (performans düşüklüğü, ateş yükselmesi, gözde kızarıklık, kaşıntı, diyare, burun tıkanıklığı, koku duyusunda kayıp, boğaz ağrısı, öksürük, ağrı vb.) okul personeline ve ebeveynlere anlatılmalıdır. Okul hemşiresinin görevlerinden en önemlisi sağlık eğitimidir.

Bulaşıcı hastalığın okul personelinde gözlenmesi hâlinde yapılacaklar anlatılmalıdır: Okul personellerinde enfeksiyon etkeni varsa eğer çalışabilmesi için sağlık kuruluşundan çalışabilir raporu alması gerekmektedir. Eğer diyare veya kusma gibi bir durum varsa hastalık geçinceye kadar çalışmamalıdır. Salgın şüphesi ya da salgın ihtimali varsa riskli grupta yer alan gebeler okula gelmemelidir. Okullarda bulaşıcı hastalıklarla mücadele kapsamında hastalık ortaya çıkmadan önce riskli gruplardaki kişilerin tespit edilmesi ve kayıt altına alınması salgın esnasında okul sağlığı hemşiresinin işlerini kolaylaştırmakta ve zaman tasarrufu sağlamaktadır.

Okul sağlığı hemşiresi sunduğu hizmetlerle:

- Öğrencilerin sağlıklı gelişimlerini sürdürmelerini sağlar.
- Okul ortamını sağlıklı hâle getirerek öğrencilerin sağlığını geliştirir.
- Öğrencilerin var olan sağlık problemleriyle ve muhtemel sağlık problemleriyle baş etmelerine yardımcı olur.
- Vaka yöneticiliği yapar.
- Disiplinler arası iş birliği yaparak öğrencilerin ve ebeveynlerin hastalıklara uyumunu, hastalıkları yönetme ve öğrenme süreçlerini kolaylaştırır.
- Sağlıklı bir okul ortamının oluşması için okul çalışanları, aileler, toplum ve sağlık profesyonelleri arasındaki bağlantıyı sürdürür.

Okul hemşiresinin rolleri; bakım verici rolü, erken tanı ve sevk etme (vaka yönetimi) rolü, sağlıklı okul çevresi geliştirme rolü, sağlığı geliştirme rolü, sağlık programları ve okul sağlığı politikalarının geliştirilmesinde liderlik rolü, birleştirici rolüdür. Okul sağlığı hemşiresi bu roller çerçevesinde öğrencilerin sağlığını geliştirmek ve bulaşıcı hastalıklardan korumak için sorumlulukları şu şekilde sıralanabilir:

Bakım verici rolü kapsamında, öğrenci, öğretmen ve diğer okul personeline bulaşıcı hastalıklara yakalanma durumunda izolasyon döneminde bireysel bakımı nasıl yapması konusunda eğitim verebilir.

Sağlık programları ve okul sağlığı politikalarının geliştirilmesinde liderlik rolü kapsamında, bulaşıcı hastalıklardan korunma ve sağlığı geliştirme programlarının planlanmasında liderlik yapabilir. Okuldaki mevcut durumu değerlendirip bulaşıcı hastalıklardan korunmak adına eğitim planlayabilir. Ayrıca okul yönetimiyle kontrol altına alınmayan bulaşıcı hastalıklara karşı acil eylem planı geliştirebilir. Çocukların sağlık durumunu düzenli aralıklarla kontrol edip kayıt altına alabilir.

Erken tanı ve sevk etme (vaka yönetimi) rolü kapsamında, okuldaki olası bulaşıcı hastalık durumunda erken dönemde tanılayabilir. Bulaşıcı hastalıklarla mücadele edebilmek için erken dönemde tanılanması çok önemlidir. Bulaşıcı hastalık görülen çocukları tespit edip izole edilmesi yayılımı önlemek için elzemdir. Tanılandıktan sonra çocuğun ailesini haberdar edip sevk edebilir.

Sağlıklı okul çevresini geliştirme rolü kapsamında, enfeksiyon hastalıkların uygun şekilde eliminasyonu, bulaşıcı hastalıkların kayıt ve rapor edilmesi ile hem fiziksel hem de duygusal anlamda güvenli bir okul ortamı sağlayabilir. Ayrıca okul hemşiresi sağlıklı bir çevre oluşturabilmek adına okul çevresini, binaların içi, havalandırması, aydınlatılması, ısıtılmasını takip edebilir.

Sağlığı geliştirme rolü kapsamında, öğrencilere, ailelerine, öğretmenlere, diğer okul personeline bulaşıcı hastalıkların yayılımı, bulaş yolları, bunlardan korunma yolları ile ilgili eğitimleri planlayıp ve uygulayabilir.

Birleştirici (Liyezon) rolü kapsamında, bulaşıcı hastalıklarla mücadele edebilmek için okul, aile, toplum ve sağlık kurumları arasında irtibat kurabilir. Bulaşıcı hastalıkla

teması olmuş veya bulaşıcı hastalığa yakalanmış çocuklar için vaka yöneticisi olarak, aile, hekim ve toplum kaynakları arasında iş birliği ve iletişim sağlayabilir.

► Bulaşıcı Hastalıklardan Korunmada Aile Sorumlulukları

Okullarda bulaşıcı hastalıklarla mücadele edebilmek için herkese sorumluluk düşmektedir. Bu kapsamda ailenin sorumlulukları şu şekilde sıralanabilir:

- ► Aşı ile önlenebilen bulaşıcı hastalıkların en aza indirilmesi için aileler çocuklarını aşılatmalıdır.
- ► Ev çevresi sağlık açısından güvenli hâle getirilmelidir.
- ► Çocuğun sağlığı için temiz su temin edilmelidir.
- ► Evdeki atıklar zararsız hâle getirilmelidir.
- ► Çocuğun hastalıklara karşı dirençli olması için beslenmesine özen gösterilmelidir. Besin sanitasyonu sağlanmalıdır.
- ► Konut hijyeni sağlanmalıdır.
- ► Ebeveynler çocukta hastalık belirtileri gördüğünde erken dönemde tespit etmeli ve tedavisini sağlamalıdır.
- ► Çocuğa sağlık eğitimi öncelikle aile tarafından verilmelidir.
- ► Çocuğun bireysel hijyeni sağlanmalı ve çocuk hijyen konusunda eğitilmelidir.
- ► Eğer çocuğun hastalık etkeni ile temas etmiş olma ihtimali varsa çocuk kesinlikle okula gönderilmemeli ve izolasyon yöntemlerini aile uygulamalıdır.

► Bulaşıcı Hastalıklardan Korunmada Öğretmenlerin ve Okul Yönetimin Sorumlulukları

Okullarda bulaşıcı hastalıklarla mücadele edebilmek öğretmen ve okul yönetiminin sorumlulukları şu şekilde sıralanabilir:

- ► Okula öğrenci kayıtları alınırken çocuğun yaptırdığı aşıları öğrenmelidir. Aşısız çocuk sayısı çoksa bu öğrencilere ayrı bir sınıf açabilir.
- ► Eğer okulda yemek veriliyorsa yemeklerin kalori değeri çocuklara uygun ayarlanmalı ve yeterli miktarda karbonhidrat, yağ ve protein içermelidir.
- ► Okul çevresi güvenli hâle getirilmelidir.
- ► Okuldaki atıklar zararsız hâle getirilmelidir.
- ► Okulun temizliğine dikkat edilmeli ve yeteri kadar havalandırılmalıdır.
- ► Okul yönetimi, öğretmenlere ve öğrencilere dönem içerisinde bulaşıcı hastalıklar konusunda eğitimler ya da seminerler düzenlemelidir.
- ► Okul yönetimi bünyesinde okul sağlığı hemşiresi istihdam etmelidir.

- Öğretmeler, öğrencilerde meydana gelen değişimleri ilk fark edenler oldukları için hastalıkların erken dönemdeki belirtilerini bilmelidir.
- Öğretmenler, öğrencilerde gördükleri hastalık belirtilerini öğrencinin ailesine ve okul yönetimine bildirmelidir.
- Öğrencilerden birinde bulaşıcı bir hastalık tespit edilirse hangi yolla bulaştığını (solunum, temas, damlacık) öğrenmelidir. Buna göre gerekirse o sınıftaki tüm öğrencileri hastalığın inkübasyon süresine göre okula gelmemesini sağlamalı ve konuyu aileye anlatmalıdır.

Sonuç

Bulaşıcı hastalıklar, halk sağlığını zaman zaman tehdit eden ve yaşam kalitesini etkileyen sağlık sorunu olmuştur. Okullar çok sayıda çocuğun bir arada yer aldığı ve bulaşıcı hastalıkların hızla yayılabileceği kurumlardır. Okul sağlığı hemşiresi sağlığı korumak ve geliştirmekle yükümlüdür. Bulaşıcı hastalıklar hem bireysel sağlığı hem de toplumsal sağlığı tehdit etmektedir. Bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmenin en etkin yolu koruyucu sağlık hizmetleridir. Koruyucu sağlık hizmetleri tedavi edici sağlık hizmetlerinden üstündür. Dolayısıyla hastalığın ortaya çıkmasını engellemek toplumsal sağlık açısından çok önemlidir. Hastalık belirtileri, hastalıktan korunma yolları, hijyen, besin sanitasyonu, atıkların zararsız hâle getirilmesi gibi konularda öğrenciye, aileye, öğretmenlere ve okul yönetimine eğitimler verilmelidir. Hem bireysel sağlığı hem de toplumsal sağlığı birçok yönden olumsuz etkileyen bulaşıcı hastalıkların önlenmesinde ya da etkilerinin azaltılmasında okul yönetimine, öğretmenlere, aileye ve okul sağlığı hemşiresine sorumluluk düşmektedir.

Kaynaklar

1. Özburak Ç, Akkar Y. Çağdaş okul öncesi yapılarda "Geleceğin Derslik Modelleri" III.Cyprus Internatıonal Congress of Educatıonal Reseach, (2017).
2. Güler S, Akcan A. Astım yönetiminde okul temelli yaklaşım ve hemşirenin rolleri. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 2020; 9(3): 307-317.
3. Avşar, FA, Ayaz S. Akran zorbalığının önlenmesinde okul sağlığı hemşiresinin rolü. HUHEMFAD, 2018; 5(1): 78-84.
4. Sağlan Y, Bilge U. Adolesan ve okul sağlığı. Türkiye Klinikleri J Fam Med-Special Topics, 2018; 9(6): 11-16.
5. Ağırkan M. Eğitimde akademik başarıyı ve sağlığı desteklemek: bütüncül okul, bütüncül toplum, bütüncül çocuk modeli. MAUNEFTER, 2022; 2(1): 10-22.
6. Üstündağ A. Okul çağındaki çocukların sağlık okuryazarlığı bilgi düzeylerinin incelenmesi. JOHASS, 2020; 3(2): 567-577.
7. TÜİK. İstatistiklerle çocuk. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2021-45633 (Erişim Tarihi: 20.04.2022).
8. Akçay D, Özpulat F. Özel okullarda görevli okul hemşirelerinin rol ve fonksiyonlarının değerlendirilmesi: Ankara örneği. Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi, 2021; 3(2): 107-119.
9. Altay M, Cabar HD, Altay B. Adölesan dönemi çocuklarda beslenme ve okul sağlığı. Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2018; 2(1): 173-180.

10. Güler R, Haylı ÇM. Kavram analizi: sağlığı geliştirme modelinin okul sağlığına uyarlanması. Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi, 2020; 3(1): 54-60.
11. Karadaş H. Okul öncesi eğitim kurumlarında yaşanan güvenlik ve sağlık problemlerinin paydaş görüşlerine göre incelenmesi. Anatolian J. Health Res. 2021; 2(1): 7-14.
12. Kılınç E, Kamer GÜR. Okul yaralanmalarını önlemede sağlık inanç modelinin etkisi. Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi, 2018; 5(3): 467-475.
13. Kurt ME, Korkutan M, Yetiz P. Covid-19 sonrası Türkiye'de okul sağlığının geleceği. Şehir ve Medeniyet Dergisi, 2021; 6(1): 580.
14. Çelik HS, Koyun D, Eker M, Kanelci ÖC. İlkokul öğrencileri velilerinin COVID-19 ve COVID-19 sürecinde okula ilişkin metaforik algıları. International J Trends and Devel Edu, 2022; 2(1), 48-83.
15. Kabasakal E. Her okula bir hemşire: kaynaştırma öğrencileri ve sağlık gereksinimleri. J Contemp Med, 2019; 9(2): 00-10.
16. Akiyema T, Njenga SM, Niomo DW et al. Implementation of Kenyan comprehensive school health program: improvement and association with students' academic attainment. Health Promot Int, 2020; 35(6): 1441-1461.
17. Yelboğa NA, Bayır Ş. Sosyal sorun olarak salgın hastalıklar ve sosyal çalışmanın halk sağlığını koruma/geliştirme görevi. Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 2020; 4(1): 43-49.
18. Akçay D. Okul ortamında bulaşıcı hastalıklardan korunma. Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi, 2016; 5(2): 84-94.
19. Özdil K, Karataş N, Zincir H. Halk sağlığı uygulamalarının enterobius vermicularis' in korunma ve kontrolündeki önemi. Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi, 2020; 9(2): 154-163.
20. Chala B, Hamde F. Emerging and re-emerging vector-borne ınfectious diseases and the challenges for control: a review. Front Public Health, 2021; 5(9): 715-759.
21. Erdoğan A, Hocaoğlu Ç. Enfeksiyon hastalıklarının ve pandeminin psikiyatrik yönü: bir gözden geçirme. Klinik Psikiyatri Dergisi, 2020; 23(1): 72-80.
22. Sipahi N, Akbulut E, Saraç A, Zengin T. Farklı yapıdaki kumaşlara antimikrobiyal apre uygulaması ve etkinliklerinin karşılaştırılması. Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 2022; 10(2): 1037-1044.
23. Taşkın D, Özkoçak V. Kitlesel göçler ve enfeksiyon hastalıkları arasındaki ilişkiler kapsamında antropolojik değerlendirmeler: Koronavirüs (Covid-19). Electronic Turkish Studies, 2020; 15(4).
24. Dayan S. Enfeksiyon hastalıkları tanı ve tedavi el kitabı. Hipokrat Yayınevi, 2022, s: 219-221.
25. Yılmaz Z, Güloğlu B, İstemihan FY, Arayıcı SN, et al. COVID-19 pandemi sürecinde bireylerdeki anksiyete ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. Kriz Dergisi, 2020; 28(3): 135-150.
26. Göksoy C. Basiretli iş adamı gibi hareket etme yükümlülüğü (ttk m. 18) bağlamında covıd-19 pandemisinin tacirlerin sözleşmeden doğan yükümlülükleri üzerindeki etkileri. Yaşar Hukuk Dergisi, 2020; 2(2): 12-25.
27. Karadağ M, Çılhoroz Y, Işık O. Salgın hastalıkların yayılmasında göçün rolü. TURAN: Stratejik Arastirmalar Merkezi, 2021; 13(49): 147-154.
28. İşlek E, et al. Türkiye'de COVID-19 pandemisi yönetimi ve sağlık politikası stratejileri. Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı Dergisi, 2021; 4(2): 54-65.
29. Akdoğan M. Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinde sağlığın korunması: ilerleme raporlarına bakış. Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi, 2020; 5(2): 308-335.
30. Sönmez A, Öztürk ŞB, Abacıgil F. Sağlık hizmeti ilişkili enfeksiyon epidemiyolojisi ve sürveyansı. Hemşirelik Bilimi Dergisi, 2021; 4(1): 41-45.
31. Kıymet E, Bncüoğlu E, Çağlar İ, et al. Dr. Behçet Uz Çocuk Hastalıkları ve Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesinde 2018 yılı içinde yapılan bildirimi zorunlu bulaşıcı hastalıklar sürveyans verilerinin değerlendirilmesi. İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi, 2019; 9(3): 223-228.
32. Dindar ED, Alkan SÇ. Aşı ve toplumsal korunma. Journal of Biotechnology and Strategic Health Research, 2020; 4(2).

33. Turhan MK. İdari kolluk yetkisi bağlamında zorunlu aşı uygulaması. Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 2019; 9(1): 1-40.
34. Yüksel F, Kara A. Ebeveynlerin çocukluk çağı aşıları hakkındaki bilgi, davranış ve tutumları. Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi, 2021; 15(1): 35-42.
35. Gündüzalp N, Temiz G. Üniversite öğrencilerinin cinsel yolla bulaşan hastalıklarla ilgili bilgi düzeyleri. Gevher Nesıbe Journal Of Medıcal And Health Scıences, 2021; 6(14): 8-19.
36. Faydalı S. Sağlık eğitimi alan erkek öğrencilerin kendi kendine testis muayenesi yapma durumları ve etkileyen faktörler. Turkish Journal of Clinics and Laboratory, 2018; 9(4): 313-320.
37. Turan M, Çelikyay HH. Türkiye'de Kovid-19 ile mücadele: Politikalar ve aktörler. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2020, 3.1: 1-25.
38. Kerkez M, Erci B. COVID-19 geçiren hemşirelerin örgütsel güven algılarının mesleki öz yeterlilikleri üzerine etkisi. Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi, 2021; 3(3): 184-197.
39. Yiğit, T, Oktay, BÖ, Özdemir CN, et al. Aşı karşıtlığı ve fikri gelişimi. Journal of Social and Humanities Sciences Research. 2020; 53(7).
40. Kaplan M. Çözüm odaklı yaklaşımın aşı reddinin giderilmesine etkisi. İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (yayınlanmamış doktora tezi).
41. Akgül E, Ergün A. Toplum sağlığının geliştirilmesinde okul sağlığı hemşireliği. Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi, 2021; 3(2): 141-153.
42. Karamustafa K, Yılmaz M. Turizm eğitimi veren mesleki ve teknik anadolu liselerinde öğretim stratejilerinin değerlendirilmesi: Kayseri ili örneği. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 2021; 5(4).
43. Aydın B, Ekici E. COVID-19 pandemisinde okul sağlığı hemşirelerinin rol ve sorumlulukları. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 2021; 6(3): 193-198.
44. Akça A, Ayaz S. Okul çağı döneminde sağlık okuryazarlığı ve okul sağlığı hemşiresinin rolü. Journal of Hacettepe University Faculty of Nursing, 2021; 8(3).

BÖLÜM 4

OKUL HEMŞİRESİNİN BULAŞICI HASTALIKLARDA ROLÜ

Ebru Gül

► Giriş

Geçtiğimiz yüzyıl boyunca okul hemşiresinin rolü genişlemiştir. Bu, sürveyans, kronik hastalık yönetimi, acil durum hazırlığı, davranışsal sağlık değerlendirmesi, sürekli sağlık eğitimi, kapsamlı vaka yönetimi gibi kritik bileşenleri içerecek şekilde olmuştur. Çocukların akademik başarısı için okula devam durumları önemli olmaktadır. Okul hemşirelerinin pozisyon durumları daha kapsamlı bir yaklaşım hâline gelse de öğrencilerin sağlıklı ve okul devamlılıklarını sağlamaya yönelik esas odak noktası değişmeden kalmıştır. Okul hemşireleri, öğrencilere ve ailelerine sağlık ile ilgili konular ve kaygılar hakkında eğitim sağlamaktadır. Sağlık eğitimi, okul hemşirelerinin birincil koruma uygulamaları arasında yer almaktadır. Diğerleri ise bağışıklamanın desteklenmesi, sağlığın geliştirilmesi programlarının yapılması ve olumlu okul ortamının savunucusu olmaktır. Tarama yapmak, yönlendirmek ve takip etmek ikincil koruma uygulamaları arasında bulunmaktadır. Bu uygulamalar okul hemşirelerinin çocuklardaki sağlık problemlerini erken aşamalarda tespit etmesine ve böylelikle tedavinin kolaylaşmasına yardımcı olmaktadır. Okul hemşireleri üçüncül korumada ortaya çıkmış bir sağlık probleminin olumsuz etkilerini sınırlamaya yönelik stratejiler geliştirmektedir.

Ulusal Okul Hemşireleri Birliği (National Association of School Nurses (NASN), okul hemşirelerinin yedi temel rolünü tanımlamaktadır. Bu roller:

1. Öğrencilere doğrudan bakım sunar.
2. Sağlık hizmetlerinin sunumunda liderlik sağlar.
3. Sağlık durumları için tarama ve sevk sağlar.
4. Sağlıklı okul ortamını destekler.
5. Sağlığı teşvik eder.
6. Sağlık politikaları ve programları için liderlik rolünde hizmet verir.

▶ Kaynaklar

1. Akçay D, Özpulat F. Özel okullarda görevli okul hemşirelerinin rol ve fonksiyonlarının değerlendirilmesi: Ankara örneği. Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi, 2021; 3(2): 107-119.
2. Akçay D. Okul ortamında bulaşıcı hastalıklardan korunmada okul hemşiresinin rolü. Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi, 2016; 5(2): 84-94.
3. Arhaim SM, Elzahaf RA. Assessment of the role of school health nurses/school health supervisors in the prevention and control of communicable diseases in primary schools in Derna, Libya. International Journal of Community Medicine and Public Health, 2016; 3(10): 2775-2780.
4. Ayaz S. İlköğretim öğretmenlerinin okul sağlığı hemşireliğine ilişkin görüşleri. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 2014; 1(2): 42-52.
5. Bergren MD. School nursing and population health: Past, present, and future. OJIN: The Online Journal of Issues in Nursing, 2017; 22(3): Manuscript 3.
6. Centre for Health Protection. Guidelines on Prevention of Communicable Diseases in Schools / Kindergartens / Kindergartens-cum-Child Care Centres / Child Care Centres. https://www.chp.gov.hk/files/pdf/guidelines_on_prevention_of_communicable_diseases_in_schools_kindergartens_kindergartens_cum_child_care-centres_child_are_centres.pdf (Erişim Tarihi: 04.12.2022)
7. Council on School Health. Role of the school nurse in providing school health services. Pediatrics, 2016; 137(6): e20160852.
8. Council on School Health. Role of the school nurse in providing school health services. Pediatrics, 2008; 121(5): 1052-1056.
9. Czumbel I, Quinten C, Lopalco P et al. Management and control of communicable diseases in schools and other child care settings: systematic review on the incubation period and period of infectiousness. BMC Infectious Diseases, 2018; 18(1): 1-15.
10. Görak G. Enfeksiyonlardan korunmada bağışıklama. Edit. Gülay Görak, Sevim Savaşer, Suzan Yıldız. Bulaşıcı hastalıklar hemşireliği. 1.baskı, İstanbul Tıp Kitapevi, İstanbul 2011 s. 17-38.
11. Hill NJ, Hollis M. Teacher time spent on student health issues and school nurse presence. The Journal of School Nursing, 2012; 28(3): 181-186.
12. Hoekstra BA, Young VL, Eley CV et al. School Nurses' perspectives on the role of the school nurse in health education and health promotion in England: a qualitative study. BMC Nursing, 2016; 15:73.
13. Kolcu M, Çelik S, Güney R et al. (2022). A school nursing health screening program in Turkey: A pilot study. Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi, 2022; 7(1): 125-140.
14. Loschiavo, J. Fast facts for the school nurse: School nursing in a nutshell. 2 ed. New York: Springer Publishing Company, 2015, s. 35-46.
15. Milli Eğitim Bakanlığı. 19 Nisan 2022 tarihli, 48033538 sayılı Okul Sağlığı Hemşirelerinin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönerge. http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/2121.pdf (Erişim tarihi: 26.03.2023).
16. National Association of School Nurses. (2020b). *Immunizations* (Position Statement). Silver Spring, MD.
17. National Association of School Nurses. Framework for 21st century school nursing practice™: Clarifications and updated definitions. NASN School Nurse, 2020a; 35(4): 225-233.
18. National Association of School Nurses. Framework for 21st century school nursing practice: National Association of School Nurses. NASN School Nurse, 2016; 31(1): 45-53.
19. Şahinöz T, Şahinöz S, Kıvanç A. Sağlığı geliştirmenin en kolay yolu: Okul sağlığı. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 2017; 6(4): 303-312.
20. T.C. Resmî Gazete. 19 Nisan 2011 tarihli, 27910 sayılı resmî gazete. Hemşirelik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. https://www.saglik.gov.tr/TR,10526/hemsirelik-yonetmeliginde-degisiklik-yapilmasina-dair-yonetmelik.html (Erişim tarihi: 26.12.2022).
21. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. Aşılama takviminde değişiklik yapıldı. https://asi.saglik.gov.tr/asi-takvimi2 (Erişim tarihi: 26.03.2023).

22. T.C. Sağlık Bakanlığı Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı Hıfzıssıhha Mektebi Müdürlüğü (2008). Sağlık Hizmetlerinde Okul Sağlığı Kitabı. T.C. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 719, Ankara. https://okulsagligi.meb.gov.tr/www/kitaplar/dosya/27 (Erişim tarihi: 26.03.2023).
23. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2020, Haziran 04). Türkiye Sağlık Araştırması, 2019. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Saglik-Arastirmasi-2019-33661 (Erişim Tarihi:25.03.2023)
24. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2023, Mart 22). Türkiye Çocuk Araştırması, 2022. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Cocuk-Arastirmasi-2022-49744&dil=1 (Erişim Tarihi:25.03.2023)
25. Ulutaşdemir N, Balsak H, Çopur EÖ et al. Halk sağlığı hemşireliğinin bir dalı: okul sağlığı hemşireliği. Türkiye Klinikleri J Public Health Nurs-Special Topics, 2016; *2*(1): 121-124.

BÖLÜM 1

OKUL ÇOCUĞUNU TANIMA

Müjde Kerkez - Behice Erci

► Giriş

Okul çocuğu dönemi, Dünya Sağlık Örgütüne göre 6-12 yaş arası dönemi kapsamaktadır. Dünya nüfusunun önemli bir kısmını okul çağındaki çocuklar oluşturmaktadır. Okul çağı dönemi bir taraftan çocuğun ileriki yaşlarında üretken ve başarılı bir hayat sürebilmesini sağlarken diğer taraftan geleceğin sağlıklı toplumunu oluşturur. Okul çağı çocukların sürekli bir büyüme ve gelişme süreci olduğu, sosyalleşmenin arttığı aktif öğrenme dönemidir. Çocuklar ilerleyen yaş dönemlerinde yaşam koşullarını etkileyen alışkanlıkları, davranış ve tutumları, bilgi ve becerileri okul döneminde edinirler. Okul bir öğrenme ortamıdır ve burada yalnızca dersler öğretilmez. Okul, sağlığın korunması, geliştirilmesi ve sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının kazandırılması için anahtar konumdadır. Okullarda çocuklara olumlu davranışlar kazandırılır. Nitekim çocukluk döneminde sağlıkla ilgili alışkanlıklar ilerleyen yaş dönemlerine göre daha kolay öğrenilir ve daha kalıcıdır.

Çocuklar yeteri kadar tanınmadığında ona özgü bir eğitim ve destek planı yapmak mümkün değildir. Çocuğu tanıma değerlendirme ve destekleme sonucunda çocuk kendi yeteneklerinin farkına vararak başarılı bir hayat sürer. Çocuklarda farkındalık oluşturarak kendi sağlık düzeylerini iyileştirmeleri için sorumluluk geliştirmek okul hemşiresin temel görevlerdendir. Okul hemşiresinin okul çocuğunu tanıması özelde çocukların sağlığını etkilerken genelde ise toplumun sağlık düzeyini yükseltecektir.

► Okul Dönemi ve Okul Sağlığı

Okul, çocuk için evi dışında gelişimini etkileyen en önemli çevresel etmendir. Okullar, nüfus içindeki büyüklüğünün yanı sıra büyüme ve gelişme çağındaki çocukları bir araya getiren, sağlık hizmetlerinin bütünsel olarak sunulmasına elverişli ortamlardır ve halk sağlığı açısından önem taşımaktadır.

erişimi ile bağışıklama, obeziteyi önleme, madde kötüye kullanımı değerlendirme, tütün kontrolü ve astım eğitimi gibi halk sağlığı alanlarında profesyonel müdahaleleri güçlendirir. Bir diğer toplumsal değişim olarak karşımıza çıkan zihinsel veya davranışsal sağlık sorunlarını daha erken tanımlar. Sağlık hizmetlerinin kalitesini iyileştirirken sağlık maliyetlerinin kontrol altına alınmasına yardımcı olmak için iyi bir konumdadır. Bu doğrultuda davranışsal sağlık sorunlarının erken tespiti ve obezitenin önlenmesi gibi girişimler, okul hemşirelerinin sağlık sistemi için önemli maliyet tasarruflarına nasıl katkıda bulunduğunun sadece birkaç örneğidir. Sağlıklı öğrencilerin daha iyi öğrendiği düşünülürse akademik başarısızlığın ve okula devamsızlığın azalmasında kritik öneme sahiptir.

Sonuç olarak, okul hemşireleri tarafından yönetilen çocuğun gelişimsel özelliklerinin olarak bilinmesi hem eğitim başarısına hem de sağlık sistemine katkıda bulunur.

► Kaynaklar

1. WHO. Health promoting schools, 2020. https://www.who.int/health-topics/health-promoting-schools/ (Erişim Tarihi: 19.08.2022)
2. UNICEF. Primary School Age Education, 2021. https://data.unicef.org/topic/education/primary-education/ (Erişim Tarihi: 19.08.2022)
3. WHO. What is a health promoting school?, 2017. http://hivhealthclearinghouse.unesco.org/library/documents/promoting-health-schools-evidence-action. (Erişim Tarihi: 19.08.2022)
4. Paakkari L, Inchley J, Schulz A, Weber MW, et al. Addressing health literacy in schools in the WHO European Region. Public health panorama. 2019; 5(2-3), 186-89.
5. McMullen JM, George M., Ingman BC, et al. Okul temelli sağlık müdahalelerinde toplum katılımı sonuçları araştırmasının sistematik bir incelemesi. Okul Sağlığı Dergisi. 2020; 90 (12), 985-994.
6. Kesgin MT, Çağlar S. Dünyada ve Türkiye'de okul hemşireliğinin gelişimi. Journal of Education and Research in Nursing. 2019; 16(4), 343-53.
7. Irmak AY, Celikkalp U. School based adolescent health screening program results. TJFMPC. 2022;16(2): 255-64
8. WHO. Life skills education school handbook - noncommunicable diseases: approaches for schools, 2020. https://www.who.int/publications/i/item/9789240005020. (Erişim Tarihi: 10.08.2022).
9. Anderson LJW, Schaffer MA, Hiltz C, et al. Public Health Interventions: School Nurse Practice Stories. J Sch Nurs. 2018;34(3):192–202.
10. Orhan R. Çocuk gelişiminde fiziksel aktivite ve sporun önemi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2019; 9 (1), 157-176.
11. Ay Akdağ S, Mercan Başpınar M, Basat O. The Frequency of Obesity, Hypertension, and Anemia in School-Aged Children: A Retrospective Cross-Sectional Study from a Family Health Center. Turkish J Fam Pract. 2021;25(3):69–75.
12. Bashirian S,Shirahmadi S, Seyedzadeh-Sabounchi S, et al. Association of cariesexperienceanddentalplaquewithsociodemographiccharacteristics in elementary school-aged children: a cross-sectional study. BMC oral health. 2018; 18(1), 1-12.
13. Koca B, Özdemir A, Önal S ve ark. 6-17 yaş arası ankara çocuk ve adölesanlarında büyüme durumunun değerlendirilmesi. Antropoloji, 2020;2(39), 74-86.
14. Gönç EN, Özön ZA, Alikaşifoğlu A, ve ark. Çocuklarda büyümenin değerlendirilmesi ve boy kisaliğinda tanisal yaklaşim. Cocuk Sagligi ve Hast Derg. 2015;58(2):80–5.
15. Yeşilfidan D, Adana F. Halk sağlığı hemşireliği bakış açısı ile ergenlerde obezite. Hemşirelik Bilim Dergisi. 2019; 2(2), 38-44.

16. Mustafaoğlu R, Yasacı Z. Dijital oyun oynamanın çocukların ruhsal ve fiziksel sağlığı üzerine olumsuz etkileri. Bağımlılık Derg. 2018;19(3):51–8.
17. Polidori N, Castorani V, Mohn A, Chiarelli F. Deciphering short stature in children. Ann Pediatr Endocrinol Metab. 2020;25(2):69–79.
18. UNICEF. Türkiye yıllık raporu, 2018. https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/unicef-türkiye-yillik-raporu-2018. (Erişim Tarihi:4.09. 2022.
19. Degarege A, Erko B, Negash Y, et al. Intestinal helminth ınfection, anemia, under nutrition and academic performance among school children in north western Ethiopia. Microorganisms. 2022; 10(7), 1353-57.
20. Ma Y, Shen Y, Liu X. Association between enuresis and obesity in children with primary monosymptomatic nocturnal enuresis. Int Braz J Urol. 2019;45(4):790–7.
21. Masoomi H,Taheri M, Irandoust K, et al. The relationship of breakfast and snack foods with cognitive and academic performance and physical activity levels of adolescent students. Biological Rhythm Research; 2020, 51(3), 481-488.
22. Yeşiltepe A, Karadağ G, Gürkan KP. The effect of obesity awareness of body mass ındex and blood pressure in primary school students. Gevher Nesibe J IESDR. 2022;7(17):111–8.
23. Nicolau B, Castonguay G, Madathil S, et al. Periodontal Diseases and Traumatic Dental Injuries in the Pediatric Population. Pediatr Clin North Am. 2018;65(5):1051–61.
24. Haque SE, Rahman M, Itsuko K, et al. Effect of a school-based oral health education in preventin gun treated dental caries and increasing knowledge, attitude, and practices among adolescents in Bangladesh. BMC oral health. 2016;16(1), 1-10.
25. Yalin Sapmaz S, Ozek Erkuran H. Çocuklarda ve ergenlerde uyku bozuklukları. Edit: Akıncı E, Orhan F. Uyku Bozuklukları Tanı ve Tedavi Kitabı. 1.Baskı. Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları; 2016. p. 305–14.
26. Mesman GR, Harper SL, Edge NA, Brandt TW, Pemberton JL. Problematic Sexual Behavior in Children. J Pediatr Heal Care. 2019;33(3):323–31.
27. Öztürk GM, Feyman Gök N. Erken Çocukluk Dönemine Ait Resimli Çocuk Kitaplarında Cinsel Eğitim Unsurlarının İncelenmesi. Yaşadıkça Eğitim. 2021;35(2):403–19.
28. Allen B. Children with Sexual Behavior Problems: Clinical Characteristics and Relationship to Child Maltreatment. Child Psychiatry Hum Dev. 2017;48(2):189–99.
29. Cui Y, Li F, Leckman JF, Guo L, Ke X, et al. The prevalence of behavioral and emotional problems among Chinese school children and adolescents aged 6–16: a national survey. Eur Child Adolesc Psychiatry. 2021;30(2):233–41.
30. Celiloğlu ÖGB. Cinsel gelişimde Freud'un psiko-seksüel gelişim aşamaları ve cinsel eğitim. Contemporary Trends in Education Sciences.2022, 13(1). 285-297.
31. Balter A S, vanRhijn T, Davies A W. Equipping early childhood educators to support the development of sexuality in childhood: Identification of pre-and post-service trainingneeds. TheCanadianJournal of Human Sexuality. 2018; 27(1), 33-42.
32. Ferreira L,Godiez I, Gabbard C. et al. Motor development in school-age children is associated withthe home environment including socioeconomic status. Child Care Health, 2018; 44:801-806.
33. Durualp E, Aral N. Çocukların ince ve kaba motor gelişimlerine oyun etkinliklerinin etkisinin incelenmesi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2018; 20(1), 243-258.
34. Kaplan M, Güngörmüş Z. Academic procrastination behavior ın nursing students: The role of academic motivation, academic self-efficacy and academic attributional style. Anatolian Journal of Health Research.2022; 3(2):53-59.
35. Teresa M, Henrique S, Hervaldo A, et al. Journal of Science and Medicine in Sport Motor competence and health related physical fitness in youth : A systematic review. J Sci Med Sport. 2016;19(2):123–9.
36. İbiş S, Aka S, Kurt S. Çocuklarda fiziksel aktivite seviyesi motor beceri ve dikkat düzeylerinin incelenmesine yönelik bir araştırma. Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi. 2021; 4(2), 210-220.

37. Babakr Z, Mohamedamin P, Kakamad K. Piaget's cognitive develop mental theory: Critical review. Education Quarterly Reviews, 2019; 2(3),517-24.
38. Budak Y, Gençtanirim Kurt D, KULA S. Bilişsel gelİşimde farklibİr görüş gelİştİren Henry Wallon ve Jean Piagetnİn görüşlerİnİn karşilaştirilmali olarak incelenmesİ . Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Derg. 2018;(48):415–36.
39. Erdoğan TK Koç Z. Gelişim kuramlarının hemşirelik bakımındaki yeri. Sağlık ve Toplum 2022;32 (2) 75-86.
40. Bayram H. Psikososyal gelişim kuramının sosyal bilgiler dersi kapsamında incelenmesi. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sos Bilim Derg. 2020;8(6):1993–2001.
41. Demircioğlu H, Yoldaş C. Çocukluk ve ergenlik döneminde psikososyal risk faktörleri ve koruyucu unsurlar. Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi. 2019; 18(1), 40-48.
42. Uludaşdemir, D. Öğretmenlerin 6-12 yaş arasi çocuklari bilişsel gelişim özelliklerini bilme ve dikkeksikliği hiperaktivite bozukluğu tani yeterlilikleri incelenmesi. J Acad Soc Sci. 2020;107(107):229–41.
43. Tasocak G, Kaya H, Senyuva E, et al. Relationship between nursing students' views about web-based patient education course and anxiety in Turkey. Turkish Online J Distance Educ. 2014;15(3):197–214.
44. Sahoo K, Sahoo B, Choudhury A, Sofi N, Kumar R, Bhadoria A. Childhood obesity: causes and consequences. J Fam Med Prim Care. 2015;4(2):187.
45. NSCH. National Survey of Children ' s Health 2016 and 2017 National Survey of Children ' s Health. 2017;(January).
46. Schor EL. Life course health development in pediatric practice. Pediatrics. 2021;147(1) :e2020009308.
47. Best NC, Oppewal S, Travers D. Exploring school nurse interventions and health and education outcomes: An integrative review. The Journal of School Nursing. 2018; 34(1), 14-27.
48. Çiftci N, Sarman A. Okul sağlığı hizmetleri kapsamında yürütülen sağlık taramaları, sağlığı geliştiren okullar ve halk sağlığı açısından önemi. Edit: Cem Evereklioğlu, Sağlık bilimlerinde araştırma ve değerlendirmeler-IV, 1.Baskı, Gece Kitaplığı Yayınevi, Ankara, 2021 s:403-420

BÖLÜM 2

ADÖLESANI TANIMA

Ayşe Berivan Savcı Bakan

"Çocukluktan yetişkinliğe güvenli, sağlıklı ve üretken bir geçişe yatırım yapmak çok önemlidir" UNICEF

► Giriş

Tarihsel sürece bakıldığında, Platon ve Aristotelese kadar uzanan gençliğin doğasına ait yorumlar ve 18. yüzyıl filozoflarından Jean-Jacques Rousseau'nun adölesanı tanımlama çabaları o dönem için spekülatif fikirler olarak görülmüştür. Adölesan dönemin bilimsel keşfi, 20. yüzyılın başlarında farklı disiplinlerden uzmanların bu kavramı geliştirme çabalarıyla başlamıştır.

Adölesan dönem ile ilgili bilimsel çalışmalara öncülük eden G. Stanley Hall (1904), biyolojik faktörler tarafından kontrol edilen bu gelişim döneminin, "çatışma ve ruh hâli değişimiyle dolu çalkantılı bir zaman olduğunu" ileri sürmüş ve bu teorisini fırtına ve stres görüşü olarak adlandırmıştır.

Antropolog Margaret Mead (1928) ise yaptığı gözlemsel çalışmalara dayanarak adölesan dönemin sosyokültürel yapıdan etkilendiğini ileri sürmüştür. Mead'in çalışma bulguları bazı bilim adamları tarafından eleştirilmiş olsa da bir grup araştırmacı bu bulguları savunmuştur.

Bir başka görüşte ise 20. yüzyılın başında meydana gelen sosyo-tarihsel koşulların adölesan dönemi yarattığı ileri sürülmüştür. Buluşçu görüş olarak tanımlanmış olan bu görüşte, sanayi devrimiyle meydana gelen değişikliklerin, kentleşmenin, gençleri yetişkinlerden ayıran bazı yasaların ortaya çıkmasının, gençlerin iş yaşamından uzaklaştırılıp okula gönderilmelerinin ve bunun yasal bir zorunluluk hâline getirilmesinin etkilerine vurgu yapılmıştır. Bireylerin adölesan dönemi deneyimleme şekillerinin, ait oldukları neslin tanıklık ettiği tarihsel değişikliklerden etkilendiği ileri sürülmektedir. Kohort etkileri terimi ile ifade edilen bu etki bireylerin gerçek kronolojik yaşlarından ziyade, doğum

adölesanlar her biri farklı bir adölesan döneme denk gelecek şekilde toplam üç defa tam bir fizik muayeneden geçirilmelidir.

2. Sunulan sağlık hizmetleri, yaş ve gelişime uygun, bireysel, sosyal ve kültürel farklılıklara duyarlı olmalıdır.
3. Adölesan sağlığı ile ilgili politikalar oluşturulmalı ve bu politikalara yönelik adölesanlar ve ebeveynler bilgilendirilmelidir.
4. Ebeveynler, her bir ergenlik döneminde bir kez olacak şekilde adölesan dönemde meydana gelen değişiklikler ve gelişim, risk faktörleri ve olası sağlık sorunları ile ilgili sağlık eğitimi ve danışmanlık almalıdırlar.
5. Adölesanlara, gelişim süreçleri, yaralanmaların azaltılması, sağlıklı beslenmenin yararları, fiziksel aktivitenin yararları, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, doğum kontrol yöntemleri, prezervatif kullanımı, tütün, alkol ve diğer maddelerin kullanımının önlenmesi konularında sağlık eğitimi verilmelidir.
6. Adölesanlar, yılda bir defa hipertansiyon, hiperlipidemi, yeme bozuklukları ve obezite, tütün ürünlerinin kullanımı, alkol, ilaç ve madde kullanımı, riskli cinsel davranışlarda bulunma durumu, depresyon ve intihar riskini gösteren davranış veya duygular, istismar, öğrenme ve okul sorunları açısından sorgulanmalıdır.
7. Risk grubundaki adölesanlar cinsel yolla bulaşan hastalıklar, HIV, rahim ağzı kanseri ve tüberküloz açısından taranmalıdır. Ayrıca ulusal aşılama programına göre bağışıklama yapılmalıdır.

► Kaynaklar

1. Santrock JW. Adolescence. 17rd Edition. New York: McGraw-Hill Education Publisher, 2019, s: 3-5, 14-20.
2. Turan S. Geç ergenlik dönemi: Ahlaki uzaklaşma. Sportive. 2021; 4(2): 1-11.
3. WHO. Adolescent Health. 2022. https://www.who.int/health-topics/adolescent-health#tab=tab_1 (Erişim Tarihi: 26.09.2022).
4. UNICEF. Adolescence an Age of Opportunity. The State of the World's Children-2011. 2011.https://www.unicef.org/reports/state-worlds-children-2011(Erişim tarihi: 23.09.2022).
5. Newman BM, Newman PR. Development through life: A psychosocial approach. 13th Edition. Boston: Cengage Learning Publisher, 2017, s:327-427.
6. United Nations. Department of Economic and Social Affairs. Population Division. World population prospects-2022. Online Edition. 2022. https://population.un.org/wpp/Download/Standard/MostUsed/ (Erişim Tarihi 15 Ağustos 2022).
7. Steinberg L. Adolescence. 12th Edition. New York: McGraw-Hill Education Publisher, 2016, s:2-50.
8. You D, Beise J, Lee S, et al.. Demographic challenges and opportunities for child health programming in Africa and Asia. BMJ. 2021; 372(n19): 1-6.
9. WHO. Protect the promise: 2022 progress report on the every woman every child global strategy for women's, children's and adolescents' health (2016–2030). 2022.
10. Howard SR, Dunkel L. The genetic basis of delayed puberty. Neuroendocrinology. 2018; 103: 649–659.
11. Howard SR, Guasti L, Poliandri A, et al. Contributions of function-altering variants in genes implicated in pubertal timing and body mass for self-limited delayed puberty. Journal of Clinical Endocrinology and Metabolism. 2018; 103(2): 649–659.

12. Toro CA, Aylwin CF, Lomniczi A. Hypothalamic epigenetics driving female puberty. Journal of Neuroendocrinology. 2018; 30(7): e12589, 1-12.
13. De Sanctis V, Elhakim IZ, Soliman AT, et al. Methods for Rating Sexual Development in Girls. Pediatric Endocrinology Reviewers. 2016;14(1): 27-32.
14. Sotos JF, Tokar NJ. Appraisal of testicular volumes: volumes matching ultrasound values referenced to stages of genital development. International Journal of Pediatric Endocrinology. 2017; 7(2017):1-10.
15. Marshall WA, Tanner JM. Variations in pattern of pubertal changes in girls. Archives of Disease in Childhood. 1969; 44(235): 291-303.
16. Marshall WA, Tanner JM. Variations in the pattern of pubertal changes in boys. Archives of Disease in Childhood. 1970; 45(239): 13-23.
17. Benyi E, Savendahl L. The physiology of childhood growth: Hormonal regulation. Hormone Research in Pediatrics. 2017; 88: 6–14.
18. Akyel B, Kayış H, Yüncü Z. Ergenlikte beyin gelişimi, risk alma ve bağımlılığa yatkınlık. Türkiye Klinikleri Çocuk Psikiyatrisi. 2018 (Özel Sayı): 134-139.
19. Casey BJ, Getz S, Galvan A. The adolescent brain. Developmental Review, 2008; 28(1): 62-77.
20. Kliegman MR. Geme JW. Nelson Textbook of Pediatrics. 21. Edition. Philadelphia: Elsevier, 2019, s: 1014-1018.
21. Allensworth, D, Lawson E, Nicholson L, et al. (Eds). Schools and health: Our nation's investment. Washington DC: National Academy Press, 1997, s: 419-428.
22. Steinberg L, Icenogle G, Shulman EP, et al. Around the world, adolescence is a time of heightened sensation seeking and immature self-regulation. Developmental Science. 2018; 21(2): e12532, 1-13.
23. Reyna VF, Helm RK, Weldon RB, et al. Brain activation covaries with reported criminal behaviors when making risky choices: A fuzzy-trace theory approach. Journal of Experimental Psychology: General. 2018; 147(7): 1094-1109.
24. Dahl RE, Allen NB, Wilbrecht L, et al. Importance of investing in adolescence from a developmental science perspective. Nature. 2018; 554(7693): 441-450.
25. The Human Journey. Adolescence: Second Growth Spurt. A project of The Institute for the Study of Human Knowledge (ISHK). https://humanjourney.us/health-and-education-in-the-modern-world/adolescence-second-growth (Erişim Tarihi 20 Kasım 2022).
26. Marsh AD, Moller AB, Saewyc E, et al. Priority Indicators for Adolescent Health Measurement–Recommendations From the Global Action for Measurement of Adolescent Health (GAMA) Advisory Group. Journal of Adolescent Health. 2022; 71(4): 455-465.
27. WHO, Centers for Disease Control and Prevention (CDC). Global school-based student health survey (GSHS). 2013. https://www.cdc.gov/gshs/index.htm (Erişim Tarihi 25 Kasım 2022).

BÖLÜM 3

OKUL ÇOCUĞUNUN AİLESİNİ TANIMA

Sebahat Kuşlu - Zeynep Güngörmüş

► Ailenin Tanımı

Çocuğun doğduğu andan itibaren etkileşim hâlinde olduğu ve yaşamı boyunca bir parçası olacağı aile, evrensel bir deneyim olmasına karşın, ortak bir tanımı yoktur. Aile tanımı genellikle ailenin yapısı, fonksiyonları, niteliği ve aile üyeleri arasındaki bağın açıklanmasına odaklanır. Birey, grup ve topluluklar arası değişen, kültürden kültüre farklı şekillerde tanımlanan aile kavramı disiplinler arasında da farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Örneğin hukuki olarak; kan bağı, evlat edinme, vesayet ya da evlilik yoluyla kazanılmış ilişkiler, biyolojik olarak; bireyler arasında kan bağıyla elde edilmiş genetik ve biyolojik bağlar, sosyolojik olarak; bir arada yaşayan ve aynı sosyal topluluğa mensup insan grubu, psikolojik olarak ise aralarında güçlü duygusal bağlar olan ve psikolojik olarak birbirlerini etkileyen gruplar şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımı ne olursa olsun aile kavramı tüm toplumlarda önemli bir sosyal birimdir.

► Aile Türleri

Toplumun temel yapı taşlarından biri olan aile geçmişten günümüze kadar değişim göstermiş olsa da varlığını ve önemini korumaya devam etmiştir. Ailenin üye sayısı, değer ve normları, modernitesi, kır veya kent boyutu, evlenme tarzı ve gelenekleri gibi özellikleri aile türünü belirleyen önemli kavramlardır. Bu doğrultuda aile türleri çoğunlukla aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır.

Yerleşim Yerlerine Göre

Kır (köy) ailesi: Genellikle işçi sınıfı ailelerinden oluşan toprağı kendileri işleyen, üretim yapıp kendileri tüketen ailelerdir.

Gecekondu ailesi: Nüfus artışı, toprağın verimsizleşmesi, sağlık veya eğitim ihtiyacı gibi nedenlerle göç edip, kentlerin kenar mahallelerine yerleşen aile biçimidir.

- Aileler ile iletişimin sürekli olması için ailenin düzenli olarak ziyaret edilmesi ya da okulu ziyaret etmesi sağlanmalıdır. Bu doğrultuda her çocuk için en az iki kere ev ziyaretleri yapılması gerektiği belirtilmektedir.
- Çocuğun ihtiyaçlarına ve elde edilmek istenen bilgiye yönelik anket formları oluşturulup bu form aracılığıyla aileden bilgi toplamak.
- Gözlem yoluyla çocuğun ilgi ve ihtiyaçları, gelişim özellikleri, ailenin tutumu, anne babanın davranışları belirlenebilir. Örneğin; resim, oyun ve spor aktiviteleri sırasında anne babanın çocuğa yönelik davranış ve tutumları gözlenebilir. Bu gözlemlerin objektif, önyargıdan uzak ve doğru bir şekilde değerlendirilmesi gerekir.
- Ailelerin sağlık okuryazarlığını geliştirmek amacıyla hazırlanacak bir sağlık kitapçığı aracılığıyla ailelerle iş birliği kurulabilir ve gerekli sağlık eğitimleri verilmelidir.
- Ailelere ergenlik dönemi ve bu dönemde görülen olumlu-olumsuz sağlık davranışları ve riskleri hakkında bilgi verilmelidir.
- Aile ile yapılan görüşmelerde yargılayıcı ifadelerden kaçınmak ve güvene dayalı bir atmosfer sağlamak.
- Belirtilen rol ve sorumluluklar ışığında aileyi tanıma ve okul sağlığı hizmetlerine dâhil etme ile birlikte aileler;
- Çocuklarının sağlık problemleri ile başa çıkmayı öğrenir.
- Okul sağlığı hizmetlerinin işlev ve etkinliklerini öğrenir.
- Tarama programlarının önemini kavrayabilir ve bu konuda okul sağlığı çalışanlarına gerekli desteği sağlar.
- Çocuklarının tıbbi bakımına yönelik gerekli bilgileri edinir.
- Sağlık programları ve eğitim programlarına yönelik etkinlikleri destekler.

Kaynaklar

1. ASHA. What is school health. https://www.ashaweb.org/about/what-is-school-health/ (Erişim Tarihi:09.10.22).
2. Centers for Disease Control and Prevention. Parent engagement: Strategies for involving parents in school health. Atlanta, GA: U.S. Department of Health and Human Services; 2012. https://www.cdc.gov/healthyschools/parentengagement/pdf/parent_engagement_strategies.pdf (Erişim Tarihi:26.10.2022).
3. Centers for Disease Control and Prevention. School Health Guidelines. https://www.cdc.gov/healthyschools/npao/strategies.htm (Erişim Tarihi:26.10.2022).
4. Coalition for Community Schools. Community and Family Engagement: Principals Share What Works. Washington, DC: Coalition for Community Schools; 2006.
5. Dündar ZÖ. Değişen ve değiş(e)meyen yönleriyle aile: Yapısı, türleri, işlevleri. Editör: Adak N. Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar. 3. Baskı. Ankara: Siyasal Kitabevi. 2018, s:39-64.
6. Erci B. (2019). Aile sağlığı hemşireliği. Editör: Erci B. Halk Sağlığı Hemşireliği. 3. Baskı. Elazığ: Anadolu Nobel Tıp Kitabevleri. 2019. s: 45-56.
7. Gökçe H. Dünü, bugünü, yarını ile aile. Sosyoloji Notları. 2017; 1(1): 50-63.

8. Hallaç S, Öz F. (2014). Aile kavramına kuramsal bir bakış. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar. 2014; 6(2): 142-153.
9. Imanipour M, Kiwanuka F. Family nursing practice and family importance in care – Attitudes of nurses working in intensive care units. International Journal of Africa Nursing Sciences. 2020; 13: 100265.
10. Jeynes WH. The relationship between parental involvement and urban secondary school student academic achievement: A meta-analysis. Urban Education. 2007; 42(1): 82-110.
11. Kaakinen JR, Coehlo DP, Steele R et al. Family health care nursing: Theory, practice, and research. Sixth edition. Philadelphia: FA Davis. 2018.
12. Karslı E. Modernleşme sürecinde çözülen aile yapisi ve kadinin yeniden inşası. Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi. 2019; 1(1): 1-14.
13. Keskin EB. Kentleşme ve Ailenin Değişimi. 3. Baskı. İstanbul: DBY Yayınları, 2020.
14. Michael S, Dittus P, Epstein J. Family and community involvement in schools: Results from the school health policies and programs study 2006. Journal of School Health. 2007; 77(8): 567-587.
15. Miller KS, Maxwell KD, Fasula AM et al. Pre-risk HIV-prevention paradigm shift: the feasibility and acceptability of the parents matter! Program in HIV risk communities. Public Health Reports. 2010; 125(1_suppl): 38-46.
16. Silva RMA, Andrade ACDS, Caiaffa WT et al. Co-occurrence of health risk behaviors and the family context among Brazilian adolescents, National Survey of School Health (2015). Revista Brasileira de Epidemiologia. 2021; 24.
17. Skinner ML, Hong S, Herrenkohl TI et al. Longitudinal effects of early childhood maltreatment on co-occurring substance misuse and mental health problems in adulthood: The role of adolescent alcohol use and depression. Journal of Studies on Alcohol and Drugs. 2016; 77(3): 464-472.
18. Svavarsdottir EK, Hraunfjord H, Sigurdardottir AO. Nursing students' perception of family importance in nursing care during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional study. Nurse Education Today. 2022; 118: 105529.
19. Şahinöz T, Şahinöz S, Kıvanç A. Sağlığı geliştirmenin en kolay yolu: Okul sağlığı.
20. Şenol M. Küreselleşme bağlamında ailenin değişen rolü. Editör: Kabasakal Z. Aileye İlişkin Güncel Derlemeler. Ankara: İksad Yayınevi. 2020, s:3-58.
21. Topal K. Ailede sağlık-hastalık kurguları ve ailenin işlevselliği. Klinik Tıp Aile Hekimliği. 2019; 11(1):0-0.
22. TÜİK. İstatistiklerle aile, 2021. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2021-45632 (Erişim Tarihi: 18.10.2022).
23. TÜİK. İstatistiklerle çocuk, 2021. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2021-45633 (Erişim Tarihi: 20.10.2022).
24. Uddin R, Lee EY, Khan SR et al. Clustering of lifestyle risk factors for non-communicable diseases in 304,779 adolescents from 89 countries: A global perspective. Preventive Medicine. 2020; 131: 105955.
25. Yersel BÖ. Tanımada ailenin işlevi. Editör: Akay R. Çocuğu Tanıma Teknikleri (0-18 Yaş Gelişimsel Yaklaşım). Efe Akademi Yayınları. 2022, s:25-33.

BÖLÜM 4

OKUL ÇALIŞANLARINDA SAĞLIĞI GELİŞTİRME

Dilek Kılıç - Ayla Hendekci

► Giriş

Günümüzde toplumda yer alan nüfusun büyük çoğunluğunu okul ortamında bulunan çocuklar ve gençler oluşturmaktadır. Bununla birlikte okul çalışanlarını da ele aldığımızda bu grubun sağlığının korunması ve geliştirilmesi toplum sağlığı açısından önem ve öncelik oluşturmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından okul sağlığının geliştirilmesinin önemli olduğu belirtilmiş ve Avrupa'da sağlığı geliştiren okullar ağı başlatılmıştır. Ülkemizin de sağlığı geliştiren okullar ağı projesine 1995'te katılmasıyla birlikte okullarda sağlığı koruyucu ve geliştirici faaliyetler hız kazanmıştır. Sağlığı geliştiren okullar, sağlıklı yaşam biçimi davranışı olarak fiziksel aktivite ve egzersizden, beslenmeye, madde kullanımının önlenmesinden okulda şiddetin önlenmesine kadar sağlık eğitim konularını içeren sağlıklı politikaların oluşturulmasını, sağlıklı yaşamı destekleyen fiziksel ve sosyal çevrenin sağlanmasını, bireysel sağlık becerilerinin ve eylem yeterliliğinin kazandırılmasını, toplum katılımı ve desteğini, okul sağlığı hizmetlerini içermektedir.

Sağlığı geliştiren okullarda; okul çalışanlarının ve öğrencilerin sağlığını iyileştirmek ve sağlıkları üzerinde etkili olan faktörlerin kontrol edilerek sağlık kapasitelerini geliştirmeleri hedeflenir. Bunun için okullarda sağlığı koruyucu ve geliştirici hizmetlerde hem okul içi hem de okul çevresindeki ortam, kişisel sağlık davranışları ve kişiler arası ilişkiler, sosyo-ekonomik, kültürel ve çevresel faktörler, medya ve sağlık politikalarının etkileri değerlendirilmelidir. Okul sağlığı hizmetlerinin sektörler arası iş birliği ile yürütülmesi ve kamuda sağlığı geliştirmeyi hedefleyen politikaların olması önemlidir. Sağlığı geliştiren okullarda çalışanlar içinde özellikle öğretmenler öğrencilerin sağlıklı davranışlar geliştirmelerinde etkili olmaktadır; bu bakımdan sağlıklı ve güvenli bir okul ortamı öğrencilerin kendi sağlıkları için sorumluluk almalarında, sağlığı geliştirici davranışları kazanmalarında ve okul başarılarının artmasında olumlu etkiler oluşturmaktadır. Sağlığı geliştiren okullarda, okul ortamında bulunan herkesin sağlığı çok önemlidir; sağlığı geliştirici programlar hem öğrencilerin hem de okul çalışanlarının sağlıklarının olumlu

kalitesini arttırmaktır. Çalışanların sağlığını yetersiz ve dengesiz beslenme, yetersiz fiziksel aktivite, sigara-alkol kullanımı gibi olumsuz sağlık davranışları ve çevre koşulları etkilemektedir. Okul çalışanları yetişkin bireylerden oluştuğu için bu dönemdeki sağlık sorunları hayati önem taşımaktadır. Okul çalışanlarının sağlığının geliştirilmesi için okul ortamındaki risk faktörlerinin belirlenmesi, sağlığını etkileyebilecek konularda eyleme geçilmesi, farkındalıklarının arttırılması, olumlu sağlık davranışlarının geliştirilmesine yönelik eğitim programları yapmak ve iş birliklerinin kurulması önemli girişimler içerisinde yer almaktadır.

Okul sağlığı hemşireleri, sağlığı koruyucu ve geliştirici programların uygulanmasında önemli rol oynar. Okul sağlığı hemşireleri, okul çalışanlarının sağlığını geliştirmeye yönelik birincil, ikincil ve üçüncül korunma düzeyinde sağlığı geliştirme programlarını uygulamakla sorumludurlar. Okul sağlığı hemşireleri, okul ortamında çalışanların sağlığını geliştirme aktivitelerine yönelik olarak liderlik etmeli, olumlu sağlık davranışlarını tanımlanmalı, çalıştığı okulun sağlık gereksinimlerini belirlemeli, elde edilen veriler doğrultusunda sağlığın korunması ve geliştirilmesi yönelik planlar oluşturmalı, uygulamalı ve sağlığı geliştirme programlarını değerlendirmelidir. Okul sağlığı hemşireleri kanıta dayalı uygulamalar ile etkili iletişim becerilerini kullanarak danışmanlık ve eğitim hizmetleri sunmalı, mevcut sağlığı geliştirme programlarının etkisini değerlendirerek yeni programların hazırlanmasına katkı sunmalıdır.

Yazar notu: Bu kitap bölümü için kullanılan resimler için ilgili kişi ve kurumlardan izin alınmıştır.

▶ Kaynaklar

1. Adelman HS, & Taylor L. Embedding school health into school improvement policy. *International Journal of School Health*. 2014; *1*(3): 1-8.
2. Ağırkan M. Eğitimde akademik başarıyı ve sağlığı desteklemek: bütüncül okul, bütüncül toplum, bütüncül çocuk modeli. *Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2022; *2*(1): 10-22.
3. Akgül E, Ergün A. Toplum sağlığının geliştirilmesinde okul sağlığı hemşireliği. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*. 2021; *3*(2): 141-153.
4. Akgün S, Başar M. Okul güvenliğine ilişkin yönetici, öğretmen ve öğrenci görüşleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2019; *12*(2): 131-151.
5. Aydın N. Sağlığın teşviki ve geliştirilmesi. *Black Sea Journal of Health Science*. 2019; *2*(1): 21-29.
6. Chen FL, Lee A. Health-promoting educational settings in Taiwan: development and evaluation of the health-promoting school accreditation system. *Global Health Promotion*. 2016; *23*(1_suppl): 18-25.
7. Dadaczynski K, Hering T. Health promoting schools in Germany. Mapping the implementation of holistic strategies to tackle NCDs and promote health. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2021; *18*(5): 2623.
8. Dikici MF, Şahin MK. Periyodik sağlık muayenesinde risk değerlendirmesi. *Türkiye Klinikleri J Fam Med-Special Topics*. 2013; *4*(5): 29-36.
9. El Anwar A, El Nouman A, Kamel OM, Kamal NM, & Fouad E. Enhancing "Health-Promoting Schools" through Implementing Mental Health Program. *Open Access Macedonian Journal of Medical Sciences*. 2022; *10*(E): 1527-1534.
10. Erci B, Kılıç D, Adıbelli D. Yaşam Boyu Sağlığı Geliştirme. Elazığ: Nobel Tıp Kitabevleri, 2018.

11. Erci B. Halk Sağlığı Hemşireliği. Elazığ: Anadolu Nobel Tıp Kitapevleri, 2016.
12. Gözüm S. Okul Dönemindeki Çocukların Sağlığının Geliştirilmesi. Ankara: Vize Yayıncılık, 2016.
13. Gündüz S, Albayrak HM. Okul Sağlığında Neredeyiz?. *Ankara Medical Journal.* 2014; 14(1): 29-33.
14. Iachini AL, Pitner RO, Morgan F, & Rhodes K. Exploring the principal perspective: Implications for expanded school improvement and school mental health. *Children & Schools*. 2016; *38*(1): 40-48.
15. Jung SH, Kim DH. Health perception, health status and health promotion behaviors of elementary school teacher. *Journal of the Korean Society of School Health.* 2017; 30(3): 355-364.
16. Kontak JC, Caldwell HA, Kay-Arora M, Hancock Friesen CL, & Kirk SF. Peering in: youth perspectives on Health Promoting Schools and youth engagement in Nova Scotia. Canada. *Health Promotion International*. 2022; *37*(3): daac081.
17. Lowry C, Stegeman I, Rauch F, & Jani A. Modifying the school determinants of children's health. *Journal of the Royal Society of Medicine*. 2022; *115*(1): 16-21.
18. TC Milli Eğitim Bakanlığı. Okulda Sağlığın Korunması ve Geliştirilmesi Programı Uygulama Kılavuzu, 2017. http://okulsagligi.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_03/24172657_OKUL_SAYLIYININ_KORUNMASI_VE_GELYYTYRLMESY_PROGRAMI_UYGULAMA_KILAVUZU_3256836380940747639.pdf (Erişim Tarihi: 20.09.2022)
19. Murphy S, Littlecott H, Hewitt G, MacDonald S, Roberts J, Bishop J, ... & Moore G. A transdisciplinary complex adaptive systems (T-CAS) approach to developing a national school-based culture of prevention for health improvement: the School Health Research Network (SHRN) in Wales. *Prevention Science*. 2021; *22*(1): 50-61.
20. TC Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. Okulda Sağlığın Korunması ve Geliştirilmesi Programı, 2016. https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/cocukergen-sgp1/sagl%C4%B1g%C4%B1n-gelisitirlmesi/okulda-sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n-korunmas%C4%B1-ve-geli%C5%9Ftirilmesi-program%C4%B1.html (Erişim Tarihi: 15.09.2022)
21. TC Milli Eğitim Bakanlığı. Okul Sağlığı Hizmetleri, 2017. https://okulsagligi.meb.gov.tr/www/okul-sagligi-hizmetleri/icerik/29 (Erişim Tarihi: 05.10.2022)
22. TC Sağlık Bakanlığı. Sağlığın Geliştirilmesi ve Teşviki Sözlüğü, 2011. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/64546/9789755903613_tur.pdf?sequence=3&isAllowed=y (Erişim Tarihi: 05.10.2022)
23. TÜİK, 2020. Ölüm ve Ölüm Nedenleri İstatistikleri. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Olum-ve-Olum-Nedeni-Istatistikleri-2019-33710 (Erişim Tarihi: 10.11.2022).
24. Velasco V, Coppola L, & Veneruso M. COVID-19 and the health promoting school in ıtaly: Perspectives of educational leaders. *Health Education Journal*. 2022; *81*(1): 69-84.

BÖLÜM 5

OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRESİNİN AİLE VE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİYLE İŞ BİRLİĞİ

Emine Baş

Okullar, aileler ve toplumsal kuruluşların çocukların ve ergenlerin sağlıklı gelişimini kolaylaştıran bir ortam yaratmak için birlikte çalışması gerekmektedir. Okul sağlığı ekibinin vazgeçilmez üyesi olan hemşireler, okul sağlığı hizmetlerini sunarken yapacakları iş birliği ile okul toplumunun sağlığının korunması ve geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Dünyada ve ülkemizde kullanılan okul sağlığı modellerinde aile ve toplumla iş birliğinin önemi vurgulanmıştır.

Çağdaş okul sağlığı modellerinden biri olan koordineli okul sağlığı modeli, okul sağlığı programlarına ve hizmetlerine yönelik organize, koordineli ve çok disiplinli bir yaklaşımdır. Çocukların sağlığını etkilemede okul, aile ve toplum arasındaki bağlantıları tanır, değişim yaratmak ve sürdürmek için hepsini bir araya getirmek için bir çerçeve sağlar. Bu modelin bileşenleri arasında aile ve toplum katılımı da vurgulanmıştır. Sağlıklı öğrenci modeli kronik hastalığı olan çocukların okul başarılarını desteklemek, sağlık durumlarını iyileştirmek, sağlık bakımlarına rehberlik etmek için geliştirilmiş kapsamlı okul faaliyetlerini içeren bir modeldir. Bu modelinin yedi temel bileşeninden biri de aileler ile iş birliği olarak belirlenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Hastalık Kontrol ve Önlem Merkezi'nin (CDC) okullarda sağlığı ele alma çerçevesi olan Bütüncül Okul, Bütüncül Toplum, Bütüncül Çocuk (WSCC) modeli öğrenci merkezlidir ve toplumun okulu desteklemedeki rolünü, sağlık ve akademik başarı arasındaki bağlantıları ve kanıta dayalı okul politikalarının ve uygulamalarının önemini vurgulamaktadır. WSCC modelinin on temel bileşeni arasında aile ve toplum katılımı yer almaktadır. Amerika Ulusal Okul Hemşireleri Birliği'nin (NASN) okul sağlığı hemşireleri için belirlediği yedi temel rolden biri birleştirici (liyezon) roldür. Bu rol kapsamında okul hemşiresi okul, aile ve toplum arasında iş birliği ve iletişimi sağlar. NASN tarafından belirlenen okul sağlığı hemşireliğinin profesyonel performans standartlarından biri de iş birliğidir. Bireyi, aileyi, okulu ve toplumu hesaba katan okul programları hem öğrenci sağlık davranışlarını hem de öğrenmeyi olumlu yönde etkilemektedir.

Okul sağlığı hizmetlerinin önemli bir ayağı da sağlıklı bir okul çevresinin oluşturulmasıdır. Okul çevresi sadece öğrencileri değil, okulda görev yapan öğretmenleri, çalışanları ve aileleri de etkilemektedir. Okul hemşireleri okul çevre sağlığı hizmetlerini sunarken, okul toplumuna çevre bilinci oluşturmaya katkı sağlamak için çevre alanında çalışan STÖ'ler ile iş birliği içerisinde olmalıdır.

► Kaynaklar

1. Öztürk S. Okul aile ilişkisi. Editör: Kuğuoğlu S, Demirbağ BC. Aile Temelli Sağlık Yaklaşımı. Akademisyen Tıp Kitabevi, Ankara, 2015, s: 259-263
2. Bahar Z. Öztürk Haney M. Okul sağlığı hemşireliği. Editör: Gözüm S. Okul Dönemindeki Çocukların Sağlığının Geliştirilmesi Hemşireler ve Okul Sağlığı Ofisi Çalışanları İçin Okul Toplumunun Sağlığı. Vize Yayıncılık, Ankara, 2016, s: 10-52
3. Yıldız E. Okul sağlığı hemşireliği. Editör: Erci B. Halk Sağlığı Hemşireliği. Anadolu Nobel Tıp Kitabevleri, Elazığ, 2016, s: 112-121
4. Demirhindi H. Okul sağlığı. Editör: Tanır F, Demirhindi H. Halk Sağlığı Temel Bilgiler. Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2020, s. 533- 547
5. David C. Wiley, Amy C. Cory. Partnering with students families to promote health. Encyclopedia of School Health. SAGE Publications. 2013, s: 431-485
6. Janice Loschiavo, MSN, RN, HNCSN. Fast Facts for the School Nurse Second Edition: School Nursing in a Nutshel. Springer Publishing Company. 2015
7. Şahinöz T, Şahinöz S, Kıvanç A. Sağlığı geliştirmenin en kolay yolu: Okul Sağlığı. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 2017; 6(4): 303-312.
8. Sağlan Y, Bilge U. Adolesan ve okul sağlığı. Türkiye Klinikleri Family Medicine Special Topics. 2018; 9(6): 11-16.
9. Yıldırım ÇG, Çevirgen Kurt A. Okul sağlığı hemşiresinin yöneticilik ve liderlik rolü kapsamındaki uygulamaları, e-Sağlık Hemşirelik Dergisi, 2018; 9 (35): 48-55
10. Örsal Ö, Emiroğlu ON. Türkiye'deki okul sağlığı hizmetlerine ve okul hemşireliğine ilişkin yasal düzenlemeler: Kritik Analiz. Türkiye Klinikleri J Public Health Nurs-Special Topics. 2016; 2(1): 79-95
11. Özcan C, Kılınç S, Gülmez H. Türkiye'de okul sağlığı ve yasal durum. Ankara Medical Journal. 2013; 13(2): 71-81.
12. Akgül E, Ergün A. Toplum sağlığının geliştirilmesinde okul sağlığı hemşireliği. Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi. 2022; 3(2): 141-153.
13. Kesgin MT. Çocukların sigaranın zararlarından korunması: Halk sağlığı hemşiresi ve öncelikli sorumluluklar. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi. 2012; 19(1): 90-96.
14. Talas M. Çevre bilinci konusunda sivil toplum örgütlerinin önemi. Zeitschrift für die Welt der Türken/ Journal of World of Turks. 2010; 2(3): 71-80.
15. Gürcüoğlu, S. Türkiye'de çevre eğitiminde kamu örgütleri, sivil toplum örgütleri ve medyanın rolü. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 2014; 15(3): 151-170.
16. Başaran İ, Akyüz D. Afet yönetiminde bir sivil toplum kuruluşu: Türk Kızılay. Medeniyet Araştırmaları Dergisi. 2022; 7(1): 76-91.
17. Çelik V, Pekküçükşen Ş. Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Göç Konusundaki Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi. 2018; 53(3): 1273-1283.
18. Tınar Y. Türkiye'de yoksullukla mücadelede sivil toplum kuruluşlarının önemi ve rolü. Toplumsal Politika Dergisi. 2022; 3(2): 129-151.
19. Karataş İH. Türk eğitim sisteminde sivil toplum kuruluşlarının STK'ların konumları ve işlevlerine yönelik okul yöneticilerinin görüşleri. Milli Eğitim Dergisi. 2013; 43(198): 196-218.

20. Kaya M. Afet Yönetiminde Sivil Toplum Kuruluşları ve Gönüllülük İşlevi, ASSAM Adaleti Savunanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Derneği, 2013, Ankara
21. Millî Eğitim Müdürlükleri ile Sivil Toplum Kuruluşlarının İlişkisi, Millî Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2010, Ankara.
22. Sağlık Bakanlığı, Hemşirelik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/04/20110419-5.htm (Erişim Tarihi: 25.09.2022)
23. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. Okulda Sağlığın Korunması ve Geliştirilmesi Programı. https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/cocukergen-sgp1/sagl%C4%B1g%C4%B1n-gelisitirlmesi/okulda-sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n-korunmas%C4%B1-ve-geli%C5%9Ftirilmesi-program%C4%B1.html (Erişim Tarihi: 21.07.2022)
24. MEB. Okul Sağlığı Hizmetleri İş Birliği Protokolü. https://okulsagligi.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_03/03100113_OKUL_SAYLIYI_HYZMETLERY_YYBYRLYYY_PROTOKOLY.pdf (Erişim Tarihi: 21.07.2022)
25. CDC. Whole School, Whole Community, Whole Child (WSCC). https://www.cdc.gov/healthyschools/wscc/index.htm (Erişim Tarihi: 25.08.2022)
26. CDC. Components of the Whole School, Whole Community, Whole Child. https://www.cdc.gov/healthyschools/wscc/components.htm (Erişim Tarihi:25.08.2022)
27. CDC. Parents for Healthy Schools. https://www.cdc.gov/healthyschools/parentsforhealthyschools/p4hs.htm (Erişim Tarihi: 09.10.2022)
28. CDC. Ways to Engage in Your Child's School to Support Student Health and Learning. https://www.cdc.gov/healthyyouth/protective/factsheets/parentengagement_parents.htm (Erişim Tarihi: 09.10.2022)
29. Türkiye Yeşilay Cemiyeti. Projeler. https://www.yesilay.org.tr/tr/kurumsal-projeler (Erişim Tarihi: 27.10.2022)
30. Türkiye Yeşilay Cemiyeti. Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı. https://www.yesilay.org.tr/tr/tbm-turkiye-bagimlilikla-mucadele-egitim-programi (Erişim Tarihi: 27.10.2022)
31. MEB. Ulusal Projeler. https://tegm.meb.gov.tr/www/ulusal-projeler/kategori/7 (Erişim Tarihi: 15.10.2022)
32. MEB. Protokoller. https://okulsagligi.meb.gov.tr/www/protokoller/dosya/15 (Erişim Tarihi: 15.10.2022)
33. MEB. Kızılay ile İş Birliği Protokolü. https://www.meb.gov.tr/kizilay-ile-is-birligi-protokolu/haber/17785/tr (Erişim Tarihi: 28.10.2022)
34. Türkiye Kızılay Derneği. Neler Yapıyoruz. https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz (Erişim Tarihi: 28.10.2022)
35. TEMA Vakfı. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projelerimiz. https://www.tema.org.tr/bagis-ve-destek/kurumsal-isbirliklerimiz/kurumsal-sosyal-sorumluluk-projelerimiz (Erişim Tarihi:28.10.2022)
36. TEMA Vakfı. Eğitim Projeleri. https://www.tema.org.tr/calismalarimiz/egitim/egitim-projeleri (Erişim Tarihi:28.10.2022)

BÖLÜM 1

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLAR

Mehmet Emin Şanlı

Özel gereksinimleri olan çocuklar, nörofonksiyonel, davranışsal ve sosyo-bilişsel özellikler açısından oldukça heterojen bir grubu temsil eder. Özel gereksinimi olan çocukları duyusal veya motor engel durumlarına göre, otizm spektrum bozukluğu (OSB), serebral palsi (SP), hafif veya şiddetli zihinsel yetersizlikler, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB), down sendromu (DS), öğrenme güçlüğü ve gelişimsel dil bozuklukları gibi nörogelişimsel bozukluklar olarak gruplandırabiliriz. Özel gereksinimi olan çocuklar tüm ırksal, etnik ve sosyoekonomik gruplarda ortaya çıkmaktadır. En yaygın olanı yaklaşık 68 çocuktan 1'inde ortaya çıkan OSB'dir. Bu tür nörogelişimsel bozuklukların etkileri ömür boyu devam edebildiğinden, özel gereksinimi olan çocukların aynı zamanda sosyal etkileşimi ile iletişim kurma becerilerini de olumsuz etkilemektedir.

Özel gereksinimli çocuk sayısı Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye 'dede hızla artmaktadır. Dünya Sağlık Araştırmasının 2011 yılındaki sonuçlarına göre Dünyada 15 yaş ve üstünde engellilik ile yaşamak durumunda olan kişi sayısı 785 milyon (%15.6) olarak belirtilmiştir. Küresel Hastalık Yükü çalışmasına göre (2011), bu sayı yaklaşık 975 milyon (%19.2) olarak tahmin edilmektedir. Ülkemizde ise Türkiye Özürlüler Araştırması (2002) verilerine göre, engelli olan nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %12.29'dur. 0-19 yaş aralığında engelli nüfusu %8.78 olarak belirtilmektedir.

Mutlu bir aile hayatı için evlenen bireyler, evliliğin meyvesi olan çocuk sahibi olma heyecanı yaşamaktadırlar. Ancak her doğan çocuk sağlıklı olmayabilir. Doğduktan sonra çocukta bir anormallik olduğunu sezen aileler için zor günlerin başlangıcı demektir. Özel gereksinimi olan çocuklarda doğumda ya da daha sonra gelişebilen, nörogelişimsel bozukluklar, çocuğun başta ailesi olmak üzere bakım verenleri, eğitmenleri, okul hemşirelerini, okul öğretmen ve yöneticilerini birtakım zorluklarla karşı karşıya bırakmaktadır. Özel gereksinimi olan çocuklar için bu kişilerin fiziksel, duygusal ve ruhsal açıdan birçok sorunla baş etmeleri gerekmektedir.

- Erken tanı, tedavi ve müdahale konusunda öğretmenler, okul personeli ve okul idaresinin gerekli eğitimlere katılması.
- Astım, alerji veya başka kronik bir hastalığı olan çocukların ilaçların düzenli kullanımın hayati derecede önemli olduğunu anlatmak. Öğretmenler tarafından çocukların ilaçlarının kullanılıp kullanmadığının takibinin yapılması sağlanmalıdır.
- Okul bahçesinin, koridorların, sınıf giriş çıkışlarının, lavaboların, sınıf tahtasının görsel ve işitsel materyallerin çocuklara uygun düzenlenmesinin sağlanması.
- Öğretmenler ve okul personelleri çocuklarda gördüğü anormal tutum ve davranışları okul hemşiresine ve ailesine hemen bildirilmelidir.

Kaynaklar

1. McFarland J, Hussar B, Wang X et al. The Condition of Education 2018. NCES 2018-144. *National Center for Education Statistics*.
2. Di Lieto MC, Castro E, Pecini C et al. Improving executive functions at school in children with special needs by educational robotics. *Frontiers in Psychology*. 2020; *10*, 2813.
3. Takahashi I, Oki M, Bourreau B et al. Futuregym: A gymnasium with interactive floor projection for children with special needs. *International Journal of Child-Computer Interaction*.2018; *15*, 37-47.
4. Aydın D, Özgen ZE. Çocuklarda otizm spektrum bozukluğu ve erken tanılamada hemşirenin rolü. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2018; *7*(3): 93-101.
5. Yurttutan S, Altay N. Kaynaştırma eğitimi alan çocuklarda okul sağlığı hemşiresinin rolleri. *Çağdaş Tıp Dergisi*. 2018; *8*(1); 78-84.
6. Toy A.B, Kesici İ. Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin eğitim ihtiyaçları. *Journal of Advanced Education Studies*. 2020; *2*(1): 61-93.
7. Zahaika D, Daraweesh D, Shqerat S et al. Challenges facing family caregivers of children with disabilities during COVID-19 pandemic in Palestine. *Journal of Primary Care & Community Health*. 2021; *12*, 21501327211043039.
8. Ali MM, Ismail N F, İsmail. Meneroka cabaran yang dihadapi oleh ıbu dalam menguruskan anak berkeperluan khas: exploring the challenges faced by mothers in managing children with special needs. *Journal of Quran Sunnah Education & Special Needs*. 2020; *4*(2): 63-75.
9. İlhan T. Özel gereksinimli 3-6 yaş çocuklarının ebeveynlerinin stres düzeyleri ile rolleri arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*. 2017; *18*(03): 383-400.
10. Avşaroğlu S, Gilik A. Özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babaların kaygı durumlarına göre umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *İlköğretim Online*. 2017, *16*(3): 1022-35.
11. Wang G, Zhang Y, Zhao J et al. Mitigate the effects of home confinement on children during the COVID-19 outbreak. *The Lancet*. 2020; *395*(10228): 945-47.
12. Woolf C, Muscara F, Anderson VA et al. Early traumatic stress responses in parents following a serious illness in their child: A systematic review. *Journal of Clinical Psychology in Medical Settings*. 2016; *23*(1): 53-66.
13. Chen SQ, Chen SD, Li XK et al. Mental health of parents of special needs children in China during the COVID-19 pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health*.2020; *17*(24): 9519
14. Baker JK, Seltzer MM, Greenberg JS. Longitudinal effects of adaptability on behavior problems and maternal depression in families of adolescents with autism. *Journal of Family Psychology*. 2011; *25*(4): 601.

15. Blakeley-Smith A, Reaven J, Ridge K et al. Parent–child agreement of anxiety symptoms in youth with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*. 2012; *6*(2): 707-16.
16. Magiati I, Chan JY, Tan WLJ et al. Do non-referred young people with Autism Spectrum Disorders and their caregivers agree when reporting anxiety symptoms? A preliminary investigation using the Spence Children's Anxiety Scale. *Research in Autism Spectrum Disorders*. 2014; *8*(5): 546-58.
17. Çiçek, İ. Çocuk psikolojisi ve ruh sağlığı. 1. Baskı. Ankara: Eğiten kitabevi, 2020, s: 115-20.
18. Vonneilich N, Lüdecke D, Kofahl C. The impact of care on family and health-related quality of life of parents with chronically ill and disabled children. *Disability and Rehabilitation*.2016; *38*(8): 761-67.
19. Gerstein ED, Crnic K, Blacher J et al. Resilience and the course of daily parenting stress in families of young children with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*. 2009; *53*(12): 981-97.
20. Fauth RC, Platt L, Parsons S. The development of behavior problems among disabled and non-disabled children in England. *Journal of Applied Developmental Psychology*. 2017; *52*, 46-58.
21. Şanlı ME. Ergenlik döneminde görülen bozukluklar. Editör: Hamurcu H. Ergen psikolojisinde güncel yaklaşımlar. 1. Baskı. Ankara: Eğiten kitabevi. 2021, s.131-41.
22. Singer GH. Meta-analysis of comparative studies of depression in mothers of children with and without developmental disabilities. *American Journal on Mental Retardation*. 2006; *111*(3): 155-69.
23. Bajko AS, Bazgan M. The importance of early diagnosis and intervention for children with autism spectrum disorders. Bulletin of the Transilvania University of Brasov. Series VII. *Social Sciences and Law.* 2017; *10*(2): 49-58.
24. Clark MLE, Vinen Z, Barbaro J et al. School age outcomes of children diagnosed early and later with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. 2018; *48*(1): 92-102.
25. Harris SR. Early motor delays as diagnostic clues in autism spectrum disorder. *European Journal of Pediatrics*. 2017; *176*(9): 1259-262.
26. Novak I, Morgan C, Adde L et al. Early, accurate diagnosis and early intervention in cerebral palsy: advances in diagnosis and treatment. *JAMA Pediatrics*. 2017; *171*(9): 897-907.
27. Byrne R, Noritz G, Maitre NL et al. Implementation of early diagnosis and intervention guidelines for cerebral palsy in a high-risk infant follow-up clinic. *Pediatric Neurology*. 2017; *76*, 66-71.
28. Te Velde A, Morgan C, Novak I et al. Early diagnosis and classification of cerebral palsy: an historical perspective and barriers to an early diagnosis. *Journal of Clinical Medicine*. 2019; *8*(10): 1599.
29. American Psychiatric Association (APA), *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, (DSM-5), American Psychiatric Publishing, Washington, DC, USA, 5th edition, 2013.
30. Nemerimana M, Chege MN, Odhiambo E A. Risk factors associated with severity of nongenetic intellectual disability (mental retardation) among children aged 2–18 years attending Kenyatta National Hospital. *Neurology Research İnternational*, *2018*.
31. Horne RS, Wijayaratne P, Nixon GM et al. Sleep and sleep disordered breathing in children with down syndrome: Effects on behaviour, neurocognition and the cardiovascular system. *Sleep Medicine Reviews*. 2019; *44*, 1-11.
32. Lee CF, Lee CH, Hsueh WY et al. Prevalence of obstructive sleep apnea in children with Down syndrome: a meta-analysis. *Journal of Clinical Sleep Medicine*. 2018; *14*(5): 867-75.
33. Pratt AS, Adams AM, Peña ED et al. Exploring the use of parent and teacher questionnaires to screen for language disorders in bilingual children. *Topics in Early Childhood Special Education*. 2022; *42*(1): 77-90.
34. Norbury CF, Vamvakas G, Gooch D et al. Language growth in children with heterogeneous language disorders: a population study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2017; *58*(10): 1092-105.
35. Winstanley M, Webb RT, Conti-Ramsden G. More or less likely to offend? Young adults with a history of identified developmental language disorders. *International Journal of Language & Communication Disorders*. 2018; *53*(2): 256-70.
36. Ladányi E, Persici V, Fiveash A et al. Is atypical rhythm a risk factor for developmental speech and language disorders?. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*,.2020; *11*(5), e1528.

37. Richards S, Goswami U. Impaired recognition of metrical and syntactic boundaries in children with developmental language disorders. *Brain Sciences*. 2019; *9*(2): 33.
38. Harding L, Davison-Fischer J, Bekaert S et al. The role of the school nurse in protecting children and young people from maltreatment: An integrative review of the literature. *International Journal of Nursing Studies*. 2019; *92*, 60-72.
39. Hoekstra BA, Young VL, Eley CV et al. School Nurses' perspectives on the role of the school nurse in health education and health promotion in England: a qualitative study. *BMC Nursing*. 2016; *15*(1): 1-9.
40. Çakır G, Altay N. Kronik hastalığı olan çocukların bakımında okul hemşiresinin görev ve sorumlulukları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*. 2021; *14*(1): 55-61.
41. Health COS. Role of the school nurse in providing school health services. *Pediatrics*. 2016; *137*(6): e20160852.
42. Hartman AL, Devore CDL, Kang PB et al. Rescue medicine for epilepsy in education settings. *Pediatrics*. 2016; *137*(1).
43. Tsai SM, Wang HH. The relationship between caregiver's strain and social support among mothers with intellectually disabled children. *Journal of Clinical Nursing*. 2009; *18*(4):539-48.
44. Wang LY, Vernon-Smiley M, Gapinski MA et al. Cost-benefit study of school nursing services. *JAMA Pediatrics*. 2014; *168*(7):642-48.
45. Ryan KM. Health promotion of faculty and staff: The school nurse's role. *The Journal of School Nursing*. 2008; *24*(4):183-89.
46. Yazıcıoğlu T. Destek Eğitim Odalarında Görev Yapan Öğretmenlerin Gözüyle Destek Eğitim Odaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*.2008; *21*(2):273-97.
47. Yıldız CD. Okul öncesi eğitim kurumlarının yönetiminde yaşanan zorlukların değerlendirilmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*(STEMES'18). 2018; 95-102.
48. Lineberry M, Whitney E, Noland M. The role of school nurses, challenges, and reactions to delegation legislation: A qualitative approach. *The Journal of School Nursing*. 2018; *34*(3): 222-31.
49. De Buhr E, Ewers M, Tannen A. Potentials of school nursing for strengthening the health literacy of children, parents and teachers. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2020; *17*(7): 2577.
50. Petcharat M, Liehr P. Mindfulness training for parents of children with special needs: Guidance for nurses in mental health practice. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*. 2017; *30*(1): 35-46.
51. Aysever H, Demirok MS. Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algılarının ve yılmazlık düzeylerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*. 2019; *20*(3), 561-595.
52. Hearst MO, Adelli R, Hepperlen R et al. Community-based intervention to reduce stigma for children with disabilities in Lusaka, Zambia: a pilot. *Disability and Rehabilitation*. 2022; *44*(11), 2295-2304.
53. Şanlı, ME, (2021). Sağlıkta iletişim. (Ed. Yahya ÖZDOĞAN), *Sağlık bilimleri alanında uluslararası araştırmalar II* (s.283-294). Konya: Eğitim Yayın Evi

BÖLÜM 2

SOKAKTA YAŞAYAN ÇOCUKLAR VE OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİ

Emine Karacan - Zeynep Güngörmüş

Küreselleşme süreciyle beraber toplumsal değişimler hızlanmakta, aile ve bireyler birçok problemle karşılaşmaktadır. Özellikle çocuklar, küreselleşmeyle beraber ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimlerden dolayı çeşitli tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadır.

Çocuklar; yoksulluk, eğitimsizlik, göç, savaş, destek sistemlerinin yetersizliği gibi birçok faktörün etkisiyle sokakta yaşamaya mahkûm edilmiştir. Öyle ki sokakta yaşayan çocuk problemi ciddi bir küresel sorun hâline gelmiştir. Ne yazık ki bu soruna yönelik yapılan girişimler yeterli değil ve sokaklarda yetişkin birisinin gözetiminde olmadan yaşayan çocuklar bulunmaktadır. Dünya Çocuk Karnesine göre (2018) sokakta yaşayan çocuk sayısının 150 milyon olduğu belirtilmektedir. Ancak bu raporda sokakta yaşayan, kaçırılmış veya askere alınmış olan çocukların sayısı tam olarak belirlenememekle birlikte sokakta yaşayan çocuk sayısının 400 milyonun üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye'de ise resmi kayıtlarda en az 42 bin, resmi olmayan kayıtlarda ise 80 bin çocuğun sokaklarda yaşadığı/çalıştığı bildirilmiştir.

► Çocukluk

İnsan hayatında çok önemli yeri olan çocukluk döneminde çocuk, bedenen, ruhen ve sosyal olarak henüz olgunlaşmamış bireydir ve bu dönemde biyo-psiko-sosyal ve kültürel olarak hızlı bir gelişim gösterir.

Çocuk tanımı; toplumların inançlarına, yapılarına, ekonomilerine ve kültürlerine göre değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Genel olarak kendine has özellikleri olan ve hızlı değişimler gösteren birey çocuk olarak tanımlanırken, geniş anlamda, aile ve kendi bakımını karşılayabilmek için çalışma sorumluluğu bulunmayan, ailesi ve devlet tarafından gerekli himayenin gösterildiği, iyi bir geleceğe sahip olması için zorunlu ve yeterli eğitimin verildiği insan çocuk olarak kabul edilmektedir. Türk Dil Kurumu'nun küçük yaştaki kız veya erkek olarak ifade ettiği çocuk kavramı, insan yavrusu olarak da tanımlan-

mesi durumunda tedavi için planlamalar yapıp, gerekirse aileleri de dâhil edip ilgili sağlık kuruluşuna yönlendirmelidir.

Belediyeler tarafından sokakta yaşayan çocuklara geçici konaklama alanları sağlanabilmektedir. Bu alternatif konaklama yerlerinde, çocuklara danışmanlık ve psikososyal hizmetler sunulabilir. Ayrıca ebeveynlere psikolojik destek verilmesi ve sorumluluklarının hatırlatılmasını içeren stratejiler sokakta yaşayan çocuklar sorununu çözmeye yardımcı olabilir.

Çocukla ilk karşılaşan ve toplumla sürekli iletişim hâlinde olan okul sağlığı hemşirelerinin, çocuğu ve ailesini olduğu gibi kabul etmesi önemli bir durumdur. Okul sağlığı hemşireleri bu kişilerin gerçek hayat hikâyelerini öğrenmeli ve yargılamadan neden sokağı tercih ettiklerini anlamaya çalışmalıdır.

Özel okullarda uygulanan fakat devlet okullarında yer almayan okul sağlığı hemşireliği uygulamaları devlet okullarında da başlatılmalı ve çocukların düzenli takipleri sağlanmalıdır.

Son zamanlarda çocuk dostu kentler ile kentlerin dünyadaki çocuklar için güvenli bir yer olmasının sağlanması konusunda projeler gerçekleştirilmektedir. Bu doğrultuda çocuk dostu kentlerin oluşmasında okul sağlığı hemşireleri de öncülük etmelidir.

Okul sağlığı hemşireleri sokakta yaşayan çocukların yaşayabileceği riskleri iyi bilmeli, bunlara yönelik multidisipliner ekip içinde yer alarak ilgili politikaların, yasaların üretilmesine ve koruma müdahalelerinin sağlanmasına katkıda bulunmalıdır. Ayrıca çelişkili yasaların açıklığa kavuşturulmasına da öncülük etmelidir.

► Kaynaklar

1. Barış İ. Sokakta yaşayan çocuklar ve aileleri (İstanbul örneği). Istanbul Journal of Sociological Studies, 2011; 0 (39): 87-114. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/iusoskon/issue/9511/118858.
2. Çolak B, Kahriman İ. Yüksek riskli çocuk grubu: sokakta yaşayan çocuklar karşılaştıkları sorunlar ve hemşirelik yaklaşımları. Genel Sağlık Bilimleri Dergisi, 2022;4(1): 81-91. https://dergipark.org.tr/en/pub/jgehes/issue/69515/996903.
3. Dünya Çocuk Karnesi. 2018. https://insamer.com/tr/2018-dunyanin-cocuk-karnesi_1490.html (Erişim tarihi: 17.10.2022).
4. Özçevik D, Ocakçı AF. Çocukları sokağa iten faktörler, karşılaştıkları sorunlar ve hemşirenin rolü. Sağlık Hizmetleri ve Eğitimi Dergisi, 2021;5(1): 26-32. DOI:10.29228/JOHSE.7.
5. https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/sokakta-yaşayan-veveya-çalışan-çocuklar-broşür. (Erişim tarihi: 08.10.2022)
6. Türk E. Batman'da sokakta çalış(tırıl)an çocuklar ve karşı karşıya olduklari riskler. OPUS International Journal of Society Researches, 2019;13(19): 1126-1158. DOI: 10.26466/opus.580524.
7. Karadoğan UC. "Çocuk ve çocukluk" kavramının tarihsel süreçte değerlendirilmesi . Çocuk ve Medeniyet, 2019;4(7):195-226. https://dergipark.org.tr/en/pub/cm/issue/57213/807902.
8. Atatanır H. Çocukluk olgusunun ve çocuk haklarının tarihsel gelişimi . Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 2022;2(2):205-219. https://dergipark.org.tr/en/pub/jswrpub/issue/69283/1117938.
9. Şener S, Serdar M. "Sokak çocukları" problemi ve bu probleme yönelik uygulanan politikalar (Türkiye – Hindistan örneği) . Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2015;(45):104-117. https://dergipark.org.tr/en/pub/dpusbe/issue/4787/66066.

10. Türk Dil Kurumu (TDK). Çocuk Kavramı. Güncel Türkçe Sözlük. Ankara. 2020
11. Birleşmiş Milletler. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. Birlemiş Milletler Genel Kurulu Kararı. 20 Kasım 1989.
12. Yılmaz D. İdare hukuku perspektifinden sokak çocukları. Ankara Barosu Dergisi, 2019;76: 75-144.
13. Özel İ. Aile ve din ilişkisi açısından sokak çocukları. On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2012; 32(32): 177-217.
14. Burgaç M. Savaşın çocukları: İkinci dünya savaşı yıllarında İstanbul'da sokak çocukları sorunu ve çözüm arayışları. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2018;18 (2): 173-182. DOI: 10.18037/ausbd.552445.
15. Artuvan Z, Gülgün AM, Yiğit R. Sokakta yaşayan/çalışan çocuklar ve pediatri hemşiresinin rolü. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hemşirelik Dergisi, 2021;3(2):109-114. DOI: 10.48071/sbuhemsirelik.870205.
16. Bilgin BB. Sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar. Journal of International Social Research, 2019;12(64):710-725.
17. Erbaş MM, Karahan TF, Uzun T. Sokakta çalışan çocukların yalnızlık ve depresyon düzeylerinin ebeveyn durumları açısından incelenmesi: İstanbul örneği. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020;18(1):233-249. DOI: 10.18026/cbayarsos.643823.
18. unicef.org/turkiye/çocuk-haklarına-dair-sözleşme. (Erişim tarihi: 18.10.2022).
19. Özdemir A, Budak F. Göçün çocuk ruh sağlığı üzerine etkileri. KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi, 2017;3(2):212-223. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/kademkad/issue/48233/610632.
20. Arslan H. Eleştirel medya okuryazarlığı kapsamında çocuk odaklı haber ve programlar üzerine bir değerlendirme. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2014;1(2):70-79. DOI: 10.30803/adusobed.188811.
21. Sosyal Hizmetler Kanunu. Kanun Numarası: 2828 Kabul Tarihi: 24/05/1983 Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 27/05/1983 Yayımlandığı Resmi Gazete Sayısı: 18059.
22. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2828&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5. (Erişim Tarihi: 26.10.2022).
23. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/04/20110415-10.htm. (Erişim Tarihi: 26.10.2022).
24. Dikici E, Adıgüzel ZS. Engellilik ve sosyal hizmet. Eğitim Yayınevi, 2022.
25. Yerli K. The Elizabethan poor law of 1601 as a result of socio-political and economic conditions of the sixteenth century England. Turkish Journal of Applied Social Work, 2020;3(1):88-99. https://dergipark.org.tr/en/pub/trjasw/issue/55440/742709.
26. Türkoğlu İ. Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye'de Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik. Akademik İncelemeler Dergisi, 2014;8(3):275-305.
27. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf. (Erişim Tarihi: 26.10.2022).
28. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.1593.pdf. (Erişim Tarihi: 26.10.2022).
29. Karatay A. Türkiye'de koruyucu aile: kökenleri, gelişimi ve bugünü. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2017;5:389-427.
30. Alabay E. Sokak Çocukları. Editör: Şahin Z. Risk altındaki çocuklar ve eğitimleri. 2018. ISBN:978-605-7537-27-0. https://www.researchgate.net/publication/341000928_RISK_ALTINDAKI_COCUKLAR_Sokak_Cocuklari
31. https://maltepe.edu.tr/soyac/tr/merkez-hakkinda. (Erişim Tarihi: 26.10.2022).
32. Acar H. Sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklara yönelik hizmet modelinin ve il eylem planlarının değerlendirilmesi raporu. 1. Baskı. Ankara: 2010.
33. https://www.aile.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/yonetmelikler/cocuk-ve-genclik-merkezleri-yonetmeligi-resmi-gazete-tarihi-29-03-2015-resmi-gazete-sayisi-29310.pdf. (Erişim Tarihi: 26.10.2022).
34. https://bmyk.gov.tr/TR-68987/cocuk-destek-merkezleri-codem.html. (Erişim Tarihi: 26.10.2022).
35. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/03/20150329-1.htm. (Erişim Tarihi: 26.10.2022).

36. Binbir Ü, Arastaman G. Eğitim hakkı: bir sistematik derleme çalışması. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 2021;11(18). DOI: 10.26466/opus.898503.
37. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/DM__/d02/c010/b154/dm__020101540683.pdf. (Erişim Tarihi: 26.10.2022).
38. https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf. (Erişim Tarihi: 26.10.2022).
39. ÇHDS ve İhtiyari Protokoller, Usul Kuralları ile Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumlar. https://www.unicef.org/turkiye/media/7941/file/%C3%87HDS%20ve%20%C4%B0htiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kurallar%C4%B1%20ile%20%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Komitesi%20Genel%20Yorumlar%C4%B1.pdf. (Erişim Tarihi: 26.10.2022).
40. https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf. (Erişim Tarihi: 26.10.2022).
41. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf. (Erişim Tarihi: 26.10.2022).
42. Güngör M. Eğitim hakkı ve sokakta yaşayan/çalışan çocuklar: Mersin ili örneği. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,2009;5(1).
43. Kara SBK, Çalık T. Sokakta çalışan çocukların eğitim ihtiyaçları. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2012;32(3). https://dergipark.org.tr/en/pub/gefad/issue/6734/90523.
44. Güngör F, Erdurak Y. Çocuk hakları ve uygulama stratejileri bağlamında sokakta çalıştırılan çocuklar. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 2016;6(12):1-35. DOI: 10.17828/yalovasosbil.288237.
45. Haylı ÇM, Sümengen AA, Ocakçı AF. Sokakta çalışan çocukların sağlığının korunmasında hemşirelerin rolü. Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 2019;5(3):177-181. DOI: 10.30934/kusbed.559700.

BÖLÜM 3

OKUL ÇOCUKLARINDA CİNSEL SAĞLIK

Sermin Timur Taşhan - Seda Hazar

► Giriş

Cinsellik anne karnında başlayıp ölünceye kadar devam eden bir süreçtir. Yetişkinlik döneminde uygun bir cinsel kimlik, fonksiyon ve beceri oluşturabilmek için çocuklar ve ergenlerin cinsel gelişim dönemlerini başarıyla tamamlamaları gerekmektedir. Cinsel gelişimde özellikle ergenlik dönemi önem arz etmektedir. Çünkü bu dönem çocukluktan yetişkinliğe geçişin olduğu bir dönemdir. Bu dönemde hızlı fiziksel, psikolojik ve sosyal değişimler yaşanmaktadır. Meydana gelen fiziksel değişimle cinsel olgunlaşma başlarken fiziksel ve psikolojik değişimlerle birlikte ergende cinselliğe ilgide artırmaktadır. Cinsellik ergenlik döneminin ayrılmaz bir parçasıdır. Ancak burada unutulamaması gereken nokta ergenlik döneminde fiziksel ve psikolojik olarak tam bir olgunlaşmanın meydana gelmediğidir. Bunun sonucunda ergenin cinselliğe ilişkin verdiği kararları tam olarak değerlendirememesi riskli davranışların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Riskli cinsel davranışlar ise ergenlerde cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, depresyon, okulla devam edememe gibi fiziksel ve psikososyal sağlığı olumsuz etkileyen sonuçlara yol açmaktadır. Bu nedenle ergenlerin sağlığının korunması ve geliştirilmesinde cinsel sağlık ve farkındalığın oluşturulması önemlidir. Ergenlerin 10-19 yaş grubu içerisinde yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda en fazla zaman geçirdikleri yer olan okullarda cinselliğe ilişkin formal bilgileri almaları gerekmektedir. Okulda ergen cinselliğine ilişkin bilginin sağlanmasında okul sağlığı hemşireleri önemli bir kaynaktır. Çünkü okul sağlığı hemşireleri hem cinsel bilgiyi sağlayıp cinselliğe ilişkin farkındalığı geliştirirken hem de riskli grupları tespit edip cinsel sağlığın korunması ve geliştirilmesine yönelik girişimlerde bulunabilmektedir. Ayrıca okul sağlığı hemşireleri ergenin cinsel sağlığının geliştirilmesinde okul, aile ve sağlık kuruluşu arasındaki iletişim ve iş birliğini de sağlayacak anahtar role sahiptir.

dâhil etmelidir. Okul sağlığı hemşireleri cinselliğin fiziksel eylemden çok daha fazlasını kapsadığını ve hem fiziksel hem de psikososyal yönlere sahip olduğunun bilir. Bu bağlamda öncelikle adölesanın fizyolojik ve psikolojik değişikliklere uyum sağlamasını bunun yanı sıra baş etme mekanizmaları ve karar verme becerilerini öğrenmesine yardımcı olmalıdır. Ayrıca okul sağlığı hemşireleri ergenin cinsel sağlık hizmetlerine ulaşabilmesi için sağlık kuruluşlarıyla iş birliği de sağlamalıdır. Ergenin uygun sağlık ve danışmanlık hizmetlerini almaları için gerekli yönlendirme ve danışmanlık yapmaları da bir diğer sorumluluğudur.

► Kaynaklar

1. Kar SK, Choudhury A, Singh AP. Understanding normal development of adolescent sexuality: A bumpy ride. J Hum Reprod Sci. 2015;8(2):70-4.
2. Merrick J, Tenenbaum A, Omar HA. Human sexuality and adolescence. Front Public Health. 2013;(1):41.
3. Akbulut Ş, Kızılkaya Beji N. Adölesan dönemi ve cinsellik. Social Mentality and Researcher Thinkers Journal. 2018;(4):1178-85.
4. Bekmezci E, Meram H. Adölesan cinselliği: Uluslararası ve ulusal durum. Androl Bul. 2020;(22):244-248
5. Condras J, Gonick M. Gender, sexuality, adolescence, and identity in schooling. The Oxford encyclopedia of gender and sexuality in education. Editör. Cris Mayo. Oxford University Press. E book. 2022 1-24.
6. Yücesan A, Alkaya SA. Okullarda göz ardı edilen bir konu: cinsel sağlık eğitimi. SDÜ Tıp Fak Derg 2018:25(2):200-209.
7. Nakamura T, Saga Y, Hosokawa N et al. A literature review on the state of high school sex education implemented by school nurses. Health. 2022;14(12):1227-43.
8. WHO. Sexual and reproductive health and research (SRH). https://www.who.int/teams/sexual-and-reproductive-health-and-research/key-areas-of-work/sexual-health/defining-sexual-health (Erişim Tarihi: 12.08.2022)
9. Tulloch T, Kaufman M. Adolescent sexuality. Pediatr Rev. 2013; 34(1): 29-37.
10. Santa Maria D, Guilamo-Ramos V, Jemmott LS et al. Nurses on the front lines: Improving adolescent sexual and reproductive health across health care settings. Am J Nurs. 2017;117(1):42-51.
11. Hegde A, Chandran S, Pattnaik JI. Understanding adolescent sexuality: A developmental perspective. Journal of Psychosexual Health. 2022; 4(4):237-247.
12. Song W, Qian X. Adverse childhood experiences and teen sexual behaviors: The role of self-regulation and school-related factors. J Sch Health. 2020;90(11):830-41.
13. Mori C, Temple JR, Browne D et al. Association of sexting with sexual behaviors and mental health among adolescents: A systematic review and meta-analysis. JAMA Pediatr. 2019;173(8):770-9.
14. OPRE. Factors influencing youth sexual activity: Conceptual models for sexual risk avoidance and cessation. https://www.acf.hhs.gov/opre/report/factors-influencing-youth-sexual-activity-conceptual-models-sexual-risk-avoidance-and (Erişim Tarihi: 08.07.2022)
15. Leung H, Shek DTL, Leung E et al. Development of contextually-relevant sexuality education: Lessons from a comprehensive review of adolescent sexuality education across cultures. Int J Environ Res Public Health. 2019; 16(4): 621.
16. Mullinax M, Mathur S, Santelli J. Adolescent sexual health and sexuality education. International handbook on adolescent health and development the public health response. E-book. Editör. Andrew L. Cherry, Mary E. Dillon, Valentina Baltag. Springer. Switzerland. 2017 143-167.
17. Hintzpeter B, Krause L, Vogelgesang F et al. Sexual and contraceptive behaviour of young adults in Germany - Results from KiGGS Wave 2. J Health Monit. 2022; 7(2): 7-20.

18. Isaksson J, Westermark C, Koposov RA et al.Risky sexual behaviour among Russian adolescents: association with internalizing and externalizing symptoms. Child Adolesc Psychiatry Ment Health. 2021; 15(1): 40.
19. Martinez GM, Abma JC. Sexual activity and contraceptive use among teenagers aged 15-19 in the United States, 2015-2017. NCHS Data Brief. 2020; (366): 1-8.
20. Oğul Z. Adölesan ve gençlerde cinsel sağlık üreme sağlığı: Etkileyen faktörler ve sorunlar. KASHED. 2021; 7(2): 149-165.
21. Morales A, Espada JP, Orgilés M et al. . Interventions to reduce risk for sexually transmitted infections in adolescents: A meta-analysis of trials, 2008-2016. Plos One. 2018; 13(6):e0199421.
22. WHO. WHO recommendations on adolescent sexual and reproductive health and rights. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/275374/9789241514606-eng.pdf (Erişim Tarihi: 06.06.2022)
23. Sieving RE, Gewirtz O'Brien JR, Saftner M. A et al. Sexually Transmitted Diseases Among US Adolescents and Young Adults: Patterns, Clinical Considerations, and Prevention. Nurs Clin North Am. 2019; 54(2): 207-225.
24. Ayvaz G, Kaygusuz S. Cinsel yolla bulaşan hastalıkların tanı ve tedavisinde güncel yaklaşımlar. Kırıkkale Ün Tıp Derg. 2021;23(1):143-156.
25. Nebhinani N, Jain S. Adolescent mental health: Issues, challenges, and solutions. Ann Indian Psychiatry. 2019;3(1):4.
26. Ghose S, John LB. Adolescent pregnancy: an overview. Int J Reprod Contracept Obstet Gynecol. 2017;6(10):4197-203.
27. Papri FS, Khanam Z, Ara S, Panna MB. Adolescent pregnancy: risk factors, outcome and prevention. Chattagram Maa-O-Shishu Hospital Medical College Journal. 2016;15(1):53-6.
28. WHO. Adolescent health. https://www.who.int/health-topics/adolescent-health#tab=tab_1 (Erişim Tarihi: 10.10.2022)
29. Tetteh J, Nuertey BD, Dwomoh D, Udofia EA, Mohammed S, Adjei-Mensah E, et al. Teenage pregnancy and experience of physical violence among women aged 15-19 years in five African countries: Analysis of complex survey data. Plos One. 2020;15(10):e0241348.
30. Committee Opinion No. 678: Comprehensive sexuality education. Obstet Gynecol. 2016; 128(5):e227-e230
31. Women UN, UNICEF. International technical guidance on sexuality education: an evidence-informed approach. Paris, France. UNESCO Publishing; 2018.
32. Bayram Değer V, Balcı E. Adölesan dönemde üreme sağlığı, cinsellik ve cinsel eğitimin önemi. Turkish Studies (Elektronik). 2018;13(4): 1423-1448.
33. Breuner CC, Mattson G et al. Sexuality education for children and adolescents. Pediatrics. 2016;138(2):e20161348.
34. WHO. Training matters: A framework for core competencies of sexuality educators. https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/337593/BZgA-training-framework.pdf (Erişim Tarihi: 09.09.2022)
35. Punjani, N., Elizabeth, P., & Hegadoren, K.Nurses on the front line in improving adolescent sexual health. Imanagers J Nurs. 2020;10(1): 29-39.
36. Tokur Kesgin M, Çağlar S. Dünyada ve Türkiye'de okul hemşireliğinin gelişimi. HEAD 2019;16(4):343-352.
37. Ulutaşdemir N, Balsak H, Çopur E ve ark. Halk sağlığı hemşireliğinin bir dalı: okul sağlığı hemşireliği. Turkiye Klinikleri J Public Health Nurs Special Topics. 2016;2(1):121-4.
38. Gedük EA. Hemşirelik mesleğinin gelişen rolleri. HSP 2018;5 (2):253-258.

BÖLÜM 4

GÖÇMEN ÇOCUK

Esra Yıldız

Okul sağlığı, yaşam boyu sağlık sonuçlarında hayati bir rol oynar. Göçmen çocuklar, sağlığın teşviki ve geliştirilmesi müdahalelerinin yetersiz olduğu görünen savunmasız bir nüfustur ve okullarda sağlık durumlarını ve kişisel hijyenlerini değerlendiren sınırlı çalışmalar bulunmaktadır. Göçmenler birçok ülkede en savunmasız nüfuslardan biri olarak kabul edilir ve göçmen çocuklar muhtemelen savunmasızlar arasında en savunmasız olanlardır. 2006 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (UNGA) toplantısında ve 2009 yılında Birleşmiş Milletler HIV ve AIDS Ortak Programı (UNAIDS) Kurul toplantısında küresel düzeyde çok sayıda karar alınmıştır.

Sağlık, eğitim, uygun sıhhi koşullar ve beslenmeye sınırlı ve yetersiz erişim, göçmen çocuklar arasında kötü sağlık sonuçlarına katkıda bulunur. Göçmen çocuklarda yaygın olarak bulunan sağlık sorunlarının, kötü yaşam koşullarıyla güçlü bağlantıları olduğu görülmektedir. Göçmen aileler, çok sınırlı temiz su kaynaklarına sahip kapalı ve aşırı kalabalık alanlarda yaşama eğilimindedir. Bu, yetersiz banyo, diş fırçalama ve saç yıkama da dâhil olmak üzere göçmen çocukların yetersiz kişisel hijyenine katkıda bulunur. Göçmen çocukların zayıf olmalarına neden olan yetersiz beslenme de birçok çalışmada sıklıkla rapor edilmiştir. Bununla birlikte, bazı literatür göçmen çocuklara yönelik sağlık hizmetlerinin parlak tarafını da göstermektedir. Göçmen çocukların sağlıklarını aynı anda iyileştirme ve toplum sağlığını koruma politikası kapsamında göçmen çocukların çoğuna gerekli aşıları zamanında yaptırılmıştır.

► Göçmen Çocuk

Göçmen çocuk 18 yaşının altında olan, an itibari ile yaşadığı ülkenin dışında doğmuş ancak yeni bir ülkeye göç etmiş kişidir. Göçmen çocuk hâlihazırda pek çok zorluğa sahip bir yaşama sahip iken okula başladığında hem ailesinden ayrılacak yeni bir topluma entegre olacak hem de akademik olarak başarılı bir performans sergilemesi gerekecektir. Bu durum göçmen çocuğun sağlığını da zorlayacaktır. Bunun için çocuk okula

► Sonuç

Okullarda göçmen çocukların sağlıklarının değerlendirilmesi, takibi, taramalara tabi tutulması önemlidir. Göçmen çocukların eğitim, akran dışlaması gibi sorunların yanı sıra göçmenliğin getirdiği toplu yaşam, beslenme yetersizliği, bulaşıcı hastalık taşıma, hijyen azlığı gibi sağlığı tehdit edici konulara daha fazla maruz kaldığı göz önünde bulundurulmalıdır. Okul sağlığı hemşireleri göçmen çocuklar ve aileleri için ev ziyaretleri, düzenli takipler, bağışıklama programı geliştirmesi gibi girişimler yapabileceği gibi toplumun duyarlı ve güçlü hâle getirilmesi için kamuya yönelik eğitimler ve kaynakların tahsis edilmesi gibi konularda liderlik yapmaları da faydalı olabilir. Bütünleştirici okul kültürü, atmosferi ya da ikliminin göçmen çocukların eğitimlerinin başarı seviyelerini arttıracağı gibi gelecekte işsiz veya toplum kurallarına uymayan kişiler olma ihtimalini azaltacaktır.

► Kaynaklar

1. The United Nations. UN population: high level dialogue on international migration and development; 2006. Available from: http://www.un.org/esa/population/migration/hld/.
2. Joint United Nations Programme on HIV/AIDS. *Resolution 2009/6 Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (UNAIDS)*. Geneva; 2007. Available from: https://www.un.org/ecosoc/sites/www.un.org.ecosoc/files/documents/2009/resolution-2009-6.pdf
5. Tuangratananon T, Julchoo S, Wanwong Y, Sinam P, Suphanchaimat R. School health for migrant children: a myth or a must? Risk Manag Healthc Policy. 2019 Jul 10;12:123-132. doi: 10.2147/RMHP.S189081. PMID: 31372074; PMCID: PMC6628157.
6. Loschiavo, J. (2015). *Fast facts for the school nurse: School nursing in a nutshell*. Springer Publishing Company.
7. Kataoka SH, Vona P, Acuna A, Jaycox L, Escudero P, Rojas C, Ramirez E, Langley A, Stein BD. Applying a Trauma Informed School Systems Approach: Examples from School Community-Academic Partnerships. Ethn Dis. 2018 Sep 6;28(Suppl 2):417-426. doi: 10.18865/ed.28.S2.417. PMID: 30202195; PMCID: PMC6128351.
8. Linton, J. M., Green, A., Chilton, L. A., Duffee, J. H., Dilley, K. J., Gutierrez, J. R., ... & Nelson, J. L. (2019). Providing care for children in immigrant families. *Pediatrics*, *144*(3).
9. İçduygu, A., & Biehl, K. (2012). Kentler ve Göç: Türkiye-İtalya-İspanya örnekleri. *Bilgi Üniiversitesi Yayınları, İstanbul*.
10. Clausson EK, Cowell JM. Migration, School Nursing, and School Health Services. *The Journal of School Nursing*. 2019;35(5):315-315. doi:10.1177/1059840519866531
11. Wahlström, E., Golsäter, M., Granlund, M., Holmström, I. K., Larm, P., & Harder, M. (2021). Adjusting and doing the same: school nurses' descriptions of promoting participation in health visits with children of foreign origin. *BMC Public Health*, *21*(1), 1-11.

BÖLÜM 5

ÇALIŞAN ÇOCUKLAR

Ayşe Çevirme

Çocukların çalıştırılması geçmişten bugüne kadar çocuklar için oldukça önemli sorunlar içinde yerini almıştır. Dünya genelinde milyonlarca çocuk birbirinden farklı işlerde çalışmakta/çalıştırılmaktadır. Çalışan/çalıştırılan çocukların korunmasına yönelik ulusal ve uluslararası düzeyde kanunların mevcut olmasına rağmen dünya çapında milyonlarca çocuğun sağlığı ve geleceği riske atılarak, çocukluk dönemlerini yaşayamadan gelişim dönemlerine aykırı şekilde çalışmaktadır. Dezavantajlı gruplar içerisinde yerini alan çocuklar, çalışan çocuk olarak emeğin en savunmasız hâlini oluşturmakla birlikte sebepleri ne olursa olsun çalışmak zorunda olan bu çocuk işçilerin, maruz kaldıkları bu durum bir travma olarak çocukluk çağlarında olumsuz deneyimler edinmelerine neden olmaktadır.

Ekonomik faaliyetlere göre çocuk işçiliğine bakıldığında yüzde 45.5'inin hizmet sektöründe ve daha sonra tarım sektöründe ve sanayi de çalıştığı görülmektedir. Hizmet sektörü ve sanayi sektöründe erkek çocukların ve tarım sektöründe ise kız çocukların daha fazla çalıştıkları rapor edilmiştir (Şekil 1).

► COVID-19 Pandemisi ve Çocuk İşçiliği

COVID-19 pandemisi, neden olduğu sağlık sorunlarının yanı sıra ekonomik ekonomik krizlerle birlikte geçim sıkıntılarını da beraberinde getirmiştir. Yaşanan bu ekonomik ve sağlık krizleri devam etmekle birlikte bu durumdan en çok etkilenen yoksul hane halkları olmuştur. COVID-19 pandemisinden her ne kadar çocuklar diğer gruplara göre daha az etkilenmiş olsa da yaşanan sağlık krizinin olumsuz ekonomik ve sosyal etkilerine diğer gruplara kıyasla daha fazla maruz kalmışlardır. Ne yazık ki en ağır darbeyi yoksul ve marjinalleştirilmiş ailelerin çocukları almıştır. Çalışan çocukların bir kısmı COVID-19 salgınında işlerini kaybederken büyük bir kısmı ise virüse daha fazla maruz kalmış ve çalışma süreleri artmış almış oldukları ücret de dramatik bir şekilde düşmüştür. Bununla beraber de salgın ile gelen ekonomik krizi kompanse etmek için daha fazla çocuk çalışmak zorunda kalmıştır.

2000 yılında çalışan çocuk sayısı 246 milyon civarında iken bu oran 2016 yılında 94 milyon çocuğun iş hayatından kurtulmasıyla 152 milyona düşmüştür. Ancak COVID-19 pandemisi ile beraber ekonomideki yaşanan olumsuzluklar az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki çocuk işçi sayısını %15 oranında arttırarak bu sayının 672 milyona ulaşabileceği tahmin edilmiştir. Bu artışın %44'ü Avrupa ülkelerinde ve Orta Asya ülkelerinde beklenirken, %22'sinin Karayipler ve Latin Amerika'da olacağı öngörülmektedir. OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) ülkelerinden biri olan Türkiye'de yoksul çocukların payı %25 ile yüksek bir orana sahiptir. Pandemi krizi ile gelen eşitsizlik, dışlanma, ayrımcılık gibi durumlar süreci daha da kötüleştirmiştir. Yoksul ailelerin, etnik azınlıkların, engelli veya tek ebeveynli ailelerin çocukları bu süreci daha da ağır yaşamışlardır.

COVID-19 pandemisi ile birlikte uzaktan eğitime geçilmesi eğitimin aksamasının yanı sıra çalışan çocukların yaşadığı zorlukları da alevlendirmiştir. Eğitimdeki küresel aksama, birçok ülkede uzaktan eğitime çözüm bulunamaması bu süreçteki çocuk işçiliği oranını arttırmıştır. Geçim sıkıntısı yaşayan aileler pandeminin getirmiş olduğu iş kayıpları ve sağlık şoklarıyla başa çıkmak için çocuk işçiliğine başvurmuşlardır. Bununla beraber çocuk işçilerinin daha düşük ücretlere çalışmaları ve düşük istihdam seviyeleri, iş gücünü sömürücü veya kayıt dışı işlere yönlendirmekte bu durum çalışma ücretlerini çok daha fazla düşürüp çalışan çocuk sayısını arttırmaktadır. Bazı işletmeler kâr oranlarını arttırmak ve gider maliyetlerinin azaltılması için çocuk işçi alabilmektedir. Sonuç olarak çocukların yetişkinlere göre düşük ücretli ve güvenli olmayan koşullardaki işleri kabul etme olasılıkları daha yüksektir.

► Kaynaklar

1. Acehan S, Bilen A, Ay, MO ve ark. Çocuk istismarı ve ihmalinin değerlendirilmesi. Arşiv Kaynak Tarama Dergisi. 2013; 22(4): 591-614.
2. Akkan B. "Kovid-19'un Çocuklar Üzerinde Etkisi ve Çocuk Odaklı Sosyal Politikalar", TESEV Değerlendirme Notları, 2020/6, https://www.tesev.org.tr/tr/research/kovid19-ve-cocuk-odakli-politikalar (Erişim Tarihi: 20.12.2022).

3. Çevirme A. Sağlık Profesyonelleri ve Tüm Paydaşlar için İş Sağlığı ve Güvenliği. 1.Baskı. Ankara: Vize Yayınevi, 2019, s:62-74.
4. Dursun S, Aksakal E. Çalışan Çocukların Sorunları Üzerine Bir Araştırma. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi. 2018; 8(15): 41-56.
5. Enebe N, Enebe JT. Agunwa CC et al. Prevalence and predictors of child labour among junior public secondary school students in Enugu, Nigeria: a cross-sectional study. BMC Public Health.2021; 21(1): 1-12.
6. International Labour Organization (ILO). Child Labour: Global estimates 2020, trends and the road forward (2022c). https://www.ilo.org/ipec/Informationresources/WCMS_797515/lang--en/index.htm (Erişim Tarihi: 13.12.2022).
7. International Labour Organization (ILO). Current state of apprenticeships in Turkey: Overview of relevant ILO instruments (2022a). https://www.ilo.org/ankara/publications/WCMS_847572/lang--en/index.htm(Erişim Tarihi: 13.12.2022).
8. International Labour Organization (ILO-Ankara), (2022b). Çocuk işçilerin sayısı, 20 yılda ilk kez artış göstererek 160 milyona yükseldi. https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/WCMS_800638/lang--tr/index.htm (Erişim Tarihi: 16.12.2022).
9. Işık Erol S. Covid-19'un Çocuk İşçiliği Üzerindeki Etkileri: Alınması Gereken Önlemler . Sosyal Çalışma Dergisi. 2021; 5 (1): 27-35.
10. İş Kanunu, Kanun No: 4857, Kabul Tarihi: 22 Mayıs 2003, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi ve Sayısı: 10/06/2003 – 25134, 2003.
11. Kaur N, Byard RW. Prevalence and potential consequences of child labour in India and the possible impact of COVID-19–a contemporary overview. Medicine, Science and the Law. 2021; 61(3):208-214.
12. Kul Parlak N, Uludağ Güler Ç. COVID-19 gölgesinde çocuk işçiliği. Hitit Sosyal Bilimler Dergisi. 2022;15(1): 49-66.
13. Özmen K, Dönmez İ. Sokakta Çalışan/Çalıştırılan Çocuklar Üzerine Bir Alan Araştırması. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2021; (22): 753-772.
14. Radmard S, Beltekin N. İşçileşmek Ya Da Okumak: İşçi Çocukların Eğitimsel Durumlarına İlişkin Bir Çözümleme. Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi. 2017; 6(12): 125-137.
15. Resmi Gazete, Sayı: 25425.Çocuk ve Genç işçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik,2004.
16. Şahin B. Çocuk İşçilerin Korunması, Ankara: Yetkin Yayınları, 2010.
17. TUIK, (2019). Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807 (Erişim Tarihi: 12.12.2022).
18. TUIK, (2021a). Türkiye'deki Çocuklar 2021, İstatistiklere Bakış www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.12.2022)
19. TUIK, (2021b). İstatistiklerle Çocuk. Kurumsal Olmayan Çocuk Nüfusunun İşgücü Durumu 2014-2021. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2021-45633 (Erişim Tarihi: 26.12.2022).
20. UNESCO, (2007). Child Labour and Education. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000147485 (Erişim Tarihi: 26.12.2022)

BÖLÜM 6

OKUL TOPLUMUNDAKİ HASSAS-İNCİNEBİLİR-DEZAVANTAJLI GRUPLARA YÖNELİK KORUMA DÜZEYLERİNE GÖRE HEMŞİRELİK GİRİŞİMLERİ

Gülbu Tanrıverdi - Melike Yalçın Gürsoy

► Giriş

Geçmişten günümüze literatürde karşımıza çıkan ve çoğu zaman birbirinin yerine kullanılan ve anlam karmaşası yarattığı düşünülen "*hassas, incinebilir, dezavantajlı, güç koşul altındakiler, marjinal gruplar, savunmasız gruplar"* gibi anlam karmaşası yaratan kavramlar açıklanarak bu bölüme başlanmasının önemli olduğu düşünülmektedir. **Güç koşullar altındakiler** *"özellikle zor koşullar altında yaşayan çocuklar, aileleri kendilerine yeterli bakım, güvenlik ve korumayı sağlayamayan çocuklara atıfta bulunan"* bir UNICEF kavramıdır. Kavram, şu çocukları içerir: savaş ve çatışma durumlarında yaşayan; sokaklarda yaşayan, yetim, savunmasız ve ayrılmış ailelerde yaşayan; terk edilmiş; HIV bulaşmış ve etkilenmiş; fiziksel, cinsel, beslenme, duygusal istismara uğrayan; sömürülen ve ihmal edilen çocuklardır. **İncinebilir** yani vulnerability kavramı sağlık literatüründe *"sosyolojik, psikolojik, fiziksel sağlık riskleri altında olma, ihmal edilme ve zarar görme ihtimali"* olarak açıklanmıştır. Latince'de "yara" anlamında kullanılan "vound" kelimesinden gelmektedir. Sağlık hizmetlerinde, bir hastalığa, riske "duyarlı" olmaktır. İnsanlar (çocuklar, yaşlılar, hamile kadınlar vs.) hayatlarının herhangi bir döneminde yaşam koşulları, hastalıklar, gelişimsel durumları ya da yaşları nedeniyle dezavantajlı olabilirler. *"Yaşamış oldukları toplumda kaynaklardan istenilen seviyede pay alamayan ve mahrumiyeti olan gruplar"* **dezavantajlı gruplar** olarak tanımlanmaktadır. Dezavantajlı gruplar toplum içinde ayrımcılığa uğrama, ihmal ve istismara maruz kalma ihtimalleri diğer gruplara göre daha yüksektir. Ayrıca dezavantajlı grup içinde yer alan bireylerin sağlık durumlarının kötü olduğu, yaşam kalitelerinin düşük olduğu, sağlık güvencelerinin olmadığı, morbidite ve mortalite oranlarının diğer bireylere göre yüksek olduğu bilinmektedir. Dezavantajlı gruplar içinde yer alan bireylerin sağlık, barınma ve eğitim gibi temel gereksinimlerden eksik oldukları bilinmektedir. Bir kişi, aynı koşullar altında, farklı özellikleri

oluşturulmuştur. Bu grupların çözümlenmesi ve sorunlu olarak görülmemesinin çözümü de yine toplumsaldır ve toplumsal kurumlarla ilişkilidir. Kız çocuğu olmak eğer dezavantaj ise bu bilim ile değil ancak o toplumun kültürel yapısı ile açıklanabilir. Bir bireyin engeli yaşamını engelliyorsa o toplumun ona sunduğu kısıtlı olanaklarla açıklanabilir. Bu örnekler devam edebilir. Bu bağlamda hemşireler okullarda ve okullarda çocuğu olan velilerle, ev ziyaretlerinde, toplum sağlığı merkezlerinde kısaca insanın olduğu her yerde çalışan hemşirelerin bu gruplara yönelik farklılık ve farkındalığının yüksek olması önemlidir. Kültürel yeterliliği olmayan bir hemşirenin azınlıklara, farklı etnik gruptan öğrencilere etkili bir bakım vermesi beklenmemektedir. Bu gruplar birbiriyle ilişkilidir. Biri diğeri diğerinin sonucu bir başka grubun nedeni olabilir.

Çocuk fakir olduğu için, tacize uğradığı için, mahkûm bir ebeveynin çocuğu olduğu için, suç işlediği için, göçmen olduğu için, terörden, afetten kaçtığı için, göçmen olduğu için, savaştan veya terörden kaçtığı için, evsiz olduğu için, engeli olduğu için sokaklarda kalabilir, madde kullanabilir. Ya da madde kullandığı için sokaklarda kalabilir, yalnız olabilir. Ya da sokaklarda kaldığı için madde kullanabilir, madde kullandığı için suç işleyebilir, suç işlediği için işsiz kalıp yoksul olabilir, yoksul olduğu için evsiz olabilir. Tüm bu gruplar birbiriyle alakalı olup hepsi direkt veya indirekt okul eğitimini etkiler. Eğitimine devam etmemek, eğitimi yarıda bırakmak, eğitimde başarısızlık hepsinin sonucu olabilir. Bu bağlamda okuldaki hemşirelerin multidisipliner bir yaklaşımla sorunları ortaya çıkmadan veya çıktıktan sonra ele almalı ve izlemelidir.

► Kaynaklar

1. Adelman HS, Taylor L. Mental health in schools and public health. Public Health Reports 2006;121(3):294-298.
2. Akarsu Ö, Mutlu B. Üstün yetenekli çocukları anlamak: Çocukların sosyal ve duygusal sorunları. Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi 2017;7(2):112-116.
3. Akdeniz M, Kavukçu E. Dördüncül koruma: Önce zarar verme. Türkiye Aile Hekimliği Dergisi 2017;21(2):74-81.
4. Alexander J, Boothby N, Wessells M. Education and protection of children and youth affected by armed conflict: An essential link. Protecting education from attack: A state of the art review, 2010;55-67.
5. Allender AJ, Rector C, Warner K. Promoting and protecting the health of vulnerable populations. Community Health Nursing. 8th Edition. New York: Lippincott Williams&Wilkins 2014.
6. Alparslan Ö. Suça itilmiş çocuk. Türkiye Klinikleri Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği-Özel Konular 2018;4(2):160-166.
7. Ayaya SO. Inaugural lecture. children in especially difficult circumstances: the challenge of providing and protecting their rights. Moi University Press, Moi University, Eldoret, Kenya. http://ir.mu.ac.ke:8080/jspui/bitstream/123456789/568/1/Ayaya%20Inaugural%20Lecture%2021.pdf (Erişim tarihi: 18.07.2022)
8. Berman H. Children and war: Current understandings and future directions. Public Health Nursing 2001;18(4):243-252.
9. Bilgin Ö. Çocuk koruma hizmetlerinde çocuk ihbar ve bildirimleri. Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi 2020;4(2):26-37.
10. Bülbül S, Doğan S. Suça sürüklenen çocukların durumu ve çözüm önerileri. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi 2016;59(1):31-36.

11. Büyüktaşkapı Soydan S, Durmuşoğlu Saltalı N, Şengöz E. Temel eğitim öğretmenlerinin kapsayıcı eğitim özyeterliklerinin yordayıcısı olarak eleştirel çokkültürlü eğitim özyeterlikleri. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi 2022;10(127):244-265
12. Calam R. Public health implications and risks for children and families resettled after exposure to armed conflict and displacement. Scandinavian Journal of Public Health 2017;45(3):209-211.
13. Carson D. Delinquency and crime prevention. https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195396607/obo-9780195396607-0213.xml (Erişim tarihi: 01.08.2022)
14. Ceylan FA, Ünder H. Başarı arttırıcı imkanları eşitlemede yatılı bölge okullarının rolü. Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2022;2(1):171-194.
15. Chaves NJ, Paxton GA, Biggs BA, et al. The Australasian Society for Infectious Diseases and Refugee Health Network of Australia recommendations for health assessment for people from refugee-like backgrounds: an abridged outline. Med J Aust. 2017;206(7):310-315.
16. Colizzi M, Lasalvia A, Ruggeri M. Prevention and early intervention in youth mental health: is it time for a multidisciplinary and trans-diagnostic model for care?. Int J Ment Health Syst. 2020;14:23.
17. Çavuş F, Çalış N. İhmal ve istismarı önlemeye yönelik çocuk koruma politikalarında uzmanlaşmış koruyucu aile modelinin yeri. Toplum ve Sosyal Hizmet 2021;32(4):1565-1586.
18. Çelebioğlu A, Kaya S. Dezavantajlı gruplar olarak çocuklar ve ruh sağlığı. Edit. Mualla Yılmaz Dezavantajlı gruplar ve ruh sağlığı. 1. Baskı. Türkiye Klinikleri, Ankara 2020 s:1-9.
19. Çetinel H. Göçlerin kayıp çocukları ve hak mağduriyetleri. Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi 2022;13:141-162.
20. Dawson A, Jackson D, Nyamathi A. Children of incarcerated parents: Insights to addressing a growing public health concern in Australia. Children and Youth Services Review 2012;34(12):2433-2441.
21. Demir L. Türkiye'de koruyucu sağlık hizmetleri kullanımını etkileyen faktörler. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, 2021.
22. Derince D. Suriyeli mülteci çocuklar özelinde: savaş mağduru çocuklar ve çocuk sağlığı sorunları. Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi. 2019;1(1):57-70.
23. DeSisto MC, Smith S. Bullying prevention in schools: position statement. NASN Sch Nurse. 2015;30(3):189-191.
24. Drane C, Vernon L, O'Shea S. The impact of 'learning at home'on the educational outcomes of vulnerable children in Australia during the COVID-19 pandemic. Literature Review Prepared by the National Centre for Student Equity in Higher Education. Curtin University, Australia, 2020, s:1-17.
25. Elmacı F. Çocukların korunması ve refahlarının arttırılmasında okulun rolü: ingiltere örneği. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi 2009;7(1):69-84.
26. Elsayied HAEM, Esmat OM, Hussein HMM. Primary prevention of health consequences for early marriage among female adolescent student in a rural area. Nur Primary Care. 2018;2(1):1-8.
27. Erdem Y. Çocuk istismarı ve fiziksel değerlendirme, önleyici yaklaşımlar. Edit. Sevinç Polat Çocukluk çağında sık karşılaşılan adli sorunlar ve hemşirelik yönetimi. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri, 2020, s:48-51.
28. Evcimen H. Dezavantajlı gruplar ve halk sağlığı hemşiresinin rolü. https://www.researchgate.net/profile/Hasan-Evcimen/publication/357623132_DEZAVANTAJLI_GRUPLAR_VE_HALK_SAGLIGI_HEMSIRESININ_ROLU/links/61d6d9d4b8305f7c4b264946/DEZAVANTAJLI-GRUPLAR-VE-HALK-SAGLIGI-HEMSIRESININ-ROLUe.pdf (Erişim tarihi: 01.07.2022).
29. Fleming, R. (2011). Use of school nurse services among poor ethnic minority students in the urban Pacific Northwest. Public Health Nursing, 28(4), 308-316.
30. Garry S, Checchi F. Armed conflict and public health: into the 21st century. Journal of Public Health 2020;42(3):e287-e298.
31. Gerber L. Bringing home effective nursing care for the homeless. Nursing2019 2013;43(3):32-38.
32. Gulzar SA, Vertejee S, Pirani L. Child labour: a public health issue. Journal of the Pakistan Medical Association 2009;59(11):778.
33. Güner Şİ, Güner S, Şahan MH. Çocuklarda sosyal ve medikal bir problem; istismar. Van Tıp Dergisi 2010;17(3):108-113.

34. Gürdoğan Bayır Ö. Dezavantajlı gruptaki çocuklarla eğitim süreci: Sınıf öğretmeni adaylarının görüşleri. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2019; 20:451-464.
35. Hatzenbuehler ML, Flores AR, Gates GJ. Social attitudes regarding same-sex marriage and lgbt health disparities: Results from a national probability sample. Journal of Social Issues. 2017;73(3):508-28.
36. Hendekçi A. Dezavantajlı adolesanlara özel sağlık sorunları. Anne Çocuk Sağlığı ve Eğitimi 2019;50:85-109.
37. Honda C, Yoshioka-Maeda K, Iwasaki-Motegi R. Child abuse and neglect prevention by public health nurses during the COVID-19 pandemic in Japan. Journal of Advanced Nursing. 2020; 76(11):2792-2793.
38. Huri M, Aslan F, Aki E, Kerem Günel M. Çocukluk dönemi habilitasyon uygulamaları. Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi 2019;8(1):85-90.
39. İlhan Tunç A. Kız çocuklarının okula gitmeme nedenleri Van ili örneği. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2009;6(1):237-269.
40. Kadir A, Shenoda S, Goldhagen J, Pitterman S, Suchdev PS, Chan KJ, ... Arnold LD. The effects of armed conflict on children. Pediatrics 2018;142(6):e20182586.
41. Kahya O. Ebeveyni cezaevinde olan çocukların eğitimi. (Politika Notu: 2022/39) İstanbul: İlke İlim Kültür Eğitim Vakfı, 2022. https://ilke.org.tr/images/yayin/pn40_1.pdf. (Erişim tarihi: 01.07.2022).
42. Kalanlar B. LGBT Bireylerde HIV/AIDS'in Halk Sağlığı Açısından Değerlendirilmesi. Turkiye Klinikleri J Public Health Nurs-Special Topics 2017;3(3):176-84
43. Karadağ G, Mermer G. Dezavantajlı gruplar olarak işsizlerin/yoksulların ruh sağlığının korunması. Edit. Mualla Yılmaz Dezavantajlı gruplar ve ruh sağlığı. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri 2020. s:56-60.
44. Liu J, Graves N. Childhood bullying: A review of constructs, concepts and nursing implications. Public Health Nursing 2011;28(6):556-568.
45. Madra A. Türkiye'de kız çocukların eğitimi: Engeller, müdahaleler ve olanaklar. https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/2054/turkiyede-kiz-cocuklarin-egitimi.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (Erişim tarihi: 04.07.2022).
46. Martos AJ, Wilson PA, Gordon AR, Lightfoot M, Meyer IH. "Like finding a unicorn": Healthcare preferences among lesbian, gay, and bisexual people in the United States. Soc Sci Med. 2018;208:126-133.
47. May J, Osmond K, Billick S. Juvenile delinquency treatment and prevention: a literature review. Psychiatr Q. 2014;85(3):295-301.
48. Mazzucchelli, T. G., & Sanders, M. R. (2011). Preventing behavioural and emotional problems in children who have a developmental disability: A public health approach. Research in developmental disabilities, 32(6), 2148-2156.
49. Mert K, Kadıoğlu H. Sokaklarda yitirilen çocukluk ve etik ihlaller. Edit. Selma Öncel Halk Sağlığı Hemşireliği Uygulamaları ve Etik. 1. Baskı, Türkiye Klinikleri; Ankara 2020 s: 41-4.
50. Necipoğlu D, Bebiş H, Seviğ EÜ. Dezavantajlı gruplar (göçmen, mülteci, sığınmacı, gey, lezbiyen, mahkumlar...) ve kültürel yaklaşım. Edit. Gülbu Tanrıverdi Kültürlerarası Hemşirelik. 1. Baskı, Türkiye Klinikleri; Ankara. s: 68-75.
51. Özcebe H, Biçer BK. An important female child and woman problem: child marriages. Turkish Archives of Pediatrics 2013;48(2):86-93.
52. Özçevik D, Ocakçı AF. Çocukları sokağa iten faktörler, karşılaştıkları sorunlar ve hemşirenin rolü. Sağlık Hizmetleri ve Eğitimi Dergisi 2021;5(1):26-32.
53. Özdaşlı E. Uluslararası hukuk açısından ikinci Karabağ savaşı ve sonrasında Ermenistan'da çocuk asker kullanımı. Demokrasi Platformu 2022;11(36):1–31.
54. Patel V, Flisher AJ, Hetrick S, McGorry P. Mental health of young people: a global public-health challenge. The Lancet 2007;369(9569):1302-1313.
55. Polat M. Türkiye'deki araştırmalar bağlamında kapsayıcı eğitim ve okul yönetimi. Edit. Hasan Ulukan Research in Education and Social Sciences. Sonçağ Yayıncılık, İzmir 2020, s: 321-334.
56. Ryan C, Russell ST, Huebner D, Diaz R, Sanchez J. Family acceptance in adolescence and the health of LGBT young adults. Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing 2010;23(4):205-213.
57. Sağlam Şener T, Arlıoğlı H. Sosyal afet olarak göç olayının çocuk sağlığı üzerine etkileri. Hastane Öncesi Dergisi 2022;7(1):95-107.

58. Salem, P., Sandler, I., & Wolchik, S. (2013). Taking stock of parent education in the family courts: Envisioning a public health approach. Family Court Review, 51(1), 131-148.
59. Savaşan A, Oktay D. Çocuklarda ve ergenlerde alkol bağımlılığı. Edit. Öztürk C. Çocuklarda bağımlılık ve hemşirelik yaklaşımları. 1. Baskı. Türkiye Klinikleri 2021, Ankara. s: 23- 8.
60. Savolainen O, Sormunen M, Turunen H. Public health nurses' perceptions on promotive and risk factors for children's mental health: A qualitative interview study. Journal of Advanced Nursing. 2021;77(12): 4815-4826.
61. Selekoğlu Ok Y, Öztürk C. Çocuklarda tütün bağımlılığı ve hemşirelik yaklaşımları. Edit. Candan Öztürk Çocuklarda bağımlılık ve hemşirelik yaklaşımları. 1. Baskı. Türkiye Klinikleri 2021, Ankara. s:7-14.
62. Soner G, Avci İA. Savunmasız gruplar, risk yönetimi ve halk sağlığı hemşiresinin rolü. Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi 2019;4(1):14-22.
63. Şahin H, Zorlu A. Türkiye'de özel yetenekli bireyleri tanılama süreci ve tanılamada kullanılan yöntemler. Milli Eğitim Dergisi 2022;51(233):863-885.
64. Şener Taplak A, Erdem E. Çocuk ve ergenlerde madde bağımlılığı. Edit. Sevinç Polat Çocukluk çağında sık karşılaşılan adli sorunlar ve hemşirelik yönetimi. 1. Baskı. Türkiye Klinikleri 2020, Ankara. s:18-24.
65. Tekin C. Ceza infaz kurumlarında din eğitimi: Çocuk kapalı ceza infaz kurumları ve çocuk eğitim evleri üzerine bir araştırma. Yayınlanmamış doktora tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.s:4-5.
66. Toole MJ, Waldman RJ. The public health aspects of complex emergencies and refugee situations. Annu Rev Public Health. 1997;18:283-312
67. Tosun E. Türkiye'deki göçmen çocukların eğitim sorunu, ihtiyaçları ve öneriler. Sosyolojide araştırma ve uygulamalar 2021;Aralık:28-32.
68. Turhan E, Sangün Ö, İnandı T. Birinci basamakta çocuk istismarı ve önlenmesi. STED/Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi 2006;15(9):153-157.
69. Turner LP. The Nurse in the Schools. Edit. Marcia Stanhope, Jeanette Lancaster. Public health nursing: population-centered health care in the community, 9th Edition. St. Louis, Missouri, Elsevier 2016.
70. UNICEF. Dünya çocuklarının durumu 2013 raporu-engelli çocuklar. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Mayıs 2013.
71. Uzuner A. Kalp yetersizliği: Birincil ve ikincil korunmada birinci basamak hekiminin önemi. Klinik Gelişim 2011;24:76-79.
72. Waddell C, Hua JM, Garland OM, Peters RD, McEwan K. Preventing mental disorders in children: a systematic review to inform policy-making. Can J Public Health. 2007;98(3):166-173.
73. Welsh BC. Public health and the prevention of juvenile criminal violence. Youth Violence and Juvenile Justice 2005;3(1):23–40.
74. Yakıt E, Coşkun AM. Toplumsal açıdan çocuk yaşta evlilikler gerçeği: Hemşire ve ebenin sorumluluğu. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi 2014; 11(3): 3-10
75. Yalçın Gürsoy M. Güç koşullar altında yaşayan çocuklar. Edit. Özüm Erkin Geyiktepe, Aslı Kalkım, İlknur Göl Halk Sağlığı Hemşireliği, Nobel Yayınevi, Antalya, 2021, s.65-91.
76. Yıldırım E. Sosyal bilgiler dersinde sığınmacılara yönelik kapsayıcı eğitimin incelenmesi. Milli Eğitim Dergisi 2020;49(225):283-317.
77. Yıldız S, Altay N, Toruner EK. Health, care and family problems in gifted children: A literature review. Journal for the Education of Gifted Young Scientists 2017;5(3):15-24.
78. Yılmaz TT, Muhammed T, Arpacı Ö, Soydemir F, Ilgaz, G. Tasarım beceri atölyelerinin roman çocukların eğitimine katkıları: Edirne örneği. HUMANITAS-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi 2022;10(19):272-296.
79. Yule W, Dyregrov A, Raundalen M, Smith P. Children and war: the work of the Children and War Foundation. European Journal of Psychotraumatology 2013;4(1):18424.
80. Yüksel M, Adıgüzel O, Yüksel H. Dünyada ve Türkiye'de sosyal politika temelinde dezavantajlı bir grup olarak çocuk işçiler realitesi. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 2015;6(4):23-34

BÖLÜM 1

OKUL ÇEVRESİNİN GÜVENLİĞİ VE SAĞLIĞI

Derya Adıbelli - Bahar Kefeli Çol

► Giriş

Çocukların günlük yaşamlarının büyük bir kısmını okullarda geçirmesi, bu eğitim alanlarının çocukların gelişimlerini destekleyecek şekilde yararlı ve güvenli olmasını gerektirmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) 2021-2022 verilerine göre ülke genelinde 19 milyon 155 bin 571 öğrenci örgün eğitim almakla birlikte, örgün eğitim kapsamındaki okullarda görev yapan öğretmen sayısı 1 milyon 139 bin 673 olarak belirtilmiştir. Bu verilere bakıldığında, öğrencilerin eğitimlerinin yanı sıra sağlıklarının korunması ve eğitim alanlarında bulunan herkesin güvenliğinin önemi ortaya çıkmaktadır. Genel olarak insan yaşamında güvenliğin ne denli önemli olduğu Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde de belirtilmiş ve temel fizyolojik ihtiyaçlardan sonra ikinci sırada yer almıştır. Güvenli okullar, içinde bulunan öğrencilerin, eğitimcilerin, yöneticilerin, diğer okul çalışanlarının ve ziyaretçilerinin kendilerini güvende hissettikleri alanlardır. Öğrencilere güvenli bir eğitim ortamının sağlanması geleceğin sağlıklı bireylerini yetiştirmek açısından önemlidir. Okullar aynı zamanda sağlığı geliştirmek ve iyi oluşluk için bir fırsattır. Örneğin sağlıklı ve güvenli bir okul ortamı çocuklara sağlıklı beslenme alışkanlığı kazandırmada ve güvenli spor alanlarında fiziksel aktivitelerini desteklemede anahtar rol oynayabilir. Sağlıklı ve güvenli okul çevresi oluşturma bir ekip işidir. Sadece öğrenciler, eğitimciler ve aileler değil, okul sağlığı çalışanı, kantin personeli, güvenlik görevlisi, okul servisi çalışanları gibi eğitim alanında görevli tüm kişiler etkin olmalıdır.

Örgütlerin, kurumların belirli hukuk kuralları çerçevesinde yönetilmesi gerekliliğinden, bu kurallar yöneticiler tarafından iyi bilinmelidir. Eğitimcilerin ilkelerine uymak zorunda oldukları yazılı hukuk kurallarına en genel anlamıyla "eğitim mevzuatı'' denmektedir. Okul yöneticileri okulları Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) mevzuatı çerçevesinde yönetmek ve bu hususları uygulamak zorundadır.

Sıfır atık proje kapsamında okullarda bazı aktivite önerilerine örnek olarak; okullarda eğitim ve farkındalık programlarının düzenlenmesi verilebilir.

Tıbbi atık; Okullarda kaza ve yaralanma esnasında ve sonrasında yapılan müdahalelere bağlı olarak kan veya diğer vücut sıvılarıyla kirlenmiş giysi, pansuman ve\veya bandaj, eldiven, iğne ve diğer keskin aletler gibi malzemelerin "Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği"ne göre atılması okul sağlığını korumak için önemlidir. Bu yönetmeliği göre, tıbbi atıklar enfeksiyon yapıcı, patolojik ve kesici-delici atıklar olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Okullarda ise daha çok enfeksiyon yapıcı ve kesici-delici atıklar görülmekte ve yönetmeliğin atıkların toplanması için sunduğu bazı önerileri şunlardır; tıbbi atıkların toplanmasında, yırtılmaya, delinmeye dayanıklı ve üzerinde "DİKKAT! TIBBİ ATIK" ibaresini taşıyan kırmızı renkli plastik torbalar kullanılmalı, sıvı tıbbi atıklar da uygun emici maddeler ile yoğun duruma getirilerek tıbbi atık torbalarına konulmalıdır.

Su, Sanitasyon ve Hijyen

Su, sanitasyon ve hijyen (WASH) hizmetleri sağlık için kritik öneme sahiptir ve okullar, öğrencilerin sağlıklı kalmasını sağlamak için WASH'ı geliştirmeye odaklanmalıdır. Okullarda temiz su, tuvalet ve el yıkama için sabun bulunması, sanitasyonun sağlanması çocukları öğrenimleri için daha sağlıklı bir ortama kavuşturur, çocukların sağlığını korur, geliştirir ve devamsızlığı azaltır. Okullarında temiz su, sanitasyon ve hijyen alışkanlıkları edinen çocuklar yaşam boyu devam edecek olumlu davranışları pekiştirebilirler. Buna rağmen, her gün milyonlarca çocuk içme suyunun, uygun tuvaletlerin ve el yıkamak için sabunun olmadığı sağlıksız okullara gitmektedir. WHO/UNICEF JMP tarafından hazırlanan Okullarda İçme Suyu, Sanitasyon ve Hijyen: 2018 Küresel Temel Durum Raporu"-na göre, 2016 yılında dünya genelinde okulların %69'unun temel içme suyu hizmeti ve %66'sının temel temizlik hizmeti vardı, ancak yalnızca %53'ü temel hijyen hizmetlerine sahipti. Genel olarak, 2016 yılında dünya çapında yaklaşık 600 milyon çocuk okullarında temel bir içme suyu ve temizlik hizmetinden yoksun, 900 milyon çocuk ise okullarında temel hijyen hizmetinden yoksundur.

MEB ile Türk Standartları Enstitüsü (TSE) arasında, 2020 yılında imzalanan "Eğitim Kurumlarında Hijyen Şartlarının Geliştirilmesi ve Enfeksiyonu Önleme İş Birliği Protokolü" kapsamında, hijyen şartlarının geliştirilmesi, enfeksiyon önleme ve kontrol amacıyla "Okulum Temiz" belgelendirme programı yürürlüğe girmiştir. "Eğitim Kurumlarında Hijyen Şartlarının Geliştirilmesi ve Enfeksiyon Önleme Kılavuz'un da korunma ve kontrol önlemleri, uygulamaya yönelik önlemler gibi konularda tavsiyeler yer almaktadır.

► Kaynaklar

1. https://www.meb.gov.tr/2021-2022-orgun-egitim-istatistikleri-aciklandi/haber/27552/tr#:~:text=%22Mill%C3%AE%20E%C4%9Fitim%20%C4%B0statistikleri%2D%C3%96rg%C3%BCn%20E%C4%9Fitim,milyon%20139%20bin%20673%20oldu (Erişim tarihi: 10.09.2022)
2. Kahraman H, Köybaşı Şemin F, Uğurlu C. Okul Güvenliği: Türkiye'de Basına Yansıyanlar. Journal of History Culture and Art Research, 2019;8(1):392-408.

3. TC. MEB Özel Öğretim Kurumları Standartlar Yönergesi, 2020. https://ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_03/13113722_OZEL_OYRETYM_kURUMLARI_STANDARTLAR_YONERGESY_11.03.2020_tarihli_ve_5331494_sayYIY_Makam_Oluru.pdf (Erişim tarihi: 18.08.2022).
4. Bayık Temel A. Sağlıklı ve güvenli okul çevresi. Editör: S. Gözüm. Okul Dönemindeki çocukların sağlığının geliştirilmesi. Ankara: Vize Yayıncılık, 2016, ss.270-327.
5. Türk Standartları Enstitüsü (TSE) 9518. İlköğretim okulları-fiziki yerleşim-genel kurallar. 2000.
6. World Health Organisation (WHO). Noise. https://www.who.int/europe/news-room/fact-sheets/item/noise (Erişim tarihi: 15.08.2022)
7. U.S. Environmental Protection Agency (EPA). 2021. Why Indoor Air Quality is Important to Schools. 2021. https://www.epa.gov/iaq-schools/why-indoor-air-quality-important-schools (Erişim tarihi: 07.10.2022).
8. TC. Çevre ve Orman Bakanlığı Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği. 2010. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/06/20100604-5.htm (Erişim tarihi: 10.07.2022).
9. TC. Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği. 2021.https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=19942&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5 (Erişim tarihi: 8.09.2022).
10. Uşan Ş, Noyan OS. İlköğretim okullarının ergonomik açıdan değerlendirilmesi ve yeniden düzenlenmesi: Çukurova Bölgesindeki Uygulamalar. Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, 2013;29(2):99-109.
11. Şişman EE, Gültürk P. İlköğretim okul bahçelerinin peyzaj planlama ve tasarım ilkeleri açısından incelenmesi: Tekirdağ örneği. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 2011;8(3):53-60.
12. Türkkan A, Pala K. Elektromanyetik kirlilik ve sağlık etkileri. Elektromanyetik alan ve Sağlık etkileri içinde. Nilüfer Belediyesi Bursa: Özcan Matbaacılık. 2010.
13. TC Sağlık Bakanlığı http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1583.pdf
14. Frumkin H, Geller RJ, Rubin IL, et al. Safe and healthy school environments. Oxford University Press. 2006.
15. Özer N, Dönmez B. Okul güvenliğine ilişkin kurumsal etkenler ve alınabilecek önlemler. Milli Eğitim, Sayı: 173, 2007, s. 303.
16. Karal D. Korkmadan öğrenmek: Okul ve okul çevresi güvenliği. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Sosyal Araştırmalar Merkezi. 2011. Rapor: 11-06.
17. Shariati A, Guerette RT. The forgotten (practical) side of school safety: What do clery reports say about cpted and crime on college campuses?. Planning Practice & Research. 2020; 35(4): 396-417.
18. Council of Europe. Violence in schools. https://www.coe.int/en/web/children/violence-in-schools (Erişim tarihi: 05.09.2022).
19. United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO). Behind the numbers: ending school violence and bullying. paris: united nations educational, scientific and cultural organization. 2019. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000366483 (Erişim tarihi: 21.08.2022).
20. Longobardi C, Prino LE, Fabris MA, et al. Violence in school: An investigation of physical, psychological, and sexual victimization reported by Italian adolescents. J Sch Violence. 2019; 18(1):49-61.
21. Centers for Disease Control and Prevention (CDC). Preventing school violence. https://www.cdc.gov/violenceprevention/youthviolence/schoolviolence/fastfact.html (Erişim tarihi: 18.08.2022).
22. Taşar HH. Eğitimde şiddet ve şiddeti azaltma. Erciyes İletişim Dergisi. 2019; 6(2): 899-912.
23. United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO). School violence and bullying. 2021. https://en.unesco.org/themes/school-violence-and-bullying 21.08.2022 (Erişim tarihi: 05.09.2022).
24. United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF). Protecting children from violence in school. 2021. https://www.unicef.org/protection/violence-against-children-in-school (Erişim tarihi: 19.08.2022).
25. Pekince H, Erci B. The Relationship between Adolescents' Level of Aggression and their Participation in Social Activities. International Journal of Caring Sciences. 2021; 14(1):205.

26. Arhuis-Inca W, Ipanaqué-Zapata M, Bazalar-Palacios J, et al. Violence at school and bullying in school environments in peru: Analysis of a virtual platform. Front Psychol. 2021; 13(11):543991.
27. Salimi N, Karimi-Shahanjarini A, Rezapur-Shahkolai F, et al. Aggression and its predictors among elementary students. J Inj Violence Res. 2019; 11(2):159-170.
28. Assaf ARA, Abd El-Hay MA, Eissa MA, et al., Assessment of aggressive behavior among preparatory school children in Tanta City. Tanta Med J. 2018;46:29-37.
29. Çatak B, Evran M, Kaya F, ve ark. Prevalence of exposure to violence and related factors among high school students in Turkey. East Mediterr Health J. 2021;27(7):718-727.
30. Janosz M, Brière FN, Galand B, et al. Witnessing violence in early secondary school predicts subsequent student impairment. J Epidemiol Community Health. 2018; 72(12):1117-1123.
31. Jung MH. A structural analysis on the influence of multi-cultural families in psychological inadequacy for youth. Journal of Asian Finance, Economics and Business. 2019; 6(2): 239-246.
32. Hidalgo-Rasmussen CA. Ramírez-López D, Rajmil L. et al. Bullying and health-related quality of lifein children and adolescent Mexican students. Ciencia & Saude Coletiva. 2018; 23(7):2433-2441. DOI: 10.1590/1413-81232018237.16392016
33. Ferrara P, Franceschini G, Villani A, et al. Physical, psychological and social impact of school violence on children. Ital J Pediatr. 2019; 45(1):76.
34. Bacchini D. Esposito C. Growing up in violent contexts: differential effects of community, family, and school violence on child adjustment. In: Balvin, N., Christie, D. (eds) Children and Peace. Peace Psychology Book Series. Springer, Cham. 2020; 157-171.
35. United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO). Safe and non-violent learning environments for all: trends and progress. 2021 https://en.unesco.org/themes/school-violence-and-bullying/sdg4aprogress (Erişim tarihi: 07.09.2022).
36. Turanovic JJ, Siennick SE. The Causes and Consequences of School Violence: A Review. National Institute of Justice. (2022). https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/302346.pdf (Erişim tarihi: 07.09.2022).
37. United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF). Tackling violence in schools: a global perspective. Bridging the gap between standards and practice 2016. https://violenceagainstchildren.un.org/sites/violenceagainstchildren.un.org/files/documents/publications/10._tackling_violence_in_schools_a_global_perspective.pdf (Erişim tarihi: 19.08.2022).
38. Vagi KJ, Stevens MR, Simon TR, et al. Crime prevention through environmental design (CPTED) characteristics associated with violence and safety in middle schools. J Sch Health. 2018; 88(4), 296-305.
39. Tapia-Fonllem C, Fraijo-Sing B, Corral-Verdugo V, et al. School environments and elementary school children's well-being in northwestern Mexico. Front Psychol. 2020; 11:510.
40. Kaur D, Niwas R. Aggressive behaviour of secondary school students in relation to school environment. Int J Adv Res. 2017; 5(5):801-809.
41. Jesweer F, Sulthana A, Abhirami S, et al. Physical environment of school and its relation to aggression. International Journal of Indian Psychology. 2021; 9(1), e38-e38.
42. Espelage DL, Hong JS. School climate, bullying, and school violence. In MJ Mayer, SR Jimerson (Eds.), School safety and violence prevention: Science, practice, policy. APA, 2019;45–69.
43. Mehdınezhad V, Rashkı J. Causes of violence by high school students: a teachers and principals perspective. Anadolu Journal of Educational Sciences International. 2018; 8(2):174-198.
44. World Health Organization (WHO). Preventing youth violence: an overview of the evidence. 2015. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/181008/9789241509251_eng.pdf (Erişim tarihi: 19.08.2022).
45. Crawford C, Burns R. School culture, racial composition, and preventing violence: Evaluating punitive and supportive responses to ımproving safety. Social Sciences. 2022; 11(7): 1-18.
46. Quinn K, Pacella ML, Dickson-Gomez J, et al. Childhood adversity and the continued exposure to trauma and violence among adolescent gang members. Am J Community Psychol. 2017;59(1-2):36-49.
47. Johnson SL, Burke JG, Gielen AC. Prioritizing the school environment in school violence prevention efforts. J Sch Health. 2011;81(6):331-40.

48. Johnson SL. Improving the school environment to reduce school violence: a review of the literature. J Sch Health. 2009;79(10):451-65.
49. Koca T, Erkan NÇ. Kentsel güvenliğin sağlanmasında tasarım rehberleri. Planlama Dergisi, 2022; 32(1): 162-173.
50. Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) http://www.ci.neenah.wi.us/wp-content/uploads/2015/01/CPTED-Information-Handout-Reformat.pdf (Erişim tarihi: 08.09.2022).
51. Centers for Disease Control and Prevention (CDC). (2022). Using Environmental Design to Prevent School Violence (Erişim tarihi: 02.09.2022).
52. Lamoreaux DJ. Sulkowski ML. Crime prevention through environmental design in schools: students' perceptions of safety and psychological comfort. Psychol Sch. 2021; 58(3), 475-493.
53. Armitage R. Predicting and preventing: Developing a risk assessment mechanism for residential housing. Crime Prevention and Community Safety. 2006; 8 (3):137–149.
54. Welsh WN. Individual and institutional predictors of school disorder. Youth Violence Juv Justice. 2003;1:346–368.
55. Reynald DM. Environmental design and crime events. J Contemp Crim Justice. 2015; 31(1):71–89. https://doi.org/10.1177/1043986214552618
56. Shariati A. Crime prevention through environmental design (CPTED) and its potential for campus safety: a qualitative study. Security Journal. 2021; 1-22.
57. Zahm D. Using crime prevention through environmental design in problem-solving. Collingdale: DIANE Publishing. 2007. https://rems.ed.gov/docs/COPS_CPTED.pdf (Erişim tarihi: 08.09.2022).
58. Armitage R. Crime prevention through environmental design. In: Encyclopedia of criminology and criminal justice. Springer, London. 2014. ISBN 9781461456919 (Erişim tarihi: 08.09.2022).
59. Lamoreaux D, Sulkowski ML. An alternative to fortified schools: Using crime prevention through environmental design (CPTED) to balance student safety and psychological well-being. Psychol Sch. 2020; 57(1), 152-165.
60. Cozens PM, Saville G, Hillier D. Crime prevention through environmental design (CPTED): a review and modern bibliography. Property Management. 2005; 23(5):328-356.
61. Reynald DM, Elffers H. The future of Newman's defensible space theory linking defensible space and the routine activities of place, Eur J Criminol. 2009; 6(1): 25–46.
62. Rachel A. Crime prevention through environmental design. Wortley R. Townsley M. (Eds.). In Environmental criminology and crime analysis. (2nd ed.). 2016. p. 259.
63. Johnson D, Gibson V, McCabe M, Designing in crime prevention, designing out ambiguity: Practice issues with the CPTED knowledge framework available to professionals in the field and its potentially ambiguous natüre. Crime Prevention & Community Safety. 2014;16(3):147–168.
64. Fritz A. Crime prevention through environmental design (Portland, OR: Office of neighborhood ınvolvement crime prevention program). 2009. https://www.82ndaveba.com/wp-content/uploads/2015/03/Crime-Prevention-SE-Portland-CPTED-general-handout.pdf (Erişim tarihi: 08.09.2022).
65. Cozens PM, Sun MY. Exploring crime prevention through environmental design (CPTED) and students' fear of crime at an Australian university campus using prospect and refuge theory. Property Management. 2019; 37(2):287–306.
66. King S, Bracy NL. School security in the post-columbine era: Trends, consequences, and future directions. J Contemp Crim Justice. 2019;35(3):274-295.
67. Adminaite D, Jost G, Stipdonk H, et al. Reducing child deaths on European roads. 2018. https://etsc.eu/wp-content/uploads/PIN-FLASH_34.pdf (Erişim tarihi: 30.09.2022).
68. Robertson HD, Tsai JC. Transportation to and from Schoo. Frumkin H, Geller, RJ, Rubin L. (eds) Safe and Healthy School Environments. Oxford University Press, New York, 2006; 295-313
69. World Health Organization (WHO). Road traffic injuries: Children. 2015. https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/road-traffic-injuries-children (Erişim tarihi:16.09.2022).

70. O'Neal EE, Jiang Y, Brown K, et al. How Does Crossing Roads with Friends Impact Risk Taking in Young Adolescents and Adults? J Pediatr Psychol. 2019; 44(6):726-735.
71. Payani S. Hamid H. Law TH. A review on impact of human factors on road safety with special focus on hazard perception and risk-taking among young drivers. In: IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. 2019; 357(1):012041.
72. Benedetti M, Klinich KD, Manary MA, Flannagan CAC. Factors affecting child ınjury risk in motor-vehicle crashes. Stapp Car Crash J. 2019;63:195-211.
73. Alavi SS, Mohammadi MR, Soori H, et al. The Cognitive and Psychological Factors (Personality, Driving Behavior, and Mental Illnesses) As Predictors in Traffic Violations. Iran J Psychiatry. 2017;12(2):78-86.
74. Soliman A, Alhajyaseen W, Alfar R, et al. Changes in driving behavior across age cohorts in an arab culture: The case of state of qatar. Procedia Comput. Sci. 2018;130:652–659.
75. Azagba S, Latham K, Shan L, et al. Positive drug test trends in fatally-injured drivers in the United States from 2007 to 2017. Subst Abuse Treat Prev Policy. 2019; 25;14(1):43.
76. Brubacher JR, Chan H, Erdelyi S, et al. Police documentation of drug use in injured drivers: Implications for monitoring and preventing drug-impaired driving. Accid Anal Prev. 2018;118:200-206.
77. Fu R, Chen Y, Xu Q, et al. Comparative study of accident risk related to speech-based and handheld texting during a sudden braking event in urban road environments. Int J Environ Res Public Health. 2020;17(16):5675.
78. Gariazzo C, Stafoggia M, Bruzzone S, et al. Association between mobile phone traffic volume and road crash fatalities: A population-based case-crossover study. Accid Anal Prev. 2018;115:25-33.
79. Al-Hajj S, El Hechi M, Chahrour M, et al. Factors affecting road safety compliance in a low-and middle-income country: An observational study from Lebanon. PLOS Global Public Health. 2022; *2*(3), e0000154.
80. Westman J, Friman M, Olsson LE. What drives them to drive? Parents' reasons for choosing the car to take their children to school. Front Psychol. 2017;8:1970
81. Hiep DV, V Huy V, Kato T. et al. The effects of picking up primary school pupils on surrounding street's traffic: A Case Study in Hanoi. The Open Transportation Journal, 2020; 14(1).
82. Darus NS, Borhan MN, Ishak SZ, et al. The effect of physical environment risk factors on vehicle collisions severity ınvolving child-pedestrians in Malaysia. SAGE Open. 2022. 12(1).
83. Park SH, Bae MK. Exploring the determinants of the severity of pedestrian ınjuries by pedestrian age: A case study of daegu metropolitan city, south korea. Int J Environ Res Public Health. 2020;17(7):2358.
84. Prato CG, Kaplan S, Patrier A, et al. Considering built environment and spatial correlation in modelling pedestrian injury severity. Traffic Inj Prev. 2018;19:88–93.
85. İstanbul Büyükşehir Belediyesi. Trafik kazaları eğitim kitabı. http://itfaiye.ibb.gov.tr/img/111834432020__399591327.pdf (Erişim tarihi: 27.09.2022).
86. Ismael KS, Razzaq NA. Traffic accidents analysis on dry and wet road bends surfaces in greater Manchester-UK. Kurdistan Journal of Applied Research, 2017; *2*(3):284-291.
87. Islam MM, Alharthi M, Alam MM. The impacts of climate change on road traffic accidents in Saudi Arabia. Climate. 2019; *7*(9), 103.
88. Kavsıracı O, Demirbaş M. Trafik araştırmaları ve kurumsal işbirliği raporu. Polis Akademisi Yayınları. 2019. https://www.pa.edu.tr/Upload/editor/files/Trafik_Arastirmalari_ve_Kurumsal_Isbirligi_Raporu.pdf (Erişim tarihi:14.09.2022).
89. Das S, Brimley BK, Lindheimer TE, et al. Association of reduced visibility with crash outcomes. IATSS research. 2018; 42(3), 143-151.
90. World Health Organization (WHO). Global status report on road safety. Geneva: World Health Organization. 2018. https://www.who.int/publications/i/item/9789241565684 (Erişim tarihi: 29.09.2022).
91. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Okul servis araçlarının çalıştırılmasına ilişkin usul ve esaslar. 2018. http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1959.pdf (Erişim tarihi:29.09.2022)

92. National Association of School Nurses. (NASN) Framework for 21st century school nursing practice. NASN School Nurse. 2016; 31(1):45-53. https://doi.org/10.1177/1942602X15618644 07.10.2022
93. Fleming L, Lindahl B, Gowda A, et al. Environmental health in the school setting-The Role of the School Nurse. Position Statement. National Association of School Nurses. 2018. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED600913.pdf (Erişim tarihi:29.09.2022)
94. World Health Organization. Updated 2016 data tables for Preventing disease through healthy environments. 2019. https://www.who.int/quantifying_ehimpacts/publications/preventing-disease/en/ (Erişim tarihi:29.09.2022)
95. American Public Health Association (APHA). Protecting the health of children: A national snapshot of environmental health services. 2019. https://www.apha.org/topics-and-issues/environmental-health/child-health (Erişim tarihi: 07.10.2022).
96. American Public Health Association (APHA). Environmental health. 2020. https://www.apha.org/topics-and-issues/environmental-health (Erişim tarihi: 07.10.2022).
97. United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF). Healthy environments for healthy children. Global programme framework. United Nations Children's Fund (UNICEF). 2021. https://www.unicef.org/media/91136/file/Healthy-Environments-for-Healthy-Children-Global-Programme-F (Erişim tarihi: 07.10.2022).
98. 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu. 1930. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.1593.pdf (Erişim tarihi: 14.10.2022)
99. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) ve T.C. Sağlık Bakanlığı (SB) 2015. Beyaz Bayrak İşbirliği Protokolü. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/cevre-sagligi/2-ced/beyaz-bayrak/Beyaz_Bayrak_Protokolu.pdf (Erişim tarihi: 14.10.2022)
100. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) ve T.C. Sağlık Bakanlığı (SB). Okulda sağlığın korunması ve geliştirilmesi programı uygulama kılavuzu. 2017. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/cocuk_ergen_db/dokumanlar/Uygulama_Klavuzu.pdf (Erişim tarihi: 14.10.2022)
101. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) ve T.C. Sağlık Bakanlığı (SB) Okul Sağlığı Hizmetleri İşbirliği Protokolü. Okulda sağlığın korunması ve geliştirilmesi programı uygulama kılavuzu. 2016. https://okulsagligi.meb.gov.tr/www/okul-sagligi-hizmetleri-isbirligi-protokolu-okulda-sagligin-korunmasi-ve-gelistirilmesi-programi-uygulama-kilavuzu/icerik/50 (Erişim tarihi: 12.10.2022).
102. McDermott-Levy R, Jackman-Murphy KP, CHSE JL, et al. Environmental Health in Nursing. Int J Radiat Biol. 2022. 91(7), 555-561.
103. Velioğlu P. Çevre Kuramı Florence Nightingale. Hemşirelikte Kavram ve Kuramlar. 2. Baskı, Akademi Basın ve Yayıncılık, İstanbul. 2012; s: 129-150.
104. AliSher AN, Atta S, Yasin I, et al. Clinical Application of Nightingale's Theory. International Journal of Nursing Care. 2019; 7(1):13-16.
105. National Association of School Nurses (NASN). Environmental health in the school setting—The role of the school nurse (Position Statement). Silver Spring, MD: Author. 2018.
106. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED600913.pdf 10.10.2022 (Erişim tarihi: 07.10.2022).
107. Yükseköğretim Kurulu (YÖK). Küresel salgın sürecinde kampüs ortamlarına yönelik uygulamalar rehberi. 2021. https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2021/kampus-ortamlarina-yonelik-uygulamalar-rehberi-2021.pdf (Erişim tarihi: 05.10.2022).
108. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. 2017. Tıbbi atıkların kontrolü yönetmeliği. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/01/20170125-2.htm (Erişim tarihi: 05.10.2022).
109. 117. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü. Sıfır atık yönetim sistemi uygulama kılavuzu. https://sifiratik.gov.tr/content/files/uploads/24/EGITIMKURUMU.pdf (Erişim tarihi: 05.10.2022).
110. T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü. Atık yönetimi yönetmeliği. 2017. https://cygm.csb.gov.tr/yonetmelikler-i-440 (Erişim tarihi: 12.10.2022).
111. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. Sıfır atık yönetmeliği 2019. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/07/20190712-9.htm 12.10.2022 (Erişim tarihi: 12.10.2022).

112. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. Sıfır Atık. https://sifiratik.gov.tr/ (Erişim tarihi: 12.10.2022).
113. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. Tıbbi atıkların kontrolü yönetmeliği. 2017.https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/01/20170125-2.htm (Erişim tarihi: 05.10.2022).
114. World Health Organization (WHO) Schools Ill-Equipped to Provide Healthy and Inclusive Learning Environments for all Children – UNICEF, WHO. 2022. https://www.who.int/news/item/23-06-2022-schools-ill-equipped-to-provide-healthy-and-inclusive-learning-environments-for-all-children-unicef-who (Erişim tarihi: 07.10.2022).
115. Sharma MK, Adhikari R. Effects of water, sanitation, and hygiene on the school absenteeism of basic level students in the government school of Nepal. Front Educ. 2022; 126(7):869933. https://doi.org/10.3389/feduc.2022.869933
116. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Türk Standartları Enstitüsü (TSE). "Eğitim Kurumlarında Hijyen Şartlarının Geliştirilmesi ve Enfeksiyonu Önleme İş Birliği Protokolü" 2020. https://okulsagligi.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_03/26103536_19112047_Protokol.pdf (Erişim tarihi: 20.10.2022).
117. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Türk Standartları Enstitüsü (TSE). Eğitim kurumlarında hijyen şartlarının geliştirilmesi, enfeksiyon önleme ve kontrol kılavuzu. https://eskisehirisg.meb.gov.tr/www/okulum-temiz-belgelendirme/icerik/77 (Erişim tarihi: 20.10.2022).

BÖLÜM 2

OKUL ÇALIŞANI İÇİN SAĞLIĞIN GELİŞTİRİLMESİ VE SAĞLIK HİZMETLERİ

Melike Bayrak - Zeynep Güngörmüş

► Giriş

Sağlık insan yaşamındaki en değerli kavramdır. Dünya Sağlık Örgütü (1946) sağlığı 'sadece hastalık veya sakatlığın olmaması değil, fiziksel, zihinsel ve sosyal olarak tam bir iyilik hâli' olarak tanımlamıştır. Bir insana sağlıklı diyebilmek için o insanın hem tıbbi kriterlere göre sağlıklı olması hem de kendisini sağlıklı olarak algılaması önemlidir. Sağlığı korumak ve geliştirmek için bireylerin birbirleriyle etkileşime girdikleri ve güçlü sosyal ilişkiler kurdukları ilk toplumsal birim olan okullar, ideal ortamlardır. 1980'lerin sonlarından bu yana, Dünya Sağlık Örgütü okulların sağlığı geliştirmedeki rolünü vurgulamaktadır. Okullar; öğrencilerinin, öğretmenlerinin, okul yöneticilerinin, diğer personelinin ve kendisiyle etkileşim içindeki herkesin sağlığıyla ilgilenen bir yapıdır. Okul sağlığı programlarının ayrılmaz bir parçası olan çalışanların sağlıklı ve üretken iken daha verimli oldukları ve sağlıklı öğrencilerin de daha iyi öğrendikleri çok uzun zamandan beri kabul edilmektedir.

Ancak literatürde okul sağlığı alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde daha çok öğrencilerin sağlık davranışlarının belirlenmesini ve sağlık düzeyinin yükseltilmesini hedefleyen çalışmalar olduğu görülmektedir. Okul çalışanlarının sağlığını geliştirmeye ilişkin çok az değerlendirme yapılmıştır. Oysa okul; sadece öğrencinin değil, öğretmen ve diğer okul çalışanlarının da yer aldığı ve etkileşim içinde oldukları bir ortamdır. Okul çalışanlarının yaşam kalitesini, sağlığını ve üretkenliğini iyileştirmeye yönelik çabalar ile öğrencilerin yaşam, eğitim ve sağlık sonuçlarını iyileştirmeye yönelik çabalar bütüncüldür. Sağlık ve eğitim arasındaki güçlü ilişki de bütüncül bakışı desteklemektedir.

Okul sağlık hizmetlerini iyileştirmek için sağlık risklerinin saptanması çok önemlidir. Okul çalışanları ve öğrencileri etkileyen sağlık riskleri ve endişeleri aynıdır. Örneğin, birçok okul çalışanı obezite, depresif semptomlar, yetersiz fiziksel aktivite, diyabet, sigara içme, kronik solunum yolu enfeksiyonları ve ses bozuklukları veya yüksek düzeyde stres gibi problemler yaşamaktadır. Özellikle stres, okul çalışanlarında yıl boyunca bi-

sağlık ve beden eğitimi öğretmenleri, okul hemşireleri ve okul yönetim kurulu üyelerinden oluşan ekipleri bir araya getirmiştir. 1990'a gelindiğinde, 25'ten fazla eyalet Sahil tarzı bir konferans düzenlemiş ve bu konferansların yaklaşık %60'ında bir okul çalışanı sağlık programı bileşenine yer verilmişti. Bu sağlık programı bileşenleri okullarda sağlığı geliştirmek için nelerin gerekli olduğu konusunda fikir birliği sağlamış ve kafa karışıklıklarının ortaya çıkmasını engellemiştir. Ardından Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından finanse edilen Avrupa'da Sağlığı Geliştiren Okullar Ağı Projesi 1991 yılında Çek Cumhuriyeti, Polonya, Slovak Cumhuriyeti ve Macaristan'da pilot okullar ile başlatılmıştır. Kısa sürede 37 ülkenin 5000'den fazla okulun katıldığı bir ağ proje hâline gelmiştir. Ağ proje sağlığın teşviki ve geliştirilmesi alanındaki yenilikler için bir çerçeve sağlamak ve sağlıklı okullardan oluşan bir yapı kurmayı hedeflemektedir. DSÖ'nün, Ağ Projede yer alan okullardaki en iyi uygulamaları yaymak için, ulusal projelerden neyin işe yarayıp neyin yaramadığını ve neyin başarılı olduğunu bilmesi projeye hız kazandırmıştır. Ayrıca Kopenhag'da 1994 yılında 'Sağlık Eğitimi ve Demokrasi' konulu uluslararası bir çalıştay gerçekleştirilmiştir. Ardından Yunanistan'da 'Sağlığı Geliştiren Okul-Eğitim, Sağlık ve Demokrasiye Yatırım' temalı ilk uluslararası konferans düzenlenmiştir. Bu program ve projelerin etkisiyle, Dünya Sağlık Örgütü 1995 yılında 'Global Okul Sağlığı Girişimi' başlatmış ve bugüne dek tüm dünyada 'Sağlığı Geliştiren Okulları' desteklemiştir. DSÖ her ülkenin kendi sağlığı geliştirme programlarını geliştirmesi için ülkelere programlarını gerçekleştirmelerinde destek sağlamaktadır.

► Öneriler

- Okul sağlığı üzerine yapılan çalışmalar, eğitim sisteminde çalışanların sayısı ve ülke çapındaki okullarda sağlıkla ilgili kaynaklar göz önüne alınarak değerlendirildiğinde; daha fazla bölge ve okul, sağlık davranışlarını ve okul çalışanlarının sağlık durumunu iyileştirmek için çalışan sağlık programları uygulanmalıdır.
- Okul sağlığı hizmetleri çalışanlarında dâhil edildiği bütüncül bir şekilde planlanmalı ve hizmetlerin kalitesi, toplum halk sağlığı ve birinci basamak sağlık sistemlerinin ayrılmaz bir parçası olarak sürekli olarak izlenmelidir.
- Okul sağlığı araştırmalarını kolaylaştırmak için, tüm okul sağlığı sağlayıcıları tek tip veri toplama protokolleri ve standartları oluşturulmalıdır.

► Kaynaklar

1. Oskay Ü. (1993). Medikal Sosyolojide Bazı Kavramsal Açıklamalar. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları 4: 90-132.
2. Mukoma W, Flisher, AJ. (2004). Evaluations of Health Promoting Schools: A Review of Nine Studies. Health Promotion İnternational, 19(3), 357-368.
3. St Leger L, Young, IM. (2009). Creating the document 'Promoting health in schools: from evidence to action'. Global health promotion, 16(4), 69-71.
4. Ottawa Charter of Health Promotion. International Conference on Health Promotion, Ottowa 17–21 November. WHO Regional Office for Europe, Copenhagen.

5. Pekcan H, Bertan M, Güler, Ç. (1997). Okul Sağlığı. Halk Sağlığı Temel Bilgiler, Güneş Kitabevi, 2.Baskı, Ankara.
6. Katz DL, O'Connell, Moo&Yeh, M. C. (2005). Public Health Strategies for Preventing and Controlling Overweightand Obesity in School and Worksite Settings: A Report on Recommendations of the Task Force on Community Preventive Services. Morbidity and Mortality Weekly Report, 54(RR-IO). 1-12.
7. Tokuç B, Berberoğlu, U. (2007). Edirne merkez ilçe ilköğretim okullarında çalışan öğretmenlerde sağlığı geliştirici davranışlar. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 6(6): 421-426.
8. Kolbe LJ, Tirozzi GN, Marx, E. et al. (2005). Health programmes for School Employees, İmproving Quality of Life, Health and Productivity. Promot Educ: 12(3-4):157-161.
9. Alexander, DL. (2001). School Employees: The Forgotten Municipal Workers. Occup Med.16(1):65-78.
10. Directors of Health Promotion and Education. (2007). School Employee Wellness: A Guide for Protecting the Assets of Our Nation's Schools. Reston, Va: Directors of Health Promotion and Education.
11. American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: DSM-5. Arlington, VA: American Psychiatric Publishing.
12. Dworkin, AG. (2001). Perspectives on teacher burnout and school reform. International Education Journal, 2, 69–78.
13. Fisher, MH. (2011). Factors İnfluencing Stress, Burnout and Retention of Secondary Teachers. Current Issues in Education, 14: 1–36.
14. Chalupka, S. (2011). Workplace obesity prevention. AAOHN Journal, 59(5), 236-236.
15. Aldana SG, Merrill RM, Price K, Hardy A, Hager, R. (2005). Financial İmpact of a Comprehensive Multisite Workplace Health Promotion Program. Prev Med. 40:131-137
16. Allegrante, JP. (1998). School-Site Health Promotion for Staff. Marx E, Wooley SF, Northrop, D. Eds. Health is Academic: A Guide to Coordinated School Health Programs. New York, NY: Teachers College Press: 224-243
17. Blair SN, Collingwood TR, Reynolds R, Smith M, Hagan D, Sterling, CL. (1984). Health Promotion for Educators: İmpact on Health Behaviors, Satisfaction and General Well-Being. Am J Public Health. 74(2):147-149.
18. M.E.B. Okul Sağlığı. http://personelmeb.net. (Erişim Tarihi:5 Kasım 2022)
19. T.C. Sağlık Bakanlığı. (2017). Okulda sağlığın korunması ve geliştirilmesi programı. Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü.
20. T.C. Sağlık Bakanlığı. (2008). Sağlık Hizmetlerinde Okul Sağlığı Kitabı. Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı. Hıfzıssıhha Mektebi Müdürlüğü, Ankara.
21. DeAngelis C. (1981). The Robert Wood Johnson Foundation National School Health Program: A Presentation and Progress Report. Clinical Pediatrics, 20(5): 344-348. doi:10.1177/000992288102000508
22. Meeker RJ, DeAngelis C, Berman B, Freeman H.E, Oda, D. (1986). A Comprehensive School Health İnitiative. Image: The Journal of Nursing Scholarship, 18(3): 86-91.
23. Kaldy J. (1985). Schools Shape up With Employee Wellness. Sch Adm. 42(4):12-15.
24. Güler Ç, Bilir, N. Temel İlkyardım (A Düzeyi). (1994). Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi No: 14. Ankara.
25. Kann, L., Brener, N. D., & Allensworth, D. D. (2001). Health education: Results from the school health policies and programs study 2000. The Journal of School Health, 71(7), 266.
26. Katz DL, O'Connell M, Yeh MC, Nawaz H, Njike V, Anderson LM, Dietz, W. (2005). Public Health Strategies for Preventing and Controlling Overweight and Obesity in School and Worksite Settings: A Report on Recommendations of The Task Force on Community Preventive Services. Morbidity and Mortality Weekly Report: Recommendations and Reports, 54(10): 1-12.
27. T.C. Sağlık Bakanlığı. 2019-2023 Stratejik Planı. ISBN:978-975-590-735-2.
28. Cihangir Özcan, Kılınç S, Gülmez H. Türkiye'de Okul Sağlığı ve Yasal Durum. ankara Medical journal. 2013;13(2):71-81.
29. Özcebe H, Ulukol B, Pekcan H. TUSAK Birinci Basamak Sağlık Çalışanlarına Yönelik Okul Sağlığı Rehberi, 2007 s.13 http://www.hm.saglik.gov.tr/zehirlenmeler/ OkulSagligi.pdf Erişim Tarihi:13.12.2012.

30. Polat H. (1995). Sağlığın Okullarda Geliştirilmesi Projesi. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD, Ankara.
31. Gündüz S, Albayrak, HM. (2014). Okul Sağlığında Neredeyiz?. Ankara Medical Journal, 14(1): 29-33.
32. Kurt ME, Korkutan M, Yetiz, P. (2021). Covid-19 Sonrası Türkiye'de Okul Sağlığının Geleceği. Şehir ve Medeniyet Dergisi, 6 (1): 580.
33. Sherwin S, Smith, M. (2013). School Nursing and School Health Practice In: Thornbory G, editor. Public Health Nursing : A Textbook for Health Visitors, School Nurses and Occupational Health Nurses 1ed: John Wiley & Sons.
34. Usdan NO. (1990). Restructuring American Education Systems and Programs to Accommodate A New Health Agenda for Youth. J Sch Healrh. 60: 139-141.
35. Pelletier KR. (1993). A Review and Analysis of The Health and Cost-Effective Outcome Studies of Comprehensive Health Promotion and Disease Prevention Programs at the Worksite: 1991-1993 Update. Am J Health Promo. 8:350-362.

BÖLÜM 1

OKULLARDA AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ

Sonay Bilgin

Afetler ne zaman olacağı bilinemeyen, doğal ve insan kaynaklı sebeplerle olabilen, insanlar için (fiziksel, ekonomik ve sosyal) kayıplara neden olabilen olaylardır. Her yıl dünyanın farklı yerlerinde milyonlarca çocuk ve ergen birey doğal ve insan kaynaklı afetlere maruz kalmakta ve bu afetlerden çeşitli şekillerde etkilenmektedir. Afettin etkileri özellikle çocuklar açısından çok önemlidir. Onlar bu etkileri anlayabilecekleri düzeyde olmadıklarından ve toplumunun en incinebilir, hassas, zarar görebilir kısmını oluşturduklarından dolayı afetin etkilerini yetişkinlere göre daha uzun sürede atlatmaktadırlar. Çocukların afetlere karşı hazırlıklı olup ortaya çıkan etkileri hızlı atlatabilmeleri için çocuk merkezli afet yönetim planı hazırlanmalıdır. Bu hedef doğrultusunda sizlere afet yönetimin ne olduğu, okul sağlığı açısından afet yönetiminin önemi, okullarda afet öncesinde afet yönetiminden bahsedilecektir.

► Çocuk Merkezli Afet Yönetimi

Afetlerde oluşan ortam ve durumlarda fiziksel, sosyo-kültürel, ekonomik ve çevresel koşullardan dolayı toplumu oluşturan bireyler arasından afetlerden etkilenme düzeyinin daha fazla olması beklenen gruplar bulunmaktadır. Çeşitli kaynaklarda kırılgan, hassas, riskli veya dezavantajlı gruplar gibi birden fazla tanımlamaları bulunan bu grup afetlerde incinebilir grupları oluşturmaktadır. Afetlerde incinebilir grupların içerisinde çocuklar da yer almaktadır. Afetler; çocukların sakatlanmalarına, yaralanmalarına, ailelerinden ayrılmalarına, yerlerinden edilmelerine, temiz su ve gıda ulaşımlarının güçleşmesi nedeniyle yetersiz beslenme bozukluğu yaşamalarına (malnütrisyon) yol açabilmektedir. Afetler çocukları sadece fiziksel yönden etkilemeyip aynı zamanda psikolojik yönden de etkileyerek travma sonrası stres bozukluğu, depresyon, anksiyete gibi rahatsızlıklara da neden olabilmektedir. Çocuklar toplumun en kırılgan gruplarından birisidir. Bu sebeple olabilecek birçok ihtiyaçlarının karşılanıp giderilmesi ve afetleri en az zararla atlatabilmelerini sağlayan eylemleri merkeze alan çocuk merkezli afet yönetim planı

► Sonuç ve Öneriler

Türkiye, insanların yapay ve doğal olan birçok afeti yaşama durumu olabilecek ülkeler arasında olduğu söylenebilir. Afetlerden toplumdaki birçok birey etkilenmektedir. Bunlardan biri de incilebilir grupta olan çocuklardır. Çocuklar afetlere karşı savunmasızlardır afet esnasında paniğe kapılıp afet esnasında anı etkili yönetemeyip zarar görebilirler. Bu yüzden çocuklarda afete karşı duyarlılık oluşturup afete hazırlanmasında afet yönetim planının oluşturulup uygulanması önem taşımaktadır. Çocuklar günde üçte birini okulda geçirdiği için okullar afet ve acil durum yönetimi planlaması yapılmasında uygun ortamdır. Okullarda afet öncesi hazırlık ve müdahale programların temel hedefi, afet sonucu oluşabilecek tehlikeli ve risk durumları saptamak, mümkünse ortadan kaldırmak veya olası etkilerini hafifletmek ve olaylara karşısında temkinli olmayı sağlamaktır. Afetler öncesinde yapılması gereken birçok çalışma afet sırası ve sonrasını etkileyeceği kaçınılmaz bir gerçektir. Bu yüzden afet öncesi yönetim afet yönetiminde öne çıkan unsur hâline gelmiştir. Çocuklarda afet öncesi afet yönetimi üç aşamada gerçekleşmektedir. Bunlar hazırlık, zarar azaltma ve önleme aşamalarıdır. Bu aşamaların organize edilip uygulanmasında okul sağlığı hemşiresinin aktif ve önemli rolleri bulunmaktadır. Ancak, okul sağlığı hemşireliği eğitim programında öğrencilerin afet hazırlığı ve yönetimine dair eğitim veren çok nadir ülke bulunmaktadır. Türkiye'de ise Hemşirelik Yönetmeliği (2011) ve Millî Eğitim Bakanlığı Okul Sağlığı Hemşirelerinin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönerge'sinde (2022) okul sağlığı hemşirelerinin görev ve tanımları yer almasına rağmen afet ve acil durum planının hazırlanmasında rol ve sorumluluklarına dair madde bulunmamaktadır. Aynı zamanda Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda çalışan çok az okul sağlığı hemşiresi bulunmaktadır. Bu durum okul sağlığı hemşirelerin çocukların afet hazırlık ve müdahale programının hazırlanmasında rol almasını güçleştirmektedir. Hemşirelere afet yönetiminde yol gösterici çeşitli modeller bulunmaktadır fakat bu modellerin geliştirilmesi gerekliliği konusunda görüşler mevcuttur. Afet hemşireliği modeli olarak bilinen ve sık kullanılan model, Jeninig Afet Hemşireliği Yönetim Modelidir. Model; afet öncesi, afet sırası, afet sonrası ve iyileştirme olmak üzere dört evreden oluşmaktadır. Afet öncesi evrede değerlendirme, planlama ve uygulama aşamaları bulunmaktadır. Hemşirelerin afet yönetiminde etkin rol alması için ulusal yönergeler, kavramlar ve modellerin geliştirilmesi, eğitim müfredatların kapsamlı şekilde düzenlenmesi ve yaygınlaştırılması, okullardaki okul sağlığı hemşirelerin arttırılmasına yönelik çalışmaların yapılması esastır.

► Kaynaklar

1. Aberle CJ, Bethards KJ, Orsega SM, Ricciardi R. Designing A Medical Humanitarian Assistance Course For Advanced Practice Nurses İn The Uniformed Services. Military Medicine. 2003; 168(9):729–732.
2. Akhter SR, Sarkar RK, Dutta M, Khanom R, Akter N, Chowdhury R, Sultan M. "Reprint of Issues with Families and Children in a Disaster Context: A qalitative Perspective from Rurarl Bagladesh" Internatıonal Journal of Disaster Risk Reduction. 2015; 14(2):140-149.
3. Asian Disaster Preparedness Center. " Module 6: Communıty Disaster Risk Reduction İmplementation Session 7 Child Focused Disaster Risk Reduction" 16th Community Based Disaster Risk Management Course. 2007.

4. Children in a Changing Climate. “Implementatıon of The Post 2015 Framework For Disaster Risk Reduction Guidelines For Member States to Safeguard Children’s Rights and Well Being, 2015; 2-4.
5. Çalışkan D. Afetlerde Çocukların Sağlığı: Hak Temelli Çocuk Odaklı Yaklaşım. 18.Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Konya, 2015; 73- 81.
6. Elangovan AR, Kasi S. “Psychosocial Disaster Preparedness for School Children by Teachers” Internatıonal Disaster Risk Reductıon. 2015; 12:119-120.
7. Erkal T, Değerliyurt M. Türkiye’de Afet Yönetimi. Doğu Coğrafya Dergisi. 2011; 14(22):147-164.
8. Gibbs L, Block K, Harms L, Macdougall C, Baker E, Ireton G, Forbes D, Richardson J, Waters E. “Children and Young People’s Wellbeing Post-Disaster Safety and Stability are Critical” Internatıonal Journal of Disaster Risk Reduction, 2015; 15(2):195-198.
9. Hosseini KA, Izadkhah YO. From “Earthquake and safety” school drills to “safe school-resilient communities”: A continuous attempt for promoting community-based disaster risk management in Iran. International journal of disaster risk reduction. 2020; 45:101512.
10. Hsu E, Thomas T, Bass E, Whyne D, Kelen G, Green G. Healthcare Worker Competencies For Disaster Training. BMC Medical Education. 2006; (6):19.
11. Jennings-Sanders A, Frisch N, Wing S. Nursing Students’ Perceptions About Disaster Nursing. Disaster Management Response. 2005; 3(80):5.
12. Limoncu S, Atmaca AB. “Çocuk Merkezli Afet Yönetimi”, MEGARON. 2018; 13(1):132-143.
13. Maclean JC, Popovici I, French MT. Are Natural Disasters in Early Childhood Associated with Mental Health and Substance Use Disorders as an Adult? Social Science & Medicine, 2016; 151: 78- 91.
14. Mutch C. The role of schools in helping communities copes with earthquake disasters: the case of the 2010–2011 New Zealand earthquakes. Environmental Hazards. 2018; 17(4):331-351.
15. Nawangsari D. The preparedness of schools in dealing tsunami disaster threat in pacitan coastal bay, pacitan regency. In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. 2021; 683(1): 12073.
16. Nowak M. Development & Evaluation: Disaster Educational Program for School Nurses. 2013.
17. Peek L, Mileti D. The history and future of disaster research. In R. Bechtel & A. Churchman (Eds.), Handbook of environmental psychology. 2002; 511–524.
18. Runyan C. Introduction: Back to the Future—Revisiting Haddon’s Conceptualization of Injury Epidemiology and Prevention. Epidemiol. Rev. 2003; 25:60-64.
19. Sakurai A, Bisri MBF, Oda T, Oktari RS, Murayama Y, Affan M. Exploring minimum essentials for sustainable school disaster preparedness: A case of elementary schools in Banda Aceh City, Indonesia. International journal of disaster risk reduction. 2018; 29:73-83.
20. Schreiber M, Shields S, Formanskş S, Cohen JA, Sims LV. “Code Triage: Integrating the National Children’s Disaster Mental Health Concept of Operations Across Health Care Systems” 2014; 15(4):324-330.
21. Schultz CH, Koenig KL, Whiteside M, Murray R. Development of National Standardized All-Hazard Disaster Core Competencies for Acute Care Physicians, Nurses, and EMS Professionals, Annals Emerg Med. 2011.
22. T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. Türkiye Afet Müdahale Planı. 2013.
23. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. Millî Eğitim Bakanlığı Okul Sağlığı Hemşirelerinin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönerge. 19.04.2022
24. T.C. Sağlık Bakanlığı. Hemşirelik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. T.C. Resmî Gazete, Sayı: 27910, 19.04.2011
25. Wisner B, Adams J. Environmental health in emergencies and disasters. Geneva: World Health Organization. 2002.
26. Wynd C. A Proposed Model for Military Disaster Nursing. OJIN: The Online Journal of Issues in Nursing. 2006;11(3):4.

BÖLÜM 2

AFET SIRASI-OKULLARDA AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ

Hasret Yalçınöz Baysal

Bu bölümde; okullardaki afet yönetiminin aşamalarından afet sırası ile ilgili faaliyetler hakkında bilgi verilecektir. Afet ve acil durum yönetiminde afet sırasında; okul idarecilerinin, okul çalışanlarının, okul sağlığı hemşirelerinin ve öğretmenlerin afet ve acil durumların zararlarını azaltma, afet ya da acil durum sırasında olayı yönetebilme, hızlı bir şekilde duruma müdahale edebilmeye yönelik çalışmalarının etkin bir şekilde yapılmasının önemi anlatılmaktadır.

Bu hedef doğrultusunda sizlere afet yönetimin ne olduğu, okul sağlığı açısından afet yönetiminin önemi, okullarda afet sırasında afet yönetiminin nasıl olduğu hakkında bilgiler verilecektir. Okullarda afet ve acil durum yönetimi planlamasının özellikle afet sırasındaki temel amacı; eğitim ve tatbikatlarla kazanılmış doğru davranış biçimleri uygulanarak arama-kurtarma ve ilk yardım ve güvenli tahliye işlemlerinin aksatılmadan uygulanmasıdır.

► Afet ve Acil Durum Yönetimi

Afet ve acil durum yönetimi, sürekli, dinamik bir yönetim süreci ve tehlikeli durumlara müdahale planını içermektedir. Afet oluşum sürecine göre, afet yönetiminin aşamaları zarar azaltma (önleme), hazırlık, müdahale ve iyileştirme olarak sınıflandırılmaktadır.

Afetler sıklıkla beklenmedik zamanlarda ve yerlerde meydana gelir ve her zaman doğru bir şekilde tahmin edilemezler. Bu nedenle kuruluşların dayanıklılıklarını yalnızca erken hazırlıklarla değil, çevredeki değişiklikleri algılama, krizlerin oluşmasını önleme, potansiyel tehlikeleri tahmin etme ve hızlı bir şekilde doğrudan harekete geçme becerisine sahip olarak göstermeleri gerekir. Afet yönetimi, afeti önlemek ve etkin bir şekilde yönetmek için önlemlerin planlanması, düzenlenmesi, koordinasyonu ve uygulanmasından oluşan sürekli ve entegre bir döngüsel süreçtir. Afet yönetimi bilincini artırmanın en önemli yöntemlerinden biri, afet riskinin azaltılması girişimlerini bir ülkenin acil du-

▶ Kaynaklar

1. AFAD. Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü (2014) https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu (Erişim Tarihi: 20.09.2022)
2. AFAD. Türkiye Afet Müdahale Planı (2013). https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/2419/files/Afet_Mud_Pl_ResmiG_20122013.pdf (Erişim tarihi: 22.09.2022)
3. AFAD. Afet ve Acil Durum Eğitim Merkezi, Afete Hazır Okul (2014). https://www.afad.gov.tr/afadem/afete-hazir-okul (Erişim Tarihi: 25.09.2022)
4. Back E, Cameron C, Tanner T. Children and Disaster Risk Reduction: Taking stock and moving forward. Children in a changing climate coalition research report, Brighton, UK: Institute of Development Studies 2009.
5. Cahill, H., Beadle, S., Mitch, J., Coffey, J., & Crofts, J. (2011, December). Adolescents in Emergencies. Melbourne, Australia: Youth Research Centre, Melbourne Graduate School of Education, University of Melbourne. https://education.unimelb.edu.au/__data/assets/pdf_file/0008/647054/adolescents_in_emergencies.pdf
6. Cole V, Henry B, Tyson D at al. In the face of danger: Comprehensive emergency preparedness and response for schools. Penn GSE Perspectives on Urban Education. 2008;5(2): 1-14 https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ835618.pdf
7. Council on School Health. Disaster planning for schools. AAP. 2008;122(4):895-901. doi: 10.1542/peds.2008-2170. PMID: 18829818.
8. Doyle, J. (2013). Emergency management, crisis response, and the school nurse's role. In J. Selekman (ed.). School nursing: A comprehensive text (2nd ed.), pp.1216-1244. Philadelphia, PA: F.A. Davis Company.
9. Duchek S. Organizational resilience: a capability-based conceptualization. J Bus Res. 2020; 13(1): 215-246.
10. Fitzpatrick B. Emergency management, crisis response and the school nurse's role. School nursing: A comprehensive text. Editor; Janice Selekman. Jannetti Publications. Philadelphia. 2006 205-233.
11. Grochtdreis T, de Jong N, Harenberg N at al. Nurses' roles, knowledge and experience in national disaster preparedness and emergency response: A literature review. SEEJPH 2016. DOI:10.4119/UNIBI/SEEJPH-2016-133.
12. Gunawan I, Sopaheluwakan J, Sagala S at al. Building Indonesia's resilience to disaster: experiences from mainstreaming disaster risk reduction in Indonesia program. Washington, D.C.: World Bank Group, 2016. http://documents.worldbank.org/curated/en/318951507036249300/Building-Indonesias-resilience-to-disaster-experiences-from-mainstreaming-disaster-risk-reduction-in-Indonesia-program
13. Hosseini KA, Izadkhah YO. From "Earthquake and safety" school drills to "safe school-resilient communities": A continuous attempt for promoting community-based disaster risk management in Iran. Int. J. Disaster Risk Reduct. 2020;45, 101512.
14. Jennings-Sanders A, FrischN, Wing S. Nursing Students' Perceptions About Disaster Nursing. Disaster Management Response. 2005;3(80):5.
15. Mutch C. The role of schools in helping communities copes with earthquake disasters: the case of the 2010–2011 New Zealand earthquakes, Environ. Hazards, 2018;17(4): 331-351
16. Nawangsari D. The preparedness of schools in dealing tsunami disaster threat in pacitan coastal bay, pacitan regency. In IOP Conference Series: Earth Environ. Sci. 2021; 683, 012073.
17. Özmen B, Gerdan S, Ergünay O. Okullar için afet ve acil durum yönetimi planları. Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi. 2015; 3(1):37-52.
18. Peek L. Children and disasters: Understanding vulnerability, developing capacities and promoting resilience-an introduction. Children, Youth and Environments. 2008; 18, 129
19. Ronan KR, Crellin K, Johnston D at al. Promoting child and family resilience to disasters: Effects, interventions, and prevention effectiveness. Child. Youth Environ. 2008:18(1);332-353.

20. Sakurai A, Bisri MBF, Oda T at al. Exploring minimum essentials for sustainable school disaster preparedness: A case of elementary schools in Banda Aceh City, Indonesia. Int. J. Disaster Risk Reduct. 2018; 29:73-83.
21. Selby D, Kagawa F. Disaster risk reduction in school curricula: case studies from thirty countries. Geneva: United Nations Children Fund. 2012
22. Shaw R, Shiwak K, Kobayashi, H at al. Linking experience, education, perception and earthquake preparednes, Disaster Prev. Manag. 2004;13(1):39-49.
23. Torani S, Majd PM., Maroufi, SS at al. The importance of education on disasters and emergencies: A review article. J Edu Health Promot. 2019; *8*:85
24. Vegt VD, Essens P, Wahlström M at al. Managing Risk and Resilience. Acad Manage J. 2015; 58: 971–980
25. Wang JJ. Study on the context of school-based disaster management. International Journal of Disaster Risk Reduction IJDRR. 2016;(19):224-234
26. Widana K, Djati SP, Asmaniati F at al. analysis of disaster safe school level in west coast of pandeglang regency, Indonesia. Technium Soc. Sci. J. 2021; 20: 961-69.
27. Williams TA, Shepherd DA. Building resilience or providing sustenance: Different paths of emergent ventures in the aftermath of the Haiti earthquake. Acad Manage J. 2016; 59(6), 2069-2102.

BÖLÜM 3

AFET SONRASI

Nur Özlem Kılınç

► Afet ve Acil Durum

İnsanlık tarihi kadar eski olan afetler, son zamanlarda dünya genelinde daha sık gerçekleşmeye başlamış ve uluslararası bir sorun hâline gelmiştir. Bilim ve teknoloji alanlarında meydana gelen hızlı gelişmeye rağmen; afetlerin ölüm, yaralanma, çevresel yıkım, ekonomik zarar gibi olumsuz etkileri de artmaktadır.

Afet; "toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan doğal, teknolojik ve insan kaynaklı olaylar" olarak tanımlanmaktadır. Nerede, ne zaman olacağı öngörülemeyen bu olağanüstü olaylar, toplumlar için kaçınılması mümkün olmayan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ); beklenmedik olağanüstü durumların can ve mal kayıplarına sebep olabileceği gibi etkilenen insanların temel ihtiyaçlarını karşılamakta da zorlanacağını belirtmektedir. Bu durumun neden olduğu karmaşa ve negatif etkinin yaygın olması ve ortaya çıkan ihtiyaçlara etkili bir şekilde yanıt verilememesi hâlinde, DSÖ durumu afet olarak tanımlamaktadır.

Acil durum kavramı ise toplumun tamamının veya bir kısmının normal yaşam ve faaliyetlerini durduran, kesintiye uğratan ve acil müdahale gerektiren olayları ve bu olayların oluşturduğu kriz hâlini belirtmek için kullanılmaktadır.

Afet ve acil durumlar nedeniyle, toplumdaki insanlar fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan pek çok yaralar almakta ve sağlık problemleri yaşamaktadır. Bu insanların ihtiyaç duyduğu sağlık hizmetlerinin yerinde ve zamanında, yeterli personel ve ekipmanla verilmemesi durumunda ise sakatlıklar, organ kayıpları ve ölümler ile karşılaşılmaktadır.

2022 yılının ilk 6 ayı sadece doğal afetler açısından incelendiğinde; 79 farklı ülkede toplamda 187 doğal afetin olduğu görülmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda, doğal afetler sonucu 6 bin 347 kişinin hayatını kaybettiği, 50 milyon kişinin afetlerden etkilendiği ve bu doğal afetler nedeniyle 40 milyar dolarlık hasar meydana geldiği tahmin edilmektedir.

Afet sonrası öğrencilerin fiziksel sağlığının değerlendirilmesi kadar, psikolojik ve sosyal sağlıklarının değerlendirilmesi de çok önemlidir. Hemşire bu dönemde, tüm öğrencilerle sağlık iletişimi kurarak, onların afet ve kayıplarıyla ilgili duygu ve düşüncelerini ifade etmelerini sağlar. Bu sayede, afet sonrası sıklıkla görülen ruhsal ve sosyal problemler erken tespit edilerek, destek sağlanmış olur. Okul, öğrencilerin afet sonrasında sosyalleşme imkânı bulacakları özel bir çevredir. Okul sağlığı hemşireleri; çocuklar ve okul çalışanları için güvenilir fiziksel, psikolojik ve sosyal çevrenin oluşturulmasında öncü rol üstelenmektedir. Hemşire; okul yönetimi, öğretmenler ve hatta diğer disiplinlerle iş birliği içinde gerekli çevresel düzenlemelerin hızla yapılması için yönetici rol oynar.

Okul sağlığı hemşiresi; çevre sağlığını tehdit edecek faktörlerin kontrolünü sağlar. Hemşire afet sonrasında bulaşıcı hastalıkların yayılımını engellemeye yönelik tüm faaliyetleri organize etme, faaliyetleri bizzat yürütme, veri toplayarak risk ve değerlendirme sürecini yapma görevlerine sahiptir. Hemşireler bu dönemde okullarda, enfeksiyon taşıyan öğrencilerin tespiti ve tedavisini, enfeksiyon yayılımını önleme faaliyetlerini yürütürler. Ayrıca bağışıklama hizmetlerini sağlık hizmeti sağlayıcılarıyla temasa geçerek organize ederler; gıda güvenliği ve hastalıkların sürveyansı işlevlerini yürütürler. Okul sağlığı hemşiresi; eğitici rolü gereği çevre sağlığı, bulaşıcı hastalıklar gibi konularda öğrencilere, okul çalışanlarına eğitim vererek afet yönetiminde kilit rol oynarlar.

▶ Kaynaklar

1. Akhter SR, Sarkar RK, Dutta M. et al. Issues with families and children in a disaster context: a qualitative perspective from rural Bangladesh. International Journal of Disaster Risk Reduction, 2015, 13: 313-323.
2. Augusterfer EF, Mollica RF, Lavelle J. Leveraging technology in post-disaster settings: The role of digital health/telemental health. Current psychiatry reports, 2018; 20(10): 1-8.
3. Bahar Z, Öztürk Haney M. Okul sağlığı hemşire. Editör: Gözüm S. Okul Dönemindeki Çocukların Sağlığının Geliştirilmesi. 2. Baskı, Vize Yayıncılık, Ankara 2016 s: 10-54.
4. Bayık Temel A. Sağlıklı ve güvenli okul çevresi. Editör: Gözüm S. Okul Dönemindeki Çocukların Sağlığının Geliştirilmesi. 2. Baskı, Vize Yayıncılık, Ankara 2016 s: 269-329.
5. Corcoran J. Depressive disorder. Editör. Raines R.C. Evidence-Based Practice in School Mental Health Addressing DSM-5 Disorders in Schools. Oxford University Press. 2019 216 230.
6. CRED. Natural Hazards & Disasters An overview of the first half of 2022 https://www.cred.be/publications (Erişim Tarihi:02.10. 2022)
7. Erdoğan Ö. Afet hemşireliği eğitimi. Türkiye Klinikleri Afet Eğitimi, 2018; 115: 120.
8. Februanti S, Cahyati A, Mariani D. et al. Improving child safety through health education underwear rules, growth monitoring, and disaster preparedness. ABDIMAS: Jurnal Pengabdian Masyarakat, 2022; 5(1): 2182-2187.
9. Hassoy D, Yeşilfidan D, Özvurmaz S. Olağanüstü durumlar ve afetlerde hemşirelik. Editör: Akkaya R. Sağlık Bilimlerinde Güncel Tartışmalar. 3. 1.Baskı, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2022 s: 66-71.
10. Kalanlar B. The challenges and opportunities in disaster nursing education in Turkey. Journal of Trauma Nursing| JTN, 2019; 26.3:164-170.
11. Karaırmak Ö. Afet Sonrası Psikososyal Çalışmalarda Psikolojik Danışmanların Güçlenmesi. Okul Psikolojik Danışmanı e-Bülteni, 2014; 3:46-47.
12. Karakoç MN. Afet tıbbı açısından yeraltı hastaneleri modelinin geliştirilmesi: Bezmialem Vakıf Üniversitesi tıp fakültesi yeraltı hastanesi projesi. Bezmialem Vakıf Üniversitesi Doktora Tezi. İstanbul.

13. Khan A, Aftab R, Qayyum A. Theme–2: Conflicts and Post Disaster Rehabilitation Dynamics of Psychological Health Recovery in Post-Disaster Scenario. 2017; 109-125
14. Kılıç D. Afetlerde halk sağlığı hemşireliği. Editör: Erci B. Halk Sağlığı Hemşireliği. 3. Baskı, Anadolu Nobel Tıp Kitapevleri, İstanbul 2020 s: 32-383.
15. Le Brocque R, De Young A, Montague G. et al. Schools and natural disaster recovery: The unique and vital role that teachers and education professionals play in ensuring the mental health of students following natural disasters. Journal of Psychologists and Counsellors in Schools, 2017; 27(1): 1-23.
16. Limoncu S, Atmaca AB.. Çocuk merkezli afet yönetimi. Megaron, 2018; 13(1):132-143.
17. Mırzaeı S, Mohammadinia L, Nasiriani K. et al. Schools' resilience components in accidents and disasters: a systematic review protocol. Health in Emergencies and Disasters Quarterly, 2019; 5(1):13-18.
18. Mutch C, Latai L. Creativity beyond the formal curriculum: Arts-based interventions in post disaster trauma settings. Pastoral Care in Education, 2019; 37(3): 230-256.
19. Nojıma M, Dwınantoajı H. Consideration of nursing care demand for families in disaster: a literature review. International Journal of Nursing and Health Services. 2020; 3.3:436-461.
20. Özyer Y., Dinçer S., Afetlerde hemşirelerin psikolojik ilk yardım rolleri. IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; (7):198-206.
21. Powell T, Li SJ, Hsiao Y. et al. Investigating the aftershock of a disaster: a study of health service utilization and mental health symptoms in post-earthquake Nepal. Internationa journal of environmental research and public health, 2019; 16(8): 1369.
22. Ramos FM, Herrera MT, Zajac L. et al. Children's environmental health and disaster resilience in Puerto Rico and the US Virgin Islands. Applied Nursing Research, 2022; 66:151482.
23. Rodriguez-Martinez A, Zhou B, Sophiea MK. et al. Height and body-mass index trajectories of school-aged children and adolescents from 1985 to 2019 in 200 countries and territories: a pooled analysis of 2181 population-based studies with 65 million participants. The Lancet, 2020; 396(10261):1511-1524.
24. Rusmini LWA, Hariawan H. Post-earthquake quality of life among students. International Journal of Public Health Science, 2020; 9:71-75.
25. Schafer C, Kornhaber R, McLean L. et al. Health professionals in the disaster recovery space. Issues in Mental Health Nursing, 2020; 42(4):401-404.
26. Taskıran G, Baykal, U. Nurses' disaster preparedness and core competencies in Turkey: a descriptive correlational design. International Nursing Review, 2019; 66(2):165-175.
27. Tominaga Y, Goto T, Shelby J. et al. Secondary trauma and posttraumatic growth among mental health clinicians involved in disaster relief activities following the 2011 Tohoku earthquake and tsunami in Japan. Counselling Psychology Quarterly, 2020; 33(4): 427-447.
28. WHO. Guidance on preparing for national response to health emergenciesand disasters. https://www.who.int/publications/i/item/9789240037182 (Erişim Tarihi:11.10. 2022)
29. Yazıcı Ö, Kalın ÖU. Doğal afet" için kavramsal metaforların karşılaştırmalı analizi. e-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi,, (2018); 5(1):25-40.
30. Yıldız E, Okul sağlığı hemşireliği. Editör: Erci B. Halk Sağlığı Hemşireliği. 3. Baskı, Anadolu Nobel Tıp Kitapevleri, İstanbul 2020 s: 93-98.
31. Yüksel S. Afetlerde hastane ve acil birim hazırlığı. Türkiye Klinikleri Surgical Nursing Special Topics, 2018; 4(3):16-22.

BÖLÜM 4

OKUL SAĞLIĞINDA KRİZ YÖNETİMİ

Esin Sapçı - Zeynep Güngörmüş

► Kriz Kavramı

Krizin Tanımı ve Özellikleri

Kriz, kişinin olağan başa çıkma mekanizmalarının algılanan bir zorluk veya tehditle karşı karşıya kaldığı geçici bir duygusal durum olarak tanımlanabilir. Krizler son derece yıkıcı, karmaşık ve dinamiktir. Örgütsel açıdan kriz tanımı ise "Paydaşların önemli beklentilerini tehdit eden ve bir kuruluşun performansını ciddi şekilde etkileyebilecek ve olumsuz sonuçlar doğurabilecek öngörülemeyen bir olay algısı" şeklindedir. Bir örgütün istemediği her gelişme veya sorun "kriz" olarak tanımlanamaz. Bu noktada "Kriz" diğer sorunlardan bazı özellikleriyle ayrılmaktadır.

Sorunların kriz sayılabilmesinde gerekli özellikler:

- Bir karar alma işlemi olması, yönetimin özel bir türü olması, stratejik yönetimin ilkeleriyle benzer olması,
- Birden çok safhadan oluşan karmaşık bir süreç içermesi, tahmin edilememesi,
- Örgütün önleme mekanizmasını devre dışı bırakması,
- Örgütün amaç ve varlığını tehdit ederek acil müdahale gerektirmesi

Krizlerin hem bireyi hem de örgüt kurumunu etkileyen tahrip edici etkileri bulunmaktadır. Meydana gelen ani olaylar bireyin çözüm üretme kabiliyetinden daha fazlaysa krizin örgütte tahribat yaratması kaçınılmazdır. Krizlerin aniden ortaya çıktığı söylense de deprem, sel ve yangın gibi doğal afetlerin neden olduğu krizler dışında, tüm krizlerin gelişme dönemlerinde bir miktar sinyal gönderdiği bilinmektedir.

Okullarda Kriz ve Yönetiminde Okul Sağlığı Hemşiresinin Önemi

Okul krizleri bir gecede gelişmekten ziyade daha çok geçmiş olayların birikimi nedeniyle gerçekleşir. Bu nedenle kriz bir olay değil bir süreçtir. Kriz koşulları, okul ortamının ve tüm okul topluluğunun istikrarını tehdit ettiğinden ve hepsini ciddi risk altına soktuğundan, olayları belirli bir süre okul yönetiminin kontrolü dışında bırakır. Okul krizlerini yönetmeye yardımcı olabilecek uzman ve nitelikli bir kriz yönetimi ekibi, okullardaki krizlerin üstesinden gelmenin önemli bir yoludur. Ekip, krizin sonuçlarını yönetmeye, onu düzeltmeye ve krizle başa çıkmak için gerekli kaynakları tahsis etmeye yardımcı olur. Ekip içerisinde yer alan okul sağlığı hemşireleri bu kapsamda bakıldığında, okul günü boyunca öğrencilerin sağlığı ve esenliğinden sorumlu sağlık personeli olarak okul organizasyonunda hayati bir rol oynar. Okul sağlığı hemşiresinin;

- Sağlığın geliştirilmesi ve korunması,
- Kronik hastalıkların yönetimi,
- Okul sağlığı programların koordinasyonu,
- Acil tıbbi durum yönetimi,
- Ruh sağlığı koruma ve müdahalesi,
- Hastalık yönetimi,
- Bulaşıcı hastalıklardan koruma ve yönetimi,
- Okul sağlığı politikalarının düzenlenmesi ve geliştirilmesi konularında görev, yetki ve sorumluluklarının okul krizlerini önlenmesi ve müdahalesinde; ek olarak stresle başa çıkma, öfke kontrolü, kriz yönetimi vb. konularda eğitim ve danışmanlık hizmetlerini yürütmedeki rollerinin bulunmasının da özellikle okul krizlerinin yönetiminde önemli derecede katkı sağlayacaklarını söylemek mümkündür.

► Kaynaklar

1. Adams, D., Cheah, K. S. L., Thien, L. M., et al. Leading Schools Through The COVID-19 Crisis in A South-East Asian Country. Management in Education, 2021.DOI: 10.1177/08920206211037738.
2. Akar, F. Kriz Yönetiminde Proaktif ve Reaktif Yaklaşım: Covid-19 Krizi Üzerine Bir Değerlendirme. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2021; (45), 244-259. DOI: 10.52642/susbed.899311.
3. Akyon, F.V. ve Köseoğlu, S. Acil Yardım ve Afet Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Akademik Risk Alma Eğilimleri ve Liderlik Özellikleri İlişkisi: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Örnegi. Akdeniz Eğitim Araştırmalar Dergisi, 2019;13(27), 418-446. DOI: 10.29329/mjer.2019.185.18.
4. Alajmi, B.M. & Al-Qallaf, C.L. Crisis-Management Content in LIS Curricula: Developing a Model for Future Improvement. Crisis-Management Content in LIS Curricula: Developing a Model for Future Improvement, Journal of Library Administration, 2018;58(7), 645-673. DOI: 10.1080/01930826.2018.1514838.
5. Alanezi, A. Using Social Networks in School Crisismanagement: Evidence from Middle School Principals in Kuwait. Education, 2021;48(8), 3-13, DOI:10.1080/03004279.2020.1817964.
6. Aydın Güngör, T. ve Yılmaz, M. Okul Yöneticilerinin Uzaktan Eğitim Döneminde Kullandıkları Çatışma Stratejileri ve Yöntemleri. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 2021;18(41), 3583-3608. DOI: 10.26466/opus.941774.

7. Brinkmann, J.L., Cash, C. and Price, T. Crisis Leadership and Coaching: A Tool for Building School Leaders' Self-Efficacy Through Self-Awareness and Reflection, International Journal of Mentoring and Coaching in Education, 2021;10(2), 234-246. DOI: 10.1108/IJMCE-01-2021-0009.
8. Brion, C. & Kiral, B. COVID-19 Crisis Challenges and Management Strategies of Educational Leaders in America. International Journal of Contemporary Educational Research, 2021;8(4), 170-183. DOI: 10.33200/ijcer.943568.
9. Charland, P., Deslandes Martineau, M., Gadais, T. et al. Curriculum Response to The Crisis. Prospects, 2021;51(1), 313-330. DOI: 10.1007/s11125-020-09526-6.
10. Çağatay, Ü. ve İlğan, A. (2022). Eğitim Yöneticilerinin Kontrol Yanılsaması, İyimserlik Önyargısı ve Kriz Yönetimi Yaklaşımlarına İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. e- Kafkas Journal of Educational Research, 9(1), 350-369. DOI: 10.30900/kafkasegt.1015177.
11. Çakır, G. ve Altay, N. Kronik Hastalığı Olan Çocukların Bakımında Okul Hemşiresinin Görev ve Sorumlulukları. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 2021;14(1), 55-61. DOI: 10.46483/deuhfed.730452.
12. Çakmak, G.S. Crısıs Preparadness in Educatıonal Instıtutıon in Turkey: Perceptıon of Crısıs Management in Prıvate Schools. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2019. Tez Numarası: 582280.
13. Eklund, K., Meyer, L., & Bosworth, K. Examining the Role of School Resource Officers on School Safety and Crisis Response Teams. Journal of School Violence, 2018;17(2), 139-151, DOI: 10.1080/15388220.2016.1263797.
14. Elbedour, S., Alsubie, F., Al'Uqdah, S.N., et al. School Crisis Management Planning. Children&Schools, 2021;42(4), 1-8. DOI: 10.1093/cs/cdaa021.
15. Gezer, Y. Kriz Yönetim Becerilerine (Kriz Öncesi, Dönemi ve Sonrası) İlişkin Olarak Okul Müdürlerinin Sergilemiş Oldukları Davranışlar Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 2020; 4(8), 282-298. ISSN: 2602-2516.
16. Grissom, J. A., & Condon, L. Leading Schools and Districts in Times of Crisis. Educational Researcher, 2021;50(5), 315-324. DOI: 10.3102/0013189X211023112.
17. Hulme, M., Beauchamp, G., Clarke, L. et al. Collaboration in Times of Crisis: Leading UK Schools in the Early Stages of a Pandemic. Leadership and Policy in Schools, 2021; 1-20. DOI: 10.1080/15700763.2021.1917623.
18. John-Eke, E.C., & Bayo, P.L. Crisis Management and Corporate Resilience in Hotel Presidential: The Theoretical perspective. IIARD International Journal of Economics and Business Management, 2021;7(3), 21-34. E-ISSN: 2489-0065.
19. Karaağaç, Y., Tugay, R., Kanat, H.C., ve ark. "Okul Yöneticilerinin Gösterdikleri Liderlik Davranışları ile Kriz Yönetimlerinin Değerlendirilmesi", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 2022;8(51), 628-640.
20. Karakuş, A. ve İnandı, Y. Ortaokul Yöneticilerinin Okullarında Yaşanan Kriz Durumlarını Yönetme Becerilerinin İncelenmesi. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2018;14(2), 500-518. DOI: 10.17860/mersinefd.442864.
21. Kjellgren, C., Carlsson, C., & Emilson, A. Experiences With Crisis Management When Child Sexual Abuse Was Perpetrated By Staff in Early Childhood Education: A Swedish Case Study, Cogent Social Sciences, 2022;8(1), 1-15. DOI: 10.1080/23311886.2022.2061684.
22. Malkoç, E. ve Kabasakal, E. Eğitim Çalışanlarında Ruh Sağlığı Açısından Stres ve İrrasyonalite. Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi, 2021;4(3), 22-29. DOI: 10.51536/tusbad.928367.
23. Moerschell, L., & Novak, S.S. Managing Crisis in a University Setting: The Challenge of Alignment. J Contingencies and Crisis Management, 2020;28:30-40. DOI: 10.1111/1468-5973.12266.
24. Morsy, W.Y., Badawy, A., & Elayat, W. Empowerment of Female Governmental Preparatory School Teachers 'Knowledge and Practices Concerning First Aid & Crisis Management at Al-Jouf Region, Saudi Arabia. International Journal of Novel Research in Healthcare and Nursing, 2017;4(1):139-148. ISSN: 2394-7330.

25. Murata, Y., Scarneo-Miller, S.E., McMahon, L.J., et al. Adoption of Emergency Action Plans in Secondary Schools: A Study of School Nurses Knowledge and Behavior. J Sch Health. 2020;90(9), 694-702. DOI: 10.1111/josh.12930.
26. Nickerson, A.B., Fernandez, B.S., Cruz, M., et al. Implementation of an Evaluation Mindset in School Crisis Response, Journal of Applied School Psychology, 2021;1-23. DOI: 10.1080/15377903.2021.1998279.
27. Okilwa, N.S.A., & Barnett, B.G. Strategies and Practices of Leading Schools During the Current COVID-19 Crisis. International Studies in Educational Administration, 2021;49(3), 61-81. ISSN: 1324-1702.
28. Okkay, İ. Küreselleşen Dünyada Kriz Yönetiminin Önemi. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 2019;6(3), 308-317. ISSN:2148-9963.
29. Olinger Steeves, R.M., Metallo, S.A., Byrd, S.M., et al. Crısıs Preparedness in Schools: Evaluatıng Staff Perspectıves and Provıdıng Recommendatıons for Best Practıce. Psychol. Schs., 2017;54(6), 563-580. DOI: 10.1002/pits.22017.
30. Otto, L. & Lumapenet, H. Technological Leadership and Crisis Management Skills of the School Administrators Towards School Development in the Special Geographical Area of MBHTE-BARMM. International Journal Of Advance Research And Innovative Ideas In Education, 2022;8(3), 3934-3937. ISSN(O): 2395-4396.
31. Özalp, U. ve Levent, A.F. Okul Müdürlerinin Kriz Yönetme Becerilerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Milli Eğitim, 2021;50 (230), 461-482. DOI: 10.37669/milliegitim.686204.
32. Özdemir, Ö. Kriz Yönetimi ve Samsung Note 7 Örneklemesi. Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 2017;3(1), 110-128.
33. Rayburn, S.W., Anderson, S., & Sierra, J.J. Future Thınkıng Contınuıty of Learnıng in Marketıng: A Student Perspectıve on Crısıs Management in Hıgher Educatıon, Marketing Education Review, 2021;31(3), 241-255. DOI: 10.1080/10528008.2020.1837633.
34. Roth, J.C. School Crisis Response: Reflections of a Team Leader. Routledge Publishing, e-book, 2015-2022. DOI: 10.4324/9781003315209.
35. Shu-Lin, S., Yoau-Chau, J., Der-Fa, C., et al. The Study on Taiwan's High School Crisis Management Model. International Conference on Information, Communication and Engineering (ICICE), 2017; 464-467. DOI: 10.1109/ICICE.2017.8479221.
36. Sokol, R.L., Heinze, J., Doan, J., et al. Crisis Interventions in Schools: A Systematic Review, Journal of School Violence, 2021;20(2), 241-260, DOI: 10.1080/15388220.2021.1879098.
37. Şenkal, H. ve Ocak, M. Liderlik Tiplerinin Örgütlerin Kriz Algılama ve Krizle Başa Çıkma Stratejileri Üzerine Etkisi. Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2020;5(2), 1-22. DOI: 10.29131/uiibd.686493.
38. Şimşek, H. Okul Yöneticilerinin Kriz Yönetebilme Yeterlilikleri Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2021;8(28), 42-71.
39. Thompson, B., Mazer, J.P., Payne, H.J. et al. Social Media and Active Shooter Events: A School Crisis Communication Challenge. Qualitative Research Reports in Communication, 2017;18(1), 8-17. DOI: 10.1080/17459435.2016.1247111.
40. Urick, A., Carpenter, B.W. & Eckert, J. Confronting COVID: Crisis Leadership, Turbulence, and Self-Care. In Frontiers in Education, 6:642861. DOI: 10.3389/feduc.2021.642861.
41. Yakut, S. ve İçbay, M.A. Okul Yöneticilerinin Salgın Sürecindeki Yönetim Deneyimleri ve Çözüm Önerileri. International Journal of Science and Education, 2021;4(3), 128-156. DOI: 10.47477/ubed.892129.
42. Yirci, R. ve Kirişçi, G. Eğitimcilerin gözünden Türk eğitim sistemindeki krizler ve çözüm önerileri. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2021; 41(3), 1915-1950. https://dergipark.org.tr/en/pub/gefad/issue/67470/926768.
43. Wombacher, K., Herovic, E., Sellnow, T.L., et al. The Complexities of Place in Crisis Renewal Discourse: A Case Study of the Sandy Hook Elementary School Shooting. J Contingencies and Crisis Management, 2018; 26(1), 164-172. DOI: 10.1111/1468-5973.12186.

BÖLÜM 1

OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİNDE BAŞ AĞRISI YAKLAŞIMI

Filiz Taş

► Giriş

Uluslararası Ağrı Araştırma Merkezi'ne göre ağrı, dokuda meydana gelen gerçek veya olması muhtemel bir hasar olarak tanımlanır. Ağrılı durumlarda duyusal ve duygusal niteliklerde farklı davranışlar deneyimlenmektedir. Baş ağrısı, kafatası içinde, yüzeyinde veya dışında ağrıya hassas oluşumların farklı sebeplerle etkilenmesinden kaynaklı bir sendromdur ve çocukların sıklıkla ifade ettikleri yakınmalardan birisidir. Baş ağrısı, merkezi sinir sistemindeki (MSS) patolojik bir durumdan kaynaklanabileceği gibi vücuttaki farklı rahatsızlıkların da bir belirtisi olarak ortaya çıkabilir. Baş ağrıları tehlikeli bir patolojiyi bildirebildiği gibi bir enfeksiyonu, genetik olarak geçebilen bir hastalığı veya psikolojik bir sorunu da ifade edebilir. Çocuklardaki baş ağrısı görülme sıklığı yaşla birlikte artış göstermektedir. Ülkemizde okul dönemindeki çocuklarda baş ağrısının görülme oranının %82'lere kadar değiştiği bildirilmektedir. Beş ile 11 yaş arası çocukların yaklaşık 1/3'inde tekrarlayan bir baş ağrısı şikâyeti, 18 yaşına kadar çocukların yaklaşık yüzde 90'ının en az bir kez baş ağrısı yakınması olduğu bildirilmektedir. Baş ağrısı değerlendirilirken bir hastalığın belirtisi veya hastalığın uyarıcısı olarak dikkate alınmalıdır. Okul çağı çocuklarda baş ağrısı, baş ağrısının çeşitleri, baş ağrısına neden olan durumların hemşireler tarafından bilinmesi, çocuğun değerlendirilmesi, tedavisinin takip edilmesi ve hemşirelik uygulamalarının planlanması için gereklidir. Okul sağlığı hemşiresi baş ağrısı ile ilgili yaklaşımlarda özelde çocuğa genelde öğretmen, okul çalışanları, ebeveyn ve topluma hizmet vermektedir.

► Baş Ağrısı Etiyolojisi

Akut başlangıçlı belirli bir bölgede yoğunlaşan ve nörolojik muayenesinde herhangi bir anormal bulgusu olmayan çocuklarda genellikle üst solunum yolu enfeksiyonu, sinüzit, gözle ilgili problemler, ağız diş sağlığı sorunları baş ağrısına neden olabilir. Ani

- Kız çocuklar için Menstrüel siklus düzeni ve baş ağrısına etkisi

Baş ağrısını arttıran nedenler içerisinde yaşın, cinsiyetin, ailede baş ağrısı öyküsünün varlığının önemli olduğu görülmektedir. 7 yaşına kadar kızlarda ve erkeklerde eşit oranlarda görülen baş ağrısı 7 yaşından sonra kız çocuklarında daha sık görülmektedir.

► Farmakolojik Olmayan Yöntemlerle Ağrı Kontrolü

Ağrı, çocuklarda korku anksiyete ve strese neden olmaktadır. Ağrı kontrolünde nonfarmakolojik yöntemleri kullanmak çocuğun ağrı ile baş etme becerisini güçlendirmesine korku ve anksiyetesinin azaltılmasına yardım ederek ağrının daha iyi tolore edilmesi sağlar. Kullanılacak nonfarmakolojik yöntemlerin çocuk ve aile tarafından bilinmesi ve uygulanmasında istekli olunması etkinin artırılması açısından önem taşımaktadır. En fazla kullanılan yöntemler bilişsel ve davranışsal yöntemlerdir. Bu gruptaki uygulamalar ağrının algısal duyusal ve davranışsal boyutları olduğu ve ağrının yalnızca algısal olmadığı, kişinin ağrıya verdiği anlamlarla ilgili olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu grupta en çok kullanılan yöntemler gevşeme ve dikkati başka yöne çekme yöntemidir.

Gevşeme yöntemleri progresif olarak kasların gevşemesi için yapılan uygulamalardır. Dokunma, masaj, pozisyon verme, mental ve fiziksel olarak gevşeme ile birlikte kas gerginliğini azaltarak ağrının hafiflemesine katkıda bulunur. Gevşeme yöntemleri hafif ve orta şiddetteki ağrıların azaltılmasında daha etkilidir. Şiddetli ağrılarda analjeziklerle birlikte kullanılmalıdır. Dikkati başka yöne çekme tekniğindeki amaç dikkatin ağrı dışındaki uyarana yoğunlaştırılması ve ağrının toleransının artırılmasıdır. Dikkati başka yöne çekmek amacıyla, müzik dinleme düşleme, ritmik solunum, kitap okuma, öykü anlatma gibi yöntemler kullanılabilir. Hemşirelerin en çok başvurdukları yöntemlerden biri olan fiziksel yöntemler fiziksel ve mental gevşeme sağladığı için tüm çocuklarda etkili olmaktadır.

► Kaynaklar

1. Akın, E. Klinik ağrı yönetiminde hemşirenin etik yükümlülüğü. Türkiye Klinikleri J Med Ethics, 2020; 28(1): 128-33.
2. Çatav S, Solmaz FA, Kırdemir P. Migren baş ağrısında büyük oksipital sinir bloğu uygulama sonuçlarımız. Ağrı, 2017; 29(1): 33-37.
3. Çelik S, Baş BK, Korkmaz ZN ve ark. Hemşirelerin ağrı yönetimi hakkındaki bilgi ve davranışlarının belirlenmesi. Bakırköy Tıp Dergisi, 2018; 14(1): 17-23.
4. Dalkılıç N. Ağrı yönetiminde hemşirenin sorumlulukları. Sağlık ve Toplum, 2017; 27(1): 8-13.
5. Dikmen Y, Ziyai NY. Ağrı, Editör; Kara Kaşıkçı M, Akın E, Temel Hemşirelik Esaslar, Kavramlar, İlkeler, Uygulamalar. 1. Baskı. 2021; s.383- 404. İstanbul Kitapevleri.
6. Dikmen Y. Ağrı ve Yönetimi. Editör, T. Atabek Aştı, A. Karadağ, Hemşirelik Esasları. 2019; Cilt 2, s. 538-566. Akademi Yayınları. İstanbul:
7. Eti Aslan, F. Ağrı, Editör, A. Karadakovan, F. Eti Aslan. Dahili ve Cerrahi Hastalıklarda Bakım. Güncellenmiş 5b. 2020; Cilt 1, s. 127-148. Akademisyen Kitabevi. Ankara
8. Özveren H, Faydalı S, Gülnar E ve ark. Hemşirelerin ağrı değerlendirmesine ilişkin tutum ve uygulamaları. Journal of Contemporary Medicine, (2018). 8(1), 60-66.

9. Yağcı Ü, Saygın M. Ağrı Fizyopatolojisi. SDÜ Tıp Fak Dergisi, 2019; 26(2): 209-220.
10. Yeşilyurt M, Faydalı S. Ağrı değerlendirmesinde tek boyutlu ölçeklerin kullanımı. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 2020; 23(3): 444-51.
11. Headache Classification Committee of the International Headache Society (IHS) The International Classification of Headache Disorders, 3rd edition. Cephalalgia 2018;38: 1-211.
12. Sandoe CH, Kingston W. Exercise Headache: a Review. Curr Neurol Neurosci Rep 2018; 18:28.
13. Öksüz N, Özge A. Çocukluk Çağı Baş Ağrıları. Editör: Bıçakçı Ş, Öztürk M, Üçler S, Karlı N, Siva A. Baş Ağrıları Tanı ve Tedavi Güncel Yaklaşımlar. 6. Bölüm. 2018; 300-308. Türk Nöroloji Derneği'nin Yayını, Galenos Yayınevi, İstanbul, ISBN: 978-605-89294-7-0
14. Polat MG, Yıldız A. Ağrı. Editör Hülya Harutoğlu, Başar Öztürk, Yonca Zenginler. Isı, Işık ve Hidroterapi. Hipokrak yayıncılık, 2022; s. 39-59. ISBN: 978-605-9160-37-7.
15. Carmienke S, Holle-Lee D. Triage in case of headache in general practice: When to refer? Dtsch Med Wochenschr 2019;144(10):651–8.

BÖLÜM 2

ÇOCUKLARDA GÖĞÜS AĞRISI

Sinan Aslan

Çocuk ve adölesanlarda göğüs ağrısı sık görülen bir durum olmasına rağmen yetişkinlere göre kardiyak kökenli olmayan nedenler daha fazla görülmektedir. Çocuklukta sık görülen, nedenini açıklanmakta zorluk yaşanan çocuk ve ailesinde stres yaratan göğüs ağrısı şikâyetleri, baş ve karın ağrısından sonra üçüncü sırada yer almaktadır. Kardiyovasküler, kas iskelet, gastrointestinal ve sinir sistemlerine ait sebeplerden dolayı çocuklarda göğüs ağrısı görülmektedir. Pediatrik popülasyonda göğüs ağrısı nadiren yaşamı tehdit eden hastalıklar ile ilişkilidir; ancak mevcut olduğunda olumsuz bir durumu önlemek için hızlı bir şekilde tanılanması gerekmektedir. Bu tür hastalıkları teşhis etmek için tıbbi öykünün dikkatli bir şekilde incelenmesi, ilgili tıbbi testlerin yapılması ve fizik muayene gerekmektedir.

► Anamnez ve Öykü Alma

Hızlı teşhis ve tedavi gerektiren ciddi göğüs ağrısı, zamanında teşhis konulmasa çocuklarda ölümle sonuçlanabilir. Bundan dolayı çocuklarda göğüs ağrısının tanımı yapılmalı, ağrı ile ilgili şikâyetleri, ağrıyı artıran ve hafifleten faktörler belirlenmelidir. Akut göğüs ağrısına travma, pulmoner emboli, astım ve aort diseksiyonu dâhil olmak üzere kardiyak nedenler ile koroner arter anomalilerine bağlı iskemiler ağrıya neden olmaktadır. Kronik göğüs ağrısı genellikle kardiyak kökenli değildir, nedenleri kas iskelet, gastrointestinal, psikojenik ve idiyopatik nedenler olmaktadır. Çocuk veya adölesanın geçmiş tıbbi öyküsünde astım, orak hücreli anemi, Kawasaki hastalığı ve hiperkolesterolemi olup olmadığı sorgulanmalıdır. Aile öyküsü alınmalı ve ailesinde nedeni bilinmeyen erken/ani kalp ölümleri, aritmiler, kardiyomiyopati ve hiperkolesterolemi yönünden sorgulanmalıdır. Genetik bozukluklar (Marfan ve Turner Sendromu), travma öyküsü, uyuşturucu kullanımı (örneğin kokain) ve psikolojik stresörlerde sorgulanmalıdır. Öyküde ayrıca sportif faaliyetler, yorucu egzersiz veya ağırlık kaldırıp kaldırmadığı sorgulanmalıdır.

hakkında bilgi vermelidir. Ağrıya ilişkin uygulamalar sonucunda ağrı tekrardan değerlendirilmelidir.

► Kaynaklar

1. White, C.S. (2007). Chest pain in the emergency department: potential role of multidetector CT. J Thorac Imaging, 22: 49-55.
2. Cava, J.R., Sayger, P.L. (2004). Chest pain in children and adolescents. *Pediatr Clin N Am*, 51: 1553- 68.
3. Çetin, H., & Özel, A. (2019). Özel durumlarda ağrı: Karın ve göğüs ağrısı. Özyazıcıoğlu N, editör. Çocuklarda Ağrı ve Hemşirelik Yaklaşımları. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 69-75
4. Bostan, Ö. M. (2006). Çocuklarda ve adölesanlarda göğüs ağrısı. *Güncel Pediatri*, *4*(2), 26-30.
5. Yeh, T. K., & Yeh, J. (2015). Chest pain in pediatrics. *Pediatric Annals*, *44*(12), 274-278.
6. Chun, J. H., Kim, T. H., Han, M. Y., Kim, N. Y., & Yoon, K. L. (2015). Analysis of clinical characteristics and causes of chest pain in children and adolescents. *Korean journal of pediatrics*, *58*(11), 440-445.
7. Evangelista JA, Parsons M, & Renneburg AK. (2000). Chest pain in children: diagnosis through history and physical examination. *J Pediatr Health Care,*14:3-8.
8. Öztürk, K., Çetin, İ. İ., Ekici, F., Kocabaş, A., & Şaylı, T. R. (2015). Göğüs ağrısı yakınması ile başvuran çocukların etiyolojik açıdan değerlendirilmesi. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, *9*(4), 248-253.
9. Güvenç, O. (2019). Göğüs Ağrısı olan Çocuğa Yaklaşım. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, *28*(1), 1-10.
10. Selbst, S. M. (2010). Approach to the child with chest pain. *Pediatric Clinics*, *57*(6), 1221-1234.
11. Karaaslan, S. (2003). Çocukluk çağında görülen göğüs ağrıları. *Türkiye Klinikleri,* 1:228-39.
12. Newburger JW, Alexander ME, Fulton DR. Innocent murmurs, syncope and chest pain. In Nadas' Pediatric Cardiology. 2nd ed (Eds Keane JF, Lock JE, Fyler DC): Philadelphia, Saunders Elsevier. 2006;357-71.
13. Tunaoğlu, F. S. (2003). Çocukluk çağı göğüs ağrıları. *Sürekli Tıp Eğitim Dergisi*, *12*(2), 55-54.
14. Ives, A., Daubeney, P. E. F., & Balfour-Lynn, I. M. (2010). Recurrent chest pain in the well child. *Archives of disease in childhood*, *95*(8), 649-654.
15. İrdem, A., Duras, E., Sazak, S., Yakut, M. N., Uysal, T., & Dursun, H. (2019). Çocuk kardiyoloji polikliniğine göğüs ağrısı nedeniyle başvuran çocukların tanısal yönden değerlendirilmesi. *Van Tıp Dergisi*, *26*(2), 146-152.
16. Alp Keleş. E., & Alp, H. (2021). Chest pain and its recurrence in pediatric population: A large cohort study. *Journal of Contemporary Medicine*, *11*(2), 124-129.
17. Çiçek, P., Akın A., Bilici, M., Ture, M., Balık, H., & Yılmaz, K. (2019). Çocuk kardiyoloji polikliniğine göğüs ağrısı şikayeti ile başvuran hastaların etyolojik değerlendirilmesi. *Dicle Tıp Dergisi*, *46*(2), 283-288.
18. Ünver, G., & Sert, A. (2021). Göğüs ağrısı olan çocuk ve adölesanlarda güncel yaklaşım: göğüs ağrısı olan çocuk ve adölesanlar. *Chronicles of Precision Medical Researchers*, *2*(2), 40-46.
19. Dervişoğlu, P., & Kösecik, M. (2016). Çocuklarda Göğüs Ağrısına Yaklaşım. *Sakarya Tıp Dergisi*, *6*(4), 262-266.
20. Kervancıoğlu, M., Devecioğlu, C., & Okur, N. (2005). Çocuk kardiyolojisi polikliniğine göğüs ağrısı yakınmasıyla başvuran hastaların değerlendirilmesi. *Dicle Med J*, *32*, 196-200.
21. Veeram, S. R., Reddy, M. D., Harinder, R., Singh, M. D., & Reddy, V. (2010). Chest pain in children and adolescents. *Pediatr Rev*, *31*(1), c1-c4.
22. Thull-Freedman, J. (2010). Evaluation of chest pain in the pediatric patient. *Medical Clinics*, *94*(2), 327-347.
23. Johnson, J.N., Driscoll, D.J. Chest pain in children and adolescents. In Heart Disease in Infants, Children and Adolescents. 8th ed (Eds Allen HD, Driscoll DJ, Shaddy RE, Feltes TF):1509-13. Philadelphia, Lippincott Williams Wilkins. 2013.
24. Fam, A. G., & Smythe, H. A. (1985). Musculoskeletal chest wall pain. *CMAJ: Canadian Medical Association Journal*, *133*(5), 379.

BÖLÜM 3

OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİNDE KARIN AĞRISI YAKLAŞIMI

Filiz Taş

► Giriş

Karın bölgesi vücutta akut ve kronik ağrı yakınmaların en çok görüldüğü yerlerden biridir. Abdomende meydana gelen ağrı karın boşluğunda bulunan organlardan dolayı meydana gelebilir veya diğer bölgelerdeki birçok rahatsızlıklardan oluşabilir. Abdominal organların sensoriyal sistemleri çok gelişmediği için karın ağrısının özellikleri vücudun diğer bölgelerindeki ağrılara göre farklılık göstererek değişik uyaranların farklı organlarda oluşturduğu ağrılara benzer özelliklerde ağrılar meydana getirirler. Bu nedenle ancak dikkatli bir izlem ve anemnez ile ağrının özellikleri ortaya konularak ağrı ile ilgili bazı özel tanımlamalar doğru bir şekilde yapılır ve tanıya ulaşılabilir. Ağrının hem duyusal hem de duygusal yönleri vardır. Bu nedenle ağrının niteliği ve niceliği ile ilgili bilgi edinmek için birkaç farklı değerlendirme stratejisine ihtiyaç vardır. Niteliksel değerlendirmede, ağrının yeri, süresi, özellikleri ve ağrıyı etkileyen faktörler tanımlanır. Niceliksel değerlendirmede ise bir ağrı ölçeği kullanılarak ağrının şiddeti belirlenir. Ağrı subjektif bir deneyim olduğu için ağrının anlamının değerlendirilmesinde öz değerlendirme yöntemi, ağrının yeri, şiddeti, niteliği ve özelliklerinin belirlenmesinde altın standart olarak kabul edilir. Okul çağındaki çocuklar ve ergenler ağrısının özelliklerini açıklayabilir ağrı ile ilgili ailesine, öğretmenlerine, sağlık çalışanları ve hemşirelere, açıklayıcı ve doğru bilgi verebilirler. Karın ağrısı genellikle baş ağrıları, tekrarlayan uzuv ağrıları, solgunluk ve kusma gibi diğer semptomlarla ilişkili olabilir ve yetişkinliğe kadar devam edebilir. Ciddi hastalık korkusuyla bunalabilen veya çocuklarının semptomlarını gideremedikleri için kendilerini çaresiz hisseden ebeveynlerde önemli kaygıya neden olabilir. Çocuğun ağrısı ile ilgili öykü alma sürecinde ebeveynler ve öğretmenlerde sürece dâhil edilmelidir.

Bu bölümde karın ağrısı problemi yaşayan okul çağı çocuklarında karın ağrısı çeşitleri, ayırıcı tanı özellikleri ve karın ağrısı çeşidine göre hemşirelik yaklaşımları sunulmuştur.

▶ Kaynaklar

1. Törüner EK, Büyükgönenç L. Çocuk Sağlığı: Temel Hemşirelik Yaklaşımları, Çocuklarda Ağrı Yönetimi. 2017. Ankara Nobel Tıp Kitapevleri. s. 91-106.
2. Törüner EK, Büyükgönenç L. Çocukluk Yaşlarında Ağrı ve Hemşirelik Yönetimi, Editör. Conk Z, Başbakkal Z, Yılmaz HB, Bolışık B. Prediatri Hemşireliği. 2018. 2. Baskı. Akademisyen Kitapevi s:893-908.
3. Reust CE, Williams A. Reccurent abdominal pain in children. Am Fam Physician. 2018; 97(12):785-793
4. Yeşilyurt M, Faydalı S. Ağrı değerlendirmesinde tek boyutlu ölçeklerin kullanımı. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 2020;23(3): 444-451.
5. Dikmen Y, Ziyai NY Ağrı, Editör. Kara Kaşıkçı M, Akın E. Temel Hemşirelik Esaslar, Kavramlar, İlkeler, Uygulamalar. 2021. İstanbul Kitapevleri. S.383- 404.
6. Pop TL. Diagnostic approach to abdominal pain in school-age children. The Journal of School and University Medicine 2021;VIII(1):19-26.
7. Zeiter DK. Abdominal pain in children. From the eternal city to the examination room. Pediatr Clin N Am. 2017; 64: 525-541.
8. Llanos-Chea A, Saps M. Utility of diagnostic tests in children with functional abdominal pain disorders. Gastroenterology & Hepatology 2019;15(8):414-422
9. Saps M, Velasco-Benitez Ca, Langshaw Ah, Ramírez-Hernández Cr. Prevalence of functional gastrointestinal disorders in children and adolescents: comparison between Rome Iii and Rome IV Criteria. J Pediatr 2018;199: 212-216.
10. Spatuzzo M, Chiaretti A, Capossela L, Covino M, Gatto A, Ferrara P. Abdominal pain in children: the role of possible psychosocial disorders. European Review for Medical and Pharmacological Sciences. 2021; 25: 1967-1973.
11. Carroll MW. Dietary interventions for recurrent abdominal pain in childhood, *Paediatrics & Child Health*, 2020; 25(5): 276–278.
12. Abbott RA, Martin AE, Newlove-Delgado Tamsin V, et al., Recurrent abdominal pain in children: Summary evidence from 3 systematic reviews of treatment effectiveness. Gastroenterology. JPGN 2018; 67: 23–33.
13. Beinvogl B, Burch E, Snyder J, et al. Multidisciplinary Treatment Reduces Pain and Increases Function in Children With Functional Gastrointestinal Disorders. Clin Gastroenterol Hepatol 2019;17: 994-996.
14. Dalkılıç N. Ağrı yönetiminde hemşirenin sorumlulukları. Sağlık ve Toplum, 2017; 27(1): 8-13.
15. Ismail RM, Abass KS. Evaluation of certain important biochemical parameters in school-age children infected with Enterobius vermicularis. International Journal of Health Sciences, 2022; 6(S6): 10558–10563.
16. Gamwell KL, Mara CA, Hommel K A, Kashikar-Zuck, Susmita Cunningham NR. Establishing clinical cut-points on the pediatric promıs-pain ınterference scale in youth with abdominal pain. The Clinical Journal of Pain, 2022; 38 (3): 173-181.

BÖLÜM 4

KUSMA

Hakime Aslan

Kusma, mide içeriğinin ağız ve/veya burun yoluyla zorla dışarı atılması ile sonuçlanan koruyucu bir reflekstir. Kusma, çocukların sağlık hizmetlerine sıklıkla başvurmalarına neden olan çok sayıda altta yatan durumun ortak bir belirtisidir. Kusma, gastrointestinal (GI) sistemin kendisinden kaynaklanabilse de daha genel, sistemik rahatsızlıklara da işaret edebilir. Çocuklarda kusma genellikle iyi huyludur ve yalnızca destekleyici önlemlerle yönetilebilir. Yine de sağlık profesyonellerinin kusmanın hayatı tehdit eden nedenlerini tanıyabilmeli ve elektrolit dengesizlikleri, dehidratasyon ve hatta bağırsak nekrozu dâhil ciddi ilişkili komplikasyonları dikkate almalıdırlar.

► Nörofizyolojisi

Kusmanın nörofizyolojisinde vagal efferentler, area postrema (CTZ), vestibuler sistem ve amigdala birlikte kusma merkezini oluşturur ve bu bölgelerde muskarinik reseptörler (M1), nörokinin reseptörleri (NK1), dopamin reseptörleri (D2), serotonin reseptörleri (5HT3) ve histamin reseptörleri (H1) rol oynamaktadır. Emetik refleks, kemoreseptör tetik bölgesi (area postrema-CTZ), dorsal motor vagal çekirdek ve traktus solitarius çekirdeğinden oluşan beyindeki merkezi işlem birimi tarafından yönlendirilir. Kusma, medüller kusma merkezinin uyarılmasına yanıt olarak pilorik konstriksiyon ve gastroözofageal gevşemenin eşlik ettiği diyafram ve karın kaslarının şiddetli koordineli kasılmasından kaynaklanır. Kusma sırasında, diyafram aşağıya iner, abdominal kaslar kasılır, gastrik kardiya gevşer ve gastrik içerik yukarı doğru hareket eder.

► Etiyoloji

Kusmanın nedenleri çok çeşitlidir, viral gastroenterit gibi yaygın, iyi huylu bozuklukların yanı sıra invajinasyon gibi nadir, yaşamı tehdit eden durumları da içerebilir. Çeşitli organik ve organik olmayan bozukluklar, gastrointestinal (GI) sistem veya GI sistem

sunda bilgilendirilme yapılmalıdır. Birçok çocuk, ebeveyn gözetiminde evde güvenle izlenebilir. Bu nedenle ebeveynler ve bakıcılara, endişe yaratan semptom veya belirtilerin tanınması, dehidrasyonun önlenmesi veya tedavi edilmesi için uygun bakımın sağlanması ve çocuklarının besin alımının sürdürülmesi hakkında bilgi ve tavsiyeler verilmelidir.

İshal ve kusmanın yayılmasını önlemeye ilişkin öneriler;

- Ellerinizi sabun ve ılık su ile yıkayın ve dikkatli kurulayın (Gastroenteritin yayılmasını önlemede en önemli faktördür).
- Tuvalete gittikten (çocuklar) sonra, perine temizliği yapıldıktan (ebeveynler) sonra ve yemek hazırlamadan, servis yapmadan veya yemek yemeden önce eller yıkanmalıdır.
- Enfekte çocukların kullandığı havlular başkasıyla paylaşılmamalıdır.
- İshal duruncaya kadar çocuk mümkün olduğunca diğer çocuklardan uzak tutulmalıdır.
- Gastroenterit nedeniyle ishal veya kusması olan çocuklar herhangi bir okula veya başka bir çocuk bakım tesisine (kreş gibi) gitmemelidir.
- Çocuklar, son ishal veya kusma nöbetinden en az 48 saat sonrasına kadar okullarına veya diğer çocuk bakım tesislerine geri dönmemelidir.
- Çocuklar, son ishal vakasından sonra 2 hafta boyunca yüzme havuzlarında yüzmemelidir.

Kaynaklar

1. Singhi, S.C., Shah, R., Bansal, A. *et al.* Management of a Child with Vomiting. *Indian J Pediatr* **80**, 318–325 (2013). https://doi.org/10.1007/s12098-012-0959-6
2. Shields, T. M., & Lightdale, J. R. (2018). Vomiting in Children. Pediatrics in Review, 39(7), 342–358. https://doi:10.1542/pir.2017-0053 10.1542/pir.2017-0053.
3. Nur Karhan, A. (2022). Kusma nedenleri ve tedavide güncel yaklaşımlar. Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, MUSBD 2022;15(Özel Sayı-1, 21. Mersin Pediatri Günleri Bildiri Kitabı), 24-27 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/mersinsbd/issue/69867/1120623.
4. Sanodze, N., Shvangıradze, N., & Ovsephıan, T. (2022). Approach To The Infant Or Chıld Wıth Nausea And Vomıtıng. Experımental And Clınıcal Medıcıne Georgıa, (6). https://www.uptodate.com/contents/approach-to-the-infant-or-child-with-nausea-and-vomiting?topicRef=1223&source=see_link
5. National Association of School Nurses. (2016). Framework for 21st century school nursing practice: National Association of School Nurses. *NASN School Nurse*, *31*(1), 45-53.).
6. Framework for 21st Century School Nursing Practice™: Clarifications and Updated Definitions. *NASN School Nurse*. 2020;35(4):225-233. doi:10.1177/1942602X20928372).
7. Council on School Health. (2016). Role of the school nurse in providing health services. Pediatrics,137. Retrievedfrom;http://pediatrics.aappublications.org/content/early/2016/05/19/peds.2016-0852 . doi:10.152/peds.2016-0852
8. Willgerodt MA, Brock DM, Maughan ED. Public School Nursing Practice in the United States. *The Journal of School Nursing*. 2018;34(3):232-244. doi:10.1177/1059840517752456).
9. Keller, V. E. (1995). Management of nausea and vomiting in children. *Journal of Pediatric Nursing*, *10*(5), 280-286.

10. Mahat, G., Gillooly, D., & Paradiso, P. (2022). Teachers' Perceptions of School Nurses' Roles. Pediatric Nursing, 48(5), 238-241,258. https://www.proquest.com/scholarly-journals/teachers-perceptions-school-nursesroles/docview/2728521003/se-2.
11. Pringle, A. D., Alexander, D., & Sanderson, E. (2018) Handbook For School Nurses.https://www.rcboe.org/cms/lib/GA01903614/Centricity/Domain/10302/Nurses%20Handbook%202017%20-%2018.pdf
12. Green TB. Cyclic Vomiting Syndrome: What Does It Mean? *NASN School Nurse*. 2009;24(2):52-54. doi:10.1177/1942602X08330859
13. Boles, R. G., Powers, A. L., & Adams, K. (2006). Cyclic vomiting syndrome plus. Journal of Child Neurology, 21, 182-188.
14. Bullard, J., & Page, N. (2005). Cyclic vomiting syndrome: A disease in disguise. Pediatric Nursing, 31. Retrieved November 10, 2008, from http://findarticles.com/p/articles/mi_m0FSZ/is_1_31/ai_n17209073
15. Fleisher, D. R. (2005). Empiric guidelines for the management of cyclic vomit-ing syndrome. Retrieved November 10, 2008, from http://www.ch.missouri.edu/fleisher
16. Abu Naser, S. S., & El-Najjar, A. E. (2016). An expert system for nausea and vomiting problems in infants and children. International Journal of Medicine Research, 1(2), 114-117.
17. General Fact Sheet for Norovirus (viral gastroenteritis). https://www.michigan.gov/-/media/Project/Websites/mdhhs/Folder1/Folder96/NorovirusFactsheet.pdf?rev=d6df13103a4048c8b3d-571f88e2f187d
18. Czumbel, I., Quinten, C., Lopalco, P. et al. (20189. Management and control of communicable diseases in schools and other child care settings: systematic review on the incubation period and period of infectiousness. BMC Infect Dis 18, 199. https://doi.org/10.1186/s12879-018-3095-8.
19. Viral Gastroenteritis in Schools and Nurseries Factsheet. Erişim tarihi: 20.20.2022 https://www.merton.gov.uk/system/files?file=viral_gastroenteritis_in_nurseries.pdf
20. Diarrhoea and vomiting caused by gastroenteritis diagnosis, assessment and management in children younger than 5 years, Clinical Guideline April 2009 Funded to produce guidelines for the NHS by NICE. https://www.nice.org. uk/guidance/cg84/resources/full-guideline-pdf-243546877

BÖLÜM 1

OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİNDE ARAŞTIRMA VE KANITA DAYALI UYGULAMA

Melike Yalçın Gürsoy - Gülbu Tanrıverdi

► Giriş

Hemşirelik alanında yapılan bilimsel araştırmalarının amacı, üretilen bilginin hemşirelik uygulamalarına aktarılmasını sağlamak ve kanıta dayalı uygulama (KDU) için temel oluşturmaktır. KDU, bilimsel olarak iyi tanımlanmış çalışmalardan elde edilen mevcut en iyi kanıtların, hasta tercihi ve uzman klinik deneyimleri ile bütünleştirilerek kullanılması olarak tanımlanır.

Araştırma bulguları, temel bilimler ve klinikten edinilen bilgiler, uzman görüşleri farklı kanıt kategorileri olarak kabul edilse de araştırma sonuçları, yalnızca verileri bulmak, karşılaştırmak ve birleştirmek için tasarlanmış titiz bir süreçten geçtikten sonra kanıt tabanının bir parçası hâline gelir. Bununla birlikte sağlık bakımında klinik uygulamalarda değişimin sağlanması için kanıt tek başına yeterli değildir. Bunun yanında hastanın durumu, tercihleri, değerleri ve klinik deneyim de göz önünde bulundurulmalıdır.

Hemşireler en iyi bilimsel kanıtları belirlemek ve bu bilimsel kanıtları uygulamalarına aktarmakla yükümlüdürler. Kanıta dayalı hemşirelik, hastaların ihtiyaçlarını karşılamak için mevcut en iyi kanıtlara dayalı olan en yüksek kalitede sağlık bakım uygulaması yaklaşımıdır. Uluslararası Hemşireler Birliği (ICN), sağlık hizmetlerinde kanıta dayalı uygulamaya dikkat çekmek için 2012 yılı temasını "Boşluğu Doldurmak, Kanıttan Eyleme" olarak belirlemiş ve bu temanın gerçekleşmesinde hemşirelere önemli sorumluluklar yüklemiştir. Ayrıca, Amerikan Hemşireler Birliği (ANA) hemşirelik müdahalelerinin, kanıta dayalı uygulamalara dayanması gerektiğine vurgu yapmıştır. Hemşirelik uygulamalarında kanıta dayalı uygulama yaklaşımını kullanılması, sağlık hizmeti kalitesini ve hasta sonuçlarını iyileştirmenin anahtarı olarak kabul edilmektedir. KDU kullanımı, en iyi sonucu bulmak için deneme yanılma yöntemlerine olan ihtiyacı azaltır. Dolayısıyla gereksiz ve etkisiz uygulamaları ortadan kaldırarak hem zamandan hem de maliyetten tasarruf imkânı verir. Tüm bu avantajlar göz önünde bulundurulduğunda uygulamaya rehberlik etmek için kanıtları kullanmak hemşirelik bakımını kolaylaştırmaktadır. Kanıta dayalı bir bakım yaklaşımı, sağlık hizmeti

► Sonuç ve Öneriler

Okul toplumuna yönelik çok sayıda kanıta dayalı uygulama mevcuttur. Bu kanıtların kullanılmasında okul sağlığı hemşireleri sorumluluğa sahiptir. Kanıta dayalı bilgiye ulaşmada okul sağlığı hemşirelerine yardımcı olacak kaynaklar mevcuttur. Örneğin kanıta dayalı hemşirelik dergileri (Evidence-Based Nursing, Worldviews on Evidence-Based Nursing, Journal of Evidence-Based Nursing Practice, Evidence-Based Mental Health vb.), kanıta dayalı tıp kütüphanesi (Cochrane Library), kanıta dayalı hemşirelik kütüphanesi (Cochrane Nursing), elektronik veri tabanları (Joanna Briggs Institute EBP Database, CINAHL, Pubmed vb.) hemşireliğin kanıt temelli bilgiye ulaşmalarını kolaylaştırmaktadır. Ulusal Okul Sağlığı Hemşireleri Birliği'nin kanıta dayalı uygulama kılavuzları ve diğer yayınları takip edilebilir (learn.nasn.org). Ayrıca okul sağlığı hemşireliği ile ilgili dergiler (NASN School Nurse; The Journal of School Nursing, Journal of School Health vb.) güncel araştırma sonuçlarının takibi açısından önerilebilir. Ayrıca araştırma ve uygulama arasındaki boşluğun giderilmesi için okul sağlığında translasyonel araştırmaların uygulamaya aktarılması önemlidir.

► Kaynaklar

1. Abdullahi LH, Kagina BM, Ndze VN, Hussey GD, Wiysonge CS. Improving vaccination uptake among adolescents. Cochrane Database Syst Rev. 2020 Jan 17;1(1):CD011895.
2. Abu-Baker NN, AbuAlrub S, Obeidat RF, Assmairan K. Evidence-based practice beliefs and implementations: a cross-sectional study among undergraduate nursing students. BMC Nurs. 2021 Jan 7;20(1):13
3. Adams S. Use of evidence-based practice in school nursing: survey of school nurses at a national conference. J Sch Nurs. 2009 Aug;25(4):302-13.
4. Adams S, Barron S. Use of evidence-based practice in school nursing: prevalence, associated variables, and perceived needs. Worldviews Evid Based Nurs. 2009;6(1):16-26.
5. Adams S, McCarthy AM. Evidence-based practice guidelines and school nursing. J Sch Nurs. 2007 Jun;23(3):128-36.
6. Anderson LS. Science translated into practice: implementing practice change based on the best evidence. NASN Sch Nurse. 2013 Jul;28(4):188-91.
7. Barnes LM. Evidence based practice in school nursing: A study of school nurses in Central and Eastern North Carolina. Nursing Theses and Capstone Projects; 2012; 98
8. Baxley M. School nurse's implementation of evidence-based practice: a mixed method study. Doctoral dissertation, University of Phoenix, 2016.
9. Bergren MD. NASN's Medication Administration Clinical Guideline. NASN Sch Nurse. 2022 Jul;37(4):176-178.
10. Bradshaw, C. P. (2015). Translating research to practice in bullying prevention. American Psychologist, 70(4), 322.
11. Brown T, Moore TH, Hooper L, Gao Y, Zayegh A, Ijaz S, Elwenspoek M, Foxen SC, Magee L, O'Malley C, Waters E, Summerbell CD. Interventions for preventing obesity in children. Cochrane Database Syst Rev. 2019 Jul 23;7(7):CD001871.
12. Bultas MW, McLaughlin L. Using evidence-based practice in the school health room. NASN Sch Nurse. 2013 Jan;28(1):34-40.
13. Chan A, De Simoni A, Wileman V, Holliday L, Newby CJ, Chisari C, Ali S, Zhu N, Padakanti P, Pinprachanan V, Ting V, Griffiths CJ. Digital interventions to improve adherence to maintenance medication in asthma. Cochrane Database Syst Rev. 2022 Jun 13;6(6):CD013030.

14. Chien LY. Evidence-based practice and nursing research. J Nurs Res. 2019 Aug;27(4):e29.
15. Chrisman J, Jordan R, Davis C, Williams W. Exploring evidence-based practice research. Nursing Made Incredibly Easy, 2014;12(4):8-12.
16. Christensen M. Craft J. The nursing professional unit: translating acute and criticalcare nursing research. International Practice Development Journal 2017;7(2):1-10.
17. Curtis K, Fry M, Shaban RZ, Considine J. Translating research findings to clinical nursing practice. J Clin Nurs. 2017 Mar;26(5-6):862-872.
18. Çopur EÖ, Kuru N, Seyman ÇC. Hemşirelikte kanıta dayalı uygulamalara genel bakış. Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi 2015;1(2):51-55.
19. De Buck E, Vanhove AC, O D, Veys K, Lang E, Vandekerckhove P. Day care as a strategy for drowning prevention in children under 6 years of age in low- and middle-income countries. Cochrane Database Syst Rev. 2021 Apr 22;4(4):CD014955.
20. DeSisto MC, O'Brien MJ. Advocating for access to evidence for evidence-based practice in school health. NASN Sch Nurse. 2013 May;28(3):147-50.
21. Duygulu S. Kanıta dayalı bilginin yaygınlaştırılması: bilimsel dergi yayıncılığı sorumlulukları. Akın B, Tanyer D, editörler. Kanıt düzeyindeki hemşirelik araştırmalarında kalite: Yöntem ve raporlama. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2018. p.32-8
22. Evans JR, Morjaria P, Powell C. Vision screening for correctable visual acuity deficits in school-age children and adolescents. Cochrane Database Syst Rev. 2018 Feb 15;2(2):CD005023.
23. Faggiano F, Minozzi S, Versino E, Buscemi D. Universal school-based prevention for illicit drug use. Cochrane Database Syst Rev. 2014;2014(12):CD003020.
24. Fanshawe TR, Halliwell W, Lindson N, Aveyard P, Livingstone-Banks J, Hartmann-Boyce J. Tobacco cessation interventions for young people. Cochrane Database Syst Rev. 2017 Nov 17;11(11):CD003289.
25. Fort DG, Herr TM, Shaw PL, Gutzman KE, Starren JB. Mapping the evolving definitions of translational research. J Clin Transl Sci. 2017 Feb;1(1):60-66.
26. Fleeman N, Bradley PM, Panebianco M, Sharma A. Care delivery and self-management strategies for children with epilepsy. Cochrane Database Syst Rev. 2022 Apr 27;4(4):CD006245.
27. Harris K, Kneale D, Lasserson TJ, McDonald VM, Grigg J, Thomas J. School-based self-management interventions for asthma in children and adolescents: a mixed methods systematic review. Cochrane Database Syst Rev. 2019 Jan 28;1(1):CD011651.
28. Honey CP, Baker JA. Exploring the impact of journal clubs: a systematic review. Nurse Educ Today. 2011 Nov;31(8):825-31.
29. Hsieh PL, Chen SH, Chang LC. School nurses' perceptions, knowledge, and related factors associated with evidence-based practice in Taiwan. Int J Environ Res Public Health. 2018 Aug 27;15(9):1845.
30. Jefferson T, Del Mar CB, Dooley L, Ferroni E, Al-Ansary LA, Bawazeer GA, van Driel ML, Jones MA, Thorning S, Beller EM, Clark J, Hoffmann TC, Glasziou PP, Conly JM. Physical interventions to interrupt or reduce the spread of respiratory viruses. Cochrane Database Syst Rev. 2020 Nov 20;11(11):CD006207.
31. Johnson KH, Bergren MD. Meaningful use of school health data. J Sch Nurs. 2011 Apr;27(2):102-10. doi: 10.1177/1059840510391267.
32. Kaufman J, Ryan R, Walsh L, Horey D, Leask J, Robinson P, Hill S. Face-to-face interventions for informing or educating parents about early childhood vaccination. Cochrane Database Syst Rev. 2018 May 8;5(5):CD010038.
33. Kearney CA, Bensaheb A. School absenteeism and school refusal behavior: a review and suggestions for school-based health professionals. J Sch Health. 2006 Jan;76(1):3-7.
34. Kew KM, Carr R, Donovan T, Gordon M. Asthma education for school staff. Cochrane Database Syst Rev. 2017 Apr 12;4(4):CD012255.
35. Kocaman G. Hemşirelikte kanıta dayalı uygulama. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi 2003;5(2):61-69.

36. Kuntsche S, Kuntsche E. Parent-based interventions for preventing or reducing adolescent substance use - A systematic literature review. Clin Psychol Rev. 2016 Apr;45:89-101.
37. Langford R, Bonell C, Jones H, Pouliou T, Murphy S, Waters E, Komro K, Gibbs L, Magnus D, Campbell R. The World Health Organization's Health Promoting Schools framework: a Cochrane systematic review and meta-analysis. BMC Public Health. 2015 Feb 12;15:130.
38. Lepkowski AM, Maughan ED. Introducing NASN's New Evidence-based Clinical Guideline: Students With Seizures and Epilepsy. NASN Sch Nurse. 2018 Nov;33(6):345-350.
39. Lopez LM, Bernholc A, Chen M, Tolley EE. School-based interventions for improving contraceptive use in adolescents. Cochrane Database Syst Rev. 2016 Jun 29;2016(6):CD012249.
40. Martin A, Booth JN, Laird Y, Sproule J, Reilly JJ, Saunders DH. Physical activity, diet and other behavioural interventions for improving cognition and school achievement in children and adolescents with obesity or overweight. Cochrane Database of Systematic Reviews 2018, Issue 3. Art. No.: CD009728.
41. Mason-Jones AJ, Sinclair D, Mathews C, Kagee A, Hillman A, Lombard C. School-based interventions for preventing HIV, sexually transmitted infections, and pregnancy in adolescents. Cochrane Database Syst Rev. 2016 Nov 8;11(11):CD006417.
42. Maughan ED, Yonkaitis CF. What does evidence-based school nursing practice even mean? Get a CLUE. NASN Sch Nurse. 2017 Sep;32(5):287-289.
43. Maughan ED, Schantz S. NASN's first evidence-based clinical guidelines: asthma. NASN Sch Nurse. 2014 Sep;29(5):221-3.
44. MacArthur G, Caldwell DM, Redmore J, Watkins SH, Kipping R, White J, Chittleborough C, Langford R, Er V, Lingam R, Pasch K, Gunnell D, Hickman M, Campbell R. Individual-, family-, and school-level interventions targeting multiple risk behaviours in young people. Cochrane Database Syst Rev. 2018 Oct 5;10(10):CD009927.
45. McClune AJ, Conway A. Farm Safety: A tale of translational research and collaboration. Pediatr Nurs. 2016 Jan-Feb;42(1):31-5. PMID: 27019939.
46. Melnyk BM, Fineout-Overholt E, Stillwell SB, Williamson KM. Evidence-based practice: step by step: igniting a spirit of inquiry: an essential foundation for evidence-based practice. Am J Nurs. 2009 Nov;109(11):49-52.
47. Melnyk BM, Fineout-Overholt E, Stillwell SB, Williamson KM. Evidence-based practice: step by step: the seven steps of evidence-based practice. Am J Nurs. 2010 Jan;110(1):51-3.
48. Melnyk BM, Fineout-Overhold E. Making the Case for Evidence-Based Practice and Cultivating a Spirit of Inquiry. In Evidence-Based Practice in Nursing ve Healthcare: A Guide to Best Practice 2022.
49. Moualed, D., Masterson, L., Kumar, S., & Donnelly, N. (2016). Water precautions for prevention of infection in children with ventilation tubes (grommets). Cochrane Database of Systematic Reviews, (1).
50. Munn Z, Tufanaru C, Lockwood C, Stern C, McAneney H, Barker TH. Rinse-free hand wash for reducing absenteeism among preschool and school children. Cochrane Database Syst Rev. 2020 Apr 9;4(4):CD012566.
51. National Association of School Nurses. Framework for 21st century school nursing practice: National Association of School Nurses. NASN School Nurse 2016;31(1):45-53.
52. National Association of School Nurses. School nursing evidence-based clinical practice guideline: Students with type I diabetes, 2021.
53. National Association of School Nurses. About NASN, 2022. Erişim adresi: https://www.nasn.org/about-nasn/about
54. Neil-Sztramko SE, Caldwell H, Dobbins M. School-based physical activity programs for promoting physical activity and fitness in children and adolescents aged 6 to 18. Cochrane Database of Systematic Reviews 2021, Issue 9. Art. No.: CD007651.
55. Orton E, Whitehead J, Mhizha-Murira J, Clarkson M, Watson MC, Mulvaney CA, Staniforth JU, Bhuchar M, Kendrick D. School-based education programmes for the prevention of unintentional injuries in children and young people. Cochrane Database Syst Rev. 2016 Dec 27;12(12):CD010246.

56. Padilha MI. Translational research: what is its importance to nursing practice?. Texto & Contexto-Enfermagem 2011;20:419-424.
57. Parrish DE. Evidence-based practice: A common definition matters. Journal of Social Work Education 2018;54(3):407-411.
58. Pearson A, Jordan Z, Munn Z. Translational science and evidence-based healthcare: a clarification and reconceptualization of how knowledge is generated and used in healthcare. Nurs Res Pract. 2012;2012:792519.
59. Powers JD, Bowen NK, Bowen GL. Evidence-based programs in school settings: barriers and recent advances. J Evid Based Soc Work. 2010 Jul;7(4):313-31.
60. Reeves P, Deeming S, Ramanathan S, Wiggers J, Wolfenden L, Searles A. Measurement of the translation and impact from a childhood obesity trial programme: rationale and protocol for a research impact assessment. Health Res Policy Syst. 2017 Dec 19;15(1):111
61. Ryan, K. W., Card-Higginson, P., McCarthy, S. G., Justus, M. B., & Thompson, J. W. (2006). Arkansas fights fat: translating research into policy to combat childhood and adolescent obesity. Health Affairs, 25(4), 992-1004.
62. Scott AM, Clark J, Julien B, Islam F, Roos K, Grimwood K, Little P, Del Mar CB. Probiotics for preventing acute otitis media in children. Cochrane Database Syst Rev. 2019 Jun 18;6(6):CD012941.
63. Sortedahl C. Effect of online journal club on evidence-based practice knowledge, intent, and utilization in school nurses. Worldviews Evid Based Nurs. 2012 Apr;9(2):117-25.
64. Stillwell SB, Fineout-Overholt E, Melnyk BM, Williamson KM. Evidence-based practice, step by step: searching for the evidence. AJN The American Journal of Nursing, 2010);110(5):41-47.
65. Virgara R, Phillips A, Lewis LK, Baldock K, Wolfenden L, Ferguson T, Richardson M, Okely A, Beets M, Maher C. Interventions in outside-school hours childcare settings for promoting physical activity amongst schoolchildren aged 4 to 12 years. Cochrane Database of Systematic Reviews 2021, Issue 9. Art. No.: CD013380.
66. Walsh K, Eggins E, Hine L, Mathews B, Kenny MC, Howard S, Ayling N, Dallaston E, Pink E, Vagenas D. Child protection training for professionals to improve reporting of child abuse and neglect. Cochrane Database Syst Rev. 2022 Jul 5;7(7):CD011775.
67. Walsh K, Zwi K, Woolfenden S, Shlonsky A. School-based education programmes for the prevention of child sexual abuse. Cochrane Database Syst Rev. 2015 Apr 16;(4):CD004380.
68. Walshe M, Smith M, Pennington L. Interventions for drooling in children with cerebral palsy. Cochrane Database of Systematic Reviews 2012, Issue 11. Art. No.: CD008624.
69. Weiss ME, Bobay KL, Johantgen M, Shirey MR. Aligning Evidence-Based Practice With Translational Research: Opportunities for Clinical Practice Research. J Nurs Adm. 2018 Sep;48(9):425-431.
70. Yava A, Çiçek H, Tosun N, Yanmış N, Koyuncu A, Güler A ve Akbayrak N. Kardiyoloji ve kalp damar cerrahisi hemşirelerinin araştırma sonuçlarını kullanmalarını etkileyen faktörler. Anadolu Tıbbi Araştırmalar Dergisi.2008;2(4):160-166.
71. Yonkaitis CF. Evidence-based practice and school nurse practice: a review of literatüre. The Journal of School Nursing 2018;34(1):60-67.

BÖLÜM 2

OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİNDE KANIT ÜRETME SÜRECİ

Emine Ergin

► Okul Sağlığı Hemşireliğinde Kanıt

Kanıta dayalı uygulama, geçici uygulamalara ve görüşlere güvenmek yerine, titizlikle, özenle ve tekrarlanabilir yöntemlerle elde edilen önemli ve güvenilir kanıtlara dayanmaktadır. En son bilimsel kanıtları gözden geçirmek ve analiz etmek için kullanılan bir süreçtir. Bu kanıtların güncel kalması ve en iyi uygulamalarla uyumlu olması da gereklidir. Bu nedenle, okul yönetimlerinin politika belgelerini düzenli olarak gözden geçirme ve güncelleme zorunluluğu vardır. Politikalar ve standartlar okullar için çok önemli olmasına rağmen, bu politikaları üretme ve sürdürme süreçleri okul liderleri ve çalışanları üzerinde önemli bir yük oluşturduğu düşünüldüğünden gereken özen gösterilememektedir. Politikayla ilgili sorun okullardaki en önemli sorun: Geçerli, güvenilir, sağlam politika belgelerini bir araya getirmeye ve yazmaya çalışırken çeşitli sistemik zorluklarla karşı karşıya kalınmasıdır. Genel olarak, politika üretimindeki zorluklarla ilgili okul liderleri de buna dâhil olmak üzere tüm öğretim kadrosu artan stres ve tükenmişlik rapor etmekte; buna ek olarak değersizlik ve düşük ücret sorununu da tanımlamaktadır. Bir başka sorun ise uygulamayı geliştirmek için araştırma ve kanıt kullanmanın, dikkatli bir katılım ve uygun kanıtı bulmayı gerektiren karmaşık ve yetenek gerektiren bir süreç olduğu gerçeğinden kaynaklanmaktadır

Eğitim sistemleri olarak okullar, ekonomik büyümenin ve yoksulluğun azaltılmasında kritik bir itici güce sahiptir. Okul sağlığı hemşireliğin de bu açıdan kritik öneme sahiptir. Okul toplumu için kanıta dayalı uygulamalar, sıkı bir değerlendirme sürecinden geçen ve örneğin okul toplulukları, sınıf seviyeleri veya belirli ihtiyaçları olan öğrenciler gibi belirli nüfus grupları ile etkinlik gösteren iyi kurulmuş uygulamalar veya müdahalelerden oluşmaktadır. Kanıta dayalı uygulamalar okul yönetimleri ve yöneticileri için kritik öneme sahiptir. Politikalar düzenleyici işlevlere hizmet eder ve standartları oluşturur. Öğretme ve öğrenme için kalitenin yanı sıra öğrencilere, ailelerine, okul personeline ve topluma katılım için fırsatlar sunmaktadır. Okulların kanıta dayalı uygulamalara ihtiyacı

macılar tarafından okul personeli üzerinde dışarıdan dayatılan bir uygulama olmayacak ve sahiplenme duygusu ile uygulamayı daha kolay teşvik edecektir. Bu durum büyük bir kapasite geliştirmeyi gerektirir. Ebeveynler, öğrenciler ve topluluklar adına, sınıfta ve evde gözlemlerden ve etkili uygulamalardan kaynaklanan toplumsal tabanlı kampanyalar, eğitimi yönlendirme potansiyeline sahiptir. Eğitim için kısıtlı kaynaklar, eğitimin ulusal ve bölgesel politika yapıcılar için taşıdığı önem, eğitim araştırma topluluğu içindeki görüşlerin çeşitliliği göz önüne alındığında "neyin işe yaradığını" değerlendirme yeteneği kritik öneme sahiptir. Kanıta dayalı araştırmaya ve politikaya verilen öncelik ile kullanımdaki artış bu anlayışın doğrudan bir sonucudur.

► Kaynaklar

1. Allen, K.-A., Reupert, A., & Oades, L. (Eds.). (2021). Building Better Schools with Evidence-based Policy: Adaptable Policy for Teachers and School Leaders (1st ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003025955
2. Allen, K. A., Kern, P., Vella-Brodrick, D., & Waters, L. (2018). Understanding the priorities of Australian secondary schools through an analysis of their mission and vision statements. Educational Administration Quarterly, 54(2), 249–274.
3. Belot, M., & James, J. (2011). Healthy school meals and educational outcomes. *Journal Of Health Economics, 30*(3), 489–504. https://doi.org/10.1016/j. jhealeco.2011.02.003
4. Bethmann, D., Cho, J.I. (2022). The impacts of free school lunch policies on adolescent BMI and mental health: Evidence from a natural experiment in South Korea. *Population Health, 18(*101072),1-10.
5. Chadi, N., Ryan, N. C., & Geoffroy, M. C. (2022). COVID-19 and the impacts on youth mental health: emerging evidence from longitudinal studies. Les impacts de la pandémie de la COVID-19 sur la santé mentale des jeunes : données émergeantes des études longitudinales. *Canadian journal of public health = Revue canadienne de sante publique*, *113*(1), 44–52. https://doi.org/10.17269/s41997-021-00567-8
6. Dang D, Dearholt S, Bissett K, Ascenzi J, Whalen M. Johns Hopkins Evidence-Based Practice for Nurses and Healthcare Professionals: Model and Guidelines. 4th ed. Indianapolis, IN: Sigma Theta Tau International; 2022.
7. Davis, W., & Musaddiq, T. (2019). Estimating the effects of universal free school meal enrollment on child health: Evidence from the community eligibility provision in Georgia schools. *SSRN Electronic Journal*. https://doi.org/10.2139/ssrn.3155354
8. Davis, W., Kreisman, D., & Musaddiq, T. (2020). The effect of free school meals on BMI and student attendance. GPL working papers. https://scholarworks.gsu.edu/ gpl_workingpapers/3.
9. Evidence for Learning. (2019). Putting evidence to work: A school's guide to implementation.
10. Frisvold, D. E. (2015). Nutrition and cognitive achievement: An evaluation of the school breakfast program. Journal of Public Economics, 124, 91–104. https://doi.org/ 10.1016/j.jpubeco.2014.12.003
11. Guo, C., Ashrafian, H., Ghafur, S., Fontana, G., Gardner, C., & Prime, M. (2020). Challenges for the evaluation of digital health solutions-A call for innovative evidence generation approaches. NPJ digital medicine, 3, 110. https://doi.org/10.1038/s41746-020-00314-2
12. Hinton, R. 2015. Assessing the Strength of Evidence in the Education Sector. London, England: United Kingdom Department for International Development.
13. Matthew, K., Burns, T., Chris R.T., Natalie, R. (2017). Effective School Interventions, Third Edition: Evidence-Based Strategies for Improving Student Outcomes. Guilford Publications.

14. McBride, N. (2016). *Intervention research: a practical guide for developing evidence-based school prevention programmes*. springer.

15. Reupert, A. (2020). Mental health and academic learning in schools: Approaches for facilitating the wellbeing of children and young people. Taylor & Francis.

16. Ruffini, K. (2021). Universal access to free school meals and student achievement: Evidence from the community eligibility provision. Journal of Human Resources. https://doi.org/10.3368/jhr.57.3.0518-9509R3, 0518–9509R3.

17. Schwartz, A. E., & Rothbart, M. W. (2020). Let them eat lunch: The impact of universalfree meals on student performance. Journal of Policy Analysis and Management, 39(2), 376–410. https://doi.org/10.1002/pam.22175

18. Simon, D. J. (2016). *School-centered interventions: Evidence-based strategies for social, emotional, and academic success.* American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/14779-000

19. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) Institute for Statistics and Education for All Global Monitoring Report. 2014. *Progress in Getting All Children to School Stalls but Some Countries Show the Way Forward.* Policy Paper 14/Fact Sheet 28. Montreal, Quebec, Canada: UNESCO Institute for Statistics.

20. The Building Evidence in Education Report. 2012. *Generating Evidence in the Education Sector.* Department for International Development (DFID), United States Agency for International Development (USAID), The World Bank Group and a rotating representative of the United Nations (UN) organizations, currently the United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF).

İLETİŞİMDE BÜYÜK VERİ

Doç. Dr. Şenay Yavuz

nobel bilimsel

İLETİŞİMDE BÜYÜK VERİ

Doç. Dr. Şenay Yavuz

Yayın No.: 1222
ISBN: 978-625-433-791-8
E-ISBN: 978-625-433-790-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Ocak 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yavuz, Şenay.
İletişimde Büyük Veri / Şenay Yavuz
1. Basım, VI + 118 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-433-791-8
E-ISBN: 978-625-433-790-1
1. İletişim 2. Veri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

BÖLÜM I
BÜYÜK VERİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR **1**

Büyük Verinin Tanımı 3
Hacim 3
Hız 7
Çeşitlilik 8
Büyük Veri Analizlerinin Bileşenleri 9
Kaynakça 17

BÖLÜM II
BÜYÜK VERİ ANALİZ TEKNİKLERİ **19**

Doğal Dil İşleme 19
Yapay Zekâ 21
Metin Madenciliği 24
Fikir ve Duygu Madenciliği 35
Fikir ve Duygu Madenciliği Süreçleri 41
Çoklu Fikir Madenciliği 45
Uygulamada Fikir Madenciliği 46
Fikir Madenciliğinin Sınırlılıkları 47
Sosyal Medya Madenciliği 49
Twitter Madenciliği 49
Multimedya ve Metin Madenciliği 52
Sosyal Ağ Analizleri 54
Kaynakça 57

BÖLÜM III
PAZARLAMA VE PAZARLAMA İLETİŞİMİNDE BÜYÜK VERİ **61**

Pazarlama Karması ve Büyük Veri 64
Pazarlamada Büyük Veri Kullanımı: Walmart Örneği 67
Pazarlamada Büyük Veri Kullanımı: Londra'da Bir Kasap 68
Kaynakça 69

BÖLÜM IV
MEDYADA BÜYÜK VERİ 71

Gazetecilikte Büyük Veri 71
Radyoda Büyük Veri 75
Televizyonda Büyük Veri 77
Sinemada Büyük Veri 84
Kaynakça 86

BÖLÜM V
SİYASAL İLETİŞİMDE BÜYÜK VERİ 89

Obama: Büyük Veri Başkanı 90
Cambridge Analytica: Siyasal İletişimde Büyük Veri Manipülasyonları 91
Kaynakça 102

BÖLÜM VI
BÜYÜK VERİ İLE İLGİLİ ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR 105

Büyük Veri ve Kişisel Verilerin Korunması 106
Büyük Veri ve Araştırma Yöntemleri 110
Kaynakça 117

BÖLÜM I
BÜYÜK VERİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Büyük veri terimini son zamanlarda sıkça duymamızın sebebi teknolojinin günlük yaşamı değiştirmesi ve dönüştürmesidir. Tutum ve eylemlerimiz artık birçok yeni aygıt sayesinde kolayca veriye dönüştürülebilmekte, kayıt altına alınabilmekte ve analiz edilebilmektedir. Sosyal medya sitelerine yüklediğimiz ifade, fotoğraf ve videolar, değer ve tutumlarımız gibi önemli konularda veri kaynağı işlevi görmektedir. Cep telefonlarımızdan çıkan GPS sinyalleri ile nereden nereye, hangi vasıtalar ile gittiğimiz, gittiğimiz yerde ne kadar kaldığımız, en sık nerelere hangi rotalar üzerinden gitmeyi tercih ettiğimiz gibi bilgiler kolayca toplanmaktadır. Yine GPS sinyalleri üzerinden belirli bir noktadaki yaya trafiği, gün ve saate göre rahatça hesaplanabilmekte; o lokasyonun ticari firmalara sunduğu değer net bir şekilde görülebilmektedir. Oysaki yakın zamana kadar bu iş, bu alanda uzmanlaşmış bireyler tarafından yapılmaktaydı. Firmalar yeni bir ticari girişimde bulunacakları zaman, yaya trafiğinin azami düzeyde olduğu yerleri belirlemek için bu profesyonellerden danışmanlık almakta, en yoğun yaya trafiğinin olduğu yerlere bu sayede yatırım yapabilmekteydiler. O zamanlar bir kişinin gözlem becerisi üzerinden varılan yargı, yerini kolayca satın alınabilecek nesnel veriye bırakmıştır. On yıllık kişisel lokasyon verisinin, 800 milyar dolar değerinde olduğu göz önüne alındığında, bu verinin ne kadar stratejik bir rol oynayabileceği görülmektedir[1]. Yer analitiği denilen bu alan, her geçen gün biraz daha önem kazanmaktadır. Dünya nüfusunun çok ciddi bir yüzdesinin sahip olduğu akıllı telefonlarda, GPS sensörüne ilaveten, hız ölçebilen, yönelim ölçen, yakınlık ölçen, ışık ölçen sensörler ve yakın etkileşim sensörü olduğu düşünüldüğünde, sadece bu aygıtlar üzerinden ne çok veri takip edilebileceği ortaya çıkmaktadır. GPS sayesinde yerimiz, hız sensörü ile ne hızla hareket ettiğimiz, yakınlık sensörü ile diğer insanlarla ve nesnelerle aramızdaki mesafe gibi önemli konular takip edilebilmektedir[2].

Neredeyse tüm firmaların oluşturduğu üyelik sistemi ile tuttuğu alışveriş kayıtları, kimlerin hangi zamanda, hangi ürünleri, hangi rutinlerle ve hangi

[1] (Chen, Mao, & Liu, 2014, s. 172)

ikna amacı için verinin, o verinin gerçek sahibi olan insanların çoğu zaman bilgisi, rızası ya da onayı olmadan teknoloji şirketleri tarafından satılması ve toplumsal çapta etki yaratma potansiyeline odaklanmaktadır.

Kaynakça

Çelik, S. (2018). *Büyük Veri.* Aydın: Gece Akademi.

Chen, M., Mao, S., & Liu, Y. (2014). Big Data: A Survey. *Mobile Netw Appl, 19*, 171-209.

Desjardins, J. (2019, Nisan 17). *How much data is generated each day?* World Economic Forum: https://www.weforum.org/agenda/2019/04/how-much-data-is-generated-each-day-cf4bddf29f/ adresinden alındı

Doğan, K., & Arslantekin, S. (2016). Büyük Veri: Önemi, Yapısı ve Günümüzdeki Durum. *DTCF Dergisi, 56*(1), s. 15-36.

Gandomi, A., & Haider, M. (2015). Beyond the Hype: Big Data Concepts, Methods, and Analytics. *International Journal of Information Management, 35*, s. 137-144.

Gema Bello-Orgaz, J. J. (2016). Social Big Data: Recent Achievements and New Challenges. *Information Fusion*, s. 45-59.

Gürsakal, N. (2017). *Büyük Veri.* Bursa: Dora

How big is a Petabyte, Exabyte, Zettabyte, or a Yottabyte? (2012, Eylül 11). High Scalability: http://highscalability.com/blog/2012/9/11/how-big-is-a-petabyte-exabyte-zettabyte-or-a-yottabyte.html adresinden alındı

Iqbal, N. (2019, Ağustos 8). *YouTube Revenue and Usage Statistics (2019)*. BusinessofApps: https://www.businessofapps.com/data/youtube-statistics/ adresinden alındı

Jin, X., Wah, B. W., & Wang, Y. (2015). Significance and Challenges of Big Data Research. *Big Data Research, 2*, 59-64.

Laney, D. (2001, Şubat 6). *3D Data Management: Controlling Data Volume, Velocity, and Variety*. https://blogs.gartner.com/doug-laney/files/2012/01/ad949-3D-Data-Management-Controlling-Data-Volume-Velocity-and-Variety.pdf adresinden alındı

LaValle, S., Lesser, E., Shockley, R., Hopkins, M. S., & Kruschwitz, N. (2011). *MITSloan Management Review, 52*(2).

Liu, B. (2012). *Sentiment Analysis and Opinion Mining.* Morgan & Claypool Publishers.

Marr, B. (2019a). *Büyük Veri İş Başında: 45 Yıldız Şirket Büyük Veriyi Nasıl Kullandı.* İstanbul: MediaCat.

Marr, B. (2019b). *Veri Stratejisi: Büyük Veri ve Nesnelerin İnterneti Nasıl Kar Getirir?* İstanbul: MediaCat.

Ogan, Ö. (2016). *Büyük Veri Denizi.* Ankara: Elma Yayınevi.

Özekes, S. (2003). Veri Madenciği Modelleri ve Uygulama Alanları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi, 3*(3), 65-82.

Schönberger, V. M., & Cukier, K. (2013). *Büyük Veri: Yaşama, Çalışma ve Düşünme Şeklimizi Dönüştürecek Bir Devrim.* İstanbul: Paloma.

The Rapid Growth of Storage Technologies: How Data Capacities Changed (And How They'll Keep Changing). (2018, Eylül 5). Datarecovery.com: https://datarecovery.com/rd/rapid-growth-storage-technologies-data-capacities-changed-theyll-keep-changing/ adresinden alındı

5 of the Most Exciting Big Data Projects Happening Today. (2019). Bismart: https://blog.bismart.com/en/most-interesting-big-data-projects adresinden alındı

BÖLÜM II
BÜYÜK VERİ ANALİZ TEKNİKLERİ

Bu bölümde son dönemde gelişmekte olan büyük veri analiz teknikleri, özellikle sosyal bilimlerde kullanılması daha muhtemel teknikler kapsamında ele alınacaktır. Kümeleme, sınıflandırma, regresyon gibi teknikler, yıllardır kullanılan ve bilinen teknikler olduğu için bu kısma dâhil edilmemiştir. Bu tip teknikler, istatistikçilerin yıllardır kullandıkları ve sosyal bilimcilerin çokta yabancı olmadıkları teknikler arasındadır. Büyük veri temelinde kullanılmaları tekniğin doğasında bir değişikliğe yol açmamış, sadece verinin niceliği ve bazı durumlarda kısmen niteliği değişmiştir. İlaveten A/B testi, simülasyon, makine öğrenmesi gibi daha ileri teknik bilgi ve beceri gerektiren ve genellikle sosyal bilimciler tarafından kullanılmayan teknikler de bu kısma dâhil edilmemiştir. Bu bölümde detaylı olarak yer verilen teknikler, dijital beşeri bilimler olarak isimlendirilen, edebiyat eserlerinden Twitter mesajlarına kadar her türlü yazılı içeriği hızla analiz etmeyi, insan ya da topluma dair bir olguyu bilgisayarların sağladığı yöntemlerle incelemeyi sağlayan teknikleri kapsamaktadır. Metin madenciliği, fikir ve duygu analizi gibi teknikler, sosyal bilimciler tarafından sıklıkla kullanılan, alana yabancı bireylerin de kullanabilmesi muhtemel teknikler oldukları için bu bölümde detaylıca kapsanmaktadırlar. Bu teknikler, uygulama alanları çok geniş ve birçok araştırma sorusuna yanıt ararken kolaylıkla kullanılabilecek teknikler oldukları için özellikle seçilmiştir. Doğal dil işleme ve yapay zekâ metin madenciliğinde önemli rol oynadıkları için önce bu konular incelenecektir.

Doğal Dil İşleme

Doğal dil işleme, temel olarak dilbilimcilerin yaptığı işi mekanikleştirerek insan eliyle incelenemeyecek, daha doğrusu incelenmesi fazla uzun süreceği için ele alınması gerçekçi olmayacak kadar büyük hacimli, hızla değişen ve gelişen metinsel verinin incelenmesini hedefleyen bir alandır. Doğal dil işleme, doğal dillerin sözdizimsel ve anlambilimsel yapısını çözmeyi, bu sayede yazılı ya da sözlü ifadeleri işlemeyi ve çalışılan dilde otomatik içeriğin üretebilmesi-

mak ve ağ verisini görselleştirmek için geliştirilmiş açık erişim uygulamalara internet üzerinden kolayca ulaşılabilmektedir. Facebook verisi için önerilen, Facebook içinde bir uygulama olan Netvizz (https://apps.facebook.com/ netvizz), özellikle Twitter verisi için etkili olduğu belirtilen, Excel'e yüklenilerek kullanılabilen NodeXL ve Instagram verisi için önerilen Netlytic bunlardan bazılarıdır. Bu bağlamda, özellikle sosyal bilimcilerin nispeten daha rahat kullanabileceği önerilen Gephi yazılımının, bu araçlarla internetten çekilebilen verinin analizi ve grafikleştirilmesi alanlarında çok iyi sonuç verdiği belirtilmektedir. Bu tip araçların gitgide geliştirilmesi ve kullanıcı dostu hâle getirilmesi, alana uzak bireylerin de yakın gelecekte bu tip analizleri çok daha kolaylıkla yapabileceğini göstermektedir.

Kaynakça

Aggarwal, C. C. (2012). A Survey of Text Clustering Algorithms. C. C. Aggarwal, & C. Zhai içinde, *Mining Text Data* (s. 77-128). New York: Springer.

Amasyalı, F. M. (2005). Türkçe WordNet'in Otomatik Oluşturulması. *IEEE 13th Sinyal İşleme ve İletişim Uygulamaları Kurultayı.* Kayseri.

Cambria, E., Schuller, B. X., & Havasi, C. (2013). New Avenues in Opinion Mining and Sentiment Analysis. *IEEE Intelligent Systems, 28*(2).

Chen, M., Mao, S., & Liu, Y. (2014). Big Data: A Survey. *Mobile Netw Appl, 19*, 171-209.

Crain, S. P., Zhou, K., Yang, S.-H., & Zha, H. (2012). Dimensionality Reduction and Topic Modeling: From Latent Dirichlet Allocation and Beyond. C. C. Aggarwal, & C. Zhai içinde, *Mining Text Data* (s. 129-161). New York: Springer.

Çelik, S. (2018). *Büyük Veri.* Aydın: Gece Akademi.

Dayıbaşı, O. (2015, Ağustos 15). *TF-IDF (Term Frequency-Inverse Docement Frequency)*. Nisan 4, 2020 tarihinde Medium: https://medium.com/algorithms-data-structures/tf-idf-term-frequency-inverse-document-frequency-53feb22a17c6 adresinden alındı

Did a Human or a Computer Write This? (2015, Mart 7). NyTimes: https://www.nytimes.com/interactive/2015/03/08/opinion/sunday/algorithm-human-quiz.html adresinden alındı

Ehsani, R. (2018, Haziran 7). KeNet: A Comprehensive Turkish Wordnet and Its Applications in Text Clustering. İstanbul, Türkiye: Işık Üniversitesi.

Esteban, L. d. (2020, Nisan 17). *Hello Barbie – AI Making Children's Dreams Come True*. Digital Initiative: https://digital.hbs.edu/platform-digit/submission/hello-barbie-ai-making-childrens-dreams-come-true/ adresinden alındı

Gandomi, A., & Haider, M. (2015). Beyond the Hype: Big Data Concepts, Methods, and Analytics. *International Journal of Information Management, 35*, s. 137-144.

Garfield, L. (2016). *3 Thing an MIT Scientist Learnt About How Donald Trump Speaks by Studying His Debates.* http://www.businessinsider.com/how-donald-trump-talks-2016-9 adresinden alındı

Gema Bello-Orgaz, J. J. (2016). Social Big Data: Recent Achievements and New Challenges. *Information Fusion*, s. 45-59.

Godbole, N., Srinivasaiah, M., & Skiena, S. (2007). Large-Scale Sentiment Analysis for News and Blogs. *Proceedings of International Conference of Weblogs and Social Media (ICWSM).* Boulder, Colorado.

Gültekin, L. (2019). *Twitter ile Sosyal Ağ Analizi: Twitter API*. https://leventcan.github.io/blog/twitter-ile-sosyal-a%C4%9F-analizi/ adresinden alındı

Gürsakal, N. (2017). *Büyük Veri.* Bursa: Dora

Horton, H. (2016, Mart 24). *Microsoft Deletes 'Teen Girl' AI After It Became a Hitler-Loving Sex Robot After 24 Hours*. Mart 30, 2020 tarihinde The Telegraph: https://www.telegraph.co.uk/technology/2016/03/24/microsofts-teen-girl-ai-turns-into-a-hitler-loving-sex-robot-wit/ adresinden alındı

Hu, X., & Liu, H. (2012). Text Analytics in Social Media. C. C. Aggarwal, & C. Zhai içinde, *Mining Text Data* (s. 385-414). New York: Springer.

Hutton, C. J. & Gilbert E. (June, 2014). VADER: A Parsimonious Rule-Based Model for Sentiment Analysis of Social Media Text. *Proceedings of Eighth International AAAI Conference on Weblogs and Social Media.* Ann Arbar, MI.

Jiang, J. (2012). Information Extraction from Text. C. C. Aggarwal, & C. Zhai içinde, *Mining Text Data* (s. 11-41). New York.

Lin, C., & He, Y. (2009). Joint Sentiment/Topic Model for Sentiment Analysis. *Proceedings of the 18th ACM Conference on Information and Knowledge Management*, (s. 375-384).

Liu, B. (2010). Sentiment Analysis and Subjectivity. N. Indurkhya, & F. J. Damerau içinde, *Handbook of Natural Language Processing* (s. 627-666). Boca Raton: CRC Press.

Liu, B. (2012). *Sentiment Analysis and Opinion Mining.* Morgan & Claypool Publishers.

Maas, A. L., Daly, R. E., Pham, P. T., Huang, D., Ng, A. Y., & Potts, C. (2011). Learning Word Vectors for Sentiment Analysis. *Proceedings of the 49th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*, (s. 142-150). Portland, Oregon.

Marr, B. (2019a). *Büyük Veri İş Başında: 45 Yıldız Şirket Büyük Veriyi Nasıl Kullandı.* İstanbul: MediaCat.

Marr, B. (2019b). *Veri Stratejisi: Büyük Veri ve Nesnelerin İnterneti Nasıl Kar Getirir?* İstanbul: MediaCat.

Miller, G. A. (1995). WordNet: A Lexical Database for English. *Communications of the ACM, 38*(11), 39-41. 4 5, 202 tarihinde https://wordnet.princeton.edu adresinden alındı

Nasukawa, T., & Yi, J. (2003). Sentiment Analysis-Capturing Favorability Using Natural Language Processing. *Proceedings of Knowledge Capture*, (s. 70-77). Sanibal Island, FL.

Nenkova, A. (2012). A Survey of Text Summarization Techniques. C. C. Aggarwal, & C. Zhai içinde, *Mining Text Data* (s. 43-76). New York: Springer.

Pak, A., & Paroubek, P. (2010). Twitter as a Corpus for Sentiment Analysis and Opinion Mining. *Proceedings of LREC.*

Pan, W. (2012). Transfer Learning for Text Mining. C. C. Aggarwal, & C. Zhai içinde, *Mining Text Data* (s. 223-257). New York: Springer.

Pang, B., & Lee, L. (2004). A Sentimental Education: Sentiment Analysis Using Subjectivity Summarization Based on Minimum Cuts. *Proceedings of the Association for Computational Linguistics* (s. 271-278). Association for Computational Linguistics.

Pang, B., & Lee, L. (2008). Opinion Mining and Sentiment Analysis. *Foundations and Trends in Information Retrieval*(1-2), 1-135.

Plutchik, R. (1980). A General Psychoevolutionary Revolution Theory of Emotion. *Emotion: Theory, Research and Experience*, 3-33.

Saif. M., M., & Turney, P. D. (2010). Emotions Evoked by Common Words and Phrases:Using Mechanical Turk to Create an Emotion Lexicon. *Proceedings of the NAACL HLT Workshop on Computational Approaches to Analysis and Generation of Emotion in Text*, (s. 26-34). Los Angelos, Califormia.

Saif, M., & Peter, T. (2013). Crowdsourcing a Word-Emotion Association Lexicon. *Computational Intelligence*, 436-465.

Schönberger, V. M., & Cukier, K. (2013). *Büyük Veri: Yaşama, Çalışma ve Düşünme Şeklimizi Dönüştürecek Bir Devrim.* İstanbul: Paloma.

Sun, Y., Deng, H., & Han, J. (2012). Learning for Text Mining. C. C. Aggarwal, & C. Zhai içinde, *Mining Text Data* (s. 259-295). New York: Springer.

Taboada, M., Brooke, J., Tofiloski, M., Voll, K., & Stede, M. (2011). Lexicon-Based Methods for Sentiment Analysis. *Computational Linguistics, 37*(2), 267-307.

Wilson, T., Wiebe, J., & Hoffmann, P. (2005). Recognizing Contextual Polarity in Phrase-Level Sentiment Analysis. *Proceedings of Human Language Technology Conference and Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing (HLT/EMNLP)* (s. 347-354)

Zha, Z.-J., Wang, M., Shen, J., & Chua, T.-S. (2012). Text Mining in Multimedia. C. C. Aggarwal, & C. Zhai içinde, *Mining Text Data* (s. 361-384). New York: Springer.

Plutchik Duygu Çemberi. (2020, Eylül 20). Psychologies Turkiye: http://www.psychologies.com.tr/plutchik-duygu-cemberi/ adresinden alındı

BÖLÜM III
PAZARLAMA VE PAZARLAMA İLETİŞİMİNDE BÜYÜK VERİ

Büyük verinin pazarlamada çok önemli bir rol oynadığı, yıllar önce farkına varılmış bir gerçektir. Hatta büyük verinin etkin kullanımı sayesinde, şirketlerin kar oranlarını %60'dan fazla artırabileceklerini öne süren akademisyenler mevcuttur[1].

Pang ve Lee[2] her biri binlerce kişilik örneklemlerle yapılmış iki araştırmaya göre, İnternet kullanıcılarının %81'inin en azından bir kere belirli bir ürün ile ilgili çevrimiçi arama yapmış olduğunu, %20'sinin ise bunu ortalama her gün yaptığını belirtmektedir. Yine bu araştırmalar, restoran, otel, doktor gibi hizmet sağlayıcılar ile ilgili değerlendirmeleri okuyanların %73 ile %87 arasında değişen bir kısmının, çevrimiçi değerlendirmelerin onların satın alma kararı üzerinde etkili olduğunu belirttiğini göstermiştir. Alınacak ürünün çeşitliliğine göre, tüketicilerin 5 yıldız ile değerlendirilmiş bir ürün için, 4 yıldızlı değerlendirilmiş bir üründen, %20 ile %99 arası daha fazla ödemeye gönüllü oldukları; tüketicilerin %32'sinin daha önce bir ürün, hizmet ya da kişiyi değerlendirmiş olduğu, %30'unun ise en az bir kere, bir ürün ya da hizmet ile ilgili yorum yaptığı araştırmalarda saptanmıştır.

Büyük veri satış performansını tahmin etmek ya da ürün ve firmaları bir kritere göre sıralamak için de kullanabilmektedir[3]. Pazarlamada kullanılan değerlendirme siteleri, veri kaynağı olarak avantajlıdır çünkü insanlar bir ürün ya da hizmeti değerlendirirken, hedefe odaklı ifadeler kullanmakta, gereksiz konu ve bilgilerle metni karmaşık bir metin hâline getirmemektedirler. Bloglar ve forumlar, bu bağlamda daha karmaşık bir yapı sunmaktadırlar; bu sebeple, analiz edilmeleri daha zordur[4].

Tüketici davranışı araştırmaları, müşteri değerlendirmelerinin iki ana gruba ayrıldığını göstermektedir: rasyonel değerlendirmeler ve duygusal de-

[1] (Chen, Mao, & Liu, 2014, s. 173)
[2] (Pang & Lee, 2008, s. 2)
[3] (Aktaran: Liu, 2012, ss. 9-10)
[4] (Liu, 2012, s. 17)

üzerinden, o dönemde nelerin moda olduğu, insanların hangi tip atıştırmalıkları tercih ettikleri belirlenerek temel adımlar atılmıştır. Bir başka strateji, vitrinde insanların dikkatini çekecek, hava durumuna uygun yemek önerilerine yer vermek olmuştur. Sattıkları geyik eti, özel yapım sosis gibi ürünlerin kullanılabileceği yemekleri insanlara öneren vitrin yazıları ve içeride sundukları yazılı tarifleri ile insanlara gurme yemek vaat eden Pendleton & Son, satışlarını çok artırmıştır. Şirket, müşterileri daha önce tanıyabilmek ve daha isabetli ve kişiye özelleştirilmiş teklifler sunabilmek için müşteri sadakati programı oluşturmuştur[18].

Ancak unutmamak gerekir ki, büyük veri sadece bir yol göstericidir, bize pazarı daha iyi anlamamızı, iyileştirmeler yapılabilmemizi ve gerekli aksiyonları alabilmemizi sağlayan ön görü sağlar. Diğer yandan, yaratıcılık ve önsezi kenara bırakılmaması gereken değerlerdir. Veri mevcut durum temelinde fikir verir, geleceğe dair iç görü sağlayabilir ancak kimsenin hayal bile etmediği ancak geliştirilirse herkesin sahip olmak isteyeceği bir ürüne dair fikir sunmayabilir. O nedenle, yaratıcılık her daim pazarlamada önemli bir yer tutmalıdır.

Kaynakça

Cambria, E. (2016). Affective Computing and Sentiment Analysis. *IEEE Intelligent Systems, March/April*, 102-107.

Cambria, E., Schuller, B. X., & Havasi, C. (2013). New Avenues in Opinion Mining and Sentiment Analysis. *IEEE Intelligent Systems, 28*(2).

Chen, M., Mao, S., & Liu, Y. (2014). Big Data: A Survey. *Mobile Netw Appl, 19*, 171-209.

Fan, S., Lau, R. Y., & Zhao, J. L. (2015). Demystifying Big Data Analytics for Business Intelligence Through the Lens of Marketing Mix. *Big Data Research, 2*, 28-32.

Liu, B. (2012). *Sentiment Analysis and Opinion Mining.* Morgan & Claypool Publishers.

Marr, B. (2019a). *Büyük Veri İş Başında: 45 Yıldız Şirket Büyük Veriyi Nasıl Kullandı.* İstanbul: MediaCat.

Marr, B. (2019b). *Veri Stratejisi: Büyük Veri ve Nesnelerin İnterneti Nasıl Kar Getirir?* İstanbul: MediaCat.

Gürsakal, N. (2017). *Büyük Veri.* Bursa: Dora

Pang, B., & Lee, L. (2008). Opinion Mining and Sentiment Analysis. *Foundations and Trends in Information Retrieval*(1-2), 1-135.

Schönberger, V. M., & Cukier, K. (2013). *Büyük Veri: Yaşama, Çalışma ve Düşünme Şeklimizi Dönüştürecek Bir Devrim.* İstanbul: Paloma.

[18] (Marr, 2019a, ss. 61-62)

BÖLÜM IV
MEDYADA BÜYÜK VERİ

Gazetecilikte Büyük Veri

Büyük verinin gazeteciliğin haber toplama, toplanan haberler arasından seçim yapma, içerik oluşturma ve dağıtma gibi süreçleri üzerinde etkili olduğu ve gazetecilik ve medya alanlarında faaliyet gösteren kuruluşların iş modelleri ve dağıtım biçimlerini etkilediği bir gerçektir. Hatta medya alanında faaliyet gösteren kuruluşların, editör merkezli ya da okuyucu merkezli olarak gruplandırıldığı düşünüldüğünde, gazetecilik ve medya alanlarındaki kuruluşların içerik üretimi süreçlerinde, okuyucunun daha merkezî ve belirleyici bir rol oynamalarında büyük verinin etkin bir faktör olarak ortaya çıktığını da iddia etmek mümkündür.

Lippell[1], büyük verinin medya sektörüne uygulanabilmesi konusunda oluşturulmuş bazı önerileri 2016 yılında özetlemiştir; o zamandan bu zamana, bu önerilerden bazıları büyük aktörler tarafından çoktan uygulamaya geçirilmiştir. Önerilerden biri 'veri gazeteciliği' başlığı altında toplanmıştır. Bu öneri, birçok veri kaynağı taranarak iç görü geliştirilmesi, insanların ilgisini çekebilecek hikâyelerin saptanması, bu veriden yola çıkarak içerik geliştirilmesi ve bu içeriğin insanlara pazarlanması konularına odaklanmaktadır. Bunların yapılabilmesi için daha geniş veri kaynaklarının, daha az maliyetle taranabilmesini olanaklı kılmak önemlidir; bu sayede gazeteciliğin niteliğini geliştirmek mümkündür. Bu bağlamda sosyal medyanın analiz edilmesi, milyonlarca Tweet, görsel, statü güncellemesi gibi kaynağın mümkün mertebe eş zamanlı analiz edilmesi, günün nabzının tutulması, eğilimlerin keşfedilerek ve içerik hâline getirilerek pazarlanması, okuyuculara katma değer sunacak hizmetin sağlanabilmesi açısından önemsenmektedir.

Bir başka öneri, dinamik anlamsal yayıncılık anlayışı ile ilgilidir. Financial Times, BBC gibi büyük yayın kuruluşları çevrimiçi sayfalarında, bu anlayışla yayın yapmaya çoktan geçmişlerdir. Dinamik anlamsal yayıncılık, editörlerin yaptığı sayfayı düzenleme işini, haberler arası anlamsal ilişkileri analiz eden

[1] (Lippell, 2016, s. 250)

Büyük veri kullanarak, sinema alanında kestirimsel analizler yapmaya çalışan birçok araştırma da mevcuttur. Büyük veri, özellikle Twitter üzerinden çekilen veri, film değerlendirmeleri ve bloglardaki duygu analizleri temelli çalışmalar, filmlerin gişe hasılatlarını tahmin etmekte kullanılabilmektedir[29]. Bu amaçla şirketler de kurulmuş durumdadır. Örneğin, The-Numbers isimli şirket, Hollywood yapımcılarına bir film çekilmeden önce, çekilmesi muhtemel filmin elde edebileceği gişe hasılatı ve olası karlılık durumu ile ilgili bilgi sağlayabilmektedir. The-Numbers bunu, onlarca yıllık dönemde çekilmiş milyonlarca filmin ürettiği veriyi yapılandırarak ve analiz ederek yapabilmektedir. Kullanılan veri tabanı filmin türü, bütçesi, oyuncuları, yönetmeni, senaristi, ekibi, aldığı ödüller, ulusal ve uluslararası gişe hasılatı, yurt içi ve yurt dışı haklar, video satışları gibi çok sayıda değişkeni içermektedir. Ayrıca yönetmen, oyuncu, senarist gibi önemli aktörlerin birbirleri ile birlikte çalışma tecrübeleri gibi faktörler de gözetilmektedir. Bu veri tabanı sayesinde, çekilmesi planlanan bir filmin detayları sisteme girildiğinde, filmin muhtemel hasılatı ve kar oranı hesaplanabildiği gibi, hangi değişkenlerde ne tip değişiklikler yapılırsa, gişenin ve dolayısı ile karın artacağı da ön görülebilmektedir. Örneğin, bir filmin oyuncusunun A listesindeki ödüllü bir oyuncu ile değiştirildiğinde, yüzde kaçlık bir gişe hasılatı olabileceği ya da bütçenin ancak belirli bir oranda düşürülmesi ile kar edilebileceği gibi net öneriler yapabilmektedir sistem. Yapımcıların, The-Numbers'dan aldığı danışmanlığın sonuçlarını, stüdyo ve yatırımcıları ikna etmek için kullandıkları belirtilmektedir[30].

Diğer çalışmalardan bazıları, binlerce IMDB yorumu üzerinden duygu analizleri yapmaya odaklanmaktadırlar. Bu analizlerin bazılarında makine öğrenimi, bazılarında sözlük temelli yaklaşım, bazılarında ise her iki yaklaşım birden temel alınmıştır. Veri kaynağı IMDB yorumları ve skorları olabildiği gibi, filmler ile ilgili atılan Twitter mesajları ya da bir web sitesindeki sayıları yüzbinler ile ölçülebilen film yorumları da olabilmektedir[31].

Kaynakça

A Culture of Analytics: How Big Data Is Shaking up The Film & TV. (tarih yok). Nisan 24, 2020 tarihinde Muso: https://www.muso.com/magazine/big-data-netflix-amazon adresinden alındı

[29] (Liu, 2012, s. 9-10)
[30] (Schönberger & Cukier, 2013, ss. 151-152)
[31] (Karamanlı, 2019)

Ashworth, S. (2018, Mart 20). *What Big Data Means for Radio*. Nisan 20, 2020 tarihinde RadioWorld: https://www.radioworld.com/show-news/what-big-data-means-for-radio adresinden alındı

Baskin, J. S. (2016, Ağustos 8). *Did Comcast Just Invent the Future of TV*. Nisan 25, 2020 tarihinde Forbes: https://www.forbes.com/sites/jonathansalembaskin/2016/08/08/what-would-tv-look-like-if-you-could-invent-it-now/#7d34a21c5d73 adresinden alındı

BBCİplayer. (tarih yok). Ekim 1, 2020 tarihinde: https://www.bbc.co.uk/iplayer adresinden alındı

Big Data Changing Rules of the Game for Broadcast Radio. (2018, Şubat 5). Nisan 20, 2020 tarihinde Insideradio: http://www.insideradio.com/big-data-changing-rules-of-the-game-for-broadcast-radio/article_e019d2a2-0a3d-11e8-bc0e-c7f15d3cf1f8.html adresinden alındı

Cevher, E., & Aydın, Y. (2020). Yapay Zekanın Şafağında Sinema: Morgan Filmi Fragmanı Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, *8*(1), 614-642.

Çelik, S. (2018). *Büyük Veri.* Aydın: Gece Akademi.

Diallo, A. (2013, Ekim 6). *Pandora Radio's Dominance Built on Big Data Edge*. Nisan 20, 2020 tarihinde Forbes: https://www.forbes.com/sites/amadoudiallo/2013/10/06/pandora-radios-dominance-built-on-big-data-edge/#3f5acf9a5b59 adresinden alındı

It's All A/Bout Testing: The Netflix Experimentation Platform. (2016, Nisan 29). Nisan 25, 2020 tarihinde The Netflix Tech Blog: https://netflixtechblog.com/its-all-a-bout-testing-the-netflix-experimentation-platform-4e1ca458c15 adresinden alındı

Kahana, E. (2017, Nisan 26). *TV Analytics: Personalized TV is the New Big Data*. Nisan 24, 2020 tarihinde Viaccess-Orca: https://www.viaccess-orca.com/blog/personalized-tv adresinden alındı

Karamanlı, E. (2019). Makine Öğrenmesi Algoritmaları Kullanarak Metin Madenciliği ve Duygu Analizi ile Müşteri Deneyiminin Geliştirilmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Üniversitesi: İstanbul Üniversitesi.

Kyle, S. (2016, Eylül 4). *Watch this creepy AI trailer of Morgan created by Watson*. Technews: https://medium.com/the-technews/watch-this-creepy-ai-trailer-of-morgan-created-by-watson-9e0858ef859d adresinden alındı

Lewis, S. C. (2015). Journalism in an Era of Big Data: Cases, Concepts and Critics. *Digital Journalism, 3*(3), 321-330.

Lippell, H. (2016). Big Data in the Media and Entertainment Sectors. J. M. Cavanillas, E. Curry, & W. Wahlster içinde, *New Horizons for a Data-Driven Economy: A Roadmap for Usage and Exploitation of Big Data in Europe* (s. 245-259). Springer Open.

Liu, B. (2012). *Sentiment Analysis and Opinion Mining.* Morgan & Claypool Publishers.

Marr, B. (2019a). *Büyük Veri İş Başında: 45 Yıldız Şirket Büyük Veriyi Nasıl Kullandı.* İstanbul: MediaCat.

Marr, B. (2019b). *Veri Stratejisi: Büyük Veri ve Nesnelerin İnterneti Nasıl Kar Getirir?* İstanbul: MediaCat.

McGinnis, J. (2015, Ağustos 28). *The Future is NOW: Dynamic Semantic Publishing*. Nisan 19, 2020 tarihinde Ontotext: https://www.ontotext.com/blog/future-now-dynamic-semantic-publishing/ adresinden alındı

Murschetz, P. C., & Prandner, D. (2018). 'Datafying' Broadcasting: Exploring the Role of Big Data and Its Implications for Competing in a Big Data-Driven TV Ecosystem. D. Khajeheian, M. Friedrichsen, & W. Mödinger içinde, *Market Dynamics in the Age of Disruptive Technologies* (s. 55-71). Cham: Springer International Publishing.

Schönberger, V. M., & Cukier, K. (2013). *Büyük Veri: Yaşama, Çalışma ve Düşünme Şeklimizi Dönüştürecek Bir Devrim.* İstanbul: Paloma.

Smith, C. (2020, Nisan 21). *Netflix Statistics (2020) How Many Subscribes Does Netflix Have?* Nisan 23, 2020 tarihinde DMR: https://expandedramblings.com/index.php/netflix_statistics-facts/ adresinden alındı

Smith, J. R. (2016, Ağustos 31). *IBM Research Takes Watson to Hollywood with the First "Cognitive Movie Trailer"*. IBM: https://www.ibm.com/blogs/think/2016/08/cognitive-movie-trailer/ adresinden alındı

The Future of TV is Today: How TV is Using Big Data. (tarih yok). Nisan 24, 2020 tarihinde Clarity Insights: https://www.clarityinsights.com/blog/television-big-data-analytics adresinden alındı

What is social TV and how is it changing the way we communicate? (tarih yok). Nisan 27, 2020 tarihinde Cpcommunications: https://publicrelationssydney.com.au/what-is-social-tv-and-how-is-it-changing-the-way-we-communicate/ adresinden alındı

Why Big Data is Changing TV. (2016, Mayıs). Nisan 25, 2020 tarihinde Royal Television Society: https://rts.org.uk/article/why-big-data-changing-tv adresinden alındı

BÖLÜM V
SİYASAL İLETİŞİMDE BÜYÜK VERİ

2006 Amerika seçimlerinde, internet kullanan 60 milyondan çok seçmenin, 2.500'den fazla seçmenle temsil edildiği bir araştırmanın sonuçları, bu kişilerin %28'inin seçimlerle ilgili çevrimiçi bilgi toplamak, e-posta yoluyla siyasal görüşlerini paylaşmak gibi aktiviteleri, içinde bulundukları topluluğun bakış açısını anlamak için, %34'ünün ise kendi topluluğu dışındakilerin bakış açılarını öğrenmek için gerçekleştirdiklerini göstermiştir[1]. Yine bu çalışmada, bu seçmenlerin %27'sinin başka kuruluşların siyasi parti ya da lidere sağladığı desteği çevrimiçi ortamda araştırdıkları ve %8'inin kendi siyasal fikirlerini çevrimiçi yayınladıkları görülmüştür. Son olarak, seçmenlerin %28'inin takip ettiği sitelerin, kendi fikirleri ile örtüşen siteler olduğu; seçmenlerin %29'unun ise bilerek, kendi fikirleri ile çelişen siteleri takip ettikleri bu çalışma ile saptanmıştır. Bu tip çalışmalar, siyasal iletişim açısından da fikir ve duygu madenciliği ya da ağ analizleri gibi tekniklerin, merkezî öneme sahip veriye ulaşmada ne kadar rol oynayabileceğini göstermektedir.

'İnsanların gücü' olarak nitelendirilen ve siyasi iradenin değil, tabandan ya da başka bir deyişle, halktan kaynaklanan fikir ve iradenin yarattığı toplumsal hareketin itici gücünü ifade eden politik durumlarda da çevrimiçi mecralarda, özellikle sosyal medyada yayılan ve popülerleşen fikirlerin takibinin ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Her ne kadar bu hareketlerin, ne ölçüde insanların gücü ve iradesi temelli organize olduğu tartışılır olsa da bu tip birçok sosyal hareketin sosyal medya üzerinden başlatıldığı, organize edildiği ve sürdürüldüğü görülmektedir. Bu sebeple, çevrimiçi kamuoyu takibinin yapılması açısından büyük veri kullanımı, özellikle fikir ve duygu madenciliği çok elverişli görünmektedir.

Liu [2] tarafından özetlenen ve siyasal iletişimde büyük veri kullanımı üzerine odaklanan bazı araştırmalar, siyasal tahminler üzerine bahis oynanabilen NFL bahis hattı ile bloglardaki ve Twitter'daki duygu durumu arasındaki bağ-

[1] (Aktaran: Pang & Lee, 2008)
[2] (Aktaran: Liu, 2012, s. 9)

sürekli 'berbat' kelimesini kullandığını ve kötümser bir yaklaşım sergilediğini belirtmiştir. Trump bu söylemlerde toplumda var olan bazı duygulara, mesela göçmenlerle ilgili büyük bir tabana yayılmış olan hoşnutsuzluk konusuna odaklanarak, toplumdaki kaygı seviyesini arttırmış ve seçmeni istenilen oy verme davranışına yönlendirmiştir. Hillary Clinton'ın her söylemini, her hareketini kullanarak kendisini Amerika'yı tehditlerden koruyamayacak sahtekâr bir aday; adeta Amerika'yı düşmanların önüne atacak bir siyasi figür olarak konumlandırmıştır. Bu propaganda sürecinde, elbette yeniçağın gerekliliği olan sosyal medya araçları yoğun olarak kullanılmıştır. Bakıldığında, bu çaba Hitler'in Propaganda Bakanı Goebbels'in çalışmalarından farklı değildir. Goebbels bugün aynı çalışmaları yürütüyor olsaydı, şüphe yok ki sadece sinema, radyo, gazete, kitap gibi geleneksel medya araçlarını değil, sosyal medya ve diğer dijital medya araçlarını da etkin bir şekilde kullanırdı.

Propaganda, toplumdaki güç mercileri tarafından ne yazık ki her daim kullanılacak gibi gözükmektedir. Althusser'in yıllar önce anlatmaya çalıştığı devletin ideolojik aygıtları, yani egemen düşüncenin devamlılığını sağlayan din, aile içi eğitim, örgün eğitim, bilim dünyası ve aydınların üretimleri, medya, kültürel çalışmalar, hukuksal düzen gibi faktörler zaten oy verme davranışımızı etkilemektedir[32]. Yapılan çalışmalar, bu etkiler sonucu kararsız kalan bireyleri hedeflemektedir. Burada büyük veri kullanımı, bu kararsız kitleyi daha iyi anlayabilmek ve daha doğru iletişim stratejileri geliştirebilmek için önemlidir. Ancak eleştiriler bir noktada çok haklıdır; milyonlarca insanın kişisel verisi kendilerinin bilgisi ve rızası olmadan satılmış ve kullanılmıştır. Bu konu, büyük veri ile ilgili etik tartışmaların haklı olarak merkezindedir. Bir sonraki bölümde büyük veri ve etik konusu ele alınacaktır.

Kaynakça

Adonis, A. (2018, Temmuz 30). *Twitter*. Nisan 15, 2020 tarihinde https://twitter.com/andrew_adonis/status/1023883237989474305?lang=ga adresinden alındı

Althusser, L. (2019). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları.* İstanbul: İthaki Yayınları.

Anık, C. (2016). *Siyasal İkna.* İstanbul: Derin Yayınları.

Aziz, A. (2007). *Siyasal İletişim.* Ankara: Nobel.

Berger, E. (2013). Egypt and International Capital: Is This What Democracy Looks Like? R. Fisher içinde, *Managing Democracy, Managing Dissent: Capitalism, Democracy and the Organization of Consent* (s. 310-333). Londra: Corporate Watch/Freedom Press.

[32] (Althusser, 2019)

Clement, J. (2020, Şubat 28). *Facebook's Advertising Revenue Worldwide from 2009 to 2019*. Nisan 26, 2020 tarihinde Statistica: https://www.statista.com/statistics/271258/facebooks-advertising-revenue-worldwide/ adresinden alındı

Cohen, R. (2000, Kasım 26). Who Really Brought Down Milosevic. *New York Times Magazine*.

Davis, A. (2006). *Halkla İlişkilerin ABC'si.* İstanbul: Kapital Medya.

Facebook Dominates 2019/2020 Political Ad Spending. (2020, Şubat 24). Nisan 26, 2020 tarihinde eMarketer: https://www.emarketer.com/content/facebook-dominates-2019-2020-political-ad-spending adresinden alındı

Fenger, M. (2007). The Diffusion of Revolutions. Comparing Recent Regime Turnovers in Fşve Post-Communist Countries. *Demoktratizatziya: The Journal of Post-Soviet Democratization*, s. 5-28.

Garfield, L. (2016). *3 Thing an MIT Scientist Learnt About How Donald Trump Speaks by Studying His Debates.* http://www.businessinsider.com/how-donald-trump-talks-2016-9 adresinden alındı

Jin, X., Wah, B. W., & Wang, Y. (2015). Significance and Challenges of Big Data Research. *Big Data Research, 2*, 59-64.

Kaid, L. L. (2002). Political Advertising and Information Seeking: Comparing Exposure via Traditional and Internet Channels. *Journal of Advertising*, s. 27-35.

Little Reminder of the Time Boris Campaigned for Turkey to Join the EU. (2019, Haziran). Nisan 14, 2020 tarihinde Reddit: https://www.reddit.com/r /unitedkingdom/comments/c22nqo/ little_reminder_of_the_time_boris_campaigned_for/ adresinden alındı

Liu, B. (2012). *Sentiment Analysis and Opinion Mining.* Morgan & Claypool Publishers.

Marr, B. (2019a). *Büyük Veri İş Başında: 45 Yıldız Şirket Büyük Veriyi Nasıl Kullandı.* İstanbul: MediaCat.

Marr, B. (2019b). *Veri Stratejisi: Büyük Veri ve Nesnelerin İnterneti Nasıl Kar Getirir?* İstanbul: MediaCat.

Merrill, J. (2015, Mayıs 12). *How Donald Trump Talks.* The New York Times: https://www.nytimes.com /interactive/2015/12/05/us/politics/donald-trump-talk.html adresinden alındı

Niffenegger, G. (1989). Strategies for success from the political marketers. *Journal of Consumer Marketing*, s. 45-51.

Nikolayenko, O. (2012). Origins of the Movement's Strategy: The Case of the Serbian Youth Movement Otpor. *International Political Science Review*, s. 140-158.

Öymen, E. E. (2018, Kasım 12). *BT Haber*. Nisan 14, 2020 tarihinde Brexit ve Medya Okuryazarlığı: https://www.bthaber.com/brexit-ve-medya-okuryazarligi/ adresinden alındı

Pang, B., & Lee, L. (2008). Opinion Mining and Sentiment Analysis. *Foundations and Trends in Information Retrieval*(1-2), 1-135.

Balta Peltekoğlu, F. (2007). *Halkla İlişkiler Nedir?* İstanbul: Beta.

Schönberger, V. M., & Cukier, K. (2013). *Büyük Veri: Yaşama, Çalışma ve Düşünme Şeklimizi Dönüştürecek Bir Devrim.* İstanbul: Paloma.

Shropshire Star News. (2018, Ocak 18). Nisan 14, 2020 tarihinde Boris Johnson under Attact over Turkey Claim: https://www.shropshirestar.com/news/uk-news/2019/01/18/boris-johnson-under-attack-over-turkey-claim/ adresinden alındı

Singh, G. (2004, Kasım 26). *In Ukraine, a Franchised Revolution*. Wordpress.org: https://www.worldpress.org/Europe/1987.cfm adresinden alındı

Sussman, G., & Krader, S. (2008). Template Revolutions: Marketing U.S. Regime Change in Eastern Europe. *Westminster Papers in Communication and Culture*, 91-112.

Wring, D. (2007). Reconciling Marketing with Political Science: Theories of political marketing. *Journal of Marketing Management*, s. 651-663.

Yavaşgel, E. (2004). *Siyasal İletişim / Kavramlar ve Ardındakiler.* İstanbul: Ebabil.

Yli-Kaitala, K. (2014). Revolution 2.0 in Egypt: Pushing for Change, Foreign Influences on a Popular Revolt. *Journal of Political Marketing*, s. 127-151.

BÖLÜM VI
BÜYÜK VERİ İLE İLGİLİ ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR

Büyük veri kullanımı sonucunda ulaşılan sonuçlar, kamu yararı için geliştirilecek politika ve uygulamalara mı hizmet etmekte, yoksa büyük veri teknoloji ve uygulamaları sonucunda kamudan toplanılan veri, bireylere karşı bir silah gibi kullanılarak, davranışlarının manipüle edilmesine aracılık mı etmekte sorusu[1] büyük veri ile ilgili en temel eleştiri noktasını oluşturmaktadır. Büyük veri uygulamalarında bireyler hakkında verinin, kendilerinin rızası, hatta farkındalığı bile olmadan kullanılarak, bu verinin istilacı pazarlama ya da siyasal yönlendirme gibi manipülatif amaçlarla kullanıldığı, daha önce bahsedilen pek çok örnekten de anlaşılacağı üzere görülmektedir. Belki de bu konudaki toplumsal farkındalık düzeyi bir nebze arttığı için, 'Disconnect'[2] gibi bireylere kendilerinin çevrimiçi aktivitelerini takip eden siteleri bloke etme imkânı tanıyan uygulamalar geliştirilmeye başlanmıştır. Ancak bu tip uygulamaların kullanıcı sayısı, farkındalık düzeyinin çok yüksek olmadığının bir işaretidir.

Büyük veri çalışmalarında üç temel mahremiyet ilkesi söz konusudur. Birincisi, bireylerin bilgilendirilmesi ve rızalarının alınmasıdır. Ancak bu ne yazık ki bir uygulamayı kullanmaya başlamadan önce kabul etmek zorunda kaldığımız, kimsenin okumadığı, okusa da anlamadığı bilgilendirme formlarından ibaret olmaktadır ve bu formlar nedense çok uzun ve fazla karışık olarak tasarlanmaktadır. İkinci hak, vazgeçme hakkıdır. Bireylere dilerlerse verilerini kullanmak üzere verdikleri onayı kaldırabilecekleri belirtilmektedir bu bilgilendirme formlarında; gerçi çoğu birey ne verilerini paylaştığının farkındadır, ne de vazgeçme haklarının olduğunun. Ancak Google Streetview örneğinde olduğu gibi uç örneklerde tepki daha yüksek olmaktadır. Google Streetview arabaları cadde cadde, sokak sokak gezip şehrin her köşesini 360 derece görüntülenebilir hâle getirdiklerinde insanlar haklı olarak bazı kaygılarını dile getirmişlerdir. Bazı ev ya da iş sahipleri, hırsızların sistemden bakıp en kolay

[1] (Boyd & Crawford, 2015, s. 200)
[2] (Gürsakal, 2017, s. 107)

pılarak hangi ilişkilerin aranacağına yine araştırmacı karar vermektedir. Bu da her çalışmada olduğu gibi, büyük veri çalışmalarında da öznelliğin yansımalarının, her daim olacağına işaret etmektedir. Büyük veri ile elde edilen sonuçların bağlamından koparılmadan; o alanın uzmanları tarafından yorumlanması önem taşımaktadır. Beğenelim ya da beğenmeyelim, büyük veri yüksek potansiyeli ile gitgide daha çok ilgi çekmekte ve bilim dünyası da bu yöne doğru evrilmektedir. Bu nedenle sosyal bilimcilerin bu konuya ilgi göstermeleri; büyük veri çalışmalarına dâhil olmaları, sosyal alanlara derinlemesine katkı sağlayacak büyük veri çalışmaları tasarlamaları kıymetlidir. Büyük veri çalışmaları ancak bilgisayar bilimciler ve sosyal bilimciler ortak paydada birleştiklerinde, bu bağlamda beraber çalışma kültürü geliştiğinde, sosyal bilimlerde istenilen sonucu verecektir.

Kaynakça

Boyd, D., & Crawford, K. (2015). Büyük Veri Üzerine Eleştirel Sorular: Kültürel, Teknolojik ve Bilimsel Bir Olgu Hakkında Eleştirel Sorgulamalar. *Folklor/Edebiyat, 21*(83), 199-215.

Chen, M., Mao, S., & Liu, Y. (2014). Big Data: A Survey. *Mobile Netw Appl, 19*, 171-209.

Ghannam, J. (2011, Şubat 3). *Social Media in the Arab World: Leading up to the Uprisings of 2011.* Mart 22, 2020 tarihinde https://www.cims.ned.org/wp-content/uploads/2015/02/CIMA-Arab_Social-Media-Report-10-25-11.pdf adresinden alındı

Liu, B. (2012). *Sentiment Analysis and Opinion Mining.* Morgan & Claypool Publishers.

Marr, B. (2019a). *Büyük Veri İş Başında: 45 Yıldız Şirket Büyük Veriyi Nasıl Kullandı.* İstanbul: MediaCat.

Marr, B. (2019b). *Veri Stratejisi: Büyük Veri ve Nesnelerin İnterneti Nasıl Kar Getirir?* İstanbul: MediaCat.

Ott, B. L. (2017). The Age of Twitter: Donald J. Trump and the Politics of Debasement. *Critical Studies in Media Communication, 34*(1).

Schönberger, V. M., & Cukier, K. (2013). *Büyük Veri: Yaşama, Çalışma ve Düşünme Şeklimizi Dönüştürecek Bir Devrim.* İstanbul: Paloma.

Şener, G. (2014). Social Media as a Field of Social Struggle. *Journal of Media Critiques, 2*, 185-198.

İşletmecilikte Yeni Yaklaşım
DUYARLI İŞLETMECİLİK EKOSİSTEMLERİ

Editörler
Nigar Çağla Mutlucan - Aysun Varan

nobel bilimsel

İŞLETMECİLİKTE YENİ YAKLAŞIM: DUYARLI İŞLETMECİLİK EKOSİSTEMLERİ

Editörler: Nigar Çağla Mutlucan - Aysun Varan

Yayın No.: 1493
ISBN: 978-625-398-309-3
E-ISBN: 978-625-398-312-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Mutlucan, Nigar Çağla., Varan, Aysun.
İşletmecilikte Yeni Yaklaşım: Duyarlı İşletmecilik Ekosistemleri / Editörler: Nigar Çağla Mutlucan - Aysun Varan
1. Basım, XII + 280 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-309-3
E-ISBN: 978-625-398-312-3
1. Duyarlı İşletmecilik 2. Sürdürülebilirlik 3. Sosyal Sorumluluk

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **v**

Editör Bölümü DUYARLI OLMAK YA DA OLMAMAK. İŞTE BÜTÜN MESELE BU! **1**
Nigar Çağla Mutlucan - Aysun Varan

Bölüm 1
SÜRDÜRÜLEBİLİR DUYARLI GİRİŞİMCİLİK **5**
Nigar Çağla Mutlucan

1. GİRİŞ 5
2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA 6
3. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AMAÇLARI 9
4. ENDÜSTRİ 5.0 10
5. SÜRDÜRÜLEBİLİR GİRİŞİMCİLİK 11
6. SÜRDÜRÜLEBİLİR İŞ MODELLERİ 13
7. DÜNYADAN BİR SÜRDÜRÜLEBİLİR GİRİŞİMCİLİK ÖRNEĞİ: VEJA SPOR AYAKKABILARI 14
   - 7.1. Veja'nın Kuruluş Hikâyesi 14
   - 7.2. Veja'nın İş Modeli 18
   - 7.3. Veja'nın Temel Bileşenleri 19
     - 7.3.1. Sürdürülebilirlik ve İnovasyon 19
     - 7.3.2. Adil Ticaret 21
     - 7.3.3. Şeffaflık 22
     - 7.3.4. Centre Commercial 24
   - 7.4. Veja'nın Büyümesi 25
8. SONUÇ 27

KAYNAKÇA 29

Bölüm 2
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İÇİN ÖN KOŞUL: STRATEJİK YÖNETİM **33**
Şafak Gündüz

1. GİRİŞ 33
2. STRATEJİ 34

3. STRATEJİK YÖNETİMİN TEMEL KAVRAMLARI 35
4. STRATEJİK YÖNETİM 43
4.1. Stratejik Yönetim Süreci 44
5. STRATEJİK YÖNETİM VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 49
5.1. Kurumsal Sürdürülebilirlik 49
5.2. Örgütsel Etik 50
5.3. Kurumsal Yönetişim / Kurumsal Yönetim 52
5.4. Kurumsal Sosyal Sorumluluk 53
5.5. Stratejik Liderlik 55
5.6. Örgüt Kültürü 56
5.7. Değişim Yönetimi 59
6. VAKA ANALİZİ 60
7. SONUÇ 62
KAYNAKÇA 63

Bölüm 3
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İÇİN ÖĞRENEN ORGANİZASYONLAR 65
Sevcan Pınar

1. GİRİŞ 65
2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI 67
3. ÖĞRENEN ORGANİZASYONLAR 69
4. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İÇİN ÖĞRENEN ORGANİZASYONLAR 74
4.1. Kişisel Ustalık ve Zihinsel Modeller Disiplinlerinin Sürdürülebilirlik Kavramı ile İlişkisi 81
4.2. Paylaşılan Vizyonlar Disiplininin Sürdürülebilirlik Kavramı ile İlişkisi 82
4.3. Takım Hâlinde Çalışma Disiplininin Sürdürülebilirlik Kavramı ile İlişkisi 83
4.4. Sistem Düşüncesi Disiplininin Sürdürülebilirlik Kavramı ile İlişkisi 84
5. SONUÇ 85
KAYNAKÇA 87

Bölüm 4
YEŞİL REKLAMLAR VE ÖRNEKLERİ 95
Behiye Beğendik

1. GİRİŞ 95
2. YEŞİL REKLAMLAR HAKKINDA LİTERATÜR TARAMASI 97
2.1. Yeşil Yıkama 99
2.2. İddialar 101

2.3. Reklamların Yeşilliği 102
2.4. Yeşil Reklamların Tüketici Davranışlarına Etkisi 103
3. METODOLOJİ 105
4. ÖRNEK OLAYLAR 107
4.1. Omo 107
4.1.1. Omo Reklam Analizi 110
4.2. Finish 111
4.2.1. Finish Reklam Analizi 113
5. SONUÇ 115
KAYNAKÇA 117

Bölüm 5
YEŞİL PAZARLAMA FAALİYETLERİNİN ÜRÜN FİYATLANDIRMASINA ETKİSİ: TEKSTİL SEKTÖRÜNDE BİR İNCELEME 121
Emrah Özbakır - Bilge Baykal

1. GİRİŞ 121
2. YEŞİL PAZARLAMA VE YEŞİL FİYATLANDIRMA 123
2.1. Yeşil Pazarlamaya Genel Bakış 123
2.1.1. Yeşil Pazarlamanın Tanımı, Özellikleri ve Gelişimi 123
2.1.2 Yeşil Pazarlamanın Amacı ve Önemi 125
2.1.3. Yeşil Pazarlamanın Firmalara ve Tüketicilere Faydaları 126
2.1.4. Yeşil Pazarlama Karması ve Yeşil Fiyatlandırmanın Yeri 126
2.2. Tekstil Sektöründe Yeşil Pazarlama 129
2.2.1. Türk Tekstil Sektöründe Yeşil Pazarlama 130
2.2.2. Türk Tekstil Sektöründe Yeşil Fiyatlandırma Uygulamaları 131
2.2.3. Tekstil Sektöründe Yeşil Fiyatlandırma Uygulamalarının Tüketici Algılarına Etkileri 132
3. DERİNLEMESİNE MÜLAKATLAR VE YORUMLARI 133
3.1. Derinlemesine Mülakat Bulguları 133
3.1.1. Mülakat Yapılan Denek Grupları ve Mülakat Yöntemi 133
3.1.1.1. Son Tüketici Grubu Profilleri 133
3.1.1.2. Tekstil Yöneticileri Grubu Profilleri 133
3.2. Derinlemesine Mülakat Bulgularının Yorumları 134
3.2.1. Sektör Yöneticileriyle Yapılan Mülakat Bulgularının Yorumları 134
3.2.2. Son Tüketicilerle Yapılan Mülakat Bulgularının Yorumları 135
3.2.3 Mülakat Bulgularının Literatür Bilgileri ile Karşılaştırılması 137
4. SONUÇ 138

KAYNAKÇA 140
EKLER 142

Bölüm 6
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE SOSYAL MEDYA YÖNETİMİ 145
Nilüfer Kapukaya

1. GİRİŞ 145
2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 147
3. SOSYAL MEDYA 150
4. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE SOSYAL MEDYA 151
5. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK UYGULAMALARININ SOSYAL MEDYAYA YANSIMALARI 152
6. YÖNTEM 155
7. SONUÇ 159
KAYNAKÇA 162

Bölüm 7
DUYARLI İŞLETMECİLİK YAKLAŞIMINDA TÜKETİCİLERİN ROLÜ: TÜKETİCİ BOYKOTLARI . 165
Aysun Varan

1. GİRİŞ 165
2. TÜKETİCİ BOYKOTU KAVRAMININ PAZARLAMADAKİ YERİ 166
3. TÜKETİCİ BOYKOTU İLE İLİŞKİLİ OLGULAR 168
   3.1. Etik Tüketim 168
   3.2. Tüketicilik ve Tüketim Egemenliği 169
   3.3. Tüketim Karşıtlığı 171
   3.4. Tüketici Boykotu Kavramı 171
   3.5. Tüketici Boykotlarının Hedefi 173
   3.6. Tüketici Boykotlarının Etkinliği 174
4. TÜKETİCİ BOYKOTLARININ SINIFLANDIRILMASI 178
5. TÜKETİCİ BOYKOTU ÖRNEĞİ: KÜRESEL VE YEREL NİKE BOYKOTU 182
6. SONUÇ 185
KAYNAKÇA 185

Bölüm 8
KURUMSAL TOPLUMSAL SORUMLULUK VE ÜLKÜSEL TÜKETİCİNİN KURGULANMASI ... 189
Serap Bozkurt

1. GİRİŞ 189
2. YARDIMSEVERLİĞİN KURUMSALLAŞMASI 190

3. KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK 191
4. KÜRESELLEŞME VE TOPLUMSAL SOSYAL SORUMLULUK 192
5. SÜRDÜRÜLEBİLİR İNSAN MERKEZLİ KALKINMA 193
6. KURUMSAL TOPLUMSAL SORUMLULUK VE ÜLKE GELİŞMİŞLİK DÜZEYİ 195
7. KURUMSAL TOPLUMSAL SORUMLULUĞUN MARKA ALGISINA ETKİSİ 197
8. KURUMSAL TOPLUMSAL SORUMLULUK VE ÜLKÜSEL TÜKETİCİNİN KURGUSU 198
9. KURUMSAL TOPLUMSAL SORUMLULUK KAMPANYALARI 199
9.1. Çok Uluslu Toplumsal Sorumluluk Markasına Bir Örnek: H&M VAKFI 201
9.2. Toplumsal Sorumluluk Markasına Ülkemizden Bir Örnek: OPET 203
10. SONUÇ 204
KAYNAKÇA 208

Bölüm 9
KOZMETİK SEKTÖRÜNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR PERAKENDECİLİK: WATSONS 211
Pınar Seden Meral

1. GİRİŞ 211
2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI 213
3. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 215
4. TÜRKİYE'DE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE GELİŞİMİ 219
5. KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE İŞLETMELERE SAĞLADIĞI YARARLAR 222
6. KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÖRNEĞİ OLARAK WATSONS: YEREL ECZANEDEN ULUSLARARASI PERAKENDE DEVİNE 224
6.1 Kuruluş Hikâyesi 224
6.2. Kozmetik Sektöründe Sürdürülebilir Perakendecilik Örneği Olarak Watsons 229
7. SONUÇ 234
KAYNAKÇA 235

Bölüm 10
ISO 14001 ÇEVRE YÖNETİM SİSTEMİ UYGULAMALARININ ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞE ETKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME: KARA YOLU ULAŞTIRMA SEKTÖRÜ VAKA ÇALIŞMASI 237
Ezgi Yağmur Şimşek Demirci - Nesli Çankırı

1. GİRİŞ 237
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 238
2.1. Sürdürülebilirlik ve Çevresel Sürdürülebilirlik Kavramları 238
2.2. Yeşil Lojistik Uygulamaları 241
2.3. ISO 14001: Çevre Yönetim Sistemi 243

3. ÖRNEK OLAY ÇALIŞMASI: KARA YOLU ULAŞTIRMA SEKTÖRÜ İŞLETMESİ 246
4. SONUÇ 250
KAYNAKÇA 252

Bölüm 11
SÜRDÜRÜLEBİLİR ŞEHİR İÇİ PARSEL DAĞITIM MODELİ 255
Haydar Mücahit Şişlioğlu

1. GİRİŞ 255
2. ŞEHİR İÇİ DAĞITIM MODELİ VE SENARYOLARI 256
2.1. Şehir İçi Dağıtım Modeli 256
2.2. Dağıtım Araçları 257
2.2.1. Elektrikli Kamyonetler 258
2.2.2. Elektrikli Bisikletler 260
2.3. Senaryolara Göre Araç Tiplerinin Dağılımı 262
3. DAĞITIM OPTİMİZASYONU SİMİLASYONU 263
4. TOPLAM DAĞITIM MALİYETLERİNİN HESAPLANMASI 268
4.1. Operasyonel Maliyetler 269
4.2. Çevresel Maliyetler 271
4.3. Müşteri Alma Yöntemi Maliyeti 274
4.4. Günlük Toplam Teslimat Maliyetleri 275
5. SONUÇ 276
KAYNAKÇA 279

Bölüm 1
SÜRDÜRÜLEBİLİR DUYARLI GİRİŞİMCİLİK

Nigar Çağla Mutlucan

1. GİRİŞ

On sekizinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren önce İngiltere'de başlayan, daha sonra Avrupa ve Amerika'yı etkisi altına alan ve sonunda tüm ülkelere yayılan Sanayi Devrimi'nin sonucunda ülke ekonomileri hızlı bir büyüme ve verimlilik artışı gerçekleştirmiştir. Ancak bu büyümenin karşılığında çevrenin kirlenmesi, iklim değişiklikleri, sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin ortaya çıkması, yeni toplumsal sınıfların ve ekonomik sistemlerin oluşması kaçınılmaz olmuştur. Bunun sonucunda, kârı en önde tutan işletmecilik ve dolayısıyla girişimcilik anlayışında birtakım değişiklikler yapmak zorunlu hâle gelmiştir.

Geleneksel girişimcilik yazınında kâr ve hissedarların çıkarları en önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. On sekizinci yüzyıldan beri Adam Smith ve John Stuart Mill gibi ekonomistler tarafından incelenen ve ayrı bir araştırma alanı olan girişimcilik (Greco & Jong, 2017), geleneksel yaklaşım olarak önceliği finansal değer yaratılmasına vermiştir (Schumpeter, 1934). Ancak, bu yaklaşım artık günümüzde sürdürülebilir olmaktan çıkmıştır. Çevreye verilen zararlar gelecek nesillerin kendilerine yetecek şekilde yaşamalarına el vermeyecek boyutlara ulaşmıştır. Yüzey sularının sağlıksızlaşması, yeraltı sularına zehirli atıkların karışması, hava kirliliğine bağlı sorunlar, ozon tabakasının incelmesi, iklim değişikliği ve okyanus balıklarının yok olması gibi yan etkiler son birkaç on yılda yaşadığımız ekonomik büyüme ve yaşam kalitesinin artması için ödenen bedeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yan etkilerin uzun süreli etkileri çok büyük olacaktır, zira dünyadaki ekonomik çıktıların büyük bir bölümü doğal sistemlerin sürdürülebilir olmasına bağlıdır (Masciarelli & Leonelli, 2020, s. 13). Dolayısıyla sadece finansal çıkarları ön planda tutan, işletmelerin çevre ve sosyal yaşam üzerindeki etkilerini göz ardı eden yaklaşım artık günümüzde tüketiciler ve diğer paydaşlar tarafından sorgulanır hâle gelmiştir.

re önümüzdeki yıllarda sadece moda sektöründe değil, diğer sektörlerde de başarı kapılarını açan iki anahtar olarak görev yapacaktır. Dolayısıyla, inovatif, sürdürülebilir ama aynı zamanda estetik tasarımlar ön planda olacaktır.

KAYNAKÇA

Avrupa Komisyonu (2022). Industry 5.0. What is industry 5.0?

https://research-and-innovation.ec.europa.eu/research-area/industry/industry-50_en (Erişim tarihi 15 Eylül 2022).

Birleşmiş Milletler (2022). Do you know all 17 SDGs? https://sdgs.un.org/goals (Erişim tarihi 24 Ağustos 2022).

Birleşmiş Milletler Türkiye (2022). Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları çalışmalarımız. https://turkiye.un.org/tr/sdgs (Erişim tarihi 24 Ağustos 2022).

B Lab Global (2023). About B corp certification: measuring a company's entire social and environmental impact. B Lab Global. https://www.bcorporation.net/en-us/certification (Erişim tarihi 15 Ocak 2023).

Brundtland, G. (1987). UN Brundtland Commission Report: our common future.

Cavanagh, A. (2023). Review: Centre commercial. Condé Nest Traveler. https://www.cntraveler.com/shops/centre-commercial (Erişim tarihi 15 Ocak 2023).

Elkington, J. (1994). Towards the sustainable corporation: win–win–win business strategies for sustainable development. *California Management Review,* 36 (2), 90–100.

Elkington, J. (1997). Cannibals with forks: the triple bottom line of twenty-first-century business. Capstone, Oxford.

Elvin, G. (2016). Post-Petroleum Design. *ACSA/ASPPH Fall Conference (09/22-24/2016). Building for Health & Well-being. University of Hawaii at Manoa, ABD.* https://www.acsa-arch.org/chapter/post-petroleum-design/ (Erişim tarihi 12 Ocak 2023).

Greco, A., & de Jong, G. (2017). Sustainable entrepreneurship: definitions, themes and research gaps. (Working paper series; Vol. 6, No. 17). Rijksuniversiteit Groningen/Campus Fryslân.

Gutterman, A. S. (2018). *Sustainable entrepreneurship*, Business Expert Press. ProQuest Ebook Central, https://ebookcentral.proquest.com/lib/gsutr/detail.action?docID=5501536 (Erişim tarihi 27 Haziran 2022).

Hall, J. K., Daneke, G. A., & Lenox, M.J. (2010). Sustainable development and entrepreneurship: past contributions and future directions. *Journal of Business Venturing*, 25(5), 439-448, https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2010.01.002.

Hockerts, K., & Wüstenhagen, R. (2010). Greening Goliaths versus emerging Davids—Theorizing about the role of incumbents and new entrants in sustainable entrepreneurship. *Journal of Business Venturing,* 25(5), 481-492.

Hoogendoorn, B., van der Zwan, P., & Thurik, R. (2019). Sustainable entrepreneurship: the role of perceived barriers and risk. *Journal of Business Ethics*, 157, 1133-1154.

İHKİB İstanbul Hazır Giyim ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği. Who's Next.https://www.ihkib.org.tr/tr/etkinlikler/fuarlar/whos-next/k-347 (Erişim tarihi 9 Ocak 2023).

Johns, N. (2021, 6 Ekim). What you need to know about sustainable sneaker brand Veja that Meghan Markle made viral. *Footwear News.* https://footwearnews.com/2021/focus/athletic-outdoor/veja-sneaker-brand-history-1203169355/ (Erişim tarihi 5 Ocak 2023).

Kraaijenbrink, J. (2022, Mayıs 24). What Is industry 5.0 and how it will radically change your business strategy?*Forbes*.https://www.forbes.com/sites/jeroenkraaijenbrink/2022/05/24/what- is-industry-50-and-how-it-will-radically-change-your-business-strategy/?sh=3a6ece0420bd (Erişim tarihi 19 Eylül 2022).

Masciarelli, F. & Leonelli, S. (2020). *Sustainable entrepreneurship: How entrepreneurs create value from sustainable opportunities*. Emerald Publishing Limited. ProQuest Ebook Central, https://ebookcentral.proquest.com/lib/gsutr/detail.action?docID=6348707 (Erişim tarihi 27 Haziran 2022).

Mutlucan, N. Ç. (2022). Clusters: are they propitious ecosystems wherein sustainable entrepreneurs can thrive? *Beykoz Akademi*, Özel Sayı, 2(1), 13-30.

Rapkin, M. (2022, 9 Ekim). Veja built a booming sneaker brand by breaking every rule. *Esquire.*

https://www.esquire.com/style/mens-fashion/a41713193/veja-sneaker-brand-history/ (Erişim tarihi 5 Ocak 2023).

Rosario, A. T., Raimundo, R. J. & Cruz, S. P. (2022). Sustainable entrepreneurship: a literature review. *Sustainability*, 14, 5556. https://doi.org/10.3390/su14095556.

Schumpeter, J. (1934). Capitalism, socialism, and democracy. New York: Harper & Row.

Schaltegger, S., & Wagner, M. (2011). Sustainable entrepreneurship and sustainability innovation: categories and interactions. *Business Strategy and the Environment*, 20(4), 222–237.

Scott, J. M., & Thompson, J. (2012). Making ecopreneurs: developing sustainable entrepreneurship (2nd ed.), *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 18(3), 383-386.

Soriano, B. (2021, 8 Kasım). VEJA®: A French sneaker brand that places sustainability at the core of its product & process strategies. *Branding Nerd: Nerding over Brilliant Brands*. https://brandingnerd.ph/2021/11/08/veja-a-french-sneaker-brand-that-places-sustainability-at-the-core-of-its-product-process-strategies/ (Erişim tarihi 14 Ocak 2023).

Staple, J. (Host) (2020, 1 Haziran). *Sebastien Kopp of Veja* [Sesli Podcast]. Business of Hype. https://hypebeast.com/2020/6/veja-interview-founder-sebastien-kopp-business-of-hype-jeffstaple-episode-75

Stefani, M. (Host) (Eylül, 2017). Sébastien Kopp-VEJA-concurrencer Nike et Adidas avec du développement durable (No. 10-11) [Sesli Podcast bölümleri]. Génération Do It Yourself. https://open.spotify.com/episode/2W3ePV32uAdADfetLHtvFg?si=Ls6ukt1_QMaiuo_p80KC4w

Thompson, N., Kiefer, K., & York, J. G. (2011). Distinctions not dichotomies: exploring social, sustainable, and environmental entrepreneurship. In G. T. Lumpkin & J. A. Katz (Eds.), Social and sustainable entrepreneurship. Advances in entrepreneurship, firm emergence and growth (Vol. 13, pp. 201–229). Bingley: Emerald.

VEJA (2020, 27 Haziran). *Did you know that our C.W.L is a bio-sourced material? A lot of vegan products are plastic or petrol based.* Facebook.https://www.facebook.com/veja.fairtrade/posts/did-you-know-that-our-cwl-is-a-bio-sourced-material-a-lot-of-vegan-products-are-/10157878737018577/ (Erişim tarihi 14 Ocak 2023).

VEJA [@vejaproject]. (2022, 28 Kasım). *Cobble workshop in Berlin* (Tweet). Twitter. https://twitter.com/vejaproject/status/1597284984028827648 (Erişim tarihi 10 Ocak 2023).

VEJA [@vejaproject]. (2022, 16 Aralık). *The laboratories working with VEJA searched for weeks for this substance until they discovered where it came from* (Tweet). Twitter. (Erişim tarihi 15 Ocak 2023). https://twitter.com/vejaproject/status/1603752637735714816?cxt=HHwWgICq_dyh1sEsAAAA

VEJA (2023). *Sneakers*. https://project.veja-store.com/en/single/sneakers (Erişim tarihi 10 Ocak 2023).

VEJA internet sitesi. https://www.veja-store.com/en_eu/

Venkatraman, S. (1997). The distinctive domain of entrepreneurship research. In J. Katz & R. Brockhaus (Eds.), Advances in entrepreneurship, firm emergence and growth (Vol. 3, pp. 119– 138). Greenwich, CT: JAI Press.

York, J. G., O'Neil, I., & Sarasvathy, S. D. (2016). Exploring environmental entrepreneurship: identity coupling, venture goals, and stakeholder incentives. *Journal of Management Studies*, 53(5), 695–737.

Bölüm 2
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İÇİN ÖN KOŞUL: STRATEJİK YÖNETİM[1]

Şafak Gündüz

"Asıl mesele yarın ne yapacağımız değil,
yarına hazırlanmak için bugün ne yapmamız gerektiği."
Peter Drucker

1. GİRİŞ

Dünya genelinde artan rekabetin şiddeti, örgütlerin yönetiminde stratejiyi daha önemli bir hâle getirmiştir. Globalleşmeye dayanan rekabet olgusu örgütleri stratejik düşünmeye, stratejik yapılanmaya ve stratejik karar almaya yöneltmiştir. Daha önceleri yalnızca yabancı menşeili örgütlerin uyguladığı bir kavram olan stratejik yönetim; günümüzde özel sektör, kamu sektörü ve üçüncü sektör olarak adlandırabileceğimiz kâr amacı gütmeyen örgütler için önemli bir fenomen hâlini almıştır. Yirminci yüzyılın bilimsel yönetim paradigmasında stratejik yönetim yerini almıştır.

İşletme disiplininde üzerinde en fazla çalışılan konulardan biri de hiç şüphesiz stratejik yönetim olmuştur. Örgütlerin sürdürülebilirliğini sağlamak adına güçlü bir stratejik yönetim mimarisine ihtiyaç duyduğu açıktır. İnsanın geleceği görme-bilme arzusunun örgütte şekil almış hâli olarak da düşünülebilecek olan stratejik yönetim, örgütün uzun vadede hayatta kalabilmesinin anahtarıdır. Daha önceleri savaş sanatı çağrışımı yapan strateji artık örgüt savaşlarının vazgeçilmezi olmuştur.

[1] Yazarın "Sürdürülebilir Stratejik Yönetim ve Kurumsal Yönetim" kitabının bir bölümünden esinlenilmiştir.

KAYNAKÇA

Altaş, S. S., & Kuzu, A. (2009). Örgütsel etik, örgütsel güven ve bireysel iş performansı arasındaki ilişki: Okul öncesi öğretmenleri üzerinde bir araştırma. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi,* 1(2), 29-41.

Andrews, K. R. (1971). *The concept of corporate strategy.* California: Dow Jones-Irwin.

Bakoğlu, R. (2010). *Çağdaş stratejik yönetim.* 1. Baskı. İstanbul: Beta Basım A. Ş.

Bowen, H. (1953). *Social responsibilities of the businessman*. University of Iowa Press.

Bursalı, Y. M. (2008). Örgütsel politikanın işleyişi: Örgütsel politika algısı ve politik davranış arasındaki ilişkiler, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, İzmir.

Cacciattolo, K. (2015). Organisational politics. *European Scientific Journal,* 11(1), 121-129.

Cameron, K. S., & Quinn, R. E. (2011). *Diagnosing and changing organizational culture: Based on the competing values framework.* 3rd Edition, London: John Wiley & Sons.

Daft, R. L., Kendrick, M., & Vershinina, N. (2010) *Management by Richard L. Daft.* CENGAGE Learning Business Press.

Doğan, S., & Karataş, A. (2011). Örgütsel etiğin çalışan memnuniyeti üzerine bir araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 37, 1-40.

Drucker, P. F. (1984). The new meaning of corporate social responsibility. *California Management Review,* 26, 53-63.

Dyllick, T., & Hockerts, K. (2002). Beyond the business case for corporate sustainability. *Business Strategy and the Environment,* 11(2), 130-141.

Freeman, R. E. (1984). *Strategic management: A stakeholder approach.* Boston: Pitman.

Gülay, D. (2019). *İşletmelerde yönetim stratejisi ve stratejik kararlar.* Maltepe Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Hambrick, D. C., & Mason, P. A. (1984). Upper echelons: The organization as a reflection of its top managers. *Academy of Management Review,* 9, 193-206.

Hamel, G., & Prahalad, C. K. (2015). Strategic intent. *Harvard Business Review,* July-August 2015.

Ireland, R. D., & Hitt, M. A. (2005). Achieving and maintaining strategic competitiveness in the 21st century: The role of strategic leadership. *Academy of Management Executive,* 19(4), 63-77.

Landrum, N. E. (2008). A narrative analysis revealing strategic intent and posture. *Qualitative Research in Organisations and Management: An International Journal,* 3(2), 127-146.

Miller, J. (2018). 3 ways to be a strategist, not a tactician, *Forbes.* 21 Mayıs 2020 tarihinde https://www.forbes.com/sites/jomiller/2018/01/14/3-ways-to-be-a-strategist-not-a-tactician /#6786942f364c adresinden erişildi.

Mintzberg, H. (1994). *The rise and fall of strategic planning.* New York: Prentice Hall.

Mohr, L. A., Webb, D. J., & Harris, K. E. (2001). Do consumers expect companies to be socially responsible? The impact of corporate social responsibility on buying behaviour. *Journal of Consumer Affairs,* 35(1), 45-72.

Nickols, F. (2016). Strategy, 21 Mayıs 2020 tarihinde https://www.nickols.us/ strategydefinitionspdf adresinden erişildi.

Online Etymology Dictionary, 20 Mayıs 2020 tarihinde www.etymonline.com adresinden erişildi.

Oxford Dictionary, 21 Mayıs 2020 tarihinde https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/ adresinden erişildi.

Özer, M. A. (2010). İşletmelerin geleceği için yol haritası: Vizyon yönetimi. *Çimento İşveren Dergisi.* Kasım 2010.

Özer, M. A. (2015). İşletmelerde stratejinin önemi üzerine değerlendirmeler*, International Journal of Economic and Administrative Studies,* 7(14), 69-84.

Porter, M. (1980). Competitive strategy: Techniques for analyzing industries and competitors. London: Free Press.

Robert, M. (1997). *Summary of strategy pure and simple II.* New York: McGraw Hill.

Stogdill, R. M. (1974). Handbook of leadership: A survey of theory and research. London: Free Press.

Treacy, M., & Wiersema, F. (1995). *Discipline of market leaders.* Cambridge: Addison-Wesley Publishing Company.

Tunçer, P. (2011). Örgütsel değişim ve liderlik. *Sayıştay Dergisi,* 80, 57-84.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 20 Mayıs 2020 tarihinde https://sozluk.gov.tr/ adresinden erişildi.

Wheeley, T. J., & Hunger, D. (1995). Strategic management and business policy (5th Ed). USA: Addison Wesley.

Wickham, P. A. (2008). What do strategists mean when they talk about risk? *Business Strategy Series,* 9(4), 201-210.

Yin, R. K. (1981). The case study crisis: Some answers. *Administrative Science Quarterly,* 26(1), 58-65.

Bölüm 3
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İÇİN ÖĞRENEN ORGANİZASYONLAR

Sevcan Pınar

1. GİRİŞ

Küreselleşme, değişen iklim koşulları, sanayileşme, teknolojik gelişmeler, ekonomi gibi hızlı değişen unsurlar tüm canlıların yaşam alanlarını etkilemiş, beraberinde sürdürülebilirlik kavramının gelişmesine de katkıda bulunmuştur (Senge vd., 2014). Sürdürülebilirlik kavramının ilgili literatürdeki ortak tanımı, sistemin güncel gereksinimlerinin, gelecek kuşakların gereksinimlerine engel olmayacak şekilde, günümüz koşullarında karşılanması şeklinde ifade edilmektedir (Gönenç & Wolflin, 2004). Bu doğrultuda varlıklarını sürdürmek isteyen işletmelerin de sürdürülebilirliğin ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarını ele alarak değerlendirmeleri gerekli hâle gelmiştir.

İşletmeler hem çevredeki sürekli ve hızlı değişimlerden dolayı hem de sürdürülebilir olmak amacıyla öğrenme ihtiyacı duymaktadır. İşletmelerin öğrenmeleri sonucu edindikleri bilgiler ile uyum sağlayacak şekilde hem bilişlerinin hem de davranışlarının değişebilmesi mümkündür. Bu iki eylem işletmelerin hayatta kalma yeteneğini geliştirmeye katkı sunmaktadır (Fiol & Lyles, 1985). Öğrenme bir sonuçtan ziyade bir süreçtir ve genellikle işletmenin etkinliğini artırmaya yönelik bir süreç olarak ele alınabileceği belirtilmektedir (Huber, 1991; Tsang, 1999: aktaran Konuk, 2020, s. 379). Öğrenen örgütler hızlı değişimlere adapte olabilen kendi kendini yenileyebilen örgütleri oluşturmaktadır.

Örgütsel sürdürülebilirliğin her biçimi, belirli türden içsel nitelikler ve çevresel koşullarla ilişkilidir (Edwards, 2009). İlgili araştırmalarda örgütsel öğrenme ve sürdürülebilirlik kavramları arasında artan bir yakınlaşmaya dair işaretler olduğuna dair bulgulara yer verilmektedir (Senge & Carstedt, 2001; Molnar & Mulvihill, 2003; Naudé, 2012). Örgütlerde sürdürülebilirlik uygula-

işletmeleri sürdürülebilirlik ve sosyal sorumluluk hususlarına daha eğilimli kılabileceği vurgulanmaktadır (Battaglia vd., 2015; Birchall, 2010; Massimo & Nora, 202).

Öğrenen örgüt yapısı içerisinde sunulan öğrenme ve uyarlanabilir sistem yaklaşımı disiplini; işletme yapısındaki dâhilî süreçleri, kurumsal öğrenmeyi ve işgörenlerin zihinsel modellerini değiştirmeye yardımcı olmaktadır. Sürdürülebilirliğin işletme içerisinde anlaşılması, yaratılması ve sağlanması gibi adımlarını da genişletmiştir (Pourdehnad & Smith, 2012).

Ayrıca işletmeler için öğrenen bir organizasyon oluşturmak aslında aynı zamanda organizasyonel performansı iyileştirmek ve uzun vadeli sürdürülebilir rekabet avantajını sürdürmek için bir stratejidir. Örgütsel öğrenme, bireylere, gruplara ve kuruluşlara fayda sağlamak için bilgi oluşturmayı, elde tutmayı ve aktarmayı içerir. Sürdürülebilirlik ve örgütsel öğrenme arasında açık ve kesin bağlantılar vardır. Sürdürülebilirliğe yönelik üç boyutlu bir yaklaşım bağlamında, örgütsel öğrenmenin, sürdürülebilirlik taleplerini dengelemenin sonuçlarını ele alması ve aynı zamanda yerel, ulusal ve küresel düzeylerde mevcut iş gerçekliğinin dinamik karmaşıklığıyla ilgilenmesi gerekir. Sürdürülebilirlik, işletmeler için, statükoyu korumak değil, değişen bir ortamda sürekli bir evrim sürecine dâhil olmayı içerir. Bu doğrultuda işletmeler sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi amacıyla yeni yaklaşımlar, yapılar ve politikalar oluşturmak için örgütsel öğrenme ile desteklenen dinamik bir sürece ihtiyaç duyar (Naudé, 2012). İlgili literatürde sürdürülebilirlik için öğrenme konusunda daha katılımcı, ağ bağlantılı ve uluslararası araştırma iş birliklerine ihtiyaç duyulduğu görülmektedir (Feeney vd., 2022).

KAYNAKÇA

Antonacopoulou, E. (2006). The relationship between individual and organizationa learning: new evidence from managerial learning practices. *Management Learning*, 37 (4), 455-473.

Arat, M. (1998). *Öğrenen organizasyonlar*. İstanbul: Kalder Yayınları.

Argote, L. (2011). Organizational learning research: past, present and future. *Management Learning Journal*, 42, 439-446. DOI: 10.1177/1350507611408217.

Argote, L., & Ingram, P. (2000). Knowledge transfer: a basis for competitive advantage in firms. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 82, 150-169.

Argote, L., & Miron-spektor, E. (2011). Organizational learning: from experience to knowledge. *Organization Science*, 22(5), 1123-1137.

Argyris, C., & Schon, D. (1978) *Organisational learning: a theory of action perspective*. Reading, Mass: Addison Wesley.

Argyris, C., & Schon, D. A. (1996). *Organisational learning II; theory, method, and practice*. Addison-Wesley: Reading, MA.

Battaglia, M., Bianchi, L., Frey, M., & Passetti, E. (2015). Sustainability reporting and corporate identity: action research evidence in an Italian retailing cooperative. *Business Ethics,* 24(1), 52-72.

Bell, B. S., Kozlowski, S. W. J., & Blawath, S. (2012). Team learning: a theoretical integration and review. *The Oxford Handbook of Organizational Psychology*, 2, 859-909.

Benn, S., Edwards, M., & Angus-Leppan, T. (2013). Organizational learning and the sustainability community of practice: the role of boundary objects*. Organization & Environment*, 26(2), 184-202.

Beyhan, S. G., & Ünügür, S. M. (2005). Çağdaş gereksinmeler bağlamında sürdürülebilir turizm ve kimlik modeli. *İTÜ Dergisi*, 4(2), 79-87.

Bianchi, G., Testa, F., Boiral, O., & Iraldo, F. (2021). Organizational learning for environmental sustainability: internalizing lifecycle management. *Organization & Environment*, 35(1), 103- 129.

Birchall, J. (2010). *People-centred businesses: co-operatives, mutuals and the idea of membership*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Bradbury, H. (2003). Sustaining inner and outer worlds: a whole-systems approach to developing sustainable business practices in management. *Journal of Management Education,* 27(2), 172-187.

Braham, B. J. (1998). *Öğrenen bir organizasyon yaratmak*. İstanbul: Rota.

Brown, B. C. (2005). Theory and practice of integral sustainable development – An overview. Part 2: values, developmental levels, and natural design. *AQAL Journal of Integral Theory and Practice*, 1(2), 386-448.

Cacioppe, R., & Edwards, M.G. (2005). Seeking the holy grail of organisational development: a synthesis of integral theory, spiral dynamics, corporate transformation and developmental action inquiry. *The Leadership & Organizational Development Journal*, 26(2), 86-105.

Calvert, G. Sandra, M., & Lisa, M. (1994). Learning organization. *Training and Development,* 48(6), 29-43.

Choi, S., & Ng, A. (2011). Environmental and economic dimensions of sustainability and price effects on consumer responses. *Journal of Business Ethics*, 4(2), 269-282.

Christianson, M. K., Farkas, M. T., Sutcliffe, K. M., & Weick, K. E. (2009). Learning through rare events: significant interruptions at the Baltimore & Ohio railroad museum. *Organization Science*, 20(5), 846-860.

Clayton, A. M. H., & Radcliffe, N. J. (1996). *Sustainability: a systems approach*. London: Earthscan Ltd.

Cramer, J. (2005). Company learning about corporate social responsibility. *Business Strategy and The Environment*, 14(4), 255-266.

Crossan, M. M., Lane, H. W., & White, R. E. (1999). An organizational learning framework: from intuition to institution. *Academy of Management Review,* 24(3), 522-537.

Çelik, A. (1998). *Küreselleşme bilgi çağı ve öğrenen organizasyon felsefesi*, 6. Ulusal İşletmecilik Kongresi, Akdeniz Ünv. İ.İ.B.F., Yayın No:2, Antalya, 12-14 Kasım.

Dağdeviren Ertaş, B. (2020). sürdürülebilir liderlik ile öğrenen örgüt arasındaki ilişkinin incelenmesi. *T.C. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri* Anabilim *Dalı, Eğitimi Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Programı, Doktora Tezi,* Ankara.

Davidson, D. J., & Hatt, K. C. (2005). Towards a sustainable future, in Davidson, D. and Hatt, K.C. (Eds), *Consuming Sustainability: Critical Social Analyses of Ecological Change*, Fernwood Publishing Co., Winnipeg, 228-44.

Davis, B., Sumara, D., & Luce-Kapler, R. (2000). *Engaging minds: learning and teaching in a complex world*. Mahwah, NJ: Laurence Erlbaum Associates.

De Bakker, F. G. A, Rasche, A., & Ponte, S. (2019). Multi-stakeholder initiatives on sustainability: a cross-disciplinary review and research agenda for business ethics. *Business Ethics Quarterly*, 29(3), 343-383.

Dierkes, M., Antal, A. B., Child, J., & Nonaka, I. (2003). *Handbook of organizational learning and knowledge*. Oxford: Oxford University Press.

Dinçer, Ö. (1992). *Örgüt geliştirme*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Dieleman, H., & Huisingh, D. (2006). Games by which to learn and teach about sustainable development: exploring the relevance of games and experiential learning for sustainability. *Journal of Cleaner Production*, 14(9-11), 837-847.

Doğan, K. (2010). Örgütsel öğrenme ve kriz yönetimi arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *T.C. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi,* İstanbul.

Doğru, G. (2012). Kurumsal sürdürülebilirlikte stratejik insan kaynakları yönetiminin rolü. *T. C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı İnsan Kaynakları Programı, Yüksek Lisans Tezi,* İzmir.

Dragun, A. K., & Jakobsson, K. M. (1997). *Sustainability and global environmental policy: new perspectives*. Cheltenham, Lyme, CT: Edward Elgar.

Easterby-Smith, M., Crossan, M., & Niccolini, D. (2000). Organizational learning: debates past, present and future. *Journal of Management Studies*, 37(6), 783-796.

Edmondson, A., & Moingeon, B. (1998). From organizational learning to the learning organization. *Management Learning*, 29(1), 5–20.

Edwards, M. G. (2009). An integrative metatheory for organisational learning and sustainability in turbulent times. *The Learning Organization*, 16(3), 189-207. https://doi.org/10.1108/09696470910949926

Eren, E. (2015). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi*. 15. Baskı. İstanbul: Beta Basım,

Feeney, M., Grohnert, T., Gijselaers, W., & Martens, P. (2022). Organizations, learning, and sustainability: a cross-disciplinary review and research agenda. *Journal Business Ethics,* https://doi.org/10.1007/s10551-022-05072-7

Fenwick, T. (2007). Developing organizational practices of ecological sustainability: a learning perspective. *Leadership & Organization Development Journal*, 28, (7), 632-645. https://doi.org/10.1108/01437730710823888

Fiol, C.M., & Lyles, M.A. (1985). Organizational learning. *The Academy of Management Review,* 10(4), 803-813.

Frankel, C. (1998). *In Earth's company: business environment and the challenge of sustainability,* Gabriola Island: New Society Publishers.

Freeth, R., & Caniglia, G. (2020). Learning to collaborate while collaborating: advancing interdisciplinary sustainability research. *Sustainability Science*, 15(1), 247-261.

Frishammar, J. (2006). Organizational environment revisited: a conceptual review and integration, *International Studies of Management & Organization, Understanding Environmental Context in Strategic Management*, 36(3), 22-49.

Garvin, D. A. (1993). Building a learning organization. *Harvard Business Review*, 71(4), 78–91.

Gladwin, T. N., Kennelly, J. J. & Krause, T. S. (1995). Shifting paradigms for sustainable development: implications for management theory and research. *Academy of Management Review*, 20(4), 874-907.

Gerard, L., McMillan, J., & D'Annunzio-Green, N. (2017). Conceptualising sustainable leadership. *Industrial and Commercial Training*, 49(3), 116-126.

Gönenç, İ.E. & Wolflin, J. (2004). Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Yönetim ve Karar Verme Süreci*. SES Topluluğu- US Fish & Wildlife Service,* 1-10.

Hargreaves, A., & Fink, D. (2006). *Sustainable leadership*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Hatch, N. W., & Dyer, J. H. (2004). Human capital and learning as a source of sustainable Competitive Advantage. *Strategic Management Journal*, 25(12), 1155-1178.

Hermelingmeier, V., & von Wirth, T. (2021). The nexus of business sustainability and organizational learning: a systematic literature review to identify key learning principles for business transformation. *Business Strategy and the Environment*, 30(4), 1839-1851.

Hodgetts, F., Luthans, F., & Lee, S. M. (1994). New paradigm organizations: from total quality to learning to world class. *Organizational Dynamics*, 22(3), 4-19.

Hörisch, J., Freeman, R. E., & Schaltegger, S. (2014). Applying stakeholder theory in sustainability management: links, similarities, dissimilarities, and a conceptual framework. *Organization and Environment*, 27(4), 328-346.

Huber, G.P. (1991). Organizational learning: the contributing processes and the literatures. *Organization Science, Special Issue: Organizational Learning: Papers in Honor of (and by*) James G., 2(1), 88-115.

Jahanshahi, A. A., & Brem, A. (2017). Sustainability in SMEs: top management teams' behavioural integration as a source of innovativeness. *Sustainability*, 9(10), 1899.

Jamali, D. (2006). Insights into triple bottom line integration from a learning organization perspective. *Business Process Management Journal*, 12(6), 809-21.

Karaman, A. (1996). Sürdürülebilir turizm planlaması için ekolojik bir çerçeve. *Sürdürülebilir Turizm; Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım*, 19. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu. İstanbul Ticaret Odası. 11(3), 102.

Keskin, H., Akgün, A. E. & Koçoğlu, İ. (2016). *Örgüt teorisi*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kjaerheim, G. (2005). Cleaner production and sustainability. *Journal of Cleaner Production*, 13(4), 329-339.

Kim, D. H. (1993). The link between individual and organizational learning. *Sloan Management Review,* 35, 37-50.

Konuk, H. (2020). *Uluslararası alanda yönetim ve strateji*, Ankara: Nobel Akademik Yayınları. ISBN: 978-625-402-345-3.

Kurt, G., Bozkuş Kahyaoğlu, S., & Yazıcı, N. (2019). *Kurumsal sürdürülebilirlik sektörel iyi uygulama örneği BİSSE*. 1. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.

Lange, E. (2001). Living transformation: beyond midlife crisis to restoring ethical space*. Unpublished Doctoral Dissertation*, *University of Alberta,* Edmonton.

Laszlo, K. C., & Laszlo, A. (2002). Evolving knowledge for development: the role of knowledge management in a changing world. *Journal of Knowledge Management*, 6 (4), 400-412.

Levitt, B., & March, J. G. (1988). Organizational learning. *Annual Review of Sociology*, 14, 319-340.

Lopez, S. V. (2005). Competitive advantage and strategy formulation. The key role of dynamic capabilities. *Management Decision*, 43(5), 661-669.

Lozano, R. (2014). Creativity and organizational learning as means to foster sustainability. *Sustainable Development*, 22(3), 205-216.

Luthans, F. (1995). *Organizational behavior*. New York: McGraw-Hill.

March, J. G., & Olsen, J. P. (1975). The uncertainty of the past: organizational learning under ambiguity. *European Journal of Political Research*, 3(2), 147-71.

Massimo, B., & Nora, A. (2022). Barriers to organizational learning and sustainability: the case of a Consumer Cooperative. *Journal of Co-Operative Organization and Management*, 10(2), 10.

McCann. J., & Sweet. M. (2014). The perceptions of ethical and sustainable leadership. *Journal of Business Ethics*, 121(3), 373-383.

McGill, M. E., & Slocum, John W. Jr. (1993). Unlearning the organization. *Organizational Dynamics*, 22(2), 67-79.

Merad, M., Dechy, N., & Marcel, F. (2014). A pragmatic way of achieving highly sustainable organisation: governance and organisational learning in action in the public French sector. *Safety Science*, 69, 18-28.

Molnar, E., & Mulvihill, P. (2003). Sustainability focused organizational learning: recent experiences and new challenges. *Journal of Environmental Planning and Management*, 46(2), 167-76.

Montiel, I. (2008). Corporate social responsibility and corporate sustainability: separate pasts, common futures. *Organization & Environment*, 21(3), 245-269.

Muff, K. (2012). Are business schools doing their job? *Journal of Management Development,* 31(7), 648-662.

Mumcu, A.Y., & Ufacık, O.E. (2016). A research on sustainability indices: BIST sustainability index, İçinde *Social and Economic Perspectives on Sustainability*, Ed. Erdoğdu, M.M., Yüksel Mermod, A. & Aşkun Yıldırım, O.B., IJOPEC Publication, First Edition, December.

Müller, P., & Slominsky, P. (2017). The politics of learning: developing an emissions trading scheme in Australia. *Global Environmental Politics*, 17(3), 51-68.

Nattrass, B., & Altomare, M. (1999). *The natural step for business: wealth, ecology, and the evolutionary corporation*. Gabriola Island: New Society Publishers.

Naudé, M. (2012). Sustainable development and organizational learning: mutually supportive? *The International Journal of Business and Management*, 1(1), 523-540.

Nevis, E. C., DiBella, A. J., & Gould, J. M. (1995). Understanding organizations as learning systems. *Sloan Management Review*, 36(2), 73-85.

Oswal, N., & Narayanappa, G.L. (2014). Evolution of HRM to E-HRM towards organizational effectiveness and sustainability. *International Journal of Recent Development in Engineering and Technology*, 2(4), 7-14.

Öğütveren, Ö. (2000). Öğrenen örgütlerde sürekli iyileştirme modeli: işletme eğitimi üzerine bir uygulama*. 8. Yönetim ve Organizasyon Kongresi,* Kayseri, s. 648.

Öneren, M. (2008). İşletmelerde öğrenen örgütler yaklaşımı. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 163-178.

Özdeş, E., Ufacık, O.E., & Aşkun, O.B. (2021). Gıda işletmelerinin asırlık yolculuğu: istanbul ilinde bir araştırma. *29. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, 519-526.

Özgül, B., Bozkurt, S. & Gürel, Y. (2020). Sürdürülebilirlik perspektifinden insan kaynakları uygulamalarının incelenmesi: görgül bir çalışma. *Istanbul Business Research*, 49(1), 117-145.

Pedler, M., Burgoyne, J.G., & Boydell, T. (1991). *The learning company: a strategy for sustainable development.* Maidenhead: McGraw-Hill.

Pourdehnad, J. (2000). Building corporate 'black boxes': a different perspective on organizational. Paper Presented at the International Conference on Systems Thinking in Management, Deakin University, Geelong, November 8-10.

Pourdehnad, J., & Smith, P.A.C. (2012). Sustainability, organizational learning, and lessons learned from aviation. *The Learning Organization*, 19(1), 77-86.

Raiden, A., & King, A. (2021). Social value, organisational learning, and the sustainable development goals in the built environment. *Resources, Conservation and Recycling*, 172, 1-9.

Robbins, S. P., Decenzo, D. A., & Coulter, M. (2016). *Yönetimin esasları temel kavramlar ve uygulamalar.* Çev. Ed. Öğüt, A., Sekizinci Basımdan Çeviri, Gözden Geçirilmiş Yeni Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Roberts, L. (1999). *The natural step, cleaner production and learning organisations: why, where to, and how*, in Scott, J.A. and Pagan, R.J. (Eds), Proceedings of the 2nd Asia Pacific Cleaner Production Roundtable, Brisbane, Australia, 21-23 April.

Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, Å., Chapin, F. S., Lambin, E. F., & Foley, J. A. (2009). A safe operation space for humanity. *Nature,* 461, 472-475.

Roome, N. (1992). Developing environmental management strategies. *Business Strategy and the Environment,* 1(1), 11-23.

Roome, N., & Wijen, F. (2006). Stakeholder power and organizational learning in corporate environmental management. *Organization Studies*, 27(2), 235–263.

Salas-Zapata, W.A. & Ortiz-Muñoz, S.M. (2019). Analysis of meanings of the concept of sustainability. *Sustainable Development*, 27(1), 153-161.

Schein, E.H. (1996). The missing concept in organization studies, *Administrative Science Quarterly, 40th Anniversary Issue,* 41(2), 229-240.

Schein, E.H. (1992). *Organizational Culture and Leadership*. Second ed. San Francisco: Jossey-Bass.

Schwalb, P. G. (2011). Sustainability Leader Competencies: A Grounded Theory Study. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). *Universty of Nebreska*, Nebreska.

Senge, P.M. (1990). *The fifth discipline: the art and practice of the learning organization*. New York: Doubleday.

Senge, P.M. (1993), *Beşinci disiplin*, Çeviren: İldeniz A. & Doğukan, A. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Senge, P.M. (2022). *Beşinci disiplin*, Çeviren: İldeniz, A. & Doğukan, A., 21. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. ISBN: 978-975-363-031-X

Senge, P., Cambron McCabe, N., Lucas, T., Smith, B., Dutton, J., & Kleiner, A. (2014). *Öğrenen Okullar/ Schools That Learn*, Çev. Ed. Çetin, M. 2. Baskı. Ankara: Nobel Yayın.

Senge, P., & Carstedt, G. (2001). Innovating our way to the next industrial revolution. *MIT Sloan Management Review*, 42(2), 24-38.

Sharma, S., & Hart, S.L. (2014). Beyond "Saddle Bag" sustainability for business education*. Organization and Environment*, 27(1), 10-15.

Shilling, J., & Kluge, A. (2009). Barriers to Organizational Learning: An Integration of Theory and Research. *International Journal of Management Reviews*, 11(3), 337-360.

Siebenhuener, B., & Arnold, M. (2007). Organizational learning to manage sustainable development. *Business Strategy and the Environment*, 16(5), 339-353.

Smith, P. A. (2012). The importance of organizational learning for organizational sustainability. *The Learning Organization,* 19(1), 4-10.

Smith, P. A. C., & Sharicz, C. (2011). The shift needed for sustainability. *The Learning* Organization, 18(1), 73-86.

Stoll, L., Fink, D. & Earl, L. (2003). *It's about learning (And It's About Time*). London: Routledge/ Falmer.

Sun, M., & Tse, E. (2009). The resource-based view of competitive advantage in two-sided markets. *Journal of Management Studies*, 46(1), 45-64.

Teare, R. (1997). Enabling organizational learning. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 9(7), 315-324.

Tokgöz, N., & Önce, S. (2009). Şirket sürdürülebilirliği: geleneksel yönetim anlayışına alternatif. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*. 5(3), 249-275.

Tsang, E. W. K. (1999). Internalionalization as a learning process: Singapore MNCs in China, *The Academy of Management Executive,* 1993-2005, 13(1), 91-101.

Tseng, C. C., & McLean, G. N. (2008). Strategic HRD practices as key factors in organizational learning. *Journal of European Industrial Training*, 32(6), 418-32.

Tsoukas, H., & Chia, R. (2002). On organizational becoming: rethinking organizational change. *Organization Science*, 13(5), 567-582.

Turcato, C., Barin-Cruz, L., & Avila Pedroso, E. (2012). Internal and external pressures: how does an organic cotton production network learn to keep its hybrid nature? *The Learning Organization*, 19(1), 38-57.

UNEP. (2003). Cleaning up: experience and knowledge to finance investments in cleaner production, division of technology. *Industry and Economics, UNEP*, Paris.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, (UNESCO). (2019). *Sustainable Development.* Retrieved from: https://en.unesco.org/themes/education-sustainabledevelopment/what-is-esd/sd.

Wals, A. E. J. (2011). Learning our way to sustainability. *Journal of Education for Sustainable Development*, 5(2), 177-186.

Wals, A. E. J., & Schwarzin, L. (2012). Fostering organizational sustainability through dialogic interaction. *The Learning Organization*, 19(1), 11-27.

Wang, C. L., & Ahmed, P. K. (2003). Organisational learning: a critical review. *The Learning Organisation,* 10 (1), 8-17.

Wasdell, D. (2011). The dynamics of climate change: a case study in organizational learning. *The Learning Organization*, 18(1), 10-20.

Williams, A., Kennedy, S., Philipp, F., & Whiteman, G. (2017). Systems thinking: a review of sustainability management research. *Journal of Cleaner Production*, 148, 866-881.

Wilson, M. (2003). Corporate sustainability: what is it and where does it come from. *Ivey Business Journal*, 67(4), 1-5.

van Eijnatten, F. M. (2004). Chaordic systems thinking: some suggestions for a complexity framework to inform a learning organisation. *The Learning Organisation*, 11 (6), 430-449.

Van Grinsven, M., & Visser, M. (2011). Empowerment, knowledge conversion and dimensions of organizational learning. *The Learning Organization,* 18(5), 378-391.

Velazquez, L.E., Esquer, J., Munguía, N.E., & Moure-Eraso, R. (2011). Sustainable learning organizations. *The Learning Organization*, 18(1), 36-44.

Yazıcı, S. (2001*). Öğrenen organizasyonlar*, İstanbul: Alfa Yayın Dağıtım.

Zadek, S. (2004). The path to corporate responsibility. *Harvard Business Review*, 82(12), 125-132.

Zhou, S., Battaglia, M., & Frey, M. (2018). Organizational learning through disasters: a multi-utility company's experience in the 2012 earthquakes in northern Italy. *Disaster Prevention and Management,* 27(2), 243-254.

Bölüm 4
YEŞİL REKLAMLAR VE ÖRNEKLERİ

Behiye Beğendik

1. GİRİŞ

1987'de yayımlanan Bruntland raporunda sürdürülebilir kalkınma ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla incelenmiştir. İşletmeler faaliyetleri dâhilinde bu üç boyutun her birinde farklı yönler ile yer aldıkları için sürdürülebilirlik konusu işletmeleri yakından ilgilendirmektedir. İşletmelerin tüketici istek ve ihtiyaçlarını karşılayacak mal ve hizmetleri üretmesi, çoğu zaman ihtiyaç fazlasını üretmesi, üretirken kullandığı tekniklerin, araçların doğaya zarar vermesi, kaynakların gelecek nesillere aktarımında kritik eşiğe gelinmesi gibi konularda işletmeler de insan kaynaklı iklim değişikliği sebepleri arasında hatırı sayılır bir sorumluluğa sahip olmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde çevresel bilinç farkındalığının daha çok insana ulaştığı görülmektedir. Tüketiciler tüketim faaliyetlerinin, ekolojik sistemler ve insan hayatı üzerindeki etkisi konusunda daha bilinçli hâle gelse de sürdürülebilirliği sağlamak için tüketicilerin kendi başına bir pazar gücü oluşturma konusunda yeterli olamayacağı kabul edilmektedir (Sheth & Parvatiyar, 2021, s. 151). Dolayısıyla daha bilinçli ve vicdanlı kurumsal müdahalelere ihtiyaç vardır.

Dünyanın birçok yerinde hükûmetler insan davranışlarını ve ekonomik faaliyetleri etkilemek için yerel ve ulusal düzeyde hedefler, politikalar, yasalar ve düzenlemeler belirlemektedir. Hatta uluslar üstü Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler gibi düzeylerde üye ülkeler sürdürülebilir kalkınma için gündem oluşturmuştur. Özellikle iklim değişikliklerini kontrol altına almak için 2015 yılında imzalanan 2021 itibarıyla 191 ülkenin kabul ettiği Paris Antlaşması'nda sera gazı salınımının azaltılmasının şart koşulması ile ülke yönetimlerinin işletmelerden de karbon ayak izlerini azaltmak konusunda katkı bekledikleri bilinmektedir. Son olarak da doğal kaynakların sürdürülebilirliği, iklim değişikliği gibi sorunların toplum, hükûmet ve medya düzeyinde geniş yer

Bunun yanı sıra, kampanyaların yayımlandıkları süreler çerçevesinde, Omo'nun Finish'e göre daha yeni bir reklam olduğu, kampanyanın zaman içerisinde şekillenme olasılığının bulunduğu da dikkate alınmalıdır.

Bu noktada literatür taramasında bahsedilen yeşil yıkama kavramı bu işletmeler açısından irdelenmelidir. Araştırma kapsamına dâhil edilen işletmelerin ürünleri deterjan grubunda yer almaktadır. Deterjanların lavabo ve diğer tesisatlar yoluyla içme suları, akarsu, göl, deniz ve okyanuslara karıştığı bilinmektedir. Kullanılan çamaşır deterjanlarının yüzde 8-12 oranında çamaşırların içerisinde kalması kanser dâhil olmak üzere pek çok cilt hastalığına neden olmaktadır. Dolayısıyla bu ürünlerin hem çevreye hem de bireyin kendisine verdiği bir zarar söz konusudur. Çevre ve sağlıklı yaşam bilinci olan tüketici zaten bu işletmelerin ve ürünlerinin sürdürülebilirlik konusunda bir engel teşkil ettiğinin farkındadır. Bunu bilen işletmeler de ürünlerinin verdiği zarara değinmeden çözüm yolları konusunda adım atan bir işletme gibi görünerek ve bunu yeşil reklamlarla tüketicilere ileterek kendisini aklama yoluna gitmektedir. Bu nedenle, yeşil reklam literatüründe de sıklıkla konu edinilen yeşil yıkama kavramı ile ilişkinin değerlendirilmesi gelecek araştırmalar için de önem taşımaktadır. Bu tür bir ilişki için tüketici algısı değerlendirilmelidir. Tüketici ile yapılan araştırmalarda değinilecek bir diğer konu, yeşil reklamların tüketicilerin satın alma davranışlarına etkisidir.

Bu çerçevenin geçerliliğinin test edilmesi için daha fazla örneğe ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada farklı sektörlerden işletmelerin yeşil reklamlarının da dâhil edildiği bir araştırma yapılması yeni bulgulara ulaşılması konusunda bir adım teşkil edecektir. Bunun yanı sıra, ulusal işletmeler ile uluslararası işletmelerin sürdürülebilir pazarlama anlayışları arasındaki farkın belirlenerek, bu farklı tipteki işletmelerin yeşil reklamcılık uygulamalarının karşılaştırılması da başka bir bakış açısı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Agarwal, N. D., & Kumar, V. V. R., (2021). Three decades of green advertising – a review of literature and bibliometric analysis. *Benchmarking: An International Journal,* 28(6), 1934-1958. DOI 10.1108/BIJ-07-2020-0380.

Baldwin, P. (1993), Advertisers beginning to see green. *The Dallas Morning News*, J1-J11

Banerjee, S., Gulas, C. S., & Iyer, E. (1995). Shades of green: a multidimensional analysis of environmental advertising. *Journal of Advertising*, 24(2), 21-31.

Carlson, L., Grove, S. J., & Kangun, N. (1993). A content analysis of environmental advertising claims: a matrix method approach. *Journal of Advertising*, 22(3), 27-39.

Chan, R. Y. K., Leung T. K. P., & Wong, Y. H., (2006). The effectiveness of environmental claims for services advertising. *Journal of Services Marketing*, 20(4), 233–250. DOI 10.1108/0887604061067458.

Davis, J. J. (1994). Consumer response to corporate environmental advertising. *Journal of Consumer Marketing*, 11(2), 25-37.

Easterling, D., Kenworthy, A., & Nemzoff, R. (1996), The greening of advertising: A twenty-five year look at environmental advertising. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 20–34.

Finish internet sitesi. https://finish.com.tr/

Futerra (2008), The greenwash guide, available at: www.futerra.co.uk/ (Erişim tarihi 10 Ağustos 2010).

Gray, R. H. (1990). The Greening of Accountancy – the Profession after Pearce, *Certified Accountants Publications,* London.

Grimmer, M., & Woolley, M. (2014). Green marketing messages and consumers' purchase intentions: Promoting personal versus environmental benefits. *Journal of Marketing Communications,* 20(4), 231-250. DOI: 10.1080/13527266.2012.684065.

Kangun, N. Carlson, L., & Grove, S.J. (1991). Environmental advertising claims: A preliminary investigation. *Journal of Public Policy and Marketing*, 10 (2), 47-58.

Leonidou, C.N., & Leonidou, L.C. (2011). Research into environmental marketing/management: a bibliographic analysis. *European Journal of Marketing*, 45, (1/2), 68-103.

Leonidou, L., Leonidou, C. N., Palihawadana, D., & Hultman, M., (2011). Evaluating the green advertising practices of international firms: a trend analysis. *International Marketing Review,* 28(1), 6-33. DOI 10.1108/02651331111107080.

Leonidou L. C., Leonidou, C. N., Hadjimarcou, J. S., & Lytovchenko, I., (2014). Assessing the greenness of environmental advertising claims made by multinational industrial firms. *Industrial Marketing Management*, 43, 671–684.

Li**,** Y., Palma, M.A., Hall, C.R., Khachatryan, H., & Capps, O. Jr., (2019). Measuring the effects of advertising on green industry sales: a generalized propensity score approach. *Applied Economics*, 51(12), 1303-1318.

Manrai, L. A., Manrai, A. K., Lascu, D. N., & Ryans, J.K., (1997). How Green-Claim Strength and Country Disposition Affect Product Evaluation and Company Image. *Psychology & Marketing*, 14(5), 511–537.

Milne, M.J., Kearins, K., & Walton, S. (2006), Creating adventures in wonderland: the journey metaphor and environmental sustainability. *Organization*, 13(6), 801-839.

Newell, S. J., Goldsmith, R. E., & Banzhaf, E. J., (1998). The effect of misleading environmental claims on consumer perceptions of advertisements. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 6(2), 48-60. DOI: 10.1080/10696679.1998.11501795

Nyilasy, G., Gangadharbatla, H., & Paladino, A. (2014). Perceived greenwashing: the interactive effects of green advertising and corporate environmental performance on consumer reactions. *Journal of Business Ethics*, 125(4), 693-707.

Omo internet sitesi. https://www.omo.com/tr/iyilikicinkirlenmekguzeldir.html

Paço, A., Shiel, C., & Alves, H. (2019) A new model for testing green consumer behaviour, *Journal of Cleaner Production*, 207(10), 998-1006

Parguel, B., Benoît-Moreau, F., & Russell, C. A. (2015). Can evoking nature in advertising mislead consumers? The power of 'executional greenwashing. *International Journal of Advertising*, 34(1), 107-134

Peattie, K. J. (1990). Painting marketing education (or how to recycle old ideas). *Journal of Marketing Management*, 6(2), 105-125. DOI: 10.1080/0267257X.1990.9964120.

Peattie, K., & Crane, A. (2005). Green marketing: legend, myth, farce or prophesy? *Qualitative Market Research: An International Journal*, 8 (4), 357 – 370.

Phau, I., & Ong, D., (2007). An investigation of the effects of environmental claims in promotional messages for clothing brands. *Marketing Intelligence & Planning,* 25(7), 772-788. DOI 10.1108/02634500710834214

Polonsky, M. J., Carlson, L., Grove, S., & Kangun, N. (1997). International environmental marketing claim. *International Marketing Review*, 14(4), 218-232.

Rahbar, E., & Wahid, N. A. (2011). Investigation of green marketing tools' effect on consumers' purchase behavior. *Business Strategy Series*, 12(2), 73-83.

Sarkar, J.G., Sarkar, A., & Yadav, R. (2019). Brand it green: young consumers' brand attitudes and purchase intentions toward green brand advertising appeals. *Young Consumers*, 20(3), 190-207.

Schuhwerk, M. E., & Lefkoff-Hagius, R. (1995). Green or non-green? Does type of appeal matter when advertising a green product? *Journal of Advertising*, 24 (Summer), 45-54.

Sheehan, K., & Atkinson, L. (Winter 2012). Revisiting green advertising and the reluctant consumer. *Journal of Advertising*, 41(4), Special Issue on Green Advertising, 5-7.

Sheth, J. N., & Parvatiyar, A. (2021). Sustainable marketing: market-driving, Not market-driven. *Journal of Macromarketing*, 41(1), 150-165.

Unilever internet sitesi. https://www.unilever.com.tr/news/2022/plastik-atklar-cocuklar-icin-oyun-parkna-donusturuluyor/

Wagner, E. R., & Hansen, E. N. (2002). Methodology for evaluating green advertising of forest products in the United States: a content analysis. *Forest Products Journal*, 52 (4), 17-23.

Webb, D. J., & Mohr, L. A. (1998). A typology of consumer responses to cause-related marketing: from skeptics to socially concerned. *Journal of Public Policy & Marketing*, 17(2), 226-238.

Yarının Suyu internet sitesi. https://www.yarininsuyu.com/

Yin, H., & Ma, C. (2009). International integration: a hope for a greener China? *International Marketing Review*, 26(3), 348-367.

Zinkhan, G. M. & Carlson, L. (1995). Green advertising and the reluctant consumer. *Journal of Advertising*, 24(2), 1-6.

Bölüm 5
YEŞİL PAZARLAMA FAALİYETLERİNİN ÜRÜN FİYATLANDIRMASINA ETKİSİ: TEKSTİL SEKTÖRÜNDE BİR İNCELEME[5]

Emrah Özbakır - Bilge Baykal

1. GİRİŞ

Yaşadığımız son dönemlerde teknoloji, nüfus, küreselleşme, sanayileşme, yeni iş yapış şekilleri ve modellerindeki olağanüstü gelişim ve iyi yönetilemeyen akıl alıcı hız insanoğlunun ve dünyada yaşayan tüm canlıların yaşamak için muhtaç olduğu doğal kaynaklarda büyük bir tahribata neden olmaktadır. Bu tahribat karşımıza iklim değişiklikleri, bazı canlı nesillerinin tükenmesi, bazılarının tehlike altında olması, sağlık sorunları ve hastalıkların artması, gerekli yaşamsal kaynaklara ulaşılamaması nedenli sosyal ve politik problemler, artan doğal afetler, tahrip olan yaşam alanları gibi sonuçlar şeklinde çıkmaktadır. Karşı karşıya kaldığımız bu etkiler karşısında gelişen toplum bilinci sayesinde, yaşanan sorunlara çeşitli önlemler alınmaktadır. Bu önlemler en temelde resmî otoriteler tarafından hava, toprak, su kirliliği ve karbon salınımına yönelik gerçekleştirilen yasal düzenlemelerden oluşmaktadır. Bir diğer önlem ise firmaların ve işletmelerin ürünlerini geliştirme aşamasında, üretiminde, ham madde ve doğal kaynak kullanımında, yarı mamul kullanımlarında, üretim atıklarının ayrıştırılmasında ve geri dönüştürülmesinde çevresel duyarlılıkları göz önünde bulundurmalarıdır. Son ve en önemli faktör ise tüketicilerin eğilimleridir. Direkt olarak yaşam alanları, sağlık koşulları, yaşam kaliteleri etkilenen ve tehdit altında olan tüketiciler, yaptıkları tüketim tercihleriyle bu durumun önüne geçebileceklerinin bilinci ile daha az plastik içeren, kanserojen olmayan, geri dönüştürülebilen ya da geri dönüştürülmüş, üretim

[5] Bu çalışma Dr. Öğr. Üyesi Bilge Baykal danışmanlığında 1 Mart 2021 tarihinde tamamlanan "Tekstil Sektöründe Yeşil Pazarlama Uygulamalarının Ürün Fiyatlandırmasına Etkisi" başlıklı Tezsiz Yüksek Lisans Projesi esas alınarak hazırlanmıştır.

sayılan ülke ya da topluluklardan gerekli adımlar henüz atılmamaktadır. Dolayısıyla tekstil başta olmak üzere tüm sektörlerde sürdürülebilirlik çalışmalarının süratle yapılandırılmasına, küresel çapta toplumun tüm katmanlarında gerçekleştirilecek farkındalık çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

Ar, A. A., & Tokol, T. (2010). Tekstil işletmelerinin yeşil pazarlamayı uygulama nedenlerinin yeşil pazarlama uygulamaları üzerindeki etkisi. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi,* 6(1), 7-29.

Aslan, F. (2015). Yeşil pazarlama faaliyetleri çerçevesinde Kafkas Üniversitesi'ndeki öğrencilerin çevreye duyarlı ürünleri kullanma eğilimlerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 6(9), 1309-4289.

Bayraktar, T. (2005). Tekstil ve konfeksiyon sektöründe ekoloji ve ekolojik etiketler [ecology and ecological labels in textile and garment ındustry]. *İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçılar Birliği Genel Sekreterliği Mevzuat Şubesi.*

Binder, M. (2017). Green lifestyles and subjective well-being: more about self-image than actual behavior? *Journal of Economic Behavior & Organization,* 137.

Bonamente, E., Pelliccia, L., Merico, M. C., Rinaldi, S., Petrozzi, A., & Asdrubali, F. (2015). The multifunctional environmental energy tower: carbon footprint and land use analysis of an integrated renewable energy plant, *Sustainability*, 7, 13564-13584.

Ceritoğlu, M. (2011). Determination and classification of multifunctional affixes in Turkish. *Gaziantep University Journal of Social Sciences,* 10(3)*,* 1239-1248.

Dizaji, A. N. (2017). *İmalat işletmelerinde yeşil pazarlama stratejileri; performans ile ilişkisi üzerine bir araştırma* (Doktora tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı

Ekinci, B. T. (2007). *Yeşil pazarlama uygulamalarında yaşanan sorunlar ve örnek bir uygulama.* Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Holt, E. A., & Holt, M. S. (1997). Green pricing guide, the regulatory assistance project. https://www.raponline.org/ 1-129. (Erişim tarihi 07 Ocak 2021).

Jackson, T. (2005). *Motivating sustainable consumption: a review of evidence on consumer behaviour and behavioural change*, University of Surrey Guildford, Surrey, United Kingdom.

Karabulut, T. E. (2004). İşletmelerde yeşil yönetim uygulamalarının işletme başarısına katkısını incelemeye yönelik bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi,* 33(1)*,* 53-60.

Karna, J., Hansen, E., & Juslin, H. (2003). Environmental activity and forest certification in marketing of forest products, a case study in Europe. *Silva Fennica,* 37(2)*,* 253-267.

Kinoti, M W. (2011). Green marketing ıntervention strategies and sustainable development: a conceptual paper. *International Journal of Business and Social Science,* 2(23), 263-273.

Kocaşahin, S. B. (2019). *Yeşil pazarlama stratejileri: dünyadaki ve Türkiye'deki örnek uygulamaların karşılaştırılması.* KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret, Yüksek Lisans Tezi.

Koçarslan, H. (2015). *İşletmelerin sosyal sorumluluk bilincinde çevre duyarlılığının yeşil pazarlama üzerine etkileri* (Doktora tezi). Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koyun, S. (2019). Yeşil pazarlama nedir? Yeşil pazarlama karması, tarihi, uygulamaları. https://www.sezginkoyun.com/ 1-28. (Erişim tarihi 07 Ocak 2021)

Macfadyen, L. (2003). Social marketing. The marketing book Edt: Michael J. Baker, 5th edition, *Great Britain: Genesis Typesetting*, 694-725.

Menon, A., & Menon, A. (1997). Enviropreneurial marketing strategy: the emergence of corporate environmentalism as market strategy. *Journal of Marketing*, 61(1)*,* 51-67.

Mucuk, İ. (2001). *Pazarlama ilkeleri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Özata, Z. (2007). Yeşil Pazarlama. http://www.pazarlamamakaleleri.com/yesil pazarlama/ (Erişim tarihi 07 Ocak 2021).

Özsan, E. (2017). *Ekolojik üretim ve çevre*. 3. Bölgesel Kalkınma Konferansı" Fırat Kalkınma Ajansı ve Bingöl Üniversitesi.

Peattie, K. (2001). Towards sustainability: the third age of green marketing. *The Marketing Review,* 2*,* 129-146.

Polonsky, M. J. (1994). An introduction to green marketing. *Electronic Green Journal, 1(2)*.

Saha, M., & Darnton, G. (2005). Green companies or green con-panies: are companies really green or are they pretending to be? *Business and Society Review,* 110(2), 117-157.

Straughan, R., & Roberts, J. (1999). Environmental segmentation alternatives: a look at green consumer behavior ın the new millennium, *Journal of Consumer Marketing,* 16(6), 558-575*.*

Uydacı, M. (2002). *Yeşil pazarlama – İş ahlakı ve çevresellik açısından yaklaşımlar*. Türkmen Kitabevi İstanbul.

Bölüm 6
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE SOSYAL MEDYA YÖNETİMİ

Nilüfer Kapukaya

1. GİRİŞ

İş yapmak, toplumun refahını ve milyarlarca insanın daha iyi şartlarda yaşamasını sağlamak için bir ön koşul olarak görülmesine rağmen işletmelerin, insanlığın geleceğine ve iş dünyasına daha bilinçli bir şekilde yaklaşması gerekmektedir (Stahlhofer, Schmidkonz & Kraft, 2018). İşletmeler mal ve hizmet üreterek, bunun karşılığında bir kazanç elde eden birer organizasyon olmanın yanı sıra, toplum içerisinde ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlara cevap verme ve sosyal sorunların çözülmesinde faydalı olma gibi bazı özel sorumlulukları da üstlenmiş organizasyonlar olmalıdır (Yücel & Ekmekçiler, 2008). Dünyada ekonomik büyümenin sağlanması endüstrileşmenin hızlı bir şekilde artmasını gerektirmiş, böylece küresel ısınma, sera gazı emisyonlarının artması, hava ve su kirliliği, atık hacimlerinin artması, çölleşme ve kimyasal kirlilik gibi pek çok çevresel sorun ortaya çıkmıştır. Ancak tüm bu olumsuzlukların yanı sıra zamanla bireylerin farkındalıkları da artmaya başlamıştır. Böylece dünyadaki her tür endüstride doğayı koruma ve karbondioksit azaltma eğilimlerini içeren çeşitli iş stratejisi yönergeleri ortaya çıkmıştır. (Rausch-Phan & Siegfried, 2022). Sürdürülebilirlik kavramı, işletmelerin yalnızca sürdürülebilir kalkınma hedefleri çerçevesinde yaptıkları uygulamaların ötesinde, paydaşlarının katılımını ve hedef kitlelerle etkileşimi sağlamayı yani paydaşlarla iletişim kurma konusunda da önemli bir aracı oluşturmaktadır (Kotan Türkden & Koşay, 2022). Bununla birlikte işletmelerde bütünsel bilinç fikrinin uygulamaya geçirilmesi sadece müşteriler, çalışanlar, tedarikçiler, yatırımcılar, ortaklar, rakipler, medya ve kurumlar kısacası paydaşlar üzerinde değil; aynı zamanda toplumun geneli üzerinde de bir etkiye sahip olacaktır (Stahlhofer vd., 2018). Bu nedenle işletmelerin bilinçli ve duyarlı bir şekilde

seçilmiş olması da diğer bir kısıt olarak ifade edilebilir. Gelecek çalışmalarda daha fazla markanın analize tabi tutulması sonuçların genellenebilirliği açısından manidar olacaktır. Ayrıca sadece işletmelerin paylaşımlarının analiz edildiği bu çalışmadan yola çıkarak, ileride yapılacak çalışmalarda tüketicilerin sosyal medya paylaşımları hatta sosyal medya fenomenlerinin bu konuda yaptıkları paylaşımlarının da incelenmesinin, konunun çok boyutlu olarak değerlendirilmesini sağlayabileceği düşünülmektedir. Son olarak, ileride, işletmelerin var ise küresel hesaplarında ve Türkiye hesaplarında sürdürülebilirliğe ne ölçüde yer verdiği konusunun karşılaştırılmasına yönelik çalışmaların da gerçekleştirilmesi literatüre önemli katkılar sunabilecektir.

KAYNAKÇA

Aburdene, P. (2005). *Megatrends 2010: The rise of conscious capitalism.* Hampton Roads, Charlottesville, VA.

Afolaranmi, A. O. (2022). *Towards Understanding the Nexus between Pastoral Care, Social Media, and Sustainable Development in the Post-COVID-19 Era*. Yayınlanmamış makale taslağı.

Akgül, E. (2020, 1 Nisan). A:kademi, *Yazılı İçeriğinizi Video İçeriğe Dönüştürmenin 7 Yolu*, https://akademi.icerikbulutu.com/blog/yazili-iceriginizi-video-icerige-donusturmenin-7-yolu/. Erişim tarihi 14.12.2022

Ali, I., Balta, M., & Papadopoulos, T. (2022). Social media platforms and social enterprise: Bibliometric analysis and systematic review. *International Journal of Information Management,* 102510.

Arowoshegbe, A. O., & Emmanuel, U. (2016). Sustainability and triple bottom line: An overview of two interrelated concepts. *Igbinedion University Journal of Accounting,* 2, 88-126.

Aulsebrook, L.C., Bertram, M. G., Martin, J. M., Aulsebrook, A. E., Brodin, T., Evans, J. M. vd. (2020). Reproduction in a polluted world: implications for wildlife. *Reproduction, 160*(2), R13-R23.

Ballestar, M. T., Cuerdo-Mir, M., & Freire-Rubio, M. T. (2020). The concept of sustainability on social media: A social listening approach. *Sustainability 2020, 12, 2122.*

Ballew, M., Omoto, A., & Winter, P. (2015). Using web 2.0 and social media technologies to foster proenvironmental action, *Sustainability, 7*(8), 10620-10648.

Benett, A., Gobhai, C., O'Reilly, A., & Welch, G. (2009). *Good for business: The rise of the conscious corporation.* Palgrave Macmillian, New York.

Berelson, B. (1952). *Content analysis in communication research*. Free Press, New York, US.

Capriotti, P. (2011). Communicating corporate social responsibility through the internet and social media. *The Handbook of Communication and Corporate Social Responsibility* içinde (s. 358-378), John Wiley & Sons, Hoboken, USA.

Carter, C. R., & Easton, P. L. (2011). Sustainable supply chain management: Evolution and future directions. *International Journal of Physical Distribution and Logistics Management*, *41*(1), 46-62.

Chang, S. (2015). The influence of green viral communications on green purchase intentions: The mediating role of consumers' susceptibility to interpersonal influences. *Sustainability, 7*, 4829-4849.

Czarnecka, M., Kinelski, G., Stefanska, M., Grzesiak, M., & Budka, B. (2022). Social Media Engagement in Shaping Green Energy Business Models. *Energies 2022, 15.*

Du, S., Bhattacharya, C. B., & Sen, S. (2010). *Corporate Social Responsibility and Competitive Advantage: Overcoming the Trust Barrier,* ESMT Working Paper, European School of Management and Technology (ESMT), Berlin.

Erkan, İ. (2019). Markaların sürdürülebilir tüketim farkındalığı oluşturmalarında sosyal medyanın rolü: Instagram örneği. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 28*(3), 170-182.

Fortunati, S., Martiniello, L., & Morea, D. (2020), The strategic role of the corporate social responsibility and circular economy in the cosmetic industry. *Sustainability, 12*(12).

Guidry, J., Waters, R. D., & Saxton, G. D. (2014). Moving social marketing beyond personal change to social change: Strategically using Twitter to mobilize supporters into vocal advocates. *Journal of Social Marketing, 4*(3), 240–260.

Hardi, P., & Zdan, T. (1997). Assessing Sustainable Development: Principles in Practice. *The International Institute for Sustainable Development.*

Jones, P., Clarke-Hill, C., Comfort, D., & Hillier, D. (2008). Marketing and sustainability. *Marketing Intelligence and Planning, 26*(2), 123-130.

Kalburan, Ş., & Haşıloğlu, S. B. (2013). Ekolojik Çevreye Duyarlı İşletmecilik Yaklaşımı: Unilever Örneği. *International Conference On Eurasian Economies 2013.*

Kaya, F. (2017). Yeşil paylaşım: Yeşil markalar sosyal medyayı nasıl kullanıyor?, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Kaya, F., & Uğurhan, Y. Z. C. (2019). Otomobil markalarının çevre dostu paylaşımları: küresel ve yerel sosyal medya karşılaştırması. *Erciyes İletişim Dergisi, 6*(2), 1101-1120.

Knight, H., Haddoud, M. Y., & Megicks, P. (2021). Determinants of corporate sustainability message sharing on social media: A configuration approach. *Bus Strat Env., 31,* 633-647.

Kofman, F. (2006). *Conscious business: How to build value through values.* Sounds True, Boulder, CO.

Kotan Türkden, D., & Koşay, Y. (2022). Sürdürülebilirlik uygulamalarının sosyal medya iletişiminde

kullanımı: Bankacılık sektörü özelinde bir değerlendirme. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi,* Özel Sayı, e216-e239.

Kotter, J. P., & Schlesinger, L. A. (1979). Choosing strategies for change. *Harvard Business Review, 57*(2), 106-114.

Lee, K., Oh, W-Y., & Kim, N. (2013). Social media for socially responsible firms: analysis of fortune 500's Twitter profiles and their CSR/CSIR ratings. *J Bus Ethics,118,* 791-806.

Lim, W. M. (2016). A blueprint for sustainability marketing: Defining its conceptual boundaries for progress. *Marketing Theory, 16*(2), 232-249.

Loureiro, M.L., & Allo, M. (2020). Sensing climate change and energy issues: Sentiment and emotion analysis with social media in the UK and Spain. *Energy Policy, 143.*

Luca, F., Iaia, L., Mehmood, A., & Vrontis, D. (2022). Can social media improve stakeholder engagement and communication of Sustainable Development Goals? A cross-country analysis. *Technological Forecasting and Social Change, 177*, 1-15, 121525.

Manetti, G., & Bellucci, M. (2016)ç The use of social media for engaging stakeholders in sustainability reporting. *Accounting, Auditing & Accountability Journal, 29*(6), 985-1011.

McGinn, D. (2009). The greenest big companies in America. *Newsweek, 154*(13), 34-54.

Mengi, A., & Algan, N. (2003). *Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme, AB ve Türkiye Örneği*. Siyasal Kitabevi, Ankara.

Närvänen, E., Mesiranta, N., Sutinen, U.-M., & Mattila, M. (2018). Creativity, aesthetics and ethics of food waste in social media campaigns. *Journal of Cleaner Production, 195,* 102–110.

Pearson, E., Tindle, H., Ferguson, M., Ryan, J., & Litchfield, C. (2016). Can we tweet, post, and share our way to a more sustainable society? A review of the current contributions and future potential of #socialmediaforsustainability. *Annual Review of Environment and Resources, 41*(1), 363–397.

Ramanadhan, S., Mendez, S. R., Rao, M., & Viswanath, K. (2013). Social media use by community based organizations conducting health promotion: a content analysis. *BMC Public Health, 13*(1), 1-10.

Rausch-Phan, M. T., & Siegfried, P. (2022). *Sustainable supply chain management: Learning from the German automotive industry.* Springer.

Recro Digital Marketing, (2022, 19 Nisan). *We Are Social 2022 Türkiye Sosyal Medya Kullanımı Verileri,* https://recrodigital.com/we-are-social-2022-turkiye-sosyal-medya-kullanimi-verileri/#:~:text=%2C4)%20artm%C4%B1%C5%9F.-,We%20Are%20Social%20 2022%20T%C3%BCrkiye%3A%20Sosyal%20Medya%20%C4%B0statistikleri,%2B14% 2C8)%20artt%C4%B1. Erişim tarihi 13.12.2022

Reilly, A. H., & Hynan, K. A. (2014). Corporate communication, sustainability, and social media: It's not easy (really) being green. *Business Horizons,* 1167.

Russo, S., Schimperna, F., Lombardi, R., & Ruggiero, P. (2021). Sustainability performance and social media: an explorative analysis. *Meditari Accountancy Research, 30*(4), 1118-1140.

Sağlam, M. F. (2022, 29 Haziran). Türkiye'nin En Değerli 100 Markası (2022). *Branding Türkiye,* https://www.brandingturkiye.com/turkiyenin-en-degerli-100-markasi-2022/. Erişim tarihi 04.12.2022

Shrivastava, P. (1995) The role of corporations in achieving ecological sustainability. *Academy of Management Review, 20,* 936-960.

Signitzer, B., & Prexl, A. (2007). Corporate sustainability communications: Aspects of theory and professionalization. *Journal of Public Relations Research, 20*(1), 1–19.

Sisodia, R., Sheth, J., & Wolfe, D. (2014). *Firms of endearment: How world-class companies profit from passion and purpose.* Pearson, New York.

Słupinska, K., Wieruszewski, M., Szczypa, P., Kozuch, A., & Adamowicz, K. (2022). Social media as support channels in communication with society on sustainable forest management. *Forests, 13*(1696).

Stahlhofer, N. J., Schmidkonz, C., & Kraft, P. (2018). *Conscious business in Germany: Assessing the current situation and creating an outlook for a new paradigm.* Springer.

Sutinen, U-M., & Narvanen, E. (2022). Constructing the food waste issue on social media: A discursive social marketing approach, *Journal of Marketing Management, 38*(3-4), 219-247.

Tajpour, M., Hosseini, E., Mohammadi, M., & Bahman-Zangi, B. (2022). The Effect of Knowledge Management on the Sustainability of Technology-Driven Businesses in Emerging Markets: The Mediating Role of Social Media. *Sustainability, 14, 8602.*

Ulaş, S. (2020). Kurumsal sürdürülebilirlik ve sosyal medya ilişkisi: türk hava yolları örneği. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi, 4*(Bahar).

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, *UN Sustainable development: The 17 goals*. https://sdgs.un.org/goals. Erişim tarihi 09.11.2022.

Viglia, G., Pera, R., & Bigne, E. (2018). The determinants of stakeholder engagement in digital platforms. *Journal of Business Research, 89*, 404-410.

WCED. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future,* https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf. Erişim tarihi 10.12.2022.

Yücel, M., & Ekmekçiler, Ü. S. (2008). Çevre dostu ürün kavramına bütünsel yaklaşım: Temiz üretim sistemi, eko etiket, yeşil pazarlama. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(26), 320-333.

Bölüm 7
DUYARLI İŞLETMECİLİK YAKLAŞIMINDA TÜKETİCİLERİN ROLÜ: TÜKETİCİ BOYKOTLARI

Aysun Varan[6]

1. GİRİŞ

Günümüzde tüketiciler işletmelerin uygulamalarına yönelik daha yüksek beklentilere sahiptir. Ürünlerin ve hizmetlerin kaliteli olması, fiyatının uygun olması, tüketici ihtiyaçlarının karşılanması dışında, işletmelerin faaliyetlerinin sonuçları için daha duyarlı davranmaları gerekliliğinin giderek daha fazla farkına varmaktadır. Günümüz tüketicileri reklam yoluyla sağlanan pasif bilgi alıcıları olmaktan çıkıp daha etkileşimli hâle gelmiştir.

Duyarlı işletmecilik anlayışını benimseyen işletmeler, sosyal, çevresel ve etik konularının sürdürülebilirliği konusunda taahhüt vermektedirler. Bu taahhüdü vermeyen ya da sözünde durmayan işletmeler ise aktivist tüketicilerin yaptırımları ile karşılaşmaktadır.

Tüketici boykotları, tüketicilerin bir kurumun uygulamalarını ve sosyal konulardaki memnuniyetsizliklerini, uygunsuz davranan hedefin eylemini değiştirmek amacıyla yapılır. Boykotlar tüketiciler için değişim yaratmak ve hoşnutsuzluklarını dile getirmede etkili bir yoldur. Günümüzde boykotlar markalara ve kurumlara karşı tüketicilerin görüşlerini dile getirme yöntemi hâline gelmiştir.

Şirketler için tüketici boykotları rahatsızlık verici bir konudur. Ürünler, satın almaktan kaçınan etkili kişiler veya örgütler tarafından hedef gösterildi-

[6] Bu çalışma Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalında 01.06.2017 tarihinde sunulan *'Tüketici Boykotlarına Katılım Tutumunu Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma'* adlı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

6. SONUÇ

Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte tüketici boykotları her zamankinden daha güçlü hâle gelmiştir. Özellikle de internetin ve sosyal medyanın yaygınlaşması ile, tek bir tıklama ile dünyadaki tüm tüketiciler haberleşebilmektedir. Bu sebeple hem yerli hem de yabancı işletmelerin markaları boykotlara karşı savunmasız olabilir.

Tüketici boykotlarının duyarlı işletmecilik uygulamalarındaki rolü sürdürülebilirlik ve kurumsal sosyal sorumluluk çalışmaları kadar önemlidir. 1990'lardaki küresel bir boykot olan Nike kampanyası o kadar başarılı oldu ki sıradan tüketicilerin dev şirketlere nasıl yaptırım yapılabileceğinin simgesi hâline geldi. 2018 Edelman Kazanılan Marka Araştırması, sekiz farklı pazarda 8.000 kişiyle yapılan bir ankete dayanarak, tüketicilerin markaların toplumsal değişim yaratmada hükûmetlerden daha güçlü olduğuna inandığını bildirdi. Tüketicilerin %53'ü, markaların sosyal sorunları çözmek için hükûmetlerden daha güçlü bir duruşa sahip olabileceğine inanırken ve %54'ü, insanların markaları sosyal sorunlarını çözmeye ikna etmenin, hükûmetleri harekete geçirmekten daha kolay olduğuna inanırken, %64'ü dünya çapındaki tüketiciler, bir markayı öncelikle sosyal ve politik duruşu nedeniyle satın alacaklarını veya boykot edeceklerini belirtmişlerdir (Edelman, 2018).

Boykotların pek çok boyutu olduğundan ve kamunun çeşitli kesimleri bu eylemlerle bağlantılı olduğundan (sivil toplum örgütleri, tüketiciler, toplum, medya gibi) işletmeler boykotçuların endişelerini dikkate almalıdır. Tüketici boykotlarının hedefi her zaman satışlara yönelik olmayabilir. Bazen marka imajına ve itibarına da ciddi zararlar verilebilir. Boykotların uygulanmasının zorluğu ve doğası gereği kısa süreli olması nedeniyle markadan kaçınma ve satın almama şeklinde boykot davranışlarına çok sık rastlanmaktadır. Fakat internetin ve sosyal medyanın artan rolü doğrultusunda, tüketicilerin boykotlara yönelik pozitif tutumlarını sanal ortamda bildirmeleri ve küçük grupların çabucak organize olması markalar açısından ciddi bir tehdittir. Pazarlamacıların ve marka yöneticilerinin bunları göz önünde bulundurması gerekir.

KAYNAKÇA

Abosag, I., & Farah, M. F. (2014). The ınfluence of religiously motivated consumer boycotts on brand ımage, loyalty and product judgment. *European Journal of Marketing*, 48(11/12), 2262 – 2283.

Al Shebil, S., A-Rasheed A., & Al-Shammari, H. (2011). Coping with boycotts: an analysis and framework. *Journal of Management and Organization*, 17(3), 383-397

Cissé-Depardon, K., & N'Goala, G. (2009). The effects of satisfaction, trust and brand commitment on consumers' decision to boycott. *Recherche Et Applications En Marketing (English Edition),* 24(1), 43-66.

Cooper-Martin, E., & Hoolbrook, M. B. (1993). Ethical consumption experiences and ethical space. *Advances in Consumer Research*, 20(1), 113- 118.

Cravens, D.W., & Hills, G. E. (1973). Consumerism: a perspective for business. Murray, B. B (Ed.). *Consumerism the Eternal Triangle: Business, Government, and Consumers* içinde. Pacific Palisades, CA: Goodyear, 19(73), 233-242.

Delacote, P. (2009). On the sources of consumer boycotts ineffectiveness. *The Journal of Environment & Development*, 18(3), 306-322.

Dickinson, R., & Hollander, S. C. (1991). Consumer votes. *Journal of Business Research*, 22(4), 335-346.

Dickinson, R. A., & Carsky, M. L. (2005). The consumer as economic voter. R. Harrison, T. Newholm, ve D. Shaw. (Ed.). *The Ethical Consumer* içinde. London, UK: Sage, 2005, 25-36.

Ettenson, R., & Klein, J.G. (2005). The fallout from French nuclear testing in the South Pacific: a longitudinal study of consumer boycotts. *International Marketing Review*, 22(2), 199-224.

Ettenson R, N.C., Smith, Klein, J. G., & John, A. (2006). Rethinking consumer boycotts. *Sloan Manage Review*, 47(4), 6–7.

Eyada, B. (2020), Brand activism, 'the relation and impact on consumer perception: a case study on Nike advertising, *International Journal of Marketing Studies*, 12(4), 30-43.

Friedman, M. (1985). Consumer boycotts in the United States, 1970-1980: Contemporary events in historical perspective*. Journal of Consumer Affairs*, 19(1), 96-117.

Friedman, M. (1999). *Consumer boycotts: effecting change through the marketplace and the media.* London, UK: Routledge

Friedman, M. (2001). Ethical dilemmas associated with consumer boycotts. *Journal of Social Philosophy*, 32(2), 232–240.

Garrett, D. (1987). The effectiveness of marketing policy boycotts: environmental oppositions to marketing. *Journal of Marketing*, 51(2), 46-57.

Harper, G. C., & Makatouni, A. (2002). Consumer perception of organic food production and farm animal welfare. *British Food Journal*, 104(3), 287–299.

Hawkins, R. A. (2010). Boycotts, buycotts and consumer activism in a global context: an overview. *Management & Organizational History*, 5(2),123–43.

Hoffmann, S. (2011). Anti-consumption as a means to save jobs. *European Journal of Marketing,* 45(11/12), 1702 – 1714.

Klein, J. G., Smith, N.C., & John, A. (2002). Exploring motivation for participation in a consumer boycott. *Advances in Consumer Research.* 29, 363–369.

Kotler, P. (1972). What consumerism means for marketers. *Harvard Business Review*, 50(3), 48–57.

Laczniak, G. R., & Murphy, P. E. (Ed). (1985). *Marketing ethics: guidelines for managers*. Massachusetts Lexington: Lexington Books.

Meng, S.; Wei, B.; Xu, G.; Zhang, R. Analysis of Enterprise Operation Under the Impact of COVID-19 Epidemic: A Case Study of Nike Inc. In Proceedings of the 2021 International Conference on Financial Management and Economic Transition (FMET 2021), Guangzhou, China, 27–29 August 202

McCune, J.C. (1990). Consumer activisms means big business. *Management Review*, 79(12), 16-19.

McGriff, J. A. (2012). A conceptual topic in marketing management: the emerging need for protecting and managing brand equity: the case of online consumer brand boycotts. *International Management Review*, 8(1), 49-54.

Miller, K. E., & Sturdivant, F. D. (1977). Consumer responses to socially questionable corporate behavior: an empirical test. *Journal of Consumer Research*, 4(1), 1–7.

Papaoikonomou, E., G. Ryan & Valverde, M. (2011). Mapping ethical consumer behavior: integrating the empirical research and identifying future directions. *Ethics & Behavior*, 21(3),197-221.

Persson, L. (2008). Ethics and environment in the coffee sector- linking CSR to the consumer's power in the context of sustainable development. Faculty of Social and Life Sciences Department of Environment and Health. D-level Degree Project Honours Program in Environmental Science

Pratama, A. Z., Sutopo, W., Hisjam, M., & Istiqomah, S., Comparative Study of Global Business Strategy: Lessons Learned from Excellent Sports-wear Companies (Nike and Adidas), Proceedings of the International Conference on Industrial Engineering and Operations Management Istanbul, Turkey, 3062–3071, 2022.

Pruitt, S. W., & Friedman, M. (1986). Determining the effectiveness of consumer boycotts: a stock price analysis of their impact on corporate targets. *Journal of Consumer Policy*, (9), 375–387.

Rasmussen, K., Dufur, M. J., Cope, M. R., & Pierce, H. (2021). Gender marginalization in sports participation through advertising: the case of nike. *International Journal of Environmental Research and Public Health,* 18(15), 7759. MDPI AG. Retrieved from http://dx.doi.org/10.3390/ijerph18157759

Roux, D. (2007). Consumer resistance: proposal for an integrative framework. *Recherche et Applications en Marketing (English edition),* 22(4), 59-79.

Sandıkçı, Ö., & Ekici, A. (2009). Politically motivated brand rejection. *Journal of Business Research*, 62, 208–217.

Sen, S., Gürhan-Canli, Z., & Morwitz, V. (2001). Withholding consumption: a social dilemma perspective on consumer boycotts. *Journal of Consumer Research*, 28(3), 399-417.

Serhan, O. A., & Boukrami, E. (2015). Mapping studies on consumer boycotting in international marketing. *Transnational Marketing Journal*, 3(2), 130-151.

Shaw, D., T. Newholm & Dickinson, R. (2006). Consumption as voting: An Exploration of Consumer Empowerment. *European Journal of Marketing,* 40(9/10), 1049-1067.

Sheth, J. N., D. M. Gardner & Garrett, D.E. (1988). *Marketing Theory: Evolution and Evaluation*. New York: John Wiley

Smith, G. M., & Li, Q. (2010). The boycott model of foreign product purchase: an empirical test in China. *Empirical Asian Review of Accounting,* 18(2), 106-130.

Tyran, J. R., & Engelmann, D. (2005). To buy or not to buy? an experimental study of consumer boycotts in retail markets. *Economica,* 72(1)–16.

Valor, C. (2008). Can consumers buy responsibly? Analysis and solutions for market failures. *Journal of Consumer Policy*, 31, 315–326.

Wu, Guanming. (2022). The brand analysis of Nike based on its emotional branding and marketing strategies. *BCP Business & Management*, 19. 278-284.

Yüksel, U., & Mryteza, V. (2009). An evaluation of strategic responses to consumer boycotts. *Journal of Business Research*, 62(2), 248-259.

Zarfandi, A. P., & Budiarti, A. P. (2022). Brand equity, brand loyalty, and customer satisfaction: Case study on Nike. *Marketing Management Studies*, 2(4), 357-368. https://doi.org/10.24036/mms.v2i4.327

https://www.statista.com/statistics/1002883/gross-profit-of-nike-worldwide/ (Erişim tarihi 18 Şubat 2023)

https://www.edelman.com/news-awards/two-thirds-consumers-worldwide-now-buy-beliefs, (Erişim tarihi 18 Şubat 2023)

Bölüm 8
KURUMSAL TOPLUMSAL SORUMLULUK VE ÜLKÜSEL TÜKETİCİNİN KURGULANMASI

Serap Bozkurt

1. GİRİŞ

"Toplumsal sorumluluk" içinde yaşadığımız dünya ve topluma karşı yerine getirilmesi gereken görev ve sorumluluklar bütününü içerir. "Gönüllülük" ise karşılık beklemeden, kendi isteğimizle toplum adına ters gittiğini gözlemlediğimiz olguları engellemek ya da doğru bir yordamla toplum yararına olumlu şeyler yapmak ve yanlışları değiştirmek istemimizden doğar. Kurumsal toplumsal sorumluluk (KSS) bir şirketin topluma karşı davranış biçiminde temel bir ahlak anlayışı geliştirmesidir. Ancak değişen dünya değerleri kurumsal toplumsal sorumluluğu bu ideolojiden gerçekliğe taşımıştır. Kurum ve kuruluşların toplumdaki rollerini tanımaları sosyal ve etik standartlarını işlerine uygulamaları artık bir tercih olmaktan çıkmış bir gereklilik, hatta zorunluluğa dönüşmüştür.

Etkin ve de etkileyici, akılcı bir yurttaşlık istemiyle başkaları için yararcıl bir şeyler yapmak isteği toplumsal sorumluluk kampanyaları aracılığıyla sıradan hayır işlerinin ötesinde değerler yaratır ve toplumsal sorumluluk kampanyaları olarak karşımıza çıkar. Tüm toplumsal sorumluluk projeleri; tüketici, marka ve toplumun görev bilinci, güç birliği ve iş birliğinden oluşur.

Günümüzde bireylerin toplumsal sorumluluk anlayışı genel anlamıyla tüketiciden tüketiciye değişse de hiç kuşkusuz kurumlarınkinden çok daha farklıdır. Günümüz toplumunda yaşayan her birey sosyal sorumluluklarının bilincinde olan markaların farkına varmakta ve artık toplumsal sorumluluğu devlet yöneticilerinden değil, kurumlardan ve markalardan beklemektedir.

Markalar, nihayetinde toplumsal sorumluluk çalışmalarıyla ülküsel tüketiciye ulaşmayı ya da ülküsel tüketiciyi kurgulamayı amaçlar; toplumsal sorumluluk değeri olan kurumsal çalışmalar gerçekleştirirken de tüketicinin

Tüm kurumlar daha küresel ve çıkarsız düşünerek hareket edecekler ve dünyayı gözeten kurumsal toplumsal sorumluluk projeleriyle ülküsel tüketicileri kazanma gayreti içinde olacaklardır.

KAYNAKÇA

Bardakçı, A., Baran, T., & Kadirov, D. (2019). Tüketiciler ülkeler ve markaların ana vatanları hakkında neler biliyor*? Harvard Business Review* Türkiye, 102.

Beenabou R., & Tirole, J. (2009). Individual and corporate social responsibility. *Economica*, 77 (305), 1–19.

Bozkurt, S. (2009). *Toplumsal sorumluluk ve bilinçlendirme kampanyaları: TEMA Vakfı örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi). T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bowen, H. R. (1953). *Social responsibilities of businessman*. New York: Harper & Brothers.

Carroll, A. (1979). A three-dimensional conceptual model of corporate performance. *The Academy of Management Review,* 4 (4), 497–505.

Carroll, A. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: toward the moral management of organizational stakeholders. *Business Horizons*, 34 (4), 39-48.

Davis, G.F., Whitman M. N., & Zald, M. N. (2005) The responsibility paradox: multinational firms and global corporate social responsibility, International Policy Center, Gerald R. Ford School of Public, Policy University of Michigan IPC Working Paper Series Number 4, p.38

Eccles, R.G., Ioannou I., & Serafeim G. (2014). The impact of corporate sustainability on organizational processes and performance. *Manage Sci,* 60.

Eco, U. (1990). Interpretation and overinterpretation. Cambridge: World, History, *Texts Tanner Lectures*.

Eco, U. (2013). *Anlatı ormanlarında altı gezinti.* İstanbul: Can Yayınları.

Eco, U. (2016). *Yorum ve aşırı yorum.* Çevirmen Kemal Atakay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Fombrun, C. (1996). *Reputation: realizing value from the corporate ımage*. Harvard Business School Press, Boston, MA.

Forte, A. (2013), Corporate social responsibility ın the United States and Europe: how important is it? The future of corporate social responsibility. *International Business & Economics Research Journal,* 12(7), 821

Gündeş, S. (2003). *Film olgusu: kuram ve uygulayım yaklaşımları.* İstanbul: İnkılap.

Güz, N., Küçükerdoğan, R., Sarı, N., Küçükerdoğan, B., & Zeybek, I. (2002). *Etkili* İletişim Terimleri. İstanbul: İnkılap Yayınları.

Güz-Gündeş, N., & Ilıcak, G. (2007). *Kült marka Leica fotoğraf makinesinin konumlandırması marka konumlandırması.* İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Güncesi.

Jones, T. (1995). Instrumental stakeholder theory: A synthesis of ethics and economics. *Acad. Manage. Rev,* 20(2), 404–437.

Krishhnamurti, C., Shams, S., & Velayutham, E. (2018). Corporate social responsibility and corruption tehlike: A global perspective. *Journal of Contemporary Accounting&Economics,* (14), 1-21.

Kumar, N. ve Steenkamp, J-B., E. M. (2016). *Yerelden Küresele, Marka Yolculuğu.* Çevirmen: Cumhur özkaya, Emrah Akkurt, The Kitap-Albaraka Yayınları.

Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review, 50*(4), 370-96.

Maslow, A. H. (1962). *Toward a psychology of being*. Princeton: D. Van Nostrand Company.

Özden, K. (2008). Kuramsal toplumsal sorumluluk, Erişim adresi: https://www.research gate.net/ publication/314205180_

Phillips, R., Freeman E., & Wicks A. (2003). What stakeholder theory is not. *Business Ethics Quart.* 13(4), 479–502.

Pringle H., & Thompson M. (2000). *Marka ruhu: toplumsal sorumluluk kampanyaları ile marka yaratmak*. İstanbul: Skala Yayıncılık.

Servaes H., & Tamayo A. (2013). The impact of corporate social responsibility on firm value: the role of customer awareness. *Manage. Sci.,* 59 (5), 1045–1061.

H&M Foundation (2023, 3 Ocak). Our story. Erişim adresi: https://hmfoundation.com/ about/our-story/ ,

H&M, (2023, 3 Ocak). Takip etmen gereken trendler neler mi? Geri dönüşüm ve onarma. Erişim adresi: https://www2.hm.com/tr_tr/sustainability-at-hm/our-work/close-the-loop.html/,

H&M Foundation, (2023, 3 Ocak). Latest. Erişim adresi: https://hmfoundation.com/latest/

OPET, (2023, 3 Ocak). Örnek köy projesi. Erişim adresi: https://www.opet.com.tr/sosyal-sorumluluk-projeleri/ornek-koy-projesi,

OPET, (2023, 3 Ocak). Temiz tuvalet kampanyası. Erişim adresi: https://www.opet.com.tr/ sosyal-sorumluluk-projeleri/temiz-tuvalet-kampanyasi ,

OPET, (2023, 3 Ocak). Sosyal sorumluluk projeleri. Erişim adresi: https://www.opet.com.tr/ sosyal-sorumluluk-projeleri ,

UN Global Compact Türkiye, (2023, 10 Ocak). Hakkımızda (10 İlke). Erişim adresi: https://www.globalcompactturkiye.org/10-ilke/ ,

UN Global Compact Türkiye, (2023, 10 Ocak). Un Global Compact. Erişim adresi: https://www.globalcompactturkiye.org/un-global-compact/

TDK (2023, 8 Mart). Güncel Türkçe Sözlük. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/

Bölüm 9
KOZMETİK SEKTÖRÜNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR PERAKENDECİLİK: WATSONS

Pınar Seden Meral

Kimyasallarla bu kadar yakından yaşayacaksak
-onları yiyip içerek, iliklerimize kadar taşıyarak-
doğaları ve güçleri hakkında bir şeyler bilsek iyi olur.
Rachel Carson, 1962, Silent Spring

1. GİRİŞ

Yeryüzündeki yaşamın tarihi, Carson'a göre (Carson, 2002; Carson 1962)[7] canlılar ve çevreleri arasındaki etkileşimin tarihidir. Bu tarihsel süreç içerisinde dünyadaki bitki örtüsünün, insan ve hayvan yaşamının fiziksel biçimi ve alışkanlıkları büyük ölçüde çevre tarafından şekillendirilmiştir. Dünyamızın yaşını göz önüne aldığımızda, yaşamın çevresini gerçekten değiştirdiği zıt etki nispeten daha hafiftir ancak içinde bulunduğumuz yüzyılda insan türü kendi dünyasının doğasını değiştirmek için önemli bir güç elde etmiştir. İnsanoğlunun elde ettiği bu güç hem rahatsız edici bir boyuta ulaşmış hem de gücün karakteri de değişmiştir. İnsanoğlunun elde ettiği güçle çevreye vermiş olduğu zararların en endişe verici olanı, havanın, toprağın, nehirlerin ve denizlerin tehlikeli ve ölümcül maddelerle kirlenmesidir. Maalesef bu kirlilik çoğunlukla geri alınmaz ve canlı dokulardaki kötülükler zinciri geri döndürülemez. En basit şekliyle örneklemek gerekirse, nükleer patlamalarla havaya yeniden

[7] Rachel Carson'ın Silent Spring-Sessiz Bahar isimli kitabı ilk olarak 1962 yılının Haziran ayında New Yorker'da tefrika edilmiş üç alıntı hâlinde yayımlandı. Kitap o yılın Eylül ayında yayımlandı ve yayımlanmasını takip eden tepkiler DDT'nin (Dikloro Difenil Trikloretan – kimyasal böcek öldürücü) yasaklanmasını zorunlu kıldı ve havamızı etkileyen yasalarda devrim niteliğinde değişikliklere yol açtı.

2022 yılının Temmuz ayını Sürdürülebilir Yaşam ayı ilan eden Watsons Türkiye, tüm Sürdürülebilir Yaşam ürünlerinde 1 ay süren %50'ye varan indirim kampanyası başlattı. Temmuz ayı içerisinde Sürdürülebilir Yaşam kategorisinden ürün alışverişi yapan müşterilerine alışverişlerinin yarısı değerinde Watsons Club puan kazandırdı. Düzenlediği kampanyalar ve yürüttüğü projeler ile müşterilerini Sürdürülebilir Yaşam Ürünlerini Tercih Etmeye Çağıran Watsons Türkiye, Temmuz ayı boyunca süren #WatsonsİyilikHareketi kampanyası için yürüttüğü 360 iletişim planıyla 33 milyon erişim elde etti.

Watsons, 2023 yılı ve sonrası için de birçok hedef belirlemiş durumdadır. A.S. Watson Group, 2030 yılına kadar gereksiz ambalaj kullanımını sıfırlayarak, kendi markalı ürünlerinde ve sadece Watsons'a özel ürünlerde PVC kullanımını ortadan kaldırarak sera gazı emisyonlarını %40, elektrik yoğunluğunu ise %30 azaltmayı hedeflemektedir.

7. SONUÇ

Tarihsel gelişimine bakıldığında, ilk olarak orman kaynaklarının veriminin arttırılması, orman kaynağının ve dolayısıyla doğal hayatın varlığının bugün ve gelecekte sürdürülebilir olması için yapılan çalışmalar ve alınan önlemlerle başlayan sürdürülebilirlik; sosyal ve ekonomik refahın sağlanması çabalarını teşvik ederken, mevcut kaynakların gelecek nesiller için de kullanılabilir olmasını sağlama çabasıdır. Dünyadaki doğal kaynakların giderek kısıtlı hâle gelmesi, yalnızca gelecek nesillerin değil, bugünkü neslin de kaynaklarını tehdit etmektedir.

Sürdürülebilirliğin bugün ve gelecekteki tüm insan neslinin iyiliği için sağlanması hem bireylerin üzerine düşeni yapması hem de toplumun bir parçası olarak ürün ve hizmet üreten kurumların çabalarıyla mümkün olabilir. Bir toplum için ürün ve hizmet üreten kurumlar, içinde bulundukları iş kolu dahilinde kendi faaliyetlerinin çevre, toplum ve ekonomi üzerindeki etkisini dikkate alarak; bu üç ayağı dengeleyen, kaynakların korunmasını ve gelişimini amaçlayan çözümleri hayata geçirmelidirler.

Bu çalışmada bir vaka analizi olarak sunulan Watsons örneğinin de ortaya koyduğu gibi, bu çözümlerin hayata geçirilerek sürdürülebilirliğe ulaşılması; beraberinde siyasi, teknolojik, toplumsal ve hem kurumsal hem bireysel davranış değişikliklerini meydana getirecek eylemleri gerektirmektedir. Bu eylemler sürdürülebilir bir dünya için atılması gereken zorunlu adımlar olduğundan, bütüncül olarak ele alınarak uygulanmalıdır. Herkes için yaşanabilir ve müreffeh bir gelecek ancak böyle mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

Aksoy, A.D. (2022), *Sürdürülebilirlik Kavramının Tarihçesi ve Gelişimi*, https://arzudenizaksoy.com/yazi/surdurulebilirlik-kavraminin-tarihcesi-ve-gelisimi (Erişim tarihi 30 Ocak 2023)

Alam, G. (2021), *Population and Society*, Yeni Delhi: KK Publications.

A.S. Watson Group History Book - 180 Years of LOVE (2021), https://www.aswatson.com/180th-years-of-love/asw-history/history-book/#page/1, (Erişim tarihi 13 Şubat 2023)

Brundtland, G. H. (1987), *Report of the World Commission on Environment And Development:"Our Common Future*.". United Nations. https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf (Erişim tarihi 6 Ocak 2022)

Carson, R. (2002), *Silent Spring,* NewYork: Houghton Mifflin Company, 40. Yıldönümü Baskısı.

Carson, R. (1962), *Silent Spring -I,* The NewYorker, 16 Haziran 1962, https://www.newyorker.com/magazine/1962/06/16 (Erişim tarihi 6 Ocak 2023)

Chapin III, F.S., Torn, M.S. ve Tateno, M. (1996), *Principles of Ecosystem Sustainability*. American Naturalist, 148(6), 1016-1037.

Chiu, P. (2022), *The story of Watsons: How A Guangdong Eye Clinic Became Hong Kong's Major Licensed Opium Supplier And Asia's Biggest Retail Pharmacy*, https://www.scmp.com/ magazines/post-magazine/long-reads/article/3175923/story-watsons-how-guangdong-eye-clinic-became, (Erişim tarihi 3 Şubat 2023)

Chiu, P. (2022), F*rom King of Opium Substitutes to Global Health and Beauty Retailer: A S Watson*, https://pointshistory.com/2022/05/19/aswatson-history/, , (Erişim tarihi 13 Şubat 2023)

Duran, B. (2018), *Sürdürülebilirlik Kavramının Önemi, Karşılaşılan Sorunlar Ve Şirketlerin Sürdürülebilirlik Raporlarının İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Finansman Yüksek Lisans Programı.

Ekin, D. (2019), *Sürdürülebilirlik Yaklaşımının İşletmelere Sağladığı Faydalar*, http://www.demetekin.com.tr/surdurulebilirlik-yaklasiminin-isletmelere-sagladigi-faydalar/ (Erişim tarihi 30 Ocak 2022)

Evelyn, J. (1664), https://ia800201.us.archive.org/11/items/sylvaordiscourse00eveluoft/sylvaordiscourse00eveluoft.pdf (Erişim tarihi 14 Ocak 2023)

Farmer, H. (2021*), A S Watson & Company Ltd aka The Hong Kong Dispensary – a Timeline 1841 to 1945*, https://industrialhistoryhk.org/a-s-watson-company-ltd-a-timeline/, , (Erişim tarihi 13 Şubat 2023)

Gladwin, T. N., Kennelly, J. J., & Krause, T. S. (1995), *Shifting Paradigms for Sustainable Development: Implications for Management Theory and Research*. Academy of Management Review, *20*(4), 874-907.

Goodland, R. (1995), The Concept of Environmental Sustainability*. Annual Review of Ecology And Systematics, 26*(1), 1-24.

Grober, U. (2007), Deep Roots: A Conceptual History Of 'Sustainable Development' (Nachhaltigkeit)^, Working Paper, Deep roots: A conceptual history of 'sustainable development' (Nachhaltigkeit) (econstor.eu) (Erişim tarihi 6 Ocak 2023)

Günel, T. (2017), *Kurumsal Kuram Perspektifinden Kurumsal Sürdürülebilirlik: İşletmelerin Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlamaları Üzerine Bir Uygulama*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Yönetimi Yüksek Lisans Programı.

Mahfuz, M. (2013), *Sustainable Development For Green Environment*, http://textile-society.blogspot.com/2013/12/sustainable-development-for-green.html, (Erişim tarihi 16 Ocak 2023)

Meadows, D., Meadows, D., Randers, J. , Behrenss III W., (1972), The Limits to Growth, Signet.

Morelli, J. (2011), Environmental sustainability: a definition for environmental professionals. *Journal of Environmental Sustainability, 1*(1), 1-9.

Okumuş, K. (2002), *Turkey's Environment: A Review and Evaluation of Turkey's Environment and its Stakeholders*, Szentendre, Hungary: The Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe Publications.

Özmehmet, E. (2016), Türkiye'de sürdürülebilir kalkınma yaklaşımları. *Kırsal Kalkınma Dergisi*,5,32-37.

Özmehmet, E. (2008), Dünyada ve Türkiye sürdürülebilir kalkınma, *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 3(12), https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2012/11/vol_3_no_12_Eceh an_OZ_Makale.pdf. (Erişim tarihi 16 Ocak 2023)

Paulraj, A. (2011*),* Understanding the relationships between ınternal resources and capabilities, sustainable supply management and organizational sustainability*. Journal of Supply Chain Management*, 47(1), 19-37.

Pinchot. C. (1998), *Breaking New Ground*, Commemorative Edition, Washington, D.C.: Island Press.

Pfeffer, J. (2010), Building sustainable organizations: the human factor. *The Academy of Management Perspectives (formerly The Academy of Management Executive)(AMP)*, 24(1), 34–45.

Saygı, B. (2022), *Sürdürülebilir Yaşam, Gıda ve Sürdürülebilirliği*, Sürdürülebilir Mutfak (Ed. Prof.Dr. Y. Birol Saygı, Prof.Dr. Şebnem Tavman), Ankara: Detay Yayıncılık.

Scoones, I. (2007), Sustainability*, Development in Practice*, 17(4-5), 589-596.

Tamcke, M. (2008), Bir mistik teolog olarak Albert Schweitzer (Çev. Arş.Gör. Abdulmuttalip BAYCAR). *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (2008), 137-145.

Toxic Chemicals Released By İndustries This Year. (2023), https://www.worldometers.info, (Erişim tarihi 6 Ocak 2023)

Vucetich, A. , Nelson, Michael P. (2010), Sustainability: virtuous or vulgar*? BioScience* , 60(7),539-544.

Winter, D. (2012), *No One Is A Sustainable Island: A Theological Perspective On The Sustainability Agenda In The Rural Context*, Ed. Smith, A. & Hopkinson, J. Faith and the Future of the Countryside, Canterbury Press, Norwich.

Yavuz, A. (2010), Sürdürülebilirlik kavramı ve işletmeler açısından sürdürülebilir üretim stratejileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 63-86.

2005 World Summit Outcome, https://www.un.org/en/development/desa/ population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.pdf , (Erişim tarihi 16 Ocak 2022)

11. Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2022/07/On_Birinci_ Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf www.watsons.com.tr (Erişim tarihi 3 Şubat 2023)

Kişisel Görüşme, Betül Karahan, Watsons Türkiye Pazarlama ve Sürdürülebilirlik Grup Müdürü (Şubat 2023).

Bölüm 10
ISO 14001 ÇEVRE YÖNETİM SİSTEMİ UYGULAMALARININ ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞE ETKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME: KARA YOLU ULAŞTIRMA SEKTÖRÜ VAKA ÇALIŞMASI[9]

Ezgi Yağmur Şimşek Demirci - Nesli Çankırı

1. GİRİŞ

Küreselleşmenin yıkıcı etkileri içerisinde değerlendirilebilecek olan çevresel sorunlar, günümüz işletmelerini, kaynakların dağılımında mevcudu sürdürmeye ve kârlılığı arttırmaya dayalı stratejilerinde değişime gitmeleri konusunda zorunlu kılmaktadır. Girişimci ve sermayedarların bireysel inisiyatiflerine bırakılamayacak kadar önemli bir politika değişimini işaret ettiğinden, günümüzde, sadece ekonomik sürdürülebilirlik değil, aynı zamanda sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik uygulamaları da işletmeler için belirli alanlarda hem bir zorunluluk hem de önemli bir prestij aracı olarak öne çıkmaktadır. İşletmelerin stratejik planlarında her geçen gün daha fazla yer bulan bir kavram olarak sürdürülebilirlik, tüm boyutları ile analiz edilmesi, planlama ve karar alma süreçlerine doğru şekilde eklemlenmesi gereken bir politika oluşturulması ve uygulanmasını ifade etmektedir. Sadece sürdürülebilirlik endeksine girmek isteyen işletmeler için değil, kurumsal meşruiyetini sağlamak ve sağlamlaştırmak isteyen örgütler için de sürdürülebilirlik uygulamaları önemli bir stratejik eylem kabiliyeti gerektirmektedir.

[9] Bu çalışma Dr. Öğr. Üyesi Nesli Çankırı danışmanlığında 05.07.2022 tarihinde tamamlanan "Taşımacılık Sektöründe Çevresel Sürdürülebilirlik ile ISO 14001:2015 Çevre Yönetim Sistemi Uygulamalarının İlişkisel Değerlendirmesi: Bir Firma Örneği" başlıklı dönem projesi esas alınarak hazırlanmıştır (Firmanın ismi burada gizli tutulmuştur).

sama sağladığını söylemek mümkün görünmektedir. Etki yakınsama oranının %46, katkı yakınsama oranının ise %49 oranında olduğu göz önüne alındığında, özellikle %50 altında kalan maddelerin ölçülmesi ve iyileştirilmesi yolu ile işletmenin çevresel sürdürülebilirlik hedefine yaklaşacağı açıktır.

Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasında, liderlik ve yönetim kapasitesinin durumu üzerinde önemle durulması gereken alanlardan birini oluşturmaktadır. Lider/sermayedar ilişkisi göz önüne alındığında, çevresel düzenlemeler için kaynak ayrılması ve yatırım yapılması gereklilikleri ikna ve inanç ikilemine sıkışmaktadır. Ekonomik sürdürülebilirliğini sağlayan işletmelerin, küresel ölçekte var olmaya devam edebilmeleri günümüzde yeterli görülmemektedir. Tüketicilerin çevresel duyarlılıklarının arttığı günümüzde, örgütlerin faaliyetlerine devam edebilmeleri ve dolayısıyla hayatta kalmalarının ön şartlarından birini, sosyal ve çevresel duyarlılığa verdikleri önem oluşturmaktadır. Kurumsal Sosyal Sorumluluk uygulamalarının, sosyal sürdürülebilirlik ile eş anlamlı kullanılması hatasında olduğu gibi, Çevre Yönetim Sistemi'ne sahip olan bir işletmenin çevresel olarak sürdürülebilir bir işletme olarak algılanması da aynı ölçüde sorunlu görünmektedir.

Çevre Yönetim Sistemi, bir işletmenin mikro ölçekteki hedef ve planlamaları dahilinde, ekonomik sürdürülebilirlik ile uyumlu olarak oluşturduğu politikaları ve belirlediği hedefleri temele almaktadır. Bu politika ve hedeflerin, çevresel kaynakların doğru yönetimi ve küresel çevreye bağlılık üzerinden değerlendirilmesi ve yapılandırılması çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasına temel oluşturmaktadır.

Son olarak, gelecekte yapılacak araştırmalarda, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasında liderliğin rolünün ve uygun liderlik tiplerinin tartışılması konu edilebilir. ISO 14064 Sera Gazı Yönetim Sistemi, ISO 50001 Enerji Yönetim Sistemi, ISO 14046 Su Ayak İzi Yönetim Sistemi gibi standardizasyonların çevresel sürdürülebilirliğe katkıları tartışılabilir. Benzer şekilde Kalite Yönetim Sistemlerinin, ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik uygulamalarında nasıl bir role sahip olduğu da araştırma sorusu olarak kurgulanabilir.

KAYNAKÇA

ISO (International Organization for Standardization), https://www.iso.org/about-us.html (Erişim tarihi 16 Şubat 2023)

Ammons, J. C., Mathew, J. R., & David N. (1999). Reverse production system design and operation for carpet recycling, Publication *Consideration To The European Journal Of Operational Research*, 38(3), 547-567.

Aydınocak, E. (2017). Lojistikte Sürdürülebilirlik, Lojistikçilerin Sesi, https://www.Lojistikcilerinsesi.Biz/2017/03/30/Lojistikte-surdurulebilirlik/ (Erişim tarihi 02.02.2022)

Aytaç, A., & Dereli, M. (2019). Uluslararası ticaret ve çevre ilişkisi kapsamında yeşil lojistik kavramı: Avrupa Birliği ve Türkiye, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 68.

Balteanu, D., & Dogaru, D. (2011). Geographical perspectives on human-environment relationships and anthropic pressure indicators. *Romanian Journal of Geography*, 55(2), 69-80.

Büyüközkan, G., & Vardaloğlu, Z. (2008). Yeşil tedarik zinciri yönetimi. *Lojistik Dergisi*, 8, 66-73.

Chapin III, F.S., Torn, M.S., & Tateno, M. (1996). Principles of ecosystem sustainability. *American Naturalist*, 148(6), 1016-1037.

Christopher, M. (2011). *Logistics, the supply chain and competitive strategy*. Logistics and Supply Chain Management (4. baskı). Prentice Hall. London, Pearson Education, 11.

Corzine, J. S., & Jackson, L. P. (2006). Green purchasing: A guide for local Governments and communities. Athens, 609, 633-1161. http://staging.community-wealth.org/sites/clone.community-wealth.org/files/downloads/tool-green-purchasing-guide.pdf (Erişim tarihi 28.02.2023)

Derdiyok, T. (2019). Üniversitelerde Kalite Güvence Sistemi kapsamında PUKÖ Yönetim Döngüsü uygulamasında bir model önerisi. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (15), 173-198.

Dowlatshahi, S. (2000). Developing a theory of reverse logistics, *Interfaces,* 30(3), 143-155.

Elhedhli, S., & Merrick, R. (2012). Green supply chain network design to reduce carbon emissions. *Transportation Researc*h, 17(5), 370-379.

European Commission Communities. (2001). Green paper on integrated product policy, COM 68 Final, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com2001_0068en01.pdf (Erişim tarihi 15 Mart 2022).

Fleischemann, M., Jacqueline, M., Van Der Laan, E., Van Nunen, JO A.E.E., & Van Wassenhove, L.N. (1997). Quantitative models for reverse logistics: A review, *European Journal Of Operational Research*, 103(2), 1-17.

Gana A. J., & Toba A. P. (2015). *Environmental pollution and sustainability. Journal of research in environmental science and toxicology* (ISSN: 2315-5698) Vol. 4(1) http://www.intere sjournals.org/JREST http:/dx.doi.org/10.14303/jrest.2014.127 (Erişim tarihi 01.03.2023)

Harris, J. (2000). Basic principles of sustainable development, *Dimensions of Sustainable Development*, 21-4.

Keeble, B. R. (1987). The Brundtland commission: environment and development to the year 2000. *Medicine and war*, 3(4), 207-210.

Keleş, R. (1994). Kent ve çevre haklarının korunması üzerine gözlemler, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* 49(3), 275-281.

McKinnon, A.C. (2003). *Logistics and the environment*, in Handbook of Logistics and Supply Chain Management, Amsterdam, 665-85

McManus, P. (2014). *Defining sustainable development for our common future: a history of the World Commission on Environment and Development (Brundtland Commission).* Aust. Geogr., 45 (4) (2014), 10.1080/00049182.2014.953722 (Erişim tarihi 25 Mart 2022).

Moiseenko, T. I., Sharov, A.N., Voinov, A. A., & Shalabodov, A.D. (2012). Long -term changes in the large lake ecosystems under pollutıon: The case of the north-east european lakes. *Geography Envıronment Sustaınability*, 67-83.

Moldan, B., Janousková, S., & Hak, T. (2012). How to understand and measure environmental sustainability: Indicators and targets, *Ecological Indicators*, Vol:17, 4-13.

Morelli, J. (2011). Environmental sustainability: a definition for environmental professionals, *Journal of Environmental Sustainabili*ty, Vol: 1(1), Article 2, 1-10.

Sharma A., Iyer G. R., Mehrotra A., & Krishnan R. (2010). Sustainability and business-to-business marketing: a framework and implications, *Industrial Marketing Managemen*t, 39(3), 2.

Tao, J. (2001). Researches on establishment model of green logistics system. Zhongyuan University of Technology, China.

Topal, K. (2011). Çevre sorunlarının kaynağı olarak nüfus artışı mı? Tüketim mi? Neo-Malthusyen düşünceye eleştirel bir yaklaşım, *Türk İdare Dergisi*, 470, 133-152.

Turgut, N. (1997). Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında katılımın rolü, Cemal Mıhçıoğlu'na Armağan, *Ankara Üniversitesi SBF Dergi*si, s. 52 (1-7).

Turhan, D. (2010). ISO 14001'in Türkiye'deki Uygulamaları, Uygulamadaki Zorluklar ve Belirsizliklerin Ortaya Konulması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Zonguldak.

UN Documents, (1987). Gathering a body of global agreements. http://www.un-documents.net/ocf-ov.htm#1.2 (Erişim tarihi 16 Şubat 2023).

Uysal, O. (2006). Yeşil Ürünlerde Konumlandırma ile İlgili Bir Uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

World Commission on Environment. "Our Common Future: From One Earth to One World-A/42/427 Annex, Overview- UN Documents: Gathering a body of global agreements". www.un-documents.net (Erişim tarihi 16 Şubat 2023)

Worldwatch Enstitüsü. (2014). Dünyanın Durumu 2013 Sürdürülebilirlik Hala Mümkün mü? Starke L. (Editör), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, (Ulutaş Ekiz, C. ve Ekiz Ç. Çev.), 145.

Yacob, P., Jaganathan, M., Fared, M., Wira, A., & Fong, Y. (2019). An empirical investigation of green initiatives and environmental sustainability for manufacturing SMEs, *Journal of Manufacturing Technology Management*, 1-6.

Yücel, M., & Ekmekçiler, Ü.S. (2008). Çevre dostu ürün kavramına bütünsel yaklaşım; temiz üretim sistemi, eko-etiket, yeşil pazarlama. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(26).

Bölüm 11
SÜRDÜRÜLEBİLİR ŞEHİR İÇİ PARSEL DAĞITIM MODELİ

Haydar Mücahit Şişlioğlu

1. GİRİŞ

Şehir içi küçük koli (parsel) taşımacılığının zamanlıca ve en düşük maliyetle yapılması ekonomik, sosyal ve çevresel açılardan önem taşımaktadır. Özellikle Covid-19 pandemi kriziyle birlikte artan sayıda kişi internet üzerinden sipariş vererek parsellerin evlerine veya çalışma yerlerine teslimlerini talep etmektedir. Bunun paralelinde son yıllarda e-ticaret hacmindeki yükselişin de etkisiyle parsellerin/kolilerin şehir içinde teslimi anlamındaki "son kilometre dağıtımı (Last Mile Delivery)" kavramı lojistik literatüründe yerini almıştır.

Lojistik Hizmet Sağlayıcı (Logistics Sevice Provider) firmalarca, teslimatların müşterilerle istenen zaman dilimi içinde ve en düşük maliyetle gerçekleştirilmesini sağlayacak taşıma ve dağıtım modellerinin arayışı ön plana çıkmıştır. Bu konuda yapılan akademik çalışmalarda genellikle firmaların operasyonel nitelikteki depolama, taşıma ve elleçleme süreçlerinin optimize edilmesini sağlayacak dağıtım araçlarının tip ve sayısı ile dağıtım rotalarının belirlenmesi, dağıtım merkezlerinin tip, mevki ve sayılarının analizi konularına ağırlık verilmektedir. Maliyet odaklı optimizasyon çalışmalarında toplumun tümünü ilgilendiren sürdürülebilirlik kapsamındaki çevresel maliyetler (external cost) ise genelde göz ardı edilmektedir.

Şehir içi parsel dağıtımında kullanılan araçların neden olduğu ve toplumdaki tüm paydaşların karşılaştığı çevresel maliyetler kapsamında; hava kirliliği, iklim değişikliği, gürültü ve trafik sıkışıklığı maliyetleri sayılabilir. Bu incelemede; şehir içi parsel dağıtım lojistiğinde firmaların operasyonel maliyetleri yanında toplumun karşılaştığı çevresel maliyetleri de minimize edilmesini sağlayabilecek modelleme çalışmaları ile dağıtım araçları senaryoları ince-

KAYNAKÇA

Arnold, F., Cardenas, I., Sörensen. K., & Dewulf, W. (2017). Simulation of B2C e-commerce distribution in Antwerp using cargo bikes and delivery points. *European Transport Research Review,*10:2 https://doi.org/10.1007/s12544-017-0272-6

Cankı, B. (2021) Yerli elektrikli kamyonet, Amazon Türkiye'nin de dağıtımını yapan Ekol Lojistik filosunda.

Clarke, G., & Wright, J. W. (1964) Scheduling of vehicles from a central depot to a number of delivery points. *Operations Research* 12(4), Sayfa:568–581.

Donanım Haber internet sitesi https://www.donanimhaber.com/yerli-elektrikli-kamyonet (Erişim tarihi 13 Haziran 2022).

Electrive internet sitesi https://www.electrive.com/2022/07/20/japanese-manufacturer-partnership--light-commercial-trucks/ (Erişim tarihi 13 Haziran 2022)

EUROPEAN COMMISSION, (2019), Handbook on the external costs of transport Version 2019 – 1.1

Gonzales, E., Herero, D., & Leon, J. (2015) Description of PRO-E-BIKE Scenario, WP 6/Task 6.3, IEE project Contract N°: IEE/12/856/SI2. 644759.

Horni, A., Nagel, K., & Axhausen, K. W. (2016). The Multi-Agent Transport Simulation MATSim.

London: Ubiquity Press. DOI: http://dx.doi.org/10.5334/baw.License: CC-BY 4.0.

MATSİM simülasyon yazılımı. https://github.com/matsim-org, (Erişim tarihi 12 Ekim 2022)

Open Street Map uygulaması, https://www.openstreetmap.org/about, (Erişim tarihi 28Ağustos 2022)

Randal, C. (2022) Japanese manufacturer partnership to take on light commercial trucks.

Şişlioğlu, M., Çelik, M., & Özkaynak, S. (2018). A simulation model proposal to improve the productivity of container terminal operations through investment alternatives. *Maritime Policy and Management*, https://doi.org/10.1080/03088839.2018.1481544.

TCMB Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası https://tcmb.gov.tr/kurlar/202108/31082021.xml (Erişim tarihi 12 Aralık 2022)

TUİK Haber Bülteni, 31 Ağustos 2022, Sayı: 45834.

TUİK Haber Bülteni, 19 Aralık 2022, Sayı: 45866.

Zhang, L., Matteis, T., Thaller, C., & Liedtke, G. (2018). Simulation-based assessment of cargo bicycle and pick-up point in urban parcel delivery. *Procedia Computer Science* 130 (2018) 18–25.

Türkiye Petrolleri İnternet Sitesi https://tppd.com.tr/tr/akaryakit-fiyatlari (Erişim tarihi 02 Şubat 2023)

İNTİHARI ANLAMA ÖNLEME VE İNTİHARA MÜDAHALE KILAVUZU

Editör
Dr. Kübra Yılmaztürk Yıldırım

nobel

İNTİHARI ANLAMA ÖNLEME VE İNTİHARA MÜDAHALE KILAVUZU

Editör: Dr. Kübra Yılmaztürk Yıldırım

Yayın No.: 4848
Psikoloji-PDR No.: 436
ISBN: 978-625-397-283-7
E-ISBN: 978-625-397-284-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yılmaztürk Yıldırım, Kübra.
İntiharı Anlama Önleme ve İntihara Müdahale Kılavuzu / Editör: Kübra Yılmaztürk Yıldırım
1. Basım, VIII + 432 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-283-7
E-ISBN: 978-625-397-284-4
1. İntiharı Anlama 2. İntiharı Önleme 3. İntihara Müdahale

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **vii**

İNTİHARA DAİR BELİRTİLER VE RİSK FAKTÖRLERİ **1**
H. Deniz Özdemir

ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARININ KRONİK STRES VE İNTİHAR İLE İLİŞKİSİ **29**
Bengü Sare Sevda Pelin Kılıç Özer

İNTİHAR RİSKİ VE ÖNLEYİCİLİĞİ BAĞLAMINDA AİLESEL FAKTÖRLER **51**
Büşra Bahar Balcı

STRES VE İNTİHAR İLİŞKİSİ **73**
Özge Bektaş

MADDE İLE İLİŞKİLİ BOZUKLUKLAR VE BAĞIMLILIK BOZUKLUKLARIYLA İNTİHAR DÜŞÜNCESİ VE DAVRANIŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER **87**
Fatih Ordu

İNTİHARI ÖNLEMEDE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK, İYİ OLUŞ VE KENDİLİK DEĞERİ ETKİSİ **107**
Dilara Kuru

BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI TERAPİDE İNTİHARI ÖNLEME İLKELERİ VE TEDAVİDE KULLANILAN TEKNİKLER **121**
Mustafa Kemal Yöntem

İNTİHARI ÖNLEMEDE KABUL VE KARARLILIK TERAPİSİ PERSPEKTİFİ VE MÜDAHALELERİ **141**
Esra Oras

İNTİHARA PSİKODRAMA TEMELLİ MÜDAHALE YAKLAŞIMLARI **161**
Deniz Şarlak

İNTİHARI ANLAMADA VE ÖNLEMEDE PSİKANALİTİK YÖNTEMLER **183**
Zeynep Anaforoğlu Bıkmaz

İNTİHAR SONRASI BAKIM VE DESTEKLEME MÜDAHALELERİ 199
Bengü Sare Sevda Pelin Kılıç Özer

İNTİHARIN TOPLUMA BAKAN YÜZÜ 223
Özgür Kıran

İNANÇ SİSTEMLERİNDE İNTİHAR 239
Mehmet Yıldırım

COĞRAFİ BAKIŞ AÇISI İLE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNTİHAR ÇALIŞMASI: DÜNYA, TÜRKİYE VE SAMSUN (2002-2021) 255
Mücahit Yıldırım

İNTİHAR KONULU ARAŞTIRMALAR: BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ 289
Nagihan Tepe

MEDYA İÇERİKLERİ İNTİHARI TETİKLER Mİ? 309
Merve Ergüney

KAÇIŞ, SEÇİM, GÖSTERİ: FELSEFE AÇISINDAN İNTİHAR 325
Peyami Safa Gülay

ÖLME-ÖLDÜRME EKSENİNDE ZEBERCET: ANAYURT OTELİ'NDE TANIKSIZ BİR KATİLİN İNTİHARI 343
Nur Yılmaztürk Dağaslanı

EDEBİYATTA VE ÇEVİRİDE İNTİHARIN İZİNİ SÜRMEK: SYLVIA PLATH'IN YANSIMALARI ... 361
Tuğçe Elif Taşdan Doğan

İNTİHARIN ARKEOLOJİSİ: FELSEFİ, TARİHÎ, SOSYOKÜLTÜREL VE PSİKOMİTOLOJİK TEMELLERİYLE ÖZKIYIM DAVRANIŞININ BAŞLICA GÖRÜNÜMLERİ 387
Ahmet Keskin

İNTİHARA DAİR BELİRTİLER VE RİSK FAKTÖRLERİ

H. Deniz Özdemir

İntihar, 21. yüzyılda önemli bir halk sağlığı sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. İntiharda hangi belirtilerin kesin intihar belirtileri olduğu hakkında henüz tam bir fikir birliği yoktur. Pek çok doktor/terapist, intihar düşüncesi olan kişileri tedavi ederken tedirgin olur. Çünkü intihara eğilimli kişilerle çalışma, pek çok zorluğu içinde barındırır. İntihar eğilimleri olan hasta ile nasıl çalışılacağı, bu eğilimlerini nasıl fark edecekleri konusunda uzmanlaşmak, terapistin/doktorun bu kişilerle çalışırken yaşayacağı kaygıyı azaltabilir.

İntihar düşüncesi olan danışanların bazıları intihar eğilimleri hakkında bilgi vermeye isteksizdir. Çünkü düşüncelerini bırakması yönünde kendisine baskı yapılacağı, ikincil kazancını kaybedeceği, terapistinin tedavisini sonlandıracağı, hastaneye yatırılacağı ya da böyle bir düşünceye sahip olmanın bilinmesinin rahatsızlık vereceği vb. sebeplerle terapistiyle intihar düşüncelerini paylaşmak istemezler. İntihar oranını azaltmanın yaşamsal önemi birçok çalışma ile ortaya konmuştur. Bu kitap; psikiyatri, psikoloji, sosyoloji, halk sağlığı ve adli tıp alanlarında araştırmacılar, eğitimciler, klinisyenler ve intihar ile ilgili çalışma yapacak herkes için intihar belirtileri ve risk faktörleri hakkında bilgi verici olacaktır.

İntihar, kişinin istemli bir şekilde hayatına son verme davranışıdır. Bu davranış psikolojik, kültürel, toplumsal, ekonomik, sağlık ve hukuki yönden önem taşıyan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Özsoy ve Eşel, 2003; Sayar ve Bozkır, 2004). Dünya Sağlık Örgütüne (WHO) göre intihar ve intihar girişimleri ciddi bir halk sağlığı sorunudur. Ancak ulusal müdahalelerin etkili olması için kapsamlı multi sektörlü intihar önleme stratejisine ihtiyaç vardır (WHO, 2021). İntihar, ruh sağlığı çalışanları için birinci derecede müdahale gerektiren acil bir durumdur (Sadock ve ark., 2015). İntihar dünya çapında önde gelen bir ölüm nedeni olmasına rağmen klinisyenler ve araştırmacılar,

İntiharın hem bireysel hem de toplumsal sonuçları göz önüne alındığında intihar girişimlerinin önlenmesine yönelik koruyucu politikaların geliştirilmesi için sağlık ve eğitim sektörünün, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütlerinin ortak politikalar geliştirmeleri önemlidir. İntiharı önleme çalışmaları çoğunlukla intihar davranışı göstermiş ya da intihar düşüncesine sahip bireyler üzerinde uygulanmaktadır. Bu kişilerin özelikleri göz önüne alınarak ilaç ve psikoterapi ya da her ikisi birden sunulmaktadır. Burada önemli olan tedavi etmekten daha çok önleyici ve koruyucu hizmet olarak neler yapılabileceğidir. Öncelikle çocukların risk faktörlerinden uzak bir ortamda büyümeleri sağlanmalı, bu konuda aileler biliçlendirilmelidir. Ayrıca intihar okuryazarlığı çalışmalarına öncelik verilmelidir. Hayatta kontrol edilemeyen olaylar vardır. İnsanların bir şekilde bu zorlukların üstesinden gelmesi, tıpkı hacı yatmaz gibi zorluklarda devrilmemesi, devrildiğinde de ayağa kalkıp kaldığı yerden devam etmesi beklenmektedir. Hayatta kontrol edemeyecekleri olayların üstesinden gelebilmeleri için kişilere psikolojik dayanıklılık, psikolojik iyi oluş, kendilik değeri, öz anlayış, duygu regülasyonu, yaşam tatmini, benlik saygısı, bilişsel esneklik, özyeterlik ve mizah vb. konularda eğitim ve destek verilmelidir. Böylece kişilerin intiharı bir seçenek olarak görme olasılığının azalacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Ak, M. Gülsün, M. ve Özmenler, K. N. (2009). Özkıyım ve kişilik. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 1*(1), 45-54.

Aktepe, E. Kandil, S. Göker, Z. Sarp, K. Topbaş, M. ve Özkorumak, E. (2006). İntihar girişiminde bulunan çocuk ve ergenlerde sosyodemografik ve psikiyatrik özelliklerin değerlendirilmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, *5*(6), 444-454.

Altamura, A. C. Bassetti, R. Bignotti, S. Pioli, R. ve Mundo, E. (2003). Clinical variables related to suicide attempts in schizophrenic patients: a retrospective study. *Schizophrenia Research*, 60 (1), 47-55.

Arora, T. Grey, I. Östlundh, L. Lam, K. B. H. Omar, O. M. ve Arnone, D. (2022). The prevalence of psychological consequences of Covid-19: A systematic review and meta-analysis of observational studies. *Journal of Health Psychology*, *27*(4), 805-824. https://doi.org/10.1177/1359105320966639

Asarnow, J. R. Porta, G. Spirito, A. Emslie, G. Clarke, G. Wagner, K. D., ... ve Brent, D. A. (2011). Suicide attempts and nonsuicidal self-injury in the treatment of resistant depression in adolescents: findings from the TORDIA study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 10*(3), 772-781

Aslan, M. ve Hocaoğlu, Ç. (2014). Yaşlılarda intihar davranışı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *6*(3), 294-309. https://doi.org/10.5455/cap.20131229101314

Aslan, S. H. ve Alparslan, Z. N. (1999).Çocukluk örselenme yaşantıları ölçeğinin bir üniversite öğrencisi örnekleminde geçerlik, güvenirlik ve faktör yapısı. *Türk Psikiyatri Dergisi,10*(4), 275-285.

Atay, İ. M. ve Gündoğar, D. (2004). İntihar Davranışında Risk Faktörleri: Bir Gözden Geçirme. *Kriz Dergisi, 12* (3), 39-52.

Atmaca, G. D. ve Durat, G. (2015). Kanser hastalarında intihar riski. *Journal of Human Rhythm, 1*(4), 127-132.

Atmaca, G. ve Durat, G. (2016). Şizofreni hastalarında intihar ve depresyon. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 6* (1), 51-55.

Aykut, D. S. Aslan, F. C. Karagüzel, E. Ö. Karakullukçu, S. ve Tiryaki, A. (2017). İntihar Girişimi Öyküsü Olan Şizofreni Olgularında Şimdiki Klinik Değişkenler. *Türk Psikiyatri dergisi*, *28*(3), 163-71.

Baca-Garcia, E. Diaz-Sastre, C. García Resa, E. Blasco, H. Braquehais Conesa, D. Oquendo, M. A., ...ve De Leon, J. (2005). Suicide attempts and impulsivity. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience, 255*, 152-156.

Badarch, J. Chuluunbaatar, B. Batbaatar, S. ve Paulik, E. (2022). Suicide attempts among schoolattending adolescents in Mongolia: Associated factors and gender differences. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *19*(5), 2991.

Bailey, T. D. ve Brand, B. L. (2017). Traumatic dissociation: Theory, research, and treatment. *Clinical Psychology: Science and Practice, 24*(2), 170-185. https://doi.org/10.1111/cpsp.12195

Basu, A. Boland, A. Witt, K. ve Robinson, J. (2022). Suicidal behaviour, including ideation and selfharm, in young migrants: a systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(14), 8329. doi.org/10.3390/ijerph19148329

Beautrais, A. L, Joyce, P. R, Mulder, R.T, Fergusson, D. M. Deavoll. B. J. ve Nightingale, S. K. (1996). Prevalence and comorbidity of mental disorders in persons making serious suicide attemps: a case control study. *Am J. Psychiatry*;*153*,1009-1014

Beghi, M. Butera, E. Cerri, C. Cornaggia, C. Febbo, F. Mollica, A …….ve Lozupone, M.(2021). Suicidal behaviour in older age: a systematic review of risk factors associated to suicide attempts and completed suicides. *Neurosci. Biobehav. Rev. 12*7, 193-211.

Belfort, E. L. ve Miller, L .(2018). Relationship between adolescent suicidality, self-injury and media habits. Child Adolesc. Psychiatr. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics,* 27(2), 159-169. https://doi.org/10.1016/j.chc.2017.11.004

Bernstein D. P, Fink L, Handelsman L, Foote J, Lovejoy M, Wenzel K, Sapareto E. ve Ruggiero J (1994). Initial reliability and validity of a new retrospective measure of child abuse and neglect. *Am J. Psychiatry; 151:*1132-1136. doi: 10.1176/ajp.151.8.1132.

Blaauw, E. Arensman, E. Kraaij, V. Winkel, F. W. ve Bout, R. (2002). Traumatic life events and suicide risk among jail inmates: the influence of types of events, time period and significant others. *Journal of Traumatic Stress: Official Publication of The International Society for Traumatic Stress Studies*, *15*(1), 9-16.

Borges, G., Nock, M. K., Abad, J. M. H., Hwang, I., Sampson, N. A., Alonso, J..... ve Kessler, R. C. (2010). Twelve-month prevalence of and risk factors for suicide attempts in the World Health Organization World Mental Health Surveys. *The Journal of Clinical Psychiatry*, *71*(12), 21777.

Bostwick, J. M. Pabbati, C. Geske, J. R. ve McKean, A. J. (2016). Suicide attempt as a risk factor for completed suicide: Even more lethal than we knew. *American Journal of Psychiatry*, 173(11), 1094-1100. https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2016.15070854

Brenner, L. A. Breshears, R. E. Betthauser, L. M. Bellon, K. K. Holman, E. Harwood, J. E..... ve Nagamoto, H. T. (2011). Implementation of a suicide nomenclature within two VA healthcare settings. *Journal of Clinical Psychology in Medical Settings*, 18, 116-128.

Breslau N. Kilbey M. M. ve Andreski P. (1993) Nicotine dependence and majör depression. New evidence from a prospective investigation. *Arch Gen Psychiatry,* 50:31-35.

Brezo, J. Paris, J. Vitaro, F. Hebert, M. Tremblay, R. E. ve Turecki, G. (2008). Predicting suicide attempts in young adults with histories of childhood abuse. *The British Journal of Psychiatry*, 193(2), 134-139.

Brokke, S. S. Bertelsen, T. B. LandrØ, N. I. ve Haaland, V. O Ø. (2022). The effect of sexual abuse and dissociation on suicide attempt. *BMC Psychiatry*, *22*, 1-8.

Brown, M. Z. Comtois, K. A. ve Linehan, M. M. (2002). Reasons for suicide attempts and nonsuicidal self-injury in women with borderline personality disorder. *Journal of Abnormal Psychology*, 111(1), 198-202.

Buoli, M. Cesana, B. M. Bolognesi, S. Fagiolini, A. Albert, U. Di Salvo, G……. ve ISBD Italian Chapter Epidemiologic Group. (2021). Factors associated with lifetime suicide attempts in bipolar disorder: Results from an Italian nationwide study. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 1-12.

Calati, R. Romano, D. Lopez-Castroman, J. Turolla, F. Zimmermann, J. Madeddu, F……ve Preti, E. (2022). Borderline symptoms and suIcide-related outcomes: proTOcol for a systematic review/meta-analysis and an individual patient data meta-analysis (BONITO study). *BMJ Open*, *12*(5), e056492.

Chee, K. Y. Muhdi, N. Ali, N. H. Amir, N. Bernardo, C. Chan, L. F..... ve Trinh, T. B. H. (2022). A Southeast Asian expert consensus on the management of major depressive disorder with suicidal behavior in adults under 65 years of age. *BMC Psychiatry*, *22*(1), 1-13.

Chu, J. P. Goldblum, P. Floyd, R. ve Bongar, B. (2011). The cultural theory and model of suicide. *Applied and Preventive Psychology*, 25-40.

Cochran, S. D. ve Mays, V. M. (2000). Lifetime prevalence of suicide symptoms and affective disorders among men reporting same-sex sexual partners: results from NHANES III. *American Journal Of Public Health*, 90(4), 573.

Corbitt, E. M. Malone, K. M. Haas, G. L. ve Mann, J. J. (1996). Suicidal behavior in patients with major depression and comorbid personality disorders. *Journal of Affective Disorders*, 39(1), 61-72

Crosby, A. Ortega, L. ve Melanson, C. (2011). Self-Directed Violence Surveillance; Uniform Definitions And Recommended Data Elements. https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/self-directed-violence-a.pdf

Çelik, D. (2020). İntihar, N. Koçtürk (Ed) *Cinsel İstismar Mağdurunun ve Faillerinin Tedavi Planlayıcısı* içinde, Nobel Akedemik Basım Yayım Dağıtım. S. 120-129.

Çimşir E. (2020) İntihar Düşüncesi. N. Koçtürk (Ed), *Cinsel İstismar Mağdurunun ve Faillerinin Tedavi Planlayıcısı* içinde Nobel Akedemik Basım Yayım Dağıtım, s. 250-258.

Demirel Özsoy, S. ve Eşel, E. (2003). İntihar (Özkıyım), *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 4, 175-185

Deveci, A. Esen-Danacı, A. Yurtsever, F. Deniz, F. ve Gürlek-Yüksel, E. (2008). Şizofrenide Psikososyal Beceri Eğiminin Belir Örüntüsü, İçgörü, Yaşam Kalitesi ve İntihar Olasılığı Üzerine Etkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(3): 266-273

Devrimci-Özgüven H. ve Sayıl I. (2003) Suicide attempts in Turkey: Results of the WHO-EURO Multicenter Study on Suicidal Behaviour. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 48(5), 324329.

Di Napoli, W. (2022). Depression, Self-Harm, Suicide. A Longitudinal Descriptive Study after the Covid 19 Pandemic in the Province of Trento. *Psychiatria Danubina*, 34(Suppl 8), 140-143.

Duarte, F. ve Jiménez-Molina, Á. (2022). Suicide and quarantine during the Covid-19 pandemic: Do we know everything?. *Social Science ve Medicine*, 309, 115253.

Erbay, L. G. Celbiş, O. Oruç, M. ve Karlıdağ, R. (2020). Adli Tıp Kurumu Malatya Grup Başkanlığı'na gelen tamamlanmış intihar olgularının psikolojik otopsi yöntemi ile incelenmesi. *Journal of Forensic Medicine*, 34;1, 1-6.

Eskin, M. (2000). Ergen Ruh Sağlığı Sorunları ve İntihar Davranışıyla İlişkileri. *Klinik Psikiyatri Dergisi,* 3(4), 228-234.

Eskin, M. (2001). Ergenlikte Yalnızlık, Baş Etme Yöntemleri ve Yalnızlığın İntihar Davranışı İle İlişkisi. *Klinik Psikiyatri*, 4(5), 5-11.

Eskin, M. Kaynak-Demir, H. ve Demir, S. (2005). Same-sex sexual orientation, childhood sexual abuse, and suicidal behavior in university students in Turkey. *Archives of Sexual Behavior*, 34, 185-195. DOI: 10.1007/s10508-005-1796-8

Favril, L. Audenaert, K. Portzky, G. ve Vander Laenen, F. (2022). Suïcidaal gedrag in Belgische gevangenissen: overzicht en geïntegreerd preventiemodel. *Tijdschrift Voor Psychiatrie*, 64(3), 166-172.

Fu, X. L. Qian, Y. Jin, X. H. Yu, H. R. Wu, H. Du, L. ... ve Shi, Y. Q. (2021). Suicide rates among people with serious mental illness: a systematic review and meta-analysis. *Psychological medicine*, 1-11. https://doi.org/10.1017/S0033291721001549 PMID: 33952359

Gambadauro, P. Carli, V. Wasserman, D. Balazs, J. Sarchiapone, M. ve Hadlaczky, G. (2020). Serious and persistent suicidality among European sexual minority youth. *Plos One,* 15(10), e0240840.

Guan, K. Fox, K. R. ve Prinstein, M. J. (2012). Nonsuicidal self-injury as a time-invariant predictor of adolescent suicide ideation and attempts in a diverse community sample. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 80(5), 842-449

Güleç, G. (2016). Psikiyatrik Bozukluklar ve İntihar. *Türkiye Klinikleri Psychiatry Special Topics*, 3, 21-25.

Gürhan, N. Beşer, N. G. Polat, Ü. ve Koç, M. (2019). Suicide risk and depression in individuals with chronic illness. *Community Mental Health Journal*, 55(5), 840-848

Haas, A. P. Eliason, M. Mays, V. M. Mathy, R. M. Cochran, S. D. D'Augelli, A. R. ... ve Clayton, P. J. (2010). Suicide and suicide risk in lesbian, gay, bisexual, and transgender populations: Review and recommendations. *Journal of Homosexuality*, 58(1), 10-51.

Hamza, C. A. Stewart, S. L. ve Willoughby, T. (2012). Examining the link between nonsuicidal selfinjury and suicidal behavior: A review of the literature and an integrated model. *Clinical psychology review*, 32(6), 482-495.

Hanna, M. M. El-Shereef, E. A. ve Griew, A. H. (2011). Study of pattern and outcome of suicidal methods used in Benghazi City-Libya. *Egyptian journal of forensic sciences*, 1(3-4), 124-132.

Heuschen, C. B. Mocking, R. J. Zantvoord, J. B. Figueroa, C. A. Schene, A. H. Denys, D. A..... ve Lok, A. (2022). Suicidal ideation in remitted major depressive disorder predicts recurrence. *Journal of psychiatric research*, 151, 65-72.

Hsu, W. Y. Chang, T. G. Chang, C. C. Chiu, N. Y. Lin, C. H. ve Lane, H. Y. (2022). Suicide ideation among outpatients with alcohol use disorder. *Behavioural Neurology*, ID 4138629, 7 pages https://doi.org/10.1155/2022/4138629 Erişim 21.11.2022

Hu, S. Mo, D. Guo, P. Zheng, H. Jiang, X. ve Zhong, H. (2022). Correlation between suicidal ideation and emotional memory in adolescents with depressive disorder. *Scientific Reports*, 12(1), 5470.

Huggett, C., Gooding, P., Haddock, G., Quigley, J. ve Pratt, D. (2022). The relationship between the therapeutic alliance in psychotherapy and suicidal experiences: A systematic review. *Clinical Psychology ve Psychotherapy*, 29(4), 1203-1235.

İmren, S. G. Ayaz, A. Yusufoğlu, C. ve Arman, A. R. (2013). Cinsel istismara uğrayan çocuk ve ergenlerde klinik özellikler ve intihar girişimi ile ilişkili risk etmenleri. *Marmara Medical Journal*, 26(1), 11-16.

Jacobs, D. G. Baldessarini, R. J. Conwell, Y. Fawcett, J. A. Horton, L. Meltzer, H. ... ve Simon, R. I. (2010). Assessment and treatment of patients with suicidal behaviors. *APA Practice Guidelines*, 1, 183.

Jager-Hyman, S. Cunningham, A. Wenzel, A. Mattei, S. Brown, GK ve Beck, A.T. (2014). Cognitive Distortions and Suicide Attempts. *Cognitive Therapy and Research*. 38, 369-374 https://doi.org/10.1007/s10608-014-9613-0

Jahnke, S. Schmidt, A. F. Geradt, M. ve Hoyer, J. (2015). Stigma-related stress and its correlates among men with pedophilic sexual interests. *Archives of Sexual Behavior*, 44(8), 2173-2187. https://doi.org/10.1007/s10508-015-0503-7

Johnston, J. N. Campbell, D. Caruncho, H. J. Henter, I. D. Ballard, E. D. ve Zarate Jr, C. A. (2022). Suicide biomarkers to predict risk, classify diagnostic subtypes, and identify novel therapeutic targets: 5 Years of promising research. *International Journal of Neuropsychopharmacology*, 25 (3), 197-214.

Kalenscher, T. Ohmann, T. ve Güntürkün, O. (2006). The neuroscience of impulsive and selfcontrolled decisions. *International Journal of Psychophysiology*, 62(2), 203-211.

Kaplan H. I, Sadock B.J, Grebb, J. A. Synopsis of Psychiatry. Baltimore-Maryland: Williams ve Wilkins Co, (1994) Synopsis of Psychiatry. Baltimore-Maryland: Williams ve Wilkins Co, 803-811.

Kapur, N. Cooper, J. O'Connor, R. C. ve Hawton, K. (2013). Non-suicidal self-injury v. attempted suicide: new diagnosis or false dichotomy?. *The British Journal of Psychiatry*, 202(5), 326328.

Kaurin, A. Dombrovski, A. Y. Hallquist, M. N. ve Wright, A. G. (2022). Momentary interpersonal processes of suicidal surges in borderline personality disorder. *Psychological Medicine*, 52(13), 2702-2712.

Keten, H. Hakkoymaz, H. Aslan, Ü. Bahar, Ş. Keten, A. Sucaklı, M. ve Bozkurt, S. (2015). Evalution of suicide attempt cases admitted to emergency department. *Çağdaş Tıp Dergisi*, 5(2), 102-105. doi:10.16899/ctd.18672

Khatcherian, E. Zullino, D. De Leo, D. ve Achab, S. (2022). Feelings of loneliness: Understanding the risk of suicidal ideation in adolescents with Internet addiction. A theoretical model to answer to a systematic literature review, without results. *International journal of Environmental Research and Public Health*, 19(4), 2012.

Kim, J. Kim, H. Jang, S. I. ve Park, E. C. (2022). Association between sedentary behavior and depression among South Korean adolescents. *BMC psychiatry*, 22(1), 622.

Klonsky, E. D. May, A. M. ve Saffer, B. Y. (2016). Suicide, suicide attempts, and suicidal ideation. *Annual Review of Clinical Psychology*, 12, 307-330.

Kõlves, K. Kõlves, K. E. ve De Leo, D. (2013). Natural disasters and suicidal behaviours: a systematic literature review. *Journal of affective disorders,* 146(1), 1-14.

Koparal, B. ve Hocaoğlu, Ç. (2019). Şizofreni ve İntihar; Bir Gözden Geçirme. *Balıkesir Medical Journal*, 3(3), 135-146.

Köroğlu, E. (2014). *Amerikan psikiyatri birliği, ruhsal bozuklukların tanısal ve sayımsal elkitabı (DMS-5).* 5. Baskı. Ankara: Hekimler Yayın Birliği, S. 49-50,171, 179, 332

Kritzer, M. D. Mischel, N. A. Young, J. R. Lai, C. S. Masand, P. S. Szabo, S. T. ve Mathew, S. J. (2022). Ketamine for treatment of mood disorders and suicidality: A narrative review of recent progress. *Annals of Clinical Psychiatry: Official Journal of The American Academy of Clinical Psychiatrists*, *34*(1), 33.

Kulacaoglu, F. ve Izci, F. (2022). The effect of emotional dysregulation and impulsivity on suicidality in patients with bipolar disorder. *Psychiatria Danubina,* 34(4), 706-714.

Laflamme, L. Vaez, M. Lundin, K. ve Sengoelge, M. (2022). Prevention of suicidal behavior in older people: a systematic review of reviews. *PloS One,* 17(1), e0262889.

Linthicum, K. P. ve Ribeiro, J. D. (2022). Suicide plan prevalence, recurrence, and longitudinal association with nonfatal suicide attempt. *Suicide and Life Threatening Behavior*, 52(6), 1062-1073.

Mann, J. J. Apter, A. Bertolote, J. Beautrais, A. Currier, D. Haas, A. ve Hendin, H. (2005). Suicide prevention strategies: a systematic review. *JAMA*, 294(16), 2064-2074. doi:10.1001/jama.294.16.2064

Mars, B. Heron, J. Klonsky, E. D. Moran, P. O'Connor, R. C. Tilling, K. ...ve Gunnell, D. (2019). Predictors of future suicide attempt among adolescents with suicidal thoughts or non-suicidal self-harm: a population-based birth cohort study. *The Lancet Psychiatry*, 6(4), 327-337.

Martinez, D. Lavebratt, C. Millischer, V. de Jesus R. de Paula, V. Pires, T. Michelon, L..... ve Vallada, H. (2022). Shorter telomere length and suicidal ideation in familial bipolar disorder. *Plos One*, *17*(12), e0275999.

Mathieu, S. Treloar, A. Hawgood, J. Ross, V. ve Kõlves, K. (2022). The role of unemployment, financial hardship, and economic recession on suicidal behaviors and interventions to mitigate their impact: A review. *Frontiers in Public Health*, 10. 1-14. doi: 10.3389/fpubh.2022.907052

May, A. M. Klonsky, E. D. ve Klein, D. N. (2012). Predicting future suicide attempts among depressed suicide ideators: a 10-year longitudinal study. *Journal of Psychiatric Research*, 46(7), 946-952.

Mengting, Li, Bergren, S., Simon, M. ve Dong, X. (2022). Cultural attributes of suicidal ideation among older immigrants: a qualitative study. *BMC Geriatrics*, *22*(Suppl 1), 678.

Misiak, B, Kiejna, A, Frydecka D. Higher (2015). Total cholesterol level is associated with suicidal ideation in first-episode schizophrenia females. *Psychiatry Res.*226(1):383-8.

Molina, D. K. ve Farley, N. J. (2019). A 25-year review of pediatric suicides: distinguishing features and risk factors. *The American Journal of Forensic Medicine and Pathology*, 40(3), 220-226.

Motillon-Toudic, C.Walter, M. Séguin, M. Carrier, J. D. Berrouiguet, S. ve Lemey, C. (2022). Social isolation and suicide risk: Literature review and perspectives. *European psychiatry*, 1-42.

Nesterko, Y. Haase, E. Schönfelder, A. ve Glaesmer, H. (2022). Suicidal ideation among recently arrived refugees in Germany. *BMC psychiatry*, 22(1), 183.

Oakey-Frost, D. N. Moscardini, E. H. Russell, K. Rasmussen, S. Cramer, R. J. ve Tucker, R. P. (2022). Defeat, entrapment, and hopelessness: clarifying interrelationships between suicidogenic constructs. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(17), 10518. https://doi.org/10.3390/ijerph191710518

Ocakoğlu, B. K. İpek, Z. ve Oguz, M. (2020). Batman İlinde 2013-2018 Yılları Arasında Gerçekleşen İntihar ve İntihar Girişimlerinin Sosyodemografik ve İntihar Davranışı Özelliklerinin Geriye Dönük Olarak Değerlendirilmesi. *Kriz Dergisi*, 28(2), 57-70.

O'Connor, R. C. ve Kirtley, O. J. (2018). The integrated motivational-volitional model of suicidal behaviour. Philosophical Transactions of the Royal Society B: *Biological Sciences*, 373(1754), 20170268.

Oexle, N. Valacchi, D. Grübel, P. Becker, T. ve Rüsch, N. (2022). Two sides of the same coin? The association between suicide stigma and suicide normalisation. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*, 31, e78.

Olson L. M.(2005).The Use Of Suicide Notes As An Aid For Understanding Motive in Completed Suicides, Department of Health Promotion and Education, *Doctoral dissertation*, University of *Utah*,

Olson, L. M. Wahab, S. Thompson, C. W. ve Durrant, L. (2011). Suicide notes among native Americans, Hispanics, and Anglos. *Qualitative Health Research*, *21*(11), 1484-1494. doi:10.1177/1049732311412789

Özer, Ü. Yıldırım, E. A. ve Erkoç, Ş. N. (2015). Relationship of suicidal ideation and behavior to attachment style in patients with major depression. *Nöro Psikiyatri Arşivi*, 52(3), 283.

Özsan, H. H. ve Tuğcu, H. (1998). Şizofrenik Hastalarda İntihar Olasılığının Çeşitli Faktörlere Göre İncelenmesi. *Kriz Dergisi*, 6(1), 33-39.

Özsoy, S. D. ve Esel, E. (2003). İntihar (Özkıyım)/Suicide. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 4(3), 175-185

Öztürk, M. O. ve Uluşahin A. (2018). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. Yenilenmiş 13. Baskı,: Nobel Tıp Kitapevleri: Ankara, SS. 428-447. 467-469, 471-473.

Petry, N. M. ve Kiluk, B. D. (2002). Suicidal ideation and suicide attempts in treatment-seeking pathological gamblers. *The Journal of Nervous and Mental Disease, 190*(7), 462.

Placidi, G. P. Oquendo, M. A. Malone, K. M. Brodsky, B. Ellis, S. P. ve Mann, J. J. (2000). Anxiety in major depression: relationship to suicide attempts. *American Journal of Psychiatry, 157*(10), 1614-1618.

Pollock, N. J. Naicker, K. Loro, A. Mulay, S. ve Colman, I. (2018). Global incidence of suicide among Indigenous peoples: A systematic review. *BMC Medicine*. 16(1):1-17. https://doi.org/10.1186/s12916-018-1115-6 PMID: 30122155

Robertson, L. Skegg, K. Poore, M., Williams, S. ve Taylor, B. (2012, Mayıs). An Adolescent Suicide Cluster and the Possible Role of Electronic Communication Technology. *Crisis The Journal of Crisis Intervention and Suicide Prevention, 33*(4), s. 239-245. doi:10.1027/0227-5910/a000140

Robinson, J. Kolves, K. ve Sisask, M. (2022). Introduction to the PLOS ONE collection on 'Understanding and preventing suicide: Towards novel and inclusive approaches'. *Plos One,* 17(3), e0264984.

Roy A. (2000). Psychiatric Emergencies. In: Sadock B. J. Sadock V, A. eds. *Comprehensive Textbook of Psychiatry*. Baltimore: Lippincott Williams ve Wilkins, 7th ed: 2031-40.

Roy, A. (1983). Family history of suicide. *Arch. Gen. Psychiatry, 40,* 971-974.

Sadock, B. J. Sadock, V. A. ve Ruiz, P. (2015). Emergency Psychiatric Medicine. In *Kaplan ve Sadock's Comprehensive Textbook of Psychiatry* (pp. 763-774).

Salmon, S. Garces Davila, I. Taillieu, T. L. Stewart-Tufescu, A. Duncan, L. Fortier, J. ... ve Afifi, T. O. (2022). Adolescent health outcomes: associations with child maltreatment and peer victimization. *BMC Public Health*, *22*(1), 905.

Sareen, J., Cox, B. J. Afifi, T. O. De Graaf, R. Asmundson, G. J. Ten Have, M. ve Stein, M. B. (2005). Anxiety disorders and risk for suicidal ideation and suicide attempts: a populationbased longitudinal study of adults. *Archives of General Psychiatry*, 62(11), 1249-1257.

Sayar K. ve Bozkır F. (2004). İntihar girişiminde bulunan ergenlerde intihar niyeti ve ölümcüllüğün belirleyicileri. *Yeni Symposium*, 42: 28-36.

Schaffer, A., Isometsä, E. T., Tondo, L., H Moreno, D., Turecki, G. Reis, C., ... ve Yatham, L. N. (2015). International Society for Bipolar Disorders Task Force on Suicide: meta analyses and meta regression of correlates of suicide attempts and suicide deaths in bipolar disorder. *Bipolar Disorders*, 17(1), 1-16.

Schneider, B. Reif, A. Wagner, B. ve Wolfersdorf, M. (2022). Warum brauchen wir Leitlinien für Suizidprävention?, *Bundesgesundheitsblatt-Gesundheitsforschung-Gesundheitsschutz*, 65(1), 58-66.

Serdar S. C. ve Sayıl, İ. (2004). Yineleyici intihar girişimleri. Kriz Dergisi, 12(3), 53-62.

Shanahan, L. Steinhoff, A. Bechtiger, L. Murray, A. L. Nivette, A. Hepp, U..... ve Eisner, M. (2022). Emotional distress in young adults during the Covid-19 pandemic: evidence of risk and resilience from a longitudinal cohort study. *Psychological Medicine*, 52(5), 824-833. https://doi.org/10.1017/S003329172000241X PMID: 32571438

Shaw, D. Fernandes, J. R. ve Rao, C. (2005). Suicide in children and adolescents: a 10-year retrospective review. *The American journal of forensic medicine and pathology*, 26(4), 309315.

Sher, L. (2020). The impact of the Covid-19 pandemic on suicide rates. QJM: *An International Journal of Medicine,* 113(10), 707-712.

Simon, G. E., Hunkeler, E., Fireman, B., Lee, J. Y. ve Savarino, J. (2007). Risk of suicide attempt and suicide death in patients treated for bipolar disorder 1. *Bipolar disorders*, *9*(5), 526-530.

Sommers-Flanagan, J. ve Sommers-Flanagan, R. (2015). *Klinik Görüşme Psikolojik Değerlendirme Esasları,* (G. Akbaş ve L. Korkmaz, Çeviri, S. 328-369), 4. Baskı. İthaki.

Song, K. Brintz, B. J. Wang, C. P. McGeary, D. D. McGeary, C. A. Potter, J. S. ... ve Pugh, M. J. (2022). Complex pain phenotypes: Suicidal ideation and attempt through latent multimorbidity. *PloS one*, 17(4), e0267844.

Soygüt, G. (2003). Yeme bozukluklarının, I, Savaşır, G. Soygüt E. Kabakçı (Ed.) *Bilişsel Davranışçı Terapiler* içinde, Psikologlar Derneği Yayınları:7, s.113-114.

Stagaki, M. Nolte, T. Feigenbaum, J. King-Casas, B. Lohrenz, T. Fonagy, P. ... ve Personality and Mood Disorder Research Consortium. (2022). The mediating role of attachment and mentalising in the relationship between childhood maltreatment, self-harm and suicidality. *Child Abuse ve Neglect*, 128, 105576.

Steel, C. M. Newman, E. O'Rourke, S. ve Quayle, E. (2022). Suicidal ideation in offenders convicted of child sexual exploitation material offences. *Behavioral Sciences & the Law*, 40(3), 365-378.

Şevik, A. E. Özcan, H. ve Uysal, E. (2012). İntihar girişimlerinin incelenmesi: risk faktörleri ve takip. *Klinik Psikiyatri*, 15(4), 218-25.

Tidemalm, D. Haglund, A. Karanti, A. Landén, M. ve Runeson, B. (2014). Attempted suicide in bipolar disorder: risk factors in a cohort of 6086 patients. *PLOS One*, 9(4), e94097.

Togay, B. Noyan, H., Tasdelen, R. ve ücok, A. (2015). Clinical variables associated with suicide attempts in schizophrenia before and after the first episode. *Psychiatry Research*, 229(1-2), 252-256.

Tunç, P. ve Şahin, D. (2019). Sınır kişilik bozukluğunda dürtüsellik, kendine zarar verme ve intihar davranışlarının yordayıcıları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi-Anatolıan Journal of Psychıatry*. 341-349.

Turecki, G. ve Brent, D. A. (2016). Suicide and suicidal behaviour. *The Lancet*, 387 (10024), 12271239.

Turecki, G. Brent, D. A. Gunnell, D. O'Connor, R. C. Oquendo, M. A. Pirkis, J. ve Stanley, B. H. (2019). Suicide and suicide risk. *Nature Reviews Disease Primers*, 5(1), 1-22.

TÜİK. (2023)." Ölüm ve ölüm Nedenler İstatistikleri", https://data.tuik.gov.tr/Bulten/ Index?p=Olumve-Olum-Nedeni-Istatistikleri-2021-45715, Erişim 8.4.2023

TÜİK.(2023). "İstatitiklerle Yaşlılar", https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2022-49667, Erişim 8.4.2023

Van Bentum, J. S. Sijbrandij, M. Saueressig, F. ve Huibers, M. J. (2022). The association between childhood maltreatment and suicidal intrusions: A cross sectional study. *Journal of Traumatic Stress*, 35(4), 1273-1281.

Värnik, P. (2012). Suicide in the world. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 9(3), 760-771. https://doi.org/10.3390/ijerph9030760

WHO. (2021). https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/suicideİntihar Erişim 12.11.2022

Wilkinson, P. Kelvin, R. Roberts, C. Dubicka, B. ve Goodyer, I. (2011). Clinical and psychosocial predictors of suicide attempts and nonsuicidal self-injury in the Adolescent Depression Antidepressants and Psychotherapy Trial (ADAPT). *American Journal of Psychiatry*, 168(5), 495-501.

World Health Organization. Suicide worldwide in 2019: global health estimates. Geneva: World Health Organization; 2021.

Wu, R. Zhu, H. Wu, M. Y. Wang, G. H. ve Jiang, C. L. (2022). Childhood trauma and suicide: the mediating effect of stress and sleep. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(14), 8493. https://doi.org/10.3390/ijerph19148493

Yağcı, I. Avci, S. Taşdelen, Y. ve Kivrak, Y. (2018). İntihar girişiminde bulunanlarda D tipi kişilik, çocukluk çağı travmaları, depresyon, anksiyete, dürtüsellik. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 19(6), 551-558.

Yalvaç, H. D. Kaya, B. ve Ünal, S. (2014). İntihar girişimi ile başvuran bireylerde kişilik bozukluğu ve bazı klinik değişkenler. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 15(1),24-30

Yargiç, I. Ersoy, E. ve Oflaz, S. B. (2012). Çocukluk çağı travmalarının intihar girişimi ve kendine zarar verme davranışı ile ilişkisi/ The relation of childhood trauma with suicide attempt and self-mutilation. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi,* 13(4). 277.

ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARININ KRONİK STRES VE İNTİHAR İLE İLİŞKİSİ

Bengü Sare Sevda Pelin Kılıç Özer

"Güven kaybolduğunda travmatize insan kendini hayattan çok ölüme ait hisseder."

Judith Herman, Travma ve İyileşme

GİRİŞ

Travma ve intihar kavramları, birçok yönden benzerlik taşımaktadır. Sanıldığından daha yaygın olmaları, büyük bir halk sağlığı sorunu olmaları ve hâlâ anlaşılması-önlenmesi noktasında yeterince ilerleme kat edilemeyişi bu benzerliklerden belki de yalnızca birkaçı olarak görülebilir. Kişilerin erken dönem yaşantılarının yetişkin sağlıkları üzerindeki önemine ve bireylerin intihar davranışını anlamak için travmanın şekillendirdiği ruhsal süreçlerin anlaşılmasının gerekliliğine vurgu yapılan bu bölümde ilk olarak travma kavram ve türleri detaylıca ele alınmıştır.

Çocukluk çağı travmaları ve intihar ile arasındaki ilişkiyi ele almadan önce travma kavramı üzerinde durulması gerekmektedir. Amerikan Psikoloji Derneğine (APA, 2022) göre tanımı "bir kaza, tecavüz veya doğal afet gibi korkunç bir durum karşısında verilen duygusal tepki" olan travmayı sadece bu tanım ile anlamak mümkün değildir. Bu sebeple alanda farklı travma türleri tanımlanmaya ve gruplandırılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ruhsal travmalar içerisinde erken gelişimsel dönemde maruz kalınan travmalar, başka bir ifade ile çocukluk çağı travmaları, bu travmaların yetişkin sağlığındaki etkileri ve intihar ile ilişkisi tartışılmıştır.

KAYNAKÇA

Agorastos. A., Pervanidou, P., Chrousos, G.P. & Baker, D.G. (2019). Developmental Trajectories of Early Life Stress and Trauma: A Narrative Review on Neurobiological Aspects Beyond Stress System Dysregulation. *Front. Psychiatry* 10:118. doi: 10.3389/fpsyt.2019.00118

Agorastos, A., Pittman, J.O., Angkaw, A.C., Nievergelt, C.M., Hansen, C.J., & Aversa, L.H., et al. (2014). The cumulative effect of different childhood trauma types on self-reported symptoms of adult male depression and PTSD, substance abuse and health-related quality of life in a large active-duty military cohort. *J Psychiatr Res*. 58:46-54. doi: 10.1016/j.jpsychires.2014.07.014

Aguilera, G., & Liu, Y. (2012) The molecular physiology of CRH neurons. *Front Neuroendocrinol*. 33:67-84. doi: 10.1016/j.yfrne.2011.08.002

Aker, A.T. (2012). *Temel Sağlık Hizmetlerinde Ruhsal Travmaya Yaklaşım*. Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları

Aktu, Y., & Dilekmen, M. (2019) Psychological processes of physically abusive parents, a grounded theory study. 21. International Psychological Counseling and Guidance Congress, 24-27 October 2019 Antalya, Türkiye. Congress Full Text Book pages: 48-54.

Altınay, A. G., & Arat, Y. (2009). Violence against women in Turkey: A nationwide survey. Punto.

American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.). https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596

American Psychological Association. (2023, March 21). *Recovering emotionally from disaster.* https://www.apa.org/topics/disasters-response/recovering

Anda, R.F., Brown, D.W., Felitti, V.J., Bremner, J.D., Dube, S.R., & Giles, W.H. (2007) Adverse childhood experiences and prescribed psychotropic medications in adults. *Am J Prev Med.* 32:389-94. doi: 10.1016/j.amepre.2007.01.005

Anda, R.F., Felitti, V.J., Bremner, J.D., Walker, J.D., Whitfield, C., Perry, B.D., Dube, S.R., & Giles, W.H. (2006). The enduring effects of abuse and related adverse experiences in childhood: A convergence of evidence from neurobiology and epidemiology. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience.* 256:174-186

Anda, R.F., Dong, M., Brown, D.W., et al. (2009). The relationship of adverse childhood experiences to a history of premature death of family members. BMC *Public Health*; 9:106.

Arata, C.M., et al., (2007). Differential correlates of multi type maltreatment among urban youth. *Child abuse & neglect*, 31(4): p. 393-415.

Arslan, G. ve Balkıs, M., (2016). Ergenlerde duygusal istismar, problem davranışlar, öz yeterlik ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki, *Sakarya University Journal Of Education*, 6(1), 8-22

Bernet, W. (200) Child maltreatment. B Sadock, V Sadock (eds*). Comprehensive Textbook of Psychiatry*, Philapdelphia, Lippincott Williams and Wilkins;2878-2889 2000

Bernstein, D. P., Fink, L., Handelsman, L., & Foote, J. (1994). Childhood Trauma Questionnaire (CTQ) [Database record]. *APA PsycTests.*

Bernstein, D.P., Stein, J.A., Newcomb, M.D., Walker, E. et al. (2003) Development and validation of a brief screening version of the Childhood Trauma Questionnaire, *Child Abuse & Neglect,* Volume 27, Issue 2, Pages 169-190, ISSN 0145-2134, https://doi.org/10.1016/S0145-2134(02)00541-0.

Bifulco, A., Brown, G.W., & Adler, Z. (1991). Early sexual abuse and clinical depression in adult life. *British Journal of Psychiatry*. 159:115-122

Borges, G., et al., (2010). Twelve-month prevalence of and risk factors for suicide attempts in the World Health Organization World Mental Health Surveys. *The Journal of clinical psychiatry* 71(12): p. 21777.

Bremner, J. D. (2002). *Does stress damage the brain?: Understanding trauma-related disorders from a mind-body perspective.* W W Norton & Co.

Briere, J. N., & Scott, C. (2016). *Travma terapisinin ilkeleri belirtiler, değerlendirme ve tedavi için bir kılavuz DSM-5 için güncellenmiş.* (B.D. Genç, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Brown, D.W., Anda, R.F., & Tiemeier, H., et al. (2009). Adverse childhood experiences and the risk of premature mortality. Am *J Prev Med*; 37:389-96.

Bruce, J., Fisher, P.A., Pears, K.C., & Levine, S., (2009). Morning cortisol Levels in preschool-aged foster children: differential effects of maltreatment type. *Dev. Psychobiol*. 51, 14-23.

Burke, N.J., Hellman, J.L., Scott, B.G., Weems, C.F., & Carrion, V.G. (2011). The impact of adverse childhood experiences on an urban pediatric population. *Child Abuse Negl*; 35:408-13.

Cecil, C.A., et al., (2017). Disentangling the mental health impact of childhood abuse and neglect. *Child abuse & neglect.* 63: p. 106-119.

Chartier, M.J., Walker, J.R., Naimark, B. (2010). Separate and cumulative effects of adverse childhood experiences in predicting adult health and health care utilization. *Child Abuse Negl*; 34:454-64.

Chrousos, G.P. (2009) Stress and disorders of the stress system. *Nat Rev Endocrinol*. 5:374-81. doi: 10.1038/nrendo.2009.106

Chrousos, G.P., Gold, P.W. (1992). The concepts of stress and stress system disorders. Overview of physical and behavioral homeostasis. *J. Am. Med. Assoc.* 267, 1244-1252.

Cicchetti, D. (2013). Annual research review: Resilient functioning in maltreated children- past, present, and future perspectives. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(4), 402-422.

Cohen, J. R., Menon, S. V., Shorey, R. C., Le, V. D., Temple, J. R., (2017). The distal consequences of physical and emotion alneglect in emergingadults: A personcentered, multi wave, longitudinal study, *Child Abuse&Neglect,* 63, 151-161

Danese, A., Moffitt, T.E., Harrington, H. et al. (2009). Adverse childhood experiences and adult risk factors for age-related disease: depression, inflammation, and clustering of metabolic risk markers. *Arch Pediatr Adolesc Med;* 163:1135-43.

Dias, A., Sales, L., Hessen, D. J., & Kleber, R. J. (2015). Child maltreatment and psychological symptoms in a Portuguese adult community sample: the harmful effects of emotional abuse. *European child & adolescent psychiatry*, *24*(7), 767-778. https://doi.org/10.1007/s00787-014-0621-0

Dong, M., Giles, W.H., Felitti, V.J., et al. (2004). Insights into causal pathways for ischemic heart disease: adverse childhood experiences study. *Circulation*; 110:1761-6.

Dowling, E. J. (2020). Beyni Anlamak. (Understanding The Brain). Yayınevi: Ketebe, (New York, W.W. Norton and Company, 2018) ISBN: 978-605-06762-5-9

Dube, S. R., Anda, R. F., Felitti, V. J. et al. (2001). "Childhood Abuse. Household Dysfunction, and the Risk of Attempted Suicide Throughout the Lifespan: Findings from ıhe Adverse Childhood Experience Study," *Joumal of the American Medical Association* 286: 3089-96.

Dube, S.R., Fairweather, D., Pearson, W.S., Felitti, V.J., Anda, R.F., & Croft, J.B. (2009). Cumulative childhood stress and autoimmune diseases in adults. *PsychosomMed;* 71:243-50.

Dubowitz, H., Black, M., Starr, R. H., & Zuravin, S. (1993). A conceptual definition of child neglect. *Criminal Justice and Behavior,* 20, 8-26. https://doi.org/10.1177/0093854893020001003

Evans-Chase M. (2014). Addressing Trauma and Psychosocial Development in Juvenile Justice-Involved Youth: A Synthesis of the Developmental Neuroscience, Juvenile Justice and Trauma Literature. *Laws*.; 3(4):744-758. https://doi.org/10.3390/laws3040744

Fawzi, M.H., Kira, I.A., Fawzi, M.M., Mohamed, H.E., & Fawzi, M.M. (2013). Trauma profile in Egyptian adolescents with first-episode schizophrenia: relation to psychopathology and plasma brain-derived neurotrophic factor. *J. Nerv. Ment. Dis.* 201, 23-29

Felitti, V.J., Anda, R.F., & Nordenberg, D., et al. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death inadults. The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. Am *J Prev Med*; 14:245-58.

Felitti, V.J., & Anda, R.F. (2010). The relationship of adverse childhood experiences to adult medical disease, psychiatric disorders, and sexual behavior: implications for healthcare. In: Lanius R, Vermetten, eds. The Hidden Epidemic: The Impact of Early Life Trauma on Health and Disease. *Cambridge University Press*:77-87.

Felitti, V. J. (2010). Foreword," The lmpact of Early Life Trauma on Health and Di.\ease: The Hidden Epidemic içinde, ed. R. A. Lanius, E. Vermetten ve C. Pain *New York: Cambridge Universıty Press*,, xiii.

Felitti, V. J., Anda R. F, Nordenberg D. et al. (1998). The Relationship of Adult Health Status to Childhood Abuse and Household Dysfunction, *American Joumal of Preventive Medicine* 14 : 245-58.

Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., Koss, M. P., & Marks, J. S. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults. The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American journal of preventive medicine*, *14*(4), 245-258. https://doi.org/10 .1016/s0749-3797(98)00017-8

Finkelhor, D. & Browne, A. (1986). The impact of child sexual abuse: A review of the research. Psychological Bulletin, 99.66-77

Ford, J. D., & Gómez, J. M. (2015). The relationship of psychological trauma and dissociative and posttraumatic stress disorders to nonsuicidal self-injury and suicidality: a review. *Journal of trauma & dissociation : the official journal of the International Society for the Study of Dissociation (ISSD)*, *16*(3), 232-271. https://doi.org/10.1080/15299732.2015.989563

Glaser, D. (2002). Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): a conceptual framework. Child Abuse & Neglect. Vol 26, 6-7, pp.697-714.

Gümüş, G. (2009). Kasıtlı kendine zarar verme davranısı olan ergen ve genc eriskin hastalarda cocukluk cagı travmaları. Uzmanlık Tezi. İstanbul.

Heim, C., Newport, D.J., Mletzko, T., Miller, A.H., & Nemeroff, C.B. (2008). The link between childhood trauma and depression: insights from HPA axis studies in humans. *Psychoneuroendocrinology*. 33:693-710. doi: 10.1016/j.psyneuen.2008.03.008

Helvacı-Çelik, F. G. & Hocaoğlu, Ç. (2018). Çocukluk Çağı Travmaları: Bir Gözden Geçirme. *Sakarya Tıp Dergisi*. 8 (4), 695-711. DOI: 10.31832/smj.454535

Herman, J.L. (2019). Travma ve İyileşme. Literatür Yayınları 6. Baskı. İstanbul.

Herrenkohl, T. I., Hong, S., Klika, J. B., Herrenkohl, R. C., & Russo, M. J. (2013). Developmental Impacts of Child Abuse and Neglect Related to Adult Mental Health, Substance Use, and Physical Health. *Journal of family violence*, *28*(2), 10.1007/s10896-012-9474-9. https://doi.org/10.1007/s10896-012-9474-9

Hillis, S.D, Anda R.F., Felitti, V.J., Nordenberg, D., Marchbanks, P.A. (2000). Adverse childhood experiences and sexually transmitted diseases in men and women: a retrospective study. *Pediatrics*; 106:E11.

Hinds, T.S. & Giardino, A.P. (2017). Child Physical Abuse: Current Evidence, Clinical Practice, and Policy Directions. Springer International Publishing. ISBN 10: 331961102X ISBN

Holshausen, K., Bowie, C., & Harkness, K. L. (2016). Childhood sexual abuse associated with psychotic features in adolescent major depression. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 45, 241-247.

Holshausen, K., C.R. Bowie, & K.L. Harkness. (2016). The relation of childhood maltreatment to psychotic symptoms in adolescents and young adults with depression. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*. 45(3): p. 241-247.

Hopper, E. K., Grossman, F. K., Spinazzola, J., & Zucker, M. (2018). Treating Adult Survivors of Childhood Emotional Abuse and Neglect. *Guilford Publications.*

Hullmann, S. E., Wolfe-Christensen, C., Meyer, W. H., McNall-Knapp, R. Y., & Mullins, L. L. (2010). The relationship between parental overprotection and health-related quality of life in pediatric cancer: The mediating role of perceived child vulnerability. Quality of Life Research, 19(9), 1373-1380. doi:10.1007/s11136- 010-9696-3

Kairys, S. W. & Johnson, C. F. (2002). The psychological maltreatment of children—Technical report. Pediatrics, 109(4), Article e68-e68. https://doi.org/10.1542/peds.109.4.e68

Kaplan, S.J., Pelcovitz, D. & Labruna V. (1999). Child and adolescent abuse and neglect research: A review of the past 10 years. Part I: Physical and emotional abuse and neglect. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 38(10): p. 1214-1222.

Kaufmann K.L., Walker C.E., Bonner, B.L. (1988). *The physically and sexually abused child: evaluation and treatment*. New York, Pergamon Press.

Kaya, S., (2014). Çocukluk dönemi örselenme yaşantıları ölçeği kısa formunun Türkçeye uyarlanması, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Kempe, C.H., Silverman, F.N., Steele, B.F., Droegemueller, W., & Silver, H.K. (1962). The battered-child syndrome. *JAMA*, 181, 17-24.

Kent, A., & Wallar, G. (1998). The impact of childhood emotional abuse: An extension of the child abuse and trauma scale. *Child Abuse and Neglect*, 22(5), 393-399. doi:10.1016/S0145-2134(98)00007-6

Kozlowska, K., Walker, P., McLean, L., & Carrive, P. (2015). Fear and the Defense Cascade: Clinical Implications and Management. *Harvard review of psychiatry*, *23*(4), 263-287. https://doi.org/10.1097/HRP.0000000000000065

Kubany, E. S., Ralston, T. C., & Hill, E. E. (2010). Intense fear, helplessness, "and" horror? An empirical investigation of DSM-IV PTSD Criterion A2. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 2(2), 77-82.

Kuhlman, K.R., Chiang, J.J., Horn, S., Bower, J.E. (2017). Developmental psychoneuroendocrine and psychoneuroimmune pathways from childhood adversity to disease*. Neurosci Biobehav Rev.* 80:166-84. doi: 10.1016/j.neubiorev.2017.05.020

Lupien, S.J., McEwen, B.S., Gunnar, M.R., & Heim, C. (2009). Effects of stress throughout the lifespan on the brain, behaviour and cognition. *Nat Rev Neurosci.*;10:434-445.

McRae, M.R. (2014). Associations between childhood trauma and susceptibility to posttraumatic stress disorder in the military. ETD Collection for Fayetteville State University. AAI1581865. https://digitalcommons.uncfsu.edu/dissertations/AAI1581865

Mersky, J.P., Topitzes, J, Reynolds, AJ. (2013) Impacts of adverse childhood experiences on health, mental health, and substance use in early adulthood: a cohort study of an urban, minority sample in the U.S. *Child Abuse Negl* 2013;37:917-25.

Nemeroff, C.B. (2016) Paradise lost: the neurobiological and clinical consequences of child abuse and neglect. *Neuron*. 89:892-909. doi: 10.1016/j.neuron.2016.01.019

Nogovitsyn, N., Addington, J., Souza, R., Placsko, T., Stowkowy, J., Wang, J., . . . MacQueen, G. (2022). Childhood trauma and amygdala nuclei volumes in youth at risk for mental illness. *Psychological Medicine, 52*(6), 1192-1199. doi:10.1017/S0033291720003177

Nurius, P.S., Prince, D.M., & Rocha, A. (2015). Cumulative disadvantage and adolescence well-being: a multi domain examination with life course implications. *Child Adolesc Social Work* J.;32(6):567-76. https://doi.org/10. 1007/s10560-015-0396-2.

Okan-İbiloğlu A., Atlı A., Oto R. ve Özkan M. (2018). Çocukluk Çağı Cinsel İstismar ve Ensest Olgularına Çok Yönlü Bakış. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar.; 10(1): 84-98.

Oral, R., Ramirez, M., Coohey, C., Nakada, S., Walz, A., Kuntz, A., Benoit, J., & Peek-Asa, C. (2016). Adverse childhood experiences and trauma informed care: the future of health care. *Pediatric research*, *79*(1-2), 227-233. https://doi.org/10.1038/pr.2015.197

Öztürk, E. ve Derin, G. (2020). Psikotravmatoloji . *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 6 (2) , 181-214 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/aitdergi/issue/60283/795858

Parker, G. (1983). Parental overprotection: A risk factor in psychosocial development. New York, NY: Grune & Stratton, Inc.

Perry, B. D. V. ve Szalavitz, M. (2012). Köpek gibi büyütülmüş çocuk (7. Baskı). İstanbul: Okyanus Yayın. (Perry, B., Szalavitz, M., (2007). The Boy Who Was Raised as a Dog: And Other Stories from a Child Psychiatrist's Notebook-What Traumatized Children Can Teach Us About Loss, Love, and Healing. Reprint edition. Basic Books, New York.)

Perry, B.D., & Pollard, R., (1998). Homeostasis, stress, trauma, and adaptation. A neurodevelopmental view of childhood trauma. *Child Adolesc. Psychiatr. Clin. N. Am*. 7, 33-51 (viii).

Pilowsky, D.J., Keyes, K.M., & Hasin, D.S. (2009). Adverse childhood events and lifetime alcohol dependence. *Am J Public Health*; 99:258-63.

Raison, C. L., & Miller, A. H. (2003). When not enough is too much: the role of insufficient glucocorticoid signaling in the pathophysiology of stress-related disorders. *The American journal of psychiatry*, *160*(9), 1554-1565. https://doi.org/10.1176/appi.ajp.160.9.1554

Savi-Çakar, F. (2021) çocuk ve ergenlerde travma, kayıp ve yas danışmanlığı kuram ve uygulamaları. 1. Baskı Pegem Akademi Yayıncılık, Doi: 10.14527/9786257582476 ISBN 978-625-7582-47

Sheldrick, C. (1991). Adult sequela of child sexual abuse. *British Journal of Psychiatry*., vol. 158, pp.55-62.

Shonkoff, J.P., Garner, A.S., Siegel, B.S, et al. (2012). The lifelong effects of early childhood adversity and toxic stress. *Pediatrics*;129:232-46.

Spalletta, G., Janiri, D., Piras, F., & Sani, G. (Eds.). (2020). Childhood Trauma in Mental Disorders: A Comprehensive Approach. Springer Nature.

Stults-Kolehmainen, M.A., Tuit, K., Sinha, R. (2014) Lower cumulative stress is associated with better health for physically active adults in the community. *Stress*. 17:157-68. doi: 10.3109/10253890.2013.878329

Şar V. (2018) Travmatik Stres ve Bedensel Hastalıklar: Günümüzde Psikosomatik Tıp. *Ankara: Türkiye Klinikleri;.* p.1-5

Şar, V. (1998). Kötüye kullanım ve ihmalle ilişkili sorunlar [Problems regarding abuse and neglect], in Psiyatri Temel Kitabı [The handbook psychiatry]., *Hekimler Yayın Birliği Press Ankara*. p. 823-833. 146.

Şar, V., Necef, I., Mutluer, T., Fatih, P., Türk-Kurtça, T. (2020). A revised and expanded version of the Turkish Childhood Trauma Questionnaire (CTQ-33): overprotection-overcontrol as additional factor. *Journal of Trauma and Dissociation*. doi: 10.1080/15299732.2020.1760171.

Şar, V., Öztürk, E. ve İkikardeş, E. (2012). Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeğinin Türkçe uyarlamasının geçerlilik ve güvenirliği. Türkiye Klinikleri, 32(4), 1054-1063. doi: 10.5336/medsci.2011-26947

Tallot, L., Doyere, V., Sullivan, R.M. (2016). Developmental emergence of fear/threat learning: neurobiology, associations, and timing. *Genes Brain Behav.* 15:144-54. doi: 10.1111/gbb.12261

Teicher, M.H., Anderson, C.M., Ohashi, K., Polcari, A., (2014). Childhood maltreatment: altered network centrality of cingulate, precuneus, temporal pole and insula. *Biol. Psychiatry* 76, 297-305.

Thompson, A. E., Kaplan, C. A. (1996). Childhood emotional abuse. *The British Journal of Psychiatry*, 168(2), 143-14

Topçu, S. (2009). Cinsel İstismar. Ankara: Phoenix Yayinevi

Trauelsen, A. M., Bendall, S., Jansen, J. E., Nielsen, H.-G. L., Pedersen, M. B., Trier, C. H., Simonsen, E. (2015). Childhood adversity specificity and dose-response effect in non-affective first-episode psychosis. *Schizophrenia Research*, 165(1), 52-59. doi:10.1016/j.schres.2015.03.014 10.1016/j.schres.2015.03.014

Turner, H.A., D. Finkelhor, and R. Ormrod, (2010). Poly-victimization in a national sample of children and youth. *American journal of preventive medicine*. 38(3): p. 323-330.

Valles, N. L., Harris, T. B. & Sargent, A. J. (2019). Mental health issues: Child physical abuse and neglect. In: A. P. Giardino, M. Lyn, & E. Giardino (Eds.), A practical guide to the evaluation of child physical abuse and neglect (pp. 517-543). Switzerland, Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-00635-8_18.

Wei, Q., Pan, Y., Zhang, S., Yin, W., Lin, Q., Pan S., Dai, C., Zhou, L. & Wu, J. (2022) Epidemiology of childhood trauma and its association with insomnia and psychotic-like experiences in Chinese Zhuang adolescents. Front. Psychiatry 13:974674. doi: 10.3389/fpsyt.2022.974674

Wood, J. J., McLeod, B. D., Sigman, M., Hwang, W. C., & Chu, B. C. (2003). Parenting and childhood anxiety: Theory, empirical findings, and future directions. *Journal of child psychology and psychiatry*, 44(1), 134-151.

World Health Organisation (WHO). (2020). Child Malterentment. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment

World Health Organisation (WHO). (2017). Child Maltreatment Infographic.

Yaribeygi, H., Panahi, Y., Sahraei, H., Johnston, T. P., & Sahebkar, A. (2017). The impact of stress on body function: A review. *EXCLI journal*, 16, 1057-1072. https://doi.org/10.17179/excli2017-480

Zoroğlu, S. S., Tuzun, U., Sar, V., Ozturk, M., Erocal, M. & Alyanak, B. (2001). Probable consequences of childhood abuse and neglet. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 2(2): 69-78

İNTİHAR RİSKİ VE ÖNLEYİCİLİĞİ BAĞLAMINDA AİLESEL FAKTÖRLER

Büşra Bahar Balcı

Dünya Sağlık Örgütünün (2021) verilerine göre her yıl 703.000 kişi intihar ederek hayatına son vermektedir. İntihar sebebiyle hayatını kaybeden insan sayısı; sıtma, AIDS, meme kanseri, savaş ve cinayet sebebiyle hayatını kaybeden insan sayısından daha fazladır. Bu sebeple intihar, dünya genelinde ciddi bir sağlık sorunu olarak ele alınmaktadır. Dünya genelindeki intiharların çoğu düşük ve orta sosyoekonomik seviyeye sahip ülkelerde meydana gelmektedir. Erkeklerin intihar oranı, kadınların intihar oranından 2,3 kat daha yüksektir. İntiharların çoğu kişiler 50 yaşına gelmeden gerçekleşmektedir ve intihar, 15-29 yaş arası genç insanlarda yaralanma, verem ve şiddetten sonra 4. ölüm sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır (World Health Organization [WHO], 2021).

Bireylerin intihar riskini artıran birçok faktör bulunmaktadır. Yetersiz problem çözme becerileri (DurakBatıgün ve Hisli-Şahin, 2003; Pollock ve Williams, 2004; Speckens ve Hawton, 2005), genç yaş (Beautreais, 2000; Daniel ve ark., 2009), öfke (Giegling ve ark., 2009; Hawkins ve ark., 2014), dürtüsellik (Gvion ve Apter, 2011; Liu ve ark., 2017), dürtüsel saldırganlık (Brent ve ark., 2003), sosyal izolasyon (Choi ve Noh, 2020; Heuser ve Howe, 2019), işsizlik ve düşük sosyoekonomik seviye (Näher ve ark., 2020), depresyon ve umutsuzluk (Chioqueta ve Stiles, 2005; Ribeiro ve ark., 2018) ve çeşitli psikolojik bozukluklar (Joiner ve ark., 2005) intihar riski ile ilişkilendirilen faktörlerdendir. Literatürde bazı ailesel faktörlerin de bireylerin intihar riskini artırdığına dair bulgular vardır (Bk. Joiner ve ark., 2005). Bu bölümün amacı, öncelikle intihar riski bağlamında sonrasında da önleyiciliği bağlamında ailesel faktörlere odaklanmaktır.

tan sonra intihar girişiminde bulunan ebeveynler de bulunmaktadır. Bu alanda ileride yapılacak araştırmalarda sosyoekonomik düzey, başa çıkma mekanizmaları, sosyal destek ağları ve aile iletişimi gibi farklı değişkenler ele alınarak daha tutarlı bulgulara ulaşılmaya çalışılmalıdır. Kadınların ve erkeklerin ebeveynlik sürecindeki deneyimleri birbirlerinden farklı olabilmektedir. Bu sebeple anne ve babalara yönelik farklı intihar önleme programları geliştirilmesi gerekebilir. Son olarak bireylerin ailelerine karşı kendilerini sorumlu hissetmelerinin de intihar ile negatif ilişkili olduğu görülmüştür. Gelecekte yapılacak araştırmalarda bu ilişkideki aracı mekanizmalar da daha detaylı incelenmelidir.

Yapılan literatür taramasında Türkiye'de intiharı ailesel açıdan ele alan yeterince araştırma olmadığı görülmüştür. Ailesel faktörler kültürden doğrudan etkilenmektedir. Bu sebeple farklı ülkelerde yapılan araştırmaların benzerleri Türkiye'de de yapılarak bulguların bizim ülkemizde de geçerli olup olmadığı test edilmelidir. Özellikle intihar riski ve önleyiciliği bağlamında ele alınan değişkenlerin bireyci ve toplulukçu kültürlerde test edilerek karşılaştırılması literatüre önemli katkılar yapacaktır. Bu sayede kültüre duyarlı intihar önleme programlarının geliştirilmesinin önü açılacaktır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda dikkat edilmesi gereken bir konu da bireylerin yaşlarıdır. İntihar farklı yaşam dönemlerinde görülebilen bir davranış olsa da bireylerin gelişimsel olarak yaşadıkları fiziksel, duygusal ve bilişsel değişiklikler bulunmaktadır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda belli yaş gruplarına (ergenler, yetişkinler, ileri yaşlı bireyler vb.) odaklanılarak o yaş grubu özelinde intiharı artıran ya da azaltan faktörler incelenmelidir.

KAYNAKÇA

Adam, K. S., Bouckoms, A. ve Streiner, D. (1982). Parental loss and family stability in attempted suicide. *Archives of General Psychiatry, 39*(9), 1081-1085. https://doi.org/10.1001/archpsyc.1982.04290090065013

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: psychological study of the Strange Situation*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Arsel, C. O. ve Durak-Batıgün, A. D. (2011). İntihar ve cinsiyet: Cinsiyet rolleri, iletişim becerileri, sosyal destek ve umutsuzluk açısından bir değerlendirme. *Türk Psikoloji Dergisi*, *26*(68), 1-10.

Aslan, B. ve Duran-Batıgün, A. (2017). Ebeveyn kabul/reddi ile intihar olasılığı arasındaki ilişkide yaşam amaçlarının aracı rolü. *Türk Psikoloji Dergisi, 32*(79), 67-76.

Bastia, B. K. ve Kar, N. (2009). A psychological autopsy study of suicidal hanging from Cuttack, India: Focus on stressful life situations. *Archives of Suicide Research*, *13*(1), 100-104. https://doi.org/10.1080/13811110802572221

Beautrais, A. L. (2000). Risk factors for suicide and attempted suicide among young people. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, *34*(3), 420-436. https://doi.org/10.1080/j.1440-1614.2000.00691.x

Beautrais, A. L. (2002). A case control study of suicide and attempted suicide in older adults. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, *32*(1), 1-9. https://doi.org/10.1521/suli.32.1.1.22184

Brent, D. A. ve Mann, J. J. (2005). Family genetic studies, suicide, and suicidal behavior. *American Journal of Medical Genetics Part C: Seminars in Medical Genetics*, *133C*(1), 13-24. https://doi.org/10.1002/ajmg.c.30042

Brent, D. A. ve Melhem, N. (2008). Familial transmission of suicidal behavior. *Psychiatric Clinics of North America*, *31*(2), 157-177. https://doi.org/10.1016/j.psc.2008.02.001

Brent, D. A., Oquendo, M., Birmaher, B., Greenhill, L., Kolko, D., Stanley, B., Zelazny, J., Brodsky, B., Bridge, J., Ellis, S., Salazar, J. O. ve Mann, J. J. (2002). Familial pathways to early-onset suicide attempt: risk for suicidal behavior in offspring of mood-disordered suicide attempters. *Archives of General Psychiatry*, *59*(9), 801-807. doi:10.1001/archpsyc.59.9.801

Brent, D. A., Oquendo, M., Birmaher, B., Greenhill, L., Kolko, D., Stanley, B., Zelazny, J., Brodsky, B., Firinciogullari, S., Ellis, S. P. ve Mann, J. J. (2003). Peripubertal suicide attempts in offspring of suicide attempters with siblings concordant for suicidal behavior. *American Journal of Psychiatry*, *160*(8), 1486-1493. https://doi.org/10.1176/appi.ajp.160.8.1486

Brent, D. A., Oquendo, M., Birmaher, B., Greenhill, L., Kolko, D., Stanley, B., Zelazny, J., Brodsky, B., Melhem, N., Ellis, S. P. ve Mann, J. J. (2004). Familial transmission of mood disorders: Convergence and divergence with transmission of suicidal behavior. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *43*(10), 1259-1266. https://doi.org/10.1097/01.chi.0000135619.38392.78

Borowsky, I. W., Ireland, M. ve Resnick, M. D. (2001). Adolescent suicide attempts: Risks and protectors. *Pediatrics*, *107*(3), 485-493. https://doi.org/10.1542/peds.107.3.485

Borowsky, I. W., Resnick, M. D., Ireland, M. ve Blum, R. W. (1999). Suicide attempts among American Indian and Alaska Native youth: Risk and protective factors. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, *153*(6). 573-580. https://doi.org/10.1001/archpedi.153.6.573

Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. Basic Books.

Bowlby, J. (1988). *A secure base: Clinical applications of attachment theory*. Routledge.

Bulut, B. P. ve Demirbaş, H. (2021). Kırılma noktası: İkinci nesil intihar kuramları. *Nesne, 9(*20), 418431. DOI: 10.7816/nesne-09-20-12

Campos, R. C., Besser, A. ve Blatt, S. J. (2013). Recollections of parental rejection, self-criticism and depression in suicidality. *Archives of Suicide Research*, *17*(1), 58-74. https://doi.org/10.1080/13811118.2013.748416

Cheng, A. T. A., Chen, T. H. H., Chen, C.-C. ve Jenkins, R. (2000). Psychosocial and psychiatric risk factors for suicide: Case-control psychological autopsy study. *British Journal of Psychiatry*, *177*(4), 360-365. https://doi.org/10.1192/bjp.177.4.360

Chioqueta, A. P. ve Stiles, T. C. (2005). Personality traits and the development of depression, hopelessness, and suicide ideation. *Personality and Individual Differences, 38*(6), 1283-1291. https://doi.org/10.1016/j.paid.2004.08.010

Chioqueta, A. P. ve Stiles, T. C. (2007). The relationship between psychological buffers, hopelessness, and suicidal ideation: Identification of protective factors. *Crisis: The Journal of Crisis Intervention and Suicide Prevention, 28*(2), 67-73. https://doi.org/10.1027/0227-5910.28.2.67

Choi, D. H. ve Noh, G. Y. (2020). The influence of social media use on attitude toward suicide through psychological well-being, social isolation, and social support. *Information, Communication & Society*, *23*(10), 1427-1443. https://doi.org/10.1080/1369118X.2019.1574860

Conner, K. O., Copeland, V. C., Grote, N. K., Koeske, G., Rosen, D., Reynolds, C. F. III. ve Brown, C. (2010). Mental health treatment seeking among older adults with depression: The impact of stigma and race. *The American Journal of Geriatric Psychiatry, 18*(6), 531-543. https://doi.org/10.1097/JGP.0b013e3181cc0366

Corcoran, P. ve Nagar, A. (2010). Suicide and marital status in Northern Ireland. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *45*(8), 795-800. https://doi.org/10.1007/s00127-009-0120-7

Çuhadaroğlu-Çetin, F. (2001). Suicide attempts and self-image among Turkish adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, *30*(5), 641-651. https://doi.org/10.1023/A:1010456806655

Daniel, S. S., Goldston, D. B., Erkanli, A., Franklin, J. C. ve Mayfield, A. M. (2009). Trait anger, anger expression, and suicide attempts among adolescents and young adults: A prospective study. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, *38*(5), 661-671. https://doi.org/10.1080/15374410903103494

Denney, J. T. (2010). Family and household formations and suicide in the United States. *Journal of Marriage and Family*, *72*(1), 202-213. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2009.00692.x

Denney, J. T., Rogers, R. G., Krueger, P. M. ve Wadsworth, T. (2009). Adult suicide mortality in the

United States: Marital status, family size, socioeconomic status, and differences by sex. *Social Science Quarterly*, *90*(5), 1167-1185. https://doi.org/10.1111/j.1540-6237.2009.00652.x

Devrimci Özgüven, H., Soykan, Ç., Haran, S. ve Gençöz, T. (2003). İntihar Girişiminde Depresyon ve Kaygı Belirtileri ile Problem Çözme Becerileri ve Algılanan Sosyal Desteğin Önemi. *Türk Psikoloji Dergisi*, *18*(52), 1-11.

De Wilde, E. J., Kienhorst, I. C., Diekstra, R. F. ve Wolters, W. H. (1992). The relationship between adolescent suicidal behavior and life events in childhood and adolescence. *The American Journal of Psychiatry, 149*(1), 45-51. https://doi.org/10.1176/ajp.149.1.45

Dinwiddie, S., Heath, A. C., Dunne, M. P., Bucholz, K. K., Madden, P. A. F., Slutske, W. S., Bierut, L. J., Statham, D. B. ve Martin, N. G. (2000). Early sexual abuse and lifetime psychopathology: A cotwin-control study. *Psychological Medicine*, *30*(1), 41-52. https://doi.org/10.1017/S0033291799001373 Duberstein, P. R., Conwell, Y., Conner, K. R., Eberly, S. ve Caine, E. D. (2004). Suicide at 50 years of age and older: Perceived physical illness, family discord and financial strain. *Psychological Medicine, 34*(1), 137-146. doi:10.1017/S0033291703008584

Durak-Batıgün, A. ve Hisli-Şahin, N. (2003). Öfke, dürtüsellik ve problem çözme becerilerindeki yetersizlik gençlik intiharlarının habercisi olabilir mi. *Türk Psikoloji Dergisi*, *18*(51), 37-52.

Fidan, T., Ceyhun, H. ve Kırpınar, İ. (2011). İntihar girişimi olan ve olmayan gençlerin başa çıkma tutumları ve aile işlevselliği açısından değerlendirilmesi. *Nöro Psikiyatri Arşivi*, *48*(3), 195-200.

Ehnvall, A., Parker, G., Hadzi-Pavlovic, D. ve Malhi, G. (2007). Perception of rejecting and neglectful parenting in childhood relates to lifetime suicide attempts for females - but not for males. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, *117*(1), 50-56. https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.2007.01124.x

Ekici, G., Savaş, H. A. ve Çıtak, S. (2001). İntihar riskini artıran psikososyal etmenler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *2*(4), 204-212.

Ellis, J. B. ve Lamis, D. A. (2007). Adaptive characteristics and suicidal behavior: A gender comparison of young adults. *Death Studies*, *31*(9), 845-854. https://doi.org/10.1080/07481180701537303

Evans, R., Scourfield, J. ve Moore, G. (2016). Gender, relationship breakdown, and suicide risk: A review of research in Western countries. *Journal of Family Issues*, *37*(16), 2239-2264. https://doi.org/10.1177/0192513X14562608

Fergusson, D. M., Beautrais, A. L. ve Horwood, L. J. (2003). Vulnerability and resiliency to suicidal behaviours in young people. *Psychological Medicine*, *33*(1), 61-73. https://doi.org/10.1017/S0033291702006748

Frey, L. M. ve Cerel, J. (2015). Risk for suicide and the role of family: A narrative review. *Journal of Family Issues*, *36*(6), 716-736. https://doi.org/10.1177/0192513X13515885

Frey, L. M., Hans, J. D. ve Sanford, R. L. (2016). Where is family science in suicide prevention and intervention? Theoretical applications for a systemic perspective: Family science and suicide. *Journal of Family Theory & Review*, *8*(4), 446-462. https://doi.org/10.1111/jftr.12168

Fu, Q., Heath, A. C., Bucholz, K. K., Nelson, E. C., Glowinski, A. L., Goldberg, J., Lyons, M. J., Tsuang, M. T., Jacob, T., True, M. R. ve Eisen, S. A. (2002). A twin study of genetic and environmental influences on suicidality in men. *Psychological Medicine*, *32*(1), 11-24. https://doi.org/10.1017/S0033291701004846

Giegling, I., Olgiati, P., Hartmann, A. M., Calati, R., Möller, H. J., Rujescu, D. ve Serretti, A. (2009). Personality and attempted suicide. Analysis of anger, aggression and impulsivity. *Journal of Psychiatric Research*, *43*(16), 1262-1271. https://doi.org/10.1016/j.j psychires.2009.04.013

Glowinski, A. L., Bucholz, K. K., Nelson, E. C., Fu, Q., Madden, P. A. F., Reich, W., & Heath, A. C. (2001). Suicide attempts in an adolescent female twin sample. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *40*(11), 1300-1307. https://doi.org/10.1097/00004583-200111000-00010

Guo, J., Gao, Q., Wu, R., Ying, J. ve You, J. (2022). Parental psychological control, parent-related loneliness, depressive symptoms, and regulatory emotional self-efficacy: A moderated serial mediation model of nonsuicidal self-injury. *Archives of Suicide Research*, *26*(3), 1462-1477. https://doi.org/10.1080/13811118.2021.1922109

Gururaj, G., Isaac, M. K., Subbakrishna, D. K. ve Ranjani, R. (2004). Risk factors for completed suicides: A case-control study from Bangalore, India. *Injury Control and Safety Promotion*, *11*(3), 183-191. https://doi.org/10.1080/156609704/233/289706

Gvion, Y. ve Apter, A. (2011). Aggression, impulsivity, and suicide behavior: A review of the literature. *Archives of Suicide Research, 15*(2), 93-112. https://doi.org/10.1080/13811118.2011.565265 Hawkins, K. A., Hames, J. L., Ribeiro, J. D., Silva, C., Joiner, T. E. ve Cougle, J. R. (2014). An examination of the relationship between anger and suicide risk through the lens of the interpersonal theory of suicide. *Journal of Psychiatric Research, 50,* 59-65. https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2013.12.005

Heuser, C. ve Howe, J. (2019). The relation between social isolation and increasing suicide rates in the elderly. *Quality in Ageing and Older Adults*, *20*(1), 2-9. https://doi.org/10.1108/QAOA-06-2018-0026

Høyer, G. ve Lund, E. (1993). Suicide among women related to number of children in marriage. *Archives of General Psychiatry*, *50*(2), 134. https://doi.org/10.1001/ar chpsyc.1993.01820140060006

Joiner, T. (2005). *Why people die by suicide*. Harvard University Press.

Joiner, T. E., Brown, J. S. ve Wingate, L. R. (2005). The psychology and neurobiology of suicidal behavior. *Annual Review of Psychology*, *56*(1), 287-314. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.56.091103.070320

Kaslow, N. J., Thompson, M. P., Okun, A., Price, A., Young, S., Bender, M., Wyckoff, S., Twomey, H., Goldin, J. ve Parker, R. (2002). Risk and protective factors for suicidal behavior in abused African American women. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *70*(2), 311-319. https://doi.org/10.1037/0022-006X.70.2.311

Kleiman, E. M. ve Liu, R. T. (2013). Social support as a protective factor in suicide: Findings from two nationally representative samples. *Journal of Affective Disorders*, *150*(2), 540-545. https://doi.org/10.1016/j.jad.2013.01.033

Klonsky, E. D. ve May, A. M. (2015). The Three-Step Theory (3ST): A new theory of suicide rooted in the "Ideation-to-action" framework. *International Journal of Cognitive Therapy, 8*(2), 114-129. doi:10.1521/ijct.2015.8.2.114

Leenaars, A. A. ve Lester, D. (1999). Domestic integration and suicide in the provinces of Canada. *Crisis: The Journal of Crisis Intervention and Suicide Prevention, 20*(2), 59-63. https://doi.org/10.1027/02275910.20.2.59

Linehan, M. M., Goodstein, J. L., Nielsen, S. L. ve Chiles, J. A. (1983). Reasons for staying alive when you are thinking of killing yourself: The Reasons for Living Inventory. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 51*(2), 276-286. https://doi.org/10.1037/0022-006X.51.2.276

Liu, R. T., Trout, Z. M., Hernandez, E. M., Cheek, S. M. ve Gerlus, N. (2017). A behavioral and cognitive neuroscience perspective on impulsivity, suicide, and non-suicidal self-injury: Meta-analysis and recommendations for future research. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews, 83,* 440-450. https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2017.09.019

Malone, K. M., Oquendo, M. A., Haas, G. L., Ellis, S. P., Li, S. ve Mann, J. J. (2000). Protective factors against suicidal acts in major depression: Reasons for living. *American Journal of Psychiatry*, *157*(7), 1084-1088. https://doi.org/10.1176/appi.ajp.157.7.1084

Maniglio, R. (2011). The role of child sexual abuse in the etiology of suicide and non-suicidal self-injury: Child sexual abuse and self-injury. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, *124*(1), 30-41. https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.2010.01612.x

Miller, A. B., Esposito-Smythers, C. ve Leichtweis, R. N. (2015). Role of social support in adolescent suicidal ideation and suicide attempts. *Journal of Adolescent Health*, *56*(3), 286-292. https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2014.10.265

Molnar, B. E., Berkman, L. F. ve Buka, S. L. (2001). Psychopathology, childhood sexual abuse and other childhood adversities: Relative links to subsequent suicidal behaviour in the US. *Psychological Medicine*, *31*(6), 965-977. https://doi.org/10.1017/S0033291701004329

Näher, A.-F., Rummel-Kluge, C. ve Hegerl, U. (2020). Associations of suicide rates with socioeconomic status and social isolation: Findings from longitudinal register and census data. *Frontiers in Psychiatry, 10,* Article 898. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2019.00898

O'Connor, R. C. (2011). The Integrated Motivational-Volitional Model of suicidal behavior. *Crisis: The Journal of Crisis Intervention and Suicide Prevention, 32*(6), 295-298. doi:10.1027/02275910/a000120

Oquendo, M. A., Dragatsi, D., Harkavy-Friedman, J., Dervic, K., Currier, D., Burke, A. K., Grunebaum,

M. F. ve Mann, J. J. (2005). Protective factors against suicidal behavior in Latinos. *Journal of Nervous & Mental Disease*, *193*(7), 438-443. https://doi.org/10.1097/01.nmd.0000168262.06163.31

Petersen L, Sørensen T.I. A., Andersen P.K., Mortensen P.B. ve Hawton, K. (2014) Correction: Genetic and Familial Environmental Effects on Suicide - An Adoption Study of Siblings. *PLOS ONE 9*(1): https://doi.org/10.1371/annotation/41113674-7ca2-42a5-a364-f646ff85c2e7

Pollock, L. R. ve Williams, J. M. G. (2004). Problem-solving in suicide attempters. *Psychological medicine*, *34*(1), 163-167. https://doi.org/10.1017/S0033291703008092

Prabhu, S. L., Molinari, V., Bowers, T. ve Lomax, J. (2010). Role of the family in suicide prevention: An attachment and family systems perspective. *Bulletin of the Menninger Clinic*, *74*(4), 301-327. https://doi.org/10.1521/bumc.2010.74.4.301

Rajalin, M., Hirvikoski, T. ve Jokinen, J. (2013). Family history of suicide and exposure to interpersonal violence in childhood predict suicide in male suicide attempters. *Journal of Affective Disorders*, *148*(1), 92-97. https://doi.org/10.1016/j.jad.2012.11.055

Ribeiro, J. D., Huang, X., Fox, K. R. ve Franklin, J. C. (2018). Depression and hopelessness as risk factors for suicide ideation, attempts and death: Meta-analysis of longitudinal studies. *The British Journal of Psychiatry, 212*(5), 279-286. https://doi.org/10.1192/bjp.2018.27

Riggs, S. A. ve Jacobvitz, D. (2002). Expectant parents' representations of early attachment relationships: Associations with mental health and family history. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *70*(1), 195-204. https://doi.org/10.1037/0022-006X.70.1.195

Rohner, R. P. (1975). *They love me, they love me not: a worldwide study of the effects of parental acceptance and rejection*. HRAF Press.

Rohner, R. P. (2004). The parental "Acceptance-Rejection Syndrome": Universal correlates of perceived rejection. *American Psychologist*, *59*(8), 830-840. https://doi.org/10.1037/0003-066X.59.8.830

Roy, A., Segal, N. L., Centerwall, B. S. ve Robinette, C. D. (1991). Suicide in twins. *Archives of General Psychiatry*, *48*(1), 29-32.

Roy, A. (1992). Are there genetic factors in suicide? *International Review of Psychiatry*, *4*(2), 169-175. https://doi.org/10.3109/09540269209066314

Roy, A. ve Segal, N. L. (2001). Suicidal behavior in twins: A replication. *Journal of Affective Disorders*, *66*(1), 71-74. https://doi.org/10.1016/S0165-0327(00)00275-5

Roy, A., Segal, N. L. ve Sarchiapone, M. (1995). Attempted suicide among living co-twins of twin suicide victims. *Am. J. Psychiat. 152* (7), 1075-1076.

Rubenowitz, E., Waern, M., Wilhelmson, K. ve Allebeck, P. (2001). Life events and psychosocial factors in elderly suicides - a case-control study. *Psychological Medicine*, *31*(7), 1193-1202. https://doi.org/10.1017/S0033291701004457

Rudd, M. D. (2006). Fluid Vulnerability Theory: A Cognitive Approach to Understanding the Process of Acute and Chronic Suicide Risk. T. E. Ellis (Ed.) *Cognition and Suicide: Theory, Research, and Therapy* içinde (s. 355-368). American Psychological Association. doi:10.1037/11377-016. Erişim adresi: https://psycnet.apa.org/record/2006-01745-016

Runeson, B. ve Åsberg, M. (2003). Family history of suicide among suicide victims. *American Journal of Psychiatry*, *160*(8), 1525-1526. https://doi.org/10.1176/appi.ajp.160.8.1525

Schulsinger F, Kety S. S., Rosenthal, D. ve Wenderi P.H. (1979). A family study of suicide. M. Schou ve E. Stromgren (Ed.), *Origin, prevention and treatment of affective disorders* içinde (s. 277-287). Academic Press.

Şevik, A. E., Özcan, H. ve Uysal, E. (2012). İntihar girişimlerinin incelenmesi: Risk faktörleri ve takip. *Klinik Psikiyatri, 15*(4), 218-225.

Sharaf, A. Y., Thompson, E. A. ve Walsh, E. (2009). Protective effects of self-esteem and family support on suicide risk behaviors among at-risk adolescents: Suicide risk behaviors among at-risk adolescents. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, *22*(3), 160-168. https://doi.org/10.1111/j.17446171.2009.00194.x

Shaw, R. J., Cullen, B., Graham, N., Lyall, D. M., Mackay, D., Okolie, C., Pearsall, R., Ward, J., John, A. ve Smith, D. J. (2021). Living alone, loneliness and lack of emotional support as predictors of suicide and self-harm: A nine-year follow up of the UK Biobank cohort. *Journal of Affective Disorders*, *279*, 316-323. https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.10.026

Speckens, A. E. ve Hawton, K. (2005). Social problem solving in adolescents with suicidal behavior: A systematic review. *Suicide and life-threatening behavior*, *35*(4), 365-387.

Stack, S. ve Scourfield, J. (2015). Recency of divorce, depression, and suicide risk. *Journal of Family Issues*, *36*(6), 695-715. https://doi.org/10.1177/0192513X13494824

Statham, D. J., Heath, A. C., Madden, P. A. F., Bucholz, K. K., Bierut, L., Dinwiddie, S. H., Slutske, W. S., Dunne, M. P. ve Martin, N. G. (1998). Suicidal behaviour: An epidemiological and genetic study. *Psychological Medicine*, *28*(4), 839-855. https://doi.org/10.1017/S0033291798006916

Qin, P., Agerbo, E. ve Mortensen, P. B. (2002). Suicide risk in relation to family history of completed suicide and psychiatric disorders: A nested case-control study based on longitudinal registers. *The Lancet*, *360*(9340), 1126-1130. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(02)11197-4

Qin, P., Agerbo, E. ve Mortensen, P. B. (2003). Suicide risk in relation to socioeconomic, demographic, psychiatric, and familial factors: A national register-based study of all suicides in Denmark, 1981-1997. *American Journal of Psychiatry*, *160*(4), 765-772. https://doi.org/10.1176/appi.ajp.160.4.765

Qin, P. ve Mortensen, P. B. (2003). The impact of parental status on the risk of completed suicide. *Archives of General Psychiatry*, *60*(8), 797-802. https://doi.org/10.1001/archpsyc.60.8.797

Van Orden, K. A., Witte, T. K., Cukrowicz, K. C., Braithwate, S. R., Selby, E. A. ve Joiner, T. E., Jr. (2010). The interpersonal theory of suicide. *Psychological Review, 117*, 575-600. doi: 10.1037/a0018697

Wender, P. H., Kety, S. S., Rosenthal, D., Schulsinger, F., Ortmann, J. ve Lunde, I. (1986). Psychiatric disorders in the biological and adoptive families of adopted individuals with affective disorders. *Archives of General Psychiatry, 43*(10), 923-929. https://doi.org/10.1001/archpsyc.1986.01800100013003

Wong, I. N., de Man, A. F. ve Leung, P. W. L. (2002). Perceived parental child rearing and suicidal ideation in Chinese adolescents. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, *30*(1), 19-24. https://doi.org/10.2224/sbp.2002.30.1.19

Woo, J., Wrath, A. J. ve Adams, G. C. (2022). The relationship between attachment and self-injurious behaviors in the child and adolescent population: A systematic review of the literature. *Archives of Suicide Research*, *26*(2), 406-427. https://doi.org/10.1080/13811118.2020.1804024

World Health Organization. (2021). *Suicide worldwide in 2019: Global health estimates.* https://www.who.int/publications/i/item/9789240026643

Yip, P. S. F., Yousuf, S., Chan, C. H., Yung, T. ve Wu, K. C.-C. (2015). The roles of culture and gender in the relationship between divorce and suicide risk: A meta-analysis. *Social Science & Medicine*, *128*, 87-94. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2014.12.034

Zatti, C., Rosa, V., Barros, A., Valdivia, L., Calegaro, V. C., Freitas, L. H., Ceresér, K. M. M., Rocha, N. S. D., Bastos, A. G. ve Schuch, F. B. (2017). Childhood trauma and suicide attempt: A meta-analysis of longitudinal studies from the last decade. *Psychiatry Research*, *256*, 353-358. https://doi.org/10.1016/j.psychres.2017.06.082

Zhang, J. (2010). Marriage and suicide among Chinese rural young women. *Social Forces*, *89*(1), 311-326. https://doi.org/10.1353/sof.2010.0065

Zortea, T. C., Gray, C. M. ve O'Connor, R. C. (2021). The relationship between adult attachment and suicidal thoughts and behaviors: A systematic review. *Archives of Suicide Research*, *25*(1), 38-73. https://doi.org/10.1080/13811118.2019.1661893

STRES VE İNTİHAR İLİŞKİSİ

Özge Bektaş

Stres, bireyin içinde bulunduğu duruma uyum sağlaması için vücudun sergilediği biyolojik bir tepkidir. Bu tepki, stresli bir olaya maruz kalındığında vücudun savunma mekanizması olarak harekete geçmektedir (Tan ve Yip, 2018). Stres çalışmaları uzun bir tarihî geçmişe sahiptir. Amerika Birleşik Devletleri'nde, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında stresle ilgili ilk profesyonel çalışmalar ortaya çıkmıştır (Lazarus, 1999). Bu çalışmalar, stres tepkisinin daha iyi anlaşılmasına ve stresle başa çıkmak için farklı teknikler ve tedaviler geliştirilmesine yardımcı olmuştur.

İntihar; psikolojik, biyolojik ve çevresel etmenler dâhil olmak üzere farklı risk durumlarıyla ilişkili karmaşık bir olgudur. Stres ve intihar arasında birbiriyle ilişkili birden fazla mekanizma olduğu düşünülmektedir (O'Connor ve ark., 2020). Akut stres, toplum içinde aşağılanma ya da toplum tarafından reddedilme gibi olumsuz deneyimlere neden olan yaşam olaylarının intiharı tetiklediği yapılan araştırmalarda bildirilmektedir (Li ve ark., 2011).

Bu kitap bölümünün amacı, stres ile intihar davranışları arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin altında yatan mekanizmaları incelemektir. İntihar riski bağlamında stresin rolünü araştıran çalışmalara genel bir bakış sunulmaya çalışılacaktır.

STRES

Selye'ye (1946) göre stres, vücudun herhangi bir değişiklik talebine spesifik olmayan tepkisidir. Sinir sistemi ve endokrin sistem, özellikle stres sırasında direncin korunmasında önemli rol oynamaktadır. Bu sistemler, stres yaratan uyaranlara maruz kalmasına rağmen vücudun yapısını ve işlevini sabit tutmaya yardımcı olurlar. Bu sabit durum "homeostaz" olarak adlandırılır (Selye, 1978). Stres hakkında uzun soluklu çalışmalar yapmış olan Hans Selye (1907-1982), stres kavramını homeostaz ile ilişkilendirerek "stres" ve "stre-

KAYNAKÇA

Ang, R. P. Ve Huan, V. S. (2006). Relationship between academic stress and suicidal ideation: Testing for depression as a mediator using multiple regression. *Child Psychiatry and Human Development*, *37*(2), 133-143. https://doi.org/10.1007/s10578-006-0023-8

Berardelli, I., Serafini, G., Cortese, N., Fiaschè, F., O'connor, R. C. Ve Pompili, M. (2020). The involvement of hypothalamus-pituitary-adrenal (Hpa) axis in suicide risk. In *Brain Sciences 10*(9), 1-12. MDPI AG. https://doi.org/10.3390/brainsci10090653

Chase, H. W., Segreti, A. M., Keller, T. A., Cherkassky, V. L., Just, M. A., Pan, L. A. ve Brent, D. A. (2017). Alterations of functional connectivity and intrinsic activity within the cingulate cortex of suicidal ideators. *Journal of Affective Disorders*, *212*, 78-85. https://doi.org/10.1016/j.jad.2017.01.013

Fenoglio, K. A., Brunson, K. L. ve Baram, T. Z. (2006). Hippocampal neuroplasticity induced by early-life stress: Functional and molecular aspects. In *Frontiers in Neuroendocrinology 27*(2), 180-192. https://doi.org/10.1016/j.yfrne.2006.02.001

Feskanich, D., Hastrup, J. L., Marshall, J. R., Colditz, G. A., Stampfer, M. J., Willett, W. C. ve Kawachi, I. (2002). Stress and suicide in the nurses' health study. *Journal of Epidemiology and Community Health*, *56*(2), 95-98. https://doi.org/10.1136/jech.56.2.95

Guilliams, T. G. ve Edwards, L. (2005). *The Stress Response System Chronic Stress and the HPA Axis: Clinical Assessment and Therapeutic Considerations*.

Heim, C., Shugart, M., Craighead, W. E. ve Nemeroff, C. B. (2010). Neurobiological and psychiatric consequences of child abuse and neglect. *Developmental Psychobiology*, *52*(7), 671-690. https://doi.org/10.1002/dev.20494

John Mann, J. ve Rizk, M. M. (2020). A brain-centric model of suicidal behavior. *American Journal of Psychiatry 177(*10), 902-916. American Psychiatric Association. https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2020.20081224

Jokinen, J. ve Nordström, P. (2009). HPA axis hyperactivity and attempted suicide in young adult mood disorder inpatients. *Journal of Affective Disorders*, *116*(1-2), 117-120. https://doi.org/10.1016/j.jad.2008.10.015

Jollant, F., Lawrence, N. L., Olié, E., Guillaume, S. ve Courtet, P. (2011). The suicidal mind and brain: A review of neuropsychological and neuroimaging studies. *World Journal of Biological Psychiatry 12*(5), 319-339. https://doi.org/10.3109/15622975.2011.556200

Kent, A.P., (1994). Empirical studies in diathesis. Nodus Publikationen

Li, Z., Page, A., Martin, G. ve Taylor, R. (2011). Attributable risk of psychiatric and socio-economic factors for suicide from individual-level, population-based studies: A systematic review. *Social Science and Medicine*, *72*(4), 608-616. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2010.11.008

Lindqvist, D., Träskman-Bendz, L. ve Vang, F. (2008). Suicidal intent and the HPA-axis characteristics of suicide attempters with major depressive disorder and adjustment disorders. *Archives of Suicide Research*, *12*(3), 197-207. https://doi.org/10.1080/13811110802100775

Lutz, P. E., Mechawar, N. ve Turecki, G. (2017). Neuropathology of suicide: Recent findings and future directions. *Molecular Psychiatry 22*(10), 1395-1412. Nature Publishing Group. https://doi.org/10.1038/mp.2017.141

Mann, J. J. (2003). Neurobiology of suicidal behaviour. *Nature Reviews Neuroscience*, *4*(10), 819-828. https://doi.org/10.1038/nrn1220

Mann, J. J., Waternaux, C., Haas, G. L. ve Malone, K. M. (1999). Regular Articles Toward a Clinical Model of Suicidal Behavior in Psychiatric Patients. In *Am J Psychiatry*, *156*(2).

Merali, Z., Du, L., Hrdina, P., Palkovits, M., Faludi, G., Poulter, M. O. ve Anisman, H. (2004). Dysregulation in the Suicide Brain: mRNA Expression of Corticotropin-Releasing Hormone Receptors and GABAA Receptor Subunits in Frontal Cortical Brain Region. *Journal of Neuroscience*, *24*(6), 1478-1485. https://doi.org/10.1523/JNEUROSCI.4734-03.2004

Miller, G. E., Chen, E. ve Zhou, E. S. (2007). If it goes up, must it come down? Chronic stress and the hypothalamic-pituitary-adrenocortical axis in humans. In *Psychological Bulletin*,*133*(1), 25-45. https://doi.org/10.1037/0033-2909.133.1.25

O'Connor, D. B., Gartland, N. ve O'Connor, R. C. (2020). Stress, cortisol and suicide risk. In *International Review of Neurobiology,152*, 101-130. Academic Press Inc. https://doi.org/10.1016/bs.irn.2019.11.006

O'Connor, D. B., Green, J. A., Ferguson, E., O'Carroll, R. E. ve O'Connor, R. C. (2017). Cortisol reactivity and suicidal behavior: Investigating the role of hypothalamic-pituitary-adrenal axis responses to stress in suicide attempters and ideators. *Psychoneuroendocrinology*, *75*, 183-191. https://doi.org/10.1016/j.psyneuen.2016.10.019

O'Connor, R. C. (2007). The Relations between Perfectionism and Suicidality: A Systematic Review. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, *37*(6), 698-714. https://doi.org/10.1521/suli.2007.37.6.698

Okechukwu, F. O., Ogba, K. T. U., Nwufo, J. I., Ogba, M. O., Onyekachi, B. N., Nwanosike, C. I. ve Onyishi, A. B. (2022). Academic stress and suicidal ideation: moderating roles of coping style and resilience. *BMC Psychiatry*, *22*(1). https://doi.org/10.1186/s12888-022-04063-2

Olié, E. ve Courtet, P. (2020). Interest of neuroimaging of social exclusion in suicide. In *Journal of Neuroscience Research,98*(4), 581-587. John Wiley and Sons Inc. https://doi.org/10.1002/jnr.24314

Pfennig, A., Kunzel, H. E., Kern, N., Ising, M., Majer, M., Fuchs, B., Ernst, G., Holsboer, F. ve Binder, E. B. (2005). Hypothalamus-pituitary-adrenal system regulation and suicidal behavior in depression. *Biological Psychiatry*, *57*(4), 336-342. https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2004.11.017

Rizk, M. M., Galfalvy, H., Singh, T., Keilp, J. G., Sublette, M. E., Oquendo, M. A., Mann, J. J. ve Stanley, B. (2018). Toward subtyping of suicidality: Brief suicidal ideation is associated with greater stress response. *Journal of Affective Disorders*, *230*, 87-92. https://doi.org/10.1016/j.jad.2018.01.012

Selye, H. (1946). The general adaptatıon syndrome and the dıseases of adaptatıon 1. In *The Journal of Clınıcal Endocrınology*,6(2).

Soares, J. C., Mann, J. J., Soares, J. C. ve Mann, J. J. (1997). *The Anatomy of Mood Disorders-Review of Structural Neuroimaging Studies*.

Stewart, J. G., Shields, G. S., Esposito, E. C., Cosby, E. A., Allen, N. B., Slavich, G. M. ve Auerbach, R. P. (2019). Life Stress and Suicide in Adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *47*(10), 1707-1722. https://doi.org/10.1007/s10802-019-00534-5

Tan, S. Y. ve Yip, A. (2018). Hans Selye (1907-1982): Founder of the stress theory. In *Singapore Medical Journal*,59(4), 170-171. Singapore Medical Association. https://doi.org/10.11622/smedj.2018043

Turecki, G., Ernst, C., Jollant, F., Labonté, B. ve Mechawar, N. (2012). The neurodevelopmental origins of suicidal behavior. In *Trends in Neurosciences,35*(1), 14-23). https://doi.org/10.1016/j.tins.2011.11.008

Van Heeringen, C., Bijttebier, S. ve Godfrin, K. (2011). Suicidal brains: A review of functional and structural brain studies in association with suicidal behaviour. In *Neuroscience and Biobehavioral Reviews,35*(3), 688-698). https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2010.08.007

Van Heeringen, K. (2003). The Neurobiology of Suicide and Suicidality. In *In Review W Can J Psychiatry,48*(5).

Wendt, F. R., Pathak, G. A., Levey, D. F., Nuñez, Y. Z., Overstreet, C., Tyrrell, C., Adhikari, K., De Angelis, F.,

Tylee, D. S., Goswami, A., Krystal, J. H., Abdallah, C. G., Stein, M. B., Kranzler, H. R., Gelernter, J. ve Polimanti, R. (2021). Sex-stratified gene-by-environment genome-wide interaction study of trauma, posttraumatic-stress, and suicidality. *Neurobiology of Stress*, *14*. https://doi.org/10.1016/j.ynstr.2021.100309

Zhu, X., Yan, W., Lin, X., Que, J., Huang, Y., Zheng, H., Liu, L., Deng, J., Lu, L. ve Chang, S. (2022). The effect of perceived stress on cognition is mediated by personality and the underlying neural mechanism. *Translational Psychiatry*, *12*(1). https://doi.org/10.1038/s41398-022-01929-7

MADDE İLE İLİŞKİLİ BOZUKLUKLAR VE BAĞIMLILIK BOZUKLUKLARIYLA İNTİHAR DÜŞÜNCESİ VE DAVRANIŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Fatih Ordu

Madde ile ilişkili bozukluklar maddenin kullanımı, kişisel, sosyal ve mesleki işlevlerde uyumsuzluk doğurucu düzeyde bozulmalar, maddenin kullanımıyla ilgili bazı psikososyal veya ekonomik sorunların gelişmesi gibi bazı süreçlerle ilişkilidir; madde kullanım bozuklukları ve maddenin yol açtığı bozukluklar olarak iki gruba ayrılmıştır. Alkol, nikotin, kafein, kenevir, varsandıranlar, inhalanlar, opiyatlar, dinginleştirici uyutucu ya da kaygı gidericiler, uyarıcılar ve diğer ya da bilinmeyen maddeler şeklinde madde türüne göre on farklı bozukluk tanımlanmıştır (APA b, 2013). DSM-5'te madde kullanım bozukluğu ile ilgili bazı kriterler açıklanmıştır. Madde kullanım kontrolünün bozulmasıyla ilgili olarak; bir maddenin amaçlanandan daha fazla veya daha uzun süre kullanılması, kullanmayı sınırlamak veya bırakmak istemek ama başaramamak, kullanım veya kullanımdan kurtulmak için çok çaba ve zaman harcamak ve aşerme görülmektedir. Sosyal bozukluklarla ilişkili olarak; sosyal rollerdeki görevleri yerine getirememek, maddeyle ilgili sosyal sorunlara rağmen kullanmaya devam etmek, madde kullanımı nedeniyle aktivitelerden vazgeçmek gözlenmektedir. Riskli kullanımla ilgili olarak; kişinin kendisi veya başkaları için tehlikeli olduğu durumlarda madde kullanması, maddeye bağlı zihinsel veya fiziksel sorunlara rağmen kullanmaya devam etmek söz konusudur. Ek olarak maddeyle ilgili tolerans ve yoksunluk görülmektedir (APA a, 2013).

DSM-5'te madde ile ilişkili olmayan bozukluklar yeni bir kategoridir ve kumar oynama bozukluğunu içerir (APA b, 2013). Diğer bir resmî sınıflandırma sistemi olan ICD 11'de madde ile ilişkili olmayan kumar oynama bozukluğu ve oyun oynama bozukluğu tanımlanmıştır. Kumar oynama bozukluğu ve oyun

KAYNAKÇA

Agrawal, A., Tillman, R., Grucza, R.A., Nelson, E.C., McCutcheon, V.V., Few, L., Conner, K.R., Lynskey, M.T., Dick, D.M., Edenberg, H.J., Hesselbrock, V.M., Kramer, J.R. Kuperman, S., Nurnberger, J.I., Schuckit, M.A., Porjesz, B., Bucholz, K.K. (2017). Reciprocal relationships between substance use and disorders and suicidal ideation and suicide attempts in the Collaborative Study of the Genetics of Alcoholism. *Journal of Affective Disorders*, 213, 96-104.

Ali, B., Fisher, D. A., Miller, T. R., Lawrence, B. A., Spicer, R. S., Swedler, D. I., Allison, J. (2019). Trends in drug poisoning deaths among adolescents and young adults in the United States, 2006-2015. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 80,2, 201-210.

American Psychiatric Association (APA a) DSM-5 Task Force. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: DSM-5*. American Psychiatric Publishing, Inc.

Amerikan Psikiyatri Birliği (APA b) (2013). *DSM-5 Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı*, Çev. Köroğlu, E. Hekimler Yayın Birliği. 231-290.

Amerikan Psikiyatri Birliği (2023). APA Dictionary of Psychology. https://dictionary.apa.org/dysfunctional-family (Erişim 22.05.2023).

Balhara, Y.P.S., Singh, S., Yadav, Z. (2022). Media reporting on deaths due to suicide attributed to gaming in digital news: A case of misrepresentation and missed opportunities. *Asian Journal of Psychiatry*, 68,102955.

Bohnert, A.S.B., Roeder, K.M., Ilgen M.A. (2011). Suicide attempts and overdoses among adults entering addictions treatment: Comparing correlates in a U.S. national study. *Drug and Alcohol Dependence*, 119 (1-2) 106-112.

Borges, G., Walters, E.E., Kessler, R.C. (2000). Associations of substance use, abuse, and dependence with subsequent suicidal behavior. *American Journal of Epidemiology*, 151 (8) 781789.

Britton P.C., Conner K.R. (2010). Suicide attempts within 12 months of treatment for substance use disorders. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 40, 1, 14-21.

Brown, T.A., Chorpita, B.F., Korotitsch, W., Barlow D.H. (1997). Psychometric properties of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS) in clinical samples. *Behav. Res. Ther.,* 35 (1), 7989.

Büstler, A.M., Malone, K. (2013). Attempted suicide v. non-suicidal self-injury: behaviour, syndrome or diagnosis? *Br. J. Psychiatry*, 202 (5), 324-325.

Cameron, A. Y., Shea, M. T., Randall, A.B. (2020). Acute shame predicts urges for suicide but not for substance use in a veteran population. *Suicide and Life Threatening Behavior* 50, 1, 292-99.

Chachamovich, E., Ding, Y., Turecki, G. (2012). Levels of aggressiveness are higher among alcohol-related suicides: results from a psychological autopsy study. *Alcohol*., 46(6) 529-536.

Christie, N.C. (2021). The role of social isolation in opioid addiction. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 16, 7, 645-656.

Conner, K.R., McCarthy, M.D., Bajorska, A., Caine, E.D., Tu, X.M., Knox, K.L. (2012). Mood, Anxiety, and Substance-Use Disorders and Suicide Risk in a Military Population Cohort. *Suicide Life Threat Behav*, 42, 699-708.

Das, A., Singh, P., Bruckner, T.A. (2022). State lockdown policies, mental health symptoms, and using substances. *Addictive Behaviors*, 124, 107084.

Fekih-Romdhane, F., Malaeb, D., Loch, A.A., Farah, N., Stambouli, M., Cheour, M., Obeid, S., Hallit, S. (2023). Problematic smartphone use mediates the pathway from suicidal ideation to positive psychotic experiences: a large cross-sectional, population-based study. *Int J Ment Health Addiction*.

Fellmeth, G., Rose-Clarke, K., Zhao, C., Busert, L.K., Zheng, Y., Massazza, A., Devakumar D. (2018). Health impacts of parental migration on left-behind children and adolescents: A systematic review and meta-analysis. *Lancet*, 392, 2567-2582.

Fitzpatrick, S.S., Morgan-López, A.A., Saraiya, T.C., Saavedra, L.M., Hien, D.A. (2022). Graded response item response theory in scaling suicidal thoughts and behaviors among traumaexposed women with substance use disorders. *Psychology of Addictive Behaviors*, 36,4, 397409.

Forster, M., Rogers, C., Sussman, S.Y., Zeledon, H., Benjamin, S.M. (2021). Adverse childhood experiences and problematic smartphone use among college students: Findings from a pilot study. *Addictive Behaviors*, 117, 106869.

Fruhbauerova, M., Comtois, K.A. (2019). Harford, T.C., Yi, H., Chen, C.M., Grant, B.F. (2018). Substance use disorders and self- and other-directed violence among adults: Results from the National Survey on Drug Use and Health. *Journal of Affective Disorders*, 225, 365-373.

Glass, J.E., Ilgen, M.A., Winters, J.J., Murray, R.L., Perron, B.E., Chermack, S.T. (2010). Inpatient Hospitalization in Addiction Treatment for Patients with a History of Suicide Attempt: A Case of Support for Treatment Performance Measures. *Journal of Psychoactive Drugs*, 42,3, 315-325.

Griffiths, M. (2005). A Components' model of addiction within a biopsychosocial framework" *Journal of Substance Use*, 10, 4, 191-197.

Griffiths, M.D. (2010). The role of context in online gaming excess and addiction: some case study evidence, *International Journal of Mental Health and Addiction*, 8, 1, 119-25.

Harford, T.C., Yi, H., Chen, C.M., Grant, B.F. (2018). Substance use disorders and self- and other-directed violence among adults: Results from the National Survey on Drug Use and Health. *Journal of Affective Disorders*, 225, 365-373.

Harris, B.R., Tracy, M., Comber, K.G., Pechenik, S., Carruthers, J.W. (2021). Suicide safer care in behavioral health settings: A comparative analysis of perceptions, training completion, and practice between mental health and substance use disorder treatment providers. *Journal of Substance Abuse Treatment,* 126, 108330.

Herruzo, C., Sánchez-Guarnido, A.J., Pino, M.J., Valentina, L., Raya, A.F., Herruzo, F.J. (2023). Suicidal behavior and problematic internet use in college students. *Psicothema*, 35, 1,77-86.

llgen M.A., Harris A.H., Moos R.H., Tiet Q.Q. (2007). Predictors of a suicide attempt one year after entry into substance use disorder treatment. *Alcohol Clin Exp Res*.,31 (4) 635-42.

Ilgen, M.A., Burnette, M.L., Conner, K.R., Czyz, E., Murray, R., Chermack, S. (2010). The association between violence and lifetime suicidal thoughts and behaviors in individuals treated for substance use disorders. *Addictive Behaviors*, 35, 2, 111-115.

Iliceto, P., Pompili, M., Girardi, P., Lester D., Vincenti C., Rihmer, Z., Tatarelli, R., Akiskal, H.S. (2010). Hopelessness, Temperament, and Health Perception in Heroin Addicts. *Journal of Addictive Diseases*, 29,3, 352-358.

Jha, M.K., Minhajuddin, A., Chin Fatt, C., Leibenluft, E., Trivedi, M. (2021). Irritability as an independent predictor of concurrent and future suicidal ideation in adults with stimulant use disorder: Findings from the STRIDE study. *Journal of Affective Disorders*, 292, 108-113.

Kelly, L.M., Drazdowski, T.K., Livingston, N.R., Zajac, K. (2021). Demographic risk factors for cooccurring suicidality and cannabis use disorders: Findings from a nationally representative United States sample. *Addictive Behaviors*, 122, 107047.

Kim, H.J.J., Petrishen, D.A., Laprairie, R.B., Peters, E.M. (2022). Characterizing chronic nonsuicidal self-injury and other forms of repetitive and escalating suicide behaviour as endocannabinoid-mediated pain and reward disorders. Personalized Medicine in Psychiatry, 3334,100095.

Liu, M., Xiao, J., Kamper-DeMarco, K. E., Fu, Z. (2023). Problematic internet use and suicidality and self-injurious behaviors in adolescents: Effects of negative affectivity and social support. *Journal of Affective Disorders*, 325, 289-296.

Lundgren, L., Padyab, M., Sandlund, M., McCarty, D. (2022). Frequency and recency of nonmedical opioid use and death due to overdose or suicide among individuals assessed for risky substance use: A national registry study in Sweden. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 134,108567.

Machin A.J., Dunbar R.I.M. (2011). The brain opioid theory of social attachment: A review of the evidence. *Behaviour*, 148, 9/10, 985-1025.

Macrynikola, N., Auad, E., Menjivar, J., Miranda, R. (2021). Does social media use confer suicide risk? A systematic review of the evidence. *Computers in Human Behavior Reports*, 3,100094.

Marandure, B.N., Mhizha, S., Wilson, A. (2022). "Spice was made, by the devil himself": a thematic analysis of the experience of an addiction to synthetic cannabinoids. *Journal of Psychoactive Drugs*.

Marengo, L., Douaihy, A., Zhong, Y., Krancevich, K., Brummit, B., Sakolsky, D., Deal, M., Zelazny, J., Goodfriend, E., Saul, M., Murata, S., Thoma, B., Mansour, H., Tew, J., Ahmed, N., Marsland, A., Brent, D., & Melhem, N. M. (2022). Opioid use as a proximal risk factor for suicidal behavior in young adults. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 52,2,199-213.

Marlatt, G.A., Baer, J.S., Donovan, D.M. and Kivlahan, D.R. (1988). Addictive behaviorsetiology and treatment, *Annual Review of Psychology*, 39, 223-252.

Murphy, D., Vallières, F., Murphy, J., McElroy, E., Hyland, P. (2020) Risk factors associated with general and specific dimensions of psychosis in a nationally representative sample of adults from the United States. *Psychosis*, 12, 4, 303-313.

Pandey, S., Bolstad, I., Lien, L., Walby, F.A., Myhre, M.Ø., Bramness, J.G. (2022). Sex-specific factors associated with lifetime suicide attempt among patients with alcohol use disorders. *BJPsych Open*., 18; 8(4) e135.

Pavarin, R.M., Fioritti, A. (2018). Mortality Trends among Cocaine Users Treated between 1989 and 2013 in Northern Italy: Results of a Longitudinal Study, *Journal of Psychoactive Drugs*, 50,1, 72-80.

Pavarin, R.M., Sanchini, S., Marani, S., Tadonio, L., Cantarelli, B. (2020). Mortality risk among heroin users accessing treatment: natives and non-natives patients results of a longitudinal study, *Journal of Psychoactive Drugs*, 52, 2, 176-185.

Peñate, W., González-Loyola, M., Oyanadel, C. (2020). The predictive role of affectivity, selfesteem and social support in depression and anxiety in children and adolescents. Int. J. Environ. Res. *Public Health,* 17 (19), 6984.

Peng, C., Wang, M., Cheng, J., Ding, H., Yu, Y. (2021). Association between internet addiction and suicidal ideation, suicide plans, and suicide attempts among Chinese adolescents with and without parental migration. *Computers in Human Behavior*, 125, 106949.

Pompili, M., Serafini, G., Innamorati, M., Dominici, G., Ferracuti, S., Kotzalidis, G.D., Serra, G., Girardi, P., Janiri, L., Tatarelli, R., Sher, L., Lester, D. (2010). Suicidal behavior and alcohol abuse. *Int J Environ Res Public Health*., 7 (4), 1392-1431.

Rozanov, V.A., Semenova, N.V. (2022). Suicidal behavior during Covid-19 pandemic. *Psychiatry* (Moscow), 20,3, 74-84.

Santaella-Tenorio, J., Martins, S.S., Cerdá, M., Olfson, M., Keyes, K.M. (2022). Suicidal ideation and attempts following nonmedical use of prescription opioids and related disorder. *Psychological Medicine,* 52,2, 372-378.

Sareen, J., Henriksen, C., Stein, M., Afifi, T., Lix, L., Enns, M. (2013). Common mental disorder diagnosis and need for treatment are not the same: Findings from a population-based longitudinal survey. *Psychological Medicine*, 43(9), 1941-1951.

Sharman, S., Murphy, R., Turner, J., Roberts, A. (2022). Predictors of suicide attempts in male UK gamblers seeking residential treatment. *Addictive Behaviors*, 126,107171.

Voss, W.D., Kaufman, E., O'Connor, S.S., Comtois, K.A., Conner, K.R., Ries, R.K. (2013). Preventing addiction related suicide: A pilot study. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 44, 5, 565-569.

Wilcox, H.C., Conner, K.R., Caine, E.D. (2004). Association of alcohol and drug use disorders and completed suicide: An empirical review of cohort studies. *Drug and Alcohol Dependence*, 76, 11-19.

World Health Organization (WHO) (2021). Suicide. https://www.who.int/news-room/factsheets/detail/suicide Erişim: 18.05.2023.

Yuodelis-Flores, C., Ries, R.K. (2015). Addiction and suicide: A review. *Am J Addict*, 24, 98104.

Yücens, B., Kotan, V.O., Göka, E. (2019). The severity of dissociative symptoms among patients with cannabis and synthetic cannabinoid use disorder: association with substance use characteristics and suicide. *Psychiatry and Clinical Psychopharmacology*, 29, 4, 603-608.

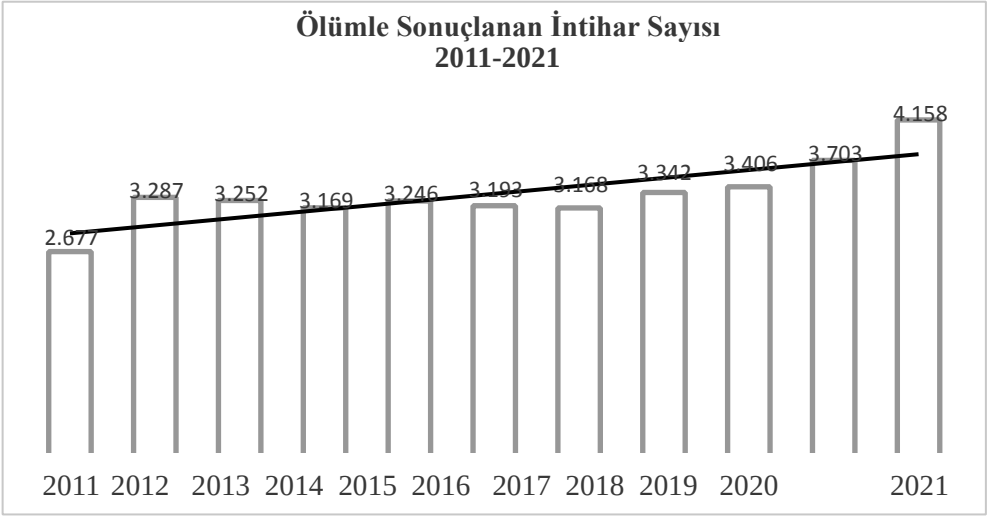
Zhao, C., He, J., Du, M., Yu, G., Zhang, G. (2023). A cross-lagged study of the associations among problematic smartphone use, depressive symptoms, and suicidal ideation in chinese university students. *Curr Psychol*.

İNTİHARI ÖNLEMEDE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK, İYİ OLUŞ VE KENDİLİK DEĞERİ ETKİSİ

Dilara Kuru

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü 2021 yılı verilerine göre, dünyada her yıl 700 bin kişi intihar ederek hayatını sonlandırmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 2021. Türkiye İstatistik Kurumunun 2021 yılı verileri ise Türkiye'de ölümle sonuçlanan intihar sayısının son 10 yılda yaklaşık %56 oranında artış ile 4158'e ulaştığını göstermektedir (Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK, 2021).

Şekil 1. Türkiye'de 2011-2021 Yılları Arasında Ölümle Sonuçlanan İntihar Sayısı

dikkate alan, intiharı önlemeye yönelik esnek ve bireyselleştirilmiş çok yönlü yaklaşımların uygulanması gerekmektedir. Gelecekteki çalışmalar, bu yöntem ve yaklaşımların okullar, iş yerleri ve toplum kuruluşları gibi farklı ortamlarda etkili bir şekilde nasıl uygulanabileceğini ve daha geniş kitlelere ulaşmak için nasıl ölçeklendirilebileceğini anlamaya odaklanabilir.

KAYNAKÇA

Baek, I. C., Jo, S., Kim, E. J., Lee, G. R., Lee, D. H., & Jeon, H. J. (2021). A Review of Suicide Risk Assessment Tools and Their Measured Psychometric Properties in Korea. *Frontiers in psychiatry*, 12, 679779. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2021.679779

Centers for Disease Control and Prevention. (2022). The Role of Resilience in Suicide Prevention. U.S The National Public Health Agency. https://www.cdc.gov/suicide/p revention/index.html

Centers for Disease Control and Prevention. (2022). The Role of Resilience in Suicide Prevention. U.S The National Public Health Agency. https://www.cdc.gov/suicide /factors/index.html

Cox, G., Hetrick, S. (2017). Psychosocial interventions for self-harm, suicidal ideation and suicide attempt in children and young people: What? How? Who? and Where? *BMJ Ment Health*. 20, 35-40. https://doi.org/10. 1136/eb-2017-102667

Çapar, A., Çuhadar, D. (2022). Correlation between psychological resilience and suicide probability in patients with psychiatric disorder. *Perspect Psychiatr Care*. 58, 1442- 1448. https://doi.org/10.1111/ppc.12948

Daros, A., R., Williams, G., E. (2019). A Meta-analysis and Systematic Review of Emotion-Regulation Strategies in Borderline Personality Disorder. 27(4), 217-232. https://doi.org/10.1097/hrp.0000000000000212

Doğan, T. (2019, Eylül 9). İntiharların önlenmesinde "pozitif psikoloji" etkili olabilir. Üsküdar Haber Ajansı https://uskudar.edu.tr/tr/icerik/4294/intiharlarin-onlenmesinde-pozitif-psikoloji-etkili-olabilir

Erdal, G. (2022). Yaşamı sürdürme nedenleri̇ i̇le psi̇kolojik i̇yi̇ oluş arasında öz-şefkat ve bi̇li̇nçli̇ farkındalığın aracı rolü [Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi]. Açık Erişim. https://acikerisim.isikun.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11729/4854/10475967.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Gheshlagh, R. G., Sayehmiri, K., Ebadi, A., Dalvandi, A., Dalvand, S., Maddah, S. B., & Tabrizi, K. N. (2017). The relationship between mental health and resilience: a systematic review and meta-analysis. *Iranian Red Crescent Medical Journal*. 19(6), 8. https://doi.org/10.1002/gps.4619

Goldston, D. B., Molock, S. D., Whitbeck, L. B., Murakami, J. L., Zayas, L. H., & Hall, G. C. N. (2008). Cultural considerations in adolescent suicide prevention and psychosocial treatment. *American Psychologist.* 63(1), 14-31. https://doi.org/10.1037/0003-066X.63.1.14

Gooding, P. A., Harris, K., & Haddock, G. (2022). Psychological Resilience to Suicidal Experiences in People with Non-Affective Psychosis: A Position Paper. *International journal of environmental research and public health*, 19(7), 3813. https://doi.org/10.3390/ijerph19073813

Gramaglia, C., Zeppegno, P. (2018). Medical Students and Suicide Prevention: Training, Education, and Personal Risks. *Front. Psychol*. 9, 452. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00452

Hagan, C., Rogers, M., Brausch, A., Muehlenkamp, J., & Joiner, T. (2019). Interoceptive deficits, nonsuicidal self-injury, and suicide risk: A multi sample study of indirect effects. *Psychological Medicine.* 49(16), 2789-2800. https://doi.org/10.1017/S0033291718003872

Han, J., Wong, I., Christensen, H. et al. (2022). Resilience to suicidal behavior in young adults: a crosssectional study. *Sci Rep*. 12, 11419. https://doi.org/10.1038/s41598-022-15468-0

Ivbijaro, G., Kolkiewicz, L., & Goldberg, D., et al (2019). Preventing suicide, promoting resilience: Is this achiev- able from a global perspective? *Asia Pacific Psychiatry*. 11, e12371. https://doi.org/10.1111/appy.12371

Joiner, T. E., Van Orden, K. A., Witte, T. K., Selby, E. A., Ribeiro, J. D., Lewis, R., & Rudd, M. D. (2009). Main predictions of the interpersonal-psychological theory of suicidal behavior: empirical tests in two samples of young adults. *Journal of abnormal psychology*. 118(3), 634-646.

https://doi.org/10.1037/a0016500

Krysinska, K., Andriessen, K., Ozols, I., Reifels, L., Robinson, J., & Pirkis, J. (2022). Effectiveness of psychosocial interventions for family members and other informal support persons of individuals who have made a suicide attempt: A systematic review. *Crisis: The Journal of Crisis Intervention and Suicide Prevention*. 43(3), 245-260. https://doi.org/10.1027/0227-5910/a000776

Kwon, S. Y., Nam, J. A., Ko, B. S., Lee, C. W., & Choi, K. S. (2019). Factors on the pathway from trauma to suicidal ideation in adolescents. *Journal of the Korean Academy of Child and Adolescent Psychiatry*. 30(1), 26. http://doi.org/10.5765/jkacap.180019

Leary, M. R., Tate, E. B., Adams, C. E., Allen, A. B., & Hancock, J. (2007). Self-Compassion and Reactions to Unpleasant Self-Relevant Events: The Implications of Treating Oneself Kindly. *Journal of Personality and Social Psychology*. 92, 887-904. https://doi.org/10.1037/0022-3514.92.5.887

Li, J., Chen, Y. P., Zhang, J., Lv, M. M., Välimäki, M., Li, Y. F., Yang, S. L., Tao, Y. X., Ye, B. Y., Tan, C. X., & Zhang, J. P. (2020). The Mediating Role of Resilience and Self-Esteem Between Life Events and Coping Styles Among Rural Left-Behind Adolescents in China: A Cross-Sectional Study. *Frontiers in psychiatry*. 11, 560556. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2020.560556

Neslihan, T., M. (2021). İntihar Girişiminde Bulunmuş Hastalarda Sorun Çözme Terapisinin İntihar Riskini Azaltmada Etkililiği [Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi]. Açık Erişim. http://adudspace.adu.edu.tr:8080/jspui/bitstream/11607/4428/1/3299.pdf

Önder, C. F., Bölükbaşı, A. (2019). Ergenlerde İntihar Olasılığı: Benlik Saygısı ve Öfke Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 9(10), https://doi.org/17.10.26466/opus.528723

Sánchez-Teruel, D., Robles-Bello, M.A., Muela-Martínez, J.A. & García-León, A. (2021). Resilience Assessment Scale for the Prediction of Suicide Reattempt in Clinical Population. *Front. Psychol*. 12:673088. https://doi: 10.3389/fpsyg.2021.673088

Shahram, S.Z., Smith, M.L., Ben-David, S., Feddersen, M., Kemp, T.E. & Plamondon, K. (2021). Promoting "Zest for Life": A Systematic Literature Review of Resiliency Factors to Prevent Youth Suicide. *J Res Adolesc*, 31, 4-24. https://doi.org/10.1111/jora.12588

Sher L. (2019). Resilience as a focus of suicide research and prevention. *Acta psychiatrica Scandinavica*. 140(2), 169-180. https://doi.org/10.1111/acps.13059

Shilton, T., Hertz-Palmor, N., Matalon, N., Shani, S., Dekel, I., Gothelf, D. & Barzilay, R. (2023) Contribution of Risk and Resilience Factors to Suicidality among Mental Health-Help-Seeking

Adolescent Outpatients: A Cross-Sectional Study. *Journal of Clinical Medicine*. 12(5):1974. https://doi.org/10.3390/jcm12051974

Şavklı, Y. (2021). İtfaiye çalışanlarında posttravmatik stres bozukluğu belirtileri ve intihar arasındaki ilişkide psikolojik dayanıklılığın düzenleyici rolü [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi]. Açık Erişim. http://acikerisim.gelisim.edu.tr/xmlui/bitstream /handle/11363/3007/669754.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Tran, M. A. Q., Vo-Thanh, T., Soliman, M., Khoury, B., & Chau, N. N. T. (2022). Self-compassion, Mindfulness, Stress, and Self-esteem Among Vietnamese University Students: Psychological Well-being and Positive Emotion as Mediators. *Mindfulness*. 13(10), 2574-2586. https://doi.org/10.1007/s12671-022-01980x

Türkiye İstatistik Kurumu (2021). Ölüm ve Ölüm Nedeni İstatistikleri. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ölüm-ve-Ölüm-Nedeni-İstatistikleri-2021-45715&dil=1

Van Orden, K. A., Witte, T. K., Cukrowicz, K. C., Braithwaite, S. R., Selby, E. A., & Joiner, T. E., Jr (2010). The interpersonal theory of suicide. *Psychological review*. 117(2), 575-600. https://doi.org/10.1037/a0018697

Lester, V., Sacra, S., M., Durham, C. J. & et al. (2020). Youth and Young Adult Suicide in Bhutan: a Stress and Resilience Approach. *Int J Adv Counselling*. 42, 132-146. https://doi.org/10.1007/s10447-020-09397-8

Waite, P., McManus, F., & Shafran, R. (2012). Cognitive behaviour therapy for low self-esteem: A preliminary randomized controlled trial in a primary care setting. *Journal of behavior therapy and experimental psychiatry*, 43(4), 1049-1057. https://doi.org/10.10 16/j.jbtep.2012.04.006

Wang, M., Swaraj, S., Chung, D., Stanton, C., Kapur, N. & Large, M. (2019). Meta analysis of suicide rates among people discharged from non psy- chiatric settings after presentation with suicidal thoughts or behaviours. *Acta Psychiatr Scand.* 139 (5), 472 483. https://doi.org/10.1111/acps.13023

Wang, X., Lu, Z. & Dong, C. (2022). Suicide resilience: A concept analysis. *Front. Psychiatry* 13:984922. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2022.984922

World Health Organisation. (2021). One in 100 deaths is by suicide. https://www.who .int/news/item/17-062021-one-in-100-deaths-is-by-suicide

Wolfowicz, M., Litmanovitz, Y., Weisburd, D. & Hasisi, B. (2021). Cognitive and behavioral radicalization: A systematic review of the putative risk and protective factors. *Campbell Systematic Reviews*. 17, e1174. https://doi.org/10.1002/cl2.1174

Zhang, D., Wang, R., Zhao, X., Zhang, J., Jia, J., Su, Y. & Wang, K. (2021). Role of resilience and social support in the relationship between loneliness and suicidal ideation among Chinese nursing home residents, *Aging & Mental Health*. 25(7), 1262-1272. https://doi.org/10. 1080/13607863.2020.1786798

Zhang, J., Liu, Y., & Sun, L. (2017). Psychological strain and suicidal ideation: A comparison between Chinese and US college students. *Psychiatry research*. 255, 256-262. https://doi.org/10.101 6/j.psychres.2017.05.046

BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI TERAPİDE İNTİHARI ÖNLEME İLKELERİ VE TEDAVİDE KULLANILAN TEKNİKLER

Mustafa Kemal Yöntem

GİRİŞ

Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT); depresyon, anksiyete ve travma sonrası stres bozukluğu dâhil olmak üzere birçok ruh sağlığı bozukluğunun tedavisinde etkili olduğu kanıtlanmış köklü bir psikoterapötik yaklaşımdır. BDT'nin ayrıca intihar riskiyle ilişkili olumsuz düşünce, duygu ve davranışları ele alarak intiharı önlemede yardımcı olduğu bulunmuştur. Bu bölümde, BDT'nin etkinliğini destekleyen araştırmalar, intiharı önleme ilkeleri ve tedavide kullanılan teknikler yer almaktadır. Bu kapsamda öncelikle BDT'nin intihar üzerine etkisi ele alınmıştır.

BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI TERAPİNİN İNTİHAR ÜZERİNE ETKİSİ NEDİR?

İntihar önemli bir halk sağlığı sorunudur ve dünya çapında önde gelen ölüm nedenlerinden biridir. Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT), intihar düşüncelerini ve davranışlarını azaltmak için etkili bir tedavi yöntemi olarak ortaya çıkmıştır. BDT, duygusal sıkıntıya katkıda bulunan olumsuz düşünceleri, inançları ve davranışları değiştirmeye odaklanan, süresi sınırlı, hedef odaklı bir terapidir. İnsanların olayları düşünme ve yorumlama biçimlerinin duygusal ve davranışsal tepkilerini etkileyebileceği önermesine dayanmaktadır. İntihar için BDT, tipik olarak benlik, gelecek ve dünya hakkındaki olumsuz düşünce ve inançları belirlemeye ve bunlarla mücadele etmeye yönelik stratejiler içerir. Bu bölümde, intihar tedavisinde BDT kullanımını destekleyen ampirik kanıtlara yer verilmektedir.

maya teşvik edilir. Bu, başarı olasılığını artırmaya ve bunalmışlık veya kaygı duygularını azaltmaya yardımcı olur.

BDT'de problem çözmenin son adımı, *sonucu değerlendirmektir*. Danışan ve terapist, problem çözme sürecinin sonucunu gözden geçirir ve çözümün etkili olup olmadığını değerlendirir. Çözüm etkili değilse, danışan sorun çözme sürecini yeniden gözden geçirmeye ve alternatif çözümler düşünmeye teşvik edilir.

BDT kapsamında kullanılan bir diğer problem çözme tekniği (PODİ) ise aşağıdaki şekildedir.

1. **P**roblemi Tanımla
2. **O**lası Sonuçlar Hakkında Düşün: Farklı neler olabilir bunların sonuçları ne olabilir
3. **D**enemek için konuşulanlar arasından bir çözüm seç
4. **İ**şe ne kadar yaradı? Çözümü denemeden önce neyin kolaylaştırıcı neyin zorlaştırıcı olduğunu belirle, çözümü denedikten sonra sonuçları değerlendir. Gerekli ise yeniden süreci başlat.

BDT'de problem çözme, bireylerin zorlu durumlarla başa çıkmayı öğrenmelerine ve genel refahlarını iyileştirmelerine yardımcı olabilecek güçlü bir araçtır. Terapist ile danışan arasında iş birlikçi bir yaklaşım gerektirir ve yapılandırılmış, adım adım ilerleyen bir sürece dayanır. Bireyler, sorunları tanımlayarak, potansiyel çözümler üreterek, her çözümü değerlendirerek, bir eylem planı oluşturarak ve sonucu değerlendirerek engellerin üstesinden gelmeyi ve hedeflerine ulaşmayı öğrenebilirler.

KAYNAKÇA

Chiles, J. A., & Strosahl, K. D. (2005). *Clinical manual for assessment and treatment of suicidal patients*. Washington, DC: American Psychiatric Press.

Ghahrarnanlou-Holloway, M., Neely, L.L., Tucker, J. (2014). A cognitive-behavioral strategy for preventing suicide: consider a 3-phase course of CBT to put distance between a patient and repeat suicide attempts, in outpatient and inpatient settings. *Current Psychiatry*, 13(8), 19-27.

Horwitz, A. G., Held, P., Klassen, B. J., Karnik, N. S., Pollack, M. H., & Zalta, A. K. (2018). Posttraumatic cognitions and suicidal ideation among veterans receiving PTSD treatment. *Cognitive therapy and research*, *42*, 711-719.

Law, K. C., & Tucker, R. P. (2018). Repetitive negative thinking and suicide: a burgeoning literature with need for further exploration. *Current opinion in psychology*, *22*, 68-72.

Linehan, M. M., Comtois, K. A., Murray, A. M., Brown, M. Z., Gallop, R. J., Heard, H., et al. (2006). Two-year randomized controlled trial and follow-up of dialectical behavior therapy vs therapy by experts for suicidal behaviors and borderline personality disorder. *Archives of General Psychiatry,* 63, 757-766

Nock, M. K., & Kazdin, A. E. (2002). Examination of affective, cognitive, and behavioral factors and suicide-related outcomes in children and young adolescents. *Journal of clinical child and adolescent psychology*, 31(1), 48-58.

Rudd, M. D., Bryan, C. J., Wertenberger, E. G., Peterson, A. L., Young-McCaughan, S., Mintz, J., ... & Bruce, T. O. (2015). Brief cognitive-behavioral therapy effects on post-treatment suicide attempts in a military sample: results of a randomized clinical trial with 2-year follow-up. *American journal of psychiatry*, 172(5), 441-449.

Rudd, M. D., Joiner, T., & Rajab, M. H. (2001). *Treating suicidal behavior: An effective, time-limited approach*. New York: Guilford Press.

Tarrier, N., Taylor, K., & Gooding, P. (2008). Cognitive-behavioral interventions to reduce suicide behavior: a systematic review and meta-analysis. *Behavior modification*, 32(1), 77-108.

Wenzel, A., Brown, G. K., & Beck, A. T. (2009). *Cognitive therapy for suicidal patients: Scientific and clinical applications.* American Psychological Association.

Wolff, J., Frazier, E. A., Esposito-Smythers, C., Burke, T., Sloan, E., & Spirito, A. (2013). Cognitive and social factors associated with NSSI and suicide attempts in psychiatrically hospitalized adolescents. *Journal of abnormal child psychology*, *41*, 1005-1013. https://www.academyofct.org/page/CertMaterials)

İNTİHARI ÖNLEMEDE KABUL VE KARARLILIK TERAPİSİ PERSPEKTİFİ VE MÜDAHALELERİ

Esra Oras

KISA BİR TANIM: ACT NEDİR?

Kabul ve Kararlılık Terapisi işlevsel bağlamsalcı[1] bir yaklaşıma sahip olan, bilimsel altyapısını ilişkisel çerçeve kuramının (İÇK)[2] oluşturduğu, bini aşkın kontrollü araştırma ile etkinliği kanıtlanmış üçüncü dalga davranışçı ekoldür. Daha fazla psikolojik esneklik için kabul ve farkındalık süreçlerini ve kararlılıkla değişim süreçlerini vurgulayan bir terapi yaklaşımıdır. Kabul ve Kararlılık Terapisi eylemle doğrudan ilgilenen bir ekol olduğundan harekete geçmek anlamındaki "ACT" fiili ile kısaca isimlendirilmiştir. Kabul ve Kararlılık Terapisi'ne dair özellikleri birkaç madde ile özetleyebiliriz:

1. ACT bir ABC terapisidir.

Davranışın öncülleri (A), öncüllere verilen yanıt (B) ve yanıtı (B'yi) modifiye eden sonuçlar ABC analizi olarak ifade edilir. Danışanın hayatını sıkışmış hâle getiren seçimleri (B), bu seçimlere kişiyi yönlendiren bağlam (A) ve seçimlerin sonucunda gelen sonuçlar (C) terapi süreci boyunca gündemdedir. Diğer adıyla işlevsel davranış analizi olarak bilinen bu çerçeve ACT klinisyenleri için makro düzeyde terapi sürecini formüle eder, mikro düzeyde ise danışana yapılan müdahalelere rehberlik eder.

---

1 İşlevsel bağlamsalcılık: Her davranışın bir işlevi vardır. Fonksiyonu anlamak davranışın amacını yani sonuçlarını anlamaktır. Bu sonuçları da sadece bağlam içinde anlayabileceğimizden, bu yaklaşıma "işlevsel bağlamsalcılık" ismi verilmiştir.

2 İlişkisel Çerçeve Kuramı (İÇK): İlişkisel çerçeve kuramı insan zihninin nasıl çalıştığına dair temel bir araştırma programıdır (Hayes, 2005) İnsanların, normal dil gelişimi sürecinde uyaranları fiziksel özelliklerinden bağımsız şekilde keyfî (arbitrarily) olarak ilişkilendirebilmeyi öğrenmeye başladıklarına dikkat çeken ve bu ilişkilendirme davranışlarını ilişkisel çerçeveleme (relational framing) olarak tanımlayarak insan davranışını açıklayan bir çeşit öğrenme kuramıdır.

SONUÇ

ACT, intihar ve intiharla ilişkili psikiyatrik problemler konusunda önemli çalışmalarla etkililiği desteklenmiş son dönem öne çıkan ekollerdendir. Yapılan araştırmalar, ACT'nin intihar riski taşıyan hastalar için potansiyel faydasına işaret etmektedir. İntihar düşüncesini azaltmadaki etkinliği ve intihar riskiyle ilişkili klinik boyutları iyileştirmedeki etkinliği sayesinde, ACT, intiharı önleme programlarında güçlü şekilde yer alabilir veya diğer yöntemleri destekleyecek yardımcı bir strateji olarak geliştirilebilir.

Özellikle ülkemizde intihar vakaları için ACT'nin potansiyel yararına dair çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Zira intihar ve ACT ilişkisine dair ülkemizde henüz bir bilimsel çalışma gerçekleşmemiştir. Bu hususta gösterilecek gayretin olumlu sonuçlar verme ihtimali dünyadaki diğer çalışmaların kanıtlamış olduğu üzere oldukça yüksektir.

Araştırmacıları ve geliştiricileri tarafından ACT'nin gelişim sürecinde esneklik ilkesi benimsenmiştir. Bu yüzden geliştirilmeye, entegre edilmeye ve güncellenmeye oldukça açık bir doğaya sahiptir. Türkiye'de kültürel ve spiritüel birikim ACT'ye entegre edilerek intihar riski taşıyan vakalarla çalışmada ACT'nin potansiyel yararı artırılabilir.

KAYNAKÇA

Bahraini, N. H., Devore, M. D., Monteith, L. L., Forster, J. E., Bensen, S., & Brenner, L. A. (2013). The role of value importance and success in understanding suicidal ideation among veterans. *Journal of Contextual Behavioral Science*, *2*(1-2), 31-38.

Barnes, S. M., Borges, L. M., Smith, G. P., Walser, R. D., Forster, J. E., & Bahraini, N. H. (2021). Acceptance and commitment therapy to promote recovery from suicidal crises: A randomized controlled acceptability and feasibility trial of ACT for life. *Journal of Contextual Behavioral Science*, *20*, 35-45.

Bazley, R., & Pakenham, K. (2018). Feasibility evaluation of the HOLLY program: an ACTbased suicide prevention program for Christian faith-based organisations. *Advances in Mental Health*, *18(2)*, 115-130. https://doi.org/10.1080/18387357.2018.1557015

Bazley, R, Pakenham, K., & Watson, B.M. (2018). Christians' engagement with suicide prevention: a qualitative study. *Manuscript under review*.

Bryan, C. J., Clemans, T. A., Hernandez, A. M., & Rudd, M. D. (2013). Loss of consciousness, depression, posttraumatic stress disorder, and suicide risk among deployed military personnel with mild traumatic brain injury. *The Journal of head trauma rehabilitation*, *28*(1), 13-20.

Bryan, C. J., Ray-Sannerud, B., & Heron, E. A. (2015). Psychological flexibility as a dimension of resilience for posttraumatic stress, depression, and risk for suicidal ideation among Air Force personnel. *Journal of Contextual Behavioral Science*, *4*(4), 263-268.

Chiles, J., A. & Strosahl, K., D. (2005). Clinical Manual For Assessment and Treatment of Suicidal Patients. *Amer Psychiatric Pub Inc;1st edition.* pp. 273-303.

Cukrowicz, K. C., Ekblad, A. G., Cheavens, J. S., Rosenthal, M. Z., & Lynch, T. R. (2008). Coping and thought suppression as predictors of suicidal ideation in depressed older adults with personality disorders. *Aging and Mental Health*, *12*(1), 149-157.

Ducasse, D., Jaussent, I., Arpon-Brand, V., Vienot, M., Laglaoui, C., Béziat, S., Calati, R.,

Carrière, I., Guillaume, S., Courtet, P., & Olié, E. (2018). Acceptance and Commitment Therapy for the Management of Suicidal Patients: A Randomized Controlled Trial. *Psychotherapy and psychosomatics*, 87(4), 211-222. https://doi.org/10.1159/000488715

Ducasse, D., Rene, E., Beziat, S., Guillaume, S., Courtet, P., & Olie, E. (2014). Acceptance and commitment therapy for management of suicidal patients: a pilot study. *Psychother Psychosom* ;83:374-376.

Ducasse, D., Holden, R. R., Boyer, L., Artero, S., Calati, R., Guillaume, S., ... & Olie, E. (2017). Psychological pain in suicidality: a meta-analysis. *The Journal of clinical psychiatry, 78*(3), 16108.

Ellis, T. E. & Rufino, K., A. (2016). Change in Experiential Avoidance is Associated with Reduced Suicidal Ideation over the Course of Psychiatric Hospitalization. *Arch Suicide Res.;0*:1-12.

Harris, R., (2022). ACT'i Kolay Öğrenmek. (Ç., Esen, F., B., Yavuz, K., F.) Litera Yayıncılık

Hayes, S. C., Hofmann, S. G., Stanton, C. E., Carpenter, J. K., Sanford, B. T., Curtiss, J. E., & et al. (2019). The role of the individual in the coming era of process-based therapy. *Behavior Research and Therapy*, 117, 40-53. https://doi.org/10.1016/j. brat.2018.10.005

Hayes, S., C., Luoma, J., B., Bond, F., W., Masuda, A., & Lillis, J. (2006). Acceptance and Commitment Therapy: Model, processes and outcomes. *Behav Res Ther*. 44(1):1-25. doi: 10.1016/j.brat.2005.06.006. PMID: 16300724.

Hayes, S. C., Pistorello, J., & Biglan, A. (2008). Acceptance and Commitment Therapy: Model, data, and extension to the prevention of suicide*. Brazilian Journal of Behavioral and Cognitive Therapy*, 1, 81-102.

Hayes, S., C. & Smith, S. (2021). Zihninden Çık Hayatına Gir. (Ç., Yavuz, N.) Litera Yayıncılık.

Hayes, S. C., Strosahl, K. D., & Wilson, K. G. (2011). *Acceptance and commitment therapy: The process and practice of mindful change*. Guilford press.

Hayes, S., C., Wilson, K., G., Gifford, E., V., Follette, V., M., & Strosahl, K. (1996). Experiential Avoidance and Behavioral Disorders: A Functional Dimensional Approach to Diagnosis and Treatment. *J Consult Clinical Psychology.* 64(6):1152-1168.

Ikay, Ş. (2017). Non-psikotik ve non-bipolar hasta grubunda intihar riskini öngörmede kişilerarası ve psikolojik katılık yaklaşımlarını içeren yeni bir modelin sınanması (Yayımlanmamış doktora tezi). Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul.

Kessler, R. C., Berglund, P., Borges, G., Nock, M., & Wang, P. S. (2005). Trends in suicide ideation, plans, gestures, and attempts in the United States, 1990-1992 to 2001-2003. *Jama*, *293*(20), 2487-2495.

Najmi, S., Wegner, D. M., & Nock, M. K. (2007). Thought suppression and self-injurious thoughts and behaviors. *Behaviour research and therapy*, *45*(8), 1957-1965.

Pettit, J. W., Temple, S. R., Norton, P. J., Yaroslavsky, I., Grover, K. E., Morgan, S. T., & Schatte, D. J. (2009). Thought suppression and suicidal ideation: preliminary evidence in support of a robust association. *Depression and anxiety*, *26*(8), 758-763.

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In *Advances in experimental social psychology* (Vol. 25, pp. 1-65). Academic Press.

İNTİHARA PSİKODRAMA TEMELLİ MÜDAHALE YAKLAŞIMLARI

Deniz Şarlak

GİRİŞ

İntihar, kişinin yaşamına son verme niyetiyle yaptığı bir davranıştır. Bu davranışın nedeni, genellikle depresyon, anksiyete, travmatik olaylar, sosyal izolasyon, madde bağımlılığı, aile problemleri, cinsel taciz, aşırı stres gibi ve diğer psikolojik sorunlarla ilişkilendirilir. Ancak intiharın nedenleri, intiharın sıklığı, cinsiyet, yaş, etnik grup ve kültürel farklılıklara göre değişebilir. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre, her yıl dünya genelinde yaklaşık 800.000 kişi intihar etmektedir. Bu da dünya genelindeki ölümlerin yaklaşık %1'ini oluşturmaktadır. İntihar, genellikle genç ve orta yaşlı yetişkinler arasında daha yaygındır. Ayrıca erkeklerin kadınlardan daha fazla intihar etme eğilimi vardır.

İntiharın engellenmesi için çeşitli müdahale yaklaşımları kullanılabilir. Bunlar arasında psikoterapi, ilaç tedavisi, destek grupları, aile terapisi, psikodrama, kriz müdahaleleri ve diğer psikososyal müdahaleler yer almaktadır. İntihara eğilimli kişilerin ve yakınlarının, intihar belirtileri hakkında bilgi sahibi olmaları ve bu belirtileri ciddiye almaları önemlidir. Ayrıca intihar konusunda farkındalık yaratmak, toplumda intiharı önleme stratejilerinin uygulanmasına yardımcı olabilir. Bu bölümde öncelikle intiharın etiyolojisine, belirtilerine ve intihar eğiliminin önlenmesinde psikodrama müdahale tekniklerine değinilecektir.

İNTİHARIN ETİYOLOJİSİ

İntiharın etiyolojisi oldukça karmaşık bir konudur ve birden fazla faktörün etkisi altında gerçekleşir. Bu faktörler; biyolojik, psikolojik, sosyal ve çevresel faktörler gibi çeşitli alanlara ait olabilir. Bu nedenle, intihar önleme çalışmaları, bu faktörlerin tümünü dikkate alan bütüncül bir yaklaşımla yürü-

3. Psikodramanın intihara yakın kayıpları olan kişilere yardım etmede kullanımı: Psikodrama, intihara yakın kayıpları olan kişilere yardımcı olmak için de kullanılabilir. Bu yaklaşım, kayıplarının neden olduğu duygusal acıyı ele alarak kişilerin kayıplarıyla başa çıkmalarına ve intihar düşüncelerini azaltmalarına yardımcı olabilir.
4. Psikodramanın diğer terapi yöntemleriyle birleştirilmesi: Psikodrama, diğer terapi yöntemleriyle birleştirilerek, kişilerin intihar düşünceleri veya eylemleriyle başa çıkmalarına yardımcı olabilir. Örneğin, bilişsel davranışçı terapi ve psikodrama birleştirilerek, kişilerin olumsuz düşüncelerini değiştirmeleri ve daha sağlıklı düşünceleri benimsemeleri teşvik edilebilir.
5. Psikodramanın intihara psikolojik olarak duyarlı bir şekilde yaklaşımı: Psikodrama, intihara duyarlı bir yaklaşım gerektirir. Terapistlerin, intihar düşüncesi veya eylemi olan kişilere karşı empatik ve anlayışlı olmaları, onların duygusal durumlarına duyarlı olmaları ve intihar düşüncesi veya eylemi olan kişilerin kendilerini güvende hissetmelerini sağlamaları önemlidir.

SONUÇ

Bu konular, intihara psikodrama temelli müdahale teknikleri hakkında daha fazla bilgi edinmek ve bu yaklaşımın intihar düşüncesi veya eylemi olan kişilere yardımcı olmada nasıl kullanılabileceği konusunda daha kapsamlı bir bakış açısı sağlayabilir. Ayrıca psikodrama teknikleriyle birlikte kullanılabilecek diğer terapi yöntemleri de bu konuda önemli bir rol oynar. Bununla birlikte, intihar düşüncesi veya eylemi olan kişilere yardımcı olmak, ciddi bir konudur ve bu tür müdahalelerin yapılması için profesyonel bir terapist tarafından yönetilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Barberis, N., Cannavò, M., Cuzzocrea, F., Verrastro, V. (2022). Suicidal behaviours during Covid-19 pandemic: A review. *Clinical Neuropsychiatry*,19(2), 84-96. doi: 10.36131/cnfioritieditore20220202.

Biancalani, G., Orkibi, H., Keisari, S., Guglielmin, M. S., Bertagna, G., Meola, P., Viezzoli, D., Finco, N., & Testoni, I. (2022). Italian adolescents' perception of tele-psychodrama treatment during the Covid-19 pandemic. Arts & Health, 10.1080/17533015.2022.2154942

Bion, F. (2006). *Wilfred Bion: His life and works, 1897-1979*. London: Karnac Books.

Bryan, C. J., & Rudd, M. D. (2023). Suicidal ideation and suicidal beliefs as prospective indicators of suicidal behavior among primary care patients. *Psychiatry Research Communications*, 115, 36-42. doi: 10.1016/j.psychrescomm.2022.12.008

Bryan, C.J., Gonzales, J., Rudd, M.D., Bryan, A.O., Clemans, T.A., Ray-Sannerud, B., Wertenberger, E., Leeson, B., Heron, E.A., Morrow, C.E., & Etienne, N. (2015). Depression mediates the relation of insomnia severity with suicide risk in three clinical samples of U.S. military personnel. *Depression and Anxiety*, 32, 647-655. 10.1002/da.22383

Daly, M., Sutin, A. R., & Robinson, E. (2020). Longitudinal changes in mental health and the Covid-19 pandemic: Evidence from the UK Household Longitudinal Study. *Psychological medicine*, 1-10.

Dubé, J. P., Smith, M. M., Sherry, S. B., Hewitt, P. L., & Stewart, S. H. (2021). Suicide behaviors during the Covid-19 pandemic: A meta-analysis of 54 studies. *Psychiatry Research*, 301, 113998. doi: 10.1016/j.psychres.2021.113998

Gunnell, D., Appleby, L., Arensman, E., Hawton, K., John, A., Kapur, N., ... & Yip, P. S. (2020). Suicide risk and prevention during the Covid-19 pandemic. *The Lancet Psychiatry*, 7(6), 468-471.

Godroj, L. (2022). The effectiveness of a group counseling program based on exposure therapy and psychodrama to reduce social anxiety and improve self-esteem among adolescents in government schools in Qalqilya (Doctoral dissertation, الوطنية النجاح جامعة).

Holmes, P., Karp, M. (2002). *Psychodrama: Advances in theory and practice*. Routledge.

Levitt, H. M., Williams, E. N. (2018). The psychology of Carl Rogers and humanistic psychology. In *The Palgrave Handbook of the Psychology of Sexuality and Gender* (pp. 181-197). Palgrave Macmillan.

Mamun, M. A., Ullah, I., Usman, N., & Griffiths, M. D. (2022). PUBG-related suicides during the Covid-19 pandemic: Three cases from Pakistan. *Perspectives in Psychiatric Care*, 58(2), 877-879.

Pirkis, J., John, A., Shin, S., DelPozo-Banos, M., Arya, V., Analuisa-Aguilar, P., ... & Spittal, M. J. (2021). Suicide trends in the early months of the Covid-19 pandemic: an interrupted time-series analysis of preliminary data from 21 countries. *The Lancet Psychiatry*, 8(7), 579-588.

Tuckman, B. W. (1965). Developmental sequence in small groups. *Psychological Bulletin*, 63(6), 384-399. doi:10.1037/h0022100

Turecki, G., Brent, D., A. (2016). Suicide and suicidal behaviour. *Lancet*, 19;387(10024):1227-39.

Reger, M. A., Stanley, I. H., & Joiner Jr, T. E. (2020). Suicide mortality and coronavirus disease 2019-a perfect storm?. *JAMA psychiatry*, 77(11), 1093-1094.

Maalej, M., Bahtiyar, M. (2020). The Effects of Psychodrama Intervention on Intimate Partner Violence and Quality of Life: Trial of Syrian Refugee Abused Women. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 22(6), 1386-1395. doi: 10.1007/s10903-020-01026-7.

Ulusoy, Y., Sumbas, E., & Sertkaya, B. (2023). Psychodrama as an intervention management instrument for internal/external adolescent problems: A systematic literature review. *The Arts in Psychotherapy*, 102000.

Yalom, I. D. (2020). *Existential psychotherapy*. Hachette UK.

Wasserman, D., Iosue, M., Wuestefeld, A., Carli, V. (2020). Adaptation of evidence-based suicide prevention strategies during and after the Covid-19 pandemic. *World Psychiatry*, 19 (3), 294-306.

İNTİHARI ANLAMADA VE ÖNLEMEDE PSİKANALİTİK YÖNTEMLER

Zeynep Anaforoğlu Bıkmaz

"Bir başkasını öldürmek istemeyen ya da en azından bir başkasının ölümünü dilemeyen hiç kimse kendisini öldürmez." (King, 2003)

GİRİŞ

Psikanalitik yaklaşımda intiharın ilk olarak Freud tarafından ölüm dürtüsü kapsamında ele alındığı görülmektedir (Gammelgaard, 2011). Bilindiği gibi Freud ölüm dürtüsü kavramı hakkında iki büyük dünya savaşı arasındaki umutsuzluk ortamında yazmış, kavram Melanie Klein tarafından geliştirilerek paranoid-şizoid ve depresif ile ölüm ve yaşam dürtüleri arasındaki çatışma çerçevesinde incelenmiştir (De Masi, 2016). İntihara yönelik kuramsal bakış açıları psikanalitik literatür içerisinde farklılaşmaktadır. İntihar eyleminin psikanalitik açıdan anlaşılabilmesi için konuya dair vaka analizlerinin özellikle nesne ilişkilerinden itibaren incelenmesi, intiharı anlayabilme adına konuya ışık tutacaktır.

Lacan'nın nesne ilişkileri seminerinde Freud'un "Bir Kadında Eş Cinsellik Vakasının Psikojenizi" makalesini intihar açısından eyleme alırken izlediği yol bu bölümde ele alınacaktır (Lacan, 2013). Bu metin 1920'li yıllarda Viyanalı iyi durumdaki bir aileden gelen genç bir kadının ailesi tarafından Freud'a tedavi için getirilmesi ile başlamaktadır. O dönemde Freud'a birinin analiz için getirilmesi büyük bir anlam taşımakta ve bunun için önemli bir olayın meydana gelmiş olması gerekmektedir. Ailesi tarafından analize getirilen on sekiz yaşındaki yüksek sosyal sınıftan olan genç kadın, kendisinden on yaş büyük bir kadına âşık olmuş ve babası tarafından sokakta görüldüğü bir akşam kendisini tren raylarının üzerinden geçen köprüden aşağı atarak bir intihar girişiminde

Freud, Oedipus kompleksi ile nesnenin her daim kayıp olduğunu ve ikircikli bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymuştur. Oedipus kompleksinde meydana gelen süreçte bir yasak nesne, kayıp olarak kalması gereken bir nesne vardır. Bu kayıp nesneye dair arzunun biliçdışında kalması gerekir ki bu kayıp boyutunun ikircikli tarafında yer alan anne bir taraftan arzulanmakta, bir taraftan da yasak olduğu bilindiği için onunla ilgili birtakım suçluluklar ve engellerle karşılaşılmaktadır. Lacan bu kayıp nesne kısımını ikililikte kalan imgesel düzene atfederken önerisi üçlü bir düzlem olan simgesel düzleme geçmek olmuştur. Bu noktada nesne ilişkileri bağlamında psikanalitik literatür incelendiğinde Lacan'a kadar babadan neredeyse hiç bahsedilmemiş olması dikkat çekicidir. Seans odasında her zaman bir üçüncü vardır ve aktarım her zaman bu üçüncüyle ilişki kurma noktasında değerlendirilmelidir. Aktarım iki kişi ya da iki ego arasında, imgesel bir düzlemde sıkıştığında bir özdeşleşmeye aracılık edememektedir. Psikanalizde aktarım yorumlanırken analistle özdeşleşme yerine öznenin arzusunun açığa çıkarılması hedeflenmelidir. Psikanalitik tedavide hedef Chris'in vakasında olduğu gibi yeniden eğitim gibi bir içeriğe de sahip olmamalıdır. Bu tür bir eğitici yaklaşım tedavi içerisinde güç kullanmaktan öteye geçemeyecektir.

KAYNAKÇA

Akça, S., Şengül, B. Z. & Uyar, T. (2014). Psikopatoloji, Hasta ve Terapist Bağlamında Altı Temel Duygudan Korkunun İncelenmesi. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 1 (2), 23-39 . DOI: 10.31682/ayna.470582

De Ması, F. (2016). Ölüm Dürtüsü Kavramı Klinik Alanda Hala Kullanışlı mı?. *Turkish Annual of Psychanal. Int.*, *8*, 17-34.

Diatkine G. (2006). A review of Lacan's seminar on anxiety. *The International journal of psychoanalysis*, *87*(Pt 4), 1049-1058. https://doi.org/10.1516/123b-0q0w-d6vn-nmb6

Freud, S. (2014). *Rüyaların Yorumu*, çev. Dilman Muradoğlu, Say Yayınları, İstanbul.

Gammelgaard J. (2011). Love, drive and desire in the works of Freud, Lacan and Proust. *The International journal of psycho-analysis*, *92*(4), 963-983. https://doi.org/10.1111/j.1745-8315.2011.00355.x

Hekimoğlu, E. C., & Bilik, M. Z. (2020). Freud'dan Lacan'a kaygı. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, *7*(3), 336-367.

Lacan, J. (1951). *Intervención sobre la transferencia*.

Lacan, J. (2013). *The ethics of psychoanalysis 1959-1960: The seminar of Jacques Lacan*. Routledge.

Lacan, J. (2020). *The object relation*. Polity Press.

King, R., Nurcombe, B., Bickman, L., Hides, L., & Reid, W. (2003). Telephone counselling for adolescent suicide prevention: Changes in suicidality and mental state from beginning to end of a counselling session. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, *33*(4), 400-411.

Marta J. (1990). A linguistic model of psychosis--Lacan applied. *American journal of psychoanalysis*, *50*(3), 243-252. https://doi.org/10.1007/BF01252121

Mills, J. (2003). Lacan on paranoiac knowledge. *Psychoanalytic Psychology*, *20*(1), 30.

Radhakrishnan, V., Johnson, M. C., Herschkopf, M. D., Forstein, M., Saleh, F. M., & Dunn, E. R. (2021). Acting Out or Acting In: A Case of Dangerous, Sexual, Self-Injurious Behavior. *Harvard review of psychiatry*, *29*(6), 431-437. https://doi.org/10.1097/HRP.0000000000000307

Tutter A. (2020). Sex, subtext, *ur*-text: Freud, Dora and the suggestive text. *The International journal of psycho-analysis*, *101*(3), 523-548. https://doi.org/10.1080/00207578.2020.1726712

Voruz, V. (2007). A Lacanian reading of Dora. *The Later Lacan: An Introduction*, 158-179.

Wilk, A., Falk, A., Joseph, R., & Smith, S. (2023). Mood and Anxiety Disorders: Suicide. *FP essentials*, *527*, 19-24.

İNTİHAR SONRASI BAKIM VE DESTEKLEME MÜDAHALELERİ

Bengü Sare Sevda Pelin Kılıç Özer

"Ölen kişi için ölümün acısı, hayatta kalıp yas tutan kişi için olduğundan daha az keskindir."

Klinik Psikolog Dr. Edwin Shneidman, 1972

GİRİŞ

Bu kitabın pek çok bölümünde ele alındığı gibi intihar ve intihar ile ilişkili davranışların karmaşık ve çok yönlü yapısı intihar olgusunun tek bir tanım ile ele alınmasını imkânsız hâle getirmektedir. İntihar motivasyonu, intihar riski, intihar düşüncesi, intihar niyeti gibi pek çok farklı kavramın ele alındığı intihar çalışmalarında, kavramlar arası farkın anlaşılması son derece önemlidir. Bu bölümde tamamlanmış intihar kavramı üzerinden intiharın ardında kalan bireylerin yas tepkilerinin anlamaya çalışılması ve bu süreçteki destekleme müdahalelerinin paylaşılması amaçlanmıştır.

TAMAMLANMIŞ İNTİHAR VE ARDINDA KALANLAR

En genel ve kısa tanımına göre sonu ölüm ile biten intihar girişimleri olarak kullanılan tamamlanmış intihar, ardında yalnızca bir bedenden fazlasını bırakır. Tamamlanmış bir intihar sonrası geride kalanların deneyimleri yüzlerce yıl göz ardı edilmiş, tabu görülmüş veya stigmatize edilmiştir (Grad ve Andriessen, 2016). Sevilen bir kişinin ardından deneyimlenen yas ile sevilen birini intihara kaybetmenin yarattığı etkinin aynı olmasını beklemek doğru olmayacaktır. Nitekim bir kayıp yaşamış bireylere gösterilen tutumlardan biri genellikle sosyal destekken, sevdikleri bir insanı intihar sonrası kaybetmiş bireylere

KAYNAKÇA

Andriessen, K. (2009). Can postvention be prevention? *Crisis*, 30, 43-47. Crisis Intervention Center

Andriessen, K., & Krysinska, K. (2016). A psycho-educational perspective on family involvement in suicide prevention and postvention. In D. Wasserman (Ed.), Suicide: An unnecessary death (2nd ed., pp. 333-344). Oxford, England: Oxford University Press.

Bağcaz, A. (2017). Ankara'da Yakın Kaybı Sonrası Yas Belirtilerinin Yaygınlığı ve Yordayıcı Etmenler (Sosyodemokratik Özellikler, Yakın Kaybının Özellikleri, Anksiyete Duyarlılığı ve Yetişkin Ayrılık Anksiyetesi ile İlişkisi). Tıpta Uzmanlık Tezi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Ana Bilim Dalı

Bailley, S. E., Kral, M. J., & Dunham, K. (1999). Survivors of suicide do grieve differently: Empirical support for a commonsense proposition. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 29, 256-271.

Beck, A.T. (1996) Beyond Belief: A theory of modes, personality and psychopatholoji. In p. Salkovskis (Ed.), *Frontiers of cognitive therapy* (pp. 1-25) New York: Guilford Press.

Berman, A. L. (2011). Estimating the population of survivors of suicide: Seeking an evidence base. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 41, 110-116.

Bildik, T. (2013). Ölüm, Kayıp Yas ve Patolojik Yas. *Ege Tıp Dergisi*, 52/4, 223-229

Bland, D. (1994). The experiences of suicide survivors 1989-June 1994. Baton Rouge, LA: Baton Rouge

Bowlby, J. (1980/1991). *Attachment and loss: Sadness and depression*. London, England: Penguin Books.

Cavanagh, J.T.O., Carson, A. J., Sharpe, & Lawrie, S. M. (2003). Psychological autopsy studies of suicide: A systematic review. *Psychological Medicine*, 33, 395-405.

Cerel, J., Brown M.M., Maple M., Singleton M., van de Venne J. & Moore M., Flaherty C. (2019). How Many People Are Exposed to Suicide? Not Six. *Suicide Life Threat Behav* 49(2):529-534. doi: 10.1111/sltb.12450.

Cerel, J., McIntosh, J., Neimeyer, R.A., Maple, M., & Marshall, D. (2014). The Continuum of Survivorship; Definitional Issues in the Aftermath of Suicide. *Suicide and Life-Threatening Behaviour*. 44; 591-600

Cerel, J., Maple, M., De Venne, J. V., Moore, M., Flaherty, C., & Brown, M. (2016). Exposure to suicide in the community: Prevalence and correlates in one US state. *Public Health Reports*, 131(1), 100-107. https://doi.org/10.1177/ 003335491613100116

Cerel, J., Maple., M., Aldrich, R., & van de Venne, J. (2013). Exposure to suicide and identification as survivor. *Crisis*, 34, 413-419

Clark, S. E. & Goldney R. D. (2000). Impact of suicide on relatives and friends. In K. Hawton & K. van Heeringen (Eds.), *The International Handbook of Suicide and Attempted Suicide* (pp. 467-484). Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.

Cvinar, J.G. (2005). Do suicide survivors suffer social stigma: A review of the literature. *Perspect. Psychiatr. Care.* 41(1):14-21.

Djelantik, A.A.A.M.J, Smid, G.E., Kleber, R.J., & Boelen, P.A. (2017). Symptoms of prolonged grief, post-traumatic stress, and depression after loss in a Dutch community sample: A latent class analysis. *Psychiatry Res*; 247:276-281. doi: 10.1016/j.psychres.2016.11.023. PMID: 27936439.

Dubi, M., Powell, P. W. & Gentry, E. (2017). *Trauma, PSTD, Grief & Loss: The 10 Core Competencies for Evidence-Based Treatment.* PESI Publishing & Media.

Dunne, E. J., & Dunne-Maxim, K. (2009). Why suicide loss is different for the survivors. In D. Wasserman & C. Wasserman (Eds.), *Suicidology and suicide prevention: A global perspective* (pp. 605-608). Oxford, England: Oxford University Press.

Dyregrov, K., Grad, O., De Leo, D., & Cimitan, A. (2013). Surviving suicide. In D. De Leo, A. Cimitan, K. Dyregrov, O. Grad, & K. Andriessen (Eds.), *Bereavement after traumatic death: Helping the survivors* (pp. 37-49). Gottingen, Germany: Hogrefe.

Ellenbogen, S., & Gratton, F. (2001). Do they suffer more? Reflections on research comparing suicide survivors to other survivors. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 31, 83-90.

Feigelman, W., Cerel, J., McIntosh, J. L., Brent, D., & Gutin, N. (2018). Suicide exposures and bereavement among American adults: Evidence from the 2016 general social survey. *Journal of Affective Disorders,* 227, 1-6. https://doi. org/10.1016/j.jad.2017.09.056

Freud, S. (1957). Mourning and melancholia. In J. Strachey (Ed.), The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud (pp. 237-260). New York, NY: Basic Books.

Garfield, P. (1996). Dreams in bereavement. In D. Barrett (Ed.), *Trauma and death* (pp. 186-211). Cambridge, MA: Harvard University Press.

Gizir, C. A. (2006). Bir kayıp sonrasında zorluklar yaşayan üniversite öğrencilerine yönelik bi ryas danışmanlığı modeli. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2:195-213.

Grad, O. (2009). Therapists as survivors of suicide loss. In D. Wasserman & C. Wasserman (Eds.), *Suicidology and Suicide Prevention: A global perspective* (pp. 609-613). Oxford: Oxford University Press.

Grad, O. (2011). The sequelae of suicide: Survivors. In R. C. O'Connor, S. Platt, & J. Gordon (Eds.), *International handbook of suicide prevention: Research, policy and practice* (pp. 561-577). Wiley Blackwell. https://doi.org/10.1002/9781119998556.ch32

Grad, O., Clark, S., Dyregrov, K., & Andriessen, K. (2004). What helps and what hinders the process of surviving the suicide of somebody close? *Crisis*, 25, 134-139.

Grad, O.T. and Andriessen, K. (2016). Surviving the Legacy of Suicide. In The International Handbook of Suicide Prevention (eds R.C. O'Connor and J. Pirkis). https://doi.org/10.1002/9781118903223.ch37

Gross, R. (2016). Yası Anlamak. London: Routledge, 220 s. Gross, R. (2016). *Understanding Grief*. London: Routledge, 220 p.

Hornby, A. S. (2005). *Oxford advanced learner's dictionary of current English*. Oxford, England: Oxford University Press.

Humphrey, K. M. (2017). *Counseling skills for loss and mourning* (translation Ed. Tanhan, F.). Nobel Academic Publishing. Ankara.

Joiner, T. (2005). *Why people die by suicide*. Harvard University Press.

Jordan, J. R. (2008). Bereavement after suicide. *Psychiatric Annals*, 38, 679-685

Jordan, J. R., & McMenamy, J. (2004). Interventions for Suicide Survivors: A Review of the Literature. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 34(4), 337-349. doi:10.1521/suli.34.4.337 .53742

Kõlves, K., & De Leo, D. (2018). Suicide bereavement: Piloting a longitudinal study in Australia. *BMJ Open*, 8(1), e019504. https://doi.org/10.1136/bmjopen-2017-019504

Kõlves, K., & De Leo, D. (2018). Suicide bereavement: Piloting a longitudinal study in Australia. *BMJ Open*, 8(1), e019504. https://doi.org/10.1136/bmjopen-2017-019504

Krysinska, K., Andriessen, K., & Corveleyn, J. (2014). Religion and spirituality in online suicide bereavement: An analysis of online memorials. *Crisis*, 35, 349-356.

Kübler-Ross, E. (1969). *On death and dying*. New York, NY: Macmillan

Lev-Ari, L., & Levi-Belz, Y. (2019). Interpersonal theory dimensions facilitate posttraumatic growth among suicide-loss survivors: An attachment perspective. *Death Studies,* 43(9), 582-590. https://doi.org/10.1080/07481187.2018. 1504351

Levi-Belz, Y. (2021): Growing together: interpersonal predictors of posttraumatic growth trajectory among suicide-loss survivors, *Anxiety, Stress, & Coping*, DOI: 10.1080/106158 06.2021.1958791

Levi-Belz, Y., & Aisenberg, D. (2021). Interpersonal predictors of suicide ideation and complicated-grief trajectories among suicide bereaved individuals: A four-year longitudinal study. *Journal of Affective Disorders*, 282, 1030-1035. https://doi.org/10.1016/j.jad.2021.01.006

Levi-Belz, Y., & Gilo, T. (2020). Emotional distress among suicide survivors: The moderating role of self-forgiveness. *Frontiers in Psychiatry*, 11, 341. https://doi.org/10.3389/fpsyt .2020.00341

Lindemann, E. (1944). Symptomatology and management of acute grief. *American Journal of Psychiatry,* 101, 141-148.

McGoldrick, M. (1987). Foreword. In E. J. Dunne, J. L. McIntosh, & K. Dunne-Maxim (Eds.), *Suicide and its aftermath: Understanding and counselling the survivors* (pp. v-vi). New York, NY: W. W. Norton

McMenamy, J. M., Jordan, J. R., & Mitchell, A. M. (2008). What do suicide survivors tell us they need? Results of a pilot study. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 38, 375-389.

Parkes, C. M. (1993). Bereavement as a psychosocial transition: Process of adaptation to change. In M. Stroebe, W. Stroebe, & R. Hansson (Eds.), *Handbook of Bereavement* (pp. 91-101). New York: Cambridge University Press.

Pitman, A.L., Osborn, D.P.J., Rantell, K., & King, M.B. (2016). Bereavement by suicide as a risk factor for suicide attempt: a cross-sectional national UK-wide study of 3432 young, bereaved adults. *BMJ Open* Jan 1;6(1)

Pitman, A.L., Osborn, D., Rantell, K. & King, M.B. (2016). The stigma perceived by people bereaved by suicide and other sudden deaths: A cross-sectional UK study of 3432 bereaved adults. *Journal of Somatic Research.* 87: p. 22-29.

Rothaupt, J. W. & Becker, K. (2007). A literature review of Western bereavement theory: From decathecting to continuing bond. *The Family Journal*, 15, 6-15.

Runeson, B., & Asberg, M. (2003). Family history of suicide among suicide victims. *American Journal of Psychiatry,* 160, 1525-1526.

Savi-Çakar, F. (2021). Çocuk ve ergenlerde travma, kayıp ve yas danışmanlığı kuram ve uygulamaları. 1. Baskı Pegem Akademi Yayıncılık, Doi: 10.14527/9786257582476 ISBN 978-625-7582-47

Sercan, M. (2019). Kendine Kıymanın Zaman İçindeki Yolculuğu. İçinde H. Devrimci Özgüven, H. & M. Sercan (Ed.). *İntiharı Anlama ve Müdahale: Temel Kitap* (s. 1-36). Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği

Shear, M. K., Simon, N., Wall, M., Zisook, S., Neimeyer, R., Duan, N., … Keshaviah, A. (2011). Complicated grief and related bereavement issues for DSM-5. *Depression and Anxiety*, 28, 103-117.

Shneidman, E. S. (1969). Prologue: Fifty-eight years. In E. S. Shneidman (Ed.), *On the nature of suicide* (pp. 1-30). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Shneidman, E. S. (1972). Foreword. In: A. C. Cain (Ed.), *Survivors of suicide* (ix-xi). Springfield, IL: Charles C Thomas

Shneidman, E. S. (1981). Postvention: The care of the bereaved. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 11, 349-359.

Support After a Suicide: A Guide to Providing Local Services. PHE Publications gateway number: 2016392

Sveen, C.A., & Walby, F. A. (2008). Suicide Survivors' Mental Health and Grief Reactions: A Systematic Review of Controlled Studies. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 38(1), 13-29. doi:10.1521/suli.2008.38.1.13

Torgersen, S. (1997). Genetic basis and psychopathology. In S. M. Turner & M. Hersen (Eds.), *Adult psychopathology and diagnosis* (pp. 58- 21 85). New York: Wiley

Volkan, V. ve Zintl, E. (2017). *Kayıptan sonra yaşam* (çev. Işıl Vahip, Müge Kocadere) 5. Basım. İzmir: OA yayınları.

Walter, C. A. & McCoyd, L. M. J. (2009). *Grief and Loss Acros The Life Spain: A Biopyschosocial Perspective*, New York, Springer Publishing

Wenzel, A., Brown, G. K., & Beck, A. T. (2009). Cognitive therapy for suicidal patients: Scientific and clinical applications. American Psychological Association. https://doi.org/10.103 7/11862-000

Worden, J. W. (1991). *Grief counselling and grief therapy: A handbook for the mental health practitioner*. New York, NY: Springer Verlag.

Worden, J. W. (2018). *Grief Counseling and Grief Therapy. A Handbook for the Mental Health Practitioner* (5th ed.). New York, NY: Springer Publishing

Yalom, I. D. (2008). *Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek*. Pegasus Yayınları.

Zisook, S. & Shear, K. (2009) Grief and bereavement: What psychiatrists need to know. *World Psychiatry,* 8, 67-74.

Zisook, S., Shear, K. M., & Irwin, S. (2009). Death, dying and bereavement. In B. J. Sadock, B. A. Sadock, & P. Ruiz (Eds.), *Kaplan and Sadock's Comprehensive Textbook of Psychiatry*, Vol. II. (pp. 2378-2407). Philadelphia, PA: Lippincott Williams & Wilkins.

İNTİHARIN TOPLUMA BAKAN YÜZÜ

Özgür Kıran

GİRİŞ

İntihar konusu, birçok sosyal bilim dalının ilgilendiği önemli konulardan birisi olarak sosyolojik açıdan da toplumsal bir olgudur. Nedenleri ve sonuçları bakımından birçok araştırmaya konu olmuştur. İntihar olgusu genellikle psikolojik (dolayısıyla ruhsal) etkenlere dayandırılsa da toplumsal yönünün de oldukça önemli olduğu bir gerçektir. Hızlı gerçekleşen toplumsal değişimler (göç, kentleşme, işsizlik, aile içi ilişkilerin çözülmesi gibi) karşısında bireylerin bu değişikliklere uyum sağlamada güçlük çekmeleri ciddi sonuçları olan sorunlar doğurabilmektedir. Ayrıca kitle iletişim araçlarının olumsuz etkileri de özellikle çocuk ve genç bireylerin kötü alışkanlıklara yönlenmelerinde ve hatta intihara sürüklenmelerinde yine önemli faktörlerdir. Son yıllarda birtakım bilgisayar oyunlarının etkisi altında kalarak intihara yönelen gençlerin oranındaki artış dikkate değer boyuttadır.

Günümüzde intiharların sadece nedenlerini değil aynı zamanda meydana geliş yöntemleri ve önlenebilmesi üzerinde ortaya konulan çalışmalar hem bireysel hem de toplumsal temele dayalı verilerden oluşan istatistiki bir çerçeve sunmaktadır. Buna ağır ruhsal hastalıklar, dürtüsel veya saldırgan mizaçlar gibi insanı intihara sürükleyebilecek hassasiyetlerle ölümcül bir etkileşime giren duygusal başarısızlıklar, karmaşalar, ekonomik veya mesleki yaşamdaki aksaklıklar, kanunla karşı karşıya gelmeler, ölümcül ya da kuvvetten düşüren hastalıklar, çok utanç verici ya da öyle algılanan durumlar, alkol ve madde kullanımı gibi olaylar ve koşullar örnek olarak gösterilebilir. İntihar konusunda en hassas olan yaş kategorileri, intihara başvuranların toplumsal statüleri, en yüksek risk grupları, intiharlarda kullanılan yöntemler, tercih edilen mekân, azman aralığı, mevsim gibi bilgiler bulunmasına karşın bireylerin intihara yönelmelerine ilişkin sebeplerden kesin olarak emin olunamamaktadır. Çünkü bireylerin psikolojik durumları, yaşadıkları karmaşık duygu ve güdüler ile çeşitli biyolojik farklılıklar konusunda tespitlerde bulunmak oldukça zorluk gös-

leşmesini ve karşılaştığı sorunları çözmesini zorlaştırırken birey, tümden varoluşsal bir değersizlik ve anlamsızlık dünyasında intihara yönelebilmektedir.

İntihar olgusuna medyanın yaklaşımı da ayrıca önemlidir. Medyada intihar haberlerine doğrudan yer vermek ya da dizi-filmlerde bu tür sahneler yayınlamak intihar eyleminin taklit edilmesini yaygınlaştırıcı bir etki yapacaktır. Bu nedenle medyada intihar haberlerine yer verilirken haber etiğine uygun ve toplumsal hassasiyetleri gözeterek yayınlanması gerekmektedir. Özellikle kamuoyunun tanıdığı bireylerin intihar haberlerinin (ve dolayısıyla intihar yöntemlerinin) toplumda bu niyette olanlara örnek teşkil ettiği de birtakım intihar istatistiklerine yansımıştır.

Aidiyet hissettiği gruplarla yeterince etkileşim kuramayan birey, dışlanmışlık hissinin getireceği yalnızlaşma ile yüz yüze kalacaktır. Birincil gruplar olarak nitelendirilen aile ve arkadaş çevresi bireyin sosyalizasyonu açısından son derece önemlidir. Günümüzün modern kent toplumlarında aile yapısının küçülmesinin yanı sıra aile üyelerinin de gündelik yaşam döngüsü içinde birbirlerinden uzaklaştığı, özellikle ebeveynlerin gerek iş yoğunluğu gerek geçim kaygısı gerekse yaşam konforlarından ödün vermek istememeleri birbirlerinden mesafe olarak olmasa da iletişim ve etkileşim noktasında uzaklaşmalarına yol açabilmektedir. Bu tür kopuşlar ölüm kalım sorunu olan intihar sürecinde bireyin çevresine açıktan ya da örtülü şekilde verdiği mesajların algılanmasını ve anlaşılmasını engellemektedir.

KAYNAKÇA

Alptekin, F. B. (2022). İntiharın Tanımı ve Epidemiyolojisi, (edt. Hasan Mervan Aytaç, Furkan Bahadır Alptekin ve Hüseyin Şehit Burhan), *Tüm Yönleriyle İntihar* içinde (ss. 1-12), Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Boyacıoğlu, A. Ö. (2021). Sosyolojik Açıdan İntiharın Anlamı ve Bazı Bileşenleri Üzerine Bir Değerlendirme, (Edt. Dursun Ayan, Hamit Hancı, Hatice Demirbaş), *Bilim ve Kültür Aynasında İntihar* içinde (127-135), Ankara Nobel Yayıncılık.

Cansız Kösesoy, B. ve Şahin, M. (2022). İntihar Davranışında Bulunan Vakalarda Sosyal Hizmet Müdahale Geçmişi ve Mevcut İhtiyaçlar. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 263-281. https://doi.org/10.29029/busbed.1165534

Cansız Kösesoy, B. (2022). İntiharın Karşısındaki Güçler: Tarih, Aidiyet ve Maneviyat, *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar* Dergisi İJOSSAR, 6(12), 82-95.

Durkheim, E. (2002). İntihar, (Çev. Özer Ozankaya), İstanbul: Cem Yayınları.

Eskin, M. (2014). İntihar (Açıklama, Değerlendirme, Tedavi, Önleme). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Gökçe, B. (1987). Bir Toplumsal Olgu Olarak "İntihar", *Hacettepe Üniversitesi İİSBF Dergisi*, 5(1-2), 49-57.

Harmancı, P. (2015). Dünya'daki ve Türkiye'deki İntihar Vakalarının Sosyodemografik Özellikler Açısından İncelenmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 1. Uusal Sağlık Bilimleri Kongre Kitabı. Retrieved from https://dergipark.org.tr /tr/pub/husbfd/issue/7891/103855

Hökelekli, H. (2023) TDV İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/intihar

Jamison, K. R. (*2004*). Erken Çöken Karanlık İntiharı Anlamak, Çev. Emine Bademci, İstanbul: Ayrıntı.

Sümer, N. (2014). Antik ve İlkel Toplumlarda İntihar Olgusu, *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı 1 s. 83-11.

Tarhan, N. (2003), *Psikolojik Savaş*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Tomanbay, İ. (2021). Yaşlı İntiharları ve Sosyal Çalışma. Sosyolojik Açıdan İntiharın Anlamı ve Bazı Bileşenleri Üzerine Bir Değerlendirme, (Edt. Dursun Ayan, Hamit Hancı, Hatice Demirbaş), *Bilim ve Kültür Aynasında İntihar* içinde (530-546), Ankara Nobel Yayıncılık.

Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK. (2023). https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr

Ulutaş, N. (2011). *İntihar ve Roman*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yarar, M. (2021). Türkiye'de İntihar: Eğilimleri, Karakteristikleri ve Dağılışı, (Edt. Dursun Ayan, Hamit Hancı, Hatice Demirbaş), *Bilim ve Kültür Aynasında İntihar* içinde (549-610), Ankara Nobel Yayıncılık.

WHO (World Health Organization), (2020a), Suicide - Key Facts, https://www.who.int/en /news-room/fact-sheets/detail/suicide, Erişim Tarihi: 03.01.2020.

World health statistics 2022: monitoring health for the SDGs, sustainable development goals. Geneva: World Health Organization; 2022. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.

İNANÇ SİSTEMLERİNDE İNTİHAR

Mehmet Yıldırım

GİRİŞ

Kişiyi intihara götüren pek çok neden vardır. Bu bölümde, kişinin hayata tutunmasını ve canına kıymamasını sağlayan olumlu etkenlerden biri olarak inanç ve tek başına bunu sağlayıp sağlayamadığı incelenecektir.

Bu çalışma ana hatlarıyla dinlerin intihar olgusu karşısındaki tutumlarını ortaya koymayı hedeflemektedir. Dinlerin hayata ve ölüme yüklediği anlam, zorluklarla baş etme konusunda insana yol göstericiliği ve umut aşılayıcılığı ele alınacaktır. Bir inanca sahip olan bireyin inancının etkisiyle, hayatını nasıl anlamlandıracağı, umutları, korkuları, yaşam doyumu; hayatını nasıl devam ettireceği veya sonlandıracağı incelenecektir. Bu çalışmada intiharı önleme veya teşvik etme konusunda dinlerin yaklaşımlarının ortaya konması önemli amaçlardan biridir.

Hinduizm'de İntihar

Dünyanın en eski dinî geleneklerinden biri olan Hinduizm'in intihar konusundaki yaklaşımını incelemeden önce genel dünya görüşünü ortaya koymak yerinde olacaktır. Bir inancın, ölümle son bulan dünya hayatına ve sonrasına yüklediği anlam, intihar konusundaki tutumuyla doğrudan ilişkilidir.

Oluşum süreci göz önüne alındığında Hinduizm'in homojen bir inanç sisteminin olmadığı anlaşılır. Buna rağmen inançlı bir Hindu için Hinduizm, tamamen ilahi kökenli bir dindir fakat modern bir Hindu için dinin sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği hâlâ bir problemdir. Geleneksel görüşe göre böyle olmasa da modern bir Hindu'ya göre Hinduizm denilen sistem Brahmanizm, Budizm, Jainizm ve Sih dinini kapsayacak kadar geniş bir tanımı içermektedir (Demirci, 1998a: 112).

ailenin sağladığı güven ve sevgi ortamında büyüyen çocuk, yaşam içerisinde stresle başa çıkabilecek ve kişisel mücadelesine devam edebilecek anlamı ortaya koyabilir. Bireyin güçlü duygusal donanımla yetiştirilmesi, toplumsal bağların kuvvetli olması ve dinin pozitif söylemle umut verici telkinlerde bulunması bir toplumdaki fertler için intihar seçeneğini gözden düşürebilecektir. Dinin öldürmeyi yasaklayan ahlak anlayışı, insanın zorluklarla baş ederken aile ve çevre desteğini alabilmesi, hayata olumlu gözle ve umutla bakabilmesi, yeterince kuşatıcı bir toplum ve ortak yaşam bilinci, kişinin hayata tutunmasını ve devam etmesini sağlayabilir.

Ana hatlarıyla inanç intihar ilişkisinin konu edildiği bu çalışmada net olarak intiharın çok yönlü bir olgu olduğu, dinî inancın tek başına intiharı önlemede yeterli olmadığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

ABD'de Bir İklim Aktivisti Kendini Yaktı. (t.y.). Geliş tarihi 07 Mayıs 2023, gönderen https://boboscope.com/icerik/abdde-bir-iklim-aktivisti-kendini-yakti

Demirci, K. (1998a) "HİNDUİZM", TDV İslâm Ansiklopedisi, (18), 112-116. Https://islaman siklopedisi.org.tr/Hristiyanlik#1 (07.05.2023). (t.y.).

Demirci, K. (1998b) "HIRİSTİYANLIK", TDV İslâm Ansiklopedisi, (17), 368-372. Https://islamans iklopedisi.org.tr/Hristiyanlik#1 (07.05.2023). (t.y.).

Durkheim, E. (2019). *İntihar*. Cem Yayinevi.

Feyizli, H. T. (2005). *Kurân-i kerîm ve aciklamali meali* (2. baski). Server Iletisim.

WHO; World Health Organization. (2021). Suicide rate estimates, age-standardized—Estimates by country. Geliş tarihi 07 Mayıs 2023, gönderen https://apps.who.int/gho/data/node.main.MHSUICIDEASDR?lang=en

Gürkan, S. L. (2013), "YAHUDİLİK", TDV İslâm Ansiklopedisi, (43). 226-232. Https:// islamansiklopedisi.org.tr/yahudilik#1 (07.05.2023). (t.y.).

Yılmaztürk Yıldırım, H.K. (2020, Ekim 15). Ana-Baba Bağlanma Stilleri İle Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Çocukların Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkisine Genel Bir Bakış. *Aile Kurumunun Bekasına Yönelik Çağdaş Fırsatlar/Tehditler Bildiriler* kitabı içinde. (1), s:75-84

Harman, Ö, F. (2013) "YAHUDİLİK", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr /yahudilik#3-inanc-esaslari (226-232). (07.05.2023).

Hökelekli, H., (2000), "İNTİHAR", TDV İslâm Ansiklopedisi, (22), s.351-353, https://islam ansiklopedisi.org.tr/intihar (09.05.2023).

Kendini Yakan Budist Rahip: Thích Quang Duc—Tarih Kurdu. (t.y.). Geliş tarihi 07 Mayıs 2023, gönderen https://tarihkurdu.net/kendini-yakan-budist-rahip-thich-quang-duc.html

Kutsal kitap: Eski ve yeni antlasma (tevrat, zebur, incil). (2014). Bible Society in Turkey & the Translation Trust.

Martin, N. M., Runzo, J., & Varım, G. (2002). *Dünya dinlerinde hayatın anlamı = The meaning of life in the world religions*. Say.

Minois, G. (2008). *İntiharın tarihi: İstemli ölüm karşısında batı toplumu*. Dost Kitabevi.

Necati Sümer. (2015). *Dinlerin İntihar Olgusuna Bakışı*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Olgun, H. (2014). Modern İsrail'in Milli Kimlik Kaynağı Olarak Josephus'un 'Masada' Anlatısı. *Milel ve Nihal*, 10(1), Article 1.

Özcan, Ş. (2016). İnsana Verilen Değer Ekseninde Çeşitli Dinlerde İnsan: Dinler Tarihi Açısından Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Dini Araştırmalar*, *19*(48 (20-06-2016, 203-224. (t.y.). Sümer, N. (2015). Dinlerin intihar olgusuna bakışı. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara. https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/35516

TÜİK - Veri Portalı. (t.y.). Geliş tarihi 09 Mayıs 2023, gönderen https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=intihar

Tümer, G. (1992). "BUDİZM", TDV İslâm Ansiklopedisi, (6). 352-360. Https://islamansiklo pedisi.org.tr/budizm (07.05.2023). (t.y.).

Wynn Bruce dies after lighting himself on fire outside Supreme Court. (t.y.). Geliş tarihi 07 Mayıs 2023, gönderen https://nypost.com/2022/04/23/wynn-bruce-dies-after-lighting-himself-onfire-outside-supreme-court/

Yaman, A. (36), s.196-200, "SAVAŞ", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi .org.tr/savas#1 (09.05.2023).

Yitik, A. İ. (2014). *Doğu dinleri*. İSAM.

COĞRAFİ BAKIŞ AÇISI İLE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNTİHAR ÇALIŞMASI: DÜNYA, TÜRKİYE VE SAMSUN (2002-2021)

Mücahit Yıldırım

GİRİŞ

Etkilediği yönler açısından (kendisi, ailesi, çevresi, toplum) derin etki ve izler bırakan intihar, toplumda her kesim içerisinde görülebilmekte, strese ve ağır ruhsal bozukluklara tepki olarak ortaya çıkmaktadır (Şevik, Özcan ve Uysal, 2012: 219). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından "kasıtlı olarak kendini öldürme eylemi" biçiminde ifade edilen intihar, insanın bilerek ve isteyerek kendi hayatına son vermesi olarak tanımlanmaktadır (Devellioğlu, 2004: 443). İntihar davranışında ölümle sonuçlanma veya sonuçlanmama durumuna göre eylemler "intihar" ve "intihar girişimi/teşebbüsü" olarak adlandırılmaktadır (Ak ve ark., 2009: 332). Zamana, mekâna, yaşa, cinsiyete, ırka, inanca, sosyo kültürel ve ekonomik özelliklere göre ortaya çıkabilen intihar, farklı bilim dallarının araştırma konusu olarak seçtikleri karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu karmaşıklığa karşı Sosyoloji, Psikoloji, Felsefe, Dinî Bilimler, Tarih, Adli Tıp ve Kriminal gibi birçok bilim dalı, kendi yaklaşım amaç ve yöntemlerini kullanarak konuya eğilmekte ve neden ve sonuç ilişkisi bağlamında olaylara açıklık getirmektedir. İntihar konusuna özellikle zamana ve mekâna göre değişimleri üzerinden odaklanarak neden-sonuç ve dağılış prensipleri doğrultusunda yaklaşıp genel ve yerel sınırlılıkları ile çalışmalar yapan bir diğer bilim dalı da coğrafyadır. Özellikle kültür ve inanç faktörüne bağlı olarak ortaya çıkan intiharın dünya üzerindeki dağılışı, coğrafyanın dağılış prensibi ile ilişkilendirilerek coğrafyacıların araştırma konusu olarak seçmelerinde etkili olmaktadır. Yine ileride bahsedileceği üzere mevsimsel farklılıkların da birtakım veriler ortaya koyduğu düşünüldüğünde, iklimsel değişkenliklerin de araştırma tercihi olarak belirmesinde etkili olduğu görülmektedir.

duğu görülmektedir. Bu durum, Samsun intihar çalışmaları açısından dikkate alınması ve gerekli önlemlerin alınmasına yönelik çalışmaların ivedilikle yapılması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır.

Samsun'da dikkat çeken bir diğer intihar verisi ise yaş gruplarına göre intihar durumlarıdır. Yaşlı erkek ve kadın intihar oranlarındaki artış, Türkiye ortalamasının yaklaşık 5 puan üzerinde seyretmektedir ve bu oran ciddi bir yükseliş olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, intihar vakalarına yönelik olarak ortaya konulan veriler ışığında riskli gruplar ile artış eğiliminde olan gruplara yönelik olarak ivedilikle resmî kurumlar öncülüğünde gerekli çalışmalar başlatılmalı ve Sağlık İl Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü gibi kurum ve sivil toplum kuruluşlarının da katılımlarıyla, meydana gelen intiharların önlenmesine yönelik tedbirler alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Ak, M., Özmenler, K. N. ve Özşahin, A. (2009). Psikolojik Otopsi ve Türkiye'deki Uygulamaları. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 10, 332-335.

Atasoy, E. ve Kösle, M. (2019). İntiharlar Coğrafyası Perspektifinden Dünya, Türkiye ve Bursa İli. *TESAM Akademik Dergisi*, 6 (1), 123-165.

Bektaş, M. (2015). 2002-2012 Yıllarında Türkiye'de Meydana Gelen İntihar Vakası Nedenlerinin Mekânsal Analizi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Biddle, L., Donovan, J., Owen-Smith, A., Potpkar, J., Longson, D., Hawton, K., Kapur, N. ve Gunnell, D. (2010). Factors influencing the decision to use hanging as a methods of Suicide: Gualitative Study, *British Journal of Psychiatry*, 197, 320-325.

Brent, D. A. (1993). Depression and Suicide in Children and Adolescents. *Pediatr Rev*, 14, 380388.

Bürüngüz, N. (2022), "Yokluktan İntihara: Türkiye'de Covid-19'un İlk Kısıtlama Döneminde Yazılı Basına Yansıyan İntiharlar", *Çalışma ve Toplum*, 3 (74), 1935-1958.

Chia-Yueh, H., Shu-Sen, C., Esther, ST L. ve Paul, SF Y. (2015). Geography of suicide in Hong Kong: Spatial patterning, and socioeconomic correlates and inequalities. *Social Science & Medicine*, 130, 190-203.

Denning, D. G., Conwell, Y., King, D. ve Cox, C. (2000). Method choice, intent and gender in complated suicide. *Suicide life threat behavior*, 30 (3), 282-290.

Devellioğlu, F. (2004). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

Emiral E., Arslan Z. ve Gülümser Ş. (2020). Covıd-19 Pandemisi ve İntihar. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 5: 138-147.

Eskin, M. (2012). *İntihar Açıklama, Değerlendirme, Tedavi ve Önleme*. Ankara: HYB Yayıncılık.

Garbioğlu A, Balcı I, Akkaya H, Karbeyaz K. (2020). Covid-19 sürecinin ruhsal etkileri ve intihar ilişkisi. Toprak Ergönen A, editör. *Adli Tıp ve Covid-19*. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri, 9-12.

Güller, A. (2015). XIX. Yüzyıl Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Toplumunda İntiharlar (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

Günay Aktaş, S. (2014). Türkiye'de İntihar (2000-2011). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yer ve Uzay Bilimleri Enstitüsü Yayınları.

Hocaoğlu Ç, Erdoğan A. (2020). Covid-19 ve intihar. Coşar B, editör. Psikiyatri ve Covid-19. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri, 35- 42.https://ourworldindata.org/suicide?insight=suicide-rates-have-declined-in-many-countries#introduction

Kanak, M. (2020). *Çocuk ve İntihar. Ölüm ve İntihar Disiplinler Arası Bir Yaklaşım* (Ed. Meryem Berrin Bulut), 123-142. Ankara: Nobel Yayınları.

Lee, H. C., Lin, H. C., Tsai, S. Y., Li, C. Y., Chen, C. C. ve Huang, C. C. (2006). Suicide rates and the association with climate: A Population-based study. *Journal of Affective Disorders*, 92, 221-226.

Masterton, G. (1991). Monthly and seasonal variation in parasuicide. A sex difference. *The British Journal of Psychiatry*, 158, 155-157.

Odağ, C. (1985). *İntihar (Özkıyım)-Tanım, Kuram, Sağaltım*. İzmir: İzmir Psikiyatri Derneği Yayınları.

Oravecz, R., Rocchi, M. B. L., Sisti, D., Zorko, M., Marusic, A. ve Preti, A. (2006). Changes in the seasonality of suicides over time in Slovenia, 1971 to 2002. *Journal of Affective Disorders*, 95, 135-140.

OURDATA (2022). ourworldindata.org/suicide?insight=suicide-rates-have-declined-in-many-countries#key-insights-on-suicide

Özcan, B., Şenkaya, S., Özdin, Y. ve Dinç, A. (2018). Türkiye'de İntihar Vakalarının Çeşitli Kriterlere Göre İstatistiksel Olarak incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 40, 11-34.

Preti, A. (1997). The influence of seasonal change on suicidal behaviour in Italy. *Journal of Affective Disorders*, 44, 123-130.

Rock, D., Greenberg, D. M. ve Hallmayer, J. F. (2003). Increasing seasonality of suicide in Australia 1970-1999. *Psychiatry Research*, 120, 43-51.

Sarıkavak, T. (2022). Yaşlılarda İntihar. *Tüm Yönleriyle İntihar* (Ed. Hasan Mervan Aytaç, Furkan Bahadır Alptekin ve Hüseyin Şehit Burhan), 167-184. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Sulik LR, Garfinkel BD. (1992). Adolescent Suicidal Behavior: Understanding the Breadth of the Problem. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 1, 197-227.

Sun, J., Guo, X., Ma, J., Zhang, J., Jia, C. ve Xu, A. (2011). Seasonality of suicide in Shandong China, 1991-2009: Associations with gender, age, area and methods of suicide. *Journal of Affective Disorders*, 135, 258-266.

Şahbaz, H. (2022). Coğrafi Bir Bakış Açısıyla 2002-2019 Döneminde Türkiye'deki İntiharlar. *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 64-103.

Şevik, A. E., Özcan, H. ve Uysal, E. (2012). İntihar Girişimlerinin İncelenmesi: Risk Faktörleri ve Takip. *Klinik Psikiyatri*, 15, 218-225.

Tekden, M. (2022). Çocuk ve Ergenlerde İntihar. *Tüm Yönleriyle İntihar* (Ed. Hasan Mervan Aytaç, Furkan Bahadır Alptekin ve Hüseyin Şehit Burhan), 143-166. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

TÜİK (2023). https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=intihar

Usluel, Y. K., Avcı, Ü., Kurtoğlu, M. ve Uslu, N. (2013). Yeniliklerin Benimsenmesi Sürecinde Rol Oynayan Değişkenlerin Betimsel Tarama Yöntemiyle İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33 (1), 53-71.

Wiersma, W. (1995). *Research methods in education: an introduction* (Sixth edition). Boston: Allyn and Bacon.

WHO. (2022). World Health Statistics 2022. monitoring health for the SDGs, sustainable development goals. ISBN. 978-92-4-005114-0 (electronic version).

WHO. (2023). Suicide prevention (SUPRE). http://www.who.int/mental_health /prevention/suicide/suicideprevent/en/index.html

Yıldırım, A ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

İNTİHAR KONULU ARAŞTIRMALAR: BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ

Nagihan Tepe

GİRİŞ

İntihar, tüm toplumları ilgilendiren bir konudur. Gerek bu konu üzerinde bilimsel çalışmalar yapan gerekse de bu tarz çalışmalara çok uzak olan kişiler, intihar eyleminin sebep ve sonuçlarını anlamak zorundadırlar. İntihar küresel bir halk sağlığı sorunudur ancak korku, utanç, damgalama veya sessizliğin gürültüsü gibi sebepler ile üzeri örtülmektedir (Anwar, 2021). İntihar girişiminde bulunmuş bireyler, damgalanma korkusu ile bu durumu saklayıp kimse ile paylaşmazlar. Paylaştıkları zaman çoğunlukla toplumdan dışlanırlar. Ya da intihar etmiş ve ölümle sonuçlanmış bir kişinin yakını da benzer durumları yaşamaktadır. İntihar saklanıp üzeri örtülmeyecek kadar ciddi bir konudur. İntihar eden kişilerin özellikleri, o kişilerin içinde bulunduğu toplumun yapısı, kişiyi intihara götüren sebepler gibi konular araştırılmalı ve bu araştırmalar sonucunda elde edilen bulgular dikkate alınmalıdır. Bu araştırmanın amacı, uluslararası literatürde yer alan intihar konulu araştırmalar ile ilgili genel bir fotoğraf ortaya koymak ve bu araştırmalardan ilgili kişileri haberdar etmektir. Elde edilen bulgular ile intihar konulu araştırmalarda geçmiş ve mevcut durumlar tespit edilerek, gelecekte hangi eğilimlerin ortaya çıkma olasılıklarının olduğunu göstermek mümkün olacaktır.

İntihar

İntihar kavramına bakış açısı farklı kültürler, içinde bulunulan zaman ve çeşitli bilim dallarına göre bazı farklılıklar gösterebilmektedir. Psikolojik, sosyolojik, biyolojik, kültürel ve çevresel bileşenler içeren intihar karmaşık bir olgu olup çok yönlü araştırılması gerekir (Eskin ve ark., 2011). Türk Dil Kurumu sözlüğüne (2023) göre intihar, bir kimsenin toplumsal ve ruhsal nedenle-

En çok kullanılan anahtar kelimelere ilişkin analiz sonuçlarına göre haritada birkaç farklı küme oluştuğu görülmüştür. Bunlardan biri olan merkezde yer alan ve farklı kümeler ile ilişki kuran grupta travma, travma sonrası stres bozukluğu, sosyal destek, intihar, bipolar bozukluk, epidemiyoloji, komorbidite, majör depresif bozukluk gibi birtakım psikolojik sorunları içeren kavramlar ortaya çıkmıştır. Büyüklük sıralamasında ikinci olan kümede ise depresyon, intihar düşüncesi, kaygı, stres, dayanıklılık, intihar riski, umutsuzluk, depresif belirtiler, Covid-19 gibi kavramlar olduğu görülmüştür. Bu konuların Covid-19 sürecinde pandemi ile ilişkili olarak çalışılmış olması mümkündür. Yıllara göre makalelerde kullanılan anahtar kelimelerin dağılımları incelendiğinde de benzer kelimelerin son yıllarda daha sık kullanılmış olması bu ihtimali desteklemektedir.

KAYNAKÇA

Anwar, N. (2021). Every life matters: Understanding suicide and its impact. New Delhi: *World Health Organization, Regional Office for South-East Asia*. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.

Cevizoğlu, M. H. (2018). Benlik, İntihar ve Kolektif Narsisizm Bağlamında Kitle Psikolojisi. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Civelek, M. & Karadağ, L. (2020). Tarım Turizmi Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi. *Turizm Akademik Dergisi, 7*(2), 145-164.

Diodato, V. (1994). *Dictionary of bibliometric*. Binghamton: Haworth Press.

Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N. & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research, 133,* 285-296.

Durkheim, E. (2013). *İntihar*. (çev. Zühre İlkgelen). Pozitif: İstanbul.

Eskin M. (2007). İntiharda bilişsel davranışçı sağaltım yaklaşımları. *Kriz Dergisi, 15*(2): 15- 35.

Eskin M., Voracek M., Stieger S. & Altınyazar V. (2011). A cross-cultural investigation of suicidal behavior and attitudes in Austrian and Turkish medical students. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, *46,* 813-23.

Lawani, S. M. (1981). Bibliometrics: Its theoretical foundations, methods and applications. *Libri - International Journal of Libraries and Information Services, 31*(1), 294-315.

Leenaaars, A.A. (2010). Edwin S. Shneidman on suicide. *Suicidology Online, 1,* 5-18.

Lester D. (2013). *Suicide and Culture*. Cambridge: Hogrefe Publishing.

Marx, K. (2006). *İntihar Üzerine*. (der. Barış Çoban & Zeynep Özarslan). Yenihayat: İstanbul.

Mazloumian, A. (2012), Predicting scholars' scientific impact, *Plos One*, *7*(11), 1-5.

McBurney, M. K. & Novak, P. L. (2002). What is bibliometric and why should you care? In: Proceedings of the professional communication conference, 108-114.

Mutçalı, S. (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul.

Sengupta, I. N. (1992). Bibliometrics, informetrics, scientometrics and librametrics: An overview. *Libri- International Journal of Libraries and Information Services, 42*(2): 75-98.

Tatlılıoğlu K. (2012). Sosyal bir gerçeklik olarak intihar olgusu: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12*(2), 133-155.

Türkiye, İstatistik Kurumu, 2023; https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Olum-ve-Olum-Nedeni-Istatistikleri-2021-45715.

Yersüren, S., & Özel, Ç. H. (2020). Boş zaman ve rekreasyon konulu tezler üzerine bibliyometrik bir çalışma. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 4*(2), 1139-1159.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

Vogel, R., & Masal, D. (2015). Public leadership: A review of the literature and framework for future research. *Public Management Review, 17*(8), 1165-1189.

Waltman, L.; Noyons, E. (2018). Bibliometrics for Research Management and Research Evaluation. A Brief Introduction, Universiteit Leiden, Netherlands: CWTS

World Health Organization, 2023; https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/suicide

World Health Organization, 2023; https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/suicide

Yağdıran, F. (2019). Sosyolojik açıdan intihar olgusu ve sosyal medyaya yansıyan intihar eğilimlerinin analizi (Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi.

Zupic, I., & Cater, T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. *Organizational Research Methods, 18*, 429-472.

MEDYA İÇERİKLERİ İNTİHARI TETİKLER Mİ?

Merve Ergüney

"Özet[5]
Jilet acıtır;
Nehirler ıslaktır;
Asit yakar;
Ve ilaçlardan kramp girer.
Silahlar yasal değil;
İlmikler çözülür;
Gaz berbat kokar;
Yaşayabilirsin de pekâlâ."

Dorothy Parker

GİRİŞ

Dünyadaki pek çok ülkede yaşanan intihar ölümleri, kamu politikaları ve sağlık hizmetleri için önemli zorluklar teşkil etmektedir. Dünyada her yıl yaklaşık 700 binden fazla intihar yaşanmakta ve her bir intihar ölümünden en az altı kişinin doğrudan etkilendiği tahmin edilmektedir. Dünyada intihar, 15-29 yaş aralığındakilerde dördüncü sırada gelen ölüm nedenidir. Küresel intiharların %77'si düşük ve orta gelirli ülkelerde meydana gelmektedir. Böcek ilacı yutmak, kendini asmak ve ateşli silahlar dünya çapında en yaygın intihar yöntemleri arasındadır (World Health Organization, 2021). İntihar, Türkiye bakımından da önemli bir sorundur. Türkiye İstatistik Kurumunun "2018 yılı Ölüm

[5] "Özet" başlıklı şiirin yazarı Dorothy Parker Amerikalı bir yazar ve şairdir. Parker'ın, kendisi de birkaç kez intihar girişiminde bulunmuştur (Cengiz, 2009: 22).

Özetle, medyanın intihar haberlerini nasıl ele aldığı önemlidir. Medyanın intihar üzerindeki etkisinin hem olumlu hem de olumsuz olabildiğini söylemek mümkündür. Medya intiharı önleme stratejilerine odaklandığında, intihar oranlarını azaltmak için etkili bir araç hâline gelebilir. Ancak yanlış kullanıldığında intihar oranlarını artırabilir.

KAYNAKÇA

Art, A. (2021, Nisan 21). *İntihar vakaları nasıl haberleştirilmeli?* https://www.newslabturkey.org/2021/04/21/intihar-vakalari-nasil-haberlestirilmeli/

Australian Press Council. (2014). *Specific Standards on Coverage of Suicide*. https://www.presscouncil.org.au/wp-content/uploads/2021/11/SPECIFIC_STANDARDS_SUICIDE_-_July_2014.pdf

Black, D. W., Coryell, W., Crowe, R., McCormick, B., Shaw, M., & Allen, J. (2015). Suicide Ideations, Suicide Attempts, and Completed Suicide in Persons with Pathological Gambling and Their First-Degree Relatives. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, *45*(6), 700-709. https://doi.org/10.1111/sltb.12162

Bohanna, I., & Wang, X. (2012). Media Guidelines for the Responsible Reporting of Suicide: A Review of Effectiveness. *Crisis*, *33*(4), 190-198. https://doi.org/10.1027/0227-5910/a000137

Can, S. S., & Sayil, I. (2004). Yineleyici İntihar Girişimleri. *Kriz Dergisi*, *12*(3), 053-062. https://doi.org/10.1501/Kriz_0000000215

Cengiz, S. A. (2009). Basında Yer Alan İntihar ya da İntihar Girişimi Konulu Haberlerde Etik Sorunlar. *Kriz Dergisi*, *17*(2), 21-38. https://doi.org/10.1501/Kriz_0000000297

Centers for Disease Control and Prevention. (2013). *Understanding suicide: Fact sheet*. CDC.

Cheng, A. T. A., Hawton, K., Lee, C. T. C., & Chen, T. H. H. (2007). The influence of media reporting of the suicide of a celebrity on suicide rates: A population-based study. *International Journal of Epidemiology*, *36*(6), 1229-1234. https://doi.org/10.1093/ije/dym196

Darvishi, N., Farhadi, M., Haghtalab, T., & Poorolajal, J. (2015). Alcohol-Related Risk of Suicidal Ideation, Suicide Attempt, and Completed Suicide: A Meta-Analysis. *PLOS ONE*, *10*(5), e0126870. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0126870

Domaradzki, J. (2021). The Werther Effect, the Papageno Effect or No Effect? A Literature Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(5), 2396. https://doi.org/10.3390/ijerph18052396

Durkheim, E. (2013). *İntihar* (Z. İlkgelen, Çev.). Pozitif Yayınları.

Gençöz, F. (2008). Sinema Filmlerinde İntihar: Araştırma, Eğitim ve Sinematerapi. *Kriz Dergisi*, *16*(2), 1-9.

Gould, M. S., Kleinman, M. H., Lake, A. M., Forman, J., & Midle, J. B. (2014). Newspaper coverage of suicide and initiation of suicide clusters in teenagers in the USA, 1988-96: A retrospective, population-based, case-control study. *The Lancet Psychiatry*, *1*(1), 34-43. https://doi.org/10.1016/S2215-0366(14)70225-1

Guardian News and Media Limited. (2013). *Samaritans' Media Guidelines for Reporting Suicide*. https://media.samaritans.org/documents/Samaritans_Media_Guidelines_UK_Apr17_Final_web.pdf

Güllüoğlu, Ö. (2013). Medyada Etik İlke ve Kuralların Belirlenmesi. İçinde M. Işık (Ed.), *İletişim ve Etik* (ss. 163-184). Eğitim Yayınevi.

Hawton, K., & Pirkis, J. (2017). Suicide is a complex problem that requires a range of prevention initiatives and methods of evaluation. *British Journal of Psychiatry*, *210*(6), 381-383. https://doi.org/10.1192/bjp.bp.116.197459

Hawton, K., Simkin, S., Deeks, J. J., O'Connor, S., Keen, A., Altman, D. G., Philo, G., & Bulstrode, C. (1999). Effects of a drug overdose in a television drama on presentations to hospital for self poisoning: Time series and questionnaire study. *BMJ*, *318*(7189), 972-977. https://doi.org/10.1136/bmj.318.7189.972

Horton, H., & Stack, S. (1984). The Effect of Television on National Suicide Rates. *The Journal of Social Psychology*, *123*(1), 141-142. https://doi.org/10.1080/00224545.1984.9924526

Independent Press Standarts Organization. (2020). *Guidance on reporting suicide*. https://www.ipso.co.uk/resources-and-guidance/reporting-suicide-guidance/

Jonas, K. (1992). Modelling and suicide: A test of the Werther effect. *British Journal of Social Psychology*, *31*(4), 295-306. https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1992.tb00974.x

Kaplan, H. I., & Sadock, B. J. (1998). *Synopsis of psychiatry: Behavioral sciences, clinical psychiatry* (8th ed). Williams & Wilkins.

Kernberg, O. F. (1992). *Aggression in Personality Disorders an Perversions*. Yale University Press,.

Kessler, R. C., & Stipp, H. (1984). The Impact of Fictional Television Suicide Stories on U.S. Fatalities: A Replication. *American Journal of Sociology*, *90*(1), 151-167. https://doi.org/10.1086/228051

Korap Özel, E., & Deniz, Ş. (2016). Türk Medyasının İntihar Haberlerini Sunumunda Etik Sorunlar: Cem Garipoğlu ve Mehmet Pişkin İntiharları. *Bilig*, *77*, 233-270.

Mann, J. J., Apter, A., Bertolote, J., Beautrais, A., Currier, D., Haas, A., Hegerl, U., Lonnqvist, J., Malone, K., Marusic, A., Mehlum, L., Patton, G., Phillips, M., Rutz, W., Rihmer, Z., Schmidtke, A., Shaffer, D., Silverman, M., Takahashi, Y., … Hendin, H. (2005). Suicide Prevention Strategies: A Systematic Review. *JAMA*, *294*(16), 2064. https://doi.org/10.1001/jama.294.16.2064

Martin, G., & Koo, L. (1997). Celebrity suicide: Did the death of Kurt cobain influence young suicides in Australia? *Archives of Suicide Research*, *3*(3), 187-198. https://doi.org/10.1080/13811119708258271

Marzuk, P. M., Tardiff, K., Hirsch, C. S., Leon, A. C., Stajic, M., Hartwell, N., & Portera, L. (1993). Increase in Suicide by Asphyxiation in New York City after the Publication of Final Exit. *New England Journal of Medicine*, *329*(20), 1508-1510. https://doi.org/10.1056/NEJM199311113292022

Masango, S., Rataemane, S., & Motojesi, A. (2008). Suicide and suicide risk factors: A literature review. *South African Family Practice*, *50*(6), 25-29. https://doi.org/10.1080/20786204.2008.10873774

Ministry of Health. (2011). *Reporting Suicide: A resource for the media*. Ministry of Health | Manatū Hauora. https://thehub.swa.govt.nz/resources/reporting-suicide-a-resource-for-the-media/

Motto, J. A. (1967). Suicide and Suggestibility—The Role of the Press. *American Journal of Psychiatry*, *124*(2), 252-256. https://doi.org/10.1176/ajp.124.2.252

Niederkrotenthaler, T., Braun, M., Pirkis, J., Till, B., Stack, S., Sinyor, M., Tran, U. S., Voracek, M., Cheng, Q., Arendt, F., Scherr, S., Yip, P. S. F., & Spittal, M. J. (2020). Association between suicide reporting in the media and suicide: Systematic review and meta-analysis. *BMJ*, m575. https://doi.org/10.1136/bmj.m575

Niederkrotenthaler, T., Herberth, A., & Sonneck, G. (2007). [The "Werther-effect": Legend or reality?]. *Neuropsychiatrie: Klinik, Diagnostik, Therapie Und Rehabilitation: Organ Der Gesellschaft Osterreichischer Nervenarzte Und Psychiater*, *21*(4), 284-290.

Niederkrotenthaler, T., Reidenberg, D. J., Till, B., & Gould, M. S. (2014). Increasing Help-Seeking and Referrals for Individuals at Risk for Suicide by Decreasing Stigma. *American Journal of Preventive Medicine*, *47*(3), S235-S243. https://doi.org/10.1016/j.amepre.2014.06.010

Niederkrotenthaler, T., & Sonneck, G. (2007). Assessing the Impact of Media Guidelines for Reporting on Suicides in Austria: Interrupted time Series Analysis. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, *41*(5), 419-428. https://doi.org/10.1080/00048670701266680

Niederkrotenthaler, T., & Till, B. (2019). Suicide and the Media: From Werther to Papageno Effects - A Selective Literature Review. *Suicidologi*, *24*(2). https://doi.org/1 0.561 7/suicidologi.7398

Niederkrotenthaler, T., Till, B., Kapusta, N. D., Voracek, M., Dervic, K., & Sonneck, G. (2009). Copycat effects after media reports on suicide: A population-based ecologic study. *Social Science & Medicine*, *69*(7), 1085-1090. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2009.07.041

Niederkrotenthaler, T., Voracek, M., Herberth, A., Till, B., Strauss, M., Etzersdorfer, E., Eisenwort, B., & Sonneck, G. (2010a). Role of media reports in completed and prevented suicide: Wertherv. Papageno effects. *British Journal of Psychiatry*, *197*(3), 234-243. https://doi.o rg/10.1192/bjp.bp.109.074633

Niederkrotenthaler, T., Voracek, M., Herberth, A., Till, B., Strauss, M., Etzersdorfer, E., Eisenwort, B., & Sonneck, G. (2010b). Papageno v Werther effect. *BMJ*, *341*(oct19 1), c5841-c5841. https://doi.org/10.1136/bmj.c5841

Ostroff, R. B., Behrend, R. W., Lee, K., & Oliphant, J. (1985). Adolescent suicides modeled after television movie. *American Journal of Psychiatry*, *142*(8), 989b-9989. https://doi.org/ 10.1176/ajp.142.8.989b

Phillips, D. P., & Carstensen, L. L. (1986). Clustering of Teenage Suicides after Television News Stories about Suicide. *New England Journal of Medicine*, *315*(11), 685-689. https://doi.org/10.1056/NEJM198609113151106

Pirkis, J., & Blood, R. W. (2001a). Suicide and the Media: Part I: Reportage in Nonfictional Media. *Crisis*, *22*(4), 146-154. https://doi.org/10.1027//0227-5910.22.4.146

Pirkis, J., & Blood, R. W. (2001b). Suicide and the Media: Part II: Portrayal in Fictional Media. *Crisis*, *22*(4), 155-162. https://doi.org/10.1027//0227-5910.22.4.155

Scherr, S., & Steinleitner, A. (2015). Zwischen dem Werther- und Papageno-Effekt. *Der Nervenarzt*, *86*(5), 557-565. https://doi.org/10.1007/s00115-015-4260-6

Schmidtke, A., & Häfner, H. (1988). The Werther effect after television films: New evidence for an old hypothesis. *Psychological Medicine*, *18*(3), 665-676. https://doi.org/10. 1017/S0033291700008345

Sisask, M., & Värnik, A. (2012). Media Roles in Suicide Prevention: A Systematic Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *9*(1), 123-138. https://doi.org/10.3390/ijerph9010123

Stack, S. (1983). The Effect of the Jonestown Suicides on American Suicide Rates. *The Journal of Social Psychology*, *119*(1), 145-146. https://doi.org/10.1080/00224545.1983.9924456

Stack, S. (2003). Media coverage as a risk factor in suicide. *Journal of Epidemiology & Community Health*, *57*(4), 238-240. https://doi.org/10.1136/jech.57.4.238

Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). *Ölüm İstatistikleri, 2018*. https://data.tuik.g ov.tr/Bulten/Index?p=Olum-Istatistikleri-2018-30701

Wasserman, I. M. (1984). Imitation and Suicide: A Reexamination of the Werther Effect. *American Sociological Review*, *49*(3), 427-436.

World Health Organization. (2021, Haziran 17). *Suicide*. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/suicide

World Health Organization & International Association for Suicide Prevention. (2017). *Preventing suicide: A resource for media professionals, 2017 update*. https://apps.who.int/iris/handle/10665/258814

KAÇIŞ, SEÇİM, GÖSTERİ: FELSEFE AÇISINDAN İNTİHAR

Peyami Safa Gülay

Giriş

Bu çalışmanın üç temel hedefi var: Önce basitçe felsefe ile intihar arasındaki bağlantıyı kurmak, sonra felsefe tarihindeki intihar teorilerini genel hatlarıyla aktarmak ve son olarak, gösteri kavramından hareketle, bugün intihar sorununun nasıl ele alınabileceğiyle ilgili bir perspektif sunmak. Çalışma bu hedeflerden hareketle, şöyle bir tezi ortaya koymaya çalışıyor: Felsefe açısından genellikle iki temel tavırla (kaçış ve seçim) ilişkilendirilen intihar, bugün artık üçüncü bir başlık altında daha ele alınmalıdır: Gösteri. Bununla beraber çalışmanın ilerleyen kısımlarında, gösteri kavramıyla akla ilk gelen şeyin kastedilmediğinden, çok kısaca söylemek gerekirse, bir tür dünyayı anlama biçiminin söz konusu olduğundan bahsetmek gerekecektir.

Felsefe ile intihar arasındaki ilişki, ilk başta düşünülebileceğinden daha doğrudan bir ilişkidir. Albert Camus gibi, intiharı felsefenin tek sorunu olarak gören filozoflardan bile bahsetmek mümkün (Camus, 1997: 15). Camus'nün iddiası belki biraz abartılı gelebilir. Fakat yine de yabana atılamaz. Hatta biraz daha kapsayıcı hâle getirilmek kaydıyla, kabul bile edilebilir: Derrida, Platon'a referansla, felsefenin en eski emrini şöyle açıklar: Felsefe yapmak, ölmeyi öğrenmektir (Derrida, 2012: 175). Amacına ulaşsın ya da ulaşmasın, intihar girişiminin ölümle ilişkisi düşünülür ve felsefenin ölmeyi öğrenmek olduğuna yönelik kanaat dikkate alınırsa, felsefe ile intihar arasındaki ilişkinin sıkılığı da daha açık hâle gelir. Bunula beraber, akılda tutulması gereken bir ilişki daha vardır: Hayatın ölümle ilişkisi. Felsefi intihar teorileri takip edildiğinde görünür olan en önemli şeylerden biri budur: İntihar, öyle ya da böyle, hayata verilen (ya da belki verilemeyen) anlamın bir sonucu olmak durumundadır. Ludwig Wittgenstein gibi, hayata anlamını ancak ölümün vereceğini düşünen filozoflar vardır (Monk, 2005: 172). Hatta yine Wittgenstein, ölüme karşı du-

dir. Dahası onlar sıradan figüranlar değil, karşılaştığımız sıkıntılarla baş ederken güç aldığımız ortaklardır.

"Peki ne yapmalı?" sorusu ekseninde "yapmaya çalıştığımız şeylerin anlamı nedir?" sorusunu ortaya atan Caputo'nun da elbette bir cevabı mevcut. Genel bir anlamsızlık problemiyle karşı karşıya olduğumuz görüşünü paylaşan Caputo çıkış yolunu, geleceği açık tutan ve gerçekleşeceğini göremediğimiz şeyler karşısında, inanca ve umuda sıkı sıkıya bağlı bir güç olarak hakikat fikrinde görmektedir (Caputo, 2022: 208). Gerçekten de geleceği açık tutan bir hakikat fikri, insanın tek hedefinin mutlağa ulaşmak olamayacağına yönelik bir imayı da içerir. Aynı şekilde inanç ve umut gibi, pozitivist ve materyalist atmosfer tarafından ciddiye alınmayan kavramların ön plana çıkarılması da Caputo'nun teklifini değerli kılmaktadır: Bir şeye inanmak ve bir şeyler umut etmek, aslında geleceğe inanmaktır. Ve aslında bu da anlamsızlık sarmalından çıkmanın tek yolu gibi görünmektedir. Ancak gelecekten umutlarımız olduğunda bir şeyleri anlamlı görebiliriz.

KAYNAKÇA

Aristoteles. (1988). *Nikomakhos'a Etik*. (Çev. Saffet Babür). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

BAL, M. (2021). İntihar Sorununa Schopenhauer'in ve Camus'nün Felsefi Çözüm Önerileri, *Dört Öge*, 20, 39-55. http://dergipark.gov.tr/dortoge.

Barfield, O. (2019). *Anlamın Yeniden Keşfi*. (Çev. Tahir Uluç). İstanbul: Ketebe Yayınları.

Berardi, F. B. (2018). *Kahramanlık Patolojisi Toplu Katliam ve İntihar*. (Çev. Nalan Kurunç). İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Camus, A. (1997). *Sisifos Söyleni*. (Çev. Tahsin Yücel). İstanbul: Can Yayınları.

Caputo, J. D. (2022). *Hakikat Postmodern Çağda Bilgelik Arayışı*. (Çev. Recep Yılmaz). İstanbul: Kapı Yayınları.

Cioran, E. M. (2007). *Ezeli Mağlup*. (Çev. Haldun Bayrı). İstanbul: Metis Yayınları.

Cioran, E. M. (2013). *Çürümenin Kitabı*. (Çev. Haldun Bayrı). İstanbul: Metis Yayınları.

Cioran, E. M. (2019). *Doğmuş Olmanın Sakıncası Üzerine*. (Çev. Kenan Sarıalioğlu). İstanbul: Metis Yayınları.

Derrida, J. (2012). Kendime Karşı Savaştayım. (Çev. Saadet Özen). *Cogito* 47-48, 174-186.

Göka, E. (2015). Hem Felsefe Hem Psikoloji: Ölümü İstemek. *Psikeart*, 35, 30-34.

Gülay, P. S. (2018). Ölmeyi Öğrenmek: Ludwig Wittgenstein Düşüncesinde Ölüm Teması. *Savaş ve Barış -V. Uluslararası Felsefe Kongresi Bildiriler Kitabı*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.

Güleç, C. (2015). İntihar "Metafizik Bir Başkaldırı"dır. *Psikeart*, 35, 20-24.

Hökelekli, H. "İntihar". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, https://islamansiklopedisi.org.tr/intihar (31.03.2023).

Kant, I. (2013). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*. (Çev. İoanna Kuçuradi). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kılıç, R. (2018). *İntiharın Tarihi Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyette İstemli Ölüm Halleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi.

March, I. (2021). *İntihar Foucault, Tarih ve Hakikat*. (Çev. Yonca Aşçı Dalar). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Monk, R. (2005). *Wittgenstein Dâhinin Görevi*. (Çev. Berna Kılınçer, Tülin Er). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Platon. (1989). *Phaidon*. (Çev. Suut K. Yetkin, Hamdi R. Atademir). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Platon. (2007). *Yasalar*. (Çev. Candan Şentuna, Saffet Babür). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Schopenhauer, A. (2008). *Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar*. (Çev. Mustafa Tüzel). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Schopenhauer, A. (2021). *İstemenin Özgürlüğü Üzerine*. (Çev. Adnan Esenyel). Ankara: Fol Yayınları.

Şen, N. (2008). Batı Düşünce Tarihinde İntiharın Algısal İnşası. *Kaygı, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 11, 191-203.

Wittgenstein, L. (2009). *Kesinlik Üstüne + Kültür ve Değer*. (Çev. Doğan Şahiner). İstanbul: Metis Yayınları.

Wittgenstein, L. (2017). *Defterler*. (Çev. Ali Utku). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

ÖLME-ÖLDÜRME EKSENİNDE ZEBERCET: ANAYURT OTELİ'NDE TANIKSIZ BİR KATİLİN İNTİHARI

Nur Yılmaztürk Dağaslanı

Giriş

İntihar üzerine düşünmenin zorluğu bilinen bir gerçektir. Kurgusal bir karakterin intiharı üzerine düşünmek ise kendi içerisinde başka türlü zorluklar üretir. Zebercet'in intiharı üzerine düşünmenin en belirgin zorluğu onun kişiliğinin bizatihi çiziliş biçimidir. Bu çizilişi görünür kılan eylemlerden en belirgini ise işlediği cinayettir. İntiharının, işlediği cinayetin bir cezası gibi algılanması, intiharını gölgeli bir alanda bırakır. Ancak *Anayurt Oteli*'nin Türk romanının köşe taşlarından biri olarak görülmesinde belki de en güçlü etken yine Zebercet'in kuruluş biçiminin bizatihi kendisidir. Bu sebeple eserin Türk edebiyatındaki etkisini kavramak, cinayet ve intiharı birlikte değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu değerlendirmede, yazarın da işaret ettiği bir nokta olan tanık ya da tanıklık arayışı, Zebercet'i intihara sürükleyen temel açmaz olarak ele alınmıştır. Tanıklık ise bir ilişki kurma biçimi olarak düşünülmüştür. Nitekim yaşanılana tanıklık etmesi istenen kişinin konumlandığı ya da konumlandırıldığı yer önemlidir ve bu konum en temelde kurulan ilişkinin biçimiyle alakalıdır. Bu sebeple inceleme boyunca tanıklık ve ilişki kurma biçimi birbirlerine eşlik eden durumlar olarak yer bulacaktır. Başka bir ifadeyle "Zebercet, cinayet ve intihar" tanıksız bir yaşamın unsurları olarak ele alınmaya çalışılmıştır.

Anayurt Oteli, Zebercet'in, bir gece otelde konaklayıp ayrılan, ismini dahi bilmediği bir kadının ardından görünür olmaya başlayan içsel hesaplaşmalarının hikâyesidir. 1963'te yayınlandığından bugüne, özellikle başkişisi Zebercet'in kuruluş özellikleri dolayısıyla olumlu ya da olumsuz birçok eleştiriye maruz kalmış, dünya edebiyatıyla da çokça ilişkilendirilmiştir. Selim İleri *Anayurt Oteli*'ni, dünya edebiyatındaki öncülleri ile karşılaştırır ve bir taklit olarak değerlendirir: "Batı'da pek bol kitaplardan. (…) kötü bir taklit." (İleri, 1992:

KAYNAKÇA

Atılgan, Y. (2014). *Anayurt Oteli*. İstanbul: YKY.

Bahtin, M. (2005). *Sanat ve Sorumluluk (ilk Felsefi Denemeler)*. Cem Soydemir (çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Batur, E. (1992). "Anayurt Oteli". Turan Yüksel ve ark. (haz.). *Yusuf Atılgan'a Armağan*. (s. 210-212). İstanbul: İletişim.

Freud, S. (2013). *Bir Çocukluk Nevrozu Hikâyesi (Kurt Adam Vakası)*. Dilman Muradoğlu (çev.). İstanbul: Say.

Gürbilek, N. (2008). *Mağdurun Dili*. İstanbul: Metis.

İleri, S. (1992). "Bir Roman Bir Eleştirmen". Turan Yüksel ve ark. (haz.). *Yusuf Atılgan'a Armağan*. (s. 195-199). İstanbul: İletişim.

Jung, C. G. (2019). *Nietzsch'nin Zerdüşt'ü Üzerine Seminerler 1934-1939*. James L. Jarrett (ed.). Turgut Berkes (çev.). İstanbul: Alfa.

Kundura, M. (2012). *Roman Sanatı*. Aysel Bora (çev.). İstanbul: Can.

Levinas, E. (2003), "Başkanın İzi". Zeynep Direk ve Erdem Gökyaran (haz.). Medar Atıcı ve ark. (çev.). *Sonsuza Tanıklık.* İstanbul: Metis.

Moran, B. (2001). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2 (Sabahattin Ali'den Yusuf Atılgan'a)*. İstanbul: İletişim.

Ricoeur, P. (2012). *Hafıza, Tarih, Unutuş*. M. Emin Özcan (çev.). İstanbul: Metis.

Sartre, J. P. (1967). *Varoluşçuluk (Materyalizm ve Devrim)*. Emin Türk Eliçin (çev.). İstanbul: Ataç.

Sartre, J. P. (2010). *Varlık ve Hiçlik (Fenomenolojik Ontoloji Denemesi)*. Turhan Ilgaz ve Gaye Çankaya Eksen (çev.). İstanbul: İthaki.

Schopenhauer, A. (2000). *Parerga and Paralipomena (Short Philosophical Essays Volume Two).* E. F. J. Payne (trans.). Newyork: Oxford.

Tatar, B. (2023). "'Ben' ve 'Dünya'nın Bir Örgüsü Olarak Duvar". *Sabah Ülkesi*. S. 75. 42-46.

Yavuz, H. (1977). *Roman Kavramı ve Türk Romanı*. Ankara: Bilgi.

EDEBİYATTA VE ÇEVİRİDE İNTİHARIN İZİNİ SÜRMEK: SYLVIA PLATH'IN YANSIMALARI

Tuğçe Elif Taşdan Doğan

GİRİŞ

Toplumu oluşturan bireylerin; duygudurumları, düşünce yapıları, yaşam koşulları, eğitim düzeyleri ve benzeri birçok faktör, kişilerin sürdürülebilir yaşam algısını, hayatı yorumlama şeklini ve yaşam arzusunu derinden etkilemektedir. Sorunsuz ve kusursuz bir yaşam biçiminin söz konusu olmadığı gerçeği göz önüne alındığında bireylerin yaşamları boyunca birçok kısıtlama ve zorlukla mücadele ettikleri algısı daha dikkat çekici hâle gelmektedir. Her bir bireyin karakter özellikleri ve yaşadığı sorunlar birbirinden farklı olduğu gibi bu sorunlarla başa çıkma kapasitesi, sorunlara getirilen çözümler ve mücadele gücü de ciddi düzeyde farklılık göstermektedir. Burada bahsi geçen başa çıkma, çözüm ve mücadele sürecinin kesintiye uğraması veya herhangi bir nedenle tamamen sonlanması durumunda kişilerin tercih ettiği en uç yöntemlerden biri olan intihardır. Çeşitli iç ve dış etmenlere bağlı olarak kişinin yaşamına kendi iradesiyle son vermesi olarak tanımlanabilecek olan intihar olgusu (*APA Dictionary of Psychology*, 2023), günümüz dünyasında farklı yaş gruplarından kişilerin düşünce olarak geliştirdiği, denediği ve bazı durumlarda ölümle sonuçlanan önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu olgu, toplumun genelini ilgilendiren, her kesimi kapsayabilen ve farklı kişi gruplarına göre ayırıcı tanı ve önleme yöntemlerinin geliştirilmesini gerektiren temel bir problemdir. Bu bağlamda intihar konusunun analiz ve değerlendirme alanı, sosyal bilimlerden tıp araştırmalarına, psikolojiden edebiyata ve çeviriye uzanan geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır.

Bu geniş yelpazenin dar bağlamlarından olan edebiyat özelinde intihar olgusu, edebî eserlerde adından sıklıkla söz ettiren, kitaplara ve şiirlere ana tema teşkil eden ve yazarların duygudurumlarını önemli düzeyde etkileyen bir konu olarak dikkat çekmektedir. Jack London, Virginia Woolf, Stefan Zweig,

elbette ki yeterli değildir zira her ne kadar yukarıda elde edilen verilerin hepsi olumsuz duyguları ve intihar eğilimini işaret etse de bu yazarın intihar edeceğini doğrudan kanıtlayan bir veri sağlamaz. Yazarlar bu tür duyguları bir kurgu olarak ya da geçmiş/iyileşmiş duyguların bir yansıması şeklinde de aktarabilirler. Yine de psikopatolojinin tespit edildiği yazar ve şairlerin eserlerinde bu tür analizlerin yapılması intihar olasılığının tespitinde psikoloji alanına destek sağlayabilir ve intihar girişimlerinin önlenmesine yardımcı olabilir. İntihar olgusuna multidisipliner bir bakış açısıyla yaklaşarak edebiyatın ve çeviribilimin intihar eğilimini tespit etmede psikoloji ve sosyoloji alanlarına yardımcı olmasını amaçlayan bu çalışmanın alanda benzer araştırmaların yapılmasına zemin hazırlaması ve bu noktada edebiyatın ve çeviribilimin etkinliğini arttırması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Altikulaç Demİrdağ, R. (2020). Edebiyatta Ölüm ve Şair Nigâr Hanım'ın Şiirlerinde İntihar Yazını. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28-43. https://doi.org/10.35379/cusosbil.757991

APA Dictionary of Psychology. (2023). American Psychological Association. https://dictionary.apa.org/suicide

Apaydın, H., Özdemir, Ş., & Ünal, A. Z. (2016). İntihar Girişiminde Bulunan Bireylerde Bazı Değişkenlerle İntihar Girişimi İlişkisi. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *3*(6), 7-7. https://doi.org/10.18498/amauifd.251527

Arıkan, S. (2012). Sırça Fanus'ta Esther'in İntiharının Anne Rahmine Geri Dönme Çabası Bağlamında İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *16*(2), 99-112.

Ayçin, T. (2017). İntihar Olgusu Ve Medya İlişkisi: Enes Kara İntiharının Haber Siteleri Üzerinden İncelenmesi. *Electronic Journal of New Media*, *7*(1), 58-83. https://doi.org/10.17932/IAU.EJNM.25480200.2023/ejnm_v7i1005

Bassnett, S. (2005). *Sylvia Plath: An introduction to the poetry* (2nd ed). Palgrave Macmillan.

Black, D. W., Coryell, W., Crowe, R., McCormick, B., Shaw, M., & Allen, J. (2015). Suicide Ideations, Suicide Attempts, and Completed Suicide in Persons with Pathological Gambling and Their First-Degree Relatives. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, *45*(6), 700-709. https://doi.org/10.1111/sltb.12162

Bloom, H. (Ed.). (2001). *Sylvia Plath*. Chelsea House Publishers.

Bulut, B. P., & Demirbaş, H. (2021). Breaking Point: Second Generation Suicide Theories. *Nesne Psikoloji Dergisi*. https://doi.org/10.7816/nesne-09-20-12

Bulut, E. R. (2012). A general look at suicide, from its short history to its causes and used method. *Cumhuriyet Medical Journal*, *34*(1), 128-137. https://doi.org/10.7197/1305-0028.942

Can, S. S., & Sayıl, I. (2004). Yineleyici İntihar Girişimleri. *Kriz Dergisi*, 053-062. https://doi.org/10.1501/Kriz_0000000215

Çubukçu, F., & Güven, M. (2015). Pastoral Çocuklar: Sylvıa Plath Ve Nilgün Marmara. *HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(4), 75. https://doi.org/10.20304/husbd.91548

Durkheim, É. (2013). *İntihar: Bir toplumbilim incelemesi* (Ş. Baş, Ed.; Z. Z. İlkgelen, Çev.; Birinci baskı). Pozitif.

Han, C. (1997). *Felsefi İntihar ve Ötesi* (1. bs). Kora Yayın.

Hawton, K., & Pirkis, J. (2017). Suicide is a complex problem that requires a range of prevention initiatives and methods of evaluation. *British Journal of Psychiatry*, *210*(6), 381-383. https://doi.org/10.1192/bjp.bp.116.197459

Kahvecioğlu, L. B. (2019, Kasım). Yazdığı Kalemi Kıran Yazarlar. *Kitabın Ortası Dergisi*.

Khan, A. J., & Dash, B. (2013). A Sociological Approach to Death Wish in The Bell Jar. *Plath Profiles*, *6*, 277-286.

Kuşuluoğlu, H. (2010). İki Kadın Şairin Öleyazmaları: Sylvia Plath ve Nilgün Marmara'nın Ölüm Etrafında Ördükleri Kelimeler. *stanbul Kültür Üniversitesi III. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi*, *2*, 947-954.

Lester, D. (1998). Theories of Suicidal Behavior Applied To Sylvia Plath. *Death Studies*, *22*(7), 655-666. https://doi.org/10.1080/074811898201344

Maltsberger, J. T. (1997). Ecstatic suicide. *Archives of Suicide Research*, *3*(4), 283-301. https://doi.org/10.1080/13811119708258280

Plath, S. (2005). *The bell jar*. Faber and Faber.

Plath, S. (2013). *Sırça fanus: Roman* (H. Saraç, Çev.; İkinci Basım: Aralık 2013, İstanbul). Kırmızı Kedi Yayınevi.

Runco, M. A. (1998). Suicide and Creativity: The Case Of Sylvia Plath. *Death Studies*, *22*(7), 637-654. https://doi.org/10.1080/074811898201335

Schwartz, M., & Bollas, C. (1976). The Absence at the Center: Sylvia Plath and Suicide. *Criticism*, *18*(2), 147-172.

Shulman, E. (1998). Vulnerability Factors in Sylvia Plath's Suicide. *Death Studies*, *22*(7), 597-613. https://doi.org/10.1080/074811898201317

Şen, N. (2008). Batı Düşünce Tarihinde İntiharın Algısal İnşası. *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, *0*(11), Art. 11.

Tsank, S. (2010). The Bell Jar: A Psychological Case Study. *Plath Profiles: An Interdisciplinary Journal for Sylvia Plath Studies*, *3*, 166-177.

Uslu, R., & Berksun, O. E. (1993). Yas ve Melankoli. *Kriz Dergisi*, 001-006. https://doi.org/10.1501/Kriz_0000000026

İNTİHARIN ARKEOLOJİSİ: FELSEFİ, TARİHÎ, SOSYOKÜLTÜREL VE PSİKOMİTOLOJİK TEMELLERİYLE ÖZKIYIM DAVRANIŞININ BAŞLICA GÖRÜNÜMLERİ

Ahmet Keskin

"İnsanın her gün yaptığı en iyi şey, intihar etmemeye karar vermesidir."

Albert Camus

Giriş

İnsan yaşamının biyolojik anlamda bilinen ve deneyimlenebilen son evresi olarak tanımlanan ölüm, Antik Çağ'dan beri karmaşık problemlerden biri şeklinde beliren ve aslında tüm insanlık, toplum, kültür ve bilim tarihini de yönlendiren bir olgudur. Ölümün bilinçli, istemli ya da tercihli bir türü olarak anlaşılmaya ve önlenmeye dönük çalışmaların sürdürüldüğü intihar da disiplinlerarası ve karmaşık bir araştırma konusu olarak dikkat çekmektedir. Küresel örgütler tarafından kayıtlı vakalar üzerinden gerçekleştirilen bildirimler, dünya genelinde her yıl 700.000 ila 1.000.000 kişinin intihar nedeniyle yaşamını yitirdiğini, her kırk saniyede en az bir kişinin öldüğü intihara teşebbüs oranlarının ise bu rakamlardan en az birkaç kat fazla olduğunu göstermektedir. Dünya ölçeğinde her yüz ölümden en az birinin intihar nedeniyle gerçekleşmesi ve intiharın 15-29 yaşındakiler arasında dördüncü sırada gelen ölüm nedeni olması, intiharın hâlen en ciddi halk sağlığı problemlerinden biri olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır (URL-1, URL-2).

Psikiyatri, psikoloji, adli tıp gibi çalışma alanlarıyla sağlık bilimlerinin çeşitli şubeleri (Arkun, 1978; Baumeister, 1990; Tüzün ve ark., 2000; Dieserud

rın hepsini yanıtlamak için buradaki görünümlere psikomitolojik bağlamda yaklaşarak bunları kapsamlı çözümlemek gerekmektedir. Böylece, intiharın arkeolojisiyle ilgili en eski bulgulara ulaşmak ve bunların psikolojik, sosyolojik, kültürel, edebî ve estetik çözümlemelerini yaparak intiharın daha iyi anlaşılması ve önlenmesi hususlarında bu verilerden yararlanmak mümkün olabilecektir. Böylece intihar üzerinde etkili olan bilişsel, kalıtsal, kültürel, çevresel, psikolojik, sosyolojik vb. etkenler daha iyi anlaşılıp anlamlandırılabilecek, bunların geçmişteki kökenleri karşılaştırılarak daha sağlıklı sonuçlara ulaşılabilecektir.

Bu anlama ve anlamlandırma çabasının küçük bir parçası olarak bu çalışmada, uygarlıklar ve onlardan kalan verilerin değerlendirilmesi sonucunda intiharın görünüm biçimleri, sebepleri ve sonuçları üzerinde arkeolojik bir tavırla genel bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma aracılığıyla elde edilen bulguların hem daha odaklı hem de daha kapsamlı çalışmalarla çok yönlü ve farklı disiplinlerin dikkate alınmasıyla gerçekleştirilecek disiplinlerarası çalışmalarla sürdürülmesi, intihar konusunun karmaşık yapısının tüm yönleriyle ve derinlemesine anlaşılabilmesini kolaylaştıracak olması bakımından önemli ve gereklidir. İnsan gerçekliklerinin estetik bir düzlemde çeşitli türler kapsamında ele alınması olarak sanat ve edebiyatın her alanında intiharın görünümlerinin daha çok araştırılması ve elde edilen bilgilerin, intiharın önlenmesine yönelik nasıl kullanılabileceği konusunda disiplinlerarası etkileşimlerle daha yeni ve bütüncül çalışmaların gerçekleştirilmesi yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

Abiç, T. (2019). "Buket Uzuner'in "Uyumsuz Defne Kaman'ın maceraları: Toprak" adlı romanında psikomitolojik unsurlar". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12/27: 749-757.

Akmaz, G. (2017). "Gaṇeşa, Oedipus ve Sinhabahu Hint, Yunan ve Sri Lanka mitolojilerinde Ödipal Kompleks örneklemeleri". *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4: 43-55.

Akmaz, G. (2019). *Mitoloji ve Cinsiyet: Hint ve Yunan mitolojilerinde ataerkil dönüşüm*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

Alptekin, K. (2002). *1974-1999 yılları arası Türkiye'de tamamlanmış intiharların coğrafi yerleşim birimleri ve cinsiyetlere göre dağılımı*. Ankara: TC. Başbakanlık Aile Araştırması Kurumu Başkanlığı Yayını.

Alptekin, K.-Duyan, V. (2018). *İntihar ve intiharı önleme*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Altıkulaç Demirdağ, R. (2020). "Edebiyatta ölüm ve Şair Nigâr Hanım'ın şiirlerinde intihar yazını". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (*Ölümünün 100. Yılında Şair Nigâr Hanım'a Armağan Sayısı*, ss. 28-41.

Arkun, N. (1978). *İntiharın psikodinamikleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Arlow, J. A. (1996). "Ego Psychology and the study of mythology". (ed. Robert A. Segal) *Psychology and myth*. New York-London: Garland, ss. 1-24.

Arminjon, M. (2013). "Is psychoanalysis a folk psychology?". *Frontiers in Psychology*, 22 (4): 1-9.

Asomatou, A. ve ark. (2016). "The act of suicide in Greek mythology". *Encephalos*, 53: 65-75.

Ayan, D. (2021a). "Türkçe söz varlığında intihar". *Bilim ve kültür aynasında intihar*. (ed. Dursun Ayan ve ark.). Ankara: Nobel Akademik, ss. 289-301.

Ayan, D. (2021b). "Halk türkülerinde intihar." *Bilim ve kültür aynasında intihar*. (ed. Dursun Ayan ve ark.). Ankara: Nobel Akademik, ss. 329-340.

Aydoğan, B. E. (2020). "İntihar psikolojisini anlamak: intihar kavramı ve kişiyi intihara götüren sebepler." *Ölüm ve intihar. Disiplinler arası bir yaklaşım*. Meryem Berrin Bulut (ed.). Ankara: Nobel, ss. 215-264.

Baumeister, R. (1990). "Suicide as escape from self". *Psychological Review*, 97 (1): 90-113.

Baykuzu Gündüz, G.(2020). "Hükümlü ve tutuklularda intihar yaklaşımı". *Ölüm ve intihar. Disiplinler arası bir yaklaşım.* Meryem Berrin Bulut (ed.). Ankara: Nobel, ss.173-193.

Bekaroğlu, E. (2021). "İntihar ve sinema." *Bilim ve kültür aynasında intihar*. (ed. Dursun Ayan ve ark.). Ankara: Nobel Akademik, ss. 403-418.

Boyer, L. B. (1976). "Psychoanalysis, folklore and processes of socialization" *Annual Meeting of The American Psychoanalytic Association Scientıfic Proceedings*, Baltimore, 235-252.

Boyer, L. B. (1996). "Mythology, folklore and psychoanalysis". Segal, Robert A. (ed.) *Psychology and Myth*. New York-Londra: Garland, ss. 25-32.

Brancaccio, M. T. ve ark. (2013). "The Politics of Suicide: historical perspectives on suicidology before Durkheim. An introduction". *Journal of Social History*, 46 (3): 607-619.

Bulut, B.P.-Demirbaş, H.(2021). "Kırılma noktası: ikinci nesil intihar kuramları". *Nesne*, 9 (20), 418-431.

Bulut, E. R. ve ark. (2012). "İntiharın kısa tarihçesinden sebep ve yöntemlerine genel bir bakış". *Cumhuriyet Medical Journal*, 34(1), 128-137.

Cambray, J. (1986) "Psycho-mythology: A new modality for psychological transformation?" *Psychological Perspectives*, 17 (2): 254-258.

Camus, A. (1997). *Sisyphos söyleni*. (Çev.: Tahsin Yücel). İstanbul: Can.

Canatan, A. (2021). "Emile Durkheim'ın 'İntihar' adlı eseri üzerine". *Bilim ve kültür aynasında intihar*. (ed. Dursun Ayan ve ark.). Ankara: Nobel Akademik, ss. 136-151.

Carroll, M. P. (1993). "Folklore and psychoanalysis: another look at 'The Boyfriend's Death' ". Boyer, L. Bryce ve ark. (Eds). *The Psychoanalytic Study of Society, 18: Essays in Honor of Alan Dundes*, Londra: Routledge, 67-80.

Carroll, M. P. (1992). "Folklore and psychoanalysis: the swallowing monster and open brains allomotifs in plains Indian mythology". *Ethos: Journal of the Society for Psychological Anthropology*, 20/3: 289-303.

Cheney, C. O. (1996). "The psychology of mythology". *Psychology and myth*. (ed. Robert A. Segal). New York-Londra: Garland, ss. 128-140.

Cirhinlioğlu, F. G.- Ok, Ü. (2010). "İnanç ya da dünya görüşü biçimleri ile intihara yönelik tutum, depresyon ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiler". *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 34 (1): 1-8.

Çelik, C. (2019). *İntihar olgusunun antropolojik bağlamda analizi*. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Çetinkaya Büyükbodur, A. (2019). "İntihar girişimleri ve retrospektif sosyal inceleme". *Sosyal Çalışma Dergisi*, 3 (1): 28-46.

Çopur, Gürhan (2020). "Ayla Kutlu'nun romanlarındaki intihar izleğine Durkheim'cı bir yaklaşım". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 46: 72-84.

de Carvalho Neto, P. (1972). *Folklore and psychoanalytic*. (Çev. J. M. P. Wilson). Florida: University of Miami.

Demirbaş, H.-Bulut, B. (2021). "İntihar ve psikoloji". *Bilim ve kültür aynasında intihar*. (ed. Dursun Ayan ve ark.). Ankara: Nobel Akademik, ss.104-126.

Demirel Özsoy, S.-Eşel, E. (2003). "İntihar (özkıyım)". *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 4: 175185.

Dieserud, Gudrun ve ark. (2001). "Toward an integrative model of suicide attempt: a cognitive psychological approach". *Suicide Life Threat Behavior*, 31 (2): 153-168.

Dimdik Emeksiz, P. (2020). "Nilgün Marmara'nın 'Savrulan Beden' adlı şiirinde intihar düşüncesi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13 (73): 82-88.

Dökü, F. E.-Kileci, Ş. (2021). "Antik Dönem Hellen ve Roma dünyasında intihar". *Bilim ve kültür aynasında intihar*. (ed. Dursun Ayan ve ark.). Ankara: Nobel Akademik, ss. 187-202.

Duman, N. (2019). "İntihar ve medya". *EKEV Akademi Dergisi*, 77: 333-340.

Dundes, A. (1995). "The psychoanalytic study of folklore". *Parsing through sustoms: essays by a Freudian folklorist*. Madison: University of Wisconsin Press, ss. 3-45.

Dundes, A. (1997). *From Game to war and other psychoanalytıc essays on folklore*. Kentucky: The University Press of Kentucky.

Durkheim, É. (2013). *İntihar. Bir toplumbilim incelemesi*. (Çev.: Z. Zühre İlkgelen. İstanbul: Pozitif.

Edmunds, L.-Ingber, R. (1977). "Psychoanalytical Writings on the Oedipus legend: a bibliography". *American Imago*, 34 (4): 374-386.

Edmunds, L.- Dundes, A. (Eds). *Oedipus. A folklore casebook*. Madison: The University of Wisconsin.

Edmunds, L. (1981). "The cults and the legend of Oedipus". *Harvard Studies in Classical Philology*, 85: 221-238.

Erdem, D. Ö. (2018). "Historical and theoretical framework of suicide". *Journal of Strategic Research in Social Science*, 8 (2): 65-80.

Fedden, H. R. (1972). *Suicide: a social and historical study*. New York: Benjamin Blom Publishers Press.

Fitzpatrick, S. J. (2014). "Suicidology as a social practice". *Social Epistemology*, 29 (3):1-20.

Freud, S. (1912). *Totem and taboo. Standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*. Londra: Hogarth.

Freud, S. (1995). "Freud on Oedipus". *Oedipus. A folklore casebook.* (eds. L. Edmunds-A. Dundes). Madison: The University of Wisconsin Press, ss. 174-178.

Garland, R. (1983). "Death without dishonour: suicide in the Ancient World". *History Today*, 3 (1): 33-37.

Garrison, E.P. (1991). "Attitudes toward suicide in Ancient Greece." *Transactions of the American Philological Association* (1974), 121: 1-34.

Géza, R.ve Dundes, A. (1992). *Fire in the dragon and other psychoanalytic essays on folklore*. Princeton: Princeton University Press.

Gökalp, N. (2021). "İntihar ve felsefe". *Bilim ve kültür aynasında intihar*. (ed. Dursun Ayan ve ark.). Ankara: Nobel Akademik, ss. 77-88.

Gönültaş, M. B. (2016). "2011-2015 yılları arasında cinayet büro tarafından soruşturulmuş intihar vakalarının betimlenmesi: Sivas örneği". *International Journal of Human Sciences*, 13 (1): 1700-1714.

Gürbüz, M. (1998). *Genel hatlarıyla Türk romanında intihar*. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Gürel, E.-Muter, C. (2007). "Psikomitolojik terimler: psikoloji literatüründe mitolojinin kullanılması". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2007/7 (1): 537-569.

Hjelmeland, H. (2010). "Cultural research in suicidology: challenges and opportunities". *Suicidology Online*, 1: 34-52.

Houston, K. ve ark. (2001). "Suicide in young people aged 15-24: a psychological autopsy study". *Journal of Affective Disorders*, 63 (1-3): 159-170.

Hökelekli, H. (2000). "İntihar". *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları (22. Cilt), ss. 351-353.

İnceoğlu, S. (1999). *Ölme Hakkı. Ötanazi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Jones, E. (1965). "Psychoanalysis and folklore". *The study of folklore.* (ed. Alan Dundes). New Jersey: Prentice-Hall, ss. 88-103.

Kanak, M. (2020). "Çocuk ve intihar". *Ölüm ve intihar. Disiplinler arası bir yaklaşım*. (ed. Meryem Berrin Bulut). Ankara: Nobel, ss.123-142.

Karaca Küçük, Ş. (2019). *Türk ve İngiliz romanlarında intihar (İkinci Dünya Savaşı sonrası)*. Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

Karaca, N. (2021). "Dünyaya tutunamayan ruhlar ya da Türk şiirinde 'son söz'ü intihar olanlar". *Bilim ve kültür aynasında intihar*. (ed. Dursun Ayan ve ark.). Ankara: Nobel Akademik, ss. 341-373.

Karakuş, N. (2012). *Medyada intiharın temsili: karikatürde intihar*. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Kinderman, P. (2005). "A psychological model of mental disorder". *Harvard Review of Psychiatry*, 13 (4): 206-217.

Koçak, M. (2010). "Cengiz Aytmatov'un eserlerinde intihar". *Cengiz Aytmatov: tematik incelemeler*. (hz. Orhan Söylemez), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Kurt, A. (2021). *Türk romanında intihar (1960-1980)*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Lizardi D. ve ark. (2011). "The effect of social adjustment and attachment style on suicidal behaviour". *Acta Psychiatrica Scandinavica,* 124 (4): 295-300.

Lu, D. ve ark. (2020). "Historical analysis of suicide." *Journal of Translational Genetics and Genomics*. 4 (3): 203-209.

Maris, R. W. ve ark. (2002). *Comprehensive text book of suicidology*. New York: The Guilford Press.

Marmara, N. (2018). *Sylvia Plath'ın şairliğinin intiharı bağlamında analizi*. İstanbul: Everest Yayınları.

Mengü, G. (2021). "Antropolojik açıdan intihar olgusu". *Bilim ve kültür aynasında intihar*. (ed. Dursun Ayan ve ark.). Ankara: Nobel Akademik, ss. 152-164.

Merkur, D. (2005). *Psychoanalytic Approaches to Myth. Freud and the Freudians*. New York-Londra: Routledge, 2005.

Metzger, R. C. (1969). *Suicidology: a study of suicide trends and theories 1950-1964*. University of Montana Master Thesis.

Minois, G. (2008). *İntiharın tarihi. İstemli ölüm karşısında Batı toplumu*. Ankara: Dost.

O'Connor, R.-Nock, M. K. (2010). "Psychological perspectives on suicidal behaviour". *Suicidal Behaviour Assessment of People-at-Risk*. (ed. U. Kumar & M. K. Mandal). New Delhi: Sage Publications, ss. 3-19.

Öğün Boyacıoğlu, A. (2021). "Sosyolojik açıdan intiharın anlamı ve bazı bileşenleri üzerine". *Bilim ve kültür aynasında intihar*. Dursun Ayan ve ark. (ed). Ankara: Nobel Akademik, ss. 39-51.

Özarslan, M. (2021). "Türk sözlü anlatılarında intihar olgusu". *Bilim ve kültür aynasında intihar*. (ed. Dursun Ayan ve ark.). Ankara: Nobel Akademik, ss. 317-328.

Özmen, F. (2020). "Halk anlatılarında intihar (özkıyım) olgusu ve psiko-sosyal açıdan değerlendirilmesi". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13 (30): 580-598.

Polat, İ. (2014). *Sanatçının intiharı.* Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Propp, V. (1995). "Oedipus in the light of folklore". *Oedipus. A folklore casebook.* (eds. L. Edmunds-A. Dundes). Madison: The University of Wisconsin Press, ss. 76-121.

Rehkopf, D. H.-Buka, S. L. (2002). "The association between suicide and the socio-economic characteristics of geographical areas: a systematic review". *Psychological Medicine*, 36 (2):145-57.

Retterstøl, N. (1998). "Suicide in a cultural history perspective. Western culture; attitudes to suicide up to the 19th century". *Norwegian Journal Suicidologi*, 2: 1-9.

Ruff, C. A. (1974). "The complexity of Roman suicide". *University of Richmond Classical Studies Master Thesis*.

Saydam, M. Bilgin (2008). "Acı ve Hışım. 'Panik' kavramına psikomitolojik değinmeler". *Başka-Psikiyatri ve Düşünce Dergisi*, 1: 22-35.

Saydam, M. B.- Kızıltan, Hakan (2018, ed.). *Psikomitoloji. İnsanı öykülerinde aramak-1.* İstanbul: İthaki (4. Baskı).

Saydam, M. B.- Kızıltan, Hakan (2021, ed.). *Psikomitoloji. İnsanı öykülerinde aramak-2.* İstanbul: İthaki (2. Baskı).

Sels, N. (2011). "Myth, mind and metaphor: on the relation of mythology and psychoanalysis" *S (MAASTRICHT*), 4: 56-70.

Sheleff, L. S. (1976). "Beyond the Oedipus Complex: a perspective on the myth and reality of generational conflict". *Theory and Society*, 3 (1): 1-44.

Silverman, M. M. (2006). "The language of suicidology". *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 36 (5): 519-532.

Solano, P. ve ark. (2017). "Conceptualizations of suicide through time and socio-economic factors: a historical mini-review". *Irish Journal of Psychological Medicine*, 35 (1): 75-86.

Sümer, N. (2014). "Antik ve ilkel toplumlarda intihar olgusu". *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1: 83-116.

Sümer, N. (2021a). "Mitolojide intihar." *Bilim ve kültür aynasında intihar*. (ed. Dursun Ayanve ark.). Ankara: Nobel Akademik, ss. 203-210.

Sümer, N. (2021b). "Dinler bağlamında intiharın tarihi". *Bilim ve kültür aynasında intihar*. (ed. Dursun Ayan ve ark.). Ankara: Nobel Akademik, ss. 210-236.

Sümeyra, Cemile (2018). *Kendi kalemini kıranlar. Türk edebiyatında intihar*. İstanbul: Şule.

Taştan, Z. (2007). "Yusuf Atılgan'ın eserlerinde intihar". *Milli Eğitim Dergisi,* 176: 212-230.

Temiz, S. (2020). "Yaşlı intiharını önlemede sosyal hizmet mesleğinin önemi". *Ölüm ve intihar. Disiplinler arası bir yaklaşım*. (ed. Meryem Berrin Bulut). Ankara: Nobel, ss. 195-214.

Tüzün B. ve ark. (2000). "Questioning the psycho-socio-cultural factors that contribute to the cases of suicide attempts: an investigation". *Forensic Science International*, 113 (1-3): 297-301.

Uçan, Ö. (2006). *Türkiye'de intiharı konu alan yayınlar üzerine bir bibliyografya çalışması*. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü yüksek Lisans Tezi.

Ulutaş, N. (2006). *Türk romanında intihar (1872-1960)*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

Ulutaş, N. (2021). "Türk romanında intihar: 'Delice Vahşet'." *Bilim ve kültür aynasında intihar*. (ed. Dursun Ayan ve ark.). Ankara: Nobel Akademik, ss. 374-402.

Vural, A.Ç. (2021). *Intiharın tarihselliği bağlamında Beşir Fuad ve topluma mâl olmuş kişilerin intiharlarından derlemeler*. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Wasserman, D. (2021). *Oxford textbook of suicidology and suicide prevention*. New York: Oxford University Press.

Werner, D. (2018). "Suicide in the Phaedo." *Rhizomata*, 6 (2): 157-188.

Whelan, C. F. (1993). "Suicide in the Ancient World: a re-examination of Matthew 27: 3-10." *Laval théologique et philosophique*, 49 (3): 505-522.

White, J. (2017). "What can critical suicidology do?". *Death Studies,* 41 (8): 472-480.

Yakar, M. (2021). "Türkiye'de intihar: eğilimleri, karakteristikleri ve dağılışı" *Bilim ve kültür aynasında intihar*. (ed. Dursun Ayan ve ark.). Ankara: Nobel Akademik, ss. 549-616.

Yılmaz, Â. E. (2019). *Edebiyat ve intihar*. İstanbul: Selis Kitaplar.

Elektronik Kaynakça

URL-1: https://www.who.int/health-topics/suicide

URL-2: https://ourworldindata.org/suicide

URL-3: https://sozluk.gov.tr/

TÜM ÖZELLİKLERİYLE
TOKSİK LİDER
Tanı ve Hayatta Kal!

Tunç Biçer

nobel bilimsel

TÜM ÖZELLİKLERİYLE TOKSİK LİDER TANI VE HAYATTA KAL!

Tunç Biçer

Yayın No.: 1670
ISBN: 978-625-398-643-8
E-ISBN: 978-625-398-644-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Biçer, Tunç.
TÜM ÖZELLİKLERİYLE TOKSİK LİDER Tanı ve Hayatta Kal! / Tunç Biçer
1. Basım, X + 114 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-643-8
E-ISBN: 978-625-398-644-5
1. Liderlik 2. Toksik Liderlik 3. Toksik Davranış

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **v**

TABLO LİSTESİ ..... **ix**

GİRİŞ **1**

1. LİDERLİK KAVRAMI VE TEORİLERİ **3**

1.1. Liderlik 7
1.2. Liderlik Teorileri 12
1.2.1. Özellikler Teorisi 12
1.2.2. Davranışsal Liderlik Teorileri 14
1.2.3. Durumsal Liderlik Teorileri 16
1.2.4. Modern/Yeni Liderlik Teorileri 17
1.3. Liderlik Teorilerinin Genel Değerlendirilmesi 20

2. TOKSİK LİDERLİK **23**

2.1. Toksik Kavramı ve Toksik Davranış 23
2.2. Toksik Liderlik Tanımı ve Özellikleri 24
2.3. Toksik Liderliğin Boyutları 31
2.3.1. Değerbilmezlik 31
2.3.2. Çıkarcılık 31
2.3.3. Bencillik 32
2.3.4. Olumsuz Ruhsal Durum 32
2.4. Toksik Liderlik ile İlişkili Kavramlar 33
2.4.1. İstismarcı Liderlik 33
2.4.2. Otoriter Liderlik 33
2.4.3. Narsist Liderlik 34
2.4.4. Küçük Tiranlık 34

2.4.5. Yıkıcı Liderlik 35
2.4.6. Mobbing..... 36
2.4.7. İş Yeri Nezaketsizliği..... 37
2.5. Toksik Liderliğin Öncülleri..... 38
2.5.1. Uygun Ortam 38
2.5.1.1. Örgütün İç Yapısı..... 39
2.5.1.2. Çevresel Faktörler..... 40
2.5.2. Toksik Liderin Geçmiş Deneyimleri ve Özellikleri..... 43
2.5.3. Elverişli Takipçiler 47

3. TOKSİK LİDERLİKLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR 51

4. TOKSİK LİDERLİĞİN OLUMSUZ SONUÇLARI..... 61
4.1. Örgütsel Sonuçları 61
4.2. Bireysel Sonuçları 66

5. TOKSİK LİDERLİKLE MÜCADELE ETME YÖNTEMLERİ..... 73
5.1. Örgütsel Mücadele 74
5.1.1. Örgütsel Mücadelede Takipçilerin Kişiliğinin Dikkate Alınması..... 77
5.2. Takipçilerin Mücadelesi..... 80
5.3. Toksik Liderin Kendisiyle Mücadelesi 82

SONUÇ..... 85

KAYNAKÇA..... 87

EKLER 105
Ek 1: Toksik Liderlik Ölçeği..... 105
Ek 2: Toksik Liderlikle İlgili Yapılan Araştırmalar..... 107
Ek 3: Beş Faktör Kişilik Ölçeği 112

KAYNAKÇA

Abbas, M., Saad, G. B. (2020), "An Empirical Investigation of Toxic Leadership Traits Impacts on Workplace Climate and Harassment", *Talent Development & Excellence*, *12*/3: 2317-2333.

Abdallah, S. A. E., Mostafa, S. A. M. (2021), "Effects of Toxic Leadership on Intensive Care Units Staff Nurses' Emotional Intelligence and Their Organizational Citizenship Behaviors" *Tanta Scientific Nursing Journal*, *22*/3: 211-240.

Akbaba, A.,Erenler, E. (2008), "Otel İşletmelerinde Yöneticilerin Liderlik Yönelimleri ve İşletme Performansı İlişkisi", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi,* 19/1: 21-36.

Akca, M. (2017), "The Impact of Toxic Leadership on Intention to Leave of Employees", *International Journal of Economics, Business and Management Research*, 1/4: 285-290.

Akman, Y. (2016), "The Relationship Between Destructive Leadership and Job Burnout: A Research on Teachers", *Journal of Theory and Practice in Education,* 12/3: 627-653

Altun-Erdoğdu, K. (2022), "Türkiye'de Mutluluğa Etki Eden Faktörlerin İncelenmesi", *Alanya Akademik Bakış Dergisi,* 6/3: 3159-3187. Doi: 10.29023/alanyaakademik.1014680

Amutenya, L. N. (2019), "The Relationship Between Toxıc Leadership, Employee Engagement and The Intention to Leave", *Doctoral Dissertation,* Stellenbosch University.

Appelbaum, S. A., Roy-Girard, D. (2007), "Toxins in The Workplace: Affect on Organizations and Employees" *Corporate Governance,* 7/1: 17-28. Doi: 10.1108/14720700710727087

Appelbaum, S. H., Iaconi, G. D., Matousek, A. (2007), "Positive and Negative Deviant Workplace Behaviors: Causes, Impacts, and Solutions" *Corporate Governance,* 7/5: 586-598. Doi: 10.1108/14720700710827176

Appelbaum, S. H., Shapiro, B. T. (2006), "Diagnosis and Remedies for Deviant Workplace Behaviors", *The Journal of American Academy of Business,* 9/2: 14-20.

Army Doctrinal Publication 6-22, (2012), "*Army Leadership"* Washington US: Army.

Ashforth, B. (1994), "Petty Tyranny in Organizations", *Human Relations,* 47/7: 755-778. Doi: 10.1177/001872679404700701

Ashforth, B. E. (1997), "Petty Tyranny in Organizations: A Preliminary Examination of Antecedents and Consequences", *Canadian Journal of Administrative Sciences,* 4/2: 126 -140

Avey, J. B., Luthans, F., Smith, R. M., Palmer, N. F. (2010), "Impact Of Positive Psychological Capital On Employee Well-Being Over Time", *Journal of Occupational Health Psychology,* 15/1: 17-28. Doi: 10.1037/a0016998

Bacal, R. (2022, 10 Aralık), "Toxic Organizations - Welcome To The Fire Of An Unhealthy Workplace", http://work911.com /articles/toxicorgs.htm adresinden alındı.

Bahadır, E., Kahveci, G. (2020), "Öğretmenlerin Psikolojik Sermaye Düzeyleri İle Okul Müdürlerinin Toksik Liderlik Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *21/2:* 858-879. Doi: 10.17679/inuefd.526845

Bakan, İ., Büyükbeşe, T. (2010), "Liderlik "Türleri" ve "Güç Kaynakları"na İlişkin Mevcut- Gelecek Durum Karşılaştırması: Eğitim Kurumu Yöneticilerinin Algılarına Dayalı Bir Alan Araştırması", *KMU Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 12/19: 73-84.

Ballı, E., Çakıcı, A. (2016), "Karanlık Liderliğin Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel Sessizlik Üzerine Etkisi: Otel Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 25/3: 167-180

Baransel, A. (1979), *Çağdaş Yönetim Düşüncesinin Evrimi Cilt: 1*, 2.Baskı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No:3295.

Başar, U., Sığrı, Ü., Basım, N. (2016), "İş Yerinde Karanlık Liderlik", *İş ve İnsan Dergisi,* 3/2: 65-76 Doi: 10.18394/iid.61037

Behery, M., Al-Nasser, A., Jabeen, F., Rawas, A. S. E. (2018), "Toxic Leadership and Organizational Citizenship Behavior: A Mediation Effect of Followers' Trust and Commitment in The Middle East", *International Journal of Business and Society,* 19/3: 793-815.

Bhandarker, A., Rai, S. (2019), "Toxic Leadership: Emotional Distress and Coping Strategy", *International Journal of Organization Theory & Behavior,* 22/1: 65-78. Doi: 10.1108/IJOTB-03-2018-0027

Biçer, T. (2023), "Toksik Liderlik Algısı İle İşten Ayrılma Niyeti ve Genel Sağlık Durumu İlişkisinde Kişilik Özelliklerinin Rolü", *Doktora Tezi,* Marmara Üniversitesi, SBE.

Blum, M. L., Naylor, J. C. (1968), *Industrial Psychology: Theoretical and Social Foundations, Revised,* 3. Printing, New York: Harper International Edition.

Bowers, D. G., Seashore, S. E. (1966), "Predicting Organizational Effectiveness with a Four- Factor Theory of Leadership" *Administrative Science Quarterly,* 1/2: 238-263.

Bozkurt, S., Çoban, Ö., Çolakoğlu, M. H. (2018), "Örgütsel Güven Düzeyi ve Toksik Liderlik Davranışları İlişkisinde Örgütsel Bağlılığın Aracı Etkisi", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 35/3: 704-719.

Bulut, Y., Uygun, S. V. (2010), "Etkin Bir Yönetim İçin Vizyoner Liderliğin Önemi: Hatay'daki Kamu Kurumları Üzerinde Bir Uygulama" *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 7/13: 29-47.

Calheiros, A. (2018), "The Effect of Positive Psychological Capital in Preventing Destructive Leadership Behaviours in A Portuguese Retail Chain", *American Journal of Management*, *18*/2: 43-55.

Carlock, D. H. (2013), "Beyong Bullying: A Holistic Exploration of The Organizational Toxicity Phenomenon", *Doctoral Thesis,* Perperdine Universty.

Carson, C. M. (2005), "A Historical View of Douglas McGregor's Theory Y", *Management Decision,* 43/3: 450-460. Doi: 10.1108/00251740510589814

Certo, S. C. (2000), *Modern Management: Diversity, Quality, Ethics and the Global Environment,* 8th. Edition, New Jersey: Prentice-Hall.

Chu, L. C. (2014), "Mediating Toxic Emotions in The Workplace - The Impact of Abusive Supervision" *Journal of Nursing Management,* 22: 953-963. Doi: 10.1111/jonm.12071

Cloninger, S. C. (2004), *Theories of Personality: Understanding Persons, Fourth Edition,* New Jersey: Pearson Edication, Inc.

Conger, J. A. (1990), "The Dark Side of Leadership", *Organizational Dynamics*, 19/2: 44-55.

Çağırıcı, E. Y. (2021), "Toksik Liderliğin Örgütsel Sessizlik ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisi", *Yüksek Lisans Tezi,* İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Çalışkan, A. (2021), Örgütsel Güven. Bir Ölçek Geliştirme Çalışması, *Antalya Bilim Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,* 2/1: 42-59.

Çankaya, M., Çiftçi, G. E. (2020), "Hastane Çalışanlarının Toksik Liderlik ve Örgütsel Sinizm Algılarının Örgütsel Bağlılıklarına Etkisi", *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi,* 23/2: 273-298.

Çelebi, N., Güner, H., Yıldız, V. (2015), "Toksik liderlik ölçeğinin geliştirilmesi" *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4/1: 249-268. Doi: 10.14686/BUEFAD.2015111056

Çelik, S., Eryılmaz, F. (2006), "Öğretmen Algılarına Göre Endüstri Meslek Lisesi Müdürlerinin Dönüşümcü Liderlik Düzeyleri (Ankara İli Örneği)", *Politeknik Dergisi,* 9/4: 211-224.

Çetinay-Aydın, P. (2017), "Kaygı ve Endişe", *Turkiye Klinikleri J Psychiatry-Special Topics*, 10/4:228-236.

Çetinkaya, H. (2017), "Okul Yöneticilerinin Toksik (Zehirli) Liderlik Davranışları İle Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki", *Yüksek Lisans Tezi,* Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Çiçek, B., Almalı, V. (2020), "The Effect of Toxic Leadership on Conflict in the Workplace", *Equinox, Journal of Economics, Business & Political Studies,* 7/2: 214-235.

Çobanoğlu, Y. (Ed.), (2018), *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Akademik Çalışmalar Cilt 1*, Ankara: Gece Kitaplığı.

Daft, R. L. (2008), *Management,* Eighth Edition, California: Thomson Higher Education.

Davis, K. (1987), *Human Behavior at Work: Organizational Behavior,* 6.Edition, New York: McGraw-Hill Company Inc.

Delen, M. G. (2017), *Emek Sürecinde Son Nokta: Duygusal Emek & Tinsel Emek,* İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Demir, B. (2020), "Örgütlerde Toksik Lider ve Toksik İlişkiler", *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi,* 6: 31-35.

Demir, C., Yılmaz, M. K., Çevirgen, A. (2010), "Liderlik Yaklaşımları ve Liderlik Tarzlarına İlişkin Bir Araştırma" *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi,* 2/1: 129-152.

Dobbs, J. M., Do, J. J. (2019), "The Impact of Perceived Toxic Leadership on Cynicism in Officer Candidates", *Armed Forces & Society,* 45/1 3-26. Doi: 10.1177/0095327X17747204

Doty, C. J. (2013), "Narcissism and Toxic Leaders", *Military Review,* January-February: 55-60.

Duffy, M. K., Ganster, D. C., Pagon, M. (2002), "Social Undermining in the Workplace", *The Academy of Management Journal ,* 45/2: 331-351.

Dyne, L. V., Ang, S., Botero, I. C. (2003), "Conceptualizing Employee Silence and Employee Voice as Multidimensional Constructs", *Journal of Management Studies,* 40/60: 1359-1392.

Eğinli A. T., Bitirim, S. (2008), "Kurumsal Başarının Önündeki Engel: Zehirli (Toksik) İletişim", *Selçuk Üniversitesi Dergileri,* 5/3: 124-140.

Einarsen, S., Aasland, M. S., Skogstad, A. (2007), "Destructive Leadership Behaviour: A Definition and Conceptual Model", *The Leadership Quarterly,* 18/3: 207-216. Doi:10.1016/j.leaqua.2007.03.002

Elanain, H. M. E. (2007), "The Five Factor Model of Personality and Organizational Citizenship Behavior in United Arab Emirates", *Sam Advanced Management Journal,* 72/3: 47-57.

Elkins, A. (1980), *Management: Structures, Functions and Practices*, California: Addison- Wesley Puplishing Company, Inc.

Erci, B., Tortumoğlu, G., Kılıç, D. (2003), "Anksiyete ile Başetme Eğitiminin Adölesanlarda Anksiyete Düzeyine Etkisi", *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi,* 6/3: 57-63.

Erdal, N., Budak, O. (2021), "The Mediating Role of Organizational Trust in The Effect of Toxic Leadership on Job Satisfaction", *International Journal of Research in Business and Social Science, 10*/3: 139-155. Doi: 10.20525/ijrbs.v10i3.1144

Erdem, O., Dikici, M. (2009), "Liderlik ve Kurum Kültürü Etkileşimi", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 8/29: 198-213.

Erdoğan, İ. (2007), *İşletmelerde Davranış*, 7.Baskı, İstanbul: Ekspres Grafik Baskı Sistemleri.

Eren, E. (2011), *Yönetim ve Organizasyon (Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar),* 11. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık.

Eren, E. (2015), *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi,* 15. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık.

Eren, M. Ş., Titizoğlu, Ö. Ç. (2014), "Dönüşümcü ve Etkileşimci Liderlik Tarzlarının Örgütsel Özdeşleşme ve İş Tatmini Üzerindeki Etkileri", *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 27: 273-303.

Erer, B., Demirel, E. (2018), "Modern Liderlik Yaklaşımlarına Genel Bir Bakış", *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches,* 4/13: 647-656.

Eriş, Y., Arun, K. (2020), "Liderin Karanlık Yüzü: Toksik Liderlik Davranışlarının Çalışanların İş Tatminine Etkisi", *İşletme Araştırmaları Dergisi,* 12/2: 1861-1877. Doi: 10.20491/isarder.2020.949

Ertuğrul, S. (2021), "Öğretmen Algılarına Göre Okul Müdürlerinin Toksik Liderlik Davranışları İle Öğretmenlerin Motivasyon Ve İş Tatmin Düzeyleri Arasındaki İlişki", *Yüksek Lisans Tezi,* İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Fiedler, F. E., Chemers, M. M. (1984), *Improving Leadership Effectiveness: The Leader Match Concept,* 2. Edition, New York: John Wiley&Sons Inc.

Fitzgibbons, K. A. (2018), "The Relatıon Between Toxic Leadership and Organizational Climate: An Investigation Into The Existence of Toxic Leadership Within An Organization and The Effects Those Toxic Elements Have on Organızatıonal Climate", *Doctor of Philosophy,* Indiana Institute of Technology.

Flynn, G. (1999), (2022, 17 Aralık), "Stop Toxic Leaders Before They Stop You!", *Workforce,* 78/8.

Frost, P. J., (2003), *Toxic Emotions at Work: How Compassionate Managers Handle Pain and Conflict,* Boston: Harvard Business School Press'den Aktaran Bartunek, J. M. (2004), *The Academy of Management Review,* 29/1: 142-143.

Hofstede, G., Hofstede, G. J., Minkov, M. (2010), *Cultures and Organizations Software of The Mind: Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival,* New York: Mcgraw-Hill Companies, Inc.

Hofstede, G., McCrae, R. R. (2004), "Personality and Culture Revisited: Linking Traits and Dimensions of Culture", *Cross-Cultural Research,* 38/1: 52-88, Doi: 10.1177/1069397103259443

https://www.workforce.com/news/stop-toxic-managers-before-they-stop-you adresinden alındı.

Gammone, M., Icbay, M. A., Arslan, H. (Ed.), (2017), *International Association of Social Science Research: Recent Development in Education,* ISBN 978-83-943963-3-6 (E-book).

Gangel, K. O. (2008), *Surviving Toxic Leaders: How to Work for Flawed People in Churches, Schools, and Christian Organizations, Eunege,* Oregon: Wipf and Stock Publishers.

Glad, B. (2002), "Why Tyrants Go Too Far: Malignant Narcissism and Absolute Power", *Political Psychology,* 23/1: 1-37.

Goldberg, L. R. (1992), "The Development of Markers for the Big-Five Factor Structure", *Psychological Assessment,* 4/1: 26-42.

Goldman, A. (2006), "Personality Disorders in Leaders Implications of The DSM IV-TR in Assessing Dysfunctional Organizations", *Journal of Managerial Psychology,* 21/5: 392-414. Doi: 10.1108/02683940610673942

Green, J. E. (2014), "Toxic Leadership in Educational Organizations", *Education Leadership Review,* 15/1: 18-33.

Griep, Y., Bankins, S., Elst, T. V., Witte, H. D. (2021) "How Psychological Contract Breach Affects Long-Term Mental and Physical Health: The Longitudinal Role of Effort–Reward Imbalance", *Applied Psychology: Health and Well-Being* 00: 1-19. Doi: 10.1111/aphw.12246

Güney, S. (2001), *Yönetim ve Organizasyon,* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Güney, S. (2018), *Davranış Bilimleri,* 11. Basım, Ankara: Nobel Basımevi.

Günsel, M. (2017), "Toksik ve Yıkıcı Liderliğin Çalışan Performansı Üzerindeki Etkileri", *Yüksek Lisans Tezi,* Beykent Üniversitesi, SBE.

Harouni, A. G., Dastjerdi, R. E., İbrahimpour, A. R. (2022) "Investigating The Effect of Bullying in The Workplace on Deviant Behaviors in The Workplace Through Toxic Leadership and Destructive Leadership (Case Study: Islamic Azad University of Isfahan (Khorasgan))", *The Journal of Sociological Studies.*

Hattab, S., Wirawan, H., Salam, R., Daswati, D., Niswaty, R. (2022), "The Effect of Toxic Leadership on Turnover Intention and Counterproductive Work Behaviour in Indonesia Public Organisations", *International Journal of Public Sector Management*, 35/3: 317-333. Doi: 10.1108/IJPSM-06-2021-0142

Hersey, P., Blancard, K. H. (1988), *Management of Organizational Behaviour,* 5.Edition, New Jersey: Prentice-Hall.

Hollander, E. P. (1978), *Leadership Dynamics: A Practical Guide to Effective Relationships*, New York: Free Press.

House, R. J. (1971), "A Path Goal Theory of Leader Effectiveness", *Administrative Science Quarterly,* 16/3: 321-339.

Howell, J. M., Avolio, B. J. (1992), "The Ethics of Charismatic Leadership: Submission or Liberation?", *Academy of Management Executive,* 6/2: 43-54.

İbicioğlu, H., Özmen, H. İ., Taş, S. (2009), "Liderlik Davranışı ve Toplumsal Norm İlişkisi: Ampirik Bir Çalışma", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 14/2: 1-23.

İzgar, H. (Ed.), (2003), *Endüstri ve Örgüt Psikolojisi,* Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.

Jaques, E., Clement, S. D. (1994), *Executive Leadership: A Practical Guide to Managing Complexity,* Neveda: Carson-Hall Publ.

Kahveci, G., Bahadır, E., Kandemir, İ. K. (2019), "Okul Yöneticilerinin Toksik Liderlik Davranışları ile Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 52/1: 225-249. Doi: 10.30964/auebfd.420616

Kangal, A. (2013), "Mutluluk Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme ve Türk Hanehalkı İçin Bazı Sonuçlar", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 12/44: 214-233.

Karaca, M., Çakı, C. (Ed.) (2017), *İletişim ve Propaganda,* Konya: Eğitim Yayınevi.

Kasalak, M. A., Yurcu, G., Akıncı, Z., Kasalak, G. (2019), "Investigation of Toxic Behavior in Tourism Business: Antalya Area Research", *Journal of Tourism Theory and Research,* 5/2: 239-249.

Kaya, N., Göncü, F. T., Erarslan, İ. (2021), "Yöneticilerin Toksik Liderlik Davranışlarının Örgütsel Sinizm ve Çalışan Sessizliği Üzerine Etkileri (Kamu Sektörüne Yönelik Bir Araştırma)", *Journal of Life Economics*, 8/1:111-120. Doi: 10.15637/jlecon.8.1.11

Kaya, N., Taştan, N. (2020), "Özgüven Üzerine Bir Derleme", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD),* 10/2: 297-312.

Kayani, M. B., Alasan, I. I. (2021), "Impact of Toxic Leadership on Counterproductive Work Behavior with the Mediating role of Psychological Contract Breach and Moderating role of Proactive Personality", *Estudios Economia Aplicada,* 39/4: 1-22. Doi: 10.25115/eea.v39i4.4879

Kellerman, B. (2008), *Kötü Liderlik,* (Çev. Kahya, F.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Khan, M. R., Khan, M. S., Khan, M. A., Siraji, M. J. (2021), "The Toxic Leadership And Employee Performance: Mediating Effects Of Employee Commitment", *Elementary Education Online,* 20/1: 4613-4625. Doi: 10.17051/ilkonline.2021.01.498

Khan, A. K., Peretti, J. M., Quratulain, S. (2009), "Envy and Counterproductive Work Behaviours: Is More Fairness Always Preferred?" *20th AGRH Conference of the French-speaking HR/OB Research Scholarly Association,* Toulouse, France, 9-11 September.

Kılıç, C. (1996), Genel Sağlık Anketi: Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması, *Türk Psikiyatri Dergisi,* 7/1: 3-9.

Kırel, A. Ç., Ağlargöz, O. (2013), *Örgütsel Davranış,* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2847.

Kinicki, A., Kreitner, R. (2008), *Organizational Behaviour: Key Concepts, Skills&Best Practices,* 3rd Edition, New York: McGraw-Hill Company Inc.

Kirkpatrick, S. A., Locke, E. A. (1991), "Leadership: Do Traits Matter?", *Academy of Management Executive,* 5/2: 48-60.

Koç, M., Polat, Ü. (2006), "Üniversite Öğrencilerinin Ruh Sağliği", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* 3/2: 1-22.

Koçak, A., Yıldız, A. N. (2017), "Absentizm", *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi,* Ekim-Kasım-Aralık: 40-46.

Koçel, T. (2014), *İşletme Yöneticiliği,* Genişletilmiş 15. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık.

Kong, Y. D. (2011), "Emotional Intelligence: An Approach For Coping With Toxic Co- Workers" *National Conference on Entrepreneurship and Innovation*: 154-163, La Consolacion College Manila.

Koontz, H., O'Donell, C., Weihrich, H. (1986), *Essentials of Management*, 4.Edition, New York: McGraw-Hill Book Company.

Koparal, C. (Ed.) (2012), *Yönetim ve Organizasyon,* Anadolu Üniversitesi Yayını No:2564.

Kusy, M., Holloway, E. (2009). *Toxic Workplace!: Managing Toxic Personalities and Their Systems of Power,* San Francisco: Jossey Bass Publisher.

Küçük, Ö. (2020), "Okul Müdürlerinin Toksik Liderlik Davranışları ile Okul Etkililiği Arasındaki İlişkide Örgütsel Sinizm ve Psikolojik Sermayenin Aracılık Etkisi", *Doktora Tezi,* Fırat Üniversitesi, EBE.

Küçüközkan, Y. (2015), "Liderlik ve Motivasyon Teorileri: Kuramsal Bir Çerçeve", *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi,* 1/2: 86-115.

Labrague, L. J., Nwafor, C. E., Tsaras, K. (2020), "Influence of Toxic and Transformational Leadership Practices on Nurses' Job Satisfaction, Job Stress, Absenteeism and Turnover İntention: A Cross-Sectional Study" *Journal of Nursing Management*, *28*/5: 1104-1113. Doi: 10.1111/jonm.13053

Lester, M. C. (2021, 22 Şubat) https://www.monster.com/career-advice/article/ten-warning-signs-of-a-toxic-boss adresinden alındı.

Lewin, K., Lippitt, R., White, R. K. (1939), "Patterns of Aggressive Behavior in Experimentally Created "Social Climates", *The Journal of Social Psychology,* 10:2: 269-299. Doi: 10.1080/00224545.1939.9713366

Lim, S., Cortina, L. M., Magley, V. J. (2008), "Personal and Workgroup Incivility: Impact on Work and Health Outcomes", *Journal of Applied Psychology,* 93/1: 95-107. Doi.org/10.1037/0021-9010.93.1.95

Lipman-Blumen, J. (2005a), "Toxic Leadership: When Grand Illusions Masquerade as NobleVisions", *Leader to Leader,* 36: 29-36.

Lipman-Blumen, J. (2005b). *The Allure of Toxic Leaders: Why We Follow Destructive Bosses and Corrupt Politicians—and How We Can Survive Them*, New York: Oxford University Press.

Locke, E. A. (1999), *The Esence of Leadership: The Four Keys to Leading Successfully,* Maryland: Lexington Books.

Malik, M. S., Sattar, S., Younas, S., Nawaz, M. K. (2019), "The Workplace Deviance Perspective of Employee Responses to Workplace Bullying: The Moderating Effect of Toxic Leadership and Mediating Effect of Emotional Exhaustion", *Review of Integrative Business and Economics Research,* 8/1: 33-50.

Maslach, C., Goldberg, J. (1998), "Prevention of Burnout: New Perspectives", *Applied and Preventive Psychology*, 7: 63-74.

McCormack, L., Mellor, D. (2002), "The Role of Personality in Leadership: An Application of the Five-Factor Model in the Australian Military", *Military Psychology,* 14/3: 179- 197.

McClelland, D. C. (1970), "The Two Faces of Power", *Journal of International Affairs ,* 24/1: 29-47.

McCrae, R. R., Costa, Jr. P. T. (1997), "Personality Trait Structure as a Human Universal", *American Psychologist,* 52/5: 509-516

McGregor, D. (1960), *The Human Side of Enterprise,* New York: McGraw-Hill Book Company, Inc.

Mehta, S., Maheshwari, G. C. (2013), "Consequence of Toxic leadership on Employee Job Satisfaction and Organizational Commitment", *The Journal-Contemporary Management Research*, 8/2: 1-23.

Mete, H. E. (2008), "Kronik Hastalık ve Depresyon", *Klinik Psikiyatri,* 11: 3-18.

Mobley, W.H. (1982), *Employee Turnover: Causes, Consequences, and Control,* California: Addison-Wesley Puplishing Company, Inc.

Montano, D., Reeske, A., Franke, F., Hüffmeier, J. (2017), "Leadership, Followers' Mental Health and Job Performance in Organizations: A Comprehensive Meta-Analysis From An Occupational Health Perspective", *Journal of Organizational Behavior*, *38*/3: 327-350. Doi: 10.1002/job.2124

Murphy, K. R., Saal, F. E. (Ed.), (1990), *Psychology İn Organizations: Integrating Science and Practice*, NJ: Erlbaum.

Namie, G., Namie, R. (2009), *The Bully at Work: What You Can Do to Stop The Hurt and Reclaim Your Dignity on The Job,* Ilinois: Sourcebooks Publisher

Naeem, F., Khurram, S. (2020), "Influence of Toxic Leadership on Turnover Intention: The Mediating Role of Psychological Wellbeing and Employee Engagement", *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences,* 14/3: 682-713.

Newstorm, J. W., Davis, K. (2002), *Organizational Behaviour: Human Behaviour at Work,* New York: McGraw-Hill Company Inc.

Northouse, P. G. (2019), *Leadership: Theory and Practice,* Eighth Editon, California: Sage Publ.

O'Connor, J., Mumford, M. D., Clifton, T. C., Gessner, T. L., Connelly, M. S. (1995), "Charismatic Leaders and Destructiveness: An Historiometric Study", *Leadership Quarterly,* 6/4: 529-555.

Oral, T. (Ed.), (2010), *El Kitapları Serisi: Psikiyatri,* İstanbul: Medikal Yayıncılık.

O'Reilly, C., Chatman, J. (1986), "Organizational Commitment and Psychological Attachment: The Effects of Compliance, Identification, and Internalization on Prosocial Behavior," *Journal of Applied Psychology,* 71/3: 492-499.

Özçer, S. (1988), *Verimliliğe Etkileri Açısından Sanayi İşletmelerindeki Örgüt Yapıları ve Liderlik Biçimleri 2,* Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları: 369.

Özer, Ö., Uğurluoğlu, Ö., Kahraman, G., Avci, K. (2017), "A Study on Toxic Leadership Perceptions of Healthcare Workers", *Global Business and Management Research: An International Journal,* 9/1: 12-23.

Özgenel, M., Canuylası, E. M. (2021), "Okul Müdürlerinin Yıkıcı Liderlik Davranışlarının Örgütsel Strese Etkisi", *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 10/3: 1652-1664.

Özkalp, E., Kırel,Ç. (2018), *Örgütsel Davranış*, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 8. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi.

Özkan, Z. (2000), *Mutluluk ve Başarı Yolları,* 3. Baskı, İstanbul: Hayat Yayınları.

Padilla, A., Hogan, R., Kaiser, R. B. (2007), "The Toxic Triangle: Destructive Leaders, Susceptible Followers, and Conducive Environments", *The Leadership Quarterly* 18: 176–194. Doi:10.1016/j.leaqua.2007.03.001

Pelletier, K. L. (2010), "Leader Toxicity: An Empirical İnvestigation of Toxic Behavior and Rhetoric", *Leadership,* 6/4: 373-389. Doi: 10.1177/1742715010379308

Polatçı, S., Sobacı, F. (2017), "Dönüşümcü ve Etkileşimci Liderlerin Çatışma Yönetim Strateji Tercihlerinin İncelemesi: Türkiye Örneği", *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 10/3: 27-40. Doi: 10.25287/ohuiibf.310166

Rahman, H. H. R. (2022), "The Mediator Role of Employee Silence in the Relationship between Toxic Leadership Behaviour and Contextual Performance", *International Journal of Science and Research,* 11/1: 957-967. Doi: 10.21275/SR22116202445

Rayner, C., Cooper, C. (1997), "Workplace Bullying: Myth or Reality – Can We Afford to Ignore it?" *Leadership & Organization Development Journal*, 18/4: 211–214.

Reed, C. G. E., (2004), "Toxic Leadership", *Military Review,* July-August: 67-71.

Reed, G. (2014). "Toxic Leadership, Unit Climate, and Organizational Effectiveness", *Air and Space Power Journal,* 26/3: 3-10.

Reyhanoğlu, M., Akın, Ö. (2016), "Toksik Liderlik Örgütsel Sağlığı Olumsuz Yönde Tetikler mi?", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* 5/3: 442 – 459.

Rosenthal. S. A., Pittinsky, T. L. (2006), "Narcissistic leadership", *The Leadership Quarterly* 17: 617–633. Doi:10.1016/j. leaqua.2006.10.005

Rost, J. C. (1993), *Leadership for the Twenty-First Century,* New York: Praeger Publishers.

Sabuncuoğlu, Z., Tüz, M. (1996), *Örgütsel Psikoloji,* Bursa: Ezgi Kitabevi.

Savcı, İ. (1999), *Örgüt ve Birey,* Ankara: 72 Tasarım Dizgi Fotokopi Ofset Ltd.Şti.

Schmidt, A., A. (2008), "Development and Validation of the Toxic Leadership Scale", *Master Thesis,* University of Maryland.

Schmidt, A. A. (2014), "An Examination of Toxic Leadership, Job Outcomes, and The Impact of Military Deployment", *Doctoral Dissertation,* University of Maryland, College Park.

Soylu, Y., Tabak, A., Polat, M. (2007), "Ankara İlinde Savunma Sanayiinde Çalışan Orta Kademe Yöneticilerin Liderlik Bileşenini Algılamaları: Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS) İle Bir Çalışma" *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* 3/5: 179-191.

Stogdill. R. M. (1974), *Handbook of Leadership: A Survey of The Literatüre,* New York: Free Press.

Sutton, R. (2007), "Building The Civilized Workplace", *McKinsey Quarterly,* 2: 47–55.

Şahin, B. (2009), "Örgütsel Gelişmenin Sağlanmasında Dönüşümcü Liderlerin Rolü", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 11/3: 97-118.

Şahin, M. (2019), "Korku, Kaygı ve Kaygı (Anksiyete) Bozuklukları", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD),* 6/10: 117-135.

Şengüllendi, M. F., Şehitoğlu, Y., Kurt, E. (2020), "Toksik Liderlik Ve Üretkenlik Karşıtı İş Davranışları İlişkisinde Kariyerizmin Aracı Etkisi", *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *11*/22: 743-765. Doi: 10.36543/kauiibfd.2020.32

Şimsek, M. Ş., Çelik, A., Akgemci, T. (2014), *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış,* Yenilenmiş 8. Baskı, Konya: Eğitim Yayınevi.

Tavanti, M. (2011), "Managing Toxic Leaders: Dysfunctional Patterns in Organizational Leadership and How to Deal With Them" *Human Resource Management*, 127-136.

Tekarslan, E., Kılınç, T., Şencan H., Baysal, A. C. (2000), *Davranışın Sosyal Psikolojisi,* İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayını No: 278, İstanbul: Dönence Basım Yayım.

Tepper, B. J. (2000), "Consequences of Abusive Supervision", Academy of Management Journal, 43/2: 178-190.

Tepper, B. J. (2007), "Abusive Supervision in Work Organizations: Review, Synthesis, and Research Agenda", *Journal of Management,* 33/3: 261-289. Doi: 10.1177/0149206307300812

Tınaz, P. (2011), *İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing),* 3. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık.

Tınaz, P. (2013), *Çalışma Yaşamından Örnek Olaylar,* Genişletilmiş 3. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık.

Töremen, F. (2008), "Yönetimde Etkili Bir Yaklaşım: Duygu Yönetimi", *Kuramsal Eğitimbilim,* 1/1: 33-47.

Turgut, T., Erden-Çınar, S. (2021), "Düşük Öz Saygıya Bağlı Psikolojik Sorunlarla Başa Çıkma ve Öz Saygıyı Artırmaya Yönelik Psikolojik Danışma Süreci: Bir Olgu Sunumu", *Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi,* 3/2: 281-305.

Turnipseed, D. L. (2002), "Are good soldiers good? Exploring the Link Between Organization Citizenship Behavior and Personal Ethics", *Journal of Business Research,* 55/1: 1-15.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü (2023, 8 Ocak), https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı.

Uğurluoğlu, Ö., Çelik, Y. (2009), "Örgütlerde Stratejik Liderlik ve Özellikleri", *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi,* 12/9: 121-156.

Uncu, A. (2020), *Narsizm ve Liderlik Toksik Liderlik Örnekleri: Hitler&Stalin,* İstanbul: Urzeni Yayınevi.

Unur, K., Pekerşen, Y. (2017), "İş Stresi ile Toksik Davranışlar Arasındaki İlişki: Aşçılar Üzerine Bir Araştırma", *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi,* 14/1: 108-129.

Uysal, H. T. (2019), "The Mediation Role of Toxic Leadership in the Effect of Job Stress on Job Satisfaction*", Internatıonal Journal of Busıness,* 24/1: 55-73.

Uymaz, A. O. (2013), "Yıkıcı Liderlik Ölçeği Geliştirme Çalışması", *İ.Ü. İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yönetim Dergisi,* 24/75: 37-57.

Uzunbacak, H. H., Yıldız, A., Uzun, S. (2019), "Toksik Liderliğin Çalışanların Tükenmişlik Düzeylerine Etkisi", *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 7/1: 211-219 Doi.org/10.18506/anemon.422109

Üstün, A., Çam, E. (2016), "Müdür Yetkili Öğretmenlerin Liderlik Stilleri ile Okul Müdürlerinin Liderlik Stillerinin Karşılaştırılması", *Sosyal Bilimler Dergisi,* 3/6: 63-73.

Vroom, V. H. (1973), "A New Look at Managerial Decision Making", *Organizational Dynamics,* 1/4: 66-80.

Vroom, V. H., Jago, A. G. (2007) "The Role of the Situation in Leadership", *American Psychologist,* 62/1: 17-24. Doi: 10.1037/0003-066X.62.1.17

Walton, M. (2007), "Leadership Toxicity-An Inevitable Affliction of Organisations?" *Organisations & People,* 14/1: 19-27.

Webster, V., Daly, K., Brough, P. (2016), "Fight, Flight or Freeze: Common Responses for Follower Coping with Toxic Leadership", *Stress Health,* 4: 346-354. Doi: 10.1002/smi.2626.

Whicker, M. L. (1996), *Toxic Leaders: When Organizations Go Bad,* Westport: Praeger Publishers.

Wilkerson, J. M., Evans, W. R., Davis, W. D. (2008), "A test of Coworkers' Influence on Organizational Cynicism, Badmouthing, and Organizational Citizenship Behavior", *Journal of Applied Social Psychology,* 38/9: .2273-2292.

Wilson-Starks, K. Y. (2022, 17 Aralık), "Toxic Leadership" https://transleadership.com/wp-content/uploads/ToxicLeadership.pdf adresinden alındı.

Yörük, D., Dündar, S. (2011), "Türkiye'deki Yerel Yöneticilerin Benimsedikleri Liderlik Tarzlarına Göre Boyun Eğici Davranışlarının İncelenmesi", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 25/1: 93-106.

Yukl, G. (1989), "Managerial Leadership: A Review of Theory and Research", *Journal of Management,* 15/2: 251-289.

Yukl, G. (1991), *Leadership in Organizations,* New Jersey: Prentice Hall Pub.

Yüksel, N. Y. (Ed.), (2009), *İletişim Bilgisi,* 4.Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayını No:1758.

Zagross, H., Jamileh, Z. (2016), "Relationship Between Toxic Leadership and Job Stress of Knowledge Workers", *Studies in Business and Economics,* 11/3: 84-89. Doi: 10.1515/sbe-2016-0037

Zaki, A. K. A. E. A., Elsaiad, H. S. A. E. A. (2021), "Toxic Leadership and its Relation to Nurses' Absenteeism and Their Deviant Behaviors", *Egyptian Journal of Health Care,* 12/4: 1304-1322.

Zaleznik, A. (1992), "Managers and Leaders: Are They Different?", *Harvard Business Review,* 70/2: 126-135.

Zaman, U., Florez-Perez, L., Anjam, M., Khwaja, M. G., Ul-Huda, N. (2022). "At The End Of The World, Turn Left: Examining Toxic Leadership, Team Silence and Success in Mega Construction Projects", *ECAM.* Doi: 10.1108/ECAM-08-2021-0755

Zel, U. (2011), *Kişilik ve Liderlik – Evrensel Boyutlarıyla Yönetsel Açıdan Araştırmalar, Teoriler ve Yorumlar,* 3.Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Zenginoğlu, E. (2021), "Öğretmen Algılarına Göre Okul Müdürlerinin Toksik Liderlik Davranışları İle Öğretmenlerin Psikolojik Sermaye Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Yüksek Lisans Tezi,* Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, SBE.

TRAVMA VE PSİKOTERAPİLER

Editör
Burcu Uysal

nobel

TRAVMA VE PSİKOTERAPİLER

Editör: Burcu Uysal

Yayın No.: 4849
Psikoloji-PDR No.: 437
ISBN: 978-625-397-288-2
E-ISBN: 978-625-397-285-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Uysal, Burcu.
Travma ve Psikoterapiler / Editör: Burcu Uysal
1. Basım, VIII + 316 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-288-2
E-ISBN: 978-625-397-285-1
1. Travma 2. Travma Tedavisi 3. Psikoterapi Ekolleri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇERİKLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

BÖLÜM YAZARLARI ..... **v**

PSİKODRAMA VE TRAVMA **1**
Gökhan Özcan

Giriş 1
Psikodramanın Temelleri 3
Psikodramanın Travmaya Yaklaşımı 11
Vaka Örnekleri 24
Sonuç 31
Kaynaklar 32

TRAVMAYA SİSTEMİK AİLE TERAPİSİ YAKLAŞIMI **37**
Z. Pınar Cohen

Sistemik Yaklaşımın Ortaya Çıkışı 37
Genel Sistemler Kuramından Sistemik Yaklaşıma 39
Sistemik Aile Terapisinin Temel Kavramları 44
Travma Nedir? 51
Aile Travmasının Sistemik Doğası ve Travmanın
Aile Üzerindeki Etkileri 53
Travma Sınıflandırması 58
"Travmanın Organize Ettiği Sistemler" Kavramı 60
İkincil Travma ve Çift/Aile Sistemleri 61
Ailelerde Travmanın Bitmeyen Etkisi -
Travmanın Kuşaklar Arası Aktarımı 63
Aileler Travmayla Nasıl Baş Eder? 65
İyileşme 68
Vaka Örneği 73
Kaynaklar 77

TRAVMA SONRASI STRES BOZUKLUĞUNDA BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI TERAPİ 83
M. Hakan Türkçapar - Selin Tutku Tabur

Travma Nedir? Travma Sonrası Stres Bozukluğu Nedir? 83
TSSB'nin Bilişsel Davranışçı Modeli 86
TSSB'nin Bilişsel Davranışçı Terapisi 88
TSSB'nin Bilişsel Davranışçı Terapi Aşamaları 93
TSSB'nin Bilişsel Davranışçı Terapisine İlişkin Kanıtlar 98
Vaka Örneği 100
Kaynaklar 106

TRAVMAYA NARRATİVE TERAPİ YAKLAŞIMI 109
Mehmet Dinç - M. Furkan Cinisli

Giriş 109
Terapiste Yönelik Dikkat Edilmesi Gereken Meseleler 110
Kültür İçerisinde Dikkat Edilmesi Gereken Meseleler 113
Diğer Meseleler 117
Narrative Terapi: Temel Kabuller 120
Narrative Terapinin Travma Yaklaşımında Kullanılan Uygulama Haritaları 124
Vaka Örneği 137
Kaynaklar 149

BAĞLAMSAL DAVRANIŞÇILIK AÇISINDAN TRAVMAYA YAKLAŞIM 151
Hasan Turan Karatepe

İşlevsel Bağlamsalcılık 153
İlişkisel Çerçeve Kuramı 155
Travmayı Çevresel Unsurları Ele Alarak Değerlendirmek 159
Sonuç: Bilişsel Davranışçı Terapilerin Genel Etkinliği ve 3. Kuşak Yaklaşımlar 165
Vaka Örneği 166
Kaynaklar 172

EMDR TERAPİSİNİN TRAVMAYA BAKIŞI 177
Önder Kavakcı

Sekiz Aşamalı Temel EMDR Uygulaması 186
Vaka Örneği 196
Kaynaklar 199

TRAVMAYA ŞEMA TERAPİ YAKLAŞIMI 203
F. Sevinç Göral Alkan - Duygu Tüzün

Erken Dönem Uyumsuz Şemalar 203
Erken Dönem Uyumsuz Şemaların Kökeni 204
Erken Dönem Uyumsuz Şemalar ve Şema Alanları 205
İşlevsel Olmayan Başa Çıkma Şekilleri 211
Şema Modları 212
Çocuk Modları 213
İşlevsel Olmayan Ebeveyn Modları 214
İşlevsel Olmayan Başa Çıkma Modları 215
İşlevsel Modlar 218
Şema Terapi Modeli, Süreci ve Kullanılan Teknikler 220
Terapi İlişkisi 222
Şema Terapide Travmaya Yaklaşım 223
Travmatik Yaşantılar, Şemalar, Başa Çıkmalar ve Modlar 225
Travmatik Yaşantılar ile Çalışmaya Yönelik
Şema Terapi Teknikleri 228
Akut Stres Belirtilerine Şema Terapi Yaklaşımı 236
Vaka Örneği 238
Sonuç 263
Kaynaklar 266

TRAVMAYA BEDEN ODAKLI YAKLAŞIM
(SOMATİK DENEYİMLEME®) 271
Neslihan Arıcı Özcan

Giriş 271
Somatik Deneyimleme 273
Somatik Deneyimlemenin Dayandığı Kuramlar 276
Somatik Deneyimlemenin Temel Kavramlar ve Teknikleri 289
Somatik Deneyimleme Yaklaşımı Uygulama Süreci 295
Vaka Örneği 299
Kaynaklar 302

ÖZ GEÇMİŞLER 309

PSİKODRAMA VE TRAVMA

Gökhan Özcan

1

► Giriş

Son yıllarda travma terapilerinin birey ve grup düzeyindeki kullanımı ve görünürlüğü oldukça artmıştır. Bu görünürlük artışında ülkemizde her geçen gün yenisi çıkan dizi ve filmlerin rolünün bir payı olduğu herkesin malumudur. Dizi ve film sektörünün psikoterapiyi travma terapisi üzerinden görünür kılmasında şaşılacak bir durum yoktur. Çünkü günümüzde travma fenomeninin ilgi çekici taraflarından yararlanmak, nitelikli ticari bir fikir sayılmaktadır. Ancak bir senarist değil de travmatik yaşantılara sahip bir birey veya bir ruh sağlığı profesyoneli için travma, oldukça hassas bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Malum dizi ve filmlerdeki terapistlerin, senaristlerinin muhtemel bilgi eksiklikleri sebebiyle, icra ettikleri bariz teknik ve etik hatalar, travma gibi hassas bir sorunun ehil bir uzman tarafından ve steril bir terapötik ortamda, "önce zarar verme" ilkesi doğrultusunda tedavi edilmesinin ne kadar önemli olduğunu çarpıcı bir şekilde göstermektedir.

Travma tedavilerinin grup terapileri düzeyindeki kullanımı, bireysel psikoterapi düzeyindeki kullanımına göre daha az yaygındır. Yapılan etkililik çalışmalarının sınırlılığı ölçüt alındığında ülkemizde esasen grup terapilerinin genel bili-

Bir travma terapisi olarak psikodrama, her terapi yöntemi gibi bazı sınırlılıklara sahiptir. Özellikle sosyal kaygısı yüksek veya kaçıngan kişilik yapısına sahip bireylerin psikodramadan fayda görmeleri mümkünse de zor olabilmektedir. Ayrıca grup ortamının ve ilişkilerinin psikodramatist tarafından güvenli hâle getirilememesi durumunda protagonist olan danışanların diğer grup üyelerinin aşırı yorum ve orantısız eleştirilerinden olumsuz şekilde etkilenme riski mevcuttur. Bu sebeple psikodramada travma çalışmak, ayrı bir uzmanlık gerektirmektedir.

Psikodrama, sonuç olarak, travmayla ilgilenen ruh sağlığı uzmanları tarafından, travmatik durumlar öncesi koruyucu ruh sağlığı çalışmaları kapsamında düzenlenebilecek psikoeğitim uygulamalarında, akut stres bozukluğunda uygulanabilecek psikososyal destek çalışmalarında, travmadan sağ kalanlarda gelişebilen TSSB tedavisinde ve bireysel/kolektif travmatik deneyimler sonrasında destek/güçlenme amacıyla düzenlenen yaşantı gruplarında kullanılabilecek ve uygulamasının yaygınlaştırılmasına ihtiyaç duyulan çok işlevli ve etkili bir travma terapisidir.

▶ Kaynaklar

Adams, H. (1977). Toward a dialectical approach to counseling. *Journal of Humanistic Psychology*, *17*(2), 57-67. doi:10.1177/002216787701700207

Altinay, D. (2003). A psychodramatic approach to earthquake trauma. J. Gershoni (Ed.), *Psychodrama in the 2st century: Clinical and educational applications* içinde (s.167-173). Springer.

Blatner, A. (1996). *Acting-in: Practical applications of psychodramatic methods*. Springer.

Blatner, A. (2000). *Foundations of psychodrama: History, theory and practice*. Springer.

Blatner, A. (2007). Morenian approaches: Recognizing psychodrama's many facets. *Journal of Group Psychotherapy, Psychodrama and Sociometry*, *59*(4), 159-170.

Casson, J. (2004). *Drama, psychotherapy and psychosis*. Routledge.

Ciotola, L. (2005). The body dialogue: An action intervention to build body empathy. *Journal of Group Psychotherapy, Psychodrama, and Sociometry, 59*(1), 35-38.

Clayton, L. (1975). The personality theory of JL Moreno. *Group Psychotherapy & Psychodrama*, *28*, 144-151.

Corsini, R., & Wedding, D. (1995). *Current psychotherapies*. F. E. Peacock.

Dayton, T. (2014). *Relational Trauma Repair (RTR) therapist's guide.* Innerlook Inc.

Dayton, T. (2015). *NeuroPsychodrama in the treatment of relational trauma: A strength-based, experiential model for healing PTSD.* Health Communications Inc.

Dayton, T. (2022*). Sociometrics: Embodied, experiential processes for relational trauma repair*. Central Recovery Press.

Figusch, Z. (2011). *Bireysel psikodramadan büyük gruplarla sosyo-psikodramaya*. (B. Armağan, Çev.) Sistem Yayıncılık.

Giacomucci, S. (2020). Addiction, traumatic loss, and guilt: A case study resolving grief through psychodrama and sociometric connections. *The Arts in Psychotherapy*, *67*, 101627.

Giacomucci, S. (2021). *Social work, sociometry, and psychodrama: Experiential approaches for group therapists, community leaders, and social workers*. Springer.

Gökkaya, F., Zorluoğlu, E., Işık, İ., Önkür, B., Bozdemir, T., Kızıltan, R., Mıh, C., Salıkyüz,

S. ve Deniz, C. (2020). Türkiye'de Bilişsel Davranışçı Grup Terapisi, Psikodrama ve Sanat

Terapisi kullanılarak yapılmış etkililik çalışmalarının incelenmesi. *Psikiyatride Güncel*

Yaklaşımlar, 12(2), 258-273.

Hollander, C. (1967). The mirror technique as a psychodramatic encounter. *Group Psychotherapy*, *20*, 103-112.

Holmes, P. (1991). Classical psychodrama: An overview. *Psychodrama: Inspiration and technique* (s.7-13). Routledge.

Hudgins, M. K. (2002). *Experiential treatment for PTSD: The therapeutic spiral model*. Springer Publishing Company.

Hudgins, M. K. (2007). Clinical foundations of the Therapeutic Spiral Model: Theoretical orientations and principles of change. C. Baim, J. Burmeister ve M. Maciel (Ed.), *Psychodrama: Advances in theory and practice* içinde (s.175-189). Routledge.

Hudgins, K. ve Toscani, F. (2013). *Healing world trauma with the therapeutic spiral model: Psychodramatic stories from the frontlines.* Jessica Kingsley Publisher.

Karp, M. (2005). An introduction to psychodrama. M. Karp, P. Holmes, & K. B. Tauvon (Ed.), *The handbook of psychodrama* (s.3-15). Routledge.

Kellermann, P. F. (2013). Let's face it: Mirroring in psychodrama. C. Baim, J. Burmeister ve M. Maciel (Ed.), *Psychodrama: Advances in theory and practice* içinde (s.107-120). Routledge.

Kellermann, P. F. (2000). The therapeutic aspects of psychodrama with traumatized people. P. F. Kellermann ve M. K. Hudgins (Ed.), *Psychodrama with trauma survivors: Acting out your pain* içinde. Jessica Kingsley.

Kipper, D. (1998). Psychodrama and trauma: Implications for future interventions of psychodramatic role-playing modalities. *International Journal of Action Methods, 51*, 113-121.

Kipper, D. A. (2001). Surplus reality and the experiential reintegration model in psychodrama*. International Journal of Action Methods: Psychodrama, Skill Training, and Role Playing, 53*(3/4), 137-152.

Kipper, D. A. (2013). Reformulating psychodrama as an experiential reintegration action therapy (ERAT): The corrective emotional approach. C. Baim, J. Burmeister ve M. Maciel (Ed.), *Psychodrama: Advances in theory and practice* içinde (s.65-76). Routledge.

Marineau, R. F. (1989). *Jacob Levy Moreno 1889-1974: Father of psychodrama, sociometry, and group psychotherapy*. Routledge.

Moreno, J. L. (1934). *Who shall survive?: A new approach to the problem of human interrelations.* Nervous and Mental Disease Publishing Co. https://doi.org/10.1037/10648-000

Moreno, J. L. (1946). *Psychodrama*. Beacon House.

Moreno, J. L. (1947). Contributions of sociometry to research methodology in sociology. *American Sociological Review*, *12*(3), 287-292.

Moreno, J. L. (1956). The sociometric school and the science of man. *Sociometry*, *18*(4), 271-291.

Moreno, J. L. (1962). Role-theory and the emergence of the self. *Group Psychotherapy and Psychodrama*, *15*(2), 114-117.

Moreno, J. L. (1966). Psychiatry of the twentieth century: Function of the universalia: Time, space, reality and cosmos. *Group Psychotherapy*, *19*, 146-158.

Moreno, J. L. (1987). *The essential Moreno: Writings on psychodrama, group method, and spontaneity*. Springer.

Moreno, J. L. ve Moreno, F. B. (1955). Spontaneity theory of child development. *Sociometry*, *18*(4), 137-155.

Moreno, Z. T., Blomkvist, L. D. ve Rutzel, T. (2013). *Psychodrama, surplus reality and the art of healing*. Routledge.

Özcan, G. (2019). Psychodrama and spirituality: A practice-friendly review. *Spiritual Psychology and Counseling*, *4*(1), 39-55.

Riva, M. A., Grassi, L. ve Belingheri, M. (2020). Jacob L. Moreno and psychodrama-psychiatry in history. *The British Journal of Psychiatry*, *217*(1), 369-369.

Ruscombe-King, G. (1998). The sharing. M. Karp, P. Holmes ve K. B. Tauvon (Ed.), *The handbook of psychodrama* içinde (s.167-188). Routledge.

Taylor, S. (1998). The warm-up. M. Karp, P. Holmes ve K. B. Tauvon (Ed.), *The handbook of psychodrama* içinde (s.47-67). Routledge.

Williams, A. (1991). *Forbidden agendas: Strategic action in groups*. Routledge.

Yaniv, D. (2014). Tele and the social atom. *Zeitschrift für Psychodrama und Soziometrie*, *13*(1), 107-120.

TRAVMAYA SİSTEMİK AİLE TERAPİSİ YAKLAŞIMI

Z. Pınar Cohen

2

► Sistemik Yaklaşımın Ortaya Çıkışı

Sistemik yaklaşım, psikopatolojinin yalnızca bireyi değil bireyin ailesinin başrolde olduğu çevresinin de işe dâhil edilerek anlaşılabileceğini savunur.

Roy-Chowdhury (1997), sistemik terapinin ortaya çıkışına dair ilk önemli farklılığın 1950'lerde değerlendirmede, psikiyatrik tedavide ve psikoterapötik uygulamadaki psikanalize dayalı, bireyin psikopatolojisinin odak noktası olarak alındığı modellerin yerine sistemik aile terapisi alanının ilk öncülerinin, söz konusu odağı bireyden aileye kaydırarak hâkim yoldan ayrılmak sureti ile ortaya çıktığına değinmektedir. Roy-Chowdhury, bu dönemde klinik uygulamayı tanımlayabilecek ve yönlendirebilecek alternatif modeller için bir arayış başladığını belirtmektedir.

Dallos ve Draper (2015), psikopatolojinin ailede olabileceği fikrinin görece yeni olduğunu ifade ederler. Psikolojik yardım ilişkisi 1900'lerden 1950'lere kadar kişiye verilen, kişiye özel bir hizmet olarak görülmüştür. 1950'ler ve 1960'larda Don D. Jackson (1965), aile terapisinin ve kısa süreli terapinin en önemli öncülerinden biri olmuştur. 1952'de Jay Haley

▶ Kaynaklar

Ackerman, N. W. (1958a). *The psychodynamics of family life.* Basic Books.

Ackerman, N. W. (1958b). Toward an integrative therapy of the family. *American journal of Psychiatry*, *114*(8), 727-733.

Ackerman, N. W. (1966). Family psychotherapy—theory and practice. *American journal of psychotherapy*, *20*(3), 405-414.

Akün, E. (2017). Yapısal aile sistemleri kuramı bağlamında ergenlik döneminde aile yapısı ve ergenlik dönemi sorunları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *53*(1), 85-116.

Baranowsky, A. B. (2012). Conspiracy of silence. C. R. Figley (Ed.), *Encyclopedia of Trauma - an Interdisciplinary Guide* içinde (s.146-149). Sage Publications.

Basham, K. (2012). Family and Couples Trauma and Treatment. C. R. Figley (Ed.), *Encyclopedia of Trauma - an Interdisciplinary Guide* içinde (s.257-261). Sage Publications.

Bateson, G. (1942). Social Planning and the Concept of 'Deutero-Learning' in Relation to the Democratic Way of Life. *Science, Philosophy and Religion, Second Symposium* içinde (s.81-97). Harper & Brothers.

Bateson, G., Jackson, D. D., Haley, J. ve Weakland, J. (1956). Toward a theory of schizophrenia. *Behavioral science*, *1*(4), 251-264.

Bateson, G. (1972). *Steps Towards an Ecology of Mind: Collected Essays*. Jason Aronson Inc.

Bell, J. E. (1961). *Family group therapy: A method for the psychological treatment of older children, adolescents, and their parents* (No. 826). US Department of Health, Education, and Welfare, Public Health Service.

Bertalanffy L. (1969). *General System Theory: Foundations, development, applications.* (Gözden geçirilmiş baskı). George Braziller.

Bloom, S. L. (2012). Trauma-Organized Systems. C. R. Figley (Ed.), *Encyclopedia of Trauma - an Interdisciplinary Guide* içinde (s.741-743). Sage Publications.

Borcsa, M. ve Stratton, P. (2016). Innovations in Family Therapy and Systemic Practice*.* M. Borcsa ve P. Stratton (Ed.), *Origins and originality in family therapy and systemic practice* (s.235-247) içinde. Springer International Publishing.

Boscolo, L. ve Bertrando, P. (1996). *Systemic Therapy with Individuals*. Karnac Books.

Bowen, M. (1966). The use of family theory in clinical practice. *Comprehensive psychiatry, 7*(5), 345-374.

Bowen, M. (1976). Principles and techniques of multiple family therapy. P. J. Guerin (Ed.). *Family therapy: Theory and practice* içinde (s.388-404). Gardner Press.

Bowen, M. (1978). *Family therapy in clinical practice.* Jason Aronson.

Bowen, M. (1993). On the Differentiation of Self. *Family therapy in clinical practice* içinde (s.513-580). Jason Aronson.

Bowen, M. (1993). Family Therapy After Twenty Years. *Family therapy in clinical practice* içinde (s.319-358). Jason Aronson.

Bowlby, J. (1958). The nature of the childs tie to his mother. *International Journal of Psychoanalysis, 39*, 350-373.

Bowlby J. (1969). *Attachment. Attachment and loss: Vol. 1. Loss*. Basic Books.

Böszörményi-Nagy, I. ve Spark, G. (1984). *Invisible Loyalties: Reciprocity in Intergenera- tional Family Therapy*. Brunner/Mazel.

Böszörményi-Nagy, I. (1987). *Foundations of Contextual Therapy: Collected Papers of Ivan Böszörményi-Nagy, MD*. Brunner/Mazel.

Bride, B. ve Figley, C. R. (2009). Secondary trauma and military veteran caregivers. *Smith College Studies in Social Work, 79*(3/4), 314-329.

Briere, J. N. ve Scott, C. (2016). *Travma Terapisinin İlkeleri- Belirtiler, Değerlendirme ve Tedavi İçin Bir Kılavuz.* (B.D. Genç, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Brown, P. A. (2012). Systemic Trauma Research. C. R. Figley (Ed.), *Encyclopedia of Trauma - an Interdisciplinary Guide* içinde (s.661-663). Sage Publications.

Catherall, D. R. (1998). Treating traumatized families. C. R. Figley (Ed.), *Burnout in families: The systemic cost of caring* (s.187-215) içinde. CRC Press.

Catherall, D. R. (Ed.) (2004). *Handbook of Stress, Trauma, and the Family*. Brunner-Routledge.

Catherall, D. R. (2012). Posttraumatic Stress Disorder Assessment and Systemic Treatment. C. R. Figley (Ed.), *Encyclopedia of Trauma - an Interdisciplinary Guide* içinde (s.459-463). Sage Publications.

Charlton, N.G. (2008). *Understanding Gregory Bateson: Mind, Beauty, and the Sacred Earth.* Suny Press.

Dallos, R. ve Draper, R. (2015). *An Introduction to Family Therapy Systemic Theory and practice.* (4. Baskı). McGraw Hill Education, Open University Press.

Dell, P. F. (1982). Beyond homeostasis: Toward a concept of coherence. *Family Process*, *21*(1), 21-41.

Figley, C. R. (1983). Catastrophes: An overview of family reactions. C. R. Figley ve H. I. McCubbin (Ed.), *Stress and the family, Vol. II: Coping with catastrophe* içinde (s.3-20). Brunner/Mazel.

Figley, C. R. (1988). A five-phase treatment of post-traumatic stress disorder in families. *Journal of Traumatic Stress, 1*(1), 127-141.

Figley, C. R. (1995a). *Compassion fatigue: Coping with secondary traumatic stress disorder in those who treat the traumatized*. Brunner/Mazel.

Figley, C.R. (1995b). Systemic PTSD: Family Treatment Experiences and Implications. G.S. Everly, J.M. Lating (Ed.), Psychotraumatology - Key Papers and Core Concepts in Post-Traumatic Stress içinde (s.341-356). Springer Science+Business Media.

Figley, C. R. ve Kiser, L. J. (2013). *Helping Traumatized Families* (2. Baskı). Routledge.

Godbout, N. ve Briere, J. (2012). Psychological Responses to Trauma. C. R. Figley (Ed.), *Encyclopedia of Trauma - an Interdisciplinary Guide* içinde (s.485-489). Sage Publications.

Gordon, N. ve Alpert, J. L. (2012). Psychological Trauma. C. R. Figley (Ed.), *Encyclopedia of Trauma - an Interdisciplinary Guide* içinde (s.489-494). Sage Publications.

Hesse, E. ve Main, M. (2000). Disorganization in infant and adult attachment: Description, correlates, and implications for developmental psychopathology. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, *48*(4), 1097-1127.

Holmes, J. (1999). Ghosts in the consulting room: An attachment perspective on intergenerational transmission. *Attachment & Human Development*, *1*(1), 115-131.

Isobel, S., Goodyear, M. ve Foster, K. (2017). Psychological trauma in the context of familial relationships: A concept analysis. *Trauma, Violence, & Abuse, 20*(4), 549-559.

Iyengar, U., Kim, S., Martinez, S., Fonagy, P. ve Strathearn, L. (2014). Unresolved trauma in mother: Intergenerational effects and the role of organisation. *Frontiers in Psychology*, *5*, 966.

Jackson, D. D. (1957). The question of family homeostasis. *The Psychiatric Quarterly. Supplement*, *31*(Suppl 1), 79-90.

Jackson, D. (1965). The study of the family. *Family Process*, 4(1), 1-20.

Jackson, D. D. (1965). Family rules: Marital quid pro quo. *Archives of general Psychiatry*, *12*(6), 589-594.

Jackson, D. D. ve Zuk, G. H. (1981). The Question of Family Homeostasis, with Homage to Don D. Jackson. *International Journal of Family Therapy*, *3*(1), 3-15.

Johnson, S., Lebow, J. (2000). The "coming of age" of couple therapy: A decade review. *Journal of Marital ve Family Therapy, 26*(1), 23-38.

Kellermann, N. P. (2013). Epigenetic transmission of holocaust trauma: can nightmares be inherited. *The Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences*, *50*(1), 33-39.

Keyes, B. B. (2012). Traumatic Stress Responses. C. R. Figley (Ed.), *Encyclopedia of Trauma - an Interdisciplinary Guide* içinde (s.759-763). Sage Publications.

Kira, I. A. (2001). Taxonomy of trauma and trauma assessment. *Traumatology*, *7*(2), 73-86.

Kira, I. A., Lewandowski, L., Templin, T., Ramaswamy, V., Ozkan, B. ve Mohanesh, J. (2008). Measuring cumulative trauma dose, types, and profiles using a development-based taxonomy of traumas. *Traumatology*, *14*(2), 62-87.

Laing, R. D. (1964). Is schizophrenia a disease?. *International Journal of Social Psychiatry*, *10*(3), 184-193.

Lebow, J. L. ve Gurman, A.S. (1995). Research assessing couple and family therapy. *Annual Review of Psychology, 46*(1), 27-57.

Lebow, J. L. (2000). What does the research tell us about couple and family therapies? *Journal of Clinical Psychology, 56*(8), 1083-1094.

Lehrner, A. ve Yehuda, R. (2018). Cultural trauma and epigenetic inheritance. *Development and psychopathology*, *30*(5), 1763-1777.

Lidz, T. (1958). Schizophrenia and the family. *Psychiatry*, *21*(1), 21-27.

Lidz, T. ve Fleck, S. (1960). Schizophrenia, Human Integration, and the Role of the Family. D. D. Jackson (Ed.), *The etiology of schizophrenia* içinde (s.323-345). Basic Books.

Madanes, C. ve Haley, J. (1977). Dimensions of family therapy. *The Journal of nervous and mental disease*, *165*(2), 88-98.

Minuchin, S., Montalvo, B., Guerney, B. C., Rosman, B. L. ve Schumer, F. (1967). *Families of the slums: An exploration of their structure and treatment*. Basic Books.

Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy*. Tavistock.

Nadir, U. (2013). Aile danışmanlığı eğitimlerinde popüler filmlerin kullanımı ve yapısal aile terapisi kuramı ile Dalgaların Prensi filminin analizi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *24*(1), 129-144.

Nichols, M. P. (2013). *Aile terapisi: Kavramlar ve yöntemler*. Kaknüs Yayınları.

Palazzoli, M. S., Boscolo, L., Cecchin, G. F. ve Prata, G. (1977). Family rituals a powerful tool in family therapy. *Family Process*, *16*(4), 445-453.

Ramo-Fernández, L., Schneider, A., Wilker, S. ve Kolassa, I. T. (2015). Epigenetic alterations associated with war trauma and childhood maltreatment. *Behavioral sciences & the law*, *33*(5), 701-721.

Roy-Chowdhury, S. (1997). Systemic therapy: an overview. *Systems practice*, *10*(2), 127-135.

Ruden, R. A., (2012), Encoding Trauma, Neurobiology of. C. R. Figley (Ed.), *Encyclopedia of Trauma - an Interdisciplinary Guide* (s.228-233) içinde. Sage Publications.

Satir, V. (1988). *The new peoplemaking*. Science & Behavior Books.

Skynner, A. R. ve Cleese, J. (1984). *Families and how to survive them*. Oxford University Press.

Sprenkle, D. H. (2003). Effectiveness research in marriage and family therapy: Introduction. *Journal of Marital and Family Therapy, 29*(1), 85-96.

Stierlin, H. (1974). *Separating parents and adolescents: A perspective on running away, schizophrenia, and waywardness*. Quadrangle/New York Times Book.

Terr, L. (1999). Childhood traumas: An outline and overview. M. Horowitz (Ed.), *Essential papers on posttraumatic stress disorder* içinde (s.61-81). New York University Press.

Walrond-Skinner, S. (1998). The function and role of forgiveness in working with couples and families: Clearing the ground. *Journal of family therapy*, *20*(1), 3-20.

Watzlawick, P., Beavin, J. H. ve Jackson, D. D. (1967). *Pragmatics of human communication*. W. W. Norton & Company Inc.

Weiss, E.L., Santoyo, A. (2012). Military Families, Effects of Combat and Deployment on. C. R. Figley (Ed.), *Encyclopedia of Trauma - an Interdisciplinary Guide* içinde (s.384-387). Sage Publications.

Whitaker, C. A. (1958a). Psychotherapy with couples. *American Journal of Psychotherapy*, *12*(1), 18-23.

Whitaker, C. (1958b). Psychotherapy of chronic schizophrenic patients. *Academic Medicine*, *33*(8), 610.

Wynne, L. C., Ryckoff, I. M., Day, J. ve Hirsch, S. I. (1958). Pseudo-mutuality in the family relations of schizophrenics. *Psychiatry*, *21*(2), 205-220.

Yarvis, J. S. (2012). Transgenerational Transmission of Trauma. C. R. Figley (Ed.), *Encyclopedia of Trauma - an Interdisciplinary Guide* içinde (s.671-673). Sage Publications.

Yehuda, R. ve Lehrner, A. (2018). Intergenerational transmission of trauma effects: putative role of epigenetic mechanisms. *World psychiatry*, *17*(3), 243-257.

TRAVMA SONRASI STRES BOZUKLUĞUNDA BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI TERAPİ

M. Hakan Türkçapar - Selin Tutku Tabur

3

► Travma Nedir? Travma Sonrası Stres Bozukluğu Nedir?

Travma, geniş anlamıyla kişinin davranış, tutum ve diğer alanlardaki işlevselliği üzerinde uzun süreli bir etki oluşturacak kadar yoğun korku, çaresizlik, kafa karışıklığı veya diğer yıkıcı duygular hissettiren yaşantıdır (American Psychological Association, t.b.). Travmalar, travmatik durumu yaşayan kişinin veya sevdikleri insanların güvenliği için önemli derecede fiziksel, duygusal veya psikolojik açıdan tehdit oluşturan ve şok edici olayları içerir (APA, 2017). Dünya Sağlık Örgütünün psikolojik bozukluklarla ilgili sınıflandırma sistemi olan ICD-11'e göre ise travma, neredeyse herkeste yaygın bir sıkıntıya neden olabilecek, son derece tehdit edici veya yıkıcı nitelikte zorlayıcı bir olaya veya duruma (kısa veya uzun süreli) maruz kalma durumudur. Bu tür olaylar arasında; doğrudan doğal veya insan eliyle ortaya çıkan felaketler, savaş, ciddi kazalar, işkence, cinsel şiddet, terörizm, şiddet içeren saldırılar veya hemen o anda yaşamı tehdit eden hastalıklar (ör. kalp krizi); ani, beklenmedik veya vahşi bir şekilde başkalarının yara-

rına yönelik olarak gerçek hayatta maruz bırakmalar gerçekleştirilmiştir. Bu noktada Erdem'e kaza yaptığı renk araçlardan uzak durmak, gece araca binmemek, araba farlarına bakmamak gibi kaçınmaları sıraya konulmuş ve derecelendirilmiştir. Ardından sırasıyla buralara dönük maruz bırakmalar planlanmış ve uygulanmıştır. Erdem'in seans içi ve seans sonrası uygulamalara aktif olarak katılım sağlaması ile birlikte süreç içerisinde TSSB belirtilerinde azalma gerçekleşmiştir. Erdem'in kaçınmalarının da azalmasıyla birlikte gündelik hayatındaki işlevsellikte belirgin düzelmeler olmuştur. Bir süre sonra travma hatırlatıcılarına karşı duyarsızlaşmıştır. Böylelikle görüşmeler önce iki haftada bir sonrasında ise ayda bir olacak şekilde gerçekleştirilmiş ve 12. görüşmede terapi sonlandırılmıştır.

▶ Kaynaklar

American Psychological Association. (t.b.). Just-world hypothesis. *APA dictionary of psychology* içinde. 10 Ekim, 2022, https://dictionary.apa.org/just-world-hypothesis.

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5. Baskı). https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596

Devilly, G.J. ve Spence, S.H. (1999). The relative efficacy and treatment distress of EMDR and a cognitive-behavior trauma treatment protocol in the amelioration of posttraumatic stress disorder. *Journal of Anxiety Disorder*, 13, 131-157.

Ehlers, A. ve Clark, D. M. (2000). A cognitive model of posttraumatic stress disorder. *Behaviour research and therapy*, *38*(4), 319-345.

Ehlers, A. ve Steil, R. (1995). Maintenance of intrusive memories in posttraumatic stress disorder: A cognitive approach. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 23, 217-249.

Foa, E. B., Ehlers, A., Clark, D. M., Tolin, D. F. ve Orsillo, S. M. (1999). The posttraumatic cognitions inventory (PTCI): development and validation. *Psychological Assessment, 11*(3), 303-314.

Horowitz, M. J. (1976). *Stress response syndromes*. Jason Aronson

Lang, P. J. (1977). Imagery in therapy: An information processing analysis of fear. *Behavior Therapy, 8,* 862-886.

Marks I., Lovell K., Noshirvani H., Livanou M. ve Thrasher S. (1998). Treatment of posttraumatic stress disorder by exposure and/or cognitive restructuring: a controlled study. *Archives of General Psychiatry*, *55,* 317-325.

Mendes, D. D., Mello, M. F., Ventura, P., De Medeiros Passarela, C. ve De Jesus Mari, J. (2008). A Systematic Review on the Effectiveness of Cognitive Behavioral Therapy for Posttraumatic Stress Disorder. *The International Journal of Psychiatry in Medicine, 38*(3), 241-259. doi:10.2190/pm.38.3.b

Resick, P. A., Nishith, P. ve Griffin, M. G. (2003). How well does cognitive-behavioral therapy treat symptoms of CPTSD? An examination of child sexual abuse survivors within a clinical trial. *CNS Spectrum, 8,* 340-355.

Schnyder, U., Ehlers, A., Elbert, T., Foa, E. B., Gersons, B. P. R., Resick, P. A., Shapiro, F. ve Cloitre, M. (2015). Psychotherapies for PTSD: what do they have in common?. *European Journal of Psychotraumatology,* 6, 28186-28186. https://doi.org/10.3402/ejpt.v6.28186

Sederer, L. (2012). Are human made disasters different? *Epidemiology and Psychiatric Sciences, 21*(1), 23-25. doi:10.1017/S2045796011000710

Sherman, J.J. (1998). Effects of psychotherapeutic treatments for PTSD: a meta-analysis of controlled clinical trials. *Journal of Traumatic Stress*, 11, 413-435.

Tarrier, N., Pilgrim, H., Sommerfield, C., Faragher, B., Reynolds, M., Graham, E. ve Barrowclough, C. (1999). A randomized trial of cognitive therapy and imaginal exposure in the treatment of chronic posttraumatic stress disorder. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 67*(1), 13-18. https://doi.org/10.1037/0022-006X.67.1.13

Tedeschi, R. G. ve Calhoun, L. G. (2004). Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry, 15*(1), 1-18. https://doi.org/10.1207/s15327965pli1501_01

Thielemann, J. F. B., Kasparik, B., König, J., Unterhitzenberger, J. ve Rosner, R. (2022). A systematic review and meta-analysis of trauma-focused cognitive behavioral therapy for children and adolescents. *Child Abuse & Neglect*, *134*, 105899. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2022.105899.

Weathers, F. W., Keane, T. M. ve Davidson, J. R. (2001). Clinician-Administered PTSD Scale: A review of the first ten years of research. *Depression and anxiety*, *13*(3), 132-156.

World Health Organization. (2019). *International statistical classification of diseases and related health problems* (11. Baskı). https://icd.who.int/.

Yağcı-Yetkiner, D. (2010). *Travma Sonrası Bilişler Ölçeği (Posttraumatic Cognitions Inventory) Türkçe uyarlama ve üniversite öğrencileri üzerinde geçerlik güvenirlik çalışması* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kocaeli Üniversitesi.

TRAVMAYA NARRATİVE TERAPİ YAKLAŞIMI

Mehmet Dinç - M. Furkan Cinisli

4

"İçinde anlatılmamış bir hikâye taşımak kadar
büyük bir ızdırap yoktur."

Maya Angelou

► Giriş

Narrative terapi postmodern/postyapısalcı olarak nitelendirilebilecek klasik ve modern terapilerden sonra gelen yeni nesil bir terapi yaklaşımıdır. 1980'li yıllardan itibaren Avustralyalı Aile Terapisti Michael White ve Yeni Zelandalı Aile Terapisti David Epston'ın öncülüğünü yaptığı narrative terapi fikir ve uygulamaları bugün dünyanın çok sayıda farklı ülkesinde kullanılmaktadır. Felsefeden antropolojiye, sosyolojiden eğitime çok farklı disiplinlerin fikir ve uygulamalarından beslenerek inşa edilen narrative terapi fikir ve uygulamaları temelde insanları kendi hayatlarının uzmanı olarak terapötik çalışmanın merkezine alır. Bunu yaparken insanları patolojikleştirmeyen, problemle özdeşleştirmeyen ve onu probleme karşı yetersiz görmeyen bir yaklaşım benimser. Saygılı ve suçlayıcı olmayan bir dil kullanır. İnsanlarla problemleri ayırır ve insanların hayatlarındaki problemlerin

▶ Kaynaklar

Denborough, D. (2008). *Collective narrative practice*. Dulwich Centre Publications.

Denborough, D. (2012). The team of life with young men from refugee backgrounds. *International Journal of Narrative Therapy & Community Work* (2), 44.

Denborough, D. (2010). *Working with Memory in the Shadow of Genocide: The narrative practices of Ibuka trauma counsellors*. Dulwich Centre Foundation International.

Duggan, A. (2009). Tales from the North: Challenging Mother Blame: Outsider Witness Practice. D. Robinson, P. Fisher, T. Yeadon-Lee, S. J. Robinson ve P. Woodcock (Ed.). *Narrative, Memory and Identities* içinde (s.145-153). University of Huddersfield.

Epston, D. (1999). *Co-research: The making of an alternative knowledge: Narrative therapy and community work: A conference collection*. Dulwich Centre Publications.

Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972-1977*. Pantheon.

Goldner L, Lev-Wiesel R and Simon, G. (2019). Revenge Fantasies After Experiencing Traumatic Events: Sex Differences. *Frontiers in Psychology, 10,* 886. doi: 10.3389/fpsyg.2019.00886

Grinker, R. R. (2021). *Nobody's Normal: How Culture Created the Stigma of Mental Illness*. WW Norton & Company.

Hughes, G. (2014). Finding a voice through 'The Tree of Life': A strength based approach to mental health for refugee children and families in schools. *Clin Child Psychology Psychiatry, 19,* 139-153.

Levers, L. L., Kamanzi, D., Mukamana, D., Pells, K., & Bhusumane, D. B. (2006). Addressing urgent community mental health needs in Rwanda: Culturally sensitive training interventions. *Journal of Psychology in Africa*, *16*(2), 261-272.

Morgan, A. (2000). *What is narrative therapy. An easy-to-read introduction*. Dulwich Centre Publications.

Mukamana, A. (2021). Ways of living and survival by children born out of rape during genocide. *International Journal of Narrative Therapy & Community Work*, (4), 1-9.

Ncube, N. (2006). The Tree of Life Project: Using narrative ideas in work with vulnerable children in Southern Africa. *The International Journal of Narrative Therapy and Community Work, 1,* 3-16.

Ndagijimana, J. P. (2021). Kongera Kwiyubaka (rebuilding ourselves again): Culturally responsive and contextually relevant collective healing in post-genocide Rwanda. *American Journal of Community Psychology*, *70,* 45-59.

Newman, D. (2008). 'Rescuing the said from the saying of it': Living documentation in narrative therapy. *International Journal of Narrative Therapy and Community Work*, (3), 24-34.

Uwihoreye, C. (2019). Supporting genocide survivors and honouring Rwanda n healing ways: Our own names, our own prescriptions. *International Journal of Narrative Therapy & Community Work*, (4), 74-79.

Waldegrave, C. (2016). *Just Therapy Contributions, (White, C.) A memory book for the field of narrative practice.* Dulwich Centre Pty Limited.

White, M. (1989). Saying hullo again: The incorporation of the lost relationship in the resolution of grief. C. White ve D. Denborough (Ed.), *Introducing narrative therapy: A collection of practice-based writings* içinde (s.17-29). Dulwich Centre Publications.

White, M. (1997). *Narratives of therapists' lives*. Dulwich Centre Publications.

White, M. (2005). *Workshop notes.* www.dulwichcentre.com.au

White, M. (2007). *Maps of narrative practice*. WW Norton & Company.

White, M. (2011). *Narrative practice: Continuing the conversations*. WW Norton & Company.

White, M. (2022). *The narrative perspective in therapy: Reauthoring lives, interviews and essays*. Dulwich Centre Publications.

White, M., & Epston, D. (1990). *Narrative means to therapeutic ends*. WW Norton & Company

BAĞLAMSAL DAVRANIŞÇILIK AÇISINDAN TRAVMAYA YAKLAŞIM

Hasan Turan Karatepe

5

İnsanın psikolojik acılarını anlama, dindirme veya yönetme girişimleri, insanlık tarihi kadar eski bir uğraş alanıdır. Bu uğraş tarihsel seyri içinde zaman zaman teolojik, ideolojik ve felsefi disiplinler gibi insanın ontolojik varlığını merkezî ilgi alanı hâline getiren yaklaşımların bünyesinde devam ettiği gibi, zaman zaman da bu alanlardan ayrı, yekpare bir çalışma alanı olarak psikoloji ve ruh sağlığı gibi disiplinler içinde ilerlemiştir. Bu alan paylaşımı, sadece modern döneme özgü bir durum değildir. Bu iki yaklaşım Hipokrat döneminden itibaren karşımıza çıkmaktadır. Anlaşılamayan davranışların animistik ruhların kontrolünde olduğu, psikolojik sıkıntıların; mitolojik, dinî ve büyüsel çerçevede değerlendirildiği dönemlerde Hipokrat, psikolojik zorlanmaları biyolojik parametrelerdeki değişimle açıklamaktaydı (Millon, 2009).

Psikopatolojik durumlara müdahale açısından bu iki farklı yaklaşım hâlâ alandaki hâkimiyetlerini devam ettirse de, psikopatolojik mekanizmaların araştırılmasında ve dokümante edilmesinde psikoloji ve psikiyatri disiplinleri kayıtsız kalınamayacak bir veri, bilgi, teori ve yorum birikimi ortaya koymuşlardır. Freud'un içsel yaşantıların psikopatolojinin

pılmıştır. Yine her seansta bir sonraki görüşmeye kadar gerçekleştirilecek eylem adımları belirlenip sınırları çizilmiştir. Örneğin okuma listesinde olan ve çaresizlik hisleri nedeniyle yarım bıraktığı kitaplardan birini belirlemek ve her gün 2-3 sayfa kadar kısa olsa bile okuma hedefi belirlemek gibi. Sonraki seansta belirlenen seanslar arası çalışmanın kalitesi ölçülür, yapamadığı durumlarda engelleyen içsel unsurlar varsa onlara yönelik psikolojik esneklik müdahaleleri planlanmıştır.

Yaklaşık 20 seanslık bir sürecin sonunda değer alanları üzerinden belirlenen terapi hedeflerine ulaşılması ile terapi sonlandırılmıştır. Ulaşılan terapi hedefleri ilgi alanları içindeki bir kitabı bitirmiş, kitap üzerine bir eleştiri kaleme almıştır. Artık çarpıntısı ve rezil olma korkusu ile mücadele etmeden o olumsuz içsel unsurlara kendinde bir yer açarak, arkadaşları ile birlikte futbol maçları yapabilmektedir. Olumsuz hisler kaybolmasa da hatta zaman zaman yoğun olarak yaşansa da hayatını düzenleme üzerindeki etki gücünü yitirmiştir.

▶ Kaynaklar

Amir, M., Kaplan, Z., Efroni, R., Levine, Y., Benjamin, J. ve Kotler, M. (1997). Coping styles in post-traumatic stress disorder (PTSD) patients. *Personality and Individual differences. 23*(3), 399-405.

Batten, S., DeViva, J.C., Santanello, A.P., Morris, L.J., Benson, P.R. ve Mann, M.A. (2009). Acceptance and commitment therapy for comorbid PTSD and substance use disorders. J. Blackledge, J. Ciarrochi ve F. Dean (Ed.), *Acceptance and commitment therapy: Current Directions* içinde (s.311-328). Australian Academic Press.

Batten, S.V., Follette, V.M. ve Aban, I.B. (2002). Experiential avoidance and high-risk sexual behavior in survivors of child sexual abuse. *Journal of Child Sexual Abuse, 10*(2), 101-120.

Batten, S.V., Orsillo, S.M. ve Walser, R.D. (2005). Acceptance and mindfulness-based approaches to the treatment of posttraumatic stress disorder. S. M. Orsillo ve L. Roemer (Ed.), *Acceptance and mindfulness-based approaches to anxiety* içinde (s.241-269). Springer.

Benotsch, E.G., Brailey, K., Vasterling, J.J., Uddo, M., Constans, J.I. ve Sutker, P.B. (2000). War Zone stress, personal and environmental resources, and PTSD symptoms in Gulf War Veterans: A longitudinal perspective. *Journal of Abnormal Psychology, 109*(2), 205.

Boeschen, L.E., Koss, M.P., Figueredo, A.J. ve Coan, J.A. (2001). Experiential avoidance and post-traumatic stress disorder: A cognitive mediational model of rape recovery. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma, 4*(2), 211-245.

Bryant, R.A. (2011). Psychological interventions for trauma exposure and PTSD. D. J. Stein, M.J. Friedman ve C. Blanco (Ed.), *Post-traumatic stress disorder* içinde (s.171-202). John Wiley and Sons Inc.

Chawla, N. Ve Ostafin, B. (2007). Experiential avoidance as a functional dimensional approach to psychopathology: An empirical review. *Journal of clinical psychology*, *63*(9), 871-890.

Duax, J.M., Bohnert, K.M., Rauch, S.A. ve Defever, A.M. (2014). Posttraumatic stress disorder symptoms, levels of social support, and emotional hiding in returning veterans. *Journal of rehabilitation research and development. 51* (4), 571-578.

Foa, E. B., Hembree, E. A., Cahill, S. P., Rauch, S. A., Riggs, D. S., Feeny, N. C. ve Yadin, E. (2005). Randomized trial of prolonged exposure for posttraumatic stress disorder with and without cognitive restructuring: outcome at academic and community clinics. *Journal of consulting and clinical psychology*, *73*(5), 953-964.

Güneş, B.(2003). "Paradigma kavramı ışığında bilimsel devrimlerin yapısı ve bilim savaşları: Cephelerdeki fizikçilerden Thomas S. Kuhn ve Alan D. Sokal." *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 1*(1), 23-42.

Hayes, S.C. (2004). Acceptance and commitment therapy, relational frame theory, and the third wave of behavioral and cognitive therapies. *Behavior therapy, 35*(4), 639-665.

Hayes, S.C. (2016). Why Contextual Behavioral Science Exists. R.D. Zettle, S.C. Hayes, D. Barnes-Holmes ve A. Biglan (Ed.), *The Wiley handbook of contextual behavioral science* içinde (s.9-17). John Wiley & Sons.

Hayes, S. C., Barnes-Holmes, D. ve Roche, B. (Ed.). (2001). *Relational frame theory: A post-Skinnerian account of human language and cognition.* Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Hayes, S. C., Barnes-Holmes, D. ve Wilson, K. G. (2012). Contextual behavioral science: Creating a science more adequate to the challenge of the human condition. *Journal of Contextual Behavioral Science*, *1*(1-2), 1-16.

Hayes, S.C., Luoma J.B., Bond F.W., Masuda A ve Lillis J. (2006). Acceptance and commitment therapy: Model, processes and outcomes. *Behaviour research and therapy, 44*(1), 1-25.

Hayes, S. C., Strosahl, K. D. ve Wilson, K. G. (2011). *Acceptance and commitment therapy: The process and practice of mindful change.* Guilford press.

Herbert J.D., Forman E.M. ve England E.L. (2009). Psychological Acceptance. W. O'Donohue ve J.E. Fisher (Ed.), *General Principles and Empirically Supported Techniques of Cognitive Behavior Therapy* içinde (s.102-115). Hoboken; John Wiley and Sons Inc.

Holmes DB., Holmes YB, Smeets PM, Cullinan V ve Leader G. (2001). Relational frame theory and stimulus equivalence: Conceptual and procedural issues. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*; *4*(2), 181-214.

Lauterbach D. ve Reiland S. (2011). Exposure therapy and Post-Traumatic Stress Disorder. D.C. Richard ve D. Lauterbach (Ed.), *Handbook of exposure therapies* içinde (s.127-153). Academic Press.

Marks I., Lovell K., Noshirvani H., Livanou M. ve Thrasher S. (1998). Treatment of posttraumatic stress disorder by exposure and/or cognitive restructuring: A controlled study. *Archives of general psychiatry, 55* (4), 317-325.

Millon, T.(2009). A brief history of psychopathology. P.H. Blaney, R. F. Krueger ve T. Millon (Ed.), *Oxford textbook of psychopathology* içinde (s.3-34). Oxford University Press.

Nightingale, J. ve Williams, R.M. (2000). Attitudes to emotional expression and personality in predicting post-traumatic stress disorder. *British Journal of Clinical Psychology, 39*(3), 243-254.

Orsillo, S.M., Batten S.V., Plumb J.C., Luterek J.A. ve Roessner B.M. (2004). An experimental study of emotional responding in women with posttraumatic stress disorder related to interpersonal violence. *Journal of Traumatic Stress, 17*(3), 241-248.

Plumb J.C., Orsillo S.M. ve Luterek J.A. (2004). A preliminary test of the role of experiential avoidance in post-event functioning. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry, 35*(3), 245-257.

Skinner, B. F. (1986). The evolution of verbal behavior. *Journal of the Experimental analysis of Behavior, 45*(1), 115.

Steele D ve Hayes SC (1991). Stimulus equivalence and arbitrarily applicable relational responding. *Journal of the Experimental Analysis of Behavior*, *56*(3), 519-555.

Ullman S.E. ve Filipas H.H. (2005). Gender differences in social reactions to abuse disclosures, post-abuse coping, and PTSD of child sexual abuse survivors. *Child Abuse & Neglect, 29*(7), 767-782.

Van Etten L. ve Taylor S. (1998). Comparative efficacy of treatments for post-traumatic stress disorder: a meta-analysis. *Clin Psychol Psychother, 5,* 126-144.

Yavuz, K.F. (2015). Kabul ve kararlılık terapisi (ACT): Genel bir bakış. *Turkiye Klinikleri Journal of Psychiatry Special Topics*, *8*(2): 21-27.

Walser R. ve Westrup D. (2007). *Acceptance and commitment therapy for the treatment of post-traumatic stress disorder and trauma-related problems: A practitioner's guide to using mindfulness and acceptance strategies*. New Harbinger Publications.

Wilson K.G. ve Murrell, A.R. (2004). Values work in acceptance and commitment therapy. S. C. Hayes, V. M. Follette ve M. M. Linehan (Ed.), *Mindfulness and acceptance: Expanding the cognitive-behavioral tradition* içinde (s.120-151). The Guilford Press.

Wilson K.G. ve Murrell, A.R. (2004). Values work in acceptance and commitment therapy. S.C. Hayes, V.M. Follette ve M.M. Linehan (Ed.), *Mindfulness and acceptance: Expanding the cognitive-behavioral tradition* içinde (s.120-151). Guilford.

EMDR TERAPİSİNİN TRAVMAYA BAKIŞI

Önder Kavakcı

6

Göz Hareketleri ile Duyarsızlaştırma ve Yeniden İşlemleme (*Eye Movement Desensitization and Reprocessing*, EMDR), travmatik anıları ve onlarla ilişkili ruhsal rahatsızlıkları gidermek için tasarlanmış, psikodinamik, bilişsel davranışçı, danışan merkezli ve beden temelli terapiler gibi farklı terapi tekniklerini bütünleştiren bir psikoterapi yöntemidir (Shapiro, 1989a, 1989b). EMDR terapisi, hedefine temel olarak travmatik deneyimleri koymuştur. Beynin travmatik anılara ait malzemeyi tam olarak işleyemediği ve normal anı ağlarına katamadığı, normal anı ağlarına katılamayan bu materyalin de psikopatolojilere yol açtığı varsayımından yola çıkar. Bu yaklaşıma göre travmatik anılar tam olarak yeniden işlenebilirse anıya ait bilgi daha uyumlu hâle dönüşerek normal anı ağlarına katılacak, problem yaratan duygu, düşünüş ve davranışlar ortadan kalkacaktır.

Shapiro'nun 2001 yılında teorik altyapısı için kullanılmasını öne sürdüğü Uyumsal Bilgi işleme (Adaptive information Processing, AIP) modeline göre EMDR tedavisi beyinde travmatik anılara ve diğer olumsuz yaşam deneyimlerine erişimi ve onların işlenmesini kolaylaştırarak olumlu kaynaklarla köprü kurulmasına izin verir. EMDR terapisi ile başarılı bir şekilde tedavi, sadece travmanın oluşturduğu duygusal

ce alma ihtiyacı hissetmediğini bildirdi. İlk eşi ile kendisini koruyacak güçlü bir adam olduğu için evlendiğini fark ettiğini, o dönem hiç güvende hissetmediğini, aslında bugün dönüp baktığında hiç de kendisine uygun bir insan olmadığını görebildiğini söyledi. İkinci eşiyle de ilkinin tam tersi olsun diye evlenmişti. Ben bu kazayı geçirmemiş olsam bu iki evliliği de yapmazdım diyordu. Trafik kazası dışında başka bir olumsuz yaşantısını çalışmaya gerek kalmadan harekete geçti, kısa süre sonra eşinden ayrıldı, başka bir şehre yerleşti, mesleğinde şaşırtıcı şekilde başarısının arttığı geri bildirimini iletti.

Bu tipik vakada görüldüğü gibi, EMDR terapisi ile tıkanıklık aşıldığında danışanlar kendilerini daha iyiye götürebilmektedir. Ünlü terapist Milton Ericson'un (akt. van der Kolk, 2018, s.254) deyimi ile "*Nehrin önündeki birkaç büyük kütük kaldırıldığında suyun gücü diğerlerini süpürüp götürmektedir".*

▶ Kaynaklar

Baranowsky, A.B. ve Gentry, E. (2022). *Travma Uygulaması.* Psikonet Yayınları

Dickstein, B. D., Walter, K. H., Schumm, J. A. ve Chard, K. M. (2013). Comparing response to cognitive processing therapy in military veterans with subthreshold and threshold posttraumatic stress disorder. *Journal of Traumatic Stress, 26*(6), 703-709. https://doi.org/10.1002/jts.21869

Felitti VJ, Anda RF, Nordenberg D, Williamson DF, Spitz AM, Edwards V, Koss MP, Marks JS. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults. The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American journal of preventive medicine.* 14(4):245-58. doi: 10.1016/s0749-3797(98)00017-8.

Kavakcı Ö; Semiz M; Kaptanoğlu E; Özer Z. (2012). Fibromiyaljide EMDR'nin etkinliğinin araştırılması: Yedi olguyu içeren bir klinik çalışma. *Anadolu Psikiyatri Dergisi 13* (1), 75-81.

Konuk E., Epözdemir H., Atçeken-Hacıömeroğlu Ş., Aydın Y.,E. ve Yurtsever A. (2011). EMDR Treatment of Migraine. *Journal of EMDR Practice and Research 5*(4), 166-176., DOI: 10.1891/1933-3196.5.4.166

Korte, K. J., Allan, N. P., Gros, D. F. ve Acierno, R. (2016). Differential treatment response trajectories in individuals with subclinical and clinical PTSD. J*ournal of Anxiety Disorders, 38,* 95-101. https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2016.01.006

Kuester, A., Köhler, K., Ehring, T., Knaevelsrud, C., Kober, L., Krüger-Gottschalk, A., Schäfer, I., Schellong, J., Wesemann, U. ve Rau, H. (2017). Comparison of DSM-5 and proposed ICD-11 criteria for PTSD with DSM-IV and ICD-10: Changes in PTSD prevalence in military personnel. *European Journal of Psychotraumatology, 8*(1), 1386988. https://doi.org/10.1080/20008198.2017. 1386988

Leeds, A. M. (2022). *Klinisyenler, süpervizörler ve danışmanlar için standart EMDR terapisi protokolleri hakkında bir rehber* (2. baskı). (S. Eraltan, Çev.). Universal Dil Hizmetleri ve Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 2016).

Luber, M. ve Shapiro, F. (2009). Interview with Francine Shapiro: Historical overview, present issues, and future directions of EMDR. *Journal of EMDR Practice and Research, 3*(4), 217-231. https://doi.org/10.1891/1933-3196.3.4.217

Montgomery, A. (2013). *Neurobiology essentials for clinicians: What every therapist needs to know.* W. W. Norton & Co.

Salihoğlu S., Doğan SC, Kavakcı Ö. (2018). Effects of childhood psychologic trauma on rheumatic diseases. *Eur J Rheumatol*. 2019 Jul; 6(3): 126-129. doi: 10.5152/eurjrheum.2019.18184

Shapiro, F., Kaslow, F. W. ve Maxfield, L. (Ed.). (2007). *Handbook of EMDR and family therapy processes.* Wiley

Shapiro, F. (1989a). Efficacy of the eye movement desensitization procedure in the treatment of traumatic memories. *Journal of Traumatic Stress, 2*(2), 199-223. https://doi.org/10.1002/jts. 2490020207

Shapiro, F. (1989b). Eye movement desensitization: A new treatment for post-traumatic stress disorder. *Journal of behavior therapy and experimental psychiatry*,*20*(3), 211-217.

Shapiro, F. (1995). *Eye movement desensitization and reprocessing (EMDR) therapy: Basic principles, protocols, and procedures* (1. Baskı). The Guilford Press

Shapiro, F. (2017). *Eye movement desensitization and reprocessing (EMDR) therapy: Basic principles, protocols, and procedures* (3. Baskı.). The Guilford Press.

Schore, A. (2003). *Affect dysregulation and disorders of the self.* W. W. Norton & Co

Van der Kolk, B. A., Roth, S., Pelcovitz, D., Sunday, S. ve Spinazzola, J. (2005). Disorders of extreme stress: The empirical foundation of a complex adaptation to trauma. *Journal of Traumatic Stress, 18*(5), 389-399. https://doi.org/10.1002/jts.20047

Van der Kolk, B.A. (2018). *Beden Kayıt Tutar.* Nobel Akademik yayıncılık.

Van Zelst, W. H., De Beurs, E., Beekman, A. T. F., Van Dyck, R. ve Deeg, D. D. H. (2006). Wellbeing, physical functioning, and use of health services in the elderly with PTSD and subthreshold PTSD. *International Journal of Geriatric Psychiatry, 21*(2), 180-188. https://doi.org/10.1002/gps.1448

TRAVMAYA ŞEMA TERAPİ YAKLAŞIMI

F. Sevinç Göral Alkan - Duygu Tüzün

7

Şema Terapi (ŞT), Young (1990) tarafından, karmaşık ve kronikleşmiş psikolojik sorunlara yönelik geliştirilmiş bütüncül bir terapi şeklidir. Bilişsel davranışçı, geştalt, psikanalitik, ilişkisel, aktarım odaklı, bağlanma teorisi, nesne ilişkileri gibi farklı psikoterapi teori ve yaklaşımlarının Şema Terapi modeli özelinde bütüncül birlikteliğini içermektedir (Van Vreeswijk, Broersen ve Nadort, 2015; Young, Klosko ve Weishaar, 2003).

ŞT'nin temel kavramları arasında uyum bozucu şemalar, şema modları, bilişsel, yaşantısal ve davranışsal yöntemler ile sınırlı yeniden ebeveynlik çerçevesinde oluşturulan terapi ilişkisi yer almaktadır.

► Erken Dönem Uyumsuz Şemalar

Erken dönem uyumsuz şemalar, erken yaşlarda (çocukluk/ergenlik) gelişmeye başlamış ve hayat süresince devam eden temel inanç, örüntü veya temalardır. İnsanın kendini, dünyayı, diğer insanları nasıl gördüğü ve nasıl ilişkiler kurduğuna yönelik bilişsel ve duygusal kalıplar olarak tanımlanmıştır. Belirli ölçüde işlevsiz oldukları için "uyumsuz" olarak adlan-

► Kaynaklar

Acartürk, C. (2022, Eylül 9 -10). *Travma ve şema terapi* [Sempozyum Sunumu]. Şema Terapi Türkiye 1. Sempozyumu. Turkiye.

Ahmadian, A., Mirzaee, J., Omidbeygi, M., Holsboer-Trachsler, E. ve Brand, S. (2015). Differences in maladaptive schemas between patients suffering from chronic and acute posttraumatic stress disorder and healthy controls. *Neuropsychiatric Disease and Treatment, 11*, 1677-1684. doi:10.2147/NDT.S85959

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders.* American Psychiatric Publishing.

Arntz, A. ve Weertman, A. (1999). Treatment of childhood memories: Theory and practice. *Behaviour research and therapy*, *37*(8), 715-740.

Arntz, A., & Van Genderen, H. (2009). *Schema therapy for borderline personality disorder*. Wiley & Chichester.

Arntz, A. (2012). Imagery rescripting as a therapeutic technique: Review of clinical trials, basic studies, and research agenda. *Journal of Experimental Psychopathology*, *3*(2), 189-208.

Arntz, A., Sofi, D. ve van Breukelen, G. (2013). Imagery Rescripting as treatment for complicated PTSD in refugees: A multiple baseline case series study. *Behaviour Research and Therapy*, *51*(6), 274-283.

Arntz, A., Thoma, T. ve McKay, D. (2014). Imagery rescripting for posttraumatic stress disorder. *Working with emotion in cognitive-behavioral therapy: Techniques for clinical practice*, *203*.

Arntz, A., Rijkeboer, M., Chan, E., Fassbinder, E., Karaosmanoglu, A., Lee, C. W. ve Panzeri, M. (2021). Towards a reformulated theory underlying schema therapy: Position paper of an international workgroup. *Cognitive Therapy and Research*, 1-14.

Bernstein, D. P. (2002). Cognitive therapy of personality disorders in patients with histories of emotional abuse or neglect. *Psychiatric Annals*, *32*(10), 618-628.

Bisson, J. I., Brewin, C. R., Cloitre, M. ve Maercker, A. (2019). PTSD and Complex PTSD: Diagnosis, assessment, and screening. E.B. Foa, T.M. Keane, M.J. Friedman ve J.A.Cohen (Ed.). *Effective treatments for PTSD* içinde. (3.baskı). Guilford.

Bosch, M. ve Arntz, A. (2021). Imagery rescripting for patients with posttraumatic stress disorder: a qualitative study of patients' and therapists' perspectives about the elements of change. *Cognitive and Behavioral Practice, 30*(1), 18-34.

Brewin, C. R., Andrews, B. ve Valentine, J. D. (2000). Meta-analysis of risk factors for posttraumatic stress disorder in trauma-exposed adults. *Journal of consulting and clinical psychology*, *68*(5), 748.

Brewin, C. R. (2020). Complex post-traumatic stress disorder: a new diagnosis in ICD-11. *BJPsych Advances*, *26*(3), 145-152.

Boterhoven de Haan, K. L., Fassbinder, E., Hayes, C., & Lee, C. W. (2019). A schema therapy approach to the treatment of posttraumatic stress disorder. *Journal of Psychotherapy Integration*, *29*(1), 54.

Boterhoven de Haan, K. L. B., Lee, C. W., Fassbinder, E., Van Es, S. M., Menninga, S., Meewisse, M. L., Rijkeboer, M., Kousemaker, M. ve Arntz, A. (2020). Imagery rescripting and eye movement desensitisation and reprocessing as treatment for adults with post-traumatic stress disorder from childhood trauma: randomised clinical trial. *The British Journal of Psychiatry*, *217*(5), 609-615.

Carr, C. P., Martins, C. M. S., Stingel, A. M., Lemgruber, V. B. ve Juruena, M. F. (2013). The role of early life stress in adult psychiatric disorders: a systematic review according to childhood trauma subtypes. *The Journal of nervous and mental disease*, *201*(12), 1007-1020.

Cockram, D. (2009). Role and treatment of early maladaptive schemas in Vietnam Veterans with PTSD. From Murduch University Research Repository http://researchre pository.murdoch.edu.au/id/eprint/1309.

Emerson, D. (2015). *Trauma-sensitive yoga in therapy: Bringing the body into treatment.* W W Norton & Co.

Gilbert, P. (2009). The compassionate mind: A new approach to the challenges of life. London, UK: Constable & Robinson.

Gilbert, P. (2010). Compassion focused therapy: The CBT distinctive features series. London, UK: Routledge

Gilbert, P. (2009). The compassionate mind: A new approach to the challenges of life. London, UK: Constable & Robinson.

Gilbert, P. (2010). Compassion focused therapy: The CBT distinctive features series. London, UK: Routledge

Gilbert, P. (2009). *The compassionate mind: A new approach to the challenges of life.* Constable & Robinson.

Gilbert, P. (2010). *Compassion focused therapy: The CBT distinctive features series.* Routledge.

Harding, H.G., Burns, E.E. ve Jackson, J.L. (2011). Identification of child sexual abuse survivor subgroups based on early maladaptive schemas: Implications for understanding differences in posttraumatic stress disorder symptom severity. *Cognitive Therapy and Research, 36*(5), 560-575. doi:10.1007/s10608-011-9385-8

Hawke, L. D. ve Provencher, M. D. (2011). Schema theory and schema therapy in mood and anxiety disorders: A review. *Journal of cognitive psychotherapy*, *25*(4), 257-276.

Hayes, S. C., Strosahl, K. D. ve Wilson, K. G. (1999). *Acceptance and commitment therapy: An experiential approach to behavior change*. New York: Guilford

Herman, J. L. (1992). *Trauma and recovery.* Basic Books/Hachette Book Group.

Kabat-Zinn J. (2003). "Mindfulness-based interventions in context: past, present, and future". Clinical Psychology: Science and Practice. 10 (2): 144-156.

Krug, E.G., Dahlberg, T.T., Mercy, J.A., Zwi, A.B. ve Lozano, R. (2002). *World report on violence and health.* World Health Organization.

Lee, C. W. ve de Haan, K. B. (2020). Working with trauma memories and complex post traumatic stress disorder. G. Heath ve H. Startup (Ed.). *Creative Methods in Schema Therapy* içinde (s.124-137). Routledge.

Levine, P. A. (2005). *Healing trauma: a pioneering program for restoring the wisdom of your body.* CO:Sounds True,

Morina, N., Lancee, J. ve Arntz, A. (2017). Imagery rescripting as a clinical intervention for aversive memories: A meta-analysis. *Journal of behavior therapy and experimental psychiatry*, *55*, 6-15.

National Institute for Health and Care Excellence. (2018). Post-Traumatic Stress Disorder (NICE Guideline NG116). NICE.

Norman, R. E., Byambaa, M., De, R., Butchart, A., Scott, J. ve Vos, T. (2012). The long-term health consequences of child physical abuse, emotional abuse, and neglect: a systematic review and meta-analysis. *PLoS medicine*, *9*(11).

Ogden, P., Minton, K. ve Pain, C. (2006). *Trauma and the body: A sensorimotor approach to psychotherapy.* W. W. Norton.

Pellegrini, S., Moore, P. ve Murphy, M. (2022). Secondary Trauma and Related Concepts in Psychologists: A Systematic Review. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, *31*(3), 370-391.

Porges, S.W. (2011) *The Polyvagal Theory: Neurophysiological Foundations of Emotions, Attachment, Communication, Self-Regulation.* Norton.

Rotman, P.E. (2023, Mar 8). [Nadene van der Linden]. *Acute Trauma and Schema Therapy with Dr Patricia Escudero Rotman for Schema Therapy Made Simple* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=sDfuBdF-_Lc&t=1s

Renner, F., Arntz, A., Leeuw, I., & Huibers, M. (2013). Treatment for chronic depression using schema therapy. *Clinical Psychology: Science and Practice*, *20*(2), 166.

Siegel, D. (1999). *The developing mind: toward a neurobiology of interpersonal experience.* Guilford Press.

Siegel, D. J. (2017). *Mind: A Journey to the Heart of Being Human*. W. W. Norton & Company.

Van Vreeswijk, M., Broersen, J., & Nadort, M. (2015). *The Wiley-Blackwell handbook of schema therapy: Theory, research, and practice*. John Wiley & Sons.

Vaile Wright, C., Collinsworth, L. L., & Fitzgerald, L. F. (2010). Why did this happen to me? Cognitive schema disruption and posttraumatic stress disorder in victims of sexual trauma. *Journal of Interpersonal Violence*, *25*(10), 1801-1814.

Young, J. E. (1990). *Cognitive therapy for personality disorders: A schema-focused approach*. FL: Professional Resource Exchange.

TRAVMAYA BEDEN ODAKLI YAKLAŞIM (Somatik Deneyimleme®)

Neslihan Arıcı Özcan

8

► Giriş

Birçok filozof (ör. P. Wittgenstein, F. M. Alexander) bedenin kendine has bir mantığı olduğunu ve bunun bireyin bütünlüğü açısından önemli olduğunu ifade eder (Arıcı-Ozcan, 2020). Freud da birçok çalışmasında zihin unuturken bedenin unutmadığını öne sürer. Diğer yandan 1950'lere kadar birçok filozof ve teorisyen (Hegel, Kirkegaard, Husserl, Marx, Nietzsche ve Freud), bedeni, biyolojik bir nesne olarak değerlendirip bedenin zihinden bağımsız olduğunu ifade eder. Ancak 1950'lerde Fransız düşünür Maurice Merleau-Ponty, insan bedeninin hem özne hem de nesne olarak önemini belirtir. Ayrıca beden ve zihnin bütüncül bir şekilde çalıştığını "bedenleme fenomenolojisi (phenomology of embodiment)" kavramı ile ortaya atıp beraberinde felsefeye ve psikolojiye yeni bir bakış açısı sunar (Merleau-Ponty, 2014, 2006).

Bedenleme fenomenolojisine göre, kişi dünya ile beden üzerinden bir ilişki içindedir. Bedenden bağımsız bir bilinç mümkün değildir. Bedenden yalıtılmış bir bilinç, bireyin dünya ile etkileşimini kesen, hayatın gerçekliğinden kopuk ve sa-

▶ Kaynaklar

Andersen, T. E. Lahav, Y. Ellegaard H. ve Manniche, C. (2017). A randomized controlled trial of brief Somatic Experiencing for chronic low back pain and comorbid post-traumatic stress disorder symptoms, *European Journal of Psychotraumatology, 8*(1), 1-9. https://doi.org/10.1080/20008198.2017.1331108

Arıcı-Ozcan, N. (2020). *Somatik Deneyimleme. Psikolojik Danışmada Güncel Kuramlar: Kuramdan Uygulamaya.* Pegem Yayınları.

Aydin, A. (2020). Merleau-Ponty'nin bedenlenme fenomenolojisi: bilinç ve beden bütünlüğü. *Kilikya Felsefe Dergisi/Cilicia Journal of Philosophy*, *7*(1), 77-90.

Bandura, A. (1977). Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, *84*(2), 191. https://doi.org/10.1037/0033-295X.84.2.191

Barrett, L. F., Quigley, K. S., Bliss-Moreau, E. ve Aronson, K. R. (2004). Interoceptive sensitivity and self-reports of emotional experience*. Journal of Personality and Social Psychology, 87,* 684-697. https://doi.org/10.1037/0022-3514.87.5.684

Bonanno, G. A. ve Burton, C. L. (2013). Regulatory flexibility: An individual difference perspective on coping and emotion regulation. *Perspective of Psychological Science, 8*, 591-612. https://doi.org/10.1177/1745691613504116

Brom, D., Stokar, Y., Lawi, C., Nuriel-Porat, V., Ziv, Y., Lerner, K., Ross, G. (2017). Somatic Experiencing for posttraumatic stress disorder: A randomized controlled outcome study. *Journal of Traumatic Stress, 30*(3), 304-312. https://doi.org/10.1002/jts.22189

Dana, D. (2018). *The Polyvagal theory in therapy: engaging the rhythm of regulation (Norton series on interpersonal neurobiology)*. WW Norton & Company.

Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (2000). The" what" and" why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry, 11*(4), 227-268. https://doi.org/10.1207/s15327965pli1104_01

Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (2008). Facilitating optimal motivation and psychological well-being across life's domains. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne, 49*(1), 14. https://doi.org/10.1037/0708-5591.49.3.262

Demirel, Ö. (2003). *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, 5. Baskı, Pegem A Yayıncılık. https://doi.org/10.14527/9786053180265

Foster-Deffenbaugh, L. A. (1996). *Brain Research and its Implications for Educational Practice* (A Dissertation), Brigham Young University.

Gomes, S. (2021). Trauma, Vulnerabilidade e Memória: Caminhos para uma Resignificação. *Revısta Latıno-Amerıcana De Psıcologıa Corporal*, *8*(11), 69-82

Grabbe, L. ve Miller-Karas, E. (2018). The trauma resiliency model: a "bottom-up" intervention for trauma psychotherapy. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association*, *24*(1), 76-84.

Greene, R. (2002). Human Behavior Theory: A Resilience Orientation. R. Greene (Ed.), Resiliency: *An Integrated Approach to Practice, Policy, and Research* içinde (s.1-28). NASW Press

Greenberg, M. (2017). *The stress-proof brain: Master your emotional response to stress using mindfulness and neuroplasticity*. New Harbinger Publications.

Groger, N., Matas, E., Gos, T., Lesse, A., Poeggel, G., Braun, K., Bock, J. (2016). The transgenerational transmission of childhood adversity: Behavioral, cellular, and epigenetic correlates. *Journal of Neural Transmission (Vienna), 123*, 1037-1052. doi:10.1007/s00702-016-1570-1

Heller, L. ve LaPierre, A. (2012). *Healing developmental trauma: How early trauma affects self-regulation, self-image, and the capacity for relationship*. North Atlantic Books.

Hofmann, S. G. (2014). Interpersonal emotion regulation model of mood and anxiety disorders. *Cognitive Therapy & Research, 38*, 483-492. https://doi.org/10.1007/s10608-014-9620-1

Horn, S. R., Charney, D. S. ve Feder, A. (2016). Understanding resilience: New approaches for preventing and treating PTSD. *Experimental neurology*, *284*, 119-132.

İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü (2002). İstanbul: Sev Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş.

Kabat-Zinn, J. (2015). Mindfulness. *Mindfulness*, *6*(6), 1481-1483.

Kashdan, T. B. ve Rottenberg, J. (2010). Psychological flexibility as a fundamental aspect of health. *Clinical Psychology Review, 30,* 865-878. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2010.03.001

Kolb, B. ve Whishaw, I. Q. (1990). *Fundamentals of Human Neuropsychology* (Third Edition), W.H. Freeman and Company. https://psycnet.apa.org/record/1990-97041-000

Laskowski, E. R., Newcomer-Aney, K. ve Smith, J. (2000). Proprioception. *Physical Medicine and Rehabilitation Clinics of North America, 11*(2), 323-340 https://doi.org/10.1016/s1047-9651(18)30132-3

Leeson, M. ve Willis, J. (2004). What's the Buzz About? Brain-Based Learning for All Students http://www.naz.edu:900/~include/pdfs/poster/Brain%20based.pdf

Leitch, L. (2007). Somatic experiencing treatment with tsunami survivors in Thailand: Broadening the scope of early intervention. *Journal of Traumatology*, *13*(4) 11-20. https://doi.org/10.1177/1534765607305439

Leitch, L. ve Miller-Karas, E. (2009). A case for using biologically based mental health intervention in post-earthquake China: evaluation of training in the trauma resiliency model. *Emerg. Mental Health, 11*, 221-233. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/20524507/

Leitch, L. Vanslyke, J. ve Marisa, A. (2009). Somatic Experiencing Treatment with Social Service Workers Following Hurricanes Katrina and Rita. *Social Work*, *54*(1), 9-18. https://doi.org/10.1093/sw/54.1.9

Levine, P. A. (1977). *Accumulated Stress, Reserve Capacity and Disease*. Ann Arborm, MI: University of California, Berkeley. https://traumahealing.org/wp-content/uploads/2016/04/levine-doctoral-thesis-1976-accumulated-stress-reserve_capacity_and_disease.pdf

Levine, P. A. ve Frederick, A. (1997). *Waking the Tiger: Healing Trauma: The Innate Capacity to Transform Overwhelming Experiences*. North Atlantic Books. https://books.google.com.tr/books/about/Waking_the_Tiger.html?id=3Y2t1oQEmcoC&redir_esc=y

Levine, P. A. (2008). *Healing trauma: A pioneering program for restoring the wiSEom of your body.* Sounds True. https://www.soundstrue.com/products/healing-trauma

Levine, P. A. (2010). *In an Unspoken Voice: How the Body Releases Trauma and Restores Goodness*. North Atlantic Books. https://www.northatlanticbooks.com/shop/in-an-unspoken-voice/

Levine, P. A. (2015). *Trauma and memory: Brain and body in a search for the living past—A practical guide for understanding and working with traumatic memory.* North Atlantic. https://www.northatlanticbooks.com/shop/trauma-and-memory/

Levine, P. A., Blakeslee, A. ve Sylvae, J. (2018). Reintegrating Fragmentation of the Primitive Self: Discussion of "Somatic Experiencing". *Psychoanalytic Dialogues, 28*(5), 620-628. https://doi.org/10.1080/10481885.2018.1506216

Levy, F.J. (1992). *Dance Movement Therapy: A Healing Art.* NDA.

Luthar, S. S., Cicchetti, D. ve Becker, B. (2000). Research on Resilience: Response to Commentaries. *Child Development,71*(3), 573-575.

MacLean, P. D. (1978). A mind of three minds: Educating the triune brain. In the *Seventy-seventh Yearbook of the National Society for the Study of Education* (308-342). University of Chicago Press. https://eric.ed.gov/?id=EJ182152

MacLeod, A. K., Coates, E. ve Hetherton, J. (2008). Increasing well-being through teaching goal setting and planning skills: Results of a brief intervention. *Journal of Happiness Studies*, *9*(2), 185-196. https://doi.org/10.1007/s10902-007-9057-2

Mehling, W. E., Gopisetty, V., Daubenmier, J., Price, C. J., Hecht, F. M. ve Stewart, A. (2009). Body awareness: Construct and self-report measures. *PLos One, 4*(5): e5614. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0005614

Merleau-Ponty, M. (2006). *Algının önceliği ve onun felsefi sonuçları* (Y. Yıldırım, Çev.). Kabalcı.

Merleau-Ponty, M. (2014). *Algılanan dünya* (Ö. Aygün, Çev.). Metis Yayınları

Ogden, P. ve Fisher, J. (2015). *Sensorimotor psychotherapy: Interventions for trauma and attachment (Norton series on interpersonal neurobiology)*. WW Norton & Company.

Ogden, P., Minton, K. ve Pain, C. (2006). *Trauma and the body: A sensorimotor approach to psychotherapy (norton series on interpersonal neurobiology)*. WW Norton Company.

Özden, Y. (2003). *Öğrenme ve Öğretme,* Geliştirilmiş 5. Baskı, Pegem A Yayıncılık. http://pegem.net/dosyalar/dokuman/24112007162753%C3%96%C4%9Frenme%20ve%20%C3%96%C4%9Fretme%20.pdf

Parker, C., Doctor, R. M. ve Selvam, R. (2008). Somatic therapy treatment effects with tsunami survivors. *Traumatology*, *14*(3), 103-109. https://doi.org/10.1177/1534765608319080

Payne, P., Levine, P. A. ve Crone-Godreau, M. A. (2015). Somatic Experiencing: Using Interoception and Proprioception as Core Elements of Trauma Therapy. *Front Psychol, 6,* 93. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.00423

Pinkerton, K. D. (1994). Using Brain Based Learning Techniques in High School Science, *Teaching & Change, 2*(1), 44-60. https://eric.ed.gov/?id=EJ494020

Piran, N. ve Teall, T. (2012). The developmental theory of embodiment. G. McVey, H.B.Ferguson, M. Levine ve N. Piran (Ed.), *Improving the prevention of eating disorders: Collaborative research, advocacy, and policy change* içinde (s.169-198). Wilfrid Laurier Press.

Porges, S. (1995). Orienting in a defensive world: Mammalian modifications of our evolutionary heritage. A Polyvagal Theory. *Journal of Psychophysiology*, *32*(4), 301-318. https://doi.org/10.1111/j.1469-8986.1995.tb01213.x

Porges, S. W. (2003). The Polyvagal Theory: phylogenetic contributions to social behavior. *Physiology & Behavior 79,* 503-513. https://doi.org/10.1016/s0031-9384(03)00156-2

Porges, S. W. (2007). The polyvagal perspective. *Biol. Psychol., 74,* 116-143. https://doi.org/10.1016/j.biopsycho.2006.06.009

Porges, S. W. (2009). The polyvagal theory: new insights into adaptive reactions of the autonomic nervous system. *Cleveland Clinic Journal of Medicine, 76*(2), 86. https://doi.org/10.3949/ccjm.76.s2.17

Posner, M. I. ve Rothbart, M. K. (2000). Developing mechanisms of self-regulation. *Development and Psychopathology, 12*(3), 427-441. https://doi.org/10.1017/S0954579400003096

Price, C. ve Thompson, E. A. (2007). Measuring dimensions of body connection: Body awareness and bodily dissociation. *Journal of Alternative and Complementary Medicine, 13*(9), 945-954. https://doi.org/10.1089/acm.2007.0537

Rothschild, B. (2000). *The body remembers: The psychophysiology of trauma and trauma treatment*. WW Norton & Company.

Rothschild, B. (2010). *8 keys to safe trauma recovery: take-charge strategies to empower your healing (8 keys to mental health)*. WW Norton & Company

Saraçoğlu, K. T. ve Baygın, Ö. (2015). Otonom Sinir Sistemi ve Anestezi. *Journal of Anesthesia, 23*(4), 194-200. http://www.jarss.org/pdfs/2015_4%20D-1%20(194-200).pdf

Salvatore, S., Tschacher, W., Gelo, O. C. G. ve Koch, S. C. (2015). Editorial: Dynamic systems theory and embodiment in psychotherapy research. A new look at process and outcome. *Frontiers in Psychology, 6*, 914.

Selvam, R. (2004). Trauma, body, energy and spirituality. *Positive Health*, 15-18

Selvam, R. (2005). *India tsunami relief 2005 trip*. https://www.traumavidya.org

Selvam, R. (2022). *The Practice of Embodying Emotions: A Guide for Improving Cognitive, Emotional, and Behavioral Outcomes*. North Atlantic Books.

Snell, R. S. (2010). *Clinical Neuroanatomy*. (7th ed.). Lippincott Williams & Wilkins. https://patientfocus.files.wordpress.com/2012/08/snell-clinical-neuroanatomy-7th-edition_41.pdf

Somatik Deneyimleme Eğitim Modülü: *Uygulayıcı Eğitimi Orta Seviye Eğitim Manueli 1&2* (2017). Foundation for Human Enrichment.

Spreitzer, G., Sutcliffe, K., Dutton, J., Sonenshein, S. ve Grant, A. M. (2005). Asocially embedded model of thriving at work. *Organization Science, 16*(5), 537-549. https://doi.org/10.1287/orsc.1050.0153.

Sönmez, V., (2004). *Dizgeli Eğitim*, Anı Yayıncılık. https://aniyayincilik.com.tr/kitaplar/dizgeli-egitim/

Sylwester, R. (2004). Present at the Maturation of an Adolescent Brain. http://www.aincinac.gc.ca/pr/pub/krw/neu-e.pdf

Şan, E. (2015). *Merleau-Ponty.* Say Yayınları

Uluorta, N. ve Atabek, E. (2003). Beyin Eğitimi ve Fen Bilgisi Laboratuvar Öğretimindeki Yeri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6.* https://doi.org/10.15285/maruaebd.277480

Teall, T. L. (2015). *A quantitative study of the developmental theory of embodiment:Implications to health and well-being.* University of Toronto. Retrieved from https://tspace.library. utoronto.ca/handle/1807/69750

Wallace, J. C., Butts, M. M., Johnson, P. D., Stevens, F. G. ve Smith, M. B. (2016). A multilevel model of employee innovation: Understanding the effects of regulatory focus, thriving, and employee involvement climate. *Journal of Management*, *42*(4), 982-1004. https://doi.org/10.1177/0149206313506462

Winblad, N. E. Changaris, M. ve Stein, P. K. (2018). Effect of Somatic Experiencing Resiliency-Based Trauma Treatment Training on Quality of Life and Psychological Health as Potential Markers of Resilience in Treating Professionals. *Frontiers in Neuroscience, 12.* https://doi.org/10.3389/fnins.2018.00070

Wrosch, C., Scheier, M. F., Miller, G. E., Schulz, R. ve Carver, C. S. (2003). Adaptive Self-Regulation of Unattainable Goals: Goal Disengagement, Goal Reengagement, and Subjective Well-Being. *Personality and Social Psychology Bulletin, 29*(12), 1494-1508. https://doi.org/10.1177/0146167203256921

Zimmermann M. (2010). Case studies in a physiology course on the autonomic nervous system: Design, implementation, and evaluation. *Adv Physiol Educ, 34,* 59-64. https://doi.org/10.1152/advan.00004.2010

BAĞIMSIZ DENETİM FAALİYETLERİNİN KURUMSAL YÖNETİMDEKİ ROLÜ

Uluslararası Denetim Standartları Anlatımıyla

Dr. Suat Kılıç

nobel bilimsel

BAĞIMSIZ DENETİM FAALİYETLERİNİN KURUMSAL YÖNETİMDEKİ ROLÜ (ULUSLARARASI DENETİM STANDARTLARI ANLATIMIYLA)

Dr. Suat Kılıç

Yayın No.: 1502
ISBN: 978-625-398-329-1
E-ISBN: 978-625-398-330-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kılıç, Suat.
BAĞIMSIZ DENETİM FAALİYETLERİNİN KURUMSAL YÖNETİMDEKİ ROLÜ (ULUSLARARASI DENETİM STANDARTLARI ANLATIMIYLA)
/ Suat Kılıç
1. Basım, XVI + 388 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-329-1
E-ISBN: 978-625-398-330-7
1. Kurumsal Yönetim 2. Bağımsız Denetim 3. Uluslararası Denetim Standartları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ ..... **XV**

ŞEKİL LİSTESİ ..... **XVİİ**

KISALTMALAR ..... **XİX**

1. GİRİŞ **1**

2. KURUMSAL YÖNETİM **3**

2.1. Kurumsal Yönetim Kavramı 3

2.1.1. Kurumsal Yönetimin Tanımı 4

2.1.2. Kurumsal Yönetimin Önemi 7

2.1.3. Kurumsal Yönetimin Amaçları 10

2.1.4. Kurumsal Yönetimin Tarihsel Gelişimi 12

2.1.5. Kurumsal Yönetim ile İlgili Teoriler 14

2.1.5.1. Vekâlet Teorisi 15

2.1.5.2. Mülkiyet-Kontrol Teorisi 16

2.1.5.3. Paydaş Teorisi 17

2.1.6. OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri 17

2.1.6.1. Etkin Bir Kurumsal Yönetim Çerçevesinin Oluşturulması 18

2.1.6.2. Hissedar Hakları ve Temel Hissedar İşlevleri 19

2.1.6.3. Hissedarlara Adil Davranılması 19

2.1.6.4. Kurumsal Yönetimde Paydaşların Rolü 19

2.1.6.5. Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık 20

2.1.6.6. Yönetim Kurulunun Sorumlulukları 20

2.1.7. Kurumsal Yönetim İlkeleri 21

2.1.7.1. Adillik İlkesi (Eşitlik) 22

2.1.7.2. Şeffaflık 23

2.1.7.3. Hesap Verebilirlik 23

2.1.7.4. Sorumluluk 25

2.2. Başlıca Kurumsal Yönetim Raporları 26

2.2.1. Cadbury Raporu 26

2.2.2. Greenbury Raporu 36

2.2.3. Hampel Raporu 37

2.2.4. Turnbull Raporu 38
2.2.5. Sarbanes-Oxley Yasası 39
2.2.5.1. Sarbanes-Oxley Yasasının Çıkmasında Etkili Olan Nedenler 40
2.2.5.2. Sarbanes-Oxley Yasasının Ayrıntıları 42
2.2.5.2.1. SOA Denetçi Bağımsızlığı ile İlgili Maddeler 47
2.2.5.2.2. SOA Kurumsal Yönetim ile İlgili Maddeler 50
2.2.5.3. Sarbanes-Oxley Yasasının Sonuçları 53
2.3. Türkiye'de Kurumsal Yönetimin Gelişim Süreci 55
2.3.1. TÜSİAD Kurumsal Yönetim Raporu (2002) 58
2.3.2. Sermaye Piyasası Kurumsal Yönetim İlkeleri 59
2.3.3. Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği (TKYD) 62
2.3.4. Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) 63
2.3.5. 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Açısından Kurumsal Yönetim 65
2.3.5.1. 6102 Sayılı TTK'nın Kurumsal Yönetim ile İlgili Gerekçesi 65
2.3.5.2. 6102 Sayılı TTK Kurumsal Yönetim ile İlgili Maddeler 68
2.4. Kurumsal Yönetimin İşletme İçinde Uygulanış Biçimi 71
2.4.1. Yönetim Kurulu 72
2.4.2. Komiteler 73
2.4.2.1. Denetim Komitesi 74
2.4.2.2. Riskin Erken Saptanması Komitesi 75
2.4.2.3. Kurumsal Yönetim Komitesi 76
2.4.2.4. Aday Gösterme Komitesi 77
2.4.2.5. Ücret Komitesi 78

3. BAĞIMSIZ DENETİM 79

3.1. Bağımsız Denetim Kavramı 79
3.1.1. Bağımsız Denetimin Tanımı 80
3.1.2. Bağımsız Denetimin Tarihsel Gelişimi 83
3.1.3. Bağımsız Denetimin Önemi 85
3.1.4. Bağımsız Denetimin Faydaları 85
3.2. Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları 89
3.2.1. Genel Standartlar 89
3.2.2. Çalışma Alanı (Sahası) Standartları 90
3.2.3. Raporlama Standartları 91
3.3. Uluslararası ve Ulusal Boyutta Bağımsız Denetim Düzenlemeleri 92
3.3.1. Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu Kuruluşları 92
3.3.1.1. Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu Düzenlemeleri 93

3.3.1.2. Uluslararası Denetim Standartları ve Türkiye Denetim Standartları ... 94
3.3.1.3. Avrupa Birliği'nde Denetim Düzenlemeleri ... 95
3.3.1.4. Amerika'da Denetim Düzenlemeleri ... 97
3.3.2. Türkiye'de Bağımsız Denetim Düzenlemeleri ... 99
3.3.2.1. SPK'ya Göre Bağımsız Denetim Düzenlemeleri ... 101
3.3.2.2. BDDK'ya Göre Bağımsız Denetim Düzenlemeleri ... 102
3.3.2.3. 6102 Sayılı TTK'ya Göre Bağımsız Denetim Düzenlemeleri ... 103
3.3.2.4. KGK'ya Göre Bağımsız Denetim Düzenlemeleri ... 107
3.4. Bağımsız Denetim ve Kurumsal Yönetim İlişkisi Açısından Değerlendirme ... 108
3.4.1. BDS 200 - Bağımsız Denetçinin Genel Amaçları ve Bağımsız Denetimin Bağımsız Denetim Standartlarına Uygun Olarak Yürütülmesi ... 116
3.4.1.1. Denetçinin Genel Amaçları ... 117
3.4.1.2. Yeterli ve Uygun Denetim Kanıtı ve Denetim Riski ... 118
3.4.1.3. Mesleki Şüphecilik Kavramı ... 125
3.4.1.4. Mesleki Muhakeme Kavramı ... 130
3.4.1.5. Finansal Tabloların Denetimine İlişkin Etik İlkeler ... 136
3.4.1.5.1. Etik Kavramı ... 143
3.4.1.5.2. Denetçi Bağımsızlığı ... 153
3.4.2. BDS 240 Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları ... 155
3.4.2.1. Cadbury Raporu "Hile" ile İlgili Bölümler ... 163
3.4.2.2. SOA "Hile" ile İlgili Bölümler ... 164
3.4.2.3. BDS 240 Çerçevesinde Hile ile ilgili Sorumluluk Kavramı ... 167
3.4.2.4. BDS 240 Denetçinin Sorumluluğu Çerçevesinde Yapılacak İşler ... 175
3.4.3. BDS 260 Üst Yönetimden Sorumlu Olanlarla Kurulacak İletişim ... 179
3.4.4. BDS 265 İç Kontrol Eksikliklerinin Üst Yönetimden Sorumlu Olanlara ve Yönetime Bildirilmesi ... 185
3.4.4.1. İç Kontrol Yapısı ve Kurumsal Yönetim ile İlişkisi ... 188
3.4.4.1.1. Kontrol Ortamı ... 191
3.4.4.1.2. Risk Değerlendirme ... 192
3.4.4.1.3. Kontrol Faaliyetleri ... 193
3.4.4.1.4. Bilgi ve İletişim ... 194
3.4.4.2. Cadbury Raporu "İç Kontrol" ile İlgili Bölümler ... 197
3.4.4.3. Turnbull Raporu "İç Kontrol" ile İlgili Bölümler ... 198
3.4.4.4. SOA "İç Kontrol" ile İlgili Bölümler ... 200
3.4.4.5. BDS 265 Çerçevesinde İç Kontrol ile İlgili Denetçinin Sorumluluğu ... 202

3.4.5. BDS 315 İşletme ve Çevresini Tanımak Suretiyle Önemli Yanlışlık Risklerinin Belirlenmesi 204
3.4.5.1. Kurumsal Risk Yönetimi Kavramı 208
3.4.5.2. İşletmenin İç Kontrolü Dâhil İşletme ve Çevresini Tanıma Yükümlülüğü 211
3.4.5.3. İşletmenin İç Kontrol Yapısının İncelenmesi 213
3.4.6. BDS 330 Bağımsız Denetçinin Risk Olarak Değerlendirilmiş Hususlara Karşı Yapacağı İşler 217
3.4.6.1. Denetçinin Yönetimin İddiaları ile İlgili Olarak Yapacağı İşler 219
3.4.6.2. Kontrol Testleri 220
3.4.6.3. Kontrollerin Çalışma Verimliliğinin Değerlendirilmesi 221
3.4.7. BDS 540 Muhasebe Tahminlerinin ve İlgili Açıklamaların Bağımsız Denetimi 221
3.4.8. BDS 550 İlişkili Taraflar 230
3.4.9. BDS 570 İşletmenin Sürekliliği 237
3.4.10. BDS 610 İç Denetçi Çalışmalarının Kullanılması 240

4. KÜÇÜK ORTA BOY İŞLETME (KOBİ) 245

4.1. Küçük Orta Boy İşletme Tanımı 245
4.1.1. KOBİ'lerin Yapısı ve Türkiye Ekonomisindeki Payları 247
4.1.2. Türkiye'de KOBİ Politikası ve Kurumsal Altyapı 250
4.1.3. Avrupa Birliği'nde ve Dünya'da KOBİ'ler 252
4.2. Basel Kriterleri ve KOBİ'lere Etkileri 254
4.3. KOBİ Borsası/Gelişen İşletmeler Piyasası (GİP) 258
4.3.1. Gelişen İşletmeler Piyasasından Sağlanacak Faydalar 260
4.3.1.1. Finansman Kaynağına Erişim ve Likidite Sağlama 261
4.3.1.2. Tanınırlık ve Kredibilite Sağlama 262
4.3.1.3. Kurumsallaşma 262

5. BORSA İSTANBUL GELİŞEN İŞLETMELER PİYASASINDA YERALAN ŞİRKETLER ÜZERİNDE BİR ANKET ÇALIŞMASI 265

5.1. Araştırmanın Konusu 268
5.2. Araştırmanın Amacı 268
5.3. Araştırmanın Önemi 268
5.4. Araştırmanın Kapsamı 270
5.5. Literatür Taraması 271
5.6. Araştırmanın Sınırlılığı ve Varsayımları 278
5.7. Araştırmanın Problemi ve Hipotezleri 279

5.8. Araştırmanın Modeli 281
5.9. Anakütle ve Örneklem 283
5.9.1. Anketin Hazırlanması ile İlgili Aşamalar 284
5.9.2. Anket Formunun Hazırlanma Aşamaları ve Ayrıntıları 285
5.10. Bulgular ve Yorumlar (Analiz) 289

6. SONUÇ 353

EKLER 367

KAYNAKÇA 377

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AICPA Audit Guide. **Assessing and Responding to Audit Risk in a Financial Statement Audit**. New York. USA. 2014.

AKDOĞAN, Nalan ve Orhan Sevilengül. **Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması**. Gazi Kitabevi. 11.Baskı. 2003.

ALP, Ali ve Saim Kılıç. **Kurumsal Yönetim Nasıl Yönetilmeli**. 1.Baskı. Doğan Kitap. İstanbul, 2014.

ALPAR, R. **Spor, Sağlık ve Eğitim Bilimlerinden Örneklerle Uygulamalı İstatistik ve Geçerlik—Güvenilirlik**, 6. Baskı. Detay Yayıncılık. 2020.

ALPAR, R. **Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler**. Detay Yayıncılık. 2017.

ANAND, Sanjay. **Esssentials of Corporate Governance.** John Wiley & Sons. Canada. 2008.

ARENS, Alvin A., Randal J. Elder ve diğerleri. **Auditing and Assurance Services**. 16.Baskı. Pearson Yayınları. 2014.

ARSLANTAŞ, Cem Cüneyt. **Kurumsal Yönetimin Yönetim Kuruluna Yansımaları**. 1.Baskı. Beta Yayınları. İstanbul. 2012.

AYBOĞA, M. Hanifi. **Kurumsal Yönetimde Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik İlkeleri**. Kurumsal Yönetim ve Risk Yönetimi. Editörler: Pınar Başar ve Duygu Celayir. 1. Baskı. Nobel Yayınları. Ankara. 2020.

BAL, Hüseyin. **Sosyolojide Yöntem ve Araştırma Teknikleri**. Sentez Yayınları. 2.Baskı. 2015.

BASHAM, A. ve W. Sedlacek. **Validity**. The ACA Encyclopedia of Counseling, 2009.

BAŞAR, Pınar ve Duygu Celayir. **Risk Yönetiminin Kurumsal Yönetimdeki Rolü ve Sistemin Güvencesi: İç Denetim**. Kurumsal Yönetim ve Risk Yönetimi. Editörler: Pınar Başar ve Duygu Celayir. 1. Baskı. Nobel Yayınları. Ankara. 2020.

BOUBAKER, Sabri. **Corporate Governance in Emerging Markets; Theories, Practices and Cases**. Duc Khuong Nguyen Editors. Springer. İngiltere. 2014.

BOZKURT, Nejat. **Muhasebe Denetimi**. 8.Baskı. Baskı ve Cilt Melisa Matbaacılık. Alfa Yayınları. İstanbul. 2018.

BRAIOTTA, Louis Jr., R. Trent Gazzaway ve diğerleri. **The Audit Committee Handbook**, 5th. Edition. John Wiley & Sons. 2010.

BRINKMAN, W. P. **Design of a Questionnaire Instrument**. S. Love Edition. Handbook of Mobile Technology Research Methods. Nova Publisher. 2009.

BULUT, H. **R Uygulamaları ile Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler**. Nobel Yayıncılık. 2018.

CHORAFAS, Dimitris N. **International Financial Reporting Standarts Fair Value and Corporate Governance.** First Edition. CIMA Publishing. Great Britain. 2006.

CHORAFAS, Dimitris N. **IT Auditing and Sarbanes-Oxley Compliance Key Straties for Business Improvement**. Taylor and Francis Group. USA. 2009.

COENEN, Tracy L. **Essentials of Corporate Fraud**. John Wiley & Sons. Canada. 2008.

COLLIER Paul. **Audit Committees in Large UK Companies**. University of Dundee. Published by The Research Board. The Institute of Chartered Accountants in England and Wales. İngiltere. 1992.

COLLINGS, Steven. **Interpretation and Application of International Standards on Auditing**. Wiley Publication. 2011.

DAUBER Nick A. Marc H. Levine ve diğerleri. **The Complete Guide to Auditing Standards and Other Professional Standards for Accountants**. John Wiley & Sons. Canada. 2008.

DEHA Yayınları. **Kurumsal Yönetim İlkeleri ve Finansal Yönetim**. 2.Baskı. Barış Matbaa. 2018.

GOLDEN, Thomas W. Steven L. Skalak and Mona M. Clayton. **A Guide to Forensic Accounting Investigation**. John Wiley & Sons. Canada. 2006.

GOLDMAN, Peter D. **Anti-Fraud Risk and Control Workbook**. John Wiley&Sons. Canada. 2009.

GRAHAM, Lynford. **Complying with Sarbanes Oxley Section 404: A Guide for Small Publicly Held Companies**. John Wiley&Sons. Canada. 2010.

GÜRBÜZ, A. Osman ve Yakup Ergincan. **Kurumsal Yönetim, Türkiye'deki Durumu ve Geliştirilmesine Yönelik Öneriler**. 1.Baskı. Literatür Yayınlar. İstanbul. 2004.

GÜREDİN, Ersin. **Denetim**. 6.Baskı. Beta Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul. 1994.

HAIR, J. F. Black W. C. Babin B. J. ve Anderson, R. E**. Multivariate Data Analysis: International Version**. New Jersey. Pearson Publıshers. 2010.

HASSAAN, Marwa. **Corporate Governance and Compliance with IFRSs: Mena Evidence. Newcastle.** Baskı: Cambridge Scholars. İngiltere. 2013.

IFC, International Finance Corporation. **Corporate Governance Manual**. Second Edition. Hanoi. 2010.

IŞIK, Özcan. **Kurumsal Yönetim ve Firma Yönetim Kurulu**. Kriter Yayınevi. 1.Baskı. İstanbul. 2017.

JACKSON, Peggy M. **Sarbanes Oxley for Small Businesses – Leveraging Compliance for Maximum Advantage**. John Wiley & Sons, Inc. USA. 2006.

KEASEY, Kevin. S. Thompson ve M. Wright. **Corporate Governance: Accountability, Enterprise and International Comparisons**. John Wiley & Sons. Ltd. İngiltere. 2005.

KULA, Veysel. **Kurumsal Yönetim: Hissedarların Korunması Uygulamaları ve Türkiye Örneği**. 1.Baskı. Papatya Yayınları. İstanbul. 2006.

LARCKER, David ve Brian Tayan. **Corporate Governance Matters: A Closer Look at Organizational Choices and Their Consequenses.** Pearson Education, Inc. Publishing. FT Press Upper Saddle River. USA. 2011.

LESSAMBO, Felix I. **Auditing, Assurance Services and Forensics**. Palgrave Macmillan. Springer. USA. 2018.

LESSAMBO, Felix I. **The International Corporate Governance System, Audit Roles and Board Oversight**. 2.Baskı. Palgrave Macmillan. USA. 2014.

MOELLER, Robert R. **Brink's Modern Internal Auditing, Eigth Edition: A Common Body of Knowledge**. John Wiley & Sons. Canada. 2009.

MOELLER, Robert R. **Coso Enterprise Risk Management: Establishing Effective Governance, Risk and Compliance Processes**. Second Edition. John Wiley & Sons Inc. Canada. 2011.

MOELLER, Robert R. **Sarbanes-Oxley and the New Internal Auditing Rules**. John Wiley & Sons, Inc. USA. 2004.

OJO, Marianne. **Role of External Auditors in Corporate Governance and Financial Reporting**. Capital and Liquidity Requirements and the Finance Theory. USA. 2019.

ÖZBİRECİKLİ, Mehmet ve Kayahan Tüm. **Aile İşletmelerinde Sürdürülebilir Kurumsal Yönetim ve İç Denetimin Rolü.** Karahan Kitabevi. Birinci Baskı. 2015.

ÖZDAMAR, K. **Paket Programlar ile İstatiksel Veri Analizi: MINITAB 16 - IBM SPSS 21**. Nisan Kitabevi. 2013.

ÖZKUL, Fatma Ulucan ve Zehra Almalı Özdemir. **İşletmelerde Hile Riski Yönetimi**. 1.Baskı. Beta Yayınları. İstanbul. 2011.

PİCKETT, K.H. Spencer. **The Internal Auditing Handbook**. Second Edition. John Wiley & Sons. İngiltere. 2003.

PORTER, Brenda. Jon Simon ve David Hatherly. **Principles of External Auditing**. Baskı: John Wiley&Sons. 2003.

RECKASE, M. **Multidimensional Item Response Theory**. Springer. 2009.

REZAEE, Zabihollah and Richard Riley. **Financial Statement Fraud Prevention and Detection**. Second Edition. John Wiley & Sons. Canada. 2010.

SEVİLENGÜL, Orhan. **Genel Muhasebe**. 18.Baskı. Gazi Kitabevi. 2016.

SINGLETON, Tommie. Aaron Singleton ve diğerleri. **Fraud Auditing and Forensic Accounting**. John Wiley & Sons. Canada. 2006.

SOLOMON Jill and Aris Solomon. **Corporate Governance and Accountability**. John Wiley&Sons. England. 2004.

SPİRA, Laura F. **The Audit Comittee: Performing Corporate Governance**. Kluwer Academic Publishers. USA. 2002.

STROMBORG Frank. M. ve S. J. Olsen. **Instruments for Clinical Health-Care Research**, 3rd Edition. Jones and Bartlett Publishers. 2004.

SWITZER, Susan. **Internal Audit Reports Post Sarbanes-Oxley A Guide to Process-Driven Reporting**. John Wiley&Sons. Canada. 2007.

ŞEN, Erdal. **Kurumsallaşma ve Kurumsal Yönetişim**. 1.Baskı. Beta Yayınları. İstanbul. 2017.

ŞENCAN, H. **Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik**. Seçkin Yayıncılık. 2005.

ŞİMŞEK, Hasan. ve Ali Yıldırım. **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. Seçkin Kitabevi. 10.Baskı. 2016.

TABACHNICK, B. G. ve Fidell L. S. **Using Multivariate Statistics**. 6th Edition. Pearson Education. 2013.

TABACHNICK, B. G. ve Fidell L. S.. **Çok Değişkenli İstatistiklerin Kullanımı**. Çeviren: M. Baloğlu. Nobel Yayınları. 2015.

TARANTINO, Anthony. **Managers Guide To Compliance Sarbanes-Oxley, COSO, Erm, COBIT, IFRS, Basel 2, Omb A-123, Asx 10, OECD Principles, Turnbull Guidance, Best Practices, and Case Studies.** John Wiley&Sons. Canada. 2006.

TKYD, Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği. **Kurumsal Yönetim İlkeleri Işığında Aile Şirketleri Yönetim Rehberi**. Caretta Yayınları. 2009.

TKYD. **Nedir bu Kurumsal Yönetim**. TKYD ve Deloitte Ortak Yayını. 2007.

TREVİNO, Linda K. And Katherine A. Nelson. **Managing Business Ethics**: **Straight Talk About How to Do It Right**. Edited: John Wiley and Sons. USA. 2014.

TÜSİAD, **Dünya'da ve Türkiye'de İş Etiği ve Etik Yönetimi**, Yayın No: TÜSİAD/T-2009-06-492. 2009.

ZACK, Gerard M. **Fair Value Accounting Fraud** New Global Risks and Detection Techniques. John Wiley & Sons. Canada. 2009.

ZYLA Mark L. **Fair Value Measurements**. John Wiley & Sons. Canada. 2013.

SÜRELİ YAYINLAR (MAKALE)

ABBOTT, L. J., S. Parker ve G. F. Peters. **Serving two Masters: The Association Between Audit Committee Internal Audit Oversight and Internal Audit Activities**. Accounting Horizons 24 (1). 2010.

ABBOTT, L. J., S. Parker, G. F. Peters ve D. V. Rama. **Corporate Governance, Audit Quality and The Sarbanes-Oxley Act: Evidence From Internal Audit Outsourcing**. The Accounting Review 82 (4). 2007.

ABICIC, Silvija Pretnar. **Professional Skepticism of Auditors and Risk of Fraudulent Financial Reporting**. Journal of Accounting and Management. Zagreb. Croatia. 2014.

AJAO Owolabi Sunday, Jayeoba Olajumoke Olamide ve Ajibade Ayodeji Temitope. **Evolution and Development of Auditing**. Unique Journal of Business Management Research. Vol. 3(1). 2016.

AKTAN, Coşkun Can. **Kurumsal Şirket Yönetimi**. Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi. Cilt 5. Sayı 1. 2013.

ARAS, Güler. **Basel 2 Bankacılık Düzenlemelerinin Ekonomiye ve Reel Sektöre Yansımaları**. Deloitte CEO-CFO Serisi. 2007.

ASARE, S. K., R. A. Davidson, ve A. A. Gramling. **Internal Auditors' Evaluation of Fraud Factors in Planning an Audit: The Importance of Audit Committee Quality and Management Incentives**. International Journal of Auditing 12 (3). 2008.

AYBOĞA, Hanifi. **Globalleşme Sürecinde Ülkemizde Muhasebe Mesleği ve Meslek Mensuplarının Eğitimi**. Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi. Cilt 18. Sayı 1. s.32-359. 2003.

AYDOĞAN, Selma Demirtaş. **Türkiye'de Bağımsız Denetimin Yeni Türk Ticaret Kanunu Çerçevesinde Değerlendirilmesi**, Uluslararası İktisat ve İşletme Dergisi. ICAFR 16 Özel Sayısı. 2016.

AYPEK, Nevzat ve Ayhan Yatbaz. **Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (Kobi) Halka Arz Yoluyla Finansmanı İMKB Gelişen İşletmeler Piyasası**, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi,. 48, (2). 2013.

AYPEK, Nevzat. **Kobi Finansmanı: Venture Capital ve Angel Investor**. Üçüncü Sektör Kooperatifçilik, Türk Kooperatifçilik Kurumu Dergisi. Sayı: 137. 2002.

AYRE, C. ve Scally A. J. **Critical Values for Lawshe's Content Validity Ratio: Revisiting the Original Methods of Calculation**. Measurement and Evaluation in Counseling and Development. 47(1), 2014.

BARUA, A., D. Rama ve V. D. Sharma. **Audit Committee Characteristics and Investment in Internal Auditing**. Journal of Accounting and Public Policy 29 (5). 2010.

BEASLEY, M. S., J. V. Carcello ve diğerleri. **Fraudulent Financial Reporting 1998-2007: An Analysis of U.S. Public Companies**. Durham. NC: Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO). 2010.

BOYD, Colin. **Ethics and Corporate Governance: The Issues Raised by the Cadbury Report in the United Kingdom.** Journal of Business Ethics. 15: 167-182. 1996.

BRONSON, S. N., J. V. Carcello ve diğerleri. **Are Fully Independent Audit Committees Really Necessary?**. Journal of Accounting and Public Policy 28 (4). 2009.

BÜYÜKÖZTÜRK, Şener. **Anket Geliştirme**. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi. *3*(2). 2005.

CANGÜREL, Ozan. Serkan Güngör ve Diğerleri. **Sorularla Basel 3**. BDDK Risk Yönetim Dairesi. 2010.

CARCELLO, J. V., D. R. Hermanson ve K. Raghunandan. **Factors Associated with U.S. Public Companies' Investment in Internal Auditing**. Accounting Horizons 19 (2). 2005.

CARCELLO, Joseph V. Dana R. Hermanson ve Zhongxia (Shelly) Ye. **Corporate Governance Research in Accounting and Auditing: Insights, Practice Implications, and Future Research Directions.** Auditing: A Journal of Practice & Theory. Vol. 30. No. 3. 2011.

CHEN, K. Y. ve J. Zho, **Audit committee, Board Characteristics, and Auditor Switch Decisions by Andersen's Clients.** Contemporary Accounting Research. 24 (4): 1085–1117. 2007.

COATES, D. J., M. L. Marais ve R. L. Weil. **Audit Committee Financial Literacy: A Work in Progress**. Journal of Accounting, Auditing and Finance 22 (2). 2007.

COHEN, J. R., G. Krishnamoorthy ve A. M. Wright. **The Impact of Roles of The Board on Auditors' Risk Assessments and Program Planning Decisions**. Auditing: A Journal of Practice & Theory 26 (1). 2007.

COHEN, Jeffrey. Ganesh Krishnamoorty ve Arnold M. Wright. **Corporate Governance and the Audit Process**. Contemporary Accounting Research Vol. 19. No.4. 2002.

ÇITAK, Nermin ve Yakup Selvi. **Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Kurumsal Yönetimin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Uygulanabilirliği**. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yönetim Dergisi. Sayı:74. 2013.

ÇÖRTÜK, Orcan ve Mustafa Eren. **Türkiye'de Kamuyu Aydınlatmanın Sermaye Piyasasına Etkisi**. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi. Cilt:45. Sayı:1. 2016.

DAVİDSON, W. N., B. Xie ve W. Xu. **Market Reaction to Voluntary Announcements of Audit Committee Appointments: The Effect of Financial Expertise**. Journal of Accounting and Public Policy 23 (4). 2005.

DEFOND, M. L. ve J. R. Francis. **Audit Research after Sarbanes-Oxley**. Auditing: A Journal of Practice & Theory 24 (Supplement). 2005.

DIMITROVA, Janka ve Anica Sorova. **The Role of Professional Skepticism in Financial Statement Audit and Its Appropriate Application**. Journal of Economics, Faculty of Economi. University Goce Delcev. Macedonia. 2016.

DİNÇ, Engin ve İdris Varıcı, **Muhasebe Bilgi Sisteminin Kurumsallaşma Düzeyine Etkisi: Sanayi İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma**. Afyon Kocatepe Üniversitesi. İ.İ.B.F. Dergisi. Cilt 10. Sayı 1. 2008.

DİNÇ, Yusuf ve Selim Cengiz. **Muhasebe Denetiminde Hata ve Hilenin Denetçi Etiği Açısından İncelenmesi: Enron Skandalı Örneği**,.Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 5(1). 2014.

DROGALAS, George. Konstantinos Arampatzis ve Evgenia Anagnostopoulou. **The Relationship Between Corporate Governance, Internal Audit And Audit Committee: Empirical Evidence From Greec.** Virtus Interpress. Corporate Ownership & Control. Volume 14. Issue 1. 2016.

DURAL, Fatih. **Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Hakkında Taslak'ta Yer Alan Şirketlerin Denetimi ve Muhasebe Standartlarına İlişkin Hükümlerin Değerlendirilmesi**. Mali Çözüm Dergisi. İSMMMO Yayınları. Sayı 70. 2005.

ELİTAŞ Bilge Leyli. **Eski ve Yeni Türk Ticaret Kanunlarında Anonim ve Limited Şirketlerin Durumu**. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt 17. Sayı 3. 2012.

ERDOĞAN, Nurten ve Nurcan Azgın. **Denetçinin Mesleki Şüpheciliğinin Denetim Kalitesine Etkisi**. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi. 21(1). 2019.

ERGİN, Hüseyin. Seval Kardeş Selimoğlu ve Abdulhay Tolkun. **Kit'lerde Kurumsal Yönetim Etkinliğinin Arttırılmasında İç Kontrol ve İç Denetim Faaliyetlerinin Rolü: Bir Araştırma**. Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı 49. 2016.

EROL, Mikail. **Ekonomik Kriz ve KOBİ'ler**. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi (5:1). 2010.

ERTİKİN, Kıvanç. **Bağımsız Denetimde Bir Dönüm Noktası: Enron Olayı ve Sarbanes - Oxley Yasası**. İsmmmo Mali Çözüm Dergisi. Mayıs-Haziran Sayısı. 2017.

FICH, E. M. ve A. Shivdasani, **Financial Fraud, Director Reputation and Shareholder Wealth**, Journal of Financial Economics. 86 (2). 2007.

FIRAT, Alpaslan ve Muhammed Şahin. **Türkiye'de Bağımsız Denetimin Gözetimi ve Denetim Faaliyetlerinin Gelişimi ve Tarihçesi**. Muhasebe ve Denetim Dünyası Dergisi. 2015.

GEORGE, William W. **Imbalance of Power**. Harvard Business Review. 80(7):22-3. 2002.

GIBBINS, Michael ve Alister K. Mason**. Professional Judgment in Financial Reporting**. The Canadian Institute of Chartered Accountants. CICA Research Study. 1988.

GORDON. Elizabeth A. ve diğerleri. **Related Party Transactions and Corporate Governance**. Published by: Elsevier Ltd. Sayı 9, Advances in Financial Economics. 2004.

GÖNEN, Seçkin ve Emin Yürekli. **6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Açısından Kurumsal Yönetim İlkelerinin Değerlendirilmesi**. Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies, 2016.

GRANT, J. S. ve Davis L. L. **Selection and Use of Content Experts for Instrument Development**. Research in Nursing & Health. 20(3). 1997.

GÜCENME, Ümit. **1979-2005 Yılları Arasında Düzenlenen Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumları Üzerine Bir Değerlendirme**. Uludağ Üniversitesi. İİBF. Muhasebe ve Finansman Dergisi. 2006.

GÜCENME, Ümit. **Accounting Education In The History Of Turkish Republic**, By Istanbul Chamber Of Certified Public Accountants for 17th World Congress of Accountants. 2006.

GÜNEŞ, Feyza Atabek. **Bazı Piyasa Ekonomisi Uygulamaları: Türkiye, Eski Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa**. Dergi Park Akademi.

GÜVEMLİ, Oktay ve Mehmet Özbirecikli. **Türkiye'de Bağımsız Muhasebe Denetiminin Gelişim Süreci 1990-2011**. Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları. 2011.

HERMANSON, D. R., J. Krishnan ve Z. Ye, **Adverse Section 404 Opinions and Shareholder Dissatisfaction Toward Auditors**. Accounting Horizons (4). 2009.

HURTT, R. Kathy. **Development of a Scale to Measure Professional Skepticism**. Auditing: A journal of Practice & Theory. Vol.20. No.1. 2010.

IMHOFF, Eugene A. **Accounting Quality, Auditing and Corporate Governance.** Accounting Horizons Supplement. 2003.

JENSEN, Michael C. ve William H. Meckling. **Theory of the Firm: Managerial Behaviour, Agency Costs and Ownership Structure**. University of Rochester. Journal of Financial Economics. USA. 1976.

JOHNSON, M. S. **Marginal Maximum Likelihood Estimation of Item Response Models in R**. Journal of Statistical Software. 20 (10). 2007.

KADERLİ, Yusuf. Süleyman Doğu ve Özlem Arabacı. **Basel 3 ve Yeni Türk Ticaret Kanunu'nun KOBİ'lerin Finansman Sorunu Üzerindeki Muhtemel Etkileri**. Ege Akademik Bakış Dergisi. Cilt 13. Sayı 4. 2013.

KANDEMİR Tuğrul ve Halim Akbulut. **Bağımsız Denetimin Etkinliğinde Denetimden Sorumlu Komitenin Rolü: Türkiye'deki Bağımsız Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma.** Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi. Cilt 9. Sayı 20. 2013.

KARAHAN, Murat. **Türkiye, ABD ve AB'de Muhasebe Denetiminin Karşılaştırılması**. Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı 1-2. 2017.

KARASU, Rauf. **6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu İle Anonim Şirketlerde Kurumsal Yönetim İle İlgili Getirilen Yenilikler**. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt: 4. Sayı:2. 2013.

KLAMN, Bonnie K. ve Marcia Weidenmier Watson. **SOX 404 Reported Internal Control Weaknesses: A Test of COSO Framework Components and Information Technology**. Journal of Information Systems. Vol. 23. No.2. 2009.

KOÇ, T. Cengiz M. A. ve Koç H. **Madde Yanıt Teorisi İle Üniversiteye Geçiş Deneme Sınavına Giren Öğrencilerin Değerlendirilmesi**. International Anatolia Academic Online Journal Sciences Journal. 3(1), 2015.

KRISHNAN, J. ve J. E. Lee. **Audit Committee Financial Expertise, Litigation Risk and Corporate Governance**. Auditing: A Journal of Practice & Theory 28 (1). 2009.

LAWSHE, C. H. **A Quantitative Approach To Content Validity**. Personnel Psychology. 28(4). 1975.

LEE, H. Y., V. Mande ve R. Ortman. **The Effect of Audit Committee and Board of Director Independence on Auditor Resignation.** Auditing: A Journal of Practice & Theory. 2004.

LEE, Teck Heang ve Ali Azham. **The Evolution of Auditing: An Analysis of the Historical Development**, Journal of Modern Accounting and Auditing. Vol.4. No.12 (Serial No.43). 2008.

LENNOX, C. S. ve C. W. Park. **Audit Firm Appointments, Audit Firm Alumni and Audit Committee Independence**. Contemporary Accounting Research 24 (1). 2007.

MARTIN Roger D. Through **The Ethics Looking Glass: Another View of The World of Auditors and Ethics**. Journal of Business Ethics. 70. 2007.

MASON, Alister K. ve Micheal Gibbins**. Judgment and U.S. Accounting Standards**. Accounting Horizons. 52(2). 1991.

MENGİ, Banu Tarhan. **Hile Denetiminde Yetkinliklerin Değerlendirilmesi - Hile Karosu**. Mali Çözüm Dergisi. Kasım-Aralık. S.113-128. 2012.

MERT, Hüseyin ve Murat Güleryüz. **Muhasebe Tahminlerinin Denetimi: Stoklar ve Ticari Alacaklar için Bir Uygulama**. İSMMMO Mali Çözüm Dergisi. 2015.

MITTON, Todd. **A Cross-Firm Analysis of The Impact of Corporate Governance on the East Asian Financial Crisis**, Journal of Financial Economics. Brigham Young University. Sayı 64. USA. 2001.

MONTGOMERY, C. A. ve Kaufman R. **The Board's Missing Link.** Harvard Business Review, 81(3), 2003.

ÖZBİRECİKLİ, Mehmet ve İlker Kıymetli Şen. **Ethics Education and Vocational Training Process Of Accounting and Auditing Professions In Turkey: A Historical Perspective.** Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi.20(1). S.116-143. 2018.

PAMUKÇU, Fatma. **Finansal Raporlama ile Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflıkta Kurumsal Yönetimin Önemi**.Muhasebe ve Finansman Dergisi.2011.

PARLAKKAYA, Raif. **Muhasebede Uluslararası Uyum ve Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Muhasebe Uyumlaştırma Çalışmaları**. Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi.

PERCY, J.P. **Auditing and Corporate Governance, A look Forward Into 21st Century**. JohnWiley&Sons. International Journal of Accounting. 1(1), 3-12. İngiltere. 1997.

POMEROY, B. **Audit Committee Member Investigation of Significant Accounting Decisions**. Auditing: A Journal of Practice & Theory 29 (1). 2010.

PROVASİ, Roberta ve Patrizia Riva. **Assessment Of Going Concern for The Italian Listed Companies: An Empirical Study**. Revıew Of Business And Finance Studies. Sayı 6. No 1. 2015.

PSAROS, Jim ve Ken T. Trotman. **The Impact of the Type of Accounting Standards on Preparers Judgments**. Abacus. vol.40. no.1. 2004.

RAMAMOORTİ, Sridhar. **Internal Auditing: History, Evolution, And Prospects,** The Institute of Internal Auditors Research Foundation. 2003.

RUBİO, D. M. Berg-Weger M. Tebb S. S. Lee E. S. ve Rauch, S. **Objectifying Content Validity: Conducting a Content Validity Study in Social Work Research**. Social Work Research. 27(2). 2003.

SANLI, Nail ve Mehmet Özbirecikli. **Türkiye'de Denetim Mesleğinin Gelişim Süreci: Geçmişten Geleceğe Bir Araştırma**. Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi. 2012.

SHARMA, D. S., E. Boo ve V. D. Sharma. **The Impact of Corporate Governance on Auditors' Client Acceptance, Risk and Planning Judgments**. Accounting & Business Research 38 (2). 2008.

SHLEIFER, Andrei ve Robert W.Vishny. **A Survey of Corporate Governance**. National Bureau of Economic Research. Cambridge. 1996.

SÖNMEZ, Asuman ve Andaç Toksoy. **Kurumsal Yönetim İlkelerinin Türkiye'deki Aile İşletmelerine Uygulanabilirliği**. Maliye Finans Yazıları. Sayı 92. 2011.

STEWART, J. ve L. Munro. **The Impact of Audit Committee Existence and Audit Committee Meeting Frequency on the External Audit: Perceptions of Australian Auditors**. International Journal of Auditing 11 (1). 2007.

SÜRMEN, Yusuf ve Yaşar Bayraktar. **Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Mesleki Yargı Kullanımının Değerlendirilmesi: Borsa İstanbul (BIST) 100 Endeksi'ndeki Şirketler Üzerine Bir Araştırma.** Dergipark Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi. Sayı 9. 2015.

TAMAS, Atilla Szora, Ana-Maria Joldoş ve Diğerleri. **The Principle Of Business Continuity In Terms Of Financial Audit**. Annales Univesitatis Apulensis Series Oeconomica. 14(2). 2012.

TANER Berna ve Sevinç Güler. **Dünya'da Kobi Borsaları ve Türkiye'de Kobi Borsasının Oluşumuna Yönelik Uygulamalar**. Ege Akademik Bakış Dergisi. 8(2). 2008.

TAŞ, Oktay ve Ceyhan İnaltong. **Bağımsız Denetim Sürecinde Önemlilik Düzeyinin Belirlenmesi ve Bir Uygulama**. Vergi Dünyası Dergisi. Sayı 401. 2015.

THURSTONE, L. L. **A Method of Scaling Psychological and Educational Tests**. Journal of Educational Psychology. 16(7). 1925.

TIRPANCI, İbrahim. **Türkiye'de Kurumsal Yönetim ve Şirketlerin Mali Performansları Üzerine Etkisi**. ISMMMO Mali Çözüm Dergisi. Sayı 29 (152). 2019.

TURANLI, Münevver. Dicle Taşpınar Cengiz ve Ömer Bozkır. **Faktör Analizi ile Üniversiteye Giriş Sınavlarındaki Başarı Durumuna Göre İllerin Sıralanması**. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi. Sayı 17. 2012.

TÜREDİ Hasan. Gencay Karakaya ve Mehmet İldem. **Kurumsal Yönetim ve İç Denetim İlişkisi**. Sayıştay Dergisi. Sayı 96. 2015.

UYAR, Süleyman ve Hakan Aygören. **Basel 2 İlkelerinin KOBİ'lere Olası Etkileri: Finansman Maliyeti, Finansal Raporlama ve Muhasebe Açısından Değerlendirme**. İSMMMO Mali Çözüm Dergisi. Sayı 77. 2006.

UZAY, Şaban ve Saliha Büşra Bayat. **6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununun Bağımsız Denetim Alanında Getirdiği Yenilikler ve Tartışmalı Konular**. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Sayı:21. No:5. 2016.

VAN HET HOF, Seçil Deren ve Sibel Hoştut. **AB ve Türkiye Politikaları Ekseninde KOBİ'ler ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk**. Selçuk İletişim. 11 (1): 102-124. 2018.

WILSON, F. R. Pan, W. ve Schumsky D. A. **Recalculation of the Critical Values for Lawshe's Content Validity Ratio**. Measurement and Evaluation in Counseling and Development. 45(3). 2012.

YEŞİLYURT, S. ve Çapraz C. **Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Kullanılan Kapsam Geçerliği İçin Bir Yol Haritası**. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 2018.

YILMAZ, Recep. ve Murat Kaya. **Kurumsal Yönetim İlkelerinin Muhasebe Etik Kuralları ile İlişkisi**. İşletme Bilim Dergisi. Cilt 2/1. 2014.

YURDUGÜL, H. (2005). **Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Kapsam Geçerliği için Kapsam Geçerlik İndekslerinin Kullanılması**. XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi. 1. 2005.

ZAİF, Figen. **Avrupa Birliği Denetim ve Denetçiye İlişkin Esasların Uyumlaştırılması**. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 6/3. 2004.

DİĞER YAYINLAR (TEZ VE DİĞER)

ABDİOĞLU, Hasan. **İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı Kapsamında İç Denetimin Rolü ve İMKB – 100 Örneği**. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. Muhasebe Finansman Bilim Dalı. İstanbul. 2007.

ACFE. **Report To The Nations 2018 Global Study On Occupational Fraud And Abuse.** 2018.

AICPA, **Evolution of Auditing: From the Traditional Approach to the Future Audit**. From the AICPA Assurance Services Executive Committee (ASEC). Emerging Assurance Technologies Task Force. 2012.

AICPA, https://en.wikipedia.org/wiki/American_Institute_of_Certified_Public_Accountants, (Erişim Tarihi: 28.07.2020)

AKSOY, Tuğba. **Türkiye'de KOBİ'lerde Bütçe Hazırlama Esasları ve Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi**. Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. 2017.

AQEL, Saher. **Bağımsız Denetim Uygulamalarında Beklenti Farkları ve Türkiye'de Algılanması Üzerine Araştırma**. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2013.

BAĞIMSIZ DENETİM YÖNETMELİĞİ. Resmi Gazete No:28509. Yürürlük Tarihi: 26.12.2012.

BDS 200, **Bağımsız Denetçinin Genel Amaçları ve Bağımsız Denetimin Bağımsız Denetim Standartlarına Uygun Olarak Yürütülmesi**. Son Sürüm. Resmi Gazete No: 30995 (4.M). Yürürlük Tarihi: 01.01.2020.

BDS 240, **Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları**. Son Sürüm. Resmi Gazete No: 30995 (4.M). Yürürlük Tarihi: 01.01.2020.

BDS 260, **Üst Yönetimden Sorumlu Olanlarla Kurulacak İletişim**. Son Sürüm. Resmi Gazete No: 30995 (4.M). Yürürlük Tarihi: 01.01.2020.

BDS 265, **İç Kontrol Eksikliklerinin Üst Yönetimden Sorumlu Olanlara ve Yönetime Bildirilmesi**. Yürürlük Tarihi: 01.01.2013.

BDS 315, **İşletme ve Çevresini Tanımak Suretiyle 'Önemli Yanlışlık' Risklerinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi**. Son Sürüm. Resmi Gazete No: 30269. Yürürlük Tarihi: 01.01.2017.

BDS 330, **Bağımsız Denetçinin Değerlendirilmiş Risklere Karşı Yapacağı İşler**. Son Sürüm. Resmi Gazete No: 30264. Yürürlük Tarihi: 01.01.2017.

BDS 540, **Muhasebe Tahminlerinin ve İlgili Açıklamaların Bağımsız Denetimi**. Son Sürüm. Resmi Gazete No: 30995 (4.M). Yürürlük Tarihi: 01.01.2020.

BDS 550, **İlişkili Taraflar**. Yürürlük Tarihi: 01.01.2013.

BDS 570, **İşletmenin Sürekliliği**. Son Sürüm. Resmi Gazete No: 30017(M). Yürürlük Tarihi: 01.01.2017.

BDS 610, **İç Denetçi Çalışmalarının Kullanılması.** Yürürlük Tarihi: 01.01.2013.

BIS, (Bank for International Settlements). https://www.bis.org/bcbs/history.htm. **History of the Basel Committee**. (Erişim Tarihi: 28.08.2020)

BIST, Borsa İstanbul. **Gelişen İşletmeler Pazarı Tanıtım Bülteni**.

BIST, Borsa İstanbul. https://borsaistanbul.com/tr/sayfa/68/pay-piyasasi. (Erişim Tarihi: 29.08.2020)

BIST, Borsa İstanbul. https://borsaistanbul.com/tr/sayfa/862/piyasalar. (Erişim Tarihi: 29.08.2020)

BOYNER, Ümit. **Kurumsal Yönetim için Güçlerimizi Birleştirdik**. Kurumsal Yönetim Dergisi. Sayı 11. 2011.

BOZKURT Nejat. **Hile Denetimine Genel Bakış**. İSMMMO Uluslararası Muhasebe Sempozyumu. Sayı 8. 25-29 Nisan 2007.

BSTB, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, **Kobi Stratejisi ve Eylem Planı** 2015-2018.

CADBURY RAPORU. **The Financial Aspects of Corporate Governance.** 1 Aralık 1992.

CANSIZ, Mehmet. **Türkiye'de KOBİ'ler ve KOSGEB**. DPT Uzmanlık Tezi. Yayın No:2782. 2008.

COSO. **Enterprise Risk Management Integrated Framework**, September 2004.

COSO. **Internal Control Integrated Framework**. May 2013.

COZAD, Matthew A. **"Top 5 SOX Best Strategies for Small Companies,".** Strategic Finance. vol. 87. no: 4. http://www.imanet.org/ima/sec.asp?TRACKID=& CID=1569& DID=3361. 2005.

DALKILIÇ, Ali Fatih. **Ulusal ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarında Mesleki Yargının Rolü**. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. 2008.

DOĞRUSÖZ Bumin. **Gerekçe. Karşılaştırmalı Maddeler, Komisyon Raporları, Önergeler Ve Karşılaştırmalı Tabloları İle Türk Ticaret Kanunu.** Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. Ankara. 2011.

DUMAN, Haluk. **Kamunun Aydınlatılması İlkesi Kapsamında Kazanç Yönetimi Uygulamalarının Finansal Raporlama Kalitesi Ve Şirket Performansı Üzerine Etkisi: İMKB' de Bir Uygulama**, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. 2010.

ERDİKLER, Şaban. **Kurumsal Yönetim ve Uluslararası Yatırımcıların Beklentileri**. Referans Gazetesi. 2013.

EUROPA.EU. https://ec.europa.eu/growth/smes_en, An official Website of the European Union. (Erişim Tarihi: 28.07.2020)

FRANZEL, Jeanette M. PCAOB Board Member. **Auditor Objectivity and Skepticism**, American Accounting Association Annual Meeting. 5 Ağustos 2003.

FRC, Financial Reporting Council. **Internal Control Revised Guidance for Directors on The Combined Code**. October 2005.

GÖR, Yusuf. **Kurumsal Yönetim Uygulamalarının Denetim Kalitesine Etkisi: Bağımsız Denetim Şirketleri Üzerine Bir Araştırma**. Doktora Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2016.

GÜLER, Ender. **Uluslararası Denetim Standartlarına (ISA's) Göre Türkiye'de Denetim Ortamı ve Kurumsal Yönetim Uygulamaları**. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. 2010.

GÜNER, Belma. **Kurumlar Vergisinde İlişkili Kişi Kavramı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Maliye Anabilim Dalı. Mali Hukuk. 2019.

GÜNGÖRMÜŞ, Ali Haydar. **Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Bağımsız Denetime Yaklaşımlarını Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma**. Doktora Tezi. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. Kütahya. 2014.

GÜVENÇER, Ümit Can. **Vekalet Teorisi: Firma Performansına Etkisi**. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İşletme. 2008.

HİKMET, Nazım. **Halka Açık Olmayan İşletmelerin Bağımsız Denetime Hazırlanması**. 9. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu. Paralel Oturum 4. 2009.

http://dx.doi.org/10.1787/9789264220652-en

https://home.kpmg/tr/tr/home/gorusler/2017/03/sirketlerin-olmazsa-olmazi-etik-kod.html.

https://www.acfe.com/uploadedfiles/acfe_website/content/documents/managing-business-risk.pdf

https://www.coso.org/Pages/erm-integratedframework.aspx | Executive Summary (English)

https://www.coso.org/Pages/ic.aspx | PowerPoint slides

IBGC. **Code of Best Practice of Corporate Governance**. 4th edition. The Brasilian Institute of Corporate Governance. Instituto Brasileiro Governança Corporativa Sao Paulo. Brezilya. 2010.

IFAC, https://www.ifac.org/who-we-are/our-purpose

IIA, AICPA, ACFE. **Managing the Business Risk of Fraud: A Practical Guide**.

KARADENİZ, Yasin. **Bağımsız Denetim Açısından Kurumsal Yönetim ve 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu İlişkilerinin İncelenmesi: Denetim Kuruluşları Üzerine Bir Araştırma**. Doktora Tezi. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. 2015.

KOSGEB, https://www.kosgeb.gov.tr/materyal/gelisenisletmeler/story.html. Hangi İşletmeler Gelişen İşletmeler Pazarında İşlem Görebilir. (Erişim Tarihi: 30.08.2020).

KPMG. **Şirketlerin Olmazsa Olmazı: Etik Kod.**

KSEP. Kobi Stratejisi ve Eylem Planı 2015-2018. T.C. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.

KURUMLAR VERGİSİ KANUNU. No. 5520. Resmi Gazete No.26205. Yürürlük Tarihi: 21.06.2006

MUĞAL, Elif. **Uluslararası Denetim Standartları ve Kurumsal Yönetim Açısından Türkiye'de Muhasebe Denetimi**. Basılmamış Yüksek lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa. 2007.

OECD. **Improving Corporate Governance in India: Related Party Transactions and Minority Shareholder Protection**. OECD Publishing. 2014.

OECD. **Principles of Corporate Governance**. Fransa. 2004.

OECD. **Principles of Corporate Governance**. Meeting of the OECD Council at Ministerial Level. Fransa, 1999.

SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI VE KOSGEB. **Kobi Stratejisi ve Eylem Planı** 2011-2013.

SARBANES OXLEY ACT. 30 Temmuz 2002.

SPK. **Kurumsal Yönetim İlkeleri.** Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ. Seri: IV. No: 56. Resmi Gazete No: 28158. Yürürlük Tarihi: 30.12.2011.

SPK. **Kurumsal Yönetim Tebliği**. Resmi Gazete No.28871. 03.01.2014.

SPK. **Sermaye Piyasası Kanunu**. No: 2499. Resmi Gazete No: 17416. Yürürlük Tarihi: 30.07.1981.

SPK. **Sermaye Piyasası Kanunu**. No: 6362. Resmi Gazete No: 28513. Yürürlük Tarihi: 30.12.2012.

ŞİMŞEK, Kezban. **Uluslararası İç Denetim Standartları Kapsamında Yürütülen İç Denetim Uygulamalarının Kurumsal Yönetim Kalitesi Üzerindeki Rolü**. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesi. 2019.

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. 1985 Hileli Finansal Raporlama Treadway Komisyonu Bilgi Notu. https://www.hmb.gov.tr/ic-kontrolun-tarihcesi

TKYD Tüzüğü. http://www.tkyd.org/files/downloads/tkyd-tuzuk.pdf.

TMS 24, **İlişkili Taraf Açıklamaları**. Son Sürüm. Resmi Gazete No: 29123. Yürürlük Tarihi: 18.09.2014.

TORUN, Tuğba. **Ahlaki Bir Kavram Olarak "Erdem"in Tanımı ve Eğitim İlkeleri**. Uluslararası İslam Eğitimi Kongresi. 27-28 Nisan 2018.

TTK. Türk Ticaret Kanunu Tasarısı. Sayı:B.02.0.KKG.0.10/102-1078/4903. http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-1138.pdf.

TTK. **Türk Ticaret Kanunu**, No: 6102. Resmi Gazete No: 27846 – Yürürlük Tarihi: 14.02.2011.

TTK. **Türk Ticaret Kanunu**. No: 6762. Resmi Gazete No: 9353. Yürürlük Tarihi: 09.07.1956.

TUNÇ, Ferruh. **Kurumsallaşma ve Denetim Konferansı: Yeni Türk Ticaret Kanunu'nda Kurumsallaşma ile İlgili Düzenlemeler**. Antalya. 2011.

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri 2003-2012.

TÜREDİ, Hasan. Tolga Ala. Şükrü Mete Tepegöz. **Uluslararası Denetim Standartları açısından Kurumsal Yönetim Sürecinin Değerlendirilmesi**. Muhasebe ve Finansman Dergisi. 2018.

TÜSİAD. **Kurumsal Yönetim En İyi Uygulama Kodu: Yönetim Kurulunun Yapısı ve İşleyişi**. Yayın No. TÜSİAD-T/2002-12/226. Aralık 2012.

ÜZÜMCÜ Ziya. **Risk Yönetiminin Kurumsal Yönetimdeki Rolü ve Bankacılık Sektöründe bir Araştırma**. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. 2007**.**

SOCIAL SKILLS OF GIFTED STUDENTS WITHIN THE CONTEXT OF INCLUSIVE EDUCATION

Türkiye, Poland, Portugal

Editor: Dr. Zeynep Yılmaz Öztürk

nobel

SOCIAL SKILLS OF GIFTED STUDENTS WITHIN THE CONTEXT OF INCLUSIVE EDUCATION: TÜRKİYE, POLAND, PORTUGAL

Editor: Dr. Zeynep Yılmaz Öztürk

Publishing No.: 4826
Education No.: 1000
ISBN: 978-625-397-240-0
E-ISBN: 978-625-397-239-4
Edition: 1st Edition, June 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
All rights for this edition are reserved for Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means, including photocopying, electronically or mechanically recording or by any information storage or retrieval system, without permission of Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.

Nobel Publishing Group has been operating nationwide since 1984 and worlwide since 2011. Nobel publications are included in the catalogs of higher education institutions at national and international levels.

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.
The responsibility of the chapters in the book belongs to the authors.

Executive Editor: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Publishing Coordinator: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Interior Designer: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Proofreader: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Cover Designer: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-

Library Information Card

Yılmaz Öztürk, Zeynep.
Social Skills of Gifted Students within The Context of Inclusive Education: Türkiye, Poland, Portugal/
Editor: Zeynep Yılmaz Öztürk
1st Edition, X + 144 p., 13,5x21,5 cm. Includes references. No index.
ISBN: 978-625-397-240-0
E-ISBN: 978-625-397-239-4
1. Inclusive Education 2. Education Policies 3. Gifted Student 4. Social Skill

General Distribution

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Address: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Phone: +90 312 278 50 77 - **Fax:** 0 312 278 21 65
Sales: siparis@nobelyayin.com- **E-Sales:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Points of Delivery and Sales: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Printing and Binding: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

CONTENTS

AUTHORS.....iii

CONTENTS.....v

PREFACE.....ix

CHAPTER 1:
INCLUSIVE EDUCATION..... 1
Zeynep Yılmaz Öztürk - Aykar Tekin Bozkurt

1.1. DEVELOPMENT OF INCLUSIVE EDUCATION HISTORY.....3
REFERENCES.....14

CHAPTER 2:
SOCIAL SKILLS IN GIFTED CHILDREN.....19
Ali Çekiç

2.1. THE CONCEPT OF SOCIAL SKILLS AND RELATED CONCEPTS.....19
2.2. THEORETICAL APPROACHES TO SOCIAL SKILLS.....25
2.3. PRACTICES FOR DEVELOPING SOCIAL SKILLS.....27
2.4. SOCIAL SKILLS IN GIFTED STUDENTS.....30
REFERENCES.....32

CHAPTER 3:
SPORTS AND PHYSICAL ACTIVITY IN GIFTED CHILDREN.....35
Hüseyin Öztürk - Selahattin Koç

3.1. PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS.....35
3.2. PHYSICAL ACTIVITY.....37
3.3. SOCIAL SKILLS AND SPORTS RELATIONSHIP.....38
3.4. PSYCHOMOTOR SENSITIVITY IN GIFTED CHILDREN.....41
REFERENCES.....44

CHAPTER 4:
TURKISH EDUCATION SYSTEM IN GENERAL OBJECTIVES, PRINCIPLES ..47
Yasemin Tanış - Derya Sevinç

4.1. STRUCTURING OF TURKISH EDUCATION SYSTEM 49
4.2. GENERAL STRUCTURE OF FORMAL TEACHING.....49
4.3. GENERAL STRUCTURE OF NON-FORMAL EDUCATION 51
4.4. INCLUSIVE EDUCATION POLICIES AND APPLICATIONS IN THE TURKISH EDUCATION SYSTEM.....53
4.5. STUDIES ON INCLUSIVE EDUCATION IN TURKEY 58
4.6. SOCIAL SKILLS TRAINING IN THE TURKISH EDUCATION SYSTEM..61
REFERENCES 64

CHAPTER 5:
GIFTED STUDENTS IN THE TURKISH EDUCATION SYSTEM 67
Merve Ulukaya - Ferhat Dolaş - Özge Mazırık Çamlı - Orhan Ertürk

5.1. DEFINITION AND DIAGNOSIS PROCESS 67
5.2. EDUCATION OF GIFTED STUDENTS IN THE TURKISH EDUCATION SYSTEM.....71
5.3. RECOMMENDATIONS TO POLICY MAKERS AND PRACTITIONERS IN THE DEVELOPMENT OF SOCIAL SKILLS OF GIFTED STUDENTS 76
REFERENCES 83

CHAPTER 6:
INCLUSIVE EDUCATION, SOCIAL SKILLS EDUCATION AND GIFTED STUDENTS IN THE POLISH EDUCATION SYSTEM 89
Ola Majchrzak - Patrycja Ostrogska - Kamila Witerska

6.1. INTRODUCTION TO THE POLISH SYSTEM OF EDUCATION.....89
6.2. STAGES OF THE POLISH EDUCATION SYSTEM 92
6.3. INCLUSIVE EDUCATION IN POLAND 97
6.4. A BRIEF HISTORY OF INCLUSIVE EDUCATION IN POLAND 98
6.5. IMPLEMENTATION OF INCLUSIVE EDUCATION IN POLAND.....99
6.7. GIFTED STUDENTS IN THE POLISH EDUCATION SYSTEM.....106
6.8. EDUCATION OF GIFTED STUDENTS IN THE POLISH EDUCATION SYSTEM 109

6.9. RECOMMENDATIONS TO POLICY MAKERS AND PRACTITIONERS REGARDING THE DEVELOPMENT OF SOCIAL SKILLS OF GIFTED STUDENTS 112
REFERENCES 115

CHAPTER 7:
INCLUSIVE EDUCATION, EDUCATION FOR SOCIAL COMPETENCES IN GIFTED STUDENTS IN THE PORTUGUESE EDUCATION SYSTEM 119
Raquel Lombardi- Cláudia Aguiar - Tatiana Fernandes - Nancy Crespo

7.1. GENERAL OBJECTIVES AND PRINCIPLES GOVERNING THE NATIONAL EDUCATION SYSTEM IN PORTUGAL..... 119
7.2. STRUCTURING OF THE PORTUGUESE EDUCATION SYSTEM (CENTRAL AND PROVINCIAL ORGANIZATIONS)..... 123
7.3. INCLUSIVE EDUCATION AND ITS LEGAL BASIS IN THE PORTUGUESE EDUCATION SYSTEM..... 124
7.4. INCLUSIVE EDUCATION POLICIES AND PRACTICES IN THE PORTUGUESE EDUCATION SYSTEM..... 127
7.5. RESEARCH ON INCLUSIVE EDUCATION IN THE PORTUGUESE 132
7.6. SOCIAL SKILLS TRAINING IN THE PORTUGUESE EDUCATION SYSTEM 134
7.7. GIFTED STUDENTS IN THE PORTUGUESE EDUCATION SYSTEM (DEFINITION, DIAGNOSIS PROCESS) 135
7.8. EDUCATION OF GIFTED STUDENTS IN THE PORTUGUESE EDUCATION SYSTEM..... 137
7.9. RECOMMENDATIONS TO POLICY MAKERS AND PRACTITIONERS REGARDING THE DEVELOPMENT OF SOCIAL SKILLS OF GIFTEDS STUDENTS..... 140
REFERENCES 142

CHAPTER 1:
INCLUSIVE EDUCATION

Zeynep Yılmaz Öztürk - Aykar Tekin Bozkurt

The most natural thing about being human is to be different from each other individually. There are differences, but these differences do not make any individual above, below, or better or worse than another. It is necessary for democracy to look at individual differences from the perspective of incomparability (Dewey, 1976). Human beings living in communities; thanks to education, it achieves many goals such as maintaining the generation, ensuring the political order, transferring the culture, ensuring economic development, individual improvement, social socialization.

A change in any part of the world can affect other nations, cause the balance to deteriorate and cause new formations to emerge. Any change at the national level also leads to a change in the social structure and the working processes of this structure. As an open system, education is a social institution that is affected by the changes and developments around it and also affects its environment (Demir Başaran, 2021). With the social changes, education has started to be considered as a human right that should be enjoyed by all people with equal opportunities without any discrimination (Akçamete, Büyükkarakaya, Bayraklı and Yıldırım, 2012). According to UNESCO (2015), while countries try to strengthen their national education systems, they continue to face great

When examined in terms of education history, the meaning of inclusive education changes over time, and it is expected that inclusive education will contribute to developing ways to encourage students' self-belief as a member of a community in schools, rather than identification-evaluation-diagnosis-information-help activities (Thomas, 2013). In addition, it is revealed that the concept of inclusive education is institutionally accepted in many teacher training institutions by offering compulsory or elective course options related to the subject (Forlin, Loreman, Sharma and Earle, 2009). The training of teachers is very important in the implementation of inclusive education studies in schools. The teacher has a critical role in the success or failure of the inclusive education application (Forlin and Lian, 2008). According to Pijl (2010), the quality of practices in schools is closely related to the education and attitude of teachers, and if there is a lack of knowledge, it can be reflected in the attitudes of teachers. Accordingly, it is recommended to organize activities that increase the knowledge and experience of teachers and school administrators working in the field of education about the process, to support introductory trainings on the subject, to design qualitative/quantitative studies and to contribute to the development of the process.

REFERENCES

Ainscow, M. (2005). Understanding the development of inclusion education system. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology,* 3(3), pp. 5-20.

Akçamete, G., Büyükkarakaya, H.S., Bayraklı, H. & Yıldırım E.S. (2012). Eğitim politikalarının yansımaları: Genel ve özel eğitim. *Eğitim Bilimleri ve uygulama*, 11(22), 191-208.

Akyeşilmen, N. (2014). Uluslararası insan hakları düzenlemeleri ve eğitim: Eğitime hak temelli bir bakış. *Milli Eğitim Dergisi*, *44*(201), 5-16.

Altunoğlu, A. (2021). Kapsayıcı eğitim kavramının felsefi, sosyolojik ve psikolojik temelleri. P. O. Taneri (Ed.), *Kuramdan uygulamaya kapsayıcı eğitim* içinde (s. 25-44). Pegem Akademi

Artiles, A. J. & Kozleski, E. B. (2007). Beyond convictions: Interrogatingculture, history, andpower in inclusive education. *Journal of Language Arts,84* (4),pp. 351-358

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi Özürlüler Eylem Planı 2006-2015, Erişim adresi: https://www.aile.gov.tr/media/7609/tavsiye-karar%C4%B1-engelli.doc

Azarkan, E. & Benzer, E. (2018). Birleşmiş Milletler engelli kişilerin haklarına dair sözleşme ve Türkiye'de engelli hakları. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 23*(38), 3-29.

Başar, E. (2018). Türkiye'deki Eğitimin Tarihsel Gelişimi. Özcan, Demiral & Zeki, Kaya (Ed.), *Eğitime Giriş* içinde, ss.25-63. Ankara: Pegem Akademi.

Çağlar, S. (2012). Engellilerin erişebilirlik hakkı ve Türkiye'de erişebilirlikleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 61*(2), 541-598.

Demir Başaran, S. (2021). Kapsayıcı eğitimin hedefleri içeriği ve uygulamaya yansımaları. P. O. Taneri (Ed.), *Kuramdan uygulamaya kapsayıcı eğitim* içinde (s.67-92). Pegem Akademi

Demirel Kaya, E. (2019). *Millî Eğitim Bakanlığının temel eğitim kademesindeki dezavantajlı öğrencilere yönelik kapsayıcı eğitim politika ve uygulamaları (2002-2018)*. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

Dewey, J. (1976). *Individuality, Equality, and Superiority*. In J.A. Bodyston (Ed.), John Dewey: The middle Works, 1899-1924, Vol.13 (pp. 295-300). Carbondale, IL: Southern Illinois University Press.

Dreyer, L. M. (2017). Inclusive education. L. Ramrathan, L. Le. Grange ve P. Higgs (Ed.). *Education Studies for Initial Teacher Development*, içinde (s.383-399). Lansdowne: Juta&Co. (PTY) LTD.

Eğitim Reformu Girişimi (ERG), (2016), Türkiye'de Ortaöğretimde Kapsayıcı Eğitim Durum Analizi, ISBN: 978-605-9178-22-8.

Florian, L. (1998). Inclusive practice: What, why and how? In C. Tilstone, L. Florian ve R. Rose (Eds.), *Promoting inclusive practice* (pp. 13-26). London and New York: Routledge Falmer.

Florian, L. (2014) What counts as evidence of inclusive education?, *European Journal of Special Needs Education*, 29:3, 286-294, DOI: 10.1080/08856257.2014.933551

Forlin, C. & Lian, J. (2008). Contemporary trends and issues in educational reform for special and inclusive education. In C. Forlin& M.-G.J. Lian (Eds.), *Reform, inclusion and teacher education: Towards a newera of special education in the Asia-Pacific region* (pp. 3-12). Abingdon, UK: Routledge

Forlina, C., Loreman, T., Sharmac, U. & Earle, C. (2009). Demographic differences in changing pre-service teachers' attitudes, sentiments and concerns about inclusive education. *International Journal of Inclusive Education*, 13: 2, pp. 195-209. https://doi.org/10.1080/13603110701365356

Göksoy, S. (2019). Vatandaşlık Eğitimi mi? Çokkültürlülük ve Kapsayıcı Eğitimi mi? / Citizenship Education or Multicultural and Inclusive Education?, *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi,* 2 (2), 1-7.

Gülcan, M. G. (2021). *Avrupa Birliği ve Eğitim*. 7. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.

Kapsayıcı Eğitim: Tüm Çocuklar İçin Katılım Öğrenme ve Gelişim Modeli, (2022), Edi: Halis SAKIZ İdris GÖKSU, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları. Erişim adresi: https://www.academia.edu/66971922/Kapsay%C4%B1c%C4%B1_E%C4%9Fitim_T%C3%BCm_%C3%87ocuklar_%C4%B0%C3%A7in_Kat%C4%B1l%C4%B1m_%C3%96%C4%9Frenme_ve_Geli%C5%9Fim_Modeli

Mariga, L., McConkey, R. & Myezwa, H. (2014). *Inclusive education in low-income countries: A resource book for teacher educators, parent trainers and community development workers*. Cape Town: Atlas Alliance and Disability Innovations Africa.

Mura, G., Olmos Alcaraz, A., Aleotti, F., OrtizCobo, M., RubioGomez, M. &Diamantini, D. (2020). Inclusive Education in SpainandItaly: EvolutionandCurrentDebate. *Journal of Inclusive Education in Research and Practice*, 1(1), 1-23.

Pijl, S. J. (2010). Preparing teachers for inclusive education: some reflections from the Netherlands. *Journal of Research in Special Educational Need*, 10:1, pp. 197-201. Doi: 10.1111/j.1471-3802.2010.01165.x

Robinson, A. & Clinkenbeard, P.R. (1998), History of Giftedness: PerspectivesfromthePastPresage Modern Scholarship, Handbook of Giftedness in Children pp 13-31. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-0-387-74401-8_2

Silver, H. (2013). *Education as history. Interpreting nineteenth and twentieth - century education.* Routledge.

Stubbs, Sue (2008). *Inclusive Education. Where there are few resources*. Oslo, The Atlas Alliance Publ.

Şimşek, H., Dağıstan, A., Şahin, C., Koçyiğit, E., Dağıstan Yalçınkaya, G., Kart, M. & Dağdelen, S. (2019). Kapsayıcı eğitim bağlamında Türkiye'de ilköğretim programlarında çokkültürlülüğün izleri. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 177-197.DOI: 10.31592/aeusbed.563388.

Thomas, G. (2013). A review of thinking and research about inclusive educationpolicy, with suggestions for a new kind of inclusive thinking. *British Educational Research Journal*, 39(3), 473-490. https://doi.org/10.1080/01411926.2011.652070

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, (2013). Bütünleştirme Kapsamında Eğitim Uygulamaları Öğretmen Kılavuz Kitabı, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara. Erişim adresi: https://orgm.meb.gov.tr/kitaplar/Butunlestirme_Kapsaminda_Egitim_Uygulamalari_Ogretmen_Kilavuz_Kitabi.pdf

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, (2017). Sınıfında Yabancı Uyruklu Öğrenci Bulunan Öğretmenler İçin El Kitabı, Editör: Aktekin, Semih, Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Ankara. Erişim adresi: https://oygm.meb.gov.tr/www/bakanligimizca-sinifinda-yabanci-uyruklu-ogrenci-bulunan-ogretmenler-icin-el-kitabi-yayinlandi/icerik/511

TUIC AKADEMİ. Türkiye'de 1980-2014 Yılları Arasında Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Alanında Alınmış Kararlar ve Kapsayıcı Eğitim Anlayışı. Erişim Adresi: https://www.tuicakademi.org/turkiyede-1980-2014-yillari-arasinda-egitimde-toplumsal-cinsiyet-esitligi-alaninda-alinmis-kararlar-ve-kapsayici-egitim-anlayisi/#:~:text=Kapsay%C4%B1c%C4%B1%20e%C4%9Fitim%20i%C3%A7in%20%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1n%20ba%C5%9Flang%C4%B1c%C4%B1,(Salamanca%20Act)%20kabul%20edilebilir. Erişim tarihi: 23.07.2022

UNESCO (1994). TheSalamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. ED-94/WS/18

UNESCO (2000). The World Education Forum: The Dakar Framework for Action. https://www.inclusive-education-in-action.org/resources/world-education-forum-dakar-framework-action

UNESCO (2015). Educationforall 2000-2015: achievementsandchallenges. EFA Global Monitoring Report. Paris: UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232205

UNESCO, The right to education. Erişim adresi: https://www.unesco.org/en/e ducation/right-education

Yücesoy Özkan, Ş., Kırkgöz, S. & Beşdere, B. (2021). Normalleştirmeden kapsayıcı eğitime: Tarihsel gelişim. *Kapsayıcı Eğitim Özel Eğitimde Bütünleştirme* içinde: Gürgü, Hasan, Rakap, Salih (Ed.). ss. 119-48, Ankara: Pegem Akademi.

CHAPTER 2:
SOCIAL SKILLS IN GIFTED CHILDREN

Ali Çekiç

2.1. THE CONCEPT OF SOCIAL SKILLS AND RELATED CONCEPTS

The development of social skills is a challenging process influenced by many variables. According to some theorists, peers are more influential than the family on the socialization processes of children. According to Harris (1995), the reason for this is the effort to take peers into consideration more as a criterion in the behavior of the child who will spend his adult life with his friends. These views of Harris were criticized by many theorists and it was thought that the family had an important role in the development of the child's social skills. In fact, the more widely accepted view in all developmental areas of children is that the screen or parent relationships are not rivals or equivalents. Both types of relationships are important and interact with each other in the developmental processes of children (Bee and Boyd, 2009).

Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory is one of the theories that best explains the interaction of family and

relations compared to their peers. Gifted children also reported an overall higher sense of self compared to their peers. She also found that coping strategies and social problem-solving skills, which were found to be higher in gifted children compared to their peers with normal development characteristics, contributed positively to interpersonal relations.

In conclusion, it can be said that gifted children have some advantages over their peers in terms of social skills. However, the reflection of these innate positive features on the social skills of gifted children is possible with appropriate environmental conditions. The presence of parents who know their developmental characteristics and support them will positively affect the social-emotional development of gifted children, as in every field. In addition, providing education suitable for the high capacities of gifted children in the fields of academic and sensory-motor skills from their peers will positively affect other areas of development, especially social skills. As a matter of fact, Büyüktokatlı and Kurnaz (2021) conducted a qualitative study with 78 parents whose children were selected and educated in the Science and Art Center (BİLSEM), and parents stated that BİLSEM had positive effects on their children's scientific, mental, individual, academic and social development.

REFERENCES

Bee, H. & Boyd, D. (2009). *Çocuk gelişim psikolojisi*. (1. Basım) Çev. Okhan Gündüz. Kaknüs Yayınları.

Blythe, K. A. K. (2015). *Social Stories: The Efficacy of Increasing Social Skill s and Social Competence Amongst African American Preschoolers with Disabilities*. Unpublished Doctoral Dissertation. Howard University, Washington.

Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. In *International Encyclopedia of Education*, Vol.3, 2nd Ed. Oxford: Elsiever. Reprinted in: Gauvain, M & Cole, M (Eds.), Readings on the development of children, 2nd Ed. (1993, pp. 37-43) NY: Freeman.

Büyüktokatlı, N. & Kurnaz, A. (2021). Bilim ve Sanat Merkezlerinde Verilen Eğitimin Aile Görüşlerine Göre Boylamsal Olarak Değerlendirilmesi. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(10), 757-774. Geliş tarihi gönderen https://sobibder.org/index.php/sobibder/article/view/120

Cüceloğlu, D. (1990). *İnsan ve Davranışı*. (30. Baskı) İstanbul: Remzi Kitabevi

Çöpür, M. (2019). *Çocuk Ruh Sağlığı*. 1. Baskı. Nobel Yayıncılık.

Erden, M. & Akman, Y. (2015). *Eğitim Psikolojisi: Gelişim-Öğrenme-Öğretme*. (15. Baskı) Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Gardiner, H. W. & Gander, M. J. (2015). *Çocuk ve Ergen Gelişimi* (Çev. Ed. Bekir Onur). İmge Kitabevi Yayınları.

Gooding, L. F. (2010). *The Effect of a music therapy-based social skills tarining program on social competence in children and adolescents with social skills deficit*. Doctor of Philosophy, The Florıda State University, College of Music. Florida.

França-Freitas, M. L. P., Del Prette, A. and Del Prette, Z. A. P. (2014) Social skills of gifted and talented children. *Estudos de Psicologia*, 19(4), outubro a dezembro/2014, 288-29.

Joseph, V. (2022). Social Skills: Promoting Positive Behavior, Academic Success, and School Safety. Erişim; 22.12.2022, https://naspcenter.org/factsheets/social-skills/

Karateke, B. (2017). Social skills training in potentially gifted children. *Journal for the Education of Gifted Young Scientists*, 5(3), 90-104. DOI:http://dx.doi.org/10.17478/JEGYS.2017.66
(1) (PDF) SocialSkills Training in PotentiallyGiftedChildren. Availablefrom: https://www.researchgate.net/publication/324109879_Social_Skills_Training_in_Potentially_Gifted_Children [accessedDec 27 2022].

MEB (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar). Erişim; 22.12.2022; http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%C4%B0LG%C4%B0LER%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf

McGraw-Hill Education (2015). *Aklımın Aklı: Psikoloji*. (Çev. Mithat durak, Emre Şenol-Durak & Ufuk Kocatepe). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Senemoğlu, N. (1997). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretme - Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Ertem Matbaacılık.

Perham, H. J. (2012). *Interpersonal Skills of Gifted Students: Risk versus Resilience*. Unpublished Doctoral Dissertation. Arizona StateUniversity.

Teach Thought (2022. 12. 20) https://www.teachthought.com/learning/what-is-social-learning-definition/

CHAPTER 3:
SPORTS AND PHYSICAL ACTIVITY IN GIFTED CHILDREN

Hüseyin Öztürk - Selahattin Koç

3.1. PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS

It is related to individuals living in accordance with the rules of society by providing their spiritual and intellectual development, being helpful, respectful to people, smart, healthy in terms of mental and physical structure in their relations with each other. Physical education is seen as an environment where people find personality by socializing. It covers all sports-oriented studies based on flexible rules, which can change according to environmental conditions when necessary, to develop body movement skills. Sport is an activity surrounded by rules based on competitions that require physiological, psychological, aesthetic and technical features when applied at a high level embodied in various branches by customizing physical activities.

Physical education was put forward as a word for the first time and took place in our language as a concept is based on the idea of 'Kalokagathia', which is the Ancient Greek educational ideal. This idea is directed towards raising 'good' (agathos) and 'beautiful' (kalos) people. On the basis of

hand skills and motor skills, teachers will be taught. It is seen that the future life of the child, who will determine the positive and negative sides, strengths and weaknesses, and determine the sports branch in this direction, will be very effective by observing the students well.

REFERENCES

Akarsu, F. (2001). *Üstün yetenekli çocuklar, aileleri ve sorunları*. Ankara: Eduser Yayınları.

Arıcı, H. (2001). Okullarda beden eğitimi, İstanbul: Nobel Yayın.

Baumgather, T. A. & Jackson, A. S. (1987). *Measurement for evaluation in physical education and exercise science*, Third Edition, Dubuque, Wm. C. Brown.

Canadian Society for Exercise Physiology. CSEP (2017). *Canadian physical activity guidelines. Centers for Disease Control and Prevention*. Atlanta, US Dept of Health and Human Services.

Clark, B. (1997). Social ideologies and gifted education in today's schools. *Peabody Journal of Education*, 72(3), 81-100.

Çamlıyer, H. & Çamlıyer, H. (2001). *Eğitim bütünlüğü içerisinde çocuk hareket eğitimi ve oyun*. Manisa: Emek Matbaacılık.

Davaslıgil, Ü. (2015). Türkiye'de Üstün Zekâlı ve Yetenekli Çocukların Eğitimi İle İlgili Bir Model Geliştirme Projesi. http://www.tuzyeksav.org.tr/wp-content/ (Erişim Tarihi: 28.01.2023).

Demirci, A. (2008). *İlköğretimde beden eğitimi dersi etkinlikleri 4-8. sınıflar yeni öğretim programı*. Ankara: Nobel Akademi Yayınları.

Erkal, M. (1996). *Sosyolojik açıdan spor*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Genç, M. A. (2016). Üstün Yetenekli Bireylere Yönelik Eğitim Uygulamaları. *Üstün Zekâlılar Eğitimi ve Yaratıcılık Dergisi*, 3(3), 49-66

Irwin, L. W. (1960). *The curriculum in health and physical education*. The C.V. Mosby Co.

İnal, A. N. (1998). *Beden eğitimi ve spor bilimine giriş*. Konya: S.Ü. Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları.

İkizler, C. (2000). *Sporda sosyal bilimler*. Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

Jackson, N. & Klein, E. (1997). Gifted performance on young children. In Colangelo & G. Davis (eds). *Handbook of gifted education*, Boston MA: Ally&Bacon.

Küçük, V. & Koç, H. (2003). Psiko-sosyal gelişim süreci içerisinde insan ve spor ilişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 436-447.

Nash, J. (1948). Physical education interpretations and objectives. New York: A.S Barnes And Co.

Nixon, J. & Jewett, A. (1969). *An introduction to physical education*. Philadelphia: W.B. Saundres Co.

Özbey, Ç. (2006). *Çocuk gelişiminde yaşanan sorunlar*. İnkılap Kitapevi, İstanbul.

SAK, U. (2014). *Üstün zekâlılar, özellikleri, tanılanmaları, eğitimleri*. (4. Baskı). Ankara: Vize Yayınevi.

Satman, C. M. (2018). Fiziksel aktivite: Bilinenin çok ötesi. *Spormetre*, 16:158-178.

Siedentop, D., Mand, C. & Taggard, A. (1986). *Physical education teaching and curriculum strategies for grades 5-12. mountain view*. Mayfield Publishing Company.

Tamer, K. & Pulur, A. (2001). *Beden eğitimi ve sporda öğretim yöntemleri*. Ankara: Ada M.

Tiryaki, Ş. (2000). *Spor psikolojisi*. Eylül Kitap ve Yayınevi, Ankara.

Yamaner, F. (2001). *Beden eğitimi ve sporda temel ilkeler*. Ekin Kitabevi.

Yetim, A. (2006). *Sosyoloji ve spor*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Yıldıran, İ. (2011). Fairplay: etimolojik, semantik ve tarihsel bir bakış. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 16(4), 3-18.

Yoleri, S., Tetik, G. & Çetken, H. Ş. (2018). An investigation of the preschool teachers'opinions on gifted children (Sample of Uşak), *GEFAD / GUJGEF*, 38(1): 159-183.

CHAPTER 4:
TURKISH EDUCATION SYSTEM IN GENERAL OBJECTIVES, PRINCIPLES

Yasemin Tanış - Derya Sevinç

Education can be defined as the process of raising individuals in line with certain purposes (Fidan, 2012, p.4). These aims reveal the desired differentiations in the personalities and behaviors of individuals who are in the education process. Therefore, the aims of education guide the individual about what he will learn and how he will learn during the education process.

We can say that the most general purpose of education is to make the individual happy and contribute to the development of society. In addition to this general purpose, the main objectives determined within the scope of the Basic Law of National Education No. 1739 in our country and desired to be achieved through education in all educational institutions are expressed as follows (MEB, 2017).

- *"To raise citizens Adhering to Atatürk's reforms and principles and to Atatürk's nationalism as expressed in the constitution, adopting, protecting and developing the national, moral, humanitarian, spiritual and cultural values of the Turkish Nation, who loves his family, country and nation and always tries to glorify it, who know their*

REFERENCES

Akalın, F. (2008). *Türk-İngiliz Genel Eğitim Sistemlerini Karşılaştırıp Bir Model Oluşturma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.

Akbulut, F. & Yavuz, E. A. (2021). Öğretmen Adayları Kapsayıcı Eğitim Hakkında Ne Düşünüyor?. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, *6*(1), 33-52.

Aydın Güngör, T. & Pehlivan, O. (2021). Kapsayıcı eğitimin Türk eğitim sistemindeki yeri ve önemi. *Studies in Educational Research and Development*, 5(1), 48-71.

Bayrak, C. (2008). *Eğitim Bilimine Giriş, Ünite: 9*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2008.

Çakmak, Ö. (2018). "Okul yöneticilerinin gözüyle Suriyeli öğrencilerin eğitiminde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri (Kilis örneği)". Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.

Çelik, R. (2017). Adalet, Kapsayıcılık ve eğitimde hakkaniyetli fırsat eşitliği. *Fe Dergi*, 9(2), 17-29.

Çubukçu, Z. ve Gültekin, M. (2006). "İlköğretimde öğrencilere kazandırılması gereken sosyal beceriler". *Bahar Dergisi* 37, 155-174.

Demirel Kaya, E. (2019). "Millî Eğitim Bakanlığının temel eğitim kademesindeki dezavantajlı öğrencilere yönelik kapsayıcı eğitim politika ve uygulamaları". Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Dreyer, L. M. (2017). Inculusive education. L. Ramrathan, L. Le. Grange ve P. Higgs (Ed.). *Education Studies for initial teacher development* içinde (ss.383-400). Lansdowne: Juta & Co. (PTY) LTD.

Fidan, N. (2012). *Okulda Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Pegem Akademi.

Göksoy S. (2019). Vatandaşlık Eğitimi mi? Çokkültürlülük ve Kapsayıcı Eğitimi mi? *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi* (ULED), Cilt (sayı), 1.2

Gülay, A. G. A. Ç. & Öztürk, A.(2022). Kapsayıcı Matematik Eğitimine İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Uygulamaları, Yeterlikleri ve Karşılaştıkları Problemler. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (42), 110-132.

Horzum, T. ve İzci, K. (2018). Türkçe Öğretmen Adaylarının Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Görüşleri ve Algıladıkları Yeterlilikler. *Journal of Education and e-Learning Research*, *5* (2), 131-143.

Karataş, Z. (2020). Sosyal Beceriye Giriş. M. Engin Deniz & Ali Eryılmaz (Editörler), *Sosyal Beceri Eğitimi* (p. 2-27). Pegem Akademi.

Korkmaz, T. (2005). "Türk ve İngiliz Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırılması", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). Güçlü yarınlar için 2023 eğitim vizyonu. http://2023vizyonu.meb.gov.tr/doc/2023_ EGITIM_VIZYONU.pdf internet adresinden 06.11.2018 tarihinde erişilmiştir.

MEB (2019). 2023 Vizyon Belgesi, https://2023vizyonu.meb.gov.tr/doc/2023_EGITIM_VIZYONU.pdf, Erişim Tarihi: 18.11.2019.

Özel, D. & Çetinkaya Yıldız, E. (2020). Kapsayıcı Eğitim ve Ekolojik Model. *Journal of Inclusive Education in Research and* Practice, 1 (2), 16-28

Polat, E. (2008). "Türkiye'nin Demografik Yapısı İçinde Eğitim Ekonomisinin Yeri ve Önemi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Rabia, Ü. N. A. L. & Aladağ, S. (2020). Kapsayıcı eğitim uygulamaları bağlamında sorunlar ve çözüm önerilerinin incelenmesi. *Journal of Interdisciplinary Education: Theory and Practice*, *2*(1), 23-42.

Resmî Gazete, (1973). 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu. S. 14574. 9 Mayıs 2021 tarihindehttp://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.Aspx?MevzuatKod=1.5.1739&MevzuatIliski=0& sourceXmlSearch =&Tur=1&Tertip=5&No=1739 sayfasından erişilmiştir

Sakız, H. (2016). Göçmen çocuklar ve okul kültürleri: Bir bütünleştirme önerisi. *Göç Dergisi*, 3, 65- 81.

Şimşek, Ü. (2019). "Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kapsayıcı eğitime yönelik tutum ve özyeterlikleri ile sınıf içi uygulamalara ilişkin görüşlerinin karşılaştırılması". Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Şimşir, Z. ve Dilmaç, B. (2018). Yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim gördüğü okullarda öğretmenlerin karşılaştığı sorunlar ve çözüm önerileri. *İlköğretim Online*, 2018; 17(2), 1116- 1134.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2009). Defining an inclusive education agenda: Reflections around the 48th session of the international conference on education. Geneva: UNESCO International Bureau of Education.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2005). Guidelines for inclusion. Ensuring access to education for all. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

Uysal, A. & Kaya Balkan, İ. (2015). Sosyal beceri eğitimi alan ve almayan okul öncesi çocukların, sosyal beceri ve benlik kavrama düzeyleri açısından karşılaştırılması. *Psikoloji Çalışmaları*, 35 (1), 27 - 56.

Yazıcı, İ. (2009). "Türk ve Kanada Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırılması", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK). (2017). Öğretmen yetiştirme lisans programları. http://www.yok.gov.tr/documents/10279/41805112/AA_Sunus_+Onsoz_Uygulama_Yonerges i.pdf adresinden 05.11.2018 tarihinde erişilmiştir.

Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK). (2018). Almanca öğretmenliği lisans programı. http://www.yok.gov.tr/documents/10279/41805112/Almanca_Ogretmenligi_Lisans_Programi. pdf adresinden 12.11.2018 tarihinde erişilmiştir.

CHAPTER 5:
GIFTED STUDENTS IN THE TURKISH EDUCATION SYSTEM

Merve Ulukaya - Ferhat Dolaş - Özge Mazırık Çamlı - Orhan Ertürk

5.1. DEFINITION AND DIAGNOSIS PROCESS

By taking the role of bringing society to the next level, gifted individuals are accepted valuable members of a society (Demirhan, Elmalı and Beşoluk, 2018). The governments put importance to the education of gifted and talented learners and regulate their economic policy by taking into consideration the contribution of gifted learners (Taylor and Kokot, 2000; Sak, Ayas, Sezerel, Öpengin, Özdemir and Gürbüz, 2015). Therefore, the education of gifted learners are put emphasis on and thus, has drawn the attention of many studies (Genç, 2016).

Turkey is one of the countries, which takes steps for the reformation, and improvement of the education of gifted learners. In 2012, the Grand National Assembly of Turkey (TBMM) has settled a Parliamentary Research Commission focusing on gifted education. The commission did an investigation on the current situation of gifted learners and their education in Turkey and announced their findings. Moreover, the Ministry of National Education (MEB) (2013) designed Strategic Action Plan for Gifted Students 2013-2017 to focus

to the gifted child. Collaboration between parents, schoolteachers, and BİLSEM teachers must be ensured. Bearing these in mind, policy makers must determine the path to follow in which each part knows what to do around the gifted individual. Furthermore, forming a supporting curriculum and guidance would deliver the right message to the gifted child. On that account, ensuring the right education for each gifted learner as well as providing guidance and counseling would increase the academic success and social inclusion of gifted learners. Apart from that, revising diagnostic tests determining giftedness would be beneficial to have an early detection, selection, and identification of the qualities of gifted learners.

REFERENCES

Afat, N. (2013). *Üstün zekalı çocukların ebeveynlerine yönelik geliştirilen aile eğitim programının etkililiğinin sınanması.* Unpublished Doctoral dissertation. İstanbul University, İstanbul.

Altun, T., ve Vural, S. (2012). Bilim ve Sanat Merkezinde (BİLSEM) görev yapan öğretmen ve yöneticilerin mesleki gelişim ve okul gelişimine yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(42),152-177.

Bal-Sezerel B. & Sak, U. (2013). The Selective Problem Solving Model (SPS) and its social validity in solving mathematical problems. The International Journal of Creativity & Problem Solving, 23(1), 71-86.

Baykoç, N., Uyaroğlu, B., Aydemir, D. & Seval, C. (2012). A new dimension in education of Turkish gifted children. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 47, Doi:10.1016/j.sbspro.2012.06.940.

Biedroń, A. and Pawlak, M. (2016). New conceptualizations of linguistic giftedness. *Language Teaching*, 49, pp 151-185 doi: 10.1017/S02 61444815000439

Bilim ve Sanat Merkezleri Duygu Gelişimini Destekleme Psikoeğitim Programı (2022). Retrieved 14 September, 2022, from https://www. meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_03/26131550_DUYGU_GELISIMI_D ESTEKLEME.pdf

Bilgiç, N., Taştan, A., Kurukaya, G., Kaya, K., Avanoğlu, O., ve Topal, T. (2013). *Özel yetenekli bireylerin eğitimi strateji ve uygulama kılavuzu.* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Bilsem sayısı 279'a yükseldi. (2022, February 23). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. http://www.meb.gov.tr/bilsem-sayisi-279a-yukseldi/haber/25315/tr

Bozan, İ. & Savi Çakar, F. (2020). Bilim ve sanat merkezi öğretmenlerinin yaşadıkları sorunlar ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerilerinin belirlenmesi. *Turkish Studies - Education, 15*(3), 1607-1628. https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.39986

Calero, M. D. & García-Martín, M. B. (2011). *The Evaluation of Gifted Children: When, Why and How?* Available at: http://www.infocop.es/view_article.asp?id=3304

Çelikten, Y. (2017). Üstün Yetenekli Çocuklar ve BİLSEM. *Turkish Journal of Educational Studies, 4(3), 87-104.*

Çitil, M. (2018). Türkiye'de üstün yeteneklilerin eğitimi politikalarının değerlendirilmesi [Evaluation of gifted students' education policy in Turkey]. *Milli Eğitim Dergisi, 47* (Special Issue 1), 143-172. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/569492

Daniels, S. & Piechowski, M. M. (2009). *Living with intensity: Understanding the Sensitivity, Excitability and Emotional Development of Gifted Children, Adolescents and Adults*. Scottsdale, AZ: Great Potential Press.

Dolas, F. (2021). *The interrelation between metalinguistic awareness, working memory and linguistic giftedness: A DMM perspective.* Unpublished PhD Dissertation, University of Innsbruck, Innsbruck, Austria.

Dolas, F., Jessner, U. & Cedden, G. (2022). Cognitive Advantages of Multilingual Learning on Metalinguistic Awareness, Working Memory and L1 Lexicon Size: Reconceptualization of Linguistic Giftedness from a DMM Perspective. *Journal of Cognition*, *5*(1), 10. DOI: http://doi.org/10.5334/joc.201

Dönmez, N. (2004). Bilim Sanat Merkezleri'nin kuruluşu ve işleyişinde yapılması gereken düzenlemeler. Kulaksızoğlu A., Bilgili A. E Şirin M. R. (Ed.). I. *Türkiye üstün yetenekli çocuklar kongresi, üstün yetenekli çocuklar bildiriler kitabı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 69-84.

Dweck, C.S. (2006). Mindset: The new psychology of success. New York: random House.

Iliman Güllühalı, E., İnci, G, Baltacı, R. & Melekoğlu, M. (2021). From past to present gifted and talented: the evolution of terminologies.*Osmangazi Journal of Educational Research, 8*(2), 247-266

Karateke, B. (2017). Social skills training in potentially gifted children. *Journal for the Education of Gifted Young Scientists, 5*(3), 90-104. DOI: http://dx.doi.org/10.17478/JEGYS.2017.66

Köktürk, G. V.-Üstüner, H.-Yılmaz, A.-Özdemir, İ.D., (2021), Özel Yetenekliler ve Toplum İnşası/Special Talent and Society Building. *Turkish Academic Research Review, 6* (3), 827-862. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr/issue/64962/948243

Kurnaz, A. & Ekici, S. G. (2020). BİLSEM Tanılama Sürecinde Kullanılan Zeka Testlerinin Psikolojik Danışmanların ve BİLSEM Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, *5*(10). https://doi.org/10.47646/CMD.2020.177

Kutlu-Abu, N. Akkanat, C. & Gökdere, M. (2017). Teachers' views on the education of gifted students in normal classes. *Turkish Journal of Gifted and Education, 7*(2), 87-109.

Kutlu-Abu, N. (2019). Üstün yetenekli çocuklara yönelik okul dışı öğretim uygulamaları hakkında öğretmen algıları [Views of classroom teachers on out-of-school teaching practices for gifted children]. *İnformal Ortamlarda Araştırmalar Dergisi, 4*(2), 144-165. https://dergipark.org.tr/tr/pub/jrinen/issue/51520/617358

Levent, F. (2012). *"Bilsem öğretmenlerine göre üstün yetenekli öğrencilerin sosyal- Duygusal özellikleri. Geleceğin mimarları üstün yetenekliler sempozyumu",* Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ.

MEB [Ministry of National Education] (1991). Birinci Özel Eğitim Konseyi. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/05/20060531-2.htm

MEB [Ministry of National Education] (2006). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/05/20060531-2.htm.

MEB [Ministry of National Education] (2013). *Özel yetenekli bireyler strateji ve uygulama planı (2013-2017) [Strategic Plan on Gifted Education 2013-2017].* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

MEB [Ministry of National Education] (2015). Destek eğitim odası açılması. Genelge 2015/15. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Ankara.

MEB[Ministry of National Education](2016). Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi. Retrieved 10 August, 2022, from https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_10/07031350_bilsem_yonergesi.pdf

MEB [Ministry of National Education] (2019). "Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi". Retrieved 10 August, 2022, from http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_09/13145613_Ozel_EYitim_Hizmetleri_YonetmeliYi_son.pdf

Mercer, S. (2012). Dispelling the myth of the natural-born linguist. *ELT Journal* 66.1, 22-29.

Nar, B. &Tortop, H. S. (2017). Türkiye'de Özel/Üstün Yetenekliler için Destek Eğitim Uygulaması: Sorunlar ve Öneriler. *İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 3*(1), 83-97. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/743701

Özdiyar-Gedik, Ö., Demirkaya, A. S. & Gürlen, E. (2022). Üstün yetenekli öğrencilerin eğitimine ilişkin konu alanı uzmanlarının görüş ve önerilerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi,* Erken Görünüm. https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.899035

Özer Keskin, M., Keskin Samancı, N. & Aydın, S. (2013). Scienceand art centers: Currentstatus, problems, andsolution proposals. *Journal of Gifted Education Research, 1*(2), 78-96.

Öztabak, M. Ü. (2018). Özel/Üstün Yetenekli Çocukların Ailelerine Yönelik Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (Guidance and Psychological Counseling for Families of Special / Gifted Children.). *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama,* 9(17), 79-106.

Pfeiffer, S. I. (2015). The tripartite model on high capacity and best practices in the evaluation of the ablest. *Rev. Educ.* 368, 66-95. doi: 10.4438/1988-592X-RE-2015-368-293

Sağlam-Demir, K. & Aksoy-Pehlivan, T. (2013). *Anabilim UYEP modelinin üstün yetenekli öğrencilerin akademik gelişimleri üzerindeki etkisi*. Paper presented at the third International Conference on Talent Development and Excellence, Antalya, Turkey.

Sak, U. (2010). *Üstün Zekâlılar: Özellikleri, Tanılanmaları Eğitimleri*, Maya Akademi, Ankara.

Sak, U. (2011). Üstün Yetenekliler Eğitim Programları Modeli (ÜYEP) ve sosyal geçerliği. *Eğitim ve Bilim, 36*(161), 213-229.

Sak, U. (2013). Education programs for talented students model (EPTS) and its effectiveness on gifted students' mathematical creativity. *Education and Science, 38*, 51-61.

Sak, U., Ayas, M. B., Sezerel, B. B., Öpengin, E., Özdemir, N. N., ve Gürbüz, S. D. (2015). Gifted and Talented Education in Turkey: Critics and Prospects/Türkiye'de Üstün Yeteneklilerin Egitiminin Elestirel Bir Degerlendirmesi. *Türk Üstün Zekâ ve Eğitim Dergisi, 5*(2), 110-132.

Sevgili Koçak, S. & Kan, A. (2021). Üstün Yetenekli Çocukların Sosyal Duygusal Gelişimlerine Yönelik Geliştirilen Psiko-Eğitim Programının Etkisi. *OPUS International Journal of Society Researchers, 18* (44), 8054-8091. DOI:19.26466/OPUS.931746

Sıcak, A. (2014). Özel yetenekli öğrencilerin aday gösterme sürecinde öğretmen gözlem puanlarının TKT 7-11 ve WISC-R puanlarını yordayıcılık gücünün incelenmesi. *Üstün Zekâlılar Eğitimi ve Yaratıcılık Dergisi, 1* (1) 7-12.

Silverman, L. K. (1994). The Moral Sensitivity of Gifted Children and the Evolution of Society. *Roeper Review, 17*(1),110-116

Sternberg, R. J. (Ed.). (2002). Why smart people can be so stupid. New Haven, CT: Yale University Press.

Şahin, H. (2004). *Öfke denetimi eğitiminin çocuklarda gözlenen saldırgan davranışlar üzerindeki etkisi.* [Unpublished master's thesis], Hacettepe Universtiy, Ankara.

Şahin, F. (2015). Educational Programs, Services, and Support for Gifted Students in Turkey, *Journal of Theory and Practice in Education, 11*(4), 1207-1223.

Talas, S., Talas, Y. & Sönmez, A. (2013). Bilim sanat merkezlerine devam eden üstün yetenekli öğrencilerin okullarında yaşadıkları problemler [Problems of gifted students goes on science and art centers]. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,* 1(1), 42-50. https://dergipark.org.tr/tr/download/articlefile/82104

Tanık-Önal, N. (2019). "Üstün Zekâlı Çocukların Tanılanmaları", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8* (2): 1591-1602.

Yalim Yaman, D. & Bugay Sökmez, A. (2020). A case study on social-emotional problems in gifted children. *İlköğretim Online, 1768*-1780. DOI: 10.17051/ilkonline.2020.735156

Yaşarsoy, E. (2006) *Duygusal Zeka Gelişim Programının, Eğitilebilir Zihinsel Engelli Öğrencilerin Davranış Problemleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi.* Unpublished master's thesis, Çukurova University, Adana.

Yavuz, K. (2002). 0-12 Yaş Dönemi Çocuklarda Duygusal Zeka Gelişimi.Özel Ceceli Okulları Yayınları.Ankara

Yıldız, H. (2010). *Üstün yeteneklilerin eğitiminde bir model olan bilim ve sanat merkezleri (BİLSEMLER) üzerine bir araştırma.* Unpublished master's thesis, Gazi University, Ankara.

CHAPTER 6:
INCLUSIVE EDUCATION, SOCIAL SKILLS EDUCATION AND GIFTED STUDENTS IN THE POLISH EDUCATION SYSTEM

Ola Majchrzak - Patrycja Ostrogska - Kamila Witerska

6.1. INTRODUCTION TO THE POLISH SYSTEM OF EDUCATION

Poland holds a fairly modern legislative framework for education. The 1997 Constitution of the Republic of Poland of 1997 (Art. 70) grants the right to education to all and, at the same time, provides for the obligation to continue education until the age of 18. “Public authorities ensure universal and equal access to education and, to this end, provide financial and organisational support to pupils and students. Citizens and institutions have the right to establish schools and HEIs, and parents are free to choose a public or non-public school for their children.” (Kolanowska, 2021, p.7).

Starting from the political transformation in 1989, the Polish education system has greatly changed in nearly all of its aspects including the structure, organization, management and

of disabled children to viewing the needs of a diverse group of learners as a resource (Wiszejko-Wierzbicka 2012). The Ministry of Education states that a public school is a place available to every student, open to their needs and possibilities, but we must bear in mind that in Poland we are in the middle of a transition, with education in special schools[9] and integration units in operation. It is also worth pointing out that inclusion is not always seen by parents as the most suitable option for their SEN child, owing to poor school infrastructure and shortage of specialists. Moreover, teachers' attitude reflects some resistance to inclusion, mainly due to lack of knowledge and competence (ORE, 2020).

It is clear that mainstream school that provides each student with conditions for development and full participation in the process of education is a destination that requires more financial (e.g., teacher's education, more specialists) and legal support (normative solutions) from the government, and more activities aiming at raising awareness as to the long-term benefits of inclusive education.

REFERENCES

Art. 84. Prawo oświatowe. Accessed from: Ustawa Prawo Oświatowe: https://lexlege.pl/ustawa-z-dnia-14-grudnia-2016-r-prawo-oswiatowe/

Brown, R. (2006). *Procesy grupowe. Dynamika wewnątrzgrupowa i międzygrupowa.* Gdańsk: GWP.

Europejska Statystyka Edukacji Włączającej Główne przesłania i wnioski (2014 / 2016), https://www.european-agency.org/sites/default/files/easie_key_messages_and_findings_2014-2016_pl_0.pdf accessed 31.07. 2022

Eurydice 2022. Eurydice.org.pl

[9] These are separate organizational units of the education system (classes or schools) intended for students classified as SEN (group of students with a medical diagnosis) who require additional, specific support. The different and highly specialized nature of special education enables for individual support but is most often associated with the segregating nature of these units.

GUS Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2014/2015. Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych, 2015.

Jadach K. (2021), O edukacji włączającej - z uwzględnieniem problemu bezpieczeństwa uczniów w kontekście formalnoprawnym. Kultura - Społeczeństwo - Edukacja nr 2(20) 2021, Poznań: Adam Mickiewicz University Press, s. 123-139.

Janiak, M. & Witerska, K. (2018). *Program wychowania przedszkolnego. Trampolina, hop do góry!* Warszawa: PWN Wydawnictwo Szkolne.

Jardzioch A. (2017), Edukacja włączająca w Polsce Polska. *Myśl Pedagogiczna* 3 (2017), s. 193-205.

Kolanowska, E. (2021). *The System of Education in Poland 2020*. Warsaw: Foundation for the Development of the Education System.

Kruk-Lasocka J. (2012). Dostrzec dziecko z perspektywy edukacji włączającej. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.

Limont, W. (2005). *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować.* Gdańsk: GWP.

MEN 2020, Edukacja włączająca - dotychczasowe i planowane działania MEN, https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/edukacja-wlaczajaca accessed 31.07.2022.

Mönks, F. & Katzko, M. (2005). Giftedness and gifted education. W R. Sternberg & J. Davidson, *Conceptions of giftedness.* Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo: Cambridge Univeristy Press.

Pietrasiński, Z. (1976). Zdolności. W T. Tomaszewski, *Psychologia.* Warszawa: PWN.

Raport ORE (2020). Raport merytoryczny. Edukacja włączająca - bilans otwarcia 2020. Dorota Podgórska-Jachnik

Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dn. 9 sierpnia 2017 roku w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana uczniowi w przedszkolu, szkole i placówce polega na rozpoznawaniu i zaspokajaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia oraz rozpoznawaniu indywidualnych możliwości psychofizycznych ucznia i czynników środowiskowych wpływających na jego funkcjonowanie w przedszkolu, szkole i placówce, DzU. z 2020 r. poz. 1280 oraz z 2022 r. poz. 1594.

Rozporządzenie MEN z dn. 17 listopada 2010 roku w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych, Dz.U. 2010, nr 228, poz. 1490.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w. t. (2017, 02 14). *ISAP - Internetowy System Aktów Prawnych.* Accessed from: http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20170000356

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu lub toku nauki. (2017, 08 17). Accessed from: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170001569/O/D20171569.pdf

Sipowicz K., Pietras T. (2017). "Wprowadzenie do pedagogiki inkluzyjnej (włączającej), Wrocław: Wydawnictwo Continuo.

Szumski G. (2011). "Teoretyczne implikacje koncepcji edukacji włączającej". W: Uczeń z niepełnosprawnością w szkole ogólnodostępnej, red. Zenon Gajdzica, 13-23. Sosnowiec: Wydawnictwo Humanitas.

Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe, DzU z 2021 r. poz. 1082.

Warnock M., The Warnock Report, Special Educational Needs Report of the Committee of Enquiry into the Education of Handicapped Children and Young People, 1978: http://www.educationengland. org.uk/documents/ warnock/ accessed 31.07.2022.

Watson, J. B. (1990). Behawioryzm oraz psychologia, jak ją widzi behawiorysta. Warszawa: PWN.

Wiszejko-Wierzbicka D. (2012). "Specjalne potrzeby ucznia czy szkoły? Przewodnik po edukacji włączającej pomocą w rozwijaniu kształcenia i uczestnictwa w życiu szkoły". W: Niepełnosprawność - zagadnienia, problemy, rozwiązania. Nr III/2012(4), s. 71-86.

Witerska, K. (2019). Pedagogika pozytywna, czyli jak odnaleźć supermoce. *Bliżej przedszkola*. nr 5.212/2019.

Zamkowska A. (2011). "Bariery i uwarunkowania edukacji włączającej". W: Uczeń z niepełnosprawnością w szkole ogólnodostępnej, red. Zenon Gajdzica, 24-34. Sosnowiec: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanitas.

CHAPTER 7:
INCLUSIVE EDUCATION, EDUCATION FOR SOCIAL COMPETENCES IN GIFTED STUDENTS IN THE PORTUGUESE EDUCATION SYSTEM

Raquel Lombardi - Cláudia Aguiar - Tatiana Fernandes - Nancy Crespo

7.1. GENERAL OBJECTIVES AND PRINCIPLES GOVERNING THE NATIONAL EDUCATION SYSTEM IN PORTUGAL

The Basic Law of the Portuguese Education Systemestablishes the general framework of the education system in Portugal and is expressed fundamentally by the guarantee of permanent training action aimed at enabling the overall development of the personality, social progress and democratisation of society.

In fact, the Portuguese education system develops according to an organized set of structures and diversified actions, on the initiative and under the responsibility of different institutions and public, private and cooperative entities. Its geographical scope is the entire Portuguese territory - Mainland

critical thinking and creative skills, problem solving and socio-affective skills). This is understood as an important component of the curriculum for gifted students, insofar as it establishes the need to promote the development of more advanced cognitive skills towards the production and consolidation of new knowledge, rather than resorting to learning centred on the acquisition and memorisation of available information.

REFERENCES

Abrantes, P. (2016). *A educaçãoem Portugal:princípios e fundamentos constitucionais.* Sociology, Problems and Practices[Online], NE | Retrived from http://journals.openedition.org/spp/2588.

Ainscow, M. & Wang, M. (1997). *Pathways to inclusive schools.* Lisbon: Institute for Educational Innovation.

Ainscow, M. (2005). *Developing inclusive education systems: What are the levers for change? Journal of Educational Change, 6,* 109-124. Retrieved from https://doi.org/10.1007/s10833-005-1298-4.

Cardona, C. (2009). *Teacher education students' beliefs of inclusion and perceived competence to teach students with disabilities in Spain*. Journal of the International Association of Special Education, 10 (1), 33-41.

Cerna, L., Rutigliano, A., Ainscow, Mel., Acquah, E., (2022/03/22) - *Review of Inclusive Education* - in Portugal SN - 9789264970656 10.1787/a9c9 5902 in Review of Inclusive Education in Portugal | en | OECD (oecd.org)

Correia, L. M. (2008a). *Inclusao e Necessidades Educativas Especiais: Um guia para educadores e professores.* Portugal: Porto Editora.

Decree-Law No. 176/2012 of 27 August. Retrieved from dre.pt/pdf1sdip/ 2012/08/14900/0406804071.pdf (accessed 22/11/2022).

Decree-Law no. 54/2018 of July 6, as amended by Law 116/2019 of September 13, Official Gazette no. 176/19 - I Series. (2019).

Decree-Law No. 55/2018 of 6 July. Official Gazette No. 129/18 - I Series A. (2018)

Decree-Law nº240/2001 of 30 August 2001 - *General profile of professional performance of early childhood educators and teachers of basic and secondary education* in Decree-Law 240/2001. Retrieved from http://www.tretas.org

Decreto Lei No. 46/86, *no 237/86 de 14 de Outubro do Ministério da Educacão*. Diário da República: I série, No 237 (1986). Retrieved from https://dre.pt/application/file/222361.

Direção Geral de Estatísticas de Educação e Ciência. (2013). *Modelo de previsão do número de alunos em Portugal - impacto do alargamento da escolaridade obrigatória*, Lisbon: Ministry of Education and Science. http://www.mec.pt (accessed 16/11/2022).

Directorate-General for Education, December 2012 - Updated November 2013 in Microsoft Word - educacao_para_cidadania_lin has_orientadoras_dez.docx (mec.pt).

EB23 Estreito de Câmara de Lobos. (2019). *Inclusive Education* Retrieved from http://www.ebecl.com

Estrela, M. (2014). *Old and new professionalisms, old and new professionalisms: tensions, paradoxes, progresses and setbacks. Investigating in Education*, 2 (2), 00-10.

Forlin, C., Earle, C., Loreman, T. & Sharma, U. (2011). T*he sentiments, attitudes, and concerns about inclusive education revised (SACIE-R) scale for measuring pre-service teachers' perceptions about inclusion. Exceptionality Education International*, 21(3), 50-65. Retrieved from: https://ir.lib.uwo.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1040&context=eei.

Law No. 46/86, of 14 October 1986 - Basic Law of the Educational System. Published in the Official Gazette no. 237 - Series I.

Lopes, N. (2018). T*he Digital Society: the redefinition of school, teacher and student roles.*Saber&Educar, 0(25). Retrieved from http://dx.doi.org/10.17346/se.vol25.320.

MEDE. 2019. *A Policy of Inclusive Education in Schools - Pathway to Quality Inclusion*. : 11-27 seen at. https://meae.gov.mt/en/Public_Consu ltations/MEDE/Documents/A A Policy for Inclusive Education in Schools - Pathway to Quality Inclusion.pdf.

Mezzanotte, C. (2022). Retrived from https://doi.org/10.1787/bff7a85d-en

Nascimento, P. (2003). *O desafio da avaliação no cotidiano do educador.* Revista Profissão Mestre, p.2.

OECD. (1989). *O Ensino na sociedade moderna,* Porto: Asa.

OECD. (2022). Retrieved fro: https://doi.org/10.1787/a9c95902-en

Open University. (2020a). *Strategic Plan 2019-2023*. Digital Production Services. ISBN: 978-972-674-870-0. Lisbon, Portugal. Retrieved from https://portal.uab.pt/wpcontent/uploads/2020/08/Plano-Estrategico-2019-2023.pdf.

Summary | Review of Inclusive Education in Portugal | OECD iLibrary (oecd-ilibrary.org).

UNESCO (1996). *Education, a treasure to be discovered:* report to UNESCO of the International Commission on Education for the 21st century. Porto: Edições Asa.

Vilarinho, M. E. (2000), *Políticas de Educação Pré-Escolar em Portugal (1977-1997)*, Lisbon, Instituto de Inovação Educacional.

TÜRKİYE'DE GİRİŞİMCİLİK DAVRANIŞLARI
Bugünü ve Geleceği

Fuat Oktay

nobel

TÜRKİYE'DE GİRİŞİMCİLİK DAVRANIŞLARI
Bugünü ve Geleceği

Fuat Oktay

Yayın No.: 4828
İşletme No.: 344
ISBN: 978-625-397-242-4
E-ISBN: 978-625-397-241-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Oktay, Fuat.
TÜRKİYE'DE GİRİŞİMCİLİK DAVRANIŞLARI Bugünü ve Geleceği / Fuat Oktay
1. Basım, VIII + 218 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-397-242-4
E-ISBN: 978-625-397-241-7
1. Girişimcilik 2. Kalkınma 3. Türkiye'de Kalkınma Politikaları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

Ön Söz ..... **vii**

1. Giriş **1**

2. Literatür **3**

2.1. Girişimcilik 3

2.2. Kalkınma 4

2.2.1. Yirmi Birinci Yüzyılda Kalkınmanın İki Dinamosu: Sürdürülebilirlik ve Dijitalleşme 5

2.2.1.1. Sürdürülebilirlik 5

2.2.1.2. Dijitalleşme 9

2.2.2. Girişimcilik ve Bölgesel Kalkınma 12

2.2.3. Türkiye'de Kalkınma Politikaları 15

2.3. Geleceğin Dünyasında Girişimcilik 22

2.3.1. Geleceğe Şekil Verecek Megatrendler 22

2.3.2. Geleceğin Girişimcisi 24

3. Türkiye'de Girişimciliğin Mevcut Görünümü **29**

3.1. Türkiye'nin Bazı Ekonomik Göstergelerinin Seçilmiş Diğer Ülkelerle Kıyaslaması 34

4. Yöntem **39**

4.1. Ölçme Araçları 39

4.1.1. Girişimcilik Davranışları Ölçeği 39

4.1.2. Teknolojik Hazır Oluş Ölçeği 40

4.2. Katılımcılar 42

4.3. Değişkenlerin Gruplandırılması 49

5. Bulgular **55**

5.1. Girişimcilik Davranışlarına İlişkin Bulgular 55

5.1.1. Ekonomik Grup 55

5.1.2. Cinsiyet 56

5.1.2.1. Gelir Grubuna Göre Cinsiyet 57
5.1.2.2. Cinsiyete Göre Gelir Grubu 58
5.1.3. İşletmenin Kurulduğu Yer 60
5.1.3.1. Gelir Grubuna Göre İşletmenin Kurulduğu Yer 61
5.1.3.2. İşletmenin Kurulduğu Yere Göre Gelir Grubu 62
5.1.4. Yaş Aralığı 63
5.1.4.1. Gelir Grubuna Göre Yaş Aralığı 64
5.1.4.2. Yaş Aralığına Göre Gelir Grubu 67
5.1.5. Eğitim Durumu 69
5.1.5.1 Gelir Grubuna Göre Eğitim Durumu 69
5.1.5.2. Eğitim Durumuna Göre Gelir Grubu 71
5.1.6. İşletme Faaliyet Süresi 73
5.1.6.1. Gelir Grubuna Göre İşletme Faaliyet Süresi 74
5.1.6.2. İşletme Faaliyet Süresine Göre Gelir Grubu 75
5.1.7. İşletme Büyüklüğü 77
5.1.7.1. Gelir Grubuna Göre İşletme Büyüklüğü 78
5.1.7.2. İşletme Büyüklüğüne Göre Gelir Grubu 80
5.1.8. Sektör 82
5.1.8.1. Gelir Grubuna Göre Sektör 83
5.1.8.2. Sektöre Göre Gelir Grubu 87
5.1.9. Finansal İhtiyaç Karşılama Kaynağı 90
5.1.9.1. Gelir Grubuna Göre Finansal İhtiyaç Karşılama Kaynağı 91
5.1.9.2. Finansal İhtiyaç Karşılama Kaynağına Göre Gelir Grubu 94
5.1.10. Girişim Eğitim İhtiyaç Kaynağı 97
5.1.10.1. Gelir Grubuna Göre Girişim Eğitim İhtiyaç Karşılama Kaynağı 100
5.1.10.2. Girişim Eğitim İhtiyaç Kaynağına Göre Gelir Grubu 104
5.1.11. Yenilikçi Fikir ile İlgili Teknolojik Bilgi Desteği Kaynağı 106
5.1.11.1. Gelir Grubuna Göre Yenilikçi Fikir ile İlgili Teknolojik Bilgi Desteği Kaynağı 108
5.1.11.2. Yenilikçi Fikir ile İlgili Teknolojik Bilgi Desteği Kaynağına Göre Gelir Grubu 113
5.1.12. Marka Geliştirme 115
5.1.12.1. Gelir Grubuna Göre Marka Geliştirme 116
5.1.12.2. Marka Geliştirmeye Göre Gelir Grubu 119
5.1.13. Patent Alma 121
5.1.13.1. Gelir Grubuna Göre Patent Alma 123

5.1.13.2. Patent Almaya Göre Gelir Grubu 125
5.2. Teknolojik Hazır Oluş Seviyesine İlişkin Bulgular 126
5.2.1. Ekonomik Grup 126
5.2.2. Cinsiyet 127
5.2.2.1. Gelir Grubuna Göre Cinsiyet 128
5.2.2.2. Cinsiyete Göre Gelir Grubu 130
5.2.3. İşletmenin Kurulduğu Yer 132
5.2.3.1. Gelir Grubuna Göre İşletmenin Kurulduğu Yer 133
5.2.3.2. İşletmenin Kurulduğu Yere Göre Gelir Grubu 136
5.2.4. Yaş Aralığı 137
5.2.4.1. Gelir Grubuna Göre Yaş Aralığı 139
5.2.4.2. Yaş Aralığına Göre Gelir Grubu 142
5.2.5. Eğitim Durumu 144
5.2.5.1. Gelir Grubuna Göre Eğitim Durumu 145
5.2.5.2. Eğitim Durumuna Göre Gelir Grubu 147
5.2.6. İşletme Faaliyet Süresi 149
5.2.6.1. Gelir Grubuna Göre İşletme Faaliyet Süresi 150
5.2.6.2. İşletme Faaliyet Süresine Göre Gelir Grubu 152
5.2.7. İşletme Büyüklüğü 154
5.2.7.1. Gelir Grubuna Göre İşletme Büyüklüğü 155
5.2.7.2. İşletme Büyüklüğüne Göre Gelir Grubu 156
5.2.8. Sektör 158
5.2.8.1. Gelir Grubuna Göre Sektör 159
5.2.8.2. Sektöre Göre Gelir Grubu 162
5.2.9. Finansal İhtiyacı Karşılama Kaynağı 165
5.2.9.1. Gelir Grubuna Göre Finansal İhtiyacı Karşılama Kaynağı 167
5.2.9.1. Finansal İhtiyacı Karşılama Kaynağına Göre Gelir Grubu 170
5.2.10. Girişim Eğitim İhtiyaç Kaynağı 173
5.2.10.1. Gelir Grubuna Göre Girişim Eğitim İhtiyaç Kaynağı 174
5.2.10.2. Girişim Eğitim İhtiyaç Kaynağına Göre Gelir Grubu 177
5.2.11. Yenilikçi Fikir ile İlgili Teknolojik Bilgi Desteği Kaynağı 180
5.2.11.1. Gelir Grubuna Göre Yenilikçi Fikir ile İlgili Teknolojik Bilgi Desteği Kaynağı 182
5.2.11.2. Yenilikçi Fikir ile İlgili Teknolojik Bilgi Desteği Kaynağına Göre Gelir Grubu 187
5.2.12. Marka Geliştirme 189

5.2.12.1. Gelir Grubuna Göre Marka Geliştirme 190
5.2.12.2. Marka Geliştirmeye Göre Gelir Grubu 192
5.2.13. Patent Alma 193
5.2.13.1. Gelir Grubuna Göre Patent Alma 194
5.2.13.2. Patent Almaya Göre Gelir Grubu 196

6. Sonuç ve Öneriler 199

6.1. Ekonomik Grup 200
6.2. Cinsiyet 201
6.3. İşletmenin Kurulduğu Yer 202
6.4. Yaş Aralığı 203
6.5. Eğitim Düzeyi 204
6.6. İşletme Faaliyet Süresi 205
6.7. İşletme Büyüklüğü 205
6.8. Sektör 206
6.9. Finansal İhtiyalarını Karşılama Kaynağı 207
6.10. Eğitim İhtiyaçlarını Karşılama Kaynağı 209
6.11. Yenilikçi Fikir ile İlgili Teknolojik Bilgi Desteği Kaynağı 210
6.12. Marka Geliştirme 210
6.13. Patent Alma 211

Kaynaklar 213

Kaynaklar

Abuiyada, R. (2018). Traditional Development Theories have failed to Address the Needs of the majority of People at Grassroots Levels with Reference to GAD. *International Journal of Business and Social Science, 9*(9), 115-119.

Ataay, F. (2005). *BKA Tasarımının Kalkınma Anlayışı* Üzerine.

Audretsch, D. B., & Belitski, M. (2021). Towards an entrepreneurial ecosystem typology for regional economic development: The role of creative class and entrepreneurship. *Regional Studies, 55*(4), 735-756.

Başol, K. (1994). *Türkiye Ekonomisi*. 5. baskı. İzmir: Anadolu Matbaası.

Baumgartner, D., Pütz, M., & Seidl, I. (2013). What kind of entrepreneurship drives regional development in European non-core regions? A literature review on empirical entrepreneurship research. *European Planning Studies, 21*(8), 1095-1127.

Baumgärtner, S., & Quaas, M. (2010). What is sustainability economics? *Ecological Economics, 69*(3), 445-450.

Baumol, W. J., Litan, R. E., Schramm, C. J. (2007). *Good capitalism, bad capitalism and the economics of growth and prosperity*. New Haven: Yale University Press

Baumol, WJ. (1996). Entrepreneurship: Productive, unproductive, and destructive. *Journal of Business Venturing, 11*(1), 3–22.

Bezold, C. (2010). Lessons from using scenarios for strategic foresight. *Technological forecasting and social change*, *77*(9), 1513-1518.

Bish, J. (2021). *Economic sustainability examples that inspire change*. Population Media Center.

Campos, N. M. (2016). The Future of Entrepreneurship and Innovation: 2020 to 2050. https://www.linkedin.com/pulse/future-entrepreneurship-innovation-2020-2050-newton-m-campos-phd

Çelik, O., & Çetiner, S. (2019). Türkiye ekonomisinde kalkınma planları ve kalkınma planlarındaki söylem değişiklikleri. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 2*(3), 121-131.

Dinler, Z. (2005). *Bölgesel İktisat.* (7. Basım). Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

Doane, D., & MacGillivray, A. (2001). Economic sustainability: The business of staying in business. *New Economics Foundation*, 1-52.

Doğan, S. (1997). *IMF İstikrar Programları ve Türkiye*. İstanbul: Nesil Matbaacılık.

Du Pisani, J. A. (2006). Sustainable development–historical roots of the concept. *Environmental sciences, 3*(2), 83-96.

Dvouletý, O., Gordievskaya, A., & Procházka, D. A. (2018). Investigating the relationship between entrepreneurship and regional development: Case of developing countries. *Journal of Global Entrepreneurship Research, 8*(1), 1-9.

Eryılmaz, B., & Tuncer, A. (2013). Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Bölgesel Kalkınma Politikaları: Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye Uygulaması. *Akademik İncelemeler Dergisi, 8*(1), 165-189.

Evans, M. (2020) *What is environmental sustainability? definition & examples of environmental sustainability,* Published on 8 July 2020. https://www.thebalancesmb.com/what-is-sustainability-3157876 Accessed 29 Aug 2020

Fischer, M. M., & Nijkamp, P. (2009). Entrepreneurship and regional development. In *Handbook of regional growth and development theories*. Edward Elgar Publishing.

Fischhoff, M. & Agarwal, D. (2021). *What Is Social Sustainability?* https://nbs.net/what-is-social-sustainability/

Florida, R. (2003). Entrepreneurship, creativity, and regional economic growth. *The emergence of entrepreneurship policy*, 39-58.

Friedman, J. (1992) *Empowerment; The Politics of Alternative Development*. Oxford, Blackwell Press.

Galbraith, B., McAdam, R., Woods, J., & McGowan, T. (2017). Putting policy into practice: an exploratory study of SME innovation support in a peripheral UK region. *Entrepreneurship & Regional Development, 29*(7-8), 668-691.

George, G. and Zahra, S.A. (2002). Culture and its consequences for entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory & Practice, 26*(4), 5–9.

Goodland, R. (1995). The concept of environmental sustainability. *Annual review of ecology and systematics*, 1-24.

Granovetter, M. (1983). The strength of weak ties: a network theory revisited. *Sociological Theory,1*(1), 201–233.

Güvener, A. (2019). Dijital dönüşüm sürecinde çalışanların teknolojik hazıroluş seviyelerinin belirlenmesi. Yüksek lisans tezi Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hamel, S., Ims, R.A. & Yoccoz, N.G. (2022). Challenges and opportunities when implementing strategic foresight: lessons learned when engaging stakeholders in climate-ecological research. *Climate Research*, *86*, 29-35.

Harriss, J. (2014). Development Theories. In International Development: *Ideas, Experience, and Prospects*, edited by B. Currie-Alder, R. Kanbur, D. Malone, and R. Medhora, 35–49. Oxford: Oxford University Press.

Heinberg, R., & Lerch, D. (2010). What is sustainability. *The post carbon reader*, 11-19.

Hennessey, J. (2021). 5 Ways Future Entrepreneurs Can Turn Vision into Reality. https://www.entrepreneur.com/leadership/5-ways-future-entrepreneurs-can-turn-vision-into-reality/369796

Hofstede, G. (1980) *Cultures Consequences*, Sage, Thousand Oaks, California.

Holland, B. J. (2021). Strategic Foresight Tools for Planning and Policy. *Encyclopedia of Organizational Knowledge, Administration, and Technology*, 775-797.

Kalkınma Ajansları (2022). https://ka.gov.tr/

Keskin, H., & Sungur, O. (2010). Bölgesel politika ekseninde yaşanan dönüşüm: Türkiye'de kalkınma planlarında bölgesel politikaların değişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2010*(21), 271-293.

Khan, N. H., Nafees, M., ur Rahman, A., & Saeed, T. (2021). Ecodesigning for ecological sustainability. In *Frontiers in Plant-Soil Interaction* (pp. 589-616). Academic Press.

Kıratoğlu, E. (2015). Bölgesel kalkınma farklılıklarının giderilmesinde bölgesel kalkınma politikaları ve kalkınma ajanslarının önemi: Karacadağ Kalkınma Ajansı. Yüksek lisans tezi Harran Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü.

Klaassen, G. A., & Opschoor, J. B. (1991). Economics of sustainability or the sustainability of economics: different paradigms. *Ecological economics, 4*(2), 93-115.

Kline, R. B. (2015). *Principles and practices of structural equation modelling*. The Guilford Press.

Knight, F.H. (1921). *Risk, Uncertainty and Profit*, New York, Houghton Mifflin.

Kraus, S., McDowell, W., Ribeiro-Soriano, D. E., & Rodríguez-García, M. (2021). The role of innovation and knowledge for entrepreneurship and regional development. *Entrepreneurship & Regional Development, 33*(3-4), 175-184.

Kraus, S., Palmer, C., Kailer, N., Kallinger, F. L., & Spitzer, J. (2018). Digital entrepreneurship: A research agenda on new business models for the twenty-first century. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*.

Krueger, N., Linan, F. and Nabi, G. (2013). Cultural values and entrepreneurship. *Entrepreneurship & Regional Development, 25*(9-10),703–707.

Laasonen, V., & Kolehmainen, J. (2017). Capabilities in knowledge-based regional development–towards a dynamic framework. *European Planning Studies, 25*(10), 1673-1692.

Lee, S.Y, Florida R. and Acs Z.J (2004). Creativity and entrepreneurship: A regional analysis of new firm formation, *Regional Studies 38*(8), 879-889.

Leibenstein, H. (1995). Leading Issues in Economic Development (New York: Oxford University Press).

Lewandowska, A., Stopa, M., & Inglot-Brzęk, E. (2021). Innovativeness and entrepreneurship: Socioeconomic remarks on regional development in peripheral regions. *Economics & Sociology, 14*(2), 222-235.

Linan, F., Urbano, D. and Guerrero, M. (2011). Regional variations in entrepreneurial cognitions: Start-up intentions of university students in Spain. *Entrepreneurship and Regional Development, 23*(3-4), 187–215.

Littig, B., & Griessler, E. (2005). Social sustainability: a catchword between political pragmatism and social theory. *International journal of sustainable development, 8*(1-2), 65-79.

McGrath, R.G., MacMillan I.C. and S. Scheinberg (1992). Elitists, risk-takers, and rugged individualists? An exploratory analysis of cultural differences between entrepreneurs and non-entrepreneurs, *Journal of Business Venturing 7*, 115-135.

McQuaid, R. W. (2002). Entrepreneurship and regional development policies, 42nd Congress of the European Regional Science Association: "From Industry to Advanced Services - Perspectives of European Metropolitan Regions", August 27th - 31st, 2002, Dortmund, Germany, European Regional Science Association (ERSA), Louvain-la-Neuve

Mebratu, D. (1998). Sustainability and sustainable development: historical and conceptual review. *Environmental impact assessment review, 18*(6), 493-520.

Mietzner, D., & Reger, G. (2005). Advantages and disadvantages of scenario approaches for strategic foresight. *International Journal of Technology Intelligence and Planning*, *1*(2), 220-239.

Molenkamp, D.T. & Brown, J. Tımothy.(2022). *What is Sustainability? How Sustainabilities Work, Benefits, and Example*

Morelli, J. (2011). Environmental sustainability: A definition for environmental professionals. *Journal of Environmental Sustainability, 1*(1), 112. Available from https://doi.org/10.14448/jes.01.0002.

Müller, S. (2013). Entrepreneurship and regional development – on the interplay between agency and context. PhD thesis, Department of Business Administration, Aarhus University, Aarhus.

Nambisan, S. (2017). Digital Entrepreneurship: Toward a Digital Technology Perspective of Entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory and Practice 41*(6), 1029–1055. doi:10.1111/etap.12254

O'Farrell, P. N. (1986). Entrepreneurship and regional development: Some conceptual issues. *Regional Studies, 20*(6), 565-574.

Oktay, F. (2021). Entrepreneurship behavior of business people: A scale development study. *International Journal of Management Studies and Social Science Research. 3*(3), 37-46.

Pando, A. (2017). The Foreseeable Future Of Entrepreneurship. https://www.forbes.com/sites/forbestechcouncil/2017/07/18/the-foreseeable-future-of-entrepreneurship/?sh=6dcca57438d3

Parasuraman, A. & Colby, C. L. (2015). An updated and streamlined technology readiness index: TRI 2.0. *Journal of Service Research,* 1-16.

Parasuraman, A. (2000). Technology readiness index (TRI): A multiple-item scale to measure readiness to embrace new Technologies. *Journal of Service Research, 2*(4), 307-320.

Pearson, R. (2000). Rethinking Gender Matters in Development, in Allen, T. & Thomas, A. (eds.). *Poverty and Development into the 21st Century*. Oxford: Oxford University Press.

Pereira, A. A. (2004). State entrepreneurship and regional development: Singapore's industrial parks in Batam and Suzhou. *Entrepreneurship & Regional Development, 16*(2), 129-144.

Piip, J. (2021). Entrepreneurship in a changing world. https://myfuture.edu.au/career-articles/details/entrepreneurship-in-a-changing-world

Płaziak, M., & Rachwał, T. (2014). *The role of entrepreneurship in regional development strategies (based on the Polish National Strategy of Regional Development 2010-2020).* Europa XXI, 26, 97-110.

Preet, K. (2021). Top 3 Trends For The Future Of Entrepreneurship. https://fedexbusin essinsights.com/top-3-trends-for-the-future-of-entrepreneurship/

Ratten, V., & Ferreira, J. J. (2017). Future research directions for cultural entrepreneurship and regional development. International *Journal of Entrepreneurship and Innovation Management, 21*(3), 163-169.

Rona, Z. (1999). Bilanço 1923-1998 2 Cilt. İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları.

Ross, D. (2015). Social sustainability. *Dictionary of Corporate Social Responsibility: CSR, Sustainability, Ethics and Governance*, 466.

Schultz, T.W. (1980). Investment in entrepreneurial ability, *Scandinavian Journal of Economics,* 82, 437-448.

Schumpeter, J. (1934). *The Theory of Economic Development*, Harvard University Press Cambridge, MA.

Schumpeter, J. A. (1939). *Business Cycles.* McGraw-Hill. New York.

Sevinç, H. (2011). Bölgesel kalkınma sorunsalı: Türkiye'de uygulanan bölgesel kalkınma politikaları. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*.

Sevkal, M. N. (2007). Kalkınma politikalarındaki değişim ve kamu yönetimine etkisi. Doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir.

Spangenberg, J. H. (2005). Economic sustainability of the economy: concepts and indicators. *International journal of sustainable development, 8*(1-2), 47-64.

Statman, M., & Glushkov, D. (2009). The wages of social responsibility. *Financial Analysts Journal, 65*(4), 33-46.

Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2022a). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Yeni-Strateji-ve-Kalkinma-Plani_Ucuncu-Bes-Yil_1973_1977.pdf

Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2022b). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Dorduncu-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani_1979_1983.pdf

Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2022c). *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Besinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani-1985-1989.pdf

Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2022d). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Altinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1990-1994.pdf

Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2022e). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Yedinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1996-2000.pdf

Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2022f). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Uzun_Vadeli_Strateji_ve_Sekizinci_Bes_Yillik_K alkinma_Plani-2001-2005.pdf

Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2022g). *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani-2007-2013.pdf

Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2022h). *Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf

Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2022ı). *Onbirinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf

Suarez-Villa, L. (1989). *The Evolution of Regional Economies: Entrepreneurship and Macroeconomic Change*, Praeger, New York.

Şahin, H. (1998). *Türkiye ekonomisi: Tarihsel gelişimi-bugünkü durumu*. Bursa: Ezgi Kitabevi.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). *Türkiye Ekonomisinde Haftalık Gelişmeler ve Genel Görünüm*, Mart 17.

Tatum, M. (2013). *What is economic sustainability*? http://www.wisegeek.org/what-is-economic-sustainability.htm

Thomas M. D. (1984) The roles of innovation and the entrepreneur in the process of economic growth, paper presented at Australia-New Zealand section of the Regional Science Association, Melbourne.

Turan(der.), *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Degildir* içinde, YAYED Yayını, Ankara.

Turan, H. T. (2016). Reconstruction of regional development policies in Turkey through development agencies. In *New Public Management in Turkey* (pp. 148-174). Routledge.

Turan, H. T. (2016). Reconstruction of regional development policies in Turkey through development agencies. In *New Public Management in Turkey* (pp. 148-174). Routledge.

Vinogradov, E. and Kovereid, L. (2007). Cultural background, human capital and self-employment rates among immigrants. *Norway. Entrepreneurship and Regional Development, 19*(4), 359–376.

Wach K., (2012). *Europeizacja małych i średnich przedsiębiorstw. Rozwój przez umiędzynarodowienie*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Weinberger, M. (2018). How entrepreneurs are leading the way into the future. https://www.ey.com/en_gl/growth/entrepreneurs-leading-future

Yavilioğlu, C. (2002), Kalkınmanın anabilimsel tarihi ve kavramsal kökenleri, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3*(1), .59 – 77

Yıldırım, F., & Gül, H. (2021). Uluslararası kalkınma politikaları ve kadınların güçlendirilmesi üzerine bir değerlendirme. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10*(1), 679-695.

Zioło Z., Rachwał T. (2012). Entrepreneurship in geographical research [in:] Churski P. (ed.), *Contemporary Issues in Polish Geography*, Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, pp. 135-155.

MARKA YÖNETİMİ

Dr. Öğr. Üyesi Duygu Fırat

nobel

MARKA YÖNETİMİ

Dr. Öğr. Üyesi Duygu Fırat

Yayın No.: 4801
İşletme No.: 342
ISBN: 978-625-397-188-5
E-ISBN: 978-625-397-190-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Fırat, Duygu.
Marka Yönetimi / Duygu Fırat
1. Basım, VI + 186 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-397-188-5
E-ISBN: 978-625-397-190-8
1. Marka Yönetimi 2. Marka Stratejileri 3. Markalaşma

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **v**

1. Bölüm:
ÜRÜN YÖNETİMİ **1**

1.1. Ürün Tanımı ve Ürün ile İlgili Kavramlar 2
1.2. Ürünlerin Sınıflandırılması 3
1.3. Yeni Ürün Geliştirme Süreci 6
1.4. Ürün Yaşam Eğrisi 9

2. Bölüm:
MARKA **11**

2.1. Ürün ve Marka Arasındaki Fark 13
2.2. Marka Çeşitleri 13
2.3. Markanın Önemi 20

3. Bölüm:
MARKALAŞMA SÜRECİ VE MARKA YARATMA STRATEJİLERİ **25**

3.1. Markalaşma Süreci 25
3.2. Marka Yaratma Stratejileri 28
3.2.1. Hat Genişletme Stratejisi 29
3.2.2. Marka Genişletme Stratejisi 30
3.2.3. Çoklu Marka Yaratma Stratejisi 31
3.2.4. Yeni (Bireysel) Marka Yaratma Stratejisi 33

4. Bölüm:
MARKA KONUMLANDIRMA **35**

5. Bölüm:
MARKA ESTETİĞİ **45**

5.1. Görünüş 46
5.1.1. Şekil 47
5.1.2. Renk 49
5.1.3. Logo 57
5.1.4. Yazı Karakteri 65
5.1.5. İsim 67

5.1.6. Ambalaj 69
5.2. Ses 73
5.3. Doku 76
5.4. Tat 77
5.5. Koku 80

6. Bölüm: MARKA DENKLİĞİ 83
6.1. Marka Denkliği Tanımı 83
6.1.1. Aaker'e Göre Tüketici Temelli Marka Denkliği Boyutları 84
6.1.1.1. Marka Bağlılığı 85
6.1.1.2. Marka Bilinirliği (Farkındalığı) 90
6.1.1.3. Algılanan Kalite 97
6.1.1.4. Marka Çağrışımları 102
6.1.1.5. Diğer Marka Varlıkları 107
6.1.2. Keller'e göre Tüketici Temelli Marka Denkliği Modeli 108
6.2. Marka Değeri (Finans Temelli Marka Denkliği) 113

7. Bölüm:
MARKA KİŞİLİĞİ VE MARKA İMAJI 127
7.1. Marka Kişiliği 127
7.2. Marka İmajı 136

8. Bölüm:
MARKA İLE İLGİLİ DİĞER KAVRAMLAR 141
8.1. Marka Toplulukları 141
8.2. Marka Âşkı 146
8.3. Marka Mirası 148
8.4. Marka Evangelizmi 150

9. Bölüm:
MARKA İLETİŞİMİ 155
9.1. Reklam 158
9.2. Satışta Özendirme 161
9.3. Halkla İlişkiler 168
9.4. Kişisel Satış 170
9.5. Doğrudan Pazarlama 174

Kaynakça 181

Kaynakça

Aaker, David (1991). *Managing Brand Equity: Capitalizing on the Value of a Brand Name*, The Free Press: New York.

Aaker, Jennifer L. (1997). "Dimensions of Brand Personality". *Journal of Marketing Research*, 34(3), 347–356. doi:10.1177/002224379703400304.

Aaker, David (2009). *Güçlü Marka Yaratmak*. (Çev. Erdem Demir), MediaCat Yayınları: İstanbul.

Aaker, Davir A., Biel, Alexander L. (2009). *Brand Equity&Advertising: Advertsing's Role in Building Strong Brands*. Psychology Press: New York.

Alhamdi, Fuad Mohammed (2020). "Role of packaging in consumer buying behavior". *Management Science Letters*, 10: 1191-1196.

Altuğ, T., Ova, G., Demirağ, K. ve Kurtcan Ü. (1995). *Gıda Kalite Kontrolü*. Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova-İzmir. Aktaran Miişoğlu, Dilşah ve İbrahim Hayaloğlu (2005). "Tat eşik değerlerinin algılanması, tanınması ve derecelendirilmesi". *Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 9 (2), ss. 29-35.

Anandan, C. (2009). *Product Management*, 2.nd Ed., McGraw-Hill: New Delhi.

Armstrong, Gary, Stewart Adam, Sara Denize ve Philip Kotler (2015). *Principles of Marketing*, 6.th Ed., Pearson Australia Group Pty, Ltd: Australia.

Ar, Aybeniz Akdeniz (2004). *Marka ve Marka Yaratma Stratejileri*, Detay Yayıncılık: Ankara.

Baines, Paul, Chris Fill ve Sara Rosengren (2017). *Marketing*. 4.th. Ed. Oxford University Press: USA.

Barker, Melissa S., Donald I. Barker, Nicholas F. Bormann, Krista E. Neher (2013). *Social Media Marketing: A Strategic Approach*. South – Western Cengage Learning, USA: 2013.

Becerra, Enrique P. ve Vishag Badrinarayanan (2013). The Influence Of Brand Trust And Brand Identification on Brand Evangelism, Journal of Product & Brand Management, 22(5/6): 371–383.

Brand Finance Plc., Haziran 2022, Global 500 2022 The Annual Reports on the World's Most Valuable and Strongest Brands.

Brand Finance Plc., Haziran 2022, Türkiye 100, 2022 Türkiye'nin En Değerli ve En Güçlü Markaları Raporu.

Chebat, Richard Michon (2003). "Impact of ambient odors on mall shoppers' emotions, cognition, and spending: A test of competitive causal theories". Journal of Business Research, 56 (7), pp. 529-539, https://doi.org/10.1016/ S0148-2963(01)00247-8.

Childers, Terry L .and Jass, Jeffrey. (2002) "All dressed up with something to say: Effects of typeface semantic associations on brand perceptions and consumer memory". *Journal of Consumer Psychology* 12 (2): 93-106.

Çifci, S., Velioğlu, M. N., & Umut, M.Ö. (2014). Marka mirası kavramı ve hizmetlerde marka mirasına yönelik bir ölçek değerlendirmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 105-113.

Cravens Karen S. Ve Chris Guilding (1999). "Strategic Brand Valuation: A Cross-Functional Perspective". *Business Horizons*. Vol. 52, Issue: 4, ss. 53-62.

Crosby, Philip (1979). *Quality is Free: The Art of Making Quality Certain*, McGraw Hill.

Cüceloğlu, Doğan (2006). *İnsan ve Davranışı*, 15. Baskı, Remzi Kitabevi: İstanbul.

Dahlen, Micael, Lange, Fredirick ve Smith, Terry (2010). *Marketing Communications: A Brand Narrative Approech*. John Wiley&Sons.

de Groot, J.H.B., Smeets, M.A.M., Rowson, M.J., Bulsing, P.J., Blonk, C.G., Wilkinson, J.E. & Semin, G.R. (2015) A Sniff of Happiness. Psychological Science, 26, 684– 700, DOI: 10.1177/0956797614566318.

Eiseman, L. (2012). The Psychology of Color: A Complete Guide to Using Color to Create the Right Impression. Revised edition. HarperCollins.

Ellis, Albert, Mike Abrahams ve Lidia Abrahams (2009). *Personality Theories: Critical Perpectives*. Sage Publications: California.

Errajaa, Karim, Patrick Legohérel, Bruno Daucé, and Anil Bilgihan. (2021). "Scent marketing: linking the scent congruence with brand image", International Journal of Contemporary Hospitality Management, Vol. 33 No. 2, pp. 402-427. https://doi.org/10.1108/IJCHM-06-2020-0637.

Farooq, Sania, Salman Habib ve Saira Aslam (2015). "Influence Of Product Packagıng On Consumer Purchase Intentıons". International Journal of Economics, Commerce and Management, Vol. III, Issue 12: 538-547.

Fırat, Ebru (2002). "Daha Çok Marka", Capital, Yıl 10, Sayı 2002-12, (Aralık 2002), ss. 102-106.

Fırat, Duygu (2019). *Pazarlama İlkeleri*. Nobel Yayınevi: Ankara.

Global 500 2022 The Annual Reports on the World's Most Valuable and Strongest Brands, June 2022, Brand Finance Plc., https://brandirectory.com/download-report/brand-finance-global-500-2023-preview.pdf, Erişim Tarihi, 17. 11. 2022.

Grohmann, Bianca, Giese, Joan L. ve Parkman, Ion D. (2013). "Using type font characteristics to communicate brand personality of new brands". *Journal of Brand Management*, 20, 389–403.

Gülsoy, Tanseli (1999). *Türkçe İngilizce Dizinli İngilizce – Türkçe Reklam Terimleri ve Kavramları Sözlüğü*. Adam Yayınları: İstanbul.

Harris, T. (1993). *The marketer's guide to pr: how today's companies are using the new public relations to gain a competitive edge*, John Wiley and Sons: New York, NY.

Henderson PW, Giese JL, Cote JA. (2004). "Impression management using typeface design". *Journal of Marketing*, 68(4):60-72.

Hultén, Bertil (2017). "Branding by the five senses: A sensory branding framework". *Journal Of Brand Strategy*, Vol. 6, No. 3, 1–12.

Hussain, Sadique vd. (2015). "Impact of Product Packaging on Consumer Perception and Purchase Intention". J*ournal of Marketing and Consumer Research*, Vol.10: 1-10.

Hyde, Robert J., Ralph P. Feller (1981). "Age and sex effects on taste of sucrose, NaCl, citric acid and caffeine". Neurobiology of Aging, Volume 2, Issue 4, ss. 315-318.: https://doi.org/10.1016/0197-4580(81)90041-5.

Imiru, Getie Andualem (2017). "The Effect of Packaging Attributes on Consumer Buying Decision Behavior in Major Commercial Cities in Ethiopia". *International Journal of Marketing Studies*, Vol. 9, No. 6: 43-54.

Interbrand 2021 Best Global Brands Report.

Interbrand 2022 Best Global Brands Report.

IPRA (n.d.). A new definition of public relations. https://www.ipra.org/member-services/pr-definition/, Erişim Tarihi: 23.07.2022.

Išoraite,, M. (2018). Brand image development. *Ecoforum*, Vol. 7, Issue 1(14).

İslamoğlu, A. Hamdi, Pazarlama Yönetimi (2009). 4. Baskı, Beta Yayınları: İstanbul.

İslamoğlu, A. Hamdi ve Fırat, Duygu (2016). *Stratejik Marka Yönetimi*. Genişletilmiş 3. Baskı, Beta Yayınları: İstanbul.

Jain, VK. And Biyani, Omprakash (2008). *Business Communication*. S. Chand Publishing: New Delphi.

Juran, Joseph M. (1999). "How to Think About Quality" in *Juran's Qulity Handbook*, Ed. Joseph M. Juran, A. Blanton Godfrey, 5th Ed., McGraw-Hill Inc.: USA.

Kapferer, Jean-Noël (2008). *The New Strategic Brand Management: Creating and Sustaining Brand Equity Long Term*. 4th Ed., Kogan-Page: UK.

Karaman, Elif Esma, Neriman Çetinkaya (2020). "Gıda tercihinde duyuların rolü: tat duyusunun tat testi ile demografik özelliklere göre farklılığının tespiti". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (2), 883-898.

Kaya, Yusuf (2002). "Marka Değerleme Metotları ve Bu Metotların Kullanılmasında Sermaye Piyasası Mevzuatı Açısından Çıkabilecek Sorunlar", *SPK Denetleme Dairesi Yeterlilik Etüdü*.

Keller, Kevin Lane (1993). "Conceptualizing, Measuring and Managing Customer-Based Brand Equity". Journal of Marketing, Vol. 57, (January), ss. 1-22.

Keller, Kevin Lane (1998). *Strategic Brand Management: Building, Measuring and Managing Brand Equity*, Prentice-Hall, Inc.: USA.

Keller, Kevin Lane (2001). *Building Customer-Based Brand Equity: A Blueprint for Creating Strong Brands*. Working Paper Report No: 01-107., Marketing Science Institute, Cambrigde: USA.

Keller, Kevin Lane (2012). *Strategic Brand Management: Building, Measuring, and Managing Brand Equity*. 4th Edition, Prentice-Hall, Inc.: USA.

Kotler, Philip (2000). *Kotler ve Pazarlama: Pazar Yaratmak, Pazar Kazanmak ve Pazara Egemen Olmak*, (Çev.) Ayşe Özyağcılar, Sistem Yayıncılık: İstanbul.

Koubaa, Y. and Amira Eleuch (2020). "Gender effects on odor-induced taste enhancement and subsequent food consumption". Journal of Consumer Marketing, Vol. 37 No. 5, pp. 511-519. https://doi.org/10.1108/JCM-02-2019-3091.

Labrecque, L. I., & Milne, G. R. (2011). Exciting red and competent blue: the importance of color in marketing. Journal of the Academy of Marketing Science, 40(5), 711–727. doi:10.1007/s11747-010-0245-y

Leader, W. G. ve Kyritsis, N. (1989). *Fundamentals of Marketing*, Stanley Thornes (Publishers) Ltd.: London.

Lindstrom, Martin (2005). *Duyular ve Marka: 5 Duyuyla Güçlü Markalar Yaratmak*. Çev. Ümit Şensoy, Optimist Yayınları: İstanbul.

"Marketing Failures: Improper Brand Positioning". https://madisontaylormarketing.com/library/lessons-learned-through-marketing-failures-improper-brand-positioning/; Erişim Tarihi: 21. 05. 2022

Moisescu, Ovidiu Ioan (2007). "A Conceptual Analysis of Brand Evaluation", MPRA Paper No: 32017, ss. 92-98.

Mooser, Mike (2003). Marka Yaratmanın Beş Adımı. Çev. İnci Berna Kalınyazgan, MediaCat Yayınları: İstanbul.

Nguyen, Thuy D., Charlene Ama Dadzie, Arezoo Davari (2013). "Does Brand Equity Mean Brand Equity? An Empirical Study of Consumer Based Brand Equity and Financial Based Brand Equity". AMA Summer Educators' Conference: Boston, MA.

Özen, Filiz (2018). "Tüketici Satın Alma Karar Sürecinde Ambalajın Yeri ve Önemi", *International Journal Entrepreneurship and Management Inquiries Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3: 139-151

Pan, Yigang ve Schmitt, Berndt H. (1996). "Language and brand attitudes: Impact of script and sound matching in Chinese and English". *Journal of Consumer Psychology*, 5 (3): 263 – 277.

Park, Whan C., B.J. Jaworski ve Deborah Cinnes (1986). "Strategic Brand Concept Image Management", *Journal of Marketing*. Vol. 50, (October), ss. 135-145.

Porral, Cristina Calvo ve John L. Stanton (2017). Principles of Marketing, Esic Editorial: Madrid.

Post, Karen (2004). *Brain Tattoos: Creating Unique Brands That Stick in your Customers' Mind*. 1st Edition, Amacom: USA.

Pride, William M. Ve O. C. Ferrel (2016). *Marketing*. 18th Ed., Cengage Learning: Boston-USA.

PRSA (n.d.). About public relations. https://www.prsa.org/about/all-about-pr, Erişim Tarihi: 23.07.2022.

"Reklam Sanattan Rol Çalar", Günyol Bakoğlu ile röportaj; https://www.thebrandage .com/reklam-sanattan-rol-calar; Erişim Tarihi: 19. 08. 2021.

Rose, G. M., Merchant, A., Orth, U. R., & Horstmann, F. (2016). Emphasizing brand heritage: Does it work? And how?. *Journal of Business Research*, 69(2), 936-943. https://doi.org/ 10.1016/j.jbusres.2015.06.021.

Salinas, Gabriela, Ambler, Tim (2009). "A taxonomy of brand valuation practice: Methodologies and purposes". *Journal of Brand Management*, 17, 39–61. https://doi.org/ 10.1057/bm.2009.14

Schmitt, Bernd ve Alex Simonson (2000). *Pazarlama Estetiği: Marka, Kimlik ve İmajın Stratejik Yönetimi*. Sistem Yayıncılık: İstanbul.

Sevi, Kerim (2018). "Narsisistik Kişilik Bozukluğunun Adler'in Aşağılık ve Üstünlük Kompleksler Açısından Analizi: Bir Olgu Çalışması". *Ayna Klinik Psikoloji*, 5 (1). ss. 1-20.

Silk, Alvin J. (2006). *What's Marketing?*. Harvard Business School Press: Boston Massachusetts.

Simon, Carol J., ve Sullivan, Mary W. (1993). "The Measurement and Determinants of Brand Equity: A Financial Approach". *Marketing Science*, 12(1), 28–52. doi:10.1287/mksc.12.1.28

Solomon, Micheal R. (2020). *Tüketici Davranışları: Satın Alma, Sahip Olma ve Varoluş*. Editörler. Nurettin Parıltı ve Elif Akagün Ergin. Nobel Yayınevi: Ankara.

Spangenberg, Eric R., Bianca Grohmann, David E. Sprott (2005). "It's beginning to smell (and sound) a lot like Christmas: the interactive effects of ambient scent and music in a retail setting". Journal of Business Research, 58 (11), 2005, pp. 1583-1589, https://doi.org/ 10.1016/j.jbusres.2004.09.005.

Stokes, David ve Wendy Lomax (2008). Marketing: A Brief Introduction, Thomson Learning: London.

Sütütemiz, Nihal, Saim Saner Çiftyildiz ve Faruk Anıl Konuk (2009). "Paketlenmiş Süt İçin Ambalaj Özelliklerinin Algılanan Önemi ve Satın Alma Davranışına Etkisi: İstanbul İli Örneği", Akademik Gıda 7(6): 18-28.

Tantillo, John, Di Lorenzo-Aiss, Janet ve Mathisen, Richard E. (1995) "Quantifying perceived differences in type styles: An exploratory study". *Psychology and* Marketing, 12 (5): 447 – 457.

Tek, Ömer Baybars (2004). "Bütünleşik Pazarlama İletişiminde ve Marka Yerleşiminde Maskotların Rolü ve Önemi", *Pazarlama Dünyası*, Sayı 4, Yıl 18, (Temmuz-Ağustos), 2004, ss. 28–32.

Thurstone, L. L. (1934). "The Vectors of Mind". *Psychological Review*, 41(1), 1–32. doi:10.1037/h0075959.

Turkey 100 2022 Türkiye'nin en değerli ve en güçlü markaları raporu, Haziran 2022, Brand Finance Plc., https://brandirectory.com/ download-report/brand-finance-turkey-100-2022-full-report-2.pdf; Erişim Tarihi: 17. 11. 2022.

Türk Patent ve Marka Kurumu (2019). Marka İnceleme Kılavuzu. Erişim Noktası:https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/F6DF6A57-5157-4F78-965D-3FE0065055A2.pdf.

Türk Patent ve Marka Kurumu (2020). Patent/Faydalı Model Marka Tasarım Bilgilendirme Broşürü. Erişim Noktası: https://www.turkpatent.gov.tr/ TURKPATENT/resources/temp/17BDA083-8570-4F0E-8DB0-F4C1EC1E47CF.pdf.

Trivedi, Bijal (2006). "The hard smell". *New Scientist*, 192 (2582), 36–39. doi:10.1016/s0262-4079(06)61399-7.

Urde, M., Greyser, S. A., & Balmer, J. M. T. (2007). Corporate brands with a heritage. *Journal of Brand Management*, 15(1), 4–19. doi:10.1057/ palgrave.bm.2550106.

White, Jan M. (1996). *Color For Impact: How Color Can Get Your Message Across – or Get in Way*. Stathmoor Press, Inc.: USA. https://ia800308.us. archive.org/28/items/colorforim pactho00whit/colorforimpactho00whit.pdf

Wiedmann, K. P., Hennigs, N., Schmidt, S., Wuestefeld, T. (2011) Drivers and Outcomes of Brand Heritage: Consumers' Perception of Heritage Brands in the Automotive Industry, *Journal of Marketing Theory and Practice*, 19(2), 205–220. https://doi.org/10.2753/MTP1069-6679190206.

WIPO (2006). New Types of Marks. Standing Committee on the Law of Tredemarks, Industrial Designs and Geographical Indications, Sixteenth Session Geneva, November 13 to 17, 2006: Switzerland.

WIPO (2017). Making a Mark: An Introduction to Trademarks for Small and Medium-sized Enterprises. World Intellectual Property Organization, Intellectual Property for Business Series Number 1: Switzerland.

Wiyaja, Bambang Sukma (2013). Dimensions of Brand Image: A Conceptual Review from the Perspective of Brand Communication. *European Journal of Business and Management*. Vol. 5, No. 31: 55–65. DOI: 10.13140/ejbm. 2013.55.65

Yılmaz, Lerzan (2018). Üç Boyutlu Markalar. *İstanbul Barosu Dergisi*. Cilt 92, Sayı 2018/1: 15-25.

Zimmermann, Rainer, Udo Klein-Bölting, Björn Sander, Tharek Murad-Aga (2001). "Brand Equity Review" in Brand Equity Excellence, BBDO Group, Germany.

https://asq.org/quality-resources/quality-glossary/q; Erişim Tarihi: 16.12. 2021.

https://blog.hubspot.com/marketing/psychology-of-color, Erişim Tarihi: 10. 05. 2021.

https://blog.marketveep.com/examples-of-brand-repositioning-renewed-company-growth, Erişim Tarihi: 01. 05. 2021.

https://www.canva.com/learn/color-meanings-symbolism/, Erişim Tarihi: 10. 05. 2021.

https://www.capital.com.tr/yonetim/pazarlama/yeniden-marka-yaratma-ligi, Erişim Tarihi: 01. 05. 2021.

https://euipo.europa.eu/ohimportal/en/key-user-newsflash/-/asset_publisher/dIGJZDH66W8B/content/case-law-comment, Erişim Tarihi: 23. 01. 2021.

https://euipo.europa.eu/eSearch/#details/trademarks/013755244. Erişim Tarihi: 23. 01. 2021.

https://foodinsight.org/wp-content/uploads/2020/06/IFIC-Food-and-Health-Survey-2020.pdf.; Erişim Tarihi: 7. 09. 2021.

https://foundr.com/best-logo-colors, Erişim Tarihi: 10. 05. 2021.

https://www.gordianbusiness.com.au/blog/2016/5/23/using-colour-to-persuade#:~:text=Green%20in%20his%20article%20The,Increases%20recognition%20up%20to%2078%25; Erişim Tarihi: 10. 05. 2021.

https://www.hurriyet.com.tr/gundem/radikal-pazarlama-harikasi-harley-davidson-92339, Erişim Tarihi: 01.06.2020.

(https://interbrand.com/thinking/best-global-brands-2021-methodology/; Erişim Tarihi: 23. 05. 2022).

https://marketing-dictionary.org/a/advertising-message/

https://marketing-dictionary.org/b/brand/

https://marketing-dictionary.org/p/product/

https://mediacat.com/mediacat-lovemarks-2022-tum-liste/; Erişim Tarihi, 27.05.2023.

https://psychologenie.com/the-power-of-colors-their-meanings, Erişim Tarihi: 10. 05. 2021.

https://www.scienceofpeople.com/color-psychology/, Erişim Tarihi: 10. 05. 2021.

https://seopressor.com/blog/psychology-the-power-of-color-in-marketing/, Erişim Tarihi: 10. 05. 2021.

https://sozluk.gov.tr/

https://www.spiri-apps.com/en/power-of-colour/, Erişim Tarihi: 10. 05. 2021.

https://www.turkishairlines.com/tr-int/basin-odasi/hakkimizda/hikayemiz, Erişim Tarihi: 21. 11. 2021.

https://tmep.uspto.gov/RDMS/TMEP/Oct2013#/Oct2013/ TMEP1200d1e2882. html, Erişim Tarihi: 27.12.2021.

https://tsdr.uspto.gov/#caseNumber=86265443&caseType=SERIAL_NO&searchType=statusSearch, Erişim Tarihi: 27.12.2021.

https://tsdr.uspto.gov/documentviewer?caseId=sn87335817&docId=OOA20170526142952#docIndex=0&page=1; Erişim Tarihi: 27. 12. 2021.

https://www.turkpatent.gov.tr/ TURKPATENT/, Erişim Tarihi: 12.01.2021

6769 Sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu. Erişim Noktası: https://www.mevzuat. gov.tr/Mevzua tMetin/1.5.6769.pdf, Erişim Tarihi: 26. 12. 2021.

Sınai Mülkiyet Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik. Erişim Noktası: https://www .resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/04/20170424-5.htm,Erişim Tarihi: 20. 01. 2021.

1950 SONRASI TÜRK HİKÂYESİNDE ÇEVRE VURGUSU

Ekoeleştirel Değini ve Duyumsayıcı Bilinç

Dr. Şükrü Can Balta

nobel bilimsel

1950 SONRASI TÜRK HİKÂYESİNDE ÇEVRE VURGUSU
Ekoeleştirel Değini ve Duyumsayıcı Bilinç

Dr. Şükrü Can Balta

Yayın No.: 1600
ISBN: 978-625-398-512-7
E-ISBN: 978-625-398-513-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Emine Sırakaya -emine@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Balta, Şükrü Can.
1950 Sonrası Türk Hikâyesinde Çevre Vurgusu -Ekoeleştirel Değini ve Duyumsayıcı Bilinç / Şükrü Can Balta
1. Basım, X + 244 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-398-512-7
E-ISBN: 978-625-398-513-4
1. Türk Hikâyesi 2. Çevre Vurgusu 3. Duyumsayıcı Bilinç

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ..... **v**

KISALTMALAR ..... **ix**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
TERİMSEL DEĞERLENDİRME VE MUKAYESELİ ALT BAŞLIKLAR **7**

1.1. Dış Dünyaya Kolektif Bakma Yetisi Kazandıran Bir Uğraş Olarak Ekoloji 7
1.2. Ekolojinin Anahtar Kavramı Vasfıyla Çevre 8
1.3. Çevreciliği Meydana Getiren Başucu Metin 10
1.4. Ekoeleştiri ve Kapsamı 11
1.5. Lawrence Buell'in Dalga Metaforu 15
1.6. Derin Ekoloji 16
1.7. Toprak Etiği 18
1.8. Kentsel Ekoeleştiri 20
1.9. Postkolonyal Ekoeleştiri 22
1.10. Posthümanist Çevre Etiği ve Yeni Maddeci Akım 26
1.11. Üçüncü Dalganın Kapsamı ve Ekoeleştirinin Geleceği 28
1.12. Kurumsal Yönüyle Ekoeleştiri 33
1.13. Yakın Dönem Türk Edebî Sahasındaki Başucu Metinler ve Süreli Yayınlar 34
1.14. Sanat ve Edebiyatın İşlevselliği 35
1.15. Doğal Çevrenin Edebiyat Metnindeki Görünüşü 40
1.16. İnsan ve Çevre Arasındaki Etkileşim 42
1.17. Bilinç Sağlayıcı Kimliğiyle Eleştiri Geleneği 47

İKİNCİ BÖLÜM
İNANÇ VE KÜLTÜREL DOKU **49**

2.1. Sanayi Devrimi ve Çok Boyutlu Etki Alanı 49
2.2. Nüfus Hareketliliği 52
2.3. Endüstriyel Kirlilik 54
2.4. Çarklara Dayalı Maddi Uygarlık 57
2.5. Avrupa Düşünce Dünyasında Doğanın Görünümü 59

2.6. Klasik Muhakeme Karşısında Romantik Hassasiyet 66
2.7. Türk Kültür Tarihine Ekolojik Bir Bakış 70
2.8. Bir Tefekkür Hadisesi: İslam'da Çevre 79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
EDEBÎ ELEŞTİRİ, DENEYİMSEL AKTARIM VE BÜTÜNLEŞME 89

3.1. Zarar Verilen Hayvanlar 89
3.1.1. Sokak Hayvanları 101
3.1.2. Esaretteki Hayvan 109
3.1.3. Postkolonyal Ekoeleştiri Bağlamında Nesli Tüketilenler 115
3.2. Anlamını Yitiren Su 119
3.2.1. Su Kıtlığı 124
3.3. Deniz Ekolojisi 128
3.4. Çevre Talanı 134
3.4.1. Ağaç Kıyımı 137
3.5. Kent-Peyzaj Eleştirisi ve Yapılaşma Sorunu 147
3.6. Kirlilik 157
3.6.1. Hava Kirliliği 157
3.6.2. Ses Kirliliği 163
3.7. Yapay Müdahale 166
3.7.1. Tohum: Asırlık Hafıza 172
3.7.2. Tarımsal İlaçlama 178
3.7.3. Değişen İklim 184
3.8. Tüketici Toplum ve Tarımsal Gerileme 189
3.9. Kayıtsız Tavır 196
3.10. Yeşilden Yoksun Çocuk 199
3.11. Nesiller Arası Değişen Çevre Algısı 202
3.12. Metne Yansıtılan Doğadaki İşleyiş 207
3.13. Doğa ve Haz 212
3.14. Koruyucu Modelliğiyle Çevreci Tip 217

SONUÇ 225
KAYNAKLAR 231
DİZİN 241

KAYNAKLAR

Açıkgöz, Reşat (2019), "İnsanın Sağlığı Hayvanın Hastalığı", *Sosyoloji Divanı*, Y.7, S.14, ss. 45-60.

Akalın, L. Sami (1970), *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Varlık Yayınevi, 1.Baskı, İstanbul.

Akın, Galip (2017), *İnsan Çevre Etkileşimi*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 1.Baskı, Ankara.

Akkemik, Ünal (2020), *Türkiye'nin Bütün Ağaçları ve Çalıları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.

Akkın, Cezmi, Eğrilmez Sait, Afrashi Filiz (2004), "Renklerin İnsan Davranış ve Fizyolojisine Etkileri", *T. Oft. Gaz.*, S.33, ss. 274-282.

Akkol, Nuray (2018), "Değişen Doğa Algısı ve Armağan Etme Bağlamında Ekolojik Sanat", *İdil*, C.7, S.44, s. 421-427.

Alatlı, Alev (2010), *Batı'ya Yön Veren Metinler-III*, İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı, 1.Baskı, İstanbul.

Apaydın, Banu (2019), "Palimpsest Kavramı ve Mekansal Dönüşüm", *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, C.9, S.2, ss. 90-103.

Ardoğan, Recep (2018), *Varlık Anlayışından Ahlakî Temellere İslam'da Ekoloji*, Klm Yayınları, 2.Baskı, Kahramanmaraş.

Arıcan, Musa Kazım (2014), "Mevlana ve Ekoloji", ss. 389-396, Çevre ve Ahlak Sempozyumu, Gaziantep.

Ashcroft, B., Griffiths, G., Tiffin H. (2002), *The Empire Writes Back*, Routledge, 2nd ed., USA etc.

Aytaç, Gürsel (2016), *Genel Edebiyat Bilimi*, Doğu Batı Yayınları, 1.Baskı, Ankara.

Aytepe, Feyzeddin (2019), "Hayvan Hakları Hareketi ve Türkiye'deki Gelişimi", *Sosyoloji Divanı*, Y.7, S.14, s. 89-96.

Bacon, Francis (2010), "Doğanın Yorumlanmasına ve İnsanın Krallığına Dair Vecizeler"-Novum Organum, *Batı'ya Yön Veren Metinler-II*, Haz. Alev Alatlı, İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı, 1.Baskı, İstanbul.

Bauer, Thomas (2022), *Dünyanın Tekdüzeleşmesi*, Albaraka Yayınları, Çev. Mücahid Kaya, 2.Baskı, İstanbul.

Bertens, Hans (2020), *Edebi Teori*, Sel Yayıncılık, Çev. Abdurrahman Aydın, 1.Baskı, İstanbul.

Bezirganoğlu, İsmail (2019), *Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Biyogüvenlik*, Pegem Akademi, 2.Baskı, Ankara.

Birand, Hikmet (2008), *Anadolu Manzaraları*, Tübitak Yayınları, 12.Baskı, Ankara.

Black, Jeremy (2020), *İngiltere Tarihi*, Doğu Batı Yayınları, Çev. Aytaç Yıldız, 1.Baskı, Ankara.

Bookchin, Murray (2017), *Toplumsal Ekolojinin Felsefesi*, Sümer Yayıncılık, Çev. Rahmi G. Öğdül, 2.Baskı, İstanbul.

Boratav, Pertev Naili (2012), *Türk Mitolojisi*, BilgeSu Yayıncılık, Çev. Recep Özbay, 1.Baskı, Ankara.

Bucher, Enrique H. (1992), "The Causes of Extinction of The Passenger Pigeon", *Current Ornithology*, Vol. 9, p.1-36.

Budak, Selçuk (2017), *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, 5.Baskı, Ankara.

Buell, Lawrence (2005), *The Future of Environmental Criticism*, Blackwell Publishing, 1st ed., MA.

Burcu Yılmaz, Ebru (2019), *Edebiyat Şehir Hafıza*, Kesit Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.

Cambridge (1995), *International Dictionary of English*, Cambridge University Press, 1st ed., London.

Cansever, Turgut (2016), *Dünyayı Güzelleştirmek*, Haz. Beşir Ayvazoğlu, 2.Baskı, İstanbul.

Carson, Rachel (2011), *Sessiz Bahar*, Palme Yayıncılık, Çev. Çağatay Güler, 1.Baskı, Ankara.

Chamovitz, Daniel (2019), *Bitkilerin Bildikleri*, Metis Yayınları, Çev. Gürol Koca, 5.Baskı, İstanbul.

Clout, Mick N., Merton, Don V. (1998), "Saving the Kakapo: the Conservation of the World's Most Peculiar Parrot", *Bird Conservation International*, S.8, ss. 281-296.

Collingwood, R.G. (2011), *Kısaca Sanat Felsefesi*, Bilgesu Yayıncılık, Çev. Talip Kabadayı, 1.Baskı, Ankara.

Collingwood, R.G. (2020), *Doğa Tasarımı*, Ayrıntı Yayınları, Çev. Kurtuluş Dinçer, 1.Baskı, İstanbul.

Çepel, Necmettin (1992), *Doğa Çevre Ekoloji ve İnsanlığın Ekolojik Sorunları*, Altın Kitaplar Yayınevi, 1.Baskı, İstanbul.

Çetin, Halis (2003), "Çatışma ve Dialog Tartışmaları Arasında İki İnsan İki Medeniyet", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.58, S.2, ss. 29-53.

Çetişli, İsmail (2001), *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*, Akçağ Yayınları, 4.Baskı, Ankara.

Çınar, Özer (2008), *Çevre Kirliliği ve Kontrolü*, Nobel Yayın Dağıtım, 1.Baskı, Ankara.

Delen N., Durmuşoğlu E., Güncan A., Güngör N., Turgut C., Burçak A. (2005), "Türkiye'de Pestisit Kullanımı, Kalıntı ve Organizmalarda Duyarlılık Azalışı Sorunları", Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongre 3-7 Ocak, Ankara.

Deleuze G., Guattari F. (1987), *A Thousand Plateaus*, University of Minnesota Press, 1st ed., Minneapolis.

Demir, Ayşe (2011), *Mekânın Hikâyesi Hikâyenin Mekânı*, Kesit Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.

Denkel, Arda (2020), *İlkçağ'da Doğa Felsefeleri*, Doğu Batı Yayınları, 1.Baskı, Ankara.

Devellioğlu, Ferit (1986), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, 7.Baskı, Ankara.

Di Girolamo, Catia (2017), "Çevre, Ortam ve Nüfus", ss. 253-256, *Ortaçağ*, Ed. Umberto Eco, Alfa Basım Yayım, 5.Baskı, İstanbul.

Dockrat, Hashim Ismail, "İslam, Müslüman Toplum ve Çevre Sorunları: İslami Organik Topluma Dayalı Bir Gelişme Modeli", s. 295-321, *İslam ve Ekoloji-Bahşedilmiş Bir Emanet*, Haz. Richard C.Foltz-Frederick M. Denny-Azizan Baharuddin, Oğlak Bilimsel Kitaplar, Çev. Nurettin Elhüseyni, 1. Baskı, 2007, İstanbul.

Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük II*, Yazar Yayınları, 8.Baskı, 2020, Ankara.

Dolphijn R., Van Der Tuin, I., *Yeni Materyalizm: Görüşmeler ve Kartografiler*, Yort Kitap, Çev. Esra Erdoğan, 1.Baskı, 2019, Eskişehir.

Duralı, Ş. Teoman, *Kutadgu Bilig Türkçenin Felsefe-Bilim Sözlüğü*, Dergâh Yayınları, 1.Baskı, 2013, İstanbul.

Ekin, Nusret (1994), *Endüstri İlişkileri*, Beta Basım Yayım, 6.Baskı, İstanbul.

Eliot, T.S. (1983), *Edebiyat Üzerine Düşünceler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Çev. Sevim Kantarcıoğlu, 1.Baskı, Ankara.

Emoto, Masaru (2021), *Suyun Gizli Mesajı*, Kuraldışı Yayıncılık, Çev. Serpil Demirci, 10.Baskı, İstanbul.

Engdahl, F. William (2019), *Ölüm Tohumları*, Bilim+Gönül Yayınları, Çev. Özgün Şulekoğlu, 11.Baskı, İstanbul.

Ergin, Meliz (2020), "Ecocriticism in Turkey", *Ecozon@*, V.11, N.2, ss. 52-58.

Ergin, Muharrem (2009), *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yayınları, 42.Baskı, İstanbul.

Ergin, Muharrem (2010), *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, 43.Baskı, İstanbul.

Eryavuz, Şebnem (2002), "Kuşevi", *İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, C.26, ss. 472-473.

Filinte, H. Murat (2007), *Yaklaşan Küresel İklim Krizi*, Yeni İnsan Yayınevi, 1.Baskı, İstanbul.

Fischer, Ernst (2016), *Sanatın Gerekliliği*, Sözcükler Yayınları, Çev. Cevat Çapan, 5.Baskı, İstanbul.

Foltz, Richard (2007), "İslami Çevrecilik: Bir Yorum Konusu", s. 225-247, *İslam ve Ekoloji-Bahşedilmiş Bir Emanet*, Haz. Richard C.Foltz-Frederick M. Denny-Azizan Baharuddin, Oğlak Bilimsel Kitaplar, Çev. Nurettin Elhüseyni, 1. Baskı, İstanbul.

Fromm, Erich (2001), *Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum*, Say Yayınları, Çev. Necla Arat, 9.Baskı, İstanbul.

Fromm, Erich (2016), *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*, Say Yayınları, Çev. Şükrü Alpagut, 1.Baskı, İstanbul.

Fry, Paul H. (2017), *Edebiyat Kuramı*, Hece Yayınları, Çev. Ayşe Demir-İbrahim Tüzer, 1.Baskı, Ankara.

Fukuoka, Masanobu (2019), *Doğal Tarımın Yolu*, Kaos Yayınları, Çev. Meltem Altan, 4.Baskı, İstanbul.

Garrard, Greg (2016), *Ekoeleştiri*, Kolektif Kitap, Çev. Ertuğrul Genç, 1.Baskı, İstanbul.

Gezgin, Deniz (2016), *Su Mitosları*, Sel Yayıncılık, 2.Baskı, İstanbul.

Gezgin, Deniz (2017), *Hayvan Mitosları*, Sel Yayıncılık, 3.Baskı, İstanbul.

Giono, Jean (2018), *Ağaç Diken Adam*, Everest Yayınları, Çev. Didem Nur Güngören, 6.Baskı, İstanbul.

Glotfelty, Cheryll (1996), *The Ecocriticism Reader*, Ed. Cheryll Glotfelty ve Harold Fromm, The University of Georgia Press, 1st ed., Georgia.

Göçmen, Gülşah (2018), "Kentsel Ekoeleştiri: Doğa'dan Kent-doğa'ya Ekolojik Bir Yolculuk", *Doğu-Batı Dergisi*, S.83, ss. 53-66.

Gökalp Alpaslan, G. Gonca (2013), "Cengiz Aytmatov'un *Dişi Kurdun Rüyaları* Romanında Doğal Denge ve Hayvan Zihni", *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.30.S.2, ss. 1-18.

Göker, Cemil (1982), *Fransa'da Edebiyat Akımları*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi, 1.Baskı, Ankara.

Gros, Frédéric (2019), *Yürümenin Felsefesi*, Kolektif Kitap, Çev. Albina Ulutaşlı, 12.Baskı, İstanbul.

Guattari, Felix (2000), *Üç Ekoloji*, Bağlam Yayınları, Çev. Ali Akay, 2.Baskı, İstanbul.

Guenon, René (1986), *Modern Dünyanın Bunalımı*, Risale Yayınları, Çev. Mahmut Kanık, 1.Baskı, İstanbul.

Güney E., Bozyiğit R., Meydan A. vd. (2016), *Çevrebilim (Ekoloji) Sözlüğü*, Çizgi Kitabevi, 1.Baskı, Konya.

Güngör, Erol (1997), *İslâm'ın Bugünkü Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, 11.Baskı, İstanbul.

Güngör, Erol (2009), *Tarihte Türkler*, Ötüken Neşriyat, 15.Baskı, İstanbul.

Gürdoğan, E. Nazif (2017), *Kirlenmenin Boyutları*, İz Yayıncılık, 5.Baskı, İstanbul.

Güzel, Cemal (2011), "Novum Organum" Versus "Organon", *Kaygı*, S.16, s. 25-35.

Han, Byung-Chul (2018), *Yorgunluk Toplumu*, Açılım Kitap, Çev. Samet Yalçın, 4.Baskı, İstanbul.

Hanson, Thor (2022), *Tohumların Zaferi*, Metis Yayınları, Çev. Kemal Güleç, 1.Baskı, İstanbul.

Haşim, Ahmet (2004), *Gurabahâne-i Laklakan-Diğer Yazıları*, Dergâh Yayınları, Haz. İnci Enginün-Zeynep Kerman, 2.Baskı, İstanbul.

Haşim, Ahmet (2015), *Bütün Şiirleri*, Dergâh Yayınları, Hz. İnci Enginün-Zeynep Kerman, 13.Baskı, İstanbul.

Healthline Media, "The Effect of Negative Ions", https://www.healthline.com/health/negative-ions. 01.08.2022.

Heaton, Herbert (1995), *Avrupa İktisat Tarihi*, İmge Kitabevi, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 1.Baskı, Ankara.

Heidegger, Martin (2011), *Sanat Eserinin Kökeni*, De Ki Basım Yayım, Çev. Fatih Tepebaşlı, 2.Baskı, Ankara.

Hesse, Hermann (2020), *Ağaçlar*, Kolektif Kitap, Çev. Zehra Aksu Yılmazer, 6.Baskı, İstanbul.

Hume, Julian P. (2006), "The history of the Dodo *Raphus cucullatus* and the Penguin of Mauritius", *Historical Biology*, S.18(2), ss. 65-89.

Illich, Ivan (1991), *H_2O*, Afa Yayıncılık, Çev. Lizi Behmoaras, 1.Baskı, İstanbul.

Illich, Ivan (2018), *Şenlikli Toplum*, Ayrıntı Yayınları, Çev. Ahmet Kot, 5.Baskı, İstanbul.

İbn-i Tufeyl (2013), *Hayy İbn Yakzân*, Çev. Yusuf Özkan Özburun, Serkan Özburun, Şehabettin Yalçın vd., İnsan Yayınları, 8.Baskı, İstanbul.

İnce, Özdemir (2011), *Şiir ve Gerçeklik*, İmge Kitabevi, 4.Baskı, Ankara.

İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, https://izmir.ktb.gov.tr/TR-77451/foca.html 15.06.2021

Jamison, Andrew (2020), "Çevre", ss. 163-167, *Sosyoloji Sözlüğü*, Ed. Bryan S. Turner, Pinhan Yayıncılık, Çev. İrfan Akdağ, 1.Baskı, İstanbul.

Kachar M., Sawosz E., Chvalibog A. (2018), "Orcas are social mammals", *International Journal of Avian & Wildlife Biology*, Special Issue, ss. 291-295.

Kafesoğlu, İbrahim (2010), *Türk Millî Kültürü*, Ötüken Neşriyat, 29.Baskı, İstanbul.

Kalafat, Yaşar (2008), "Dedem Korkut'un Kurdu", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, S.9, ss. 309-324.

Karacakaya, Recep (2018), "Tabiat", *Osmanlı İmparatorluğunda Çevre ve Şehir*, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2.Baskı, Ankara, ss. 79-110.

Karahasanoğlu, Selim (2018), "Afetler", *Osmanlı İmparatorluğunda Çevre ve Şehir*, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2.Baskı, Ankara, ss. 201-238.

Karaismailoğlu, Adnan (2009), *Mesnevî*, Akçağ Yayınları, 1.Baskı, Ankara.

Karakoç, Sezai (2007), *Ruhun Dirilişi*, Diriliş Yayınları, 8.Baskı, İstanbul.

Karataş, Turan (2018), *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İz Yayıncılık, 4.Baskı, İstanbul.

Karpat, Kemal H. (1962), *Türk Edebiyatında Sosyal Konular*, Varlık Yayınevi, 1.Baskı, İstanbul.

Kayıkcı, Murat (2015), *Osmanlı'da Çevre Düşüncesi*, Orion Kitabevi, 1.Baskı, Ankara.

Kefeli, Emel (2009), *Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları*, Akademik Kitaplar, 2.Baskı, İstanbul.

Kışlalıoğlu, Mine, Berkes Fikret (2017), *Çevre ve Ekoloji*, Remzi Kitabevi, 15.Baskı, İstanbul.

Kolektif (1991), "Siyasal Ekoloji", s. 52-59, *Çevre Üzerine*, Komisyon, TÇSV, 1.Baskı, Ankara.

Komisyon (2014), *Hadislerle İslâm-Serlevha Hadisler*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ed. Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal vd., 1.Baskı, Ankara.

Kumar, Krishan (2020), "Sanayi Toplumu", ss. 769-770, *Sosyoloji Sözlüğü*, Ed. Bryan S. Turner, Pinhan Yayıncılık, Çev. İrfan Akdağ, 1.Baskı, İstanbul.

Kur'an-ı Kerim Meâli (2011), Diyanet İşleri Başkanlığı, Haz. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, 12. Baskı, Ankara.

Kutlu, Mustafa (2020), *Kalbin Sesi ile Toprağa Dönüş*, Dergâh Yayınları, 3.Baskı, İstanbul.

Küçük, Murat (2019), "Hayvanat Bahçeleri, Akvaryumlar, Sirkler: Gösteri Hayvanları Üzerine Fragmanlar", *Sosyoloji Divanı*, Y.7, S.14, s. 181-187.

Küçükkalay, Mesut (1997), "Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçlarının Analizi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.2, s. 51-68.

Lavenda R. H., Schultz E. A. (2019), *Kültürel Antropoloji*, Doğu Batı Yayınları, Çev. Dilek İşler-Onur Hayırlı, 2. Baskı, Ankara.

Le Roy Ladurie, Emmanuel (2021), *Kısa İklim Tarihi*, Doğu Batı Yayınları, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 1.Baskı, Ankara.

Lefebvre, Henri (2007), *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, Metis Yayınları, Çev. Işın Gürbüz, 2.Baskı, İstanbul.

Leopold, Aldo (1949), *A Sand County Almanac*, Oxford University Press, 1st ed., London etc.

Lings, Martin (2014), *Hz. Muhammed'in Hayatı*, İnsan Yayınları, Çev. Nazife Şişman, 200.Baskı, İstanbul.

Loomba, Ania (2000), *Kolonyalizm Postkolonyalizm*, Ayrıntı Yay., Çev. Mehmet Küçük, 1.Baskı, İstanbul.

Louv, Richard (2018), *Doğadaki Son Çocuk*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Çev. Ceyhan Temürcü, 6.Baskı, Ankara.

Mancuso S., Viola A. (2020), *Bitki Zekası*, Yeni insan Yayınevi, Çev. Almıla Çiftçi, 4.Baskı, İstanbul.

Marvin, Liz (2020), *Sessiz Bilgeler*, Profil Kitap, Çev. Zeynep Tuğçe Özcan, 1.Baskı, İstanbul.

Mengüşoğlu, Takiyettin (2017), *İnsan Felsefesi*, Doğu Batı Yayınları, 2.Baskı, Ankara.

Menteşe, Serpil (2017), "Çevresel Sürdürülebilirlik Açısından Toprak, Su ve Hava Kirliliği: Teorik Bir İnceleme", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.10, S.53, s. 381-389

Meriç, Cemil (1998), *Umrandan Uygarlığa*, İletişim Yayınları, 3.Baskı, İstanbul.

Meriç, Cemil (2013), *Sosyoloji Notları*, İletişim Yayınları, 16.Baskı, İstanbul.

Mikhail, Alan (2019), *Osman'ın Ağacı Altında*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Çev. Seda Özdil, 1.Baskı, İstanbul.

Mithen, Steven (2017), *Susuzluk*, Koç Üniversitesi Yayınları, Çev. Ebru Kılıç, 1.Baskı, İstanbul.

Montanari, Massimo (2018), *Kıtlık ve Bolluk*, Nika Yayınevi, Çev. Mesut Önen-Biranda Hinginar Çoban, 1.Baskı, Ankara.

Morris, Desmond (1981), *İnsanat Bahçesi*, Sander Yayınları, Çev. Engin Darıca, 2.Baskı, İstanbul.

Nasr, Seyyid Hüseyin (2019), *İnsan ve Tabiat*, Çev. Nâbi Avcı, İnsan Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.

Necatigil, Behçet (2017), *Küçük Mitologya Sözlüğü*, 1.Baskı, İstanbul.

Necatigil, Behçet (2017), *Mitologya*, Yapı Kredi Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.

Ocak, Ahmet Yaşar (1988), "Âb-ı Hayât", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, C.1, s. 1-3.

Ocak, Ahmet Yaşar (1996), "Geyikli Baba", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, C.14, s. 45-47.

Oppermann, Serpil (2010), "The Rhizomatic Trajectory of Ecocriticism", *Ecozon@*, V.1., N.1., ss. 17-21.

Oppermann, Serpil (2011), "'Istanbul is like a Judas Tree': Urban Ecocriticism and Fictions of Istanbul", The Sevent International Congress for Turkish Culture: Istanbul in Turkish and World Litarature Proceedings-The Presidency of Atatürk Culture Center, Ankara.

Oppermann, Serpil (2011), "The Future of Ecocriticism: Present Currents", *The Future of Ecocriticism: New Horizons*, Ed. Serpil Oppermann-Ufuk Özdağ-Nevin Özkan-Scott Slovic, Cambridge Scholars Publishing, 1st ed., UK.

Oppermann, Serpil (2012), *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*, Phoenix Yayınevi, 1.Baskı, Ankara.

Ögel, Bahaeddin (1978), *Türk Kültür Tarihine Giriş-I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Ögel, Bahaeddin (1988), *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 3.Baskı, İstanbul.

Ögel, Bahaeddin (2014), *Türk Mitolojisi-I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 6.Baskı, Ankara.

Ökten, S., Sayar K. (2020), *Dünyaya Geldim Gitmeye*, Turkuvaz Kitap, 8.Baskı, İstanbul.

Özçelik, Hasan (2013), "Türkiye'de Gülcülük: Tespitler/Tahliller", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, C.17, S.2, ss. 44-51.

Özdağ, Ufuk (2014), *Çevreci Eleştiriye Giriş*, Ürün Yayınları, 1.Baskı, Ankara.

Özdağ, Ufuk (2017), *Edebiyat ve Toprak Etiği*, Ürün Yayınları, 2.Baskı, Ankara.

Özdemir, İbrahim (2007), "Kur'an Perspektifiyle Bir Çevre Etiği Anlayışına Doğru", s. 41-65, *İslam ve Ekoloji-Bahşedilmiş Bir Emanet*, Haz. Richard C.Foltz-Frederick M. Denny-Azizan Baharuddin, Oğlak Bilimsel Kitaplar, Çev. Nurettin Elhüseyni, 1. Baskı, İstanbul.

Özensel, Ertan (2018), *Kır Sosyolojisi*, Çizgi Kitabevi Yayınları, 2.Baskı, Konya.

Özer, Kemal (2021), *Hasta Değil Susuzsunuz*, Ketebe Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.

Özpolat Çakar N., Kutsal D., Kiran S. (2020), "Tarım Çalışanlarında Pestisit Maruz Kalımı ve Kronik Böbrek Hastalığı", *Ankara Medical Journal*, C.20, S.3, ss. 761-772.

Picq, Pascal, Jean-Pierre Digard, Boris Cyrulnik vd. (2015), *Hayvanların En Güzel Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Çev. Bertan Onaran, 4.Baskı, İstanbul.

Pospelov, Gennadiy (2014), *Edebiyat Bilimi*, Evrensel Basım Yayın, Çev. Yılmaz Onay, 3.Baskı, İstanbul.

Râsih Efendi (2022), *Menâkıb-ı Hayvân Berâ-yı Teşhîz-i Ezhân*, Akıl Fikir Yayınları, Haz. Vedat Ali Tok, 1.Baskı, İstanbul.

Ross, David (2017), *Aristoteles*, Kabalcı Yayıncılık, Çev. Ahmet Arslan, 3.Baskı, İstanbul.

Ruggles, D. Fairchild (2017), *İslami Bahçeler ve Peyzajlar*, Koç Üniversitesi Yayınları, Çev. Nurcan Boşdurmaz, 1.Baskı, İstanbul.

Ruskin, John (2019), *On Dokuzuncu Yüzyılın Fırtına Bulutu*, VakıfBank Kültür Yayınları, Çev. Erdem İlgi Akter, 1.Baskı, İstanbul.

Ryan, Derek (2019), *Hayvan Kuramı*, İletişim Yayınları, Çev. Ayten Alkan, 1.Baskı, İstanbul.

Said, Edward (2013), *Şarkiyatçılık*, Metis Yayınları, Çev. Berna Ülner, 7.Baskı, İstanbul.

Salih, Aidin (2018), *Gerçek Tıp*, Yitik Şifa Yayıncılık, 25. Baskı, İstanbul.

Schaefer, Roger (1991), "Çevre Yönetimi ve Teknoloji", s. 112-137, *Çevre Üzerine*, Komisyon, TÇSV, 1.Baskı, Ankara.

Scott, James C. (2020), *Tahıla Karşı*, Koç Üniversitesi Yayınları, Çev. Akın Emre Pilgir, 2.Baskı, İstanbul.

Secundus, Gaius Plinius (2017), *Doğa Tarihi-I ve II. Kitap*, Say Yayınları, Çev. İnanç Pastırmacı, 1.Baskı, İstanbul.

Seyidoğlu, Bilge (2015), *Mitoloji Üzerine Araştırmalar*, Dergâh Yayınları, 7.Baskı, İstanbul.

Shakespeare, William (1998), *Bir Yaz Gecesi Rüyası*, Remzi Kitabevi, Çev. Bülent Bozkurt, 3.Baskı, İstanbul.

Shiva, Vandana (2019), *Tohumun Hikayesi*, Yeni İnsan Yayınevi, Çev. Ayşe Caner, 1.Baskı, İstanbul.

Simonnet, Dominique (1993), *Çevrecilik*, İletişim Yayınları, Çev. Mehmet Selami Şakiroğlu, 2.Baskı, İstanbul.

Singer, Peter (2005), *Hayvan Özgürleşmesi*, Ayrıntı Yayınları, Çev. Hayrullah Doğan, 1.Baskı, İstanbul.

Slocombe, D. Scott (1991), "Modern Bir Sentez: Çevrecilik", s. 22-24, *Çevre Üzerine*, Komisyon, TÇSV, 1.Baskı, Ankara.

Slovic, Scott (1999), "Giving Expression to nature: Voices of Environmental Literature", *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 41:2, ss. 6-32.

Slovic, Scott (2010), "The Third Wave of Ecocriticism: North American Reflections on the Current Phase of the Discipline", *Ecozon@*, S.1, N.1., ss. 4-10.

Smith, Adam (2018), *Ahlaki Duygular Kuramı*, Pinhan Yayıncılık, Çev. Derman Kızılay, 1.Baskı, İstanbul.

Sofuoğlu, Aysun (2003), "Hava Kirliliği", İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü.

Sönmez, Veysel (2008), *Bilim Felsefesi*, Anı Yayıncılık, 1.Baskı, Ankara.

Subaşı, Necdet (2020), *Derdimiz Hayat-Etnometodolojik Fragmanlar*, Mahya Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul.

Sunar, M. Mert (2018), "Hayvanlar", *Osmanlı İmparatorluğunda Çevre ve Şehir*, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2.Baskı, Ankara, ss. 113-153.

Şekercioğlu, Çağan (2006), "Ecological Significance of Bird Population", *Handbook of the Birds of the World*, S.11, s. 15-51.

Şekercioğlu, Çağan (2017), *Iğdır'ın Kuşları*, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 1.Baskı, Ankara, s. XVI-XIX.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2004), *Beş Şehir*, Dergâh Yayınları, 18.Baskı, İstanbul.

Tarkovski, Andrey (2017), *Mühürlenmiş Zaman*, Agora Kitaplığı, Çev. Mazlum Beyhan, 4.Baskı, İstanbul.

TDK (2009), *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 10. Baskı, Ankara.

Tepebaşlı, Fatih (2011), "Heidegger'e Göre Sanat ve Sanat Eserinin Kökeni", s. 99-119, *Sanat Eserinin Kökeni*, Martin Heidegger, De Ki Basım Yayım, 2.Baskı, Ankara.

Tiffin, Helen, Huggan, Graham (2010), *Postcolonial Ecocriticism*, Routledge, 1.Baskı, London etc.

Tont, Sargun Ali (1997), *Sulak Bir Gezegenden Öyküler*, Tübitak Yayınları, 4.Baskı, Ankara.

Topçu, Nurettin (2019), *Var Olmak*, Haz. Ezel Erverdi-İsmail Kara, Dergâh Yayınları, 25.Baskı, İstanbul.

Trt Avaz, "Türkmenistan, At Bayramı'nı Kutlamaya Hazırlanıyor", https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/turkmenistan-at-bayrami-ni-kutlamaya-hazirlaniyor/5ad87b1b01a30a0ecc82231e, 16.06.2021.

Tryjarski, Edward (2016), *Türkler ve Doğa*, Ed. Dursun Ayan, Kitabevi, 1.Baskı, İstanbul.

Tuna, Muammer (2007), "Çevrecilik: Tarihsel, Teorik, Felsefi Temelleri ve Küreselleşmesi", s. 187-220, *Çevre ve Politika-Başka Bir Dünya Özlemi*, Ed. Ayşegül Mengi, İmge Kitabevi, 1.Baskı, Ankara.

Tural, Sadık (1993), "Edebiyat Eseri ile Çevre Arasındaki Bağlar", s. 3-4, *Türk Edebiyatında Tabiat*, Şükrü Elçin, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1.Baskı, Ankara.

Türkhan, Mehmet Sait (2008), "19 ve 20. Yüzyılda Haliç'te Çevre Sorunları ve Deniz Kirliliği", *Toplumsal Tarih*, S.169, ss. 60-66.

Uludağ, Süleyman (1998), "Hızır", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, C.17, ss. 409-411.

Uraz, Murat (1994), *Türk Mitolojisi*, Düşünen Adam Yayınları, 2.Baskı, İstanbul.

Uysal, Ahmet Edip (1993), "Edebiyat ve Tabiat", s. 5-6, *Türk Edebiyatında Tabiat*, Şükrü Elçin, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1.Baskı, Ankara.

Ülken, Hilmi Ziya (2017), *Anadolu Kültürü Üzerine Makaleler*, Doğu Batı Yayınları, 2.Baskı, Ankara.

Wellek, R., Warren, A. (2011), *Edebiyat Teorisi*, Dergâh Yayınları, Çev. Ö. Faruk Huyugüzel, 1.Baskı, İstanbul.

Williams, Raymond (2012), *Anahtar Sözcükler*, İletişim Yayınları, Çev. Savaş Kılıç, 5.Baskı, İstanbul.

Wilson, Edward O. (2020), *Yarım Dünya*, Koç Üniversitesi Yayınları, Çev. Sami Oğuz, 1.Baskı, İstanbul.

Yağmur, Selim (2016), *Yunus Emre Divanı*, Dergâh Yayınları, 9.Baskı, İstanbul.

Yazgünoğlu, Kerim Can (2012), "Posthümanizm: Yeni Maddecilik, Maddesel Feminizm ve Beden Ötesi Cisimcilik, *Ekoeleştiri*, Ed. Serpil Oppermann, Phoenix Yayınevi, 1.Baskı, Ankara.

Yılmaz, Bülent (2017), "Pazırık'tan Günümüze Türk Halı Sanatı", *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, ss. 98-106.

Yolcu, Ergün (2002), "Renklerin Öznel Kullanımı ve Ekinsel Olarak Algılanması", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S.13, ss. 647-660.

Young, Robert J. (2016), *Postkolonyalizm*, Matbu Kitap, Çev. Burcu Toksabay Köprülü-Sertaç Şen, 1.Baskı, İstanbul.

Yurtsever, Meral (2015), "Mikroplastikler'e Genel Bir Bakış", *Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi*, C.17, S.50, ss. 68-83.

Diğer Kaynaklar

Abasıyanık, Sait Faik (2016), *Son Kuşlar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 8. Baskı, İstanbul.

Abasıyanık, Sait Faik (2020), *Alemdağ'da Var Bir Yılan*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 15.Baskı, İstanbul.

Abasıyanık, Sait Faik (2020), *Az Şekerli*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 7. Baskı, İstanbul.

Ağaoğlu, Adalet (2020), *Yüksek Gerilim*, Everest Yayınları, 3.Baskı, İstanbul.

Aksal, Sabahattin Kudret (2020), *Gazoz Ağacı*, Yapı Kredi Yayınları, 26.Baskı, İstanbul.

Baran, Selçuk (2021), *Ceviz Ağacına Kar Yağdı*, Yapı Kredi Yayınları, 3.Baskı, İstanbul.

Barbarosoğlu, Fatma (2020), *Gün Akşamsızdır*, Profil Kitap, 12.Baskı, İstanbul.

Bener, Vüs'at O. (2021), *Dost Yaşamasız*, Yapı Kredi Yayınları, 12.Baskı, İstanbul.

Bozfırat, Ayhan (1999), *Bütün Hikâyeleri*, Oğlak Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul.

Buğra, Tarık (2020), *Öyküler 1*, İletişim Yayınları, 2.Baskı, İstanbul.

Burak, Cihat (1992), *Yakutiler*, Simavi Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.

Burak, Cihat (2001), *Cardonlar*, Yapı Kredi Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.

Cumalı, Necati (1976), *Kente İnen Kaplanlar*, Sander Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.

Cumalı, Necati (1979), *Revizyonist*, Tekin Yayınevi, 1.Baskı, İstanbul.

Çokum, Sevinç (2002), *Evlerinin Önü*, Ötüken Neşriyat, 2.Baskı, İstanbul.

Dikmen, Ramazan (2015), *Muhayyer*, Hece Yayınları, 4.Baskı, Ankara.

Duruel, Nursel (2012), *Geyikler, Annem ve Almanya*, Can Sanat Yayınları, 3.Baskı, İstanbul.

Edgü, Ferit (2019), *Av*, Alfa Basım Yayım, 1.Baskı, İstanbul.

Edgü, Ferit (2019), *İşte Deniz, Maria*, Alfa Basım Yayım, 1.Baskı, İstanbul.

Füruzan (2018), *Gecenin Öteki Yüzü*, Yapı Kredi Yayınları, 7.Baskı, İstanbul.

Füruzan (2020), *Benim Sinemalarım*, Yapı Kredi Yayınları, 10.Baskı, İstanbul.

Füruzan (2020), *Sevda Dolu Bir Yaz*, Yapı Kredi Yayınları, 22.Baskı, İstanbul.

Hacıhasanoğlu, Muzaffer (2001), *Öyküler*, T.C. Kültür Bakanlığı, Haz. Necati Güngör, 1.Baskı, Ankara.

Halikarnas Balıkçısı (2015), *Gençlik Denizlerinde*, Bilgi Yayınevi, 7.Baskı, Ankara.

Halikarnas Balıkçısı (2018), *Merhaba Akdeniz*, Bilgi Yayınevi, 2.Baskı, Ankara.

Hançerlioğlu, Orhan (1953), *İnsansız Şehir*, Varlık Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.

Ilgaz, Afet (2000), *Kazdağı Öyküleri*, İz Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul.

İleri, Selim (1992), *Kötülük*, Remzi Kitabevi, 1.Baskı, İstanbul.

İzci, Adil (2016), *Ada Sularında*, Ve Yayınevi, 1.Baskı, İstanbul.

İzci, Adil (2020), *Canım Ada*, Oğlak Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul.

Kahraman, Âlim (2021), *Bak Bahar Gelmiş*, Büyüyenay Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.

Kakınç, Tarık Dursun (2009), *Gönlümün Bir Parçası*, Yapı Kredi Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.

Karakoç, Sezai (2019), *Portreler*, Diriliş Yayınları, 8.Baskı, İstanbul.

Karakoç, Sezai (2020), *Meydan Ortaya Çıktığında*, Diriliş Yayınları, 10.Baskı, İstanbul.

Kavukçu, Cemil (2001), "Dağ Benden Ne Anlar", ss. 39-51, *Fırat'a Karışan Öyküler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Haz. Nezih Başgelen, 1.Baskı, İstanbul.

Kaygusuz, Sema (2001), "Dokuz Oğul", ss. 53-61, *Fırat'a Karışan Öyküler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Haz. Nezih Başgelen, 1.Baskı, İstanbul.

Kemal, Yaşar (2019), *Sarı Sıcak*, Yapı Kredi Yayınları, 24.Baskı, İstanbul.

Kocagöz, Samim (1985), *Gecenin Soluğu*, İzlem Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.

Körükçü, Muhtar (1954), *Anadolu Hikâyeleri*, Varlık Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.

Kuşkanat, Günhan (2005), *Kış Leylekleri*, Doğan Kitap, 1.Baskı, İstanbul.

Kutlu, Mustafa (2009), *Yokuşa Akan Sular*, Dergâh Yayınları, 8.Baskı, İstanbul.

Kutlu, Mustafa (2019), *Tufandan Önce*, Dergâh Yayınları, 13.Baskı, İstanbul.

Kutlu, Mustafa (2019), *Zafer Yahut Hiç*, Dergâh Yayınları, 12.Baskı, İstanbul.

Kutlu, Mustafa (2020), *Arka Kapak Yazıları*, Dergâh Yayınları, 15.Baskı, İstanbul.

Kutlu, Mustafa (2020), *Huzursuz Bacak*, Dergâh Yayınları, 18.Baskı, İstanbul.

Kutlu, Mustafa (2020), *Sevincini Bulmak*, Dergâh Yayınları, 6.Baskı, İstanbul.

Kutlu, Mustafa (2020), *Tarla Kuşunun Sesi*, Dergâh Yayınları, 4.Baskı, İstanbul.

Kutlu, Mustafa (2021), *Nur*, Dergâh Yayınları, 18.Baskı, İstanbul.

Kutlu, Mustafa (2021), *Beyhude Ömrüm*, Dergâh Yayınları, 39.Baskı, İstanbul.

Kutlu, Mustafa (2021), *Hayat Güzeldir*, Dergâh Yayınları, 23.Baskı, İstanbul.

Kutlu, Mustafa (2021), *Rüzgârlı Pazar*, Dergâh Yayınları, 25.Baskı, İstanbul.

Levi, Mario (2018), "Pedro Şimdi Neredesin?", ss. 39-41, *İstanbul'un Sakinleri*, Timaş Yayınları, Haz. Tuğçe Isıyel, 1.Baskı, İstanbul.

Makal, Mahmut (2009), *Kuru Sevda*, Literatür Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.

Mengüşoğlu, Metin Önal (2004), *İstanbul Hikâyeleri*, İlke Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul.

Meriç, Nezihe (1998), *Toplu Öyküler II*, Yapı Kredi Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.

Meriç, Nezihe (2021), *Toplu Öyküleri I*, Yapı Kredi Yayınları, 8.Baskı, İstanbul.

Okyay, Leyla Ruhan (2001), "Onlar için de Dikmişti", ss. 1-7, *Fırat'a Karışan Öyküler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Haz. Nezih Başgelen, 1.Baskı, İstanbul.

Okyay, Leyla Ruhan (2003), *Geyikli Orman*, Can Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.

Özcan, Gökhan (2020), *Serçe Parmağı*, Vadi Yayınları, 3.Baskı, İstanbul.

Özyalçıner, Adnan (2019), *Cambazlar Savaşı Yitirdi*, Manos Kitap, 1.Baskı, İstanbul.

Özyalçıner, Adnan (2019), *Sur*, Manos Kitap, 1.Baskı, İstanbul.

Ramazanoğlu, Yıldız (2018), *Derin Siyah*, İz Yayıncılık, 4.Baskı, İstanbul.

Sancak, Jale (2003), *Üç Aşk*, Doğan Kitap, 1.Baskı, İstanbul.

Selimoğlu, Zeyyat (2019), *Çiçekli Dağ Sokağı*, Eksik Parça Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.

Sevimay, Fuat (2018), "Son Dragon'un Maceraları", ss. 87-96, *İstanbul'un Sakinleri*, Timaş Yayınları, Haz. Tuğçe Isıyel, 1.Baskı, İstanbul.

Seyhan, Recep (2016), *Güneşin Doğduğu Yerde*, Okur Kitaplığı Yayınları, 2.Baskı, İstanbul.

Taner, Haldun (2009), *Kızıl Saçlı Amazon*, Bilgi Yayınevi, 7.Baskı, Ankara.

Topçu, Nurettin (2019), *Taşralı*, Dergâh Yayınları, 11.Baskı, İstanbul.

Ürgüp, Fikret (2015), *Bütün Hikâyeleri*, Okuyan Us Yayınları, Haz. Haldun Soygür, 2.Baskı, İstanbul.

Yalsızuçanlar, Sadık (2005), *Ayan Beyan*, Sel Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul.

Yalsızuçanlar, Sadık (2021), *Ters Lale*, Profil Kitap, 1.Baskı, İstanbul.

Yalsızuçanlar, Sadık (2022), *İki Semazen Bir Palyaço*, Profil Kitap, 1.Baskı, İstanbul.

Zarifoğlu, Cahit (2019), *Hikâyeler*, Beyan Yayınları, 12.Baskı, İstanbul.

ARAŞTIRMA ÜRETKENLİĞİ NASIL ARTIRILIR?
Daha Üretken Bir Araştırmacı Olmanın İpuçları

Editörler
Özge Maviş Sevim - Esma Emmioğlu Sarıkaya

nobel bilimsel

ARAŞTIRMA ÜRETKENLİĞİ NASIL ARTIRILIR?
Daha Üretken Bir Araştırmacı Olmanın İpuçları
Editörler: Özge Maviş Sevim - Esma Emmioğlu Sarıkaya

Yayın No.: 1619
ISBN: 978-625-398-551-6
E-ISBN: 978-625-398-552-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Maviş Sevim, Özge., Emmioğlu Sarıkaya, Esma.
Araştırma Üretkenliği Nasıl Artırılır? Daha Üretken Bir Araştırmacı Olmanın İpuçları /
Editörler: Özge Maviş Sevim - Esma Emmioğlu Sarıkaya
1. Basım, XIV + 226 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-551-6
E-ISBN: 978-625-398-552-3
1. Araştırma Üretkenliği 2. Lisansüstü Öğrenciler 3. Öğretim Elemanları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **xiii**

1. Bölüm
ARAŞTIRMA ÜRETKENLİĞİ VE ARAŞTIRMA ÜRETKENLİĞİNİ ETKİLEYEN ETMENLER **1**
Özge Maviş Sevim - Esma Emmioğlu Sarıkaya

Giriş 1
Araştırma Üretkenliğini Etkileyen Etmenler 2
Akademik Yazma Becerilerini Geliştirme ve Yayın Süreci 3
Araştırma Yöntemleri ve İstatistik 4
Yılmazlık ve Stres Yönetimi 5
Zaman Yönetimi 6
İş Birliği ve Akademik Ağ Kurma 7
Yabancı Dil Becerilerini Geliştirme 8
Finansal Kaynaklara Erişim 8
Öğrenme Stilleri ve Stratejilerinden Yararlanma 9
Düşünme Becerilerini Geliştirme 10
Araştırma ve Etik Bilgisi 11
Kaynakça 12

2. Bölüm
AKADEMİK YAZMA BECERİLERİNİ GELİŞTİRME VE YAYIN SÜRECİ **15**
Cemil Alkan

Giriş 15
Akademik Bir Yazının Yapılandırması 17
Başlık 17
Özet 17
Giriş 18
Yöntem 19
Bulgular ve Tartışma 20
Sonuçlar 20

Teşekkür 21
Kaynakça 21
Makale İçeriğinde Yer Alan Unsurlar 22
Kısaltmalar 22
Paragraf Yazımı 23
Fiil 24
İsim 24
Zamir 24
Sıfat 24
Zarf 25
Edat 25
Kötü Sözdizimi 25
Zamanın Uygunsuz Kullanımı 26
Noktalama İşaretlerinin Kullanımı 26
İki Nokta Üst Üste ve Noktalı Virgüllerin Yanlış Kullanımı 27
Kesme İşaretinin Yanlış Kullanımı 27
Virgülün Yanlış Kullanımı 28
Büyük Harflerin Uygunsuz veya Yanlış Kullanımı 28
Uygunsuz veya Gayriresmî İfadelerin Kullanılması 28
Uygun Olduğu Hâlde Yeni Cümlelere Başlamama 29
Yetersiz Prova Okuması 29
Zayıf Yapı 30
Zayıf veya Belirsiz Muhakeme 30
Genellemeler 30
Kötü Kelime Seçimi 31
Uygunsuz veya Kasıtsız Metafor Kullanımı 31
Dolaylı Varsayımlarda Bulunmak 31
Bilinen Bir İfadeyi Yanlış Kullanmak veya Yanlış Alıntılamak 32
Kaynakça 32

3. Bölüm
NİTEL ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ ÜZERİNE ÖNERİLER 33
Seda Demir

Giriş 33
Nitel Araştırma Süreci 34
Araştırma Konusunun Belirlenmesi 34

Hipotezlerin Üretilmesi 34
Araştırma Yönteminin Belirlenmesi 35
Fenomenoloji (Olgubilim) 36
Etnografi (Kültür analizi) 36
Gömülü Teori (Kuram oluşturma) 37
Öyküsel Analiz 38
Eleştirel Araştırma 40
Durum Çalışması 40
Eylem Araştırması 42
Katılımcıların Belirlenmesi/Örneklem Seçimi 43
Aykırı Örnekleme 44
Maksimum Çeşitlilik 44
Benzeşik Örnekleme 45
Tipik Örnekleme 45
Tabakalı Amaçlı (Kota) Örnekleme 45
Ölçüt Örnekleme 46
Kartopu (Zincir) Örnekleme 46
Nitel Araştırmalarda Örneklem Büyüklüğü 47
Verilerin Toplanması 47
Gözlem 47
Görüşme 48
Doküman Analizi 49
Verilerin Analizi 50
Nitel Veri Analizine Yönelik Bilgisayar Programı Seçimi 52
Araştırma Raporunun Yazılması 53
Nitel Araştırmalarda Geçerlik ve Güvenirlik 54
Kaynakça 56

4. Bölüm
NİCEL ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ ÜZERİNE ÖNERİLER 59
Muhammet Fatih Alkan

Giriş 59
Nicel Araştırma Süreci 60
Araştırma Konusunun Saptanması 61
Hipotezlerin Üretilmesi 62
Nicel Araştırmada Yöntemin Belirlenmesi 63

Betimsel Araştırma 63
İlişkisel Araştırma 63
Nedensel Karşılaştırma 64
Deneysel Araştırma 64
Nicel Araştırmada Yöntemlerin Karşılaştırılması 64
Katılımcıların Belirlenmesi/Örneklem Seçimi 65
Olasılık Temelli Örnekleme Teknikleri 66
Basit Seçkisiz Örnekleme 66
Tabakalı Seçkisiz Örnekleme 67
Küme Seçkisiz Örnekleme 67
Olasılık Temelli Olmayan Örnekleme Teknikleri 68
Uygun Örnekleme 68
Sistematik Örnekleme 68
Kota Örnekleme 69
Nicel Araştırmalarda Örneklem Büyüklüğü 69
Verilerin Toplanması 70
Anket 70
Ölçek 71
Test 73
Verilerin Analizi 74
Nicel Veri Analizine Yönelik Bilgisayar Programı Seçimi 75
Araştırma Raporunun Yazılması 76
Nicel Araştırmalarda Geçerlik ve Güvenirlik 80
Kaynakça 81

5. Bölüm
ARAŞTIRMA SÜRECİNDE YILMAZLIK VE STRES YÖNETİMİ 83
Neslihan Çıkrıkçı

Giriş 83
Yılmazlık 84
Yılmaz Bireyin Özellikleri 85
Yılmaz Bireyin Araştırma Sürecindeki Avantajları 87
Yılmazlık ve Sebat İlişkisi 88
Yılmazlığın Geliştirilmesine Katkı Sağlayacak Etkinlikler 88
Stres ve Stres Yönetimi 90
Araştırma Sürecinde Stres Kaynaklarının Belirlenmesi 91

Stres Yönetimine Katkı Sağlayacak Kendine Yardım Etkinlikleri 93
Kaynakça 94

6. Bölüm
ARAŞTIRMA SÜRECİNDE ZAMAN YÖNETİMİ 97
Emel Tüzel

Giriş 97
Zaman Kavramı ve Zaman Yönetimi 98
Zaman Tuzakları ve Bu Tuzaklara Karşı Önlemler 100
Kararsızlık 102
Plansızlık 102
Öncelikleri Belirleyememe 103
Hayır Diyememek 103
Beklenmeyen Ziyaretçiler ve Aşırı Sosyallik 104
Yardım İstememek ve İşleri Devretmemek 105
Dağınık Masa ve Düzensizlik 105
Ergonomik Olmayan Çalışma Ortamı 106
Telefonlar ve İletişim Araçlarının Kullanımı 106
Yorgunluk 107
Öz Disiplin Yokluğu 107
Bireysel Hedeflerin Belirsizliği 108
Erteleme ve Oyalanma 108
Kendine Aşırı Güven veya Güvensizlik 109
Hafife Alma ve Ön Yargılar 110
Stres ve Zaman Baskısı 110
Gereksiz Ayrıntılarla Uğraşma 110
Alışkanlıkların Kontrolünde Olmak 110
Güç Olandan Kaçmak 111
Kaynakça 111

7. Bölüm
ARAŞTIRMA SÜRECİNDE İŞ BİRLİĞİ VE AKADEMİK AĞ KURMA 113
Yasemin Özdem Yılmaz

Giriş 113
Akademik Ağ Kurmanın Aşamaları 115
Akademik Ağda Roller 116
Akademik Destekçiler 116

Akademik Akıl Hocaları 118
Çalışma Arkadaşları 118
Akademik Koç 119
Akademik Ağ Kurmak 121
Akademik İş Birliği 123
Akademik İletişim 123
Akademik İş Birliği Talebi 125
Kaynakça 129

8. Bölüm
ARAŞTIRMA SÜRECİNDE YABANCI DİL BECERİLERİNİ GELİŞTİRME 131
Sevgi Bektaş Bedir

Giriş 131
Yabancı Dil ve Akademik Kariyer 132
Yabancı Dil Becerileri 135
Dinleme Becerisi 135
Konuşma Becerisi 137
Okuma Becerisi 139
Yazma Becerisi 141
Kelime Öğrenme 142
Dilbilgisi Öğrenme 143
Kaynakça 145

9. Bölüm
ARAŞTIRMA SÜRECİNDE FİNANSAL KAYNAKLARA ERİŞİM 147
Yunus Emre Karakaya

Giriş 147
Finansman Kaynakları 149
Ulusal Destek Finansman Kaynakları 149
TÜBİTAK Ulusal Düzeyde Destek Programları 149
YÖK Tarafından Sağlanan Burs ve Destekler 151
Üniversitelerde Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Koordinasyon Birimleri 151
Araştırma Üniversiteleri Destekleme Programı 152
Uluslararası Destek Finansman Kaynakları 152
TÜBİTAK Uluslararası Düzeyde Destek Programları 153
Fulbright Programı 153
Türkiye Ulusal Ajansı 155

Araştırma Sürecine Finansal Kaynak Sağlayan Uluslararası Diğer Kurum/Kuruluşlar 156
Sonuç 157
Kaynakça 158

10. Bölüm
ARAŞTIRMA SÜRECİNDE ÖĞRENME STİLLERİ VE STRATEJİLERİNDEN YARARLANMA 161
Gülay Bedir

Giriş 161
Çevresel Faktörler 164
Ses (Sesli-Sessiz) 164
Işık (Aydınlık-Loş) 165
Isı (Sıcak-Serin) 166
Oturma Düzeni (Formal-İnformal) 166
Duygusal Faktörler 167
Motivasyon 167
Israr/Devam 168
Yapılandırma 169
Sosyolojik Faktörler 169
Fizyolojik Faktörler 171
Psikolojik Faktörler 173
Kaynakça 174

11. Bölüm
ARAŞTIRMA SÜRECİNDE DÜŞÜNME BECERİLERİNİ GELİŞTİRME 177
Demet Şahin Kalyon

Giriş 177
Bilimsel Araştırma 178
Bilimsel Araştırmalarda Yaratıcılık 184
Genç Araştırmacılara Öneriler 185
Kendinizi Deneyin! Ne Kadar Yaratıcısınız? 189
Etkinlik 1: Böl bölebildiğin kadar! 189
Etkinlik 2: Duymuyorum ama uyduruyorum! 189
Etkinlik 3: Amacı dışında! 190
Etkinlik 4: Akademik yaratıcılık 190
Etkinlik 5: Bu bu nedir bu? 191
Etkinlik 6: Ne kadar yaratıcıyım? 191
Kaynakça 192

12. Bölüm
ARAŞTIRMA İÇİN İLETİŞİM VE SUNUM BECERİLERİNİ GELİŞTİRME 193
Özkan Çıkrıkçı

Giriş 193
İletişim 194
İletişimin Gücü 198
Sözlü-Sözsüz İletişim 199
Yazılı İletişim 201
Sunum Becerileri Geliştirme 208
İçerik Oluşturma 209
Sunum Performansı 210
Kaynakça 210

13. Bölüm
ARAŞTIRMA VE ETİK 213
Dilara Çaycı Karaköse

Giriş 213
Araştırma Etiği Değerleri 214
Araştırmalarda Yapılan Etik İhlalleri 217
Araştırmaya Hazırlık Aşamasında 217
Araştırmayı Yürütme ve Yazma Aşamasında 219
Kaynakça 220

ÖZ GEÇMİŞLER 221

1. Bölüm

ARAŞTIRMA ÜRETKENLİĞİ VE ARAŞTIRMA ÜRETKENLİĞİNİ ETKİLEYEN ETMENLER

Özge Maviş Sevim - Esma Emmioğlu Sarıkaya

Giriş

Lisansüstü eğitim, lisans eğitiminin ardından yüksek lisans ve doktora eğitimlerini takip eden bir süreci kapsamaktadır. Lisansüstü eğitim alan bireyler, akademik dünyaya adım atmakta ve bilgi üretiminin parçalarından biri hâline gelmektedirler. Nitekim bu eğitimin ilk basamağı olan yüksek lisans "öğrencinin bilimsel araştırma yöntemlerini kullanarak bilgilere erişme, bilgiyi derleme, yorumlama ve değerlendirme yeteneğini kazanmasını" sağlarken doktora eğitimi "öğrenciye bağımsız araştırma yapma, bilimsel problemleri, verileri geniş ve derin bir bakış açısı ile irdeleyerek yorum yapma, analiz etme ve yeni sentezlere ulaşmak için gerekli becerileri" kazandırmaktadır (Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği, 2021). Bir diğer deyişle, yüksek lisans ve doktora eğitimiyle bireylerin bilgi üretimine katkı sağlamaları beklenmektedir.

Genel anlamda, somut veya soyut herhangi bir ürünün ortaya konulmasını ifade eden üretkenlik kavramı, özellikle tüketim çılgınlığının yaşandığı günümüzde daha önemli bir hâl almakta, her alanda üretime yapılan yatırım ve verilen önem artış göstermektedir. Üretimin en temel kaynağı ise bilgi üretimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle ülkeler artık bilginin üretimine üst düzey önem vermekte ve bu üretimin sağlanmasının yol ve yöntemlerini aramaktadırlar. Bilgi üretiminin yapıldığı en önemli ortamlardan biri kuşkusuz akademik camialar olan üniversiteler ve enstitülerdir. Bu yerler hem bilginin üretimi hem de yeni bilgi üretimini sağlayacak bireylerin yetiştirilmesinde

Kaynakça

Abramo, G., & D'Angelo, C. A. (2014). How do you define and measure research productivity?. *Scientometrics*, *101*(2), 1129-1144.

Adams, J. D., & Griliches, Z. (2000). Research productivity in a system of universities. In *The economics and econometrics of innovation* (pp. 105-140). Springer.

Aydın, İ., Alkın-Şahin, S. ve Demirkasımoğlu, N. (2014). Üniversitelerde karşılaşılan etik dışı davranışlara ilişkin akademisyen görüşleri. *Akademik Bakış Dergisi*, *43*.

Bair, M. A., & Mader, C. E. (2013). Academic writing at the graduate level: Improving the curriculum through faculty collaboration. *Journal of University Teaching & Learning Practice*, *10*(1), 4.

Baykan, Z., Naçar, M., ve Mazıcıoğlu, M. (2007). Öğrenme stratejilerinin öğrenci başarısına etkisi. *Erciyes Tıp Dergisi*, *29*(3), 220-227.

Brew, A., Boud, D., Namgung, S. U., Lucas, L., & Crawford, K. (2016). Research productivity and academics' conceptions of research. *Higher education*, *71*(5), 681-697.

Büyüköztürk, Ş. ve Köklü, N. (1999). Eğitim bilimleri alanında öğrenim gören lisansüstü öğrencilerinin araştırma yeterlikleri konusunda öğretim üyelerinin görüşleri. *Eğitim ve Bilim*, *23*(112), 18-28.

Cattaneo, M., Meoli, M., & Signori, A. (2016). Performance-based funding and university research productivity: The moderating effect of university legitimacy. *The Journal of Technology Transfer*, *41*(1), 85-104.

Chittum, J. R., & Bryant, L. H. (2014). Reviewing to Learn: Graduate Student Participation in the Professional Peer-Review Process to Improve Academic Writing Skills. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, *26*(3), 473-484.

Çaparlar, C. Ö., ve Dönmez, A. (2016). Bilimsel araştırma nedir, nasıl yapılır. *Turk J Anaesthesiol Reanim*, *44*(4), 212-8.

Çaycı-Karaköse, D. (2020). *Doktora öğrencilerine sunulan araştırma derslerine yönelik öğretim programlarının değerlendirilmesi.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi.

Dibooğlu, D., ve Eryılmaz, G. (2021). Zaman yönetimi konulu lisansüstü tezlerin bibliyometrik profili. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *5*(1), 164-185.

Dikbaş, Y., ve Hasırcı, Ö. (2008). Öğrenme stratejileri öğretiminin ve ders işlenişinde kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına ve tutumlarına etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *9*(2), 69-76.

Fursov, K., Roschina, Y., & Balmush, O. (2016). Determinants of research productivity: An individual-level lens. *Форсайт*, *10*(2), 44-56.

Graham, S., Tavşanlı, O. F., ve Kaldırım, A. (2021). Improving writing skills of students in turkey: A meta-analysis of writing interventions. *Educational Psychology Review*, 1-46.

Güçlü, N. (2001). Stres yönetimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *21*(1), 91-109.

Güçlü, N. (2001). Zaman yönetimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi,* 25, 87-106.

Güven, M. (2004). *Öğrenme stilleri ile öğrenme stratejileri arasındaki ilişki.(*Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi.

Hampton, S. E., & Parker, J. N. (2011). Collaboration and productivity in scientific synthesis. *BioScience*, *61*(11), 900-910.

Harris,, G. T. (1990). Research output in Australian university ecoınomic department: An update for 1984-88. *Australian Economic Papers, 29*(55), 249-259.

Herrman, H., Stewart, D. E., Diaz-Granados, N., Berger, E. L., Jackson, B., & Yuen, T. (2011). What is resilience?. *The Canadian Journal of Psychiatry*, *56*(5), 258-265.

Iqbal, M. Z., & Mahmood, A. (2011). Factors related to low research productivity at higher education level. *Asian Social Science*, *7*(2), 188.

Itagaki, M. W., & Pile-Spellman, J. (2005). Factors associated with academic radiology research productivity. *Radiology*, *237*(3), 774-780.

Keskinkılıç, S. B. ve Ertürk, A. (2009). Eğitim bilimleri doktora öğrencilerinin istatistiksel bilgi yeterlilikleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *10*(1). 141-151.

Kurtulmuş, M. ve Ardıç, T. (2013). Lisansüstü öğrencilerin bilimsel araştırma sürecine ilişkin gözlemledikleri etik dışı davranışlar. *Turkish Studies, 8*(12), 831-840.

Lee, Y. H. (2021). Determinants of research productivity in Korean Universities: the role of research funding. *The Journal of Technology Transfer*, *46*(5), 1462-1486.

Lee, S., & Bozeman, B. (2005). The impact of research collaboration on scientific productivity. *Social Studies of Science*, *35*(5), 673-702.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği. (2021). *Resmi Gazete.* 18/05/2021 tarih 31485 sayı.

López, P., Torrance, M., Rijlaarsdam, G., & Fidalgo, R. (2017). Effects of direct instruction and strategy modeling on upper-primary students' writing development. *Frontiers in Psychology*, *8*, 1054.

Lowe, R. A., & Gonzalez-Brambila, C. (2007). Faculty entrepreneurs and research productivity. *The Journal of Technology Transfer*, *32*(3), 173-194.

Maviş Sevim, F. Ö. (2018). *Doktora öğrencileri için hazırlanan araştırma üretkenliğini destekleme programının geliştirilmesi ve değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi.

Maviş-Sevim, Ö., ve Emmioğlu-Sarıkaya, E. (2019*). Doktora eğitiminde araştırma üretkenliği: Bir program geliştirme çalışması.* Pegem Akademi Yayıncılık.

Maviş-Sevim, Ö., ve Emmioğlu-Sarıkaya, E. (2020). How to be productive in PhD Level: A needs assessment study for doctoral students' research productivity. *International Journal of Curriculum and Instruction*, *12*(2), 75-94.

McInerney, D. M., Cheng, R. W. Y., Mok, M. M. C., & Lam, A. K. H. (2012). Academic self-concept and learning strategies: Direction of effect on student academic achievement. *Journal of Advanced Academics*, *23*(3), 249-269.

Muschallik, J., & Pull, K. (2016). Mentoring in higher education: Does it enhance mentees' research productivity?. *Education Economics*, *24*(2), 210-223.

Nguyen, T. V., Ho-Le, T. P., & Le, U. V. (2017). International collaboration in scientific research in Vietnam: an analysis of patterns and impact. *Scientometrics*, *110*(2), 1035-1051.

Ondrusek, A. L. (2012). What the research reveals about graduate students' writing skills: A literature review. *Journal of Education for Library and Information Science*, 176-188.

Özmen, Z. M., ve Güç, F. A. (2013). Doktora eğitimi ile ilgili yaşanan zorluklar ve baş etme stratejileri: Durum çalışması. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (3), 214-219.

Paul, S., Stein, F., Ottenbacher, K. J., & Liu, Y. (2002). The role of mentoring on research productivity among occupational therapy faculty. *Occupational Therapy International, 9*(1), 24-40.

Rietdijk, S., Janssen, T., van Weijen, D., Van den Bergh, H., & Rijlaarsdam, G. (2017). Improving writing in primary schools through a comprehensive writing program. *The Journal of Writing Research*, *9*(2), 173-225.

Sarikaya, K. (2019). Araştırma Üretkenliğine Dayalı Olarak Bulanık TOPSIS Yöntemi ile Akademik Personel Seçimi. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi, 8*(3), 167-179

Schuler, R. S. (1980). Definition and conceptualization of stress in organizations. *Organizational behavior and human performance*, *25*(2), 184-215.

Sidekli, S., ve Çetin, E. (2017). Okuduğunu anlama stratejilerinin okuduğunu anlamaya etkisi: Bir meta-analiz çalışması. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *8*(2), 285-303.

Sinclair, J., Barnacle, R., & Cuthbert, D. (2014). How the doctorate contributes to the formation of active researchers: What the research tells us. *Studies in Higher Education*, *39*(10), 1972-1986.

Stack, S. (2004). Gender, children and research productivity. *Research in higher education*, *45*(8), 891-920.

Sulo, T., Kendagor, R., Kosgei, D., Tuitoek, D., & Chelangat, S. (2012). Factors affecting research productivity in public universities of Kenya: The case of Moi University, Eldoret. *Journal of Emerging Trends in Economics and Management Sciences*, *3*(5), 475-484.

Tortumluoğlu, G., ve Özyazıcıoğlu, N. (2004). Akademisyenlerin araştırma yaparken ve yayınlatırken karşılaştıkları güçlükler ve bunun üzerinde doktora eğitiminin etkisi. *Uluslar Arası İnsan Bilimleri Dergisi, 1*(1), 1-11.

Uğurlu, H. (2020). Bilimsel araştırmalarda etik. *Ahi Evran Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(1), 67-78.

Ungan, S. (2007). Yazma becerisinin geliştirilmesi ve önemi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *23*(2), 461-472.

Wald, J., Taylor, S., Asmundson, G. J., Jang, K. L., & Stapleton, J. (2006). *Literature review of concepts: Psychological resiliency.* Defence R&D.

Wichian, S. N., Wongwanich, S., & Bowarnkitiwong, S. (2009). Factors affecting research productivity of faculty members in government universities: Lisrel and neural network analyses. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, *30*(1), 67-78.

Wuchty, S., Jones, B. F., & Uzzi, B. (2007). The increasing dominance of teams in production of knowledge. *Science*, *316*(5827), 1036-1039.

Xian, W. (2015). A quantitative study of the internationalization of the academics and research productivity: Case study of China. *Chinese Education & Society*, *48*(4), 265-279.

Yavuz, H. Ç., ve Kutlu, Ö. (2016). Ekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilerin akademik yılmazlık düzeylerinin bazı koruyucu faktörler açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, *41*(186), 1-19.

Yılmaz, K. (2022). *Eleştirel ve analitik düşünme.* (5. Baskı) Pegem Akademi Yayıncılık.

Ynalvez, R., Garza-Gongora, C., Ynalvez, M. A., & Hara, N. (2014). Research experiences and mentoring practices in selected East Asian graduate programs: Predictors of research productivity among doctoral students in molecular biology. *Biochemistry and Molecular Biology Education*, *42*(4), 305-322.

Ynalvez, M. A., & Shrum, W. M. (2011). Professional networks, scientific collaboration, and publication productivity in resource-constrained research institutions in a developing country, *Research Policy 40*,(2), 204–216.

2. Bölüm

AKADEMİK YAZMA BECERİLERİNİ GELİŞTİRME VE YAYIN SÜRECİ

Cemil Alkan

Giriş

Akademik hayatın içinde öğrencilerin en çok eksikliğini hissettikleri iki konudan bir tanesi proje üretebilme diğeri ise akademik yazma becerilerine sahip olma olarak bilinmektedir. Öğrencilerin kendilerine sorulduğunda da en çok eksiklik hissedilen konuların başında akademik yazma becerilerinin geldiği görülmüştür. Üniversite düzeyinde çalışmanın doğası son yıllarda, özellikle teknoloji nedeniyle değişse de akademik yazma bir unsur olarak sabit kalmıştır.

Akademik yazma işi, kişinin zamanla edindiği tecrübelerin ortaya çıkardığı karakterinin özgün bir sonucudur. Esasen tecrübe ne kadar fazla ise kalite de o derece artar. Ancak karakter her konuda olduğu gibi burada da kişiden kişiye bazı farklılıklar ile gelişebilmektedir. Akademik girişimlerde akademisyenler her bir faaliyet için farklı kurallara yeniden tabi olmakta ve bunların gereğini yerine getirirken birikimlerini de geliştirmektedir. Geliştirme süreci birtakım kolaylıkları edinme anlamına gelirken kaliteyi artırmak amacıyla yeni yetenekleri kazanma aşamalarını da içermektedir. Bu süreçte kişi kendi yazma stilini geliştirir. Bu stil, doğal olarak başkalarından esintiler içerir. Bazı ülkelerde akademik hayatın ilk meyveleri olan lisansüstü tezler birden fazla formatla yazılabilmektedir. Bu seçim de kendini nasıl ifade etmek istediği durumunun ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır. Başlangıçta sadece bir şekilde yapılan seçimler zamanla tercih edilene dönüşür. Yani akademik yaz-

nin medeni olmaması, medeni kabilelerin olmadığı anlamına gelmez." Yazar kendini liberal ve küstah olmayan biri olarak tanıtmayı amaçlasa da bu ifade, veri veya literatürle desteklenmeyen "çoğu kabile" hakkında başka bir varsayıma dayanmaktadır. Ayrıca "medeni" de değer yüklü ve öznel olduğu için kullanımı sorunlu bir terimdir.

Bilinen Bir İfadeyi Yanlış Kullanmak veya Yanlış Alıntılamak

Resmî bir akademik çalışmada yalnızca tam olarak anlaşılan ve uygun olan ifadeler kullanılmalıdır. Örneğin, "Temel ailenin çöküşü…" doğru değildir. Doğru ifade "Çekirdek ailenin çöküşü"dür. Ancak pek çok yerde bu gibi hataların fark edilmesi kolaydır. Bir diğer deyişle bu sorunun ve yukarıdaki diğer sorunların çözümü için yapmanız gereken şey, çalışmanızı yazarken titiz davranmak ve bitirdikten sonra tekrar bir okuma yapmak veya yaptırmaktır.

Kaynakça

Burchfield, R.W. (1996). *The new fower's modern English usage.* Oxford University Press.

Butcher, J. (1981). *The Cambridge handbook.* Cambridge University Press.

Cook, C. K. (1985). *Line by Line: How to edit your own writing.* Houghton Mifflin Company.

Cottrel, S. (2003). *The study skills handbook,* (2nd edition), Palgrave.

Cutts, M. (1995). *The plain English guide.* Oxford University Press.

Evans, H. (2000). *Essential English: For journalists, editors and writers.* (ed. Crawford, G.), (2nd revised edition). Pimlico.

Fowler, H.W., & Fowler, F. G. (1973). *The King's English*. Oxford University Press.

Hilton, C., & Hyder, M. (1992). *Getting to grips with punctuation and grammar, BPP.* Letts Educational.

Northedge, A. (2005). *The good study guide (New Edition).* The Open University.

Orwel, G. (2004). *'Politics in the English language' in why I write.* Penguin Books.

Partridge, E. (1965). *Usage and abusage: A guide to good English. (*6th edition) Hamish Hamilton.

Partridge, E. (1983). *You have a point there: A guide to punctuation and its allies.* Routledge & Kegan Paul.

Ritter, R. M. (2005). *New Hart's Rules: The handbook of style for writers and editors.* Oxford University Press.

Strunk, W. (2006). *The elements of style.* Filiquarian Publishing, LLC.

Swan, M. (1995). Practical English Usage, (2nd edition) Oxford University Press.

Truss, L. (2007). *Eats, shoots & leaves.* Profile Books.

The Economist. (1986). *Pocket style book.* Economist Publications.

The University of Chicago Press (1969). *A manual of style.* (12th edition) The University of Chicago Press.

3. Bölüm

NİTEL ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ ÜZERİNE ÖNERİLER

Seda Demir

Giriş

Nitel araştırmalarda genel olarak, olabildiğince derinlemesine bilgiler edinebilmek amacıyla belirli bir olgu, durum ya da olayın doğal çevresinde kapsamlı ve gerçekçi bir biçimde araştırılması söz konusudur. Araştırma sürecinde katılımcıların araştırma konusuna yönelik deneyimlerine, bakış açılarına, tutumlarına ve algılarına odaklanılmaktadır. Araştırmacılar bu sayede olguları anlayarak insanların onlara ne gibi anlamlar yüklediklerini yorumlarlar.

1920'lerde antropologlar ve sosyologların öncülük ettiği nitel çalışmaların ardından 20. yüzyılın sonlarına doğru eğitim, hukuk, sağlık, iletişim gibi çeşitli alanlardaki pek çok araştırmacı tarafından nitel araştırma tek başına bir araştırma yöntemi olarak yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Denzin ve Lincoln, 2000). Günümüzde ise nitel araştırmaların sayısında görülen artış, araştırmanın deseni, tercih edilecek nitel araştırma yöntemi, örneklem seçimi, veri toplama süreci ve analiz yöntemleri bakımından pek çok yeni seçeneği beraberinde getirmektedir. Bu durum, bir yandan araştırmacılara özgür bir çalışma alanı sunarken diğer yandan da bazı durumlarda araştırmacıların kararsız kalmalarına ya da seçimlerinden tam olarak emin olamamalarına neden olabilmektedir. Buradan yola çıkarak bu bölümde, nitel araştırma sürecine yönelik temel bilgiler ve araştırmacılar için nitel araştırma sürecine ilişkin öneriler alt başlıklar hâlinde sunulmuştur.

ları da dış geçerlikle ilişkili olarak kullanılır. Bu nedenle nitel bir araştırmada katılımcıları, veri toplama araçlarını, verileri, verilerin analizini, kategorileri kısacası araştırmanın tüm aşamalarını ne kadar iyi tanımlanırsanız başka araştırmacıların elde ettiğiniz sonuçları anlamaları ve benzer araştırmalar yapabilmeleri o kadar kolay olur. Bu da araştırmanızın nakledilebilirliğini artırır. Buna göre nitel bir araştırmanın sonuçlarının farklı durumlara uyarlanabilirliğini kolaylaştırmak için zengin betimlemeler yapılması ve örneklem seçiminde (maksimum çeşitliliğin sağlanması, tipik örneklem seçimi vb.) özenli davranılması önerilebilir.

Güvenirlik veya tutarlılık, araştırmada elde edilen bulguların, çalışmanın tekrarlanması durumunda tekrar elde edilip edilemeyeceğiyle ilişkilidir. Sosyal bilimlerde araştırılan konuların doğası gereği durağan olmayışı (örneğin, insan davranışları) nedeniyle nitel bir araştırma tekrarlansa bile büyük ihtimalle aynı sonuçlar ortaya çıkmayacaktır. Bu durum güvenirlik adına bir sorun olarak görülse de nitel araştırmalar aynı veriye yönelik birçok yoruma imkân sağladığından asıl odaklanılması gereken ulaşılan sonuçların toplanan verilerle ne kadar tutarlı olduğudur. Eğer nitel araştırmanın bulguları toplanan verilerle tutarlı ise araştırma güvenilir olarak değerlendirilebilir. Üçgenleme tekniği, uzman incelemesi, yansıtıcılık ve denetleme tekniği (veri toplama ve kategori oluşturma süreçlerinde alınan kararların ayrıntılı incelenmesi) nitel araştırmalarda güvenirliği artırmada kullanabileceğiniz yöntemlerdendir (Merriam, 2009). Denetleme tekniğine yönelik olarak, araştırmanın başından sonuna kadar önemli gördüğünüz tüm bilgi ve detayları, düşüncelerinizi, yaşanan sorunları, yeni fikirleri, alınan ve değiştirilen kararları not edebilirsiniz.

Kitabın bu bölümünde, nitel araştırma sürecine yönelik; araştırma konusunun, hipotezlerin, uygun nitel araştırma yönteminin ve katılımcı grubun belirlenmesinden verilerin toplaması, analizi ve araştırma raporunun yazılmasına kadar tüm aşamalara yönelik genel bilgi ve önerilere yer verilmiştir. Bu bağlamda ilgili bölümün daha kaliteli nitel araştırmalarla literatürün zenginleşmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz Ş. ve Demirel, F., (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.

Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry & research design* (2nd ed.). Sage Publications.

D'Andrade, R. G., & Strauss, C. (Eds.). (1992). *Human motives and cultural models.* Cambridge University Press.

Denzin, N. K. (1978). *The research act: A theoretical introduction to sociological methods* (2nd ed.). McGraw-Hill.

Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2000). *Handbook of qualitative research* (2nd ed.). Sage Publications.

Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2005). *The sage handbook of qualitative research* (3rd ed.). Sage Publications.

Edmunds, H. (2000). *The focus group research handbook*. McGraw-Hill.

Forster, J. (1994). The dynamics of gender in ethnographic research: A personal view. *Studies in Qualitative Methodology*, *4*, 81-106.

Gee, J. P. (2005). *An introduction to discourse analysis: Theory and method* (2nd ed.). Routledge.

Glaser, B. G., & Strauss, A. (1967). *The discovery of grounded theory*. Aldine Press.

Glesne, C. (2016). *Becoming qualitative researchers: An introduction* (5th ed.). Pearson.

Goss, J. D., & Leinbach, T. R. (1996). Focus groups as alternative research practice: Experience with transmigrants in Indonesia. *Area, 28*(2), 115–123.

Güler, A., Halıcıoğlu, M. B. ve Taşğın, A. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma: teorik çerçeve-pratik öneriler-7 farklı nitel araştırma yaklaşımı-kalite ve etik hususlar*. Seçkin yayıncılık.

Kitzinger, J. (1995). Qualitative research: introducing focus groups. *BMJ*, *311*(7000), 299-302.

Kuş, E.(2006). *Bilgisayar Destekli Nitel Veri Analizi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi.

Labov, W., & Tannen, D. (1982). *Analyzing discourse: Text and talk*. Georgetown University.

Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage Publications.

Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation* (3rd ed.). John Wiley & Sons.

Morgan, D. L. (1997). *Focus groups as qualitative research*. Sage Publications.

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed.). Sage Publications.

Polit, D. F., & Beck, C. T. (2008). *Nursing research: Generating and assessing evidence for nursing practice*. Lippincott Williams & Wilkins.

Riessman, C. K. (2003). Analysis of personal narratives. *Inside interviewing: New lenses, new concerns* (1st ed) (pp. 331-346). Sage Publications.

Ritchie, J., & Lewis, J. (2003). *Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers.* Sage Publications.

Schutt, R. K. (2018). *Investigating the social world: The process and practice of research* (5th ed.). Sage.

Silverman, D. (2006). *Interpreting qualitative data* (3rd ed.). Sage Publications.

Tavşancıl, E. ve Aslan, A. E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. Epsilon.

Tesch, R. (1990). *Qualitative research: Analysis types and software tools.* Falmer.

Weitzman, E., & Miles, M.B. (1995) *Computer Programs for qualitaive data analysis: A software sourcebook*. Sage Publications.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

4. Bölüm

NİCEL ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ ÜZERİNE ÖNERİLER

Muhammet Fatih Alkan

Giriş

Genel bir bakış açısıyla nicel araştırma, belirli sorulara yanıt vermek amacıyla sayısal verilerin toplandığı ve analiz edildiği çalışmalar olarak tanımlanabilir. Nicel araştırmalar büyük oranda pozitivist paradigma doğrultusunda gerçekleştirilir ve araştırma sürecinde çeşitli değişkenlere ilişkin titiz ölçümler yapılır (Neuman, 2014). Bu ölçümlere dayalı olarak yürütülen analizler sonucu elde edilen bulgular bilimin betimleme, açıklama, tahmin etme ve kontrol etme işlevleri için kullanılır (Christensen, Johnson ve Turner, 2015). Dolayısıyla nicel araştırma gerçekleştirecek araştırmacılar için vurgulanması gereken ilk nokta, nicel araştırma yaklaşımının araştırmacı tarafından bilinmesi ve araştırma sürecinin tasarlanmasında bunun dikkate alınması olacaktır. Pozitivist paradigmaya yönelik bütüncül bir anlayış kazandırmak bu bölümün kapsamının çok ötesinde olsa da en azından pozitivist pencereden bilime ilişkin varsayımlara bir bakış sunulabilir. İlk varsayım, doğada meydana gelen olayların belirli koşullar ve bir düzen içerisinde gerçekleştiğidir. Dolayısıyla olayların meydana gelmesinde nedensellik mevcuttur ve bilimin amacı da bu ilişkileri ortaya çıkararak evrenin yasalarını tanımlamaktır. Bu da bilimin tahmin ve kontrol etme işlevlerinin gerçekleşmesini mümkün kılar. İkinci varsayım bir düşüncenin doğruluğunun görgül (ampirik) kanıtlarla, diğer bir ifade ile gözlem ile doğrulanabilmesi gerektiğidir. Üçüncü varsayım, bir olayı açıklayan birden fazla durum varsa bunların en ekonomik olanını seçmek en

Güvenirlik, araştırmanın tekrarlanması durumunda aynı sonuçlara ulaşıp ulaşamayacağı ile ilgilidir. Aynı yöntem, katılımcılar, koşullar ve veri toplama araçları ile bir araştırma tekrarlandığında, aynı sonuçlara ulaşılması, güvenilirliğin olduğunu gösterir. Test-tekrar test, paralel-eşdeğer formlar, yarıya bölme, iç tutarlılık hesaplama gibi çeşitli teknikler, ölçümün güvenirliği konusunda bilgi sağlamaktadır. Veri toplama aracı üzerinde gerçekleştirilen geçerlik ve güvenirlik analizleri, aynı zamanda araştırmanın geçerlik ve güvenirliğine de hizmet eder. Ayrıca, geçerlik ve güvenirliğe sahip olan şey veri toplama araçları değil, ölçümlerdir. O yüzden aynı veri toplama aracı ile farklı ölçümler gerçekleştirildiğinde, geçerlik ve güvenirlik analizlerinin tekrarlanmasında fayda vardır.

Gerçekleştirilen bir araştırmada geçerlik ve güvenirlik analizlerinin gerçekleştirilmesi oldukça önemlidir. Aksi durumda elde edilen bulguların ve tutalılığından hiçbir zaman emin olunamaz. Geçerlik ve güvenirliğin sağlanması için yapılan her bir işlem detaylı ve gerekçeli bir şekilde açıklanmalı, mümkün olan durumlarda olasılık temelli örnekleme teknikleri kullanılmalı, ihtiyaçtan bir miktar daha fazla katılımcı ile sürece başlanmalı (araştırma sürecinde veri kayıpları olabileceği için), araştırmacı süreç boyunca olabildiğince tarafsız ve etik bir şekilde davranmalıdır.

Kaynakça

Asenahabi, B. M. (2019). Basics of research design: A guide to selecting appropriate research design. *International Journal of Contemporary Applied Researches, 6*(5), 76-89.

Carpenter, S. (2018). Ten steps in scale development and reporting: A guide for researchers. *Communication Methods and Measures, 12*(1), 25-44. https://doi.org/10.1080/19312458.2017.1396583

Ceran Yıldırım, G. G. (2021). Testlerin sınıflandırılması. B. Gençdoğan (Ed.), *Psikolojik testler* (1. baskı, s. 75-86). Nobel.

Chapelle, C. A., & Duff, P. A. (2003). Some guidelines for conducting quantitative and qualitative research in TESOL. *TESOL Quarterly, 37*(1), 157-178. https://doi.org/10.2307/3588471

Christensen, L. B., Johnson, R. B., & Turner, L. A. (2015). *Research methods: Design, and analysis (12th ed).* Pearson.

Cohen, L., Manion, L. , & Morrison, K. (2005). *Research methods in education (5th ed.).* Taylor & Francis.

DeVellis, R. F. (2017). *Scale development: Theory and applications.* Sage Publications.

Dulock, H. L. (1993). Research design: Descriptive research. *Journal of Pediatric Oncology Nursing, 10*(4), 154-157.

Faul F., Erdfelder E., Lang AG., & Buchner A. (2007). G*Power 3: A flexible statistical power analysis program for the social, behavioral, and biomedical sciences. *Behavior Research Methods, 39*(2):175-91. doi: 10.3758/bf03193146.

Gravetter, F. J., & Forzano, L. B. (2012). *Research methods for the behavioral sciences (4th ed.).* USA: Wadsworth Cengage Learning.

Hair, J. F., Anderson, R. E., Tatham, R. L., & Black, W. C. (1998). *Multivariate Data Analysis .* Macmillan Publishing Company.

Neuman, W. L. (2014). *Basics of social research: Qualitative & quantitative approaches (3rd ed.).* Pearson.

Oppenheim, A. N. (2000). *Questionnaire design, interviewing and attitude measurement.* Bloomsbury Publishing.

Samuels, P. (2020). *A really simple guide to quantitative data analysis.* doi:https://doi.org/10.13140/RG.2.2.25915.36645

Yurdabakan, İ. ve Çüm, S. (2017). Davranış bilimlerinde ölçek geliştirme (açıklayıcı faktör analizine dayalı). *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care, 11*(2), 108-126. doi:10.21763/tjfmpc.317880

5. Bölüm

ARAŞTIRMA SÜRECİNDE YILMAZLIK VE STRES YÖNETİMİ

Neslihan Çıkrıkçı

Giriş

Merak, bilimsel çalışmaların başlangıcı olarak kabul edilebilir. Araştırma süreci, merak ile başlayan yolculukta edinilen verilerin bilgiye dönüşmesi ve sonrasında bilimsel bir sonuca ulaşması olarak ifade edilebilir. Ancak araştırmacının da biyolojik bir canlı olması çalışmalarına başladığı andan itibaren karmaşık duygular yaşamasına sebep olabilir. Bu duygular, süreci kolaylaştırabileceği gibi zorlaştırarak sürecin olumsuz etkilenmesine de sebep olabilir. Merak duygusunun yerini zamanla çökkünlük, baş edilemez bir stres ve isteksizliğe bırakması hâlinde araştırmacıların üretkenliğinin azalması muhtemel bir son olabilmektedir.

Bireylerin psikolojik sağlamlıklarının geliştirilmesinde risk faktörlerinin ve koruyucu unsurların açıklandığı araştırmalar bulunmaktadır (Garmezy, 1993; Werner, 1994). Bu araştırmaların odağında zorlu yaşam koşulları vurgusu bulunmaktadır (Bonanno ve Mancini, 2008). Araştırma süreçlerinde aktif görev alan bireyler, birbirlerinden bağımsız alanlarda ve farklı yoğunluklarda gerilim yaşayabilmektedirler. Yapılan bir iş neticesinde bireyler tarafından algılanan psiko-sosyal risk faktörlerine yönelik farkındalık oldukça önemlidir. Araştırmalarda psiko-sosyal tehlikelere maruz kalmanın fiziksel ve psikolojik olarak bireyleri olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir (Leka, Cox ve Zwetsloot, 2008). Araştırma süreçlerinde bireyler iki temel kategoride değerlendirilebilir. Bu kategorilerde esas görevi bilimsel yayın üretmek olan profesyonel-

planlamak gibi bilişsel yapılandırma sürecini kullanabilir. Strese sebep olabilecek faktörleri öngörmek ve sadece kontrolünüzde olan süreçlere odaklanmak önemlidir.

- *Anda kalabilmek*. Bilişsel yapılandırmanın yanında şu an'da olmanın önemi unutulmamalıdır (Kabat Zinn ve Hanh, 2009). Bilinçli farkındalık temelli uygulamalar duyguları, yaşam deneyimlerini ve bunları yargılamadan kabul etmeyi hedefler (Didonna, 2009). Bireyler bedenlerinin her bir bölümü üzerinde düzenli olarak düşünme, duygularını gözleme ve içsel olarak bedeninin her bir bölümünü rahatlatma çalışması yapabilir (Davidson ve ark., 2003). Bu rahatlama egzersizi beden, zihin ve ruh bütünlüğü için işlevsel olarak değerlendirilmektedir (Körükcü ve Kukulu, 2015).
- *Sizi neyin rahatlattığını fark etmek.* Bireyler, rahatlamak için bazen bir müzik, bazen sportif faaliyetler tercih edebilir. Müzik tercihleri konusunda önerilerde doğa sesleri örnek verilebilir. Ancak unutulmamalıdır ki bu tarz seçimler bireye özgüdür. Kültürel unsurlar yok sayılmamalıdır.

Kaynakça

Aldwin, C. (2011). Stress and coping across the lifespan. In *The Oxford handbook of stress, health, and coping* (pp. 15–34). Oxford University Press.

Benard, B. (1991). Fostering resiliency in kids: Protective factors in the family, school, and community.

Bissonnette, M. (1998). Optimism, hardiness, and resiliency: A review of the literature. *Prepared for the Child and Family Partnership Project*, *26*(7), 21-36.

Block, J., & Kremen, A. M. (1996). IQ and ego-resiliency: conceptual and empirical connections and separateness. *Journal of Personality and Social Psychology*, *70*(2), 349.

Bonanno, G. A. (2004). Loss, trauma, and human resilience: have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events?. *American Psychologist*, *59*(1), 20.

Bonanno, G. A., & Mancini, A. D. (2008). The human capacity to thrive in the face of potential trauma. *Pediatrics*, *121*(2), 369-375.

Davidson RJ, Kabat-Zinn J, Schumacher J, Rosenkranz M, Muller D, Santorelli S et al. (2003) Alterations in brain and immune function produced by mindfulness meditation. Psychosom Med, 65:564-570.

Didonna, F. (2009). *Clinical handbook of mindfulness* (Vol. 18, pp. 5-18). New York: Springer.

Eskin, M., Harlak, H., Demirkıran, F. & Dereboy, Ç. (2013, October). *Algılanan stres ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: güvenirlik ve geçerlik analizi*. In New/Yeni Symposium Journal (Vol. 51, No. 3, pp. 132-140).

Garmezy, N. (1993). Children in poverty: Resilience despite risk. *Psychiatry*, *56*(1), 127-136.

Gizir, C. (2007). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerine bir derleme çalışması. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, *3*(28), 113-128.

Greene, R. R., & Conrad, A. P. (2002). Basic assumptions and terms. In *Resiliency: An integrated approach to practice, policy and research.* Washington, DC: NASW Press, doi: 10.1037//0002- 9432.72.4.596

Cohen, S., Kamarck, T., & Mermelstein, R. (1983). A global measure of perceived stress. *Journal of Health and Social Behavior,* 385-396.

Gürgân, U. (2006). Yılmazlık ölçeği (YÖ): Ölçek geliştirme, güvenirlik ve geçerlik çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, *39*(2), 45-74.

Kabat-Zinn, J., & Hanh, T. N. (2009). *Full catastrophe living: Using the wisdom of your body and mind to face stress, pain, and illness*. Delta.

Karaırmak, O. (2006). Resilience, risk and protective factors. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, *26*(3), 129-142.

Körükcü, Ö. & Kukulu, K. (2015). Beden-zihin-ruh bütünlüğünü korumaya yönelik bir program: Farkındalık Temelli Stres Azaltma Programı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *7*(1), 68-80.

Krovetz, M. L. (1999). Resiliency: A key element for supporting youth at-risk. *The Clearing House*, *73*(2), 121-123.

Lazarus S, Folkman S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. Berlin: Springer Publishing Company.

Lazarus, R. S. (1966). *Psychological stress and the coping process*. McGraw-Hill.

Lazarus, R. S. (2001). Relational meaning and discrete emotions. In *Appraisal processes in emotion: Theory, methods, research* (pp. 37–67). Oxford University Press.

Leka, S., Cox, T., & Zwetsloot, G. I. J. M. (2008). The European framework for psychosocial risk management (PRIMA-EF). *The European Framework for Psychosocial Risk Management: PRIMA-EF, Leka S and Cox T (Eds.)*, 1-16.

Maddi, S. R., & Khoshaba, D. M. (1994). Hardiness and mental health. *Journal of Personality Assessment*, *63*(2), 265-274.

Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, *56*(3), 227.

Pedro-Carroll, J. L., & Jones, S. H. (2005). *A Preventive Play Intervention to Foster Children's Resilience in the Aftermath of Divorce*. American Psychological Association.

Peterson, K. D., Wahlquist, C., & Bone, K. (2000). Student surveys for school teacher evaluation. *Journal of Personnel Evaluation in Education*, *14*(2), 135-153.

Pilowsky, D. J., Keyes, K. M., & Hasin, D. S. (2009). Adverse childhood events and lifetime alcohol dependence. *American Journal of Public Health*, *99*(2), 258-263.

Reuter, T., & Schwarzer, R. (2012). Manage stress at work through preventive and proactive coping. *Handbook of Principles of Organizational Behavior: Indispensable Knowledge for Evidence-Based Management*, 499-515.

Seligman, M. E., & Pawelski, J. O. (2003). Positive psychology: FAQS. *Psychological Inquiry*, 159-163.

Taylor, S. E., & Stanton, A. L. (2007). Coping resources, coping processes, and mental health. *Annual Review of Clinical Psychology*, *3*(1), 377-401.

Terzi, Ş. (2006). Kendini toparlama gücü ölçeğinin uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *3*(26), 77-86.

Walsh, F. (2006). *Family resilience*. NewYork: Guilford Press.

Werner, E. E. (2000). Protective factors and individual resilience. *Handbook of Early Childhood Intervention*, *2*, 115-132.

6. Bölüm

ARAŞTIRMA SÜRECİNDE ZAMAN YÖNETİMİ

Emel Tüzel

Giriş

Lisansüstü öğrenim süreci, öğrencilerin en fazla ders çalıştıkları, en fazla ödev hazırladıkları, çok sayıda ve çeşitli araştırmalarını sürdürdükleri, bilimsel nitelikli işler ile belki de öğrenim hayatları boyunca en fazla ilgilendikleri dönemlerin başında gelmektedir. Lisansüstü öğrenim sürecinde adaylar bir yandan öğrenim gördükleri alanda onlara uzmanlık kazandıracak kapsamlı bilgiler ve yeterlikler ile donanmanın gereklerini çok yönlü olarak başarmaya çalışıp bilimsel araştırmalarını sürdürürken diğer taraftan çalıştıkları iş kolunda mesleki sorumluklarını yerine getirmekte, ailelerine zaman ayırmakta, sosyal yaşamlarını sürdürmektedir. Nihayetinde çok farklı ve zaman alan görev ve sorumlulukların altındaki öğrenciler, sıklıkla öğrenim hayatları ile aile-iş-sosyal hayat gibi diğer sorumlulukları arasındaki dengeyi kurmakta zorlandıklarını ifade etmektedir.

Bilimsel araştırma süreci, ister öğrenme sürecindeki lisansüstü öğrenciler isterse bilimsel araştırmalarını sürdüren bilim insanları açısından olsun, oldukça sistematik ve düzenli çalışma becerilerine sahip olmayı gerektirmektedir. Bilimsel araştırma süreci dikkat ve özen isteyen, diğer taraftan kapsamlı ve yoğun çalışma saatlerini gerektiren bir uğraşı içerir. Bu noktada lisansüstü öğrencileri ve araştırmacıların zamanlarını iyi planlayabilmeleri, bilimsel araştırma ve akademik uğraşı süreçlerini özel ve mesleki hayatlarını sekteye uğratmadan sürdürebilmeleri, uzun soluklu, doyum sağlayan ve nitelikli bir bilimsel araştırma ve akademik yaşam sürdürebilmeleri açısından oldukça önemlidir. Bu bölümde lisansüstü öğrenciler özelinde açıklanan ve önündeki

rımız gündelik yaşamımızda zaman yönetimimizi etkileyen ve zamanı kullanmamıza yön veren, hangi eylemimize günün hangi saatinde, ne kadar süre ayırdığımızı belirleyen faktörlerin başında gelmektedir. Lisansüstü öğrencilerin zamanlarını değerlendirme alışkanlıklarını takip etmesi, bir gün içinde hangi işe ne kadar zaman ayırdıklarını not ederek değerlendirmeleri, eğer gereksiz ve önemsiz işlere gereğinden fazla zaman harcadıklarını tespit ederlerse de bunu değiştirme yönünde adımlar atmaları önemlidir. Doğan (2018), alışkanlıkların değiştirilmesinin ve dönüştürülmesinin ancak bir ihtiyacı karşılayan fayda ile ilişkilendirildiğinde anlamlı olacağını belirtmektedir (Doğan, 2018). Örneğin gece yatağa girdiğinde uyumak yerine telefonunu eline alıp mutlaka bir, bir buçuk saatlik bir sosyal medya turu yapmayı alışkanlık hâline getirdiğini ve bu durumun zaman yönetimini olumsuz etkilediğini, öte yandan gün içinde uykusuz hissettiğini fark eden bir öğrenci, yatma vaktinde telefonunu kapatma kararı alıp uygulamaya geçebilir. Bazen alışkanlıklarımızda yapacağımız küçük değişikliklerin, olumlu veya olumsuz yönde büyük etkileri olacağını unutmamak gerekmektedir.

Güç Olandan Kaçmak

Araştırmacıları bilimsel çalışma yapmaya iten en önemli nedenlerden biri daha önceden yapılmamış olanı yapmak, söylenmemiş olanı söylemek, keşfedilmemiş olanı keşfetmek ve/veya daha önceden çözümlenememiş olan sorunları çözümlemek olarak gösterilebilir. Bu bağlamda araştırmacıların ve lisansüstü öğrencilerin güç olandan kaçınmak yerine, çözüm yolları üreterek başarıya ulaşmaları beklenmektedir. Bu bağlamda güç olandan kaçınmak, zor olanı başarma hususunda eyleme geçmeyi ertelemek ve ötelemek de önemli bir zaman tuzağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Lisansüstü öğrenciler araştıran, merak eden, sorgulayan ve problem çözebilen bireyler olmak durumundadır. Bu nedenle güç olandan kaçınmak yerine, güç olanı başarmak için zaman ayırmak, hedefleriniz arasında yer almalıdır.

Kaynakça

Adair, J. (2006). *Etkili zaman yönetimi.* Babıali Kültür Yayıncılığı.

Akyürek, M. İ. (2021). Üniversite öğrencilerinin zaman yönetimi becerileri. *Yükseköğretim Dergisi, 11*(1), 139–147. doi:10.2399/yod.19.644818.

Akyüz, M., Taşkın-Yılmaz, F. ve Aldemir, K. (2020). Zaman yönetim becerilerinin akademik başarı ile ilişki. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 19*(73), 414-424.

Cüceloğlu, D. (1999). *İnsan ve davranışı: Psikolojinin temel kavramları*. Remzi Kitabevi

Çağlıyan, V. ve Göral, R. (2009). Zaman yönetimi becerileri: Meslek yüksekokulu öğrencileri üzerine bir değerlendirme. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11*(17), 174–189.

Çetin, F. ve Varoğlu, A. K. (2009). Özellikler bağlamında girişimcinin beş faktör kişilik örüntüsü. *Savunma Bilimleri Dergisi, 8*(2), 51-66.

Doğan, Ö. (2018). Zaman yönetimi ve akademik başarı ilişkisi: Artvin Çoruh Üniversitesi, Hopa İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde bir uygulama. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 4*(1), 149-174. DOI: 10.22466/acusbd.356843

Durmaz, M., Hüseyinli, T. ve Güçlü, C. (2016). Zaman yönetimi becerileri ile akademik başarı arasındaki ilişki. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5*(7), 2291-2303.

Eastough, E. (2022). How to say no to others (and why you shouldn't feel guilty). *Better Up.* https://www.betterup.com/blog/how-to-say-no

Erdem, R., Pirinçci, E. ve Dikmetaş, E. (2005). Üniversite öğrencilerinin zaman yönetimi davranışları ve bu davranışların akademik başarı ile ilişkisi. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(14), 167-177.

Eroğlu, S. ve Özgür, G. (2016). Bir üniversite hastanesinde çalışan servis ve yoğun bakım hemşirelerinde zaman yönetimi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 5*(1), 12-22.

Flanagan, N. & Finger, J. (1998). *Just about everything manager needs to know*. Plum Press.

Güçlü, N. (2001). Zaman yönetimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 25, 87-106.

Keresteci, G. T. (2011). *Zaman yönetimi: Literatür taraması.* Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilimdalı (Yüksek lisans dönem projesi).

Kibar, B., Fidan, Y. ve Yıldıran, C. (2014). Öğrencilerin zaman yönetimi becerileri ile akademik başarıları arasındaki ilişki: Karabük Üniversitesi. *Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi, 2*(2), 136-153.

Koca, T., Koca, Z., Aksungur, S., Sucu, H. ve Çam, A. (2018). İnönü Üniversitesi Mühendislik Fakültesi makine mühendisliği bölümü öğrencilerinin zaman yönetimi becerileri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 7*(1), 44-51.

Koç, C. (2016). Yardım isteme ölçeği (YİÖ): Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 17*(1), 1-17.

KTÜ (2022). *Zaman yönetimi*. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlığı, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Hizmeti dokümanı. https://ktu.edu.tr/sks/psikolojikdanismanlikverehberlik

Mercan, F. Ç. (2018). *Üst düzey düşünme becerileri.* https://web.boun.edu.tr/fatih.mercan/udb-2018/

Ökdem, M. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Zaman Yönetiminde Düştükleri Zaman Tuzakları ve Bunlarla Başetme Yolları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 23*(1), 79-94.

Özer, M. A. (2012). Çalışma hayatında zaman tuzakları ve zamanı etkin yönetmek. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 1*(2), 44-75.

Shazia, N. & Khan, M. S. (2015). The impact of time management on the students' academic achievements. *Journal of Literature, Languages and Linguistics, 11*, 66-71.

TDK (2022). Karar. https://sozluk.gov.tr/

TDK (2022). *Zaman*. https://sozluk.gov.tr/

WHO (2020). *Doing what matters in times of stress: an illustrated guide.* https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/331901/9789240003910-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y

7. Bölüm

ARAŞTIRMA SÜRECİNDE İŞ BİRLİĞİ VE AKADEMİK AĞ KURMA

Yasemin Özdem Yılmaz

Giriş

Akademi, yükseköğretim kurumlarına verilen bir başka isimdir. Bu kurumlarda araştırma yapan personel, akademisyen olarak tanınır. Bir akademisyenden yükseköğretim kurumunun beklentisi ders verme yanında nitelikli bilimsel araştırmalar yapmasıdır. Akademisyen, bilimsel araştırmalarını nadiren bireysel ve genellikle bir bilimsel topluluk ile gerçekleştirir (Defazio vd., 2009). Bir akademisyenin içinde yer alacağı bilimsel topluluk, diğer akademisyenlerden, lisans ve lisansüstü öğrencilerden oluşabilir. Bu bilimsel topluluğun kimlerden oluşacağını belirlemenin yolu ise akademik ağ oluşturmak ve bu ağda yer alan kişilerden çalışılacak bilimsel konunun içeriğine uygun uzmanları seçmek ve onlarla iş birliği yapmaktır.

Akademik ya da iş amaçlı ağ kurma, Forret ve Dougherty (2004) tarafından insanlara iş yerinde veya kariyerlerinde yardımcı olma potansiyeline sahip diğer kişilerle ilişkiler kurma, sürdürme ve bu ilişkileri tarafların yararına kullanma olarak tarif edilmektedir. Akademik ağınızda bulunan ve iş birliği yaptığınız diğer araştırmacıların niteliği, yapacağınız bilimsel araştırmanın da niteliğini belirleyecek en önemli unsurdur. Çünkü bilimsel araştırmanızı gerçekleştirmek üzere bir araya getireceğiniz akademik iş birliği ağınız, araştırmanıza ilişkin yaratıcı ve üretken fikirlerin masaya getirilmesini, bu fikirlerin derinlemesine ve farklı yönleri ile tartışılmasını, araştırmanızla ilgili süreçte

işverenlerin %94'ü işe alacakları kişinin LinkedIn profiline bakıyor (LinkedIn, 2015). Akademik profiliniz de benzer şekilde araştırmacılar tarafından incelenebilir. Yalnızca akademik profiliniz değil sosyal medya profiliniz de sizi tanımak için önemli ipuçları verir. Hani alanlara ilgi duyduğunuz, siyasi görüşünüz, alandaki yetkinliğiniz, aileniz ve yaşadığınız yer, kimlerle iletişimde olduğunuz ve yaşam tarzınız gibi tüm bilgiler paylaşımlarınızdan erişilebilir. Bu nedenle kişisel profiliniz ile akademik profilinizi birbirinden ayırmanız faydalı olacaktır. Bu ayrım aynı zamanda akademik profilinizle ilgilenen kimselerin sizinle ilgili akademik bilgiye hızlı erişimini de sağlayacaktır.

Son olarak, akademik iş birliği talebinize yanıt ne olursa olsun iş birliği talep ettiğiniz kişiye uygun bir dille vakit ayırdığı için teşekkür etmeniz sizin hakkınızda olumlu bir izlenim bırakacaktır ve belki de ileride kurulacak bir iş birliği için açık kapı bırakacaktır (Resim 3).

Dear Dr. McNeill,

Thank you for your response. I am so happy to hear from you.

I certainly understand how busy you are, and I really appreciate the time you gave to reading my e-mail. I submitted two papers this year to NARST conference and will be there hopefully. It will be a great pleasure to meet you and have a coffee at the conference this year.

Best regards

Yasemin Ozdem Yilmaz

Resim 3. Akademik İş Birliği Talebine Gelen Cevaba Teşekkür Örneği

Kaynakça

Defazio, D., Lockett, A., & Wright, M. (2009). Funding incentives, collaborative dynamics and scientific productivity: Evidence from the EU framework program. *Research Policy, 38*, 293-305.

Doleck, T., Lajoie, S. (2018). Social networking and academic performance: A review. *Education and Information Technologies, 23*, 435–465. https://doi.org/10.1007/s10639-017-9612-3

Forret, M. L. and Dougherty, T. W. (2004). 'Networking behaviors and career outcomes: differences for men and women?'. *Journal of Organizational Behavior, 25*, 419-37.

Hudson, J. (2007). Be known by the company you keep: Citations—quality or chance? *Scientometrics, 71*, 231-238.

LinkedIn (2015). The ultimate list of hiring statistics. LinkedIn Talent Solutions. 28.11.2022 tarihinde https://business.linkedin.com/content/dam/business/talent-solutions/global/en_us/c/pdfs/Ultimate-List-of-Hiring-Stats-v02.04.pdf adresinden alınmıştır.

Macdonald, S., & Kam, J. (2007). Ring a ring o' roses: Quality journals and gamesmanship in management studies. *Journal of Management Studies, 44*, 640-655.

8. Bölüm

ARAŞTIRMA SÜRECİNDE YABANCI DİL BECERİLERİNİ GELİŞTİRME

Sevgi Bektaş Bedir

Giriş

Yıllarca yabancı dil dersi alınmasına rağmen istenilen seviyeye gelinememesi, yabancı dil öğrenmek isteyen kişilerde kaygı oluşturmaktadır. 1980'den itibaren ülkemizde yabancı dil eğitimini geliştirmeye yönelik politikalar izlenmektedir. Bu zaman zarfında nitelikli öğretmen yetiştirilmeye ve gerekli materyaller sağlanmaya çalışılmıştır. Fakat ders saatinin yetersizliği, ortalama sınıf mevcudunun fazla olması ve öğrencilerin okul dışında neredeyse hiç yabancı dile maruz kalmamaları gibi sebeplerden ötürü istenilen başarıya ulaşılamamıştır. Farklı sebeplerden dolayı yabancı dil öğrenilememiş olabilir. Ancak her ne kadar çocuk yaşta dil öğrenmek daha kolay olsa da (Ur, 1996) gerekli zaman ve emek verilerek ve doğru stratejiler takip edilerek her yaşta yabancı dil öğrenilebilir. Yeter ki çok kısa sürede yol almak beklenmesin ve bazı reklamların sunduğu hap çözümlere inanılmasın. Ana dilimize anne karnından itibaren o dile maruz kaldığımız için nasıl öğrendiğimizi dahi anlamayız. Oysaki ilerleyen yaşlarda ana dilimizin kurallarıyla karşılaştığımızda bile oldukça zorlanırız. Bir dilin zenginlikleri olan deyimler, atasözleri veya yöreden yöreye değişen konuşma diline ana dilimizde bile hâkim olmak oldukça güçtür. Yabancı dil öğrenirken bunların farkında olup adım adım, sabırla ilerlersek istediğimiz sonuca ulaşabiliriz. Bu nedenle bu bölümde araştırma üretkenliğinin de önemli bileşenlerinden birini oluşturan yabancı dil becerilerini geliştirmek adına neler yapılabileceğine ilişkin ipuçları paylaşılacaktır.

Takip Edebileceğiniz Instagram Sayfaları

@bbclearningenglish	@cambridgeenglish	**@feryalisateachernow**	**@themasterofenglishexams**	**@akindil**

Takip Edebileceğiniz YouTube Kanalları

ABA English	BBC Learning English	**Easy English**	**E2 TOEFL**	Learn English Free

En Çok Kullanılan Online Sözlükler

Oxford Learner's Dictionaries	Cambridge Online Dictionary	Macmillan Online Dictionary	Collins Dictionary	Dictionary.com

Kelime Alıştırması için Kullanabileceğiniz WEB 2.0 Araçları

Wordwall	Quizizz	Quizlet	Kahoot	Cram

Kaynakça

Adler, C.R. (Ed). (2001). *Put reading first: the research building blocks for teaching children to read.* US: National Institute for Literacy.

Ali, M. M., & Saiden, M. N. (2015). Application of graded reading materials in the teaching of reading skills for children with reading difficulties. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 191,* 2631-2633.

Alimoradi, H., Jahandar, S., & Khodabandehlou, M. (2013). The impact of self-efficacy on Iranian EFL learner's reading comprehension ability at pre-intermediate level*. Indian Journal of Fundamental and Applied Life Sciences, 3*(4), 649-657.

Allen, V.F. (1983). *Techniques in teaching vocabulary.* Oxford University Press

Aslan, E. (2018). Otomatik çeviri araçlarının yabancı dil öğretiminde kullanımı: Google çeviri örneği. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* (39), 87-104.

Aydın, B., Akay, O. E., Polat, O. M., & Geridönmez, O. S. (2016). Türkiye'deki hazırlık okullarının yeterlik sınavı uygulamaları ve bilgisayarlı dil ölçme fikrine yaklaşımları. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16*(2), 1-20.

Aydın, S. & Zengin, B. (2008). Yabancı dil öğreniminde kaygı: Bir literatür özeti. *Journal of Language and Linguistic Studies, 4*(1), 81-94.

Bachman, L. F. (1990). *Fundamental considerations in language testing.* Oxford University Press.

Crist, R. (2008). *SAT and ACT Vocabulary Building.* USA.

Cohen, A.D. (2011). Strategies in learning and using a second language (2nd ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315833200

Council of Europe. (2001). *Common European framework of reference for languages: Learning, teaching, assessment.* Cambridge University Press.

Çokyaman, M. & Çelebi, M. (2021). Yabancı dil öğretiminde dijital hikâye anlatımının (dha) akademik başarıya etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 22*(2), 994-1035.

Demirel, Ö. (2007). *ELT methodology.* Pegem Akademi.

Demirel, Ö. (2011). *Yabancı dil öğretimi.* Pegem Akademi.

Kozallık, R. H. Ç., & Karakaya, Z. (2015). Lisansüstü seviyede yabancı dil sorunları. *Literature and History of Turkish, 10*(2), 183-192. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7857

McNamara, T. (2000). *Language testing.* Oxford University Press.

MEB (2013). *İlköğretim İngilizce dersi (2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) öğretim programı*. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

Milanovic, M. (2002). *Common European framework of reference for languages. languages examining and test development*. Language Policy Division. Strasbourg.

Mirici, İ. H. (2015). Yabancı dil öğretmeni yetiştirmede Avrupa politikaları ve uygulamalar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30*(4), 42-51.

Nam, K.H. (2014). ELL high school students' metacognitive awareness of reading strategy use and reading proficiency. *The Electronic Journal for English as a Second Language, 18*(1).

Oğuz, A. (2002). Üniversitelerdeki öğretim elemanlarının yabancı dili geliştirme güçlükleri. *Eğitim ve Bilim*, 27(125).

ÖSYM, (2021). Uluslararası yabancı dil sınavları eşdeğerlikleri dokümanı. 05.08.2022 tarihinde https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2021/GENEL/esdegerlikdokuman06042021.pdf. adresinden erişildi.

Paker, T. (2012). Türkiye' de neden yabancı dil (İngilizce) öğretemiyoruz ve neden öğrencilerimiz iletişim kurabilecek düzeyde İngilizce öğrenemiyor?. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 32*(32), 89-94.

Pham, D. T. T. (2021). The effects of audiovisual media on students' listening skills. *International Journal of TESOL & Education*, 1(1), 13-21.

Polat, M. (2018). Akademisyenlerin yabancı dil bilgisi seviye tespit sınavı'nın (yds) geçerliğiyle ilgili tutumlarının belirlenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 18*(4).

Polat, M. (2020). YDS & YÖKDİL sınavlarının yabancı dil eğitimi üzerine etkileri. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 18*(3), 2188-2202. http://dx.doi:10.24106/kefdergi.709027

Rashtchi, M. & Keyvanfar, A. (2002). *Quick'n' easy ELT.* Rahnama Publications.

Qanwal, S. & Karim, S. (2014). Identifying correlation between reading strategies instruction and l2 text comprehension. *Journal of Language Teaching and Research, 5*(5), 1019-1032.

Sevinç, B. (2001). Türkiye'de lisansüstü eğitim uygulamaları, sorunlar ve öneriler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 34*(1-2), 125-137.

Şimşek, A., & Karal, H. (2014). "ALPI" İngilizce telaffuz ve artikülasyon yazılımının geliştirilmesi ve İngilizce telaffuz becerileri üzerine etkilerinin incelenmesi. *Journal of Instructional Technologies and Teacher Education,* 3(1).

Thao, V.T, Mai, L.H. & Ngoc, L.T., (2014). An inquiry into students' application of metacognitive strategies in reading technical materials. *Journal of Language Teaching and Research, 5*(6), 1283-1291.

Ur, P. (1996). *A course in language teaching. practice and theory.* Cambridge University Press.

Weigle, S.C. (2002). *Assessing writing*. Cambridge University Press.

Yaman, İ. (2018). Türkiye'de İngilizce öğrenmek: zorluklar ve fırsatlar. *Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi,* (11), 161-175.

9. Bölüm

ARAŞTIRMA SÜRECİNDE FİNANSAL KAYNAKLARA ERİŞİM

Yunus Emre Karakaya

Giriş

Projeler, görece karmaşık bir problemin çözümüne yönelik geliştirilmiş; tanımlanmış hedefleri ve beklenen sonuçları olan, teknik, mali ve insan kaynakları, zaman ve yer açısından kategorize edilmiş; önceden planlanmış ve sonucunda değerlendirmeye tabi tutulan; sonuç odaklı somut olan faaliyetlerdir. Belli bir yerde, belli bir zaman içinde, belli bir bütçeyle net olarak ortaya konulan amaçların oluşmasına yöneliktir (Ateşoğlu ve Doğan, 2010). Proje, bir probleme çözüm olması için geliştirilen, farklı aşamalardan oluşan bir yapıyı belirtmek için kullanılan bir olgudur. Bu olgu genellikle, daha önceden belli amaçlara belli bir zaman diliminde, zamanında aktiviteler uygulayarak nasıl bir şekilde ulaşılacağını ve kaynakların nasıl kullanılacağını gösteren planların bütün hâlidir (Çakan, 2005). Bir probleme çözüm bulmaya yönelik olarak, belirli bir sürede var olan kaynaklar kullanılarak ve olası riskleri yöneterek belirli amaçlar ve hedefler kapsamında özgün bir planın sürecini yürütme aşamasıdır. Genel olarak, proje hazırlama süreci beş aşamadan oluşmaktadır: *projenin amacı, özgün yapısı, metodu, nasıl yönetileceği ve yaygın etkisi.* Bu süreci yönetirken bütün aşamaların birbiriyle tutarlı olması, her aşamanın kendi içinde açıklayıcı ve kapsamlı olması, gerektiğinde mevcut alan yazına atıfta bulunulması önemlidir.

Eğitim projeleri, öğreten ve öğrenenleri araştırma ve sorgulama yapmaya, yenilikçi düşünmeye ve girişimciliğe yöneltmektedir. Eğitim kurumlarında

- Hizmet alımı planlaması yapılırken kurumun hizmetleri ve diğer kamu kurumlarının destekleri göz ardı edilmemelidir. Gerekirse projenin bütçesinin yüksek olmaması yönünde kurum içi-dışı destek mektupları temin edilmelidir.
- Hizmet alımları gerçekleştirilecekse nereden ve kimden alınacağı gerekçeleriyle birlikte ayrıntılı bir şekilde belirtilmelidir.
- Projenin yaygın etkisinin sağlanmasında iyi bir planlamayla temsil ve tanıtma giderleri maksimum bir şekilde ilgili kurumdan talep edilmeli, ekonomik destek sağlandıktan sonra kesinlikle iyi bir planlama yapılarak uygulanmalıdır. Proje bütçesinin kısıtlılığı durumunda ise bu kalemde web sitesi ve TV programlarından azami oranda faydalanılmalıdır.
- Projeden deneyim sağlama adına bursiyerlere maksimum seviyede yer verilmeli, bursiyerlerin gelecek planlamalarına katkısı kesinlikle göz ardı edilmemelidir.

Kaynakça

Amerika Birleşik Devleri Ankara Büyükelçiliği ve Türkiye'deki Konsolosluklar. (2022). *Fulbright bursları.* https://tr.usembassy.gov/tr/

Arabacı, İ. B. ve Akıllı, C. (2019). Eğitimcilerin proje hazırlama ve yürütme süreçlerinde karşılaştıkları sorunların proje döngüsü yönetimi aşamalarına göre incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi, 49*(225), 129-152.

Association of American Medical Colleges. (2017). *Compact between postdoctoral appointees and their mentors: A framework for aligning the postdoctoral apointee mentormentee realtionship.* Association of American Medical Colleges.

Ateşoğlu, N., ve Doğan, E. (2010). *Avrupa Birliği Hibeleri İçin Adım Adım Proje Hazırlama*. Efil Yayınevi.

Boğaziçi Üniversitesi. (2022). https://arastirma.boun.edu.tr/tr/node/62287

Çakan, S. (2005). *Proje tabanlı öğrenme yaklaşımının uygulandığı 6. sınıf matematik dersine ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşleri [Bir eylem araştırması].* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi.

European University Institute. (2019a). *Jean monnet fellowships eligibility.* https://www.eui.eu/ServicesAndAdmin/AcademicService/Fellowships/JeanMonnetFellowships/Eligibility

European University Institute. (2019b). *Max weber fellows.* https://www.eui.eu/ProgrammesAndFellowships/MaxWeberProgramme/People/MaxWeberFellows#former

Fırat Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi. (2022). https://bap.firat.edu.tr/index.php?act=guest&act2=duyurular&id=4360&genel=3

Fulbright Türkiye. (2022). *Türkiye fulbright eğitim komisyonu.* https://fulbright.org.tr/ hakkimizda

Humboldt Foundation. (2019). *A to z of all programmes.* https://www.humboldt-foundation.de/web/programmes.html

İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi. (2022). *Proje uygulama esasları ve araştırmacı bilgilendirme kılavuzu,* İstanbul.

Kanar, B. (2022). *Eğitim projelerinin etkinliğinin artırılmasında proje döngüsü yönetiminin etkisine yönelik bir eylem araştırması.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi.

Necmettin Erbakan Üniversitesi Rektörlüğü Senato Kararı, Karar Tarihi: 30.12.2020.

Türkiye Bilimler Akademisi. (2021). *İdare faaliyet raporları.* http://www.tuba.gov.tr/tr/kurumsal/stratejikyonetim-araclari-ve-mali-tablolar

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu. (2022). https://www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/hakkimizda/icerik-biz-kimiz

Türkiye Ulusal Ajansı. (2022). https://www.ua.gov.tr/kurumsal/baskanlik/

10. Bölüm

ARAŞTIRMA SÜRECİNDE ÖĞRENME STİLLERİ VE STRATEJİLERİNDEN YARARLANMA

Gülay Bedir

Giriş

Günümüz bilgi çağında öğretim hayatının tamamlanmasından sonra da bireyler gerek günlük hayatlarını kolaylaştırmak ve kendilerini geliştirmek için gerekse mesleklerini daha iyi icra edebilmek için yeni bilgileri takip edip öğrenmeye çalışmaktadırlar. Bireysel çabaların yanı sıra hayat boyu eğitim kapsamında yapılan uygulamalar bireylerin bu ihtiyaçlarının giderilmesine katkı sağlamaktadır.

Her insanı; özel, eşsiz, biricik yapan ve onu diğer bireylerden ayıran farklılıkları vardır. Bu farklılıklar sayesinde eşsiz fikirler, felsefeler, buluşlar, tasarımlar, dünyamızı daha renkli ve eğlenceli hâle getirmektedir. Kimi birey çok iyi bir ressam, müzisyen olup insanların ruhsal dünyalarına hitap ederken kimisi bir mühendis olup hayatı kolaylaştıracak birçok alanda icatlar yapabilmektedir. Bireysel farklılıkların başında öğrenme gelmektedir ve her birey öğrenme faaliyetlerinde kendi zihinsel süreçlerini aktif olarak kullanmaktadır. Aynı zekâ düzeyinde ve yetenekte olmalarına rağmen bireylerin sahip olduğu stillere (öğrenme-bilişsel-düşünme) uygun olan ve uygun olmayan öğrenme ortamları, içeriğin sunumu, kullanılan yöntem ve tekniklerden dolayı bazı öğrenenler başarılı olurken bazıları başarısız olmaktadır. Bu nedenle öğrenme ortamlarında öğrenme stillerine yönelik uygulamaların yapılması ve öğrenenlerin öğrenme stillerine uygun en doğru öğrenme stratejilerini belirleyerek kullanmaları etkili ve kalıcı öğrenmeler gerçekleştirmelerine katkı sağlamak-

lerin lehine olacaktır. Analitik stile sahip olmak dikkat edilmesi gereken yanlarının yanı sıra olumlu özellikleri de içinde barındırmaktadır. Örneğin analitik stile sahip olan bireyler; ödev, tez, makale vs. gibi çalışmalara ayrıntılı bir biçimde odaklanabildikleri için imla ve gramer konusunda çok az hata yapmaktadırlar. Bu durum daha seri bir biçimde kurallara uygun ve düzenli metinler yazmanızda analitik bir kişiliğe sahip olmanın sizlere fayda sağlayacağı anlamına gelmektedir.

Bütünseller ise ayrıntılara dikkat etmeyebilirler çünkü bilgiyi bütün şeklinde alır ve aynı anda birden fazla göreve odaklanabilirler. Bütünseller, beynin sağ yarım küresinin daha baskın olduğu bireylerdir ve bu nedenle yaratıcılık gerektiren işlerde başarılıdırlar. Bütüne odaklandıklarından dolayı parça parça işleyen analitiklere göre daha kısa sürede öğrenme gerçekleştirebilirler. Bütünsel öğrenenler, konunun ana hattını veya genel bir özetini gördükleri durumlarda daha kolay öğrenebilirler. Eğer bütünsel bir yapıya sahip olduğunuzu düşünüyorsanız ele aldığınız bir makale çalışmasının önce özetine ve kısaca genel hatlarına bakmanız tüm konuyu kolayca özümseyebilmenizde sizlere yardımcı olacaktır. Ayrıca yeni bir çalışmaya başlarken yaratıcılık özelliğinizden yararlanarak daha özgün fikirler ortaya koyacak şekilde zihninizi yönetmeniz bilim dünyasına büyük katkı sağlayacaktır. Bütünsel bireyler olarak belki çalışmaların küçük ayrıntılarını kaçırmak gibi bir durumla karşı karşıya kalabilirsiniz. Bu nedenle bütünsel bir stile sahip olduğunuzu düşünüyorsanız çalışmalarınızın okunması ve incelenmesinde analitik stile sahip bir arkadaşınızdan destek alabilirsiniz.

Kaynakça

Brunner, C. E., & Majewski, W. S. (1990). Mildly handicapped students can succeed with learning styles. *Educational Leadership, 48* (2), 21-23.

Dunn, K., & R. Dunn (1986). The look of learning styles. *Early Years 8*, 46 - 52

Dunn, R., & Dunn, K. (1993). *Teaching secondary students through their individual learning styles: Practical approaches for grades 7-12.* Allyn and Bacon.

Dunn, R., Griggs, S.A., Olson, J., & Beasley, M. (1995). A meta-analytic validation of the Dunn and Dunn model learning-style performances. *The Journal of Educational Research, 88*(6), 353-363.

Felder, R.M., &Henriques, E.R. (1995). Learning and teaching styles in foreign and second language education. *Foreign Language Annals, 28* (1), 21–31

Oxford, R. (1990). *Language learning strategies: What every teacher should know*. Newbury House.

Razek, N. (2014). Academic integrity: A Saudi student perspective. *Academy of Educational Leadership Journal*, *18*(1), 143-154.

Reid, J. M. (1995). *Learning styles in the ESL/EFL classroom*. Heinle and Heinle.

Paterson, P. & Rosbottom, J. (1995). Learning style and learning strategies, *ALT-J, 3*(1), 12-21.

Reid, M. (1995). *Learning styles in the ESL/EFL classroom*. Heinle Heinle Publishers.

Schmeck, R. R. (1988). An introduction to strategies and styles of learning. In *Learning strategies and learning styles*, (pp. 3-19). A Division of Plenum Publishing Corporation.

Smith, P., & Dalton, J. (2005). *Getting to grips with learning styles.* The National Center for Vocational Education Research. Deokin University, Adelaide.

Sternberg, R.J., & Zhang, L. (2010). Thinking styles across cultures: Their relationships with student learning. Sternberg, R.J. ve Zhang, L. (Ed.), Perspectives on thinking, learning and cognitive styles. (197-223). Routledge.

Tight, D. G. (2010). Perceptual learning style matching and L2 vocabulary acquisition. *Language learning, 60*(4), 792–83

Tsai, Y. (2012). Investigating the relationships among cognitive learning styles, motivation and strategy use in reading English as a foreign language. *International Journal of Business and Social Science, 3*(13), 188-197.

11. Bölüm

ARAŞTIRMA SÜRECİNDE DÜŞÜNME BECERİLERİNİ GELİŞTİRME

Demet Şahin Kalyon

Giriş

Bireyler, çoğunlukla bilimsel bir araştırma yapmanın sadece alanında uzman akademisyenler, bilim insanları gibi bir grup tarafından gerçekleştirilebilen bir eylem olduğunu düşünmektedir. Ancak öğretmenlerin ve öğrencilerin de bilimsel bir araştırma yapabilmeleri için önemli sebepleri vardır. Öncelikle bireylerin bilim ve sözde bilim ayrımını yapabilmesi gerekmektedir. Bu nedenle bilimsel araştırma yapmanın genel ilkelerini bilmek onlara bu ayrımı yapmakta kolaylık sağlayacaktır. Yaşadığımız yüzyılda bireylerin bazı becerilere sahip olması beklenmektedir. Eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme ve problem çözme bu beceriler arasında yer almaktadır. Günlük yaşamımızda zaman zaman sorun ve problemler ile karşılaşırız. Karşılaştığımız problemlere akılcı çözümler üretebilmek sorgulayıcı, yaratıcı, eleştirel düşünebilen bireyler olmamızı gerektirmektedir. Bilimsel araştırma sürecine dâhil olmak bu becerilerin kullanılmasını gerekli kılmakta ve bireylerde becerilerin gelişimine olanak sağlamaktadır. Ayrıca bilimsel bir çalışmayı anlamak, eleştirel bir gözle yaklaşabilmek için bilimsel araştırma yöntemlerine hâkim olmak gerekmektedir. Okumakta olduğunuz bu kitapta da araştırma üretkenliği hakkında size tavsiyeler sağlanmaktadır. Kitabın bu bölümünde ise "bilimsel araştırma" kavramı ele alınırken "bilimsel araştırmalarda yaratıcılık ve genç araştırmacılara öneriler" konularına yer verilmiştir.

Kaynakça

Ascheron, C., & Kickuth, A. (2005). *Make your mark in science: Creativity, presenting, publishing, and patents: A guide for young scientists*. Wiley.

Ateşgöz, N. N. (2020). *Çocuklar için animasyonlu bilimsel yaratıcılık testinin geliştirilmesi.* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Anadolu Üniversitesi.

Barutcu, T. (2017). *Beklenti-Değer temelli öğretimde yazma becerileri ve motivasyon ilişkisi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.

Bickmore, B. (2022). Creativity in science: How scientists decide what to study. https://www.visionlearning.com/en/library/Process-of-Science/49/Creativity-in-Science/182

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (14. Baskı). Pegem A Yayıncılık.

Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches* (4th ed.). SAGE.

Demirbaş, M. (2014). Bilimsel araştırma ve özellikleri. Mustafa Metin (Ed.). *Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* içinde (s. 3-19). Pegem A Yayıncılık.

Doherty P (2006) *The beginner's guide to winning the Nobel Prize*. Columbia University Press.

Ekiz, D. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (Gözden geçirilmiş 6. Baskı). Anı Yayıncılık.

Kandemir, B. (2019). Dna'nın keşfinden bugüne. TÜBİTAK Bilim Genç. https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/dnanin-kesfinden-bugune

Kuruyer, H., G. (2014). *Zenginleştirilmiş okuma programının okuma güçlüğü olan öğrencilerin bilişsel süreç ve nöral yapılarına etkisi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.

Mertens, D. M. (2005). *Research methods in education and psychology: Integrating diversity with quantitative and qualitative approaches.* SAGE.

Neuman, W. L. (2014). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches.* PEARSON

Neumann, C. J. (2007). Fostering creativity: A model for developing a culture of collective creativity in science. *EMBO Reports, 8*(3), 202-206.

Open University Course Team. (2001). *Research methods in education*. Open University Worldwide.

Phillips, L. M. & Norris, S. P. (2009). Bridging the gap between the language of science and the language of school science through the use of adapted primary literature. *Research in Science Education, 39*(3), 313-319.

Privitera, G., & Ahlgrim-Delzell, L. (2019). *Research methods for education.* SAGE.

Sönmez, V. ve Alacapınar, G. F. (2019). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri* (Gözden geçirilmiş 7. Baskı). Anı Yayıncılık.

TDK (2020). Araştırma. http://sozluk.gov.tr/ adresinden erişim sağlanmıştır

Tutar, H. ve Erdem, A. T. (2020). *Örnekleriyle bilimsel araştırma yöntemleri ve SPSS uygulamaları.* Seçkin Yayınevi.

Weisberg, R. W. (2006). *Creativity: Understanding innovation in problem solving, science, invention, and the arts.* John Wiley & Sons Inc.

Yavaş, O. (2022). Yaratıcı düşünme ve eğitimi. chrome-extension://efaidnbmnnnibpca jpcglclefindmkaj/https://pygmalionetkisi.files.wordpress.com/2012/12/oguzcan-yavas-yaraticidusunme-ve-egitimi.pdf?cv=1

12. Bölüm

ARAŞTIRMA İÇİN İLETİŞİM VE SUNUM BECERİLERİNİ GELİŞTİRME

Özkan Çıkrıkçı

Giriş

Doğuştan gelen ve bireyin içinde var olan büyüme ve gelişmeye yönelik ihtiyaç, insan davranışlarının belirleyicisidir (Rogers, 1975). Bireyin sahip olduğu potansiyelleri yapıcı bir doğrultuda geliştirme eğilimi, davranışların performansa dönüştürülmesinde motivasyonel bir güce sahiptir (Murdock, 2004). Davranış ile motivasyon arasındaki neden-sonuç ilişkisinde motivasyonun nedensellik (kaynak) niteliği öne çıkmaktadır (Yazıcı, 2009). Birey açısından önemli psikososyal çıktıların yordanmasında bireysel motivasyonun türü ya da niteliğinin toplam motivasyondan daha önemli olabileceği ifade edilmektedir (Deci ve Ryan, 2008). Daha yalın bir ifade ile insan davranışlarının belirleyicisi, insanın sahip olduğu motivasyondur. Motivasyon kaynaklarına yönelik çıkarımları ile öne çıkan Maslow (1943), insanın beş temel ihtiyaç doğrultusunda davranışı gerçekleştirmeye güdülendiğini vurgulamaktadır. Bu temel ihtiyaçların karşılanmasında da iletişimin önemi açığa çıkmaktadır. Bireylerin sahip oldukları iletişim yeterliklerinin bu temel ihtiyaçların en üst basamağında yer alan kendini gerçekleştirme sürecine önemli katkılarının olduğu bilinmektedir (Macklin ve Rossiter, 1976). Motivasyonel yaklaşımın yanı sıra psikolojik sağlığın gelişiminde iletişimin önemi geçmişten günümüze vurgulanmaktadır (Alipour, Kazemi, Kheirabadi ve Eslami, 2020; Dalton, Rapa ve Stein, 2020; Kapetanovic ve Boson, 2022; McKay-Semmler ve Kim, 2014). Bununla birlikte, birçok kuramcı, bireyin iletişim örüntüleri bağlamında kişili-

İçeriğe hazırlandıktan sonra içeriği biçimsel olarak ele almalısınız. Sunumların etkili olmasında en önemli formüllerden biri basitliktir. Sunumun içeriği basit olmalı, yazılı içerik az, görsel kullanımı çok olmalı ve sunum içeriği arasında görsel bir uyum olmalıdır. Dolayısıyla, sunumda kullanılan yazılı ve görsel içeriğin tutarlı olması gerekmektedir. Örneğin, başlıklarda ve metinlerde kullanılan yazı karakterinin, büyüklüğünün ve renginin tutarlı olması gerekir. Sunumlarda ana ve ara mesajların iletiminde görsellik dikkat edilmesi gereken bir diğer boyuttur. Ancak görsel ögeler kullanılırken gerçekten gerekli olup olmadıkları değerlendirilmelidir. Bununla birlikte sunum içeriğinde yer alan yazılarla ile görsellerin uyumlu olmasının etkili bir sunuma destek olabileceği unutulmamalıdır (Willis, 2004).

Sunum Performansı

İyi hazırlanmış bir içeriğe sahip bir sunumun tam anlamıyla başarılı olabilmesi için hedef kitleye aktarılması gerekmektedir. Hedef kitle ile kurulan iletişim, sunum anındaki performansın anlamlı bir belirleyicisidir. Ses tonu ve vücut dili, etkileyici ve akıcı konuşma, hedef kitle ile uygun göz teması kurma ve sunum yaparken sahnede durulan yer dikkat etmeniz gereken unsurlar arasında yer almaktadır. Bu unsurlarla birlikte ifade edilmesi gereken önemli bir husus araştırmacının kendi olabilmesidir. Daha yalın bir ifade ile her bir araştırmacının kendi doğal iletişim stilini oluşturabilmesi etkili bir sunumu olanaklı kılacaktır (Siddons, 2008). Araştırmacıların sunum performansını etkileyebilecek faktörlerden biri de stres yönetimidir. Bu nedenle yaşadığınız stresin kaynağını belirleyebilmeniz ve bu stresörlerle etkin bir şekilde baş edebilmeniz, etkin bir sunum yapabilmelerinizi olanaklı hâle getirecektir. Bu kitapta yer alan "Araştırma Sürecinde Yılmazlık ve Stres Yönetimi" bölümü, stres kaynaklarınızı keşfetmenizde sizlere rehberlik edebilecek niteliktedir. Adı geçen bölümde aynı zamanda sunum performansının geliştirilmesine imkân verecek becerilerden de söz edilmektedir.

Kaynakça

Alipour, Z., Kazemi, A., Kheirabadi, G., & Eslami, A. A. (2020). Marital communication skills training to promote marital satisfaction and psychological health during pregnancy: A couple focused approach. *Reproductive Health, 17*, e23.

American Psychological Association. (2020). *Publication manual of the American Psychological Association* (7th ed.). American Psychological Association.

Batu, M. ve Yanık, A. (2021). Bir iletişim türü olarak yazılı iletişim: üniversite öğrencilerinin mektuplarına yönelik nitel bir inceleme. *Selçuk İletişim Dergisi, 14*(2), 723-753.

Beebe, S., Beebe, S. J., & Redmond, M. (2014). *Interpersonal communication: Relating to others* (7th ed.). Pearson.

Dalton, L., Rapa, E., & Stein, A. (2020). Protecting the psychological health of children through effective communication about COVID-19. *The Lancet Child & Adolescent Health, 4*(5), 346-347.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2008). Self-determination theory: A macrotheory of human motivation, development, and health. *Canadian psychology, 49*(3), 182-185.

Ellis, A., Abrams, M., & Abrams, L. D. (2009). *Personality Theories: Critical Perspectives*. Sage Publications.

Kapetanovic, S., & Boson, K. (2022). Discrepancies in parents' and adolescents' reports on parent-adolescent communication and associations to adolescents' psychological health. *Current Psychology*, *41*, 4259-4270.

Kaya, A. (2011). İletişime giriş: Temel kavramlar ve süreçler. A. Kaya (Ed.), *Kişilerarası ilişkiler ve etkili iletişim* (s. 1-33). Pegem.

Macklin, T. J., & Rossiter, C. M. (1976). Interpersonal communication and self-actualization. *Communication Quarterly, 24*(4), 45-50.

Mandel, S. (2000). Effective presentation skills (3. Baskı). Thomson Learning.

Maslow, A. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review, 50*, 370-396.

McKay-Semmler, K., & Kim, Y. Y. (2014). Cross-cultural adaptation of Hispanic youth: A study of communication patterns, functional fitness, and psychological health. *Communication Monographs*, *81*(2), 133-156.

Murdock, N. L. (2004). *Theories of counseling and psychotherapy: A case approach*. New Zealand, Pearson Education.

Rogers, C. R. (1975). Empathic: An unappreciated way of being. *The Counseling Psychologist*, *5*(2), 2-10.

Ryan, R. M. (1995). Psychological needs and the facilitation of integrative processes. *Journal of Personality, 63*(3), 397-427.

Ryan, R. M., and Deci, E. L. (2000). The darker and brighter sides of human existence: Basic psychological needs as a unifying concept. *Psychological Inquiry, 11*, 319–338.

Ryan, R. M., and Deci, E. L. (2006). Self-regulation and the problem of human autonomy: Does psychology need choice, self-determination, and will? *Journal of Personality, 74*(6), 1557-1585.

Siddons, S. (2008). *The complete presentation skills handbook: How to understand and reach your audience for maximum impact and success*. Kogan Page.

Tayfun, R. (2010). *Etkili iletişim ve beden dili* (3. Baskı). Nobel.

WHO Interim Commission (1948). *Official Records oftheWorld Health OrganizationNo. 2: Summary Report on Proceedings, Minutes and Final Acts of the International Health Conference Held in New York From 19 June to 22 July 1946.* World Health Organization.

Willis, J. (2004). *Data analysis and presentation skills: An introduction for the life and medical sciences*. John Wiley & Sons.

Yazıcı, H. (2009). Öğretmenlik mesleği, motivasyon kaynakları ve temel tutumlar: Kuramsal bir bakış. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 17*(1), 33-46.

Yazıcı, H. (2011). Kişilerarası ilişkilerde sözsüz iletişim. A. Kaya (Ed.), *Kişilerarası ilişkiler ve etkili iletişim* (s. 177-194). Pegem.

Yüksel-Şahin, F. (2011). İletişim becerilerine genel bir bakış. A. Kaya (Ed.), *Kişilerarası ilişkiler ve etkili iletişim* (s. 35-68). Pegem.

Yardımcı Kitaplar

Schopenhauer, A. (2010). *Hayatın anlamlı.* Say Yayınları.
Frankl, E. V. (2019). *İnsanın anlam arayışı*. Okuyan Us Yayın.
Cüceloğlu, D. (2019). *İletişim donanımları*. Remzi Kitabevi.

13. Bölüm
ARAŞTIRMA VE ETİK

Dilara Çaycı Karaköse

Giriş

İnsanlar, çağlar boyu kendileri için neyin iyi olduğunu arayıp bulmaya çalışmışlardır. Bu arayış doğal olarak insanları belli davranışları sergilemeye yönlendirmiştir. Bu yöneliş insanlar toplumsallaşmaya başladığında farklı bir boyuta geçerek onları yaşadıkları toplum için neyin iyi olduğunu araştırmaya ve tartışmaya itmiştir. İşte bu noktada insanlık için yeni bir kavram ortaya çıkmıştır: "Ahlak ve Etik". Bu iki kavram genel olarak bakıldığında kişi ve toplum için iyilik arayışının sonucunda hayatımıza girmiştir. Ahlak iyiliğin peşinde koşarken sergilenen davranışlar olarak tanımlarken etik ise iyi hakkında yapılan düşünme ve tartışma eylemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaman geçtikçe ve insanlık daha karmaşık bir yaşama doğru ilerledikçe bu kavramlar hayatımızın her alanına etkisini yaymıştır. Kaçınılmaz olarak bilim dünyası da bu etkiden nasibini almıştır ve bu bölüme konu olan "bilim etiği ve araştırma etiği" kavramları bilim dünyasının literatürüne ve uygulamasına girmiştir. Türkiye Bilimler Akademisi Etik Kurulu'nun (2002) tanımına göre etik; insanların ahlaklı yaşamanın temelleri üzerine akıl yordukları ve bu temellerden yola çıkarak doğru ve yanlışı ayırt etmeye, doğru davranış biçimlerini bulmaya ve uygulamaya yarayabilecek kuramsal ve toplumsal araçları geliştirdikleri bir düşün alanıdır.

Bilim ise temelinde merakla ateşlenen bir kavramdır. Zaman içinde insanoğlunun merakının peşinden koşması bilgi birikiminin oluşmasını sağlamıştır. Bilgi birikimi arttıkça insanoğlunun bilginin güvenirliğine ilişkin endişeleri

Bir diğer özensiz araştırmaya neden olan sebep ise araştırmacının deyim yerindeyse gerçekten araştırma yaparken özensiz davranmasıdır. Bu özensizlik art niyet taşımasa bile çalışmaya zarar veren bir davranıştır. Araştırmacılar bilimsel bir çalışma yürütürken gerekli disipline sahip olmalıdırlar. Araştırma süresince kayıtları düzgün tutmalı, atılan her adımı, yapılan her uygulamayı eksiksiz ve düzenli bir şekilde not almalıdırlar. Bu davranış özellikle araştırmanın raporlaması safhasında araştırmacının daha iyi bir rapor yazmasına yardımcı olacaktır.

Kaynakça

Aldırmaz, Y. (2017). Tüm yönleriyle bilim üretiminde etik. https://www.researchgate.net /publication/324068374 adresinden 21.06.2022 tarihinde alınmıştır.

Amerikan Ulusal Bilim Akademisi-Amerikan Ulusal Mühendislik Akademisi ve Amerikan Ulusal Akademiler Tıp Enstitüsü (2011). Bilim İnsanı Olmak Hakkında: Araştırmada Sorumlu Davranış Biçimi Rehberi, TÜBA Yayınları, Ankara.

Başer, H. F. (2022, 16.12). Marmara Denizi müsilaj öncesine döndü. *Anadolu Ajansı*. Erişim Adresi: https://www.aa.com.tr/tr/gundem/marmara-denizi-musilaj-oncesine-dondu/2765340.

Connerade, J.P. (2007). *Ethics and the Scientists: who can be trusted in research?*. TÜBA Bilim Etiği Sempozyumu, 14-15 Aralık 2007, İstanbul.

Digdon, N., Powell, R., ve Smithson, C. (2014). Watson's alleged Little Albert scandal: historical breakthrough or new Watson myth*? Revista de Historia de la Psicologia, 35*(1), 47-60.

Ertin, H., ve Temel, M. K. (2016). Human Experimentation and the Relevant Ethicolegal Texts. *Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences*, *21*(3), 223-234.

Fridlund, A. J., Beck, H. P., Goldie, W. D., ve Irons, G. (2012). Little Albert: A neurologically impaired child. *History of Psychology, 15*(4), 302–327. https://doi.org/10.1037/a0026720

İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa (2021a, 20.08) 11 ağustos 2021 Batı Karadeniz sel felaketi ön değerlendirme raporu. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa web sayfasından 12.10.2022 tarihinde erişilmiştir. Erişim Adresi: https://cdn.iuc.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=11-agustos-2021-bati-karadeniz-sel-afeti-1.pdf.

İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa (2021b, 20.08) 28-29 Temmuz 2021 orman yangınları ön değerlendirme raporu. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa web sayfasından 12.10.2022 tarihinde erişilmiştir. Erişim Adresi: https://cdn.iuc.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=orman-yanginlari-hk-%C3%B6n-i%CC%87nceleme-raporu-09.pdf.

Sarıyer, N. (2019). Effect of fear on purchasing sensitivity-a netnographic study. 4th International Symposium on İnnovative Approaches in Social, Human and Administirative Sciences içinde (271-276), , Samsun, Türkiye.

TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası (2021). Fay üzerinde yaşayan kentlerimiz: Tokat raporu-11. TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası web sayfasından 12.10.2022 tarihinde erişilmiştir. Erişim Adresi: https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/615f6824af96ad3_ek.pdf.

TÜBA. *Bilimsel Araştırmada Etik ve Sorunları*, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2002.

TÜBA. *Bilim Etiği El Kitabı*, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2008.

TÜRKİYE'NİN ORADA NE İŞİ VAR?

Türkiye'nin Bölge Ülkeleriyle İlişkileri

Editör

Doç. Dr. Furkan Kaya

TESAM
Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Merkezi
Center for Economic, Political and Strategic Research

nobel

TÜRKİYE'NİN ORADA NE İŞİ VAR?
Türkiye'nin Bölge Ülkeleriyle İlişkileri
Editör: Doç. Dr. Furkan Kaya

Tesam Kitaplığı No.: 17
ISBN: 978-605-72521-3-5
E-ISBN: 978-605-72521-2-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Yayına Hazırlayan: TESAM
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kaya, Furkan.
Türkiye'nin Orada Ne İşi Var? (Türkiye'nin Bölge Ülkeleriyle İlişkileri) / Editör: Furkan Kaya
1. Basım, XIV + 248 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-605-72521-3-5
E-ISBN: 978-605-72521-2-8
1. Türkiye 2. Jeopolitik 3. Bölgesel Güç

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **v**

TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNDE YAŞANAN SORUNLARIN TÜRKİYE-RUSYA FEDERASYONU İLİŞKİLERİNE YANSIMALARI (2010-2020) ... **1**

Yıldırım Deniz

Giriş 1

1. Türkiye-ABD İlişkilerinde Yaşanan Sorunlar 2

1.1. Türk Dış Politikasında Yaşanan Dönüşüm 2

1.2. İsrail Lobisinin Desteğinin Kaybedilmesi 3

1.3. ABD-YPG İş Birliği Sorunu 4

1.4. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi 5

1.5. Trump ile Yeniden Hayal Kırıklığı 6

1.6. S-400 ve F-35'lerin Gölgesinde Türkiye'ye Karşı Yaptırımlar 7

2. Türkiye-Rusya Federasyonu İlişkilerinde Yaşanan Gelişmeler 8

2.1. Gelişen İlişkiler ve Kompartmanlaştırma 9

2.2. Liderlerin Gölgesinde Gelişen İlişkiler 10

2.3. Gelişen İlişkilerde "Gri" Alanlar 13

Sonuç 16

Kaynakça 17

UKRAYNA KRİZİ'NDE BİR SARKAÇ OYUNCU: TÜRKİYE **19**

Kübra Çoban Hastunç

Giriş 19

1. Bir Arabulucu Olarak Türkiye'nin Rusya-Ukrayna Savaşı'ndaki Dengeleme Eylemi 21

2. Türkiye'nin Dengeleme Eylemini Etkileyen Faktörler 23

2.1. Rusya ve Ukrayna ile Ekonomik ve Askerî/Savunma İş Birlikleri 24

2.1.1. Türkiye-Ukrayna Arasındaki Ekonomik ve Askerî/Savunma İş Birlikleri 24

2.1.2. Türkiye-Rusya Arasındaki Ekonomik ve Askerî/Savunma İş Birlikleri 26

2.2. Güvenlik Endişeleri ve Stratejik Çıkarlar 27

2.3. İç ve Dış Politik Faktörler 30

2.3.1. İç Politik Faktörler: 2023 Seçimleri Öncesi Ülke İçi Ekonomik ve Toplumsal İstikrarın Sağlanması 30

2.3.2. Dış Politik Faktörler: Batı ile Bozulan İlişkilerin Düzeltilmesi ve Türkiye'nin Uluslararası Arenada İmaj ve İtibarının Güçlendirilmesi .. 32
3. Dengeleme Eyleminin Sürdürülebilirliği ... 35
Sonuç ... 37
Kaynakça ... 39

DOĞU AKDENİZ'DE BİR GÜÇ OLARAK TÜRKİYE ... 43
Ferhat İlgen

Giriş ... 43
1. Doğu Akdeniz'in Önemi ... 45
1.1. Doğu Akdeniz'in Sınırları ve Jeopolitiği ... 45
1.2. Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiğindeki Yeri ve Askerî Önemi ... 47
2. Türkiye İçin Doğu Akdeniz ... 50
2.1. Türkiye'nin Genel Doğu Akdeniz Politikası ... 50
2.2. Doğu Akdeniz'de Güncel Durum ... 52
3. Son Yıllarda Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası ... 54
3.1. Türkiye'nin Son Yıllarda Doğu Akdeniz Politikası ... 54
3.2. Türkiye'nin Kıyıdaş Ülkelerle İlişkilerinin Genel Durumu ... 55
Sonuç ... 57
Kaynakça ... 59

DOĞU AKDENİZ ÇATIŞMA ALANLARININ OLGUNLAŞMA YAKLAŞIMI ÜZERİNDEN ANALİZİ ... 65
Ahmet Ateş

Giriş ... 65
1. Çatışma Yönetimi Metodolojisi ve Çatışmayı Tanımlama Girişimleri ... 66
2. Doğu Akdeniz Çatışma Döngüleri ... 70
2.1. Filistin-İsrail Çatışma Döngüsü ... 71
2.2. İsrail-Lübnan Çatışma Döngüsü ... 72
2.3. Türkiye'nin Dâhil Olduğu Çatışma Döngüsü ... 74
Sonuç ... 78
Kaynakça ... 81

TÜRKİYE'NİN KIBRIS'TA ÇÖZÜM TEZLERİ: FEDERASYONDAN İKİ DEVLETLİ ÇÖZÜME GEÇİŞ ... 85
Özker Kocadal

Giriş ... 85
1. 1950'lerden 1990'lara Türkiye'nin Kıbrıs'ta Çözüm Tezleri: Taksim, Garantili Bağımsızlık ve Federasyon ... 86

2. Annan Planı Süreci (2002-2004) ve Sonrasında Kıbrıs'ta Federasyon Tezi: AB Etkisi ... 90
2.1. 2002-2004 Annan Planı Süreci ve Türkiye ... 91
2.2. Annan Planı Sonrasında Kıbrıs Sorunu ve Türkiye ... 93
3. Akıncı-Anastasiadis Müzakereleri ve Türkiye: Federal Çözüm için Bir Deneme Daha ... 95
4. Türkiye'nin Kıbrıs Politikasında Değişim: İki Devletli Çözüm Tezine Geçiş ... 97
Sonuç ... 100
Kaynakça ... 101

TÜRKİYE'NİN GÜNCEL ORTADOĞU POLİTİKASININ TARİHSEL KÖKENLERİ (1923-2002) ... 105
Murat Kasapsaraçoğlu

Giriş ... 105
1. Cumhuriyetin Kuruluşundan Soğuk Savaş Dönemine Kadar Türkiye ve Ortadoğu (1923-1945) ... 106
2. Soğuk Savaş Döneminde Türkiye ve Ortadoğu (1945-1991) ... 108
3. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye ve Ortadoğu (1991-2002) ... 116
Sonuç ... 117
Kaynakça ... 119

TÜRKİYE-KATAR İLİŞKİLERİ VE KÖRFEZ JEOPOLİTİĞİ ... 121
Mehmet Babacan

Giriş ... 121
1. Tarihsel Perspektiften Türkiye-Katar İlişkileri ... 122
1.1. Osmanlı Devleti Dönemi Gelişmeleri ... 122
1.2. Birinci Dünya Savaşı Öncesi Katar'da Osmanlı-İngiliz Rekabeti ... 123
1.3. İngiliz Himayesi ve Katar'ın Bağımsızlığı ... 124
1.4. Soğuk Savaş Sonrası Dönemden Günümüze Türkiye-Katar İlişkileri ... 124
2. Bölgesel Güvenlik Mimarisindeki Dönüşümün Türkiye-Katar İlişkilerine Yansımaları ... 125
3. Ortadoğu ve Körfez Güvenliği Açısından Türkiye-Katar Askerî İş Birliği ... 129
4. Türkiye-Katar İlişkilerinin Değişik Boyutları ve İlişkilerin Geleceği ... 132
Sonuç ... 135
Kaynakça ... 137

TÜRKİYE'NİN ORTA ASYA'DA NE İŞİ VAR? ... 139
Hakan Sezgin Erkan

Giriş ... 139
1. Jeopolitik Anlayışta Dönüşüm ve Jeopolitik Tahayyül ... 141

2. Türk Jepolitik Anlayışında Dönüşüm ve Doğal Nüfuz Alanı Olarak Orta Asya ..145
2.1. Türkçülük Temelli Jeopolitik Tahayyül....146
2.2. Türk-İslam ve Neo-Osmanlıcı Temelli Jeopolitik Tahayyül....148
2.3. Batı Karşıtı ve Alternatifi Temelli Jeopolitik Tahayyül....149
Sonuç....150
Kaynakça....151

TÜRKİYE'NİN AFGANİSTAN'DA NE İŞİ VAR?.... 153
Bülent Bilgi

Giriş....153
1. Afganistan'ın Genel Tarihçesi ve Etnik Yapısı 154
1.1. Tarihçe....154
1.2. Etnik Yapı....155
2. Türkiye-Afganistan İlişkilerinin Tarihçesi....156
2.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi....156
2.2. Cumhuriyet Dönemi....156
3. Afganistan'ın Sosyolojik Yapısı -Aile Kavramı, Etnik Aidiyetin ve Din Faktörünün Ehemmiyeti- Nedir? 157
4. Afganistan'ın Önemi 158
4.1. Coğrafi Konumu....158
4.2. Jeopolitik Konumu....158
4.3. Enerji Kaynakları 159
4.4. Uyuşturucu Ticareti....159
4.3. İş Birliği İmkânları....159
Sonuç: Türkiye'nin Afganistan'da Ne İşi Var? 159
Kaynakça....160

AZERBAYCAN-ERMENİSTAN SORUNUNDA TÜRKİYE 163
Şeyda Çevikel - Bahar Özsoy

Giriş....163
1. Azerbaycan-Ermenistan Anlaşmazlığının Tarihî Kökleri....164
2. I. Dağlık Karabağ Savaşı ve Türkiye'nin Savaş Sürecindeki Tutumu....169
3. Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinde Ermenistan Faktörü 171
4. II. Dağlık Karabağ Savaşı'nda Türkiye....177
Sonuç....181
Kaynakça....182

TÜRKİYE'NİN KUŞAK-YOL'DA NE İŞİ VAR? 187
Tuğçenur Ekinci Furtana

Giriş 187
1. Kuşak Yol Projesinin Tanımlanması 189
2. Kuşak Yol Tarihçesi 191
3. Çin'in Kuşak Yol ile Amaçladıkları 193
4. Türkiye'nin Kuşak Yol'da Ne İşi Var? 195
Kaynakça 196

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE ALTERNATİF BİR BAKIŞ: KARŞILAŞTIRMALI SİYASET TEORİSİ 199
Aykut Karahan

Giriş 199
1. Avrupamerkezci Siyaset Teorisinin/Felsefesinin Dar Elbisesi 202
2. Klasik Siyaset Teorisi'nden Siyasetin Endüstrileşmesine 205
3. Avrupa Siyasi Ufkuna Bir Katkı Olarak Karşılaştırmalı Siyaset Teorisi 210
4. Fred Dallmayr ve Karşılaştırmalı Siyaset Teorisi Bağlamında Ufukların Kaynaşması ve Diyalojik Perspektif 213
4. Roxanne Euben: Karşılaştırmalı Siyaset Teorisi'nde Kültürlerarası Öğrenme ... 216
5. Yöntem 218
6. Bulgular 218
7. Tartışmalar 220
Kaynakça 221

TÜRK YEREL YÖNETİMLERİ VE BALKAN KENTLERİ İLE GERÇEKLEŞTİRİLEN PARADİPLOMATİK FAALİYETLER 223
İskender Güneş - Kemal Kaya

Giriş 223
1. Yerel Yönetim Kavramı 224
1.1. Türkiye'de Belediye Kurumunun Tarihsel Gelişimi 225
2. Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Yasal Konumu 228
2.1. Belediye Organları 229
2.2. Belediyenin Görevleri 230
3. Yerel Diplomasi 231
4. Balkanlar, Balkan Kentleri ve Yerel Yönetimleri 236
5. Türk Yerel Yönetimlerinin Balkan Kentleri ile Gerçekleştirdikleri Paradiplomatik Faaliyetler 238
Sonuç 245
Kaynakça 246

TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNDE YAŞANAN SORUNLARIN TÜRKİYE-RUSYA FEDERASYONU İLİŞKİLERİNE YANSIMALARI (2010-2020)

Yıldırım Deniz

Giriş

Türkiye, Soğuk Savaş'ın başlarından bu yana Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile güvenlik merkezli bir şekilde ilişkilerini geliştirmiştir. İki devlet arasındaki ilişkilerin gelişmesini sağlayan temel faktör, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) merkezli yaşanan tehdit algısı olmuştur. Türkiye, Soğuk Savaş koşullarında SSCB'nin başını çektiği Doğu Bloku'nun bir parçası olmak yerine tercihini ABD'nin başını çektiği Batı Bloku'ndan yana kullanmıştır.

Uluslararası sistemin çift kutuplu olduğu bu dönemde, Türkiye her ne kadar güvenlik merkezli politikaların sonucunda ABD ile ilişkilerini geliştirmişse de zaman zaman ABD ile yaşanan anlaşmazlıklar Türkiye'nin SSCB ile ilişkilerini gözden geçirmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle Soğuk Savaş'ın 1960'lı yıllardan itibaren yaşamaya başladığı "yumuşama" döneminde ABD ile peşi sıra yaşanan krizler, Türkiye'nin ABD'yi dengeleme adına SSCB ile ilişkilerini geliştirme ihtiyacı duymasına neden olmuştur.

Türkiye'nin ABD ile ilişkilerini ilk defa sorgulamaya başladığı yumuşama döneminden sonra bu sorgulamanın dozajının en yüksek seviyeye ulaştığı bir başka dönem 2010 sonrası dönem olmuştur. Zira 2010 yılından sonra ABD ile ilişkilerde yaşanan sorunlar ve bu sorunların zamanla kronikleşerek ilişkilerin bir sorun yumağına dönüşmesi, Türkiye'nin bu defa da SSCB'nin ardılı olan Rusya Federasyonu (RF) ile ilişkilerini geliştirme ihtiyacı duy-

Sonuç olarak gelişme potansiyelinin yanında belli riskleri de barındıran ve "gri" bir zeminde ilerleyen Türkiye-RF ilişkilerinin başlangıç noktasının Türkiye'nin ABD'den uzaklaşma politikasına dayandığı unutulmamalıdır. Tarihsel olarak bulunduğu bölgede görkemli bir geçmişe sahip olan Türkiye'nin bölgesinde daha da etkin bir konuma gelme arzusunda olduğu bir gerçektir. Bu bağlamda yakın bir geçmişte ABD ile yaşanan sorunların benzerleri ve hatta daha fazlasını aynı bölgede etkin bir güç olmayı sürdürmek isteyen RF ile de yaşaması kaçınılmazdır. Buna göre Türkiye'nin bölgesel bir güç olma yolunda önündeki belki de en önemli rakibinin RF olduğu ve "bozkurt" ile "ayı" arasında yaşanacak mücadelenin sonunda kazanan tarafın Türk Dünyası üzerinden bölgesel ve hatta küresel bir güç olma yolunda çok önemli bir avantaj sağlayacağı akıllardan çıkarılmamalıdır.

Kaynakça

Aljazeere. (8 Ağustos 2016). ABD'nin 3 saat beklettiği açıklama. Erişim tarihi: 12.11.2022. http://www.aljazeera.com.tr/haber/abdnin-3-saat-beklettigi-aciklama.

BBC Türkçe. (24 Ağustos 2016). Joe Biden: Özür dilerim, keşke daha önce gelebilseydim. Erişim tarihi: 12.11.2022. https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37179121.

BBC Türkçe. (27 Haziran 2016). Kremlin: Erdoğan özür diledi. Erişim tarihi: 15.11.2022. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160624_erdogan_rusya.

BBC Türkçe. (19 Haziran 2018). ABD Senatosu F-35'lerin Türkiye'ye satışını askıya alan tasarıyı kabul etti, Ankara tepkili. Erişim tarihi: 15.11.2022. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44532597.

BBC Türkçe. (1 Ağustos 2018). ABD'nin yaptırım kararı: İki bakanın malvarlıkları dondurulduu, Türkiye sert tepki gösterdi. Erişim tarihi: 15.11.2022. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45010090.

BBC Türkçe. (14 Ekim 2019). ABD'den Türkiye'ye yaptırım: Trump üç bakan ve ticareti kapsayan yaptırımlar açıkladı. Erişim tarihi: 15.11.2022. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50050013.

BBC Türkçe. (5 Mart 2020). Erdoğan-Putin görüşmesi: İdlib için ateşkes, ortak devriye ve güvenli koridor kararı. Erişim tarihi: 11.11.2022. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51753625.

BBC Türkçe. (9 Aralık 2020). Türkiye'ye S-400 yaptırımlarını da içeren tasarı ABD Senatosu'ndan geçti. Erişim tarihi: 15.11.2022. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55240691.

CSBA (Center For Strategic and Budgetary Assessments). (2017). Analysis of the FY 2017 defense budget and trends in defense spending 2016. Erişim tarihi: 01.11.2022. https://csbaonline.org/uploads/documents/CSBA6196-2017-Budget-Analysis_PRINT.pdf

DEİK. (2021). Rusya Bilgi Notu 2021. Erişim tarihi: 11.11.2022. https://www.deik.org.tr/uploads/rusya-bilgi-notu-temmuz-2021.pdf.

Euronews. (28 Şubat 2020). Rusya Savunma Bakanlığı'ndan İdlib açıklaması: Rusya Türk askerinin vurulduğu operasyonda yer almadı. Erişim tarihi: 11.11.2022. 28.02.2020, https://tr.euronews.com/2020/02/28/rusya-savunma-bakanligindan-idlib-aciklamas-rusya-turk-askerinin-vuruldugu-operasyonda-yer.

Hürriyet. (28 Kasım 2017). Büyük skandal! Yalnızca 3 gün sürdü. Erişim tarihi: 11.11.2022. https://www.hurriyet.com.tr/dunya/buyuk-skandal-yalnizca-3-gun-surdu-40660362.

Jane M. (2021). Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye-Rusya Federasyonu ilişkilerinde Kafkasya'nın yeri ve önemi. İ. Topsakal ve A. K. Zengin (Ed.) *Türkiye – Rusya İlişkileri: Dünü, Bugünü ve Yarını* kitabı içinde (ss. 253-274). Ankara: TESAM Kitaplığı/Nobel Yayınları.

Öniş Z. and Yılmaz Ş. (2016). Turkey and Russia in a shifting global order: cooperation, conflict and asymmetric interdependence in a turbulent region. *Third World Quarterly, 37*(1), 71-95, DOI: 10.1080/01436597.2015.1086638

Özkan B. (2021). Alman ve ABD belgelerinde 27 Mayıs darbesine giden yol. Erişim tarihi: 11.11.2022. https://yetkinreport.com/2021/05/27/alman-ve-abd-belgelerinde-27-mayis-darbesine-giden-yol/.

Öztürk B. (2020). Türkiye'nin Rusya ve Kafkasya politikası 2019. B. Duran, K. İnat ve M. Caner (Ed.) *Türk Dış Politikası Yıllığı 2019* kitabı içinde (ss. 269-295), , Ankara: SETA Yayınları.

TP. (2020). 2020 Petrol ve doğal gaz sektör raporu. Erişim tarihi: 11.11.2022. https://www.tpao.gov.tr/file/2106/2020-petrol-ve-dogal-gaz-sektor-raporu-47460b743c70c609.pdf.

TRT Haber. (28.10.2021). Bakan Çavuşoğlu: 10 büyükelçinin yaptığı açıklama kabul edilemez. Erişim tarihi: 28.10.2022. https://www.trthaber.com/haber/gundem/bakan-cavusoglu-10-buyukelcinin-yaptigi-aciklama-kabul-edilemez-621071.html.

US Department of Treasury. (2017). Countering America's Adversaries Through Sanctions Act. https://home.treasury.gov/policy-issues/financial-sanctions/sanctions-programs-and-country-information/countering-americas-adversaries-through-sanctions-act.

Yıldırım Y. ve Aras H. (2021). Bozkurt ile Ayı'nın mücadelesi: Türkiye-Rusya Federasyonu politik/askerî ilişkilerinde sorunlu alanlar. İ. Topsakal ve A. K. Zengin (Ed.) *Türkiye – Rusya İlişkileri: Dünü, Bugünü ve Yarını* kitabı içinde (ss. 335-362). Ankara: TESAM Kitaplığı/Nobel Yayınları, 2021.

UKRAYNA KRİZİ'NDE BİR SARKAÇ OYUNCU: TÜRKİYE

Kübra Çoban Hastunç

Giriş

Soğuk Savaş sonrası güvenlik düzeninin temel direklerini baltalayan ve uluslararası dengeleri tümüyle yeniden kuracak olan Ukrayna Krizi, Türkiye dâhil, Avrupa ve tüm dünya için dönüm noktası niteliğinde küresel bir değişkendir. Söz konusu ihtilaf, bölgenin hayati çıkarlarını, istikrarını ve güvenliğini etkilemektedir. Bu yüzden Ukrayna'da ateşkese varabilmek için hâlâ Rusya ile konuşabilen birkaç ülkeden biri olan Türkiye'nin bu krizdeki merkezi rolü oldukça önemlidir. Ukrayna Krizi'nde yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin uluslararası sistemdeki saygın yerinin ve jeostratejik öneminin yadsınamaz olduğunu gözler önüne sermiştir. Türkiye, savaşan iki ülkeye de eşit mesafede durarak ve Antalya Diplomasi Forumu ve İstanbul Müzakereleri'nde barış görüşmelerine ev sahipliği yaparak NATO, AB, Rusya ve Ukrayna ekseninde dengeyi gözeten bir güç olarak kendini konumlandırmıştır. Dolayısıyla Rusya-Ukrayna Savaşı, Türkiye'nin "sarkaç devlet" olma kimliğini ortaya çıkarmıştır. İlkesel olarak Türkiye, Ukrayna krizinde Batı yanlısı bir duruş sergilemekle birlikte, Rusya'ya yaptırım uygulama konusunda Batı'yı takip etmeyi reddetmektedir. Türkiye, Batılı müttefiklerine, 2014'te uygulanan yaptırımların bir sonuç vermediğini, Rusya'nın Kırım'da geri adım atmadığı gibi daha geniş bölgeleri işgal etmeye hazırlandığını hatırlatmaktadır. Ayrıca Türkiye yaptırımlarla değil diplomasiyle ve arabuluculukla gerilimin çözülebileceğini savunmakta ve denge politikası izlemektedir. Peki, Türkiye neden bu krizde denge politikası izlemeyi tercih etmektedir? Çalışma, bu araştırma sorusu temelinde inşa edilmiştir.

Türkiye'nin Ukrayna Krizi'ndeki dengeli ve uzlaştırıcı tutumunu etkileyen faktörleri üç başlık altında incelemek mümkündür. İlki, her iki taraf-

Kaynakça

Abay, Emre Gürkan. (2021, 16 Ağustos). Rusya, Türkiye ile savunma sanayisi ve havacılıkta iş birliğini geliştirmek istiyor. *Anadolu Ajansı.* Erişim tarihi: 22.09.2022, https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/rusya-turkiye-ile-savunma-sanayisi-ve-havacilikta-is-birligini-gelistirmek-istiyor/2336644.

Akpınar, Pınar. (2022, 8 Haziran). Between Securitization and Diplomacy: Türkiye's Mediation in the Russia-Ukraine War. *Globe*. Erişim tarihi: 08.11.2022, https://www.globe-project.eu/en/between-securitization-and-diplomacy-turkiye-s-mediation-in-the-russia-ukraine-war_15921.

Apelt, Beate. (2022, 25 Mart). War in Europe: The Role of Turkey. *Friedrich Naumann Foundation*. Erişim tarihi: 15.10.2022, https://www.freiheit.org/turkey/war-europe-role-turkey.

Ataman, Muhittin. (2022, 6 Nisan). Where Is the Russia-Ukraine War Heading? *SETA*. Erişim tarihi: 16.09.2022, https://www.setav.org/en/where-is-the-russia-ukraine-war-heading/.

Bechev, Dimitar. (2022, 15 Eylül). Russia's Ukraine Losses Are Turkey's Gains. *Aljazeera.* Erişim tarihi: 19.09.2022, https://www.aljazeera.com/opinions/2022/9/15/russias-ukraine-losses-are-turkeys-gains.

Candar, Cengiz. (2022, 22 Nisan). Will Erdogan Sustain Balance between West, Russia as Ukraine War Drags on? *Al-Monitor*. Erişim tarihi: 23.09.2022, https://www.al-monitor.com/originals/2022/04/will-erdogan-sustain-balance-between-west-russia-ukraine-war-drags.

Ceylan, Mehmet Fatih. (2021, 19 Nisan). What Role for Turkey in the Crisis between Russia and Ukraine? *GMFUS*. Erişim tarihi: 23.09.2022, https://www.gmfus.org/news/what-role-turkey-crisis-between-russia-and-ukraine.

Colla, Marcus. (2022, 7 Nisan). Turkey plays the dance of the go-betweens in Ukraine war. *Lowy Institute*. Erişim tarihi: 22.09.2022, https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/turkey-plays-dance-go-betweens-ukraine-war.

Çakır, Arzu. (2022, 31 Mart). Ukrayna Krizi Türkiye ile AB'yi Nasıl Etkileyecek? *Voice of America*. Erişim tarihi: 25.08.2022, https://www.voaturkce.com/a/ukrayna-krizi-turkiye-ab-iliskilerini-nasil-etkileyecek/6509235.html.

Daily Sabah. (2022, 22 Temmuz). Turkey, UN, Russia, Ukraine Sign Grain Corridor Deal in Istanbul. Erişim tarihi: 22.09.2022, https://www.dailysabah.com/business/economy/turkey-un-russia-ukraine-sign-grain-corridor-deal-in-istanbul.

Dalay, Galip. (2022a, 30 Mart). Turkey and the Ukraine War: A Reset with the West? *ISPI*. Erişim tarihi: 19.09.2022, https://www.ispionline.it/en/pubblicazione/turkey-and-ukraine-war-reset-west-34301.

Dalay, Galip. (2022b, 10 Mart). Ukraine's Wider Impact on Turkey's International Future. *Chatham House*. Erişim tarihi: 23.09.2022, https://www.chathamhouse.org/2022/03/ukraines-wider-impact-turkeys-international-future.

Dickson, Janice. (2022, 2 Mart). War in Ukraine tests delicate balance of Turkey's relationships with Europe and Russia, NATO and Putin. *The Globe and Mail*. Erişim tarihi: 23.09.2022, https://www.theglobeandmail.com/world/article-war-in-ukraine-tests-delicate-balance-of-turkeys-relationships-with/.

DW Haber. (2022, 22 Şubat). Ukrayna krizi: Türkiye ne yapacak? Erişim tarihi: 15.09.2022, https://www.youtube.com/watch?v=U0X-VcddXNA.

Echols, Connor. (2022, 21 Haziran). Will Erdogan Be the Biggest Winner in the Ukraine Crisis? *The New Arab.* Erişim tarihi: 23.09.2022, https://www.newarab.com/analysis/will-erdogan-be-biggest-winner-ukraine-crisis.

Ekstract, Janet. (2022, 18 Ağustos). Turkish Balancing Act With Russia, Ukraine: How Long Can Türkiye Manage? *Turkish Journal.* Erişim tarihi: 30.08.2022, https://www.turkishjournal.com/2022/08/18/turkish-balancing-act-with-russia-ukraine-how-long-can-turkiye-manage/.

Farooq, Umar. (2022, 28 Ocak). Why Is Turkey Trying to Mediate the Ukraine-Russia Crisis? *Aljazeera.* Erişim tarihi: 01.12.2022, https://www.aljazeera.com/news/2022/1/28/turkey-hopes-to-diffuse-tensions-as-russian-ukraine-crisis-rages.

Filippova, Anna. (2022, 20 Nisan). Thriving in the Middle Turkey Finds Itself Caught in between Russia and the EU. That's Not Such a Bad Place to Be. *Meduza*. Erişim tarihi: 20.09.2022, https://meduza.io/en/feature/2022/04/20/thriving-in-the-middle.

Göksedef, Ece. (2022, 23 Şubat). Rusya'nın Ukrayna'yı işgali: Türkiye'nin pozisyonu ne olacak? *BBC News Türkçe*, Erişim tarihi: 26.08.2022, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-60496231.

Gündoğmuş, Yıldız Nevin ve Gündoğan, Barış. (2022, 6 Ağustos). Cumhurbaşkanı Erdoğan: Tahıl sevkiyatında sırada 20 civarında gemi var. *Anadolu Ajansı*. Erişim tarihi: 21.09.2022, https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-tahil-sevkiyatinda-sirada-20-civarinda-gemi-var/2655137.

Hürriyet Daily News. (2022, 8 Ağustos). Ukrainian war once again revealed EU needs Türkiye: Turkish FM. Erişim tarihi: 08.11.2022, https://www.hurriyetdailynews.com/ukrainian-war-once-again-revealed-eu-needs-turkiye-turkish-fm-175963.

Jones, Dorian. (2022, 20 Nisan). Ukraine Conflict Offers Turkey Reset With Washington. *Voice of America*. Erişim tarihi: 22.09.2022, https://www.voanews.com/a/ukraine-conflict-offers-turkey-reset-with-washington-/6538105.html.

Karadaş, Yusuf. (2022, 24 Şubat). Ukrayna krizi ve Erdoğan'ın ikilemi. *Evrensel.* Erişim tarihi: 26.08.2022, https://www.evrensel.net/yazi/90447/ukrayna-krizi-ve-erdoganin-ikilemi.

Kardaş, Şaban. (2022, 3 Mart). The War in Ukraine and Turkey's Cautious Counter-Balancing Against Russia. *GMFUS*. Erişim tarihi: 23.09.2022, https://www.gmfus.org/news/war-ukraine-and-turkeys-cautious-counter-balancing-against-russia.

Keating, Joshua. (2022, 8 Haziran). How Turkey Is Turning the War in Ukraine to Its Own Advantage. *Grid News*. Erişim tarihi: 22.09.2022, https://www.grid.news/story/global/2022/06/08/how-turkey-is-turning-the-war-in-ukraine-to-its-own-advantage/.

Kösebalaban, Hasan. (2022, 1 Mart). Ukrayna Krizi ve Değişen Küresel Stratejik Dengeler. *Perspektif*. Erişim tarihi: 26.08.2022, https://www.perspektif.online/ukrayna-krizi-ve-degisen-kuresel-stratejik-dengeler-2/.

Kusa, Iliya. (2022, 13 Haziran). Turkey's Goals in the Russia-Ukraine War. *Wilson Center*. Erişim tarihi: 15.09.2022, https://www.wilsoncenter.org/blog-post/turkeys-goals-russia-ukraine-war.

Mankoff, Jeffrey. (2022, 10 Mart). Turkey's Balancing Act on Ukraine Is Becoming More Precarious. *INSS*. Erişim tarihi: 25.08.2022, https://foreignpolicy.com/2022/03/10/turkey-ukraine-russia-war-nato-erdogan/.

Matthews, Owen. (2022, 26 Mart). Turkey's dilemma: whose side is Erdogan on? *The Spectator.* Erişim tarihi: 23.09.2022, https://www.spectator.co.uk/article/turkeys-dilemma-whose-side-is-erdogan-on/.

Noor, Athar. (2022, 12 Şubat). Turkey's Balancing Act in the Ukraine-Russia Conflict. *Pakistan Today*. Erişim tarihi: 23.09.2022, https://www.pakistantoday.com.pk/2022/02/12/turkeys-balancing-act-in-the-ukraine-russia-conflict/.

Osterlund, Paul Benjamin. (2022, 30 Mart). Turkey, a Mediator in Ukraine, Mends Its Own Ties with Neighbours. *Aljazeera*. Erişim tarihi: 23.09.2022, https://www.aljazeera.com/news/2022/3/30/turkey-a-mediator-in-ukraine-mends-its-own-ties-with-neighbours.

Pearson, W. Robert. (2022, 28 Mart). Turkey between Ukraine and Russia. *Middle East Institute*. Erişim tarihi: 31.08.2022, https://www.mei.edu/publications/turkey-between-ukraine-and-russia.

Pierini, Marc. (2022, 30 Ağustos). Understanding the Erdoğan-Putin Duet. *Carnegie Europe*. Erişim tarihi: 23.09.2022, https://carnegieeurope.eu/strategiceurope/87777.

Rao, Swasti. (2022, 1 Temmuz). Why Turkey's rise in Russia-Ukraine war is a masterclass in balancing, hedging strategy. *The Print*. Erişim tarihi: 23.09.2022, https://theprint.in/opinion/why-turkeys-rise-in-russia-ukraine-war-is-a-masterclass-in-balancing-hedging-strategy/1019611/.

Remi, Daniel ve Lindenstrauss, Gallia. (2022, 7 Nisan). Walking a Fine Line: Turkey's Mediation between Russia and Ukraine, and Relations with the West. *INSS Insight.* No: 1586. 1-5. Erişim tarihi: 22.09.2022, https://www.inss.org.il/publication/turkey-russia-ukraine/.

Polityuk, Pavel ve Jones, Gareth. (2022, 2 Şubat). Ukraine, Turkey to Sign Free Trade Deal during Erdogan Visit to Kyiv. *Reuters*, Erişim tarihi: 22.09.2022, https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/ukraine-turkey-sign-free-trade-deal-during-erdogan-visit-kyiv-2022-02-02/.

Tashjian, Yeghia. (2021, 15 Aralık). Will Turkey Gamble with Ukraine against Russia? *The Armenian Weekly*. Erişim tarihi: 23.09.2022, https://armenianweekly.com/2021/12/15/will-turkey-gamble-with-ukraine-against-russia/.

T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2022, 18 Nisan). Ukrayna savaşı, adil bir dünya düzeni kurma arayışımızın ne kadar isabetli olduğunu bir kez daha gösterdi. Erişim tarihi: 26.08.2022, https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/136519/-ukrayna-savasi-adil-bir-dunya-duzeni-kurma-arayisimizin-ne-kadar-isabetli-oldugunu-bir-kez-daha-gosterdi-.

Tol, Gonul ve Coşkun, Alper. (2022, 15 Haziran). Will Erdogan's Turkey Gain From the War in Ukraine? *The National Interest*. Erişim tarihi: 22.09.2022, https://nationalinterest.org/feature/will-erdogan%E2%80%99s-turkey-gain-war-ukraine-202995.

Tziarras, Zenonas. (2022). The Ukraine War and Turkey as a 'Third Pole' in a New International Order. *PRIO Cyprus Centre Policy Brief*. No. 1. Erişim tarihi: 30.08.2022, https://www.prio.org/publications/13034.

Wheeldon, Tom. (2022, 31 Mart). Turkey Juggles Relationships with Russia, Ukraine amid Economic Crisis. *France 24*. Erişim tarihi: 23.09.2022, https://www.france24.com/en/middle-east/20220331-turkey-juggles-relationships-with-russia-ukraine-amid-economic-crisis.

DOĞU AKDENİZ'DE BİR GÜÇ OLARAK TÜRKİYE

Ferhat İlgen

Giriş

Tarihsel süreç içerisinde Doğu Akdeniz, sahip olduğu çeşitli özellikleri nedeniyle diğer deniz alanlarından farklılaşmıştır. Başlangıçta uygun iklimi ve coğrafi konumu nedeniyle devlet ve toplulukların hâkimiyet kurmaya çalıştığı bir bölge olan Doğu Akdeniz, zaman içerisinde önemi artan ulaşım yolları, jeopolitik ve jeostratejik nedenlerle bölgesel ya da küresel güç olmayı hedefleyen devletlerin egemenlik mücadelesi verdiği bir bölge olmuştur. İlk olarak, Mısırlılar, Hititler, Fenikeliler, Asurlular, Persler, Makedonlar ve Romalılar tarafından hâkimiyet altında tutulan bölge zaman içerisinde Bizans, Emeviler, Memlükler, Venedikliler, Cenevizliler ile Osmanlı İmparatorluğu ve İngiltere'nin egemenlik sağladığı stratejik bir alan olmuştur. Özellikle sanayi devriminin gerçekleşmesinin ardından artan ham madde ihtiyacının karşılanması ve Avrupa'ya taşınması noktasında bölgenin önemi gittikçe artmıştır. Günümüzde ise coğrafi konum, deniz taşımacılığı, mevcut ve muhtemel enerji rezervleri, devletlerin güvenlik kaygıları ve bölgesel çıkarları gibi nedenlerle önemini korumaya devam etmektedir (İlgen, 2019, s. 4-5).

Son yıllarda yaşanan gelişmeler, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'nun jeopolitiğinde önemli değişikliklere neden olurken iki bölge, yaşanan gelişmeler neticesinde giderek birbirine bağımlı hâle gelmiş ve etkileri kendi sınırlarının ötesinde özellikle Avrupa'ya yayılmıştır. Arap Dünyası'na yayılan ve hâlen çeşitli bölgelerde devam eden Arap Ayaklanmaları ile Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'da yeni bir dönem başlamıştır. Buna paralel olarak, İsrail, Mısır ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) kıyılarında yeni hidrokarbon bulguları, Yunanistan'ın politikası ve Türkiye'nin karşı tutumu bölgede yeni güvenlik arayışlarını ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmeler ekseninde

Sonuç olarak küresel ve bölgesel düzeyde yaşanan gelişmeler, Türkiye için önemli fırsatlar yaratırken beraberinde yeni krizleri ve tehditleri içinde barındırmaktadır. Son yıllarda zaten sorunlu olduğu Yunanistan ve GKRY'ne ek olarak Suriye, İsrail ve Mısır gibi ülkelerle yaşadığı siyasi krizler neticesinde bölgede hareket alanı kısıtlanan Türkiye'nin iş birliği ve diyalog yoluyla yeniden İsrail, Mısır ve Suriye ile ilişkilerini normalleştirmeye dönük adımlar atması olumlu karşılanan bir durumdur. İkili ilişkilerin yanı sıra başta NATO olmak üzere BM nezdinde uluslararası konferansların gerçekleştirilmesi, bölgedeki iş birliğinin geliştirilmesine katkı sağlayacağı şüphesizdir. Diğer taraftan İtalya, Ürdün, Filistin, İsrail, Yunanistan, Fransa, Mısır ve GKRY tarafından oluşturulan Doğu Akdeniz Gaz Forumu'na (East Mediterranean Gas Forum-EMGF) Türkiye başta olmak üzere ve diğer kıyıdaş ülkelerinde dâhil edilmesi bölgede iş birliği ve diyalog yolunun açılmasında önemli bir adım olacaktır.

Kaynakça

Adamthwaite, A. (1988). Suez Revisited. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), 64*(3), 449-464.

Adar, S., & Toygür, İ. (2020). *Turkey, the EU and the Eastern Mediterranean Crisis*. 4 Aralık 2022 tarihinde https://www.swp-berlin.org/10.18449/2020C62/ adresinden alındı

AlJazeera Türk. (2011). *'Kıta Sahanlığı Anlaşması' imzalandı*. 4 Aralık 2022 tarihinde https://www.aljazeera.com.tr/haber/kita-sahanligi-anlasmasi-imzalandi adresinden alındı

Arslan, M. İ. (2021). *Doğu Akdeniz'de sular yeniden ısınıyor*. 4 Aralık 2022 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dogu-akdenizde-sular-yeniden-isiniyor/2382643 adresinden alındı

Başeren, S. H. (2022). *Doğu Akdeniz'de Gerilim*. 4 Aralık 2022 tarihinde https://tudav.org/calismalar/deniz-alanlari/munhasir-ekonomik-bolge/dogu-akdeniz-serhat-h-baseren/ adresinden alındı

Balık, İ. (2018). Türkiye'nin Deniz Yetki Alanları ve Kıyıdaş Ülkelerle Yetki Alanı Anlaşmazlıkları. *Kent Akademisi, 11*(1), 86-98.

Balcı, B. (2022). *Erdogan Will Meet With Egypt's Sisi After World Cup Handshake*. 5 Aralık 2022 tarihinde https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-11-27/erdogan-will-meet-with-egypt-s-sisi-after-world-cup-handshake?leadSource=uverify%20wall adresinden alındı

Bastian, J. (2021). *Expeditionary Capital in the Eastern Mediterranean: Why Turkey Matters to China and Vice Versa*. 17 Aralık 2022 tarihinde https://www.swp-berlin.org/publications/products/arbeitspapiere/CATS__Working_Paper_Nr_4_Jens_Bastian_Expeditionary_Capital_in_the_Eastern_Mediterranean.pdf adresinden alındı

BAU. (2022). *Doğu Akdeniz'deki Hidrokarbon Rezervleri Türkiye'nin 572 Yıllık İhtiyacını Karşılıyor.* 29 Kasım 2022 tarihinde https://bau.edu.tr/haber/15966-dogu-akdeniz%25E2%2580%2599deki-hidrokarbon-rezervleri-turkiye%25E2%2580%2599nin-572-yillik-ihtiyacini-karsiliyor#_ftn2 adresinden alındı

BBC. (2022). *Food crisis: Ukraine grain export deal reached with Russia, says Turkey*. 27 Kasım 2022 tarihinde https://www.bbc.com/news/world-europe-62254597 adresinden alındı

BBC Türkçe. (2020). *Doğu Akdeniz'de önemli aktörler kim, hangi stratejileri izliyorlar?* 4 Aralık 2022 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54057801 adresinden alındı

Blank, S. J. (1999). *Mediterranean Security into the Coming Millennium.* Washington DC: US Department of State.

BOTAŞ. (2022). *Tamamlanan Önemli Projelerimiz*. 17 Aralık 2022 tarihinde https://www.botas.gov.tr/Sayfa/tamamlanan-onemli-projelerimiz/504 adresinden alındı

BP. (2022). *BP Statistical Review of World Energy.* 28 Kasım 2022 tarihinde https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2022-full-report.pdf adresinden alındı

Butler, D., & Gumrukcu, T. (2019). *Turkey signs maritime boundaries deal with Libya amid exploration row*. 5 Aralık 2022 tarihinde https://www.reuters.com/article/us-turkey-libya-idUSKBN1Y213I adresinden alındı

Cılızoğlu, T. (2018). *Kader bizi una değil, üne itti: Çağlayangil'in Anıları.* (4. basım), İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Central Intelligence Agency (CIA). (1967). *Intelligence Handbook: Cyprus: Greek and Turkish Military Capabilities*. 4 Aralık 2022 tarihinde https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79T00826A001800010020-4.pdf adresinden alındı

Clogg, R. (1992). *A Concise History of Greece.* Cambridge: Cambridge University Press.

Coşkun, B. B., & Carlson, R. (2010). New Energy Geopolitics: Why Does Turkey Matter? *Insight Turkey, 12*(3), 205-220.

Cook, S. A. (2022). *How Israel and Turkey Benefit From Restoring Relations*. 7 Aralık 2022 tarihinde https://www.cfr.org/in-brief/how-israel-and-turkey-benefit-restoring-relations adresinden alındı

Cumhuriyet. (1955). *Menderesin basına dünkü mühim beyanatı.*

Cyprus Mail. (2020). *Cyprus-France defence cooperation comes into effect*. 3 Aralık 2022 tarihinde https://cyprus-mail.com/2020/08/06/cyprus-france-defence-cooperation-comes-into-effect/ adresinden alındı

Daily News Egypt. (2022). *Suez Canal achieves highest annual financial revenue in history, reaching $7bn in FY2021/22*. 27 Kasım 2022 tarihinde https://dailynewsegypt.com/2022/07/04/suez-canal-achieves-highest-annual-financial-revenue-in-history-reaching-7bn-in-fy2021-22/ adresinden alındı

Dalay, G. (2021). *Turkey, Europe, and the Eastern Mediterranean: Charting a way out of the current deadlock*. 7 Aralık 2022 tarihinde https://www.brookings.edu/research/turkey-europe-and-the-eastern-mediterranean-charting-a-way-out-of-the-current-deadlock/ adresinden alındı

Durukel, H. (1955). *Konferansta dün İngiltere noktai nazarını anlattı.* Cumhuriyet.

European Commission. (2019). *Clean energy for all Europeans package*. 19 Aralık 2022 tarihinde https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-strategy/clean-energy-all-europeans-package_en adresinden alındı

European Commission. (2022). *Liquefied natural gas*. 19 Aralık 2022 tarihinde https://energy.ec.europa.eu/topics/oil-gas-and-coal/liquefied-natural-gas_en adresinden alındı

European Commission. (2022(b)). *Diversification of gas supply sources and routes*. 19 Aralık 2022 tarihinde https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-security/diversification-gas-supply-sources-and-routes_en adresinden alındı

European Council. (2022). *Impact of Russia's invasion of Ukraine on the markets: EU response.* 28 Kasım 2022 tarihinde https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/impact-of-russia-s-invasion-of-ukraine-on-the-markets-eu-response/ adresinden alındı

Francis, E. T. (2020). *Air Supremacy in Airpower Theory. In A House Built on Sand: Air Supremacy in US Air Force History, Theory, and Doctrine.* Maxwell AFB, AL: Air University Press.

Gürdeniz, C. (2017). *Mavi Vatan Yazıları.* (2. baskı), İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Hagan, C. B. (1942). Geopolitics. *The Journal of Politics, 4*(4), 478-490.

Hopkins, V., Timur, Ş., & Reed, S. (2022). *Putin Offers to Make Turkey a Gas Hub to Preserve E.U. Energy Hold*. 17 Aralık 2022 tarihinde The New York Times: https://www.nytimes.com/2022/10/13/world/europe/putin-russia-turkey-gas-eu-energy.html adresinden alındı

İlgen, F. (2019). *Border Issues In The Eastern Medıterranean An Assessment On Turkey .* İstanbul: (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Yeditepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü.

İnalcık, H. (2008). *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar, Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

International Hydrographic Organization. (1953). *Limits of Oceans and Seas.* 27 Kasım 2022 tarihinde https://epic.awi.de/id/eprint/29772/1/IHO1953a.pdf adresinden alındı

Kinneir, J. M. (1818). *Journey through Asia Minor, Armenia and Koordistan in the Years 1813 and 1814.* London: C. Roworth, Bell-Yard, Temple-Bar.

Kurecic, P. (2015). Geoeconomic and Geopolitical Conflicts: Outcomes of the Geopolitical Economy in a Contemporary World. *World Review of Political Economy, 6*(4), 522-543.

Mackinder, H. J. (1962). *Democratic Ideals and Reality.* New York: Norton.

Mahan, A. T. (1890). *The Influence of Sea Power Upon History.* Boston: Little, Brown and Company.

MFA. (2018). *No: 265, 4 October 2018, Press Release Regarding the Decision of the Greek Cypriot Administration to Invite International Companies for Off-shore Hydrocarbon Exploration within So-called License Area Number 7*. 4 Aralık 2022 tarihinde https://www.mfa.gov.tr/no_-265_-gkry-nin-sozde-ruhsat-sahasi-icin-uluslararasi-sirketlere-daveti-hk_en.en.mfa adresinden alındı

MFA. (2020). *No: 165, 6 August 2020, Press Release Regarding the Signing of a So-Called Maritime Delimitation Agreement between Greece and Egypt*. 4 Aralık 2022 tarihinde https://www.mfa.gov.tr/no_-165_-yunanistan-ile-misir-arasinda-sozde-deniz-yetki-alanlari-anlasmasi-imzalanmasi-hk.en.mfa adresinden alındı

MFA. (2020). *No: 165, 6 August 2020, Press Release Regarding the Signing of a So-Called Maritime Delimitation Agreement between Greece and Egypt*. 4 Aralık 2022 tarihinde https://www.mfa.gov.tr/no_-165_-yunanistan-ile-misir-arasinda-sozde-deniz-yetki-alanlari-anlasmasi-imzalanmasi-hk.en.mfa adresinden alındı

MFA. (2022). *Başlıca Ege Denizi Sorunları*. 4 Aralık 2022 tarihinde https://www.mfa.gov.tr/baslica-ege-denizi-sorunlari.tr.mfa adresinden alındı

MFA. (2022). *Militarization of Eastern Aegean Islands Contrary tp the Provisions of International Agreements*. 4 Aralık 2022 tarihinde https://www.mfa.gov.tr/militarization-of-eastern-aegean-islands-contrary-tp-the-provisions-of-international-agreements.en.mfa adresinden alındı

MFA. (2022). *No: 323, 27 October 2022, Press Release Regarding the Signing of the Maritime Boundary Delimitation Agreement Between Lebanon and Israel*. 16 Aralık 2022 tarihinde https://www.mfa.gov.tr/no_-323_-lubnan-ile-israil-arasinda-deniz-yetki-alanlari-sinirlandirma-anlasmasinin-imzalanmasi-hk.en.mfa adresinden alındı

Milman, O. (2022). *How the gas industry capitalized on the Ukraine war to change Biden policy*. 27 Kasım 2022 tarihinde The Guardian: https://www.theguardian.com/environment/2022/sep/22/gas-industry-ukraine-war-biden-policy adresinden alındı

Pazarcı, H. (2004). *Uluslararası Hukuk.* Ankara: Turhan Kitabevi.

Reed, S. (2022). *A Parade of Tankers Has Eased Europe's Energy Crisis.* 29 Kasım 2022 tarihinde New York Times: https://www.nytimes.com/2022/11/16/business/europe-energy-natural-gas.html adresinden alındı

Resmî Gazete. (1981). *Milletlerarası Andlaşma.* sayı: 17226.

Resmî Gazete. (1982). *Karasuları Kanunu.* sayı: 17708.

Resmî Gazete. (1986). *5/12/1986 Tarihli ve 86/11264 Sayılı Kararnamenin Eki.* sayı: 19314.

Reuters. (2020). *Syria agrees to let Russia expand Hmeimim air base*. 3 Aralık 2022 tarihinde https://www.reuters.com/article/us-russia-syria-airbase-idUSKCN25F2BP adresinden alındı

RMSI, & Davis, A. (2015). *The 2015 Maritime Doctrine of the Russian Federation*. 3 Aralık 2022 tarihinde https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=rmsi_research adresinden alındı

Spykman, N. J. (1942). *The Geography of the Peace.* New York: Hacourt Brace and Company.

Stamouli, N. (2022). *EastMed: A pipeline project that ran afoul of geopolitics and green policies*. 4 Aralık 2022 tarihinde https://www.politico.eu/article/eastmed-a-pipeline-project-that-ran-afoul-of-geopolitics-and-green-policies/ adresinden alındı

Suez Canal Authority. (2022). *Navigation Statistics*. 27 Kasım 2022 tarihinde https://www.suezcanal.gov.eg/English/Navigation/Pages/NavigationStatistics.aspx adresinden alındı

T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2022). *Türk Boğazları Gemi Geçiş İstatistikleri.* 27 Kasım 2022 tarihinde https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/turk-bogazlari-gemi-gecis-istatistikleri adresinden alındı

The Economic Times. (2022). *Greece signs new arms deals with France worth $4.4 billion Read more at: https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/greece-signs-new-arms-deals-with-france-worth-4-4-billion/articleshow/90431915.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm*. 4 Aralık 2022 tarihinde https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/greece-signs-new-arms-deals-with-france-worth-4-4-billion/articleshow/90431915.cms adresinden alındı

The Guardian. (2020). *Macron criticises Turkey's 'imperial inclinations' as row between countries escalates*. 4 Aralık 2022 tarihinde https://www.theguardian.com/world/2020/nov/01/macron-criticises-turkeys-imperial-inclinations-as-row-between-countries-escalates adresinden alındı

TPAO. (2021). *Petrol ve Doğal gaz Sektör Raporu.* 28 Kasım 2022 tarihinde https://www.tpao.gov.tr/file/2208/2021-sektor-raporu-95662fe47ebd9c5f.pdf adresinden alındı

TRT World. (2020). *US Embassy in Turkey: 'Seville map' has no legal basis.* 4 Aralık 2022 tarihinde https://www.trtworld.com/turkey/us-embassy-in-turkey-seville-map-has-no-legal-basis-39940 adresinden alındı

Tziarras, Z. (2019). The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean - an Introduction. Z. Tziarras içinde, *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security* (s. 5-10). Oslo - Lefkoşa: Friedrich-Ebert-Stiftung and Peace Research Institute Oslo (PRIO).

U.S. Department of State. (2022). *U.S. Security Cooperation With Greece*. 3 Aralık 2022 tarihinde https://www.state.gov/u-s-security-cooperation-with-greece/ adresinden alındı

United Nations (UN). (1983). *JURIDICAL YEARBOOK 1983*. 4 Aralık 2022 tarihinde https://legal.un.org/unjuridicalyearbook/pdfs/english/volumes/1983.pdf adresinden alındı

United Nations (UN). (2019). *Memorandum of Understanding Between the Government of the Republic of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya İ on Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas in the Mediterranean*. 5 Aralık 2022 tarihinde https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/Turkey_11122019_%28HC%29_MoU_Libya-Delimitation-areas-Mediterranean.pdf adresinden alındı

USGS. (2010). *Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean.* 29 Kasım 2022 tarihinde https://www.usgs.gov/publications/assessment-undiscovered-oil-and-gas-resources-levant-basin-province-eastern adresinden alındı

USGS. (2010). *Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Nile Delta Basin Province, Eastern Mediterranean.* 29 Kasım 2022 tarihinde https://www.usgs.gov/publications/assessment-undiscovered-oil-and-gas-resources-nile-delta-basin-province-eastern adresinden alındı

USGS. (2021). *Assessment of undiscovered conventional oil and gas resources in the eastern Mediterranean area, 2020.* 29 Kasım 2022 tarihinde https://www.usgs.gov/publications/assessment-undiscovered-conventional-oil-and-gas-resources-eastern-mediterranean-area adresinden alındı

Vernadsky, G. (1946). *A History of Russia.* (4. baskı), New Haven: Yale University Press.

Viglietta, R. (1989). *The U.S. Presence In the Mediterranean Sea as a Result of National Interests In the Area and NATO Involvement.* Pennsylvania: U.S. Army War College.

Yaycı, C. (2012). Doğu Akdeniz'de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye. *Bilge Strateji, 4*(6), 1-70.

Yunanistan Başbakanlığı. (2022). *Prime Minister Kyriakos Mitsotakis' address to the Joint Session of the U.S. Congress*. 4 Aralık 2022 tarihinde https://primeminister.gr/en/2022/05/17/29339 adresinden alındı

Zielińska, K. (2022). *Israel's Mediterranean gas: the potential for gas export to Europe and the dynamic of regional cooperation*. 4 Aralık 2022 tarihinde https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2022-08-12/israels-mediterranean-gas-potential-gas-export-to-europe-and adresinden alındı

DOĞU AKDENİZ ÇATIŞMA ALANLARININ OLGUNLAŞMA YAKLAŞIMI ÜZERİNDEN ANALİZİ

Ahmet Ateş

Giriş

Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynakları, kıyı devletler arasında yeni çatışma alanlarını ortaya çıkarmıştır. Bu çatışma alanları üç başlık altında sınıflandırılabilir. Bunlardan ilki İsrail-Filistin çatışma alanıdır. İsrail'in kuruluşundan bugüne devam eden çatışmalar, British Gas tarafından Gazze açıklarında bulunan enerji kaynakları ile yeni bir boyut kazanmıştır. İkincisi İsrail-Lübnan çatışma alnıdır. İlk çatışma ile benzer olarak iki ülke arasında devam eden çatışmalar, keşfedilen yeni enerji kaynakları nedeniyle yeni bir boyut kazanmıştır. İsrail, Lübnan münhasır bölgesinin bir kısmında hak iddia etmiş ve çatışmanın derinleşmesine neden olmuştur. Sonuncusu ise Türkiye'nin de merkezinde olduğu, Yunanistan, GKRY, Mısır, Fransa, Avrupa Birliği ve BAE'nin taraf olduğu çatışma alanıdır. Doğu Akdeniz Boru Hattı Projesini hayata geçirmek için atılan adımlar bu çatışmaya uluslararası bir boyut kazandırmıştır. HIKK verileri ışığında bu çatışma ikinci düzey şiddet içermeyen bir çatışma olarak tanımlanmıştır. Bu üç çatışma uluslararası güç ve kaynak mücadelesi bağlamında analiz edilebilir. Nitekim Doğu Akdeniz'de keşfedilen rezervler kıyı ülkelerinin enerji güvenliği ve elde edecekleri refah açısından oldukça önemli bir uyuşmazlık konusudur. Bununla birlikte AB'nin enerji güvenliği açısından önemli bir fırsat olarak görülmesi konuyu güç mücadelesine dönüştüren önemli bir neden olarak karşımıza çıkarmaktadır. Nitekim Ukrayna-Rusya savaşı ve devamında yaşanan gelişmeler enerji güvenliği konusunu pekiştirmiştir. Bununla birlikte üç çatışma alanı Doğu Akdeniz'i çatışma yönetimi çalışmaları için önemli bir konu hâline getirmiştir. Nitekim bölgede müzakerelerin ötelendiği, çıkar mücadelesini ön planda

ülkeleri, bölgede istikrarın sağlanması konusunda Türkiye ile müzakere edilmesini önemli bir konu olarak görmeye başlamıştır.

Son tahlilde şiddetsiz kriz olarak tanımlanan Doğu Akdeniz çatışmasında tarafları müzakereye zorlayacak koşulların olgunlaşma sürecine girdiği görülmektedir. Nitekim tırmanma ve değişim bağlamında çalışma içinde ele alınan bölgesel gelişmeler, bu iddiayı destekleyecek potansiyellere sahip olduğu görülmektedir.

Kaynakça

Abdel-Hassan, M. A. (2018). Geo-political Approach: Leviathan and Gaza Marine Gas—Israel and Turkey Are Major Players in the Energy Market, *Journal of US-China Public Administration*, 15(1), 21-33.

Aboultaif, E. W. (2017). The Leviathan Field Triggering a Maritime Border Dispute Cyprus, Israel, and Lebanon, *Journal of Borderlands Studies* 32(3), 289-304.

Ahram Online (2021). *East Mediterranean Gas Forum's statute comes into effect as ministers meet in Cairo*, 15.11.2022 tarihinde, https://english.ahram.org.eg/ NewsContent/3/12/405649/Business/Economy/East-Mediterranean-Gas-Forum%E2%80%99s-statute-comes-into-.aspx

Akyeşilmen, N. (2013). Çatişma Yönetiminde Kavramsal ve Kuramsal Bir Analiz, N. Akyeşilmen içinde, Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Andrews, I. R. ve Tjosvold, D. (1983). Conflict Management Under Different Levels of Conflict Intensity, *Journal of Occupational Behaviour*, 223-228.

Antreasyan, A. (2013). Gas finds in the eastern Mediterranean: Gaza, Israel, and Other Conflicts, *Journal of Palestine Studies*, 42(3),29-47.

Aoudé, I. G. (2019). Conflict Over Oil and Gas in the Mediterranean: Israeli Expansionism in Lebanon, *Arab Studies Quarterly*, 41(1), 95-110.

Axt, H. J., Milososki, A. ve Schwarz, O. (2006). *Conflict: A Literature Review*, 10.05.2016 tarihinde, https://tr.scribd.com/document/47839338/Conflict-Review.

Bercovitch, J. ve Jackson, R. (2009). *Conflict Resolution in the Twenty-First Century: Principles, Methods, and Approaches*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Bercovitch, J. ve Judith F. (2004). *Regional Guide to International Conflict and Management From 1945 To 2003,* Washington: CQ Press, 2004.

Breggin, P. R. (1992). *Beyond Conflict: From Self-Help and Psychotherapy to Peacemaking*, New York: ST. Martin's Press.

Edmund, L. (2010). Interdisciplinary Group Conflict Diagnosis and Intervention: Exploration of Conflict Intensity and Effective Conflict Resolution Methods, *International Journal of Interdisciplinary Social Sciences*, 4(12), 35-44.

Ellinas, C. (2022). *Energy and Geopolitics in the Eastern Mediterranean,* Atlantic Council*,* https://www. Atlanticcouncil, 10.11.2022 tarihinde, org/in-depth-research-reports/report/energyand-geopolitics-in-the-eastern-mediterranean.

Enerdata (2022). *World Energy & Climate Statistics – Yearbook 2022*, 30.11.2022 tarihinde, https://yearbook.enerdata.net/energy-projections.html

Erşen, E. ve Çelikpala, M. (2019). Turkey and The Changing Energy Geopolitics of Eurasia, *Energy Policy*, 128, 584-592.

Eunson, B. (2007). *Conflict Management*. Milton Qld: John Wiley & Sons.

Fisher, R., Ury, W. ve Patton, B. (2016). *'Evet' Boyun Eğmeden Anlaşmaya Varmak,* İstanbul: istanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Galtung, J. (1973). Theories of conflict: Definitions. Dimensions, Negations, Formations, 12.11.2022 tarihinde, https://www.transcend.org/files/Galtung_Book_Theories_Of_Conflict_single.pdf

Galtung, J. (2009). *Çatışmaları Aşarak Dönüştürmek: Çatışma Çözümüne Giriş,* Ankara: USAK Yayınları.

Göksedef, E. (2022). *İsrail-Lübnan Deniz Yetki Alanları Anlaşması Bölge ve Avrupa İçin Neden Önemli?*, 12.11.2022 tarihinde, https://www.bbc.com/turkce/articles/c88j3g67 w8go

HIIK (2022). *Conflict Barometre 2021*, 01.11.2022 tarihinde, https://hiik.de/conflict-barometer/current-version/?lang=en.

Hof, F. C. (2014). Lebanon and Israel: A Line on the Water, D. Koranyi ve S. Andoura içinde, *Energy in the Eastern Mediterranean: promise or peril?*, Egmont Paper

Isoaho, E. ve Tuuli, S. (2013). From Pre-Talks to Implementation: Lessons Learned from Mediation Processes, *CMA Martti Ahtisaari Centre.*

İpek, P. ve Gür, V. T. (2022). Turkey's Isolation from the Eastern Mediterranean Gas Forum: ideational mechanisms and material interests in Energy Politics, *Turkish Studies*, 23(1), 1-30.

Jeong, H., Lerche, C. ve Susnjic, S. (2008). Conflict management and resolution, L. Kurtz içinde. *Encyclopedia of Violence, Peace, & Conflict* (379-390), Oxford: Academic Press.

Judd, G. (2019). *Understanding the Israel-Lebanon Maritime Border Dispute*, 15.11.2022 tarihinde, https://honestreporting.com/understanding-israel-lebanon-maritime-border-dispute/?gclid=CjwKCAiApvebBhAvEiwAe7mHSFf4Du5AH_tQ Wuz_VAzj8k_7A-NI2z1tRiPapqs2TMZsGkt15phS3NBoC6rUQAvD_BwE

Khadduri, W. (2012). East Mediterranean Gas: Opportunities and Challenges, *Mediterranean Politics,* 17(1), 111-117.

Kriesberg, L. (2009). The evolution of conflict resolution. J. Bercovitch, V. Kremenyuk and W. Zartman içinde. *The SAGE Handbook of Conflict Resolution* (15-32) London: Sage.

Mizrahi, O. ve Eran, O. (2019). *The Negotiations between Israel and Lebanon on the Maritime Border*, 11.11.2022 tarihinde, https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2019/06/No.-1180.pdf.

Myerson, R. B. (1997). *Game Theory: Analysis of Conflict*, USA: Harvard University Press.

Newman, D. (2005). There is No Solution Other Than a Two-State Solution, *The Arab World Geographer* 8(3), 153-5.

Page, M. V. T. (2002). The Birth of A Discipline? Peace and Conflict Research in the New Millennium. *Studies in Conflict & Terrorism*, 25 (1), 57-65.

Parlar, D. S. (2022). Doğu Akdeniz Enerji Rekabetinde Libya. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(23), 87-111.

Powell, J. (2014). *Teröristlerle Konuşmak: Silahlı Çatışmalar Nasıl Sona Erdirilir?*, İstanbul: Aykırı Yayıncılık.

Rau, M., Seufert, G. ve Westphal, K. (2022). The Eastern Mediterranean as a focus for the EU's energy transition: Deep-rooted enmities and new opportunities for cooperation between Greece, Turkey and Cyprus. *SWP Commnet*, 8.

Reimann, C. (2004). Assessing the State of the Art In Conflict Transformation, A. Austin, M. Fischer ve N. Ropers içinde, *Transforming Ethnopolitical Conflict.* (s. 41- 66), Wiesbaden: Springer Fachmedien.

Sarhan, M., Barsoum, K., Bertello, F., Talaat, M., ve Nobili, M. (1996). The Pliocene Play in The Mediterranean Offshore: Structural Setting and Growth Faults Controlled Hydrocarbon Accumulations in the Nile Delta Basin: A Comparison with the Niger Delta Basin. *In EGPC 13th Petroleum Conference*, 1, 121-139.

Segell, G. (2022). Israel's Natural Gas Sector's First Year with The Chevron Corporation, *Israel Affairs*, 28(5), 661-679.

Seifeddine, W. S. (2022). *Lübnan-İsrail Deniz Sınırı Anlaşmasında Tarafların Kazanımları ve Kayıpları Tartışılıyor*, 15.11.2022 tarihinde, https://www. aa.com.tr/tr/dunya/lubnan-israil-deniz-siniri-anlasmasinda-taraflarin-kazanimlari-ve-kay iplari-tartisiliyor/2718312

Stocker, J. (2012). No EEZ Solution: The Politics of Oil and Gas In The Eastern Mediterranean, *The Middle East Journal*, 579-597.

Şahinoğlu, M. C., Ateş, A. ve Aydın, H. İ. (2020). Doğu Akdeniz Sorunu Üzerine Ekonomi-Politik Bir Çözümleme, S. Özel, H. İ. Aydın ve M. Cihangir içinde, *Doğu Akdeniz Jeopolitik ve Ekonomi-Politik Dinamikleri*, (151-175), Paradigma Akademi Yayınları.

TC Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2022). *Doğal Gaz*, 30.11.2022 tarihinde, https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-dogalgaz

Themnér, L. ve Wallensteen, P. (2010). Armed conflict, 1946–2010, *Journal of Peace Research*, 4 (48), 525-536.

Tsakiris, T. (2014). The Leviathan-Ceyhan Pipeline: Political & Commercial Arguments Against the Construction of a Turkish-Israeli Pipeline, S. Andoura ve D. K. Oranyi içinde, *In Energy in the Eastern Mediterranean: Promise of Peril?,* (47-58), Egmont Institute & US Atlantic Council: Academia Press.

Tutar, H., Sarkhanov, T. ve Guliyeva, N. (2022). Eastern Mediterranean Area in Energy Security of The European Union: From Sea Border Issues to Economic Conflicts of Interest, *International Journal of Energy Economics and Policy,* 12(1), 332-341.

Wallensteen, P. (2012*). Understanding Conflict Resolution: War, Peace and the Global System*. London: SAGE Publication.

Winrow, G. M. (2016). The Anatomy of A Possible Pipeline: The Case Of Turkey and Leviathan and Gas Politics in The Eastern Mediterranean. *Journal Of Balkan And Near Eastern Studies*, 18(5), 431-447.

Wolniak, R. ve Skotnicka-Zasadzień, B. (2022). Development of Photovoltaic Energy in EU Countries as an Alternative to Fossil Fuels, *Energies*, 15(2), 1-2.

Wright, Q., Burton, J., ve Frank D. (1990). *Conflict: Readings in Management and Resolution*, Springer.

Yaşa, A. G. ve Yılmaz, M. (2022). Doğu Akdeniz'de Bulunan Doğalgaz Rezervlerinin Bölgesel Enerji Politikalarına ve Rekabete Etkisi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 32(1), 1-17.

Yorulmaz, R. (2019). Sıcak Gündem: Doğu Akdeniz, *Ortadoğu Analiz*, 10 (88), 80-83.

Yurdusev, N. (2008). Analiz Seviyesi ve Analiz Birimi: Bir Ayrım Argümanı, *Uluslararası İlişkiler*, 4 (16), 3- 19.

Zartman, I. W. and Faure, G. O. (2005). The Dynamics of Escalation and Negotiation. I. W. Zartman and G. O. Faure içinde, *Escalation and Negotiation in International Conflicts,* (3-20) Cambridge: Cambridge University Press.

TÜRKİYE'NİN KIBRIS'TA ÇÖZÜM TEZLERİ: FEDERASYONDAN İKİ DEVLETLİ ÇÖZÜME GEÇİŞ

Özker Kocadal

Giriş

Kıbrıs sorunu Türk dış politikasının en önemli meseleleri arasında yer almaktadır. İlk kez 1950'lerde Türkiye'nin gündeminde yer almaya başlayan Kıbrıs sorunu, özellikle 1960'larda Türk kamuoyunun en yakından takip ettiği dış politika meselesi olmuştur. 1963-1974 döneminde Kıbrıs Türk toplumuna Rum milislerce düzenlenen saldırılar Türkiye'de büyük tepki uyandırmıştır. 1974 Temmuz'unda Türkiye'nin adaya askerî müdahalesi ise Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk sınır ötesi askerî operasyonudur. Adanın 1974'te *de facto* (fiilen) ikiye bölünmesi sonrasında birçok kez Birleşmiş Milletler (BM) arabuluculuğunda Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarını federal çatı altından yeniden birleştirme amacıyla müzakereler yürütülmüştür. Bu kitap bölümünde amaçlanan özellikle son dönemdeki gelişmelere odaklanarak Türkiye'nin Kıbrıs'ta çözüme yönelik tezlerini tartışmaktır. Aşağıda detaylı olarak tartışılacağı üzere, 1950'lerde adanın Türkiye ve Yunanistan arasında *taksimi* (bölünmesi) olan Türk tezi, 1960'larda iki toplumlu ortaklık cumhuriyetinin devamını, 1974 sonrasında ise federal çözümü desteklemek olmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Kasım 2002'de Türkiye'de iktidara gelmesinden Nisan 2004'te adada gerçekleşen referanduma dek Türkiye'nin federal çözüm tezine desteği, zaman zaman Kıbrıs Türk liderliği ile çatışma pahasına, güçlü bir şekilde devam etmiştir. 2004 sonrasında da Türkiye'nin federal çözüme desteği sürmüştür. Fakat Temmuz 2017'de başarısızlıkla sonuçlanan BM süreci sonrasında Türk tezi kapsamlı değişikliğe uğramıştır. 2017 sonrasında Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) diğer devletlerce tanınması için gayretlerini artırmış ve Kıbrıs'ta iki devletli çözümü resmî tezi yapmıştır.

bütünleşme sürecini canlandırmaları hâlinde Kıbrıs'ta federal çözüm modeline yeniden dönülebilir.

Kıbrıs'ta iki devletli çözüm, Türkiye ve KKTC yetkilileri tarafından ortak çözüm tezi olarak öne sürüldüğünden beri uluslararası toplum tarafından kabul görmemiştir. 1983 yılında ilan edilen KKTC'nin tanınmaması yönündeki BMGK kararları hâlâ geçerlidir. Türkiye ile en yakın ilişkileri olan dost ülkeler Azerbaycan ve Pakistan bile KKTC'yi tanıma yönünde adım atmamışlardır. Son yıllarda KKTC'nin tanınması ile ilgili en önemli gelişme, Kasım 2022'de KKTC'nin Türk Devletleri Teşkilatı'na gözlemci olarak kabul edilmesidir (Anadolu Ajansı, 2022). Rusya-Ukrayna savaşı ile birlikte ortaya atılan Rusya'nın (Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan'ın Ukrayna yanlısı tavrına karşılık olarak) KKTC'yi tanıyacağı iddiaları ise Rusya tarafından yalanlanmıştır. KKTC'nin tanınması konusunda yeni bir gelişme olup olmaması Türkiye'nin iki devletli çözüm tezindeki ısrarı üzerinde belirleyici olacaktır. Türkiye-AB ilişkilerinin nasıl gelişeceği de önemli bir faktördür. KKTC'nin tanınması yönünde hiçbir ülkenin adım atmaması ve Türkiye-AB ilişkilerinin yeniden ivme kazanması hâlinde federasyon tezine geri dönüş beklenebilir. Türkiye'nin AB'den ve genel olarak Batı'dan uzaklaşmasının devamı hâlinde ise Türkiye'nin iki devletli çözüm tezini muhafaza edeceği öngörülebilir.

Kaynakça

Akgün, M. & Tiryaki S. (2010). A Forgotten Promise: Ending the Isolation of Turkish Cypriots. *Insight Turkey 12*(1): 23-36.

Alemdar, Z. (1986). *Denktash Backs U.N. Cyprus Plan.* Erişim tarihi: 15.11.2022, https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1986/09/19/denktash-backs-un-cyprus-plan/dc44e5d5-2332-4cfc-b585-2d9536d0cc42/

Anadolu Ajansı (2021). *Cumhurbaşkanı Erdoğan: Kıbrıs konusunda haklıyız, sonuna kadar hakkımızı savunacağız*. Erişim tarihi: 15.11.2022, https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-kibris-konusunda-hakliyiz-sonuna-kadar-hakkimizi-savunacagiz/2309673

Anadolu Ajansı (2022). *KKTC Dışişleri Bakanı Ertuğruloğlu TDT'ye "Gözlemci Üye" Olarak Katılmalarını Değerlendirdi: Çok Mutluyuz*. Erişim tarihi: 15.11.2022, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kktc-disisleri-bakani-ertugruloglu-tdtye-gozlemci-uye-olarak-katilmalarini-degerlendirdi-cok-mutluyuz/2735731

Aygın, E. (2018). *Akıncı increasingly isolated over federal fixation*. Erişim tarihi: 15.11.2022, https://cyprus-mail.com/2018/12/09/akinci-increasingly-isolated-over-federal-fixation/

Bahçeli, T. (2004). Saying Yes to EU Accession: Explaining the Turkish Cypriot Referendum Outcome. *Cyprus Review 16*(2), 55-66.

BBC News (2019a). *Barış Pınarı Harekatı - Ankara'dan Kuzey Kıbrıs lideri Akıncı'ya tepki: 'Bu açıklamalar kara lekedir'.* Erişim tarihi: 15.11.2022, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50032041

BBC News (2019b). *Çavuşoğlu'ndan Doğu Akdeniz açıklaması: AB'nin bize yönelik attığı adımın faydası olmaz, ters teper*. Erişim tarihi: 15.11.2022, https://www.bbc.com/turkce/48932193

BMGS (2004). Report of The Secretary-General On His Mission of Good Offices in Cyprus. Erişim tarihi: 15.11.2022, https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%20S2004437.pdf

Bostancı, M. (2015). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlânı ve Buna Yönelik Tepkilerin Türk Kamuoyundaki Yankıları. *Tarih Araştırmaları Dergisi 34*(57), 317-356.

Bölükbaşı, S. (1995). Boutros-Ghali's Cyprus Initiative in 1992: Why Did It Fail? *Middle Eastern Studies 31*(3), 460-482.

Christophorou, C. (2005). South European Briefing: The Vote for a United Cyprus Deepens Divisions: The 24 April 2004 Referenda in Cyprus. *South European Society and Politics 10*(1): 85-104.

Christou, J. (2015). *Leaked info from National Council outlines talks' status*. Erişim tarihi: 15.11.2022, https://cyprus-mail.com/2015/12/06/leaked-info-frrs-of-solution/

Christou, J. (2019). *Divided Island, The Peace Processes: 2017 Crans-Montana.* Erişim tarihi: 15.11.2022, https://cyprus-mail.com/2019/06/10/an-historic-opportunity-missed-in-crans-montana/

Commission of the European Communities (1993). *Commission Opinion on the Application by the Republic of Cyprus for Membership.* Erişim tarihi: 15.11.2022, https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/99cd34a4-e06a-4e6f-a957-b8f562034cdc

Cowell, A. (2004). Turkish Leader Suggests U.N. Can Work Out a Cyprus Settlement. Erişim tarihi: 15.11.2022, https://www.nytimes.com/2004/01/25/world/turkish-leader-suggests-un-can-work-out-a-cyprus-settlement.html

Değerli, E. S. (2012). Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950–1960). *Gazi Akademik Bakış 6*(11), 85-101.

Deutsche Welle (2020). *Kuzey Kıbrıs'ta seçimi Ersin Tatar kazandı*. Erişim tarihi: 15.11.2022, https://www.dw.com/tr/ kuzey-kıbrısta-cumhurbaşkanlığı-seçimini-ersin-tatar-kazandı/a-55317558

Diez, T. (2002). Why The EU Can Nonetheless Be Good for Cyprus. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* (2), 1-18.

Direkli, M. (2022). From the United Cyprus Republic to Two-State Solution*. International Journal of Euro-Mediterranean Studies 15*(1), 31-53.

Dodd, C. (2010). *The History and Politics of the Cyprus Conflict*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Drousiotis, M. (2020). *Anastasiades got his way in Crans-Montana.* Erişim tarihi: 15.11.2022, https://cyprus-mail.com/2020/02/09/anastasiades-got-his-way-in-crans-montana/

Euronews (2021). *Cenevre görüşmeleri: KKTC Cumhurbaşkanı Tatar Kıbrıs'ta çözüm için 6 maddeden oluşan öneri sundu*. Erişim tarihi: 15.11.2022, https://tr.euronews.com/2021/04/28/cenevre-gorusmeleri-kktc-cumhurbaskan-tatar-k-br-s-ta-cozum-i-cin-6-maddeden-olusan-oneri-s

Garanti Antlaşması (Treaty of Guarantee) (1960). *The Treaty of Guarantee - United Kingdom of Great Britain And Northern Ireland, Greece And Turkey And Cyprus.* Erişim tarihi: 15.11.2022, https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/CY%20GR%20TR_600816_Treaty%20of%20Guarantee.pdf

Georgiades, S. D. (2007). Public Attitudes Towards Peace: The Greek-Cypriot Position. *Journal of Peace Research 44*(5), 573-586.

Gürel, Ş. S. (2020). *Kıbrıs Tarihi 1878-1960: Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika.* Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Hatzivassiliou, E. (2005). Cyprus at the Crossroads, 1959–63. *European History Quarterly 35*(4), 523-540.

Holland, R. (1995). NATO and the Struggle for Cyprus. *Journal of Modern Greek Studies 13*(1), 33-61.

Hürriyet (2001). *Bir Denktaş`a bir AB`ye.* Erişim tarihi: 15.11.2022, https://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/ekonomi-haberleri/bir-denktas-a-bir-ab-ye_ID391286/

Hürriyet (2017). *Kıbrıs görüşmeleri sonuçsuz kaldı.* Erişim tarihi: 15.11.2022, https://www.hurriyet.com.tr/dunya/son-dakika-kibris-gorusmelerinde-flas-gelisme-40512195

İttifak Antlaşması (Treaty of Alliance) (1960). *Treaty of Alliance Between The Kingdom of Greece, The Republic of Turkey And The Republic of Cyprus*. Erişim tarihi: 15.11.2022, https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/CY%20GR%20TR_600816_Treaty%20of%20Alliance%20%28with%20additionnal%20protocols%29.pdf

Kamiloğlu, C. (2017*). Kıbrıs'ta Çözüm İçin Umut Olsa da Henüz Uzlaşma Yok.* Erişim tarihi: 15.11.2022, https://www.voaturkce.com/amp/kibrista-cozum-icin-umut-olsa-da-henuz-uzalasma-yok/3675120.html

Kamm, H. (1986). *Greek Cypriot Is Called Cool To The Latest U.N. Unity Plan.* Erişim tarihi: 15.11.2022, https://www.nytimes.com/1986/04/17/world/greek-cypriot-is-called-cool-to-the-latest-un-unity-plan.html

Kıbrıs Postası (2018). *Federasyon Gevşerse Akıncı Sarayda Durmaz*. Erişim tarihi: 15.11.2022, https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n266400-federasyon-gevserse-akinci-sarayda-durmaz

Kızılyürek, N. (2016). *Bir Hınç ve Şiddet Tarihi: Kıbrıs'ta Statü Kavgası ve Etnik Çatışma*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

KKTC Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *2008 Müzakere Süreci*. Erişim tarihi: 15.11.2022, https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/kibris-muzakereleri/2008-muzakere-sureci/

Kocadal, Ö. (2016). A Conceptual Typology of Kin-State Mediation. *Negotiation Journal 32*(3), 171-189.

KTFD Meclisi (1983). *Kıbrıs Türk Federe Devleti Meclisi'nin 15 Kasım 1983 Tarihli Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluş Kararı ve Bağımsızlık Bildirisi.* Erişim tarihi: 15.11.2022, http://www.cm.gov.nc.tr/Bilgi/bildirge.pdf

Lippert, B. (2021). Turkey as a Special and (Almost) Dead Case of EU Enlargement Policy. Wulf Reiners & Ebru Turhan (Ed.), *EU-Turkey Relations: Theories, Institutions and Policies.* İçinde 267-293, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Milliyet (2022). *Dünyaya 'KKTC'yi tanıyın' Çağrısı*. Erişim tarihi: 15.11.2022, https://www.milliyet.com.tr/siyaset/dunyaya-kktcyi-taniyin-cagrisi-6828305

Müftüler-Baç, M & Güney, A. (2005). The European Union and the Cyprus Problem 1961–2003. *Middle Eastern Studies 41*(2), 281-293.

Özersay, K. (2017). Kıbrıs Sorunu. Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt III. İçinde 632-689, İstanbul: İletişim.

Özkan, M. (2011). Turkey's 'New' Engagements in Africa and Asia: Scope, Content and Implications. *Perceptions: Journal of International Affairs 16*(3), 115-137.

Richmond, O. P. (1998). *Mediating in Cyprus: The Cypriot Communities and the United Nations.* London: Frank Cass.

Richmond, O. P. (2001). A Perilous Catalyst? EU Accession and the Cyprus Problem. *Cyprus Review 13*(2), 125-131.

Sandıklı A. & Akçadağ, E. (2011). Kıbrıs Sorunu Kapsamında AB-Türkiye İlişkileri. *Bilge Strateji 3*(4), 1-17.

Scazzieri, L. (2021). From Partners to Rivals? The Future of EU-Turkey Relations. Erişim tarihi: 15.11.2022, https://www.cer.eu/publications/archive/policy-brief/2021/partners-rivals-future-eu-turkey-relations

TC Dışişleri Bakanlığı (t.y.). *Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı - KKTC Cumhurbaşkanı Sayın Talat ile Sayın Başbakanımızın Mektupları*. Erişim tarihi: 15.11.2022 https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa

TCCB (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı) (2015). "*Kıbrıs'ta Adil ve Kalıcı Çözüm, Yalnızca Ada'daki Tarafların Değil, Tüm Uluslararası Toplumun Çıkarınadır"*. Erişim tarihi: 15.11.2022, https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/32262/kibrista-adil-ve-kalici-cozum-yalnizca-adadaki-taraflarin-degil-tum-uluslararasi-toplumun-cikarinadir

TCCB (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı) (2020). "*KKTC'yi siyasi ve ekonomik olarak küresel sistemin eşit ve onurlu bir üyesi hâline getirene kadar mücadelemizi sürdürmekte kararlıyız*". Erişim tarihi: 15.11.2022, https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/122290/-kktc-yi-siyasi-ve-ekonomik-olarak-kuresel-sistemin-esit-ve-onurlu-bir-uyesi-h-line-getirene-kadar-mucadelemizi-surdurmekte-kararliyiz-

Theodoulou, M. (2021). *A Chronology of Events 1955 to April 2021*. Erişim tarihi: 15.11.2022, https://cyprus-mail.com/the-divided-island/chronology

Türkiye Gazetesi (2017). *Başbakan: Kıbrıs konusunda kırmızı çizgilerimiz bellidir*. Erişim tarihi: 15.11.2022, https://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/basbakan-kibris-konusunda-kirmizi-cizgilerimiz-bellidir-437940

UN Cyprus Talks (2017). *Conference on Cyprus Reconvenes in Crans-Montana.* Erişim tarihi: 15.11.2022, https://uncyprustalks.unmissions.org/conference-cyprus-reconvenes-crans-montana

Yenidüzen (2017). *"Dünyanın Sonu Değil"*. Erişim tarihi: 15.11.22, https://www.yeniduzen.com/dunyanin-sonu-degil-91709h.htm

TÜRKİYE'NİN GÜNCEL ORTADOĞU POLİTİKASININ TARİHSEL KÖKENLERİ (1923-2002)

Murat Kasapsaraçoğlu

Giriş

Türkiye'de 2002 seçimleri ile iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) dış politikadaki en büyük önceliklerinden biri Ortadoğu coğrafyasındaki devletlerle siyasi, ekonomik, askerî ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi olmuştur. Bunun sonucunda AKP döneminde Türkiye Ortadoğu'da daha etkin bir rol oynama çabası içine girmiştir. Öte yandan 2000'li yılların başından itibaren Ortadoğu'da yaşanan gelişmelerin Türk dış politikasında derin izler bıraktığı da yadsınamaz bir gerçektir. 2003 yılında Irak'ın işgaliyle başlayan süreçte Suriye'de patlak veren iç savaş, Arap Baharı ve sonrasında yaşanan gelişmeler, İsrail-Filistin sorununun yeni dinamikleri ve terör örgütlerinin Ortadoğu siyasetinin bir parçası hâline gelmesi Türkiye'nin Ortadoğu'daki komşu ülkelerle ilişkilerini derinden etkilemiştir.

Öte yandan Ortadoğu'da son yirmi yılda yaşanan tüm bu gelişmelerin tarihsel kökenleri olduğu da unutulmamalıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından yeniden şekillenmeye başlayan Ortadoğu coğrafyasında Türkiye, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü riske atmayan ve bu yüzden bu coğrafyaya karşı pasif ve ilgisiz kalmakla suçlanmasına yol açan bir politika izlemiştir. Yine de Türkiye bu dönemde Saadabad Paktı gibi diplomatik çabalarla bölge ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 1948 yılında kurulan İsrail devletinin Türkiye tarafından tanınması bölgedeki Arap devletleriyle ilişkilerin gelişmesinin önünde bir engel teşkil etmiştir. 1950'li yıllarda Demokrat Parti'nin (DP) bölgede daha aktif ve Amerikan çıkarlarıyla uyumlu politikalar izlemesi yine Türkiye'nin bazı Ortadoğu ülkeleriyle olan

hükûmetleri döneminde Ortadoğu'da siyasi ve ekonomik olarak daha aktif bir politika arayışına girilmiştir. 1980-1988 İran-Irak Savaşı sırasında her iki komşusu arasında dengeli bir politika izleyen Türkiye savaşın sonucunda özellikle ekonomik olarak kazançlı çıkmış ve ülkenin prestiji yükselmiştir. 1990 yılında meydana gelen I. Körfez Savaşı sırasında ise açıktan ABD yanlısı ve Irak karşıtı bir politika izleyen Türkiye ABD uçaklarının İncirlik üssünü kullanmalarına izin vermiş ve Kerkük-Yumurtalık boru hattını kapatmıştır. Savaş sonrasında ise Irak'a uygulanan ambargoyu desteklemiştir. Her ne kadar I. Körfez Savaşı Irak'ın Kuveyt'i işgali üzerine çıkmış olsa da Türkiye'nin bu savaşta uyguladığı politikalar sonucunda özellikle Kuzey Irak'ta oluşan güç boşluğunun terör örgütleri tarafından doldurulması ile ülkeyi uzun yıllar meşgul edecek ve ülkeye her alanda zarar verecek olan terör sorunu bu savaş sonrasında etkisini giderek artırmıştır. 1990'lı yıllarda Türkiye'nin Ortadoğu politikası terör sorununun gölgesinde geçmiştir. Bu soruna daha sonra Irak ve Suriye ile gergin olan ilişkileri daha da bozacak olan su sorunu eklenmiştir.

Sonuç olarak Türkiye, bölgede Batı ile birlikte hareket ettiği dönemlerde Ortadoğu politikasından zarar görmüş fakat kendi politikalarını uyguladığı ve görece bağımsız davrandığı dönemlerde ise bu politikalar olumlu sonuçlanmıştır. Diğer bir deyişle Türkiye Batı ile yakınlaştıkça Ortadoğu'dan uzaklaşmış, Batı ile uzaklaştıkça ise Ortadoğu'ya yakınlaşmıştır. Türkiye'nin 2002 yılında iktidara gelen AKP'ye bıraktığı Ortadoğu mirası bu şekilde oluşmuştur.

Kaynakça

Aral, B. (2001) Dispensing with Tradition? Turkish Politics and International Society during the Özal Decade, 1983-93. *Middle Eastern Studies*, 37 (1), 72-88.

Armaoğlu, F. (2017). *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları 1948-1988*. İstanbul: Kronik Yayınları.

Barlas, M. (1996). *Turgut Özal'ın Anıları*. İstanbul: Sabah Kitapları.

Bengio, O. (2004). *The Turkish-Israeli Relationship*. New York: Palgrave Macmillan.

Birand, M. A. ve Yalçın, S. (2001). *The Özal: Bir Davanın Öyküsü*. İstanbul: Doğan Kitap.

Brown, C. (2007). Turkey in the Gulf Wars of 1991 and 2003. *Turkish Studies*, 8 (1), 85-119.

Coşkun, Y. (2018). CIA'in Değerlendirmeleri Işığında I. Turgut Özal Hükümeti'nin Dış Politikası Üzerine Bir Analiz (1983-1987). *Tarihin Peşinde*, 20, 601-624.

Daban,C. (2018). Turgut Özal Dönemi Türkiye Dış Politikası. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17 (33), 77-96.

Demir, Y. (2009). 1960-1980 Dönemi Türk-Arap Ekonomik İlişkileri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* 8 (18-19), 209-227.

Demirci, S. (2011). *Belgelerle Lozan: Taktik-Stratejik-Diplomatik Mücadele.* İstanbul: Alfa Tarih.

Deringil, S. (2007). *Denge Oyunu: İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Duran, H. ve Karaca A. (2013) 1950-1980 Döneminde Türkiye – Ortadoğu İlişkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari İlimler Dergisi,* 14 (1), 121-136.

Dündar, L. (2016). Özal Dönemi Türk Dış Politikasında Turgut Özal'ın Kişisel Özelliklerinin Rolü. *Atatürk Yolu Dergisi*, 58, 1-20.

Girgin, K. (2007). *Diplomatik Anılarla Dış İlişkilerimiz*. İstanbul: İlgi Yayıncılık.

Hale, W. (2003). *Türk Dış Politikası 1774-2000.* İstanbul: Mozaik Yayınları.

Kasapsaraçoğlu, M. (2021a). İki Darbe Arasındaki Dönemde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Muhalefet. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,* 17 (33), 259-288.

Kasapsaraçoğlu, M. (2021b). Anavatan Partisi İktidarında Dış Politika ve Muhalefet: Ortadoğu Örneği (1983-1991). H.Ö. Sarıdoğan ve F. Çelebi (Ed.), *İktisadi ve İdari Bilimlerde Özgün Çalışmalar* içinde (s.33-54), İzmir: Duvar Yayınları.

Kasapsaraçoğlu, M. (2019). Definition of Turkey's National Interests in the Early Cold War Era: Divergence and Convergence Between DP and RPP in the 1950s. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* 74 (4), 1353-1375.

Kasapsaraçoğlu, M. (2015). Oil Pipeline Projects through Turkey During the Suez Canal Crisis in 1956. *History Studies,* 7 (3), 99-109.

Kürkçüoğlu, Ö. (1972). *Türkiye'nin Arap Ortadoğusu'na Karşı Politikası 1945-1970.* Ankara: Barış Kitap.

Martin, L. (2000). Turkey's National Security in the Middle East. *Turkish Studies*, 1 (1), 83-106.

Oran, B. (2006). *Türk Dış Politikası.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Polat, Ü. G. (2019). *Türk-Arap İlişkileri: Eski Eyaletler Yeni Komşulara Dönüşürken*. İstanbul: Kronik Yayınları.

Sander, O. (1979). *Türk-Amerikan İlişkileri 1947–1964.* Ankara: AÜSBF Yayınları.

Sinkaya, B. (2011). Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi. *Adam Akademi*, 11 (1), 79-100.

Tuncer, H. (2015). *Özal'ın Dış Politikası (1983-1989).* İstanbul: Kaynak Yayınları, 2015.

Türkmen, İ. (2010). *Türkiye Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikası.* İstanbul: BİLGESAM Yayınları.

TÜRKİYE-KATAR İLİŞKİLERİ VE KÖRFEZ JEOPOLİTİĞİ

Mehmet Babacan

Giriş

Türkiye ile Katar arasındaki ilişkiler tarihten gelen faktörlerin de etkisiyle oldukça güçlü bir görünüm arz etse de bu ilişkileri tarih, din ya da kültür gibi tek bir faktöre indirgeyerek açıklamak kolaycı ve eksik bir değerlendirme olacaktır. Uluslararası sistemde yaşanan köklü değişim, küreselleşme süreci ile artan karşılıklı bağımlılık olgusu ve özellikle körfez bölgesinde dönüşüme uğrayan güvenlik mimarisi Ortadoğu'da yer alan bu iki ülkenin ilişkilerinde hesaba katılması gereken unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında ikili ilişkilerin yorumlanmasında devletlerarası münasebetleri anlamlandırmak için son yıllarda ortaya atılan "yumuşak güç *(soft power)",* "akıllı güç *(smart power)*" gibi kavramsallaştırmalara da başvurmak durumundayız. Kısacası sistemik ve bölgesel unsurları denkleme dâhil eden bir yaklaşımla beraber uluslararası ilişkiler disiplinindeki teorik ve kavramsal çerçevelerden faydalanarak Türkiye-Katar ilişkilerini açıklamaya çalışmak daha bilimsel ve nitelikli bir analize imkân verecektir. Ancak bu yöntemsel yaklaşım yukarıda iki ülke arasındaki ilişkilerde önemli bir ağrılığa sahip olduğu belirtilen tarihsel perspektifi de tamamen gözden çıkarmak anlamına gelmemektedir. Örneğin; Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Katar üzerindeki Osmanlı-İngiliz rekabeti sürerken Katar Şeyhi Casim Ali Sani ile başlayan ilişkiler 1916'ya kadar devam etmiş ve Casim ve halefi olan Sani ailesi Osmanlı'ya olan sadakat ve bağlılıklarını korumuşlardır. Hatta Casim'in bu yönde çocuklarına olan vasiyeti günümüzdeki ilişkiler ve siyaset bakımından önemli bir temel teşkil etmektedir. Bütün bu sebeplerden ötürü bu çalışma Türkiye ile Katar arasında inşa edilen ve "istikrarlı" olarak

kaldırmayı amaçlamış aynı zamanda ABD'nin bölgede daha az görünür olmaya başlamasıyla Çin ve Rusya gibi küresel aktörlerle de çeşitli alanlarda angajmanlara girmeye ve birtakım anlaşmalar kapsamında yeni ilişkiler tesis etmeye başlamışlardır.

Kısacası dönüşen bölgesel güvenlik mimarisi belirttiğimiz gibi yeni jeopolitik hesapların yapılmasını gerekli kılmış, bu da her bir siyasi aktörün dış ve güvenlik politikasında yeni pozisyon almasını gerektirmiştir. Bahse konu jeopolitik güç boşluklarını ve hesaplarını Arap baharı süreci öncesinde-sırasında ve sonrasında görerek yöneticilerinin sergilediği "ekstraktif liderlik" kapsamında güçlü ve kapsamlı bir stratejik ortaklık tesis eden Türkiye ve Katar'ın günümüzdeki istikrarlı ilişkilerinin gerilemesi için hâlihazırda herhangi bir sebep ya da komplo teorisi bulunmazken netice olarak her iki ülkenin ABD ve Suudi Arabistan ile olan ilişkilerinin kendi aralarındaki ilişkiye de etki ettiğini ifade edebiliriz.

Kaynakça

Akkaya G.N. ve Alrantisi, M. (2015). *Arap baharı Sonrası Katar Dış Politikası ve Körfez Siyaseti.* Analiz, Sayı: 138, SETA.

Al-Eshaq, s. and Rasheed A. (2022). The 'David' in a Divided Gulf: Qatar's Foreign Policy and the 2017 Gulf Crisis*. Middle East Policy,* January, 1-16. https://doi.org/10.1111/mepo.12623.

Alrantisi, M. (2021). *Bölgesel Güç Dengelerinde Türkiye Katar İlişkileri.* İstanbul: SETA.

Arı, T. (2017). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi.* Cilt 1, Bursa: Alfa Yayıncılık.

Başkan, B. (2012). Calutlar Dünyasında Bir Davut: Katar'ın Sıra dışı Dış Politika Dinamizmi. *Akademik Ortadoğu,* 7 (1), 29-52.

Bölükbaşı, M. (2019). Tarihsel Süreçte Katar Devletinin Ekonomik Gelişimi ve Uygulanan Ambargo. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 12 (68), 323-331.

Bingöl, D. (2019). Katar'da Osmanlı Hâkimiyetine Tarihsel Bir Bakış. *Vakanüvis,* 4 (1), 79-100.

Çatı, M.O. (2020). Türkiye-Katar İlişkileri, Pınar Yürür-Göktürk Tüysüzoğlu-Arda Özkan (Ed.), *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika Siyaseti* kitabı içinde (s. 313-364). Ankara: Detay Yayıncılık.

Ermağan, İ. ve Gümüş, G. (2014). Katar Dış Politikası ve Arab Baharı. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* 12 (2), 300-320.

Kayaoğlu, B. (2020). Ortadoğu Politikası Doğrultusunda Türkiye ve Katar İlişkileri: Ekonomik ve Ticari Temaslar. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi,* 3 (2), 464-475.

Kınık, H. (2022). Türkiye'nin Çok Boyutlu Dış Politikasına Bir Örnek: Türkiye-Katar İlişkilerinin Gelişimi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi,* 10 (2), 27-46.

Ossorio, İ. A. and Garcia, L. R. (2021). The Foreign Policy of Qatar: From a mediating role to an active one. *Revista Española de Ciencia Política,* 56, 97-120.

Ozan, E. (2020). Küresel Siyasetin Temel Sorunları, Mehmet S. Erol-Muharrem Ekşi (Ed.), *Uluslararası İlişkilerde Güncel Sorunlar* kitabı içinde (s. 17-38). Ankara: Akçağ Yayınları.

Özerim, G. (2021). Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikasında Yumuşak Gücün Araçları Olarak Vize ve Göç Diplomasisi, Tarık Oğuzlu-Yelda Ongun (Ed.), *Türk Dış Politikasında Güncel Sorunlar ve Teorik Uygulamalar* kitabı içinde (s. 353-371). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Rezeg, A. A. (2022). *Qatari Foreign Policy in a Precarious Decade from the Arab Spring to the Gulf Reconciliation (2011-2021).* İstanbul: SETA.

Telci, İ. N. (2021). İş birliğinden Rekabete Türkiye ve Körfez İlişkilerinin Dönüşümü, İsmail N. Telci (Ed.), *Körfez Dış Politikası: Bağımlılık, Müdahalecilik, Tarafsızlık* kitabı içinde (s. 89-108). Ankara: Ortadoğu Yayınları.

Yeşiltaş M. Ve Öncel R. (2020). Ortadoğu'da Savunma, Güvenlik ve Silahlanma: Temel kavramlar, Stratejik Eğilimler ve Oyuncular, Murat Yeşiltaş-Rıfat Öncel (Ed.), *Ortadoğu'da Güvenlik, Savunma ve Silahlanma* kitabı içinde (s.13-48). İstanbul: SETA.

Yetim, M. (2021). Katar Dış Politikasına İlişkin Dönemselleştirme, İsmail N. Telci (Ed.), *Körfez Dış Politikası: Bağımlılık, Müdahalecilik, Tarafsızlık* kitabı içinde (s. 233-252). Ankara: Ortadoğu Yayınları.

Yüksel H. ve Tekineş H. (2015). *Turkey's love-in with Qatar: A marriage of convenience.* CRU Report, Clinngendael: Netherlands Institute of International Relations.

TÜRKİYE'NİN ORTA ASYA'DA NE İŞİ VAR?

Hakan Sezgin Erkan

Giriş

Geçmişten günümüze değişmeyen bir gerçek olarak Türk dış politikası üzerine tartışmalar genellikle iki soruyla başlamaktadır: Türkiye dünyanın neresinde ve Türkiye'nin orada ne işi var? Bu sorular; karşı cenahlar, zıt ideolojiler ve siyasi rakipler tarafından defalarca sorulup sürekli farklı cevapların verildiği iki soru olmuştur. Aslında soruların tek cevaplarının olmaması, klasik jeopolitik anlayışının uzun ve sarsılmaz bir hâkimiyetinden ve klasik jeopolitik anlayışın da farklı cenahlar tarafından farklı yorumlanmasından ileri gelmektedir. Değişmez kurallara sahip olduğu düşünülen ve devletlerin dış politika yapım süreçlerinde önemli etkiye sahip olan klasik jeopolitik anlayış, nereden bakıldığına göre farklı sorulara farklı cevaplar sunabilmektedir.

Soğuk Savaş süresince "Türkiye, dünyanın neresinde?" sorusunun cevabı, defalarca değişmiş ve sonuç olarak her farklı ideoloji ya da siyasi parti bu farklı cevaplardan birisini kabul ederek soruları cevaplamıştır. Dönem dönem ayırt etmek gerekirse 1923-1945 yılları arasında kurulan denge ile birlikte Türkiye, göreli özerklik dönemini yaşamış ve dış politikada Batı'ya da Doğu'ya da mesafesini koruyarak dış politikasını şekillendirebilmiştir. Bu dönem için sorulara cevap verilmesi gerekirse Türkiye Doğu ile Batı'nın ortasında iki tarafla da mesafeli ve sadece güvenliği ilgili bir durum söz konusu olduğunda ülke sınırları dışında yer almayı kabul eden[1] bir politika izlemiştir. Bu politika aynı zamanda yeni kurulan Cumhuriyetin temellerinin oturması ve gereken devrimlerin gerçekleştirilmesi için de zaruri ola-

1 Balkan Antantı ve Sadabad Paktı da bu durumun bir ürünü ve sonucudur. Türkiye kendi coğrafyası dışında bir yapıda var olmayı ancak güvenliğini tehdit eden bir durumun ortaya çıkması tehlikesine karşı kabul etmiştir.

Kaynakça

Akgül, F. (2009). *Rusya ve Türkiye'de Avrasyacılık.* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Alekseevich, A. V. (2018). Neo-Ottomanism as a Key Doctrine of Modern Turkey. *Communication and Public Diplomacy, 1*(1), 80-88.

Anaz, N. (2012). Siyasi Coğrafyada Yeni Eğilimler ve Popüler Jeopolitik. N. Anaz, & M. Özkan içinde, *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru* (s. 17-38). İstanbul: İlke Yayıncılık.

Andican, A. (1992). Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinden Birleşik Türkistan'a: Tarihi Bir Zorunluluğun Sosyo-Politik Analizi. *Türk Yurdu*(64), 12-18.

Aydın Düzgit, S., & Keyman, E. F. (2014, Mart 25). *Democracy Support in Turkey's Foreign Policy*. Aralık 1, 2022 tarihinde Carnegie Endowment for International Peace: https://carnegieendowment.org/2014/03/25/democracy-support-in-turkey-s-foreign-policy/h5ne adresinden alındı

Brzezinski, Z. (2016). *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives.* New York: Basic Books.

Cahnman, W. J. (1943). Concepts of Geopolitics. *American Sociological Review, 8*(1), 55-59.

Çeçen, A. (2006). *Türkiye ve Avrasya.* Ankara: Fark Yayınları.

Davutoğlu, A. (2012). *Stratejik Derinlik.* İstanbul: Küre Yayınları.

Dodds, K. (2001). Political Geography III: Critical Geopolitics After Ten Years. *Progress in Human Geography, 25*(3), 469-484.

Ersanlı Bahar, B. (1996). Türkçlükük Türkiye'de ve Azerbaycan'da (1990'lı Yıllar). *Avrasya Etüdleri, 3*(3), 2-20.

Gökalp, Z. (2005). *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak.* İstanbul: Bordo-Siyah.

Gray, C. S. (2007). *Fighting Talk: Forty Maxims on War, Peace, and Strategy.* Westport: Praeger Security International.

Gray, C. S. (2011). *Hard Power and Soft Power: The Utility of Military Force As An Instrument of Policy in The 21st Century.* Pennsylvania: Strategic Studies Institute.

Güney, A., & Mandacı, N. (2013). The Meta-geography of The Middle East and North Africa in Turkey's New Geopolitical. *Security Dialogue, 44*(5-6), 431-448.

Hagan, C. B. (1942). Geopolitics. *The Journal of Politics, 4*(4), 478-490.

Landau, J. M. (1995). *Pan-Turkism: From Irredentism to Cooperation.* Londra: Hurst & Company.

Landau, J. M. (2004). *Exploring Ottoman and Turkish History.* Londra: Hurst & Company.

Martin Jones, R. J., Whitehead, M., Dixon, D., & Hannah, M. (2014). *An Introduction to Political Geography: Space, Place and Politics.* Londra: Routledge.

Nye, J. S. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics.* New York: Public Affairs.

Oran, B. (2013). TDP'nin Kuramsal Çerçevesi. In B. Oran, *Türk Dış Politikası - Cilt 1 (1919 - 1980) Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (pp. 17-94). İstanbul: İletişim Yayınları.

Perinçek, D. (2000). *Avrasya Seçeneği: Türkiye İçin Bağımsız Dış Politika.* Ankara: Kaynak Yayınları.

Ratzel, F. (1897). *Politische Geographie.* Münih: Oldenbourg.

Rusi, A. M. (1991). *The Changing Geostrategic Landscape of Europe.* Londra: Palgrave Macmillan.

Slater, D. (1993). The Geopolitical Imagination and the Enframing of Development Theory. *Transactions of the Institute of British Geographers, 18*(4), 419-437.

Tokluoğlu, C. (2012). Ziya Gökalp: Turancılıktan Türkçülüğe. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 28*(84), 104-143.

Tuathail, G. Ó. (1996). *Critical Geopolitics.* Londra: Routledge.

Tuathail, G. Ó. (2003). Geopolitical Structures and Cultures: Towards Conceptual Clarity in the Study of Critical Geopolitics. L. Tchantouridze içinde, *Geopolitics: Global Problems and Regional Concerns* (s. 75-102). Winnipeg: Centre for Defence and Security Studies. Aralık 5, 2022 tarihinde https://gerardtoal.files.wordpress.com/2011/01/toal_geopoliticalcultures2003.pdf adresinden alındı

Tuathail, G. Ó., & Agnew, J. (1992). Geopolitics and Discourse: Practical Geopolitical Reasoning in American Foreign Policy. *Political Geography, 11*(2), 190-204.

Tuğtan, M. A. (2016). Kültürel Değişkenlerin Dış Politikadaki Yeri: İsmail Cem ve Ahmet Davutoğlu. *Uluslararası İlişkiler, 13*(49), 3-24.

Uzman, N. (2018). II. Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Talepleri ve Türkiye'nin Tepkisi. *Gazi Akademik Bakış, 11*(22), 117-142.

Wastnidge, E. (2019). Imperial Grandeur and Selective Memory: Re-assessing Neo-Ottomanism in Turkish Foreign and Domestic Politics. *Middle East Critique, 28*(1), 7-28.

Yeşiltaş, M., & Durgun, S. (2015). Coğrafya ve Jeopolitiği Tartışmak. M. Yeşiltaş, S. Durgun, & P. Bilgin içinde, *Türkiye Dünyanın Neresinde Hayali Coğrafyalar, Çarpışan Anlatılar* (s. 9-36). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

TÜRKİYE'NİN AFGANİSTAN'DA NE İŞİ VAR?

Bülent Bilgi

Giriş

Batı'nın öncülüğünde kurulan dünya düzeni, kurum ve kuruluşlarıyla birlikte yeniden yapılanmak durumunda. Hızla gelişmekte olan bazı ülkeler; iktisadi, siyasi, kültürel, askerî, teknolojik alanlarda kapasitelerini artırdılar. Bu ülkeler Birinci Dünya savaşının devamı olan İkinci Dünya Savaşı sonrası üstlendikleri ve Batı'nın onlara uygun gördüğü "uygulayıcı" rolünün dışına çıkarak, artık göz hizasında kabul edilme ve „oyun kurucu" aktör olma arzusundalar. Geliştirdikleri kapasite artırımı ile birlikte oluşan "öz güven" mevcut düzenin artık kabul görmediğinin ve sürdürülebilir olamayacağının en belirgin göstergesi. Batı, özellikle ABD ve İngiltere mevcut düzenin değişeceğini idrak ve kabul ederek, olabileceği en düşük güç kaybıyla yeni "multi-polar" düzenin güçlü aktörleri olmanın peşindeler. Batı, hâlâ sahip olduğu etki ve gücünü kullanarak mücadeleyi kendi sınırları ve coğrafyasının dışına taşımanın peşinde. Birçok uzmanın bu çetin mücadelenin Asya-Pasifik'te gerçekleşecek düşüncesinin aksine, mücadele orta Asya'da, geniş anlamda Afganistan merkezli gerçekleşecek gibi duruyor. Bu sebeple Türkiye'nin gelecekte güçlü ve lider bir ülke olma iddiası olacaksa, tarihinin getirdiği sorumluluk ile Türk-İslam coğrafyası bünyesinde bulunan Afganistan'da, yumuşak gücüyle (dinî, iktisadi, ticari, kültür & sanat, edebiyat, güvenlik, sportif vs.) her alanda var olmalı. Varoluş sürecini önceden analitik bir şekilde ele alıp -Afganistan'da da mevcut multiplikatörleri yanına çekerek- uzun soluklu bir "mastır planı" oluşturarak, "Türk Devletleri Teşkilatı" çerçevesinde AB benzeri bir yapıyı uygulamaya koymalı. Bu sürecin kolay olmamakla birlikte, din, dil ve kültür gibi birleştirici faktörlerden istifade ederek gerçekleştirilmesi gayet mümkün.

Kaynakça

Encyclopedia Britannica: Afghanistan. https://www.britannica.com/place/Afghanistan

CIA World Factbook: Afghanistan. https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/afghanistan/

Islam Düşünce Enstitüsü: Afganistan; Dünü-Bugünü-Yarını, pages 7-8

"Turkey's Relations with Afghanistan", Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, https://www.mfa.gov.tr/turkey_s-relations-with-afghanistan.en.mfa

"Turkey and Afghanistan: History, Politics and Diplomacy", Bayram Sinkaya, 2018, https://books.google.com.tr/books?id=m5NODwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Turkey+and+Afghanistan:+History,+Politics+and+Diplomacy&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwjPv9X_gJf3AhVP_6QKHY8RBFgQ6AF6BAgIEAI#v=onepage&q&f=false

"Türkiye - Afganistan İlişkileri: Etnik ve Kültürel Bağlar", Ali Şahin, http://www.ali-sahin.com/images/stories/pdf/turkiye_afganistan_iliskileri.pdf

Abdul Kadir Khan, "Afganistan'ın Türkiye İle İlişkileri", Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001.

Hasan Köni, "Türkiye-Afganistan İlişkileri: 1921-2001", Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, 2003.

"What are the different sects in Afghanistan?" (Afganistan'daki farklı mezhepler nelerdir?), Al Jazeera (https://www.aljazeera.com/news/2021/8/16/what-are-the-different-sects-in-afghanistan)

„Buddhist Heritage in Afghanistan" (Afganistan'daki Budist Mirası) adlı makale, UNESCO (https://whc.unesco.org/en/news/1613)

"Why Afghanistan matters," BBC News, 14 August 2021, https://www.bbc.com/news/world-asia-58119165

"Why is Afghanistan important to the US?," Al Jazeera, 17 August 2021, https://www.aljazeera.com/news/2021/8/17/why-is-afghanistan-important-to-the-us

"Why Afghanistan is central to China's ambitious new Silk Road plans," CNBC, 25 July 2018, https://www.cnbc.com/2018/07/25/why-afghanistan-is-central-to-chinas-ambitious-new-silk-road-plans.html

"Why Afghanistan is so important to India," The Economic Times, 17 August 2021, https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/why-afghanistan-is-so-important-to-india/articleshow/85353598.cms

"The importance of Afghanistan to Russia," Al Jazeera, 17 August 2021, https://www.aljazeera.com/news/2021/8/17/the-importance-of-afghanistan-to-russia

"Afghanistan: What is the One Belt, One Road initiative?," DW, 17 August 2021, https://www.dw.com/en/afghanistan-what-is-the-one-belt-one-road-initiative/a-58990585

"Why Afghanistan matters to the world," The Conversation, 17 August 2021, https://theconversation.com/why-afghanistan-matters-to-the-world-165216

AZERBAYCAN-ERMENİSTAN SORUNUNDA TÜRKİYE

Şeyda Çevikel - Bahar Özsoy

Giriş

Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki anlaşmazlıkların kökleri 200 yıldan fazla bir geçmişe sahiptir. Gülistan, Türkmençay ve Edirne Antlaşmaları sonrasında Ermenilerin Azerbaycan topraklarına yerleş(tiril)me süreci başlamıştır. Sovyet hâkimiyeti altında bilinçli bir göç politikasına dönüştürülen yer değiştirme hareketi sonrasında, kimi bölgelerde Ermeni nüfusun sayıca üstün olması sağlanırken Rusya tarafından işgal edilmeden önce Müslüman Türklerin çoğunlukta olduğu günümüz Ermenistan topraklarında ise mono etnik bir yapı oluşturulmuştur. Azerbaycan'a ait olan topraklara Ermenilerin yerleştirilmesi ve Ruslar tarafından desteklenmeleri zaman içinde siyasi ve toplumsal bir gerilime yol açmış ve çeşitli aralıklarla Azerbaycanlı nüfus Ermeniler tarafından hedef alınmıştır.

Sovyetlerin dağılma sürecine girdiği dönemde iki ülke arasında Dağlık Karabağ'ın statüsü konusunda bir kez daha başlayan çatışmalar bağımsızlıkla birlikte savaşa dönüşmüş, 1994 yılında varılan ateşkese rağmen Azerbaycan topraklarının yüzde yirmisi yaklaşık 30 yıl Ermeni işgali altında kalmıştır. Dahası 20 bin Azerbaycanlının yaşamını yitirdiği Karabağ Savaşı sonrasında Ermenistan, Karabağ ve çevre kentlerden gelen bir milyona yakın göçmen sorunu ile karşı karşıya kalan Azerbaycan 90'lı yıllarda nüfusuna oranla en çok göçmen barındıran ülkelerden biri hâline dönüşmüştür.

1918-1920 yılları arasında kısa süren bağımsızlık döneminde Azerbaycan'ın en büyük destekçisi Ankara olmuştur. Türkiye, bu ülkelere komşu olan ve iki tarafın da bağımsızlığını ilk tanıyan ülkedir. Ancak Türkiye'nin her iki ülkeyle olan ilişkileri aynı eksende ilerleyememiştir. 1991 yılındaki ikinci bağım-

Ermenistan'ın, bu işgalden vazgeçmemesi ve 1915 Olayları'nın objektif bir şekilde araştırılmasına sıcak bakmaması da normalleşme adına atılan adımları başarısızlığa sürüklemiştir. Öte yandan 1915 Ermeni soykırımı iddialarını her platformda Türkiye'ye karşı kullanan Ermenistan'ın yakın tarihinde net bir şekilde kanıtlanmış, Azerbaycanlılara karşı gerçekleştirdiği Hocalı Soykırımı'nı da unutuyor olması gerçek anlamda tarihle yüzleşmekten kaçtığının başka bir göstergesi olmuştur.

Şimdiye kadar Türkiye'nin Azerbaycan ile ilişkilerinde Ermenistan olumsuz bir faktör olurken Ermenistan ile ilişkilerinin normalleşememesinde de Azerbaycan'ın etkisi yadsınamaz. Bu nedenle II. Dağlık Karabağ Savaşı/Zaferi sonrasındaki süreç, üç ülke açısından da umut vadedebilir. Ancak ateşkeslere rağmen çatışmaların henüz tam anlamıyla durmaması, kalıcı bir barış antlaşması imzalanmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Öyle ki Azerbaycan ile Ermenistan'ın ilişkilerinde normalleşme beklemek yakın gelecekte güç gözükmektedir. Öte yandan taraflar, barışı devlet düzeyinde sağlasa bile halklar üzerindeki psikolojik yıkımın izlerini silmek ve zaman alacaktır. Bu durum elbette ki Türkiye'nin yürüteceği dış politikayı da etkileyecektir.

Kaynakça

Alizade, O. (2010). 18. Yüzyılın İlk Yarısında Rusya'nın Kafkasya'da İşgalcilik Politikası, Akademik Bakış, 4(7), 2010, s.107-110, 105-114.

Aljazeera. (2022, Temmuz 1). Armenia, Turkey agree to open borders for third-country nationals. https://www.aljazeera.com/news/2022/7/1/armenia-turkey-agree-to-open-border-for-third-country-nationals adresinden alındı

Arzumanlı, Vaqif ve Nazim, Mustafa. (1998). Tarixin qara səhifələri Deportasiya, soyqırım, qaçqınlıq. Qartal Nəşriyyat.

Aydemir Baş, F. B. & Bayrakdar, O. K. (2021, Kasım). Gorbaçov Dönemi Türk Basınında Türk Cumhuriyetlerinin Yansımaları, Türkçe konuşan ülkelerin medya platformu Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Kongresi, 283-289.

Aydın, M. (2005). Dağlık (Yukarı) Karabağ Sorunu, Türk Dış Politikası, Ed: Baskın Oran, Cilt II, 8. Baskı.

Azadlıq Radiosu. (2009, Ekim 25). Azərbaycan bayrağına hörmətsizlik edən türk polisi cəzalandırıldı. Kasım 10, 2022 tarihinde https://www.azadliq.org/a/1860188.html adresinden alındı

Azarova, V. (2015). Chiragov and others v. Armenia judgment (Application no: 13216/05). Strasbourg.

Azərbaycan Tarixi. (2007). Cilt I. Çıraq nəşriyyatı.

AZƏRİ, N. (2009, Ekim 13). Sürix razılaşmasının görünən və görünməyən tərəfləri. Yeni Azərbaycan, 5. http://anl.az/down/meqale/yeni_az/yeni_az_oktyabr2009/92298.htm adresinden alındı

AZERTAC. (2021, Ağustos 14). President Ilham Aliyev: We support 3+3 format in the South Caucasus. https://azertag.az/en/xeber/1852889 adresinden alındı

AZƏRTAC. (2022, Eylül 13). A.Eyvazov: Hazırda Azərbaycan Ordusu Kəlbəcər və Laçın rayonları ərazisində Ermənistan silahlı qüvvələrinin təxribatlarına qarşı qəti cavab tədbirləri görür.https://azertag.az/xeber/AEyvazov_Hazirda_Azerbaycan_Ordusu_Kelbecer_ve_Lachin_rayonlari_erazisinde_Ermenistan_silahli_quvvelerinin_texribatlarina_qarsi_qeti_cavab_tedbirleri_gorur_VIDEO-2288477 adresinden alındı

CNNTÜRK. (2009a, Ekim 14). Türkiye ve Ermenistan için tarihi gün. Kasım 10, 2022 tarihinde https://www.cnnturk.com/turkiye/turkiye-ve-ermenistan-icin-tarihi-gun adresinden alındı

CNNTÜRK. (2009b, Ekim 27). Azerbaycan ile bayrak krizi sona erdi. https://www.cnnturk.com/dunya/azerbaycan-ile-bayrak-krizi-sona-erdi adresinden alındı

Coene, F. (2010). The Caucasus: An Introduction. Oxon: Routledge.

Cumhuriyet. (2009, Ekim 14). Bayrak krizi aşıldı. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/bayrak-krizi-asildi-92392 adresinden alındı

Çeteryan, V. (2022, Ekim 14). Ermənistan-Azərbaycan münasibətlərində zorakılıq və siyasət. https://bakuresearchinstitute.org/ermenistan-azerbaycan-munasibetlerinde-zorakiliq-ve-siyaset/ adresinden alındı

Çevikel, Ş. (2022). Coğrafya kader midir? Coğrafya-dış politika ilişkisi: Azerbaycan örneği.

Cappadocia Journal of Area Studies (CJAS), 4(1), s. 40-63.

Çil, U. (2017, Aralık 14). Dışişleri Bakanlığından Ermenistan açıklaması. Kasım 1, 2022 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/dunya/disisleri-bakanligindan-ermenistan-aciklamasi/1005051 adresinden alındı

Daily Sabah. (2021, Ekim 23). Iran supports Turkey's 3+3 mechanism for South Caucasus: Envoy. https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/iran-supports-turkeys-33-mechanism-for-south-caucasus-envoy adresinden alındı

Danielyan, E. (2011, Şubat 14). Turkish-Armenian Accords Pronounced Dead By Yerevan. Eurasia Daily Monitor, 8(31). https://jamestown.org/program/turkish-armenian-accords-pronounced-dead-by-yerevan/ adresinden alındı

Davutoğlu, A. (2001). Stratejik Derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu. İstanbul: Küre Yayınları.

Davutoğlu, A. (2009, Ekim 11). Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu'nun Türkiye ile Ermenistan Arasında Zürih'te İmzalanan Protokollere İlişkin TRT'ye Verdiği Mülakat. Politik Açılım. (D. Sazak, Röportaj Yapan) TRT 1. Ankara. https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-turkiye-ile-ermenistan-arasinda-zurih_te-imzalanan-protokollere-iliskin-degerlendirme.tr.mfa adresinden alındı

Dermoyan, H. (2022, Nisan 11). The Dilemma of Armenian-Turkish Relations. Kasım 1, 2022 tarihinde EVN Report: https://evnreport.com/politics/the-dilemma-of-armenian-turkish-relations/ adresinden alındı

Deveci Bozkurt, Y. (2016). Küresel ve Bölgesel Gelişmeler Işığında Dağlık Karabağ Sorunu, Türkiye Yazarlar Birliği, 6(17), 137-158.

Eraslan, F., & Özdemir, F. N. (2021, Kasım-Aralık). Azerbaycan-Türkiye İlişkilerinde Önemli Bir Kavşak: İkinci Karabağ Savaşı. Türk Dünyası Araştırmaları, 129(255), s. 315-334.

Farzali, F. (2011). XX. yüzyılda Azerbaycan-Türkiye İlişkileri, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri).

Gökçe, M. (2012). Siyah altın peşinde Hazar'da bin yıl. Berikan Yayınları.

Göksedef, E. (2020, Kasım 10). Dağlık Karabağ: Ateşkes anlaşması sonrası Türkiye'nin rolü ne olacak, arka planda neler yaşandı? https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54873432 adresinden alındı

Habertürk. (2009, Ekim 21). Türkiye Azerbaycan'a nota verdi. Kasım 5, 2022 tarihinde https://www.haberturk.com/dunya/haber/181049-turkiye-azerbaycana-nota-verdi adresinden alındı

Halaçoğlu, Y. (2001). Ermeni meselesi ile ilgili birkaç Rus kaynağı. Yeni Türkiye, 7(38), Ankara.

Həsənov, Ə. (2016). Azərbaycan Respublikasının Milli İnkişaf və Təhlükəsizlik Siyasətinin Əsasları. Bakı: "Zərdabi LTD".

Həsənov,F., Ağayeva, İ. & Manvelyan, A. (2022, Eylül 16). Azərbaycan-Ermənistan sərhədində döyüşlər: hər iki ölkədə insanlar itkilərin çox, məlumatların azlığından narazıdır, https://www.bbc.com/azeri/articles/c6pxn4re4r1o adresinden alındı

Huseynov, N. (2021, Aralık 15). On the Prospects for Normalization in Turkish-Armenian Relations. Kasım 2, 2022 tarihinde https://bakuresearchinstitute.org/en/on-the-prospects-for-normalization-in-turkish-armenian-relations/ adresinden alındı

İbadov, A. (2007). Azerbaycan Dış Politikasında Dağlık Karabağ Sorunu ve Ermeni Sorunu: Çözümler, Öneriler. (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir).

İşyar, Ö. G. (2020). Dağlık Karabağ Sorunu: Birinci ve İkinci Savaşın Dinamikleri. Bursa: Dora Yayınevi.

Kachkachishvili, D. (2022, Şubat 2). FlyOne'ın uçağı Ermenistan'dan İstanbul'a ilk uçuş için Erivan'dan havalandı. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/flyonein-ucagi-ermenistandan-istanbula-ilk-ucus-icin-erivandan-havalandi/2492140 adresinden alındı

Köker, İ. (2020, Kasım 12). Dağlık Karabağ: İHA ve SİHA'ların rolü ne oldu, Azerbaycan'a nasıl avantaj sağladı?. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54917938.

Kurat, A. N. (1999). Rusya tarihi. Türk Tarih Kurumu.

Məhdiyəv, R. (2012). Önsöz Evəzi. Azərbaycanlıların Soyqırımı: Tarixin Qanlı Salnaməsi. I: Cild, 15- 64, Bakı: Azərbaycan Qəzeti.

Mehmetov, İ. (2009). Türk Kafkası'nda siyasi ve etnik yapı Eski çağlardan günümüze Azerbaycan tarihi. Ötüken Yayınları.

Memmedova, A. (2020). 20 Yanvar-Qan Yaddaşımız. Bakı. Azerbaycan Milli kütüphanesi.

Memmedova, H. (2009). Ermenistan Saldırganlığı Karşısında Birleşmiş Milletlerin Tutumu, Akademik Bakış, 2(4), 25-33.

Nazim, M. (2014). Ermenilerin 1905-1906 Yıllarında Yaptıkları Katliamlar, Atatürk Dergisi, 3(1), 1-12.

Özinan, A. (2017, 22 Aralık). Ankara ve Yerevan Protokolleri tartışıyor. Kasım 1, 2022 tarihinde https://www.agos.com.tr/tr/yazi/19927/ankara-ve-yerevan-protokolleri-tartisiyor adresinden alındı

Özsoy, B., & Aydemir Baş, F. B. (2022). Küresel Çözümsüzlükten Vatan Muharebesine: Dağlık Karabağ'da Minsk Grubu'nun Rolü Üzerine Bir Değerlendirme, Vizyoner Dergisi, 13(33), 143-160.

Özyılmaz, E. V. (2013). Geçmişten günümüze Dağlık Karabağ. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(2), 191-208.

Qasımlı, M. (2015). 1828 yılından günümüze Karabağ topraklarında demografik süreçler. Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ İhtilafı: Bölgesel Barış ve Güvenliğe ve Komşuluk İlişkilerine bir Tehdit içinde (28-31). Ankara: Neyir Matbaacılık.

Rehimov, R. (2018, Mart 1). Ermenistan, Zürih protokollerini feshetti. Kasım 2, 2022 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ermenistan-zurih-protokollerini-feshetti/1077406 adresinden alındı

Rəsulzadə, M. E. (2022). Azərbaycan Cümhuriyyəti. İdiot yay.

Sabiroğlu, N. (2020, Ekim 16). Prezidentdən daha bir gələcək "tvit"in anonsu: "Şuşasız bizim işimiz yarımçıq olar...". https://www.musavat.com/news/prezidentden-daha-bir-gelecek-tvit-in-anonsu-susasiz-bizim-isimiz-yarimciq-olar_744865.html adresinden alındı

Safaryan, A. (2015, Nisan 28). President: Ratification of Zurich protocols by Armenia alone would bring no result. Kasım 2, 2022 tarihinde https://arminfo.info/full_news.php?objectid=search&objectid=C749C400-ED7E-11E4-B3A60EB7C0D21663 adresinden alındı

Saray, M. (1984). Azeri Türkleri. Türk Dünyası Araştırmaları. Portret

Shiriyev, Z., & Davies, C. (Spring 2013). The Turkey-Armenia-Azerbaijan Triangle: The Unexpected Outcomes of the Zurich Protocols. PERCEPTIONS, XVIII(1), s. 185-2006.

Sipahi, E. B., Özsoy, B., & Qasımlı, M. (2022). Nisan Savaşlarından Vatan Muharebesine: Azerbaycan'da "Böyük Qayıdış" Süreci Üzerine Bir Değerlendirme. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 72, 198-217.

Süleymanlı, C. (2018). Dağlık Karabağ Sorununun Uluslararası Hukuk Boyutu, https://cavidsuleymanli152406264.wordpress.com/2018/03/06/daglik-karabag-sorununun-uluslararasi-hukuk-boyutu/.

TBMM İnsan Hakları Komisyonu (2021). Ermenistan'ın Azerbaycan'a Saldırısı ile Başlayan Gerilim ve Çatışma Sürecinde Yaşanan Hak İhlalleri ve Türkiye'deki Ermeni Vatandaşlarımızın Durumuna İlişkin Rapor, TBMM Basımevi: Ankara.

Ter-Petrosyan, L. (1991, Kasım 27). LETTER TO PRESIDENT BUSH FROM THE PRESIDENT OF ARMENIA. Kasım 2, 2022 tarihinde U.S. Department of State: Freedom of Information Act: https://foia.state.gov/search/results.spx?searchText=RELATIONS+BETWEEN+AZERBAIJAN+AND+ARMENIA+HAVE+REACHED+A+CRITICAL+STAGE&beginDate=&endDate=&publishedBeginDate=&publishedEndDate=&caseNumber= adresinden alındı

The Government of Republic of Armenia. (2008, Şubat 21). Official News. Kasım 1, 2022 tarihinde https://www.gov.am/en/news/item/2893/ adresinden alındı

The White House Office of the Press Secretary. (2009, Nisan 6). Remarks By President Obama To The Turkish Parliament. https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-obama-turkish-parliament adresinden alındı

Türk, C. (2009, Ekim 27). Azerbaycan ile bayrak krizi sona erdi. https://www.cnnturk.com/dunya/azerbaycan-ile-bayrak-krizi-sona-erdi adresinden alındı

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2022). Türkiye - Ermenistan Siyasi İlişkileri. Ekim 30, 2022 tarihinde https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ermenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa adresinden alındı

Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti. (2021, Haziran 15). ŞUŞA BEYANNAMESİ. https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-06-15-Azaebaycan-SusaBeyannamesi.pdf adresinden alındı

Türkiye Cumhuriyeti ve Ermenistan Cumhuriyeti. (2009, Ekim 10). Türkiye Cumhuriyeti ile Ermenistan Cumhuriyeti Arasında Diplomatik İlişkilerin Kurulmasına Dair Protokol. Zürih, İsviçre. https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/zurih-protokolleri-tr.pdf adresinden alındı

UN (1993). Resolution 822, https://digitallibrary.un.org/

UN (1993). Resolution 853, https://digitallibrary.un.org/

UN (1993). Resolution 874, https://digitallibrary.un.org/

UN (1993). Resolution 884, https://digitallibrary.un.org/

VOA. (2008, Eylül 6). Türkiye: 2 - Ermenistan: 0. Kasım 12, 2022 tarihinde https://www.voaturkce.com/a/a-17-2008-09-06-voa1-88111667/864951.html adresinden alındı

Yalçınkaya, A. (2006). Kafkasya'da siyasi gelişmeler. Lalezar Kitabevi: Ankara.

Yeşiltaş, M., & Balcı, A. (2011). AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü:Kavramsal Bir Harita. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi (2), s. 9-35.

TÜRKİYE'NİN KUŞAK-YOL'DA NE İŞİ VAR?

Tuğçenur Ekinci Furtana

Giriş

Yeni İpek Yolu olarak da anılan Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi ya da İnisiyatifi (BRI) 2013 yılında Başkan Xi Jinping tarafından açıklanan oldukça geniş kapsamlı alt yapı projelerini içeren Doğu Asya'dan Avrupa'ya uzanan alternatif ticaret rotaları olarak tanımlanabilir. Belki de bu proje için tarihin görmüş olduğu en kapsamlı uluslararası ticaret projesi de denebilir. Ancak projeyi sadece ticaret ile tanımlamaya çalışmak da yetersiz kalacaktır. Bu proje aynı zamanda siyasi ve ekonomik varlığını sürdürme, geleceğe taşıma çabasıdır. Çin, amaçları doğrultusundaki yatırımları tamamlayabilirse ekonomik ve siyasi nüfuzunu önemli ölçüde genişletecektir.

Neticede, bu demiryolu güzergâhı, Çin'den gelen ihracat trenlerini taşıyabildiği kadar, ters yönde Türk mallarını da aynı rotadan geri götürebilecektir. TCDD'nin yıllık faaliyet raporunda Çin-Türkiye arasında Orta Koridor ve Bakü-Tiflis-Kars (BTK) hattı üzerinden düzenli seferleri devam eden blok konteyner trenlerinde; orta vadede yıllık 200'ün üzerinde blok tren, uzun vadede ise yıllık 1.500 blok tren işletilmesi ve Çin-Türkiye arasındaki toplam taşıma süresinin 10 güne düşürülmesi hedeflendiği belirtilmektedir (TCDD, 2022, s. 65). Tabi ki, bu taşıma süresinin kısalığını Türkiye'nin birincil hedef pazarı olan ve gümrük birliği anlaşmasıyla sanayi ürünlerini gümrüksüz ihraç ettiğimiz Avrupa Birliği'ne Çin malların kısa sürede ulaşmasının Türkiye'ye sağlayacağı hiçbir avantaj olamaz. Elbette ki Çin, malı o ya da bu şekilde taşınacak, transfer edilecektir. Türkiye'nin bu taşıma üzerinde söz sahibi olmasının stratejik üstünlük bakımından önemi mevcuttur. Bunun yanında, daha önce de yazıldığı üzere aynı rotayı ters istikamette daha yoğun şekilde kullanarak Türk mallarını hem Çin'e hem de Türk Dünyasına taşımakta kullanabilmek büyük önem arz etmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye bugün dünyanın en büyük ikinci ekonomisi ve üretim üssü olan Çin devletinin, on yıl önce duyurduğu, isim farklılıkları ve projedeki sapmalara rağmen kararlılıkla sürdürülen Kuşak Yol İnisiyatifinin tam ortasında konumlanmıştır. Ülkeye hem stratejik önem kazandırması bakımından, hem yatırım çekmesi, hem de gelişimi desteklemesi bakımından birçok katkı sağlayabilecek bir projedir. Ancak Çin'in, kendini önceleyen politikalarından zarar görmemek için Türkiye gerekli tedbirleri alarak ve zaten hâlihazırda döşenmiş, yatırımı gerçekleştirilmiş demir yolu hattını daha verimli kullanarak bu projeden kârlı çıkabilir. Sadece mal taşımak için değil turizm ve kültür elçiliği de yapabilecek olan bu demiyolu hattının en yüksek oranda kullanılması için gelecekte ortaya çıkarılabilecek projeleri desteklemekte faydır. Kuşak Yol İnisiyatifinin, avantaj dezavantaj, risk ve faydalarını görerek, hareket edildiğinde Türkiye'nin maksimum faydayı sağlayabileceği söylenebilir.

Kaynakça

Ekinci Furtana, T. (2021). *Kuşak Yol İnisiyatifinin Türkiye'nin Uluslararası Ticaretine Etkisi .* istanbul : Asam Yayınları .

Erenel, F. (2021). Dünya Ticaretinde Yeni Bir Güç; Kuşak Yol İnisiyatifi ve Türkiye. T. Ekinci Furtana içinde, *Kuşak Yol İnisiyatifi Türkiye'nin Uluslararası Ticaretine Etkisi.* İstanbul: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları .

Fairhead, B. (2018). Why China's Belt and Road Offers the UK Huge Opportunities. https://www.gov.uk/government/speeches/why-chinas-belt-and-road-offers-the-uk-huge-opportunities

FMPRC. (2023, 01 08). *FMPRC China.* www.fmprc.gov.cn: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zwjg_665342/zwbd_665378/202203/t20220330_10657688.html

Gov.Ch. (2023, 01 29). *Action plan on the Belt and Road Initiative.* www.gov.cn: http://english.www.gov.cn/archive/publications/2015/03/30/content_281475080249035.htm

Gov.Ch. (2023, 01 29). *From Initiative to reality: Moments in developing the Belt and Road Initiative.* http://english.www.gov.cn/policies/infographics/2015/04/23/content_281475094425039.htm

Gov-Chn. (2022). *Birlikte "Kuşak ve Yol"u İnşa Etmek ve Daha Parlak Bir Geleceği Paylaşmak.* .fmprc.gov.cn/mfa_eng: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zwjg_665342/zwbd_665378/202203/t20220330_10657688.html

Greenfdc. (2023, 01 08). *Countries of the Belt and Road Initiative (BRI).* https://greenfdc.org/countries-of-the-belt-and-road-initiative-bri/

İMMİB. (2022). *Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'nin Etkileri.* immib.org.tr: https://immib.org.tr/tr/cinin-kusak-ve-yol-girisiminin-etkileri

İMMİB. (2023, 01 08). *Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'nin Etkileri/ Dünya Gazetesi.* https://immib.org.tr/: https://immib.org.tr/tr/cinin-kusak-ve-yol-girisiminin-etkileri#:~:text=Bug%C3%BCne%20kadar%20yap%C4%B1lm%C4%B1%C5%9F%20olan%20yat%C4%B1r%C4%B1mlar%C4%B1n,Bankas%C4%B1%20gibi%20uluslararas%C4%B1%20finans%20kurulu%C5%9Flar%C4%B1.

Jie, Y., & Wallace, J. (2021). *Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi (BRI).* https://www.chathamhouse.org/2021/09/what-chinas-belt-and-road-initiative-bri

MFA. (2023). *Türkiye'nin Çok Taraflı Ulaştırma Politikası.* mfa.gov.tr: https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-cok-tarafli-ulastirma-politikasi.tr.mfa

MFA-CHN. (2021). *Bolstering Confidence and Jointly Overcoming Difficulties To Build a Better World.* fmprc.gov.cn: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/zyjh_665391/202109/t20210922_9580293.html

MOFCOM. (2023, 01 08). mofcom.gov.cn: http://english.mofcom.gov.cn/article/pressconferencehomepage/beltandroad/202111/20211103219229.shtml

OECD. (2018). *China's Belt and Road Initiative in the Global Trade, Investment and Finance Landscape.* OECD . https://www.oecd.org/finance/Chinas-Belt-and-Road-Initiative-in-the-global-trade-investment-and-finance-landscape.pdf

TCDD. (2022). *2021 Yıllık Faaliyet Raporu .* https://www.tcddtasimacilik.gov.tr/sayfa/faaliyet-raporlari/

USACongress. (2022). *China's "One Belt, One Road" Initiative: Economic Issues.* crsreports.congress.gov: https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11735

WorldBank. (2022, 09). *The World Bank In China.* orldbank.org: https://www.worldbank.org/en/country/china/overview

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE ALTERNATİF BİR BAKIŞ: KARŞILAŞTIRMALI SİYASET TEORİSİ

Aykut Karahan

Giriş[1]

Tarihî ve psikolojik bir ilişki olarak Türkiye ve AB ilişkileri her dönem sancılı olmuştur. Hem Türkiye'nin hem de AB'nin birbirine karşı yeterince güven ilişkisi tesis edemediği de aşikârdır. 11 Eylül Saldırısı sonrası dünya daha da güvensiz bir yer hâline gelmiştir. Bu bağlamda, ABD'nin tek taraflı müdahaleci ve dışlayıcı hatta düşmanlaştırıcı tavrı, dünya için bir büyük sorun olarak devam etmektedir. ABD ile Türkiye arasında derin bir güvene dayanmayan bu ilişki biçimi bu ilişkinin tarihî bir derinliği olmadığı gerekçesi ile makul görülebilir ve aynı zamanda arada coğrafi olarak ciddi mesafeler bulunmaktadır. Oysa Türkiye ve AB ilişkileri, tarihî derinliğe haiz olmanın yanı sıra coğrafi olarak da oldukça yakın bir konumdadır. Son olaylarda küresel aktör olarak AB'nin çok gerilerde kalmış olması, biraz da ötekileştirici/dışlayıcı politikalarından kaynaklanmaktadır. Avrupa'nın ve AB'nin bir güç merkezi olabilmesi için de üç farklı alanda kendini göstermesi gerekmektedir. Bunlar;

I. Asya ile bağlantısının olması,

II. Çok kültürlü olması,

III. Özellikle yakın coğrafyasında kriz çözebilme kapasitesinin olması.

Bu üç alanda birbiri ile yakından alakalı olduğu gibi Türkiye ile de yakın ilişki içinde olmasını gerekli kılmaktadır. AB için yapılan en büyük eleştiri bir

1 Bu makale, Beykent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Haziran 2022 yılında savunulan ve başarılı bulunan *Karşılaştırmalı Siyaset Teorisi Açısından Ahmet Davutoğlu'nun Medeniyet Söylemi ve Ben İdraki* doktora tezinden üretilmiştir.

sistem örneği olarak karşımızda duran AB'nin geleceği birazda tarihi ötekisi olan Türkiye ile nasıl bir ilişki ve siyaset geliştireceğine bağlı gibi görünüyor. Ünlü medeniyet tarihçisi Arnold Toynbee'nin vurguladığı Avrupalılık bilincinin mutlak ötekisi Müslüman dünyanın temsilci olarak görülen Türkler'dir. Bu mutlak ötekiyi tarihte Avrupalılık bilinci diyerek önce Endülüs'te sonra da devreye alıp yine 20. yy.'ın ikinci çeyreğinde Yahudiler'e karşı mutlak bir ötekilik üzerine dayalı dışlayıcı siyaset yine insanlık adına hayırlı sonuçlar üretmeyecektir. Artık küresel bir dünyadan hatta Koronavirüs salgını ile birbirinden ayrılamaz bağlarla bağlı olduğunu algıladığımız dünyada Avrupa bu dışlama hastalığından ve dışlayıcı/ötekileştirici siyasetinden vazgeçmelidir. Avrupa'nın dünyayı birbiri ile ortak bir yaşamdaşlık ağı içerisinden algılayıp yeni bir kültürel perspektif ile bunu bir AB projesi hâline getirmelidir. Dünyayı zorunlu ilişkiler ağından değil bağlantısal ilişkiler ağından görerek ve yaşamdaşlık kültürünü harekete geçirici adımlar atarak hem kendi vizyonu için hem de dünyaya katkısı açısından olumlu bir gelişme olacaktır.

Kaynakça

Barry, N. (1995). *An Introduction to Modern Political Theory*, London: The McMillan Press Ltd.

Bashir, H. (2012). *Europe and the Eastern Other: Comparative Perspectives on Politics, Religion and Culture before the Enlightenment*, New York: Lexington Books.

Brecht, A. (1970). *Political Theory*, New Jersey: Princeton University Press.

Buhari, Ö. M. (2020). *Varoluşsal Tehcir Yeni Batı ve Dönüştürücü Şiddet*, İstanbul: İnsan Yayınları.

Dallmayr, F. (1984). *Police and Praxis*, London: The MIT Press.

Dallmayr, F. (1997). Introduction: Toward a Comparative Political Theory. *The Review of Politics*, 59(3), 421-428.

Dallmayr, F. (2002). *Dialogue Among Civilizations: Some Exemplary Voices*, New York: Palgrave Macmillian.

Dallmayr, F. (2004). *Beyond Monologue: For a Comparative Political Theory*, 2(2), 249-257.

Dallmayr, F. al-Hibri, Arisaka, Y., Clarke, J. J., Davutoğlu, A., Dorraj, M., Euben, R. L., Fox, R. A., Hirschmann, N. J., Johansen, R. C., Jung, H.Y., Ling, L.H.M., Pantham, T., Shih ve C.-Y. (1999). *Border Crossings: Toward a Comparative Political Theory (The book series of Global Encounters: Studies in Comparative Political Theory)*, Washington: Lexington Books.

Davutoğlu, A. (2018). *Medeniyetlerin Ben İdraki*, İstanbul: Küre Yayınları.

Erdenir, F. H. B. (2010). *Avrupa Kimliği*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Euben, R. (2006). *Journeys to the Other Shore: Muslim and Western Travelers in Search of Knowledge*, Princeton: Princeton University Press.

Hampton, J. (1997). *Political Philosophy*, Colorado: Westview Press.

Heidegger, M. (1998). Bilim Üzerine İki Ders, (Hakkı Ünler, Çev.) İstanbul: Paradigma Yayınları.

Heidegger, M. (2013). Hümanizm Üzerine, (Yusuf Örnek, Çev.), İstanbul: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Huntington, S. P. (1993). The Clash of Civilizations?, *Foreign Affairs*, 72(3), 22-49.

Kayapınar, M. A. (2013). Modern Siyaset Tasavvurunun Mekanizmacı Arka Planı, *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 18(35).

Kayapınar, M. A. (2014). Modern Siyaset Tasavvurunun Paradigmatik Öncülleri, Divan İlmi Araştırmalar Dergisi, 19(37), 1-42.

Kempski, J. V. (1997). Siyaset Felsefesi, (Doğan Özlem, Çev.), Günümüz Felsefe Disiplinleri, der. Doğan Özlem, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

March, A. F. (2009). What is Comparative Political Theory?, *The Review of Politics*, 71(4), 531-565.

Masclet, J. C. (1974). Avrupa Siyasal Birliği, (Süheyl Gürbaşkan, Çev.) İstanbul Reklam Ajansı.

Öniş, Z. ve Kutlay, M. (2012). Ekonomik Bütünleşme/Siyasal Parçalanmışlık Paradoksu: Avro Krizi ve Avrupa Birliği'nin Geleceği. *Uluslararası İlişkiler*, 9(33), 3-22.

Raphel, D. D. (1976). *Problems of Political Philosophy*, London: The Mcmillan Press Ltd.

Roberts, J. M. (2003). Yirminci Yüzyıl Tarihi, (Sinem Gül, Çev.), Ankara: Dost Yayınevi.

Sarıbay, A. Y. (1998). Politik Teorisi, Modernite ve Etik, *Doğu Batı Dergisi.*

Wolf, J. (1996). *An Introduction Political Philosophy*, New York: Oxford University Press.

TÜRK YEREL YÖNETİMLERİ VE BALKAN KENTLERİ İLE GERÇEKLEŞTİRİLEN PARADİPLOMATİK FAALİYETLER

İskender Güneş - Kemal Kaya

Giriş

21. yüzyılda şehirler; sosyal, ekonomik ve kültürel faaliyetlerin yanı sıra uluslararası ilişkilerde de seçkin bir konuma gelerek önemli görevler üstlenmektedir. Günümüz dünyasının ortak sorunları olan çevre, istihdam ve sağlık konularındaki tecrübeler, ülkeler ve şehirler arasında iş birliğini, kardeş şehir ilişkilerini ve dayanışmayı zorunlu kılmaktadır. Öte yandan yerel yönetimler, geleneksel görev ve sorumluluklarının ötesinde, başta kent ekonomisi, kültür-sanat, sosyal faaliyetler ve yerel diplomasi olmak üzere çok çeşitli alanlarda yeni misyonlar üstlenmektedir (Türkiye Belediyeler Birliği, 2021:7-10).

Dünya şehirleri ile ilişkilerinde yumuşak güç unsuru olan şehirler, bilinen dünyanın en eski diplomatik aktörleridir. Şehirlerin paradiplomatik faaliyetlerinin sağladığı gelişimin ve ülkeler arasındaki ilişkileri güçlendirmedeki rolünün iyi uygulama örneklerinin aktarılmasına ve deneyimlerin paylaşılmasına hizmet ettiği ve sahada etkin sonuçlar alınmasına yardımcı olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle şehirlerin kendi aralarında geliştirecekleri uluslararası iletişim sayesinde zorlayıcı şartlara ve şehirleri tehdit eden her türlü riske karşı iletişim hâlinde olmaları büyük önem taşımaktadır. Şehirler arasında kurulacak ve kurulması önemli olan bu ilişkilerin sürdürülmesi ve geliştirilmesi sayesinde "şehir diplomasisi" olarak da adlandırılan kavram ortaya çıkmaktadır. Bu diplomatik ilişki bazen kardeş şehirler arasındaki ilişkinin kurulmasına, bazen de bu kardeş şehir sürecinin gelişmesine zemin hazırlayan çeşitli ortak faaliyet ve projelerin geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

kanun ve genelgelerle ele alındığına açıklık getirilmiştir. Ayrıca yerel yönetim diplomasisinin en etkili uygulamalarından biri olan kardeş şehir uygulamasının ne olduğu ve bu uygulamaya nasıl başvurulması gerektiğine ilişkin literatürdeki bilgilerden ve bu konuda uzman bir kuruluş olan Türkiye Belediyeler Birliği'nin çalışmalardan atıf yapılmıştır. Son olarak ise TDBB'nin çalışmaları irdelenmiştir. Ayrıca bu belediyelerin hem sayıca kurmuş oldukları ilişki ağları hem de gerçekleştirdikleri yardım/hibe faaliyetleri sayesinde kültürel ve insani çalışmalarla Türkiye'nin yerel yönetim diplomasisinde büyük oranda başat rol oynadıkları sonucuna varılmıştır.

Çalışmada belirtilen örnek faaliyetler incelendiğinde sonuç olarak yerel yönetimlerden dış politika uygulamalarında azami derecede istifade edilmesi kamu diplomasisinin derinleşmesinde önemli etkenlerden birisi olmuştur. Yerel diplomasi, ülkenin dış politikası açısından stratejik bir değer olarak kabul edilmelidir. Yerel yönetimlerin uluslararası alandaki faaliyetleri, çalışmaları, ülkemizin yurt dışındaki etkinliğini ve etkisini artırmaktadır. Sonuç olarak, Türkiye'de yerel diplomasi konusunda daha fazla çalışma yapılmasının gerekli olduğu açıktır ve küresel ölçekte gelişen bir alan olarak yerel diplomasinin göz ardı edilemeyeceği gerçeği de ortadadır. Öte yandan bu çalışmada yerel yönetimlerin spesifik kent diplomasisi çalışmaları incelenmiş, STK'lar, diğer yerel kurum yada kuruluşların ve iş dünyasının ilişkileri incelenmemiştir.

Kaynakça

2021 Yılı Mahalli İdareler Genel Faaliyet Raporu, Ankara, Haziran 2022.

Aguirre, I. (1999). Making Sense of Paradiplomacy? An Intertextual Enquiry About a Concept in Search of a Definition". F. Aldecoa, & M. Keating içinde, Paradiplomacy in Action, The Foreign Relations of Subnational Governments (s. 185-209). Londra: Frank Cass.

Albayrak, K. (2016). "Balkanlar'da Üç Dinin Etkileşimi: Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet". M. S. Kafkasyalı içinde, Balkanlarda İslam (Cilt 1, s. 351-397). Ankara: TİKA.

Arıbaş, K. (2007). Küresel Çağda Siyasi Coğrafya, Konya: Çizgi Kitabevi

Berridge, G. R. James, A. (2001). A Dictionary of Diplomacy.New York: Palgrave.

Berridge, G. R., James, A. (2003). A Dictionary of Diplomacy. London: Palgrave Macmillan.

Birgi, M.N., (1983). Diplomasi Mesleği. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi. Sayı: 1.

Çomak, H. (2009). "Balkanlar ve Bosna-Hersek'in Jeopolitiği", TASAM, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/3790/balkanlar_ve_bosna_-_hersekin_jeopolitigi, Erişim Tarihi: 14.10.2022.

Daoudov, M. (2013). Yerel Dış Politikanın Temelleri. İstanbul: T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını.

Demirtaş, B. (2016). "Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Dış İlişkilerinin Analizi: Merkez-Çevre Etkileşimini Yeniden Düşünmek", Uluslararası İlişkiler, Cilt 13, Sayı 52, 2016, ss. 151-173.

Dursun, D. ve Hamza A. (1998). Türkiye'de Yönetim Geleneği, İstanbul: İlke Yayınları.

Dursun, D. (2003). AB Üyelik sürecinde merkeziyetçilikten yerelleşmeye, Pendik Toplantıları 2. Ekim 2003.

Emiroğlu, E. (2017). Yeni Türk Dış Politikası Bağlamında Türk Kamu Diplomasisi: Batı Balkanlar Örneği Yüksek Lisans Tezi

Eryılmaz, Bilal, (2000). Kamu Yönetimi, İstanbul: Erkan Matbaacılık.

Gençkaya, Ö. F. & Kaya, K. (2018). İstanbul İlçe Belediyelerinin Dış İlişkileri . Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 1 (3), 303-316.

Gündüzöz, İlker, (2010). "Geri Çağırma Mekanizması Ve Mahalli İdareler", Türk İdare Dergisi, 2010 Sayı: 468, s. 56, http://www.tid.gov.tr/Makaleler/ilkergunduzoz.pdf, Erişim Tarihi: 26.10.2022.

İnalcık, H. (2013). Osmanlı ve Modern Türkiye (1.Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

Kodaman, T., & Birsel, H. (2014). 21. Yüzyıl Balkan Jeopolitiğinin Çok Boyutlu Bir Bakış Açısı ile İncelenmesi ve Türkiye'ye Etkilerinin Değerlendirilmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19 (1): 49-64.

Lamba, M., Altunok, M. & Kerman U., (2015). "Büyükşehir Belediyelerinde Stratejik Planlama Anlayışı Çerçevesinde Kurumsal Kabiliyet ve Kapasite", Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt.24, Sayı. Ekim 2015.

Mevzuat. 1173 Sayılı Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun, https://mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1173.pdf, Erişim Tarihi: 25.10.2022.

Mevzuat. İçişleri Bakanlığı 07.04.2005 tarihli ve 2005/36 Sayılı Genelge. 03 20, 2021 tarihinde Mevzuat: https://docplayer.biz.tr/21370454-T-c-icisleri-bakanligi-mahalli-idareler-genel-mudurlugu-sayi-b050mah0650002-865-80970-7-4-2005-genelge-2005-36-valiligine.html, Erişim Tarihi: 26.10.2022.

Mevzuat. 5393 Sayılı Belediye Kanunu. https://mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf, Erişim Tarihi: 25.10.2021.

MİGM, Mahalli İdareler Genel Faaliyet Raporu, (2022). http://www.migm.gov.tr, Erişim Tarihi: 25.10.2022.

Ortaylı, İ. (1995). "Devraldığımız Miras", Yeni Türkiye, Yönetimde Yeniden Yapılanma Özel Sayısı, 1995, Sayı: 4, s.552-558

Ortaylı, İ. (2000). Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ortaylı, İ. (2008). Avrupa ve Biz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Özgöker, U., & Batı, G. F. (2016). AB'nin Doğu Sınırı Balkanlar. İstanbul: Derin Yayınları.

Pakdil, Nuri. (2018). Batı Notları, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara: 2018.

Pluijm, R. v., & Melissen, J. (2007). City Diplomacy: The Expanding Role of Cities in International Politics. Clingendael: Netherlands Institute of International Relations.

Progonatı, E., (2017). Saraybosna Zirvesi, Neum Toplantısı ve Batı Balkanlar, https://www.ankasam.org/saraybosna-zirvesi-neum-toplantisi-bati-balkanlar/, Erişim; 20.10.2022

Rosenau, J. N. (1995). Governance in the Twenty-First Century. Global Governance, 1(1), 13-43.

Sancaktar, Caner. (2010). Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Balkanlar Açılımı September 2010, In book: 21. Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi (pp.329-350), Edition: 1, Publisher: Umuttepe Yayınları, Editors: Hasret Çomak

Szondi, G. (2009). 'Central European Public Diplomacy – a Transitional Perspective on National Reputation Management' in P. Taylor and N. Snow (eds.) The Routledge Handbook of Public Diplomacy New York: Routledge.

Şahin, K. (2010). Türkiye ve Balkanlar: jeopolitik bir analiz. 2. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı (30 Mayıs - 06 Haziran 2010), Kosova,1993-2003.

Şener B., (2014) 1. Karadeniz ve balkan ekonomik ve politik araştırmalar sempozyumu 1. Black Sea And The Balkans Economic And Political Studies Symposium 1. Karadeniz ve Balkan Ekonomik ve Politik Araştırmalar Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, 2014, Zonguldak. "Balkanları Türk Dış Politikası Açısından Önemli Kılan Temel Faktörler", ss.78-84.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, Yunanistan'daki Türk Varlığı, http://www.mfa.gov.tr/bati-trakya-turk-azinligi.tr.mfa, Erişim Tarihi: 21.10.2021.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-Bulgaristan Siyasi İlişkileri, http://sofya.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/121506, Erişim Tarihi: 21.10.2021.

Türkiye Belediyeler Birliği (2021). Yerel Diplomasi ve Kardeş Şehir İlişkileri, Ankara.

TDBB 2021 Faaliyet Raporu, http://www.tdbb.org.tr/?p=18468&lang=tr, Erişim Tarihi: 21.10.2022.

UCLG. (2020). http://www.uclg.org/en/organisation/about, Erişim Tarihi: 21.10.2022.

** Marmara Üniversitesi, Mahalli İdarler ve Yerinden Yönetim, Dr., kkaya14@gmail.com, Orcid: 0000-0002-8741-7516.

TÜRK SPOR TEŞKİLATI

Prof. Dr. Gökhan Acar

nobel

TÜRK SPOR TEŞKİLATI

Prof. Dr. Gökhan Acar

Editör: Gökhan Acar

Yayın No.: 4854
Spor ve Beden Eğitimi No.: 110
ISBN: 978-625-397-295-0
E-ISBN: 978-625-397-296-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Acar, Gökhan.
Türk Spor Teşkilatı / Gökhan Acar
1. Basım, XII + 274 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-295-0
E-ISBN: 978-625-397-296-7
1. Örgüt 2. Spor Örgütleri 3. Sporun Teşkilatlanma Tarihi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**
TABLO LİSTESİ vii
ŞEKİL LİSTESİ ix
KISALTMALAR xi
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 3
1.1. Örgüt Tanımı 3
1.1.1. Teşkilat Tanımı 5
1.1.2. Spor Teşkilatlanması 7
1.2. Cumhuriyet Öncesi Spor Teşkilatlanmaları 9
1.2.1. Güreşçi Tekkesi 14
1.2.2. Okçular Tekkesi (Kemankeşlik) 17
1.2.3. Cirit Tekkesi 22
1.2.4. At Yetiştiriciliği ve Binicilik (Cündilik) 25
1.2.5. Cumhuriyet Öncesi İlk Spor Kulüpleri 28
1.2.6. İstanbul Futbol Birliği (1903-1915) 30
1.2.7. Cuma Ligi (1915-1923) 32
1.3. Cumhuriyet Öncesi Olimpiyat Hareketi 34
1.3.1. Osmanlı Olimpiyat Cemiyeti (1908) 37
İKİNCİ BÖLÜM
TÜRK SPORUNA YÖN VEREN KURUMLAR 43
2.1. Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı (1922-1936) 45
2.2. Türk Spor Kurumu (1936-1938) 47
2.3. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü (1938-1986) 48
2.4. Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü (1989-2011) 50
2.5. Gençlik ve Spor Bakanlığı (2011-Günümüz) 52
2.6. Spor Şûraları ve Hükûmet Programları 68
2.7. Spor Federasyonları 70
2.7.1. Spor Federasyonları ve Özerklik 72
2.7.2. Spor Federasyonları ve Sponsorluk 73

2.7.3. Gençlik ve Spor Bakanlığına Bağlı Mevcut Spor Federasyonları 76
2.8. Spor Kulüpleri 79
2.8.1. Türkiye Amatör Spor Kulüpleri Konfederasyonu 82
2.8.2. Yerel Yönetimlere Bağlı Spor Kulüpleri 84
2.8.3. Özel Spor Kulüpleri 86
2.8.4. Spor Amaçlı Dernekler 87
2.8.5. Spor Amaçlı Vakıflar 89
2.9. Türkiye Olimpiyat Hazırlık Merkezi 92
2.10. Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi 93
2.10.1. Olimpiyatlarda Geçmişten Günümüze Kazanılan Başarılar 96
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DÜNYADA SPORA YÖN VEREN KURUMLAR 101
3.1. Uluslararası Olimpiyat Komitesi (International Olympic Committee) 103
3.2. Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği (Fédération Internationale de Football Association) 111
3.3. Spor Tahkim Mahkemesi (Court of Arbitration for Sport) 115
3.4. Dünya Dopingle Mücadele Ajansı (World Anti-Doping Agency) 121
KAYNAKLAR 125
EKLER 145

KAYNAKLAR

Aaker, D. A. (1991). *Managing brand equity: Capitalizing on the value of a brand name*. Free Press.

Abeza, G. ve Battaglia, M. (2016). The effectiveness of sponsorship in professional football: An analysis of the Italian Serie A. *Journal of Marketing Communications*, 22(6), 588-602.

Acar, M. F. (2016). Türkiye'de spor politikaları: Geçmişten günümüze genel bir bakış. *Spor ve Hekim Journal*, 51, 23-31.

Açıkgöz, H. (2017). Cirit Oyunu Üzerine. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(53), 296-303.

Adams, A. (2018). The International Olympic Committee's Role in Shaping Global Sports Governance. *Journal of Sport and Social Issues*, 42(1), 3-20.

Adams, R. ve Jeanrenaud, S. (2009). Corporate social responsibility and the governance of football: An overview of the football industry in the UK. Journal of Business Ethics, 89(S3), 211-228.

Ağaoğlu, E. (2011). Sport politics and state intervention in Turkey. *International Journal of the History of Sport,* 28(18), 2595-2608.

Ahıska, M. (2013). *Wrestling with the nation: Exclusion and belonging in Turkish nationalism*. Stanford: Stanford University Press.

Akgün, M. (2014). Türkiye'de spor yönetimi: Beden terbiyesi genel müdürlüğünden gençlik ve spor bakanlığına. *Spor Bilimleri Dergisi*, 25(2), 56-68.

Akgündüz, A. (2003). Osmanlı İmparatorluğu'nda Modernleşme ve Spor: Avrupa Spor Kültürünün İmparatorlukta Yayılışı (1839-1918). *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, 1(1), 27-44.

Akın, Y. (2008). Osmanlı İmparatorluğu'nda At Yarışları. *Atletizm ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2), 30-35.

Akın, N. (2019). Türkiye'de Spor Politikalarının Yapılandırılması: İmkânlar ve Sınırlılıklar. *Amme İdaresi Dergisi*, 52(4), 117-140.

Akıncı, İ. (2018). Futbolun Tarihi Gelişimi ve Türkiye'de Futbol. Spor Akademisi Yayınları.

Akpınar, E. ve Kayhan, R. (2016). Development of Turkish physical education and sport from the Ottoman Empire to the Republic of Turkey. *Journal of Education and Training Studies*, 4(10), 1-9.

Akyıldız, A. (2014). Osmanlı İmparatorluğu'nda Spor Faaliyetleri ve Kulüp Oluşumları. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(3), 127-148.

Akyıldız, M. (2016). Spor şuraları: Türkiye örneği. *Spor Bilimleri Dergisi*, 27(1), 1-10.

Akyüz, G. (2007). Cumhuriyet Öncesi Türkiye'de Spor ve Olimpizm. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 221-234.

Allen, J. (2012). *The Ancient Olympic Games*. University of Chicago Press.

Alkan, A. (2015). İstanbul'da Bir Osmanlı Spor Kültürü Yapısı: Cirit Tekkesi. *Dünya Kentleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 109-129.

Alm, M. ve Swart, K. (2017). Sports clubs as health-promoting settings: qualitative insights into organizational commitment, facilitators, and barriers. *BMC public health*, 17(1), 284.

Altunışık, R. ve Özmen, F. (2019). Türklerin Kökeni ve İlk Dönemlerinde Spor. *Turkish Studies*, 14(3), 191-204.

Altuntaş, S. (2020). *Spor Yönetimi ve Organizasyon*. Detay Yayıncılık.

Anderson, J. R. (1995). *Learning and memory: An integrated approach*. John Wiley & Sons.

Anderson, J. K. (2010). The Court of Arbitration for Sport and Its Jurisprudence: An Empirical Inquiry. *International Sports Law Journal*, 10(3-4), 80-99.

Anderson, L. (2010). Anti-doping policies in international sport: Current issues and future challenges. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 2(2), 183-206.

Anderson, E. ve Dixon, M. A. (2010). *Sport and inclusion: Transforming spaces and practices*. Routledge.

Andreff, W. (2015). The economics of sport and economics through sport. *Journal of Sports Economics*, 16(1), 3-11.

Andreff, W. (2017). The Economics of Professional Football Clubs. *Journal of Sports Economics*, 18(1), 3-20.

Arslan, E. (2015). Cumhuriyet Dönemi Türk Atletizmi ve Olimpiyatları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(40), 1304-1312.

Arslan, Ö. (2018). The importance of Cuma Ligi in the history of Turkish football. *Turkish Journal of Sports Science*, 3(2), 45-53.

Arslan, Ö. ve Kaya, A. (2019). The impact of Cuma Ligi on the development of football in Turkey. *Journal of Sports History*, 46(3), 345-358.

Argote, L. ve Ingram, P. (2000). Knowledge transfer: A basis for competitive advantage in firms. *Organizational behavior and human decision processes*, 82(1), 150-169.

Arı, İ. (2018). Osmanlı Dönemi Güreşçi Tekkeleri. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 130-139.

Arıkan, O. (2017). A Comparative Study on the Governance Models of National Sport Federations in Turkey and European Countries. *Journal of Physical Education and Sport*, 17(1), 258-262.

Arslan, A. (2009). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Spor ve Sporcular*. Ankara: Nobel Yayınları.

Arslan, Y. (2016). A historical analysis of the development of sport in Turkey: from the Ottoman Empire to the Republic of Turkey. *Journal of Physical Education and Sport*, 16(4), 1314-1319.

Arslan, E. (2012). Türkiye'de spor yönetimi ve spor organizasyonları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 201-213.

Atabeyoğlu, C. (2012). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Spor Tarihi*. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.

Atan, T. (2019). The Role of Sports Foundations in Promoting Physical Activity. *Journal of Physical Education and Sport*, 19(4), 341-346.

Atik, D. (2017). Türkiye Amatör Spor Kulüpleri Konfederasyonu'nun Yönetim ve Organizasyon Yapısı. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 50, 367-376.

Aykın, A.G. ve Bilir, F.P. (2013). Hükûmet programları ve spor politikaları. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (2), 239-254.

Babiak, K. ve Wolfe, R. (2009). More than just a game? Corporate social responsibility and super bowl XL. *Sport Marketing Quarterly*, 18(2), 82-94.

Bahar, H. İ. ve Çalışkan, R. E. (2015). Ottoman Empire and Football: A Comparative Study of Turkish Football in a Historical Perspective. *International Journal of Turkish Studies*, 21(1/2), 141-158.

Balcı, B. (2020). Türkiye'deki Amatör Spor Kulüplerinin Durumu ve Sorunları. *International Journal of Social Science Research*, 6(2), 52-64.

Baltaş, Z. (2015). Türkiye'de spor ve gençlik politikalarının tarihsel gelişimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 12(1), 531-546.

Bakaç, E. (2016). *Türk Futbol Tarihi: 1800'lerden Günümüze*. Ankara: Yapı Kredi Yayınları.

Bakaç, Ç. ve Kara, M. (2019). Hükûmet programlarında yer alan spor politikalarının değerlendirilmesi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 24(1), 1-14.

Bass, B. M. (1990). From transactional to transformational leadership: Learning to share the vision. *Organizational Dynamics*, 18(3), 19-31.

Bass, A. (2015). *The Rise of Modern Sport*. University of Illinois Press.

Başar, Ü. (2019). Osmanlı Olimpiyat Komitesinin Kuruluşu Hakkında Doğru Bilinen Yanlışlar. *Türk İdare Dergisi*, 488 (1), 99-122

Başaran, H. (2017). İstanbul Futbol Ligi'nin Kuruluşu ve Futbolun Erken Dönemine Genel Bakış. *Journal of Physical Education and Sports Sciences Research*, 1(2), 78-85.

Başaran, M. ve Türkmen, M. (2018). Spor şuralarının rolü ve önemi. *Spor Hukuku ve Yönetimi Dergisi*, 2(1), 1-12.

Başbuğ, G. (2013). Türkiye'de spor federasyonları ve özerklik. *Spor Bilimleri Dergisi*, 24(1), 68-81.

Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice-Hall.

Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99-120.

Baykal, F. (1993). Tanzimat Dönemi Türk Spor Tarihinde Bir Dönüm Noktası: İlk İzcilik ve Spor Kulüpleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 9(25), 165-179.

Baykal, F. (2004). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Spor: Türk Spor Tarihi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Libra Kitap.

Bayraktar, H. (2014). Osmanlı Güreşinin Güreş Tekkeleri ve Tekke Yapıları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 5(9), 71-88.

Bayraktar, D. (2019). Türk sporunda olimpiyat hazırlık merkezleri. *Journal of Human Sciences*, 16(4), 2347-2358.

Baykal, N. (2018). *Anadolu'nun Atları*. İş Bankası Kültür Yayınları.

Bayrakdar, M. (1999). *Osmanlı'da Atlı Sporlar*. T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.

Bedir, Y. (2018). Türkiye'de özel spor kulüplerinin yönetim modelleri: Türkiye Voleybol Federasyonu örneği. *Journal of Physical Education and Sport Sciences*, 12(1), 1-12.

Bilge, M. (2018). Turkish Wrestling and Its Social Context. In C. E. Billings & M. Hardin (Eds.), *Understanding the Olympics* (pp. 305-317). New York: Routledge.

Bilge, N. (2018). Dernekler Kanunu'na Göre Spor Kulüplerinin Kuruluşu ve İşleyişi. *Spor Yönetimi Dergisi*, 1(1), 1-14.

Bilge, F. ve Öztürk, E. (2018). Türkiye'nin Olimpiyat Oyunlarındaki Başarısızlık Nedenleri. *Olimpik Araştırmalar Dergisi,* 5(2), 43-58.

Binbaş, İ. E. (2013). *Ottoman Hunting Traditions*. Edinburgh University Press.

Blatter, J. S. (2004). FIFA and the World Cup: Governance and Organizational Challenges. *Journal of Sport Management*, 18(3), 318-336.

Bramwell, B. ve Lane, B. (2011). Critical research on the governance of tourism and sustainability. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4-5), 411-421.

Brown, R. (2016). Youth Sports Clubs: A Catalyst for Positive Youth Development. *Journal of Youth Development*, 11(3), 1-12.

Brownell, S. (2016). Sport and health: The impact of policy on grassroots initiatives. *Journal of Public Health Policy,* 37(2), 238-253.

Boykoff, J. (2013). Global anti-doping policy: Organizational, professional, and ethical foundations. *Journal of Sport and Social Issues*, 37(3), 278-296.

Boz, İ. (2005). Osmanlı İmparatorluğu'nda güreş ve güreşçiler. *Tarih Dergisi*, 58(367), 35-42.

Bozkurt, Ö. (2013). Ottoman Military Equestrianism and Mounted Sports. *Journal of Turkish Studies*, 37(1), 149-164.

Bozoklar, A. (2017). Türkiye'de sporun özerkliği: Spor federasyonları ve Türkiye'de futbol örneği. *Spor Hukuku Dergisi*, 3(2), 68-83.

Burch, L. M. ve Guppy, N. (2016). A discursive approach to gender in the construction of the "real" female athlete in Nike advertisements. *Journal of Sport and Social Issues*, 40(6), 491-515.

Bursalıoğlu, Z. (2011). Beden eğitimi tarihi ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü. Türkiye Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenleri Vakfı.

Cansever, N. (2010). *Türkiye'de Beden Eğitimi ve Sporun Tarihi*. Nobel Yayınları.

Cai, T. Y. (2020). The Evolution of the World Anti-Doping Agency: A Global Governance Perspective. *Sport in Society*, 23(5), 763-780.

Carr, S. (2018). Sport, Diplomacy, and International Relations: An Analysis of the IOC's Role in the Olympic Movement. *Diplomacy & Statecraft*, 29(2), 371-393.

Carroll, G. R. (1985). Concentration and specialization: Dynamics of niche width in populations of organizations. *American journal of sociology*, 90(6), 1262-1283.

Cashmore, E. (2005). *Making Sense of Sports*. Psychology Press.

Casini, L. (2017). *The Foundations of the Jurisprudence of the Court of Arbitration for Sport*. Springer.

Chalip, L. (2006). Toward a distinctive sport management discipline. *Journal of Sport Management*, 20(1), 1-21.

Chandler, A. D. (1962). *Strategy and structure: Chapters in the history of the American industrial enterprise*. MIT press.

Chang, H. J. ve Huang, C. M. (2016). The role of sports clubs in promoting physical activity in urban areas from users' perspectives. *Health promotion international*, 31(2), 387-396.

Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). Lawrence Erlbaum Associates.

Collins, M. ve Kay, T. (2017). The Role of the International Association of Athletics Federations in Shaping Athletics Governance. *European Journal for Sport and Society*, 14(3), 201-218.

Collis, D. J. ve Montgomery, C. A. (2019). *Corporate Strategy: Resources and the Scope of the Firm*. McGraw-Hill Education.

Cooper, J. (2008). *Sports in the Middle Ages*. Greenwood Publishing Group.

Coakley, J. J. (2015). *Sport in society: Issues and controversies*. McGraw-Hill Education.

Coakley, J. J. (2018). *Sports in society: Issues and controversies*. McGraw-Hill Education.

Cordero-Moss, G. (2017). Commercial Arbitration and the Court of Arbitration for Sport. In *The Cambridge Companion to Comparative Law* (pp. 343-367). Cambridge University Press.

Coşkun, Ö. ve Koca, Ç. (2018). Türkiye'de olimpiyat sporcularının yetişmesindeki sorunlar. *Journal of Physical Education and Sport Sciences*, 4(2), 45-58.

Court of Arbitration for Sport, (2022). History. https://www.tas-cas.org/en/general-information/history.html

Cronin, B. (1999). Sport and Social Theory. Human Kinetics Publishers.

Crozier, M. ve Friedberg, E. (1980). *Actors and systems: The politics of collective action*. University of Chicago Press.

Çakır, B. (2014). *Türkiye'de Spor Yönetimi*. Nobel Yayın Dağıtım.

Çakır, H. ve Yalçınkaya, M. (2020). Osmanlı Güreşinde Tekkeler ve Eğitim. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(1), 22-32.

Çelebi, E. (2011). *Seyahatname*. İstanbul: YKY.

Çelebi, M. (2019). Spor Kulüplerinin Şirketleşmesi ve Türkiye'deki Örnekler. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 17(1), 1-15.

Çepikkurt, F. (2018). Yerel yönetimlerin spor tesisleri yönetiminde performans ölçütleri ve İstanbul örneği. *Journal of Human Sciences*, 15(2), 3694-3714.

Çetin, B. (2013). The Establishment of Turkish Nationalism and Turkish Olympism. *The International Journal of the History of Sport*, 30(16), 1938-1950.

Çetin, Y. (2014). *Spor tarihi kaynakları ve kaynak araştırmaları*. Gazi Kitabevi

Daft, R. L. (2014). *Organization theory and design*. Cengage Learning.

Davies, R. (2008). *The History of Football*. University of Illinois Press.

Davis-Kimball, J. Bashilov, V. A. ve Yablonsky, L. T. (1995). *Nomads of the Eurasian Steppes in the Early Iron Age*. Zinat Press.

Dawson, A. (2012). *The Development of Turkish Football: Nation, Identity and Politics*. Abingdon, Oxon: Routledge.

De Bosscher, V., De Knop, P., van Bottenburg, M. ve Shibli, S. (Eds.). (2015). Successful elite sport policies: An international comparison of the sports policy factors leading to international sporting success (SPLISS 2.0) in 15 nations. Meyer & Meyer Sport.

De Bosscher, V., De Knop, P., van Bottenburg, M. ve Shibli, S. (2016). A Conceptual Framework for Analysing Sports Policy Factors Leading to International Sporting Success. *European Sport Management Quarterly*, 16(2), 121-142.

De Bosscher, V., Shibli, S. ve Westerbeek, H. (2018). *Global Sport Organizations and their Governance*. Routledge.

Demir, A. (2017). Cirit Oyunu ve İslamiyet. *Turkish Journal of Islamic Studies*, 2(1), 55-69.

Demir, A. (2018). The role of Cuma Ligi in the development of Turkish football culture. *International Journal of Applied Sports Sciences*, 30(2), 65-75.

Demir, E. ve Tiryaki, A. (2018). The Impact of Sports Foundations on Youth Development. *Journal of Sports Sciences*, 36(2), 112-118.

Demir, M. ve Özdemir, H. (2020). Türkiye'nin Olimpiyat Oyunlarında Kazandığı Madalyaların Analizi. *Spor Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 23-40.

Demir, E. ve Aksoy, E. (2020). Analysis of Turkey's Performance in the Olympic Games: A Comparison of Different Sports. *International Journal of Sports Studies*, 7(3), 87-104.

Demirel, Y. (2016). Türkiye'de yerel yönetimlerin spor hizmetleri sunumu ve sorunları. *Journal of Human Sciences*, 13(1), 1296-1310.

Demirhan, G. (2012). *Spor Hukuku*. Detay Yayıncılık.

Demirhan, G. ve Korkusuz, F. (2015). 1960'larda Türk sporunda Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü ve Beden Terbiyesi'nin sosyal fonksiyonu [Beden Terbiyesi General Directorate and the social function of Physical Education in Turkish sports in the 1960s]. *Spor Bilimleri Dergisi*, 26(2), 67-79.

Development Committee, (2021). Retrieved from https://www.fifa.com/governance/ committees/development-committee/

Dinç, M., Çolakoğlu, F. N. ve Kurtipek, B. K. (2018). Belediye spor tesislerinin etkin kullanımı: İstanbul İli örneği. *Spor Bilimleri Dergisi*, 29(3), 151-166.

Dinçer, M. (2009). *Türk spor yönetiminde değişim ve yenilikler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Doherty, A., Misener, L ve Cuskelly, G. (2014). *Examining sport-for-development theory and practice: Challenges and prospects*. Routledge.

Doğan, H. (2017). Türklerde Spor ve Cirit. *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi*, 28(4), 193-201.

Doğu, O., Kardaş ve Atalı, M. (2013). The contribution of local governments to sports development: An evaluation of the 27th Universiade held in Izmir. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 106, 1982-1992.

Donati, A. ve Tonta, Y. (2015). The World Anti-Doping Agency: The path to a more effective global enforcement of the Anti-Doping Code. *Journal of Sport and Social Issues*, 39(3), 216-236.

Duffy, M. ve Gast, J. (2015). Sponsorship in sport: A literature review. *Journal of Sport Management*, 29(4), 419-438.

Durmuş, M. (2019). The Role of Wrestling Tekkes in the Preservation of Cultural Heritage. *Journal of Traditional Sports and Physical Education*, 2(2), 1-10.

Dursun, B. ve Yılmaz, O. (2019). The role of sports councils in the development of sport policies in Turkey. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 11(3), 463-477.

Dweck, C. S. (1999). *Self-theories: Their role in motivation, personality, and development*. Psychology Press.

Eichberg, H. (2004). *Body Cultures: Essays on Sport, Space & Identity*. Routledge.

Eitzen, D. S. (2016). *Sport in contemporary society: An anthology*. Routledge.

Eken, F. (2020). İlk resmi spor dergisi: Türk spor kurumu dergisi'ne bir bakış (1936-1938). *Belgi*, 20(2), 2537-2552.

Erdoğan, M. S. (2009). *Osmanlı Okçuluğu*. Timaş Yayınları.

Ercan, N. (2018). Cirit Tekkeleri: Türk Spor Kültürünün Önemli Yapıları. *Journal of Physical Education and Sports Sciences*, 2(2), 1-9.

Eren, M. (2013). *Ottoman Archery: An Introduction*. Tuğra Books.

Ergenç, O. (2005). Osmanlı İmparatorluğu'nda tekkelerde yapılan spor faaliyetlerinin tarihsel süreci. *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, 1(2), 49-66.

Erol, H. S. (2016). Türkiye'de spor yönetimi ve spor politikaları. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 21(2), 45-54.

Ersöz, G. ve Tanyeri, B. (2016). Türkiye'de spor turizmi ve olimpiyat hazırlık merkezleri: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(2), 36-48.

Ersöz, G. ve Özdemir, H. (2017). Sports Foundations and Their Contributions to Society. *European Journal of Physical Education and Sport Science*, 3(2), 31-37.

Eryiğit, B. (2008). Osmanlı İmparatorluğu'nda güreş ve eğitim. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(2), 41-54.

Esenkaya, O. A. (2010). Belediyelerin spor hizmetleri sunumuna ilişkin sorunlar ve çözüm önerileri. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 12(4), 110-122.

Faroqhi, S. (2005). *Subjects of the Sultan: Culture and Daily Life in the Ottoman Empire*. I.B. Tauris.

Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford University Press.

FIFA, (2022a). About FIFA. https://www.fifa.com/about-fifa

FIFA, (2020b). FIFA Statutes. Retrieved from https://www.fifa.com/about-fifa/who-we-are/statutes/

FIFA, (2020c). Governance and Management. Retrieved from https://www.fifa.com/g overnance-and-management/

FIFA, (2020c). FIFA Women's Football Strategy. Retrieved from https://www.fifa.com/who-we-are/official-documents/womens-football-strategy/

Findling, J. E. ve Pelle, K. D. (2018). *Historical dictionary of the modern Olympic movement*. Rowman & Littlefield Publishers.

Finkel, C. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu: Büyük Bir İmparatorluğun Yükselişi ve Düşüşü 1300-1922*. Alfa Yayıncılık.

Fişek, M. A. (1998). Turkish sport and politics: The emergence of Turkey's modern sports. *International Journal of the History of Sport*, 15(3), 25-44.

Football Stakeholders Committee. (2021). Retrieved from https://www.fifa.com/govern ance/committees/football-stakeholders-committee/

Frawley, S. ve Curtin, J. (2014). The role of sponsorship in the marketing communications mix. *Journal of Advertising Research*, 54(2), 147-157.

Galbraith, J. R. (2009). *Designing organizations: An executive briefing on strategy, structure, and process*. Jossey-Bass.

Galunic, D. C. ve Eisenhardt, K. M. (1996). The evolution of intracorporate domains: Divisional charter losses in high technology, multidivisional corporations. *Organization science*, 7(3), 255-282.

Garcia, M. (2016). FIFA's reform process: Challenges and opportunities. *Journal of Sport and Social Issues*, 40(2), 163-181.

García, B. ve Falcón, L. (2019). The Role of the Union of European Football Associations in European Football Governance. *Journal of Global Sport Management*, 4(1), 1-18.

Gardiner, S. M. ve Siekmann, R. C. (2019). *The European Model of Sport–CAS Cases, EU Law and the Autonomy of Sport*. Springer.

Genç, H. (2015). Türkiye'de spor kulüpleri ve yasal düzenlemeler. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(11), 39-49.

Genç, A. (2018). Türkiye'de Olimpiyat Madalyalarının Dağılımı ve Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Etkisi. *Spor Bilimleri Dergisi*, 33(2), 109-124.

Girgin, M. (2013). Özel spor kulüplerinin finansal yapıları ve finansal performansları: İstanbul Bölgesi örneği. *Journal of Accounting and Finance*, 12(55), 83-102.

Girginov, V. (2010). Marketing and promotions in sport. In *Routledge Handbook of Sports Marketing* (pp. 21-34). Routledge.

Giulianotti, R. ve Robertson, R. (2007). Globalization and football: Introduction. *The Sociological Review*, 55(2_suppl), 1-12.

Global Wellness Institute, (2018). Move to be well: The global economy of physical activity. Retrieved from https://globalwellnessinstitute.org/industry-research/move-to-be-well-the-global-economy-of-physical-activity/

Golden, P. B. (1992). An Introduction to the History of the Turkic Peoples: Ethnogenesis and State Formation in Medieval and Early Modern Eurasia and the Middle East. Otto Harrassowitz Verlag.

Gökbilgin, M. (2012). The state of sport in Turkey: Current challenges and future prospects. *The International Journal of the History of Sport*, 29(4), 591-606.

Gokhale, V. K. (2017). Sports infrastructure in India: A critical review of government policies and initiatives. *International Journal of Applied Sports Sciences*, 29(1), 48-63.

Gökmen, L. (2011). Osmanlı İmparatorluğu'nda At Yetiştiriciliği. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(2), 187-212.

Göksu, M. (2016). Osmanlı'da futbol: Tarih, kültür, spor ve medya ilişkileri. *Dergi Park Akademik*, 6(2), 16-30.

Göksu, M. (2021). The Importance of Sports Foundations in the Development of Turkish Sports. *Journal of Human Kinetics*, 78(1), 109-115.

Gratton, C. ve Solberg, H. A. (2017). *Handbook of the economics of sport*. Edward Elgar Publishing.

Greenfield, S. ve Osborn, G. (2015). *Readings in Comparative Sports Law: A Compilation of Works from Leading Legal Scholars, Practitioners, and Sports Officials*. Carolina Academic Press.

Grousset, R. (1970). *The Empire of the Steppes: A History of Central Asia*. Rutgers University Press.

Guttman, A. (1978). *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports*. Columbia University Press.

Güler, K. (2019). Türk Sporunda Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünün Yeri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15), 61-73.

Gümüş, M. (2020). Türk Medeni Kanunu ve Dernekler Kanunu Çerçevesinde Spor Kulüplerinin Hukuki Durumu. *Spor ve Hukuk Dergisi*, 3(2), 1-10.

Gündoğdu, R. (2009). Osmanlı İmparatorluğu'nda tekkelerde yapılan güreş müsabakaları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(1), 77-86.

Güngör, M. (2007). *Türklerde Güreş*. Ankara: Dost Kitabevi.

Gürbüz, B. ve Öztürk, S. (2019). A sociological analysis of the Turkish sport system: Structure, problems and opportunities. *International Journal of Human Sciences*, 16(2), 17-34.

Gürkan, E. (2004). *Osmanlı Dönemi Atları*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Gültekin, B. ve Balcı, F. (2014). Türkiye'de spor amaçlı derneklerin yapısı ve işlevi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* 11(1), 164-173.

Güzel, Ö. (2015). *Osmanlı'da spor ve futbol*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Güzel, N. A. ve İşçi, E. (2018). Yerel yönetimlerin gençlik ve spor hizmetleri sunumunda karşılaşılan sorunlar: Kayseri ili örneği. *International Journal of Human Sciences*, 15(2), 53-68.

Güzel, N. ve Şahin, İ. (2020). Türkiye'de spor yönetimi: Gençlik ve spor bakanlığı. *Uluslararası Spor Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 47-54.

Hacıfettahoğlu, Ö. (2010). The History of Football in Turkey: Nation Building and the Politics of Identity Formation. *International Journal of the History of Sport*, 27(6), 1056-1071.

Hamel, G. ve Prahalad, C. K. (1994). *Competing for the future*. Harvard Business Press.

Hardin, M. (2018). *Globalization and Sports Law*. Edward Elgar Publishing.

Havelange, J. (1997). An overview of FIFA's development program. *Soccer & Society*, 1(1), 21-28.

Hayhurst, L. M. (2019). A seat at the table: How the world's largest football organization engages in international development. *Sport Management Review*, 22(3), 347-361.

Hofstede, G. (1980). *Culture's consequences: International differences in work-related values*. Sage.

Hoekman, R. ve Peters, M. (2017). Do sports clubs contribute to the health of inactive people? A social capital perspective. *Sociology of Sport Journal*, 34(4), 369-377.

Hallmann, K.. ve Petry, K. (2021). Governance in International Sports Federations: An Analysis of the International Ski Federation. *European Sport Management Quarterly*, 21(1), 1-21.

Holmes, M. (2018). Family Sports Clubs: An Analysis of Participation and Benefits. *Journal of Leisure Research*, 50(4), 347-360.

Holt, R. (1989). *Sport and the British: A Modern History*. Oxford University Press.

Howman, D. (2002). The World Anti-Doping Code: A new international standard for the fight against doping in sport. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, 7(3), 303-311.

Houlihan, B. (2005). *Sport and Society: A Student Introduction*. Sage Publications.

Houlihan, B. (2006). Dying to win: Doping in sport and the development of anti-doping policy. *International Review for the Sociology of Sport*, 41(3-4), 359-375.

Houlihan, B. (2011). Sport governance in the twenty-first century: A review. In S. Söderman & H. Dolles (Eds.), *Handbook of research on sport and business* (pp. 364-384). Edward Elgar Publishing.

Houlihan, B. (2017). *Sport Policy and Politics: A Comparative Analysis.* Routledge.

Houlihan, B. ve Greenfield, S. (2018). *Routledge Handbook of Sports Governance*. Routledge.

Houlihan, B. ve Garcia, B. (2020). *Routledge Handbook of Sports Governance*. Routledge.

Hoye, R., Parent, M. M. ve Singer, J. N. (2012). Sport, sponsorship, and marketing communications. In *Sport Management: Principles and Applications* (pp. 338-364). Routledge.

Hughson, J. ve Moore, K. (2017). Mega-Sporting Events, Social Inclusion and Legacy: A Case Study of Glasgow 2014. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 9(2), 180-200.

Infantino, G. (2020). The future of football: A vision for the 21st century. *Journal of Sport and Social Issues*, 44(1), 25-40.

International Sports Law Journal, (2019). The Court of Arbitration for Sport (CAS): An Independent and Specialized Institution for International Sport Disputes. *International Sports Law Journal*, 19(1-2), 1-8.

IOC. (2022). About the IOC. https://www.olympic.org/about-ioc

İkizler, F. ve Karabağ, S. (2016). Spor Kulüplerinde Altyapı Yönetimi ve Finansal Analiz: Süper Lig Kulüpleri Üzerine Bir Araştırma. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(13), 139-155.

İlke, M. (2004). Beden Eğitimi ve Sporun Türkiye'deki Gelişimi. *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi*, 15(4), 28-33.

İnalcık, H. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu*. Yapı Kredi Yayınları.

İnalcık, H. (2005). *The Ottoman Empire: The Classical Age, 1300-1600*. Praeger.

İnan, A. (2010). *Osmanlı Devletinde Spor*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

İnan, T. (2019). Türkiye'deki Amatör Spor Kulüplerinde Yönetim ve Organizasyon. *Journal of Social Sciences Research*, 4(2), 78-86.

İnce, İ. (2016). The role of wrestling in Ottoman society. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 6(4), 150-157.

İşçen, M. (2006). Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de Beden Eğitimi ve Spor. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(3), 141-156.

İzgi, B. (2010). Osmanlı İmparatorluğu'nda beden eğitimi ve spor faaliyetleri. *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi*, 21(3), 99-108.

Jackson, S. (2016). *Understanding Sport: An Introduction to the Sociological and Cultural Analysis of Sport*. Routledge.

Jeanrenaud, C. (2017). Global Sports Governance: International Federations, Governments and NGOs. In Handbook of the Politics of Global Governance (pp. 257-273). Routledge.

Jones, G. R. (2010). *Organizational theory, design, and change*. Pearson.

Johnson, W. R. (2014). *Juvenal and the satiric genre*. Routledge.

Kabadayı, M. E. (2009). Osmanlı İmparatorluğu'nda Modernleşme ve Spor. *Spor Bilimleri Dergisi*, 20(3), 75-90.

Kafadar, C. (1995). *Between Two Worlds: The Construction of the Ottoman State*. University of California Press.

Kafesoğlu, İ. (1996). *Türklerin tarihi*. Ötüken Neşriyat.

Kafescioğlu, Ç. (2019). Ottoman Empire: Social and Economic History. Encyclopædia Britannica Online. https://www.britannica.com/place/Ottoman-Empire/Social-and-economic-history

Kalkan, M. Ş. (2017). Osmanlı İmparatorluğu'nda Cirit Oyunu ve Anadolu'da İzleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergis*i, (82), 109-119.

Kaptanoğlu, E. (2014). Türkiye'de Beden Eğitimi ve Sporun Tarihçesi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 19(3), 1-16.

Kara, Ş. (2014). Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadınların Spor Faaliyetleri. *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, 10(18), 11-28.

Karaman, A. (2017). Spor Kulüplerinin Dernek veya Şirket Olarak Kuruluşu. *Amme İdaresi Dergisi*, 50(1), 1-12.

Karlı, E. (2016). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Spor ve Olimpiyat Hareketi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Kara, M. (2017). *Türkiye'de futbol tarihi*. Ankara Üniversitesi Yayınları.

Kara, M. (2018). Türkiye Amatör Spor Kulüpleri Konfederasyonu'nun Faaliyetleri ve Sorunları. *Journal of Sport Science and Health*, 1(1), 25-36.

Karadağ, Y. (2014). Osmanlı Olimpiyat Cemiyeti ve İlkler. *International Journal of Turkish Studies*, 20(1), 93-107.

Katz, D. ve Kahn, R. L. (1978). *The social psychology of organizations* (2nd ed.). Wiley.

Kay, T. (2019). The Olympic Games and Diplomacy: Why Hosting Remains Attractive to Nations. *The Round Table*, 108(4), 465-476.

Kaya, A. (2017). Cuma Ligi and the formation of Turkish football identity. *Journal of Football Studies*, 4(1), 45-57.

Kaya, Y. ve Köksal, B. (2017). Osmanlı Dönemi İstanbul'unda Spor ve Spor Yapıları. *Journal of Education and Future*, 11(5), 26-44.

Kayış, O. ve Kocabıyık, S. (2020). The Role of Sports Foundations in Promoting Social Inclusion. *Journal of Physical Education and Sport*, 20(2), 230-237.

Kılıç, O. (2010). Osmanlı İmparatorluğu'nda ciritin askeri eğitimdeki yeri. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 71-83.

Kılıç, S. (2015). *İmparatorluk Yıkılırken Sporun İzinde*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Kılıç, T. (2015). Osmanlı İmparatorluğu'nda At ve Binicilik Kültürü. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 55(1), 237-255.

Kılıç, E. (2017). Osmanlı İmparatorluğu'nda Spor Eğitimi ve Modernleşme (1839-1914). *Spor Bilimleri Dergisi*, 28(2), 83-99.

Kılıç, B. ve Tari, R. (2019). The Turkish sports federation (TFF): Its establishment and early years (1923-1940). *The International Journal of the History of Sport*, 36(7), 600-616.

Kıral, R. (2019). *Türk sporunda federasyonlar*. Ankara: Nobel Yayınları.

Kırlı, E. ve Taş, S. (2019). Osmanlı İmparatorluğu'nda modern sporun doğuşu: Galatasaray Lisesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2(17), 317-328.

Knapp, J. (2014). The Benefits of Amateur Sports Clubs. *Journal of Amateur Sport*, 1(1), 1-12.

Ko, Y. J. ve Kim, K. (2017). The mediating role of sport involvement and spectatorship on the relationship between national identity and psychological well-being. *Journal of Sport and Social Issues*, 41(2), 95-111.

Koca, C. (2018). The history of sports in Turkey: A retrospective evaluation. *Journal of Human Sciences*, 15(1), 216-228. doi: 10.14687/jhs.v15i1.4472

Kocabaş, İ. (2003). *Türkiye'de Gençlik ve Spor Hizmetleri*. Gazi Kitabevi.

Kocabaş, Z. (2012). The Importance of Football for National Identity and Integration in Turkey. *International Journal of the History of Sport*, 29(16), 2259-2275.

Koç, İ. (2018). *İstanbul futbol tarihi*. İletişim Yayınları.

Koç, İ. (2021). Profesyonel Futbol Takımlarının Şirketleşmesi: Türkiye'deki Uygulamalar ve Etkileri. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 1-18.

Koçoğlu, O. M. (2013). The Creation of a National Identity through Sports in Turkey. *International Journal of the History of Sport*, 30(4), 418-433.

Koman, M. (1975). *Türk Spor Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.

Komnini, A. (2007). *The Alexiad of Anna Comnena*. Penguin Classics.

Konyalı, İ. H. (2009). *Menzil Okçuluğu*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Korkmaz, H. (2018). Ottoman Wrestling Tekkes: A Historical Analysis of the Pehlivan Tradition. *Journal of Historical Researches*, 4(2), 45-56.

Kostadinova, E. ve Tomova, Y. (2019). Football clubs' financial statements and compliance with financial fair play. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 32(1), 1489-1505.

Kozan, O. ve İşcan, N. (2018). The Effect of Sports Foundations on the Development of Elite Athletes. *Journal of Sports Science and Medicine*, 17(3), 393-398.

Köksal, O. (2008). *Spor Tarihi*. Spor Yayınevi.

Köprülü, M. F. (1996). Türk edebiyatında ilk spor romanı: "Gözleri açık". *Türk Yurdu*, 14(53), 148-153.

Köse, T. (2016). The Role of Pehlivan Tradition in Turkish Culture. *Ankara Review of European Studies*, 15(3), 153-170.

Köseoğlu, H. (2013). Türkiye'de spor amaçlı vakıfların rolü ve işlevi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 53-67.

Köseoğlu, B. ve Akgün, N. (2019). The Relationship Between Sports Foundations and Youth Participation in Sports. *Journal of Physical Education and Sport*, 19(3), 266-272.

Kurt, Ü. (2015). Horses, Politics, and Culture in Late Ottoman Society: Elite Racing Clubs, Military Racing, and the Rise of Sportsmanship. *International Journal of Turkish Studies*, 21(1/2), 175-200.

Kurtipek, B. K. (2019). Belediyelerin spor hizmetleri sunumunda örgütsel sinerjinin önemi ve Ankara örneği. *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi*, 30(1), 1-14.

Kutlu, M. (2019). Futbol Kulüplerinin Şirketleşmesi ve Finansal Performansı. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 11(1), 1-10.

Laqueur, H. P. (1989). Wrestling in the Ottoman Empire. In P. Lovejoy (Ed.), *Wrestling in the Nineteenth Century* (pp. 103-116). New York: Arno Press.

Lawrence, P. R. ve Lorsch, J. W. (1967). *Organization and environment: Managing differentiation and integration*. Harvard University Press.

Lenskyj, H. J. (2016). *Olympic Industry Resistance: Challenging Olympic Power and Propaganda*. SUNY Press.

Li, X. ve Li, W. (2017). A comparative study of government policies on sport development in China and South Korea. *International Journal of the History of Sport*, 34(15), 1516-1535.

Loland, S. (2018). *The Ethics of Doping and Anti-Doping: Redeeming the Soul of Sport?* Routledge.

Maden, S. (2011). *Türkiye'de Spor ve Olimpizm*. Ayrıntı Yayınları.

Maguire, J. (2005). *Power and Global Sport: Zones of Prestige, Emulation and Resistance*. Routledge.

Maguire, J. A., Falcón, L. ve Liston, K. K. (2019). *The Business and Culture of Sports: Society, Politics, Economy, Environment*. ABC-CLIO.

Mangan, J. (2008). *Modern Olympic Games*. University of California Press.

March, J. G. ve Simon, H. A. (1958). *Organizations*. Wiley.

Masteralexis, L. P., Barr, C. A. ve Hums, M. A. (2017). *Principles and practice of sport management*. Jones & Bartlett Learning.

McGahan, J. (2018). School Sports Clubs: A Pathway to Positive Youth Development. Journal of Physical Education, *Recreation & Dance*, 89(3), 13-18.

Meenaghan, T. (2001). Sponsorship and advertising: A comparison of consumer perceptions. *Psychology & Marketing*, 18(2), 191-215.

Messner, M. (2019). Women's Sports Clubs and Gender Equality: A Comparative Study of Europe and the United States. *Sociology of Sport Journal*, 36(1), 21-34.

Mıgıryan, M. (1912). *The Fifth Olympiad of Stockholm 1912: Official Report*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Miles, R. E. ve Snow, C. C. (1978). *Organizational strategy, structure, and process*. McGraw-Hill.

Ministry of Youth and Sports, (2021). History of the Ministry. Retrieved from https://www.gsb.gov.tr/Sayfalar/EN/Icerik.aspx?ID=108

Mintzberg, H. (1979). *The structuring of organizations: A synthesis of the research*. Prentice-Hall.

Mitra, A. ve Datta, S. (2019). Sports sponsorship: A critical review and research agenda. *Journal of Business Research*, 98, 119-128.

Mollaoğulları, E. (2008). State Intervention and Centralization in Turkish Sports. *Journal of Sport History*, 35(1), 61-79.

Muharremoğlu, A. ve Güler, G. (2017). Spor Kulüplerinde İnsan Kaynakları Yönetimi: Türkiye Süper Ligi Futbol Kulüpleri Örneği. *International Journal of Human Sciences*, 14(1), 265-278. doi: 10.14687/ijhs.v14i1.3436.

Münsterberg, H. (1913). *Psychology and industrial efficiency*. Houghton Mifflin.

Nauright, J. ve Ramfjord, J. (2018). London 2012 and the Olympic Legacy: A Model for Global Social Policy? *Social Policy & Administration*, 52(1), 179-198.

Nikephoros Bryennios. (1935). *The Byzantine Historians*. Columbia University Press.

Olympic Charter, (2020). International Olympic Committee.

Olympic Games, (2021). Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica, Inc. https://www.britannica.com/sports/Olympic-Games.

Osmanlı Olimpiyat Cemiyeti, (2021). Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi. http://www.olimpiyat .org.tr/tr/?p=179.

Overbye, M. ve Wagner, U. (2019). Struggling for legitimacy: The World Anti-Doping Agency and the regulation of sports drugs in an era of commercialized medicine. *Sport in Society*, 22(4), 587-601.

Özbey, O. (2019). *Galatasaray tarihi*. Alfa Yayınları.

Özcan, N. (2007). Osmanlı İmparatorluğu'nda tekkelerin sosyal ve kültürel işlevleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 157-171.

Özcan, İ. (2010). Türkiye Milli Olimpiyat Komitesinin Kuruluşu ve Olimpiyat Tarihimiz. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 15(2), 13-24.

Özçelik, O. (2019). Osmanlı Güreşinde Spor Eğitimi ve Güreşçi Tekkeleri. *Journal of Human Sciences*, 16(4), 3571-3586.

Özdemir, İ. (2008). Osmanlı İmparatorluğu'nda tekkelerde yapılan spor faaliyetleri. Gazi Üniversitesi *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 173-184.

Özdemir, E. (2015). An analysis of Turkish national sport policy. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 7(2), 225-238. doi: 10.1080/19406940.2014.967556

Özdemir, M. S. (2015). Türkiye'de olimpiyat hazırlık merkezleri ve sporcuların performansları. *Spor Bilimleri Dergisi*, 26(1), 1-10.

Özdemir, E. (2017). Osmanlı İmparatorluğu'nda Güreş ve Tekkeler. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 52, 205-217.

Özdemir, A. E. Karslıoğlu, G. ve Aydoğan, H. (2017). Yerel yönetimlerin spor hizmetleri sunumunda gönüllü iş birliği modelinin etkisi: İstanbul İli örneği. *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi*, 28(1), 1-14.

Özdemir, H. ve Tekin, B. (2018). The Contributions of the Turkish National Olympic Committee to Sports Education in Turkey. *International Journal of Sports Pedagogy*, 5(1), 45-60.

Ortaylı, İ. (2014). *Osmanlı Barışı*. Timaş Yayınları.

Özgöz, S. (2019). Türklerde Cirit Oyunu. *International Journal of Turkish Literature Culture Education*, 8(4), 41-52.

Özkan, V. (2010). *Osmanlı'da Ok ve Yay*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Özkan, A. (2012). Beden Eğitimi ve Sporun Tarihsel Gelişimi. *Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 23(1), 1-11.

Özkan, S. (2012). Osmanlı İmparatorluğu'nda tekkelerde yapılan spor faaliyetleri ve sosyal etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 365-381.

Özkan, N. (2015). The role of Cuma Ligi in the development of Istanbul football culture. *Journal of History Studies*, 3(1), 89-101.

Özkan, İ. (2017). Türkiye'deki Amatör Spor Kulüplerinin Gelişimi ve Sorunları. *International Journal of Physical Education and Sport Sciences*, 6(3), 20-34.

Öztuna, Y. (1992). *Büyük Türk Destanı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Öztürk, M. (2006). *Türkiye'nin Olimpiyat Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Öztürk, Z. (2014). The emergence of a national sport organization in Turkey: The Turkish Sports Federation (1919-1938). *The International Journal of the History of Sport*, 31(18), 2357-2368.

Öztürk, M. (2015). The Contribution of Tekkes to Sports Culture in Ottoman Empire. *Journal of Physical Education and Sport Sciences*, 9(3), 214-220.

Öztürk, Z. (2015). Osmanlı İmparatorluğu'nda Modernleşme Sürecinde Sporun Yeri ve Önemi. *International Journal of Social Science and Education Research*, 1(2), 61-69.

Öztürk, Ö. (2016). Galatasaray Lisesi ve spor faaliyetleri (1868-1908). *Journal of Human Sciences*, 13(1), 555-573.

Öztürk, S. (2016). Türkiye'de spor federasyonlarının yönetim yapısı ve özerkliği. *Spor Bilimleri Dergisi*, 27(1), 74-85.

Öztürk, S. (2017). Global sport, nationalism and the Turkish state: A historical perspective. *International Journal of Humanities and Social Science Research*, 6(2), 17-30.

Öztürk, E. (2018). Gençlik ve Spor Hizmetleri Kanunu'na Göre Spor Kulüplerinin Hukuki Durumu. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 1-8.

Öztürk, Ö. (2018). *Türk Mitolojisi - Tanrıların En Güzel İsimleri*. Dijital Yayıncılık.

Öztürk, S. (2018). Osmanlı İmparatorluğu'nda Güreş: Güreşin Tarihi ve Güreş Tekkeleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 163-179.

Öztürk, İ. (2019). The cultural significance of Cuma Ligi in the history of Turkish football. *Journal of Sport Culture and Society*, 12(2), 45-57.

Öztürk, A. (2021). The Importance of Sports Foundations in the Development of Sports Tourism. *Journal of Tourism and Sports Sciences*, 3(1), 10-16.

Pamuk, Ş. (1998). *Fenerbahçe ve Galatasaray'ın Doğuşu*. Dergah Yayınları.

Payne-Gallwey, R. (1907). *The crossbow: mediaeval and modern, military and sporting; its construction, history, and management*. Longmans, Green, and Company.

Peçevi, İ. (2016). *Tarih-i Peçevi (Osmanlı tarihi)* (A. İ. Erdoğan, Ed.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Petkov, K. (2014). *Bulgarian wrestling champions and their anthropology*. Sofia: Bulgarian Olympic Committee.

Pfeffer, J. ve Salancik, G. R. (1978). *The external control of organizations: A resource dependence perspective*. Harper & Row.

Pfister, G. (2016). Sport History and the Historical and Social Sciences. *The International Journal of the History of Sport*, 33(1-2), 1-4.

Pike, E. (2018). The International Federation of Association Football and the Governance of World Football. In The Palgrave Handbook of International Labour Migration (pp. 495-515). Palgrave Macmillan.

Pielke Jr, R. (2010). The anti-doping system in sport: Lessons from the United States. *Journal of Sport and Social Issues*, 34(4), 378-394.

Pielke Jr., R. (2018). The governance of global sport: A normative review. Journal of Sport Management, 32(1), 1-14.

Polat, M. (2016). Cirit Sporu ve Kültürü. *Ege Spor Bilimleri Dergisi*, 3(4), 1-8.

Polat, N. ve Demirhan, G. (2019). The Contribution of Sports Foundations to National and International Sports Events. *Journal of Sports Management*, 13(2), 97-102.

Poli, R. ve Ravenel, L. (2020). The World Cup and economics. *Journal of Sports Economics*, 21(1), 3-8.

Pons, F. ve Viladot, L. (2019). The politics of sport and physical activity: Challenges for a global health agenda. *Health Promotion International*, 34(4), 677.

Porter, M. E. (1980). *Competitive strategy: Techniques for analyzing industries and competitors*. Free Press.

Poulton, H. (1997). *Topal Osman Pasha: Ottoman nobleman, Turkish hero*. Oxford: Oxford University Press.

Rapoport, A. ve Bar-On, Z. (2016). How soccer can help heal fractured societies. *Soccer & Society*, 17(6), 799-815.

Robbins, S. P., Coulter, M. ve DeCenzo, D. A. (2017). *Fundamentals of management*. Pearson.

Sağlam, B. (2017). The Impact of Sports Clubs on Social Capital and Political Participation: The Case of Turkey. *European Journal for Sport and Society*, 14(4), 335-353.

Sarı, S. (2009). Tanzimat Dönemi Osmanlı Aydınları ve Spor. *Toplum ve Bilim*, 114, 198-213.

Sarıgül, H. (2013). *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Türkiye'de Olimpiyat Hareketi*. Ankara: Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi.

Sarıçam, H. (2022). *Türkiye'de spor yönetimi ve politikaları*. İstanbul: Beta Yayınları.

Savaş, S. ve Çakmak, Ç. (2021). The Turkish National Olympic Committee and Its Efforts for Doping-Free Sports. *Journal of Sports Science and Medicine*, 20(2), 201-216.

Segrave, J. (2003). *Sport in America: From Wicked Amusement to National Obsession*. University of Illinois Press.

Scott, W. R. (1987). The adolescence of institutional theory. *Administrative science quarterly*, 32(4), 493-511.

Seeldrayers, R. (1963). The International Federation of Football Associations: Past, present and future. *New Zealand Journal of Health, Physical Education and Recreation*, 19(3), 18-21.

Selznick, P. (1948). Foundations of the theory of organization. *American Sociological Review*, 13(1), 25-35.

Slack, T. ve Parent, M. M. (2019). Governing the Modern Olympic Games: International Olympic Committee (IOC) Roles, Responsibilities and Relationships. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 11(1), 1-16.

Smith, J. D. ve Johnson, A. B. (2022). The International Olympic Committee: History, Structure, and Activities. *Journal of Sports Management*, 25(3), 112-128.

Simon, H. A. (1991). Organizations and markets. *Journal of Economic Perspectives*, 5(2), 25-44.

Sinopluoğlu, Ö. (2011). Evaluation of local government sports policy with a special reference to Istanbul. *Journal of Human Sciences*, 8(1), 173-186.

Stirling, A. E. (2013). WADA and the anti-doping community: The development of an organizational partnership. *Journal of Sport Management*, 37(1), 58-70. 15.

Şahin, M. (2013). The wrestler lodges in the Ottoman period. In B. Inal & S. A. Aslan (Eds.), *Wrestling and popular culture* (pp. 83-95). Cambridge Scholars Publishing.

Şahin, S. (2015). *Osmanlı'da Binicilik*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Şahin, E. (2016). The historical development of football in Istanbul. *Journal of Sport History*, 43(1), 56-67.

Şeker, M. (2017). Pehlivanlık geleneğinde eğitim ve tekkeler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 81-97.

Şener, İ. ve Esendemir, R. (2019). Types of Sports Sponsorship: A Qualitative Research in Football. *Spor Bilimleri Dergisi*, 30(2), 64-80.

Şenocak, A. (2009). Türkiye'de Beden Eğitimi ve Sporun Tarihi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 84-95.

Shilbury, D., Westerbeek, H., Quick, S., Funk, D. ve Karg, A. (2014). *Strategic sport marketing*. Allen & Unwin.

Şimşek, M. (2017). Osmanlı Dönemi Güreşçi Tekkeleri ve Yapıları. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(3), 227-246.

Şimşek, F. ve Görgülü, R. (2017). Türkiye'de spor tesisleri yönetimi ve olimpiyat hazırlık merkezleri. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 23-34.

Şimşek, N. ve Aydın, İ. (2019). The Role of the Turkish National Olympic Committee in Sports Diplomacy. *International Journal of Sport and Diplomacy*, 8(3), 145-160.

Sotiriadou, P. ve Bennett, G. (2010). The role of sponsorship in the marketing communications mix. *International Journal of Advertising*, 29(4), 517-540.

Tansel, B. (2012). The Political Economy of Ottoman Sports: Institutional Choices and Transformations. *International Journal of Middle East Studies*, 44(1), 133-152.

Tansuğ, M. (2015). Beden Eğitimi ve Sporun Tarihi Gelişimi ve Türkiye'de Sporun Kurumsallaşması. *Journal of Academic Research in Sport*, 6(2), 60-75.

Tanrıkulu, G. (2018). Wrestling and Tekke Culture in the Ottoman Empire: A Historical Overview. *Balkan Journal of Sport and Exercise Psychology*, 4(14), 33-44.

Tanrıverdi, H. ve Akyüz, S. (2017). The Effectiveness of the Turkish National Olympic Committee's Programs in Developing Youth Athletes. *Journal of Youth Sports Development*, 2(1), 23-38.

Tekeli, İ. (2012). *Türk destanları ve kültürümüz*. Asil Yayın.

Tekin, İ. (2010). Osmanlı İmparatorluğu'nda spor kültürü. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 375-386. doi: 10.15388/suse.2010.23.146.

Tekin, M. (2013). Belediye spor tesislerinin kullanımına yönelik bir değerlendirme: Diyarbakır ili örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 10(1), 285-302.

Tekin, M. (2018). Türkiye Amatör Spor Kulüpleri Konfederasyonu'nun Gelişimi ve Sorunları. *The Journal of Physical Education and Sport Sciences*, 1(2), 15-26.

Tekin, A. ve Aydın, M. (2018). The Impact of the Turkish National Olympic Committee on Sports Governance in Turkey. *Journal of Sport Governance*, 5(2), 89-104.

Tiryakioğlu, F. (2016). Türkiye'de spor tesisleri ve olimpiyat hazırlık merkezleri. *Spor Bilimleri Dergisi*, 27(3), 56-69.

Tok, S. (2018). Türkiye'de Spor ve Gençlik Politikalarının Dönüşümü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 73(2), 69-94.

Tokmak, A. (2017). Türkiye'de spor şuraları ve hükûmet programları. *Spor Yönetimi ve Pazarlama Dergisi*, 8(1), 1-12.

Topçu, İ. (2019). Development of Turkish sport policy in the republican era. *Journal of Human Sciences*, 16(2), 200-211. doi: 10.14687/jhs.v16i2.5441

Thorpe, H. ve Olive, R. (2012). *Sport and the Law*. Palgrave Macmillan.

Tuna, E. (2016). Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü ve Türkiye'de spor politikaları [The General Directorate of Physical Education and sports policies in Turkey]. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(40), 349-364.

Tuncer, M. ve Ayhan, S. (2020). The Turkish National Olympic Committee and Its Efforts for Sports Sustainability. *Sustainable Sports Journal*, 7(3), 112-128.

Tunç, G. (2015). Türkiye'de sporun yönetimi: Gençlik ve spor bakanlığı ve spor federasyonları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 39-52.

Tunç, T. (2015). *İstanbul'da futbol ve futbol kültürü (1890-1923)*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Turgut, M. (2014). The Political Significance of Soccer in Turkey. *Journal of Sport and Social Issues*, 38(3), 271-294.

Türk Tarih Kurumu, (1969). *Türk Tarihi Kurumu belleten*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Türker, Y. (2006). *Osmanlı Güreş Tarihi*. Ankara: Türkiye Spor Yazarları Derneği.

Türkiye Amatör Spor Kulüpleri Konfederasyonu. (2021). TÜASK. https://tüask.org.tr/

Türkiye Atletizm Federasyonu, (2021). "Mıgırdiç Mıgıryan". https://www.taf.org.tr/ icerikdetay.aspx?icerikid=95

Türkiye Cumhuriyeti Gençlik ve Spor Bakanlığı, (2011). Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Faaliyet Raporu.

Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete. (1992). 3813 Sayılı Kanun. 17 Haziran 1992. Erişim: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/1992/06/19920617.htm.

Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi, (2021a). Türkiye'den Olimpiyat Tarihinden İlkler. http://www.olimpiyat.org.tr/tr/?p=273

Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi, (2021b). http://www.olimpiyat.org.tr/tr.

Türkiye Olimpiyat Hazırlık Merkezi, (2022). Osmanlı Olimpiyat Cemiyeti. http://www.tohm.gov.tr/tr/osmanli-olimpiyat-cemiyeti

Quataert, D. (2005). *The Ottoman Empire, 1700-1922*. Cambridge University Press.

Uçar, M. ve Başoğlu, B. (2017). Traditional Turkish Sport: Cirit. *Journal of Physical Education and Sport Sciences,* 1(1), 15-24.

Uçar, İ. ve Özcan, İ. (2019). The Turkish National Olympic Committee's Contributions to Sports Science Research in Turkey. *Journal of Sports Science and Medicine*, 18(4), 567-582.

Uzun, M. (2007). The Economic Importance of Horses in the Ottoman Empire. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 50(4), 517-541.

Uzun, M. (2018). Spor Kulüplerinin Kuruluşu ve İşleyişi: Dernekler Kanunu Çerçevesinde Bir İnceleme. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(2), 1-12.

Uzunçarşılı, İ. H. (1984). *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*. TTK Yayınları.

Uzunhasan, İ. ve Taşkın, M. (2019). The Importance of Sports Foundations in Promoting Gender Equality. *Journal of Gender and Women's Studies*, 7(1), 28-34.

Ünal, M. (2010). Osmanlı İmparatorluğu'nda Atlı Güreşleri. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 25(3), 371-385.

Ünsal, E. (2018). *Türk futbolunun tarihi*. Remzi Kitabevi.

Üstüner, E. T. (2019). Turkish sports and nationalism: The role of the Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı in the Turkish War of Independence. *The International Journal of the History of Sport*, 36(12), 1011-1028.

Üstündağ, H. (2011). Spor alanında Türkiye'deki yapılanma süreci. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 23-37.

WADA, (2022). About us. https://www.wada-ama.org/en/about-wada

Walters, G. ve Jordan, J. (2018). FIFA's self-corruption crisis: An institutional analysis. *Journal of Global Sport Management*, 3(2), 129-146.

Weick, K. E. (1976). Educational organizations as loosely coupled systems. *Administrative science quarterly*, 21(1), 1-19.

Whannel, G. (2002). *Understanding Sport*. Routledge.

Woolfall, D. B. (1907). Association football: How to play it. Athletic Journal, 5(5), 175-177.

World Health Organization, (2020). Physical activity. Retrieved from https://www.who.int /news-room/fact-sheets/detail/physical-activity

Yalçın, İ. (2016). Türk futbolunda kulüp tarihi. İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.

Yasa, S. (2019). *Dernekler Hukuku*. Legal Yayıncılık.

Yeşilyurt, N. (2015). Types of Sponsorship in Sport: A Conceptual Analysis. *Journal of Physical Education and Sport*, 15(1), 137-142.

Yaltırık, F. (2015). *Tarihte Ok ve Yay*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Yıldırım, N. (2018). Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadınların Jimnastik ve Beden Eğitimi Faaliyetleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(6), 40-53.

Yıldız, B. (2006). Osmanlı İmparatorluğu'nda okçuluk ve Okçular Tekkesi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Der*gisi, 40, 103-116.

Yıldız, G. (2012). *Osmanlı'nın Askeri Gücü*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yıldız, M. (2014). Türkiye'de spor kulüpleri ve yerel yönetimlerin rolü. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 11(2), 124-134.

Yıldız, A. ve Kılıç, İ. (2016). The Role of the Turkish National Olympic Committee in Promoting Inclusive Sports. *Journal of Inclusive Sport and Physical Education*, 3(1), 32-48.

Yılmaz, İ. (2006). *Atilla dönemi Hunların savaş ve ölüm sanatı: Türk ordusunun esin kaynağı*. Genelkurmay Basımevi.

Yılmaz, G. H. (2010). Osmanlı'da Modernleşme Sürecinde Spor Faaliyetleri ve Spor Kulüpleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 213-227.

Yılmaz, S. A. (2012). Turkish archery and bow-making traditions. *Journal of Ethnology and Folkloristics*, 6(1), 67-76.

Yılmaz, H. (2013). At ve At Yetiştiriciliği: Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği. *Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(2), 197-213.

Yılmaz, M. (2015). Osmanlı İmparatorluğu'nda Spor: Kurumsallaşma ve Yenilikçilik (1850-1922). *Yeni Tarih Araştırmaları Dergisi*, 6(11), 37-70.

Yılmaz, B. (2016). *Spor Yönetimi Teorileri ve Uygulamaları*. Pegem Akademi Yayınları.

Yılmaz, M. (2016). Türk Okçuluğunun Tarihi. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 11-29.

Yılmaz, A. (2017). The contribution of Cuma Ligi to the development of football in Turkey. *European Journal of Physical Education and Sport Science*, 3(2), 45-56.

Yılmaz, H. (2018). Osmanlı İmparatorluğu'nda At Yarışları. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 37, 157-168.

Yücel, M. (2008). *Türk Tarihinde Av*. Türk Tarih Kurumu.

Yüksel, S. (2015). *Fenerbahçe tarihi*. Timaş Yayınları.

Yüksel, Y. (2016). Ottoman Traditional Wrestling (Pehlivanlık): An Ancient Sport Between Tradition and Modernity. *The Journal of Turkish Weekly*, 20(39), 7-10.

Zelli, F. ve Van Rijswick, H. (2015). The World Anti-Doping Code: A socio-legal analysis. *European Journal for Sport and Society*, 12(4), 363-380.

Zimbalist, A. (2015a). *Circus Maximus: The Economic Gamble Behind Hosting the Olympics and the World Cup*. Brookings Institution Press.

Zimbalist, A. (2015b). *FIFA: The men, the myths, and the money*. Brookings Institution Press.

https://www.altayli.net/osmanli-doneminde-atli-sporlar.html

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-idman-cemiyetleri-turk-spor-kurumu/

https://www.birgun.net/makale/turk-spor-kurumu-ve-sporda-particilik-12889

https://gsb.gov.tr/tarihce.html

https://gsb.gov.tr/mevzuat.html

https://olympics.com/ioc/ancient-olympic-games

https://olympics.com/ioc/mission

https://olympics.com/ioc/1894-demetrius-vikelas-first-ioc-president

https://olympics.com/ioc/pierre-de-coubertin

https://istanbultarihi.ist/141-istanbul-nisan-taslari

https://kho.msu.edu.tr/hakkinda/tarihce.html

https://mevzuat.kararara.com/mvzt/mvzt12/mvzt5868.html

https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4157&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5

https://www.mevzuat.gov.tr/:chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=4193&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5

www.mevzuat.gov.tr/chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5253-20041104.pdf

https://www.mevzuat.gov.tr/:chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf

https://www.milliyet.com.tr/egitim/genclik-ve-spor-genel-mudurlugu-tarih-oluyor-1410950

https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Detay/Hakkimizda/Tarihce/46/1

https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Madalyalarimiz

http://www.recre-ihei.fr/18-decembre-pierre-de-coubertin-et-lolympisme-traiter-la-paix-par-le-sport

https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/12/20051222-6.htm#:~:text=Y%C3%B6netmelik&text=MADDE%201%20%E2%80%94%2016%2F6%2F,%C3%BCnc%C3%BC%20maddesi%20a%C5%9Fa%C4%9F%C4%B1daki%20%C5%9Fekilde%20de%C4%9Fi%C5%9Ftirilmi%C5%9Ftir

https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040714.htm#3

https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/11/20221129-5.htm

https://sgb.gsb.gov.tr/Sayfalar/3760/3396/stratejik-planlama.aspx

https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/103868/maccabi-istanbulun-kurulusu#imagesdty

https://shgm.gsb.gov.tr/Federasyonlar

https://www.siviltoplum.gov.tr/detayli-bilgi

https://www.sporsoleni.com/genel-futbol/turk-spor-kurumu-1936-1938-h185.html

https://www.tarihbilimi.gen.tr/osmanli-doneminde-cirit/

https://www.tas-cas.org/en/general-information/history-of-the-cas.html

https://www.taskk.org.tr/

https://www.taskk.org.tr/taskk-tuzugu-icerik-7551

https://www.trtspor.com.tr/haber/futbol/super-lig/lahanacilar-mi-bamyacilar-mi-iste-istanbulda-400-yil-suren-derbi-181442.html

https://www.tff.org/default.aspx?pageID=293

https://www.wada-ama.org/en/what-we-do/world-anti-doping-code

https://www.wada-ama.org/en/who-we-are/governance

https://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%BCnya_Dopingle_M%C3%BCcadele_Ajans%C4%B1

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0stanbul_Futbol_Ligi

https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Osmanli-gures-Wrestling.png

https://tr.wikipedia.org/wiki/Koca_Yusuf

https://tr.wikipedia.org/wiki/M%C4%B1g%C4%B1rdi%C3%A7_M%C4%B1g%C4%B1ryan

https://tr.wikipedia.org/wiki/Olimpiyat_madalyas%C4%B1_kazanan_T%C3%BCrk_sporcular_listesi

https://tr.wikipedia.org/wiki/Spor_Tahkim_Mahkemesi

https://tr.wikipedia.org/wiki/Vahram_Papazyan_(atlet)

https://tr.wikipedia.org/wiki/FIFA

http://www.turksporvakfi.org/Detay/Hakkimizda/Vizyon-ve-Misyon/33

http://www.turksporvakfi.org/Detay/Hakkimizda/Tarihce/4

https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/

https://www.zdergisi.istanbul/makale/atli-cirit-ve-rahvan-binicilik-206

100. YILINDA TÜRK FUTBOLU
1923-2023

Editör
Prof. Dr. Sebahattin Devecioğlu

nobel bilimsel

100. YILINDA TÜRK FUTBOLU (1923-2023)

Editör: Prof. Dr. Sebahattin Devecioğlu

Yayın No.: 1668
ISBN: 978-625-398-642-1
E-ISBN: 978-625-398-647-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Devecioğlu, Sebahattin.
100. Yılında Türk Futbolu (1923-2023) / Editör: Sebahattin Devecioğlu
1. Basım, XVI + 282 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-642-1
E-ISBN: 978-625-398-647-6
1. Futbol 2. TFF 3. 100. Yıl

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜMLER VE YAZARLAR ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **xv**

A-TÜRK FUTBOL TARİHİ

ERKEN DÖNEMDEN GÜNÜMÜZE TÜRKLERDE FUTBOL **3**
Yunus Emre Karakaya

Giriş 3
Erken Dönem Türk Devletlerinde Futbol 4
Tanzimat Fermanı'ndan İkinci Meşrutiyet'e Futbol (1839-1908) 5
İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyetin İlanına Kadar Futbol (1908-1923) 10
İkinci Meşrutiyet'ten Sonra Futbol Ligi ve Birlikleri 12
Cumhuriyetin İlanından Günümüze Futbol 15
Sonuç 20
Kaynaklar 21

CUMHURİYETİN AYAK SESLERİ: TİCİ **25**
Demet Çakır Kalem

TİCİ'nin FIFA Üyeliğinin Türkiye'yi Anadolu'dan Rumeli'ye Taşıması 26
TİCİ'nin Genel Durumu ve Siyasal İktidarla İlişkisi 28
Kaynakça 37

B-TÜRK FUTBOLUNDA YÖNETİM VE ORGANİZASYONLAR

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE YÖNETİM VE ORGANİZASYONLAR BAĞLAMINDA TÜRK FUTBOLUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ **41**
Davut Atılgan, Onur Öztürk

Giriş 41
Türk Futbolunda Yönetim ve Organizasyonları Etkileyen Faktörler 42
Türk Futbolunun Ekonomik Koşulları 44
Türk Futbolunda Sponsorluklar 45
Türk Futbolunda Medya 46
Siyasi Otoritenin Müdahalesi 48

Fanatizm ve Taraftarların Davranışları 49
Şike ve Hakem Kararları 50
Endüstriyelleşmenin Türk Futbolunda Doğurduğu Kriz 52
Türk Oyuncu ve Yabancı Oyuncu Oynatma Kuralı 54
Futbolda Kriz Yönetimi 55
Sonuç ve Öneriler 59
Kaynaklar 61

C-TÜRK FUTBOL EKONOMİSİ, FİNANSI VE PAZARLAMASI

FUTBOLDA SÜRDÜRÜLEBİLİR BAŞARI İÇİN YÖNETİM FELSEFESİ: ŞİRKETLEŞME/ÖZELLEŞME 67
Göksel Yıkmış

Felsefede Yönetim 67
Futbol Kulüplerinin Yönetilmesinde Toplum Sözleşmesi Kavramı 72
Futbol Yönetiminde Alternatif Bir Toplum Sözleşmesi: Özelleşme/Şirketleşme 76
Sonuç 85
Kaynaklar 87

FUTBOL EKONOMİSİ VE YAYIN GELİRLERİ 91
Pero Duygu Dumangöz, Ünsal Altınışık, Fevzi Horzum

Giriş 91
Spor Endüstrisi 92
Futbol ve Ülkemizde Futbolun Doğuşu 92
Türkiye Futbol Federasyonu 2022-2023 Dönemi Bütçesi (01.06.2022- 31.05.2023 arası) 94
5894 Sayılı Kanun (Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında) 95
Yayın Bedelleri 96
Futbol Ekonomisi 97
Futbol Gelirleri 98
Resmî Yayıncı Kuruluş (2022-2024 Sezonu) 99
BeIN SPORTS 99
Bilişim Suçları 100
Yasa Dışı Yayınlar 101
5846 Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu 102
Sonuç 102
Kaynaklar 103

D-TÜRK FUTBOLU EĞİTİMİ

ÜSTÜN YETENEKLİ FUTBOLCU EĞİTİMİ 107
Recep Cengiz

Giriş 107
Üstün Yetenekli Futbolcuların Davranış Özellikleri 110
Liderlik 112
Kaynaklar 117

ANTRENMANIN GİZLİ YÜZÜ PSİKOLOJİK BECERİ ANTRENMANLARI 119
Veysel Küçük, Gizem Gümüş, Yusuf Sacit Yılmaz

Psikolojik Beceri Antrenmanın Spordaki Önemi 123
Kaynaklar 128

PSİKOLOJİK BECERİ ANTRENMANI SÜRECİNDE KULLANILAN BAZI TEKNİKLER VE UYGULAMALARI 131
Veysel Küçük, Elifnur Pınarlı, Mert Seis

Hedef Belirleme 131
Performans Profili Tekniğine Bir Örnek: 137
İmgeleme/Zihinde Canlandırma 140
Kendi Kendine Konuşma/İçsel Konuşma 145
Gevşeme 152
Kaynaklar 161

E-TÜRK FUTBOLU MEDYASI

TÜRK FUTBOL MEDYASININ TARİHSEL GELİŞİMİ (1923-2023) 169
Fatih Harun Turhan

Giriş 169
Spor Medyasındaki Gelişmeler 170
Futbol Medyasındaki Gelişmeler 172
Türkiye'de Futbol Medyası 173
Futbol Medyasında Teknolojik Gelişim 180
Avrupa'da ve Türkiye'de Futbol Medyası İle İlgili Yapılmış Bazı Çalışmalar 183
Türkiye de Konu İle İlgili Yapılmış Bazı Çalışmalar 184
Tartışma 186
Sonuç 188
Kaynaklar 189

F-TÜRK FUTBOLUNDA KADIN

TÜRK FUTBOLUNDA KADIN GÖRÜNÜMÜ 195
Talha Murathan

Spor ve Kadın 195
Türkiye'de Kadın 196
Kadınların Spora Katılımı 196
Kadınların Sporda Karşılaşabilecekleri Bazı Sorunlar 197
Futbol ve Kadın (Kuramsal Çerçeve) 197
Kadın Futbolu 197
Kadın Futbolunun Dünyadaki Gelişimi 198
Kadın Futbolunun Türkiye'deki Gelişimi 201
Türkiye'de Kadın Futbolu Resmî Müsabaka Organizasyonları 203
Kaynaklar 206

G-TÜRK FUTBOLUNDA GÜNCEL KONULAR

TÜRK FUTBOLUNUN GELECEĞİNİ NASIL YAPILANDIRMALIYIZ? 211
Tuğrul Akşar

Giriş 211
Avrupa Futbolunun Ekonomik; Finansal ve Sportif Analizi 212
Pandemi Bitti Ama Etkisi Hâlâ Devam Ediyor 223
Futbolumuz Ne Durumda? 228
Futbolumuzun Temel ve Genel Sorunları 240
Nasıl Bir Futbol Örgütlenmesi? 243
Yeni Finansman Olanaklarını Nasıl Yaratılabilir? 246
Nasıl Bir Örgütlenme Modeli Oluşturulmalıdır? 249
Sonuç 255

TÜRK FUTBOLU MANİFESTOSU 257
Tuğrul Akşar, Erdal Alkış, Sebahattin Devecioğlu

Türk Futbolu Manifestosu 257

H- TÜRK FUTBOLUNDA PROBLEMLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

TÜRK FUTBOLUNDA "DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM" PROJESİ "Türk Futbolu Ekosistemi".....267
Sebahattin Devecioğlu

Türk Futbolu Ekosistemi.....267
Türk Futbolunda "Değişim ve Dönüşüm" Projeleri.....269

ERKEN DÖNEMDEN GÜNÜMÜZE TÜRKLERDE FUTBOL

Yunus Emre Karakaya

Giriş

Erken Dönem Türklerde futbol (tepük=ayak topu) dinsel ritüelleri gerçekleştirmek amacıyla uygulanırken zamanla savaş taktiklerinin geliştirilmesine yönelik askerî sportif bir oyun hâline gelmişti (Öngel, 2001: 454). Bir savaşa hazırlık talimi, *"tepük"* olarak ifade edilen ve günümüzde futbolun menşei sayılabilecek bu oyunda, eski Türk boylarında en rağbet gören faaliyetler arasında yer almaktaydı. Havayla şişirilmiş bir kuzu postunu ayakla tekmelemek suretiyle belirli aralıklarla dikilmiş mızraklardan meydana gelen karşılıklı kalelere sokmak esasına dayandığından günümüzün futbolu ile büyük benzerlik göstermektedir (Atabeyoğlu, 1991: 538).

Erken dönemde tepük, *"tekmelemek", "tepmek"* anlamında ifade edilen bir olguydu. Oyun genellikle altışar oyuncudan oluşan karşılıklı iki takım arasında oynanır ve takımlarda bayan oyuncular da yer alırdı (Yıldız, 2002: 50; Kurt vd., 2017: 28). Hıtay Türklerinin oynadıkları ayak topuyla günümüzün futbolu arasında benzerlik çoktur. Seyit Ali Ekber'in *"Hıtayname"* adlı eserinde ayak topuna yer verilmiştir. Kaşgarlı Mahmud'un Dîvân-ı Lugâti't-Türk eserinde bu isim ve bu oyun yer almaktadır. Yine Ayasofya Müzesi Kütüphanesinde (3029 numaralı kayıt) *"Tarih-i Timur"* isimli eserde de o dönemde Türklerin, içi havayla doldurulmuş ve kuzunun derisinden üretilmiş bir topla oynadıklarından bahsedilmektedir (Yıldız, 2002: 50; Morpa Spor Ansiklopedi Cilt 2, 2005: 109).

Yunus Tayga'nın *"Türk Spor Tarihine Genel Bakış"* isimli eserinde, Hiuan adındaki bir Çinlinin Tsang ilinde yapılan bir futbol maçındaki izlenimini *"La Tartarie"* adlı esere aktardığı belirtilmektedir. Hiuan adlı bu Çinlinin Asya'daki Tsang'ta kız ve erkeklerden oluşan karma ekiplerin, tepük oyununu anlatışına yer vermektedir. Bu anlatımda şu açıklamalar yer almaktadır (Hiçyılmaz, 1995: 13, 14; Yıldız, 2002: 50; Kurt vd., 2017: 28): "*Büyük mabetlerin avlula-*

Futbolun modern anlamda çoğu ülkeye İngilizler tarafından götürüldüğü alan yazında belirtilmiştir. Ülkemizde tanzimat dönemindeki Fransız akımı o dönemdeki eğitim kurumlarının beden eğitimi dersleriyle tanışmasını sağladığı ve birçok spor branşı gibi futbol da ülkemize gelmesini sağladığı görülmüştür. Yine bu dönemde ülkemizde öğrencilerin yurt dışına gönderilmesi sonucunda öğrencilerin futbolu ilgiyle karşılaması ve bu doğrultuda 1869 yılında yazılmış olan *"Ordu ve Mekteplerde Futbol"* adlı kitabın Türkçeye çevrilmesi ülkemizde modern futbolun gelişimine katkı sağladığı belirlenmiştir.

Spor yapmak için de olsa Türk gençlerinin bir araya gelmesinin kısıtlandığı Osmanlı Devleti'nin bu döneminde Kadıköy'de top oynayan Türk gençlerinin öncülüğünde *"Siyah Çoraplılar Futbol Kulübü (Black Stockings Football Club)"* ismiyle bir kulüp kurulduğu görülmüştür. Bu kulüp modern anlamda Türkler tarafından kurulan çok kısa süreli ilk spor kulübü olarak tarihe geçtiği tespit edilmiştir. Bu dönemde futbol branşında yapılan lig organizasyonları ise şu şekildedir: İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi, Cuma Ligi, Cuma Birliği Ligi, Türk İdman Birliği ve Pazar Ligi.

Cumhuriyetin ilanından sonraki süreçte de futbol amatörce bir süreç izlemiştir. Ancak 1952 yılında Türk futbolu resmen profesyonelliğin kabulüyle yeni bir yön kazanmıştır. Amatör spor kulüplerine profesyonel futbol takımı kurma hakkı tanınmış, 1959 yılına kadar mahallî lig düzeyinde olan futbol, bu tarihten sonra deplasmanlı düzeye ulaşmıştır. Günümüzde ise futbol dünyada olduğu gibi ülkemizde de hâlâ popülerliğini korumakta ve toplum tarafından kabul görmektedir.

Kaynaklar

Afyoncu, E. (2017). 130 yıllık tutkumuz futbol. Sabah Gazetesi, 13 Ağustos 2017.

Aksoy, Y. (1988). *Karşıyaka spor kulübü ve kaf sin kaf tarihi.* İzmir: Hisdaş Yayınları.

Atabeyoğlu, C. (1991). *Türk spor tarihi ansiklopedisi.* İstanbul: An Grafik Basın Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi.

Atabeyoğlu, C. (2002). *Türkiye'de futbolun tarihi: futbol kulüpleri nasıl doğdu?.* İstanbul: Toplumsal Tarih.

Cantek, F. Ş. ve Yarar, B. (2009). Erken cumhuriyet dönemi dergi ve gazetelerinde spor ve kadın. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 29,* 201-218.

Cihan, M. (1891). Ayak ile top oyunu, 16 Ekim 1307-25 Ekim 1891, Sayı: 9, s. 71.

Dağlaroğlu, R. (1957). *Fenerbahçe spor kulübü tarihi (1907-1957).* İstanbul: İstanbul Matbaası.

Devecioğlu, S. (2018). *Futbolda özerkliğin ekonomisi.* Ankara: Spor Yayınevi.

Dever, A. ve İslam, A. (2015). Tarihsel süreç içerisinde türk kültüründe spor algısı. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4*(5), 46-61.

Ertuğ, A. R. (1977). *Türkiye futbol tarihi (1890-1923).* Ankara: Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Yayını.

Fişek, K. (1983). *Türkiye'de spor, cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Fişek, K. (1985). *100 Soruda Türkiye spor tarihi.* İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Havacılık ve Spor Dergisi, 30 Eylül 1933.

Hiçyılmaz, E. (1995). *Türkiye'de spor.* İstanbul: Yeni Yüzyıl Kitaplığı Yayınları.

İşcan, F. (1988). *Türklerde spor.* Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

Kafesoğlu, İ. (1983). *Türk millî kültürü.* İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Kahraman, A. (1995). *Osmanlı Devleti'nde spor.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kayseri, İ. (1982). Futbol İngilizlerin değil Fransızların icadı. Tercüman Gazetesi, 10 Ocak 1982.

Kurt, T., Kılıç, M., Kılıç, M, N., Özbayraktar, F., Yücel, E. ve Kıvanç, C. (2017). *Türk spor tarihi: Millî eğitim bakanlığı devlet kitapları.* Ankara: Başak Matbaacılık.

Mert, H. (2008). Sports activities of english in izmir (Last of 19" century-beginning of 20th century). *Tarih İncelemeleri Dergisi, 23*(1), 171-186.

Morpa Spor Ansiklopedisi Cilt 2. (2005). *Morpa spor ansiklopedisi kültür yayınları (2).* İstanbul: Morpa Kültür Yayınları Ltd. Şti., Asır Matbaası.

Morpa Spor Ansiklopedisi Cilt 3. (2005). *Morpa spor ansiklopedisi kültür yayınları (3).* İstanbul: Morpa Kültür Yayınları Ltd. Şti., Asır Matbaası.

Morpa Spor Ansiklopedisi Cilt 4. (2005). *Morpa spor ansiklopedisi kültür yayınları (4).* İstanbul: Morpa Kültür Yayınları Ltd. Şti., Asır Matbaası.

Öngel, H. B. (2001). Gelişim sürecinde erken iç Asya Türk okçuluğu, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21*(2), 189-215.

Öngel, H.B. (2001). *Türk kültür tarihinde spor.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Özmaden, H. (1999). *Cumhuriyet dönemi ilk spor teşkilatı Türkiye idman cemiyetleri ittifakı (1922-1936)'nın yapılanma sürecinde beden eğitimi ve sporun fonksiyonları.* (Yayımlanmamış doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, İstanbul.

Öztek, İ. (2005). Çağlar boyunca Türklerde spor ve Osmanlı Devleti'nde yakın mücadele sporları. *Türk Dünyası Tarih-Kültür Dergisi, 224,* 41-46.

Şevki, O. (2018). *Osmanlı'dan cumhuriyete azınlık spor kulüpleri ve sporcular.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Seyhan, S. (2012). İlk spor yazarlarımızdan Selim Sırrı Tarcan ve yeni muhit dergisindeki yazılarından örnekler. *Global Media Journal, 3*(5), s. 130, 132.

Somalı, V. (1989). *Teknik, taktik yönleriyle futbol ve tarihi.* İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Spor Alemi Dergisi. (1920). Kadınlar ve spor. 02 Mayıs 1920, s. 5.

Sümer, R. (1989). *Sporda demokrasi.* Ankara: Şafak Matbaası, s. 6, 226.

Sümer, R. (1990). *Türkiye'de spor yönetiminin tarihsel gelişimi ve sporda demokrasi belgeler ve yorumlar.* Ankara: Şafak Matbaası.

Taşagil, A. (2014). *Göktürkler 1-2-3,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, s. 137.

Tayga, Y. (1990). *Türk spor tarihine genel bir bakış.* Ankara: Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Yayınları.

Türk Futbol Tarihi. (2003). Türkiye futbol federasyonu yayınları. İkinci Baskı, Cilt 1-2, İstanbul.

Uzun, H. (2012). *Cumhuriyetin ilk on yılında Türkiye'de spor.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.

Yarar, B. (2005). Hegemonic struggle, the state and popular culture the case of football in turkey. *European Journal of Cultural Studies, 8,* 197-216.

Yarar, B. (2014). Osmanlı'dan cumhuriyete geçiş süreci ve erken cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde modern sporun kuruluşu. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 21,* 301-317.

Yenel, İ. F. (1990). *Türkiye'de kulüpleşme süreci ve kulüplerin hukuki yapısı.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yıldıran, İ. (1997). Tepük futbol mudur? XI. yüzyıl Türk spor faaliyetlerinden "tepük" oyununun mahiyeti üzerine bir araştırma. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, *1,* 54-62.

Yıldız, D. (1979). *Türk spor tarihi.* İstanbul: 3 Er Yayıncılık.

Yıldız, D. (2002). *Çağlar boyu Türklerde spor.* İstanbul: Telebasım Yayıncılık.

Yıldız, Y., Özmaden, M., Soyer, F. ve Özmaden, H. (2017). Türkiye idman cemiyeti ittifaki (Tici) öncesi futbolda kurumsallaşma çalışmaları (1903-1922). *International Journal of Human Sciences, 14*(3), s. 2472-2479

CUMHURİYETİN AYAK SESLERİ: TİCİ[1]

Demet Çakır Kalem

Dönemin siyasi çizgisinin temelinde yer alan devletçilik ilkesinin yansıması, her alanda devlet eliyle kalkınma olarak kendini gösteriyordu: Kaynaşmış bir ulus, zinde ve güçlü bireyler, ortak amaçlar etrafında örgütlenmiş dayanışma içindeki kitle ve Batı standartlarında kurumsal gelişimin sağlanması. Cumhuriyet ilkeleri ve yeni Türk devletinin hedefleri doğrultusunda, kamunun sağlığı da hassas bir konuydu. Bu çerçevede sportif faaliyetler ve beden sağlığı, önemli bir unsur olarak devlet politikaları içinde yer aldı.[2]

Türkiye'de sporun sevk ve idaresi, 22 Mayıs 1922 tarihinde 16 spor kulübünün birleşerek oluşturdukları bağımsız, özerk ve yerinden yönetim anlayışına sahip olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) ile başladı. Daha önce kulüpler arasındaki maçların takvimini, hakemleri ve sahaları organize eden TİCİ, Millî Mücadele'nin bitmesi ve Ankara hükûmetinin yetkili tek otorite olmasıyla birlikte ulusal düzeyde bütün spor işlerini koordine eden tek yetkili organa dönüştü.[3] Ayrıca yeni hükûmetin spora ilişkin ideallerinin yansıması olarak TİCİ'ye bağlı açılan yerel şubelerle ülkenin en ücra köşelerine dahi gidiliyor ve hatta TİCİ çatısı altında futbolun ardından atletizm, güreş, basketbol, halter, bisiklet, binicilik, boks, yelken, hokey, eskrim, tenis ve voleybol gibi federasyonlar da kuruluyordu. Her ne kadar bu sporların pek çoğu küçük çevrelerin uğraşları olarak kalsa da bu çaba, futbolun etkisini azaltmayı hedefleyen Kemalist beden kültürü politikalarıyla uyumluydu.[4]

---

1 Bu çalışma, aşağıda künye bilgileri yer alan tezden üretilmiştir: Demet Çakır (KALEM), "Türkiye Futbol Federasyonunun Örgütlenmesi ve Türkiye'de Futbol-Siyaset İlişkisi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2010. Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Ü. İlker Aktükün.

2 Yavuz Yıldırım, "Demirsporlar Geleneğinin Lokomotifi: Adana Demirspor", **Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi** içinde, Sayı 26, Kış-Bahar 2008, ss. 485-486.

3 Yiğit Akın, **Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyette Beden Terbiyesi ve Spor**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 57.

4 **A.e.**, s.58.

Yaşanan tüm bu gelişmelerden sonra toplanan TİCİ'nin sekizinci kongresi, aynı zamanda son kongresi olacakken spor tarihinde yeni bir dönemin başlangıcını oluşturacaktı.

Kaynakça

Kitaplar:

Akın, Yiğit: Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyette Beden Terbiyesi ve Spor, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

Atabeyoğlu, Cem: "Spor/Cumhuriyet Dönemi'nde Spor Politikası", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.8, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985.

Atabeyoğlu, Cem: 1453-1991 Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi, Fotospor Yayını, İstanbul, 1991.

Atabeyoğlu, Cem: Sporda Devlet mi? Devlette Spor mu?, TMOK Yayınları: 7, İstanbul, 2001.

Dağlaroğlu, Rüştü: 1907–1987 Fenerbahçe Spor Kulübü Tarihi, İstanbul, Dur Ofset, 1987.

Fişek, Kurthan: Spor Yönetimi, İstanbul, YGS Yayınları,1983.

Gökaçtı, Mehmet Ali: Bizim İçin Oyna: Türkiye'de Futbol ve Siyaset, İstanbul, İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2008.

İstanbulluoğlu, Altuğ (der.): Türkiye Millî Olimpiyat Komitesinin 100 Yılı, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, 2008.

Keten, Mustafa: Türkiye'de Spor, İstanbul, Polat Ofset, 2. Baskı, 1993.

Tercüman Spor Ansiklopedisi: Olimpiyatlar, C.3, İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1988.

Türk Futbol Tarihi C. 1-2, Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları, y.y., Gül-Basım Yayın AŞ, Haziran 1992.

Makaleler:

Yıldırım, Y. : "Demirsporlar Geleneğinin Lokomotifi: Adana Demirspor", Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi içinde, Sayı 26, Kış-Bahar 2008, s. 485–486.

Süreli Yayınlarda Yayınlanan Makaleler:

Milliyet Gazetesi: Atilla Gökçe-Murat Ağca, "Savaş, İhtilal, Teknoloji ve.. Spor", 31 Aralık 1999, s. 34.

Refik Spor: "Sevgili Fırkamızda", 15 Haziran 1931, Sene:3, Sayı: 3, s. 2.

Spor Alemi Dergisi: "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın Heyet-i Merkeziyesi İlk İçtimaını Temmuzun On Birinde Matbuat Cemiyeti'nin Büyük Salonunda Yapmıştır", 15 Ağustos 1922, No: 60, s. 5).

Spor Alemi Dergisi: 31 Mayıs 1339 (1923), Sayı: 35/97.

Türk Spor: "Esat ve Recep Beylerin Nutukları", 25 Haziran 1932, no. 142, 14–15.

Türk Spor: "Spor İşlerimiz ve Halk Fırkası", No. 13, 26 Kânunuevvel 1929, s. 3.

Türk Spor: "Sporumuz On Senede On Mislinden Fazla Arttı", Sene: 5, No. 5–212, 28 Birinciteşrin 1933, s. 16-17.

Elektronik Kaynaklar:

Ahmet Araşan, "Türkiye'de Spor, Sivil Toplumundur", (Çevrim dışı) http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=885033&Date=28.04.2010&CategoryID=83, 30 Haziran 2008.

"Türk Spor Yönetiminde Finansal Kaynak Sağlama Çabalarının Değerlendirilmesi, Millî Eğitim Dergisi, Güz 2003, Sayı: 160, (Çevrim dışı) http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/160/bayansalduz.htm, 23 Haziran 2008.

"Türkiye Cumhuriyeti ve Olimpiyatlar", (Çevrim dışı), http://www.gsgm.gov.tr/sayfalar/ olimpiyatlar/1924.htm, 30 Haziran 2008.

"Ülkemizde Futbolun Doğuşu", (Çevrim içi) http://www.tff.org/default.aspx?pageID=293, 23 Nisan 2023.

Arşiv Belgeleri:

"Başbakanın direktifi doğrultusunda Giresun vilayetine bağlı köylerdeki kahvehanelerin kapatılarak yerlerine spor kulübü açıldığının bildirilmesi", T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Katalogları, 3 Şubat 1936, Dosya: 14873, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 145.36.M.14., s. 1-2.

"Belediye bütçelerine spor faaliyetleri için konulan tahsisat", T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Katalogları,4.5.1935 tarihli üst yazı ile 2 Şubat 1935, Fon Kodu: 490..1.0.0, Yer No: 15.77..7, s. 3.

İdman Cemiyetleri İttifakı'nın Galatasaray Kulübüne Gönderdiği Mektup, 22 Temmuz 1339 (1923), Galatasaray Müzesi, Ali Sami Yen Dosyası (Tasnif Edilmemiş Evraklar).

İdman Teşkilatının Tenkisine Ait Tedabiri Muhtevi Hulasa, TMOK Arşivi, t.y.

"Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Reisi Ali Sami Bey ile azasının sırf idman ile meşgul oldukları ve siyasetle alakadar olmayan sporcu gençlerden ibaret olduğunun anlaşıldığı", T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Hariciye Nezareti, İstanbul Murahhaslığı, Tasnifin Kodu: HR. İM, Dosya No: 17, Gömlek Sıra No: 110 (22/3/39 [Rumi]: 4 Şaban 1341 [Hicri], 22 Mart 1923 [Miladi]).

Tezler:

ÇAKIR (KALEM), Demet: "Türkiye Futbol Federasyonunun Örgütlenmesi ve Türkiye'de Futbol-Siyaset İlişkisi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2010.

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE YÖNETİM VE ORGANİZASYONLAR BAĞLAMINDA TÜRK FUTBOLUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Davut Atılgan, Onur Öztürk

Giriş

Futbol, bir spor olarak tolum içerisinde önemli bir yere sahiptir. Milyonlarca takipçisi ve izleyicisi olmasından kaynaklı olarak bir "spor" ve "oyun" ötesinde bir anlama sahiptir. Toplum içinde gündem spor olduğunda akla ilk olarak futbol gelmektedir (Kuper, 2003).

Tarihsel süreç içerisinde gelişim yönünden kayda değer gelişmeler kaydeden futbol, neredeyse dünyadaki bütün ülkelerde güncelliğini koruduğu gibi gündemi de belirleyebilmektedir. Küreselleşmiş bir marka ve güçlü yapısı itibar ile siyasi, kültürel, ekonomik ve sosyal gelişmeleri etkileyip yön verebilen futbol, Türk spor kuruluşlarının başlangıcından itibaren farklı birçok yapısal değişimlere öncülük etmesi açısından da Türkiye'de futbol, bütün sporlar arasında kayda değer bir yer tutmaktadır (Devecioğlu, 2008).

Dünyadaki en popüler spor branşları arasında yer alan futbolu, günümüzde yalnızca bir spor dalı olarak tanımlamak yetersiz kalacaktır. Küreselleşen dünya içerisinde futbol spor pastasında maç gelirleri, sporcu ve sponsorluk gibi gelir kalemleri sayesinde milyon dolarlık bir endüstriyi oluşturmaktadır. 19. yy.'da İngiltere'de ortaya çıktığı varsayılan modern futbol endüstrileşerek modern dünyanın vazgeçilmez bir metası hâlini almıştır. Ayrıca futbol statlarının neredeyse dünyadaki bütün ülkelerde yaygınlaşması ve televizyonlarda futbolun sporlar içerisinde kendine daha fazla yer bulması popülerleşmesinde anahtar adımları olmuştur (Saatçioğlu ve Çakmak, 2019).

Bu bağlamda futbol etki alanı bakımından birçok şeyi ifade etmektedir. Bireyler için farklı anlamlar yüklenebilmekte, kurumlar içinde farklı argümanları ifade etmektedir. Bazı kurumları doğrudan, bazı kurumları ise dolaylı ola-

dir. Yönetim ve organizasyonların yapısının güçlendirilmesi için gerekli adımların atılması elzem olarak değerlendirilmektedir. Futbola zarar veren dış etkenlerin tespit edilmesi ve arınmanın sağlanması fayda sağlayacaktır. Türkiye'de ve dünyada meydana gelen önemli gelişmeler takip edilmeli ve güncelliğin sağlanması için gerekli adımlar atılmalıdır. Elde edilen başarıların sonraki yıllarda da yeni başarılara katkı sunması için sürdürülebilirlik bakımından "Futbolda her alanda başarı sürdürülebilir." mottosu ile hareket edilmesi tavsiye edilmektedir.

Kaynaklar

Alexander, N. (2009). Defining brand values through sponsorship. *International Journal of Retail & Distribution Management, 37(*4), 346-357. https://doi.org/10.1108/09590550910948574

Arık, M. B. (2008). Futbol ve televizyon bağı: Simbiyoz beslenme. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 26(*3), 197-222.

Atılgan, (2019). Spor endüstrisi ve spor pazarlaması. M. Ilkım ve F. Akçınar (Edit). Sporda Yeni Akademik Çalışmalar-3. içinde (43-67). Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Atılgan, D., Kaplan, T. ve Öztürk, O. (2022). Futbolda güncel sorunlar kaynaklı kriz yönetimi ve medyaya yansımalarının değerlendirilmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 7(*3), 215-228. https://doi.org/10.31680/gaunjss.1131974

Batmaz, H.Ç., Devecioğlu, S. ve Murathan, T. (2017). Türkiye'de futbolun kurumsal değişimi. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 15(*2), 47-56. https://doi.org/10.1501/Sporm_0000000307

Belge, M. (2017). *Tarihten güncelliğe.* 5.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul: 219.

Bernstein, B. (2012). Crisis management and sports in the age of social media: a case study analysis of the Tiger Woods scandal. *The Elon Journal of Undergraduate Research in Communications, 3(*2), 62-75.

Buraimo, B., Simmons, R. And Szymaski, S. (2006), English football. *Journal of Sports Economics, 7(*1), 29-46. https://doi.org/10.1177/1527002505282911

Çamdereli, M. ve Gürer, M. (2008). Futbolda görsel kimlik ögesi olarak kulüp armaları. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 26,* Kış-Bahar, 135-168.

Çankaya, S., Saki, Ü. ve Taşmektepligil, M. Y. (2020). VAR sisteminin 2018-2019 sezonu süper lig futbol maçlarına etkisinin değerlendirilmesi. Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 11 (2), 141-154. https://doi.org/10.17155/omuspd.615248

Chadwick, S. (2004). *Determinants of commitment in the professional football club/shirt sponsor dyad.* (Degree of PhD, thesis). Leeds: The University of Leeds, Leeds University Business School.

Çolakoğlu. T. (2000). Sporun topluma yaygınlaştırılmasında medyanın etkisi (Güreş örneği). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Devecioğlu, S. (2005). Türkiye'de spor sektörü stratejilerinin geliştirilmesi. Verimlilik Dergisi, 2, 117-134.

Devecioğlu, S. (2008). Türkiye'de futbolun kurumlaşması. *Gazi Üniversitesi, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 26(*1), 373-396.

Dobson, S. ve Goddard, J. (2001). *The Economics of football.* Cambridge University Press.

Doğan, M., Doğan, A., ve Serbest, M. (2004). Profesyonel Türk futbolcuların Türkiye 1. süper liginde oynayan yabancı uyruklu futbolcularla ilgili düşünceleri üzerine bir çalışma. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 6(*1), 30-39.

Ekenci, G., (2000). Türkiye'deki müessese spor kulüplerinin kurumsal kültürlerinin toplam kalite yönetimine uygunluğu. Gazi BESBD, 5(4), 43-54.

Fişek, K. (1985). *100 Soruda Türkiye spor tarihi.* İstanbul: Gerçek Yayınevi. s.52.

Gökdemir, Ö. (2005). Avrupa'da futbol sektörünün ekonomik gelişimi. *İktisat Dergisi, 463(*468), 18-24.

Haberturk.com. (2015). 3 Temmuz 2011'den 9 Ekim 2015'e... Erişim tarihi: 20 Nisan, 2023 Erişim adresi: https://www.haberturk.com/yenimedya/haber/1138053-3-temmuz-2011den-9-ekim-2015e

Habertürk. (2022). Erişim tarihi: 11 Nisan, 2023 Erişim adresi: https://www.haberturk.com/son-dakika-haberi-tff-baskani-nihat-ozdemir-istifa-etti-3397999-spor

İmamoğlu, A.F., Karaoğlu, E., Erturan, E.E., (2007). Türkiye'de spor kulüplerinin yapısal nitelikleri ve temel problemleri. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Dergisi, 12(*3), 35-61.

Kızıltepe, M. (2013). Futbol kulüpleri için değerleme çerçevesi. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 10(*3), 77-78. https://doi.org/10.1501/Sporm_0000000223

Kıvanç, Ü. (1993). Aşka bahane aramasak?.., Sayı:56, Aralık. Erişim tarihi: 12 Nisan, 2023 Erişim adresi:http://www.birikimdergisi.com/birikimyazi/4928/aska-bahane-aramasak#.XExHbTAzbIV.

Koçer, M. (2012). Futbol derneklerine üye olan taraftarların şiddet ve holiganizm eğilimlerinin belirlenmesi: Kayseri örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(32*), 111-135.

Kuper, S. (2003). Futbol asla sadece futbol değildir. Çev: Sinan Gürtunca, 2. Baskı, İthaki Yayınları, İstanbul: 34.

Manoli, E.A., (2016). Crisis communications management in football clubs. *International Journal of Sport Communication, 9(*3), 340-363. https://doi.org/10.1123/ijsc.2016-0062

Şahin, M. Y. ve Tunçkol, H. M. (2010). İşçi hareketlerinin futbolun tarihsel gelişim sürecine etkisi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 1, 219-236.

Saatçioğlu, C. ve Çakmak, U. D. (2019). Avrupa ve Türkiye'de futbol ekonomisi: karşılaştırmalı bir inceleme. *Sakarya İktisat Dergisi, 8(*4), 331-350.

Satman, C. (2014). Futbol maçlarındaki seyirci topluluklarının sesinin, hakemlerin kararları üzerindeki etkisi. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 12(*2), 147-154. https://doi.org/10.1501/Sporm_0000000263

Soygüden, A. (2016). Profesyonel futbol kulüplerinin gelir kaynaklarının incelenmesi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(*4), 21-35.

Syzmanski, S. (2010). Football economics and policy. London, Palgrave, Macmillan UK, 2010.

Talimciler, A. (2008). Futbol değil iş: endüstriyel futbol. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi,* 26, 89-114.

Taşğın, Ö., ve Tekin, M. (2007). Futbol taraftarlarının marka değeri yaratmaları üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18*, 447-454.

Taştan, H. Ş. ve Alkan, A. D. (2021). Vekâlet teorisi bağlamında futbol kulüplerinde teknik direktör-kulüp yönetimi ilişkisinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 8(*3), 1-19.

Tolga Kara, (2020). Sosyal medyada kriz iletişimi: futbol taraftarlığı perspektifi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 12(*1), 71-82.

Yetkiner, K. (2011). *Spor endüstrisinde sponsorluk kavramı ve Türk futbolundaki değişimlerin sponsorluk üzerindeki etkisi: Millî Takım örneği.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yıldırım, A. (2017). Dijital spor iletişimi bağlamında Türk Millî Takımında yaşanan krizin sosyal medyada yansıması. *e-Journal of New Media / Yeni Medya Elektronik Dergi – eJNM, 1(*1), 110-118.

Yıldırım, A. (2018), *Türkiye'de sporda halkla ilişkiler kapsamında futbol kulüplerinde kriz yönetimine yönelik bir araştırma.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yüce, A. , Katırcı, H. ve Kuzu, C. (2017). Türk futbolunda yabancı futbolcu sınırlaması ve Türk futbolcuların görüşleri. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 12(*2), 24-39. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/cbubesbd/issue/33059/318544.

Yücel, A. S. (2014). Sporda kriz yönetimi: 3 Temmuz örneği. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, (*40),0-0. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en /pub/abuhsbd/issue/32926/365776.

Yücel. A.S., Atalay, A., Gürkan, A., (2015). Sporda şiddet ve saldırganlığı etkileyen unsurlar. *Uluslararası Hakemli Psikiyatri ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi, 2(*2), 68-90.

Var sistemi Türkiye'ye ilk ne zaman geldi? var sistemine genel bakış. Erişim tarihi: 20 Nisan, 2023 Erişim adresi: https://adameksik.com/blog/var-sistemi-turkiyeye-ilk-ne-zaman-geldi/

Zelyurt, M. K. (2019). Futbol taraftarlığı, özdeşleşme ve kimlik: taraftarlıktan fanatizme, sportif bakış. *Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(*1), 85-105.

FUTBOLDA SÜRDÜRÜLEBİLİR BAŞARI İÇİN YÖNETİM FELSEFESİ: ŞİRKETLEŞME/ÖZELLEŞME

Göksel Yıkmış

Felsefede Yönetim

"Felsefe"; etkili düşünerek belirli türde problemlere karşı etkili düşünerek mantıksal bir çerçevede çözüm arama etkinliği olarak tanımlanırken, bir felsefe disiplini olan "yönetim felsefesi" ise iş ile ilgili problemlerin çözümü için temel oluşturmaktadır (Davis, 1958: 1). Bu görüş doğrultusunda felsefenin yönetimlere hem problemleri mantıklı bir şekilde çözme konusunda hem de yeni yönetim metotlarını ortaya koymada fayda sağladığının söylemek mümkündür. Dolayısıyla yönetme faaliyetinin mantık temelli bir mantaliteye dayalı olması, yani yönetimlerin birer felsefeye sahip olması, sağlam ve sağlıklı bir yönetim için önemli bir husustur. Buna bağlı olarak Amerikalı organizasyon teorisyenlerinden Ralph C. Davis, sağlam bir yönetim felsefesi geliştirmenin, muhtemelen bir yöneticinin üstlenebileceği en pratik kişisel gelişim projesi olduğunu savunmaktadır. Çünkü ona göre yönetici her hâlükârda ekonomik, sosyal ve siyasi koşulların hızla değiştiği bir dünyada böyle bir liderliği uygulamaya yönelik yönetimsel problemlerle karşı karşıyadır. Bu yüzden organizasyonunun eylemlerini planlama, organize etme ve kontrol etme işleri söz konusu olduğunda yöneticinin kararları zamandan bağımsız değişmeyen gerçeklere dayanmalıdır (Davis, 1958: 1). Bu da yöneticinin karar mekanizmasını gelişigüzel çalıştırmaması, organizasyonu bir felsefeye dayandırması ve yönetimin bir mantaliteye bağlı hareket etmesi gibi gereklilikleri ortaya koymaktadır.

Davis (1958); herhangi bir yönetim felsefesi oluşturmanın temelinde belli kavramlar olduğunu ifade ederek bunlardan ilkinin müşteri memnuniyetini oluşturan değerlerin yönetimin birincil hedefleri olduğuna inanmak olduğunu belirtmektedir. Ona göre kâr etmek de gereklidir ancak kâr memnuniyete göre

Kaynaklar

Aristoteles (2016). Magna Moralia, çev. Y. Gurur Sev, Pinhan Yayıncılık, İstanbul. 2016, s. 45.

Aristoteles (1975). Politika (Çev. Mete Tuncay), İstanbul.

Arslan, A. (2007). İlkçağ Felsefe Tarihi 3 Aristoteles, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Bull, M. and Whittam, G. (2021), "Sustainable value creation? Entrepreneurial orientations in the football industry", International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research, Vol. 27 No. 1, pp. 27-44. https://doi.org/10.1108/IJEBR-07-2020-0498

Cengiz, C. A. (2018) İnsanın Kendisini Gerçekleştirmesinde Adalet Kavramı. FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi 13: 391-410.

Cengiz, R. (2022). Antrenör-Sporcu İletişim Stratejileri. A. A. Yetim – R. Cengiz (Ed.), Spor Bilimlerinde İletişim içinde (123-146). Nobel Bilimsel Eserler. Ankara.

Cevizci, A. (2011). İlk Çağ Felsefesi Tarihi, Asa Kitapevi, Bursa 2011, 5. bs, s. 431.

Cevizci, A. (2005). Felsefe Sözlüğü (6. baskı). Paradigma Yayınları. İstanbul.

Cevizci, A. (2015). Felsefe Tarihi (5. baskı). Say Yayınları: İstanbul.

Chadwick, S., Burton, N., Widdop, P. and Bond, A.J. (2023), "Networks, strategy and sport: the case of City Football Group", Journal of Strategy and Management, https://doi.org/10.1108/JSMA-01-2022-0015

Davis, R. C. (1958). A Philosophy of Management. The Journal of Insurance, 25(3), 1–7. https://doi.org/10.2307/250532

Devecioğlu, S., Çoban, B. & Karakaya, Y. E. (2011). Spor Kulüplerinin Yönetim Modellerinin Değerlendirilmesi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (31), s. 51-68.

Devecioğlu, S., Çoban, B., Karakaya, Y. E. & Karataş, Ö. (2012). Türkiye'de spor kulüplerinin şirketleşmeye yönelimlerinin değerlendirilmesi. SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 10 (2), 35-42. DOI: 10.1501/Sporm_0000000218

Ekenci, G. "Türkiye'deki Müessese Spor Kulüplerinin Kurumsal Kültürlerinin Toplam Kalite Yönetimine Uygunluğu", Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, C. 5, Sayı: 4, s. 43-54, 2000.

Fişne,M., Bardakçı,S. & Hasaan,S.(2021).Foreign ownership and local fans: Turkish football fans' perspective. Physical Culture and Sport. Studies and Research,89(1) 22-33. https://doi.org/10.2478/pcssr-2021-0003

Giulianotti, R. (2002), "Supporters, followers, fans, and flaneurs", Journal of Sport and Social Issues, Vol. 26 No. 1, pp. 25-46.

Günör, R. B. (2016). John Locke'un Doğa Durumu Düşüncesine Eleştirel Bir Bakış. The Journal of Academic Social Science Studies. No: 44, Spring II, 343-350.

Hobbes, T. (2007). Leviathan (Çev. Semih Lim), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Millington, S., Steadman, C., Roberts, G., & Medway, D. (2021). The tale of three cities: Place branding, scalar complexity and football. In A Research Agenda for Place Branding (pp. 131-149). Edward Elgar Publishing.

Medway, D., Warnaby, G., Gillooly, L. and S. Millington (2019), 'Scalar tensions in urban toponymic inscription: The corporate (re)naming of football stadia', Urban Geography, 40 (6), 784-804.

Özçelik, D. (2019). Aristoteles ve Kınalızade Ali Efendi'de Bireysel ve Siyasal Bir Erdem Olarak Adalet. Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (3) , 3-10. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/usdad/issue/46572/537779

Rogers, A. K. (1936). Plato's Theory of Forms. The Philosophical Review, 45(1), 61–78. https://doi.org/10.2307/2179618

Rousseau, J. J. (2012). Toplum Sözleşmesi (Çev. Vedat Günyol), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Shuv-Ami, A. (2014). Happiness, Life Satisfaction and Sport Fan. Journal of Business and Economics, 5(6), 823–827. https://doi.org/10.15341/jbe(2155-7950)/06.05.2014/007

Swain, P. (2020), The Emergence of Football: Sport, Culture and Society in the Nineteenth Century, Taylor & Francis, London.

Urhan, V. (2016). Aristoteles'in Siyaset Felsefesinde Anayasal Yönetim. Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, (27), 211-230. DOI: 10.20981/kaygi.287822

Vallerand, R. J., Ntoumanis, N., Philippe, F. L., Lavigne, G. L., Carbonneau, N., Bonneville, A., Lagacé-Labonté, C. & Maliha, G. (2008) On passion and sports fans: A look at football, Journal of Sports Sciences, 26:12, 1279-1293, DOI: 10.1080/02640410802123185

Wheeler, R.F. (1978), "Organized sport and organized labour: the workers' sport movement", Journal of Contemporary History, Vol. 13, pp. 191-210.

Yıkmış, G. (2022). Spor Felsefesi - Futbolda Kullanılan Teoriler ve Uygulamalar, Eğiten Kitap, Ankara.

İnternet Kaynakları-

Internet Encyclopedia of Philosophy, https://iep.utm.edu/platopol/

https://www.aa.com.tr/tr/spor/spor-kulupleri-ve-spor-federasyonlari-kanunu-teklifi-komisyonunda-kabul-edildi/2550584#

https://www.bbc.com/sport/articles/c14wyqd01evo

https://www.bbc.com/sport/football/64510849

https://www.bbc.com/turkce/spor-60859397

https://beinsports.com.tr/haber/bayern-munih-neyi-farkli-yapiyor

https://www.britannica.com/topic/social-contract

https://www.cityfootballgroup.com/our-business/ownership/

https://www.cityfootballgroup.com/our-story/

https://www.dailymail.co.uk/sport/football/article-10675991/40-years-Ken-Bates-bought-Chelsea-just-1.html

https://www.dailymail.co.uk/sport/football/article-10863359/Roman-Abramovich-says-emotional-goodbye-Chelsea-fans-proud-statement-ahead-takeover.html

https://www.espn.co.uk/football/chelsea-engchelsea/story/4677672/roman-abramovich-has-sold-chelseabut-what-is-his-legacy-at-the-club-and-in-england

https://fcbayern.com/en/club/company/teaser-stockholder

https://www.fanatik.com.tr/fenerbahce/son-dakika-fenerbahce-baskani-ali-koctan-flas-sozler-kulupler-bitik-batik-durumda-2163007

https://www.fotomac.com.tr/yazarlar/ender-bilgin/2022/06/19/buyuk-kulupler-satilir-mi

https://www.futbolekonomi.com/index.php/haberler-makaleler/kriz/103-manet/4640-2019-07-03-06-41-17.html

https://www.goztepe.org.tr/Haberler/futbol/2022/8/19/sport-republic-ile-ortaklik-gerceklesti

https://www.haberturk.com/ali-koc-turk-futbolunda-finansal-zorluklara-dikkati-cekti-3423388-spor

https://www.haberturk.com/spor-yasasi-neleri-getirecek-rezan-epozdemir-acikladi-3395881-spor

https://www.mirror.co.uk/sport/football/news/chelsea-fans-roman-abramovich-southampton-26675833

https://www.ntv.com.tr/sporskor/manchester-united-taraftarlarinin-kulubun-sahibi-glazer-ailesine-tepkisi-artiyor,F6rMY5mghk2gYTQs3hzQ4Q

https://www.sanayicidergisi.com.tr/soylesi/futbol-kulupleri-teknik-olarak-iflas-etmis-durumda-h1958.html

https://www.theguardian.com/football/2021/apr/23/thousands-of-arsenal-fans-stage-protest-against-kroenke-outside-stadium

FUTBOL EKONOMİSİ VE YAYIN GELİRLERİ

Pero Duygu Dumangöz, Ünsal Altınışık, Fevzi Horzum

Giriş

Spor endüstrisi gelişen ve değişen dünyada pazar payını giderek artıran, ülkelere gelir kazandıran ve prestij sağlayan bir yapı hâline gelmiştir. Bu önemli gelir kaynağının en büyük paydaşı olan futbol son yıllarda ülkemizi Avrupa'da temsil eden, kulüplerimizin başarıları, büyük kulüplere yapılan transferlerle Türk futbolunu dünya sıralamasında yukarılara taşıyarak ön plana çıkarmıştır. Ülke tanıtımında önemli bir rol oynayan futbol, sadece ülkeye değil kulüplere de maddi ve manevi kazançlar sağlamıştır. Ülkemizde en üst lig olan Türkiye Spor Toto Süper Ligi birçok Anadolu takımlarını içinde barındıran en üst düzey futbol ligidir. Avrupa'da başarılar gösteren ve ülkemizi temsil eden kulüpler haricinde geçen sezonu alt sıralarda bitirmiş takımların maddi olarak bir yarış içerisinde olmaları rekabet seviyesini düşürmüştür. Lig içinde elde edilen gelirlerin eşit ve adil bir şekilde dağıtılması için Türkiye Futbol Federasyonu gelir havuzu sistemini kurmuştur. Havuz sistemi gibi futbolun en önemli gelir kaynağı olan naklen yayınlar, sezon başı yapılan ihalelerle uydu platformu hizmeti sunan işletmelere verilmektedir. Spor medyası, yayın haklarını ellerinde bulundurdukları lig veya kulüplerin sezon başı yapılan ihale ile belli bir ücret karşılığında satın alan, spor karşılaşmalarını izlemek için abonelik satın alan müşterilerine hizmet verir. Reklam ve pazarlama faaliyetleri ile yüksek gelirler elde eden spor medyası sponsorluk faaliyetlerinde bulunarak marka bilinirliklerini artırmıştır. Futbol endüstrisinde önemli bir yere sahip olan sponsorlar yayın gelirleriyle beraber bir işkoluna dönüşmüştür. Spor kulüpleri ise televizyon, sponsorluk ve reklam sektörünün oluşturduğu pazar içerisinde sıkışmıştır (Saatçioğlu ve Çakmak, 2019). Son yıllarda ihale için verilen tekliflerin ve ihaleye giren şirketlerin az olması, artan döviz kuru ve yasa dışı yayınlarla beraber uydu hizmeti veren kurumların abone sayılarında ciddi bir düşüş olduğu düşünülmektedir. Bu konulara paralel olarak Fikir ve Sanat Eserleri ve Bilişim suçlarının, artan futbol kalitesi ve Avrupa'da yapılan başarılara rağmen futbol izleyicilerindeki bu düşüşün sebebi olarak düşünülmesi bu araştırmanın yapılması fikrini ortaya çıkarmıştır.

düşüş meydana gelmiş ve aynı doğrultuda Tablo 4'te yer verilen 5846 sayılı Kanun maddesinin aleyhine, suç işleyen yıllara göre artış olduğu görülmektedir. Artan döviz kuru ve maliyetlerden dolayı yayın ihaleleri belli bir müddet sahibini bulamamış ligin başlamasına az bir zaman kala beIN SPORTS ile 2024'e kadar anlaşmaya varılmıştır. Paket fiyatlarının pahalı olmasının ve yasa dışı yayınlara çok kolay ulaşılabilmesinin abone sayılarında düşüşe neden olduğu ve sonucunda yasa dışı yayın yapan kişi veya örgütlerin sayısında artış olduğu düşünülmektedir. Bilişim alanında işlenen suçların istatistiklerinin tam olarak saptanamaması bu konuyla ilgili suçların artmasına sebebiyet vermiştir. Uygulamalarda kullanılan canlı yayınları ise bir diğer yasa dışı yayın örneği olarak gösterebiliriz. Futbol taraftarlarının daha uygun fiyatlara paket satın alması, yayın kalitesinin yüksek olması ve Türk futbolunun seyir zevkindeki gelişmelerle taraftarların yasa dışı yayınlara yönelmesinin engellenebileceği düşünülmektedir. Türkiye Futbol Federasyonunun konuyla ilgili adımları olsa da bu konu sadece TFF ve yayıncı kuruluş arasında olan bir problem değildir. Türkiye Futbol Federasyonu başta olmak üzere T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, T.C. Adalet Bakanlığı, T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türkiye Süper Lig Profesyonel Futbol Kulüpleri Vakfı ortak bir çalışma yaparak maddi kayıpların önüne geçebilir. Yasa dışı yayınların önlenmesine yönelik ilgili devlet kurumları arasında bir birim oluşturularak uygulama geliştirilmesi önerilmektedir. İşlenen suç spor endüstrisinden en büyük payı alan futbol için değil diğer branşlar içinde önem arz etmektedir.

Kaynaklar

Akşar, T. (2004). Futbol A.Ş. Erişim adresi: http://www.ntvmsnbc.com/news/252024 .asp#BODY

Akşar, T. (2006). "Taraftar mı müşteri mi?", *Futbol Ekonomisi Stratejik Araştırma Merkezi*, FESAM, Erişim adresi: http://www.fesam.org/sur_makale.php?kod=2&url=uzman/ta041.htm.

Aktifbank (t.y.). 2014-2015 / 2015-2016 Sezonu Futbol Ekonomisi Raporu. Erişim tarihi: 30 Kasım 2022. Erişim

adresi:https://www.aktifbank.com.tr/api/uploads/20220615135137210.pdf

Altunok, E., ve Vural, A.F. (2011). Bilişim suçları. *Denetişim, 8,* 74-84.

Atasoy, B., ve Öztürk Kuter, F. (2005). Küreselleşme ve spor. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*(1), 11-22.

BBC NEWS Türkçe (2021). Korsan Maç Yayınları Neden Önlenemiyor? Erişim tarihi: 12.12.2022 Erişim adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57128426

BeIN SPORTS Katar Spor Yatırımları (2022). *Vikipedia.* Erişim tarihi: 13 Kasım 2022 Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/BeIN_Sports

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (2022). Türkiye Elektronik Haberleşme Sektörü Pazar Verileri. *Üç aylık pazar verileri raporu.* (1.Çeyrek). Erişim adresi: https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/pazar-verileri/uc-aylik-pazar-verileri-raporu-2022-1.pdf

Deloitte, (2021). 2021'e Başlarken Avrupa'da ve Türkiye'de Futbol Ekonomisi. İstanbul Erişim adresi: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/technology-media-telecommunications/2021e-baslarken-avrupada-ve-turkiyede-futbol-ekonomisi.pdf

Devecioğlu, S. (2005). Türkiye' de spor sektörü stratejilerinin geliştirilmesi. *Verimlilik Dergisi*, 2, 117-134.

Doğar, A.V. (2006). Futbolun spor ve eğitim aracı olarak fonksiyonel yapısı. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, (13)*, 19-21.

Donuk. B., ve Şenduran, F. (2006). Futbolun Anatomisi. İstanbul: Ötüken Neşriyat

Ekmekçi, A., Ekmekçi., R. ve İrmiş, A. (2013). Küreselleşme ve spor endüstrisi. *Pamukkale Journal of Sport Sciences*, *4*(1), 91-117.

Kızmaz, Z. (2012). Gelişmekte olan ülkelerde suç: suç oranlarının artışı üzerine sosyolojik bir çözümlere. *Mukaddime, 0(*5), 51-74.

Kolukırık, S. ve Gün, E., (2020). Bilişim teknolojilerinin suç eylemi üzerindeki etkisi: İnternet haberlerinde dijital suç örneği. *Journal of World of Turks, 12(*3), 323-339.

Kotab, J. ve Scholleva, H. (2011). A paper for XIII IASE and III ESEA Conferences on Sports Economics "Evaluations in football player's contracts" being held in Prague, (11), 17-18.

Or, M.E. (2008). Spor kulüplerinde taraftar memnuniyeti: Üç büyük spor kulübüne ilişkin bir araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi ve Organizasyon Anabilim Dalı, İstanbul.

Resmî Gazete (2009). Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (S.K 5894). *Resmî Gazete,* 27230, Mayıs 2009. Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/05/20090516-2.htm

Saatçioğlu, C., ve Çakmak, D, U., (2019). Avrupa ve Türkiye'de futbol ekonomisi: Karşılaştırmalı bir inceleme. *Sakarya İktisat Dergisi, 8*(4), 331-350. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/874794

Sporx (t.y.). İşte Süper Lig'de yayın geliri dağılımı. Erişim tarihi: 30 Kasım 2022. Erişim adresi: https://www.sporx.com/futbol/ekstra/iste-super-lig-de-yayin-geliri-dagilimi-hangi-takim-kac-para-kazandiSXGLQ59165SXQ

T.C. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü (2021). Adli İstatistikler Erişim tarihi: https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/31052022141642 2021H%C4%B0ZMETE%C3%96ZELK%C4%B0TAP.pdf

Talimciler, A. (2008). Futbol değil iş: Endüstriyel futbol. *İletişim Kuram Ve Araştırma Dergisi, (26*), 89-114.

Topkaya, İ. ve Tekin, A. T., (1998). Futbola Genel Kuramsal Bir Bakış ve Futbol Eğitim Öğretimi. Ankara: Nobel Yayıncılık

Türkiye Futbol Federasyonu (2022a). TFF Tarihçesi. Ülkemizde futbolun doğuşu. Erişim adresi: https://www.tff.org/default.aspx?pageID=293

Türkiye Futbol Federasyonu (2022b). Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluyor. Erişim adresi: https://www.tff.org/default.aspx?pageID=294

Türkiye Futbol Federasyonu (2022c). Özerklik ve tarihi başarılar. Erişim adresi: https://www.tff.org/default.aspx?pageID=29

Türkiye Futbol Federasyonu (2022d). Türkiye Futbol Federasyonu Mali Tabloları. Erişim adresi: https://www.tff.org/default.aspx?pageId=461

ÜSTÜN YETENEKLİ FUTBOLCU EĞİTİMİ

Recep Cengiz

Giriş

"Yarının bu günden daha iyi olacağı ümidiyle yetinmek yerine hemen bugün, yarın uyandığımızda kendimizi önceki günden biraz olsun daha iyi hissetmemizi sağlayacak bir şeyler yapabiliriz." Edward De Bono

Ortak özellikleri olmasına karşın yaş, boy, kilo, cinsiyet, ırk, sosyoekonomik durum, kültürel çevre değişkenleri açısından birbirinden farklılık gösteren çocuklar, bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimleri açısından da farklı özelliklere sahiptirler. Bu değişkenlerin bileşiminden ortaya çıkan üstün yetenekli oyuncu gibi farklılıklar, bireyselleştirilmiş öğretim gereksinimini doğurmaktadır.

Eğitim sisteminde olduğu gibi sporcu eğitiminde de birey merkezli eğitimin iki önemli çıkış noktası bulunmaktadır[1]. Bunlardan ilki; her sporcunun farklı zekâ düzeyi ve farklı zihin yapılarına sahip olduğu bilindiğinden antrenman sisteminin de bu farklılıklara cevap verecek şekilde oluşturulması gerektiği görüşüdür. İkinci çıkış noktası ise artık geleneksel antrenman anlayışıyla hiçbir sporcunun, bırakınız farklı yetenek veya becerileri, temek becerileri tam manasıyla öğrenemeyeceğinin anlaşılmasıdır. Bu bakımdan üstün yetenekli sporcuların zekâ düzeylerini dikkate alan ve bu yönde sportif başarılarını en üst düzeye çıkaracak modellere ihtiyaç duyulmaktadır.

Futbolda öğrenim etkinliklerinin, üstün yetenekli çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarına göre tasarlanması, üstün yetenek ve becerisine özgü gelişim özelliklerinin dikkate alınması, özel ilgi alanlarını ve gereksinimlerini karşılayabilmesi gerekmektedir. Bunun için antrenörlerin üstün yetenekli futbolcuların gelişim özelliklerini ve öğrenmenin nasıl gerçekleştiğini bilmeleri son derece önem taşımaktadır.

Kaynaklar

Abrahams, D. (2016), Futbol Bir Akıl Oyunu(Çev.Ed. Mustafa Şahin), Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara.

Ahmetov, II., Fedotovskaya, O. N. (2015), Current Progress in Sports Genomics. Adv Clin Chem, 70, 247-314.

Ataman, A. (1996), Üstün Zekâlı ve Özel yetenekli Eğitimimize Bakışlar, Kültür Koleji Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul.

Bagav, M. (2015), Üstün Yetenekli Öğrencilerde Öğrenme Sitilleri (Türk Eğitim Vakfı İnanç Türkeş Özel Lisesi Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Yedi Tepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çakır, L. (2015), Üstün Yetenekli Öğrencilerin Eğitiminde Mentorluk ve Bir Model Önerisi, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kökü, E.F., (2015), Sportif Performansın Genetik İle İlişkisi, Spor Hekimliği Dergisi, 50 (1), 21-30.

Köseoğlu, C. (2020), Üstün Yetenekli Olan ve Olmayan Öğrencilerin Öz Güven Düzeylerinin Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Özbay, Y. (2013), Üstün Yetenekli Çocuklar ve Aileleri, Hangar Marka İletişimi ve Reklam Hizmetleri, Ankara.

Sak, U. (2010), Üstün Zekâlılar Özellikleri Tanılanmaları ve Eğitimleri, Maya Akademi Yayınları, Ankara.

Sarıgül, T. (2017), Genler Sporcuların Performansını Ekiler mi? https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/genler-sporcularin-performansini-etkiler mi (Erişim tarihi, 20 Mart 2023).

Sivrikaya, K., Aydın, S., Dumangöz, D.P. (2017), Elit Atıcıların Çoklu Zekâ Özelliklerinin Cinsiyet, Kullandıkları Silah Türü ve Yaş Faktörlerine Göre Karşılaştırılması, Eğitim Fakültesi Dergisi, Yıl. 3(2), 79-94.

Sternberg, R. J., Jarvin, L., Grigorenko, E. L.(2011), Explorations in giftedness.New York: Cambridge University Press.

Subak, E.G.. Özdemir, Ş.N.F., Müniroğlu, S.M. (2017), Sporcuların Başarısında Genetik Faktörlerin Önemi, Spormetre, 15 (3), 109-118.

Tortop H. S. (2018), Üstün Zekâlılar Eğitiminde Farklılaştırılmış Öğretim Müfredat Farklılaştırma Modelleri. Genç Bilge Yayınları, İstanbul.

Yeşilova, H. (1997), Üstün Yeteneklilik ve Türkiye'de Üstün Yetenekli Çocukların Eğitimi, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

ANTRENMANIN GİZLİ YÜZÜ PSİKOLOJİK BECERİ ANTRENMANLARI

Veysel Küçük, Gizem Gümüş, Yusuf Sacit Yılmaz

Giriş

Antrenmanların görünmeyen yüzü olan psikolojik beceri antrenmanlarını aktarırken iki bölüm hâlinde incelenecektir. Birinci bölümde, psikolojik beceri antrenmanı nedir ve bu antrenmanların önemi aktarılacaktır. İkinci bölümde ise psikolojik beceri antrenmanlarının teknikleri ve uygulamalarından bahsedilecektir.

Spor ve egzersiz psikologları tarafından sorulan en temel sorulardan biri "İnsanların daha etkili performans göstermesine yardımcı olmak için psikolojik teknikleri nasıl kullanabiliriz? Bu psikolojik becerileri öğrenmek sadece spor ve egzersiz alanlarındaki performans olarak düşünülmemelidir. Bunların yanı sıra iş, akademik ve kişisel yaşantımıza da bu beceriler aktarılmaktadır. Genel olarak sporcuların ortaya koydukları düşük performanslarının nedenleri konsantrasyonlarını kaybetmeye veya baskı altındayken gerilme gibi faktörlere bağlanmamaktadır. Bunun yerine antrenörler ve sporcular sıklıkla performansı sadece daha fazla antrenman yapma ile düzeltmeye çalıştıkları görülmektedir. Çoğu zaman asıl sorun fiziksel becerilerin eksikliğinden ziyade psikolojik becerilerin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Aslında sporda başarıyı; fiziksel kondisyon, beceri ve hazırlık kısmen belirlerken geri kalanını kendine güven, motivasyon, konsantrasyon gibi psikolojik faktörler belirlemektedir. Kısacası, hem psikolojik faktörler hem de fiziksel faktörler sporcunun başarısı için büyük öneme sahiptir.

Bazı sporcular, özellikle önemli bir maçı kaybettikten sonra öfkelenmekte veya motivasyonları düşmektedir. Bunun yanı sıra herhangi bir fiziksel yaralanma yaşadıklarında kendilerini daha depresif hissetmektedirler. Bazı durumlarda fiziksel beceri olarak oldukça iyi performans gösterip maç esnasında düşük performans sergileyen oyuncularla da karşılaşılmaktadır. Bir diğer ta-

Kaynaklar

Aydın O. (2017) 12 Haftalık Psikolojik Beceri Antrenman Uygulamasının Bireysel Sporcularda Kaygı, Stresle Baş Etme ve Aşırı Uyarılma Becerileri Üzerine Etkisi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul

Bertollo, M., Saltarelli, B., ve Robazza, C. (2009). Mental preparation strategies of elite modern pentathletes. *Psychology of Sport and Exercise 10*(2), 244-254. https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2008.09.003

Beyer, J. (2016). Describing the Relationship Between Perceived Motivational Climate and Readiness for Psychological Skills Training Amongst NCAA Division II Athletes (Doktora Tezi, Kansas Üniversitesi), https://www.proquest.com/openview/6fe0964f113fb4e96d707eaf9a0eebc6/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750 adresinden edinilmiştir.

Blakeslee, M. L. ve Goff, D. M. (2007). The effects of a mental skills training package on equestrians. *The Sport Psychologist, 21*(3), 288–301.

Connaughton, D. R., Wadey, R., Hanton, S. ve Jones, G. (2008). The development and maintenance of mental toughness: Perceptions of elite performers. *Journal of Sports Sciences, 26*, 83-95. doi: https://doi.org/10.1080/02640410701310958

Connaughton, D. R., Hanton, S. ve Jones, G. (2010). The development and maintenance of mental toughness in the world's best performers. *The Sport Psychologist*, *24*, 168-193. doi: http://doi.org/10.1123/tsp.24.2.168

Crust, L. ve Swann, C. (2011). The relationship between mental toughness and dispositional flow. *European Journal of Sport Science, 13*(2), 215-220. doi: https://doi.org/10.1080/17461391.2011.635698

Dohme, L. ve Piggott, D. ve Backhouse, S.H and Morgan, G. (2019) Psychological Skills and Characteristics Facilitative of Youth Athletes' Development : A Systematic Review. *Sport Psychologist, 33* (4), s.s. 261-275. doi: https://doi.org/10.1123/tsp.2018-0014

Durand-Bush, N. ve Salmela, J. H. (2002). The development and maintenance of expert athletic performance: perceptions of world and Olympic champions. *Journal of Applied Sport Psychology*, *14*, 154–171. doi:https://doi.org/10.1080/10413200290103473

Durdubaş D. ve Kelecek S. (2019). Türk Antrenörlerin Spor Psikolojisine İlişkin Bilgi Düzeyleri ve Tutumları, *Hacettepe Journal of Sport Science, 30* (4), s.s. 146-157.

Ecklund R.C., Gould D. ve Jackson S.A. (1993). Psychological foundation of Olympic wrestling excellence reconciling individual differences and nomothetic characterization. *Journal of Applied Sport Psychology, 5*, 35–47. doi: 10.1080/10413209308411303

Gordon, S. ve Gucciardi, D. F. (2011). A strengths-based approach to coaching mental toughness. *Journal of sport psychology in action*, *2*(3), 143-155. doi: https://doi.org/10.1080/21520704.2011.598222

Gould D. (1988). US Olympic wrestling excellence: I. Mental preparation, precompetitive cognition, and affect. *Sport Psychology, 6*, 358–382. doi: 10.1123/tsp.6.4.358.

Greenspan M.J. ve Feltz D.L. (1989). Psychological interventions with athletes in competitive situations: A review. *Sport Psychology, 3*, 219–236. doi: 10.1123/tsp.3.3.219.

Gunasekaran, N., Bagchi, A., Agrawal, R. ve Inbarani, M. (2020). Psychological skills training for adolescent footballers-Today's perspective, guide to plan and conduct. *23*(17).

Hanin, Y. L. (2000). Emotions in sport. Champaign, IL: Human Kinetics.

Horn, T. S., Bloom, P., Berglund, K. M. ve Packard, S. (2011). Relationship between collegiate athletes' psychological characteristics and their preferences for different types of coaching behavior. *The Sport Psychologist, 25*(2), 190–211. https://doi.org/10.1123/tsp.25.2.190

Howe B. (1993). Psychological skills and coaching. *Sport Science, 2*, 30–47.

Klein, T. G. (2017). The effects of psychological skills training program on maintenance of use and self-efficacy in psychological methods (Doktora tezi, Florida State Üniversitesi), https://www.proquest.com/openview/279cc89cb665d894d050dc23c506bb02/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750 adresinden edinilmiştir.

Konter E. (1998). Psikolojik hazırlığın teori ve pratiği. Ankara: Bağırgan.

Lim, T. H. (2013). Effect of psychological skills training for athletes of Taekwondo national team in 2012 London Olympics. *Korean Journal of Sport Science*, *24*(2), 384-399.

Makaracı M.(2022). Biyolojik Geri Bildirim İle Zihinsel Antrenman Programının Sporcuların Bilişsel Beceri ve Performansına Etkisi, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Ankara.

Metan, H. (2022). Hentbolculara Uygulanan Psikolojik Beceri Antrenman Programı Ve Geri Bildirimin Öz Yeterlilik İnancına Ve İsabetli Atışa Etkisi, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Morgan, T. K. (2006). A season-long mental skills training program for collegiate volleyball players. The University of Tennessee.

Nam, J. H., Kim, E. J. ve Cho, E. H. (2022). Sport Psychological Skill Factors and Scale Development for Taekwondo Athletes. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *19*(6), 33-34. doi: https://doi.org/10.3390/ijerph19063433

Orlick, T. (1989). Reflections on sport psychology consulting with individual and team sport athletes at Summer and Winter Olympic Games. *The Sport Psychologist, 3,* 358- 365. doi: http://doi.org/10.1123/tsp.3.4.358

Philipp R., Stephan H., Severin T., Martin H. ve Daniel B. (2020). Differential and shared effects of psychological skills training and mindfulness training on performance-relevant psychological factors in sport: a randomized controlled trial, BMC Psychology

Richard C. Thelwell , Iain A., Greenlees ve Neil J. V. Weston (2006) Using Psychological Skills Training to Develop Soccer Performance, *Journal of Applied Sport Psychology, 18*:3, 254-270, DOI: 10.1080/10413200600830323

Robazza, C., Pellizzari, M. ve Hanin, Y. (2004). Emotion self-regulation and athletic performance: an application of the IZOF model. *Psychology of Sport and Exercise 5*, 379–404. doi: https://doi.org/10.1016/S1469-0292(03)00034-7

Rovio, E., Arvinen-Barrow, M., Weigand, D. A., Eskola, J. ve Lintunen, T. (2012). Using team building methods with an ice hockey team: An action research case study. *The Sport Psychologist, 26*(4), 584-603.

Ryba, T., Stambulova, N. ve Wrisberg, C. (2005). The Russian origins of sport psychology: A translation of an early work of A.C. Puni. *Journal of Applied Sport Psychology, 17,* 156–169. doi: https://doi.org/10.1080/10413200590932461

Shin J.T., Choi J.C. ve Kwon S.M.(2009). The effects of psychological skill training program on psychology and performance of Korea national fencing athletes participated in 2008 Beijing Olympic. *Korean Journal Sport Science. 20*, 360–371. doi: 10.24985/kjss.2009.20.2.360.

Steffen, W. (2021). The Impact of a Coaching Education Program on Coaching Efficacy. Academia Letters, Article 1555. https://doi.org/10.20935/AL1555

Thelwell, R. C., Greenlees, I. A. ve Weston, N. J. (2010). Using psychological skills training to develop soccer performance. *Journal of Applied Sport Psychology, 22*(2), 170-185. doi: https://doi.org/10.1080/10413200600830323

Top, E.(2022). Üç Boyutlu Nesne Takibi ve Stroboskopik Antrenmanın Profesyonel Sporculardaki Karar Verme Ve Bilişsel Performansa Etkisi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Tuna N.(2018). Biyolojik Geri Bildirimle Zihinsel Antrenman Programının Sporcuların Performansına Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Urfa, O. (2018). On Haftalık Psikolojik Beceri Antrenman Programının Genç Futbolcuların Kaygı, Öz Saygı, Güdülenme, Dikkat ve Şut İsabet Oranı Üzerinde Etkisi. *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi, 29* (3), 131-146

Vealey R.S. (1988). Future directions in psychological skills training. *Sport Psychology*; *2*, 318–336. doi: 10.1123/tsp.2.4.318.

Vealey R. S. (2007). *Mental skills training in sport* [Wiley Online Kütüphane sürümü] https://onlinelibrary.wiley.com/doi/book/10.1002/9781118270011 adresinden edinilmiştir.

Weinberg R.S. ve Gould D. (1995). Foundations of sport and exercise psychology. Champaign, IL, USA: Human Kinetics.

Weinberg, R. S. ve Gould, D. (2015). Foundations of sport and exercise psychology (6th edition). Champaign, IL, USA: Human Kinetics.

Weinberg, R. S. ve Gould, D. (2023). Foundations of sport and exercise psychology. Champaign, IL, USA: Human Kinetics.

Williams (1993). Applied sport psychology: Personal growth to peak performance. New York: McGraw-Hill.

Williams J.M. ve Andersen M.B. (2000). Psychosocial antecedents of sport injury: Review and critique of the stress and injury model. *Journal Applied Sport Psychology, 10*, 98–106. doi: 10.1080/10413209808406375

Williams, J.M. ve Straub, W.F. (2006). Sport psychology: Past, present, and future.

Woodman, T. ve Hardy, L. (2001). A case study of organizational stress in elite sport. *Journal of applied sport psychology*, *13*(2), 207-238 doi: https://doi.org/10.1080/10413200175314989 2

PSİKOLOJİK BECERİ ANTRENMANI SÜRECİNDE KULLANILAN BAZI TEKNİKLER VE UYGULAMALARI

Veysel Küçük, Elifnur Pınarlı, Mert Seis

Giriş

Bu bölümde psikolojik beceri antrenman sürecinde kullanılan teknikler ve uygulamalardan bahsedilecektir.

Fiziksel antrenman sürecini destekleyen birçok psikolojik beceri antrenmanı bulunmaktadır. Bu bölümde hedef belirleme, imgeleme/zihinde canlandırma, kendi kendine konuşma (içsel konuşma) ve gevşeme tekniklerinden bahsedilecektir. Teknikler açıklanarak futbol alanındaki kullanım şekilleri, amaçları ve faydaları hakkında bilgiler verilecektir.

Hedef Belirleme

Amaç ve hedef kelimeleri çoğu zaman birbiri yerine kullanılmaktadır. Bu noktada öncelikle amaç ve hedef arasındaki farklardan bahsedilecektir. Amaç daha büyük, geniş ve derindir. Amaç kişiseldir ve kim olduğumuzdur, zamansızdır ve ölçülemezdir. Amaç kısa veya uzun vadeli olamaz. Amaç, kişinin sahip olduğu değer ve inançlardan doğrudan etkilenir. Ayrıca bir insanda derinden kök salmıştır. Hedeflerin aksine, amacın insan yaşamının merkezinde olduğu söylenebilir. Zaman belirlenerek hedeflere ulaşılmaya çalışılır. Hedefler ölçülebilirdir. Hedef, kişinin ulaşmak istediği noktadır ve hedefler kısa vadeli, uzun vadeli veya kişisel olabilir. Hedeflerde nihai sonuç görülebilir. Amaçların aksine, hedefler her zaman belirli bir yönde ilerler.

Locke ve Latham (1985), hedef belirlemeyi bireyleri daha üretken hâle getiren, etkili bir enerji veren bilişsel bir güdülenme durumu olarak tanımlamışlardır. Hedef belirleme, sporcunun dikkatini göreve ve hedefe ulaşmaya odaklanmasını sağlar. Sporcunun belirli bir hedefi olmadığında dikkati bir

gevşeme egzersizleri depresyon ve anksiyeteyi azaltır. Bununla birlikte kişinin bilişsel farkındalığını yükseltir (Pender, 1985).

Kaynaklar

Akandere, M., Aktaş, S. ve Er, Y. (2018). Zihinsel antrenman ve spor. *Türkiye Barolar Birliği*, *60*, 74.

Aktop, A. (2008). Biyolojik geri bildirimle zihinsel antrenman yönetiminin dart performansına etkisinin incelenmesi.

Andrews, J. R., Harrelson, G. L. ve Wilk, K. E. (2012). *Physical Rehabilitation of the Injured Athlete: Expert Consult-Online and Print*. Elsevier Health Sciences.

Baltaş, A. ve Baltaş, Z. (2008). Stres ve başa çıkma yolları. (24. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Bandura, A. (1997). Self-efficacy: The exercise of control. W.H. Freeman and Company.

Bandura, A. (1986). Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. Prentice-Hall, Inc.

Bassett, S. F. ve Biggerstaff, K. M. (1999). Rehabilitation techniques for sports medicine and athletic training. Jones and Bartlett Publishers.

Beşiktaş, M. Y. (2013). *Elit sporcular için zihinde canlandırma antrenman programı uygulaması ve ölçülmesi* (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey).

Biçer T. (1998). Doruk Performans. 2. Baskı, Beyaz Yayınları, İstanbul.

Brown, R. P. ve Gerbarg, P. L. (2005). Sudarshan Kriya yogic breathing in the treatment of stress, anxiety, and depression: Part II—Clinical applications and guidelines. *Journal of Alternative & Complementary Medicine, 11*(4), 711-717.

Burton, D. ve Weiss, C. (2008). The fundamental goal concept: the path to process and performance success.

Bjorkly, S. (2006). Soccer players' preseason perceptions of their knowledge and application of sport psychology: An action research screening study. *International Journal of Sport Psychology, 37*(1), 21.

Carr, J. ve Martin, K. (2017). The effects of positive self-talk on athlete self-confidence and self-efficacy in a competitive setting. *Journal of Applied Sport Psychology, 29*(2), 135-150.

Collins, J. A. ve Rice, V. H. (1997). Effects Of Relaxation Intervention In Phase Ii Cardiac Rehabilitation: *Replication And Extension. Heart & Lung, 26*(1), 31-44.

Cooper, K. H., Gallman, J. S. ve McDonald Jr, J. L. (1986). Role of aerobic exercise in reduction of stress. *Dental Clinics of North America*, *30*(4), s.s. 133-42.

Cox R. (2007). Sport Psychology Concepts and Applications. 6th. Edition, McGraw-Hill, New York.

Cox, R. H. (2011). Sport Psychology Concepts and Applications. columbia.

Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (1985). Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. Springer Science & Business Media.

Durdubaş, D. (2020). Bir sezon boyunca sürdürülen çok düzeyli hedef belirleme programının takım değişkenleri üzerine etkisi.

Ellis, A. (1994). The sport of avoiding sports and exercise: a rational emotive behavior therapy perspective. *The Sport Psychologist, 8,* 248-261

Etiler, İ. E. (2021). *Hedef belirleme ve sözel geri bildirimin on haftalık basketbol antrenmanında turnike ve top sürme üzerine etkisi* (Doktora tezi, Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

Feltz, D. L. ve Riessinger, C. A. (1990). Effects of in vivo emotive imagery and performance feedback on self-efficacy and muscular endurance. *Journal of Sport and Exercise Psychology, 12*(2), 132-143.

Féry, Y. A. ve Morizot, P. (2000). Kinesthetic and visual image in modeling closed motor skills: The example of the tennis serve. *Perceptual and motor Skills*, *90*(3), 707-722.

Filby, W. C., Maynard, I. W. ve Graydon, J. K. (1999). The effect of multiple-goal strategies on performance outcomes in training and competition. *Journal of Applied Sport Psychology*, *11*(2), 230-246.

Foster, C., Rodriguez-Marroyo, J. A. ve de Koning, J. J. (2017). Monitoring training loads: The past, the present, and the future. *International Journal of Sports Physiology and Performance, 12*(Suppl. 2), s.22-S28.

Goal. (2021, 6 Nisan). Ronaldo, Messi, Rooney and the stars who use visualization. Goal.com. https://www.goal.com/en/news/ronaldo-messi-rooney-and-the-stars-who-use-visualization/15lfkgthx6mds1qsarj7qv1n0u

Gould, D., Dieffenbach, K. ve Moffett, A. (2002). Psychological characteristics and their development in Olympic champions. *Journal of Applied Sport Psychology, 14(*3), 172-204.

Göksoy T. (2000). Biofeedback. (Editörler: Beyazova M, Kutsal Yg). Fiziksel Tıp Ve Rehabilitasyon. Ankara: Güneş Kitabevi; s.813-819

Grossman, P., Niemann, L., Schmidt, S. ve Walach, H. (2004). Mindfulness-based stress reduction and health benefits: A meta-analysis. Journal of psychosomatic research, 57(1), 35-43.

Gümüş, A. E. (2006). Sosyal kaygı ile başa çıkma. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Hackfort, D. ve Schinke, R. J. (Eds.). (2020). The routledge international encyclopedia of sport and exercise psychology: Volume 1: Theoretical and Methodological Concepts. Routledge.

Hale, B. D. ve Jansen, E. W. (2020). The use of mental imagery in sport: A systematic review. Frontiers in psychology.

Hardy L. ve Nelson D. (1988). Self-regulation training in sport and work. *Ergonomics, 31*(11):1573-83.

Hatzigeorgiadis, A., Zourbanos, N., Goltsios, C. ve Theodorakis, Y. (2009). Investigating the functions of self-talk: The effects of motivational self-talk on self-efficacy and performance in young tennis players. *Journal of Applied Sport Psychology, 21*(3), 361-375.

Hatzigeorgiadis, A., Zourbanos, N., Galanis, E. ve Theodorakis, Y. (2011). Self-talk and sports performance: A meta-analysis. *Perspectives on Psychological Science, 6*(4), 348-356.

Hatzigeorgiadis, A., Zourbanos, N., Mpoumpaki, S., & Theodorakis, Y. (2014). Mechanisms underlying the self-talk–performance relationship: The effects of motivational self-talk on self-confidence and anxiety. *Psychology of Sport and Exercise 15*(6), 632-639.

Heil, J. (1993). Psychology of sport ınjury. Human Kinetics, Champaign

Higgins, J. P. ve Ross, S. (1985). The effect of autogenic training on anxiety levels in patients with breast cancer. *Journal of Psychosocial Oncology, 3*(4), 1-11.

Hird, J.S., Landers, S.M., Thomas, J.R. ve Horan, J.J. (1991). Physical practice is superior to mental practice in enhancing cognitive and motor task performance. *Journal of Sport and Exercise Psychology, 8*, 281–293.

Hodges, N. J., Williams, A. M. ve Hayes, S. J. (2017). What is model expertise? *Journal of Applied Research in Memory and Cognition, 6*(4), 417-422.

Holmes, E. A. ve Mathews, A. (2010). Mental imagery in emotion and emotional disorders. *Clinical Psychology Review, 30*(3), 349-362.

Holmes, P. ve Collins, D. (2001). The PETTLEP approach to motor imagery: A functional equivalence model for sport psychologists. *Journal of Applied Sport Psychology, 13*(1), 60-83.

İkizler C. ve Karagözoğlu C.(1997). Sporda Başarının Psikolojisi, 3. Basım, Alfa Basın Yayın Dağıtım, İstanbul.

Janardan, C., ve Dr. K. Madhavi, Mpt (Ct), Ph.D., F. (2016). Influence Of Music Therapy And Breathing Exercises On Anxiety In Post-Operative Cardiac Diseased Individuals. *Int J Physiother,3*(1), 22–28.

Jennings, L., Lee, N., Shore, C., & Snead, A. (2016). Mindfulness meditation interventions in sport. In The Routledge Handbook of Sport and Exercise Psychology (pp. 455-471). Routledge.

Jerath, R., Edry, J. W., Barnes, V. A. ve Jerath, V. (2015). Physiology of long pranayamic breathing: Neural respiratory elements may provide a mechanism that explains how slow deep breathing shifts the autonomic nervous system. *Medical hypotheses, 84*(2), 125-128.

Keng, S. L., Smoski, M. J. ve Robins, C. J. (2011). Effects of mindfulness on psychological health: A review of empirical studies. *Clinical psychology review, 31*(6), 1041-1056.

Kim, S. D., Kim, H. S. ve Oh, S. W. (2018). Effects of diaphragmatic breathing on health: A systematic review of randomized controlled trials. *Journal of Korean Academy of Nursing, 48*(6), 780-796.

Kim, S. Y. ve Lee, J. H. (2019). The effects of a visual imagery relaxation program on subjective well-being, anxiety, and concentration in college students: A randomized controlled trial. *Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Services, 57*(5), 28-35.

Kingston, K. M. ve Hardy, L. (1997). Effects of different types of goals on processes that support performance. *The Sport Psychologist,11*, 277–293

Kingston K, ve Swain A.(1999). Goal orientations and state goals: Research in golf and implications for performance. Science and golf III.

Konter, E. (1999). Uygulamalı Spor Psikolojisinde Zihinsel Antrenman, 1. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Kukul, Y. Y. (2022). *Dart atıcılarında içsel konuşmanın kalp atım hızı, dingin göz süresi ve atış performansı üzerindeki etkisinin incelenmesi* (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey).

Kyllo, L. B. ve Landers, D. M. (1995). Goal setting in sport and exercise: A research synthesis to resolve the controversy. *Journal of Sport and Exercise Psychology, 17*(2), 117-137.

LeBoutillier, N. ve Marks, D. F. (2003). Mental imagery and creativity: A meta-analytic review study. *British Journal of Psychology, 94*(1), 29–44.

Lidor, R. ve Ziv, G. (2010). Physical and physiological attributes of wrestlers: An update. *Journal of Strength and Conditioning Research, 24*(3), s.722-730.

Locke, E. A., Shaw, K. N., Saari, L. M. ve Latham, G. P. (1981). Goal setting and task performance: 1969-1980. *Psychological Bulletin, 90*(1), 125–152.

Locke, E. A. ve Latham, G. P. (1985). The application of goal setting to sports. *Journal of Sport and Exercise Psychology, 7*(3), 205-222.

Locke, E. A. ve Latham, G. P. (2002). Building a practically useful theory of goal setting and task motivation: A 35-year odyssey. *American psychologist, 57*(9), 705.

López-De-Uralde-Villanueva, I., Carmona, G., Alonso-Fernández, D., González-García, J. ve Romero-Morales, C. (2017). Immediate Effects of a Progressive Muscle Relaxation Intervention on Total State of Tension and Pain in Patients With Chronic Musculoskeletal Pain: A Pilot Study. *Journal of Sport Rehabilitation, 26*(6), 469-477.

Ma, X., Yue, Z. Q., Gong, Z. Q., Zhang, H., Duan, N. Y., Shi, Y. T. ve Li, Y. F. (2017). The effect of diaphragmatic breathing on attention, negative affect and stress in healthy adults. *Frontiers in psychology, 8,* 874.

Mahoney, M. J. ve Avener, M. (1977). Psychology of the elite athlete: An exploratory study. *Cognitive therapy and research*, *1*, 135-141.

Martin, K.A., Moritz, S.E. ve Hall, C.R. (1999). Imagery use in sport: A literature review and applied model. *The Sport Psychologist, 13*, 245–268.

McGannon, K. R., & Schinke, R. J. (2017). Cross-cultural considerations in exercise promotion: A cultural sport psychology perspective. In *Applied Exercise Psychology* (pp. 160-174). Routledge.

McGrath, J. E. (1987). Stress and behavior in sport. In Handbook of sport psychology (pp. 656-684). John Wiley & Sons.

Montero-Marín, J., García-Campayo, J., López-Montoyo, A., Zabaleta-del-Olmo, E. ve Cuijpers, P. (2014). Efficacy of progressive muscle relaxation training in reducing anxiety in patients with acute myocardial infarction. *Journal of Psychosomatic Research, 77*(2), 113-118.

Moran, A. (2013). Using imagination in sport: Mental imagery and mental practice in athletes. *Sport and Exercise Psychology*, 183-218.

Moran, A. P. (2016). Sport and exercise psychology: A critical introduction. Routledge.

Moran, A. (2016). The power of visualization in sport. *Coach and Athletic Director, 85*(2), 36-40.

Moritz, S. E., Feltz, D. L., Fahrbach, K. R. ve Mack, D. E. (2000). The relation of self-efficacy measures to sport performance: A meta-analytic review. *Research Quarterly for Exercise and Sport, 71*(3), 280-294.

Morris, T., Spittle, M. ve Watt, A. P. (2005). Imagery in sport. Champaign, IL: Human Kinetics.

Murphy S. (1994). Imagery interventions in sport. *Medicine and Sciences in Sports and Exercise 26*:486-494.

Murphy, S. M. ve Martin, K. A. (2002). The use of imagery in sport. In T. S. Horn (Ed.) Advances in sport psychology, 2nd ed., (s. 405-439). Champaign, IL: Human Kinetics.

Nicholls, A. R. ve Jones, L. (2013). Psychology in sports coaching: Theory and practice. *International Journal of Sports Science & Coaching*, *8*(1), 255-257.

Ospina, M. B., Bond, K., Karkhaneh, M., Buscemi, N., Dryden, D. M., Barnes, V. ve Shannahoff-Khalsa, D. (2007). Meditation practices for health: state of the research

Öztürk, A. (2017). Bireysel ve takım sporlarındaki temel becerilerin performansa etkisinin içsel konuşma (self-talk) tekniği ile incelenmesi. (Doktora Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Paivio, A., Yuille, J. C. ve Madigan, S. A. (2000). Concreteness, imagery, and meaningfulness values for 925 nouns. Journal of experimental psychology: human learning and memory, 26(2), 397.

Pelka, M., Heidari, J., Ferrauti, A., Meyer, T., Pfeiffer, M.ve Kellmann, M. (2016). Relaxation Techniques In Sports: A Systematic Review On Acute Effects On Performance. *Performance Enhancement & Health, 5*(2), 47-59.

Pender, N. J. (1985). Effects Of Progressive Muscle Relaxation Training On Anxiety And Health Locus Of Control Among Hypertensive Adults. *Research In Nursing & Health, 8*(1), 67-72.

Pierce B.E. ve Burton D. (1998). Scoring the perfect 10: Investigating the impact of goal-setting styles on a goal-setting program for female gymnasts. *The sport psychologist, 12*(2):156-68.

Pledger, S., Jackson, B., Bishop, C., Turner, A. N. ve Martindale, R. J. (2013). Performance profiling: A role for sport psychology in the coaching process. In J. Baker, S. Cobley, J. Schorer, & N. Wattie (Eds.), Routledge Handbook of Sport Expertise (pp. 173-183). Routledge.

Plotnik, R. ve Kouyoumdjian, H. (2013). Introduction to psychology. Cengage Learning. Rossman, M. L. (2000). Guided imagery for self-healing. Tiburon, CA: New World Library.

Reardon, C. L., Factor, R. M. ve Sport Science Institute (2016). Sport psychiatry: A systematic review of diagnosis and medical treatment of mental illness in athletes. *Sports Medicine, 46*(8), 1149-1161.

Rossman, M. L. (2000). Guided imagery for self-healing. Tiburon, CA: New World Library.

Routledge. Smith, D. G. (1980). The effects of mental practice on motor skill learning and performance: A meta-analysis. Journal of Sport Psychology, 2(1), 57-67.

Schinke, R. J.(2011). Introduction to sport psychology: training, competition and coping.Nova Science Publishers, Inc. New York

Schultz, J. H. ve Luthe, W. (1959). Autogenic training: A psychophysiologic approach to psychotherapy.

Shannon, V. R., Gentner, N. B., Patel, A. ve Muccio, D. (2012). Striking gold: Mental techniques and preparation strategies used by Olympic gold medalists. *Athletic Insight*, *4*(1), 1.

Sist, M. T., & Banasiak, M. (2005). Diaphragmatic breathing and its effectiveness in athletes with exercise-induced asthma. Journal of Athletic Training, 40(1), 38-44.

Smith, D. G. (1980). Psyching for sport: Mental training for athletes. Leisure Press.

Smith, H. W. (1994). 10 Natural Laws. Executive Excellence, *11*, 5-5.

Smith, L. H. ve Kays, T. M. (2022). *Sports psychology for dummies*. John Wiley & Sons.

Steinberg, G. M., Singer, R. N. ve Murphey, M. (2000). The benefits to sport achievement when a multiple goal orientation is emphasized. *Journal of Sport Behavior*, *23*(4).

Sugimoto, N., Nakazawa, Y., Shibasaki, M., Yoshioka, K., Miyagawa, H., & Kanosue, K. (2019). Effects of diaphragmatic breathing during warm-up on high-intensity intermittent running performance in soccer players. Journal of sports sciences, 37(1), 56-63.

Suinn, R. M. (1993). Imagery. In R. N. Singer, M. ve Murphy, L. K. Tennat (Ed.). Handbook of research on sport psychology, (s. 492-510). New York: Macmillan.

Suinn, R.M. (1996). Zihinsel Antrenman Kılavuzu çev. :Bağırgan Tanju, Bağırgan Yayınevi,Ankara

Szameitat, A. J., Shen, S. ve Sterr, A. (2007). Motor imagery of complex everyday movements. An fMRI study. *Neuroimage*, *34*(2), 702-713.

Taylor, J. (Ed.). (2020). *Comprehensive applied sport psychology*. Routledge

TDK (2022). Türkçe Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Thelwell, R. C. ve Maynard, I. W. (2002). A triangulation of findings of three studies investigating repeatable good performance in professional cricketers. *International Journal of Sport Psychology*, *33*(3), 247-268.

Thelwell, R. C., Greenlees, I. A. ve Weston, N. J. (2010). Using psychological skills training to develop soccer performance. *Journal of Applied Sport Psychology, 22*(2), 170-185.

Van Raalte, J. L., Brewer, B. W., Rivera, P. M. ve Petitpas, A. J. (1994). The relationship between observable self-talk and competitive junior tennis players' match performances. *Journal of Sport & Exercise Psychology, 16*(4), 400-415.

Van Raalte, J. L., Brewer, B. W., Lewis, B. P. ve Linder, D. E. (1995). The relationship between observable self-talk and competitive junior tennis players' match performances. *Journal of Sport and Exercise Psychology, 17*(4), 346-359.

Van Raalte, J. L., Brewer, B. W., Rivera, P. M., & Petitpas, A. J. (1995). The relationship between observable self-talk and competitive junior tennis players' match performances. Journal of Sport & Exercise Psychology, 17(4), 346-357.

Zourbanos, N., Hatzigeorgiadis, A., Goudas, M., Papaioannou, A., Chroni, S. ve Theodorakis, Y. (2011). The social side of self-talk: Relationships between perceptions of support received from the coach and athletes' self-talk. *Psychology of Sport and Exercise 12*(4), 407-414.

Weinberg, R. S. ve Gould, D. (2015). Foundations of sport and exercise psychology (6th edition). Champaign, IL: Human Kinetics, 295-320.

Williams, J. M. ve Leffingwell, T. R. (2002). Cognitive strategies in sport and exercise psychology.

Yeo, S., Tsao, J. C., & Wu, A. D. (2016). Effects of progressive muscle relaxation and guided imagery techniques on anxiety and depression in patients with fibromyalgia syndrome: A randomized controlled trial. The Journal of Alternative and Complementary Medicine, 22(8), 617-625.

Zhang, J., Zhang, T., Wu, C. ve Wang, C. (2015). Application of mental imagery training in soccer players. Medicine and Science in Sports and Exercise 47(12), 2579-2586.

Zinsser, N., Bunker, L. K. ve Williams, J. M. (2004). Cognitive techniques for building confidence and enhancing performance. In J. M. Williams (Ed.), Applied sport psychology: Personal growth to peak performance (pp. 317-344). McGraw-Hill.

TÜRK FUTBOL MEDYASININ TARİHSEL GELİŞİMİ (1923-2023)

Fatih Harun Turhan

Giriş

Spor, fiziksel aktiviteler yoluyla sağlık, eğlence, rekabet ve kişisel gelişim sağlamayı amaçlayan geniş bir kavramdır (Caspersen, Powell, & Christenson, 1985). Spor, internet, televizyon, mobil uygulamalar gibi birçok alanda yaşanan teknolojik gelişmeler sayesinde günümüzde çok daha yaygın ve erişilebilir hâle gelmiştir. İnternetin toplumun her kesimine ulaşması, spor ürünleri ve hizmetlerinin daha etkili bir şekilde pazarlanmasına olanak tanımaktadır. Bu da sporun kitleler tarafından daha fazla benimsenmesine ve gelişmesine yardımcı olmaktadır (Şimşek, Devecioğlu, 2018). Medya ise haberleri, bilgileri ve eğlenceyi halka sunmak için kullanılan araçları ifade eder (McQuail, 2010). Spor medyası, spora ilişkin haberleri halka aktarmak için kullanılan araçları tanımlar ve bu araçlar arasında spor gazeteleri, spor dergileri, spor televizyonları ve spor web siteleri ile ilgili sosyal medya araçları yer almaktadır (Billings, Angelini, & MacArthur, 2004). Spor medyası ve özellikle futbol medyası, son yıllarda artan ilgi ve izleyici kitlesiyle birlikte daha da önem kazanmıştır. Futbol, dünya genelinde en popüler sporlardan biri olması nedeniyle futbol medyası da oldukça etkilidir ve büyük bir izleyici kitlesi tarafından takip edilmektedir (Rowe, 2004).

Futbol medyası ise özellikle futbol ile ilgili haber ve bilgileri halka aktaran medya araçlarını ifade eder. Futbol medyası, futbol takımları, futbolcular, antrenörler ve taraftarlar hakkında bilgi verirken aynı zamanda futbol dünyasında yaşanan olayları da takip eder ve halka aktarır (Boyle & Haynes, 2004). Ancak futbol medyasının etkisi bazen tartışmalı olabilmektedir. Özellikle futbolcuların özel hayatları, performansları ve skandalları gibi konularda yapılan haberler, bazen futbolcuların kişisel hayatlarını ve psikolojik durumlarını olumsuz etkileyebilmektedir (Watson & Parker, 2012). Bu bağlamda psikolojinin performansı zihinsel hazır bulunuşluk anlamında etkilediği varsayımları

meye ve yeni zorluklara ve fırsatlara uyum sağlamaya devam etmesi muhtemeldir.

Kaynaklar

Arslan, A. (2016). Futbol Medyası ve Toplumsal Yansımaları. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 15(58), 208-221.

Arslan, İ. (2014). Türkiye'de Spor Basını. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (32), 29-38.

Aslan, T. V., & Tüfekçi, Ş. Altyapılarda Futbol Oynayan Sporcuların Ahlaki Karar Alma Tutumlarının İncelenmesi. İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 9(3), 76-90.

Atabay, Y. (2015). Türk spor medyasının doğuşu: İlk spor gazetesi Spor. Journal of History School, 12(25), 45-63.

Atalay, B. (2016). The impact of social media on sports communication in Turkey: A comparative analysis of professional football clubs' use of social media before and after the new media age. International Journal of Sport Communication, 9(3), 337-355.

Aydın, E., & Demir, M. (2018). Türkiye'de futbol medyasının dijitalleşme süreci. İletişim Akademisi, 7(15), 21-34.

Balcı, A. (2007). Cumhuriyet Dönemi Spor Gazeteleri. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 12(1), 1-16.

Balcı, A. (2008). Futbol, Siyaset ve Medya İlişkisi Üzerine. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 33, 61-75.

Bardakçı, S. (2019). Türk Futbol Tarihi. Kırmızı Kedi Yayınevi.

Başak, M. (2019). Türk Futbol Medyasında İnternetin Yeri. International Journal of Sport, Exercise and Training Sciences, 5(2), 27-37.

Bilim & Teknik, "*Manchester City, metaverse'de dünyanın ilk futbol stadyumunu inşa ediyor!*". 23 Nisan 2023 tarihinde https://www.teknolojioku.com/bilim-teknik/manchester-city-metaversede-dunyanin-ilk-futbol-stadyumunu-insa-ediyor-6213e16d64392d3d613ecbd8 adresinden alındı.

Billings, A. C., Angelini, J. R., & MacArthur, P. J. (2004). The impact of the media's representation of the athletic body on male and female audiences. Journal of Sport & Social Issues, 28(2), 143–165. https://doi.org/10.1177/0193723503261209

Booth, D. ve Haynes, R. (2009). Spor yayını. Edinburg Üniversitesi Yayınları.

Boyle, R., & Haynes, R. (2004). *Football in the new media age*. Routledge.

Boyle, R. ve Haynes, R. (2009). Güç oyunu: Spor, medya ve popüler kültür. Edinburg Üniversitesi Yayınları.

Büyüköztürk, Ş., & İnce, M. (2015). The role of social media in the development of sports media: A case study of Beşiktaş

Cashmore, E. (2006). Making sense of sports (4th ed.). Routledge.

Caspersen, C. J., Powell, K. E., & Christenson, G. M. (1985). Physical activity, exercise and physical fitness:

Ceylan, B. (2016). *Türkiye'de futbol, siyaset ve medya ilişkisi: 3 Temmuz 2011 şike operasyonu haberlerine eleştirel bir yaklaşım* (Master's thesis, Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Cleland, J., & Hassan, D. (2018). The Media and Football: Contested Identities. Routledge.

Crolley, L., & Hand, D. (2006). Football and European identity: Historical narratives through the press. Routledge.

Çakır, Ö. (2018). Twitter Kullanımının Futbol Medyasına Etkisi. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(70), 104-118.

Çetin, C. (2014). Spor İletişimi. *Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık*.

Çimen, H. (2013). Türkiye'de spor gazeteciliğinin tarihsel gelişimi. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 34, 117-130.

Çoban, B., Devecioğlu, S., Karakaya, Y. E. (2010). Spor sektöründe e-ticaret. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7:2.

Demir, M., & Gürbüz, M. (2019). Türkiye'de futbol medyası: Televizyon yayıncılığı ve dijitalleşme süreci. Spor Yönetimi ve Pazarlama Dergisi, 3(2), 109-124.

Devecioğlu, S. (2004). Sporun ekonomik boyutu. Standart Ekonomik ve Teknik Dergi TSE, 43(511), 3.

Devecioğlu, S., & Altıngül, O. (2011). Spor teknolojilerinde inovasyon. *Varol A, Varol Y, Çelik V, editörler. IATS*, *11*, 16-18.

Devecioğlu, S., Çoban, B., Karakaya, Y. E., & Karataş, Ö. (2012). Türkiye'de spor kulüplerinin şirketleşmeye yönelimlerinin değerlendirilmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *10*(2), 35-42.

Díaz-Bustamante, M., & Taks, M. (2013). Racism, discrimination and exclusion in the Spanish sports media: A review

Dimeo, P., & Hamil, S. (2018). Football and the media. Routledge.

Dinçer, A. R. (2014). Medya ve Futbol: Türkiye Örneği. Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(1), 1-20.

Dinçer, Ç. (2014). Bilimsel araştırma ve yazma teknikleri. Ankara: Anı Yayıncılık.

Doğan, Ş. (2009). Türkiye'de Spor Gazeteciliği ve Futbol Medyasının Gelişmesi. Spor ve medya: Türkiye'de spor

Doğan, T. (2009). Türk futbol medyasının tarihi gelişimi. Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi, 20, 26-36.

Ercan, T., & Atik, E. (2015). Türkiye'de futbol gazeteciliği. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 12(2), 1681-1696.

Erdoğan, S. (2014). Cumhuriyet Dönemi Türk Basınında Spor. İnönü Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Dergisi, 1(1), 1-16.

Ertürk, O. (2010). Türkiye'de spor gazeteciliğinin tarihsel süreci. The Journal of Academic Social Science Studies, (3), 549-562.

Gems, G., & Pfister, G. (2017). The impact of social media on traditional mainstream mass media in sports. International Journal of Sport Communication, 10(4), 437-455. doi:10.1123/ijsc.2017-0063

Gibbons, T., Lawrence, S., & Doidge, M. (2019). Digital football cultures: Fandom, identities and resistance. Routledge.

Giulianotti, R., & Robertson, R. (2007). Globalization and football. In S. J. Jackson & D. L. Andrews (Eds.), Sport, culture and advertising: Identities, commodities and the politics of representation (pp. 189-205). Routledge.

Giulianotti, R., & Robertson, R. (Eds.). (2011). Football, culture and social transformation. Routledge.

Göktürk, E. (2007). Türkiye'de televizyon yayıncılığı ve spor. Spor Yönetim ve Pazarlama Dergisi, 1(1), 47-54.

Gürel, E., & Aşçı, R. (2018). Spor Medyası ve Spor İletişimi. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Horne, J. (2009). Tüketim kültüründe spor. Palgrave Macmillan.

Hutchins, B. (2018). Spor, medya ve dijital kültürler: Sınırları yeniden yapılandırmak. Routledge.

Hutchins, B., & Rowe, D. (2012). Sport beyond television: The internet, digital media and the rise of networked media sport. Routledge.

Kara, İ. (2013). Türkiye'de Futbol ve Medya İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Karakoç, H. (2017). Futbol medyasında sosyal medyanın yeri. Journal of New Communication Research, 9(1), 45-55.

Kırlı, O. (2016). Türkiye'de Spor Medyası ve Futbolun Yaygınlaşması (1923-1935). Tarih İncelemeleri Dergisi, 31(2), 107-127.

Koçak, Y. (2018). Futbol Medyası ve Türkiye'deki Gelişimi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18(2), 77-88.

Köksal, Y. (2013). Türkiye'de Spor Medyasının Tarihsel Gelişimi. Spor Bilimleri Dergisi, 24(3), 113-123.

Kurt, E. (2019). Futbolun Dijital Dönüşümü: İnstagram ve Futbol. International Journal of Social Science, 5(10), 103-120.

Maguire, J. ve Stead, D. (2009). Spor ve medya: bağın yönetimi. Routledge.

McQuail, D. (2010). McQuail's mass communication theory (6th ed.). Sage of research. International Journal of Sport Policy and Politics, 5(2), 249-262.

Özcan, E. (2012). Futbol medyasında dönüşüm: Türkiye'de bir uygulama örneği. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, 1-8.

Özcan, M. (2019). Youtuber Futbol Yazarlarının Okuyucu Algısı ve Medya Gücü. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(67), 61-77.

Özdemir, M. (2016). Sosyal Medyanın Spor Gazetelerinin Yayın İçeriği Üzerine Etkisi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 36, 437-444.

Özdemir, M. A. (2016). Türkiye'de Spor Gazeteleri ve Spor Okuryazarlığı Üzerine Bir İnceleme. Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 6(11), 197-206.

Özkan, Z. (2013). Futbol Medyasının Toplumsal ve Siyasal Etkileri. Journal of Media Critiques, 1(1), 14-25. https://doi.org/10.17349/jmc113414

Öztürk, A. (2014). Radyo yayıncılığı ve spor. Journal of Turkish Social Research, 18(2), 137-150.

Parlar, F. M. , Çavuşoğlu, G. , Ermiş, A. , İmre, N. , Parlar, F. & Taşmektepligi, M. Y. (2018). Futbolda sosyal rekabet devri: Deloitte Futbol Para Ligi'ne giren kulüplerin sosyal medya içerikleri . Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi , 16 (1) , 13-22 . DOI: 10.1501/Sporm_0000000337

Rowe, D. (2004). Sport, culture and the media: The unruly trinity (2nd ed.). Open University Press.

Rowe, D. (2004). The globalization of football: A study in the glocalization of the "serious life". The British Journal of

Rowe, D., & Kalman, I. (2011). Football, media and culture: A global perspective. Routledge.

Silk, M., Andrews, D., & Acton, C. (2016). The changing face of football: Racism, identity and multiculture in the English game. Routledge. Sociology, 55(4), 545–568.

Süslü, H. (2013). Türkiye'de spor gazeteciliği ve spor dergileri. The Journal of Academic Social Science Studies, (6), 265-274.

Şahin, M. K. (2002). Türk Basın Tarihi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları

Şen, M. (2014). Türkiye'de Futbol ve Medya İlişkisi. Journal of Turkish Studies, 9(7), 25-38. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.6383

Şimşek, A. Devecioğlu, S. (2018). Spor endüstrisinde yeni teknolojilerin görünümü. Uluslararası Beden

Tavşancıl, E. (2015). Social media usage of football clubs in Turkey. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 195, 1771-1777.

Tomlinson, A., & Young, C. (2006). National identity and global sports events: Culture, politics, and spectacle in the Olympics and the football World Cup. SUNY Press.

Ulukan, M., Şahan, H., Akpınar, S., & Akpınar, Ö. (2008). Spor-medya ilişkilerinde iletişim teknolojilerinin rolü. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2(2), 155-164.

Uyguner, B. (2006). Sporda Pazarlama İletişimi ve Sponsorluk. Beta Basım Yayım Dağıtım.

Üstündağ, S. (2016). Türkiye'de spor medyası: Spor gazetelerinin içerik analizi. Gaziantep Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 1(1), 1-20.

Watson, N., & Parker, A. (2012). 'Managing' the media: The representation of footballers' off-field lives in the sports pages of the British national press. Journalism, 13(6), 783–800. https://doi.org/10.1177/1464884911431532

Yalcin, I., Yildirim Araz, G., & Talaghir, L.-G. (2021). The Relationship between Mental Readiness and Difficulty in Emotion Regulation of Amateur Football Players. Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala, 13(1), 133-143. https://doi.org/10 .18662/rrem/13.1/364

Yaşar, M. (2015). Türkiye'de spor gazeteciliğinin tarihsel gelişimi: Bir literatür taraması. The Journal of Academic Social Science Studies, (38), 217-230.

Yıldız, E. (2011). The Effect of the International Olympic Committee's Activities on the Development of Sports Journalism in Turkey. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 1(1), 165-175.

Yıldız, E. (2011). Türkiye'de futbol medyasının tarihsel gelişimi ve önemi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 143-158.

Yılmaz, A. G. (2020). Digital transformation of the sports media: The case of Turkey. International Journal of Sport Communication, 13(4), 458-476.

Yılmaz, M. A. ve Bıçakçı, İ. (2018). Türkiye'de Spor Medyasının Değişen Yüzü. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 23(4), 261- 269

TÜRK FUTBOLUNDA KADIN GÖRÜNÜMÜ

Talha Murathan

Spor ve Kadın

Günümüz koşullarında spor yapmayan bireyler sağlıksız bir yaşam sürmektedirler. Yaşam standartlarının yükselmesi, spora olan ilgiyi artırmıştır. Spor birçok insanı aynı zamanda yan yana getiren büyük bir güçtür. Bu yönü ile sosyal yaşamı etkileyerek popüler bir kavram hâline gelmiştir (Altunbaş 2007; Talimciler, 2001).

Türkler, yaşantıları itibarıyla sporla iç içe olmuşlardır. Spor faaliyetlerinin bazılarını kadınlar da yapmışlardır. Kadınlar da erkekler gibi at binip ok atmış ve çöğen/polo gibi oyunlar oynamışlardır.

Tarihte var olan Türk devletleri atıcılık, güreş, okçuluk, avcılık, binicilik, yaya koşuları, kılıç, atlama, labut atma, ağırlık kaldırma, topuz ve gürz kullanma, çöğen/polo, cirit, gökbörü, matrak, tomak, tepük, kayak vb. sporlarda büyük aşamalar kaydetmişlerdir (Güven,1999; Amman, 2005).

İçeriğinde birçok branş barındıran sporun şüphesiz en ilgi çekeni ve takip edileni futboldur. Eski zamanlardan günümüze futbolun küresel bir seyir alarak devasa bir yapıya büründüğü gözlemlenmektedir. Tüm dünyada insanlar tarafından büyük bir ilgi görmektedir. İnsanların futbola olan ilgisi spor ekonomisini de büyük oranda etkileyerek spor sektörüne bu anlamda yeni bir ivme kazandırmıştır. Futbol organizasyonlarının çeşitliği ve izleyici kitlesinin büyüklüğü birçok alanla etkileşimli olarak zengin içerikler sunulmasını sağlamıştır.

Kadın: Varlık âleminin en bariz gerçekliği insandır. İnsan erkek veya dişi suretindedir. Cinsiyet dişi ile erkeği ifade eden bir terimdir. Her insan biyolojik bir cinsiyete sahiptir (Kaypakoğlu 2003). Cinsiyet toplum içerisinde dişi ve erkeğin rol yapısına yön oluşturmaktadır. Farklı kültürlerde kadının toplum yaşamındaki yeri ve önemi değişiklik göstermektedir. Bazı toplumlarda eşitlik

dir. Aynı zamanda futbol bir takım oyunudur ve bu yönüyle de topluma daha güçlü, ayakları yere sağlam basan, kendine güvenen ve donanımlı genç kadınlar kazandırma potansiyeli yüksektir.

Türkiye Futbol Federasyonuna kadın futbolunu geliştirmek ve onu geniş kitlelerle yaygınlaştırmak için büyük görevler düşmektedir. Kadın futbolu geniş kitlelere yayıldığında hem sponsor hem de yatırım gelirlerini yükseltecektir. Aynı zamanda kadın futbol müsabakaları, takımların yayın ve reklam geliri elde etmesine de büyük katkı sunacaktır. Bugün tüm dünyada özellikle Avrupa'da kadın futbolu gözle görülür bir yükseliş yaşamaktadır. Ülkemizde de kadın futbolu gelişmektedir. Dünyada futbol alanında adımızdan söz ettirebilmemiz için kadın futbolu ile ilgili tüm paydaşların maddi ve manevi olarak destek vererek kadın görünürlüğünün en yüksek seviyeye çekilmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

Acar F. (1995). Kadın Futbolcuların Motorik ve Morfolojik Özelliklerinin Performansa Etkileri, (Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. İstanbul.

Altunbaş H. (2007). Sporun Pazarlaması ve Pazarlama İletişiminde Spor. Selçuk İletişim, 5(1): 93-101.

Amman M. T. (2005). Kadın ve Spor Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.

Apaydın A. (2000). Futbola Giriş. Akmat Yayınevi, Bursa.

Aracı H. (2005). Genç Sporcu Eğitimi ve Kültürü Futbol Ankara: Can İlayda Ofset.

Arslan B. (2012). Türkiye'de Kadın Futbolcu Profili. Bahçeşehir Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Doğramacı E. (2000). Women in Turkey and The New Millennium. Atatürk Supreme Council For Culture. Language and History. Atatürk Research Centre. Semin Ofset. Ankara. s161.

Erkal M. (1999). Sosyoloji (Toplumbilim). Der Yayınları. İstanbul. s361.

FIFA 11. (2022). Women's Footbol- Developing The Game.

Fifa (2019). FIFA- Women's Football Members Associations Survey Report.

Göktepe M. (2008). Türkiye'deki Kadın Futbolcuların Sosyoekonomik Durumları ve Futbol BranÇına Yönelme Nedenleri. G.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Gönüllü M., İçli G. (2001). Çalışma Yaşamında Kadınlar: Aile ve İş İlişkileri", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimle Dergisi, Cilt: 25, No:1, Sivas. s. 81-100

Güldal D. (2006). Kadın Yöneticileri Motive ve Demotive Eden Faktörlerin Tespitine Yönelik Bir Araştırma. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.

Günay M., Yüce A.İ. (2000). Futbol Antrenmanının Bilimsel Temelleri. Gazi Kitabevi, Ankara.

Günay M., Yüce A.İ. (2001). Futbol Antrenmanının Bilimsel Temelleri. (İkinci Baskı) Gazi Kitabevi: Ankara.

Güven Ö. (1999). Türklerde Spor Kültürü(2), AKM Başkanlığı Yayınları, Ankara.

http://www.tff.org/default.aspx?pageID=731 Erişim Tarihi: 17.06.2023.

İnal A.İ. (2004). Futbolda Eğitim Öğretim Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Karacan S. (2003). Kadınların Spor Etkinliklerine Katılımlarının Tarihsel Gelişimi, Tsa Dergisi, 7 (2): 145-154.

Kaypakoğlu S. (2003). Toplumsal Cinsiyet ve İletişim, Naos Yayıncılık. İstanbul.

Kılınç. F. (2007).Yıldız Bayan Basketbol Takımının Çok Yönlü Performans Analizine Bağlı Uygulanan Kombine Antrenman Programının Etkinliğinin AraÇtırılması. Egzersiz Dergisi.

Kızılet A. (2005). Sosyoloji ve Spor. İstanbul: Morpa Yayınları.

Köksaldı E. (2002). "Skor Yöneticiliği", Milliyet Gazetesi, 26 Eylül: İstanbul.

Meyn H. (2001), Massenmedien in Deutschland, Konstanz.

Milliyet, (1995). Milliyet Gazetesi, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1995/11/06. Erişim Tarihi: 23.05.2023

Milliyet, (1998). Milliyet Gazetesi, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1998/07/10. Erişim Tarihi: 23.05.2023.

Orta L. (2011). "Türkiye'de Kadın Futbolunun Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu" http://www .futbolekonomi.com/index.php/component/content/section/28.html?layout=b Erişim Tarihi: 18.05.2023

Pfister G. (2008). Emma am Ball, Frauenfussball Heute und Gestern, Kicker.

Scheafer S. (2011). FIFA Frauenfussball-WM 2011, Die Zunkunf des Hamburg: Frauenfussballas.

Sevim Y. (1997). Antrenman Bilgisi, Gazi Büro Kitapevi, Ankara, 1997.

Talimciler A. (2001). Futbol Maçlarının Yayını ve Kulüpler Federasyon Medya ilişkiler: Futbol Televizyon Evliliğinde Yeni Dönem, İmge Kitapevi, Ankara.

Tezcan M. (1992). Toplumsal Değişme ve Spor. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 25 (2): 617-623.

Thomas R., A. Mark W. (2003). Science and Soccer Rutledge: London and New York.

Timisi N ve Gevrek M. (2007). 1980'ler Türkiye'sinde Feminist Hareket: Ankara Çevresi 90'larda Türkiye'de Feminizm, İletişim Yayınları, İstanbul.

Tokdemir C. (2005). Sporda ve Hayatta Başarının Sırları İstanbul: Cinius Yayınları.

Türker İ.(2021). Türk Futbolunda Kadın Esintisi: Yaşanmış Hikayeler. İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Yetim A. (2010). Sosyoloji ve Spor(4), Berikan Yayınevi, Ankara.

İNOVASYON STRATEJİLERİ VE MOTİVASYONUN İŞLETME PERFORMANSINA ETKİLERİ

Ekrem Süzen

nobel bilimsel

İNOVASYON STRATEJİLERİ VE MOTİVASYONUN İŞLETME PERFORMANSINA ETKİLERİ

Ekrem Süzen

Yayın No.: 1687
ISBN: 978-625-398-680-3
E-ISBN: 978-625-398-679-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Süzen, Ekrem.
İnovasyon Stratejileri ve Motivasyonun İşletme Performansına Etkileri / Ekrem Süzen
1. Basım, XII + 138 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-680-3
E-ISBN: 978-625-398-679-7
1. İşletme Yönetimi 2. İşletme Performansı 3. Motivasyon 4. İnovasyon

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR LİSTESİ ..... **vii**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **ix**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xi**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
İNOVASYON **5**

1.1. İNOVASYON VE İNOVASYONLA İLGİLİ KAVRAMLAR *5*
1.1.1. İnovasyonun Tanımı, Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi 5
1.1.2. Literatürde İnovasyon Kavramı 10
1.1.3. İnovasyonun Günümüzdeki Yeri ve Önemi 12
1.1.4. İcat Kavramı 13
1.1.5. Yenilik Kavramı 15
1.1.6. Yaratıcılık Kavramı 16
1.1.7. İnovasyon, İcat ve Gelişme Arasındaki Farklar ve İnovasyon Süreci 17
1.1.7.1. Fikir Üretmek ve Yaygınlaştırmak 19
1.1.7.2. Savunma ve Tarama Aşaması 19
1.1.7.3. Denemeler/Deneyimleme Aşaması 20
1.1.7.4. Ticarileştirme Aşaması 20
1.1.7.5. Yayılma ve Uygulama Aşaması 21
1.2. İNOVASYONUN TEMEL İLKELERİ *22*
1.2.1. Güven 22
1.2.2. Liderlik 22
1.2.3. İş Birliği İçinde Olma 23
1.2.4. Risk Alma Eğilimi 25
1.2.5. Ar-Ge 26
1.2.6. Bilgi ve Bilgi Yönetimi 27
1.2.7. Kararlara Katılım 29
1.2.8. Değişime Açıklık 30
1.3. İNOVASYON ÇEŞİTLERİ *31*

1.3.1. Süreç İnovasyonu 32
1.3.2. Ürün İnovasyonu 33
1.3.3. Pazar İnovasyonu 34
1.3.4. Organizasyonel İnovasyon 34
1.3.5. Sosyal İnovasyon 36
1.3.6. Radikal İnovasyon 36
1.3.7. Artımsal İnovasyon 37
1.4. LİTERATÜRDE İNOVASYON PERFORMANS ÖLÇÜMLERİNDE KULLANILAN KRİTERLER VE YÖNTEMLER *38*

İKİNCİ BÖLÜM
ÇALIŞAN MOTİVASYONU 43

2.1. MOTİVASYON KAVRAMI *44*
2.2. MOTİVASYONUN ANLAMI VE ÖNEMİ *45*
2.3. MOTİVASYONUN ÖZELLİKLERİ *47*
2.4. MOTİVASYON FAKTÖRLERİ *47*
2.4.1. İçsel Motivasyon 47
2.4.2. Dışsal Motivasyon 49
2.5. MOTİVASYON ARAÇLARI *50*
2.5.1. Ekonomik Araçlar 51
2.5.2. Psikososyal Araçlar 51
2.5.3. Örgütsel ve Yönetsel Araçlar 52
2.6. MOTİVASYON TEORİLERİ *53*
2.6.1. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Yaklaşımı 53
2.6.2. Mc Gregor'un X ve Y Kuramı 56
2.6.3. Herzberg Çift Faktör Teorisi 58
2.6.4. Mc Clelland Başarı İhtiyaç Teorisi 59
2.6.5. Alderfer'in E.R.G (V.I.G) Kuramı 59
2.6.6. Vroom'un Beklenti Teorisi 61
2.6.7. Lawler ve Porter'ın Sonuçsal Şartlandırma Teorisi 62
2.6.8. Davranış Şartlandırma Yaklaşımı 63
2.6.9. Adams'ın Eşitlik Teorisi 64
2.6.10. Amaç Teorisi 66
2.7. MOTİVASYONU ARTIRMA YÖNTEMLERİ *67*
2.7.1. Hedef Belirleme 67
2.7.2. İş Tasarımı 67

2.7.3. Standart ve Esnek Çalışma Programları 68
2.7.4. Takım Çalışması 68
2.7.5. Kalite Çemberleri 69
2.7.6. Performans Değerlendirme 69
2.7.7. Amaçlara Göre Yönetim Uygulamaları 70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İŞLETME PERFORMANSI 71

3.1. İŞLETME PERFORMANSI KAVRAMI *71*
3.2. İŞLETME PERFORMANSI BOYUTLARI *74*
3.2.1. Çalışanlar ile İlgili Boyut 76
3.2.2. Tüketiciler ile İlgili Boyut 76
3.2.3. Toplumsal Boyut 77
3.2.4. Örgütsel Boyut 78
3.2.5. Finansal Boyut 78
3.3. İŞLETME PERFORMANSININ ÖLÇÜMÜ *81*

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TEORİK MODEL VE HİPOTEZLERİN GELİŞTİRİLMESİ 85

4.1. ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ *85*
4.1.1. İnovasyon ile Çalışan Motivasyonu İlişkisi ve Önceki Çalışmalar 85
4.1.2. İnovasyon ile İşletme Performansı İlişkisi ve Önceki Çalışmalar 87
4.1.3. Çalışan Motivasyonu ile İşletme Performansı İlişkisi ve Önceki Çalışmalar 89
4.1.4. İnovasyon, Çalışan Performansı ve İşletme Performansı İlişkisi ve Önceki Çalışmalar 91
4.2. ARAŞTIRMA MODELİNİN GELİŞTİRİLMESİ *95*

BEŞİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE BULGULAR 97

5.1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI *97*
5.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE UYGULAMA *98*
5.3. ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÖLÇEKLER *98*
5.3.1. İnovasyon Stratejileri Ölçeği 99
5.3.2. Çalışan Motivasyonu Ölçeği 100
5.3.3. İşletme Performansı Ölçeği 100
5.4. ÖRNEKLEME SÜRECİ *101*
5.5. VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ *102*

5.6. ARAŞTIRMANIN ÖN ÇALIŞMALARI *103*
5.7. VERİ ANALİZİ VE BULGULAR *103*
5.7.1. Demografik Özellikler 103
5.7.2. Açıklayıcı Faktör Analizi 105
5.7.3. Güvenilirlik Analizi 108
5.7.4. Regresyon-Korelasyon Analizi 109
5.7.5. Demografik Değişkenlerle İlgili Araştırma Sonuçları 111
5.7.5.1. Bağımsız Gruplar T-testi 112
5.7.5.2. ANOVA Testi 114
5.7.5.2.1. Yaş Grupları Açısından Farklar 114
5.7.5.2.2. Eğitim Durumu Grupları Açısından Farklar 114
5.7.5.2.3. Meslek Grupları Açısından Farklar 115
5.7.5.2.4. Hizmet Yılı Açısından Farklar 116
5.8. HİPOTEZLER VE SONUÇLARI *117*

TARTIŞMA 119

SONUÇ 123

KAYNAKÇA 127

EKLER 135

KAYNAKÇA

Kitaplar

AKGEMCİ Tahir, ***Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış***, Ankara: Eğitim Yayınevi, 1998.

AMABİLE Teresa, ***Componential Theory of Creativity***, USA: Harvard School, 2012.

ARGYRİS Chris, ***Knowledge for Action*****,** San Francisco: Jossey-Bass, 1993.

ARIK Alev, ***Motivasyon ve Heyecana Giriş***, İstanbul: Çantay Kitabevi, 1996.

ATAMAN Göksel, ***İşletme Yönetimi Temel Kavramlar ve Yeni Yaklaşımlar***, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2001.

BAYSAL Can ve TEKARSLAN Erdal, ***Davranış Bilimleri***, İstanbul: Dönence Basım ve Yayın, 1998.

BİNGÖL Dursun, ***İnsan Kaynakları Yönetimi***, İstanbul: Arıkan Basım Yayın, 2006.

BURMAOĞLU Serdar, ***Research Collaboration Patterns and Evolution of Business Management: A Scientometric Analysis***, İzmir: Detay Yayıncılık, 2018.

CHESBROUGH Henry, ***The Era of Open Innovation***, MIT Sloan Management Review, 2003.

DEMİREL Ömer, ***Eğitimde Program Geliştirme***, 25. Baskı, Ankara: Pegem Yayınları, 2017.

DEVARAJAN Tom, ***Entrepreneurial Leadership and Thriving Innovation Activity***, 7th International Conference on Global Business and Economic Development, Bangkok, 2003.

DİNCER Ömer ve FİDAN Yahya, ***İşletme Yönetimine Giriş***, İstanbul: Alfa Yayınları, 2015.

EKONOMİ BAKANLIĞI İHRACAT GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, ***Kümeler için İnovasyon ve AR-GE Yönetimi Kılavuzu***, KOBİ İş Birliği ve Kümelenme Projesi, 2015.

ELÇİ Şirin, **İnovasyon: Kalkınmanın ve Rekabetin Anahtarı**, Ankara: Nova, 2006.

EREN Erol, ***Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi***, 5. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 1998.

EREN Erol, ***Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi***, İstanbul: Beta Yayınları, 2000.

ESEN Ayla, ***Exploring The Impact of Firm and Relationship Specific Factors on Alliance Performance: Evidence from Turkey***, Bus. Manage., 2017.

FAGERBERG Juninho, ***The Dynamics of Technology, Growtand Trade: A Schumpeterian Perspective***, Cheltenham, Elgar Companion to Neo-Schumpeterian Economics, 2004.

FERNALD Kristhensen, ***The Moderating Role of Absorptive Capacity and The Differential Effects of Acquisitions and Alliances on Big Pharma Firms Innovation Performance***, Plos One, 2017.

GAYNOR Gerard, **Innovation by Design: What It Takes to Keep Your Company on the Cutting Edge**, Research Gate, 2002.

GÖKÇE Orhan ve ATABEY Ata, ***Davranış Bilimleri Ders Notları***, Konya, 2001.

GREGORY Feist, ***The Influence of Personality on Artistic and Scientific Creativity***, UK: Cambridge University Press, 1999.

GÜÇLÜ Pınar, ***Eğitim Yönetiminde Liderlik***, Ankara: Pegem Akademi, 2018.

HOBİKOĞLU Elif Haykır, ***İnovasyon Ekonomisi Bağlamında İnovasyon Türleri ve İnovasyon Süreci***, İAV Yayınları, 2018.

İRAZ Rıfat, **Yaratıcılık ve Yenilik Bağlamında Girişimcilik ve Kobiler**, Konya: Çizgi Kitabevi, 2010.

KARAATA Enver Selçuk, ***İnovasyon Ölçümünde Yeni Arayışlar***, İstanbul: TÜSİAD- Sabancı Üniversitesi Rekabet Formu, 2012, s.15.

KOÇEL Tamer, ***İşletme Yöneticiliği***, İstanbul: Beta, 2014.

KOLASA Jack, ***İşletmeler İçin Davranış Bilimlerine Giriş***, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınevi, 1982.

MERCAN Birol ve GÖMLEKSİZ Mustafa, ***Bölgesel Kalkınmada İnovasyon Sistemleri Yaklaşımı: Kop Bölgesi Üzerine Bir İnceleme***, UNİKOP 1. Kop. Bölgesel Kalkınma Sempozyumu, 2013.

MÜSİAD, ***Araştırma Raporları 76***, İstanbul: Pelikan, 2012.

NAFGİZER William, ***Economic Development***, 4. Baskı, Cambridge, 2006.

NARAYANAN Vickens, ***Managing Technology and Innovation for Competitive Advantage***, New Jersey: Prentice-Hall, 2001.

OECD, ***Promoting Entrepreneurship and Innovative Smes In A Global Economy***, Second OECD Conference of Ministers Responsible for Small and Mediumsized Enterprises, 2004.

ONARAN Oğuz, ***Çalışma Yaşamında Güdülenme Kuramları***, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1981.

OSLO, ***Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data***, 3. Baskı, Oslo Manual, 2005.

PORTER Michael, **The Competitive Advantage of Nations and on Competition**, 1990.

ROBERTS Edward, ***Managing Invention and Innovation***, Research technology Management, 1988.

SABUNCUOĞLU Zeyyat, ***Örgütsel Psikoloji***, Bursa: Ezgi Basım, 2001.

SAVAŞ Halil, ***Ürün İnovasyonunu Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Literatür Taraması***, ISITES 2015 Sempozyumu, Valencia: İspanya, 2015.

SZULANSKİ Gabriel, WİNTER Sidney ve CAPPETTA Rossella, ***Knowledge Transfer Within The Firm: A Replication Perspective on Stickiness***, The Wharton School University of Pennsylvania, 2018.

ŞİMŞEK Mehmet ve ÖGE Serdar, ***İnsan Kaynakları Yönetimi***, Konya: Eğitim Yayınevi, 2014.

TAYMAZ Erol, ***Yenilik Sistemi: Türkiye İmalat Sanayiinde Teknolojik Değişim ve Yenilik Süreçleri***, Ankara: TÜBİTAK, 2001.

TOKAT Bülent ve ŞERBETÇİ Derya, ***İşletmecilik Bilgisi***, İstanbul: Avcı Ofset, 2000.

TOP Seyfi, **İşletmelerde Yenilik ve Yaratıcılık Yönetimi**, İstanbul: Beta Basım Yayım, 2008.

TORTOP Nuri, İSBİR Eyüp ve AYKAÇ Burhan, ***Yönetim Bilimi***, Ankara: Yargı Yayınevi, 1999.

TÜBİTAK, ***Frascati Kılavuzu Araştırma ve Deneysel Geliştirme Taramaları İçin Önerilen Standart Uygulama***, OECD Türkçe Baskı, 2005.

TÜRK Murat, ***Küreselleşme Sürecinde İşletmelerde Bilgi Yönetimi***, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2003.

TÜSİAD, ***Ulusal İnovasyon Sistemi***, İstanbul: TÜSİAD, 2003.

YILMAZ Hüseyin, ***Stratejik İnovasyon Yönetimi***, İstanbul: Beta Basım Yayım, 2015.

YÜKSEL Öznur, ***İnsan Kaynakları Yönetimi***, Ankara: Gazi Kitabevi, 1998.

Makaleler

AKBABA Atilla, Otel İşletmelerinde Yöneticilerin Liderlik Yönelimleri ve İşletme Performansı İlişkisi Anatolia, ***Turizm Araştırmaları Dergisi***, 2008, Sayı:5, s.17.

ASPARA Jaakko, ARJO Laukia ve TİKKANEN Henrikki, Strategic management of business model transformation: lessons from Nokia, ***Emerald Group Publishing Limited, Sayı:*** 49, Cilt:4, 2011, s.622-647.

ATALAY Mustafa, ANAFARTA Necdet ve SARVAN Funda, The Relationship between Innovation and Firm Performance: An Empirical Evidence from Turkish Automotive Supplier Industry, ***Procedia - Social and Behavioral Sciences***, Sayı:75, 2013, S.226-235.

ATİK Hayriye ve ÖZBEK Haydar, İnovasyon Göstergeleri Bakımından Türkiye'nin Avrupa Birliği Ülkeleri Arasındaki Yeri: İstatiksel Bir Analiz, ***Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi***, Sayı:42, 2012, s.193-210.

ATKİNSON Harry ve BROWN Billy, Rethinking Performance Measures: Assessing Progress in UK Hotels, ***International Journal of Contemporary Hospitality Management***, Sayı:13, Cilt:3, 2001, s.128-135.

BÖKEOĞLU Çokluk ve YILMAZ Kerim, İlköğretim Okullarında Örgütsel Güven Hakkında Öğretmen Görüşleri, ***Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi***, Sayı:14, Cilt:54, 2008, s.211–233.

BULUT Çağrı ve ARBAK Hande, İnovasyon, Direnç ve İletişim: Kavramsal Bir Tartışma, ***Yenilik-Yenileşim-İnovasyon Dünyasına Bir Yolculuk***, Ege Genç İş Adamları Derneği (EGİAD), 2012, s.1.

BULUT Çağrı, YILMAZ Cengiz ve ALPKAN Lütfihak, Pazar Oryantasyonu Boyutlarının Firma Performansına Etkileri, ***Ege Akademik Bakış***, Sayı:9, Cilt:2, 2009, s.513-538.

BULUT Çağrı, YILMAZ Cengiz ve ALPKAN Lütfihak, Pazar Oryantasyonu Boyutlarının İşletme Performansına Etkileri, ***Ege Akademik Bakış***, Sayı:9, Cilt:2, 2009, s.513-538.

COŞKUN Seval, MESCİ Muammer ve KILINÇ İzzet, Stratejik Rekabet Üstünlüğü Sağlama Aracı Olarak İnovasyon Stratejileri: Kocaeli Otel İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma, ***AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, 2013, Sayı:13, Cilt:2, s.101-132.

DAMANPOUR Frei, Innovation Type, Radicalness and The Adoption Process, ***Communication Res***, Sayı:15, Cilt:5, 1988, s.545-567.

DEMİRCİOĞLU Mert ve COŞKUN İbrahim, Critic- Moora Yöntemi ve UPS Seçimi Üzerine Bir Uygulama, ***Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, Cilt:27, Sayı:1, 2018, s.183-195.

DESHMUKH Raulph ve TAKSANDE Proud, College Librarians Productivity in Bradford's Law: An Analysis, ***International Journal for Science and Advance Research in Technology***, Sayı:4, Cilt:5, 2018, s.848–852.

DİONİSİO Marta, The Evolution of Social Entrepreneurship Research: a Bibliometric Analysis, ***Social Enterprise Journal***, Sayı:15, Cilt:1, 2018, s.22–45.

DÖNMEZ Dursun ve ÇEVİK İbrahim, İşletmelerde Yeniliklerin Kaynağı Olarak Paydaş Diyalogları: Seyahat Acenteleri Üzerine Nitel Bir Araştırma, ***Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, Sayı:24, 2010, s.189-202.

DUTRÉNİT Gabriela ve DODGSON Mark, Innovation: Management, Policy and Practice, ***Researchgate***, Sayı:7, Cilt:3, 2005, s.53-79.

ECEVİT Zümrüt ve IŞIK Özlem, İnovasyon ve Stratejik Yönetim Sinerjisi: Stratejik İnovasyon, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:9, Cilt:2, 2011, s.538-559.

ELİTAŞ Cem ve AĞCA Vehbi, İşletmelerde Çok Boyutlu Performans Değerleme Yaklaşımları: Kavramsal Bir Çerçeve, ***Sosyal Bilimler Dergisi***, Sayı:2, 2006, s.343-370.

EREN Selim ve HAYATOĞLU Ömer, Etik İkliminin Satış Elemanlarının İş Tutumlarına ve İş Performanslarına Etkisi: İlaç Sektöründe Bir Uygulama, ***ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi***, 2011, Sayı:16, s.46.

ERGİN Ali ve KARATAŞ Halil, Üniversite Öğrencilerinin Başarı Odaklı Motivasyon Düzeyleri, ***Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi***, Sayı:33, Cilt:4, 2018, s.868-887.

ERSÖZ Filiz, Avrupa İnovasyon Göstergeleri (EIS) Işığında Türkiye'nin Konumu, ***İTÜ Sosyal Bilimler Dergisi***, Cilt:6, Sayı:1, 2009, s.3-16.

ETTLİE Emily, Organization Strategy and Structural Differences for Radical vs. İncremental Innovation, ***Management Science***, Sayı:30, 1984, s.682-695.

FERNÁNDEZ Ribas, International Patent Strategies of Small and Large Firms: An Empirical Study of Nanotechnology, ***Review of Policy Research***, Sayı:27, 2010, s.55.

FERRARİS Alberto, SANTORO Gabriele ve PAPA Armando, The Cities of The Future: Hybrid Alliances for Open Innovation Projects, ***Futures***, Cilt:103, 2018, s.51-60.

FUENTES Baier, KATCHADOURİAN Cascon ve VIEDMA Herrera, A Bibliometric Overview of the International Journal of Interactive Multimedia and Artificial Intelligence. ***International Journal of Interactive Multimedia and Artificial Intelligence***, Sayı:5, Cilt:3, 2018, s.9-16.

GÜLER Özgür ve KANBER Ersin, İnovasyon Aktivitelerinin İnovasyon Performansı Üzerine Etkileri: İmalat Sanayii Uygulaması, ***Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, Cilt.20, Sayı:1, 2011, s.61-76.

GÜNDAY Güler, ULUSOY Gamze ve KILIÇ Kerem, Business Strategy and Innovativeness: Results from an Empirical Study, ***APMS***, Sayı:10, 2012, s.685-692.

GÜRAVŞAR Sinem Gökçe, İnovasyon Kavramı ve İnovasyonun Önemi, ***Fırat Kalkınma Ajansı,*** Sayı:1, Cilt:5, 2010, s.1.

HELKKULA Arnold ve KOWALKOWSKİ Chris, Archetypes of Service Innovation: Implications for Value Cocreation, ***Journal of Service Research***, Sayı:21, Cilt:3, 2018, s.284-301.

IŞIK Cem ve KESKİN Gülümser, Bilgi Ekonomilerinde Rekabet Üstünlüğü Oluşturulması Açısından İnovasyonun Önemi, ***Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi***, Sayı:27, Cilt:1, 2013, s.41-57.

İNEL Mehmet Nuri ve TÜRKER Malik Volkan, Ulusal İnovasyon Performansının Ölçümü İçin Çok Nitelikli Karar Verme Teknikleri ile Bir Model Denemesi, ***Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi***, Sayı:38, Cilt:2, 2016, s.147-166.

KAPLAN Robert ve NORTON David, Transforming The Balanced Scorecard from Performance Measurement to Strategic Management, ***Accounting Horizon***, Sayı:15, Cilt:1, 2001, s.87-104.

KAYNAK Selahattin, ALTUNTAŞ Serkan ve DERELİ Turkay, Comparing The Innovation Performance of EU Candidate Countries: An Entropy-Based TOPSIS Approach, ***Economic Research***, Sayı:30, Cilt:1, 2017, s.31-54.

KOELLİNGER Philipp, Why are some entrepreneurs more innovative than others? ***Small Business Economics***, Sayı:12, 2008, s.15-29.

KUENG Pitch ve KRAHN Alyson, Building a Process Performance Measurement System: Some Early Experiences, ***Journal of Scientific and Industrial Research***, Sayı:58, Cilt:4, 1999, s.149-159.

KUENG Pitch, Process Performance Measurement System: A Tool to Support Process-Based Organizations, ***Total Quality Management***, Sayı:11, Cilt:1, 2000, s.67-85.

LAI King ve CHENG Timohi, Effects of Quality Management and Marketing on Organizational Performance, ***Journal of Business Research***, Sayı:58, Cilt:4, 2005, s.446-456.

LAI King, Market Orientation in Quality-Oriented Organization and Its Impact on Their Performance, ***International Journal of Production Economics***, Sayı:84, Cilt:1, 2003, s.17 34.

LIN Ching, The Influence of Resource Dependence and Organızation Learnıng on R and D, ***Research Gate***, Cilt:10, 2017, s.205-220.

LÖÖF Henry, HESHMATİ Ardy ve NAAS Ronald, ***Innovation and Performance In Manufacturing İndustries: A Comparison of The Nordic Countries***, SSE/EFI Working Paper Series in Economics and Finance, 2012, s.119.

MUTER Şengül Canan, Örgütlerde Yaratıcılık ve İnovasyonun Artırılmasına Yönelik Yaklaşımlar, Anadolu Üniversitesi, **Sos. Beş. Bil. Dergisi**, Cilt:7, Sayı:2, 2015, s.28-39.

NEELY Andy, ADAMS Chris ve CROWE Prism, The Performance Prism in Practice, ***Measuring Business Excellence***, Sayı:5, Cilt:2, 2001, s.6-12.

NGO Liem, BUCİC Tania, SİNHA Ashish ve LU Vinh Nhat, Effective Sense and Respond Strategies: Mediating Roles of Exploratory and Exploitative Innovation, ***Journal of Business Research***, Sayı:14, 2019, s.154-161.

OKE Adam, Innovation Types and Performance in Growing UK SMEs. ***International Journal of Operations and Production Management***, Sayı:7, Cilt:27, 2007, s.735-753.

OPREAN Chris ve TĂNĂSESCU Cunaly, The Convergence Degree of Innovation Potential of Romanian Economy, By Comparison With The Developed Economies of The EU Member States, ***The Romanian Economic Journal***, Sayı:25, 2007, s.285–304.

OSLO KILAVUZU, Yenilik Verilerinin Toplanması ve Yorumlaması İçin İlkeler, (Çeviren: TÜBİTAK), 3. Baskı, **TÜBİTAK Yayınları**, Ankara, 2005, s.53.

ÖZBEY Suna, Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Motivasyon ve Öz Düzenleme Becerileri Üzerine Bir İnceleme, ***Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi***, Sayı:6, Cilt:65, 2018, s.26-47.

ÖZGÜR Ersan ve AKTÜRK Ahmet, Otel İşletmelerinde Kullanılabilecek Çok Boyutlu Performans Ölçüm Sistemleri ve Lisansüstü Turizm Eğitimine Bir Ders Önerisi, ***Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi***, Sayı:1, 2012, s.1-24.

PARİDA Aditya ve KUMAR July, Maintenance Performance Measurement (MPM): Issues and Challenges, ***Journal of Quality in Maintenance Engineering***, Sayı:12, Cilt:3, 2006, s.239 251.

PEKDEMİR Işıl, JIT (Just in Time) ve Kalite Çemberleri, ***İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi***, Sayı:23, Cilt:2, 1994, s.55–70.

SARITEPECİ Murat, Beklenti-Değer Teorisini Temel Alan Başarı Motivasyonu Ölçeğini Uyarlama Çalışması, ***Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi***, Sayı:4, Cilt:1, 2018, s.28-40.

SUURNA Matilda ve KATTEL Richy, Europeanization of Innovation Policy in Central and Eastern Europe, ***Science and Public Policy***, Sayı:37, 2010, s.646–664.

ŞAHİNLİ Mehmet Arif ve KILINÇ Efecan, İnovasyon ve İnovasyon Göstergeleri: AB Ülkeleri ve Türkiye Karşılaştırması, ***Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi***, Sayı:25, 2013, s.317-338.

TAVANİA Saeed, NAJAFİ Zhaleh, NAUDÉ Peter, OGHAZİ Pejvak ve ZEYNALOO Elham, How Collaborative Innovation Networks Affect New Product Performance: Product Innovation Capability, Process Innovation Capability, and Absorptive Capacity, ***Industrial Marketing Management***, Cilt:73, 2018, s.193-205.

TÖRE Halil, Çok Boyutlu Bir Performans Ölçüm Modeli Olarak Performans Prizması ve "The London Youth" Örneği, ***Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi***, Sayı:3, Cilt:1, 2011, s.13-37.

TURHAN Mehmet ve ÇETİNSÖZ Batuhan, Duygusal Zekâ ve Motivasyon Arasındaki İlişki: Turizm Programı Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, ***Electronic Journal of Social Sciences***, Sayı:18, Cilt:69, 2019, s.268-287.

URFALIOĞLU Fatma ve GENÇ Tolga, Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri ile Türkiye'nin Ekonomik Performansının Avrupa Birliği Üye Ülkeleri ile Karşılaştırılması, ***Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi***, Cilt:35, Sayı:2, 2013, s.329-360.

USTA Resul, Pazar Yöneliminin İşletme Performansına Etkisini Güçlendiren Stratejik Yönelimler: Literatüre Dayalı Bütünsel Bir Model Önerisi, ***Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, Sayı:11, Cilt:3, 2011, s.65–84.

UZGÖREN Ergin ve ELEVLİ Birol, Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemlerle Türkiye ve AB Ülkelerinin Ar-Ge ve İnovasyon Göstergeleri Yönünden Sınıflandırılması, ***Dumlupınar Üniversitesi İ.İ.B.F. Akademik Platform Dergisi***, Sayı:12, 2011, s.34-67.

ÜNSAR Sinan, İNAN Ayşegül ve YÜRÜK Pınar, Çalışma Hayatında Motivasyon ve Kişiyi Motive Eden Faktörler: Bir Alan Araştırması, ***Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, Cilt:12, Sayı:1, 2010, s.25.

VECCHİO Del ve MİNİN Di, Big Data for Open Innovation in Smes and Large Corporations: Trends, Opportunities and Challenges, ***Creativity and Innovation Management***, Sayı:27, Cilt:1, 2018, s.6-22.

XİE Xuemei ve YANRU Gao, Strategic Networks and New Product Performance: The Mediating Role of Ambidextrous Innovation, ***Technology Analysis and Strategic Management***, Cilt:30, Sayı:7, 2017, s.811-824.

YAVUZ Ali ve ALBENİ Mesut, Ulusal İnovasyon Politikaları ve Kamu Harcamaları: Çeşitli Ülkeler Üzerine Bir Karşılaştırma, ***Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi***, Sayı:14, Cilt:3, 2009, s.65-90.

YAVUZ Çağla, İşletmelerde İnovasyon-Performans İlişkisinin İncelenmesine Dönük Bir Çalışma, ***ÇOMÜ Dergisi***, Sayı:12, 2012, s.25-51.

YILDIZ Sebahattin, İşletme Performansının Ölçümü Üzerine Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma, ***Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi***, Sayı:36, 2010, s.179-193.

YU Gun Jea ve LEE Joonkyum, When Should a Firm Collaborate with Research Organizations for Innovation Performance? The Moderating Role of Innovation Orientation, Size, and Age, ***The Journal of Technology Transfer***, Cilt:42, Sayı:6, 2017, s.1451–1465.

YÜREĞİR Oya ve NAKIBOĞLU Gülsün, Performans Ölçümü ve Ölçüm Sistemleri: Genel Bir Bakış, ***Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, Sayı:16, Cilt:2, 2007, s.545-562.

ZERENLER Muammer ve İRAZ Rifat, Kriz Dönemlerinde Ürün ve Süreç Esnekliğinin İşletme Performansına Etkileri: Küçük ve Orta Ölçekli Tekstil İşletmelerinde Bir Araştırma, ***Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, Sayı:2, Cilt:21, 2006, s.247 267.

Tezler

ADIGÜZEL Büşra, İnovasyon ve İnovasyon Yönetimi: Steve Jobs Örneği, Ankara: Gazi Üniversitesi, 2012 ***(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)***

AKBULUT Davut, Entelektüel Sermaye ile Öz Sermayenin Performans Üzerindeki Etkisinin Karşılaştırılması: Otomotiv Sektörü Örneği, İzmir Yaşar Üniversitesi, 2017 ***(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)***

COŞKUN Samet, Stratejik Rekabet Üstünlüğü Sağlama Aracı Olarak İnovasyon Stratejileri-Kocaeli Otel İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma, Düzce Üniversitesi, 2013 ***(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)***

ÇINAR Ali, İşletmelerde Müşteri Hizmeti ve Müşteri Memnuniyeti ile Farklı Bankalar ve Bölgeler İçin Müşteri Memnuniyetini Belirlemeye Yönelik Uygulama, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, 2007 ***(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)***

ÇİÇEK Deniz, Örgütlerde Motivasyon ve İş Yasam Kalitesi: Bir Kamu Kuruluşundaki Yönetici Personelin Motivasyon Seviyelerinin Tespit Edilerek İş Yasam Kalitesinin Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma, Adana Çukurova Üniversitesi, 2005 ***(Yayımlanmamış Doktora Tezi)***

DEMİR Semih, Okul Yöneticilerinin Kullandıkları Motivasyonel Dil ile Öğretmen Motivasyonunun İncelenmesi, Gaziantep Üniversitesi, 2018 ***(Yayımlanmış Doktora Tezi)***

DEMİRCAN Nedret, Örgütsel Güvenin Bir Ara Değişkeni Olarak Örgütsel Bağlılık: Eğitim Sektöründe Bir Uygulama, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, 2003 ***(Yayımlanmamış Doktora Tezi)***

EREN Duygu, Örgütsel Hizmet Odaklılığın İşletme Performansı Üzerindeki Etkisi: Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama, Kayseri Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2007 ***(Yayımlanmış Doktora Tezi)***

FİDANBAŞ Ömer, Entelektüel Sermayenin İşletmeye Katkısı ve Muhasebeleştirilmesi, İstanbul Beykent Üniversitesi, 2017 ***(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)***

İDİKUT Sanem, Resmi ve Özel Ortaokul Öğrencilerinin İngilizce Dersindeki Motivasyonlarıyla İlgili Tutumlarının Karşılaştırılması Adana İli Örneği, Adana Çukurova Üniversitesi, 2018 ***(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)***

KARABETYAN Leyla, Örgütsel Öğrenme, Bilgi Yönetimi ve İnovasyonun Örgütsel Performansa Etkisi: Hizmet İşletmelerinde Bir Uygulama, İstanbul Arel Üniversitesi, 2019 ***(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)***

KARADENİZ Sercan, Entelektüel Sermaye ve Örgüt Kültürünün Yenilik ve Firma Performansı Üzerindeki Etkileri, Gebze Teknik Üniversitesi, 2017 ***(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)***

KIZGIN Anıl, Okuma Motivasyonu ve Okuduğunu Anlamanın Akademik Başarıya Etkisi, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, 2019 ***(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)***

KOPARAN Emir, Takım Performansına Etki Eden Takım Çalışmasına İlişkin Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Bir Uygulama, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, 2005 ***(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)***

KUZU Serdar, İnovasyon ve Sigortacılık Sektöründe İnovasyon Faaliyetleri, İstanbul Marmara Üniversitesi, 2008 ***(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)***

SOLMAZ Selim, Pazar Yönlülük ve Tedarikçi İlişkilerinin İşletme Performansına Etkileri: Otel İşletmeleri Örneği, Sakarya Üniversitesi, 2012 ***(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)***

TAŞPINAR Ferhat, Motivasyon Araçlarının İşgören Motivasyonu Üzerindeki Etkisi Afyonkarahisar İlindeki Termal Otel İşletmelerinde Bir Araştırma, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, 2006 ***(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)***

TOPLU Günay, Farklı Yaş Grubunda İlkokula Başlamış 5. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygıları ile Akademik Motivasyonları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, İstanbul Maltepe Üniversitesi, 2019 ***(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)***

YAĞMURLU Necdet, İmalat Sanayiinde Stratejik Maliyet Yönetimi Uygulamaları ve İşletme Performansı Üzerindeki Etkileri, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi, 2018 ***(Yayımlanmış Doktora Tezi)***

İnternet Kaynakları

TEKNOLOJİ TASARIM, İNOVASYON, 2018, Ulaşılabilir URL: http://teknolojik-tasarim-dersi.blogspot.com/2013/12/bulus-kesif-icat-ve-inovasyon-kavramlar.html, **(Erişim Tarihi: 05.08.2019)**

RUS EDEBİYATININ TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİNDE TÜRK İMGESİ

İmge Kına

nobel bilimsel

RUS EDEBİYATININ TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİNDE TÜRK İMGESİ

İmge Kına

Yayın No.: 1428
ISBN: 978-625-398-184-6
E-ISBN: 978-625-398-185-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kına, İmge.
Rus Edebiyatının Tarihsel Gelişim Sürecinde Türk İmgesi / İmge Kına
1. Basım, VIII + 208 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-184-6
E-ISBN: 978-625-398-185-3
1. Rus Edebiyatı 2. İmgebilim 3. Türk İmgesi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ..... **iii**

GİRİŞ **1**

1. BÖLÜM
İMGE KAVRAMI VE RUS EDEBİYATINDA İMGEBİLİM **7**

1.1. Bir Kavram Olarak İmge 7
1.2. İmgebilimin Ortaya Çıkışı 18
1.3. İmgebilimin Rus Edebiyatındaki Tarihsel Süreci 28

2. BÖLÜM
RUS EDEBİYATININ TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİNDE TÜRK İMGESİ **47**

2.1. Erken Dönem Rus Edebiyatında Müslüman Türk İmgesi (X-XVII. yüzyıl) 48
2.2. XVIII. Yüzyıl Rus Edebiyatında Türk İmgesi 79
2.3. XIX. Yüzyıl Rus Edebiyatında Türk İmgesi 105
2.4. XX. Yüzyıl Rus Edebiyatında Türk İmgesi 147

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME **191**

KAYNAKÇA **199**

KAYNAKÇA

Acar, K. (2009). "Çargrad: Rus Tarihi ve Kültüründe İstanbul". ***Türk ve Dünya Kültüründe İstanbul***. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

Aktaş, R. (2020). *Rus Dil Algısında Türk İmgesi.* Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Akunin, B. (2018). ***Türk Gambiti***. (Çev. Uğur Büke). İstanbul: Alfa Yayınları.

Alpman, P. S. (2018). "Sosyal Teorinin Konusu Olarak Kimlik: Sosyal İnşaci Yaklaşim". ***Sosyoloji Araştırmaları Dergisi,*** Cilt /21 Sayı / 2.

Arunova, M.R. & Oreşkova, F. S. (2020).***Tolstoy'un Gizli Raporlarında Osmanlı İmparatorluğu***. (Çev. İbrahim Allahverdi). İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Aslan, Y. (2002). ***Mustafa Kemal-M. Frunze Görüşmeleri Türk Sovyet İlişkilerinde Zirve***. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Atlı, F. (2012). "Edebi Metnin ve Yaratıcılığın Kaynağına Ulaşan Yol: Psikanalitik Edebiyat Eleştirisi". ***Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic***, Volume 7/3.

Averçenko, A. (2021), ***Bir Safdilin Hatıra Defteri***. (Çev. Mustafa Kemal Yılmaz). İstanbul: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları.

Bakar, B. (2012). ***Esir Şehrin Misafiri Beyaz Ruslar***. İstanbul:Tarihçi Kitapevi.

Baker, U. (2018). ***Kanaatlerden İmajlara***. (Çev. Harun Abuşoğlu). İstanbul: İletişim Yayınları.

Barthold, V. V. (2004). ***Rusya ve Avrupa'da Oryantalizm***. (Çev. Kaya Bayraktar, Ayşe Meral). İstanbul: Küre Yayınları.

Behramoğlu, A. (2016). "Rus Edebiyatında Türk İmgesi". ***"Dünyada Türk İmgesi"***, İstanbul: Kitap Yayınevi.

Demiroğlu, H. (2019). "Osmanlı İstanbulu'nda Rusya'nın Nietzsche'si: Konstantin Nikolayeviç Leontyev (1831-1891)". ***Osmanlı İstanbul'u: VI. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu, Bildiriler***. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları.

Deveci, Y. (2006). *Zaven Biberyan'ın "Yalnızlar" Adlı Romanıyla Barbara Frischmuth'un "Pembe ve Avrupalılar" Adlı Romanında Türk İmgesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dostoyevski F. M. (2009). ***Bir Yazarın Günlüğü II***. (Çev. Kayhan Yükseler). İstanbul: YKY Yayınları.

Dostoyevski, F. M. (2005). ***Karamazov Kardeşler***. (çev. K. Karasulu). İstanbul: Alfa Yayınları.

Dostoyevski, F. M. (2013). ***Ölü Bir Evden Hatıralar***. (Çev: Ergin Altay). İstanbul: İletişim Yayınları.

Duranlı, M. (2012). "Rus Yazar Konstantin Nikolayeviç Leontyev'in Eserlerinde Balkanlar ve Yazarın "Pembe" Adlı Hikâyesi". ***Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi***, XII/2 (Kış 2012).

Erinç, E. (2013). *Rus Göçmen Edebiyatında İstanbul İmgesi (1917-1940).* Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Erinç, E. (2016). "Hatırlama Aracı Olarak Su: Rus Göçmen Edebiyatı Metinlerinde Boğaziçi". ***İDİL***, Cilt 5, Sayı 19.

Gatina, V. (2009). *Rus Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/ Türk İmgesi.* Doktora Tezi, Yildiz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gogol, N. V. (2001). ***Taras Bulba***. (çev. Mehmet Özgül) İstanbul: Engin Yayınları.

Işıldak, R.S. (2008). "Yaratmada İlk Adım: İmge ve İmgelem"*.* ***EFMED****, Cilt 2, Sayı 1.*

İnanır, E. (2013). ***Rusların Gözüyle İstanbul***. İstanbul: Kitapevi.

İsababayeva, A. (2015). "Musa'lar Mitolojisinin Ahlak Öncülleri". ***Art-Sanat,*** No 3.

İskender, Nestor. (2014). ***İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi***. (Çev. Öksüz, G; Yapıcı, F.) İstanbul: Heyamola Yayınları.

Kandemir, H. (2009), ***Rus Edebiyatında İstanbul***. Konya: Çizgi Kitabevi.

Kapıcı, Ö. (2017). "Tsargrad'ın Düşüşü, Moskova'nın Yükselişi: Çarlık Dönemi Rus Tarihyazımında 1453 Üzerine Apokaliptik Anlatılar, Mesiyanik Söylemler ve Oryantalistik Betimlemeler". ***Halil İnalcık Armağanı - III Tarih Araştırmaları***. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Karabulut, M. (2015). "İmgenin Psikanalitik Boyutu"*.* ***ADYÜ- Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu-II***.

Kemaloğlu, İ. (2015). ***Rusların Gözüyle Türkler***. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Kolesnikov, A., Matveyeva, M. (2019). ***Rus Seyyahların Gözüyle Orta Asya***. İstanbul: Çeviribilim Yayınları.

Kozan, O. (2015). "Büyülenmiş Seyyahlar. XVI-XVIII y.y. Rus Hacıların Gözüyle Arap ve Osmanlı Dünyası" [Kitap Tanıtımı]. ***Belleten Türk Tarih Kurumu***. Nisan/ Cilt LXXIX/ Sayı 284.

Küçüköner, M. (2005). "Sanatta İmge, Simge ve Gösterge İlişkilerine Bir Bakış". ***Sanat Dergisi***, Sayı 7.

Kandemir, H. (2016). "Dostoyevski Düşüncesinde Türk-İslam Olgusu ve Osmanlı Rus Savaşı Çerçevesinde Doğu Sorunu". ***AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi***, Cilt:4/Sayı:8.

Mustafaoğlu, R. (2020). "Rus Atasözlerinde Tatar İmgesi". ***Journal of Turkology***, 30/1.

Oktan, T; Derviş, L. (2015).*"*Ortaçağ Rus Seyahatnameleri ve Hikâyeleri Işığında Ayasofya*".* ***Cedrus:The Journal of MCRI***.

Ostrovski. A. N. (1945). ***Fırtına***. (Çev. Nafia Tanur). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Öksüz G; Yapıcı, F. (2016). "Nestor İskender ve İstanbul'un Türkler Tarafından Alınış Hikâyesi*".* **BİLİG**, sayı 76/Kış.

Öksüz, G. (2013). XVI. Yüzyıl Rus Edebiyatında "Fatih Sultan Mehmet Menkıbesi". ***Gazi Akademik Bakış,*** C 6:12/Yaz.

Parer, Ö. (2014). Tolstoy ve Dostoyevski'nin Yorumlarıyla Balkanlarda Savaşa Bakış. ***Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi***, 5(16).

Parsa, A. F. (2007). "İmgenin Gücü ve Görsel Kültürün Yükselişi*"*, ***Fotoğraf Dergisi***.

Rami, İ. (2015). "Rus Gezgin E. Ragozina'nın Hatıralarında Türkiye ve Türkler". ***Turkish Studies***, Volume 10/12.

Rami, İ. (2016). 19. Yüzyıl Rus Edebiyatında Türk İmgesi. İstanbul:Çeviribilim Yayınları.

Said, E. (2017). ***Şarkiyatçılık***. (Çev: Berna Yıldırım). İstanbul: Metis Yayınları.

Şulpyakov, G. (2009). ***Sinan'ın Kitabı***. (Çev. Kayhan Yükseler). İstanbul: Gürer Yayınları.

Turan, N. S. (2020). "XIX. yüzyılda Rus Şarkiyatçılığın Bir Dalı Olarak Türkolojinin Gelişimi". ***Rusya & Türkiye Uluslararası Bağlamda İkili İlişkiler Uluslararası Konferans Kitabı***. İstanbul: TDBB Yayınları.

Ulağlı, S. (2018). ***Öteki'nin Bilimine Giriş-İmgebilim***. İstanbul: Motto.

Uravelli, O. (2005). ***İstanbul'dan Geçen Ruslar***. Ankara: Ümit Yayıncılık.

Uydu Yücel, M. (2020). ***İlk Rus Yıllıklarında Türkler***. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Uydu Yücel, M; Saginayeva, A. (2020). *"*Altın Orda-Rus Mücadelesinin Edebiyata Yansıması: Zadonşina Destanı*".* **BİLİG**, *sayı 93/Bahar.*

Üçgül, S.; Erinç, E. (2012). "Rus Göçmenlerinin İstanbul Yolculuğu". ***İCANAS 38***, Ankara, Türkiye, 1 - 04 Mayıs, Cilt. 7.

Vigasin, A. (2018). ***Esir Bir Rus Diplomatın Gözünden İstanbul/Pavel Artemyeviç Levaşov'un Hatıraları***. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Web: "Ahmet Resmi Efendi", Erişim Adresi: https://tarihvakfi.org.tr/kitap/tarih-vakfi-yurt-yayinlari/ahmet-resmi-efendi/ Erişim Tarihi: 13.11.2021.

Web: "Осип Мандельштам", Erişim Adresi: https://www.culture.ru/poems/41771/masterica-vinovatykh-vzorov. Erişim Tarihi: 23.09.2022.

Web: Егорова, Л.П. (2007), "Литературоведческие аспекты имагологии (Инновации И Традиция)". Erişim Adresi: http://philol-journal.sfedu.ru/index.php/sfuphilol/article/viewFile/3/331 Erişim Tarihi: 24.02.2021. s 33.

Web: Luther, M. (1528). "On the War Against the Turks", Erişim adresi: https://wolfmueller.co/wpcontent/uploads/2018/03/WarAgainstTurk_formattedtxtstudyquestionsCover.pdf. Erişim Tarihi: 07.02.2020.

Web: Минда, Л. (2017). "Понятия «имагология» и «имиджелогия» в российской и китайской социогуманитарной науке". ***Общество: философия, история, культура***. №:8, Erişim Adresi: https://cyberleninka.ru/article/ ponyatiya-imagologiya, Erişim Tarihi: 24.02.2021.

Web: Мухамеджанов, И. (2015). "Хождение в османскую империю. Путевые заметки православного священника", Erişim Adresi: https://islamnews.ru/news-xozhdenie-v-osmanskuyu-imperiyu-putevye zametki-pravoslavnogo-svyashhennika. Erişim Tarihi: 24.02.2021.

Web: "Не спеши ты, зима, с морозами", Erişim Adresi: http://a-pesni.org/istor/vzotchak.htm. Erişim Tarihi: 01.02.2022.

Więckowska, M. (2014). "Портретные зарисовки в цикле путевых очерков И. Бунина "Тень птицы". ***Studia Rossica Gedanensia***, 1.

Yarmolovich, O.I. (2018). "Imagology and the Problem Of Elt". ***Journal of Danubian Studies and Research***, Vol. 8, No. 2.

Yeğen, C. (2016). "Annales Okulu, Marc Bloch ve "Tarih Savunusu: veya Tarihçilik Mesleği" Yapıtı Üzerinden Bloch'un Tarih Anlayışı." ***Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi (AKAR)***, 2016. Cilt 1, Sayı 1.

Авдеенко, И.А. (2014). "Символ и художественный образ". ***Филологические науки. Вопросы теории и практики***. Тамбов: Грамота.

Аксёнов, В. (2016). "«Враги России» в журнальной карикатуре". ***Российская история***, № 5.

Алексеев, П. В. (2013a). "Восточный текст в поэтике М.Ю. Лермонтова". ***Вестник Томского государственного университета***, № 374.

Алексеев, П. В. (2015). **Восток и восточный текст русской литературы первой половины xix века: концептосфера русского ориентализма**. Изд: Томск.

Алексеев, П.В. (2013b). "Мусульманский восток в поэтике Ф.М. Достоевского". ***Вестник Ом. ун-та***, № 4.

Алексеев, П.В. (2014). "Русский ориентальный травелог как жанр путевой прозы конца XVIII – первой трети XIX века". ***Филология и человек***, № 2.

Алтынбаева, Г. (2012). "Русско-турецкие литературные связи в XX веке". ***Концепт: научнометодический электронный журнал***.

Алтынбаева, Г.М.; Речбер, Д. (2015). "Образ Стамбула 1920-х годов в рассказах П.А. Павленко". ***Филологические этюды***, Саратов : Научное издание, Выпуск 18-I/III.

Аралов, С. И. (1960). ***Воспоминания советского дипломата 1922-1923***. Москва: Издательство института международных отношений.

Бахревский, Е. В. (2017). "Историческая память и образы русско-турецкой войны". ***Культурное наследие России***.

Белоброва, А. О. (1972). "Черты жанра хождений в некоторых древнерусских письменных памятниках XVII века". ***Труды отдела древнерусской литературы***. Москва: АН СССР.

Белоброва, О. А. (1962). "Сказание «О кипрьском острове»— неизвестный литературный памятник XVII". ***Труды отдела древнерусской литературы***. Москва: АН СССР. Том XVIII.

Бойцов, М. (2010). ***Власть и образ. Очерки потестарной имагологии***. СПб.: Алетейя.

Болдова, Т.А. (2006). "Компаративистская имагология". ***Вестник вятского государственного университета***.

Бурова, И.И. (2013). "Имагология:теоретико-методологические основы". ***Радуга-ПРЕСС***, Т. 14. Вып. 4.

Вигерина, Л. И. (2019). "Пространственные образы в художественной системе рассказа Н. С. Лескова:Тупейный художник". ***Art Logos.***

Владиславович, Б. Е. (2017). "Историческая память и образы русско-турецкой войны". ***Культурное наследие России***, № 3.

Гурская, Л. И. (2014). "Городской миф о Стамбуле и его отображение в русской лирике начала XX века". ***Сборник научных докладов: Филология и культурология: проблематика и перспективы развития***, Секция 1. Литературоведение.

Джафаров, Т.Г. (2013). ***Древняя Русь и тюрки в литературных памятниках XII-XVII веков***. Баку: Мутарджим.

Джошкун, Ж.З. (2015). "К вопросу об исследованиях ориенталистких образов Турции в русской литературе и культуре XIX-XX вв.". ***Журнал: Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук***.

Дуров, В.И. (2020). "Образ противника в восприятии П.А. Румянцева". ***Проблемы социальных и гуманитарных наук., научный журнал***, Выпуск № 4 (25).

Дьяков, Н. Н. (2011). "Обзоры и рецензии: Кириллина С. А. «Очарованные странники»: арабо-османский мир глазами российских паломников XVI–XVIII столетий". ***Вестник Санкт-Петербургского университета***, Сер. 13/ Вып. 3.

Дюкова, Э. Ю. (2010). "Хождение Игнатия Смолянина: Историко-литературная типология паломнического текста". ***Беларуская думка***, № 7.

Желтова, Н. Ю. (2013). "Поэтика русского национального характера в эмигрантской прозе А. Аверченко". ***Вестник ТГУ***, выпуск 8 (124).

Жуков, К.А. (2011). "Отношения России и османской Турции в конце XV — начале XX вв.". ***Россия и Восток : феноменология взаимодействия и идентификации в новое время***, (Под редакцией. Дьякова Н.Н & Самойлова Н.А.) Санкт-Петербург: СПбГУ.

Земсков, В.Б. (2006), ***Образ России "на переломе" времен***. Москва.

Зиновьева, О.А. (2014). "Семантика топонимов Турции в поэзии А.С. Пушкина и М.Ю. Лермонтова". ***Лингвистика и межкультурная коммуникация***, Выпуск №12.

Иванов, Р.Н. (2005). ***Оборона Баязета: Правда и ложь***. Москва: Герои Отечества.

Иванова, Л. П. (2012a). "Классическое сравнительно-историческое языкознание и новейшая имагология: точки соприкосновения". ***Система і структура східнослов'янських мов***, Выпуск 6.

Иванова, Л.П. (2012b). "Имагология как новое на правление лингвистики". ***Мова і культура***, 15/7.

Ильин, М.В. (2018). ***Образ: исходные когнитивные схемы и этимоны***. Москва: Российская академия наук институт научной информации по общественным наукам.

Камалова, С.Д. (2018). "Специфика понятийного аппарата имагологии". ***Филологические науки. Вопросы теории и практики***, Тамбов: Издательство "Грамота".

Кара-Мурза, А. А. (2017). "Россия как «север». Метаморфозы национальной идентичности в XVIII–XIX вв.: Г.Р. Державин". ***Философские науки***, № 8.

Кибасова, Г.П. (2019). "Традиционная культура донского казачества: Феномен: исторической песни". ***Традиционные общества:Неизвестное прошлое.*** Изд:Челябинск.

Кирсанов, И. (2003). "Лев Толстой и восток". ***Вестник челябинского государственного университета***.

Клейн, И. (2018). "Торжествующая Россия: Военная лирика XVIII века". ***Slověne,*** №1.

Ковалева, Т.Н. (2011). "Образ востока в «путевых поэмах» И.А. Бунина «Тень Птицы»". ***Евразийская лингвокультурная парадигма и процессы глобализации: история и современность. Материалы II Международной научной конференции***. Пятигорск: Изд-во ПГЛУ.

Козлова М. И. (2014). "Личные амбиции Ф. А. Эмина и внешнеполитические интенции России XVIII века". ***Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики***. Изд. Грамота. № 12 (50).

Козлова, А.А. (2015). “Имагологический метод в исследованиях литературы и культуры”. ***Orbis Litterarum***.

Кочуков, С.А. (2010a). “Ф.М. Достоевский и русско-турецкая война 1877–1878 годов”. ***Известия Саратовского университета/ история. Международные отношения***, вып. 2.

Кочуков, С.А. (2010b). “Рущукский отряд в русско-турецкой войне 1877–1878 годов”. ***Известия саратовского университета***. Т. 10./1.

Куприянов, Б. В. (2012). “Социализация и воспитание в условиях восточной деспотии”. ***Берегиня.777.Сова***, № 1 (12).

Кучер, Н.С. (2018). “Деятельность славянских комитетов в России в годы великого восточного кризиса 1875-1878 гг”. ***Платоновские чтения, XXIII всероссийская конференция***. Самара.

Лабутина, Т.Л. (2015). “Актуальные проблемы исторической имагологии: историографический обзор”. ***Югра, Сибирь, Россия. Политические, экономические, социокультурные аспекты прошлого и настоящего***, Нижневартовск.

Ларкович, Д. В. (2011). ***Г. Р. Державин и художественная культура его времени***. Екатеринбург: Изд-во Урал.

Леденев, А.В., Романова, К.С. (2019). “«Поэтика выживания»: опыт первых месяцев эмиграции в сборнике Н.А. Тэффи «Стамбул и солнце»”. ***Вестник РУДН***. Серия: Литературоведение. Журналистика Vol. 24- No. 2.

Лескинен, М. В. (2002). *“Образ* Иерусалима в описаниях христианских паломников XVI в.”. ***Славянский альманах***.

Линькова, Е.В. & Аксенова, А.А. (2018). “Образ турка-османа и оттоманского господства в произведениях русских и французских путешественников XIX века”. ***Вестник РУДН. Серия: Всеобщая История***, Vol. 10/1.

Лихачёв, Д. С. (1986). “Чем «несамостоятельнее» любая культура, тем она самостоятельнее”. ***Вопр. лит***., М, № 12.

Любарец, С.Н. (2018). ***Конвергенция в процессе изучения дисциплины «образ России в мировой литературе (имагологический аспект)***. Ижевск: Удмуртский университет.

Ляпин, Д., Пискулин, А. (2009). “Исторические песни русского народа середины XIX в.”. ***Антропологический форум-online***, № 11**.**

Мамедов И. М. (2019). “Русско-тюркские культурно-исторические связи (XV–XXI вв.)”. ***Славянский альманах***, Выпуск 3-4, Москва: Индрик.

Мамуркина, О. В. (2011). “Жанровые особенности ориентальной путевой прозы второй половины XVIII века”. ***Пушкинские чтения***.

Марков, Е.А. (2017). “Верещагины на русско-турецкой войне 1877 – 1878 гг.”. ***Причерноморье в истории и современном развитии российского государства: опыт интеграции***, Краснодар: Кубанский государственный университет.

Мельникова, Г.Т. (2017). "Восточный сюжет в повести О.Сенковского «турецкая цыганка»". ***Международный научно-практический журнал***, 6(26).

Миско, Н. К. (2019). "Ислам и мусульмане в «путешествиях в святую землю и Египет» князя Николая Радзивилла Сиротки". ***Славянский альманах***. Москва: Индрик.

Михайлова, Т. Д. (2015). ***Имагология в современном гуманитарном знании: Журналистский аспект.*** Пенза: ПГУ.

Мнякина, М. К. (2014). "П. А. Толстой и его описание османской империи начала XVIII века". ***Вестник челябинского государственного университета***. № 14 (343). Политические науки. Востоковедение.

Моисеева, Е. Н. (2019). "Восток в произведениях русско-французской путешественницы, княгини Лидии Пашковой: раздвигая границы ориенталистского дискурса". ***Журнал гуманитарные и юридические исследования***.

Морозова, О.В. (2014). ***К разграничению понятий «образ», «имидж», «стереотип»***. Саратов: ИЦ «Наука».

Муртузалиев, С. И. (2004). "Турецкая тематика в произведениях М. Грека и И. Пересветова, в былинных преданиях". ***Вестник ДГУ гуманитарные науки***, Серия 2.

Муртузалиев, С. И. (2016). "Паломническое «Сказание» инока Парфения (Агеева) и образы болгар и турок середины XIX в." ***«Белые пятна» российской и мировой истории***, № 1/2.

Мусиенко, С.Ф. (2012). "Имагология в интерпретации В.А. Хорева". ***Лингвистика и методика в высшей школе***, Гродно, Вып 4.

Назарова, Т.П. (2017). "«Образ» турции и болгарии на страницах отечественной печати к началу первой мировой войны". ***Сборник научных статей всероссийской научно-практической конференции***. Краснодар.

Олджай, Т. (2010). "Ольга Сергеевна Лебедева и ее вклад в русско-турецкие литературные связи". ***Мгпу-Филологическое наследие***.

Ощепков, А.Р. (2010а*). "*Имагология". ***Энциклопедия гуманитарных наук***, №:1.

Папилова, Е.В. (2011). "Имагология как гуманитарная дисциплина". ***Вестник МГГУ***, № 4.

Поляков, О. Ю. (2014). "Становление и развитие категориального аппарата имагологии". ***Вестник Вятского государственного гуманитарного университета***.

Поляков, О. Ю. (2015). "Й. Леерссен о репрезентации национальных образов в системе культуры". ***Знание. Понимание. Умение***, № 3.

Полякова О. А. (2016). "Истоки отечественной имагологии". ***Научно-методический электронный журнал «Концепт».*** № 7 (июль).

Понкротова, А. Н. (2009). "Панславизм И. Ф. Тютчев". ***Культурная жизнь 'Юга России'***, No 3(32).

Поршнева, О. С. (2014). "Историческая имагология в современной российской историографии". ***Урал индустриальный. Бакунинские чтения: Индустриальная модернизация Урала в XVIII—XXI вв.***, Т. 1, Екатеринбург.

Рахманов, Б.Р. (2016). "Эволюция «восточной» повести в русской литературе XVIII – начала XIX веков". ***PHILOLOGY International Scientific Journal***, № 2 (2), Volgograd.

Репина, Л. П. (2012). "Национальный характер и образ другого". ***Диалог со временем***, №: 39.

Родионов, М. С. (2010). "Особенности изображения военного дела в богатырских былинах и русских исторических песнях". ***Вестник челябинского государственного университета***, № 29 (210).

Романов, Б. Н. (1995). "Путешествие московских купцов Трифона Коробейникова и Юрия Грекова". ***Путешествия в святую землю:Записки русских паломников и путешественников XII-XX вв.***. Москва: Лепта.

Романова, К. С. (2019). ***Рецепция Константинополя-Стамбула в русской литературе первой трети XX века***. Москва: Московский Государственный Университет имени М.В. Ломоносова.

Романова. К. С. (2017). "Византийские мотивы в функции нравственнопсихологического иносказания в произведениях Г. Флобера и Н. Гумилева". ***Litera***, 4.

Ростовцев, Е.А.; Сидорчук, И.В. (2014). "Образ Турции и турок в текстах русской художественной литературы XIX–XX веков в контексте формирования современной исторической памяти россиян". ***История российского социума***, 94(47) «18/19».

Рябчикова, Е.Е. (2018). "Имагология как раздел литературоведческой компаративистики". ***Балтийский акцент***, Т. 9, № 2.

Сперанский М.Н. (1956). "Повести и сказания о взятии царьграда турками". ***ТОДРЛ***, Изд-во АН СССР, т.12.

Татаринова, Н.В. (2009). "О понятии «имидж» и его отличии от сходных с ним понятий «образ», «репутация», «стереотип»". ***Филологические науки. Вопросы теории и практики***, 2(4).

Травников, С.Н. & Ольшевская, Л.А. (2011). "Поэтика «оды на взятие Хотина» М.В. Ломоносова". ***Литературоведческий журнал***, № 2.

Третьякова, И. А. (2016). "Русско-турецкая война 1768-1774 годов в контексте творчества русских поэтов XVIII века". ***Гуманитарное знание***. Нижний Новгород: НОО «Профессиональная наука».

Трыков, В.П. (2015), "Имагология и имагопоэтика". ***Знание понимание умение,*** №: 3.

Туманян, Т.Г. (2018). "Восточный вопрос в российской публицистике: от философии к политике". ***Вестник СПбГУ. Философия и конфликтология***. Т. 34. Вып. 4.

Ульянова, С.Б. (2012). "История русско-турецких отношений в оценке отечественных школьных учебников XX – начала XXI". ***Научно-технические ведомости СПбГПУ***.

Утургаури, С. Н. (2013). ***Белые русские на босфоре***. Москва: ИВ РАН.

Фаэзех, К. (2014). ***Восточные мотивы и образы в русской прозе и драматургии ii-й половины xviii века***. Москва: Государственное автономное образовательное учреждение высшего образования.

Филиппова Т.А. (2016). ***Больной человек в эпоху войн и революций***. Москва: Институт российской истории РАН.

Филиппова, Т. А. (2018). "Образ Турции в русской журнальной сатире 1917–1918 годов". ***Восточный архив,*** № 2 (38).

Хорев, В. (2013). "Имагологический аспект культурной памяти". ***День и вся жизнь***, Гродно: Юрсапринт.

Цыкалов, Д.Е. (2012). "«Германо-Турецкое "танго"»: Османо-германский альянс в русской военной карикатуре 1914–1918 годов". ***Вестн. Волгогр. гос. ун-та***, Сер. 4, Ист. № 2 (22).

Шелемова, А.О. & Фаэзех, К. (2013). "Восточные сюжеты в русской журнальной прозе второй половины XVIII века: тексты, жанровая специфика, идейные приоритеты". ***Вестник РУДН***, Серия Литературоведение. Журналистика, № 3.

Шелестюк, Е. В. (1998). ***Семантика художественного образа и символа***. Москва: Московский педагогический государственный университет.

Шешунова, С.В. (2019). "Своеобразие турецкой темы в прозе И.С. Шмелева". ***Вісник університету імені Альфреда Нобеля***, Серія «філологічні науки». № 1 (17).

Шишхова Н.М., Капец О.В. (2019). "Пророк Магомет как уникальное духовное явление в творческом сознании Ф.М. Достоевского". ***Ежеквартальный рецензируемый, реферируемый научный журнал «Вестник АГУ»***, Выпуск 1 (232).

Юрьевна, И. Ж. (2012). "«Проскинитарий» Арсения Суханова традиции и новаторство в памятнике русской путевой литературы XVII века". ***Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова***, № 1.

Ягья, В. С; Соломина, Д. В. (2014). "Отношения России и Турции в XXI веке: Тенденции и трудности". ***Вестник санкт-петербургского университета***,Серия 6/ Вып. 1.

SAĞLIKTA ADALET
Ürün Güvenliği Türkiye ve COVID-19

Dr. Elif Avaner

nobel bilimsel

SAĞLIKTA ADALET
ÜRÜN GÜVENLİĞİ, TÜRKİYE VE COVID-19

Dr. Elif Avaner

Yayın No.: 1419
ISBN: 978-625-398-171-6
E-ISBN: 978-625-398-170-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Avaner, Elif.
Sağlıkta Adalet, Ürün Güvenliği, Türkiye ve COVID-19 / Elif Avaner
1. Basım, XVI + 242 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-171-6
E-ISBN: 978-625-398-170-9
1. Adalet 2. Ürün Güvenliği 3. COVID-19

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ..... **xi**

ÖN SÖZ ..... **xii**

KISALTMALAR ..... **xv**

BİRİNCİ BÖLÜM
ADALET

1. ADALET KAVRAMI 1
   1.1. Adalet ve Hukuk 2
   1.2. Adalet ve Erdem 3
2. ADALET TEORİLERİ 4
   2.1. Yararcı, Faydacı (Utiliteryan) Yaklaşım 5
   2.2. Özgürlükçü (Liberter) Yaklaşım 6
   2.3. Eşitlikçi (Egaliter) Yaklaşım 9
   2.4. Diğer Görüşler 11

İKİNCİ BÖLÜM
SAĞLIK HİZMETLERİNDE ADALET

1. SAĞLIK HAKKI 17
2. SAĞLIK HİZMETLERİNDE KAYNAK DAĞITIMI 19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE ADALET VE SAĞLIK HİZMETLERİ

1. TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYETLERİNDE ADALET KAVRAMI 29
2. TÜRKİYE'DE SAĞLIK HİZMETLERİNDE KAYNAK DAĞITIMI VE PLANLAMASI 32

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ÜRÜN GÜVENLİĞİ

1. ÜRÜN GÜVENLİĞİ VE PİYASA GÖZETİM VE DENETİM SİSTEMİ 37
   1.1 Avrupa Birliği'nde Ürün Güvenliği 38
   1.2 Türkiye'de Ürün Güvenliği 39

BEŞİNCİ BÖLÜM
COVID-19 VE SINIRLI KAYNAKLARIN ADİL PAYLAŞIMI

1. YARARCI YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE ÖNE SÜRÜLEN GÖRÜŞLER 44
2. EŞİTLİKÇİ YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE ÖNE SÜRÜLEN GÖRÜŞLER 47
3. ETİK ÇERÇEVE OLUŞTURMA 48
4. KAYNAK DAĞITIMI VE PLANLAMA 51
5. SAĞLIK ÇALIŞANLARININ ÖNCELİĞİ, COVID-19 İÇİN RİSKLİ GRUPLAR VE İNCİNEBİLİR GRUPLAR İÇİN KAYNAK DAĞITIMI 54

ALTINCI BÖLÜM
TÜRKİYE'DE KAYNAK DAĞITIMI VE COVID-19 PANDEMİSİ

1. KAYNAK DAĞITIMI VE PLANLAMA 63
2. İLAÇ VE TIBBİ SARF MALZEME PLANLAMA VE DAĞITIMI 64
3. COVID-19 AŞISI PLANLAMA, DAĞITIM VE UYGULAMA 68
4. TIBBİ EKİPMAN PLANLAMASI VE DAĞITIMI 69
5. COVID-19 PANDEMİSİNDE KLİNİK ARAŞTIRMALAR VE KAYNAK DAĞITIMI 71
6. ÜRÜN GÜVENLİĞİ VE COVID-19 PANDEMİSİNDE KAYNAK DAĞITIMI 73

ETİK DEĞERLENDİRME 83

SONUÇLAR VE ÖNERİLER 97

KAYNAKÇA 101

İNCELENEN BELGELER 113

KAYNAKÇA

Akpınar Aslıhan, Ersoy Nermin (2013) Dağıtıcı Adalet ve Türkiye'de Yoğun Bakım Hekimlerinin Yoğun Bakım Yataklarını Paylaştırmakla İlgili Tutumları, 5(2):4-11.

Alu Ali (2019) Küreselleşme ve Sağlık, Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi,1, 1: 1-9.

Alvarez Allen Andrew A. (2007) Threshold considerations in fair allocation of health resources: Justice beyond scarcity. Bioethics, 21.8: 426-438.

Andrews Erin E et al. (2020) No body is expendable: Medical rationing and disability justice during the COVID-19 pandemic, American Psychologist, OnlineFirstPublication, July23, 76(3):451-461.

Aristoteles (2015) Nikomakhos'a Etik. [çev.] Akderin F. İstanbul : Say Yayınları.

Atıcı Elif (2006) Sağlık Kaynaklarının Dağıtımı ile İlgili Etik Sorunlar, Türkiye Klinikleri Dergisi, 14:111-115.

Atıcı Elif (2007) Hasta- Hekim İlişkisini Etkileyen Unsurlar, Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, Cilt 33, 2:91-96.

Avaner Elif (2019a) Küreselleşmenin Sonucu Küresel Isınma Dünyayı Yok Etmeden Yeni Bir Ekonomik Sistemi Benimsemek, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21, 3:843 - 855.

Avaner Elif (2019b) İleri Teknoloji Tıbbi Cihazlar Ve Sınırlı Kaynakların Adil Paylaşımı; Manyetik Rezonans(MR) Ve Bilgisayarlı Tomografi (BT) Cihazları Örnekleri, Turkish Journal of Bioethics. 2019:6(3): 100-108.

Avanoğlu Güler Aslıhan, Babaoğlu Hakan (2020) Klorokin ve Hidroksiklorokinin COVID-19 Tedavisindeki Yeri, COVID - 19 Pandemisi ve Romatolojik Hastalıklar, Türkiye Klinikleri, 2020:46-53.

Baker Tim et al. (2020) Essential care of critical illness must not be forgotten in the COVID-19 pandemic, The Lanset., 395, 10232:P1253-1254.

Baurer Jan et al. (2020) Access to intensive care in 14 European countries: a spatial analysis of intensive care need and capacity in the light of COVID-19. Intensive Care Medicine, 11, 46:2026–2034.

Bennet Belinda, Carney Terry (2010) Law, ethics and pandemic preparedness: the importance of cross-jurisdictional and cross-cultural perspectives, Australian and New Zealand journal of public health, 34.2: 106-112.

Beuchamp Thomas L. ve Childress James F. (2017) Biyomedikal Etik Prensipleri. [çev.] M. K. Temel. İstanbul : Pınarbaşı Matbaacılık.

Brighouse Harry (2016) Adalet, [çev.] Çelik Raşit, Ankara : Epos Yayınları.

Büken Örnek Nükhet (2020), COVİD-19 Pandemisi ve Etik Konular, Özel Sayı:15-26.

Comte-Sponville Andre (2004) Büyük Erdemler Risalesi, [çev.] Ergüden I. 1. baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çanak Ömer (2019) İslam Öncesi Türk Kültüründe İnsani Değerler, İstanbul : İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Türk Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Çeçen Anıl (2003) Adalet Kavramı, Adalet Kavramının Göreliliği Üzerine Bir Deneme, 3. Baskı. Ankara : Turhan Kitabevi.

Çelik Zafer (2012) "Neoliberalizmin Kısa Tarihi", İdealkent Dergisi, 7, 186-193.

Daniels Norman (2001) Justice, health and healthcare, American Journal of Bioethics, 1.2: 2-16.

Dauda Bege, Dierickx Kris (2017) Viewing benefit sharing in global health research through the lens of Aristotelian justice, Journal of medical ethics,43.6: 417-421.

Devlet Malzeme Ofisi(DMO) (2021) Maske Talebi. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 18 12 2021.] https://www.dmo.gov.tr/Home/Covid.

Ekmekçi Perihan Elif ve Arda Berna (2015) Temel Etik Kuramlar Açısından Adalet ve Sağlık Hakkı Kavramlarının Değerlendirmesi. Turkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics-Law and History, 23, 1:6-21.

Elves Charlotte Bryony, Herring Jonathan (2020) Ethical framework for adult social care in COVID-19, Journal of Medical Ethics, 46.10: 662-667.

Emanuel Ezekiel J et al. (2020) Fair allocation of scarce medical resources in the time of Covid-19. N Engl J Med. 382:2049-2055.

Emanuel Ezekiel J. (2000) Justice and managed care: four principles for the just allocation of health care resources. Hastings Center Report:30.3: 8-16.

Erciyes Üniversitesi (2021) Turkovac Faz-3 sonuçları. Erciyes Üniversitesi. [Çevrimiçi] 4 11 2021. https://www.erciyes.edu.tr/tr/detay/universitemiz-tarafindan-gelistirilen-yerli-asimiz-turkovacin-sonuclari-vaccinesde-yayimlandi/83f4582b-4f3d-ec11-8cd0-0050569e5e21.

European Bank (2021) Turkey: PP 3: COVID-19 Medical Equipment For Public Hospitals. European Bank, ECEPP. [Çevrimiçi] 27 5 2021. [Alıntı Tarihi: 13 12 2021.] https://ecepp.ebrd.com/delta/viewNotice.html?displayNoticeId=14450988.

European Comission (2022a) Consumer product safety, International cooperation on product safety, European Comission. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 30 10 2022.] https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/product-safety-and-requirements/product-safety/international-cooperation-product-safety_en.

European Comission (2022b) Consumer product safety, European Comission, [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 30 10 2022.] https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/product-safety-and-requirements/product-safety/consumer-product-safety_en#consumer-agenda-and-eu-product-safety-strategy.

European Comission (2022c) Consumer product safety, Market surveillance for products, European Comission. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 30 10 2022.] https://single-market-economy.ec.europa.eu/single-market/goods/building-blocks/market-surveillance_en.

European Comission (2022d) Consumer product safety. Product safety. European Comission. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 30 10 2022.] https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/product-safety-and-requirements/product-safety_en.

Galiatsatos Panagis et al. (2020) Health equity and distributive justice considerations in critical care resource allocation, The Lancet Respiratory Medicine, 8.8: 758-760.

Giacomini Mita, Hurley Jeremiah, Dejean Deirdre (2014) Fair reckoning: a qualitative investigation of responses to an economic health resource allocation survey, Health Expectations, 17.2: 174-185.

Gillon Raanan (1985) Justice and allocation of medical resources, British medical journal (Clinical research ed.), 291.6490: 266.

Gostin Lawrance O, Friedman Eric A, Wetter Sarah A. (2020) Responding to COVID-19: how to navigate a public health emergency legally and ethically. Hastings Center Report. 50(2): 8-12.

Göçmen Doğan (2013) Thomas Hobbes'tan Adam Smith'e Adalet Kuramının Aydınlanmacı Harekette Dünyevileştirilmesi ve Dönüştürülmesi, Felsefi Düşün: Akademik Felsefe Dergisi, 1:95-136.

Hurst Samia A. et al. (2005) Physicians' responses to resource constraints, Archives of internal medicine, 165.6: 639-644.

Hynninen Yrjana et al. (2020) Operationalization of Utilitarian and Egalitarian Objectives for Optimal Allocation of Health Care Resources, Decision Sciences, Volume 52, Issue 5 p. 1169-1208

İnalcık Halil (2015a) Kutadgu Bilig'de Türk İdare Geleneği ve Adalet Editörler: Arı B, Aslantaş S, İnalcık H. Adalet Kitabı. İstanbul : Yeditepe Yayınları:15-32.

İnalcık Halil (2015b) Osmanlı Hukuk Sisteminde Adaletin Üstünlüğü, Editörler: Arı B, Aslantaş S, İnalcık H. Adalet Kitabı. İstanbul : Yeditepe Yayınevi:155-216.

Kanar Yüksel (2019) İktidar ve Adalet. 1.Baskı. İstanbul : Mahya Yayıncılık, 2019.

Kant Immanuel (2015) Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, [çev.] İ. Kuçuradi, 6. Baskı, Ankara : Türkiye Felsefe Kurumu.

Kaptan Faik Eren (2014) Erdem Merkezli Bir Adalet Teorisi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 1:759-804.

Kelley Maureen et al. (2020) An appeal for practical social justice in the COVID-19 global response in low-income and middle-income countries, The Lancet Global Health, 8.7: e888-e889.

Keskintaş Orhan (2017) Adalet, Ahlak ve Nizam, Osmanlı siyasetnameleri, İstanbul : İletişim yayınları.

Keya Naher K. et al. (2020) [dü.] AI in Government and Public Sector. Equitable Allocation of Healthcare Resources with Fair Cox Models. arXiv e-prints, 06820.

Kılıç Yavuz (2015) Hobbes, Locke ve Rousseau'da "Doğa Durumu" Düşüncesi, Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi, 2:97 - 117.

Kuçuradi İoanna (2011) Etik, Beşinci Baskı, Ankara : Türkiye Felsefe Kurumu,Özkan Matbaası.

Kuçuradi İoanna (2013) Adalet Kavramı, [Ed.] Adnan Güriz, Adalet Kavramı, 4. Baskı, Ankara : Türkiye Felsefe Kurumu.

Lane Haylee et al. (2017) Equity in healthcare resource allocation decision making: a systematic review, Social science & medicine, 175:11-27.

Mclachan Hugh V. (2015) On the random distribution of scarce doses of vaccine in response to the threat of an influenza pandemic: a response to Wardrope, Journal of medical ethics, 41 (2): 191-194.

Mcmillan John (2020) COVID-19 and justice, Journal of Medical Ethics, 46.10: 639-640.

Meskimen Ryan, Hicks Brett (2011) Ethical Questions Surrounding Health Care Resource Allocations for the Strategic National Stockpile, Journal of Homeland Security and Emergency Management. 8.1.

Messer Neil (2005) Healthcare resource allocation and the 'recovery of virtue', Studies in Christian ethics, Cilt 18.1: 89-108.

Montero-Odasso Manuel et al. (2020) Age alone is not adequate to determine health-care resource allocation during the COVID-19 pandemic, Canadian Geriatrics Journal, 23.1: 152.

Moodley Keymanthri et al. (2020) Allocation of scarce resources in Africa during COVID-19:Utility and justice for the bottom of the pyramid? Developing World Bioethics, 21(1): 36–43.

Niyazi Mehmet (2015) İslam Devlet Felsefesi, 10.basım, İstanbul : Ötüken Neşriyat.

Nizamü'l-mülk (2016) Siyaset-name, Hazırlayan Mehmet Altay Köymen, 3. Baskı, Ankara : Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Oğuz Yasemin N. (1999) Tıpta Sınırlı Kaynakların Kullanımı, Adalet İlkesi. [Ed.] Arda B, Oğuz Y, Şahinoğlu Pelin S. Deontoloji, Ankara : Ankara Ü. Tıp Fak. Antıp A.Ş. Yayınları.

Okumuş Ejder (2005) Osmanlılarda Siyasal Bir Kurum Olarak Adalet Dairesi, Politika Dergisi, 5:45-51.

Özdemir Mustafa, Taydaş Onur, Öztürk Halil M .(2020) COVID-19 Enfeksiyonunda Toraks Bilgisayarlı Tomografi Bulguları. Journal of Biotechnology and Strategic Health Research, 4, 1(Özel Sayı):91-96.

Pavel Shaikh Terkis Islam et al.(2021) Development of an Inactivated Vaccine against SARS CoV-2, Vaccines, 1266, 9.

Pelin Şahinoğlu Serap (1999) Etik, Tıbbi Etik, Biyoetik Yöntembilgisel Yaklaşımın Işığında, [Ed.] Oğuz Y., Pelin Şahinoğlu S. Arda B. Deontoloji, Ankara : Ankara Ü. Tıp Fak. Antıp A.Ş. Yayınları.

Perin Marta, Panfilis De Ludovica (2021) Among equity and dignity: an argument-based review of European ethical guidelines under COVID-19, BMC Medical Ethics, 22.1: 1-29.

Rawls John (2017) Bir Adalet Teorisi, [çev.] Coşar V.A., Ankara : Phoenix.

Rhodes Rosamond (2020) Justice and guidance for the COVID-19 pandemic, The American Journal of Bioethics, 20.7: 163-166.

Rhodes Andrew et al. (2012) The variability of critical care bed numbers in Europe, 38,10: 1647-1653.

Rousseau Jean-Jacques (1987), Toplum sözleşmesi, [çev.] Günyol V. 2. Baskı. İstanbul : Adam Yayınları.

Sandel Michael J. (2020) Adalet, Yapılması Gereken Doğru Şey Nedir? [çev.] Kocaoğlu M., 8. Baskı. Ankara : Ted Matbaacılık, Felix kitap.

Satomi Erica et al. (2020) Fair allocation of scarce medical resources during COVID-19 pandemic: ethical considerations, Einstein (Sao Paulo), 18: eAE5775.

Savulescu Julian, Persson Ingmar, Wilkinson Dominic (2020) Utilitarianism and the Pandemic, Bioethics, 34: 620–632.

Schmidt Harald (2020) Vaccine Rationing and the Urgency of Social Justice in the Covid-19 Response, Hastings Center Report, 50.3: 46-49

Schuklenk Udo (2020), COVID19: Why justice and transparency in hospital triage policies are paramount, Bioethics, 34(4):325-327.

Sebaa Abderrazak et al. (2017) Decision support system for health care resources allocation, Electronic physician, 9.6: 4661.

Silva Diego S, Smith Maxwell J. (2020) Social distancing, social justice, and risk during the COVID-19 pandemic, Canadian Journal of Public Health, 111.4: 459-461.

Sing Awadhesh Kumar et al. (2021) Molnupiravir in COVID-19: A systematic review of literature, Diabetes Metab Syndr, 15(6):102329.

Stone John R. (2020) Social justice, triage, and Covid-19: Ignore life-years saved. Medical care, 58, 7:579-581.

T.C. Cumhurbaşkanlığı (1930), Umumi Hıfzısıhha Kanunu, Mevzuat Bilgi sistemi. [Çevrimiçi] 06 05 1930. [Alıntı Tarihi: 06 03 2022.] https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat? MevzuatNo=1593&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3.

T.C. Cumhurbaşkanlığı (1961) Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun, Mevzuat Bilgi Sistemi. [Çevrimiçi] 12 01 1961, [Alıntı Tarihi: 06 03 2022.] https://www. mevzuat.gov.tr/mevzuat ?MevzuatNo=224&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=4.

T.C. Cumhurbaşkanlığı (1983) Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği, Resmî Gazete Tarihi: 13.01.1983 Resmî Gazete Sayısı: 17927 [Alıntı Tarihi: 20 11 2021.]https:// www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=85319&MevzuatTur=3&MevzuatTertip=5

T.C. Cumhurbaşkanlığı (1998) Resmi Gazete, Hasta Hakları Yönetmeliği, 01.08.1998 Tarih ve 23420 Sayı.

T.C. Cumhurbaşkanlığı (2003) 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu-Resmî Gazete Tarihi: 24.12.2003 Resmî Gazete Sayısı: 25326. Mevzuat Bilgi sistemi, [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 25 12 2021.] https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?Mevzu atNo=5018& MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5.

T.C. Cumhurbaşkanlığı (2007) Taşınır Mal Yönetmeliği, Resmî Gazete Tarihi: 18.01.2007 Resmî Gazete Sayısı: 26407. Mevzuat bilgi sistemi. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 25 12 2021.] https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=200611545&MevzuatTur=3&Mevzua tTertip=5.

T.C. Cumhurbaşkanlığı (2008) Devlet Malzeme Ofisi Satınalma Yönetmeliği, Resmî Gazete Tarihi: 14.11.2008 Resmî Gazete Sayısı: 27054. Mevzuat Bilgi Sistemi. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 19 12 2021.] https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=12592&Mevzuat Tur=7&MevzuatTertip=5.

T.C. Cumhurbaşkanlığı (2009) Biyosidal Ürünler Yönetmeliği,Resmî Gazete Tarihi: 31.12.2009 Resmî Gazete Sayısı: 27449 4. Mükerrer. Mevzuat Bilgi Sistemi. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 16 12 2021.] https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=13672&MevzuatT ur=7&MevzuatTertip=5.

T.C. Cumhurbaşkanlığı (2013) İlaç ve Biyolojik Ürünlerin Klinik Araştırmaları Hakkında Yönetmelik, Resmî Gazete Tarihi: 13.04.2013 Resmî Gazete Sayısı: 28617. Mevzuat Bilgi Sistemi. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 19 12 2021.] https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?Mevzua tNo=17285&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5.

T.C. Cumhurbaşkanlığı (2020a) 7223 Sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 29 06 2021] https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat? MevzuatNo=7223&MevzuatTur=1& MevzuatTertip=5.

T.C. Cumhurbaşkanlığı (2020b) İhracı Yasak Ve Ön İzne Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ (İhracat: 96/31)'De Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ(İhracat: 2020/4) 4.3.2020 tarih ve 31058 sayılı Resmi Gazete. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 12 17 2021.] https://www.re smigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200304-54.htm.

T.C. Cumhurbaşkanlığı (2021a) Kişisel Koruyucu Donanım Yönetmeliği, Resmî Gazete Tarihi: 01.05.2019 Resmî Gazete Sayısı: 30761. Mevzuat Bilgi Sistemi. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 17 12 2021.] https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=31465&Mevz uatTur=7&MevzuatTertip=5.

T.C. Cumhurbaşkanlığı (2021b) Tıbbi Cihaz Yönetmeliği, Resmî Gazete Tarihi: 02.06.2021 Resmî Gazete Sayısı: 31499 Mükerrer. Mevzuat Bilgi sistemi. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 16 12 2021.] https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=38657&Mevzu atTur=7&MevzuatTertip=5.

T.C. Cumhurbaşkanlığı (2021c) Uygunluk Değerlendirme Kuruluşları ve Onaylanmış Kuruluşlar Yönetmeliği, Resmî Gazete Tarihi: 27.05.2021 Resmî Gazete Sayısı: 31493. Mevzuat Bilgi Sistemi. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 18 12 2021.] https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat? MevzuatNo=4022&MevzuatTur=21&MevzuatTertip=5.

T.C. Cumhurbaşkanlığı (2021d) Ürünlerin Piyasa Gözetimi ve Denetimine Dair Çerçeve Yönetmelik-10.07.2021 tarih ve 31537 sayılı Resmi Gazete. Mevzuat Bilgi sistemi. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 15 12 2021.] https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4269&MevzuatTur=21&MevzuatTertip=5.

T.C. İçişleri Bakanlığı (2020a) 2 Gün Sokağa Çıkma Yasağı Genelgesi. T.C. İçişleri Bakanlığı. [Çevrimiçi] 10 4 2020. [Alıntı Tarihi: 27 3 2022.] https://www.icisleri.gov.tr/2-gun-sokaga-cikma-yasagi.

T.C. İçişleri Bakanlığı (2020b) 81 İl Valiliği'ne Koronavirüs Tedbirleri Konulu Ek Genelge Gönderildi. T.C. İçişleri Bakanlığı. [Çevrimiçi] 8 9 2020. [Alıntı Tarihi: 27 03 2022.] https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-koronavirus-tedbirleri-konulu-ek-genelge-gonderildi-08-09-20.

T.C. İçişleri Bakanlığı (2022) 81 İl Valiliğine PCR Testi ve HES Koduna İlişkin Genelge Gönderildi. T.C. İçişleri Bakanlığı. [Çevrimiçi] 3 3 2022. [Alıntı Tarihi: 27 3 2022.] https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-pcr-testi-ve-hes-koduna-iliskin-genelge-gonderildi.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2006) Mülga Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2006/113 Sayılı Hasta Başvuruları, Poliklinik ve Hizmet Faaliyetleri Hakkında Genelge.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2010) Poliklinik Hizmetlerinde Öncelik Sırası Hakkında Genelge, [Çevrimiçi] 2010-73-80 [Alıntı Tarihi: 20 11 2021.] https://www.saglik.gov.tr/T R,11028/poli klinik-hizmetlerinde-oncelik-sirasi-hakkinda-genelge-201073-80.html.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2011) Yataklı Sağlık Tesislerinde Yoğun Bakım Hizmetlerinin Uygulama Usul Ve Esasları Hakkında Tebliğ, 20.07.2011 tarih ve 28000 Sayılı Resmi Gazete.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2019) 2018 yılı Sağlık İstatistikleri Yıllığı. Alıntı tarihi: 04.12.2021 https://sbsgm.saglik.gov.tr/Eklenti/36134/0/siy2018trpdf.pdf

T.C. Sağlık Bakanlığı (2021a) 2020 Sağlık İstatistikleri Yıllığı, Alıntı tarihi: 04.12.2021 https://sbsgm.saglik.gov.tr/Eklenti/41611/0/haber-bulteni-2020pdf.pdf

T.C. Sağlık Bakanlığı (2021b) COVID-19 Aşısı Bilgilendirme Platformu, Ana Sayfa, Günlük aşı verileri. [Çevrimiçi] 26 11 2021. [Alıntı Tarihi: 27 11 2021.] https://covid19asi.saglik.gov.tr/.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2021c) İlk Koronavirüs Aşısı Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'ya yapıldı. www.saglik.gov.tr. [Çevrimiçi] 13 01 2021. [Alıntı Tarihi: 27 3 2022.] https://www.saglik.gov.tr/TR,78148/ilk-koronavirus-asisi-saglik-bakani-fahrettin-kocaya-yapildi.html.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2022) Genel Koronavirüs Tablosu. COVID-19 Bilgilendirme Platformu. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 4 6 2022.] https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html.

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2019) Pandemik Influenza Ulusal Hazırlık Planı. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 11 12 2021.] https://grip.gov.tr/depo/saglik-calisanlari/ulusal_pandemi_plani.pdf.

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2021a) COVID-19 Aşısı bilgilendirme platformu, Covid-19 aşısı temin ve dağıtım süreci. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 27 11 2021.] https://covid19asi.saglik.gov.tr/TR-77822/covid-19-asisi-temin-ve-dagitim-sureci.html.

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2021b) COVID-19 Aşısı Bilgilendirme Platformu-Aşı uygulanacak grup sıralaması. [Çevrimiçi] 2021. [Alıntı Tarihi: 27 11 2021.] https://covid19asi.saglik.gov.tr/TR-77707/asi-uygulanacak-grup-siralamasi.html.

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Bilimsel Danışma Kurulu (2020a) COVID-19 Genel bilgiler, Epidemiyoloji ve Tanı, COVID-19 Bilgilendirme Platformu, [Çevrimiçi] 7 12 2020. [Alıntı Tarihi: 11 12 2021.] https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66337/genel-bilgiler-epidemiyoloji-ve-tani.html.

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Bilimsel Danışma Kurulu (2020b) COVID-19 Rehberi-2 Nisan 2020.

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Bilimsel Danışma Kurulu (2020c) COVID-19 SARS-CoV-2 Enfeksiyonu Erişkin Hasta Tedavisi Rehberi-14 Nisan 2020.

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Bilimsel Danışma Kurulu (2020d) COVID-19 Antisitokin, antiinflamatuar tedaviler, koagülopati yönetimi rehberi. COVID-19 Bilgilendirme Platformu. [Çevrimiçi] 7 11 2020. [Alıntı Tarihi: 5 12 2021.] https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/39296/0/covid-19rehberiantisitokin-antiinflamatuartedavilerkoagulopatiyonetimipdf.pdf.

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Bilimsel Danışma Kurulu (2021a) COVID 19 SARS-CoV-2 Enfeksiyonu Erişkin Hasta Tedavi Rehberi-7 Mayıs 2021.

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Bilimsel Danışma Kurulu (2021b) COVID-19 Ağır Pnömoni, ARDS, Sepsisve Septik Şok. [Çevrimiçi] 27 5 2021. [Alıntı Tarihi: 4 12 2021.] https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/40781/0/covid-19rehberiagirpnomoni ardssepsisveseptiksokyontemipdf.pdf.

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Bilimsel Danışma Kurulu (2021c) COVID-19 Çocuk Hasta Yönetimi ve Tedavi Rehberi. COVID-19 Bilgilendirme Platformu. [Çevrimiçi] 20 5 2021. [Alıntı Tarihi: 5 12 2021.] https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66342/cocuk-hasta-yonetimi-ve-tedavi.html.

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Bilimsel Danışma Kurulu (2021e) COVID-19 Rehberi. COVID-19 Bilgilendirme Platformu. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 5 12 2021.] https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66301/covid-19-rehberi.html.

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Bilimsel Danışma Kurulu (2021f) COVID-19 Solunum Sistemi Hastalıklarının Yaygın Olduğu Dönemde Sağlık Kuruluşlarında Gebe Takibi. COVID-19 Bilgilendirme Platformu. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 05 12 2022.] https://covid19.saglik.gov.tr/TR-75284/covid-19-solunum-sistemi-hastaliklarinin-yaygin-oldugu-donemde-saglik-kuruluslarinda-gebe-takibi.html.

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Bilimsel Danışma Kurulu (2021g) COVID-19 Temaslı Takibi, Salgın yönetimi, Evde Hasta İzlem ve Filyasyon Rehberi. [Çevrimiçi] 2 10 2021. [Alıntı Tarihi: 11 12 2021.] https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66339/temasli-takibi-salgin-yonetimi-evde-hasta-izlemi-ve-filyasyon.html.

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Bilimsel Danışma Kurulu (2022) Erişkin Hasta Tedavisi Rehberi-12-20-2022, Covid-19 Bilgilendirme Platformu. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 26 3 2022.] https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/42578/0/covid-19rehberie riskinhastayonetimivetedavi-12022022pdf.pdf.

T.C. Sağlık Bakanlığı Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü (2020a) Covid-19 Koruyucu Sarf Malzeme Hakkında Dağıtım Yazısı. Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü, Tedarik Planlama ve Lojistik Yönetimi Dairesi Başkanlığı. [Çevrimiçi] 13 03 2020. [Alıntı Tarihi: 28 11 2021.] https://khgmstokyonetimidb.saglik.gov.tr/TR-64469/covid-19-koruyucu-sarf-malzemelerin-malzeme-kaynaklari-yonetim-sistemi-mkys-giris-ve-cikis-islemleri-hakkinda.html#.

T.C. Sağlık Bakanlığı Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü (2020b) Koronavirus hastaligi icin kisisel koruyucu ekipmanlarin dogru kullanım rehberi, WHO/2019-nCov/IPC PPE_use/2020.1. [Çevrimiçi] 08 4 2020. [Alıntı Tarihi: 28 11 2021.] https://khgmsto kyonetimidb.saglik.gov.tr/TR-64661/koronavirus-hastaligi-icin-kisisel-koruyucu-ekipmanlarin-dogru-kullanimi-2019-covid-19.html.

T.C. Sağlık Bakanlığı Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü (2020c) Majistral el antiseptiği hazırlama kılavuzu. [Çevrimiçi] 3 2020. [Alıntı Tarihi: 2021 12 16.] https://covid19. saglik.gov.tr/Eklenti/36915/0/majistral-el-antiseptigi-hazirlama-kilavuzupdf.pdf.

T.C. Sağlık Bakanlığı Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü (2020d) Tedarik Planlama,Stok ve Lojisik Yönetimi Dairesi Başkanlığı. Covid-19 Pandemi Emniyet Stoku Hakkında Dağıtım Yazısı. [Çevrimiçi] 31 12 2020. [Alıntı Tarihi: 28 11 2021.] https://khgmstokyo netimidb.saglik.gov.tr/TR,65073/covid-19-pandemi-emniyet-stoku-hakkinda.html.

T.C. Sağlık Bakanlığı Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü (2020e) Tıbbi Maske İç İmkanlarla Üretim Kılavuzu. [Çevrimiçi] 17 04 2020. [Alıntı Tarihi: 28 11 2021.] https://khgmstokyo netimidb.saglik.gov.tr/TR-65075/tibbi-maske-ic-imkanlarla-uretim-kilavuzu.html.

T.C. Sağlık Bakanlığı Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü (2021a) 2021 Yılı Merkezi Alım Kapsamında Temin Edilen Tıbbi Cihaz Listesi. [Çevrimiçi] 2 12 2021. [Alıntı Tarihi: 18 12 2021.] https://khgmtibbicihazdb.saglik.gov.tr/TR-86762/2021-yili-merkezi-alim-kapsam inda-temin-edilen-tibbi-cihaz-listesi.html#.

T.C. Sağlık Bakanlığı Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü (2021b) Tıbbi Cihaz Hizmet ve Tıbbi Hizmet Alımları İşlemleri konulu 14.04.2021 tarih ve E.206 sayılı üst yazı. [Çevrimiçi] 2021. [Alıntı Tarihi: 3 12 2021.] https://khgmtibbicihazdb.saglik.gov.tr/TR-82410/140 42021-tarihli-tibbi-cihaz-hizmet-ve-tibbi-hizmet-alimlari-yazimiz.html.

T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2016) Poliklinik Hizmetlerinde Öncelik Sırası konulu 2010/73 ve 80 sayılı Genelgeleri Değiştiren 2016/22 Sayılı Genelge, [Çevrimiçi] 2016. [Alıntı Tarihi: 28 11 2021.] https://shgm.saglik.gov.tr/TR,24719/poliklinik-hizmetlerinde-oncelik-sirasi-genelgesinde-degisiklik.html.

T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2019a) Erişkinler İçin Engellilik ve Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmeliklerin Uygulanması Konulu 2019/06 sayılı Genelge. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 28 11 2021.],2019, https://shgm.saglik.gov.tr/TR,54171/eriskinler-icin-engellilik-ve-cocuklar-icin-ozel-gereksinim-degerlendirmesi-hakkinda-yonetmeliklerin-uygulanmasi-konulu-201906-sayili-genelge.html.

T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2019b) Mükemmeliyet Merkezleri Hakkında Genelge. [Çevrimiçi], [Alıntı Tarihi: 28 11 2021.] https://shgm.saglik.g ov.tr/TR,54764/mukemmeliyet-merkezleri-hakkinda-genelge.html.

T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2020) Poliklinik ve Sağlık Raporları Hakkında Alınacak Tedbirler Hakkında Dağıtım Yazısı. [Çevrimiçi] 26 03 2020. [Alıntı Tarihi: 28 11 2021.] https://shgmhastahakdb.saglik.gov.tr/Eklenti/36988/0/poliklinik-ve-saglik-raporlari-hakkinda-alinacak-tedbirlerpdf.pdf.

T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2021a) 2021/5 Sayılı Çocuk Kalp Hastalıkları Merkezleri Hakkında Genelge [Çevrimiçi], [Alıntı Tarihi: 28 11 2021.] https://shgm.saglik.gov.tr/TR-84498/20215-sayili-cocuk-kalp-hastaliklari-hizmetleri-genelgesi-yayimlanmistir.html.

T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2021b) Covid-19 mRNA (BNT162b2) Aşısı Hakkında Genelge. [Çevrimiçi] 28 05 2021. [Alıntı Tarihi: 28 11 2021.] https://shgmhastahakdb.saglik.gov.tr/TR-84010/covid-19-mrna-bnt162b2-asisi-hakkinda.html.

T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2021c) Tıbbi Cihazlarla İlgili Mal ve Hizmet Alımı İşlemleri 2021-1 Sayılı Genelge. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 3 12 2021.] https://shgmshpdb.saglik.gov.tr/TR-81258/tibbi-cihazlarla-ilgili-mal-ve-hizmet-alimi-islemleri-2021-1-sayili-genelgemiz-yayimlanmistir.html.

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (2020a) 2020/2 Sayılı COVID-19 Hastalarında Tedavi Yaklaşımları ve Bilimsel Araştırmalar Hakkında Genelge. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 23 11 2021.] https://www.titck.gov.tr/mevzuat/covid-19-hastalarinda-tedavi-yaklasimlari-ve-bilimsel-arastirmalar-konulu-genelge-16042020172320.

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (2020b) Beşeri Aşıların Klinik Dışı Değerlendirilmesine İlişkin Kılavuz. [Çevrimiçi] 6 10 2020. [Alıntı Tarihi: 17 12 2021.] https://www.titck.gov.tr/duyuru/asi-gelistiricilerinin-dikkatine-18052021165208.

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (2020c) Biyosidal Ürünler Geçici Ruhsatname. [Çevrimiçi] 31 8 2020. [Alıntı Tarihi: 17 12 2021.] https://www.titck.gov.tr/duyuru/biyosidal-firmalarinin-dikkatine-31082020115956.

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (2020d) Biyosidal Ürünlerin Ruhsatlandırılmasına Dair 19.03.2020 tarihli E.70938 sayılı Genelge. [Çevrimiçi] 19 3 2020. [Alıntı Tarihi: 17 12 2021.] https://www.titck.gov.tr/duyuru/biyosidal-firmalarinin-dikkatine-19032020121231.

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (2020e) COVID-19 Aşısında Klinik Araştırmalara Başlamak İçin Gereklilikler. [Çevrimiçi] 04 9 2020. [Alıntı Tarihi: 17 12 2021.] https://www.titck.gov.tr/duyuru/covid-19-asi-gelistirme-calismasi-yuruten-arastirma-gruplarinin-dikkatine-04092020215139.

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (2020f) COVID-19 Pandemisi Nedeniyle Klinik Araştırmalarda Alınacak Tedbirler. [Çevrimiçi] 25 07 2020. [Alıntı Tarihi: 23 11 2021.] https://www.titck.gov.tr/duyuru/klinik-arastirma-taraflarinin-dikkatine-25072020163906.

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (2020g) Eczanelerden maske alacaklar (duyuru). Reçetem. [Çevrimiçi] 13 04 2020. [Alıntı Tarihi: 9 12 2021.] https://recetem.titck.gov.tr/

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (2020h) Tıbbi Cihazlar İçin Çeşitli Uygunluk Değerlendirme Kuruluşları Tarafından Düzenlenen Ve Yasal Olarak Geçerliliği Bulunmayan Uygunluk Sertifikaları Hakkında Duyuru. [Çevrimiçi] 1 7 2020. [Alıntı Tarihi: 18 12 2021.] https://www.titck.gov.tr/duyuru/tibbi-cihazlar-icin-cesitli-uygunluk-degerlendirme-kuruluslari-tarafindan-duzenlenen-ve-yasal-olarak-gecerliligi-bulunmayan-uygunluk-sertifikalari-01072020113341.

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (2020ı) Tıbbi Cihazlar Ve Kişisel Koruyucu Donanımlara İlişkin Bazı Standartlara Ücretsiz Erişim. [Çevrimiçi] 30 4 2020. [Alıntı Tarihi: 18 12 2021.] https://www.titck.gov.tr/duyuru/tibbi-cihazlar-ve-kisisel-koruyucu-donanimlara-iliskin-bazi-standartlara-ucretsiz-erisim-30042020130518.

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (2021a) 06 Ağustos 2021 tarihli ve 31560 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "İhracı Yasak Ve Ön İzne Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ. [Çevrimiçi] 9 8 2021. [Alıntı Tarihi: 17 12 2021.] https://www.titck.gov.tr/duyuru/04-mart-2020-tarihli-ve-31058-sayili-resmi-gazete-de-yayimlanan-ihraci-yasak-ve-on-izne-bagli-mallara-iliskin-teblig-ihracat-96-31-kapsaminda-kurumumuzca-verilen-ihracat-on-izinlerinin-kaldirildigina-iliskin-duyuru-09082021.

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (2021b) Acil Kullanım Onayı Başvurusu ve Değerlendirilmesi Hakkında Kılavuz. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 24 10 2021.] https://titck.gov.tr/storage/Archive/2021/legislation/ACILKULLANIMONAYINAILISKINKILAVUZ_af1fd397-7c78-41b2-9338-f58041e7a1b1.pdf.

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (2021c) Biyosidal Duyuru. [Çevrimiçi] 7 12 2021. [Alıntı Tarihi: 17 12 2021.] https://www.titck.gov.tr/duyuru/biyosidal-firmalarinin-dikkatine-07122021080025.

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (2021d) COVID-19 Aşı Adayları ile Klinik Araştırmalara Başlayabilmek İçin Gereklilikler. [Çevrimiçi] 16 3 2021. [Alıntı Tarihi: 17 12 2021.] https://www.titck.gov.tr/duyuru/covid-19-asi-gelistirme-calismasi-yuruten-arastirma-gruplarinin-dikkatine-16032021142718.

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (2021e) TİTCK Ek Onayı Alınmadan Kullanılabilecek Endikasyon Dışı İlaç Listesi. [Çevrimiçi] 12 10 2021. [Alıntı Tarihi: 17 12 2021.] https://www.titck.gov.tr/duyuru/titck-ek-onayi-alinmadan-kullanilabilecek-endikasyon-disi-ilac-listesi-12102021143636.

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (2021f) Turkovac hakkında duyuru. [Çevrimiçi] 22 12 2021. https://www.titck.gov.tr/haber/kamuoyunun-dikkatine-22122021142222.

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türk Standartları Enstitüsü(2021) TSE Belgelendirme Faaliyetlerinin Kapsamını Genişletti, Haberler. [Çevrimiçi] 7 1 2021. [Alıntı Tarihi: 18 12 2021.] https://www.tse.org.tr/Icerik/HaberDetay?HaberID=15920.

T.C. Ticaret Bakanlığı (2021a) Yetkili PGD Kuruluşları ve Sorumlu Oldukları Ürün Grupları [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 15 12 2021.] https://ticaret.gov.tr/urun-guvenligi/piyasa-gozetimi-ve-denetimi/yetkili-pgd-kuruluslari-ve-sorumlu-olduklari-urun-gruplari.

T.C. Ticaret Bakanlığı (2021b) Yıllık veriler, 2019 yılı Piyasa Gözetim ve Denetimi Raporu. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 15 12 2021.] https://ticaret.gov.tr/urun-guvenligi/piyasa-gozetimi-ve-denetimi/izleme-ve-raporlama/yillik-veriler.

T.C. Ticaret Bakanlığı (2022a) AB Teknik Mevzuat Uyumu. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 30 10 2022.] https://ticaret.gov.tr/urun-guvenligi/ab-teknik-mevzuat-uyumu.

T.C. Ticaret Bakanlığı (2022b) Piyasa Gözetimi ve Denetimi Neden Önemlidir? Türkiye cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 30 10 2022.] https://ticaret.gov.tr/urun-guvenligi/piyasa-gozetimi-ve-denetimi/piyasa-gozetimi-ve-denetimi-neden-onemlidir.

Tanveer Faouzia et al. (2020) Ethics, pandemic and environment; looking at the future of low middle income countries, International Journal for Equity in Health 19.1: 1-12.

Ter Meulen Ruud (2015) Solidarity and justice in health care; A critical analysis of their relationship, Diametros. 2015, 43:1-20.

Toumi Rabee (2014), Globalization and health care: global justice and the role of physicians, Medicine, Health Care and Philosophy, 2014, 17.1: 71-80.

Türk Dil Kurumu (2020) Güncel Türkçe Sözlük. https://sozluk.gov.tr/Erişim tarihi: 14.12.2020.

Türk Eczacıları Birliği (2020) Maske Satışı Yapılmaması Hakkında. Türk Eczacıları Birliği. [Çevrimiçi] 6 4 2020. [Alıntı Tarihi: 9 12 2021.] https://www.teb.org.tr/

Türkiye Aşı Enstitüleri Başkanlığı. Türkiye Aşı Enstitüsü (2022) [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 22 05 2022.] https://www.tuseb.gov.tr/tae/projeler/devam-eden-ve-tamamlanan-tuseb-destekli-asi-projeleri.

Türkiye Felsefe Kurumu (2015a) Adalet, Oğuz YN, Tepe H, Büken Örnek N, Kucur Kırımsoy D. Biyoetik Terimleri Sözlüğü, 1. Baskı. Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu:1-2.

Türkiye Felsefe Kurumu (2015b) Haklar, [Ed] Tepe H, Büken Örnek N, Kucur Kırımsoy D Oğuz YN. Biyoetik Terimleri Sözlüğü, 1.Baskı. Ankara : Türkiye Felsefe Kurumu, 2015:118.

Türkiye Felsefe Kurumu (2015c) Kaynakların Dağıtımı. [kitap yaz.] Oğuz YN, Tepe H, Büken Örnek N, Kucur Kırımsoy D. Biyoetik Terimleri Sözlüğü. 1. Baskı. Ankara : Türkiye Felsefe Kurumu, s. 159.

Türkiye İstatistik Kurumu (2020) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 25 12 2021.] https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210.

Türkiye İstatistik Kurumu (2021) Sağlık Harcamaları İstatistikleri, Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni. [Çevrimiçi] 8 12 2021. [Alıntı Tarihi: 06 03 2022.] https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Saglik-Harcamalari-Istatistikleri-2020-37192.

Unan Fahri (2015) Osmanlı İdare Felsefesinde Adalet Editörler: Aslantaş S, İnalcık H Arı B. Adalet kitabı. İstanbul: Yeditepe Yayınevi:117-132.

UNESCO International Bioethics Committee (IBC) (2021) UNESCO World Commission on the Ethics of Scientific Knowledge and Technology (COMEST). Statement on COVD-19: Ethical Considerations from a global perspective. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 14 11 2021.] https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373115.

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu (2008) UNESCO Biyoetik ve İnsan Hakları Bildirgesi. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 13 06 2021.] https://www.unesco.org.tr/Pages/460/73/Biyoetik%20ve%20%C4%B0nsan%20Haklar%C4%B1%20Evrensel%20Bildirgesi.

United Nations (1948) Universal Declaration of Human Rights, https://www.un.org/sites/un2.un.org /files/2021/03/udhr.pdf

Valverde M Mariana (1999) Derrida's justice and Foucault's freedom: Ethics, history, and social movements. Law & Social Inquiry, Cilt 24.3: 655-676.

Vujadinovic Dragica (2012) "Ronald Dworkin-Theory of Justice", European Scientific Journal, 8.2: 1-13.

Wall Anji E et al. (2020) Coronavirus disease 2019: Utilizing an ethical framework for rationing absolutely scarce health-care resources in transplant allocation decisions, American journal of transplantation, 20.9: 2332-2336.

Wardrob Alistair (2012) Scarce vaccine supplies in an influenza pandemic should not be distributed randomly: reply to McLachlan. Journal of medical ethics. 38, 12:765-767.

Williams John R. (2015) Dünya Tabipler Birliği Tıp Etiği El Kitabı, [çev.] Civaner M.M. Türk Tabipler Birliği Yayınları, https://www.ttb.org.tr/kutuphane /tip_etigi_2017. pdf, Erişim Tarihi: 29.07.2019.

World Health Organisation (1978) Declaration of Alma-Ata, https://www.who.int/ publications /almaata_ declaration_en .pdf. Erişim tarihi: 18.11 2019.

World Health Organisation (2019) Previous Reports. World Health Organisation. [Online] World Health Organisation, [Cited: 11 18, 2019.] https://www.who.int /whr/media_centre/en/.

World Health Organisation (2020a) Coronavirus Map(Covid 19), https://covid19.who.int/Erişim tarihi:19.12.2020.

World Health Organisation (2020b) Ethical standards for research during public health emergencies: distilling existing guidance to support COVID-19 R&D: WHO. [Çevrimiçi] 20 1 2020. https://apps.who.int /iris/handle/10665/331507.

Yıldırım Sevda Gülşah, Demirel Muammer (2015) Türk Tarihinde Değerler ve Değerler Eğitimi Üzerine Bir İnceleme, Eğitim Kuram ve Uygulamaları Araştırma Dergisi, Cilt 5, 1:92-99.

TOPLUM MÜHENDİSLİĞİ

Prof. Dr. Sait Yılmaz

nobel

TOPLUM MÜHENDİSLİĞİ

Prof. Dr. Sait Yılmaz

Yayın No.: 4688
Mühendislik-Teknik No.: 454
ISBN: 978-625-427-957-7
E-ISBN: 978-625-427-958-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yılmaz, Sait.
Toplum Mühendisliği / Sait Yılmaz
1. Basım, VI + 354 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-957-7
E-ISBN: 978-625-427-958-4
1. Toplum Mühendisliği 2. Ayaklanma 3. İstihbarat

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

ANTROPOLOJİ VE GÜVENLİK **1**

ORTA DOĞU'DA İNGİLİZ İSTİHBARATI (1914-1918) **23**

TOPLUM MÜHENDİSLİĞİ **51**

ABD ÖRTÜLÜ OPERASYONLARI **69**

CIA VE İSLAMCILAR **95**

CIA VE ORTA DOĞU: 70 YILIN BİLANÇOSU **121**

ABD İSTİHBARATI SİZİ NASIL İZLİYOR? FBI & Apple Çekişmesinin Perde Arkası **145**

ABD'NİN AYAKLANMA, İÇ SAVAŞ VE DARBE İŞLERİ **167**

KAMU DİPLOMASİSİ: Halklara Angaje Olmak, Halkları Ayaklandırmak **185**

RUSYA ÖRTÜLÜ OPERASYONLARININ DÖNÜŞÜMÜ **199**

KUZEY KAFKASYA'DA YENİ BİR BAHAR BEKLENİYOR **223**

RUSYA'YI KAÇ PARÇAYA BÖLMELİ? Rusya ve Çin Üzerine Planlar **243**

KARANLIK GÜNDEM: UKRAYNA VE MAYMUN ÇİÇEĞİ **271**

AKILLI İSTİHBARAT VE TOPLUM MÜHENDİSLİĞİ **293**

KAYNAKÇA **329**

KAYNAKÇA

Aburish, Said: A Brutal Friendship - The West and the Arab Elite, St. Martin's, (New York, 1998).

Aburish, Said.: Lost Victories: The CIA and the Middle East, 2004, www.iiwds.com/said_ aburish/a_lostvictories.

Ackerman, Spencer: CIA Chief: We'll Spy on You Through Your Dishwasher, Wired, (March 15, 2012).

Agence France Presse, Amerikan İstihbaratının Yeni Stratejisi Demokrasiyi Güçlendirmek, (Oct 28,.2005).

Aghhej, Amin E., Why China Fears the Emerging Turkic Alliance, National Interest, (October 29, 2022).

Ahmad, Eqbal: Terrorism: Theirs and Ours, A Presentation at the University of Colorado, Boulder, (October 12, 1993) http://www.sangam.org/ANALYSIS/Ahmad.htm;

Ahmed Mosaddeq, Nafeez: Whistleblower: Al Qaeda Chief Was US Asset, *Huffington Post*, (May 21, 2013).

Akbar, İmran: Gulbuddin Hekmatyar Had Links with KGB, *The News International*, (October 8, 1992).

Akhtar, Shayerah Ilias, Mary Jane Bolle, Rebecca M. Nelson, *U.S. Trade and Investment in the Middle East and North Africa: Overview and Issues for Congress*, Congressional Research Service (4 March 2013). http://www.fas.org/sgp/crs/misc/R42153.pdf.

Albrechtslund, Anders, Online Social Networking as Participatory Surveillance, (March 3, 2008). http://www.uic.edu/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/2142/1949.

Alexandre, Richard: The Biology of Moral Systems, Hawthorne, Aldine de Gruyter, (New York, 1987).

Allen, Gary, *None Dare Call It Conspiracy*, GSG & Associations, (1971).

Allıson, Graham, Amos Yadlin, Piercing the Fog of War: What Is Really Happening in Ukraine? *Belfer Center for Science and International Affairs*, (March 24, 2022).

American Anthropological Association: What is Anthropology?, (26 Kasım 2013), http://www.aaanet. org/about/whatisanthropology.cfm

Amnesty International: Saudi Arabia: protesters and reformers targeted in name of security, (1 Dec. 2011), http://www.amnesty.org/en/news/saudi-arabia-protesters-and-reformists-targeted-name-security- 2011-12-01, (accessed 13 Dec. 2011).

Andrew, Christopher, Oleg Gordievsky (1990). *KGB: The Inside Story*. London: Hodder and Stoughton.

Andrew, Christopher and Oleg Gordievsky, Instructions from The Centre: Top Secret Files on KGB Foreign Operations, 1975-1985, Hodder & Stoughton, (London, 1991), (Stanford U.P., 1993).

Andrew, Christopher and Vasili Mitrokhin, The Mitrokhin Archive, Vol.1: *The KGB in Europe and the Wes*t (London/New York: Penguin/Basic Books, 1999).

Andrew, Christopher, Intelligence Analysis Needs to Look Backwards Before Looking Forward, *History and Policy*, (01 June 2004).

Arab Crunch: Facebook Population: Arabic The Fastest Growing, English Falls from The Majority Leadership, (August 30, 2010). http://arabcrunch.com/2010/08/facebook-population-arabic-the-fastest-growing-english-falls-from-the-majority-leadership.html (accessed December 11, 2010).

Asker, Ali (2014). *Rus İstihbarat Sistemi. İstihbarat Örgütleri*, Ankara: Kripto Yayınları.

Aston, George, *The Secret Service*, Faber and Faber, (London, 1930).

Atasoy, Emrah, Ütopyacılık, Ütopya ve Distopya Üzerine Genel ve Eleştirel Bir Bakış, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Yıl: 20, Sayı: 80, Mart, Nisan, Mayıs 2017.

Avey, Paul C., Michael C. Desch, What Do Policymakers Want From Us? Results of a Survey of Current and Former Senior National Security Decision Makers, *International Studies Quarterly*, Vol.58, Issue 2, (June 2014).

Aydınlı, Ersel: Küreselleşme ve Güvenlik, *Avrasya Dosyası, Güvenlik Bilimleri Özel,* Sayı: 2, Ankara, (Ankara, 2003).

Baldor, Lolita C., Slobodan Lekic: NATO Covert Guidance Steered Libyan Rebel Gains, The Associated Press, (Aug 23, 2011).

Baldor, Lolita C., Robert Burns: Pentagon: U.S., NATO not in Gadhafi manhunt, *The Military Times*, (Aug 25, 2011). http://www.militarytimes.com/news/2011/08/ap-uk-says-nato-assisting-in-gadhafi-hunt-082511/

Ball, Tom, Putin infuriated by Russian intelligence failures in Ukraine War, *The Times*, (March 09 2022). Putin infuriated by Russian intelligence failures in Ukraine war | News | The Times

Barger, Deborah G., Toward A Revolution in Intelligence Affairs, National Security Research Division, Rand Corporation, (Arlington/VA, 2005).

Barken, Joanne, Plutocrats at Work: How Big Philanthropy Undermines Democracy, *A Quarterly of Politics and Culture*, Dissent Magazine, Fall 2013.

Bartles, Charles K. (2016). Getting Gerasimov Right, *Military Review*, January-February 2016.

Bauman, Zygmunt: *Liquid Fear,* Polity, (Cambridge, 2006).

BBC: 6 Soruda Apple - FBI Tartışması: Güvenlik mi, Gizlilik mi? (19 Şubat 2016).

BBC: Apple - FBI Tartışması: Zuckerberg'den Apple'a Destek, (23 Şubat 2016).

Bean, Hamilton, The Paradox of Open Source: An Interview with Douglas J. Naquin, *International Journal of Intelligence and Counterintelligence 27:1*, (2014).

Bearak, Barry: Leaders of the Old Afghanistan Prepare for the New, *New York Times*, (October 25, 2001).

Beaty, Jonathan, S.C. Gwynne: The Outlaw Bank: A Wild Ride into the Secret Heart of BCCI, Beard Books, (1993).

Beaumont, Peter, The truth about Twitter, Facebook and the uprisings in the Arab world, *The Guardian*, (25 February 2011).

Bell, Gertrud: The Desert and Snow, Heinemann, 1907; Amurath to Amureth, Heinemann, 1911*, Letters 2*. Cilt (1927).

Belleten, Türk Tarih Kurumu, Ekim 197, No:148, C.7.

Benjamin, Daniel, Steven Simon: *The Age of Sacred Terror*, Random House, (2002).

Benjamin, Daniel: Strategic Counterterrorism, Brookings Institution Policy Paper No.7, Oct 2008.

Bennett, G.H. (1995). *British Foreign Policy during the Curzon Period*, 1919-24. Macmillan Press.

Bergstein, Brian, The Great AI Paradox, *MIT Technology Review*, (December 15, 2017), https://www.technologyreview.com/s/609318/the-great-ai-paradox/.

Berman, Joshua, How the CIA Used a Fake Sci-Fi Flickk to Rescue Americans From Teheran, American Buddha, (April 24, 2007).

Betts, Richard K., *Enemies of Intelligence: Knowledge & Power in American National Security*, Columbia University Press, (New York, 2007).

Betts, Richard K.: The New Politics of Intelligence: Will Reforms Work This Time?, *Foreign Affairs*, (June 2004).

Bıdwell, Robin Leonard, *The Arab Bulletin. Bulletin of the Arab Bureau in Cairo*, 1916-1919, Gerrard Cross, 1986.

Bittman, Ladislav (1972). *The Deception Game*. Syracuse: Syracuse University Research Corp.

Bloch, Maurice: Language, Anthropology and Cognitive Science. Man, *London School of Economics and Political Science*, (1991), 26 (2).

Blum, William: Killing Hope: *U.S. Military and CIA Interventions since World War II,* Common Courage Press, (Monroe, Maine, 1995).

Blum, William: Haydut Devlet, Yeni Hayat Kütüphanesi, (İstanbul, Ağustos 2003).

Blume, Stuart, Immunization: How Vaccines Became Controversial, Reaktion Books, (2017).

Bodansky, Yossef: Bin Laden: *The Man Who Declared War on America*, Blackstone Audiobooks, (2002).

Bodansky, Yossef (2005). *The Secret History of the Iraq War*, Regan Books.

Bonı, Maurizio: A New Grammar for International Relations in a New World Order, in Hurtado & Ercolani: ibid, (2013).

Bollen, John, Twitter Mood Predicts the Stock Market, *Journal of Computational Science*, Vol.2, No.1, (2011).

Booth, Ken Booth (Ed.): Critical Security Studies and World Politics, Lynne Rienner Publishers, (London, 2005).

Bozkurt, Ceyhun: *Amerikalı Diplomatların Güneydoğu Faaliyetleri*, Kripto Yayınları, (Ankara, 2010).

Brezinski, Zbigniew (1960). *The Soviet Bloc*, Cambridge: Harvard University Press.

Brzezinski, Zbigniew, A Geostrategy for Eurasia, Foreign Affairs, (1997).

Brzezinski, Zbigniew, The Grand Chessboard, American Primacy and It's Geostrategic Imperatives, Basic Books, (1997).

Briley, Patrick B.: AL Fuqra: U.S. Islamic Terror Network Protected by FBI, U.S. State Department, Liberty Post, (July 28, 2006).

Brown, Ellen Hodgson, *Web of Debt*, Third Millennium Press, (2007).

Burrowers, Robert J., Corrupt Science and Elite Power: Covid-19 "Techno-Slavery" and the "Great Reset" Are Now Imminent, (December 19, 2020).

Buzan, Barry, Ole Wæver, Jaap de Wilde: *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, (1998).

Camus, Albert, The Rebel: An Essay on Man in Revolt, Alfred A. Knopf (New York, 1956).

Calder, Josh (January 02, 2009). Challenging The Assumptions About Russia's Future. Washington DC: Radio Free Europe/Radio Liberty.

Carpenter, Ted Galen, Washington Keeps Alienating Its Policy Partners, Cato Institute, (November 10, 2022).

Casey, Michel, Decolonize Russia, The Atlantic, (May 27, 2022).

Cauisan Knot, Kadyrov confirms deaths of 23 Chechen fighters in Ukraine, (28 October 2022). Caucasian Knot | Caucasian Knot (kavkaz-uzel.eu)

Central Intelligence Agency, Coordination and Policy Approval of Covert Operations, (Feb. 23, 1967).

Ceram, W. *Tanrılar, Mezarlar, Bilginler* (Çev. H. Örs), Remzi Kitabevi (İstanbul, 2011).

Chambers, Harold, The Shifting Political Hierarchy in the North Caucasus, FBRI, (15 June 2022). The Shifting Political Hierarchy in the North Caucasus - Foreign Policy Research Institute (fpri.org).

Chang, Ting Hua, Chang-Tien Lu, Naren Ramakrishnan, Feng Cheng, Jaime Arredondo, David Mares, and Summers, Kristen, Analyzing Civil Unrest through Social Media, *Computer 46* (12) (2013).

Chatzky, Andrew and James McBride, China's Massive Belt and Road Initiative, Council on Foreign Relations, (January 28, 2020).

Chernenko, Elena and Alexander Gabuev, Translation: Paul R. Grenier, "'In Ukraine, U.S interests are incompatible with the interests of the Russian Federation'", US-Russia.org, (17 January 2015).

Churchill, Julian Spencer, Breaking Up: It's Time to Prepare for Russia's Disintegration, Concordia University, (June 26, 2022).

Chomsky, Noam: *Aspects of the Theory of Syntax*, MIT Press, (1965).

Chomsky, Noam, Değişen Dünyada Demokrasi İçin Mücadele, Katolik Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, (Londra, Ocak 1991).

Chomsky, Noam: The War on Afghanistan, Znet, (December 30, 2001). http://www.globa lpolicy.org/ wtc/targets/1230chomsky.htm.

Chomsky, Noam, Gilbert Achcar, Tehlikeli Güç, İthaki Yayınları (Edt.: S.R. Shalom), (Çev.: Y. Alogan), (İstanbul, 2007).

Chossudovsky, Michel: Who is Abu Musab Al-Zarqawi? From Al-Zarqawi to Al-Bagdahdi: "The Islamic State" is a CIA-Mossad-MI6 "Intelligence Asset", Global Research, (October 18, 2015).

Chossudovsky, Michel, The 2020 Worldwide Corona Crisis: Destroying Civil Society, Engineered Economic Depression, Global Coup d'État and the "Great Reset", CRG, (December 21, 2020).

Clarck, Robert M.: Scientific and Technical Intelligence Analysis, Studies in Intelligence, Vol.19, (1975),https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol19no1/pdf/v19i1a06p. pdf

Clizbe, Kent (June 30, 2010). Putin's Spy Ring.http://www.frontpagemag.com /fpm/64538/putins-spy-ring-kent-clizbe (Giriş: 14 Aralık 2015).

CNN: Bin Laden Says He Wasn't Behind Attacks, CNN.com, (September 17, 2001). http://archives.cnn.com/ 2001/US/09/16/inv.binladen.denial/.

CNN: Taliban Repeats Call for Negotiations, CNN.com, (Oct 2, 2001). http://archives .cnn.com/2001/WORLD/ asiapcf/central/10/02/ret.afghan.taliban/.

CNN (July 20, 2002) Interview With Oleg Kalugin, http://edition.cnn.com/ TRANSCRIPTS/0207/20/ cst.05.html (Giriş: 07 Ekim 2016).

Codevılla, Angelo ve Paul Seabury (2006). *War Ends and Means*. Washington DC: Potomac Books.

Cohen, Ariel (July 7, 2011). Rethinking Reset: Re-Examining the Obama Administration Russia Policy. Washington DC: Testimony Before the House Foreign Affairs Committee.

Cohen, Ariel, (April 23, 2014). Russia Is Expanding Intimidation Tactics in Eastern Ukraine. The Daily Signal, (23 April 2014). http://dailysignal.com/2014/04/23/russia-expanding-intimidation-tactics-eastern-ukraine/. (Giriş: 17 Eylül 2015).

Coleman, John, The Committee of 300: A Brief History of World Power, World in Review (WIR), (2006).

Coles, T. J., "Gods of War": How the US Weaponized Ukraine Against Russia, The Grayzone, (April 1, 2022).

Colhoun, Jack, CIA Adapts Database Software Called PROMIS with Back Door for Cyber-espionage, Covert Action Magazine, (23 February 2021).

Coll, Steve, Ghost Wars: The Secret History of the CIA, Afghanistan, and Bin Laden, From the Soviet Invasion to September 10, 2001 Penguin Books, (New York, 2004).

Comenetz, Jacob: Innovating Public Diplomacy For a New Digital World, The Washington Diplomat, (July 27, 2011).

Connections QJ 15, No: 1 (2016): 5-35, s.5 Стив Абрамс, Больше, чем пропаганда: активные советские мероприятия в путинской России,

Conversation, Why Stagflation is an Economic Nightmare and could Become a Real Headache for Biden, (March 10, 2022).

Conquest, Robert (1987). Ideology and Deception. (Eds.) Brian D. Dailey and Patrick J. Parker. Soviet Strategic Deception. Stanford CA: Hoover Institution Press.

Cooper, Robert: *Ulus Devletin Çöküşü*, Güncel Yayınları (İstanbul, 2005).

Cordesman, Anthony H.: Shape, Clear, Hold, and Build, Acting on the Lessons of the Afghan & Iraq Wars, (Speech given at the Cosmos Club on September 24, 2009).

Corson, William R., Armies of Ignorance, *The Dial Press*, (New York, 1977).

Craner, Lorne W., Kenneth Wollack: New Directions for Democracy Promotion, NDI.org, (January 31, 2011).

Crosst, Matthew, Soft Spying: Leveraging Globalization as Proxy Military Rivalry, *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence*, (2015)28: 1, 105-122, DOI: 10. 1080/ 08850607. 2014. 962377.

Crutzen, Paul & John Birks (1982). The Atmosphere After a Nuclear War: Twilight at Noon, Ambio

Cunnigham, Michael, Xi Jinping's Power Grab Is a Gift to the United States, Heritage Foundation's Asian Studies Center, (November 13, 2022).

Custine, Astolphe (1976). Custine's Eternal Russia: A New Edition of Journey for Our Time. Miami: Center for Advanced International Studies.

Dahl, F. William England, "The Great Reset" Is Here: Follow the Money. "Insane Lockdown" of the Global Economy, "The Green Agenda", The New Eastern Outlook, (April 07, 2021).

Dalacoura, Katerina, The 2011 uprisings in the Arab Middle East: political change and geopolitical implications, International Affairs 88: 1, (2012).

Dambre, David L., The Impact of Disinformation on Strategic Intelligence Policies, Modern Diplomacy, (Oct 13, 2022). https://moderndiplomacy.eu/2022/10/13/the-impact-of-disinformation-on-strategicintelligence-policies/.

Davies, Philip H.J., *MI6 and the Machinery of Spying*, Frank Cass, 2004.

Davis, Deborah: *Katharine the Great: Katharine Graham and the Washington Post*, National Press Inc, (Bethesda MD, 1987).

D'andrae, R.G.: *The Development of Cognitive Anthropology*, Cambridge University Press, (New York, 1995).

Defense Science Board, "Executive Summary," in Transition to and from Hostilities, Office of the Under Secretary of Defense for Acquisition, Technology and Logistics, (Washington DC, 2004).

Del Pero, Mario: The Role of Covert Operations in US Cold War Foreign Policy, in Heike Bungert, Jan G.Heitmann, Michael Wala: Secret Intelligence in the Twentieth Century, Frank Cass, (London, 2003).

Demir, Hasan: CIA Ajanı Green ve Türk Çocuğu İbrahim, *Yeniçağ Gazetesi*, (28 Mart 2007).

Deepika, Saraswat, India's Inclusive Vision for Eurasia, Manohar Parrikar Institute for Defence Studies and Analyses, (October 3, 2022).

Dewey, John, *Liberalism and Social Action*. Capricorn Books, (New York, 1953).

Deyoung Karen, Peter Finn, U.S. Acknowledges Killing of Four U.S. Citizens in Counterterrosim Operations, *Washington Post*, (May 23, 2013).

Dilanian, Ken, Biden administration walks fine line on intelligence-sharing with Ukraine, NBC, (March 4, 2022). Biden administration walks fine line on intelligence-sharing with Ukraine (nbcnews.com)

Directorate of Intelligence Paper, The Soviet Cauldron, April 25, 1991. George Kolt, Russia Watch: Essays in Honor of George Kolt, Ed. Eugene B. Rummer and Celeste A. Willander, Center for Strategic and International Studies, (Washington DC, 2007).

Dozier, Kimberly: *Petraeus Sworn in as CIA Director*, The Associated Press, (Sep 6, 2011).

Dozier, Kimberly: *Lessons from Saddam hunt applicable in Libya*, The Associated Press, (Aug 27, 2011).

Dozier, Kimberly: *Spec ops, CIA first in, last out of Afghanistan*, The Associated Press, (Oct 8, 2011).

Duffett, Claire: Facebook, banned in Syria, is widely used—even by the government, Christian Science Monitor, (November 18, 2010).

Dugin, Alexander: *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, Küre Yayınları, (İstanbul, 2010).

Dunne, Charles W., *Democracy Promotion: Obama's Mixed Record*, MEI Scholar Series, (Now 19, 2014).

Duverger, Maurice, Metodoloji Açısından Sosyal Bilimlere Giriş (Çev.: Ü.Oskay), Bilgi Yayınevi, (Ankara, 1973).

Earley, Pete ve J. Comrade (2007) *The Untold Secrets of Russia's Master Spy in America After the End of the Cold War*, Penguin Books.

East, Adam K.: The Anglo-American Support Apparatus Behind the Afghani Mujahideen, Executive Intelligence Report, (October 13, 1995).

Ebeling, Richard M., Why the Social Engineers of the Sixties Failed to Make a "Great Society", (April 11, 2018).

Edgar, Timothy H., Biden's Positive Cyber Strategy: Optimism Tempered by Experience, Watson Institute, (May 7, 2022).

Edmonds, Sibel: Know Your Terrorists: Ayman al-Zawahiri, *Boiling Frogs Post*, (February 16, 2013).

Egan, Matt: In-Q-Tel: A Glimpse Inside the CIA's Venture Capital Aram, FoxBusiness.com, (June 14, 2013).

Eithier; Jason, Current Research in Social Network Theory, Northeastern University College of Computer and Information Science, (2009). http://www.ccs.neu.edu/home/perrolle/ archive/Ethier-SocialNetworks.html.

Endsley, Mica R., Autonomous Horizons: Autonomy in the Air Force—A Path to the Future. Vol. 1, Human Autonomy Teaming. Air Force Science and Technology, US Air Force, Washington, D.C. (2015).

Engdahl, F. William, Seeds of Destruction, Montreal, (Global Research, 2007).

Engdahl, William, *Petrol Para İktidar, Anglo Amerikan Politikası ve Yeni Dünya Düzeni*, Alfa Yayınları, (İstanbul, 2008).

Engdahl, F. William, Gods of Money, *Wall Street and the Death of the American Century*, John Wiley and Sons, (2010).

Engdahl, F. William: A Century of War - Anglo-American Oil Politics and the New World Order Progressive Press; New Rev Un edition, (2012).

Eriksen Thomas Hylland: *What is Anthropology*, Pluto, (London, 2004).

Erickson, Paul A. Erickson, Liam D. Murphy: *A History of Anthropological Theory*, Broadview Press, (2003).

What the War in Libya Tells Europe, Strategic Europe, (September 21, 2011).

Escobar, Pepo, Who Profits from the Pandemic? *Consortium News*, (April 9, 2020).

Etzioni, Amitai: Religion and Social Order, *Policy Review*, No. 148, (March 28, 2008).

Evening Standard, Bill Gates Warns of Smallpox Terror Attacks and Urges Leaders to Use 'Germ Games' to Prepare, (November 2021).

Evgeny, Morozov: Why Washington's support for online democracy is the worst thing ever to happen to the Internet. Foreign Policy Magazine, (January-February 2011).

Evgeny, Morozov: How Much Did Social Media Contribute to Revolution in the Middle East? Public Affairs, (Apr/May 2011).

Executive Intelligence Review, "The True Story of Soros the Golem", (April 1997) in Peter Mayers: Soros As Rothschild Agent, (July 31, 2001).

Fahri, Macit, *Amerikan Harp Doktrinleri*, Yön Yayınları, 1966.

Farrands, Chris: Visual Ethnographies, Conflict and Security, in Hurtado & Ercolani: ibid, (2013).

Ferris, John, 'The Internationalism of Islam: The British Perception of a Muslim Menace 1840–1951, *Intelligence and National Security 24*, No.1, (2009).

Fidler, David P., Economic Cyber Espionage and International Law: Controversies Involving Government Acquisition of Trade Secrets through Cyber Technologies, *ASIL Insights*, Vol. 17, No. 10, 2013.

Filkins, Dexter: The Fight of Their Lives, New Yorker, (September 29, 2014).

Fitzpatrick, Catherine A: The Net Delusion: The Dark Side of Internet Freedom, *Foreign Policy*, (January 7, 2011).

Floyd, Rita: When Foucault Met Security Studies: A critique of the 'Paris School' of Security Studies, *Paper Presented at the 2006 BISA Annual Conference 18-20 December at the University of Cork*, Ireland.

Fournier, Dan, Why Society Needs "Conspiracy Theories" and "Conspiracy Theorists". It's No Secret that We've been Lied To, (October 15, 2022).

Frank, Robert, Billionaires Try to Shrink World's Population, Report Says, *The Wall Street Journal*, (May 26, 2009).

Frankel, Matthew, A Response to Ken Lieberthal's Report on the Intelligence Community, The Brookings Institution, (October 19, 2009).

Friedman, George, The Geopolitics of Turkey, Stratfor, (July 31, 2007).

Friedman, George: Libya and Iraq: The Price of Success, STRAFOR, October 25, 2011.

Friedman, George, The End of Counterinsurgency and the Scalable Force, *Stratfor*, (June 5, 2012).

Friedman, George (April 24, 2012). Russia's Strategy. *Stratfor*.

Friedman, George: *Amerika'nın Gizli Savaşı*, Pegasus Yayınları, (İstanbul, 2014).

Freeman, Richard, The Windsors' Global Food Cartel: Instrument for Starvation, Executive *Intelligence Review*, (December 8, 1995).

Friedman, Uri (2014). Putin's Playbook: The Strategy Behind Russia's Takeover of Crimea.

FTW Publicatons: The CIA's Wall Street Connections Transcript of interview with Michael C. Ruppert, Centre for Research on Globalisation (CRG), (3 November 2001).

Fuchs, Christian, Social Networking Sites and the Surveillance Society, Forschungsgruppe Unified Theory of Information, (Salzburg and Vienna, 2009). http://fuchs.icts.sbg .ac.at/SNS_Surveillance_Fuchs.pdf.

Gaddis, John Lewis, George F. Kennan: *An American Life*, Penguin, (New York, 2011).

Gady, Franz-Stefan, Meet the Elusive Man Responsible for Today's Middle East Mayhem, National Interest, (June 22, 2014).

Gady, Franz-Stefan, The Real Story of How the Middle East Became Such a Disaster, *The Nation*, (April 7, 2017).

Galbraith, Peter: Karzai, a Corrupt Partner, *Time*, (Oct. 07, 2011).

Galeotti, Mark, Putin's Hydra: Inside Russia's Intelligence Services, European CFR Policy Brief, (May 2016).

Galssman, James K.: Public Diplomacy 2.0: A New Approach to Global Engagement, (December 1, 2008). U.S. Department of State, 2008 Remarks by the Under Secretary for Public Diplomacy and Public Affairs. http://www.state.goV/r/us/2008/112605.htm (accessed January 15, 2009).

Ganes, John A. Jr., This is 50-50: Behind the Obama's Decision to Kill Bin Laden, The Atlantic, (October 10, 2012).

Garthoff, Douglas F., Director of Central Intelligence as Leaders of the U.S. Intelligence Community Potomac Books, (Washington DC, 2007).

Geffray, Christian: *La Cause des Armes au Mozambique. Anthropologie d'une Guerre Civile.* Karthala Editions, (1989).

Gellner, Ernest: *Postmodernism, Reason, and Religion*, Routledge, (London/New York, 1992).

Genelkurmay ATASE Başkanlığı, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi VI'ncı Cilt Hicaz, Asir, Yemen Cepheleri ve Libya Harekâtı 1914-1918, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Askeri Tarih Yayınları Seri No: 3, Gnkur. Basımevi, (Ankara, 1978).

George-Cosh, David: Twitter Plans Arabic website, The National, (November 17, 2010), http://www.thenational.ae/business/technology/twitter-plans-arabic-website (accessed December 7, 2010).

Ghonim, Wael, (2010), Google Marketing Manager Middle East and North Africa, Arab Crunch, http://arabcrunch.com/2010/12/google-mena-ad-spending-is-between-110-130-million-usd-in-2010-100-million-arab-users-will-be-online-in-2015.html (accessed December 12, 2010).

Gleiman, Jan K., The Future of War Is Here: Proxy Warfare, ASPI, (October 24, 2014).

Graves, Robert, B.H.Liddell Hart (Edt), T.E.Lawrence to His Biographers Robert Graves and B.H.Liddell Hart (London, 1963).

Green, Tanya L., The Negro Project: Margaret Sanger's Genocide Project for Black American's, in www.blackgenocide.org/negro.html (Erişim; 12 Haziran 2014).

Greenhouse, Steven: The Greening of U.S. Diplomacy: Focus on Ecology, *New York Times*, (October 09, 1995).

Griffin, Des, *Fourth Reich of the Rich*, Emissary Publications, (1994).

Groose, Thomas K. (October 14, 2015) Russia's Valuable Weapon, Vladimir Putin's Spies Are Critical to his Strategy in Syria and Ukraine, US News.

Goodby, James, Kenneth Welsbrode: Limit the Pentagon's Takeover of CIA, *Defense News,* (June 5, 2006).

Goodman, Allan H.: The Problematics of "Race" in NT Boaz and LD Wolfe (eds.), Biological Anthropology: The State of the Science. Bend, Oregon, *International Inst. of Human Evolutionary Research* (1995).

Guindi, Fadwa El: *Visual Anthropology,* AltaMira Press for Rowman and Littlefield, (Lanham MD, 2004).

Gutterman, Steve, The Week In Russia: Crimes Of The Past and The Present, RFE/RL, (November 04, 2022).

Haas, Ed: FBI Says, It Has 'No Hard Evidence Connecting Bin Laden to 9/11', *Muckraker Report*, (June 6, 2006). http://www.teamliberty.net/id267.html.

Hahn, Gordon, Trends in Jihadist Violence in Russia During 2010 in Statistics, Islam, Islamism and Politics in Eurasia Report, *Monterey Institute for International Studies*, 26 January 2011.

Halliday, Fred: Revolution in Afghanistan, *New Left Review,* No.112, (1978).

Hamelen, Elze van, Citizen's Brain Is the Battlefield in 21st-century Warfare, De Antere Krant, (September 22, 2022).

Hamelen, Elze van, The Netherlands: Government Sponsored Behavioral Control and Social Engineering Experiments, De Antere Krant, (September 20, 2022).

Hamid, Shadi: Is There Hope? Yes. The Emerging Consensus on Democracy Promotion, (November 05, 2005).

Harding, Luke: *Snowden Dosyası*, Pegasus Yayınları, (İstanbul, 2014).

Harff, Barbara, Ted Robert Gurr: Victims of the State: Genocides. Politicides, and Group Repression from 1945 to 1995, in Albert J. Jongman, ed., Contemporary Genocides, (1995).

Hasanli, Cemil. (2011). *Tarafsızlıktan Soğuk Savaşa Doğru Türk - Sovyet İlişkileri. 1939-1953*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Hassan, Oz, Elizabeth Iskander Monier, The UK's Response to Extremism and Political Instability in North and West Africa, "Written Evidence" in House of Commons Foreign Affairs Select Committee (2013).

Hayden, Michael V.: CIA Director's Remarks at the INSA Dinner, Celebrating the 60th Anniversary of the National Security Act of 1947, (September 18, 2007).

Hayden, Tom. *Review of the CIA in Hollywood: How the Agency Shapes Film and Television by Tricia Jenkins*, LA Review of Books, (2013).

Hayek, Friedrich, Studies in Philosophy, Politics, and Economics University of Chicago Press, (1967).

He Alex, The Belt and Road Initiative: Motivations, Financing, Expansion and Challenges of Xi's Ever-Expanding Strategy, *Journal of Infrastructure Policy and Development*, 4 (1) (April 2020).

Hegseth, Pete: Which is More Provocative to America's Enemies – Strength or Weakness? *National Review*, (October 9, 2012).

Helms, Richard: A Look Over My Shoulder: A Life in the Central Intelligence Agency, Random House, (New York: 2003).

Helton, Shawn: "Privacy Crisis": Why the FBI's Case Against Apple is Falling Apart, 21st Century Wire, (March 04, 2016).

Henderson, Dean, Big Oil & Their Bankers in the Persian Gulf, CreateSpace Independent Publishing Platform, (2010).

Hersh, Seymour, Huge C.I.A. Operation Reported in U.S. Against Antiwar Forces, Other Dissidents in Nixon Years, The New York Times, (Dec. 22, 1974).

Hersh, Seymour: Benghazi Attack A Consequence Of Weapons "Rat-Line" To Syria, *MintPress News*, (April 21, 2014).

Hiçyılmaz, Ergun, *Teşkilatı Mahsusa*, Kaynak Yayınları, (İstanbul, 2014).

Hillman, Jennifer and David Sacks, China's Belt and Road: Implications for the United States, Independent Task Force Report No. 79, Council on Foreign Relations, March 2021.

Hitchins, Derek K., Society, Economics and The Human Condition, Systems Hitchin, (2013).

Hogarth, David G., Present Discontents in the Near and Middle East, *Quarterly Review*, 234 (1920).

Hopkins, Terence K., Immanuel Wallerstein, Geçiş Çağı, Dünya Sisteminin Yörüngesi: 1945-2025, Avesta Yayınları, Çev. N. Ersoy, (İstanbul, 1999).

Howell, F. Clark: Sherwood Larned Washburn, Biographical Memoirs, V.84, *National Academy of Sciences* (NAS), (2004).

Hughes, Matthew, Allenby and the British Strategy in the Middle East, 1917-1919, London, 1999.

Hunt, Tristram, The Business of Giving, *Guardian*, (17 April 2008).

Hurtado, Fina Antón Hurtado and Giovanni Ercolani: Introduction: Anthropology and Security Studies, Universidad de Murcia, (Murcia, 2013).

Hyde, Marina ve Nigel Farage (August 26, 2016). From Brexit Hero to Trump's Little Helper. *The Guardian*.

Iarpa Announces New Research Program, ODNI News Release No. 24-11, (August 24, 2011).

Icg, Popular protest in the Middle East and North Africa (III): The Bahrain revolt, Middle East report 105 (Brussels: ICG, 2011), ; ICG, Popular protest in the Middle East and North Africa (VIII): Bahrain's rocky road to reform, Middle East report 111 (Brussels: ICG, 2011).

Icpse 2021: 15. International Conference on Political and Social Engineering, June 21-22, 2021 in Vienna, Austria. https://waset.org/political-and-social-engineering-conference-in-june-2021-in-vienna

Ilachinski, Andrew, AI, Robots, and Swarms: Issues, Questions, and Recommended Studies, Center for Naval Analysis, (January 2017).

IMF, From Great Lockdown to Great Transformation, (June 9, 2020). From Great Lockdown to Great Transformation (imf.org)

Immerman, Richard, *The Hidden Hand A Brief History of the CIA,* Wiley Blackwell, (West Sussex, 2014).

Inda, John Xavier, *Renato Rosaldo: The Anthropology of Globalization*, Wiley-Blackwell. (2007).

İngiliz Arşivi; - G.M. Bell to Lawrence, 18 March 1916, FO882/13 MES/16/2, fo. 264.

- Sykes to Clayton, 28 December 1915, FO882/2 ARB/15/4, fos 1–14. John Keegan, First World War, Bodley Head, 2014, 279–82.
- Correspondence between SSI and Viceroy, December 1915 (L/P&S/10/578 P4522/1915, fo.236 and P4744, fo. 229), January 1916 (L/P&S/10/576 P182 #182) and February 1916 (L/P&S/10/576 P570 #207).
- David Hogarth, 'First Report, Arab Bureau', 1 May 1916, Enclosure No. 2, Serial No. 8, R/20/A/1569 IOLR.

Ingold, Tim: Introduction to Culture, in Tim Ingold. Companion Encyclopedia of Anthropology, (1994).

Intelligence Summary, GHQ, Egyptforce, for 24 June 1916, WO157/705. Murray to McMahon, 19 June 1916, FO141 738/3818/11, item 1. T.E. Lawrence, Seven Pillars of Wisdom, Wordsworth Editions Ltd., 1999.

Iqbal, Muhammed: *The Reconstruction of Religious Thought in İslam*, Bhavan Publisher, (2000).

International Crisis Group, (2012): The Bahrain revolt, On the Bahrain Centre for Human Rights.

Jasper, Scott, Can Russian Hybrid Warfare Win the Day in Ukraine? *Naval Postgraduate School*, (October 7, 2022).

Jeffrey, Ghannam: Social Media in the Arab World: Leading up to the Uprisings of 2011, *Center for International Media Assistance* (CIMA), (February 3, 2011).

Jeong, Hon Wong: *Understanding Conflict and Conflict Analysis*, *SAGE, (London, 2008).*

Johnson, Loch K.: *America's Secret Power: The CIA in Democratic Society*, Oxford University Press, (New York, 1989).

Johnson, Loch K., The Threat on the Horizon: An Inside Account of America's Search for Security After the Cold War, Oxford University Press, (New York, 2011).

Jones, Seth G.: Security from The Bottom Up, *Time*, (Oct. 07, 2011).

Joshı, Priyanki, Every Move You Make, Google Will Be Watching You, Business Standard, (March 21, 2009). http://www.business-standard.com/india/news/every-move-you-make-google-will-be watching-you/57071/.

Jupp, James, Westen Civilisation or Social Enginering, Australia National University, (August 1, 2018).

Jurmain Robert, Lynn Kilgore, Wenda Trevathan, Russell L. Ciochon: *Introduction to Physical Anthropology. 11th Editio*n, Wadsworth, (2007).

Kangas, Steve: A Timeline of CIA Atrocities, *Global Research*, (October 13, 2015).

Kantarci Hakan, *Kıskaçtaki Bölge Kafkasya*, IQ Yayınları,(İstanbul, 2006).

Kaplan, David E.: Hearts, Minds, and Dollars, *US News*, (8 May, 2005).

Kazbek, Chanturiya, A Third Chechen War is Inevitable. The Only Question When, Ov-media.org, (13 March 2017).

Keida, Satish, J. Van Willigen: Applied Anthropology: Domains of Application, Praeger. (Westport, 2005).

Keller, Akos, Alant Mila Djurdjevic, Reports Of China's Overseas 'Police Stations' Spark Controversy, Denial In Hungary And Serbia, RFE/RL, (November 9, 2022).

Kerr, Richard, Thomas Wolfe, Rebecca Donegan, Aris Pappass: A Holistic Vision for the Analytic Unit, Intelligence Analysis, CIA Publications, (April 15, 2007). https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol50no2/html_files/Holistic_Vision_5.htm

Kesselman, Mark: Order or Movement? The Literature of Political Development As Ideology, World Politics, (October 1973).

Kılıç, Selda (2015), Kafkasya'ya Dair (1916-1917) Osmanlı İstihbaratının Yayımladığı Bir Rapor, TAD, C. 34

King, Alexander, *The First Global Revolution: A Report by the Council of The Club of Rome*, Pantheon Books, (1991).

Kinzer, Stephen: *Overthrow: America's Century of Regime Change from Hawaii to Iraq*, Times Books, (2007).

Klishin, Ilya, Victory is No Longer A Celebration. Aggression in Ukraine Will Permanently Rid Russia of Militarism as the Main Bond, The Insider, (9 November 2022).

Klishin, Ilya, Russia's 'natural order' under Putin could be anything after, The Insider, (November 9, 2022).

Koenig, Peter, Digitization Is Humanity's Demise. The "Smartphonization" of Humanity. The QR code is Everywhere, CRG, (October 18, 2022).

Koenig, Peter, Beware of the QR Code, Remember Agenda ID2020? CRG, (October 17, 2022).

Kolga, Margus, The Red Book of the Peoples of the Russian Empire, Tallinn: NGO Red Book, 2001; http://www.eki.ee/books/redbook/

Konkel, Frank: The Details About the CIA's Deal With Amazon, *The Atlantic*, (July 17, 2014).

Kottak, Conrad Phillip: *Anthropology: Appreciating Human Diversity,* McGraw-Hill Humanities, (London, 2010).

Krause, Keith, (Michael C. Williams Edt.): Critical Security Studies Concepts and Cases, UCL Press, (London, 1997).

Kux, Dennis (1989). Soviet Active Measures and Disinformation: Overview and Assessment, Parameters, *Journal of US Army War College*.

Kürkçüoğlu, Ömer E.: *Türk-İngiliz İlişkileri* (1919-1926), A.Ü. SBF, (Ankara, 1978).

Kürkçüoğlu, Ömer, N. Çağan, G. Bozkurt, M. Ergun, İ. Güneş, N. Genç, E. Taşdemirci, *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi I/2 - Atatürk İnkılâpları*, YÖK Yayınları, II. Baskı, (Ankara, 1997).

Lacroıs, Rejeanne, Is Chechnya Redrawing the Map of the North Caucasus? Fair Observer, (December 11, 2018). Chechnya's Long-Term Plans for Expansion Are Slowly Materializing (fairobserver.com)

Landay, Jonathan S., Warren P. Strobel, John Walcott, Faulty Signs on the Road to War, *Philadelphia Inquirer*, (March 20, 2004).

Larbi, Kaouther: Resignations rock Tunisia government, Agence France-Presse (AFP), (18 Jan. 2011),

Larson, Caleb, Long Ignored, Black Sea Security Is Back On NATO's Agenda, Center for European Policy Analysis (CEPA), (September 15, 2022).

Layton, Robert: *An Introduction to Theory in Anthropology*, Cambridge University Press, (Cambridge, 1998).

Layton, Peter, Applying Artificial Intelligence to Warfighting, Air Power Development Centre Commonwealth of Australia, 2018.

Leith, Frank, Jones, *Blowtorch: Robert Komer, Vietnam, and American Cold War Strategy*, Naval Institute Press, (Annapolis MD, 2013).

Lekic, Slobodan: NATO didn't know Gadhafi was in bombed convoy, The Associated Press, (Oct 21, 2011).

Lerner, Daniel: *The Passing of Traditional Society: Modernizing the Middle East*, Gleonce, IL. Free Press, (1958).

Levi-Strauss, Claude: *Modern Dünyanın Sorunları Karşısında Antropoloji (L'Anthropologie face aux problèmes du monde moderne)*, (Çev.: Akın Terzi), Metis Kitap, (İstanbul, 2012).

Lewis, Herbert S.: The Misrepresentation of Anthropology and Its Consequences, American Anthropologist, Volume 100, Issue 3, (1998).

Lewis, Reta Jo, Transitioning from Conflict & Disaster to Stability, Security 7th Annual Peacekeeping, Reconstruction, & Stabilization Conference, Westin Alexandria, Alexandria, VA, (February 7, 2012).

Lewis, James Andrew, Technology and Power, *CSIS*, (March 30, 2022).

Little, Alex, The U.S. Must Exercise Restraint in Central Asia, *National Interest*, (September 28, 2022).

Luhn, Alec. (20 July, 2014). Three Pro-Russia Rebel Leaders at the Centre of Suspicious Ober Downed MH17, *The Guardian*.

Lunev, Stanislav (1989). Through the Eyes of the Enemy: The Autobiography of Stanislav Lunev. Regnery Publishing Inc.

Lynch, Loretta: Here's Why the FBI Went After Apple when It Did, *Fortune Magazine*, (February 26, 2016).

Lynch Thomas F., Can the West Manage Russia's Decline? *INSS*, (October 29, 2022).

Magala, Slawomir: Social History and the Armed Forces: Military Education and Social Change, in Giuseppe Caforio (Edt.): Social Sciences and the Military, Routledge, (New York, 2007).

Mahalli, Hüsnü, *Maniki Dünya*, Destek Yayınları, (İstanbul, 2016).

Mahalli, Hüsnü, *Al Sana Bahar*, Destek Yayınları, (İstanbul, 2016b).

Malin, Carrington: Facebook Reach Beats Newspapers in Middle East & North Africa, Press Release, Spot On Public Relations, (May 24, 2010), http://www.spotonpr.com/mena-facebook-demographics/ (accessed December 10, 2010).

Malone, Jeff (2014). Russian Approach to Information Warfare. Australian Defence Force Academy, School of Engineering and IT.

Malone, Dr.Robert, Monkey Pox Update: "War Game" Scenario Planning, (June 02, 2022).

Mann, Michael: *States,* War *and Capitalism*, Blackwell, (Oxford, 1988).

Manrique, Pedro, Context Matters: Improving the Uses of Big Data for Forecasting Civil Unrest, IEEE Intelligence and Security Informatics (ISI), Washington, June 4–7, 2013.

Mansor, Peter R., The Softer Side of War, *Foreign Affairs*, (January/February 2011).

Marchetti-Bowick, Micol, Nathanael Chambers, 'Learning for Microblogs with Distant Supervision: Political Forecasting with Twitter', *Proceedings of the 13 th Confrence of European Chapter of the Association for Computational Linguistics*, April 2012.

Marchetti, Victor, John D. Marks: The CIA and the Cult of Intelligence, Alfred A. Knopf, (New York, 1974).

Marshall, Alex (September 18, 2009). The Russian Army and Irregular Warfare, RUSI.org. https://rusi.org/commentary/russian-army-and-irregular-warfare (Giriş: 01 Aralık 2016).

Marshall, Andrew Gavin, Michel Chossudovsky, *The Global Economic Crisis The Great Depression of the XXI Century*, Global Research Publishers, (2010).

Marshall, Andrew Gavin, Robber Barons, Revolution, and Social Control, The Century of Social Engineering, Part 1, *CRG*, (10 March 2011).

Marshall, Jennifer A.: Religious Liberty in America: An Idea Worth Sharing Through Public Diplomacy, Heritage Foundation Backgrounder No. 2230, (January 15, 2009).

Mathers, Matt, Russian agents 'infiltrated' Ukrainian base where three British special forces veterans feared dead, (March 15, 2022). Russian agents 'infiltrated' Ukrainian base where three British special forces veterans feared dead | The Independent

Matura, Tamas, The Belt and Road Initiative Depicted in Hungary and Slovakia, *Journal of Contemporary East Asia Studies 7 (2)* (November 3, 2018).

Maull, Hanns W: Hangi Aktörler Dünya Politikasını Etkiliyor, Der. Karl Kaiser- Hans-Peter Schwarz: Yeni Yüzyılda Yeni Dünya Politikası, Çev. Müjdat Kayayerli, Simenis Yayınları, (Ankara, 2005).

Mauro, Ryan, Islamic Terror Enclave Discovered in Texas, *The Clarion Project*, (February 18, 2014).

Mazetti, Mark, C.I.A. Takes on Bigger and Riskier Role on Front Lines, *New York Times*, (January 1, 2010).

Mazetti, Mark, Way of Knife: The CIA, A Secret Army, and a War at the Ends of the Earth, (NY: Penguin, 2013).

Mazzetti, Mark, Panel Faults C.I.A. Over Brutality and Deceit in Terrorism Interrogations, *The New York Times*, (December 9, 2014).

Mazetti, Mark: C.I.A. to Be Overhauled to Fight Modern Threats, The New York Times, (March 6, 2015).

Mazetti, Mark: A C.I.A. Grunt's Tale of the Fog of Secret War, *New York Times*, (April 1, 2016).

Mayer-Schonberger, Viktor, Kenneth Cukier, Big Data, John Murray, (London, 2013).

Mccarthy, Coleman: The Consequences of Covert Tactics, *Washington Post*, (December 13, 1987).

Mccoy, Alfred: Opium History, 1979 to 1994, http://www.a1b2c3.com/drugs/opi012.htm.

Mcdermott, Rose, Risk Tasking in International Politics: Prospect Theory in American Foreign Policy University of Michigan Press, (Ann Arbor, 2001).

Mcfate, Montgomery: Anthropology and Counterinsurgency: the Strange Story of their Curious Relationship, *Military Review*, (April 2005).

Mcfate, Montgomery: The Military Utility of Understanding Adversary Culture, *Joint Forces Quarterly*, *Summer, (2005)*.

Mcfaul, Michael, Democracy Poromotion As A World Value, *Washington Quarterly*, (Washington DC, Winter 2004-2005).

Meadovs, Donella H., The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind, Universe Books, (1974).

Mearsheimer, John: The Tragedy of Great Power Politics, Norton, (New York, 2001).

Meduza, More than 100 draftees from Chuvashia launch protest at training center, claiming government hasn't issued promised payments, (November 2, 2022). More than 100 draftees from Chuvashia launch protest at training center, claiming government hasn't issued promised payments — Meduza

Mehr News Agency, CIA Discovered Planning "Soft Revolution" in Early 2009, *Global Research*, (June 24, 2009).

Mellers, Barbara, Eric Stone, Pavel Atanasov, Nick Rohrbaugh, S. Emlen Metz, Lyle Ungar, Michael M. Bishop, Michae Horowitz, Ed Merkle, and Philip Tetlock, The Psychology of Intelligence Analysis: Drivers of Prediction Accuracy in World Politics, *Journal of Experimental Psychology*: Applied Vol. 21, No. 1, (2015).

Mercado, Stephen C.: Sailing the Sea of OSINT in the Information Age, A Venerable Source in a New Era, 6, available at: https://www.cia.gov/library/center-for-thestudy-of-intelligence /csi-publications/csi-studies/ studies/vol48no3/article05.html, (April 14, 2007).

Melia, Thomas O., The Democracy Bureaucracy, Infrastructure of Amerikan Democracy Promotion, Institute for the Study of Diplomacy, Georgetown University, (September 2005).

Mercola, Joseph, The Great Reset Is Accelerating into Global Tyranny, Mercola, (September 30, 2021).

Mercola, Joseph, The WEF Great Reset "Snakes" Are Slithering Together in Davos, Mercola, (1 June 2022).

Mercola, Joseph, The World Economic Forum (WEF) Was Created by US Policies. "The WEF together with BlackRock, has Infiltrated the Government", (April 9, 2022).

Milno, Cahal, Western intelligence passed to Ukrainians with key data missing to prevent Russian claims of Nato interference, *inews*, (March 8, 2022).

Miller, Greg, The Intelligence Coup of the Century, Washington Post, February 20, 2020; Greg Miller interview, Fresh Air, National Public Radio, March 20, 2020; for background on Crypto AG, Wayne Madsen, Crypto AG: The NSA's Trojan Whore? CovertAction Magazine, Winter 1998.

Miller; Greg and Julie Tate: CIA Shifts Focus to Killing Targets, *The Washington Post*, (September 2, 2011).

Miller, Greg, Obama's New Drone Policy Leaves Room fo CIA Role, *Washington Post*, (May 36, 2013).

Minenkova, Vera V., Anna V. Kazalleva, Population of the North Caucasus at the Present Stage: Indicators of Regional Differentiation, Journal of Geography, *Politics and Society*, (2020), 10(4).

Mitrokhin, Vasili ve Christopher Andrew (2000). *The Mitrokhin Archive: The KGB in Europe and the West*, Gardners Books.

Mitrovich, Gregory, Undermining the Kremlin: *America's Strategy to Subvert the Soviet Bloc, 1947-1956*, Cornell University Press, (Ithaca NY, 2000).

Moretti-Langholtz, Danielle: The Revolution Continues Worldwide! Emancipatory Politics in an Age of Global Insecurity, in Hurtado & Ercolani: ibid, (2013).

Moskos, Charles C., John Allen Williams, David R. Segal (Eds): The Postmodern Military: Armed Forces After the Cold War, Oxford University Press, (Oxford, 2000).

Mücek, Ahmet Akif: *Asimetrik Savaş ve Provokasyon Süreci*, Gökkuşağı Yayınları, (İstanbul, 2010).

Naisbitt, John: Megatrendler Asya, *Altın Kitaplar*, Çev. U. Kaplan, (İstanbul, 1997).

Nakhleh, Emile: The CIA Reorganization and the Middle East, *Lobelog Foreign Policy*, (March 13, 2015).

National Counterintelligence Center, Annual Report to Congress on Foreign Economic Collection and Industrial Espionage (Washington, DC, 2000).

National Intelligence Council, Global Trends 2030: Alternative Worlds, December 2012.https://publicintelligence. net/global-trends-2030/

NATO Science & Technology Organization, Science & Technology Trends 2020-2040 Exploring the S&T Edge, (March 2020), 42.

Nazareth, Craig, Technology is revolutionizing how intelligence is gathered and analyzed – and opening a window onto Russian military activity around Ukraine, *The Conversation*, (February 14, 2022).

Nazaryan, Alexander, 'Our children are not fertilizer': Why protests in Chechnya and Dagestan should trouble Moscow, (October 3, 2022).

Nazemroaya, Mahdi Darius: The Powers of Manipulation: Islam as a Geopolitical Tool to Control the Middle East, *Global Research*, (July 2, 2011).

Nazemroaya, Mahdi Darius, Julien Teil, Syria's Death Squads and Islamist "Freedom Fighters", *Global Research*, (October 6, 2011).

NED: US Will be 'Satisfied' if Islamists Win Egypt's Election, *Democracy Digest*, (Nov 4, 2011).

New York Times, Arms Airlift to Syria Rebels Expands, With Aid From C.I.A., (March 24, 2013).

NIAG Study Order for Study Group 252, Emerging and Disruptive Technology in the Context of Emerging Powers, Final Study Report, AC/259-D(2021)0001, NIAG-D(2021)0004, (08 January 2021).

Nordangard, Jacob, Analysis: Globalists' Reboot of the World and Their Plans for Us, Factuality, (September 07, 2020).

NSA: Surveillance Techniques: How Your Data Becomes Our Data, (Giriş: 08 Mart 2016), https://nsa.gov1.info/surveillance/

Nurkin, Tate (May 29, 2015). The Next NATO, IHS Aerospace, Defense and Security.

Oborne, Peter, A Powerful and Merciless Force Has Emerged on the World Stage, *The Telegraph*, (June 12, 2014).

Oakley, Robert B., Michael Casey Jr., The Country Team: Restucturing America's First Line of Engagement, INSS National Defense University, Strategic Forum No. 227, (September 2007).

Office of the National Counterintelligence Executive (ONCE) (2005). National Counterintelligence Strategy of The United States, Washington DC..

ÖKE, Mim Kemal, Vambery, *Belgelerle Bir Devletlerarası Casusun Yaşam Öyküsü*, Bilge Yayıncılık, (İstanbul, 1985).

Östlund, David, A Knower and Friend of Human Beings, Not Machines: The Business Career of the Terminology of Social Engineeing: 1894-1910, *Ideas in History*, (2007), 2: (2).

Özkul, Halid (2001). *Gizli Ordular-CIA*, İstanbul: Sorun Yayınları.

Pacepa, Ion Mihai (1 Mart 2004). Russia With Terror, FrontPageMagazine.com.

Paris, Timothy J., Britain, The Hashemites and Arab Rule 1920-1925, The Sherifian Solution, Frank Cass, (London, 2003).

Parmar, Inderjeet & Katharina Rietzler, American Philanthropy and the Hard, Smart and Soft Power of the United States, *Global Society*, Vol. 28, No. 1, 2014.

Pease, Lisa: The Media and the Assassination, in J. DiEugenio and L.Pease, The Assassinations: Probe Magazine on JFK, MLK, RFK and Malcolm X, Port Townsend, (WA, 2003).

Perkıns, John, *Confessions of an Economic Hitman*, Plume Publications, (2005).

Pero, Mario Del, The Role of Covert Operations in US Cold War Foreign Policy, in Heike Bungert, Jan G.Heitmann, Michael Wala: Secret Intelligence in the Twentieth Century, Frank Cass, (London, 2003).

Pertsev, Andrey, Russia's pro-war marginals are contaminating the Kremlin, Carnegie Endowment, (November 10, 2022).

Pertsev, Andrey, 'He grasps things very quickly' Evgeny Prigozhin's covert bid for power in an unstable Russia, Meduza, (November 15, 2022). 'He grasps things very quickly' Evgeny Prigozhin's covert bid for power in an unstable Russia — and what he has learned from Alexey Navalny — Meduza

Peterson, H.C., Propaganda For War: Campaign Against American Neutratility 1914-1917, New York, 1939.

Petras, James: Financing and Manufacturing "Dissent" in America: The Ford Foundation and the CIA, Centre for Research on Globalisation (CRG), (18 September, 2002).

Pierce, Todd E., How 'Think Tanks' Generate Endless War, Consortium News, (17 August, 2016). How 'Think Tanks' Generate Endless War (consortiumnews.com)

Pillalamarri, Akhilesh, The United States Just Closed Its Last Base in Central Asia, The Diplomat, (10 June 2014).

Poddar, Prem: *Historical Companion to Postcolonial Literatures-Continental Europe and its Empires*, Edinburgh University Press, (2008).

Pollack, Kenneth: Grand Strategy: Why America Should Promote a New Liberal Order in the Middle East, Saban Center for Middle East Policy, *Blueprint Magazine*, (July 22, 2006).

Pollard, Stephen, The Civil War in Iraq is Terrible Danger tu Us, Express.co.uk, (June 13, 2014). London Daily Express: The Islamic State Terrorists Had Money and Arms Supplied by Qatar and Saudi Arabia, (June 21, 2014).

Pope, Paul David: The Deeds of My Fathers: How My Grandfather and Father Built New York and Created the Tabloid World of Today, Phillip Turner/Rowman&Littlefield, (New York, 2010).

Popper, Karl, The Poverty of Historicism, Basic, (New York, 1957).

Popper, Karl, *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach*. Oxford, Oxford University Press, (1972)

Popper, Karl, *Açık Toplum ve Düşmanları*, Liberte Yayınları, Çev.: H. Rızatepe, M.Tunçay, Ankara, 2008.

Prados, John, Presidents' *Secret Wars: CIA and Pentagon Covert Operations from World War II Through the Persian Gulf*, Ivan R. Dee Publisher, (1996).

Prados, John (2007). The Future of Covert Action. John K. Johnson (Edt.), Handbook of Intelligence Studies, New York: Routledge.

Prıce, David H.: Three Pawns in the "Great Game The Early CIA in the Middle East, Middle East Report 271, (Summer 2014).

QHA (Kırım Haber Ajansı) (7 Ocak 2016). Putin'in 'Gizli Ordusu'nun Türkiye Planı: Amaç Kan Dökmek. http://qha.com.ua/tr/siyaset/putin-in-gizli-ordusu-nun-turkiye-plani-quot-amac-kan-dokmek-quot/141840/ (Giriş: 16 Mart 2016).

Quigley, Carroll, *A History Of The World In Our Time*, MacMillan, (1966).

Quigley, Carroll, *Tragedy and Hope: A History of the World in Our Time*, GSG and Associates, (1975).

Quinn, Shane, The History and Geopolitics of U.S. Expansionism in the Heart of Eurasia, CRG, (October 31, 2022).

Rabe, Stephan G., *Controlling Revolutions: Latin America, American Policy 1961-1963*, Oxford University Press, New York, 1989.

Rankovıc, Didi, European Commission Wants to Allow Real-time Biometric Identification Surveillance in Some Circumstances, *Activist Post*, (14 October 2022).

Reach, Clint, The Rise of the Rest: How Russia Views the Future World Order, *Rand Corporation*, (September 16, 2022).

Redmond, McLaughlin, *The Escape of the Goben, Prelude to Gallipoli*, Seeley, 1974.

Reuters: Americans Are Training Syria Rebels in Jordan, (March 10, 2013).

Rhodr J., Jones. (1989). *The CIA and American Democracy*. New Haven: Yale University Press.

Rise, Susan, Corinne Graff, Can "Freedom Only" Secure Our Future? *Mcgill International Review*, (Fall 2009).

Richter, Frederik: Lively Bahrain Social Media face Government Pressure, Reuters, (October 21, 2010), http://www.reuters.com/article/idUSTRE69K2OG20101021 (accessed December 12, 2010).

Robinson, William I.: *Promoting Polyarchy: Globalization, US Intervention and Hegemony*, (Cambridge, 1996).

Rockefeller Foundation, Scenarios fort he Future of Technology and International Development, GBN Global Business Network, (May 2010). Rockefeller Foundation.pdf (nommeraadio.ee)

Ross, Anderson, *Security Engineering. A Guide to Building Dependable Distributed Systems*, Wiley, (Indianapolis, 2008).

Ross, Sherwood, Bush Developing Illegal Bioterror Weapons for Offensive Use, (December 20, 2006), in www.truthout.org

Ross, Sr. Robert Gaylon, The Elite Don't Dare Let Us Tell the People, *Ross International Enterprises*, (San Marcos, 2004).

Rothkopf, David, Superclass The Global Power Elite and the World They Are Making Farrar, Strauss, Giroux, 2008.

Rozanskij, Vladimir, Winds of civil war sweep the Russian Caucasus, Asia News, (May 01, 2022). RUSSIA Winds of civil war sweep the Russian Caucasus (asianews.it)

Rozhansky, Timofei, Iryna Romalyska, As Winter Hits Ukraine, What's Next For The War After Kherson? Reid Standish, (November 13, 2022).

Röngvaldur, D. Ingthorsson, *McTaggart's Paradox*, Routledge, (London and New York, 2016).

Ruppert, Mike: Osama Bin Ladin – A CIA Creation and Its Blowback, *Newsgroup*, (9 May 2001).

Ruskin, John. Selected Writings, Dinah Birch (Edt.), *Oxford World Classics*, Oxford University Press, (2009).

Ryan, John: Terrorists or "Freedom Fighters"? Recruited by the CIA, *Global Research*, (December 20, 2015).

Sanders, Jerry W., Peddlers of Crisis: The Committee on the Present Danger and the Politics of Containment, *South End Press,* (Cambridge MA, 1980).

Satter, David (August 7, 2010). Russia's Choice. *National Review*. http://www.nation alreview.com/article/ 313229/russias-choice-david-satter (Giriş: 16 Kasım 2016, 17).

Saunders, Frances Stonor: *Who Paid the Piper? The CIA and the Cultural Cold War*, Granta Books, (1999).

Saydam, Abdullah, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Türk Tarih Kurumu, (Ankara, 1997).

Scharre, Paul, Army of None: Autonomous Weapons and the Future of War, W.W. Norton, (2018).

Scheiner, Michael: Public Diplomacy in the Digital Era – Toward New Partnerships, *Journal of Public Diplomacy*, (September 27, 2010).

Schmitt, Eric, Thom Shanker, Counterstrike: The United Story of America's Secret Campaign Against Al Qaeda, Times Books, (New York, 2011).

Schwartz, Theodore, Geoffrey M. White, (Eds.): New Directions in Psychological Anthropology, Cambridge University Press, (Cambridge, 1992).

Schwarzenberger, George (1997). *Power Politics*. London: Stevens and Sons.

Scott, James, *Seeing Like A State*, Yale University Press, (New Haven, 1998).

Scott, Peter Dale, American War Machine: *Deep Politics, the CIA Global Drug Connection, and the Road to Afghanistan*, Rowman & Littlefield Publishers.

Seferov, Fuad (03 Ekim 2011) İstanbul'da Çeçenlerin Öldürülmesi FSB'nin Tüzüğüne Göre "Yasal" İddiası, http://haberrus.com/headline/2011/10/03/istanbulda-cecenlerin-oldurulmesi-fsbnin-tuzugune-gore-yasaliddiasi. html (Giriş: 6 Eylül 2013).

Sepura, Karen, Economic Espionage: The Front Line of a New World Economic War, *Syracuse Journal of International Law and Commerce*, Vol, 26, Fall 1998.

Sevrinovsky, Vladimir, The Russian North Caucasus during the Ukraine War, Meduza, (April 18, 2022). The Russian North Caucasus during the Ukraine War — Meduza

Shackley, Theodore: The Third Option. An American View of Counterinsurgency Operations, Reader's Digest, (New York, 1981).

Shane, Scott, Petraus Lover C.I.A. Profile Leaves Void in Benghazi Furor, *New York Times*, (November 2, 2012).

Sheridan, Mary Beth, Low-Key U.S. Diplomat Transforms Syria Policy, *The Washington Pos*t, (July 12, 2011).

Sherman Kent School, Insights: Strategic Issues for Intelligence Practice in the 21st Century: Responding to Future Intelligence Consumers, Harvard Executive Seminar Series, April 2005.

Shiva, Vandana, World Economic Forum's "Great Reset" Plan for Big Food Benefits Industry, Not People, (November 26, 2020).

Shivesly, W. Philips, *Power & Choice*, 14 th Edt., McGraw Hill, (New York, 2014).

Silver, Alexandra, Soft Power: Democracy-Promotion and U.S. NGOs, CFR Blog: Democracy in Development, (March 17, 2006).

Slavin, Barbara, Obama Administration Downgrades Signature Mideast Democracy Program, *Al Monitor*, (October 9, 2014).

Soldatov, Andrei & Irina Borogan (2011). Russia's Very Secret Services, *World Policy Journal*, http://www.worldpolicy.org/journal/spring2011/russia-very-secret-services (Giriş: 15 Ekim 2016).

Spiegeleire, Stephan De, Artificial Intelligence and the Future of Defense, The Hague Centre for Strategic Studies, 2017.

Starr, S.Frederick, Can Central Asia Seize the Initiative? Central Asia-Caucasus Institute, (October 30, 2022).

Stringer, David: U.K. think tank: Libya campaign needed luck, The Associated Press, (Sep 23, 2011).

Stocking, George: Paradigmatic Traditions in the History of Anthropology, In George Stocking, The Ethnographer's Magic and Other Essays in the History of Anthropology, University of Wisconsin Press, (Madison, 1992).

Stiefler, Todd: CIA's Leadership and Major Covert Operations: Rouge Elephants or Risk-Averse Buresucrats?, Taylor&Francis, *Intelligence and Security*, Vol.19, No.4, (Oxon, Winter 2004).

Stratfor: The Jamaat ul-Fuqra Threat, Security Consulting Intelligence Resources, (June 3, 2005).

Strom, Stephanie, Big Gifts, Tax Breaks and a Debate on Charity, *New York Times*, (September 6, 2007).

Suvoriv, Victor (1987). Spetsnaz: The Inside Story of the Soviet Special Forces, New York: WW Norton.

Symon, Paul B. and Arzan Tarapore, Defense Intelligence Analysis in the Age of Big Data, Joint Force Quarterly 79, (October 01, 2015). http://ndupress.ndu.edu/Media/News/News-Article-View/Article/621113/defense-intelligence-analysis-in-the-age-of-big-data/

Şenermen, Sedat, *Tarihsel Uygulamalarla Akıl Tutulması Kitlenme*, Nergiz Yayınları, (İstanbul, 2017).

Taştekin, Fehim, Çerkesler ne istiyor? *Gazete Duvar*, (20 Mayıs 2022).

Taştekin, Fehim, Rusya'dan kaçışlar Kafkas diasporasını harekete geçirdi, *Al-Monitor*, (4 Ekim 2022).

Tauber, Eliezer, The Role of Lieutenant Muhammad Sharif Al-Faruqi – New Light on Anglo-Arab Relations During the First World War, *Asian and African Studies*, Vol 24, No.1, (1990).

Tauber, *Eliezer, The Arab Movements in World War I, Frank Cass., (London 1993).*

Tchabtourıdze Lasha, Why Russia's Military Reforms Failed in Ukraine, Norwich Univ, (Oct 15, 2022).

Teitelbaum, Joshua, The Rise and Fall of the Hashimite Kingdom of Arabia (New York, 2001).

Teslik, Lee Hudson: New Media Tools and Public Diplomacy, CFR.org, (May 11, 2009).

Tetik, Ahmet, (2017), *Teşkilat-ı Mahsusa (Uur-ı Şarkıyye Dairesi) Tarihi Cilt I: 1914-1916*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Basım, İstanbul.

Thatcher, Alexander, Turkey's largest North Caucasian organisation to take anti-Kremlin turn? OC Media, (June 6, 2022). Turkey's largest North Caucasian organisation to take anti-Kremlin turn? (oc-media.org)

The Winter Oak, The Great Reset Phase 2 War, (March 9, 2022). The Great Reset Phase 2: War | winter oak

Thomet, Laurent: NATO Declares Oct. 31 End to Libya Mission, Agence France-Presse, (28 Oct 2011), http://www.defensenews.com/story.php?i=8083842&c=MID&s=AIR.

Thornhill, John, Farhan Bokhari: Traditional Leaders Call for Peace Jihad, *Financial Times,* (October 25, 2001).

Todd, Paul and Jonathan Bloch: Küresel İstihbarat, (Çev. E. Günsel), Truva Yayınları, (İstanbul, 2006).

Togan, Zeki Velidi (1960). *Türk Türkistan*. İstanbul: Toprak Yayınları.

Tolman, William H., *Social Engineering: A Record of Things Done by American Industrialists Employing Upwards of one and One-half Million of People*, McGraw-Hill Book Company, (1909).

Toplin R., History by Holllywood: The Use and Abuse of The American Past, (Urbana: University of İlionis Press, 1996).

Tovar, B.Hugh: Strenghts and Weakness in Past U.S. Covert Action, in Ed. Roy Godson: Intelligents Requirements For the 1980's: Covert Action, National Strategy Information Center, (Washington D.C., 1981).

Townsend, Patricia K.: Environmental Anthropology: From Pigs to Policies (2nd ed.). Prospect Heights, Ill., Waveland Press, (1999).

Tönnies, Ferdinand, The Present Problems of Social Structure, The American Journal of Sociology, Vol. 10 (5).

Tracy, James F.: The CIA and the Media: 50 Facts the World Needs to Know, *Global Research*, (December 15, 2015).

Traub, James, The Freedom Agenda: Why America Must Spread Democracy (Just Not the Way George Bush Did), *New York Times*, (December 11, 2008).

Treverton, Gregory F. *Intelligence for an Age of Terror*, Cambridge University Press, (Cambridge, 2009).

UN Sustainable Goals, Goal 16: Promote Sustainable Just, Peaceful and Inclusive Societies, http://www.un.org/sustainabledevelopment/peace-justice/

Vahruşev, Vasili, *Yeni Yöntemleriyle ve Manevralarıyla Yeni Sömürgecilik*, Çev. Cemil Aslan, Konuk Yayınları, (İstanbul, 1978).

Vick, Karl, Bellingcat's Eliot Higgins Explains Why Ukraine Is Winning the Information War, *Time*, (March 9, 2022). Bellingcat's Eliot Higgins on the Ukraine Information War | Time

Vishwanath, Arun, What COVID-19 Teaches Us About Social Engineering, *Threat Raveans*, (June 11, 2020).

Volkoff, Vladimir (1995) Desinformation. Flagrant Delit. Eds. Du Rocher. Monaco.

Waever, Oler: New 'Schools' in Security Theory and Their Origins Between Core and Periphery, Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association, Le Centre Sheraton Hotel, (Montreal, Quebec, 2004).

Wallach, Janet, *Çöl Kraliçesi*, Can Yayınları, 2004, 4; Fehmi Dinçer: Gertrude Bell'in Günlüğünden Niğde Seyahati, Ankara, 2007.

Walt, Stephen M.: The Renaissance of Security Studies, *International Studies Quarterly*, Vol. 35(2), 1991.

Warner, Michael (Ed.), CIA Under Harry Truman, Center for the Study of Intelligence, (Washington DC, 1994).

Webb, Whitney, Monkeypox Fears May Rescued Endangered Corps, Unlimited Hangout, (May 20, 2022).

Weber, Gerhard, Fred Bookstein: Virtual Anthropology: A Guide to a New Interdisciplinary Field, Springer, (2011).

WEF Program 2022. World Economic Forum Annual Meeting 2022, Davos | World Economic Forum (weforum.org)

Weiner, Tim, *Legacy of Ashes: The History of the CIA*, Allen Lane Publications, (2007).

West, Ben, Protest Movements as Political Strategy, *Stratfor*, (July 5, 2012).

West, Nigel, *The Secret Wireless War 1900-1986*, Coronet Books, 1987.

Whitney, Mike, Washington's Plan to Break Up Russia, Global Research, *The Unz Review*, (Nov 06, 2022).

Wierner-BRONNER Danielle (April 21, 2014). Ukraine's Pro-Russian 'Militia' Look Suspiciously like Veteran Russian Soldiers. The Wire.

Wikas, Seth, Battling the Lion of Damascus: Syria's Domestic Opposition and the Asad Regime', Washington Institute for Near East Policy, Policy Focus #69, May 2007, http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/battling-the-lion-of-damascus-syrias-domestic-opposition-and-the-asad-regim

Wilford, Hugh: *America's Great Game: The CIA's Secret Arabists and the Shaping of the Modern Middle East*, Basic Books, (2013).

Williams, Paul: 'Critical Security Studies' in International Society and Its Critics, A. Bellamy (ed.), Oxford University Press, (Oxford, 2005).

Wilner, Alex S., Artificial Intelligence and Deterrence, Science, Theory and Practice, NATO STO, SAS-141, (2018).

Wilner, Alex S., Cybersecurity and its Discontents: Artificial Intelligence, the Internet of Things, and Digital Misinformation, *International Journal*, 73:2, 2018.

Winstone, Harry, Victor Frederick, The Illicit Adventure. The Story of Political and Military Intelligence in the Middle East from 1898 to 1926, Jonathan Cape, London, 1982.

Wisniewski, Jaroslaw, (September 19, 2016) Russia Has a Years-Long Plot to Influence Balkan Politics. The U.S. can Learn a Lot from it, Washington Post. (Giriş: 17 Ekim 2016).

Witlock, Craig, Remote U.S. Base at Core of Secret Operations, *Washington Post*, (October 25, 2012).

Wollack, Ken, U.S. Democracy Policy Under Obama: Rebalancing or Retreat? Carnegie Endowment for International Peace, Brussels, (October 12, 2010). http://www.carnegieendowment.org/events/index.cfm?fa= eventDetail&id=3030 (January 31, 2011).

Wold, Nathan, (August 29, 2010). 10 Dastardly Secret Operations Of The KGB. http://listverse.com/ 2015/08/29/10-dastardly-secret-operations-of-the-kgb/ (Giriş: 05 Kasım 2016).

Wolf, Eric: Perilous Ideas: Race, Culture, People. *Current Anthropology*, Vol.35, No.1, (Feb., 1994).

World Bank Arab World Initiative, http://data.worldbank.org/region/ARB (Accessed January 29, 2011).

World Economic Forum, It is Time to Emerge From Our Planetary Emergency, Here's a Plan, weforum.org, (January 10, 2020). We can emerge from our planetary emergency. Here's a plan | World Economic Forum (weforum.org)

Yaltırık, Mehmet Berk. Sabotaj, Suikast ve Örtülü Operasyon: Rusya Askeri İstihbaratı GRU ve Spetsnaz, *QHA*, (5 Şubat 2016).

Yıldız, Muharrem, (2006), *Dünden Bugüne Kafkasya*, Yitik Hazine Yayınları, 2006.

Yılmaz, Sait, *21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat*, Milenyum Yayınları, (İstanbul, 2008).

Yılmaz, Sait, *Kürtler Neden Devlet Kuramaz*, Milenyum Yayınları, (İstanbul, 2011).

Yilmaz, Sait: *Akıllı Güç*, Kum Saati Yayınları, (İstanbul, 2012).

Yılmaz, Sait: ABD İstihbaratında Yaşanan Değişimler, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, (14 Şubat 2012)http://www.21yyte.org/tr/arastirma/abd/2012/02/14/6488/abd-istihbaratinda-yasanan-degisimler

Yilmaz, Sait: Snowden'den Alınacak Dersler, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, (1 Kasım 2013). http://www.21yyte.org/tr/arastirma/abd/2013/11/01/7271/snowdenden-alinacak-dersler

Yılmaz, Sait: *Türkiye'deki Amerika*, Kaynak Yayınları, (İstanbul, 2014).

Yılmaz, Sait: *Küresel Sermaye ve Türkiye*, Kaynak Yayınları, (İstanbul, 2015).

Yılmaz, Sait Yılmaz, *Dersimiz İslamcılık*, academia.edu.tr, (Mayıs 2015).

Yılmaz, Sait: *Amerikan İstihbaratı*, III. Baskı, Kripto Yayınları, (Ankara, 2016).

Yılmaz, Sait (2017) *Uluslararası Güvenlik Teori, Pratik ve Gelecek*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Yılmaz, Sait, Ali Asker, Erhan Canikoğlu, *Rus İstihbaratı*, Kamer Yayınları, (İstanbul, 2022).

Yılmaz, Sait, Ukrayna'da istihbarat savaşları, academia.edu.tr, (19 Mart 2022).

Yılmazçelik, İbrahim, & Yaşar Ertürk, XIX ve XX.yy'da Türkiye'nin Kafkasya Politikası, G*enelkurmay Atatşe Sekizinci Tarih Semine*ri, Ekim 2001.

Zappone, Chris (June 15, 2016). Donald Trump-Vladimir Putin: Russia's Information War Meets the US Election, http://www.smh.com.au/world/us-election/trumpputin-russias-information-war-meets-the-us-election-20160609-gpf4sm.html (Giriş: 06 Ağustos 2016).

Zenko, Micah: Who Can't America Kill?, *The Atlantic*, (Sep 7, 2011).

Zenko, Michael: Reforming U.S. Drone Strike Policies, Council on Foreign Relations Special Report No. 96, Center for Preventative Action. (January 2013).

Zeybek, Namık Kemal (1997). "Önce Bilgi ve Bilinç" *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl:3, Sayı:5.

Zubriin, Robert (June 24, 2014). The Wrong Right. *National Review*, http://www.natio nalreview. com/article/381037/ (Giriş: 22 Eylül 2015).

Zurcher, Christop, *The Post-Soviet Wars: Rebellion, Ethnic Conflict, and Nationhood in the Caucasus*, New York University Press, (New York, 2007).

MEDYA VE ZAMAN
Resim, Fotoğraf, Film ve Video

D. Alper Altunay

nobel bilimsel

MEDYA VE ZAMAN
Resim, Fotoğraf, Film ve Video
D. Alper Altunay

Yayın No.: 1586
ISBN: 978-625-398-488-5
E-ISBN: 978-625-398-487-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Emine Sırakaya -emine@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Altunay, D. Alper.
Medya ve Zaman -Resim, Fotoğraf, Film ve Video- / D. Alper Altunay
1. Basım, VIII + 112 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-488-5
E-ISBN: 978-625-398-487-8
1. Medya 2. Fotoğraf 3. Resim 4. Zaman

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

GİRİŞ 1

ZAMAN KAVRAMI VE ŞİMDİKİ ZAMAN 15

RESİM VE ZAMAN 33

Resmetme Süresi 37
Resmedilen Dönem Olarak Zaman 42
Resme Bakma Zamanı 46
Resmin Hissettirdiği Zaman 49

FOTOĞRAF VE ZAMAN 53

Fotoğrafın Sabitlendiği An 57
Fotoğrafa Bakılan An 61
Belge ve Bellek Olarak Fotoğraf 66

FİLM VE ZAMAN 75

VİDEO VE ZAMAN 91

KAYNAKÇA 107

KAYNAKÇA

Akarsu, B. (1963). Kant'da Mekan ve Zaman Koavramları. *Felsefe Arkivi*(14), 108-122.

Altunay, A. (2013). *Sanatın Ortamında Video.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Andrew, D. (2010). time zones and jetlag the flows and phases of world cinema. In *WORLD CINEMAS, TRANSNATIONAL PERSPECTIVES.* New York: Routledge .

Aristoteles. (1997). *Gökyüzü Üzerine.* (S. Babür, Trans.) Ankara: Dost Kitabevi.

Arnheim, R. (2002). *Sanat Olarak Sinema.* (R. Ünal, Trans.) Ankara: Öteki Yayınevi.

Arnheim, R. (2007). *Görsel Düşünme.* (R. Öğdül, Trans.) İstanbul: Metis Yayınları.

Art, T. M. (1937). *The Falling Soldier.* Retrieved from The Metropolitan Museum of Art: https://www.metmuseum.org/art/collection/search/283315

Augistinus. (1996). Aristoteles - Augistinus- Heideger: Zaman KAvramı. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Aydın, M. Y. (2019, Temmuz 22). Dolaysızlık ve Glitch Arasındaki İlişkiye Bir Bakış. *Erciyes İletişim Dergisi / Journal of Erciyes Communication, 6*, 890.

Barbash, I., & Taylor, L. (1997). *Cross-Cultural Filmmaking A Handbook for Making Documentary and Ethnographic Films and Videos.* Berkeley: University of California Press.

Bardon, A. (2018). *Zaman Felsefesinin Kısa Tarihi.* (Ö. Yalçın, Trans.) İstanbul:: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Barthes, R. (1996). *Camera Lucida: Fotoğraf Üzerine Düşünceler.* (R. Akçakaya, Trans.) İstanbul: Altı Kırkbeş Yayınları.

Benjamin, W. (2002). Pasajlar. In W. Benjamin, *Tekniğin Olanaklarıyla Yeniden Üretilebildiği Çağda Sanat Yapıtı.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Berger, J. (1990). *Görme Biçimleri.* (Y. Salman, Trans.) İstanbul: Metis Yayınları.

Berger, J. (2014). *Görme Duyusu.* (O. Akınbay, Trans.) Agora.

Berger, J. (2015). *Bir Fotoğrafı Anlamak.* (G. Dyer, Ed., & Y. S. Beril Eyüboğlu, Trans.) İstanbul: Metis Yayınları.

Bergson, H. (2007). *Madde ve Bellek.* (I. Ergüden, Trans.) Ankara: Dost.

Bergson, H. (2014). *Metafizik Dersleri.* (B. G. Beşiktaşlıyan, Trans.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Bergson, H. (2014). *Gülme.* (D. Çetinkasap, Trans.) İstanbul: TC İş Bankası Yayınları.

Biro, Y. (2011). *Sinemada Zaman: Ritmik Tasarım; Türbülans ve Akış.* (A. C. Altunkanat, Trans.) İstanbul: Doruk.

Bolter, J. D., & Grusin, R. (2006). *Remediation: Understanding New Media.* Cambridge: MIT Press.

Castells, M. (2013). *Ağ Toplumunun Yükselişi / Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Cilt 1.* (E. Kılıç, Trans.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cevizci, A. (2009). *Felsefe Tarihi.* İstanbul: Say Yayınları.

Crary, J. (2013). *7/24 Geç Kapitalizm ve Uykuların Sonu.* (N. Çatlı, Trans.) Metis.

Çamlıbel, A., & Kılıç, Y. (2020, Mayıs). Heideger'in Bergson'un Zaman Görüşüne Yönelik Eleştirisi Üzerine Bir Eleştiri. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*(29), 259-276.

Çüçen, A. K. (1997). *Heidegger'de Varlık ve Zaman.* Bursa: Asa Kitabevi.

Davis, D. (1972). Video Obscura. In *Artforum.*

Demir, Y. (1989, Ocak). Filmde Zaman ve Mekan Üzerine. *Kurgu Dergisi*, pp. 119-128.

Deleuze, G. (2006). *Bergsonculuk.* (H. Yücefer, Trans.) İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Deleuze, G. (2021). *Sinema I: Hareket-İmge.* (S. Özdemir, Trans.) İstanbul: Norhung Yayınları.

Eken, B. (2017). Time, video, and the end of cinema. *International Journal of Social Sciences and Education Research, 3*(1).

Fabian, J. (1999). *Zaman ve Öteki: Antropoloji Nesnesini Nasıl Oluşturur.* (S. Budak, Trans.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Fineman, M. (2004, Ekim). *The Metropolitan Museum of Art*. Retrieved from Kodak and the Rise of Amateur Photography: https://www.metmuseum.org/toah/hd/kodk/hd_kodk.htm

Gombrich, E. H. (1984). *Sanatın Öyküsüm(4. Basım).* (B. Cömert, Trans.) İstanbul: Remzi Kitabevi.

Graham, D. (1979). *Video-Architecture-Television.* Nova Scotia: Press of the Nova Scotia College of Art and Design.

Hançerlioğlu, O. (1989). *Felsefe Sözlüğü.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hawking, S. (2012). *Zamanın Kısa Tarihi.* (B. Gönülşen, Trans.) İstanbul: Alfa Bilim.

Hepdinçler, T. (2013, Mart). Devinim ve Durağanlık: Sinemada Fotoğafik Temsil. *Ve Sinema*, pp. 137-168.

HistoryCooperative. (2023). *Cave Paintings: The Art of the Ancients*. Retrieved from History Cooperative: https://historycooperative.org/cave-paintings/

Kaizen, W. (2016). *Against Immediacy: Video Art and Media Populism.* Hanover; New Hampshire: Dartmouth College Press.

Kant, I. (2001). *Pratik Usun Eleştirisi.* (İ. Z. Eyuboğlu, Trans.) İstanbul: Say Yayınları.

Kılıç, L. (1995). *Görüntü Estetiği.* İstanbul: Kavram Yayınları.

Lazzarato, M. (2019). Video, Flows, and Real Time. In *VIDEOPHILOSOPHY.* New York: Columbia University Press.

Manovich, L. (2001). *The Language of New Media.* London: The MIT Press.

McCullin, D. (1968, 1 28). *Photographs of Agony – John Berger (1972).* Retrieved from Traces Of The Real Photographs, Writing, Technology, Art.: https://tracesofthereal.com/2010/01/02/photographs-of-agony-john-berger-1972/

McLuhan, M. (1994). *Understanding Media: The Extensions of Man.* London: The MIT Press.

McLuhan, M. (2005). *The Medium is the Massage.* Corte Madera: Ginko Press.

Michelangelo. (2023). *Michelangelo*. Retrieved from The Sistine Chapel: https://www.thesistinechapel.org/michelangelo

Monet, C. (1891). *Saman Balyaları, Yaz Sonu, 1891* . Retrieved from Pivada: https://www.pivada.com/claude-monet-saman-balyalari-yaz-sonu-1891

Önder, D. (2017). Parmenides'te Varlık Ve Düşünme Bağlamında "Var Olan" (On Ti), "Var-Olan" (To On/To Eon) ve "Varolma" (Einai)*. *Felsefe Arkivi*, 25-41.

Paik, N. J. (1977). The Video Synthesizer and Beyond. In DouglasDavis, & A. Simmons (Eds.), *The New Television: A Public/Private Art.* Cambridge: MIT Press.

Paloma, M. M. (2007). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları.* (H. Erbaş, Trans.) Ankara: Eos Yayınevi.

Ricoeur, P. (2011). *Zaman ve Anlatı: Bir, Zaman Olayörgüsü Üçlü Mimesis.* (M. Rifat, & S. Rifat, Trans.) İstanbul: Yapı Kredi.

Russell, B. (2005). *Sorgulayan Denemeler.* (N. Arık, Trans.) Ankara: Tubitak.

Russell, B. (1980). *Dış Dünya Üzerine Bilgimiz.* (V. Hacıkadiroğlu, Trans.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Scorel, J. V. (1528-1529). *Web Gallery of Art*. Retrieved from https://www.wga.hu/html_m/s/scorel/members.html

Sontag, S. (1993). *Fotoğraf Üzerine.* (R. Akçakaya, Trans.) İstanbul: Altı-Kırkbeş Yayınları.

Sontag, S. (2004). *Başkalarının Acısına Bakmak.* (O. Akınhay, Trans.) İstanbul: Agora Kitaplığı.

Süme, S., & Turan, E. (2015). Zamanın Varlık Olarak Fotoğrafa Yansıması. *Marmara Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*(6), 27-32.

Tarkovski, A. (2008). *Mühürlenmiş Zaman.* (F. Ant, Trans.) İstanbul: Agora Kitaplığı.

Tiedemann, R. (2002). Pasajlar Yapıtına Giriş. In W. Benjamin, *Pasajlar* (A. Cemal, Trans.). İstanbul: Yapı Kredi yayınları.

Timuçin, A. (1992). *Düşünce Tarihi,.* İstanbul: BDS Yayınları.

Wood, A. W. (2009). *Kant.* (A. Kovanlıkaya, Trans.) Ankara: Dost Kitabevi.

Yalkut, J. (1970). Frank Gillette and Ira Schneider: Parts I and II of an Interview. In *Radical Software 1.*

Yerdelen, B. K. (2017). Henri Bergson Düşüncesi. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3*(6), 121-137.

Yıldırım, O. (2019). Gilles Deleuze'ün Sinematografik Yaklaşımları Bağlamında Nuri Bilge Ceylan Sineması Hakkında Bir Değerlendirme. *Yülsek Lisans Tezi*. Ankara: Başken Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zettl, H. (2002). Essentials of Applied Media Aesthetics. In C. Dorai, & S. Venkatesh (Eds.), *Media Computing: Computational Media Aesthetics* (pp. 11-38). New York: Springer Science+Business Media.

Zettl, H. (2013). *Sight, Sound, Motion: Applied Media Aesthetics* . Wadsworth Publishing.

Zettl, H. (2011). *Sight Sound and Motion.* Boston: Wadsworth Cengage Learning.

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM

Editörler
Prof. Dr. Asuman Altay
Dr. Yakup Özkaya

nobel bilimsel

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM

Editörler: Prof. Dr. Asuman Altay - Dr. Yakup Özkaya

Yayın No.: 1532
ISBN: 978-625-398-388-8
E-ISBN: 978-625-398-387-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Altay, Asuman., Özkaya, Yakup.
Sürdürülebilirlik ve Toplumsal Dönüşüm / Editörler: Asuman Altay - Yakup Özkaya
1. Basım, X + 216 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-388-8
E-ISBN: 978-625-398-387-1
1. Sürdürülebilirlik 2. Toplumsal Dönüşüm

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **ix**

TÜRKİYE'YE ÖZGÜ BİR KUŞAK OLARAK ÖZAL KUŞAĞI: EKONOMİ POLİTİKALARI ÇERÇEVESİNDE BİR DEĞERLENDİRME **1**
Halil Çakır - Pelin Volkan

GİRİŞ 2
KAVRAMSAL ÇERÇEVE: KUŞAKLARI TARTIŞMAK VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ 4
ÖZAL KUŞAĞI'NIN ARKA PLANI: 24 OCAK KARARLARI 5
24 Ocak 1980 Kararları Öncesi Genel Sosyoekonomik Durum 5
24 OCAK 1980 EKONOMİK İSTİKRAR KARARLARI 6
ÖZAL KUŞAĞI GELİŞMELERİ VE ÖZELLİKLERİ 7
SONUÇ 9
KAYNAKÇA 10

ATIKLARIN PAZARLANMASININ DÖNGÜSEL EKONOMİ AÇISINDAN ÖNEMİ: TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTELER İÇİN BİR ATIK YÖNETİMİ MODELİ ÖNERİSİ **13**
Mazlum Cengiz - Gazal Cengiz

GİRİŞ 14
ATIK PAZARI VE DÖNGÜSEL EKONOMİYE KATKILARI 16
Dünyada ve Türkiye'de Atık Pazarı 16
Atık Pazarının Döngüsel Ekonomiye Katkıları 18
ATIK, ATIK YÖNETİMİ KAVRAMLARI VE TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALAR 19
Atık Kavramı 19
Atık Yönetimi Kavramı 23
Atıkların Yok Edilme Yöntemleri 25
Türkiye Sıfır Atık Projesi 26
TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTELERDE ATIK YÖNETİMİ VE BİR ATIK YÖNETİM MODELİ ÖNERİSİ 27
Çevre Merkezi 29
Sıfır Atık Birimi 29
Yeşilciler Birimi 30
Dışarıya Ulaş Birimi 31
Atık Toplama, Ayrıştırma ve Pazarlama Merkezi 32
Atık Toplama Birimi 32

Atık Ayrıştırma Birimi 32
Geri Dönüşümü Mümkün Olan Atıklar 33
Direkt Çöpe Giden Atıklar 35
Kompost Edilebilen Atıklar 36
Yağ Atıkları 37
Pazarlama Birimi 37
SONUÇ 38
KAYNAKÇA 39

AFETLERDE KAOS YÖNETİMİNDE TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNİN ROLÜ: UYGULAMALAR, BEKLENTİLER VE ÖNGÖRÜLER 43
Ebru Caymaz - F. Volkan Akyön - Fahri Erenel

GİRİŞ 44
BÜTÜNLEŞİK AFET YÖNETİMİ, RİSK YÖNETİŞİMİ VE YÖNETİMİ 45
UZUN SÜRELİ KRİZLER 47
KAOS TEORİSİ VE YÖNETİMİ 48
SONUÇ 51
KAYNAKÇA 52

ÜRETİM VERİMLİLİĞİNDE İSTENMEYEN ÇIKTILARIN ETKİSİ: TÜRKİYE TARIM SEKTÖRÜNDE SERMAYE GİRDİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 55
Onur Akkaya - Mehmet Şentürk

GİRİŞ 56
LİTERATÜR TARAMASI 57
METODOLOJİ 58
VERİ SETİ VE DEĞİŞKENLER 59
ANALİZ SONUÇLARI 60
SONUÇ 62
KAYNAKÇA 62

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE FİNANSAL MANİPÜLASYON ÜZERİNE ÖRNEK OLAY ÇALIŞMASI. 65
Emre Bilgiç

GİRİŞ 66
YÖNTEM 68
BULGULAR 71
SONUÇ 73
KAYNAKÇA 74

DİJİTAL TEKNOLOJİLER VE DİJİTAL PAZARLAMA YAKLAŞIMI AÇISINDAN METAVERSE PAZARLAMADA MÜŞTERİLERİN İLGİLENİM DÜZEYİNİN SATIN ALMA NİYETİ ÜZERİNDE ETKİSİ VE BİR ARAŞTIRMA 77
Özlen Onurlu - Gözde Kandemir- Çomoğlu

GİRİŞ 79
LİTERATÜR TARAMASI 80
Dijital Teknolojiler ve Yapay Zekâ 80
Metaverse Tanımı ve Metaverse Pazarlama 81
Sanal Dünyada Tüketici İlgilenimi 83
ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ 85
Araştırma Modeli 86
Veri Toplama ve Araştırma Yöntemi 86
Veri Analizi ve Araştırma Bulguları 87
Araştırmaya Katılanların Sosyo-Demografik Özellikleri 87
Araştırma Değişkenlerinin Geçerlik ve Güvenirlik Analizi 87
Regresyon Analizi 88
Fark Testleri 89
SONUÇ 92
KAYNAKÇA 94

DÖNGÜSEL EKONOMİDE EKO-İNOVASYON: LİTERATÜR ARAŞTIRMASI VE COVID SONRASI DÖNEM İÇİN BİR YOL HARİTASI 97
Engin Deniz Eriş - Burcu Türkcan

GİRİŞ 98
DÖNGÜSEL EKONOMİ VE EKO-İNOVASYON: KAVRAMSAL ÇERÇEVE 100
EKO-İNOVASYONA YÖNELİK KAPSAMLI BİR LİTERATÜR ANALİZİ 103
COVID SONRASI DÖNEM İÇİN BİR YOL HARİTASI 107
SONUÇ 110
KAYNAKÇA 111

ÇEVREYİ KİRLETENİN HUKUKİ SORUMLULUĞU (ÇK m.28) BAKIMINDAN HUKUKA AYKIRILIĞIN İNCELENMESİ 121
Selvi Nazlı Güvenç - Hilal Yüksel Maamer

GİRİŞ 122
GENEL OLARAK ÇEVREYİ KİRLETENİN SORUMLULUĞU 123
Çevre Hukuku Tanımı 123
Sorumluluk Hukuku ile İlişkisi 124

ÇEVRE HUKUKU İLE HAKSIZ FİİL İLİŞKİSİ 125
Genel Olarak Haksız Fiil Sorumluluğu 125
Zarar Unsuru 125
İlliyet Bağı 126
Kusur 127
Hukuka Aykırılığın Haksız Fiil İçerisindeki Yeri 127
ÇEVREYİ KİRLETENİN SORUMLULUĞUNDA HUKUKA AYKIRILIĞIN İNCELENMESİ 128
Genel Olarak 128
Görüşler 129
SONUÇ 130
KAYNAKÇA 131

KAPİTALİZM VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ: SÖYLEM VE GERÇEKLİK 133
Eylül Ece Demir

GİRİŞ 134
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE KAVRAMSAL, KURAMSAL VE TARİHSEL BİR BAKIŞ 136
KAPİTALİST SİSTEMİN TEMEL KOŞULLARI VE KRİZİ 142
SONUÇ: SÖYLEM VE GERÇEKLİK 150
KAYNAKÇA 154

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAPSAMINDA YEŞİL KAMPÜS KONSEPTİNE İLİŞKİN BİR ÇALIŞMA: İZMİR HAVACILIK MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ 159
Banu Sarıbay - Samet Yavuz

GİRİŞ 159
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA 161
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAPSAMINDA ÜNİVERSİTELER 166
ARAŞTIRMA 169
Enerji ve İklim Değişikliği Temel Kategorisi Değerlendirmesi 171
Kampüs Yerleşimi ve Altyapı Kategorisi Bakımından Değerlendirme 172
Su ve Atık Yönetimi Kategorileri Kapsamında Değerlendirme 173
Ulaşım Kategorisinde Değerlendirme 175
Eğitim Kategorisinde Değerlendirme 175
SONUÇ 176
KAYNAKÇA 178

COVİD-19 KRİZİ VE EŞİTSİZLİKLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 181
Tülin Tunç

GİRİŞ 182
TEMEL MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER ÜZERİNDEN COVİD-19 KRİZİNİN ANALİZİ 186
Krizin Fiyatlara Etkisi 186
Krizin Büyüme Oranlarına Etkisi 188
Krizin İstihdama Etkisi 189
COVİD-19 KRİZİNİN YOL AÇTIĞI EŞİTSİZLİKLER 191
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 196
KAYNAKÇA 196

YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAK ALANLARINDA KAMULAŞTIRMA UYGULAMASI..... 199
Meltem Kutlu Gürsel

GİRİŞ 200
YENİLENEBİLİR ENERJİ KAVRAMI VE ÖZELLİĞİ 202
YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARININ KULLANIMINDA YEKA KAVRAMI 202
YEKA'NIN HUKUKİ NİTELİĞİ VE YEKA'NIN KULLANIMI VE ÖZELLİKLERİ 204
YEKA'DA KAMULAŞTIRMA 206
YEKA'DA "ACELE KAMULAŞTIRMA" UYGULAMASI 208
SONUÇ 214
KAYNAKÇA 215

TÜRKİYE'YE ÖZGÜ BİR KUŞAK OLARAK ÖZAL KUŞAĞI: EKONOMİ POLİTİKALARI ÇERÇEVESİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Halil Çakır[1] - Pelin Volkan[2]

ÖZ

Bu çalışmada, Türkiye'ye özgü bir kuşak olarak Özal kuşağının oluşumu, dönemin ekonomi politikaları çerçevesinde tartışılmaktadır. Kuşaklar üzerine yapılan çalışmalarda kuşaklar arası farklılıklar, X, Y ve Z gibi kuşaklar temelinde ele alınmakta ve bu kuşak tanımlamaları evrensel olarak değerlendirilmektedir. Sosyolojik açıdan bakıldığında ise kuşaklar, içinde oluştukları toplumun tarihsel ve kültürel karakteristiklerini yansıtmaktadır. Kuşakların oluşumunda tarihin akışını sekteye uğratan dönüm noktalarının, savaşların, ekonomik krizlerin, toplumsal patlamaların ya da küresel ölçekli değişmelerin kilit bir rolü bulunmaktadır. Nitekim kuşaklar, sözü edilen değişmelere verdikleri tepkiler temelinde farklılaşır ve özgünlük kazanır. Bu tespitten hareketle, Türkiye örneğinde kuşakların anlaşılması için önemli tarihsel ve toplumsal dönüşümlerin seyri ele alınmalıdır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyada küreselleşme eğilimleri artışa geçmiştir. 1980'lerden sonra özellikle ekonomi alanında kritik değişmeler yaşanmış, Türkiye bu değişmeleri 1990'lı yıllarda deneyimlemiştir. Özal Kuşağı, bu süreçte ülkemize özgü olarak ortaya çıkan bir kuşak olarak karşımıza çıkmaktadır. Sıklıkla Y kuşağı olarak ele alınan Özal Kuşağı, Turgut Özal'ın başbakanlığı döneminde yürürlüğe konulan ekonomi politikaları çerçevesinde anlam kazanmaktadır. Özal dönemi politikaları, ülkemizin küresel ekonomi sistemiyle bütünleşme sürecini hızlandırmış, tüketici profilinde radikal bir dönüşüm yaşanmıştır. Özellikle 24 Ocak Kararları çerçevesinde tartışılan bu dönem, ülkemizin ekonomik açıdan dışa açıldığı, bireylerin küresel ekonominin etkilerini hissettiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada, Özal kuşağının oluşumuna zemin hazırlayan koşulların analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Çalışma, metodolojik açıdan bir literatür taraması olarak dizayn edilmiştir. Bunu yapabilmek için öncelikle kuşak kavramına dair kavramsal ve kuramsal açıklamalara yer verilecek, ardından Turgut Özal döneminin genel görünü-

[1] *Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay, Türkiye, halil.cakir@mku.edu.tr*

[2] *Öğr. Gör., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay, Türkiye, pelinvolkan@mku.edu.tr*

Kuşağının hem muhafazakâr hem de yenilikçi olması birbirine tezat görünse de tezat değildir. Bu kuşak, yenilikçiliğini küreselleşmeden muhafazakârlığını ulusal boyutta yaşanan gelişmelerden almaktadır. Bu durum söz konusu kuşağın ulusal ve küresel izleri barındıran farklı bir kuşak olduğunu ortaya koymaktadır. Odaklanılması gereken bir diğer nokta ise, dünyanın her yerinde aynı kavramlar kullanılmasına karşın bu kavramların neyi karşıladığının tam olarak anlaşılmasıdır. Örneğin; İngilizler için muhafazakârlık özgürlüğü ifade ederken Almanlar için otoriteyi, Türkiye'de ise muhafazakârlık denildiğinde daha çok dini değerler ve inançlara bağlı tutum ve davranışlar akla gelmektedir. Bu sebeple kuşaklar ulusal birçok farklı faktörü de içinde barındırır, evrensel değişkenlerden yola çıkarak kuşak sınıflandırması yapmak doğru olmayacaktır.

KAYNAKÇA

Ayaz, M. F. (2015). Turgut Özal dönemi eğitim politikaları ve günümüz yansımaları, *Akademik Bakış Dergisi, 50,* 325-338.

Bora, T. (2007). Türkiye'de siyasi ideolojilerde ABD/Amerika imgesi: Amerika: "En" Batı ve "Başka" Batı. T. Bora ve T. Gültekingil (Eds.). *Modern Türkiye'de siyasi düşünce cilt-3 modernleşme ve batıcılık* içinde (ss. 147-169). İstanbul: İletişim Yayınları.

Demirkıran, E. (2019). Y *kuşağının siyasal katılımı.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Codrington, G. 2011. *Detailed Introduction to Generational Theory in Asia.* TomorrowToday Ltd.Retrieved October 7, 2022 from http://www.tomorrowtoday.uk.com/

Duman, M. Z. (2011). Turgut Özal'ın politikalarında ekonomik rasyonalizm, *Sosyoloji Dergisi, 23-24,* 105-123.

Dündar, L. (2016). Özal dönemi Türk dış politikasında Turgut Özal'ın kişisel özelliklerinin rolü. *Ankara Üniversitesi Türk inkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 58*, 1-20.

Edmunds, J. & Turner, B. S. (2005). Global generations: Social change in the twentieth century. T*he British Journal of Sociology, 56* (4), 559-577. DOI: 10.1111/j.1468-4446.2005.00083.x.

Erdem, E. (2009). *Türkiye'de hükümetlerin makroekonomik performansı (1950-2007)*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Halbwachs, M. (1980). *The collective memory*. (F. J. Ditter, Jr. & V.Y. Ditter, Trans.). New York: Harper & Row Publishers.

Howe, N. & Strauss, W. (2000). *Millenials rising: The next generation.* New York: Vintage Books.

Karabulut, K. (2009). Özal Dönemi Türkiye'nin ekonomi-politiği, A. Koçğiyit (Ed.). *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi Bildirileri Kitabı* içinde (s. 978-1008). Malatya: İnönü Üniversitesi.

Kongar, E. (2007). 2*1. yüzyılda Türkiye.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Özgür, E. (2013). Yaşa göre değer farklılıkları siyasi kuşak aidiyeti, *Sosyoloji Dergisi, 3* (26), 45-76.

Şenses, F. (2004), Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?, Economic Research Center (ERC). 07.10.2022 tarihinde https://erc.metu.edu.tr/en/system/ files/menu/series04/0409.pdf adresinden erişilmiştir.

Turner, B. S. (1999). *Classical sociology*. London: Sage Publications.

Uluç, A. V. (2014). Liberal-muhafazakar siyaset ve Turgut Özal'ın siyasi düşüncesi, *Yönetim Bilimleri Dergisi, 12* (23), 107-140.

Yayla, A. (2005). Özal reformları ve liberalizm. M. Yılmaz (Ed.) *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt-7 Liberalizm* içinde (584-589). İstanbul: İletişim.

Yüksekbilgili, Z. (2013). Türk tipi Y kuşağı, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 12* (45), 342-353.

ATIKLARIN PAZARLANMASININ DÖNGÜSEL EKONOMİ AÇISINDAN ÖNEMİ: TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTELER İÇİN BİR ATIK YÖNETİMİ MODELİ ÖNERİSİ[1]

Mazlum Cengiz[2] - Gazal Cengiz[3]

ÖZ

Üretim ve tüketim sonucunda oluşan atıkların yönetimiyle bu atıkların yeniden kullanımının sağlanması sınırlı olan dünya kaynaklarının korunması açısından önemli görülmektedir. Atık yönetimi ile yeniden ham madde olarak kullanılabilecek atıkların toplanması, ayrıştırılması ve uygun pazarlara sunulması yerelden müdahale ile etkili hâle getirilebilir. Bu çalışmanın amacı Türkiye'deki üniversite kampüslerinde oluşan atıkların yönetiminde kullanılabilecek kendi kendine yeten/sürdürülebilir bir atık yönetimi modeli geliştirmektir. Türkiye'deki üniversitelerin atık yönetimi için yaptıkları çalışmalar incelenmiş ve kendi kendine yeten/sürdürülebilir bir atık yönetim modeli oluşturulmuştur. Bu model Çevre Merkezi ve Atık Toplama, Ayrıştırma ve Pazarlama Merkezinden oluşturmaktadır. Bu merkezler ve alt birimlerinin görevleri detaylı olarak açıklanmıştır. Ayrıca atıkların satılmasıyla üniversitelerin kendi kendine yeten sürdürülebilir olmaları için gereken geliri sağlayacak modern pazarlama olanakları ve döngüsel ekonomiye katkılarından bahsedilmiştir. Türkiye'deki üniversiteler genel olarak Türkiye Sıfır Atık Projesini desteklemekte ve projeler geliştirerek atıkların yönetimi ile ilgili aktif olarak faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Atık yönetimi yönergeleri ve atık yönetimi merkezlerine sahip üniversiteler de mevcuttur. Üniversiteler de genel olarak ayrıştırma işlemleri kâğıt, karton, plastik, cam, metal ve pil olarak yapılmaktadır. Kompozit ve kompost edilebilen atıkların ayrıştırmasını yapan üniversiteler oldukça azdır. Tamamen kendi kendine yeten sürdürülebilir bir atık yönetim modeline sahip bir üniversitenin olduğunu söylemek oldukça güçtür. Bu

[1] Bu çalışma 22-24 Haziran 2022 tarihlerinde düzenlenen Dokuz Eylül Üniversitesi 1. Sosyal Bilimler Kongresinde sözlü olarak sunulan "Atıkların pazarlanması: Türkiye'deki üniversiteler için bir atık yönetimi modeli önerisi" isimli bildirinin genişletilmiş halidir.

[2] Öğr. Gör., Şırnak Üniversitesi, Şırnak, Türkiye, mazlumcengiz@sirnak.edu.tr ORCID: 0000-0002-3724-6894

[3] Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi, Şırnak, Türkiye, gazalcengiz@sirnak.edu.tr ORCID: 0000-0002-3468-3060

oluşabilecek sağlık ve çevre risklerini azaltır. Düzgün yapılmayan atık yönetimi uygulamaları canlı sağlığı ve güvenliğini tehlikeye sokar, su, hava ve toprak kirliliğine neden olur (Demirbas, 2011).

Atık yönetiminin da etkin ve verimli gerçekleştirilebilmesi için ülkenin her ilinde yerelden çözüm politikalarının yürütülmesi önemlidir. Türkiye'nin her ilinde en az bir üniversite bulunmaktadır. Bu nedenle, üniversiteler tarafından gerçekleştirilecek atık yönetimi çalışmaları bu hedefe ulaşmak için önem teşkil etmektedir. Nitekim, üniversite kampüslerinde ortaya çıkan atık miktarı da yadsınamayacak düzeylerdedir. Bu çalışmada önerilen modelin hayata geçirilmesiyle hem üniversite hem de bulunulan şehrin atık yönetimine katkı sağlayacak etkin ve sürdürülebilir bir çözüm üretilmiş olacaktır. Ayrıca, her geçen gün büyüyen ve döngüsel ekonominin ana taşlarından biri olarak kabul edilen atık pazarında işlevsel bir rol üstenilmiş ve üniversite gelirlerine katkı sağlanmış olacaktır. Bu yönüyle pazarın büyük bir payını teşkil eden belediyeler ve yerel şirketlerle iş birliği yapabilecek üniversiteler için önerilen model yerel atık yönetiminde önemli görülmektedir.

Kampüslerde oluşan evsel atıkların ötesinde, üniversite hastaneleri ve kliniklerinde de büyük miktarda atık oluşmaktadır (Erdoğan, 2018). Bu durum, önerilen modelde yer almamaktadır. Sağlık kuruluşlarında üretilen tıbbi atıklar kategorisinde yer alması ve özel bir muhteviyat teşkil etmeleri sebebiyle üniversite hastaneleri ve kliniklerinde üretilen tıbbi atıklar için ayrı bir atık yönetiminin yapılması daha verimli ve etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

Aktaş, F. (2014). "Tıbbi ve Tehlikeli Atık Yönetimi". Hastane İnfeksiyonları Dergisi, 18 (1), 99103.

Altuntop, E., Bozlu, H. ve Karabıyık, E. (2014). "Evsel Atıkların Ekonomiye Kazandırılması: TR62 (Adana, Mersin) Bölgesi". Çukurova Kalkınma Ajansı, https://www.cka.org.tr/uploads/document_center_v/5dc41f778e775-evsel.pdf (Erişim Tarihi: 25.04.2022)

American Veterinary Medical Association (AVMA)- https://www.avma.org/resources-tools/one-health/waste-disposal-veterinary-practices/definitions-what-waste (Erişim Tarihi: 20.03.2022)

Ayaz, Ç. E., ve Yavaş, H. (2021). "Büyükşehir Belediyelerinde Stratejik Atık Yönetimi: Stratejik Hedefler Ve Uygulama Sonuçları". Journal of Awareness, 6 (1), 39-57.

Bacinschi, Z. O. R. I. C. A., Rizescu, C. Z., Stoian, E. V., ve Necula, C. (2010). "Waste management practices used in the attempt to protect the environment". The 3rd WSEAS International Conference on Engineeringmechanics, Structures, Engineering Geology, 22-24 July, Greece, 378-382.

Balbay, S., Sarıhan, A. ve Avşar, E. (2021). "Dünya'da ve Türkiye'de Döngüsel Ekonomi/Endüstriyel Sürdürülebilirlik Yaklaşımı", Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (27), 557-569.

Bellitürk, K. (2016). "Sürdürülebilir Tarımsal Üretimde Katı Atık Yönetimi Için Vermikompost Teknolojisi". Çukurova Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi, 31(3), 1-5.

Birimfiyatim.com, https://birimfiyatim.com/ (Erişim Tarihi: 20.04.2022).

BUSHSYSTEMS, https://www.buschsystems.com/resource-center/knowledgeBase/glossary/what-is-waste, (Erişim Tarihi: 20.03.2022)

Buzkan, C. ve Erman, O. (2020). "Yapısal Atıkların Geri Dönüşüm Sorunu ve Türkiye'deki Durumun Mevzuat Bakımından Değerlendirilmesi". Doğal Afetler ve Çevre Dergisi, 6(1), 76-89.

Büyükkeklik, A. E. A. (2008). "Sürdürülebilir Kalkınmanın Ekonomik Çevre Boyutları Açısından Atık Yönetimi ve E-Atıklar". Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(2), 19-30.

Compostable Items, Environmental Center, University of Colorado Boulder, https://www.colorado.edu/ecenter/recycling/recycling/where-recycle/campusrecycling/compostable-items (Erişim Tarihi: 12.03.2022).

Çiftlik, S., Handırı, İ., Beyhan, M., Akçil, A. U., Ilgar, M. ve Gönüllü, M. T. (2009). "Elektrikli ve Elektronik Atıkların (E-Atık) Yönetimi, Ekonomisi ve Metal Geri Kazanım Potansiyeli Bakımından Değerlendirilmesi". Türkiye'de Katı Atık Yönetimi Sempozyumu TÜRKAY 2009, 15-17 Haziran 2009, İstanbul.

Demirbas, A. (2011). "Waste Management, Waste Resource Facilities and Waste Conversion Processes". Energy Conversion and Management, 52(2), 1280-1287.

EC (European Commission), (2015). "Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions: Closing The Loop - An EU Action Plan For The Circular Economy", https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52015DC0614 (Erişim Tarihi: 27.04.2022).

Erdoğan, Ö. (2018). "Tıbbi Atık Yönetimi. Hemşirelik Uygulamalarında Klinik Mikrobiyoloji Ve Enfeksiyon Hastalıkları". Hipokrat Kitabevi, Ankara.

Ergin, M., Erdoğan, S. ve Özcan, E. R. E. L. (2017). "Biyokimya ve Mikrobiyoloji Laboratuvar Personelinin Tıbbi Atık Yönetimi Konusundaki Farkındalığı". Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi, 74(2), 129-138.

Ertaş, H. ve Güden, M. A. (2019). "Hastanelerde Tıbbi Atık Yönetimi". Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi, (1), 53-67.

Ertuğrul, M. (2008). "Değer-Fiyat Ayrımı ve İşletme Değeri: Kuramsal Bir Bakış". Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 3(2), 143-154.

Fiyatı Nedir, https://fiyatinedir.net/ (ErişimTarihi: 20.04.2022).

Gündüzalp, A. A. ve Güven, S. (2016). "Atık, Çeşitleri, Atık Yönetimi, Geri Dönüşüm ve Tüketici: Çankaya Belediyesi Ve Semt Tüketicileri Örneği". Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi, 9, 1-19.

Hurda Fiyatları, https://www.hurdafiyatlari.site/ (Erişim Tarihi: 20.04.2022).

Hurdacılar Birliği, https://hurdacilarbirligi.com/ (Erişim Tarihi: 20.04.2022).

Kaçtioğlu, S. ve Şengül, Ü. (2010). "Erzurum Kenti Ambalaj Atıklarının Geri Dönüşümü İçin Tersine Lojistik Ağı Tasarımı ve Bir Karma Tamsayılı Programlama Modeli". Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24(1), 89-112.

Karagözoğlu, M. B., Özyonar, F., Yılmaz, A. ve Atmaca, E. (2009). "Katı Atıkların Yeniden Kazanımı ve Önemi". Türkiye'de Katı Atık Yönetimi Sempozyumu TÜRKAY 2009, 15-17 Haziran 2009, İstanbul.

Küçük, A. (2013). "Tıbbi Atık Yönetiminin Ekonomisi". Sayıştay Dergisi, (90), 73-95.

Küçükgül, E. Y. (2009). "İzmir'de Tehlikeli Atiklarin Yönetimi, Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri". TMMOB İzmir Kent Sempozyumu, 28-30 Kasım 2009, İzmir.

Material Details, Environmental Center, University of Colorado Boulder https://www .colorado.edu/ecenter/zero-waste/recycle/materials-details (Erişim Tarihi: 12.03.2022).

NetRegs, https://www.netregs.org.uk/environmental-topics/waste/duty-of-care-your-wasteresponsibilities/what-is-waste/ (Erişim Tarihi: 20.03.2022)

Öktem, B. (2016). "Atık Yönetiminde Entegre Uygulama". Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 6(2/1), 135-147.

Ömürbek, V., Çiğdem, E. R. K. ve Herek, S. (2019). "Üniversitelerde Atık Yönetimi Uygulamaları". Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (35), 124-161.

Önder, H. (2018). "Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışında Yeni Bir Kavram: Döngüsel Ekonomi". Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 57, 196-204.

Projected Waste Management Market Size, https://www.statista.com/statistics/ 246178/projected-global-waste-management-market-size/#:~:text=The%20 global%20 waste%20management%20market,of%202.5%20trillion%20U.S.%20dollars (Erişim Tarihi: 04.04.2022).

Sıfır Atık, https://sifiratik.co/2018/09/28/atik-yaglar-neden-zararlidir/ (Erişim Tarihi: 27.03.2022)

Sıfır Atık, https://sifiratik.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 27.03.2022).

Survey Guide and definitions for the Waste Management Industry Survey (2008) https://www23.statcan.gc.ca/imdb-bmdi/document/1736_D1_T1_V5-eng.pdf (Erişim Tarihi: 20.03.2022).

Sustainability Exchange, https://www.sustainabilityexchange.ac.uk/what_is_waste (Erişim Tarihi: 20.03.2022).

Şengül, Ü. (2010). "Atıkların Geri Dönüşümü Ve Tersine Lojistik. Paradoks Ekonomi", Sosyoloji ve Politika Dergisi, 6(1), 73-86.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2015). Bitkisel Atik Yağlarin Kontrolü Yönetmeliği, https://cygm.csb.gov.tr/yonetmelikler-i-440 (Erişim Tarihi: 15.04.2022).

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2017). "Sıfır Atık El Kitapçığı", https://webdosya.csb.gov.tr/db/sifiratik/icerikler/k-tapc-k-2017-1-20180129130757.pdf (Erişim Tarihi: 27.03.2022).

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2017). Sıfır Atık El Kitapçığı, https://webdosya.csb.gov.tr/db/sifiratik/icerikler/k-tapc-k-2017-1-20180129130757.pdf (Erişim Tarihi: 20.03.2022).

Tezel, Ö. ve Yıldız, E. (2020). "Sürdürülebilir Atık Yönetimi Uygulamalarında Dünya ve Türkiye Karşılaşması: EDİKAB Örneği". Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 9(2), 35-48.

Töke, L. B., ve Ergülen, A. (2020). "Küreselleşmeyle Oluşan Atık Sorununu Çözmeye Yönelik Yaklaşımlar". Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24(2), 201215.

University of Tartu- https://sisu.ut.ee/waste/book/11-definition-and-classification-waste (Erişim Tarihi: 20.03.2022)

Uzun, S. E., Enç, V. ve Hoşoğlu, F. (2012). "Atık Kompozit İçecek Kartonları Geri Dönüşüm Yöntemleri". Journal of History Culture and Art Research, 1(4), 345-359.

Veral, E. S. ve Yiğitbaşıoğlu, H. (2018). "Avrupa Birliği Atık Politikasında Atık Yönetiminden Kaynak Yönetimi Yaklaşımına Geçiş Yönelimleri ve Döngüsel Ekonomi Modeli". Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi, 6(1), 1-19.

Waste Management Market, Waste Management Market by Waste (Hazardous, E-waste, Plastic, Bio-medical), Service (Open dumping, Incineration, Landfill, Recycling), End User (Residential, Commercial, Industrial) and Region-Global Forecast to 2026,https://www.marketsandmarkets.com/Market-Reports/waste-management-market72285482.html (Erişim Tarihi: 22.04.2022).

AFETLERDE KAOS YÖNETİMİNDE TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNİN ROLÜ: UYGULAMALAR, BEKLENTİLER VE ÖNGÖRÜLER

Ebru Caymaz[1] - F. Volkan Akyön[2] - Fahri Erenel[3]

ÖZ

Temelde her şey bilinse de bazı şeylerin bilinmeyeceği varsayımına dayalı olan kaos teorisi, nispeten yeni bir konu olarak yeni bir yönetim paradigması sunması nedeniyle kimi araştırmacılar tarafından önemli bir konu olarak değerlendirilmektedir. Olaylara farklı bir açıdan bakılmasını ve mevcut verilerin sürekli güncellenmesini zorunlu kılması, bu teoride doğrusal bir yaklaşım yerine değişimi temel alan ve sürekli bilgi akışını sağlayan dinamik bir yaklaşımı öne çıkarmakta ve bu nedenle komuta ve kontrole dayalı esnek bir organizasyonel yapı önerilmektedir. Bilhassa uzun süreli krizlerin beraberinde getirdiği kaotik ortam tedarik zincirinde aksamalara yol açarak insani yardım malzemelerinin yerinde ve zamanında ulaştırılmasına da engel teşkil etmektedir. Kaotik bir ortamda bir kaos yönetim mekanizması olarak askerî örgütlerin rolünün tartışıldığı bu çalışma kapsamında kaos teorisi bağlamında bütünleşik afet yönetimi prensipleri doğrultusunda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) etkin bir afet yönetimi yaklaşımı benimsemesinin ne ölçüde başarılı olabileceği ortaya konmaya çalışılmıştır. Alanyazında yer alan vaka çalışmaları da dâhil olmak üzere hem İngilizce hem de Türkçe yayınlar doküman analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular sonuç bölümünde tartışılarak öneriler ortaya konmuştur

Anahtar Kelimeler: *Afet Yönetimi, Bütünleşik Afet Yönetimi, Kaos Teorisi, Türk Silahlı Kuvvetleri.*

1 Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye, ebru.caymaz@comu.edu.tr
2 Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye, volkanakyon@comu.edu.tr
3 Prof. Dr., İstinye Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, ferenel@istinye.edu.tr

lenecek optimum nokta ise ülkenin kültürü ile doğrudan ilişkilidir. Optimum noktayı belirlemek ve koordinasyonu sağlamak için daha fazla ortak tatbikat ve sivil uzmanların katılabileceği eğitimlerin düzenlenmesi önemlidir. Ayrıca komuta kademesinin sivil makamlarla irtibat, planlama ve koordinasyon süreçlerine sürekli katılımı sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Adams, T. & Stewart, L. (2015). Chaos theory and organizational crisis: A theoretical analysis of the challenges faced by the New Orleans Police Department during hurricane Katrina. *Public Organization Review*, 15, 415-431.

AFAD Açıklamalı Afet Terimleri Sözlüğü: https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu (Erişim Tarihi 30.08.2022).

Dünya Bankası (2020). Classification of fragile and conflict-affected situations. https://www.worldbank.org/en/topic/fragilityconflictviolence/brief/harmonized-list-of-fragile-situations (Erişim Tarihi 14.09.2022).

FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) (2016). The role of social protection in protracted crises: enhancing the resilience of the most vulnerable. *Guidance Note*. FAO, 3.

Gall, M. & Cutter, S. L. (2014). *Governance in disaster risk management* (IRDR AIRDR Publication No. 3). Integrated Research on Disaster Risk: Beijing, China.

Gleick, J. (1987). *Chaos: making a new science*. New York, NY: Viking Press.

Goldstein, J. (1989). A far from equilibrium systems approach to resistance to change. *Organizational Dynamics*, *17*(2), 16-26.

Hagelsteen, M. & Becker, P. (2013). Challenging disparities in capacity development for disaster risk reduction. *International Journal of Disaster Risk Reduction* 3, 4–13.

ICRC (International Committee of the Red Cross) (2008). How is the term 'armed conflict' defined in international humanitarian law?. ICRC Opinion Paper. Geneva: ICRC. https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/opinion-paper-armed-conflict.pdf (Erişim Tarihi 14.09.2022).

Kiel, D. (1994). *Managing chaos and complexity in government*, San Francisco: Jossey-Bass.

Kiel, L. D. (1993). Nonlinear dynamical analysis: assessing systems concepts in a government agency. *Public Administration Review*, March/April 1993, *53*(2), 143-153.

Koehler, G. A. (1996). What disaster response management can learn from chaos theory. Conference Proceedings May 18-19 (1995), California Research Bureau, California.

Küçükşahin, A., Şafak, İ. C., & Dedeoğlu, Ç. (2009). Güvenlik bağlamında risk ve risk yönetimi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 5 (10).

Li, T. Y. & Yorke, J. A. (1975). Period three implies chaos. *The American Mathematical Monthly*, 82(10), .985-992.

Lorenz, E. N. (1963). Deterministic nonperiodic flow. *Journal of the Athmospheric Sciences*, 20(2), 130-141.

Mazarr, J. M. (1997). Chaos theory and U.S. military strategy: a "Leapfrog" strategy for U.S. Defense Policy. Alberts, David S., and Thomas J. Czerwinski (Der) *Complexity, global politics, and national security* [and local backup] içinde. Washington, D.C.: National Defense University.

Mitchell, J. K. (2003). The fox and the hedgehog: myopia about homeland vulnerability in US Policies on terrorism. *Terrorism and Disaster: New Threats, New Ideas - Research in Social Problems and Public Policy*, 11: 53-72.

Murphy, P. (1996). Chaos theory as a model for managing issues and crises. *Public Relations Review*, 22(2), 95-113.

National Defense and the Canadian Forces. (2010). National Defence and Canadian Forces (DND/CF) Défense nationale et les Forces canadiennes (MDN/FC).

Nur, S. A. & Taşan, P. (2017). Mülteci krizi ve afet yönetimi. 1. Disiplinlerarası Afet Yönetimi Sempozyumu, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 12-13 Mayıs.

Oslo Guidelines (2006). Guidelines on the use of military and civil defence assets in disaster relief "Oslo Guidelines"- Rev. I, November 2006 Annex II: CMCS Generic Request for MCDA.

Priesmeyer, H. (1992). *Organizations and chaos: defining the methods of nonlinear management*. Westport: Quorum Books.

Sahil Güvenlik Komutanlığı (2021). 2021 yılı harekat faaliyetleri raporu. Sahil Güvenlik Komutanlığı Harekat Başkanlığı, Ankara.

Sanial, G. (2015). Exploring U.S. Coast Guard organizational preparedness through chaos and complexity theories. *Emergence: Complexity and Organization*, 1-16.

Statista Research Department (2020). *Cost of natural disaster losses worldwide from 2000 to 2020, by type of loss.* https://www.statista.com/statistics/612561/natural-disaster-losses-cost-worldwide-by-type-of-loss/ (Erişim Tarihi 09.09.2022).

Tozier de la Poterie, A. & Baudoin, M-A. (2015). From Yokohama to Sendai: approaches to participation in international disaster risk reduction frameworks. *International Journal of Disaster Risk* Science 6 (2).

Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı Websitesi: https://www.tsk.tr/ (Erişim Tarihi 15.09.2022).

Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2021). Akıllı afet ve acil durum yönetimi uygulama rehberlik kılavuzu. www.akillisehirler.gov.tr (Erişim tarihi 15.09.2022).

United Nations Office for Disaster Risk Reduction: https://www.undrr.org/ (Erişim Tarihi 10.09.2022)

ÜRETİM VERİMLİLİĞİNDE İSTENMEYEN ÇIKTILARIN ETKİSİ: TÜRKİYE TARIM SEKTÖRÜNDE SERMAYE GİRDİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Onur Akkaya[1] - Mehmet Şentürk[2]

ÖZ

1900'lerin başında daha da hızlanan sanayi üretimi ülke üretimleri diğer yandan tabiata geri dönülmesi çok zor olan tahribat yapmaya başlamıştı. Bunu dikkate almadan girilen üretim yarışı verilen zararın boyutunu yükseltmiştir. 1960'lar sonrası ortaya çıkan ozon tabakasındaki tahribat 2000'lerin başında küresel ısınma zirveleri ve küresel ısınma anlatmaları konusunda devletleri uyarır niteliktedir. Özellikle geçmiş 20 yıl içinde fosil yakıt (CO_2) emisyonu kavramının ekonomik değeri olduğunu daha net görmekteyiz. Bu çalışmada klasik anlamda tarım sektöründeki üretim kavramı yanında fosil yakıt (CO_2) emisyonunda denkleme dâhil edilmesiyle oluşan verimlilik yöntemi kullanılmıştır. Analizdeki istenmeyen çıktı fosil yakıt (CO_2) emisyonudur. İlk sonuç dikkate alındığında, Türkiye tarım sektöründe 2011'den 2016'ya kadar en iyi verimlilik sıralamasına sahip olduğunu göstermektedir. Analize ilişkin geniş sonuçlar çalışmanın dördüncü kısmında ele alınmıştır. Buna göre çalışmanın ikinci bölümünde konuya ilişkin literatür taraması ele alınırken, üçüncü bölümde kullanılan metodolojik alt yapıya ve son bölümünde ise sonuç kısmı bulunmaktadır.

***Anahtar Kelimeler**: Türkiye Tarım Sektörü, Fosil Yakıt (CO_2), Verimlilik, İstenmeyen Çıktı*

[1] Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, onr.akkaya@gmail.com.

[2] Prof. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, sen-turkmehmet@hotmail.com.

2014	0.93857	0.968	Artış
2015	0.98649	1.004	Azalış
2016	1.00000	1.000	Sabit
2017	1.00000	1.000	Sabit
2018	1.00000	1.000	Sabit
2019	1.00000	1.000	Sabit
2020	1.00000	1.000	Sabit

Kaynak: TÜİK Veri Seti (Yazarlar Tarafından Hesaplanmıştır.)

SONUÇ

Ele alınan dönem itibarıyla Türk Tarım sektöründe Sermaye girdisi odaklı yapılan analizlerde elde edilen bulguları şu şekilde özetleyebiliriz:

- İstenmeyen çıktıya göre etkinlik skorlarında 2013-2014 döneminde değişim görülmektedir.
- Sera gazı etkinsizlik değerileri 2012-2020 arasında düzenli olarak azalma eğilimindedir. İlaveten 2008 yılındaki etkinsizlik değeri 2020 yılındaki etkinsizlik değerinin 2 katı durumundadır.
- İstenmeyen çıktı etkinlik değerleri ise 2012-2015 yıllarında azalırken, 2013-2014 yıllarında artış eğilimine sahip değerler olarak görülmüştür. Diğer yıllara ise sabit getiri altında skorlar sabit kalmıştır.

Çalışmanın gelecek versiyonunda, bu çalışmaya Türk tarım sektörü için yıllara göre düzenli veri olmaması nedeniyle eklenememiştir, yıl bazlı çiftçi sayısı ve arazi büyüklükleri eklenerek girdi sayısı arttırılıp analizin genişletilmesi amaçlanmaktadır.

KAYNAKÇA

Charles R. Hulten, Edwin R. Dean and Michael Harper (2001). New Developments in Productivity Analysis, University of Chicago Press.

Dakpo, Hervé K., Jeanneaux, Philippe, Latruffe, Laure (2014). "Inclusion of undesirable outputs in production technology modeling: The case of greenhouse gas emissions in French meat sheep farming," Working Papers 207806, Institut National de la recherche Agronomique (INRA), Departement Sciences Sociales, Agriculture et Alimentation, Espace et Environnement (SAE2).

Seiford, L. and J. Zhu (2002). "Modeling Undesirable Factors in Efficiency Evaluation", European Journal of Operational Research, vol. 142, issue 1, 16-20.

Streimiks, J ve Saraji M.K. (2021). "Green productivity and undesirable outputs in agriculture: a systematic review of DEA approach and policy recommendations", Economic Research-Ekonomska Istraživanja, Volume 35, Issue 1, pages 819-853, 2022.

TÜİK Mikro Veri Seti

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE FİNANSAL MANİPÜLASYON ÜZERİNE ÖRNEK OLAY ÇALIŞMASI

Emre Bilgiç[1]

ÖZ

Sürdürülebilirlik toplumlar ve şirketler için taşıdığı önem sebebiyle pek çok farklı alanda sıklıkla çalışılmaktadır. Bu alanlardan birisi de şirketlerin finansal manipülasyon davranışıdır. Sürdürülebilir davranışlar sergileyen şirketlerin finansal manipülasyon yapma olasılıklarının daha az olduğu yönünde literatürde olan kanaatten hareketle bu çalışmada Türkiye'de gıda ve perakende sektöründe faaliyet yürüten, Borsa İstanbul sürdürülebilirlik endeksinde yer alan ve almayan iki şirketin finansal tablolarını inceleyerek finansal manipülasyon yapma olasılıkları açısından aralarında bir fark olup olmadığını anlamak amaçlanmıştır. Örnek olay araştırması olarak tasarlanan ve Beneish modelinin kullanıldığı bu çalışmada sürdürülebilirlik endeksinde yer alan şirketin finansal manipülasyon yapma olasılığının daha az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuçlardan hareketle yatırımcılara, şirketlere ve politika yapıcılara tavsiyelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Finansal manipülasyon, Sürdürülebilirlik, Beneish M skor modeli*

[1] Arş. Gör., İzmir Bakırçay Üniversitesi, İzmir, Türkiye, emre.bilgic@bakircay.edu.tr

yapmaya iten koşulların da azalacağı dolayısıyla finansal manipülasyon faaliyetlerine başvurmayacakları belirtilebilir. Bu bağlamda gerek politika yapıcıların gerekse toplumun diğer aktörlerinin sürdürülebilir davranışları desteklemesi gerekmektedir.

Elde edilen rakamlar değerlendirilirken Covid-19 salgınının oluşturduğu, oluşturmaya başladığı ve oluşturacağı etkileri de dikkate almak önemlidir. Covid-19 salgının oluşturduğu kriz ortamı ile kriz döneminde ve kriz sonrasında şirketlerin finansal manipülasyon yapma eğilimleri (bkz. Gacar, 2012; Dereköy, 2020) birlikte düşünüldüğünde A ve B şirketleri için bulunan Beneish M skorları bu şirketlerin Covid-19 salgınına karşı verdiği tepkiler olarak da değerlendirilebilir. Bu bağlamda Covid-19 öncesi, süreci ve sonrası dönemlerin finansal manipülasyon açışından karşılaştırılması gelecek araştırmalar için önemli bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Ayrıca ilerleyen çalışmalarda Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksine yer alan şirketlerin tamamı bu endekste yer almayan şirketlerle de karşılaştırılarak sürdürülebilirliğin finansal manipülasyon üzerindeki etkisi daha iyi anlaşılabilir. Ek olarak ülkelerin sürdürülebilirlik endekslerinde yer alan şirketlerin verilerinden hareketle ülke temelli karşılaştırmalı analizleri de yapılabilir.

Her çalışmanın olduğu gibi bu çalışma da birtakım kısıtlar barındırmaktadır. Bu çalışmanın ilk kısıttı sadece iki şirketi incelmeye almış olmasıdır. Örneklem sayısını artırarak ve Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksindeki tüm şirketleri incelemeye alarak daha kapsayıcı ve genellenebilir sonuçlar elde edilebilirdi. İkinci kısıt ise çalışmanın kesitsel oluşudur. Farklı tarihlere ait verilerin karşılaştırmalı olarak incelenmesiyle boylamsal bir analiz sunulabilirdi. Her ne kadar bu çalışma birtakım kısıtlar içerse de çalışmanın sunduğu perspektif literatür için değerli ve anlamlıdır.

KAYNAKÇA

Alshehhi, A., Nobanee, H. & Khare, N. (2018). The impact of sustainability practices on corporate financial performance: Literature trends and future research potential. *Sustainability*: 10 (2), 494.

Aris, N. A., Arif, S. M. M., Othman, R. & Zain, M. M. (2015). Fraudulent financial statement detection using statistical techniques: The case of small medium automotive enterprise*. Journal of Applied Business Research (JABR)*: 31 (4), 1469-1478.

Beneish, M. D. (1997). Detecting GAAP violation: Implications for assessing earnings management among firms with extreme financial performance. *Journal of Accounting and Public Policy*: 16 (3), 271-309.

Beneish, M. D. (1999). The detection of earnings manipulation. *Financial Analysts Journal:* 55 (5), 24-36.

Borsa İstanbul (BİST). www.borsaistanbul.com (Erişim Tarihi: 17.04.2021).

Dereköy, F. (2020). Muhasebe manipülasyonları: Toshıba vakası. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*: (85), 91-110.

Dyllick, T. & Hockerts, K. (2002). Beyond the business case for corporate sustainability. *Business Strategy and the Environment:* 11 (2), 130-141.

Gacar, A. (2012). Ekonomik krizler sonrası yaşanan şirket iflasları ve yaratıcı muhasebe ilişkisi. *Mali Çözüm:* (111), 73-83.

Gomez-Trujillo, A. M., Velez-Ocampo, J. & Gonzalez-Perez, M. A. (2020). A literature review on the causality between sustainability and corporate reputation. *Management of Environmental Quality: An International Journal*: 31 (2), 406-430.

Govindan, K., Azevedo, S. G., Carvalho, H. & Cruz-Machado, V. (2014). Impact of supply chain management practices on sustainability. *Journal of Cleaner Production:* 85, 212-225.

Güner, M. & Kurnaz, E. (2020). Muhasebe manipülasyonunun beneish modeli yardımıyla ölçülmesi: BİST kimya, petrol, plastik endeksi şirketleri üzerine bir araştırma. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi:* 13 (2), 195-214.

Harjoto, M. A. (2017). Corporate social responsibility and corporate fraud. *Social Responsibility Journal:* 13 (4), 762-779.

Hu, H., Dou, B., & Wang, A. (2019). Corporate social responsibility information disclosure and corporate fraud "risk reduction" effect or "window dressing" effect?. *Sustainability:* 11 (4), 1141.

Küçüksözen, C. (2004). *Finansal bilgi manipülasyonu: Nedenleri, yöntemleri, amaçları, teknikleri, sonuçları ve İMKB şirketleri üzerine ampirik bir çalışma.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Lartey, T., Yirenkyi, D. O., Adomako, S., Danso, A., Amankwah-Amoah, J. & Alam, A. (2020). Going green, going clean: Lean-Green sustainability strategy and firm growth. *Business Strategy and the Environment:* 29 (1), 118-139.

Law, P. (2011). Corporate governance and no fraud occurrence in organizations. *Managerial Auditing Journal:* 26 (6), 501-518.

Li, X., Kim, J. B., Wu, H. & Yu, Y. (2019). Corporate social responsibility and financial fraud: The moderating effects of governance and religiosity. *Journal of Business Ethics:* doi: https://doi.org/10.1007/s10551-019-04378-3

Liao, L., Chen, G., & Zheng, D. (2019). Corporate social responsibility and financial fraud: Evidence from China. *Accounting & Finance:* 59 (5), 3133-3169.

MacCarthy, J. (2017). Using Altman Z-Score and Beneish M-Score models to detect financial fraud and corporate failure: A case study of Enron Corporation. *International Journal of Finance and Accounting:* 6 (6), 159-166.

Ofori, E. (2016). Detecting corporate financial fraud using modified Altman Z-Score and Beneish M-Score. The case of Enron Corp. *Research Journal of Finance and Accounting:* 7 (4), 59-65.

Önder, Ş. (2017). İşletme karlılığına kurumsal sürdürülebilirliğin etkisi: BİST'te bir uygulama. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi:* 19 (4), 937-956.

Petrik, V. (2016). Application of Beneish M-Score on selected financial statement. *Košická Bezpečnostná Revue:* 2, 307-312.

Potts, T. (2010). The natural advantage of regions: Linking sustainability, innovation, and regional development in Australia. *Journal of Cleaner Production:* 18 (8), 713-725.

Repousis, S. (2016). Using Beneish Model to detect corporate financial statement fraud in Greece. *Journal of Financial Crime:* 23 (4), 1063-1073.

Sharma, A., Iyer, G. R., Mehrotra, A. & Krishnan, R. (2010). Sustainability and business-to-business marketing: A framework and implications. *Industrial Marketing Management:* 39 (2), 330-341.

Siskos, D. (2014). Enron Corporation: A sinful company with equally sinful history. Available at SSRN: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2996503

Tran, N. & O'Sullivan, D. (2020). The relationship between corporate social responsibility, financial misstatements and SEC enforcement actions. *Accounting & Finance:* 60, 1111-1147.

DİJİTAL TEKNOLOJİLER VE DİJİTAL PAZARLAMA YAKLAŞIMI AÇISINDAN METAVERSE PAZARLAMADA MÜŞTERİLERİN İLGİLENİM DÜZEYİNİN SATIN ALMA NİYETİ ÜZERİNDE ETKİSİ VE BİR ARAŞTIRMA[1]

Özlen Onurlu[2] - Gözde Kandemir- Çomoğlu[3]

ÖZ

Covid-19 pandemi döneminde fiziksel mağazalara ulaşımın bir süre kısıtlanması ile dijital teknolojiler, dijital kanallar ve gerçeklik teknolojileri (artırılmış gerçeklik, sanal gerçeklik, genişletilmiş gerçeklik) işletmeler tarafından daha fazla kullanılmaya başlanmış ve pazar ortamı değişime uğramıştır. Söz konusu değişime neden olan teknolojilerden biri olan sanal gerçekliğin (Virtual Reality-VR) kullanım alanı incelendiğinde, 3D internet veya Web 3.0'ı kullanan Metaverse platformu önemli örneklerden birini oluşturmaktadır. Metaverse ile üç boyutlu dijital bir sanal dünyanın olduğu bir çağa girilmektedir. Metaverse platformunun kullanıcıları, fiziksel veya sanal alanlarda 3 boyutlu hologramlar veya avatarlar ile mekân ya da zaman kısıtlaması olmaksızın diğer kullanıcılar ile bu platform üzerinden sosyalleşebilmekte ve etkinliklere katılabilmektedirler. Bu konudaki literatür çalışmalarına bakıldığında sanal dünya akışının, sanal tüketim bağlamında incelenmiş olduğu ve ilgilenimin satın alma istekliliği üzerinde etkisi olduğu görülmektedir. Metaverse'ün yeni bir sanal platform olarak değerlendirilmesi ve bu konuda işletmelere yol gösterici çalışmaların henüz istenilen sayıda ve nitelikte olmaması nedeniyle bu çalışmanın literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir. Araştırmanın amacı üniversite gençlerinin sanal dünya ile gerçek dünya arasında bir nevi köprü görevi gören metaverse platformunda yer alan işletmelerin ürün ve hizmetlerine olan ilgilenimlerini ve bu ilgilenimin metaverse'de satın alma niyeti üzerindeki etkisini ölçmeye yöneliktir. Bu çalışmada, pazarlama araş-

[1] Bu çalışma DEÜ 1. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulan ***"Dijital Teknolojiler ve Dijital Pazarlama Yaklaşımı Açısından Metaverse Pazarlamada Müşterilerin İlgilenim Düzeyinin Satın Alma Niyeti Üzerinde Etkisi Ve Bir Araştırma"*** başlıklı bildirinin tam metnidir.

[2] Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü ozlenonurlu@marmara.edu.tr https://orcid.org/0000-0003-3551-4127

[3] Dr., ggozdekandemirr@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-6346-1619

kuşakların dâhil edilmesi önerilebilir. Gelecekteki çalışmalarda metaverse platformlarında ilgi gösterilen ve merak edilen markalar ya da işletmeler belirlenip bunlar üzerinde araştırma yapılabilir ya da sunulan ürün/hizmetlerin hedonik değeri ve faydacı değeri karşılaştırmasının yapılması önerilir.

KAYNAKÇA

Ahn, S. J., Kim, J., & Kim, J. (2022). The Bifold Triadic Relationships Framework: A Theoretical Primer for Advertising Research in the Metaverse. *Journal of Advertising, 2022, 51.5*, 1-16.

Aydın, İ., & Dülek, B. (2020). Covıd-19 Pandemisinin Pazarlama Faaliyetleri Üzerindeki Etkileri. *Akdeniz Zirvesi 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, (s. 39-48). Girne.

Baylançiçek, B. (2022, 05 23). *Adidas'tan Ayakkabıyı Giymeden Denemenizi Sağlayan Artırılmış Gerçeklik Hizmeti*. Webtekno: https://www.webtekno.com/adidas-artirilmis-gerceklik-hizmeti-h80339.html adresinden alındı

Beharrell, B., & Denison, T. J. (1955). Involvement in A Routine Food Shopping Context. *British Food Journal*, 24-29.

Bilecen, S. (2022, 11 27). *Gelecek: e-ticaret*. btsoekonomi: https://www.btsoekonomi.com/ haber-detay/gelecek-e-ticaret adresinden alındı

Briedis, H., Kronschnabl, A., Rodriguez, A., & Ungerman, K. (2022, 05 29). *Adapting to the next normal in retail: The customer experience imperative*. McKinsey&Company: https://www.mckinsey.com/industries/retail/our-insights/adapting-to-the-next-normal-in-retail-the-customer-experience-imperative adresinden alındı

Bryman, A., & Cramer, D. (2010). *Quantitative Data Analysis with SPSS 12 and 13: A Guide for Social Scientists.* London and New York: Taylor and Francis Group.

Budd, J., Miller, B. S., Manning, E. M., Lampos, V., Zhuang, M., Edelstein, M., & McKendry, R. A. (2020). Digital technologies in the public-health response to COVID-19. *Nature medicine, 26(8)*, 1183-1192.

Cheon, E. (2013). Energizing business transactions in virtual worlds: an empirical study of consumers' purchasing behaviors. *Information Technology and Management,14(4)*, 315-330.

Dodds, W. B., Monroe, K. B., & Grewal, D. (1991). Effects of Price, Brand, and Store Information on Buyers' Product Evaluations. *Journal of Marketing Research, 28(3)*, 307-319.

Gunasekaran, A., Marri, H. B., McGaughey, R. E., & Nebhwani, M. D. (2002). E-commerce and its impact on operations management. *International journal of production economics, 75(1-2)*, 185-197.

Higie, R. A., & Feick, L. F. (1989). Enduring Involvement: Conceptual and Measurement Issues. *Advances in Consumer Research*, 690-696.

Hollensen, S., Kotler, P., & Opresnik, M. O. (2022). Metaverse–the new marketing universe. *Journal of Business Strategy.*

Hwang, A. H., Oh, J., & Scheinbaum, A. C. (2020). Interactive music for multisensory e-commerce: The moderating role of online consumer involvement in experiential value, cognitive value, and purchase intention. *Psychology & Marketing, 37(8)*, 1031-1056.

Hwang, R., & Lee, M. (2022). The Influence of Music Content Marketing on User Satisfaction and Intention to Use in the Metaverse: A Focus on the SPICE Model. *Businesses, 2(2)*, 141-155.

Ibáñez, M. B., & Delgado-Kloos. (2018). Augmented reality for STEM learning: A systematic review. *Computers & Education, 123*, 109-123.

Kandemir, G., Pirtini, S., & Bayraktar, A. (2019). A Research On The Role Of Consumer Involvement And Product Knowledge Levels On Purchasing Decisions. *Turkish Journal of Marketing*, 162-183.

Kang, H. R. (2022). A Case Study on Metaverse Marketing of Jewelry Brand. *Journal of Digital Convergence, 20(1)*, 285-291.

Kapferer, J. N., & Laurent, G. (1985). Consumer involvement profiles: a new and practical approach to consumer involvement . *(No. hal-00786782)*, 48-55.

Kapferer, J. N., & Laurent, G. (1993). Further evidence on the consumer involvement profile: five antecedents of involvement. *Psychology & marketing, 10(4)*, 347-355.

Kapp, K., & O'Driscoll, T. (2010). *Learning in 3D: Adding a New Dimension to Enterprise Learning and Collaboration.* San Francisco, CA, USA: Pfeiffer.

Kim, J. (2021). Advertising in the Metaverse: Research agenda. *Journal of Interactive Advertising, 21(3)*, 141-144.

Krugman, H. E. (1966). The measurement of advertising involvement. *Public Opinion Quarterly, 30(4)*, 583-596.

Lee, H. W., & Kim, S. U. (2021). Social virtual reality (VR) involvement affects depression when social connectedness and self-esteem are low: a moderated mediation on well-being. *Frontiers in Psychology, 5574*.

Magnum. (2022, 6 14). *Welcome to the Magnum Pleaure Journey of the Future*. https://www.magnumicecream.com/uk/stories/campaigns/magnum-x-met-ams.html adresinden alındı

MarketingTürkiye. (2022, 04 28). *Metaverse'de ilk sağlık iletişimi lansmanı gerçekleştirildi*. Marketing Türkiye: https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/metaversede-ilk-saglik-iletisimi-lansmani-gerceklestirildi/ adresinden alındı

Martínez-Caro, E., Cegarra-Navarro, J. G., & Alfonso-Ruiz, F. J. (2020). Digital technologies and firm performance: The role of digital organisational culture. . *Technological Forecasting and Social Change, 154, 119962.*, 1-10.

Michaelidou, N., & Dibb, S. (2008). Consumer involvement: a new perspective. *The Marketing Review, 8(1)*, 83-99.

Mittal, B. (1989). Measuring Purchase- Decision İnvolvement. *Psychology & Marketing, 6(2)*, 147-162.

Mou, J., Zhu, W., & Benyoucef, M. (2020). Impact of product description and involvement on purchase intention in cross-border e-commerce . *Industrial Management & Data Systems, 120(3)*, 567-586.

Mystakidis, S. (2022). Metaverse. *Encyclopedia, 2(1)*, 486-497.

Narin, N. G. (2021). A content analysis of the metaverse articles. *Journal of Metaverse, 1(1)*, 17-24.

Odabaşı, Y. (1999). *Tüketim Kültürü Yetinen Toplumun Tüketen Topluma Dönüşümü.* İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Öğütçü, H. (2022, 5 26). *egirişim*. egirisim: https://egirisim.com/2020/05/02/fortnitein-travis-scott-sanal-konseri-12-3-milyon-kisi-tarafindan-izlendi/ adresinden alındı

Özge, G., & Küsbeci, P. (2021). İşletmelerde Dijital Dönüşüm Sürecinde E-Ticaret ve Sosyal Ticaretin Önemi. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 29-38.

Park, M., & Yoo, J. (2018). Benefits of mass customized products: moderating role of product involvement and fashion innovativeness. *Heliyon, 4(2)*, 1-25.

Parkvithee, N., & Miranda, M. J. (2012). The interaction effect of country-of-origin, brand equity and purchase involvement on consumer purchase intentions of clothing labels. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*.

Razzaq, A., Ansari, N. Y., Razzaq, Z., & Awan, H. M. (2018). The impact of fashion involvement and pro-environmental attitude on sustainable clothing consumption: The moderating role of Islamic religiosity. *Sage Open, 8(2)*, 1-17.

Sağlam, M. C., & Kömürcü. (2021). Bisiklet etkinliği katılımcılarının motivasyonları ve ilgilenimleri: izmir ili üzerine bir çalışma. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 16(63)*, 1355-1372.

Schneider, K. C., & Rodgers, W. C. (1996). An" Importance" Subscale for the Consumer Involvement Profile. *Advances in consumer research, 23(1)*.

Shen, B., Tan, W., Guo, J., Zhao, L., & Qin, P. (2021). How to promote user purchase in metaverse? A systematic literature review on consumer behavior research and virtual commerce application design. *Applied Sciences, 11(23), 11087*.

Slater, M., & Sanchez-Vives, M. V. (2016). Enhancing our lives with immersive virtual reality. *Frontiers in Robotics and AI, 3,74*, 1-47.

Tigert, D. J., Ring, L. J., & King, C. W. (1976). Fashion Involvement and Buying Behavior: A Methodological Study. *ACR North American Advances*.

Trivedi, R., Teichert, T., & Hardeck, D. (2019). Effectiveness of pull-based print advertising with QR codes: Role of consumer involvement and advertisement appeal. *European Journal of Marketing*, 145-167.

Uçar, S. (2022, 05 23). *Nike'ın yeni metaverse hamlesi: Nikeland*. MediaCat: https://mediacat.com/nikein-yeni-metaverse-hamlesi-nikeland/ adresinden alındı

Zaichkowsky, J. L. (1985). Measuring the Involvement Construct. *Journal of Consumer Research, 12(3)*, 341-352.

Zhuang, M., Fang, E., & Cai, F. (2020). How does omnichannel marketing enable businesses to cope with COVID-19? *Evidence from a Large-Scale Field Experiment* .

DÖNGÜSEL EKONOMİDE EKO-İNOVASYON: LİTERATÜR ARAŞTIRMASI VE COVID SONRASI DÖNEM İÇİN BİR YOL HARİTASI

Engin Deniz Eriş[1] - Burcu Türkcan[2]

ÖZ

Avrupa Komisyonu, döngüsel ekonomiyi, sürdürülebilir, düşük karbon emisyonlu, etkin kaynak kullanımlı ve rekabetçi bir ekonomi olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşıma göre ekonomik sistemler, ekonomik büyüme süreçleri için doğal kaynakların etkin kullanımı ve geri dönüşümüne dayalı doğrusal olmayan sistemlerdir. Bu kapsamda, döngüsel ekonomi, ekonomi, toplum ve çevre arasında dengeyi sağlamayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla, döngüsel ekonomi, atık yönetimi, geri dönüşüm ve yeniden kullanım, çevre dostu üretim ve tüketim davranışları ve sürdürülebilir çözümler için dijital yenilikler gibi bazı bileşenlere sahiptir. Dahası dijitalleşme ve yenilikler, ekonomi, toplum ve çevrenin sürdürülebilir geleceği için umut ve güç sağlamaktadır. Bu noktada eko-inovasyonlar, döngüsel ekonomiyi desteklemek için etkin araçlar olmaktadır. Eko-inovasyonlar, genel itibarıyla, işletmelerde çevresel riski, kirliliği ve kaynak kullanımının diğer olumsuz etkilerini azaltmaya yarayan yenilikçi ürünler, üretim süreçleri, yönetim ve hizmet pratikleridir. Bu bağlamda, eko-inovasyonları analiz etmek, politika formasyonu açısından özel önem arz etmektedir. Bu çalışmanın, bu doğrultuda iki temel amacı bulunmaktadır. Birincisi, eko-inovasyonların döngüsel ekonomideki yeri ve önemini kapsamlı bir literatür araştırması ile analiz etmektir. İkincisi ise, COVID sonrası dönem için bir yol haritası sunarak ilgili literatürdeki açığı kapatmaya yönelik bir katkı sunmaktır. Çalışmanın özdeğeri, eko-inovasyonlar kapsamında kapsamlı bir döngüsel ekonomi politika tartışması sunmasında yatmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Döngüsel ekonomi, Eko-inovasyon, COVID sonrası dönem*

[1] Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, engindeniz.eris@deu.edu.tr
[2] Doç. Dr., Ege Üniversitesi, İzmir, burcu.turkcan@ege.edu.tr

rak görülmelidir. Bu bağlamda hükûmetlerin döngüsel ekonomi temelli çalışmaları artırması önem arz etmektedir.

Diğer yandan yenilik alanı ile ilgili olarak literatürde çevre üzerinde olumsuz etkisi azaltılmış yenilikleri tanımlayan dört farklı kavram/terimin olduğu dikkat çekmektedir. Literatürde farklı disiplinlerde ve farklı araştırmacılar tarafından sıklıkla eş anlamlı olarak da kullanıldığı dikkat çeken "eko-inovasyon", "çevresel inovasyon", "sürdürülebilir inovasyon" ve "yeşil inovasyon" kavramları açısından netlik kazandıracak çalışmaların yapılması gerekliliği kendisini göstermektedir.

Sonuç olarak döngüsel ekonomi içinde eko-inovasyon ne belirli sektöre ne de belirli teknolojiye özgü bir fenomendir. Bu yaklaşım ile disiplinler arası bir konu olarak ele alınmalıdır. Ayrıca eko-inovasyonu salt 'çevresel mal ve hizmetlerle' veya çevre teknolojileriyle sınırlamak da kural koyucuların/politikacıların politika izleyeceği yol olarak görülmemelidir (Reid ve Miedzinski, 2008).

KAYNAKÇA

Afshan, S. ve Yaqoob, T. (2022). The potency of eco-innovation, natural resource and financial development on ecological footprint: a quantile-ARDL-based evidence from China. *Environmental Science and Pollution Research.* 29: 50675 – 50685. https://doi.org/10.1007/s11356-022-19471-w

Aguilar-Hernandez, G.A., Rodrigues, J.F.D. ve Tukker, A. (2021). Macroeconomic, Social and Environmental Impacts of a Circular Economy Up to 2050: A Meta-Analysis of Prospective Studies. *Journal of Cleaner Production.* 278 (123421): 1 – 11. Doi: 10.1016/j.jclepro.2020.123421

Ahmad, M. ve Wu, Y. (2022). Combined Role of Green Productivity Growth, Economic Globalization, and Eco-innovation in Achieving Ecological Sustainability for OECD Economies. *Journal of Environmental Management.* 302 (113980): 1 – 13. DOI: 10.1016/j.jenvman.2021.113980

Ahmad, M., Jiang, P., Murshed, M., Shehzad, K., Akram, R., Cui, L. ve Khan, Z. (2021). Modelling the Dynamic Linkages Between Eco-innovation, Urbanization, Economic Growth and Ecological Footprints for G7 Countries: Does Financial Globalization Matter? *Sustainable Cities and Societies*. 70 (102881): 1 – 13. DOI: 10.1016/j.scs.2021.102881

Amara, D. B. ve Chen, H. (2021). The Impact of Participative Decision-making on Eco-innovation Capability: The Mediating Role of Motivational Eco-innovation Factors. *Environment, Development and Sustainability*. 23: 6966 – 6986. DOI: 10.1007/s10668-020-00900-0

Amin, M., Zhou, S. ve Safi, A. (2022). The Nexus Between Consumption-based Carbon Emissions, Trade, Eco-innovation, and Energy Productivity: Empirical Evidence from N-11 Economies. *Environmental Science and Pollution Research.* 29: 39239 – 39248. DOI: 10.1007/s11356-021-18327-z

Andabaka, A., Sertic, M. B. ve Harc, M. (2019). Eco-innovation and Economic Growth in the European Union. *Zagreb International Review of Economics ve Business*. 22(2): 43 – 54. DOI: 10.2478/zireb-2019-0019

Andersen, M. M. (June 17 – 20, 2008). Eco-Innovation – Towards a Taxonomy and a Theory. 25th DRUID Celebration Conference 2008 on Entrepreneurship and Innovation – Organizations, Institutions, Systems and Regions. Copenhagen. Denmark.

Arundel, A. ve Kemp, R. (2009). Measuring Eco-Innovation. United Nations University UNU-MERIT Working Paper Series. https://www.merit.unu.edu/publications/working-papers/?year_id=2009 (Access: 06.06.2022)

Bag, S., Dhamija, P., Bryde, D. J. ve Singh, R. K. (2022). Effect of eco-innovation on green supply chain management, circular economy capability, and performance of small and medium enterprises. *Journal of Business Research.* 141: 60 – 72. https://doi.org/10.1016/j.jbusres .2021.12.011

Bartlett, D. ve Trifilova, A. (2009). Green Technology and Eco-innovation – Seven Case-Studies from a Russian Manufacturing Context. *Journal of Manufacturing Technology*. 21(8): 910 – 929. DOI: 10.1108/17410381011086757

Bigliardi, B. ve Filippelli, S. (2022). Sustainability and Open Innovation: Main Themes and Research Trajectories. *Sustainability.* 14(6763): 1-22. DOI: 10.3390/su14116763

Bitencourt, C. C., Santini, F. O., Zanandrea, G., Froehlich, C. Ve Ladeira, W. J. (2020). Empirical generalizations in eco-innovation: A meta-analytic approach. *Journal of Cleaner Production.* 245: 118721. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.118721

Bleischwitz, R., Welfens, P.J.J. ve Zhang, Z. (2011). International Economics of Resource Efficiency – Eco Innovation Policies for a Green Economy. *Physica-Verlag*. Berlin. Germany. Doi: 10.1007/978-3-7908-2601-2

Brasil, M. V. O., Abreu, M. C. S., Filho, J. C. L. S. ve Leocadia, A. L. (2016). Relationship Between Eco-Innovations and the Impact on Business Performance: An Empirical Survey Research on the Brazilian Textile Industry. *Revista de Administracão.* 51: 276 – 287. DOI: 10.1016/j.rausp.2016.06.003

Bossle, M. B., Barcellos, M. D., Vieira, L. M. ve Sauvee, L. (2016). The drivers for adoption of eco-innovation. *Journal of Cleaner Production.* 113: 861 – 872. https://doi.org/10.1016/j.j clepro.2015.11.033

Cai, Y. (2022). Neo-Triple Helix Model of Innovation Ecosystems: Integrating Triple, Quadruple and Quintuple Helix Models. In *Triple Helix.* Brill Publishing. https://brill.com/view /journals/thj/9/1/article-p76_7.xml

Cai, W. ve Li, G. (2018). The Drivers of Eco-Innovation and Its Impact on Performance: Evidence from China. *Journal of Cleaner Production*. 176: 110 – 118. DOI: 10.1016/j.jclep ro.2017.12.109

Cainelli, G., D'Amato, A. ve Mazzanti, M. (2020). Resource Efficient Eco-Innovations for a Circular Economy: Evidence from EU Firms. *Research Policy*. 49 (103827): 1-11. DOI: 10.1016/j.respol.2019.103827

Cankaya, S. Y. ve Sezen, B. (2015). Ekolojik Yenilik ile Sürdürülebilirlik Performansı Arasındaki İlişkide Çevresel Belirsizliğin Moderatör Etkisi. *International Journal of Management Economics and Business*. 11(24): 111 – 134.

Chien, F., Hsu, C-C., Andlib, Z., Shah, M. I., Ajaz, T. ve Genie, M. G. (2022). The Role of Solar Energy and Eco-innovation in Reducing Environmental Degradation in China: Evidence from QARDL Approach. *Integrated Environmental Assessment and Management.* 18(2): 555 – 571. DOI: 10.1002/ieam.4500

Chistov, V., Aramburu, N. ve Carrillo-Hermosilla,J. (2021). Open Eco-Innovation: A Bibliometric Review of Emerging Research. *Journal of Cleaner Production*. 311(127627): 1 – 13. DOI: 10.1016/j.jclepro.2021.127627

Colombo, L. A., Pansera, M. ve Owen, R. (2019). The Discourse of Eco-Innovation in the European Union: An Analysis of the Eco-Innovation Action Plan and Horizon 2020. *Journal of Cleaner Production*. 214: 653 – 665. DOI: 10.1016/j.jclepro.2018.12.150

Coban, O., Roziyev, N. ve Karasioglu, F. (2012). Eco-Innovation as a New Sustainable Development Strategy: Case Studies. *International Scholarly and Scientific Research ve Innovation*. 6(8): 2119 – 2126.

Corona, B., Shen, L., Reike, D., Carreon, J.R. ve Worrell, E. (2019). Towards Sustainable Development Through the Circular Economy – A Review and Critical Assessment on Current Circularity Metrics. *Resources, Conservation ve Recycling.* 151 (104498): 1 – 15. DOI: 10.1016/j.resconrec.2019.104498

Corvellec, H, Stowell, A. ve Johansson, N. (2022). Critiques of the circular economy. *J Ind Ecol*. 26: 421– 432. https://doi.org/10.1111/jiec.13187

Davarcioglu, B. ve Lelik, A. (2018). A Study on the Need for Research and Eco-Innovation in Digital Technology. *IJSRST*. 4(2): 739 – 750.

Davidescu, A. A., Paul, A. M. V., Gogonea, R-M. ve Zaharia, M. (2015). Evaluating Romanian Eco-Innovation Performances in European Context. *Sustainability*. 7:12723 – 12757. DOI:10.3390/su70912723

De Jesus, A., Antunes, P. Santos, R. ve Mendonca,S. (2019). Eco-Innovation Pathways to a Circular Economy: Envisioning Priorities through a Delphi Approach. *Journal of Cleaner Production*. 228: 1494 – 1513. DOI: 10.1016/j.jclepro.2019.04.049

De Jesus, A. ve Mendonca, S. (2018). Lost in Transition? Drivers and Barriers in the Eco-Innovation Road to the Circular Economy. *Ecological Economics*. 145: 75 – 89.

Demirel, P. ve Danisman, G. O. (2019). Eco-innovation and Firm Growth in the Circular Economy: Evidence from European Small and Medium-Sized Enterprises. *Business Strategy and the Environment.* 28: 1608 – 1618. DOI: 10.1002/bse.2336

De Pra Carvalho, Zarelli, P. R. ve Dalarosa, B. M. (2018). Eco-innovation Typology for Incubators. *World Journal of Entrepreneurship*, *Management and Sustainable Development.* 14(3): 291 – 308.

Diaz-Garcia, C., Gonzalez-Moreno, A. ve Saez-Martinez, F. J. (2015). Eco-innovation: Insights from a Literature Review. *Innovation.* 17(1): 6 – 23. DOI: 10.1080/14479338 .2015.1011060

Duran-Romero, G., Lopez, A.M., Beliaeva, T., Ferasso, M., Garonne, C. ve Jones, P. (2020). Bridging the Gap Between Circular Economy and Climate Change Mitigation Policies Through Eco-Innovations and Quintuple Helix Model. *Technological Forecasting ve Social Change*. 160(120246): 1 – 13.

Ekins, P. (2010). Eco-Innovation for Environmental Sustainability: Concepts, Progress and Policies. *Int Econ Econ Policy*. 7:267 – 290. DOI: 10.1007/s10368-010-0162-z

European Commission. (2020). European Green Deal. https://ec.europa.eu/info/strategy /priorities-2019-2024/european-green-deal_en (04.07.2021)

EU. (2021). EU Eco-Innovation Index 2021 – Policy Brief. https://ec.europa.eu /environment/ecoap/indicators/index_en (06.06.2022).

Fernando, Y. ve Wah, W. X. (2017). The impact of eco-innovation drivers on environmental performance: Empirical results from the green technology sector in Malaysia. *Sustainable Production and Consumption.* 12: 27 – 43. https://doi.org/10.1016/j.spc.2017.05.002

Fussler C. ve James P. (1996). Eco-Innovation: a Break through Discipline for Innovation and Sustainability. Pitman: Londra.

Gallucci, T., Dimitrova, V. ve Marinov, G. (2019). Interrelation between Eco-Innovation and Intra-Industry Trade—A Proposal for a Proxy Indicator of Sustainability in the EU Countries. *Sustainability.* 11(6641): 1-13. DOI: 10.3390/su11236641

Ganapathy, S. P., Natarajan, J., Gunasekaran, A. ve Subramanian, N. (2014). Influence of Eco-innovation on Indian Manufacturing Sector Sustainable Performance. *International Journal of Sustainable Development ve World Ecology.* 21(3): 198 – 209. DOI:10.1080/135 04509.2014.907832

Garcia-Pozo, A., Sanchez-Ollero, J. L. ve Marchante-Lara, M. (2015). Eco-innovation and Management: An Empirical Analysis of Environmental Good Practices and Labour Productivity in the Spanish Hotel Industry. *Innovation.* 17(1): 58 – 68. DOI: 10.1080/1447933 8.2015.1011057

Garcia-Sanchez, I-M., Gallego-Alvarez, I. ve Zafra-Gomez, J-L. (2021). Do Independent, Female and Specialist Directors Promote Eco-Innovation and Eco-Design in Agri-Food Firm. *Business Strategy and the Environment.* 30(2): 1136 – 1152. DOI: 10.1002/bse.2676

Ghisetti, C. ve Montresor, S. (2019). Design and Eco-innovation: Micro-evidence from the Eurobarometer Survey. *Industry and Innovation*. 26(10): 1208-1241. DOI: 10.1080/13662 716.2018.1549475

Hellström, T. (2007). Dimensions of Environmentally Sutainable Innovation: The Structure of Eco-Innovation Concepts. *Sustainable Development.* 15: 148 – 159. DOI: 10.1002/sd.309

Hojnik, J. ve Ruzzier, M. (2016). What Drives Eco-Innovation? A Review of an Emerging Literature. *Environmental Innovation and Societal Transitions*. 19: 31 – 41. DOI: 10.1016/j.eist.2015.09.006

Hojnik, J., Ruzzier, M. ve Manolova, T. S. (2018). Internationalization and Economic Performance: The Mediating Role of Eco-innovation. *Journal of Cleaner Production.* 171: 1312 – 1323. DOI: 10.1016/j.jclepro.2017.10.111

Horbach, J. (2016). Empirical determinants of eco-innovation in European countries using the community innovation survey. *Environmental Innovation and Societal Transitions.* 19: 1 – 14. https://doi.org/10.1016/j.eist.2015.09.005

Incekara, A. ve Hobikoglu, E. H. (2014). Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Belirleyicisi Olarak Eko-İnovasyonun Önemi: Dünya ve Türkiye Örneği. International Conference on Euroasian Economies 2014. Pp. 1-6. https://www.avekon.org/papers/1170.pdf

Inno4sd - Innovation for Sustainable Development Network. (2020). Maastricht Manual on Measuring Eco-Innovation for a Green Economy. https://www.inno4sd.net/uploads/ originals/1/inno4sd-pub-mgd-02-2019-fnl-maastrich-manual-ecoinnovation-isbn.pdf (Access: 12.06.2022).

Jabbour, C. J. C., Neto, A. S., Gobbo Jr., J. A., Ribeiro, M.S. ve Jabbour, A. B. L. S. (2015). Eco-innovations in More Sustainable Supply Chains for a Low-Carbon Economy: A Multiple Case Study of Human Critical Success Factors in Brazilian Leading Companies. *International Journal of Production Economics.* 164: 245 – 257. DOI: 10.1016/j.ijpe.2014.11.015

Jahel, C., Bourgeois, R., Pesche, D. de Lattre-Gasquet, M. ve Delay, E. (2021). Has the COVID-19 Crisis Changed Our Relationship to the Future? *Futures ve Foresight Science.* 10: 1-15. DOI: 10.1002/ffo2.75

James, P. (1997), 'The Sustainability Circle: a new tool for product development and design', in Journal of Sustainable Product Design, N. 2, July, pp. 52-57.

Jang, E. K., Park, M. S., Roh, T.W. ve Han, K. J. (2015). Policy Instruments for Eco-Innovation in Asian Countries. *Sustainability.* 7: 12586 – 12614. DOI: 10.3390/su70912586

Jo, J-H., Roh, T. W., Kim, S., Youn, Y-C., Park, M. S., Han, K. J. ve Jang, E. K. (2015). Eco-Innovation for Sustainability: Evidence from 49 Countries in Asia and Europe. *Sustainability.* 7: 16820 – 16835. DOI: 10.3390/su71215849

Karman, A., Kijek, A. ve Kijek, T. (2020). Eco-Innovation Paths: Convergence or Divergence? *Technological and Economic Development of Economy.* 26(6): 1213 – 1236. DOI: 10.3846/tede.2020.13384

Kiefer, C. P., Rio, P. ve Carrillo-Hermosilla, J. (2020). On the Contribution of Eco-Innovation Features to a Circular Economy: A Microlevel Quantitative Approach. Business Strategy and the Environment. 30: 1531 – 1547. DOI: 10.1002/bse.2688

Kirchherr, J. ve van Santen, R. (2019). Research on the Circular Economy: A Critique of the Field. *Resources, Conservation ve Recycling.* 151 (104480): 1-2. DOI: 10.1016/j .resconre c.2019.104480

Kirchherr, J., Reike, D. ve Hekkert, M. (2017). Conceptualizing the Circular Economy: An Analysis of 114 Definitions. *Resources, Conservation ve Recycling.* 127: 221 – 232. https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2017.09.005

Klenert, D., Funke, F., Mattauch, L. ve O'Callaghan, B. (2020). Five Lessons from COVID-19 for Advancing Climate Change Mitigation. *Environmental and Resource Economics.* 76: 751 – 778. DOI: 10.1007/s10640-020-00453-w

Kozal, Ö. E. ve Barbaros, R. F. (2020). Sürdürülebilirlik ve Döngüsellik: Kavramsal Bir Çerçeve. *Döngüsel Ekonomi – Makro ve Mikro İncelemeler.* Ed. Ferhan Sayın. Nobel Yayıncılık. Ankara. Ss. 17 – 46.

Kristensen, H. S. ve Mosgaard, M.A. (2020). A Review of Micro Level Indicators for a Circular Economy – Moving away from the Three Dimensions of Sustainability. *Journal of Cleaner Production.* 243 (118531): 1-20. DOI: 10.1016/j.jclepro.2019.118531

Kuo, F-I., Fang, W-T. ve LePage, B.A. (2022). Proactive Environmental Strategies in the Hotel Industry: Eco-innovation, Green Competitive Advantage, and Green Core Competence. *Journal of Sustainable Tourism.* 30(6): 1240 – 1261. DOI: 10.1080/09669582.2021.1931254

Kuo, T-C. ve Smith, S. (2018). A Systematic Review of Technologies Involving Eco-Innovation for Enterprises Moving Towards Sustainability. *Journal of Cleaner Production*. 192: 207 – 220. DOI: 10.1016/j.jclepro.2018.04.212

Lodi, C. ve Bertarelli, S. (2022). Eco-innovation and Exports in Heterogeneous Firms: Pollution Haven Effect and Porter Hypothesis as Competing Theories. *Economics of Innovation and New Technology.* Online First. DOI: 10.1080/10438599.2022.2052054

Ma, L. ve Hu, J. (2018). An Analysis of the Eco-Innovation Mechanism and Policies in the Pulp and Paper Industry Based on Coupled Game Theory and System Dynamics. *Sustainability.* 10(3482): 1-25. DOI: 10.3390/su10103482

Manzanedo, R.D. ve Manning, P. (2020). COVID-19: Lessons for the Climate Change Emergency. *Science of the Total Environment.* 742 (140563): 1-4. DOI:10.1016/j.scitotenv. 2020.140563

Mavi, R. K. ve Standing, C. (2016). Evaluating Eco-Innovation of OECD Countries with Data Envelopment Analysis. International Conferences ITS, ECEduTech and STE 2016. https://eric.ed.gov/?id=ED571599

Mavi, R. K., Saen, R. F. ve Goh, M. (2019a). Joint Analysis of Eco-efficiency and Eco-innovation with Common Weights in Two-Stage Network DEA: A Big Data Approach. *Technological Forecasting ve Social Change.* 144: 553 – 562. DOI: 10.1016/j.techfore.2018.01.035

Mavi, R. K., Fathi, A., Saen, R. F. ve Mavi, N. K. (2019b). Eco-Innovation in Transportation Industry: A Double Frontier Common Weights Analysis with Ideal Point Method for Malmquist Productivity Index. *Resources, Conservation ve Recycling.* 147: 39 – 48. DOI: 10.1016/j.resconrec.2019.04.017

Mavi, R. K. ve Mavi, N. K. (2021). National Eco-Innovation Analysis with Big Data: A Common-Weights Model for Dynamic DEA. *Technological Forecasting ve Social Change.* 162(120369): 1-12. DOI: 10.1016/j.techfore.2020.120369

Mazzanti, M. (2018). Eco-Innovation and Sustainability: Dynamic Trends, Geography and Policies. *Journal of Environmental Planning and Management.* 61(11): 1851 – 1860. DOI: 10.1080/09640568.2018.1486290

Munodawafa, R. T. ve Johl, S. K. (2019). A Systematic Review of Eco-Innovation and Performance from the Resource-Based and Stakeholder Perspectives. *Sustainability*. 11(6067): 1-23. DOI: 10.3390/su11216067

Nguyen, N. P. ve Adomako, S. (2022). Stakeholder Pressure for Eco-friendly Practices, International Orientation, and Eco-innovation: A Study of Small and Medium-sized Enterprises in Vietnam. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management.* 29: 79 – 88. DOI: 10.1002/csr.2185

Ociepa-Kubicka, A. ve Pachura, P. (2017). Eco-innovations in the Functioning of Companies. *Environmental Research.* 156: 284 – 290. DOI: 10.1016/j.envres.2017.02.027

OECD. (2020). OECD Economic Outlook. No 108. http://www.oecd.org (01.06.2022)

OECD. (2008). Eco-Innovation Policies in Turkey. Xavier Leflaive. http://www.oecd.org (06.06.2022).

OECD ve UM-MERIT. (2008). Final Report MEI Project About Measuring Eco-Innovation. Project No: 044513. https://www.oecd.org/env/consumption-innovation/43960830.pdf (06.06.2022)

Pacheco, D.A.J., Caten, C. S., Jung, C. F., Ribeiro, J. L. D., Navas, H.V.G. ve Cruz-Machado, V.A. (2017). Eco-innovation determinants in manufacturing SMEs: Systematic review and research directions. *Journal of Clenar Production.* 142(4): 2277 – 2287. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.11.049

Peng, X. Ve Liu, Y. (2016). Behind eco-innovation: Managerial environmental awareness and external resource acquisition. *Journal of Cleaner Production.* 139: 347 – 360. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.08.051

Pereira, R. M., MacLennan, M. L. F. ve Tiago, E. F. (2020). Interorganizational Cooperation and Eco-Innovation: A Literature Review. *International Journal of Innovation Science.* 12(5): 477 – 493. DOI: 10.1108/IJIS-01-2020-0008

Phey-Chen, C., Cheah, J. ve Amran, A. (2021). Eco-Innovation Practices and Sustainable Business Performance: The Moderating Effect of Market Turbulence in the Malaysian Technology Industry. *Journal of Cleaner Production*. 283 (124556): 1-11. DOI: 10.1016/j. jclepro.2020.124556

Pichlak, M. (2021). The Drivers of Technological Eco-Innovation – Dynamic Capabilities and Leadership. *Sustainability.* 13(53354): 1-17. DOI: 10.3390/su13105354

Pichlak, M. ve Szromek, A. R. (2021). Eco-Innovation, Sustainability and Business Model Innovation by Open Innovation Dynamics. *Journal of Open Innovation: Technology, Market and Complexity.* 7(149): 1 – 15. DOI: 10.3390/joitmc7020149

Ramkumar, S., Mueller, M., Pyka, A. ve Squazzoni, F. (2022). Diffusion of Eco-innovation Through Inter-firm Network Targeting: An Agent-based Model. *Journal of Cleaner Production.* 335(130298): 1 – 18. DOI: 10.1016/j.jclepro.2021.130298

Roomi, M. A., Saiz-Alvarez, J. M. ve Coduras, A. (2021). Measuring Sustainable Entrepreneurship and Eco-Innovation: A Methodological Proposal for the Global Entrepreneurship Monitor (GEM). *Sustainability*. 13(4056): 1 – 15. DOI: 10.3390/su13074056

Rosario, R-S. M., Patricia, S-M. ve Rene, D-P. (2017). Eco-innovation and Organizational Culture in the Hotel Industry. *International Journal of Hospitality Management.* 65: 71 – 80. DOI: 10.1016/j.ijhm.2017.06.001

Roscoe, S., Cousins, P. D. ve Lamming, R.C. (2016). Developing eco-innovations: a three-stage typology of supply networks. *Journal of Cleaner Production.* 112(3): 1948 – 1959. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.06.125

Ryszko, A. (2016). Proactive Environmental Strategy, Technological Eco-Innovation and Firm Performance—Case of Poland. *Sustainability.* 8(2): 156. https://doi.org/10.3390/su8020156

Sanni, M. ve Verdolini, E. (2022). Eco-innovation and Openness: Mapping the Growth Trajectories and the Knowledge Structure of Open Eco-innovation. *Sustainable Futures.* 4(100067): 1 – 11. DOI: 10.1016/j.sftr.2022.100067

Scarpellini, S., Valero-Gil, J., Moneva, J. M. ve Andreaus, M. (2020). Environmental Management Capabilities for a "Circular Eco-Innovation". *Business Strategy and the Environment.* 29: 1850 – 1864. DOI: 10.1002/bse.2472

Shahin, A., Imanipour, N., Shahin, A. ve Wood, L. C. (2020). An Integrative Approach for Structuring and Prioritising Eco-Innovation Determinants with a Survey in Knowledge-Based Companies. *Journal of Manufacturing Technology Management.* 31(4): 799 – 824. DOI: 10.1108/JMTM-03-2019-0110

Sharma, T., Chen, J. ve Liu, W. Y. (2019). Eco-Innovation in Hospitality Research (1998 – 2018): A Systematic Review. *International Journal of Contemporary Hospitality Management.* 32(2): 913 – 933. DOI: 10.1108/IJCHM-01-2019-0002

Sevindik, S. ve Spataru, C. (2018). Circular Economy and Eco-Innovation Solutions for Low-Carbon Buildings in Cities: The Case of Kayseri. Sustainability in Environment. 3(3): 230 – 256.

Sezen, B. ve Cankaya, S. Y. (2013). Effects of Green Manufacturing and Eco-Innovation on Sustainability Performance. *Procedia – Social and Behavioral Sciences.* 99: 154 – 163. DOI: 10.1016/j.sbspro.2013.10.481

Smol, M., Kulczycka, J. ve Avdiushchenko, A. (2017). Circular Economy Indicators in Relation to Eco-Innovation in European Regions. *Clean Technologies and Environmental Policy.* 19: 669 – 678. DOI: 10.1007/s10098-016-1323-8

Souza, W. J. V., Scur, G. ve Hilsdrof, W. C. (2018). Eco-innovation Practices in the Brazilian Ceramic Tile Industry: The Case of the Santa Gertrudes and Criciúma Clusters. Journal of Cleaner Production. 199: 1007 – 1019. DOI: 10.1016/j.jclepro.2018.06.098

Su, C-W.,Umar, M. ve Khan, Z. (2021). Does Fiscal Decentralization and Eco-innovation Promote Renewable Energy Consumption? Analyzing the Role of Political Risk. *Science of the Total Environment.* 751 (142220): 1 – 12. DOI: 10.1016/j.scitotenv.2020.142220

Sumrin, S. Gupta, S., Asaad, Y., Wang, Y., Bhattacharya, S. ve Foroudi, P. (2021). Eco-Innovation for Environment and Waste Prevention. *Journal of Business Research.* 122: 627 – 639. DOI: 10.1016/j.jbusres.2020.08.001

Şen, E. ve Tarabah, N. E. H. (2020). Döngüsel Ekonomi, Sürdürülebilirlik ve İnovasyon. *Döngüsel Ekonomi – Mikro ve Makro İncelemeler.* Ed. Ferhan Sayın. Nobel Yayıncılık. Ankara. Ss. 67 – 90.

Triguero, A., Cuerva, M. C. ve Saez-Martinez, F. J. (2022). Closing the Loop through Eco-innovation by European Firms: Circular Economy for Sustainable Development. *Business Strategy and the Environment.* Online First. DOI: 10.1002/bse.3024

Triguero, A., Moreno-Mondejar, L. ve Davia, M.A. (2015). Eco-Innovation by Small and Medium-sized Firms in Europe: From End-of-pipe to Cleaner Technologies. *Innovation.* 17(1): 24 – 40. DOI: 10.1080/14479338.2015.1011059

Triguero, A., Moreno-Mondejar, L. ve Davia, M. A. (2013). Drivers of Different Types of Eco-innovation in European SMEs. *Ecological Economics.* 92: 25-33. DOI: 10.1016/j. ecolecon.2013.04.009

Tsai, K-H. ve Liao, Y-C. (2017a). Sustainability Strategy and Eco-Innovation: A Moderation Model. *Business Strategy and the Environment.* 26(4): 426 – 437. https://doi.org /10.1002/bse.1926

Tsai, K-H. ve Liao, Y-C. (2017b). Innovation Capacity and the Implementation of Eco-innovation: Toward a Contingency Perspective. *Business Strategy and the Environment.* 26(7): 1000 – 1013. https://doi.org/10.1002/bse.1963

UN. (2021). Sustainable Development Goals. https://sdgs.un.org/goals (04.07.2021).

UNEP. (2017a). Eco-i Manual – Eco-Innovation Implementation Process. http://www.unep.org. (06.06.2022).

UNEP. (2017b). Mainstreaming Eco-Innovation in Sustainable Consumption and Production Policies. http://unep.ecoinnovation.org/wp-content/uploads/2018/03/UNEP_157-Mainstreaming-ecoInnovation_web.pdf (06.06.2022).

Urbaniec, M., Tomala, J. ve Martinez, S. (2021). Measurements and Trends in Technological Eco-Innovation: Evidence from Environment-Related Patents. *Resources.* 10(68): 1 – 17. DOI: 10.3390/resources10070068

WTTC. (2020). Travel ve Tourism Global Economic Impact ve Trends 2020. https://wttc.org/Research/Economic-Impact

WWF. (2020). COVID-19: Urgent Call to Protect People and Nature. https://www .worldwildlife.org/publications/COVID19-urgent-call-to-protect-people-and-nature (04.07.2021)

Yan, Y., Chen, Y. ve Miao, J. (2022). Eco-innovation in SMEs: a Scientometric Review. *Environmental Science and Pollution Research.* Online First. DOI: 10.1007/s11356-022-20657-5

Yang, Y. ve Holgaard, J. E. (2012). The Important Role of Civil Society Groups in Eco-Innovation: A Triple Helix Perspective. *Journal of Knowledge-Based Innovation in China*. 4(2): 132 -148. DOI: 10.1108/17561411211235730

Yang, S., Wang, W., Feng, D. ve Lu, J. (2022). Impact of Pilot Environmental Policy on Urban Eco-Innovation. *Journal of Cleaner Production.* 341(130858): 1 -12. DOI: 10.1016/j. jclepro.2022.130858

Yigit, S. (2014). İnovasyonun Çevreci Yüzü ve Türkiye. Yönetim ve Ekonomi. 21(1):251 – 265.

You, D., Zhang, Y. ve Yuan, B. (2019). Environmental Regulation and Firm Eco-Innovation: Evidence of Moderating Effects of Fiscal Decentralization and Political Competition from Listed Chinese Industrial Companies. *Journal of Cleaner Production.* 207: 1072 – 1083. DOI: 10.1016/j.jclepro.2018.10.106

Yurdakul, M. (2020). İşletmelerde Sürdürülebilirliğin Sağlanmasında Eko İnovasyon Uygulamaları: Bir Model Önerisi. İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi. 1: 15 – 33.

Yurdakul, M. ve Kazan, H. (2020). Effects of Eco-Innovation on Economic and Environmental Performance: Evidence from Turkey's Manufacturing Companies. *Sustainability.* 12(3167): 1-22.

Zhang, L., Mu, R., Hu, S., Zhang, Q. ve Wang, S. (2021). Impacts of Manufacturing Specialized and Diversified Agglomeration on the Eco-Innovation Efficiency—A Nonlinear Test from Dynamic Perspective. *Sustainability.* 13(3809): 1-27. DOI: 10.3390/su13073809

Zheng, L. ve Iatridis, K. (2022). Friends or Foes? A Systematic Literature Review and Meta-analysis of the Relationship Between Eco-innovation and Firm Performance. *Business Strategy and the Environment.* 31: 1838 – 1855. DOI: 10.1002/bse.2986

www.endofwaste.com (Erişim Tarihi 20.04.2022)

ÇEVREYİ KİRLETENİN HUKUKİ SORUMLULUĞU (ÇK m.28) BAKIMINDAN HUKUKA AYKIRILIĞIN İNCELENMESİ

Selvi Nazlı Güvenç[1] - Hilal Yüksel Maamer[2]

ÖZ

Sorumluluk hukukunun temel unsurlarından biri hukuka aykırılık unsurudur. Hukuka aykırılık, kusur, zarar ve uygun illiyet bağı unsurları ile birlikte kusurlu sorumluluğunun esaslarını teşkil etmektedir. Muhtelif Kanunlarda bazı kişi veya işletmeler, kusursuz olmaları hâlinde de doğan zarardan belirli şartlar altında sorumlu tutulmuştur. Bu tür sorumluluk kusursuz sorumluluk olarak isimlendirilmektedir. 2872 sayılı Çevre Kanunu m.28'de düzenlenen kirletenin sorumluluğu da bir kusursuz sorumluluk örneğidir. Nitekim ilgili hükümde çevreyi kirleten veya çevreye zarar verenlerin sebep oldukları kirlenme ve bozulmadan açıkça kusur şartı aranmaksızın sorumlu oldukları düzenlenmiştir. Öğretimizde kusursuz sorumluluklara ilişkin hukuka aykırılık unsuru farklı şekilde değerlendirilmektedir. Bir kusursuz sorumluluk olması itibarıyla ÇK m.28 de düzenlenen çevreyi kirleten ve çevreye zarar verinin sorumluluğu bakımından da hukuk aykırılık unsuru tartışmalıdır. İlgili hükümde hukuka aykırılık unsurunun zikredilmemiş olmasının da etkisi ile öğretimizde bazı yazarlarca bu unsurun varlığının sorumluluğun doğumu için zorunlu olmadığı ileri sürülmektedir. Çalışma kapsamında sorumluluğun temel unsurlarından bahsedildikten sonra özellikle hukuka aykırılık unsuruna ilişkin öğretimizdeki görüşler ile ÇK m.28 bakımından hukuka aykırılık unsurunun aranıp aranmayacağı araştırılmıştır.

***Anahtar Kelimeler**: Sorumluluk, Kusursuz Sorumluluk, Kirletenin Sorumluluğu, Hukuka Aykırılık Unsuru*

[1] Arş. Gör. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, sguvenc@ticaret.edu.tr
[2] Arş. Gör. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, hyuksel@ticaret.edu.tr

KAYNAKÇA

Ahmet M. Güneş, "Alman Çevre Hukukunun Anayasal Çerçevesi", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 58, S. 4, 2009, 777-824.

Cem Akbıyık, "Çevre Kirlenmesinden Doğan Hukuki Sorumlulukta Hukuka Aykırılık Unsuru", **Fasikül Dergisi**, S. 70, Eylül 2015.

Didem Başar, "Çevreyi Kirletenin Sorumluluğunun Hukuki Niteliği ve Çevre Sorumluluk Hukukunda Sorumluluk Sebeplerinin Yarışması", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 12, S. 46, Nisan 2021, 145-170.

Erden Kuntalp, **Medeni Hukuk Açısından Çevre Kanunu'na Bakış: Çevre Kanunu'nun Uygulanması**, Ankara, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, 1999.

Fikret Eren, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 25. Baskı, Ankara 2020

Haluk Tandoğan, "2872 Sayılı Çevre Kanununa Göre Çevrenin Kirletilmesinden Doğan Sorumluluk", **Yargıtay Dergisi**, Y. 12, C. 12, S. 1-2, Ocak-Nisan 1986, 31-56.

Haluk Tandoğan, **Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku**, Ankara 1981.

H. Güzin Üçışık, H. Fehim Üçışık, **Çevre Hukuku**, Ankara, Ötüken Yayınları, 2013.

İlhan Ulusan, **Medeni Hukukta Fedakârlığın Denkleştirilmesi İlkesi ve Uygulama Alanı**, 2. Tıpkı Bası, İstanbul, Vedat Yayıncılık, 2012.

Ulusan, İlhan, "Çevre Kirlenmesinden Doğan Sorumlulukta Fedakârlığın Denkleştirilmesi İlkesi", **Yargıtay Dergisi**, D. C.12, S.1-2, 57-76.

Kadir Emre Gökyayla, "2872 Sayılı Çevre Kanunu'na Göre "Kirleten"in Sorumluluğu", **Prof. Dr. Selahattin Sulhi Tekinay'a Armağan**, C. 11, S. 1-3, İstanbul, 1999, 281-311.

Melek Bilgin Yüce, "Çevrenin Kirletilmesinden Doğan Hukuki Sorumluluk", **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 7, S. 2, 2010, 137-166.

Mustafa Ateş, "Çevre Kanununa Göre Çevre Kirlenmesinden Doğan Hukukî Sorumluluk", **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 2, Yıl 52, 1995, 68-80.

M. Kemal Oğuzman/ M. Turgut Öz, **Borçlar Hukuku, Genel Hükümler,** Cilt 2, Gözden Geçirilmiş 16. Bası, İstanbul 2021.

Nuri Erişgin, **Çevre Kirletenin Hukuksal Sorumluluğunda İlliyet Bağı**, Ankara, İmaj Yayınevi, 2005.

Nükhet Yılmaz Turgut, **Çevre Politikası ve Hukuku**, 2. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara 2012.

Ruşen Y. Keleş, "Kent ve Çevre Haklarının Korunması Üzerine Gözlemler", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 49, S. 03, 1994, 275-281.

Seda İrem Çakırca, "Çevreyi Kirletenin Hukuki Sorumluluğu", **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:47, Ekim 2012, 59-94, s. 83.

Selahattin Sulhi Tekinay, **Taşınmaz Mülkiyetinin Takyitleri**, İstanbul 1988.

Şeref Ertaş, **Çevre Hukuku ve Hayvan Hakları Hukuku**, 2. Baskı, İleri Yayınları, İzmir, 2012.

Zeynep Güdük, "'Türk Mevzuatında Çevreyi Kirletenin Hukuki Sorumluluğu", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S. 130, 2017.

KAPİTALİZM VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ: SÖYLEM VE GERÇEKLİK[1]

Eylül Ece Demir[2]

ÖZ

Kapitalist sistemin sürekli büyüme zorunluluğu ihtiyaç duyulan doğal kaynak ve enerji ihtiyacını artırmaktadır. Bu artış kaçınılmaz olarak iklim değişikliği, çevre kirliliği gibi ekolojik yıkımları da beraberinde getirmektedir. Sistemin sürdürülebilirliği için hayati olan büyüme, aynı zamanda toplumsal refahı artırmanın yolu ve bir göstergesi olarak kabul edildiğinden sadece sermaye kesimi tarafından değil, toplumun hemen her kesimi açısından vazgeçilmezdir. Neredeyse sorgulanmadan kabul gören bu durum, yol açtığı ekolojik yıkım gibi, kendi içsel çelişkileri nedeni ile tehlikeye girdiği noktada bazı önlemlerin alınması gündeme gelmiştir. Bu amaçla alınan tüm karar ve önerilere rağmen iklim değişikliğinde, çevre tahribatında daha kapsamlı ifadesi ile ekolojik yıkımda herhangi bir gerileme söz konusu değildir. Bunun temel nedeni alınan kararların uygulamaya geçirilmesinin söylendiği kadar kolay olmamasıdır. Bu çalışmada temel olarak kapitalizmin büyüme olgusunun, çevreye ve dolayısıyla iklim değişikliğine etkileri üzerinde durulmakla birlikte, hâkim literatürden farklı olarak, söylemlere rağmen gerçekliğin neden farklı olduğu, kapitalist üretim tarzının temel koşulları ve girdiği krizler bağlamında ortaya konulmaya çalışılmış ve mevcut sistem içinde söz konusu önlemlerin iklim değişikliğini durdurmaya yetmeyeceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kapitalizm, Ekolojik Yıkım, İklim Değişikliği, Kapitalosen, Antroposen*

[1] Bu çalışma, 22-24 Haziran 2022 tarihinde düzenlenen Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, I. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulan "*Kapitalizm ve İklim Değişikliği: Söylem ve Gerçeklik*" başlıklı özet bildirinin genişletilmiş metnidir.

[2] Arş. Gör. Dr., Mersin Üniversitesi, Mersin, Türkiye, eyluldemir@mersin.edu.tr

Özetle ekolojik sorunları çözmek için birçok kurum ve kuruluş çeşitli reçeteler önermekte ve hemen her yıl düzenlenen toplantılarda yeni kararlar alınmaktadır. Ancak bu kararlar yaşadığımız yıkımı durdurmak bir yana yavaşlatmak için bile yetersizdir. Bu reçeteler uluslararası anlaşmalar yapmaya, insanların tüketim alışkanlıklarını kısmaya, nüfusu azaltmaya, çevre dostu teknolojileri benimsemeye çağırmaktan öteye gidememektedir. Oysa ilk olarak dünyadaki bu krizin bir doğa krizi olmadığı bir toplum krizi olduğunu görmek gerek. Yaşadığımız ekolojik yıkımın nedeni tek tek bireylerin tercihleri ya da biyolojik değildir (Foster, 2002, s.12). Sorunun kökleri üretim biçiminde, toplumsal ve tarihsel ilişkilerde yatmaktadır. Çözüm için de bu ilişkilerin dönüştürülmesi gerekmektedir. Çünkü sermaye birikimi ve dolayısıyla kârlılık birincil öncelik iken, iklim değişikliği gibi ekolojik yıkımlar mevcut sistem içinde hiçbir zaman öncelik hâline gelemeyecektir. İklim değişikliğinin yavaşlaması ve belki de zamanla durmasının mümkün olması ancak temel güdüsü maksimum kâr arayışı ve dolayısıyla sermaye birikimi olmayan bir üretim biçimi ile mümkün olabilir ki bu üretim biçimi kapitalist üretim biçimi değil onun ötesinde bir üretim biçimi olacaktır. Sistemin ve dolayısıyla toplumsal ilişkilerin sorgulanmadığı herhangi bir çözüm önerisi, bugüne kadar olduğu gibi, yetersiz ve başarısız olacaktır. Bu nedenle bir bütün olarak kapitalist üretim biçimine odaklanmak gerekmektedir. Kapitalist sistem kendisinden önceki sistemlerden farklı olarak her türlü krizden çıkabilme ve/veya bu krizleri fırsata çevirebilme yeteneği ile varlığını sürdürebilmektedir. Ancak bu defa mevcut sistemin bu krizden çıkışı, insanlığın ve biyosferin sonu ile mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

Alcott, B., (2020). Jevons Paradoksu (Geri Sekme Etkisi), *Küçülme Yeni Bir Çağ İçin kavram Dağarcığı içinde*. (ss. 177-181), İstanbul: Metis Yayınları.

BBC, (16 Mayıs 2022). İklim krizi 'Dünya liderleri iklim hedeflerini yerine getirmiyor', https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61467362, (Erişim Tarihi: 07.06.2022).

Burkett, P., & Özkaya, E. (2004). *Marx ve doğa: Al-yeşil bir perspektif*. Ankara: Epos Yayınları.

Crutzen, P.J. & Stoermer, E.F. (2000). The "Anthropocene". Global Change Newsletter, 41, 17.

Crutzen, P. J. (2002). Geology of mankind. *Nature.* Cilt 415. p. 23. https://www.nature.com/articles/415023a, (Erişim tarihi: 27.07.2022).

Evans, S. (2021). Analysis: Which countries are historically responsible for climate change?, https://www.carbonbrief.org/analysis-which-countries-are-historically-responsible-for-climate-change/ , (Erişim Tarihi: 08.05.2022).

Financial Times, (8 Mart 2022). Will the Ukraine war derail the green energy transition?, https://www.ft.com/content/93eb06ec-ba6c-4ad2-8fae-5b66235632b2, (Erişim Tarihi: 12.06.2022).

Foster, J.B., (2001). *Marks'ın Ekolojisi*. Ankara: Epos Yayınları

Foster, J. B. (2002). *Savunmasız Gezegen.* Hasan Ünder (Çev), Ankara: Epos Yayınları.

Foster, J. B. (2008). *Kapitalizmin Malileşmesi ve Kriz*. Çidamlı, Ç. (Çev). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Foster, J. B., Clark, B., & York, R. (2010). Capitalism and the curse of energy efficiency. *Monthly Review*, *62*(6), 1-12.

Foster S. & Elzinga, D. (2015). The Role of Fossil Fuels in a Sustainable Energy System, No. 3 Vol. LII, Sustainable Energy, https://www.un.org/en/chronicle/article/role-fossil-fuels-sustainable-energy-system, (Erişim Tarihi: 03.05.2022).

Ge, M., Friedrich J. & Damassa, T. (2014). 6 Graphs Explain the World's Top 10 Emitters, https://www.wri.org/insights/6-graphs-explain-worlds-top-10-emitters, (Erişim Tarihi: 03.05.2022).

Hanna, R., Xu, Y., & Victor, D. G. (2020). After COVID-19, green investment must deliver jobs to get political traction. https://www.nature.com/articles/d41586-020-01682-1, (Erişim Tarihi: 13.05.2022).

Harvey, D. (2004). Yeni Emperyalizm: Mülksüzleşme Yoluyla Birikim, E. M. Dinçer (Çev.), *Praksis*, 11: 23–49.

Harvey, D. (2014). *Sermaye muamması: Kapitalizmin krizleri*. Savran, S. (Çev.), İstanbul: Sel Yayıncılık.

IEA, (2021a). With only 2% of governments' recovery spending going to clean energy transitions, global emissions are set to surge to an all-time high, https://www.iea.org/news/with-only-2-of-governments-recovery-spending-going-to-clean-energy-transitions-global-emissions-are-set-to-surge-to-an-all-time-high, (Erişim Tarihi: 16.05.2022).

IEA, (2021b). Global Energy Review 2021, https://iea.blob.core.windows.net/assets/d0031107-401d-4a2f-a48b-9eed19457335/GlobalEnergyReview2021.pdf, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

IEA, (2022a). S*ustainable Recovery Tracker*, https://www.iea.org/reports/sustainable-recovery-tracker, (Erişim Tarihi: 05.06.2022).

IEA, (2022b). Coal Market Update – July 2022, https://www.iea.org/news/global-coal-demand-is-set-to-return-to-its-all-time-high-in-2022, (Erişim Tarihi: 03.08.2022).

IPCC, History of the IPCC, https://www.ipcc.ch/about/history/#:~:text=The%20Inter governmental%20Panel%20on%20Climate%20Change%20(IPCC)%20was%20establishe d%20by,Organization%20(WMO)%20in%201988, (Erişim Tarihi: 03.05.2022).

Nahm, J. M., Miller S. M. & Urpelainen, J. (2022). G20's US$14-trillion economic stimulus reneges on emissions pledges, https://www.nature.com/articles/d41586-022-00540-6, (Erişim Tarihi: 03.05.2022).

Kallis, G., Demaria F., & D'Alisa G. (2020). Küçülme yeni bir çağ için kavram dağarcığı, İstanbul: Metis Yayınları.

Kovel, J. (2007). *The enemy of nature: The end of capitalism or the end of the world?*. UK: Zed Books.

Kunkel, B. (2020). Kapitalosen, *Polen Ekoloji*. https://polenekoloji.org/kapitalosen/, (Erişim Tarihi: 27.07.2022).

Marx, K. (1997). *Kapital III*. Ankara: Sol yayınları

Marx, K. (2011). *Kapital I*. İstanbul: Yordam yayınları

Marx, K. (2012). *Kapital II*. İstanbul: Yordam yayınları

Marx, K. (2014). *Grundrisse: Ekonomi Politiğin Eleştirisi İçin Ön Çalışma.* S. Nişanyan (Çev.), İstanbul: Birikim Yayınları.

Marxian Rates of Profit. https://dbasu.shinyapps.io/World-Profitability/, (Erişim Tarihi: 08.07.2022).

Moore, J.W. 2013a. Anthropocene, Capitalocene, and the Myth of Industrialization, Part I. World-Ecological Imaginations (13 May), https://jasonwmoore.wordpress.com/2013/05/13/anthropocene-or-capitalocene/, (Erişim Tarihi: 17.06.2022).

Moore, J.W. 2013b. Anthropocene, Capitalocene, and the Myth of Industrialization, Part II. World-Ecological Imaginations (16 May), https://jasonwmoore.wordpress.com/2013/05/16/anthropocene-or-capitalocene-part-ii/, (Erişim Tarihi: 17.06.2022).

Moore, J.W. 2013c. Anthropocene, Capitalocene, and the Myth of Industrialization, Part III. World-Ecological Imaginations (19 May), https://jasonwmoore.wordpress.com/2013/05/19/anthropocene-or-capitalocene-part-iii/, (Erişim Tarihi: 17.06.2022).

Moore, J. (2016a). Name the System! Anthropocenes & the Capitalocene Alternative, https://jasonwmoore.wordpress.com/tag/capitalocene/, (Erişim Tarihi: 05.06.2022).

Moore, J. W. (Ed.). (2016b). *Anthropocene or capitalocene?: Nature, history, and the crisis of capitalism*. Oakland: Kairos Books.

Moore, Jason (2000), Environmental Crises and the Metabolic Rift in World-Historical Perspective, *Organization & Environment*, 13, pp.123-137.

Nelson, A. (2020). COVID-19: Capitalist and postcapitalist perspectives. *Human Geography*, *13*(3), 305-309.

O'Neil, D., (2020). Gayri Safi Yurtiçi hasıla. Kallis, G., Demaria F., & D'Alisa G. (Haz.) *Küçülme yeni bir çağ için kavram dağarcığı* içinde. (ss. 156-161), İstanbul: Metis Yayınları.

OXFAM, (2020), Confronting Carbon Inequalıty, https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/621052/mb-confronting-carbon-inequality-210920-en.pdf, (Erişim Tarihi: 17.06.2022).

Parry, W.H, Black, S. & Vernon, N. (2021). Still Not Getting Energy Prices Right: A Global and Country Update of Fossil Fuel Subsidies. IMF Working Papers, Working Paper No. 2021/236, https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2021/09/23/Still-Not-Getting-Energy-Prices-Right-A-Global-and-Country-Update-of-Fossil-Fuel-Subsidies-466004, (Erişim Tarihi: 21.05.2022).

Burkett, P. (2007). *Kapitalizme reddiye: Marksist bir giriş* (Vol. 8). Saad-Filho, A., (Ed.), Kapitalizm, doğa ve sınıf mücadelesi, kapitalizme reddiye: marksist bir giriş içinde. İstanbul: Yordam Kitap.

Semieniuk, G., Taylor, L., & Rezai, A. (2018). The Inconvenient Truth about Climate Change and the Economy, https://www.ineteconomics.org/perspectives/blog/the-inconvenient-truth-about-climate-change-and-the-economy, (Erişim Tarihi: 03.05.2022).

Tanuro, D. (2011). *Yeşil kapitalizm imkansızdır*. İstanbul: Habitus Yayıncılık.

The Guardian, (18 Mayıs 2021). No new oil, gas or coal development if world is to reach net zero by 2050, says world energy body, https://www.theguardian.com/environment/2021/may/18/no-new-investment-in-fossil-fuels-demands-top-energy-economist, (Erişim Tarihi: 21.05.2022).

The Guardian, (06 Ekim 2021). Fossil fuel industry gets subsidies of $11m a minute, IMF finds, https://www.theguardian.com/environment/2021/oct/06/fossil-fuel-industry-subsidies-of-11m-dollars-a-minute-imf-finds, (Erişim Tarihi: 21.05.2022).

UN, (1987). Our common future. https://www.are.admin.ch/are/en/home/media/publ ications/sustainable-development/brundtland-report.html, (Erişim Tarihi: 19.04.2022).

UN, (1992). United Nations Framework Convention On Climate Change, https://treaties.un.org/doc/treaties/1994/03/19940321%2004-56%20am/ch_xxvii_07p.pdf, (Erişim Tarihi: 28.07.2022).

UN, (2022). Global Impact of war in Ukraine on food, energy and finance systems, https://unctad.org/system/files/official-document/un-gcrg-ukraine-brief-no-1_en.pdf, (Erişim Tarihi: 06.05.2022).

UN, Climate Adaptation, https://www.un.org/en/climatechange/climate-adaptation, (Erişim Tarihi: 03.07.2022).

UN, The Paris Agreement, https://www.un.org/en/climatechange/paris-agreement, (Erişim Tarihi: 03.07.2022).

UN, United Nations Conference on the Human Environment, 5-16 June 1972, Stockholm, https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972, (Erişim Tarihi: 20.07.2022).

UNEP, (2011). Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. www.unep.org/greeneconomyeconomy, (Erişim Tarihi: 18.03.2022)

UNEP, (2021). State of the climate, https://www.unep.org/explore-topics/climate-action/what-we-do/climate-action-note/state-of-climate.html?gclid=Cj0KCQjw mouZBhDSARIsALYco-upybPqgVxiRGNtQnMpwoWVe7FPLIcJNcaKB-xYM4vM1Fgty1LDdQHoaAve2EALw_wcB, (Erişim Tarihi: 03.08.2022).

Uzunyayla, F. (2015). İktisadi Araçlarla Ekolojik Alana Müdahalenin Doğa ve Birikim Süreci Açısından Analizi 1. *Amme İdaresi Dergisi*, *48*(3), (ss. 159-196).

Victor, P.A., (2020). Büyüme. Kallis, G., Demaria F., & D'Alisa G. (Haz.), K*üçülme yeni bir çağ için kavram dağarcığı* içinde. (ss. 162-166), İstanbul: Metis Yayınları.

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAPSAMINDA YEŞİL KAMPÜS KONSEPTİNE İLİŞKİN BİR ÇALIŞMA: İZMİR HAVACILIK MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ

Banu Sarıbay[1] - Samet Yavuz[2]

GİRİŞ

Sürdürülebilirlik, en genel anlamıyla insan ihtiyaçlarının gelecek nesillerin ihtiyaçlarından ödün vermeden karşılanabilmesidir. Başka bir ifadeyle gelecek kuşaklara ekonomik, ekolojik ve aynı zamanda sosyal koşulları devam ettirilebilen bir dünya bırakmaktır. Sürdürülebilirlik kavramı 1987 yılında Birleşmiş Milletlerin yayınladığı "Ortak Geleceğimiz" başlıklı raporundan sonra hayatlarımıza girmeye ve hayatlarımızı şekillendirmeye başlamıştır. İnsanlık tarihinden günümüze kadar olan süreçte insanın doğa ile olan ilişkisi sanayileşme süreci ile birlikte hızlı bir değişime uğramıştır. Bu değişim özellikle ekonomik sistemlerin doğal kaynakları yoğun biçimde kullanması ile doğa tahribatı, çalışma şeklinin değişimi ile köyden kentlere göçün artması, bunu takiben düzensiz ve plansız kentleşme, altyapı yetersizliği ve atıkların artması vb. birçok çevre sorununu beraberinde getirmiştir. Ayrıca hızlı artan nüfus, bilim dünyasında yaşanan gelişmeler ile uzayan ömür, işletmelerin planlı eskitme anlayışına dayalı ürün stratejileri tüketim kültürünü beslemiş ve atık sayısını arttırmıştır. 1970'li yılların başları itibarıyla insanoğlu, çevresel sorunların giderek daha fazla farkına varmaya başlamasına rağmen günümüzde dünyamız, küresel bir iklim tehiditi ile karşı karşıyadır. Covid 19 pandemisi öncesinde toplumun belli bir kesiminden sempati alan çevresel sorumluluk bilinci, şu an tüm toplum için zorunlu bir ihtiyaç ve dünyanın tüm paydaşları için öncelikli bir konu hâle gelmiştir. Bu paydaşlardan biri de üniversitelerdir.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi, İzmir Havacılık Meslek Yüksekokulu, Ulaştırma Hizmetleri Bölümü, ORCID ID:0000-0003-3220-8220, bsaribay@thk.edu.tr

[2] Öğr. Gör., Türk Hava Kurumu Üniversitesi, İzmir Havacılık Meslek Yüksekokulu, Motorlu Araçlar ve Ulaştırma Teknolojileri Bölümü, ORCID ID: 0000-0003-2513-3267, syavuz@thk.edu.tr

ya geçirilmesi gerekliliği anlaşılmıştır. Ayrıca akademik personelin sürdürülebilirlik konusundaki eğitim ve araştırma faaliyetlerine sunacağı katkı, tutum ve davranışları ile bu konuda kurumda yapılacak panel, festival ve öğrenci kulüpleri etkinlikleri gibi organizasyonların da yeşil kampüs uygulamasının geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Son olarak da sürdürülebilirliğin kurum kültürünün bir parçası olarak benimsenip kurumun tüm kademelerinde hayata geçirilmesinin de hem kuruma hem de topluma pozitif yansımalarının olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Alada, A. B. & Gürpınar, E. & Budak, S. (1993). Rio Konferansı Üzerine Düşünceler, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 3 (45). 93-108.

Bozloğan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50. 1011-1028.

Colombo, U. (2000). The Club of Rome and sustainable development, https://donellameadows.org/archives/the-club-of-rome-and-sustainable-development/ (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

Coşkun, İ. L. (2022). *Süreklilikten sürdürülebilirliğe, bir kurumsal sürdürülebilirlik yolculuğu*, İstanbul: Artisan Yayınlar.

Duran, B. (2018). *Sürdürülebilirlik kavramının önemi, karşılaşılan sorunlar ve şirketlerin sürdürülebilirlik raporlarının incelenmesi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Fındıklı, M. A., Temiz, S. & Güleç, E. (2021). *Sürdürülebilir üniversiteler konsepti üzerine bir çalışma*. Beykent Üniversitesi Araştırma Merkezi Sürdürülebilir Üniversiteler Raporu, İstanbul.

Figge, F. & Hahn, T. (2004). Sustainable value added measuring corporate contributions to sustainability beyond eco-efficiency. *Ecological Economics*, 48: 173-187.

Filho, W. L. (2000). Dealing With misconceptions on the concept of sustainability. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 1 (1), 9-19.

Filho, W. L. (2011). About the role of universities and their contribution to sustainable development. *Higher Education Policy*, 24, 427–43.

Galleli, B., Teles, N. E. B., Dos Santos, J. A. R., Freitas-Martins, M. S. & Junior, F. H. (2022). Sustainability university rankings: a comparative analysis of UI green metric and the times higher education world university rankings. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 23 (2), 404-425.

Görçün, Ö. F. (2017). *Dördüncü endüstri devrimi endüstri 4.0*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Günerhan, S. A. & Günerhan, H. (2016). Türkiye için sürdürülebilir üniversite modeli, *Mühendis ve Makine*, 57 (682), 54-62.

Hickel, J. (2021). *Çoğu Zarar Azı Karar Dünyayı Küçülme Kurtaracak*, İstanbul: Metis Yayınları.

https://cedbik.org/tr/yesil-bina-7-pg/b-e-s-t-konut-sertifikasi-12-pg (Erişim tarihi: 11.01.2023)

Kaya, S. K., Dal, M. & Aşkın, A. (2019). Türkiye'deki Devlet ve Vakıf Üniversite Kampüslerinin Sürdürülebilir-Ekolojik Parametreleri Açısından Karşılaştırılması, *BAUN Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 106-125.

Morelli, J. (2011). Environmental sustainability: a definition for environmental professionals. *Journal of Environmental Sustainability*, 1(1), 1-10.

Ragazzi, M. & Ghidini, F. (2017). "Environmental sustainability of universities: critical analysis of a green ranking". *Energy Procedia*, 119, 111-120.

Rodriguez, S. I., Roman , M., Sturhahn, S. & Terry, E. (2002). Sustainability Assessment and Reporting for the University of Michigan's Ann Arbor Campus. University of Michigan, 8.

Schwab, K. (2018), *Dördüncü sanayi devrimi*, İstanbul: Optimist Kitap.

Tomás B. Ramos, Caeiro, S., Hoof, B., Lozano, R., Huisingh,d. & Ceulemans, K. (2015). Experiences from the implementation of sustainable development in higher education institutions: Environmental Management for Sustainable Universities. *Journal of Cleaner Production*, 106, 3-10.

Uğuz, H. E. (2010), *Kişisel ve kurumsal gelişmeye farklı bir yaklaşım sosyal sermaye*, Ankara: Orion Kitabevi.

UI GreenMetric (2018). Dünya Üniversiteler Sıralaması 2018 Kılavuzu, "Üniversiteler, Etkiler ve Sürdürülebilir Gelişim Hedefleri" https://greenmetric.ui.ac.id/wp-content/uploads /2015/07/UI_GreenMetric_Guideline_2018_Turkey.pdf, (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

UI GreenMetric (2022). World University Rankings 2022 Guidline, "Collective Actions for Transforming Sustanaible Universities in the Post-Pandemic Time" https://greenm etric.ui.ac.id/publications/guidelines/2022/english, (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

United Nations (2002). Report of the United Nations Conference on Sustainable Development. https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/636/93/PDF/N0263693.pdf?OpenElement. (Erişim Tarihi: 11.01.2023).

WCED (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf . (Erişim Tarihi 09.01.2023).

COVİD-19 KRİZİ VE EŞİTSİZLİKLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME[1]

Tülin Tunç[2]

ÖZ

Gelir eşitsizliği ekonomik ve toplumsal adaletsizliği gösteren ve çözülmesi gereken önemli bir sorundur. Gelir eşitsizliği yüksek olan ülkelerde toplumun büyük bir kesimi gelirden yoksun kalmış demektir. Bu durum hem ülke içinde hem de ülkeler arasında yoksul kesim ile yüksek gelirli kesimler arasında ekonomik eşitsizlik yanında, sosyal, kültürel, politik vb. pek çok alanda da kendini gösterir. Yeni bir yüzyılın henüz başındayken ekonomik, politik, iklimsel ve sağlık gibi pek çok alanda yaşanan sorunların kısa sürede küresel bir hale geldiği görülmektedir. 2019 yılının sonuna doğru, Çin'de başlayan Covid-19 salgını birçok ülkeye yayılarak küresel pandemiye dönüşmüştür. 2020 yılının başında dünyaya yayılan Covid-19 pandemisi, hükümetlerce alınmak zorunda kalınan önlemler neticesinde yeni bir küresel ekonomik bunalıma yol açmıştır. Yeni bunalımın etkisi 2008-09 küresel finansal krizine göre daha derin hissedilmiştir. Covid-19 pandemisinin yol açtığı ekonomik kriz sonrasında her alanda artış gösteren eşitsizlikler akademik çalışmalar için önemli araştırma alanı oluşturmuştur. Bu çalışmada, literatürde yer alan araştırmalar kapmasında eşitsizlikler üzerine bir değerlendirme yapılmaktadır. Eşitsizlikler üzerine yapılan birçok çalışmada yaşanan bu krizin yoksulluğu ve eşitsizliği arttırdığı, bu durumda sürdürülebilir kalkınma söyleminde yer alan hedeflere yönelik beklentilerin de olumsuz etkilendiği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Covid-19 Pandemisi, Ekonomik Kriz, Gelir Dağılımı, Eşitsizlikler*

[1] Bu çalışma 22-24 Haziran 2022'de Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Koordinatörlüğünde gerçekleştirilen I. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresinde sunulan bildirinin tam metnidir.

[2] Dr., Mersin Üniversitesi, İktisat Bölümü, tulintunc@mersin.edu.tr.

özellikle hükümetlerin ön plana çıktığını belirtilmiştir. Sonuç olarak yaşanan pandemi ve ekonomik krizi birçok açıdan devletin ekonomideki rolünü ve önemini yeniden ortaya koyması açısından yeni bir deneyim yaşatmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışma kapsamında incelenen raporlar ve elde edilen veriler kapsamında, Covid-19 krizinin dünya ekonomisini küresel finansal krize göre daha derinden etkilediği ortaya konmuştur. Yine incelenen çalışmalarda geleceğe dair beklentiler için karamsar bir tablo çizilmiştir. Bu durum küresel olarak kalkınma hedeflerinin de başarısızlığa uğrayacağı yönünde endişeleri barındırmaktadır. Eşitsizlikler küresel olarak ülkeler arasında ve ülke bazında bireyler arasında artış göstermiştir. Zaten sınırlı mali alan ve aşılama uygulamalarıyla ülkeler finansal, gıda ve enerji şoklarının etkisiyle daha kötü koşullarda kalmıştır. Sonuç olarak Covid-19 pandemisi ve ekonomik krizi eşitsizlikleri daha görünür kılmıştır. Bu durum küresel finansal krizinde neoliberal politikalara artan tepkinin yeniden canlanmasına neden olmuştur. Ayrıca devlet müdahaleleri ile krizleri aşmanın daha etkili olduğu, özellikle sağlık ve eğitim gibi temel hizmet alanlarının özel kesime bırakılmayacak kadar önemli olduğu görülmüştür. Ayrıca bu kriz ülkelerin bir taraftan asgari düzeyde kendi ihtiyacını giderebilecek bir üretim yapısına sahip olması gerekirken diğer taraftan küresel ortaklıklar içinde hareket edilmesi gerektiğini göstermiştir. Ancak krizin etkileri atlatılamadan Rusya ve Ukrayna arasında başlayan savaş ve bu savaşın taraftarlarının oluşması geleceğe dair olumsuz beklentilere katkı sunmuştur.

KAYNAKÇA

Gentilini, U. (2022). *Cash Transfers in Pandemic Times*. https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/37700

ILO (2021). https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/briefingnote/wcms_795479.pdf

ILO (2022). *World Employment and Social Outlook: Trends 2022*. Geneva: International Labour Office.

IMF (2021). *World Economic Outlook, Managing Divergent Recoveries*.

Kirti, D., Liu,Y. Soledad Martinez Peria, S. M., Mishra,P. &Strasky, J. (2022). Tracking Economic and Financial Policies during COVID-19: An Announcement-Level Database, *IMF Working Paper*, WP/22/114.

Narayan, Aa. vd. (2022). COVID-19 and Economic Inequality Short-Term Impacts with Long-Term Consequences, *Policy Research Working Papers 9902*, World Bank.

Taymaz, E. (2020). Covid-19'un iktisadi etkileri, (TTB, *Covid-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu*) içinde, ss. 662-671.

Tunç-Deveci, T. (2018). "Neoliberal Politikaların Küresel Krize Etkisi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 73, No. 2, 2018, s. 367-393.

Türki Tabipler Birliği (TTB) (2020). *Covid-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu*, https://www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor_6.pdf

UNCTAD (2021). *Trade and Development Report 2021, From Recovery to Resilience: The Development Dimension*, UNCTAD.

UNCTAD (2022). *Trade and Development Report Update: March 2022 Tapering in a Time of Conflict.*

UNDP (2021). *World Inequality Report 2022*. wir2022.wid.world

UNICEF (2021). *Preventing a lost decade: Urgent action to reverse the devastating impact of COVID-19 on children and young people*, https://www.unicef.org/media/112891/file/UNICEF%2075%20report.pdf

Verick, S.,Schmidt-Klau, D.&Lee, S. (2022). Is this time really different? How the impact of the COVID-19 crisis on labour markets contrasts with that of the global financial crisis of 2008–09, *International Labour Review*, Vol. 161, No. 1, pp.-125-148.

Voyvoda, E.&Yeldan, E. (2020). COVİD-19 Salgının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri ve Politika Alternatiflerinin Makroekonomik Genel Denge Analizi, https://yeldane.files.wordpress.com/2020/05/covid_voyvodayeldan_v2_31mayis.pdf.

World Bank (WB) (2022). https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview Last Updated: Apr 26, 2022.

Veri kaynakları:

FAO- United Nations Food and Agriculture Organization

FRED- Federal Reserve Economic Data

TÜİK- Türkiye İstatistik Kurumu

TCMB- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

WDI-World Bank World Development Indicators

WID- The World Inequality Database

YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAK ALANLARINDA KAMULAŞTIRMA UYGULAMASI

Meltem Kutlu Gürsel[1]

ÖZ

Geleneksel fosil enerji kaynakları; petrol, doğal gaz ve kömür doğadaki rezervlerle sınırlıdır. Fosil enerji kaynaklarının tüketime dayalı kullanımının, çevreye olumsuz etkisi kaçınılmazdır. Bu nedenle ülkelerin enerji politikalarında, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının önemi artmıştır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaşması, etkili bir şekilde karbondioksit emisyonunu azaltmaktadır. Rüzgâr, güneş, dalga, jeotermal, hidroelektrik, biyokütle ve hidrojen yenilenebilir enerji kaynaklarıdır.

Hukuk sistemimizde yenilenebilir enerji kaynakları ile ilgili olarak "Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun" 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Yasa yenilenebilir enerji kaynak alanı olarak belirlenen alandaki özel hukuk kişilerinin taşınmazlarının kamulaştırılmasına dair kural içermektedir. Bu kuralın uygulanması yenilenebilir enerji kaynak alanının örneğin rüzgâr veya jeotermal olmasına göre özellik taşıyabilir. Jeotermal kaynağın yeraltı kaynağı olarak tabii servet ve kaynaklar içerisinde yer alması dolayısıyla Anayasa'nın 168. maddesi bağlamında konunun değerlendirilmesi gerekir. Nitekim jeotermal ile ilgili mevzuatta kamulaştırma konusunda özel kural mevcuttur.

Amacımız kamulaştırma ile ilgili bu özel yasadaki kuralın yenilenebilir enerjinin türüne göre nasıl uygulanacağını araştırmaktır. Bu çalışmada, her bir yenilenebilir enerji kaynağının özelliği çerçevesinde 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu10. Madde uygulaması, mülkiyet hakkı ve kamulaştırma ilişkisi bağlamında değerlendirilecektir. Elbette bu değerlendirmede tabii servet ve kaynakların gelecek kuşaklara aktarılması yükümlülüğü ile üstün kamu yararı arasında uygulamada kurulan denge ve hukuki uyuşmazlıkların nasıl çözümlendiği de yer alacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Yenilenebilir enerji kaynak alanı, kamulaştırma, mülkiyet hakkı*

[1] Prof. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi, meltem.gursel@deu.edu.tr

Ekonomiye önemli katkı sağlayan enerji alanında hukuki altyapının da güçlü olması gerekir. Bunun için de uygulamaya ilişkin ana esasların kanunla düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca yenilenebilir enerji kaynakları konusunda 5346 sayılı Yasa genel nitelikte olsa da, yenilenebilir enerji kaynaklarından biri olan jeotermal, bu yasa kapsamı dışındadır. Ayrıca 5686 sayılı Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanununda düzenlenmiştir. Dolayısıyla jeotermal kaynak alanlarında kamulaştırma 5686 sayılı Yasaya göre yapılmaktadır. Keza EPDK'nın da 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu kapsamında kamulaştırma yetkisi vardır. Sonuç olarak, yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanmak için, bir özel hukuk kişisinin mülkiyetindeki taşınmazın kamulaştırılmasında öncelikle hangi yasanın uygulanacağının belirlenmesi sorunu vardır.

Yasada, YEKA'larda Bakanlığa acele kamulaştırma yetkisinin tanınması, ekonomik ve siyasi politikanın sonucudur. Yasama organı siyaseten YEKA'larda acele kamulaştırma yoluna başvuruda âdeta (üstün) kamu yararının var olduğunu belirlemiştir. Dolayısıyla YEKA belirlenmesine yönelik Bakanlık kararının yargısal denetimi önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Aydın, L. (2016), Enerji Ekonomisi ve Politikası, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Çaptuğ Dilek, M. (2020), İdari Usul Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kaplan, O. (2018), Danıştay Kararları Işığında Acele Kamulaştırmalarda "Aceleliğime Karar Verilen Haller" Bakımından Bir Dğerlendirme, Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 24 (1), 176-194.

Kutlu Gürsel, M. (2017), Acele Kamulaştırmada Taşınmazın Kamulaştırma Bedelinin Tespit ve Tescil Davasında Asliye Hukuk Mahkemesi tarafından Verilen Tescil Kararının Hukuki Niteliği, Prof. Dr. Zafer Gören'e Armağan içinde, Ankara: Yetkin Yayıncılık.

Kutlu Gürsel, M. (2019), Kamulaştırma Hukuku, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Özelçi, A. (2021), Yenilenebilir Enerji Santrallerinin Kurulumunda Kaynak Alanlarının Belirlenmesi ve Doğal Sitlerin Korunması, Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9 (1), 65-101.

Şahin, C. (2018), Acele Kamulaştırma, İstanbul: On İki Levha Yayınları.

Turgay Soydan, A. (2012), AB Kriterleri Çerçevesinde Yenilenebilir Enerji Düzenlemeleri, Enerji Hukuku Dergisi, 1 (1), 65-72.

Yağcı, P. (2019), Rüzgar Enerjisinin İdare Hukuku Açısından İncelenmesi, Ankara: Turhan Kitabevi.

11. Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/ 12/On_Birinci_ Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf (E.T: 19.06.2022).

EĞİTİMDE BAŞARISIZLIK
Sosyolojik Bir Analiz

Ceyda Çavuşoğlu Deveci

nobel bilimsel

EĞİTİMDE BAŞARISIZLIK: SOSYOLOJİK BİR ANALİZ

Ceyda Çavuşoğlu Deveci

Yayın No.: 1676
E-ISBN: 978-625-398-660-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çavuşoğlu Deveci, Ceyda.
Eğitimde Başarısızlık: Sosyolojik bir Analiz / Ceyda Çavuşoğlu Deveci
1. Basım, VI + 212 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
E-ISBN: 978-625-398-660-5
1. Akademik Başarısızlık 2. Eğitim Eşitsizliği 3. Eleştirel Pedagoji

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **İİİ**

GİRİŞ **1**

1. BÖLÜM BAŞARISIZLIK NEDİR? **11**

2. BÖLÜM BAŞARISIZLIĞIN SOSYAL İNŞASI **17**

3. BÖLÜM AKADEMİK BAŞARISIZLIĞIN ETKİLERİ **21**

4. BÖLÜM BAŞARISIZLIĞIN NEDENLERİ **25**

5. BÖLÜM ÖĞRENCİLERE GÖRE BAŞARISIZLIK KAVRAMI **71**

6. BÖLÜM ÖĞRENCİLERE GÖRE BAŞARI KAVRAMI **77**

7. BÖLÜM BAŞARISIZLIKLA İLİŞKİLENDİRİLEN DURUMLAR **91**

8. BÖLÜM AİLEDEN KAYNAKLANAN BAŞARISIZLIK NEDENLERİ **109**

9. BÖLÜM ARKADAŞTAN KAYNAKLANAN BAŞARISIZLIK NEDENLERİ **127**

10. BÖLÜM ÖĞRETMENDEN KAYNAKLANAN BAŞARISIZLIK NEDENLERİ **133**

11. BÖLÜM ÖĞRENCİNİN KENDİSİNDEN KAYNAKLANAN BAŞARISIZLIK NEDENLERİ **139**

12. BÖLÜM OKUL TÜRLERİNDEN KAYNAKLANAN BAŞARISIZLIK NEDENLERİ **145**

13. BÖLÜM TOPLUMUN BAŞARI ALGISINDAN KAYNAKLANAN BAŞARISIZLIK NEDENLERİ **147**

14. BÖLÜM BAŞARISIZLIKLA MÜCADELE **149**

15. BÖLÜM SONUÇ **157**

16. BÖLÜM ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ **171**

KAYNAKÇA **189**

KAYNAKÇA

Abalı, Osman. 2006. **Ergenlik Dönemi ve Sorunları.** Epsilon Yayıncılık, İstanbul.

Abowitz, A. Deborah, David Knox. 2003. Life Goals among Greek College Students. **College Student Journal.** c. 37. s.1: 96-100.

Kulaksızoğlu, Adnan. 2004. **Ergenlik Psikolojisi**, 6. Basım. Remzi Kitabevi, İstanbul.

Akbaşlı, Sait, Pelin Kösece, Meral Balta Uçan. 2018. Okul Değişkenlerinin Akademik Başarıya Olan Etkisine Yönelik Öğrenci Görüşlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. **Scientific Educational Studies,** c.2. s.2: 93-110.

Akçınar, Berna, Ebru Özbek. 2017. Benlik Gelişiminin Öz-yeterlik Algısı ve Ebeveyn Davranışlarıyla İlişkisi. **Türk Psikoloji Yazıları**. c.20. s.40: 38-53.

Akkoç, Aslıhan. 2019. Geç Kapitalist Dönemde Başarı-Başarısızlık: Dizi Gerçekliği. **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.** c.19. s.4: 15-38.

Aktan, Sümer. 2012. Öğrencilerin Akademik Başarısı, Öz Düzenleme Becerisi, Motivasyonu ve Öğretmenlerinin Öğretim Stilleri Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aksu, Meral. 1990. Anadolu Liseleri. **Eğitim ve Bilim**. c.14. s.75: 3-13.

Aktaş Salman, Umay. [10.08.2020]. Değirmenlere Karşı Bir Başarı Hikâyesi. https://www.egitimreformugirisimi.org/uzun-hikaye-degirmenlere-karsi-bir-basari-hikayesi/.

Alacacı, Cengiz, Ayhan Kürşat Erbaş. 2010. Unpacking the Inequality Among Turkish Schools: Findings from PISA 2006. **International Journal of Educational Development**. c.30. s.2: 182-192.

Al-Şensoy, Selda, Ayşe Sağsöz. 2015. Öğrenci Başarısının Sınıfların Fiziksel Koşulları ile İlişkisi. **Journal of Kirsehir Education Faculty**. c.16. s.3: 87-104.

Albayrak-Kaymak, Deniz. 1987. Sınav Kaygısı Envanterinin Türkçe Formunun Oluşturulması ve Güvenirliği. **Psikoloji Dergisi**. c.6. s.21: 55-62.

Ali Suavi. 1867. Mukaddime. **Muhbir.** s.1: 1.

Altay, Asuman. 2007. Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi. **Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review**. c.7. s.1: 337–362.

Altenbaugh, J. Richard. 1998. Some Teachers are “Ignorant": Teachers and Teaching Through Urban School Leavers' Eyes. **When children don't learn: Student failure and the culture of teaching.** Ed. Barry. M. Franklin. Teacher College Press: 52-71.

Altun, Sadegül. Akbaba. 2009. İlköğretim Öğrencilerinin Akademik Başarısızlıklarına İlişkin Veli, Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerinin İncelenmesi. **İlkogretim Online**. c.8. s.2.

Ang, P. Rebecca, Vivien S. Huan. 2006. Relationship Between Academic Stress and Suicidal Ideation: Testing for Depression as a Mediator Using Multiple Regression. **Child Psychiatry & Human Development.** c.37. s.2: 133-143.

Apple, Michael. 1995. **Education and Power**. Routledge. Newyork and London.

Arrow, Kenneth, Samuel Bowles, Steven N. Durlauf. 2000. **Meritocracy and Economic Inequality**. Princeton, NJ: Princeton Paperbacks.

Arıcak, Osman Tolga. 1999. Grupla Psikolojik Danışma Yoluyla Benlik ve Mesleki Benlik Saygısının Geliştirilmesi. Yayımlanmış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Arsal, Zeki. 2009. The Impact of Self-Regulation Instruction on Mathematics Achievements and Attitudes of Elementary School Students. **Eğitim ve Bilim**. c.34. s.152: 3-15.

Aşer, Zeynel Hakan 2017. Cultural Capital Accumulation Among High School Students: Cases of Gaziosmanpaşa and Bakırköy. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Şehir Üniversitesi.

Aşlamacı, İbrahim, Recep Kaymakcan. 2017. A model for Islamic education from Turkey: The Imam-Hatip Schools. **British Journal of Religious Education**. c.39. s.3: 279-292.

Attanapola, T Chamila. 2004. Changing Gender Roles and Health Impacts among Female Workers in Export-Processing Industries in Sri Lanka. **Social Science and Medicine**. c.58. s.11: 2301-2312.

Austin, M. Michel, Pierre Vidal-Naquet. 1977. **Economic and Social History of Ancient Greece: An Introduction**. Batsford Academic and Educational Ltd.

Aydemir, Mehmet Ali. 2017. Türkiye'de İmam Hatip/li Algısı: Bazı Göstergeler Bağlamında Sosyolojik Bir Değerlendirme. **Talim**. c.1. s.1: 5-27.

Aydın, Betül. 2002. **Gelişim Psikolojisi**. İstanbul: SFN Baskı.

Azmitia, Margarita, Catherine R. Cooper, Eugene E. Garcia, Angela Ittel, Bonnie Johanson, Edward Lopez, Rebeca Martinez-Chavez, Lourdes Rivera. **"Links Between Home and School Among Low-Income Mexican-American and European-American Families."** National Center for Research on Cultural Diversity and Second Language Learning, 1994.

Babad, Y. Elisha, Jacinto Inbar, Robert Rosenthal. 1982. Pygmalion, Galatea and the Golem: Investigations of Biased and Unbiased Teachers. **Journal of Educationaş Pschology**. c.74. s.4:459-474.

Bacanlı, Hasan. 1997. **Eğitim Psikolojisi**. İstanbul: Alkım.

Bahçetepe, Ümit, Filiz Meşeci Giorgetti. 2015. Akademik Başarı ile Okul İklimi Arasındaki İlişki. **İstanbul Eğitimde Yenilikçilik Dergisi**. c.1. s.3: 83-101.

Bailey, D. Kanneth. 1982. **Methods of Social Research** 2. bs**.** New York: The Free Press.

Bakırcığolu Rasim. 2010. **Çocuk Ruh Sağlığı ve Uyum Bozuklukları,** 3. bs. Ankara, Anı Yayıncılık.

Ballarino, Gabriele, Fabrizio Bernardi, Miguel Requena, Hans Schadee. 2009. Persistent Inequalities? Expansion of Education And Class Inequality İn Italy And Spain. **European Sociological Review**. c.25. s.1: 123-138.

Bandura, Albert. 1977. **Social Learning Theory.** New York: General Learning Press.

_____. 1986. Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

_____. 1994. Self-Efficacy. **Encyclopedia of Human Behavior Vol. 4.** Ed. V. S. Ramachaudran. New York: Academic Press: 71-81.

Barton, E Paul. 2005. **One-third of a Nation: Rising Dropout Rates and Declining Opportunities.** Princeton, NJ: Educational Testing Services.

Başar, Murat. 2001. Ailedeki Yanlış Başarı Algısının Öğrenciler Üzerindeki Etkisi. **AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**. c.2. s.2: 115- 124.

Battin-Pearson, Sara, Michael D. Newcomb, Robert D. Abbott, Karl G. Hill, Richard F. Catalano, David J. Hawkins. 2000. Predictors of Early High School Dropout: A Test of Five Theories. **Journal of Educational Psychology**. c.92. s.3: 568-582.

Bauman, Zygmunt. 2000.**Liquid Modernity**. Polity Press.

_____. 2011. **Bireyselleşmiş toplum**. Ayrıntı Yayıncılık. İstanbul.

Baumrind, Diana. 1966. Effects of Authoritative Parental Control on Child Behavior, **Child Development.** c.37. s.4: 887-907.

_____. 1978. Parental Disciplinary Patterns and Social Competence in Children. **Youth & Society**. c.9. s.3: 239-267.

_____. 1991. The Influence of Parenting Style on Adolescent Competence and Substance Use. **Journal of Early Adolescence**. c.11. s.1: 56-95.

Bayhan, Güzide, Gülay Dalgıç. 2012. School Dropout According to the Views of High School Leavers. **Inonu University Journal of the Faculty of Education**. c.13. s.3: 107-130.

Becker, S.Gary. 1962a. **Human Capital**. Chicago: University of Chicago Press.

_____. 1962b. Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis. **Journal of Political Economy**. s.70: 9–49.

Becker, S. Howard. 2015. **Hariciler (Outsiders): Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması.** çev. Şerife Geniş, Levent Ünsaldı. Heretik. (Orijinal Baskı, 1963).

Bekman, Sevda. 1998. **Eşit Fırsat: Anne Çocuk Eğitim Programı'nın Değerlendirilmes**i. Anne Çocuk Eğitim Vakfı Yayınları. İstanbul.

Berberoğlu, Giray, İlker Kalender. 2005. Öğrenci Başarısının Yıllara, Okul Türlerine, Bölgelere göre İncelenmesi: ÖSS ve PISA Analizi. **Eğitim, Bilim ve Uygulama.** c.4. s.7: 21-35.

Bereiter, Carl, Siegfried Engelmann. 1966. **Teaching Disadvantaged Children in the Preschool**. Prentice-Hall.

Berger, L. Peter, Thomas Luckmann. 1966. **The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge.** New York: Anchor.

Bernstein, Basil. 1959. Public Language: Some Sociological Implications of Linguistic Form. **British Journal of Sociology**. s.10: 311-326.

_____. 1960. Language and Social Class: A Research Note. **British Journal of Sociology**.s.11: 271-276.

_____. 1961. Social Structure, Language and Learning. **Educational Research**. c.3. s.3: 163-176.

_____. 1962a. Linguistic codes, Hesitation Phenomena and Intelligemce. **Language and Speech**. s.5 :31-46.

_____. 1962b. Social Class, Linguistic Codes and Grammatical Elements. **Language and Speech**. s.5: 221-240.

_____. 1965. A Socio-linguistic Approach to Social Learning. **Penguin Survey of the Social Sciences.** ed. Julius Gould. Penguin Books: 144-168.

_____. 1990. **The Structuring of Pedagogic Discourse**. London: Routledge ve Kegan Paul.

_____. 2000. **Pedagogy, Symbolic Control and Identity: Theory, research, critique.** Rowman & Littlefield Publishers. London.

_____. 2003a. **Class, Codes and Control: Towards a Theory Of Educational Transmission (Vol 3).** Routhledge.

_____. 2003b. **Class, Codes and Control: Theoretical Studies towards a Sociology of Language (Vol 1).** Routhledge.

Betancourt, Hector, Bernard Weiner. 1982. Attributions for Achievement-related Events, Expectancy, and Sentiments: A Study of Success and Failure in Chile and the United States. **Journal of Cross-Cultural Psychology**. c.13. s.3: 362-374.

Bingöl, Orhan. 2014. Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık. **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**. s.3: 108-114.

Bogenschneider, Karen. 1997. Parent Involvement in Adolescent Schooling: A Proximal Process and a Transcontextual Validity. **Journal of Marriage and the Family**. s.59: 718-733.

Bourdieu, Pierre. 1974. The school as Conservative Force: Scholastic and Cultural Inequalities. **Contemporary Research in the Sociology of Education: A Selection of Contemporary Research Papers together with some of the Formative Writings of the Recent Past**. ed. John. Eggleston, Routhledge: 32-46.

_____. 1986. The Forms of Capital. **Education, Globalization and Social Change**. ed. Hugh. Lauder, Phillip. Brown, Jo Anne Dillabough, A. H. Halsey, Oxford Press: New York: 105-118.

_____. 1990a. **The Logic of Practice.** Stanford University Press.

_____. 1990b. **In other words: Essays towards a Reflexive Sociology.** Cambridge: Polity Press.

_____. 1998. **Practical Reason: On the Theory of Action**. Standford University Press.

_____. 2017. **Ayrım: Beğeni Yargısının Topumsal Eleştirisi** çev. Derya Fırat, Günce Berkkurtü. Ankara: Heretik.

Bourdieu, Pierre, Jean-Claude Passeron. 1990. **Reproduction in Education, Society and Culture.** 2. Ed. London: Sage.

_____. 2014. **Varisler: Öğrenciler ve Kültür**. çev. Levent Ünsaldı. Ankara: Heretik (Orijinal baskı, 1964).

_____. 2015. **Yeniden Üretim.** çev. Levent Ünsaldı. Ankara: Heretik. (Orjinal baskı, 1970).

Bowles, Samuel, Herbert Gintis. 1976. **Schooling in Capitalist America**. New York: Basic.

Boyacı, Adnan, Yakup, Öz. 2018. Ortaöğretimde Okul Terki ve Sosyal Sermaye: Nitel bir Araştırma. **Journal of Economy Culture and Society.** s.58: 67-89.

Boyd, Denise Roberts, Helen L. Bee. 2015. **Lifespan Development, 7th Edition**. London, UK. Pearson.

Bransford, D. John., Ann L. Brown, Rodney R. Cocking. 2000. **How People Learn: Brain, Mind, Experience, and School**. Washington, DC: National Academy Press.

Briggs, L. Charles. 1986. **Learning How to Ask: A Sociolinguistic Appraisal of the Role of the Interview in Social Science Research**. Cambridge: Cambridge University Press.

Bronstein, Phyllis, Golda S. Ginsburg, Ingrid S. Herrera. 2005. Parental Predictors of Motivational Orientation in Early Adolescence: A Longitudinal Study. **Journal of Youth and Adolescence**. c.34. s.6: 559-575.

Buss, M. David. 2000. The Evolution of Happiness. **American Psychologist**. c.55. s.1: 15-23.

Büyükkaragöz, Savaş. 1990. Okula Uyumsuzluk ve Başarısızlıkta Ailenin Rolü. **Eğitim ve Bilim.** c.14. s.78: 29-33.

Campbell, James Reed, Marilyn AnnVerna. 2007. Effective Parental Influence: Academic Home Climate Linked to Children's Achievement. **Educational Research and Evaluation**. c.13. s.6: 501-519.

Can, İslam. 2015. Değişen Türkiye'de Eğitimin İşlevlerini Yeniden Düşünmek: Velilerin İlk ve Orta Okullardan Beklentileri Üzerinde Bir Araştırma. **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi.** s.34: 247-266.

Cantor, Nancy, Walter Mischel. 1979. Prototypes in Person Perception. **Advances in Experimental Social Psychology**. s.12: 3-52.

Casillas, Alex, Steve Robbins, Jeff Allen, Yi-Lung Kuo, Mary Ann Hanson, Cynthia Schmeiser. 2012. Predicting Early Academic Failure in High School from Prior Academic Achievement, Psychosocial Characteristics, and Behavior. **Journal of Educational Psychology**, c.104. s.2: 407-420.

Cassady, C. Jerrell, Ronald E. Johnson. 2002. Cognitive Test Anxiety and Academic Performance. **Contemporary Educational Psychology**. c.27. s.2: 270-295.

Catsambis, Sophia, Andrew A. Beveridge. 2001. Does Neighborhood Matter? Family, Neighborhood, and School Influences on Eighth-Grade Mathematics Achievement. **Sociological Focus**. c.34. s.4: 435-457.

Cengiz, Gönül, Osman Titrek, Özcan Erkan Akgün. 2007. Öğrencilerin Ortaöğretim Kurumu Tercihinde Okullarla ilgili Faktörlerin Etkisi. **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi.** c.4. s.1: 1-22.

Cengiz, Özge. 2010. "Türk Annelerin Çocuklarına Kitap Okurken Kullandıkları Dilsel Kodlar ve Etkileşim Biçimi" Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Chen, Huilin. 2012. Impact of Parent's Socioeconomic Status on Perceived Parental Pressure and Test Anxiety among Chinese High School Students. **International Journal of Psychological Studies.** c.4. s.2: 235-245.

Clasen, Donna. Rae, Bradford B. Brown. 1985. The Multidimensionality of Peer Pressure in Adolescence. **Journal of Youth and Adolescence**, c.14. s.6: 451-468.

Coleman, S. James. 1968. The Concept of Equality of Opportunity. **Harward Educational Review**. c.38. s.1: 7-32.

_____. 1986. Social Theory, Social Research, and a Theory of Action. **American Journal of Sociology**. c.91. s.6: 1309-1335.

_____. 1988. Social Capital in the Creation of Human Capital. **The American Journal of Sociology.** s. 94: 95-120.

_____. 1994. **Foundations of Social Theory.** MA: The Belknap Press of Harvard University Press.

Coleman S. James, Ernest Q. Campbell, Carol J. Hobson, James McPartland, Alexander M. Mood, Frederic D. Weinfeld, Robert L. York. 1966. **Equality of Educational Opportunity**. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

Conchas, Q. Gilberto. 2006. **The Color of Success: Race and High Achieving Urban Youth.** New York: Teachers College Press.

Connell, P. James, Bonnie L. Halpern-Felsher. 1997. How Neighborhoods Affect Educational Outcomes in Middle Childhood and Adolescence: Conceptual Issues and an Empirical Example. **Neighborhood poverty: Vol. 1. Context and consequences for children.** ed. Jeanne Brooks-Gunn, Greg J. Duncan, J. Lawrence Aber. New York: Russell Sage Foundation: 174-199.

Cooper, R. Catherine, Margarita Azmitia, Eugene E. Garcia, Angela Ittel, Edward Lopez, Lourdes Rivera, Rebeca Martinez-Chavez. 1994. Aspirations of Low-Income Mexican American and European American Parents for Their Children and Adolescents. **New Directions For Child Development**. s.63: 65-81.

Coşkun, İpek. 2014. Türkiye'de Eğitim Başarısında Eşitsizlikler: PISA 2012 ve Ankara örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Crosnoe, Robert. 2002. High School Curriculum Track and Adolescent Association with Delinquent Friends. **Journal of Adolescent Research**. c.17. s.2: 144–68.

Cross, L. Fernanda, Aixa D. Marchand, Michael Medina, Andrea Villafuerte, Deborah Rivas-Drake. 2019. Academic Socialization, Parental Educational Expectations, and Academic Self-Efficacy among Latino Adolescents. **Psychology in the Schools.** c.56. s.4: 483-496.

Cutler, M. David, Adriana Lleras-Muney. 2006. "Education and Health Evaluating Theories and Evidence," **NBER Working Paper** 12352.

Cüceloğlu, Doğan. 2016. **Geliştiren Anne-Baba.** Remzi Kitapevi, İstanbul.

Çelik, Çetin. 2014. Sosyal Sermaye, Ebeveyn Ağları ve Okul Başarısı. **Cogito**. s.76: 265-289.

_____. 2016. Parental Networks, Ethnicity, and Social and Cultural Capital: The Societal Dynamics of Educational Resilience in Turkey. **British Journal of Sociology of Education**: c.38. s.7: 1007-1021.

_____ 2017. Eğitim ve Eşitsizlikler. **Konda Barometresi Temalar: Eğitim Sisteminin Yapısı ve Beklentiler**: 29-38.

_____. 2018. Social Class, İnstitutional Habitus and High School Choices in Turkey. **Educational Choices, Transitions and Aspirations in Europe**. ed. Aina Tarabini, Nicola Ingram. Routhledge: 128-146.

Çırpan, K. Fidan, Sezgi Çınar. 2013. Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinde Akran Desteği İle Akademik Başarı Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi. **Journal of Marmara University Institute of Health Sciences**. c.3. s.4: 191-199.

Danişman, Şahin. 2017. The Effect of Expectation on Student Achievement. **The Factors Effecting Student Achievement: Meta-Analysis of Empirical Studies.** ed. Engin. Karadağ. New York, NY: Springer: 227-245.

Danzig, B. Arnold. 1992. Basil Bernstein's Sociology of Language Applied to Education: Deficits, Differences and Bewitchment. **Journal of Education Policy**. c.7. s.3: 285-300.

Dardot, Pierre, Christian Laval. 2012. **Dünyanın Yeni Aklı: Neoliberal Toplum Üzerine Deneme**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Darling-Hammond, Linda. 1997. The Quality of Teaching Matters Most. **Journal of Staff Development.** c.18. s.1: 38-41.

Dee, S. Thomas. 2004. Are There Civic Returns to Education? **Journal of Public Economics**. c.88. s.9-10: 1697-1720.

DeLany, Brian. 1998. The Micro-politics of School, Teacher, and Student Failure: Managing Turbulence. **When children don't learn: Student Failure and the Culture of Teaching**. Ed. Barry M. Franklin. Teachers College Press: 134-159.

Delpit, Lisa. 1988. The Silenced Dialogue: Power and Pedagogy in Educating Other People's Children. **Harvard Educational Review**. c.58. s.3: 280-299.

Demir, Engin, H. Şenay Şen. 2009. Cumhuriyet Dönemi Mesleki ve Teknik Eğitim Reformları. **Ege Eğitim Dergisi**. c.10. s.2: 39-58.

Demir, Kenan. 2018. Osmanlı Basınında Say'u Amel Tartışmaları. **Erciyes İletişim Dergisi Akademia**. c.5. s.3: 124-140.

Deschenes, Sarah, Larry Cuban, David Tyack. 2013. Historical Perspectives on Schools and Students Who don't Fit Them. **History of Multicultural Education Volume 5: Students and Student Leaning**. ed. Carl. A. Grant, Thandeka. K. Chapman: Routhledge. 332-349.

Desmond, D. William. 2006. **The Greek Praise of Poverty: The Origins of Ancient Cynicism.** University of Notre Dame Press.

Deutsch, Martin. 1967. **The Disadvantaged Child**. New York, Basic Books.

Devellioğlu, Ferit. 2007. **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat. 24. bs.**. Aydın Kitabevi. Ankara.

"Devlet Memurları Aylıklarının Tevhit ve Teadülüne dair olan Kanun (6204 S. K.)". Resmi Gazete, 8595, 29 Aralık 1953.

Dewey, John. 1980. **The School and Society**. Carbondale, IL: Southern Illinois University Press.

Diaz, Antonia Lozano. 2003. Personal, Family, and Academic Factors Affecting Low Achievement in Secondary School. **Electronic Journal of Research in Educational Psychology and Psychopedagogy**. c.1. s.1: 43-66.

Dimmitt, Carey. 2003. Transforming School Counseling Practice through Collaboration and the Use of Data: A Study of Academic Failure in High School. **Professional School Counseling**. c.6. s.5: 340-349.

Dinçer, Nahit. 1974. **1913'ten Bugüne İmam-Hatip Okulları Meselesi**. Yağmur Yayınları, İstanbul.

Dini Kavramlar Sözlüğü. 2015. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. Ankara

Doğan, Aysun. 2010. Ekolojik Sistemler Kuramı Çerçevesinde Akran Zorbalığının İncelenmesi. **Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi**, c.17. s.3: 149-162.

Dougherty, Kevin James, Floyd M. Hammack. 1990. General Introduction. **Education and Society: A Reader**. ed. Kevin James Dougherty, Floyd M. Hammack. Harcourt College Pub: 1-11.

Douglas, James William Bruce. 1964. **The Home and the School, A Study of Ability and Attainment in the Primary School**, Londra: MacGibbon & Kee.

Dökmen, Zehra Yaşın. 2004. **Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Psikolojik Açıklamalar**. Sistem yayıncılık.

Dudenredaktion. 2019. Duden-Deutsches Universalwörterbuch: Das Umfassende Bedeutungswörterbuch der Deutschen Gegenwartssprache. Bibliographisches Institut GmbH.

Duman, Anıl. 2008. Education and Income Inequality in Turkey: Does Schooling Matter? **Financial Theory and Practice**. c.32. s.3: 369-385.

Duncan, Greg. J. 1994. Families and Neighbors as Sources of Disadvantage in the Schooling Decisions of White and Black Adolescents. **American Journal of Education**. c.103. s.1: 20-53.

Durkheim, Emile. 1956. Education: Its Nature and Its Role. **Education, Globalization and Social Change.** ed. Hugh. Lauder, Phillip. Brown, Jo Anne Dillabough, A. H. Halsey, Oxford Press: New York: 76-87.

_____. 1956. **Education and Sociology**. Gleneoe: Free Press.

_____. 1964. **The Division of Labor in Society**. New York: Free Press.

Duru, Ayşen. 1995. İlkokul 5. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygıları ile Ana-baba Tutumları Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

Dusek, B. Jerome. 1980. The Development of Test Anxiety in Children. **Text Anxiety Theory Research and Applications**. ed. Irwin. G. Sarason. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates: 87-110.

Eccles, S. Jacquelynne, Allan Wigfield. 2002. Motivational Beliefs, Values, and Goals. **Annual Review of Psychology.** c.53. s.1: 109–132.

Eden, Dov, Gad Ravid. 1982. Pygmalion vs. Self-Expectancy: Effects of Instructor- and Self-Expectancy on Trainee Performance. **Organizational Behavior and Human Performance**. c.30. s.3: 351–364.

El-İsfahanî, Rağıb. 2012. **Müfredat: Kur'an Kavramları Sözlüğü.** Çıra Yayınları.

Ensminger, E. Margaret, Anita L. Slusarcick. 1992. Paths to High School Graduation or Dropout: A Longitudinal Study of a First-Grade Cohort. **Sociology of Education**. c.65. s.2: 95-113.

Epstein, L. Joyce. 2010. School/family/community partnerships: Caring for the children we share. **Phi Delta Kappan, Bloomington**. c.92. s.3: 81-96.

Ergene, Tuncay. 2011. The Relationships among Test Anxiety Study Habits Achievement Motivation and Academic Performance among Turkish Secondary School Students. **Eğitim ve Bilim**, c.36. s.160: 320-330.

Erickson, Frederick. 1987. Transformation and School Success: The Politics and Culture of Educational Achievement. **Anthropology & Education Quarterly**, c.18. s.4: 335-356.

_____. 1984. School Literacy, Reasoning, and Civility: An Anthropologist's Perspective. **Review of Educational Research**. c.54. s.4: 525-546.

Erkan, Semra, Mehmet Toran. 2010. Child Acceptance-Rejection Behaviors of Lower and Upper Socioeconomic Status Mothers. **Social Behavior and Personality: An International Journal**. c.38. s.3: 427–432.

Erözkan, Atılgan. 2009. İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrencilerinde Depresyonun Yordayıcıları, **İlköğretim Online**. c.8. s.2: 334-345.

Esen, Binnaz Kıran. 2003a. Akran Baskısı Düzeyleri ve Cinsiyetlerine Göre Öğrencilerin Risk Alma Davranışı ve Okul Başarılarının İncelenmesi. **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, c.2. s.20: 17-26.

_____. 2003b. Akran Baskısı, Akademik Başarı ve Yaş Değişkenlerine göre Lise Öğrencilerinin Risk Alma Davranışının Yordanması. **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, c.24. s.24: 79-85.

Eshel, Yohanan, Revital Kohavi. 2003. Perceived Classroom Control, Self-Regulated Learning Strategies and Academic Achievement. **Educational Psychology**. c.23. s.3: 249-260.

Farrington, A. Camille. 2008. Making sense of F's: How High Schools Shape Students' Interpretation of and Responses to Failure. Doktora Tezi. University of Illinois at Chicago.

Feather, T. Norman. 1999. **Values, Achievement, and Justice: Studies in the Psychology of Deservingness**. New York: Kluwer Academic/Plenum.

Feldman, L. Deborah, Antony T. Smith, Barbara L. Waxman. 2017. **"Why We Drop Out": Understanding and Disrupting Student Pathways to Leaving School.** NY: Teachers College Press.

Fernández-Mellizo, Maria, Jose Saturnino Martínez-García. 2017. Inequality of Educational Opportunities: School Failure Trends in Spain (1977–2012). **International Studies in Sociology of Education.** c.26. s.3: 267-287.

Fichter, H. Joseph 1969. **Grundbegriffe der Soziologie.** Springer-Verlag Wien.

Fitzgerald, Shawn, Stephen J. Jurs, Lynne M. A. Hudson. 1996. A Model Predicting Statistical Achievement among Graduate Students. **College Student Journal**. c.30: 361-366.

Flashman, Jennifer. 2012. Academic Achievement and its Impact on Friend Dynamics. **Sociology of Education.** c.85. s.1: 61–80.

Foley, E. Douglas 1991. Reconsidering Anthropological Explanations of Ethnic School Failure. **Anthropology & Education Quarterly**, c.22. s.1, 60-86.

Fordham, Signithia, John U. Ogbu. 1986. Black Students' School Success: Coping with the Burden of 'Acting White'. **The Urban Review**, c.18. s.3: 176-206.

Franklin, M. Barry. 1998. **When Children Don't Learn: Student Failure and Culture of Failure.** Columbia: Teacher College Press.

Freudenberg, Nicholas, Jessica Ruglis. 2007. Reframing School Dropout as a Public Health Issue. **Preventing Chronic Disease**. c.4. s.4:1-11.

Friedrich, Alena, Barbara Flunger, Benjamin Nagengast, Kathrin Jonkmann, Ulrich Trautwein. 2015. Pygmalion Effects in the Classroom: Teacher Expectancy Effects on Students' Math Achievement. **Contemporary Educational Psychology**. s.41: 1-12.

Fukuyama, Francis. 1999. **The Great Disruption: Human Nature and The Resonctitution of Social Order.** Profile Books. London.

_____. 2001. Social Capital, Civil Society and Development. **Third World Quarterly**. c.22. s.1: 7-20.

Furkan, Mustafa. 2003. İlköğretim Bitti Şimdi Sıra Lise: Ama hangisine? **Aile Eğitim Danışmanlığı Bülteni**. 19: 10-11.

Gamoran, Adam. 2010. Tracking and Inequality. **The Routledge International Handbook of the Sociology of Education**, ed. Michael. W. Apple, Stephen. J. Ball, Luis. Armando. Gandin. Routledge London: 213-228.

Garnier, E. Helen, Judith A. Stein, Jennifer K. Jacobs. 1997. The Process of Dropping Out of High School: A 19-Year Perspective. **American Educational Research Journal**. c.34. s.2: 395-419.

Gasser, Luciano, Jeanine Grütter, Alois Buholzer, Alexander Wettstein. 2018. Emotionally Supportive Classroom Interactions and Students' Perceptions of Their Teachers as Caring and Just. **Learning and Instruction.** s.54: 82-92.

Gezgin, Elif. 2016. Eğitimde Fırsat Eşitliği mi Dediniz? Çanakkale Fevzipaşa Mahallesi"nde Öğrenci Olmak. **Journal of Human Sciences**. c.13. s.2: 2768- 2792.

Gibson, A. Margaret, Patricia C. Gandara, Jill Peterson-Koyama. 2004. **School Connections: U.S. Mexican Youth, Peers, and School Achievement.** New York: Teachers College Press.

Giddens, Anthony. 2012. **Sosyoloji.** 1. bs.. Kırmızı Yayınları.

Giroux, Henry. A. 1983 **Theory and Resistance in Education. A Pedagogy for the Opposition.** New York: Bervin & Garvey Publishers Inc.

Gonzales, G. Roberto 2010. On the Wrong Side of the Tracks: Understanding the Effects of School Structure and Social Capital in the Educational Pursuits of Undocumented Immigrant Students. **Peabody Journal of Education**. c.85. s.4: 469-485.

Good, L. Thomas. 1981. Teacher Expectations and Student Perceptions: A Decade of Research, **Educational Leadership**. c.38. s.5: 415-422.

Gordon, Liz. 1984 Paul Willis-Education, Cultural Production and Social Reproduction. **British Journal of Sociology of Education.** c.5. s.2:105-115.

Gündüz, Hasan Basri. 1996. Öğrencilerin Ortaöğretim Okullarına Dağılımını Etkileyen Zihinsel Olmayan Faktörler. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gündüz, Mustafa. 2016. The Radical Transformations and Deep Continuities of a Decade: Turkish Educational Policy, 1938–1950. **Pedagogica Historica,** c.52. s.3: 252–265.

Gündüz, Mehmet. 2017. Türkiye'de Yabancı Dilde Eğitim Yapan Resmi Ortaöğretim Kurumları: Maarif Kolejleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Gündüz Kalan, Özlem. 2010. Reklamda Çocuğun Toplumsal Cinsiyet Teorisi Bağlamında Konumlandırılışı: 'Kinder' Reklam Filmleri Üzerine Bir İnceleme. **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**. c.1. s.38: 75-89.

Günkör, Cumhur, Çağatay M. Özdemir. 2017. Sosyal Sermaye ve Eğitim İlişkisi. **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi.** c.15. s.1: 70-90.

Gür, S. Bekir, Zafer Çelik, İpek Coşkun. 2013. Türkiye'de Ortaöğretimin Geleceği: Hiyerarşi mi, Eşitlik mi? Seta Analiz. Erişim adresi: http://file.setav.org/Files/Pdf/20130802120003_ortaogretim_analiz2.pdf. [20.03.2020]

Gürşimşek, Işık. 2003. Okul Öncesi Eğitime Aile Katılımı ve Psikososyal Gelişim. **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri.** c.3. s.1:125-144.

Hall, A. Peter. 1999. Social Capital in Britain, **British Journal of Political Science**. s.29: 417–461.

Hamm, V. Jill, Thomas W. Farmer, Kerrylin Lambert, Maggie Gravelle. 2014. Enhancing Peer Cultures of Academic Effort and Achievement in Early Adolescence: Promotive Effects of the SEALS Intervention. **Developmental Psychology.** c.50. s.1: 216–228.

Hammig, Bart, Kristen Jozkowski. 2013. Academic Achievement, Violent Victimization, and Bullying among US High School Students. **Journal of Interpersonal Violence**, c.28. s.7: 1424-1436.

Hao, Lingxin, Wei-Jun Jean Yeung. 2015. Parental Spending on School-Age Children: Structural Stratification and Parental Expectation. **Demography**. c.52. s.3: 835-860.

Harvey, David. 2015. **Neoliberalizmin Kısa Tarihi**. İstanbul: Sel.

Hattie, A. C. John. 2009. **Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-analyses Relating to Achievement.** Routhledge London.

Hayat Büyük Türk Sözlüğü**.** 1970. Ed. Rado, Ş. Hayat Yayınları

Haycock, Kati. 1998. Good Teaching Matters a lot. Thinking K-16. **A Publication of the Education Trust**. c.3. s.: 1-14.

Hayes, Justin Cord. 2012. **The Unexpected Evolution of Language: Discover the Surprising Etymology of Everyday Words.** Simon and Schuster.

Heaven, Patrick, Ciarrochi, Joseph. 2008. Parental Styles, Gender and the Development of Hope and Self Esteem. **European Journal of Personality**. c.22. s.8: 707–724.

Helldin, Rolf. 2000. The Problem of School Failure in Turkey. **European Education**. c.32. s.3:72-96.

Helliwell, F.John, Robert D. Putnam. 1999. Education and Social Capital. NBER Working Paper Series. Working Paper 7121. National Bureau of Economic Research. http://www.nber.org/papers/w7121 [15.05.2020].

Helsen, Marianne, Wilma Vollebergh, Wim Meeus. 2000. Social Support from Parents and Friends and Emotional Problems in Adolescence. **Journal of Youth and Adolescence**. c.29. s.3: 319-335.

Henriksson, Carina. 2008. **Living away from Blessings: School Failure as Lived Experience.** Canada: The Althouse Press.

Hess, D. Robert, Susan D. Holloway. 1984. "Family and School As Educational Institutions." **Review of Child Development Research, Vol. 7.** ed. Ross D. Parke. Chicago: University of Chicago Press: 179-222.

Hess, D. Robert, Virginia C. Shipman. 1965. Early Experience and the Socialization of Cognitive Modes in Children. **Child development**. s.36: 869-886.

Hoad, F. Terry. 1996. **The Concise Oxford Dictionary of English Etymology.** Oxford University Press.

Hoffman, Lois Wladis. 2003. Methodological Issues in The Studies of SES, Parenting, and Child Development. **Socioeconomic Status, Parenting, and Child Development**. ed. Marc. H. Bornstein, Robert H. Bradley. Lawrence Erlbaum Associates Publishers: 125-143.

Horn, Daniel, Ildiko Balázsi, Szabolcs Takács, Yanhong Zhang. 2006. Tracking and Inequality of Learning Outcomes in Hungarian Secondary Schools. **Prospects.** c.36. s.4: 433-446.

Hurn, Christopher. 2018. **Okulun İmkân ve Sınırları.** Çev Mustafa Sever. Pegem Akademi (Orijinal baskı, 1993).

Iyer, Sriya, Michael Kitson, Bernard Toh. 2005. Social Capital, Economic Growth and Regional Development. **Regional Studies.** c.39. s.8: 1015–1040.

İlkin, Selim, İlhan Tekeli. 1999. **Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü**. Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul.

İnce, Celal 2014. Sosyal Sermaye ve Akademik Başarı Arasındaki İlişkinin Sosyolojik bir Analizi: Şanlıurfa'da bir Alan Araştırması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

İslam Ansiklopedisi, 2012. Cilt 41. Türkiye Diyanet Vakfı. İstanbul.

Jenks, Christopher. 1972. **Inequality: A Reassessment of the Effect of Family and Schooling in America**. Basic Books, Inc, Publishers.

Jencks, Christopher, Susan E. Mayer. 1990. The Social Consequences of Growing up in a Poor Neighborhood. **Inner-city Poverty in the United States**. ed. Laurence E. Lynn, Michael G. H. McGear. National Academy Press: 111-186.

Jeynes, H. William. 2007. The Relationship between Parental Involvement and Urban Secondary School Student Academic Achievement: A Meta-Analysis. **Urban Education.** c.42. s.1: 82–110.

Junn, Jane. 2005. [23.10.2019]. The Political Costs of Unequal Education. Paper Prepared for the Symposium on the Social Costs of Inadequate Education, Teachers College, Columbia University, New York, NY. https://www.centerforeducationalequity.org/media/centers/cee/2014/3082_socialcostsofinadequateEducation.pdf

Kapıkıran, Şahin. 2019. Ergenlerde Ebeveyn Akademik Başarı Baskısı ve Desteği ile Sınav Kaygısı Arasındaki İlişkide Akademik Dayanıklılığın Aracı Rolü. **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.** s.48: 409-430.

Kapikiran, Şahin, Sevgi Özgüngör. 2009. Ergenlerin Sosyal Destek Düzeylerinin Akademik Başarı ve Güdülenme Düzeyi ile İlişkileri. **Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi.** c.16. s.1: 21-30.

Kaplan, S. Diane, Mitchell B. Peck, Howard B. Kaplan. 1997. Decomposing the Academic Failure–Dropout Relationship: A Longitudinal Analysis. **The Journal of Educational Research.** c.90. s.6: 331-343.

Kaplan, B. Howard, Xiaoru Liu. 1994. A Longitudinal Analysis of Mediating Variables in the Drug use-Dropping out Relationship. **Criminology**. c.32. s.3: 415-439.

Karaağaç, Zeliha. 2019. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Statünün Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş Üzerine Etkisi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karabıyık, İlyas. 2012. Türkiye'de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı. **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi.** c.32. s.1: 231-260.

Karacabey, Mehmet Fatih, Adnan Boyacı. 2019. Individual and Institutional Factors Contributing to School Dropouts. **Kastamonu Education Journal.** c.27. s.3: 1047- 1057.

_____. 2018. Factors Contributing to Secondary School Dropouts and the Dropouts' Socioeconomic Profiles: Şanlıurfa Sample. **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**. c.24. s.2: 247-293.

Kennedy, Margaret, Martin J. Power. 2010. The Smokescreen of Meritocracy: Elite Education in Ireland and the Reproduction of Class Privilege. **Journal for Critical Education Policy Studies**. c.8. s.2: 223-248.

Kızgın, Yıldıray, Taner Dalgın. 2012. Atfetme Teorisi: Öğrencilerin Başarı ve Başarısızlıklarını Değerlendirmedeki Atfetme Farklılıkları. **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**. c.8. s.15: 61-77.

Kızılçelik, Sezgin, Yaşar Erjem. 1992. **Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü**. Emre Yayınları.

Kindermann, A. Thomas. 2007. Effects of Naturally Existing Peer Groups on Changes in Academic Engagement in a Cohort of Sixth Graders. **Child Development.** c.78. s.4: 1186–1203.

Koca, Fatih. 2019. Akademik Öz-Yeterlik ile Akademik Başarı Arasındaki İlişkide Sınav Kaygısı ve Akademik Motivasyonun Aracı Rolü. **Elementary Education Online**. c.18. s.1: 241-252.

Koç, Mustafa. 2004. Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri. **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. s.17: 231-256.

Kohn, L. Melvin. 1959. Social Class and the Exercise of Parental Authority. **American Sociological Review**. s.24: 352-366.

_____. 1963. Social Class and the Parent-Child Relationships: An interpretation, American. **Journal of Sociology**. s.68: 471-480.

Kolditz, A. Thomas, Robert M. Arkin. 1982. An Impression Management Interpretation of the Self-Handicapping Strategy. **Journal of Personality and Social Psychology**. c.43. s.3: 492-502.

Kolej Tedrisata Başlıyor. 1955. **Demokrat Eskişehir**. 16 Temmuz.

Köse M. Ruhi. 2001. Basil Bernstein: Kültürel üretim ve yenidenüretim sürecinde eğitim, dil ve dil biçimsel farklılıklar üzerine **Odtü Gelişme Dergisi**, c.28. s.3-4: 361-382.

Kubbealtı Lugatı. 2006. **Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük**. İkinci bs. Mas Matbaacılık.

Kurul Tural, Necla. 2002. Öğrenci Başarısında Etkili Okul Değişkenleri ve Eğitimde Verimlilik. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**. c.35. s.1: 39-54.

Kutlu, Oğuz, Mükafat Canbolat Bozkurt. 2003**. Okulda ve Sınavlarda Adım Adım Başarı.** Konya: Çizgi Kitabevi.

Kuzgun, Yıldız. 1972. Ana-Baba Tutumlarının Kendini Gerçeklestirme Düzeyine Etkisi. Yayınlanmamıs Doktora Tezi Ankara Hacettepe Üniversitesi Eğitim Enstitüsü.

Kuzgun, Yıldız, Seher Aydemir Sevim, Zeynep Hamamcı. 1999. Mesleki Doyum Ölçeğinin Geliştirilmesi. **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**. c.2. s.11: 14-18.

Lang, M. David. 2007. Class Rank, GPA, and Valedictorians: How High Schools Rank Students. **American Secondary Education.** s.35: 36-48.

Larau, Annette. 1987. Social Class Differences in Family-School Relationships: The importance of Cultural Capital. **Sociology of Education**. c.60. s.2: 73-85.

Lareau, Annette, Elliot B. Weininger. 2003. Cultural Capital in Educational Research. **Theory and Society**. c.32. s.5-6: 567-606.

Larocque, Michelle, Ira Kleiman, Sharon M. Darling. 2011. Parental Involvement: The Missing Link in School Achievement. **Preventing School Failure**. c.55. s.3:115-122.

Lee, Moosung, Na'im Madyun. 2009. The Impact of Neighborhood Disadvantage on the Black–White Achievement Gap. **Journal of Education for Students Placed at Risk**. c.14. s.2: 148-169.

Le Petit Robert. 2007. **Le Nouveau Petit Robert de la Langue Française**. Le Robert.

Leventhal, Tama, Jeanne Brooks-Gunn. 2000. The Neighborhoods They Live in: The Effects of Neighborhood Residence on Child and Adolescent Outcomes. **Psychological Bulletin**, c.126. s.2: 309-337.

Lewis, Aubrey. 1967. Problems Presented by the Ambiguous Word "Anxiety" as Used in Psychopathology. **Israel Annals of Psychiatry & Related Disciplines**. c.5. s.2: 105–121.

Lincoln, S. Yvonna, Egon G. Guba. 1985. **Naturalistic Inquiry**. Beverly Hills, CA: Sage.

Lindsey, L. Linda. 2016. **Gender Roles: A Sociological Perspective 6. bs.** NewYork ve London: Routledge.

Lippitz, Wilfried, Bas Levering. 2002. And Now You Are Getting a Teacher with Such a Long Name. **Teaching and Teacher Education**. c.18. s.2: 205–213.

Lipsey, W. Mark, James H. Derzon. 1998. Predictors of Violent Serious Deliquency in Adolescence and Early Adulthood: A synthesis of Longitudinal Tesearch. **Serious & Violent Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions.** ed. Rolf Loeber, David P. Farrington. Thousand Oaks, CA:Sage: 86-105.

Ma, Ying, Angela Siu, Wai Shing Tse. 2018. The Role of High Parental Expectations in Adolescents' Academic Performance and Depression in Hong Kong. **Journal of Family Issues**. c.39. s.9: 2505-2522.

Maccoby, E. Eleanor, Martin, A. John. 1983. Socialization in the Context of the Family: Parent-Child Interaction. **Handbook of Child Psychology: Socialization, Personality and Social Development**. ed. Paul H. Mussen, E. Mavis Hetherington. New York: Wiley: 1-101.

MacIntyre, Alasdair. 1998. **A Short History of Ethics: A History of Moral Philosophy from the Homeric Age to the Twentieth Century.** Routledge.

Madjar, Nir, Marina Voltsis, Michael P. Weinstock. 2015. The Roles of Perceived Parental Expectation and Criticism in Adolescents' Multidimensional Perfectionism and Achievement Goals. **Educational Psychology**. c.35. s.6: 765-778.

Malecki, Christine Kerres, Michelle Kilpatrick Demaray. 2003. What Type of Support Do They Need? Investigating Student Adjustment as Related to Emotional, Informational, Appraisal, and Instrumental Support. **School Psychology Quarterly**. c.18. s.3: 231–252.

Marchant, J. Gregory, Sharon E. Paulson, Barbara A. Rothlisberg. 2001. Relations of Middle School Students' Perceptions of Family and School Contexts with Academic Achievement. **Psychology in the Schools**. c.38. s.6: 505-519.

Marjoribanks, Kevin. 1979. **Families and Their Learning Environments: An Empirical Analysis.** London: Routledge and Kegan Paul.

Marsh, W. Herbert. 1987. The Big-Fish-Little-Pond Effect on Academic Self-Concept. **Journal of Educational Psychology.** c.79. s.3: 280-295.

Marsh, W. Herbert, Rhonda G. Craven. 2006. Reciprocal Effects of Self-Concept and Performance from a Multidimensional Perspective: Beyond Seductive Pleasure and Unidimensional Perspectives. **Perspectives on Psychological Science**. c.1. s.2: 133–162.

Maslow, Abraham Harold. 1943. A Theory of Human Motivation. **Psychological Review**. s.50: 370-396.

Matute-Bianchi, Maria Eugenia.1986. Ethnic Identities and Patterns of School Success and Failure among Mexican-Descent and Japanese-American Students in a California High School:An Ethnographic Analysis. **American Journal of Education**, c.95. s.1: 233-255.

McBride, E. Dorothy, Janine A. Parry. 2016. **Women's Rights in The USA, Policy: Debates and Gender Roles.** NewYork ve London: Routledge.

McClun, A. Lisa, Kenneth W. Merrell. 1998. Relationship of Perceived Parenting Styles, Locus of Control Orientation, and Self-Concept among Junior High Age Students. **Psychology in the Schools.** c.35. s.4: 381–390.

McDermott, P. Ray. 1974. Achieving School Failure: An Anthropological Approach to Illiteracy and Social Stratification. **Education and Cultural Process: Toward an Anthropology of Education.** ed. George D. Spindler.New York: Holt, Rinehart and Winston. 82-118.

_____. 1977. Social Relations as Contexts for Learning in School. **Harvard Educational Review**. c.47. s.2: 198-213.

_____. 1997. Achieving school failure 1972-1997. **Education and cultural process: Anthropological approaches.** Third edition. ed. George D. Spindler. Prospect Heights IL: Waveland Press, Inc: 110-135.

McEvoy, Alan, Robert Welker. 2000. Antisocial Behavior, Academic Failure, and School Climate: A Critical Review. **Journal of Emotional and Behavioral Disorders.** c.8. s.3: 130-140.

McInerney, Peter, John Smyth. 2014. 'I Want to Get a Piece of Paper that Says I can do Stuff': Youth Narratives of Educational Opportunities and Constraints in Low Socio-economic Neighbourhoods. **Ethnography and Education**, c.*9*. s.3: 239-252.

McLoyd, C. Vonnie. 1990. The Impact of Economic Hardship on Black Families and Children: Psychological Distress, Parenting, and Socioemotional Development. **Child Development.** c.61. s.2: 311-346.

McNamee, J. Stephen, Robert K. Miller. 2004. **The Meritocracy Myth**. Lanham, MD: Roman and Littlefield.

Meeus, Wim. 1993. Occupational Identity Development, School Performance, and Social Support in Adolescence: Findings of a Dutch Study. **Adolescence.** c.28. s.112: 809-818.

MEB. 2005. 2006 Mali Yılı Bütçesine İlişkin Rapor. Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı.

_____ 2007. Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2006-2007.

_____ 2012. İlköğretimden Ortaöğretime, Ortaöğretimden Yükseköğretime Geçiş Analizi. Ankara.

_____ 2013. **PISA 2012 Ulusal Ön Raporu**. Ankara.

_____ 2018. Güçlü Yarınlar için 2023 Eğitim Vizyonu. http://2023vizyonu. meb.gov.tr/doc/2023_EGITIM_VIZYONU.pdf [15.03.2020]

_____. 2019a. **PISA 2018 Ulusal Ön Raporu**. Ankara

_____. 2019b. **Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği.** Ankara.

MEB. Tebliğler Dergisi, 16 Eylül 1974. 1805: 358.

Mega, Carolina, Lucia Ronconi, Rossana De Beni. 2014. What Makes a Good Student? How Emotions, Self-Regulated Learning, and Motivation Contribute to Academic Achievement. **Journal of Educational Psychology**. c.106. s.1: 121–131.

Mehan, Hugh. 1978. Structuring School Structure. **Harvard Educational Review**. c.48. s.1: 32-64.

_____. 1980. The Competent Student. **Anthropology & Education Quarterly**. c.11. s.3: 131-152.

_____. 1987. Language and Power in Organizational Process. **Discourse Processes**. c.10. s.4: 291-301.

_____. 1992. Understanding Inequality in Schools: The Contribution of Interpretive Studies. **Sociology of Education**. c.65. s.1: 1-20.

Mehan, Hugh, Alma Hertweck, Lee J. Meihls. 1986. **Handicapping the Handicapped: Decision Making in Students' Educational Careers.** Stanford, CA: Stanford University Press

Metin, Mustafa. 2013. Öğrencilerin Seviye Belirleme Sınavındaki Başarısına Etki Eden Unsurların Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. **Journal of Kırşehir Education Faculty**. c.14. s.1: 67-83.

Meyer, W. John. 1977. The Effects of Education as an İnstitution. **American Journal of Sociology**. c.83. s.1: 55-77.

Meyer, W. John, Brian Rowan. 1977. Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony. **American Journal of Sociology.** c.83. s.2: 340-363.

Meyer, W. John, W. Richard Scott, Terrence E. Deal. 1983. Institutional and Technical Sources of Organizational Structure: Explaining the Structure of Educational Organizations. **Organizational Environments: Ritual and Rationality**. ed. John W. Meyer, W. Richard Scott. Beverly Hills, CA: Sage: 45-67.

Middleton, A. James, Photini A. Spanias. 1999. Motivation for Achievement in Mathematics: Findings, Generalizations, and Criticisms of the Research. **Journal for Research in Mathematics Education**. c.50. s.1: 65-88.

Milevsky, Avidan, Melissa Schlechter, Sarah Netter, Danielle Keehn. 2007. Maternal and Paternal Parenting Styles in Adolescents: Associations with Self-Esteem, Depression and Life-Satisfaction. **Journal of Child and Family Studies**. c.16. s.1: 39-47.

Miller, Shazia Rafiullah. 1998. Shortcut: High School Grades as a Signal of Human Capital. **Educational Evaluation and Policy Analysis.** c.20. s.4: 299–311.

Mirowsky, John, Catherine E. Ross. 2003. **Social Causes of Psychological Distress**. Hawethorne, NY: Aldine de Gruyter.

Moore, Rob. 2015. **Eğitim ve Toplum.** çev. Hüsamettin Arslan. İstanbul: Paradigma

Mounts, S. Nina, Laurence Steinberg. 1995. An Ecological Analysis of Peer Influence on Adolescent Grade Proint Average and Drug Use**. Developmental-Psychology**. c.31. s.6: 915-922.

Muennig, Peter. 2005. [23.10.2019]. The Economic Value of Health Gains Associated with Education Interventions. Paper Prepared for the Symposium on the Social Costs of Inadequate Education, Teachers College, Columbia University, NY. https://www.centerforeducationalequity.org/media/centers/cee/2014/3082_socialcostsofinadequateEducation.pdf

Multon, D. Karen, Steven D. Brown, Robert W. Lent. 1991. Relation of Self-Efficacy Beliefs to Academic Outcomes: A Meta-Analytic İnvestigation. **Journal of Counseling Psychology**. c.38. s.1: 30-38.

Namık Kemal 1873. Sa'y. **Cüzdan**. 1: 2-5.

Nash, Roy. 1990. Bourdieu on Education and Social and Cultural Reproduction. **British Journal of Sociology of Education.** c.11. s.4: 431-447.

Nazmia, Ali, Faik Reşad. 2002**. Mükemmel Osmanlı Lügati**. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.

Neild, Ruth Curran. 2009. Falling Off Track during the Transition to High School: What We Know and What Can Be Done**. The Future of Children**. c.19. s.1: 53-76.

Neuenschwander, P. Markus, Mina Vida, Jessica Garrett, Jacquelynne Eccles. 2007. Parents' Expectations and Students' Achievement in Two Western Nations. **International Journal of Behavioral Development**. c.31. s.5: 594-602.

Neuman, W. Lawrence. 2006. **Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar.** 6. Bsm. çev. Sedef Özge. Ankara: Yayın Odası.

Nie, H. Norman, Jane Junn, Kenneth Stehlik-Bany. 1996. **Education and Democratic Citizenship in America**. University of Chicago Press. Chicago.

Nota, Laura, Salvatore Soresi, Barry J. Zimmerman. 2004. Self-Regulation and Academic Achievement and Resilence: A Longitudinal Study. **International Journal of Educational Research**. c.41. s.3: 198-215.

O'Brien, George. 1970. **An Essay on the Economic Effects of the Reformation**. Augustus M. Kelley Publishers New York.

Oakes, Jeannie. 1980. Tracking and Inequality Within Schools: Findings From a Study of Schooling. **Paper presented at the American Educational Research Association Annual Meeting, 7-11 Nisan 1980.** Boston, Massachusetts: 1-87.

_____. 2005. **Keeping Track: How Schools Structure Inequality**. New Haven, CT: Yale University Press.

Oakes, Jeannie, Amy Stuart Wells, Makeba Jones, Amanda Datnow. 1977. Detracking: The Social Construction of Ability, Cultural Politics, and Resistance to Reform. **Teachers College Record.** c.98. s.3: 482-510.

OECD. 2018. Academic Resilience: What Schools and Countries Do to Help Disadvantaged Students Succeed in PISA. Working Paper No. 167. Paris: OECD Publishing. http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=EDU/WKP(2018)3&docLanguage=En [14.05.2020].

Ogbu, U. John 1978. **Minority Education and Caste: The American System in CrossCultural Perspective.** New York: Academic Press.

_____. 1987. Variability in Minority School Performance: A Problem in Search of an Explanation. **Anthropology and Education Quarterly.** c.18. s.4: 312-334.

_____. 1992. Understanding Cultural Diversity and Learning. **Educational Researcher**. c.21. s.8: 5-14.

Ohannes Efendi 1862. İlm-i Servet-i Milel. **Mecmua-i Fünun**. s.2: 86-92.

Olate, Rene. 2003. Local Institutions, Social Capital and Capabilities: Challenges for Development and Social Intervention in Latin America. **Center For New Institutional Social Sciences Seminars**, Washington University, October 29.

Oliver, J. M., Julie C. Paul. 1995. Self-esteem and Self-efficacy; Perceived Parenting and Family Climate, Depression in University Students. **Journal of Clinical Psychology**. c.51. s.4: 467-481.

Olweus, Dan. 1993. **Bullying at School: What We Know and What We Can Do.** Blackwell Publishers, Cambridge.

Oral, Işıl, Eileen J. Mcgivney. 2014. Türkiye Eğitim Sisteminde Eşitlik ve Akademik Başarı: Araştırma Raporu ve Analiz. **Eğitim Reformu Girişimi.**

Orhan, Kamil. 2018. Bir Cadı Masalı: Mesleki Eğitim Algısı. **Başkent University Journal of Education.** s.1: 83-97.

Oxford, 1995. **The Oxford English Reference Dictionary**. Oxford University Press.

Oyserman, Daphna. 2008. Possible Selves: Identity-based Motivation and School Success. **Self-Processes, Learning, and Enabling Human Potential.** ed. Herbert W. Marsh, Rhonda G. Craven, Dennis M. Mclnerney. Charlotte, NC: Information Age Publishing: 269-288.

Oyserman, Daphna, Kathy Harrison. 1998. Implications of Cultural Context: African American Identity and Possible Selves. **Prejudice: The Target's Perspective.** ed. Janet K. Swim, Charles Stangor. Boston: Academic Press: 281-300.

Öcal, Mustafa. 2017. **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi**. Dergah Yayınları.

Öksüzler, Oktay. 2006. Sosyal Sermaye, Güven ve Belirleyicileri: Bir Panel Analizi. **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi.** s.12: 108-129.

Önür, Hıdır 2013. Toplumsal Eşitsizliklerin Yeniden Üretilmesinde Eğitimin Rolü: Afyonkarahisar Süleyman Demirel Fen Lisesi ve Atatürk Lisesi Örneği. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi, Malatya.

Özcan, Yusuf Ziya. 1983. The Educational Status Attainment Process-Male Urban Population. **Journal of Human Sciences**. c.11. s.1: 59-78.

Özensel, Ertan, Mehmet Ali Aydemir. 2016. **Türkiye'de İmam Hatipli Olmak**. Konya: Çizgi Yayınları.

Özer, Mahmut. 2018. 2023 Eğitim Vizyonu ve Mesleki ve Teknik Eğitimde Yeni Hedefler. **Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi.** c.12. s.3: 425-435.

_____. 2019. Reconsidering the Fundamental Problems of Vocational Education and Training in Turkey and Proposed Solutions for Restructuring. **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**. c.39. s.2: 1–19.

Özkan, Recep, Mustafa Gündüz. 2008. Başarının Sosyo-Kültürel Kökenleri Başarılı Olanlarla Yapılan Söyleşiler Üzerinden Bir İnceleme. **Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. s.16: 145-160.

Pajares, Frank. 1996. Self-Efficacy Beliefs in Academic Settings. **Review of Educational Research**. c.66. s.4: 543-578.

Parsons, Talcott. 2008. The School Class as a Social System. **Schools and Society: A Sociological Approach to Education**. ed. Jeanne H. Ballantine, Joan Spade. Sage Publications: 80-85.

Payne, David. 1989. **Coping with Failure: The Therapeutic Uses of Rhetoric**. Columbia, SC: University of South Carolina Press.

Perrow, Charles. 1986. **Complex Organizations.** New York: Random House.

Pinquart, Martin, Markus Ebeling. 2020. Parental Educational Expectations and Academic Achievement in Children and Adolescents: A Meta-Analysis. Educational Psychology Review. s.32: 463-480.

Pintrich, R. Paul. 2003. A Motivational Science Perspective on the Role of Student Motivation in Learning and Teaching Contexts. **Journal of Educational Psychology**. c.95. s.4: 667–686.

Pizarro, Marcos. 2005. **Chicanosin School: Racial Profiling, Identity Battles, and Empowerment.** Austin: University of Texas Press.

Pomeroy, B. Sarah, Stanley M. Burstein, Walter Donlan, Jennifer Tolbert Roberts. 2004. **A Brief History of Ancient Greece: Politics, Society, and Culture.** Oxford University Press.

Pribesh, Shana, Douglas B.Downey. 1999. Why are Residential and School Moves Associated with Poor School Performance?. **Demography**. c.36. s.4: 521-534.

Putnam, D. Robert. 1993. **Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy.** Princeton University Press, Princeton, NJ.

_____. 1995. Bowling Alone: America's Declining Social Capital. **Journal of Democracy.** c.6. s.1: 65-78.

Putwain, David William. 2009. Assessment and Examination Stress in Key Stage 4. **British Educational Research Journal.** c.35. s.3: 391-411.

Qazi, Tabassum. 2009. Parenting Styles, Locus of Control, Selfefficacy: A Correlational Study. **Revista Costarriscense de Psicologia.** c.28. s.41-42: 75-84.

Rana, A. Rizwan, Nasir Mahmood. 2010. The Relationship between Test Anxiety and Academic Achievement. **Bulletin of Education and Research**. c.32. s.2: 63-74.

Reay, Diane. 1998. Engendering Social Reproduction: Mothers in the Educational Marketplace. **British Journal of Sociology of Education**. c.19. s.2: 195-209.

_____. 2004. 'It's All Becoming a Habitus': Beyond the Habitual Use of Habitus in Educational Research. **British Journal of Sociology of Education**, c.25. s.4: 431-444.

Reynolds, R. John, Catherine E. Ross. 1998. Social Stratification and Health: Education's Benefit beyond Economic Status and Social Origins. **Social Problems**. c.45. s.2: 221-247.

Rhodewalt, Frederick. 1994. Conceptions of Ability, Achievement Goals, and Individual Differences in Self-Handicapping Behavior: On the Application of Implicit Theories. **Journal of Personality**. c.62. s.1: 68-85.

Richards, M. Donald 1986. Productive and Effective Schools. **The Annual Conference of The American Finance Assocation.** Chicago, Illinois.

Richards, Anne, Christopher C. French, Edmund Keogh, Corrin Carter. 2000. Test Anxiety, Inferential Reasoning and Working Memory Load. **Anixety, Stress and Coping**. c.13. s.1: 87-109.

Richman, M. Jack, Lawrence B. Rosenfeld, Gary L. Bowen. 1998. Social Support for Adolescents at Risk of School Failure. **Social Work**. c.43. s.4: 309-323.

Ridgeway, L. Cecilia, Lynn Smith-Lovin. 1999. The Gender System and Interaction. **Annual Review of Sociology**. c.25. s.1: 191–216.

Rist, C. Ray. 1970. Student Social Class and Teacher Expectations: The Self-Fulfilling Prophecy in Ghetto Education. **Harvard Educational Review**. c.40. s.3: 411-451

Robinson, V. Robert, Maurice A. Garnier. 1986. Class Reproduction Among Men and Women in France: Reproduction Theory on its Home Ground. **American Journal of Sociology**. c.91. s.2: 250-280.

Rogers, A. Maria, Jennifer Theule, Bruce A. Ryan, Gerald R. Adams, Leo Keating. 2009. Parental Involvement and Children's School Achievement: Evidence for Mediating Processes. **Canadian Journal of School Psychology**. c.24. s.1: 34-57

Rosenbaum, E. James, Stefanie DeLuca, Shazia R. Miller. 1999. Pathways to Work: Short- and Long-Term Effects of Personal and Institutional Ties. **Sociology of Education.** c.72. s.3: 179–96.

Rosenberg, Morris. 1965. **Society and the Adolescent Self-Image.** Princeton University Press, New Jersey.

Rosenthal, Robert, Lenore Jacobson. 1968. Pygmalion in the Classroom. **The Urban Review**. c.3. s.1: 16-20.

Rouse, E. Cecilia. 2005. [23.10.2019]. Labor Market Consequences of an Inadequate Education. Paper Prepared for the Symposium on the Social Costs of Inadequate Education, Teachers College, Columbia University, New York. https://www.centerforeducationalequity.org/media/centers/cee/2014/3082_socialcostsofinadequateEducation.pdf

Rubin, H. Kenneth, William M. Bukowski, Jeffrey G. Parker. 2006. Peer Interactions, Relationships, and Groups. **Handbook of Child Psychology: Social, Emotional, and Personality Development.** ed. Nancy Eisenberg. New York: Wiley: 571–645.

Rumberger, W. Russell 2011. **Dropping Out: Why Students Drop out of High School and What Can Be Done About It**. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Ryan, M. Allison. 2000. Peer Groups As a Context for the Socialization of Adolescents' Motivation, Engagement and Achievement in School. **Educational Psychologist.** c.35. s.2: 101- 112.

Sandtrock, W. John. 2011. **Lifespan Development, 13th edition.** New york, McGraw Hill.

Sarı, Ramazan. 2002. Kazançlar ve Egitim İlişkisi: İl Bazında Yeni Veri Tabani ile Kanıtı. **METU Studies in Development**. c.29. s.3-4: 367-380.

Sarıer, Yılmaz. 2016. Türkiye'de Öğrencilerin Akademik Başarısını Etkileyen Faktörler: Bir meta-analiz Çalışması. **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. c.31. s.3: 609-627.

Sayılır, Anıl. KKTC Üniversitelerinde Çalışan İdari Personelin Hizmet İçi Eğitim ile Mesleki Doyumları Arasındaki İlişki ve Görüşleri. **Turkish International Journal of Special Education and Guidance and Counseling**. c.5. s.1: 52-60.

Schuller, Tom, John Field. 1998. Social Capital, Human Capital and The Learning Society. **International Journal of Lifelong Education**. c.17. s.4: 226-235.

Schultz, W. Theodore. 1962. **Investment in Human Capital: The Role of Education and Research.** New York: The Free Press.

Schunk, H. Dale. 1984. Self-Efficacy Perspective on Achievement Behavior. **Educational Psychologist.** c.19. s.1: 48-58.

_____. 1989. Self Efficacy and Achievement Behaviors. **Educational Psychological Review**. c.1. s.3: 173-200.

Schunk, H. Dale, Jeffrey A. Greene. 2017. **Handbook of Self-Regulation of Learning and Performance**. Routledge.

Schunk, H. Dale, Barry J. Zimmerman. 2008. **Motivation and Self-regulated Learning: Theory, Research, and Applications .** New York: Taylor & Francis.

Sekman, Mümin, Bahar Eriş. 2017. **Çocuklar Nasıl Başarır?** Alfa Basım. İstanbul.

Sennett, Richard. 1998. **The Corrosion of Character: The Personal Consequences of Work in the New Capitalism**. W. W. Norton & Company Ltd. London.

Sertelin, Çare. 2003. Ebeveyn Tutumlarının Sosyo-Kültürel Yapı ve Aile Fonksiyonları ile İlişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sevimli, Figen, Ömer Faruk İşcan. 2005. Bireysel ve İş Ortamına Ait Etkenler Açısından İş Doyumu. **Ege Akademik Bakış Dergisi**. c.5. s.1: 55-64.

Sezer, Fahri. 2016. Öğrenci Gözüyle Başarısızlığının Nedenleri. **Journal of Human Sciences.** c.13. s.3: 4818-4830.

Sezgin, Ferudun, Didem Koşar, Serkan Koşar, Emre Er. 2016. Teachers' and School Administrators' Views on Reasons and Prevention of Academic Failure in High Schools. **The Inonu University Journal of the Faculty of Education.** c.17. s.1: 95-111.

Sezer, Özcan, Vuslat Oğuz. 2010. Üniversite Öğrencilerinde Kendilerini Değerlendirmelerinin Ana-Baba Tutumları ve Bazı Sosyo Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. **Kastamonu Eğitim Dergisi**. c.18. s.3: 743-758.

Slattery, Martin. 2015. **Sosyolojide Temel Fikirler.** çev. Ümit Tatlıcan, Gülhan Demiriz. Sentez Yayıncılık. (Orijinal Baskı, 2003)

Smelser, J. Neil. 1989. Self-Esteem and Social Problems: An introduction. **The Social Importance of Self-Esteem.** ed. Andrew M. Mecca, Neil J. Smelser, John Vasconcello. Berkeley: Univ of California Press: 1-23.

Solorzano, G. Daniel, Octavio Villalpando, Leticia Oseguera. 2005. Educational Inequities and Latina/o Undergraduate Students in the United States: A Critical Race Analysis of their Educational Progress**. Journal of Hispanic Higher Education**. c.4. s.3: 272–294.

Stahl, Garth. 2018. Aspiration paradoxes: working-class student conceptions of power in 'engines of social mobility'. **International Journal of Qualitative Studies in Education**. c.31. s.7: 557-571.

Stanton-Salazar, R. 2001. **Manufacturing Hope and Despair: The School and Kin Support Networks of U.S.-Mexican Youth**. New York: Teachers College Press.

Stanton-Salazar, D. Ricardo, Sanford M. Dornbusch. 1995. Socail Capital and the Reproduction of Inequality: Information Networks among Mexican-Origin High School Students. **Sociology of Education**. c.68. s.2: 116-135.

Stevenson, W. Harold, Shin-Ying Lee, Chuansheng Chen, James W. Stigler, Chen-Chin Hsu, Seiro Kitamura, Giyoo Hatano. 1990. Contexts of Achievement: A study of American, Chinese, and Japanese Children. **Monographs of the Society for Research in Child Development**. c.55. s.1/2: 1-119.

Suna, H. Eren, Hande Tanberkan, Bekir S. Gür, Matjaz Perc, Mahmut Ozer. 2020. Socioeconomic Status and School Type as Predictors of Academic Achievement. **Journal of Economy Culture and Society. Advance Online Publication**. s.61: 41-64.

Sunar, Diane. 2009. Mothers' and Fathers' Child-Rearing Practices and Self-Esteem in Three Generations of Urban Turkish Families. **Perspectives on Human Development, Family and Culture.** ed. Sevda Bekman, Ayhan Aksu Koç. Cambridge University Press: 126-139.

Sunar, Lütfi, Yunus Kaya, Seran Demiral, Serdar Nerse, Burcu Kalpaklıoğlu Yalçın. [20.05.2018]. Türkiye Sosyo-Ekonomik Statü Endeksi (TÜSES). https://tyap.net/mediaf/TUSES_Hakk%C4%B1nda.pdf.

Szumski, Grzegorz, Maciej Karwowski. 2019. Exploring the Pygmalion Effect: The Role of Teacher Expectations, Academic Self-Concept, and Class Context in Students' Math Achievement. **Contemporary Educational Psychology.** s.59: 1-10.

Şahin, İdris, Yunus Remzi Zoraloğlu, Necla Şahin Fırat. 2011. Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Amaçları, Eğitsel Hedefleri Üniversite Öğreniminden Beklentileri ve Memnuniyet Durumları. **Kuram ve Uygulamada Egitim Yönetimi Dergisi**. c.17. s.3: 429-452.

Şeker, Murat. 2011. İstanbul'da Yaşam Kalitesi Araştırması. İTO Yayınları:İstanbul.

TDK. [17.10.2019]. "Türk Dil Kurumu Sözlükleri" https://sozluk.gov.tr/?kelime=

Tam, Cai Lian, Amanda Chong, Amudha Kadirvelu, Yoon Ting Khoo. 2012. Parenting Styles and Self-Efficacy of Adolescents: Malaysian Scenario. **Global Journal of Human Social Science**: c.12. s.14: 19-25.

Taş, Ali, Abdullah Selvitopu, Veysel Bora, Yusuf Demirkaya. 2013. Meslek Lisesi Öğrencilerinin Okul Terk Nedenleri. **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri.** c.13. s.3: 1551-1566.

Taşkın Alp, Yasemin. 2014. State Policies on Vocational High Schools in Turkey 1970-2013. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi.

Taylı, Aslı. 2016. Eğitim Sisteminde Önemli bir Sorun: Okulu Bırakma. **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**. c.3. s.30: 89-101.

Thompson, Ted, Anna Richardson. 2001. Self-Handicapping Status, Claimed Self-Handicaps and Reduced Practice Effort Following Success and Failure Feedback. **British Journal of Educational Psychology**. c.71. s.1: 151–170.

Toker, İhsan, Celal Özcan. 2017. Laiklik ve Sekülerleşme Bağlamında İmam Hatip Liselerinin Dünü, Bugünü, Yarını. **Eskiyeni**. s.35: 33-50.

Tollefson, Nona, Ju Shan Chen. 1988. Consequences of Teachers' Attributions for Student Failure. **Teaching and Teacher Education**. c.4. s.3: 259-265.

Topses, Gürsen. 2009. **Ergenlik Döneminde (11-18 Yaş) Gelişim**. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.

Trautwein, Ulrich, Jens Möller. 2016. Self-Concept: Determinants and Consequences of Academic Self-Concept in School Contexts. **Psychosocial Skills and School Systems in the 21st Century: Theory, Research and Practice**. ed. Anastasiya. A. Lipnevich, Franzis Preckel, Richard D. Roberts. Springer: 187-214.

Trimble, D. Kimberly, Robert L. Sinclair. 1987. On the Wrong Track. **Equity & Excellence in Education**. c.23. s.1-2: 15–21.

Turner, A. Erlanger, Megan Chandler, Robert W. Heffer. 2009. The Influence of Parenting Styles, Achievement Motivation, and Self Efficacy on Academic Performance in College Students. **Journal of College Student Development**, c.50. s.3: 337-346.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). 2006. Milli Eğitim İstatistikleri 2002/'03. Eğitim İstatistikleri.

_____. 2011. İstatistik Göstergeler 1923-2010. TÜİK Matbaası, Ankara.

_____. 2013. İstatistiklerle Kadın 2012. TÜİK Matbaası Yayınları, Ankara.

_____. 2017. İllerin Aldığı, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı, Genel Nüfus Sayımları [Nüfus İstatistikleri]. http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist adresinden edinilmiştir.

_____. Yoksulluk İstatistikleri. Gelire Dayalı Yoksulluk İstatistikleri.

Uguroglu, E. Margaret, Herbert J. Walberg. 1979. Motivation and Achievement: A Quantitative Synthesis. **American Educational Research Journal**. c.16. s.4: 375–389.

Ungar, T. Michael. 2000. The Myth of Peer Pressure. **Adolescence**. c.35. s.137: 167-180.

Ünal, Ahmet Zeki, "Sosyal Tabakalaşma Bağlamında Pierre Bourdieu'nün Kültürel Sermaye Kavramı". Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Üzbe, Nazife, Hasan Bacanlı. 2015. Başarı Hedef Yönelimi, Benlik Saygısı ve Akademik Başarının Kendini Engellemeyi Yordamadaki Rolü. **Journal of Turkish Educational Sciences.** c.13. s.1: 33-50.

Vatandaş, Celalettin. 2007. Toplumsal Cinsiyet Ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. **Istanbul Journal of Sociological Studies**. s.35: 29-56.

Verkuyten, Maykel, Jochem Thijs, Kadir Canatan. 2001. Achievement Motivation and Academic Performance among Turkish Early and Young Adolescents in the Netherlands. **Genetic, Social, and General Psychology Monographs**. c.127. s.4: 378-408.

Villegas, Ana Maria. 1988. School Failure and Cultural Mismatch: Another View. **The Urban Review**, c.20. s.4: 253-265.

Vygotsky, S. Lev 1978. **Mind in Society**. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Watt, John. 1989. **Individualism and Educational Theory**. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Wharton, S. Amy. 2005. **The Sociology of Gender: An Introduction to Theory and Research**. Blackwell Publishing.

Weber, Max. 1999. Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu. çev. Zeynep Gürata. Ankara: Ayraç Yayınları.

Weick, E. Karl. 1995. **Sensemaking in Organizations**. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Weiner, Bernard. 1979. A Theory of Motivation for Some Classroom Experiences. **Journal of Educational Psychology**. c.71. s.1: 3-25.

_____. 1974. An Attributional Interpretation of Expectancy-Value Theory. **Cognitive Views of Human Motivation**. ed. Bernard Weiner, New York: Academic Press.

_____. 1984. Principles for a Theory of Student Motivation and Their Application within an Attributional Framework. **Student motivation (Vol. 1).** ed. Russell. Ames, Carole Ames. New York: Academic Press.

Weiss, S. Robert. 1974. The Provisions of Social Relationships. **Doing Unto Others**. ed. Zick Rubin. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall:17-26.

Wentzel, R. Kathryn. 2003. School Adjustment. **Handbook of Psychology, Vol. 7: Educational Psychology**. ed. William M. Reynolds, Gloria E. Miller, Irving B. Weiner. New York: Wiley: 235–258.

_____. 2009. Peers and Academic Functioning at School. **Handbook of Peer Interactions, Relationships, and Groups.** ed. Kenneth H. Rubin, William M. Bukowski, Brett Laursen. Guilford Press: 531-547.

Wentzel, R. Kathryn, Allan Wigfield. 2009. **Handbook of Motivation at School.** New York: Routledge.

Werblow, Jacob, Angela Urick, Luke Duesbery. 2013. On the Wrong Track: How Tracking is Associated with Dropping out of High School. **Equity & Excellence in Education**. c.46. s.2: 270-284.

Willis, Paul. 1981. **Learning to Labor: How Working Class Kids Get Working Class Jobs**. Columbia University Press, New York.

_____. 2003. Foot Soldiers of Modernity: The Dialectics of Cultural Consumption and the Twenty-First Century School. **Harward Educational Review**, c.73. s.3: 390-415.

Wilson, William Julius. 1978. **The Declining Significance of Race**. Chicago: The University of Chicago Press.

Yamamoto, Yoko, Susan D. Holloway. 2010. Parental Expectations and Children's Academic Performance in Sociocultural Context. **Educational Psychology Review**. c.22. s.3: 189-214.

Yanıklar, Cengiz. 2010. Kültürel Sermaye, Eğitim ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nün Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış. **Sosyoloji Dergisi**. s.22: 121-138.

Yapıcı, Şenay. 2010. Türk Toplumunda Aile ve Eğitim İlişkisi. **Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, c.5. s.4: 1544-1570.

Yavuzer, Haluk. 1994. **Ana Baba ve Çocuk**. Remzi Kitapevi, 7. bs.

Yavuzer, Yasemin, Zeynep Karatas, Aydın Cıvılıdağ, Rezzan Gundogdu. 2014.The Role of Peer Pressure, Automatic Thoughts and Self-Esteem on Adolescents' Aggression. **Eurasian Journal of Educational Research**, s.54: 61-78.

Yerkes, M. Robert, John D. Dodson. 1908. The Relation of Strength of Stimulus to Rapidity of Habit Formation. **Journal of Comparative and Neurological Psychology**. s.18: 459-482.

Yıldırım, İbrahim. 1998. Akademik Başarı Düzeyleri Farklı Olan Lise Öğrencilerinin Sosyal Destek Düzeyleri. **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**. c.2. s.10: 33-45.

Yıldırım İbrahim, Tuncay Ergene. 2003. Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Akademik Başarılarının Yordayıcısı Olarak Sınav Kaygısı, Boyun Eğici Davranışlar ve Sosyal Destek. **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. s.25: 224-234.

Yıldırım, İbrahim, Tuncay Ergene, Kerim Munir. 2007. High Rates of Depressive Symptoms among Senior High School Students Preparing for National University Entrance Examination in Turkey. **The Journal of School Disaffection**. c.4. s.2: 35-44.

Yıldırım, Kadir, Levent Şahin. 2015. Osmanlı'dan Günümüze Mesleki Eğitimin Gelişimi. **Çalışma ve Toplum.** c.44. s.1: 77-112.

Yıldıztepe, Engin, Ahmet Kocataş. 2018. Türkiye İşgücü Verilerinin Karar Ağacı Yöntemleriyle Analizi. **Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi**. c.8. s.2: 91-114.

Yılmaz, H. Hakan. 2007. **Beceriler, Yeterlilikler ve Mesleki Eğitim: Finansman Yapısı ve Politika Önerileri**, TÜRKONFED Sabancı Üniversitesi, İstanbul.

Yılmaz, Ercam, Ruhi Yiğit, İsmail Kaşarcı. 2012. İlköğretim Öğrencilerinin Özyeterlilik Düzeylerinin Akademik Başarı ve Bazı Değişkinler Açısından İncelenmesi**. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. c.1. s.23: 371-388.

Yousaf, Saira. 2015. Parenting Style and Self-efficacy among Adolescents. **Research on Humanities and Social Sciences**. c.5. s.3: 25-29.

Yüksel, Sedat. 2003. Öğrencilerin Öğretme-Öğrenme Sürecine Yönelik Direnç Davranışları. **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, s.1: 235- 251.

Zeidner, Moshe. 1998. **Test Anxiety-The State of Art.** New York, USA: Plenum Press.

Zeidner, Moshe, Gerald Matthews. 2005. Evaluation Anxiety-Current Theory and Research. Handbook of Competence and Motivation. ed. Andrew J. Elliot, Carol S. Dweck. New York: The Guilford Press: 141-163.

Zhan, Min. 2006. Assets, Parental Expectations and Involvement, and Children's Educational Performance. **Children and Youth Services Review**. c.28. s.8: 961-975.

Zimmerman, J. Barry 2000. Self-Efficacy: An Essential Motive to Learn. Contemporary **Educational Psycholog**. c.25. s.1: 82–91.

Zimmerman, J. Barry, Manuel Martinez Pons. 1986. Development of a Structured Interview for Assessing Student Use of Self-Regulated Learning Strategies. **American Educational Research Journal**. c.23. s.4: 614–628.

Zimmerman, J. Barry, Dale H. Schunk. 1989. **Self-Regulated Learning and Academic Achievement: Theory, Research, and Practice.** New York: Springer.

ORTA DOĞU'DA ELİTLER VE DIŞ POLİTKA

Editör: Dr. Necmettin Acar

nobel bilimsel

ORTA DOĞU'DA ELİTLER VE DIŞ POLİTKA

Editör: Dr. Necmettin Acar

Yayın No.: 1719
ISBN: 978-625-398-739-8
E-ISBN: 978-625-398-740-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Acar, Necmettin.
Orta Doğu'da Elitler ve Dış Politika / Editör: Necmettin Acar
1. Basım, VI + 238 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-739-8
E-ISBN: 978-625-398-740-4
1. Orta Doğu 2. Elitler 3. Dış Politika

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **İİİ**

GİRİŞ **1**

ELİT TEORİSİ VE ORTA DOĞU'DA ELİTLER **5**
Necmettin Acar

MISIR'DA ELİTLER VE DIŞ POLİTİKA **23**
Veysel Kurt

SURİYE'DE ELİTLER VE DIŞ POLİTİKA **59**
Wissam Aldien Aloklah

IRAK'TA ELİTLER VE DIŞ POLİTİKA **87**
Özdemir Akbal

LÜBNAN'DA ELİTLER VE DIŞ POLİTİKA **115**
Abdulgani Bozkurt

SUUDİ ARABİSTAN'DA ELİTLER VE DIŞ POLİTİKA **139**
Muharrem Hilmi Özev

KATAR'DA ELİTLER VE DIŞ POLİTİKA **179**
Abdullah Erboğa

UMMAN'DA ELİTLER VE DIŞ POLİTİKA **211**
Özdemir Akbal

ÖZ GEÇMİŞLER **243**

I. Bölüm
ELİT TEORİSİ VE ORTA DOĞU'DA ELİTLER

Necmettin Acar

Özet

Son dönemde ulusal ve uluslararası düzlemde yaşanan bazı gelişmeler devleti bütüncül bir aktör olarak gören ve devlet içi yapılanmaları dış politik süreçlerdeki etkisini sınırlı olarak kabul eden geleneksel realist yaklaşımların açıklayıcılığının sorgulanmasına yol açmıştır. Neoklasik realizmin devlet içi yapıları analize dâhil etmesi realist teori geleneğinin açıklayıcılık özelliğini güçlenmiştir. Neokalsik realizmin elit uyumu, elit mutabakatı ve elitler arasındaki parçalanma gibi kavramları ön plana çıkarması devletlerin dış politika yapım süreçlerinin anlaşılmasında yeni bir analiz çerçevesi ortaya çıkarmıştır. Elit teorisi, çoğu II. Dünya Savaşı sonrası bağımsızlığına kavuşan, Orta Doğu ülkelerinde devlet yapılanması ve dış politika oluşum süreçlerinin anlaşılmasında anlamlı bir katkı sunmaktadır. Bu bölümde elit teorisine giriş yapılarak Orta Doğu ülkeleri genelinde elitlerin durumuna kısaca değinilecektir.

Anahtar kelimeler: Neoklasik realizm, elit teorisi, dış politika, Orta Doğu elitleri

üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Körfez ülkelerinde petrol gelirlerinin bir patronaj ilişkisi çerçevesinde dağıtılması rejimlere sadık yeni bir elit sınıfın ortaya çıkışını desteklemiştir. Benzer şekilde ekonomik liberalleşme politikalarıyla kamu kaynaklarından beslenen güçlü bir sermayedar sınıfının yükselişi de gerçekleşmiştir. Ulusal ve ulus ötesi kaynaklara erişerek zenginliği sürdürme arzusu bölgedeki elitlerin rejimlere olan bağımlığını artırmaktadır.

Devletlerin bağımsız bir siyasi aktör olarak değil, daha ziyade çeşitli aktörlerin nüfuz ve kaynaklar için rekabet ettiği bir arena olarak tanımlandığı Orta Doğu bölgesinde, elitler arası gerilimler, siyasi ve ekonomik pastadan daha fazla pay alma yarışı ve elitlerin genel olarak siyasette ve özel olarak da dış politika üzerinde bir nüfuz mücadelesine yol açmaktadır.

Kaynakça

Abir, M. (1987). The consolidation of the ruling class and the new elites in Saudi Arabia. *Middle Eastern Studies,* 23(2), 150-171.

Acar, N. (2019). Arap Baharı Sürecinde Ortadoğu'da Güvenlik ve Dış Politika: Suudi Arabistan Örneği. *Birey ve Toplum*, 8(16), 139-171.

Acar, N. (2020). *Suudi Arabistan'ın İsrail ikilemi*. https://www.aa.com.tr/tr/analiz/suudi-arabistan-in-israil-ikilemi/1944258 adresinden 19.01.2022 tarihinde erişilmiştir.

Adağ, İnan. "Vilfredo Pareto'nun Elitlerin Dolaşımı Kuramında Politik Devrimin İzleri." Politik Ekonomik Kuram 5.2: 320-329.

Al-Manar. (3 Kasım 2017). *Velayati Meets Hariri, Says Iran 'Keen' on Lebanon's Stability*. https://english.almanar.com.lb/377859 adresinden 12.01.2022 tarihinde erişilmiştir.

Al-Rasheed, M. (2010). *A history of Saudi Arabia*. Cambridge University Press.

Al-Rasheed, M. (2018). Mystique of monarchy: The magic of royal succession in Saudi Arabia. M. Al-Rasheed (Eds.). *Salman's legacy: The dilemmas of a new era in Saudi Arabia* içinde (ss. 45-73). Hurst & Company.

Al-Rasheed, M. (2021). *The Son King: Reform and repression in Saudi Arabia.* Oxford University Press.

Al-Rasheed, M. (2022). *Saudi Arabia: Royal dissent could keep MBS from the throne*. https://www.middleeasteye.net/opinion/saudi-arabia-royal-dissent-could-keep-mbs-throne adresinden 19.01.2022 tarihinde erişilmiştir.

Anadolu Ajansı. (11 Mart 2020). *Suud hanedanında prenslere tutuklama dalgası devam ediyor.* https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suud-hanedanin da-prenslere-tutuklama-dalgasi-devam-ediyor/1761751 adresinden 18.01.2022 tarihinde erişilmiştir.

Arabnews.com. (2017). *Saudi Arabia names new interior minister*. https://www.arabnews.com/node/1118321/saudi-arabia adresinden 18.01.2022 tarihinde erişilmiştir.

Arabnews.com. (2019). *FaceOf: Prince Abdullah bin Bandar bin Abdul Aziz, minister of the Saudi National Guard*. https://www.arabnews.com/node /1430911/saudi-arabia adresinden 18.01.2022 tarihinde erişilmiştir

Arslan, D. Ali. "Eşitsizligin teorik temelleri: Elit teorisi." Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 6 (2003): 115-135.

Balcı, Ali, and Tuncay Kardaş. "Realizm." Uluslararası İlişkilere Giriş 4 (2014): 119-147.

Bligh, Alexander. (1985). The Saudi religious elite (Ulama) as participant in the political system of the kingdom*. International Journal of Middle East Studies,* 17(1), 37-50.

Büyükkara, M. A. (2004). *İhvan'dan Cüheyman'a: Suudi Arabistan ve Vehhabilik*. Rağbet Yayınları.

CNN. (2021). *Biden declares 'America is back' as he announces major foreign policy shifts*. https://edition.cnn.com/2021/02/04/politics/biden-state-department-visit/index.html adresinden 15.01.2022 tarihinde erişilmiştir.

Cochran, J. A. (2019). The rise in power of Crown Prince Mohammed bin Salman. *Digest of Middle East Studies, 28*(2), 369-385.

Davidson, C. M. (2013). *After the Sheikhs: The coming collapse of the Gulf monarchies*. Hurst.

Davidson, C. M. (2021). Mohammed bin Salman Al Saud King in all but name (born 1985). K. Larres (Ed.). *Dictators and autocrats* içinde (ss. 319-45). Routledge.

Efegil, E. (2013). Suudi Arabistan'ın dış politikasını şekillendiren faktörler. *Ortadogu Analiz*, *5*(53), 104-13.

Filkins, D. (2018). A Saudi prince's quest to remake the Middle East. *The New Yorker.* https://www.newyorker.com/magazine/2018/04/09/a-saudi-princes-quest-to-remake-the-middle-east adresinden 18.01.2022 tarihinde erişilmiştir.

Gause, G. (2018). Saudi regime stability and challenges. M. Al-Rasheed (Ed.). *Salman's legacy: The dilemmas of a new era in Saudi Arabia* içinde (ss. 31-45). Hurst & Company.

Higley, J. (2010). Elite theory and elites. K. T. Leicht & J. C. Jenkins (Ed.). *Handbook of politics* içinde (ss. 161-76). Springer.

Higley, J. (2018). Continuities and discontinuities in elite theory. H. Best ve J. Higley (Ed.). *The palgrave handbook of political elites* içinde (ss. 25-39). Palgrave Macmillan.

Hoffmann-Lange, U. (2018). Theory-based typologies of political elites. H. Best ve J. Higley (Ed.). *The palgrave handbook of political elites* içinde (ss. 53-68). Palgrave Macmillan.

Hope, B. & Scheck, J. (2020). *Bood and oil Mohammed bin Salman's ruthless quest for global power.* Hachette Books.

Hubbard, B. (2020). *The rise to power of Muhammad bin Salman*. Tim Duggan Books.

Hussain, H. (2017). Royal rumble-dynamics of Saudi Royal Family. *Defence Journal, 21*(1), 50-56.

Karim, U. (2107). The evolution of Saudi foreign policy and the role of decision-making processes and actors. *The International Spectator, 52*(2), 71-88.

Kiraz, Sami. "Bir dış politika analizi olarak neoklasik realizmin incelenmesi." Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 13.4 (2020): 665-686.

Kolegar, F. (1967). The elite and the ruling class: Pareto and Mosca re-examined. *The Review of Politics, 29*(3), 354-369.

Korany, B. & Fattah, M. (2008). Irreconcilable role-partners? Saudi foreign policy between the ulama and the US. B. Korany & A. E. H. Dessouki (Ed.). *The Foreign Policies of Arab States: The challenge of globalization* içinde (ss. 343-96). American University in Cairo Press.

Lobell, S. E. (2009). Threat assessment, the state, and foreign policy: A neoclassical realist model. S. E. Lobell, N. M. Ripsman & J. W. Taliaferro (Ed.). *Neoclassical realism, the state, and foreign policy* içinde (ss. 42-74). Cambridge University Press.

Mabon, S. (2018). It'sa family affair: Religion, geopolitics and the rise of Mohammed bin Salman. *Insight Turkey*, *20*(2), 51-66.

Meisel, J. (1958). *The Myth of the Ruling Class*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Mercan, M. H., & Kilavuz, M. T. (2017). Tunus' ta Demokratikleşme ve Elit Teorisi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 14(55), 75-92.

Michels, Robert. Political parties: A sociological study of the oligarchical tendencies of modern democracy. Hearst's International Library Company, 1915.

Miles, H. (28 Eylül 2015). Saudi royal calls for regime change in Riyadh. *The Guardian*. http://www.theguardian.com/world/2015/ sep/28/saudi-royal-calls-regime-change-letters-leadership-king-salman adresinden 18.01.2022 tarihinde erişilmiştir.

Mosca, G. (1939). *The ruling class*. New York: McGraw-Hill.

Oktav, Ö. Z. (2022). Basra Körfezi'nin Değişen Dengeleri ve İran Suudi Arabistan İlişkilerine Etkileri 2015-2021. Ö. Z. Oktav & N. Acar (Ed.). *Basra Körfezi güvenliğinin yeni dinamikleri* içinde (ss. 242-76). Orion Kitabevi.

Othman, A. H. (2021). The Saudi political system and the calculations of the new balances in the Middle East. *RUDN Journal of Public Administration*, *8*(3), 336-346.

Ottaway, D. (2021). *Mohammed Bin Salman: The icarus of Saudi Arabia?* Lynne Rienner Publishers.

Pakulski, J. (2018). Classical elite theory: Pareto and Weber. H. Best & J. Higley (Ed.). *The palgrave handbook of political elites* içinde (ss. 17-24). Palgrave Macmillan.

Pareto, V. (2018). Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü, çev. Merve Zeynep Doğan, Ankara: Doğu Batı.

Pareto, V. (1935). *The mind and society. A treatise on general sociology*. New York: Dover.

Ripsman, N. M. (2009). Neoclassical realism and domestic interest groups. S. E. Lobell, N. M. Ripsman & J. W. Taliaferro (Ed.). *Neoclassical realism, the state, and foreign policy* içinde (ss. 170-193). Cambridge University Press.

Rose, G. (1998). Neoclassical realism and theories of foreign policy. *World politics*, *51*(1), 144-172.

Schweller, R. L. (2004). Unanswered threats: A neoclassical realist theory of underbalancing. *International security, 29*(2), 159-201.

shura.gov. (2022). *Shura in the Kingdom of Saudi Arabia*. https://www.shura.gov.sa/wps/wcm/connect/ShuraEn/internet/Historical+BG/ adresinden 18.01.2022 tarihinde erişilmiştir.

Stenslie, S. (2016). Salman's succession: Challenges to stability in Saudi Arabia. *The Washington Quarterly, 39*(2), 117-138.

Stenslie, S. (2018). The end of elite unity and the stability of Saudi Arabia. *The Washington Quarterly* 41(1), 61-82.

Taliaferro, J. W. (2006). State building for future wars: Neoclassical realism and the resource-extractive state. *Security Studies, 15*(3), 464-495.

Taliaferro, J. W., Lobell, S. E. & Ripsman, N. M. (2009). Introduction: Neoclassical realism, the state, and foreign policy. S. E. Lobell, N. M. Ripsman & J. W. Taliaferro (Ed.). *Neoclassical realism, the state, and foreign policy* içinde (ss. 1-41). Cambridge University Press.

Trthaber.com. (8 Mayıs 2020). *Suudi Arabistan'ın varlık rezervleri Kral Selman döneminde eridi*. https://www.trthaber.com/haber/dunya/suudi-arabistanin-varlik-rezervleri-kral-selman-doneminde-eridi-482840.html adresinden 19.03.2022 tarihinde erişilmiştir.

Yeşilyurt, N. (2013). *Ortadoğu'da rejim güvenliği ve küçük devlet: Ürdün örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Zuhur, S. (2011). *Saudi Arabia: Islamic threat, political reform, and the global war on terror.* ABC-CLIO, LLC.

II. Bölüm
MISIR'DA ELİTLER VE DIŞ POLİTİKA·

Veysel Kurt

Özet

Bu çalışmada Mısır'da siyasal düzenin yeniden kurulduğu bir moment olarak 1952'den itibaren elitlerin dönüşümü ile dış politika tercihleri arasındaki bağlantı analiz edilecektir. Yetmiş yılı aşkın bu tarihsel süreç belirli dönemlere ayrılarak, çalışmanın amacı ve yöntemi bağlamında açıklanacaktır. 1952'de gerçekleşen Hür Subaylar dönemi ve Nasır öncülüğündeki elitlerin siyasal sistemin inşası ile dış politikayı belirledikleri süreç kurucu moment ve ilk dönem olarak değerlendirilecektir. İkinci bölümde ise 1970'te Enver Sedat'ın iktidara gelişi ile birlikte başlayan değişimin sınırları ele alınacak ve özellikle dış politikadaki kırılma jeopolitik ve elit tercihleri açısından ele alınacaktır. 1980'de başlayan Mübarek dönemi –farklılıkları gözetmek kaydıyla- süreklilik unsurları bakımından Sedat döneminin devamı olarak değerlendirilecektir. 2011 yılında patlak veren Arap isyanları ise üçüncü bölümün başlangıç noktası olarak ele alınacak ve bu dönemde ortaya çıkan siyasal taleplerin siyasal sistem ve dış politikaya nasıl yansıdığı analiz edilecektir. 3 Temmuz darbesi ise sistemin kökenleri açısından kendini güncellemesinin ve dördüncü dönemin başlangıcı olarak ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Mısır, dış politika, Hür Subaylar, Nasır, Sedat, Arap Baharı.

· Yazar bu makalede doktora çalışmasından kısmen yararlanmıştır.

Kaynakça

"Sadat's Power Base," Journal of Palestine Studies, Vol. 7, No. 2, 1978, 159-161.

"Tantavi reforma karşı mı?", NTV, 16 Şubat 2011. https://www.ntv.com.tr/dunya/tantavi-reforma-karsi-mi,IBsH86hTWkKufO6XKHPirg

"US to cut military and economic aid to Egypt in shift of policy after 'coup'", The Guardian, 9 Ekim 2013, https://www.theguardian.com/world/2013/oct/09/us-cut-aid-egypt-obama-morsi

Abdel-Malek, Anouar. Egypt: Military Society. New York: Random House, 1968.

Abdul Nasser, Premier Gamal: Egypts Liberation: The Philosophy of the Revolution, Washington, D. C.: Public Affairs Press, 1955.

Abdul-Aziz, H. "The Egyptian Policy on the Syrian Crisis", Middle East Monitor. 2015, https://www.middleeastmonitor.com/20150528-the-egyptian-policy-on-the-syrian-crisis/

Aburish, Said K. Nasser: The Last Arab, Newyork: St. Martin Press, 2004.

Akhavi, Shahrough. "Egypt, Neo-Patrimonyal Elite", Political Elites and Political Development in the Middle East, Ed. Frank Tachau, Cambridge: Schenkman Publishing. 1975. 69-114.

Aly, A.M. Said. "From Geopolitics to Geo-Economics Egyptian National Security Perceptions", Ed. James Leonard et., National Threat Perception in the Middle East. UNIDIR, 1995: 22-30.

Atacan, Fulya. "Otoriteryenizm Kıskacında Mısır", Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset. Ed. Fulya Atacan. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2004: 15-53.

Baer, Gabriel. A History of Landownership in Modern Egypt, 1800-1950. London, Newyork, Toronto: Oxford University Press, 1962.

Baker, Raymond. Sadat and After: Struggles for Egypt's Political Soul, Newyork: Harvard University Press, 1990.

Bilan, Vitaly. "The Islamic Quartet and Syria". New Eastern Outlook, 2012, https://journal-neo.org/2012/09/15/the-islamic-quartet-and-syria/

Blaydes, Lisa. Elections and Distributive Politics in Egypt. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Botman, Selma. Egypt From Indipendance to Revolution 1919-1952, Newyork: Syracusse University Press 1991.

Brownlee, Jason. "The Heir Apparency of Gamal Mubarak", Arab Studies Journal. Fall 2007-Spring 2008: 36-56.

Brownlee, Jason. Authoritarianism in an Age of Democratisation. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Comparing Egypt's Constitutions, 2021, https://carnegieendowment.org/files/Comparing-Egypt-s-Constitutions.pdf ET: 15.04.2022.

Cooper, Mark N. "The Demilitarization of the Egyptian Cabinet", International Journal of Middle East Studies, Vol. 14, No. 2 May, 1982: 203-225.

Dawisha, A. I. "Perceptions, Decisions and Consequences in Foreign Policy: The Egyptian Intervention in the Yemen". Political Studies. 25, No. 2. 1977: 201-226.

Dawisha, Adeed. Egypt in the Arab World: The Elements of Foreign Policy. New York: Wiley Press, 1976.

Dekmejian, Hrair R. Egypt Under Nasir: A Study in Political Dynamics. Albany: State University of New York Press, 1971.

Droz-Vincent, Philippe: "The Security Sector in Egypt: Management, Coercion and External Alliance under the Dynamics of Change", The Arab State and Neo-Liberal Globalisation, The Restructuring of State Power in the Middle East. Ed. Laura Guazzone, Daniela Pioppi, UK : Ithaca Press, 2009: 219-245.

Duman, Ahmed Hayri. "Liderler ve Mısır Dış Politikası: Nasır ve Mursi Dönemlerinde Bireysel Etkenler". Ortadoğu Etütleri. 12-2, 2020: 369-390.

El Sedat, Anwar. Mohamad. The October Working Paper, Cairo, 1974.

Erboğa, Abdullah. "Statükoyu Yeniden Kurmak: Basra Körfezi Güvenliği ve Suudi Arabistan'ın İstikrar Arayışı", Basra Körfez Güvenliğinin Yeni Dinamikleri. Ed. Oktav, Ö.Z., ve Acar N., İstanbul: Orion Yay, 2022: 116-147.

Fakhr, Ahmed. "Sadat and the Transformation of Egyptian National Security", Sadat and His Legacy: Egypt and the World 1977-1997, Ed. Jon B. Alterman. Washington DC: Washington Institute for Near East Policy. 1978: 549-579.

Gordon, Joel. Nasser's Blessed Movement: Egypt's Free Officers and the July Revolution, Oxford: Oxford University Press, 1996.

Grimm, J and Roll, S. Egyptian Foreign Policy under Mohamed Morsi, SVP Comment, 2012.

Güler, Zeynep. Süveyş'in Batısında Arap Milliyetçiliği: Nasır ve Nasırcılık, İstanbul: Yeni Hayat Kütüphanesi, 2004.

Hanna, Michael Wahid. "The Sisi Doctrine", Foreign Policy, August 13, 2014.

Harari, Maurice. Government and Politics of the Middle East. New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1962.

Hashim, Ahmed S. "The Egyptian Military, Part One: From the Ottomans through Sadat", Middle East Policy, Vol. XVIII, No. 3, Fall 2011: 63-78.

Hinnebusch, R and Sham, N. "The Foreign Policy of Egypt", The Foreign Policies of Middle East States, Ed. Raymond Hinnebusch and Anoushiravan Ehteshami. Boulder: Lynne Rienne, 2014: 75-105.

Hinnebusch, Raymond. "Foreign Policy in the Middle East", The Foreign Policies of Middle East States, der.. Raymond Hinnebusch and Anoushiravan Ehteshami, Boulder: Lynne Rienne, 2014: 1-35.

Hinnebusch, Raymond. Egyptian Politics under Sadat: The Post-Populist Development of an Authoritarian Modernizing State, London: Lynne Rienner Publishers, 1988.

Hinnebusch, Raymond. From Nasir to Sadat: Elit Transformation in Egypt, Journal of South Asian and Middle Eastern studies 8(1), 1983: 23-49.

Hudson, Michael. Arab Politics: The Search for Legitimacy. New Haven: Yale University Press, 1977.

Jankowski, James. Nasser's Egypt, Arab Nationalism, and the United Arab Republic. Boulder: Lynne Rienner Publishers. 2002.

Kandil, Hazem. Soldiers, Spies And Statesmen: Egypt's Road To Revolt. London&New York: Verso, 2014.

Karawan, İbrahim. "Sadat and Egyptian-Israeli Peace Revisited", International Journal of Middle East Studies. 26/2, 1994: 249-266.

Kassem, Maye. Egyptian Politics: The Dynamics Of Authoritarian Rule, London: Lynne Reinner Publishers, 2004.

Kurt, V.,Özdemir, Ç. "Suriye Krizinde Mısır: Çelişkili Pasifizm", Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri, Ed. Hasan Basri Yalçın, Seta, 2016: 223-235.

Kurt, Veysel. "27 Kasım Anlaşmasından Berlin Konferansı'na Libya'da Yeni Denklem". Seta Analiz 306, Ocak 2020.

Lynch, Marc. "The New Arab Order, Power and Violence in Today's Middle East", Foreign Affairs, September/October, 2018.

McDermott, Anthony: Egypt from Nasser to Mubarak: A Flawed Revolution, Kent: Croom Helm, 1988.

Mercan, Muhammed Hüseyin. "Mısır'da İslamcılığın Seyri: Siyasal Düzen Merkezli Bir Analiz", Müslüman Dünyada Çağdaş Düşünce, Mısır Düşüncesi. Cilt: 2. 2020: 111-141.

Mitchell, Timothy. Rule of Experts: Egypt, Techno-Politic, Modernity. Berkeley: University of California Press, 2002.

Mokhtar Hattab, "Constraints on Privatization: The Egyptian Experience, Working Paper No: 38", Egyptian Center For Economic Studies, 1999.

Nassif, Hicham Bou: "Generals and Autocrats: How Coup-Proofing Predetermined the Military Elite's Behavior in the Arab Spring", Political Science Quarterly. Vol. 130, No.2, 2015: 245-275.

Ottaway, Marina. "Who Wins in Iraq? 6 Arab Dictators." Foreign Policy, March–April, 2007.

Owen, Roger. State, Power&Politics in the making of the Modern Middle East, London: Rotledge, 2000.

Owen, Roger. The Rise and Fall of Arab Presidents for Life, Cambridge: Harvard University Press, 2012.

Özkan, Mehmet. "Egypt's Foreign Policy under Mohamed Morsi", Ortadoğu Analiz, 5 / 1, 2013.

Perlmutter, Amos. "The Praetorian State and the Praetorian Army: Toward a Taxonomy of Civil-Military Relations in Developing Polities", Comparative Politics, Vol. 1, No. 31, 1969: 382-404.

Rampton, R. and Mohammed, A. "Obama ends freeze on U.S. military aid to Egypt", Reuters, April 1, 2015, https://www.reuters.com/article/us-usa-egypt-military-idUSKBN0MR2GR20150401

Rivlin, Paul: The Liberalization of Egyptian Economy, An Examination of Desicion Making Process, Shiloah Center for Middle Eastern and African Studies, 1981.

Sayed-Ahmed, Muhammad Abd al-Wahab. "Relations Between Egypt and the United States of America in the 1950s", Contemporary Egypt: Through Egyptian Eyes Essays in Honour of P. J. Vatikiotis, Ed. Charles Tripp. London: Newyork, Routledge, 1993: 89-100.

Shama, Nael. "Egypt's foreign policy from Faruq to Mubarak, Routledge Handbook on Contemporary Egypt, Routledge, Ed. Robert Springborg, Amr Adly, Anthony Gorman v.d., 2021: 43-54.

Sharp, Jeremy M. Egypt: Background and U.S. Relations, CRS Report. Washington, DC: Congressional Research Service, 2016.

Stevenson, Richard W. "Egyptian Minister Named in Missile-Parts Scheme", The New York Times, 25 October 1988.

Stilt, Kristen A. "The End of 'One Hand': The Egyptian Constitutional Declaration and the Rift Between the 'People' and the Supreme Council of the Armed Forces," Northwestern University School of Law Scholarly Commons, Faculty Working Papers, Paper 208.2012.

Vatikiotis, P. J. Nasser and His Generation, Newyork: St. Martin Press, 1978.

Vatikiotis, P. J. The Egyptian Army in Politics: The Pattern for New Nations, Bloomington: Indiana University Press, 1961.

,

III. Bölüm
SURİYE'DE ELİTLER VE DIŞ POLİTİKA

Wissam Aldien Aloklah

Özet

Bu bölümde, Suriye elitlerinin varoluşlarına etki eden ulusal, bölgesel ve uluslararası faktörleri dikkate alarak, Hafız Esad'ın iktidarı ele aldığı 1970'ten bugüne kadar elitlerin Suriye dış politikasını yönlendirmedeki etkisi analiz edilmektedir. Buna ilaveten elitlerin karşılaştıkları sorunlara ve birbiriyle uyum nedenlerine de dikkat çekilmiştir. Bölümde, Suriye'de genel olarak iki tür elit olduğu sonucuna varılmaktadır: İlki, dışişleri bakanlığının yanı sıra emniyet teşkilatını elinde bulundurması ve devletin tüm birimlerini kontrol etmesi sebebiyle siyasi gücü domine eden Alevi subaylardır. İkincisi ise etkisi her ne kadar Beşşar Esad döneminde ortaya çıkan Alevi burjuvazisiyle önemli ölçüde ikame edilse de ekonomik gücün merkezinde yer almaya devam eden Sünni kent burjuvazisidir. Bundan hareketle Suriye elitlerinin oluşumunda akrabalık bağlarının, mezhepsel faktörün de baskın olduğu sosyokültürel sınıfların önemli bir role sahip olduğu anlaşılmaktadır. İktidarın parçası ve/veya destekçisi olan bu elitler Suriye'deki mevcut iktidarı iç ve dış politikada meşrulaştırmaya ve devamlılığını tesis etmeye çabaladığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suriye'de Elitler, Elit İnşası, Dış Politika, Suriye, Esad.

Kaynakça

Alatassi, Siham. "The role of the Syrian business elite in the Syrian conflict: a class narrative", British Journal of Middle Eastern Studies, 2021.

Al-Jaberi, Sattar Jabbar. "Iraq-Syria relations: a study in Syrian's role as an important and action in Iraqi interior affairs", Journal of International studies, 33 (2007):17-32.

Alloush, Basma. "Syrians in the USA: Solidarity Despite Political Rifts", The Arab Reform Initiative, 2018:1-15. https://www.arab-reform.net/publication/syrians-in-the-usa-solidarity-despite-political-rifts/ (erişim 30.01.2022).

Azmeh, Shamel. "Syria's Passage to Conflict: The End of the "Developmental Rentier Fix" and the Consolidation of New Elite Rule", Politics & Society 44/4 (2016): 499–523.

Chapman, Andrew. "Defining and Dangerous? An Examination of the Assad Regime's Use of the Shabiha Militia in the Syrian Conflict", in Center for International Studies and Diplomacy Yearbook of Global Studies, School of Oriental and Asian Studies,98-119, London: University of London,2014.

Cowell, Alan. "Troublein Damascus", New York Times Sunday Magazine (1 April 1990). https://www.nytimes.com/1990/04/01/magazine/trouble-in-damascus.html (erişim 07.02.2022).

Donati, Caroline. "The Economics of Authoritarian Upgraing in Syria: Liberalization and the Reconfiguration of Economic Networks", In Middle East Authoritarianisms Governance, Contestation, and Regime Resilience in Syria and Iran, der., Steven Heydemann and Reinoud Leenders, 35-60. Stanford: Stanford University Press, 2013.

Drysdale, Alasdair. "The Syrian Political Elite: A Spatial and Social Analysis", Middle Eastern Studies 17/1 (1981): 3-30.

Frantz, Erica. and Andrea Kendall-Taylor, "A dictator's toolkit: Understanding how co-optation affects repression in autocracies", Journal of Peace Research, 51/3 (2014).

Hinnebusch, Raymond. Syria: Revolution from above, London and New York: Routledge, 2001.

Hinnebusch, Raymond. "Syria under the Ba'th: State formation in a fragmented society", Arab Studies Quarterly, 4/3 (1982): 177-199.

Hinnebusch, Raymond. "Syrian Foreign Policy under Bashar al-Asad", Ortadoğu Etütleri, 1/1 (2009): 7-26.

Jones, Seth G. and Maxwell B. Markusen, "The Escalating Conflict with Hezbollah in Syria", Center for Strategic & International Studies, Report, 20 June 2018, https://www.csis.org/analysis/escalating-conflict-hezbollah-syria (erişim 28.01.2022).

Kadić, Kenan. "Elite Influence on Regime Durability in Syria and Lebanon", Yüksek Lisans Tezi, Saraybosna Üniversitesi,2020.

Krieg, Andreas. Socio-Political Order and Security in the Arab World: From Regime Security to Public Security, Palgrave Macmillan, 2017.

Lesch, David W.. Syria: A modern history, Cambridge: Polity Press, 2019.

Pakulski, Jan. "The Weberian Foundations of Modern Elite Theory and Democratic Elitism", Historical Social Research / Historische Sozialforschung 37/1 (2012): 38-56.

Pierret, Thomas. "The State Management of Religion in Syria. The End of 'Indirect Rule'?", in Middle East Authoritarianisms. Governance, Contestation and Regime Resilience in Syria and Iran, der., Steven Heydemann and Reinoud Leenders, 83-106. Standford: Standford University Press, 2013.

Robinson, Glenn E.. "Elite cohesion, Regime succession and Political Instability in Syria", Middle east policy, 5/4 (1998):159-179.

Robinson, Leonard. "Rentierism and Foreign Policy in Syria", The Arab Studies Journal, 4/1 (1996):34-54.

"Suriye Arap Cumhuriyeti hakkında bilgiler", son güncelleme 23 Ocak, 2022, http://mofaex.gov.sy

"Suriye Arap Cumhuriyeti", son güncelleme 23 Ocak, 2022, https://www.britannica.com/place/Syria

Erwin van Veen, "Elites, Power and Security: How the Organization of Security in Lebanon Serves Elite Interests", Netherlands Institute of International Relations Clingendael, Report, 2015.

IV. Bölüm
IRAK'TA ELİTLER VE DIŞ POLİTİKA

Özdemir AKBAL

Özet

Iraklı kime denir? Ve Irak *eliti* neden başka devletlerle sürekli irtibat hâlinde olma ihtiyacı hissetmiştir. Bu iki soru araştırmanın bel kemiğini oluşturmaktadır. Bu iki soruya istinaden Irak'ta modern anlamda bir millî kimliğin yaratılamayışının sancılarının yaşandığı ve bu sancıların da Irak'ın devletleşme sürecini sürekli olarak sorunlu bir alana çektiği de çalışmanın ana iddiasıdır. Bu çerçevede Irak *eliti*nin devletin doğum sancıları yaşadığı dönemden beri gerek ekonomik gerek de politik sorunlarla boğuşarak dikey sosyal hareketliliğe konu oldu açıktır. Bunun yanı sıra millî kimlik eksikliği Irak *eliti*ni Britanya, Mısır, Fransa, Suriye, SSCB ve ABD gibi devletlerle de sürekli iş birliği hâlinde olan bir yapıya büründürmüştür. Böylece devletin temelinde yer alan bağımsızlık ihtiyacı sorunlu bir alana taşınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Irak, Elit, Dekolonizasyon, Milliyetçilik, Devlet.

Giriş

Irak hidrokarbon yakıt kapasitesi ve Basra Körfezi'ne açılan kapısı ile modern dönem uluslararası politikanın önemli alanlarından birini oluşturmaktadır. Bu özelliğinin dışında Irak, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanma döneminden itibaren

parçası olarak politik ekonomik türbülansların ortadan kalkmasını sağlayamamıştır. Irak *elit*inin devlete bağlı bir millî kimlik geliştirmesinin mümkün olmadığı her dönemde de bu ve benzeri olaylar yaşanmaya devam edecektir.

Kaynakça

Aziz, Talib M. "The Role of Muhammad Baqir al-Sadr in Shi'i Political Activism in Iraq from 1958 to 1980." International Journal of Middle East Studies 25/2 (1993): 207-222.

Bashkin, Orit. "Hybrid Nationalisms: Waṭanī and Qawmī Visions in Iraq Under ʿAbd Al-Karim Qasim, 1958–61." International Journal of Middle East Studies 43/2 (2011): 293-312.

Bensahel, Nora. "Mission not Accomplished: What Went Wrong with Iraqi Reconstruction." Journal of Strategic Studies 29/3 (2006): 453-473.

Bernhardsson, Magnus T. "Visions of Iraq: Modernizing the Past in 1950s Baghdad". Modernism and the Middle East: Architecture and Politics in the Twentieth Century, Eds: Sandy Isenstadt and Kishwar Rizvi, Seattle: University of Washington Press, 2008, ss. 81-96.

Devlin, John F. "The Baath Party: Rise and Metamorphosis." The American Historical Review (1991): 1396-1407.

Entessar, Nader. "The Kurds in Post-Revolutionary Iran and Iraq." Third World Quarterly 6/4 (1984): 911-933.

Eppel, Michael. "The Elite, the Effendiyya, and the Growth of Nationalism and Pan-Arabism in Hashemite Iraq, 1921–1958." International Journal of Middle East Studies 30/2 (1998): 227-250.

Faust, Aaron M, "The Ba'thification of Iraq: Saddam Hussein's Totalitarianism." Austin: University of Texas Press, 2015.

Franzén, Johan. "Development vs. Reform: Attempts at Modernisation During the Twilight of British Influence in Iraq, 1946–58." The Journal of Imperial and Commonwealth History 37/1 (2009): 77-98.

Hobsbawm, Eric, "Introduction: Inventing Traditions". The Invention of Tradition, Eds: Hobsbawn, Eric and Terence Ranger, Cambridge: Cambridge University Press, 2012, ss. 1-14.

Hollingworth, Clare. "The Ba'athist Revolution in Iraq." The World Today 19/5 (1963): 225-230.

Hudson, Manley O. "The Admission of Iraq to Membership in the League of Nations1." American Journal of International Law 27/1 (1933): 133-138.

Jasse, Richard L. "The Baghdad Pact: Cold War or Colonialism?." Middle Eastern Studies 27/1 (1991): 140-156.

Jawad, Saad N., and Sawsan I. Al-Assaf. "The Higher education System in Iraq and its Future." International Journal of Contemporary Iraqi Studies 8/1 (2014): 55-72.

Khadduri, Majid. "The Coup D'etat of 1936: A Study in Iraqi Politics." The Middle East Journal 2/3 (1948): 270-292.

Khadduri, Majid. Republican 'Iraq: A Study in 'Iraqi Politics Since the Revolution of 1958. London: Oxford University Press, 1969.

Khan, Hafeezur Rehman. "Trouble in the Persian Gulf" Pakistan Horizon 11/3 (1958), s. 173-184.

Kinney, Drew Holland. "Politicians at Arms: Civilian Recruitment of Soldiers for Middle East Coups." Armed Forces & Society 45/4 (2019): 681-701.

Lukitz, Liora. Iraq: The Search for National Identity. New York: Frank Cass & Co. LTD, 1995.

Maddy-Weitzman, Bruce. "Jordan and Iraq: Efforts at Intra-Hashimite Unity." Middle Eastern Studies 26/1 (1990): 65-75.

Paris, Timothy J. Britain, The Hashemites and Arab Rule: The Sherifian Solution. New York: Routledge, 2004.

Pedersen, Susan. "Getting Out of Iraq—in 1932: The League of Nations and the Road to Normative Statehood." The American Historical Review 115/4 (2010): 975-1000.

Podeh, Elie. "Anthems in the Arab World: A Hybrid National Symbol." Nations and Nationalism 28/4 (2022): 1379-1394.

Pool, David. "From Elite to Class: The Transformation of Iraqi Leadership, 1920–1939." International Journal of Middle East Studies 12/3 (1980), s. 331-350.

Sassoon, Joseph. Economic Policy in Iraq, 1932-1950. New York: Frank Cass & Co. LTD, 1987.

Sorby Jr, Karol. "The Last Years of King Faysal I.(1930-1933)." Asian and African Studies 79 (2010): 255-274.

Tarbush, Mohammad A. The role of the Military in Politics: A Case Study of Iraq to 1941. New York: Routledge, 2015.

Teitelbaum, Joshua. "Sharif Husayn ibn Ali and the Hashemite Vision of the Post-Ottoman Order: From Chieftaincy to Suzerainty." Middle Eastern Studies 34/1 (1998): 103-122.

United States. Office of the Special Inspector General for Iraq Reconstruction, and Stuart W. Bowen. "Hard lessons: The Iraq reconstruction experience." (2009).

Westoff, Charles F., Marvin Bressler, and Philip C. Sagi. "The Concept of Social Mobility: An Empirical Inquiry." American Sociological Review 25/3 (1960), s. 375-385.

Whiting, Rebecca Abby. "Living and Dying on Record:'Atrocity Archives' as Sacred Remains." Journal of Contemporary Iraq & the Arab World 16/1-2 (2022): 137-150.

Wien, Peter. Iraqi Arab Nationalism: Authoritarian, Totalitarian and Pro-Fascist Inclinations, 1932–1941. New York: Routledge, 2008.

Zubaida, Sami. "Contested Nations: Iraq and the Assyrians." Nations and Nationalism 6/3 (2000): 363-382.

V. Bölüm
LÜBNAN'DA ELİTLER VE DIŞ POLİTİKA

Abdulgani Bozkurt

Özet

Lübnan'da elitler, bölge ülkelerinin birçoğunun aksine, kurucu aileyi desteklemek için değil doğrudan iktidarı elde etmek amacıyla aksiyon alan aktörler hüviyetindedir. Ülkenin bu özelliği birçok mezhebin haklarının anayasal güvence altına alındığı 1932 senesinde yapılan nüfus sayımına dayanmaktadır. Nüfus sayımının sonucuna göre ilk iki sırada yer alan Marunî ve Sünni mezhepler, ülkenin kuruluş aşmasında öne çıkmıştır. Bunun bir göstergesi olarak 1943 senesinde Marunî ve Sünni iki elitin bir araya gelerek imzaladığı Ulusal Pakt, bir taraftan ülkenin bağımsızlık sürecinin at yapısını hazırlarken diğer taraftan elitlerin etkisini de gözler önüne sermekteydi.

1932 senesinde üçüncü büyük mezhepsel grup olan Şiilerin zaman içerisinde etkili olduğu Lübnan'da, bu üç mezhebe ilaveten Lübnan Dağı'nın en eski sakilerinden olan Dürzilerin de ülkede güçlü konumda oldukları söylenebilir. Bunların yanı sıra Ermeni Ortodoks, Ermeni Katolik, Rum Ortodoks, Rum Katolik, Keldaniler, Süryaniler ve İsmaillilerde ülkede varlık gösteren mezheplerdendir.

Ülkedeki mezhepsel dağılımın yanında var olan zaimlik sistemi, elitlerin kendilerine dinin yanında iktisadi güç vermektedir. Bu kapsamda elitler bir taraftan dinî hüviyetle topluluklarına liderlik ederken diğer taraftan ellerinde bulundurdukları iktisadi güçle toplumda hayırsever bir görü-

kasının nasıl belirleneceği sonucunu doğurmakladır. Her ne kadar bir iç savaştan geçiyor olsa da Suriye'nin ülke üzerindeki etkisi hâlâ mevcudiyetini korumakta ve ülke dış politikası biraz da Suriye yanlısı ve karşıtı bloklaşmanın sonucu olarak şekillenmektedir. Karşıt blokta yer alan aktörlerin birbirlerinden farklı ideolojik/mezhepsel aidiyetlikleri ise bu kampın gücünü azaltan en önemli faktör olarak karşımızda durmaktadır. Bu farklılığın en önemli sebebi kimi zaimin/parti liderinin kendisini İsrail'e kimisinin Suudi Arabistan'a kimisinin ise Fransa veya başka bir ülkeye yakın görmesinden kaynaklanmaktadır.

Lübnan'da iktidarı elde etmek için uzun zamandır var olan elitler arası mücadele, Lübnan iç siyasetinin en belirleyici unsurlarından biri olan konfesyonel sistem değişmedikçe, devam edecek gibi görünmektedir. Bu mücadele sonunda Lübnan dış politikasının da iktidarı ele geçiren elitin/zaimin kendisine yakın gördüğü ülkeyle tesis edeceği ilişiler üzerinden şekilleneceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle Lübnan, başa geçen elitin siyasi/ideolojik duruşuna bağlı olarak bir gelenek oluşturmaktan mahrum şekilde dış politikada savrulmalara devam edecektir.

Kaynakça

Abukhalil, Asad. "Syria and the Shiites: Al-Asad's policy in Lebanon", Third World Quarterly, 12/2, (1990): 1-20.

Bağlıoğlu, Ahmet. "Lübnan'ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler", Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 13/1 (2008): 13-36.

Bishop, Elizabeth. "The Local and the Global: The Iraqi Revolution of 1958 Between Western and Soviet Modernities", Ab Imperio, 4 (2011): 172-202.

Bozkurt, Abdulgani. "Suriye'nin Lübnan (15. Eyalet) Politikası", Bağımsızlıktan Ara Baharı'na Suriye İç ve Dış Politika, (Ed.) Mehmet Akif Okur ve Nuri Salık, Ankara: Nobel Yayınları, 2016.

Deeb, Marius. "Shia Movements in Lebanon: Their Formation, Ideology, Social Basis, and Links with Iran and Syria", Third World Quarterly, 10:2, (1988): 683-698.

Di Peri, Rosita. "Re-defining the Balance of Power in Lebanon: Sunni and Shiites Communities Transformations", the Regional Context and the Arab Uprisings, Oriente Moderno, 94/2, (2014): 335–356.

Fahir Armaoğlu. Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları, (1948–1988), Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 1989.

Fisk, Robert. Pity the Nation: Lebanon at War, 3rd Edition, Great Britain: Oxford University Press. 2001.

Fruchter-Ronen, Iris. "Black September: The 1970–71 Events and their Impact on the Formation of Jordanian National Identity", Civil Wars, 10/3, (2008): 244-260.

G. Rowayheb, Marwan. "Walid Jumblat and Political Alliances: The Politics of Adaptation", Middle East Critique, 20:1 (2011): 47-66.

Gambill, Gary C. "Syrian Druze: Toward Defiant Neutrality", Foreign Policy Research Institute, 2013, https://www.fpri.org/docs/Gambill_-_Syrian_Druze.pdf, (erişim 06.12.2022).

Geha, Rani. Words from Bashir: Understanding the Mind of Lebanese Forces Founder Bashir Gemayel from His Speeches, Güney Caralonia: Create Space Independent Publishing Platform, 2009.

Gilmour, David. Lebanon: The Fractured Country, 2nd Edition, London: Sphere Books. 1987.

Gubser, Peter. "The "Zu 'amā'" of Zaḥlah: The Current Situation in a Lebanese Town", Middle East Journal, 27/2 (1973): 173-189.

Hahn, Peter L. "Securing the Middle East: The Eisenhower Doctrine of 1957", Presidential Studies Quarterly, 36/1 (2006): 38-47.

Karakurt, Ola. "Portre: Lübnan Cumhurbaşkanı Mişel Avn", TRT Haber, 30.03.2021, https://www.trthaber.com/haber/dunya/portre-lubnan-cumhurbaskani-misel-avn-568778.htm. (erişim 05.12.2022).

Khuri, Sonia J. An Invitation to Loughter: a Lebanese anthropologist in the Arab World, Chicago: University of Chicago Press. 2007.

Maktabi, Rania. "The Lebanese census of 1932 revisited. Who are the Lebanese?", British Journal of Middle Eastern Studies, 26/2 (1999): 219-241.

Najem, Tom. "Post-War Foreign Policy", Lebanon: The Politics of a Penetrated Society, (Ed.) Tom Najem, Londra: Routledge, 2011

Naylor R. T. "From Bloodbath to Whitewash: Sabra-Shatila and the Kahan Commission Report", Arab Studies Quarterly, 5/4 (1983): 337-361.

Ryan, Sheila. "Israel's Invasion of Lebanon: Background to the Crisis", Journal of Palestine Studies, 11-12/4-1, (1982): 23-37.

Salamey, Imad. "Failing Consociatonalism in Lebanon And Integrative Options", International Journal of Peace Studies, 14/2, (2009): 83-105.

Siklawi, Rami. "The Dynamics of Palestinian Political Endurance in Lebanon", Middle East Journal, 64/4 (2010): 597-611.

Sorby, Karol R. "Syria and The 1975–76 Civil War in Lebanon", Asian and African Studies, 20/2 (2011): 193-213.

Şarkul Avsat, "Samir Caca: Riyad Lübnan'a sırtını hiç dönmedi", 13 Temmuz, 2021, https://turkish.aawsat.com/home/article/3077776/samir-caca-riyad-l%C3%BCbnan%E2%80%99-s%C4%B1rt%C4%B1n%C4%B1-hi%C3%A7-d%C3%B6nmedi. (erişim: 06.12.2022).Gaub, Florence. "Lebanon's Civil War: Seven Lessons Forty Years on", European Union Institute for Security Studies, Nisan 2015, https://www.files.ethz.ch/isn/189966/Alert_21_Lebanon_civil_war.pdf. (erişim 06.12.2022).

Tınas, Murat ve Tür, Özlem. "Lebanon and the Syrian Civil War: Sectarian Perceptions and Positions", Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 23:2, (2021): 321-338.

Wehrey, Frederic. "The Authoritarian Resurgence: Saudi Arabia's Anxious Autocrats", Journal of Democracy, 26/2, (2015): 71-85.

VI. Bölüm
SUUDİ ARABİSTAN'DA ELİTLER VE DIŞ POLİTİKA

Muharrem Hilmi Özev

Özet

Suudi Arabistan, sahip olduğu doğal kaynaklar, jeostratejik konumu, Arap ve İslam dünyasındaki öncü rolü münasebetiyle sadece Ortadoğu'nun değil küresel siyasetin de önemli aktörlerinden biridir. Dolayısıyla, Suudi Arabistan'da elit oluşumunun ve elitlerin dış politika süreçlerine etkisinin anlaşılması hem bölgesel hem de küresel düzeyde uluslararası ilişkilerin daha iyi anlaşılmasına göz ardı edilemeyecek bir katkı sağlayacaktır. Bu çalışma Suudi Arabistan'da elit oluşumu ve elitlerin dış politika yapım süreçlerine olan etkisi, Suud hanedanı, Abdülvehhab ailesi, rantiyer devlet uygulamaları, kabilecilik, din, milliyetçilik, yirminci yüzyıl başından günümüze bölgesel ve küresel uluslararası ilişkilerin bağlamı gibi faktörler çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, yirminci yüzyılda Suudi Arabistan'ın rantiyer devlet uygulamaları çerçevesinde gelişen elit oluşumunun ve elitlerin dış politika yapım süreçlerine olan etkisinin yirmi birinci yüzyıldan itibaren, yerel ve küresel bağlamda ortaya çıkan gelişmelerin etkisiyle, özellikle de Muhammed bin Selman'ın (MbS) Veliaht Prens olmasıyla birlikte ciddi bir dönüşüm sürecine girdiğini, hanedan içi "demokrasi" şeklinde tanımlanması mümkün olan ve kararların kıdemli hanedan mensuplarının oydaşması ile alındığı geleneksel siyasi sistemin MbS'nin tek başına karar

ra kabiliyetini ortadan kaldırmış ya da en azından zayıflatmış olabilirdi. MbS iktidarı ile birlikte Suudi Arabistan hanedan üyelerinin de arka plana itildiği, ya da tamamen etkisizleştirildiği diktatörlük benzeri bir monarşiye dönüşmüş gözükmektedir. Bu ortamda dış politika kararları da MbS'nin eğilimleri çerçevesinde alınmaya başlamıştır. Nitekim Suudi Arabistan'ın Yemen, Libya, Suriye, Mısır gibi sorun alanlarında İran, Türkiye ve İhvan'ı Müslimin gibi aktörleri karşısına alması, Trump döneminde Suudi-ABD ilişkilerinin kazandığı görünüm MbS'nin kişisel vizyonunun bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

Abir, Mordechai. "The Consolidation of the Ruling Class and the New Elites in Saudi Arabia." Middle Eastern Studies, 23/2 (Apr., 1987): 150-171, no. 2 (1987): 150-171, https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00263208708700697. (erişim 18.06.2022)

Acar, Necmettin. Elitler Arası Uyumsuzluğun Suudi Dış Politikasına Etkisi, İnsan ve Toplum, 2022, DOI: dx.doi.org/10.12658/M0671 (erişim 15.10.2022)

Alarabiya. Who is Prince Khaled bin Salman, Saudi Arabia's new ambassador to the US?, 23 April 2017. https://english.alarabiya.net/features/2017/04/23/Who-is-Prince-Khaled-bin-Salman-Saudi-Arabia-s-new-ambassador-to-the-US-. (erişim 06 08, 2022).

Al Sadhan, Abdulrahman M. "The Modernisation of the Saudi Bureaucracy", Willard A. Beling (Ed.), King Faisal and Modernization of Saudi Arabia içinde (75-89), Colorado: Westview Press, 1980

Amlôt, Matthew. "Aramco releases archive video of King Abdulaziz overseeing Saudi's first oil exports", Alarabiya News, 12 May 2020, https://english.alarabiya.net/business/energy/2020/05/12/Video-Saudi-Arabia-s-founder-King-Abdulaziz-oversees-Kingdom-s-first-oil-exports (erişim 14.10.22)

Alhussein, Eman. "Saudi Arabia Champions Moderate Islam: Underpinning Reform Efforts", AGSIW, 15 Dec 2020. https://agsiw.org/saudi-arabia-champions-moderate-islam-underpinning-reform-efforts/. (erişim 5 12, 2022).

Alhussein, Eman. "Saudi First: How hyper-nationalism is transforming Saudi Arabia. European Council on Foreign Relations, 19 June 2019, https://ecfr.eu/publication/saudi_first_how_hyper_nationalism_is_transforming_saudi_arabia/. (erşildi: 21.01.2022).

Al-Jazeera. Mohammed bin Salman: The dark side of Saudi Arabia's crown prince. 2020 March 9. https://www.aljazeera.com/news/2020/3/9/mohammed-bin-salman-the-dark-side-of-saudi-arabias-crown-prince. (erişim 06 08, 2022).

Al-Rasheed, Madawi. The New Populist Nationalism in Saudi Arabia: Imagined Utopia by Royal Decree. London: The London School of Economic and Political Science (LSE), 2020.

Al-Rasheed, Madawi. "Why the West is turning against Mohammed bin Salman", Midde East Eye, 26 April 2022. https://www.middleeasteye.net/opinion/saudi-arabia-mohammed-bin-salman-west-turning-against. (erişim 06 08, 2022).

Barnett, Michael N. "Sovereignty, Nationalism, and Regional Order in the Arab States System", International Organization 49/3 (1995): 479-519. https://ideas.repec.org/a/cup/intorg/v49y1995i03p479-510_03.html. (erişim 18.06.2022)

Berkes, Niyazi. İslamlık, Ulusçuluk, Sosyalizm. Ankara: Bilgi Yay, 1975.

Bromley, Simon. American Hegemony and World Oil, the Industry, the State System and the World Economy. Oxford: Policy Press, 1991.

Chaudhry, Kiren Aziz. "The Price of Wealth: Business and State in Labor Remittance and Oil Economies." International Organization 43, no. 1 (1989): 127-141.

Chulov, Martin. "I will return Saudi Arabia to moderate Islam, says crown prince", The Guardian, 24 January 2017. theguardian.com/world/2017/oct/24/i-will-return-saudi-arabia-moderate-islam-crown-prince. (erişim 06 10, 2022).

Cleas, Dag Harald. The Petropolitics of Oil-Producer Cooperation. Colorado: Westview Press, 2001.

Cyristal, Jill. Oil and Politics in the Gulf: Rulers and Merchants in Kuwait and Qatar. New York: Cambridge University Press, 1990.

Dahle, Stephanie. "Looking back at the Middle East's 2019: Surprises from Trump, Saudi power moves" protests and more", Washingtonpost, 29 December 2019. https://www.washingtonpost.com/politics/2019/12/29/looking-back-middle-easts-surprises-trump-saudi-power-moves-protests-more/. (erişim 3 13, 2022).

Davidson, Christopher M. After the Sheikhs: The Coming Collapse of the Gulf Monarchies. New York: Oxford University Press, 2013.

Dazi-Héni, Fatiha. "How MbS is Rethinking Saudi Nationalism", Italian Institute for International Political Studies, 2019, https://www.ispionline.it/en/pubblicazione/how-mbs-rethinking-saudi-nationalism-23083. (erşildi: 05.06.2022).

El-Cabiri, Muhammet Abid. Çağdaş Arap Düşüncesinde Yeniden Yapılanma. İstanbul: Kitabiyat, 2001.

Gilpin, Robert. "Economic Interdependence and National Security in Historical Perspective." Economic Issues and National Security, der., Klaus Knorr ve Frank N. Trager. Kansas: Lawrence Regents Press, 1979: 19-66.

Guzzini, Stefano. Realism in International Relations and International Political Economy. New York: Routledge, 1998.

Heller, Mark, ve Nadav Safran. The New Middle Class and Regime Stability in Saudi Arabia. Harvard Middle East Papers, Cambridge: Harvard University Press, 1985: 7-26.

Henri, Clement. "Political Elites in the Middle East and North Africa". The Palgrave Handbook on Political Elites, der., John Higley Heinrich Best, MacMillan: Palgrave Handbooks, 2018: 1-23.

Hitman, Gadi. "Saudi Arabia's Wahhabism and Nationalism: The Evolution of Wataniyya into Qawmiyya." Domes: Digest of Middle East Studies, 2018: 1-20.

Hubbard, Ben. MBS: The Rise of a Saudi Prince, NY Times, 21 March 2020. https://www.nytimes.com/2020/03/21/world/middleeast/mohammed-bin-salman-saudi-arabia.html. (erişim 06 08, 2022).

Human Rights Watch, Saudi Arabias Security Apparatus, November 4, 2019, https://www.hrw.org/video-photos/interactive/2019/11/04/saudi-arabias-security-apparatus (erişim 15.10.2022)

Kamrava, vd., Ruling Families and Business Elites in the Gulf Monarchies: Ever Closer? Chatham House, 2016, https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2016-11-03-ruling-families-business-gulf-kamrava-nonneman-nosova-valeri.pdf. (12.08.2009)

Kaye, Dalia Dassa. Bowing to the Prince: Why It's a Mistake for Biden to Visit Saudi Arabia, Foreign Affairs, 3 June 2022. https://www.foreigna ffairs.com/articles/saudi-arabia/2022-06-03/bowing-prince. (erişim 06 10, 2022).

Kinninmont, Jane. "Vision 2030 and Saudi Arabia's Social Contract Austerity and Transformation". Chatham House, 2017, https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2017-07-20-vision-2030-saudi-kinninmont.pdf,. (erişim 09.06.2022).

Leber, Andrew. "Borrowing Time: Rents and Reform in Saudi Arabia". Journal of Middle Eastern Politics and Policy, 12 February 2018. https://jmepp.hkspublications.org/2018/02/12/borrowing-times-rents-and-reform-in-saudi-arabia/. (erişim 02 14, 2022).

Luciani, Giacomo. Allocation vs. Production States: A Theoretical Framework, G. Luciani (ed.), The Arab State, Berkeley: University of California Press, 1990.

Moshashai, Daniel. "Saudi Arabia plans for its economic future: Vision 2030, the National Transformation Plan and Saudi fiscal reform", British Journal of Middle Eastern Studies, 47, 2020 https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13530194.2018.1500269?casa_token=vsHgUfBwb6sAAAAA:I5iwxBMXDsbSgJXQ36MAx8DYEWCd_Tq9dVm3OMzZncYSBr8iKfzCjscqf5pczE3C2e_tPiEPyYw. (erişim 06 10, 2022).

Özev, Muharrem Hilmi, Milliyetçilik, din ve Petrol Üçgeninde Körfez Ülkeleri, İstanbul: TASAM Yayınları, 2018.

Pellegrino, Chiara. "Mohammad Bin Salman and the Invention of Tradition", OASIS, 2018 June 2018. https://www.oasiscenter.eu/en/mbs-saudi-arabia-moderate-islam. (erişim 06 18, 2022).

Pelletiere, Stephen. "Iraq and the International Oil System: Why America Went to War in the Gulf". Washington D.C.: Maisonneuve Press, 2000.

POMED. "Saudi Arabia: No Country for Bold Women". 16 October 2018. https://pomed.org/saudi-arabia-no-country-for-bold-women/. (erişim 1 15, 2022).

Robbins, Michael. "Heavy hands and heavy hearts: the perils of military intervention in MENA". Arabbarometer, 24 February 2021. https://www.arabbarometer.org/2021/02/heavy-hands-and-heavy-hearts-the-perils-of-military-intervention-in-the-mena/. (erişim 2 22, 2022).

Salem, Ola. "Mohammed bin Salman's Fake Anti-Extremist Campaign". Foreignpolicy, 13 June 2019. https://foreignpolicy.com/2019/06/13/ mohammed-bin-salmans-fake-anti-extremist-campaign/. (erişim 06 10, 2022).

Saudiembassy. Princess Reema bint Bandar bin Sultan bin Abdulaziz Al Saud. 23 February 2019. https://www.saudiembassy.net/ambassador#:~:text=Her%20Royal%20Highness%20Princess%20Reema,in%20the%20role%20of%20Ambassador. (erişim 06 09, 2022).

Sawani, Youssef Mohamed. "The 'end of pan-Arabism' revisited: reflections on the Arab Spring." Contemporary Arab Affairs 5/3 (2012): 390-393.

Sheline, Annelle R. "Mohammed bin Salman's Plan to Moderate Islam in Saudi Arabia". AGSIW, 9 Nov 2017. https://agsiw.org/mohammed-bin-salmans-plan-moderate-islam-saudi-arabia/. (erişim 5 11, 2022).

Vitalis, Robert. America's Kingdom: Mythmaking on the Saudi Oil Frontier. Stanford, CA: Stanford University Press, 2006.

Wallerstein, Immanuel,. Jeopolitik ve Jeokültür, çev., Mustafa Özel. İstanbul: İz Yayınları, 1998.

Weber, Max, Rationalism and Modern Society, New York: Palgrave Books, 2015.

Wilson, Peter W. ve F. Graham Douglas. Saudi Arabia: The Coming Storm. New York: M. E. Sharpe, 1994.

Wynbrandt, James. A Brief History of Saudi Arabia, New York: Facts on Files Inc., 2004.

Yadlin, Amos, ve Avner Golov. Regime Stability in the Middle East. Institute for National Security Studies, 2013.

Saudi Embassy, "About Saudi Arabia", https://www.saudiembassy.net/ history, (erişim 14.10.2022)

VII. Bölüm
KATAR'DA ELİTLER VE DIŞ POLİTİKA

Abdullah ERBOĞA

Özet

Bu çalışma Katar'da elitlerin yapısını ve dış politika yapım sürecindeki rollerini tartışacaktır. Katar'ın tarihsel süreç içerisinde yaşadığı siyasi dönüşümleri ve politik yapısını oluşturan temel esasları ele alacaktır. Toplum ve siyaset kurumu arasında herhangi bir gerilimin/çatışmanın olmadığı Katar'da, siyasi elitler sınırlı bir alana sahiptir. Yönetici ailenin ve Emir'in yakın çevresinden müteşekkil olan ve dar bir kapsama sahip olması nedeniyle elit dönüşümü oldukça az düzeydedir. Küçük nüfusu, yüksek ekonomik kapasitesi ve siyasal alanda yakaladığı istikrar ile dikkat çeken Doha yönetiminin, dış politika karar alma süreci de dar bir kadro eliyle yürütülmektedir. Çalışmada süreç analizi yöntemi tercih edilmiş ve Katar'daki elitler ve dış politika ilişkisi bağlamında öne çıkan değişkenlerin süreç içerisinde etkileri ele alınmıştır. Çalışma, Katar'ın politik ve sosyal yapısının iktidar nezdinde nüfuz oluşturabilecek bir elit oluşumuna uygun olmadığını, siyasi elitlerin büyük oranda hanedan mensuplarından oluştuğunu ve dış politikada sadece Emir'in ve ona en yakın isimlerin karar verici konumda olduğunu dolayısıyla siyasi elitlerin son derece yoğun bir uyum içinde hareket ettiklerini ileri sürmektedir. Bu nedenle hanedan üyeleri dışında bağımsız bir elit oluşumunun kurumsallaşması ve elitlerin herhangi bir politik güç kaynağını kontrol etmesi söz konusu değildir. Siyaset mekanizmasından güç devşirme ve nüfuz kazanma

sinden oluşması nedeniyle elitler arası rekabet demokratik sistemlerde görülen elit rekabetinden oldukça farklıdır. Katar'daki iktidar gücünün sert bir merkezileşmesi içermesi dış politikanın da bir elin parmağını geçmeyen kişinin nüfuzu altında kalmasını beraberinde getirmiştir.

Elitler ve dış politika tartışması üzerinden Katar'a yakından bakıldığında Emir'in mutlak iradesini görmek mümkündür. Emir haricinde dış politika karar alma sürecini yönlendirebilecek iktidardan bağımsız bir güç odağı bulunmamaktadır. Genellikle Emir'e en yakın isimler/danışmanlar ve dış politika uygulayıcıları haricinde dış politika karar alma süreçlerinde yer alan herhangi bir siyasi elit oluşumu söz konusu değildir. Bu sebeple Katar özelinde siyasi elitlerden bahsedilirken yönetici hanedan aile üyeleri merkezli düşünmek daha doğru olacaktır. Bununla birlikte Katar dış politikasının geleneksel davranış kalıplarına sahip olduğunu ve ülkedeki siyasi elitlerin alternatif dış politika yaklaşımına sahip olmadıklarını söylemek mümkündür. Emir tarafından belirlenen istikamet çerçevesinde dış politika tercihleri başta Emir'in kendisi olmak üzere uygulayıcılar tarafından hayata geçirilirken, ülke içinde belirlenen politikaya itiraz edebilecek/meydan okuyabilecek elitlerden bahsetmek mümkün değildir. Netice itibarıyla Katar politik yapısının bağımsız elit oluşumuna olanak sağlamadığını ve bu sebeple dış politika karar alma süreçleri monarşi yönetimine uygun olarak tamamıyla yönetici aile tarafından gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

Kaynakça

Acar, Necmettin. "Katar krizi ne anlama geliyor?", Star Açık Görüş, 10 Haziran 2017.

Acar, Necmettin. Körfez'i dizayn projesi başarısız oldu", Yeni Şafak, 12 Şubat 2021.

Al Jazeera, "Arab states issue 13 demands to end Qatar-Gulf crisis", 12 July 2017.

Al Jazeera, "Qatar's emir approves electoral law for first legislative vote", 29 July 2021.

Al-Sharekh, Alanoud and Courtney Freer, Tribalism and Political Power in the Gulf: State-Building and National Identity in Kuwait, Qatar and the UAE, London: I.B.Tauris, 2022.

Alshawi, A. Hadi and Andrew Gardner, "Tribalism, Identity and Citizenship in Contemporary Qatar", Anthropology of the Middle East, Vol. 8, No. 2, Winter 2013.

Arafat, Alaa Al-Din. Regional and International Powers in the Gulf Security, Palgrave Macmillan, 2020.

Axelrod, Robert. Structure of Decision: The Cognitive Maps of Political Elites, Princeton: Princeton University Press, 1976.

Baabood, Abdullah. "Qatar's Resilience Strategy and Implications for State–Society Relations", Istituto Affari Internazionali (IAI) Working Papers 17/36, December 2017.

Babar, Zahra. "Population, Power, and Distributional Politics in Qatar", Journal of Arabian Studies, Vol. 5, Issue. 2, 2015.

Best, Heinrich and John Higley. The Palgrave Handbook of Political Elites, London: Palgrave Macmillan, 2018.

Brichs, Ferran Izquierdo and Athina Lampridi-Kemou. "Sociology of Power in today's Arab World", Ferran Izquierdo Brichs (Ed.), Political Regimes in the Arab World: Society and the Exercise of Power, New York: Routledge, 2013.

Cafiero, Giorgio. A rising wave of Qatari Nationalism, TRT World, 7 July 2017.

Coughlan, Sean. "Sheikha Moza: The power behind Qatar's global lessons", BBC, 12 November 2014.

Cristol, Jonathan. United States Foreign Policy in the Middle East after the Cold War, içinde Yannis A. Stivachtis (Ed.), Conflict and Diplomacy in the Middle East: External Actors and Regional Rivalries, Bristol: E-International Relations Publishing, 2018.

Crystal, Jill. "Coalitions in Oil Monarchies: Kuwait and Qatar", Comparative Politics, Vol. 21, No. 4 (Jul., 1989).

Crystal, Jill. Oil and Politics in the Gulf: Rulers and Merchants in Kuwait and Qatar, Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

David, Steven R. "Explaining Third World Alignment", World Politics, Vol. 43, No. 2 (January 1991).

Fromherz, Allen J. Qatar: A Modern History, Washington, DC: Georgetown University Press, 2012.

Fromm, Nicolas. Constructivist Niche Diplomacy: Qatar's Middle East Diplomacy as an Illustration of Small State Norm Crafting, Springer, 2019.

Galeeva, Diana. Qatar: The Practice of Rented Power, New York: Routledge, 2022.

Gengler, Justin and Buthaina Al-Khelaif. "Crisis, State Legitimacy, and Political Participation in a Non-Democracy: How Qatar Withstood the 2017 Blockade", Middle East Journal, Vol. 73, No. 3, (Autumn 2019).

Gengler, Justin. "Society and State in Post-Blockade Qatar: Lessons for the Arab Gulf Region", Journal of Arabian Studies, Vol. 10, No: 2, 2020.

Government Communication Office, https://www.gco.gov.qa/en/about-qatar/shura-council/

Gulf Research Center, Gulf Labour Markets, Migration and Population Programme.https://gulfmigration.grc.net/media/graphs/Figure 1percentageofnationals%20non-nationals2020v2.pdf

Haykel, Bernard. "Qatar's Foreign Policy", The Norwegian Peacebuilding Resource Centre, Policy Brief, Feb. 2013.

Held, David and Talal M. Almutairi ve diğerleri. "Qatar Public Relations: In focus", içinde Talal M. Almutairi and Dean Kruckeberg (Eds.), Public Relations in the Gulf Cooperation Council Countries: An Arab Perspective, New York: Routledge, 2019.

Henderson, Simon. "Qatar without Tamim", The Washington Institute for Near East Policy, Policy Note 83, June 2020.

Herb, Michael. "Introduction: The politics of rentier states in the Gulf", The Politics of Rentier States in the Gulf, The Project on Middle East Political Science (POMEPS), January 2019.

Hill, Ginny and Gerd Nonneman. "Yemen, Saudi Arabia and the Gulf States: Elite Politics, Street Protests and Regional Diplomacy", Chatham House, May 2011.

Kabalan, Marwan. "Actors, Structures and Qatari Foreign Policy", Al-Muntaqa, Vol. 2, No. 2 (October/November 2019).

Kamrava, Mehran Gerd Nonneman, Anastasia Nosova and Marc Valeri. "Ruling Families and Business Elites in the Gulf Monarchies: Ever Closer?", Chatham House, November 2016.

Kamrava, Mehran ve diğerleri. "Ruling Families and Business Elites in the Gulf Monarchies: Ever Closer?", Chatham House, November 2016.

Kamrava, Mehran. "Royal Factionalism and Political Liberalization in Qatar", Middle East Journal, Vol. 63, No. 3, (Summer, 2009).

Kelly, Ian. Elites and Arab Politics: New Perspectives on Popular Protest, New York: Routledge, 2021.

Kurt, Veysel. "Giriş: Ortadoğu'da Ordu-Siyaset İlişkilerinin Dönüşümü", Veysel Kurt (Ed.), Ortadoğu'da Ordu ve Siyaset, İstanbul: SETA Kitapları, 2017.

Lucas, Russell E. Rules and Tools of Succession in the Gulf Monarchies, Journal of Arabian Studies: Arabia, the Gulf, and the Red Sea, Vol. 2, No. 1, 2012.

Michels, Roberts. Political Parties. New York/London: Free Press, 1962.

Miller, Rory. "Qatar, Energy Security, and Strategic Vision in a Small State", Journal of Arabian Studies, Vol. 10, Issue. 1, June 2020.

Ministry of Foreign Affairs, https://www.mofa.gov.qa/en/qatar/political-system/general-information

Mitchell, Jocelyn Sage and Ilhem Allagui. "Car Decals, Civic Rituals, and Changing Conceptions of Nationalism", International Journal of Communication Vol. 13, 2019.

Mitchell, Jocelyn Sage and Mariam Ibrahim Al-Hammadi. "Nationalism and Identity in Qatar after 2017: The Narrative of the New National Museum", Journal of Arabian Studies, Vol. 10, Issue. 2, 2020.

Mitchell, Jocelyn Sage. Beyond Allocation: The Politics of Legitimacy in Qatar, Yayımlanmamış Doktara Tezi, Georgetown University, 2013.

Moritz, Jessie. "Reformers and the Rentier State: Re-Evaluating the Co- Optation Mechanism in Rentier State Theory", Journal of Arabian Studies, Vol. 8, Issue. 1, 2018.

Morton, Michael Quentin. Masters of the Pearl: A History of Qatar, London: Reaktion Books, 2020.

Mosca, Gaetano. The Ruling Class. New York: McGraw Hill, 1939.

Pareto, Vilfredo. The Mind and Society, London: Jonathan Cape, 1935.

Putnam, Robert D. The Comparative Study of Political Elites. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1976.

Rahman, Habibur. The Emergence of Qatar: The Turbulent Years 1627-1916, New York: Routledge, 2005.

Rathmell, Andrew and Kirsten Schulze. "Political Reform in the Gulf: The Case of Qatar", Middle Eastern Studies, Vol. 36, No. 4, 2000.

Rezeg, Ali Abo. "Demystifying Qatar's Pro-Revolution Monarchy: Old Rivalries, New Geopolitical Motives", Insight Turkey, Vol. 23, No. 3, 2021.

Riggs, Robert J. "The Qatar–Iran–Turkey Nexus: Shifts in Political Alliances and Economic Diversification in the Gulf Crisis", içinde Mahjoob Zweiri, Md Mizanur Rahman ve Arwa Kamal (Eds.), The 2017 Gulf Crisis: An Interdisciplinary Approach, Springer, 2021.

Roberts, David B. "Ontological Security and the Gulf Crisis", Journal of Arabian Studies, Vol. 10, Issue. 2, 2020.

Roberts, David B. Reflecting on Qatar's Islamist Soft Power, The Brookings Institutions, April 2019.

Salamandra, Christa. "Cultural Construction, The Gulf And Arab London", içinde Paul Dresch and James Piscatori (Eds.), Monarchies and Nations: Globalisation and Identity in

the Arab States of the Gulf, London: I.B. Tarius, 2005

Sato, Shohei. Britain and the Formation of the Gulf States: Embers of Empire, Manchester: Manchester University Press, 2016.

Schumpeter, Joseph. Capitalism, Socialism and Democracy. New York: Harper and Brothers, 1942.

Snoj, Jure. "The incredible interconnectedness of Qatar's TOP Businessmen", 29 November 2018.

Soubrier, Emma. "Evolving Foreign and Security Policies: A Comparative Study of Qatar and The United Arab Emirates", içinde Khalid S. Almezaini and Jean-Marc Rickli (Eds.),The Small Gulf States: Foreign and Security Policies Before and After the Arab Spring, New York: Routledge, 2017.

Sunik, Anna. Middle Eastern Monarchies: Ingroup Identity and Foreign Policy Making, New York: Routledge, 2021.

Szalai, Máté. The Foreign Policy of Smaller Gulf States: Size, Power, and Regime Stability in the Middle East, Routledge, 2022.

Szalai, Máté. "Small Regimes in the Middle East: A Conceptual and Theoretical Alternative to Small States in a non-Western Region", International Politics, Vol. 59, Issues. 2, April 2022.

Tachau, Frank. "Introduction: Political Elites and Political Development in the Middle East", Frank Tachau (Ed.), Political Elites and Political Development in the Middle East, Cambridge: Schenkman Publishing Company, 1975.

The Shura Council, https://www.shura.qa/Pages/About%20Council/Council%20Specialties

Ulrichsen, Kristian Coates. Qatar and the Arab Spring, New York: Oxford University Press, 2014.

Ulrichsen, Kristian. (Eds) The Transformation of the Gulf: Politics, Economics and the Global Order, Routledge, 2012.

Vogel, Lars. Ronald Gebauer and Axel Salheiser, The Contested Status of Political Elites: At the Crossroads, New York: Routledge, 2019.

Weber, Max. Economy and Society A New translation, Edited and Translated by Keith Tribe, Cambridge: Harvard University Press, 2019.

Wright, Steven. "Foreign Policies with International Reach: The Case of Qatar", içinde David Held and Kristian Ulrichsen (Eds.), The Transformation of the Gulf: Politics, Economics and the Global Order, London: Routledge, 2012.

Zahlan, Rosemarie Said. The Creation of Qatar, London: Croom Helm, 1979.

VIII. Bölüm
UMMAN'DA ELİTLER VE DIŞ POLİTİKA

Özdemir Akbal

Özet

Elitlerin politik uygulama üzerindeki etkisi politolojinin dikkat çekici araştırma sahalarından birini oluşturmaktadır. Buna ek olarak, birey seviyesinin uluslararası politika açısından etkisi de son dönemde giderek artan bir şekilde araştırılmaya başlanmıştır. Bu çalışma da anılan odak noktalarına istinaden Umman'da elitist yapının dış politika üzerine etkisinin açıklamaya odaklanmaktadır. Bu açıklama girişimi sistemik seviyedeki teorik yaklaşımlarla bireysel seviyedeki teorik yaklaşımların arasında bir orta yol bulma girişimini de tetiklemektedir. *Omnibalancing* olarak tanımlanan perspektif bireysel seviyenin devletin politik uygulamalarına etki ile önem kazandığını belirtmektedir. Bu öneme istinaden de Umman ölçeğinde elitist yapının dış politika düzeyine etkisi nedir sorusu cevaplanmıştır. Çalışmada temel iddia olarak elitlerin Umman ölçeğinde devletin oluşumu ve iktidarın sürdürülmesinde etkili olduğu bu etkiye istinaden de elde ettikleri ayrıcalıklar dolayısıyla sultan tarafında yönetilebilir olduklarıdır. Böylece bir revizyonist güçten ziyade bir uyumlu gücün varlığı bulgular arasında yer almıştır. Bu perspektiften çalışma gerek incelenen alanın nadiren incelenmesi gerek de inceleme perspektifinin nadiren ele alınması dolayısıyla diğerlerinden ayrılmaktadır.

Umman'da elitist yapı politik gücü elinde bulundurmak çabası sabit kalmak kaydıyla eğitim, ekonomi vb. alanlarda reformist bir yaklaşımın sergilenmesi hususunda adım atma çabalarını ortaya koymaktadır. Bu çabalar da Umman ölçeğinde elitlerin kendileri karşısında olma ihtimali olan sosyal grupları çatışma ile değil değişme ve gelişme ile dengede tutarak iktidarda kalma davranışı sergilediklerini göstermektedir. Diğer Arap Yarımadası devletlerinde olduğu gibi Umman da elit yapı değerlendirmesi Batı tipi demokrasinin içeriği bağlamında mümkün olmayacaktır. Zira Arap Yarımadası devletlerinin idari-yapısal anlayışında böyle bir durumun ortaya konması sosyopolitik olarak kabul görme açısından hayli zayıf bir ihtimaldir. Buna mukabil olarak Sultan Kâbus'un iktidarı döneminde atılan reformist adımların olumlu ya da olumsuz sonuçlarının vefatı sonrası dönemde incelenmesi için zamana ihtiyaç vardır. Bu aşamada yapılabilecek en net tespit ise Umman'ın elitist yapısının dış politika açısından güçlü devletlerle çıkarı doğrultusunda irtibat kurarken; kendi idari yapısını koruyarak varlığını sürdürme çabası sergileyeceğidir.

Kaynakça

Al Kathiri, Said Masoud Naoom. "The Implications of Legal Change and Political Reform for the Workings of the Majlis A' Shura and Majlis A' Dawlah in Oman (1981-2003)". Doktora Tezi, Durham: Durham University, 2007.

Alhaj, Abdullah Juma. "The Political Elite and the Introduction of Political Participation in Oman". Middle East Policy, 7,/3 (2000): 97-110.

Amin, Camron Michael. "Surveying the Sheikhdoms of the Persian Gulf, 1966-1973: Newspaperman Abbas Mas'udi and the Construction of Iranian Nationalism in Foreign Policy". Construction Nationalism in Iran: From the Qajars to the Islamic Republic. der., Meir Litvak. Oxfordshire: Routledge, 2017: 142-157.

Anwar, Zahid. "Gwadar Deep Sea Port's Emergence as Regional Trade and Transportation Hub: Prospects and Problems". Journal of Political Studies, 1/2 (2010): 97-112.

Beckingham, Charles F. "The Reign of Ahmad Ibn Sa'id, Imam of Oman". Journal of the Royal Asiatic Society, 73/3 (1941): 257-260.

Bottomore, Tom B. Seçkinler ve Toplum. Çev., Erol Mutlu. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1990.

Dahl, Robert A. "Pluralism Revisited". Comparative Politics, 10/2 (1978): 191-203.

David, Steven R. "Explaining Third World Alignment". World Politics, 43/2 (1991): 233-256.

El Mallakh, Ragaei. "Economic Requirements for Development, Oman". Middle East Journal, 26/4 (1972): 415-427.

Fombrun, Charles J. "Structures of Organizational Governance". Human Relations, 37/3 (1984): 207-223.

Harub, Lamya. "Omani Identity Amid the Oil Crisis". The Gulf in World History: Arabia at the Global Crossroads. Der., Allen James Fromherz, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2018: 333-357.

Heard-Bey, Frauke. "The Beginning of the Post-Imperial Era for the Trucial States from World War I to the 1960s". United Arab Emirates: A New Perspective. Der., Ibrahim Abed ve Peter Hellyer, London: Trident Press Ltd., 2001: 117-120.

Hightower, Victoria Penziner. "Pearling and Political Power in the Trucial States, 1850-1930: Debts, Taxes, and Politics". Journal of Arabian Studies, 3/2 (2013): 215-231.

Hobbes, Thomas. Leviathan. Çev., Semih Lim. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2013.

Hoffman, John. "The Problem of the Ruling Class in Classical Marxist Theory: Some Conceptual Preliminaries". Science & Society, 50/3 (1986): 342-363.

Johnson, Rob. "Out of Arabia: British Strategy and the Fate of Local Forces in Aden, South Yemen, and Oman, 1967–76". The International History Review. 39/1 (2017): 143-164.

Joyce, Miriam. "On the Road Towards Unity: the Trucial States from a British Perspective". Middle Eastern Studies, 35/2 (1999): 45-60.

Kumar, Jatin. "Majlis al-Shura Elections in Oman, 2015". Contemporary Review of the Middle East, 3/4 (2016): 455-462.

Kuran, Timur. "Now Out of Never: The Element of Surprise in the East European Revolution of 1989". World Politics, 44/1 (1991): 7-48.

Ladwig III, Walter C. "Supporting Allies in Counterinsurgency: Britain and the Dhofar Rebellion". Small Wars & Insurgencies, 19/1 (2008): 62-88.

Larson, Deborah Welch ve Alexei Shevchenko. "Lost in Misconceptions about Social Identity Theory". International Studies Quarterly, 63/4 (2019): 1189-1191.

Lockhart, Laurence. "Nādir Shāh's Campaigns in 'Omān, 1737–1744". Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 8/1 (1935): 157-171.

Mahdavy, Hossein. "Patterns and Problems of Economic Development in Rentier States: the Case of Iran". Studies in the Economic History of the Middle East. Der., Michael Allan Cook. London: Oxford University Press, 1978: 428-467.

Morton, Michael Quentin. "The Search for Oil in Oman". GeoExpro, 1/9 (2012): 70-76.

O'Reilly, Marc J. "Omanibalancing: Oman Confronts an Uncertain Future". Middle East Journal, 52/1 (1998): 70-84.

Phillips, Sarah G., ve Jennifer S. Hunt. "Without Sultan Qaboos, We Would Be Yemen': The Renaissance Narrative And The Political Settlement In Oman". Journal of International Development, 29/5 (2017): 645-660.

Plekhanov, Sergey. A Reformer on the Throne: Sultan Qaboos Bin Said Al Said. London: Trident Press, 2004.

Schweller, Randall L. "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In" International Security, 19/1 (1994): 72-107.

Steinberger, Peter J. "Hobbes, Rousseau and the Modern Conception of the State". The Journal of Politics, 70/3 (2008): 595-611.

Valeri, Marc. "Domesticating Local Elites. Sheikhs, Walis and State-Building Under Sultan Qaboos". Regionalizing Oman: Political, Economic and Social Dynamics. Der., Steffen Wippel. Dordrecht: Springer, 2013: 267-277.

Waltz, Kenneth N. Theory of International Politics. Massachusetts: Addison Wesley Publishing Company, 1979.

Worrall, James. "Power and Process: Decentralisation in Oman". Program on Governance and Local Development Working Paper No.32. Gothenburg: University of Gothenburg, 2020.

Zannoni, Paolo. "The Concept of Elite". European Journal of Political Research, 6/1 (1978): 1-30.

Zuckerman, Alan. "The Concept "Political Elite": Lessons from Mosca and Pareto". The Journal of Politics, 39/2 (1977): 324-344.

SANAYİ DEVRİMİ'NDEN GÜNÜMÜZE
EMEĞİN NİTELİĞİ

Bayram Balcı

nobel bilimsel

SANAYİ DEVRİMİ'NDEN GÜNÜMÜZE EMEĞİN NİTELİĞİ

Bayram Balcı

Yayın No.: 1449
ISBN: 978-625-398-227-0
E-ISBN: 978-625-398-226-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Balcı, Bayram.
Sanayi Devrimi'nden Günümüze Emeğin Niteliği / Bayram Balcı
1. Basım, VIII + 126 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-227-0
E-ISBN: 978-625-398-226-3
1. Sanayi Devrimi 2. Emek

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....1

BÖLÜM I
EMEĞİN NİTELİĞİ

1.1. Emeğin Niteliği Kavramı 3
1.2. Nitelik ve Teknoloji İlişkisi 4
1.3. Niteliğin Bir Süreç Olarak Değerlendirilmesi 6
1.4. Emeğin Niteliğini Etkileyen Faktörler 7
1.4.1. Teknolojik Devrimler 7
1.4.2. Ekonomik Paradigma 7
1.4.3. Üretim ve İstihdam 8

BÖLÜM II
SANAYİ ÖNCESİ DÖNEM VE EMEĞİN NİTELİĞİ

2.1. Ticaret Devrimi 9
2.2. Feodalizm ve Emeğin Özgürleşmesi 12
2.3. Ekonomik Paradigma 15
2.4. Emeğin Niteliği 17

BÖLÜM III
BİRİNCİ SANAYİ DEVRİMİ VE EMEĞİN NİTELİĞİ

3.1. Sanayileşme Süreci 23
3.2. Üretimde Yaşanan Değişim 25
3.3. Ekonomik Paradigmada Yaşanan Değişim 26
3.4. Burjuvanın Yükselişi 30
3.5. İşçi Sınıfının Oluşumu 31

3.6. Sanayi Toplumu 37
3.7. Emeğin Niteliği 43

BÖLÜM IV
İKİNCİ SANAYİ DEVRİMİ VE EMEĞİN NİTELİĞİ

4.1. İkinci Sanayi Devrimi'nin Süreci 49
4.2. İkinci Sanayi Devrimi'nin Dinamikleri 51
4.3. Yönetim Anlayışında Yaşanan Değişim 52
4.4. Taylorizm 53
4.5. Fordizm 55
4.6. Beşerî İlişkiler Yaklaşımı 56
4.7. Hümanistik Kuramlar 59
4.8. İnsan Kaynakları Yönetimi 60
4.9. Emeğin Niteliği 61

BÖLÜM V
ÜÇÜNCÜ SANAYİ DEVRİMİ VE EMEĞİN NİTELİĞİ

5.1. Tarihsel Süreç ve Dinamikler 69
5.2. Postfordizm 71
5.3. Esnek Üretim Modelleri 72
5.4. Ekonomik Paradigma 74
5.5. Küreselleşme 76
5.6. Bilgi Toplumu 79
5.7. Emeğin Niteliği 86

BÖLÜM VI
DÖRDÜNCÜ SANAYİ DEVRİMİ VE EMEĞİN NİTELİĞİ

6.1. Kavramsal Çerçeve 91
6.2. Tarihsel Süreç 93
6.3. Devrimin Dinamikleri 94
6.4. Moore Yasası ve S Eğrisi 96
6.5. Mal ve Hizmet Üretimi 98
6.6. Dijital İşletmeler ve İş Modeli 101
6.7. Ekonomik Paradigma 102

6.8. Kapitalizmin Mekansal Ölçeği 104
6.9. Dijital Toplum 106
6.10. Emeğin Niteliği 111

SONUÇ 117

KAYNAKÇA 119

KAYNAKÇA

Aglietta, M. (1987). *A theory of capitalist regulation: The U.S. experience*. Verso.

Anderson, C. (2012). *Makers: The New Industrial Revolution*. Crown Business.

Anderson, C. (2013). *Çizgilerle Uzun Kuyruk* (Z. Ç. Ataman, Çev.). Akılçelen Kitaplar.

Aries, P. & Duby, G. (2008). Fransız Devrimi'nden Büyük Savaş'a (A. Berktay, Çev.). İstanbul, YKY.

Arrighi, G. (2016). *Uzun Yirminci Yüzyıl. Para Güç ve Çağımızın Kökenleri* (2.Baskı). İmge Kitabevi.

Barnatt, C. (2013). *3D printing: The next industrial revolution*. ExplainingTheFuture.com.

Barret, F. (1970). Emeğin Tarihi (B. Kuzucu, Çev.). İstanbul, May Yayınları.

Bass, B. M. (2015). Theory X and Y. İçinde *Wiley Encyclopedia of Management* (ss. 1-1). American Cancer Society.

Bauman, Z. (2018a). *Akışkan Hayat* (A. E. Pilger, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2018b). *Bireyselleşmiş Toplum* (Y. Alagon, Çev.; 4. Baskı). Ayrıntı Yayınları.

Beaud, M. (2015). *Kapitalizmin Tarihi 1500—2010* (F. Başkaya, Çev.). Yordam Kitap.

Becker, G. (1993). Nobel Lecture: The Economic Way of Looking at Behavior. *Journal of Political Economy*, *101*(3), 385-409.

Bell, D. (1999). *The Caming of Post-Industriyel Society*. Basic Books.

Bell, D. (2013). *İdeolojinin Sonu* (V. Hacıoğlu, Çev.). Sentez Yayıncılık.

Biçerli, K. (2007). Çalışma Ekonomisi. Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları.

Braverman, H. (2008). *Emek ve Tekelci Sermaye*. Kalkedon Yayınları.

Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). *The second machine age: Work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies*. WW Norton & Company.

Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2020). Yapay Zeka ve Makine Öğrenmesini Anlamak. Içinde *Dijital Dönüşüm: Yapay Zeka*. Harvard Business Review. Optimist Yayınları.

Budd, W. J. (2016). *Çalışma Düşüncesi* (F. Mat, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Burke, P. (2002). Fransız Tarih Devrimi (M. Küçük, Çev.). Annales Okulu, Ankara, Doğu Batı Yayınları.

Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür. Ağ Toplumunun Yükselişi* (2. Baskı, C. 1-Birinci Cilt). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Chmiliar, I. (2010). Multiple-case designs. İçinde A. J. Mills, G. Eurepas, & E. Wiebe (Ed.), *Encyclopedia of case study research*. SAGE Publications.

Creswell, J. W. (2017). *Nitel araştırmacılar için 30 temel beceri* (H. Özcan, Çev.). Anı Yayıncılık.

Davenport, T. (2018). *Big Data at Work* (M. Çavdar, Çev.). THY Yayınları.

Davenport, T. (2020). İş Dünyasında Yapay Zekanın Durumu. İçinde *Dijital Dönüşüm: Yapay Zeka. Kollektif*. Harvard Business Review. Optimist Yayınları.

Dicken, P. (2011). *Global Shift. Mapping the Changing Contours of the World Economy* (7th Edition). The Guilford Press.

Dickens, W., & Lang, K. (1985). Testing Dual Labor Market Theory: A Reconsideration of the Evidence. *The American Economic Review*, *75*(4).

Drucker, P.F. (1993). Kapitalist Ötesi Toplum (B. Çorakçı, Çev.). İnkılâp Yayınları

Durkheim, E. (2017). *Sosyalizm Dersleri* (G. Yavaş, Çev.). Pinhan Yayıncılık.

Durkheim, E. (2018). *Toplumsal İş bölümü* (Ö. Ozankaya, Çev.). Cem Yayınevi.

Eco, U. (2016). *Ortaçağ: Şatolar, Tüccarlar ve Şairler* (2. Baskı, C. 1-3. Cilt). Alfa Yayınları.

Edvinsson, L., & Malone, M. S. (1997). *Intellectual Capital: Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower*. Harper Business.

European Commission. (2017). *Key lessons from national industry 4.0 policy initiatives in Europe* [Endüstri 4.0 Strateji Raporu]. Digital Transformation Monitor.

Freyer, H. (2014). *Sanayi Çağı* (H. Batuhan & B. Akarsu, Çev.). Doğu Batı Yayınları.

Fülberth, G. (2011). Kapitalizmin Kısa Tarihi (S. Usta, Çev.). İstanbul, Yordam Kitap.

Gere, C. (2019). Dijital Kültür (A. Aydoğdu, Çev., 2. Baskı). Salon Yayınları

Goodwin, T. (2019). *Dijital Darwinizm: İş Dünyasının Dijital Sonrası Çağa Uyum Kılavuzu* (K. Y. Us, Çev.). Siyah Kitap.

Gorz, A. (1986). *Elveda Proletarya* (H. Tufan, Çev.). Afa Yayınları.

Gorz, A. (1993). *Kapitalizm, Sosyalizm, Ekoloji* (I. Ergüden, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Gorz, A. (1999). Reclaiming Work: Beyond the Wage-Based Society. *Capital & Class*, *26*(3), 172-175.

Gorz, A. (2017). *Ekolojinin Kızıl Hattı. Mülakatlar.* (N. Özyıldırım, Çev.). Sel Yayıncılık.

Gorz, André. (1976). *The division of labour: The labour process and class-struggle in modern capitalism*. Humanities Press.

Hall, A. R. (1954). *The Scientific revolution, 1500-1800, the formation of the modern scientific attitude. A.R. Hall ...* Longmans, Green and C°.

Harvey, D. (2015). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi* (A. Onacak, Çev.) (2.Baskı). Sel Yayıncılık.

Hinchliffe. (1987). *Education and Labor Market. Economics of Education Research and Studies*. Pergamon Press.

Huberman, L. (2016). *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla* (M. Belge, Çev.). İletişim Yayıncılık.

Hunt, E. K. (2005). İktisadi Düşünce Tarihi (G. Müfit, Çev.). Ankara, Dost Kitabevi.

Huws, U. (2018). *Küresel Dijital Ekonomide Emek* (C. Şenesen, Çev.). Yordam Kitap.

Institute for Security & Development Policy. (2018). *Made in China 2025* [Endüstri 4.0 Strateji Raporu]. Institute for Security & Development Policy. www.isdp.eu

Işığıçok, Ö. (2014). *İstihdam ve İşsizlik* (2. Baskı). Dora Yayıncılık.

İnan, K. (2019). *Teknolojik İşlevsizlik* (2. Baskı). İletişim Yayınları.

Japan Science and Tecnology Agency. (2016). *Future Services & Societal Systems in Society 5.0* (Endüstri 4.0 Strateji Raporu CRDS-FY2016-WR-13). Center for Research and Development Strategy.

Kelley, R. E. (1990). Managing The New Workforce. Machine Design, 62(9).

Keynes, J. M. (1997). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Prometheus Books.

Kishtainy, N. (2018). *Ekonominin Kısa Tarihi* (A. Yılmaz, Çev.). Alfa Yayınları.

Knickrehm, M. (2020). Yapay Zeka İşi Nasıl Değiştirecek. İçinde *Dijital Dönüşüm: Yapay Zeka*. Harvard Business Review. Optimist Yayınları.

Kondratieff, N. D. (2010). *İktisadi Yaşamın Uzun Dalgaları* (U. S. Akalın, Çev.). Kalkedon.

Kopelman, R. E., Prottas, D. J., & Davis, A. L. (2008). Douglas McGregor's Theory X and Y: Toward a Construct-valid Measure. *Journal of Managerial Issues*, *20*(2), 255-271.

Kuckartz, U. (2014). *Qualitative Text Analysis* (A. McWherto, Çev.). SAGE Publications.

Kurnaz, Z. (2016). *Türkiye'de Siyasal Korku ve Akademik Hayatın İnşası* [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Kurzweil, R. (2016). *İnsanlık 2.0: Tekilliğe Doğru Biyolojisini Aşan İnsan* (M. Şengel, Çev.; 5. Baskı). Alfa Yayınları.

Leonhard, G. (2016). *Teknolojiye Karşı İnsanlık* (C. Akkartal & İ. Akkartal, Çev.). Siyah Kitap.

Lincoln, Y. S., Lynham, S. A., & Guba, E. G. (2011). *Paradigmatic controversies, contradictions, and emerging confluences, revisited.* (4. Edition). The Sage handbook of qualitative research.

Lipson, E. (1937). *The Economic History of England. Volume I, The Middle Ages* (7th edition). Adam And Charles Black.

Lordoğlu, K. & Özkaplan, N. (2007). Çalışma İktisadı. Genişletilmiş 3.Baskı, İstanbul, Der Yayınları.

Mandel, E. (1991). *Kapitalist Gelişmenin Uzun Dalgaları*. Yazın Yayıncılık.

Manufacturing Committee. (2018). *Strategy for American Leadership in Advanced Manufacturing* [Endüstri 4.0 Strateji Raporu]. National Science and Tecnology Council.

Marazzi, C. (2017). *Sermaye ve Duygular. Çorapların Yeri*. Otonom Yayıncılık.

Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, *50*(4), 370-396.

Maslow, Abraham H. (1970). *Motivation and personality*. Harper & Row.

May, M. (1982). The Historical Problem of the Family Wage: The Ford Motor Company and the Five Dollar Day. *Feminist Studies*, *8*(2), 399.

Mayo, E. (1949). *Hawthorne and the Western Electric Company*. 23.

Mayo, E. (2004). *The Human Problems of an Industrial Civilization*. Routledge.

Merriman, J. (2018). Rönesans'tan Bugüne Modern Avrupa Tarihi (Ş. Alpagut, Çev.). 1. Baskı, İstanbul, Sel Yayınları.

Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (S. Turan, Çev.; 3. Baskı). Nobel Yayın Dağıtım.

Nafukho, F., Hairston, N. R., & Brooks, K. (2004). Human capital theory: İmplications for human resource development. *Human Resource Development International*, *7*(4).

Nef, J. U. (1971). *Sanayileşmenin kültür temelleri* (E. Güngör, Çev.). Milli Eğitim Basımevi.

Neuman, W. R. (2010). *Media, Technology, and Society: Theories of Media Evolution*. The University of Michigan Press.

Neuman, W. R. (2018). *Dijital Fark. Gündelik Hayatta Dijitalleşme ve Medya Etkileri Kuramı*. The Kitap İletişim/Medya.

NG, A. (2020). Yapay Zeka Projenizi Nasıl Seçmelisiniz. İçinde *Dijital Dönüşüm: Yapay Zeka*. Harvard Business Review. Optimist Yayınları.

Öztürk, E., Başol, O., & Balci, B. (2018). İnsan Kaynakları Aktiviteleri ve Karlılık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: BIST-30 Şirketleri Üzerine Bir Araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *33*, 105-114.

Palfrey, J., & Grasser, U. (2017). *Doğuştan Dijital: Dijital Yerlilerin İlk Kuşağını Anlamak* (N. Aydın, Çev.). T.C. Kültür Üniversitesi Yayınevi.

Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (M. Bütün & S. B. Demir, Çev.). Pegem Akademi.

Pietrykowski, B. (1995). Fordism at Ford: Spatial Decentralization and Labor Segmentation at the Ford Motor Company, 1920-1950. *Economic Geography*, *71*, 383.

Pollard, M. (1996). *Henry Ford ve Ford (İş Dünyasına Yön Verenler)* (A. Aydoğan, Çev.). İlkkaynak Yayınları.

Reich, R. B. (1992). *The Work of Nations: Preparing Ourselves for 21st Century Capitalis*. Vintage Books.

Rifkin, J. (1995). *The End of Work*. G. P. Putnam's Sons.

Rifkin, J. (2014). *Üçüncü Sanayi Devrimi* (P. Sıral & M. Başekim, Çev.). İletişim Yayınevi.

Rifkin, J. (2015). *Nesnelerin Interneti ve İşbirliği Çağı* (L. Göktem, Çev.). Optimist Yayınları.

Rogers, D. (2017). *Dijital Dönüşümde Oyunun Kuralları*. Optimist Yayın Grubu.

Roncaglia, A. (2005). The Wealth of Ideas. A History of Economic Thought. Cambridge University Press.

Rotich, K. J. (2015). History, evolution and development of human resource management: A contemporary perspective. *Global Journal of Human Resource Management*, *3*(3), 58-73.

Rude, G. (1959). The Crowd in the French Revolution. Oxford University Press.

Ryan, J. (2019). *Internetin Geçmişi ve Dijital Gelecek*. Tübitak Popüler Bilim Kitapları.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2019). *2023 Sanayi ve Teknoloji Stratejisi* [Endüstri 4.0 Strateji Raporu]. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. https://www.sanayi.gov.tr/

Schaw, K. (2017). *Dördüncü Sanayi Devrimi* (Z. Dicleli, Çev.). Optimist Yayınları.

Schaw, K., & Davis, N. (2019). *Dördüncü Sanayi Devrimi'ni Şekillendirmek*. World Economic Forum. Optimist Yayınları.

Schmidt, E., & Cohen, J. (2013). *The new digital age: Reshaping the future of people, nations and business*. Hachette.

Schroeder, W. (2016). *Germany's Industry 4.0 strategy: Rhine capitalism in the age of digitalisation* [Endüstri 4.0 Strateji Raporu]. Friedrich-Ebert-Stiftung.

Schumpeter, J. (2016). *Capitalism, Socializm and Democracy*. Routledge.

Sennett, R. (2009). *Yeni Kapitalizmin Kültürü* (A. Onacak, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Sennett, R. (2019a). *Karakter Aşınması* (B. Yıldırım, Çev.; 14. Baskı). Ayrıntı Yayınları.

Sennett, R. (2019b). *Zanaatkâr* (M. Pekdemir, Çev.; 4. Baskı). Ayrıntı Yayınları.

Smith, N. (2017). *Eşitsiz Gelişim—Doğa, Sermaye ve Mekânın Üretimi* (E. Soğancılar, Çev.). Sel Yayıncılık.

Sombart, W. (2008). Burjuva (O. Adamur, Çev.). Ankara, Doğu Batı Yayınları.

Spiegel, H. W. (2002). The Growth of Economic Thought. Duke University Press, Durham and London.

Stewart, J. H. (1951). A Documentary Survey of the French Revolution. New York, Western Reserve University.

Stiglitz, J. E. (2018). *Eşitsizliğin Bedeli Bugünün Bölünmüş Toplumu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor?* (O. İşler, Çev.). İletişim Yayınları.

Strauss, A. L. (2003). *Qualitative Analysis for Social Scientists*. Cambridge University Press.

Surawski, B. (2019). Who is Knowledge Workers-Clarifing the Meaning of the Term Through Comparison with Synonymous and associated Term. Management. Vol. 23, No.1. ISSN 1421-9321.

Sweezy, P., & Huberman, L. (2018). *Sosyalizmin Alfabesi* (Ş. Alpagut & M. Selik, Çev.). Yordam Kitap.

Talas, C. (1997). Toplumsal Politika. Ankara, İmge Kitabevi Yayınları

Taneja, S., Pryor, M. G., & Toombs, L. A. (2011). Frederick W. Taylor's scientific Management principles: Relevance and validity. *Journal of Applied Management and Entrepreneurship*, *16*(3).

Taylor, F. W. (1919). *The principles of scientific management*. Harper & Bros.

Thompson, E. P. (2015). *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*. Birikim Yayınları.

TİYEK, R. (2020). Sendikal Örgütlenme ve Eşitsizlik. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *11*(22), 392-411.

Toffler, A. (1974). *Şok Gelecek Korkusu*. Altın Kitaplar.

Toffler, A. (1992). *Yeni Güçler Yeni Şoklar*. Altın Kitaplar Yayınevi.

Toffler, A. (1994). *Yeni Bir Uygarlık Yaratmak*. İnkılap Kitabevi.

Toffler, A. (1996). *Ekonominin Çöküşü: Eko-Spazm*. İnsan Yayınları.

Toffler, A. (2018). *Üçüncü Dalga* (S. Yeniçeri, Çev.). Koridor Yayıncılık.

Tokol, A. (2017). *Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler* (7. Baskı). Dora Yayıncılık.

Vahidhar, V., & Davenport, T. (2020). Yapay Zekaya Geçmek İçin Beklemeyi Tercih Eden Şirketler Treni Neden Yakalamayabilir. İçinde *Dijital Dönüşüm: Yapay Zeka*. Harvard Business Review. Optimist Yayınları.

Vidal, M. (2016). Fordizm and Golden Age of Atlantic Capitalism. İçinde S. Edgell (Ed.), *The Sociology of Work and Employment.* the SAGE.

Whitehead, A. N. (2011). *Science and the Modern World: History of science*. Cambridge University Press.

Wilson, J., & Daugharty, P. (2020). İşbirliğine Dayalı Yapay Zeka. İçinde *Dijital Dönüşüm: Yapay Zeka*. Harvard Business Review. Optimist Yayınları.

Wonacott, M. E. (2007). Gold-Collar Workers. ERIC Digest.

Yin, R. K. (2011). *Qualitative Research from Start to Finish*. The Guilford Press.

Zaim, S. (1997). Çalışma Ekonomisi. Yenilenmiş ve Genişletilmiş 10.Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi.

SOSYAL MEDYA, TEKNOLOJİ VE TOPLUM

Ceren Bilgici

nobel bilimsel

SOSYAL MEDYA, TEKNOLOJİ VE TOPLUM

Ceren Bilgici

Yayın No.: 1491
ISBN: 978-625-398-314-7
E-ISBN: 978-625-398-313-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Bilgici, Ceren.
Sosyal Medya, Teknoloji ve Toplum / Ceren Bilgici
1. Basım, VIII + 108 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-314-7
E-ISBN: 978-625-398-313-0
1. Sosyal Medya 2. Yeni Medya 3. Yeni İletişim Teknolojileri 4. Dijital İletişim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz ..... **v**

Giriş **1**

BÖLÜM 1
Sosyal Medya Aslında Nedir?

1. Dijitalleşme ve İnternetin Gelişimi 3
2. Web'in Dönemleri 9
3. Sosyal Medyanın Gelişimi 15
4. Sosyal Medya Tanımı ve Özellikleri 22
5. Sosyal Medyadaki "Yeni"yi ve "Sosyal"i Anlamak 25
6. İyi, Kötü, Çirkin Sosyal Medya 28

BÖLÜM 2
Sosyal Medya ve Teknoloji İlişkisi

1. Mobil İletişim Teknolojileri ve Sosyal Medya 39
2. Teknolojiyle Sosyal Medya Nasıl Gelişti? 44
3. Yapay Zekâ, Algoritmalar ve Sosyal Medya İlişkisi 45
4. Sosyal Medya ve Veri 50

BÖLÜM 3
Sosyal Medya, İnsan ve Toplum

1. Sosyal Medyada Neden Paylaşım Yaparız? 56
2. Sosyal Medya ve Benlik Sunumu 59
3. Sosyal Medya İnsan Davranışlarını Nasıl Değiştirdi? 60
4. Sosyal Medyanın Gündelik Hayata ve Tüketim Tercihlerine Etkileri 65

BÖLÜM 4
Sosyal Medya ve İçerik

1. Sosyal Medya ile Değişen Medya Tüketicisi 69
2. Katılım Kültürü ve Kullanıcı Kaynaklı İçeriğin Yükselişi 74
3. Dijital Çağda İçeriğin Önemi 77
4. Sosyal Medyada İçerik Üretimi 79

Sonuç 99

Kaynakça 101

Yazar Hakkında 107

Kaynakça

Al-Garadi, M. A., Varathan, K. D., & Ravana, S. D. (2016). Cybercrime Detection in Online Communications: The Experimental Case of Cyberbullying Detection in The Twitter Network. *Computers in Human Behavior*, 63, 433-443.

Allard, L. (2009). *Mythologie Du Portable*. Paris: Le Cavalier Bleu Editions.

Alvarado, O.,Waern, A., (2018). Towards Algorithmic Experience: Initial Efforts for Social Media Contexts. *In Proceedings of the 2018 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems (CHI '18)*. Association for Computing Machinery, New York, NY, USA, Paper 286, 1–12. https://doi.org/10.1145/3173574.3173860

Ateşalp, S. & Başlar, G. (2015). Katılımcı Kültür Tartışmaları Ekseninde Sosyal Medyada Diziler: Kardeş Payı Örneği. *Intermedia International E-Journal*, *2*(1), 158-180.

Balle, F. (2007). *Les Médias*. Paris: Presses Universitaires de France, Paris, 2007, p. 45

Bolter, J. D. & Grusin, R. (2000). *Remediation Understanding New Media. MIT Press*

Boullier, D. (2019). *Sociologie du Numérique.* Paris: Armand Colin.

Cardon, D., (2015). *À Quoi Rêvent Les Algorithmes. Nos Vies À L'heure Des Big Data.* Paris: Le Seuil.

Castells M. (2016). *İletişim Gücü.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, M. (1996). *The information age: Economy, society and culture* (3 volumes). Oxford: Blackwell

Cormode, G., & Krishnamurthy, B. (2008). Key Differences Between Web 1.0 and Web 2.0. *First Monday*, *13*(6). https://doi.org/10.5210/fm.v13i6.2125.

Crary, J. (2015). *7/24: Geç Kapitalizm ve Uykuların Sonu*. (N. Çatlı Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

Crowley D., Heyer P. (2021). *İletişim Tarihi Taş Devri Sembollerinden Sosyal Medyaya*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Çapraz, Y. C. (2018). Sosyal Medya Uygulamalarında Yok Olan Mesaj/Veri Kavramı ve Gençlerin Kullanım Motivasyonları. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (29), 235-256.

Deneçli, C., & Deneçli, S. (2018). Etkileyen Pazarlama ve Fenomenler. (G. A. Demren içinde). *Kurumların Yeni İletişim Biçimleri* (s. 189-209). İstanbul: Beta Yayınları.

Flichy P. (2004). L'individualisme Connecté Entre La Technique Numérique et La Société. *Revue Réseaux*. (2), 17-51.

Fuchs C. (2014). *Sosyal Medya Eleştirel Bir Giriş*. Ankara: NotaBene Yayınları.

Galloway, C. & Swiatek, L., (2018). Public Relations and Artificial Intelligence: It's Not (Just) About Robots*. Public Relations Review, 44*(5).

Ghosh, A., Chakraborty, D., & Law, A. (2018). Artificial Intelligence in Internet of Things. *CAAI Transactions on Intelligence Technology, 3*(4), 208-218.

Gillin, P. (2008). *Secrets of social media marketing: How to use online conversations and customer communities to turbo-charge your business!.* California: Linden Publishing.

Goffman, E. (2016), *Gündelik Yaşamda Benliğin Sunumu*, (B. Cezar, Ed.) İstanbul: Metis Yayınları.

Gurak, L. J., & Antonijevic, S. (2008). The psychology of blogging you, me, and everyone in between. *American Behavioral Scientist, 52*(1), 60–68. https://doi.org/10.1177/0002764208321341

Güçdemir Y. (2015). *Sanal Ortamda İletişim Bir Halkla İlişkiler Perspektifi.* İstanbul: Derin Yayınları.

Harari, Y. N. (2022). *21. Yüzyıl İçin 21 Ders*. İstanbul: Kolektif Kitap.

Hermida, A. (2017). *Herkese Söyle – Sosyal Medyada Neden Paylaşımda Bulunuruz*. İstanbul: Kafka Yayınları.

Hinton, S., Hjorth, L. (2013). *Understanding Social Media*. London: Sage.

Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York: New York University Press.

Kaplan, A., & Haenlein, M. (2010). Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media. *Business Horizons, 53*(1), 59-68.

Kara, T. (2013). *Sosyal Medya Endüstrisi*. İstanbul: Beta Yayınları.

Karahasan, F. (2014). *Taşlar Yerinden Oynarken: Dijital Pazarlamanın Kuralları*. İstanbul: Ceo Plus Yayınevi.

Kavut, S. (2018). Goffman'ın Benlik Sunumu Kuramı Bağlamında Sosyal Medyada Kimlik İnşası: Instagram Üzerine Bir Araştırma. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi,* (1), 1-12.

Kawasaki, G. (2005). *Devrimciler İçin Kurallar*. İstanbul: MediaCat Kitapları.

Kawasaki, G. & Fitzpatrick, P. (2015). *Sosyal Medya Sanatı*. İstanbul: MediaCat Kitapları.

Keyes, R. (2017). *Hakikat Sonrası Çağ: Günümüz Dünyasında Yalancılık ve Aldatma*. İstanbul: Deli Dolu Yayıncılık.

Koopman, M., Rodriguez, A. M., & Geradts, Z. (2018, August). Detection of deepfake video manipulation. *In The 20th Irish machine vision and image processing conference (IMVIP)*, (133-136).

Kotler, P., Kartajaya, H., Setiawan, I. (2022). *Pazarlama 5.0*. İstanbul: Nişantaşı Üniversitesi Yayınları

Kozinets, R., Gretzel, U., & Dinhopl, A. (2017). Self in art/self as art: Museum selfies as identity work. *Frontiers in Psychology*, 8, Article 731. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00731

Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2013). Psychological, Physical, and Academic Correlates of Cyberbullying and Traditional Bullying. *Journal of Adolescent Health*, 53(1), 13-20.

Kuş, O., (2021). Algoritmaları Dehümanizasyon Çerçevesinde Tartışmak (Der. Oğuz Kuş). *Algoritmaların Gölgesinde Toplum ve İletişim*. Ankara: Alternatif Bilişim Derneği.

Manovich, L. (2001). *The Language of New Media*. Cambridge: MIT Press.

Manovich, L., (2003). "From Borges to HTML", *The New Media Reader*, (N. Wardrip-Fruin & N. Montfort Eds.). 13-25. Cambridge, MA: The MIT Press.

Marr, B. (2017). *Veri Stratejisi*. (Çev: B. Gündüz). İstanbul: MediaCat Yayınları.

Marshall, P. D. (2010). The promotion and presentation of the self: celebrity as marker of presentational media. *Celebrity studies*, 1(1), 35-48.

Martinviita, A. (2016). Online community and the personal diary: Writing to connect at Open Diary. *Computers in Human Behavior*, 63:672-82. doi: 10.1016/j. chb.2016.05.089.

Millerand, F., Proulx, S., Rueff, J. (2010). *Web social, Mutation de la communication*. Québec, PQ : Presses de l'Université du Québec

Palmer, M. (2011). *L'Homo Informans – L'urgence des news au fil des millénaires*. Paris: Editions L'Amandier.

Pavlik, J. (2001). *Journalism and New Media*. New York: Columbia University Press.

Pettman, D. (2017). S*onsuz Dikkat Dağınıklığı: Gündelik Yaşamda Sosyal Medyaya Odaklanmak.* (Çev. Y. Çetiner). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Poulet, B. (2011). *La Fin Des Journaux et L'avenir De L'information*, Paris: Editions Gallimard.

Quinn, K., & Papacharissi, Z. (2019). Our Networked Selves: Personal Connection and Relational Maintenance in Social Media Use. (J. Burgess, A. Marwick, & P. Thomas içinde). *The Sage Handbook of Social Media* (s. 352-371). Thousand Oaks, United States: Sage Yayınları.

Rebillard, F. (2007). *Le Web 2.0 en Perspective*. Paris: L'Harmattan.

Resnick, M., & Albert, W. (2014). The impact of advertising location and user task on the emergence of banner ad blindness: An eye-tracking study. *International Journal of Human-Computer Interaction*, 30(3), 206-219

Roberge, J. & Seyfert, R. (2016). What Are Algorithmic Cultures? *Algoritmic Cultures Essays on Meaning, Performance and New Technologies* içinde (Seyfert R.& Roberge J. Eds.). London: Routledge.

Robin, M., Kowalski, R. M., Limber, S. P. (2013). Psychological, physical, and academic correlates of cyberbullying and traditional bullying. *Journal of Adolescent Health*, 53, 1 (2013), 13–S20.

Ronez, J. (2007). *L'écrit Web*. Paris: CFPJ Editions.

Ryan, D. (2016). *Dijital Pazarlama*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Scherer, E. (2009). *La Révolution Numérique – Glossaire.* Paris: Editions Dalloz.

Solis, B. (2014). *Foreword: Social Media is Lost Without a Social Compass*, DiStaso, M. W. & Bortree, D. S. (Eds). The Ethical Practice of Social Media in Public Relations. Abingdon: Routledge

Thayne, M. (2012). Friends Like Mine: The Production of Socialised Subjectivity in the Attention Economy. Culture Machine, 13. 31, 2020 tarihinde https://culturemachine.net/wp-content/uploads/2019/01/471-1021-1-PB.pdf adresinden alındı.

Tutal, N., & Ertem, Y. (2020). Dikkat Ekonomisi Aracılığıyla Sosyal Medyayı Yeniden Düşünmek. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (5), 94-122.

Van Dijck, J. (2009). Users like you? Theorizing Agency in User-Generated Content. *Media, Culture & Society*, *31*(1), 41-58. Doi: 10.1177/0163443708098245.

Van Dijck, J. (2007). Television 2.0: YouTube and the emergence of Homecasting. *Creativity, Ownership and Collaboration in the Digital Age, Cambridge, Massachusetts Institute of Technology*, 27-29.

Van Dijck, J. (2014). Datafication, Dataism and Dataveillance: Big Data Between Scientific Paradigm and Ideology. *Surveillance & Society*, *12*(2), 197-208.

Van Dijk, J. (2016). *Ağ Toplumu*. İstanbul: Kafka Epsilon Yayıncılık.

Wu, T. (2016) *The Attention Merchants: The Epic Scramble to Get Inside Our Heads*, New York, NY: Alfred A. Knopf.

Yao, M., Chelmis, C., Zois, D.-S.. (2019). *Cyberbullying Ends Here: Towards Robust Detection of Cyberbullying in Social Media* [Conference presentation]. The World Wide Web Conference (WWW '19). Association for Computing Machinery, New York 3427–3433. https://doi.org/10.115/3308558.3313462.

Zarella, D. (2009). *The Social Media Marketing.* Kanada: O'Reilly Medya Yayınları.

Zhang, D., Chadwick, S., & Liu, L. (2022). *The Metaverse: Opportunities And Challenges For Marketing in Web3*. Doi: http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4278498

Zulli, D. (2017). Capitalizing on the Look: Insights Into the Glance, Attention Economy, and Instagram. *Critical Studies in Media Communication*, *35*(2), 137-150.

İnternet Kaynakları:

Algorithm Bias (2022) https://guides.lib.fsu.edu/algorithm adresinden 12.12.2022 tarihinde alındı.

Bad and the Ugly. Department of Computer Science and Engineering. Indian Institute of Information Technology: https://www.techrxiv.org/articles/preprint/Evolution_of_the_Internet_from_Web _1_0_to_Met averse_The_Good_The_Bad_and_The_Ugly/19743676 adresinden 30.05. 2022 tarihinde alındı.

Beck, J. (2016). *"Ignoring People for Phones Is the New Normal"* https://www.theatlantic.com/technology/archive/2016/06/ignoring-people-for-phones-is-the-new-normal-phubbing-study/486845/ adresinden 12.12. 2022 tarihinde alındı.

Cadwalladr, C. (2016). *Google Democracy and The Truth about Internet Search,* Guardian, https://www.theguardian.com/technology/2016/dec/04 /google-democracy-truth-internet-search-facebook adresinden 30.05.2022 tarihinde alındı.

Croquet, P. (2018). "*Comprendre Tiktok, L'application Préférée des Ados Fans de Play-Back*" https://www.lemonde.fr/pixels/article/2018/10/05/comprendre-tik-tok-l-application-preferee-des-ados-fans-de-play-back_5365205_4408996.html adresinden 22.12.2022 tarihinde alındı.

Eadicicco, L. (2015). "Americans Check Their Phones 8 Billion Times a Day"

https://time.com/4147614/smartphone-usage-us-2015/ adresinden 12.12. 2022 tarihinde alındı.

Kantrowitz, A. (2020). Snapchat was 'an existential threat' to Facebook — until an 18-year-old developer convinced Mark Zuckerberg to invest in Instagram Stories.

https://www.businessinsider.com/how-developer-mark-zuckerberg-invented-instagram-stories-copied-snapchat-2020-4 adresinden 10.12. 2022 tarihinde alındı.

Manovich, L. (2017). *Instagram and Contemporary Image*. http://manovich.net/index.php/projects/instagram-and-contemporary-image. adresinden 12.10.2022 tarihinde alındı.

Mayfield, A. (2008). "*What is Social Media?". England: Forrester Research Social Computing*. https://indianstrategicknowledgeonline.com/web/mayfield_strat_for_soc_media.pdf adresinden 12.12.2022 tarihinde alındı.

Nath, K. (2022). *Evolution of the Internet From Web 1.0 To Metaverse: The Good, the*

Open Ostate Library. *"Social Media History…How Did We Get Here"*https://open.library.okstate.edu/introtosocialmedia/chapter/social-media-history-how-did-we-get-here/adresinden … tarihinde alındı.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2007, Nisan). ParticipativeWeb:User-generated Content. OECD Committee for Information, Computer and Communications Policy. http://www.oecd.org/home. adresinden 12.10.2022 tarihinde alındı.

Ovadya, A., Bienstock, H. https://hbr.org/2018/11/is-your-company-ready-to-protect-itsreputation-from-deep-fakes. Adresinden 12.03.2019 tarihinde alındı.

Pew Research Center (2012). "*The Future of the Internet*" https://www.pewresearch.org/topic/internet-technology/emerging-technology/future-of-the-internet/ adresinden 12.09.2022 tarihinde alındı.

Sarah Philips (2007). *"A Brief History of Facebook".*https://www.theguardian.com/technology/2007/jul/25/media.newmedia adresinden 12.09.2022 tarihinde alındı.

The New York Times. (2019). "How TikTok is Rewriting The World" https://www.nytimes.com/2019/03/10/style/what-is-tik-tok.html adresinden 10.12.2022 tarihine alındı.

Turkle, S. (2012). "Connected But Alone?". *Ted Talks. https://www.ted.com/talks/sherry_turkle_connected_but_alone* adresinden 12.09.2022 tarihinde alındı.

YouTube. (2005, 11). http://www.youtube.com/t/about adresinden 11.09.2022 tarihinde alındı.

METAFOR
Analitik Felsefe Yaklaşımı
İnceleme ve Bir Öneri

Tuncay Turna

nobel bilimsel

METAFOR
Analitik Felsefe Yaklaşımı
Tuncay Turna

Yayın No.: 1437
ISBN: 978-625-398-203-4
E-ISBN: 978-625-398-204-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Turna, Tuncay.
METAFOR Analitik Felsefe Yaklaşımı / Tuncay Turna
1. Basım, XIV + 164 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-398-203-4
E-ISBN: 978-625-398-204-1
1. Metafor 2. Benzetme 3. Searle 4. Davidson

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

TABLO LİSTESİ ..... **ix**

ŞEKİL LİSTESİ ..... **xi**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xiii**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM İNCELEME ZEMİNİ

1.1. METAFORLA İLİŞKİLİ KAVRAMLARIN SINIFLANDIRMASI 9

1.1.1. Araç Özelliği Belirgin Betiler 11

1.1.1.1. Benzetme 11

1.1.1.2. Karşıtlık ve Abartma 12

1.1.1.3. İroni 13

1.1.2. Mecaz Özelliği Belirgin Betiler 14

1.1.2.1. Eğretileme 15

1.1.2.2. Düzdeğişmece ve Kapsamlayış 19

1.1.3. Kinaye 21

1.1.4. İlişkili Olabilecek Diğer Betiler 23

1.2. METAFOR VE BETİLER ÜZERİNE DEĞERLENDİRME 24

İKİNCİ BÖLÜM SEMANTİK METAFOR KURAMLARI

2.1. SEMANTİK KURAMLAR 35

2.2. BENZETME TEMELLİ YAKLAŞIMLAR 36

2.3. ETKİLEŞİM TEMELLİ YAKLAŞIMLAR 40

2.3.1. Richards ve Etkileşim Kuramı 40

2.3.2. Black ve Geliştirilmiş Etkileşim Kuramı 42

2.4. BEARDSLEY VE SÖZEL KARŞITLIK KURAMI 47

2.5. KARŞILAŞTIRMA TEMELLİ YAKLAŞIMLAR 50

2.5.1. Fogelin ve Mecazi Karşılaştırma Kuramı 51

2.6. BÖLÜM SONUCU 57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
PRAGMATİK METAFOR KURAMI: SEARLE

3.1. SÖZ EDİMLERİ KURAMININ TEMELLERİ....63
3.2. SÖZ EDİMLERİ KURAMI....68
3.2.1. Austinci Söz Edimleri....69
3.2.2. Searle'ün Yaklaşımı....71
3.3. METAFOR KURAMI....78
3.3.1. Searle'e Göre Metafor Sorunu....79
3.3.2. Searle'ün Eleştirileri....81
3.3.3. Kuram....83
3.3.4. Değerlendirme....87
3.3.4.1. Kuramın Yetersizlikleri....88
3.3.4.2. Searle'ün Kavramlarıyla Metaforu Düşünmek....91

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BİLİŞSEL OLMAYAN METAFOR KURAMI: DAVIDSON

4.1. DAVIDSON'IN DİL ANLAYIŞI....95
4.1.1. Doğruluk Kuramcı Anlam Yaklaşımı....100
4.1.2. Kökten Yorumlama....103
4.2. METAFOR GÖRÜŞÜ....108
4.2.1. Davidson'ın Eleştirileri....110
4.2.1.1. Bilişsel İçerik ve Metafor Anlam Eleştirileri....110
4.2.1.2. Benzerlik – Benzetme Eleştirileri....112
4.2.2. Kuram....116
4.2.3. Davidson'a Yöneltilen Eleştiriler....118
4.2.4. Davidson'ın Kuramına Katkılar....122
4.2.5. Değerlendirme....124

SONUÇ
KURAMLARIN KARŞILAŞTIRMASI VE BİR ÖNERİ

5.1. KURAMLARIN KARŞILAŞTIRMASI....125
5.1.1. Searle'ün Davidson'a Olası Eleştirileri....128
5.1.2. Davidson'ın Searle'e Olası Eleştirileri....131
5.1.3. Değerlendirme....134
5.2. BİR KURAM ÖNERİSİ....135
5.2.1. Çalışmanın Sonuçları....136

5.2.2. Metafor Dil 139
5.2.2.1. Metafor Dil Savları 141
5.2.2.2. Metafor Dil Sorunları 151
5.3. SONUÇ 153

KAYNAKÇA 155

DİZİN 163

KAYNAKÇA

Aksan, Doğan: **Anlambilim: Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi**, Ankara, Engin Yayın Evi, 2009.

Abrams, Howard M.: **A Glossary of Literary Terms**, 7. Bs., Boston, Heinle & Heinle, 1999.

Altınörs, Atakan: "Toplumsal Gerçekliğin İnşasında Söz Edimleri," **Söz Edimleri: Seçilmiş Yazılar**, ed. Atakan Altınörs, İstanbul, Bilge Kültür Sanat, 2019.

Anderson Jr., R. Dean: **Glossary of Greek Rhetorical Terms Connected to Methods and Argumentation, Figures And Tropes From Anaximenes to Quintilian**, Leuven, Peeters, 2000.

Aristoteles: **Poetika**, çev. İsmail Tunalı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1987.

Retorik, çev. Mehmet H. Doğan, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1995.

Ashworth, Jennifer E.: "Metaphor and Logicians from Aristotle to Cajetan," **Vivarium**, 45/2-3, 2007, s. 311-327.

Aune, Bruce: "Quine on Translation and Reference", **Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition**, 27/4, 1975, s. 221-236.

Austin, J.L.: **Söylemek ve Yapmak**, Çev. R. Levent Aysever, İstanbul, Metis, 2009.

Aysever, R. Levent: "Sunuş: Dil Felsefesi, Söz Edimleri Kuramı ve John R. Searle," **Söz Edimleri**, John R. Searle, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2000.

Beardsley, Monroe C.: **Aesthetics: Problems in the Philosophy of Criticisim**, Harcourt, Brace & World, 1958.

"The Metaphorical Twist," **Philosophy and Phenomenological Research**, 22/3, 1962, s. 293-307.

"Metaphorical Senses," **Nous**, 12/1, 1978, s. 3-16.

Bilgegil, Kaya: **Edebiyat Bilgi ve Teorileri: Belagat**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1989.

Black, Max: **Models and Metaphors: Studies in Language and Philosophy**, New York, İthaca, 1962.

"Metaphor," **Proceedings of the Aristotelian Society**, 55, 1955, s. 273-294.

"More About Metaphor," **Dialectica**, 31-3/4, 1977, s. 431-457.

"How Metaphors Work: A Reply to Donald Davidson", **Critical Inquiry**, 6/1, 1979, s. 131-143.

Bredin, Hugh: "The Literal and the Figurative," **Philosophy**, 67/259, 1992, s. 69-80.

Brown, Stuart C.: "I.A. Richards' New Rhetoric: Multiplicity, Instrument and Metaphor," **Rhetoric Review**, 10/2, 1992, s. 218-231.

Camp, Elisabeth: "Metaphor and That Certain 'Je Ne Sais Quoi'", **Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition**, 129/1, 2006, s. 1-25.

"Metaphor and Varieties of Meaning", **A Companion to Donald Davidson**, Ed. by Ernie Lepore, Kirk Ludwig, West Sussex, Wiley Blackwell, 2013.

Cavell, Marcia: "Metaphor, Dreamwork and Irrationality", **Perspectives on the Philosophy of Donald Davidson**, Ed. by Ernest LePore, Oxford, Basil Blackwell, 1989.

Cebeci, Oğuz: **Metafor ve Şiir Dilinin Yapısal Özellikleri**, İstanbul, İthaki, 2019.

Coşkun, Menderes **Sözün Büyüsü: Edebi Sanatlar**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2014.

Cuddon, Anthony J.: **A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory**, 5. Bs., Oxford, Wiley-Blackwell, 2013.

Davidson, Donald: "Theories of Meaning and Learnable Languages", **Inquiries into Truth and Interpretation**, 2. Ed., Ed. by Donald Davidson, Oxford, Oxford University Press, 2001. (1965)

"Truth and Meaning", **Inquiries into Truth and Interpretation**, 2. Ed., Ed. by Donald Davidson, Oxford, Oxford University Press, 2001. (1967)

"True to the Facts", **Inquiries into Truth and Interpretation**, 2. Ed., Ed. by Donald Davidson, Oxford, Oxford University Press, 2001. (1969)

"Radical Interpretation", **Inquiries into Truth and Interpretation**, 2. Ed., Ed. by Donald Davidson, Oxford, Oxford University Press, 2001. (1973)

"On the Very Idea of Conceptual Scheme", **Inquiries into Truth and Interpretation**, 2. Ed., Ed. by Donald Davidson, Oxford, Oxford University Press, 2001. (1974)

"What Metaphors Mean", **Inquiries into Truth and Interpretation**, 2. Ed., Ed. by Donald Davidson, Oxford, Oxford University Press, 2001. (1978)

"A Coherence Theory of Truth and Knowledge", **Subjective, Intersubjective and Objective**, Ed. by Donald Davidson, Oxford, Oxford University Press, 2001. (1983)

"Communication and Convention", **Inquiries into Truth and Interpretation**, Ed. by Donald Davidson, Oxford, Oxford University Press, 2001. (1984)

"A Nice Derangement of Epitaphs", **Truth, Language, and History**, Ed. by Donald Davidson, Oxford, Oxford University Press, 2005. (1986)

"Rational Animals", **Subjective, Intersubjective and Objective**, Ed. by Donald Davidson, Oxford, Oxford University Press, 2001. (1988)

"Second Person", **Subjective, Intersubjective and Objective**, Ed. by Donald Davidson, Oxford, Oxford University Press, 2001. (1992)

"The Problem of Objectivity", **Problems of Rationality**, Ed. by Donald Davidson, Oxford, Oxford University Press, 2004. (1995)

"The Folly of Trying to Define Truth", **Truth, Language, and History**, Ed. by Donald Davidson, Oxford, Oxford University Press, 2005. (1996)

"Seeing Through Language", **Truth, Language, and History**, Ed. by Donald Davidson, Oxford, Oxford University Press, 2005. (1997)

Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 29. Bs., Ankara, Aydın Kitabevi, 2009.

Farrell, Frank B.: "Metaphor and Davidsonian Theories of Meaning", **Canadian Journal of Philosophy**, 17/3, 1987, s. 625-642.

Fogelin, Robert J. **Figuratively Speaking**, Oxford, Oxford University Press, 2011.

"Metaphors, Simile and Similarity," **Aspects of Metaphor**, ed. Jaakko Hintikka, Dordrecht, Springer Science+Business Media, 1994.

Goodman, Nelson: "Metaphor as Moonlighting", **Critical Inquiry**, 6/1, 1979, s.125-130.

Grice, Paul: **Studies in the Way of Words**, 4. Bs., Cambridge, Harvard University Press, 1995.

Haack, Susan: "Dry Truth and Real Knowledge: Epistemologies of Metaphor and Metaphors of Epistemology," **Aspects of Metaphor**, ed. Jaakko Hintikka, Dordrecht, Springer Science+Business Media, 1994.

Heal, Jean: "Radical Interpretation", **A Companion to the Philosophy of Language**, Ed. by Bob Hale, Crispin Wright, Oxford, Blackwell Publishers, 1998.

Hengirmen, Mehmet: **Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Engin Yayınevi, 1999.

Hills, David: "Aptness and Truth in Verbal Metaphor," **Philosophical Topics**, 25/1, 1997, s. 117-153.

"Metaphor," The Standford Encyclopedia of Philosophy, ed. Edward Zalta, 2017. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2017/entries/metaphor/>. Erişim 08 Ekim 2019.

"The What and The How of Metaphorical Imagining, Part One," **Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition**, 174/1, 2017, s. 13-31.

Hintikka, Jaakko, Sandu, Gabriel: "Metaphor and Other Kinds of Nonliteral Meaning", **Aspects of Metaphor**, ed. Jaakko Hintikka, Dordrecht, Springer Science+Business Media, 1994.

İmer, Kamile, vd.: **Dilbilim Sözlüğü**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011.

Johnson, Mark: "Introduction: Metaphor in the Philosophical Tradition," **Philosophical Perspectives on Metaphor**, Mineapolis, University of Minnesota Press, 1981.

Kerimoğlu, Caner: **Genel Dilbilime Giriş**, 2. bs., Ankara, Pegem Akademi, 2014.

Kıran, Zeynel ve Eziler Kıran, Ayşe: **Dilbilime Giriş**, 3. bs., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2006.

Kittay Feder, Eva: "The Creation of Similarity: A Discussion of Metaphor in Light of Tversky's Theory of Similarity," **Proceedings of Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association**, 1982, s. 394-405.

Kirby, John T.: "Aristotle on Metaphor," **The American Journal of Philology**, 118/4, 1997, s. 517-554.

Kocakaplan, İsa: **Açıklamalı Edebî Sanatlar**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1992.

Leezenberg Michiel: **Contexts of Metaphor**, Oxford, Elsevier, 2001.

Lepore, Ernie, Ludwig, Kirk:	**Donald Davidson: Meaning, Truth, Language, an Reality**, Oxford, Oxford University Press, 2005.
	Donald Davidson's Truth-Theoretic Semantics, Oxford, Oxford University Press, 2007.
Loewenberg, Ina:	"Truth and Consequences of Metaphors," **Philosophy & Rhetoric**, 6/1, 1973, s. 30-46.
Ludwig, Kirk:	"Davidson", **Dil Felsefesi**, Der. Barry Lee, Çev. Ünsal Çimen, Ankara, Fol Yayınları, 2019.
Lycan, William G.:	**Philosophy of Language: A Contemporary Introduction**, 2. Edt., New York, Routledge, 2008.
	"An Irenic Idea about Metaphor," **Philosophy**, 88/343, 2013, s. 5-32.
Macha, Jakup:	"Searle on Metaphor," **Organon**, F/19, 2012, s. 186-197.
Magidor, Ofra:	"Category Mistake and Figurative Language," **Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition**, 174/1, 2017, s. 65-78.
Moran, Richard:	"Metaphor," **A Companion to the Philosophy of Language**, 2. Bs. ed. Bob Hale, Crispin Wright, Oxford, Blackwell Publishers, 1998.
Nişanyan, Sevan:	"Mecaz," **Nişanyan Sözlük: Çağdaş Türkçenin Etimolojisi**, https://www.nisanyansozluk.com/?k=mecaz
Özaltun, Eylem:	"Dummett ve Davidson: Düşüncenin Dile Bağlılığı Üzerine", **Beytülhikme: An International Journal of Philosophy**, 3/1, 2021, s.47-78.
Platon:	**Devlet**, çev. Cenk Saraçoğlu, Veysel Atayman, İstanbul, BS Yayın Basım.
Ramberg, Bjorn T.:	**Davidson's Philosophy of Language: An Introduction**, New York, Basil Blackwell, 1989.
Reimer, Marga:	"Davidson on Metaphor", **Midwest Studies in Philosophy**, XXV, 2001, s. 142-155.
	"Metaphorical Meaning. Do You See What I Mean", **Baltic International Yearbook of Cognition, Logic And Communication**, 3, 2008, s. 1-20.
Richards, I. A.:	**Philosophy of Rhetoric**, New York, Galaxy Book, 1965.
Rust, Joshua:	**John Searle**, London, Continuum, 2009.

Quine, Williard V. O.: "Ontological Relativity", **The Journal of Philosophy**, 65/7, 1968, s. 185-212.

Word and Object, New Ed., Massachusetts, The MIT Press, 2013.

Searle, John R.: **Söz Edimleri**, Çev. R. Levent Aysever, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2000.

Bilinç ve Dil, Çev. Muhittin Macit, Ferruh Özpilavcı, İstanbul, Litera Yayıncılık, 2005.

Toplumsal Gerçekliğin İnşası, Çev. Muhittin Macit, Ferruh Özpilavcı, İstanbul, Litera Yayıncılık, 2005.

Intentionality an Essay in the Philosophy of Mind, Cambridge, Cambridge University Press, 1983.

"Bir Edimsöz Edimleri Taksonomisi," **Söylemek ve Anlatmaya Çalışmak**, ed. John R. Searle, çev. R. Levent Aysever, Ankara, Bilgesu, 2011.

"Dolaylı Söz Edimleri," **Söylemek ve Anlatmaya Çalışmak**, ed. John R. Searle, çev. R. Levent Aysever, Ankara, Bilgesu, 2011.

"Eğretileme," **Söylemek ve Anlatmaya Çalışmak**, ed. John R. Searle, çev. R. Levent Aysever, Ankara, Bilgesu, 2011.

Smith, Barry: "From Speech Acts to Social Reality," **John Searle**, ed. Barry Smith, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.

Stern, Josef: **Metaphor in Context, Cambridge**, Cambridge, The MIT Press, 2000.

Şahan, Kayhan: **Şiirde Derin Yapı Metafor: Modern Türk Şiiri Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul, Ebabil, 2020.

Şişkolar, Cem: ""Quine ve Semantik Belirsizlik" Üzerine", **Felsefe Tartışmaları 52. Kitap**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2016.

Tarski, Alfred: "The Semantic Conception of Truth: and the Foundations of Semantics", **Philosophy and Phenomenological Research**, 4/3, 1944, s. 341-376.

Tirrel, Lynne: "Reductive and Nonreductive Simile Theories of Metaphor," **The Journal of Philosophy**, 88/7, 1991, s. 337-338.

Turetzky, Philip: "Metaphor and Paraphrase," **Philosophy and Rethoric**, 21/3, 1988, s. 205-219.

Tversky, Amos: "Features of Similarity," **Psychological Review**, 84/4, 1977, s. 327-352.

Usta, Çiğdem: **Mizah Dilinin Gizemi**, 2. bs., Ankara, Akçağ, 2009.

Uysal, R. Selçuk: **Belâgat ve Edebî Sanatlar Lügati**, İstanbul, Doğu Kitabevi, 2010.

Vanderveken, Daniel: "Universal Grammar and Speech Act Theory," **Essays in Speech Act Theory**, ed. Daniel Vanderveken, Susumu Kubo, Amsterdam, John Benjamins Publishing, 2001.

Vardar, Berke: **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, 2. bs., İstanbul, Multilingual, 2007.

Wittgenstein, Ludwig: **Felsefi Soruşturmalar**, Çev. Haluk Barışcan, 2. Bs., İstanbul, Metis, 2010.

Yablo, Stephen: "Does Ontology Rest on a Mistake," **Proceedings of Aristotelian Society**, C:72, 1998, s. 229-283.

"Metaphor," **Oxford Learner's Dictionaries**,

<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/ english/metaphor?q=metaphor>

"Metafor," **TDK Güncel Türkçe Sözlük**,

<https://www.sozluk.gov.tr>

"Keçi," **TDK Güncel Türkçe Sözlük**,

<https://www.sozluk.gov.tr>

ÖRGÜT KÜLTÜRÜ

Kavramlar, Modeller ve Ölçüm Araçları

Prof. Dr. Mustafa Bekmezci
Dr. Öğr. Üyesi Hasan Boztoprak

nobel

ÖRGÜT KÜLTÜRÜ: KAVRAMLAR, MODELLER VE ÖLÇÜM ARAÇLARI

Prof. Dr. Mustafa Bekmezci - Dr. Öğr. Üyesi Hasan Boztoprak

Yayın No.: 4686
İşletme No.: 332
ISBN: 978-625-427-954-6
E-ISBN: 978-625-427-953-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Bekmezci, Mustafa., Boztoprak, Hasan.
Örgüt Kültürü: Kavramlar, Modeller ve Ölçüm Araçları / Mustafa Bekmezci - Hasan Boztoprak
1. Basım, XII + 140 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-954-6
E-ISBN: 978-625-427-953-9
1. Örgüt Kültürü Kavramları 2. Örgüt Kültürü Modelleri 3. Örgüt Kültürü Ölçüm Araçları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **İX**

BİRİNCİ BÖLÜM **1**

1. Örgüt Kültürü 3
   1.1. Alt Kültür 7
   1.2. Yaygın Kültür 9
   1.3. Karşı Kültür 10
2. Örgüt Kültürünün Özellikleri 11
3. Örgüt Kültürünün Belirleyicileri 13
4. Örgüt Kültürünün Unsurları 16
   4.1. Ritüeller ve Törenler 19
   4.2. Semboller 21
   4.3. Sloganlar 24
   4.4. Mitler 25
   4.5. Hikâyeler 26
   4.6. Kahramanlar 29
   4.7. Değerler 30
   4.8. Ayinler 33
5. Örgüt Kültürünün Fonksiyonları 34
6. Örgüt Kültürünün Oluşumu 36
7. Örgüt Kültürünün Boyutları 38
8. Örgüt Kültürünün Yönetimi 40
   8.1. Kültür ve Üst Yönetim 44
   8.2. İletişim ve Kurum Kültürü 45
9. Örgüt Kültürünün Değişimi 46
10. Kültürel Uyum 48

İKİNCİ BÖLÜM **51**

1. Örgüt Kültürü ile İlgili Kuram ve Yaklaşımlar 53
   1.1. Ansoff Kültür Modeli 56
   1.2. Cameron ve Quinn Kültür Modeli 56

1.2.1. Adokrasi (Yaratıcı) Kültürü 57
1.2.2. Klan (İş Birliği) Kültürü 58
1.2.3. Hiyerarşi (Kontrol) Kültürü 58
1.2.4. Piyasa (Rekabet) Kültürü 59
1.3. Deal ve Kennedy Kültür Modeli 59
1.3.1. Yüksek Risk-Hızlı Geri Bildirim Kültürü 60
1.3.2. Düşük Risk-Hızlı Geri Bildirim Kültürü 60
1.3.3. Yüksek Risk-Yavaş Geri Bildirim Kültürü 60
1.3.4. Düşük Risk-Yavaş Geri Bildirim Kültürü 60
1.4. Miles ve Snow Kültür Modeli 61
1.4.1. Koruyucu Kültür 61
1.4.2. Geliştirici kültür 61
1.4.3. Analizci Kültür 61
1.4.4. Tepki Verici Kültür 62
1.5. Harrison Kültür Modeli 62
1.5.1. Güç Kültürü (Zeus) 62
1.5.2. Rol Kültürü (Apollo) 63
1.5.3. Görev Kültürü (Athena) 64
1.5.4. Birey Kültürü (Dionysus) 64
1.6. Denison ve Spreitzer Kültür Modeli 65
1.6.1. Grup Kültürü 65
1.6.2. Hiyerarşi Kültürü 65
1.6.3. Gelişim Kültürü 65
1.6.4. Rasyonel Kültür 65
1.7. Deshpande ve Arkadaşlarının Kültür Modeli 65
1.7.1. Klan Kültürü 66
1.7.2. Pazar Kültürü 66
1.7.3. Adokrasi Kültürü 66
1.7.4. Hiyerarşi Kültürü 66
1.8. Harrison ve Handy Kültür Modeli 66
1.8.1. Güç Kültürü 66
1.8.2. Görev Kültürü 67
1.8.3. Rol Kültürü 67
1.8.4. Birey Kültürü 67
1.9. Kirsch-Trux Kültür Modeli 68
1.10. Graves Kültür Modeli 69

1.10.1. Barbar Kültürü 69
1.10.2. Monarşik Kültür 69
1.10.3. Başkanlık Kültürü 70
1.10.4. Paranoyak Kültür 70
1.11. Hood Kültür Modeli 70
1.11.1. Hiyerarşik Kültür 70
1.11.2. Kaderci Kültür 70
1.11.3. Bireyci Kültür 70
1.11.4. Eşitlikçi Kültür 71
1.12. Toyohiro Kono Kültür Modeli 71
1.12.1. Canlı Kültür ve Lider Temelli Canlı Kültür 71
1.12.2. Bürokratik Kültür 71
1.12.3. Durağan Kültür ve Güçlü Lider Temelli Durağan Kültür 71
1.13. Hofstede Kültür Modeli 72
1.13.1. Güç Mesafesi 72
1.13.2. Bireycilik-Toplumculuk 73
1.13.3. Belirsizlikten Kaçınma 73
1.13.4. Erillik-Dişillik 74
1.14. Ouchi Kültür Modeli 74
1.15. Quinn ve McGrath Kültür Modeli 77
1.15.1. Rasyonel Kültür 77
1.15.2. Gelişmeci Kültür 77
1.15.3. Uzlaşmacı Kültür 77
1.15.4. Hiyerarşik Kültür 77
1.16. Danışman ve Özgen Kültür Modeli 78
1.17. Diane ve Pheysey Kültür Modeli 78
1.17.1. Rol Kültürü 78
1.17.2. Başarı Kültürü 79
1.17.3. Güç Kültürü 79
1.17.4. Destek Kültürü 79
1.18. Byars Kültür Modeli 79
1.18.1. Etkileşen Kültür 80
1.18.2. Bütünleşik Kültür 80
1.18.3. Sistematik Kültür 80
1.19. Johnson ve Scholes Kültür Modeli 80
1.20. Goffee ve Jones Kültür Modeli 81

1.20.1. Şebeke Kültür 81
1.20.2. Komün Kültür 82
1.20.3. Parçalanmış Kültür 82
1.20.4. Paralı Asker Kültürü 82
1.21. Schein Kültür Modeli 82
1.21.1. Temel Varsayımlar 82
1.21.2. Paylaşılan Değerler 83
1.21.3. Artifaktlar (Yapay Göstergeler) 83
1.22. Jones Kültür Modeli 84
1.22.1. Üretim Kültürü 84
1.22.2. Bürokratik Kültür 84
1.22.3. Profesyonel Kültür 85
1.23. Peters ve Waterman Kültür Modeli 85
1.23.1. Özerklik ve Girişimcilik 85
1.23.2. Müşteriye Yakınlık 85
1.23.3. Peşin Hükümle Eylemden Yana Olmak 86
1.23.4. İnsanlar Aracılığıyla Verimlilik 86
1.23.5. Yalın Yapı 86
1.23.6. İşi Sahiplenme, Değer Yönelimi 86
1.23.7. Kendi İşine Bakmak 86
1.23.8. Eş Zamanlı Gevşek-Sıkı Özellik Gösterme 86
1.24. Pümpin Kültür Modeli 87
1.25. Sethia ve Glinow Kültür Modeli 88
1.25.1. İlgisiz Kültür 88
1.25.2. İlgili Kültür 88
1.25.3. Titiz Kültür 89
1.25.4. Tamamlayıcı Kültür 89
1.26. Schneider Kültür Modeli 89
1.26.1. Kontrol Kültürü 89
1.26.2. İş Birliği Kültürü 89
1.26.3. Yetenek Kültürü 89
1.26.4. Gelişme Kültürü 90
1.27. Parsons Kültür Modeli 90
1.28. Allaire ve Firsirotu'nun Kültür Sınıflandırması 91
1.28.1. Sosyokültürel Sistemin Parçası Olarak Kültür 91
1.28.2. Bir Düşünceler Sistemi Olarak Kültür 92

1.29. Bolman ve Deal'in Kültür Sınıflandırması 92
1.29.1. Yapısal Bakış Açısından Kültür 93
1.29.2. İnsan Kaynakları Bakış Açısından Kültür 93
1.29.3. Politik Bakış Açısından Kültür 94
1.29.4. Sembolik Bakış Açısından Kültür 95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 97

1. Örgüt Kültürünün Ölçüm Araçları 99
1.1. Örgüt Kültürü Araştırmalarında Metodolojik Çeşitlilik 100
1.1.1. Kültür mü İklim mi? 101
1.1.2. Ontolojik ve Epistemolojik Farklılıklar 102
1.1.3. Bir Değişken Olarak Örgüt Kültürü 103
1.1.4. Formatif mi Tanısal mı? 104
1.1.5. Etik Araştırma mı Emik Araştırma mı? 104
1.1.6. Özellikler Yaklaşımı mı Tipoloji Yaklaşımı mı? 106
1.1.7. Kültür İçeriği: Bilişsel mi Sembolik mi? 106
1.1.8. Nitel ve Nicel Yöntemler 107
1.2. Nicel Ölçüm Araçları (Anket Formları) 108

KAYNAKÇA 125

EK-1: NİCEL ÖRGÜT KÜLTÜRÜ ÖLÇÜM ARAÇLARI (ANKET FORMLARI) 133

KAYNAKÇA

Akdemir, A. (2008). Vizyon Yönetimi Birey, Kurum, Kent ve Ülke Düzeyinde. Ekin, Bursa.

Akıncı Vural, B. ve Coşkun, G. (2007). Örgüt Kültürü. Nobel, Ankara.

Allaire, Y. ve Firsirotu, M. (1984). Theories of Organizaiton Culture. Organizational Studies, 5(3), 193-226.

Alvesson, M. (1989). Concepts of Organizational Culture and Presumed Links to Efficiency. Omega, 17(4), 323-333.

Alvesson, M. (2013). Understanding Organizational Culture. 2nd Ed., Sage, Los Angeles.

Alvesson, M. ve Sveningson, S. (2016). Changing Organizational Culture: Cultural Change Work in Progress. 2nd Ed., Routledge, New York.

Ashkanasy, N.M., Lyndelle, M., Broadfoot, E. ve Falkus, S. (2000). Questionnaire Measures of Organizational Culture, Handbook of Organizational Culture and Climate. (Ashkanasy, N.M., Celeste P., Wilderom, M. ve Peterson, M.F., Ed.). Sage Publications, ABD, 131-146.

Ataman Unutkan, G. (1995). İşletmelerin Yönetimi ve Örgüt Kültürü, Türkmen, İstanbul.

Bajdo, L.M. ve Dickson, M.W. Perceptions of Organizational Culture and Women's Advancement in Organizations: A Cross-Cultural Examination. Sex Roles, 45(5/6), 399-414.

Balcı, A. (2008). Örgüt Mecazları. Ekinoks, Ankara.

Baltaş, A. (2012). Türk Kültüründe Yönetmek Yerel Değerlerle Küresel Başarılar Kazanmak. 4.b., Remzi Kitabevi, İstanbul.

Bavik, A. (2016). Developing a New Hospitality Industry Organizational Culture Scale. International Journal of Hospitality Management, 58, 44-55.

Bellot, J. (2011). Defining and Assessing Organizational Culture. Nursing Forum, 46(1), 29-37.

Bergman, B. (2003). The Validation of the Women Workplace Culture Questionnaire: Gender-Related Stress and Health for Swedish Working Women. Sex Roles, 49(5/6), 287-297.

Bergman, B. ve Hallberg, L.R.M. (2002). Women in a Male-Dominated Industry: Factor Analysis of a Women Workplace Culture Questionnaire Based on a Grounded Theory Model. Sex Roles, 46(9/10), 311-322.

Berry, J.W., Poortinga, Y.H., Breugelmans, S.M., Chasiotis, A. ve Sam, D.L. (2015). Kültürlerarası Psikoloji Araştırma ve Uygulamalar. Çev. Ed.: Leman Pınar Tosun, Nobel, Ankara.

Bitsani, E. (2013). Theoretical Approaches to the Organizational Culture and the Organizational Climate: Exploratory Research Examples and Best Policies in Health Care Services. Journal of Human Resource Management, 1(4), 48-58.

Bolman, L.G. ve Deal, T.E. (2013). Organizasyonları Yeniden Yapılandırmak. 4.b., Çev.: Abdurrahman Tanrıöğen ve Ahmet Aypay, Seçkin, İstanbul.

Bonavia, T. (2006). Preliminary Organizational Culture Scale Focused on Artifact. Psychological Reports, 99(3), 671-674.

Botcheva, L., White, C.R. ve Huffman, L.C. (2002). Learning Culture and Outcomes Measurement Practices in Community Agencies. American Journal of Evaluation, 23(4), 421-434.

Bozkurt, T. (2006). İşletme Kültürü: Kavram Tanımı ve Metodolojik Sorunlar. İçinde Tevrüz, S. (Ed.). Endüstri ve Örgüt Psikolojisi. 3.b., Türk Psikologlar Derneği, Ankara.

Bradley, E.H., Brewster, A.L., Fosburgh, H., Cherlin, E.J. ve Curry, L.A. (2017). Development and Psychometric Properties of a Scale to Measure Hospital Organizational Culture for Cardiovascular Care. Cardiovascular Quality and Outcomes, 10(3), 1-7.

Cameron, K.S ve Quinn, R.E. (2017). Örgüt Kültürü, Örgütsel Tanı ve Değişim, Rekabetçi Değerler Modeli. Çev. Ed.: Murat Gürkan Gülcan ve Necati Cemaloğlu, Pegem Akademi, Ankara.

Cameron, K.S. ve Freeman, S.J. (1991). Cultural Congruence Strength and Type: Relationships to Effectiveness. Research in Organizational Change and Development. 5, 23-58.

Cameron, K.S. ve Quinn, R.E. (2011). Diagnosing and Changing Organizational Culture Based on the Competing Values Framework. 3rd ed., Willey, USA.

Certo, S.C. (1997). Modern Management. 7th ed., Prentice Hall, New Jersey.

Champoux, J. (2011). Organizational Behavior. Routledge, New York.

Chow, C.W., Harrison, G.L., McKinnon, J.L. ve Wu, A. (2002). The Organizational Culture of Public Accounting Firms: Evidence from Taiwanese Local and US Affiliated Firms. Accounting, Organizations and Society, 27(4-5), 347-360.

Collins, J.C. ve Porras, J.I. (1999). Kalıcı Olmak Geleceğin Güçlü Kurumlarını Yaratmak. Çev.: Zuhal Çivi, Sistem, İstanbul.

Cooke, R.A. ve Szumal, J.L. (1993). Measuring Normative Beliefs and Shared Behavioral Expectations in Organizations: The Reliability and Validity of the Organizational Culture Inventory. Psychological Reports, 72, 1299-1330.

Cooke, R.A. ve Rousseau, D.M. (1988). Behavioral Norms and Expectations: A Quantitative Approach to the Assessment of Organizational Culture. Group & Organization Management. 13(3), 245-273.

Corrigan, P.W., Diwan, S., Campion, J. ve Rashid, F. (2002). Transformational Leadership and the Mental Health Team. Administration and Policy in Mental Health, 30(2), 97-108.

Cox, S.J. ve Cheyne, A.J.T. (2000). Assessing Safety Culture in Offshore Environments. Safety Science, 34, 111-129.

Dawson, M., Abbott, J. ve Shoemaker, S. (2011). The Hospitality Culture Scale: A Measure Organizational Culture and Personal Attributes. International Journal of Hospitality Management, 30(2), 290-300.

DeCenzo, D.A. ve Robbins, S.P. (2017). İnsan Kaynakları Yönetiminin Temelleri. Çev.Ed.: Canan Çetin ve M. Lütfi Arslan, Nobel, Ankara.

Denison, D.R. (1996). What is the Difference between Organizational Culture and Organizational Climate? A Native's Point of View on a Decade of Paradigm Wars. The Academy of Management Review, 21(3), 619-654.

Denison, D.R. (1984). Bringing Corporate Culture to the Bottom Line. Organizational Dynamics, 13, 4-22.

Desselle, S., Rosenthal, M., Holmes, E.R., Andrews, B., Lui, L. ve Raja, L. (2017). Components of a Measure to Describe Organizational Culture in Academic Pharmacy. American Journal of Pharmaceutical Education, 81(10), 6-19.

Dinçer, Ö. (2013). Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası. Beta, İstanbul.

Doğan, B. (2007). Örgüt Kültürü. Beta, İstanbul.

Dorfman, P., Javidan, M., Hanges, P., Dastmalchian A. ve House, R. (2012). GLOBE: A Twenty-year Journey into the Intriguing World of Culture and Leadership. Journal of World Business, 47(4), 504-518.

Driskill, G.W. ve Brenton, A.L. (2011). Organizational Culture in Action: A Cultural Analysis Workbook. 2nd ed., Sage, Los Angeles.

Egan, T.M. (2008). The Relevance of Organizational Subculture for Motivation to Transfer Learning. Human Resource Development Quarterly, 19(4), 299-322.

Eren, E. (2004). Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi. Genişletilmiş 8.b., Beta, İstanbul.

Erkmen, T. (2010). Örgüt Kültürü. Beta, İstanbul.

Hodge, B.J., Anthony, W.P ve Gales, L.M. (2003). Organization Theory. 6. ed., Prentice Hall, New Jersey.

Daft, R.L. (2015). Örgüt Kuramları ve Tasarımını Anlamak. Çev. Ed.: Ömür N. Timurcanday Özmen, Nobel, Ankara.

Daft, R.L. (2000). Management. 5th ed., The Dryden Press, USA.

Delobbe, N., Haccoun, R.R. ve Vandenberghe, C. (2002). Measuring Core Dimensions of Organizational Culture: A Review of Research and Development of a New Instrument. IAG-LSM Working Papers; 02/53, http://hdl.handle.net/2078/18238 (E.T.: 20.11.2020).

Demir, N. (2007). Örgüt Kültürü ve İş Tatmini. Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Denison, D.R., Janovics, J. ve Young, J. (2005). Diagnosing Organizational Cultures: Validating a Model and Method. Working Paper, Denison Consulting.

Denison, D.R. ve Mishra, A.K. (1995). Toward a Theory of Organizational Culture and Effectiveness. Organization Science, 6(2), 204-223.

Denison, D.R. (1984). Bringing Corporate Culture to the Bottom Line. Organizational Dynamics, 13(2), 5-22.

Detert, J.R., Schroeder, R.G. ve Cudeck, R. (2003). The Measurement of Quality Management Culture in Schools: Development and Validation of the SQMCS. Journal of Operations Management 21(3), 307-328.

Dobni, C.B. (2008). Measuring Innovation Culture in Organizations: The Development of a Generalized Innovation Culture Construct Using Exploratory Factor Analysis. European Journal of Innovation Management, 11(4), 539-559.

Erdem, F. (1996). İşletme Kültürü. Akdeniz Üniversitesi Yayınları, Antalya.

Fletcher, B. ve Jones, F. (1992). Measuring Organizational Culture: The Cultural Audit. Managerial Auditing Journal, 7(6), 30-36.

Forsythe, L.L. (2005). Using an Organizational Culture Analysis to Design Interventions for Change. AORN Journal, 81(6), 1288-1302.

Frazier, C.B., Ludwig, T.D., Whitaker, B. ve Roberts, D.S. (2013). A Hierarchical Factor Analysis of a Safety Culture Survey. Journal of Safety Research, 45, 15-28.

Ghosh, S. ve Srivastava, B.K. (2014). Construction of a Reliable and Valid Scale for Measuring Organizational Culture. Global Business Review, 15(3), 583-596.

Ginevičius, R. ve Vaitkūnaitė, V. (2006). Analysis of Organizational Culture Dimensions Impacting Performance. Journal of Business Economics and Management, 7(4), 201-211.

Glaser, S., Zamanou, S. ve Hacker, K. (1987). Measuring and Interpreting Organizational Culture. Management Communication Quarterly, 1(2), 173-198.

Goffee, R. ve Jones, G. (1998). Character of a Corporation. HarperCollins Business, Londra.

Golaszewski, T., Hoebbel, C., Crossley, J., Foley, G. ve Dorn, J. (2008). The Reliability and Validity of an Organizational Health Culture Audit. American Journal of Health Studies, 23(3), 116-123.

Grant, R.M. ve Jordan, J. (2014). Stratejinin Temelleri. Çev.: Gamze Sart, Nobel, Ankara.

Grote, G. ve Künzler, C. (2000). Diagnosis of Safety Culture in Safety Management Audits. Safety Science, 34, 131-150.

Güllüpınar, F. (2012). Uluslararası İşletmelerde Örgüt Kültürü. İçinde Özalp, İ. (Ed.) Uluslararası İşletmecilik. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Güney, S. (2007). Yönetim ve Organizasyon. Nobel, Ankara.

Harlow, E. ve Hearn, J. (1995). Cultural Constructions: Contrasting Theories of Organizational Culture and Gender Construction. Gender, Work & Organization, 2(4), 180-191.

Helfrich, C.D., Li, Y.F., Mohr, D.C., Meterko, M. ve Sales A.E. (2007). Assessing an Organizational Culture Instrument Based on the Competing Values Framework: Exploratory and Confirmatory Factor Analyses. Implementation Science, 2, 13.

Hilal, A.V.G. (2006). Brazilian National Culture, Organizational Culture and Cultural Agreement: Findings from a Multinational Company. International Journal of Cross-Cultural Management, 6(2), 139-167.

Hofstede, G. (2013). Values Survey Module 2013 Questionnaire: English Language Version. https://geerthofstede.com/wp-content/uploads/2016/07/VSM-2013-English-2013-08-25.pdf (E.T.: 20.11.2020).

Hofstede, G. ve Minkov, M. (2013). Values Survey Module 2013 Manual. https://geerthofstede.com/wp-content/uploads/2016/07/Manual-VSM-2013.pdf (E.T.: 20.11.2020).

Hofstede, G. (1998). Attitudes, Values and Organizational Culture: Disentangling the Concepts. Organization Studies, 19(3), 477-492.

Hofstede, G., Bond, M.H. ve Luk, C.L. (1993). Individual Perceptions of Organizational Cultures: A Methodological Treatise on Levels of Analysis. Organization Studies, 14(4), 483-503.

Hofstede, G., Neuijen, B., Ohayv, D.D. ve Sanders, G. (1990). Measuring Organizational Cultures: A Qualitative and Quantitative Study Across Twenty Cases. Administrative Science Quarterly, 35(2), 286-316.

Homburg, C. ve Pflesser, C. (2000). A Multiple-Layer Model of Market-Oriented Organizational Culture: Measurement Issues and Performance Outcomes. Journal of Marketing Research, 37(4), 449-462.

Jacobs, R. ve Haber, S. (1994). Organizational Processes and Nuclear Power Plant Safety. Reliability Engineering and Systems Safety, 45, 75-83.

Janicijevic, N. (2011). Methodological Approaches in the Research of Organizational Culture. Economic Annals, 56(189), 69-99.

Jones, G.R., (2013). Organizational Theory, Design, and Change. 7th ed., Pearson Education Limited, Edinburgh.

Jung, T, Scott, T. Davies, H.T O., Bower, P., Whalley, D. McNally, R. ve Mannion, R. (2007), Instruments for the Exploration of Organisational Culture. Working Paper, http://www.scothub.org/culture/instruments.html (E.T. 20.11.2020)

Jung, T., Scott, T., Davies, H.T.O., Bower, P., Whalley, D. McNally, R. ve Mannion, R. (2009). Instruments for Exploring Organizational Culture: A Review of the Literature. Public Administration Review, November.

Keskin, H., Akgün, A.E. ve Koçoğlu, İ. (2016). Örgüt Teorisi. Nobel, Ankara.

Keyton, J. (2011). Communication and Organizational Culture. 2nd ed., Sage, Los Angeles.

Kiremitci, O. ve Gençer, R.T. (2014). The Adaptation Study of the School Quality Management Culture Survey (SQMCS) to Turkish. International Online Journal of Educational Sciences, 6(1), 83-90.

Klingle, R.S., Burgoon, M., Afifi, W. ve Callister, M. (1995). Rethinking How to Measure Organizational Culture in the Hospital Setting: The Hospital Culture Scale. Evaluation & the Health Professions, 18(2), 166-186.

Koch, R. (1997). A'dan Z'ye İşletme ve Finans: Araç, Terim ve Teknikler için Tanımlayıcı Rehber. Dünya, İstanbul.

Kozlu, C. (2013). Kurumsal Kültür ABD, Japonya ve Türkiye'de Başarılı Şirket Yönetimleri. 5.b., Remzi Kitabevi, İstanbul.

Kralewski, J.E., Dowd, B.E., Kaissi, A., Curoe, A. ve Rockwood, T. (2005). Measuring the Culture of Medical Group Practices. Health Care Management Review, 30(3), 184-193.

Kralewski, J.E., Wingert, T.D. ve Barbouche, M.H., (1996). Assessing the Culture of Medical Group Practices. Medical Care, 34(5), 377-388.

Lee, S. (2011). Wal-Mart'ın Ticaret Dahisi. 2.b., Çev.: Deniz Güleşen, Infomag, İstanbul.

Lewis, D. (1998). How Useful a Concept is Organizational Culture? Strategic Change, 7, 251-260.

Litwinenko, A. ve Cooper, C.L. (1994). The Impact of Trust Status on Corporate Culture. Journal of Management in Medicine, 8(4), 8-17.

Liu, A.M.M., Shuibo, Z. ve Meiyung, L. (2006). A Framework for Assessing Organizational Culture of Chinese Construction Enterprises. Engineering, Construction and Architectural Management, 13(4), 327-342.

Mackenzie, S. (1995). Surveying the Organizational Culture in an NHS Trust. Journal of Management in Medicine, 9(6), 69-77.

Marsick, V.J. ve Watkins, K.E. (2003). Demonstrating the Value of an Organization's Learning Culture: The Dimensions of the Learning Organization Questionnaire. Advances in Developing Human Resources, 5(2), 132-151.

Martin, J. (2002). Organizational Culture: Mapping the Terrain. Sage Publications, California

Martins, E., Pundt, A., Horsmann, C.S. ve Nerdinger, F.W. (2008). Organizational Culture of Participation: Development and Validation of a Measure. German Journal of Research in Human Resource Management (Employee Participation and Organizational Culture), 22(2), 195-215.

Maull, R., Brown, P. ve Cliffe, R. (2001). Organisational Culture and Quality Improvement. International Journal of Operations & Production Management, 21(3), 302-326.

McShane, S.L. ve Glinow, M.A.V. (2016). Örgütsel Davranış. Çev.Ed.: Ayşe Günsel ve Serdar Bozkurt, Nobel, Ankara.

Michelli, J.A. (2009). Yeni Altın Standardı. Çev.: İlker Gülfidan, Optimist, İstanbul.

Minibaş, J. ve Erkmen, T. (2008). Yönetim İletişim Kültür. Arıkan, İstanbul.

Muldrow, T.W., Buckley, T. ve Schay, B.W. (2002). Creating High-Performance Organizations in the Public Sector. Human Resource Management, 41(3), 341-354.

Northouse, P.G. (2014). Liderlik. Çev.: Mahmut Kaleli, Sürat, İstanbul.

O'Reilly, C.A., Chatman, J. ve Caldwell, D.F. (1991). People and Organizational Culture: A Profile Comparison Approach to Assessing Person Organization Fit. The Academy of Management Journal, 34(3), 487-516.

Ostroff, C., Kinicki, A.J. ve Muhammad, R.S. (2013). Organizational Culture and Climate. (Irving B. Weiner Eds.). Handbook of Psychology. 2nd ed., John Wiley & Sons, USA, 643-676.

Ouchi, W.G. ve Wilkins, A.L. (1985). Organizational Culture. Annual Review of Sociology, 11, 457-483.

Önday, Ö. (2016). Organization Culture Theory: From Organizational Culture of Schein to Appreciative Inquiry of Cooperrider & Whitney. Elixir Org. Behaviour, 92, 39002-39008.

Özdevecioğlu, M. ve Çelik, C. (2009). Örgüt Kültür Tipleri İtibariyle Bireylerin Algıladıkları Mağduriyet Farklılıklarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23(1), 95-111.

Pang, N.S.K. (1996). Leadership Forces in Hong Kong Secondary Schools. School Leadership and Management, 30(4), 351-365.

Pang, N.S.K. (2001). A Preliminary Study of Managerial Practices of American Educational Research Association 2001 Annual Meeting "What We Know and How We Know It". 10-14 Nisan, Seattle, Washington.

Pang, N.S.K. (1996). School Values and Teachers' Feelings: A LISREL Model. Journal of Educational Administration, 34(2), 64-83.

Payne, R.L. (2000). Climate and Culture: How Close can they get? (N.M. Ashkanasy, C.P.M. Wilderom, M.F. Peterson Eds.), Handbook of Organizational Culture & Climate. Thousand Oaks, CA: Sage, 163-176.

Prajogo, D. ve McDermott, C. (2005). The Relationship between Total Quality Management Practices and Organizational Culture. International Journal of Operations and Production Management, 25(11), 1101-1122.

Rebelo, T., ve Gomes, A.D. (2011). The OLC Questionnaire: A Measure to Assess an Organization's Cultural Orientation towards Learning. (A. Mesquita Eds.) Technology for Creativity and Innovation: Tools, Techniques and Applications. Hershey, PA: IGI Global.

Reigle, R.F. (2001). Measuring Organic and Mechanistic Cultures. Engineering Management Journal, 13(4), 3-8.

Reiman, T., Oedewald, P. ve Rollenhagen, C. (2005). Characteristics of Organizational Culture at the Maintenance Units of two Nordic Nuclear Power Plants. Reliability Engineering and System Safety, 89, 331-345.

Reiman, T. ve Oedewald, P. (2004). Measuring Maintenance Culture and Maintenance Core Task with CULTURE-Questionnaire-A Case Study in the Power Industry. Safety Science, 42, 859-889.

Reynierse, J.H. ve Harker, J.B. (1986). Measuring and Managing Organizational Culture. Human Resource Planning, 9(1), 1-8.

Robbins, S.P. ve Judge, T.A. (2012). Örgütsel Davranış. Çev.Ed.: İnci Erdem, Nobel, Ankara.

Sackmann, S.A. (1991). Uncovering Culture in Organizations. Journal of Applied Behavioral Science, 27(3), 295.

Saruhan, S.C. ve Yıldız, M.L. (2009). Çağdaş Yönetim Bilimi. Beta, İstanbul.

Saxby, C.L., Parker, K.R., Nitse, P.S. ve Dishman, P.L. (2002). Environmental Scanning and Organizational Culture. Marketing Intelligence & Planning, 20(1), 28-34.

Schein, E.H., (2001). Defining Organizational Culture, (Jay M. Shafritz ve J. Steven Ott Eds.), Classics of Organization Theory, 5th ed., Harcourt College Publishers, USA.

Schneider, B., Ehrhart, M.G. ve Macey, W.H. (2013). Organizational Climate and Culture. Annual Review of Psychology, 64, 361-388.

Schriber, J.B. ve Gutek B.A. (1987). Some Time Dimensions of Work: Measurement of an Underlying Aspect of Organization Culture. Journal of Applied Psychology, 72(4), 642-650.

Scott, T., Mannion, R., Davies, H. ve Marshall, M. (2003). The Quantitative Measurement of Organizational Culture in Health Care: A Review of the Available Instruments. HSR: Health Services Research 38(3), 923-944.

Sexton, J.B., Helmreich, R.L., Neilands, T.B., Rowan, K., Vella, K., Boyden, J., Roberts, P.R. ve Thomas, E.J. (2006). The Safety Attitudes Questionnaire: Psychometric Properties, Benchmarking Data, and Emerging Research. BMC Health Services Research, 6(44), 1-10.

Sheng, Y.P. ve Pearson, J.M. (2003). Organizational Culture and Employees' Computer Self-Efficacy: An Empirical Study. Information Resources Management Journal, 16(3), 42-58.

Simmons, A. (2008). Etkileme ve İkna Sanatında Hikâyenin Gücü. Çev.: Gökçesu Tamer, Media-Cat, İstanbul.

Smircich, L. (1983). Concepts of Culture and Organizational Analysis. Administrative Science, 28(3), 339-358.

Sparrow, P.R. (2001). Developing Diagnostics for High Performance Organization Cultures. The International Handbook of Organizational Culture and Climate, (Cary L. Cooper, Sue Cartwright ve P. Christopher Earley Eds.), Willey, İngiltere, 85-106.

Stanford, N. (2014). Organizasyon Kültürü. Çev.: Ümit Şensoy, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Svarstad, B.L, Mount, J.K. ve Bigelow, W. (2001). Variations in the Treatment Culture of Nursing Homes and Responses to Regulations to Reduce Drug Use. Psychiatric Services, 52(5), 666-672.

Sylvester, S. (2003). Measuring the Learning Practice: Diagnosing the Culture in General Practice. Quality in Primary Care, 11, 29-40.

Şeşen, H. (2013). Örgüt Kültürü. İçinde Sığrı, Ü. ve Gürbüz, S. (Eds.). Örgütsel Davranış. Beta, İstanbul, 546-573.

Şişman, M. (2002). Örgütler ve Kültürler. Pegem A, Ankara.

Tang, T.L.P., Kim, J.K. ve O'Donald, D.A. (2000). Perceptions of Japanese Organizational Culture: Employees in Non-unionized Japanese-owned and Unionized US-owned Automobile Plants. Journal of Managerial Psychology, 15(6), 535-559.

Tepeci, M. (2001). The Effect of Personal Values, Organizational Cultures, and Person-Organization Fit on Individual Outcomes in the Restaurant Industry. School of Hotel, Restaurant and Recreation Management, The Pennsylvania. State University Graduate School.

Tepeci, M. ve Bartlett, A.L.B. (2002). The Hospitality Industry Culture Profile: A Measure of Individual Values, Organizational Culture, and Person-organization Fit as Predictors of Job Satisfaction and Behavioral Intentions. Hospitality Management, 21, 151-170.

Thomas, A. (1989). The Effects of Organisational Culture on Choices of Accounting Methods. Accounting and Business Research, 19, 363-378.

Tutar, H. (2014). Örgütsel Psikoloji. Detay, Ankara.

Tüz, M. (2004). İşletmelerde Yönetim Modelleri Avrupa, Amerika, Japonya, Türkiye Uygulamalı. Aktüel, Bursa.

Uzkurt, C. (2008). Yenilik Yönetimi ve Yenilikçi Örgüt Kültürü. Beta, İstanbul.

Vadi, M., Allik, J., Realo, A. (2002). Collectivism and its Consequences for Organizational Culture. Tartu University Press, Tartu.

van der Post, W.Z., Coning, T.J. ve Smit, E.M. (1997). An Instrument to Measure Organizational Culture. South African Journal of Business Management, 28(4), 147-168.

van Muijen, J.J. vd. (1999) Organizational Culture: The Focus Questionnaire. European Journal of Work and Organizational Psychology, 8(4), 551-568.

Varoğlu, A. (2013). Örgüt Kültürü. İçinde Kırel, Ç. ve Ağlargöz, O. (Eds.) Örgütsel Davranış. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Veiga, J., Lubatkin, M., Calori, R. ve Very, P. (2000). Research Note Measuring Organizational Culture Clashes: A Two-Nation Post-Hoc Analysis of a Cultural Compatibility Index. Human Relations, 53(4), 539-557.

Very, P., Lubatkin, M., Calori, R., Veiga, J. (1997). Relative Standing and the Performance of Recently Acquired European Firms. Strategic Management Journal, 18(8), 593-614.

Walker, H., Symon, G. ve Davies, B. (1996). Assessing Organizational Culture: A Comparison of Methods. International Journal of Selection and Assessment, 4(2), 96-105.

Wallach, E. (1983). Individuals and Organization: The Cultural Match. Training and Development Journal, 12, 28-36.

Westbrook, T.T., Ellett, A.J. ve Deweaver, K.W. (2009). Development and Validation of a Measure of Organizational Culture in Public Child Welfare Agencies. Research on Social Work Practice, 19(6), 730-741.

Wilkins, W.G. ve Ouchi, W. (1983). Efficient Cultures: Exploring the Relationship between Culture and Organizational Performance. Administrative Science Quarterly, 28, 468-481.

Witte, K. ve Muijen, J.J. (1999). Organizational Culture: Critical Questions for Researchers and Practitioners. European Journal of Work and Organizational Psychology, 8(4), 583-595.

Xenikou, A. ve Furnham, A. (1996). A Correlational and Factor Analytic Study of Four Questionnaire Measures of Organizational Culture. Human Relations, 49(3), 349-371.

Yeniçeri, Ö. (2002). Örgütsel Değişmenin Yönetimi. Nobel, Ankara.

Zott, C. ve Huy, Q.N. (2007). How Entrepreneurs Use Symbolic Management to Acquire Resources. Administrative Science Quarterly, 52, 70-105.

PROFESYONEL ÖĞRENME VE MESLEKİ GELİŞİM

Dr. Metin Işık

nobel bilimsel

PROFESYONEL ÖĞRENME VE MESLEKİ GELİŞİM

Dr. Metin Işık

Yayın No.: 1480
ISBN: 978-625-398-286-7
E-ISBN: 978-625-398-287-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Işık, Metin.
Profesyonel Öğrenme ve Mesleki Gelişim / Metin Işık
1. Basım, IV + 108 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-286-7
E-ISBN: 978-625-398-287-4
1. Profesyonel Öğrenme 2. Gelişim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM 3

I. ÖĞRENME 4

1. Bireysel Öğrenme 4

2. Örgütsel Öğrenme 6

3. Yetişkin Öğrenmesi 11

II. PROFESYONEL ÖĞRENME 15

1. Profesyonel Öğrenme 15

2. Profesyonel Öğrenme ve Liderlik 18

3. Profesyonel Öğrenmenin Önündeki Engeller 24

4. Profesyonel Öğrenme Standartları 27

İKİNCİ BÖLÜM 31

I. MESLEKİ GELİŞİM 31

1. Mesleki Gelişim Ölçütleri 34

2. Mesleki Gelişim Fırsatları 38

3. Mesleki Gelişim Modelleri 41

4. Profesyonel Gelişim Uygulamaları 44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 49

I. EĞİTİM YÖNETİMİ VE PROFESYONEL ÖĞRENME 49

1. Okul Yöneticisi 52

2. Okul Yöneticiliği Rolleri 56
3. Okul Yöneticilerinin Profesyonel Öğrenmesi 61
3.1. Kişisel ve Mesleki Gelişim 63
3.2. Okul Kültürü 65
3.3. Güven ve Motivasyon 67
3.4. İş Birliği 69
4. Mesleki Gelişimde Profesyonel Öğrenme Araçları 72
4.1. Mentorluk 73
4.2. Akran Paylaşımı ve Akran Desteği 76
4.3. İnternet ve Çevrim İçi Ortamlar 78
4.4. Hizmet İçi Eğitim 81
4.5. İş Başında Öğrenme 85

SONUÇ 89

KAYNAKÇA 93

KAYNAKÇA

Adıgüzel, O., Tanrıverdi, H. ve Sönmez Özkan, D. (2011). Mesleki profesyonellik ve bir meslek mensupları olarak hemşireler örneği, *Yönetim Bilimleri Dergisi, 9*(2).

Ajan, H. & Hartshorne, R. (2008). Investigating faculty decisions to adopt web 2.0 technologies: theory and empirical tests, *Internet and Higher Education*, *11*, 71–80.

Aksoyalp, Y. (2010). 21. Yüzyılda okul yöneticisinin niteliği: Öğretim liderliği, *The Journal of SAU Education Faculty,* (20), 140-150.

Argyris, C. (1990). *Overcoming Organizational Defenses: Facilitating organizational learning*. Prentice Hall, New Jersey.

Argyris, C. ve Schön, D. A. (1978). *Organizational Learning: A Theory of Action Perspective.* Massachusetts: Addison-Wesley.

Aslanargun, E. (2012). Okul Müdürlerinin okul yönetiminde karşılaştığı sorunlar, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (http://sbe .gantep.edu.tr) 11(2):349 -368 ISSN: 1303-0094.

Atmaca, Ç. (2017). İngilizce öğretmenlerinin mesleki kimlik açısından öğretmen yeterlilikleri hakkındaki görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17*(4), 1641-1669.

Avalos, B. (2011). Teacher professional development in teaching and teacher education over ten years. *Teaching and Teacher Education, 27*(1), 10-20.

Bakioğlu, A., Hacıfazlıoğlu, Ö. & Özcan, K. (2010). Influence of trust in principals mentoring experiences at different career phases. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*. *16* (2): 245-258.

Balcı, A. (2001). Eğitim yönetimin değişen bağlamı ve EYD programlarına etkisi, *Eğitim ve Bilim*, *36*(162).

Balcı, A. (2021). Okul yöneticiliğinin meslekleşmesi. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama, 4*(2), 62-78. doi: 10.52848/ijls.880112

Balcı, A. ve Çınkır, Ş. (2002). Türkiye'de eğitim yöneticilerinin yetiştirilmesi. *21. Yüzyıl Eğitim Yöneticilerinin Yetiştirilmesi Sempozyumu Bildiriler*, Ankara Üniversitesi E. B. F. Yayınları. *191,* 212-213.

Banoğlu, P. ve Peker, S. (2012). Öğrenen örgüt olma yolunda ilköğretim okul yöneticilerinin okullarına ve kendilerine ilişkin algı durumları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 43,* 71-82.

Başaran, İ.E. (2000). *Eğitim Yönetimi-Nitelikli Okul*. Feryal Matbaası: Ankara.

Bayhan, G. (2011). *Öğretmenlerin profesyonelliğinin incelenmesi*. [*Yayımlanmamış Doktora Tezi*]. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Bilge, B. (2013). Öğrenci başarısını artırmada okul müdüründen beklenen liderlik özellikleri. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi, 1*(2), 12-23.

Blandford, S. (2000). *Managing Professional Development in Schools*. London: Routledge.

Blase, J. & Blase, J. (2000). Effective instructional leadership, *Journal of Educational Administration, 38*(2) 130 – 141.

Bottoms, G. (2010). What school principals need to know about curriculum and ınstruction, *Southern Regional Education Board*, 1-5.

Bowen, H. R. (1980). *Adult learning, higher education and the economics of unused capacity.* New Jersey: College Board Publication.

Boyacı, Ş. D. B. & Özer, M. G. (2019). Öğrenmenin geleceği: 21. yüzyıl becerileri perspektifiyle Türkçe dersi öğretim programları. *Anadolu Journal of Educational Sciences International, 9*(2), 708- 738.

Boydak Özan, M. ve Dikici, A. (2001). Hizmet içi eğitim programlarının etkililiğinin değerlendirilmesi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(2), 225-240.

Browne-Ferrigno, T., & Maynard, B. (2005). Meeting the learning needs of students: A rural high-need school district's systemic leadership development ınitiative. *Rural Educator*, *26(3),* 5-18.

Burns, M., Menchaca, M., & Dimock, V. (2001). Applying technology to restructuring and learning. Paper presented at the 2002 Computer Supported Collaborative Learning (CSCL) Conference, Pedagogy Track: Teachers and CSCL, Boulder, Colo.

Bümen, N., Ateş, A., Çakar, E., Ural, G., ve Acar, V. (2012). Türkiye Bağlamında Öğretmenlerin Mesleki Gelişimi: Sorunlar ve Öneriler. *Millî Eğitim Dergisi, 194,* 31-49.

Büte, M. (2011). Etik iklim, örgütsel güven ve bireysel performans arasındaki ilişki, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 25*(1), 171-192.

Caine, G., & Caine, R. N. (2010). *Strengthening And Enriching Your Professional Learning Community: The Art of Learning Together.*Alexandria, Va: ASCD.

Cameron, S., Mulholland, J., ve Branson, C. (2013). Professional learning in the lives of teachers: towards a new framework for conceptualising teacher learning, *Asia-Pasific Journal of Teacher Education, 41*(4). 377-397.

Campbell, M., Saltmarsh, S., Chapman, A. and Drew, C., (2013). Sage sagepub.co.uk/journals Permissions.nav, *Improving Schools 16*(3). 209–222.

Capogna, S. (2010). Learning and Social Networks: new forms of sociability. *ESA Research Network Sociology of Culture Midterm Conference: Culture and the Making of Worlds*, October 2010, Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=1692082

Cardno, C. & Fitzgerald, T. (2005). Leadership Learning: A Development Initiative for Experienced New Zealand Principals, *Journal of Educational Administration*, 43(3), 316-329.

Cemaloğlu, N. ve Dolapcı, E. (2022). Öğretmen mesleki öğrenmesine ilişkin öğretmen görüşleri. *JRES, 9*(1), 35- 54. https://doi.org/10.51725/etad.974730

Chapman, J. D. (2005). Recruitment, Retention and Development of School Principals, International Institute for Educational Planning. *Educational Policy Series, UNESCO*, 1-37.

Cherian, F. & Daniel, Y. (2008). Principal leadership in new teacher induction: Becoming agents of change. *International Journal of Education Policy and Leadership 3*(2). Retrieved [DATE] from http://www.ijepl.org.

Cohen, D. K., & Hill, H. C. (2000). Instructional policy and classroom performance. The mathematics reform in California. *Teachers College Record, 102* (2), 294–343.

Cole, P. (2005). Leadership and professional learning. *Centre for Strategic Education,* Seminar series No. 150.

Çavdar, O. & Doymuş, K. (2016). İyi bir eğitim ortamı için yedi ilkenin iş birlikli öğrenme yöntemi ile kullanılmasının fen ve teknoloji dersinde başarıya etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20*(2), 441-466.

Çekin, A. (2015). İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Profesyonelliği Üzerine Bir Araştırma. *International Journal of Social Science, 37,* 85-100.

Çelik, V. (2003). *Eğitimsel Liderlik*. (3. Baskı). Ankara: Pegem A Yayınları.

Çelikten, M. (2003). Okul Kültürünün Şekillendirilmesinde Müdürün Rolleri, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi. I*/4.

Çelikten, M., Şanal M. ve Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik mesleği ve özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19* (2), 207-237.

Çetin, K. ve Yalçın, M. (2002). MEB yönetici eğitimi programlarının değerlendirilmesi. *21. Yüzyıl Eğitim Yöneticilerinin Yetiştirilmesi Sempozyumu Bildiriler*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayın No: 191.

Çetin, M. ve Adıgüzel, S. (2006). İstanbul ili resmî ilköğretim okulu müdürlerinin uzmanlık yeterliliklerinin incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(*2), Aralık 2006, 167-183.

Çetin, M. ve Subaş, A. (2014). Öğrenen okul ölçeği'nin geliştirilmesi ve öğretmenlerinin öğrenen okula ilişkin algılarının incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16*(1) 264-304.

Çetinel, E. (2008), *Örgütsel güven ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki üzerine bir olay,* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Çınkır, Ş. (2010). İlköğretim okulu müdürlerinin sorunları: sorun kaynakları ve destek stratejileri. *İlköğretim Online, 9*(3), 1027-1036.

Çifci, Ç., (2009). *İlköğretim okullarındaki öğretmenlerin etkili okul müdürü algıları (Eyüp ilçesi örneği),* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çubukçu, Z., Gültekin, M. ve Dal, Sibel. (2010). İlköğretim öğretmenlerinin eğitim öğretimle ilgili hizmet içi eğitim gereksinimleri. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, 29,* 131-152.

Dalgıç, G. (2011). *Okul yöneticilerinin yansıtıcı düşünme beceri ve uygulamalarının incelenmesi: İstanbul ve Kopenhag Örneği*, [Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. İstanbul.

Darling-Hammond, L., Meyerson, D., LaPointe, M. M., & Orr, M. T. (2007). *Preparing principals for a changing world.* San Francisco: Jossey-Bass.

Darling-Hammond, L., Wei, R.C., Andree, A., Richardson, N., & Orphanos, S. (2009). *Professional learning in the learning professional status report on teacher development in the U. S. and abroad: Technical report*. Dallas, TX: National Staff Development Council.

Darling-Hammond, L. & McLaughlin, M.W. (2011). Policies that support professional development in an era of reform. *Phil Delta Kappan, 92*(6), 81-92.

Day, C. (1999). *Developing teachers: The challenges of lifelong learning*. London: The Falmer Press.

Day, C., & Sachs, J. (2004). *International handbook on the continuing professional development of teachers*. Maidenhead: Open University Press.

Department of Education and Training (2005). *Professional learning in effective schools: The Seven principals of highly effective professional learning.*
https://www.eduweb.vic.gov.au/edulibrary/public/teachlearn/teacher/ProfLearningInEffectiveSchools.pdf

Dervişoğulları, M. (2014). *Profesyonel öğrenme topluluklarının boyutlarına ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Desimone, L. M. (2011). A primer on effective professional development. *Phi Delta Kappan*, *92*(6), 68–71. *Every Student Succeeds Act of 2015*

D'souza, Q. (2006). *Web 2.0 Ideas for Educators*. http://www.teachinghacks.com/audio/ 100ideasWeb2educators.pdf

Doecke, B., Parr, S. & North, S., (2008). *National mapping of teacher professional learning project*. Canberra: Department of education, science and training (DEST).

Dowling, S. (2015). Professional development and the teaching schools experiment in England: Leadership challenges in an alliance's year, *Management in Education, 30*(1), 29-34.

Drage, K. (2010). Professional development: Implicationsfor Illinois career technical educataion teachers. *Journal of Careerand Technical Education. 25*(2), 27-37.

Drago-Severson, E. E. & Pinto, K. C. (2009). School Leadership in Support of Teachers' Learning: The Dramatic Differences That Financial Resources Make. *Leadership & Policy In Schools, 8(4)*, 446-476.

DuFour, R., (2002). The learning-centered principal. *Educational Leadership, 59*(8), 12-15.

Dufour, R. (2011). Work together: But only if you want to. *Phi delta Kappan, 92*(5), 57-61. https://www.researchgate.net/publication

Ekinci, Ö. ve Yıldırım, A. (2009). İl eğitim denetmenleri ve ilköğretim okulu yöneticilerinin hizmet içi eğitim faaliyetlerine yönelik beklentileri. *Ege Eğitim Dergisi*, *10*(1).

Elmore, R. F. (2002). *Bridging the gap between standards and achievement: The ımperative for professional development in education*. Washington DC: Albert Shanker Institute.

Erdoğan, Ç. (2012). İlköğretim okul müdürlerinin davranışlarının etik ilkelere uygunluğu, *Kastamonu Eğitim Dergisi, 20*(2), 503-518.

Eren, A., Özen, R., ve Karabacak, K. (2007). Yapılandırmacı bakış açısıyla hizmet içi eğitim: İhtiyaç, kariyer, öğrenme ve motivasyon boyutları. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, *24*(2).

Ereş, F. (2009). Toplumsal Bir Sorun: Suçlu Çocuklar ve Ailenin Önemi, *Aile ve Toplum, 11*(5),17.

Fogarty, R. J. & Pete, B. M. (2004). *The adult learner: some things we know*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

Fraser, D. (2007). The developmental learning framework for school leaders, *Department of Education Victoria,* Canada.

Fullan, M. (2006). Change theory: A force for school improvement. *Center for Strategic Education*, 157, 3-14.

Fullan, M. (2010). *All Systems Go: The change ımperative for whole system reform*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

Genç, G. S. (2015). *Mesleki gelişim seminer çalışmalarının öğretmenler tarafından değerlendirilmesi örneklemi*. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi]. İstanbul.

Gönen, S. ve Kocakaya, S. (2006). Fizik öğretmenlerinin hizmet içi eğitimler üzerine görüşlerinin. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19*(19), 37-44.

Guskey, T. R., & Sparks, D. (1996). Exploring the relationship between staff development and improvements in student learning. *Journal of Staff Development, 17*(4), 34-38.

Gümüşeli, A. İ. (2001). Çağdaş okul müdürünün liderlik alanları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 28,* 531-548.

Gündüz, Y. ve Balyer, A. (2013). Gelecekte okul müdürlerinin gerçekleştirmeleri gereken roller. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13*(3), (45-54).

Güven, M. (2004). Öğrenme stilleri ile öğrenme stratejileri arasındaki ilişki. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, *Eğitim Fakültesi Yayınları, 91.*

Hale, E. L. & Moorman, H. N. (2003). Preparing school principals: A national perspective on policy and program ınnovations. *Institute for Educational Leadership* (1-28).

Hallinger, F. (2009). *Leadership for 21st Century Schools: From Instructional Leadership to Leadership for Learning.* The Hong Kong Institute of Education.

Hallinger & Murphy. (2011). Leadership for learning: Lessons from 40 years of empirical research, *Journal of Educational Administration 49*(2):125-142 DOI:10.1108/09578231111116699

Hallinger, P., Liu, S. ve Piyaman, P. (2017). Does principal leadership make a difference in teacher professional learning? A comparative study China and Thailand, Compare. *A Journal of Comparative and International Education, 49*(3), 341-357. https://doi.org/10.1080/03057925.2017.1407237

Hallinger, P., Piyaman, P. ve Viseshsiri, V. (2017). Assessing the effects of learning-centered leadership on teacher professional learning in Thailand. *Teaching and Teacher Education,* 67, 464–476. http://dx.doi.org/10.1016/j.tate.2017.07.008

Hargreaves, A. (2002). Sustainability of educational change: The role of social geographies. *Journal of Educational Change*. *3*(3-4), s. 189–214.

Harris, A. & Jones, M. (2017). Leading educational change and improvement at scale: some inconvenient truths about system performance. *International Journal of Leadership in Education*, 1-10.

Heifetz, R. (1994). *Leadership without easy answers.* Harvard Press London.

Helvacı, M. A. ve Aydoğan, İ. (2011). Etkili Okul ve Etkili Okul Müdürüne İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Uşak Sosyal Bilimler Dergisi, 4*(2), 41-60.

Holland, P. E. (2008-2009). The principal's role in teacher development. SRATE Journal, 17(1), 16-24.The principal's role in teacher development. *SRATE Journal, 17*(1), 16-24.

Hord, S. M. (2009). Professional learning communities. *Journal of Staff Development*, *30*(1), 40-43.

Hoy, W. K. & Miskel, C. G. (2010). *Eğitim yönetimi teori, araştırma ve uygulama* (Çev. S. Turan, 2010). Ankara: Nobel Dağıtım.

Institute For Educational Leadership. (2000). *Leadership For Student Learning: Reinventing The Principalship*. Washington, DC: P.4.

Işık, M. ve Çetin, M. (2019). Farklı Kariyer Evrelerindeki Okul Yöneticilerinin Profesyonel Öğrenme Düzeyleri, *Kastamonu Eğitim Dergisi, 27*(2). 829-836. doi:10.24106/kefdergi.2848

İlğan, A. (2013). Öğretmenler için etkili mesleki gelişim faaliyetleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2013*(14), 41-56.

İnceçay, V. (2007). *Öğretmenlerin profesyonel öğrenmesine etki eden faktörlerin incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi]. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

İtmeç, H. O. (2008). *Profesyonel Kimliğe İlişkin Bir Kariyer Öyküsü: Eğitimci Refet Angın*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Joyce, B. R. & Showers, B. (2002). *Student achievement through staff development* (3rd ed.). Alexandria, VA: Association for Supervision & Curriculum Deve (ASCD).

Kacaroğlu, V. A. (2010). Hemşirelikte Profesyonellik, Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, *Sempozyum Özel Sayısı*, 261-263.

Kajs, T. L., Decman, J. M., Cox, C., Wilman, E. & Ramon, A. (2002). Addressing mentor-principals' lifelong learning needs ın The preparation of principal candidates, *The Changing World of School Administration,* (Ed. Perreault, G& Lunnenberg, F.), 325-346.

Karacabey, F. M., Bellibaş, Ş. M. ve Adams, D. (2020). Principal leadership and teacher professional learning in Turkish schools: examining the mediating effects of collective teacher efficacy and teacher trust. *Educational Studies, 48*(2), 253-272. https://doi.org/10.1080/ 03055698. 2020.1749835

Karamanoğlu, A. Y., Özer, F. G. ve Tuğcu, A. (2009). Denizli ilindeki hastanelerin cerrahi kliniklerinde çalışan hemşirelerin mesleki profesyonelliklerinin değerlendirilmesi, *Fırat Tıp Dergisi, 14* (1), 12-17.

Kasar, J., & Clark, E. N. (Eds.) (2000). *Developing professional behaviors*. USA: Slack, Grove Road.

Katz, S. & Earl, L. "Learning about networked learning communities" *School Effectiveness and School Improvement, 21*(1), s. 27-5. 2010.

Kaya, H. ve Akçin, E. (2002). Öğrenme Stilleri ve Hemşirelik Eğitim. *C. Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi 6*(2), 31-35.

Kaya, S., ve Kartallıoğlu, S. (2010). Okul temelli mesleki gelişim modeline yönelik koordinatör görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi, 10* (2), 115-130.

King, F. (2011). The role of leadership in developing andsustaining teachers' professional learning. *Management in Education. 25*(4) 149–155, British Educational Leadership, Management & Administration Society (BELMAS).

Knapp, M. S. (2003). *Professional development as a policy pathway*. In R. E. Floden (Ed.). Review of Research in Education (109-158). Washington DC: American Educational Research Association.

Knight, J. (2007). *Instructional Coaching: A Partnership Approach to Improving Instruction*. https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004

Knowles, M., Holton, E.F. & Swanson, R., (2005). *The adult learner: the definitive classic in adult education and human resource development* (6th ed). New York: Elsevier.

Koçel, T. (2007). *İşletme Yöneticiliği*. Arıkan Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.

Konan, N., (2013). İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Okuma Alışkanlıkları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 19*(1), 31-59.

Larson, L. C., & Miller, T. N. (2011). 21st century skills: Prepare students for the future. *Kappa Delta Pi Record*, *47*(3), 121-123.

Leithwood, K., Seashore Louis, K., Anderson, S. & Wahlstrom, K. (2004). *How leadership influences student learning.* New York: Wallace Foundation. http://www.wallacefoundation.org/.

Leithwood, K. & Jantzi, D. (2006) Transformational school leadership for large-scale reform: Effects on Students, Teachers and Their Classroom Practices. *School Effectiveness and School Improvement,* 17, 201-227. https://doi.org/10.1080/09243450600565829

Lemke, C. (2010). Profesyonel Gelişim: Yatırım Getirinizin Garantilenmesi. *Intel,* Inc. 1-21. www.intel.com.tr/.../programs/intel.../basic-course-professional-development-doc.pdf

Leonard, J. C. (2010). *Finding the time for instructional leadership: management strategies for strengthening the academic program*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Li, L., Hallinger, P. & Walker, A. (2016). Exploring the mediating effects of trust on principal leadership and teacher professional learning in Hong Kong primary schools. *Educational Management Administration & Leadership, 44* (1), 20-42.

Matherson, L., & Windle, T. M. (2017). What do teachers want from their professional development? Four emerging themes. The Delta Kappa Gamma Bulletin: *International Journal for Professional Educators*, 28-32.

Mayer, R. E. (2011). Applying the science of learning to multimedia instruction. In J. P. Mestre & B. H. Ross (Eds.), *The psychology of learning and motivation: Cognition in education* (pp. 77–108). Elsevier Academic Press. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-387691-1.00003-X

Mayer, D. & Lloyd, M. (2011). Professional Learning. *An introduction to the research literatüre,* AITSL, Melbourne Australia.

Mazutis, D., & Slawinski, N. (2008). Leading organizational learning through authentic dialogue. *Management Learning. 39*(4), 437-456. DOI: 10.1177/1350507608093713

Merriam, S. B. & Brockett, R. G. (1997). *The profession and practice of adult education. An introduction*. Jossey-Bass. U.S.A.

Merriam, S., Cafferella, R. & Baumgartner, L., (2007). *Learning in Adulthood: A Comprehensive Guide*. (3rd ed.). John Wiley & Sons.

Mischen, P. (2015). Collaborative Network Capacity. *Public Management Review, 17*, 380-403.

Morris, C. G. (2002), Psikolojiyi Anlamak (Psikolojiye Giriş), (Çeviri Editörleri: H. Belgin Ayvaşık, Melike Sayıl), Türk Psikologlar Derneği Yayınları No: 23, Ankara.

Muijs, D., West, M. & Ainscow, M. (2010). Why network? Theoretical perspectives on networking, *School Effectiveness and School Improvement, 21*(1), 5-26. https://doi.org/10.1080/09243450903569692

Mulcahy, D. (2012). Thinking teacher professional learning performatively: a socio-material account. *Journal of Education and Work, 25(*1). 121-139.

NPBEA, National Policy Board for Educational Administration (2015). *Professional Standards for Educational Leaders* 2015. Reston, VA: NPBEA.

Nyhan, R. C. & Marlowe, H. A. (1997). Development and Psychometric Properties of The Organizational Trust Inventory, *Evaluation Review, 21*(5), s. 614-635.

OECD (Organisation for Economic Cooperation & Development). (2009). Creating Effective Teaching and Learning Environments: *First Results from TALIS (Teaching And Learning International Survey)*. Paris: OECD. http://www.oecd.org/document 12 Ekim 2015 tarihinde alınmıştır.

Opfer, V. D., Pedder, D. J. & Lavicza, Z., (2011) The influence of school orientation to learning on teachers' professional learning change. *School Effectiveness and School Improvement, 22*(2). 193-214.

Opfer, V. D. (2011). Defining and identifying hard-to-staff schools: The role of school demographics and conditions, *Educational Administration Quarterly 47*(4), 582-619.

Özdemir, N. (2020). How to improve teachers' instructional practices: the role of professional learning activities, classroom observation and leadership content knowledge in Turkey. *Journal of Educational Administration, 58*(6), 585-603. https://doi.org/10.1108/JEA-10-2019-0189

Özdemir, G., Tekin Bozkurt, A. & Aydın, T. (2015). Okul yöneticilerinin insancıl yeterlilikleri, *Elementary Education Online, 14*(1), 151-163. https:// dergipark.org.tr/tr/pub/ilkonline/issue/8617/107426

Özden, Y. (2000). *Eğitimde Dönüşüm-Eğitimde Yeni Değerler*. 3. Baskı, Pegem Akademi Yayıncılık.

Özden, M. C. (2001). *Bireysel Kariyer Yönetimi*. İstanbul: Akis Yayınları.

Özgenel, M., Işık, M. ve Bahat, İ. (2019). Öğretmenlik imajı: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 52*(3). 871-892 DOI: 10.30964/auebfd.461440, E-ISSN: 2458-8342, P-ISSN: 1301-3718.

Özmen, F., Aküzüm, C., Sünkür, M. & Baysal, N., (2011). Sosyal ağ sitelerinin eğitsel ortamlardaki işlevselliği. 42-47, *6th International Advanced Technologies Symposium (IATS'11).* 16-18 May 2011, Elâzığ, Turkey.

Pantić, N., & Wubbels, T. (2010). Teacher competencies as a basis for teacher education: Views of Serbian teachers and teacher educators. *Teaching and Teacher Education,* 26, 694–703.

Pantić, N., Wubbels, T., & Mainhard, T. (2011). Teacher competence as a basis for teacher education: Comparing views of teachers and teacher educators in five Western Balkan countries. *Comparative Education Review*, 55, 165–188.

Pedder, D. (2006). Organizational conditions that foster successful classroom promotion of learning how to learn. *Research Papers in Education,* 21, 171–200.

Pickering, T. D., Skelton, P. and Sulu, R. J. (2007). Intentional introductions of commercially harvested alien seaweeds. *Botanica Marina, 50*(5): 338-350. DOI:10.1515/BOT.2007.039

Ploderer, B., Howard, S., & Thomas, P. (2010). Collaboration on social network sites: amateurs, professionals and celebrities. *Computer Supported Cooperative Work (CSCW)*, *19*(5), 419-455.

Postholm, M. B. (2012). Teachers' professional development: a theoretical review. *Educational Research, 54*(4), 405-429.

Probst, G. and Büchel, B. (1997). *Organizational Learning: The Competitive Advantage of the Future*. Prentice Hall, London.

Recepoğlu, E., ve Kılınç, A. Ç. (2014). Türkiye'de okul yöneticilerinin seçilmesi ve yetiştirilmesi, mevcut sorunlar ve çözüm önerileri. *Electronic Turkish Studies, 9*(2), 1817-1845.

Resnick, L. B. (1991). *Shared cognition: Thinking as social practice.* In L. B. Resnick, J. M. Levine, & S. D. Teasley (Eds.) *Perspectives on socially shared cognition* (p. 1–20). American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/10096-018

Reyes-Gonzalez, S. (2007). *Professional vitality: Perspectives from nine school principals*. Washington State University, College of Education. http://www.dissertations.wsu.edu/dissertations/spring2007/s_reyes-gonzalez

Robinson, V. M. J., Lloyd, C. & Rowe, K. (2008). The impact of leadership on student outcomes. An analysis of the differential effects of leadership types. *Educational Administration Quarterly, 44*(5), 635-674. doi: 10.1177/0013161X08321509

Rosemary, C. A., Roskos, K. A., and Landreth, L. K. (2007). *Designing professional development in literacy: a framework for effective instruction*. London: The Guildford Press.

Salazar, P. S. (2007). The Professional development needs of rural high school principals: A Seven-State Study, *Rural Educator, 28*(3). 20-27.

Schein, E. H. (1992). Organizational Culture. *American Psychologist, 45*(2). (3rd edition).

Schilling, J. & Kluge, A. (2009). Barriers to organizational learning: An integration of theory and research. *International Journal of Management Reviews, 11*(3), 337-360.

Senge, P. (2002). Beşinci Disiplin. (Çev. Ayşegül İldeniz-Ahmet Doğukan). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Senge, P. M, Cambron, N., McCabe, Lucas, T., Smith, B., Dutton, J. & Kleiner, A. (2014). *Öğrenen okullar*. (Çeviri Editörü: Münevver Çetin). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Sørensen, E. (2009). *The Materiality of Learning: Technology and Knowledge in Educational Practice*, *Learning in Doing series*, New York: Cambridge University Press.

Spillane, J. P. (2009). Managing to lead: Reframing school leadership and management. *Kappan,* 37, 70-73.

Spillane, J. P., Healey, K. & Parise, M. (2009). School leaders' opportunities to learn: a descriptive analysis from a distributed perspective. *Educational Review, 61(4)*, November 2009, 407–432

Stone, D. K. (2008). *Online professional learning communities: Accessing the power of sustainable online professional development.* Doctoral Dissertation. The University of Alabama, Alabama.

Su, Z., Gamage, D., & Mininberg, E. (2003). Professional preparation and development of school leaders in Australia and the USA. *International Education Journal, 4*(1), 42-59.

Şahin, F. (2014). Ortaöğretim Kurumlarında Örgütsel Öğrenmeyi Destekleyici ve Engelleyici Faktörler. *Başkent University Journal of Education, 8*(1), 28-39. https://buje.baskent.edu.tr/index.php/buje/article/view/302

Şişman, M. (2002). *Öğretim Liderliği*. Pegem Yayınları, Ankara.

Tang, S. Y. F., Angel Wong, K. Y., Li, D. D. L. & Cheng, M. M. H. (2016). Examining professional learning and the preparation of professionally competent teachers in initial teacher education. *Teachers and Teaching, 22*(1), 54-69. https://doi.org/10.1080/02607476.2017.1342052

Tigelaar, D. E., Dolmans, D. H., De Grave, W. S., Wolfhagen, I. H., & Van Der Vleuten, C. P. (2006). Participants' opinions on the usefulness of a teaching portfolio. *Medical education*, *40*(4), 371-378. https://doi.org/10.1111/j.1365-2929.2006.02414.x

Timperley, H., A. Wilson, H. Barrar, and I. Fung. (2007). *Teacher Professional Learning and Development: Best Evidence Synthesis Iteration Wellington*. New Zealand: Ministry of Education.

Tonna, A. M. & Shanks, R. (2017) The importance of environment for teacher professional learning in Malta and Scotland. European Journal of Teacher Education, 40(1), 91-109. https://doi.org/10.1080/02619768.2016.1251899

Toylan, N. V. ve Göktepe, E. A. (2010). Öğrenen Organizasyon Olarak Üniversiteler: Türkiye'deki Bir Devlet Üniversitesinde Durum Analizi, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 2*(1).

Töremen, F. (2001). *Öğrenen Okul*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Töremen, F. ve Kolay, Y. (2003). İlköğretim okul yöneticilerinin sahip olması gereken yeterlilikler. *Millî Eğitim Dergisi, 160*, 341-350.

Turhan, M. ve Yaraş, Z. (2013). Öğretmen ve öğrencilerin öğretmen, disiplin, müdür, sınıf kuralları, ödül ve ceza kavramlarına ilişkin metafor algıları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 23*(1), 129-145.

Uçak, S. & Erdem, H. H. (2020). Eğitimde yeni bir yön arayışı bağlamında *21.* yüzyıl becerileri ve eğitim felsefesi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 6* (1), 76-93.

Usdan, M. D., (2002). Reactions to Articles Commissioned by the National Commission fort he Advancement of Education Leadership Preparition, *Educational Administration Quarterly, 38*(2), 300-307. 2014, from http://eric.ed.gov/?Usdan

Uzunboylu, H. ve Hürsen, Ç. (2011). Yaşam boyu öğrenme yeterlilik ölçeği (YBÖYÖ): Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41, 449-460.

Ültanır, E. ve Ültanır, G. (2005). Estonya, İngiltere ve Türkiye'de Yetişkinler Eğitiminde Profesyonel Standartlar, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1(*1), Haziran 2005, 1-23.

Varoğlu, K. ve Basım, N. (2014). *Örgütsel değişim ve öğrenme*. Beta Yayıncılık, (2. Baskı), İstanbul.

Watts, G. E., & Hammons, J. O. (2002). Professional development: Setting the context. In G. E. Watts (Ed.) *Enhancing Community Colleges Through Professional Development*. New Directions for Community Colleges, 120, 5-10.

Webb, I., Robertson, M. & Fluck, A. (2005). ICT, Professional Learning: towards communities of practice. *Journal of In-service Education, 31*(4).

Wells, M. (2014). Elements of effective and sustainable Professional learning, *Professional Development in Education, 40*(3), 488-504.

White, S., Bloomfield D., & Le Cornu R. (2010). Professional experience in new times: Issues and responses to a changing education landscape. *Source title: Asia-Pacific Journal of Teacher Education, 38*(3). 181-193.

Wilson, M. & Xue, X. (2013). School Leader Perspectives on Leadership Learning Preparation and Continuing Professional Development in the Chinese Province of Fujian: An Exploratory Study, *Educational Management Administration & Leadership,* 799-819.

Yamagata-Lynch, L. C., & Haudenscild, M. (2006). Using activity theory to identify conrradictions and tensions in teacher professional development. "http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED491495.pdf

Yazıcı, S. (2001). *Öğrenen Organizasyonlar.* Alfa Basım Yayım, İstanbul.

Yıldırım, N. (2007). İlköğretimde çalışan eğitimciler ve ilköğretim müfettişlerinin öğrenme stilleri, (Tokat ili örneği). *Doğu Anadolu Araştırma ve Uygulama Merkezi,* Elazığ.

Yıldırım, N. (2011). Okul müdürlerinin görevlerine ilişkin yaşadıkları sorunları çözme öyküleri ışığında denge rolleri, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 12(*4), (Aralık 2011), 55-79

Young, M. (2007). Implications and reccommendations, Changing role of The middle level and high school leader: Learning From The Past- Preparing For the Future, *National Association of Secondary School,* 31-58.

Zepeda, S. J. (2011). Professional development: what works (2nd ed.). Larchmont, NY: Eye on Education.

Zepeda, S. J., Mayers, R. S., & Benson, B. N. (2013). *The call to teacher leadership*. London: Routledge.

Zepeda, S. J., Parylo, O. & Ed Bengtson, E. (2014). Analyzing principal Professional development practices through the lens of adult learning theory. *Professional Development in Education, 40*(2). 295-315.

Zepeda, S. J. (2015). *Job-embedded professional development: Support, collaboration, and learning in schools*. New York, NY: Routledge.

Zepeda, S. J. (2016). Principals' perspectives: professional learning and marginal teachers on formal plans of improvement, *Research in Educational Administration & Leadership, 1*(1), 25-59.

SOSYAL AĞ ANALİZİNDE YAPAY ZEKÂ YAKLAŞIMLARI

Editörler
Dr. Öğr. Üyesi Tuba Parlar - Dr. Fatih Sinan Esen

nobel

SOSYAL AĞ ANALİZİNDE YAPAY ZEKÂ YAKLAŞIMLARI

Editörler: Dr. Öğr. Üyesi Tuba Parlar - Dr. Fatih Sinan Esen

Yayın No.: 4692
Mühendislik/Teknik No.: 455
ISBN: 978-625-427-965-2
E-ISBN: 978-625-427-966-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Parlar, Tuba., Esen, Fatih Sinan.
Sosyal Ağ Analizinde Yapay Zekâ Yaklaşımları / Editörler: Tuba Parlar - Fatih Sinan Esen
1. Basım, XVI + 266 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-965-2
E-ISBN: 978-625-427-966-9
1. Yapay Zeka 2. Sosyal Ağlar 3. Sosyal Medya

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **vii**

SOSYAL AĞ ANALİZİNDE YAPAY ZEKÂ YAKLAŞIMLARI **1**
Mehmet Akif Ocak - Özlem Çakır

1. GİRİŞ 2
2. SOSYAL AĞ ANALİZİ 3
    2.1. Tanımı 3
    2.2. Türleri 4
    2.3. Yöntemler 5
3. YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI VE SOSYAL AĞ ANALİZİ 7
    3.1. Sosyal Ağların Güvenliği ve Mahremiyet İçin Yapay Zekâ 7
    3.2. Yenilikçi ve Akıllı Yaklaşımlarla Sosyal Ağlarda Dijital Pazarlama 9
    3.3. Sosyal Ağlarda Sahte Haber ve Yapay Zekânın Rolü 10
        3.3.1. Sosyal Ağ Analizinde Sahte Haber Türleri 11
    3.4. Doğal Dil İşleme ve Sahte Haber Tespiti 12
4. SOSYAL AĞ ANALİZİNDE BAYES YAKLAŞIMI 12
5. SOSYAL AĞ ANALİZİNDE MAKİNE ÖĞRENİMİ 14
6. SONUÇ 18
KAYNAKÇA 19

SOSYAL MEDYADA MAKİNE ÖĞRENME ALGORİTMALARI **23**
Suat Atan

1. GİRİŞ 24
2. VERİ YAPILARI VE İŞLEME YÖNTEMLERİ 26
    2.1. Bag of Words (Kelime Sıklıkları Listesi) 26
    2.2. TF-IDF 29
    2.3. WordNet 30
    2.4. Doğal Dil İşleme İçin Makine Öğrenmesi 31
        2.4.1. Çoklu Belge Özetleme 32
        2.4.2. Soru Cevap Modeli 34

2.4.3. Yanıltıcı Haber Tespiti 35
2.4.4. Resim Analizi 36
3. SINIRLILIKLAR 37
4. SONUÇ 38
KAYNAKÇA 39

SOSYAL AĞ UYGULAMALARINDA YAPAY ZEKÂ YÖNTEMLERİ KULLANIMI: 2012-2021 YILLARI BİBLİYOMETRİK ANALİZİ 41
Tuba Parlar - Fatih Sinan Esen

1. GİRİŞ 42
2. YÖNTEM VE SÜREÇ 43
3. BULGULAR 45
3.1. Yıllara Göre Yayın Dağılım Analizi 45
3.2. En Üretken Dergiler ve Yayıncıları 46
3.3. En Üretken Ülkeler ve Kurumlar 48
3.4. Makalelerde Yer Alan Anahtar Kelimeler 50
3.5. Türkiye Ölçeğinde Analiz Sonuçları 52
4. SONUÇ 54
KAYNAKÇA 55

SOSYAL AĞLARDA ETKİLİ BİREYLERİN TESPİTİ İÇİN YAPAY ZEKÂ ALGORİTMALARININ KULLANIMI 57
Yeşim Aygül - Onur Uğurlu

1. GİRİŞ 58
2. ETKİ MAKSİMİZASYONU PROBLEMİ 59
2.1. Doğrusal Eşik Modeli 61
2.2. Bağımsız Kademeli Modeli 62
3. ETKİ MAKSİMİZASYONU PROBLEMİ İÇİN YAPAY ZEKÂ ALGORİTMALARI 63
3.1. Tavlama Benzetimi Algoritması 63
3.2. Guguk Kuşu Arama Algoritması 64
3.3. Genetik Algoritma 65
3.4. Parçacık Sürü Optimizasyonu Algoritması 66
3.5. Yarasa Algoritması 66
3.6. Ateşböceği Algoritması 67
3.7. Karınca Kolonisi Optimizasyonu Algoritması 68
3.8. Gri Kurt Optimizasyon Algoritması 69
3.9. Biyocoğrafya Tabanlı Optimizasyon Algoritması 70

3.10. Yapay Arı Kolonisi Algoritması 71
4. SONUÇ 72
KAYNAKÇA 72

SOSYAL AĞ UYGULAMALARINDA VERİ TOPLAMA, İNDEKSLEME VE İÇERİK ÖZGÜNLÜĞÜ 75
Zülfü Alanoğlu - M. Ali Akcayol

1. GİRİŞ 76
2. SOSYAL AĞLARDAN VERİ TOPLAMA 78
3. SOSYAL AĞ VERİLERİNİ İNDEKSLEME, DEPOLAMA VE ARAMA 82
4. SOSYAL AĞLARDA İÇERİK ÖZGÜNLÜĞÜ 84
5. SONUÇ 87
KAYNAKÇA 88

BLOKZİNCİR VE SOSYAL AĞ PLATFORMLARININ KESİŞİMİ: LİTERATÜRE GENEL BİR BAKIŞ 91
Murat Karakuş - Evrim Güler

1. GİRİŞ 93
2. BLOKZİNCİRİ TEKNOLOJİSİNE GENEL BAKIŞ 94
   2.1. Kriptografik Hash İşlevi 95
   2.2. Değişmez Defter 96
   2.3. Tam Mutabakat (Consensus) Protokolü 97
   2.4. Akıllı Sözleşmeler 98
3. SOSYAL AĞ PLATFORMLARINA GENEL BAKIŞ 98
   3.1. Mevcut Blokzincir Tabanlı Sosyal Ağ Platformları 100
4. BLOKZİNCİR VE SOSYAL AĞ PLATFORMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ 101
   4.1. Gizlilik ve Kullanıcılar Tarafından Kontrol 101
   4.2. Kitle Fonlaması 101
   4.3. Sansürün Özerkliği 101
   4.4. E-ticaret Faydası 102
   4.5. Sosyal Medya ve Blokzincir İlişkisi 102
5. BLOKZİNCİRİ VE SOSYAL AĞ PLATFORMLARI SİNERJİSİ 103
   5.1. Sahte İçerik Sorunlarını Çözme 103
   5.2. Verilerin ve Gizliliğin Korunması 104
   5.3. Veri Gizliliğinin Korunması ve Sahte İçeriklerin Tespiti 104
6. SOSYAL AĞ PLATFORMLARINDA BLOKZİNCİRİ UYGULAMALARININ MEVCUT ZORLUKLARI VE SINIRLAMALARI 105

6.1. Verilerin Değişmezliği 105
6.2. Ölçeklenebilirlik 105
6.3. Enerji Tüketimi 106
6.4. Siyasi Engeller 106
6.5. Blokzinciri Güvenliği 106
6.6. Sistemin Yeni Olması 107
7. SONUÇ 107
KAYNAKÇA 108

SOSYAL AĞLARDA KONU SINIFLANDIRMA TEMELLİ ÇOK KATMANLI ANALİZ 111
Mehmet Ali Balcı - Ömer Akgüller

1. GİRİŞ 112
2. ÇOK KATMANLI AĞLAR 114
3. KONU SINIFLANDIRMA VE AĞ OLUŞTURMA 118
3.1. Veri Toplama 118
3.2. Konu Sınıflandırma 120
3.3. Çok Katmanlı Ağ Oluşturma 122
4. BULGULAR 124
5. SONUÇ 126
KAYNAKÇA 129

SOSYAL AĞLARDA DUYGU ANALİZİ VE DOĞAL DİL İŞLEME YAKLAŞIMLARI 131
Habibe Karayiğit - Çiğdem İnan Acı - Ali Akdağlı

1. GİRİŞ 132
2. DİL İŞLEME ARAŞTIRMALARINDA SIK KULLANILAN DİLLER VE TÜRKÇE DİLİ 134
3. SOSYAL AĞLARDAN VERİ EDİNİMİ 136
3.1. Veri Temizleme ve Tokenizasyon (Belirtece Dönüştürme) 137
3.2. Durak Kelimeler 137
3.3. Kök Bulma 137
4. SOSYAL AĞLARDA DUYGU ANALİZİ 138
4.1. Sözlük Tabanlı Yaklaşımlar 139
4.2. Denetimli Öğrenmeye Dayalı Yaklaşımlar 142
4.2.1. Nitelik Çıkarımları 142
4.2.2. Sınıflandırıcılar 144
4.3. Dönüştürücü (Transformer) Tabanlı Yaklaşımlar 146
4.3.1. BERT Model 148

4.3.2. XLNet Modeli 149
5. SONUÇ 149
KAYNAKÇA 150

SOSYAL AĞ ANALİZİ İÇİN ÖNERİ SİSTEMLERİ 153
Ümit Can - Anıl Utku

1. GİRİŞ 154
2. SOSYAL AĞLAR 155
3. ÖNERİ SİSTEMLERİ 157
3.1. Öneri Sistemlerinde Kullanılan Yöntemler 158
3.1.1. İşbirlikçi Filtreleme 159
3.1.2. İçerik Tabanlı Filtreleme 160
3.1.3. Bilgi Tabanlı Yöntemler 161
3.2. Öneri Sistemlerinde Kullanılan Veri Türleri 162
4. SOSYAL AĞLARDA KULLANILAN ÖNERİ SİSTEMLERİ 163
4.1. Sosyal Farkındalıklı Öneriler 164
4.1.1. Arkadaş ve Kişi Önerileri 164
4.1.2. Öge Önerileri 165
4.2. Etiket Tabanlı Öneriler 165
4.3. Konuma Duyarlı Öneriler 166
5. SONUÇ 166
KAYNAKÇA 167

SOSYAL MEDYA PAZARLAMASI: ULUSAL LİTERATÜR ÇERÇEVESİNDE İÇERİK ANALİZİ.... 171
Sonyel Oflazoğlu Dora - Fatih Mehmet Kıyak

1. GİRİŞ 172
2. SOSYAL MEDYA 173
3. SOSYAL MEDYA PAZARLAMASI 174
4. SOSYAL MEDYA VE TÜKETİCİ DAVRANIŞI 175
5. SOSYAL MEDYA PAZARLAMASI İLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALARIN İNCELENMESİ 176
6. SONUÇ 185
KAYNAKÇA 186

SOSYAL AĞLAR VE AKILLI ŞEHİR UYGULAMALARI 193
Şebnem Özdemir

1. GİRİŞ 194
2. ŞEHİRLEŞME (KENTLEŞME) VE AKILLI ŞEHİRLER 196

3. SOSYAL AĞLAR, YAPAY ZEKÂ VE AKILLI ŞEHİRLER 199
3.1. Akıllı Şehirlerde Sosyal Ağ Kullanımı: Dünyadan Örnekler 203
3.2. Akıllı Şehirlerde Sosyal Ağlardan Faydalanmak: Avantajlar ve Dezavantajlar ... 206
4. YASAL DÜZENLEMELER, VERİ GİZLİLİĞİ VE ETİK 207
5. SONUÇ 210
KAYNAKÇA 211

SOSYAL AĞ ANALİZİ KULLANILARAK KENTLERDEKİ EN KRİTİK KAVŞAKLARIN BELİRLENMESİ 215
Emre Kuşkapan - Muhammed Yasin Çodur - Ahmet Tortum

1. GİRİŞ 216
2. YÖNTEM 219
2.1. Yakınlık Merkeziliği 220
2.2. Derece Merkeziliği 220
2.3. Arasındalık Merkeziliği 221
2.4. Özvektör Merkeziliği 221
2.5. Bonacich Gücü Merkeziliği 221
3. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA 222
4. SONUÇ 229
KAYNAKÇA 229

SOSYAL AĞLAR SAYESİNDE ERİŞİLEBİLİR ŞEHİRLER 231
Hasan Buğra Yıldırım

1. GİRİŞ 232
2. KURAMSAL TEMELLER VE BENZERİ ÇALIŞMALAR 234
3. VERİNİN İŞLENMESİ VE ERİŞİLEBİLİR ŞEHİRLER 236
3.1. İnteraktif Şehir Rehberleri 237
3.2. Yer Altı/Üstü Ulaşım Ağları 238
3.3. Şehirli Bilgilendirme Sistemleri 239
3.4. Aktif Ağ Erişimi 239
3.5. Engelli Dostu Yapılar 240
3.6. Sosyal Hizmetlere Erişim 241
4. ÖNERİLEN DURUM VE TARTIŞMA 242
5. SONUÇ 244
KAYNAKÇA 245

SOSYAL MEDYADA DEZENFORMASYON SÜRECİ 247
Fırat Ata
1. GİRİŞ 248
2. SOSYAL MEDYA KAVRAMI 249
3. SOSYAL MEDYADA DEZENFORMASYON TÜRLERİ 255
4. SONUÇ 261
KAYNAKÇA 263

SOSYAL AĞ ANALİZİNDE YAPAY ZEKÂ YAKLAŞIMLARI

Mehmet Akif Ocak - Özlem Çakır

ÖZET

Bu bölümün amacı; yapay zekâ uygulamalarının sosyal ağ analizinde kullanım alanlarını açıklamak, yapay zekânın sosyal ağ analizi üzerindeki etkisini araştıran çalışmalarda kullanılan yapay zekâ tekniklerini ve uygulamaları eleştirel analiz etmek ve değerlendirmektir. Günümüzde sosyal ağ analizi; insanların genel algısını ölçen, ilişkileri çözümleyen, duygulara, markalara ve ürünlere yönelik tepkileri ölçebilen çok sayıda fırsat sunmaktadır. Diğer taraftan gelişen yapay zekâ uygulamalarının sosyal ağ analizinde kullanıcı ve kuruluşların mahremiyetini koruma, pazarlama ve kuruluşların kârlarını artırma açısından büyük rol oynadığı, çalışmalarda ortaya çıkan ortak bir olgudur. Bu açıdan bu kitap bölümünde, yapay zekâ uygulamalarının çeşitli teknolojilerinin sosyal ağ analizinde nasıl ve hangi amaçlarla kullanıldığı, özellikle sahte haber, kullanıcı modeli oluşturma ve kâr etme gibi konularda yapay zekâ tekniklerinin sosyal ağ analizinde oynadığı rolleri açıklamak amaçlanmıştır. Aynı zamanda, sosyal ağ analizinde, yapay zekâ teknikleri ile yönetim maliyetlerinin düşürülmesi, üretkenlik ve çeşitliliğin artması ve yapay zekânın sosyal ağ analizinde verilerin korunması ve mahremiyet konularında oynadığı roller üzerinde durulacaktır. Bu bakış açısıyla, kümeleme, grafik madenciliği, topluluk tespiti, doğal dil işleme, varlık belirsizliği giderme, bilgi birleştirme, duygu analizi veya tavsiye sistemleri gibi yöntemler, sosyal ağ analizinde sıklıkla kullanılan yapay zekâ yöntemleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Topluluk tespiti, evrimsel hesaplama ve metasezgisel hesaplamalar, sosyal ağ analizinde kullanılan diğer farklı yaklaşımlar arasında sayılmaktadır. Araştırma sonuçları, bayesci çıkarımın, sentetik veriler hem de gerçek hayattaki veriler için yüksek doğruluk elde ettiğini ve birçok son teknolojik algoritmaya göre verilerde daha fazla içgörü ortaya koyduğunu açıkça göstermektedir. Davranış analizi, biyoinformatik, suç tespiti, olay tespiti gibi makine öğrenmesi teknikleri de makine öğrenmenin sosyal ağ analizinde kullanılan birkaç örneğinden biridir.

Anahtar Kelimeler: Makine öğrenme, Sosyal ağ analizi, Teknoloji, Veri güvenliği, Yapay zekâ.

da ve yönetim maliyetlerinin düşürülmesinde yapay zekânın farklı yöntem ve tekniklerinin kullanılması bir zorunluluk olarak görülmektedir. Bununla beraber, yapay zekânın kullanımları ve sosyal ağ kullanıcısı ve pazarlamacı üzerindeki etkisine yönelik deneysel çalışmaların yapılmasının gerekliliği daha çok anlaşılmaktadır.

Sosyal medyanın, çevrim içi sosyal ağların hızlı büyümesi, erişim kolaylığı bu alanları makine öğrenimi, doğal dil işleme, grafik hesaplama ve evrimsel hesaplama gibi diğer popüler araştırma disiplinleri için mükemmel bir test alanı hâline getirmektedir. Bu çalışmada, sosyal ağ araştırmasına yeni yöntemlerin ve algoritmaların nasıl uygulandığını göstermek için bu tür disiplinlerdeki çalışmaların bazıları ele alınmıştır. Bu bakımdan, çalışmanın sosyal ağlarda yapay zekâ tekniklerini araştıran okuyucular için yararlı olacağı umulmaktadır.

KAYNAKÇA

Ağcasulu, H. (2018). Sosyal bilimlerde ilişkileri inceleyen bir yöntem: Sosyal ağ analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(Özel Sayı 2),* 1915-1933.

Al-Ghamdi, L. M. (2021). Towards adopting AI techniques for monitoring social media activities. *Sustainable Engineering and Innovation, 3*(1), 15-22.

Altunbey, F., ve Alataş, B. (2015). Sosyal ağ analizi için sosyal tabanlı yapay zekâ optimizasyon algoritmalarının incelenmesi. *International Journal of Pure and Applied Sciences, 1*(1), 33-52.

Balaji, T. K., Annavarapu, C. S. R., ve Bablani, A. (2021). Machine learning algorithms for social media analysis: A survey. *Computer Science Review, 40,* 100395.

Ballestar, M. T., Grau-Carles, P., ve Sainz, J. (2019). Predicting customer quality in e-commerce social networks: a machine learning approach. *Review of Managerial Science, 13*(3), 589-603.

Camacho, D., Luzón, M. V., ve Cambria, E. (2021). New research methods & algorithms in social network analysis. *Future Generation Computer Systems, 114*, 290-293.

Ducange, P., Fazzolari, M., Petrocchi, M., ve Vecchio, M. (2019). An effective Decision Support System for social media listening based on cross-source sentiment analysis models. *Engineering Applications of Artificial Intelligence, 78*, 71-85.

Egele, M. Stringhini, G. Kruegel, C., ve Vigna, G. (2017). Towards detecting compromised accounts on social networks, *IEEE Trans. Dependable Secure Comput, 14*(4), 447-460.

Fan, C. I., Hsiao, H. W., Chou, C. H., ve Tseng, Y. F. (2015). Malware detection systems based on API log data mining. In: 2015 IEEE 39th Annual Computer Software and Applications Conference. Vol. 3.

Gabasova, E. (2015). *The Star Wars social network*. http://evelinag.com/blog/2015/12-15-star-wars-social-network/index.html adresinden uyarlanmıştır.

Gonzalez, J.M.N. Jimenez, J.A., ve Lopez, J.C.D. (2017). Root cause analysis of network failures using machine learning and summarization techniques. *IEEE Commun. Mag, 55*(9), 126-131.

Gülpınar, V. (2013). Yapay sinir ağları işleyişinin sosyal ağ analizi yardımı ile çözümlenmesi [*Doctoral dissertation*, Marmara Universitesi (Turkey)].

Heatherly, R., Kantarcioglu, M., ve Thuraisingham, B. (2012). Preventing private information inference attacks on social networks. *IEEE Transactions on Knowledge and Data Engineering, 25*(8), 1849-1862.

Hung, M., Lauren, E., Hon, E. S., Birmingham, W. C., Xu, J., Su, S., ve Lipsky, M. S. (2020). Social network analysis of COVID-19 sentiments: Application of artificial intelligence. *Journal of Medical Internet Research, 22*(8), e22590.

Kim, J., Jun, S., Jang, D., ve Park, S. (2018). Sustainable technology analysis of artificial intelligence using Bayesian and social network models. *Sustainability, 10*(1), 115.

Koskinen, J. H., ve Snijders, T. A. (2007). Bayesian inference for dynamic social network data. *Journal of statistical planning and inference, 137*(12), 3930-3938.

Lefèvre, S., Tuia, D., Wegner, J. D., Produit, T., ve Nassar, A. S. (2017). Toward seamless multiview scene analysis from satellite to street level. *Proceedings of the IEEE, 105*(10), 1884-1899.

Magdy, A., ve Wanas, N. (2010). Web-based statistical fact checking of textual documents. *Proceedings of the 2nd International Workshop on Search and Mining User-Generated Contents,* SMUC'10, ACM, NewYork, NY, pp.103-110.

Malik, S. (2020). Artificial Intelligence for Social Media safety and security. *International Engineering Journal, 5,* 5-7.

Nurek, M., ve Michalski, R. (2020). Combining machine learning and social network analysis to reveal the organizational structures. *Applied Sciences, 10*(5), 1699.

Oliveira, M., ve Gama, J. (2012). An overview of social network analysis. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Data Mining and Knowledge Discovery, 2*(2), 99-115.

Ozbay, F. A., ve Alatas, B. (2020). Fake news detection within online social media using supervised artificial intelligence algorithms. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications,* 540, 123174.

Paschen, J. (2019). Investigating the emotional appeal of fake news using artificial intelligence and human contributions*. Journal of Product & Brand Management*, 29(2), 223-233.

Perakakis, E., ve Mastorakis, G. (2019). Social Media Monitoring: An Innovative Intelligent Approach. *Mdpi Journal Designs*, 3(2), 1-12.

Popat, K., Mukherjee, S., Strötgen, J., ve Weikum, G. (2016). Credibility assessment of textual claims on the web. *Proceedings of the 25th ACM International on Conference on Information,* pp.2173-2178. Knowledge Management, ACM,

Rhodes, C. J., ve Keefe, E. M. J. (2007). Social network topology: a Bayesian approach. *Journal of the operational research society, 58*(12), 1605-1611.

Scott, J. (2011). Social network analysis: developments, advances, and prospects. *Social network analysis and mining, 1*(1), 21-26.

Serrat, O. (2017). Social network analysis. *In Knowledge solutions* (pp. 39-43). Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-10-0983-9_9

Singh, M., Bansal, D., ve Sofat, S. (2016). Behavioral analysis and classification of spammers distributing pornographic content in social media*. Social Network Analysis and Mining*, 6(1), 1-18.

Toğaçar, M., Eşidir, K. A. ve Ergen, B. (2022). Yapay Zekâ Tabanlı Doğal Dil İşleme Yaklaşımını Kullanarak İnternet Ortamında Yayınlanmış Sahte Haberlerin Tespiti. *Journal of Intelligent Systems: Theory and Applications*, 5(1), 1-8.

Thuraisingham, B. (2020, May). The role of artificial intelligence and cyber security for social media. In *IEEE International Parallel and Distributed Processing Symposium Workshops (IPDPSW)* (pp. 1-3).

Van Duijn, M. A., ve Vermunt, J. K. (2006). What is special about social network analysis?. *Methodology: European Journal of Research Methods for the Behavioral and Social Sciences, 2*(1), 2-6.

van Zoonen, W., ve Toni, G. L. A. (2016). Social media research: The application of supervised machine learning in organizational communication research. *Computers in human behavior,* 63, 132-141.

Vidgen, R., Henneberg, S., ve Naudé, P. (2007). What sort of community is the European Conference on Information Systems? A social network analysis 1993–2005. *European Journal of Information Systems*, 16(1), 5-19.

Vosoughi, S., Roy, D., ve Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. *Science (New York, N.Y.),* 359(6380), 1146-1151.

Yang, T., Chi, Y., Zhu, S., Gong, Y., ve Jin, R. (2011). Detecting communities and their evolutions in dynamic social networks—a Bayesian approach. *Machine learning*, 82(2), 157-189.

Zou, H., Huang, B., Lu, X., Jiang, H., ve Xie, L. A. (2016). Robust indoor positioning system based on the procrustes analysis and weighted extreme learning machine, IEEE Trans. Wireless Commun., 15(2) 1252-1266.

SOSYAL MEDYADA MAKİNE ÖĞRENME ALGORİTMALARI

Suat Atan

ÖZET

Herhangi bir konuda sosyal medyada arama yapıldığında çıktı alınsa binlerce, hatta milyonlarca sayfa olacak "düz yazı" formundaki içeriklerden anlam çıkarmak geleneksel istatistiğin konusu değildir. Bu nedenledir ki âdeta sonsuz büyüklükte olan veri yığını içerisinden anlam çıkarmak için ileri teknolojik araçlar ve karmaşık matematiksel yöntemler kullanılması gerekmektedir. Nitekim bu veriler yapılandırılmış ya da basitçe işlenebilir formda değildir. Literatürde bu verilerden hareketle ortaya çıkarılan sonuçların etkileyici raporlamaları mevcutken "sosyal medya analitiği" gittikçe daha da popüler hâle gelmektedir. Öyle ki "internet" ve "etnografi" kavramlarından oluşan "netnografi" gibi çevrim içi toplulukları sistematik olarak analiz etmeye yönelik yaklaşımlar ortaya çıkmaktadır. Bu bölümde, öncelikle makine öğrenmesi ile ilgili sosyal ağlarda kullanılan ve genellikle metin madenciliğini konular ele alınacaktır. Sosyal medyanın kendine has bazı özellikleri nedeniyle veri önişleme adımları farklı değerlendirilmelidir. Bu nedenle metin madenciliği yöntemlerini kullanırken bu özelliklerin bilinmesi yerinde olacaktır. Daha sonra sosyal ağ analizlerinde yaygın olarak kullanılan algoritmalar ve uygulama alanları değerlendirilecektir. Sosyal medyanın gittikçe yazıdan ziyade görseller, videolar ve seslere dayalı bir mecra hâline gelmiştir. Bu nedenle metin madenciliği dışında görsel verilerin analizine dair çalışmalar da artmaktadır. Bu alandaki çalışmalar da bu bölümde ayrıca ele alınmıştır. Bunun için literatürde makine öğrenme sıkça karşılaşılan tekrarlar yerine örneklere ve kategorik tanımlara dayalı bir anlatım tercih edilmiştir.

Anahtar terimler: Görüntü işleme, Metin madenciliği, Netnografi

mündeki dokümanların dikkatle okunması yerinde olur. Bu sayede herhangi bir yasal yaptırıma veya kişisel veri güvenliği ihlalinden kaçınılmış olacaktır.

Sosyal medya analizlerinde karşılaşılan sayısal verilerle ilgili olarak sıkça düşülen hatalardan biri de sosyal medyada görülme sıklığı ile gerçek olgunun birbiri ile karıştırılmasıdır. Örneğin cinayet haberlerinin sayıca artması cinayetlerin artması anlamına gelmemektedir. Haber siteleri özünde aynı haberi "ayrıntılar az sonra" şeklindeki serilerle yayınlama eğilimleri nedeniyle haber sayısı artabilmektedir. Aynı şekilde bazen de aynı haber ajanstan veya sosyal medyadan yayınlandıktan sonra farklı sitelerde olduğu gibi yayınlamaktadır. Bu durum ise haber sayılarında fiktif bir artış yaratabilir.

KAYNAKÇA

Aggarwal, C. C. (2022). *Machine Learning for Text*. Springer Nature.

Ahmad, I., Yousaf, M., Yousaf, S., ve Ahmad, M. O. (2020). Fake News Detection Using Machine Learning Ensemble Methods. *Complexity*, *2020*, e8885861. https://doi.org/10.1155/2020/8885861

Belz, F.-M., ve Baumbach, W. (2010). Netnography as a Method of Lead User Identification: NETNOGRAPHY AS A METHOD OF LEAD USER IDENTIFICATION. *Creativity and Innovation Management*, *19*(3), 304-313. https://doi.org/10.1111/j.1467-8691.2010.00571.x

Bölücü, N., ve Can, B. (2019). Unsupervised Joint PoS Tagging and Stemming for Agglutinative Languages. *ACM Transactions on Asian and Low-Resource Language Information Processing*, *18*(3), 1-21. https://doi.org/10.1145/3292398

Cuthbertson, A. (2018, Şubat 12). *Facebook Is Officially for Old People*. Newsweek. https://www.newsweek.com/facebook-officially-old-people-803196

Çilden, E. (2006). *Stemming Turkish Words Using Snowball* [Çalışma Raporu]. Milliğ Eğitim Bakanlığı. http://img.eba.gov.tr/542/7b6/2ce/3d5/995/c04/9a5/b2b/041/2a6/8ed/829/046/5ac/002/5427b62ce3d5995c049a5b2b0412a68ed8290465ac002.pdf

Desjardins, J. (2018, Mayıs 14). *What Happens in an Internet Minute in 2018?* Visual Capitalist. https://www.visualcapitalist.com/internet-minute-2018/

Dimetoka'daki Cami Minaresine Asılan Yunanistan Bayrağını Gösterdiği Sanılan Montaj Fotoğraf—Malumatfuruş. (t.y.). Geliş tarihi 18 Aralık 2022, gönderen https://www.malumatfurus.org/cami-minaresine-yunanistan-bayragi-montaj-fotograf/

Dinçer, B. T., ve Karaoğlan, B. (2003). Stemming in Agglutinative Languages: A Probabilistic Stemmer for Turkish. Içinde A. Yazıcı ve C. Şener (Ed.), *Computer and Information Sciences—ISCIS 2003* (ss. 244-251). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-540-39737-3_31

Halliday, M. A. K., ve Hasan, R. (1976). *Cohesion in English*. Longman.

Li, R., Liu, M., Xu, D., Gao, J., Wu, F., ve Zhu, L. (2022). A Review of Machine Learning Algorithms for Text Classification. Içinde W. Lu, Y. Zhang, W. Wen, H. Yan, ve C. Li (Ed.), *Cyber Security* (ss. 226-234). Springer Nature. https://doi.org/10.1007/978-981-16-9229-1_14

Mani, K., Verma, I., Meisheri, H., ve Dey, L. (2018). *Multi-Document Summarization using Distributed Bag-of-Words Model* (arXiv:1710.02745). arXiv. https://doi.org/10.48550/arXiv.17 10.02745

Mishra, C., Bansal, E., ve Victoria, A. H. (2022). *Tweet Sentiment Extraction* (Sy 7283). Art. 7283. https://easychair.org/publications/preprint/Zjtn

Morris, B. (2006). *Religion and Anthropology: A Critical Introduction*. Cambridge University Press.

Naidoo, L. (2012). Ethnography: An Introduction to Definition and Method. Içinde L. Naidoo (Ed.), *An Ethnography of Global Landscapes and Corridors*. InTech. https://doi.org/10.5772/39248

Radev, D. R., Blair-Goldensohn, S., Zhang, Z., ve Raghavan, R. S. (2001). NewsInEssence: A System For Domain-Independent, Real-Time News Clustering and Multi-Document Summarization. *Proceedings of the First International Conference on Human Language Technology Research*. HLT 2001. https://aclanthology.org/H01-1056

Radev, D. R., Jing, H., ve Budzikowska, M. (2000). *Centroid-based summarization of multiple documents: Sentence extraction, utility-based evaluation, and user studies*.

T.k., B., Annavarapu, C. S. R., ve Bablani, A. (2021). Machine learning algorithms for social media analysis: A survey. *Computer Science Review*, *40*, 100395. https://doi.org/10.1016/j.cosrev.2021.100395

Viola, M., Brunelli, L., ve Susto, G. A. (t.y.). *Instagram Images and Videos Popularity Prediction: A Deep Learning-Based Approach*.

Yıldız, O. T. (2019). *Türkçe WordNet oluşturulması ve makine çevirisinde kullanılması*. http://acikerisim.isikun.edu.tr/xmlui/handle/11729/3009

Yücebaş, S., ve Tintin, R. (2021). GovdeTurk: A Novel Turkish Natural Language Processing Tool for Stemming, Morphological Labelling and Verb Negation. *The International Arab Journal of Information Technology*, *18*(2). https://doi.org/10.34028/iajit/18/2/3

SOSYAL AĞ UYGULAMALARINDA YAPAY ZEKÂ YÖNTEMLERİ KULLANIMI: 2012-2021 YILLARI BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Tuba Parlar - Fatih Sinan Esen

ÖZET

Sosyal ağ uygulamalarında yapay zekâ yöntemleri kullanımı; bilgisayar bilimleri, işletme, pazarlama, yönetim, siyaset, karar destek bilimleri, sağlık, finans, güvenlik gibi kilit alanlarda sunduğu yöntemlerle bir dönüşüm yaşanmasını sağlamıştır. Twitter, Instagram, Facebook gibi uygulamalar ile farklı konularda elde edilen büyük miktardaki veriden yapay zekâ yaklaşımları kullanılarak bilgi çıkarımı süreçlerinin önemi giderek artmaktadır. Günümüzde kullanıcıların politika, siyaset, ekonomi, sağlık, sanat, alışveriş gibi birçok farklı alanda görüş, tutum ve davranış alışkanlıklarına göre kurumlar, organizasyonlar ve şirketler karar alma süreçlerini beslemektedirler. Bu çalışmada, 2012-2021 yılları arasında yayınlanan ve Scopus tarafından endekslenen makaleler taranarak sosyal ağ uygulamalarında yapay zekâ yöntemlerinin kullanımı bibliyometrik analiz yöntemi ile araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bibliyometrik analiz, Derin öğrenme, Makine öğrenmesi, Sosyal ağ, Sosyal medya, Yapay zekâ

ABSTRACT

The use of artificial intelligence methods in social networking applications has led to a transformation with the methods it offers in key fields such as computer science, business, marketing, management, politics, decision support sciences, health, finance and security. The importance of information extraction processes using large amounts of data obtained on different subjects through applications such as Twitter, Instagram, Facebook, etc. is increasing. Nowadays, institutions, organizations and companies use the decision-making processes for the opinions, attitudes and behavior habits of users in many different fields such as politics, politics, economy, health, art, shopping. In this study, the use of artificial intelligence methods in social

yazarlarla ortak yapılan yayınlar ağırlıklı olarak bu artışa katkı sağlamıştır. Bu durum, kaliteli iş birliğinin önemine işaret etmektedir.

Bu çalışmada, 2023 yılı başı itibarıyla söz konusu alanın dünya ve Türkiye ölçeğinde bir fotoğrafı çekilmiştir. Yıllar bazında verilen değerler sabit kalmak kaydıyla kümülatif olan (kurum, alan, ülke, iş birlikleri, anahtar kelimeler ve atıf sayıları) değişebilir. Bu nedenle, çalışmanın belirli aralıklarla yenilenerek güncel durumun takip edilmesi sağlanması önemli görülmektedir.

KAYNAKÇA

Ashfaq, T., Khalid, R., Yahaya, A., Aslam, S., Azar, A., Alsafari, S. ve Hameed, I. (2022). A Machine Learning and Blockchain Based Efficient Fraud Detection Mechanism [Article]. *Sensors*, *22*(19), Article ARTN 7162. https://doi.org/10.3390/s22197162

Di Vaio, A., Palladino, R., Hassan, R. ve Escobar, O. (2020). Artificial intelligence and business models in the sustainable development goals perspective: A systematic literature review. *Journal of Business Research*, *121*, 283-314. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.08.019

Graham, S., Depp, C., Lee, E. E., Nebeker, C., Tu, X., Kim, H. C. ve Jeste, D. V. (2019). Artificial Intelligence for Mental Health and Mental Illnesses: an Overview. *Current Psychiatry Reports*, *21*(11), Article 116. https://doi.org/10.1007/s11920-019-1094-0

Huynh-The, T., Pham, Q.-V., Pham, X.-Q., Nguyen, T. T., Han, Z. ve Kim, D.-S. (2022). Artificial Intelligence for the Metaverse: A Survey. *arXiv preprint arXiv:2202.10336*.

Majo-Vazquez, S., Congosto, M., Nicholls, T. ve Nielsen, R. K. (2021). The Role of Suspended Accounts in Political Discussion on Social Media: Analysis of the 2017 French, UK and German Elections. *Social Media + Society*, *7*(3), Article 20563051211027202. https://doi.org/10.1177/20563051211027202

Pallathadka, H., Ramirez-Asis, E. H., Loli-Poma, T. P., Kaliyaperumal, K., Ventayen, R. J. M. ve Naved, M. (2021). Applications of artificial intelligence in business management, e-commerce and finance. *Materials Today: Proceedings*.

Rolnick, D., Donti, P. L., Kaack, L. H., Kochanski, K., Lacoste, A., Sankaran, K., Ross, A. S., Milojevic-Dupont, N., Jaques, N. ve Waldman-Brown, A. (2022). Tackling climate change with machine learning. *ACM Computing Surveys (CSUR)*, *55*(2), 1-96.

Cucari, N., Tutore, I., Montera, R. ve Profita, S. (2022). A bibliometric performance analysis of publication productivity in the corporate social responsibility field: Outcomes of SciVal analytics. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*.

Vardell, E., Feddern-Bekcan, T. ve Moore, M. (2011). SciVal experts: a collaborative tool. *Medical reference services quarterly*, *30*(3), 283-294.

SOSYAL AĞLARDA ETKİLİ BİREYLERİN TESPİTİ İÇİN YAPAY ZEKÂ ALGORİTMALARININ KULLANIMI[1]

Yeşim Aygül - Onur Uğurlu

ÖZET

Sosyal ağlar, insanların birbiriyle etkileşimi sonucunda ortaya çıkan bir yapıdır. Günümüzde yenilik, fikir, bilgi vb. yaymada sosyal ağların rolü oldukça büyüktür. Bu ağlarda etkili bireylerin tespit edilmesi ağdaki bilgi ve fikir yayılımının artırılmasına olanak sağlar. Dolayısıyla etkili bireylerden yayılan bir bilginin ağdaki diğer bireyler üzerindeki etkisinin araştırılması, günlük hayatta çok sayıda karşılığı olan, ilgi çekici bir araştırma sorusudur. Etki maksimizasyonu, ağda mümkün olan en yüksek etkiyi elde etmek için gerekli çaba ve kaynakları efektif bir şekilde kullanmayı hedefleyen bir optimizasyon problemidir. Formal olarak, etki maksimizasyonu problemi bir *k* parametresi dikkate alındığında belirli bir yayılım modeli altında maksimum etkiye sahip *k*-bireyden oluşan bir çekirdek kümenin bulunmasını amaçlar. Problem, günlük hayatta reklam ve pazarlama stratejileri, salgın kontrolü, kişiselleştirilmiş tavsiye, bilgilendirici blogların seçilmesi gibi birçok uygulama alanına sahiptir. Literatürde bu problemin çözümü için genellikle yapay zekâ optimizasyon algoritmaları tercih edildiği görülmektedir. Bu bölümde, etki maksimizasyonu problemini çözmek için kullanılan Tavlama Benzetimi, Guguk Kuşu Arama Algoritması, Genetik Algoritma, Parçacık Sürü Optimizasyonu, Yarasa Algoritması, Ateşböceği Algoritması, Karınca Kolonisi Optimizasyonu, Gri Kurt Optimizasyonu, Biyocoğrafya Tabanlı Optimizasyon ve Yapay Arı Kolonisi algoritmaları tanıtılmıştır ve problem üzerindeki uygulamaları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Etki Maksimizasyonu, Sosyal Ağlar, Yapay Zekâ Optimizasyon Algoritmaları.

[1] Bu çalışma TÜBİTAK tarafından (Proje No: 121F092) desteklenmiştir.

için kullanılmıştır. Önerilen algoritma, 2016 yılında İtalya'da yapılan Anayasa Referandumu sırasında Twitter kullanıcıları arasında bilgi yayılımını analiz eden bir vaka çalışmasına uygulanmıştır. Önerilen YAK algoritmasının, ağdaki etkiyi yayma konusunda standart merkezilik ölçütlerine göre çok daha iyi performans gösterdiği belirtilmiştir.

4. SONUÇ

Etki maksimizasyonu problemi, pazarlama, siyasi kampanyalar ve sağlık hizmetleri dâhil olmak üzere birçok uygulama alanına sahip bir optimizasyon problemidir. Etki maksimizasyonu probleminin amacı, bir sosyal ağda aktifleştirildiğinde belirli bir etkinin veya fikrin ağ aracılığıyla yayılımını maksimize eden çekirdek kümeyi (bireyleri) belirlemektir. Başka bir deyişle etki maksimizasyonu başkalarını etkileme olasılığı en yüksek olan az sayıda bireyi seçerek ağ üzerinden bazı bilgilerin, ürünlerin veya davranışların yayılımını en üst düzeye çıkarmayı hedefler. Ağdaki yüksek etkiye sahip olan bireyler aynı zamanda ağdaki kritik bireyler olarak da düşünülebilir.

Karmaşık doğasından ve gerçek hayat örneklerinin çok büyük boyutlarından dolayı, araştırmacılar etki maksimizasyonu problemi için makul sürelerde kaliteli çözümler bulmayı tercih etmektedir. Bu kapsamda, en çok kullanılan yöntemler yapay zekâ optimizasyon algoritmalarıdır. Literatür incelendiğinde etki maksimizasyonu probleminin çözümü için çok sayıda farklı yapay zekâ optimizasyon algoritmalarının uygulandığı görülmektedir. Bu bölümde, sosyal ağlarda etki maksimizasyonu problemi ve çözümünde kullanılan yapay zekâ optimizasyon algoritmaları okuyucuya tanıtılmış ve problem üzerindeki uygulamaları değerlendirilmiştir. Sosyal ağlar bireylerin etkileşimlerinin bir temsili olduğundan dolayı doğadaki canlıların davranışlarından esinlenen yapay zekâ optimizasyon algoritmalarının etki maksimizasyonu probleminin çözümü için uygun bir yaklaşım olduğu düşünülmekte ve literatürdeki mevcut sonuçlar bu algoritmaların problem için kaliteli çözümler üretebildiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Azaouzi, M., Mnasri, W., ve Romdhane, L. B. (2021). New trends in influence maximization models. *Computer Science Review*, *40*, 100393.

Bucur, D., ve Iacca, G. (2016). Influence maximization in social networks with genetic algorithms. In *European conference on the applications of evolutionary computation,* 379-392. Springer, Cham.

Cantini, R., Marozzo, F., Mazza, S., Talia, D., ve Trunfio, P. (2021). A weighted artificial bee colony algorithm for influence maximization. *Online Social Networks and Media*, *26*, 100167.

Domingos, P., ve Richardson, M. (2001). Mining the network value of customers. In Proceedings of the seventh ACM SIGKDD international conference on Knowledge discovery and data mining, 57-66.

Dorigo, M., Maniezzo, V., ve Colorni, A. (1991). Positive Feedback as a Search Strategy. *Politecnico di Milano,* Technical Report 91-016.

Gong, M., Yan, J., Shen, B., Ma, L., ve Cai, Q. (2016). Influence maximization in social networks based on discrete particle swarm optimization. *Information Sciences*, *367*, 600-614.

Holland, J. H. (1975). Adaptation in Natural and Artificial Systems, University of Michigan Press. *Ann Arbor, MI*, *1*(97), 5.

Jiang, Q., Song, G., Gao, C., Wang, Y., Si, W., ve Xie, K. (2011). Simulated annealing based influence maximization in social networks. In *Twenty-fifth AAAI conference on artificial intelligence*.

Karaboğa, D. (2005). *An idea based on honey bee swarm for numerical optimization*, 200, 1-10. Technical report-tr06, Erciyes university, engineering faculty, computer engineering department.

Kempe, D., Kleinberg, J., ve Tardos, É. (2003). Maximizing the spread of influence through a social network. In Proceedings of the ninth ACM SIGKDD international conference on Knowledge discovery and data mining, 137-146.

Kennedy, J., ve Eberhart, R. (1995). Particle Swarm Optimization. *Proceedings of ICNN'95-International Conference on Neural Networks*, 4, 1942-1948. IEEE.

Kirkpatrick, S., Gelatt, C. D., ve Vecchi, M. P. (1983). Optimization by Simulated Annealing. *Science*, *220*(4598), 671-680.

Li, Y., Fan, J., Wang, Y., ve Tan, K. L. (2018). Influence maximization on social graphs: A survey. IEEE Transactions on Knowledge and Data Engineering, 30(10), 1852-1872.

Mirjalili, S., Mirjalili, S. M., ve Lewis, A. (2014). Grey wolf optimizer. *Advances in engineering software*, *69*, 46-61.

Salavati, C., ve Abdollahpouri, A. (2019). Identifying influential nodes based on ant colony optimization to maximize profit in social networks. *Swarm and Evolutionary Computation*, *51*, 100614.

Salehi, A., ve Masoumi, B. (2020). KATZ centrality with biogeography-based optimization for influence maximization problem. *Journal of Combinatorial Optimization*, *40*(1), 205-226.

Simon, D. (2008). Biogeography-based optimization. *IEEE transactions on evolutionary computation*, *12*(6), 702-713.

Sinha, N., ve Annappa, B. (2016). Cuckoo search for influence maximization in social networks. In *Proceedings of 3rd International Conference on Advanced Computing, Networking and Informatics*, 51-61. Springer, New Delhi.

Tang, J., Zhang, R., Yao, Y., Zhao, Z., Wang, P., Li, H., ve Yuan, J. (2018). Maximizing the spread of influence via the collective intelligence of discrete bat algorithm. *Knowledge-Based Systems*, *160*, 88-103.

Yang, X. S. (2008). Nature-Inspired Metaheuristic Algorithm, 81-95. Luniver Press.

Yang, X. S., ve Deb, S. (2009). Cuckoo search via Lévy flights. In *2009 World congress on nature & biologically inspired computing (NaBIC)*, 210-214. IEEE.

Yang, X. S. (2010). A new metaheuristic bat-inspired algorithm. In *Nature inspired cooperative strategies for optimization (NICSO 2010)*, 65-74. Springer, Berlin, Heidelberg.

Zareie, A., Sheikhahmadi, A., ve Jalili, M. (2020). Identification of influential users in social network using gray wolf optimization algorithm. *Expert Systems with Applications*, *142*, 112971.

Zhang, X., Li, J., Liu, J., Zhang, H., ve Liu, L. (2019). Social Network Sensitive Area Perturbance Method Based on Firefly Algorithm. *IEEE Access*, *7*, 137759-137769.

SOSYAL AĞ UYGULAMALARINDA VERİ TOPLAMA, İNDEKSLEME VE İÇERİK ÖZGÜNLÜĞÜ[2]

Zülfü Alanoğlu - M. Ali Akcayol

ÖZET

İnternet teknolojisi hızla gelişmekte ve buna bağlı olarak da insanların Web' de geçirdikleri zaman artmaktadır. İnsanların en çok ziyaret ettiği ve içerik paylaştığı ortamların başında sosyal ağlar gelmektedir. Günümüzde sosyal ağlar, hayatımızın önemli ve vazgeçilmez bir parçası hâline gelmiştir. Sosyal ağların kullanıcı sayısı her geçen gün hızlı bir şekilde artmakta ve buna paralel olarak da paylaşılan veri miktarı üstel bir şekilde artmaktadır. Web ortamında bulunan bu devasa veriyi kullanabilmek için, öncelikle Web' den bu veriyi kazımak ve çıkarmak gerekmektedir. Bu bölümde sosyal ağ uygulamaları ile oluşturulan verilerin toplanması ve kullanıma hazır hâle getirilmesi konusu ele alınmıştır. Bu bölüm içerisinde öncelikle web tarayıcıları ve sosyal ağ uygulamaları tarafından kullanıma sunulan uygulama programlama arabirimleri incelenmiştir. Sosyal ağlardan toplanan verilerin indeksleme ve depolama yöntemleri incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Bunlara ek olarak elde edilen içeriklerin özgünlüğü ve özgünlüğü bozacak durumlar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu konulara yönelik olarak literatür taramasından elde edilen bulgular aktarılmıştır. Konuyla ilgili literatürde çok fazla araştırma mevcut olup bu bölümde, farklı çalışmalara ait birkaç örneğe yer verilmiştir. Bu örnekler en popüler sosyal ağ uygulamalarının çeşitlerine göre gruplanarak özetlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İçerik Özgünlüğü, Sosyal Ağlar, Web tarayıcıları, Veri Toplama, Veri İndeksleme

[2] Bu çalışma, TÜBİTAK tarafından BİDEB-2244 Sanayi Doktora Programı kapsamında 118C127 numara ile desteklenen "İnternette Heterojen Veri Kaynaklarından Veri Toplanması, Doğrulanması ve Sorgulanması" başlıklı projenin bir parçasıdır. Sağladığı destek için TÜBİTAK'a teşekkür ederiz. Bu çalışma, Gazi Üniversitesi, Bilişim Enstitüsü, Bilişim Sistemleri Anabilim Dalında ikinci yazarın danışmanlığında "İnternette Heterojen Veri Kaynaklarından Veri Toplanması, Entegrasyonu Ve Güncellenmesi" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

Sosyal ağlardan alınan en değerli veriler özgün içerikli olan paylaşımlardır. Özgün paylaşımlar, hem duygu ve düşünceleri tam anlamı ile yansıtan hem de tekrarı olmayan verilerden oluşmaktadır. Özgün içeriğin bozulmasını sağlayan üç farklı temel durum vardır. Bunlardan ilki, tek bir kullanıcının birden fazla hesap oluşturarak aynı paylaşımları yapmasıdır. Bu sorunun tespit edilmesi ve engellenmesi, sosyal medya platformları tarafından IP, MAC gibi bazı kısıtlamalar getirilerek kolaylıkla sağlanabilmektedir. İkincisi, aynı amaç doğrultusunda birçok kullanıcının aynı içeriği paylaşma eğilimidir. Bu durumda, veri tekilleştirme son derece hayati öneme sahip olup, bunun yanı sıra topluluğun çokluğu, lokasyonu, kullanılan hastag ve zaman damgaları önemli birer veri olarak çeşitli çalışmalarda kullanılmaktadır. Üçüncüsü ise, sosyal medya botları tarafından yapılan paylaşımlardır. Otomatik ve yarı otomatik çalışan sosyal medya botları, iyi ve kötü botlar olarak farklı amaçlarla oluşturulan yazılımlardır. Sosyal ağ platformları, sundukları API'ler ile iyi botları teşvik etmekte ve kötü botların engellenmesi için yoğun çaba sarf etmektedirler. Sosyal ağlarda botlar, her geçen gün daha aktif rol almakta ve kullanım alanları farklılaşarak artmaktadır. Yapay zekânın hızlı gelişimine paralel olarak yapay zekâya sahip botların gelişimi de hız kazanmıştır. Zeki botlardan iyi olanları insanlığa önemli derecede fayda sağlarken, kötü botlar ise ciddi derecede zararlar verebilmektedirler.

KAYNAKÇA

Agbo, I., Kupriyanov, A. ve Rytsarev, I. (2020). *Big Data Architecture: Designing the Right Solution for Social Network Analysis.* Paper presented at the 2020 8th International Symposium on Digital Forensics and Security (ISDFS).

Archary, D. ve Coetzee, M. (2020). *Predicting Stock Price Movement with Social Media and Deep Learning.* Paper presented at the 2020 International Conference on Artificial Intelligence, Big Data, Computing and Data Communication Systems (icABCD).

Batsakis, S., Petrakis, E. G. M. ve Milios, E. (2009). Improving the performance of focused web crawlers. *Data & Knowledge Engineering, 68*(10), 1001-1013. doi:https://doi.org/10.1016/j.datak.2009.04.002

Bessi, A. ve Ferrara, E. (2016). Social bots distort the 2016 US Presidential election online discussion. *First monday, 21*(11-7).

Biggerstaff, M., Johansson, M., Alper, D., Brooks, L. C., Chakraborty, P., Farrow, D. C., . . . Ramakrishnan, N. (2018). Results from the second year of a collaborative effort to forecast influenza seasons in the United States. *Epidemics, 24*, 26-33.

Cisco. (2022). Cisco Bot Analysis Service At-a-Glance. Retrieved from https://www.cisco.com/c/en/us/products/collateral/security/bot-analysis-service-aag.html [Erişim: 20.11.2022]

Clements, A. T., Ahmad, I., Vilayannur, M. ve Li, J. (2009). *Decentralized Deduplication in SAN Cluster File Systems.* Paper presented at the USENIX annual technical conference.

Debashi, M. ve Vickers, P. (2018). Sonification of network traffic for detecting and learning about botnet behavior. *IEEE Access, 6*, 33826-33839.

Deshmukh, S. ve Vishwakarma, K. (2021). *A Survey on Crawlers used in developing Search Engine.* Paper presented at the 2021 5th International Conference on Intelligent Computing and Control Systems (ICICCS).

Dhenakaran, S. ve Sambanthan, K. T. (2011). Web crawler-an overview. *International Journal of Computer Science and Communication, 2*(1), 265-267.

Dixon, S. (2022). Number of social media users worldwide from 2018 to 2027. Retrieved from https://www.statista.com/statistics/278414/number-of-worldwide-social-network-users/ [Erişim: 11.12.2022]

Erlandsson, F., Nia, R., Boldt, M., Johnson, H. ve Wu, S. F. (2015). *Crawling Online Social Networks.* Paper presented at the 2015 Second European Network Intelligence Conference.

Fan, Y. (2018). *Design and implementation of distributed crawler system based on Scrapy.* Paper presented at the IOP Conference Series: Earth and Environmental Science.

Gannarapu, S., Dawoud, A., Ali, R. S. ve Alwan, A. (2020). *Bot Detection Using Machine Learning Algorithms on Social Media Platforms.* Paper presented at the 2020 5th International Conference on Innovative Technologies in Intelligent Systems and Industrial Applications (CITISIA).

Gurajala, S., White, J. S., Hudson, B., Voter, B. R. ve Matthews, J. N. (2016). Profile characteristics of fake Twitter accounts. *Big Data & Society, 3*(2), 2053951716674236.

Hosseinmardi, H., Rafiq, R. I., Han, R., Lv, Q. ve Mishra, S. (2016). *Prediction of cyberbullying incidents in a media-based social network.* Paper presented at the 2016 IEEE/ACM International Conference on Advances in Social Networks Analysis and Mining (ASONAM).

InternetLiveStats. (2022). Twitter Usage Statistics. Retrieved from https://www.internetlivestats.com/twitter-statistics/ [Erişim: 29.11.2022]

Jain, A. ve Dubey, A. (2020). *Graph Database using Data Crawling.* Paper presented at the 2020 IEEE Pune Section International Conference (PuneCon).

Jiang, J., Wilson, C., Wang, X., Sha, W., Huang, P., Dai, Y. ve Zhao, B. Y. (2013). Understanding latent interactions in online social networks. *ACM Transactions on the Web (TWEB), 7*(4), 1-39.

Kimiafar, K., Dadkhah, M., Sarbaz, M. ve Mehraeen, M. (2021). An Analysis on Top Commented Posts in Reddit Social Network about COVID-19. *J Med Signals Sens, 11*(1), 62-65. doi:10.4103/jmss.JMSS_36_20

Kou, F., Du, J., Yang, C., Shi, Y., Liang, M., Xue, Z. ve Li, H. (2019). A multi-feature probabilistic graphical model for social network semantic search. *Neurocomputing, 336*, 67-78.

Kumar, M. ve Bhatia, R. (2016). *Design of a mobile Web crawler for hidden Web.* Paper presented at the 2016 3rd International Conference on Recent Advances in Information Technology (RAIT).

Kumar, M., Bhatia, R. ve Rattan, D. (2017). A survey of Web crawlers for information retrieval. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Data Mining and Knowledge Discovery, 7*(6), e1218.

Kumar, N., Gupta, M., Sharma, D. ve Ofori, I. (2022). Technical Job Recommendation System Using APIs and Web Crawling. *Computational Intelligence and Neuroscience, 2022*, 7797548. doi:10.1155/2022/7797548

Li, L., Peltsverger, S., Zheng, J., Le, L. ve Handlin, M. (2021). *Retrieving and Classifying LinkedIn Job Titles for Alumni Career Analysis.* Paper presented at the Proceedings of the 22st Annual Conference on Information Technology Education.

Liu, D. F. ve Fan, X. S. (2011). *Study and application of web crawler algorithm based on heritrix.* Paper presented at the Advanced Materials Research.

Loyola-González, O., Monroy, R., Rodríguez, J., López-Cuevas, A. ve Mata-Sánchez, J. I. (2019). Contrast Pattern-Based Classification for Bot Detection on Twitter. *IEEE Access, 7*, 45800-45817. doi:10.1109/ACCESS.2019.2904220

Mendhe, C. H., Henderson, N., Srivastava, G. ve Mago, V. (2021). A Scalable Platform to Collect, Store, Visualize, and Analyze Big Data in Real Time. *IEEE Transactions on Computational Social Systems, 8*(1), 260-269. doi:10.1109/TCSS.2020.2995497

Mostrous, A., Bridge, M. ve Gibbons, K. (2017). Russia used Twitter bots and trolls 'to disrupt'Brexit vote. *The Times, 15*.

Nagel, S. (2014). Web crawling with Apache Nutch. *ApacheCon EU*.

Naji, M., Najima, D., Hasnae, R. ve Ajhoun, R. (2019). *Customized data extraction and processing for the prediction of Baby Blues from social media.* Paper presented at the 2019 1st International Conference on Smart Systems and Data Science (ICSSD).

O'Connor, B., Balasubramanyan, R., Routledge, B. R. ve Smith, N. A. (2010). *From tweets to polls: Linking text sentiment to public opinion time series*.

Rivera, I. (2022). RedditExtractoR: Reddit Data Extraction Toolkit. Retrieved from https://cran.r-project.org/web/packages/RedditExtractoR/index.html

Srivastava, A., Pillai, A., Punj, D., Solanki, A. ve Nayyar, A. (2021). TINB: a topical interaction network builder from WWW. *WIRELESS NETWORKS, 27*(1), 589-608. doi:10.1007/s11276-020-02469-y

Tadesse, M. M., Lin, H., Xu, B. ve Yang, L. (2019). Detection of Depression-Related Posts in Reddit Social Media Forum. *IEEE Access, 7*, 44883-44893. doi:10.1109/ACCESS.2019.2909180

Unkelbach, C., Koch, A., Silva, R. R. ve Garcia-Marques, T. (2019). Truth by Repetition: Explanations and Implications. *Current Directions in Psychological Science, 28*(3), 247-253. doi:10.1177/0963721419827854

Upadhyay, A., Balihalli, P. R., Ivaturi, S. ve Rao, S. (2012). *Deduplication and compression techniques in cloud design.* Paper presented at the 2012 IEEE International Systems Conference SysCon 2012.

Wang, X., Lai, C. M., Lin, Y. C., Hsieh, C. J., Wu, S. F. ve Cam, H. (2018). *Multiple Accounts Detection on Facebook Using Semi-Supervised Learning on Graphs.* Paper presented at the MILCOM 2018 - 2018 IEEE Military Communications Conference (MILCOM).

Wang, Y., Choi, I.-C. ve Liu, H. (2015). Generalized ensemble model for document ranking in information retrieval. *arXiv preprint arXiv:1507.08586*.

Xiao, C., Freeman, D. M. ve Hwa, T. (2015). *Detecting clusters of fake accounts in online social networks.* Paper presented at the Proceedings of the 8th ACM Workshop on Artificial Intelligence and Security.

Yang, S., Yuan, C., Wu, B., Hu, W. ve Wang, F. (2015). *Multi-feature max-margin hierarchical bayesian model for action recognition*.

Yang, Y., Wang, F., Zhang, J., Xu, J. ve Yu, P. S. (2018). A topic model for co-occurring normal documents and short texts. *World Wide Web, 21*(2), 487-513.

Zhang, Z., Luo, M., Luo, Z. ve Niu, H. (2022). The International City Image of Beijing: A Quantitative Analysis Based on Twitter Texts from 2017–2021. *Sustainability, 14*(17), 10675.

Zheng, X., Zeng, Z., Chen, Z., Yu, Y. ve Rong, C. (2015). Detecting spammers on social networks. *Neurocomputing, 159*, 27-34.

BLOKZİNCİR VE SOSYAL AĞ PLATFORMLARININ KESİŞİMİ: LİTERATÜRE GENEL BİR BAKIŞ

Murat Karakuş - Evrim Güler

ÖZET

Sosyal ağ platformları, internet aracılığı ile erişilebilen dijital platformları ifade ederken kullanıcıların sanal kimlikler ve topluluklar oluşturmasına ve etkileşimde bulunmasına izin verirler. Bu platformlarda insanlar, iletişimi ve etkileşimi büyük ölçüde güçlendiren bilgileri kolayca paylaşabilmektedirler. Sosyal ağlar, dünya çapında milyonlarca internet kullanıcısının bilgi alışverişinde bulunmasını sağlamaktadır. Bu durum, sosyal ağ platformlarının devasa bir veri kaynağına hızlı ve etkili bir biçimde erişim sağlanmasına imkân vermektedir. Ancak bu platformların belirli sınırlamaları da vardır. Sosyal ağ platformlarında özel bilgilerin kullanılması ve paylaşılması, mahremiyete ilişkin endişeleri artırırken güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Blokzincir teknolojisinde, kritik bilgilerin güvence altına alındığı merkezi olmayan bir veri havuzu oluşturulur ve bu da herhangi kötü niyetli birisinin verilere izinsiz olarak erişebilmesini çok zorlaştırır. Blokzincir teknolojisi, günümüzde yeni nesil merkezi olmayan sosyal platformların geliştirilmesinde rol almaya başlamıştır. Blokzincirin sosyal ağlarda uygulanması, gelişmiş kullanıcı gizliliği, kısıtlamaları atlatma ve katılımcıların sosyal ağ platformları aracılığıyla kripto para birimi işlemlerine katılma olasılığı dâhil olmak üzere çeşitli faydalar sağlamaktadır. Blokzincirler, sosyal ağ platformlarında anonimlik sağlarken güvenli kimlik doğrulamasının faydalarını da sunmaktadır. Blokzincir destekli sosyal ağ uygulamalarında bağlantıların farklı katılımcılar tarafından doğrulanmasına izin veren şeffaf otonom süreçler uygulanabilir. Blokzincirler, sosyal ağlarda şeffaf, değişmez ve onaylanabilir bir işlem kaydı sunarak verilerin kaynağını, güvenilirliğini ve izlenebilirliğini garanti edebilirler. Başka bir faydası ise, potansiyel olarak tehlikeli verilerin kaynağını izleyerek ve kontrol ederek dezenformasyonla mücadele etmektir. Bu kitap bölümü, sosyal ağ platformları üzerinde blokzincir teknolojisinin uygulanmasını içeren literatürdeki çalışmaları incelemektedir. Bu bölümde, öncelikle blokzincire ve sosyal ağ platformlarının temellerine genel bir bakış sunuyoruz. İkinci olarak, blokzincir ve sosyal ağ platformlarının ana kavramlarını ve eğilimlerini özetliyo-

KAYNAKÇA

Abawajy, J. H., Ninggal, M. I. H. ve Herawan, T. (2016). Privacy Preserving Social Network Data Publication. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, *18*(3), 1974-1997. https://doi.org/10.1109/COMST.2016.2533668

Ahmed, M., Dar, M., Tahir, R. M. ve Masood, F. (2018). Impact of social media on academic: A quantitative study. *2018 International Conference on Computing, Mathematics and Engineering Technologies (ICoMET)*, 1-5. https://doi.org/10.1109/ICOMET.2018.8346373

Alfred Lua. (2022). 20 Top Social Media Sites to Consider for Your Brand in 2022. Retrieved November 28, 2022, from https://buffer.com/library/social-media-sites/

Alsunaidi, S. J. ve Alhaidari, F. A. (2019). A Survey of Consensus Algorithms for Blockchain Technology. *2019 International Conference on Computer and Information Sciences (ICCIS)*, 1-6. IEEE. https://doi.org/10.1109/ICCISci.2019.8716424

Bhattacharya, R., White, M. ve Beloff, N. (2021). An Exploration of Blockchain in Social Networking Applications. In *Intelligent Computing* (pp. 858-868). Springer.

Chakravorty, A. ve Rong, C. (2017). Ushare: user controlled social media based on blockchain. *Proceedings of the 11th International Conference on Ubiquitous Information Management and Communication*, 1-6.

Chen, N. ve Cho, D. S.-Y. (2021). A blockchain based autonomous decentralized online social network. *2021 IEEE International Conference on Consumer Electronics and Computer Engineering (ICCECE)*, 186-190.

Cheung, C. M. K., Lee, M. K. O. ve Wagner, C. (2016). Introduction to Social Media and e-Business Transformation Minitrack. *2016 49th Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS)*, 908. https://doi.org/10.1109/HICSS.2016.116

Fraga-Lamas, P. ve Fernández-Caramés, T. M. (2020). Fake News, Disinformation, and Deepfakes: Leveraging Distributed Ledger Technologies and Blockchain to Combat Digital Deception and Counterfeit Reality. *IT Professional*, *22*(2), 53-59. https://doi.org/10.1109/MITP.2020.2977589

Gervais, A., Karame, G. O., Wüst, K., Glykantzis, V., Ritzdorf, H. ve Capkun, S. (2016). On the Security and Performance of Proof of Work Blockchains. *Proceedings of the 2016 ACM SIGSAC Conference on Computer and Communications Security*, 3-16. New York, NY, USA: ACM. https://doi.org/10.1145/2976749.2978341

Guidi, B. ve Michienzi, A. (2021). The Decentralization of Social Media through the Blockchain Technology. *13th ACM Web Science Conference 2021*, 138-139. New York, NY, USA: Association for Computing Machinery. https://doi.org/10.1145/3462741.3466680

Guille, A., Hacid, H., Favre, C. ve Zighed, D. A. (2013). Information Diffusion in Online Social Networks: A Survey. *SIGMOD Rec.*, *42*(2), 17-28. https://doi.org/10.1145/2503792.2503797

Hisseine, M. A., Chen, D. ve Yang, X. (2022). The Application of Blockchain in Social Media: A Systematic Literature Review. *Applied Sciences*, *12*(13), 6567.

Jing, T. W. ve Murugesan, R. K. (2020). Protecting Data Privacy and Prevent Fake News and Deepfakes in Social Media via Blockchain Technology. *International Conference on Advances in Cyber Security*, 674-684.

Koly, W. S., Jamil, A. K., Rahman, M. S., Bhuiyan, H., Bhuiyan, M. Z. A. ve al Omar, A. (2021). Towards a Location-Aware Blockchain-Based Solution to Distinguish Fake News in Social Media. *Inernational Conference on Ubiquitous Security*, 116-130.

Lax, G., Russo, A. ve Fasci, L. S. (2021). A Blockchain-based approach for matching desired and real privacy settings of social network users. *Information Sciences*, *557*, 220-235.

Nakamoto, S. (2008). *Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system," http://bitcoin. org/bitcoin. pdf*.

Oyinloye, D. P., Teh, J. sen, Jamil, N. ve Alawida, M. (2021). Blockchain Consensus: An Overview of Alternative Protocols. *Symmetry*, *13*(8), 1363. https://doi.org/10.3390/sym13081363

Peepeth. (2022). Peepeth: A blockchain-powered social network for our best selves. Retrieved November 28, 2022, from https://peepeth.com/welcome

Poongodi, T., Sujatha, R., Sumathi, D., Suresh, P. ve Balamurugan, B. (2020). Blockchain in social networking. *Cryptocurrencies and Blockchain Technology Applications*, 55–76.

Sapien. (2022). Sapien Network. Retrieved November 28, 2022, from https://www.sapien.network/

Shu, K., Sliva, A., Wang, S., Tang, J. ve Liu, H. (2017). Fake News Detection on Social Media: A Data Mining Perspective. *SIGKDD Explor. Newsl.*, *19*(1), 22-36. https://doi.org/10.1145/3137597.3137600

Tchakounté, F., Calvin, K. A., Ari, A. A. A. ve Mbogne, D. J. F. (2020). A smart contract logic to reduce hoax propagation across social media. *Journal of King Saud University-Computer and Information Sciences*.

Ush Shahid, I., Anjum, M. T., Hossain Miah Shohan, M. S., Tasnim, R. ve Al-Amin, M. (2021). Authentic Facts: A Blockchain Based Solution for Reducing Fake News in Social Media. *2021 4th International Conference on Blockchain Technology and Applications*, 121-127.

Vosoughi, S., Roy, D. ve Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. *Science*, *359*(6380), 1146-1151.

Waghmare, A. D. ve Patnaik, G. K. (2021). Fake news detection of social media news in blockchain framework. *Indian J. Comput. Sci. Eng.(IJCSE)*, *12*(4).

Wood, G. ve others. (2014). Ethereum: A secure decentralised generalised transaction ledger. *Ethereum Project Yellow Paper*, *151*(2014), 1-32.

Xiao, Y., Zhang, N., Lou, W. ve Hou, Y. T. (2020). A Survey of Distributed Consensus Protocols for Blockchain Networks. *IEEE Communications Surveys Tutorials*, *22*(2), 1432-1465. https://doi.org/10.1109/COMST.2020.2969706

Xu, D., Wang, W., Zhu, L., Zhao, J., Wu, F. ve Gao, J. (2022). CL-BC: A Secure Data Storage Model for Social Networks. *Security and Communication Networks*, *2022*.

Xu Xiwei and Weber, I. and S. M. (2019). Introduction. In *Architecture for Blockchain Applications* (pp. 3-25). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-03035-3_1

Yang, F., Wang, Y., Fu, C., Hu, C. ve Alrawais, A. (2020). An efficient blockchain-based bidirectional friends matching scheme in social networks. *IEEE Access*, *8*, 150902-150913.

Zeng, S., Yuan, Y. ve Wang, F.-Y. (2019). A decentralized social networking architecture enhanced by blockchain. *2019 IEEE International Conference on Service Operations and Logistics, and Informatics (SOLI)*, 269-273.

Zhan, Y., Xiong, Y. ve Xing, X. (2022). A conceptual model and case study of blockchain-enabled social media platform. *Technovation*, 102610.

SOSYAL AĞLARDA KONU SINIFLANDIRMA TEMELLİ ÇOK KATMANLI ANALİZ

Mehmet Ali Balcı - Ömer Akgüller

ÖZET

Bu çalışmada bir metinde hangi konuların yer aldığını ve bu konuların metin içinde nasıl değiştiğini gösteren bir temsili belirlemek için kullanılan "konu analizi" sorunu sosyal ağlar bağlamında ele alınmaktadır. Söylem üretim hacminin oldukça yüksek olduğu sosyal ağlarda metin sınıflandırmaya yönelik derin öğrenme yöntemlerinden biri olan Tekrarlayan Sinir Ağı eğitilerek sosyal medyada paylaşılan metinlerin konu sınıfını belirlemek mümkündür. Dolayısıyla böyle bir yaklaşım, kullanıcıların söylemlerindeki özellikleri ve değişiklikleri elde etmemize yol açabilir. Bu çalışmada, Twitter'da Covid-19 pandemisi sürecinde paylaşımları tespit edilen Türk kullanıcılar ile ilgili veriler toplanmış ve Dünya, Ekonomi, Kültür, Sağlık, Politika, Spor ve Teknoloji konu başlıklarına göre sınıflandırılmıştır. Her bir konu başlığının bir katman olduğu çok katmanlı ağ topolojisi kullanılarak kullanıcıların etkileşim dinamikleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ağ Analizi, Çevrim İçi Sosyal Ağlar, Çok Katmanlı Ağ, Konu Sınıflandırma, Yönlü Graflar.

TOPIC CLASSIFICATION BASED MULTI-LAYER ANALYSIS IN SOCIAL NETWORKS

ABSTRACT

In this study, the problem of 'topic analysis,' which is used to discover which subjects are included in a text and how these topics change, is examined in the context of social networks. By training the Recurrent Neural Network, which is one of the deep learning approaches for text classification in social networks with a high volume of discourse generation, it is feasible to determine the subject class of texts published on social media. Consequently, such an approach may allow us to get characteristics and alterations in user conversation. In this study, data on Turkish Twitter users whose shares were discovered during the Covid-19 pandemic phase were collected and categorized by World, Economy, Culture, Health, Politics, Sports, and

KAYNAKÇA

Akın, A. A. ve Akın, M. D. (2007). Zemberek, an open source NLP framework for Turkic languages. *Structure*, *10*(2007), 1-5.

Al-Rawi, A., Kane, O. ve Bizimana, A. J. (2021). Topic modelling of public Twitter discourses, part bot, part active human user, on climate change and global warming. *Journal of Environmental Media*, *2*(1), 31-53.

Banerjee, A., Chandrasekhar, A. G., Duflo, E. ve Jackson, M. O. (2013). The diffusion of microfinance. *Science*, 341(6144), 1236498.

Battiston, F., Nicosia, V. ve Latora, V. (2017). The new challenges of multiplex networks: Measures and models. *The European Physical Journal Special Topics*, *226*(3), 401-416.

Bianconi, G. (2018). *Multilayer networks: structure and function*. Oxford university press.

Bonifazi, G., Breve, B., Cirillo, S., Corradini, E. ve Virgili, L. (2022). Investigating the COVID-19 vaccine discussions on Twitter through a multilayer network-based approach. *Information Processing & Management*, *59*(6), 103095.

Brass, D. J. (2022). New developments in social network analysis. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, *9*, 225-246.

Chen, W., Wang, Y. ve Yang, S. (2009). Efficient influence maximization in social networks. In Proceedings of the 15th ACM *SIGKDD international conference on Knowledge discovery and data mining* (pp. 199-208).

da Costa, R. A., Baxter, G. J., Dorogovtsev, S. N. ve Mendes, J. F. F. (2022). Hidden transition in multiplex networks. *Scientific Reports*, *12*(1), 1-12.

Del Vicario, M., Bessi, A., Zollo, F., Petroni, F., Scala, A., Caldarelli, G. ve Quattrociocchi, W. (2016). The spreading of misinformation online. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 113(3), 554-559.

Fang, W., Dai, S. ve Tang, L. (2020). The impact of international research collaboration network evolution on Chinese business school research quality. *Complexity*, 2020.

Guo, L., Wang, W., Wu, Y. J. ve Goh, M. (2021). How much do social connections matter in fundraising outcomes?. *Financial Innovation*, 7(1), 1-23.

Hanaforoosh, M., Ashtiani, M. ve Azgomi, M. A. (2021). An approach based on multiplex networks for modeling cascading trust failures in social networks. *Journal of Computational Science*, 54, 101430.

Hosni, A. I. E., Li, K. ve Ahmad, S. (2020). Minimizing rumor influence in multiplex online social networks based on human individual and social behaviors. *Information Sciences*, 512, 1458-1480.

Jankowski, R. ve Chmiel, A. (2022). Role of time scales in the coupled epidemic-opinion dynamics on multiplex networks. *Entropy*, *24*(1), 105.

Kim, J., Bae, J. ve Hastak, M. (2018). Emergency information diffusion on online social media during storm Cindy in US. *International Journal of Information Management*, 40, 153-165.

Kivelä, M., Arenas, A., Barthelemy, M., Gleeson, J. P., Moreno, Y. ve Porter, M. A. (2014). Multilayer networks. *Journal of complex networks*, *2*(3), 203-271.

Magnani, M. ve Rossi, L. (2011). The ml-model for multi layer network analysis. In *IEEE International conference on advances in social network analysis and mining*.

Murshed, B. A. H., Mallappa, S., Abawajy, J., Saif, M. A. N., Al-Ariki, H. D. E. ve Abdulwahab, H. M. (2022). Short text topic modelling approaches in the context of big data: taxonomy, survey, and analysis. *Artificial Intelligence Review*, 1-128.

Myers, S. A. ve Leskovec, J. (2012). Clash of the contagions: Cooperation and competition in information diffusion. In *IEEE 12th international conference on data mining* (pp. 539-548).

Nergız, G., Safali, Y., Avaroğlu, E. ve Erdoğan, S. (2019). Classification of turkish news content by deep learning based lstm using fasttext model. In *International Artificial Intelligence and Data Processing Symposium (IDAP)* (pp. 1-6).

Newman, M. E. (2003). The structure and function of complex networks. *SIAM review*, 45(2), 167-256.

Pennington, J., Socher, R. ve Manning, C. D. (2014). Glove: Global vectors for word representation. In *Proceedings of the 2014 conference on empirical methods in natural language processing (EMNLP)* (pp. 1532-1543).

Stolbov, M. I., Shchepeleva, M. A. ve Karminsky, A. M. (2021). A global perspective on macroprudential policy interaction with systemic risk, real economic activity, and monetary intervention. *Financial Innovation*, 7(1), 1-25.

Tortosa, L., Vicent, J. F. ve Yeghikyan, G. (2021). An algorithm for ranking the nodes of multiplex networks with data based on the PageRank concept. *Applied Mathematics and Computation*, *392*, 125676.

Wang, X., An, Q., He, Z. ve Fang, W. (2021). A literature review of social network analysis in epidemic prevention and control. *Complexity*, 2021.

Wang, S., Su, F., Ye, L. ve Jing, Y. (2022). Disinformation: A Bibliometric Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *19*(24), 16849.

Xiao, Y., Zhang, L., Li, Q. ve Liu, L. (2019). MM-SIS: Model for multiple information spreading in multiplex network. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications,* 513, 135-146.

Yao, Q., Li, R. Y. M., Song, L. ve Crabbe, M. J. C. (2021). Construction safety knowledge sharing on Twitter: A social network analysis. *Safety science*, *143*, 105411.

Yen, S., Moh, M. ve Moh, T. S. (2021). Detecting compromised social network accounts using deep learning for behavior and text analyses. *International Journal of Cloud Applications and Computing (IJCAC)*, *11*(2), 97-109.

Youssef, M., Mokni, K. ve Ajmi, A. N. (2021). Dynamic connectedness between stock markets in the presence of the COVID-19 pandemic: does economic policy uncertainty matter?. Financial Innovation, 7(1), 1-27.

Zhang, X., Su, Y., Qu, S., Xie, S., Fang, B. ve Philip, S. Y. (2018). IAD: Interaction-aware diffusion framework in social networks. *IEEE Transactions on Knowledge and Data Engineering*, 31(7), 1341-1354.

Zhang, X., Zhang, Z. K., Wang, W., Hou, D., Xu, J., Ye, X. ve Li, S. (2021). Multiplex network reconstruction for the coupled spatial diffusion of infodemic and pandemic of COVID-19. *International Journal of Digital Earth*, *14*(4), 401-423.

Zhu, Z., Gao, C., Zhang, Y., Li, H., Xu, J., Zan, Y. ve Li, Z. (2020). Cooperation and Competition among information on social networks. *Scientific reports*, 10(1), 1-12.

SOSYAL AĞLARDA DUYGU ANALİZİ VE DOĞAL DİL İŞLEME YAKLAŞIMLARI

Habibe Karayiğit - Çiğdem İnan Acı - Ali Akdağlı

ÖZET

Sosyal ağların sık kullanılmasıyla birlikte sosyal medya kullanıcılarının farklı durumlara karşı bakış açılarının ve duygularının belirlenmesi için artan sayıda çalışmalar yapılmaktadır. Sosyal medyanın çeşitli biçimlerde birden çok kaynaktan ve dilden gelen büyük miktarda veriyle ilgili duygu analizi yapabilmek için farklı Doğal Dil İşleme (DDİ) yöntemleri kullanılmaktadır. Bu bölümde, sosyal ağlarda duygu analizi kavramı, duygu analizi türleri ve sosyal medyada duygu analizi için kullanılan DDİ yöntemleri incelenmiştir. Ek olarak, sıklıkla kullanılan dünya dillerinde sosyal ağlarda duygu analizi için toplanan veri kümelerinin işlenmesini ve DDİ araştırmaları da dâhil edilmiştir. Dilbilimsel veya sözlük tabanlı yaklaşımlar, istatistiksel veya denetimli öğrenmeye dayalı yaklaşımlar ve dönüştürücü tabanlı yaklaşımlar gibi DDİ yaklaşımları hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca, bu alanda yapılan mevcut araştırmalar gözden geçirilmiş ve yenilikçi DDİ metotlarının sosyal ağlardaki duygu analizi araştırma uygulamaları gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Ağlar, Duygu Analizi, Doğal Dil İşleme, Sözlük Tabanlı Yaklaşımlar, Denetimli Öğrenmeye Dayalı Yaklaşımlar, Dönüştürücü Tabanlı Yaklaşımlar.

SENTIMENT ANALYSIS IN SOCIAL NETWORKS AND NATURAL LANGUAGE PROCESSING APPROACHES

ABSTRACT

An increasing number of studies are carried out to determine the perspectives and feelings of social media users towards different situations with the frequent use of social networks. Various Natural Language Processing (NLP) methods are used to conduct sentiment analysis on large amounts of data from multiple sources and languages in various forms of social media. In this section, the concept of sentiment analysis in social networks, types of sentiment analysis, and NLP methods used for sentiment analysis in social

cükler arasındaki bağlamları yakalayan yoğun vektör gösterimlerinden ön eğitimli dönüştürücü sinir ağı modellerine uzanan geniş bir çalışma birikimine sahiptir.

Bu alanda gelecekteki çalışmaların, sosyal ağda farklı dillerde verilerin birlikte kullanılmasından oluşan veri kümelerinin kullanımlarının yanı sıra, etiketli veri ve duygu verilerine ek olarak büyük miktarda etiketlenmemiş verilerden yararlanan BERT, XLNet, RoBERTa, DistilBERT gibi dönüştürücü teknikleri yönelik olacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

AI DATA. (2021). The importance of natural language processing for non-English languages. Retrieved from https://www.telusinternational.com/insights/ai-data/article/the-importance-of-natural-language-processing-for-non-english-languages

Balakrishnan, V., Khan, S., ve Arabnia, H. R. (2020). Improving cyberbullying detection using Twitter users' psychological features and machine learning. *Computers and Security*, 90, 101710.

Batorsky, B. (2022). New Technology, Old Problems: The Missing Voices in Natural Language Processing. Retrieved from https://thegradient.pub/nlp-new-old/

ChatGPT, (2022). ChatGPT. Retrieved from https://beta.openai.com/

Dai, Z., Yang, Z., Yang, Y., Carbonell, J., Le, Q. V., ve Salakhutdinov, R. (2019). Transformer-XL: Attentive Language Models Beyond a Fixed-Length Context. *ACL 2019 - 57th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics, Proceedings of the Conference*, 2978-2988.

Dehkharghani, R., Saygin, Y., Yanikoglu, B., ve Oflazer, K. (2015). SentiTurkNet: a Turkish polarity lexicon for sentiment analysis. *Language Resources and Evaluation*, 50(3), 667-685.

Devlin, J., Chang, M.-W., Lee, K., ve Toutanova, K. (2018). BERT: Pre-training of Deep Bidirectional Transformers for Language Understanding. *arXiv preprint:1810.04805.*

Gezici, G., ve Yanikoglu, B. (2018). Sentiment Analysis in Turkish. *Springer*, (In Turkish natural language processing), 255-271.

Karayiğit, H., Acı, Ç. İ., ve Akdağlı, A. (2021). Detecting abusive Instagram comments in Turkish using convolutional Neural network and machine learning methods. *Expert Systems with Applications*, 174, 114802.

Karayiğit, H., Akdağlı, A., ve Acı, Ç. İ. (2022). BERT-based Transfer Learning Model for COVID-19 Sentiment Analysis on Turkish Instagram Comments. *Information Technology and Control*, 51(3), 409-428.

Khalid, M., Ashraf, I., Mehmood, A., Ullah, S., Ahmad, M., ve Choi, G. S. (2020). GBSVM: Sentiment Classification from Unstructured Reviews Using Ensemble Classifier. *Applied Sciences*, 10(8), 2788.

Kim, H., ve Jeong, Y. S. (2019). Sentiment Classification Using Convolutional Neural Networks. *Applied Sciences,* 9(11), 2347.

Lee, E., Rustam, F., Washington, P. B., Barakaz, F. El, Aljedaani, W., ve Ashraf, I. (2022). Racism Detection by Analyzing Differential Opinions Through Sentiment Analysis of Tweets Using Stacked Ensemble GCR-NN Model. *IEEE Access*, 10, 9717-9728.

Liu, B. (2020). Sentiment Analysis. *Cambridge University Press*.

Liu, P., Guo, Y., Wang, F., ve Li, G. (2022). Chinese named entity recognition: The state of the art. *Neurocomputing*, 473, 37-53.

Liu, X., ve Qi, F. (2021). Research on advertising content recognition based on convolutional neural network and recurrent neural network. *International Journal of Computational Science and Engineering*, 24(4), 398-404.

Mikolov, T., Sutskever, I., Chen, K., Corrado, G., ve Dean, J. (2013). Distributed Representations of Words and Phrases and their Compositionality. *Advances in Neural Information Processing Systems,*26.

Naseem, U., Razzak, I., Musial, K., ve Imran, M. (2020). Transformer based Deep Intelligent Contextual Embedding for Twitter sentiment analysis. *Future Generation Computer Systems*, 113, 58-69.

Naveen, S., Ram Kiran, M. S. S., Indupriya, M., Manikanta, T. V., ve Sudeep, P. V. (2021). Transformer models for enhancing AttnGAN based text to image generation. *Image and Vision Computing*, 115.

Oflazer, K., ve Saraçlar, M. (2018). Turkish and its challenges for language and speech processing. In*Turkish Natural Language Processing,*1-19.

Parlar, T., Özel, S. A., ve Song, F. (2018). QER: a new feature selection method for sentiment analysis. Human-Centric Computing and Information Sciences, 8(1), 1-19.

Provilkov, I., Emelianenko, D., ve Voita, E. (2020). BPE-Dropout: Simple and Effective Subword Regularization. *arXiv preprint arXiv:1910.13267.*

Rumelli, M., Akkus, D., Kart, O., ve Isik, Z. (2019). Sentiment Analysis in Turkish Text with Machine Learning Algorithms. *Proceedings - Innovations in Intelligent Systems and Applications Conference, ASYU 2019*.

Wearesocial. (2022). Digital 2022: Another Year Of Bumper Growth. Retrieved 18 June 2022, from https://wearesocial.com/uk/blog/2022/01/digital-2022-another-year-of-bumper-growth-2/

Yang, Z., Dai, Z., Yang, Y., Carbonell, J., Salakhutdinov, R., ve Le, Q. V. (2020). XLNet: Generalized Autoregressive Pretraining for Language Understanding. *Advances in Neural Information Processing Systems*, 32.

Yse, D. L. (2021). NLP | Text Vectorization. Retrieved from https://lopezyse.medium.com/nlp-text-vectorization-e472a3a9983a

SOSYAL AĞ ANALİZİ İÇİN ÖNERİ SİSTEMLERİ

Ümit Can - Anıl Utku

ÖZET

Öneri sistemleri günlük yaşamımızın önemli bir parçası hâline gelmiştir. Özellikle bilgi miktarının oldukça fazla olduğu internet dünyasında, ihtiyacımız olan bilgilerin filtrelenerek doğru bir şekilde bize sunulması öneri sistemleri sayesinde olmaktadır. Kişilere özgü bilgilerin ve hizmetlerin sunulma süreci öneri sistemlerinin büyük miktarlardaki veriyi analiz etmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Facebook, Twitter, TikTok, Sina Weibo ve Instagram gibi çevrim içi sosyal ağlar, milyonlarca insanı anlık olarak etkileşim içine sokarak çeşitli konularla alakalı büyük miktarda verinin ortaya çıkmasını sağlar. Bu veriler çeşitli değerlendirmeleri, beğenileri ve konum bilgilerini içerebilir. Öneri sistemleri ise bu bilgileri kullanarak farklı konularda daha da gelişmiş öneriler sunabilir. Örneğin sosyal ağlarda ürün önerilerinden tutun da arkadaşlık önerilerine kadar öneriler yapılabilir. Sosyal ağlar için geliştirilen öneri sistemleri sosyal ağ kavramının, sosyal ağ analizinin ve öneri sistemlerinin ortak bir noktada buluşması ile ortaya çıkmaktadır. Bir sosyal ağda aktörlerin belirlenmesi ve bunlar arasındaki örüntülerin topluluk ve bağlantı keşfi gibi sosyal ağ analizi yöntemleri ile ortaya çıkarılması güçlü öneri sistemlerinin oluşmasını sağlamaktadır. Bu çalışma sosyal ağ kavramı ve öneri sistemi konularını geniş bir çerçevede ele almıştır. İlk önce sosyal ağ kavramından ve çevrim içi sosyal ağlardan bahsederek bir kavramsal giriş oluşturmuştur. Akabilinde sosyal ağ analizinden bahsedilmiş ve daha sonra ise detaylı bir şekilde bir öneri sistemi oluşturulurken kullanılan yöntemler açıklanmıştır. Sonuç olarak günümüzde öneri sistemleri alanında popüler bir çalışma konusu olan sosyal ağlardaki öneri sistemleri güncel hâliyle anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öneri sistemleri, sosyal öneri sistemleri, çevrim içi sosyal ağlar, sosyal ağ analizi

kullanıcı tercihlerinin yorumlanmasında kullanılabilir. Böylece çevrim içi sosyal ağlardaki çok yönlü ve ilginç bilgiler kullanılarak sosyal ağ öneri sistemleri olarak adlandırdığımız yüksek başarı oranına sahip öneri sistemleri ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Aggarwal, C. C. (2016). Content-based recommender systems. In Recommender systems (pp. 139-166). Springer, Cham. doi: 10.1007/978-3-319-29659-3_4

Akcayol, M. A., Utku, A., Aydoğan, E. ve Mutlu, B. (2018). A weighted multi-attribute-based recommender system using extended user behavior analysis. Electronic Commerce Research and Applications, 28, 86-93. doi: 10.1016/j.elerap.2018.01.013

Amato, F., Moscato, V., Picariello, A. ve Piccialli, F. (2019). SOS: a multimedia recommender system for online social networks. Future generation computer systems, 93, 914-923. doi: 10.1016/j.future.2017.04.028.

Barnes, J. A. (1954). Class and committees in a Norwegian island parish. Human relations, 7(1), 39-58. doi: 10.1177/001872675400700102.

Bellogín, A., Castells, P. ve Cantador, I. (2017). Statistical biases in information retrieval metrics for recommender systems. Information Retrieval Journal, 20(6), 606-634. doi: 10.1007/s10791-017-9312-z

Bisgin, H., Agarwal, N. ve Xu, X. (2010). Investigating homophily in online social networks. In 2010 IEEE/WIC/ACM International Conference on Web Intelligence and Intelligent Agent Technology (Vol. 1, pp. 533-536). IEEE. doi: 10.1109/WI-IAT.2010.61

Boyd, D. M. ve Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. Journal of computer-mediated Communication, 13(1), 210-230. doi: 10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x

Butts, C. T. (2008). Social network analysis: A methodological introduction. Asian Journal of Social Psychology, 11(1), 13-41. doi: 10.1111/j.1467-839X.2007.00241.x

Campana, M. G. ve Delmastro, F. (2017). Recommender systems for online and mobile social networks: A survey. Online Social Networks and Media, 3, 75-97. doi: 10.1016/j.osnem.2017.10.005

Chen, J., Wang, H. ve Yan, Z. (2018). Evolutionary heterogeneous clustering for rating prediction based on user collaborative filtering. Swarm and Evolutionary Computation, 38, 35-41. doi: 10.1016/j.swevo.2017.05.008

Cui, G., Luo, J. ve Wang, X. (2018). Personalized travel route recommendation using collaborative filtering based on GPS trajectories. International journal of digital earth, 11(3), 284-307. doi: 10.1080/17538947.2017.1326535

Das, N., Borra, S., Dey, N, ve Borah, S. (2018). Social networking in web based movie recommendation system. In Social networks science: design, implementation, security, and challenges (pp. 25-45). Springer, Cham. doi: 10.1007/978-3-319-90059-9_2

Diaby, M., Viennet, E. ve Launay, T. (2013). Toward the next generation of recruitment tools: an online social network-based job recommender system. In 2013 IEEE/ACM International Conference on Advances in Social Networks Analysis and Mining (ASONAM 2013) (pp. 821-828). IEEE. doi: 10.1145/2492517.2500266

Eirinaki, M., Gao, J., Varlamis, I. ve Tserpes, K. (2018). Recommender systems for large-scale social networks: A review of challenges and solutions. Future Generation Computer Systems, 78, 413-418. doi: 10.1016/j.future.2017.09.015

Elahi, M., Ricci, F. ve Rubens, N. (2016). A survey of active learning in collaborative filtering recommender systems. Computer Science Review, 20, 29-50. doi: 10.1016/j.cosrev.2016.05.002

Fire, M., Goldschmidt, R. ve Elovici, Y. (2014). Online social networks: threats and solutions. IEEE Communications Surveys & Tutorials, 16(4), 2019-2036. doi: 10.1109/COMST.2014.2321628

Ge, Y., Zhao, S., Zhou, H., Pei, C., Sun, F., Ou, W. ve Zhang, Y. (2020). Understanding echo chambers in e-commerce recommender systems. In Proceedings of the 43rd international ACM SIGIR conference on research and development in information retrieval (pp. 2261-2270). doi: 10.1145/3397271.3401431

Gemmis, M. D., Lops, P., Musto, C., Narducci, F. ve Semeraro, G. (2015). Semantics-aware content-based recommender systems. In Recommender systems handbook (pp. 119-159). Springer, Boston, MA. doi: 10.1007/978-1-4899-7637-6_4

Guo, G., Zhang, J. ve Yorke-Smith, N. (2015). Trustsvd: Collaborative filtering with both the explicit and implicit influence of user trust and of item ratings. In Proceedings of the AAAI conference on artificial intelligence (Vol. 29, No. 1). doi: 10.1609/aaai.v29i1.9153

Guy, I. ve Carmel, D. (2011). Social recommender systems. In Proceedings of the 20th international conference companion on World wide web (pp. 283-284). doi: 10.1145/1963192.1963312

Heidemann, J., Klier, M. ve Probst, F. (2012). Online social networks: A survey of a global phenomenon. Computer networks, 56(18), 3866-3878. doi: 10.1016/j.comnet.2012.08.009

Knoke, D. ve Yang, S. (2019). Social network analysis. SAGE publications

Koren, Y., Rendle, S. ve Bell, R. (2022). Advances in collaborative filtering. Recommender systems handbook, 91-142. doi: 10.1007/978-1-0716-2197-4_3

Kotkov, D., Wang, S. ve Veijalainen, J. (2016). A survey of serendipity in recommender systems. Knowledge-Based Systems, 111, 180-192. doi: 10.1016/j.knosys.2016.08.014

Liu, B. (2011). Social network analysis. In Web data mining (pp. 269-309). Springer, Berlin, Heidelberg. doi: 10.1007/978-3-642-19460-3_7

Logesh, R., Subramaniyaswamy, V., Vijayakumar, V. ve Li, X. (2019). Efficient user profiling based intelligent travel recommender system for individual and group of users. Mobile Networks and Applications, 24(3), 1018-1033. doi: 10.1007/s11036-018-1059-2.

Mathew, P., Kuriakose, B. ve Hegde, V. (2016). Book Recommendation System through content based and collaborative filtering method. In International conference on data mining and advanced computing (SAPIENCE) (pp. 47-52).

Najafabadi, M. K., Mohamed, A. ve Onn, C. W. (2019). An impact of time and item influencer in collaborative filtering recommendations using graph-based model. Information Processing & Management, 56(3), 526-540. doi: 10.1016/j.ipm.2018.12.007

Oliveira, M. ve Gama, J. (2012). An overview of social network analysis. Wiley Interdisciplinary Reviews: Data Mining and Knowledge Discovery, 2(2), 99-115.

Papadimitriou, A., Symeonidis, P. ve Manolopoulos, Y. (2011). Friendlink: link prediction in social networks via bounded local path traversal. In International Conference on Computational Aspects of Social Networks (CASoN) (pp. 66-71). IEEE.

Ricci, F., Rokach, L. ve Shapira, B. (2015). Recommender systems: introduction and challenges. In Recommender systems handbook (pp. 1-34). Springer, Boston, MA.

Scott, J. (2012). What is social network analysis? (p. 114). Bloomsbury Academic.

Serrat. O. (2017). Social network analysis, in: O. Serrat (Ed.), Knowledge Solutions: Tools, Methods, and Approaches to Drive Organizational Performance, Springer Singapore, Singapore, ISBN: 978-981-10-0982-2, 2017, pp. 39-45.

Slokom, M. ve Ayachi, R. (2017). A new social recommender system based on link prediction across heterogeneous networks. In International Conference on Intelligent Decision Technologies (pp. 330-340). Springer, Cham. doi: 10.1007/978-3-319-59424-8_31

Statista, 2022. https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/

Symeonidis, P., Tiakas, E. ve Manolopoulos, Y. (2011). Product recommendation and rating prediction based on multi-modal social networks. In Proceedings of the fifth ACM conference on Recommender systems (pp. 61-68). doi: 10.1145/2043932.2043947

Thorat, P. B., Goudar, R. M. ve Barve, S. (2015). Survey on collaborative filtering, content-based filtering and hybrid recommendation system. International Journal of Computer Applications, 110(4), 31-36.

Trant, J. (2009). Studying social tagging and folksonomy: A review and framework.

Wasserman, S. ve Faust, K. (1994). Social network analysis: Methods and applications.

Xiao, B. ve Benbasat, I. (2007). E-commerce product recommendation agents: Use, characteristics, and impact. MIS quarterly, 137-209. doi: 10.2307/25148784

SOSYAL MEDYA PAZARLAMASI: ULUSAL LİTERATÜR ÇERÇEVESİNDE İÇERİK ANALİZİ

Sonyel Oflazoğlu Dora - Fatih Mehmet Kıyak

ÖZET

Tüketiciler, sosyal medyanın oynadığı rolün artmasıyla her gün daha fazla güç kazanmakta, pazarlama iletişiminde edilgen taraftan etken tarafa geçmekte ve mesajların hem yaratıcıları hem iş birlikçileri hem de yorumcuları hâline gelmektedirler. Firmalar ile tüketicilerin birbirlerini etkileme şekli sosyal medya ile radikal biçimde dönüşmüştür. Sosyal ağların, medyanın son yıllarda gerek işletmeler gerekse tüketiciler üzerinde oynağı rol dikkate alındığında konunun kapsamlı bir şekilde incelenmesi gerekliliği doğmuştur. Bu bağlamda çalışmanın amacı, ulusal literatür çerçevesinde önceki yıllarda sosyal medya pazarlamasını merkeze alan çalışmaları inceleyerek sosyal medya pazarlaması araştırmalarının eğilimlerine yönelik değerlendirmelerde bulunmaktır. Bu çalışmada sosyal medya pazarlaması ile ilgili ulusal literatürde yapılan çalışmaların belirlenmesi için "DergiPark Veri Tabanı" kullanılarak tarama yapılmıştır. İlgili veri tabanında yapılan çalışmalar taranırken anahtar kelime olarak "sosyal medya pazarlaması" kelime grubu kullanılmış, 2013-2022 yılları arasında yayımlanmış 58 makaleye ulaşılmıştır. Söz konusu makalelerin özet ve anahtar kelimeleri incelendiğinde bir makalenin araştırma amacı pazarlama literatürü kapsamına girmediği için değerlendirme dışında tutulmuştur. Sonuç olarak, 57 makale analiz sürecine dâhil edilmiştir. Bu makalelerin yayım yılları, yazar sayıları, araştırma türleri, veri toplama teknikleri, amaçları, örneklemleri, sonuçları nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi tekniği ile incelenmiş ve analizler sonucunda elde edilen bulgular sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İçerik Analizi, Sosyal Ağ Analizi, Sosyal Medya, Sosyal Medya Pazarlaması.

Makalelerde sosyal medya pazarlaması ile satın alma niyeti ve davranışı, yönetici ve tüketici algısı, marka değeri ve sadakati arasındaki ilişki araştırılmıştır. İlgili ilişkilerin tespit edildiği çalışmaların, ilişkiye rastlanılmayan çalışmalardan fazla olduğu sonuçlar tarandığında gözden kaçmamaktadır. Bununla birlikte sosyal medya pazarlaması ile tüketim karşıtlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi sosyal medya pazarlaması ile tüketici davranışı arasındaki ilişkinin farklı bir açıdan değerlendirilerek konunun zenginleştirilmesine katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Abuca, M. A. ve Ekici, N. (2022). Sosyal Medya Pazarlama Faaliyetlerinin Tüketici Tarafından Algılanması ve İşletmeler Açısından Önemi Üzerine Bir Araştırma. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 6(1), 54-71.

Acuner, E. ve Küçük, K. (2021).Rize İli Seyahat Acentelerinin Sosyal Medya Pazarlamasına Yönelik Algı ve Tutumları. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(24), 48-78. DOI: 10.38155/ksbd.810755

Akkaya, Ö. ve Zerenler, M. (2017). Sosyal Medya ve Spor Pazarlaması İlişkisi Taraftar Tutumlarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Beşiktaş Spor Kulübü Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(4), 945-963. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ sduiibfd/issue/52995/704323

Aksoy, M. ve Faiz, E. (2018). Pazarlama Aracı Olarak Sosyal Medya Kullanımının Online Satışlar Üzerindeki Rolü: Muhafazakâr Giyim Sektörü Örneği. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 3(5), 62-81.

Albors, J., Ramos, J. C. ve Hervas, J. L. (2008). New learning network paradigms: Communities of objectives, crowdsourcing, wikis and open source. *International Journal of Information Management*, 28, 194–202.

Alkaya, A. ve Sahin, F. (2021). Rekabet Avantajı Yaratmada Sosyal Medyanın Müşteri Tatmini, Müşteri Bağlılığı ve Müşteriyi Elde Tutma Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (30), 19-38. DOI: 10.18092/ulikidince.755537

Alves, H., Fernandes, C. ve Raposo, M. (2016). Social media marketing: a literature review and implications. *Psychology & Marketing*, 33(12), 1029-1038.

Alyakut, Ö. (2016). Kartepe Örneğinde Doğal Gıda Üretimi Yapan Üre-Tüketicilerin Sosyal Medyada Üretim ve Tüketim Pratikleri. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (57), 125-149.

Alyakut, Ö. (2017).Kahve Markalarının Bütünleşik Pazarlama İletişimi Bağlamında Sosyal Medya Kullanımları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 209-234. https://dergipark.org.tr/tr/pub/akusosbil/issue/34128/378520

Aral, S. ve Walker, D. (2014). Tie strength, embeddedness, and social influence: A large-scale networked experiment. *Management Science*, 60(6), 1352-1370.

Ayar Şentürk, H., Akgün, A. E. ve Keskin, H. (2019). Tatil Paylaşımlarını Niçin Seviyoruz?: İkna Mesajlarının Duygusal ve Davranışsal Tepkiler Üzerine Etkisi. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*. 12(23), 139-162.

Baccarella, C. V., Wagner, T. F., Kietzmann, J. H. ve McCarthy, I. P. (2018). Social media? It's serious! Understanding the dark side of social media. *European Management Journal*, *36*(4), 431-438.

Barın, A., Bingöl, M. ve Karaarslan, M. H. (2021). Türkiye'deki Elektrikli Otomobil Markalarının Pazarlama İletişimi Kanalı Olarak Youtube Gönderilerinin İncelenmesi. *Uluslararası Bankacılık Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 78-107. DOI: 10.52736/ubeyad.970255

Barnes, D., Clear, F., Dyerson, R., Harindranath, G., Harris, L. ve Rae, A. (2012). Web 2.0 and micro-businesses: an exploratory investigation. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 19 (4), 687-711.

Barutçu, S. ve Tomaş, M. (2013). Sürdürülebilir Sosyal Medya Pazarlaması ve Sosyal Medya Pazarlaması Etkinliğinin Ölçümü. *İnternet Uygulamaları ve Yönetimi Dergisi*, 4(1), 5-24. DOI: 10.5505/iuyd.2013.69188

Bennett, S. (2012), "Social media is making a big impact on small business", available at: https://www.adweek.com/performance-marketing/social-media-small-business/ (Erişim Tarihi: 01/12/2022)

Biçer, D. F. ve Erciş, A. (2020). Sosyal Medyada Viral Pazarlama (Elektronik Ağızdan Ağıza) Faaliyetlerinin Tüketici Satın Alım Niyetine Etkileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 24(3), 1555-1575.

Boulianne, S. (2016). Online news, civic awareness, and engagement in civic and political life. *New Media & Society*, *18*(9), 1840-1856. doi:10.1177/1461444815616222

Can, L. ve Kaya, N. (2016). Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı Bağlamında Sosyal Medya Reklamlarına Yönelik Tutumun Satın Alma Niyetine Etkisi. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 30-39. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/bsbd/issue/43846/539163

Cerrahoğlu, S. (2021). Sosyal Medya Etkileşiminin Turizm Pazarlamasındaki Rolünün Değerlendirilmesi. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 21-44. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/turek/issue/63403/912859

Coşkun, E. ve Çepni Şener, B. (2020). Türkiye'de Covıd-19 Sürecinde Sosyal Medya Pazarlaması: Pegasus ve Bim Örneği. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* (İNİF E-Dergi), 5(2), 27-42. DOI: 10.47107/inifedergi.811041

Çetin, B. ve Zengin, A. Y. (2022). Kadın Tüketicilerde Sosyal Medyada Marka İletişimine Yönelik Tutum, Tutku, Ağızdan Ağıza İletişim ve Marka Sadakati. *International Journal of Communication and Media Research*, 2(1), 28-52.

Chen, Y., Wang, Q. ve Xie, J. (2011). Online social interactions: A natural experiment on word of mouth versus observational learning. *Journal of Marketing Research*, 48(2), 238–254.

Çil, E. (2021). *Yeni Normal'de Sosyal Medya Pazarlaması ve Tüketici Davranışları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İzmir.

De Cristofaro, E., Friedman, A., Jourjon, G., Kaafar, M. A. ve Shafiq, M. Z. (2014). Paying for likes? Understanding Facebook like fraud using honeypots. *Proceedings of the 2014 Conference on Internet Measurement*, 129-136.

Demırcı Orel, F. ve Arık, A. (2020). Sosyal Medya Pazarlama Faaliyetlerinin Çevrimiçi Tüketici Katılımı ve Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisi: Moda Markaları Örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *19. Uluslararası İşletmecilik Kongresi Özel Sayısı*, 146-161.

Demırcı Orel, F. ve Arık, A. (2020). Sosyal Medya Pazarlamasının Tüketici Satın Alma Niyetine Etkisinin Teknoloji Kabul Modeli Aracılığıyla İncelenmesi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (57), 205-232.

Doğan, S. ve Erkan, İ. (2019). Z Kuşağının Sosyal Medyaya Yönelik Algılarının Metafor Analizi Yoluyla İncelenmesi. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, Special Issue on Business and Organization Research*, 146-155. DOI: 10.19168/jyasar.633557

Doğan, Ş. (2020).Sosyal Medyada Pazarlama Uygulamaları: Bir Havayolu Firmasının Reklam Filmi Analizi. *Selçuk İletişim*, 13(2), 775-799.

Du Plessis, P.J., Rousseau, G.G. ve Blem, N.H. (1991). *Consumer Behaviour.* A South African Perspective. Sigma, Pretoria.

Dülek, B. ve Aydın, İ. (2020). Effect of Social Media Marketing on E-wom, Brand Loyalty, and Purchase Intent. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20), 271-288. DOI: 10.29029/busbed.734350

Erdem, D. ve Hassan, A. (2021). Turizm Tüketicilerinin Sosyal Paylaşım Siteleri İle Otel Seçimleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Ampirik Bir Çalışma. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (11), 1-18. DOI: 10.21733/ibad.897521

Eş, A. ve Terzioğlu, E. (2020). Sosyal Medya Pazarlama Aktivitelerinin Tüketici Satın Alma Davranışı Üzerine Etkisinin İncelenmesi. *Güncel Pazarlama Yaklaşımları ve Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 113-131.

Etlioğlu, M. (2022). Blokzincir Tabanlı Sosyal Medya Pazarlama. *Alanya Akademik Bakış*, 6(2), 2117-2138. DOI: 10.29023/alanyaakademik.1020234

Eyel, C. Ş. ve Şen, B. (2020). Influencer Pazarlama ve Tüketicilerin Influencer'lara Yönelik Tutumlarının Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisi. *Atlas Sosyal Bilimler Dergisi*, 7-29.

Felix, R., Rauschnabel, P. A., ve Hinsch, C. (2017). Elements of strategic social media marketing: A holistic framework. *Journal of Business Research*, 70, 118-126.

Gao, H., Tate, M., Zhang, H., Chen, S., ve Liang, B. (2018). Social media ties strategy in international branding: An application of resource-based theory. *Journal of International Marketing, 26*(3), 45-69.

Gastelum, Z. N. ve Whattam, K. M. (2013). State-of-the-art of social media analytics research. Retrievedfrom:http://www.pnnl.gov/main/publications/external/technical_reports/PNNL-22171.pdf

Gedik, Y. (2022). Perakende Sektöründe Sosyal Medya Pazarlaması: Faydaları, Zorlukları ve Stratejileri Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve. *Stratejik Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 171-195. DOI: 10.54993/syad.1077709

Görgülü, V. ve Değerli, C. (2021). Y Kuşağının Markaların Sosyal Medya Kullanımlarına İlişkin Algılarının Marka Değeri Üzerindeki Etkisi: Giyim Markaları Üzerine Bir Araştırma. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 16(64), 1682-1699.

Grewal, D. ve Levy, M. (2013). *Marketing*, McGraw-Hill Publishing, New York, NY

Güven, E. ve Köken, M. M. (2022). Sosyal Medya Pazarlamasında Fenomenlerin Online Kaynak Güvenilirliğinin Marka Değeri ve Satın Alma Niyetine Etkisi. *Alanya Akademik Bakış*, 6(3), 2853-2868. DOI: 10.29023/alanyaakademik.1113058

Güzel, I. ve Yükselen, C. (2020). Lüks markalarda sosyal medya pazarlamasının marka değeri ve satın alma niyetine etkisi, kişilik özelliklerinin rolü üzerine bir araştırma. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 29-40. DOI: 10.18221/bujss.629841

Hamilton,M., Kaltcheva, V. D., ve Rohm, A. J. (2016). Social media and value creation: The role of interaction satisfaction and interaction immersion. *Journal of Interactive Marketing,* 36, 121–133.

Harman, S. ve Eyyüpoğlu, M. Z. (2020). Sosyal Medya'da Mardin İle İlgili Fotoğrafların Turistik Pazarlama Açısından İncelenmesi. *International Journal of Mardin Studies*, 1(1), 7-29. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijms/issue/62984/956842

Junco, R. (2014). *Engaging students through social media: Evidence-based practices for use in student affairs*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Karageyim, M. A. (2021). Sosyal Medya Kullanımında Kullanıcı Motivasyonlarının ve Platformların Önemi: Kurumlar, İşletmeler ve Markalar için Strateji Kurgulamada Önemli Noktalar. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 205-223. DOI: 10.51945/cuiibfd.891884

Karamehmet, B. ve Aydın, G. (2017). Turizm Sektöründe Sosyal Medya Kullanım Etkinliğinin İyileştirilmesi: 5 Yıldızlı Oteller Üzerinde Bir Çalışma. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 16. Ulusal İşletmecilik Kongresi*, 593-606.

Karimi, S. (2013). A Purchase Decision-Making Process Model of Online Consumers and its Influential Factor – a Cross Sector Analysis, PhD Thesis, The University of Manchester, Manchester http://www.escholar.manchester.ac.uk/uk-ac-man-scw:189583 (Erişim Tarihi 03/12/2022).

Kılıç, İ. ve Seçilmiş, C. (2022).Hangisine Güvenirim? Sosyal Medya Influencer'ları mı Seyahat Acentaları mı? Uyaran-Süreç-Tepki (Stimulus-Organism-Response) Teorisi. *Alanya Akademik Bakış*, 6(3), 2913-2941. DOI: 10.29023/alanyaakademik.1129102

Kıran, S., Yılmaz, C. ve Emre, İ. (2019). Instagram'daki Influencer'ların Takipçiler Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi*, 3(2), 100-111. DOI: 10.33461/uybisbbd.637155

Kietzmann, Hermkens, McCarthy ve Silvestre (2011). Social media? Get serious! Understanding the functional building blocks of social media. *Business Horizon*, 243.

Koçak Alan, A., Tümer Kabadayı, E. ve Erişke, T. (2018). İletişimin Yeni Yüzü: Dijital Pazarlama ve Sosyal Medya Pazarlaması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(66), 493-504. DOI: 10.17755/esosder.334699

Koçak Alan, A., Tümer Kabadayı, E. ve Uzunburun, T. (2018). Sosyal Medya Pazarlama Faaliyetlerinin Müşteri Varlığı ve Müşteri Bağlılığına Etkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14(2), 535-555. DOI: 10.17130/ijmeb.2018239947

Kulkarni, K. K., Kalro, A. D. ve Sharma, D. (2020). The interaction effect of ad appeal and need for cognition on consumers' intentions to share viral advertisements*. Journal of Consumer Behaviour,* 19(4), 327-338

Kurnuç, M. ve Güzel, D. (2022). An Investigation of The Effect of Social Media Marketing and Innovation on Firm Performance with The Technology Acceptance Model. *Sosyoekonomi*, 30(54), 145-163. DOI: 10.17233/sosyoekonomi.2022.04.07

Labrecque, L., vor dem Esche, J., Mathwick, C., Novak, T., ve Hofacker, C. F. (2013). Consumer power: Evolution in the digital age. *Journal of Interactive Marketing*, 27(4), 257-269.

Lamberton, C. ve Stephen, A. T. (2016). A thematic exploration of digital, social media, and mobile marketing: Research evolution from 2000 to 2015 and an agenda for future inquiry. *Journal of Marketing*, 80(6), 146-172.

Levy, M. ve Powell, P. (2003). Exploring SME Internet adoption: towards a transporter model. *Electronic Markets*. (3) 2, 171-181.

Li, F., Larimo, J. ve Leonidou, L. C. (2021). Social media marketing strategy: definition, conceptualization, taxonomy, validation, and future agenda. *Journal of the Academy of Marketing Science*, *49*(1), 51-70.

Luo, B., Sun, Y., Shen, J. ve Xia, L. (2020). How does green advertising skepticism on social media affect consumer intention to purchase green products? *Journal of Consumer Behaviour.* 19(4), 371-381.

Mangold, W. G. ve Faulds, D. J. (2009). Social media: the new hybrid element of the promotion mix. *Business Horizons*, Vol. 52, No. 4, pp.357-365.

Meydan, B. ve Tunca, M. Z. (2018). Sosyal Medyanın Hedonik Satın Alma Davranışlarına Etkileri Üzerine Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(26), 832-854. DOI: 10.20875/makusobed.466233

Mutlu, B. ve Bazarcı, S. (2017). Marka İşbirlikleri İçin Yeni Bir Alan: Youtube İçerik Üreticileri ve Kanal Toplulukları Üzerine Netnografik Bir Araştırma. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (27), 28-45. DOI: 10.31123/akil.437267

Nair, H. S., Manchanda, P. ve Bhatia, T. (2010). Asymmetric social interactions in physician prescription behavior: The role of opinion leaders. *Journal of Marketing Research*, 47(5), 883-895.

Naylor, R. W., Lamberton, C. P. ve West, P. M. (2012). Beyond the "like" button: The impact of mere virtual presence on brand evaluations and purchase intentions in social media settings. *Journal of Marketing, 76*(6), 105-120.

Nikolinakou, A. ve Phua, J. (2020). Do human values matter for promoting brands on social media? How social media users' values influence valuable brand-related activities such as sharing, content creation, and reviews. *Journal of Consumer Behaviour*, 19(1), 13-23.

Özgen, E. ve Doymuş, H. (2013). Sosyal Medya Pazarlamasında Farklılaştırıcı Bir Unsur Olarak İçerik Yönetimi Konusuna İletişimsel Bir Yaklaşım . *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, 4(10), 91-103. DOI: 10.5824/1309-1581.2013.1.006.x

Özgün, İ. G. ve Özcan, B. (2020). Relationship Between Consumer Behavior Before and After Purchase in Socıal Media . *Uluslararası Batı Karadeniz Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi,* 2(1), 1-23. https://dergipark.org.tr/tr/pub/umufed/issue/55744/728726

Öztek, M., Karabıyık Yerden, N., Çolak, E. ve Sarı, E. (2021). Fenomen Pazarlamasında Sosyal Medyanın Rolü ve Moda Sektörü Üzerine Bir İçerik Analizi. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 16(62), 1053-1077. DOI: 10.19168/jyasar.785002

Rapp, A., Beitelspacher, L. S., Grewal, D. ve Hughes, D. E. (2013). Understanding social media effects across seller, retailer, and consumer interactions. *Journal of the Academy of Marketing Science. 41*(5), 547-566.

Sağlam, M. ve Chaknan, M. Y. (2022). An Examination of the Effect of Social Media Marketing on Customer Based Brand Equity. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 94-115. https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/68364/1021696

Sarıyer, N. ve Ceylan, M. (2018). Sosyal Medyadan Ürün Satın Alan Tüketici Profili. *Journal of Awareness,* (3) Özel Sayı, 371-376. DOI: 10.26809/joa.2018548648

Sarıyer, N. ve Zümrüt, S. (2017).Instagram'da Farklı Süre Geçiren Kullanıcılar, Instagram Reklamlarından Farklı Mı Etkilenir? . *Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-19. DOI: 10.31006/gipad.325847

Seo, E.-J. ve Park, J.-W. (2018). A study on the effects of social media marketing activities on brand equity and customer response in the airline industry. *Journal of Air Transport Management,* 66, 36-41.

Sook Kwon, E. Kim, E., Sung, Y. ve C. Yun Yoo, C (2014). 'Brand Followers: Consumer Motivation and Attitude towards Brand Communications on Twitter', *International Journal of Advertising*, (33) 4, 657-80.

Susur, M. ve Tamergencer, Z. (2021). Sosyal Medya Araçlarının Yaygın Kullanımın Pazarlamanın Dijitalleşmesi Üzerindeki Rolü. *Elektronik Cumhuriyet İletişim Dergisi*, 3(1), 74-92. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ecider/issue/63386/889317

Şahin, E., Çağlıyan, V. ve Başer, H. H. (2017). Sosyal Medya Pazarlamasının Tüketici Satın Alma Davranışına Etkisi: Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F Örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(4), 67-86.

Şardağ Karabulut, M. ve Bulut, E. (2017). Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Sosyal Medya Pazarlamasına Bakışı: Sinop İlinde Bir Araştırma. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 70-88.

Tanyer, T. (2018).Dijital Medyanın Pazarlama Teknikleri Üzerindeki Etkisi. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 2(1), 46-52. DOI: 10.17932/IAU.EJNM.25480200.2018.2/1.46-52

Taşdemir, N. H. ve Gelibolu, L. (2017). Perakendeci İşletmelerin Sosyal Medyaya Yaklaşımı Üzerine Bir Araştırma. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 87-115.

Thomas, A. R. (2007). The end of mass marketing: Or, why all successful marketing is now direct marketing. *Direct Marketing: An International Journal*. 1, 6-16.

Toksarı, M. ve Mürütsoy, M. (2017).Inbound Pazarlama Uygulamaları İle Pazarlama Performansı Üzerindeki İlişkinin Ortaya Çıkarılmasına Yönelik Bir Araştırma. . *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 921-939.

Torlak, Ö. ve Acar, S. C. (2022).Algılanan Sosyal Medya Pazarlamasının Tüketicinin Satın Alma Davranışına Etkisi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi,* 6(11), 46-61. DOI: 10.55830/tje.1040123

Towner, T. L. ve Muñoz, C. L. (2016). Baby boom or bust?: The new media effect on political participation. *Journal of Political Marketing*. Advance online publication. doi:10.1080/15377857.2016.1153561

Tuten, T. L. ve Solomon, M. R. (2017). *Social media marketing*. Sage.

Uyar, A. (2019). Sosyal Medyanın Tüketicilerin Satın Alma Niyeti Üzerine Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Model Önerisi. Yaşar *Üniversitesi E-Dergisi, Jourrnal of Yasar / Special Issue on Applied Economics and Finance*, 137-147.

Uyar, K., Oralhan, B. ve Bayırbaş, İ. V. (2019). Marka Değeri En Yüksek 100 Türk Markasının Sosyal Medya Kullanımları Üzerine Bir İnceleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1), 287-306. DOI: 10.17680/erciyesiletisim.477664

Voramontri, D. ve Klieb, L. (2019). Impact of social media on consumer behaviour. *International Journal Information and Decision Sciences*, *11*(3), 209-233.

Yalçın, Z. ve Canoğlu, M. (2021).Social Media Marketing Effectiveness of Non-Profit Organizations: An Analysis on Environmentalist Organizations . *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Yönetim ve Organizasyon Özel Sayısı*, 1136-1163.

Yaylı, A. ve Bayram, M. (2012). E-WOM: the effects of online consumer reviews on purchasing decisions. *International Journal of Internet Marketing and Advertising*. 7 (1), 51-64.

Yıldırım, G. ve Erkılıç, E. (2019). Rize'deki Konaklama İşletmelerinin Sosyal Medya Kullanımı Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Tourism Theory and Research*, 5(3), 380-395. DOI: 10.24288/jttr.574410

Yıldız, S. Y. (2021). Sosyal Medya Kullanıcılarının Satın Alma Tercihlerinde Influencer Pazarlamasının Etkisi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 4(3), 599-610.

Yılmazdoğan, O. C. ve Özel, Ç. H. (2014). Sosyal Medya Pazarlamasının Otellerdeki Kullanımının Yararlarına Yönelik Yönetici Algılarının Belirlenmesi: Antalya Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 15(1), 37-62.

SOSYAL AĞLAR VE AKILLI ŞEHİR UYGULAMALARI

Şebnem Özdemir

ÖZET

Akıllı şehirler, daha verimli ve sürdürülebilir kentsel çevreler yaratmak ve böylelikle toplumun refah seviyesini artırmak için ileri teknolojiler, veri analitiği ve iletişim sistemlerini kullanan kentsel alanlardır. Sosyal ağlar ve yapay zekâ teknolojileri, günlük yaşamın hemen her alanında olduğu gibi, akıllı şehir uygulamalarında da kendilerine sıklıkla yer bulmaktadır.

"Akıllı şehir" ticari bir marka olarak 2011 yılında IBM tarafından tescillenmiş, o günden bugüne, son derece hızlı bir şekilde, dünyanın hemen her yerinde kabul görmüş ve pek çok şehirde uygulamaya alınmış bir kavramdır. Günümüzde akıllı şehirler, yapay zekâ teknolojileri ve sosyal medyayı uygulamalarına etkin şekilde dâhil etmeye çalışmaktadır. Zira teknoloji ve iletişim, akıllı şehir uygulamalarının kilit ögeleridir.

Günümüz şartlarında, yapay zekâ ve sosyal ağlar akıllı şehir uygulamaları için vazgeçilmezdir. Bununla birlikte, başta yasal düzenlemelerin henüz yeterli seviyede olmaması, veri ihlalleri, kişisel verilerin korunumu sorunları ve dijital uçurum olmak üzere pek çok hassas konu da bu uygulamaların kullanımı ile ilgili soru işareti oluşturmaktadır.

Bu çalışmada akıllı şehirler özelinde sosyal ağların kullanımı dünyadan örneklerle birlikte detaylı şekilde ele alınmış, akıllı şehir uygulamalarında sosyal ağların kullanımı tüm avantaj, dezavantaj, hukuki ve etik boyutu ile ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Akıllı Şehirler, Sosyal Ağlar, Yapay Zekâ

bu teknolojilere veya çevrim içi tartışmalara ve etkinliklere katılmak için gereken beceri ve kaynaklara eşit erişimi olmayabileceğinden, sosyal eşitsizlikleri şiddetlendirme riski de vardır.

Tüm bu önemli noktalar göz önüne alındığında, akıllı şehir girişimlerini kapsayıcı ve şeffaf bir şekilde dikkatli bir şekilde planlamak ve uygulamak ve vatandaşlar da dâhil olmak üzere tüm paydaşları karar alma sürecine dâhil etmek çok önemlidir. Bu uygulama teknolojilerin faydalarının topluluğun tüm üyeleri tarafından paylaşılmasını ve olumsuz etkilerin en aza indirilmesini sağlamaya yardımcı olabilir. Ayrıca, kişisel verilerin kullanımına yönelik açık yönergeler ve politikalar oluşturmak ve vatandaşların mahremiyet haklarına saygı gösterilmesini sağlamak önemlidir.

Özetle, akıllı şehir teknolojilerinin ve sosyal ağların entegrasyonu, vatandaşların yaşam kalitesini büyük ölçüde artırma ve şehirleri daha verimli ve sürdürülebilir hâle getirme potansiyeline sahiptir. Ancak bu teknolojilerin potansiyel risklerini ve etik sonuçlarını dikkatlice değerlendirmek ve tüm paydaşları karar verme sürecine dâhil etmek esastır. Bunu yaparak herkes için daha akıllı, daha bağlantılı ve daha yaşanabilir şehirler yaratılabilir.

KAYNAKÇA

Ajuntament de Barcelona. (2019). Decidim, a Free and Open Digital Platform for Democratic Participation and Innovation. Aralık 01, 2022 tarihinde ajuntament.barcelona.cat: https://ajuntament.barcelona.cat/innovaciodemocratica/sites/default/files/documents/informe_de_mandat_decidim_2016-2019_en.pdf adresinden alındı

Akdamar, E. (2018). Akıllı Kentlere İlişkin ISO 37120 Standardı Göstergelerinin Çok Değişkenli İstatistiksel Tekniklerle İrdelenmesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Blue Ocean. (2022). blueoceanstrategy.com. Aralık 2, 2022 tarihinde Medellin: From Murder Capital of the World to the Most Innovative City in The World: blueoceanstrategy.com/blog/medellin-from-murder-capital-of-the-world-to-most-innovative-city/ adresinden alındı

Deakin, M., Al Waer, H. (2011). From intelligent to smart cities. Intelligent Buildings International, 3(3), 140-152. doi:http://dx.doi.org/10.1080/17508975.2011.586671

econsultsolutions.com. (2022). Aralık 3 2022 tarihinde Building a Hyperconnected City: https://econsultsolutions.com/hyperconnected-city/ adresinden alındı

European Commission". (2022). Smart Cities. Kasım 23, 2022 tarihinde ec.europa.eu: ec.europa.eu/info/eu-regional-and-urban-development/topics/cities-and-urban-development/city-initiatives/smart-cities_en#what-are-smart-cities adresinden alındı

Freedman, D. (2019). newsweek.com. Aralık 02, 2022 tarihinde How Medellín, Colombia, Became the World's Smartest City: newsweek.com/2019/11/22/medellin-colombia-worlds-smartest-city-1471521.html adresinden alındı

Frost & Sullivan. (2022). Smart Cities Frost & Sullivan Value Proposition. Frost & Sullivan.

Gavin. (2022). smartcityhub.com/. Aralık 04, 2022 tarihinde Smart City: Smart Story?: https://smartcityhub.com/governance-economy/smart-city-smart-story/ adresinden alındı

Hern, A. (2018). Cambridge Analytica: how did it turn clicks into votes? Aralık 01, 2022 tarihinde theguardian.com: https://www.theguardian.com/news/2018/may/06/cambridge-analytica-how-turn-clicks-into-votes-christopher-wylie adresinden alındı

Hurtado, P., Hitchings, B. G., Rouse, D. C. (2021). Smart Cities: Integrating Technology, Community, and Nature. Chicago: American Planning Association.

IEEE. (2022). https://standards.ieee.org/beyond-standards/industry/technology-industry/how-standards-help-make-smart-cities-a-reality/. Aralık 19, 2022 tarihinde List of IEEE Standards for Smart Cities: https://standards.ieee.org/ adresinden alındı

Kuyper, T. (2019). medium.datadriveninvestor.com. Aralık 18, 2022 tarihinde City Highlight: Amsterdam: https://medium.datadriveninvestor.com/city-highlight-amsterdam-ce3bdf6334b9 adresinden alındı

NIST, National Institute of Standarts and Technology. (2022). pages.nist.gov. Aralık 19, 2022 tarihinde International Technical Working Group on: https://pages.nist.gov/smartcitiesarchitecture/ adresinden alındı

Overstreet, K. (2021). archdaily.com. Aralık 18, 2022 tarihinde Building a City from Scratch: The Story of Songdo, Korea: archdaily.com/962924/building-a-city-from-scratch-the-story-of-songdo-korea adresinden alındı

Özdemir, Ş. (2020). Post- Panoptikon Çağı: Gözetimin Dijitalleşmesi ve Çevrimiçi Kimliğin Gizliliği Üzerine bir Analiz. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 81-108.

Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies. (2021). Artificial Intelligence in Smart Cities and Urban Mobility. European Parliament.

Poon, L. (2018). bloomberg.com. Aralık 18, 2022 tarihinde Sleepy in Songdo, Korea's Smartest City: https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-06-22/songdo-south-korea-s-smartest-city-is-lonely adresinden alındı

Ritchie , H., Roser, M. (2019). ourworldindata.org. Kasım 29, 2022 tarihinde Urbanization: ourworldindata.org/urbanization adresinden alındı

SCDF. (2022). scdf.gov.sg/. Aralık 10, 2022 tarihinde To Protect and Save Lives and Property: scdf.gov.sg/ adresinden alındı

Shah, N. (2022). You Are Worth $182 To Google, $158 To Facebook And $733 To Amazon! Aralık 01, 2022 tarihinde arkenea.com: arkenea.com/blog/big-tech-companies-user-worth/ adresinden alındı

Smart Circle. (2022). Boyd Cohen: 'The Smart City Wheel'. Kasım 30, 2022 tarihinde smart-circle.org: https://www.smart-circle.org/smart-city/boyd-cohen-smart-city-wheel/ adresinden alındı

Smart City Observatory. (2021). Smart City Index 2021 Performance Overview. SCO.

Smart Nation Singapore. (2022). smartnation.gov.sg. Aralık 21, 2022 tarihinde 99% of Our Government Services are Digital from End to End!: https://www.smartnation.gov.sg/ adresinden alındı

Smith, L. (2017). beesmart.city. Aralık 18, 2022 tarihinde Amsterdam Smart Cıty: A World Leader In Smart Cıty Development: beesmart.city/city-portraits/smart-city-portrait-amsterdam adresinden alındı

Statista. (2022). Number of internet and social media users worldwide. Kasım 20 2022 tarihinde statista.com: https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/ adresinden alındı

Statista. (2022). Penetration rate of smartphones in selected countries. Kasım 20, 2022 tarihinde statista.com: https://www.statista.com/statistics/539395/smartphone-penetration-worldwide-by-country/ adresinden alındı

The British Standards Institution. (2022). bsigroup.com. Aralık 19, 2022 tarihinde Smart city standards and publications: bsigroup.com/en-GB/smart-cities/Smart-Cities-Standards-and-Publication/ adresinden alındı

The World Bank. (2022). id4d.worldbank.org. Aralık 20, 2022 tarihinde ID4D Data: Global Identification Challenge by the Numbers: https://id4d.worldbank.org/global-dataset adresinden alındı

UN Habitat. (2020). What is a City. Kasım 23, 2022 tarihinde unhabitat.org: unhabitat.org/sites/default/files/2020/06/city_definition_what_is_a_city.pdf adresinden alındı

United Nations. (2022). World population to reach 8 billion on 15 November 2022. Kasım 29, 2022 tarihinde un.org/: un.org/en/desa/world-population-reach-8-billion-15-november-2022 adresinden alındı

Valente, F. (2020). Smart Cities to Create Business Opportunities. Aralık 02, 2022 tarihinde frost.com: https://www.frost.com/news/press-releases/smart-cities-to-create-business-opportunities-worth-2-46-trillion-by-2025-says-frost-sullivan/ adresinden alındı

Zigurat Global Institute of Technology. (2019). e-zigurat.com. Aralık 3, 2022 tarihinde Smart City Series: the Barcelona Experience: e-zigurat.com/blog/en/smart-city-barcelona-experience/ adresinden alındı

SOSYAL AĞ ANALİZİ KULLANILARAK KENTLERDEKİ EN KRİTİK KAVŞAKLARIN BELİRLENMESİ[3]

Emre Kuşkapan - Muhammed Yasin Çodur - Ahmet Tortum

ÖZET

Dünya genelinde ulaştırma alanında yaşanan en büyük problemlerden biri trafik sıkışıklığıdır. Trafik sıkışıklığının en fazla olduğu yerler genellikle kavşak noktalarıdır. Özellikle nüfus yoğunluğunun ve taşıt sayısının fazla olduğu kentlerdeki en büyük problemlerden birisi olan trafik sıkışıklığı için ciddi çalışmalar yürütülmektedir. Araştırmacılar tarafından çeşitli analizler yapılarak trafik sıkışıklığını en aza indirmeyi amaçlayan yöntemler geliştirilmektedir. Özellikle teknolojinin gelişmesiyle birlikte çeşitli programlar kullanılarak analizler daha verimli şekilde yapılabilmektedir. Bu analizlerde kullanılan ve kullanımı giderek artan bir yöntem ise sosyal ağ analizidir. Sosyal ağ analizinin içerisinde barındırdığı derece, yakınlık, arasındalık, özvektör ve Bonacich gücü merkezilikleri sayesinde herhangi bir ağ yapısı çeşitli yönlerden incelenebilmektedir. Bu çalışmada da Türkiye'nin en kalabalık şehri olan İstanbul ili çalışma alanı olarak belirlenmiştir. İstanbul'daki otoyollardan oluşan karayolu ağ yapısının sosyal ağ analizi kullanılarak incelenmesi ve en kritik kavşakların belirlenmesinde hangi merkezilik yönteminin daha uygun olacağı araştırılmıştır. Yapılan analiz neticesinde Bonacich gücü merkezilik kavramına ait sonuçların çalışma alanı ile uyumlu olduğu görülmüştür. Bu sebeple en kritik kavşaklar olarak belirlenen K ve L kavşaklarında yapılacak olan iyileştirmeler sayesinde ise tüm ağ yapısındaki trafik sıkışıklığının en aza indirgenmesi mümkündür. Gelecekteki çalışmalarda karayolu ağlarının incelenmesi için sosyal ağ analizi yönteminin oldukça pratik ve elverişli olduğu belirtilmiştir. Politika yapıcıların kentsel ulaşım planlamalarında sosyal ağ analizi yönteminden faydalanmalarının önemli avantajlar sunacağı da vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: En kritik kavşaklar, Sosyal ağ analizi, Ulaşım planlaması.

[3] Bu kitap bölümü "İstanbul kentine ait karayolu ulaşım ağının sosyal ağ analizi yöntemi ile incelenmesi" adlı tez çalışmasından üretilmiştir.

Sosyal ağ analizinin merkezi kavşakları belirlemedeki bu pratik yapısı sayesinde gelecekte bu alanda yapılacak çalışmalarda tercih edilme durumunun daha çok artacağı öngörülmektedir. Ayrıca yerel yönetimler ve ulaştırma alanındaki politika yapıcıların da bu yönteme ait sonuçları dikkate alarak daha düşük maliyet ile uygulamalar yapabilmesinin mümkün olduğu düşünülmektedir.

4. SONUÇ

Yapılan bu çalışmada sosyal ağ analizi yönteminin kentlerdeki ulaşım ağlarında uygulanması araştırılmıştır. İstanbul ilinde yer alan otoyollar ve bu yolların birleşim noktaları olan kavşaklar çalışma içeriğinde kullanılmıştır. Kavşaklar birer düğüm noktası olurken kavşakları bağlayan yollar ise bağ olarak kullanılmıştır. Yollardaki trafik hacim değerleri bağ değeri olarak kullanılmıştır. Oluşturulan ağ yapısına Ucinet programı kullanılarak sosyal ağ analizi yapılmıştır. Analizde yakınlık, derece, arasındalık, özvektör ve Bonacich gücü merkeziliklerinden elde edilen sonuçlar kıyaslanmıştır. Daha önce bu alanda yapılan çalışmalarda da olduğu gibi bu çalışmada da Bonacich gücü merkeziliğinin kentlerdeki en kritik kavşakların belirlenmesine en uygun merkezilik türü olduğu ortaya konmuştur. Mevcut ağ yapısı için K ve L kavşaklarının çok kritik yere sahip olduğu hem analiz sonuçlarından hem de ulaşım ağının genel yapısından anlaşılmaktadır. Bu sebeple İstanbul için çalışma alanındaki ağ yapısında herhangi bir iyileştirme yapılacaksa önceliğin bu kavşak noktalarına verilmesinin daha faydalı olacağı düşünülmektedir. Kentlerde ulaşım ağlarında iyileştirme yapılması planlandığı takdirde bu merkezilik kavramı esas alınarak daha optimum verimin elde edilebilmesi mümkündür. Öte yandan pratik ve maliyetinin düşük olması sebebiyle bu yöntemin benzer uygulamalarda kullanılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Bürhan, Y. (2017). Akademik Ağlarda Bağlantı Tahmini Uygulaması ve Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yazılım Mühendisliği Anabilim Dalı, Elazığ.

Cheng, Y. Y., Lee, R. K. W., Lim, E. P. ve Zhu, F. (2015). Measuring centralities for transportation networks beyond structures. In Applications of social media and social network analysis, 23 - 39. Springer, Cham.

Corlew, L. K., Keener, V., Finucane, M., Brewington, L. ve Nunn Crichton, R. (2015). Using social network analysis to assess communications and develop networking tools among climate change professionals across the Pacific Islands region. Psychosocial Intervention, 24 (3), 133 - 146.

El Adaway, I. H., Abotaleb, I. S. and Vechan, E. (2017). Social Network Analysis Approach for Improved Transportation Planning. Journal of Infrastructure Systems, 23 (2), 1 - 14.

El Adaway, I. H., Abotaleb, I. ve Vechan, E. (2018). Identifying the most critical transportation intersections using social network analysis. Transportation planning and technology, 41 (4), 353 - 374.

Erickson, B. H. (1997). Social Network Analysis: Methods and Applications. New York: Cambridge University Press, 30 (3), 1 - 9.

Gürsakal, N. (2009). Sosyal Ağ Analizi Pajek Ucinet ve Gmine Uygulamalı. 1. Baskı, Bursa, Türkiye: Dora Yayıncılık.

Joshi, M. ve Hadi, T. H. (2015). A review of network traffic analysis and prediction techniques. arXiv preprint arXiv: 1507.05722.

Kuşkapan, E., Çodur, M. Y. ve Tortum, A. (2021). Identifying the Most Critical Intersections in Transportation Networks. Technical gazette, 28 (6), 1920 - 1926.

Kuşkapan, E., Çodur, M. Y., Tortum, A., Tesoriere, G. ve Campisi, T. (2022). Urban Road Transport Network Analysis: Machine Learning And Social Network Approaches. Communications, 24 (4), 232 - 245.

Ma, X., Xing, Y. ve Lu, J. (2018). Causation analysis of hazardous material road transportation accidents by bayesian network using genie. Journal of Advanced Transportation.

Park, K. ve Yilmaz, A. (2010). A social network analysis approach to analyze road networks. In ASPRS Annual Conference. San Diego, 1 - 6.

Parthasarathi, P. ve Levinson, D. (2018). Network structure and the journey to work: An intrametropolitan analysis. Transportation Research Part A: Policy and Practice, 118, 292 - 304.

Pritchard, J. P., Moura, F., ve Silva, J. D. A. (2016). Incorporating social network data in mobility studies: Benefits and takeaways from an applied survey methodology. Case studies on transport policy, 4 (4), 279 - 293.

Umut, A. L., Sezen, U. ve Soydal, İ. (2019). Hacettepe Üniversitesi bilimsel yayınlarının sosyal ağ analizi yöntemiyle değerlendirilmesi. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 29 (1).

Wang, Y., Kutadinata, R., ve Winter, S. (2019). The evolutionary interaction between taxi-sharing behaviours and social networks. Transportation Research Part A: Policy and Practice, 119, 170 - 180.

Watts, R. ve Witham, A. (2012). Social network analysis of sustainable transportation organizations.

Wen, H., Sun, J., Zeng, Q., Zhang, X. ve Yuan, Q. (2018). The effects of traffic composition on freeway crash frequency by injury severity: A Bayesian multivariate spatial modeling approach. Journal of Advanced Transportation.

SOSYAL AĞLAR SAYESİNDE ERİŞİLEBİLİR ŞEHİRLER

Hasan Buğra Yıldırım

ÖZET

Günümüzde gelişen teknoloji ile akıllı şehir terimi sıkça kullanılmaktadır. Akıllı şehirler; iletişim, güvenlik, ulaşım, altyapı gibi bileşenleri optimize etme amacı taşımaktadır. Erişilebilirlik de bir akıllı şehirde kritik öneme sahiptir. Bir şehrin erişilebilirliği, erişimi kolay yapılarla, ulaşım ağlarının gelişmişliği ile, engelli dostu uygulamalarıyla, şehir rehberlerinin anlaşılırlığı ile, bilişsel erişim yaygınlığı ile ölçülebilir. Bu bölümde erişilebilirliğin sağlanması ve sürdürülmesi için ihtiyaç duyulan verilerin sosyal ağlardan elde edilmesine değinilmektedir. Kullanımı yaygınlaşan sosyal medya, beraberinde devasa bir veri yığını getirmektedir. Sosyal ağlar sayesinde coğrafi ve sosyal etiketler, fotoğraflar, beğeniler, yorumlar, abonelikler gibi pek çok veriye ulaşım mümkün olmaktadır. Bu veri yığınının doğru işlenmesi ile bir şehrin erişilebilirliği için gereken faydalı bilgiler edinilebilir. Bu bağlamda öncelikle sosyal ağlardan elde edilen verinin içeriği ele alınacak olup akabinde akıllı sistemlerle ve erişilebilir şehirlerle ilişkisinden söz edilecektir. Devamında bir şehri erişilebilir yapan temel sistemlerden ve bu sistemlerin geliştirilmesi ve optimize edilmesi için ihtiyaç duyulan bilgilerden bahsedilecektir. Bu bilgilerin edinilebileceği sosyal ağ veri tiplerine yer verilecek ve veri işleme süreci izah edilecektir. Son olarak erişilebilir şehirlerin önemli bir unsuru örneklendirilecek, geliştirilmesi ve optimizasyonu için öneriler sunulacaktır. Sürekli ve büyük miktarda veri üretimi olan sosyal ağlar, daha erişilebilir şehirlerin var olmasına önemli ölçüde katkı sağlama potansiyeline sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Akıllı şehirler, Büyük veri, Erişilebilirlik, Sosyal ağlar, Veri işleme.

Bugünlerde yaygın kullanımı olan akıllı şehir uygulamalarının bir şehrin erişilebilirliğini destekleyen pek çok unsuru bulunmaktadır. Bu uygulamaların büyük çoğunluğu veri ile beslenmekte ve geliştirilmektedir. Özetle; bir şehri daha erişilebilir kılan sistemlerin ve uygulamaların gelişiminde, optimize edilmesinde ihtiyaç duyulan verilerin sosyal ağlardan temin edilmesi, doğru süreçlerle ele alındığında verimli ve faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

Gu, L., Zeng, D., Li, P., ve Guo, S. (2014). *Cost minimization for big data processing in geo-distributed data centers.* IEEE transactions on Emerging topics in Computing, 2(3), 314-323.

Şimşek, A. (2015), *Erişilebilir Şehirler ve Bölgeler: Erişilebilirliğin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi ve İller Bazında Erişilebilirlik Endeksinin Geliştirilmesi*, T.C. Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.

Al Nuaimi, E., Al Neyadi, H., Mohamed, N., ve Al-Jaroodi, J. (2015). Applications of big data to smart cities. Journal of Internet Services and Applications, 6(1), 1-15.

Doran, D., Severin, K., Gokhale, S., ve Dagnino, A. (2016). *Social media enabled human sensing for smart cities*. AI Communications, 29(1), 57-75.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2019), *2020-2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı*, Ankara.

De Oliveira Neto, J. S. (2018). *Doctoral dissertation: Inclusive Smart Cities: theory and tools to improve the experience of people with disabilities in urban spaces*, Université Paris Saclay (COmUE), Universidade de São Paulo (Brésil).

Moustaka, V., Vakali, A., ve Anthopoulos, L. G. (2018). *A systematic review for smart city data analytics*. ACM Computing Surveys (cSuR), 51(5), 1-41.

Moustaka, V., Theodosiou, Z., Vakali, A., Kounoudes, A., ve Anthopoulos, L. G. (2019). *Enhancing social networking in smart cities: Privacy and security borderlines*. Technological Forecasting and Social Change, 142, 285-300.

Yıldırım, H.B. (2020), *Yüksek Lisans Tezi: Engelliler için Koşullu Yol Planlama Asistanı*, Ankara.

Saba, D., Sahli, Y., Berbaoui, B., ve Maouedj, R. (2020). *Towards smart cities: challenges, components, and architectures. In Toward Social Internet of Things (SIoT): enabling technologies, architectures and applications (pp. 249-286)*, Springer, Cham.

Chen, K., Reichard, G., Yuan, J., ve Li, Q. (2020). *A Framework towards the Decision-Makings of Public Service Facilities in Smart Cities. In Construction Research Congress 2020: Computer Applications (pp. 876-885)*, Reston, VA: American Society of Civil Engineers.

Chamoso, P., Gonzales-Briones, A., De La Prieta, F., Venyagamoorthy, G. K., ve Corchado, J. M. (2020). *Smart city as a distributed platform: Toward a system for citizen-oriented management*. Computer communications, 152, 323-332.

Yuan, Y., Lu, Y., Chow, T. E., Ye, C., Alyaqout, A., ve Liu, Y. (2020). *The missing parts from social media–enabled smart cities: Who, where, when, and what?*. Annals of the American Association of Geographers, 110(2), 462-475.

Padron Napoles, V. M., Gachet Paez, D., Esteban Penelas, J. L., Garcia Perez, O., Martin De Pablos, F., ve Munoz Gil, R. (2021). *Social inclusion in smart cities. In Handbook of smart cities (pp. 469-514)*, Cham: Springer International Publishing.

Fernandez-Diaz, E., Jambrino-Maldonado, C., Iglesias-Sanchez, P. P., ve De Las Heras-Pedrosa, C. (2022). *Digital accessibility of smart cities-tourism for all and reducing inequalities: tourism agenda 2030.* Tourism Review, (ahead-of-print).

Hodorog, A., Petri, I., ve Rezgui, Y. (2022). *Machine learning and Natural Language Processing of social media data for event detection in smart cities*. Sustainable Cities and Society, 85, 104026.

SOSYAL MEDYADA DEZENFORMASYON SÜRECİ

Fırat Ata

ÖZET

Yeni iletişim teknolojileriyle kullanımı mümkün olan yeni medya içerisinde "iletişim, habercilik, ticaret, bilişim" ile ilgili birçok araç ve alan bulunmaktadır. Yeni medyanın önemli kullanım alanlarından birini de John Arundel Barnes tarafından literatüre kazandırılan sosyal ağlar ve sosyal medya oluşturmaktadır. Günümüzde, başlı başına bir endüstri alanı olan ve milyonlarca kullanıcısı bulunan "Facebook, Instagram, YouTube, TikTok, Twitter vb." uygulamalar, sosyal medya kavramı içerisinde kategorize edilmektedir. Sahiplik yapıları, kullanım süreçleri ve motivasyonları farklılaşmasına rağmen belirtilen tüm uygulamalarda ortak bir sorun olarak karşımıza "dezenformasyon" çıkmaktadır. Sosyal ağlardaki dezenformasyon süreci, "mis-information, dis-information ve mal-information" olmak üzere üç farklı şekilde gerçekleşmektedir. Mis-information, yanlış bilgidir fakat bilgiyi yayan kişi tarafından doğru sanılmaktadır; dis-information, yayan kişi de bilginin yanlış olduğunun farkındadır; mal-information ise bir çıkar sağlamak için kullanılan yanlış bilgidir. Sosyal ağ kullanıcılarının belirtilen üç farklı dezenformasyon süreciyle ürettiği/enformasyon sürecinde hızla yayılmasına neden olduğu yanlış bilgiler/içerikler, sosyo-psikolojik ve/veya ekonomi-politik sorunların oluşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla dezenformasyon sürecinin irdelenmesi ve süreçle ilgili dikkat edilmesi gereken noktaların belirtilmesi sosyal medya kullanıcıları açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dezenformasyon, Sosyal Ağlar, Sosyal Medya, Yanlış Bilgi Paylaşımı.

KAYNAKÇA

Anderson, B. (2000). Computers and social networks. *Behavioral & Social Sciences Librarian,* 19(1), 67-69. doi:10.1300/j103v19n01_07.

Barakat, K. A., Dabbous, A. ve Tarhini, A. (2021). An empirical approach to understanding users' fake news ıdentification on social media. *Online Inf. Rev.,* 45, 1080-1096, doi:10.1108/OIR-08-2020-0333.

Bonato, A., Hadi, N., Horn, P., Pralat, P. ve Wang, C. (2009). Models of online social networks. *Internet Mathematics,* 6(3), 285-313, doi:10.1080/15427951.2009.10390642.

Chen, J. ve Liu, J. (2014) Introduction: Social computing and social networks, *Journal of Organizational Computing and Electronic Commerce*, 24(2-3), 119-121, doi: 10.1080/10919392.2014.896712.

Collins, B., Hoang, D. T., Nguyen N. T. ve Hwang D. (2021) Trends in combating fake news on social media: A survey, *Journal of Information and Telecommunication,* 5(2), 247-266, doi: 10.1080/24751839.2020.1847379.

Çağlar, B. (2014). Yerel kimliğin sosyal ağlarda yeniden inşası: hemşeri derneklerinin facebook sayfalarının incelenmesi. İdil Sayımer (Edited by.), İçinde, *Yeni Medya Araştırmaları: Kavramlar, Uygulamalar, Tartışmalar* (s. 487-542). Konya: Literatürk Yayınları.

Çömlekçi, Fatih M. ve Başol, O. (2019). Sosyal medya haberlerine güven ve kullanıcı teyit alışkanlıkları üzerine bir inceleme, *İleti-ş-im,* 30, 55- 78, doi: 10.16878/gsuilet.518697.

Erdoğan, E., Uyan-Semerci, P., Eyolcu-Kafalı, B. ve Çaytaş Ş. (2022). *İnfodemi ve bilgi düzensizlikleri: Kavramlar, nedenler ve çözümler.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Gündüz, U. ve Pembecioğlu, N. (2013). Bilgi kaynağı olarak sosyal ağlar ve sosyal medya. Müge Demir (Edited by.), İçinde, *Yeni Medya Üzerine..* (s. 311-338), Konya: Literatürk Yayınları.

Kaplan, A. M. ve Haenlein, M. (2009). Consumer use and business potential of virtual worlds: The case of "second life", *The International Journal on Media Management*, 11(3-4), 93-101, doi: 10.1080/14241270903047008.

Kaplan, A. M. ve Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media. Business Horizons, 53, 59-68, doi:10.1016/j.bushor.2009.09.003.

Khan, M. G. ve Idris, I. K. (2019) Recognise misinformation and verify before sharing: A reasoned action and information literacy perspective, *Behaviour & Information Technology,* 38(12), 1194-1212, doi: 10.1080/0144929X.2019.1578828.

Kılıç, D. ve İspir, B. (2020). Sosyal medyada haber içeriklerine güven ve kullanıcı motivasyonları, A*nadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, 28(1), 255-274.

Krinsky, J. ve Crossley, N. (2014). Social movements and social networks: Introduction, Social Networks and Social Movements, 13(1), 1-21, doi: 10.1080/14742837.2013.862787.

Kuşay, Y. (2010). Sosyal medyanın gücü ve uygulama örnekleri. Filiz Aydoğan ve Ayşen Akyüz (Der.), İçinde, *İkinci Medya Çağında İnternet* (s. 61-92), İstanbul: Alfa Yayınları.

McSwite, O. S. (2009). The challenge of social networks, *Administrative Theory & Praxis*, 31(1), 78-95, doi: 10.2753/ATP1084-1806310105.

Milroy, L. ve Llamas, C. (2013). Social networks. *The Handbook of Language Variation and Change,* 407-427.

Nieves J. ve Osorio, J.(2013). The role of social networks in knowledge creation, *Knowledge Management Research & Practice,* 11(1), 62-77, doi: 10.1057/kmrp.2012.28.

Nistor A. ve Zadobrischi E. (2022). The influence of fake news on social media: Analysis and verification of web content during the covıd-19 pandemic by advanced machine learning methods and natural language processing, *Sustainability,* 14(17), doi:10.3390/su141710466.

Öztürk, M. C. (2014). Sosyal medyada kurumsal sosyal sorumluluk iletişimi. İdil Sayımer (Edited by.), İçinde, *Yeni Medya Araştırmaları: Kavramlar, Uygulamalar, Tartışmalar* (s. 197-242). Konya: Literatürk Yaınları.

Pedriza, S. B. (2021). Sources, channels and strategies of disinformation in the 2020 Us election: Social networks, traditional media and political candidates*, Journalism and Media,* 2(4), 605-624, doi: 10.3390/journalmedia2040036.

Pourghomi, P., Safieddine, F., Masri W. ve Dordevic, M. (2017). How to stop spread misinformation on social media: Facebook plans vs. right-click authenticate approach, *2017 International Conference on Engineering & MIS (ICEMIS),* 1-8, doi: 10.1109/ICEMIS.2017.8272957.

Rubin, Victoria L., Conroy, Niall J. ve Yimin, C. (2015). Towards news verification: Deception detection methods for news discourse. *ResearchGate,* 1-12.

Scott, D. M. (2010). The new rules of marketing and pr; how to use social media, blogs, news releases, online video, & viral marketing to reach buyers directly, *New Jersey: John Wiley & Sons*, doi: 10.1002/9781119172499.

Segnini, G. (2017). Investigating with databases: Verifying data quality. Craig Silverman (Edited by.), İçinde, *Verification Handbook: For Investigative Reporting* (s. 27-31), Hollanda: European Journalism Centre.

Silverman, C. (2019). Verification and fact checking. Craig Silverman (Edited by.), İçinde, *Verification Handbook: Additional Materials* (s. 4-7), Hollanda: European Journalism Centre.

Smith, K. P. ve Christakis, N. A. (2008). Social networks and health, *Annual Review of Sociology,* 34(1), 405-429.

Sommariva, S., Vamos C., Mantzarlis, A., Uyen-Loan Dao L. ve Tyson D. M. (2018). Spreading the (fake) news: Exploring health messages on social media and the ımplications for health professionals using a case study*, American Journal of Health Education*, 49(4), 246-255, doi: 10.1080/19325037.2018.1473178.

Talimciler, A. (2013). Sosyal medya aracılığıyla değişen futbolun yeni dünyası. Müge Demir (Edited by.), İçinde, *Yeni Medya Üzerine..* (s. 15-34), Konya: Literatürk Yayınları.

Taprial, V. ve Kanwar, P. (2017). *Understanding Social Media.* Bookboon Publications.

Tetik, C. (2015). Sosyal medya alternatif bir kamusal alan olabilir mi? Mehmet Gökhan Genel (Edited by.), İçinde, *Yeni Medya Araştırmaları 1: Güncel Tartışmalar Ekseninde* (s. 195-216), Bursa: Ekin Yayınevi.

Thomson, T. J., Angus, D., Dootson, P., Hurcombe, E. ve Smith A. (2020). Visual mis/disinformation in journalism and public communications: Current verification practices, challenges, and future opportunities, *Journalism Practice,* 16(5), 938-962, doi: 10.1080/17512786.2020.1832139.

Torres, R., Gerhart, N. ve Negahban, A. (2018). Combating fake news: An ınvestigation of information verification behaviors on social networking sites, *HICSS,* doi: 10.24251/HICSS.2018.499.

Tuncer, A. S. (2013). Sosyal medyanın gelişimi. F. Zeynep Özata (Edited by.), İçinde, S*osyal Medya* (s. 2-24), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Yayınları.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Dezenformasyon Kavramının Tanımı, https://sozluk.gov.tr/ [Erişim: 19.11.2022].

Uyar, A., Birvural A. ve Karakuyu, A. (2018) Ön lisans öğrencilerinin fomo düzeylerinin belirlenmesi ve bazı değişkenler açısından incelenmesi, *International Journal of Social Humanities Sciences Research* (JSHSR), 5(28): 3276-3281.

Uyar, A. ve Karakuyu, A. (2020). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin e-öğrenmeye yönelik hazır bulunuşlukları, *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(60), 2905-2914.

Van Burg, E., Elfring, T. ve Cornelissen, J. P. (2022). Connecting content and structure: A review of mechanisms in entrepreneurs' social networks, *International Journal of Management Reviews,* 24, 188-209, doi:10.1111/ijmr.12272.

Vraga, E. K. ve Bode, L. (2020). Defining misinformation and understanding its bounded nature: Using expertise and evidence for describing misinformation, *Political Communication,* 37(1), 136-144, doi: 10.1080/10584609.2020.1716500.

Wardle C. ve Derakhshan, H. (2018). Thinking about information disorder: Formats of misinformation, disinformation and mal-information. Cherilyn Ireton ve Julie Posetti (Edited by.), İçinde, *Journalism, Fake News & Disinformation* (s. 44-56), UNESCO Publishing.

Wardle, C. (2015). Verifying user-generated content. Craig Silverman (Edited by.), İçinde, *Verification Handbook* (s. 25-31), Hollanda: European Journalism Centre.

We Are Social ve Hootsuite 2022 Yılı Dijitalleşme Raporu, https://wearesocial.com/us/blog/2022/01/digital-2022-another-year-of-bumper-growth-2/ [Erişim: 14.11.2022].

Yaşar, İ. H. ve Uğurhan, Y. Z. (2021). Sosyal medyada güven ve teyit: Sosyal medya kullanım sıklığı bağlamında bir inceleme. *İNİF E- Dergi,* 6(1), 32-52, doi:10.47107/inifedergi.856506.

Yaylagül, L. (2019). Sosyal medyanın ekonomi politiği. Salih Tiryaki ve Tuba Livberber (Edited by.), İçinde, So*syal Medya Çalışmaları: Kuram, Söylem, Pratik* (s. 11-38), Konya: Literatürk Academia Yayınları.

DİJİTAL PERSPEKTİFTE TÜKETİCİ MANİPÜLASYONU DEĞERLENDİRMELERİ

Editör
Dr. Öğr. Üyesi Meysure Evren ÇELİK SÜTİÇER

nobel bilimsel

DİJİTAL PERSPEKTİFTE TÜKETİCİ MANİPÜLASYONU DEĞERLENDİRMELERİ

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Meysure Evren ÇELİK SÜTİÇER

Yayın No.: 1514
ISBN: 978-625-398-354-3
E-ISBN: 978-625-398-353-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çelik Sütiçer, Meysure Evren.
Dijital Perspektifte Tüketici Manipülasyonu Değerlendirmeleri / Editör: Meysure Evren ÇELİK SÜTİÇER
1. Basım, VIII + 186 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-354-3
E-ISBN: 978-625-398-353-6
1. Tüketici Davranışları 2. Manipülasyon 3. Dijital Pazarlama

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Bölüm Yazarları iii

Dijital Tüketici Manipülasyonu 1
Dr. Öğr. Üyesi Meysure Evren Çelik Sütiçer

1. Giriş 1
2. Tüketici Davranışı 2
3. Tüketici Davranışı Modelleri 4
4. Tüketici Davranışını Etkileyen Faktörler 8
5. Tüketici Satın Alma Karar Alma Süreci ve Yeni Nesil Tüketici 10
6. Tüketici Satın Alma Karar Sürecinde Etik 14
7. Tüketici Satın Alma Karar Sürecinde Bilinç 15
8. Tüketici Satın Alma Karar Sürecinde Subliminal Mesajlar 16
9. Tüketici Satın Alma Karar Sürecinde Reklam 17
10. Tüketici Manipülasyonu 19

Sonuç 20

Kaynakça 21

Tüketici Manipülasyonunun Kültürel Etkileri 27
Dr. Öğr. Üyesi Sema Mercanoğlu Erin

1. Giriş 27
2. Kültür 28
   - 2.1. Kültür Analizi 29
   - 2.2. Uluslararasılaşma ve Kültür 31
   - 2.3. Bilgi İletişim Teknolojileri ve Kültür 33
     - 2.3.1. Dijital Tüketici ve Kültür 34
     - 2.3.2. Dijital Tüketici Kültürünün Etkisinde Ekolojik Tercihler 36
     - 2.3.4. Dijitalleşmede ve Kişiselleştirme 37
   - 2.4. Etnosentrizm ve Tüketici 38

2.5. Tüketim ve Manipülasyon 40
2.6. Kültür ve Manipülasyon 41
Sonuç 42
Kaynakça 42

Postmodern Çağda Tüketim Kültürü Manipülatörü; Mekân, Medya ve İnsan 47
Dr. Öğr. Üyesi Ufuk Törün

1. Giriş 47
2. Tüketim Kültürü 48
3. Tüketim Toplumu 53
4. Postmodernizm Kavramı 56
5. Postmodern Çağda Tüketim ve Hayat Tarzları 58
6. Postmodern Çağda Tüketim Kültürünün Katalizörü; Mekân, Medya ve İnsan 61
   6.1. Mekân 61
   6.2. Medya 66
   6.3. İnsan 68
Sonuç 70
Kaynakça 72

Müşteri Odaklı Örgüt Kültürü 75
Dr. Öğr. Üyesi Mesut Öztırak

1. Giriş 75
2. Müşteri Odaklılık Kavramı 76
3. Örgüt Kültürü Kavramı 78
4. Örgüt Kültürünün Önemi 82
5. Örgüt Kültürünün Oluşumu, Sürdürülmesi ve Değişimi 88
6. Müşteri Odaklı Örgüt Kültürü 93
7. Müşteri Odaklı Örgüt Kültürü ve Tüketici Manipülasyonu 95
Sonuç 96
Kaynakça 98

Marka Manipülasyonu 105
Dr. Öğr. Üyesi İpek Krom

1. Giriş 105
2. Tüketici Manipülasyon Aracı Olarak Marka 107
    2.1. Marka Kavramı 107
    2.2. Jenerik Markalama Tekniği 108
    2.3. Sloganlar ve Jinglelar 109
    2.4. Benzersiz Satış Vaadi 109
3. Markalamanın Gelişimi: Marka İmajı Stratejisi 111
    3.1. Marka İmajı 111
    3.2. Motivasyon Araştırmaları 112
    3.3. Bilinçaltı Reklamcılık 114
4. Markalama Kavramın Olgunlaşması: 115
    4.1. Konumlandırma 116
    4.2. Yaşam Tarzı Pazarlama 118
    4.3. Duygusal Markalama 119
    4.4. Postmodern Pazarlama 121

Sonuç 124
Kaynakça 125

e-Ticaret Sistemlerinde Tüketici Manipülasyonu: Dijital Hizmetler İle İtibar Artırmak 129
Dr. Öğr. Üyesi Bilge Turp Gölbaşı

1. Giriş 129
2. e-Satıcı İtibar Bilgilerinin Tüketicinin Üzerindeki Etkisi 132
    2.1. Tüketicinin Karar Vermesinde Güven 133
    2.2. İtibar Bilgisinin Güven Üzerindeki Rolü 134
    2.3. Doğrudan Deneyim Sonrası İtibarın Etkisi 135
3. E-Ticarette Satıcı İtibarını Yükseltme (SRE) Hizmetleri 137
    3.1. SRE Pazar Özellikleri 138
    3.2. SRE Hizmetleri 139
        3.2.1. İlan İşlemlerinin SRE Pazarına Etkisi 139
        3.2.2. Gelişmekte Olan Hizmet ve Etkinliği 140

3.3. Satıcı İtibarını Yükseltme Piyasası 141
Sonuç 141
Kaynakça 144

Tüketici Manipülasyon Taktikleri Bağlamında Çevrim İçi Alışveriş Siteleri Uygulamaları 147
Dr. Öğr. Üyesi Merve Çelik Varol

1. Giriş 147
2. Manipülasyonun İletişim Çalışmalarında Kullanılması: Halkla İlişkiler 149
3. Pazarlama, Tüketici Davranışları, Çevrim İçi Alışveriş Ekseninde Manipülasyon 152
4. Problem, Amaç ve Önem 155
5. Yöntem 156
6. Tüketici Manipülasyonu Çerçevesinde Çevrim İçi Alışveriş Siteleri Örnekleri 156

Sonuç 160
Kaynakça 161

Kıtlık Pazarlaması Çerçevesinde Tüketici Manipülasyonu ve Meta Analizi 165
Dr. Öğr. Üyesi Hande Ayhan Gökcek

1. Giriş 165
2. Literatür 167
   2.1. Kıtlık Pazarlaması 167
3. Araştırma 171
   3.1. Araştırmanın Amacı 171
   3.2. Araştırmanın Önemi 171
   3.3. Araştırmanın Yöntemi 172
   3.4. Verilerin Analizi ve Bulgular 172

Sonuç 182
Kaynakça 183

Dijital Tüketici Manipülasyonu

Meysure Evren Çelik Sütiçer

1. Giriş

Günümüzde tüketim kavramının ihtiyaçları manipüle eden yönüyle ele alındığı gözlemlenmektedir. Tüketicileri satın alma davranışına iten ihtiyaç ve isteğin tüketicilerin kendi hür iradeleri ile değil mevcut tüketime dayalı sistem dayatması olarak görülebilmektedir. Bu sebeple hayati öneme sahip ihtiyaçların tatmin edilmesinden daha çok mevcut ekonomik sisteme hizmet etmenin esas görüldüğü düşünülmektedir. Burada tüketim kültürünün oluşturulmasının, bu ekonomik sistem çarkının dönmesini sağladığı söylenebilir. Günümüz dijital dünyasında tüketiciler, kendilerinin istek ve ihtiyaçlarıymış gibi gösterilen ürün ve hizmetleri tüketmekte birbirleri ile yarıştıkları söylenebilir. Çünkü bu tüketimlerini internet ortamında oluşturdukları sosyal ağlarında paylaşarak aynı zamanda dâhil oldukları grupları içerisinde prestij sahibi olmaya çalışmaktadırlar. Yeni nesil tüketiciler olarak da ifade edilen dijital dünya tüketicileri de aynı kendinden önceki internet öncesi dönem tüketicileri gibi işletmelerin pazarlama uygulamalarına maruz kalarak manipüle edici mesaj içerikleri ile belki de hiç ya da o an için ihtiyaçları olmayan ürün ve hizmetleri tüketmek üzere güdülenebildiği gözlemlenmektedir. Hatta bu mesaj içerikleri ile markalara karşı algı geliştirebilmektedirler.

İnternet öncesi dönem tüketici satın alma süreçlerinin, dijital dünya tüketici satın alma süreçlerine bakıldığında özellikle

Bu modelde tüketicinin satın alma kararlarını verirken hangi bileşenlerden etkilendiğini çok net görebildik. Pazarlama biliminin psikoloji biliminden faydalanarak tüketicileri anlamaya çalışmaları tahminimiz odur ki insanlık var oldukça devam edecektir. Modelde tüketicilerin satın alma davranışı gösterebilmeleri için pazarlama dürtülerinden etkilendikleri ve bu noktada işletmelerin bu dürtüler üzerinde stratejilerini kurguladıkları vurgulanmıştır. Tüketicilerin mevcut ihtiyaçlarının yanı sıra belki de gerçekte hiç var olmayacak ihtiyaçları için bu dürtüler aracılığıyla yönlendirildikleri ifade edilmiştir. Bu durum tüketicileri kendi ürün ve hizmetlerini tüketmelerine yönlendirebilmek ve markalarına karşı olumlu imaj oluşturabilmek için işletmelerin kullandıkları manipülatif yöntemleri göstermektedir. Uzun vadeli işletme kazanımları için tüketiciye yatırım yapılması ama tüketicinin güvenine yatırım yapılması son derece önemlidir. Manipülatif mesajlar ile kurgulanan pazarlama iletişim araçları işletmelere kısa vadeli kazanım ama uzun vadeli güven kaybı sağlayacaktır.

Kaynakça

Akturan, U. (2007). Tüketici Davranışına Yönelik Araştırmalarda Alternatif Bir Teknik: Etnografik Araştırma. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(11), 237-252.

Akyıldız, M. ve Marangoz, M. (2007). Pazarlama Etiğine Gösterilen Tepkiler ve Tüketici Ahlak Anlayışıyla İlişkisi. H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 25(2), 81-101.

Arpacı, T., Ayhan, Y., Böge, E., Tuncer, D. ve Üner, M.M. (1992). Pazarlama. Ankara: Gazi Yayınları.

Arslan, K (2003). Otomobil Alımında Tüketici Davranışlarını Etkileyen Faktörler, İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi, Sayı: 3.

Batı, U. (2010). Reklamcılıkta Retorik Bir Unsur Olmak Kadın Bedeni Temsilleri, Ankara Üniversitesi Kültür Ve İletişim Dergisi, Cilt No 13.

Beauchamp, T. L. ve Bowie, N. E. (1983). Ethical Theory and Business (2nd ed. b.). Prentice-Hall.

Becan, C. (2012). Yeni (Duyuşsal) Reklam İletileri Bağlamında "Göstergeleri" Okumak: Göstergebilimsel Yöntemden Yararlanarak Bir Reklam İletisi Çözümlemesi, İstanbul Aydın Üniversitesi Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu, Halkla İlişkiler Ve Tanıtım Programı.

Belch, G. E. ve Belch, M. A. (2004). Advertising and Promotion: An Integrated Marketing Communications Perspective, 6th. New York: NY: McGraw-Hill

Bettman, J.R. ve Zins, M.A. (1977). Constructive Processes in Consumer Choice, Journal of Consumer Research, 4.2.

Brinkmann, J. (2002). Business and Marketing Ethics as Professional Ethics. Concepts, Approaches and Typologies. Journal of Business Ethics(41), 159- 177.

Bornstein, R.F. ve Pittman, T.S. (1992). Perception Without Awareness: Cognitive, Clinical, And Social Perspectives, New York, NY, US: Guilford Press.

Ceylan, İ.G. ve Eliri,İ. (2014). Ambalaj Tasarımında Kullanılan Subliminal Mesaj Öğeleri ve Satın alma İlişkisi, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 8, 410-419

Chatoupıs, C. (2007). Decision Making İn Physical Education: Theoretical Perspectives, Studies İn Physical Culture & Tourism.

Cömert Y. ve Durmaz Y. (2006). Tüketicinin Tatmini ile Satın Alma Davranışlarını Etkileyen Faktörlere Bütünleşik Yaklaşım ve Adıyaman İlinde Bir Alan Çalışması, Journal of Yasar University,1(4), 351-375 s.

Çağlar, İ.ve Kılıç, S. (2010). Pazarlama. (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

Dijksterhuis, A., Smith, P.K., Baaren, R.B. ve Wigboldus, D.H.J. (2005). The Unconscious Consumer: Effects of Environment on Consumer Behavior, Journal of Consumer Psychology, 15.3: 193-202.

Doğan, A. Özköse, H. ve Arı, S. (2015). Müşteri İlişkileri Yönetiminin Tüketici Davranışları Üzerine Etkisi, Akademik Bilişim Konferansı, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Dölarslan, E. Ş. (2012). Seçim Seti Teorisi Çerçevesinde Tüketici Satın Alma Karar Süreci, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.

Efron, R. (1969). What is Perception?. In: Cohen R.S., Wartofsky M.W. (eds) Proceedings of the Boston Colloquium for the Philosophy of Science 1966/1968, Boston Studies in the Philosophy of Science, Vol 4, Springer, Dordrecht.

Elden, M. ve Okat Özdem, Ö. (2015), Reklamda Görsel Tasarım- Yaratıcılık ve Sanat, İstanbul, Say Yayınları.

Erdoğan, U. (2009). Tüketici Davranış Modellerinin Tüketici Pazarları İçin Tasarlanan Ürünlere Etkisi. Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Endüstri Ürünleri Tasarımı Anasanat Dalı, İstanbul. Yüksek Lisans Tezi.

Eren, E. (2012). Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, Beta Yayınları, 13. Baskı. İstanbul

Gorz, A. (1986). Elveda Proletertjn, (Çev: H.Turan), Afa Yayınları, İstanbul.

Gratz, J.E. (1984). The Ethics of Subliminal Communication||, Journal of Business Ethics, Volume 3, Issue 3.

Güleç, B. (2006). Reklamın Turistlerin Satın Alma Davranışları Bakımından İncelenmesi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 9, No: 15.

Güllüoglu, Ö. (2005). Çocukların Tüketim Alışkanlıklarının Belirlenmesinde Televizyon Reklamlarının Rolü, 2. Ulusal İletişim Öğrencileri Sempozyumu.

İnanç, B.Y. ve Yerlikaya, E.E. (2011). Kişilik Kuramları, Pegem Akademi, 4. Baskı. İstanbul

İslamoğlu, A.H. (1999). Pazarlama Yönetimi; Stratejik ve Global Yaklaşım. İstanbul: Beta Yayıncılık.

İslamoğlu, A.H. (2003). Pazarlama Yönetimi. İstanbul: Beta Yayıncılık.

İslamoğlu, A. H. ve Altunışık, R. (2013). Tüketici Davranışları. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Janet, P. (1889). L'Automatisme Psychologique (Reprint: Société Pierre Janet, Paris, 1973), Paris: Félix Alcan.

Jastrow, J. (1906). The Subconscious, Boston, Houghton-Mifflin.

Jung, C. (1964). Man and His Symbols, Aldus Books, London.

Jung, C.G. (2010). İnsan Ruhuna Yöneliş, (Çev. Engin Büyükinal), Say Yayınları, 7. Baskı, İstanbul.

Kara, D. (2018). Stratejik Yönetimde Büyük Veri Kullanımı: Bankacılık Sektöründe Nitel Bir Araştırma, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yüksek Lisans Programı, İstanbul.

Karabulut, M. (1989). Tüketici Davranışı, Pazarlama Yeniliklerinin Kabulü ve Yayılışı. (3. Baskı). İstanbul: İşletme İktisadi Enstitüsü Yayın No:102.

Karalar, R. (2005). Çağdaş Tüketici Davranışı. Eskişehir: Ender Matbaası Yayınları.

Kardeş, S. (1991). Gençliğin Spor Ayakkabı Satın Almasında Tercihlerinin Belirlenmesi, Pazarlama Dünyası Dergisi, Cem Ofset Matbaacılık San. A. Ş., Yıl 5, Sayı 26, Mart /Nisan.

Karremans, J. C., Stroebe, W. ve Claus, J. (2006). Beyond Vicary's Fantasies: The Impact Of Subliminal Priming And Brand Choice. Journal Of Experimental Social Psychology. 42.6.

Kılıç, S. ve Göksel, A. (2004). Tüketici Davranışları: İndirim Kartlarının Tüketici Satın Alma Karar Süreci Üzerindeki Etkisine Dair Ampirik Bir Çalışma. Gazi Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(2), 147-163.

Kırtay, O. (2012). Reklam İletilerinde Mizah Kullanımı: Öğeler, Teknikler ve Uygulama Örnekleri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.

Koç, E. (2008). Tüketici Davranışı ve Pazarlama Stratejileri Global ve Yerel Yaklaşımlar. (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.

Koç, E. (2016). Tüketici Davranışı ve Pazarlama Stratejileri (7. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kotler, P. (1984). Marketing Management: Analysis, Planning, and Control. Prentice- Hall.

Kotler, P. ve Armstrong, G. (2012). Principles of Marketing, 14th Edition, New Jersey: Pearson Prentice Hall.

Laczniak, G. R., & Murphy, P. E. (2006). Normative Perspectives for Ethical and Socially Responsible Marketing. Journal of Macromarketing, *26*(2), 154-177.

Mlodinow, L., (2013). Subliminal: Bilinçdışınız Davranışlarınızı Nasıl Yönetir? Okuyan Us Yayınları, İstanbul.

Noone, J. (2002). Concept Analysis of Decision Making. Nursing Forum, Oxford, UK: Blackwell Publishing Ltd.

Nutt, P. C., (1976). Models for Decision Making in Organizations and Some Contextual Variables Which Stipulate Optimal Use, Academy of Management Review, 1.2

Odabaşı, Y. ve Barış, G. (2010). Tüketici Davranışı. (10. Baskı). İstanbul: Mediacat Akademi.

Olgundeniz, S. S. ve Parsa, A. F. (2014). Reklam Dünyasında İmgenin Gücü, New World Sciences Academy Sanal Dergisi, Ege Üniversitesi, İzmir.

Özkan, Z. (2002). Bilincin Gücü, Hayat Yayınları, İstanbul.

Penpece, D. (2006). Tüketici Davranışlarını Belirleyen Etmenler: Kültürün Tüketici Davranışları Üzerine Etkisi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Kahramanmaraş. Yüksek Lisans Tezi.

Pratkanis, A.R. ve Greenwald, A.G. (1988). Recent Perspectives on Unconscious Processing: Still No Marketing Applications, Psychology & Marketing, 5.4: 337-353.

Sennett, R. (2002). Karakter Aşınması, (Çev; Barış Yıldırım), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Shahnawaz, A., Nusari, M. S., Nazim, R. ve Alrajawy, İ. (2018). Analysing The Impact of Moral Behaviour on Consumer Trust: An Indian E-Retailing Perspective. International Journal of Management and Human Science, 2(1), 24-36.

Schultz, D.P. ve Schultz, S.E. (2007). Modern Psikoloji Tarihi / A History of Modern Psychology, (Çev. Yasemin Aslay). Kaktüs Yayınları, İstanbul

Silverman, L.H. (1976). Psychoanalytic Theory:'The Reports of My Death are Greatly Exaggerated, American Psychologist, 31.9.

Skinner, Steven J, (1990). Marketing, Boston: Houghton Mifflin Company.

Smarandescu, L. ve Shimp, T. A.: (2015). Drink Coca-Cola, Eat Popcorn, and Choose Powerade: Testing the Limits of Subliminal Persuasion, Marketing Letters, 26.4.

Sungur, S. (2007). Bilinçaltı Reklamcılık ve Toplumsal Etkileri, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi, Sayı: 29, 169-182

Taşyürek N. (2010). Reklam ve Reklamın Tüketicilerin Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi: Bir Alan Araştırması, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Tek, Ö. B. (1997). Pazarlama İlkeleri. (Geliştirilmiş 7. Baskı). İzmir: Cem Ofset Matbaacılık.

Theus, K.T. (1994). Subliminal Advertising and The Psychology of Processing Unconscious Stimuli: A Review of Research, Psychology & Marketing, 11.3: 271-290.

Thogersen, J. (2005). How may Consumer Policy Empower Consumers for Sustainable Lifestyles?, Journal of Consumer Policy, 28.2.

Tolungüç, A. (2000), Pazarlama Reklam İletişim, Ankara, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Tunçkan, E. (2012). Tüketim ve Endüstri Piyasaları İle Bu Piyasalardaki Satın Alma Davranışlarını Etkileyen Yaklaşım Modelleri. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, (1)4.

Ünlüönen, K. ve Tayfun, A. (2003). Turistlerin Yerli Halkın Tüketim Davranışlarına Etkileri Üzerine Ampirik Bir Araştırma, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.10

Wänke, M. (2016). Primes as Hidden Persuaders, Current Opinion in Psychology, 2016, 12.

Wilkie, L. W. (1994). Consumer Behavior, New York: John Wiley and Sons Inc.

Williams, J. ve Anderson, H. (1999). Customer Delight: The Beat of a Different Drummer, Journal of Consumer Satisfaction, Dissatisfaction and Complaining Behavior.12

Yanar, K. (2017). Sosyal Medyanın Satın Alma Öncesi ve Sonrası Tüketici Davranışına Etkisi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Ankara. Yüksek Lisans Tezi.

Elektronik Kaynaklar

http://www.manipulasyonteknikleri.com/category/psikolojikmanipulasyon. Erişim Tarihi: 12.01.2023.

https://www.mckinsey.com/capabilities/growth-marketing-and-sales/our-insights/the-new-consumer-decision-journey Erişim Tarihi 07.02.2023

https://archive.org/details/lautomatismepsyc00jane/page/n9 Erişim Tarihi: 12.02.2023

Tüketici Manipülasyonunun Kültürel Etkileri

Sema Mercanoğlu Erin

1. Giriş

Tüketici; bireyin davranışlarında maksimum memnuniyeti almayı isteyen, odaklanan ihtiyaçları ekonomik olarak maksimum fayda sağlamak için rasyonel olarak tüketim kararlarını vermektedir (Bartosik Purgat, 2011).

Tüketici ile karar vericiyi, alıcı ve nihai kullanıcı ve mutlaka aynı kişi olmayabilir ancak pazarlama literatüründeki genel görüş; bir ürün veya hizmeti kullanan kişi tüketicidir ve alıcı, ürünü veya hizmeti satın alan, ödemeyi yapan ise masrafları karşılayandır. Tüketici olmak için bir ürün ya da hizmeti kişisel olarak satın almak gerekmemektedir. Buna karşın birey alıcı olsa bile ürün veya hizmetin tüketicisi olmayabilir. Tüketicinin ihtiyaçları temel olarak içinde bulunulan çevreye, tatmini de dış etkenlere bağlanmaktadır. Tüketici davranışları verilen kararlardan etkilenirken müşteri ise ihtiyaçlarını kendisi seçmektedir. Bu durum tüketici kavramının boyutunu etkileyerek sadece para karşılığında ürün satın alan kişiden fazla anlamlar yüklenmesine neden olmaktadır.

Tüketicilerin bulundukları çevre koşullarındaki değişiklikler, tüketim davranışlarını etkilemektedir. Özellikle bu faktörler; ürünler, yerler ve hizmetler hakkında bilgi arama ve bulma durumunun bilgi teknolojilerinin gelişimi ile satın alma işlem-

herkesin sizin satmak istediğiniz ürüne ilgi duyacağı gibi yanılsamalar olmaktadır. Bu özelliği gösteren kişiler kendilerini bir fenomen olarak tanımlayıp inançlarının veya görüşlerinin abartma eğilimi göstermektedirler.

Sonuç

Gershoff, Mukherjee ve Mukhopadhyay (2008), birey bir alternatifi sevdiğinde o alternetif gerçekleştiği zaman isteğinin derecesi çok daha fazla artmaktadır. Örneğin bir hisse senedi satın alırken başkalarının da bunu düşündüğüne inanıp satın almak ya da satmak için daha talepkâr olabilirsiniz, bu sizi hisse senedini daha erken satın almaya motive edebilir ancak daha sonra etki tersine işleyebilmektedir. Siz satıyorsanız hisse senedi çünkü herkesin satacağına inanıyorsunuz. Çoğu kısım için yatırımcılar, satın almaya yönelik dramatik ilgi hakkında bu tür sonuçlara varabilir.

Kaynakça

Abıcılar, A. G. (2006). Farklı Kültürlerde Yaşayan Tüketicilerin Tüketim Davranışları; Antalya ve Alanya'da Yaşayan Türk Ve Alman Tüketicilerin Tüketim Davranışlarına Yönelik Bir Saha Çalışması. (Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alhashem, M., Moraes, C. Ve Szmigin, I.T. (2021). Use And Social Value İn Peer- Ahead-Of-Print No. Ahead-Of-Print. Https://Doi.Org/10.1108/Jabs-05-2020-0207.

Andreasen, A.R. (1965). Attitudes And Customer Behavior: A Decision Model. In L.E. Preston (Ed.), New Research İn Marketing (Pp. 1–16). University Of California, Insti-Tute Of Business And Economic Research. Artykuly-Aktualnosci/E-Commerce-W-Polsce-2020.Html.

Bartosik-Purgat, M. Ve Bednarz, J. (2021). The Usage Of New Media Tools İn Pro-Sumer Activities – A Corporate Perspective. Technology Analysis & Strategic Manage-Ment, 33(4), 453–464. Https://Doi.Org/10.1080/09537325.2020.1820475.

Batra, R. R. (2000). Effects Of Brand Local And Nonlocal Origin On Consumer Attitudes İn Developing Countries. Journal Of Consumer Psychology , 83-95.

Bhagat, L. (2005). Culture And İnternational Business: Recent Advances And Their İmplications For Future Research. Journal Of International Business Studies , 357–378.

Borrero, J.D.Y., Yousafzai, S., Javed, U., Ve Page, K.L. (2014). Perceived Value Of Social Networking Sites (Sns) İn Students' Expressive Participation İn Social Movements. Journal Of Research İn Interactive Marketing, 8(1), 56–78. Https://Doi.Org/10.1108/ Jrim-03-2013-0015.

Calvo-Porral, C., Ve Pesqueira-Sanchez, R. (2020). Generational Differences İn Technology Behaviour: Comparing Millennials And Generation X. Kybernetes, 49(11), 2755–2772. Https://Doi.Org/10.1108/K-09-2019-0598.

Chung, C.H., Chiu, D.K.W., Ho, K.K.W. Ve Au, C.H. (2020). Applying Social Media To Environmental Education: Is İt More İmpactful Than Traditional Media?. Information Discovery And Delivery, 48(4), 255–266. Https://Doi.Org/10.1108/ Idd-04-2020-0047.

Dijesh, P., Babu, S.S., Ve Vijayalakshmi, Y. (2020). Enhancement Of E-Commerce Se-Curity Through Asymmetric Key Algorithm. Computer Communication, 153, 125–134. Https://Doi.Org/10.1016/J.Comcom.2020.01.033

Durvasula, S. A. (1997). A Cross-Cultural Comparison Of Consumer Ethnocentrism İn The United States And Sussia. Journal Of International, 73-93.

Eckhardt, G.M., Houston, M.B., Jiang, B.J., Lamberton, C., Rindfleisch, A., Ve Zervas, G. (2019). Marketing İn The Sharing Economy. Journal Of Marketing, 83(5), 5–27. Https://Doi.Org/10.1177/0022242919861929.

Engel, J.F., Kollat, D.T., Ve Blackwell, R.D. (1978). Consumer Behaviour: A European Perspective (3rd Ed.). Holt, Reinhart And Winston

Gemius. (2020, June 30). E-Commerce W Polsce 2020. Https://Www.Gemius.Pl/Wszystkie-Generation Z For Mobile Commerce Adoption?. Journal Of Asia Business Studies, Vol.

Geng, S., Yang, P., Gao, Y, Tan, Y. Ve Yang, C. (2021). The Effects Of Ad Social And Personal Relevance On Consumer Ad Engagement On Social Media: The Moderat-İng Role Of Platform Trust. Computers İn Human Behavior, 122, 106834. Https://Doi. Org/10.1016/J.Chb.2021.106834.

Hart, C.W. (1996). Made To Order. Marketing Management, 5(2), 12–22.

Hoecklin, L. (1996). Managing Cultural Differences: Strategies For Competitive Advantage. Wokingham: Addison-Wesley.

Howard, J.A., Ve Sheth, J.N. (1969). The Theory Of Buyer Behavior. Wiley.

Hsieh, S.H. Ve Lee, C.T. (2021). Hey Alexa: Examining The Effect Of Perceived Socialness İn Usage İntentions Of Aı Assistant-Enabled Smart Speaker. Journal Of Research İn International Journal Of Retail & Distribution Management, 49(7), 817–845. Https://Doi.Org/10.1108/Ijrdm-09-2020-0357.

Ivana First . (2009). Brand Meaning And İts Creation İn A Cross-Cultural Context. Gutenberg: University Of St. Gallen, Graduate School Of Business Administration

Kara, K. A. (2002). Consumer Perceptions Of Foreign Products: An Analysis Of Product-Country İmages And Ethnocentrism. European Journal Of Marketing , 928-949.

Karatekin, U. (2009). Sosyal Sınıflarda Mesleklere Göre Tüketicilerin Otomobil Alma Ve Kullanma Alışkanlıklarına Etkisinin İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kemp, S. (2021, July 21). Digital Audiences Swell, But There May Be Trouble Ahead. Https://Wearesocial.Com/Blog/2021/07/Digital-Audiences-Swell-But-There-May-Be-Trouble Ahead.

Kluckhohn, F. R. (1961). Variations İn Value Orientations. Westport, Ct: Greenwood Press.

Kotler, P., & Keller, K.L. (2012). Marketing. Rebis Publishers.

Lang, B., Dolan, R., Kemper, J. Ve Northey, G. (2021). Prosumers İn Times Of Crisis: Definition, Archetypes And İmplications. Journal Of Service Management, 32(2), 176–189. Https://Doi.Org/10.1108/Josm-05-2020-0155.

Lao, A., Vlad, M. Ve Martin, A. (2021). Exploring How Digital Kiosk Customer Experience Enhances Shopping Value, Self-Mental İmagery And Behavioral Responses.

Lee, R., Greene, D. Ve House, P. (2008). The 'False Consensus Effect': An Egocentricbias İn Social Perception And Attribution Processes. Journal Of Experimental Social Psychology 13(3): 279–301; As Well As Gershoff, Andrew, Ashesh Mukherjee, Andanirban Mukhopadhyay. "Consumer Acceptance Of Online Agent Advice: Extremity And Positivity Effects." Journal Of Consumer Psychology 13(1&2): 161–170.

Lissitsa, S. Ve Laor, T. (2021). Baby Boomers, Generation X And Generation Y: Identifying Generational Differences İn Effects Of Personality Traits İn On-Demand Radio Use. Technology İn Society, 64, 101526. Https://Doi.Org/10.1016/J.Techsoc.2021.101526.

Lovett, M.J., Peres, R. Ve Shachar, R. (2013). On Brands And Word Of Mouth. Journal Of Marketing Research, 50(4), 427–444. Https://Doi.Org/ 10.1509/Jmr.11.0458.

Malter, M.S., Holbrook, M.B., Kahn, B.E., Parker, J.R. Ve Lehmann, D.R. (2020). The Past, Present, And Future Of Consumer Research. Marketing Letters, 31, 137–149. Https://Doi.Org/10.1007/S11002-020-09526-8.

Meyers-Levy, J. Ve Peracchio, L. A. (1995). Moderators Of The İmpact Of Self-Reference On Persuasion. Journal Of Consumer Research, 22, 408–423

Moran, G., Muzellec, L. Ve Nolan, E. (2014). Consumer Moments Of Truth İn The Digital Context. Journal Of Advertising Research, 54(2), 200–204. Https://Doi. Org/10.2501/Jar-54-2-200-204.

Pędzik M., Bednarz, J., Kwidziński Z., Rogoziński T. Ve Smardzewski, J. (2020). The İdea Of Mass Customization İn The Door İndustry Using The Example Of The Company Porta Kmı Poland. Sustainability, 12(9), 3788. Https://Doi.Org/10.3390/ Su12093788.

Pereira, A. C.-C. (2002). A Cross-Cultural Analysis Of Ethnocentrism İn China, India, And Taiwan. Journal Of International Consumer Marketing , 77.

Piller, F. (2004). Mass Customization: Reflections On The State Of The Concept. Interna-Tional Journal Of Flexible Manufacturing Systems, 16, 313–334. Https://Doi.Org/10.1007/ S10696-005-5170-X.

Samli, A. C. (1995). International Consumer Behavior: Its İmpact On Marketing Strategy Development. Quorum Books.

Skiera, B., Hinz, O. Ve Spann, M. (2015). Social Media And Academic Performance: Does The İntensity Of Facebook Activity Relate To Good Grades? Schmalenbach Busi-Ness Review, 67(1), 54–72. Https://Doi.Org/10.1007/Bf03396923.

Sreejesh, S., Paul, J., Strong, C. Ve Pius, J. (2020). Consumer Response Towards Social Media Advertising: Effect Of Media İnteractivity, İts Conditions And The Underlying Mechanism. International Journal Of Information Management, 54. 102155. Https://Doi. Org/10.1016/J.İjinfomgt. 2020.102155.

Sunikka, A. Ve Bragge, J. (2012). Applying Text-Mining To Personalization And Cus-Tomization Research Literature – Who, What And Where?. Expert Systems With Appli-Cations, 39(11), 10049–10058. Https://Doi.Org/10.1016/J.Eswa.2012.02.042.

Tapscott, D. Ve Williams, A.D. (2006). Wikinomics: How Mass Collaboration Changes Everything. Penguin.

Tkaczyk, J. (2016). Digital Consumer: Trends And Challenges. In G. Mazurek & J. Tkaczyk (Eds.), The İmpact Of The Digital World On Management And Marketing (Pp. 353–367). Poltext, & Akademia Leona Koźmińskiego.To-Peer Prosumption Communities. European Journal Of Marketing, 55(1), 193–218. Https://Doi.Org/10.1108/Ejm-03-2019-0235.

Verma, D., Tripathi, V. Ve Singh, A.P. (2021). From Physical To Digital: What Drives

Vinerean, S., Cetina, I., Dumitrescu, L. Ve Tichindelean, M. (2013). The Effects Of Social Media Marketing On Online Consumer Behavior. International Journal Of Busi-Ness And Management, 8(14), 66–79. Https://Doi.Org/10.5539/İjbm.V8n14p66.

Watson, J. (2000). Consumer Ethnocentrism And Attitudes Towards Domestic And Foreign Products. European Journal Of Marketing, Vol. 34, No. 9, Pp. 1149-1166.

Yuruk-Kayapinar, P. (2020). Digital Consumer Behavior İn An Omnichannel World. In T. Dirsehan (Ed.), Managing Customer Experiences İn An Omnichannel World: Melody Of Online And Offline Environments İn The Customer Journey (Pp. 55–73). Emerald Publishing Limited.

Zalega, T. (2012). Konsumpcja: Determinanty, Teorie, Modele. Pwe Publications

Postmodern Çağda Tüketim Kültürü Manipülatörü; Mekân, Medya ve İnsan

Ufuk Törün

1. Giriş

Tüketim olgusu basit sıradan bir eylem gibi görünse de aslında öyle olmadığı aksine, olgunun insan yaşamını şekillendiren ve yön veren bir eylem olduğu bilinmelidir. Tüketimin sahip olduğu bu güç insanlık tarihi kadar eskidir. Tüketim, insanlığın var olduğu günden bu yana farklı isimlerle anılsa da varlığını güçlendirerek sürdürmüştür. Tüketim, tarih içindeki seyri sırasında yalnızca adındaki değişmeler ile kendini göstermemiştir yanı sıra zorunlu tüketimi gidermek ihtiyacının da ötesine geçmiş ve psikolojik, sembolik ve imgesel boyut kazanmıştır.

Postmodernizm kavramı, 1960'ler Birleşik Devletlerinde ortaya çıkmış ve kapitalizmden farklı olarak görülmüştür. Ancak postmodernizm, kapitalizm içinde önemli bir değişikliktir ve bu değişim kapitalizm dönemselleştirmesi olarak da literatürde yer bulmaktadır. Bu evrenin en belirgin ve göze çarpan özelliği; sosyal, ekonomik ve kültürel bir süreç olması yanı sıra tüketime yönelik bir ivmelenme sağlamış olmasıdır. Kapitalizm yapısı itibarıyla postmodernizm ve çok uluslu şirketler vasıtasıyla etkisi gittikçe daha da küreselleşmiştir.

Postmodernizm ile birlikte tüketim bir hayat tarzı hâline evrilmiştir. Modernizm ile tüketimdeki sosyal statülerin belir-

Kaynakça

Akçalı, S. İ. (2006). Gündelik Hayat Ve Medya, Tüketim Kültürü Perspektifinden Okumalar, Ebabil Yay., Ankara. (Editör: Akçalı, A.G.E., Soner Yağlı-Gündelik Hayatımızda Akıl Tutulması: Medya Uygulamalarında Tüketim İdeolojisinin İzlerini Sürmek, S.23

Ayata, S. (2012). Yeni Orta Sınıf Ve Uydu Kent Yaşamı. D. K. Saktanber İçinde, Kültür Fragmanları (S. 37-56). İstanbul: Metis Yayınları.

Aytaç, Ö. (2002). Boş Zamanın Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(1), S.253.

Bali, R. N. (2002). Tarz-I Hayattan Life Style'a, İletişim Yay., İstanbul.

Ballard, J. (2012). Gökdelen. (D. Körpe, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık

Baudrillard, J. (1997). Tüketim Toplumu, (Çev: H. Deliçaylı- F. Keskin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bocock, R. (1997). Tüketim, (Çev: İ. Kutluk), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Calhoun, C. (2003). "Pierre Bourdieu", G. Ritzer (Ed.), The Blackwell Companion To Major Social Theorists (S. 274-309). Oxford: Blackwell Publishing Ltd..

Çiçek, M. (2019). Masal, Masal İçinde "İnfluencer Marketing*"E Eleştirel Bir Bakış. Gürdal Ülger (Ed.), Postmodern Pazarlama "Hem Öyle Hem Böyle" İçinde (S. 36-46). İstanbul: Papatya Bilim.

Çoşgun, M. (2012). Popüler Kültür Ve Tüketim Toplumu. Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 1(1), 837-850.

Erinç, S. M. (1994). Postmodernizm'in Tanımı. Anadolu Sanat Dergisi 2. 31-45

Ergur, A. (2008). Sanayi Ve Sanayi-Sonrası Sektör Çalışanlarında Kimlik Stratejisi Olarak Tüketimin Sınıf Ölçülerini Görünmezleştirici Etkisi, Toplum Ve Bilim, Sayı: 112:7-30.

Ergün, A., Babacan, E. ve Babat, D. (2013). Yeni Tüketim Mekânları Olarak Havalimanı Terminalleri. Anatolia:Turizm Araştırmaları Dergisi, 24(1), S. 70-82.

Featherstone M. (2005). Postmodernizm Ve Tüketim Kültürü, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Geertz, C. (1973).The Interpretation Of Cultures, New York Basic Books.

Güneş, S. (2001). Medya Ve Kültür Sessiz Yığınların Kültürel Ðntiharı, Vadi Yay., Ankara.

Işık, C. (2019). Tüketimin Yeniden Üretildiği Bir Alan Olarak Mekân. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Haziran. İstanbul.

Kaplan, Y. (1991). Enformasyon Devrimi Efsanesi, Modernleşme Kuram Ve Uygulamalarının Eleştirisi, Rey Yay., Kayseri.

Odabaşı, Y. (2006). Tüketim Kültürü: Yetinen Toplumdan Tüketen Topluma, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Rıtzer, G. (2000). Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek: Tüketim Araçlarının Devrimcileştirilmesi, İstanbul: Ayrıntı Yayın.

Sarup M. (1995). Postyapısalcılık Ve Postmodernizm, Çev: A.B.Güçlü, Ark Yayınları, Ankara.

Soykan, Ö. N. (1993). Türkiye'den Felsefe Manzaraları, Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul.

Tunalı, İ. (1996). Estetik, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Yanıklar, C.(2006). Tüketimin Sosyolojisi, Birey Yay., İstanbul.

Yaylan, M. N. (2010). Tüketim Toplumunun Yeni Kentsel Mekânı: Alışveriş Merkezleri. Yüksek Lisans Tezi. Konya.

Yırtıcı, H. ve Uluoğlu, B. (2004). Mekânın Altyapısal Dönüşümü. İtüdergisi/A, 3(1), S. 43-52.

Zengel, R. (2001). Tarih İçinde Değişen Tüketim Mekânları. Ege Mimarlık(40), S. 10- 13.

Elektronik Kaynaklar

Yırtıcı, H. (2016, 05 12). Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi. Www.Acedemia.Eu: Https://Www.Academia.Edu/14677694/%C3%87a%C4%9Fda%C5%9F_Kapitalizmin _Mekânsal_%C3%96rg%C3%Bctlenmesi Adresinden Alınmıştır.

Yırtıcı, H. (2016, 05 14). Küreselleşen Sermayenin Mekânsal Organizasyonları. Www.Acedemia.Eu:Https://Www.Academia.Edu/14660621/K%C3%Bcreselle%C5%9Fen_Sermayenin_ Mekânsal_Organizasy onlar%C4%B1 Adresinden Alınmıştır.

Müşteri Odaklı Örgüt Kültürü

Mesut Öztırak

1. Giriş

Örgüt kültürü, örgütteki çalışanlar tarafından sunulan değerler sistemidir. Örgüt kültürünün amacı, örgüt çalışanlarını ortak amaçlar kapsamına almak ve bu amaçlara doğru yöneltmektir. Örgüt kültürü, örgütün başarısını, finansal performansını, bireylerin başarısını ve kültürel işleyişini etkilediği için işletmeler için çok önemlidir. Şirketler, ürün odaklılık, kâr odaklılık ve müşteri odaklılık gibi çeşitli organizasyon kültürlerine sahiptir. Bu çalışma örgüt kültürünün müşteri odaklı yaklaşımını ele almaktadır. Bu örgüt kültürü, pazardaki başarı düzeyi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bir şirket müşteri merkezli bir organizasyon kültürüne sahipse hem iç hem de dış müşterilerini tatmin edebilir ve uzun vadeli kâr elde edebilir.

Kültür, sosyal bilimlerin ortak konularından biridir ve birçok disiplini ilgilendirir. Bir grubun ya da grupların belirli ilkelere göre toplanmış ortak eylem ve düşüncelerini anlamlı kılan bir kavram olan kültür; ülke, topluluk ve kuruluş düzeyindeki insan gruplarını tanımlayabilen bir araçtır. İnsan ve insanla ilgili kavramlar şirketler için kültürü önemli kılar ve en önemli rekabet araçlarından biri de insandır. Çünkü şirket, belirli özelliklere sahip insanların bir araya gelmesiyle oluşan ve kendine özgü bir kültüre sahip olan bir yapıdır.

Şirketlerin düşünce yapılarını bilmek ve çalışma biçimlerini aktarmak ancak örgüt kültürünü, unsurlarını, ortaya çıkma,

lamak, kuruluşlar içinde yeni rollerin benimsenmesine de yol açmaktadır. Kuruluş içinde edinilen yeni roller ve gelen müşteriler, yapılan işler için önemlidir ve her iki taraf da benimsenen bu rollerden önemli ölçüde yararlanır.

Müşteri odaklılık ile örgüt kültürü arasında yakın bir ilişki vardır. Bir şirketin kültürü, çalışanlarının işlerini nasıl yürüttüğü, uyguladığı stratejiler ve şirketin başarı düzeyi önemli bir etkiye sahiptir. Müşteri odaklı yönetim uygulamalarının başarısı, organizasyon içinde müşteri odaklı bir kültürün oluşmasına ve iş faaliyetlerinin bu kültürün önceliklerine uygun olarak gerçekleştirilmesine bağlıdır. Ancak o zaman kültür ve strateji uyumlaştırılabilir. Ayrıca müşteri odaklı yönetim stratejileri bu sayede etkin bir şekilde uygulanabilir.

Kaynakça

Arogyaswamy, B. Ve Byles, C.M. (1987). Organizational Culture: Internal And External Fits. Journal Of Management, 13 (4), 647-659.

Bakırtaş, H., Yılmaz, A., Özmen, M. Ve Barış, G. (2013). Müşteri İlişkileri Yönetimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Bashayreh, A. M. (2009). Organisational Culture And Job Satisfaction: A Case Study Of Academic Staff At Universiti Utara Malaysia (UUM). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kuzey Malezya Üniversitesi.

Bauer, T. Ve Erdogan, B. (2011). Organizational Culture. Irvington: Flat World Knowledge.

Bayram, V. Ve Öztırak, M. (2023). Empirical Study On The Effect Of Mentoring Effectiveness On Career Awareness And Professional Expectations. Optimum Ekonomi Ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 10(1), 143-160.

Bikmoradi, A., Fardmal, J. Ve Torabi, Y. (2018). Correlation Of Learning Organization With Organizational Commitment And Organizational Effectiveness Of Educational And Therapeutic Centers Of Hamadan University Of Medical Sciences İn Iran. Amazonia Investiga, 7(13), 436-448.

Brooks, I. (2018). Organısatıonal Behaviour Individuals, Groups And Organisation (5. Edition). Harlow: Pearson.

Brink, Annekie Ve Berndt, A. (2008). Relationship Marketing & Customer Relationship Management, South Africa: Juta And Co Ltd.

Bulut, Ş., Yılmaz, C. Ve Alpkan, L. (2009). Pazar Oryantasyonu Boyutlarının Firma Performansına Etkileri. Ege Akademik Bakış Dergisi, 9(2), 514-538.

Cameron, K. S. Ve Quinn, R. E. (2006). Diagnosing And Changing Organizational Culture. San Francisco: Jossey-Bass Inc.

Ceausu, I., Murswieck, R., Kurth, B. L. Ve Ionescu, R. (2017). Theorganizational Culture As A Support Of İnnovationprocesses. International Journal Of Advanced Engineering And Management Research, 2392-2400.

Chen, L. H. (2004). Examining The Effect Of Organization Culture And Leadership Behaviors On Organizational Commitment, Jobsatisfaction, And Job Performance At Small And Middle-Sizedfirms Of Taiwan. The Journal Of American Academy Of Business, 5(1), 432-438.

Chow, C.W. Harrison, G.L. Mckinnon, J.L. Ve Wu, A. (2001). Organizational Culture: Association With Affective Commitment, Job Satisfaction, Propensity To Remain, And İnformation Sharing İn Chinese Cultural Context. San Diego University CIBER Working Paper Series, 1(11), 7-14.

Daft, R. (2009). Organization Theory And Design. Ohio-USA: South-Western College Publication.

Dalgıç, T. Ve Yeniçeri, T. (2013). Customer-Oriented Marketing Strategy: Theory And Practice. New York: Business Expert Press.

Danciu, V. (2009). Marketing Internaţional. Provocări Şi Tendinţe La Începutul Mileniului Trei, Ediţia A Doua, Editura Economică, Bucureşti

Denison, D.R., (1984). Bringing Corporate Culture To The Bottom Line. Organizational Dynamics, 12 (2), 5-22.

Deshpandé, R., Farley, J.U. Ve Webster Jr., F. E. (1993). Corporate Culture, Customer Orientation, And Innovativeness İn Japanese Firms: A Quadrad Analysis. Journal Of Marketing, 57(1), 23-27.

Eren, E. (1997). İşletmelerde Stratejik Yönetim Ve İşletme Politikası, İstanbul: Der Yayınları.

Gordon, G.G. (1991). Industry Determinants Of Organizational Culture. Academy Of Management Review, 16 (2), 396-415.

Gordon, G.G. Ve Ditomaso, N. (1992). Predicting Corporate Performance From Organizational Culture. Journal Of Management Studies, 29 (6), 783-798.

Grombh, D. Ve Carillo, J. D. (2006). Cultural İnertia And Uniformity İn Organizations. The Journal Of Law, Economics And Organization, 23(3), 743-744.

Grover, S., Difference Between Persuasion And Manipulation, www.Ehow.Com/İnfo_8406088_ Difference_Between_Persuasion_ Manipulation.Html

Gülser, A. (2011). Hastanelerde Örgüt Kültürünün Hemşirelerin Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hidayah, K., Kusumaningrum, M., Wismono, F. H., Ve Amarullah, R. (2018). Innovation Culture Actualization İn Public Sectororganizations. Jurnal Borneo Administrator, 14(3), 249-266.

Hofstede, G. Ve Singh, J. (1990). Managerial Culture And Work-Related Values İn India. Organization Studies, 11 (1), 75-101.

Hofstede, G. (1998). Attitudes, Values And Organizational Culture: Disentangling The Concepts. Organization Studies, 19(3), 477-492.

İşcan, Ö. F. Ve Timuroğlu, M. K. (2007). Örgüt Kültürünün İş Tatmini Üzerindeki Etkisi Ve Bir Uygulama. Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 21(1), 119-135.

Kilmann, R.H., Saxton, M.J. Ve Serpa, R. (1986). Issues İn Understanding And Changing Culture, California Management Review, 28 (2), 87-94.

Kim, J.-Y., Moon, J., Han, D. Ve Tikoo, S. (2004). Perceptions Of Justice And Employee Willingness To Engage İn Customer-Oriented Behavior. Journal Of Services Marketing, 18 (4), 267-275.

Kreitner, R. Ve Kinicki, A. (1998). Organizational Behavior (4. Edition), Mcgrawhill.

Kotter, J. P. Ve Heskett, J. L. (1992). Corporate Culture And Performance. NY: The Free Press.

Kusumawardani, L. (2018). Organizational Culture İn İmproving Employee Performance. BISMA (Bisnis Dan Manajemen), 2(2), 159-166.

Lund, D. (2003). Organizational Culture And Job Satisfaction. Journal Of Business & Industrial Marketing, 18(3), 219-36.

Naicker, N. (2008). Organisational Culture An Demploye Ecommitment: A Casestudy. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Durban University Of Technology.

Narver, J. C. Ve Slater, S.F., (1994). The Effect Of A Market Orientation On Business Profitability. Journal Of Marketing, 54 (4), 20-35.

Nawawi, I. (2013). Organizational Culture Of Leadership And Performance. Jakarta: Prenadamedia.

Nazir, N. (2005). Person-Culture Fit And Employee Commitment İn Banks. Vikalpa: The Journal For Decision Makers, 30(3), 39-52.

Newstrom, J.W. Ve Davis, K. (1993). Organizational Behavior (9.Edition). McGraw- Hill.

Nwankwo, S. (1995). Developing A Customer Orientation. Journal Of Consumer Marketing, 12(5), 5-15.

Özkara, B. (1999). Evrimci Ve Devrimci Örgütsel Değişim. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.

Öztırak, M. (2022). "Dijital İnsan Kaynakları Yönetimi", Dijital İşletmecilik, Ed. Mesut Öztırak Ve Simge Selvitopu Akyel, Nobel Yayınevi, 51

Öztırak, M., Ve Bayram, V. (2022). Sağlık Çalışanlarının Kayırmacılık Algıları İle Örgütsel Sessizlik Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Kamu Ve Özel Hastaneler Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma. Business & Management Studies: An International Journal, 10(3), 956-976.

Öztırak, M., Ve Barış, O. (2022). Uzaktan Çalışma Süreçlerinde Dijital Zorbalığın Örgütsel Dışlanmaya Etkisi Üzerine Bir Çalışma. Business & Management Studies: An International Journal, 10(2), 605-630.

Öztırak, M. (2023). ''A New Concept In The Adaptatıon Process Of Employees: Artıfıcıal Intellıgence Concerns''. In Iv. Asc-2022/Fall Congress Hosted By-Change & Shaping The Future: Proceeding Book, Holıstence Publıcatıons. 199.

Öztırak, M. (2022). ''Sanal Gerçeklik Ve Blockhain'', Blockchaın Teknolojisi: Güncel Teknolojilerle İlişkisi, Ed. Ceyhan, E. B., Ve Yılmaz, O, Nobel Yayınevi, 24

Öztırak, M. (2022). '' Blockhain Teknolojisinde Yönetişim Ve Liderlik'', Blockhaın Teknolojileri Perspektifinden Yönetim Ve İşletmecilik, Ed. Kahya, Ö. Ü. V. Ve Elitok, Ö. Ü. U. 88

Pascale, R.T. Ve Athos, A.G. (1981). The Art Of Japanese Management Application For American Executives. NY: Simon & Schuster.

Pettigrew, A. (1979). On Studying Organizational Cultures. Administrative Science Quarterly, 24, 570-581.

Pool, S. W. (2000). Organizational Culture And Its Relationship Between Job Tension İn Measuring Outcomes Among Business Executives. Journal Of Management Development, 19 (1), 32-49.

Rahmah, R. (2022). Örgüt Kültürünün İş Tatminine Etkisi: Hemşireler Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Riegle, R.F. (2001). Measuring Organic And Mechanistic Cultures. Engineering Management Journal, 13(4), 3-8.

Robbins, S. P. Ve Judge, T. A. (2013). Organizational Behavior (16. Baskı). Montreuil: S4 Carlisle Publishing.

Robbins, S.P. (1987). Organization Theory: Structure, Design, And Applications (2.Edition). Prentice Hall Int. Edition, Simon& Schuster Englewood Cliffs, NJ.

Sadri, G. Ve Lees, B. (2001). Developing Corporate Culture As A Competitive Advantage. Journal Of Management Development, 20 (10), 853-859.

Schein, E. (1990). Organizational Culture. American Psychologist, 45(2), 109-119.

Schein, E.H. (1992). Organizational Culture And Leadership (2. Edition), San Fransisco: Jossey Bass Publishers.

Schwartz, H. Ve Davis, S.M. (1981). Matching Corporate Culture And Business Strategy. Organizational Dynamics, 30-48.

Silverthorne, C. (2004). Theimpact Of Organisational Culture And Person-Organisation Fit On Organisational Commitment And Jobsatisfaction İn Taiwan. The Leadershi Pand Organisation Development Journal, 25(7), 522 – 599.

Silverzweig, S. Ve Allen, R.F. (1976). Changing The Corporate Culture. Sloan Management Review, 17 (3), 33-46.

Simpson, S. Ve Cacioppe, R. (2001). Unwritten Ground Rules: Transforming Organizations Culture To Achieve Key Business Objectives And Outstanding Customer Service. Leadership & Organization Development Journal, 22 (8), 394-401.

Slater, S. F. Ve John C. N. (1998). Research Notes And Communications Customer-Led And Market-Oriented: Let's Not Confuse The Two. Strategic Management Journal, 19 (10), 1001-1006.

Smircich, L. (1983). Concepts Of Culture And Organizational Analysis. Administrative Science Quarterly, 28, 339-358.

Sunarso. (2009). Organization Cultural, Leadership, Motivation, Communications. Fakultas Ekonomi Universitas Slamet Riyadi Surakarta, 76-77.

Şahin, A. (2010). Örgüt Kültürü-Yönetim İlişkisi Ve Yönetsel Etkinlik. Selçuk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Dergisi, 159, 21-35.

Unutkan, G.A. (1995). İşletmelerin Yönetimi Ve Örgüt Kültürü. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Uzunoğlu, E. (2007). Müşteri Odaklı Pazarlama Anlayışına Göre Değer Yaratma: Bir Model Olarak Değer İletim Sistemi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(1), 11-29.

Vanderberghe, C. (1999). Organizational Culture, Person-Culture Fit, And Turnover: A Replication İn The Health Care Industry, Journal Of Organizational Behavior, 20, 175-184.

Vural, Z.B.A. (2003). Kurum Kültürü Ve Örgütsel İletişim. İstanbul: G.B. İletişim Yayınları.

Wallach, E. J. (1983). Individuals And Organisations: The Cultural Match. Training And Development Journal, 37(2), 29-36.

Weick, K.E. (1987). Organizational Culture As A Source Of High Reliability. California Management Review, 29 (2), 112-127.

Wibowo. S. E. (2018). Change Management. (3. Baskı). Jakarta: Rajawali Press.

Wilkins, A.L. (1983). The Culture Audit: A Tool For Understanding Organizations. Organizational Dynamics, 24-38.

Wilkins, A.L. Ve Dyer Jr, W.G. (1988). Toward Culturally Sensitive Theories Of Cultural Change. Academy Of Management Review, 13 (4), 522-533.

Elektronik Kaynaklar

Bhushan, P. (2018). Result Orientationand Performance Management. Https://Himachal.Nic.İn/Writereaddata/L892s/15_L892s/1499233588.Pdf (Erişim Tarihi: 08.02.2023).

Hofstede, G., Hofstede, G.J. Ve Minkov, M. (2010). Cultures And Organizations. Https://Eedu.Nbu.Bg/Pluginfile.Php/900222/Mod_Resource/Content/1/G.Hofstede_G.J.Hofstede_M.Min Kov%20-%20Cultures%20and%20Organizations%20-%20Software%20of%20the%20Mind%203rd_ Edition% 202010.Pdf, (Erişim Tarihi: 8.02.2023).

Saylor, O. (2019). Organizational Culture. Http://Www.Saylor.Org/Courses/Bus209 (Erişim Tarihi: 08.02.2023).

Tianya, LI. (2015). Organızatıonal Culture Ve Employee Behavıor. Https://Www.Theseus.Fi/Bitstream/Handle/10024/92815/LI_Tianya.Pdf, (Erişim Tarihi: 08.02.2023).

Marka Manipülasyonu

İpek Krom

1. Giriş

Marka, tüketicilerin bir ürün hakkında fiziksel faydanın dışında psikolojik ve sosyal faydalar elde edeceklerine dair öne sürülen vaatlerin toplamıdır. Marka kavramı aracılığıyla tüketicilerin açlık, susuzluk, barınma, giyinme gibi fiziksel ihtiyaçlarının dışında kendini mutlu hissetme, çekici bulma, toplum içerisinde statü kazanma gibi psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının da karşılanacağı öne sürülür. Peki markalama aracılığıyla tüketiciye vadedilen bu psikolojik ve sosyal faydalar ne kadar gerçekçidir? Bir marka bize olmayan bir statü kazandırabilir mi? Marka bir ürüne sahip olmak, bizi ne kadar süre mutlu edebilir ya da doğal güzelliğimizin ötesinde çekici kılabilir? Bunlar aslında günümüzün postmodern tüketim toplumunda çok da fazla sorgulanan kavramlar değildir. Baudrillard'a (2010, s.16) göre bugün insanlar tüm zamanlarda olduğu gibi başka insanlar tarafından değil daha çok nesneler, hizmetler ve maddi mallar bolluğu ile kuşatılmış durumdadır... Habitatımızda bir tür temel dönüşüm oluşturan bu nesneler ile kuşatılmışlık tüketim gerçekliğine dönüşmekte; nesnelerin reklamlarda ve kitle iletişim araçlarıyla bize aktarılan iletilerde yüceltilmesiyle oluşturulan bu sürekli gösteri, bir tür saplantı hâline gelmiş yeni ve faydasız nesnelerin çoğalmasıyla birlikte rüyalarımıza kadar girip simgesel psikodramalara kadar uzanmaktadır (Baudrillard, 2010, s.16). Post-

edilmekte; tüketicilerin kendilerini tüketim ile gerçekleştirmesi vaat edilmekte ve ileti bombardımanı altında kuşatılmış tüketiciler içinden çıkılmaz bir kısır döngüye hapsolmaktadır: kendi kimliklerini sürekli olarak bu estetik nesnelerle tüketerek inşa etmek… Baudrillard'a (1983, s. 148) göre bu durum insanın her yerde estetik bir gerçeklik sanrısı yaşadığı anlamına gelmektedir. Bu durum aslında toplumsalın ölümü, gerçeğin yitirilişidir ve gerçeğe duyulan bir nostaljiye yol açar. Artık gerçeklik reklamlarda gördüğümüz imgelerdir ve biz artık bu gerçekliklerin peşinde koşuyoruzdur. Reklamlar aracılığıyla bize sunulan bu imajlar dünyası postmodern zamanlarda gerçek hayatımız hâline gelmiştir. Sunulan vaatler ise hayallerimizdir.

Kaynakça

Aparacio, C. C. (2021). Milennials And The New Emotional Branding, Comillas- Universidad Pontificia.

Baudrillard, J. (2010). Tüketim Toplumu: Söylenceleri/Yapıları, Ayrıntı Yayınları.

Baudrillard, J. (2021). Çaresiz Stratejiler, Doğu Batı Yayınları.

Bastos, W. ve Levy, S. J. (2012). A History Of The Concept Of Branding: Practice And Theory, Journal Of Historical Research İn Marketing, 4 (3), 347 – 368.

Beverland, M. (2018). Brand Management: Co-Creating Meaningful Brands, Sage Publishing.

Binay Kurultay, A. (2010). Tüketim Vasıtasıyla Oluşturulan Postmodern Kimlikler, Global Media Journal, 1 (1), 17-29.

Black, J. ve Bryant, J. (1995). Introductşon To Media Communication: Understand The Past, Experience The Present, Marvel At The Future, Brown & Benchmark Publishers.

Baudrillard, J. (1983). Simulations, Semiotext.

Boudrillard, J. (2016 [1970]), Tüketim Toplumu Söylenceleri/Yapıları, Ayrıntı Yayınları.

Çakır, V. (2007). Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye'de Televizyon Reklamlarına Yönelik Düzenlemeleri, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 198-207.

Erciş, A., Ünal, S. ve Can, P. (2007). Yaşam Tarzlarının Satın Alma Karar Süreci Üzerindeki Rolü, 21 (2), 281-311.

Featherstone, M. (1991). Postmodernizm ve Tüketim Kültürü, Ayrıntı Yayınları.

Fırat, A. ve Venkatesh, A. (1993). Postmodernity; The Age Of Marketing, International Journal Of Research İn Marketing, Vol 10, Pp.227-49.

Gürel, E. (1999). Reklam Çalışmalarında Yaratıcı Stratejinin Kullanılması, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 9, 443-456.

Heith, R. ve Feldwick, P. Fifty Years Using The Wrong Model Of Advertising, International Journal Of Market Research, 50 (1), 29-59.

Holt, D. (2004). How Brands Became İcons: Brands As İdeological Parasites And Proselytizers, Journal Of Consumer Culture, 6 (5), 355-377.

Karremans, J. C., Stroebe, W. ve Claus, J. (2006). Beyond Vicary's Fantasies: The İmpact Of Subliminal Priming And Brand Choice. Journal Of Experimental Social Psychology, 42, 792–798.

Khuong, M. N. ve Tram, V. N. B. (2015). The Effects Of Emotional Marketing On Consumer Product Perception, Brand Awareness And Purchase Decision — A St

Udy İn Ho Chi Minh City, Vietnam, Journal of Economics, Business And Management, 3 (5), 524-530.

Klein, N. (2002). No Space. No Choice. No Jobs. No Logo. Picador.

Kocabaş, F. ve Elden, M. (1997). Reklamcılık: Kavramlar, Kararlar, Kurumlar, İletişim.

Kozinets, Robert V. (2010), Motivation Research, İçinde Wiley International Encyclopedia Of Marketing, (Ed. Wagne Kamakura) 2, Wiley, 198- 196.

Krom, I. ve Tam, M. S. (2022). Changes İn Lifestyle Advertising During And After Covid-19 Pandemic, Galatasaray Üniversitesi Journal Of Communication, (37), 187-212. Doı:10.16878/Gsuilet1167777

Kruger, B. (1987), I shop therefore I am, vinil baskı, 125 x 125 cm, fotoğraf: CC 2.0 kosbow https://publicdelivery.org/barbara-kruger-i-shop/

Lassa Türkiye, (2011), Sağlamsa Lassa-Şahika Encümen, Https://Www. Youtube.Com/Watch?V=Fzpıfzunfqw

Lindstrom, Martin, (2008) Buy.Ology: Satın Almaya Dair Bildiğimiz Her Şey Neden Yanlış?, Optimist.

Maslow, A. H. (1943). A Theory Of Human Motivation, Psychological Review, 50, 370-396.

Mizerski, R. W. ve White, J. D. (1986). Understanding And Using Emotions İn Advertising, Journal Of Consumer Marketing, 3 (4), 57-69.

Odabaşı, Y. (2009). Postmodern Pazarlama, Mediacat.

Odabaşı, (2017). Tüketim Kültürü: Yetinen Toplumdan Tüketen Topluma, Agora Kitapları.

Özsoy, A. ve Koçer, S. (2017). Bilinçaltı Reklam: Basılı Ve Video Bilinçaltı Reklam Çözümlemeleri, Asos Journal-The Journal Of Academic Social Science, 5 (51), 84-116.

Packard, V. (2006). Çaktırmadan İkna, Mediacat.

Panda, Tapan K., Panda, Tapas K. ve Mishra, K. (2013). Does Emotional Appeal Work İn Advertising? The Rationality Behind Using Emotional Appeal To Create Favorable Brand Attitude, The Iup Journal Of Brand Management, 10 (2), Haziran, 7-23

Ries, A. ve Trout, J. (2013). Konumlandırma: Tüketici Zihnini Fethetme Savaşı, Mediacat.

Saqip, N. (2021). Positioning-A Literature Review, Psu Research Review, 5 (2), 141-169.

Venkatesh, A., Sherry, J. F., ve Fırat, A. F. (1993). Postmodernism And The Marketing İmaginary, International Journal Of Research İn Marketing, (10), 215-223.

Elektronik Kaynaklar

Atlas, J. (1984). Beyond Demographics: How Madison Avenue Knows Who You Are And What You Want, Atlantic Monthly, October (51) Https://Www.Theatlantic.Com/Magazine/Archive/1984/10/Beyond-Demographics/666475/

Berber, B. (2016). Viral Reklam Örneği-Jolly Tur, Https://Www.Youtube.Com/Watch?V=Ffw1haipyic

Uludağ İçecek, (2015). Gazoz Olma, Efsane Ol! Kartal, Https://Www.Youtube.Com/Watch?V=Hvcg1h9wnwı

Uludağ İçecek, (2015). Gazoz Olma, Efsane Ol! Kraliçe, Https://Www.Youtube.Com/Watch?V=Gtemdry3oxc

Uludağ İçecek, (2022). Mete Gazoz Ol, Efsane Ol! Https://Www.Youtube.Com/Watch?V=İkg1ajgvajy

Zen Pırlanta, (2020). #İçimden Geldi Reklam Filmi Https://Www.Youtube.Com/Watch?V=J9f03ykizlı

e-Ticaret Sistemlerinde Tüketici Manipülasyonu: Dijital Hizmetler İle İtibar Artırmak

Bilge Turp Gölbaşı

1. Giriş

Çevrim içi pazarlarda bir mağazanın itibarı, kârlılığıyla yakından bağlantılıdır. Satıcıların hızlı bir şekilde çevrim içi mağazalarının itibarını artırmak için kârlı bir sektör olan dijital pazarları kullanması bu sektörü hareketlendirmiştir. Bu tür pazarlar literatürde satıcı itibarını yükseltme (SRE) pazarı olarak anılmaya başlanmıştır. Bu itibar sistemlerinin birincil amacı, kullanıcıların bir ürün ve satıcısı hakkında geri bildirimde bulunmaları için bir araç sunmaktır. Kitabın bu bölümünde, e-ticaret sistemlerinde dijital hizmetleri kullanan satıcıların itibar bilgilerini artırmanın tüketicinin karar vermesi üzerindeki etkisini ölçmek amaçlanmıştır. İtibar bilgisinin algılar üzerindeki etkisini açıklamak için bir e-satıcıyla ilgili olarak kullanıcıların web sitelerine maruz kaldıktan sonra güven duyma inançlarının nasıl değiştiği incelenmiştir. Görülmektedir ki, itibar bilgileri başlangıçta e-satıcıya güvenmekle güçlü bir şekilde ilişkilidir ancak e-satıcının web sitesine satın almayla ilgisi olmadan kısa bir süre maruz kalmanın yani doğrudan deneyimin azaldığını göstermektedir. Ayrıca SRE hizmetini kullanan çevrim içi satıcıların mağazalarının itibarını yasal olanlardan en az 10 kat daha hızlı artırabildiği, bir satıcının yasal itibar kazanabilmesi için en az bir yıl gerektiği gözlemlenmektedir.

dırma, nakliye, hesap kaydı ve ödeme yöntemlerine yapılacak müdahaleler en uygun savunma stratejileri olmaktadır.

Gelecekteki araştırmalarda, değişime dirençli pozitif güven inançları oluşturmaya yönelik yöntemler incelenebilir. Güven teorisyenleri, güvendeki artışların küçük adımlarla elde edildiğini ancak güvendeki büyük düşüşlerin tek bir tutarsızlıktan kaynaklanabileceğini öne sürmektedirler (Lewicki ve Bunker, 1995). Benzer şekilde itibar üzerine yapılan araştırmalar, olumlu bir itibarın asgari düzeyde faydalı olmasına karşın olumsuz bir itibarın uyumsuz bir şekilde güçlü bir zararlı etkiye sahip olduğunu göstermiştir (Standifird, 2001). Gelecekteki araştırmalar, e-ticaret ortamlarında tüketici tutumlarının nasıl değiştiğine dair anlayışımızı geliştirmek için sosyal yargı teorisinin bu tür yaklaşımları nasıl destekleyebileceğini incelemelidir.

Kaynakça

Ba, S. ve Pavlou, P. A. (2002). Evidence Of The Effect Of Trust Building Technology İn Electronic Markets: Price Premiums And Buyer Behavior. MIS Quarterly, 26, 243– 268.

Cialdini, R. B. (1993). Influence: Science And Practice (3rd Ed.). New York: Harpercollins.

Deephouse, D. L. (2000). Media Reputation As A Strategic Resource: An İntegration Of Mass Communication And Resource-Based Theories. Journal Of Management, 26(6), 1091-1112.

Dellarocas, C. (2003). The Digitation Of Word Of Mouth: Promise And Challenges Of Online Feedback Mechanisms. Management Science, 49, 1407– 1424.

Doney, P. M., ve Cannon, J. P. (1997). An Examination Of The Nature Of Trust İn Buyer-Seller Relationships. Journal Of Marketing, 61(2), 35– 51.

Dreze, X. ve Zufryden, F. (1997). Testing Web Site Design And Promotional Content. Journal Of Advertising Research, 37(2), 77– 91.

Einwiller, S. (2003). When Reputation Engenders Trust: An Empirical İnvestigation İn Business-To-Consumer Electronic Commerce. Electronic Markets, 13, 196– 209.

Fine, A. G. ve Holyfield, L. (1996). Secrecy, Trust, And Dangerous Leisure: Generating Group Cohesion İn Voluntary Organizations. Social Psychology Quarterly, 59(1), 22– 38.

Fuller, M. A., Serva, M. A., & Benamati, J. S. (2007). Seeing is believing: The transitory influence of reputation information on e-commerce trust and decision making. Decision Sciences, 38(4), 675-699.

Gefen, D., Karahanna, E. ve Straub, D. (2003). Trust And TAM İn Online Shopping: An İntegrated Model. MIS Quarterly, 27, 51– 90.

Kramer, R. M. (1999). Trust And Distrust İn Organizations: Emerging Perspectives, Enduring Questions. Annual Review Of Psychology, 50, 569.

Lewicki, R. ve Bunker B. (1995). Trust İn Relationships: A Model Of Trust Development And Decline. In B. Bunker & J. Z. Rubin (Eds.), Conflict, Cooperation, And Justice. San Francisco , CA : Jossey-Bass.

Li, J., Ott, M. ve Cardie, C. (2013, October). Identifying Manipulated Offerings On Review Portals. In Proceedings Of The 2013 Conference On Empirical Methods İn Natural Language Processing (Pp. 1933-1942).

Lumpkin, J. M. H. J. R. (1986). Perceived Risk And The Selection Of A Retail Patronage Mode. Journal Of The Academy Of Marketing Science, 14(4), 37– 42.

Mahon, J. F. (2002). Corporate Reputation. Business & Society, 41, 415– 445.

Mark A. Fuller, Mark A. Serva, John "Skip" Benamati (2007). Seeing Is Believing: The Transitory Influence Of Reputation Information On E-Commerce Trust And Decision Making, 38(4), 675-699.

Mcknight, H., Choudhury, V. ve Kacmar, C. (2002). Developing And Validating Trust Measures For E-Commerce: An İntegrative Typology. Information Systems Research, 13, 334– 359.

Mcmurdo, G. (1998). Evaluating Web İnformation And Design. Journal Of Information Science, 24, 192– 205.

Miyazaki, A. ve Fernandez, A. (2001). Consumer Perceptions Of Privacy And Security Risks For Online Shopping. The Journal Of Consumer Affairs, 35(1), 27– 44.

Mukherjee, A., Kumar, A., Liu, B., Wang, J., Hsu, M., Castellanos, M. ve Ghosh, R. (2013, August). Spotting Opinion Spammers Using Behavioral Footprints. In Proceedings Of The 19th ACM SIGKDD İnternational Conference On Knowledge Discovery And Data Mining (Pp. 632-640).

Ott, M., Cardie, C. ve Hancock, J. (2012, April). Estimating The Prevalence Of Deception İn Online Review Communities. In Proceedings Of The 21st İnternational Conference On World Wide Web (Pp. 201-210).

Pavlou, P. A. ve Fygenson, M. (2006). Understanding And Predicting Electronic Commerce Adoption: An Extension Of The Theory Of Planned Behavior. MIS Quarterly, 30, 115– 143.

Reichheld, F. F. ve Schefter, P. (2000). E-Loyalty: Your Secret Weapon On The Web. Harvard Business Review, 78(4), 105– 113.

Resnick, P., Zeckhauser, R., Friedman, E. ve Kouwabara, K. (2000). Reputation Systems. Communications Of The ACM, 43(12), 45.

Serva, M., Benamati, S. ve Fuller, M. (2005). Trustworthiness İn B2C E-Commerce: An Examination Of Alternative Models. DATA BASE For Advances İn Information Systems, 36(3), 89– 118.

Sherif, C. W., Sherif, M. ve Nebergall, R. E. (1965). Attitude And Attitude Change: The Social Judgment-İnvolvement Approach. Philadelphia , PA : Saunders.

Standifird, S. (2001). Reputation And E-Commerce: Ebay Auctions And The Asymmetrical İmpact Of Positive And Negative Ratings. Journal Of Management, 27, 279– 295.

Swamynathan, G., Almeroth, K. C. ve Zhao, B. Y. (2010). The Design Of A Reliable Reputation System. Electronic Commerce Research, 10, 239-270.

Van Der Heijden, H., Verhagen, T. ve Creemers, M. (2003). Understanding Online Purchase İntentions: Contributions From Technology And Trust Perspectives. European Journal Of Information Systems, 12(1), 41– 48.

Venkatesh, V. ve Davis, F. D. (1996). A Model Of The Antecedent Of Perceived Ease Of Use: Development And Test. Decision Sciences, 27, 451– 481.

Wartick, S. L. (2002). Measuring Corporate Reputation. Business & Society, 41, 371– 392.

Williamson, O. E. (1975). Markets And Hierarchies The Free Press New York. Williamsonmarkets And Hierarchies1975.

Xu, H., Liu, D., Wang, H. ve Stavrou, A. (2015, May). E-Commerce Reputation Manipulation: The Emergence Of Reputation-Escalation-As-A-Service. In Proceedings Of The 24th International Conference On World Wide Web (Pp. 1296-1306).

Zucker, L. G. (1986). Production Of Trust: Institutional Sources Of Economic Structure, 1840–1920. In B. M. Staw & L. L. Cummings (Eds.), Research İn Organizational Behavior (Vol. 8, Pp. 53– 111). Greenwich , CT : JAI Press.

Elektronik Kaynaklar

Http://Blog.Ebay.Com/Ebay-Marketplacesintroduces-New-Logo

Http://Blogs.Wsj.Com/Chinarealtime/2015/03/03/Cat-And-Mouse-Game-Alibaba-Exec-On-Faketransactions

Http://En.Wikipedia.Org/Wiki/Alibaba_Group.

Http://Www.Jamaicaobserver.Com/Business/Alibaba--China-S-Internet-Behemoth_17598819.

Tüketici Manipülasyon Taktikleri Bağlamında Çevrim İçi Alışveriş Siteleri Uygulamaları

Merve Çelik Varol

1. Giriş

Günümüzde tüketim kavramı; gerek halkla ilişkiler, reklam, pazarlama gibi iletişim çalışmaları gerekse manipülasyon taktikleri ile bireyleri mal ve hizmet satın almaya güdülemektedir. Küresel rekabetin artış gösterdiği, ihtiyaçların yerini arzulara bıraktığı tüketim çağında mal ve hizmetler ile ilgili tüketicilerin algılarını değiştirmek ve böylece söz konusu ürünlere yönelik satın alma arzusu yaratmak markaların temel amacı hâline gelmiştir. Özellikle içerisinde bulunduğumuz dijital çağda tüketicilere hız, zamandan tasarruf, ekonomik alışveriş gibi imkânlar sunan çevrim içi alışveriş sitelerinde sıklıkla tüketici manipülasyon taktikleri ile karşılaşmak mümkündür. Diğer bir deyişle; halkla ilişkiler, pazarlama, reklam faaliyetleri ile tüketicilerin bilinçaltına hitap edebilmek, buna uygun mesajlar göndermek kurumların ya da markaların sıklıkla başvurduğu bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada "etkili pazarlama" kavramı gündeme gelmektedir. "Manipülasyon" ve "etkili pazarlama" kavramları arasında yakın bir ilişki olmasına rağmen söz konusu iki kavram birbirinden farklıdır. Söz gelimi "etkili pazarlama", tüketicilerin arzu ve isteklerini karşılamayı amaçlayan ve onları manipüle etmeden satın alma konusunda özgür bırakan bir yaklaşıma sahiptir. "Manipülasyon" ise ku-

"sahte promosyon uygulaması", "haksız rekabet oluşturmak", "kişisel verilerin ihlali" gibi pek çok manipülasyon taktiğinden yararlandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda tüketim okuryazarlığı konusunda farkındalığın artırılması yönünde yapılacak çalışmalar önem teşkil etmektedir. Tüketicileri söz konusu taktikler konusunda bilinçlendirmek, bilinçli ve farkında tüketimi aşılamak, kurumların ya da markaların şeffaf ve dürüst politikalar izlemelerini sağlamak "tüketici manipülasyon"unun önüne geçilmesini sağlayacak öneriler olarak sunulmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın hem tüketicilere hem de iletişim uzmanlarına bir fikir vereceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Altunışık, R., Özdemir, Ş. ve Torlak, Ö. (2006). Modern Pazarlama. Değişim Yayınları.

Civan, M. ve Bal, V. (2002). E-Ticaret Ve KOBİ'lerin Geleceği. Kocaeli Üniversitesi İİBF İktisat Ve İşletme Bölümü, I. Ulusal Bilgi, Ekonomi Ve Yönetim Kongresi / Bildiriler Kitabı. Hereke Kocaeli.

Çelik, M. (2016). Çevrim İçi Alışverişte Tüketici Tutum Ve Davranışlarını Etkileyen Etmenler: Vakıf Üniversitesi İletişim Sanatları Bölümü Öğrencilerinin Satın Alma Davranışları Üzerine Bir Araştırma. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Çelik Varol, M. ve Varol, E. (2022). Bir Sürdürülebilirlik Hakikat Ötesi Örneği Olarak Markaların Yeşil Aklama (Greenwashing) Yaklaşımı. (Ed. Canan Eyigün, Merve Çelik Varol) Hakikat Ötesi Çağda İletişim İçinde, Beykent Üniversitesi Yayınları.

Danciu, V. (2014). Manipulative Marketing: Persuasion And Manipulation Of The Consumer Through Advertising. Heoretical And Applied Economics, Volume XXI (2014), No. 2(591), Pp. 19-34.

Hsieh, C. Y., Chiu, H.C., Tang, Y.C. ve Lee, M. (2018). Do Colors Change Realities İn Online Shopping?. Journal Of Interactive Marketing, 41,1.S. 14-27.

İslamoğlu, A.H. ve Alnıaçık, Ü. (2014). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Beta Yayınları.

Kesek, H. (2017). Nöropazarlama Yaklaşımının Tüketici Davranışları Üzerindeki Etkisi: Malatya İnönü Üniversitesi Örneği. KTO Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya.

Kundakçı, E. (2011). Siyaset, Medya Ve Spin Doctor. (Ed. Meltem Ünal Erzen) Tarihi, Kültürel Ve Sosyal Paradigmaları İle Siyaset İçinde, Der Yayıncılık.

Kyguolienė, A. ve Sokolovaitė, A. (2021). Consumers' Attitude To Manipulating Consumers İn Electronic Commerce. International Journal Of Business & Management Studies, ISSN 2694-1430 (Print), 2694-1449 (Online) Volume 02; Issue No 11: November, 2021.

Okay, A., Okay, A. (2007). Halkla İlişkiler Kavram, Strateji Ve Uygulamaları. Der Yayınları.

Özgen, E., Bayraktar, N. (2014). Spin Doctor Kavramının Tehdidi Altında Halkla İlişkiler. Marmara İletişim Dergisi. 21, S.1-18. ISSN: 1300-4050 DOI: 10.17829/Midr.20142110296.

Özdemir, F. (2013). Reklamın Öteki Yüzü, Manipülasyon. Sakarya Üniversitesi Güzel Sanatlar Yayınları, Uluslararası Sanat, Tasarım Ve Manipülasyon Sempozyumu. 21-23 Kasım 2013. Sakarya.

Öztürk, A. (2017). Pazarlama İlkeleri. Gazi Kitabevi.

Peltekoğlu, F. (2012). Halkla İlişkiler Nedir?. Beta Yayıncılık.

Rangaswamy, E., Kumar Sagadevan, S., Rathinasamy, M., Nawaz, N. (2021). Manipulation Tactics And Consumer Behaviour: Creatıng A Desire To Purchase. Tianjin Daxue Xuebao (Ziran Kexue Yu Gongcheng Jishu Ban)/ Journal Of Tianjin University Science And Technology. ISSN (Online): 0493-2137 E-Publication: Online Open Access Vol:54 Issue:10:2021 DOI 10.17605/OSF.IO/BKHXM.

Tiryakioğlu, F. (2009). Teknolojik Gelişme Ve Yenilikler Arttıkça Fotoğrafa Olan Güven Azalıyor Mu?. Uluslararası Davraz Kongresi. Süleyman Demirel Üniversitesi, S. 970-979.

Toros Dapiapis, N. (2015). Pazarlama İletişimi Açısından İnternet Ortamında Kullanılan Ağızdan Ağıza Pazarlama Tekniklerinin Marka Tercihine Etkisi. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:1, Sayı:1. S.157-182.

Ülker, Y. (2021). Marka Nefreti. Beta Yayıncılık.

Elektronik Kaynaklar

Asan, Y. (2022). E- Ticarette Sahte İndirim Cezası. Yeni Şafak Gazetesi. Https://Www.Yenisafak.Com/Ekonomi/E-Ticarete-Sahte-İndirim-Cezasi-3731553, Erişim Tarihi: 15.01.2023.

Ayaydın, A. (2021). Rekabet Kurulu'ndan Trendyol'a Hem Soruşturma Hem De Geçici Tedbir Kararı. Https://T24.Com.Tr/Yazarlar/Aydin-Ayaydin/Rekabet-Kurulu-Ndan-Trendyol-A-Hem-Sorusturma-Hem-De-Gecici-Tedbir-Karari,32651, Erişim Tarihi: 15.01.2023.

Birkett, A. (2019). Online Manipulation: All The Ways You Are Currently Deceived. Read://Https_Cxl.Com/?Url=Https%3A%2F%2Fcxl.Com%2Fblog%2Fonline-Manipulation-All-The-Ways-Youre-Currently-Being-Deceived%2F, Erişim Tarihi: 15.01.2023.

Britannica. (2023). Spin Doctor. Https://Www.Britannica.Com/Dict ionary/Spin-Doctor, Erişim Tarihi: 07.01.2023.

Çetin, B. (2020). Fahiş Fiyat Uygulayan Firmalar Açıklandı: N11, Hepsiburada Ve Trendyol Da Var!. Https://Www.Ortadogu gazetesi.Com/Ekonomi/Fahis-Fiyat-Uygulayan-Firmalar-Aciklandi-N11-Hepsiburada-Ve-Trendyol-H14183.Html, Erişim Tarihi: 15.01.2023.

Çınarlı, İ. (2004). Döngü Uzmanları- (Spin Doctors), Medyatik Yalan Ve Kamu Manipülasyonu. Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi. Sayfa 165-164. Http://İletisimdergisi.Gsu.Edu.Tr/Tr/Download/Article-File/82861.

Genç, S. (2015). Bilinçaltı Ve Bilinçaltı Reklamcılıkla İlgili Doğru Bilinen 6 Yanlış. Https://Sedagenc.Com/Bilincalti-Ve-Bilincalti-Reklamcilikla-İlgili-Dogru-Sanilan-6-Yanlis/, Erişim Tarihi: 08.01.2023.

European Consumer Centre France. How Some Websites Deceive Or Manipulate You. Https://Www.Europe-Consommateurs.Eu/En/Shopping-İnternet/How-Some-Websites-Deceive-Or-Manipulate-You.Html, Erişim Tarihi: 15.01.2023.

Kesayak, B. (2021). Tasarım Manipülasyonu: Çerezleri Kabul Et. Https://Www.Hurriyet.Com.Tr/Yazarlar/Burak-Kesayak/Tasarim-Manipulasyonu-Cerezleri-Kabul-Et-41934528, Erişim Tarihi: 15.01.2023.

Nartya, D. (2021). What İs Black Pr And How To Fight With İt. Https://Prnews.İo/Blog/What-İs-Black-Pr-And-How-To-Fight-With-İt.Html#What_İs_Black_PR, Erişim Tarihi: 07.01.2023.

Peng, L., Cui, G., Zhuang, M. ve Li, C. (2014). What Do Seller Manipulations Of Online Product Reviews Mean To Consumers? (HKIBS Working Paper Series 070-1314). Retrieved From Lingnan University Website: Http://Commons.Ln.Edu.Hk/Hkibswp/70.

Puig, A. (2022). How Companies Manipulate You Online – And What The FTC İs Doing To Protect You. Https://Consumer.Ftc.Gov/Consumer-Alerts/2022/09/How-Companies-Manipulate-You-Online-And-What-Ftc-Doing-Protect-You, Erişim Tarihi: 14.01.2023.

Shakil, M. S. (2019). Consumer Manipulation Techniques Through Marketing Communications. Https://Www.Linkedin.Com/Pulse/Consumer-Manipulation-Techniques-Through-Marketing-Shakil, Erişim Tarihi: 07.01.2023.

Superkulüp. (2022). Rekabet Kurulu'ndan Trendyol'un 'Dolap'ına Soruşturma. Https://Www.Superkulup.Com/Rekabet-Kurumundan-Zincir-Marketler-Karari-Cikti.Html, Erişim Tarihi: 15.01.2023.

TRT Haber. (2021). Tüketiciyi Yanıltan Online Alışveriş Sitelerine Ceza Yağdı. Https://Www.Trthaber.Com/Haber/Turkiye/Tuketiciyi-Yaniltan-Online-Alisveris-Sitelerine-Ceza-Yagdi-620820.Html, Erişim Tarihi: 15.01.2023.

Valentino-Devries, J. (2019). How E-Commerce Sites Manipulate You Into Buying Things You May Not Want. New York Times. Https://Www.Nytimes.Com/2019/06/24/Technology/E-Commerce-Dark-Patterns-Psychology.Html, Erişim Tarihi: 08.01.2023.

Wroblewski, M.T. (2018). Examples Of Manipulative Advertising. Https://Smallbusiness.Chron.Com/Examples-Manipulative-Advertising-11668.Html. Erişim Tarihi: 14.01.2023.

Kıtlık Pazarlaması Çerçevesinde Tüketici Manipülasyonu ve Meta Analizi

Hande Ayhan Gökcek

1. Giriş

Modern pazarlama tüketicilerin manipülasyonuna oldukça açıktır. Rekabet ortamında ayakta kalmak isteyen işletmeler, ürün ve hizmetlerini pazarlarken müşterileri kendilerine çekmek ve rekabet ortamında kalmak adına çok çeşitli stratejiler izleyebilmektedirler. Bu stratejilerden biri de kıtlık pazarlamasıdır. Bir şeyin azaldığını anlatmak adına kullanılan *kıtlık* ifadesinin, pazarlamada *stoklar azaldı, son ürünler, sadece 100 adet satışta* gibi sloganlarla sosyal hayatta pazarlanma biçimleri kıtlık pazarlamasını anlamayı kolaylaştırır. Kıtlık pazarlaması, özellikle tüketicilere ürünün azaldığı, artık satılamayacağı veya bu ürünün sınırlı sayıda üretilmesinden ötürü kendisinin ona sahip olmasıyla birlikte değerli olacağı duygusunu tüketiciye aşılar ve onu manipüle eder. Manipülasyon her ne kadar kulağa olumsuz gelse de tüketim çağında rekabet içerisinde kullanılan bir pazarlama terimidir.

Bu çalışmada 2019-2022 seneleri arasında çeşitli akademik veri tabanları üzerinden Türkiye ve dünyadaki akademik yayınların taranmasıyla birlikte elde edilen yayınlar *kıtlık pazarlaması* kavramı açısından incelenmiş, bu yayınların kavrama yönelik meta analizi yapılmıştır.

Pazarlama kişisel ve örgütsel amaçlara ulaşmak adına mal, hizmet ve fikirlerin geliştirilmesi, fiyatlandırılması, dağıtımı vb.

zırlanan bu çalışma; tanımlayıcı bilgiler ve bağlam boyutunda değerlendirilmiştir.

Tanımlayıcı bilgiler dâhilinde araştırmaya katılan 13 akademik yayının *yayın dili, yayın türü, yazarlar, yayın yılı, yayınlandığı yer, yayınlandığı ülke* ve *anahtar kelimeler* olmak üzere 7 ölçüt göz önüne alınarak tanımlanması sonucunda %76,93 oranında İngilizcede hazırlandığı, ağırlıklı olarak 53,84 oranında tez türünde olduğu, ağırlıklı olarak 2019 ve 2020 yıllarına ait oldukları, yine ağırlıklı olarak 23,7 oranında Türkiye'den yayınların araştırmaya dâhil edildiği, %76,92 oranında tek yazarlı yayınların olduğu ve anahtar kelimeler bakımından Türkçe dilinde kıtlık algısı, kıtlık pazarlaması ve kıtlık kelimelerinin, İngilizcede ise hunger marketing kelimesinin yayınları tanımladığı görülmüştür.

Bağlam boyutu dâhilinde araştırmaya katılan 13 akademik yayının *Araştırmanın kapsamı, Araştırmanın yaklaşımı, Veri toplama metodu, Çalışmanın sembolik tüketim örneği içermesi* olmak üzere 4 ölçüt göz önüne tanımlanması sonucunda; %84,62'si uygulamalı çalışma olup yine aynı oranda karma araştırma türünde, anket veri toplama yöntemiyle hazırlanan ve içerisinde örnek çalışmanın yer aldığı yayınlar olduğu görülmektedir.

Kaynakça

Altunışık, R., Özdemir, Ş. ve Torlak, Ö. (2006). Modern Pazarlama. İstanbul: Değişim Yayınları.

Babacan, M. (2012). Nedir Bu Reklam?. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Balık, Z.S. (2020). Algılanan Kıtlık Ve Sembolik Değerin Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisi. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

Bourdieu, P. (1985). "The Market Of Symbolic Goods". Poetics, 14(1-2): 13-44

Brock, T. C. ve Brannon, L.A. (1992). "Liberalization Of Commodity Theory. Basic And Applied Social Psychology,", Journal Of Personality And Social Psychology, 13(1): 135-144.

Byun, S. E. ve Sternquist, B. (2012). "Here Today, Gone Tomorrow: Consumer Reactions To Perceived Limited Availability". Journal Of Marketing Theory And Practice, 20(2), 223-234.

Caminal, R. ve Vives, X. (1996). "Why Market Shares Matter: An Information-based Theory." Journal Of Economics, 27(2): 221–239.

Faridah, A. (2019). Analisis Penfyrah Strategi Hunger Marketing, Brand İmage Dan Harga Terhadap Purchase Intetion. *(Studi Kasus Smartphone Xiaomi).* Jakarta: Universitas Mercu Buana Jakarta Master Thesis.

Feng, H., Fu, Q. ve Zhang, L. (2020). How To Launch A New Durable Good: A Signaling Rationale For Hunger Marketing, International Journal Of Industrial Organization, 70(1): 1-20

Gierl, H., Plantsch, M. ve Schweidler, J. (2008). "Scarcity Effects On Sales Volume İn Retail." The International Review Of Retail, Distribution And Consumer Research, 18(1): 45-61.

Goldsmith, R. E., Flynn, L. R., ve Korzenny, F. (2015). "Brand Engagement And Consumer İnnovativeness". Journal Of Applied Marketing Theory, 6(1): 44-53

Kıymalıoğlu, A. (2021). Covid-19 Salgını Döneminde Panik Satın Alma Davranışının Belirleyicileri. 25.Pazarlama Kongresi, 1-9

Küçüktalaslıo, M. (2019). Ürün Satışlarında Uygulanan Kıtlık Mesajlarının Ve Fiyat İndirimlerinin Satın Alma İstekliliği İle İlişkisinin Türkiye'de Ve Polonya'da İncelenmesi. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Lipsey, M. W. ve Wilson, D. B. (2001). Practical Meta-Analysis. Thousand Oaks, Ca: Sage.

Liu, X. (2022). On The Influence Of Hunger Marketing Strategy Of Luxury Group İn Global Market On Company Development. Financial Engineering And Risk Management, 5(2): 100-104

Lo, C.L. (2021). Perceived Impacts Of Hunger Marketing On Buying Behaviors: A Survey Study Of Online Shoppers. Wenzao Ursuline University Of Languages Bachelor Thesis.

Oruc, R. (2015). The Effects Of Product Scarcity On Consumer Behavior: A Metaanalysis. Europa-Universität Viadrina Doctorate Thesis.

Qiang, H. (2019). Psychological And Behavior Analysis Of Consumer Under Hunger Marketing, A Case Study Of Nike. Siam University Master Thesis.

Verhallen, T. M. M. ve Robben, H.S.J. (1995). "Unavailability And The Evluation Of Goods." Kylkos, 48(3): 369-387.

Zeyuhan, W. (2020). Clarifying The İmpact Of Hunger Marketing Strategy İn Buyers' Purchase Behaviors Of Bubble Milk Tea. Wenzhou Kean University Bachelor Thesis.

Zhao, Y., Wu, Y., Aarthy, S.L. ve Gopinath, M.P. (2019). Positive Scarcity Effect Of Virtual Product Position İn Hunger Marketing Situation Based On The Model Of Psychological Ownership And Relative Deprivation. Aggression And Violent Behavior, 1(2): 1-12

Zhang, C. (2020) Exploring The Dark Side Of Hunger Marketing And Brand Hate: Differences Across Hofstede Cultural Dimensions. Concordia University Master Thesis.

Zhang, Z. Zhang, N. ve Wang, J. (2022). The Influencing Factors On Impulse Buying Behavior Of Consumers Under The Mode Of Hunger Marketing İn Live Commerce. Sustainability, 14(1): 1-20

Zixin, L. (2022). On The Influence Of Hunger Marketing Strategy Of Luxury Group İn Global Market On Company Development. Financial Engineering And Risk Management, 5(1): 100-104

GÖÇ SOSYOLOJİSİ

Editör
Doç. Dr. Musa Yavuz Alptekin

nobel

GÖÇ SOSYOLOJİSİ

Editör: Doç. Dr. Musa Yavuz Alptekin

Yayın No.: 4780
Beşeri Bilimleri No.: 506
ISBN: 978-625-397-145-8
E-ISBN: 978-625-397-146-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Alptekin, Musa Yavuz.
Göç Sosyolojisi / Editör: Musa Yavuz Alptekin
1. Basım, XII + 274 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-145-8
E-ISBN: 978-625-397-146-5
1. Göç 2. Toplum 3. Toplumsal Değişme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

ÖN SÖZ xi

BİRİNCİ BÖLÜM
GÖÇ SOSYOLOJİSİNDE TEMEL KAVRAMLAR **1**
M. Yavuz Alptekin - Cemal Kakışım - Burcu Kaleoğlu Uçaner

Göç ve Göçmen 1
Düzenli Göç-Düzensiz Göç 3
Zorunlu Göç 4
Ulusötesicilik 4
Dönüş Göçü 4
Geçici Koruma 5
İdari Gözetim 5
Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler (Internally Displaced People) 6
Açık Kapı Politikası 6
Göç ve Vatandaşlık 7
Göçmen Politikası 8
Kadın Göçmenler 9
Getto 9
Paralel Toplum 10
Göç ve Sınır Politikaları 11
Göçmen İşçi 11
Uluslararası İşçi Göçü 12
Çevresel Göç 12
Zincirleme Göç 13
Döngüsel Göç 13
Entegrasyon 14
Asimilasyon 14

Sosyal Uyum 15
Beyin Göçü 15
Uluslararası Göç 16
İç Göç 17
Mülteci ve Sığınmacı 18
Transit Ülke-Hedef Ülke-Kaynak Ülke ve Göç Rotaları 19
Uluslararası Koruma 21
Göç ve Güvenlik 22
Göç Diplomasisi 23
Coğrafi Kısıtlama 25

İKİNCİ BÖLÜM
GÖÇ KURAMLARI 27
Kerem Özbey

Göçü Kuramsallaştırmak 28
Ernst Georg Ravenstein'ın Göç Kanunları 30
Everett Lee'nin İtme-Çekme Kuramı 31
William Petersen'in Göç Tipleri 33
Neoklasik Ekonomi Kuramı 33
Kesişen Fırsatlar Kuramı 35
Marksist Kuram 36
Yeni Ekonomi Kuramı 37
İkili İş Gücü Piyasası Kuramı 38
Merkez-Çevre (Dünya Sistemi) Kuramı 40
Kurumsal Kuram 42
Kümülatif Nedensellik Kuramı 43
Göç Sistemleri Kuramı 44
Göçmen İlişkiler Ağı Kuramı 45
Sonuç 46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇLER: KENTLEŞME, GECEKONDULAŞMA VE HEMŞERİ GETTOLARI.....49
İpek Agcadağ Çelik

Kavramsal Çerçeve 50
Türkiye'de İç Göçü Tetikleyen Faktörler.....53
a) Bölgelerarası gelişmişlik farki ve işsizlik:.....54
b) Tarımsal araziler: 56
c) Kentsel olanaklar ve kamu hizmetleri:.....59
d) Bireysel ve ailevi faktörler: 60
e) Terör ve güvenlik sorunları:.....62
f) Akrabalar ve hemşeriler: 64
Türkiye'de İç Göçlerin Dönemleri.....64
1923-1950 dönemi: 64
1950-1960 dönemi: 65
1960-1980 dönemi: 65
1980-2000 dönemi: 65
2000 sonrası dönem: 66
Türkiye'de İç Göçün Şekillendirdiği İki Olgu: Kentleşme ve Gecekondulaşma 67
Göçmenlerin Kente Tutunma Stratejisi: Hemşericilik.....72
Sonuç.....76

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'DEN ÜLKE DIŞINA GÖÇLER.....79
Gaye Gökalp Yılmaz

Türkiye'den Yurt Dışına Göçlere Tarihsel Bakış 79
Cumhuriyetin İlanı Sonrası Yurt Dışına Göçler.....80
II. Dünya Savaşı Sonrası Yurt Dışına Göçler 82
Avrupa'ya Türk Göçü; Avrupa'da Türk Kökenli Nüfus 87
1980 Sonrası Yurt Dışında Türk Nüfusu 97
2000'ler Sonrası Avrupa'da Türk Nüfusu.....101
Sonuç.....103

BEŞİNCİ BÖLÜM
DÜNYADAN TÜRKİYE'YE GÖÇLER 105
Aykut Çalışkan

Cumhuriyet Öncesi Dönem 109
Cumhuriyet Dönemi 114
Balkanlardan Türkiye'ye Göçler 117
Asya'dan Türkiye'ye Göçler 120
Afrika'dan Türkiye'ye Göçler 126
Sonuç 127

ALTINCI BÖLÜM
KÜRESEL GÖÇ HAREKETLERİ GÖÇE İTEN NEDENLER VE SONUÇLARI ... 129
Itır Aladağ Görentaş - Yücel Karadaş

Giriş 129
Küresel Göç Hareketleri 130
Kolonileşme ve Yerleşimciler 130
Sömürge İş Gücü Hareketliliği 132
İmparatorlukların Tasfiyesi ve Ulus Devletin İnşası 134
Sömürge İmparatorluklarının Çözülmesi ve Yeni Bağımsız Devletler 136
Batı Avrupa'nın Ekonomik Mucizesi ve İş Gücü İhracı 138
Yeni Dünya Düzeninde Süregelen Gerilimler ve Zorla Yerinden Edilme 143
Küresel Göçün Sosyolojik Boyutu 146
Sonuç 151

YEDİNCİ BÖLÜM
GÖÇMEN ÜLKELERİ VE KÜLTÜREL FARKLILIKLARI YÖNETME BİÇİMLERİ: AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ, KANADA VE FRANSA 153
Zeynep Hiçdurmaz

Asimilasyon ve Entegrasyon 155
Kültürel Çoğulculuk 156
Çokkültürlülük ve Çokkültürcülük 157
Kültürlerarasılık 163

Amerika Birleşik Devletleri: Erime Potası (Melting Pot) ve Salata Kâsesi (Salad Bowl) 164
Kanada: Kültürel Mozaik (Cultural Mosaic) 166
Fransa: Cumhuriyetçi Yaklaşım 170
Sonuç 172

SEKİZİNCİ BÖLÜM
GÖÇMENLİĞİN EKONOMİ POLİTİĞİ VE DİASPORALAR 175
Ayşen Üstübici - Damla Aksel

Modernleşme Teorisi ve Kalkınmaya İyimser Yaklaşımlar 179
Neo-Marksist Kritik ve Kötümser Yaklaşımlar 181
Diasporalar ve Yeni İyimser Yaklaşımlar 182
Diaspora-Köken Ülke İlişkisinin Politik Ekonomisi: Göçmen Dövizlerinden Siyasi Transferlere 184
Göçmenlerin Sosyal ve Siyasi Transferleri 186
Diaspora Kapsayıcılık Politikaları 190
Uluslararası Örgütlerin Rolü 195
Teşekkür 198

DOKUZUNCU BÖLÜM
GÖÇMEN DAYANIŞMA AĞLARI VE GÖÇMEN KARŞITLIĞI 199
Atik Aslan

Göçmen Dayanışma Ağları 200
Göçmen Dayanışma Ağlarının İşlevleri 203
Türkiye'de Göçmen Dayanışma Ağları 208
Gelişmiş Dünyada Göçmen Algısı ve Karşıtlığı 209
Türkiye'de Göçmenlere Yönelik Toplumsal Algı ve Göçmen Karşıtlığı 211
Sonuç 214

ONUNCU BÖLÜM
GÖÇ ALAN ÜLKELERİN ASİMİLASYON POLİTİKALARI VE SON DÖNEMDE GELİŞEN ENTEGRASYON MODELLERİ 215
Bekir Güzel

Asimilasyon Modelleri ve Politikaları 216
Asimilasyondan Entegrasyona Geçişte Çokkültürcülük 226
Entegrasyon Kavramı ve Modelleri 228
Hartmut Esser ve Entegrasyon 229
Friedrich Heckmann ve Entegrasyon 233
Hans-Joachim Hoffmann-Nowotny ve Entegrasyon 235
Andrew Greeley ve Entegrasyon 237
Alastair Ager & Alison Strang ve Entegrasyon 239
Göç ve Entegrasyon Politikaları İndeksi (MIPEX) 240

BÖLÜM KAYNAKÇALARI 245

BÖLÜM KAYNAKÇALARI

BİRİNCİ BÖLÜM (Temel Kavramlar) KAYNAKÇASI

Abadan-Unat, Nermin (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Adamson, B. Fiona ve Tsourapas, Gerasimos (2019). Migration Diplomacy in World Politics. *International Studies Perspectives,* 20(2), 113-128.

Adıgüzel, Yusuf (2022). *Göç Sosyolojisi,* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

Arı, Tayyar (2010). *Uluslararası İlişkilere Giriş,* Bursa: MKM Yayıncılık.

Ateş, S. (2010). Venedik Gettosu: Dünyadaki İlk Getto Yerleşmesinin Mimari Kurgusu. Anadolu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 1(1), 59-79.

Bahar, Ozan ve Bingöl, K. Fehime (2010). Türkiye'de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 43-61.

Bakan, Selahaddin; Şahin, Sonay (2018). Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 4(2), 135-152.

Bartram, David, Poros, V. Maritsa ve Monforte, Pierre (2017). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*, Itır Ağabeyoğlu Tuncay (Çev.). Ankara: Hece Yayınları.

Basch, Linda; Schiller, N. Glick ve Blanc, C. Szanton (1994). *Nations Unbound: Transnational Projects, Post Colonial Predicaments and Deterritorialized Nation-States*, London: Routledge.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR), (2020). Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR), (2021). Refugee Data Finder, https://www.unhcr.org/refugee-statistics/, Erişim Tarihi: 23.06.2022.

Bulut, Yakup ve Bimay, Muzaffer, (2020). Göçe İlişkin Kavram ve Kuramlar, Yakup Bulut ve Soner Akın (Der.). *Yerel, Ulusal ve Küresel Boyutlarıyla Göç ve Mülteci Sorunu* içinde (ss. 8-32). İstanbul: Çizgi Kitapevi Yayınları.

Bloemraad, Irene (2000). Citizenship and Immigration: A Current Review. *Journal of International Migration and Integration,* (1/1), 9-37.

Bloemraad, Irene; Korteweg, Anna ve Yurdakul, Gökçe (2008). Citizenship and Immigration: Multiculturalism, Assimilation, and Challenges to the Nation-State. *Annual Review of Sociology*, (34), 153-179.

Bayır, K. Dicle ve Aksu, F. (2020). Açık Kapı Politikasından Güvenlik Tehdidine: Türkiye'de Suriyeli Sığınmacılar Olgusu, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi,* (8-2), 324-356.

Bjeren, Gunilla (1997). Gender and Reproduction, Tomas Hammar, Kristof Tamas, Grete Brochmann ve Thomas Faist (Der.) *International Migration, Immobility and Development: Multidisciplinary Perspectives*, New York: Routledge.

Brettell, Caroline B. ve Hollifield, James F. (2015). Preface, Caroline B. Brettell ve James F. Hollifield (Der.) *Migration Theory. Talking Across Disciplines* (ss. xi-xii). New York: Routledge.

Comas-Diaz, Lillian (2013). International Women: Immigrants, Sojourners, or Crossroads?, *Women and Therapy* (36), 219-234.

Çelik, Ş. Didem ve Şemşit, Sühal (2019). Kale Avrupa Yaklaşımı ve Düzensiz Göç, *PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi,* 15(2), 279-294.

Çiçekli, Bülent (2009). *Uluslararası Göç Hukuku: Göç Terimleri Sözlüğü* (No.18, 22), İsviçre: IOM Uluslararası Göç Örgütü.

Dumont, J. Christophe ve Spielvogel, Gilles (2008). International Migration Outlook – Return Migration: A New Perspective, *OECD Annual Report*, Paris.

Erder, Sema (2006). *Refah Toplumunda Getto ve Türkler*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Faist, Thomas (2002). *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*, Oxford: Oxford University Press.

Faist, Thomas, Bilecen, Başak, Barglowski, Karolina ve Sienkiewicz, Jadwiga (2015). Transnational Social Protection: Migrants' Strategies and Patterns of Inequalities. *Population, Space and Place*, (21),193-202.

Friedman, Jonathan (1989). Culture, Identity and World Process. *Review*: Fernand Braudel Center, (12/1), 51-69.

Ganiyeva, Salimya (2018). *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* (31/139).

Gold, S. J. ve Nawyn, S. J. (2012). Transnationalism, Thomas Faist (Der.) *Routledge International Handbook of Migration Studies,* London: Routledge.

Güzel, Bekir (2020). *Türkiye-Gürcistan Sınırında Düzensiz Göç Hareketleri: Doğu Karadeniz Örneğinde Göçmen Deneyimleri,* Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.

Henkes, C. vd. (2020). Entegrasyon Göç ve Sosyal Demokrasi, Frederich Ebert Vakfı Yayınları, Berlin.

International Organisation For Migration (IMO), (2017). Facilitation of Safe, Regular And Orderly Migration. https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbdl486/files/our_work/ODG/GCM/IOM-Thematic-Paper-Facilitation-of-Safe-Orderly-and-Regular-Migration.pdf, Erişim Tarihi: 01.07.2019.

International Organisation For Migration (IMO), (2019). Key Migration Terms. https://www.iom.int/key-migration-terms, Erişim Tarihi: 01.07.2019.

International Organization for Migration (IOM), (2022). World Migration Report 2022.

Joppke, Christian (2008). Immigration and the Identity of Citizenship: The Paradox of Universalism, *Citizenship Studies*, (12/6), 533-546.

Joppke, Christian (1996). Multiculturalism and Immigration: A Comparison of the United States, Germany, and Great Britain, *Theory and Society*, (25/4), 449-500.

Kavas, A., ve Bilgiç, E. Ç. (2019). Alışagelmiş Getto Kavramına Türkiye Üzerinden Bakmak. Göç -Mekân-Siyaset: Toplumsal-Mekânsal Hareketlilikler ve Planlama, (s. 55-95).

Kymlicka, Will (2001). *Politics in the Vernacular: Nationalism, Multiculturalism, and Citizenship*, Oxford: Oxford University Press.

Linklater, Andrew (2014). Globalization and the Transformation of Political Community, John Baylis, Steve Smith ve Patricia Owens (Der.), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, Oxford: Oxford University Press.

Mcconnell, Andrew (2016). *Mülteci ve Göçmen*, Cyprus: UNHCR, The UN Refugee Agency.

Mckeown, Adam (2005). *Global Migration in Modern Times*, William H. McNeill, Jerry H. Bentley, David Christian, David Levinson, J. R. McNeill, Heidi Roupp ve Judith P. Zinsseri (Der.) Berkshire Encylopedia of World History (Vol. 3), Massachusetts: Berkshire Publishing Group.

Morawska, Ewa (2012). Historical-Structural Models of International Migration, Martiniello, M. ve Rath, J. (Der.) *An Introduction to International Migration Studies* (55-75). Amsterdam: Amsterdam University Press.

National Geographic (2015). The World's Congested Human Migration Routes in 5 Maps, https://www.nationalgeographic.com/culture/article/150919-data-points-refugees-migrants-maps-human-migrations-syria-world, Erişim Tarihi: 23.06.2022.

Özcan, Hüseyin (2020). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 74. Maddesinin "Güvenli Üçüncü Ülke" Kavramı Bağlamında Genel Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 28(2), 819-855.

Özel, Sibel (2018). Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi, Uluslararası Koruma Sahibi ile Geçici Koruma Altına Alınanların Hukuki Statülerinin Sığınmacı ve Göçmen Kavramları Özelinde Değerlendirilmesi. *B.U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.* 37(2), 249-295.

Öztürk, N. Övünç (2017). Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumu Üzerine Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 66(1), 201-264.

Parlak, Bekir ve Şahin, A. Utku (2015). Türkiye İltica ve Göç Mevzuatının Coğrafi Kısıtlama Uygulaması Yönünden Analizi. *TESAM Akademisi Dergisi*, (2/2), 65-79.

Perruchoud, Richard ve Redpath, Jillyanne (2013). Göç Terimleri Sözlüğü, No 31, Uluslararası Göç Örgütü.

Resmî Gazete (2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (Kanun No: 6458/ 28615 Tertip: 5 Cilt: 53), https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat metin/1.5.6458.pdf

Resmî Gazete (2009). Türk Vatandaşlığı Kanunu (Kanun no: 5901, Sayı: 27256), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/06/20090612-1.htm

Rumelili, Bahar ve Karadağ, Sibel (2017). Göç ve Güvenlik: Eleştirel Yaklaşımlar. *Toplum ve Bilim,* 140, 69-92.

Selçuk, Ozan (2021). Göç Olgusuna İlişkin Temel Kavramlar, Tahir E. Gencer ve Bekir Güzel (Der.). *Göçmenlerle Çalışma ve Sosyal Hizmet* içinde (ss. 15-40). Ankara: Nobel Yayınları.

Sharpe, Pamela (2001). *Women, Gender and Labour Migration: Historical and Global Perspectives*. New York: Routledge.

Şimşek, Doğuş (2017). Göç politikaları ve "İnsan Güvenliği": Türkiye'deki Suriyeliler Örneği, *Toplum ve Bilim,* 140, 11-26.

T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi. (Sayı: 71-1448/1444: 1961). *Cenevre'de 1951 Tarihinde İmzalanmış Olan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin Tasdiki Hakkında Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu* (1/125) (S. Sayısı: 53). Ankara: Kurucu Meclis.

Tekinalp, Gülören (2002). *Türk Yabancılar Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları.

Topcuoğlu, A. Reyhan (2016). Göç Yazınındaki Düzenli ve Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama. İnsan Hakları Yıllığı, 34, 1-20.

United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN), (2017). Revisiting the Concepts, Definitions and Data Sources of International Migration in the Context of the 2030 Agenda for Sustainable Development. UN/POP/EGM/2017/13. New York, https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/unpd_egm_201709_s2_paper-osaki-final.pdf, Erişim Tarihi: 23.06.2022.

URL-1, Birleşmiş Milletler, Göç, https://www.un.org/en/global-issues/migration, 15.08.2022.

URL-2, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, Genel Bilgi, https://www.goc.gov.tr/genel-bilgi45, 18.08.2022.

URL-3, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, Sınır Dışı Etme, https://www.goc.gov.tr/sinir-disi-etme, 16.08.2022.

URL-4, UNHCR: The UN Refugee Agency, Internally Displaced People, https://www.unhcr.org/internally-displaced-people.html, 16.08.2022.

URL-5, BBC, The Open Door Policy and Immigration to 1928, https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zkng87h/revision/2, 15.08.2022.

Yıldız, Ayselin (2017). Göç ve Entegrasyon Politikalarında Vatandaşlık. *Göç Araştırmaları Dergisi*, (3/1), 36-67.

İKİNCİ BÖLÜM (Göç Kuramları) KAYNAKÇASI

Abadan-Unat, Nermin (2006). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Adıgüzel, Yusuf (2018). *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Akademi Yayınları.

Bal, Hüseyin (2011). *Kent Sosyolojisi*, Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları.

Balcıoğlu, İbrahim (2007). *Sosyal ve Psikolojik Açıdan Göç*, İstanbul: Elit Kültür Yayınları.

Castles, Stephen ve Miller, Mark J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut (Çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Chambers, Lain (2014). *Göç, Kültür, Kimlik*, İsmail Türkmen ve Mehmet Beşikçi (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Çağlayan, Savaş (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67-91.

Karpat, Kemal H., (2010). *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, Bahar Tırnakçı (Çev.), İstanbul: Timaş Yayınları.

Koser, Khalid (2007). *International Migration: A Very Short Introduction*, New York: Oxford University Press.

Lee, Everett (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3(1), 47-57.

Mutluer, Mustafa (2003). *Uluslararası Göçler ve Türkiye*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Ören, Kenan (2013). *Çalışma Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Akademi Yayınları.

Özyakışır, Deniz. (2013). *Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*. Ankara: Nobel Akademi Yayınları.

Ravenstein, Ernst Georg (1885). The Laws of Migration, *Journal of the Statistical Society of London*, 48 (2), 167-235.

Ravenstein, Ernst Georg (1889). The Laws of Migration, *Journal of The Royal Statistical Society*, 52 (2), 241-305.

Sert, Deniz (2014). Küresel Hareketlilik ve Göç. Evren Balta (Edt.), *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*. içinde (ss. 505-524), İstanbul: İletişim Yayınları.

Stouffer, Samuel A. (1940). Intervening Opportunuties: A Theory Relating Mobility and Distance. *American Sociological Review*, 5(6), 845-867.

Tanyılmaz, Kurtar ve Kurtulmuş-Kıroğlu, M. Meryem (2007). Türkiye'de Göçmen İşçiler ve İşgücü Piyasası Üzerine Etkileri. F. Aylan Arı (Der.), *Türkiye'de Yabancı İşçiler: Uluslararası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri*. içinde (ss.129-156), İstanbul: Derin Yayınları.

Toksöz, Gülay (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yalçın, Cemal (2004). *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayınları.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM (Türkiye'de İç Göçler ve Kentleşme, Gecekondulaşma ve Hemşeri Gettoları) KAYNAKÇASI

Akşit, B. (1998). "İçgöçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış", Türkiye'de İçgöç, Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı, Bolu-Gerede 6-8 Haziran1997.

Akyüz, E. (2016). Kentsel Estetik: Edinburgh ve İstanbul Örneği, Avrasya Bilimler Akademisi Sosyal Bilimler Dergisi, 7, 176-186.

Arslan, İ., Akan, Y. (2008), *Göç Ekonomisi*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Aydın, M. (2022). İç Göç, Yarattığı Sorunlar ve Yapılması Gerekenler, *İdarecinin Sesi Dergisi,* http://www.tid.web.tr/kurumlar/tid.web.tr/isd/205/mustafa aydin.pdf, (Erişim tarihi: 15.09.2022).

Atalay, İ. (1994). *Türkiye Coğrafyası*, 4. Baskı, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Balcı, Y. (1992). *Türkiye'deki Konut Sorumuna Genel Bakış, Türk Ailesinin Yaşadığı Mekânlara Konutlara İlişkin Eğilimler,* Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu (Yayınlanmamış Proje Raporu), İstanbul.

Başel, H. (2006). İç Göçün Sonuçları ve İşgücüne Etkileri, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 51, 287-321.

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, (2009). Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyon Raporu. https://webdosya.csb.gov.tr/db/kentges/editordosya/ kitap7.pdf (Erişim Tarihi: 10.07.2022).

Bostan, H. (2017). Türkiye'de İç Göçlerin Toplumsal Yapıda Neden Olduğu Değişimler, Meydana Getirdiği Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Journal of Geography*, 35, 1-16.

Buz, S. (2009). Göç ve Kentleşme Sürecinde Kadınların Görünürlüğü. *Aile ve Toplum*, 5(17), 40-50.

Çalışkan, H., Göl, C. (2022). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Yaşanılan Demografik Değişimlerin Arazi Kullanım Türü/Arazi Örtüsü Üzerine Etkileri, *Anadolu Orman Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 100-112.

Çetiner, A. (1991). *Kentleşme Sürecinde Kentsel Yerleşme Düzeni ve Organizasyon*, Kentleşme ve Kentlileşme Politikaları, Hande Suher (Ed.), İstanbul: İTO Yayınları.

Durugönül, E. (1997), *Sosyal Değişme, Göç ve Sosyal Hareketler*, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, Sosyoloji Dergisi Yayını, Ankara.

Eraydın, A. (1981). *Türkiye'de 1950-1980 Döneminde İller Arası Göçlerin Genel Değerlendirilmesi*. Ankara: DPT Yayını.

Erçevik, H. (2013). *Türkiye'deki İç Göçlerin Nedenlerinin Log Lineer Analizi İle İncelenmesi*, YayınlanmamışYüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Erkut, G. (1991), *Kentlileşme Sürecinin Sosyolojik Boyutu*, Kentleşme ve Kentlileşme Politikaları, H. Suher (Ed.), İstanbul: Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı.

Gençler, A. (2015). *Emek Göçü ve Ekonomisi*. İstanbul: Der Yayınları.

Göktürk, A. (2001). Diyarbakır ve Mersin'e Zorunlu Göç, *Toplum ve Hekim Dergisi*, 16(4), 281-289.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE), (2014). 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması.http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2013 /rapor/TNSA_2013_ana_ra por.pdf (Erişim Tarihi: 06.05.2021).

Harunoğulları, M. (2022). "Kentlere Göç Eden Bireylerin Kırsala Dönüşleri: Yaşam Tarzı Göçü", Farklı Yaklaşımlarla Tarıma Yeniden Bakış, Ali Satar, İsmail Gül, Yusuf Kenan Haspolat (Ed.), ss. 271-290, Ankara: Orient Yayınları.

Işıkpınar, Ü. (2000). *Türkiye'de İç Göçler ve Toplumsal Dayanışma: Bir Saha Çalışması Örneği Olarak Sivas Dayanışma Derneği (SİDAD) Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

İçduygu, A., Sirkeci, İ. (1999), Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri, 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

İçduygu, A., Sirkeci, İ., Aydıngün, İ. (1998). *Türkiye'de İç Göç ve İç Göçün İşçi Hareketlerine Etkisi*, İçduygu, A. (Ed.), Türkiye'de İç Göç, İstanbul: Tarih Vakfı Yayını.

İçduygu, A., Ünalan, T. (1998). Türkiye'de içgöç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri. Türkiye'de İçgöç Konferansı, Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997.

İlkkaracan, P., İlkaracan, İ. (1999). *1990'lar Türkiye'sinde Kadın ve Göç.* A. Berktay (Ed.), 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İstanbul: İş Bankası Tarih Vakfı.

Karataş, K., Cılga, İ., Güneş, S., Han, A., Kalaycı, A. R., Turhan, S., Türkaslan, N., Yurtkuran, S. (2002) .*Göç ve Kentsel Yaşama Uyum Sorunları*: *2001 Yılı Aile Raporu*. İrfan Çayboylu (Ed.). TC Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.

Karpat, K. H. (2003). *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm: Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Kartal, S. K. (1983). *Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentlileşme*. Ankara: Yurt Yayınları.

Kaygalak, S. (2009). *Kentin Mültecileri- Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme,* Ankara: Dipnot Yayınları.

Keleş, Ruşen (1996). *Kentleşme Politikası* Ankara: İmge Yayıncılık.

Kepenek, E. M., Uğuuzman, T. (2018). Haydi Köyümüze Geri Dönelim! Tersine Göçün Sosyoekonomik Etkileri: Yeniyol Köyü Örneği, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi,* 40 (2), 13-36.

Kılınç, Z., Bezci, B. (2011). Kentleşme, Gecekondu ve Hemşerilik, *Akademik İncelemeler Dergisi,* 6(2), 323-344.

Kıray, M. B. (1982). *Toplumsal Değişme ve Kentleşme/Kentle Bütünleşme Sorunu*. Ankara: Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Kıray, M.B. (1964). *Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

Koçak, Y., Terzi, E. (2012). Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 163-184.

Öksüz, M. (2018). "Buralarda Yabancı Yok": Hemşehri Derneklerinin Kentlileşme Üzerine Etkisi, Ankara'daki Oflular Örneği, *Türk Coğrafya Dergisi,* 70, 87-98.

Öktem, M. S. (2018). *Uluslararası Göç Hukukunda Çocuklar ve Hukuki Statüleri.* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Özbay, F., Yücel, B., Sezai, İ., Toros, A., Civelek, H. Y., Yener, S., Koç, İ. (2001). *Nüfus ve Kalkınma Göç Eğitim Demokrasi, Yaşam Kalitesi.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdleri Enstitüsü Yayını.

Özdemir, G. (2013). Tampon Mekanizmadan Siyasal Aktörlüğe Hemşehri Dernekleri, *Turkish Studies,* 8(6), 943-959.

Özer, İ. (2004). *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme.* Bursa: Ekin Kitapevi.

Özözen Kahraman, S. (2015). *Göç, Gecekondulaşma ve Entegrasyon: Antalya Örneği*, 5. Ulusal Coğrafya Sempozyumu, http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/semp5_17.pdf. (Erişim tarihi: 20.07.2022).

Öztimur, N. (2012). *Göç, Kadın ve Kentsel Alan: Bursa'ya Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Göç*, Sosyo-Kültürel Farklılık ve Alaşım Mekânları, N. Sam, R. Sam (Ed.), İstanbul: Ezgi Kitabevi.

Pazarlıoğlu, V. (2007). İzmir Örneğinde İç Göçün Ekonometrik Analizi, *Celal Bayar Üniversitesi, İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi,* 14(1), 121-135.

Peker, M. (1999). Türkiye'de İçgöçün Değişen Yapısı. O. Baydar (Ed.), 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Sağlam, S. (2006). Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Türkiyat Araştırmaları*, 5, 33-44.

Sezal, İ. (1992). *Şehirleşme*. İstanbul: Ağaç Yayınları.

Şantaş, G. (2019). Türkiye'de İç Göçün Dağılımı, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 45, 893-918.

Şen, M. (2014). Türkiye'de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi, *Çalışma ve Toplum,* 2014/1, 231-256.

Şimşek, R. (2017). Türkiye'de İç Göçlerin Dönemsel Tasnifi Üzerine bir Değerlendirme. F. Nas (Ed.), Yüzyılın Sorunları ve Sosyoloji-II.

Taştan, G. (2019). *Gecekondulaşma ve Çarpık Kentleşme Sorunsalının Türk Tiyatrosundaki Yansımaları.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tatlıdil, E., Xantahcou, Y. (2002). Türk İşgücünün Yapısı ve Avrupa Birliği İstihdam Politikaları, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 2(2), 1-14.

Tekşen, A. (2003). *Kentleşme Sürecinde Bir Tampon Mekanizma Olarak Hemşehrilik: Ankara'daki Malatyalılar Örneği.* Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.

Tutan, H. (1995). Türkiye'de Gecekondu Sorunu, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tümtaş, M. S., Ergun, C. (2016). Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 21(4), 1347-1359.

Türkiye Genç İşadamları Derneği (TÜGİAD). (1998). *2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: 31,* Suç Ekonomisi.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2005). Genel Nüfus Sayımı, 2000 Göç İstatistikleri. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM), (2013). Göç Terimleri Sözlüğü, https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/goc_terimleri_sozlugu(1).pdf (Erişim tarihi: 26.01.2022).

URL-1, www.tuik.gow.tr

Yakar, M. (2012). İç ve Dış Göçlerin Kırsalda Nüfusun Yaş Yapısına Etkisi: Emirdağ İlçesi Örneği. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 10(2), 129-149.

Yalçın, C. (2004). Göç Sosyolojisi, Ankara: Anı Yayıncılık.

Yavuz, H. M. (2003). *Islamic Political Identity in Turkey*. New York: Oxford University Press.

Yılmaz, C. (2016). *Türkiye'de Kırdan Kente Göç Sürecinde Etkili Olan Yeni Bir Olgu; Aylık Sabit Gelir İhtiyacı.* TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 13-14 Ekim 2016, Ankara.

Yüceol, H. M. (2007). Türkiye'de Bölgesel İşgücü Hareketleri, İşsizlik ve Ekonomik Kalkınma, *İş Güç Endüstri İlişikleri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 9(1),* 108-128.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM (Türkiye'den Ülke Dışına Göçler) KAYNAKÇASI

Abadan-Unat, N. (1976). Turkish Migration to Europe, 1960-1975: A Balance Sheet of Achievements and Failures" *Turkish Workers in Europe 1960-1975: A Socioeconomic Reappraisal,* ed. Nermin Abadan Unat, E.J. Brill, Hollanda, s.1-46

Abadan-Unat, N. (2006). *Bitmeyen Göç, Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Abadan-Unat, N. (2007). Türk Dış Göçünün Aşamaları: 1950'li Yıllardan 2000'li Yıllara, *Kökler ve Yıllar, Türkiye'de Göç Süreçleri,* (Ed. Kaya, A & Şahin. B), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Aktar, A. (2002). *Varlık Vergisi ve "Türkleştirme Politikaları*", 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bilecen, T. (2022), "Ankara Anlaşması: Türkiye'den Birleşik Krallık'a Yeni Bir Politik Göç Akını mı?", *Çalışma ve Toplum*, C.2, S.73. s. 887-904.

Bilecen, T. (2020) *Türkiye'den Birleşik Krallık'a Göçler: Politik Sığınmacılardan Ankara Anlaşmalılara*, London: Press Dionysus.

Borjas, G. J. (1993). 1. Immigration Policy, National Origin, and Immigrant Skills: *A Comparison of Canada and the United States* (s. 21-44). University of Chicago Press.

Çelik, B. (2021). *Türkiye'den Kanada'ya Yönelen Nitelikli Emek Göçü*, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ABD Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi.

Gökalp Yılmaz, G. (2018). *Michel de Certeau'nun Gündelik Hayat Sosyolojisiyle Bir Analiz: Almanya'daki Türklerin Gündelik Hayat Pratikleri ve Taktikler*, Ankara: Detay Yayıncılık.

Karaçay, A.B., (2012) "Türkiye – Avrupa Göç Sistemi: Misafir İşçilikten Ulus-Ötesi Kimliklere", Ihlamur, S.G. ve Öner A.Ş. (Der.), *Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar, Tartışmalar* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları

Kaya, A. ve Kentel, F. (2005). *Euro-Türkler; Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü Mü, Engel Mi ?*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kaya, İ. (2006). Amerikalı Türkler. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2, 3.

Keskin, A., Şahin, R. U. ve Uzunalioğlu, R. (2021). Türkiye'den New Jersey'e göç ve tersine göç üzerine araştırma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları* DOI:10.26466//opus.892160. Dergisi, 18(42), 5942-5967.

Paine S. (1974). *Exporting Workers: The Turkish Case,* Londra: Cambridge University Press.

Rist, R. C. (1978). *Guestworkers in Germany*, New York: Praeger Publishers.

Tekeli, İ. ve Erder, L. (1978). *Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Tosun, E. (2019). Kulu İlçesinden Yurtdışına Göçler, İsveç Örneği, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, İstanbul, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.

Yasa, İ. (1979). *Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme*, Ankara: TODAİE Yayınları, No:182.

BEŞİNCİ BÖLÜM (Dünyadan Türkiye'ye Göçler) KAYNAKÇASI

Ahbab, Yakup (2016). 93 Harbi Sonrasında Muhacirlerin Üsküp Sancağı'nda İskanı. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (5), 1-14.

Alakuş, Emre, Uzan, Yıldız (2020). İnsan Ticaretine Konu Olma Potansiyeli Bakımından Türkiye'nin Düzensiz Göçmen Gerçeği. Göç Araştırmaları Dergisi, 6(1), 92-117.

Altunsoy, Yılmaz (2019). Cumhuriyet Döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler ve Muhacirlerin Konya'da İskân Edilmesi, Geçmişten Günümüze Göçler içinde (Ed.: Alaattin AKÖZ, Doğan YÖRÜK, Haşim KARPUZ), Konya: Anadolu Ofset.

Arslan, Sevin & Arslan, Esat (2016). Zorunlu Göç Dalgası Örnek Olay: Kosova 2015. Hikmet, (27), 22-37.

Beydilli, Kemal (1999). Balkanlar'da Dönüm Noktası 93 Bozgunu ve Sonrası, Berlin Antlaşması'ndan Günümüze Balkanlar, İstanbul: Rumeli Vakfı Kültür Yayınları.

Bilecen, Tuncay (2012). Balkan Savaşları sonrasında ortaya çıkan göç hareketleri ve muhacirlere yapılan sosyo-ekonomik yardımlar. TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi, (6), 85-98.

Buz, Sema, Memişoğlu, Fulya, Dönmez, Hande, & Verduijn, Simon. (2020). Destination Unknown Afghans on the move in Turkey. Mixed Migration Center. https://mixedmigration.org/, Erişim Tarihi: 10.08.2022.

Cankara, Yavuz, Çerez, Okan (2020). Tarihsel Süreç İçerisinde Afganistan'ın Göç Sorunu ve Türkiye'ye Yansımaları. Türk Dünyası Araştırmaları (124), 447-460.

Çiçeksöğüt, Adem (2017). Uluslararası Göç Hukuku Perspektifinde Yerinden Edilmiş Suriyeliler 'in Türkiye'deki Statüsü. Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(2), 1-20.

Dedeić-Kırbaç, Amra (2013). Boşnakların Türkiye'ye Göçleri, Akademik Bakış Dergisi, (35), 1-19.

Demirel, Muammer (2010). Türkiye'de Bosna Göçmenleri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12 (2), 285-306.

Demirtaş, Mehmet (2010). Kırım Savaşı ve 93 Harbi Sürecinde Osmanlı Memleketine Gelen Göçmenlerin Sevk ve İskânları. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 16(41), 215-238.

Deniz, Orhan (2011). 1990 Sonrasında Türkiye'ye Yönelen Sığınma Hareketleri ve Etkileri, (ss. 93-102), TÜCAUM VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ankara: tucaum.ankara.edu.tr.

Deniz, Taşkın (2014). Uluslar Arası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 181 (181), 175-204.

Devrisheva, K. (2019). Ahıska Türklerinin Bitmeyen Göçü. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (45), 333-352.

Doğan, Yasemin (2019). Trabzon'da Yaşayan Afganistan Uyruklu Sığınmacıların Göç Deneyimleri ve Sorunları. Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 5 (7), 11-29.

Duman, Önder (2008). Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri (1923-1938). Bilig Dergisi, (45), 23-44.

Efe, Haydar (2018). Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de Yaşanan Göçler ve Etkileri. Sosyal Bilimler Metinleri, 2018 (1), 16-27.

Geyik, Selda (2018). Göç ve Afganlar: "İstikrarlı Mülteciler". Göç Araştırmaları Dergisi 4(2), 128-159.

Günay, E., Atılgan, D., & Serin, E. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de göç yönetimi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(2), 37-60.

Hatipler, Mustafa (2018). Cumhuriyet Dönemi Balkan Göçlerinin Sosyal Politika Açısından Etkileri. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(2), 423-445.

İçduygu, Ahmet ve SİRKECİ İbrahim (1999). Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri, 75 Yılda Köylerden Kentlere. İstanbul: Tarih Vakfı.

İnan, C. Emek (2016). Türkiye'de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme. Göç Araştırmaları Dergisi, (3), 10-33.

İpek, Nedim (2006). İmparatorluktan Ulus-Devlete Göçler, Trabzon: Serander Yayınları, 79-94.

Kale, B. (2014). Transforming an Empire: The Ottoman Empire's İmmigration and Settlement Policies in The Nineteenth and Early Twentieth Centuries. Middle Eastern Studies, 50(2), 252-271.

Kalkınma Bakanlığı (2018). Dış Göç Politikası Özel İhtisas Komisyon Raporu, https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2020/04/DisGocPolitikas%C4%B1OzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf.

Karakaya, Cihangir & Karakaya, E. Nur (2021). Türkiye'nin Göz Ardı Edilen Göçmenleri: Afganlar. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD), 7 (1), 100-111.

Karpat, Kemal H. (2015). Önsöz, Türkiye'nin Göç tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler içinde (Der: M. Murat ERDOĞAN, Ayhan KAYA), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kaştan, Yüksel (2010). Cumhuriyet Döneminde Nüfus Hareketlerinin Fonksiyonu. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1), 65-76.

Kavak, Gökhan (2013). Birinci Körfez Savaşı Sonrası Irak'tan Türkiye'ye Göç ve Sonuçları. II. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi-Bildiriler Kitabı, academia.edu.

Kaya, Ayhan (2015). Türkiye'de Çerkesler, Türkiye'nin Göç tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler içinde (Der: M. Murat ERDOĞAN, Ayhan KAYA), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kaya, Mehmet (2013). Balkan Savaşları Sırasında Anadolu'ya Göçler ve Karşılaşılan Sorunlar. History Studies, 5(6), 1-16.

Menekşe, Metin (2020). Mora Müslümanlarının Hazin Hikâyesi: İsyan, Zorunlu Göç ve İskân (1821-1832) Sürecine Genel Bir Bakış. Tarih Okulu Dergisi, (XLV), 784-832.

Mete, Zekai (2008). Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri ve Osmanlı Devleti'nde İskânları, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

Özbay, Ferhunde ve Banu Yücel (2001). Türkiye'de Göç Hareketleri, Devlet Politikaları ve Demografik Yapı. Nüfus ve Kalkınma: Göç, Eğitim, Demokrasi, Yasam Kalitesi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Yayınları, 1-68.

Özdemir, Erol (2017). Suriyeli Mülteciler Krizinin Türkiye'ye Etkileri. Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 1(3), 114-140.

Özel Özcan, M. S.; Sevindik, E. (2022). Rusya Federasyonu ve Orta Asya Ülkeleri Arasında "Göç Gücü" Rekabeti. Journal of Diplomatic Research, 4 (1), 57-73.

Özsüer, Esra (2018). Balkan Savaşı'ndan Lozan'a Yunanistan'da Ekalliyet Sorunu ve Müslüman Nüfus. Tarih Okulu Dergisi, (XXXIV), 453-491.

QHA. (2019). 2018'den 2019 Mart ayına kadar Türkiye'ye toplamda 73 bin Türkmenistan vatandaşı göç etti. https://qha.com.tr/haberler/turkmenistandan-turkiye-ye-1-5-yilda-70-bini-askin-kisi-gocetti/60470/

Sarı, Muhammed (2011). Atatürk Dönemi'nin İskân Politikasında İç İskâna Yönelik Çalışmalar (1923-1938). Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, 7(14), 87-113.

Sarınay, Yusuf (2011). Cumhuriyet döneminde Balkan ülkelerinden Ankara'ya yapılan göçler (1923-1990). Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 27(80), 351-388.

Saydam, Abdullah (1990). Rusya'nın Kafkasya'yı İşgali. Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty, 5(1), 243-261.

Sayın, Yusuf, Usanmaz, Ahmet, & Aslangiri, Fırat (2016). Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 18(31), 1-13.

Seferov, R. & Akış, A. (2008). Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türklerinin Yaşadıkları Coğrafyaya Göçlerle Birlikte Genel Bir Bakış. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (24), 393-411.

Sezik, Murat & Ağır, Osman (2015). Suriye'den Türkiye'ye Yaşanan Göç Dalgasından Kaynaklanan Güvenlik Sorunları. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1), 95-124.

Sinan, Gizem & Kapan, Kaan (2019). Makedonya'dan Türkiye'ye Yapılan Göçlerin Mekânsal Analizi, 1. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi 20-22 Haziran, 2019, İstanbul: scholar.archive.org.

Sofuoğlu, Adnan ve YILDIRIM, Seyfi (2018). Göç ve Devlet İlişkisi Bağlamında Osmanlı Son Dönemi ile Türkiye Cumhuriyeti İlk Döneminde Göçler, Sorunlar ve Çözüm Arayışları (ss. 299-324), Kartepe Zirvesi 2018 Göç Mültecilik ve İnsanlık Tebliğler Kitabı, Kocaeli: https://www.kartepezirvesi.com.

Şahin, İsmail (2015). Türkiye'ye Gerçekleştirilen Ortadoğu Kaynaklı Zorunlu Göçlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri: 1979-2014 Arası. TESAM Akademi Dergisi, 2 (2), 167-195.

Şaul, Mahir (2015). Geçmişten Bugüne Siyah Afrika'dan Türkiye'ye Göçler: Kölelikten Küresel Girişimciliğe, Türkiye'nin Göç tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler içinde (Der: M. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Şenışık, Pınar (2016). 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi: Erken Cumhuriyet Döneminde Modern Devlet Pratikleri ve Dönüşen Kimlikler. Studies of The Ottoman Domain (Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları), 6(10), 84-120.

Tepekaya, Muzaffer (2006). 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kırım ve Kafkasya'dan Göç Hareketleri Ve Saruhan (Manisa) Sancağı'na Göçler. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 6(2), 463-480.

Teymurova, Günel (2006). 1806-1812 Osmanlı-Rusya Savaşı ve Azerbaycan. Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, 2(2), 45-59.

Toprak, S. Vakkas (2015). I. Dünya Savaşı'ndan Sonra Nüfus Mübadelesi Kapsamında Türkiye'ye Göçenlere Karşı Yunanistan'ın Tutumunun İstanbul Basınına Yansıması. Türkiyat Mecmuası, 25(1), 253-273.

URL-1, Danış, Didem, Demografi: Nüfus Meselesine Sosyolojik Bir Bakış, https://acikders.tuba.gov.tr/, Erişim Tarihi: 10.06.2022.

URL-2, Doğanay, Filiz, Türkiye'ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi, http://www.balgoc.org.tr/gocmenyerlesim.html, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

URL-3, Kırımlı, Hakan, Kırım'dan Türkiye'ye Kırım Tatar Göçleri, https://kir imdernegi.org.tr, Erişim Tarihi: 18.07.2022.

URL-4, Göç İdaresi Başkanlığı, Kitlesel Akınlar, https://www.goc.gov.tr/, Erişim Tarihi: 10.08.2022.

URL-5, Göç İdaresi Başkanlığı, İstatistikler, https://www.goc.gov.tr/, Erişim Tarihi: 13.08.2022.

URL-6, Afrika Araştırmacıları Derneği, Afrika'dan Günümüz Türkiye'sine Göç Hareketleri, https://afam.org.tr/, Erişim Tarihi: 13.08.2022.

Yapıcı, Hakkı (2012). 93 Harbi Sonrasında Yaşanan Göçler ve Neticeleri. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 7 (1), 181-189.

Yıldırım, Seyfi (2012). Balkan savaşları ve sonrasındaki göçlerin Türkiye nüfusuna etkileri. Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, 8(16), 75-92.

Yıldırım, Seyfi (2016). Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikaları Çerçevesinde Göç Ve Göç Politikaları (1921-1960). Hacettepe University Journal of Turkish Studies/HÜTAD Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (24). 273-301.

Yücel, Kübra (2010). Yeni Türkiye ve Dış Göçler (Türkiye Cumhuriyeti ve Gelen Dış Göç Dinamiği), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Zaragoza-Cristiani, J. (2015). Analysing the causes of the refugee crisis and the key role of Turkey: why now and why so many?. Robert Schuman Centre for Advanced Studies Research Paper No. RSCAS, 95.

Zorbay, Taner (2017). 1950'ler Türk Dış Politikasında Göç Meselesi Yugoslavya'dan Türkiye'ye Serbest Göç ve Köprülü/Titoveles İlçesi Örneği. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7 (1), 318-335.

ALTINCI BÖLÜM (Küresel Göç Hareketleri) KAYNAKÇASI

Abadan-Unat, Nermin (2017). *Bitmeyen Göç- Konuk İşçilikten Ulus- Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Adıgüzel, Yusuf (2018). *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Yayınevi.

Akgündüz, Ahmet (2013). Guest Worker Migration in Post-war Europe (1946-1974): An Analytical Appraisal, Jan Rath & Marco Martinello (Ed.). *An Introduction to International Migration Studies- European Perspectives* içinde (ss. 181-210), Amsterdam: Amsterdam University Press.

Allen, Richard B. (2015). *European Slave Trade in the Indian Ocean, 1500-1850*. Ohio: Ohio University Press.

Banks, James A. (2009). Multicultural Education: Dimensions and Paradigms, James A. Banks (Ed.). *The Routledge International Companion to Multicultural Education* içinde (ss. 9-32). New York: Routledge.

Bilecen, Başak (2016). *Guest worker families in Europe*, Encylopedia for Family Studies (ss. 1011-1016), New York: Wiley-Blackwell.

Bourdieu, Pierre (2016) *Devlet Üzerine*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Brocza, Stefan ve Katharina Paulhart (2015). EU Mobility Partnerships: A Smart Instrument fort he Externalization of Migration Control. *European Journal of Futures Research,* (3-15), 1-7.

Castles, Stephen (2000). International migration at the beginning of the twenty-first century: Global trends and issues. *International Social Science Journal*, (52-165), 269-281.

Chetail, Vincent (2019). *International Migration Law*, New York: Oxford University Press.

Costello, Cathryn ve Michelle Foster (2022). (Some) refugees welcome: When is differentiating between refugees unlawful discrimination?. *International Journal of Discrimination and the Law*, (22-3), 244-280.

Çağlayan, Savaş (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi SBE Dergisi*, (17), 67-91.

De Haas, Hein, Stephen Castles ve Mark J. Miller (2020). *The Age of Migration* (6th Edition), UK: Red Globe Press.

Duve, Thomas (2013). *Treaty of Tordesillas,* Max Planck Encylopedia of Public International Law (ss. 1-9), Almanya: Max Planck Foundation for International Peace and the Rule of Law.

Fredrickson, George M. (2015). *Racism: A Short History*, Princeton: Princeton University Press.

IOM (2019). *Glossary on Migration*, Cenevre: International Organization for Migration.

İbn Battuta (2016) *İbn Battuta Seyahatnamesi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İbn Tagrıberdi (2013). *Parlayan Yıldızlar,* İstanbul: Selenge Yayınları.

Kaya, Ayhan (2016). *İslam, Göç ve Entegrasyon- Güvenlikleştirme Çağı*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Klein, Herbert S. Ve Stanley L. Engerman (1997). Long- term Trends in African Mortality in the Transatlantic Slave Trade. *Slavery and Abolition*, (18-1), 36-48.

Mahmud, Tayyab (2013). Cheaper than a Slave: Indentured Labor, Colonialism and Capitalism. *Whittier Law Review*, (34-2), 215-243.

Manning, Patrick (2020). Migration in World History, Elli Heikkila (Ed.). *In Which Direction is Finland Evolving? The Dynamics of Mobility and Migration* içinde (ss. 18-39). Turku: Migration Institute of Finland.

Marks, K. ve F. Engels (1998). *Komünist Parti Manifestosu*, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Massey, Douglas S. (1990). The Social and Economic Origins of Immigration. *Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*, (510), 60–72.

Mazower, Mark (2003). *Karanlık Kıta- Avrupa'nın 20. Yüzyılı*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Moya, Jose ve Adam McKeown (2010). World Migration in the Long Twentieth Century, Micheal Adas (Ed.). *Essays on Twentieth- Century History* içinde (ss. 9-52). Philadelphia: Temple University Press.

Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin Sözleşme. *Birleşmiş Milletler Genel Kurulu*, 2198 (XXI), imza 28 Nisan 1951- yürürlük 22 Nisan 1954.

Park, Robert E. Ve E. W. Burgess (2020) *Şehir*, Ankara: Heretik Yayınları.

Rodriguez, Encarnacion Gutierrez (2018). Conceptualizing the Coloniality of Migration- On European Settler Colonialism- Migration, Racism and Migration Policies, Doris Bachman- Medick & Jens Kugele (Ed.). *Migration- Changing Concepts, Critical Approaches* içinde (ss. 193-209). Almanya: De Gruyter.

Rodriguez, Encarnacion Gutierrez (2018). The Coloniality of Migration and the "Refugee Crisis"; on the Asylum- Migration Nexus, the Transatlantic White European Settler Colonialism- Migration and Racial Capitalism. *Canada's Journal on Refugees*, (34-1), 16-28.

Smithers, Gregory D. (2014). Introduction, Gregory D. Smithers & Brooke N. Newman (Ed.). *Native Diasporas- Indigenous Indetities and Settler Colonialism in the Americas* içinde (ss. 1-31). Nebraska: University of Nebraska Press.

Triadafilopoulos, Triadafilos ve Karen Schöwalder (2006). How the Federal Republic Became an Immigration Country- Norms, Politics and the Failure of West Germany's Guest Worker System. *German Politics and Society*, (80-24-3), 1-19.

URL- 1, UNHCR 2021, https://www.unhcr.org/syria-emergency.html (Erişim Tarihi: 09 Eylül 2022).

URL- 2, UNHCR 2022a, https://www.unhcr.org/ukraine-emergency.html (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2022).

URL- 3, UNHCR 2022b, https://data.unhcr.org/en/situations/ukra ine#_ga=2.123027787.1546743972.1662827048-650854492.1662382216 (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2022).

URL- 4, EC 2022, https://www.unhcr.org/syria-emergency.html (Erişim Tarihi: 09 Eylül 2022).

URL- 5, UNHCR 2015, https://www.unhcr.org/news/stories/2015/12/ 56ec1ebde/2015-year-europes-refugee-crisis.html (Erişim Tarihi 10 Eylül 2022).

URL- 6, EC 2016, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/ (Erişim Tarihi 10 Eylül 2022).

Waisberg, Tatiana (2017). The Treaty of Tordesillas and the (Re)Invention of International law in the Age of Discovery. *Journal of Global Studies*, (47), 1-12.

Whatley, Warren ve Rob Gillezeau (2011). The Impact of Transatlantic Slave Trade on Ethnic Stratification in Africa. *American Economic Review*, (101-3), 571-576.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. *T.C. Resmi Gazete*, 6453, 4 Nisan 2013.

Yıldız, Yasemin (2009). Turkish Girls, Allah's Daughters, and the Contemporary German Subject: Itinerary of a Figure. *German Life and Letters*, (62-4), 465-481.

Yılmaz, E.A. ve Y.E. Özer (2022). İtme Çekme Kuramı Bağlamında Türkiye'deki Suriyelilere Yönelik Bir Alan Araştırması: Aydın İli Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi SBE Dergisi,* (13), 282-295.

Yılmaz, Ferruh (2015). From Immigrant Worker to Muslim Immigrant: Challenges for Feminism. *European Journal of Women's Studies*, (22-I), 37-52.

Yönlü, Kübra Y. (2018). *Göç Sosyolojisi*, İstanbul: Doğu Kitabevi.

Yurdakul, Gökçe (2009). *From Guest Workers into Muslims: The Transformation of Turkish Immigrant Associations in Germany*, Newcastle: Cambridge Scholars Press.

YEDİNCİ BÖLÜM (Göçmen Ülkeleri ve Çokkültürlü Toplumlarda Birlikte Yaşama Modelleri) KAYNAKÇASI

Abadan-Unat, Nermin (2006). *Bitmeyen göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Adıgüzel, Yusuf (2016). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Bağlı, Mazhar ve Ertan Özensel (2013). *Çokkültürlü Vatandaşlık* (2. bs.). Konya: Çizgi Kitabevi.

Barrett, Martyn (2013). Interculturalism and multiculturalism: Concepts and controversies. In M. Barrett (Ed.), *Interculturalism and Multiculturalism: Similarities and Differences* (pp.15-41). Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Berray, Mohamed (2019). A critical literary review of the Melting Pot and Salad Bowl Assimilation and Integration Theories. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 6(1), 142-151.

Berry, John W. (1974). Psychological Aspects of Cultural Pluralism: Unity and Identity Reconsidered. *Topics in Culture Learning*, (2), 17-22.

Castles, Stephen ve Mark J. Miller (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. Çev. Bülent U. Bal ve İbrahim Akbulut, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Farahmandpur, Ramin and Peter MCLAREN (1999). Critical multiculturalism and the globalization of capital: Some implications for a politics of resistance. *Journal of Curriculum Theorizing*, 15(4), 27-46.

Hopenhayn, Martin (2008). Le multiculturalisme proactif. In Lluís Bonet ve Emmanuel Négrier (Eds.) *La fin des cultures nationales?: les politiques culturelles à l'épreuve de la diversité* (pp.157-171). Paris: La Découverte.

Kastoryano, Riva (2000). *Kimlik Pazarlığı: Fransa ve Almanya'da Devlet ve Göçmen İlişkileri*. Çev. Ali Berktay, İstanbul: İletişim.

Kaya, Ayhan (2006). Avrupa Birliği Bütünleşme Sürecinde Yurttaşlık, Çokkültürcülük ve Azınlık Tartışmaları: Birarada Yaşamanın Siyaseti. Ayhan Kaya ve Turgut Tarhanlı (Der.) *Türkiye'de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları* (2. bs.) içinde (ss.35-63). İstanbul: TESEV Yayınları.

Kaya, Ayhan ve Turgut TARHANLI (2006). Türkiye'de Azınlıklar ve Anayasal Yurttaşlık. Ayhan Kaya ve Turgut Tarhanlı (Der.) *Türkiye'de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları* (2. bs.) içinde (ss.9-31). İstanbul: TESEV Yayınları.

Kymlicka, Will (2012). Çok kültürlülük: başarı, başarısızlık ve gelecek. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 70(2), 297-332.

Kymlicka, Will (2020). *Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*. Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Longley, Robert (2021). What is Multiculturalism? Definition, Theories, and Examples. ThoughtCo, thoughtco.com/what-is-multiculturalism-4689285, Erişim Tarihi: 22.12.2022.

Marshall, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Martiniello, Marco (2000). *La citoyenneté à l'aube du 21e siècle : questions et enjeux majeurs*. Liège; Bruxelles: Éd. de l'Université de Liège.

Nay, Olivier (2008). *Lexique de Science Politique*. Paris: Dalloz.

Palmer, Howard (1976). Mosaic versus Melting Pot?: Immigration and Ethnicity in Canada and the United States, *International Journal*, *31*(3), 488-528.

Parliament of Canada (2018). *Canadian Multiculturalism*. https://lop.parl.ca/sites/PublicWebsite/default/en_CA/ResearchPublications/200920E, Erişim tarihi: 28.07.2022.

Queen's University. *Multiculturalism Policies in Contemporary Democracies, The Multiculturalism Policy Index*. https://www.queensu.ca/mcp/, Erişim Tarihi: 25.07.2022.

Ratner, Sidney (1984). Horace M. Kallen and Cultural Pluralism, *Modern Judaism*, 4(2), 185-200.

Roman, Joël (1995). Un multiculturalisme à la française? *Esprit*, *212*(6), 145-160.

Statistics Canada. https://www150.statcan.gc.ca/n1/daily-quotidien/171025/dq171025b-eng.htm?indid=14428-1&indgeo=0. Erişim tarihi: 29.07.2022.

Taylor, Charles (2010). Tanınma Politikası. Çev. Yurdanur Salman, Amy Gutmann (Haz.) *Çokkültürcülük: Tanınma Politikası* içinde (ss.46-93). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) (2013). *Göç Terimleri Sözlüğü* (2.bs.). Richard Perruchoud ve Jillyanne Redpath – Cross (Eds.) https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf. Erişim tarihi: 1.08.2022.

Wihtol De Wenden, Catherine (2003). Multiculturalism in France. *International Journal on Multicultural Societies*, 5(1), 77-87.

Vatandaş, Celalettin (2001). Çokkültürlü Yapıda Ulusal/Etnik Kimlikler (Kanada Örneği). *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2). 101-116.

Vatandaş, Celalettin (2002). *Küreselleşme Sürecinde Toplumsal Kimlikler ve Çok Kültürlülük*. İstanbul: Değişim Yayınları.

Yalçın, Cemal (2004). Göç Sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.

SEKİZİNCİ BÖLÜM (Göçmenliğin Ekonomi-Politiği ve Diasporalar) KAYNAKÇASI

Adamson, Fiona B. (2019). Sending states and the making of intra-diasporic politics: Turkey and its diaspora (s). *International Migration Review,* 53 (1), 210-236.

Adams, Jr., Richard H. ve John Page (2005). Do international migration and remittances reduce poverty in developing countries?. *World Development*, 33(10), 1645-1669.

Aksel, Damla B. (2019). *Home states and homeland politics: Interactions between the Turkish state and its emigrants in France and the United States*. Routledge.

Bauböck, Rainer ve Thomas Faist (2010). *Diaspora and transnationalism: Concepts, theories and methods*. Amsterdam University Press.

Brand, Laurie A. (2006). *Citizens abroad: Emigration and the state in the Middle East and North Africa* (Vol. 23). Cambridge University Press.

Brubaker, Rogers (2005). The 'diaspora'diaspora. *Ethnic and racial studies*, 28(1), 1-19.

Carling, Jorgen (2020) Remittances: eight analytical perspectives, in *Routledge Handbook of Migration and Development* (ed. T. Bastia and R. Skeldon), Routledge, Abingdon, pp. 114–124.

Collyer, Michael (2014). A geography of extra-territorial citizenship: Explanations of external voting. *Migration Studies*, 2(1), 55-72.

Collyer, Michael ve Zana Vathi (2007). Patterns of extra-territorial voting. Development Research Centre on Migration, *Globalisation and Poverty Working Paper,* 22, 1-36.

Cordova, Abby ve Jonathan Hiskey (2015). Shaping politics at home: Cross-border social ties and local-level political engagement. Comparative Political Studies, 48(11), 1454-1487.

De Haas, Hein (2010). Migration and development: A theoretical perspective. *International Migration Review*, 44(1), 227-264.

De Haas, Hein (2012). The migration and development pendulum: A critical view on research and policy. *International Migration*, 50(3), 8-25.

Dünya Bankası Grubu. (2016). *Migration and development: a role for the World Bank Group*. Washington, DC: World Bank Group.

Frank, Andre G. (1966). The Development of Underdevelopment. Monthly Review, 18(4), 17–31.

Gamlen, Alan (2008). The emigration state and the modern geopolitical imagination. *Political Geography,* 27(8), 840-856.

Gamlen, Alan (2014). Diaspora institutions and diaspora governance. *International Migration Review*, 48, S180-S217.

Gamlen, Alan, Michael E. Cummings ve Paul M. Vaaler (2019). Explaining the rise of diaspora institutions. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(4), 492-516.

Grabowska, Izabela ve Michael P. GARAPICH (2016). Social remittances and intra-EU mobility: non-financial transfers between UK and Poland. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(13), 2146-2162.

Delgado Wise, Raul, ve Humberto M. Covarrubias (2009). Understanding the relationship between migration and development: Toward a new theoretical approach. *Social Analysis*, *53*(3), 85-105.

Hayes, Geoffrey (1991). Migration, metascience, and development policy in Island Polynesia. The Contemporary Pacific, 3(1), 1-58.

İçduygu, Ahmet (2009). "International Migration and Human Development in Turkey", UNDP Human Development Research Paper, 2009/52.

Hondagneu-Sotelo, Pierrette ve Ernestine Avila (1997). "I'm here, but I'm there" the meanings of Latina transnational motherhood. *Gender & society*, *11*(5), 548-571.

Held, David (1997). Globalization and cosmopolitan democracy. *Peace Review*, 9(3), 309-314.

Kastoryano, Riva (2000). Settlement, transnational communities and citizenship. *International Social Science Journal*, 52(165), 307-312.

Koslowski, Rey (Ed.). (2005). *International migration and the globalization of domestic politics.* London: Routledge.

Krawatzek, Felix ve Lea Müller-Funk (2019) Two centuries of flows between "here" and "there": political remittances and their transformative potential. Journal of Ethnic and Migration Studies, 46 (6), 1003–1024.

Lacroix, Thomas, Peggy Levitt & Ilka Vari-Lavoisier (2016). Social remittances and the changing transnational political landscape. *Comparative Migration Studies*, 4(1), 1-5.

Larner, Wendy (2007). Expatriate experts and globalising governmentalities: the New Zealand diaspora strategy. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 32(3), 331-345.

Levitt, Peggy (1998). Remittances: Migration Driven Local-Level Forms of Cultural Diffusion. *International Migration Review*, 32(4), 926-948

Levitt, Peggy (2001) *The Transnational Villagers*, University of California Press, Berkeley, CA.

Levitt, Peggy ve Rafael De La Dehesa (2003). Transnational migration and the redefinition of the state: Variations and explanations. *Ethnic and racial studies*, 26(4), 587-611.

Lipton, Michael (1980). Migration from the Rural Areas of Poor Countries: The Impact on Rural Productivity and Income Distribution. *World Development*, 8, 1-24.

Marchetti, Sabrina ve Alessandra Venturini (2014). Mothers and grandmothers on the move: Labour mobility and the household strategies of Moldovan and Ukrainian migrant women in Italy. *International migration*, *52*(5), 111-126.

Massey, Douglas S., Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino & J. Edward Taylor (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and development review*, 431-466.

Moss, Dana M. (2016). *Transnational repression, diaspora mobilization, and the case of the Arab Spring.* Social Problems, 63(4), 480-498.

Naujoks, Daniel (2010). India and its diaspora. Changing research and policy paradigms. National paradigms of migration research, 269-300.

Østergaard-Nielsen, Eva (Ed.). (2003). *International migration and sending countries: perceptions, policies and transnational relations*. Springer.

Perez-Armendariz, Clarisa ve David CROW (2010). Do migrants remit democracy? International migration, political beliefs, and behavior in Mexico. *Comparative Political Studies*, 43(1), 119-148.

Plaza, Sonia ve Dilip Ratha (2011). Harnessing diaspora resources for Africa. *Diaspora for development in Africa,* 1-54.

Portes, Alejandro (1999). Conclusion: Towards a new world-the origins and effects of transnational activities. *Ethnic and racial studies*, 22(2), 463-477.

Papademetriou, Demetrios G. (1985). Illusions and Reality in International Migration: Migration and Development in Post World War II Greece. International Migration, 23(2), 211-223.

Schiller, Nina G., Linda Basch ve Cristina S. Blanc (1995). From immigrant to transmigrant: Theorizing transnational migration. *Anthropological quarterly*, 48-63.

Skeldon, Ronald (2008). International migration as a tool in development policy: A passing phase? *Population and Development Review*, 34, 1-18.

Taylor, J. Edward, Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Douglas S. Massey ve Adela Pellegrino (1996a). International migration and community development. *Population Index*, 62(3), 397-418.

Tsourapas, Gerasimos (2018). Authoritarian emigration states: Soft power and cross-border mobility in the Middle East. *International Political Science Review,* 39(3), 400-416.

UNDP (2009). *Human Development Report 2009. Overcoming Barriers: Human Mobility and Development*, UNDP, New York.

(URL-1), Uluslararası Göç Örgütü, https://www.idiaspora.org/en,

(URL-2), Uluslararası Göç Örgütü, https://www.iom.int/global-diaspora-summit-2022.

(URL-3), Uluslararası Göç Örgütü, https://publications.iom.int/books/diaspora-mapping-toolkit

Üstübici, Aysen ve Darja İrdam (2012). The Impact of Remittances on Human Development: A Quantitative Analysis and Policy Implications. *Economics & Sociology*, 5(1), 74-95.

Varadarajan, Latha (2010). *The domestic abroad: Diasporas in international relations*. Oxford University Press.

Vertovec, Steven (2009). *Transnationalism*. Routledge.

Vianello, Francesca A. (2013). Ukrainian migrant women's social remittances: Contents and effects on families left behind. Migration Letters, 10(1), 91.

Waldinger, Roger (2008). Between "here" and "there": Immigrant cross-border activities and loyalties. International Migration Review, 42(1), 3-29.

Wallerstein, Immanuel (1974). The Modern World System I, Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century, Academic Press, New York.

Wallerstein, Immanuel (1980). The Modern World System II, Mercantilism and the Consolidation of the European World-Economy, 1600–1750, Academic Press, New York.

DOKUZUNCU BÖLÜM (Göçmen Dayanışma Ağları ve Göçmen Karşıtlığı) KAYNAKÇASI

Abadan Unat, N. (2002). Bitmeyen Göç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Adıgüzel, Y. (2013). Dayanışma Ağları Üzerinden Eskişehir'de Siyaset ve Göçmenlik Algısı, Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, 27. Sayı, 2013/2, 73-94.

Adıgüzel, Y. (2016). Göç Sosyolojisi, Ankara: Nobel Yayınları.

Bauman, Z. (2010). Sosyolojik Düşünmek. Çev: A. Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bıçkı, D. (2015). Kent(te), Yoksulluk, Ayrışma ve Yaşam Kalitesi, Bursa: Dora Yayınevi.

Bıyıkbeyi, T. (2021). Göç Perspektifinde Farklılıkların Yönetimi ve Ayrımcılık. Sosyal Bilimlerde Göç içinde. Editörler: V. Öngel, S. Boğa ve H.S. Tatlı. Ankara: Gazi Kitabevi.

Bourdieu, P. (1986).The forms of capital. In: Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. Westport. CT: Greenwood. pp. 241–58.

Castles, S. ve Miller, J. M. (2008). Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. Çeviren: Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çağlayan, S. (2013). Göç Kavramı ve Kuramları, Kent Sosyolojisi içinde, Editör: Fatime Güneş, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Çiçekli, B. ve Demir, O.Ö. (2013). Türkiye Koridorunda Yasadışı Göçmenler, Ankara: Karınca Yayınları.

Dedeoğlu, S. ve Gökmen, Ç. E. (2011). Göç ve Sosyal Dışlanma Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar, Ankara: Efil Yayınevi.

Durkheim, E. (1960). The Division of Labour in Society, Illinois: The Free Press Of Glencoe.

Erdoğan, M.M. (2015). Türkiye'ye Kitlesel Göçlerde Son ve Dev Dalga: Suriyeliler. Erdoğan, M.M., Kaya, A. (Ed.), Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler (ss. 315-347). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Faist, T. (2002). The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces, Oxford University Press: New York.

Genç, F. (2017). Migration as a Site of Political Struggle. An Evaluation of the Istanbul Migrant Solidarity Network, Movements, 3 (2): 117-132

Giddens, A. (2012). Sosyoloji. Hazırlayan: O. Özdemir. İstanbul: Kırmızı Yay

Görgün, M. (2017). Küreselleşme Sürecinde Göçmen İlişkileri Ağının Önemi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2017, C.22, Göç Özel Sayısı, s.1317-1327.

http://home.iitk.ac.in/~amman/soc748/bourdie u_forms_of_capital.pdf

Ihlamur Öner, S.G. ve Şirin Öner, N.A. (2021). Ulus Ötesi Göç Sürecinde Dini Ağlar ve Örgütler, Küreselleşme Çağında Göç içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.

IOM (2019). Glossary on Migration. Switzerland: International Organization for Migration.

Karpat, K. H. (2003) Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm, Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme, Çev: Abdulkerim Sönmez, İstanbul: İmge Kitabevi.

Özer, Y.Y. (2015). Türkiye ve Fransa Örnekleriyle Uluslararası Göç ve Yabancı Düşmanlığı, İstanbul: Derin Yayınları.

Ritzer, G. (2011). Küresel Dünya, Çev: Melih Pekdemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Safran, W. (1991). Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return, Diaspora: A Journal of Transnational Studies, University of Toronto Press, v.1, n.1.

TBMM. (2018). Göç ve Uyum Raporu, Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu.

Tomlinson, J. (2004). Küreselleşme ve Kültür. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Wallace, R.A. ve Wolf, A. (2015). Çağdaş Sosyoloji Kuramları Klasik Geleneğin Genişletilmesi, Çev: Leyla Elburuz ve M. Rami Ayas, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Yalçın, C. (2004). Göç Sosyolojisi, Ankara: Anı Yayınları.

ONUNUCU BÖLÜM (Göç Alan Ülkelerin Asimilasyon Politikaları ve Son Dönemde Gelişen Entegrasyon Modeller) KAYNAKÇASI

Ager, A. ve Strang, A. (2008). Understanding integration: a conceptual framework. *Journal of Refugee Studies*, 21(2):166-191.

Alba, R. D., & Nee, V. (2003). *Remaking the American Mainstream: Assimilation and the New Immigration*. Cambridge: Harvard University Press.

Alba, R., & Foner, N. (2015). *Strangers No More: Immigration and the Challenges of Integration in North America and Western Europe*. Princeton University Press.

Alperen, A., & Yaprak, A. (2019). Almanya'da Türklere Yönelik Uygulanan Entegrasyon Kursları Üzerine Bir Araştırma. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, 4 (1), 78-95.

Battistella, G. (Ed.). (1989). *Italian Americans in the'80s: A sociodemographic profile*. Center Migration Studies.

Barın, H. (2021). *Türkiye'deki Suriyelilerin Entegrasyonunda Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü*, Ankara: Kadim Yayınları.

Beaud, S., & Noiriel, G. (2003). Göçmenlerin "bütünleşmesini" düşünmek, *Toplumbilim*, 17, 15-24.

Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5-34.

Bourhis, R. Y., Moise, L. C., Perreault, S., & Senecal, S. (1997). Towards an interactive acculturation model: A social psychological approach. International journal of psychology, 32(6), 369-386.

Brettell, C. B., & Hollifield, J. F. (2014). *Migration Theory: Talking Across Disciplines*. New York: Routledge.

Brown, S. K., & Bean, F. D. (2006). *Assimilation models, old and new: Explaining a long-term process*. Migration Policy Institute.

Brown, G. W. (2013), "Diaspora, Transnationalism and Issues in Contemporary Politcs", (Ed. Daswani, G. & Quaysan, A.), *A Companion to Diaspora and Transnationalism*, Willey Blackwell.

Brubaker, R. (2001), The return of Assimilation? Changing Perspectives on Immigration and Its Sequels in France, Germany and the United States, *Ethnic and Racial Studies*, Volume 24, Number 4, s. 531–548.

Castles, S., Korac, M., Vasta, E., & Vertovec, S. (2002). Integration: Mapping Field. *UK: Immigration Research and Statistics Service* (IRSS).

Castles, S. & Miller, M.J. (2008). *Göçler çağı: modern dünyada uluslararası göç hareketleri*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Dahm, J., Henkes, C. & Krell, C. (2020). *Sosyal Demokrasi El Kitabı 5: Entegrasyon, Göç ve Sosyal Demokrasi,* İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı Siyaset Akademisi Birimi

Denton, N. A., & Tolnay, S. E. (Eds.). (2002). *American diversity: A demographic challenge for the twenty-first century*. Suny Press.

Dikici, E. (2021). Göç, Entegrasyon ve Eğitim Ekseni: Birleşik Krallık'taki Türkler. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(1), 969-990.

Duman, D. (2019). Türkiye'de Göçmenlere Yönelik Entegrasyon Politikalarının Eksikliğinin Değerlendirilmesi. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 44-67.

Erat, V. (2018). Çokkültürlülük ve ayrımcılık arasında: Avrupa ülkelerinin entegrasyon politikalarında eğitim alanı. *Mukaddime*, 9(3), 79-94.

Esser, H. (2001). Integration und ethnische Schichtung. Arbeitspapiere - Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung 40. Mannheim. http://www.mzes.unimannheim.de/publications/wp/wp-40.pdf [Erişim Tarihi: 29.09.2022]

Esser, H. (2004). Does the "New" Immigration Require a "New" Theory of Intergenerational Integration? *International Migration Review*, 38(3), 1126-1159.

Erdoğan, S. (2007). İngiltere'de yaşayan Türk sığınmacılar, sığınma arayanlar iltica etme nedenleri ve karşılaştıkları güçlükler. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 11, 3.

Gordon, M. (1964). *Assimilation in American Life: The Role Of Race, Religion And National Origins*, New York: Oxford University Press.

Greeley, A. M. (1971). *Why can't they be like us? America's white ethnic groups*. New York: EP Dutton.

Gündoğmuş, B., & Arpacı, İ. (2019). Almanya'da Türkiyeli Göçmenlerin Entegrasyon Sürecinde Avrupa Milli Görüş'ün Rolü. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 133-173.

Hans, S. (2016). Theorien der Integration von Migranten–Stand und Entwicklung. In Einwanderungsgesellschaft Deutschland (pp. 23-50). Springer VS, Wiesbaden.

Heckmann, F. (1997). "Göçmenlerin Almanya'da Ulusal Kimliği ve Entegrasyonu", Türk-Alman Sempozyumu, 1997, 279-284, Hamburg: Körber-Stiftung.

Heckmann, F. (2006). *Integration and Integration Policies: IMISCOE Network Feasibility Study*. Köln: Leibniz Institut.

Heckmann, F. (2005). National modes of immigrant integration. (Ed.) Wolfgang Bosswick and Charles Husbanded. (in) *Comparative European Research in Migration, Diversity and Identities* Bilbao: University of Duesto, 99-112.

Hoffmann Nowotny, H. J. (1973). *Eine theoretische und empirische analyse am Beipiel der Schweiz*. Stuttgart: Enke.

Huntington, P. S. (2004) Who We Are? The Challenges to American's National Identity, New York: Simon & Schuster.

Kaplan, M. Ç. (2022). İsveç Göçmen Entegrasyon Politikalarının Kapsamlı Analizi, *Çalışma ve Toplum*, 1(72), 349-393.

Kaya, A. (2016). *İslam, Göç ve Entegrasyon: Güvenlikleştirme Çağı*, (Çev. Nur Yasemin Ural), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kaya, R. (2018). Türkiye'deki Post-Sovyet göçmenlerin kültürel uyum sürecinde medya kullanımının yansımaları, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Kivisto, P. & Faist, T. (2009), *Beyond a Border: The Causes and Consequences of Contemporary Immigration*, Los Angeles: SAGE Publications Inc.

Kuş, O. (2019). *Suriyeli Mültecilerin Sosyal Entegrasyonunda Halkla İlişkilerin Rolü*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Lockwood, D. (1964). Social Integration and System Integration, (in) *Explorations in Social Change*, p. 244-257, (Ed.) George K. Zollschan and Walter Hirsch, London: Routledge.

Lyman, S. M. (1968). The race relations cycle of Robert E. Park. *The Pacific Sociological Review*, 11(1), 16-22.

Mahfouz, S. M. (2013). America's melting pot or the salad bowl: The stage immigrant's dilemma. *Journal of Foreign Languages, Cultures & Civilizations*, 1(2), 1-17.

Martikainen, T. (2010). Din, Göçmenler ve Entegrasyon. (Çev. Nebile Özmen), *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (38), 263-276.

MIPEX (2022). *About: What is Migrant Integration Policy Index?*, https://www.mipex.eu/ [Erişim: 02.10.2022]

Ok Şehitoğlu, B. (2021). *Türkiye'de Göçmenlerin Entegrasyonu: Mevcut Durum ve Önerileri*, İlke Politika Notu 35, İlke Yayın No: 35.

Özekici, Y. K., & Ünlüönen, K. (2019). Turizm odaklı kültürel dönüşümü açıklayıcı bir temel: kültürleşme teorisi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 16(3), 470-492.

Özgür, Ö. (2014). *Çokkültürcü Sosyal Çalışma*, Ankara: SABEV Yayınları.

Özmen, N. (2011). Göçün 50. yılında entegrasyon ve din ilişkisinin dönüşen parametreleri: Almanya'da Türkler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(19), 395-412.

Park, R. E. (1950). Race and Culture, Open Library: Free Press, https://openlibrary.org/works/OL6701093W/Race_and_culture [Erişim Tarihi: 21.09.2022]

Park, R. E., & Burgess, E.W. (2016). *Şehir: kent ortamındaki insan davranışlarının araştırılması üzerine öneriler*, Ankara: Heretik Yayınları.

Park, R. E., & Burgess, E.W. (2017). *Asimilasyon ve sosyal kontrol: Sosyoloji bilimine giriş II*, İstanbul: Pinhan Yayınları

Portes, A., & Zhou, M. (1993). The New Second Generation: Segmented Assimilation and its Variants. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 530(1), 74–96.

Portes, A., & Rumbaut, R. G. (2001). *Legacies: The story of the immigrant second generation*. University of California Press.

Portes A., Fernandez-Kelly, P., & Haller, W. (2005). Segmented assimilation on the ground: the new second generation in early adulthood. *Ethnic and Racial Studies*. 28(6).

Sağlam, E. (2017). Avusturya'daki Türk göçmenlerin entegrasyon algıları. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 140-169.

Saygın, S., & Hasta, D. (2018). Göç, kültürleşme ve uyum. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10(3), 312-333.

Şahin, B. (2010). Almanya'daki Türk göçmenlerin sosyal entegrasyonunun kuşaklar arası karşılaştırması: Kültürleşme. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 55, 103-134.

Şahin, B. (2008). Almanya'daki Türk Göçmenlerin sosyal Entegrasyonunun Kuşaklararası Karşılaştırması: Kimlik ve ait hissetme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları* (HÜTAD), (8), 227-252.

Şan, M. K. & Haşlak, İ. (2012). Asimilasyon ile çokkültürlülük arasında Amerikan anaakımını yeniden düşünmek. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(1), 29-54.

Şan, M. K., & Tzampaz, S. (2021). Asimilasyonculuk Sonrası Dönemde Asimilasyon. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 16(2), 63-81.

Uluslararası Göç Örgütü (2009). Göç Terimleri Sözlüğü, (Ed. Richard Perruchoud & Jillyanne Redpath - Cross), https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf [Erişim Tarihi: 20.09.2022]

Thomas, W. I. & Znaniecki. F. (1920). The Polish Peasant in Europe and America. Monograph of an Immigrant Group. Vol. 5, Organization and Disorganization in America. Boston: The Gorham Press.

Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Topçu, E., & Büyükbeşe, T. (2020). Göç bağlamında toplumsal uyum göstergeleri. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 23-34.

Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Yaprak, A. (2021). *Göç ve Entegrasyon: Almanya'nın Göç Politikaları*, Konya: Palet Yayınları.

Yardım, M. (2017). Göç ve Entegrasyon Politikaları Işığında Fransa'da Toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 100-136.

Waters, M. C., Tran, V. C., Kasinitz, P., & Mollenkopf, J. H. (2010). Segmented Assimilation Revisited: Types of Acculturation and Socioeconomic Mobility in Young Adulthood. *Ethnic and racial studies*, 33(7), 1168–1193.

Wagener, A. (t.y.). *In the Melting Pot: Integration, Assimilation, and Uniform Societies*, Institute of Social Policy, University of Hannover.

Zafer, A. B. (2016). Göç Çalışmaları İçin Bir Anahtar Olarak "Kültürleşme" Kavramı. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(30), 75-92.

İLK SOSYOLOG İBN-İ HALDUN VE BATI'YA DÜŞEN GÖLGESİ

Prof. Dr. Ensar Çetin

nobel

İLK SOSYOLOG İBN-İ HALDUN VE BATI'YA DÜŞEN GÖLGESİ

Prof. Dr. Ensar Çetin

Yayın No.: 4786
Beşeri Bilimler/Felsefe No.: 195
ISBN: 978-625-397-156-4
E-ISBN: 978-625-397-157-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çetin, Ensar.
İlk Sosyolog İbn-i Haldun ve Batı'ya Düşen Gölgesi / Ensar Çetin
1. Basım, XX + 166 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-397-156-4
E-ISBN: 978-625-397-157-1
1. İlk Sosyolog 2. İbn-i Haldun 3. Sosyoloji.

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **Vii**

KISALTMALAR ..... **XV**

İBN-İ HALDUN'UN KISA ÖZ GEÇMİŞİ ..... **XVii**

***MUKADDİME*'DE GEÇEN TEMEL KAVRAMLAR** ..... **XİX**

1. BÖLÜM
***MUKADDİME*'DE SOSYOLOJİ** **1**

1.1. *MUKADDİME*'DE SOSYAL BİLİM YÖNTEMİ 1

1.1.1. İbn-i Haldun'un Sosyal Bilim Yöntemi ile İlgili *Mukaddime*'de Yer Alan Görüşleri 4

1.2. *MUKADDİME*'DE SOSYOLOJİ/ UMRAN BİLİMİ 10

1.2.1. İbn-i Haldun'un Umran Bilimi (Sosyoloji) ile İlgili *Mukaddime*'de Yer Alan Görüşleri 12

1.3. *MUKADDİME*'DE TOPLUMSAL DAYANIŞMA TEORİSİ/ ASABİYE TEORİSİ 14

1.3.1. İbn-i Haldun'un Umran Bilimi (Sosyoloji) ile İlgili *Mukaddime*'de Yer Alan Görüşleri 17

1.4. *MUKADDİME*'DE TOPLUMSAL YAPI TEORİSİ/ BEDEVİ- HADARİ TOPLUM 24

1.4.1. İbn-i Haldun'un Toplumsal Yapı Teorisi/ Bedevi- Hadari Toplum ile İlgili *Mukaddime*'de Yer Alan Görüşleri 27

1.5. *MUKADDİME*'DE TOPLUMSAL DEĞİŞME TEORİSİ/ TAVIRLAR NAZARİYESİ 31

1.5.1. İbn-i Haldun'un Toplumsal Değişme Teorisi/ Tavırlar Nazariyesi ile İlgili *Mukaddime*'de Yer Alan Görüşleri 35
1.6. *MUKADDİME*'DE SİYASET SOSYOLOJİSİ 45
1.6.1. İbn-i Haldun'un Siyaset Sosyolojisi ile İlgili *Mukaddime*'de Yer Alan Görüşleri 48
1.7. *MUKADDİME*'DE İKTİSAT SOSYOLOJİSİ 76
1.7.1. İbn-i Haldun'un İktisat Sosyolojisi ile İlgili *Mukaddime*'de Yer Alan Görüşleri 80
1.8. *MUKADDİME*'DE ÇEVRE SOSYOLOJİSİ 83
1.8.1. İbn-i Haldun'un Çevre Sosyolojisi ile İlgili *Mukaddime*'de Yer Alan Görüşleri 85
1.9. *MUKADDİME*'DE DİN SOSYOLOJİSİ 97
1.9.1. İbn-i Haldun'un Din Sosyolojisi ile İlgili *Mukaddime*'de Yer Alan Görüşleri 99
1.10. *MUKADDİME*'DE BESLENME SOSYOLOJİSİ 103
1.10.1. İbn-i Haldun'un Beslenme Sosyolojisi ile İlgili *Mukaddime*'de Yer Alan Görüşleri 105
1.11. *MUKADDİME*'DE MÜZİK SOSYOLOJİSİ 107
1.11.1. İbn-i Haldun'un Müzik Sosyolojisi ile İlgili *Mukaddime*'de Yer Alan Görüşleri 107

2. BÖLÜM
İBN-İ HALDUN'UN BATI'YA DÜŞEN GÖLGESİ 109

2.1. NICCOLÒ MACHIAVELLI (1469- 1527) 111
2.2. GIAMBATTISTA VICO (1668- 1744) 119
2.3. MONTESQUIEU (1689- 1755) 127
2.4. JEAN-JACQUES ROUSSEAU (1712-1778) 138
2.5. SAINT SIMON (1798-1857) 142

2.5. AUGUSTE COMTE (1798-1857) 147
2.6. KARL MARX (1818- 1883) 149
2.7. EMILE DURKHEIM (1858- 1917) 151

SONUÇ 157

KAYNAKÇA 161

DİZİN 163

KAYNAKÇA

Arslan, Ahmet (2002). *İbn-i Haldun*. Ankara: Vadi Yayınları.

Aydın, Mehmet (2008). *Mülakatlar 1983: İnanmış Aydının Problemleri* (içinde) (ed. M. F. Çetinkaya), Ankara: Kadim Yayınları.

Bilgiseven. Amiran K. (1989). *Sosyal İlimler Metodolojisi*. İstanbul: Filiz Kitapevi.

Comte, Auguste (2001). *Pozitif Felsefe Kursları* (çev. E. Ataçay). İstanbul: Sosyal Yayınları.

Dale, S. Frederic (2018). *İbn-i Haldun ve İnsan Bilimi* (çev. A. Ay& C. Coşkan). İsyanbul: Say Yayınları.

Durkheim, Emile (1994). *Sosyolojik Metodun Kuralları.* İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Durkheim, Emile (2019). *Sosyolojinin Öncüleri: Montesquieu ve Rousseau.* İstanbul: Dedalus Kitap.

Gumplowicz, Ludwig (1940). "İbn-i Haldun Üzerine Bir Tetkik" (çev. Z. F. Fındıkoğlu ve H. Z. Ülken), *İbn-i Haldun* (içinde). İstanbul: Kanaat Kitapevi.

Ingensiep V. H. W.(2007). "Der Mensch ist, was er isst" Essener Unıkate V.30, Universität Duisburg.

İbn-İ Haldun (2015). *Mukaddime* (Çev. S. Uludağ). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Machiavelli, Niccolo (2015). *Prens*. İstanbul: Say Yayınları.

Marx, Karl (2016). *1844 El Yazmaları*. İstanbul: Birikim Kitapları.

Marx, Karl (2021). *Kapital* C.I. İstanbul: Yordam Kitap.

Marx, Karl & Engels, Friedrich (2003), *Komünist Parti Manifestosu* (çev. C. Karakaya). İstanbul: Sosyal Yayınları.

Meriç, Cemil (1998). *Umrandan Uygarlığa*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, Cemil (2008), *Mülakatlar 1983: İnanmış Aydının Problemleri* (içinde) (ed. M. F. Çetinkaya) Ankara: Kadim Yayınları.

Meriç, Cemil (2015). *Işık Doğudan Gelir*. İstanbul: İletişim Yayınları .

Meriç, Cemil (2017). *İlk Sosyolog İlk Sosyalist*. İstanbul: İletişim Yayınlar.ı

Montesquieu, Brede (2020). *Kanunların Ruhu Üzerine* (çev. H. A. Yücel). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Montesquieu, Brede (2017). *İran Mektupları* (çev. H. A. Yücel). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Ritzer, George (2014). *Klasik Sosyoloji Teorileri* (çev. H. Hülür). Ankara: Deki Yayınları.

Rousseau, J. Jacques (1999). *Yeni Heloise I. Cilt* (çev. H. Portakal). Ankara: Öteki Yayınları

Rousseau, J. Jacques (2005). *Toplumsal Mukavele* (çev. C. Karakaya). İstanbul: Sosyal Yayınları.

Simon, Saint (1976). *Letter from an İnhabitant of Geneva to His Contemporaries* (Çev. G. Ionescu). London: Oxford Üniversty Press .

Ülken, Hilmi Z. & Fındıkoğlu, Z. Fahri (1940). *İbn-i Haldun*. İstanbul: Kanaat Kitapevi.

Vico, Giambattista (2007). *Yeni Bilim* (çev., Önal). Ankara: Doğubatı Yayınları.

DİJİTAL POLİTİK PROPAGANDA

Emine Kaplan

nobel bilimsel

DİJİTAL POLİTİK PROPAGANDA

Emine Kaplan

Yayın No.: 1709
ISBN: 978-625-398-723-7
E-ISBN: 978-625-398-724-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kaplan, Emine.
Dijital Politik Propaganda / Emine Kaplan
1. Basım, XII + 146 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-723-7
E-ISBN: 978-625-398-724-4
1. Propaganda 2. Dijital Propaganda 3. Sosyal Medya

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **v**

İÇİNDEKİLER ..... **ix**

KISALTMALAR ..... **xi**

GİRİŞ **1**

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE **5**

1.1. Siyasal İletişim Kavramı 5
1.2. Propaganda Kavramı 10
1.3. Propaganda Türleri 15
1.3.1. Beyaz Propaganda 16
1.3.2. Gri Propaganda 17
1.3.3. Kara Propaganda 19
1.4. Propaganda Teknikleri 21
1.4.1. Lakap Takma (Name-Calling) 22
1.4.2. Gösterişli Genelleme (Glittering Generalities) 22
1.4.3. Aktarma (Transfer) 23
1.4.4. Toplumun Beğenisini ve Saygısını Kazanmış Ünlülerin ve Uzmanların Kullanılması (Testimonial) 23
1.4.5. İçinizden Biri (Plain Folks) 24
1.4.6. Kart İstifleme (Card Stacking) 24
1.4.7. Vagon etkisi (Band Wagon) 24
1.5. Siyasal Propaganda 25
1.6. Dünyada Seçim Propagandalarının Tarihsel Gelişimi 29
1.7. Türkiye'de Seçim Propagandalarının Tarihsel Gelişimi 36
1.8. Propaganda Açısından Negatif ve Pozitif Siyasal Reklam Yöntemleri 41

2. SİYASAL PROPAGANDA ARACI OLARAK SOSYAL MEDYA 47

2.1. Sosyal Medya Kavramı 48
2.2. Sosyal Medyanın Temel Özellikleri 52
2.3. Sosyal Medyanın Tarihsel Gelişimi 53
2.4. Siyasal Propagandada Yaygın Kullanılan Sosyal Medya Platformları 55
2.4.1. Youtube 59
2.4.1.1. Youtube'un Siyasal Propaganda Aracı Olarak Kullanılması 61
2.4.2. Facebook 62
2.4.2.1. Facebook'un Siyasal Propaganda Aracı olarak Kullanılması 64
2.4.3. Instagram 65
2.4.3.1. Instagram'ın Siyasal İletişim Aracı Olarak Kullanılması 67
2.4.4. Twitter 69
2.4.4.1. Twitter'ın Siyasal Propaganda Aracı Olarak Kullanımı 71
2.4.5. TikTok 74
2.4.5.1. Tiktok'un Siyasal Propaganda Aracı Olarak Kullanılması 76

3. SOSYAL MEDYA VE SİYASET 79

3.1. Sosyal Medyada Siyasal Propaganda 82
3.1.1. Sosyal Medyanın Siyasal Katılımdaki Rolü 88
3.1.2. Sosyal Medyanın Seçmen Davranışı Üzerindeki Etkisi 93
3.1.3. Sosyal Medyanın Siyasi Kutuplaşma Üzerine Etkisi 98
3.2. Bilgi Çağından Dezenformasyon Çağına: Post-Truth Çağ 103
3.2.1. Sosyal Medyada Manipülasyon 108
3.2.2. Sosyal Medyada Dezenformasyon 114
3.2.3. 21. Yüzyıl Dijital Seçim Kampanyalarının En Değerli Madeni: Big Data (Büyük Veri) 122

SONUÇ 129

KAYNAKLAR 133

YAZAR HAKKINDA 145

KAYNAKLAR

Akpınar, M. E. (2021). "TikTok Akımlarının Sosyal Medyadaki Eleştirisi: Twitter Üzerinden Yapılan Eleştirilerin İncelenmesi", *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 2-90.

Aktan, E. (2018). "Büyük Veri: Uygulama Alanları, Analitiği ve Güvenlik Boyutu", *Bilgi Yönetimi Dergisi*, 1(1), 1-22.

Akyol, M. (2015). "Seçim Kampanyalarında Sosyal Medya Kullanımı: Facebook ve 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 55, 94-114.

Al, E. (2017). "Mücahit Gültekin, Algı Yönetimi ve Manipülasyon: Kanmanın ve Kandırmanın Psikolojisi, kitap değerlendirmesi", *İnsan ve Toplum*, 7(2), 206-212.

Alpay, Y. (2020). *Yalanın Siyaseti.* (13. Baskı). İstanbul: Destek Yayınları.

Arsan, S., ve Seçim, H. (2015). Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak Facebook'un Seçmenlerin Oy Verme Kararı Üzerindeki Etkileri: KKTC 2013 Milletvekilliği Erken Genel Seçimleri Örneği. *Folklor/Edebiyat*, 21(84), 9-32.

Atabey, G. ve Hasta, D. (2018). "Siyasal Katılım, Siyasal Yeterlik ve Toplumsal Cinsiyet", *Nesne Psikolojisi Dergisi*, 6(13), 484-516.

Ataş, D. (2019). *Psikolojik savaş: Propaganda ve meşrulaştırma stratejileri*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Avcı, Ö. (2018). "Propaganda Çeşitleri", Karaca M, Çakı C, (Ed.). *İletişim ve Propaganda* içinde. Konya: Eğitim Yayınevi.

Aydoğdu, A. G., ve İlhan, E. (2020). Alternatif Bir İletişim Aracı Olarak YouTube: 2019 Yerel Seçimlerinde Sokak Röportajları Yapan Siteler Üzerine Bir İnceleme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 23(2), 433-442.

Aydın, A.F. (2020). " Post-Truth Dönemde Sosyal Medyada Dezenformasyon: Covid-19 Pandemi Süreci", Akademik Sosyal Araştırmalar, sayı: 12, s. 76

Aziz, A. (2019). *Siyasal İletişim.* (8.basım). Ankara: Nobel Yayınları.

Balcı, Ş. (2006). Seçmenlerietkileme Sürecinde Siyasal Reklamcılık Olgusu 1999 Genel Seçimleri Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), 139-157.

Balcı, Ş. (2007). Türkiye'de Negatif Siyasal Reklamlar: 1995, 1999 ve 2002 Genel Seçimleri Üzerine Bir Analiz. *Selçuk İletişim*, 4(4), 122-142.

Baltacı, A. (2019). "Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?". *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.

Baltacı, C. (2012). "Siyasal Propaganda Araçlarının Seçmen Davranışı Üzerindeki Etkisine Yönelik Seçmen Algısı: Isparta Örnek Olayı", *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(1), 115-126.

Barlas, N. (2021). "Siyasal İletişimde Dijitalleşme: 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Twitter Analizi", *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 5(3), 269-285.

Barnouw, E. (1978). *The sponsor: Notes on a modern potentate* (Vol. 580). Transaction Publishers.

Başlar, G. (2013). "Yeni Medyanın Gelişimi ve Dijitalleşen Kapitalizm", *XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*. 23-25 Ocak 2013. Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Bingöl, R. (2021). *Sosyal Medyadan Al Haberi* (1. Basım). Ankara: Kadim Yayınları.

Birleşik Krallık Avam Kamarası. (2020). *Dijital, Kültür, Medya ve Spor Komisyonu, Dezenformasyon ve Sahte Haber Nihayi Raporu* (2017-19 Yasama Yılları) Sekizinci Rapor.

Bobbie J. F. (2012). *It's All in a Meme: A Content Analysis of Memes Posted to 2012 Presidential Election Facebook Pages*, Master Thesis, University of Arkansas.

Bode, L. (2012). Facebooking it to the polls: A study in online social networking and political behavior. *Journal of Information Technology & Politics*, 9(4), 352-369.

Bostancı, M. (2014). "Siyasal İletişim 2.0", *Erciyes İletişim Dergisi "akademia"*, 3(3), 84-96.

Brandao Jr, F. D. A. F. (2018). *Campaign Spheres in Latin America: How Institutions Affect Digital Media in Presidential Elections*. University of California, Santa Barbara.

Bryan, R. M. (2013). *Status update: The effect of social media on voter participation*. State University of New York at Buffalo.

Bryan, R. M. (2018). *Participation in 280 Characters or Less: Estimating Network Structure Effects of Social Media Platforms on Political Participation*, Doktora Tezi, Buffalo Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü, New York.

Bryan, R. M. (2018). *Participation in 280 Characters or Less: Estimating Network Structure Effects of Social Media Platforms on Political Participation.* Doctoral dissertation, State University of New York at Buffalo.

Burford, A. (2012). *Social media and political participation: the case of the Muslim Council of Britain*. Doctoral dissertation, Colorado State University.

Büyük, D. M. (2021). "Sosyal Medya, Beden Algısı ve Beğenilme Arzusu", Tarhan N. ve Tutgun Ünal A. (Ed.). *Sosyal Medya Psikolojisi* içinde (s. 69-90), İstanbul: Der Yayınları.

Coşgun, M. (2021). "Post-Truth: Hegemonya'nın Yeni İdeolojik Aygıtı", Akademik Hassasiyetler, 8(15), 67-82.

Çağlar, N. ve Asığbulmuş, H. (2017). "X ve Y Kuşaklarının Siyasal Davranışında Sosyal Medya'nın Etkisi: Gaziosmanpaşa İlçesinde Bir Araştırma", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, 85-112.

Çağmar, M.Ş. (2020). "Nazi Almanyasında Propaganda Teknikleri", *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 191-205.

Çakmak, F. (2019). "Medyada Dezenformasyon Sorunsalı ve Manipülasyonun Gücü: İdeoloji ve Söylem Açısından Seçim Haberlerinin Siyasal İletişimdeki Rolü", *Selçuk İletişim*, 12(2), 1127-1154.

Çalışkan, M. ve Mencik, Y. (2015). "Değişen Dünyanın Yeni Yüzü: Sosyal Medya", *Akademik Bakış Dergisi*, 50, 254-277.

Çankaya, E. (2019). *Dünyada ve Türkiye'de Siyasal İletişim.* (2. Baskı). Ankara: İmge Kitapevi.

Çelik, F. (2019). *1960 askeri darbesinde kamuoyu oluşturma projesi: Propaganda*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Çiftçi, M. ve Yıldırım, T. (2012). "Kaşgarlı Mahmud'un Kullandığı Temel Propaganda Teknikleri", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 32, 33-41.

Çildan, C., Ertemiz, M., Tumuçin, H. K., Küçük, E., ve Albayrak, D. (2012). Sosyal medyanın politik katılım ve hareketlerdeki rolü. *Akademik Bilişim*, 3(1), 1-9.

Dedeoğlu, G. (2016). *Tekonoloji, İletişim, Yeni Medya ve Etik.*, İstanbul: Sentez Yayıncılık.

Demir, M. İ. (2018). Siyasal iletişim: Kavramsal bir derleme. *Uluslararası Sanat Kültür ve İletişim Dergisi*, 1(1), 79-104.

Demirtaş, B. ve Argan, M. (2015). "Büyük Veri ve Pazarlamadaki Dönüşüm", *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 15, 1-21.

Doğan, A. (2016). "Dijital Medya ve Siyasal Toplumsallaşma: Siyasal Toplumsallaşma Çerçevesinde Gençlerin Sosyal Medya Kullanım Düzeyleri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 38, 38-55.

Doğan, A. (2018). "Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak Sosyal Medya: TBMM Üyelerinin Twitter Kullanım Pratikleri Üzerine İnceleme". *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 737-756.

Doğan, A. ve Ertan T. (2016). "Siyasal İletişim Aracı Olarak ABD Başkanlık Seçimlerinde Twitter'ın Kullanımı: Hillary Clinton ve Donalt Trump Örneği", *Atatürk İletişim Dergisi*, 11, 139-159.

Doğan, İ. (2020). "Siyasal Propaganda ve Sosyal Medya". *Ahi Evren Akademi*, 1(2), 1-13.

Domenach, J. M., and de Pádua, C. T. (1976). *La propaganda política*.

Domenach, J. M., Yücel, T., ve Oskay, Ü. (2003). *Politika ve propaganda*. Varlık Yayınları.

Dursunoğlu, İ (2017). "Sosyal Medya ve Siyasal Davranış İlişkisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 22(Kayfor15 Özel Sayısı), 1579-1585.

Dülger, Ü. (2016). "Büyük Veri Nedir?". Yeni Türkiye Dergisi, 22(88), 503-508.

Ege, B. (2013). Rastlantının Bittiği Yer Big Data. *Bilim ve Teknik*, 550, 22-26.

Eraslan, C. E. ve Küçük Durur, E. (2018). "Siyasal İletişim ve Medya Bağlamında Siyasal Reklam ve Propaganda", *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 193-204.

Eraslan, L. (2020). *Sosyal Medya ve Algı Yönetimi.* (2. Baskı), Ankara: Anı Yayıncılık.

Ergen, Y. (2018). "Büyük Veri, Sosyal Medya ve Etik: Facebook Örneğinde Bir Değerlendirme", *Yeni Düşünceler*, 10, 53-64.

Erkan, G., ve Ayhan, A. (2018). Siyasal iletişimde dezenformasyon ve sosyal medya: Bir doğrulama platformu olarak teyit. org. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (29. Özel Sayısı), 202-223.

Esen, F. S, (2020). *Dumandan Sosyal Medyaya*, Ankara: Gazi Kitapevi.

Eser, H. B. ve Güler, Ö. (2015). İnternet Ve Sosyal Ağların Siyasal Katılım Üzerine Etkisi-SDÜ Örnek Olayı-. *Mehmet Akif Ersoy Üni. SBE Dergisi*, 7(12), 196-219.Eyidiker, U. (2019). "Siyasal Davranış: Siyasal Katılıma Giden Yol", *Journal of Social*, 5(18), 704-719.

Fuchs, C. (2021). *Social media: A critical introduction*. Sage.

Genel, M. G. (2012). Siyasal iletişim kampanyalarinda sosyal medyanin kullanimi (12 Haziran 2011 Seçimleri "Twitter" Örneği). *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication,* 2(4), 23-31.

Göksu, O., Kuş, O. ve Gül Ünlü, D. (2022). *TikTok: Sosyal Medyada Bir Paradigma Dönüşümü*. Konya: Literatürk Academia.

Göksu, V. (2016). *Kamusal Alan ve Siyasal Katılma Mecrası Olarak Sosyal Medya,* Konya: Çizgi Kitapevi.

Güçdemir, Y. ve Göksü, O. (2018). Sosyal Medyanın Siyasal İletişim Aracı Olarak Kullanımı: Barack Obama'nın 2012 Başkanlık Seçim Kampanyası ile Recep Tayyip Erdoğan'ın 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçim Kampanyasının İncelenmesi, Filiz Aydoğan (Ed.). *İletişim Çalışmaları* içinde (s. 45-61). İstanbul: Der Yayınları.

Güven, A. (2020). "Hakikatin Yitimi Olarak Post-Truth: Bir Kavramsallaştırma Denemesi", *İnsan ve İnsan Dergisi*, 23, 20-36.

Güven, S. (2017). Siyasal İletişim Sürecinin Dönüşümü, Siyasal Katilim ve İletişim Teknolojileri. *The Turkish Journal of Design, Art and Communication*, 7(2), 175-191.

Güzel, C. (2020). "Sosyal Medyanın Neliği, Gelişimi ve Kullanım Alanları Üzerine Kuramsal Bir İnceleme", *Sosyolojik Düşün*, 5(2), 93-112.

Haselmayer, M. (2019). Negative campaigning and its consequences: a review and a look ahead. *French Politics*, 355-372.

Hickman, J. D. (2015). *A digital dud? New media, participation, and voting in the 2004 and 2008 United States presidential elections*. University of Kentucky., Doctoral Thesis, Department of Sociology.

Hiebert, R. E. (2005). "Commentary: New Technologies, Public Relations, And Democracy", *Public Relations Review*, 31, 1-9.

Ilgın, H. Ö. (2021). "Sosyal Medyada Dezenformasyon ve Halkla İlişkiler İlişkisi", *İletişim Çalışmaları Dergisi,* 7(2), 303-322.

İnternet: Alan, G. (2015). *Propaganda Aracı Olarak Ganbot Diplomasi*. https://www.researchgate.net/publication/298414879

İnternet: Anholt, S. (2011). *Yerlerin Markalaşması: Kimlik, İmaj ve İtibar (Identity, Image and Reputation)* (Çev. G. Müge Uçar). İstanbul: The Brand Age Yayınları - https://docplayer.biz.tr/20248757-Yerlerin-markalasmasi-kimlik-imaj-ve-itibar.html Erişim Tarihi: 09.07.2022.

İnternet: BBC, https://www.nbcnews.com/id/wbna15196982 erişim tarihi: [30.07.2021]

İnternet: Blumler, J. G., and Kavanagh, D. (2010). The Third Age of Political Communication: Influences and Features. *Political communication*, 16(3), 209-230. https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/105846099198596?needAccess=true Erişim Tarihi: 09.07.2022.

İnternet: Budak, B. (2018). *Bilmeniz gerekenler: Cambridge Analytica hikayesi, Facebook ve büyük veri*. https://webrazzi.com/2018/03/22/ cambridge-analytica-hikayesi-facebook-ve-buyuk-veri/ Erişim: 2.09.2021.

İnternet: Commpro web sitesi, https://www.commpro.biz/dark-pr-disinformation-for-hire/ erişim tarihi: 20.08.2021

İnternet: *CyberMag, Dünya Ülkelerinde Veri Koruma Kanunları Nasıl Uygulanıyor?,* https://www.cybermagonline.com/dunya-ulkelerinde-veri-koruma-kanunlari-nasil-uygulaniyor [Erişim tarihi: 26.12.2020].

İnternet: Dijilopedi, 2020 Türkiye İnternet Kullanımı ve Sosyal Medya İstatistikleri, https://dijilopedi.com/2020-turkiye-internet-kullanimi-ve-sosyal-medya-istatistikleri/ [Erişim tarihi: 27.12.2020]

İnternet: Fujiwara, T. vd. (2021). "The Effect of Social media on Elections: evidence from the united states", National Bureau of Economic Research, https://www.nber.org/papers/w28849, (Erişim tarihi: 26.06.2021)

İnternet: Gazete Duvar, Aşırı zenginler fakirlerin oylarını almayı keşfetti, https://www.gazeteduvar.com.tr/asiri-zenginler-fakirlerin-oylarini-almayi-kesfetti-video-1500057 Erişim tarihi: [16.12.2020]

İnternet: https://www.gazeteduvar.com.tr/asiri-zenginler-fakirlerin-oylarini-almayi-kesfetti-video-1500057 Erişim: [4.9.2021]

İnternet: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english /post-truth?q=post-truth

İnternet: https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/digital-2023/

İnternet: Keane, J. (2018). *Medya ve Demokrasi* (çev. Haluk Şahin) İstanbul: Ayrıntı Yayınevi. https://www.scribd.com/document/455642026/John-Keane-Medya-Ve-Demokrasi Erişim Tarihi: 09.07.2022.

İnternet: Kırdemir, B. (2020). "Türkiye'de Dijital Haber Ortamı: Kutuplaşma, Sosyal Medya ve Trendler", Siber Politikalar ve Dijital Demokrasi, https://edam.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/T%C3%BCrkiyede-Dijital-Haber-Ortam%C4%B1-Bar%C4%B1%C5%9F-K%C4%B1rdemir.pdf erişim tarihi: 26.08.2021

İnternet: Klieber, P. (2009). *Document Classification Through Data Mining Social Media Networks*. https://images.stetson.edu/photos /researchco llection/_PDFs/seniorprojects_2009-003.pdf Erişim Tarihi: 09.07.2022.

İnternet: Konda, (2018). "Konda Temmuz 18 Barometresi" https://konda .com.tr/wpcontent/uploads/2018/07/1807_KONDA_24HaziranSecimle riSandikAnalizi.pdf Erişim tarihi: 27.08.2021

İnternet: Mayfield, A. (2008). *What is social media*. chrome-extension:// efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://crmxchange. com/upload edFiles/White_Papers/PDF/What_is_Social_Media_iCrossing_ebook.pdf.

İnternet: Milliyet Gazetesi, https://www.milliyet.com.tr/teknoloji/yalan-haberler-sosyal-medyada-daha-hizli-yayiliyor-2626172 erişim tarihi: 21.08.2021

İnternet: NTV Web Sitesi, https://www.ntv.com.tr/teknoloji/twitter-yalan-habere-savas-aciyor-ap-ve-reuters-isbirligi,Vc9tirBAEkmdXSUFfxfKMQ erişim tarihi: 21.08.2021

İnternet: O'Reilly, T. (2005). "What Is Web 2.0.?" [https://www. oreilly.com/pub/a//web2/archive/what-is-web-20.html] Erişim tarihi: 21.07.2021

İnternet: Prensky, M. (2001). "Digital Natives, Digital Immigrants" Erişim tarih: 16.04.2021 [https://marcprensky.com/writing/Prensky%20 %20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf]

İnternet: Rifkind, H. (2018). "Fake news is a bigger threat than Brexit" https://www.thetimes.co.uk/article/fake-news-is-a-bigger-threat-than-brexit-nnb07zjxn erişim tarihi:21.08.2021

İnternet: Rowe, L. (2013). "Online Political Discussions Tend To Be less Civil When The Participants Are Anonymous", https://blogs.lse.ac.uk/ usappblog/2013/09/28/online-political-discussions-civility/ erişim: 27.08.2021

İnternet: Sayan, Ö.F. (2020). "Türk vatandaşlarının haklarını da koruma altı-na almalarını istiyoruz" https://www.haberturk.com/bakan-

yardimcisindan-sosyal-medya-sirketlerine-mesaj-haberler-2845568-teknoloji [16.12.2020]

İnternet: Taylor, P. M. (2003). *Munitions of the mind: A History of Propaganda from the Ancient World to the Present Day*. (3. Baskı). Manchester University Press https://cryptome.org/2013/01/aaron-swartz/Mind-Munitions.pdf Erişim Tarihi: 09.07.2022.

İnternet: Teyit.Org Sitesi, https://teyit.org/analiz-bimde-covid-19-asilari-satildigi-iddiasi Erişim tarihi: 20.08.2021

İnternet: TRT haber Web Sitesi, https://www.trthaber.com/haber /gundem/twitter-turkiyeyi-hedef-gosteren-7-bin-891-hesabi-sildi-472477.html Erişim tarihi: 23.08.2021

İnternet: Tucker, J. A., Guess, A., Barberá, P., Vaccari, C., Siegel, A., Sanovich, S., and Nyhan, B. (2018). "Social Media, Political Polarization, And Political Disinformation: A Review Of The Scientific Literature. Hewlett Foundation. https://www.hewlett.org/wp-content/uploads/2018/03/Social-Media-Political-Polarization-and-Political-Disinformation-Literature-Review.pdf erişim tarihi: 27.08.2021

İnternet: Türk Dil Kurumu Sözlüğü, https://www.tdk.gov.tr/icerik/diger-icerikler/tumsozlukler/ , Erişim tarihi: 20.08.2021

İnternet: Ünsal, B. (2018). Facebook kişisel veri skandalı hakkında bilmeniz gereken her şey. https://digitalage.com.tr/facebook-kisisel-veri-skandali-hakkinda-bilmeniz-gereken-her-sey/. Erişim:02.09.2021.

İnternet: Vote Leave, https://twitter.com/vote_leave/status /725016387257831424?lang=tr erişim tarihi: 21.08.2021

İnternet: We Are Social, https://wearesocial.com/digital-2021 Erişim tarihi: [31.07.2021]

İnternet: Yenişafak sitesi, https://www.yenisafak.com/gundem/haber-sitesi-aykiridan-provokasyon-ambulansi-kaciran-turk-vatandasini-suriyeli-diye-paylasti-3677515 erişim: 20.08.2021

İnternet: Yıldız, Ö. (2021). "Herkes İçin Kültürel Üretim: Türkiye'de Tiktok Uygulaması Örneği" file:///C:/Users/SAMSUNG/Downloads/HERKESNKLTRELRETMTRKYEDETKTOKUYGULAMASIRNE.pdf erişim tarihi:08.08.2021

İnternet: Yüksek Seçim Kurulundan Duyuru https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/KesinSecimSonuclari/2018CB-416D.pdf

İnternet: Yüksel, O. (2018). "Sosyal medya politik görüşleri etkiliyor mu?" https://www.trthaber.com/haber/turkiye/sosyal-medya-politik-gorusleri-etkiliyor-mu-369152.html [Erişim tarihi: 16.12.2020]

İrak, H., & Taşçıoğlu, R. (2017). Türkiye'de Negatif Siyasal Reklam Uygulamaları: 2007, 2011 ve 2015 Genel Seçimleri Örneğinde Bir Analiz. *Atatürk İletişim Dergisi*, (12), 43-68.

Jowett, G.S., ve O'Donnell (2017). *Propapaganda ve İkna.* İstanbul: Artes Yayınları.

Juan S. G. C. (2006). *Social Media Campaigns and Political Agenda-Setting: The Case of Mexico*. University of Colorado.

Kaid, L. L. (2004). Political advertising. In L. L. Kaid (Ed.), *Handbook of political communication research* (pp. 155–202). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Kaplan, K. (2017). "Kitapların Kapak Tasarımlarındaki Mesajlarda Kullanılan Propaganda Teknikleri", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(3), 1574-1589.

Kara, N. (2000). 1989-1994 Yerel Seçimlerinde Doğru Yol Partisi Gazete Reklamlarına Negatif Siyasal Reklam Açısından Bir Bakış. *Selçuk İletişim*, *1*(2), 127-134.

Karaca, P. (2020). "Sosyal Medya ve Demokrasi İlişkisi: 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçim Kampanyasında Sosyal Medya Kullanımı", *Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları E-Dergisi*, 3(1), 108-141.

Karaçor, S. (2009). Yeni iletişim teknolojileri, siyasal katılım, demokrasi. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 121-131.

Karakulakoğlu, S. E. (2012). "Sosyal Medyanın Karanlık Yüzü", *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication (TOJDAC)*. 2(4), 32-40.

Karlı, İ., ve Değirmencioğlu, G. (2011). Siyasal İletişim Açısından Siyasal Partilerin İnternet Mecrasından Yararlanma Biçimleri ve Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Marmara İletişim Dergisi*, (18), 141-161.

Kırçova, İ. ve Enginkaya, E. (2015). *Sosyal Medya'da Pazarlama,* İstanbul: Beta Yayıncılık.

Kim, W., Jeong, O. R., and Lee, S. W. (2010). On social Web sites. *Information systems*, 35(2), 215-236.

Kim, Y., Hsu, S. H., and de Zúñiga, H. G. (2013). Influence of social media use on discussion network heterogeneity and civic engagement: The moderating role of personality traits. *Journal of communication*, 63(3), 498-516.

Kiraz, E. (2019). "Sosyal Medya ve Algı Yönetimi: İngilterenin Brexit Sürecinde Sosyal Medya Dezenformasyonu", *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 15(1), 1-18.

Köseoğlu, Y. ve Al, H. (2013). "Bir Siyasal Propaganda Aracı Olarak Sosyal Medya". *Akademik İncelemeler Dergisi,* 8(3), 103-125.

Kurt, E. V. (2015). "Medya ve Kutuplaşma: Kutuplaşmanın Medyaya Yansımalarının, 'Gezi Parkı Eylemleri' Üzerinden Değerlendirilmesi", *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 9(19-20), 193-223.

Lane, D. S. Kim, D. H., Lee, S. S., Weeks, B. E., and Kwak, N. (2017). "From online disagreement to offline action: How diverse motivations for using so-

cial media can increase political information sharing and catalyze offline political participation." *Social Media + Society*, 3(3), 1-14.

Lasswell, H. D. (1927). The theory of political propaganda. *American Political Science Review*, 21(3), 627-631.

Lilleker, D. G. (2013). *Siyasal İletişim* (I. basım). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Maria del Pilar M. R. (2017). *The Role of Social Media in The Presidential Campaigns of 2008 and 2016*. Master Thesis, Dartmouth College, Hanover, New Hampshire, ABD.

Meriç, Ö. (2017). "Çevrimiçi Siyasal İletişim Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi", *Selçuk İletişim*, 9(4), 25-39.

Metin, O. (2016). "Sosyal Medya'nın Siyasal Toplumsallaşmaya Etkileri: Bir Alan Araştırması", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 221-267.

MEZDA, E. (2017). Bir Propaganda Aracı Olarak Siyasi Parti Reklamları: 2014 Yerel Seçimleri Örneği. *Kurgu*, 25(3), 1-19.

Morales, A. J., Borondo, J., Losada, J. C., and Benito, R. M. (2015). Measuring political polarization: Twitter shows the two sides of Venezuela. *Chaos: An Interdisciplinary Journal of Nonlinear Science*, 25(3), 033114.

Njegomir, N. M. (2016). *The impact of Facebook, Twitter, and YouTube on Millennials' political behavior*. Washington: Gonzaga University.

Noble, S.U. (2018). *Algorithms of Oppression*. Newyork: New york University Press

O'neil, C. (2016). *Weapons of Math Destruction*. New York: Crown.

Ölçekçi, H. (2020). "Dijital İletişim ve Küresel Kültürel Etkileşimin Homojenleşme, Kutuplaşma ve Melezleşme Süreçleri", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 50, 146-163.

Övür, A. (2016). "Kitle İkna Tekniklerinin Kullanılması Bakımından Günümüz Televizyon Yayıncılığı", *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 2, 55-79.

Özgen, E. ve Bayraktar, N. (2014). Spin Doctor kavramının tehdidi altında halkla ilişkiler. *Marmara İletişim Dergisi*, 21, 1-18.

Özkan, D. ve Ünal, A. T. (2021). "Dezenformasyona İnanma ve Yayma Psikolojisi", Tarhan N. Ve Tutgun Ünal A. (Ed.). *Sosyal Medya Psikolojisi* içinde (s. 25-35), İstanbul: Der Yayınları.

Özüdoğru, Ş. (2014). "Bir Web 2.0 Uygulaması Olarak Bloglar: Blogların Dinamikleri ve Alog Alemi", *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication* 4(1), 36-50.

Uğurhan, Y. Z. C. vd. (2021). " TikTok'taki Reklam ve Sponsorlu İçeriklerin Satın Alma Niyeti Üzerindeki Rolü:Sosyo-Demografik Değişkenler Özelinde Bir İnceleme", ASBİ Abant Sosyal Bilimler Dergisi, 21(2), 243-269.

Qualter, T. (1980). "Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35(1), 255-307.

Revilla, M. D. P. M. (2017). *The Role of Social Media in the Presidential Campaigns of 2008 and 2016*. Doctoral Dissertation, Dartmouth College.

Roper, C (2016). *Targeting Persuadable Voters Through Social Media: The Use of Twitter in The 2015 UK General Election*, Yüksek Lisans Tezi, Sussex Üniversitesi Tarih ve Siyaset Bölümü, Brighton.

Rose, J. (2012). Are negative ads positive? Political advertising and the permanent campaign. *How Canadians communicate iv: Media and politics*, 4, 149-68.

Sarıtaş, İ. (2018). "Nazi Döneminde Sinemanın Propaganda Aracı Olarak İşlevi", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 47, 329-351.

Seyidov, I. (2021). " Büyük Verinin Gücü Adına:Siyasi Kampanyalarda Etkili Veri Kullanımı", TRT Akademi Dergisi, cilt:6, sayı:11

Shafi, A. (2017). *Issue Ownership and Framing of Digital Privacy on Twitter*. Wayne State University.

Silsüpür, Ö. (2016). "Siyasal İletişim Aracı olarak Twitter Kullanımı: 07 Haziran 2015 Genel Seçimi Üzerine Bir Çalışma", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 4(2), 725-747.

Şimşek, V. (2018). Post-truth ve yeni medya: Sosyal medya grupları üzerinden bir inceleme. *Global Media Journal TR Edition*, 8(16), 1-14.

Tarhan, N. (2020). *Psikolojik Savaş.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Tasa, H. (2021). *Sosyal Medya ve Kutuplaşma.* Erbay A, Yücel V (Ed.). *Sosyal Medya ve Psikoloji* içinde. Ankara: Akademisyen Kitapevi.

Temel, F., Önürmen, O., ve Köprü, M. (2014). "Seçim Kampanyalarında Dijital Araçlar ve İnternetin Yeri: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma", *Global Medya Journal*, 5(9), 322-337.

The Social Dilemma Belgeseli, https://www.netflix.com/browse [Erişim tarihi: 09.05.2021]

Timisi, N. (2003). *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*. Ankara: Dost Kitabevi.

Toktay, Y. (2019). *Sosyal Medya'da Dezenformasyon, Manipülasyon ve Propaganda Etkisi: Zeytin Dalı Harekatı Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Toktay, Y. (2019). *Sosyal Medyada Dezenformasyon, Manġpülasyon ve Propaganda Etkisi: Zeytin Dalı Harekatı Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tolbert, C. J., and McNeal, R. S. (2003). Unraveling the effects of the Internet on political participation?. *Political Research Quarterly*, 56(2), 175-185.

Toprak, A.G. (2021). *Dijital Medya ve Mekânın Dönüşümü,* Ankara: Ütopya Yayınevi.

Towner, T. L., and Muñoz, C. L. (2018). Baby boom or bust? The new media effect on political participation. *Journal of Political Marketing*, 17(1), 32-61.

Türk, G. D. (2013). "Demokrasinin Dördüncü Kuvveti Yeni Medya Teknolojileri", İnet,Tr'13, *XVIII. Türkiye'de İnternet Konferansı*- 9-11 Aralık 2013, İstanbul Üniversitesi.

Türk, G. D., ve Özdemir, Ş. (2021). *Sosyal Medya Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Tütünsatar, A ve Okçu, M. (2020). "Sosyal Medya ve Siyasal Katılım İlişkisi: Uygulamalar ve Olaylar Üzerinden Değerlendirme", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (36), 66-93.

Utma, S. (2018). "Dijital Çağda Medyanın Psikolojik Gücü: Algı Yönetimi Perspektifinden Kuramsal Bir Değerlendirme", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 2903-2913.

Ünal, S. (2018). "Genç Nesilde Ötekileştirmenin Dijital Yüzü: Nezaket Dışı Siyasal Değer Yüklü Paylaşımlar ve Kutuplaşma", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1812-1866.

Ünlü D. G. (2020). " 'Videolarda Gerçek Hayattaki Gibi Değilim, Rol Yapmaktayım': TikTok Kullanıcılarının Benlik Performanları Üzerine Bir İnceleme", *Intermedia International E-journal*, 7(12), 115-128.

Vodinalı, S., ve Çötok, N. A. (2015). Siyasal Propaganda Bağlamında Siyasal Reklamlar: 2015 Türkiye Genel Seçimlerinde Akp/Chp/Mhp Partileri Tv Reklamları Üzerine Bir Değerlendirme. *Global Media Journal: Turkish Edition*, 6(11), 497–531.

Vona, E. (2021). Onlıne Pandemi: Covıd-19 Pandemisine İlişkin Twitter'da Paylaşılan Sağlık Bilgilerinin Tematik Analizi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(2), 911-942.

Welch, D. (2019). *Propaganda, Güç ve İkna.* (Selim Sezer Çev.). İstanbul: İnkilap Kitapevi.

Wolton, D. (1990). Political Communication: The Construction of a Model. *European Journal of Communication*, 5(1), 9-28.Woznikowski, A. (2017). *Polarizing Political Opinions Online: 2016 Presidential Election*, Master Thesis, Southern Connecticut State University Political science, New Haven.

Woznikowski, A. (2017). *Polarizing Political Opinions Online: 2016 Presidential Election*. Southern Connecticut State University.

Yalın Eroğlu, B. (2006). Siyasal iletişimin reklam boyutuna ilişkin kuramsal bir inceleme. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2006(25), 169-180.

Yılmaz, A., Yolcu, T., Özkaynar, K., and Aykaç, Ö. S. (2020). "Siyasal Pazarlama ve Siyasal İletişimde Post-Truth: Donald Trump Örneği." *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(2), 298-309.

Yüksel, O. (2020). *Tüm Boyutlarıyla Dijital Pazarlama ve Sosyal Medya,* Ankara: Medya Akademi Yayınları.

Zaid F. S. (2016). *Sentiment Analysis on Controversial Candidates of U.S. Presidential Election 2016*. Master Thesis, School of Troy University.

Zeybek, B. (2020). Mitinglerde siyasal retoriğin kullanımı: 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri. *Intermedia International e-Journal*, 7(12), 191-203.

Zeybek, B. (2020). Siyasal Reklamlardaki Dil Kullanımı: 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13(30), 936-954.

Zhang, Y. (2020). *A Network Approach to Understanding Public Attention, Public Opinion, and Communication Flows in the Digital Media System*. The University of Wisconsin-Madison.

İMALAT SANAYİNDE ÇALIŞAN KADINLARIN KÜLTÜREL VE SOSYAL SERMAYE DURUMU

Bediha Şahin

nobel bilimsel

İMALAT SANAYİNİNDE ÇALIŞAN KADINLARIN KÜLTÜREL VE SOSYAL SERMAYE DURUMU

Bediha Şahin

Yayın No.: 1534
ISBN: 978-625-398-389-5
E-ISBN: 978-625-398-390-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seda Polat -sedapolat@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Emine Sırakaya -emine@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Şahin, Bediha.
İmalat Sanayininde Çalışan Kadınların Kültürel ve Sosyal Sermaye Durumu / Bediha Şahin
1. Basım, VI + 84 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-389-5
E-ISBN: 978-625-398-390-1
1. İmalat Sanayi 2. Çalışan Kadınlar 3. Sosyal Sermaye

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

GİRİŞ **1**

1. TARİHSEL SÜREÇ **7**

2. ARAŞTIRMANIN ALANI VE YÖNTEMİ **13**

2.1. Araştırmanın Önemi ve Amacı 13
2.2. Araştırmanın Yöntemi ve Problem Cümleleri 14
2.3. Veri Toplama Araçları 14
2.4. Katılımcıların Belirlenmesi 16
2.5. Geçerlik ve Güvenirlilik 17
2.6. Verilerin Temalarının Belirlenmesi ve Analizi 17
2.7. Araştırmanın Katılımcılarına ve Çalıştıkları Fabrikalara Ait Bilgiler 21
2.8. Araştırmanın Süreci ve Karşılaşılan Güçlükler 24

3. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ **27**

3.1. Bourdieu'da Kültürel-Sosyal Sermaye ve Alan 27

4. BULGULARIN TEMATİK ANALİZİ **31**

4.1. Kadın İşçilerin Ailelerinin ve Kendilerinin Kültürel ve Sosyal Sermayeleri 31
4.2. Kadınların İmalat Sanayisinde Çalışmalarını Etkileyen Etmenler (Bu İşe Girmeden Önceki Enformel Sektörde Çalışma Deneyimleri) 43
4.3. Kadın İşçilerin İmalat Sanayisinde Karşılaştıkları Sorunlar 48
4.3.1. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılık 48
4.3.2. Çalışma Hayatı ve Aile Yaşamları Arasındaki İlişkiler 56

SONUÇ **67**

KAYNAKÇA **77**

KAYNAKÇA

Abbas, Q. , Hameed, A. (2011). Gender discrimination & its effect on employee performance / productivity. Internationel Journal of Humanities and Social Scienses. Vol.1 (15). (ss.170-176).

Acar, F., Ayata, A. G., ve Varoğlu, D.(1999*).. Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Türkiye'de Eğitim Sektörü Örneği*, Ankara: KSGM Yayınları

Acker, J. ve Van Houten, D. R., (1992). "Differential Recruitment and Control: The Sex Structuring of Organizations", A. J. Mills ve P. Tancred, Gendering Organizational Analysis, Newbury Park, Sage.15-30.

Ağın, A. (1985). Yetişkinlerin örgün mesleki eğitimi (Ankara Örneği). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ahl, H. (2006). Motivation in Adult Education: A Problem Solver or a Euphemism for Direction and Control? , Internationel Journal of Lifelong Education. 25 (4), 385-406.

Akgül, T., Dinçer, M. A. ve G. Kolaşin (2008). İstihdam paketinin ekonomik etkileri. BETAM Araştırma Notu 001. Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları: İstanbul. Amsden, A. H. (2010). Say's law, poverty, persistence and employment neglect. Journal of Human Development and Capabilities. Vol. 11 (1). (ss.57-66).

Akpınar, A., Kümbetoğlu, B., User, İ. (2015). Gıda, Tekstil ve Hizmet Sektöründe Kayıt Dışı Çalışan Kadın İşçiler. Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emeği. (ED: A. Makal, G. Toksöz). Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık.

Aksoy, H. H. (2007). Yeni Ekonomi Düzeninde Kariyer ve Eğitim: Ankara OSTİM Organize Sanayi İş yerlerinde Gerçekleştirilen Bir Araştırma Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 7(3), 1047-1084.

Aksoy, H. H. (1999). Relationship Between Education and Employment: How to Employers Use Edicational İndicators in Hiring? Results from a Participatory Observation Journal of Inderdisciplinary Education. Vol. 3(1), 171-187.

Aktar, A. (1990). Kapitalizm, Az Gelişmişlik ve Türkiye'de Küçük Sanayi. İstanbul: Afa Yayıncılık.

Aşır, K. S. (2011). Mamak Halk Eğitim Merkezinde Açılan Kurslara Kadınların Eğitime Katılma ve Terk Nedenleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ata, E. (2016). Yaşamboyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Anabilim Dalı Yetişkin Eğitimi Programı Başkent Halk Eğitimi Merkezindeki Mesleki Kurslara Yetişkinlerin Katılım Örüntüleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ayhan, S. (1990). Halk eğitiminde katılma: Ankara'daki Halk Eğitim Merkezlerinde açılan kurslara katılanların özellikleri, katılmalarını güdüleyen etmenler ve programlara ilişkin görüşleri. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 14 (77), 71-79.

Baechler, J. (1994). Kapitalizmin Kökenleri. 2. Baskı. (Çev.: M. A. Kılıçbay,) Ankara: İmge Yayınları.

Biçimleri, 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, (Ed. Şirin Tekeli), İstanbul, İletişim Yayınları.

Boeren, E., Holford, J., Nicaise, I., and Baert H. (2012). Why do adults learn? Developing a motivational typology across 12 European countries. Globalisation, Societies and Education, 10(2), 247-269.

Boirdieu, P. & Wacquant, L. J. D. (2003). Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar, Çev. Nazlı Ökten; İstanbul: İletişim Yayınları.

Borg, C., Buttigieg, J., Mayo, P. (2011). Gramsci ve Eğitim. (I. Yavlal ve O. Gayretli, Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Boshier, R. (1971). Motivational orientations of adult education participants: A factor analytic exploration of Houle‟s typology. Adult Education Quarterly, 21 (2), 3-26.

Boshier, R. (1977). Motivational orientations re-visited: Life space motives and the education partisiptin scale. Adult Education Quarterly, 21 (2), 89-115.

Boshier, R. (1991). Psychometric properties of the alternative from of the education participation scale. Adult Education Quarterly, 41 (3), 150-167.

Bowles, S., (1972) . Schooling and İneguality from generation to generation Journal of Political Economy (Part 2) May-June, 80 (3), s. 219-251.

Bozkurt, M. (1985). Halk Eğitimi Merkezlerinin son beş yıldaki çalışmaları ve karşılaşılan güçlükler (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi. Ankara.

Buğra, A. (2010). Toplumsal Cinsiyet, İşgücü Piyasalar ve Refah Rejimleri: Kadın İstihdamı, TÜBİTAK Projesi, İstanbul.

Burgess, P. (1971). Reasons for Adult Participation in Group Educational Activities. Adult Education, 22(1), 3-29.

Capt, J. (2001). What skills are needed to ensure survival and growth of enterprises? Linking Work, Skills, and Knowledge: Learning for Survival and Growth International Conferense. Interlaken-Switzerland. https://www.ircwash.org/. (Erişim Tarihi: 03.11.2018).

Carnoy, M. (1982/1990). Eğitim ve Ekonomi İlişkisi (Çev. Necla Kurul Tural). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 22(1). 485-504 (Orijinal Yayım Tarihi: 1982). Coleman, J. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. American Journal of human Sociology, 94, Supplement. 95-120(Akt.: Aksoy Eğitimde Nitelik).

Crocker, J. ve Mcgraw, K. M. (1984). What's Good for the Gocse Is Not Good for the Gander, *American Behavioral Scientist*, 27(3), 357-369.

Çolak, Ö. F., Kılıç, C. (1999). Yeni Sanayileşen Bölgelerde Kadın İşgücü Arzı: Şanlıurfa Örneği, İstanbul: Türk İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayını.

ÇSGB, (2013). Ulusal istihdam stratejisi (2014-2023). Ankara. Çalışma hayatında toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi AB eşleştirme projesi. (2012).

Dedeoğlu, S. (2012). Türkiye'de refah devleti, toplumsal cinsiyet ve kadın istihdamı. İçinde Dedeoğlu, S. ve Elveren, A. Y. (Der.) Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın, (ss. 211-230), İstanbul: İletişim.

Dedeoğlu, S. ve Elveren, A. Y. (2012). Giriş: Türkiye'de toplumsal cinsiyet, toplum ve refah devleti. İçinde Dedeoğlu, S. ve Elveren, A. Y. (Der.) Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın, (ss. 29-46), İstanbul: İletişim. Demirel A. ve diğerleri. (1999). Çalışmaya hazır işgücü olarak kentli kadın ve değişimi. KSSGM. Ankara.

DPT (1989) . www.dpt.gov.tr Altıncı Kalkınma Planı (1990-1994).

Duman, A. (2004). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Programlarına Kayıtlı Olan Öğrencilerin Güdüsel Yönelimleri, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 2 (6), 34-45.

Ecevit, Y. (1995). Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeğinin Konumu ve Değişen

Ecevit, Y. (1998). Türkiye'de ücretli kadın emeğinin toplumsal cinsiyet temelinde analizi. İçinde Hacımirzaoğlu, A. B. (Ed.), 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, (ss. 267-284). Tarih Vakfı: İstanbul.

Ecevit, Y. (2008). İşgücüne katılım ve istihdam. İçinde Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri, Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset Raporunun Güncellemesi, (ss.113-207). TÜSİAD 07/468

Ecevit, Y. (2012). Feminist sosyal politika bağlamında, Türkiye'de çocuk bakımı ve eğitimine iki pradigmadan doğru bakmak. İçinde Makal, A. ve Toksöz, G. (Der.), Geçmişten Günümüze Türkiye"de Bakım Emeği (ss. 220-265), Ankara Üniversitesi Yayınevi: Ankara.

Ecevit, Y. (1991). "Shop Floor Control The İdeological Construction of Turkish Women Factory Workers" Beyond , Employment Household Gender and Subsistence (Ed. N.Reddift and E. Mignione), Oxford, Blacwell.

Ecevit, Y. (1997). Küreselleşme, Yapısal Uyum ve Kadın Emeğinin Kullanımında Değişmeler, Küresel Pazarlar Açısından Kadın Emeği ve İstihdamındaki Değişimler: Türkiye Örneği (Ed. Ferhunde Özbay), İstanbul, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, ss. 31-77.

Ecevit, Y. (2010b). İş ve aile yaşamının uzlaştırılması bağlamında Türkiye'de erken çocukluk bakımı ve eğitimi. İçinde İlkkaracan, İ. (Der.), Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet

Edgar, E., P. Sedwick (2007). Kültürel Kurumda Anahtar Kavramlar, (M. Karaşahan, Çev.). İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.

England, P. (1982). The failure of human capital theory to explain occupational sex segregation. İçinde Humpries, J. (Ed.) (1995). Gender and Economics. Edwar Elgar Publishing, England. (ss. 372-384).

Eraydın, A. ve Erendil, A. (1999). Dış pazara açılan konfeksiyon sanayiinde yeni üretim süreçleri ve kadın işgücünün bu sürece katılım biçimleri. Ankara: KSSGM Yayınları.

Ercan, F., Gültekin, K. D., Tanyılmaz, K. (2018). Türkiye'de Sermaye Birikimi, Sanayileşme Politikaları ve Sektörel Değişimler. http://www.academia.edu/35081664/ (Erişim Tarihi: 05.11.2018).

Erdut, T. (2005). İşgücü Piyasasında Enformelleşme ve Kadın İşgücü. Çalışma ve Toplum Dergisi. 3. http://calismatoplum.org/sayi6/makale%201.pdf (Erişim Tarihi: 22.10.2018).

Eşitliğine Doğru: İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları (ss. 88-114). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Bilim Mühendislik ve Teknolojide Kadın Araştırmaları ve Uygulama Merkezi ve Kadının İnsan Hakları yeni Çözümler Derneği ortak yayını.

EU Commission, (2010). More women in senior positions: key to economic stability and growth. EU Commission: Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities.

Eyüboğlu, A., Özar, Ş. ve Tanrıöver, H. (2000). Kentlerde kadınların iş yaşamına katılım sorunlarının sosyo-ekonomik ve kültürel boyutları. Ankara: KSSGM Yayınları.

Fidan, F. (2000). Kapitalizmin Gelişme Sürecinde Kadının Çok Yönlü Konumu (Medya Örneği). Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi. 1.(1), 117-133.

Ginsborg, P., (2010). *Gündelik Hayat Politikaları* (Çev. M.Ö. Mengüşoğlu).İstanbul, Açılım Yayınları.

Gökçe, N. (2016). Kadınların Okuma - Yazma Kurslarına Katılmama Nedenleri Ve Karşılaştıkları Güçlüklerle Baş Etme Stratejileri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Görgün-Baran, A., Gelgeç-Bakacak, A., Eldem, C. T., Barutcu H. F. (2016).İş Hayatında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İÇASİFED Üyesi İşverenlerin Eğilim ve Beklentileri Açısından Değerlendirilmesi. Kadınların Ekonomik Fırsatlara Erişiminin Arttırılması, The World Bank, s.1-13; http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/İŞ-.pdf, (Erişim Tarihi: 27.07.2022).

Günlük-Senesen, G., Pulhan, E. ve Özar, S. (2000). Kadın istihdamı için yeni perspektifler ve kadın işgücüne muhtemel talep. Ankara: KSSGM Yayınları.

Hakim, C. (1995). Five feminist myths about women‟s employment. The British Journal of Sociology. Vol. 9(3). (ss. 239-314).

Hartmann, H., (1992). Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği, Kadının Görünmeyen Emeği, Kadının Görünmeyen Emeği (Hazırlayanlar: Gülnur Acar – Savran, Nesrin Tura Demiryortan), (3. Baskı), İstanbul. Yordam Yayınevi.

Houle, Cyril O. (1961). The Inguring Mind. Madison: University of Wisconsin Press. Johnstone, J., and Rivera, R. (1965). Volunteers for learning. Chicago: Aldine Publishing Company.

İlkkaracan, İ. (1998). Kentli Kadınlar ve Çalışma Yaşamı, (Ed. A. B. Hacımirzaoğlu), 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, (ss. 285-302). İstanbul, Tarih Vakfı.

İlkkaracan, İ. (1998). Kentli Kadınlar ve Çalışma Yaşamı. İçinde Hacımirzaoğlu, A. B. (Ed.), 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, (ss. 285-302). Tarih Vakfı: İstanbul.

İlkkaracan, İ. (2010). Uzlaştırma politikalarının yokluğunda Türkiye emek piyasasında toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri. İçinde İlkkaracan, İ. (Der) Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Doğru İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları, (ss. 21-58) İTÜ BMTKAUM VE KİH-YÇ: İstanbul.

Kalkınma Bakanlığı (2013). 10. Kalkınma planı (2014-2018). Ankara.

Karataş, S. B. (2009). Yetişkinlerin Eğitime Katılma Güdüsünü Etkileyen Psikolojik Ve Toplumsal Faktörler (Karayolları Genel Müdürlüğü İngilizce Eğitimleri Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kıral, Ö. A. (2016). Yetişkin Öğrenenlerin Güdüsel Yönelimleri (Karaman İli Merkez İlçe Halk Eğitimi Merkezi Kursları Örneği. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kim, A., and Merriam, S. B. (2004). Motivations for learning among older adults in a learning in retirement institute.Educational Gerontology, 30 (6), 441-445.

Kirazoğlu, C. (1996). Reasons For Not Participating in Adult Education Activities, Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Klasen, S. (1999). Does gender inequality reduce growth and development? Evidence from cross-country regressions. Working Paper Series. No.7. World Bank Publications.

Kocacık, F., Gökkaya, V. B., (2005). Türkiye'de Çalışan Kadınlar ve Sorunları, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 6(1).

Koç, M. ve Korucu, İ. (2011). 4857 sayılı iş kanununa göre kısmi çalışma uygulamaları ve sonuçları. Çalışma ve Toplum. Cilt 1, (ss. 140-178).

Komşu, U. C. (2014). Türkiye'de Kent Sorunları ve Yetişkin Eğitimi "Mersin Karaduvar Mahallesi Örneği", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Koray, M. (2000). Sosyal Politika, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

Lordoğlu, K. (1998). Enformel İstihdam ve Sosyal Güvenlik Sorunu. Ekonomik Yaklaşım Dergisi. 9(31),5-21.

Lowe, J. (1985). Dünyada Yetişkin Eğitimine Toplu Bakış. (T. Oğuzkan, Çev.). Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu.

Lüküslü, D. & Arıkan-Akdağ, G. & Çelik, K. (2017) Sessiz ve Görünmeyen Gençler Projesi Raporu Okumayan ve Çalışmayan Gençliğin Durumu ve Çözüm Önerileri, İstanbul: Genç Hayat Yayınları,

Makal, A. (2001). Türkiye'de 1950-1965 Döneminde Ücretli Kadın Emeğine İlişkin Gelişmeler. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 56. (2), 121.

Malkoç, G. (1983). Kadıköy Halk Eğitimi Merkezi meslek kurslarını izleme araştırması. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

Mayo, P. (2012). Özgürleştiren Praksis Paulo Freire'nin Radikal Eğitim ve Politika Mirası. (N. Aksoy ve H. H. Aksoy, Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları

Merriam, B. S. (2013). Nitel Araştırma. (S. Turan, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Merriam., B. S. (2013). Nitel Araştırma.(S. Turan, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Mincer, J. ve S. Polachek, (1974). Family investment in human capital: earnings of women. İçinde Humpries, J. (Ed) (1995), Gender and Economics. Edwar Elgar Publishing: England (ss. 317-349).

Mitra, A. ve P. Sıngh (2006). Human capital attainment and female labor force participationthe kerala puzzle. Journal of Economic Issues. Vol:40 (3). Abı/ Inform Global. PP779. Morstain, B. R., and Smart, J. C. (1974). Reasons for Participation in Adult Education Courses: A Multivariate Analysis of Group Differences. Adult Education Quarterly, 24 (2), 83-98.

Norton, S. P., (2007). The new reality: Participation of elected government officials of the state of Kansas in emergency management training post September 11, 2001 (Published Doctoral Dissertation, Kansas State University, Manhattan Kansas). Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/29867636_The_new_reality_Participation_of_electe d_goverment_officials_o_the_State_of_Kansas_in_emergency_management_trainig_post.

Onaran, Ö., (2004). Emek piyasasına dayalı yapısal uyum: katılık miti. İçinde N. Balkan ve S. Savran (Der.), *Neoliberalizmin Tahribatı: 2000'li Yıllarda Türkiye* (ss. 211-233). İstanbul: Metis.

Özdamar, S., Eyüpoğlu, D., İncir, G., Ilgaz, N. A., Fidan, E. ve İnce Y. (2000). Çalışma yaşamında cinsiyete dayalı ayrımcılık, bankacılık sektöründe örnek olay incelemesi. Ankara: KSGM Yayınları.

Palme. M .O. ve Wright, R. E., (1992). "Gender Discrimination and Compensating Differentials in Sweden", Applied Economics, 24(7), Temmuz, 751-759.

Powell, G. N. (1993). *Women and Men in Management*, Newbury Park, California, Sage Publications.

Psacharopoulos, G. (1993). İnsan Gücü Planlamasında İşgücü Piyasal Çözümlemesi. (Çev. H.H. Aksoy), Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 26(2). 429-442.

Rubenson, K. (2001). Bariers to participation adult education, K. Rubenson (Ed). Adult Learning and Education (216-220). UK: Elsevier Ltd.

Saad- Filho, A., Johnston, D. (2014). Neoliberalizm Muhalif Bir Seçki. 2. Baskı. (Ş. Başlı, T. Öncel, Çev.). İstanbul, Yordam Kitap.

Sarıtaş-Eldem, C. T. (2015). Genç Kadın Emeği ve Sermaye Arasındaki Pazarlık: Devlet, Emek Piyasası ve Aile Bağlamında Bir İşsizlik Analizi. Fe Dergi. Vol.7(1).(ss.16-31).

Sennett, R. (2017), Karakter Aşınması. Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri. (Çev. B. Yıldırım). İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Sheffield, S. B. (1964). "The Orientations of Adult Continuing Learners", The Continuing Learner. Daniel S.(Ed.), Center fort the Study of Liberal Education for Adults, (s. 1-22). Chicago.

Smenek, B. P. (1992)."Pay Eguity Laws in Canada", Benefits and Compensation International, 22 (3),Ekim, 17-19.

Smith, P. (2005). Kültürel Kuram, (Çev. S. Güzelsarı ve İ. Gündoğdu). İstanbul, Babil Yayınları.

Spring, J., (2007). Özgür Eğitim (Çev: A. Ekmekçi), İstanbul: Ayrıntı Yayınları. Swartz, D. (2011). Kültür ve İktidar (Çev. E. Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.

Şahin. B. (2017). Açık Öğretim Lisesi Öğrenci ve Mezunlarının Katılım Örüntüleri (Ankara İli Çankaya İlçesi Örneği). Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Şenyapı, T. (1982). "Economic Change and the Gecekondu Family", (Ed. Ç. Kağıtbaşı) Sex Roles, Family and Community in Turkey Indiana: Indiana University Turkish Studies. 3 ,s. 245. Tatlıoğlu, E. (2012). Güvenceli esneklik çerçevesinde esnek çalışmanın uygulanabilirliği. Electronic Journal of Vocational Colleges (ss. 69-84).

Tatar. Z. (2009). Yetişkinlerin Kentleşme ve Eğitim İhtiyaçlarına İlişkin Görüşleri (Eskişehir İli Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Tekin, M. (1988). Ankara ilinde yetişkinleri örgün yetişkin eğitimi programlarına katılmaya güdülen etmenler ve yetişkinlerin katılmada karşılaştıkları güçlükler (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Tekin, M. (1990). Yetişkin Eğitiminde Katılma ve İlgili Araştırmalar. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 22(2), 547-563.

Tekin, M. (1991). Dünyada ve Türkiye'de Halk Eğitimi ve Sorunları. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 24(1), 1-12.

Tezcan, F. (2012). Halk eğitimlerine katılan yetişkin öğrenenlerin güdüsel yönelimleri (Muğla ili merkez ilçe halk eğitimi merkezi kursları örneği)(Yayımlanmış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi, Ankara. TİSK, (1994). Çalışma hayatında esneklik. TİSK Yayınları: Ankara.

Tezcan, M. (1985). Eğitim Sosyolojisi, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

TİSK, (2006). Kadın istihdamı zirvesi. TİSK Yayınları: Ankara.

TİSK, (2007). XXIII. Genel kurul çalışma raporu. TİSK Yayınları: Ankara.

TİSK, TOBB ve TÜSİAD (2009). Tisk, Tobb, Tüsiad'ın esneklik konusundaki ortak görüş ve önerileri. (Gözden Geçirilmiş Metin). http://www.tusiad.org.tr/rsc/shared/file/2009-07-23Esneklik-TISKTOBBTUSİADOrtakGorusRevizeMetin.pdf. Erişim Tarihi: 10 Ekim 2014

Toksöz, G. (2007). Türkiye'de Kadın İstihdamının Durumu (Ankara: ILO)

Toksöz, G. (2007). Türkiye'de Kadın İstihdamının Durumu ILO: Ankara. TÜİK (2013). Hane halkı işgücü verileri. İşgücü istatistiklerinden derlenmiştir; http//www.tuik.gov.tr/ PreTablo.do?alt_id=1007 Erişim Tarihi: 10 Ekim 2014. Tolan, Barlas (1996). Toplum Bilimlerine Giriş, 4. Baskı, Adım Yayıncılık, Ankara.

Toksöz, G. (2009). Kriz Koşullarında Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden İşgücü Piyasalar http//www.ilo.org/.

Toksöz, G. (2012a). Neo-liberal piyasa, özel ve kamusal patriarka çıkmazında kadın emeği. İçinde Dedeoğlu, S ve Elveren, A. Y. (Der.) Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın, (ss. 103-126), İletişim: İstanbul.

Toksöz, G. (2012b). Ulusal istihdam stratejisi kadınlar ve gençler için ne getiriyor? İçinde Ulusal İstihdam Stratejisi Eleştirel Bir Bakış (ss. 36-49). Ankara: TÜRK-İŞ.

Toksöz, G. (2015). Kadın İstihdamı, (Der. Ahmet Makal, Gülay Toksöz), Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emeği. Ankara. İmge Yayınevi.

Tuğrul, Y. (1982). Ankara Halk Eğitimi Merkezlerine devam eden katılımcıların istekleri ve beklentileri (Yayınlanmamış Araştırma Raporu), Ankara: MEB Yaygın Eğitim Enstitüsü Yayını.

TÜİK,(2022). Temmuz Ayı İşgücü göstergeleri https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-A%C4%9Fustos-2022-45653. (Erişim Tarihi: 20.09.2022).

TÜRK-İŞ (2018). www.turkish.org.tr Ekim 2018 Açlık Ve Yoksulluk Sınırı (Erişim Tarihi 26.11.2018).

TÜRK-İŞ, (2022).https://www.turkis.org.tr/ / Ağustos 2022 Açlık Ve Yoksulluk Sınırı (Erişim Tarihi: 20.09.2022).

Türkkonfed-ERG, (2006). Skills, competencies and vocational training: policy analysis and suggestions. http://www.turkonfed.org/rapor/SKILLS.pdf. Erişim Tarihi: 02 Kasım 2014.

Ural O. (1991). The reason for participating in adult education programs in Turkey Yayınlanmamış Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

Uysal, G. (2012). Kentlerde kadınların işgücüne katılımı artıyor. BETAM Araştırma Notu 13/143. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.

Ünal, L., Tural, N. K., & Aksoy, H. H. (2005). Mesleki Eğitim ve Yaşam Boyu Eğitim: Ekonomi Politik Bir Değerlendirme. Yaşam Boyu Öğrenme Sempozyum Bildirileri ve Tartışmalar (s. 136-151). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Vaizey, J. (1961). The Economics of Education, London: Faber Faber.

Varoğlu, D. (1994). Kamu sektöründe kadın işgörenler: çalışma ve işten ayrılma nedenleri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma, 1. Uluslararası Kadın Dayanışma Kongresi (Antalya- Belek, 11-13 Kasım), Ankara Kadın Dayanışma Vakfı Yayınları.

Varoğlu, D. (1994). Kamu sektöründe kadın işgörenler: çalışma ve işten ayrılma nedenleri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma, 1. Uluslararası Kadın Dayanışma Kongresi (Antalya- Belek, 11-13 Kasım), Ankara Kadın Dayanışma Vakfı Yayınları.

Yaman–Öztürk, M. (2010). Ücretli ve ücretsiz bakım emeği ekseninde kadın emeği; 1980‟lerde 2000‟lere. İçinde Yaman-Öztürk, M. ve Dedeoğlu, S. (Der.), Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği, (ss. 25-78). İstanbul: Sav Yayınları.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). Sosyal Bilimlerden Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, Z., Kalağan, G., Yıldız, S., Çetin, B. (2013). Toplumsal Dönüşüm ve İrrasyonel Tüketim, Bartın Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4 (8), s. 67-1102.

DİSİPLİNLERARASI SOSYAL HİZMET HOLİSTİK PERSPEKTİF

Editör
Mehmet Gedik

nobel bilimsel

DİSİPLİNLERARASI SOSYAL HİZMET
HOLİSTİK PERSPEKTİF

Editör: Mehmet Gedik

Yayın No.: 1414
ISBN: 978-625-398-161-7
E-ISBN: 978-625-398-162-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Şubat 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Gedik
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gedik, Mehmet.
Disiplinlerarası Sosyal Hizmet -Holistik Perspektif- / Mehmet Gedik
1. Basım, XXVI + 518 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-161-7
E-ISBN: 978-625-398-162-4
1. Sosyal Hizmet 2. Disiplinlerarası 3. Holistik (Bütüncül) 4. Manevi Destek 5. Ekosistem

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI V

EDİTÖRDEN ..... XXİ

I. TEMA:
DİSİPLİNLERARASI SOSYAL HİZMET

BİRİNCİ BÖLÜM
DİSİPLİNLERARASI SOSYAL HİZMET "HOLİSTİK YAKLAŞIM" 3
Mehmet Gedik

GİRİŞ 4
1. SOSYAL HİZMET 5
1.1. Sosyal Hizmetin Tarihsel Gelişimi ve Holistik Yaklaşım 8
1.1.1. Milattan Önce ve Sonrası Sosyal Hizmet 9
1.1.2. On Dokuzuncu Yüzyıl ve Sonrasında Sosyal Hizmet 9
1.1.2.1.Yerleşim Evi Hareketi (Hull House) 11
1.1.3. Yirminci Yüzyılda Sosyal Hizmet 12
2. HOLİSTİZM 14
2.1. Holistizm Kavramının Tarihçesi 15
2.2. Holistik Genelci (Bütüncül) Yaklaşım 20
2.2.1. Disiplinlerarası Holistik (Bütünleştirici) Yaklaşım 23
3. İNSAN 27
3.1. Holistik Bir Varlık Olarak İnsan 27
3.3.1. Sosyal Hizmet ve İnsanda Korunması Gereken 5 Temel Değer 29
3.3.1.1. Can-Ruhun (Nefs) Korunması 31
3.3.1.2. Aklının (Zekâ) Korunması 31
3.3.1.3. Dininin (Maneviyat) Korunması 32
3.3.1.4. Neslinin (Aile) Korunması 33
3.3.1.5. Malının (Emek) Korunması 36
4. DİSİPLİNLERARASI İLİŞKİ VE SOSYAL BİLİMLER 37
4.1. Multidisipliner Sosyal Hizmet Mesleği 38
SONUÇ 41
KAYNAKÇA 43

İKİNCİ BÖLÜM
DİSİPLİNLERARASI EKLEKTİK SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI 47
Zeynep Uyanık Negiz

GİRİŞ 47
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 48
1.1. Temel Kavramlar 48
1.1.1. Disiplin 48
1.1.2. İnterdisiplin (Disiplinlerarası) 51
1.1.3. Multidisipliner 53
1.2. Eklektik 55
1.2.1. Eklektik Felsefesine Bakış Açısı 56
2. SOSYAL HİZMETTE EKLEKTİK UYGULAMALAR 59
2.1. Eklektik Sosyal Hizmet Uygulamasının Hareket Noktası 59
2.2. Eklektik Sosyal Hizmet Uygulama Örnekleri 61
3. EKLEKTİK SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI VE TEMEL ELEŞTİRİLER 63
SONUÇ 65
KAYNAKÇA 67

II. TEMA:
DİSİPLİNLERARASI SOSYAL HİZMET VE SAĞLIK

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DİSİPLİNLERARASI PERSPEKTİFTEN SAĞLIK VE SOSYAL HİZMET 73
Beyza Erkoç

GİRİŞ 73
1. SAĞLIK 74
1.1. Sağlığa ve Hastalığa İlişkin Değişen Bakış Açısı 75
1.1.1. Biyomedikal Model 76
1.1.2. Biyopsikososyal Model 77
1.2. Sağlığın Bileşenleri 80
1.2.1. Hastalık 80
1.2.2. Engellilik 81
1.2.3. Fiziksel İyilik 82
1.2.4. Zihinsel İyilik 82
1.2.5. Sosyal İyilik 84
2. SOSYAL HİZMET 89
3. SAĞLIK VE SOSYAL HİZMET İLİŞKİSİ 90

SONUÇ 92
KAYNAKÇA 92

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TIBBİ SOSYAL HİZMET 95
Halil Şengül - Arzu Bulut

GİRİŞ 96
1. TIBBİ SOSYAL HİZMET 97
1.1. Sağlığın Tanımı, Sağlık Hizmetleri ve Sosyal Hizmet Uygulamaları 97
1.1.1. Sağlığın Tanımı. 97
1.1.2. Sağlık Hizmetlerinin Sınıflandırılması ve Sosyal Hizmet Uygulamaları ... 101
1.1.2.1. Koruyucu Sağlık Hizmetleri ve Sosyal Hizmet Uygulamaları 101
1.1.2.2. Tedavi Edici Sağlık Hizmetleri ve Sosyal Hizmet Uygulamaları ... 102
1.1.2.3. Rehabilite Edici Sağlık Hizmetleri ve Sosyal Hizmet Uygulamaları 104
1.1.2.4. Sağlığın Geliştirilmesi ve Sosyal Hizmet Uygulamaları 108
2. BİR MESLEK OLARAK TIBBİ SOSYAL HİZMET 111
2.1. Tıbbi Sosyal Hizmet ve Değişim 113
2.2. Hastane Ortamında Sosyal Çalışma 114
2.2.1. Mesleki Beceriler 116
2.2.2. Kişisel Beceriler 118
2.2.2.1. İletişim 118
2.2.2.2. İş Birliği 119
2.2.2.3. Mücadele Ruhu 120
SONUÇ 121
KAYNAKÇA 122

BEŞİNCİ BÖLÜM
KLİNİK PSİKOLOJİ VE KLİNİK SOSYAL HİZMET İLİŞKİSİ 127
Feyza Beki

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 128
1.1. Ruh Sağlığı 128
1.2. Sosyal hizmet 128
1.3. Klinik Sosyal Hizmet 128
2. KLİNİK SOSYAL HİZMET VE KLİNİK PSİKOLOJİ İLİŞKİSİ 130
2.1. Ruh Sağlığı Yaklaşımları ve Klinik Sosyal Hizmet 135
2.1.1. Medikal/Tıbbi Model 136

2.1.2. Sosyal Model 136
2.1.3. Biyopsikososyal Model 137
3. KLİNİK SOSYAL HİZMET UYGULAMASI 137
3.1. Klinik Sosyal Hizmet Uygulama Alanı 139
3.2. Dünyada Klinik Sosyal Hizmet Uygulaması 141
SONUÇ 144
KAYNAKÇA 145

ALTINCI BÖLÜM
DİSİPLİNLERARASI RUH SAĞLIĞI VE SOSYAL HİZMET 149
Adem Kalebaşı

GİRİŞ 150
1. RUH SAĞLIĞI 151
1.1. Medikal Model 153
1.2. Psikolojik Model 154
1.3. Sosyal Model 156
1.4. Biyopsikososyal Model 159
2. RUH SAĞLIĞI ALANINDA EKİP ÇALIŞMASI 161
3. RUH SAĞLIĞI ALANINDA SOSYAL HİZMET 166
3.1. Koruyucu Ruh Sağlığı Alanında Sosyal Hizmet 168
3.2. Klinik Sosyal Hizmet 170
SONUÇ 171
KAYNAKÇA 172

III. TEMA:
DİSİPLİNLERARASI SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

YEDİNCİ BÖLÜM
MANEVİ SOSYAL HİZMET VE UYGULAMA ALANI 177
Harun Ceylan - Hesna Kesen

GİRİŞ 177
1. SOSYAL HİZMET VE MANEVİYAT 179
2. MANEVİ SOSYAL HİZMET 181
3. MANEVİ SOSYAL HİZMETİN TARİHSEL SÜRECİ 183
4. MANEVİ SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI 185
4.1. Dünyada Manevi Sosyal Hizmet Uygulamaları 185
4.2. Türkiye'de Manevi Sosyal Hizmet Uygulamaları 187

SONUÇ 189
KAYNAKÇA 191

SEKİZİNCİ BÖLÜM
DİSİPLİNLERARASI GERİATRİ VE GERONTOLOJİK SOSYAL HİZMET 195
Sami Kalaycı

GİRİŞ 196
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 198
1.1. Geriatri 198
1.2. Gerontoloji 199
1.3. Gerontolojik Sosyal Hizmet 200
2. GERONTOLOJİK SOSYAL HİZMET UYGULAMA DÜZEYLERİ 202
2.1. Mikro Düzey Uygulamalar 202
2.2. Mezzo Düzey Uygulamalar 204
2.3. Makro Düzey Uygulamalar 206
SONUÇ 208
KAYNAKÇA 210

DOKUZUNCU BÖLÜM
DEĞER, BİLGİ VE BECERİ BOYUTLARIYLA ÇOKKÜLTÜRCÜ SOSYAL HİZMET 213
Fikri Keleşoğlu

GİRİŞ 214
1. SOSYAL HİZMETİN DEĞER BOYUTUNDA ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK 215
1.1. Farklılık 216
1.2. Değerlerin Sınıflandırılması 217
1.3. Kültürel Duyarlılık 226
1.4. Kültürel Farkındalık/Özfarkındalık 229
1.5. Uygulamada Etik İkilem 231
2. SOSYAL HİZMETİN BİLGİ BOYUTUNDA ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK 235
3. SOSYAL HİZMETİN BECERİ BOYUTUNDA ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK 238
SONUÇ 241
KAYNAKÇA 242

ONUNCU BÖLÜM
SOSYAL HİZMET VE SOSYAL İÇERME 245
Merve Nur Oktar

GİRİŞ 245
1. SOSYAL İÇERME KAVRAMI 247

1.1. Sosyal İçerme ve Sosyal Dışlanma Diyalektiği 249
1.2. Sosyal Dışlanmadan Sosyal İçermeye 250
2. SOSYAL HİZMET VE SOSYAL İÇERME 252
2.1. Sosyal Hizmetin Sosyal İçermede Sosyal Adalet ve Sosyal Refah Anlayışı 254
2.2. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyal İçermedeki Rolü 259
SONUÇ 261
KAYNAKÇA 263

ON BİRİNCİ BÖLÜM
AİLE DESTEK ÇALIŞMALARI VE SOSYAL HİZMET 267
Esin Tüccar

GİRİŞ 268
1. AİLENİN TANIMI 268
1.1. Ailenin Önemi ve İşlevleri 269
1.2. Aile Yaşam Döngüsü ve İhtiyaçların Karşılanması 270
1.3. Ailede Tutumlar 271
1.4. Ailede İletişim ve İşlevleri 272
2. AİLE DESTEK HİZMETLERİNİN GEREKLİLİĞİ 274
2.1. Aile Terapisi ve Ekoller 274
2.2. Aile Eğitim ve Destek Programlarının Önemi 280
SONUÇ 281
KAYNAKÇA 283

ON İKİNCİ BÖLÜM
AİLELERLE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI MERCEĞİNDE
HELİKOPTER EBEVEYNLİK OLGUSU 287
Yelda Yılmaz

GİRİŞ 288
1. SOSYAL HİZMET MÜDAHALESİNDE AİLENİN YERİ 289
1.1. Planlı Değişim Modelinde Ailelerle Sosyal Hizmet 290
2. HELİKOPTER EBEVEYNLİK BİÇİMİ NEDİR, NE DEĞİLDİR? 291
1.2. Helikopter Ebeveynliğin Çocukları Üzerinde Görülen Etkiler 294
3. HELİKOPTER EBEVEYNLER VE AİLELERLE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI 295
4. HELİKOPTER EBEVEYNLİĞE YÖNELİK MULTİ-DİSİPLİNER ÇÖZÜM ÖNERİLERİ 297
SONUÇ 299
KAYNAKÇA 301

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ÇOCUK REFAHI VE PATERNALİZM: KURUMSAL BAKIM UYGULAMALARI 305
Melike Boztilki

GİRİŞ 306
1. KURUMSAL ÇOCUK BAKIM UYGULAMALARI 308
1.1. Kurumsal Bakımın Çocuklar Üzerindeki Etkileri 309
2. AMAÇLARI VE SONUÇLARIYLA KURUMSAL BAKIMIN SUİİSTİMALİ 310
2.1. Kurumsal Bakımın Suiistimaline İlişkin Tarihî Örnekler 311
2.2. Kuruluş Bakımının Suiistimaline İlişkin Güncel Örnekler 312
2.2.1. Latin Amerika'da Kuruluş Bakımı Uygulamaları "Savrulan Çocuklar" 312
2.2.2. Doğu Avrupa ve Orta Asya'da Bakım Uygulamaları "SSCB'nin Köklü Mirası" 313
2.2.3. Afrika'da Kuruluşlarda Çocuk Bakım Hizmetleri "Gönüllü Turizmi" 316
2.2.4. Çin'de Kurumsal Bakım Uygulamaları "Kayıp Çocuklar" 319
2.5. Engelli Çocuklar ve Kurumsal Bakım "Sonu Gelmeyen Bir Dışlanma" 322
2.6. Roman Çocuklar ve Kurumsal Bakım "Yaşam Boyu Damgalanma" 323
SONUÇ 325
KAYNAKÇA 326

IV. TEMA:
DİSİPLİNLERARASI SOSYAL HİZMET ALANLARI

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ANTROPOLOJİ VE SOSYAL HİZMET 331
Mustafa Karataş

GİRİŞ 332
1. ANTROPLOJİNİN TANIMI VE NİTELİKLERİ 332
2. SOSYAL HİZMET VE ANTROPOLOJİNİN ORTAK ALANLARI 334
2.1. Sosyal ve Kültürel Antropoloji 335
2.2. Dil Odağında Antropoloji ve Sosyal Hizmet 337
2.3. Kültür ve Sosyal Hizmet 338
2.4. Cinsellik ve Evlilik 342
2.5. Antropoloji Odağında Maneviyat ve Sosyal Hizmet 343
SONUÇ 345
KAYNAKÇA 347

ON BEŞİNCİ BÖLÜM
SOSYAL HİZMET VE SOSYAL POLİTİKA İLİŞKİSİ 349
Engin Güneş

GİRİŞ 350
1. SOSYAL HİZMET VE SOSYAL POLİTİKANIN ORTAK TARİHİ 355
1.1. Sosyal Hizmet ve Sosyal Politika Kavramlarının Tanımı 359
1.2. Sosyal Hizmet ve Sosyal Politikaya Getirilen Eleştiriler 360
2. LİBERALİZM VE SOSYALİZM 362
3. REFAH DEVLETİNİN DÖNÜŞÜMÜ: ENFORMEL REFAH 365
SONUÇ 369
KAYNAKÇA 371

ON ALTINCI BÖLÜM
SOSYAL HİZMET VE SOSYAL SERMAYE İLİŞKİSİ 373
Selahattin Aydın

GİRİŞ 373
1. SOSYAL SERMAYENİN KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVESİ 377
1.1. Eleştirilerin Ortak Noktası 380
1.2. Sosyal Sermaye Kavramının Gereksinimi 381
2. SOSYAL HİZMET SOSYAL SERMAYE İLİŞKİSİNİN TEMEL KARAKTERİ 385
2.1. Sosyal Sermaye ve İyilik Hâli 387
2.2. Sosyal Sermaye ve Çalışma Hayatı Etkileşimi 388
2.3. Sosyal Hizmet Uygulamalarında Sosyal Sermayenin Rolü 389
SONUÇ 391
KAYNAKÇA 392

ON YEDİNCİ BÖLÜM
DİSİPLİNLERARASI ADLİ SOSYAL HİZMET 397
Ülcay Ecenur Avcı

GİRİŞ 397
1. ADLİ SOSYAL HİZMET 398
1.1. Ülkemizde Adli Sosyal Alanında Hizmet Veren Birimler 399
1.1.1. Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Daire Başkanlığı 399
1.1.2. Çocuk İzlem Merkezi (ÇİM) 402
1.1.3. Çocuk Koruma Merkezleri 403
1.1.4. Denetimli Serbestlik Müdürlükleri 403
1.1.5. Ceza İnfaz Kurumları 404

2. ÇOCUK İHMAL VE İSTİSMARI 404
2.1. Çocuk İstismarı 405
2.1.1. Fiziksel İstismar 406
2.1.2. Duygusal İstismar 408
2.1.3. Cinsel İstismar 408
2.1.4. İhmal 409
2.1.5. Sömürü 409
2.2. Çocuk İstismarının Hukuki Boyutu 410
2.3. Çocuk İhmal ve İstismarında Sosyal Çalışmacının Rolü 413
2.4. Çocukla Adli Görüşme 414
SONUÇ 415
KAYNAKÇA 416

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM
TARİHSEL GELİŞİMİ VE İŞLEVSEL BOYUTLARIYLA ORDUDA
SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI 419
Hesna Kesen - Harun Ceylan

GİRİŞ 419
1. ORDUDA SOSYAL HİZMET 420
1.1. Sosyal Hizmetin Kavramsal Çerçevesi 420
1.2. Orduda Sosyal Hizmetin Tarihsel Süreci 422
2. ORDUDA SOSYAL HİZMETİN MÜRACAATÇI GRUBU 426
2.1. Şehit Yakınları 426
2.2. Gaziler 427
2.3. Askerî Personel 428
2.4. Askerî Personel Aileleri 428
3. ORDUDA SOSYAL HİZMETİN İŞLEVLERİ 429
3.1. Barış Zamanı Orduda Sosyal Hizmet İşlevleri 430
3.2. Savaş Zamanı Orduda Sosyal Hizmet İşlevleri 432
3.3. Orduda Sosyal Hizmet Yaklaşımları 433
3.3.1. Onarıcı Müdahaleler (Rehabilitasyon) 434
3.3.2. Teşvik Edici Müdahaleler (Sağlama) 434
3.3.3. Destekleyici (Danışmanlık) 434
3.3.4. Sosyal Politika Savunuculuğu ve Sosyal Değişim 434
3.3.5. Proaktif Müdahaleler (Araştırma) 435
SONUÇ 435
KAYNAKÇA 436

V. TEMA:
AVRUPA'DA DİSİPLİNLERARASI SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

ON DOKUZUNCU BÖLÜM
SOSYAL GÜVENLİK BAĞLAMINDA ALMANYA SOSYAL HİZMET DİSİPLİNİ VE SOSYAL YARDIM SİSTEMİ 441
Mustafa Uyanık

GİRİŞ 442
1. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ VE SOSYAL YARDIM İLİŞKİLERİ 443
2. FEDERAL ALMANYA'DA İLK SOSYAL GÜVENLİK UYGULAMALARI 446
2.1. Sanayileşme Döneminde Süreci Etkileyen Faktörler 446
2.2. Federal Almanya Sosyal Yardım Gelişim Süreci 448
2.2.1. Birinci Dünya Savaşı Dönem (Bismarck Dönemi) 448
2.2.2. Birinci Dünya Savaşı ve Sonrası Weimar Cumhuriyeti ve NSDAP Dönemi 450
2.2.3. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönem 453
2.3. Federal Almanya'da Sosyal Hizmetlerin Alanı ve Ek Düzenlemeler 455
3. FEDERAL ALMANYA REFAH DEVLETİ VE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ 456
SONUÇ 460
KAYNAKÇA 462

YİRMİNCİ BÖLÜM
ALMANYA'DA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDE GÖÇMEN VE MÜLTECİ ÇALIŞMALARI 463
Hakan Aydın - Abdulhalim İnam

GİRİŞ 464
1. ALMANYA MÜLTECİ VE SIĞINMACI POLİTİKALARI 464
1.1. Almanya'da Sığınmacı ve Mülteciler 465
1.2. Sığınma Müracaatları ve Bu Esnada Gerçekleşen İşlemler 466
1.3. İlk Yerleşme Sonrası Gerçekleşen İşlemler ve Gelişmeler 468
1.3.1. Vatandaşlığa Kabul Şartları 468
1.3.2. Sığınmacıların ve Mültecilerin Din Değiştirmesi 469
1.3.3. Almanya'da 9 Bin Kayıp Sığınmacı Çocuk 469
1.4. Alman Devletin ve İslami Kurumlarla Ortak Sosyal Hizmet Çalışmaları 470
2. ALMANYA'DA İSLAMİ STK'LARIN SIĞINMACI VE MÜLTECİLERE YÖNELİK SOSYAL HİZMET ÇALIŞMALARI 471
2.1. STK'ların Sosyal Hizmetleri 472
3. SIĞINMACILARA/MÜLTECİLERE YÖNELİK "GÜVEN ORTAMI" VE SALDIRILAR 474

3.1. Sosyal Hizmet Kapsamında Danışmanlık ve Destek Hizmetleri 475
SONUÇ 476
KAYNAKÇA 477

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM
AVRUPA (BELÇİKA) CEZAEVLERİNDE MANEVİ DESTEK HİZMETLERİ 479
Abdulhalim İnam - Nagihan Seyis

GİRİŞ 480
1. SOSYAL HİZMET VE MANEVİYAT İLİŞKİSİ 481
2. BELÇİKA CEZAEVLERİNDE MANEVİ DANIŞMANLIK 484
2.1. Belçika'nın Yapısı 484
2.2. Belçika'da Suç Oranları 485
2.3. Belçika Cezaevlerinde Manevi Destek Hizmetleri 486
2.4. Cezaevi Manevi Destek Hizmet Uygulamacılarında Aranan Şartlar 487
3. BELÇİKA'DA "CEZAEVİ MANEVİ DANIŞMANLIK" ÖRNEĞİ 489
3.1. Çalışmaya İlişkin Bulgular 490
3.1.1. Cezaevlerinde Destek Hizmetlerinin Gerekliliği ve Önemi 490
3.1.2. Çalışmaların Hedef Kitlesi, Kapsamı ve Kitleye Yaklaşım Tarzı 492
3.1.2.1. Göçmen Kökenli Mahkûmlar 493
3.1.2.2. Suça Sürüklenen Çocuklar 493
3.1.3. Cezaevlerinde Manevi Destek Hizmetlerinin Kanuni/Hukuki Dayanakları 495
3.1.4. Cezaevlerinde Manevi Destek Uygulayıcı Olma Şartları 496
3.1.5. Cezaevlerinde Manevi Destek Uygulamaları 497
3.1.5.1. Belçika Cezaevinde Manevi Destek Görevlisinin Bir Günü 499
3.1.5.2. Dinî Gün ve Gecelerde Yapılan Etkinlikler 500
3.1.6. Müslüman Mahkûm ve Manevi Destek Uygulayıcıların Karşılaştığı Sorunlar 501
SONUÇ 502
KAYNAKÇA 504

ÖZ GEÇMİŞLER 507

BİRİNCİ BÖLÜM
DİSİPLİNLERARASI SOSYAL HİZMET "HOLİSTİK YAKLAŞIM"

Mehmet Gedik

ÖZET

Disiplin ve bu bağlamda disiplinlerarası ilişkiler gerek bilim dünyasının ve gerekse günlük yaşamın vazgeçilmez ilkeleri arasında yerini almıştır. Aynı zamanda her geçen gün giderek popülerliğini korumuş, akademik bakış açısını kuramsal ve holistik perspektifte eklektik anlamda bütünlüğünü oluşturmuştur. Bu çalışma sosyal bilim dâhilinde bütün disiplinlerin ve özellikle de sosyal hizmet disiplininin birbirleri ile olan disiplinlerarası "teorik (bilgi)" ve "pratik (eylem)" ilişkilerini holistik/bütüncül perspektifte ele almaktadır. Hızlı sanayileşmeye (Endüstri 4.0) paralel değişen teknolojik gelişmeler, dijitalleşme, yapay zekâ ve insana ilişkin modernleşme algıları ister istemez; "Acaba insan ve insana ilişkin her bir değer, insanlığın elinden kayıp gidiyor mu?" endişesini de beraberinde getirmiştir. İnsanın sürdürülebilir yaşamını tehdit eden bu ve buna benzer unsurların aynı zamanda sosyal bilimlerin ve özellikle de sosyal hizmet disiplininin temel konularını oluşturmuş, holistik (bütünsellik) yaklaşımların ekosistem perspektifinde mikro, mezzo, makro ve exo-dinamik ilişkiler boyutunda ele alınmasının gerekliliğini de ortaya koymuştur.

Bu amaçla çalışmanın birinci bölümünde; sosyal hizmetin tarihsel süreç içerisinde gelişim ve dönüşüm evreleri dikkate alınmış, yirminci yüzyılda sosyal hizmet disiplininin diğer disiplinler ile arasındaki mutlak ilişkilerin biyopsikososyal varlık olan insan refahının öncelenmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde; yine ekosistem bağlamında ele alınan insanın, disiplinlerarası ilişkiler üzerinden koruyucu-önleyici unsurlar üzerinden korunmasının gerekliliği "insanda korunması gereken beş temel değer" üzerinden ele alınarak sosyal hizmet mesleği perspektifinde açıklanmasına çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise holizm kavramı üzerinden, kavramın gerek her bir bilimin kendi disiplini ve gerekse disiplinlerarası ilişkiler üzerinden birey, aile ve toplumların sürdürülebilir sosyal refahlarının sağlanmasında bütüncül yaklaşımların gerekliliği üzerinde durulmuştur. Son olarak da dördüncü bölümde; sosyal bilimlerin disiplinlerarası ilişkileri, multidisipliner sosyal hizmet perspektifinde incelenerek bu bağlamda meslek uzmanlarının sahip olması gereken mesleki yetkinliklerine ve özelliklerinin neler olması gerektiği hususlarına yer verilmiştir.

karşı sorumlulukları ve bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının görevlerine ilişkin sorumlulukları dâhilinde bir misyona sahip olmalarının gerekliliği, uzmanların insan ve toplumlara yönelik kutsal görevlerinin "iyi işler (salih amel)" ötesinde mesleğin kutsallığını da ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Acar, H., & Çamur Duyan, G. (2003). Dünyada Sosyal Hizmet Mesleğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 14*(1), 1-19.

Addams, J. (1893). *The Subjective Necessity for Social Settlements.* H. C. Adams (Ed.), *1892 in Philanthropy and Social Progress*, New York: Thomas Y. Crowell & Co.

Akademi-Naturheilkunde. (2022). *Was Bedeutet Holistisch bzw. Ganzheitlich?* Akademi der Naturheilkunde: https://www.akademie-der-naturheilkunde.com/faq/ganzheiltiche-ernaehr ungsberatung/

Akbaş, E. (2019). Sosyal Hizmetin Revize Edilen Küresel Tanımının Gösterdikleri: Paradigma Değişimi. *Turkish Studies Social Sciences, 14*(5), 1945-1956. http://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.30191

Ambrosino, R., Abrosino, R., Emeritus, J. H., & Emer, G. S. (2008). *Social Work and Social Welfare an Inroduction.* USA: Thomson Brooks/Cole.

Björn, K. (2016). *Was ist Soziale Arbeit? Zur internationalen Definition und nationalen Bestimmungsversuchen*. https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/47905

Canatan, K. (2014). *İnsan Fenomeni, İnsan Doğası Hakkında Dini ve Felsefi Soruşturmalar.* Açılım Kitap / Pınar Yayınları.

Clarken, R. H. (2006). *Wholistic Education: Toward a Definition and Description*. The 2006 Annual Meeting of the American Educational Research Association (pp. 7-11).

Cluck, N. A. (1980). Reflections in the interdisciplinary apporach to the humanities. *Liberal Education,* 66(1), 67-77.

Ersoy, A. (2015). İslâm İktisadı ve İktisadı Yapısı: İnsan Merkezli Fıtri İktisat ve İktisadi Yapısı. *İslâm Ekonomisi ve Finansı Dergisi,* 1(1), 37-64.

Esping-Andersen, G. (1990). *The Three worlds of welfare capitalism.* Princeton University Press.

Fisher, R. (1995). Political social work. *Council on Social Work Education, 31*(12), 194-203.

Foster, S. J. (2001). Pride and Prejudice: Treatment of Immigrant Groups in United States History Textbooks, 1890-1930. *Education and Culture, 17*(1), 1-7.

Götze, R. (2005, 05 14). *Hull House (Chicago)*. stadtteilarbeit.de: https://www.stadtteilarbeit.de/lernprogramm-stadtteilarbeit/hauptseiten/hull-house-chicago

Güngör, F. (2019). *Hakkın Elinden Tutmak - İnsan Haklarını Yeniden Düşünmek.* Nobel Yayınları.

Gedik, M. (2020). Endüstriyel Sosyal Hizmetlerin İnsan Hakları Yaklaşımı (Perception Of Human Rights By Industrial Social Service). *International Journal of Social Sciences*, 13(71), 1-24.

Gedik, M. (2021a). *Ahsen sosyal hizmet modeli- İslami sosyal hizmet yaklaşımı.* Efe Akademi.

Gedik, M. (2021 b). Sosyal Bilim ve İnsanda Koruması Gereken 5 Temel Değer. *International Göbeklitepe Social and Human Sciences Congress-II.* (s.503-518)

Gedik, M. (2021c). Ekosistem Bağlamında Sosyal Bilim ve Holistik Yapılandırma. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Sempozyumu*. (s.1381-1394).

Gencer, B. (2010). *Modernleşme, Tarihi Hızlandırıyor*. https://ahmedfaruk.wordpress.com/2010/10/04/prof-dr-bedri-gencer-modernlesme-tarihi-hizlandiriyor/

Gibbs, P., Locke, B., & Lohmann, R. (1990). Paradigm for the Generalist Advanced Generalist Continuum. *Journal of Social Work Education. 26*(3), 232-243.

Gibson, C., & Lennon, E. (1999). *Historical Census Statistics on the Foreign-born Population of the United States: 1850 to 1990*. Population Division U.S. Bureau of the Census Washington.

Giddens, A., & Turner, J. (2013). *Günümüzde Sosyal Teori "Social Theory Today"*. Ç. Talıcan (Çev.), Say Yayınları.

Hampton, C. (1994). *Feminist Interpretations of Plato*. Overcoming Dualism: The Importance of the Intermediate in Plato's Philebus. N. Tuana (Ed.), 217-242.

Hartman, A. (1983). Concentrations, Specializations, and Curriculum Design in MSW and BSW Programs. *Journal of Education for Social Work.* 19(52), 16-25.

Healy, L. M. (2009). Exploring the History of Social Work as a Human Rights Profession. *International Social Work*. 51(6), 735-748

Huxley, A. (2009). *The Perennial Philosophy.* The Saint Bookstore. Herper Collins Publishers.

IFSW. (2014). Sosyal Hizmetin Küresel Tanımı IFSW & IASSW Genel Kurulu. https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/

İyicil, F. (1963). Sosyal Hizmet Okulları ve Öğrenci Seçme İşi. *Sosyal Hizmet, 1*(9), 8-10.

Jacobs, H. H. (1989). *Interdisciplinary curriculum: design and implementation.* Association for Supervision and Curriculum Development.

Janson, L. C., & Yanca, S. J. (1998). *Social Work Pracdice: A Generalist Approach.* Allyn & Bacon.

Johnston, D. (2006). *A Brief History of Philosophy. From Descartes to Derrida.* Great Britain: Continuum.

Junger, R. (2010). *Becoming the Second City: Chicago's Mass New Media, 1833-1898.* University of Illinois Press.

Kirst-Ashman, K., & Hull, G. H. (1999). *Understanding Generalist Practice.* Nelson-Hall Publishers.

Kleve, H. (2003). *Geschichte, Theorie, Arbeitsfelder und Organisationen Sozialer Arbeit.* Berlin: Alice-Salomon-Fachhochschule Berlin - University of Applied Sciences.

Kline, S. J. (1995). *Conceptual foundations for multidisciplinary thinking.* Stanford University Pres.

Koşar, N. (1986). Toplum Örgütlenmesi Yönteminin Gelişmesi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi, 4*(2-3), 85-103.

Koşar, N., & Tufan, B. (1999). Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Tarihçesine Genel Bir Bakış. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını*: No:17, 1-21.

Kunzmann, P., & Burkard, F.-P. (1991). *dtv-Atlas zur Philoshophie, Tafel und Texte.* Deutsche Taschenbuch Verlag.

Kut, S. (1988). *Sosyal Hizmet Mesleği, Nitelikleri, Temel Unsurları, Müdahale Yöntemleri.*

Leighninger, L. (1980). The Generalist-Specialist Debate in Social Work. *Social Service Review, 54*(1), 1-12.

Mahmoudi, S., Jafari, E., Nasraba, H. A., & Liaghatdar, M. J. (2012). Holistic Education: An Approach for 21 Century. *International Education Studies, 5*(2), 179-186.

McIntosh, C. (2013). *Cambridge Advanced Learner's Dictionar.* Cambridge University Press.

Meriç, C. (2013). *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*. İletişim Yayınları.

Miley, K. K., O'Melia, M., & Dubois, B. (1998). *Generalist Social Work Practice–An Empowering Approach.* Allyn and Bacon.

Mumm, A. M., Olsen, L. J., & Allen, D. (1998). Families Affected by Substance Abuse: Implications for Generalist Social Work Practice. *Families in Society, 79*(4), 384-394.

Owen, M. J. (1993) Holism in the Discourse of Nursing. *Leading Global Nursing Research, 18*(11), 1688-1695. https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.1993.18111688.x

Özek, Ali & Karaman, Hayrettin & Turgut, Ali vd. (1992), *Kur'an-ı Kerim ve türkçe açıklamalı meâli.* Hâdimü'l-harameyni'ş-şerşfeyn, Mushaf-ı Şerif Basım Kurumu.

Payne, M. (1991). *Modern Social Work Theory: A Critical Introduction.* Macmillan Education LDT.

Pincus, A., & Minahan, A. (1973). *Social Work Practice: Model and Method.* F. E. Peacock Publishers.

Richardson, W. J. (2003). *Heidegger, Through Phenomenology to Thought.* Fordham University Press.

Scaltsas, T., Charles, D., & Gill, M. L. (1994). *Substances and Universals in Aristotle's Metaphysics, Aristotle's Metaphysics.* Oxford University Press.

Schirrmacher, T. (2006). *Familienplanung – eine Option für Christen? ILFW-Institut für Lebens- und Familienwissenschaften.* Verlag für Kultur und Wissenschaft.

Schwarz, M. (1968). *Community Organisation.* Encyclopedia Social Work.

Seyyar, A. (2015). *Tasavvufi Sosyal Hizmet, Sufilerin Manevi Terapi Yöntemleri.* Rağbet Tayınları.

Slattery, M. (2015). *Sosyolojide Temel Fikirler*. Ü. Tatlıcan ve G. Demiriz (Çev.), Sentez Yayıncılık.

Smith, G. S. (2000). *The Search for Social Salvation: Social Christianity and America, 1880-1925.* Lexington Books, Lanham.

Smuts , J. C. (1926). *Holism and Evolution.* The Macmillan Company.

Türkmen, B. (2015). *Sosyal Hizmet Tarihi.* E-Kitap. http://www.bekirturkmen.com/dosya/Sosyal_Hizmet_Tarihi.pdf.

Tan, C., Akpınar, B., & Gezer, Y. (2014). İbrahim Hakkı'nın Talim, Terbiye ve İrşada Yönelik Görüşlerinin Eğitim Bilim Perspektifinden Değerlendirilmesi. *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9*(2), 193-209.

TDK. (2020). *Türk Dil Kurumu*. http://www.tdk.gov.tr

TDK. (2022). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. https://sozluk.gov.tr/

TDV. (2000). *İnsan-ı Kamil*. M. S. Aydın (Ed.). Türkiye Diyanet Vakfı - İslam Ansiklopedisi.

Teater, B. (2015). *Teater Barbara Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri – Uygulama İçin Bir Giriş.* A. Karatay, (Çev.). Nika Yayınevi.

Thompson, N. (2016). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak*. Hatipoğlu-Eren, B. ve Cankurtaran-Öntaş, Ö. (Çev.), Dipnot Yayınları.

Toksarı, A. (2011). Farklı Bir Açıdan İnsan Hakları. *Diyanet İlmi Dergi.* 47(2), 73 - 90.

Wallerstein, I., Juma, C., & Fox-Keller, E. (2014). *Sosyal Bilimleri Açın, Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor.* Gulbenkian Komisyonu (Ed.), Metis Yayınları.

Yılmaz, H. K. (2006, Mayıs). Manevi Boşluk - Zarûriyyât-i Dîniye ve Sağlam Aile Yuvası. http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yillar&MakaleNo=d243s005m1

Yazır, E. H. (1971). *Hak Dînî Kur'ân Dili.* Eser Kitabevi.

İKİNCİ BÖLÜM
DİSİPLİNLERARASI EKLEKTİK SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

Zeynep Uyanık Negiz

ÖZET

Sosyal hizmet, uygulamalı bir disiplin olarak hem akademik hem de mesleki çalışmalarda karşımıza çıkmaktadır. Bu özelliği ile çeşitli kuram, yaklaşım ve tekniklerden beslenmektedir. Bütüncül bir bakış açısıyla sorunlara ve durumlara çözüm arayışı içinde olmaktadır. Nitekim bu bütüncül bakış açısı sosyal hizmet mesleği için uygulama yönünden birçok kolaylık ve esneklik sağlamaktadır. Özellikle sosyal çalışmacının çeşitli disiplinlere ve uygulamalara yönelik bilgi, beceri ve değere sahip olması sorunun çözümünü kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda bu özellik sosyal çalışmacıya sorun karşısında hızlı karar alabilme fırsatı da sunmaktadır. Ancak kimi zaman bu iyi niyetli bakış açısı eleştirilere de maruz kalabilmektedir. Akademik bir disiplin ve uygulamalı bir meslek olarak sosyal hizmet; "Eklektik bir yapıya sahip olmalı mı veya olmamalı mı?" ya da "Eklektik uygulamalar uzmanlaşmanın karşısında mı durmaktadır?" gibi tartışmalara konu olabilmektedir. Bu bölümde eklektik sosyal hizmet uygulamaları olumlu ve eleştirel yönleriyle anlatılmaya çalışılacaktır.

GİRİŞ

Bu bölümün amacı, sosyal hizmetin eklektik yönünü avantaj ve dezavantajları ile birlikte ele almaktır. Çalışma kapsamında kavramsal çerçevenin dışında iki temel başlık oluşturulmuş olup öncelikle sosyal hizmetin eklektik uygulamalara yönelik ortaya koyduğu yaklaşım genel hatlarıyla anlatılmaya çalışılacaktır. Ardından sosyal hizmetin eklektik uygulamaları nasıl bir araya getirdiği, sosyal hizmet tarihinde eklektik uygulamaların yeri gibi konular ele alınacaktır. Son bölümde ise eklektik sosyal hizmete dair temel eleştirilerden bahsedilerek bölüm sonlandırılacaktır.

üretebileceği, katkı sunabileceği, terapötik ilişki geliştirebileceği hususlarda "alet çantasında" neler bulundurduğu önemlidir. *"Çantada konuya, duruma, olaya özgü spesifik noktalarda neler var? Çantada bulunanlar işlevsel mi?, Çözüm arayışına destek olacak niteliğe sahip mi?, İhtiyaca karşılık gelebilecek mi?"* gibi sorular eklektik yaklaşımın önemini ortaya çıkarmaktadır.

Sosyal hizmet açısından eklektik yaklaşım için tek bir alanda uzman olmak yeterli görünmemektedir. Her vakada, her kişide, her çalışma ortamında değişkenlik arz edeceği için alet çantasının içindekileri sosyal çalışmacı duruma özgü olarak çıkarıp kullanabilmelidir. Bu durum sosyal çalışmacı için avantaj gibi görünmekle birlikte dezavantajı da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla eklektik yaklaşımın avantaj yönü sosyal hizmet uygulamalarında esneklik sunarken dezavantaj yönü ise uzmanlık etkisini azaltmaktadır. Her zaman her soruna karşı hazırlıklı olunması gerektiği için bütün kuramlara yaklaşımlara ve tekniklere aşina olunması gerektiği düşüncesini ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Akbaş, E. (2014). *Sosyal Çalışmada Çağdaş Eleştirel Perspektifler.* SABEV Yayınları.

Aktan, C. C. (2007). Yüksek Öğretimde Değişim: Global Trendler ve Yeni Paradigmalar. C. C. Aktan (Ed.), *Değişim Çağında Yüksek Öğretim içinde.* Yaşar Üniversitesi Yayını.

Altındağ, Ö. (2020). Vaka yönetimi ve sosyal hizmette kullanımı. *Toplum ve Sosyal Hizmet,* 31(2), 618- 646.

Auslander, G. K. ve Itzik, D. (1997). Factors related to congruence between social worker and client problem definitions in an acute care hospital. *Journal of Social Service Research,* 22(4), 19-38. https://doi.org/10.1300/J079v22n04_02

Behan, D. (2022). Do Clients Train Therapists to Become Eclectic and Use The Common Factors? A Qualitative Study Listening to Experienced Psychotherapists. *BMC Psychology,* 10:183. https://doi.org/10.1186/s40359-022-00886-6

Bolton, K. W.; Hall, J. C.; Lehmann, P. (editörs) (2022). *Theoretical Perspectives for Direct Social Work Practice A Generalist-Eclectic Approach.* (Fourth Edition). Springer Publishing Company. ISBN: 978-0-8261-6555-8

Bolton, K. W.; Hall, J. C.; Lehmann, P. (2022). An Overview of and Rationale for a Generalist-Eclectic Approach to Direct Social Work Practice. In K. W. Bolton, J. C. Hall, and P. Lehmann (Eds.). *Theoretical Perspectives for Direct Social Work Practice A Generalist-Eclectic Approach.* (Fourth Edition, pp.3-27). Springer Publishing Company. ISBN: 978-0-8261-6555-8

Clark, M. (2007). A case study in the acceptance of a new discipline. *Studies in Higher Education,* 31(2), 133-148. https://doi.org/10.1080/03075070600571993

Castonguay, L. G. (2000). Training in psychotherapy integration: Introduction to current efforts and future visions. *Journal of Psychotherapy Integration,* 10(3), 229–231.

Cohen, E. B., & Lloyd, S. J. (2014). Disciplinary Evolution and the Rise of the Transdiscipline. *Informing Science: The International Journal of an Emerging Transdiscipline,* 17, 189–215. https://digitalcommons.uri.edu/cba_facpubs

Çoruh, H. (2010). "Disiplinlerarası Bilim Tarihi" Dersi ve Gerekçesi. *Tarih Okulu,* Sayı VII, 7-23.

D' Andrea, M. ve Daniels, C. (1994). Group Pacing: A Developmental Eclectic Approach to Group Work. *Journal of Counseling & Development,* Volume 72, 25-30.

Day, P. R. (1983). Values and Theoretical Perspectives in Social Work: Issues in Practice and Education. *Social Work Education,* 2(2), 14-17. https://doi.org/10.1080/02615478311220041

Dorfmann, R. (2022). *Klinik Sosyal Hizmet: Tanımı Uygulaması ve Vizyonu* (1. Baskı). (E. Özmete, Ed.) ve (A. Tahtacı, Çev.). Nika Yayınevi. (Orijinal Eserin Yayın Tarihi 1996).

Edmond, T., Sloan, L. ve McCarty, D. (2004). Sexual Abuse Survivors' Perceptions of the Effectiveness of EMDR and Eclectic Therapy. Research on Social Work Practice, 14(4), 231-304. https://doi.org/10.1177/1049731504265830open_in_new

Ekeland, T. J. ve Myklebust, V. (2022). Social workers in mental health. Epistemological identities and preferences among social workers. *Socıal Work In Mental Health,* 20(2), 159-173.

Francis, A. P., & Forbes, A. (2020). Social Worker as a Multidisciplinary Team Member: Embedding Three Cs (Competence, Confidence and Compassion) in Social Work Education in Mental Health. In I. Ponnuswami & A. P. Francis (Eds.), *Social Work Education, Research and Practice : Perspectives from India and Australia* (pp. 59–72). Springer. https://doi .org/10.1007/978-981-15-9797-8_5

Gedik, M. (2021). *Ahsen Sosyal Hizmet Modeli – İslami Sosyal Hizmet Yaklaşımı*. Efe Akademi.

Gleen, K. L. (2016). *Why Eclecticism Fails: A Literature Review.* Utah Valley University.

Gulbenkian Komisyonu. (2012). *Sosyal Bilimleri Açın* (9. Baskı). (Ş. Tekeli, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal Eserin Yayın Tarihi 1995).

Hall, R. (2008). The Evolution of Social Work Practice: İmplications For The Generalist Approach. *International Journal of Social Welfare,* 17, 390-395.

Huang, Yu-Te ve Fang, Lin. (2015). Understanding Depression from Different Paradigms: Toward an Eclectic Social Work Approach. *British Journal of Social Work,* 1-17. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcv135

Keleşoğlu, F. ve Yıldız, R. (2021). Çokkültürcü Sosyal Hizmet Uygulaması ve Eklektik Perspektif. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 9 (Toplum ve Siyaset), 193-202. http://dx.doi.org/10.18506/anemon.819211

Krishnan, A. (2009). *What are Academic Disciplines? Some observations on the Disciplinarity vs. Interdisciplinarity Debate.* ESRC National Centre for Research Methods NCRM Working Paper Series, 03/09.

Langer, C. L. ve Lietz, C. A. (2021). Sosyal Çalışma Uygulamasında Kuramların Rolü. A. Karatay (Ed.) ve A. Karatay (Çev.) *Genelci Sosyal Çalışma Kuram ve Uygulama* (1. Baskı, s. 17-43). İçinde. Nika Yayınevi. (Orijinal Eserin Yayın Tarihi 2014).

Laterza, P. (1979). An Eclectıc Approach To Group Work Wıth The Mentally Retarded. *Social Work With Groups,* 2:3, 235-245. https://doi.org/10.1300/J009v02n03_04

Lazarus, A. A., Beutler, L. E., & Norcross, J. C. (1992). The future of technical eclecticism. *Psychotherapy,* 29, 11–20.

McDavis, R. J. (1978). Counseling Black Clients Effectively: The Eclectic Approach. 41-47.

Mumuni, E., Patrick, O., & Manniam, K. (2015). Approaches for Scientific Collaboration and Interactions in Complex Research Projects Under Disciplinary Influence. *Proceedings of the Asia Pacific Conference on Business and Social Sciences,* 523–539.

Narula, R. (2010). Keeping the Eclectic Paradigm Simple. *Multinational Business Review,* 18(2), 35-50. https://doi.org/10.1108/1525383X201000009

Norcross, J. C. (2005). A Primer on Psychotherapy Integration. In J. C. Norcross & M. R. Golfried (Eds.), *Handbook of psychotherapy integration* (2nd ed., pp. 3-23). Oxford University Press.

Norcross, J. C., & Halgin, R. P. (2005). Training in psychotherapy integration. In J. C. Norcross & M. R. Golfried (Eds.), *Handbook of psychotherapy integration* (2nd ed., pp. 439–458). Oxford University Press.

Okumuşoğlu, S. (2017). Çözüm Odaklı Psikoterapilerde Eklektik Yaklaşım: Çözüm Odaklı Terapilere Problem Odaklı Terapilerden Tekniklerin Entegrasyonu Mümkün Müdür?. *Researcher: Social Science Studies,* 5(9), 362-367.

Oral, M. ve Tuncay, T. (2012). Ruh Sağlığı Alanında Sosyal Hizmet Uzmanlarının Rol ve Sorumlulukları. *Toplum ve Sosyal Hizmet,* 23(2), 93-114.

Repko, A. F., Szostak, R., & Buchberger, M. P. (2019). *Introduction to Interdisciplinary Studies* (Third Edition). Sage.

Tek, S. ve Uzunaslan, Ş. (2017). Eklektik Bilginin Alana Katkısı: Sosyal Hizmet Uygulamasında Şema Terapi. M. Kırlıoğlu ve H. H. Tekin (Ed.), *Güncel Sosyal Hizmet Tartışmaları* (ss.140-150) içinde. Çizgi Kitabevi. ISBN: 978-605-196-397-6.

Tress, G., Tress, B., & Fry, G. (2005). Clarifying Integrative Research Concepts in Landscape Ecology. *Landscape Ecology,* 20(4), 479–493. https://doi.org/10.1007/s10980-004-3290-4

Tsantefski, M., Wilde, T., Young, A. ve O'Leary, P. (2018). Inclusivity in Interagency Responses to Domestic Violence and Child Protection. Australian Social Work, 71(2), 202-214. https://doi.org/10.1080/0312407X.2017.1422775

Udo, C., Forsman, H., Jensfelt, M. ve Flink, M. (2019). Research Use and Evidence-Based Practice Among Swedish Medical Social Workers: A Qualitative Study. *Clinical Social Work Journal,* 47, 258-265. https://doi.org/10.1007/s10615-018-0653-x

Ulusoy, G. (2007). Disiplinlerarası Araştırma ve Eğitim. C. C. Aktan (Ed.), *Değişim Çağında Yüksek Öğretim: Global Trendler - Paradigmal Yönelimler* (pp. 389–398) içinde. Yaşar Üniversitesi Yayınları.

Vasile, C. (2021). Eclectic Psychotherapy and Case Formulation. *Journal of Educational Sciences & Psychology.* Vol. XI (LXXIII),162-168. https://doi.org/10.51865/JESP.2021.2.18

Waldegrave, C. (1984). The Butchers, an eclectic approach to family therapy. *Journal of Family Therapy,* 6, 247-263

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DİSİPLİNLERARASI PERSPEKTİFTEN SAĞLIK VE SOSYAL HİZMET

Beyza Erkoç

ÖZET

Farklı disiplinlere bütüncül bir bakış açısı kazandıran disiplinlerarası yaklaşım, sağlık ve sosyal hizmet disiplinleri söz konusu olduğunda sıklıkla başvurulan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlık disiplininin bilgi kaynakları sosyal hizmet disiplinine, sosyal hizmet disiplininin de bilgi kaynakları sağlık disiplinine ışık tutmaktadır. Bu noktada iki disiplinin bilgi açısından birbirini nasıl beslediğini, hangi noktalarda ayrıldığını, hangi noktalarda birleştiğini iyi analiz etmek gerekmektedir. Sağlık kavramına ve sağlık olgusuna ilişkin tarihsel süreçte yaşanan değişimler, sosyal hizmet disiplininin tarih sahnesine çıkış süreci, uzunca bir süre sağlık alanında kabul edilen biyomedikal model gibi gerçekler bu disiplinlerin bilgi birikimlerini paylaşmaları konusunda gecikmelere neden olsa da günümüz dünyasında bu iki disiplininin ayrılmaz bir bütün oluşturduğu noktasında fikir birliği söz konusudur. Kitabın bu bölümünde; sağlık meslek ve disiplininin genel tanımı, bileşenleri ve tarihsel süreçte sağlık olgusuna ilişkin yaşanan değişimler, sosyal hizmet meslek ve disiplininin sağlık meslek ve disiplini ile ilişkisi, bu iki meslek ve disiplinin disiplinlerarası bakış açısı ile birbirlerini nasıl etkiledikleri konusunda bilgiler verilecektir.

GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar olaylara, olgulara bakış açısı büyük değişim göstermiştir. Geçmişte olaylar, olgular tek disiplin, uzmanlık alanı ya da kuramla açıklanmaya, sonuçlara da bu dar perspektiften ulaşılmaya çalışılmıştır. Günümüz dünyasında ise herhangi bir konu üzerine çalışılır iken farklı disiplinlerin bakış açılarından, farklı uzmanlık alanlarının çalışmalarından, farklı bilimlerin bilgilerinden faydalanıldığını görmekteyiz. Bunun temel sebepleri;

için bir dizi önlem ve metodoloji biriktirmiştir. Bu metodoloji, sosyoekonomik koşulların, yaşam ve çalışma koşullarının ve sosyal ve psikolojik faktörlerin yaşam boyunca refah ve sağlık üzerinde güçlü etkileri olduğuna dair birçok kanıt üretmiştir (Brunner, Hiyoshi, Cable, Honjo, & Iso, 2012). Sosyal epidemiyolojinin bu kadar açıklanmasının nedeni sosyal hizmet ile olan benzerliğin bir kez daha gözler önüne serilmesidir. Sosyal epidemiyologlar tıp eğitimi almış hekimlerdir, sosyal hizmet profesyonelleri sosyal hizmet eğitimi almış sosyal hizmet uzmanlarıdır. Sağlık ve sosyal hizmet disiplinlerinin her ikisi de birey, grup, aile, topluluk, toplum fark etmeksizin sağlık, iyilik, refah, yaşam kalitesi, yaşam tatmini gibi amaçları gerçekleştirmek için çalışır. Her ikisi de farklı disiplinlerin bilgilerinden faydaların. Her ikisinin de özünde insan vardır. Hizmet sunum şekilleri, müdahale yöntemleri farklılık gösterse her ikisi aynı ekibin ayrılmaz üyeleridir.

SONUÇ

Disiplinlerarası bağ bilgilerin paylaşımı, gelişimi, insanlığın faydası için zorunlu ve kaçınılmazdır. İlişkisi olmayacağı düşünülen birçok disiplinin günümüzde birbirlerine veri sağladıklarını görmek pekte şaşırtıcı değildir. Kaldı ki ayrılmaz bütün olan disiplinlerin birbirine girdi sağlaması, beraber çalışması, aynı amaç ve gayeyle hizmet etmesi en doğal süreçtir. Bu açıdan sağlık ve sosyal hizmet disiplinleri aynı amaca ve hedefe ulaşmaya çalışan insanlığın sağlığı, iyiliği, esenliği, refahı, yaşam kalitesi için doğum öncesi süreçten başlayarak bireyin tüm yaşam döngüsüne hizmet eden iki disiplindir. Kurumsal açıdan bakacak olursak ta bunu görmek mümkündür. İki disiplinin iç içe hizmet vermesi süreçlerin kısalmasına (örneğin; tedavi sürecinin kısalması veya şiddet gören çocuğa hızlıca müdahale edilebilmesi vb. gibi), hizmet kalitesinin artmasına, sorunların temelinin daha net görülebilmesine, problemlerin hızlı şekilde çözülebilmesine destek olur.

KAYNAKÇA

Adak, N. (2010). Sosyal bir problem olarak işsizlik ve sonuçları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *21*(2), 105-116.

Alyüz, S. B. A. (2020). Sosyal desteğin birey yaşamında önemi ve sosyal hizmet. *Talim*, *4*(1), 115-134.

Attepe Özden, S., Pak, M. D., ve İçağasıoğlu Çoban, A. (2017). Sosyal hizmette iyilik hali kavramı. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, *1*(2), 87-104.

Avrupa Çevre Ajansı (2022, 5 Mayıs). *Çevre ve sağlık*. https://www.eea.europa.eu/tr/themes/human/intro.

Berkman, L.F., Kawachi, I. ve Glymour, M.M. (2014). Social epidemiology, 2nd edition. New York: Oxford University Press.

Brunner, E., Hiyoshi, A., Cable, N., Honjo, K., ve Iso, H. (2012). *Social Epidemiology and Eastern Wisdom. Journal of Epidemiology, 22(4), 291–294.* doi:10.2188/jea.je20120079.

CASW. (2022). *Sosyal hizmet nedir*? http://www.casw-acts.ca/en/what-social-work.

Doğan, H. (2020). Sosyal hizmette dezavantajlı/risk altındaki gruplar I. Nika Yayınevi.

Doğan, H. (2022). Sosyal hizmette dezavantajlı/risk altındaki gruplar II. Nika Yayınevi.

Duyan, V. (2014). Sosyal hizmet temelleri, yaklaşımları, müdahale yöntemleri. Sosyal Çalışma Yayınları.

Engel, G. L. (1978). *The biopsychosocial model and the education of health professionals? Annals of the New York Academy of Sciences, 310(1 Primary Healt), 169–181.* doi:10.1111/j.1749-6632.1978.tb22070.x

Erkoç, B. (2022). Bağımlılıklar ve sosyal hizmet müdahaleleri. Nobel Yayınevi.

Erkoç, B. ve Aslan, A. (2021). Perinatal sosyal hizmet uzmanı. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (18), 216-226.

Güçlü, N. (2001). Stres yönetimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *21*(1), 91- 109).

Hayran, O. (2012*). Sağlık ve hastalık*. https://www.sdplatform.com/Dergi/629/Saglik-ve-hastalik.aspx.

IFSW. (2014). *Sosyal hizmet nedir*. Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu. https://www.ifsw.org/sosyal-hizmet-nedir/.

IFSW. (2014). *Sosyal hizmetin küresel tanımı.* Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu. https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/.

Kahraman Güloğlu, F. (2020). *Dezavantajlı grup(lar) kavramı üzerine tartışmalar ve dezavantajlılığa bütüncül bir bakış.* M. Serdar (Ed.), Dezavantajlı gruplar ve sosyal hizmet (ss. 9-39). Grafiker Yayınları.

Kasapoğlu, A. (2008). *Madalyonun iki yüzü: hastalık ve sağlık.* Phoenix Yayınevi.

Kawachi, I. (2002). *Social epidemiology. Social Science & Medicine, 54(12), 1739–1741.* doi:10.1016/s0277-9536(01)00144-7

Kawachi, I., ve Subramanian, S. V. (2018). Social epidemiology for the 21st century. Social Science & Medicine, 196, 240–245. doi:10.1016/j.socscimed.2017.10.034.

Kleinmann, A. (1980). *Patients and healers in the context of culture*. Kaliforniya Üniversitesi Yayınları. https://books.google.com.tr/books?id=ZRVbw6-UyucC&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q=popular%20sector&f=false

Korkut- Owen, F., Demirbaş- Çelik, N., ve Doğan, T. (2017). Yetişkinlerde iyilik hali. *Journal of International Social Research*, *10*(53), 600-611.

Korkut- Owen, F., ve Demirbaş- Çelik, N. (2018). Yaşam boyu sağlıklı yaşam ve iyilik hali. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *10*(4), 440-453.

Korucu, K. S., Söylemez, Ş. Ç., ve Oksay, A. (2021). Biyopsikososyal yaklaşım ve gelişim süreci. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, *12*(30), 689-700.

Malkoç, E.S. (2020). *Sosyal hizmetin temel konuları.* Grafiker Yayınları.

Marmot, M. ve Wilkinson, R. G. (2009). *Sağlığın sosyal belirleyicileri*. (çev. İ. Kayı ve Y. Yasin). İnsev Yanınları.

NAPSW. (2016). *What is a Perinatal Social Worker*. https://www.napsw.org/what-is-a-perinatal-social-worker.

Negiz, N. ve Akman, E. (2013). *Sosyal devlet, sosyal hizmet ve yerel yönetimler*. H. Acar, N. Negiz ve E. Akman (Ed.), Sosyal politika ve kamu yönetimi bileşenleriyle sosyal hizmet temelleri ve uygulama alanları (ss. 43-64). Maya Akademi.

Ogden, J. (2012). *Sağlık psikolojisi* (çev. G. Dirik). Nobel Yayınevi.

Öztürk, M. (2011). *Türkiye'de engelli gerçeği*. Ajansvista Matbaacılık.

PDRAM. (2022). *Psikolojik iyilik hali el kitabı*. Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi. https://pdram.emu.edu.tr/Documents/PublicationsTR/Iyilik-halleri-EK.pdf

Resmi Gazete (2005, 7 Temmuz). *Engelliler Hakkında Kanun*. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5378.pdf.

Ryff, C. D. (2014). *Psychological Well-Being Revisited: Advances in the Science and Practice of Eudaimonia. Psychotherapy and Psychosomatics, 83(1), 10–28.*

Sapancalı, F. (2005). *Sosyal dışlanma.* Dokuz Eylül Yayınları.

Saraçoğlu, G.V. (2014). Dünya'da kadın sağlığındaki eşitsizlikler, *Toplum ve Hekim*, 29(1), 32-40.

Serdar, M. (2020). *Dezavantajlı gruplar ve sosyal hizmet*. Grafiker Yayınları.

Şahin, Ş. (2009). *Sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisi*. (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi). Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.

TDK. (2022). *Güncel Türkçe sözlük*. https://sozluk.gov.tr/.

TÜBER. (2019). Türkiye beslenme rehberi 2015. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/Turkiye_Beslenme_Rehberi_TUBER_18_04_2019.pdf.

Wilkinson, R. G., ve Marmot, M. (1998). *Social determinants of health: the solid facts*. World Health Organization.

Wilkinson, R. G., ve Marmot, M. (2003). *The solid facts (2nd edn)*. World Health Organization

WHO, (1948), World Health Organization. *Constitution of the World Health Organization*. https://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitution-en.pdf?ua=1.

WHO, (2002), World Health Organization. *Dünya şiddet ve sağlık raporu. https://www.who.int/publications/i/item/9241545615.*

Yanardağ, M. Z., Bilge, M., ve Yanardağ, U. (2020). Davranış Bağımlılığına Sahip Müracaatçılara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları Üzerine Bir Tartışma. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *7*(4), 551-560.

Yaşar, S. ve Taşar, M. O. (2019). Kavramsal olarak yoksulluk ve Türkiye'de yoksullukla mücadele politikalarının etkileri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *19*(38), 118-144.

Yerli, G. (2017). Yaşlılık dönemi özellikleri ve yaşlılara yönelik sosyal hizmetler. *Journal of International Social Research*, *10*(52).

Yorulmaz, R., ve Erdem, R. (2021). Sağlıklı yaşam üzerine kavramsal bir çerçeve. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, *7*(1), 57-74.

Zastrow, C. (2013). *Sosyal hizmete giriş.* Nika Yayınevi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TIBBİ SOSYAL HİZMET

Halil Şengül - Arzu Bulut

ÖZET

Sağlık, bir kişinin refahının önemli bir parçasıdır ve insanların yaşamları boyunca önem verdikleri bir kavram olmuştur. İnsanlar sağlıklarını korumak için uğraş vermekte ve hastalandıkları zamanda eski sağlıklarına geri kavuşmak için tedavi yollarını aramaktadırlar. Sağlığın tanımı ve sağlığa bakış açısı tarihsel süreç içinde birçok değişikliğe uğramıştır. Uzun yıllar boyunca sağlığın fiziksel yönü üzerinden yapılan tanımlar, Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılmış olan ve sağlığın sadece fiziksel sağlık olmadığı aynı zamanda psikolojik ve sosyal sağlığın da bu tanım içinde yer aldığı belirtilmesi ile genişletilmiştir. Bu tanım sağlık hizmetlerinin sosyal yönüne de dikkat çekmiş, tedavi hizmetlerinin verildiği hastanelerde, hastaların sadece fiziksel bakıma değil, sosyal desteğe de ihtiyaç duyacağı gerçeğini açığa çıkarmıştır. Türkiye'de ilk kez 1967 yılında sağlık hizmetlerinde sosyal hizmet ya da tıbbi sosyal hizmet uygulamaları başlamış olsa dahi dünyada bu hizmet yüz yılı aşkın bir süredir verilmekte ve sosyal hizmet uzmanları için en geniş uygulama alanlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uzun yıllar boyunca, hastanede yatan hastalara hekimler ve hemşireler tarafından verilmeye çalışılan sosyal desteğin aslında bu iş için profesyonel eğitim almış kişiler tarafından verilmesi gerektiği söylenmeye başlanmış ve "tıbbi sosyal hizmet" kavramı ayrı bir disiplin hâline gelmiştir. Tüm dünyada, ortalama yaşam süresinin uzaması, yaşlanan nüfustaki demografik değişiklikler ve buna bağlı olarak kronik hastalık oranlarındaki artış hastaneye yatışları artmasına neden olmuştur. Bu durum hekimlerin iş yükünü oldukça arttırmış, hekimler artık hastaların sosyal şartları, çevreleri, gelirleri, kişilikleri ve inançları üzerinde duramamış, bu işi tıbbi sosyal hizmet uzmanlarına bırakmışlardır. Tıbbi sosyal hizmet uzmanları hastayla ve hastanın ailesi ile yaptığı kişisel görüşmelerle onların sosyal ve kişisel durumları hakkında bilgi edinip bu bilgileri hastanın hekimi ile paylaşmaya başlamışlardır. Bu bilgiler teşhis ve tedavinin yönetilmesinde hekime faydalı olacak bilgilerdir. Bu durum hastanelerde verilecek olan tıbbi sosyal hizmetin önemini artırmıştır. Aynı zamanda

Sosyal hizmet uygulamalarının hastane ortam içinde konumlandırma çabaları, onun hasta bakımına benzersiz katkısını tanımlama, ölçme ve ifade etme kapasitesine bağlıdır. Sağlık ortamlarında sosyal hizmet araştırması sınırlıdır. Hastalara sağlanan hizmetler ve bu hizmetlerin etkinliği hakkında daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Hastane sosyal hizmet uzmanına, özellikle iletişim ve pratik becerilerle ilgili olarak daha fazla eğitim/öğretim fırsatı sunulmalıdır çünkü bunun yapılması, özellikle hastanedeki diğer meslek grupları arasında etkili ortaklıkların geliştirilmesi için bir fırsat sunabilir. Son olarak profesyonel bir bakış açısı ile çalışan hastaların klinikteki bakım planlarına sosyal hizmet uygulamalarını da entegre etmeyi başaran, bıkmadan yorulmadan hasta savunuculuğunu yapan sosyal hizmet uzmanları bireyler, aileler ve sistemlerle çok yönlü çalışmanın getirdiği kişisel ve profesyonel tatmin ile ödüllendirilir.

KAYNAKÇA

Aggleton P. (1990) Health. JveL Composition Ltd., London

Akdemir N, Birol L. İç Hastalıkları ve Hemşirelik Bakımı. İstanbul: Vehbi Koç Yayınları, SANERC, 2003. s. 71-80

Akdur, R. (2006). Sağlık Sektörü: Temel Kavramlar, Türkiye ve Avrupa Birliği'nde Durum ve Türkiye'nin Birliğe Uyumu, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, Yayın No: 2.

Altay, A. (2007). Sağlık Hizmetlerinin Sunumunda Yeni Açılımlar ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, Sayıştay Dergisi, 64, 33-58.

Aurbach C, Mason S, Laporte HH. Evidence that supports the value of social work in hospitals. Social Work Health Care 2007; 44: 17–32.

Aydemir, İ. (2003) Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastanelerde tıbbi sosyal hizmet uygulamaları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana bilim Dalı, Ankara.

Beaulaurier, R. L., ve Taylor, S. H. (2001). Social Work Practice with People with Disabilities in the Era of Disability Rights. Social Work in Health Care, 32(4), 66–91.

Berkman, B., Bonander, E., Kemler, B., Rubinger, MJ., Ruthchick, I., ve Silverman P. (1996). Social work in the academic medial center: Advanced training–a necessity. Social Work in Health Care, 24(1/2), 115-135.

Boddington, P., ve Räisänen, U. (2009, February). Theoretical and practical issues in the definition of health: Insights from Aboriginal Australia. In The Journal of Medicine and Philosophy: A Forum for Bioethics and Philosophy of Medicine (Vol. 34, No. 1, pp. 49-67). Oxford University Press.

Bodenheimer, T., ve Berry-Millett, R. (2009). Care management of patients with complex health care needs. Policy, 1(6).

Badura B. and Kickbusch I. (1991) Health Promotion Research: Towards A New Social Epidemiology. WHO Regional Publications. European Series No:37.

Bok S. (2004) Rethinking the WHO Definition of Health. Cambridge, MA: Harvard Centre for Population and Development studies; 2004. Working Paper, Volume 14, No. 7

Canadian Association of Social Work (CASW). (2015). Te Role of Social Work in Mental Health. https://www.casw-acts.ca/ Erişim Tarihi; 15/08/2022

Chiterika, C. (2010). People with Disabilities and the Role of Social Workers in Lesotho. International Journal of Social Work and Society, 8(1), 82–93.

Cleak, H. M., ve Turczynski, M. (2014). Hospital social work in Australia: Emerging trends or more of the same?. Social work in health care, 53(3), 199-213.

Cowles, Lois A. Ford. Social Work in The Health Field, 1999.

Davis, Ann. (2007). Structural Approaches to Social Work. In J. Lishman (Ed), Handbook for practice learning in social work and social care: Knowledge and theory (2nd ed., pp. 27 - 38). London: Jessica Kingsley.

Fleit, S. A. (2008). The influence of organizational structure on hospital social work practice and professional identity. State University of New York at Stony Brook. ProQuest Dissertations and Theses, 236.

Flick U, Fischer C, Neuber A, Schwartz FW, Walter U. Health in the context of growing old: social representations of health. J Health Psychol. 2003;8:539–556.

Gimigliano, Francesca, and Stefano Negrini. "The World Health Organization" rehabilitation 2030: a call for action"." (2017): 155-168.

Globerman, J., and Bogo, M., (2002). The impact of hospital restructuring on social work field education. Health and Social Work, 27(1), 7-16.

Goodle F. What is health? BMJ. 2011;343:1

Goodman, R. M. (1998). Principles and tools for evaluating community-based prevention and health promotion programs. Journal of Public Health Management and Practice, 37-47.

Greene R. Redefining social work for the new millennium. J Human Behav Soc Environment 2005; 11: 37–54

Guo, K. L. (2007). Leaders in hospital-based social work: The roles and functions of directors of social work in the case management model. Leadership in Health Services.

Habersack M, Luschin G. WHO definition of health must be enforced by National law: a debate. BMC Med Ethics. 2013;14:24

Hafen, M. (2016). Of what use (or harm) is a positive health definition?. Journal of public health, 24(5), 437-441.

Hepworth, D. H., Rooney, R. H., Rooney, G. D., and Strom-Gottfried, K. (2017). Direct social work practice: Theory and skills (10th ed.). Boston, MA: Cengage Learning.

Hossain, M. I., ve Mathbor, G. M. (2014). Social Work Practice for Social Development in Bangladesh: Issues and Challenges. Asian Social Work and Policy Review, 8(2), 123–137.

Huber M, Knottnerus JA, Green L, et al. How should we define health? BMJ. 2011;343:235–237.

Huber M, van Vliet M, Giezenberg M, et al. Towards a 'patient-centred' operationalisation of the new dynamic concept of health: a mixed methods study. BMJ Open. 2016;6:1–11

Jadad AR, O'Grady L. How should health be defined? BMJ. 2008;337:1361–1364.

Kreuter, M. W., Lezin, N. A., ve Young, L. A. (2000). Evaluating community-based collaborative mechanisms: Implications for practitioners. Health Promotion Practice, 1(1), 49-63.

Larson JS. The conceptualization of health. Med Care Res Rev. 1999;56:123–136.

Lymbery, M., ve Butler, S. (Eds.). (2018). Social work ideals and practice realities. Bloomsbury Publishing.

Manwell L, Barbic SP, Roberts K, et al. What is mental health? Evidence towards a new definition from a mixed methods multidisciplinary international survey. BMJ Open. 2015;5:1–11.

Maxhakana, Z. I. (2021). Exploring health social work practitioners' experiences in working with health practitioners within a multidisciplinary healthcare setting (Doctoral dissertation).

McAuliffe, D., & Sudbery, J. (2005). 'Who Do I Tell?' Support and Consultation in Cases of Ethical Conflict. Journal of Social Work, 5(1), 21-43.

McLeroy, K. R., Bibeau, D., Steckler, A., ve Glanz, K. (1988). An ecological perspective on health promotion programs. Health education quarterly, 15(4), 351-377.

Mielck, A., Kilian, H., Lehmann, F., Richter-Kornweitz, A., ve Kaba-Schönstein, L. (2018). German cooperation-network 'equity in health'—health promotion in settings. Health Promotion International, 33(2), 318-324.

Mizrahi, T., and Berger, C. (2001). Effect of a changing health care environment on social work leaders: Obstacles and opportunities in hospital social work. Social Work, 46(2), 170-182

Naidoo, J., Wills, J., ve Sc, M. (1998). Practising health promotion: dilemmas and challenges. London: Bailliere Tindall.

National Association of Social Workers. (2012). Social Work in Health and Behavioral Health Care: Visioning the Future. Washington, DC

National Association of Social Workers (NASW). (2006). How Do Social Workers Help the Families of Children with Disabilities. http:// www.nasw.org Erişim Tarihi;15/08/2022

Nelson, K., and Merghi, J. (2003) Emotional dissonance in medical social work practice. Social Work in Health Care, 36(3), 63-79.

Neuman, W. L. (1997). The Meanings of methodology. In Neuman, W. L. (Ed.), Social research methods: Qualitative and quantitative approaches. Allyn and Bacon– Pearson Education.

Nolte, A. (1978). A brief historical summary of health and the nature of humans. Health Education, 9(1), 6-7.

Özbesler, C., ve Çoban, A. İ. (2010). Hastane Ortamında Sosyal Hizmet Uygulamaları: Ankara Örneği. Toplum ve Sosyal Hizmet, 21(2), 31-46.

Özcan O. Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon. Ed. Beyazova M. Kutsal YG. Cilt I. Ankara: Güneş Kitabevi. 2000.s.12-52

Parker, E. A., Eng, E., Laraia, B., Ammerman, A., Dodds, J., Margolis, L., ve Cross, A. (1998). Coalition building for prevention: Lessons learned from the North Carolina community-based public health initiative. Journal of Public Health Management and Practice, 25-36.

Pockett R, Beddoe L. Social work in health care: an international perspective. Int Social Work 2015, p. 1–14.

Prince M, Patel V, Saxena S, et al. No health without mental health. Lancet. 2007;370:801–908.

Robinson J. and Elkan R. (1996) Health Needs Assessment. Pearson Professional Limited. New York

Robinson, L. M., Dauenhauer, J., Bishop, K. M., ve Baxter, J. (2012). Growing Health Disparities for Persons Who Are Aging with Intellectual and Developmental Disabilities: Te Social Work Linchpin. Journal of Gerontological Social Work, 55(2), 175–190.

Saleh, A. (2002). Social work and fields of practice. Alexandria, Egypt: Darul-Ma'arefah Al Jamaih.

Saracci R. The World Health Organization needs to reconsider its definition of health. BMJ. 1997;314:1409–1410.

Seedhouse, D. (1986,) Health: The Foundations for Achivement. John Wiley ve Sons Ltd

Smith, R. (2002). Limits to medicine. Medical nemesis: the expropriation of health. BMJ, 324(7342), 923.

Steils, N., Moriarty, J., & Manthorpe, J. (2021). The clarity and contribution of the hospital social work role: Observations on its professional identity. Practice, 33(4), 271-288.

Suharto, E. (2006). Role of Social Workers in Indonesia: Issues and Challenges in Rehabilitation People with Disabilities. Retrieved July 16, 2019, www.policy.hu/suharto/Naskah%20PDF/CibinongDifableSocialWork.pdf Erişim Tarihi;15/09/2022

Tinetti ME, Fried T. The end of the disease era. Am J Med. 2004;116:179–185

Topuz, S., ve Murat, Ö. Z. (2014). Türkiye'de Sosyal Hizmet Uzmanlarının İstihdam Durumu. Toplum Ve Sosyal Hizmet, 25(1), 149-158.

Trevithick, P. (2005). Social work skills. A practice handbook.

Van der Laan, G. (1998). The professional role of social work in a market environment. European Journal of Social Work, 1(1), 31-40.

Wilkinson, G. (2015). Social Work Practice Statement: Te Contribution Social Work Can Make to the National Disability Insurance Scheme (NDIS). https://www.aasw.asn.au/document/item/7420. Erişim Tarihi;15/09/2022

World Health Organization. Preamble to the Constitution of World Health Organization as adopted by the International Health Conference. New York, NY: World Health Organization; 1946.

World Health Organization. Health promotion glossary. 1998. http://www.who.int/healthpromotion/about/HPG/en/. Erişim Tarihi;15/09/2022

World Health Organization. (2004). CBR: a strategy for rehabilitation, equalization of opportunities, poverty reduction and social inclusion of people with disabilities: joint position paper2004. In CBR: a strategy for rehabilitation, equalization of opportunities, poverty reduction and social inclusion of people with disabilities: joint position paper2004 (pp. 27-27).

World Health Organızatıon. (1995). Disability prevention and rehabilitation: a guide for strengthening the basic nursing curriculum.

World Health Organization. Chapter 4: Rehabilitation. In: World report on disability. Geneva (Switzerland): WHO Press, World Health Organization; 2011. p. 93–134. http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/chapter4.pdf Erişim Tarihi; 15/08/2022

World Health Organization (WHO). 2018. Health promotion. http://www.who.int/healthpromotion/en Erişim Tarihi; 15/08/2022

World Health Organization. Health topics: Health promotion. Available from: http://www.who.int/topics/health_promotion/en/ Erişim Tarihi; 15/08/2022

Yeo, R., ve Moore, K. (2003). Including Disabled People in Poverty Reduction Work: "Nothing About Us, Without Us". World Development, 31(3), 571–590.

Yıldırım, S. (1994). Sağlık Hizmetlerinde Harcama ve Maliyet Analizi, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi.

Zastrow, C. (2009). Introduction to Social Work and Social Welfare: Empowering People (10th ed.). Baltimore, MD: CENGAGE Learning.

BEŞİNCİ BÖLÜM
KLİNİK PSİKOLOJİ VE KLİNİK SOSYAL HİZMET İLİŞKİSİ

Feyza Beki

ÖZET

İnsan refahını sağlama noktasında disiplinlerarası bilgi ve uygulamaları ele alma, sosyal hizmetin temel amaçları arasındadır. Holistik bakış açısıyla insanın sadece biyolojik ve sosyal bir varlık olmadığı, onun ruhsal/psikolojik boyutunun da var olduğu ve insanı değerlendirirken bütün boyutlarıyla ele alınması gerektiği bilinmektedir. Bu perspektiften tıbbi sosyal hizmetin bir alt dalı olarak klinik/psikiyatrik sosyal hizmet, insanın ruhsal/psikolojik boyutunun tedavisini sağlamayı ve onun baş etme mekanizmalarını güçlendirerek yaşamını sürdürmede daha işlevsel bir konuma getirmeyi amaçlamaktadır.

Klinik psikoloji, psikolojinin bir alt dalı olarak psikolojik teori ve kuramların kliniklerde, hastanelerde, özel ofislerde vb. alanlarda yüksek lisans eğitimini klinik alanda tamamlamış psikologlar tarafından uygulanan bir bilim dalıdır. Klinik psikolojideki çeşitli psikoterapi ekolleri, psikiyatrik/klinik sosyal hizmet alanında uzmanlaşan sosyal çalışmacılar tarafından klinik uygulamalarda kullanılabilmektedir. Klinik uygulamalarda sosyal hizmet, bilgi temelini insanı inceleyen bilim dallarından aldığı eklektik bilgiler ile sağlam bir temel üzerine kurmaktadır. Klinik sosyal çalışmacıların, eklektik bilgi, teori ve uygulamalarında psikoloji biliminden yararlandığı söylenebilir.

Psikoloji alanında kullanılan birçok terapi uygulamaları, psikolojik ölçme ve değerlendirme testleri, klinik sosyal hizmet alanında müracaatçılara müdahale sürecinde kullanılmaktadır. Bu bağlamda psikolojide yaygın olarak uygulanan terapiler; kognitif/bilişsel terapi, bilişsel davranışçı terapi, psikanalitik terapi, logoterapi, EMDR terapi ve şema terapi, sosyal hizmet uygulamalarında da kullanılmaya başlanmıştır. ABD, Almanya, Avustralya, İngiltere gibi ülkeler başta olmak üzere dünyanın birçok yerinde klinik sosyal çalışmacılar, uygulamada klinik psikolojinin kuramlarından yararlanmaktadırlar.

KAYNAKÇA

AASW, (2015). Australian Association of Social Workers. *Scope of social work practice social work in mental health.* Melbourne, Australian Association of Social Workers National Office.

Abay, A. R. ve Çölgeçen, Y. (2018). Psikiyatrik Sosyal Hizmet- Koruyucu, Tedavi Edici ve Rehabilite Edici Ruh Sağlığı Alanında Sosyal Çalışmacıların Rolü. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 8*(9), 2149-2185.

Acar, İ. (2013). *Tek Ebeveynli Ailelerde Psikolojik Tepkiler İle Psikolojik Destek Almanın Klinik Sosyal Hizmet Açısından Analizi: Yalova Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.

Allen, R., Carr, S. Linde, K. ve Sewell, H. (2016). *Social work for better mental health a strategic statement.* Department Health. www.gov.uk/dh [11.11.2022].

Arıkan, Ç. ve Dilek, L. (1996). *Ruh hastalıklarının tedavisinde psikososyal bir boyut.* Şafak Matbaacılık, Ankara.

ASWB, (2018). Association of Social Work Boards. *Model Social Work Practice Act.* https://www.aswb.org/wp- content/uploads/2020/12/Model-law-for-web.pdf [09.11.20 22].

Bamelis, L. L., Evers, S. M., Spinhoven, P. & Arntz, A. (2014). Results of a multicenter randomized controlled trial of the clinical effectiveness of schema therapy for personality disorders. *American Journal of Psychiatry, 171*(3), 305-322.

Barker, R. L. (1999). *The Social Work Dictionary,* (4th Ed.). Washington DC: NASW Press.

Barker, R. L. (2003). *The Social Work Dictionary,* (4th Ed.). Washington DC: NASW Press.

Beck, A. T. (1976) *Cognitive Therapy* of *the Emotional Disorders.* New York: New American Library.

Bogg, D. (2009). *The integration of mental health social work and the NHS.* Great Britain, Learning Matters Ltd.

Bulut, I. (1993). *Ruh Sağlığının Aile İşlevlerine Etkisi.* Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı: Ankara.

CSWA, (2022). Canadian Professional Social Workers. *Our Work*. https://www.casw-acts.ca [11.11.2022].

Clinical Social Work Association (CSWA). What is The Clinical Social Work Associatıon. https://www.clinicalsocialworkassociation.org/Online-Brochure [11.11.2022].

Corcoran, J., Walsh, J. (2006). *Clinical assessment and diagnosis in social work practice.* New York: Oxford University Press.

CSWE, (2008). Council on Social Work Education. Educational Policy and Accreditation Standards. *Council on Social Work Education.* Alexandria, VA. https://www.cswe.org/Accred itation/Standards-and-Policies/2008-EPAS [11.11.2022].

CSWE, (2009). Council on Social Work Education. *Advanced social work practice in clinical social work practice.* Washington, DC: Council on Social Work Education.

Cummings, S. M., Foels, L. & Chaffin, K. M. (2012). Comparative analysis of distance education and classroom-based formats for a clinical social work practice course. *Social Work Education,* 32(1), 68-80.

Ellis, A. (1962). *Reason and Emotion in Psychotherapy*. SecaucuS. N.J.: Citadel Press.

EMDR, (2022). EMDR Nedir?, https://www.emdr-tr.org/emdr-nedir/ [07.11.2022].

Engel, G. (1977). The need for a new medical model: A challenge for bio- medicine. *Science,* 196(4286), 129-136.

Europen Social Network (2011). *Mental health and wellbeing in europe a person-centred community approach.* United Kingdom, European Community Programme.

Fabry, J. (1982). *The Frontiers of Logotherapy.* In G. E. Rice (Ed.), *Franklian Psychology: An Introduction to Logotherapy.* Teksas: Viktor Frankl Institute of Logotherapy, 116-122.

Frankl, V. E. (2005). *"The Future of Logotherapy"*. In G. E. Rice (Ed.), *Franklian Psychology: An Introduction to Logotherapy.* Teksas: Viktor Frankl Institute of Logotherapy, 60-65.

Geçtan, E. (2000). *Psikanaliz ve Sonrası.* İstanbul: Metis Yayınları.

Gill, C. (1994). *Two models of disability.* Chicago, University of Chicago.

Golightley, M. (2008). *Social work and mental health.* Great Britain: Learning Matters Ltd.

Gökçe, O. ve Bulduklu, Y. (2015). Sağlık hizmetlerinin sunumunda "müşteri hasta" ve etik sorunlar. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 29,* 38-61.

Hacney, H. ve Cormier, S. (2008). *Psikolojik Danışma İlke ve Teknikleri: Psikolojik Yardım Süreci El Kitabı,* (Çev. T. Ergene ve S. A. Sevim). Ankara: Mentis Yayıncılık.

Hepworth, D. H., vd. (2006). *Direct Social Work Practice: Theory and Skills,* (7th Ed.), Belmonc, CA: Thomson Brooks/Cole.

Hussein, S. (2011). *Social Work Qualifications and Regulation in European Economic Area (EEA).* London, Commissioned by the General Social Care Council and Skills for Care & Development.

IASSW, (2001). International Association of Schools of Social Work. *International Definition of Social Work.* https://www.iassw-aiets.org/global-definition-of-social-work-review-of-the-global-definition/ [09.11.2022].

IFSW, (2001). International Federation of Social Workers. *International Definition of Social Work.* https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/ [09.11.2022].

IFSW, (2014). *International Definition of Social Work.* https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/ [09.11.2022].

Jacobi, J. (2002). *C. G. Jung Psikolojisi,* (Çev. M. Arap). İstanbul: İlhan.

Konvisser, Z. L. D. (2006). *Finding Meaning and Growth in the Aftermath of Suffering: Israeli Civilian Survivors of Suicide Bombings and Other Attacks* (Doctor of Philosophy in Human Development). Fielding Graduate University, Santa Barbara, CA.

Köse, A. (2000). *Freud ve Din.* İstanbul: İz Yayıncılık.

Krill, D. F. (1996). *Existential social work.* In F. J. Turner (Ed.), *Social Work Treatment: Interlocking Theoretical Approaches* (pp. 250-281). New York: Free Press.

Kunze, H., Becker, T. ve Priebe, S. (2004). Reform of psychiatric services in Germany: hospital staffing directive and commissioning of community care. *Psychiatric Bulletin,* 28, 218-221.

Martin, R. & Young, J. E. (2010). *Schema therapy.* In K. S. Dobson (Ed.), *Handbook of cognitive-behavioral therapies* (pp. 317–346). Guilford Press.

McGinn, L. K. & Young, J. E. (1996). *Schema-focused therapy.* In P. M. Salkovskis (Ed.), *Frontiers of cognitive therapy* (pp. 182–207). The Guilford Press.

Mosby's Medical Dictionary (2009). *Mosby's Medical Dictionary 9th edition.* Elsevier. http://medical-dictionary.thefreedictionary.com/medical+model [11.11.2022].

NASW, (2005). National Association of Social Worker. *NASW Standards for Clinical Social Work in Social Work Practice.* NASW Press: Washington.

Nişancı, A. (2018). *Kimler psikoterapi yapabilir? ABD örneğinde sosyal hizmet ve danışmanlık meslekleri üzerine bir değerlendirme.* https://sosyalhizmetseruveni.wordpress.com/ [09.11.2022].

Oral, M., Tuncay, T. (2012). Ruh Sağlığı Alanında Sosyal Hizmet Uzmanlarının Rol ve Sorumlulukları. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 23*(2), 93-114.

Ornellas, A. (2014). *Views of social workers on their role in mental health out- patient and community-based services.* Thesis Presented in Fulfillment of the Requirements for The Degree of Master of Social Work in The Faculty of Arts and Social Sciences at the University of Stellenbosch.

Özdemir, U. (1999). Psikiyatri tedavi ekibinin "ekip çalışması" kavramına ilişkin kendi bilgilerini ve çalıştıkları psikiyatri tedavi kurumlarını değerlendirmeleri. *Kriz Dergisi, 7*(2), 17-24.

Rafaeli, E., Bernstein, D. P. & Young, J. (2010). *Schema therapy: Distinctive features.* Routledge.

Resmi Gazete, (1928). *Tababet Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun*. Kanun Numarası:1219, 9(583),126

Ronen, T. & Freeman, A. (2007). *Cognitive Behavior Therapy in Clinical Social Work Practice.* (Ed.), New York: Springer Publishing Company.

Sağlık Bakanlığı, (2011). *Toplum ruh sağlığı merkezleri hakkında yönerge.* https://www.saglik.gov.tr/TR,11269/toplum-ruh-sagligi-merkezleri-hakkinda-yonerge.html [13.11.2022].

Shapiro, F. (1989). Efficacy of the Eye Movement Desensitization procedure in the treatment of traumatic memories. *Journal of Traumatic Stress, 2*(2), 199–223.

Shapiro, F. (2001). *Eye Movement Desensitization and Reprocessing: Basic Principles, Protocols and Procedures,* 2nd Edition, Guilford Press, Newyork.

Shapiro, F. (2016). *EMDR Göz Hareketleriyle Duyarsızlaştırma ve Yeniden İşleme,* (Çev.), M. Şaşzade ve I. Şansoy (Ed.), Yurtsever, A., Zat, Z., Canoğulları, İ. ve Özmeydan, Z. Okuyan Us Yayınları, İstanbul.

Turner, F. J. (2005). *Encyclopedia of Canadian Social Work*. Canada: Wilfrid Laurier University Press.

Young, J. E., Klosko, J. S. & Weishaar, M. E. (2003). *Schema therapy: A practitioner's guide.* Guilford Press.

United States Agency for International Development (USAID) (2008). *Social work education and the practice environment in Europe and Eurasia.* http://www.socialserviceworkforce.org/system/files/resource/files/Social_Work_Education_and_the_Practice_Environment_in_Europe_and_Eurasia_1.pdf [09.11.2022].

WHO. (2005). The World Health Report 2005. https://www.who.int/publications/i/item/9241562900 [09.11.2022].

World Health Organization, WHO. (2001). The World Health Report 2001: Mental Health: New Understanding, New Hope. Geneva: World Health Organization.

Zastrow, C. (2017). *Sosyal Hizmete Giriş,* (Çev. A. Aykara vd.). (5. Baskı). Ankara: Nika Yayınevi.

Zubaroğlu Yanardağ, M. ve Özmete, E. (2017). Bir Mesleki Uygulama Alanı Olarak Geçmişten Geleceğe Klinik Sosyal Hizmet, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *28*(1), 203-225.

ALTINCI BÖLÜM
DİSİPLİNLERARASI RUH SAĞLIĞI VE SOSYAL HİZMET

Adem Kalebaşı

ÖZET

Ruh sağlığını oluşturan değişkenlerin fazlalığı ve karmaşıklığı bu alanda çok disiplinli değerlendirmeyi ve çalışmayı gerekli kılmaktadır. İnsanı oluşturan biyolojik, sosyal ve psikolojik ögelerin birbirini karşılıklı olarak sürekli etkilediği düşünüldüğünde ruh sağlığı alanında tek bir disiplinin bütün sorunlara cevap üretebilmesi mümkün gözükmemektedir. Tarihsel akış içerisinde ruh sağlığı sorunlarına hastalığı merkeze alan tıbbi model çeşitli cevaplar üretmiş, zaman içerisinde ruh hastalıklarının gelişimine ve etkisine ilişkin yeni araştırmalar ortaya çıktıkça psikolojik model ve sosyal model gibi yeni bakış açıları ortaya konmuştur. Ruh sağlığını oluşturan biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerin karşılıklı etkileşiminin hastalığın oluşumunda ve seyrindeki etkisinin araştırılması tedavinin de bu faktörlerin tümünü içerecek şekilde genişlemesini gerekli kılmıştır. Modellerin birleştirilmesi sonucu biyopsikososyal model olarak adlandırılan entegratif yaklaşımın ortaya çıkması ruh sağlığında disiplinlerarası yaklaşımı gerekli kılmıştır. Günümüzde ruh sağlığının koruyucu, önleyici ve tedavi edici tüm boyutlarında çok disiplinli uygulamalar önem kazanmıştır. Geleneksel olarak ruh sağlığıyla ilgilenen psikiyatri yanında hemşirelik, psikoloji, sosyal hizmet gibi disiplinlerin uygulayıcıları ruh sağlığı ekibi içerisinde yer almaktadırlar. Çok disiplinli ekibin içinde yer alan sosyal hizmet uzmanları ruh sağlığı alanında koruyucu, önleyici ve tedavi edici çeşitli rolleriyle tedavi sürecinin her aşamasında yer almaktadırlar. Sosyal çalışmacı ruh sağlığı alanında birey çevre etkileşiminde kişinin sosyal sağlık öğelerine odaklanarak tedavinin bireyden aileye ve topluma doğru genişlemesine katkı sağlamaktadır.

sorunlara müdahale eden sosyal çalışmacı zaman içinde genişleyen rolleriyle psikiyatrik tedavi sürecinin her aşamasında yer almaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının çok disiplinli ruh sağlığı ekibi içinde yer alması tedavi sürecinde birey yanında aile, sosyal çevre ve tüm topluma doğru bakış açıların genişlemesine katkı sağlamaktadır. Çok disiplinli ekip içinde sosyal çalışmacının kaynaklarla ihtiyaçlar arasında bağlantı kurma misyonu, mikro yanında makro-sosyal konularla da ilgilenmesi disiplinlerarası iş birliğine olan yaklaşımını pekiştirmektedir. Bugün sosyal hizmet uzmanları geleneksel rollerinin yanına yeni roller de ekleyerek ruh sağlığı alanındaki katkılarını genişletmektedirler.

KAYNAKÇA

Alper, Y., Bayraktar, E., Karaçam, Ö. (2001). *Herkes İçin Psikiyatri*. Gendaş Kültür.

Altınay, D. (2015). *Psikodrama Grup Psikoterapisi*. Epsilon Yay.

Acar, V.N. (2017). *Gestalt Terapi, Ne Kadar Farkındayım*. Nobel Akademik Yay.

Aneshensel, S. C. ve Phelan, C. J. (2006). *Handbook of the Sociology of Mental Health*. Springer.

Aviram, U. (2002). The Changing Role of the Social Worker in the Mental Health System. *Social Work in Health Care*, 35(1-2), 617–634. doi:10.1300/j010v35n01_15

Bogg, D. (2009). *The Integration of Mental Health Social Work and the NHS*. Learning Matters Ltd.

Bulut, I. (2022). *Psikiyatride Ekip Çalışması ve Sosyal Hizmet.* A.İ. Çoban & S.A. Özden (Ed.)., Psikiyatrik Sosyal Hizmet. (ss. 41-44). Nobel Akademik Yayıncılık.

Corcoran, J. ve Walsh, J. (2006). *Clinical Assessment and Diagnosis in Social Work Practice.* Oxford University Press.

Cüceloğlu, D. (2003). *İnsan ve Davranışı*. Remzi Kitapevi.

Çıraklı, Ü., Çelik, Y., ve Beylik, U. (2015). Etkili ekip çalışmasının sağlıktaki önemi ve faydaları: Bir literatür çalışması. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*. 3(2) 140-146.

Çölgeçen, Y. (2021). *Psikiyatrik Sosyal Hizmet*. Nobel Akademik Yay.

Davidson, G., Campbell, J., Shannon, C. ve Mulholland, C. (2016). *Ruh Sağlığı Modelleri*. Red Globe Press.

Deacon, B.J. (2013). Ruhsal bozukluğun biyomedikal modeli: Geçerliliği, faydası ve psikoterapi araştırmaları üzerindeki etkilerinin eleştirel bir analizi*. Klinik Psikoloji İncelemesi, 33(7), 846-861.* doi:10.1016/j.cpr.2012.09.007

Đečević, M., Janković, U. and Čekerevac, A. (2015). The Social Paradigm in Psychiatry as a Link Between Social Work and Psychiatry in Theory And Practice. *Ljetopis Socijalnog Rada*. 22(3) 371-392.

Engel, G. (1977). The Need for a New Medical Model: A Challenge for Biomedicine, *Science*, 196(4286) 129-136.

Gill, C.J. (1987). A New Social Perspective on Disability and Its Implications for Rehabilitation. *Occupational Therapy in Health Care*, 4(1) 49-55.

Gould, Nick, (2010). *Mental Health Social Work In Context*. Routledge.

Ghehami, N.S. (2010). *The Rise and Fall of the Biyopsikososyal Model*. The Jonh Hopkins University Press.

Hüda, AS (2020). *Tıbbi model ve ruh sağlığındaki uygulaması. Uluslararası Psikiyatri İncelemesi, 1-8.* doi:10.1080/09540261.2020.184512

Karahan, F. ve Sardogan, M. E. (2004). *Psikolojik Danışma ve Psikoterapide Kuramlar*. Deniz Kültür Yay.

Kinderman, P. (2005). A psychological model of mental disorder, *Harvard Review of Psychiatry*, 13(4), 206–217.

Köknel, Ö. (1989). *Genel ve Klinik Psikiyatri*. Nobel Tıp Kitapevi.

Mental Health Commission (2006). *Multidisciplinary Team Working: From Theory to Practice Discussion Paper*. Mental Health Commission.

Morgan, C.T. (2011). *Psikolojiye Giriş*. Eğitim Akademi Yay.

NASW (2011). *Social Workers in Mental Health Clinics & Outpatient Facilities*. National Association of Social Worker Press.

Nikander, P. (2005). *Managing Scarcity: Joint Decision Making in Interprofessional Meetings*. (Ed. Heinonen T. ve Metteri, A.) Social Work in Health And Mental Health: Issues, Developments, And Actions in. Canadian Scholars' Press Inc.

Oral, M. ve Tuncay, T. (2012). Ruh Sağlığı Alanında Sosyal Hizmet Uzmanlarının Rol ve Sorumlulukları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 23(2). (93-114).

Özbaş D, Buzlu S. (2011). Geçmişten günümüze psikiyatri hemşireliği. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 19(3):187-193.

Özden, A. S. (2015). Koruyucu Ruh Sağlığı Hizmetlerinde Sosyal Hizmetin Rolü. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26(1) 191-204.

Öztürk O. M., ve Uluşahin, A. (2011). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. Nobel Tıp Kitapevi.

Payne, M. (2000). *Teamwork in Multiprofessional Care*. Palgrave.

Princhard, C. (2006). *Mental Health Social Work*. Routledge.

Saruç, S. Ve Duyan, V. (2013). Psikiyatride Ekip Çalışması ve Sosyal Hizmet Bakış Açısı. *Kriz Dergisi*, 17(1). 37-44.

Sievert, P.A., Teaeuchi, D.T. ve Pegan, R.W (2006). *Mental illness in a multi cultural context*. In Aneshensel, C.S. ve Phelan, C. (ed). Handbook of The Sociology of Mental Health, Springer.

Singer, J.B., Gray, S.W., Miehls, D. (2012). An Educator's Guide to the Development of Advanced Practice Competencies in Clinical Social Work, *Journal of Teaching in Social Work*, 5(32) 451-470.

Stuart, P. H. (1997). Community Care and the Origins of Psychiatric Social Work. *Social Work in Health Care*, 25(3), 25–36. doi:10.1300/j010v25n03_03

Tew, J. (2005). *Social Perspectives in Mental Health: Developing Social Models to Understand and Work with Mental*. Jessica Kingsley Publishers.

Turner, F. J. (2005). *Encyclopedia of Canadian Social Work. Canada*. Wilfrid Laurier University Press.

Tuncay, T. (2022). *Psikiyatrik Sosyal Hizmete Giriş*. A.İ. Çoban & S.A. Özden (Ed.), Psikiyatrik Sosyal Hizmet, Nobel Akademi Yay.

TC. Sağlık Bakanlığı (2014). *Sağlık Meslek Mensupları ile Sağlık Hizmetlerinde Çalışan Diğer Meslek Mensuplarının İş ve Görev Tanımlarına Dair Yönetmelik*.

TC. Sağlık Bakanlığı (2010). *Hemşirelik Yönetmeliği*.

World Health Organization. (2004). *Promoting Mental Health Consept, Emerging Evidence, Practice*.World Health Organization.

WHO. (2004). *Promoting Mental Health: concepts, emerging evidence, practice*. Summary Report. World Health Organization.

Wong, K. D. (2013). *Clinical Case Management for People with Mental Illness. A Biopsychosocial Vulnerability- Stress Model.*Routledge.

Yanardağ, Z. M. ve Özmete, E. (2017). Bir Mesleki Uygulama Alanı Olarak Geçmişten Geleceğe Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 1(28) 203-225.

Yılmaz, M. ve Özcan, A. (2016). Psikiyatri hemşireliğinin geleceği. *Mersin Universitesi Saglık Bilim Dergisi*, 1(9) 53-59.

Yılmaz, V. (2012). *İnsan Hakları ve Karşılaştırmalı Sosyal Politika Yaklaşımı Işığında*

Türkiye'de Ruh Sağlığı Politikaları: Tespitler ve Öneriler. Ruh Sağlığında İnsan Hakları Girişimi Derneği. Karika M.

Yörükoğlu, A. (1993). *Çocuk Ruh Sağlığı.* Özgür Yay.

Zastrow, C. (2016). *Sosyal hizmete giriş.* Nika Yayınevi.

YEDİNCİ BÖLÜM
MANEVİ SOSYAL HİZMET VE UYGULAMA ALANI

Harun Ceylan - Hesna Kesen

ÖZET

Temelini insana bütüncül yaklaşım perspektifinden alan manevi sosyal hizmet bireylerin biyolojik, psikolojik ve sosyal yönlerinin yanı sıra manevi yönlerinin de iyi oluş hâllerinde etkili olduğunu savunmaktadır. İnsanın anlam arayışı ekseninde dünya genelinde popülarite kazanan maneviyat odaklı yaklaşımlar esasen sosyal hizmetin de odağında yer almaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Kanada gibi ülkelerde uygulamaları bulunan manevi sosyal hizmet Türkiye'de de 2000'li yıllardan sonra gündeme gelmeye başlamıştır. Bununla beraber Türkiye'de manevi sosyal hizmet daha çok manevi destek, palyatif bakım ve terminal dönem hizmetleri olarak ortaya çıkmıştır. Oysa manevi sosyal hizmet ya da maneviyata duyarlı sosyal hizmet bu uygulamaların ötesinde bir içeriğe sahiptir. Bu kapsamda Türkiye'de henüz yeterince uygulanmayan ve tanınmayan manevi sosyal hizmetin tanınmasına ve yaygınlık kazanmasına katkıda bulunmayı amaçlayan bu çalışmada manevi sosyal hizmetin tanımı, tarihi gelişimi ile dünyada ve Türkiye'deki uygulama alanı ele alınmaktadır.

GİRİŞ

Modern dönemle birlikte insanın anlam arayışına girmesi ve materyalist bakış açısıyla insan hayatında ortaya çıkan boşluğun ancak maneviyatla doldurulabileceğinin anlaşılması yeni bir hayat tasavvurunu zorunlu hâle getirmiştir. Bu bağlamda manevi duyguların yaşanması günümüz insanı için bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyacın karşılanması için sosyoloji, psikoloji ve sosyal hizmet gibi insan ve toplum bilimlerinin maneviyat perspektifinden yeni bir yaklaşım geliştirmelerine ihtiyaç duyulmaktadır (Acar & Apak, 2020, s. 2507- 2508).

KAYNAKÇA

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu (1983). *Resmî Gazete*, Sayı: 18059.

703 Sayılı Kanun Hükmündeki Kararname. (2018). Anayasada Yapılan değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun hükmünde Kararname, *Resmî Gazete*, https://www.resmigazete. gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M3-1.pdf.

Acar, M.C. ve Apak, H. (2020). Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü ile Manevi Yönelim Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(24), 2505-2527. DOI: 10.26466/opus.658418.

Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı İş Birliği Protokolü, (2019). https://cte.adalet. gov.tr/Resimler/Dokuman/4122019160046diyanet.pdf, Erişim Tarihi; 05/01/2023.

Akbaş, E. (2014). *Sosyal Çalışmada Çağdaş Eleştirel Prespektifler*. Ankara: SABEV Yayınları.

Apak, H. (2017). Sosyal Hizmet ve Maneviyat: Sosyal Çalışmacılar Üzerine Bir Alan Araştırması (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana bilim Dalı, Yalova.

Apak, H. (2018). Güçlendirme ve Maneviyata Duyarlı Sosyal Hizmet. *International Journal of Social Science,* 67, 399-411. Doi number:http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7573.

Beki, F. (2021). Onkoloji Hastaları Örneğinde Manevi Sosyal Hizmetler (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana bilim Dalı, İstanbul.

Bullis, R. K. (1996). *Spirituality In Social Work Practise*, Washington, DC.: Taylor & Francis.

Canda, E. R. and Furman, L. D. (2010). *Spiritual Diversity in Social Work Practice: The Heart of Helping* (Second Edition), New York: Oxford Uiversity Press.

Çekin, A. (2014). *Maneviyat, Manevi Bakım ve Sosyal Hizmet*, Samsun: Etüt Yayınları.

Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2018). Tanıtım (Tarihçe), https://dinhizmetleri.diya net.gov.tr/sayfa/53/tanitim. Erişim Tarihi; 05/01/2023.

Erdem, M. (2017). Manevi Destek Hizmetleri ve Türkiye'de Kurumsallaşması (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana bilim Dalı, Yalova.

Erdem, M. (2022). İntihar Riski Olan Bireylerde Anlam Arayışı ve Logoterapinin Etkililiği. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yalova.

Gencer, N., (Çeviren) (2018). Öznel İyi Oluş: Genel Bir Bakış. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2621-2638. doi: 10.17218/hititsosbil.457382.

Genç, Y. ve Durğun, A. (2018). Manevi Bakımın Gerekliliği ve Bakım Hizmeti Veren Meslek Elemanlarının Manevi Bakıma İlişkin Düşünceleri. *Turkish Studies*. 13(9). 45-66.

Gürsu, O. ve Ay, Y. (2018). Din, Manevi İyi Oluş ve Yaşlılık. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61). http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2018.3007.

Hasta Hakları Yönetmeliği (01.08.1998). *Resmî Gazete*, https://www.resmigazete. gov.tr/arsiv/23420.pdf.

HealhtCare Chaplaincy Network (2018). Spiritual Care and Social Work: Integration into Practice, http://sswlhc.org/wp-content/uploads/2018/07/spiritual_care_and_social_ work-white-paper-HCCN.pdf.

Heaney-Hunter, J. (2021). I Look Forward to the Merger with APC, https://acpe.edu/detail-pages/news/2021/06/07/i-look-forward-to-the-merger-with-apc, Erişim Tarihi; 04/01/2023.

Hill, P. C., Pargament K. I., Hood R. W., Mccullough M. E., Swyers J. P., Larson D. B. & Zinnbauer B. J. (2013). Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları (Çev. Nurten Kimter). *Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3, 85-118.

Karagül, A. (2012). Manevi Bakım: Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi (Hollanda Örneği). *Dini Araştırmalar Dergisi*. 15(40). 5-27.

Karaköse, R. (2020). Yaşlı Refahına Yönelik Manevi Sosyal Hizmetler: Darülaceze Okmeydanı Örneği (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana bilim Dalı, İstanbul.

Karataş, Z. (2009). MANEVİ SOSYAL HİZMET MÜMKÜN MÜ? (Sosyoloji Tarihi Yüksek Lisans Ödevi). Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. http://www.manevibakim.com/bilim_alanlari/manevi_sosyal_hizmetler/makale_06.pdf. Erişim Tarihi; 25/12/2022.

Küsmez, B. ve Ceylan, H. (2022). *Sosyal Hizmet Alanları Bağlamında Covid 19 Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim: Yalova Üniversitesi Örneği*. Nobel Yayınları.

Lezotte, E., Min, D., LICSW, Private Practice. (2010). Spirituality and Social Work.

National Association of Social Workers (2016). NASW Standards for Social Work Practise in Helath Care Settings, https://www.socialworkers.org/LinkClick.aspx?fileticket=fFnsRHX-4HE%3D&portalid=0.

National Comprehensive Cancer Network (NCCN) (2023). https://www.nccn.org/home. Erişim Tarihi; 03/01/2023.

National Healht Service Chaplaincy Guidelines (2015). Promoting Excellence in Pstoral, Spiritual & Religious Care, https://www.england.nhs.uk/wp-content/uploads/2015/03/nhs-chaplaincy-guidelines-2015.pdf.

Parsons, R. J. (1991). Empowerment: Purpose and Practice Principle in Social Work. *Social Work with Groups*, 14(2), 7-21.

Pastoral Counseling, (2023). Becoming a Pastoral Counselor, https://www.pastoralcounseling.org/how-to-become, Erişim Tarihi; 05/01/2023.

Pulla, V. (2014). *Spiritually Sensitive Social Work: The Road Worth Taking* (Chapter 10), Social Work Education and Practice: Scholarship and Innovations in the Asia Pacific.

Sakarya İl Sağlık Müdürlüğü (2021). Hastanelerde Manevi Destek ve rehberlik Hizmeti, https://sakaryaeah.saglik.gov.tr/TR,20365/hastanelerde-manevi-destek-ve-rehberlik-hizmeti.html#.

Seçtim, H. (2020). Yapısal Güçlendirmenin Personelin Örgütsel Özdeşleşme ve Yaşam Doyumu Üzerindeki Etkileri: Trakya Üniversiteler Birliği Araştırma ve Uygulama Hastaneleri Örneği. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.

Seyyar, A. (2008). *Manevi Sosyal Hizmetler*, Rağbet Yayınları, İstanbul.

Seyyar, A. ve Genç, Y. (2010). *Sosyal Hizmet Terimleri (Ansiklopedik Sosyal Pedagojik Çalışma Sözlüğü).* Sakarya Yayıncılık.

Sheafor, B. ve Horejsi, C. (2015). *Sosyal Hizmet Uygulaması* (D. B. Çiftçi, Çev. Ed.). Nika Yayınevi.

The Canadian Society for Spirituality and Social Work (2022). https://www.spiritualityandsocialwork.ca/vision--mission.html.

The Society for Spirituality and Social Work. (2022). https://spiritualityandsocialwork.org/about-the-society.

Thompson, N. (2016). *Güç ve Güçlendirme* (Çev. Ed. Ö. Cankurtaran). Ankara: Nika Yayınevi.

Ünal, V. (2021). Maneviyata Duyarlı Sosyal Hizmet. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*. 25 (2): 597-618.

World Health Organization (1948). Definition of health. https://www.euro .who.int/__data/assets/pdf_file/0003/152184/RD_Dastein_speech_wellbeing_07 Oct.pdf. Erişim: 02.01.2023.

World Health Organization [WHO]. (2012). Programme on Mental Health, Geneva: World Health.Organization.https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77932/WHO_HIS_HSI_Rev.2012.03_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Erişim: 21. 12. 2022.

Yeşilkaya, E. (2016). Sosyal Çalışmacıda Maneviyata Duyarlı Müdahale, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 53, 227-237.

Zastrow, C. (2016). *Sosyal Hizmete Giriş* (4. Baskı) (Çev. Ed. D. B. Çiftçi). Nika Yayınevi.

SEKİZİNCİ BÖLÜM
DİSİPLİNLERARASI GERİATRİ VE GERONTOLOJİK SOSYAL HİZMET

Sami Kalaycı

ÖZET

Yirmi birinci yüzyılda bilim ve teknoloji alanında yaşanan baş döndürücü gelişmeler insan ve toplum hayatındaki dönüşümleri de hızlandırmıştır. Bu dönüşümler toplumdaki imkân ve şartları daha da iyi hâle getirirken insan ömrünü de uzatmıştır. Ancak bu gelişmeler yanında doğum oranlarında azalma, çekirdek aile yapısının genişlemesi, bireysel yaşam şekillerinin artmasıyla da nüfus yapısı değişmiştir. Dolayısıyla ortaya çıkan yeni demografik yapıda yaşlı nüfusun diğer nüfus gruplarına oranla yükselmeye başladığı görülmüştür. Bu nedenle yaşlanmaya ve yaşlı nüfusa ilişkin politika ve hizmetlerin de daha profesyonel şekilde yapılması zorunlu olmuştur.

İnsan hayatının son evresi olan yaşlılık dönemi bireylerin fiziksel, sosyal, sağlık, psikolojik ve ekonomik olarak zorlandığı bir dönemdir. Birey ile çevresinin ve toplumun göstereceği tepki ve uyum ile sunulan hizmetlerin niteliği yaşlılık döneminin sağlıklı ve konforlu olarak geçirmesine imkân tanımaktadır. Bu bakımdan yaşlı bireyler ile yaşlı nüfus gruplarına yönelik birçok disiplin mesleki çalışmalar yapılmaktadır. Bu mesleki disiplinlerden birisi de sosyal hizmettir. Birey ile çevresini uygulamalarının odağına yerleştiren sosyal hizmet yaşlı bireylerle de çalışmaktadır. Nitekim bu çerçevede gerontolojik sosyal hizmet mesleki alan geliştirilmiştir. Gerontolojik sosyal hizmet çalışma ve uygulamalarıyla yaşlı bireylerin karşılaşabileceği barınma, beslenme, sağlık gibi sorunlara karşı çözüm üretmeyi, ayrımcılık, statü kaybı, sosyalleşememe, ihmal gibi yaşam şekli ile kalitesini bozan risklere karşı da korumayı amaçlamıştır.

Gerontolojik sosyal hizmet alanının en temel amacı yaşlılık döneminde meydana gelen ruhsal, sosyal, fiziksel ve ekonomik sorunlara çözüm yolları geliştirerek yaşam şartlarını değiştirmek ve yaşlılar ile ailelerinin yaşam kalitelerini arttırmaktadır. Böylece hem bireylerin hem de toplumun refah seviyesinin artmasına katkı

özel sektör alanlarında daha fazla çalıştırılması yaşlanan nüfus yapısı karşısında güçlü bir sosyal çalışma hizmetleri için temel bir gerekliliktir.

KAYNAKÇA

Akyıldız, Y. (2022). *Yaşlılara yönelik belediye uygulamaları: İstanbul örneği*. A. Çatalcalı Ceylan, N. İyit, Y. Akyıldız (Editörler), Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Teori ve Araştırmalar (ss. 23-46). Serüven Yayınevi, Birinci Basım, Mart.

Aldrich, R. (2010). The ageing demographic transition: The impact on elderly and social workers. *Aotearoa New Zealand Social Work*, 22(2), 4-12.

Altuğ, F., Yağcı, N., Kitiş, A., Büker, N. ve Cavlak, U. (2009). Evde yaşayan yaşlılarda yaşam kalitesini etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1, 48-60.

Boston, J. and Davey, J. A. (2006). *Politics of ageing*. Jonathan Boston and Judith A. Davey (Eds.), Implications of Population Ageing: Opportunities and Risks (pp. 363-372). Institute of Policy Studies, School of Government, Victoria University of Wellington, Wellington, New Zealand.

Burn, I., Button, P., Figinski, T. E. and McLaughlin, J. S. (2020). Why retirement, social security and age discrimination policies need to consider the intersectional experiences of older women. *Public Policy & Aging Report*, 30(3), 101-106.

Chanda, S. and Mishra, R. (2019). Impact of transition in work status and social participation on cognitive performance among elderly in India. *BMC Geriatrics*, 19: 251.

Çifter, İ. (1986). *Klinik Psikiyatri*. Gazi Üniversitesi Basın Yayın Y.O. Basımevi.

Danış, M. Z. (2011). *Kurumlarda kalan yaşlıların yaşam kalitesi ve bunu etkileyen faktörler*. Gündüz Yayınevi, Ankara.

Dayana, S. R., Arunkumar, B. ve Ilango, P. (2009). *Gerontological social work in ındin: an emerging field of social work.* V. S. Ramalingam (Ed.), Quality Enhancement Of Social Work Profession In India: Issues And Challenges (pp. 321-326). Allied Publishers.

Erkoç, B. ve Danış, M. Z. (2021). *Yaşlılık döneminde karşılaşılan sorunlar.* E. Birinci (Ed.), Gerontolojik Sosyal Hizmet (ss. 49-62). Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Basım, Temmuz.

Hablemitoğlu, Ş. ve Özmete, E. (2020). *Yaşlı refahı: yaşlılar için sosyal hizmet*. Kilit Yayınları

Hall, B. and Scragg, T. (2012). *Introduction*. B. Hall and T. Scragg (Eds.), Social Work with Older People Approaches to Person-Centred Practice (pp. 1-4). Open University Press, London.

Hulko ,W., Mirza, N. and Seeley, L. (2020). Older adults' views on the repositioning of primary and community care. *Canadian Journal on Aging*. 40(1), 114-126.

Işık, O., Kandemir, A., Erişen M. A. ve Fidan, C. (2016). Evde sağlık hizmeti alan hastaların profili ve sunulan hizmetin değerlendirilmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 19(2), 171-186.

Işıkhan, V. (2021). *Yaşlılara yönelik sosyal politikalar*. E. Birinci (Ed.), Gerontolojik Sosyal Hizmet (ss. 63-79). Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Basım, Temmuz.

Kaptan, G. (2013). *Geriatrik bakım ilkeleri*. Nobel Tıp Kitabevleri.

Kalınkara, V. (2014). *Temel gerontoloji yaşlılık bilimi*. Nobel Yayınları.

Koenig, T. L., Lee, J. H., Fields, N. L. and Macmillan, K. R. (2011). The role of the gerontological social worker in assisted living. *Journal of Gerontological Social Work*, 54(5), 494-510.

Mali, J. (2013). *Social work with older people: the neglected field of social work.* Dialogue in Praxis A Social Work International Journal, Volume 2 (15), Issue 1-2 (24-25), pp. 23-40.

Lymbery, M. (2005). *Social work with older people*. SAGE Publications, London.

Mavili, A. (2015). *Yaşlılık, yaşlanma ve sosyal hizmet*. H. Ceylan (Ed.), Modern Hayat ve Yaşlılık (ss.1-23). Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Basım, Nisan.

Naujaniene, R. (2007). *Social construction of entering clienthood in gerontological social work*. University of Lapland, Faculty of Social Sciences.

Önal-Dölek, B. (2011). *Türkiye'de üniversite hastanelerindeki geriatri bilim dallarına bağlı geriatri ünitelerinde verilen hizmetin sosyal hizmet temelinde değerlendirilmesi*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özbek Yazıcı, S. ve Kalaycı, I. (2015). Yaşlı hastaların günlük yaşam aktivitelerinin değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 3(3), 385-390.

Özdemir, U. (2022, 22 Eylül). *Yaşam Boyu Gelişim ve Geriatri – Gerontoloji*. https://www.neviaoran.com/uploads/documents/geriatri.pdf

Popli, K. U. and Panday, R. (2018). Gerontological social work: Pertinent for social work. *Delhi Psychiatry Journal*, 21(2), 13-17.

Scharlach, A., Simon, J., Dal Santo, T. (2002). Who is providing social services to today's older adults? Implications of a survey of aging services personnel. *Journal of Gerontological Social Work*, 38(4), 5-17.

Tomanbay, İ. (2015). *Sosyal bakımda yeni yaklaşım, yeni anlayış, yeni çözüm modeli: Yaşam destek terkten tele bakıma bir yolculuk*. H. Ceylan (Ed.), Modern Hayat ve Yaşlılık (ss.131-175). Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Basım, Nisan.

Tufan, İ. (2016). *Antikçağdan günümüze yaşlılık ve yaşlanma*. Nobel Yayınları.

Zengin, O. (2016). Evde sağlık hizmetlerinin sosyal hizmet boyutu. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 8, 36-41.

DOKUZUNCU BÖLÜM
DEĞER, BİLGİ VE BECERİ BOYUTLARIYLA ÇOKKÜLTÜRCÜ SOSYAL HİZMET[1]

Fikri Keleşoğlu

ÖZET

Sosyal hizmet mesleği ve disiplini için müracaatçının sosyal gerçekliği onun kendi var oluşunu temsil ederken aynı zamanda bu farklı gerçeklikler, refah hizmetlerinin çeşitlendiği sosyal zeminini de oluşturur. Acaba günümüz heterojen toplum yapısında meslek ve disiplinler kendilerini ne kadar ve ne düzeyde güncelleyebilmekte, çokkültürcü refleksler gösterebilmektedir? Aslında tüm bu sorulara cevap aramak ve bu bağlamda bir tartışma açmak adına bu çalışmada, sosyal hizmet uygulamasının değer, bilgi ve beceri boyutlarında çokkültürcülük perspektifi ele alınmaktadır. Çalışmanın temel amacı, bu üç boyutta çokkültürcülüğün görünümünü ortaya koymaktır. Bu bağlamda farklı kültür ve gerçeklikler deneyimlenirken karşı karşıya kalınan etik ikilem ayrıca tartışılmıştır.

Sonuç olarak sosyal hizmetin mesleki müdahalelerinde müracaatçıya yönelik arzulanan ve gerçekleştirilmesi planlanan tüm hedefler ve yüksek iyilik hâli için çokkültürcülüğün asgari bir şart olduğu söylenebilir. Zira bu asgari şartın sağlanamaması hâlinde müracaatçı lehine beklenen birçok fayda, uzmanın kendi kanaati veya bireysel tasarrufu olmaktan öteye geçmeyecektir. Çokkültürcü sosyal hizmetin yetkin müdahalelere imkân tanıması meslek elemanının çokkültürcülük eğitimi ile mümkün görünmektedir. Bu noktada lisans düzeyinde değer, bilgi ve beceri boyutlarıyla çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının tekrar ele alınması, ders çeşitliliğine çokkültürcü sosyal hizmet gibi derslerin eklenmesi önerilmektedir. Aksi takdirde düşük öz farkındalık kültürel farklılıkların eşlik ettiği mesleki müdahalelerde uzman tarafından aşılması gereken bir bariyer olacaktır.

[1] Bu çalışma, yazar tarafından Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim dalında 2019 yılında tamamlanmış "Sosyal Hizmet Teori ve Uygulamalarında Çokkültürcülük" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

unsurun beraberliğinden oluşmaktadır. Örneğin, herhangi bir refah alanında çalışan bir sosyal çalışmacının farklı kültürden gelen bir müracaatçıyı şartsız kabul etmesi terapötik mesleki ilişkinin ilk koşulu olsa da yeterli değildir. Müracaatçının şartsız kabulü mesleki müdahalenin bir değeri olmakla birlikte diğer aşamalarda sosyal adalet, güçlendirme, birlikte çalışma vb. gibi özgürleştirici değerlerle de beslenmelidir. Doğru verilerle oluşturulmuş sağlam bir bilgi temeli, yetkin uygulama becerileri ile desteklenir ve mesleki müdahale sürdürülürse sosyal çalışmacının çoğulcu uygulamalarına katkı sunacağı rahatlıkla söylenebilir. Aksi takdirde değer, bilgi ve beceri boyutlarından uzak uygulamalar, müracaatçının farklılığına ve sorun alanına fayda sunmayacağı gibi hak temelli de olmayacaktır.

Toplumların birbirinden farklılaştığı yerlerde genellikle ön yargılar başlar ki olumlu bir ön yargıdan bahsetmek de mümkün değildir. Bu yargılamaların en çok görüldüğü toplumlar ise çokkültürlü toplumlardır. Kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda bazen profesyonellerin de ön yargı ve ayrılıkçı tutumlar sergilediğine şahit olmak mümkündür. Paylaşılan vaka örneklerinde de bunu görmek mümkündür. Sosyal çalışmacının yaptığı bu şekildeki değerlendirmeler, bilgiye dayalı değerlendirme olmaktan ziyade değer biçme ve değer atfetme olur ki, böyle bir değerlendirme, meslek adına etik değerlendirme sorununu ortaya çıkarır (İçağasıoğlu Çoban vd., 2017, s. 89). Sosyal çalışmacıların, mesleki bilgi temelini oluştururken akademinin başlangıcı olarak kabul edilebilecek lisans düzeyinde alacağı dersler, mesleki becerilerini uygularken özümseyeceği değerlerin de çoğu zaman belirleyicisi olmaktadır. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarına dönük akademik birikimin lisans düzeyinde yeterli olarak sağlanabildiğini söylemek zordur (Keleşoğlu, 2019, s. 94-100). Kültürel çeşitliliğin görmezden gelinemeyeceği Türkiye gibi toplumlarda, ders çeşitliliğinin çoğulcu anlayışa dönük bir şekilde tekrar gözden geçirilerek bu konudaki farkındalığa değer, bilgi ve beceri boyutlarıyla katkı sunulması yetkin müdahaleler adına bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Acar, M. (2013). Onkolojide sosyal hizmet: Vaka örnekleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 24*(2), 231-252.

Adams, R. (2015). Çocuklar, gençler ve ailelerle çalışma. Adams, R., L. Dominelli ve M. Payne. (Der.). *Sosyal hizmet temel alanlar ve eleştirel tartışmalar* (ss. 33-41). (Çev.: Engin Fırat). Nika Yayınevi.

Adams, R., Dominelli, L. & Payne, M. (2015). Eleştirel sosyal hizmet anlayışına doğru. Adams, R., L. Dominelli ve M. Payne. (Der.). *Sosyal hizmet temel alanlar ve eleştirel tartışmalar* (ss. 349-369). (Çev.: Engin Fırat). Nika Yayınevi.

Arkonaç, S. A. (2005). *Psikoloji zihinsel süreçler bilimi.* (4. Baskı). Alfa Kitap.

Bademci, H. Ö. (2014). Sosyal hizmet alanında psikolojik yaklaşımlar: Sokak çocukları. Akkuş, P., Ö. Başpınar Aktükün (Yayına Hazırlayan). *Sosyal hizmet ve öteki disiplinlerarası yaklaşım* (ss. 173-192). Bağlam Yayıncılık.

Beşer, F. (2013, 30 Haziran). *Cinsiyet transferi*. Yenişafak.

Biestek, F. P. (1961). *The Casework Relationship*. Allen & Unvin.

Cankurtaran, Ö. ve Beydilli, E. (2016). Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet Uygulamasının Gerekliliği Üzerine. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 27*(1), 145-160.

Dolgoff, R., Loewenberg, F. M. & Harrington, D. (2005). *Ethical decisions for social work practice*. (Seventh Ed.). Thomson Learning.

Doytcheva, M. (2009). *Çokkültürlülük*. İletişim Yayınları.

Duyan, V. (2010). *Sosyal hizmet (temelleri yaklaşımları müdahale yöntemleri)*. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği.

Duyan, V., Sayan, Ö. Ö. ve Özbulut, M. (2008). Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği.

Erbaş, H. (2009). *Küreselleşme, kapitalizm, toplumsal dönüşümler*. Palme Yayınevi.

Fong, R. (2005). The Future of multicultural social work. *Advances in Social Work. 6*(1), (43-50).

Giddens, A. (2014). *Modernliğin sonuçları*. (6. Baskı). (Çev.: Ersin Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yay.

Gökçearslan Çifci, E. ve Gönen, E. (2011). Sosyal hizmet uygulamalarında etik karar verme süreci. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 22*(2), 149-160.

Hanley, P. (2015). Sosyal Hizmette İletişim Becerileri. Adams, R., Dominelli, L. ve Payne, M. (Der.). *Sosyal hizmet temel alanlar ve eleştirel tartışmalar* (ss. 219-237). (Çev.: Meltem Oral). Nika Yayınevi. https://www.haberturk.com/ingiltere-de-multeci-cocugun-kiz-kardesi-de-saldiriya-ugramis-2240125.

İçağasıoğlu Çoban, A., Acar, H. ve Polat, G. (2017). Sosyal Hizmetlerde yanlış uygulamalar, etik ihlaller ve sorunlar (bulgular). Acar, H., İçağasıoğlu Çoban, A. ve Polat, G. (Yayına Hazırlayanlar). *Sosyal hizmetlerde yanlış uygulamalar, etik ihlaller ve sorunlara ilişkin bir araştırma* (ss. 22-90). Türkiye Felsefe Kurumu Derneği.

İnceler, H. (2011). Cinsiyet sapmaları ve sosyal yapımızdaki etkileri. *İstanbul Journal of Sociological Studies*, *0*(23), 109-136.

Jeyasingham, D. (2008). Knowledge/Ignorance and the construction of sexuality in social work education. *Social Work Eduacation, 27*(2), 138-151.

Kadushin, A. & G. Kadushin. (1997). *The Social work interwiev,* (4th ed). Columbia University Press.

Kara, Y. (2019). Zihinsel yeti yitimi olan çocuğa yönelik sosyal hizmet uygulaması: Bir vaka sunumu. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 30*(1), 353-373.

Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemi, kavramlar ilkeler teknikler.* (28. Basım). Nobel Yayınevi.

Karataş, Z. (2013). İntihar sonucu ebeveyn kaybı yaşayan çocuğa yönelik sosyal hizmet müdahalesi: Bir vaka sunumu. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 24*(1), (253-268).

Keleşoğlu, F. (2019). *Sosyal hizmet teori ve uygulamalarında çokkültürcülük* (Doktora Tezi). Yalova Üniversitesi.

Koşar, N. G. (1992). *Sosyal hizmetlerde aile ve çocuk refah alanı*. (2. Baskı). Ankara: MN Ofset.

Logan, J. (2001). Sexuality, child care and social work education. *Social Work Education, 20*(5), 563-575.

McLaughlin, H. (2015). Sosyal hizmeti araştırmak. Adams, R., Dominelli, L. ve Payne, M. (Der.). *Sosyal hizmet temel alanlar ve eleştirel tartışmalar* (ss. 185-198). (Çev.: Aslıhan Aykara). Nika Yayınevi.

Özalp, A. (2010). Küreselleşme, postmodern görelilik ve kamu yönetimi. Aydın, A.H., Taş, İ.E., Kılıç, M. ve Gül, Z. (Ed.). *Küreselleşne karşısında kamu yönetimi ve hizmeti* (ss. 144-158). Sütçü İmam Üniversitesi Yay.

Özgür, Ö. (2009). *Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamalarına eleştirel bir bakış: Londra'dan bir örnek*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi.

Özgür, Ö. (2010). Çokkültürcü sosyal hizmet: eleştirel bir bakış. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 21(2), 89-104.

Özkan Özbek, M. Ve Yaman, D. (2017). Sınırda olanlar, marjinaller ve mekânsal izdüşümleri. *Mimar.ist Dergisi*, *58*, 85-89.

Sage Billson, J. M. (1988). No owner of soil: The Concept of marginality revisited on its sixtieth birthday. *International Review of Modern Sociology. 18*(2), 183-204.

Sevim, E. (2021). Sağlık turizmi. G. Aba (Ed.), *A'dan Z'ye sağlık yönetiminde temel kavramlar* (ss. 569-600). Nobel Yayınevi.

Shardlow, S. M. (2015). Değerler, etik ve sosyal hizmet. Adams, R., Dominelli, L. ve Payne, M. (Der.). *Sosyal hizmet temel alanlar ve eleştirel tartışmalar* (ss. 71-82). (Çev.: Çağıl Öngen). Nika Yayınevi.

Şah, U. (2012). Eşcinselliğe, biseksüelliğe ve transseksüelliğe ilişkin tanımlamaların homofobi ve lgbt bireylerle tanışıklık düzeyi ile ilişkisi. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, *32*(2), 23-48.

Tetik, S. ve Başar, K. (2014). Gözetlemecilik yakınması ile başvuran bir erkek eşcinselin tanı ve tedavi süreci: Olgu Sunumu. *Kriz Dergisi, 22*(1-2-3), 33-39.

Thompson, N. (2007). *Power and empowerment.* Russell House Publishing.

Thompson, N. (2016). *Kuram ve uygulamada sosyal hizmeti anlamak* (3. Baskı). Dipnot Yayınları.

Turan, N. (2012). *Birey ve aileler ile sosyal hizmet*. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları.

TÜİK, 2022, İstatistiklerle Yaşlılar-2021, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636.

Weaver, H. N. (1999). Indigenous people and the social work profession: Defining culturally competent services. *Social Work*, *44*(3), 217-225.

Yağcıoğlu, S. ve İlbaşı, K. (2010). *Homofobi kader değildir*. https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/119757-homofobi-kader-degildir.

Yaman, Ö. M. ve Akyurt, M.A. (2013). Sosyal hizmete kültürel yaklaşım: 2011 Van depremi örneği. *Sosyoloji Dergisi. 3*(26), 105-144.

Yazıcı, F. (2013). *Çokkültürlülük ve yurtseverlik açısından azınlık okullarında tarih dersleri*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi.

Yıldırım, N. Ve Yıldırım, K. (2008). *Sosyal hizmet ve yaklaşımlar*. Sakarya Yayıncılık.

Zastrow, C. (2015), *Sosyal hizmete giriş*, Durdu Baran Çiftçi (Ed.). (3. Baskı). Nika Yayınevi.

Zengel, R. ve Kaya, İ.S. (2013). Marjinallik kavramına yaklaşımlar ve marjinal bir yerleşim örneği. *Ege Mimarlık Dergisi, 1*(45), 17-21.

ONUNCU BÖLÜM
SOSYAL HİZMET VE SOSYAL İÇERME

Merve Nur Oktar

ÖZET

Sosyal içerme kavramı sosyal hizmet bilimi için önemli konulardan biridir. Bu çalışma sosyal hizmet uygulamasında sosyal içerme yaklaşımlarını ve sosyal dışlanmanın varlığında gelen uygulamadaki sorun ve zorlukları incelemektir. Sosyal içerme modern toplumlarda önemli politika kavramlarındandır. Bu kavramaların oluşturulmasında; yoksulluk, kadın, çocuk, yaşlı ve engelli vb. dezavantajlı gruplar odak noktasıdır. Sosyal politikaların yön vericisi ve uygulayıcısı olan sosyal hizmet uzmanları son yıllarda dışlanmadan çok artık sosyal içermenin nasıl sağlanacağı ile ilgili politikalar konusunda çalışmalar yapmaktadırlar. Bu çalışmanın amacı, sosyal içerme ve madalyonun bir diğer yüzü olan dışlanma ile ilgili kavramlar ve bakış açılarını incelemek, yine bu kavramların sosyal hizmetin çalışma alanı olan bireyler, aileler ve topluluklarla çalışma konusunda sosyal hizmet sosyal içerme ilişkisini incelemektir. Sosyal içerme kavramını sosyal hizmet boyutu (sosyal adalet ve sosyal refah) ile değerlendirmektir. Sosyal hizmet uygulayıcısının baş aktörleri yine sosyal hizmet uzmanları sosyal dışlanmanın nedenlerine ve önlemlerine yönelik çalışmalar yapar dolayısı ile sosyal hizmet uzmanının sosyal dışlanma karşısında yer alan sosyal içermedeki rolü tartışılacaktır.

GİRİŞ

Sosyal hizmet disiplini birçok bilimden teorik anlamda yararlandığı gibi sosyal hizmet uygulamalarında da yararlanılan farklı bilim dallarının pratikleri yer alır. Sosyal hizmet, toplum ilişkilerinin tanımlanmasında ve açıklanmasında sosyolojiden; bireysel problemlerin ve çözüm yollarının tespitinde psikolojiden; sosyal hayatı, inançları ve kültürleri anlamak için antropolojiden; sosyal refah, sosyal politika ve adil bir toplumsal düzen anlayışı için iktisat ve hukuk bilimlerinden yararlanmaktadır. Elbette sosyal hizmetin faydalandığı bilim dallarını burada bahsi geçen bilim dalları ile

yakalanması ve bireyin içinde yaşadığı çevrede sosyal içermenin tam manası ile gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

Sosyal içermenin sağlanması noktasında sosyal hizmet disiplinine önemli ve ciddi görevler düşmektedir. Sosyal içerme açısından toplumlar incelendiğinde en önemli sorunların istihdam, eğitim, toplumsal kararlara katılım ve kaynakların adil dağıtımı olduğu söylenebilir. Aslında bu sorun alanları sosyal dışlanmanın varlığını da güçlendiren alanlardır. Dolayısıyla sosyal içerme için verilen mücadelenin büyüklüğü ve şiddeti sosyal dışlanmanın büyüklüğü ve şiddeti ile doğru orantılı görünmektedir. Bu yüzden sosyal dışlanma ve sosyal içerme birlikte hayat bulmaktadır. Ancak sosyal dışlanmanın varlığı her zaman sosyal içerme mücadelesinin de var olduğunu göstermemektedir. Bu bağlamda hem uluslararası alanda gerçekleşen gelişmelerin hem de ulusal gelişmelerin sosyal hizmet uzmanlarınca takip edilmesi ve sosyal hizmet disiplini içinde atılacak adımlarda küresel ve yerel perspektiflerin birlikte kullanılması elzemdir.

KAYNAKÇA

Atkinson, T., Cantillon, B., Marlier, E., & Nolan, B. (2002). *Social indicators: The EU and social inclusion*. Oxford University Press.

Banks, S. (2016). Everyday ethics in professional life: Social work as ethics work. *Ethics and social welfare*, *10*(1), 35-52.

Banks, S. (2021). *Ethics and values in social work* (4th ed.). Palgrave Macmillan

British Association of Social Workers. (2014). The code of ethics for social work

Cılga, İ. (2009). Sosyal dışlanmanın dinamiği, bilimin, mesleğin dışlanması ve öngörüler. *Toplum ve sosyal hizmet, 20*(2), 7-26.

Çakır, Ö. (2002). Sosyal dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4*(3), 83-104.

Çakır, Ö. (2008). Türkiye'de kadının çalışma yaşamından dışlanması. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (31), 25-47.

Çoban, R. (2017). Sosyal adalet, eşitlik ve sosyal hizmet. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *6*(4), 252-260.

Freedman, G., Williams, K. D., & Beer, J. S. (2016). Softening the blow of social exclusion: The responsive theory of social exclusion*. Frontiers in Psychology, 7*, 1570. https://doi.org/10. 3389/ fpsyg.2016.01570

Freiler, C. (2001). *What needs to change: social inclusion as a focus of well being for children, families and communities–a draft paper concept.* Laidlaw Foundation.

Genç, Y. & Çat, G. (2013). Engellilerin istihdamı ve sosyal içerme ilişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi, 8*(1), 363-393.

Guildford, J. (2000) *Making the Case for Social and Economic Inclusion.* Population and Public Health Branch, Health Canada, Atlantic Region.

Gyebi, J., Brykczynska, G., & Lister, G. (2002). Globalisation: economics and women's health. *London, UK Partnership for Global Health*.

Hall, T., Kakuma, R., Palmer, L., Minas, H., Martins, J., & Kermode, M. (2019). Social inclusion and exclusion of people with mental illness in Timor-Leste: a qualitative investigation with multiple stakeholders. *BMC public health*, *19*(1), 1-13. https://doi.org/10.1186/s12889 019 7042 4

Hayes, A., Gray, M., & Edwards, B. (2008). *Social inclusion: Origins, concepts and key themes*. Canberra: Social Inclusion Unit, Department of the Prime Minister and Cabinet.

Healy, L. M., & Link, R. J. (Eds.). (2011). *Handbook of international social work: Human rights, development, and the global profession*. Oxford University Press.

IFSW. (2014). Global Definition of Social Work. https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/

Jones, C. (2002) 'Poverty and social exclusion', in M. Davies (ed.) *Blackwell Companion to Social Work,* Blackwell, pp. 7–18.

Labonte, R. (2004). Social inclusion/exclusion: dancing the dialectic. *Health promotion international, 19*(1), 115-121.

Lee, S. (2022). Social inclusion and the role of social workers. In P. Liamputtong (Ed.), *Handbook of social inclusion: research and practices in health and social sciences* (pp. 2107-2121). Springer.

Levitas, R., Pantazis, C., Fahmy, E., Gordon, D., Lloyd, E. & Patsios, D. (2007) *The multi-dimensional analysis of social exclusion,* Bristol: Department of Sociology and School for Social Policy, University of Bristol.

Liamputtong, P. (2022). Social inclusion, research, and practices in the health and social sciences: setting the scene. In P. Liamputtong (Ed.), *Handbook of social inclusion: research and practices in health and social sciences* (pp. 1-17). Springer.

Major, B., Dovidio, J. F., & Link, B. G. (2018). *The Oxford handbook of stigma, discrimination and health.* Oxford University Press.

Matsuoka, J., & McCubbin, H. I. (2008). Immigrant and indigenous populations: Special populations in social work. In C. N. Dulmus & K. M. Sowers (Eds.), Comprehensive handbook of social work and social welfare (Vol. 1) (pp. 377–393). John Wiley & Sons, Inc.

Miles, D. (2019). *Social justice, human rights and social determinants of health.* In P. Liamputtong (Ed.), Social determinants of health (s. 107-130). Melbourne: Oxford University Press.

Morales, A. T. ve Sheafor, B. W. (2001). *Social work: A profession of many faces* (9th ed.). MA: Allyn & Bacon.

Morales, A. T., & Sheafor, B. W. (2001). Social work: A profession of many faces (9th ed.), MA: Allyn & Bacon.

Nagla, B. K. (2014). Social exclusion, globalization and marginalized groups. In P. J. Judge (ed.), Mapping social exclusion in India: Caste, religion and borderlands (pp. 39 56). Cambridge University Press.

Popay, J. (2010). Understanding and tackling social exclusion. *Journal of Research in Nursing*, *15*(4), 295-297.

Rimmerman, A. (2013). Social Inclusion of People with Disabilities: National and International Perspectives, Cambridge University Press: Cambridge.

Sapancalı, F. (2007). Avrupa Birliği'nde sosyal içerme politikaları. *TİSK Akademi Dergisi, 2*(4), 56-108.

Scorgie, K., & Forlin, C. (2019). *Promoting social inclusion: Co creating environments that foster equity and belonging*. Emerald Group Publishing.

Sheppard, M. (2021). *Social work and social exclusion: The idea of practice*. Routledge.

Shookner, M. (2002). An Inclusion Lens: Workbook for looking at social and economic exclusion and ınclusion. Ottawa, On: Public Health Agency of Canada Population and Public Health Branch, Atlantic.

Silver, H. (1994). Social exclusion and social solidarity: three paradigms*. International Labour Review, 133*, 531-578.

Silver, H. (2010). Understanding social inclusion and its meaning for Australia. *Australian Journal of Social Issues, 45*(2), 183-211. https://doi.org/10.1002/j.1839 4655.2010.tb00174.x

Smale, G., Tuson, G. and Statham, D. (2000) *Social work and social problems: working towards social ınclusion and social change.* Macmillan).

Sowers, K. M., & Rowe, W. S. (2007). *Social work practice and social justice: From local to global perspectives*. CA: Thomson-Brooks/Cole.

Taket, A. (2019). Human rights, social justice and public health. In P. Liamputtong (Ed.), Public health: Local and global perspectives (2nd ed., pp. 178 195). Port Melbourne: Cambridge University Press.

Taket, A., Crisp, B. R., Graham, M., Hanna, L. & Goldingay, S. (2014). Scoping social inclusion practice. In A. Taket, B. R. Crisp, M. Graham, L. Hanna & S. Goldingay (Eds.), *Practising social inclusion* (pp. 3-41). Routledge.

Taşğın, N. Ş. & Özel, H. (2011). Türkiye'de sosyal hizmetlerin dönüşümü. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *22*(2), 175-190.

World Bank (2013): Inclusion Matters – The Foundation for Shared Prosperity. World Bank.

Yang, L. H., Kleinman, A., Link, B. G., Phelan, J. C., Lee, S., & Good, B. (2007). Culture and stigma: Adding moral experience to stigma theory. *Social Science and Medicine, 64*, 1524-1535.

Yolcuoğlu, İ. G. (2012). Türkiye'de sosyal politika ve sosyal hizmetlerin geliştirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *23*(2), 145-158.

ON BİRİNCİ BÖLÜM
AİLE DESTEK ÇALIŞMALARI VE SOSYAL HİZMET

Esin Tüccar

ÖZET

Ailede üyelerinin birbirleriyle etkileşimlerinin ve iletişimlerinin çok yönlü faydası ortadadır. Ailelerin bu alanda yaşadıkları zorluklar, tüm bireyler açısından birçok farklı sorun alanını ortaya koymaktadır. Geniş aileden çekirdek aileye dönüş, yeni çalışma alanları ve stilleri, şehirleşme ile yeni yaşam şekilleri ailenin yaşadığı soruların da farklılaşmasına neden olmaktadır. Modern toplum hayatının sonuçları ile yalnız kalan ailelere yardım ve destek sağlamak üzere çeşitli hizmetlerin geliştirilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bireylerin, ailelerin ve toplumların refahı açısından bu sorun alanlarına yönelik koruyucu, önleyici, destekleyici ve tamamlayıcı çalışmalar önemli bulunmaktadır. Aile danışmanlığı, aile terapisi, aile destek eğitim çalışmaları bireysel çalışmaların yanında çevresi içinde bireyin sorunlarıyla baş edebilmesi ve etkileşimle güçlenebilmesi, ekolojik sosyal hizmet yaklaşımları açısından önemli olmuştur.

Ekolojik yaklaşım, düşünce sistemi üzerine inşa edilen bir sistem yaklaşımıdır. Bireyi çevresi içinde ele almak sorunları çok yönlü ele almayı gerekli kılmıştır. Sosyal bir varlık olarak insanın sorunlarına kapsayıcı çözüm üretebilme yeteneğine de katkı vermektedir. Sosyal hizmet uygulayıcılarının mesleki donanım kazanmalarına yönelik kapsayıcı eğitim çalışmaları ve uygulamaları bireye, aileye ve topluma verilebilecek destek çalışmalarının yaygınlaşmasına neden olacaktır. Bireylerin ve ailelerin yaşam kalitesini arttıran tüm destek çalışmaları; sorunların oluşmasını engelleyici, koruyucu, önleyici tedbirlerdir. Sorun alanlarına yönelik yapılacak destekleyici, tamamlayıcı ve geliştirici müdahaleler ile aile danışmanlığı, aile terapisi gibi aile destek çalışmalarında sosyal hizmet mesleği uygulayıcıları önemli bir görev üstlenmektedirler.

KAYNAKÇA

Abramson, L. Y., Seligman, M. E., & Teasdale, J. D. (1978). Learned helplessness in humans: critique and reformulation. Journal of abnormal psychology, 87(1), 49.

Alhussain, K., Shah, D., Thornton, J. D., & Kelly, K. M. (2019). Familial opioid misuse and family cohesion: impact on family communication and well-being. *Addictive Disorders & Their Treatment, 18*(4), 194-204.

Akhlaq, A., Malik, N. I., & Khan, N. A. (2013). Family communication and family system as the predictors of family satisfaction in adolescents. *Science Journal of Psychology*.

Aktaş, A. M. (2004). Aile terapisinde sosyal hizmet yaklaşımı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 7(*7).

Anderson, J. A. (1996). *Communication theory: Epistemological foundations*. The Guilford, New York.

Aviles, A. M., Anderson, T. R., & Davila, E. R. (2006). Child and adolescent social-emotional development within the context of school. *Child and Adolescent Mental Health, 11*(1), 32-39.

Baldwin, A. L. (1948). Socialization and the parent-child relationship. *Child Development*, 127-136.

Banmen, J. (2002). The Satir model: Yesterday and today. *Contemporary Family Therapy, 24*(1), 7-22.

Beck, A. T., Steer, R. A., & Brown, G. K. (1987). Beck depression inventory. *Harcourt Brace Jovanovich*.

Beck, J. S. (2020). *Cognitive behavior therapy: Basics and beyond*. Guilford Publications.

Benjamin, C. L., Puleo, C. M., Settipani, C. A., Brodman, D. M., Edmunds, J. M., Cummings, C. M., & Kendall, P. C. (2011). History of cognitive-behavioral therapy in youth. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics, 20*(2), 179-189.

Bitter, J. R. (1988). Family mapping and family constellation: Satir in Adlerian context. *Individual Psychology, 44*, 106-111.

Blanchard MA, Heeren A (2021). Why we should move from reductionism and embrace a network approach to parental burnout. *New Directions for Child and Adolescent Development,* (174): 159–168.

Bowen, M. (1993). *Family therapy in clinical practice*. Jason Aronson.

Bowen & Murray (1985). *Family therapy in clinical practice*. J. Aronson.

Brodie, F., & Wright, J. (2002). Minding the gap not bridging the gap: Family therapy from a psychoanalytic perspective. *Journal of family therapy, 24*(2), 205-221.

Brown, P.C.(1989). Involving parents in the education of their children. *Eric Diges*.

Buluş, M., Atan, A., & Erten Sarıkaya, H. (2017). Etkili iletişim becerileri: Bir kavramsal çerçeve önerisi ve ölçek geliştirme çalışması.

Buluş, M., & Bağcı, B. (2016). Evlilik doyumu: Aile yılmazlığı ve etkili iletişim becerilerinin rolü. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*(40).

Burns, A. C., & Gentry, J. W. (1990). Toward improving household consumption behavior research: avoidance of pitfalls in using alternative household data collection procedures. *ACR North American Advances*.

Carter, B. E., & McGoldrick, M. E. (1988). The changing family life cycle: A framework for family therapy. *Gardner Press*.

Carter, J. M. (2011). *The School-Based Family Counseling Symposium: A happy union and the 7-year itch*. International Journal for School-Based Family Counseling, Vol: 3

Cete, H. & Kahraman Güloğlu, F. (2022). Türk Kızılay Toplum Merkezlerinde Çalışan Meslek Elemanlarının Sosyal Hizmet Perspektifi ve Alanda Yaşadıkları Sorunlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 33*(2), 407-435.

Cochran M. (1988). Parentel empowerment in family matters: Lesson learned from a research program. Parent education as early childhood intervention: Emerging directions in theory, research and practice.

Collins, D., Jordan, C., & Coleman, H. (2012). Brooks/Cole empowerment series: An introduction to family social work. *Cengage Learning*.

Corey, G. (2005). *Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamaları*. Ankara: Mentis Yayıncılık.

Cox, A. D. (1993). Preventive aspects of child psychiatry. *Archives of disease in childhood, 68*(5), 691.

Craske, M. G. (2010). *Cognitive–behavioral therapy*. American Psychological Association.

Çelik, H. (2017). Psikoterapide yeni soluk: Öyküsel terapi. *E-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi, 4*(1), 34-50.

Danış, M. Z. (2006). Davranış bilimlerinde ekolojik sistem yaklaşımı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 9*(9), 45-54.

Dattilio, F. M. (2010). Cognitive-behavioral therapy with couples and families. *Guilford Publications.*

De Shazer, S. (2007). *The miracle question*. Brief Family Therapy Center.

Demirbilek, M. (2016). Aile danışmanlığı: Bir uygulama örneği. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care, 10*(2), 109-120.

Doğasal, O. & Karakartal, D. (2021). A Theoretical Perspective on Solution Focused Short Term Therapy. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, 7*(15), 130-142.

Doyal, L., & Gough, I. (1991). *Optimising need-satisfaction in theory*. Palgrave, 116-147.

Erdoğmuş, Zeki. (1987). Çağdaş sosyoloji teorilerine genel bir bakış. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.

Fagan, J. ve Palm, G. (2004). Fathers and early childhood programs. *Thomson, Delmar Learning.*

Fisher, S. C. (1948). *Relationships in attitudes, opinions, and values among family members*. Berkeley.

Fraser, J. S. (1982). Structural and strategic family therapy: A basis for marriage, or grounds for divorce?. *Journal of Marital and Family Therapy, 8*(2), 13-22.

Freud, S. (1957). The future prospects of psycho-analytic therapy. In The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XI (1910): Five Lectures on Psycho-Analysis, Leonardo da Vinci and Other Works (pp. 139-152).

Freud, S. (1999). Complete Psychological Works of Sigmund Freud Standard Edition, Vol. XIX. J. Strachey. New York: WW Norton & Company.

Gedik, M. (2021). Ahsen Sosyal Hizmet Modeli – İslami Sosyal Hizmet Yaklaşımı, İstanbul: Efe Akademi.

Gehart, D. R.; Tuttle, A. R. (2003). Theory-based treatment planning for marriage and family therapists: Integrating theory and practice. *Pacific Grove, CA: Brooks/Cole/Thomson*.

Goldenberg, H., & Goldenberg, I. (2012). *Family therapy: An overview*.

Green,S. (2003). Reaching out to fathers: An examination of staff efforts that lead to greater father involvement in early childhood programs. *Early Childhood Research & Practice, 5*(2).

Hartup, W. W. (1992). Having friends, making friends, and keeping friends: Relationships as educational contexts. *Champaign, IL: ERIC Clearinghouse*.

Hutto, D. D., & Gallagher, S. (2017). Re-Authoring narrative therapy: Improving our selfmanagement tools. *Philosophy, Psychiatry, & Psychology, 24*(2), 157-167.

Kır, İ. (2006). Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(36), 381-404.

Klein, .M. (1946). *Notes on Some Schizoid Mechanisms*. Int J Psychoanal, 27, 99-110. Nazlı S. Aile Danışmanlığı. 2. baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım; 2001. p.4-370.

Kuzgun, Y. (1987). Sosyo ekonomik düzey ve psikolojik ihtiyaçlar. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES), 20*(1), 55-68.

Lambert, M. J. (Ed.). (2013). *Bergin and Garfield's handbook of psychotherapy and behavior change*. John Wiley & Sons.

Lazar, J. (2001). Les médias dans la construction de la réalité. L'apport de la théorie de la cultivation. *Communication. Information médias théories pratiques, 20*(2), 66-84.

Macdonald, A. (2011). *Solution-focused therapy: Theory, research & practice*. Sage.

Maljanen, T., Paltta, P., Härkänen, T., Virtala, E., Lindfors, O., Laaksonen, M. A., & Knekt, P. (2012). The cost-effectiveness of short-term psychodynamic psychotherapy and solution-focused therapy in the treatment of depressive and anxiety disorder during a one-year follow-up. *Journal of Mental Health Policy and Economics*.

McKay, M., Davis, M., & Fanning, P. (2009). *Messages: The communication skills book*. New Harbinger Publications.

Minuchin, S. (1974). *Families and Family Therapy*. Harvard University Press.

Nadir, U. (2013). Aile danışmanlığı eğitimlerinde popüler filmlerin kullanımı ve yapısal aile terapisi kuramı İle dalgaların prensi filminin analizi. *Journal of Society & Social Work, 24*(1), 129-143.

Nazlı, S (2001). Aile Danışmanlığı. *Nobel Yayın Dağıtım*, 4-370.

Nelson, T. S., Chenail, R. J., Alexander, J. F., Crane, D. R., Johnson, S. M., & Schwallie, L. (2007). The development of core competencies for the practice of marriage and family therapy. *Journal of marital and family therapy, 33*(4), 417-438.

Nichols, M. P. (2013). *Aile terapisi kavramlar ve yöntemler*. Kaknüs Yayınları, 209-387.

Özbesler, C. (2009). Koruyucu aile hizmetlerinde değerlendirme süreci. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 16*(16), 86-94.

Özdemir, Ş., Vatandaş, C., & Torlak, Ö. (2009). Sosyal problemleri çözmede aile yaşam döngüsünün (AYD) önemi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 16*(16), 7-18.

Özgüven, İ. E. (2009). *Evlilik ve aile terapisi*. PDREM Yayınları. p.15-308.

Öztürk, M. O. (1998). *Psikanaliz ve psikoterapi.* Türkiye Psikiyatri Derneği

Pardeck, J. T. (1982). Family policy: an ecological approach supporting family therapy treatment. *Family Therapy, 9*(2), 163.

Pardeck, J. T. (1996). *Social work practice: An ecological approach*. Abc-clio.

Payne, M. (2020). *Modern social work theory*. Bloomsbury Publishing.

Peterson, R. & Green, S. (2009) Families first: Keys to successful family functioning communication. *Virginia Tech: Virginia State University*.

Price, S. (1994). The special needs of children. *Journal of advanced nursing, 20*(2), 227-232.

Pringle, M. K. (1978). *The needs of children: In the maltreatment of children*. Springer, 221-243.

Reese, L. R. E., Vera, E. M., Simon, T. R., & Ikeda, R. M. (2000). The role of families and care givers as risk and protective factors in preventing youth violence. *Clinical Child and Family Psychology Review, 3*(1), 61-77.

Rennison, N. (2015). *Freud and psychoanalysis: Everything you need to know about id, ego, super-ego and more*. Oldcastle Books.

Roe, J. (2008). Social inclusion: meeting the socio-emotional needs of children with vision needs. *British Journal of Visual Impairment, 26*(2), 147-158.

Satir, V. M. (1964). *Conjoint Family Therapy: A guide to theory and technique*. Science& Behavior Books, Inc.

Schacter, D. L., Wegner, D. M., Gilbert, D. T., Alessandrini, E., & Frezza, E. (2010). *Psicologia generale*. Zanichelli.

Staton, J., Ooms, T. & Owen, T. (1991). Family resource, support and parent education programs: The power of a preventive approach. *Politic Institute for Family Impact Seminars.*

Szapocznik, J., Schwartz, S. J., Muir, J. A., & Brown, C. H. (2012). Brief strategic family therapy: An intervention to reduce adolescent risk behavior. *Couple and Family Psychology: Research and Practice, 1*(2), 134.

Şahin, F. T., & Özbey, S. (2007). Aile eğitim programlarına niçin gereksinim duyulmuştur? Aile eğitim programları neden önemlidir?. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 12*(12).

Şahin, S., & Aral, N. (2012). Aile içi iletişim. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi, 1*(3), 55-66.

Şenol-Durak, E., & Fışıloğlu, H. (2007). Film analizi yöntemi ile Virginia Satir aile terapisi yaklaşımına bir bakış. *Türk Psikoloji Yazıları, 10*(20), 43-62.

Taylor, P., Passel, J., Fry, R., Morin, R., Wang, W., Velasco, G., & Dockterman, D. (2010). The return of the multi-generational family household. *Pew Research Center*, 18.

Tolan, P. H., & Guerra, N. G. (1994). What works in reducing adolescent violence: An Empirical review of the field. *The Center of the Study and Prevention of Violence, Institute for Behavioral Sciences, Boulder, CO: University of Colorado*

Tutar, H., & Yılmaz, M. K. (2005). *Genel iletişim: Kavramlar ve modeller*. Seçkin Yayıncılık.

Uçan, G. , Çalım, S. İ. & Yıldırım, Ş. (2015). Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sağlık İletişimi Alanındaki Rol ve Fonksiyonları. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 2*(4), 91-100.

Vetere, A. (2001). Structural family therapy. *Child Psychology and Psychiatry Review, 6*(3), 133-139.

Wallis, J., Burns, J., & Capdevila, R. (2011). What is narrative therapy and what is it not? The usefulness of Q methodology to explore accounts of White and Epston's (1990) approach to narrative therapy. *Clinical Psychology & Psychotherapy, 18*(6), 486-497.

Whitaker, C. J., & Bastian, L. D. (1991). Teenage victims: A national crime survey report. *US Department of Justice, Bureau of Justice Statistics.*

Woodhead, M. (1990). *Psychology and the cultural construction of children's needs' in James, A and Prout, A. Constracting and reconstracting childhood: New directions in the sociology of childhood.* Hampshire, Bristol: The Falmer Press.

ON İKİNCİ BÖLÜM
AİLELERLE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI MERCEĞİNDE HELİKOPTER EBEVEYNLİK OLGUSU

Yelda Yılmaz

ÖZET

Aile, toplum içerisinde çeşitli rol ve işlevleri yerine getirmek üzere üyelerinin yer aldığı birincil bir gruptur. Aile kurumunun zaman içerisinde farklı tezahürleri bulunsa da ortak bir nokta olarak toplumun en temel birimi olduğu görülmektedir. Bu nedenle aile refahının sürdürülmesi toplumlar için de ciddi bir önem arz etmektedir. Aileyi ve aile refahını etkileyen birçok farklı unsur bulunurken girift bir yapı taşıdığı da görülmektedir. Aile içerisinde yer alan bir üyenin sorunu yalnız aile içerisinde yer alanları değil aynı zamanda dış çevreyle de yakından ilişkilidir. Aile fertlerinin deneyimlerin ailenin diğer üyelerini ilgilendireceği varsayılmaktadır. Bu sebeple aileyi bir sistem içerisinde ve çevresi içerisinde ele alan sosyal hizmet; aileye yapılacak herhangi bir müdahalede bütüncül bir bakış açısıyla hareket etmektedir. Aileyle çalışılırken çocukların hayatında kilit bir nokta oynayan fertler şüphesiz ebeveynlerdir.

Ebeveynlik; gelişimsel süreçleri, tutum ve davranışları, ilişkileri etkileyen ve çocuklarının gelecek hayatta kendi çocuklarına nasıl ebeveynlik yapacaklarına dair süregelen bir etkisi bulunan önemli bir işleve sahiptir. Değişen hayat koşullarıyla birlikte farklı ebeveynlik biçimlerinden söz etmek de mümkün olmaktadır. Bu kapsamda ortaya çıkan ve yeni nesil aile tutumlarından olan helikopter ebeveynlik, bu yazının temel odağı olmuştur. Ailelerle yürütülen sosyal hizmet uygulamalarında helikopter ebeveynliğe yönelik yürütülen çalışmalar henüz çok yeni olduğundan alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışma neticesinde genelden özele sosyal hizmet ve aile ilişkisi sunulmuş, ardından helikopter ebeveynliğe yönelik çözüm önerileri multidisipliner bağlamda ele alınmıştır.

KAYNAKÇA

Aktaş, A. (2004). Aile terapisinde sosyal hizmet yaklaşımı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(7).

Akyıl, Y., Üstünel, A. Ö., Alkan, S., & Aydın, H. (2015). Türkiye'de çift ve ailelerle çalışan uzmanlar: Demografik özellikler, eğitim ve klinik uygulamalar*. Psikoloji Çalışmaları,* 35-1

Akyıldız, Y. (2020). *Türkiye'de kamusal sosyal hizmetin temelleri: Sosyal hizmet enstitüsü, sosyal hizmet akademisi, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü* (ss. 277-294).

Allain, L., & Cocker, C. (2011). *Advanced social work with children and families.*

Altındağ, Ö. (2020). Vaka yönetimi ve sosyal hizmette kullanımı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(2).

Arkan, B., & Üstün, B. (2010). Ebeveyn eğitim programlarını değerlendirme rehberi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*.

Arslan, K. (2021). Sosyal hizmet uygulamalarında aile dayanıklılığına etki eden faktörler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2).

Bailey, B. A. (2000). *Easy to love, difficult to discipline: The seven basic skills for turning conflict into cooperation*. William Morrow and Company, Inc.

Chigbu, E. F. (2021). Helicopter parenting as a correlate of self-confidence and esteem of adolescents in secondary schools in Anambra State, Nigeria. *Asian Journal of Education and Social Studies*, 35-42.

Chun, J. (2021). The effect of helicopter parenting and social capital on the resilience of Korean young adults. *Journal of Digital Convergence*, *19*(3), 425-436.

Clarke, K., Cooper, P., & Creswell, C. (2013). The parental overprotection scale: Associations with child and parental anxiety. *Journal of Affective Disorders*, 151(2), 618–624.

Coccia, C., & Darling, C. A. (2017). Indulgent parenting and life satisfaction of college students: Examination of eating, weight, and body ımage. *Journal of Family Issues*, *38*(9), 1191-1214.

Collins, D., Jordan, C., & Coleman, H. (2012). *Brooks/Cole empowerment series: An introduction to family social work*. Cengage Learning.

Coşkun, B., & Katitaş, S. (2021). Kantarın topuzunu kaçırmak: Helikopter ebeveynlik ve eğitsel değişkenlerle ilişkisi üzerine bir tarama. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(3), Art. 3.

Çetİn Avcı, S., & Güleç, D. (2020). Yeni bir kavram: Helikopter ebeveynlik. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*.

Çevİk, Y. (2020). *Türkiye'de aileye yönelik sosyal hizmet ve aile danışmanlığı uygulamaları* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Çok, F., Güçlü, C. H., Özdoğan, H. K., & Topuz, S. (2022). Helikopter anababalık ve özerklik destekleyici davranışlar ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ankara Universitesi Egitim Bilimleri Fakultesi Dergisi*.

DFAA. (2022). *Know! To Encourage Parents Too, "Step Away From The Helicopter*. https://www.google.com/search?q=prevent+to+helicopter+parenting+filetypepdf&ei=BBinY9X2G8T_7_UP9ZemuA0&ved=0ahUKEwjViOixxpL8AhXE_7sIHfWLCdcQ4dUDCA8&uact=5&oq=prevent+to+helicopter+parenting+filetypepdf&gs_lcp=Cgxnd3Mtd2l6LXNlcnAQAzIHCCEQoAEQCjoKCAAQRxDWBBCwAzoGCAAQFhAeOgUIIRCgAToKCCEQFhAeEA8QHToICCEQFhAeEB1KBAhBGABKBAhGGABQwwRYyx5g8iFoAXABeACAAdwBiAHZC5IBBjAuMTEuMZgBAKABAcgBCMABAQ&sclient=gws-wiz-serp

Dİnç, O. G. (2019). *X kuşağı ve Y kuşağının paternalist liderlik algıları üzerine bir araştırma* [Yüksek Lisans Tezi]. Anadolu Üniversitesi.

Dumont, D. (2019). Facing adulthood: Helicopter parenting as a function of the family projection process. *Journal of College Student Psychotherapy*, *35*, 1-14.

Durmaz, Ş., & Okumuş, B. (2021). Generatıon dıfferences in busıness lıfe and generatıon Z. *IEDSR Association*, *6*(16), 47–68.

Dursun, C. (2020). Teknolojinin aileye etkisi: Değişen ailenin dijital ebeveyn ve çocukları. *Turkish Studies-Social Sciences*, *Volume 15 Issue 4*, 2245-2265.

Dursun, C. (2021). *Helikopter ebeveynin yeni nesil çocukları* (ss. 369-388).

Duygulu, S. (2022). *Helikopter aileler*. https://www.serapduygulu.com.tr/makaleler/anne-baba/helikopter-aileler.html

Early, T. J., & GlenMaye, L. F. (2000). Valuing families: Social work practice with families from a strengths perspective. *Social Work*, 118–130.

Ege, G., & Tuncay, T. (2019). Çocukları kurum bakımında olan ebeveynler: Yaşam deneyimleri, hizmet beklentileri ve gelecek planları üzerine niteliksel bir inceleme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(42).

Ekşİ, H., Bariş, Ş., & Demİr, İ. (2020). Ergenlerde Helikopter ebeveyn tutumu, şişirilmiş benlik: Duygusal özerklik, sosyal kaygı değişkenlerinin aracı etkisi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *18* (Armağan Sayısı).

Erdugan, S. (2019). *Koruyucu aile modelinde aile yaşam deneyimleri: aile sistemleri teorisi temelinde niteliksel bir araştırma* [Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Erkan, E. (2019). *Bağımlılık kişilik özellikleri ile ebeveyn duygusal erişebilirliği ve helikopter ebevyn tutumu ilişkisinde kişiler arası ilişki boyutlarının aracı rolü* [Yüksek Lisans Tezi]. Başkent Üniversitesi.

Gedİk, M. (2020a). Sosyal hizmetlerde "hak temelli" yaklaşım. *Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* 8(16), 28–57.

Gedİk, M. (2020b). *Ahsen Sosyal Hizmet Modeli – İslami Sosyal Hizmet Yaklaşımı*. Efe Akademi.

Gilboa, D. (2014). *Get the behavior you want... Without being the parent you hate!*

Ginott, H. G. (1969). *Between parent and teenager*. Avon Books.

Greene, G. J., Kruse, K. A., & Arthurs, R. J. (1985). Family practice social work. *Social Work in Health Care*, 10(3), 53–73.

Güçlü, C. H., & Çok, F. (2021). Helikopter anababalık ve gençler üzerindeki gelişimsel etkileri. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 134–150.

Güçlü, S. (2016). Çocukluk ve çocukluğun sosyolojisi bağlamında çocuk hakları. *Sosyoloji Dergisi*, *1ozel*.

Gürbüz, S. (2015). Kuşak farklılıkları: Mit mi, gerçek mi? *İş ve İnsan Dergisi*, *2*(1), 39.

Hivick, E. (2019). *Perceived helicopter parenting and self-determination theory in emerging adulthood*. James Madison University.

Holosko, M. J., Sowers, K. M., & Dulmus, C. N. (2013). *Social work practice with individuals and families*.

Hopper, E. (2020). *Maslow's hierarchy of needs explained*.

Işık, E., & Demircioğlu, H. (2021). Bilinçli farkındalık aile eğitim programının ebeveynlerin bilinçli farkındalıkları, yetkinlik algıları ve iletişim düzeyleri ile çocukların davranış problemleri üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Ulusal Başkent Disiplinlerarası Bilimsel Çalışmalar Kongresi*.

Karataş, Z. (2017). Çocuklara yönelik denetimli serbestlik uygulamalarında sosyal hizmet müdahalesinin önemi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1).

Keleşoğlu, F., & Yıldız, R. (2021). Çokkültürcü sosyal hizmet uygulaması ve eklektik perspektif. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *9* (Toplum&Siyaset).

Lee, J., & Kang, S. (2018). Perceived helicopter parenting and Korean emerging adults' psychological adjustment: The mediational role of parent-child affection and pressure from parental career expectations. *Journal of Child and Family Studies*, 27(11), 3672–3686.

Lietz, C. A., & Geiger, J. M. (2017). Guest editorial: Advancing a family-centered practice agenda in child welfare. *Journal of Family Social Work*, *20*(4), 267-270.

Locke, J. Y. (2014). *Too much of a good thıng?: An ınvestıgatıon ınto overparentıng*.

Love, H. (2016). *The multidimensional helicopter parenting scale is a new approach to measuring helicopter parenting* [MS, Illinois State University].

Nelson, L. J., Padilla-Walker, L. M., & McLean, R. D. (2021). Longitudinal predictors of helicopter parenting in emerging adulthood. *Emerging Adulthood*, 9(3), 240–251.

Okant Yaşin, Ç. (2018). *Helikopter ebeveyn sahibi Y kuşağının, iş ve yaşam tatmini üzerine sosyolojik bir analiz*.

Oktay, F. (2020). Okul ve aile iletişimi: Okul öncesi eğitim ve ebeveyn ilişkileri örneklemi. *European Journal of Educational and Social Sciences*, *5*(2), 113-122.

Özkan, G. (2022). Ekolojik sistem yaklaşımı açısından çocuk ihmal ve istismarında bireysel, ailesel ve çevresel risk faktörlerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*.

Özkan, Y., & Kılıç, E. (2013). *Aile'nin psikososyal destek ihtiyacını karşılamada yeni bir model önerisi: Aile sağlığı merkezlerinde aile psikososyal destek birimi*. 7(30), 25–4420.

Padilla-Walker, L. M., & Nelson, L. J. (2012). Is black hawk down?: Establishing helicopter parenting as a distinct construct from other forms of parental control during emerging adulthood. *Journal of Adolescence*, *35*(5), 1177-1190.

Pakdaman, S., & Nasiri, F. S. M. (2014). Perceived parenting styles and fear of negative evaluation: A comparison of gifted and normal adolescent girls. *Developmental Psychology: Journal of Iranian Psychologists*, *10*(39), 249-262.

Rousseau, S., & Scharf, M. (2017). Why people helicopter parents? An actor-partner interdependence study of maternal and paternal prevention/promotion focus and interpersonal/self-regret. *Journal of Social and Personal Relationships*.

Saint-Jacques, M.-C., Turcotte, D., & Pouliot, E. (2009). Adopting a strengths perspective in social work practice with families in difficulty: From theory to practice. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*, 90(4), 454–461.

Sánchez, R. O., Letiecq, B. L., & Ginsberg, M. R. (2019). An ıntegrated model of family strengths and resilience: Theorizing at the intersection of ındigenous and Western paradigms. *Journal of Family Theory & Review*, 11(4), 561–575.

Segrin, C., Woszidlo, A., Givertz, M., Bauer, A., & Murphy, M. T. (2012). The association between overparenting, parent-child communication, and entitlement and adaptive traits in adult children. *Family Relations*, *61*(2), 237-252.

Selçuk, O., & Güzel, B. (2016). Sosyal hizmet mesleğinin çalışma alanı ve sosyal hizmet uygulamasının Türkiye ölçeğinde değerlendirilmesi. *Journal of International Social Research*, 9.

Shaki, O., Gupta, G. K., Yadav, P., & Faisal, F. A. (2022). Helicopter parenting, from good intentions to poor outcomes. What parents need to know? *Journal of Family Medicine and Primary Care*, *11*(8), 4753-4757.

Şen, B. (2021). Atatürk'ün yaverleri ve yaverlerinin anıları kapsamında Atatürk'ün duygusal zekâsına kısmi bir bakış – disiplinlerarası sosyal hizmet. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, *2*(1).

Thomas, N. (2000). *Children, Family and the state*. Palgrave Macmillan UK.

Turgut, Ö. (2020). Walsh'un ailenin kendini toparlama gücü üzerine kuramsal bakış açısı. *Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2(2).

Ulferts, H. (2020). *Why parenting matters for children in the 21st century: An evidence-based framework for understanding parenting and its impact on child development*. OECD. https://doi.org/10.1787/129a1a59-en

Weiss-Gal, I., Levin, L., & Krumer-Nevo, M. (2014). Applying critical social work in direct practice with families. *Child & Family Social Work*, 19(1), 55–64.

Woodcock, J. (2003). The social work assessment of parenting: An exploration. *British Journal of Social Work*, *33*(1), 87-106.

Yam, F. C., & Kumcağiz, H. (2021). Helikopter anne tutumları: Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumları ve psikolojik iyi oluşları üzerindeki yordayıcı rolü. *OPUS International Journal of Society Researches*, 17(35).

Yılmaz, H. (2020). Türkiye'de helikopter ebeveynlik eğilimi ve helikopter ebeveynlerin demografik özellikleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *20*(46), 133-160.

Yılmaz, H., & Büyükcebeci, A. (2019). Bazı pozitif psikoloji kavramları açısından helikopter ebeveyn tutumlarının sonuçları. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 9(54), 707–744.

Zengİn, O., & Çalış, N. (2017). Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulamaları ve çalışma koşulları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *28*(1), 47-67.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ÇOCUK REFAHI VE PATERNALİZM: KURUMSAL BAKIM UYGULAMALARI

Melike Boztilki

ÖZET

Çocuk refahının sağlanmasını hedefleyen çocuk koruma ve bakımı, devletlerin yetki sorumluluk alanındaki hizmetlerdir. Alandaki yapılanmada üstün yararı gözetilen çocuğa kendi hayatıyla ilgili karar ve eylem süreçlerinde kısıtlı bir özgür alan bırakılmakta; yetki ve sorumluluk devlet, toplum ve aile arasında paylaştırılmaktadır. Yetki paylaşımında en büyük güç, yasaların ve kurumların gücüne sahip olan devlettedir ve devletler bu gücü kullanırken çocuk refahı alanını paternalist yaklaşımlarla şekillendirirler. Çocukların kendi faydalarını gözetebilme yetilerinin sınırlılığı nedeniyle paternalizm, alanın *doğası gereği-inrerum natura* bir özelliği olarak kabul edilmekte ve nadiren tartışma konusu edilmektedir. Elbette devletler sahip oldukları güçle çocukların refahına hizmet edecek pek çok karar alabilmekte, yararlı pek çok uygulamayı hayata geçirebilmektedirler. Ancak çocuk koruma kapsamındaki hizmetlerin her zaman çocukların üstün yararı hedefiyle verilmediğini veya çocukların eşit haklarına vurgu yapan ilkelerin devletler tarafından tam anlamıyla benimsenmediğini gösteren uygulama örnekleri de mevcuttur. Engelli çocuklar, azınlık gruplardan çocuklar, yoksul ailelerin çocukları için sosyal dışlamanın yeniden üretildiği araçlar olarak kullanılabilen kuruluşta çocuk bakım hizmetleri, bu örneklerin başında gelmektedir. Bu çalışmada, farklı ülkelerde kuruluşta çocuk bakım hizmetlerinin devletler tarafından ne şekilde suiistimal edildiğine ilişkin örnekler incelenmekte; bu incelemeler sonucunda erişilen bilgiler ışığında çocuk koruma alanında paternalist yaklaşımın ve devletlerin mutlak hâkimiyetinin meşruiyeti tartışmaya açılmaktadır.

sağlanmasından sorumludur. Bu bağlamda kuruluş bakımının belli gruplar açısından sosyal dışlanmanın, yoksulluğun, damgalamanın yeniden üretildiği ve güçlendirildiği bir alan olarak tanımlanması, sosyal hizmetin temel değerleriyle çelişmektedir. Burada üzerinde durulması gereken iki nokta ortaya çıkmaktadır. Öncelikle bölüm içinde incelenen kimi örneklerde görüldüğü üzere her ülke, kurumsallaşmış ve profesyonel sosyal hizmetlere sahip değildir. Üzerinde durulması gereken ikinci nokta, çocuklara ilişkin politikalar ve uygulamaların, devletlerin ideolojik ve mali yapılarından bağımsız olmamasıyla ilişkilidir. Zira çocuk refahı alanındaki hizmetler, genel refah hizmetlerinin bir parçasıdır. Bu da *birey odaklı bir disiplin ve meslek olsa da* sosyal hizmetlerin, bir ülkedeki genel refah hedeflerinden bağımsız verilememesine neden olmaktadır (Butler, 2002). Diğer bir ifadeyle kurumsallaşmış sosyal hizmetlere sahip ülkelerde çocuklara verilen hizmetlerin, tamamen sosyal hizmetin mesleki ve etik ilkeleriyle örtüşmesi mümkün olamamaktadır. Bu bilgiler ışığında çocuk refahı alanında devletin mutlak hâkimiyetinin sorgulanması ve alanın sivil müdahalelere açık hâle gelmesi önem kazanmaktadır.

KAYNAKÇA

Bear, C. (2016). American Indian Boarding Schools Haunt Many. 12 Mayıs 2008, (Çevrimiçi), http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=16516865

Bilson, A., Harwin, J. (2003). Changing Minds, Policies and Lives- Improving Protection of Children in Eastern Europe and Central Asia-Gatekeeping Services for Vulnerable Children and Families. *UNICEF Innocenti Research Centre, The Concept Paper*. Florence.

Browne, K., Chou, S., Whitfield, K. (2012). *Child abandonment and its prevention in Europe*. The University of Nottingham.

Butler, I. (2002). A code of ethics for social work and social care research. *British Journal of Social Work, 32(2), 239–248.* doi:10.1093/bjsw/32.2.239

Calder, M. (1995). Child protection: Balancing paternalism and partnership. *British Journal of Social Work*. 25. 749-766.

Carter, R. (2005). Family matters: A study of institutional childcare in Central and Eastern Europe and the Former Soviet Union. London: Every Child.

Chytil, O. (2006). Czech Republic: Is social work a science or is it just a profession*?, Social Work and Society International Online Journal*, 4(2).

Colton, M. (2002). Abuse in Residential Child Care Institutions. *Children and Society*, 16: 33-44.

Corral, V., López, N.L., Armenta, M.F., Grietens, H. (2020). Child protection in Mexico: A review of policy, system structure and current challenges. *Children and Youth Services Review*. 112. 104878. 10.1016/j.childyouth.2020.104878.

Desmond C, Watt K, Saha A, Huang J, Lu C. Prevalence and number of children living in institutional care: global, regional, and country estimates. *Lancet Child Adolescent Health.* 2020 doi: 10.1016/S2352-4642(20)30022-5.

Devroye, J. (2009). The Case of D.H. and the Others.The Czech Republic". *Northwestern Journal of International Human Rights*. 7(1): 83-101.

Dunn, A., Jareg, E., Webb, D. (2003). A last resort -The growing concern about children in residential care. *Save The Children UK*. London: 2003, (Çevrimiçi) https://www.savethechildr en.org.uk/sites/default/files/docs/A_last_resort_1.pdf

ERRC, Bulgarian Helsinki Committee, Milan Šimečka Foundation and Osservazione. (2011). *Life sentence, Romani children in institutional care*. http://www.errc.org/cms/upload/file/life-sentence-20-june-2011.pdf

Fontaine, L. S. (2017). Redress for linguicide: residential schools and assimilation in Canada/Reparations pour linguicide: les pensionnats et l'assimilation au Canada. *British Journal of Canadian Studies*, *30*(2).

Franklin, B. (1993). *Çocuk Hakları.* T. Alev (çev.), İstanbul: I. Baskı.

Grill, K. (2007). The normative core of paternalism. *Res Publica* 13, 441-458.

High, A.J. (2013). China's Orphan Welfare System. University of Pennsylvania East Asia Law Review, 8: 127-176.

Human Rights Watch, Asia. 1996. Death by Default-A Policy of Fatal Neglect in China's State Orphanages.

Kang'ethe, S.M., Makuyana, A. (2015). Re-thinking and reconceptualizing child care institutionalisation in South Africa: Effects and ımpacts on orphans and vulnerable children. *The Social Science Journal*, 42:121-128.

Karatay, A. (2007). Cumhuriyet döneminde korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin politikanın oluşumu (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kelly, C. (2007). Children's World: Growing Up in Russia, 1890-1991, Yale University Press.New Haven and London.

Kendrick, A. (2005). Social exclusion and social inclusion: Themes and issues in residential child care. In Crimmens, D. and Milligan, I. (Eds.) *Facing Forward: Residential Child Care in the 21st Century* (pp. 7-18). Lyme Regis. Russell House Publishing.

Khoo, E., Mancinas, S., & Skoog, V. (2015). We are not orphans. Children's experience of everyday life in institutional care in Mexico. *Children and Youth Services Review*, 59, 1-9.

Little, M., Kohm, A., Thompson, R. (2005). The Impact of Residential Placement on Child Development: Research and Policy Implications". International Journal of Social Welfare, 14(3):200–209.

Mann, G., Long, S., Delap, E. (2012). Children Living with and Affected by HIV inResidential Care. Desk –Based Researc, UNICEF.

Meng, L., Kai, Z. (2009). Orphan Care in China. *Social Work and Society International Online Journal*. 7:1.

Novelle, M.A., Gonyea, J.G. (2016). The availability and role of non-parental identity agents for institutionalized male adolescent social orphans in Colombia, *Children and Youth Services Review*, 61: 51-60.

Ridge, T. and Millar, J. (2000). Excluding children: Autonomy, friendship and the experience of the care system. *Social Policy & Administration, 34*, 2, pp. 160-175.

Shmidt, V. (2009). Orphan Care in Russia. Social Work and Society. 7.

Smith, A. (2009). Indigenous Peoples and Boarding Schools: A Comparative Study. (pp. 59). Permanent Forum on Indigenous Issues, Eighth session, New York, 18 – 29 May 2009.

Smith, M. (2009). *Rethinking Residential Child Care-Positive Perspectives*, The Policy Press.

Spurlock J. (1963). Deprivation of Maternal Care: A Reassessment of Its Effects. *Archives of General Psychiatry*. 9(2):181–182.

Richter, L.M, Norman, A. (2010). AIDS orphan tourism: A threat to young children in children care. *Vulnerable Children and Youth Studies*.5(3): 217-229.

Tadele, G., Kloos, H. (2013). *Vulnerabilities, Impacts, and Responses to HIV/AIDS in Sub- Saharan Africa*, Palgrave McMillan: 2013.

Tomanbay, İ. (2016). Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetlerde Önce Kavram. Sabev Yayınları: Ankara.

Tregoubova, T. (2000). Challenges for modern social work in Russia: Problems and prospects. *Professional Development: The International Journal of Continuing Social Work Education*. 3(1)5-14.

UNICEF. (2021). *Combatting the costs of exclusion for children with disabilities and their families,* United Nations Children's Fund (UNICEF), New York.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs-Population Divison. (2009). *Child Adoption: Trends and Policies*. New York: 2009.

Voigt, K., Brown, S. (2013). International adoptions in decline as number of orphans grows http://edition.cnn.com/2013/09/16/world/international-adoption-main-story-decline/ September 17. 2013, (Çevrimiçi) 02 Şubat 201

Vortherms, S. A. (2018). China's Missing Children: Political Barriers to Citizenship through the Household Registration System. *The China Quarterly*, 1–22.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ANTROPOLOJİ VE SOSYAL HİZMET

Mustafa Karataş

ÖZET

Kitabın bu bölümünde toplum ve insanın gelişimini çeşitli boyutlarda ele alan antropoloji ile odağında bireyi tutan sosyal hizmet mesleği arasındaki ilişkileri ve kesişen boyutları yer alacaktır. Antropoloji niteliği itibarı ile toplumların ya da toplulukların araştırılması ve keşfedilmesi ile oluşan bir bilim dalıdır. Birçok bilim dalı ile multidisipliner ilişkiler içinde olan Antropoloji, insan odaklı birçok uygulamada önemli rol oynamıştır. İnsan kültürünün başlangıcından itibaren meydana gelen toplumsal yapıların incelenmesi ve toplumlarla ilgili birçok alanda yaşanılan gelişmelere açıklık getirilmesi amacıyla saha çalışmalarının yapılması antropolojinin temel amaçları arasındadır.

Toplumsal yapının dinamiklerinde değişikliklerin olması insan yapısındaki değişiklikleri de beraberinde getirmektedir. Bu noktada değişen toplumsal özellikler ile birlikte değişen sosyal olguların takip edilmesi ve bunların analiz edilmesi de önem kazanmaktadır. Antropoloji ile ilgili olarak insan davranışlarını etkileyen biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel süreçlerin incelenmesi esastır. Ayrıca insan davranışının yanında inanç sisteminin de toplumları nasıl şekillendirdiğinin anlaşılması da bir diğer yan amacı olarak değerlendirilmektedir. Bundan dolayı değişen ve gelişen küresel şartlarda sürekli evrim geçirme potansiyeline sahip toplumlar antropolojinin ilgisini çekmektedir. Buradan anlaşılacağı gibi birikimli bir şekilde ilerleyen bir bilim dalı olarak antropoloji, insan davranışlarını, toplumun çeşitli boyutlardaki farklılıklarını ve gelişmelerine odağında tutarak araştırmalarını yürütür.

Sosyal hizmet mesleği de doğası gereği bireyi, aileyi ve toplumu kendi ekosisteminde değerlendirmektedir. Bu durumda insan davranışlarının sosyal hizmet mesleği odağında tutulduğunu vurgulayarak toplumsal değişmelerin ve toplumsal değişmelerin çeşitli alt sistemlerde (grup, aile vb.) yaratabileceği kalıcı veya geçici değişiklilerin uygulamaları açısından önemli olduğu söylenebilir. Bu çalışmada antropoloji ile sosyal hizmet uygulamaları kapsamında kesişen olguların tanımlamaları yapılarak multidisipliner ortak alanların değerlendirilmesi yapılmıştır.

Sonuç olarak bu çalışmada antropoloji ile sosyal hizmet mesleği arasında ki ilişki kurulmaya çalışılmış olup antropolojinin önemli dinamiklerinin sosyal hizmet uygulamaları açısından önemi ve yeri ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Ayrıca bu dinamiklerle ilgili olarak dünya basınından haberler ile örneklendirmeler ve değerlendirmeler yapılarak kanıta dayalı bilgi notları oluşturulmuştur. Antropoloji, sosyal hizmet ve uygulamalar üçgeninde anlatımlar yapılarak örneklendirmeler verilmiş ve her türlü müracaatçı düzeyinde bilgilendirmeler yapılmıştır.

KAYNAKÇA

Al Shamsi, H., Almutairi, A. G., Al Mashrafi, S., & Al Kalbani, T. (2020). Implications of language barriers for healthcare: a systematic review. *Oman medical journal*, *35*(2), e122.

Bhattacharya, U., Lee, J. H., & Pool, V. K. (2013). Conflicting family values in mutual fund families. *The Journal of Finance*, *68*(1), 173-200.

Beals, R. L., Hoijer, H., & Erginer, G. (1991). Antropolojinin Konusu ve Alanı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *35*(2), 9-34.

Brewer, J. (2000). *Ethnography*. McGraw-Hill Education (UK).

Bowie, F. (2003). An anthropology of religious experience: spirituality, gender and cultural transmission in the Focolare movement. *Ethnos*, *68*(1), 49-72.

Bullis, R. K. (2013). *Spirituality in social work practice*. Taylor & Francis.

Crisp, B. R. (2016). *Spirituality and social work*. Routledge.

Erduyan, I. (2017). Etnografi. F. N. Seggie ve Y. Bayyurt (Editörler), Nitel araştırma: Yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları içinde (ss. 82 – 104). Ankara: Anı Yayıncılık.

Flood, M. (2013). Male and female sluts: Shifts and stabilities in the regulation of sexual relations among young heterosexual men. *Australian Feminist Studies*, *28*(75), 95-107.

Floersch, J., Longhofer, J., & Suskewicz, J. (2014). The use of ethnography in social work research. *Qualitative Social Work*, *13*(1), 3-7.

Forssell, E., & Torres, S. (2012). Social work, older people and migration: An overview of the situation in Sweden. *European Journal of Social Work*, *15*(1), 115-130.

Haight, W., Kayama, M., & Korang-Okrah, R. (2014). Ethnography in social work practice and policy. *Qualitative Social Work*, *13*(1), 127-143.

Haviland, W. A., Prins, H. E., & McBride, B. (2016). *Cultural anthropology: The human challenge*. Cengage Learning.

Helm, D. (2016). Sense-making in a social work office: an ethnographic study of safeguarding judgements. *Child & Family Social Work*, *21*(1), 26-35.

Jagger, G., & Wright, C. (1999). *Changing family values* (Vol. 11). London: Routledge.

Miller, D. (2003). Introduction: Anthropology, modernity and consumption1. In *Worlds apart* (pp. 1-22). Routledge.

Nanda, S., & Warms, R. L. (2019). *Cultural anthropology*. Sage Publications.

Olson, D. H., DeFrain, J., & Skogrand, L. (2013). *Marriages and families*. McGraw-Hill US Higher Ed USE.

Orlove, B. S. (1980). Ecological anthropology. *Annual review of anthropology*, 235-273.

Ottenheimer, H. J. (2012). *The anthropology of language: An introduction to linguistic anthropology*. Cengage Learning.

Ottenheimer, H. J., & Pine, J. M. (2018). *The anthropology of language: an introduction to linguistic anthropology*. Cengage Learning.

Podolefsky, A., Brown, P., & Lacy, S. (2009). *Applying Cultural Anthropology*. Podolefsky, Aaron, Peter Brown, & Scott Lacy. Applying Cultural Anthropology, 8th ed. 2009 New York: McGraw-Hill.

Riemann, G. (2005). Ethnographies of practice—practising ethnography: resources for self-reflective social work. *Journal of Social Work Practice*, *19*(1), 87-101.

Russell, S. T. (2019). Social justice and the future of healthy families: Sociocultural changes and challenges. *Family relations*, *68*(3), 358-370.

Sharma, P., & Manikutty, S. (2005). Strategic divestments in family firms: Role of family structure and community culture. *Entrepreneurship theory and practice*, *29*(3), 293-311.

Siporin, M. (1980). Marriage and family therapy in social work. *Social Casework*, *61*(1), 11-21.

Spencer-Oatey, H., & Franklin, P. (2012). What is culture. *A compilation of quotations. GlobalPAD Core Concepts*, *1*, 22.

Vance, C. S. (2002). Anthropology rediscovers sexuality: A theoretical comment. *Culture, Society and Sexuality A Reader*, 39-54.

Wolin, S. J., & Bennett, L. A. (1984). Family rituals. *Family process*, *23*(3), 401-420.

Yodanis, C. (2010). The institution of marriage. *Dividing the domestic: Men, women, and household work in cross-national perspective*, 175-191.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM
SOSYAL HİZMET VE SOSYAL POLİTİKA İLİŞKİSİ

Engin Güneş

ÖZET

Kitabın bu bölümünde nitel bir araştırma yöntemi olan alan taraması benimsenmiştir. Sosyal hizmet ve sosyal politika arasındaki ilişki çerçevesindeki bilgiler, felsefi, tarihî ve kültür açısından ele alınarak taranmış ve kritik edilmiştir. Bu çalışma, kişisel tecrübelere dayanarak sosyal olguları, sübjektif bir şekilde ele aldığı için betimleyicidir. Sosyal olgulara kendi penceresinden anlam yüklediği için de yorumlayıcıdır. Bu bölümde, sosyal hizmet ve sosyal politikanın multidisipliner yönüne vurgu yapılarak kavramların benzer ve farklı yönleri ele alınmıştır. Giriş kısmında sosyal politikanın, normatif, kural koyucu yönünden bahsedilirken sosyal hizmetin de uygulamacı yönünden bahsedilmiştir. Zamanla iki alan da dar anlam kalıplarından kurtularak bugünkü anlamıyla insan refahını arttırmak için çaba gösteren tanımlara kavuşmuştur. Sosyal hizmet biliminin yaklaşımlarından biri olan makro sosyal hizmet, sosyal politika ile daha yakın bağlar kurmakta ve sosyal politika için öneriler, planlar ve programlar oluşturma iddiasındadır. Bu bağlamda makro sosyal hizmet, lobicilik faaliyetleri yapmakta ve sosyal politika yapıcılarla iletişim hâlinde olmaktadır. Kitabın bu bölümünün birinci kısmında sosyal hizmet ve sosyal politikanın Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan sorunlara çözüm bulmak amacıyla eş anlı ortaya çıkmasından kısaca ortak tarihinden bahsedilmiştir. İkinci kısımda sosyal hizmet ve sosyal politikanın, ideolojilerden nasıl etkilendiğinden liberalizm ile sosyalizm arasındaki bitmez tükenmez halat çekme oyunundan bahsedilmiştir. Üçüncü kısımda ise her iki alan için de değerli olan sosyal refah devleti ve onun dönüşümü ele alınmıştır. Sonuç kısmında ise alan yazın ile ilgili tartışma ve argümanlar ele alınmıştır.

hem sosyal politikanın hem de sosyal hizmetlerin insanlık yararına gerçekleştirmiş olduğu büyük kazanımlardır. Sanayi Devrimi'nden günümüze gelinen bu süreçte emek, refah ve insan hakları konularında gerçekleşen kazanımlarda bu iki disiplinin insan hakları lehine durduğu taraf ve mücadele unutulmamalıdır. Sosyal politika ve sosyal hizmet günümüzde görevine devam etmekte, üçüncü kuşak haklar denilen tüketici hakları ve çevre gibi konularla doğrudan ilgi alanlarını insanlık yararına genişletmeye devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Akbaş, E. (2007). Bir disiplin aracı olarak sosyal hizmetler. *Sosyal Politikalar Dergisi*. (2). 19-23.

Başer, D. (2021). Sosyal hizmet bağlamında sosyal politika. D. Başer (Ed.). *Sosyal politika ve sosyal hizmet.* (ss. 1-28). Nobel Yayıncılık.

Bayraktar, C. (2012) Keynes ve refah devleti. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 10(2), 247-262.

Birler, Ö. (2018). Liberalizm. G. Atılgan ve E. A. Aytekin (Ed) *Siyaset bilimi kavramlar, ideolojiler, disiplinlerarası ilişkiler.* Yordam Kitap.

Brueggeman, W.G. (2013). *The Practice of macro social work*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.

Çımrın, F. K. (2009). Küreselleşme, neoliberalizm ve refah devleti ilişkisi üzerine. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23), 195-204.

Çulhaoğlu, M. (2018). Marksizm. G. Atılgan ve E. A. Aytekin (Ed). *Siyaset bilimi kavramlar, ideolojiler, disiplinlerarası ilişkiler* Yordam Kitap.

Danış, M. Z. (2007). Sosyal hizmet mesleği ve disiplininde sosyal politikanın yeri ve önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*.18(2), 51-64.

Esping–Andersen. (1999) *Social foundations of postindustrial economies*, Oxford University Press.

Foucault, M. (2006). *Hapishanenin doğuşu* (3. Basım). İmge Kitabevi.

Gökbayrak, Ş. (2009). Refah devletinin dönüşümü ve bakım hizmetlerinin görünmez emekçileri göçmen kadınlar. *Çalışma ve Toplum Dergisi*. 21(2), 55-81.

Güldalı, O. (2014). Sosyal hizmetin diyalektiği: sosyal hizmete dair eleştirel çıkarımlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 25 (2), 163-176.

Gündüz, D. (2019). Sosyal politika ve sosyal hizmet ilişkisi. A. Develi (Ed). *Sosyal politika: teori, politika ve uygulamalar.* Umuttepe Yayınları.

Güneş, E. (2021). *Sosyal hizmet perspektifinden üstün yetenekliler. Çizgi Kitabevi.*

Güven, S. (2001). *Sosyal Politikanın Temelleri*. Ezgi Kitabevi.

Hardcastle, D.A at al. (2011). *Comminity Practice Teories and Skills for Social Workers*. New York: Oxford University Press.

Heywood, A. (2013). *Siyasi ideolojiler*. Liberte Yayınları.

Kongar, E. (2007). *Sosyal Çalışmaya Giriş*. SABEV Yayınevi.

Mcgregor, S. (2020), Refah devleti ve neoliberalizm. *Neoliberalizm: muhalif bir seçki*. A.Saad (Ed). Yordam Kitap.

Mahaffey, M. (1972). Lobbying and Social Work. *Social Work*. 17(1), 3-11. Published by: Oxford University Press https://www.jstor.org/stable/23712613

Netting, E. F. O'Connor, M. K., & Fauri, D. (2008). *Comparative Approaches To Program Planning*. New Jersy: Hoboken.

Özdemir, S. (2007) *Küreselleşme sürecinde refah devleti*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Polanyi, K. (2000). *Büyük dönüşüm*. A. Buğra (Ed.) İletişim Yayınları.

Pozzuto, R. (2000). Notes on a possible critical social work. *Critical Social Work*. 1(1).

Rodrik D. (2011). *Akıllı küreselleşme*, Efil Yayınevi.

Rowntree, B.S. (1902). *Poverty: a study of town life*. Mac Millan.

Simmel, G. (1996). Metropol ve zihinsel yaşam. *Cogito Dergisi*, (8), 81-89.

Stedman, G. (2005). An End To Poverty?, Kirkus Reviwes, September-1-2005.

Şenkal, A. (2015). *Küreselleşme sürecinde sosyal politika*. Afa Yayınları.

Tayyar, A. & Çetin, B. (2013). Liberal iktisadi düşüncede devlet. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.* 14 (1), 107-120.

Tokol, A. & Alper, Y. (2015). *Sosyal politika*. DORA Basım-Yayın Dağıtım.

Yayla, A. (2000). *Özgürlük yolu- Hayek'in sosyal teorisi*. Liberte Yayınları.

Yayla, A. (2015). *Liberalizm*. Liberte Yayınları.

Zastrow, C. (2013). *Sosyal Hizmete Giriş*. D.B. Çiftçi (Ed). Nika Yayınevi.

Zencirkıran, M. (2015) Sosyal politikanın tarihsel gelişimi. A. Tokol & Y. Alper (Ed.) Sosyal politika (ss.7-23). Dora Basım Yayın.

ON ALTINCI BÖLÜM
SOSYAL HİZMET VE SOSYAL SERMAYE İLİŞKİSİ

Selahattin Aydın

ÖZET

Sosyal sermaye kavramı, sosyal ve beşerî bilimlerin temel kavramlarından birisidir. Kavram en genel anlamda sosyal ilişkiler ve ağların, normların, vatandaşlık bilincinin, güven ve dayanışma gibi toplumsal değerlerin bireyleri kaynaklarla buluşturabilme gücünü açıklamaktadır. Kavram farklı disiplinlerce farklı tanımlamalarla ele alınmıştır. Ancak tabiatı gereği en kuvvetli ilişki içinde olduğu disiplin sosyal hizmettir. Bu çalışma sosyal hizmet ve sosyal sermaye ilişkisini her 2 olguyu üreten sosyal vasat, sosyal sermayenin sosyal hizmet uygulamalarına katkısı ve sosyal hizmetin sosyal sermayeyi güçlendirme rolü olmak üzere temel olarak 3 boyutuyla irdelemektedir.

Çalışmanın giriş kısmında sosyal sermayenin genel karakteri ve sosyal bilimlerdeki ele alınış biçimleri, teorik ve kavramsal çerçevesi ise Bourdieu, Coleman ve Putnam'ın görüşleri çerçevesinde irdelenmiştir.

GİRİŞ

Sosyal sermaye, sosyal bilimler literatürünün anahtar kavramlarından birisidir (Borozan ve Funaric, 2016; Mikiewicz, 2021). Sosyal sermayenin atıfta bulunduğu olgular ve sosyal unsurlar düşünüldüğünde kavramın literatür içerisindeki bu ağırlıklı konumu daha kolay anlaşılabilir olacaktır. Sosyal sermaye esas itibarıyla bireyler arası ilişkiler, ilişki ağları, vatandaşlık bağları, güven gibi toplumsal düzeni üretip şekillendiren unsurlar etrafında temerküz etmiştir (Newton, 1997; Van Deth, 2003; Hoffman ve Appiah, 2008; Paranagamage vd., 2010). Nitekim *Oxford Dictionary* sosyal sermayeyi "belli bir toplumda yaşayan ve çalışan insanlar arasında mevcut bulunan, o

Türk toplumu sahip olduğu toplumsal kurumları ile sosyokültürel kodları itibarıyla sosyal sermaye zengini bir toplumdur. Toplumumuzun sahip olduğu bu sosyal potansiyelin faydaya dönüşmesi, dahası insanlığın bu potansiyelin dinamiklerinden haberdar olması önemlidir. Bu bağlamda ülkemiz üniversitelerinin sosyal hizmet ve sosyal politika odaklı çalışmalar yoluyla bu potansiyeli literatüre kazandırması önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Bassani, C. (2007). Five Dimensions of Social Capital Theory as they Pertain to Youth Studies. Journal of Youth Studies, 10(1), 17–34. doi:10.1080/13676260701196087

Berkman, L. F., Glass, T., Brissette, I., & Seeman, T. E. (2000). From social integration to health: Durkheim in the new millennium. Social Science & Medicine, 51(6), 843–857. Doi: 10.1016/s0277-9536(00)00065-4

Berry, H. L. (2009). Social capital and mental health among Aboriginal Australians, New Australians and Other Australians living in a coastal region. Australian e-Journal for the Advancement of Mental Health, 8(2), 142–154. doi:10.5172/jamh.8.2.142

Behtoui, A., & Neergaard, A. (2016). Social capital and the educational achievement of young people in Sweden. British Journal of Sociology of Education, 37(7), 947-969. Doi 10.1080/01425692.2015.1013086

Biffi, F., & Raineri, M. L. (2017). The social capital of obese persons: implication for self-help/mutual aid groups and social work practice. European Journal of Social Work, 21(4), 530–545. Doi: 10.1080/13691457.2017.1292219

Boateng, A. (2010). Survival Voices: Social Capital and the Well-Being of Liberian Refugee Women in Ghana. Journal of Immigrant & Refugee Studies, 8(4), 386–408. doi:10.1080 /15562948.2010.522465

Borozan, D., & Funaric, M. R. (2016). Social capital in Croatia: measurement and regional distribution. Innovation: The European Journal of Social Science Research, 29(4), 481–505. Doi: 10.1080/13511610.2016.1159945

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. J. G. Richardson (Ed.), içinde. Handbook of theory and research for the sociology of education (pp. 241-258). New York: Greenwood.

Bowles, S., & Gintis, H. (2002). Social Capital and Community Governance. The Economic Journal, 112, 419–436. Doi: 10.1111/1468-0297.00077

Braun, E. (2021). The institutional preconditions of homo economicus. Journal of Economic Methodology, 28(2), 231-246. Doi: 10.1080/1350178X.2021.1898659

Büscher, M. (1989). Socio-cultural factors in economic development. Intereconomics, 24(2), 79–87. Doi: 10.1007/bf02928555

Carpenter, J. P, Daniere, A. G., & Takahashi, L. M. (2004). Cooperation, Trust, and Social Capital in Southeast Asian Urban Slums. Journal of Economic Behavior and Organization, 55(4), 533-551.

Carrillo Álvarez, E., & Riera Romaní, J. (2017). Measuring social capital: further insights. Gaceta Sanitaria, 31(1), 57–61. Doi:10.1016/j.gaceta.2016.09.002

Chang, K.-C., Wen, M., & Wang, G. (2011). Social Capital and Work Among Rural-To-Urban Migrants in China. Asian Population Studies, 7(3), 275–293. doi:10.1080/17441730.2011. 608989

Chiesi, A. M. (2007). Measuring Social Capital and its Effectiveness. The Case of Small Entrepreneurs in Italy. European Sociological Review, 23(4), 437–453. Doi: 10.1093/esr/jcm010

Clopton, A. W., & Finch, B. L. (2011). Re-conceptualizing social anchors in community development: utilizing social anchor theory to create social capital's third dimension. Community Development, 42(1), 70–83. Doi: 10.1080/15575330.2010.505293

Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. American Journal of Sociology, 94, 95–120. Doi: 10.1086/228943

Coleman, J. S. (1990). The Foundations of Social Theory. Cambridge, Mass: Harvard University Press.

DeFilippis, J. (2001). The myth of social capital in community development. Housing Policy Debate, 12(4), 781–806. Doi: 10.1080/10511482.2001.9521429

De Silva, M. J., Harpham, T., Huttly, S. R., Bartolini, R., & Penny, M. E. (2005). Understanding sources and types of social capital in Peru. Community Development Journal, 42(1), 19–33. Doi: 10.1093/cdj/bsi071

Easterly, W., & Levine, R. (2001). It is not Factor Accumulation: Stylized Facts and Growth Models. World Bank Economic Review, (2001), 177—219.

Ellonen, N., and Korkiamki, R. (2008). Social capital, social work and young lives. Nordisk Sosialt Arbeid, 28(2), 82–99. Doi: 10.18261/ISSN1504-3037-2008-02-02

Erdurak, Y. (2021). Engellilerin Toplumla Bütünleşmesinde Sosyal Sermayenin Rolü. Yayınlanmamış Doktora tezi. Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Ersing, R. L., & Loeffler, D. N. (2008). Teaching Students to Become Effective in Policy Practice: Integrating Social Capital into Social Work Education and Practice. Journal of Policy Practice, 7(2-3), 226–238. Doi: 10.1080/15588740801938076

Farr, J. (2004). Social Capital: A Conceptual History. Political Theory, 32(1), 6–33. Doi: 10.1177/0090591703254978

Fengqiao, Y., & Dan, M. (2015). The Impact of Social Capital on the Employment of College Graduates. Chinese Education & Society, 48(1), 59–75. Doi: 10.1080/10611932.2015.1014708

Ferragina, E. (2010). Social Capital and Equality: Tocqueville's Legacy: Rethinking social capital in relation with income inequalities. The Tocqueville Review/La Revue Tocqueville, 31(1), 73–98. Doi: 10.1353/toc.0.0030

Fukuyama, F. (2001). Culture and Economic Development: Cultural Concerns. Smelser, N. J. and Baltes, P B. içinde (eds) International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences. Oxford, UK: Pergamon, Pp. 3130-3134.

Fulkerson, G. M., & Thompson, G. H. (2008). The Evolution of a Contested Concept: A Meta-Analysis of Social Capital Definitions and Trends (1988-2006). Sociological Inquiry, 78(4), 536–557. Doi: 10.1111/j.1475-682x.2008.00260.x

Granovetter, M. S. (1973). The Strength of Weak Ties. American Journal of Sociology, 78(6), 1360–1380. Doi: 10.1086/225469

Hawkins, R. L., & Maurer, K. (2011). Unravelling Social Capital: Disentangling a Concept for Social Work. British Journal of Social Work, 42(2), 353–370. Doi: 10.1093/bjsw/bcr056

Healy, K., & Hampshire, A. (2002). Social capital: A useful concept for social work? Australian Social Work, 55(3), 227–238. Doi: 10.1080/03124070208410978

Hoffman, L. H., & Appiah, O. (2008). Assessing Cultural and Contextual Components of Social Capital: Is Civic Engagement in Peril? Howard Journal of Communications, 19(4), 334–354. doi:10.1080/10646170802391755

Hofmeyer, A. (2003). A moral imperative to improve the quality of work-life for nurses: Building inclusive social capital capacity. Contemporary Nurse, 15(1-2), 9–19. doi:10.5172/conu.15.1-2.9

Ihlen, O. (2005). The power of social capital: Adapting Bourdieu to the study of public relations. Public Relations Review, 31(4), 492-496.

Julien, C. (2014). Bourdieu, Social Capital and Online Interaction. Sociology, 49(2), 356–373. Doi: 10.1177/0038038514535862

Kaasa, A., & Parts, E. (2008). Individual-Level Determinants of Social Capital in Europe. Acta Sociologica, 51(2), 145–168. Doi: 10.1177/0001699308090040

Krasny, M. E., Kalbacker, L., Stedman, R. C., & Russ, A. (2013). Measuring social capital among youth: applications in environmental education. Environmental Education Research, 21(1), 1–23. doi:10.1080/13504622.2013.843647

Kawachi, I., Kennedy, B. P., Lochner, K., & Prothrow-Stith, D. (1997). Social capital, income inequality, and mortality. American Journal of Public Health, 87(9), 1491–1498. Doi: 10.2105/ajph.87.9.1491

Lahn, J. (2012). Poverty, Work and Social Networks: The Role of Social Capital for Aboriginal People in Urban Australian Locales. Urban Policy and Research, 30(3), 293–308. doi:10.1080/08111146.2012.673483

Lochner, K., Kawachi, I., & Kennedy, B. P. (1999). Social capital: a guide to its measurement. Health & Place, 5(4), 259–270. Doi: 10.1016/s1353-8292(99)00016-7

Luca Sugawara, C. G. (2009). Building Social Capital Among Social Work Educators: A Strategy for Curriculum Development. Journal of Social Work Education, 45(3), 445–466. doi:10.5175/jswe.2009.200600113

Mancoske, R. (1987). The early development of the social work paradigm: Relationship and effectiveness themes in direct service in catholic charities. Social Thought, 13(1), 3–11. doi:10.1080/15426432.1987.10383582

Mathbor, G. M. Enhancement of community preparedness for natural disasters: The role of social work in building social capital for sustainable disaster relief and management. International Social Work, 50(3), 357–369. Doi: 10.1177/0020872807076049

Midgley, J., & Livermore, M. (1998). Social Capital and Local Economic Development: Implications for Community Social Work Practice. Journal of Community Practice, 5(1-2), 29–40. Doi: 10.1300/j125v05n01_03

Mikiewicz, P. (2021). Social capital and education – An attempt to synthesize conceptualization arising from various theoretical origins. Cogent Education, 8(1), 1907956. Doi: 10.1080/2331186x.2021.1907956

Moran, P. (2005). Structural vs. relational embeddedness: social capital and managerial performance. Strategic Management Journal, 26(12), 1129–1151. Doi: 10.1002/smj.486

Muller, C., & Ellison, C. G. (2001). Religious Involvement, Social Capital, and Adolescents' Academic Progress: Evidence from the National Education Longitudinal Study of 1988. Sociological Focus, 34(2), 155–183. doi:10.1080/00380237.2001.10571189

Nahapiet, J., & Ghoshal, S. (1998). Social Capital, Intellectual Capital, and the Organizational Advantage. Academy of Management Review, 23(2), 242–266. Doi: 10.5465/amr.1998.533225

Newton, K. (1997). Social Capital and Democracy. American Behavioral Scientist, 40(5), 575–586. Doi: 10.1177/0002764297040005004

Oja, B. D., & Clopton, A. W. (2017). Race, Social Capital, Adjustment, and Intercollegiate Athletics: The Opportunity to Improve Social Acclimation at Academic Institutions. Journal for the Study of Sports and Athletes in Education, 11(1), 46–65. Doi: 10.1080/19357397.2017.1285997

Osterling, K. L. (2007). Social Capital and Neighborhood Poverty. Journal of Human Behavior in the Social Environment, 16(1-2), 123–147. doi:10.1300/j137v16n01_09

Paranagamage, P., Austin, S., Price, A., & Khandokar, F. (2010). Social capital in action in urban environments: an intersection of theory, research and practice literature. Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability, 3(3), 231–252. Doi: 10.1080/17549175.2010.526374

Portes, A. (1998). Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. Annual Review of Sociology, 24, 1-24. Doi 10.1146/annurev.soc.24.1.1.

Putnam, R. D. (1993). The prosperous community. The American Prospect, 4(13), 35-42.

Putnam, R. D. (2000). Bowling Alone: The collapse and Revival of American community. new York Simon Schuster.

Robison, L. J., Schmid, A. A., & Siles, M. E. (2002). Is Social Capital Really Capital? Review of Social Economy, 60(1), 1–21. doi:10.1080/00346760110127074

Rogošić, S., Baranović, B. (2016). Social Capital and Educational Achievements: Coleman vs. Bourdieu. Center for Educational Policy Studies Journal, 6(2), 81-100 Doi: 10.26529/cepsj.89

Saegert, S., Winkel, G., & Swartz, C. (2002). Social capital and crime in New York City's low-income housing. Housing Policy Debate, 13(1), 189–226. doi:10.1080/10511482.2002.9521439

Siisiainen, M. (2003). Two concepts of social capital: Bourdieu vs. Putnam. International journal of contemporary sociology, 40(2), 183-204.

Stam, W., Arzlanian, S., & Elfring, T. (2014). Social capital of entrepreneurs and small firm performance: A meta-analysis of contextual and methodological moderators. Journal of Business Venturing, 29(1), 152–173. Doi: 10.1016/j.jbusvent.2013.01.002

Stuart, P. (2019). Social Work Profession: History. Encyclopedia of Social Work. Doi: 10.1093/acrefore/9780199975839.013.623

Trolander, J. A. (1982). Social Change: Settlement Houses and Saul Alinsky, 1939-1965. Social Service Review, 56(3), 346-365 Doi: 10.2307/30011558

Van Deth, J. W. (2003). Measuring social capital: Orthodoxies and continuing controversies. International Journal of Social Research Methodology, 6(1), 79–92. doi:10.1080/13645570305057

Wall, E., Ferrazzi, G., & Schryer, F. (1998). Getting the Goods on Social Capital. Rural Sociology, 63(2), 300–322. Doi: 10.1111/j.1549-0831.1998.tb00676.x

Watson, G. W., & Papamarcos, S. D. (2002). Social capital and organizational commitment. Journal of Business and Psychology, 16(4), 537-552. Doi: 10.2307/25092791

Williams, E. (2008). Measuring religious social capital: the scale properties of the Williams Religious Social Capital Index (WRSCI) among cathedral congregations. Journal of Beliefs & Values, 29(3), 327–332. doi: 10.1080/13617670802511103

White, M. D. (2003). Reconciling homo economicus and John Dewey's ethics. Journal of Economic Methodology, 10(2), 223–243. doi:10.1080/1350178032000071093

Whyte, M. (1995). The Social Roots of China's Economic Development. The China Quarterly, 144, 999-1019. Doi: 10.1017/S0305741000004707

Woolcock, M. (1998). Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework. Theory and Society, 27(2), 151-208. Doi: 10.2307@657866

ON YEDİNCİ BÖLÜM
DİSİPLİNLERARASI ADLİ SOSYAL HİZMET

Ülcay Ecenur Avcı

ÖZET

Çalışmada adli sosyal hizmet alanının tanımı ve kapsamı, Türkiye'de bu alanda hizmet vermekte olan Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Daire Başkanlığı, adli görüşme odaları, Çocuk İzlem Merkezi, Çocuk Koruma Merkezi, Denetimli Serbestlik Müdürlüğü ve ceza infaz kurumlarındaki sosyal çalışmacıların rol ve sorumlulukları, adli sosyal hizmetlerin bu kurumlar bünyesindeki işleyişi ve ceza adalet mekanizmasında sosyal hizmetin görünümünden bahsedilmiştir. Ardından terminolojiyi iyi bilmenin müdahaleyi etkin kılacağına inanarak ceza adalet sisteminin en hassas konularından çocuk ihmal ve istismarı konusu ele alınmış, konunun kavramsal boyutunun yanı sıra hukuki boyutu Çocuk Koruma Kanunu ve Türk Ceza Kanunu bünyesinde ele alınarak çocuklarda ceza sorumluluğundan da bahsedilmiştir. Son olarak çocuk ihmal ve istismarında sosyal çalışmacının rolü ve çocukla adli görüşme konularına değinilerek çalışma sonlandırılmıştır.

GİRİŞ

Adalet kelimesi Türk Dil Kurumuna göre "yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması" anlamına gelmektedir (TDK, 2022). Kavram, uygulayıcı olarak tek bir yöne işaret etmemektedir. Adalet kelimesi çatı bir başlık olarak ele alınsa da pek çok farklı disiplin bu başlık altında kendi katkısını ortaya koymaktadır. Sosyal hizmet hak temelli bir meslek olup insan hakları ve sosyal adalet ilkeleri perspektifinde mesleki bilgi ve birikimini ortaya koyar.

Suç ve ceza gibi konular öncelikli olarak hukuk disiplininin konusu olsa da pek çok farklı mesleki ve bilimsel disiplinin ortak çalışma sahasında yer alır. Suç olgusu tek boyutlu değerlendirilemeyecek kadar kompleks bir yapıda

Adli sistem içerisine dâhil olan grupların hassasiyeti süreç içerisinde artmaktadır. Sosyal çalışmacı müracaatçısı hangi konumda olursa olsun uygun bilgi ve beceriyle onu desteklemekle sorumludur. Bunun için kişisel kapasitesini artırarak içinde yer aldığı adli sistemin hukuki işleyiş bilgisine de hâkim olması gerekir. Yasal bilgi eksikliği müracaatçının yanlış yönlendirilerek olumsuz sonuçlarla karşılaşmasına dahi sebebiyet verebilir. Adli sürecin baş aktörü hukukçulardır. Adli sosyal çalışmacıların hukuk diline, hukuki işleyiş ve süreçlere, yasa ve mevzuatlara olan hâkimiyeti adli sistem içerisindeki görünürlüğünü ve değerini artıracaktır.

Bununla birlikte adli bilimler alanı değişen dünyanın ihtiyaçları sebebiyle sürekli güncellenmektedir. Adli bilimler olarak tanımlanan alan sadece hukuk disiplininden oluşmamakta sağlık, fen ve sosyal bilimlerin bir arada etkileşim hâlinde olduğu multidisipliner bir alandır. Adli sosyal hizmet de mesleki bilgi ve donanımını bu alana dâhil ederek çok disiplinli bu alanın önemli ve vazgeçilmez bir parçası konumundadır.

KAYNAKÇA

ADMHDB, (2022a). Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Daire Başkanlığı. https://magdur.adalet.gov.tr/Home/Sayfâdetay/misyon

ADMHDB, (2022b). Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Daire Başkanlığı. https://magdur.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/18102022144351teskilat%20semas%C4%B1%20son%20.pdf

Akkaş, A. (2021). Çocuk İstismarının Hukuki Boyutu. H. Aydın & M. Eken (Ed.), *Çocuk İstismarı Multidisipliner Yaklaşım* (s. 79-115). Nobel Akademik Yayıncılık.

Akkuzu, E., Kalkan, G. vd., (2018). Sarsılmış bebek sendromu bulguları varlığında aile görüşmesinin önemi. *Çocuk Acil ve Yoğun Bakım Dergisi*, 35-38. https://doi.org/10.4274/cayd.72792

AAP, (1999), American Academy of Pediatrics Committee on Child Abuse and Neglect. Guidelines for the Evaluation of Sexual Abuse of Children: Subject Review. *Pediatrics*, 103(1), 186-191. https://doi.org/10.1542/peds.103.1.186.

Atılgan, E., Yağcıoğlu, S., & Çavdar, Y. (2014). *Çocuklarla Adli Görüşme için Rehber.* UNICEF Türkiye.

Aydoğdu, H., Askay, vd. (2017). Çocuklarda ceza sorumluluğunun değerlendirilmesi. *Klinik Tıp Aile Hekimliği Dergisi*, 15-18.

Baransel, A., & Çekin, N. (2016). Şiddet ve istismar. O. Celbiş, & M. İşcan (Ed), *Adli Bilimler, Kimlik, Yeniden Yapılandırma ve Ölüm.* Akademisyen Kitabevi.

Derin, S., Öztürk, M. (2021). Çocuk istismarıyla mücadelede eğitim kurumlarının rolü. H. Aydın, & M. Eken (Ed.), *Çocuk istismarı Multidisipliner Yaklaşım* (s. 42-43). Nobel Akademik Yayıncılık.

Dokgöz, H., & Polat, O. (2020). Çocuk istismarı ve ihmali. H. Dokgöz (Ed.), *Adli Tıp & Adli Bilimler* (s. 379-415). Akademisyen Kitabevi.

İzmir-İSM, (2022), Dr. Behçet Uz Çocuk Hastalıkları ve Cerrahisi Eğitim Araştırma Hastanesi. *Çocuk İzlem Merkezi*. https://behcetuzch.saglik.gov.tr/TR-770738/cocuk-izlem-merkezi.html

Fırat, S. (2020). Adli görüşme. H. Dokgöz (Ed.), *Adli Tıp & Adli Bilimler* (s. 417-432). Akademisyen Kitabevi.

Fırat, S., İltaş, Y., & Yılmaz, B. (2017). *Ruhsal ve Hukuki Yönleriyle Çocuk İstismarı Çocukların Cinsel Dokunulmazlığına Karşı Suçlar.* Akademisyen Kitabevi.

İltaş, Y., & Işık Yılmaz, B. (2021). *Çocuk İstismarı ve İhmali Kapsamında Çocukların Cinsel Dokunulmazlığına Karşı Suçlar.* Akademisyen Kitabevi.

İnce, T., & Yurdakök, K. (2014). Munchausen by Proxy Sendromu; Ağır Bir Çocuk Bir Çocuk İstismarı Formu. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 165-170. https://doi.org/10.12956/tjpd.2014.78

İzmir Barosu. (2022, 11 23). *Adli Görüşme Odaları.* https://www.izmirbarosu.org.tr/Upload/files/ago_brosur.pdf

Keser, İ. (2021). *Çocuk Cinsel İstismarı Diyarbakır Örneği.* Karahan Kitabevi.

Kök, H. (2019) *Türkiye'de cinsel istismara uğrayan çocuklara yönelik hizmet ve uygulamaların değerlendirilmesi: Bir model önerisi* (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi

Kurtay, D. (2006). *Çocuk İhmal ve İstismarının Önlenmesi, Rehabilitasyonu ve Çocuk Koruma Merkezleri.* Dönemeç Yayınları.

Kurtay, D., & Kurtay, A. (2020). *Geçmişten Günümüze Tüm Yönleriyle Çocuk İstismarı.* Cinius Yayınları.

NOFSW, (2020), National Organization of Forensic Social Work. *Specialty Guidelines for Values and Ethics.* https://www.nofsw.org/_files/ugd/f468b9_20e60b0830ed4a51808154902b7e9f20.pdf

NOFSW, (2022), National Organization of Forensic Social Work. *What is forensic social work?* https://www.nofsw.org/what-is-forensic-social-work-1

Ovayolu, N., Uçan, Ö., & Serindağ, S. (2007). Çocuklarda cinsel istismar ve etkileri. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13-22.

Özden, S. (2015). *Adli Psikiyatri.* Nobel Akademik Yayıncılık.

Polat, O. (2007). *Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı 2- Önleme ve Rehabilitasyon.* Seçkin Yayıncılık.

Polat, O. (2017). *Klinik Adli Tıp.* Seçkin Yayıncılık.

Polat, O. (2017). *Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı-1.* Seçkin Yayıncılık.

Sancar, T., & Yaşar, T. (2009). Ensest, "genel ahlak" ve Alman anayasa mahkemesinin kararı. *TBB Dergisi*, 245-297.

Sattler, J.M. (1998) *Clinical and Forensic Interviewing of Children and Families*. Publisher inc. California. Akt. Ziyalar, N. (2020) *Çocuk İstismarı ve Çocukla Adli Görüşme*. Seçkin Yayıncılık

Şamar, B. (2018) *Mağduriyet bağlamında adli sosyal hizmet ve adli görüşme odaları: Eskişehir adliyesi örneği* (Yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi

T.C. Resmi Gazete. *Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği*. 30.04.2021 Sayı:31470 https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210430-1.htm

T.C. Resmi Gazete. *Adli Görüşme Odaları Yönetmeliği.* https://cigm.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/232020114201ADL%C4%B0%20G%C3%96R%C3%9C%C5%9EME%20ODALARI%20Y%C3%96NETMEL%C4%B0%C4%9E%C4%B0.pdf

T.C. Resmi Gazete. *Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik*. 29.03.2020 Sayı: 31083 https://www.mevzuat.go v.tr/MevzuatMetin/21.5.2324.pdf

T.C. Resmi Gazete. *Çocuk Koruma Kanunu (*5395). 15.07.2005. Sayı: 25876 https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5395&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

T.C. Resmi Gazete. *Çocuk İzlem Merkezi Genelgesi*. 4.10.2012. Sayı: 28431 https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/10/20121004-5.htm

T.C. Resmi Gazete. *Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği*. 10.11.2021 Sayı: 31655 https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/11/20211110-1.htm

T.C. Resmi Gazete. *Türk Ceza Kanunu* (5237). 2.10.2004 Sayı: 25611 https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

T.C. Resmi Gazete. *Türk Medeni Kanunu* (4721). 8.12.2001 Sayı: 24607 https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4721&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

TDK, (2022). Türk Dil Kurumu. (2022, 11 10). *Adalet*. https://sozluk.gov.tr/

UNICEF. (2010). *Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması.* Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu.

WHO, (2014), World Health Organization. *Global status report on violence prevention*. http://apps.who.int/violence-info/_embed/global-prevalence-card-of-child-maltreatment

WHO, (2022), World Health Organization. *Child Maltreatment*. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment

Yücel, D. (2017). Ceza infaz kurumları. D. Yücel, & B. Gönültaş (Ed.), *Adli Sosyal Hizmet Yaklaşım ve Müdahale* (s. 36-58). Nobel Akademik Yayıncılık.

Yüksel, Ö., Ş. (2012). Çocuğun adı yok: Televizyon haberlerinde çocuğun sunumu ve çocuk hakları bağlamında değerlendirilmesi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 66-82.

Yaşar, A. (2007). Çocuk istismarı ve ihmali hukuksal boyutu. O. Polat (Ed.), *Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı 2: Önleme ve Rehabilitasyon* (s. 151-180). Seçkin Yayıncılık.

Yavuz, H. (2012). Denetimli serbestliğin türk ceza adalet sistemi içerisindeki genel görünümü üzerine. *Adalet Dergisi (42)*, 58-75.

Yaylacı, S., & Serinken, M. (2014). If there is no trauma history, what's happened? *Journal of Academic Emergency Medicine*, 272-274. https://doi.org/ 10.5152/jaemcr.2014.662

Ziyalar, N. (2020). *Çocuk İstismarı ve Çocukla Adli Görüşme.* Seçkin Yayıncılık.

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM
TARİHSEL GELİŞİM VE İŞLEVSEL BOYUTLARIYLA ORDUDA SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

Hesna Kesen - Harun Ceylan

ÖZET

Orduda sosyal hizmet, barış zamanı, savaş zamanı ve ulusal kriz dönemlerinde, askerî personel ve askerî personel ailelerine hizmet veren sosyal hizmet mesleği dalıdır. Askerî personel, savaş stresi ve görev sonrası sivil hayata uyum sürecinde sayısız sağlık ve sosyal zorluklar ile karşı karşıya kalabilmektedir. Savaş gazileri ve şehit yakınları travma sonrası stres bozukluğu ve buna bağlı olarak bir takım psikososyal sorunlar yaşayabilmektedirler. Bu noktada orduda sosyal hizmet, özel yaşam koşullarına sahip olan askerî personel ve ailelerinin iyilik hâllerinin korunması, sorunlara karşı koruyucu-önleyici müdahalelerin geliştirilmesi amacıyla yapılan sosyal hizmet uygulamaları olarak açıklanmaktadır. Bu kapsamda çalışmada tarihsel süreçte orduda sosyal hizmetin gelişimi, uygulama alanları ve işlevleri ele alınmaktadır.

GİRİŞ

Ülkeler savunma kuvvetlerinin istikrarlı olarak gelişim göstermesini sağlamak için personellerinin psikososyal durumlarını değerlendirmelidir. Bu değerlendirme orduda sosyal hizmet uygulaması ile gerçekleştirilebilir. Orduda sosyal hizmet uygulaması, birey, aile, grup ve toplum düzeyinde, eğitim, sağlık, çocuk refahı, ruh sağlığı, adli hizmetler gibi birçok alanda gerçekleştirilmektedir (Başcıllar, 2021).

Orduda sosyal hizmet, barış zamanı, savaş zamanı ve ulusal kriz dönemlerinde askerlere, asker yakınlarına ve bakmakla yükümlü oldukları kişilere hizmet veren sosyal hizmet mesleğinin bir dalıdır. Askerî personeller,

KAYNAKÇA

2847 Türkiye Emekli Subaylar, Emekli Astsubaylar, Harp Mahlulü Gaziler Şehit Dul ve Yetimleri ile Muharip Gaziler Dernekleri Hakkında Kanun. (1983). https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2847.pdf.

Ademhan, Ç. (2020) Ordu Alanındaki Sosyal Çalışmacılara İlişkin Görüşme/Görüşmeci M. Başcıllar. Çankaya, Ankara.

Aktaş, Aliye (2002). Orduda Sosyal Hizmet, *KHO Savunma Bilimleri Dergisi*, 1(1), 97-107.

Anameriç, H. (2010). Türk Kızılayı'nın (Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti) Savaş Esirlerine Kitap ve Kütüphane Hizmetleri (1912-1922). *Erdem.* 58. 19-44.

Başcıllar, M. (2021). *Orduda sosyal Hizmet: Terör Gazilerinin ve Aile Üyelerinin Yaşam Deneyimleri, Sorunları ve Gereksinimleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana bilim Dalı, Ankara.

CSWE (2015). *Specialized Practice Curricular Guide for Military Social Work*, 2015 EPAS Curricular Guide Resource Series, file:///C:/Users/acer/Downloads/MilitarySW_WEB_REV3-es%20.pdf.

Daley, J.G. (2003). Military Social Work A Multi-Country Comparison, *International Social Work*, 46(4), 437-448.

Daley, J.G. (2000) 'International Military Social Work Practice: an Initial Discussion'. Presentation at the 15th Uniformed Services Social Work Conference in San Diego, CA, 21 January.

Dekle, J. (2018). U.S. Military Families. In: NASW Press and Oxford University Press.

Doğan, Y. B. (2005). Şizofrenide Grup Psikoteapisi Neden Nasıl. Edt: Candansayar S. Neden Nasıl Şizofreni. Ankara: Peday Yayınevi.

Er, F., Yıldırım, Ş., Çınar, A. ve Kısa, İ. (2018). Şehit Ailelerine Yönelik Yas Danışmanlığı Modeline Dayalı Grup Çalışması, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(60), 1183-1196.

Freedman, H. (1944). First Aid to Mental Casualities. *Mental Hygiene,* 186-213.

Garber, D. L. (1992). *Army Social Work: Fifty Years of Professional Innovation, Vision, Competence, and Initiative*. Social Work Practise in a Build-Down Army. Proceedings, U.S. Army Social Work Practices Course, San Antonio, TX, 139-171.

Ghebali, V.; (1989). The International Labour Organisation: A Case Study on the Evolution of U.N. Specialised Agencies. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.

Güncel Türkçe Sözlük. (2022). https://sozluk.gov.tr/. Erişim Tarihi; 28/10/2022.

Hall, L.K. (2008). The importance of understanding military culture. In J. Beder (Ed.) Advances in Social Work Practice with The Military. NY: Routledge. ss. 5-12.

Harris, J. J., and Pehrson, K. L. (2013). Military Social Work. In: NASW Press and Oxford University Press.

International Federation of Social Workers (IFSW). (2022). Global Definition of Social Work. Erişim Tarihi; 20/10/2022 https://www.ifsw.org/what-is-social-work/.

Kadushin, A., and Kadushin, G. (2013). The Social Work Interview: Columbia University Press.

Kızılay. (2022). Tarihçemiz. https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz

Logan, K. V. (1987). The emotional cycle of deployment. *Proceedings*, 113(2), 43-47.

Martinez Borrego, R. (2019). The role of social work in the Spanish Armed Forces: Needs and resources. *International Social Work, 62*(2), 518-528. doi:10.1177/0020872817731149.

National Association of Social Workers (NASW). (2012). Standarts for Social Work Practice with Service Members, Veterans, & Their Families: The National Association of Social Workers.

Özdemir, C. (2008). Terör: Şehit ve Gazi Yakınlarının Terör Hakkındaki Görüşleri. *Türkiyat Araştırmaları*, 8: 477-500.

Özger, Y. (2011). *Osmanlı Ordusunda Emeklilik Sistemi ve Askeri Tekaüd Sandığı.* IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Peker, F. ve Özbesler, C. (2021). Gaziler ve Orduda Sosyal Hizmet Uygulamaları, *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, Sayı 18, 142-156.

Ritchie, E. C. (2015). Posttraumatic Stress Disorder and Related Diseases in Combat Veterans: Springer International Publishing.

Rubin, A., Weiss, E.L. ve Coll, J.E. (2013). Handbook of military social work. NY: John Wiley & Sons Inc.

Runesu, E. (2016). An Overview of Military Social Work: The Case of Zimbabwe, *National Association of Social Work*, 6(1), 14-21.

Sakarya, H. (2018). *Sosyal Hizmet Akademisyenlerinin Orduda Sosyal Hizmete İlişkin Görüş ve Düşüncelerinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı, Manisa.

Sheafor, B.W. ve Horejsi, C.R. (2012). Techniques and Guidelines for Social Work Practice. Boston: Pearson.

Sheppard, S. C., Malatras, J. W., & Israel, A. C. (2010). The impact of deployment on U.S. military families. *Am Psychol*, 65(6), 599-609. doi:10.1037/a0020332

Şahin, C., & Şahin, M. (2013). Osmanlı son dönemi ile Milli Mücadele yıllarında Türk kadınının sosyal, siyasi ve askeri faaliyetleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 2*(2), 53-72.

Şahin, F. ve Sakarya, H. (2018). Silahlı Kuvvetlerde Sosyal Hizmetin Tarihi, Gelişimi ve İşlevleri, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 81-98.

Şen, B. (2016). Silahlı Kuvvetlerde Sosyal Hizmetin Önemi, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(2), 131-151.

Turner, F. J. (2005). Encyclopedia of Canadian Social Work: Wilfrid Laurier University Press, Canada.

Veterans Affair (2021). VA History Office, https://www.va.gov/HISTORY/VA_History/Overview.asp, Erişim Tarihi; 20/10/2022.

Washington, S. L. (1957). The history and fuction of social work in the military.

Zastrow, C. (2015). Social Work anda Social Welfare: Empowering People, Twelfth Edition. Boston: Cengage Learning.

ON DOKUZUNCU BÖLÜM
SOSYAL GÜVENLİK BAĞLAMINDA ALMANYA SOSYAL HİZMET DİSİPLİNİ VE SOSYAL YARDIM SİSTEMİ[1]

Mustafa Uyanık

ÖZET

Uluslararası Sosyal Hizmet Federasyonuna (IFSW) göre sosyal hizmet hem bir meslek hem de bir disiplindir. Sosyal hizmet, disiplinlerarası ilişkilerde diğer aktörlerle birlikte yer alır. Sosyal katılımı teşvik etmek için çerçeve koşullarının şekillendirilmesinde yer alır ve mesleğe ve disipline özel olarak odaklanmasına katkıda bulunur. Sosyal hizmet bir disiplin olarak başta sağlık olmak üzere birçok disiplinler ile ilişki içindedir. Disiplinlerarası ilişkiler arttıkça sosyal hizmet mesleği profesyonelleşmekte ve sosyal hizmet disiplini olarak da gelişmektedir. Dolayısıyla üniversiteler başta olmak üzere bilim ve araştırma odaklı kurumlar gibi diğer disiplinlerdeki kurumlar ile ilişkiler her geçen gün artmaktadır. Sosyal hizmet disiplini, kendine özgü bilimsel ve teorik gerekçelerini ortaya koyarak bu ilişkilerde gelişmeye katkı sağlamaktadır. Bu makalede sosyal hizmeti sosyal politikalar bağlamında ele alıp özelde Federal Almanya'daki sosyal politikalar ve yasalar çerçevesinde sosyal yardımlar ve bu yardımların tarihsel süreç içinde gelişimi incelenmiştir.

Sağlık, emeklilik, işsizlik gibi sigortalarını kapsayan sosyal güvenlik ve sosyal yardım uygulamalarını kapsayan bir sistem oluşturmak, vatandaşları ekonomik risklere karşı korumak, bunun için asgari şartları belirlemek ve kamu bütçesinden sosyal güvenlik ağının finanse edilmesini sağlamak sosyal güvenlik sistemi ilkesi gereğidir. Herhangi bir sebeple dezavantajlı duruma düşmüş ekonomik yoksunluk içinde olan bireylere yapılan nakdi destekler sosyal yardım kapsamında yer alır. Bu yardımlar ihtiyaç hâlinin giderilinceye kadar geri dönüşümsüz, sürekli ve düzenli

[1] Bu çalışma, yazarın T.C. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2018 yılında kabul edilen Almanya Sosyal Yardım Sistemi ve Sosyal Hizmet Uygulamaları" başlıklı doktora tezinden uyarlanmıştır.

KAYNAKÇA

Arıcı, K. (2003), Sosyal Yardım Hakkı, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Seçme Yazılar, Kaplan, E. T.; Bayat, B. (der.), Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları

Gedik, M. (2022), Covid-19 Sürecinde Yaşlı Bireylere Yönelik Dinî-manevi Destek Hizmetlerin Gerekliliği, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24(2), 688-706, https://doi.org/10.32709/akusosbil.1019818

Karagöl, E.T. & Dama, N. (2015), Geçmişten Günümüze Sosyal Yardımlar, Seta Analiz, Ankara. https://www.bundestag.de/services/suche?suchbegriff=Grundgesetzes

Metzler, G (2003), Der Deutsche Sozialstaat: Vom Bismarckschen Erfolgsmodell zum Pflegefall.: Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart-Münih.

Pierson, C. (1991), Beyond the Welfare State: Blackwell Publishers.

Richardson, J. (1970), Richardson's Monitor of Freemasonry.: Scholarly Publishing Office.

Schmidy, M.G. (2005), Sozialpolitik in Deutschland, Berlin: Mercedes Druck.

Schwitzky, C. (2013), Sozialhilferecht, Lehrbrief, Berlin: Verwaltungsakademie.

Seyyar, A. (1998), Sosyal Sigortalar Sisteminde Bakım Sigortası, Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi, Yıl: 1, S. 2, Ekim–Aralık 1998.

Tapke, J. (1981). Bismarcks Social Legislation: A Genuine Breakthrough?, In Mommsen, Wolfgang J. (ed.): The Emergence of the Welfare State in Britain and Germany, Croom Helm, London.

Tuncay, A.C. (2000). Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, 9. bs., İstanbul, Beta Yay.

BPB, (2009), Bundeszentrale für politische Bildung, www.bpb.de, https://www.bpb.de/themen/politisches-system/deutsche-demokratie/39302/sozialstaat/ (11.11.2022).

BPB, (2013), Bundeszentrale für politische Bildung, https://www.bpb.de/themen/politisches-system/24-deutschland/40475/der-deutsche-sozialstaat/ (19.11.2022).

BMFAS, (2016), Bundesministerium für Arbeit und Soziales, Sozialhilfe und Grundsicherung im Alter und bei Erwerbsminderung.

YİRMİNCİ BÖLÜM
ALMANYA'DA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDE GÖÇMEN VE MÜLTECİ ÇALIŞMALARI

Hakan Aydın - Abdulhalim İnam

ÖZET

Almanya'ya gelen mültecilerin karşılaştıkları sorunların çözümü ve toplumsal entegrasyonlarının sağlanması için Müslüman sivil toplum kuruluşlarına önemli görevler ve sorumluluklar düşmektedir. Mültecilerin çoğunlukla İslam ülkelerinden geliyor olması, gözlerin Müslüman sivil toplum kuruluşlarına yönelmesine sebep olmuştur. Çalışmalarının büyük bir kısmını fahri hizmetler ile yürüten Almanya'daki STK'lar, bu sebeple yeni bir sorunla karşı karşıya kalmışlardır. Dünya Müslümanlarına ayni ve nakdi yardımda bulunma hususunda tecrübeli olan İslami STK'lar, Almanya'ya gelen Müslüman mültecilere yardım etmekte örnek ve öncü bir tavır sergilemişlerdir. Artık sadece uzaktan yardım ulaştırmak değil aynı zamanda komşuları olan bu yeni insanların her türlü yaşam şartlarını kolaylaştırmak için ellerinden geleni yapma gayretini göstermişlerdir. Ülkeye bu yollarla yerleşen bireylerin barınma, dil ve psikolojik problemleri, dinî-manevi ihtiyaçları ve yeni çevreye uyum sağlamaları gibi karşılaştıkları birçok problem bulunmaktadır. Bu çalışmada, Almanya'da faaliyet gösteren İslami STK'ların sığınmacı ve mültecilere yönelik faaliyetleri incelenmiştir. Alman Kızıl Haç ve benzeri kuruluşların, sığınmacı ve mültecilere yönelik çalışmalarına ilişkin bilgiler bu makalede aktarılacaktır. Mevcut çalışmaların, daha profesyonel hâle gelmesi ve Almanya örneğinin sosyal hizmet perspektifinde Türkiye'ye olası katkıları üzerinde durulacaktır.

KAYNAKÇA

Ayari, E. (2016), Islamiq - Flüchtlinge in Deutschland Was tun Muslime für Flüchtlinge? https://www.islamiq.de/2015/08/27/was-tun-muslime-fuer-fluechtlinge/ Erişim Tarihi; 14/11/2022.

Akca, A. A. (2020). *Moscheeleben in Deutschland, transcript Verlag.*

Anadolu Ajansı, (2017), Almanya'da Sığınmacılar Hergün Tehdit Ediliyor. http://aa.com.tr/tr/dunya/almanyada-siginmacilar-her-gun-tehdit-ediliyor/877133 Erişim Tarihi; 14/11/2022.

Behr, H. H., & Kulaçatan, M. (2022). *DITIB Jugendstudie.* Beltz Verlag.

BAMF (2017), Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, Das Bundesamt in Zahlen 2016 Asyl, Migration und Integration. https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Statistik/BundesamtinZahlen/bundesamt-in-zahlen-2016.pdf?__blob=publicationFile&v=16 Erişim Tarihi; 29/11/2022.

BMI, (2022), Bundesministerium Innern und für Heimat, Islam in Deutschland. https://www.bmi.bund.de/DE/themen/heimat-integration/staat-und-religion/islam-in-deutschland/islam-in-deutschland-node.html Erişim Tarihi; 29/11/2022.

Bundestagswahl, (2017), Ergebnis, Sitzverteilung, Koalitionen. https://bundestagswahl-2017.com/ergebnis/ Erişim Tarihi; 29/11/2022.

DRK, (2015), Deutsches Rotes Kreuz Rösrath Mülteci Kampı görüşmeleri, 04.12.2015.

DW, (2017), Almanyalı Müslümanlar yardımda başı çekiyor. https://www.dw.com/tr/almanyal%C4%B1-m%C3%BCsl%C3%BCmanlar-yard%C4%B1mda-ba%C5%9F%C4%B1-%C3%A7ekiyor/a-38139443 Erişim Tarihi; 29/11/2022.

Finthammer, V. (2016, Eylül 05). Warum die AfD so stark ist. . http://www.deutschlandradiokultur.de/wahl-in-mecklenburg-vorpommern-warum-die-afd-so-stark-ist.996.de.html?dram:article_id=364968 Erişim Tarihi; 29/11/2022.

DITIB, (2022a), Fluechtlingshilfe, DITIB Wohlfahrt (Mülteci Yardımları), http://fluechtlingshilfe.ditib.de/de/ Erişim Tarihi; 29/11/2022.

DITIB, (2022b), Flüchtlingshilfe DITIB, Wohlfahrt, Vasilik, https://fluechtlingshilfe.ditib.de/tr/vasilik/ Erişim Tarihi; 29/11/2022.

DITIB, (2022c), Flüchtlingshilfe DITIB Wohlfahrt, Barınma desteği, http://fluechtlingshilfe.ditib.de/tr/barinma-destegi/ Erişim Tarihi; 29/11/2022.

Fülling, H. (2019). *Religion und Integration in der deutschen Islampolitik.* Springer Verlag.

Gaida, L. (2016, Ağustos 21). Focus - Trotz weniger Flüchtlingen: Kölner sauer, weil sie Turnhallen nicht zurückbekommen.

http://www.focus.de/politik/deutschland/notunterkuenfte-in-nrw-trotz-weniger-fluechtlingen-koelner-sauer-weil-sie-turnhallen-nicht-zurueckbekommen_id_5842393.html Erişim Tarihi; 29/11/2022.

Gedik, (2021), Ahsen Sosyal Hizmet Modeli – İslami Sosyal Hizmet Yaklaşımı, İstanbul: Efe Akademi.

Häberle, L. (2020). *Islam – Meinungsfreiheit – Internet.* Springer Verlag.

H. Wolfram, (2022). BR24 - Projekt SoulTalk bekommt Bayerischen Integrationspreis. https://www.br.de/nachrichten/bayern/projekt-soultalk-bekommt-bayerischen-integrationspreis,T4eTMAT Erişim Tarihi; 29.11.2022).

Immel, Y. W. (2015, Eylül 09). Ohne die Moschee wären wir verloren. https://www.welt.de/regionales/nrw/article146517468/Ohne-die-Moschee-waeren-wir-verloren.html Erişim Tarihi; 29/11/2022.

İnternethaber, (2022). Kıyıya vuran Suriyeli çocuk dünya gündeminde. http://www.internethaber.com/kiyiya-vuran-suriyeli-cocuk-dunya-gundeminde-811089h.htm Erişim Tarihi;13/11/2022.

Jacob, V. (2011). *Die Bedeutung des Islam für Jugendliche aus der Türkei in Deutschland.* Freiburg: Centaurus Verlag & Media UG.

Janecek, B. (2016, Ekim 22). Kölner Stadt-Anzeiger - Wo Flüchtlinge in Köln leben. https://www.ksta.de/koeln/koeln-wie-viele-fluechtlinge-in-welchem-stadtteil-leben-zahlen-zur-verteilung-in-den-stadtteilen-197320?cb=1669745168861 Erişim Tarihi;13/11/2022.

Leubecher, M. (2022). Welt, Muslime in Deutschland helfen besonders häufig Flüchtlingen. https://www.welt.de/politik/deutschland/article163148827/Muslime-in-Deutschland-helfen-besonders-haeufig-Fluechtlingen.html#Comments Erişim Tarihi; 29/11/2022.

Olgun, U. (2015). *Islamische Religionsgemeinschaften als politische Akteure in Deutschland.* Springer Verlag.

ÖAW, (2022), Österreichische Akademie der Wissenschaften, Islamfeindliche Deutung Der Flüchtlingskrise Rettete Pegida Vor Bedeutungslosigkeit. https://www.oeaw.ac.at/news/islamfeindliche-deutung-der-fluechtlingskrise-rettete-pegida-vor-bedeutungslosigkeit-1 Erişim Tarihi; 13/11/2022.

Tagesschau, (2022). Merkels drei große kleine Worte. http://www.tagesschau.de c/inland/merkel-wir-schaffen-das-101.html Erişim Tarihi; 13/11/2022.

YTB, (2015). Vatandaşlık Rehberi *Yurt Dışı Türkler Başkanlığı. Türkiye Almanya, Başbakanlık Yurt Dışı Türkler Başkanlığı.*

Yenişafak, (2022). Kayıp olan sığınmacı çocuklar. http://www.yenisafak.com/dunya/almanyada-9-bin-cocuk-kayip-2519033 Erişim Tarihi; 29/11/2022.

Zeit, (2022). Profis verzweifelt gesucht. http://www.zeit.de/2015/41/muslime-islam-fluechtlingshilfe/seite-2 Erişim Tarihi; 29/11/2022.

Mediendienst, (2022). Leben ohne Papiere: Irreguläre Migranten. https://mediendienst-integration.de/migration/irregulaere.html Erişim Tarihi; 14/11/2022.

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM
AVRUPA (BELÇİKA) CEZAEVLERİNDE MANEVİ DESTEK HİZMETLERİ

Abdulhalim İnam - Nagihan Seyis

ÖZET

Suç ve ceza insanın var oluşundan beri süregelen bir olgudur ve insan var olduğu sürece de devam edecektir. Ancak ceza anlayışı geçmişten günümüze evirilerek gelmiştir. Geçmişte suça sebep olacak etmenlerin içinde toplum veya bireyin çevresi yer alamazken günümüzde bu olgunun "toplum içindeki birey" anlayışına yöneldiği gözlemlenmektedir. Bu anlayış neticesinde suç işleyen kişinin bireysel olarak ele alınışından daha çok suça sebep olan temel faktörler dikkate alınmış ve çalışmalar ile araştırmaların konusu hâline gelmiştir. Sosyal değişim ve toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda cezaevlerinde ıslahat ve iyileştirme politikalarının yanı sıra, suçu ve yeniden suç işlemeyi azaltmaya ve önlemeye yönelik faaliyetler büyük önem arz etmektedir. Bu ise hem suçlu ile mağdurun hem de aileleri ile tüm toplumun dikkate alındığı bir bütüncül (holistik) bir yaklaşım ile cezaevlerinin de sosyal hizmet alanında yer almasına sebep olmuştur.

Bu çalışmada Belçika cezaevlerinde bulunan tutuklulara verilen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine ilişkin bir araştırma yürütülmüştür. Yapılan çalışma ile cezaevlerinde yürütülen sosyal hizmet çalışmalarında din ve maneviyat etkisinin mahkûmlar üzerindeki etkisini saptamak hedeflenmiştir. Araştırma kapsamında bu alanda İslami manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunan üç kişi ile görüşülmüş ve uygulama alanı ile ilgili görüşleri altı tema altında incelenmiştir. Araştırmanın teorik kısmında ise sosyal hizmet ve manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri arasındaki ilişkiler ele alınmış ve manevi rehberlik hizmetleri noktasında uzun bir geçmişe sahip olan Batı Avrupa ülkelerinden Belçika örneğinde din hizmetleri ve manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarına dair kavramlar, hukuki dayanaklar, teolojik arka planı ile uygulamanın yansımalarına yer verilmiştir. Araştırmanın temelini ise uygulayıcılar ile yapılan görüşmeler oluşturmaktadır.

- Mahkûmların tahliyesi sonrasında mahkûmlarla iletişimin devam etmediği ve manevi destek sunmanın bu açıdan yetersiz olduğu görülmüştür. Fakat tahliye sonrası farklı kurumlarca destek imkânı bulunmaktadır. Sağlanan hizmetin verimliliği açısından tahliye sonrasında da kişilerle aile ve çevrelerini de dikkate alarak irtibatın devam ettirilmesi büyük önem teşkil etmektedir.
- Cezaevlerinde uygulayıcıların ve mahkûmların çeşitli sorunlarla karşılaştıkları tesbit edilmiştir. Çalışma ortamından kaynaklı sorunlar, diğer personellerden ve mahkûmlardan kaynaklı sorunlar, materyal eksikliği gibi çeşitli sorun alanları sıralanmıştır. Namaz kılma ve helal gıda tüketimi gibi durumlarda da zorlukların yaşandığı fakat cezaevi yönetimi ile iş birliği yapılarak sıkıntıların çözüldüğü saptanmıştır.

Netice itibarıyla Belçika cezaevlerinde tutuklu ve mahkûmlara yönelik manevi destek hizmetlerinin mahkûmların rehabilitasyonunda ve topluma kazandırılmasında önemli bir yere sahip olduğu tesbit edilmiştir. Belçika örneğinden yola çıkarak Türkiye'de yeni bir uzmanlık dalı olan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde de klasik vaaz ve irşat yaklaşımından uzaklaşılmalı ve rehabilitasyon odaklı çalışmalar sunulmalıdır. Aynı zamanda imamlık ve vaizlik gibi diğer mesleklerle olan sınırları belirlenmeli ve kurumlara entegre bir şekilde yer almalıdır. Belçika örneğinde görüldüğü gibi manevi destek hizmetleri holistik bir yaklaşım ile cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri daha etkin bir hâle getirilmelidir.

KAYNAKÇA

Akyüz, Ö. F. (2016). Hollanda Devlet Kurumlarında (Cezaevi ve Hastane) İslami Manevi Bakım Hizmetleri Uygulaması ve Cami İmamlığından Farkı. A. Ayten, M. Koç, & N. Tınaz, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Cilt-II* (s. 237-251). Dem Yayınları.

Aşlamacı, İ., & Yılmaz, A. (2019). Cezaevlerinde Yürütülen Din Hizmetleri ve Manevi Rehberliğin Niteliği: Cezaevi Vaizlerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma. M. Zengin, N. Tınaz, A. Ayten, & H. Ekşi, *Cezaevi Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik* (s. 17-38). dem Yayınları.

Beweilingnews.nl. (2022, Aralık 6). https://beveiligingnieuws.nl/kwart-meer-nederlanders-in-belgische-gevangenissen/

Creswell, J. W. (2014). *Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları Araştırma Deseni.* (S. B. Demir, Çev.) Eğiten Kitap.

Doğaner, S. (1992). BELÇİKA, Kuzey Avrupa'da Bir Ülke, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 5, s. 393-395). Test Yayını. https://islamansiklopedisi.org.tr/belcika#1

Dönmez, M. (2021). Belçika'daki Müslüman Göçmenlere Hizmet Veren Manevi Danışmanların Eğitimi. *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi, (3)*, 25-53.

Elmas, M. (2017). *Hidayete Eren Belçikalı Müslümanlar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. Belçika Anvers Örneği.* Konya. tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

EMB, (2022). Executief van de Moslims van België, https://www.embnet.be/sites/default/files/emb-18-19093-brochure_conseillers_penitentiaire_-edf-210218-r1.pdf.

Erdem, M., & Kesgin, B. (2017). Manevi Destek Uygulayıcılarının Manevi Destek Hizmetlerine İlişkin Görüşleri. *7*(15), 124-140.

EU-Parliament, (2022). What is Eurobarometer, www.europarl.europa.eu/at-your-service/en/be-heard/eurobarometer

Gedik, M. (2021). Ahsen Sosyal Hizmet Modeli – İslami Sosyal Hizmet Yaklaşımı. İstanbul: Efe Akademi.

Güçlüten, Ç., & Cereci, S. (2021). Uluslararsı Göç Temelinde Göçmen ve Suç İlişkisi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18*(47), 22-35.

HLN, (2017), 44 procent Belgische gevangenen is buitenlander. https://www.hln.be/gevangenissen/44-procent-belgische-gevangenen-is-buitenlander~a459d4f0/

İnam, A. (2018). Belçika Ortaöğretim Kurumlarındaki Moral Derslerinin Din Eğitimi Açısından Teorik Bir Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2*(31), 234-274.

Işık, H. (2016). Ceza İnfaz Kurumu Bağlamında Manevi Rehberliğin Teorik Temelleri: İngiltere ve Türkiye'deki Uygulamaların Karşılaştırılmalı Olarak Değerlendirilmesi. M. K. Ali Ayten, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Cilt-II* (s. 215-236). dem Yayınları.

JUSTİTİE, (2022a), Grondwettelijke principes, https://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/erediensten_en_vrijzinnigheid/grondwettelijke_principes

JUSTİTİE, (2022b), DG Penitentiaire inrichtingen, https://justitie.belgium.be/nl/statistieken/dg_penitentiaire_inrichtingen

Kaart-België. (2022). Landkaart van België met zijn Provincies, https://kaartbelgie.net

Karagül, A. (2012). Manevi bakım: Anlamı, önemi, yöntemi ve eğitimi (Hollanda örneği). *Dini Araştırmalar,*15 (40), 5-27.

Krysik, J. L., & Finn, J. (2015). Etkili Uygulama İçin Sosyal Hizmet Araştırması. Nika Yayınları.

KW, (2022), Allereerste analyse ooit: wie zit er in de gevangenis van Brugge, https://kw.be/nieuws/criminaliteit/gevangenis/allereerste-analyse

Moniteur, B. (2019). http://moniteurbelge.be

Özdemir, Ş. (2012). Cezaevlerinde Din Eğitimi ve Dini Danışmanlık. N. Altaş, & M. Köylü içinde, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Gündüz Yayıncılık.

STADTBEL. (2022), Au 1er janvier 2022, la population légale belge comptait 11.584.008 habitants, https://statbel.fgov.be/fr/themes/population/structure-de-la-population

TDK, (2022). Türk Dil Kurumu, https://sozluk.gov.tr/

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Arastirma Yöntemleri.* Seçkin Yayıncılık.

Zengin, M., Tınaz, N., Ayten, A., & Ekşi, H. (2019). *Cezaevi Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik.* İstanbul: Dem Yayınları.

SAVUNMA YÖNETİMİNDE GÜNCEL YAKLAŞIMLAR

Editörler
Doç. Dr. Memduh Begenirbaş
Doç. Dr. Mustafa Kemal Topcu

nobel

SAVUNMA YÖNETİMİNDE GÜNCEL YAKLAŞIMLAR

Editörler: Doç. Dr. Memduh Begenirbaş, Doç. Dr. Mustafa Kemal Topcu

Yayın No.: 4687
Beşeri Bilimler: 493
ISBN: 978-625-427-956-0
E-ISBN: 78-625-427-955-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Şubat 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Begenirbaş, Memduh., Topcu, Mustafa Kemal.
Savunma Yönetiminde Güncel Yaklaşımlar / Memduh Begenirbaş, Mustafa Kemal Topcu
1. Basım, XIV + 438 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-956-0
E-ISBN: 78-625-427-955-3
1. Savunma Yönetimi 2. Savunma Planlaması 3. Savunma Kaynak Yönetimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**
ÖN SÖZ ..... **xiii**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
SAVUNMA YÖNETİMİ ÖNCESİ VE ÖTESİ **7**
Gülhan Çalış Yazgu - Mustafa Bekmezci

Giriş 8
Stratejik Savunma Yönetimi 9
Savunma Planlamasında Yaşanan Değişimler 12
Savunma Yönetimi Ötesi 21
Sonuç 23
Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları 24
Kaynakça 25

İKİNCİ BÖLÜM
POSTMODERN YAKLAŞIMLAR, MİLLÎ GÜÇ UNSURLARI,
ASKERÎ GÜCÜN DEĞİŞİMİ VE DÖNÜŞÜMÜ **27**
Tuğrul Oğuzhan

Giriş 28
Postmodern Yaklaşımlar 30
Millî Güç Unsurları 32
Millî Gücün Bağlamsal Yönü 33
Millî Güç Unsurları 36
Sonuç 61
Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları 63
Kaynakça 63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
POSTMODERN DÖNEMDE SAVUNMA KAYNAKLARI YÖNETİMİ **67**
Ebru Caymaz

Giriş 68
Postmodernizm Kavramına Yakından Bir Bakış 69
Yeni Dünya Düzeni ve Postmodern Ordular 71

Savunma Kaynaklarının Yönetimine Dair Kuramsal Tartışmalar 72
Postmodern Dönemde Savunma Kaynakları Yönetimi 74
Sonuç 77
Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları 78
Kaynakça 78

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SAVUNMA YÖNETİMİNDE STRATEJİK ORTAKLIK VE İŞ BİRLİKLERİ 81
Oğuzhan Pehlivan

Giriş 82
Stratejik Ortaklık ve İş Birliği 83
NATO'nun Stratejik Ortaklık ve İş Birliğine Bakışı 90
Savunma Yönetiminde Stratejik Ortaklık ve İş Birliği Yaklaşımları 92
Sonuç 99
Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları 101
Kaynakça 101

BEŞİNCİ BÖLÜM
SAVUNMA YÖNETİMİNDE BÖLGESEL OLUŞUMLARIN ROLÜ 107
Hasan Yılmaz

Giriş 108
Kavram ve Kuramda Bölgeselleşme 109
Savunma Planlaması, Belirsizlik, Savunma Yetenekleri 114
Savunma Planlama ve Yönetimi Açısından Bölgesel Vakalar 120
Bölgesel Oluşumların Savunma Planlaması ve Yönetimi ile İlişkisi 131
Sonuç 134
Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları 135
Kaynakça 136

ALTINCI BÖLÜM
POSTMODERN YAKLAŞIMLAR VE KUVVET PLANLAMASI 139
Metin Ocak

Giriş 140
Kuvvet Planlaması 141
Kuvvet Planlamanın Stratejik Mantığı 143
Tarihsel Süreçte Kuvvet Planlaması 145
Sonuç: Günümüzde Kuvvet Planlaması Yaklaşımı 147

Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları 151
Kaynakça 151

YEDİNCİ BÖLÜM
POSTMODERN TOPLUM VE SAVUNMA YÖNETİMİ 153
Hakan Ömer Tunca

Giriş 154
Postmodern Toplumun Teorik Arkaplanı 158
Postmodernizmde Savunma Yönetimi 165
Sonuç 168
Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları 170
Kaynakça 170

SEKİZİNCİ BÖLÜM
SAVUNMA YÖNETİMİNDE SİVİL-ASKER İŞ BİRLİĞİ 173
Merve Asiloğulları Ayan

Giriş 174
Yönetim, Devlet ve Askerin Evrimi 177
Sivil-Asker İlişkilerinde Kuram 179
Sivil-Asker İlişkilerinde Parametreler 183
Türkiye'de Sivil-Asker İş Birliği 186
Savunma Yönetimi ve Sivil-Asker İş Birliği İlişkisi 189
Sonuç 190
Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları 192
Kaynakça 192

DOKUZUNCU BÖLÜM
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE SAVUNMA YÖNETİMİ 195
Rukiye Can Yalçın - Pınar Fayganoğlu

Giriş 196
Sivil Toplum Kuruluşları 197
Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihçesi 201
Sivil Toplum Kuruluşlarının Özellikleri 206
Hükûmet Dışı Organizasyonların Sınıflandırılması 208
Savunma Planlaması ve Sivil Toplum Kuruluşları 209
Sonuç 216
Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları 217
Kaynakça 217

ONUNCU BÖLÜM
SAVUNMA YÖNETİMİNDE ÖZEL ASKERÎ ŞİRKETLER 221
Çağdaş Akif Kahraman

Giriş 222
Savunma Planlaması Yaklaşımları ve Planlamaya Etki Eden Unsurların Tarihsel Süreçteki Değişimleri 223
Askerî Hizmet Sağlayan Özel Askerî Şirketler 226
Askerî Hizmet Sağlayan Özel Askerî Şirket Türleri 228
Askerî Ürün Sağlayan Özel Askerî Şirketler 229
Türk Savunma Sanayiinin Tarihsel Dönüşümü 231
Ülkemizde Askerî Ürün Sağlayan Özel Askerî Şirketler 235
Sonuç 243
Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları 244
Kaynakça 245

ON BİRİNCİ BÖLÜM
KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ VE SAVUNMA PLANLAMASI 247
Süleyman Akbay - Mustafa Kemal Topcu

Giriş 248
Koruma Sorumluluğu Doktrini 250
Koruma Sorumluluğu Kavramının BM Bağlamında Gelişimi 250
Koruma Sorumluluğu Müdahale Nedenleri 254
Uygulama Örnekleri 256
Sonuç 262
Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları 265
Kaynakça 265

ON İKİNCİ BÖLÜM
SAVUNMA YÖNETİMİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 269
Kemal Eroğluer

Giriş 270
Sürdürülebilirlik 271
Sürdürülebilirlik ve İlişkili Kavramlar 282
Örgütlerde Sürdürülebilirlik Yönetimi 292
Savunma Yönetiminde Sürdürülebilirlik 296
Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları 305
Kaynakça 305

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SAVUNMA SANAYİ STRATEJİLERİ:
Türk Savunma Sanayisi İçin Mavi Okyanus Stratejisi Önerisi 311
Mustafa Kemal Topcu - Göksel Korkmaz

Giriş 312
Küresel Savunma Sanayi Stratejileri 313
Mavi Okyanus Stratejisi 323
Türk Savunma Sanayi için Mavi Okyanus Stratejisi Önerisi 327
Sonuç 338
Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları 340
Kaynakça 341

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SAVUNMA PLANLAMASI VE TEKNOLOJİ ÖNGÖRÜSÜ 345
Sinan Babaçoglu - Memduh Begenirbaş

Giriş 346
Teknoloji Öngörüsüne Genel Bakış 348
Teknoloji Öngörüsü Üzerine Kuramsal Tartışmalar 349
Öngörü, Politika ve Strateji İlişkisi 351
Savunma Planlaması ve Teknoloji Öngörüsü 353
Öngörü Çalışmalarında Kullanılan Metotlar, Uygulamalar, Teknikler 360
İyi Bir Öngörü Çalışması Nasıl Olur? 360
Teknoloji Öngörüsünde Yapılan Genel Hatalar 361
Bazı Önemli Teknoloji Öngörü Yöntemleri 362
Öngörü Yöntemi Seçimi 364
Teknoloji Öngörüsünün Planlaması 364
Teknoloji Öngörüsünde Güncel Yöntemler 365
Sonuç 367
Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları 368
Teknoloji Öngörü Yöntemleri (Ek-1) 369
Kaynakça 370

ON BEŞİNCİ BÖLÜM
SAVUNMA YÖNETİMİNDE YENİLİK VE NANOTEKNOLOJİ 373
Volkan Ergül - Serkan Pasinlioğlu - Memduh Begenirbaş

Giriş 375
Savunma Yönetimi ve Teknoloji İlişkisi 376

Savunma Yönetiminde Yenilik 379
Sonuç 402
Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları 405
Kaynakça 405

ON ALTINCI BÖLÜM
SAVUNMA YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKÂ 409
Kemal Gürol Kurtay - Hakan Ayhan Dağıstanlı

Giriş 411
Yapay Zekâya Genel Bakış 412
Endüstri Devrimi ve Yapay Zekâ 413
Yapay Zekâ Uygulama Teknikleri 418
Savunma Yönetiminde Yapay Zekâ 423
Sonuç 434
Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları 436
Kaynakça 436

BİRİNCİ BÖLÜM
SAVUNMA YÖNETİMİ ÖNCESİ VE ÖTESİ

Gülhan Çalış Yazgu - Mustafa Bekmezci

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Savunma Yönetimi	* Tehdit Temelli Planlama
* Savunma Planlaması	* Yetenek Temelli Planlama
* Kadro Temelli Planlama	

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Savunma yönetimi kavramını açıklayabilmeniz, 2. Savunma planlamasını ve planlama süreçlerini anlayabilmeniz, 3. Savunma planlama sürecinde Kadro Temelli Planlamayı anlayabilmeniz,	4. Savunma planlama sürecinde Tehdit Temelli Planlamayı kavrayabilmeniz, 5. Savunma planlama sürecinde Yetenek Temelli Planlamayı anlayabilmeniz gerekir.

10- Yetenek temelli planlama diğer planlama yaklaşımlarına göre geleceğin harp ortamlarında ortaya çıkabilecek durumlara karşı kuvvet birimlerinin yetenek kazanımını hedeflemektedir. Planlama anlayışları içerisinde geleceğe yönelik olarak ortaya koyulan bu planlama anlayışının ne gibi zorlukları olabilir? Bu zorluklarla başa çıkabilmek için ne gibi tedbirler alınabilir? Değerlendiniz.

Kaynakça

Altunok, T., Korkmazyürek H., Sığrı, Ü. ve Hazır, K. (2010). Stratejik Savunma Yönetimi Yeni Perspektifler/Yeni Yaklaşımlar. Ankara, Bizim Büro Yayınları.

Begenirbaş, M. ve Gürsoy, A. (2020). Savunmada Teknoloji ve Yenilik. İçinde Memduh Begenirbaş, Rukiye Can Yalçın ve Serkan Yenal (Ed.). Strateji ve Güvenlik Alanında Temel ve Güncel Yaklaşımlar. Nobel, Ankara, 221-269.

Begenirbaş, M. (2022). Savunma Yönetimi ve Planlaması, Nobel, Ankara.

Berk, U. (2015). Stratejik Savunma ve Güvenlik Planlamasında Ortak Bir Yaklaşım Olarak Senaryo Temelli Planlama, Güvenlik Bilimleri Dergisi, 4(2), 1-36.

Erenel, F. & Eren, Ö. (2018). The Applicability of Program Management Approach in the Defense Acquisition Projects in Order to Avoid Deviations . İnsan ve İnsan , 5 (17) , 163-193 .

Fox, J. (2011). Defense Acquisition Reform, 1960-2009: An Elusive Goal. U.S. Army, Centre of Military History. Washington D.C

Kahraman, Ç.A. (2016). Tarihsel Süreçte Savunma Planlaması Yaklaşımları ile Savunma Tedarik Sistemleri Arasındaki İlişki, Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, 26(2), 101-126.

KHO (2018). Lojistik Yönetimi, Ankara.

Korkmazyürek, H. ve Şeşen, H. (2008). Savunma Yönetiminde Yeni Planlama Yaklaşımları: Kavramsal Bir Analiz, KHO Bilim Dergisi, 18(1), 54-78.

Korkmazyürek, H. (2018). Stratejik Savunma Yönetimi, Hiperyayın, İstanbul.

Mevlütoğlu, A. (2016). Türkiye'nin Savunma Reformu: Tespit ve Öneriler, SETA Kitapları, İstanbul.

Meydan, C. H. ve Demirel, A. (2010). Savunma Planlamasında Belirsizlik ve Belirsizlikle Başa Çıkmada Esnek Yaklaşımlar, Savunma Bilimleri Dergisi, 9(1), 13-27.

Nedelcu, M. (2014). Defense Resources Management Using Game Theory, Journal of Defense Resources Management, 1(8), 33-44.

Petrov, Z. (2019). Key Aspects and Analysis of European Defense Planning Processes, International e-Journal of Advances in Social Sciences, 5(15), 1238-1250.

Pfeiffer, H. (2008), Defence and Force Planning in Historical Perspective: NATO as a Case Study, Baltic Security & Defence Review, 10, 103-120.

Pirinççi, F. ve Yeşiltaş, M. (Ed.) (2021). Savunma Politikalarına Giriş, SETA Kitapları, İstanbul.

Schwartz, Moshe. (2014). Defense Acquisitions: How Dod Acquires Weapon Systems And Recent Efforts To Reform The Process, Congressional Research Service, 2014.

Young, T. H. (2010). Linking Defense Planning and Resource Decisions: A Return to Systems Thinking, Defense&Security Analysis, 26(4), 4,387-400.

Zulham, M., Saragih, H. M., Thamrin, S. ve Silitonga, T. B. (2020). Turkey's Involment in the Syrian Conflict from a Defense Management Perspective, Academic Journal of Islamic Studies, 5(2), 81-100.

İKİNCİ BÖLÜM
POSTMODERN YAKLAŞIMLAR, MİLLÎ GÜÇ UNSURLARI, ASKERÎ GÜCÜN DEĞİŞİMİ VE DÖNÜŞÜMÜ

Tuğrul Oğuzhan

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Postmodern Yaklaşımlar
* Millî Güç
* Coğrafi Güç
* Nüfus Gücü
* Siyasi Güç
* Bilimsel ve Teknolojik Güç
* Psiko-sosyal ve Kültürel Güç
* Askerî Güç
* Askerî Teknik Devrim
* Askerî İşlerde Devrim

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Postmodernizm ve güvenlik ilişkisini anlayabilirsiniz.
2. Millî güç kavramını anlayabilirsiniz.
3. Millî gücün bağlamsal yönünü anlayabilirsiniz.
4. Millî güç unsurlarını açıklayabilirsiniz.
5. Askerî gücün değişimini ve sonuçlarını anlayabilirsiniz.

Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları

1. Postmodernizmin güvenlik ve savunma anlayışına etkilerini açıklayınız.
2. Millî gücün bağlamsal boyutları nelerdir?
3. Millî güç kavramını açıklayınız.
4. Coğrafi gücün millî güç içerisindeki yerini ve savunma anlayışı yönüyle ilişkisini açıklayınız.
5. Nüfus gücü kapsamında nüfus büyüklüğü, nüfus dengesi, nüfus nicelik ve nitelik kavramlarının önemini açıklayınız.
6. Siyasi güç anlamımda siyasi iktidarların önemini açıklayarak, iç siyaset ve dış siyaset kavramlarının millî güç için önemini tartışınız.
7. Millî güvenlik ile siyaset ilişkisini millî güvenlik siyasi kavramı üzerinden tartışınız.
8. Bilimsel ve teknolojik gücün millî güce katkılarını açıklayarak teknolojik gücün etkilendiği faktörleri yazınız.
9. Ekonomik gücün millî güç içerisindeki önemini açıklayarak askerî harcamalar kapsamında ne gibi etkilerinin olacağını tartışınız.
10. Psiko-sosyal ve kültürel gücün bileşenleri olan millî irade, millî ahlak ve millî karakter kavramlarını örnekler vererek açıklayınız.
11. Askerî gücün dayandığı maddi ve manevi unsurları açıklayarak askerî gücün niceliği ve niteliği ve askerî güç için ayrılacak kaynaklar anlamında stratejik savunma planlaması yaklaşımının sağlayacağı katkıları tartışınız.

Kaynakça

Adamsky, D. (2010). The Culture of Military Innovation: The Impact of Cultural Factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, the US, and Israel. Stanford University Press.

Ahmad, A. (2012). Concept of national power. Strategic Studies, 32(2/3), 83-101.

Ahmet Küçükşahin, (2006). Bir Güç Unsuru Olarak Türk Halkı ve Bu Bağlamda Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk Subayına ve Türk Gencine Yüklediği Görevler, Harp Akademileri, Ocak, s. 51-52.

Allison, G.T. (1971). Essence of a Decision: Explaining the Cuban Missiles Crisis, Boston: Little, Brown.

Arı, T. (2006). Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya. İşbirliği, Dördüncü Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul

Arslan, S. (2011). Kaynak kontrolü yaklaşımı ile milli güç analiz modeli önerisi: Türkiye örneği. Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü. İstanbul

Ates, B. (2020). Askeri Degisim: Soguk Savas Sonrasi Dönem Üzerine Bir Inceleme/Military Change: An Analysis on the Post Cold War Era. Cankiri Karatekin Universitesi Iktisadi ve Idari Bilimler Fakultesi Dergisi, 10(1), 15-43.

Ates, D. (2009). Küresel şehirde güvenlik sorunu. Middle East Technical University Studies in Development, 36(1).

Ateş, A. (2013). Stratejik İstihbarat ve Türk Dış Politikasına Etkisi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydın, N. (2007). "ABD ile Rusya'nın Yeni Güç Politikaları ve Türkiye", 2023, 15 Temmuz 2007, Sayı: 75, s. 42.

Banger, G. (2017). Endüstri 4.0 Extra, Dorlion Yayınları, 1. *Baskı, Ankara*.

Bayat, M. (1986). Milli güç ve Devlet. Belge Yayınları (Dün Bugün-Yarın).İstanbul.

Bayra, A. E. (2019). Hobbesyen anlayışın post-moderniteye mirası: Güvenlik devleti(Yayımlanmamış Doktora Tezi) İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul

Begenirbaş, M. (2021), Savunma Yönetimi ve Planlaması, Nobel, Anlara.

Bitzinger, R. A. (2006). Transforming the US Military: Implications for the Asia–Pacific.

Davutoğlu, A. (2001). Stratejik Derinlik. Küre Yayınları, İstanbul.

Dumankaya, E. M. (2019). Uluslararası İlişkiler ve Güç Kavramı. Trend Analizi, 1-10.

Erdoğan, İ. (2013). Küreselleşme olgusu bağlamında yeni güvenlik algısı. Gazi Akademik Bakış, 6(12), 265-292.

Erendil, M. (1989). Atatürkçü Uygulamada Milli Güç. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, (14).

Erten, Ş. (2018). Dördüncü Sanayi Devrimine Girilirken Türk Milliyetçiliği. Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi, 3(1), 188-206.

Frunzeti, T. (2010). Human resources management education-from operational conceptualization to the military system's transformation. Journal of Defense Resources Management (JoDRM), 1(1), 7 12.

Gen, S. D. T. M. (2003). Demography as an Element of National Power. NDC Journal.

Graham T. Allison, Essence of a Decision: Explaining the Cuban Missiles Crisis, Boston: Little, Brown, 1971, pp. 123-

Grosaru, F. E. (2015). The Revolution in Military Affairs in Information Age and Its Impact on Defense Resources Management Performance. In The International Scientific Conference eLearning and Software for Education (Vol. 1, p. 445). " Carol I" National Defence University.

Gül, H. (2021). Postmodern Dönemde Ulus Devletlerin Yeni Güvenlik Sorunları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi, Karabük

Gün, Ç. (2014). Ulusal Güvenlik Politikalarının Belirlenmesinde İstihbaratın Rolü ve Önemi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü.

Hartmann, F. H. (1973). The relations of nations. Macmillan. New York.

Jablonsky, D. (2008). Natıonal Power. In J. B. Bartholomees (Ed.), Volume I: Theory Of War And Strategy (pp. 145–162). Strategic Studies Institute, US Army War College. http://www.jstor.org/stable/resrep12115.13

Karadağ, A. (1999). Türkiye'nin Kalkınmasında Bir Güç Kaynağı: Nüfus. Ege Coğrafya Dergisi, 10(1).

Karakoc, E., & Yılmaz, B.. (2020). Askeri Güç Ve Teknolojik Dönüşüm (Mılıtary Power And Technologıcal Transformatıon). Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research . 13(72),229-241.

Kazgan, G. (2009). Küreselleşme ve Ulus–Devlet Yeni Ekonomik Düzen, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 5. Baskı, İstanbul.

Kent, S. (2003). Stratejik İstihbarat. ASAM Yayınları. Ankara.

Keyik, M. ve Erol M. S., (2019) "Realizme Göre Güç Ve Güç Dengesi Kavramları", Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 3 (1), 12-49.

Kinsella, D., Russett, B., ve Starr, H. (2012). World politics: The menu for choice. Cengage Learning.

Krepinevich, A. F. (1992). The military-technical revolution: A preliminary assessment. Washington, DC: Center for Strategic and Budgetary Assessments.

Luttwak, E. N. (1995). Toward Post-Heroic Warfare. Foreign Affairs, 74(3), 109.

Martyanov, A. (2019). The (real) revolution in military affairs. SCB Distributors.

Metz, S. (2006). America's defense transformation: A conceptual and political history. Defence Studies, 6(1), 1-25.

Milan Vego, 'Effects-Bases Operations: A Critique', Joint Forces Quarterly 41/2 (2006), 51–57.

Morgenthau, H. (1973). Politics among nations: the struggle for peace and power. New York: Knoph.

Morgenthau, H. J., Thompson, K. W., & Clinton, W. D. (1985). Politics among nations: The struggle for power and peace. Newyork: Alfred A.Knopf

Mowthorpe, M. (2005). The Revolution in Military Affairs (RMA): The United States, Russian and Chinese Views. The Journal of Social, Political, and Economic Studies, 30(2), 137.

Nation, R. C. (2008). Natıonal Power. In J. B. Bartholomees (Ed.), Volume I: Theory Of War And Strategy (pp. 163–174). Strategic Studies Institute, US Army War College. http://www.jstor.org/stable/resrep12115.14

Nye Jr, J. S. (2009). Get smart: Combining hard and soft power. Foreign affairs, 160-163.

Organski A. F. K. (1968). World politics (Second). Alfred A. Knopf. New York.

O'Rourke, R. (2004, December). Defense transformation: Background and oversight issues for congress. Lıbrary of congress washıngton dc congressıonal research servıce.

Owens, W. A. (1996). The emerging US system-of-systems (No. 63). National Defense University, Institute for National Strategic Studies.

Özdemir, M. (2015). Uluslararası İlişkilerde İstihbarat Örgütlerin Rolü Açısından Türkiye. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İstanbul.

Özdoğan, O. (2017). Endüstri 4.0 Dördüncü Sanayi Devrimi ve Endüstriyel Dönüşümün Anahtarları. Pusula Yayınları. İstanbul.

Özyağcılar,K. (2020). Milli güç unsuru olarak istihbarat etkeninin analizi. Yayımlanmamış Yüksek Lisasns Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi , İstanbul

Prezelj, I., Kopac, E., Ziberna, A., Kolak, A., & Grizold, A. (2015). Evolutionary reality of the revolution in military affairs: Results of a comparative study. Romanian Journal of Political Science, 15(2), 4.

Raska, M. (2021). The sixth RMA wave: Disruption in military affairs? Journal of strategic studies, 44(4), 456-479.

Rumsfeld, D. H. (2002). Transforming the Military. Foreign Affairs, 81(3), 20-32.

Sadik, N. (1991). World population continues to rise. Futurist, 25(2), 9-14.

Schloming, G. C. (1991). Power and principle in international affairs. Houghton Mifflin Harcourt P.C.

Sloan, E. (2008). Military Transformation and Modern Warfare A Reference Handbook, Westport: Praeger Security International.

Summers, H. G. (1983). On strategy: The Vietnam war in context. Strategic Studies Institute, US Army War College.Carlisle PA

Şaylan, G. (2009). Postmodernizm (3. Basım). İmge Kitabevi, Ankara.

Ulaş, B. (2011). Jeopolitik Türkiye'nin Milli Güvenliği ve Avrupa Birliği Üyelik Süreci. İstanbul: Başlık Yayın Grubu.

Ünal, A. N., & Yarman, B. S. B. (2014, October). Milli Güç Unsurlarının Belirlenmesinde Siber Uzay Faktörü. In 7th International Conference on Information Security and Cryptology, İstanbul (pp. 17 18).

Ünsal, Ş. (2006). Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya'ya Yönelik Hâkim Güç Merkezlerinin Vizyonları, Politikaları ve Stratejileri, Küresel Strateji ve Uluslararası Güvenlik Ders Kitabı, Harp Akademileri Komutanlığı Yayını, İstanbul, 2006, s. 33.

Ünsal, Ş. (2010). Milli Güç, Bileşenleri ve Vasıtaları. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, (187), 27-50.

Wrong, D. H. (1979). Power: Its Forms. Bases and Uses, Harper and Row ,New York

Yılmaz, B. (2019). Hava Gücünün Dönüşümü ve Teknoloji. Cilt:11/İlkbahar Sayı:42, s. 356-368.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
POSTMODERN DÖNEMDE SAVUNMA KAYNAKLARI YÖNETİMİ

Ebru Caymaz

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

- Postmodern Dönem
- Postmodern Ordu
- Savunma Planlama
- Savunma Kaynakları
- Stratejik Yönetim
- Savunma Kaynakları Yönetimi
- Yeni Dünya Düzeni

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Savunma planlaması, strateji ve kaynak yönetimi arasındaki ilişkiyi anlamanız,
2. Postmodern dönem ve savunma kaynakları yönetimi arasındaki ilişkiyi açıklayabilmeniz,
3. Postmodern dönem, postmodern ordu ve savunma kaynakları yönetimi kavramlarını açıklayabilmeniz,
4. Postmodern dönemde savunma kaynaklarının planlanması ve yönetimi süreçleri hakkında bilgi sahibi olmanız,
5. Savunma kaynaklarının yönetiminde güncel yaklaşımlar hakkında bilgi sahibi olmanız hedeflenmektedir.

lama ve yönetim süreci sadece askerî değil disiplinlerarası bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır.

Bu enstitülerde bilhassa proje/program ve portföy yönetimi konularında uzman personel istihdam edilerek, tamamen savunma sanayisine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmesi, üst yönetim kademesi için temel destek sağlayacak ara yönetim kademelerinde görev yapan insan kaynağının düzenlenen eğitim ve kurslara katılımlarının teşvik edilmesi, süreçte yer alan tüm insan kaynağının aynı formasyona sahip olması açısından oldukça önemlidir.

Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları

1. Savunma planlama yaklaşımları nelerdir?
2. Savunma planlaması, strateji ve kaynak yönetimi arasındaki ilişkiyi açıklayınız.
3. Postmodern dönem ve postmodern ordu kavramlarını açıklayınız.
4. Etkin bir savunma kaynakları yönetimi hangi süreçlerden oluşur?
5. Türkiye'de PPBUS sürecinde karşılaşılan en temel zorluk nedir? Açıklayınız.
6. Postmodern dönemde savunma kaynaklarının planlanması ve yönetimi süreçlerini açıklayınız.

Kaynakça

Barzelay, M., & Campbell, C. (2003). *Preparing for the Future: Strategic Planning in the U.S. Air Force*. Washington, DC: Brookings Institution Press.

Battistelli, F. (1997). Peacekeeping and the postmodern soldier, Armed Forces & Society 23, 3, Spring, 467-484.

Bondy, H. (2004). Postmodernism and the source of military strength in the Anglo West. *Armed Forces & Society*, 31 (1), 31-61.

Booth, B., Kestnbaum, M., Segal, D. R. (2001). Are post-cold war militaries postmodern?. *Armed Forces & Society* 27, 3 (Spring), 319-342.

Booth, K. (2012). *Dünya Güvenliği Kuramı*. Çev. Çağdaş Üngör. Küre Yayınları.

Burk, J. (1998). Introduction, 1998: Ten Years of New Times, içinde *The Adaptive Military: Armed Forces in a Turbulent World* (ed. James Burk), New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.

Burk, J. (2002). Expertise, jurisdiction, and legitimacy of the 8military profession, içinde *The Future of the Army Profession* (ed. Don Snider, Gayle Watkins, and Lloyd J.) Matthews: Boston, MA: McGraw-Hill.

Coker, C. (1998). Post-Modern War, *RUSI Journal.* 143, 3, June, 7-14.

Constantinescu, M. (2010). Managing defense resources in the knowledge economy. *Defense Resources Management in the 21st Century*, 5(5). 54-60.

Caymaz, E. (2021). 21. Yüzyılda Savunma Kaynaklarının Planlanması, Yönetimi ve Eğitimi Üzerine. İçinde *Savunma Kaynaklarının Planlanması ve Yönetimi* (Eds. Ebru Caymaz ve Fahri Erenel). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Çalışkan, M. & Liegeois, M. (2021). The concept of 'hybrid warfare' undermines NATO's strategic thinking: insights from interviews with NATO officials. *Small Wars & Insurgencies* 32(2).

Dahl, E. (2001). The postmodern military: Armed forces after the Cold War. *Naval War College Review*: Vol. 54: No. 1, Article 16.

Dandeker, C. (2000). The United Kingdom: The Overstretched Military, içinde *The Postmodern Military* (ed. Charles C. Moskos, John Allen Williams, and David R. Segal): New York: Oxford University Press.

Dodgion, P., & Seamster, E. (2021). Optimizing value through strategic asset management. *The Military Engineer*, *113*(735), 52-54.

Fitzsimmons, M. (2019). Scenario Planning and Strategy in the Pentagon. Monographs, Books, and Publications.

Gordon, C. V. & Hinkle, W. P. (2011). *Best Practices in Defense Resource Management*. IDA Document D-4173, Institute for Defense Analyses.

Hajjar, R. M. (2014). Emergent postmodern US military culture. *Armed Forces & Society*, *40*(1), 118-145.

Hitch, J. C. & McKean, R. N. (1960). *The Economics of Defense in the Nuclear Age.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Ibanez, J. S., Garraton, M. C., & Soto Meca, A. (2020). A literature review of DEA efficiency methodology in defence sector. *Academia Revista Latinoamericana de Administración, 33*(3/4), 381403.

Karalekas, D. (2018). *Civil-Military Relations in Taiwan*. Emerald Publishing Limited, Bingley, s. 13.

Korkmazyürek, H. (2018). *Stratejik Savunma Yönetimi: Temel Kavramları ve Esasları.* İstanbul, Hiperlink Yayınları.

Korkmazyürek, H. (2021). Savunma kaynaklarının yönetimi konusuna kavramsal bakış. İçinde *Savunma Kaynaklarının Planlanması ve Yönetimi* (Eds. Ebru Caymaz ve Fahri Erenel). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Mazarr, M. J., Best, K. L., Laird, B., Larson, E. V., Linick, M. E., Madden, D. (2019). *The U.S. Department of Defense's Planning Process: Components and Challenges*. Santa Monica, CA: RAND Corporation.

Medley, M. (2022). Logistics: The three digital data thread developments in 2022 that will transform defence logistics across land, air and sea. *Asia-Pacific Defence Reporter* (2002), 48(2), 37-38.

Meese, M. (1993). Institutionalizing maneuver warfare: the process of organizational change, içinde *Maneuver Warfare* (ed. Richard Hooker): Novato, CA: Presidio Press, 201-203.

Morgan, M. J. (2003). The reconstruction of culture, citizenship, and military service. *Armed Forces & Society* 29, 3 (Spring), 373-391.

Moskos C. C., Williams J. A., Segal D. R. (Eds.), (2000). *The postmodern military: Armed forces after the Cold War*. Oxford University Press.

Moskos, C. C., & Burke, J. (1994). The postmodern military. In N. Burke (Ed.), *The Military in New times. Boulder*, CO: Westview Press.

NATO. (2003). *Handbook on Long Term Defence Planning*. RTO Technical Report 69, France.

Phillips, J. B. R. (1999). Postmodernism and the implications for the development of leadership doctrine in the Australian Army. *Australian Defence Journal* 135, 39-44.

Pikner, I., Pavel, Z., Spisak, J. & Galatik, V. (2012). *Military Operating Concepts Development*. Shopmybook. Puurs, Belgium.

Podesta, M. A. (2015). Postmodern society and its impacts on armed forces. *Joint Vision* (13).

Ridderhof, P. J. (2002). Thinking out of the box: reading military texts from a different perspective. *Naval War College Review* 40, 4, 83-95.

Rosen, S. G. (2013). Strategic planning and management in defense systems acquisition. *Defense ARJ*, October 2013, Vol. 20 No. 3: 261-282.

Snider, D. M. (2000). America's Postmodern Military. *World Policy Journal* 17(53).

Stefanov, S., Terziev, V. & Banabakova, V. (2018). The understanding of security in the postmodern society. Proceedings of ADVED 2018 - 4th International Conference on Advances in Education and Social Sciences, 15-17 October, Istanbul, Turkey.

Stein, J. G. (1993). Threat based strategies of conflict management: Why did they failed in the Gulf. İçinde *The Political Psychology of the Gulf War: Leaders, Publics, and Process of Conflict,* Ed. Stanley A. Renshon, University of Pittsburg Press, London, 121-154

Tagarev, T. (2006). Introduction to program-based defense resource management. *Connections, 5*(1) (Spring-Summer), 55-56.

Taillard, M. (2014). Asset management. İçinde *Analytics and Modern Warfare*. Palgrave Macmillan: New York.

Tillman, M. E., Gollwitzer, A. H., Parlier, G. H., Fletcher, C. V., & Hinkle, W. P. (2010). Defense resource management studies: introduction to capability and acquisition planning processes. Institute for Defense Analyses, IDA Document D-4021.

Totev, D. & Boudinova, B. (2001). Information support for effective resource management. *Information & Security: An International Journal* 6, 138-150.

Williams, J. A. (2003). "What's Next for the Post-Modern Military?" Paper presented at the Cranfield University International Conference on Defence Management, Thames, UK, April 24-25.

Wilson, I. (2002). Strategy revisited: Analyzing the shift from a threat-based to capabilities-based approach to US strategic planning. United States Military Academy, West Point, NY.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SAVUNMA YÖNETİMİNDE STRATEJİK ORTAKLIK VE İŞ BİRLİKLERİ

Oğuzhan Pehlivan

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Stratejik Ortaklık ve İş Birliği
* Ortak Girişim
* Sözleşmeli Üretim
* Yönetim Sözleşmesi
* Konsorsiyum
* Anahtar Teslim Projeleri
* Yap-İşlet-Devret Yöntemi
* Lisans Verme
* Know-How Sözleşmesi
* Savunma Yönetiminde Stratejik Ortaklık ve İş Birliği Yaklaşımları

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Stratejik ortaklık ve iş birliği kavramlarını açıklayabilmeniz,
2. Stratejik ortaklık ve iş birliğinin diğer iş birliği anlaşmalarından farkını anlayabilmeniz,
3. Stratejik ortaklık ve iş birliği örneklerinin neler olduğunu kavramsal olarak açıklayabilmeniz,
4. NATO'nun stratejik ortaklık ve iş birliğine bakışını idrak edebilmeniz,
5. Stratejik ortaklık ve iş birliğinin savunma planlaması ve yönetimindeki önemini anlayabilmeniz,
6. Dünyadaki ve ülkemizdeki stratejik ortaklık ve iş birliği ile örnekler ve güncel durum hakkında bilgi sahibi olmanız gerekir.

Sonuç olarak, değişmeyen tek şeyin değişim olduğu günümüzde yeni savunma ve güvenlik ihtiyaçlarına süratle entegre olabilmek için savunma yönetiminde stratejik ortaklıklar ve iş birlikleri geliştirmenin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle küresel ekonomide ölçek ekonomisinden yararlanmak, gelişmekte olan pazarların ve bölgesel blokların engellerini aşmak maksadıyla insansız hava/kara ve deniz araçları, gelişmiş mühimmat teknolojileri ile uzay konularına öncelik verilmesinin uygun olacağı kıymetlendirilmektedir. Söz konusu hususa ilişkin yapılan planlamalarda uluslararası ilişkilerin esnek ve değişken doğası, ülkenin çıkarları, gizlilik ve güvenlik hassasiyetleri sürekli olarak gözetilmeli, başka bir Cumhurbaşkanlığı bağlısı bir kuruluş olan Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin de değerlendirmeleri dikkate alınmalıdır. Meydana getirilecek ilgili tüm yönetim birimlerinin işin içinde olduğu bir anlayışın uzun vadede büyük faydalar getireceği unutulmamalıdır.

Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları

1 – Stratejik ortaklık ve iş birliği kavramını açıklayanız.

2 – Stratejik ortaklık ve iş birliğinin diğer iş birliği anlaşmalarından farkları nelerdir?

3 – Literatürde stratejik ortaklık ve iş birliği örnekleri neklerdir? “Sözleşmeli üretim” ve “konsorsiyum” kavramlarını açılayınız.

4 – NATO’nun stratejik ortaklık ve iş birliğine bakışı konusunu açıklayınız.

5 – Stratejik ortaklık ve iş birliğinin savunma planlaması ve yönetimindeki önemini açıklayınız.

6 – Dünyadaki stratejik ortaklık ve iş birliği anlaşmalarını örnekler ile açıklayınız.

7 – Ülkemizdeki stratejik ortaklık ve iş birliği anlaşmalarını örnekler ile açıklayınız.

Kaynakça

Arı, A. & Özcan, B. (2010). Doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri üzerine bir analiz: OECD örneği. Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi, 12, 65-88.

Aronhime A.L. & Cocron, A. (2020). NATO ile Birlikte Çalışmak: Johns Hopkins Üniversitesinin Deneyimleri. NATO Review. https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2020/10/21/nato-ile-birlikte-calismakjohns-hopkins-ueniversitesinin-deneyimleri/index.html Erişim Tarihi: 04.07.2022.

Arslan, M., Cengiz, E., Gegez, A. E., Pirtini, S. & Tığlı, M. (2007). Uluslararası pazarlara giriş stratejileri. Beta Yayınevi.

Aselsan (2022a). Hakkımızda, Biz Kimiz, https://www.aselsan.com.tr/tr/hakkimizda/biz-kimiz (Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2022).

Aselsan (2022b). Aselsan ile Havelsan arasında Güvenlik Projeleri İşbirliği Protokulu İmzalandı. https://www.aselsan.com.tr/tr/basin-odasi/haber-detay/aselsan-ile-havelsan-arasinda-guvenlik-projeleri-is-birligi-protokolu-imzalandi (Erişim Tarihi:19 Temmuz 2022).

Ball D.A. & Mcculloch W.H. (1993). International business: introduction and essentials, 4th edn. Irwin. 774 p, ISBN 0-25-60801-0.

Berman, M. (1994). Katı olan her şey buharlaşıyor. İletişim Yayınları, İstanbul.

Bilge, B. (2017). Yıkıcı Teknolojilerin Belirlenmesi. Savunma Bilimleri Dergisi, 16(1): 58-83.

Bitzenis, A. (2013). The Balkans: Foreign direct investment and EU accession. Ashgate Publishing, Ltd.

Blechman, B.M. & Edward R.F. (1976). Controlling the Defense Budget, Foreign Affairs. s.233-249.

Can, E. (2015). Uluslararası işletmecilik teori ve uygulaması. Beta Yayınevi, İstanbul.

Cebeci, R. (2005). Franchising rehberi. KOSGEB Girişimciliği Geliştirme Merkezi Yayını, Ankara, 4.

Cheung, T. (2016). Innovation in China's Defense Technology Base: Foreign Technology and Military Capabilities. Journal of Strategic Studies, (39).

Christie, E. H. (2020). NATO'da Yapay Zekâ: Dinamik Benimseme, Sorumlu Kullanım. NATO Review. https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2020/11/24/natoda-yapay-zekadinamik-benimseme-sorumlu-kullanim/index.html Erişim Tarihi: 04.07.2022.

Clausewitz, C. (2007). Savaş Üzerine, İstanbul: Doruk Yayımcılık.

Çelik, O. (1999). Küreselleşme sürecinde firmalar arası stratejik işbirliği. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 54(01).

DEİK, (2013). Dünya'da ve Türkiye'de yurtdışı doğrudan yatırımlar- yurtdışı yatırımlar iş konseyi. İstanbul, Ağustos.

DU (DünyaCom) (2022). Aselsan'a 25 Yeni Stretejik Ortak, https://www.dunya.com/sirketler/aselsana-25-yeni-stratejik-ortak-haberi-638449 (Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2022).

Dülger, M. (2004). Türkiye'de Güvenlik Sektörü Gözetimi Siyasetinin Parlamenter Boyutu, Güvenlik Sektörünün Parlamenter Gözetimi, Kitap Tanıtım Toplantısı, Ankara.

EH (EkonomiHaber) (2022). Tusaş'tan Stratejik Adım Dev Ortaklık İçin İmzalar Atıldı, https://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/3165636-tusastan-stratejik-adim-dev-ortaklik-icin-imzalar-atildi (Erişim Tarihi: 19 Temmuz 2022).

Engin, E. (2005), "İşletmelerin Uluslararası Rekabet Stratejileri ve Uygulamalı Bir

Araştırma", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, ss.59.

Faber, P. (2003). NATO Long-Term Defense Planning: Implications for the Future – Findings and Conclusions, Rome, Long-Term Defense Planning (LTDP) Seminar for Planners from 21 Alliances and Partner Nations.

Faideci, A. T. (2020). Savunma sanayii ile ticari sektör arasındaki teknoloji transferinin Türk askeri kara araçlarında analiz edilmesi (Master's thesis, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı).

Gray, Colin S. (2008). Coping with Uncertainty: Dilemmas of Defense Planning. Comparative Strategy 27: 324-331.

Grissom, A. (2006). The Future of Military Innovation Studies. Journal of Strategic Studies, 29(5): 905-934.

GTO (Gaziantep Ticaret Odası) (2022). Roketsan yetkilileri ve Makine İmalatçıları GTO'da Buluştu, https://www.gto.org.tr/tr/haberler/roketsan-yetkilileri-ve-makine-imalatcilari-gtoda-bulustu-425.html (Erişim Tarihi: 19 Temmuz 2022).

GU (GücümüzBir) (2022). Stratejik Ortaklık, https://gucumuzbir.com/tr/etkinlik?category=stratejik-ortakl%C4%B1k (Erişim Tarihi: 19 Temmuz 2022).

Harrigan, K. R. (1986). Managing for joint venture success. New York: MacMillian.

Hartley, K. (2015). Defence economics and the industrial base. World, 185(8,700).

Hisarcıklılar, M., Kayalıca, M. Ö. & Kayam, S. S. (2009). Türkiye'nin yurtdışındaki doğrudan sermaye yatırımları: Bir mikro veri analizi. TÜBİTAK Projesi (Proje no: 104K076), İstanbul.

Hoogendoorn, J. vd. (2007). Opportunities in Innovation for the Dutch Defence Industry. The European Foresight Monitoring Network, (120).

https://polen.itu.edu.tr/bitstream/11527/5972/1/2117.pdf Erişim Tarihi:31.03.2022.

Havelsan (2022). Kurumsal, Hakkımızda, Şirket Profili, https://www.havelsan.com.tr/kurumsal/hakkimizda/sirket-profili (Erişim Tarihi: 19 Temmuz 2022).

Ippolito, D.S. (1996). Federal Budget Policy and Defense Strategy. Working Report. Carlisle Barracks, PA: U.S. Army War College.

İlker, G. (2010). Küreselleşme sürecinde stratejik işbirlikleri. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 13(1-2), 191-220.

İpekçi, İ., Soydemir, A., & Erciyas, A. (2021). NATO'nun 2030 Vizyonu. İstanbul Esenyurt Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 1(2), 19-39.

İSO (İstanbul Sanayii Odası) (2022). Havelsan İş Ekosistemi Bilgi Notu, https://www.iso.org.tr/tedarikciplatformu/inset/document/HAVELSAN-Is-Ekosistemi-BILGI-NOTU.PDF (Erişim Tarihi: 19 Temmuz 2022).

İşbilen, S. (2021). AB'nin güvenlik endişelerinde NATO ve AUKUS'un etkileri. Cappadocia Journal of Area Studies, 3(2), 216-229.

Karafakıoğlu, M. (1997). Uluslararası pazarlama yönetimi; Teori uygulama ve örnek olaylar. Beta Basım Yayım.

Katzenstein, Peter J. (1996). The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics. New York: Columbia Uni. Press.

Kinne, B. J. (2018). Defense cooperation agreements and the emergence of a global security network. International Organization, 72(4), 799-837.

Kinne, B. J. (2020). The defense cooperation agreement dataset (DCAD). Journal of conflict resolution, 64(4), 729-755.

Kirkpatrick, D.L.I. (2004). Trends in the costs of Waepon Systems and Consequences, Defence and Peace Economics, Cilt 15 (3), 259-273.

Koch, R. (1995), A-Z of Management and Finance, London: IT Pitman Publishing.

Koparal, C. (2004). Uluslararası işletmecilik. AÖF Yayın No: 832, Anadolu Üniversitesi Yayın No: 1576.

Korkmazyürek, H. (2018). Stratejik Savunma Yönetimi: Temel Kavramları ve Esasları. Hiperlink Eğit. İlet. Yay. San. Tic. ve Ltd. Sti..

KOSGEB (2022). Havelsan İş Ekosistemi Buluştayında KOSGEB Destekleri Konuşuldu, https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/6511/havelsan-2-is-ekosistemi-bulustayin da-kosgeb-destekleri-konusuldu (Erişim Tarihi: 19 Temmuz 2022).

Lapçın, H. T. ve Taşcı, D. (2019). İşletmelerin Ortak Girişimlere Katılma Nedenleri: Havalimanı Terminal İşletmeleri Örneği. https://www.researchgate.net/profile/ Hilal_Lapcin/ publication/350145515_Isletmelerin_Ortak_Girisimlere_Katilma_Nedenleri_Havalimani_Terminal_Isletmeleri_Ornegi/links/605351b9a6fdccbfeaed6d69/Isletmelerin-Ortak-Girisimlere-Katilma-Nedenleri-Havalimani-Terminal-Isletmeleri-Oernegi.pdf (Erişim Tarihi:01.04. 2022).

Malhut, M. (2010). 20. Yüzyıl Başında "İmtiyaz" Kelimesi ile "Kapitülasyon" Kelimesinin Tarihsel Açıdan Karşılaştırmalı İncelenmesi. History, 2, 2.

Meydan, C. H., & Polat, M. (2017). Stratejik Yol Haritası Oluşturulmasında Dengeli Sonuç Kartı: Savunma Planlaması İçin Bir Model Önerisi. Güvenlik Bilimleri Dergisi, 6(1), 57-78.

MT (MuhasebeTurk) (2022). Lisans Verme Nedir, Ne Demek, https://www.muhasebeturk.org/nedir/lisans-verme-nedir-ne-demek (Erişim Tarihi: 01 Nisan 2022).

Nart, Sima, (2005), "Türkiye'de Franchising Sisteminin Gelişimi ve Franchise Alan Girişimcilerin İş Memnuniyeti Belirleyicilerinin Analizi Üzerine Bir Araştırma", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt:10, No:2, ss: 124.

NATO (North Atlantic Treaty Organization (2022). Factsheet NATO 2030, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/6/pdf/2106-factsheet-nato2030-en.pdf (Erişim Tarihi: 31 Mart 2022).

OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment (2008). http://www.oecd.org/daf/inv/investmentstatisticsandanalysis/40193734.pdf.

Orhan, G. (2016). Kaynak tamamlayıcılığı ve bütünleşme derecesi kapsamında küresel havayolu işbirliklerinde elde edilen sinerjiler. Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özbozkurt, O. B. (2021). Yabancı Pazarlara Girişte Alternatif Stratejiler1. Nazli Tyfekçi, Ph. D. Ali Korkut, Ph. D. Hasan Karacan, Ph. D., 18. https://www.researchgate.net/profile/Onur-Basar-Oezbozkurt/publication/352561319_Yabanci_Pazara_Giriste_Alternatif_Stratejiler/links/60d063de92851ca3acb82810/Yabanci-Pazara-Giriste-Alternatif-Stratejiler.pdf (Erişim Tarihi:01.04.2022).

RK (2022). Biz Kimiz, https://www.roketsan.com.tr/tr/biz-kimiz/hakkimizda (Erişim Tarihi: 19 Eylül 2022).

Savunma Sanayii Başkanlığı (2016). 2017-2021 Uluslararası İşbirliği ve İhracat Stratejik Planı, Ankara.

SavunmaHaber (2022a). Stretejik Ortaklık, https://www.savunmahaber.com/aselsan-stratejik-ortaklar-bulusmasi-ozel-haberi/ (Erişim Tarihi: 19 Temmuz 2022).

SavunmaHaber (2022b). Tusaş Irkut Cooperation ile Stratejik Ortaklık Yapacak, https://www.savunmahaber.com/tusas-irkut-corporationla-stratejik-ortaklik-yapacak/ (Erişim Tarihi: 19 Temmuz 2022).

SSB (Savunma Sanayii Başkanlığı) (2022a). SSB 2019-2023 Stratejik Plan, https://www.ssb.gov.tr/Images/Uploads/MyContents/V_20201229103801676675.pdf (Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2022).

SSB (Savunma Sanayii Başkanlığı) (2022b). IDEF'21 Stratejik Çözüm Ortakları İşbirliği Protokolü, https://www.ssb.gov.tr/website/ContentList.aspx?PageID=3977 (Erişim Tarihi: 19 Temmuz 2022).

SSB (Savunma Sanayii Başkanlığı) (2022c). https://www.ssb.gov.tr/WebSite/con tentList.aspx?PageID=39&LangID=1 (Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2022).

Stanley, W. (1994). Assessing the Affordability of Fighter Aircraft Force Modernization. Davis, Paul K. (der.), New Challenges for Defense Planning: Rethinking How Much is Enough? Santa Monica, CA: RAND.

Szymański, M. (2007). Chapter Five Security Franchising: Polish-American Defense Cooperation. *Poland in Transatlantic Relations after 1989*, Cambridge Scholar Publishing.

TASAM (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi) (2020). NATO Bilim ve Teknoloji Trendleri Raporu 2020-2040. https://tasam.org/trtr/Icerik/56709/nato_bilim_ve_teknoloji_trendleri_raporu_2020-2040_genis_ozet (Erişim Tarihi: 03.07.2022).

Topçu, M. K. (2010). Savunma Planlamasının Ekonomiye Etkileri ve Savunma Bütçeleri. Savunma Bilimleri Dergisi, 9(1), 75-96.

TDK (Türk Dil Kurumu) (2023). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2023).

TH (TeknoHub) (2022). Roketsan TeknoHab Şirketine Katıldı, https://www.teknohab .com.tr/node/37 (Erişim Tarihi: 19 Temmuz 2022).

TRW (Türkiye Wikipedia) (2022). Roketsan, https://tr.wikipedia.org/wiki/ROKETSAN (Erişim Tarihi: 19 Temmuz 2022).

TUSAŞ (2022a). Hakkımızda, https://www.tusas.com/kurumsal/hakkimizda (Erişim Tarihi: 19 Temmuz 2022).

TUSAŞ (2022b). Onaylı Kaynak Listesi, https://www.tusas.com/kurumsal/tedarik-musteri-1/tedarik-ve-musteri/tedarikci-kalite/ onayli-kaynak-listesi (Erişim Tarhi: 19 Temmuz 2022).

Ulaş, D. (2009). Küreselleşme sürecinde dışa açılma stratejileri (1.baskı). İstanbul: Nobel Yayıncılık.

Ülgen, Hayri ve Mirze, Kadri, S., (2010). İşletmelerde Stratejik Yönetim, Beta Yayıncılık, Beşinci Baskı, İstanbul, ss.177-363.

Ward, Keith (1995). Corporate Financial Strategy, London: Bullerworth-I-Ieinemann, Inc.

Younossi, Obaid, Mark V. Arena, Robert S. Leonard, Charles Robert Roll, Jr., Arvind Jain ve Jerry M. SollingerIs (2007). Weapon System Cost Growth Increasing?: A Quantitative Assessment of Completed and Ongoing Programs. Santa Monica, CA: RAND.

Zhang, A. (2005). Competition models of strategic alliances. Research in Transportation Economics. https://doi.org/10.1016/S0739-8859(05)13004-2

BEŞİNCİ BÖLÜM
SAVUNMA YÖNETİMİNDE BÖLGESEL OLUŞUMLARIN ROLÜ

Hasan Yılmaz

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Bölgeselleşme	* KGAÖ
* Savunma Planlaması ve Yönetimi	* AB
* NATO	* AGİT

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Bölgeselleşmeyle ilgili teorileri ve kavramları anlayabilmeniz,
2. Savunma Planlamasını özet olarak anlayabilmeniz,
3. Savunma Planlaması ve Yönetimi ile Bölgesel Oluşumlar arasındaki dinamik ilişkiyi kavrayabilmeniz,
4. Bölgesel Oluşumların Savunma Planlaması üzerine etkilerini açıklayabilmeniz,
5. Bölgesel Oluşum vakaları olan NATO, AB, KGAÖ, E2I ve AGİT'i anlayabilmeniz,
6. Bu vakaların Savunma Planlaması üzerine etkilerini anlayıp açıklayabilmeniz gerekmektedir.

uluslararası hangi boyutlara işaret eder? Savunma ve kalkınma ilişkisi açısından neler söylenebilir?

9 – Çalışmadaki her vakanın savunma planlaması üzerine üçer adet ana etkisini listeleyiniz. Hangilerinin olumlu etkileri daha fazladır?

10 – Bölgesel oluşumlar içerisinde savunma yönünden ileri olan ülkelerin diğer ülkeler üzerine olumlu veya olumsuz etkileri neler olabilir?

11 – Bölgesel oluşumların savunma planlaması ve yönetimi üzerine olan etkilerini ana olarak kaç kategoriye ayırabilirsiniz?

12 – Savunma planlaması ve yönetimine etki edebilen diğer bölgesel oluşum vakaları hangileri olabilir?

Kaynakça

Ateş, B. (2020). Askeri Değişim: Soğuk Savaş Sonrası Dönem Üzerine Bir İnceleme. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(1), 15–42. https://doi.org/10.18074/ckuiibfd.673137

Bağbaşlioğlu, A. (2016). Güncelliğini Yitirmeyen Bir Sorun Olan Yük Paylaşımına Yeni Bir Çözüm Arayışı: Akıllı Savunma ve NATO. Gazi Akademik Bakış, 10(19), 209–225. https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=684986

Baykara, S. T. (2021). From ESDP to Today's New Initiatives: Does Neofunctionalism Work? Ekonomi Politika Ve Finans Araştırmaları Dergisi, 6(1), 201–215. https://doi.org/10.30784/epfad.852018

Buzan, B. (2003). "Regional Security Complex Theory in the Post-Cold War World", Theories of New Regionalism: A Palgrave Reader, (Ed.) F. Söderbaum ve T. M. Shaw, Palgarave Macmillan, New York, 140–159.

Costa Buranelli, F. (2014). "The English School and Regional International Societies: Theoretical and Methodological Reflections", Regions in International Society: The English School at the Sub-Global Level, (Eds.) A. Karmazin, F. Costa-Buranelli, Y. Zhang, ve F. Merke, Masaryk University Press, 22-44. https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-6787-2014

European Union. (2022). A Strategic Compass For Security Defense: For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security. Brussels. European Union. https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en

Falk, R. (2003). "Regionalism and World Order: The Changing Global Setting", Theories of New Regionalism: A Palgrave Reader, (Ed.) F. Söderbaum ve T. M. Shaw, Palgarave Macmillan, New York, 63–80.

Gamble, A., ve Payne, A. (2003). "The World Order Approach", Theories of New Regionalism: A Palgrave Reader, (Ed.) F. Söderbaum ve T. M. Shaw, Palgarave Macmillan, New York, 43–62.

Jervis, R. (2017). Perception and Misperception in International Politics (New paperback edition). Center for International Affairs, Harvard University. Princeton University Press. https://www.degruyter.com/isbn/9781400885114 https://doi.org/10.1515/9781400885114

Karaosmanoğlu, A. L. (2015). Savunma Planlaması ve Stratejik Belirsizlik. Bilge Strateji, 7(12), 23–45. https://dergipark.org.tr/en/pub/bs/issue/3798/50938

Lopes da Silva, D., Tian, N., Béraud-Sudreau, L., Marksteiner, A., ve Liang, X. (2022). Trends in World Military Expenditure, 2021. SIPRI. https://doi.org/10.55163/DZJD8826

Meydan, C. H., ve Demirel, A. (2010). Savunma Planlamasında Belirsizlik ve Belirsizlikle Başa Çıkmada Esnek Yaklaşımlar. Savunma Bilimleri Dergisi, 9(1), 13–27. https://doi.org/10.17134/sbd.12482

NATO. (2022a, June 30). 2022 - Strategic Concept. Brussels. Nato. https://www.nato.int/strategic-concept/

NATO. (2022b, May 28). Multinational capability cooperation. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_163289.htm

NATO. (2022c, May 28). NATO - Topic: NATO's capabilities. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49137.htm

NATO Emerging Security Division. (2020). Science for Peace and Security (SPS) Programme [Press release]. Brussels.

Ocak, M. (2016). Hangi Öğeler Ulusal Güvenlik Strateji Belgelerini Oluşturmalıdır? Bir İçerik Analizi. Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, 26(1), 23–49. https://dergipark.org.tr/en/pub/khobilim/issue/34219/378226

OSCE. (2011, November 30). Vienna Document 2011 on Confidence- and Security-Building Measures. Vienna. OSCE. https://www.osce.org/files/f/documents/a/4/86597.pdf

OSCE. (2022a, June 14). What is OSCE? https://www.osce.org/whatistheosce

OSCE. (2022b, June 14). History. https://www.osce.org/history

OSCE. (2022c, June 9.). Arms Control. https://www.osce.org/arms-control

Söderbaum, F. (2003). "Introduction: Theories of New Regionalism", Theories of New Regionalism: A Palgrave Reader, (Ed.) F. Söderbaum ve T. M. Shaw, Palgarave Macmillan, New York, 1–21.

Topçu, M., ve Karlıdağ, K. (2020). Büyümenin Savunma Esnekliğinin Tahmin Edilmesi: Bölgelerarası Bir Analiz. İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, 8(2), 146–160. https://dergipark.org.tr/en/pub/iicder/issue/57526/717559

Topcu, M. K. (2010). Savunma Planlamasının Ekonomiye Etkileri ve Savunma Bütçeleri. Savunma Bilimleri Dergisi, 9(1), 75–96. https://doi.org/10.17134/sbd.64805

Topcu, M. K. (2021). Savunma Tedarik Proje Yönetiminde Entegre Proje Ekiplerinin Kullanımına Yönelik Bir Model Önerisi. Savunma Bilimleri Dergisi(39), 211–248. https://doi.org/10.17134/khosbd.913768

Topcu, M. K., ve Korkmaz, G. (2021). Savunma Tedarik Projelerinde Risk Yönetimi. SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi, 31(2), 319–356. https://doi.org/10.54078/savsad.1050484

Ünlü, O., ve Begenirbaş, M. (2021). Geleceğin Belirsizliğinde Beşeri Sermayenin Önemi: Savunma Planlayıcılarına Öneriler. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 17(39), 639–667. https://doi.org/10.17752/guvenlikstrtj.1001313

Väyrynen, R. (2003). Regionalism: Old and New. International Studies Review, 5(1), 25–51. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/220627-def-exp-2022-en.pdf

Weitz, R. (2015). Assessing the Collective Security Treaty Organization: Capabilities and Vulnerabilities. United States Army War College Press. https://publications.armywarcollege.edu/pubs/3661.pdf

ALTINCI BÖLÜM
POSTMODERN YAKLAŞIMLAR VE KUVVET PLANLAMASI

Metin Ocak

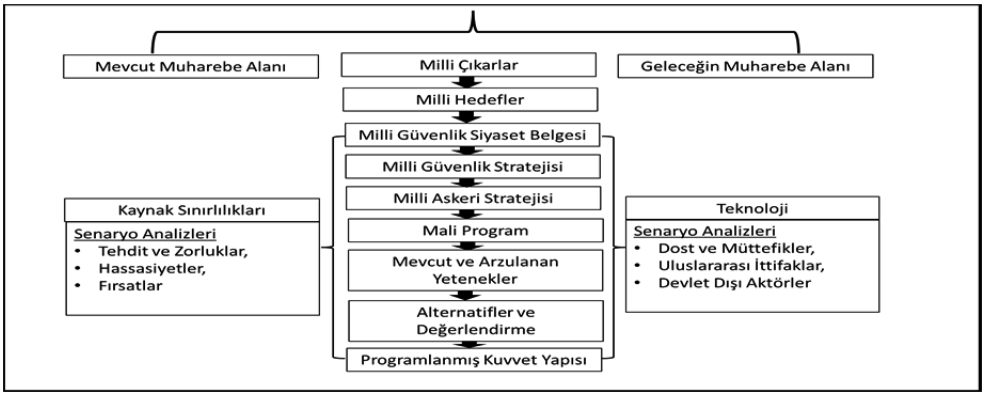
ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Savunma Planlaması * Kuvvet Planlaması * Yukarıdan-Aşağıya Kuvvet Planlama Yaklaşımı	* Aşağıdan-Yukarıya Kuvvet Planlama Yaklaşımı * Yetenek Temelli Kuvvet Planlama Yaklaşımı

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Savunma Planlama kavramını açıklayabilmeniz, 2. Kuvvet Planlama kavramını açıklayabilmeniz,	3. Tarihsel Süreç İçerisindeki Kuvvet Planlama Yaklaşımlarını açıklayabilmeniz, 4. Günümüzdeki Kuvvet Planlama Yaklaşımını açıklayabilmeniz gerekir.

Şekil 2. Günümüzde Kuvvet Planlaması

Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları

1 – Kuvvet Planlaması nedir?

2 – Kuvvet Planlamasına hâkim olan temel iki yaklaşım nedir?

3 – Tarihsel süreç içerisinde Kuvvet Planlaması nasıl evrilmiştir.

4 – Günümüzde hâkim olan Kuvvet Planlaması anlayışı nedir?

Kaynakça

Alain Enthoven and K. Wayne Smith, *How Much is Enough?* (New York: Harper and Row, 1971.

Bacevich, A. J. (1986). The Pentomic Era: The U.S. Army Between Korea and Vietnam, Na|lonal Defense University Press.

Bartlett, Henry C. (1985). Approaches to Force Planning, Naval War College Review, 37-48.

Beaufre, Andre (1965), An Introduction to Strategy (New York: Praeger).

Collins, John M. (1982), U.S. Defense Planning, A Critique (Boulder, Colorado: Westview Press.

Defense Strategic Planning, RAND Corporation.

Drew, M. Dennis and Snow, M. Donald (1988). Making Strategy: An Introduction to National Security Processes and Problems, Air University Press.

Gaddis, John Lewis (1982). Strategies of Containment: A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy, Oxford University Press.

Hébert R.S. (2017). Capability Based Planning, Is It Still Viable?, Canadian Forces College.

Henry C. Bartlett, G. Paul Holman, and Timothy E. Somes, "The Art of Strategy and Force Planning," Strategy, Security, and Forces Faculty, eds., *Strategy and Force Planning*, 4th Ed. (Newport: Naval War College Press, 2004).

Holger Pfeiffer (2008). Defence and Force Planning in Historical Perspective: NATO as a Case Study, Baltic Security & Defence Review, 103-120.

Karalekas, D. (2018), "Moskos's Postmodern Military Model", *Civil-Military Relations in Taiwan, Emerald Publishing Limited*, Bingley, 11-40. https://doi.org/10.1108/978-1-78756-479-420181002.

Larson, Eric V. (2019). Force Planning Scenarios, 1945–2016: Their Origins and Use in

Liotta, P. H. ve Lloyd, Richmond M. (2005). "From Here to There—The Strategy and Force Planning Framework", Naval War College Review, 58, 2, 7, 111-137.

Mackubin Thomas Owens (2015). Force Planning: The Crossroads of Strategy and the Political Process, Foreign Policy Research Institute by Elsevier Ltd. doi: 10.1016/j.orbis.2015.05.007.

Mackubin Thomas Owens, "Strategy and the Logic of Force Planning," Strategy, Security, and Forces Faculty, eds., *Strategy and Force Planning,* Fourth Edition (Newport: Naval War College Press, 2004).

Marcu-Bucur, Hari, Fluri, P., Tagarev, T. (2009). Defence Management: An Introduction, DCAF, ISBN: 978-92-9222-089-1.

Mattis, Jim (2018). "Summary of the 2018 National Defense Strategy of The United States of America". Department of DefenseTechnical Report.

Millett, A. R. and Maslowski, P. (2012). The Common Defense, Free Press.

National Military Strategy of the United States (Washington, DC: Government Printing Office, Jan. 1992)

NATO (2007). "NATO Glossary of Standardization Terms and Definitions". *Allied Administrative Publication No. 42* [online]. Available from: http://www.nato.int/docu/stanag/aap042/2007-aap42.pdf.

Samuel P. Huntington, *The Common Defense: Strategic Programs in National Politics* (New York: Columbia University Press, 1961).

The Force Planning Faculty Naval War College (1990). Fundamentals of Force Planning, Naval War College Press Newport, R.I.

YEDİNCİ BÖLÜM
POSTMODERN TOPLUM VE SAVUNMA YÖNETİMİ

Hakan Ömer Tunca

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Modernite
* Postmodernite
* Postmodern Toplum
* Savunma Yönetimi
* Postmodern Toplum ve Savunma Yönetimi
* Senaryo Analizi
* Oyun Teorisi

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Modernite ve postmodernite kavramlarını kavrayabilmeniz,
2. Postmodern Toplumun özelliklerini açıklayabilmeniz,
3. Savunma Yönetimi ve ilgili kavramlarını açıklayabilmeniz,
4. Postmodern toplumda savunma yönetimi yöntemlerini anlayabilmeniz,
5. Senaryo analizi ve oyun teorisi kullanarak savunma yönetimi hakkında bilgi sahibi olmanız amaçlanmaktadır.

- Esneklik ve uyarlanabilirlik, savunma planlamasında gerekli erdemlerdir, ancak bunlar aynı zamanda dikkatsizleri aldatmaya yönelik yalnızca "moda sözler" de olabilir.
- Savunma planlaması, yönetim biçiminin ve kültürünün, ilgili tarihsel başarı hatıralarından kaynaklanan özel bir gurur duyduğu bu belirli askerî yeteneklerin gelecekte mevcudiyetini sağlamaya çalışmalıdır. Pek çok toplum, zaman zaman kendilerini yanlış savaşta ve yanlış yerde tarihsel koşulların tuzağına düşürür. Ancak bu vahim durumda bile, çatışmanın gidişatı ve sonucu bir dizi olasılık sunabilir.

Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları

1. Modernite ve postmodernite kavramlarını açıklayınız.
2. Postmodern toplumun özelliklerini sıralayınız.
3. Savunma Yönetimi nedir ve nasıl yapılmalıdır?
4. Postmodern toplum yapısı içerisinde savunma yönetiminde hangi yöntemler kullanılabilir?
5. Senaryolar ve oyun teorisi kullanarak savunma yönetiminin avantajları ve dezavantajlarını sayınız.
6. Savunma yönetimini postmodern toplum yapısı yönünden tartışınız.

Kaynakça

Bauman, Z. (2011). Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup. (Çev. P. Siral). Habitus Yayıncılık, İstanbul.

Bernstein, S. (2000). God Gave Pyhsics the Easy Problems: Adapting Social Sciences to an Unpredictable World, European Journal of International Relations, 6 (1), 43-76.

Bucur-Marcu, H., Fluri, P. ve Tagarev, T. (2009). Defence Management: An Introduction. Security and Defence Management Series No. 1. DCAF.

Buzan, B., Wilde, J. ve Waever O. (1998). Security: A New Framework for Analysis, Lynne Rienner Publishers, Boulder.

Comte, A. (2009). A General View of Positivism, Cambridge University Press.

Elias, N. (2004). Uygarlık Süreci-Toplumun Değişimleri/ Bir Uygarlaşma Teorisi için Taslak, Cilt 2, (Çev. Erol Özbek), İletişim Yayınları, İstanbul.

Engels, F. (1884). The Origin of the Family, Private Property and the State, Hottingen-Zurich.

Erdoğan, İ. (2013). Küreselleşme Olgusu Bağlamında Yeni Güvenlik Algısı, Akademik Bakış, 6 (12).

Fiero, G. K. (2010). The Humanistic Tradition,: Modernism, Postmodernism, and The Global Perspective, McGraw-Hill Education,

Fleischer, P. (2015). NATO Defence Planning Process, Implications for Defence Posture, Securitologia, (1) 103-114.

Gephart, R. P. (1996). Management, Social Issues, and the Postmodern Era, (Eds. Boje David M. vd.), Postmodern Management and Organization Theory, Sage Publications, USA.

Giddens, A. (2009). Sağ ve Solun Ötesinde, Radikal Politikaların Geleceği, Metis Yayınları, İstanbul.

Giddens, A. (2009). Sociology, Wiley India Pvt. Ltd., New Delhi.

Giddens, A. (2010). Modernite ve Bireysel Kimlik, Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum, Say Yayınları, Ankara.

Giddens, A. (1998). Modernliğin Sonuçları (Çev. Ersin Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Grenz S. (1996). A Primer on Postmodernism, William B. Erdmans, Cambridge, UK.

Harvey, D. (1992). Social Justice, Postmodernism and the City, International Journal of Urban and Regional Research, 16(4), 588-601.

Heywood, A. (2013). Siyaset, Liberte Yayınları, Ankara.

https://sozluk.gov.tr, Erişim Taihi: 02.09.2022.

https://www.britannica.com/topic/social-change, Erişim Tarihi: 01.09.2022.

Inglehart, R. (1997). Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies., Princeton University Press, Princeton, NJ.

Kirke, C. (2011). "Postmodernism to Structure: An Upstream Journey for the Military Recruit", Defence Management in Uncertain Times, (Ed.) Trevor Taylor ve Teri McConville, 139-155.

Korkmazyürek, H. (2018). Stratejik Savunma Yönetimi Temel Kavramları ve Esaslar, Hiperlink Yayınları, İstanbul.

Luttwak, E. N. (1996). A Post-Heroic Military Policy, Foreign Affairs, 75(4).

Marx, K. (1906). Capital: A Critique of Political Economy, (Ed. Frederick Engels), New York: Modern Library.

Mazarr, M. J., Ley Best K., Laird ., Larson E. V., Linick M. E., Madden D. (2019). Defense's Planning Process: Components and Challenges, RAND Cooperation, Santa Monica.

Moller, B. (1996). Ethnic Conflict and Postmodern Warfare: What Is the Problem? What Could Be Done?, Conference on Anthropological Perspectives on the Roots of Conflict in the Eastern Mediterranean.

NATO Savunma Planlama Dokümanı. (2009). Model for a NATO Defence Planning Process, Allied Command Transformation, NATO Public Diplomacy Division Outline.

Neumann, J. ve Morgenstern, O. (1944). Theory of Games and Economic Behavior, Nature, Princeton University Press, 157 (3981): 172.

Pareto, V. (2010). SeçkinlerinYükselişi ve Düşüşü Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması (Çev. M. Z. Doğan), Doğu Batı Yayınları, Ankara.

Pikner, I. ve Galatik, V. (2015). Use of the Armed Forces in the Postmodern Wars, International Conference Knowledge-Based Organization, 21(1), 84-87.

Smith, A. (1761). Theory of Moral Sentiments, A. Millar; A. Kincaid ve J. Bell, Edinburgh.

Sorokin, P. A. (1966). Sociological Theories of Today, Harper, New York.

Spengler, O. (1997). Batının Çöküşü, (Çev. G.Scagnamillo ve Nuray Sengelli), Dergâh Yayınları, İstanbul.

Tanyeri, İ. (2000). Adam Smith'in Rekabet Analizi Üzerine, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(1), 307-320.

Thomas, H. ve Walsh, D. F. (2002). Modernlik/Postmodernlik, Temel Sosyolojik Dikotomiler, (Çev. Mehmet Süheyl ÜNAL), (Ed. Chris JENKS), Birleşik Dağıtım Kitabevi, Ankara, 492-527.

Toynbee, A. (1975). Tarih Bilinci, (Çev. Murat Belge), Bateş Yayınları, İstanbul.

Toynbee, A. (1992). Change and Habbit, Oneworld Publication Press, Oxford.

Tunca, H. Ö. ve Özkil, A. (2020). Savunma Planlamasında Senaryo Analizi, Strateji ve Güvenlik Alanında Temel ve Güncel Yaklaşımlar, (Ed. Beğenirbaş, M., Can Yalçın, R. Ve Yenal, S.), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Waever, O. (1993). Societal Security: The Concept, Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe (Der. Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup ve Pierre Lemaitre), Pinter Publishers, London.

Wallerstein, I. (1998). Liberalizmden Sonra, (Çev. Erol ÖZ), Metis Yayınları, İstanbul.

Wallerstein, I. (2000). Bildiğimiz Dünyanın Sonu, (Çev. Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul.

Weber, M. (1978). Economy and Society: An Outline of İnterpretive Sociology. University of California Press.

SEKİZİNCİ BÖLÜM
SAVUNMA YÖNETİMİNDE SİVİL-ASKER İŞ BİRLİĞİ

Merve Asiloğulları Ayan

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Sivil
* İş Birliği
* Asker
* Savunma Planlaması
* Toplumsal Örgütlenme
* Etkin Savunma
* Sivil-Asker İş Birliği (SAİ)
* NATO SAİ Konsepti
* Sivil Kontrol

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Sivil-asker tanımlamalarını kavrayabilmeniz,
2. Yönetimin, askerin ve askerî yapılanmanın tarihsel evrimi hakkında bilgi sahibi olmanız,
3. Savunma planlaması ile Sivil-Asker İş Birliği arasındaki ilişkiyi açıklayabilmeniz,
4. Türkiye'de SAİ gelişimi ile ilgili bilgi sahibi olmanız,
5. NATO'nun SAİ Konseptini anlayabilmeniz,
6. Sivil-asker ilişkilerinde parametrelerin neler olduğunu öğrenmeniz amaçlanmaktadır.

kurumsal bir yapılanma içinde oluşturulan kurumlar tek başına yeterli olmayacaktır. Orduya yüklenen sorumlulukların bilinçli bir müzakere sürecinde oluşturulması gerektiği fikri, demokratik ulusların niteliksel özelliğidir. Kurumsal yapı, bir ulusun tarihi, siyasi kültürü ve demokratik gelişmenin belirli koşullarıyla ilgili diğer faktörlerin tümü, bu sürecin gerçek akışkanlığı ve/veya sınırlamaları üzerinde bir etkiye sahiptir.

Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları

1. Etkin savunma için askerî ve sivil hedefler nelerdir tartışınız
2. Yönetimin, askerin ve askerî yapılanmanın tarihsel evrimi hakkında kısa bilgi veriniz.
3. Huntingtona göre, ordunun sivil kontrolüne ilişkin analizlerde üzerinde durulan üç ana başlık nedir?
4. Savunma Yönetiminde Sivil-Asker İş Birliği konseptlerini savunma planlaması dönemlerine göre değerlendiriniz.
5. NATO'nun SAİ konseptine göre *destek* ne ifade etmektedir?
6. Sivil-Asker İlişkilerinde parametreler nelerdir?

Kaynakça

Akyürek, S., Serap, K. F., Atalay, E., & Bıçaksız, A. (2014). *Sivil-asker ilişkileri ve ordu-toplum mesafesi*. Bilgesam.

Anayurt, Ö. (2007). Avrupa'da Vicdani Ret Sorunu: İstemden Normatif Düzleme. *Mülkiye Dergisi*, *31*(254), 149-182.

Aydinli, E. (2009). A paradigmatic shift for the Turkish generals and an end to the coup era in Turkey. *The Middle East Journal, 63*(4), 581-596.

Bebiş, H., & Özdemir, S. (2013). Savaş, Terör Ve Hemşirelik. *Florence Nightingale Journal Of Nursing*, *21*(1), 57-68.

Brown, James. 1989. "The Military and Society: The Turkish Case." Middle Eastern Studies, 25(3): 387-404.

Bland, Douglas L. 1999. "A Unified Theory of Civil-Military Relations." *Armed Forces & Society 26*(7): 7-25.

Çatak, B. (2017). Türk Toplumunda Askeri Değerlerin Karşılığı Üzerine Bir Araştırma. (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi).

Demirel, T. (2005). Lessons of military regimes and democracy: The Turkish case in a comparative perspective. *Armed Forces & Society*, *31*(2), 245-271.

Diamond, J. M., & Ordunio, D. (1999). *Guns, germs, and steel* (Vol. 521). Books on Tape.

Doğan, B. (2018). Vicdani Red ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *1*(2), 93-120.

Donald, D. Dudley. (1993). *The Romans.* New York: Barnes & Noble

Feaver, P. D. (1992). Guarding the guardians: Civilian control of nuclear weapons in the United States.

Feaver, P. D. (1996). The civil-military problematique: Huntington, Janowitz, and the question of civilian control. *Armed Forces & Society*, *23*(2), 149-178.

Feaver, P. (2009). *Armed servants: Agency, oversight, and civil-military relations*. Harvard University Press.

Forster, A. (2002). New civil-military relations and its research agendas. *Connections*, *1*(2), 71-88.

Forster, A. W. (2003). The Transformation of Civil-Military Relations in Comparative Context. End of Award Report.

Giddens, A. (1994). *Beyond left and right: The future of radical politics*. Stanford University Press.

Gündüz, F. (2020). Türkiye'nin Yeni Koronavirüs (Kovid-19) Salgini İle Sinavi: Güvenli Gelecek İnşasi Çalişmalari Ve Kamuoyu Algisi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, *8*(23), 447-467.

Goldstein, J. S. (2003). *War and gender: How gender shapes the war system and vice versa*. Cambridge University Press.

Hofstede, G. (1984). *Culture's consequences: International differences in work-related values* (Vol. 5). Sage.

Huntington, Samuel P. 1957. *The soldier and the state; the theory and politics of civil military relations*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.

Lipson, L. (1984). *Demokratik uygarlık*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Lyons, G. M. (1961). The new civil-military relations. *American Political Science Review*, *55*(1), 53-63.

Karabelias, G. 1999. "The Evolution of Civil-Military Relations in Post-War Turkey, 1980-1995." Middle Eastern Studies 35(4): 130-151.

Karadiş, Yücel, (2012), Küreselleşen Sivilleşen Türkiye. Ankara: Gazi Kitabevi

Kasselmann, H. J. (2012). Civil-military cooperation: a way to resolve complex crisis situations. *Prism*, *4*(1), 17-29.

Krahmann, E. (2010). *States, citizens and the privatisation of security*. Cambridge University Press.

Korkmazyürek, H. (2018). *Stratejik savunma yönetimi: temel kavramları ve esasları*. Hiperlink eğit. ilet. yay. san. tic. ve ltd. sti..

Moskos, C. C., Williams, J. A., & Segal, D. R. (Eds.). (2000). *The postmodern military: Armed forces after the Cold War*. Oxford University Press on Demand.

Narlı, N. (2009). Changes in the Turkish Security Culture and in the Civil-Military Relations. Western Balkans Security Observer-English Edition, (14), 56-83.

Narlı, Nilüfer. 2000. Civil-Military Relations in Turkey. *Turkish Studies* 1(1): 107-127.

Pinkney, R. (1990). *Right-wing military government* (No. 3). Burns & Oates.

Schiff, R. L. (1995). Civil-military relations reconsidered: A theory of concordance. *Armed Forces & Society*, *22*(1), 7-24.

Simon, J. (2004). *NATO and the Czech and Slovak Republics: a comparative study in civil-military relations*. Rowman & Littlefield.

Soeters, J. L., Winslow, D. J., & Weibull, A. (2006). Military culture. In *Handbook of the Sociology of the Military* (pp. 237-254). Springer, New York, NY.

Young, M. C. (1960). The Professional Soldier. A social and political portrait. Morris Janowitz. Free Press, *Science*, *131*(3414), 1664-1665.

DOKUZUNCU BÖLÜM
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE SAVUNMA YÖNETİMİ

Rukiye Can Yalçın - Pınar Fayganoğlu

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Sivil Toplum Kuruluşu	* STK ve asker ilişkisi
* Savunma Yönetimi	* STK ve devlet ilişkisi

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Sivil toplum kuruluşu kavramını anlayabilirsiniz.	3. Sivil toplum kuruluşlarının asker ile ilişkisini değerlendirebilirsiniz.
2. Sivil toplum kuruluşlarının gelişimini anlayabilirsiniz.	4. Sivil toplum kuruluşlarının savunma planlaması ile ilişkisini açıklayabilirsiniz.

tikasını eleştirdiği sürekli bir tartışma sürecidir. Bu temelde, herhangi bir STK, ne kadar büyük veya küçük olursa olsun ve toplumun belirli bir kesimini ne kadar temsil ederse etsin veya temsil etmese dahi sürece katılma hakkına sahiptir. STK'ların bağımsız bir sivil toplumu sürdürmedeki meşru rolleri, onlara hükûmetlerin rolünün yerini alma hakkı vermemektedir. Ancak hem iç hem de küresel siyasette, politika oluşturma sürecinde STK'lara katılım hakkı verilmesinin demokrasiyi daha da güçlendireceği değerlendirilmektedir

Diğer bir ifade ile STK'ların demokratik siyasi süreçlerdeki rolü konusunda genellikle bir kafa karışıklığı olmakla birlikte içinde bulunduğumuz dünyada politika oluşturan önemli aktörlerden biri de STK'lardır. STK'lar ve ordu başarılı olmak için birbirlerine her daim ihtiyaç duyar ve her biri diğeri için kolaylaştırıcı bir güç olarak değerlendirilmektedir (Swan vd., 1996). Her biri, diğerinin kendi misyonunu daha etkili bir şekilde yerine getirmesine yardımcı olabilecek tamamlayıcı unsurlardır.

Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları

1. Sivil toplum kuruluşu kavramını açıklayınız.
2. Sivil toplum kuruşlarının özelliklerini açıklayınız.
3. Sivil toplum kuruluşlarının rollerini tartışınız.
4. Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini değerlendiriniz.
5. Sivil toplum kuruluşlarının silahlı kuvvetler ile ilişkisini açıklayınız.
6. Sivil toplum kuruluşlarının savunma planlamasına etkisini değerlendiriniz.

Kaynakça

Aiken, N. T. (2010). Learning to live together: Transitional justice and intergroup reconciliation in Northern Ireland. International Journal of Transitional Justice, 4(2), 166-188.

Altun, N. (1998). Savunma Harcamaları ve Türkiye'deki Gelişme Seyri (1973-1998 Dönemi), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Barry, C., & Binnendijk, H. (2012). Widening Gaps in US and European Defense Capabilities and Cooperation (Transatlantic Current, no. 6). NATIONAL DEFENSE UNIV FORT MCNAIR DC INST FOR NATIONAL STRATEGIC STUDIES.

Bland, D. L. (2001). Defence and security: the next generation. POLICY OPTIONS-MONTREA -,22(2), 40-46.

Clarke, G. (1998). Non-governmental organizations (NGOs) and politics in the developing world. Political studies, 46(1), 36-52.

Cousins, W. (1991). Non-Governmental Initiatives in ADB, The Urban Poor and Basic Infrastructure Services in Asia and the Pacific. Asian Development Bank, Manila.[Internete].[ţiūrėta 2009-12-30]. Prieiga per internetą:< http://www. gdrc. org/ngo/ngo-types. html, 6.

Davies, T. R. (2013). NGOs: A long and turbulent history. Global: The Global Journal, (15), 28-34.

Esman, M. J. & Uphoff, N. T. (1984). Local Organisations as Intermediaries in Rural Development. Cornell University Press, Ithaca, NY.

Frandsen, G., & Lawry, L. (2009). Guide to Nongovernmental Organizations for the Military. A primer for the military about private, voluntary, and nongovernmental organizations operating in humanitarian emergencies globally. DEPARTMENT OF DEFENSE BETHESDA MD CENTER FOR DISASTER AND HUMANITARIAN ASSISTANCE MEDICINE.

Goodhand, J. ve Sedra, M. (2007). Bribes or bargains? Peace conditionalities and 'post-conflict' reconstruction in Afghanistan. International Peacekeeping 14, no. 1: 41-61.

Hasmath, R., Hildebrandt, T., & Hsu, J. Y. (2019). Conceptualizing government-organized non-governmental organizations. Journal of civil society, 15(3), 267-284.

Kellner, T. (2002). China: The Uighur Situation from Independence for the Central Asian Republics to the Post 11 September Era. UNHCR Emergency & Security Service, 1-34.

Korkmazyürek, H. (2018). Stratejik Savunma Yönetimi: Temel Kavramları ve Esasları. HiperKitap. Ankara.

Korten, D. C. (1990, November). NGO strategic networks: from community projects to global transformation. PACT Media Services/People-Centered Development Forum (PCD).

Le Roux, L. (2004). Challenges for defence management in Africa. Len Le Roux, Martin Rupiya and Naison Ngoma, Guarding the Guardians: Parliamentary Oversight and Civil-Military Relations-The Challenges for SADC, Institute for Security Studies, Pretoria, 86.

Lewis, D. (2010). Nongovernmental organizations, definition and history. International encyclopedia of civil society, 41(6), 1056-1062.

Lewis, D. (2013). Introduction: The Parallel Universes of Third Sector Research and the Changing Context of Voluntary Action. In International perspectives on voluntary action (pp. 1-17). Routledge.

Lewis, D., Kanji, N., ve Themudo, N. S. (2020). Non-governmental organizations and development. Routledge.

Mahambo, C., Chiguvi, D., ve Lynch, N. (2016). The Sustainability of donor-funding towards non-governmental organisations and their socio-economic impact in Botswana. European Journal of Business and Management.

Maior, G. ve M. Matei. "Bridging the Gap in Civil-Military Relations in Southeastern Europe: Romania's Defense-Planning Case", Mediterranean Quarterly, Vol.14, No.2, Spring 2003, 60-76.

Marchetti, R. (2017). Partnerships in International Policy-Making. London: Palgrave Macmillan.

McCalla, R. "NATO's Persistence After the Cold War", International Organization" C.50, No.3, Summer 1996.

Moskos, C. ve diğerleri. "Armed Forces after the Cold War", The Postmodern Military, Armed Forces after the Cold War, C. MOSKOS ve diğerleri (Ed.), New York, Oxford University Press, 2000.

Nelson, D. Beyond Defense Planning, Sofya, paper prepared for a workshop on Transparency in Defense Policy, Military Budgeting and Procurement, 17-20 May 2001.

Nemli, A. (1990). Kamu Maliyesine Giriş, İstanbul, Filiz Kitabevi.

Nofi, A. A. (2006). Recent Trends in Thinking about Warfare. Virginia: CNA Yayınları No: CRM D0014875.A1/Final.

OECD, DAC Statistical Reporting Directives (DCD/DAC(2000)10), 23 May 2000, www.oecd.org/dataoecd/44/45/1894833.pdf, "Key definitions," para. 28.

Özden, K. (2008). Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları. A. Coşkun (Ed.). Sivil Toplum Kuruluşlarında Yönetim içinde (11-27). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Penner, G. B. (2013). A Framework for NGO-Military Collaboration. ARMY COMMAND AND GENERAL STAFF COLLEGE FORT LEAVENWORTH KS., https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA599122.pdf

Rich, M. D. (2003). RAND: how think tanks interact with the military. RAND CORP SANTA MONICA CA.

Salamon, L. M., & Anheier, H. K. (1992). In search of the non-profit sector. I: The question of definitions. Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations, 3(2), 125-151.

Smith, D., Corbin, M., & Hellman, C. (2001). Reforging the Sword: Forces for a 21st Century Security Strategy: Condensed Report. Center for Defense Information.

Stone, D. (2000). Think tank transnationalisation and non-profit analysis, advice and advocacy. Global society, 14(2), 153-172.

Suğur, N., ve Babur, M. M. (2019). Bilgi, iktidar ve politika alanının inşası: Türkiye'de düşünce kuruluşları (Master's thesis, Anadolu Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Swan III, G. C., Beardsworth, R. R., Kikla, R. V., & Shutler, P. (1996). Uneasy Partners: NGOs and the US Military in Complex Humanitarian Emergencies. ARMY WAR COLL CARLISLE BARRACKS PA.

Talas, M. (2011). Sivil Toplum Kuruluşlari Ve Türkiye Perspektifi. Türklük Bilimi Araştırmaları, (29), 387-401.

UN Food and Agriculture Organization Forestry Department, (2000). Glossary and Acronyms, FAO Corporate Document Repository, undated, www.fao.org/ docrep/X5327e/x5327 e03.htm.

UNDP, Human Development Report 1993 (New York: Oxford University Press, 1993) 84–85, italics in the original.

Vakil, A. C. (1997). Confronting the classification problem: Toward a taxonomy of NGOs. World development, 25(12), 2057-2070.

Varlık, A. B. (2011). Hükümet Dışı Kuruluşları Anlamak . Kara Harp Okulu Bilim Dergisi , 21 (2) , 0-0 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/khobilim/issue/34207/378 166

Willetts, P. (2002). What is a non-governmental organization. Conventions, treaties and other responses to global issues, 2(11), 229-248.

Willetts, P. (2010). Non-governmental organizations in world politics: The construction of global governance. Routledge.

World Bank, Operational Directive 14.70, 28 August 1989.

Wright, S. L. (2000). The NGO/Military Relationship and Complex Contingencies: A Tool Review. NAVAL WAR COLL NEWPORT RI JOINT MILITARY OPERATIONS DEPT.

Yılmaz, M. (2018). Sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları: Türkiye'de bilgi hizmetlerine yönelik oluşturulmuş STK'lar ve bu kuruluşlara yönelik bir araştırma. Zeitschrift Für DieWelt Der Türken: Journal of World of Turks, 10(1).

ONUNCU BÖLÜM
SAVUNMA YÖNETİMİNDE ÖZEL ASKERÎ ŞİRKETLER

Çağdaş Akif Kahraman

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Savunma Yönetimi	* Özel Askerî Şirketler
* Savunma Planlaması	* AR-GE'nin önemi
* Türk Savunma Sanayii Tarihi	* Savunma Sanayinde Yerlilik ve Bağımsızlık

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda

1. Savunma Yönetimi hakkında bilgi sahibi olmanız,
2. Savunma Planlaması yaklaşımlarının tarihsel gelişimini ve günümüzdeki durumunu açıklayabilmeniz,
3. Hizmet sağlayan ve ürün geliştiren özel askerî şirketler arasındaki farkı kavrayabilmeniz,
4. Türk Savunma Sanayii'nin politika değişikliği sebeplerini ve sonuçlarını kavrayabilmeniz,
5. Ülkemizdeki önemli özel askerî şirketleri ve yeteneklerini kavrayabilmeniz,
6. Savunma Sanayii'nde teknoloji ve Ar-Ge'nin önemini kavrayabilmeniz,
7. Savunma Sanayii'nde yerli üretimin ve teknoloji geliştirebilmenin ülkemizin bekası için önemini kavrayabilmeniz gerekir.

12- Savunma sanayiinde gelecekteki muharebe ortamını tahayyül etmek ve buna yönelik araştırma ve yetenek geliştirme çalışmalarını bugünden yürütmek neden önemlidir?

13- Sizce gelecekte muharebe ortamı nasıl olacaktır? Günümüz harp silah araç gereçleri nasıl bir dönüşüm içerisine girecektir?

14- Savunma sanayiinde özel askerî şirketler TSK'nın yetenek gelişimine nasıl bir katkı sağlamaktadır?

Kaynakça

Asch, B. ve Hosek, J. (2004). What Does Transformation Mean for Military Manpower and Personnel Policy? RAND Publications, Santa Monica.

Beşgül, B. (2022). ABD'nin Özel Askeri Şirketleri Kullanımı: Afganistan ve Irak Savaşları. Özel Askeri Şirketler Savaş Müteahhitliği ve Uluslararası Güvenlik, N.Ö. Erbay (Ed.). Seta Kitapları, İstanbul.

Erbay, N.Ö. (2022). Özel Askeri Şirketlerin Doğuşu, Gelişimi ve Etkileri. Özel Askeri Şirketler Savaş Müteahhitliği ve Uluslararası Güvenlik, N.Ö. Erbay (Ed.). Seta Kitapları, İstanbul.

Fox, J. (2011). Defense Acquisition Reform, 1960-2009: An Elusive Goal. U.S. Army, Centre of Military History. Washington D.C.

Gargan, J. (1999). To Defend a Nation: An Overview of Downsizing and the U.S. Military Management, 2(3), 221-232.

Gaul, M. (1998). Regulating The New Privateers: Private Military Service Contracting and The Modern Marque and Reprisal Clause, Loyola of Los Angeles Law Review, 31(4), 1498-1522.

Hartman, P.L. (1997). International Armament Cooperations in the Post Cold War Era. U.S.Air Force Institute of Technology, Yüksek Lisans Tezi.

https://www.aselsan.com.tr/, Erişim Tarihi: 04.08.2022

https://www.baykartech.com/, Erişim Tarihi: 07.08.2022

https://www.bmc.com.tr/, Erişim Tarihi: 13.08.2022

https://www.fnss.com.tr/, Erişim Tarihi: 12.08.2022

https://www.havelsan.com.tr/, Erişim Tarihi: 07.08.2022

https://www.meteksan.com.tr/, Erişim Tarihi: 13.08.2022

https://www.nurol.com.tr/, Erişim Tarihi: 10.08.2022

https://www.otokar.com.tr/, Erişim Tarihi: 09.08.2022

https://www.people.defencenews.com/, Erişim Tarihi: 03.08.2022

https://www.roketsan.com.tr/, Erişim Tarihi: 06.08.2022

https://www.sarsilmaz.com/, Erişim Tarihi: 12.08.2022

https://www.ssb.gov.tr/, Erişim Tarihi: 01.08.2022

https://www.tusas.com/, Erişim Tarihi: 05.08.2022

https://www.yeten.ssb.gov.tr/, Erişim Tarihi: 01.08.2022

Kahraman, Ç.A. (2016). Tarihsel Süreçte Savunma Planlaması Yaklaşımları ile Savunma Tedarik Sistemleri Arasındaki İlişki. KHO Bilim Dergisi, 26(2), 101-126.

Keser, A. (2022). Özel Askeri Şirketlerin Küresel Yayılımı ve Geleceği. Özel Askeri Şirketler Savaş Müteahhitliği ve Uluslararası Güvenlik, N.Ö. Erbay (Ed.). Seta Kitapları, İstanbul.

Korkmazyürek, H. (2006). Savunma Planlaması Ders Notları, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Korkmazyürek, H. ve Şeşen, H. (2008). Savunma Yönetiminde Yeni Planlama Yaklaşımları: Kavramsal Bir Analiz. KHO Bilim Dergisi, 18(1), 54-78.

Pennie, K. (2001). Strategic Thinking in Defence. Canadian Military Journal, 2(3), 21-28.

Sezgin Ş. ve Sezgin, S. (2018). Dünya'da ve Türkiye'de Savunma Sanayii: Genel Bir Bakış. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 5(12), 1-19.

Singer, P.C. (2003). Corporate Warriors: The Rise and Ramifications of the Privatized Military Industry. International Security, 26(3), 186-220.

Yayım A.F. (2006). Savunma Sanayiinde Küreselleşme Biçimleri: Özel Askeri Şirketler. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ON BİRİNCİ BÖLÜM
KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ VE SAVUNMA PLANLAMASI

Süleyman Akbay - Mustafa Kemal Topcu

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Savunma Planlama	* İnsan Hakları
* Koruma Sorumluluğu	* İnsanlığa Karşı Suçlar
* Barışı Koruma	* PPBUS
* Barışa Zorlama	* KDİS
* Savaş Dışı Harekât	* DELTMA

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Koruma sorumluluğu doktrinini açıklayabilmeniz,
2. Koruma sorumluluğu doktrini ile savunma planlamasını ilişkilendirmeniz,
3. Koruma sorumluluğu doktrini kapsamında savunma planlaması yapmanız,
4. Türkiye açısından koruma sorumluluğu doktrinini ele almanız, beklenmektedir.

önlemek adına yapıldığını vurgulamak isabet olacaktır. Bu çerçevede savunma planlaması ve felsefesi içerisinde bütünlük arz edecek şekilde doktrinin ele alınması ve farkındalığın artırılması yararlı olacaktır.

Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları

1. Koruma sorumluluğu doktrinin BM bağlamında gelişimini tartışınız.
2. Bir harekâtın koruma sorumluluğu kapsamına girmesi için hangi kriterleri sağlamalıdır?
3. Koruma sorumluluğu doktrinin müdahale nedenlerini savaş suçları bağlamında tartışınız.
4. Kosova özelinde koruma sorumluluğu doktrinini tartışınız.
5. Libya özelinde koruma sorumluluğu doktrinini tartışınız.
6. Suriye özelinde koruma sorumluluğu doktrinini tartışınız.
7. Sizce koruma sorumluluğu doktrini Türkiye için kullanılabilecek bir argüman mıdır? Örneklerle tartışınız.
8. Ulusal savunma planlaması açısından koruma sorumluluğu doktrinin uygulanabilmesi için gereklilikler nelerdir?
9. DELTMA açısından koruma sorumluluğu doktrinini ele alınız, önerilerinizi sıralayınız.
10. Askerlerin koruma sorumluluğu doktrinini uygulayabilmesi için ön koşullar nelerdir? Tartışınız.

Kaynakça

Acar, Z. S. (2015). Doktrinleşme Sürecindeki İnsani Müdahale: Nato'nun Kosova Müdahalesi ve Koruma Sorumluluğu Kavramı, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 119-137.

Alptekin, G. (2015). ABD, Rusya, AB, Almanya ve Ermenistan Ulusal Güvenlik Strateji Belgelerinin Kıyaslanması: Türkiye İçin Örnekler.

Arsava, A. F. (2011). Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(1), 101-124.

Avrupa Komisyonu, "Humanitarian Aid" (EC No. 1257/96, 20 Haziran 1996), https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31996 R1257&from=EN, Erişim Tarihi: 05.05.2022.

Barbour, B. ve Gorlick, B. (2018). Embracing the 'responsibility to protect': A repertoire of measures including asylum for potential victims, *International Journal of Refugee Law*, 20(4), 533-566.

Bardos, G. N. (2019). From Belgrade to Benghazi: Washington's Descent into Perpetual Global War, 1999-2019. *David vs. Goliath: NATO War against Yugoslavia and its Implications* (307-326). ed. Nebojša Vuković. Belgrad: Institute of International Politics and Economics)

Bellamy, A. J. (2015a). The Responsibility to Protect turns ten, *Ethics & International Affairs*, 29(2), 161-185.

Bellamy, A. J. (2015b). The three pillars of the responsibility to protect", *Pensamiento propio*, 41(20), 35-64.

Bellamy, A. J., Williams, P. D. (2011). The new politics of protection? Côte d'Ivoire, Libya and the responsibility to protect, *International Affairs*, 87(4), 825-850.

Bideleux, R., Jeffries, I. (2007). *The Balkans: A Post-Communist History*. NY: Routledge.

BMGK (1998). 1160 Sayılı Kararı, (S/Res/1160, Tarih: 31 Mart 1998), http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3- CF6E4FF96FF9%7D/kos%20SRES1160.pdf [Erişim Tarihi: 05.05.2022].

BMGK (2006). 1674 Sayılı Kararı, (S/Res/1674, Tarih 28 Nisan 2006) http://daccess-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/331/99/PDF/N0633199.pdf?OpenElement [Erişim Tarihi: 05.06.2022].

BMGK (2011a). 1970 Sayılı Kararı, (S/Res/1970, Tarih 26 Şubat 2011) http://daccess-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/245/58/PDF/N1124558.pdf?Open Element [Erişim Tarihi: 05.06.2022].

BMGK (2011b). 1973 Sayılı Kararı, (S/Res/1973, Tarih 17 Mart 2011) http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_03/20110927_110311-UNSCR-1973.pdf [Erişim Tarihi: 05.05.2022].

Carment, D. (2003). Assessing state failure: implications for theory and policy, *Third World Quarterly*, 24(3), 407-427.

Daalder, I. H., O'Hanlon. M. (2000). Winning ugly, NATO's war to save Kosovo, *Survival*, 42(2), 173-178.

Demirel, N. (2013). Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 1, Bahar, 152-172.

Evans, G. (2008). The Responsibility to Protect: An Idea Whose Time Has Come… and Gone?, *International Relations*, 22(3), 283-298.

Evans, G. (2009). *The responsibility to protect: ending mass atrocity crimes once and for all*. Washington: Brookings Institution Press.

Gizelis, T., Kosek, K. E. (2005). Why humanitarian interventions succeed or fail: The role of local participation, *Cooperation and Conflict*, 40(4), 363-383.

Hamurcu, A., Özden, Y. (2019). Ulusal Güvenlik Bağlamında Türkiye'nin İnsani Müdahale Politikası: Suriye Örneği, *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 13. Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildirileri Özel Sayısı, 456-470.

Hehir, A. (2016). Assessing the influence of the Responsibility to Protect on the UN Security Council during the Arab Spring, *Cooperation and Conflict*, 51(2), 166-183.

ICISS (2001). *The Responsibilty to Protect. Basılı, International Commission on Intervention and State Sovereignity*. Ottowa: International Development Research Centre.

Kiss, Z. L. (2000). Kosovo-the end of the beginning, or the beginning of the end?: Effects of the Kosovo war on NATO's viability, US commitments to NATO, European Defense cooperation? (Doctoral Dissertation, Monterey, California: Naval Postgraduate School).

Köylü, M. (2015). Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), Türkiye ve Suriye, *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(2), 85-100.

Kuperman, A. (2019). Did the R2P Foster Violence in Libya?, *Genocide Studies and Prevention: An International Journal*, 13(2), 38-57.

Küçükşahin, A., Uyar, E. Ö., Tahminciler, E., Dinçer, D. (2008). Türkiye'nin Güvenlik Strateji Belgesi Nasıl Hazırlanmalıdır?. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, *4*(7), 7-39.

Magnuson, W. (2010). The responsibility to protect and the decline of sovereignty: Free speech protection under international law", *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, *43.* 255-312.

Massingham, E. (2009). Military intervention for humanitarian purposes: Does the Responsibility to Protect doctrine advance the legality of the use of force for humanitarian ends?, *International Review of the Red Cross*, 91(876), 803-831.

Murray, R. W. (2014). Rationality and R2P: Unfriendly Bedfellows", *Into the Eleventh Hour: R2P, Syria and Humanitarianism in Crisis*, ed. Robert W. Murray ve Alasdair Mckay (Bristol: E-International Relations, 66-72.

OECD. *Guidance on Evaluating Conflict Prevention and Peacebuilding Activites*. Paris: OEDC Publishing, 2008.

Dersan Orhan, D. "Avrupa Birliği'nin Güney Akdeniz Politikasında Güvenlik-Demokrasi İkilemi: Arap Baharı Sonrası Kurumsal Girişimler", *Gümüshane University Electronic Journal of the Institute of Social Science/Gümüshane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, C. 9, S. 24 (2017): 44-68.

Raleigh, C., Dowd, C. (2013). Governance and conflict in the Sahel's 'ungoverned space', *Stability: International Journal of Security and Development*, 2(2), 1-17.

Reisman, W. M. (1998). Kosovo's antinomies, *American Journal of International Law*, 93(4), 860-862

Salleh, M. A., Duguri, U. S. (2019). The Legitimacy of "Responsibility to Protect"(R2p) in International Relations: A Conceptual Review, *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 9(3), 401-410.

Sandıklı, A., Semin, A. (2012). *Bütün Yönleriyle Suriye Krizi ve Türkiye.* İstanbul: BİLGESAM Yayınları.

Soderlund, W. C. (2013). The responsibility to prevent: From identification to implementation, *Annual Conference of the Canadian Political Science Association*, Haziran 2013, Kanada: Canadian Political Science Association.

Stockburger, P. (2010). The Responsibility to Protect Doctrine: Customary International Law, an Emerging Legal Norm, or Just Wishful Thinking, *Intercultural Human Rights Law Review*, *5*, 365-405.

Telli, A. (2018). Suriye Sorununun Koruma Sorumluluğu Doktrinine Etkisi, *The Second International Conference On Current Trends In The Middle East 2018*, *5-9 Kasım 2018* (Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi), 60-73.

Zifcak, S. (2012). The Responsibilty to Protect After Libya and Syria, *Melbourne Journal of International Law*, 1(3), 1-35.

ON İKİNCİ BÖLÜM
SAVUNMA YÖNETİMİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Kemal Eroğluer

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Savunma Yönetimi
* Sürdürülebilirlik
* Ekonomik Sürdürülebilirlik
* Sosyal Sürdürülebilirlik
* Çevresel Sürdürülebilirlik
* Sosyal Sorumluluk
* Yeşil Mutabakat
* Karbon Yönetimi
* Atık Yönetimi
* İklim Değişimi
* Sürdürülebilirlik Yönetimi

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Sürdürülebilirlik kavramının anlamını kavrayabilmeniz,
2. Sürdürülebilirlik kavramının boyutları ve aralarındaki ilişkiyi açıklayabilmeniz,
3. Çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik kavramlar arasındaki ilişkileri açıklayabilmeniz,
4. Atık yönetimi ile sürdürülebilirlik kavramının boyutları arasındaki ilişkiyi anlayabilmeniz,
5. Yeşil mutabakata uyum süreci ve sürdürülebilirlik ilişkisini açıklayabilmeniz,
6. Savunma yönetiminde sürdürülebilirliğin önemini anlayabilmeniz gerekir.

bunların özellik arz eden alt başlıkları ile birlikte ulusal ve uluslararası düzenlemelerin de dikkate alınarak sürdürülebilirlik ekseninde yapılacak planlama ve icrasına bağlıdır.

Bugünden geleceğin dünyasını şekillendirmek ve söz sahibi olabilmek için mevcut olan kıt kaynakların ve çevrenin iyi korunması, etkin ve verimli bir şekilde kullanılması, sosyal yapı tarafından desteklenecek modern ve günümüzün gerektirdiği teknolojik gelişmeleri de içeren bir yönetim tarzının oluşturulması savunma yönetimi açısından ülkeye önemli bir güç sağlayacaktır.

Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları

1. Sürdürülebilirlik kavramının önemini açıklayınız.
2. Sürdürülebilirlik kavramının boyutları nelerdir? Bu boyutları açıklayınız.
3. Ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik arasında ne tür bir ilişki vardır? Açıklayınız.
4. Yeşil Mutabakata uyum ve karbon yönetimi sürecinin sürdürülebilirlik açısından önemini açıklayınız.
5. Savunma yönetiminde sürdürülebilirlik uygulamaları nelerdir ve sizce nasıl uygulanmalıdır?
6. Denetimli öğrenme için oluşturulan yüksek kalitede yapay veri setlerinin teknoloji öngörüsü çalışmasında kullanılmasının öngörü çalışmasına etkisi yönünden tartışınız.

Kaynakça

Akpulat, F. (2019). Sürdürülebilirlik Kavramına Farklı Yaklaşımlar: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi.

Akgül, U. (2010). Sürdürülebilir Kalkınma: Uygulamalı Antropolojinin Eylem Alanı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi, 24: 135-159

Alaca, S. (2020). Türkiye'deki Kurumsal Sürdürülebilirlik Yaklaşım ve Uygulamaları: BİST Sürdürülebilirlik Endeksinde Yer Alan İşletmelere Ait Bir İnceleme. Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi. Manisa.

Altuntaş, C. ve Türker, D. 2012. Sürdürülebilirlik Tedarik Zincirleri: Sürdürülebilirlik Raporlarının İçerik Analizi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(3): 39-64.

Azapagic, A. (2003). Systems Approach to Corporate Sustainability: A General Management Framework. Process Safety & Environmental Protection, 81, 303–316.

Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. Journal of management, 17(1), 99-120.

Baumgartner, S. ve Quaas, M.F. (2009). What Is Sustainability Economics? University of Lüneburg Working Paper Series In Economics, No. 138 September 2009.

Beder, S. (2011). Environmental Economics and Ecological Economics: The Contribution of Interdisciplinary to Understanding, Influence and Effectiveness. Environmental Conservation, 28(2): 140-150.

Bilgili, M.Y. (2017). Ekonomik, Ekolojik ve Sosyal Boyutlarıyla Sürdürülebilir Kalkınma. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(49), 559-569.

Boyacı, B. (2022). Bir Sürdürülebilirlik Faktörü Olarak Dijitalleşme Kobi'ler Üzerine Bir Araştirma. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi. Sakarya.

Bozkuş Kahyaoğlu, S. (2019). Sürdürülebilirlik ve Kurumsal Yönetim, Türkiye'de Sürdürülebilir Finans Uygulamaları (Ed. Aysel Gündoğdu), Gazi Kitapevi. Ankara.

Bozloğan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 50, 1011-1028.

Brockett, A.M. ve Rezaee, Z. (2012). Corporate Sustainability: Integrating Performance & Reporting, John Wiley & Sons Inc.

Büyükyılmaz, O. ve Fidan, Y. (2015). Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Kavramsal Bir Bakış. Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi, 3(3), 364-381.

Carroll, A.B. (1979). A Three-Dimensional Conceptual Model of Corporate Performance, Academy of Management Review, 4 (4), 497– 505.

Carroll, A.B. (1991). Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders. Business Horizons, 34(4), 39-48.

Çavuş, M.F. ve Tancı, N. (2013). Yeşil İşletme ve Çevre Yönetim Sistemleri. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, 48(1); 73-82.

Çolak, Ö.F. (2007). İktisada Giriş. Gazi Kitabevi, Ankara.

Duran, B. (2018). Sürdürülebilirlik Kavramının Önemi, Karşılaşılan Sorunlar ve Şirketlerin Sürdürülebilirlik Raporlarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Başkent Üniversitesi. Ankara

Dyllick, T. ve Hockerts, K. (2002). Beyond the business case for corporate sustainability. Business strategy and the environment, 11(2), 130-141.

Ecer, K., Güner, O ve Çetin, M. (2021). Avrupa yeşil mutabakatı ve Türkiye ekonomisinin uyum politikaları. İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, 9(2), 125-144.

Eğilmez, M. (2010). Makro Ekonomi. Remzi Kitabevi, İstanbul.

Elkington, J. (2004). Enter the triple bottom line. The triple bottom line: Does it all add up, 11(12), 1-16.

Elkington, J. (2004). Enter the triple bottom line. Henriques, A. ve Richardson, J. (Eds.), The Triple Bottom Line: Does it All Add Up? Assessing the Sustainability of Business and CSR, Earthscan Publications, London, 1-16.

Ergülen, Y. D. D. A. ve Büyükkeklik, A. G. A. (2014). Çevre Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 10(1-2), 33-50.

Eş, A. 2008. Sürdürülebilirlik ve Firma Üzerinde Sürdürülebilirlik Performans Ölçümü. Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Figge, F. ve Hahn, T. (2002). Sustainable value added: measuring corporate sustainable performance beyond eco-efficiency. CSM.

Figge, F. ve Hahn, T. (2004). Sustainable value added—measuring corporate contributions to sustainability beyond eco-efficiency. Ecological economics, 48(2), 173-187.

Gartner. "Gartner Glossary: Digitalization." Erişim Tarihi: 30 Mart 2022

https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/digitalization, (2020).

Gomaa, B. ve Sakr, N. (2015). Social Sustainability; Maintenance of Socio-Cultural Characteristics: A Case Study of El-Raml Station. European Journal of Sustainable Development, 4, 203-303.

Goodland, R. (2002). Sustainability: Human, Social, Economic and Environmental. Ted Munn (Ed.), Encyclopedia of Global Environmental Change, içinde (1-3), John Wiley&Sons Ltd.

Harris, J. (2000). Basic Principles of Sustainable Development, Dimensions of Sustainable Developmnet, 21-41.

Harris, J. M. (2011). Sürdürülebilir Kalkınmanın Temel Prensipleri, (Çev. Emine Özmete), Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar e- Dergisi

Hitchcock, D. ve Willard, M. (2010). The Business Guide to Sustainability, Second Edition, London, Earthscan, 2010.

Holden, M. (2012). Urban policy engagement with social sustainability in metro Vancouver. Urban Studies, 49, 527-542.

İğci, T. (2022). İklim Etiği, Sürdürülebilirlik ve Havacılık. Doktora tezi. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Üniversitesi. Ankara.

Jorgenson, A.K. ve Clark, B. (2009). The Economy, Military, and Ecologically Unequal Exchange Relationships in Comparative Perspective: A Panel Study of the Ecological Footprints of Nations, 1975–2000. Social Problems 56:621–646.

Joyce, van der Laan Smith; Adhikari AJAY ve H. Tondkar Rasoul. (2005). Exploring differences in social disclosures internationally: A stakeholder perspective. Journal of Accounting and Public Policy, 24(2), 123-151.

Karakuş, G. ve Erdirençelebi, G. (2018). İşletmelerin Yeşil Yönetim Algılarının İşletme Performansı Üzerindeki Etkisini Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma, İşletme Araştırmaları Dergisi, 10(4), 681-704.

Karlıdağ, K. (2018). Savunma Harcamaları – Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bölgesel Panel Veri Analizi. Yüksek Lisan Tezi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi. Nevşehir.

Kaypak, Ş. (2013). Ekolojik Ayak İzinden Çevre Barışına Bakmak. Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi. 6 (1), 154-159.

Keleş, R. (2013). 100 Soruda Çevre, Çevre Sorunları ve Çevre Politikası, Yakın Kitabevi, İzmir.

Kumaş, K., Akyüz, A., Zaman, M. ve Güngör, A. (2019). Sürdürülebilir Bir Çevre İçin Karbon Ayak izi Tespiti: MAKÜ Bucak Sağlık Yüksekokulu Örneği. El-Cezerî Fen ve Mühendislik Dergisi, 6(1): 108-117.

Marangoz, M., Önce, A.G. ve Aydın, A.E. (2015). Çevre Ekonomisi ve Sürdürülebilir Kalkınma Açısından E-Atık Yönetiminin Önemi. Internatıonal Conference on Eurasıan Economıes 2015.

Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers J. ve Behrens W. W. (1972). The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on The Predicament of Mankind. New York: Universe Books, 45-53.

Mengi, A. ve Algan, N. (2003). Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme: AB ve Türkiye Örneği. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Mirici, M.E. ve Berberoğlu, S. (2022). Türkiye Perspektifinde Yeşil Mutabakat ve Karbon Ayak İzi: Tehdit Mi? Fırsat Mı? Doğal Afet Çevre Dergisi, 8(1): 156-164.

Missimer, Merlina; Robèrt, Karl-Henrik ve Broman, Göran (2017). A Strategic Approach to Social Sustainability–Part 1: Exploring The Social System. Journal of Cleaner Production, S.140, s.32-41

Munasınghe, M. (2009). Sustainable Development in Practice: Sustainomics Methodology and Applications, Cambridge University Press, New York.

O' Riordan, T. (1998). The Politics of Sustainability" Sustainable Environmental Management Principles and Practice, R. Kerry Turner (ed.), Belhaven Press, London.

Özmete, E. (2011). Sürdürülebilir Kalkınmanın Temel Prensipleri. Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi, Mart 2011.

Pak, M.D., Aktan, M.C. ve Özcan, E. (2018). Sosyal Sürdürülebilirlik Bağlamında Türkiye'de Sığınmacı Ve Mülteci Sorunsalı. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(56): 427-440.

Pamukçu, F. (2011). Finansal Raporlama ile Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflıkta Kurumsal Yönetimin Önemi. Muhasebe ve Finansman Dergisi, 50, 133-148.

Pearce, D. W., Barbier, E. B. ve Markandya, A. (1990). Sustainable Development: Economics and Environment in the Third World. Edward Elgar, Aldershot.

Rao, N.H. (2005). Environmental Management: Relevance and implications for management of defence installations for sustainability. Current Science, 88(11), 1753-1758.

Roberts, P. W., ve Dowling, G. R. (2002). Corporate reputation and sustained superior financial performance. Strategic management journal, 23(12), 1077-1093.

Sarıkaya, M. ve Kaya, F.Z. (2007). Sürdürülebilir Kalkınmada İşletmenin Rolü: Kurumsal Vatandaşlık. Yönetim ve Ekonomi, 14(2): 221-233.

Schaltegger, S. ve Synnestvedt, T. (2002). The link between 'green' and economic success: environmental management as the crucial trigger between environmental and economic performance. Journal of environmental management, 65(4), 339-346.

Selimoğlu, S. K. ve Yazıcı, R. (2021). Türkiye'de Kurumsal Yönetişim ve Sürdürülebilirlik. Muhasebe ve Finansman Dergisi. Ağustos 2021 Özel Sayısı, 113-136.

Simula, H., Lehtimaki, T. ve Salo, J. (2009). Managing Greenness in Technology Marketing. Journal of Systems and Information Technology, 11(4), 331–346.

Slavikova, L. (2013). From Cost-Benefit to Institutional Analysis in the Economics of the Environment. Contemporary Economics, 7(2): 67-75.

Smaliukiene, R. (2018). Sustainability Issues in The Military: Genesis And Prospects. Journal of Security And Sustainability Issues, 8(1), 19-32.

Şakacı, B.K. ve Özkaya, S. (2020). Çevre Yönetimi Kapsamında Türkiye'de Atık Yönetimi: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Örneği ve Öneriler. KAYTEK Dergisi, 2(2), 57-71.

Şengün, H. (2015). Türkiye'de Çevre Yönetimi ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Uygulamaları. Strategic Public Management Journal (SPMJ), 1, pp. 109-130.

Tukker, A. (2004). Eight types of product–service system: eight ways to sustainability? Experiences from SusProNet. Business strategy and the environment, 13(4), 246-260.

Turhan, G. D., Özen, T. ve Albayrak, R. S. (2018). Kurumsal Sürdürülebilirlik Kavramı, Stratejik Önemi ve Sürdürülebilirlik Performansı Ölçümü: Literatür Çalışması. Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, 9(1), 17-37.

Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA). (2011). Türkiye Açısından Dünyada İklim Değişikliği, TÜBA Raporları Dizisi Sayı: 22, Ankara.

Tüm, K. 2014. Kurumsal Sürdürülebilirlik ve Muhasebeye Yansımaları: Sürdürülebilirlik Muhasebesi. Akademik Yaklaşımlar Dergisi. 5(1): 58-81.

Uçak, S. ve Villi, B. (2021). Avrupa Yeşil Mutabakatinin Çelik Sektörüne Olasi Etkileri . Journal of Empirical Economics and Social Sciences, 3(2), 94-113.

Ünal, U. (2022). Sürdürülebilirlik, İtibar, Tüketici Davranışları İlişkisi Üzerine Bir Çalışma: Sürdürülebilirlik Kaynaklı Kurum ve Marka İtibarının Tüketici Davranışları Üzerindeki Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Medeniyet Üniversitesi. İstanbul.

Varolgüneş, F.K. (2021). Sosyal Sürdürülebilirlik Performansının Kalıcı Afet Konutlarında Değerlendirilmesi: Bingöl Örneği. Kent Araştırmaları Dergisi, 32(12), 757-784.

Valeva, V. ve Ellenbeck, M. (2001). Indicators of sustainable production: framework and methodology. Journal of Cleaner Production. 9(6): 519-549.

Vıvıen, F. D. (2008). Sustainable Development: An Overview of Economic Proposals. SAPIENS, 1(2), 1-8.

Yalçın, S. ve Ayvacık, E. (2019). Kurumsal Sürdürülebilirlik ve İşletmeler Açısından Önemi. 10. Bölüm Sürdürülebilirlik: Ekonomik ve Sosyal Eğilimler. (Ed. Enes Emre Başar, Alirıza Ağ, Ünal Gülhan). İmaj Yayınevi: Ankara

Yangil, F. M. (2016). Bilgi Toplumunda Liderlik: Sürdürülebilir Liderlik. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , (48) , 128-143.

Yangil, M. F. (2015). Kurumsal Sürdürülebilirlik Kapsamında Sürdürülebilirlik Raporlarına Yönelik İçerik Analizi: Türkiye'deki En Büyük 100 Sanayi İşletmesi. İşletme Araştırmaları Dergisi, 7(3), 356-376.

Yavuz, A. (2010). Sürdürülebilirlik Kavramı ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(14), 63-86.

Yeldan E., Acar S. ve Aşıcı A. (2020). Ekonomik Göstergeler Merceğinden Yeni İklim Rejimi, TÜSİAD, 114.

Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir Yazın Taraması. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(3), 181-208.

Sürdürülebilirlik Nedir? Amaçları ve İlkeleri. https://www.eib.org.tr/surdurulebilirlik/Sayfa.Asp?SI_Id=BA874EA9A4 Erişim Tarihi: 21.09.2022

https://www.triplepundit.com/story/2012/where-sustainability-reporting-headed-ey-and-greenbiz-survey/69091 Where Sustainability Reporting is Headed: An E&Y and GreenBiz Survey Erişim Tarihi: 15.10.2022

2872 Sayılı Çevre Yasası, 1983 (2020)

TDK (2022). Büyük Türkçe Sözlük. https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 19.11.2022

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SAVUNMA SANAYİ STRATEJİLERİ: Türk Savunma Sanayisi İçin Mavi Okyanus Stratejisi Önerisi

Mustafa Kemal Topcu - Göksel Korkmaz

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Savunma Sanayi
* Savunma Sanayi Tabanı
* Savunma Sanayi Stratejisi
* Küresel Trendler
* Mavi Okyanus Stratejisi

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Ulusal savunma sanayi stratejisini açıklayabilmeniz,
2. Küresel savunma sanayi stratejilerini açıklayabilmeniz,
3. Mavi okyanus stratejisini kavrayabilmeniz,
4. Mavi okyanus stratejisinin araçlarını kullanabilmeniz,
5. Ulusal savunma sanayi için mavi okyanus stratejisini uygulayabilmeniz gerekir.

Kaynakça

Alexander, K., Igor, M. ve Jean-Paul, H. (2015). Defense-industrial establishment of Russia. Peace and Security. , 105-123.

Amarat, M., Akbolat, M., Ünal, Ö. ve Baş, T. (2018). Özel sağlık sektöründe mavi okyanus stratejisi. Stratejik Yönetim Araştırmaları Dergisi, 1(1), 125-141.

Ansari, U. (2019, 09 19). Defense News. 06 19, 2020 tarihinde https://www.defensenews.com/global/asia-pacific/2019/09/19/government-report-reveals-pakistans-progress-on-military-acquisitions-amid-financial-woes/ adresinden alındı

Anwar, M. A. veRafique, Z. (2012). Defense Spending and National Security of Pakistan: A Policy Perspective. Democracy and Security 8:4 , 374-399.

Bağcı, H., & Kurç, Ç. (2017). Turkey's strategic choice: buy or make weapons?. Defence Studies, 17(1), 38-62.

Baran, T. (2018). Türkiye'de Savunma Sanayi Sektörünün İncelenmesi ve Savunma Harcamalarının Ekonomi Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi. Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4(2), 58-81.

Bitzinger, R. A. (2015). Defense Industries in Asia and the Technonationalist Impulse. Contemporary Security Policy 36 , 453–472.

Bitzinger, R. A., ve Popescu, N. (2017). Defence industries in Russia and China. European Union Institute for Security Studies (EUISS) , 27-36.

Bitzinger, R. A. (2019) The defense industry of the Republic of Korea. The Economics of the Global Defence Industry. Routledge. eBook ISBN9780429466793

Blank, J. R. (2019). The Impacts of DoD Acquisition Initiatives on Defense Industry Business Strategy. Defense ARJ, Vol. 26 No. 3 : , 232-247.

Brimley, B., Fitzgerald, B. ve Sayler, K. (2013). Game changers: disruptive technology and U. S. Defense strategy. Center for a New American Security; Washington, DC .

Browning, T. R., 2002, "Process integration using the design structure matrix", Systems Engineering, 5(3), pp. 180-193.

Calcara, A. (2017). State–defence industry relations in the European context: French and UK interactions with the European Defence Agency. European Security, 26:4 , 527-551.

Carrincazeaux, C. ve Frigant, V. (2007). The internationalisation of the French aerospace industry: to what extent were the 1990s a break with the past? 11 (3). Competition & change , 260–284.

Caymaz, E., Ünsaldı, M. veErenel, F. (2013). Defense acquısıtıon transformatıon: THE Turkıshcase. Conference on Defense Resources Management in the 21st Century, Brasov, Romania.

Caymaz, E. ve Erenel, F. (2012). Addressing the Need of Qualified Personnel in Defense Industry: TheTurkish Case. Defense Resources Management in the 21st Century, Brasov, Romania.

Chesbrough, H. W. (2003b) "The Era of Open Innovation", MIT Sloan Management Review, Spring,35-41.

Cheung, T. M. (2017). Commentary on Asian Arms Industries and Impact on Military Capabilities. Defence Studies 17, no. 3 , 312–316.

Clark, C. ve Polborn, M. (2011). Strategic buying to prevent seller exit. Journal of Economics & Management Strategy, Vol. 20 No. 2 , 339-378.

Conti, A. ve Galue, P. (2011). Is the US Outperforming Europe in University Technology Licensing? A New Perspective on the Europe Paradox. Research Policy, 40: 123-135.

Çelik,V. ve Erol, S. (2022)Türkiye'nin Savunma Tedarik ve Lojistik Sistemi Organizasyon Yapısına Model Önerisi. Antalya Bilim Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 3(1),ss. 44-65.DOI: 10.54969/abuijss.1098717

David, S. V. T. ve Taliaferro, A. C. (2019). Implementing the Philippine Defense Reform Program in Partnership with US Department of Defense Support of Philippine Defense Institutions. Journal of Indo-PacivicAffairs, Summer, 17-41.

Dayan, R., Heisig, P. ve Matos, F. (2017), "Knowledge management as a factor for the formulation and implementation of organization strategy", Journal of Knowledge Management, Vol. 21 No. 2, pp. 308-329.

Defense News. (2019). Top 100 for 2019. 06 08, 2020 tarihinde https://people.defense news.com/top-100/ adresinden alındı

Deloitte (2015). 2015 global aerospace and defense sector financial performance study, https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Manufacturing/gx-exec-summ-2015-gobal-aero-defense-sector-financial-perf.pdf.

Deloitte (2016). 2016 global aerospace and defense sector financial performance study, https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Manufacturing/gx-cip-aerospace-defense-financial-perform.pdf

Deloitte (2017). 2017 global aerospace and defense sector financial performance study, https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/manufacturing/2017-global-aerospace-defense-financial-performance-study.pdf

DW. (2019, 09 18). Deutsche Welle Türkçe. 06 14, 2020 tarihinde https://www.dw.com/tr/almanya-suudilere-alt%C4%B1-ay-daha-silah-satmayacak/a-50482982 adresinden alındı

Dyson, T. (2014). German Defence Policy under the Second Merkel Chancellorship. German Politics, 23:4 , 460-476.

Ehie, I. ve Muogboh, O. (2016), "Analysis of manufacturing strategy in developing countries: a sample survey of Nigerian manufacturers", Journal of Manufacturing Technology Management, Vol. 27 No. 2, pp. 234-260

FitzGerald, B. ve Kelley, S. (2014). Creative Disruption Technology, Strategy and the Future of the Global Defense Industry. Center for a New American Security .

Fonfri, A. ve Duch-Brown, N. (2014). Explaining export performance in the Spanish defense industry. Defence and Peace Economics, Vol. 25 No. 1 , 51-67.

Guay, T. R. (2017). Emerging Powers and Future Threats Implications for The U.S.and Global Defense Industry. US Army War Collage Strategic Studies Institute .

Gruner, K. E. ve Homburg, C. (2000) "Does Customer Interaction Enhance New Product Success?", Journal of Business Research, 49(1):1–14.

Gupta, Sunil & Donald R. Lehmann, 2005, Managing Customers as Investments: The Strategic Value of Customers in the Long Run, Wharton School Publishing, Upper Saddle River, NJ, USA.

Güneş, S. (2011). Değer yaratma bağlamında güncel dört yenilik modeli. Sanat ve Tasarım Dergisi, 1(7), 71-89.

Hall, P., & Wylie, R. (2008). The Revolution in Military Affairs and Australia's Defence Industry Base, 1996-2006. Security Challenges, 4(4), 57-80.

Hensel, N. (2017). The Defense Industr y: Tradeoffs Between Fiscal Constraints and National Security Challanges. Business Economics 51 , 111-122.

Hever, S. (2017). Global Dimensions of Security Privatization in Israel . Pluto Press.

Hosokawa, K. (2022) South Korea's defense industry doubles overseas orders. 23 Aralık 2022'de https://asia.nikkei.com/Business/Aerospace-Defense/South-Korea-s-defense-industry-doubles-overseas-orders adresinden alınmıştır.

HT. (2019, 12 10). Haber Türk. 06 14, 2020 tarihinde https://www.haberturk.com/son-dakika-fransa-ve-almanya-turkiye-ye-anlamsiz-silah-ambargosu-2530437 adresinden alındı

Hunter, A. P. (2018). A Strategic Approach to Defense Investment. Center for Strategic and International Studies (CSIS).

Kharub, M. ve Sharma, R. (2017a), "Comparative analyses of competitive advantage using Porter diamond model (the case of MSMEs in Himachal Pradesh)", Competitiveness Review, Vol. 27 No. 2, pp. 132-160.

Kim, W. C. Ve Mauborgne, R. (1997) "Value Innovation: The Strategic Logic of High Growth", Harvard Business Review, January-February:103-112.

Kim, W. C. Ve Mauborgne, R. (1999). Strategy, Value Innovation, and the Knowledge Economy, Sloan Management Review, 40(3):41-54.

Kim, W. C. Ve Mauborgne, R. (2004). Blue Ocean Strategy, Harvard Business Review, October:70-80.

Kim, W. C. Ve Mauborgne, R. (2005a). Value Innovation: A Leap intoThe Blue Ocean, Journal Of Business Strategy, 26(4): 22-28.

Kim, W. C. ve Mauborgne, R. (2005b) Blue Ocean Strategy: How to Create Uncontested Market Space and Make the Competition Irrelevant. Boston: Harvard Business School Publishing.

Kim, W. C. Ve Mauborgne, R. (2009). How strategy shapes structure. Harvard business review, 87(9), 72-80.

Kim, J. J., Woo, K. C., Seonkyung, K. ve Hee, H. G. (2018). Assessing South Korea's Civil Defense Emergency Evacuation Facilities. Asan Institute for Policy Studies .

Kopač, E. (2006). Defense industry restructuring: trends in European and US defense companies. Transition Studies Review, 13(2), 283-296.

Korkmaz, G. ve Topçu, M.K. (2021) Porter's Diamond Model And The Competitiveness of the Turkish Defense Industry. Journal of Defense Resources Management (JoDRM) 12/2021Issue No: 1, 41-74

Kunz, B. (2019). Why Franco-German leadership on European defense is not in sight. Norwegian Institute for International Affairs (NUPI) .

Kurç, Ç. ve Bitzinger, R. A. (2018). Defense industries in the 21st century: A comparative analysis—The second e-workshop, ,. Comparative Strategy 37:4 , 255-259.

Lee, J. G. ve Park, M. J. (2020). Evaluation of technological competence and operations efficiency in the defense industry: The strategic planning of South Korea. Evaluation and Program Planning 79 .

Lindič, J., Bavdaž, M. ve Kovačič, H. (2012). Higher growth through the Blue Ocean Strategy: Implications for economic policy. Research policy, 41(5), 928-938.

Lucyshyn, W. ve Rigilano, J. (2017). Forces Shaping the US Defense Industry. SITC Research Briefs, Series 9 .

Mölling, C. ve Maulny, J.-P. (2020). Consent, Dissent, Misunderstandings: the Problem Landscape of Franco-German Defense Industrial Cooperation. (DGAP Analysis, 1). Berlin: Forschungsinstitut der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik e.V .

Olhager, J. ve Feldmann, A. (2018), "Distribution of manufacturing strategy decision-making in multi-plant networks", International Journal of Production Research, Vol. 56 Nos 1-2, pp. 692-708.

Oliva, S. V., Sánchez, Á. M. ve Bernal, F. E. (2019). Towards a contingent approach to firm strategy on the lowest levels of the hierarchy of the defence i ndustry. FORESIGHT VOL 21 , 582-604.

Perker, B. C. ve Akgül, A. K. (2018). Savunma Sanayiinde Açık İnovasyon. Case Studies in Business and Sport Sciences, 59-75.

Pitt, M. ve Koufopoulos, D. (2012). Essentials of Strategic Management. Los Angeles: Sage Pubications.

Rettig, E. ve Rosner, Y. (2017). Europe's Challenges Open the Market for Israel's Arms Industry. Institute for National Security Studies .

Sangwa, N.R. ve Sangwan, K.S. (2018), "Leanness assessment of organizational performance: a systematic literatüre review", Journal of Manufacturing Technology Management, Vol. 29, No. 5, pp. 768-788.

SASAD (2022) 2021 Performans Raporu. Savunma ve Havacılık Sanayii İmalatçılar Derneği. 19 Aralık 2022 tarihinde https://www.sasad.org.tr/uploaded/Sasad-Performans-Raporu-2021.pdfadresinden alınmıştır.

Schwartz, P. (2019). RUSSIAN SCIENCE AND TECHNOLOGY: CURRENT STATE AND IMPLICATIONS FOR DEFENSE. Strategic Studies Institute, US Army War College.

Serfati, C. (2001). The restructuring of the European defence industry: dynamics of change. European Commission, Directorate Generale for Research, COST Action A10. . Luxembourg: Office for Official Publication of the European Communities, , 123–144.

SSB (2021). Mevcut Durum Türk Savunma Sanayiinin 2021 Yılı Performansı. 20 Aralık 2022 tarihinde https://www.ssb.gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=48&LangID=1 adresinden alınmıştır.

SIPRI. (2021). Trends in World Military Expenditure. Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI).

TOI. (2019, 04 17). The Times of Israel. 06 05, 2020 tarihinde https://www.timesofisrael.com/israeli-defense-exports-down-to-7-5-billion-in-2018-ministry-says/ adresinden alındı

Ulengin, F., Onsel, S., Aktas, E., Kabak, O. Ve Ozaydın, O. (2014), "A decision support methodology to enhance the competitiveness of the Turkish automotive industry", European Journal of Operational Research, Vol. 234 No. 3, pp. 789-801.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SAVUNMA PLANLAMASI VE TEKNOLOJİ ÖNGÖRÜSÜ

Sinan Babaçoglu - Memduh Begenirbaş

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Savunma Planlama
* Öngörü
* Teknoloji Öngörüsü
* Yetenek Temelli Planlama
* Yetenek
* Olgunluk
* Teknoloji Öngörü Yöntemleri
* Patent Analizi
* Yıkıcı Teknolojiler
* Çığır Açan Teknolojiler
* Teknoloji S-eğrisi

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Öngörü politika ve strateji arasındaki ilişkiyi kavrayabilmeniz,
2. Savunma planlaması ile teknoloji öngörü arasındaki ilişkiyi açıklayabilmeniz,
3. Öngörü ve teknoloji öngörüsü kavramlarını açıklayabilmeniz,
4. Savunma planlaması ve teknoloji arasındaki ilişkiyi anlayabilmeniz,
5. Teknoloji öngörüsünün kullanımını bilmeniz ve planlamasını yapabilmeniz,
6. Mevcut ve yeni teknoloji öngörü yöntemleri hakkında bilgi sahibi olmanız,

Kaynakça

Albert, M., Avery, D., Narin, F., & McAllister, P. (1991). Direct validation of citation counts as indicators of industrially important patents. *Res.Policy*.

Ascher, W. (1978). *Forecasting: An Appraisal for Policy Makers and Planners.* Johns Hopkins University Press.

Baban, N. (2004). Elements of Force Planning within the Air Force . *The Regional Center of Defence Resources Management* .

Begenirbaş, M. (2022). *Savunma Yönetimi ve Planlaması.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Begenirbaş, M. & Gürsoy, A. (2020). *Savunmada Teknoloji ve Yenilik, Strateji ve Güvenlik Alanında Temel ve Güncel Yaklaşımlar.* Nobel Yayın Dağıtım.

Breitzman, A., & Mogee, M. (2002). The Many Applications of Patent Analysis. *Journal of Information Science*.

Breitzman, A., & Thomas, P. (2015a). Inventor team size as a predictor of the future citation impact of patents. *Scientometrics*.

Breitzman, A., & Thomas, P. (2015b). The emerging clusters model: A tool for identifying emerging technologies across multiple patent systems. *Research Policy*.

Chang, C., & Breitzman, A. (2009). Using patents prospectively to identify emerging, high-impact technological clusters. *Research Evaluation*, 357-364.

Chang, P., Wu, C., & Leu, H. (2010). Using patent analyses to monitor the technological trends in an emerging feld of technology: A case of carbon nanotube feld emission display. *Scientometics*.

Chiavetta, D., & Porter, A. (2013). Tech mining for innovation management. *Technology Analysis & Strategic Management*.

Choi, S., & Jun, S. (2014). Vacant technology forecasting using new Bayesian patent clustering. *technology Analysis and Strategic Management*.

Çağlayansudur, T. & Karğın, M. (2021). Patent Değerlemesi ve TMS 38'e Göre Muhasebeleştirmesi. *Yönetim ve Ekonomi*.

Çifci, H. (2019). Technology Foresight and Modeling: Turkish Cybersecurity Foresight 2040. *Middle East Technical University, Science and Technology Policy Studies*.

Daim, T., Rueda, G., Martin, H., & Gerdsri, P. (2006). Forecasting emerging technologies: Use of bibliometrics and patent analysis. *Technological Forecasting and Social Change*, 981-1012.

Davis, P. (2002). Analytic Architecture for Capabilities Based Planning, Mission-System Analysis and Transformation. *RAND Publications*.

Davis, P., & Finch, L. (1993). Defence Planning for the Post Cold War Era. *RAND National Defense Research Institute*.

Durham, J. (2005). Capabilities Based Planning: Application to JSEAD.

Goodfellow, I., Bengio, Y., & Courville, A. (2016). Deep learning. *Cambridge: MIT Press*.

Gross, T. (2005). Building a Contingency Menu: Using Capabilities Based Planning for Homeland Security. *Homeland Security Affairs*.

Hartmann, F., & Wendzel, R. (1990). Defending America's Security.

Heraud, J., & Kuhl, K. (1999). Current Foresight Activities in France, Spain and Italy, Technological Forecasting and Social Change.

Korkmazyürek, H., & Basım, N. (2007). The Changing Face of the Turkish Defence Industry and Turkey's New Armaments Strategy.

Korkmazyürek, H. & Şeşen, H. (2008). Savunma Yönetiminde Yeni Planalama Yaklaşımları:Kavramsal Bir Analiz. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*.

Kreuchauf, F., & Korzinov, V. (2015). A patent search strategy based on machine learning for the emerging feld of service robotics. *Scientometrics*.

Kyebambe, M., Cheng, N., Huang, G., He, C., & Zhang, Z. (2017). Forecasting emerging technologies: A supervised learning approach through patent analysis. *Technological Forecasting and Social Change*.

Lee, C., Kwon, O., Kim , M., & Kwon , D. (2018). Early identifcation of emerging technologies: A machine learning approach using multiple patent indicators. *Technological Forecasting and Social Change*.

Li, S., Chu, Y., & Hu, J. (2018). DeepPatent: Patent classifcation with convolutional neural networks and word embedding. *Scientometrics*.

Liu, Y., Zhou, Y., Liu, X., Dong, F., Wang, C., & Wang, Z. (2019). Wasserstein GAN-based small-sample augmentation for new-generation artifcial intelligence: A case study of cancer-staging data in biology. *Engineering*.

Lokuhitige, S., & Brown, S. (2017). Forecasting Maturity of IOT Technologies in Top 5 Countries Using Bibliometrics and Patent Analysis. *International Conferance on Cyber Enabled Distributed Computing and Knowledge Discovery*.

Maior, G., & Matei, M. (2003). Bridging the Gap in Civil-Military Relations in Southeastern Europe: Romania's Defense Planning Case. *Mediterranean Quarterly*.

Martin, B. (1995). Foresight in Science and Technology. *Technology Analysis and Strategic Management*, 139-168.

Martino, J. (1993). Technologt Forecasting for Decision Making. *3rd ed.McGraw Hill*.

Mattos, L., & Speziali, M. (2017). Patent lanscape: Technology development behind science in the flavor and fragrances (F&F) area. *World Patent Information*.

Miles, I., & Keenan, M. (2003). Overview of Methods used in Foresight. *TUBİTAK, Ankara*.

Moore, G. (1999). *Crossing the Chasm: Marketing and Selling Disruptive Products to Mainstream Customers.* HarperCollins.

NATO_Strategic Foresight Analysis Report. (2017). Characteristics Of The Future, 15-20. https://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/171004_sfa_2017_report_hr.pdf, Erişim Tarihi: 20.09.2022.

Olofsson, M. (2015). Technology forecasting for srategic planning in defence. *CISB Executive Innovation Management Course.*

Ozcan, S., & Islam, N. (2017). An empirical study of nanowire technological trends. *The Journal of High Technology Management Research*.

Pavitt, K. (1985). Patent Statistics as indicators of innovative acitvities:possibilities nad problems. *Scientometircs*.

Porter, A., Ashton, W., Clar, G., Coates, C., Cuhls, K., Cunningham, S., & Thissen, W. (2004). Technology Futures Analysis: Toward Integration of the Field and New Methods, Technological Forecasting and Social Change.

Quinn, J. B. (1967). Technological Forecasting. *HBR*.

Quinn, J., & Quinn. (1967). Technology forecasting. *Harward Business Review*.

Roper, A. T., Cunningham, S. W., Porter, A. L., Mason, T. W., Rossini, F. A., & Banks, J. (2011). *Technology Forecasting 2nd Edition.* John Wiley & Sons, Inc.

Slaughter, R. (1997). *Developing and appliying strategic foresight.* ABN Report.

Sökmen, N., & Petrov, E. (2021). Forecasting of Radar Technologies Using Patent Information. *15th International Conference on Application of Information and Communication Technologies*.

Vanston, J. (1985). *Technology Forecasting: An Aid to Effective Technology Management.* Austin, Texas: technology Futures Inc.

Verspagen, B. (2007). Mapping technological trajectories as patent citation networks: A study on the history of fuel research. *Advances in Complex Systems*.

Vicente, S., Sanchez, A., & Gomez, J. (2014). Technology Foresight In National Defence Organizations In Europe and Implications For Corporate Strategy . *5th International Conferance on Future Oriented Technology Analysis (FTA)*.

Zhou, Y., Dong, F., Kong, D., & Liu, Y. (2019). Unfolding the convergence process of scientifc knowledge for the early identifcation of emerging technologies. *Technological Forecasting and Social Change*.

Zhou, Y., Fang, D., Yufei, L., Li, Z., Du, J., & Zhang, L. (2020). Forecasting emerging technologies using data augmentation and deep learning. *Scientometrics*.

Zhou, Y., Lin, H., Liu, Y., & Ding, W. (2019). A novel method to identify emerging technologies using a semi-supervised topic clustering model: A case of 3D printing industry. *Scientometrics*.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM
SAVUNMA YÖNETİMİNDE YENİLİK VE NANOTEKNOLOJİ

Volkan Ergül - Serkan Pasinlioğlu - Memduh Begenirbaş

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Savunma Yönetimi	* Güncel Teknolojiler
* Yenilik	* Nanoteknoloji

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Savunma Yönetiminin teorik çerçevesini anlayabilmeniz,
2. Savunma Yönetimi, teknoloji ve inovasyon arasındaki ilişkiyi bilmeniz,
3. Savunma Yönetiminde güncel teknolojileri kavrayabilmeniz,
4. Nanoteknolojinin kapsamını anlayabilmeniz,
5. Nanoteknoloji ve Savunma Yönetimi arasındaki ilişkiyi anlayabilmeniz,
6. Savunma alanında blockchain uygulamalarının getirebileceği yenilikleri kavrayabilmeniz gerekir.

Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları

1. Savunma Yönetimi, teknoloji ve yenilik ilişkisini açıklayınız ve konuyu savunma planlaması açısından değerlendiriniz.
2. Blokzincir teknolojisi nedir ve sektörlerdeki kullanım alanları nelerdir?
3. Blokzincir teknolojisinin savunma sektöründe kullanım alanlarını tartışınız ve diğer sektörlerden farkını değerlendiriniz.
4. Nanoteknoloji nedir ve Savunma Alanındaki Uygulamaları neler olabilir? Tartışınız.

Kaynakça

Altunok, T., Korkmazyürek, E., Sığrı, Ü ve Hazır, K. (2010). Stratejik Savunma Yönetimi: Yeni Perspektifler/Yeni Yaklaşımlar. Bizim Büro Yayınları, Ankara.

Andrea, C.F. vd. (2015). Science and Technology Roadmap for Graphene, Related Two-dimensional Crystals, and Hybrid Systems. Nanoscale 7(11): 4598–4810.

Asch, B. ve Hosek. J. (2004). What Does Transformation Mean for Military Manpower and Personnel Policy. RAND Publications.

Ateş, H. & Bahçeci, E. (2015). Nano malzemeler için üretim yöntemleri. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 3(2): 483-499.

Aydoğdu A. (2018). A nanotechnology roadmap fort he Turkish Defense Industry (Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Baldwin, D. (1997). The Concept of Security. Review of International Relations, Vol.23, No.1, January, 5-26.

Barnas, N. (2016). Blockchaıns In Natıonal Defense: Trustworthy Systems In A Trustless World. Blue Horızons Fellowshıp Aır Unıversıty , 1-43.

Begenirbaş, M. (2018). Savunma Teknolojileri ve Yenilik Yönetimi Ders Notları, Kara Harp Okulu, Ankara.

Begenirbaş, M. (2022). Savunma Yönetimi ve Planlaması, Nobel Yayınevi, Ankara.

Berk, U. (2016). Stratejik Savunma Ve Güvenlik Planlamasında Ortak Bir Yaklaşım Olarak Senaryo Temelli Planlama. Güvenlik Bilimleri Dergisi, 4 (2) , 1-36.

Blockchainexpert. (2019, Nisan 24). *Savunma ve Güvenlikte Blockchain.* blockchainexpert: https://www.blockchainexpert.uk/blog/blockchain-in-defence

Booker, R. & Boysen, E. (2005). Nanotechnology for Dummies. Hoboken, New Jersey: Wiley Publishing.

Bucur-Marcu, H., Fluri, P. ve Tagarev, T. (2009). Defense Management: An Introduction. Security and Defense Management Series No: 1, Genova.

Can Yalçın, R., Gökmen Y., Begenirbaş, M., Tunca, H.Ö. (2020). Is There Any Relationship Between Military Expenditure And Arms Transfer? A Research For The Period 2000-2019, SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi, 30(2), 227-252.

Cesare, C. (2015). Online Security Braces for Quantum Revolution. Nature 525 (8 September 2015): 167–168.

Choi, K., Court, E., Daar, A., Deleury, E., Duquet, D., Gordijn, B., Evans, D., Jean, M., Liu, J., Salamanca-Buentello, F., Schummer, J., Singer, P.A. ve Andrade, M.S. (2007). Nanotechnologies, Ethics and Politics (Henk A.M.J. ten Have). United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Unesco Publishing, France.

Cleary, L.R. ve McConville, T. (2006). Managing Defense in a Democracy.

Clunan, A., Rodine-Hardy, K., Hsueh, R., Kosal, M. E. & McManus, I. (2014). Nanotechnology in a globalized world: strategic assessments of an emerging technology. Naval Postgraduate School Monterey.

Commission of The European Communities (2004). Communication from The Commission: Towards a European Strategy for Nanotechnology, Brussels.

Cornella, A., Zamengo, L., Delepierre, A., & Clementz, G. (2020). Blockchain in defence: a breakthrough? *Finabel*, 1-28.

Demirel, Ö.R. (2007). Askeri malzemelerde nanoteknoloji kullanımı (Yüksek lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Drexler, K.E. ve Peterson, C. (1991). Unbounding the Future: the Nanotechnology Revolu tion. New York, NY: Morrow.

Drexler, K.E. (1992). Nanosystems: Molecular Machinery, Manufacturing and Computation, John Wiley & Sons, New York, NY.

Erkoç, Ş. (2008). Nanobilim ve Nanoteknoloji. ODTÜ Yayıncılık, Ankara.

Fastebend, D. & Becker, J. (2020). Harekât ortamı (2035-2050): Savaşın bilinen özellikleri. Army Journal, USA.

Fountain, A.W. (2004). Transforming Defense Basic Research Strategy Parameters. Winter2004–05: 40–54, Tarih: 20 Eylül 2022, Alındığı Adres: http://www.globalsecurit .org/military/library/report/2005/050100-transforming.htm.

Gupta, T. & Jayatissa, A.H. (2003). Recent Advances in Nanotechnology: Key Issues & Potential Problem Areas. Critical Reviews in Solid State and Materials Sciences, 28(1): 124.

Hall, S. J. (2005). Nanofuture What's Next for Nanotechnology. Prometheus Books, 92-97.

Jahan, F., Mostafa, M., & Chodwhury, S. (2020). SHA-256 in Parallel Blockchain Technology: Storing Land Related Documents. International Journal of Computer Applications, 33-38.

Kendall, J. (2002). Capabilities-Based Military Planning: The Myth. National War College, Washington.

Kharat, D.K., Muthurajan, H. & Praveenkumar, B. (2006). Present and futuristic military applications of nanodevices. Synthesis and Reactivity in Inorganic, Metal-Organic and Nano-Metal Chemistry, 36: 231-235.

Kılıç, S. (2020). Pazarlamanın Blok Zincir Deneyimi Blockchain. Pazarlamada Blok Zincir Teknolojilerinin Kapsamı. Nobel Akademi Yayıncılık: 15-46.

Kirbas, İ. (2018). Blokzinciri Teknolojisi ve Yakın Gelecekteki Uygulama Alanları. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 75-82.

Korkmazyürek, H. ve Varoğlu, K. (2006). The Defence Planning for Turkey and the Lessons Learned for Developing Corporate Strategies. International Journal of Business, Management and Economics, Vol.2, No.7.

Korkmazyürek, H. ve Şeşen, H. (2008). Savunma Yönetiminde Yeni Planlama Yaklaşımları: Kavramsal Bir Analiz. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü.

Korkmazyürek, H. (2011). Stratejik Savunma Yönetimi ve Savunma Planlaması Özeti, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü.

Köseoğlu, A.M. (2013). The Strategic Management of Defense Industry: A Science and Technology Based Configuration. World Journal of Social Sciences, 3(2): 138-148.

Krummenacker, M. ve Lewis, J. (1995). Prospects in Nanotechnology. New York, NY: Wiley.

Laredo, P. (2005). Revaluating The Role Of Defence And Security R&D In The Innovation System, Defence And Security-Related R&D And Breakthrough S&T: Open Issues Raised, A Prime Workshop Hosted by PREST, 19th-20th September, University of Manchester, UK,

Larson, E.V., Orletsky, D.T. ve Leuschener, K. (2001). Defense Planning in a Decade of Change. RAND Cooperation Report.

Lele, A. (2009). Role of nanotechnology in defense. Strategic Analysis, 33(2): 229-241.

Lonescu, A.M. (2016). Nanotechnology and global security. The Quarterly Journal, 15(2): 31-47.

Naschie, M.S.E. (2006). Nanotechnology for developing world. Chaos, Solitions and Fractals, 30(4): 769-773.

National Nanotechnology Initiative (2004). Supplement to the President's Fiscal Year 2004 Budget.

Nickols-Richardson, S.M. (2007). Nanotechnology: Implications for food and nutrition professionals. Journal of American Dietetic Association 107(9): 1494-1497.

Özer, Y. (2008). Nanobilim ve nanoteknoloji: Ülke güvenliği / etkinliği açısından doğru modelin belirlenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Özer, Y. (2019). Nanoteknoloji'nin Askerî Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme. Güvenlik Bilimleri Dergisi, Nisan 2019, IDEF Özel Sayı, 33-52.

Piddock, C. (2007). Gelecekte Teknoloji: Kişisel robotlardan nanoteknolojiye. National Geographic, 24(4): 12-19.

Predhan, C., & Mukherjee, P. (2021). Blockchain 1.0 to Blockchain 4.0—The Evolutionary Transformation of Blockchain Technology. Blockchain Technology: Applications and Challenges, 29-49.

Poyraz, H. (2003). Nanoteknoloji ve kullanım alanları. Harp Akademileri Bülteni, 205(7): 61-74.

Ratchev, V. (2009). Governance, Management, Command, Leadership: Setting the Context for Studies of Defence Management. Security and Defence Management Series No:1, 15-43.

Rigante, S. vd. (2015). Sensing with Advanced Computing Technology: Fin Field-Effect Transistors with High-K Gate Stack on Bulk Silicon. ACS Nano 9(5): 4872-4881.

Robbins, S.P., Decenzo, D.A. ve Coulter, M. (2016). Yönetimin Esasları: Temel Kavramlar ve Uygulamalar (Çev.: Adem Öğüt ve Cihat Erbil). Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Salerno, M., Landoni, P. & Verganti, R. (2008). Designing foresight studies for nanoscience and nanotechnology (NST) future devolopments. Technological Forecasting and Social Change, 75: 1202-1223.

Sayler, K. (2015). Nanotechnology and U.S. Military Power. Defense Dossier, (13): 3-6.

Schofield S. (2006). The UK Defence Industrial Strategy and Alternative Approaches, no. 50, Basic Papers-Occasıonal Papers On Internatıonal Securıty Polıcy, UK Ministry of Defence, London.

Spanish Ministry of Defense (2011). The Defense of The Future: İnnovation, Technology and Industry. Spanish Institute for Strategic Studies, Strategic Dossiier, 154-B.

Şengil, A.Z. (2010). Teknolojik değişim süreci: Nanoteknoloji ve nanotıp. Alındığı Tarih: 03.11.2021, Adres: https://www.sdplatform.com/Dergi/412/ Teknolojik-degisim-sureci-Nanoteknoloji-ve-nanotip.aspx.

Şentürk, E., Okur, İ., Duman, S. & Akbulut, S. (2012). Nanoteknolojiye giriş. Değişim Yayınları, İstanbul.

Tekin, M., Güneş, H.K. ve Ögüt, A. (2003). Değişim Çağında Teknoloji Yönetimi, Nobel Yayin Dağıtım, 2'nci Baskı, Ankara.

Thinktech. (2019). Savunma Sanayide Blokzincir Teknolojisi. Thinktech.

Thomas, J. (2006). An Introduction to Nanotechnology: The Next Small Big Thing. Development, 49(4): 39-46.

Thomson, J. (1997). To Provide for the Common Defense: Issues in Technology and Defense Strategy for Future National Security (Ed.: S. Raymond). Science, Technology and the Economic Future, New York Academy of Sciences.

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) (2004). Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları: 2003-2023 Strateji Belgesi, Ankara.

UK Ministry of Defense (2010). How Defense Works: Defense Framework. June 2010.

Uldrich, J., & Newberry, D. (2003). The Next Big Thing is Really Small: How Nanotechnology Will Change the Future of Your Business. Alındığı Tarih: 02.06.2022, Adres: https://audiotech.com/business-summaries/the-next-big-thing-is-really-smallhow-nanotechnology-will-change-the-future-of-your-business.

Ünsal, E., & Kocaoğlu, Ö. (2018). Blok Zinciri Teknolojisi: Kullanım Alanları, Açık Noktaları ve Gelecek Beklentileri. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, 54-64.

Veldhorst, M. vd. (2015). A Two-qubit Logic Gate in Silicon. Nature 526 (15 October 2015): 410-414.

Vigna, P., & Casey, M. (2020). Kriptopara Çağı: Bitcoin ve Dijital Paranın Küresel Ekonomik Sisteme Meydan Okuması. New York: Buzdağı: 85-89.

Whitman, J. (2011). The arms control challenges of nanotechnology. Contemporary Security Policy, 32(1): 99-115.

Yılmaz, S. (2009). Ulusal Savunma: Strateji, Teknoloji ve Savaş. Kum Saati Yayınları, 1'inci Baskı, İstanbul.

Ziylan, A. (1999). Savunma Sanayi Üzerine, Ankara.

ON ALTINCI BÖLÜM
SAVUNMA YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKÂ

Kemal Gürol Kurtay - Hakan Ayhan Dağıstanlı

ANAHTAR KAVRAM VE TERİMLER

* Yapay Zekâ
* Endüstri Devrimi Yapay Zekâ İlişkisi
* Endüstri 4.0 ve Teknolojileri
* Yapay Zekâ Uygulama Teknikleri
* Sivil Yapay Zekâ Uygulamaları
* Savunma Yönetiminde Yapay Zekâ
* Yapay Zekâ için Savunma Bütçeleri
* Askerî Yapay Zekâ Uygulamaları
* Türkiye'nin Durumu ve Yapay Zekâ Vizyonu
* Savunma Yönetiminde Yapay Zekâ Teknolojilerine Ait Tehditler

ÖĞRENİM KAZANIMLARI

Bu bölümü okuyup tamamladığınızda;

1. Yapay Zekâ (YZ) kavramını ve gelişimini açıklayabilmeniz,
2. YZ alanında kullanılan Endüstri 4.0'a ait dokuz teknolojiyi öğrenmeniz,
3. Yapay Zekâ uygulama tekniklerini ve uygulama alanlarını kavrayabilmemiz,
4. Savunma Yönetiminde Yapay Zekâ kullanım amaçlarını açıklayabilmeniz,
5. Yapay Zekâ Algoritmalarının uygulama alanlarını açıklayabilmeniz,
6. Yapay Zekânın Savunma Yönetimi ve askerî alanda uygulama alanlarını öğrenmeniz,
7. Yapay Zekânın askerî alanda uygulamalarının avantajlarını ve tehditlerini açıklayabiliyor olmanız gerekir.

Gözden Geçirme ve Tartışma Soruları

1. Yapay Zekâ kavramını açıklayanız.
2. Endüstri Devrimlerini belirterek her birini açıklayınız.
3. Yapay Zekânın askerî alanda kullanımını destekleyen özellikler nelerdir açıklayınız.
4. Askerî alanda kullanılan Yapay Zekâ uygulama alanları nelerdir açıklayınız.
5. Savunma Yönetiminde Komuta Kontrol ve Karar Desteği için Yapay Zekâ kullanımının sağlayacağı faydaları örneklerle açıklayınız.
6. Savunma Yönetimi kapsamında Yapay Zekânın Lojistik Faaliyetlerin Planlanması ve Bakım Faaliyetleri üzerindeki etkisini tartışınız.
7. Yapay Zekâ'nın uygulama alanlarından olan akıllı veri işleme ve tahminin Savunma Yönetimine sağlayacağı katkıları detaylı olarak açıklayınız.
8. Yapay Zekâ'nın uygulama alanlarından Siber Güvenlik ve Elektronik Savaş kavramlarınının ilişkisini Savunma Yönetimi açısından açıklayınız.
9. Yapay Zekâ'nın askerî alanda kullanımında ortaya çıkabilecek tehditleri açıklayınız.
10. TSK'nın Yapay Zekâ teknolojilerinden nasıl etkilenebileceğini yorumlayınız.

Kaynakça

ACCA and IMA. 2013. "Big Data: its power and perils", www.accaglobal.com/futures Erişim Tarihi:08.09.2022.

Alexander Velez-Green: 'The Foreign Policy Essay: The South Korean Sentry–A "Killer Robot" to Prevent War'. Lawfare, 1 March 2015. https://www. lawfareblog.com/foreign-policy-essay-south-korean-sentry%E2%80%94-killer-robot prevent-war Erişim Tarihi:08.09.2022.

Ashton, K. (2009). That 'internet of things' thing. *RFID Journal, 22*(7), 97-114.

Babuta, A., Oswald, M. and Janjeva A., (2020) 'Artificial Intelligence and UK National Security. Policy Considerations'. Royal United Services Institute, 27 April 2020 P11.https:// rusi.org/sites/default/files/ai_national_security_final_web_version.pdf Erişim Tarihi: 07. 09. 2022.

BD (Breaking Defense) (2019) https://breakingdefense.com/2019/09/dod-growth-in-artificial-intelligence-the-frontline-of-a-new-age-in-defense/ Erişim Tarihi: 07. 09. 2022.

BRTN (Britannica) (2022) https://www.britannica.com/event/Napoleonic-Wars/The-retreat-from-Moscow Erişim Tarihi: 09.09.2022.

Bowden, L. "The Story of IFF (Identification Friend or Foe)," IEE Proceedings, Vol. 132, Pt. A, No. 6, October 1985, pp. 435–437.

BUL (Bulutistan) (2022) https://bulutistan.com/blog/makine-ogrenmesi-nedir-derin-ogrenme-ile-arasindaki-farklar/ Erişim Tarihi: 20.09.2022.

CBDDO (Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi Başkanlığı) (2022) https://cbddo.gov.tr/SharedFolderServer/Genel/File/TR-UlusalYZStratejisi2021-2025.pdf Erişim Tarihi: 20.09.2022.

Chen, N., Christensen, L., Gallagher, K., Mate, R., & Rafert, G. (2016). Global economic impacts associated with artificial intelligence. *Analysis Group*, 1-23.

Develi, H. (2017). "Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a", Dünya Gazetesi, 2 Kasım 2017. https://www.dunya.com/koseyazisi/endustri-40dan-toplum-50a/389146, Erişim Tarihi: 10. 09. 2022.

DRNW (Dronewars) (2022) https://dronewars.net/future-wars/ Erişim Tarihi: 10.09.2022.

Ferreira,C.M. ve Serpa, S. (2018). Society 5.0 and Social Development: Contributions to a Discussion. Management and Organizational Studies, 5(4): 26-31. URL: https://doi.org/10.5430/mos.v5n4p26

Gao, K., Mei, G., Piccialli, F., Cuomo, S., Tu, J., & Huo, Z. (2020). Julia language in machine learning: Algorithms, applications, and open issues. *Computer Science Review*, *37*, 100254.

Gartner (2022) https://www.gartner.com/en/articles/what-s-new-in-artificial-intelligence-from-the-2022-gartner-hype-cycle (Çev. H.A. Dağıstanlı) Erişim Tarihi: 28.12.2022.

GUK1(GovernmentUnitedKingdom)(2022)https://www.gov.uk/government/news/artificial-intelligence-used-on-army-operation-for-the-first-time Erişim Tarihi: 12.09.2022.

GUK2(GovernmentUnitedKingdom)(2022)https://www.gov.uk/government/publications/dasa-annual-review-2019-20 Erişim Tarihi: 12.09.2022.

Gupta, D. K. (2018). Military Applications of Artificial Intelligence. *Indian Defence Review*, *22*.

Hedberg, S. R. (2002). DART: Revolutionizing logistics planning. *IEEE Intelligent Systems, 17*(3), 81-83.

McCarthy, J., Minsky, M. L., Rochester, N., & Shannon, C. E. (2006). A proposal for the dartmouth summer research project on artificial intelligence, august 31, 1955. *AI magazine*, *27*(4), 12-12.

JP (Javatpoint) (2022). https://www.javatpoint.com/history-of-artificial-intelligence Erişim Tarihi: 20.09.2022.

McLemore, C.S. ve Lauze, H., (2018). "The dawn of Artificial intelligence in naval warafre", https://warontherocks.com/2018/06/the-dawn-of-artificial-intelligence-in-naval-warfare/ Erişim Tarihi: 06.09.2022.

Mizokami, K., (2021) 'The Air Force's AI Brain Just Flew for the First Time'. Popular Mechanics,https://www.popularmechanics.com/military/aviation/a36412460/air-force-ai-brain-first-flight-skyborg-details/ Erişim Tarihi: 08.09.2022.

Morgan, F. E., Boudreaux, B., Lohn, A. J., Ashby, M., Curriden, C., Klima, K., & Grossman, D. (2020). *Military applications of artificial intelligence: ethical concerns in an uncertain world*. RAND PROJECT AIR FORCE SANTA MONICA CA SANTA MONICA United States.

MSF (MilSoft) (2022). https://www.milsoft.com.tr/wp-content/uploads/2020/08/Yapay-Zeka-ve-Askeri-Uygulamalar_v2.2.pdf Erişim Tarihi: 08.09.2022.

Neapolitan, R. E., & Jiang, X. (2018). *Artificial intelligence: With an introduction to machine learning*. CRC Press.

OF (OtonomFabrika) (2022). https://www.otonomfabrika.com/endustri-4-0-teknolojileri-bilesenleri/ Erişim Tarihi: 18.09.2022.

Özdemir, S. G. (2019). Artificial intelligence application in the military the case of United States and China. *Seta Analysis*.

Pirim, A. G. H. (2006). Yapay zeka. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, *1*(1), 81-93.

Salley, K. M., "Artificial Intelligence and National Security", CRS Report, 2019.

SAS (2022) https://www.sas.com/tr_tr/insights/analytics/yapay-zeka-nedir.html Erişim Tarihi: 13.09.2022.

Sherma, S., "Here's Why India Likely to Loose the AI Race", Factor Daily, https://factordaily.com/artificial-intelligence-india/, Erişim Tarihi: 19.09.2022.

SSB (2022) https://www.ssb.gov.tr/website/ContentList.aspx?PageID=4254 Erişim Tarihi: 28.12.2022.

UİB (Uludağ İhracatçi Birlikleri Genel Sekreterliği) (2022). https://uib.org.tr/tr/kbfile/yapay-zeka-ve-yeni-teknolojiler Erişim Tarihi: 13.09.2022.

Une, M.M. ve Khidake, S.L., (2018). "Artificial intelligence in Defense Sector", IRJET, Vol. :05, Issue: 06 https://www.irjet.net/archives/V5/i6/IRJET-V5I6501.pdf Erişim Tarihi: 13.09.2022.

Velez-Green, A., (2015) 'The Foreign Policy Essay: The South Korean Sentry – A "Killer Robot" to Prevent War'. Lawfare, https://www. lawfareblog.com/foreign-policy-essay-south-korean-sentry%E2%80%94-killer-robot-prevent-war Erişim Tarihi: 11.09.2022.

Zhang, Y., Dai, Z., Zhang, L., Wang, Z., Chen, L., & Zhou, Y. (2020, December). Application of Artificial Intelligence in Military: From Projects View. In *2020 6th International Conference on Big Data and Information Analytics (BigDIA)* (pp. 113-116). IEEE.

ADALET TEORİSİ VE MÜŞTERİ İNTİKAM DAVRANIŞI

Oğuz Han Aykut

nobel bilimsel

ADALET TEORİSİ VE MÜŞTERİ İNTİKAM DAVRANIŞI

Oğuz Han Aykut

Yayın No.: 1476
ISBN: 978-625-398-273-7
E-ISBN: 978-625-398-282-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aykut, Oğuz Han.
Adalet Teorisi ve Müşteri İntikam Davranışı / Oğuz Han Aykut
1. Basım, XVI + 166 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-273-7
E-ISBN: 978-625-398-282-9
1. Adalet Teorisi 2. Algılanan İhanet 3. İntikam Arzusu 4. Müşteri İntikam Davranışı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**
TABLOLAR DİZİNİ ..... **xi**
ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **xiii**
KISALTMALAR DİZİNİ ..... **xv**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
ADALET TEORİSİ **7**

1.1. ADALET TEORİSİNİN KÖKENLERİ 7
1.2. ADALET TEORİSİNİN KAVRAMSALLAŞTIRILMASI 14
1.3. ADALET TEORİSİNİN FAYDALARI 17
1.4. ADİL OLMA VE ADALET KAVRAMLARI 19
1.5. ADALET TÜRLERİ 21
1.5.1. Dağıtımsal Adalet 22
1.5.1.1. Dağıtımsal Adaletsizliğin Giderilmesi 24
1.5.1.1.1. Tazminat Verilmesi 24
1.5.2. Prosedürel Adalet 25
1.5.2.1. Prosedürel Adaletsizliğin Giderilmesi 28
1.5.2.1.1. Zamanlama ve Yanıt Hızı 29
1.5.2.1.2. Ulaşım Kolaylığı 30
1.5.3. Etkileşimsel Adalet 31
1.5.3.1. Etkileşimsel Adaletsizliğin Giderilmesi 32
1.5.3.1.1. Özür Dilemek 32
1.6. ADALET VE MÜŞTERİ İLİŞKİLERİ 33
1.7. ADALETLE İLGİLİ OLGULAR 35

İKİNCİ BÖLÜM
ALGILANAN İHANET, İNTİKAM ARZUSU VE MÜŞTERİ İNTİKAM DAVRANIŞI **41**

2.1. ALGILANAN İHANET 41
2.2. İNTİKAM ARZUSU 44

2.2.1. İntikam Davranışlarının İntikam Arzusu Üzerindeki Farklılaştırılmış Etkileri: İki Karşıt Açıklama 46
2.2.1.1. İntikamın Duygusal Yönü 47
2.2.1.2. İntikamın Bilişsel Yönü 48
2.2.1.3. İntikamın Duygusal ve Bilişsel Yönünün Uzlaşması 49
2.3. İNTİKAM EYLEMİ 50
2.3.1. İntikamın Teorik Temelleri 51
2.3.2. İntikamın Nedenleri 53
2.3.3. İntikamın İşlevleri 56
2.4. MÜŞTERİ İNTİKAM DAVRANIŞI 60
2.4.1. Müşteri İntikamı 60
2.4.2. Müşteri İntikamı ile İlgili Kavramlar 64
2.4.3. Müşteri İntikam Davranışı Türleri 65
2.4.3.1. Doğrudan İntikam Davranışları 66
2.4.3.2. Dolaylı İntikam Davranışları 69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ALGILANAN ADALET KAPSAMINDA ALGILANAN İHANET VE MÜŞTERİ İNTİKAM ARZUSUNUN İNTİKAM DAVRANIŞ TÜRLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI 75

3.1. ARAŞTIRMA KONUSUNUN ÖNEMİ VE GEÇMİŞİ 75
3.2. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE KISITLARI 80
3.3. ARAŞTIRMADAN BEKLENEN YARARLAR 81
3.4. ARAŞTIRMANIN MODELİ VE DEĞİŞKENLERİ 82
3.5. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ 84
3.6. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ 88
3.6.1. Örnekleme Süreci 88
3.6.2. Ön Çalışma 89
3.6.3. Veri Toplama Yöntem ve Aracı 89
3.7. VERİLERİN ANALİZİ VE YORUMU 90
3.7.1. Cevaplayıcıların Demografik Özellikleri 90
3.7.2. Araştırma Kapsamında Kullanılan Ölçeklere İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapma Değerleri 92
3.7.2.1. Adalet Türleri Değişkenlerine Ait Ölçeklerin Ortalamalar ve Standart Sapma Değerleri 92
3.7.2.2. Algılanan İhanet Değişkenine Ait Ölçeğin Ortalamalar ve Standart Sapma Değerleri 94

3.7.2.3. İntikam Arzusu Değişkenine Ait Ölçeğin Ortalamalar ve Standart Sapma Değerleri 95
3.7.2.4. Doğrudan İntikam Davranışları Değişkenlerine Ait Ölçeklerin Ortalamalar ve Standart Sapma Değerleri 96
3.7.2.5. Dolaylı İntikam Davranışları Değişkenlerine Ait Ölçeklerin Ortalamalar ve Standart Sapma Değerleri 98
3.7.2.6. Araştırma Modelini Oluşturan Değişkenlere Ait Ölçeklerin Genel Ortalama ve Standart Sapma Değerleri 100
3.7.3. Güvenirlik Analizi Sonuçları 102
3.7.4. Araştırma Kapsamında Kullanılan Ölçeklere Yönelik Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) Sonuçları 103
3.7.4.1. Adalet Türleri Ölçeklerine Yönelik Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları 106
3.7.4.2. Algılanan İhanet Ölçeğine Yönelik Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları 110
3.7.4.3. İntikam Arzusu Ölçeğine Yönelik Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları 112
3.7.4.4. Doğrudan İntikam Davranışları Ölçeklerine Yönelik Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları 115
3.7.4.5. Dolaylı İntikam Davranışları Ölçeklerine Yönelik Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları 117
3.7.5. Araştırma Modelinin Testi 120
3.7.6. Doğrudan ve Dolaylı Etki Analizi 124

SONUÇ VE ÖNERİLER 131

KAYNAKÇA 143

KAYNAKÇA

Adams, J. S. (1965). "Inequity in Social Exchange". *In Advances in Experimental Social Psychology,* 2, 267-299.

Adjei, M. T., Nowlin, E. L., & Ang, T. (2016). "The Collateral Damage of C2C Communications on Social Networking Sites: The Moderating Role of Firm Responsiveness and Perceived Fairness". *Journal of Marketing Theory and Practice,* 24 (2), 166-185.

Ahluwalia, R., Burnkrant, R. E., & Unnava, H. R. (2000). "Consumer Response to Negative Publicity: The Moderating Role of Commitment", *Journal of Marketing Research,* 37 (2), 203-214.

Alexander, S., & Ruderman, M. (1987). "The Role of Procedural and Distributive Justice in Organizational Behavior". *Social Justice Research,* 1 (2), 177-198.

Alicke, M. D., Braun, J. C., Glor, J. E., Klotz, M. L., Magee, J., Sederhoim, H., & Siegel, R. (1992). "Complaining Behavior in Social Interaction". *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18 (3), 286-295.

Alvarez, L. S., Casielles, R. V., & Martín, A. M. D. (2010). "Analysis of The Role of Complaint Management in The Context of Relationship Marketing". *Journal of Marketing Management,* 27 (1-2), 143-164.

Ambrose, M. L., Seabright, M. A., & Schminke, M. (2002). "Sabotage in The Workplace: The Role of Organizational Injustice". *Organizational Behavior and Human Decision Processes,* 89 (1), 947-965.

Anderson, E. W., & Sullivan, M. W. (1993). "The Antecedents and Consequences of Customer Satisfaction for Firms". *Marketing Science,* 12 (2), 125-143.

Anderson, E. W. (1998). "Customer Satisfaction and Word of Mouth". *Journal of Service Research*, 1 (1), 5-17.

Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). "Human Aggression". *Annual Review of Psychology,* 53 (1), 27-51.

Andersson, L. M., & Pearson, C. M. (1999). "Tit for Tat? The Spiraling Effect of Incivility in the Workplace". *Academy of Management Review*, 24 (3), 452-471.

Andreassen, T. W., & Lindestad, B. (1998). "Customer Loyalty and Complex Services: The Impact of Corporate Image on Quality, Customer Satisfaction and Loyalty for Customers with Varying Degrees of Service Expertise". *International Journal of Service Industry Management,* 9 (1), 7-23.

Aquino, K., Tripp, T. M., & Bies, R. J. (2001). "How Employees Respond to Personal Offense: The Effects of Blame Attribution, Victim Status, and Offender Status on Revenge and Reconciliation in The Workplace". *The Journal of Applied Psychology*, 86 (1), 52–59.

Aquino, K., & Douglas, S. (2003). "Identity Threat and Antisocial Behavior in Organizations: The Moderating Effects of Individual Differences, Aggressive Modeling, and Hierarchical Status". *Organizational Behavior and Human Decision Processes,* 90 (1), 195-208.

Arvan, M. (2014). "First Steps Toward A Nonideal Theory of Justice". *Ethics & Global Politics,* 7 (3), 95-117.

Ashforth, B. E., Harrison, S. H., & Corley, K. G. (2008). "Identification in Organizations: An Examination of Four Fundamental Questions". *Journal of Management,* 34 (3), 325-374.

Ashworth, L., & Free, C. (2006). "Marketing Dataveillance and Digital Privacy: Using Theories of Justice to Understand Consumers' Online Privacy Concerns". *Journal of Business Ethics,* 67 (2), 107-123.

Aurier, P., & Siadou-Martin, B. (2007). "Perceived Justice and Consumption Experience Evaluations: A Qualitative and Experimental Investigation". *International Journal of Service Industry Management,* 18 (5), 450-471.

Averill, J. R. (1983). "Studies on Anger and Aggression: Implications for Theories of Emotion". *American Psychologist*, 38 (11), 1145–1160.

Axelrod, R. (1984). *The Evolution of Cooperation*. New York: Basic Books.

Ay, C., Kartal, B., & Nardalı, S. (2010). *Pazarlamada Etik Yaklaşımlar.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Bagozzi, R. P. (1975a). "Marketing as Exchange". *Journal of Marketing,* 39 (4), 32-39.

Bagozzi, R. P. (1975b). "Social Exchange in Marketing". *Journal of The Academy of Marketing Science,* 3 (3-4), 314-327.

Bahri-Ammari, N., & Bilgihan, A. (2017). "The Effects of Distributive, Procedural, and Interactional Justice on Customer Retention: An Empirical Investigation in The Mobile Telecom Industry in Tunisia". *Journal of Retailing and Consumer Services,* 37, 89-100.

Balaji, M. S., Roy S. K., & Quazi, A. (2017). "Customers' Emotion Regulation Strategies in Service Failure Encounters". *European Journal of Marketing,* 51 (5/6), 960-982.

Barclay, L. J., Skarlicki, D. P., & Pugh, S. D. (2005). "Exploring The Role of Emotions in Injustice Perceptions and Retaliation". *Journal of Applied Psychology,* 90 (4), 629-643.

Barış, G. (2006). *Kusursuz Müşteri Memnuniyeti için Şikâyet Yönetimi*. İstanbul: Kapital Medya.

Barış, G. (2015). "Mutsuz Müşteriler, İntikam Arzusu, Zarar Görme Olasılığı ve Misilleme Davranışları". *Brand Map İşdünyası Bilgi Paylaşma Platformu,* 1-23, http://gulfidanbaris.com/mutsuz-musteriler-intikam-arzusu-zarar-gorme-olasiligi-ve-misilleme-davranislari/, (Erişim Tarihi: 25.02.2021)

Barlow, J., & Moller, C. (1998). *Her Şikâyet Bir Armağandır*. (Çev.: Günhan Günay). İstanbul: Rota Yayınları.

Barlow, J., & Moller, C. (2009). *Her Şikâyet Bir Armağandır. İşler Ters Gittiğinde Müşteri Sadakatini Yeniden Nasıl Kazanırız ?.* (Çev.: Gülden Bilgili). İstanbul: Rota Yayınları.

Batı, A. H., Tetik, C., & Gürpınar, E. (2010). "Assessment of The Validity and Reliability of The Turkish Adaptation of The Study Process Questionnaire (R-SPQ-2F)". *Turkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences,* 30 (5), 1639-1646.

Baumeister, R. F., Smart, L., & Boden, J. M. (1996). "Relation of Threatened Egotism to Violence and Aggression: The Dark Side of High Self-Esteem". *Psychological Review*, 103 (1), 5-33.

Baumeister, R. F. (1997). "Esteem Threat, Self-Regulatory Breakdown, and Emotional Distress as Factors in Self-Defeating Behavior". *Review of General Psychology*, 1 (2), 145-174.

Bayram, N. (2012). *Sosyal Bilimlerde SPSS ile Veri Analizi.* Bursa: Ezgi Kitabevi.

Bechwati, N. N., & Morrin, M. (2003). "Outraged Consumers: Getting Even at The Expense of Getting A Good Deal". *Journal of Consumer Psychology,* 13 (4), 440-453.

Bechwati, N. N., & Morrin, M. (2007). "Understanding Voter Vengeance". *Journal of Consumer Psychology,* 17 (4), 277-291.

Bennett, R. (1997). "Anger, Catharsis, and Purchasing Behavior Following Aggressive Customer Complaints". *Journal of Consumer Marketing*, 14 (2), 156–172.

Berkowitz, L. (1990). "On The Formation Anger and Aggression: A Neoassociationistic Analysis". *American Psychologist,* 45 (4), 493-503.

Berry, L. L., Zeithaml, V. A., & Parasuraman, A. (1990). "Five Imperatives for Improving Service Quality". *MIT Sloan Management Review,* 31 (4), 29-38.

Bettman, J. R., & Weitz, B. A. (1983). "Attributions in The Board Room: Causal Reasoning in Corporate Annual Reports". *Administrative Science Quarterly*, 28 (2), 165-183.

Bierhoff, H. W., Cohen, R. L., & Greenberg, J. (2013). *Justice in Social Relations*. Germany: Springer Science & Business Media.

Bies, R. J. (1986). "Interactional Justice: Communication Criteria of Fairness". In R. J. Lewicki, B. H. Sheppard, & M. H. Bazerman (Eds.), *Research on Negotiation in Organizations,* 1, 43-55.

Bies, R. J. (1987). "The Predicament of Injustice: The Management of Moral Outrage". *Research in Organizational Behavior,* 9, 289-319.

Bies, R. J., & Shapiro, D. L. (1987). "Interactional Fairness Judgments: The Influence of Causal Accounts". *Social Justice Research,* 1 (2), 199-218.

Bies, R. J., & Shapiro, D. L. (1988). "Voice and Justification: Their Influence on Procedural Fairness Judgments". *Academy of Management Journal,* 31 (3), 676-685.

Bies, R. J., & Tripp, T. M. (1996). "Beyond Distrust: 'Getting Even' and The Need for Revenge". In R. Kramer, & T. Tyler (Eds.), *Trust in Organizations: Frontiers of Theory and Research* (pp.246-260). Sage Publications, Inc.

Bies, R. J. (2001). "Interactional (in)Justice: The Sacred and The Profane". In J. Greenberg, & R. Cropanzano (Eds.), *Advances in Organizational Justice* (pp. 89-118). Stanford CA: Stanford University Press.

Bitner, M. J. (1990). "Evaluating Service Encounters: The Effects of Physical Surroundings and Employee Responses". *Journal of Marketing,* 54 (2), 69-82.

Blodgett, J. G., Granbois, D. H., & Walters, R. G. (1993). "The Effects of Perceived Justice on Complainants' Negative Word-of-Mouth Behavior and Repatronage Intentions". *Journal of Retailing,* 69 (4), 399-428.

Blodgett, J. G., Hill, D. J., & Tax, S. S. (1997). "The Effects of Distributive, Procedural, and Interactional Justice on Postcomplaint Behavior". *Journal of Retailing,* 73 (2), 185-210.

Bohart, A. C. (1980). "Toward A Cognitive Theory of Catharsis". *Psychotherapy: Theory, Research & Practice*, 17 (2), 192–201.

Bohle, S. A. L. & Alonso, A. R. M. (2017). "The Effect of Procedural Fairness and Supervisor Support in the Relationship Between Job Insecurity and Organizational Citizenship Behaviour". *Revista Brasileira de Gestão de Negócios,* 19 (65), 337-357.

Bonache, J. (2004). "Towards A Re-Examination of Work Arrangements: An Analysis from Rawls' Theory of Justice". *Human Resource Management Review,* 14 (4), 395-408.

Bond, J., & Kirshenbaum, R. (1998). *Under The Radar: Talking to Today's Cynical Consumer.* New York: John Wiley & Sons.

Bordia, P., Restubog, S. D., & Tang, R. L. (2008). "When Employees Strike Back: Investigating Mediating Mechanisms Between Psychological Contract Breach and Workplace Deviance". *Journal of Applied Psychology,* 93 (5), 1104-1117.

Boshoff, C. (1997). "An Experimental Study of Service Recovery Options". *International Journal of Service Industry Management,* 8 (2), 110-130.

Boshoff, C. (1999). "RECOVSAT: An Instrument to Measure Satisfaction with Transaction-Specific Service Recovery". *Journal of Service Research,* 1 (3), 236-249.

Bougie, R., Pieters, R., & Zeelenberg, M. (2003). "Angry Customers Don't Come Back, They Get Back: The Experience and Behavioral Implications of Anger and Dissatisfaction". *Journal of The Academy of Marketing Science,* 31 (4), 377-393.

Bradfield, M., & Aquino, K. (1999). "The Effects of Blame Attributions and Offender Likableness on Forgiveness and Revenge in The Workplace". *Journal of Management*, 25 (5), 607-631.

Brashear, T. G., Brooks, C. M., & Boles, J. S. (2004). "Distributive and Procedural Justice in A Sales Force Context: Scale Development and Validation". *Journal of Business Research,* 57 (1), 86-93.

Brickman, P., Rabinowitz, V. C., Karuza, J., Coates, D., Cohn, E., & Kidder, L. (1982). "Models of Helping and Coping". *American Psychologist*, 37 (4). 368-384.

Brockner, J., Tyler, T. R., & Cooper-Schneider, R. (1992). "The Influence of Prior Commitment to An Institution on Reactions to Perceived Unfairness: The Higher They Are, The Harder They Fall". *Administrative Science Quarterly*, 37 (2), 241-261.

Brockner, J. (2002). "Making Sense of Procedural Fairness: How High Procedural Fairness Can Reduce or Heighten The Influence of Outcome Favorability". *Academy of Management Review*, 27 (1), 58-76.

Brown, T. J., Mowen, J. C., Donavan, D. T., & Licata, J. W. (2002). "The Customer Orientation of Service Workers: Personality Trait Effects on Self-And Supervisor Performance Ratings". *Journal of Marketing Research,* 39 (1), 110-119.

Bushman, B. J., & Baumeister, R. F. (1998). "Threatenede Egotism, Narcissism, Self-Esteem, and Direct and Displaced Aggression: Does Self-Love or Self-Hate Lead to Violence?". *Journal of Personality and Social Psychology,* 75 (1), 219-229.

Bushman, B. J., Baumeister, R. F., & Phillips, C. M. (2001). "Do People Aggress to Improve Their Mood? Catharsis, Beliefs, Affect Regulation Opportunity, and Aggressive Responding". *Journal of Personality and Social Psychology*, 81 (1), 17-32.

Bushman, B. J. (2002). "Does Venting Anger Feed or Extinguish The Flame? Catharsis, Rumination, Distraction, Anger, and Aggressive Responding". *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28 (6), 724–731.

Caldwell, C., Davis, B., & Devine, J. A. (2009). "Trust, Faith, and Betrayal: Insights From Management for The Wise Believer". *Journal of Business Ethics,* 84 (1), 103-114.

Camerer, C., & Thaler, R. H. (1995). "Anomalies: Ultimatums, Dictators, and Manners". *Journal of Economic Perspectives*, 9 (2), 209-219.

Campbell, T. D. (2001). *Justice.* New York: St. Martin's Press.

Carlsmith, K. M., & Darley, J. M. (2008). "Psychological Aspects of Retributive Justice". *Advances in Experimental Social Psychology,* 40, 193-236.

Carlsmith, K. M., Wilson, T., & Gilbert, D. (2008). "The Paradoxical Consequences of Revenge". *Journal of Personality and Social Psychology*, 95 (6), 1316-1324.

Casidy, R., & Shin, H. (2015). "The Effects of Harm Directions and Service Recovery Strategies on Customer Forgiveness and Negative Word-of-Mouth Intentions". *Journal of Retailing and Consumer Services,* 27, 103-112.

Cevizci, A. (2002). *Etiğe Giriş.* İstanbul: Paradigma Yayınları.

Chan, H. C., & Ngai, E. (2010). "What Makes Customers Discontent with Service Providers? An Empirical Analysis of Complaint Handling in Information and Communication Technology Services". *Journal of Business Ethics,* 91 (1), 73-110.

Chang, Y. W., & Chang, Y. H. (2010). "Does Service RecoveryAaffect Satisfaction and Customer Loyalty? An Empirical Study of Airline Services". *Journal of Air Transport Management,* 16 (6), 340-342.

Chebat, J. C., & Slusarczyk, W. (2005). "How Emotions Mediate The Effects of Perceived Justice on Loyalty in Service Recovery Situations: An Empirical Study". *Journal of Business Research,* 58 (5), 664-673.

Cheng, S., Lam, T., & Hsu, C. H. C. (2006). "Negative Word-of-Mouth Communiation Intention: An Application of The Theory of Planned Behavior". *Journal of Hospitality & Tourism Research,* 30 (1), 95-116.

Choi, B., & Choi, B. J. (2014). "The Effects of Perceived Service Recovery Justice on Customer Affection, Loyalty, and Word-of-Mouth". *European Journal of Marketing,* 48 (1-2), 108-131.

Cialdini, R. B., & Trost, M. R. (1998). "Social Influence: Social Norms, Conformity and Compliance". In D. T. Gilbert, S. T. Fiske, & G. Lindzey (Eds.), *In The Handbook of Social Ppsychology,* (pp. 151-192). McGraw-Hill.

Clemmer, E. C. (1993). "An Investigation into The Relationship of Fairness and Customer Satisfaction with Services". In R. Cropanzano (Ed.). *Justice in The Workplace: Approaching Fairness in Human Resource Management* (pp.193-207). New Jersey: L. Erlbaum Associates, Hillsdale.

Clemmer, E., & Schneider, B. (1996). "Fair Service: Advance in Service Marketing and Management". *The Journal of Service Marketing,* 5, 109-126.

Cohen-Charash, Y., & Spector, P. E. (2001). "The Role of Justice in Organizations: A Meta-Analysis". *Organizational Behavior and Human Decision Processes,* 86 (2), 278-321.

Collier, J. E., & Bienstock, C. C. (2006). "Measuring Service Quality in E-Retailing". *Journal of Service Research,* 8 (3), 260-275.

Collins, K., & Bell, R. (1997). "Personality and Aggression: The Dissipation-Rumination Scale". *Personality and Individual Differences*, 22 (5), 751–755.

Colquitt, J. A. (2012). "Organizational Justice". In S. W. J. Kozlowski (Ed.). *Oxford Library of Psychology, The Oxford Handbook of Organizational Psychology I* (pp.526-547). Oxford: Oxford University Press.

Conlon, D. E., & Murray, N. M. (1996). "Customer Perceptions of Corporate Responses to Product Complaints: The Role of Explanations". *Academy of Management Journal,* 39 (4), 1040-1056.

Correia, I., Vala, J., & Aguiar, P. (2001). "The Effects of Belief in A Just World and Victim's Innocence on Secondary Victimization, Judgements of Justice and Deservingness". *Social Justice Research*, 14 (3), 327-342.

Cota-McKinley, A. L., Woody, W. D., & Bell, P. A. (2001). "Vengeance: Effects of Gender, Age, and Religious Background". *Aggressive Behavior*, 27 (5), 343-350.

Cropanzano, R., Bowen, D. E., & Gilliland, S. W. (2007). "The Management of Organizational Justice". *Academy of Management Perspectives,* 21 (4), 34-48.

Cugueró-Escofet, N., & Fortin, M. (2014). "One Justice or Two? A Model of Reconciliation of Normative Justice Theories and Empirical Research on Organizational Justice". *Journal of Business Ethics,* 124 (3), 435-451.

Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve Lisrel Uygulamaları.* Ankara: Pegem Akademi.

Darley, J. M., & Pittman, T. S. (2003). "The Psychology of Compensatory and Retributive Justice". *Personality and Social Psychology Bulletin,* 7 (4), 324-336.

Daunt, K. L., & Harris, L. C. (2012). "Motives of Dysfunctional Customer Behavior: An Empirical Study". *Journal of Services Marketing*, 26 (4), 293-308.

Davidow, M. (1998). *Organizational Responses to Customer Complaints and Their Impact on Post-Complaint Customer Behavior: The Mediating Effect of Perceived Justice and Satisfaction*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). USA: Texas A & M University.

Davidow, M. (2003). "Organizational Responses to Customer Complaints: What Works and What Doesn't". *Journal of Service Research,* 5 (3), 225-250.

Davidow, M. (2003b). "Have You Heard The Word? The Effect of Word of Mouth on Perceived Justice, Satisfaction and Repurchase Intentions Following Complaint Handling". *Journal of Consumer Satisfaction, Dissatisfaction and Complaining Behavior*, 16, 67-79.

De Matos, C. A., Henrique, J. L., & Alberto Vargas Rossi, C. (2007). "Service Recovery Paradox: A Meta-Analysis". *Journal of Service Research,* 10 (1), 60-77.

Değermen, H. A. (2006). *Hizmet Ürünlerinde Kalite, Müşteri Tatmini ve Sadakati (GSM Sektöründe Bir Uygulama)*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Dehon, C., Weems, C. F., Stickle, T. R., Costa, N. M., & Berman, S. L. (2005). "A Cross-Sectional Evaluation of The Factorial Invariance of Anxiety Sensitivity in Adolescents and Young Adults". *Behaviour Research and Therapy*, 43 (6), 799-810.

Deveau, V. (2005). *Getting Even: An İnvestigation of Revenge in Romantic Relationships*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Alberta: University of Calgary.

Deveci, F. G. (2019). *Bireysel ve Çevresel Motivasyonların Youtuber Takipçilerinin Davranışsal Değişimleri Üzerine Etkisi.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ding, M. C., Ho, C. W., & Lii, Y. S. (2015). "Is Corporate Reputation A Double-Edged Sword? Relative Effects of Perceived Justice in Airline Service Recovery". *International Journal of Economics and Business Research,* 10 (1), 1-17.

Dornstein, M. (1989). "The Fairness Judgements of Received Pay and Their Determinants". *Journal of Occupational Psychology,* 62 (4), 287-299.

Dyduch-Hazar, K. & Mrozinski, B. (2021). "Opposite Associations of Collective Narcissism and In-Group Satisfaction with Intergroup Aggression Via Belief in the Hedonistic Function of Revenge". *Plos One,* 16 (3), 1-12.

Edelman, L. B. (1990). "Legal Environments and Organizational Governance: The Expansion of Due Process in The American Workplace". *American Journal of Sociology*, 95 (6), 1401-1440.

Edwards, L., & Wilson, C. (2007). "Redress and Alternative Dispute Resolution in EU Cross-Border E-Commerce Transactions". *International Review of Law Computers and Technology,* 21 (3), 315-333.

Eisenberger, R., Lynch, P., Aselage, J., & Rohdieck, S. (2004). "Who Takes The Most Revenge? Individual Differences in Negative Reciprocity Norm Endorsement". *Personality and Social Psychology Bulletin,* 30 (6), 787-799.

Ekiz, E. H., Araslı, H., Farivarsadri, G., & Bavik, A. (2008). "Algılanan Adalet Kavramı Perspektifinde Etkin Şikâyet Yönetimi: KKTC Üniversiteleri Üzerine Bir Araştırma". *Sosyal Bilimler Dergisi,* 19, 43-57.

Elangovan, A. R., & Shapiro, D. L. (1998). "Betrayal of Trust in Organizations". *Academy of Management Review,* 23 (3), 547-566.

Elmastaş, D. (2017). *Kişilik Özellikleri ile Tüketici Şikâyet Davranışı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Elmastaş, D., & Candan, F. B. (2018). "A Study on the Relationship Between Personality Traits and Consumer Complaint Behavior". *International Journal of Business and Applied Social Science,* 4 (7), 12-24.

Elster, J. C. (1990). "Norms of Revenge". *Ethics*, 100 (4), 862-885.

Ennew, C., & Schoefer, K. (2003). "Service Failure and Service Recovery in Tourism: A Review". *Nottingham: Christel DeHaan Tourism and Travel Research Institute, Nottingham University Business School*, 6, 1-15.

Ersöz, S., Pınarbaşı, M., Türker, A. K., & Yüzükırmızı, M. (2009). "Hizmet Kalitesinin Servqual Metodu İle Ölçümü ve Sonuçların Yapısal Esitlik Modelleri ile Analizi:Ögretmen Evi Uygulaması". *Uluslararası Mühendislik Araştırma ve Geliştirme Dergisi*, 1 (1), 19-27.

Eşkinat, A. (2009). *Müşterinin Elde Tutulmasında Şikâyet Yönetiminin Önemi ve Hizmet Sektörüne İlişkin Bir Uygulama*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Fehr, E., & Gächter, S. (2000). "Fairness and Retaliation: The Economics of Eciprocity". *Journal of Economic Perspectives,* 14 (3), 159-181.

FeldmanHall, O., Sokol-Hessner, P., Van Bavel, J. J., & Phelps, E. A. (2014). "Fairness Violations Elicit Greater Punishment on Behalf of Another Than for Oneself". *Nature Communications,* 5 (1), 1-6.

Fiske, S. T. (1980). "Attention and Weight in Person Perception: The Impact of Negative and Extreme Behavior". *Journal of Personality and Social Psychology,* 38 (6), 889-906.

Fitness, J. (2001). "Betrayal, Rejection, Revenge, and Forgiveness: An Interpersonal Script Approach". In M. R. Leary (Ed.), *Interpersonal Rejection* (73-103). New York: Oxford University Press.

Folger, R. (1986). "Rethinking Equity Theory: A Referent Cognitions Model". In H. W. Bierhofff, R. L. Cohen, & J. Greenberg (Eds.), *Justice in Social Relations. Critical Issues in Social Justice* (145-162). Boston, MA: Springer.

Folger, R., & Konovsky, M. A. (1989). "Effects of Procedural and Distributive Justice on Reactions to Pay Raise Decisions". *Academy of Management Journal,* 32 (1), 115-130.

Folkes, V. S. (1984). "Consumer Reactions to Product Failure: An Attributional Approach". *Journal of Consumer Research,* 10 (4), 398-409.

Fornell, C., & Westbrook, R. A. (1979). "An Exploratory Study of Assertiveness, Aggressiveness, and Consumer Complaining Behavior". *NA-Advances in Consumer Research*, 6, 105-110.

Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). "Evaluating Structural Equation Models with Unobservable Variables and Measurement Error". *Journal of Marketing Research*, 18 (1), 39-50.

Fragale, A. R., Rosen, B., Xu, C., & Merideth, I. (2009). "The Higher They Are, The Harder They Fall: The Effects of Wrongdoer Status on Observer Punishment Recommendations and Intentionality Attributions". *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 108 (1), 53-65.

Fullerton, R. A., & Punj, G. (1993). "Choosing to Misbehave: A Structural Model of Aberrant Consumer Behavior". *NA-Advances in Consumer Research*, 20, 570-574.

Funches, V., Markley, M., & Davis, L. (2009). "Reprisal, Retribution and Requital: Investigating Customer Retaliation". *Journal of Business Research*, 62 (2), 231-238.

Garcia, P. R. J. M., Restubog, S. L. D., Lu, V. N., Amarnani, R. K., Wang, L., & Capezio, A. (2019). "Attributions of Blame for Customer Mistreatment: Implications for Employees' Service Performance and Customers' Negative Word of Mouth". *Journal of Vocational Behavior,* 110, 203-213.

Gauri, V. (2011). "Redressing Grievances and Complaints Regarding Basic Service Delivery". *World Development,* 41, 109-119.

Gelbrich, K. (2010). "Anger, Frustration, and Helplessness after Service Failure: Coping Strategies and Effective Informational Support". *Journal of the Academy of Marketing Science*, 38 (5), 567-585.

Gelbrich, K., & Roschk, H. (2011). "A Meta-Analysis of Organizational Complaint Handling and Customer Responses". *Journal of Service Research,* 14 (1), 24-43.

Gemtou, E. M. (2018). *Customer Revenge as a Venting Outlet: The Place of Emotion Regulation in the Context of General Self-Control*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). UK: University of Bath.

Ghadami, F., Grégoire, Y., Laporte, S., Larocque, D., & Sénécal, S. (2014). "The Boundary Role of the Type of Revenge Behaviors: Longitudinal and Experimental Approaches". *NA-Advances in Consumer Research,* 42, 490-491

Ghadami, F. (2017). *The Differentiated Effects of Direct Versus Indirect Revenge Behaviors on Consumers' Subsequent Desire for Revenge*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Montreal: École affiliée à l'Université de Montréal.

Gi Park, S., Kim, K., & O'Neill, M. (2014). "Complaint Behavior Intentions and Expectation of Service Recovery in Individualistic and Collectivistic Cultures". *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research,* 8 (3), 255-271.

Gillespie, N. & Dietz, G. (2009). "Trust Repair After Organization-Level Failure". *Academy of Management Review,* 34 (1), 127-145.

Gilliland, S. W. (1993). "The Perceived Fairness of Selection Systems: An Organizational Justice Perspective". *Academy of Management Review,* 18 (4), 694-734.

Gilly, M. C., & Gelb, B. D. (1982). "Post-Purchase Consumer Processes and The Complaining Consumer". *Journal of Consumer Research,* 9 (3), 323-328.

Gollwitzer, M. (2009). "Justice and Revenge". In M. E. Oswald, S. Bieneck, & J. Hupfeld-Heinemann (Eds.), *Social Psychology of Punishment of Crime* (137-156). Hoboken, New Jersey: Wiley.

Gollwitzer, M., & Denzler, M. (2009). "What Makes Revenge Sweet: Seeing The Offender Suffer or Delivering A Message ?". *Journal of Experimental Social Psychology*, 45 (4), 840-844.

Gollwitzer, M., Meder, M., & Schmitt, M. (2011). "What Gives Victims Satisfaction When They Seek Revenge?". *European Journal of Social Psychology*, 41 (3), 364-374.

Gollwitzer, M., Keller, L., & Braun, J. (2011). "Retributive Punishment in A Social Context". In E. Kals & J. Maes (Eds.), *Justice and Conflicts: Theoretical and Empirical Contributions* (169-183). New York: Springer.

Gollwitzer, M., & Bushman, B. J. (2012). "Do Victims of Injustice Punish to Improve Their Mood?". *Social Psychological and Personality Science*, 3 (5), 572-580.

Goodwin, C., & Ross, I. (1990). "Consumer Evaluations of Responses to Complaints: What' s Fair and Why". *Journal of Consumer Marketing*. 7 (2), 39-47.

Goodwin, C., & Ross, I. (1992). "Consumer Responses to Service Failures: Influence of Procedural and Interactional Fairness Perceptions". *Journal of Business Research,* 25 (2), 149-163.

Gould, R. V. (2000). "Revenge As Sanction and Solidarity Display: An Analysis of Vendettas in Nineteenth-Century Corsica". *American Sociological Review*, 65 (5), 682-704.

Greenberg, J., & McCarty, C. (1990). "The Interpersonal Aspects of Procedural Justice: A New Perspective on Pay Fairness". *Labor Law Journal,* 41 (8), 580-586.

Greenberg, J. (1990a). "Looking Fair vs Being Bair-Managing Impressions of Organizational Justice". *Research in Organizational Behavior,* 12, 57-111.

Greenberg, J. (1990b). "Organizational Justice: Yesterday, Today, and Tomorrow". *Journal of Management,* 16 (2), 399-432.

Greenberg, J. (1993a). "The Social Side of Fairness: Interpersonal and Informational Classes of Organizational Justice". In R. Cropanzano (Ed.), *Series in Applied Psychology. Justice in The Workplace: Approaching Fairness in Human Resource Management* (pp.79-103). Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Greenberg, J. (1993b). "Stealing in the Name of Justice: Informational and Interpersonal Moderators of Theft Reactions to Underpayment Inequity". *Organizational Behavior and Human Decision Processes,* 54 (1), 81-103.

Grégoire, Y., & Fisher, R. J. (2006). "The Effects of Relationship Quality on Customer Retaliation". *Marketing Letters*, 17 (1), 31–46.

Grégoire, Y., & Fisher, R. J. (2008). "Customer Betrayal and Retaliation: When Your Best Customers Become Your Worst Enemies". *Journal of The Academy of Marketing Science,* 36 (2), 247-261.

Grégoire, Y., Tripp, T. M., & Legoux, R. (2009). "When Customer LoveTurns into Lasting Hate: The Effects of Relationship Strength and Time on Customer Revenge and Avoidance". *Journal of Marketing*, 73 (6), 18-32.

Grégoire, Y., Laufer, D., & Tripp, T. M. (2010). "A Comprehensive Model of Customer Direct and Indirect Revenge: Understanding The Effects of Perceived Greed and Customer Power". *Journal of The Academy of Marketing Science*, 38 (6), 738-758.

Grégoire, Y., Salle, A., & Tripp, T. M. (2015). "Managing Social Media Crises With Your Customers: The Good, The Bad, and The Ugly". *Business Horizons,* 58 (2), 173-182.

Grégoire, Y., Ghadami, F., Laporte, S., Sénécal, S., & Larocque, D. (2018). "How Can Firms Stop Customer Revenge? The Effects of Direct and Indirect Revenge on Post-Complaint Responses". *Journal of The Academy of Marketing Science,* 46 (6), 1052-1071.

Grobbink, L. H., Derksen, J. J. L., & van Marle, H. J. C. (2015). "Revenge: An Analysis of Its Psychological Underpinnings". *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 59 (8), 892-907.

Grover, S. L. (1991). "Predicting The Perceived Fairness of Parental Leave Policies". *Journal of Applied Psychology,* 76 (2), 247-255.

Grubb, A. R. (2011). *Injustice, Anger, and Revenge: An Examination of The Effect of Emotion on Revenge-Based Unethical Behaviors*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Irvine: University of California.

Gunawan, D. N. (2018). *Analysis of The Effect of Distributive, Procedural, Interactional Fairness Towards Demands for Reparation and Retaliatory Behavior Through Perceived Betrayal, Moderated by Relationship Quality to The Customer of Indihome in Surabaya.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Surabaya, Indonesia: Universitas Pelita Harapan.

Ha, J., & Jang, S. S. (2009). "Perceived Justice in Service Recovery and Behavioral Intentions: The Role of Relationship Quality". *International Journal of Hospitality Management,* 28 (3), 319-327.

Hai-Ming, C., Li-Chi, L., Tao-Sheng, C., & Chen-Ling, F. (2019). "The Effects of Social Responsibility and Hypocrisy on The Relationship Among Psychological Contract Violation, Trust and Perceived Betrayal". *International Journal of Conflict Management,* 31 (2), 241-261.

Hair, J. F., Anderson, R. E., Babin, B. J., & Black, W. C. (2010). *Multivariate Data Analysis: A Global Perspective*. UK: Pearson Education.

Hancock, T., Adams, F. G., Breazeale, M., & Lueg, J. E. (2020). "Exploring Jealousy and Envy in Communal Relationship Revenge-Seeking". *Journal of Consumer Marketing,* 37 (6), 687-699.

Harris, L. C., & Reynolds, K. L. (2003). "The Consequences of Dysfunctional Customer Behavior". *Journal of Service Research*, 6 (2), 144-161.

Harris, L. C., & Reynolds, K. L. (2004). "Jay Customer Behavior: An Exploration of Types and Motives in the Hospitality Industry". *Journal of Services Marketing*, 18 (5), 339-357.

Hart, C. W., Heskett, J. L., & Sasser Jr, W. E. (1990). "The Profitable Art of Service Recovery". *Harvard Business Review,* 68 (4), 148-156.

Hayward, M. (2008). "Complaint Management". *Journal of Direct, Data and Digital Marketing Practice,* 9 (4), 321-323.

Hedva, B. (2001). *Betrayal, Trust, and Forgiveness: A Guide to Emotional Healing and Self-Renewal*. Berkeley, CA: Ten Speed Press.

Helson, H. (1964). *Adaptation-Level Theory: An Experimental and Systematic Approach to Behavior*. New York: Harper and Row.

Hess Jr, R. L., Ganesan, S., & Klein, N. M. (2003). "Service Failure and Recovery: The Impact of Relationship Factors on Customer Satisfaction". *Journal of The Academy of Marketing Science,* 31 (2), 127-145.

Heung, V. C. S., & Lam, T. (2003). "Customer Complaint Behavior towards Hotel Restaurant Services". *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 15 (5), 283-289.

Hibbard, J. D., Kumar, N., & Stern, L. W. (2001). "Examining the Impact of Destructive Acts in Marketing Channel Relationships". *Journal of Marketing Research*, 38 (1), 45-61.

Hirschman, A. O. (1970). *Exit, Voice, and Loyalty: Responses to Decline in Firms, Organizations, and States*. USA: Harvard University Press.

Hodges, C. (2012). "Current Discussions on Consumer Redress: Collective Redress and ADR". *ERA Forum,* 1, 11-33.

Hogan, R., & Emler, N. P. (1981). "Retributive Justice". In M. J. Lerner & S. C. Lerner (Eds.), *The Justice Motive in Social Behavior*. *Critical Issues in Social Justice.* (pp.125-143). Boston, MA: Springer.

Hogreve, J., & Gremler, D. D. (2009). "Twenty Years of Service Guarantee Research: A Synthesis". *Journal of Service Research,* 11 (4), 322-343.

Homans, G. C. (1974). *Social Behavior: Its Elementary Forms.* New York: Harcourt Brace, and World.

Homburg, C., & Fürst, A. (2005). "How Organizational Complaint Handling Drives Customer Loyalty: An Analysis of The Mechanistic and The Organic Approach". *Journal of Marketing,* 69 (3), 95-114.

Homburg, C., Fürst, A., & Koschate, N. (2010). "On The Importance of Complaint Handling Design: A Multi-Level Analysis of The Impact in Specific Complaint Situations". *Journal of The Academy of Marketing Science,* 38 (3), 265-287.

Hooper, D., Coughlan, J., & Mullen, M. R. (2008). "Equation Modelling: Guidelines for Determining Model Fit". *Electronic Journal of Business Research Methods*, 6 (1), 53-60.

Hsu, L. C., Wang, K. Y., Chih, W. H., & Lin, W. C. (2019). "Modeling Revenge and Avoidance in The Mobile Service Industry: Moderation Role of Technology Anxiety". *The Service Industries Journal,* 1-24.

Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). "Cutoff Criteria for Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria Versus New Alternatives". *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Fournal*, 6 (1), 1-55.

Huefner, J., & Hunt, H. K. (2000). "Consumer Retaliation as a Response to Dissatisfaction". *Journal of Consumer Satisfaction, Dissatisfaction & Complaining Behavior*, 13 (1), 61-82.

Huppertz, J. W., Arenson, S. J., & Evans, R. H. (1978). "An Application of Equity Theory to Buyer-Seller Exchange Situations". *Journal of Marketing Research,* 15 (2), 250-260.

Ivaturi, K., & Bhagwatwar, A. (2020). "Mapping Sentiments to Themes of Customer Reactions on Social Media During A Security Hack: A Justice Theory Perspective". *Information & Management,* 57 (4), 1-13.

Jackson, J. L., Dezee, K., Douglas, K., & Shimeall, W. (2005). "Introduction to Structural Equation Modeling (Path Analysis)" [Bildiri]. *Society of General Internal Medicine, 8 Mayıs 2005,* (1-17), Washington, DC.

Jacobson, D. (2008). "Utilitarianism Without Consequentialism: The Case of John Stuart Mill". *Philosophical Review,* 117 (2), 159-191.

Jasper, C. R., & Waldhart, P. (2013). "Internet and Distance Channel Use and European Consumer Complaint Behavior". *The International Review of Retail, Distribution and Consumer Research,* 23 (2), 137-151.

Jin, N., Lee, S., & Huffman, L. (2012). "Impact of Restaurant Experience on Brand Image and Customer Loyalty: Moderating Role of Dining Motivation". *Journal of Travel & Tourism Marketing,* 29 (6), 532-551.

Joireman, J., Grégoire, Y., Devezer, B., & Tripp, T. M. (2013). "When Do Customers Offer Firms A 'Second Chance' Following A Double Deviation? The Impact of Inferred Firm Motives on Customer Revenge and Reconciliation". *Journal of Retailing,* 89 (3), 315-337.

Jung, N. Y., & Seock, Y. K. (2017). "Effect of Service Recovery on Customers' Perceived Justice, Satisfaction, and Word-of-Mouth Intentions on Online Shopping Websites". *Journal of Retailing and Consumer Services,* 37, 23-30.

Kahneman, D., Knetsch, J. L., & Thaler, R. H. (1986). "Fairness and The Assumptions of Economics". *Journal of Business*, 59 (4), 285-300.

Kähr, A., Bettina, N., Harley, K., & Wayne, D. H. (2016). "When Hostile Consumers Wreak Havoc on Your Brand: The Phenomenon of Consumer Brand Sabotage". *Journal of Marketing*, 80 (3), 25-41.

Karaman, D. (2019). *Yapısal Eşitlik Modellemesi: Kuzey Kıbrıs Devlet Hastanelerinde Sağlık Okuryazarlığı Düzeyinin Hasta Memnuniyeti Üzerindeki Etkisi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Lefkoşa: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yakın Doğu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Kaya, Ş. (2014). *Yapısal Eşitlik Modellemesi: Baş Dönmesi, Kaygı ve Bedensel Duyumları Abartma İlişkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

Keiningham, T. L., Morgeson III, F. V., Aksoy, L., & Williams, L. (2014). "Service Failure Severity, Customer Satisfaction, and Market Share: An Examination of The Airline Industry". *Journal of Service Research,* 17 (4), 415-431.

Kelley, S. W., & Davis, M. A. (1994). "Antecedents to Customer Expectations for Service Recovery". *Journal of The Academy of Marketing Science,* 22 (1), 52-61.

Kerr, A., Kucklich, J., & Brereton, P. (2006). "New Media-New Pleasures". *International Journal of Cultural Studies,* 9 (1), 63-82.

Khamitov, M., Grégoire, Y., & Suri, A. (2020). "A Systematic Review of Brand Transgression, Service Failure Recovery and Product-Harm Crisis: Integration and Guiding Insights". *Journal of The Academy of Marketing Science,* 48 (3), 519-542.

Khine, M. S. (2013). *Application of Structural Equation Modeling in Educational Research and Practice.* Curtin University, Perth, Australia: Sense Publishes.

Kim, S. H., Smith, R. H., & Brigham, N. L. (1998). "Effects of Power Imbalance and The Presence of Third Parties on Reactions to Harm: Upward and Downward Revenge". *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24 (4), 353-361.

Kim, W. G., & Cha, Y. (2002). "Antecedents and Consequences of Relationship Quality in Hotel Industry". *International Journal of Hospitality Management,* 21 (4), 321-338.

Kim, T. T., Kim, W. G., & Kim, H. B. (2009). "The Effects of Perceived Justice on Recovery Satisfaction, Trust, Word-of-Mouth, and Revisit Intention in Upscale Hotels". *Tourism Management,* 30 (1), 51-62.

Kim, T., Yoo, J. J. E., & Lee, G. (2012). "Post-Recovery Customer Relationships and Customer Partnerships in A Restaurant Setting". *International Journal of Contemporary Hospitality Management,* 24 (3), 381-401.

Kim, J., & Park, T. (2020). "How Corporate Social Responsibility (CSR) Saves A Company: The Role of Gratitude in Buffering Vindictive Consumer Behavior From Product Failures". *Journal of Business Research,* 117, 461-472.

Kliewer, B., & Zacharakis, J. (2015). "Leadership Education and Development for Justice Using the Canonical Framework of John Rawls's, 'A Theory of Justice' ". *Educational Considerations,* 43 (1), 36-41.

Knutson, B. (2004). "Behavior: Sweet revenge ?". *Science*, 305 (5688), 1246–1247.

Koç, E., Uluköy, M., Kılıç, R., Yumuşak, S., & Bahar, R. (2017). "The Influence of Customer Participation on Service Failure Perceptions". *Total Quality Management & Business Excellence,* 28 (3-4), 390-404.

Koehler, J. J., & Gershoff, A. D. (2003). "Betrayal Aversion: When Agents of Protection Become Agents of Harm". *Organizational Behavior and Human Decision Processes,* 90 (2), 244-261.

Kolb, D. M. (1987). "Corporate Ombudsmen and Organization Conflict Resolution". *The Journal of Conflict Resolution*, 31 (4), 673-691.

Kolodinsky, J. (1995). "Usefulness of Economics in Explaining Consumer Complaints". *Journal of Consumer Affairs,* 29 (1), 29-54.

Kolos, K., & Kenesei, Z. (2009). "The Role of Emotions and Perceived Control in The Recovery Strategy of Service Companies". *APSTRACT: Applied Studies in Agribusiness and Commerce,* 3 (3-4), 65-68.

Kowalski, R. M. (1996). "Complaints and Complaining: Functions, Antecedents, and Consequences". *Psychological Bulletin*, 119 (2), 179-196.

Kroloff, G. (1988). "At Home and Abroad: Weighing in". *Public Relations Journal,* 44 (8), 8-10.

Kuo, Y. F., & Wu, C. M. (2012). "Satisfaction and Post-Purchase Intentions With Service Recovery of Online Shopping Websites: Perspectives on Perceived Justice and Emotions". *International Journal of Information Management,* 32 (2), 127-138.

Kutlu, H. A. (2011). *Meslek Etiği*. Ankara: Nobel Yayınları.

Kurtuluş, K. (2004). *Pazarlama Araştırmaları.* İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Kuru, B. (2019). *The Effect of Perceived CSR Authenticity on Consumer Desire for Revenge Following Service Failure.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

La, S., & Choi, B. (2012). "The Role of Customer Affection and Trust in Loyalty Rebuilding After Service Failure and Recovery". *The Service Industries Journal,* 32 (1), 105-125.

Lamm, H. (1986). "Justice Considerations in Interpersonal Conflict". In: H. W. Bierhoff, R. L. Cohen, & J. Greenberg (Eds.), *Justice in Social Relations. Critical Issues in Social Justice* (pp. 43-63). Boston, MA: Springer.

Lapidus, R. S., & Pinkerton, L. (1995). "Customer Complaint Situations: An Equity Theory Perspective". *Psychology & Marketing,* 12 (2), 105-122.

Laufer, D., Silvera, D. H., & Meyer, T. (2005). "Exploring Differences Between Older and Younger Consumers in Attributions of Blame for Product Harm Crises". *Academy of Marketing Science Review,* 7 (1), 1-21.

Lee, E. J., & Park, J. (2010). "Service Failures in Online Double Deviation Scenarios: Justice Theory Approach". *Managing Service Quality,* 20, 46-69.

Lee, J. S., Pan, S., & Tsai, H. (2013). "Examining Perceived Betrayal, Desire for Revenge and Avoidance, and The Moderating Effect of Relational Benefits". *International Journal of Hospitality Management,* 32, 80-90.

Lerner, M. J., & Simmons, C. H. (1966). "Observer's Reaction to The 'Innocent Victim': Compassion or Rejection?". *Journal of Personality and Social Psychology*, 4 (2), 203–210.

Lerner, M. J. (1971). "Observers Evaluation of A Victim: Justice, Guilt, and Veridical Perception". *Journal of Personality and Social Psychology*, 20 (2), 127–135.

Lerner, M. J., Miller, D. T., & Holmes, J. G. (1976). "Deserving and The Emergence of Forms of Justice". *In Academic Press: Advances in Experimental Social Psychology*, 9, 133-162.

Lerner, M. J., & Miller, D. T. (1978). "Just World Research and The Attribution Process: Looking Back and Ahead". *Psychological Bulletin*, 85 (5), 1030–1051.

Leung, K., & Li, W. K. (1990). "Psychological Mechanisms of Process-Control Effects". *Journal of Applied Psychology,* 75 (6), 613-620.

Leung, K., Li, W. K., & Au, Y. F. (1998). "The Impact of Customer Service and Product Value on Customer Loyalty and Purchase Behavior". *Journal of Applied Social Psychology,* 28 (18), 1731-1741.

Leventhal, G. S. (1980). "What Should Be Done with Equity Theory ?" In K. J. Gergen, M. S. Greenberg, & R. H. Willis (Eds.), *Social Exchange* (27-55). Boston, MA: Springer.

Leventhal, G. S., Karuza, J., & Fry, W. R. (1980). "Beyond Fairness: A Theory of Allocation Preferences". *Justice and Social Interaction,* 3 (1), 167-218.

Levesque, T. J., & McDougall, G. H. (2000). "Service Problems and Recovery Strategies: An Experiment". *Canadian Journal of Administrative Sciences/Revue Canadienne des Sciences de l'Administration,* 17 (1), 20-37.

Li, Z. (2015). *Does Power Make Us Mean? An Investigation of Empowerment and Revenge Behaviors in The Cyberspace.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Miami, USA: University of Miami.

Li, Z. C., & Stacks, D. (2017). "When The Relationship Fail: A Microperspective on Consumer Responses to Service Failure". *Journal of Public Relations Research,* 29 (4), 158-175.

Li, C. J., Li, F., Fan, P., & Chen, K. (2020). "Voicing Out or Switching Away? A Psychological Cilmate Perspective on Customers' Intentional Responses to Service Failure". *International Journal of Hospitality Management,* 85, 1-13.

Lind, E. A., Lissak, R. I., & Conlon, D. E. (1983). "Decision Control and Process Control Effects on Procedural Fairness Judgments 1". *Journal of Applied Social Psychology,* 13 (4), 338-350.

Lind, E. A., & Tyler, T. R. (1988). *The Social Psychology of Procedural Justice*. Germany: Springer Science & Business Media.

Lind, E. A. (2001). "Fairness Heuristic Theory: Justice Judgments as Pivotal Cognitions in Organizational Relations". *Advances in Organizational Justice,* 56 (8), 56-88.

Liu, Y., Cheng, P., & Ouyang, Z. (2021). "How Trust Mediate The Effects of Perceived Justice on Loyalty: A Study in The Context of Automotive Recall in China". *Journal of Retailing and Consumer Services,* 58, 1-10.

Loewenstein, G. (1996). "Out of Control: Visceral Influences on Behavior". *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 65 (3), 272-292.

Lopes, E. L., & da Silva, M. A. (2015). "The Effect of Justice in The History of Loyalty: A Study in Failure Recovery in The Retail Context". *Journal of Retailing and Consumer Services,* 24, 110-120.

Lovelock, C. H., & Wright, L. (1999). *Principles of Service Marketing and Management*. New Jersey: Upper Saddle River.

Luo, A., & Mattila, A. S. (2020). "Discrete Emotional Responses and Face-to-Face Complaining: The Joint Effect of Service Failure Type and Culture". *International Journal of Hospitality Management,* 90, 1-11.

Marconi, J. (1997). *Crisis Marketing: When Bad Things Happen to Good Companies.* Chicago: NTC Business Books.

Martin, L. L., & Tesser, A. (1996). "Some Ruminative Thoughts". In R. S. Wyer Jr (Ed.), *Ruminative Thoughts, Advances in Social Cognition* (1-47). Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Mattila, A. S., & Patterson, P. G. (2004). "Service Recovery and Fairness Perceptions in Collectivist and Individualist Contexts". *Journal of Service Research,* 6 (4), 336-346.

Mattila, A. S., & Cho, W. (2011). "The Role of Self-Service Technologies in Restoring Justice". *Journal of Business Research,* 64 (4), 348-355.

Maxham III, J. G. (2001). "Service Recovery's Influence on Consumer Satisfaction, Positive Word-of-Mouth, and Purchase Intentions". *Journal of Business Research,* 54 (1), 11-24.

Maxham III, J. G., & Netemeyer, R. G. (2002). "Modeling Customer Perceptions of Complaint Handling Over Time: The Effects of Perceived Justice on Satisfaction and Intent". *Journal of Retailing,* 78 (4), 239-252.

Maxwell, S. (2002). "Rule-Based Price Fairness and Its Effect on Willingness to Purchase". *Journal of Economic Psychology,* 23 (2), 191-212.

McCall, C., Steinbeis, N., Ricard, M., & Singer, T. (2014). "Compassion Meditators Show Less Anger, Less Punishment, and More Compensation of Victims in Response to Fairness". *Frontiers in Behavioral Neuroscience,* 8, 1-10.

McColl, R., Mattsson, J., & Morley, C. (2005). "The Effects of Service Guarantees on Service Evaluations During A Voiced Complaint and Service Recovery". *Journal of Consumer Satisfaction, Dissatisfaction and Complaining Behavior,* 18, 32-50.

McColl-Kennedy, J. R., & Sparks, B. A. (2003). "Application of Fairness Theory to Service Failures and Service Recovery". *Journal of Service Research,* 5 (3), 251-266.

McColl-Kennedy, J. R., Patterson, P. G., Smith, A. K., & Brady M. K. (2009). "Customer Rage Episodes: Emotions, Expressions and Behaviors". *Journal of Retailing*, 85 (2), 222–237.

McColl-Kennedy, J. R., Sparks, B. A., & Nguyen, D. T. (2011). "Customer's Angry Voice: Targeting Employees or The Organization?". *Journal of Business Research,* 64 (7), 707-713.

McCollough, M. A., Berry, L. L., & Yadav, M. S. (2000). "An Empirical Investigation of Customer Satisfaction After Service Failure and Recovery". *Journal of Service Research,* 3 (2), 121-137.

McCullough, M. E., Worthington Jr, E. L., & Rachal, K. C. (1997). "Interpersonal Forgiving in Close Relationships". *Journal of Personality and Social Psychology,* 73 (2), 321-336.

McCullough, M. E., Rachal, K. C., Sandage, S. J. Worthington Jr, E. L., Brown, S. W., & Hight, T. L. (1998). "Interpersonal Forgiving in Close Relationship: II. Theoretical Elaboration and Measurement". *Journal of Personality and Social Psychology*, 75 (6), 1586-1603.

McCullough, M. E., Bellah, C. G., Kilpatrick, S. F., & Johnson, J. L. (2001). "Vengefulness: Relationships with Forgiveness, Rumination, Well-Being, and The Big Five". *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27 (5), 601-610.

McCullough, M. E., Bono, G., & Root, L. M. (2007). "Rumination, Emotion, and Forgiveness: Three Longitudinal Studies", *Journal of Personality and Social Psychology*, 92 (3), 490-505.

McCullough, M. E., Kurzban, R., & Tabak, B. A. (2010). "Evolved Mechanisms for Revenge and Forgiveness". In P. R. Shaver & M. Mikulincer (Eds.), *Understanding and Reducing Aggression, Violence, and Their Consequences*, (pp. 221-239). Washington, DC: American Psychological Association.

Mdakane, S., Muhia, A., Rajna, T., & Botha, E. (2012). "Customer Relationship Satisfaction and Revenge Behaviors: Examining the Effects of Power". *African Journal of Business Management,* 6 (39), 10445-10457.

Messick, D. M., & Sentis, K. (1983). "Fairness, Preference, and Fairness Biases". In D. M. Messick & K. S. Cook (Eds.), *Equity Theory: Psychological and Sociological Perspectives* (pp. 61-94). New York. Praeger.

Messick, D. M., Bloom, S., Boldizar, J. P., & Samuelson, C. D. (1985). "Why We Are Fairer Than Others". *Journal of Experimental Social Psychology,* 21 (5), 480-500.

Meydan, C. H., & Şeşen, H. (2015). *Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulaması.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Michel, S., Bowen, D., & Johnston, R. (2008). "Why Service Recovery Fails: Tensions Among Customer, Employee, and Process Perspectives". *Journal of Service Management,* 20 (3), 253-273.

Migacz, S. J. (2018). *Customer Service Recovery in Hosptality: Toward an Understanding of The Role of the Service Provider Utilizing Rawls's Justice Theory*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). USA: Texas A & M University.

Mikula, G. (1986). "The Experience of Injustice: Toward A Better Understanding of Its Phenomenology". *Justice in Social Relations*, 103-123.

Miller, D. T., & Vidmar, N. (1981). "The Social Psychology of Punishment Reactions". In M. J. Lerner & S. C. Lerner (Eds.), *The Justice Motive in Social Behavior. Critical Issues in Social Justice.* (pp. 145-172). Boston, MA: Springer.

Moreland, R. L., & McMinn, J. G. (1999). "Gone But Not Forgotten: Loyalty and Betrayal Among Ex-Members of Small Groups". *Personality and Social Psychology Bulletin,* 25 (12), 1476-1486.

Morrill, C. (1991). "Conflict Management, Honor, and Organizational Change". *American Journal of Sociology*, 97 (3), 585-621.

Muhammad, L., & Gul, E. R. (2020). "Mediating Role of Customer Forgiveness Between Perceived Justice and Satisfaction". *Journal of Retailing and Consumer Services,* 52, 1-7.

Murray, G. R. (2003). *Perceptions of Social Justice and The Death Penalty.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). USA: University of Houston.

Nadiri, H. (2016). "Diagnosing The Impact of Retail Bank Customers' Perceived Justice on Their Service Recovery Satisfaction and Postpurchase Behaviours: An Empirical Study in Financial Centre of Middle East". *Economic Research - Ekonomska istraživanja,* 29 (1), 193-216.

Nakip, M. (2006). *Pazarlama Araştırmaları: Teknikler ve (SPSS Destekli) Uygulamalar.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Nepomuceno, M. V., Rohani, M., & Grégoire, Y. (2017). "Consumer Resistance: From Anti-Consumption to Revenge". In G. Emilien, R. Weitkunat & F. Luedicke (Eds.), *Consumer Perception of Product Risks and Benefits.* (pp. 345-364). Germany: Springer International Publishing.

Nikbin, D., Armesh, H., Heydari, A., & Jalalkamali, M. (2011). "The Effects of Perceived Justice in Service Recovery on Firm Reputation and Repurchase Intention in Airline Industry". *African Journal of Business Management,* 5 (23), 9814-9822.

Nikbin, D., Marimuthu, M., Hyun, S. S., & Ismail, I. (2015). "Relationships of Perceived Justice to Service Recovery, Service Failure Attributions, Recovery Satisfaction, and Loyalty in The Context of Airline Travelers". *Asia Pacific Journal of Tourism Research,* 20 (3), 239-262.

Nikbin, D., Hyun, S. S., Baharun, R., & Tabavar, A. A. (2015). "The Determinants of Customers' Behavioral Intentions After Service Failure: The Role of Emotions". *Asia Pacific Journal of Tourism Research,* 20 (9), 971-989.

Nikbin, D., Marimuthu, M., & Hyun, S. S. (2016). "Influence of Perceived Service Fairness on Relationship Quality and Switching Intention: An Empirical Study of Restaurant Experiences". *Current Issues in Tourism,* 19 (10), 1005-1026.

Nyer, P. (1999). "Cathartic Complaining as a Means of Reducing Consumer Dissatisfaction". *Journal of Consumer Satisfaction, Dissatisfaction & Complaining Behavior*, 12, 15-25.

Obeidat, Z. M., Xiao, S. H., Iyer, G. R., & Nicholson, M. (2017). "Consumer Revenge Using the Internet and Social Media: An Examination of the Role of Service Failure Types and Cognitive Appraisal Processes". *Psychology & Marketing,* 34 (4), 496-515.

Obeidat, Z. M., Xiao, S. H., al Qasem, Z., al Dweeri, R., & Obeidat, A. (2018). "Social Media Revenge: A Typology of Online Consumer Revenge". *Journal of Retailing and Consumer Services,* 45, 239-255.

Obeidat, Z. M., AlGharabat, R. S., Alalwan, A. A., Xiao, S. H., Dwivedi, Y. K., & Rana, N. P. (2020). "Narcissism, Interactivity, Community, and Online Revenge Behavior: The Moderating Role of Social Presence among Jordanian Consumers". *Computers in Human Behavior,* 104, 106170.

Odabaşı, Y. (2006). *Perakendecilikte Müşteri İlişkileri ve Yönetimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Ok, C., Back, K. J., & Shanklin, C. W. (2005). "Modeling Roles of Service Recovery Strategy: A Relationship-Focused View". *Journal of Hospitality & Tourism Research,* 29 (4), 484-507.

Oktay, E., Akıncı, M. M., & Karaaslan, A. (2012). "İstatistik Derslerinin İşletme Bölümü Müfredatındaki Derslerle Etkileşiminin Yol Analizi Yardımıyla İncelenmesi". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (1), 513- 527.

Oliver, R. L. (1980). "A Cognitive Model of The Antecedents and Consequences of Satisfaction Decisions". *Journal of Marketing Research,* 17 (4), 460-469.

Oliver, R. L., & Swan, J. E. (1989). "Equity and Disconfirmation Perceptions as Influences on Merchant and Product Satisfaction". *Journal of Consumer Research,* 16 (3), 372-383.

Oliver, R. L. (1997). *Satisfaction: A Behavioral Perspective on the Consumer*. New York: McGraw-Hill Companies, Inc.

Oliver, R. L., & Burke, R. R. (1999). "Expectation Processes in Satisfaction Formation: A Field Study". *Journal of Service Research,* 1 (3), 196-214.

Olson-Buchanan, J. B. (1996). "Voicing Discontent: What Happens to The Grievance Filer After The Grievance ? ". *Journal of Applied Psychology,* 81 (1), 52-63.

Ong, C. E., & Teh, D. (2016). "Redress Procedures Expected by Consumers During A Business-to-Consumer E-Commerce Dispute". *Electronic Commerce Research and Applications,* 17, 150-160.

Ongkowijoyo, H. W. (2015). *Analisis Pengaruh Distributive Fairness, Procedural Fairness Dan Interactional Fairness Therhadap Retaliatory Behavior Dan Demand for Reparation Melalui Relationship Quality Sebagai Variabel Moderasi Dan Perceived Betrayal Sebagai Variabel Mediasi Pada Penumpang Maskapai Penerbangan Lion Air Di Surabaya.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Surabaya, Indonesia: Universitas Pelita Harapan.

Osgood, J. M. (2017). "Is Revenge About Retributive Justice, Deterring Harm, or Both? ". *Social and Personality Psychology Compass,* 11 (1), 1-15.

Özdamar, K. (2004). *Tabloların Oluşturulması, Güvenilirlik ve Soru Analizi. Paket Programlarla İstatistiksel Veri Analizi-1.* Eskişehir: Kaan Kitabevi.

Özgener, Ş. (2009). *İş Ahlakının Temelleri: Yönetsel Bir Yaklaşım*. Ankara: Nobel Yayınları.

Patterson, P. G., Cowley, E., & Prasongsukarn, K. (2006). "Service Failure Recovery: The Moderating Impact of Individual-Level Cultural Value Orientation on Perceptions of Justice". *International Journal of Research in Marketing,* 23 (3), 263-277.

Pearson, C. M., & Mitroff, I. I. (1993). "From Crisis Prone to Criss Prepared: A Framework for Crisis Management". *Academy of Management Perspectives,* 7 (1), 48-59.

Petzer, D., Mostert, P., & Fourie, S. (2014). "Online Complaint Intention and Service Recovery Expectations of Clothing Retail Customers". *The Retail and Marketing Review,* 10 (2), 38-58.

Pizam, A., & Milman, A. (1993). "Predicting Satisfaction Among First Time Visitors to A Destination by Using The Expectancy Disconfirmation Theory". *International Journal of Hospitality Management,* 12 (2), 197-209.

Porath, C., Macinnis, D., & Folkes, V. S. (2010). "Witnessing Incivility Among Employees: Effects on Consumer Anger and Negative Inferences About Companies". *Journal of Consumer Research*, 37 (2), 292–303.

Potegal, M., & Novaco, R. W. (2010). *A Brief History of Anger*. New York: Springer.

Power, C. D., Woodruff, L. Z., & Konrad, W. (1992), "Smart Selling: How Companies are Winning Over Today's Tough". *Business Week*, 3, 46-48.

Ramadan, A. G. (2012). *Exploring Service Recovery and Justice Theory in The Libyan Airline Industry.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). UK: University of Gloucestershire.

Rasinski, K. A. (1987). "What's Fair is Fair - Or is It? Value Differences Underlying Public Views About Social Justice". *Journal of Personality and Social Psychology,* 53 (1), 201-211.

Raykov, T. & Marcoulides, G. A. (2006). *A First Course in Structural Equation Modeling.* New Jersey: Lawrence Elbaum Asoociates Publishers.

Rawls, J. (1958). "Justice as Fairness". *The Philosophical Review,* 67 (2), 164-194.

Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice*. Cambridge: Harvard University Press.

Reis, H. T. (1986). "Levels of Interest in The Study of Interpersonal Justice". In H. W. Bierhoff, R. L. Cohen & J. Greenberg (Eds.), *Justice in Social Relations. Critical Issues in Social Justice.* (pp. 187-209). Boston, MA: Springer.

del Río-Lanza, A. B., Vázquez-Casielles, R., & Díaz-Martín, A. M. (2009). "Satisfaction with Service Recovery: Perceived Justice and Emotional Responses". *Journal of Business Research,* 62 (8), 775-781.

Robertson, N., McQuilken, L., & Kandampully, J. (2012). "Consumer Complaints and Recovery Through Guaranteeing Self-Service Technology". *Journal of Consumer Behaviour,* 11 (1), 21-30.

Roehm, M. L., & Brady, M. K. (2007). "Consumer Responses to Service Failures by High-Equity Brands". *Journal of Consumer Research,* 34 (4), 537-545.

Russell-Bennett, R., Härtel, C. E. J., & Drennan, J. (2010). "Consumer Satisfaction and Redress with a Government Third-Party Complaints Agency". *Journal of Consumer Satisfaction, Dissatisfaction and Complaining Behavior*, 23 (2), 65-82.

de Quervain, D. J. F., Fischbacher, U., Treyer, V., Schellhammer, M., Schnyder, U., Buck, A., & Fehr, E. (2004). "The Neural Basis of Altruistic Punishment". *Science*, 305 (5688), 1254-1258.

Sacconi, L., & Faillo, M. (2010). "Conformity, Reciprocity and The Sense of Justice. How Social Contract-Based Preferences and Beliefs Explain Norm Compliance: The Experimental Evidence". *Constitutional Political Economy,* 21 (2), 171-201.

Sadurski, W. (1985). *Giving Desert Its Due: Social Justice and Legal Theory.* Germany: Springer Science & Business Media.

Sánchez-García, I., & Currás-Pérez, R. (2011). "Effects of Dissatisfaction in Tourist Services: The Role of Anger and Regret". *Tourism Management*, 32 (6), 1397-1406.

Satıcı, S. A. (2016). *Üniversite Öğrencilerinin Affetme, İntikam, Sosyal Bağlılık ve Öznel İyi Oluşları: Farklı Yapısal Modellerin Denenmesi üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Sayıner, M. A. (2005). *Yönetsel Etik Kavramının Örgütlerde Uygulanması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). "Evaluating The Fit of Structural Equation Models: Tests of Significance and Descriptive Goodness-of-Fit Measures". *Methods of Psychological Research Online*, 8 (2), 23-74.

Schminke, M., Ambrose, M. L., & Noel, T. W. (1997). "The Effect of Ethical Frameworks on Perceptions of Organizational Justice". *Academy of Management Journal,* 40 (5), 1190-1207.

Schoefer, K. (2008). "The Role of Cognition and Affect in The Formation of Customer Satisfaction Judgements Concerning Service Recovery Encounters". *Journal of Consumer Behaviour: An International Research Review,* 7 (3), 210-221.

Schoefer, K., & Diamantopoulos, A. (2008). "The Role of Emotions in Translating Perceptions of (in) Justice into Post Complaint Behavioral Responses". *Journal of Service Research*, 11 (1), 91-103.

Schumacker, R. E. & Lomax, G. (2010). *A Beginner's Guide to Structural Equation Modeling.* New York: Taylor and Francis Group.

Schumann, K., & Ross, M. (2010). "The Benefits, Costs, and Paradox of Revenge". *Social and Personality Psychology Compass*, 4 (12), 1193-1205.

Schweikhart, S., Strasser, S., & Kennedy, M. (1993). "Service Recovery in Health Services Organizations". *Hospital & Health Services Administration,* 38 (1), 3-21.

Seiders, M. K. (1995). *Consumer Judgment of Service Fairness*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). USA: Texas A & M University.

Seiders, K., & Berry, L. L. (1998). "Service Fairness: What It Is and Why It Matters". *Academy of Management Perspectives,* 12 (2), 8-20.

Sengupta, A. S., Balaji, M., & Krishnan, B. C. (2015). "How Customers Cope With Service Failure ? A Study of Brand Reputation and Customer Satisfaction". *Journal of Business Research,* 68 (3), 665-674.

Sheppard, B. H., & Lewicki, R. J. (1987). "Toward General Principles of Managerial Fairness". *Social Justice Research,* 1 (2), 161-176.

Sheppard, B. H., Lewicki, R. J., & Minton, J. W. (1992). *Organizational Justice: The Search for Fairness in the Workplace.* New York: Lexington Books / Macmillan.

Shevlina, M., Milesb, J. N., & Lewisa, C. A. (2000). "Reassessing The Fit of The Confirmatory Factor Analysis of The Multidimensional Students Life Satisfaction Scale: Comments Onconfirmatory Factor Analysis of The Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale' ". *Personality and Individual Differences*, 28 (181), 181-185.

Shin, H., Casidy, R., & Mattila, A. S. (2018), "Service Recovery, Justice Perception, and Forgiveness: The 'Other Customers' Perspectives". *Services Marketing Quarterly,* 39 (1), 1-21.

Simon, D., Kriston, L., Loh, A., Spies, C., Scheibler, F., Wills, C., & Harter, M. (2010). "Confirmatory Factor Analysis and Recommendations for Improvement of The Autonomy-Preference-Index (API)". *Health Expectations,* 13 (3), 234-243.

Sindhav, B., Holland, J., Rodie, A. R., Adidam, P. T., & Pol, L. G. (2006). "The Impact of Perceived Fairness on Satisfaction: Are Airport Security Measures Fair? Does It Matter? ". *Journal of Marketing Theory and Practice,* 14 (4), 323-335.

Singh, J. (1988). "Consumer Complaint Intentions and Behavior: Definitional and Taxonomical Issues". *The Journal of Marketing*, 52 (1), 93-107.

Singh, J., & Sirdeshmukh, D. (2000). "Agency and Trust Mechanisms in Consumer Satisfaction and Loyalty Judgments". *Journal of The Academy of Marketing Science,* 28 (1), 150-167.

Sitkin, S. B., & Bies, R. J. (1993). "Social Accounts in Conflict Situations: Using Explanations to Manage Conflict". *Human Relations,* 46 (3), 349-370.

Siu, N. Y. M., Zhang, T. J. F., & Yau, C. Y. J. (2013). "The Roles of Justice and Customer Satisfaction in Customer Retention: A Lesson From Service Recovery". *Journal of Business Ethics,* 114 (4), 675-686.

Smith, A. K., Bolton, R. N., & Wagner, J. (1999). "A Model of Customer Satisfaction with Service Encounters Involving Failure and Recovery". *Journal of Marketing Research,* 36 (3), 356-372.

Smith, A. K., & Bolton, R. N. (2002). "The Effect of Customers' Emotional Responses to Service Failures on Their Recovery Effort Evaluations and Satisfaction Judgments". *Journal of The Academy of Marketing Science,* 30 (1), 5-23.

Söderlund, M., & Colliander, J. (2015). "Loyalty Program Rewards and Their Impact on Perceived Justice, Customer Satisfaction, and Repatronize Intentions". *Journal of Retailing and Consumer Services,* 25 (C), 47-57.

Sparks, B. A., & McColl-Kennedy, J. R. (2001). "Justice Strategy Options for Increased Customer Satisfaction in A Services Recovery Setting". *Journal of Business Research,* 54 (3), 209-218.

Stauss, B., & Seidel, W. (2004). *Complaint Management. The Heart of CRM*. USA: Thomson Business and Professinal Publishing.

Stevens, J. L., Spaid, B. I., Breazeale, M., & Jones, C. L. E. (2018). "Timeliness, Transparency, and Trust: A Framework for Managing Online Customer Complaints". *Business Horizons,* 61 (3), 375-384.

Stillwell, A. M., Baumeister, R. F., & Del Priore, R. E. (2008). "We're All Victims Here: Toward A Psychology of Revenge". *Basic and Applied Social Psychology*, 30 (3), 253-263.

Stratemeyer, A. W., Geringer, S. D., & Canton, A. (2014). "An Exploratory Investigation of The Effects of Service Failures and Recovery Efforts on Customer Satisfaction". *American Journal of Management,* 14 (3), 20-28.

Stuckless, N., & Goranson, R. (1992). "The Vengeance Scale: Development of A Measure of Attitudes Toward Revenge". *Journal of Social Behavior and Personality*, 7 (1), 25-42.

Sundaram, D. S., Mitra, K., & Webster, C. (1998). "Word-of-Mouth Communications: A Motivational Analysis". *NA-Advances in Consumer Research*, 25, 527-531.

Sümbüloğlu, K., & Akdağ, B. (2009). *İleri Biyoistatistiksel Yöntemler.* Ankara: Hatiboğlu Yayınevi.

Svantesson, D., & Clarke, R. (2013). "The Trade Practices Act: A Hard Act to Follow: Online Consumers and The New Australian Consumer Law Landscape". *James Cook University Law Revew,* 20, 85-116.

Swan, J. E., & Oliver, R. L. (1989). "Postpurchase Communications by Consumers". *Journal of Retailing,* 65 (4), 516-533.

Swan, J. E., & Trawick, F. (1993). "Consumer Satisfaction Research: 1983–1992 Accomplishments and Future Directions". *Journal of Consumer Satisfaction, Dissatisfaction and Complaining Behavior,* 6, 28-33.

Swanson, S. R., & Hsu, M. K. (2011). "The Effect of Recovery Locus Attributions and Service Failure Severity on Word-of-Mouth and Repurchase Behaviors in The Hospitality Industry". *Journal of Hospitality & Tourism Research,* 35 (4), 511-529.

Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş Temel İlkeler ve Lisrel Uygulamaları.* Ankara: Ekinoks Yayın Evi.

Tan, M. T., Balaji, M. S., Oikarinen, E. L., Alatalo, S., & Salo, J. (2021). "Recover From A Service Failure: The Differential Effects of Brand Betrayal and Brand Dissappointment on An Exclusive Brand Offering". *Journal of Business Research,* 123, 126-139

Tax, S. S., & Brown, S. W. (1998). "Recovering and Learning From Service Failure". *MIT Sloan Management Review,* 40 (1), 75-89.

Tax, S. S., Brown, S. W., & Chandrashekaran, M. (1998). "Customer Evaluations of Service Complaint Experiences: Implications for Relationship Marketing". *Journal of Marketing,* 62 (2), 60-76.

Thibaut, J., & Walker, L. (1975). *Procedural Justice: A Psychological Analysis.* New Jersey: Lawrence Erlbaum, Hillsdale.

Tice, D. M., Bratslavsky, E., & Baumeister, R. F. (2001). "Emotional Distress Regulation Takes Precedence Over Impulse Control: If You Feel Dad, Do It!". *Journal of Personality and Social Psychology*, 80 (1), 53-67.

Tripp, T. M., & Bies, R. J. (1997). "What's good about Revenge? The Avenger's Perspective". In R. J. Lewicki, R. J. Bies, & B. H. Sheppard (Eds.), *Research on Negotiations in Organizations* (pp. 145-160). Greenwich CT: JAI Press.

Tripp, T. M., Bies, R. J., & Aquino, K. (2002). "Poetic Justice or Petty Jealousy? The Aesthetics of Revenge". *Organizational Behavior and Human Decision Processes,* 89 (1), 966–984.

Tripp, T. M., Bies, R. J., & Aquino, K. (2007). "A Vigilante Model of Justice: Revenge, Reconciliation, Forgiveness, and Avoidance". *Social Justice Research*, 20 (1), 10-34.

Tripp, T. M., & Bies, R. J. (2010). " 'Righteous' Anger and Revenge in The Workplace: The Fantasies, The Feuds, The Forgiveness". In M. Potegal, G. Stemmier & C. Spielberger (Eds.), *International Handbook of Anger: Constituent and Concomitant Biological, Psychological, and Social Processes* (pp. 413-431). New York: Springer Science Business Media.

Tsai, C. C., Yang, Y. K., & Cheng, Y. C. (2014). "Does Relationship Matter ? - Customers' Response to Service Failure". *Managing Service Quality,* 24 (2), 139-159.

Tsarenko, Y., & Tojib, D. (2011). "A Transactional Model of Forgiveness in The Service Failure Context: A Customer-Driven Approach". *Journal of Services Marketing,* 25, 381-392.

Tse, D. K., & Wilton, P. C. (1988). "Models of Consumer Satisfaction Formation: An Extension". *Journal of Marketing Research,* 25 (2), 204-212.

Turillo, C. J., Folger, R., Lavelle, J. J., Umphress, E. E., & Gee, J. O. (2002). "Is Virtue Its Own Reward ? Self-Sacrificial Decisions for The Sake of Fairness". *Organizational Behavior and Human Decision Processes,* 89 (1), 839-865.

Tyler, T. R., Rasinski, K. A., & Spodick, N. (1985). "Influence of Voice on Satisfaction With Leaders: Exploring The Meaning of Process Control". *Journal of Personality and Social Psychology,* 48 (1), 72-81.

Tyler, T. R., & Belliveau, M. A. (1995). "Tradeoffs in Justice Principles: Definitions of Fairness". In B. B. Bunker & J. Z. Rubin (Eds.), *The Jossey-Bass Management Series and The Jossey-Bass Conflict Resolution Series. Conflict, Cooperation, and Justice: Essays Inspired by The Work of Morton Deutsch* (291-314). Hoboken, New Jersey: Jossey-Bass/Wiley.

Tyler, T. R., Boeckmann, R. J., Smith, H. J., & Huo, Y. J. (2019). *Social Justice in A Diverse Society*. New York: Routledge.

Uzun, R. (2007). *İletişim Etiği Sorunlar ve Sorumluluklar.* Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi.

Van Heerden, C., & Barnard, J. (2011). "Redress for Consumers in Terms of The Consumer Protection Act 68 of 2008: A Comparative Discussion". *Journal of International Commercial Law and Technology,* 6, 131-144.

Van Vaerenbergh, Y., & Orsingher, C. (2016). "Service Recovery: An Integrative Framework and Research Agenda". *Academy of Management Perspectives,* 30 (3), 328-346.

Van Vliet, W. (1984). "Vandalism: An Assessment Agenda". In C. Levy-Leboyer (Ed.), *Vandalism: Behavior and Motivations*, (13–36). Amsterdam: North-Holland.

Vidmar, N., & Miller, D. T. (1980). "Socialpsychological Processes Underlying Attitudes Towards Legal Punishment". *Law & Society Review*, 14 (3), 565-602.

Volkov, M., Harker, D., & Harker, M. (2005). "Who's Complaining? Using MOSAIC to Identify The Profile of Complainants". *Marketing Intelligence & Planning,* 23 (3), 296-312.

Walker, J., & Baker, J. (2000). "An Exploratory Study of A Multi-Expectation Framework for Services". *Journal of Services Marketing,* 14 (5), 411-431.

Wallace, E., & de Chernatony, L. (2009). "Exploring Brand Sabotage in Retail Banking". *Journal of Product & Brand Management,* 18 (3), 198-211.

Walster, E., Walster, G. W., & Berscheid, E. (1978). *Equity: Theory and Research.* Boston: Allyn and Bacon, Inc.

Waltz, C. F., Strickland, O., & Lenz, E. R. (2010). *Measurement in Nursing and Health Research.* New York: Springer Publishing Company.

Wan, L. C., Hui, M. K., & Wyer Jr, R. S. (2011). "The Role of Relationship Norms in Responses to Service Failures". *Journal of Consumer Research,* 38 (2), 260-277.

Wang, Y. S., Wu, S. C., Lin, H. H., & Wang, Y. Y. (2011). "The Relationship of Service Failure Severity, Service Recovery Justice and Perceived Switching Costs with Customer Loyalty in The Context of E-Tailing". *International Journal of Information Management,* 31 (4), 350-359.

Wang, E. S. T., & Chen, Y. C. (2019). "Effects of Perceived Justice of Fair Trade Organizations on Consumers' Purchase Intention Toward Fair Trade Products". *Journal of Retailing and Consumer Services,* 50, 66-72.

Ward, J., & Ostrom, A. (2006). "Complaining to The Masses: The Role of Protest Framing in Customer-Created Complaint Web Sites". *Journal of Consumer Research,* 33, 220-230.

Wei, W., & Miao, Z. L. H. (2011). "Motivation and Attitude: An Explanation of Consumers' Online Complaining Behaviour". *Consumer Behaviour Graduate Conference Paper,* 1-10.

Weitzl, W. J., & Hutzinger, C. (2019). "Rise and Fall of Complainants' Desires: The Role of Pre-Failure Brand Commitment and Online Service Recovery Satisfaction". *Computers in Human Behavior,* 97, 116-129.

Wen, B., & Chi, G. Q. (2013). "Examine The Cognitive and Affective Antecedents to Service Recovery Satisfaction A Field Study of Delayed Airline Passengers". *International Journal of Contemporary Hospitality Management,* 25 (3), 306-327.

Wen-Hai, C., Yuan, C. Y., Liu, M. T., & Fang, J. F. (2019). "The Effects of Outward and Inward Negative Emotions on Consumers' Desire for Revenge and Negative Word of Mouth". *Online Information Review,* 43 (5), 818-841.

Wetsch, L. R. (2006). "Trust, Satisfaction and Loyalty in Customer Relationship Management: An Application of Justice Theory". *Journal of Relationship Marketing,* 4 (3-4), 29-42.

Wetzer, I. M., Zeelenberg, M., & Pieters, R. (2007). " 'Never Eat in That Restaurant, I Did!': Exploring Why People Engage in Negative Word-of-Mouth Communication". *Psychology and Marketing*, 24 (8), 661-680.

Weun, S., Beatty S. E., & Jones M. A. (2004). "The Impact of Service Failure Severity on Service Recovery Evaluations and Post-Recovery Relationships". *Journal of Services Marketing,* 18 (2), 133-146.

When-Hai, C., Yuan, C. Y., Liu, M. T., & Fang, J. F. (2019). "The Effects of Outward and Inward Negative Emotions on Consumers' Desire for Revenge and Negative Word of Mouth". *Online Information Review,* 43 (5), 818-841.

Wiggin, K. L., & Yalch, R. F. (2015). "Whose Fault is It? Effects of Relational Self-Views and Outcome Counterfactuals on Self-Serving Attribution Biases Following Brand Policy Changes". *Journal of Consumer Psychology,* 25 (3), 459-472.

Wilson, W. R. (1983). "The Purpose of Retribution". *Philosophy,* 58 (226), 521-527.

Wirtz, J., & Mattila, A. S. (2004). "Consumer Responses to Compensation, Speed of Recovery and Apology After A Service Failure". *International Journal of Service Industry Management*, 15 (2), 150-166.

Wolter, J. S., Bacile, T. J., Smith, J. S., & Giebelhausen, M. (2019). "The Entitlement / Forgiveness Conflict of Self-Relevant and Self-Neutral Relationships During Service Failure and Recovery". *Journal of Business Research,* 104 (C), 233-246.

Woodruff, R. B., Cadotte, E. R., & Jenkins, R. L. (1983). "Modeling Consumer Satisfaction Processes Using Experience-Based Norms". *Journal of Marketing Research,* 20 (3), 296-304.

Wu, I. L. (2013). "The Antecedents of Customer Satisfaction and Its Link to Complaint Intentions in Online Shopping: An Integration of Justice, Technology, and Trust". *International Journal of Information Management,* 33 (1), 166-176.

XiaoRan, W., & Omar, R. (2014). "Service Recovery Activities and Customer Satisfaction: Mediating Role of Justice Dimensions: A Case Study of China". *Asian Social Science,* 10 (18), 253-261.

Yagil, D. (2008). "When The Customer is wrong: A Review of Research on Aggression and Sexual Harassment in Service Encounters". *Aggression and Violent Behavior*, 13 (2), 141-152.

Yağcı, M. İ., & Doğrul, Ü. (2015). "Hakkaniyet Teorisi Çerçevesinde Tüketicilerin Hizmet Telafilerini Değerlendirme Süreci: Kavramsal Bir İnceleme". *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 12 (2), 1-22.

Yeh, C. W. (2015). "Linking Customer Verbal Aggression and Service Sabotage". *Journal of Service Theory and Practice,* 25 (6), 877-896.

Yeh, S. S., Fotiadis, A. K., Chiang, T. Y., Ho, J. L., & Huan, T. C. T. (2020). "Exploring The Value Co-Destruction Model for Online Deviant Behavirs of Hotel Customer". *Tourism Management Perspectives,* 33, 100622.

Yi, S., & Baumgartner, H. (2004). "Coping with Negative Emotions in Purchase-Related Situation". *Journal of Consumer Psychology,* 14 (3), 303-317.

Yim, C. K. B., Gu, F. F., Chan, K. W., & David, K. T. (2003). "Justice-Based Service Recovery Expectations: Measurement and Antecedents". *Journal of Consumer Satisfaction, Dissatisfaction and Complaining Behavior,* 16, 36-52.

Ysseldyk, R. L. (2005). *Dispositions Toward Forgiveness and Revenge in Relation to Coping Styles and Psychological Well-Being.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ottawa, Canada: Carleton University.

Yüksel, A., & Yüksel, F. (2001). "Measurement and Management Issues in Customer Satisfaction Research: Review, Critique and Research Agenda: Part one". *Journal of Travel & Tourism Marketing,* 10 (4), 47-80.

Zagenczyk, T. J., Gibney, R., Kiewitz, C., & Restubog, S. D. (2009). "Mentors, Supervisors and Role Models: Do They Reduce The Effects of Psychological Contract Breach ?". *Human Resource Management Journal,* 19 (3), 237-259.

Zeelenberg, M. & Pieters, R. (2004). "Beyond Valence in Customer Dissatisfaction: A Review and New Findings on Behavioral Responses to Regret and Disapponitment in Failed Services". *Journal of Business Research,* 57 (4), 445-455.

Zeithaml, V. A., & Bitner, M. J. (2000). *Services Marketing:Integrating Customer Focus Across the Firm*. USA: McGraw- Hill.

Zhang, Y., Zhang, J., & Sakulsinlapakorn, K. (2020). "Love Becomes Hate? Or Love is Blind? Moderating Effects of Brand Love Upon Consumers' Retaliation Towards Brand Failure". *Journal of Product & Brand Management,* 1-18.

Zhao, L., Lu, Y., Zhang, L., & Chau, P. Y. (2012). "Assessing The Effects of Service Quality and Justice on Customer Satisfaction and The Continuance Intention of Mobile Value-Added Services: An Empirical Test of A Multidimensional Model". *Decision Support Systems,* 52 (3), 645-656.

Zourrig, H., Chebat, J., & Toffoli, R. (2009). "Consumer Revenge Behavior: A Cross-Cultural Perspective". *Journal of Business Research,* 62 (9), 995-1001.

SİYASAL İLETİŞİM
Teorik ve Pratik Perspektifler

Editör: Fatih Değirmenci

nobel bilimsel

SİYASAL İLETİŞİM Teorik ve Pratik Perspektifler

Editör: Fatih Değirmenci

Yayın No.: 1477
ISBN: 978-625-398-276-8
E-ISBN: 978-625-398-277-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Değirmenci, Fatih.
SİYASAL İLETİŞİM Teorik ve Pratik Perspektifler / Editör: Fatih Değirmenci
1. Basım, XII + 292 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-276-8
E-ISBN: 978-625-398-277-5
1. Siyasal İletişim 2. Siyasal Partiler 3. Dijital Diplomasi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Bölüm Yazarları ..... **iii**
Ön Söz ..... **xi**

Siyasal İletişimin Kavramsal Topografyası **1**
Fatih Değirmenci

Giriş 1
Siyasal İletişimin Temeli Olarak *Siyaset* Kavramı 3
Siyasal İletişimin Gövdesi Olarak *İletişim* Kavramı 6
Siyasal İletişimin Kök Görünümü Olarak *Retorik* Kavramı 9
Siyasal İletişimin Teknik Yüzü Olarak *Propaganda* Kavramı 11
Disiplinler Arası Bir Çalışma Alanı: *Siyasal İletişim* 15
Sonuç 17
Kaynakça 19

Dijital Politik İletişimde Small Datanın Önemi **21**
Ömer Alanka

Giriş 21
Siyasal İletişim 22
Dijital Politik İletişim 25
Small Data Nosyonu 28
Politik İletişim Açısından Small Datanın Önemi 32
Sonuç 35
Kaynakça 37

Siyasi Parti Liderlerinin Beden Dili Kullanımlarının Siyasal İletişim Açısından Önemi **39**
Ülhak Çimen

Giriş 39
Siyasal İletişim 42
Siyasi Parti Liderleri 43

Beden Dili 45
Siyasal İletişimde Jest ve Mimiklerin Kullanılması 48
Siyasal İletişimde Tokalaşma 52
Sonuç 54
Kaynakça 57

Siyasal İletişim Aracı Olarak Retorik 61
Taşkın Erdoğan

Giriş 61
Retoriğin Etimolojisi 62
Siyasal İletişimde Retorik 64
Medya ve Retorik 67
Sonuç 68
Kaynakça 69

Siyasal Propaganda Aracı Olarak Medya ve Dezenformasyon 71
Asiye Ata

Giriş 71
Siyasal Propaganda 73
Propaganda Olgusu 73
Propaganda Türleri ve Prensipleri 74
Propaganda Teknikleri 77
Dezenformasyon, Propaganda ve Siyaset 79
Dezenformasyon ve İlişkili Olduğu Kavramlar 80
Dezenformasyonun Yayılmasında Kullanılan Yöntemler 83
Siyasal Propaganda Aracı Olarak Dezenformasyon ve Medya 85
Medyada İdeoloji, Söylem ve Dezenformasyon 86
Post-Truth Çağında Enformasyon 88
Propagandanın Dijitalleşmesi ve Yeni Medyada Dezenformasyon 90
Sosyal Medya Dezenformasyonu 92
Skandal Siyaseti ve Medyanın Rolü 94
Botlar ve Troller 95

Haber Doğrulama Platformları 97
Sonuç 99
Kaynakça 101

Siyasal İletişim Açısından Dijital Diplomasinin Yeri 107
Elifnur Terzioğlu

Giriş 107
Diplomasi Kavramı ve Kamu Diplomasisine Dönüşümü 108
Diplomasinin Dijitalleşmesi 111
Dünya Çapında Dijital Diplomasi 117
Dijital Diplomasinin Faydaları ve Riskleri 120
Sonuç 122
Kaynakça 123

Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleriyle Siyasal İletişimde Sosyal Medya Platformlarının Seçimi 129
Esra Özmen

Giriş 129
Sosyal Medya 130
Sosyal Medya Platformları 131
Youtube 131
Facebook 131
Instagram 131
Twitter 131
Sosyal Medya ve Siyasal İletişim 132
Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri 134
MOORA 134
Oran Yöntemi 135
Referans Noktası Yaklaşımı 135
Siyasal İletişimde Sosyal Medya Platformu Seçimi 136
Oran Yöntemi Uygulama 136
Sonuç 140
Kaynakça 142

Dijital Diplomasi: Twitter Diplomasisi (Twiplomacy) 145
Yelda Korkut

Giriş 145
Diplomasi 147
Dijital Diplomasi 148
Twitter Diplomasisi (Twiplomacy) 152
Dijital Diplomasinin Faydaları ve Riskleri 155
Sonuç 157
Kaynakça 158

Siyasal İletişimde Propaganda ve Twitter'da Hashtaglar Üzerinden Propaganda Yapımı 161
Selver Mertoğlu

Giriş 161
Siyasal İletişim 163
Sosyal Medya ve Propaganda 167
Twitter'da Hashtaglar Üzerinden Propaganda Yapımı 170
Sonuç 175
Kaynakça 176

Halkla İlişkiler Modelleri Bağlamında Bir Siyasal Aktör Olarak Belediyelerin Twitter Kullanımı 179
Özer Silsüpür

Giriş 179
Halkla İlişkiler 181
Halkla İlişkiler Modelleri 184
Siyasal Aktörler 187
Sosyal Medya Mecrası Olarak Twitter 188
Metodoloji 190
Sonuç 198
Kaynakça 201

Siyasal Kampanya Sürecinde Twitter Kullanımı (2019 İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimi Örneği) 205
Berkin Dağlı

Giriş 205
Kavramsal Olarak Siyasal İletişim ve Tarihsel Seyri 206
Siyasal İletişim ve Yeni Medya 216
Yöntem, Veri Toplama ve Analiz 220
Bulgular 221
Sonuç 229
Kaynakça 231

Siyasi Parti İl Başkanlıklarının Siyasal İletişim Aracı Olarak Twitter Kullanımları (Ardahan İli Örneği) 233
Yaşar Öztürk

Giriş 233
Siyasal İletişim 235
Yeni Bir Dijital Etkileşim Ortamı Olarak Sosyal Medya 236
Twitter 239
Çalışmanın Amacı ve Önemi 240
Çalışmanın Yöntemi 241
Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları 241
Çalışmanın Hipotezleri 241
Veri Analizi, Bulgular ve Yorum 242
İl Başkanlıklarının Paylaştıkları Tweetlerin İçerikleri ve Sayıları 243
İl Başkanlıklarının Retweet Sayıları 244
İl Başkanlıklarının Ürettiği İçerik Türleri 245
Sonuç 245
Kaynakça 247

Türkiye'de Siyasal İletişim Literatürünün Gelişimi: Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İnceleme 251
Murat Karaman

Giriş 251
Siyasal İletişim: Tarihsel Seyri, Tanımlama Problemi ve Türkiye 253
Lisansüstü Tezler Üzerine Değerlendirme 262
Sonuç 280
Kaynakça 284

Yazarlar Hakkında 287

Siyasal İletişimin Kavramsal Topografyası

Fatih Değirmenci

Giriş

Siyasal iletişim temel olarak siyaset ve iletişim bilimlerinin kesişim noktasında konumlanan disiplinler arası bir alandır. Bununla birlikte siyasal iletişimin yeterince anlaşılabilmesi noktasında tarihsel, toplumsal, kültürel ve benzeri çok boyutlu ve katmanlı bir kavrayışa ihtiyaç vardır.

Siyaset ve iletişim gibi son derece geniş içeriğe sahip olan iki kavramın birleşimiyle oluşan siyasal iletişiminin tarihsel olarak izi sürüldüğünde bu kapsamda sayılabilecek etkinliklerin örgütlü toplum yapılarının ortaya çıkışından itibaren var olduğu görülecektir. İşbölümünün kurumsallaşmasıyla birlikte toplumların yönetilmesi gibi bir gerekliliğin oluşmaya başlaması siyaset olgusunun da belirginleşmesine zemin hazırlamıştır. Zaman içerisinde en genel anlamıyla devlet faaliyetlerini nitelemek üzere kullanılan siyaset kavramı kamusal mahiyetteki tüm etkinlikleri içeren bir anlam genişliği kazanmıştır.

Kamusal nitelikteki faaliyetler zemininde gelişen siyasetin hayata geçirilmesi büyük ölçüde iletişimsel aktivitelerle mümkündür. En basit hâliyle tarih boyunca yönetenlerin yönetilenler üzerinde kurmak durumunda olduğu otoritenin tesisi noktasında birtakım iletişimsel düzeneklere ihtiyaç duyulduğu bilinen bir gerçektir. Nitekim hangi türde olursa olsun siyasal iktidarın meşru bir biçimde varlığını sürdürebilmesi kaba kuv-

yışının zemini olarak görülmesi son derece anlamlı ve verimli sonuçlara ulaşmayı kolaylaştırabilecektir.

Kaynakça

Aristo, (2004). *Retorik*. (çev: Mehmet H. Doğan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bektaş, A. (1996). *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Brown J.A.C. (1992). *Siyasal Propaganda*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.

Domenach, J. M. (1961). *Siyasi Propaganda*. (Çev: Cevdet Perin), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gökçe, O. (1998). *İletişimim Bilimine Giriş İnsanlararası İlişkilerin Sosyolojik Bir Analizi*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Heywood, A. (2012). *Siyasetin Temel Kavramları*. (Çev: Hayrettin Özler), Ankara: Adres Yayınları.

Kapani, M. (2001). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Köker, E. (2005). *Kitapta Kurutulmuş Çiçekler ya da Sözlü Kültür Üzerine Düşünmek*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Köker, E. (1998). *Politikanın İletişimi İletişimin Politikası*, Ankara: Vadi Yayınları.

Lasswell, H. (1948). *The Structure and Function of Communication in Society,* in: Lyman Bryson (ed.) The Communication of Ideas. New York: The Institute for Religious and Social Studies, ss: 37-53).

Oskay, Ü. (1997). *İletişimin ABC'si*, İstanbul: Der Yayınları.

Prendergast, M. & Prendergast T. (2013). *The Invention of Propaganda: A Critical Commentary on and Translation of Inscrutabili Divinae Providentiae Arcano,* in: The Oxford Handbook of Propaganda Studies, Ed: Jonathan Aurbach & Russ Castronovo, Oxford: Oxford University Press. ss: 19-27.

Taşkın, Y. (2014). Siyaset Nedir?, içinde: *Siyaset, Kavramlar Kurumlar Süreçler*, (Ed: Yüksel Taşkın), ss: 22-48, İstanbul: İletişim Yayınları.

Uslu K, Z. (1996). Siyasal İletişim ve 24 Aralık 1995 Genel Seçimleri,.*Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı I*, ss:790-802.

Wolton, D. (1991). Siyasal İletişim: Bir Model Yaratmak. (Çev: Hülya Tufan & Ömer Laçiner), *Birikim Dergisi*, 30, ss: 51-58.

Dijital Politik İletişimde Small Datanın Önemi

Ömer Alanka

Giriş

Günümüz teknoloji toplumlarında yeni iletişim teknolojilerinin ve dijital iletişim mecralarının oldukça önemli bir yeri bulunmaktadır. Gelişen iletişim teknolojileri dijital bir boyuta taşınırken bu değişim gün geçtikçe hızla artmaktadır. Geçmişte dünyanın herhangi bir yerinde gelişen bir olaydan haberdar olmak insanların haftalarını, aylarını hatta yıllarını alırken günümüzde saniyeler içerisinde bu durum gerçekleşmektedir. Böylece dünyanın herhangi bir yerinde olup bitenden haberdar olmak dijital iletişim teknolojileri sayesinde çok kolay bir hâle gelmiştir. Dijital iletişim teknolojileri ile modern devletlerin sınırları ortadan kalkmış ve küresel bir kamuoyu oluşmuştur. Dijital iletişim mecraları siyasal katılım sürecini derinleştiren ve etkisini küresel bir hâle dönüştüren özelliklere sahiptir. Yeni Medya çağında kültürel etkileşim hızla artarken yeryüzünün herhangi bir noktasıyla bağlantı kurmak saniyeler içerisinde gerçekleşebilmektedir. Bu durum olumlu etkilere sahip olmakla beraber olumsuz neticelere de sebebiyet vermektedir. Dijital teknolojiler üzerinden özellikle yeni medya platformlarından aslı astarı olmayan yanlış ve eksik bilgiler çok hızlı bir şekilde yayılmaktadır. İletişim literatüründe misenformasyon ve dezenformasyon adı verilen eksik ve hatalı bilgilerin yeni medya ortamında çığ gibi büyüdüğü görülmektedir. Yeni medya ve

big datadan farklı olarak insanların anlayabileceği veriler sunmaktadır. Small data, olguların nedenlerini ortaya koyarken politik iletişim için çeşitli olanaklar sağlamaktadır. Kelime bulutları, hashtagler ve trend topikler small datanın ipuçlarını vermektedir. Small datalar hacim, çözünürlük, ilişkisellik, hız, çeşitlilik ve ölçeklenebilirlik bakımlarından big datadan farklılık arz etmektedir. Dijital dünyada bireylerin gerçekleştirdikleri ritüeller, alışkanlıklar, jestler ya da tercihler small datanın örnekleri arasında sayılmaktadır. Bir tür dijital ayak izi olarak da tanımlanabilecek olan small datalar incelenerek daha genel varsayımlara ve yargılara ulaşılmaktadır. Dijital dünyada arkamızda bıraktığımız tüm dijital ayak izleri araştırmacılar için birer veri kaynağına dönüşmektedir. Bu durum beraberinde dijital gözetleme olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışmada örnek olarak gösterilen ABD seçimleri ve Birleşik Krallığın Brexit oylaması small datanın önemini ortaya koymaktadır. Small dataların çeşitli yöntemlerle toplanması, depolanması, işlenmesi, analiz edilmesi ve kampanyalarda kullanılması dijital politik iletişim sürecindeki işlevini gözler önüne sermektedir. İstatistik, olasılık ve analitik gibi veri bilimleri small datanın işlenerek birer propaganda verisine dönüşmesini sağlamaktadır. Bu çalışmada small datanın dijital politik iletişimde vazgeçilmez bir nüveye sahip olduğu tezi savunulmaktadır.

Kaynakça

Alanka, Ö., & Mertoğlu, S. (2022). Gündelik Hayatın Sayısal İstilası ve Dijital Bağımlılık. F. T. Emini İçinde, *Sosyal Beşerı ve İdarı Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar Xv* (S. 189-205). Konya: Eğitim Yayınevi.

Anstead, N. (2015). *Social Media in Politics.* The International Encyclopedia of Digital Communication and Society, 1–8. https://doi.org/10.1002/9781118767771.wbiedcs050

Aziz, A. (2007). *Siyasal İletişim.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Bauman, Z.(2020). *Eğitim Üzerine Riccardo Mazzeo İle Söyleşi.* (Çev.: Akın Emre Pilgir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bruns, A., Stieglitz, S. (2013). Towards More Systematictwitteranalysis: Metrics For Tweeting Activities. *International Journal Of Social Research Methodology,* 16(2), 91–108. https://doi.org/10.1080/13645579.2012.756095

Dahl, R. A. (2001). *Demokrasi Üstüne.* Çev: Betül Kadıoğlu, Phoenix Yayınevi, Ankara.

Ellison, N. B., Steinfield, C., & Lampe, C. (2007). The Benefits Of Facebook "Friends:" Social Capital And College Students' Use Of Online Social Network Sites. Journal Of Computer-Mediated Communication, 12(4), 1143–1168. https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00367.x

Karaçor, S. (2009). Yeni İletişim Teknolojileri, Siyasal Katılım, Demokrasi. *Yönetim ve Ekonomik Dergisi,* 16(2),121-131.

Kitchin, R., & Lauriault, T. P. (2014). Small Data in the Era of Big Data. *GeoJournal*, *80*(4), 463–475. https://doi.org/10.1007/s10708-014-9601-7

Lake, R. (2017). Big Data, Urban Governance, And The Ontological Politics of Hyper-Individualism. *Big Data & Society* 4(1): 1–10.

Lindstrom, M. (2017). *Small Data: The Tiny Clues That Uncover Huge Trends.* New York: St. Martin's Press.

McNair, B. (2017). *An Introduction To Political Communication.* USA: Routledge.

Mertoğlu, S. (2023). The Role Of Social Media in Digitalized Public Diplomacy: An Example Of Turkish Image ,n TRT World's Twitter Account. T. Elitaş içinde, *Maintaining International Relations Through Digital Public Diplomacy Policies and Discourses* (s. 215-231). United States of America : IGI Global.

Papakyriakopoulos, O., Serrano, J. C., & Hegelich, S. (2020). Political Communication On Social Media: A Tale of Hyperactive Users And Bias in Recommender Systems. *Online Social Networks and Media*, *15*, 100058. https://doi.org/10.1016/j.osnem.2019.100058

Paul, J., Parameswar, N., Sindhani, M., & Dhir, S. (2021). Use of Microblogging Platform For Digital Communication in Politics. *Journal of Business Research,* 127, 322–331. https://doi.org/10.1016/j.j busres.2021.01.046

Ruppert, E., Isin, E., & Bigo, D. (2017). Data Politics. *Big Data & Society,* 4(2). https://doi.org/10.1177/2053951717717749

Terzioğlu, E. (2023). Soft or Hard Power In Diplomacy, içinde: *Maintaining International Relations Through Digital Public Diplomacy Policies and Discourses* (Ed: Türker Elitaş), New Hampshire: IGI Global Publisher of Timely Knowledge, ss: 51-63.

Weiner, M. (1971). *Political Particition: Crisis of The Political Process.* New Jersey: Princeton University Press.

Siyasi Parti Liderlerinin Beden Dili Kullanımlarının Siyasal İletişim Açısından Önemi

Ülhak Çimen

Giriş

İnsanlık tarihine bakıldığında siyasete yönelik bütün iletişim şekillerinin siyasal iletişimi karşıladığını söyleyebiliriz. Siyasal iletişim nosyonunun hem bir olgu hem de bir süreç olarak karşımıza çıkması ve bu konudaki çalışmaların çeşitlenmesi belki son 70-80 yıldır profesyonelleşse de bu konu ile ilgili yapılan çalışmalar milattan önceye (Antik Yunan'a) kadar götürülebilir. Devletlerin demokrasi anlayışları siyasal iletişim anlayışında farklılıklar oluşturduğu gibi zamansal tanımlamalar da siyasal iletişime farklı anlam yüklemeleri yapmıştır. Mesela savaş dönemindeki siyasal iletişimle seçim dönemimdeki siyasal iletişim değerlendirmeleri birbirinden farklılık göstermiştir.

Özellikle devlet adamlarının insanları yönetebilmek için başvurdukları yüz yüze siyasal iletişim metotları tarihi vesikalarda karşılaşılan ilk örneklerdendir. Toplumların nüfus olarak büyümesi, ekonomik anlamda yaşanan gelişmeler, siyasetin geleneksel anlamından sıyrılarak çok yönlü bir hâl alması, kültürel ilerlemeler ve teknolojik yenilikler hem siyasal iletişimin içeriğini hem de bu iletişim gerçekleşirken kullanılan araçları aynı zamanda yöntemleri de değiştirmiştir. 1950'li yıllar ve devamında siyasal iletişime yapılan vurgu siyasal reklamcılık ve kitle iletişim araçlarının propaganda yapmada sağladığı ko-

kullanımları) ve dokunma biçimleri değil aynı zamanda fiziksel özellikleri (boy, kilo, ağız, burun, saç vs), kıyafetleri ve kıyafet renkleri de izlenim oluşturmada son derece etkili olmaktadır. Siyasi partilerin en ön safında yer alan siyasi parti liderleri kişiliklerinin yanı sıra hitabet, giyim-kuşam, iletişim becerileri ve kullandıkları aksesuarlarla seçmen imgesinde son derece etkili olabilmektedir (Gürbüz & Doğan, 2021: 30).

İletişimin bütün biçimlerinde (kişisel, kişilerarası, grup, kamusal, kitlesel ve kültürlerarası) sözsüz iletişimin son derece etkili olduğu bilinmekte lakin bu iletişim biçiminin farkındalığı ile ilgili yeterli çalışmalar yapılmamaktadır. İster yüz yüze gerçekleşsin isterse kitle iletişim araçlarıyla gösterimi yapılsın siyasal aktörler kullandıkları sözsüz iletişim kodlarıyla kitlelere mesajlarını etkili biçimde aktarabilmekte ya da çok önemli konularda etkisiz kalabilmektedir. Özellikle mesajın bilişsel temeli ve iletişimsel kodlamalarında görsel sunumun daha belirleyici olduğu gerçeği kabul edilirse gözle görülen durumların başlı başına bir anlam oluşturduğu da teyit edilecektir. Bu çalışmada sözsüz iletişimin sadece jest ve mimikler ile tokalaşma alt başlıkları siyasal iletişim açısından incelenmiştir. Umut edilen durum diğer veya beklenen etki sözsüz iletişimin derya deniz olan alt başlıklarının da siyasal iletişim açısından incelenmesidir. Çünkü siyasal iletişimde hem liderler hem de vatandaşlar sözsüz iletişim konusunda bilinçlendikçe bu saha daha kaliteli bir disiplin alanı olacaktır.

Kaynakça

Adıgüzel, A.A. (2018). *Sosyal Medyada Siyasal İletişim.* İstanbul: Erguvan Yayınevi.

Akay, R. (2005). Kültürel Kimlik ve Kültürlerarası İletişim. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi,* 7(2). 108-121.

Alanka, A. ve Mertoğlu, S. (2022). Gündelik Hayatın Sayısal İstilası ve Dijital Bağımlılık. *içinde Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar Xv.* (Ed: Filiz Tufan Emini). İstanbul: Eğitim Yayınevi. 189-205.

Aydın, A.H. (2014). Kültürlerarası İletişim Bağlamında Beden Dili ve Siyaset. *içinde Teoriden Uygulamaya Siyasal İletişim*. (Ed: Samet Kavoğlu). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.141-160.

Aziz, A. (2010). *İletişime Giriş.* İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Aziz, A. (2003). *Siyasal İletişim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Başarır, M. (2021). Siyasal Halkla İlişkiler Uygulama Alanları ve Gündem Yönetimi. *içinde Siyasal İletişim Teorik Tartışmalar.* (Ed: Enderhan Karakoç ve Onur Taydaş).Ankara: Nobel Yayıncılık. 107-146.

Burgoon, J.K. ve Buller, D.B.(1993). *Nonverbal Communication: The Unspoken Dialogue.* Colombus: Greyden Press

Chaffee S.H. (1975). *Political Communication*. London: Sage Publications.

Çankaya, E. (2015). *Siyasal İletişim Dünyada ve Türkiye'de*. Ankara: İmge Kitabevi.

Çobanoğlu, Ş. (2007). *Suskunluk Sarmalı ve Siyasal İletişim*. İstanbul: Fide Yayınları.

Damlapınar, Z. ve Balcı, Ş. (2005). Seçmenin Zihnindeki Aday İmajını Belirleyen Etkenler: 28 Mar 2004 Yerel Seçimleri Alan Araştırması. *Selçuk İletişim Dergisi.* 4(1).58-79.

Ekman, P.(2003). *Emotions Revealde: Recognizing Faces and Feelings to Improve Communication and Emotional Life.* New York: Times Books.

Erzurum, F.(2012). Sözsüz İletişim. *içinde İletişim.* (Ed:İzlem Vural). Ankara: Pegem Akademi.

Gürbüz, S. ve Doğan, B.H. (2021). Siyasal İletişimin Aktörleri. *içinde Siyasal İletişim Teorik Tartışmalar.* (Ed: Enderhan Karakoç ve Onur Taydaş).Ankara: Nobel Yayıncılık. 27-42

Güllüpınar, H. (2010*). Siyasal İletişim ve Aday İmajı.* Konya: Eğitim Kitabevi.

Gürbüz, S. ve Aydın, B. O. (2021). Siyasal Kampanya Videolarında Çocuk Rolü: Çocuk, Kime Hangi Amaçla Ne Söyler? *içinde Siyasal İletişim Uygulamalı Tartışmalar.* (Ed: Enderhan Karakoç ve Onur Taydaş).Ankara: Nobel Yayıncılık.137-172.

Kapani, M. (1987). *Politika Bilimine Giriş.* Ankara: Bilgi Yayınevi.

Kırmızı, H.(2010). *Genel ve Teknik İletişim.* Trabzon: Celepler Matbaacılık.

Koçak, P.G. ve Akdağ, M.(2021). Siyasal İletişim Bağlamında Toplumsal Kültür ve Siyasal Kültür İlişkisi. *içinde Siyasal İletişim Teorik Tartışmalar.* (Ed: Enderhan Karakoç ve Onur Taydaş).Ankara: Nobel Yayıncılık. 43-68

Korkut, Y.(2022). Sosyal İletişim Aracı Olarak Instagram Platformu. *içinde Siyasal İletişimde Dijitalleşme.* (Ed.Yelda Korkut). İstanbul: Eğitim Yayınevi. 135-151.

Lilleker, D.G. (2013). *Siyasal İletişim: Temel Kavramlar.* (Çev.:Abdullah Altın vd).İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Mckay, M., Danis, M., Fanning, P. (2006). *İletişim Becerileri* (Çev.: Özgür Gelbal). Ankara: HYB Basım Yayın.

Mehrebian, A. (1971). *Silent Message.* California: Wadsworth Publishing.

Morris, D. (1985). *Body Watching.* New York: Crown Publishers.

Mutlu, E. (1998). *İletişim Sözlüğü.* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Navarro, J.(2017). *Beden Dili.* (Çev.: Taylan Taftaf). İstanbul: Alfa Yayınları.

Özdemir, N. (2017). *Kültür Bilimi ve Yönetimi.* Ankara: Grafiker Yayınları.

Sezer, N. (2021). *Etkili İletişim Becerileri.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.

Tan, A. (2002). *İlke ve Uygulamalarıyla Politik Pazarlama*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Taydaş, O. ve Karakoç, E. (2021).Siyasal İletişimde Aday İmajının İnşası Bağlamında The Candidate Filminin Göstergebilimsel Çözümlemesi. *içinde Siyasal İletişim Uygulamalı Tartışmalar.* (Ed: Enderhan Karakoç ve Onur Taydaş). Ankara: Nobel Yayıncılık. 173-198.

Terzioğlu, E. (2022). Soft or Hard Power In Diplomacy. IGI Global Publisher of Timely Knowledge "Maintaining International Relations Through Digital Public Diplomacy Policies and Discourses, ISBN13: 9781668458228 | ISBN10: 1668458225 | EISBN13: 9781668458242

Tokgöz, O. (2008). *Siyasal İletişimi Anlamak.* Ankara: İmge Kitabevi.

Uztuğ, F. (2004). *Siyasal İletişim Yönetimi.* İstanbul: MediaCat Yayınları.

Yavaşgel, E. (2004). *Siyasal İletişim: Kavramlar ve Ardındakiler.* Ankara: Babil Yayın Dağıtım.

Yazıcı, H. (2012). Kişilerarası İlişkilerde Sözsüz İletişim. *içinde Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim.* (Ed: Alim Kaya). Ankara: Pegem Akademi157-172.

Zıllıoğlu, M.(2010). *İletişim Nedir?*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Siyasal İletişim Aracı Olarak Retorik

Taşkın Erdoğan

Giriş

Siyasal iletişim kavramını kendi içerisinde bir değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda öncelikle siyaset kavramının ne olduğu, neye temas ettiği ve toplumsal yapıda nasıl bir karşılık bulduğu karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamdan yola çıkılarak doğal iletişim biçimlerini de kapsayan bu gereksinimler ağı siyasal iletişim sürecini doğurmaktadır. Zamanla birlikte ortaya çıkan toplumsal, iktisadi, politik ve teknolojik gelişmeler ile birlikte her kavram da olduğu gibi bu alanda da çeşitli değişim ve dönüşümler ve yeni kavramlar literatürde kendisine yer bulmuştur. Siyasal kavramına öncelikli olarak baktığımızda bu kavram Schmit'in ifadesi ile (2014: 49) devlet kavramından bile önce gelmektedir. Ayrıca temas ettiği alanlar varlıkları devam ettirebilme adına birbirleri ile bütünleşen veya ayrılan güç ve iktidarların etkisi ile sürekli bir değişime maruz kalmaktadır (Schmit, 2014: 39). Toplumsal yaşamın bir gereği olarak belli bir düzen içerisinde yaşamanın gereklerinden birisi de siyasal sistemlerin içerisinde barındırdıkları unsurlardır. Örgütsel bir yapılanmayı ifade eden siyasal sistem diğer örgütlerden farklı olarak toplumun tüm üyelerine yönelik faaliyetlerde bulunmakta ve toplumsal sistemin birçok boyutuna vurgu yapmaktadır (Kışlalı, 1991: 168). Bu boyutlardan en önemlilerden birisi ise iletişim süreçleridir. Dolayısıyla ortaya çıkan siyasal iletişim kavramı da siyasal aktivite kadar eski bir tarihte ortaya çıkmaktadır. Antik Yunan ve Roma'dan başlayarak

şimine de eklemlenecek bir potansiyele sahiptir. Bu nedenle her dönem üzerinde düşünülmüş ve farklı disiplinlerin bir aracı olarak uygulanmaya çalışılmıştır. Eğitiminden, ekonomiye ve politikaya kadar uzanan bu alanın kitlesel olma gerekliliği ise medya aracılığını zorunlu kılmıştır. Bir gazete haberi, bir radyo sunumu, bir televizyon programı veya artık günümüzün popüleri olan bir sosyal medya içeriğinin retoriksel unsurlar dikkate alınarak buna göre içerik üretilmesi durumu ortaya çıkmaktadır. Yani bu içeriklerin her bir aşamasında konuşmacının karakteri dinleyicinin duygusu ve söylenir olanın mantığa uygun ve kanıtlanabilir olması önem taşımaktadır. Politik bir aktör bu durumu dikkate alırken medyanın hızlı gelişimini ve enformasyonun akışındaki işleyişi de göz önüne almak durumundadır. Bu organizasyon içerisinde bir siyasal iletişim sürecinin hazırlığı, başlangıcı ve sonrasının öngörüleri yer almalıdır. Örneğin bir siyasi parti lideri bir programa katılacak veya bir içerik paylaşımı yapacaksa bu değerlendirmeleri retoriğin düşünsel altyapıları ile birlikte yapması daha uygun olacaktır. Yine diğer pencereden bu konu hakkında oluşan toplumsal farkındalık dinleyiciyi, seçmeni veya hedef kitleyi de bilinçlendirecek ve yönelen mesaja yönelik tavrını belirlemesinde yardımcı olacaktır.

Kaynakça

Andrews, M. (2008). *Social Campaigns, Art of Visual Persuasion, Its Psychology, its Semiotics, its Rhetoric,* Ma (Master Of Art) Thesis, Netherlands: MaHKU Utrecht Graduate School of Visual Art and Design.

Aristoteles (2008). *Retorik.* (Çev.: Mehmet H. Doğan), İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık.

Başarır, M. (2016). Retorik İkna Bileşenlerin Siyasi Liderlerce Kullanımı: İktidar ve Ana Muhalefet Liderlerinin TBMM Grup Konuşmaları Üzerine Bir Analiz. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi,* 4(2).

Booth, W. C. (2004). *The Rhetoric Of Rhetoric: The Quest For Effective Communication.* Blackwell Publıshıng.

Çadırcı, Ahmet (2010). "Retorik-Aristotales". *Hukuk Gündemi Dergisi,* 1, s. 90-97.

Dürüşken, Ç. (2001). *Roma'da Rhetorica Eğitimi Antik Çağda Doğan Bir Eğitim Sistemi.* İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Fidan, Z. (2016). *Teknoloji ve Siyasal İletişim Seçim Kampanyalarında Yeni İletişim Teknolojilerini Kullanımı.* Konya: Literatürk Yayınları.

Gezer, E. E. (2020). Görsel Retoriğin Reklamlarda Kullanımı ve Basılı Reklam Örnekleri. *Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi,* 2(2), 150-172.

Göka, Ş. (2011). *Siyaset Medya ve Zihne Yansımalar.* Ankara: Birleşik Yayınevi.

Kaya, A.R. (2016). *İktidar Yumağı. Medya-Sermaye- Devlet*. Ankara: İmge Kitabevi.

Kışlalı, A. T. (1991). *Siyasal Sistemler.* Ankara: İmge Kitabevi.

Kömürcü, K. (2014). Antik Yunan'da Retorik Algısı. *Felsefe Dünyası,* (59), 113-131.

Lilleker, D. G. (2013). *Siyasal İletişim Temel Kavramlar.* (Çev. Alparslan Nas vd.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Meyer, M. (2009). *Retorik* (Çev. İsmail Yerguz). Ankara. Dost Kitabevi.

Schmitt, C. (2014). *Siyasal Kavramı.* (Çev. E. Göztepe). İstanbul: Metis.

Soncu, A. G. (2018). Siyasal Halkla İlişkiler Açısından Analoji. *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi,* 9(33), 209-220.

Tepebaşılı, F. (2016). *Retorik Konuşma Sanatı Söz Bilimi,* Konya: Çizgi Kitabevi.

Toros, S. (2020). Retorik, İkna ve Tasarım Jürisi. *YEDİ,* 23, 11-20, doi: 10.17484/yedi.598114

Uçak, A. (2022). Siyasal İletişimde Bir Ethos Yaratma Aracı Olarak Politainment: Turgut Özal Örneği. *Yeni Medya Elektronik Dergisi,* 6 (3), 209-22

Walton, D. (2007). *Media Argumentation: Dialectic, Persuasion and Rhetoric.* Cambridge University Press.

Siyasal Propaganda Aracı Olarak Medya ve Dezenformasyon

Asiye Ata

Giriş

Teknolojinin gelişimiyle birlikte birçok alanda olduğu gibi iletişim alanında da değişim ve dönüşüm gerçekleşmiş ve bu gelişmelerden iletişim araçları da etkilenmiştir. Daha çok dijitalleşme ile başlayan bu değişim ve dönüşümlere eğitim, sağlık, ekonomi ve sanat gibi alanlardaki çalışanlarla birlikte siyasilerde ayak uydurmuş, siyasal iletişimin yöntem ve stratejilerini bu yeni araçlarla daha görünür ve yayılır hâle getirmişlerdir. Geleneksel medya olarak görülen gazete, radyo ve televizyon yanında yeni medyanın getirdiği internet gazeteciliği ve sosyal medya ağları bunların en önemlileridir. Manuel Castells'in ağlarla bağlantılandırılmış toplum tanımlamasına uyan bu yeni araçlarda partiler ve siyasi aktörler kendilerine yer bulmuş, propaganda amacıyla da sıkça kullanmışlardır. Bilginin hızlı yayılmasını sağlayan bu araçlarla birlikte yayınlanan yanlış haber, yalan haber, sahte haber, misenformasyon ve dezenformasyon gibi kavramlar da günümüzde sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Gustave Le Bon (2014: 123), kitleler üzerinde araştırmalar yapmış ve onlar üzerinde etkili olan iddia, tekrar ve yayılmanın, kitlelerin algılama süreçlerinde önemli rol oynadığını tespit etmiştir. Kitlelerin ruhuna bir fikri yerleştirmek için en etki-

dır. Bu gibi dezenformasyonları doğrulamak adına son yıllarda giderek yaygınlaşan dünyada FactCheck.org, Türkiye'de ise YalanSavar.org ve Teyit.org gibi doğrulama platformları oluşturulduğu görülmektedir. Walter Lippmann'ın dediği gibi "Yalanları ayırt edebilecek araçlardan yoksun olan bir toplumda özgürlükten söz edilemez." Bu platformların en önemli amaçları toplumda yayılan yalanları ayırt etmek ve dezenformasyona karşı toplumu bilgilendirmektir.

Kaynakça

Agbedo, C. U. & Krisagbedo, E. C. (2014). Lying Honestly for Government: Linguistic Manipulation as Disinformation Strategy in Nigeria. *Innovare Journal Of Social Sciences,* Vol 2: 16-27.

Akyüz, S. S. (2021). Koronavirüs Komplo Teorileri: Dezenformasyon ve Politik Kimliklerin Komplocu Düşünüşe Etkisi. *İletişim ve Medya Alanında Uluslararası Araştırmalar II,* 57, 86.

Alanka, Ö., & Çimen, Ü. (2023). Twitter As A Digital Channel Of Public Diplomacy in Turkey. *In Maintaining International Relations Through Digital Public Diplomacy Policies And Discourses* (Pp. 176-189). IGI Global.

Altay, S., & Uğur, U. (2018). Sinemanın Propaganda Aracı Olarak Kullanılması: Ben Küba Filmi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi,* 4(8), 13-32.

Avcı, Ö., (2018). Propaganda Çeşitleri. *İletişim ve Propaganda,* 75-114.

Baerthlein, T. (2016). The Rise of Political Bots on Social Media. 09.02.2023 Tarihinde Http://Www.Dw.Com/En/The-Rise-Of-Political-Bots-On-Social-Media/A-19450562 Adresinden Erişildi.

BBC. (2023). 10.02.2023 Tarihinde Https://Www.Bbc.Com/News/Uk-37995600 Adresinden Erişildi

Bektaş, A. (2002). *Siyasal Propaganda.* İstanbul: Bağlam Yayınları.

Bektaş, A. (2013). *Kamuoyu İletişim ve Demokrasi*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Benkler, Y., Faris, R. & Roberts, H. (2018). *Network Propaganda Manipulation, Disinformation, And Radicalization in American Politics.* New York: Oxford University Press.

Brandtzaeg, P. & Følstad, A. (2017). Trust and Distrust in Online Fact-Checking Services, *Communications of The ACM,* Sayı: 60(9), S. 65-71.

Buckels, E. E., Tramnell, P. D. & Paulhus, D. (2014). "Trolls Just Want to Have Fun", Personality And Individual Differences, 67, 97-102, DOI: Https://Doi.Org/10.1016/J. Paid.2014.01.016.

Çakır, H. (2007) *Gazeteciliğe Giriş.* Konya: Tablet Yayınları.

Cantril, H. (1938) "Propaganda Analysis", *The English Journal,* Vol. 27, No.3.

Castells, M. (2013). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Kimliğin Gücü.* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, M. (2016). *İletişim Gücü*. (Çev. Ebru Kılıç). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Chomsky, N. (2002). *Medya Gerçeği.* (Çev. O. Akınbay & A. Yılmaz), İstanbul: Everest Yayınları.

Clark, T. (2004). *Sanat ve Propaganda Kitle Kültürü Çağında Politik İmge,* (Çev. E. Hoşsucu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Cole, R. (1998). *The Encyclopedia of Propaganda.* Armonk: M.E. Sharpe.

Cook, J., Ecker, U., & Lewandowsky, S. (2015). Misinformation and How to Correct it. *Emerging Trends in The Social And Behavioral Sciences: An Interdisciplinary, Searchable, And Linkable Resource,* 1-17.

Dolgun, U. (2005). *Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumuna: 21. Yüzyılda Gözetim, Toplumsal Denetim ve İktidar İlişkileri.* Bursa: Ekin Kitabevi.

Eagleton T (2015). *İdeoloji.* (Çev: Muttalip Özcan) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ellul, J. (1965). *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes.* New York: Vintage.

Erhan, Ç. (2018). Kara Propaganda. Https://Goo. Gl/Cggata (02.05.2018).

Erkan, G. & Ayhan, A. (2018). Siyasal İletişimde Dezenformasyon ve Sosyal Medya: Bir Doğrulama Platformu Olarak Teyit.Org. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,* (AKİL), Kasım (30), S. 201-223.

Fallis, D. (2014). A Functional Analysis of Disinformation. *İconference,* Berlin, 4-7 March, 621-627.

Ferrara, E. (2017). Disinformation And Social Bot Operations In The Run Up To The 2017 French Presidential Election, *First Monday,* Sayı: 22(8), S.1-33.

Fetzer, J. H. (2004). Disinformation: The Use of False Information*. Minds And Machines,* 14, 231-240.

Finchelstein, F. (2021). *Faşist Yalanların Kısa Tarihi.* (Çev. Zeynep Şarlak). İstanbul: İletişim.

Flew, T. (2010). *New Media: An Introduction,* 3rd Edition. England: Oxford University Press.

Foça, A. M. (2016). Avrupa'da Fact-Checking: Doğrulama Demokrasinin Yeni Bekçisi Mi?. 12.02.2023 Tarihinde Https://Teyit.Org/Avrupada-Fact-Checking-Dogrulamademokrasinin-Yeni-Bekcisi-Mi/ Adresinden Erişildi.

Goebbels, J. (1933). *The New Year 1934.* German Propaganda Archive.

Hahne, P. (1985). *Die Macht Der Manipulation: Über Menschen, Medien Und Meinungsmacher.* Stuttgart: Hanssler.

Hardaker, C. (2013). "Uh.... Not To Be Nitpicky, But... The Past Tense of Drag is Dragged, Not Drug", *Journal Of Language Aggression And Conflict,* 1 (1), S.58-86.

Herman, E. & N. Chomsky. (2006). *Kitle Medyasının Ekonomi-Politiği: Rızanın İmalatı.* İstanbul: Aram Yayıncılık

İzgören, A. Ş. (2006). *Eşikaltı Büyücüleri: Dehşet, Ölüm ve Seks Üçgeninde Reklam ve Propaganda.* Elma Yayınevi.

Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture: Where Old And New Media Collide*. New York – London: New York University Press.

Johnson, C. (2005). *Amerikan Emperyalizminin Sonbaharı*. (Çev. H. Kösebalan) İstanbul: Küre Yayınları.

Jones, M. (2020). Performing Post-Truth: An Interview With Director Ashlie Corcoran, *Theatre Journal,* 72 (1),1-6.

Jowett, G.S. & O'Donnell, V. (2018). *Propaganda & Persuasion.* ABD: Sage Publications.

Joyce G. (2017). "Brexit Data: Post-Truth Politics And The EU Referandum", 10.02.2023 tarihinde Https:// Www.Brandwatch.Com/Blog/React-Brexit-Post-Truth/ adresinden erişildi.

Karakuş, M. (2021). Gelenekselden Dijitale Propaganda Araçlarının Dönüşümü. *Selçuk İletişim,* 14(1), 462-491.

Karlov, N. A. & Fisher, K. E. (2013). "Plz RT": A Social Diffusion Model of Misinformation And Disinformation For Understanding Human Information Behaviour. *Information Research,* 18: 1-17.

Keyes, R. (2017). *Hakikat Sonrası Çağ. Günümüz Dünyasında Yalancılık ve Aldatma.* (Çev. D. Özçetin). İzmir: Delidolu Yayınları.

Köseoğlu, Y. & Al, H. (2013). Bir Siyasal Propaganda Aracı Olarak Sosyal Medya. *Akademik İncelemeler Dergisi,* 8 (3): 103-125.

Le Bon, G. (2014). *Kitleler Psikolojisi.* (Çeviren: Can, H.). Ankara: Tutku Yayınevi.

Mahmoudi, I. A. (2017). La Traduction Audiovisuelle Et Manipulation Cahiers De Traduction, 4(8), (P.73-84).

Manovich, L. (2001). *The Language of New Media.* Cambridge: MIT Press. USA

Marx, K. & Engels, F. (2013). *Alman İdeolojisi.* (Çev: Olcay Geridönmez & Tonguç Ok) İstanbul: Evrensel Yayıncılık.

Mcnair, B. (2006). *Cultural Chaos: Journalism And Power In A Globalised World.* New York: Routledge.

Mcnair, B. (2018). *An Introduction To Political Communication.* New York: Routledge.

Michaelsen, M. (2011). New Media Vs. Old Politics - The İnternet, Social Media, And Democratisation In Pakistan. *Fesmedia Asia Series.* Published By Fesmedia Asia Friedrich-Ebert-Stiftung. Germany: Berlin.

Modreanu S. (2017). The Post-Truth Era?, *HSS,* 6.3 7-9.

Moravec, H. P. (2023). Robot. 08.02.2023 tarihinde https://www.britannica.com/technology/robot-technology adresinden erişildi.

Öymen, O. (2014). *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın*. İstanbul: Remzi Yayınevi.

Perlmutter, D. D. (2008). *Blogwars.* England: Oxford University Press.

Pratkanis, A. & Aronson. E. (2008). *Propaganda Çağı İknanın Gündelik Kullanımı ve Suistimali* (Çev. N. Haliloğlu). İstanbul: Paradigma.

Spring, M. (2020). ABD'de Koronavirüsün Sahte Olduğunu Düşünen Rahip, Covid-19'dan Öldü. BBC Türkçe: https://www.kisa.link/OjNq adresinden 12 Şubat 2023 tarihinde erişildi.

Toffler, A. (1996). *Üçüncü Dalga.* (Çev: Ali Seden). İstanbul: Altın Kitaplar.

Toprak, N. (2015). Ethics Of News, Misinformation And Disinformation In The Online Journalism. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İnternet Ve Bilişim Teknolojileri Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Afyon.

Tosyalı, H. (2021). Dijital Çağda Siyasal İletişim: Algoritmalar ve Botlar. *CTC 2021.* 91-101.

Tudjman, M. & Mikelic, N. (2003). Information Science: Science About Information, Misinformation And Disinformation. Informing Science Insıte - "Where Parallels Intersect" June 2003.

Turan, C. (2015). Açıklığın Yanılsaması: Dezenformasyon Çağımızın Kitle İmha Silahı Mı? *Akademik Bilişim Konferansı,* Yayın. 109-115.

Ünal, R. & Taylan, A. (2017). Sağlık İletişiminde Yalan Haber-Yanlış Enformasyon Sorunu ve Doğrulama Platformları. *Atatürk İletişim Dergisi,* (14), 81-100.

Ünver, H. A. (2020). *Türkiye'de Doğruluk Kontrolü ve Doğrulama Kuruluşları.* Centre For Economics And Foreign Policy Studies.

Van Dijk, T. A. (2006). Discourse And Manipulation. *Discourse & Society,* 17(3), 359-383.

Waisbord, S. (2018). "Truth is What Happens to News." Journalism Studies, Doi: 10.1080/1461670X.2018.1492881.

Wardle, C. & Derakhshan H. (2017). Information Disorder: Toward An Interdisciplinary Framework for Research And Policymaking, *Council Of Europe Report DGI* (2017) 09.

Wardle, C. (2020). Bilgi Düzensizliği Çağı. Dezenformasyon ve Medya Manipülasyonu Üzerine Doğrulama El Kitabı. Ed.Craig Silverman. *European Jornalism Centre*-Teyit.

Welch, D. (2002). *The Third Reich Politics And Propaganda*. Londra-New York: Routledge.

Williams, B. A., & Delli Carpini, M. X. (2004). Monica And Bill All The Time And Everywhere: The Collapse Of Gatekeeping And Agenda Setting In The New Media Environment. *American Behavioral Scientist,* 47(9), 1208-1230.

Woolley, S. C. (2016). Automating Power: Social Bot İnterference In Global Politics. 10.02.2023 Tarihinde https://firstmonday.org/ojs/index. php/fm/article/view/6161/5300 adresinden erişildi

Woolley, S.C. & Howard, N. (2016). "Political Communication, Computational Propaganda And Autonomous Agents", International Journal Of Communication. Number: 10. 4882–4890.

World Health Organization. (2020). 09.02.2023 tarihinde https://www. who.int/news-room/events/ detail/2020/06/30/default-calendar/1st-who-infodemiology-conference adresinden erişildi.

Williams, R. (1990). *Marksizm ve Edebiyat.* (Çev: E. Tarım). İstanbul: Adam Yayınları.

Yaylagül, L. (2014). *Kitle İletişim Kuramları. Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Yegen, C. (2018). Doğru Haber Alma Hakkı ve Sosyal Medya Dezenformasyonunu Doğruluk Payı ve Yalansavar İle Tartışmak. *Erciyes İletişim Dergisi,* 5(4), 101-121.

Yetkin, B. (2018). Siyasal İletişimin Dijital Propaganda Makineleri: Botlar. *Atatürk İletişim Dergisi* (16), 51-72.

Ziyaoğlu, R. (1963). *Propaganda ve Sanatı.* İstanbul: Halk Basımevi.

Siyasal İletişim Açısından Dijital Diplomasinin Yeri

Elifnur Terzioğlu

Giriş

İletişim, insanoğlunun varoluşundan bugüne kadar kendini dönüştürerek ilerleyen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk başlarda yalnızca doğa olayları ve farklı iletilere içgüdüsel tepkiler veren insanoğlu, zaman içerisinde gelişen iletişim teknolojileri ile kendini çok farklı bir iletişimsel boyutta bulmaya başlamıştır. Konuşmadan sonra yazının icadı, iletişim olgusuna yeni boyut kazandırarak daha da ileriye taşıyan tarihsel bir gelişme olarak görülmektedir. 19. yüzyılda da iletişimde görülmeye başlayan teknolojik gelişmeler artık iletişimin yalnızca bireylerarası gerçekleşen bir tür etkileşim alanı olmaktan çıktığının habercisi olmuştur. Teknolojik gelişmelerin doğal sonucu olarak devamlı hareket hâlinde olan ve ilerleyen iletişim araçları, iletişimi kolaylaştırmakla birlikte iletişimi kitle iletişimi boyutuna taşımaktadır. Ortaya çıkardıkları etkileşim ile toplumsallaşmayı sağlayan bu kitle iletişim araçları sayesinde dünya artık küresel köy hâline gelmiştir. Öyle ki iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler uzakları yakın etmekte, tek bir 'tık'la kişileri bir araya getirmektedir. Çift yönlü iletişimi benimseyen bu yeni iletişim tarzıyla kişiler artık kişilerarası boyutun yanında uluslararası boyuta da taşınmaktadır. İletişim teknolojilerini dijital platformlar üzerinden kullanan kişiler, dijital ortamlarda bireyselleşerek birbirinden farklı kanallar

iletişimde kullanılan ve dijital platformlarda gerçekleştirilen diplomasi faaliyetleri çeşitli yumuşak güç unsurları ile küreselleşme ve toplumların entegrasyonuna katkı sağlamaktadır. Bu nedenle diplomatik ilişkilerin çoğu dijital ortamlarda gerçekleştirilmektedir. Politikacılar çevrim içi ortamlarda buluşmakta, istedikleri mesajları bu ortamlar vasıtası ile iletmektedir. Hükûmet yetkilileri hedef kitlelere daha kolay ve daha fazla bilgi sağladığı için ülkelerinde toplumsal sorunların çözümüyle alakalı olarak sosyal medya araçlarını tercih etmektedir. Sosyal medya ağlarından olan Twitter diplomasilerin tercih ettiği önemli bir platform olarak görülmektedir. Twitter'da gerçekleşen diplomasi faaliyetleri 'Twiplomasi' olarak anılmaktadır. Twitter destek toplamak, diplomasi faaliyetleri gerçekleştirmek, protestolar düzenlemek, iletişim kurmak ve özellikle medyanın sıklıkla karartmaya ve sansüre tabi tutulduğu ülkelerdeki olaylardan dünyayı haberdar etmek için kullanılmaktadır. Her ne kadar bu fırsatları barındırsa da dijital platformların diplomasi aracı olarak kullanılması ve güvenilmesiyle ilgili birtakım riskler de bulunmaktadır. Fakat dijital diplomasinin tüm bu risklerine rağmen fırsatlarının daha fazla olduğu ifade edilmektedir. Bu nedenle dijital diplomasiyi benimsemede yavaş olan ülkeler, giderek dijital çağa ayak uydurmak zorunda kalmakta ve bu yönde çalışmalar gerçekleştirmektedirler. Dijital diplomasi faaliyetlerinin bir devletin dış pozisyonlarını yerli ve yabancı kamuoyuna yansıtmada büyük ölçüde yardımcı olduğu söylenebilir.

Kaynakça

Abbasov, A. (2007). Digital Diplomacy: Embedding Information and Communication Technologies in the Department of Foreign Affairs and Trade. Australian National University, s.7. 05.12.2022 tarihinde https://www.academia.edu/1058526/Digital_Diplomacy_Embedding_Information_and_Communication_Technologies_in_the_Department_of_Foreign_Affairs_and_Trade adresinden erişildi.

Adesina, O. S. (2017). Foreign Policy in an Era of Digital Diplomacy. *Cogent Social Sciences,* Vol. 19, No. 3, S. 8 – 13.

Aktaş, M. (2018). Arap Ayaklanmaları ve Sosyal Medyanın Rolü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* C. 11. Sayı: 61, 199-208.

Alanka, Ö., Mertoğlu, S. (2022). *İnternetin Karanlık Yüzü: Siber Takip ve Siber Zorbalık*. İçinde S. Onar (Ed.), İletişim ve Medya Alanında Uluslararası Araştırmalar VII (Ss.29-49). Konya: Eğitim Yayınevi.

Alexandru, A. (2015). Twiplomacy 2015 Report: Twitter is the Channel of Choice For Digital Diplomacy. 09.01.2023 tarihinde http://digitald iplomacy.ro/twiplomacy-2015-report-twitter-is-the-channel-ofchoice-for-digital-diplomacy/?lang=en adresinden erişildi.

Barston, R. P. (2014). *Cyber Diplomacy. Modern Diplomacy.* (4. Basım). Newyork: Routledge.

Bjola, C. (2015). *Digital Diplomacy, Theory and Practice İçinde Part 1 - Introduction: Making Sense Of Digital Diplomacy,* S. 1 – 18. (E-Book). Ed. Bjola, C. Ve Holmes, M. Routledge Taylor Ve Francis Group, London And New York.

Bjola, C., & Jiang, L. (2015). Social Media and Public Diplomacy: A Comparative Analysis of the Digital Diplomatic Strategies of the EU, US and Japan in China. In C. Bjola & M. Holmes (Eds.), *Digital Diplomacy: Theory And Practice* (Pp. 71–88). New York, NY: Routledge.

Bostancı, M. (2012). *Stratejik Bir İletişim Aracı Olarak Kamu Diplomasisi.* Kamu Diplomasisinde Medyanın Rolü ve Önemi. İstanbul: Anahtar Kitaplar.

Bradshaw, S. (2015). 07.12.2022 Tarihinde Digital Diplomacy #notdiplomacy, s.1.https://www.cigionline.org/articles/digital-diplomacy-notdiplomacy adresinden erişildi.

Castells, M. (2013). *Communication Power*. Oxford University Press.

Chahine, J. (2010). Public Diplomacy; A Conceptual Framework. Thesis, McGill University, Montreal. 04.12.2022 tarihinde http://www.culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/public_diplomacy/Public_Diplomacy_-_A_Conceptual_Framework_-_Joumane_Chahine.pdf adresinden erişildi.

Christodoulides, N. (2005). The Internet ve Diplomacy. American Diplomacy. 09.12.2022 tarihinde http://www.unc.edu/depts/diplomat/item/2005/0103/chri/christo_net.html, s.2. adresinden erişildi.

Cohen, R. (1998). *Putting Diplomatic Studies on The Map. Diplomatic Studies Program Newsletter.* Leicester: Centre For The Study Of Diplomacy

Cull, N. J. (2006). Public Diplomacy Before Gullion: The Evolution of a Phrase. CPD Blog. 04.12.2022 tarihinde https://uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-gullionevolution-phrase adresinden erişildi.

Cull, N. J. (2009*). Public Diplomacy: Lessons From The Past. Figueroa Press.* Los Angeles, S. 12 - 13.

Çimen, Ü. (2022). Yerel Siyasi Yapıların Siyasal İletişim Bağlamında Sosyal Medya Kullanımları: Erzurum Parti İl Başkanlıklarının Twitter Sayfalarının İncelenmesi. İçinde *Siyasal İletişimde Dijitalleşme.* (Ed. Yelda Korkut). İstanbul: Eğitim Yayınevi.

Dinata, M. S. J. (2014). *Twiplomacy: How Twitter Affects Contemporary Public Diplomacy*. Universitas Paramadina, Ss. 1 - 6.

Duncombe, C. (2019). Digital Diplomacy: Emotion and Identity in the Public Realm. *The Hague Journal Of Diplomacy,* 14(1-2), 102-116.

Ekmekçi, Z. (2022). *Yiyecek İçecek İşletmelerinde Pazarlama İletişimi.* Çanakkale: Paradigma Akademi

Elitaş, K.,S. (2022). *An Assessment of The Relationship Between Turkey And The United Nations International Organization For Migration in The Context of Public Diplomacy* İçinde Elitaş, T. (Ed), Maintaining International Relations Through Digital Public Diplomacy Policies And Discourses (1-12).Amerika: IGI Global.

Elitaş, T.(2022). *The Role of Digital Platforms in Public Diplomacy and Netflix*, İçinde Elitaş, T. (Ed), Maintaining International Relations Through Digital Public Diplomacy Policies And Discourses (65-80). Amerika: IGI Global.

Faye, M. (2000). Developing National Information and Communication Infrastructure (NICI) Policies And Plans İn Africa. Paper Presented At *The Nigeria NICI Workshop*, Abuja, Nigeria, 28–30 March.

Fisher, A. (2013). The Use of Social Media in Public Diplomacy: Scanning E-Diplomacy By Embassies İn Washington, DC. 09.01.2023 Tarihinde Https://Takefiveblog.Org/2013/02/19/The-Use-Of-Social-Media-İn-Public-Diplomacy-Scanning-Ediplomacy-By-Embassies-İn-Washington-Dc/ Adresinden Erişildi.

Friedman, T. L. (2005). The World is Flat. A Brief History Of The Twenty-First Century. PDF, s. 7. 10.12.2022 tarihinde http://www.labeee.ufsc.br/~luis/egcec/livros/globaliz/TheWorldIsFlat.pdf adresinden erişildi.

Grant, R. (2004). The Democratisation of Diplomacy: Negotiating With The Internet. *Oxford Internet Institute, Research Report,* No. 5, S. 6 – 16.

Hallams, E. (2010). Digital Diplomacy: The Internet, The Battle For Ideas & US Foreign Policy. *CEU Political Science Journal,* 5, 538–574.

Hanson, F. (2012). Baked in and Wired: Ediplomacy@State, Foreign Policy Paper Series No. 30, Washington, DC: Brookings Institution, S. 1 – 41.

Harris, B. (2013). Diplomacy 2.0: The Future of Social Media in Nation Branding. Exchange: The Journal of Public Diplomacy, C. 4. Sayı: 1, 17-32. 11.12.2022 tarihinde https://surface.syr.edu/exchange/vol4/iss1/3 adresinden erişildi.

Hocking, B., Melissen, J., Riordan, S., & Sharp, P. (2012). Futures for Diplomacy. Integrative Diplomacy in The 21st Century, No: 1.

Holmes, M. (2015). *Digital Diplomacy: Theory and Practice İçinde Digital Diplomacy and International Change Management,* s. 14. Ed. Bjola, C. Ve Holmes, M. Routledge Taylor ve Francis Group, London and New York.

Khondker, H.H. (2011). *Role of the New Media in the Arab Spring.* Globalizations, 8:5, 675-679, DOI: 10.1080/14747731.2011.621287

Klavins, D. (2011). Understanding The Essence of Modern Diplomacy. The ICD Annual Academic Conference On Cultural Diplomacy 2011: Cultural Diplomacy And International Relations; New Actors; New Initiatives; New Targets, s. 1 – 7. 01.12.2022 tarihinde http://www.cdn.org/participant-papers/2011-12-cdac/Understanding-the-Essence-of-Modern-Diplomacy-Didzis-Klavins.pdf adresinden erişildi.

Lewis, D. (2014). Gateway House. Gateway House: Indian Council On Global Relations. Https://Www.Gatewayhouse.İn/Digital-Diplomacy-2/

Lowy Interpreter. (2015). Does Australia Do Digital Diplomacy? 05.12.2022 Tarihinde Https://Www.Lowyinstitute.Org/The-İnterpreter/Does-Australia-Do-Digital-Diplomacy Adresinden Erişildi.

Manor, I. & Segev, E. (2015). *America's Selfie.* Ed: C. Bjola, & M. Holmes. Digital Diplomacy: Theory And Practice. New York: Roudledge, 89-108.

Melissen, J. (2013). *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* İçinde Public Diplomacy. Oxford: Oxford University Press, S. 436

Nye, J. S. (1990). Soft Power. Foreign Policy, (80), 154 15.12.2022 tarihinde https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/joseph_nye_soft_power_journal.pdf adresinden erişildi.

Nye, J. (2011). *The Future Of Power*. New York, NY: Public Affairs.

Permyakova, L. (2012). Digital Diplomacy: Areas of Work, Risks And Tools. http://russiancouncil.ru/en/inner/?id_4=864#top-content

Nye Jr., J. S. (2020). *Yumuşak Güç* (3. Basım). Rayhan İnan-Aydın (Çev). İstanbul: BB101 Yayınları.

Permyakova, L. (2012). Digital Diplomacy: Areas of Work, Risks And Tools. 05.01.2023 Tarihinde Http://Russiancouncil.Ru/En/İnner/?İd_4=864#Top-Content Adresinden Erişildi.

Picco, A. (2005). A New İnternational System? Whitehead Journal Of Diplomacy And İnternational Relations,4/2,s.32. 06.12.2022 tarihinde http://blogs.shu.edu/wpcontent/blogs.dir/23/files/04-picco__10_4_05.pdf adresinden erişildi.

Rashica, V. (2018). The Benefits and Risks of Digital Diplomacy. *Seeu Review*, 13(1), 75-89.

Riordan, S. (2007). Reforming Foreign Services For The Twenty-First Century. *The Hague Journal Of Diplomacy*, 2/2, S. 161.

Ross, A. (2011). Digital Diplomacy and US Foreign Policy. *The Hague Journal Of Diplomacy*, 6, 451–455.Http://Dx.Doi.Org/10.1163/187119111X590556

Sancar, A. G. (2016). *Kamu Diplomasisinde Yeni Yaklaşımlar ve Örnekler*. Ed. Gaye Aslı Sancar, Ankara: Beta Yayınları.

Sandre, A. (2012). Twiplomacy is Bringing Diplomacy Back to Relevancy, s. 1 – 9. 18.12.2022 tarihinde https://www.diplomacy.edu/blog/twiplomacy-bringing-diplomacy-backrelevancy adresinden erişildi.

Schwarzenbach, B. (2015). Twitter and Diplomacy: How Social Media Revolutionizes Interaction With Foreign Policy. 14.12.2022 tarihinde http://thediplomaticenvoy.com/2015/10/12/twitter-and-diplomacy-how-social-media-revolutionizesour-interaction-with-foreign-policy/ adresinden erişildi.

Sotiriu, S. (2015). *Digital Diplomacy: Between Promises And Reality.* In C. Bjola & M. Holmes (Eds.), Digital Diplomacy: Theory And Practice (pp. 33–51). New York,NY: Routledge.

Szondi, G. (2008). *Public Diplomacy and Nation Branding Conceptual Similarities And Differences*. Discussion Papers İn Diplomacy. Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael', s. 6.

Twiplomacy 2022 World Leader Power Ranking. 09.01.2023 tarihinde https://www.twiplomacy.com/world-leader-executive-summary adresinden erişildi.

U.S. Department of State. (2014). 21st Century Statecraft: The "Internet Moment" in Foreign Policy. 18.12.2022 tarihinde http://www.state.gov/statecraft/overview/index.htm adresinden erişildi.

Westcott, N. (2008). Digital Diplomacy: The Impact of The Internet on International Relations*. Research Report,* UK: Oxford Internet Institute.

White, B. (2005). *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. Ed. Baylis, J. Smith, S. 3rd Edition. Oxford: Oxford University Press, S. 393.

Yağmurlu, A. (2019). Dijital Diplomasi: Kamu Diplomasisi Çerçevesinden Avrupa Birliği Üye Ülkeleri ve Türkiye Dışişleri Bakanlıkları İnternet Uygulamaları. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi,* C. 7.Sayı: 2, 1267-1295.

Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleriyle Siyasal İletişimde Sosyal Medya Platformlarının Seçimi

Esra Özmen

Giriş

Siyasal iletişim ile ilgili alanyazında yapılmış çeşitli çalışmalarda farklı tanımlamalara yer verilmiştir. Daha önceki bölümlerde de tanımlanan siyasal iletişim kavramı, en genel anlamda siyasi içerikli ve ikna amacı ile yürütülen iletişim faaliyetleri olarak tanımlanmıştır. Siyasal aktörler tarafından gerçekleştirilen bu iletişim faaliyetleri, onların ideolojik amaçlarını farklı koşullarda belirli kitlelere kabul ettirmek ve pratiğe dönüştürmek üzere farklı iletişim teknikleri kullanmaları anlamını taşımaktadır (Aziz, 2011).

Siyaset kadar eski bir tarihe sahip olan siyasal iletişim toplumsal ilişkiler, bağlamlar ve teknolojik gelişmelerin kapsamında değişime uğramıştır. Teknolojik gelişmelerin getirdiği yeni iletişim teknikleri hem iletişim kuramlarını etkilemiş hem de siyasal iletişim çalışmalarında ideolojik amaç taşıyan mesajları hedef kitleye taşıma noktasında yeni bir kanal oluşturmuştur. Özellikle internet ve internetle birlikte gelen sosyal medya araçları veya platformları iletişim modellerini etkilemiştir. Sosyal medya platformlarının oluşması insanlar arasındaki iletişim türünü değiştirirken siyasal aktörlerin hedef kitle ile iletişim kurmasında da bir araç olmuştur. Öyle ki; Çakır ve Tufan

olarak ele alınmış olsa da özel hazırlanmış bir video veya fotoğrafın ilk olarak Twitter platformunda paylaşılması önerisinin yapılması güçtür. Bu durum çalışmanın bir diğer sınırlılığını göstermektedir.

Sonuç olarak siyasi aktörlerin yukarıda belirtilen sosyal medya platformlarının sıralaması ile hedef kitleyi ikna edebilecekleri söylenebilirken paylaşılacak içeriğin kendi özelliği, hedef kitlenin demografik yapısı ve farklı karar analizi yöntemlerinin kullanılması elde edilen sonuçların genellenebilirliğini artırabileceği söylenebilir.

Kaynakça

Akdal, T. (2020). Siyasal İkna: 23 Haziran 2019 İstanbul Yerel Seçiminde Adayların Facebook Kullanımı. *Turkish Studies*, 15, 2.

Aziz, A. (2011). *Siyasal İletişim,* Ankara: Nobel Basım Dağıtım.

Bingöl, R. (2021). *Sosyal Medyadan Al Haberi* (1. Basım). Ankara: Kadim Yayınları.

Braures, W. K. M., & Zavadskas, E. K. (2006). The MOORA methot and its application to privatization in a transition economy. *Control and Cybernetics*, 35(2), 445.

Büyük, D. M. (2021). "*Sosyal Medya, Beden Algısı ve Beğenilme Arzusu*", Tarhan N. ve Tutgun Ünal A. (Ed.). Sosyal Medya Psikolojisi içinde (s. 69-90), İstanbul: Der Yayınları.

Çakır, H. & Tufan, S. (2016). Siyasal İletişim Sürecinde Sosyal Medya: Türkiye'de Siyasi Liderlerin Instagram Kullanım Pratikleri Üzerine Bir İnceleme. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 30 (41) , 7-28.

Çalışkan, M. ve Mencik, Y. (2015). Değişen Dünyanın Yeni Yüzü: Sosyal Medya, *Akademik Bakış Dergisi*, 50, 254-277.

Çildan, C., Ertemiz, M., Tumuçin, H. K., Küçük, E., & Albayrak, D. (2012). Sosyal medyanın politik katılım ve hareketlerdeki rolü. *Akademik Bilişim*, 3(1), 1-9.

Dey, B., Bairagia, B., Sarkarb, B., &Sanyal, S. (2012). A MOORA based fuzzy multi-criteria decision making approach for supply chain strategy selection*. International Journal of Industrial Engineering Computations,* 3, 649-662.

Doğu Öztürk, İ. & Zeybek, B. (2020). Siyasal İletişim Kampanya Aracı Olarak Video İçerik Paylaşım Ağı YouTube: 23 Haziran 2019 İstanbul Yerel Se-

çimi Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi* , (35) , 92-114.

Dursunoğlu, İ. (2017). Sosyal Medya ve Siyasal Davranış İlişkisi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 22 (Kayfor15 Özel Sayısı), 1579-1585.

Gadakh, V. S. (2011). Application of MOORA method for parametric optimization of milling process. *International Journal of Applied Engineering Research, Dindigul*, 1(4), 743-758.

Genel, M. G. (2012). Siyasal İletişim Kampanyalarında Sosyal Medyanın Kullanımı (12 Haziran 2011 Seçimleri "Twitter" Örneği) . *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 2 (4) , 23-31.

Guitouni, A., & Martel, J. M. (1998). Tentative guidelines to help choosing an appropriate MCDA method*. European Journal of Operational Research*, 109(2), 501-521.

Güzel, C. (2020). Sosyal Medyanın Neliği, Gelişimi ve Kullanım Alanları Üzerine Kuramsal Bir İnceleme, Sos*yolojik Düşün*, 5(2), 93-112.

Irak, H. (2022). Siyasal İletişimin Dijitalleşmesi: 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçiminde Siyasal Partilerin Twitter Üzerinden Karşılaştırmalı Analizi*. ARTS: Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi*, (7), 203-234.

İnanç, A. S., Bozdemir, Y., & Doğan, E. (2020). Bir Siyasal İletişim Aracı olarak Sosyal Medyada 2019 Yerel Seçimlerindeki Muhtar Adaylarının Instagram Kullanımları. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 141-162.

Karaca, P. (2020). Sosyal Medya ve Demokrasi İlişkisi: 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçim Kampanyasında Sosyal Medya Kullanımı*. Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları E-Dergisi*, 3(1), 108-141

Kırçova, İ. & Enginkaya, E. (2015). *Sosyal Medya'da Pazarlama*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Metin, O. (2016). Sosyal Medya'nın Siyasal Toplumsallaşmaya Etkileri: Bir Alan Araştırması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 221-267.

Mandal, U. K., & Sarkar, B. (2012). Selection of best intelligent manufacturing system (ims) under fuzzy MOORA conflicting medm environment. *International Journal of Emerging Technology and Advanced Engineering*, 2(9), 301-310.

Özbek, A. (2017). *Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ve Excel İle Problem Çözümü*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Triantaphyllou, E. (2000). *Multi-criteria decision making methods: a comparative study*, Kluwer Academic Publisher, Dordrecht.

Yüksel, O. (2020). *Tüm Boyutlarıyla Dijital Pazarlama ve Sosyal Medya.* Ankara: Medya Akademi Yayınları.

Dijital Diplomasi: Twitter Diplomasisi (Twiplomacy)

Yelda Korkut

Giriş

Diplomasi kavramı özünde, devletler ve diğer uluslararası aktörlerle iletişim kurma, etkileşimde bulunma, teması sürdürme ve müzakere etme esaslarına dayanmaktadır. Diplomasi süreçlerinin yürütülmesinde telgraftan gazeteye, radyodan televizyona kadar iletişim teknolojileri hiç şüphesiz etkin bir şekilde kullanılmıştır. Her iletişim aracı diplomasi faaliyetlerinin yürütülmesine kendine has özellikleri ile katkı sağlarken bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan yeni gelişmeler, insanların iletişim kurma ve bilgi alışverişinde bulunma biçimlerini de değiştirmiştir. Bunların yanı sıra diplomasi kavramı ve kullandığı araçlar bakımından da değişimler oluşmuş ve bu değişimler dünya genelinde siyasi dönüşümleri de fazlasıyla tetiklemiştir (Adesina, 2017: 2). Gelişen teknolojiler aracılığı ile ortaya çıkan Web 2.0 tabanlı sosyal medya ağları, bir kamu diplomasisi biçimi olarak kavramsallaştırılan dijital diplomasi kavramını gündeme getirmiş ve kavram; devletlerin dijital teknolojileri ve Facebook, Twitter, Instagram, YouTube gibi popüler sosyal medya platformlarını yabancı toplumlar ile masrafsız bir şekilde iletişim kurmak için kullanmaları olarak ifade edilmiştir. Rashica (2019: 23) "Dijital diplomasi: yönler, yaklaşımlar ve pratik kullanım" başlıklı çalışmasında dijital diplomasinin devletlerin dış politikasını gerçekleştirmede ve ayrıca diğer

Kaynakça

Abdurahmanlı, E., & Bağış, E. (2021). Diplomasi Tanımı ve Uluslararası Konjöktürde Mevcut Olan Diplomasi Türleri. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(1), 10-060.

Adesina, O. S. (2017). Foreign Policy in an Era of Digital Diplomacy. *Cogent Social Sciences, 3*(1), 1-13.

Aydemir, E. (2018). *Kamu Diplomasisi.* İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Çimen, Ü. (2022). Yerel Siyasi Yapıların Siyasal İletişim Bağlamında Sosyal Medya Kullanımları: Erzurum Parti İl Başkanlıklarının Twitter Sayfalarının İncelenmesi. Y. Korkut (Dü.) İçinde, *Siyasal İletişimde Dijitalleşme.* Konya: Eğitim Yayınevi.

Dangizer, R., & Schreiber, M. (2021). Digital Diplomacy: Face Management in MFA Twitter Accounts. *Policy &Internet, 13*(4), 586-605.

Does, A. S. (2015). Digital Diplomacy &Social Capital: Analysing Relational Components Of Trust in Us &Israeli Online Social Networks.

Dumčiuvienė , A. (2016). Twiplomacy: The Meaning of Social Media to Public Diplomacy and Foreign Policy of Lithuania. *Lithuanian Foreign Policy Review*(35), 92-118.

Hanson, F. (2012). *Baked in and Wired:E-Diplomacy@ State.* Foreign Policy At Brookings.

Hayden, C. (2018). Digital Diplomacy. *The Encyclopedia Of Diplomacy*, 1-13.

İnan, E. (2012). Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler Ekseni. A. Özkan, & T. Öztürk Ersoy İçinde, *Kamu Diplomamasisi* (S. 63-70). İstanbul: Tasam Yayınları.

Karabulut, B. (2021). Sosyal Medya ve İletişim Alanında Yaşanan Dönüşüm: Twitter Diplomasisi Örneği. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(10), 105-119.

Karakoç, E., & Taydaş, O. (2021). Siyasal İletişimin Farklı Bir Boyutu Olarak Uluslararası Yayıncılık ve Kamu Diplomasisi. E. Karakoç, & O. Taydaş (Dü) İçinde, *Siyasal İletişim Teorik Tartışmalar-Kavramlar,Kuramlar ve Stratejiler* (S. 173-195). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Köseoğlu, A. (2022). Dijital Çağda Değişen Gazetecilik Pratiklerinin Avantajları. Ö. Silsüpür (Dü.) İçinde, *Dijital İletişim Fırsatlar ve Tehditler.* Konya: Eğitim Yayınevi.

Leguey- Feilleux, J. R. (2009). *The Dynamics Of Diplomacy.* Boulder: Lynne Reinner Publishers.

Melissen, J. (2005). *The Newpublic Diplomacy, Soft Power in International Relations .* New York: Palgrave Macmillan.

Ovalı, A. Ş. (2020). Türkiye- ABD İlişkilerinde Twitter Diplomasisi. *Uluslarası İlşikiler Dergisi, 17*(65), 23-45.

Potter, E. H. (2002). *Cyber- Diplomacy: Managing Foreign Policy in The Twenty- First Century.* Mcgill-Queen's Press- MQUP.

Rashica, V. (2018). The Benefits And Risks of Digital Diplomacy. *Seeu Review, 13*(1), 75-89.

Rashica, V. (2019). Digital Diplomacy: Aspects, Approaches and Pratical Use. M. Jazbec (Dü.) İçinde, *European Perspectives* (S. 21-39).

Sandre, A. (2013). *Twitter for Diplomats.* Switzerland: Diplofoundation.

Viotti, P. R., & Kauppi, M. V. (2001). *International Relations and World Politics: Security, Economy, Identity.* New York: Prentice Hall.

Yepsen, A. E. (2012). *Practicing Succesful Twitter Public Diplomacy: A Model And Case Study Of U. S. Efforts İn Venezuela.* Los Angeles: Figueroa Press.

Yurdigül, Y. (2013). Yerel Siyasette Temsil Sorununu Aşma Stratejisi Olarak Kadın Siyasetçilerin Medyayı Kullanma Biçimleri (Erzurum Örneği). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17*(2), 37-52.

Yücel, G. (2016). Dijital Diplomasi. *TRT Akademi, 1*(2), 748-760.

Siyasal İletişimde Propaganda ve Twitter'da Hashtaglar Üzerinden Propaganda Yapımı

Selver Mertoğlu

Giriş

2000'lerin başında hayatımıza girdiği andan itibaren gücünü ortaya koyan sosyal medya mecraları iletişim alanında büyük devrime neden olmuştur. İletişimi sanallaştırarak ağ ortamına taşıyan sosyal medya, bugün artık hayatımızın önemli bir parçası hâline gelmiştir. Zaman ve mekândan bağımsız olan bu sanal ortamda sınırsız bir iletişim akışı mevcuttur.

İnternet tüm alanlarda etkili hâle gelerek tüm iş kollarında da kullanılmaktadır. Sosyal sahada, iş hayatında, eğitim, kültür ve sağlık gibi birçok alanda internete olan ilgi artmaktadır. Ayrıca dijital teknolojiler zamana ve mekâna olan bağımlılığı ortadan kaldırmıştır (Alanka & Mertoğlu, 2022: 190-191). Sosyal medya olarak adlandırılan iletişim ortamlarının gücünü ortaya çıkaran birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar sosyal medyanın gücünü ortaya koyarken neredeyse her alana sirayet edişini de ifade etmektedir. Bunlardan biri de siyasal iletişimdir. Sosyal medya mecralarını siyasi parti ve siyasi parti liderleri aktif olarak kullanmaktadır. Böylelikle daha fazla insana erişim sağlamaktadırlar.

Sosyal medyanın gücünün farkına varılmasıyla önem kazanması, siyasal iletişimde çok fazla tercih edilebilir hâle gel-

larını överek diğer grupları yeren paylaşımlar yapması Twitter üyelerinin bir nevi propaganda yapabildiklerini göstermektir. Bunu ortaya çıkarmak için. 22 Ocak 2023 tarihinde keşfette yer alan bir hashtag'da çalışmanın amacına uygun olarak belirlenen gönderiler örnek olarak gösterilmiştir. Seçilen hashtag ise "Teşekkürler İmamoğlu'dur.

Beş farklı Twitter gönderisinin örnek olarak sunulduğu çalışmada Ekrem İmamoğlu'nu eleştirerek AK Parti'yi öven paylaşımlarla birlikte Ekrem İmamoğlu'nun başarılarını ön plana çıkararak AK Parti'nin başarısızlığını iddia eden gönderilerin de yer aldığı görülmektedir. Herkesin siyasette aktif olarak rol oynayabildiği dijitalleşen dünyada siyasal iletişimin de dönüştüğü anlaşılmaktadır. Taraf olunan partinin savunuculuğunu yaparak diğer kullanıcıları etkileyici içeriklerin paylaşılması propagandanın sosyal medya aracılığıyla yapıldığını göstermektedir.

Kaynakça

Alanka, Ö. (2022). Dijital Görsel Okuryazarlık. G. Karaoğlu İçinde, *Dijital Okuryazarlık* (S.125-141), İstanbul: Efe Akademi Yayınları.

Alanka, Ö., & Mertoğlu, S. (2022). Gündelik Hayatın Sayısal İstilası ve Dijital Bağımlılık. F. T. Emini İçinde, *Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar Xv* (S. 189-205). İstanbul: Eğitim Yayınevi.

Avcı, Ö. (2018). "Propaganda Çeşitleri". M. K. Çakı İçinde, *İletişim ve Propaganda* (S. 75-114). Konya: Eğitim Yayınevi.

Barut, B., & Altundağ, C. (2005). Globalleşen Dünyada Bir Siyasal İkna Unsuru Olarak Vaatler. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 4(1)*, 80-90.

Bülbül, A. R. (2004). *Halkla İşkiler.* Ankara: Nobel Yayınevi.

Çimen, Ü. (2020). Yöndeşen Medyayı Doğru Algılama Bağlamında Medya Okuryazarlığı Eğitimi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmları Dergisi*, 117-137.

Elitaş, T., & Kır, S. (2019). Reading Turkey's New Vision Based Real Policies Through An Identity And Their Presentation in Series As A Soft Power: A Study On The Series, Resurrection-Ertugrul. *Journal Of Social Sciences (COES&RJ-JSS)*, 41-62.

Kır Elitaş, S., & Işık, T. (2022). Marka, Tüketici ve Etkileşim Uzamında Dijital Bir Yol: Sosyal Medya Pazarlaması. Ö. Okat, & M. Tokatlı İçinde, *Pazarlamanın Dijital Halleri* (S. 29-62). Ankara: Nobel.

Karagöz, K. (2013). Yeni Medya Çağında Dönüşen Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm Hareketleri. *İletişim Ve Diplomasi*, 131-156.

Kemp, S. (2022, 26 Ocak). *Digital 2022: Another Year of Bumper Growth*. Wearesocial: Https://Wearesocial.Com/Uk/Blog/2022/01/Digital-2022-Another-Year-Of-Bumper-Growth-2/ Adresinden Alındı

Labin, S. (1976). *Komünist İropaganda Taktikleri.* Ankara: Altınok Matbaası.

Mayfield, A. (2008). What is Social Media? 18 Ocak 2023 Tarihinde http://crmxchange.com/uploadedFiles/White_Papers/PDF/What_is_Social_Media_iCrossing_ebook.pdf adresinden alındı

Oskay, Ü. (2001). *İletişimin A B C'si.* İstanbul: Der Yayınları.

Terzioğlu, E. (2022). *Soft or Hard Power in Diplomacy . Maintaining International Relations Through Digital*

Public Diplomacy Policies and Discoursesh, Elitaş, T. (Ed). IGI Global:USA. 51-65.

Twitter,"Teşekkürler İmamoğlu" 25 Ocak 2023 tarihinde https://twitter.com/search?q=%22Te%C5%9Fekk%C3%BCrler%20%C4%B0mamo%C4%9Flu%22&src=trend_click&vertical=trends adresinden alındı.

Halkla İlişkiler Modelleri Bağlamında Bir Siyasal Aktör Olarak Belediyelerin Twitter Kullanımı

Özer Silsüpür

Giriş

Tarihsel süreçte yaşanan birçok olay ve olguya dayalı olarak meydana gelen gelişmeler ve değişimler toplumları etkilemiş, değiştirmiş ve dönüştürmüştür. Toplumları etkileyen ve dönüştüren gelişmelerden biri de 18. yüzyılda gerçekleşen Sanayi Devrimi'dir (Silsüpür, 2020: 157). Sanayi Devrimi sadece üretim süreçlerini hızlandırmamış aynı zamanda toplumsal değişimlerin gerçekleşmesinde de önemli rol oynayarak kitlelerle iletişimi zorunlu kılmıştır. Hedef kitlelerle iletişim kurma ve temas etme ihtiyacı, kurumların hedeflerine ulaşması açısından bir gereklilik olarak halkla ilişkiler disiplininin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Zaman içerisinde kurumların hedef kitlelerine önem vermeleri, onları anlamaya çalışmaları ve toplumdaki değişimler, halkla ilişkiler disiplininin önemini artırmıştır. Toplumdaki gelişmeler yalnızca kurumlar açısından değil, hedef kitle nezdinde de meydana gelmiştir. Bu durum, hedef kitle isteklerinin dikkate alınmasını ve kurum ile hedef kitlesi arasında daha nitelikli, saygın bir diyalog kurulmasının gerektiğini açıkça ortaya koyarak halkla ilişkiler disiplinini ön plana çıkarmıştır. Geçmiş yıllardan itibaren farklı nitelendirmelerle izah edilmeye çalışılan halkla ilişkiler disiplini, kurum ve hedef

hedeflenmiştir. Ancak Ankara BB'nin Twitter hesabındaki verilere erişim 10 Kasım 2022'den itibaren görülmediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla araştırmanın örneklemi İstanbul ve İzmir BB'leri ile sınırlı kalmıştır. Ankara BB'nin Twitter sayfasındaki sistemsel sorundan ötürü çalışmaya dâhil edilememesi araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

Araştırmanın dijital platform ve halkla ilişkiler modellerini esas almış olması literatüre katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Gelecek çalışmalara öneriler ise belediye sayısının ve incelenen zaman diliminin daha geniş tutularak gerçekleştirilebileceğidir. Ayrıca farklı dijital platformlar nezdinde de belediyeler için bir karşılaştırma yapılabileceği önerilebilir.

Büyükşehir belediyelerinin Twitter hesaplarındaki paylaşımlarının halkla ilişkiler modelleri çerçevesinde incelenmesini amaçlayan bu çalışmanın gelecek çalışmalara fayda sağlaması beklenmektedir.

Kaynakça

An, Y.-J., & Williams, K. (2010). Teaching With Web 2.0 Technologies: Benefits, Barriers And Lessons Learned. *International Journal of Instructional Technology And Distance Learning, 7*(3), 41-48.

Aşkun, İ. C. (1990). Halkla İlişkiler ve İletişim. *Anadolu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8*(1), 7-15.

Asna, A. (1974). *Halkla İlişkiler.* İstanbul: Bahar Matbaası.

Asna, A. (2006). *Kuramda ve Uygulamada Halkla İlişkiler: İletişim, Çevre İlişkileri, Bilişim, Kitlesel İlişkiler, Tanıtım.* İstanbul: Pozitif Yayınları.

Aziz, A. (2007). *Siyasal İletişim.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Barry, A. (2003). *Halkla İlişkilerin Gücü.* (A. Önen Steidle, Çev.) Ankara: Elips Kitap.

Bates, D. (2002). *"Mini-Me" History Public Relations From The Dawn of Civilization.* Published By Institute For Public Relations.

Bayraktutan, G., Binark, M., Çomu, T., Doğu, B., İslamoğlu, G., & Aydemir , A. T. (2012). Sosyal Medyada 2011 Genel Seçimleri: Nicel-Nitel Arayüzey İncelemesi. *Selçuk İletişim, 7*(3), 5-29.

Bıçakçı, İ. (2002). *İletişim ve Halkla İlişkiler: Eleştirel Bir Yaklaşım.* İstanbul: Mediacat Kitapları.

Botan, C. H., & Taylor, M. (2004). Public Relations: State of The Field. *Journal of Communication, 54*(4), 645-661.

Breakenridge, D. (2008). *Pr 2.0: New Media, New Tools, New Audiences .* New Jersey: Pearson Education Inc.

Canöz, K., & Canöz, N. (2020). *Halkla İlişkiler.* Konya: Palet Yayınları.

Conole, G., & Alevizou, P. (2010). *A Literature Review of The Use Of Web 2.0 Tools İn Higher Education.* Uk: A Report Commissioned By The Higher Education Academy .

Cutlip, S. M., Center, A. H., & Broom, G. M. (1985). *Effective Public Relations.* New Jersey: Prentice-Hall.

Ertürk, K. Ö. (2010). *Küreselleşme Ekseninde Halkla İlişkiler.* Ankara: Birleşik Yayınevi.

Fawkes, J. (2001). What İs Public Relations? A. Theaker (Dü.) İçinde, *The Public Relations Handbook* (S. 3-12). London: Routledge Taylor & Francis Group.

Fidan, M. (2011). Halkla İlişkiler Gelişim Süreci. A. Kalender, & M. Fidan (Dü) İçinde, *Halkla İlişkiler* (S. 49-78). Konya: Tablet Yayınları.

Grunig, J. E., & Grunig, L. A. (1989). Toward A Theory of The Public Relations Behavior Of Organizations: Review Of A Program Of Research. *Public Relations Research Annual, 1*, 27-63.

Grunig, J. E., & Hunt, T. (1984). *Managing Public Relations .* New York: Cbs College Publishing.

Işık, M. (2022). Halkla İlişkiler Tarihine Bir Yolculuk. M. Işık (Dü.) İçinde, *Halkla İlişkilere Giriş* (S. 31-37). Konya: Eğiyim Yayınevi.

Korkut, Y. (2022). Social Media Uses of Political Party Provincial Presidency. *Erciyes İletişim Dergisi, 9*(1), 97-115.

Laskin, A. V. (2009). The Evolution of Models of Public Relations: An Outsider's Perspective. *Journal Of Communication Management, 13*(1), 37-54.

Lilleker, D. G. (2013). *Siyasal İletişim: Temel Kavramlar.* (Y. Devran, A. Nas, B. Ekşi, & Y. Göksun, Dü) İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Okay, A., & Okay, A. (2005). *Halkla İlişkiler Kavram, Strateji ve Uygulamaları.* İstanbul: Der Yayınları.

Özüpek, M. N. (2003). Halkla İlişkier ve Basın. *Selçuk İletişim, 2*(4), 84-89.

Peltekoğlu, F. B. (2004). *Halkla İlişkiler Nedir.* İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Pira, A., Demirtaş, E., Geçici, E., & Kaya, H. (2005). Halkla İlişkilerin Evrimi: Grunig-Hunt Modelleri Üzerine Bir Çalışma. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi*(1), 19-40.

Raman, N., & Karan, K. (2006). Cultural Influences On Public Relations Practices in Multicultural Societies: A Study Of Multinational Organizations İn Singapore. *China Media Research, 2*(1), 31-42.

Reilly, R. T. (1987). *Public Relations İn Action.* New Jersey: Prentice-Hall Inc.

Sayımer, İ. (2006). Halkla İlişkiler Etiğinde Öne Çıkan Modellerin Etik Sistemler Açısından Değerlendirilmesi. *Küresel İletişim Dergisi*(2), 1-19.

Scanfeld, D., Scanfeld, V., & Larson, E. L. (2010). Dissemination of Health Information Through Social Networks: Twitter And Antibiotics. *American Journal Of Infection Control, 38*(3), 182-188.

Seitel, F. P. (2016). *Halkla İlişkier Uygulaması.* (Ç. Mengü, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Silsüpür, Ö. (2016). Siyasal İletişim Aracı Olarak Twitter'ın Kullanımı: 07 Haziran 2015 Genel Seçimi Üzerine Bir Çalışma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 4*(2), 725-747.

Silsüpür, Ö. (2020). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Marka İmajı.* Konya: Palet Yayınları.

Sriramesh, K. (2000). The Models of Public Relations İn India. *Journal of Communication Management, 4*(3), 225-239.

Taş, İ. E., & Kestellioğlu, G. (2011). Halkla İlişkilerde İnternetin Yeri ve Önemi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1*(1), 73-92.

Tortop, N. (2003). *Halkla İlişkiler.* Ankara: Yargı Yayınları.

Twitter. (2022, Kasım 7). Kasım 7, 2022 Tarihinde Hakkında: Https://About.Twitter.Com/Tr/Who-We-Are/Twitter-For-Good adresinden alındı.

Uztuğ, F. (2004). *Siyasal İletişim Yönetimi.* İstanbul: Mediacat Kitapları.

Vercic, D. (2005). Bernays, Edward. R. L. Heath (Dü.) İçinde, *Encyclopedia of Public Relations* (S. 78-80). California: Sage Publications.

Siyasal Kampanya Sürecinde Twitter Kullanımı (2019 İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimi Örneği)

Berkin Dağlı

Giriş

İletişim teknolojilerinde yaşanan değişim ve dönüşümler gündelik hayat pratiklerimizin her alanında olduğu gibi siyaset sahnesinde de kendisini göstermiştir. Siyasetin ve siyasetçinin görünür ve bilinir olması, sosyal medya mecralarının varlığından önce konvansiyonel medya araçlarıyla gerçekleşmekteydi. 2000'li yıllardan itibaren siyaset kurumları ve siyasetçiler seçmenle olan iletişimini dijital ortama taşımıştır. Bu ortamın sunduğu etkileşim olanağı hem seçmen nezdinde hem de siyasetçi açısından siyasal iletişim kavramının da dönüşmesine yol açmıştır. Hasıl olan bu durum ile ilgili olarak ortaya çıkan bu çalışma, 23 Haziran 2019 İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimlerinde Cumhur İttifakı adayı Adalet ve Kalkınma Partisi'nden (AK Parti) Binali Yıldırım ve Millet İttifakı adayı Cumhuriyet Halk Partisi'nden (CHP) Ekrem İmamoğlu'nun Twitter içeriklerini değişen siyasal iletişim bağlamında analiz etmeyi amaçlamaktadır. Seçim sürecinin son 30 günlük periyodu olan 23 Mayıs 2019 ile 23 Haziran 2019 tarihleri arasında adayların Twitter hesaplarından paylaştıkları içerikler nesne yönelimli, yorumlamalı ve yüksek seviyeli bir programlama

üzere İstanbul'da ikamet edip farklı illere mensup bireyler tarafından kurulan dernek ve vakıfların davetlerine katılarak hem oy talep etmiş hem de saha çalışmalarında aktif bir rol aldığını seçmen kitlesine göstermek istemiştir. Her iki adayın seçim sürecinin sonuna yaklaştıkça Twitter kullanma oranlarında önemli artışlar olmuştur.

Sosyal medyanın siyasal iletişim açısından önemi bir hayli fazla olsa da seçim sonuçlarını değiştirecek majör bir etkiye sahip olduğunu söylemek iddialı bir yaklaşıma neden olabilir. Bireylerin oy verme alışkanlıkları, ait olduğu partiye duyduğu sadakat, kültürel ve inançsal değerleri seçmenin oy verme davranışı üzerinde sosyal medya kullanım düzeyine kıyasla daha etkin olduğu ifade edilebilir. Ayrıca çalışmanın sahip olduğu sınırlılıklar göz önüne alındığında seçim sonuçları için kesin bir hükmü adayların Twitter kullanım düzeyleri üzerinden vermek sakıncalı bir çıkarsamaya yol açabilir. Fakat daha önceden ulusal çapta fazla bir tanınırlığı olmayan hatta bazı vatandaşlar için adı ilk defa duyulan Ekrem İmamoğlu, Twitter kullanımı aracılığıyla tanınırlığını ve popülaritesini artırmıştır denilebilir. Ayrıca sosyal medyayı iyi bir siyasal iletişim aracı olarak kullanmak adaylar için geleneksel medyada da yer almayı kolay kılan bir unsur hâline gelmiştir. Son olarak, siyasal iletişim ve kampanyalar bağlamında sadece adayların sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanımı tek başına önemli değildir. Adaylarla beraber seçmenlerinde sosyal medya uygulamalarına hâkim olması, yapılan siyasal iletişim çalışmalarının karşılık bulması adına büyük bir önem teşkil etmektedir.

Kaynakça

Akgül, S. K., & Şahin, T. (2018). Siyasal İletişim ve Reklam: Siyasal Partilerin Gazete Reklam İletilerinin Analizi (2002 Genel Seçimleri). *Akademik Bakış Dergisi*, S. 236-252.

Aristoteles. (1993). *Retorik.* (M. H. Doğan, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Aziz, A. (2003). *Siyasal İletişim.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Bayraktutan, G., Binark, M., Çomu, T., Doğu, B., İslamoğlu, G., & Aydemir, A. (2012). Sosyal Medyada 2011 Genel Seçimleri: Nicel –Nitel Arayüzey İncelemesi. *Selçuk İletişim Dergisi*, S. 5-29.

Binark, M., & Löker, K. (2011). *Sivil Toplum Örgütler İçin Bilişim Rehberi.* Ankara: STGM Yayınları.

Çankaya, E. (2015). *Siyasal İletişim: Dünyada ve Türkiye'de.* Ankara: İmge Kitapevi.

Demir, M. İ. (2018, 11 3). Siyasal İletişim: Kavramsal Bir Derleme. *International Journal of Art, Culture & Communication*, S. 79-104.

Geray, H. (2003). *İletişim ve Teknoloji: Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları.* Ankara: Ütopya Yayınevi.

Gökçe, O. (2019). *Klasik ve Nitel İçerik Analizi Felsefe, Yöntem, Uygulama.* Konya: Çizgi Kitapevi.

Heywood, A. (2017). *Siyaset*. Çev: Bekir Berat Özipek, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla, Hasan Yücel Başdemir. Ankara: Adres Yayınları.

Kılıçaslan, E. (2008). *Siyasal İletişimde İdeolojik Dil.* Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Levend, A. S. (1963). Siyaset - Nameler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, S. 167-194.

Özerkan, Ş., & İnceoğlu, Y. (1997). *İletişimde Etkileme Süreci: Seçim Kampanyalarından Örneklerle.* İstanbul: Pan Yayıncılık.

Özkan, A. (2007). *Siyasal İletişim Stratejileri.* İstanbul: Tasam Yayınları.

Postman, N. (1994). *Televizyon Öldüren Eğlence.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Süllü, Z. (2017). Siyasal İletişim Açısından Tarihi Metinler Olarak Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Siyasetnameleri: Nizam'ül Mülk'ün Siyasetnamesi ve Koçi Bey Risalesi Bağlamında Siyasal İletişimin Tarihsel Kökenleri. *İNİF E-DERGİ*, S. 47-62.

Tarhan, A., & Karakuş, M. (2017). Siyasal İletişimde Web Sayfalarının Halkla İlişkiler Amaçlı Kullanımı: Siyasal Partiler Üzerine Bir Analiz. *Route Educational And Social Science Journal*, S. 29-41.

Timisi, N. (2003). *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi.* Ankara: Dost Kitapevi.

Tokgöz, O. (2010). *Seçimler, Siyasal Reklamlar ve Siyasal İletişim.* Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.

Topuz, H. (1991). *Siyasal Reklamcılık.* İstanbul: Cem Yayınevi.

Yavaşgel, E. (2004). *Siyasal İletişim: Kavramlar ve Ardındakiler.* Ankara: Babil Yayınevi.

Yazıcı, T., & Karlı, İ. (2016). *Bilgi Toplumunda Teknoloji, Medya ve Siyaset.* Kocaeli: Volga Yayıncılık.

Siyasi Parti İl Başkanlıklarının Siyasal İletişim Aracı Olarak Twitter Kullanımları (Ardahan İli Örneği)

Yaşar Öztürk

Giriş

Siyasal iletişimin kökleri Aristoteles ve Platon'un en eski klasik araştırmalarına kadar uzansa da modern siyasal iletişim araştırmaları; iletişim, siyaset bilimi, gazetecilik, sosyoloji, retorik ve diğer alanlardaki kavramlardan yararlanan interdisipliner bir çalışma alanına dönüşmüştür. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Paul F. Lazarsfeld, Harold Laswell ve Walter Lippman'ın iletişim üzerine yapmış olduğu çalışmalar siyasal iletişim alanında kalıcı bir etkiye yol açmıştır (Rogers, 2004: 3). Lasswell'in (1927) Birleşik Devletler'de propagandanın etkileri üzerine sorduğu "Kim, kime, hangi kanallardan, hangi etkilerle neyi söylüyor?" soruları 1950'li yıllardaki iletişim sürecinin temel hatlarını göstermekledir. Laswell'in iletişim modelinde hedef kitleyi pasif, iletiyi olduğu gibi özümseyen bir taraf olarak ifade etmesi, siyasal iletişimin sadece siyasal aktörlerden doğrusal bir bilgi aktarımı süreci olarak görülmesine neden olmuştur (Gonçalves, 2018: 1). Aynı dönemde Paul F. Lazarsfeld, Bernard Berelson ve Hazel Gaudet kamuoyunun siyasi tutumlarının oluşumu, değişimi ve gelişiminin dinamiklerini incelemek üzere Erie Araştırmasını (The Erie County Study) gerçekleştirmiştir. Lazarsfeld, Berelson ve Gaduet'in birlikte kaleme aldığı The People's Choice How the Voter Makes Up His

zının birlikte kullanılmasına izin veren yapısı kullanıcılar için oldukça elverişli bir ortam sağlamaktadır. Çalışmaya dâhil olan AK Parti İl Başkanlığının ve MHP İl Başkanın yapmış olduğu paylaşımlarda fotoğraf/yazı, grafik destekli fotoğraf/yazıyı sıklıkla kullandıkları görülmüştür.

Çalışmada elde edilen veriler doğrultusunda siyasi parti il başkanlıkları tarafından Twitter'ın yeterince işlevsel olarak kullanılmadığı görülmüştür. Twitter, siyasi aktörler tarafından alternatif bir demokratik ve katılımcı bir araç olarak değerlendirilmelidir. Siyasal partilerin parti faaliyetlerini seçmen kitlesine geleneksel iletişim teknolojilerinin editoryal süzgecine girmeden Twitter kanalıyla daha hızlı ve etkili bir biçimde sunabilmesi seçeneğinin olduğunu bilinmelidir.

Kaynakça

Akar, E. (2010). *Sosyal Medya Pazarlaması Sosyal Webde Pazarlama Stratejileri*. Ankara: Elif Yayınevi.

Alanka, Ö. & Çimen, Ü. (2022). "Twitter as a Digital Channel of Public Diplomacy in Turkey", (İçinde Ed. Türker Elitaş). *Maintaining International Relations Through Digital Public Diplomacy Policies and Discourses*, ss. 176-190, Pennsylvania –USA: IGI Global.

Alonso-Muñoz, L., Marcos-García, S., & Casero-Ripollés, A. (2016). Political Leaders in (İnter) Action. Twitter as a Strategic Communication Tool in Electoral Campaigns. *Trípodos,* (39), 71-90.

Arıcı, A. (2015), "Yeni Medya Çağında Siyasal İletişim: Siyasi Partilerin ve Siyasi Parti Liderlerinin Sosyal Medya Performansları Üzerine Araştırma", *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 15, ss. 49-67.

Barutçu, S. & Tomaş, M. (2013). "Sürdürülebilir Sosyal Medya Pazarlaması ve Sosyal Medya Pazarlaması Etkinliğin Ölçümü", *Journal of Internet Applications and Management,* 4(1), 5-24.

Bessone, P., Campante, F. R., Ferraz, C., & Souza, P. (2022). Social Media and the Behavior of Politicians: Evidence from Facebook in Brazil (No. w30306). *National Bureau of Economic Research.*

Blossom, J. (2009). *Content Nation Surviving and Thriving as Social Media Changes Our Work, Our Lives, and Our Future,* Indianapolis: Wiley Publishing.

Carlos, K. A., Vargas, D., Estigoy, M. A., & Hail, P. (2022). "Effects Of Socıal Medıa On Political Communication", *SSRN Electronic Journal*.

Çakıcı, F. O. & Çalışır, G. (2016). "Siyasi Partilerin İnternet Kaynaklı Halkla İlişkiler ve Siyasal İletişim Faaliyetlerine Yönelik Bir Çalışma",(İçinde Ed. Sibel Üst), *Turkish Studies Internatioanal Preodical for the Language, Literature and History of Turkish or Turkic Academic Journal,* Vol. 11/12, ss. 951-964, Alko Dijital Yayınevi

Çimen, Ü. (2022). "Yerel Siyasi Yapıların Siyasal İletişim Bağlamında Sosyal Medya Kullanımları: Erzurum Parti İl Başkanlıklarının Twitter Sayfalarının İncelenmesi", (İçinde Ed Dr. Öğr. Üyesi Yelda Korkut), Siyasal İletişimde Dijitalleşme, ss. 61-75, Konya: Eğitim Yayınevi.

Gonçalves, G. (2018). *Political Communication. The International Encyclopedia of Strategic Communication,* ss. 1-9, Beira Interior Üniversitesi, Portugal.

Grimmelmann, J. (2009). Facebook and the Social Dynamics of Privacy. *Iowa Law Review,* 95(4), 1-52.

Jang, J. Y., Han, K., Shih, P. C. & Lee, D. (2015). "Generation Like: Comparative Characteristics in Instagram", *ACM Conference on Human Factors in Computing Systems,* 4039-4042.

Kalender, A. (2013). "Kavram Olarak Halkla İlişkiler, Dünyada ve Türkiye'de Halkla İlişkilerin Tarihsel Gelişimi, (İçinde Ed. Aydın Ziya Özgür), *Halkla İlişkiler*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Korenich, L., Lascu, D., Manrai, L. & Manrai, A. (2013). "Social Media: Past, Present, and Future", (İçinde: Ed: Luiz Moutinho, Enrique Bigne, Ajay K. Manrai), *The Routledge Companion to the Future of Marketing,* 234-249, London: Routledge.

Livingstone, S. (2002). *Young People and New Media,* London: Sage Puplication.

Nguyen, J. (2018). Politics and the Twitter Revolution: A Brief Literatüre Review and Implications for Future Research. *Scientific Research Publishing* (7), 243-251.

Ott, Bryan L. & Dickinson, G. (2019). *The Twitter Presidency Donald J Trump and the Politics of White Rage,* Newyork: Routledge.

Özgün, Y. (2012), "Yeni Medya ve Siyasal İletişim", (Ed. Ferruh UZTUĞ, Yasemin Özgün), *Siyasal İletişim,* Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Rogers, Everett M. (2004) *Theoretical Diversity in Political Communication.* ss. 3-16, Handbook Of Polıtıcal Communıcatıon Research, (Ed. Lynda Lee Kaid), Lawrence Erlbaum Assocıates, New Jersey, London

Sandıkçıoğlu, B. (2012). *Siyasal İletişim.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Savoy, J. (2021). "Stylometric Analysis of Trump's Tweets", (İçinde Ed. Edward Vanhoutte), *Dijital Scholarship in the Hummanities*, Switzerland.

Tedesco, J. C. (2004*), "Changing the Channel: Use of the Internet for Communicating About Politics",* ss. 507-528. Handbook Of Polıtıcal Communication Research, (Ed. Lynda Lee Kaid), Lawrence Erlbaum Assocıates, New Jersey, London.

Tokgöz, O. (2014). *Siyasal İletişimi Anlamak*. Ankara: İmge Yayınevi.

Travers, J., & Milgram, S. (1969). "An Experimental Study of the Small World Problem", *American Sociological Association,* ss. 424-443. Vol.32.

Türkiye'de Siyasal İletişim Literatürünün Gelişimi: Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İnceleme

Murat Karaman

Giriş

İletişimin tarihi insanlığın tarihi kadar eskidir. İnsanlık var olduğundan beri çeşitli formlar altında iletişim kurma gereksinimi duyulmuş ve iletişim her zaman hayatın merkezinde olagelmiştir. Kişilerarasında sözlü olarak başlayan iletişim, mağara duvarlarına çizilen figürlerden, yazının icadına, gazete, radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarından günümüze kadar her alanda yoğun şekilde kullanılmıştır. İnternetle birlikte sosyal medya platformlarına kadar farklı mecralar üzerinden gerçekleşmiş olan iletişim, insanlığın gelişiminde önemli işlevleri yerine getirmiştir. İnsanların bir arada yaşamaya başlaması ve devamında yöneten-yönetilen ilişkisinin ortaya çıkması ile birlikte de bu sürecin vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Modern devletlerin ortaya çıkması, demokrasinin gelişimi, oy hakkı, seçimler gibi olguların tamamı iletişim faaliyetleri ile içe içe gelişmiştir. Dolayısıyla siyaset kurumunun tarihsel seyri içerisinde iletişim faaliyetleri ile siyasetin her zaman bir temas hâlinde olduğunu söylemek mümkündür. Belki de bu temasın kapsamı ve boyutu "siyasal iletişim" kavramının doğasını ve niteliğini ortaya koymaktadır.

Siyasal iletişimin ne olduğuna ilişkin kesin bir tanım yapmak ya da tarihin hangi anında ortaya çıktığını belirlemek ko-

İnternet mecraları üzerinden yapılan incelemelerin büyük bir çoğunluğu partilerin veya siyasal aktörlerin Twitter kullanımına odaklanmıştır. Söz konusu tezleri yöneten danışman akademisyenler söz konusu olduğunda ise en yoğun akademik unvanın profesör olduğu, bunu doçent ve doktor öğretim üyelerinin takip ettiği görülmüştür.

Siyasal iletişim eksenli lisansüstü tezlerin birçoğunda inceleme konusu lider, seçim dönemi, siyasi parti olsa da tezleri bir teorik çerçeveye oturmak için bazı kavramlardan yararlanılmıştır. Bu noktada en yoğun kullanılan kavram siyasal reklamdır. Bunu propaganda, siyasal davranış ve oy verme davranışı, kamuoyu/kamusal alan, kamu diplomasisi ve milliyetçilik takip etmiştir. Tekrar sayısı çok fazla olmasa da demokrasi, postmodernizm, siyasal mizah, nefret söylemi, din, edebiyat, müzik, küreselleşme, çoğulculuk, göç ve göçmenlik gibi birçok farklı kavram siyasal iletişim eksenli tezlerde kavramsal çerçeve olarak kullanılmıştır. Bu durum siyasal iletişim disiplininin multidisipliner niteliğini de teyit etmektedir.

Daha önce de ifade edildiği gibi herhangi bir akademik disiplinde lisansüstü tezler o alana ilişkin literatürün oluşumunda oldukça merkezi bir konumda bulunur. İletişim bilimleri içerisinde kendi müstakil konumunu arayan siyasal iletişim için de bu durum geçerlidir. Siyasal iletişim disiplini kapsamında yazılmış olan tezlere ilişkin ortaya konulan verilerin hem alanın genel bir değerlendirmesini ifade etmesi, hem de bundan sonra yapılacak çalışmalara fikir vermesi beklenebilir.

Kaynakça

Aziz, A. (2006). Dünyada ve Türkiye'de İletişim Araştırmaları. *Kültür ve İletişim,* 9(1), 9-31.

Aziz, A. (2017). *Siyasal İletişim.* Ankara: Nobel Yayınları.

Baskan, G. A. (2001). Türkiye'de Yükseköğretimin Gelişimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 21(1), 21-32.

Batu, M. & Kalaman, S. (2018). İletişimde Kavramsal Çerçeve: 2000 Yılı Sonrasında Türkiye'de Yayınlar Üzerine Bir İnceleme. *Selçuk İletişim,* 11(1), 19-39.

Berelson, B. (1952). *Content Analysis In Communication Research*. Michigan: Free Press.

Bostancı, M. (2014). Siyasal İletişim 2.0. *Erciyes İletişim Dergisi Akademia,* 3(3), 84-96.

De Vreese, C. H. (2006). *Ten Observations About The Past, Present And Future of Political Communication.* Amsterdam: Amsterdam University Press.

Demir, M. İ. (2018). Siyasal İletişim: Kavramsal Bir Derleme. *International Journal Of Art, Culture & Communication,* 1(1), 79-104.

Demir, Ö. & Acar, M. (2002). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Ankara: Adres Yayınları.

Ekinci, N. (2010). *Siyasal İletişime Giriş - İletişimin Siyasetle Buluşması.* Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.

Ekinci, N. (2014). Siyasal İletişim Çalışmalarında Kapsam ve Yaklaşım Sorunsalı. *İletişim Ve Diplomasi,* (4), 5-24.

Graber, D. A. (2004). Methodological Developments In Political Communication Research, *Handbook Of Political Communication Research*. Edited By Lynda Lee Kaid, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Inc.

Heywood, A. (2007). *Siyaset.* Çev: Bekir Berat Özipek, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla, Hasan Yücel Başdemir. Ankara: Adres Yayınları.

İletişim Başkanlığı. (2022). *Kamu Diplomasisi Nedir?* Ankara: İletişim Başkanlığı Yayınları.

Kapani, M. (2017). *Politika Bilimine Giriş.* Ankara: BB101 Yayınları.

Karaçor, S. (2012). Propagandanın Halkla İlişkiler ve Reklama Göre Yapı, İşleyiş Açısından Farklılıkları. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,* (27), 85-96.

Köker, E. (1998). *Politikanın İletişimi İletişimin Politikası.* Ankara: Vadi Yayınları.

Mutlu, E. (2012). *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Sofos.

Özkan, A. (2007). *Siyasal İletişim Stratejileri*. İstanbul: TASAM Yayınları.

Özkırımlı, U. (2013). *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış.* Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Perloff, R. M. (2014). *The Dynamics of Political Communication Media And Politics In A Digital Age.* New York: Routledge.

Rogers, E. M. (2004). *Theories And Approaches To Political Communication, Içinde Handbook Of Political Communication Research*. Edited By Lynda Lee Kaid, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Inc.

Sunay, R. (2002). Cumhuriyetçi-Liberal-Müzakereci Kamusal Alan Modelleri ve Türkiye'de Kamusal Alanın Gelişimi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 10(3-4), 51-78.

Süllü, Z. (2017). Siyasal İletişim Açısından Tarihi Metinler Olarak Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Siyasetnameleri: Nizam'ül Mülk'ün Siyasetnamesi ve Koçi Bey Risalesi Bağlamında Siyasal İletişimin Tarihsel Kökenleri. *İNİF E-Dergi,* 2(1), 47-62.

Tokgöz, O. (2008). *Siyasal İletişimi Anlamak.* Ankara: İmge.

Tokgöz, O. (2010). *Seçimler, Siyasal Reklamlar ve Siyasal İletişim.* Ankara: İmge.

Ültay, E. & Akyurt, H. & Ültay, N. (2021). Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi. *Ibad Sosyal Bilimler Dergisi,* (10), 188- 201.

Yıldırım, Y. (2012). İletişimsel Eylem Kuramı Işığında Siyasal İletişim ve AK Parti Örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi,* 7(1), 195-226.

Yıldız, U. (2021). Türkiye'de Siyasal İletişimin Gelişim Süreci. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi,* 7(13), 607-620.

AK PARTİ DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA GÜVENLİK SÖYLEMİ

IKBY ve Ermenistan

Dr. Fahriye Keskin Karagöl

nobel bilimsel

AK PARTİ DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA GÜVENLİK SÖYLEMİ: IKBY VE ERMENİSTAN

Dr. Fahriye Keskin Karagöl

Yayın No.: 1424
ISBN: 978-625-398-179-2
E-ISBN: 978-625-398-155-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Ocak 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Keskin Karagöl, Fahriye.
AK Parti Dönemi Türk Dış Politikasında Güvenlik Söylemi: IKBY ve Ermenistan / Fahriye Keskin Karagöl
1. Basım, XXII + 338 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-179-2
E-ISBN 978-625-398-155-6
1. Güvenlikleştirme 2. IKBY 3. Ermenistan

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **v**

TAKDİM ..... **vii**

SUNUŞ ..... **ix**

TABLO LİSTESİ ..... **xv**

ŞEKİL VE HARİTA LİSTESİ ..... **xvii**

RESİM, FOTOĞRAF VE GRAFİK LİSTESİ ..... **xix**

KISALTMALAR ..... **xxi**

GİRİŞ **1**

BÖLÜM 1:
GÜVENLİKLEŞTİRME SİYASETİ VE ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ DİPLOMASİSİ:
LİTERATÜR TARAMASI VE TEORİK ÇERÇEVE **17**

1.1. Gelenekselden Eleştirele Güvenlik Kavramı 17
1.2. Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi 25
1.2.1. Güvenlik Sektörleri 27
1.2.2. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (RSCT) 29
1.2.3. Güvenlikleştirme 30
1.2.3.1. Tanım ve Genel Özellikler 30
1.2.3.2. Güvenlikleştirme Analiz Çerçevesi 37
1.2.3.2.1. Referans Nesnesi 37
1.2.3.2.2. Güvenlikleştirici Aktör 39
1.2.3.2.3. İşlevsel Aktörler 40
1.2.3.2.4. Hedef Kitle 40
1.2.3.2.5. Bir Söz Edimi Olarak Güvenlikleştirme 43
1.2.3.2.6. Kolaylaştırıcı Koşullar 46
1.2.4. Güvenlik Dışılaştırma 47
1.2.5. Güvenlikleştirme Teorisine Yönelik Eleştiriler 51
1.3. Güvenlik Çalışmalarında Barış Kavramı ve Çatışma Çözümü Diplomasisi: Kavramsal Bağlantılar 56
1.3.1 Barış Çalışmaları Alanı ve Gelişimi 56

1.3.2. Çatışma Çözümü Diplomasisi: Tanım ve Genel Özellikler 63
1.4. Çatışma Çözümü Diplomasisi ve Güvenlik Dışılaştırma Yaklaşımının İşlevsel Yönleri 65
1.5. Güvenlikleştirme/Güvenlik Dışılaştırma ve Çatışma Çözümü Analitik Çerçevesi 83

BÖLÜM 2:
TÜRKİYE'NİN IKBY VE ERMENİSTAN'A DAİR GÜVENLİK KAYGILARI: REFERANS NESNELER VE 2005 ÖNCESİ ARKA PLAN ANALİZİ 89

2.1. Türkiye'nin Güvenlik Kaygıları: IKBY'ye Yönelik Tehdit İnşası 89
2.1.1. Arka Plan Analizi: Güvenlik Algısı ve Dilinin Yüksek Olduğu Süreç 96
2.1.1.1. "Irak'ın Kuzeyi" ile Güvenlik Odaklı İlişkiler Dönemi: Otonom Yapı Tehdidi 96
2.1.1.2. Bağdat ile Dost, Kuzey Irak ile Düşman: Tezkere Krizi ve 2003 Irak Savaşı 104
2.2. Türkiye'nin Güvenlik Kaygıları: Ermenistan'a Yönelik Tehdit İnşası 109
2.2.1. Arka Plan Analizi: Güvenlik Algısı ve Dilinin Yüksek Olduğu Süreç 124
2.2.1.1. Soğuk Savaş Sonrası Normalleşme Çabaları 124
2.2.1.2. Tehdit Algılarının Yükselişi ve Normalleşme Çabalarının Başarısızlığı 129
2.2.2. Sivil Toplum Kanalıyla Normalleşme Denemeleri: İşlevsel Aktörler 135
2.3. Son Sözler 138

BÖLÜM 3: TÜRKİYE-IKBY VE TÜRKİYE-ERMENİSTAN İLİŞKİLERİNDE AKTÖRLERİN GÜVENLİK DIŞILAŞTIRMA VE BARIŞ İNŞASI ÇABALARI: 2005-2009 141

3.1. Türkiye-IKBY Gizli Görüşmeleri ve Aktörlerin Çatışması 141
3.1.1. Türkiye ve Irak'ta Değişen İç Siyasi Dengelerin Normalleşme Adımlarına Etkisi: Kolaylaştıran Koşul 157
3.1.2. Türkiye'nin AB Üyelik Sürecinin IKBY ile Normalleşme Adımlarındaki Kolaylaştırıcı Rolü 159
3.1.3. Geleneksel Çatışma Çözümü Diplomasisine Dönüş ve Hedef Kitlenin Direnişi: 2007-2008 Askerî Operasyonlar 160
3.1.4. Güvenlik Dışılaştırma Adımlarında Kırılma Noktası: 2008 MGK Toplantısı 165
3.1.5. Karşılıklı Güven İnşası Çabaları ve Diplomatik Temaslar 168
3.2. Türkiye-Ermenistan Gizli Görüşmeleri ve Erdoğan- Koçaryan Mektup Teatisi 174
3.2.1. Türkiye-Ermenistan Normalleşme Adımlarında Kolaylaştıran Koşul: AK Parti İktidarı ve İç Siyasette Sivilleşme Sürecinin Artması 176
3.2.2. Türkiye'nin AB Üyelik Sürecinin Ermenistan ile İlişkilerde Kolaylaştırıcı Etkisi 177

3.2.3. Hrant Dink Cinayeti ve Özür Kampanyasının Hedef Kitlenin Mobilizasyonundaki Rolü 179
3.2.4. Normalleşme Adımlarını Kolaylaştıran Faktör: 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı 183
3.2.5. Türkiye-Ermenistan Güvenlik Dışılaştırma Adımlarında Dönüm Noktası: "Futbol Diplomasisi" 185
3.2.6. Normalleşme Çabalarında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: İşlevsel Aktörler 193
3.2.7. Türkiye-Ermenistan Güvenlik Dışılaştırma Çabalarının İlk ve Son Çıktısı: Protokoller 197
3.3. Son Sözler 204

BÖLÜM 4:
IKBY VE ERMENİSTAN İLE İLİŞKİLERDE GÜVENLİKDIŞILAŞTIRMA VE ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ ADIMLARININ İSTİKRARI: SORUN TANIMLA(YA)MAMA 2010-2014 209

4.1. Türkiye-IKBY Normalleşme Adımlarını Hazırlayan Koşullar: Bağlam ve Sorun Tanımla(ya)mama 210
4.1.1. Kolaylaştırıcı Faktör Olarak PKK Tehdidine Karşı Demokratik Açılım Süreci 210
4.1.2. Karşılıklı Ekonomik Bağımlılık ve Enerji Faktörünün Yakınlaşmadaki Rolü 213
4.1.3. Türkiye'nin Kırmızı Çizgisi: Türkmenler ve Kerkük Sorunu 215
4.1.4. ABD'nin Bölgeden Çekilmesi: Yeniden "1975 Sendromu" 217
4.2. Türkiye-IKBY İlişkilerinde Normalleşme mi Güvenlik Dışılaşma mı? 218
4.3. Türkiye-Ermenistan Normalleşme Adımlarını Hazırlayan Koşullar: Bağlam ve Sorun Tanımla(ya)mama 231
4.3.1. Türkiye-Ermenistan Normalleşme Çabalarının Ekonomik Gerekçeleri 231
4.3.2. ABD ve Rusya'nın Türkiye-Ermenistan Yakınlaşmasına Etkisi 234
4.3.3. Türkiye-Ermenistan Protokollerinin Onay Süreci: Ön Koşullar ve Hedef Kitlenin Tavrı 238
4.4. Türkiye-Ermenistan Protokolleri Sonrası İlişkilerdeki Çıkmaz 247
4.5. Son Sözler 254

BÖLÜM 5:
TÜRKİYE-IKBY VE TÜRKİYE-ERMENİSTAN İLİŞKİLERİNDE YENİDEN GÜVENLİKLEŞTİRME ADIMLARI: 2015-2021 257

5.1. Türkiye-IKBY İlişkilerinde Artan Güvenlik Dili ve Bağlamın Etkisi 257
5.1.1. Artan Terör Eylemleri: PKK-PYD Faktörü 257
5.1.2. Türkiye-IKBY İlişkilerinde Artan Güvenlik Dili: 2017 IKBY Referandum Süreci: Referans Nesnelerinin Yükselişi 260

5.1.3. Güvenlikleştirici Dili Artıran Son Gelişmeler 265
5.2. Türkiye-Ermenistan İlişkilerinde Artan Güvenlik Dili ve Bağlamın Etkisi 268
5.2.1. Protokollerin Meclisten Çekilmesi ve 2015 Sonrası Artan Güvenlik Dili: Referans Nesnelerinin Yükselişi 268
5.2.2. Türkiye-Ermenistan Krizinin Derinleşmesi: 2020 Karabağ Savaşı ve Sonrası 272
5.2.3. 2020 Karabağ Savaşı Sonrası Yakınlaşma Adımları: Yeniden Normalleşme mi? 279
5.3. Son Sözler 280

SONUÇ 285

KAYNAKÇA 307

EK 337

Ek 1: Genişletilmiş Güvenlik Kavramları 337

KAYNAKÇA

(1970, 24 Ekim). *BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Devletler arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge*. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020094506bm_17.pdf (Erişim Tarihi: 20/03/2022).

(1991, 16 Aralık). *Ermenistan Toprak Talebinden Vazgeçmeli*. Cumhuriyet, s.6.

(1992, 20 Mayıs). *Diplomatik Arayış*. Cumhuriyet, s.1 ve 16.

(1993, 27 Nisan). *TBMM Tutanak Dergisi*, 95. Birleşim, Dönem: 19, Cilt: 34, Yasama Yılı: 2. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c034/tbmm19034095.pdf (Erişim Tarihi: 27/11/2020).

(1993, 5 Nisan). *Dişimizi Gösterelim*. Milliyet, s.1.

(1995, 12 Ağustos). *Kuzey Irak'ta Anlaşma*. Cumhuriyet, s.8.

(1995, 25 Mart). *Tampon Bölge Irak'la Olur*. Cumhuriyet, s.1 ve 19.

(1996, 15 Nisan). *Milli Savunma Bakanı Sungurlu: 'K. Iraklı Liderler Bağdat'la Uzlaşsın'*. Cumhuriyet, s. 10.

(1996, 19 Haziran). *Yunan-Ermeni İttifakı*. Cumhuriyet, s.10.

(1998, 28 Ekim). *The Guardian: Öcalan Ermenistan'a Gidebilir*. Milliyet. https://www.milliyet.com.tr/the-others/the-guardian-ocalan-ermenistana-gidebilir-5343538 (Erişim Tarihi: 29/11/2020).

(1999, 28 Ekim). *Meclis'e Kanlı Baskın*. Milliyet. https://www.milliyet.com.tr/dunya/meclise-kanli-baskin-5235178 (Erişim Tarihi: 28/11/2020).

(1999, 14 Aralık). *TBMM Tutanak Dergisi*, 33. Birleşim, Dönem: 21, Cilt: 19, Yasama Yılı: 2. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d21/c019/tbmm21019033.pdf (Erişim Tarihi: 28/11/2020).

(2002, 25 Aralık). *Rusya'da 'Kürt' Sohbeti*. Hürriyet. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/rusyada-kurt-sohbeti-38441613 (Erişim Tarihi: 20/12/2018).

(2003, 13 Ekim). *Neçirvan Barzani: Türkler Kaos Getirecek*. Hürriyet. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/necirvan-barzani-turkler-kaos-getirecek-176872 (Erişim Tarihi: 24/06/2019).

(2003, 2 Temmuz). *Neçirvan Barzani Ankara'da*. Hürriyet. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/necirvan-barzani-ankarada-156793 (Erişim Tarihi: 24/06/2019).

(2003, 24 Nisan). *TRT'den Sarı Gelin Belgeseli*. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/trt-den-sari-gelin-belgeseli-38455684 (Erişim Tarihi: 07/04/2022).

(2005, 12 Ağustos). '*Kürt Sorunu Benim Sorunum*'. BBC. http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/08/050812_turkey_kurds.shtml (Erişim Tarihi: 14/11/2019).

(2005, 12 Ağustos). '*Kürt Sorunu Benim Sorunum*'. Hürriyet. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/kurt-sorunu-benim-sorunum-341847 (Erişim tarihi: 24/12/2018).

(2005, 12 Nisan). '*Kürtler Azınlık Değil Asli Unsurumuzdur*'. Yeni Şafak. https://www.yenisafak.com/gundem/kurtler-azinlik-degil-asli-unsurumuzdur-2714868 (Erişim Tarihi: 20/12/2018).

(2005, 12 Nisan). *PKK, Kürtleri Temsil Etmiyor*. Sabah. http://arsiv.sabah.com.tr/2005/04/12/siy92.html (Erişim Tarihi: 20/12/2018).

(2005, 12 Ocak). *Türk-Ermeni Tarihçiler Toplantısı İptal*. NTV. http://arsiv.ntv.com.tr/news/304933.asp (Erişim Tarihi: 18/01/2022).

(2005, 13 Temmuz). *Ermenilerle Gizli Buluşma*. Milliyet. https://www.milliyet.com.tr/siyaset/ermenilerle-gizli-bulusma-123757 (Erişim Tarihi: 15/11/2020).

(2005, 15 Kasım). *Gül: Irak'ta Türk Kürt Düşmanlığı Senaryosu Var*. Hürriyet. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/gul-irak-ta-turk-kurt-dusmanligi-senaryosu-var-3523352 (Erişim Tarihi: 06/11/2019).

(2005, 19 Ağustos). *Bir Ay Ateşkes Vaadi*. BBC. https://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/08/printable/050819_pkk.shtml (Erişim Tarihi: 15/03/2022).

(2005, 24 Kasım). *Kuzey Irak'ta MİT-Barzani Buluşması*. Hürriyet. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/kuzey-irakta-mit-barzani-bulusmasi-3560381 (Erişim Tarihi: 21/06/2018).

(2005, 26 Nisan). *Ermenistan'dan Olumlu Yanıt*. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/ dunya/ermenistandan-olumlu-yanit-314756 (Erişim Tarihi: 15/11/2020).

(2005, 29 Nisan). *İlk Olumlu Adımlar*. Evrensel. https://www.evrensel.net/haber/161171/ilk-olumlu-adimlar (Erişim Tarihi: 20/11/2020).

(2005, 6 Nisan). *Celal Talabani Kimdir?* BBC. https://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/04/050406_talabani_profile.shtml (Erişim Tarihi: 17/11/2021).

(2005, 9 Kasım). Türkiye 2005 İlerleme Raporu. https://www.ab.gov.tr/files/AB_ Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf (Erişim Tarihi: 10/02/2022).

(2005, April 6). *Talabani Elected as Iraqi President*. The Guardian. https://www.theguardian.com/world/2005/apr/06/iraq (Erişim Tarihi: 19/03/2022).

(2006, 14 Mart). *Gül: BOP İçinde ABD ile Birlikte Hareket Ediyoruz*. Radikal, s.1.

(2006, 28 Temmuz). *Elif Şafak'a 'Türklüğü Aşağılama' Davası*. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/elif-safaka-turklugu-asagilama-davasi-4831403 (Erişim Tarihi: 27/11/2021).

(2006, 7 Temmuz). *Parçalama Planı*. Cumhuriyet, s.1.

(2007, 1 Mart). *Büyükanıt'ın Görüşü Kişisel Değil, TSK'nın*. Hürriyet. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/buyukanitin-gorusu-kisisel-degil-tsknin-6040500 (Erişim Tarihi: 07/11/2019).

(2007, 12 Haziran). *İçerideki 5 Bin Terörist Bitti Mi*? CNN. https://www.cnnturk.com/2007/turkiye/06/12/icerideki.5.bin.terorist.bitti.mi/360547.0/index.html (Erişim Tarihi: 10/03/2022).

(2007, 12 Mart). *Kuzey Irak Operasyonuna Karşıyız*. CNN. https://www.cnnturk.com/2007/dunya/03/12/kuzey.irak.operasyonuna.karsiyiz/314159.0/index.html (Erişim Tarihi: 16/12/2019).

(2007, 12 Nisan). *Büyükanıt'ın Konuşmasının Tam Metni*. Hürriyet. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/buyukanitin-konusmasinin-tam-metni-6321761 (Erişim Tarihi: 19/12/2019).

(2007, 13 Haziran). *Erdoğan Bombaladı*. Radikal. http://www.radikal.com.tr/turkiye/erdogan-bombaladi-816920/ (Erişim Tarihi: 09/03/2022).

(2007, 14 Şubat). *Büyükanıt: Türkiye'yi Bölmeyi Rüyada Gören Kabusla Uyanır*. Hürriyet. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/buyukanit-turkiyeyi-bolmeyi-ruyada-goren-kabusla-uyanir-5949051 (Erişim Tarihi: 06/11/2019).

(2007, 15 Şubat). *Kâbusla Uyanırlar*. Milliyet. http://www.milliyet.com.tr/siyaset/k-busla-uyanirlar-189345 (Erişim Tarihi: 06/11/2019).

(2007, 15 Şubat). *Türkiye'yi Hiç Kimse Bölemez*. Türkiye. https://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a319013.aspx (Erişim Tarihi: 06/11/2019).

(2007, 17 Ocak). *Zamanında Konuşsaydın*. Takvim. http://arsiv.takvim.com.tr/2007/01/17/gnb109.html (Erişim Tarihi: 01/03/2022).

(2007, 17 Şubat). *PKK Destekçisi Kürt Liderlerle Görüşmem*. Hürriyet.http://www.hurriyet.com.tr/gundem/pkk-destekcisi-kurt-liderlerle-gorusmem-5968891 (Erişim Tarihi: 07/11/2019).

(2007, 18 Şubat). *Asker Silahıyla Konuşur Ondan Önce Siyasetin Yapacağı Şeyler Vardır*. Hürriyet. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/asker-silahiyla-konusur-ondan-once-siyasetin-yapacagi-seyler-vardir-5973125 (Erişim Tarihi: 17/12/2019).

(2007, 19 Kasım). *Operasyon Sınırlı Olursa Karışmayız*. Hürriyet. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/operasyon-sinirli-olursa-karismayiz-7716755 (Erişim Tarihi: 20/12/2019).

(2007, 2 Mart). *Görüşü Kurumsal*. Milliyet. http://www.milliyet.com.tr/siyaset/gorusu-kurumsal-191056 (Erişim Tarihi: 07/11/2019).

(2007, 22 Ekim). *Barzani: Taraf Olmayacağız, Talabani: Kedi Bile Vermeyiz*. Sabah. http://arsiv.sabah.com.tr/2007/10/22/haber,6294D978272141CAA9731C67EAD20A6B.html (Erişim Tarihi: 19/12/2019).

(2007, 23 Şubat). *MGK, Kürtler'le Görüşme Kararını Hükümete Bıraktı*. Vatan. http://www.gazetevatan.com/mgk--kurtler-le-gorusme-kararini-hukumete-birakti-110216-astroloji/ (Erişim Tarihi: 17/12/2019).

(2007, 25 Aralık). *MHP Grubu Toplandı*. TBMM Meclis Haber. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=47465 (Erişim Tarihi: 17/12/2019).

(2007, 27 Aralık). *Son 23 Yılda Suikaste Kurban Giden Siyasiler*. CNN. https://www.cnnturk.com 2007/dunya/12/27/son.23.yilda.suikaste.kurban.giden.siyasiler/415059.0/index.html (Erişim Tarihi: 28/11/2020).

(2007, 29 Mart). *Akdamar Kilisesi Müze Olarak Açıldı*. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/akdamar-kilisesi-muze-olarak-acildi-6229147 (Erişim Tarihi: 09/10/2021).

(2007, 29 Nisan). *Genelkurmay'dan Çok Sert Açıklama*. Hürriyet. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/genelkurmaydan-cok-sert-aciklama-6420961 (Erişim Tarihi: 18/12/2018).

(2007, 31 Ekim). *'Kürt Kedisi' Sözüm Çarpıtıldı*. Haber Türk. https://www.haberturk.com/ gundem/haber/42526-kurt-kedisi-sozum-carpitildi (Erişim Tarihi: 01/07/2021).

(2007, 31 Mayıs). *"Hükümete Yazılı Talep Veremem"*. CNN. https://www.cnnturk.com/2007/turkiye/05/31/hukumete.yazili.talep.veremem/355262.0/index.html (Erişim Tarihi: 10/03/2022).

(2007, 5 Temmuz). *Talabani ile Görüşürüm, Kabile Reisi ile Görüşmem*. Haber Türk. https://www.haberturk.com/gundem/haber/28053-talabani-ile-gorusurum-kabile-reisi-ile-gorusmem (Erişim Tarihi: 13/11/2019).

(2007, 7 Haziran). *Kabile Reisi ile Görüşmem.* Sabah. http://arsiv.sabah.com.tr/2007/06/07/haber,52E9947506494383BF7F8D0898C14C3F.html (Erişim Tarihi: 07/11/2019).

(2007, 7 Haziran). *Türkiye'nin Muhatabı Kabile Reisi Değildir*. Yeni Şafak. https://www. yenisafak.com/politika/turkiyenin-muhatabi-kabile-reisi-degildir-49338 (Erişim Tarihi: 07/11/2019).

(2007, 8 Nisan). *Barzani: Türkiye'nin Kerkük'te Hakkı Varsa Bizim de Diyarbakır'da Var*. Hürriyet. http://www.hurriyet.com.tr/dunya/barzani-turkiye-nin-kerkukte-hakki-varsa-bizim-de-diyarbakirda-var-6289432 (Erişim Tarihi: 16/12/2019).

(2008). 'Ermenilerden Özür Dilenmesi' Kampanyası Konusunda Emekli Büyükelçiler Grubunun Bildirisi. *Ermeni Araştırmaları*, 31, 115-118.

(2008, 1 Mayıs). *Türk Heyeti Neçirvan Barzani ile Görüştü*. CNN. https://www.cnnturk.com/2008/dunya/05/01/turk.heyeti.necirvan.barzani.ile.gorustu/454267.0/index.html (Erişim Tarihi: 04/03/2022).

(2008, 10 Temmuz). *Turkish and Iraqi Prime Ministers Call For Stronger Ties in 'Historical' Visit*. Hurriyet English. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkish-and-iraqi-prime-ministers-call-for-stronger-ties-in-historical-visit-9404715 (Erişim Tarihi: 30/11/2019).

(2008, 13 Ekim). *Gül, Yine Yuhalandı*. Yeniçağ. https://www.yenicaggazetesi.com.tr/-10060h.htm (Erişim Tarihi: 18/11/2021).

(2008, 17 Aralık). *Erdoğan'dan Ermeniler'den Özür Kampanyasına Tepki*. Milliyet. https://www.milliyet.com.tr/siyaset/erdogandan-ermenilerden-ozur-kampanyasina-tepki-1029295 (Erişim Tarihi: 13/11/2020).

(2008, 18 Aralık). *Erdoğan: 'Özür Dileme' Kampanyası Mantıksız*. NTV. https://www.ntv.com.tr/turkiye/erdogan-ozur-dileme-kampanyasi-mantiksiz,LjS9OKmz5UGMo7MNypow2Q (Erişim Tarihi: 05/12/2020).

(2008, 20 Ekim). *Barzani'ye Güvenilmez*. Cumhuriyet. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/barzani8217ye-guvenilmez-17206 (Erişim Tarihi: 18/11/2021).

(2008, 21 Şubat). *Gül'den Sarkisyan'a Kutlama*. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/gulden-sarkisyana-kutlama-8280902 (Erişim Tarihi: 09/01/2022).

(2008, 25 Haziran). *Sarkisyan'dan Gül'e Maç Daveti*. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/dunya/sarkisyandan-gule-mac-daveti-9271924 (Erişim Tarihi: 15/11/2020).

(2008, 25 Kasım). *Ermenistan'dan Elektrik Alıyoruz*. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ermenistandan-elektrik-aliyoruz-10440226 (Erişim Tarihi: 19/12/2020).

(2008, 25 Kasım). *Nalbantyan: Yeni Sayfa Açmanın Zamanı Geldi*. Milliyet. https://www.milliyet.com.tr/dunya/nalbantyan-yeni-sayfa-acmanin-zamani-geldi-1020460 (Erişim Tarihi: 09/12/2020).

(2008, 25 Şubat). *Şehit Yakınlarından Erdoğan'a Protesto*. Vatan. https://www.gazetevatan.com/gundem/sehit-yakinlarindan-erdogana-protesto-163901 (Erişim Tarihi: 18/11/2021).

(2008, 26 Eylül). *Türkiye Ermenistan'a Hava Sahasını Açtı*. Dünya Bülteni. https://www. dunyabulteni.net/arsiv/turkiye-ermenistana-hava-sahasini-acti-h54006.html (Erişim Tarihi: 13/01/2022).

(2008, 26 Nisan). *MGK'nın Açılımı Memnun Etti*. Sabah. http://arsiv.sabah.com.tr/2008/04/26/haber,259733E4800B4E43953B936508F24F69.html (Erişim Tarihi: 14/11/2019).

(2008, 28 Ekim). *Nalbandyan: Önümüzde Engel Yok*. BBC. http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2008/10/081027_turkey_armenia.shtml (Erişim Tarihi: 08/12/2020).

(2008, 4 Aralık). *Ermenilerden Özür Kampanyası Başlıyor*. CNN. https://www.cnnturk.com/2008/turkiye/12/04/ermenilerden.ozur.kampanyasi.basliyor/503503.0/index.html (Erişim Tarihi: 05/12/2020).

(2008, 4 Ekim). *Saldırı Tüm Türkiye'de Protesto Ediliyor*. Cumhuriyet. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/saldiri-tum-turkiyede-protesto-ediliyor-13976 (Erişim Tarihi: 18/11/2021).

(2008, 4 Temmuz). *Kazakistan*. http://www.abdullahgul.gen.tr/yurt-disi/254/49575 /kazakistan.html (Erişim Tarihi: 22/11/2021).

(2008, 7 Mart). *Talabani'nin Ankara Ziyareti*. BBC. https://www.bbc.co.uk/turkish /news/story/2008/03/printable/080307_talabani.shtml (Erişim Tarihi: 01/03/2022).

(2008a, 18 Aralık). *Azeri Basını Türk-Ermeni İşbirliğinden Tedirgin*. NTV. https://www.ntv.com .tr/dunya/azeri-basini-turk-ermeni-isbirliginden-tedirgin,nnr-dzEkfk2VF_wIf91CvQ (Erişim Tarihi: 20/01/2022).

(2009, 1 Eylül). *Sarkisyan: Soykırım Önkoşul Değil*. BBC. https://www.bbc.com/turkce /haberler/2009/09/090901_turkey_armenia (Erişim Tarihi: 14/06/2021).

(2009, 1 Kasım). *Etle Tırnak Gibiyiz*. Milliyet. http://www.milliyet.com.tr/siyaset/etle-tirnak-gibiyiz-1156767 (Erişim Tarihi: 02/12/2019).

(2009, 1 Şubat). *Ermeni Aydınlardan da Özür Kampanyası*. NTV. https://www.ntv.com .tr/dunya/ermeni-aydinlardan-da-ozur-kampanyasi,LdpgXh2yoUurIOq6N0Uogg (Erişim Tarihi: 04/12/2020).

(2009, 1 Şubat). *İki "Özür"den Sıkı Bir Kardeşlik Doğar mı*? Radikal. http://www.radikal. com.tr/turkiye/iki-ozurden-siki-bir-kardeslik-dogar-mi-919479/ (Erişim Tarihi: 11/11/2020).

(2009, 10 Mart). *Gül'den İran Yolunda Önemli Açıklamalar*. Hürriyet. https://www.hurriyet .com.tr/gundem/gulden-iran-yolunda-onemli-aciklamalar-11179281 (Erişim Tarihi: 11/01/2022).

(2009, 10 Şubat). *Armenians Retract Apology*. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr /gundem/armenians-retract-apology-10964619 (Erişim Tarihi: 30/11/2020).

(2009, 11 Ağustos). *Dışişleri Bakanı Irak'a Gitti*. Cumhuriyet. http://www.cumhuriyet.com.tr /haber/diger/79518/Disisleri_Bakani_Irak_a_gitti.html (Erişim Tarihi: 27/11/2019).

(2009, 12 Ağustos). *Sınırsız İşbirliği*. Yeni Şafak. https://www.yenisafak.com/dunya/sinirsiz-isbirligi-204445 (Erişim Tarihi: 28/11/2019).

(2009, 14 Ekim). *Bursa'da 'Olağanüstü bir Maç'*. BBC. https://www.bbc.com/turkce/haberler/ 2009/10/091014_armenia_turkey (Erişim Tarihi: 25/11/2021).

(2009, 14 Mayıs). *Başbakan Erdoğan, Azeri Meclisi'nde Konuştu*. Hürriyet. https://www. hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-erdogan-azeri-meclisinde-konustu-11642551 (Erişim Tarihi: 25/11/2021).

(2009, 15 Ekim). *Bayrağı Ermenistan Yasaklattı!* Yeniçağ. https://www.yenicaggazetesi.com.tr/-24707h.htm (Erişim Tarihi: 25/11/2021).

(2009, 15 Ekim). *Irak'la 48 Anlaşma İmzalandı*. Sabah. https://www.sabah.com.tr/ gundem/2009/10/15/irakla_48_anlasma_imzalandi (Erişim Tarihi: 12/12/2019).

(2009, 15 Mayıs). *Özal'dan İlk Çıkış: Anneannem Kürt*. Sabah. https://www.sabah .com.tr/gundem/2009/05/15/ozaldan_ilk_cikis_anneannem_kurt (Erişim Tarihi: 09/03/2022).

(2009, 16 Nisan). *Babacan'ın Erivan Temasları*. Sabah. http://arsiv.sabah.com.tr /2009/04/16/haber,3E8E3B83E2564CDFBE17B772B1A37601.html (Erişim Tarihi: 13/01/2022).

(2009, 17 Mart). *Ermenistan Türkiye'ye Elektrik Verecek*. Cumhuriyet. https://www.cumh uriyet.com.tr/haber/ermenistan-turkiyeye-elektrik-verecek-49494 (Erişim Tarihi: 19/12/2020).

(2009, 18 Ocak). *Ermenistan'la Normalleşme Çok Yakın*. Turkishnews. https://www. turkish-news.com/2009/01/18/ermenistanla-normallesme-cok-yakin/ (Erişim Tarihi: 29/11/2020).

(2009, 2 Eylül). *Türkiye Azerbaycan'a İhanet Ediyor*. Cumhuriyet. https://www.cumhuriyet .com.tr/haber/turkiye-azerbaycana-ihanet-ediyor-84248 (Erişim Tarihi: 25/11/2021).

(2009, 20 Ekim). *34 PKK'lı da Serbest*. Sabah. https://www.sabah.com.tr/gundem/ 2009/10/20/100150_pkkli_daha_teslim_olacak (Erişim Tarihi: 04/07/2022).

(2009, 20 Ekim). *Atalay: En Az 100 PKK'lı Daha Gelecek*. NTV. https://www.ntv.com.tr /turkiye/atalay-en-az-100-pkkli-daha-gelecek,QMB_q8fOK0K8VmchnsMdxw (Erişim Tarihi: 04/07/2022).

(2009, 20 Ekim). *Baykal'dan Sert Açıklamalar*. Cumhuriyet. https://www.cumhuriyet.com. tr/haber/baykaldan-sert-aciklamalar-93866 (Erişim Tarihi: 02/03/2022).

(2009, 21 Ekim). *Ermeni Protokolü Meclis'te*. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/ gundem/ermeni-protokolu-mecliste-12743361 (Erişim Tarihi: 26/11/2021).

(2009, 22 Aralık). *Üçlü Zirve İlk Kez Erbil'de Yapıldı*. Sabah. https://www.sabah.com.tr/siyaset/ 2009/12/22/uclu_zirve_ilk_kez_erbilde_yapildi (Erişim Tarihi: 19/12/2019).

(2009, 22 Ekim). *Azerbaycan'a Bayrak Notası*. Milliyet. https://www.milliyet.co m.tr/gundem/azerbaycan-a-bayrak-notasi-1153164#:~:text=1918'de%20Bak%C3% BC'y%C3%BC%20Ermeni,binas%C4%B1n%C4%B1n%20%C3%B6n%C3%BCndeki%20T %C3%BCrk%20bayraklar%C4%B1%20indirildi (Erişim Tarihi: 25/11/2021).

(2009, 22 Ekim). *Dışişleri Bakanı Davutoğlu Bakü'de*. Sabah. https://www.sabah.com.tr /dunya/disisleri_bakani_davutoglu_bakude-1255026 (Erişim Tarihi: 25/11/2021).

(2009, 22 Mayıs). *Erdoğan'dan Şok Sözler*! Milliyet. https://www.milliyet.com.tr /siyaset/erdogandan-sok-sozler-1097627 (Erişim Tarihi: 16/10/2021).

(2009, 23 Ekim). *Açılımın Kilit Adamı: Emre Taner*. Milliyet. http://www.milliyet.com.tr /siyaset/acilimin-kilit-adami-emre-taner-1153635 (Erişim Tarihi: 20/09/2019).

(2009, 23 Mart). *Abdullah Gül Irak'ı Ziyaret Ediyor*. BBC. http://www.bbc.co.uk/turkish /news/story/2009/03/090323_gul_iraq.shtml (Erişim Tarihi: 25/11/2019).

(2009, 24 Mart). *Cumhurbaşkanı Gül 'Kürdistan' Dedi*. Haber Türk. https://www.haberturk.com/ gundem/haber/136247-cumhurbaskani-gul-kurdistan-dedi (Erişim Tarihi: 26/11/2019).

(2009, 24 Mart). *Gül 'Kürdistan' Dedi*. NTV. https://www.ntv.com.tr/turkiye/gul-kurdistan-dedi,bUHF0xbukkesivhtbXsrUA (Erişim Tarihi: 26/11/2019).

(2009, 24 Nisan). *Erivan'da Türk Bayrağı Yakıldı*. Cumhuriyet. https://www.cumhuriyet.com .tr/haber/erivanda-turk-bayragi-yakildi-57660 (Erişim Tarihi: 09/05/2022).

(2009, 27 Kasım). *Erbil Şantiye Oldu Türkler Akın Etti*. Milliyet. http://www.milliyet.com tr/ekonomi/erbil-santiye-oldu-turkler-akin-etti-1166866 (Erişim Tarihi: 18/12/2019).

(2009, 28 Ekim). *Azerbaycan ile Bayrak Krizi Sona Erdi*. Radikal. http://www.radikal.com. tr/politika/azerbaycan-ile-bayrak-krizi-sona-erdi-961540/ (Erişim Tarihi: 25/11/2021).

(2009, 29 Ocak). *Başbakan Erdoğan Sarkisyan ile Görüştü*. CNN. https://www.cnnturk.com/ 2009/dunya/01/29/basbakan.erdogan.sarkisyan.ile.gorustu/510996.0/index.html (Erişim Tarihi: 15/01/2022).

(2009, 29 Ocak). *Erdoğan Sarkisyan'la Görüştü*. Yeni Şafak. https://www.yenisafak.com /dunya/erdogan-sarkisyanla-gorustu-166026 (Erişim Tarihi: 15/01/2022).

(2009, 30 Ocak). *Erdoğan Sarkisyan 20 Dakika Görüştü*. Hürriyet. https://www.hurriyet .com.tr/gundem/erdogan-sarkisyan-20-dakika-gorustu-10888092 (Erişim Tarihi: 15/01/2022).

(2009, 31 Ağustos). *Diplomatik İlişkiye Doğru*. BBC. https://www.bbc.com/turkce/ haberler/2009/08/090831_turkey_armenia (Erişim Tarihi: 14/06/2021).

(2009, 31 Ekim). *Davutoğlu 'Yeni Komşu'ya Koştu*! Yeniçağ. https://www.yenicaggazetesi.com.tr/davutoglu-yeni-komsuya-kostu-25520h.htm (Erişim Tarihi: 02/12/2019).

(2009, 31 Ekim). *Davutoğlu Barzani ile Görüştü*. Hürriyet. http://www.hurriyet.com.tr/ gundem/davutoglu-barzani-ile-gorustu-12820830 (Erişim Tarihi: 20/11/2019).

(2009, 8 Ocak). *BOP (Büyük Ortadoğu Projesi) Çöktü mü?* Cumhuriyet. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/bop8200buyuk-ortadogu-projesi-coktu-mu-33324 (Erişim Tarihi: 10/03/2022).

(2009, 9 Ekim). *Protokoller Sonunda İmzalandı*. Cumhuriyet. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/protokoller-sonunda-imzalandi-91482 (Erişim Tarihi: 28/11/2021).

(2009, 9 Nisan). *Aliyev Neden Kızını Gönderdi?* Milliyet. https://www.milliyet.com.tr/siyaset/aliyev-neden-kizini-gonderdi-1081137 (Erişim Tarihi: 13/10/2021).

(2009, September 1). *Q&A: Does Turkey-Armenia Deal Affect European Energy Security*. Reuters. https://fr.reuters.com/article/us-armenia-turkey-energy-qa-sb-idUSTRE5804JQ20090901 (Erişim Tarihi: 19/12/2020).

(2010, 14 Nisan). *Bunlar Sulandırma Hareketi*. Cumhuriyet. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/bunlar-sulandirma-hareketi-136166 (Erişim Tarihi: 25/11/2021).

(2010, 16 Mart). *Erdoğan: 100 Bin Ermeni Göçmeni Sınırdışı Edebiliriz*. BBC. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/03/100316_bbc_erdogan_intw_update (Erişim Tarihi: 26/11/2021).

(2010, 16 Mart). *Nalbantyan'dan Türkiye'ye Eleştiri*. DW. https://www.dw.com/tr/nal bantyandan-t%C3%BCrkiyeye-ele%C5%9Ftiri/a-5358529 (Erişim Tarihi: 08/12/2020).

(2010, 21 Ocak). *Ermenistan Metinde Operasyona Kalkıştı*. Milliyet. https://www.milliyet.com.tr/siyaset/ermenistan-metinde-operasyona-kalkisti-1188755 (Erişim Tarihi: 10/01/2022).

(2010, 22 Temmuz). *AKP'den Kürdistan İlanı*. Yeniçağ. https://www.yenicaggazetesi.com.tr/-37785h.htm (Erişim Tarihi: 15/11/2021).

(2010, 28 Haziran). *Geçmişten Bugüne PKK Ateşkesleri*. CNN. https://www.cnnturk.com/2010/turkiye/06/28/gecmisten.bugune.pkk.ateskesleri/581570.0/index.html (Erişim Tarihi: 10/03/2022).

(2010, 3 Haziran). *Barzani, Teröre Karşı Destek Sözü Verdi*. Dünya Bülteni. https://www.d unyabulteni.net/arsiv/barzani-terore-karsi-destek-sozu-verdi-h116497.html (Erişim Tarihi: 10/12/2019).

(2010, 5 Mart). *ABD ile Yine Tasarı Krizi*. Cumhuriyet, s. 11.

(2010, 5 Mart). *Ermeni Protokolleri Meclis'ten Geri Çekilmeli*. Cumhuriyet. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ermeni-protokolleri-meclisten-geri-cekilmeli-124602 (Erişim Tarihi: 26/11/2021).

(2010, 7 Nisan). *Erivan'a Nabız Turu*. Vatan. https://www.gazetevatan.com/gundem/erivan-a-nabiz-turu-298491 (Erişim Tarihi: 26/11/2021).

(2010, 9 Nisan). *Sinirlioğlu Yatıştıracak*. Vatan. https://www.gazetevatan.com/gundem/sinirlioglu-yatistiracak-298798 (Erişim Tarihi: 26/11/2021).

(2011, 27 Mart). *Orhan Pamuk Tazminat Ödeyecek*. Milliyet. https://www.milliyet.com.tr/ gundem/orhan-pamuk-tazminat-odeyecek-1369535 (Erişim Tarihi: 27/11/2021).

(2011, 29 Mart). *Başbakan Erdoğan, Barzani ile Birlikte Erbil Uluslararası Havalimanı'nın Açılışını Yaptı*. DHA. https://www.dha.com.tr/dis/basbakan-erdogan-barzani-ile-birlikte-erbil-uluslararasi-havalimaninin-acilisini-yapti/haber-151638 (Erişim Tarihi: 03/12/2019).

(2011, 29 Mart). *Erdoğan'ın İlklerle Dolu Irak Ziyareti*. Hürriyet. http://www.hurriyet.com.tr/dunya/erdoganin-ilklerle-dolu-irak-ziyareti-17403074 (Erişim Tarihi: 02/12/2019).

(2011, 29 Mart). *Kürdistan ve Türkiye Arasında Köprü Olacak*. Cumhuriyet. http://www. cumhuriyet.com.tr/haber/diger/233926/_Kurdistan_ve_Turkiye_arasinda_kopru_olacak_.html (Erişim Tarihi: 02/12/2019).

(2012, 19 Nisan). *Dolmabahçe'de Barzani Erdoğan Görüşmesi*. BBC. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/04/120419_barzani_turkey (Erişim Tarihi: 04/12/2019).

(2012, 20 Nisan). *Başbakan Erdoğan ve Mesud Barzani Dolmabahçe'de Görüştü*. Agos. http://www.agos.com.tr/tr/yazi/1183/basbakan-erdogan-ve-mesud-barzani-dolmabahce-de-gorustu (Erişim Tarihi: 16/11/2021).

(2012, 27 Eylül). *Maliki, Erdoğan'ı Reddetti*. Milli Gazete. https://www.milligazete.com.tr/haber/1081855/maliki-erdogani-reddetti (Erişim Tarihi: 18/12/2018).

(2012, 29 Eylül). *Bir Kürdistan Haritası Daha!* Sözcü. https://www.sozcu.com.tr/2012/gundem/bir-kurdistan-haritasi-daha-60161/ (Erişim Tarihi: 11/01/2022).

(2012, 30 Eylül). *Ak Parti Kongresi'nde Ağır Konuklar*. Hürriyet. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/ak-parti-kongresinde-agir-konuklar-21588818 (Erişim Tarihi: 04/12/2019).

(2012, 30 Eylül). *Barzani: Süreci Destekliyoruz*. Posta. https://www.posta.com.tr/barzani-sureci-destekliyoruz-142091 (Erişim Tarihi: 04/12/2019).

(2012, 30 Eylül). *Barzani'ye 'Türkiye Seninle Gurur Duyuyor' Sloganı*. Milliyet. http://www.milliyet.com.tr/siyaset/barzaniye-turkiye-seninle-gurur-duyuyor-slogani-1604670 (Erişim Tarihi: 04/12/2019).

(2013, 12 Şubat). *1 Mart Tezkeresinin Tutanakları Açıklanacak mı?* Habertürk. https://www.haberturk.com/polemik/haber/819489-1-mart-tezkeresinin-tutanaklari-aciklanacak-mi (Erişim Tarihi: 15/11/2021).

(2013, 16 Kasım). *Başbakan Erdoğan Diyarbakır'da Konuştu*. Milliyet. http://www.milliyet.com.tr/siyaset/basbakan-erdogan-diyarbakirda-konustu-1793255 (Erişim Tarihi: 07/12/2019).

(2013, 16 Kasım). *Diyarbakır'da 'Tarihi' Gün*. BBC. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/11/131116_erdogan_barzani (Erişim Tarihi: 07/12/2019).

(2013, 16 Kasım). *Diyarbakır'da Barzani Erdoğan Mitingi*. Sözcü. https://www.sozcu.com.tr/2013/genel/diyarbakirda-barzani-erdogan-mitingi-408071/ (Erişim Tarihi: 07/12/2019).

(2013, 16 Kasım). *Diyarbakır'da Tarihi Buluşma*. Al Jazeera. http://www.aljazeera.com.tr/ haber/diyarbakirda-tarihi-bulusma (Erişim Tarihi: 07/12/2019).

(2013, 16 Kasım). *Diyarbakır'da Tarihi Buluşma*. Sabah. https://www.sabah.com.tr/ gundem/2013/11/16/diyarbakirda-tarihi-bulusma (Erişim Tarihi: 07/12/2019).

(2013, 16 Kasım). *Diyarbakır'da Tarihi Buluşma*. Takvim. https://www.takvim.com.tr/guncel/2013/11/16/diyarbakirda-tarihi-bulusma-1384606906 (Erişim Tarihi: 07/12/2019).

(2013, 16 Mart). *'Ateşkes Çağrısı Nevruz'da*. AlJazeera Türk. http://www.aljazeera.com.tr/haber/ateskes-cagrisi-nevruzda (Erişim Tarihi: 18/11/2021).

(2013, 17 Kasım). *İşte Barzani'nin Kürdistan Haritası*. Cumhuriyet. https://www.cumhuriyet .com.tr/haber/iste-barzaninin-kurdistan-haritasi-10137 (Erişim Tarihi: 20/11/2021).

(2013, 22 Mart). *…Ve Yeni Dönem*. Evrensel, s.1.

(2013, 22 Mart). *Abdullah Öcalan'ın Mektubunun Tam Metni*. Euronews. https://tr.eurone ws.com/2013/03/22/abdullah-ocalan-in-mektubunun-tam-metni (Erişim Tarihi: 07/12/2019).

(2013, 22 Mart). *Bijî Türkiye*. Radikal, s.1.

(2013, 22 Mart). *Devletinin Hizmetinde*. Akşam, s.1.

(2013, 22 Mart). *Hayırlı Perşembe*. Star, s.1.

(2013, 22 Mart). *İktidar İftiharla Sunar APO ve PKK Şov*! Sözcü, s.1.

(2013, 22 Mart). *İmralı'dan PKK'ya Nevruz Mesajı: Silahlar Sussun Sınır Dışına Çıkın*. Türkiye, s.1.

(2013, 22 Mart). *İşte Türkiye Baharı*. Taraf, s.1.

(2013, 22 Mart). *Kürt Ateşe Sürülüyor Ayyıldız Kuşatılıyor*, Aydınlık, s.1.

(2013, 22 Mart). *Lozan Çöktü*. Milat, s.1.

(2013, 22 Mart). *Öcalan Nevruz Mesajında PKK'ya Talimat Verdi: Silahları Susturun, Sınır Dışına Çıkın*. Yeni Akit, s.1.

(2013, 22 Mart). *Pazarlık Molası*. Milli Gazete, s.1.

(2013, 22 Mart). *PKK Çekiliyor*. Sabah, s.1.

(2013, 22 Mart). *Silah Devri Bitti*. Hürriyet, s.1.

(2013, 22 Mart). *Silah Sustu Barış Zamanı*. Yeni Şafak, s.1.

(2013, 22 Mart). *Silahlara Veda*. Milliyet, s.1.

(2013, 22 Mart). *Zaferle Bitirdiler*. Yeniçağ, s.1.

(2013, 22 Şubat). *Cumhurbaşkanı Gül'den Sarkisyan'a Tebrik*. Akşam. https://www.aksa m.com.tr/siyaset/cumhurbaskani-gulden-sarkisyana-tebrik/haber-171500 (Erişim Tarihi: 09/01/2022).

(2013, 23 Mart). *PKK 'Resmi ve Açık' Ateşkes İlan Etti*. BBC. https://www.bbc.com/t urk-ce/haberler/2013/03/130323_pkk_ateskes_ilan_etti (Erişim Tarihi: 13/03/2022).

(2013, 24 Nisan). *Erivan'da Türk Bayrağı Yakıldı*! CNN. https://www.cnnturk.com/ 2013/guncel/04/24/erivanda.turk.bayragi.yakildi/705396.0/index.html (Erişim Tarihi: 09/05/2022).

(2013, 26 Aralık). *Devletin PKK ile İlk Teması*. Al Jazeera. http://www.aljazeera .com.tr/dosya/devletin-pkk-ile-ilk-temasi (Erişim Tarihi: 10/03/2022).

(2013, 3 Nisan). *Akil İnsanların Tam Listesi*. TRT Haber. https://www.trthaber.com/ ha-ber/gundem/akil-insanlarin-tam-listesi-80941.html (Erişim Tarihi: 18/11/2021).

(2013, 3 Nisan). *İşte Akil İnsanlar…* Cumhuriyet. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/iste-akil-insanlar-413328 (Erişim Tarihi: 18/11/2021).

(2013, 4 Temmuz). *13 Sayfalık Çuval Sırrı*. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/13-sayfalik-cuval-sirri-23649390 (Erişim Tarihi: 20/11/2021).

(2013, August 8). *August 2008 Russian-Georgian War: Timeline*. IWPR. https://iwpr.net/global-voices/august-2008-russian-georgian-war-timeline (Erişim Tarihi: 13/01/2022).

(2014, 1 Temmuz). *Barzani: Bağımsızlık Referandumuna Gideceğiz*. BBC. https://www.bbc .com/turkce/haberler/2014/07/140701_barzani_bagimsizlik (Erişim Tarihi: 09/12/2019).

(2014, 10 Aralık). *Barzani Bağımsızlık için Net Konuştu*. Sabah. https://www.sabah.com.tr/dunya/2014/12/10/barzani-bagimsizlik-icin-net-konustu (Erişim Tarihi: 09/12/2019).

(2014, 13 Ağustos). *Haydar El İbadi Kimdir? Irak'ta İbadi Dönemi*. Al Jazeera. http://www.aljazeera.com.tr/makale/haydar-el-ibadi-kimdir-irakta-ibadi-donemi (Erişim Tarihi: 10/03/2022).

(2014, 17 Ekim). *Ermeni Bogos Nubar Paşa'nın Hayalleri….* http://cukurovastrateji.blogspot.com/2014/10/ermeni-bogos-nubar-pasanin-hayalleri.html (Erişim Tarihi: 11/01/2022).

(2014, 19 Ekim). *Erdoğan: 'PYD'ye Silah Göndermeye 'Evet' Diyemeyiz'*. BBC. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/10/141019_erdogan_pyd (Erişim Tarihi: 16/11/2021).

(2014, 21 Ağustos). *Habur Sınırında Kalan 450 Türkmen Aile*! BirGün. https://www.birgun.net/haber/habur-sinirinda-kalan-450-turkmen-aile-67492 (Erişim Tarihi: 19/12/2019).

(2014, 23 Nisan). *1915'te Ölen Ermeniler İçin İlk Taziye Mesajı*. BBC. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/04/140423_erdogan_1915_aciklama (Erişim Tarihi: 26/11/2021).

(2014, 24 Haziran). *Mesut Barzani'den En Net 'Bağımsızlık' Açıklaması*. Hürriyet. http://www.hurriyet.com.tr/dunya/mesut-barzaniden-en-net-bagimsizlik-aciklamasi-26671779 (Erişim Tarihi: 09/12/2019).

(2014, 24 Nisan). *Erivan'da Türk Bayrağı Yakıldı*. Sözcü. https://www.sozcu.com.tr/2014/dunya/erivanda-turk-bayragi-yakildi-2-494406/ (Erişim Tarihi: 09/05/2022).

(2014, 24 Nisan). *Gelin, Kırgınlıklar Dostluğa Dönüşsün*. Sabah, s.1.

(2014, 24 Nisan). *Sarkisyan'dan Yanıt: Türkler Düşmanımız*… Vatan. https://www.gazetevatan.com/gundem/sarkisyandan-yanit-turkler-dusmanimiz-630526 (Erişim Tarihi: 27/11/2021).

(2014, 25 Haziran). *Türkmen Kardeşlerimize Sırtımızı Dönemeyiz*. Anadolu Ajansı. https://www.aa.com.tr/tr/politika/turkmen-kardeslerimize-sirtimizi-donemeyiz/148261 (Erişim Tarihi: 19/12/2019).

(2014, 29 Ekim). *Peşmerge Konvoyu Habur'dan Yurda Giriş Yaptı*. Anadolu Ajansı. https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/pesmerge-konvoyu-haburdan-yurda-giris-yapti/106641 (Erişim Tarihi: 12/01/2022).

(2014, 29 Haziran). *Hüseyin Çelik'ten Bağımsız Kürdistan Açıklaması*. Cumhuriyet. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/88209/huseyin-celikten-bagimsiz-kurdistan-aciklamasi.html (Erişim Tarihi: 09/12/2019).

(2014, 4 Ağustos). *Türkmenler Kapıdan Giremiyor*. Hürriyet. http://www.hurriyet.com.tr/avrupa/turkmenler-kapidan-giremiyor-26939088 (Erişim Tarihi: 16/12/2019).

(2014, 8 Nisan). *Portre: Mesut Barzani*. Al Jazeera. http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-mesut-barzani (Erişim Tarihi: 01/01/2022).

(2014, 9 Ekim). *Erdoğan'dan Olaylarla İlgili Açıklama*. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogandan-olaylarla-ilgili-aciklama-27354482 (Erişim Tarihi: 02/03/2022).

(2014a, 24 Nisan). *24 Nisan Ezberleri Bozuldu*. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/24-nisan-ezberleri-bozuldu-26281950 (Erişim Tarihi: 27/11/2021).

(2014b, 24 Nisan). *Ateşyan Hürriyet'e Değerlendirdi: Heyecan Verici*. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/atesyan-hurriyet-e-degerlendirdi-heyecan-verici-26281908 (Erişim Tarihi: 27/11/2021).

(2015, 16 Ocak). *Sarkisyan'dan Türkiye Davetine Yanıt*. Anadolu Ajansı. https://www.aa.com.tr /tr/dunya/sarkisyandan-turkiye-davetine-yanit/83382 (Erişim Tarihi: 27/11/ 2021).

(2015, 16 Şubat). *Ermenistan Protokolleri Meclisten Çekti*. Aljazeera Türk. http://www. aljazeera.com.tr/haber/ermenistan-protokolleri-meclisten-cekti (Erişim Tarihi: 26/11/2021).

(2015, 17 Temmuz). *Erdoğan: 'Dolmabahçe Mutabakatı' İfadesini Cımbızlarım*. BBC. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150717_erdogan_hdp (Erişim Tarihi: 14/01/2022).

(2015, 18 Şubat). *Turkey Says Armenian Step to Withdraw Protocols 'Wrong and Unfortunate'*. https://www.azatutyun.am/a/26855893.html (Erişim tarihi: 26/11/2021).

(2015, 25 Nisan). Barış Çıkarması. *Haber Türk*, s.1.

(2015, 25 Nisan). Dünya 5'ten Büyük. *Takvim*, s.1.

(2015, 25 Nisan). Dünya Çanakkale'ye Koştu: Büyük Buluşma. *Türkiye*, s.1.

(2015, 25 Nisan). En Doğru Yerden Barış Çağrısı. *Milliyet*, s.1.

(2015, 25 Nisan). Muhteşem. *Yeni Şafak*, s.1.

(2015, 26 Nisan). *Seçim Vaatleriyle Cinayet İşleniyor*. Yeni Şafak. https://www.yenisafak .com/gundem/secim-vaatleriyle-cinayet-isleniyor-2124406 (Erişim Tarihi: 03/06/2022).

(2015, 28 Şubat). *Ortak Açıklamanın Tam Metni*. Aljazeera. http://www.aljazeera.com.tr/ haber/ortak-aciklamanin-tam-metni (Erişim Tarihi: 14/01/2022)

(2015, 7 Mayıs). *Barzani: 'Bağımsız Kürdistan Yolda'*. VOA. https://www.amerikaninsesi. com/a/barzani-bagimsiz-kurdistan-yolda/2753191.html (Erişim Tarihi: 18/11/2021).

(2016, 25 Nisan). *Erdoğan Dolmabahçe Mutabakatı İçin Ne Demişti*? Sözcü. https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/erdogan-dolmabahce-mutabakati-icin-ne-demisti-1200821/ (Erişim Tarihi: 14/01/2022).

(2017, 2 Ekim). *Kuzey Irak'ta Referandum Krizi Derinleşiyor*. Akşam. https://www.aksam. com.tr/ekonomi/kuzey-irakta-referandum-krizi-derinlesiyor/haber-665368 (Erişim Tarihi: 18/12/2019).

(2017, 24 Ağustos). *Bahçeli: Gerekirse Savaş Sebebi Sayılmalı*. TRT Haber. https://www .trthaber.com/haber/gundem/bahceli-gerekirse-savas-sebebi-sayilmali-330491.html (Erişim Tarihi: 11/12/2019).

(2017, 24 Ağustos). *Devlet Bahçeli: Bu Referandum Gerekirse Savaş Sebebi Sayılmalıdır*. Cumhuriyet. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/810085/Devlet_Bahceli__Bu_referandum_gerekirse_savas_sebebi_sayilmalidir.html (Erişim Tarihi: 11/12/2019).

(2017, 24 Eylül). *Barzani'nin Kampanyasında Skandal Harita! 26 İlimiz Sözde Kürdistan İçinde*. Ahaber. https://www.ahaber.com.tr/dunya/2017/09/24/barzaninin-kampanyasinda-skandal-harita-26-ilimiz-sozde-kurdistan-icinde (Erişim Tarihi: 11/01/2022).

(2017, 24 Eylül). *Irak'ın Kuzeyi için Alarm! Barzani: Referandum Ertelenmeyecek*. Sözcü. https://www.sozcu.com.tr/2017/gundem/son-dakika-haberi-irakin-kuzeyi-icin-alarm-barzani-icin-saatler-kaldi-2023010/ (Erişim Tarihi: 19/12/2019).

(2017, 24 Nisan). *Erivan'da Şoke Eden Görüntü... Türk Bayrağını Yaktılar*. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/dunya/erivanda-soke-eden-goruntu-turk-bayragini-yaktilar-40436536 (Erişim Tarihi: 09/05/2022).

(2017, 25 Ekim). *Erdoğan Bir Yıl Önce 'Kalitemde Değilsin' Dediği İbadi'ye Bu Kez 'Değerli Kardeşim' Dedi*. Cumhuriyet. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/erdogan-bir-yil-once-kalitemde-degilsin-dedigi-ibadiye-bu-kez-degerli-kardesim-dedi-852312 (Erişim Tarihi: 10/03/2022).

(2017, 25 Eylül). *Dışişleri Bakanlığı'ndan IKBY Referandumuyla İlgili Açıklama: Yok Hükmündedir*. Aydınlık. https://www.aydinlik.com.tr/disisleri-bakanligi-ndan-ikby-referandumuyla-ilgili-aciklama-yok-hukmundedir-dunya-eylul-2017-2#! (Erişim Tarihi: 18/12/2019).

(2017, 25 Eylül). *Erdoğan'dan IKYB'deki Referanduma Tepki: Giriş-Çıkış Kapatılacak, Bir Gece Ansızın Gelebiliriz*. BBC. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41383662 (Erişim Tarihi: 16/12/2019).

(2017, 25 Eylül). *Son Dakika! Referandumda İlk Oy Atıldı, Dışişleri Son Kez Uyardı: Yok Hükmünde, Tanımıyoruz*. Karar. https://www.karar.com/guncel-haberler/son-dakika-referandumda-ilk-oy-atildi-disisleri-son-kez-uyardi-yok-hukmunde-tanimiyoruz-607555 (Erişim Tarihi: 17/12/2019).

(2017, 28 Eylül). *Ekonomik İlişkilerde Muhatap 'Erbil Değil, Bağdat'*. BBC. https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-41425631 (Erişim Tarihi: 12/12/2019).

(2017, 29 Eylül). *Türkiye'den Süleymaniye'ye ve Erbil'e Bütün Uçuşlar İptal Edildi*. BBC. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41440781 (Erişim Tarihi: 12/12/2019).

(2017, 5 Ekim). *Erdoğan: Kürtler Kerkük'te İşgalci Konumundalar*. BBC. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41509066 (Erişim Tarihi: 12/12/2019).

(2017, 9 Haziran). *Başbakan Yıldırım'dan Kuzey Irak'taki Referandum Kararına İlişkin Açıklama*. Cumhuriyet. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/757605/Basbakan_Yildirim_dan_Kuzey_Irak_taki_referandum_kararina_iliskin_aciklama.html (Erişim Tarihi: 27/06/2018)

(2017a, 9 Haziran). *Dışişleri: K. Irak'ta Bağımsızlık Referandumu Kararı Vahim Hata*. NTV. https://www.ntv.com.tr/dunya/disisleri-k-irakta-bagimsizlik-referandumu-karari-vahim-hata,2sIoGX395ke8g39qTIsTtg (Erişim Tarihi: 11/12/2019).

(2017b, 9 Haziran). *Zebari: Referandumdan Bahsediyoruz, Bağımsızlıktan Değil*. NTV. https://www.ntv.com.tr/dunya/zebari-referandumdan-bahsediyoruz-bagimsizliktan-degil,Jv3UeLcydE29Fe8EE19bHg (Erişim Tarihi: 11/12/2019).

(2018, 1 Mart). *Armenian Presiden Sargsyan Declares Turkish Armenian Protocols Annulled*. The Armenian Mirror Spectator.. https://mirrorspectator.com/2018/03/01/armenian-president-sargsyan-declares-turkish-armenian-protocols-annulled/ (Erişim Tarihi: 26/11/2021)

(2018, 17 Haziran). *6-8 Ekim Olaylarında Ne Olmuştu?* Milliyet. https://www.milliyet.com.tr/gundem/6-8-ekim-olaylarinda-ne-olmustu-2689903 (Erişim Tarihi: 14/02/2022).

(2018, March 1). *Armenia Declares Protocols with Turkey Null and Void*. The Armenian Weekly. https://armenianweekly.com/2018/03/01/armenia-declares-protocols-turkey-null-void/ (Erişim Tarihi: 26/11/2021).

(2019, 2 Ocak). *Türkiye-Irak İlişkilerinde Yeni Dönem*. Anadolu Ajansı. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-irak-iliskilerinde-yeni-donem-/1354245 (Erişim Tarihi: 20/11/2021).

(2019, 30 Ekim). *ABD Temsilciler Meclisi, 1915 Olaylarını 'Ermeni Soykırımı' Olarak Tanımlayan Kararı Onayladı*. BBC. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50229358 (Erişim Tarihi: 01/05/2022).

(2019, August 26). *The End of the Greater Middle East Project: The Case of Kurdistan*. https://unitedworldint.com/5067-the-end-of-the-greater-middle-east-project-the-case-of-kurdistan/ (Erişim Tarihi: 04/02/2022).

(2020, 11 Ağustos). *Ermenistan ile Türkiye Arasında 'Sevr Gerilimi'*. Rûdaw. https://www.rudaw.net/turkish/middleeast/turkey/110820202 (Erişim Tarihi: 11/01/2022).

(2020, 14 Ağustos). *Terör Örgütü PKK, Hain Saldırılarıyla 36 Yıldır Kan Döküyor*. Milliyet. https://www.milliyet.com.tr/gundem/teror-orgutu-pkk-hain-saldirilariyla-36-yildir-kan-dokuyor-6281801 (Erişim Tarihi: 15/03/2022).

(2020, 15 Mayıs). *Armen Sarkisyan: 'Türkiye Eğer Bir Gün Ermeni Soykırımı'nı Tanırsa, Bu İlk Önce Kendi Yararına Olur*. Ermenihaber. https://www.ermenihaber.am/tr/news/2020/05/15/Ermeni-Soyk%C4%B1r%C4%B1m%C4%B1-T%C3%BCrkiye/183575 (Erişim Tarihi: 12/01/2022).

(2020, 16 Aralık). *Armenia Prepares to Ban Turkish Imports*. Eurasianet. https://eurasianet.org/armenia-prepares-to-ban-turkish-imports (Erişim Tarihi: 27/11/2021).

(2020, 16 Mayıs). *Çavuşoğlu, PYD-ENKS Müzakerelerini Değerlendirdi: Teröristlerin Meşrulaştırılmasına İzin Vermeyiz*. Independent.. https://www.indyturk.com/node/180276/ haber/%C3%A7avu%C5%9Fo%C4%9Flu-pyd-enks-m%C3%BCzakerelerini-de%C4%9Ferlendirdi-ter%C3%B6ristlerin-me%C5%9Frula%C5%9Ft%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1na (Erişim Tarihi: 18/11/2021)

(2020, 19 Haziran). *Barzani PKK ile Anlaştı: ABD ile Fransa, Suriye-Irak Topraklarında Sözde Kürdistan Projesine Adım Attı*. Yeni Şafak.. https://www.yenisafak.com/dunya/barzani-pkk-ile-anlasti-abd-ile-fransa-suriye-irak-topraklarinda-sozde-kurdistan-projesine-adim-atti-3545643 (Erişim Tarihi: 18/11/2021)

(2020, 19 Şubat). *Çavuşoğlu: Suriye Kürt Ulusal Konseyi ile Görüştük*. Haber Global. https://haberglobal.com.tr/gundem/suriye-kurt-ulusal-konseyi-kimdir-cavusoglu-suriye-kurt-ulusal-konseyi-heyeti-ile-gorustuk-29978 (Erişim Tarihi: 18/11/2021).

(2020, 26 Aralık). *Türk Askeri Azerbaycan'da*. Yeni Şafak. https://www.yenisafak.com/ dunya/turk-askeri-azerbaycanda-3591492 (Erişim Tarihi: 11/01/2022).

(2020, 29 Aralık). *Ermeni İşgalinden Kurtarılan Terter'de Skandal Harita: Türkiye'nin Şehirlerini de Kattıkları Planları Ortaya Çıktı*! Yeni Şafak. https://www.yenisafak.com/dunya/ermeni-isgalinden-kurtarilan-terterde-skandal-harita-turkiyenin-sehirlerini-de-kattiklari-planlari-ortaya-cikti-3591948 (Erişim Tarihi: 11/01/2022).

(2020, 4 Ekim). *Son Dakika Haberi: Ermenistan Haddini Aştı! Erivan Metro Girişinde Skandal Harita*… Sabah. https://www.sabah.com.tr/dunya/son-dakika-haberi-ermenistan-haddini-asti-erivan-metro-girisinde-skandal-harita-5183488 (Erişim Tarihi: 23/12/2021)

(2020, 4 Mayıs). *Özal'ın Kürtçe TV Önerisi 16 Yıl Sonra Gerçekleşti*. Milliyet. https://www. milliyet.com.tr/gundem/ozalin-kurtce-tv-onerisi-16-yil-sonra-gerceklesti-6204621 (Erişim Tarihi: 03/03/2022).

(2020, 6 Aralık). *ABD Heyeti Rojava'da; ENKS-PYNK Görüşmeleri Yeniden Başlıyor*. Rûdaw. https://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/0612202011 (Erişim Tarihi: 18/11/2021).

(2021, 10 Mart). *IKBY'den Papa için Sözde 'Kürdistan' Haritalı Pul*. Cumhuriyet. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ikbyden-papa-icin-sozde-kurdistan-haritali-pul-1819443 (Erişim Tarihi: 20/11/2021).

(2021, 14 Ekim). *Türkiye'nin Irak'a İhracatı Neden Azaldı*? Rûdaw. https://www.rudaw.net/turkish/opinion/14102021 (Erişim Tarihi: 20/11/2021).

(2021, 15 Aralık). *Bakan Çavuşoğlu: Serdar Kılıç'ı Ermenistan Özel Temsilcisi Olarak Görevlendireceğiz*. TRT Haber. https://www.trthaber.com/haber/gundem/bakan-cavusoglu-serdar-kilici-ermenistan-ozel-temsilcisi-olarak-gorevlendirecegiz-636297.html (Erişim Tarihi: 14/01/2022).

(2021, 15 Mayıs). *Diasporanın Dört T Planı*. Milliyet. https://www.milliyet.com.tr/siyaset/ diasporanin-dort-t-plani-6505754 (Erişim Tarihi: 24/11/2021).

(2021, 18 Haziran). *Başkan Mesud Barzani: Aras Nehri'nden Geçiş Destanı Tarihsel Bir Öneme Sahip*. Basnews. https://www.basnews.com/tr/babat/695987 (Erişim Tarihi: 20/11/2021).

(2021, 19 Şubat). Çatışma Gündemi. https://catismagundemi.com/irak-kuert-boelgesel-yoenetimi-nde-nuefus-dagilimi (Erişim Tarihi: 20/11/2021).

(2021, 22 Aralık). *Ermenistan Cumhurbaşkanı'ndan Türkiye Açıklaması*. Sözcü. https://www.sozcu.com.tr/2021/dunya/ermenistan-cumhurbaskanindan-turkiye-aciklamasi-6841592/ (Erişim Tarihi: 11/01/2022).

(2021, 24 Nisan). *ABD Başkanı Biden, '24 Nisan' Mesajında 'Soykırım' İfadesini Kullandı*. Bir Gün. https://www.birgun.net/haber/abd-baskani-biden-24-nisan-mesajinda-soykirim-ifadesini-kullandi-342461 (Erişim Tarihi: 25/04/2022).

(2021, 24 Nisan). *ABD Başkanı Joe Biden 24 Nisan Açıklamasında 'Soykırım' Sözcüğünü Kullandı*. Cumhuriyet. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/son-dakika-abd-baskani-joe-biden-24-nisan-aciklamasinda-soykirim-sozcugunu-kullandi-1830755 (Erişim Tarihi: 01/05/2022).

(2021, 25 Aralık). *Ermenistan Başbakanı Paşinyan'dan Erdoğan Açıklaması*. Sözcü. https://www.sozcu.com.tr/2021/dunya/ermenistan-basbakani-pasinyandan-erdogan-aciklamasi-6848566/ (Erişim Tarihi: 11/01/2022).

(2021, 28 Aralık). *Ermenistan ile Yeni Süreç Başladı*. Milliyet. https://www.milliyet.com.tr/siyaset/ermenistan-ile-yeni-surec-basladi-6669710 (Erişim Tarihi: 11/01/2022).

(2021, 3 Eylül). *Rusya: Türkiye-Ermenistan Yakınlaşmasına Katkıda Bulunmaya Hazırız*. Agos. http://www.agos.com.tr/tr/yazi/26122/rusya-turkiye-ermenistan-yakinlasmasina-katkida-bulunmaya-haziriz (Erişim Tarihi: 25/11/2021).

(2021, 5 Haziran). *Irak Başbakanı Kazımi, Amedi Saldırısı Nedeniyle Başkan Barzani'yi Aradı*. Rûdaw. https://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/0506202117 (Erişim Tarihi: 20/11/2021).

(2021, 5 Kasım). *4T Planının Toprak-Tazminat Madde Startı Verildi*. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/dunya/4t-planinin-toprak-tazminat-madde-starti-verildi-7863896 (Erişim Tarihi: 24/11/2021).

(2021, 5 Kasım). *Mesud Barzani: Lozan'dan Beri Devlet Hayali Kuruyoruz*. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/dunya/mesud-barzani-lozandan-beri-devlet-hayali-kuruyoruz-40068858 (Erişim Tarihi: 20/11/2021).

(2021, 9 Mart). *Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nden Skandal Papa Pulu*. Yeni Şafak. https://www.yenisafak.com/dunya/irak-kurt-bolgesel-yonetiminden-skandal-papa-pulu-3602893 (Erişim Tarihi: 11/01/2022).

Acun, C. (2017, 23 Eylül). Kuzey Irak'ta Türkiye Neyi Savunuyor? *Sabah*. https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/canacun/2017/09/23/kuzey-irakta-turkiye-neyi-savunuyor (Erişim Tarihi: 20/12/2019).

Akdoğan, Y. (2010). *Demokratik Açılım Sürecinde Yaşananlar: "İnsanı Yaşat ki Devlet Yaşasın"*, İstanbul: Meydan Yayıncılık.

Akgül Açıkmeşe, S. (2011 Yaz). Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri. *Uluslararası İlişkiler*, 8 (30), 43-73.

Akgül Açıkmeşe, S. (2014). Güvenlik, Güvenlik Çalışmaları ve Güvenlikleştirme. İçinde E. Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* (ss. 241-255). İstanbul: İletişim Yay.

Aksu, F. & Çolak, Y. (2019 Kış). Türkiye'nin Dış Politika Krizlerinde Ahdi Hukuk: Kıbrıs ve Nahçıvan Krizleri. *Bilig*, (88), 19-54.

Aktan, S. (2019, 18 Aralık). ABD Kongresi 1915 Olayları ile İlgili 'Soykırımdır' Kararı Aldı: Peki Bundan Sonra Ne Olacak? *Euronews*. https://tr.euronews.com/2019/12/13/abd-kongresi-1915-olaylar-ile-ilgili-soykirimdir-karar-aldi-peki-bundan-sonra-ne-olacak (Erişim Tarihi: 01/05/2022).

Aktemur, D. (2011, 14 Haziran). 'İnsanlık Anıtı' Artık Yok. *Milliyet*. https://www.milliyet.com.tr/gundem/insanlik-aniti-artik-yok-1402439 (Erişim Tarihi: 30/05/2022).

Akyeşilmen, N. (2013). Çatışma Yönetimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Analiz (ss. 18-44). *Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi.* İçinde N. Akyeşilmen (Ed.), Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Albert, M. & Buzan, B. (2011). Securitization, Sectors and Functional Differentiation. *Security Dialogue*, 42 (4-5), 413-425.

Alipour, A. (2015). Turkey's Stance Towards the Main Developments in the South Caucasus. *Insight Turkey*, 17 (1), 191-211.

Altınbaş, D. (2011). Avrupa Birliği Kurumlarında 'Ermeni Meselesi'. *Ermeni Araştırmaları*, (39), 67-141.

Anadolu Kültür. *Ani, Çevresi ve Dönemi.* https://www.anadolukultur.org/34-calismalarimiz/180-ani-cevresi-ve-donemi/ (Erişim Tarihi: 03/04/2021).

Anadolu Kültür. *Animasyon Atölyeleri*. https://www.anadolukultur.org/34-calismalarimiz/192-turkiyeli-ermenistanli-ve-gurcistanli-genclerle-animasyon-atolyeleri/ (Erişim Tarihi: 03/04/2021).

Anadolu Kültür. *Birbirimizle Konuşmak*. https://www.anadolukultur.org/34-calismalarimiz/188-birbirimizle-konusmak/ (Erişim Tarihi: 03/04/2021).

Anadolu Kültür. *Dağa Tırmanmak Söyleşi Dizisi*. https://www.anadolukultur.org/34-calismalarimiz/191-daga-tirmanmak-soylesi-dizisi/ (Erişim Tarihi: 03/04/2021).

Anadolu Kültür. *Ermenistan-Türkiye Gençlik Senfoni Orkestrası*. https://www.anadolu kultur.org/34-calismalarimiz/190-ermenistan-turkiye-genclik-senfoni-orkestrasi/ (Erişim Tarihi: 03/04/2021).

Anadolu Kültür. *Ermenistan-Türkiye Normalleşme Süreci Destek Programı I ve II*. https://www.anadolukultur.org/34-calismalarimiz/182-ermenistan-turkiye-normallesme-sureci-destek-programi-i-ve-ii/ (Erişim Tarihi: 03/04/2021).

Anadolu Kültür. *Ermenistan-Türkiye Sinema Platformu*. https://www.anadolukultur.org/34-calismalarimiz/885-ermenistan-turkiye-sinema-platformu-etsp/ (Erişim Tarihi: 03/04/2021).

Anadolu Kültür. *Merhabarev*. https://www.anadolukultur.org/34-calismalarimiz/196-merhabarev/ (Erişim Tarihi: 03/04/2021).

Anadolu Kültür. *Sınır tanımayan sanat*. https://www.anadolukultur.org/34-calismalarimiz/195-sinir-tanimayan-sanat/ (Erişim Tarihi: 03/04/2021).

Anadolu Kültür. *Sovyet Propoganda Sanatı*. https://www.anadolukultur.org/34-calismalarimiz/194-sovyet-propaganda-sanati/ (Erişim Tarihi: 03/04/2021).

Anadolu Kültür. *Taşın Şiiri Ani: Kültürlerin Kavşağında bir Mimarlık Hazinesi*. https://www.anadolukultur.org/34-calismalarimiz/179-tasin-siiri-ani-kulturlerin-kavsaginda-bir-mimarlik-hazinesi-sergisi/ (Erişim Tarihi: 03/04/2021).

Anadolu Kültür. *Van Project*. https://www.anadolukultur.org/34-calismalarimiz/189-van-project/ (Erişim Tarihi: 03/04/2021).

Aqrawi, S. (2011, March 29). Update 1-Turkey's Erdogan in First Visit to Iraq Kurd Region. *Reuters*. https://www.reuters.com/article/iraq-turkey-kurds/update-1-turkeys-erdogan-in-first-visit-to-iraq-kurd-region-idUSLDE72S2CD20110329 (Erişim Tarihi: 03/12/2019).

Aradau, C. (2004 December). Security and The Democratic Scene: Desecuritization and Emancipation. *Journal of International Relations and Development*, 1-26.

Arango, T. (2014, December 2). Iraqi Government and Kurds Reach Deal to Share Oil Revenues. *The New York Times.* https://www.nytimes.com/2014/12/03/world/middleeast/kurd-pact-with-baghdad-against-islamic-state.html (Erişim Tarihi: 09/03/2022).

Aras, B. & Karakaya Polat, R. (2008). From Conflict to Cooperation: Desecuritization of Turkey's Relations with Syria and Iran. *Security Dialogue,* 39 (5), 495-515.

Armaoğlu, F. (2005). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995)* (15. Baskı). İstanbul: Alkım Yayınevi.

Arsu, Ş. (2008, September 6). Turkey's President Makes Historic Visit to Armenia. *The New York Times*. https://www.nytimes.com/2008/09/07/world/europe/07turkey.html (Erişim Tarihi: 22/11/2021).

Arsu, Ş. (2013, March 21). Jailed Leader of the Kurds Offers a Truce With Turkey. *The New York Times*. https://www.nytimes.com/2013/03/22/world/europe/kurdish-leader-declares-truce-with-turkey.html (Erişim Tarihi: 06/12/2019).

Ataöv, T. (2009, 3 Mayıs). Ermenistan Sınırını Açma Koşulları. *Cumhuriyet*. https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/turkkaya-ataov/ermenistan-sinirini-acma-kosullari-59348 (Erişim Tarihi: 26/04/2022).

Atashi, E. (2009). Challenges to Conflict Transformation from the Streets. İçinde B. W. Dayton and L. Kriesberg (Eds.), *Conflict Transformation and Peacebuilding: Moving from Violence to Sustainable Peace* (ss. 45-60). Routledge.

Atun, A. (2014, 11 Mayıs). Hocalı Soykırımı ve Büyük Ermenistan Rüyası. *AVİM*. https://avim.org.tr/Blog/HOCALI-SOYKIRIMI-VE-BUYUK-ERMENISTAN-RUYASI (Erişim Tarihi: 29/11/2020).

Atun, A. (2014, 12 Mayıs). Büyük Ermenistan Ülküsü. *Turkish News*. https://www.turkishnews.com/tr/content/2014/05/11/buyuk-ermenistan-ulkusu/ (Erişim Tarihi: 11/01/2022).

Austin, J. L. (1962). *How To Do Things With Words*. The William James Lectures in 1955. Oxford University Press.

Avanos, F. (2021, 27 Eylül). Karabağ Savaşı'nın 1. Yılı. *TRT Haber.* https://www.trthaber.com/haber/dunya/karabag-savasinin-1-yili-611908.html (Erişim Tarihi: 27/11/2021).

Aydın, M. & Özcan, N. A. & Kaptanoğlu, N. (2007). Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye, *TEPAV*. https://www.tepav.org.tr/upload/files/1271232024r5640.Riskler_ve_Firsatlar_Kavsaginda_Irak_in_Gelecegi_ve_Turkiye.pdf (Erişim Tarihi: 18/11/2021).

Aydın, M. (2002). Kafkasya ve Orta Asya'yla İlişkiler. İçinde B. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II. (1980-2001)* (ss. 366-439). İstanbul: İletişim Yayınları.

Aydın, M. (2013). Kafkasya ve Orta Asya'yla İlişkiler. İçinde B. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III. (2001-2012)* (ss. 463-531). İstanbul: İletişim Yayınları.

Babayev, A. (2021, January 6). Nagorno-Karabakh: War is Over, What is to be Done Now? *Global Policy*. https://www.globalpolicyjournal.com/blog/06/01/2021/nagorno-karabakh-war-over-what-be-done-now (Erişim Tarihi: 14/01/2022).

Bağcı, H. (2013). Önsöz Yerine: Çatışma Çözümü. İçinde N. Akyeşilmen (Ed.), *Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi* (ss. 3-17). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Bahçeli, D. (2007, 13 Haziran). *Genel Başkanımız Sayın Dr. Devlet Bahçeli'nin Terör Saldırıları ve AKP Hükümetinin Gaflet Tutumu Hakkında Yapmış Oldukları Yazılı* Basın Açıklaması. [Basın açıklaması]. http://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/16/index.html (Erişim Tarihi: 01/03/2022).

Bahçeli, D. (2007, 22 Ekim). *Genel Başkanımız Sayın Devlet Bahçeli'nin Son Terör Saldırıları Karşısında Hükümetin Tutumu ve Terörle Mücadele Konusunda İzlenmesi Gereken Strateji Hakkında Yaptığı Yazılı Basın Açıklaması.* [Basın açıklaması]. http://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/405/index.html (Erişim Tarihi: 01/03/2022).

Bahçeli, D. (2007, 9 Nisan). *Genel Başkanımız Sayın Dr. Devlet Bahçeli'nin Tırmanan Terör Eylemleri ve Etnik Tahrikler Konusunda Yaptığı Yazılı Basın Açıklaması.* [Basın açıklaması]. http://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/32/index.html (Erişim Tarihi: 10/01/2022).

Bahçeli, D. (2010, 16 Şubat). *Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin TBMM Grup Toplantısında Yapmış Oldukları Konuşma Metni*. [Meclis konuşması]. https://mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/815/index.html (Erişim Tarihi: 11/05/2022).

Balamir Coşkun, B. & Keskin Karagöl, F. (2021). Soğuk Savaş Sonrası Irak'taki İç Çatışmalar. İçinde E. Çıtak, E. Kuşçu Sönmez ve G. Turan (Ed.), *Pandora'nın Kutusu Açıldı: Soğuk Savaş Sonrasında İç Çatışmalar ve İç Savaşlar* (ss. 69-90). Ankara: Palme Yay.

Balamir Coşkun, B. (2008, October). Analysing Desecuritisations: Prospects and Problems for Israeli-Palestinian Reconciliation. *Global Change, Peace & Security,* 20 (3), 393-408.

Balamir Coşkun, B. (2011). *Analysing Desecuritisation: The Case of the Israeli-Palestinian Peace Education and Water Management.* UK: Cambridge Scholars Publishing.

Balcı, A. & Kardaş, T. (2012). The Changing Dynamics of Turkey's Relations with Israel: An Analysis of 'Securitization'. *Insight Turkey,* 14 (2), 99-120.

Balcı, A. (2011). 1990'lar Basınında 'Ermenistan Tehdidi'nin' İnşası: Milliyet Gazetesi Örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6 (2), 297-322.

Balcı, A. (2015). *Dış Politikada Hesaplaşmak: Ak Parti, Ordu ve Kemalizm*. İstanbul: Etkileşim.

Balcı, E. (1998, 15 Eylül). Türkiye'yi Kuşatma Çabaları. *Cumhuriyet*, s.9.

Balzacq, T. (2005). The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context. *European Journal of International Relations,* 11 (2), 171-201.

Bardakçı. M. (2005, 25 Nisan). İşte Kara Kaplı Defterdeki Gerçek. *Hürriyet*. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/iste-kara-kapli-defterdeki-gercek-314377 (Erişim Tarihi: 03/05/2022).

Bayer, R. (2009). Barış ve İhtilaf Çözümü. İçinde N. Beriker (Ed.), *Çatışmadan Uzlaşmaya Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar* (ss. 33-69). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Baykal, D. (2007, 16 Ekim). *CHP Genel Başkanı Baykal: 'Hükümeti, Bir Milli Terör Politikası Oluşturma Konusunda Harekete Geçmeye Çağırıyorum'*. TBMM Meclis Haber. https://meclishaber.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=46033 (Erişim Tarihi: 05/02/2022).

Baysal, B. & Lüleci, Ç. (2015). Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11, (22), 61-96.

Baysal, B. (2017). *Constructing Security in Colombia: The Case of FARC* [Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi].

Bengio, O. (2014). Conflict, Democratization, and the Kurds in the Middle East: Turkey, Iran, Iraq, and Syria. İçinde D. Romano and M. Gürses (Eds.), *Ankara, Erbil, Baghdad: Relations Fraught with Dilemmas* (ss. 267-282). Palgrave Macmillan.

Benoit, K. (2020). Reseach Methods in Political Science and International Relations. İçinde L. Curini and R. Franzese (Eds.), *Text As Data: An Overview* (ss. 461-497). London: Sage Publications.

Bercovitch, J. & Jackson, R. (2020). *Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Çözümü: İlkeler, Yöntemler ve Yaklaşımlar* (H. Özler, Çev.). Ankara: Adres Yayınları. (Orijinal yayın tarihi: 2009)

Beriker, N. (2009). Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü ve Liberal Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dış Siyaset Araçlarına Bütüncül Bir Yaklaşım. İçinde N. Beriker (Ed.), *Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar* (ss. 1-31). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bigo, D. & Tsoukala, A. (2008). Terror, Insecurity and Liberty: Illiberal Practices of Liberal Regimes after 9/11. İçinde D. Bigo & A. Tsoukala (Eds.), *Understanding (In)security* (ss. 1-9). Routledge.

Bigo, D. (2002). Security and Immigration: Toward a Critique of the Governmentality of Unease. *Alternatives,* 27, 63-92.

Bigo, D. (2008). Terror, Insecurity and Liberty: Illiberal Practices of Liberal Regimes after 9/11. İçinde D. Bigo & A. Tsoukala (Eds.), *Globalized (In)security: The Field and The Ban-Opticon* (ss. 10-49). Routledge.

Bila, F. (1997, 6 Kasım). Yeni Siyaset Belgesi. *Milliyet.* https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/yeni-siyaset-belgesi-5372210 (Erişim Tarihi: 10/03/2022).

Bila, F. (2007, 18 Kasım). Baykal: Ya Kesin Sonuç Ya Harekât. *Milliyet*. https://www. milliyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/baykal-ya-kesin-sonuc-ya-harek-t-223559?sessionid=2 (Erişim Tarihi: 01/12/2021).

Bila, F. (2012, 29 Temmuz). Kuzey Irak'ta Ağzı Sütten Yanan Türkiye. *Milliyet*. http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/kuzey-irak-ta-agzi-sutten-yanan-turkiye-1573167 (Erişim Tarihi: 24/07/2019).

Bilgin, P. (2010, Ocak). Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları. *Stratejik Araştırmalar*, 8 (14), 69-96.

Birand, M. A. (2005, 10 Ağustos). Erdoğan'ın Diyarbakır Konuşması Çok Önemli. *Hürriyet.* https://www.hurriyet.com.tr/erdoganin-diyarbakir-konusmasi-cok-onemli-341130 (Erişim Tarihi: 05/03/2022).

Birand, M. A. (2007, 26 Aralık). 22 Temmuz Seçimleri, Dengeleri Değiştirdi. *Hürriyet.* https://www.hurriyet.com.tr/22-temmuz-secimleri-dengeleri-degistirdi-7921144(Erişim Tarihi: 02/03/2022).

Birand, M. A. (2009, 25 Mart). Talabani ve Barzani'den PKK'ya Kötü Haber. *Hürriyet.* http://www.hurriyet.com.tr/talabani-ve-barzani-den-pkk-ya-kotu-haber-11283181 (Erişim Tarihi: 26/11/2019).

Birand, M. A. (2009, 31 Ekim). Açılım Sürüyor, Ankara Kürdistan'ı Tanıyor… *Hürriyet.* http://www.hurriyet.com.tr/acilim-suruyor-ankara-kurdistan-i-taniyor-12822253 (Erişim Tarihi: 02/12/2019).

Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü. Ankara: Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi.

BM Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093827bm_11.pdf (Erişim Tarihi: 05/02/2022).

Booth, K. (1991, October). Security and Emancipation. *Review of International Studies*, 17 (4), 313-326.

Booth, K. (2012). *Dünya Güvenliği Kuramı* (Çağdaş Üngör, Çev.). İstanbul: Küre Yay.

Bozarslan, M. (2015, 9 Ağustos). Çözüm Sürecinde Sona mı Gelindi? *VOA*. https://www.amerikaninsesi.com/a/cozum-surecinde-sona-mi-gelindi/2909196.html (Erişim Tarihi: 04/07/2022).

Brauch, H. G. (2008 Yaz). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü. *Uluslararası İlişkiler,* 5 (18), 1-47.

Buzan, B. & Hansen, L. (2009). *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge University Press.

Buzan, B. & Wæver, O. & de Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis.* London: Lynne Rienner Publishers.

Buzan, B. & Wæver, O. (2003). *Regions and Powers*. New York: Cambridge University Press.

Buzan, B. (1983). *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations.* Brighton: Wheatsheaf Books.

Buzan, B. (1997). Rethinking Security after the Cold War. *Cooperation and Conflict,* 32 (1), 5-28.

Checkel, J. T. (2008). Qualitative Methods in International Relations: A Pluralist Guide. İçinde A. Klotz and D. Prakash (Eds.), *Process Tracing* (ss.114-127). New York: Palgrave Macmillan.

Çalışlar, O. (2014, 1 Eylül). Genelkurmay, Kürt Meselesine 'Kırmızı Çizgi' Çekebilir mi? *Radikal*. http://www.radikal.com.tr/yazarlar/oral-calislar/genelkurmay-kurt-meselesine-kirmizi-cizgi-cekebilir-mi-1210120/ (Erişim Tarihi: 01/03/2022).

Çamlıbel, C. (2015, 25 Nisan). Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan: Sınırın Açılması Çok Şeyi Değiştirir. *Hürriyet*. https://www.hurriyet.com.tr/dunya/ermenistan-cumhurbaskani-serj-sarkisyan-sinirin-acilmasi-cok-seyi-degistirir-28821009 (Erişim Tarihi: 01/02/2022).

Çandar, C. (2007, 10 Nisan). Barzani'ye Ağır ve Ölçülü Cevap. *Hürriyet.* https://www.hurriyet.com.tr/barzani-ye-agir-ve-olculu-cevap-6300912 (Erişim Tarihi: 15/11/2021).

Çandar, C. (2008, 7 Eylül). ?Tarihi Cumartesi? Erivan?da… *Radikal*. http://www.radikal.com.tr/yazarlar/cengiz-candar/tarihi-cumartesi-erivanda-897495/ (Erişim Tarihi: 02/03/2022).

Çandar, C. (2009, 22 Nisan). 'Tek Millet-İki Devlet'e Azerbaycan Uyuyor Mu? *Radikal*. http://www.radikal.com.tr/yazarlar/cengiz-candar/tek-millet-iki-devlete-azerbaycan-uyuyor-mu-932422/ (Erişim Tarihi: 13/10/2021).

Çandar, C. (2011, 1 Nisan). Erdoğan-Barzani: Erbil'de 'Dostum Dostum' Şarkısı. *Radikal.* http://www.radikal.com.tr/yazarlar/cengiz-candar/erdogan-barzani-erbilde-dostum-dostum-sarkisi-1044780/ (Erişim Tarihi: 03/12/2019).

Çandar, C. (2013, Spring). Turgut Özal Twenty Years After: The Man and The Politician. *Insight Turkey*, 15 (2), 27-36.

Çelikpala, M. (2010 Bahar). Türkiye ve Kafkasya: Reaksiyoner Dış Politikadan Proaktif Ritmik Diplomasiye Geçiş. *Uluslararası İlişkiler*, 7 (25), 93-126.

Çeviköz, Ü. (2017, 9 Ekim). Türkiye-Ermenistan İlişkileri Ne Zaman Normalleşir? *Hürriyet*. https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/unal-cevikoz/turkiye-ermenistan-iliskileri-ne-zaman-normallesir-40604059 (Erişim Tarihi: 01/06/2018).

Çubukçu, M. (2005, Aralık). Kuzey Irak'tan Irak Kürdistanı'na. *Birikim*, (200), 12-15.

Davutoğlu, A. (2009). *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* (33. Basım). İstanbul: Küre Yayınları.

Davutoğlu, A. (2013, 21 Mart). Zero Problems in a New Era. *T.C. Dışişleri Bakanlığı*. https://www.mfa.gov.tr/article-by-h_e_-mr_-ahmet-davutoglu_-minister-of-foreign-affairs-of-the-republic-of-turkey-published-in-foreign-policy-magazin-2.en.mfa (Erişim Tarihi: 20/01/2022).

Dayton, B. W. (2009). Conflict Transformation and Peacebuilding: Moving from Violence to Sustainable Peace. İçinde B. W. Dayton and L. Kriesberg (Eds.), *Useful but Insufficient: Intermediaries in Peacebuilding* (ss. 61-73). Routledge.

De Bendern, P. (2009, March 23). Disarm or Leave, Iraq's Talabani Tells PKK. *Reuters.* https://www.reuters.com/article/us-iraq-turkey/disarm-or-leave-iraqs-talabani-tells-pkk-idUSTRE52M38O20090323 (Erişim Tarihi: 26/11/2019).

De Bendern, P. (2009, March 24). Turkey's Gul Presses Kurdish PM on PKK Rebels. *Reuters.* https://www.reuters.com/article/us-iraq-turkey/turkeys-gul-presses-kurdish-pm-on-pkk-rebels-idUSTRE52M38O20090324 (Erişim Tarihi: 25/11/2019).

De Waal, T. (2010, October). Armenia and Turkey: Bridging the Gap. *Carnegie Endowment for International Peace*, Policy Brief 87. https://carnegieendowment.org/files/a rmenia_turkey.pdf (Erişim Tarihi: 13/07/2021).

De Waal, T. (2021, February 11). Unfinished Business in the Armenia-Azerbaijan Conflict. https://carnegieeurope.eu/2021/02/11/unfinished-business-in-armenia-azerbaijan-conflict-pub-83844 (Erişim Tarihi: 14/01/2022).

Derrıda, J. (1997). *Of Grammatology* (Corrected Edition), (Gayatri Chakravorty Spivak, Çev.). Baltimore and London: The John Hopkins University Press.

Doster, B. (2020, 24 Haziran). Yunanistan, Türkiye'ye Karşı Kimlerle İttifak Yapıyor? *Cumhuriyet.* https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/baris-doster/yunanistan-turkiyeye-karsi-kimlerle-ittifak-yapiyor-1747044 (Erişim Tarihi: 24/11/2021).

Dörtkardeş, İ. (2011, 21 Ekim). Irak'a İlk Harekat 1983'te Yapılmıştı. *Hürriyet.* https://www.hurriyet.com.tr/gundem/iraka-ilk-harekat-1983te-yapilmisti-19039866 (Erişim Tarihi: 12/03/2022).

Duman, B. (2017, 4 Kasım). Türkiye'nin Irak Politikası ve İlişkilerin Geleceği. *Star Açık Görüş.* https://www.star.com.tr/acik-gorus/turkiyenin-irak-politikasi-ve-iliskilerin--gelecegi-haber-1271550/ (Erişim Tarihi: 12/12/2019).

Elanchenny, S. & Maraşlıyan, N. (2012). *Breaking the Ice: The Role of Civil Society and Media in Turkey-Armenia Relations* (No 170). Istanbul Kültür University Publication. https://acikerisim.iku.edu.tr/handle/11413/803

Emmers, R. (2007). Securitization. İçinde A. Collins (Ed.), *Contemporary Security Studies* (ss. 109-126). New York: Oxford University Press.

Erdemol, M. K. (2017, 21 Nisan). Türkiye'de Rejim BOP Çizgisinde Değişiyor. *Bir Gün*. https://www.birgun.net/haber/turkiye-de-rejim-bop-cizgisinde-degisiyor-156347 (Erişim Tarihi: 15/02/2022).

Erdoğan, H. & Çakan, Ş. (2013, 21 Mart). Barış Nevruzu. *Star.* https://www.star.com.tr/politika/baris-nevruzu-haber-737931/ (Erişim Tarihi: 18/11/2021).

Erdoğan, R. T. (2021, 26 Nisan). *Kabine Toplantısı'nın Ardından Yaptıkları Konuşma* [Basın açıklaması]. T.C. Cumhurbaşkanlığı. https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/127733/kabine-toplantisi-nin-ardindan-yaptiklari-konusma (Erişim Tarihi: 25/04/2022).

Erdoğan. R. T. (2017). *Dünya 5'ten Büyüktür: Yeni Türkiye Vizyonu*. Cumhurbaşkanlığı Yayınları.

Erdost, M. İ. (2009, 30 Haziran). Türkiye-Ermenistan Sınırı Üzerine. *Cumhuriyet*, s. 2.

Ergin, S. (2018, 15 Aralık). Erivan İzlenimleri (4) – Ter-Petrosyan'la 28 Yıl Sonra Yeniden Karşılaşınca… *Hürriyet*. https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/erivan-izlenimleri-4-ter-petrosyanla-28-yil-sonra-yeniden-karsilasinca-41052709 (Erişim Tarihi: 27/11/2020).

Erkmen, S. (2009, 25 Mart). Cumhurbaşkanı Gül'ün Irak Ziyareti ve Sonuçları. *ORSAM.* https://www.orsam.org.tr/tr/cumhurbaskani-gul-un-irak-ziyareti-ve-sonuclari/ (Erişim Tarihi: 26/11/2019).

European Stability Initiative (ESI). (2009, 21 Nisan). *Gerçeklerle Yüzleşmek: Ermenistan, Türkiye ve Soykırım Tartışması*. https://www.esiweb.org/publications/gerceklerle-yuzlesmek-ermenistan-turkiye-ve-soykirim-tartismasi (Erişim Tarihi: 20/05/2022).

Ferik, M. (2015). *Recep Tayyip Erdoğan'lı Yıllar*. İstanbul. https://play.google.com /books/reader?id=yBqTCwAAQBAJ&hl=tr&pg=GBS.PP1 (Erişim Tarihi: 20/12/2018).

Fırat, D. & Şannan, B. & Arslan, Z. (2016, Ağustos). Basında 24 Nisan Ermeni Soykırımı'nı Anma Günü 1995-2015. *Hrant Dink Vakfı*. https://hrantdink.org/tr/asulis/yayinlar/72-medyada-nefret-soylemi-raporlari/396-basinda-24-nisan-ermeni-soykirimi-ni-anma-gunu-1995-2015 (Erişim Tarihi: 01/03/2022).

Fischer, D. (2013, November 13). A Brief History of TRANSCEND. http://www.tr anscend.org/history (Erişim Tarihi: 01/05/2022).

Fuller, L. & Martirosian, A. (2009, 30 Nisan). How Will Dashnaks' Withdrawal From Ruling Coalition Impact On Armenian Political Landscape? *RFE/RL.* https://www.rferl.org/a/How_Will_Dashnaks_Withdrawal_From_Ruling_Coalition_Impact_On_Armenian_Political_Landscape/1619219.html (Erişim Tarihi: 28/11/2021).

Galtung, J. & Fischer, D. (2013). *Johan Galtung: Pioneer of Peace Research* (Vol. 5). Springer Briefs on Pioneers in Science and Practice.

Gerçeker, B. (2005, 7 Aralık). Kürt Meselesi: Çözüme Doğru mu? *Bir Gün.* https://www .birgun.net/haber/kurt-meselesi-cozume-dogru-mu-4662 (Erişim Tarihi: 20/09/2019).

Gökçen, S. (1993, 1 Mayıs). Ankara-Erivan Arasında Kamuoyu Engeli. *Cumhuriyet*, s.8.

Göksedef, E. (27 Aralık 2021). Türkiye-Ermenistan İlişkileri: Son 30 Yılda Neler Yaşandı? *BBC*. https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-59802160 (Erişim Tarihi: 26/06/2022).

Görgülü, A. (2008, Mayıs). Türkiye-Ermenistan İlişkileri: Bir Kısır Döngü. *TESEV.* https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_Turkiye_Ermenistan_Iliskileri_Bir_Kisir_Dongu.pdf (Erişim Tarihi: 20/09/2020).

Güger, M. B. (2021, 25 Nisan). 'Sözde Soykırım' İddiaları Konusunda Hangi Ülke Nerede Duruyor? *Cumhuriyet*. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/sozde-soykirim-iddialari-konusunda-hangi-ulke-nerede-duruyor-1830891 (Erişim Tarihi: 01/02/2022).

Gül, A. (2004, Haziran). Türkiye Küresel Barışın Teminatıdır. *Anlayış,* (13). http://www .anlayis.net/makaleGoster.aspx?makaleid=3526 (Erişim Tarihi: 10/03/2022).

Güler, A. & Akgül, S. (1998). *Atatürk'ün Düşünce Dünyası.* Ankara: Ocak Yayınları.

Gündüz, S. (2014, 1 Mart). 1 Mart 2003 Tezkeresi Üzerine Bir Kanaat. *Al Jazeera*. http://www.aljazeera.com.tr/gorus/1-mart-2003-tezkeresi-uzerine-bir-kanaat (Erişim Tarihi: 05/04/2022).

Halaçoğlu, Y. (2021, Haziran). *Osmanlı'nın Son Döneminde Ermeniler: Osmanlı Devleti Neden Tehcir Uyguladı?* TBMM Basımevi.

Hancılar, Ö. (2021). 1983-1987 Kuzey Irak'taki Türk Sınır Ötesi Operasyonlarının Hukukîliği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (46), 347-359.

Hansen, L. (2006). *Security As Practice: Discourse Analysis and The Bosnain War.* Londan&New York: Routledge.

Hansen, L. (2011). The Politics of Securitization and the Muhammad Cartoon Crisis: A Post-structuralist Perspective. *Security Dialogue*, 42(4-5), 357-369.

Heidelberg Institute for International Conflict Research (HIIK). (2021). *Conflict Barometer 2020*, Heidelberg.

Helsinki Yurttaşlar Derneği. *Uluslararası Yaz Okulu/Antakya 2005: 'Yavaş Yavaş/Gamats Gamats*'. https://hyd.org.tr/tr/calismalar/uluslararasi-ve-yerel-yaz-okullari/135-uluslara rasi-yaz-okulu-antakya-2005-yavas-yavas-gamats-gamats (Erişim Tarihi: 09/10/2021).

Hill, F. & Kirişçi, K. & Moffatt, A. (2015 Winter). Armenia and Turkey: From Normalization to Reconciliation. *Turkish Policy Quarterly*, 13 (4), 127-138.

Hrant Dink Vakfı. (2014, Kasım). *Türkiye-Ermenistan Sınırı Sosyo-Ekonomik Etkiler Araştırması*. APA UNIPRINT.

Hrant Dink Vakfı. *Mühürlü Kapı…* https://hrantdink.org/tr/hdv-yayinlari/30-konferans-kitaplari/471-muhurlu-kapi-turkiye-ermenistan-sinirinin-gelecegi (Erişim Tarihi: 09/10/2021).

http://ozurbekliyorum.com/ (Erişim Tarihi: 04/12/2020).

International Crisis Group (ICG). (2009, April 14). Turkey and Armenia: Opening Minds, Opening Borders. Europe Report (199).

İdiz, S. (2009, 5 Eylül). Diasporadan Beklenen Tepki. *Milliyet.* https://www.milliyet .com.tr/yazarlar/semih-idiz/diasporadan-beklenen-tepki-1135757 (Erişim Tarihi: 12/12/2020).

İdiz, S. (2010). The Turkish-Armenian Debacle. *Insight Turkey*, 12 (2), 11-19.

İnat, K. (2006). Irak 2005. İçinde K. İnat, A. Balcı (Ed.), *Ortadoğu Yıllığı 2005* (ss. 53-78). Nobel.

İnce, B. (2012). *Citizenship and Identity in Turkey: From Ataturk's Republic to the Present Day*. New York: I. B. Tauris.

İşeri, E. & Çelik, N. (2015). Kafkasya Güvenlik Kompleksi'nde Türk-Ermeni Açmazı. İçinde Ö. Z. Oktav, H. S. Ertem (Ed.), *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Krizler* (ss. 331-363). Nobel Yayıncılık.

Kajjo, S. (2020, 27 Haziran). ABD Suriyeli Kürtler'i Birleştirebilir mi? *VOA.* https://www. amerikaninsesi.com/a/abd-suriyeli-kurtleri-birlestirebilir-mi/5479868.html (Erişim Tarihi: 18/11/2021).

Kaliber, A. (2005 Güz). Türkiye'de Güvenlikleştirilmiş Bir Alan Olarak Dış Politikayı Yeniden Düşünmek: Kıbrıs Örneği. *Uluslararası İlişkiler,* 2 (7), 31-60.

Kaplan, S. (2019, 25 Ekim). Terör Örgütü PKK 35 Yıldır Kan Döküyor. *Anadolu Ajansı.* https://www.aa.com.tr/tr/baris-pinari-harekati/teror-orgutu-pkk-35-yildir-kan-dokuyor/1625988 (Erişim Tarihi: 16/11/2021).

Kardaş, T. (2014). Güvenlik. İçinde Ş. Kardaş, A. Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular* (ss. 226-234). İstanbul: Küre Yay.

Kayhan Pusane, Ö. (2017, September 6-9) "Desecuritization of Turkish Foreign Policy Towards Northern Iraq: Actor, Context, and Audience", *ECPR 2017 General Conference*, Oslo, Norway.

Keskin Karagöl, F. (Ocak 2015). *Çatışma Çözümleri ve Çözüm Sürecinde Kriz Evresi* (No 7). ORMER. https://ormer.sakarya.edu.tr/20,3,,114,catisma_cozumleri_ve_cozum_surecinde _kriz_evresi.html (Erişim Tarihi: 09/10/2020).

Keskin Karagöl, F. (2015, 26 Eylül). Kürt Sorunu'nun Çözümünde 'Şiddetli Kriz' Evresi. *Star Açık Görüş*. https://www.star.com.tr/acik-gorus/kurt-sorununun-cozumunde-siddetli-kriz-evresi-haber-1058877/ (Erişim Tarihi: 16/03/2022).

Klotz, A. (2008). Qualitative Methods in International Relations: A Pluralist Guide. İçinde A. Klotz and D. Prakash (Eds.), *Case Selection* (ss. 43-58). New York: Palgrave Macmillan.

Knight, B. (2010, 3 Haziran). Turkey Opens a New Chapter in Kurdish Relations. *DW.* https://www.dw.com/en/turkey-opens-a-new-chapter-in-kurdish-relations/a-5646105 (Erişim Tarihi: 11/12/2019).

Koç, Y. T. (2021, 17 Haziran). Çatışma Israrının Kazananı Olmaz. *Bir Gün*, https://www.birgun.net/haber/catisma-israrinin-kazanani-olmaz-348618 (Erişim Tarihi: 20/11/2021).

Koçer, G. (2008). AKP'nin ve Tayyip Erdoğan'ın Dış Politika Felsefesi. İçinde H. Çakmak (Ed.), *Türk Dış Politikası: 1919-2008* (ss. 920-926). Ankara: Platin.

Kök Arslan, H. & Çapan, F. (2013). Çatışma Çözümüne Temel Yaklaşımlar. İçinde N. Akyeşilmen (Ed.), *Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi* (ss. 45-57). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Köse, T. (2017). Çözüm Sürecinin Yükseliş ve Düşüşü. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 4 (1) 13-40.

Köse, T. (2019, March). *Armenia and Turkey: An Overview of Relations and Prospects for Normalization*, İstanbul: Hrant Dink Foundation Publications.

Kösebalaban, H. (2014). *Türk Dış Politikası: İslam, Milliyetçilik ve Küreselleşme* (Hüsamettin İnaç, Çev.). BigBang Yayınları.

Kriesberg, L. (2016). *Louis Kriesberg: Pioneer in Peace and Constructive Conflict Resolution Studies*. Switzerland: Springer International Publishing.

Kurt, S. (2017, Kasım). Dağlık Karabağ Sorununun Güvenlikleştirme Teorisi Çerçevesinde Analizi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 6 (2), 1-22.

Küçükkoşum, S. (2009, 19 Ekim). Azerbaycan Türk Bayraklarını İndirdi. *Habertürk.* https://www.haberturk.com/dunya/haber/180182-azerbaycan-turk-bayraklarini-indirdi (Erişim Tarihi: 25/11/2021).

Küçükyılmaz, M. M. (2019). Medyada Demokratik Açılım ve Bir İletişim Krizi Olarak Habur Vakası: Eleştirel Bir Yaklaşım. *Turkish Studies*, 14 (6), 2923-2937.

Lamont, C. (2015). *Research Methods in International Relations*. Britain: Sage Publications.

Lundgren, Å. (2007). *The Unwelcome Neighbour, Turkey's Kurdish Policy*. I. B. TAURIS.

Lüle, Z. (2008, 22 Aralık). Ermenistan ile Çözüme Hiç Bu Kadar Yakın Olmadık. *Hürriyet.* https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ermenistan-ile-cozume-hic-bu-kadar-yakin-olmadik-10617860 (Erişim Tarihi: 16/01/2022).

Lütem, Ö. E. (2008). Olaylar ve Yorumlar. *Ermeni Araştırmaları*, (31), 7-30.

Lütem, Ö. E. (2015). Türkiye-Ermenistan İlişkilerinin Güncel Durumu. *Ermeni Araştırmaları*, (50), 231-373.

Markedonov, S. (2011, 27 Mart). A Nonlinear Reconciliation. *Russia in Global Affairs*. https://eng.globalaffairs.ru/articles/a-nonlinear-reconciliation/ (Erişim Tarihi: 23/11/2021).

McCarthy, J. (2005, March 24). *Presentation by Prof. Justin McCarthy at the Turkish Grand National Assembly on "The Reality of Armenian Issue" Conference*. T.C. Dışişleri Bakanlığı. https://www.mfa.gov.tr/presentation-by-prof_-justin-mccarthy-at-the-tgna-on-_the-reality-of-armenian-issue_-conference-on-march-24_-2005_.en.mfa (Erişim Tarihi: 21/06/2022).

Mcdonald, M. (2008). Securitization and the Construction of Security. *European Journal of International Relations*, 14 (4), 563-587.

Mehtiyev, E. (2010). Turkish-Armenian Protocols: An Azerbaijani Perspective. *Insight Turkey*, 12 (2), 41-47.

Milli Güvenlik Kurulu. *21 Şubat 2008 Tarihli Toplantı*. https://www.mgk.gov.tr/index.php/21-subat-2008-tarihli-toplanti (Erişim Tarihi: 17/12/2019).

Milli Güvenlik Kurulu. *23 Şubat 2007 Tarihli Toplantı*. https://www.mgk.gov.tr/index.php/23-subat-2007-tarihli-toplanti (Erişim Tarihi: 18/12/2019).

Milli Güvenlik Kurulu. *24 Nisan 2008 Tarihli Toplantı*. https://www.mgk.gov.tr/index.php/24-nisan-2008-tarihli-toplanti (Erişim Tarihi: 14/11/2019).

Minasyan, S. (2010). Prospects for Normalization between Armenia and Turkey: A View from Yerevan. *Insight Turkey*, 12 (2), 21-30.

Miş, N. (2012, Nisan). *Güvenlikleştirme Teorisi ve Türkiye'de Güvenlikleştirme Siyaseti: 1923-2003* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Sakarya Üniversitesi.

Müderrisoğlu, O. (2009, 31 Ekim). Barzani Demokratik Açılıma Destek Verdi. *Sabah.* https://www.sabah.com.tr/gundem/2009/10/31/barzani_demokratik_acilima_destek_verdi (Erişim Tarihi: 20/11/2019).

Neumann, I. B. (2008). Qualitative Methods in International Relations: A Pluralist Guide, İçinde A. Klotz and D. Prakash (Eds.), *Discourse Analysis* (ss. 61-77). New York: Palgrave Macmillan.

Obama, B. (2008, 19 Ocak). Statement by Senator Obama on the Importance of US-Armenia Relations. https://www.presidency.ucsb.edu/documents/statement-senator-obama-the-importance-us-armenia-relations (Erişim Tarihi: 01/03/2022).

Oelsner, A. (2005). (De)Securitisation Theory and Regional Peace: Some Theoretical Reflections and a Case Study on the Way to Stable Peace. *European University Institute Working Papers,* RSCAS (27), ss. 1-21.

Oktav, Ö. Z. (2010, Ocak). Çok Boyutlu Türk Dış Politikasına Bir Örnek: Türkiye-Irak-Bölgesel Kürt Yönetimi Arasında Gelişen İlişkiler ve Nedenleri. *Ortadoğu Etütleri*, 2 (2) 53-74.

Okur, M. (2010 Güz). Kafkasya'dan Karadeniz'e "Büyük Ermenistan Projesi": İddialar ve Gerçekler. *KÖK Araştırmalar,* 12 (2), 13-34.

Oran, B. (2002). 1919-1923: Kurtuluş Yılları. İçinde B. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I: 1919-1980*. (6. Baskı, ss. 95-215). İstanbul: İletişim.

Oran, B. (2013). Ermenilerden Özür Kampanyası. İçinde B. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III: 2001-2012* (s. 495). İstanbul: İletişim.

Oran, B. (2013). Türkiye-Ermenistan Sınırının Tanınması Meselesi. İçinde B. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III: 2001-2012*. (s. 500). İstanbul: İletişim.

Ozinian, A. (2017, 22 Aralık). Ankara ve Yerevan Protokolleri Tartışıyor. *Agos.* http://www.agos.com.tr/tr/yazi/19927/ankara-ve-yerevan-protokolleri-tartisiyor (Erişim Tarihi: 28/11/2021).

Övür, M. (2012, 30 Eylül). AK Parti Kongresi ve Barzani. *Sabah.* https://www.sabah.com.tr/yazarlar/ovur/2012/09/30/ak-parti-kongresi-ve-barzani (Erişim Tarihi: 04/12/2019).

Özalp, G. (2009, 11 Ekim). 'Kriz'li İmza. *Milliyet*. https://www.milliyet.com.tr/siyaset/kriz-li-imza-1148833 (Erişim Tarihi: 28/11/2021).

Özdağ, Ü. (2010). *PKK Terörü Neden Bitmedi, Nasıl Biter?* (6. Baskı). Ankara: Kripto Kitaplar.

Özel Tümer, D. (2014, 22 Kasım). Davutoğlu Bağdat ve Erbil'de 'Özlem' Giderdi. *Al Jazeera.* http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/davutoglu-bagdat-ve-erbilde-ozlem-giderdi (Erişim Tarihi: 08/12/2019).

Özer, V. (2014, 8 Mart). Rojbaş Süleymaniye. *Hürriyet.* http://www.hurriyet.com.tr/rojbas-suleymaniye-25964251 (Erişim Tarihi: 07/12/2019).

Özerdem, A. (2013). *Barış İnşası Kuram ve Uygulaması*. Nobel Yay.

Özkök, H. (2003, 26 Mart). *Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök'ün Basın Açıklaması* [Basın açıklaması]. BBC. https://www.bbc.co.uk/turkish/genelkurmay_aciklama.shtml (Erişim Tarihi: 15/03/2022).

Özpek, B. B. (2011). Çatışmadan İşbirliğine: Türkiye ve Iraklı Kürtler. İçinde B. Duran, K. İnat ve M. Özcan (Ed.), *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010* (ss. 579-596). İstanbul: SETA Yayınları.

Öztığ, L. İ. (2018 Bahar). Türkiye ve Ermenistan İlişkilerinde Nahçıvan Sorunu. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 18 (36), 413-430.

Öztürk Tuncel, D. & Çelikpala, M. (2019). Turkey's Rapprochements with Greece and Armenia: Understanding Path Breaking Steps. *Southeast European and Black Sea Studies*, 19 (3), 431-449.

Öztürk, S. (2015, 6 Haziran). Sınırdaki Türkmenler Türkiye'ye Girebilmek için 'Kürdüm' Diyor!.. *Sözcü.* https://www.sozcu.com.tr/2015/gundem/sinirdaki-turkmenler-turkiyeye-girebilmek-icin-kurdum-diyor-851673/ (Erişim Tarihi: 19/12/2019).

Philips, D. L. (2012). *Diplomatic History: The Turkey-Armenia Protocols*. New York: Columbia University Institute for the Study of Human Rights.

Ramsbotham, O. & Woodhouse, T. & Miall, H. (2011). *Contemporary Conflict Resolution: The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts*, (3rd Edition). Polity Press.

Recknagel, C. & Vantsian, S. (2010, 22 Nisan). Armenia Suspends Ratification of Turkey Deal. *RFE/RL.* https://www.rferl.org/a/Armenias_Ruling_Coalition_Calls_For_Suspending_Ratification_Of_Turkey_Deal/2021055.html (Erişim Tarihi: 25/11/2021).

Rice, C. (2003, August 7). Transforming the Middle East. *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2003/08/07/transforming-the-middle-east/2a267aac-4136-45ad-972f-106ac91e5acd/ (Erişim Tarihi: 04/03/2022).

Rogers, P. & Ramsbotham, O. (1999). Then and Now: Peace Research-Past and Future. *Political Studies,* (47), 740-754.

Rogers, P. (2007). Peace Studies. İçinde A. Collins (Ed.), *Contemporary Security Studies* (ss. 35-52). New York: Oxford University Press.

Saldırı'nın (Tecavüzün) Tanımı: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3814 (XXIX) Sayılı ve 1974 Tarihli Kararı. https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktaraflisoz/bm/bm_31.pdf (Erişim Tarihi: 22/03/2022).

Sancar, M. & Akgönül, S. (2013). İnsan Hakları Konusu. İçinde B. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III (2001-2012)* (ss. 709-775). İstanbul: İletişim.

Sarı Ertem, H. (2015). 'Kuzey Irak'tan 'Irak Kürdistanı'na: Ankara-Erbil İlişkilerindeki Dönüşümün Siyasi ve Ekonomik Temelleri. İçinde Ö. Z. Oktav, H. S. Ertem (Ed.), *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Krizler* (ss. 293-330). Nobel Yayıncılık.

Sarıibrahimoğlu, L. (1994, 12 Ağustos). Ankara, Kürt Toplantısından Rahatsız. *Cumhuriyet*, s.9.

Sarıibrahimoğlu, L. (1996, 15 Nisan). Yılmaz'dan Aliyev'e Güvence. *Cumhuriyet*, s. 10.

SAÜ Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi. ASALA. https://satemer.sakarya.edu.tr/tr/icerik/19787/101536/ermeni-teror-orgutu-asala-ve-faaliyetleri (Erişim Tarihi: 06/07/2022).

SAÜ Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi. JCAG-ARA. https://satemer.sakarya.edu.tr/tr/icerik/19759/101305/ermeni-soykirimi-adalet-komandolari-ermeni-devrimci-ordusu-jcag-ara-ve-faaileyetleri (Erişim Tarihi: 06/07/2022).

Selcen, A. (2017, 26 Mart). Erbil Başkonsolosluğu Nasıl Açıldı? *Gazete Duvar*. https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/03/26/erbil-baskonsoloslugu-nasil-acildi (Erişim Tarihi: 12/07/2022).

Shorto, S. (2016). Is Lene Hansen's Critique of the Copenhagen School Valid, or is the Inability of the Silent to Securitise Problems Itself a Securitising Act? *Capita International Security*, 1-12.

Stritzel, H. (2007). Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond. *European Journal of International Relations,* 13 (3), 357-383.

Stritzel, H. (2011). Security, the Translation. *Security Dialogue,* 42 (4-5), 343-355.

Süngü, Y. (2017, 27 Eylül). Kuzey Irak Ekonomisinin Can Damarı Türk Şirketleri. *Yeni Şafak*. https://www.yenisafak.com/yazarlar/yasarsungu/kuzey-irak-ekonomisinin-can-damari-turk-sirketleri-2040326 (Erişim Tarihi: 18/12/2019).

Şafak, E. (2007, 18 Şubat). Bir 'Atlatma' Öyküsü. *Sabah*. https://www.sabah.com.tr/ya zarlar/safak/2007/02/18/bir__atlatma__oykusu (Erişim Tarihi: 16/12/2019).

T.C. Anayasası. https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe? MevzuatTur=1&MevzuatNo=2709&MevzuatTertip=5 (Erişim Tarihi: 28/11/2021).

T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2017, 3 Ekim). *Kuzey Irak'taki Referandum Bölgemizin Bağrına Hançer Saplama Girişimidir*. https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/84759/kuzey-iraktaki-referandum-bolgemizin-bagrina-hancer-saplama-girisimidir.html (Erişim Tarihi: 27/06/2018).

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (1994, Mayıs). *Dışişleri Bakanlığı 1992 Tarihçesi.* Ankara: Dışişleri Eğitim Merkezi. http://diad.mfa.gov.tr/diad/tarihce/1992-2.pdf (Erişim Tarihi: 23/11/2021).

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2003, 29 Mart). *Türkiye'nin ABD ile Irak Harekatı Çerçevesinde Yeterince İşbirliği Göstermemiş Olduğu Yolundaki İddialara ve Eleştirilere Cevap*. No. 49. https://www.mfa.gov.tr/no_49---29-mart-2003_-turkiye_nin-abd-ile-irak-harekati-cercevesinde-yeterince-isbirligi-gostermemis-oldugu-yolundaki-iddialara-ve-elestirilere-cevap.tr.mfa (Erişim Tarihi: 09/03/2022)

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2003, 4 Mart). *Irak'ın Kuzeyinde Belirli Kesimlerin Türkiye Aleyhtarı Bir Kampanya Başlattıklarının Görülmesine Dair Açıklama*. No: 34. https://www.mfa.gov.tr/no_34---4-mart-2003_-irak_in-kuzeyinde-belirli-kesimlerin-turkiye-aleyhtari-bir-kampanya-baslattiklarinin-gorulmesine-dair-aciklama.tr.mfa (Erişim Tarihi: 08/03/2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2004, 5 Mart). *Irak'ta Geçici İdari Yasa'nın İmzalanmasında Bugün Karşılaşılan Güçlükler Hk*. No: 39. https://www.mfa.gov.tr/no_-39---5-mart-2004_-irak_ta-gecici-idari-yasa_nin-imzalanmasinda-bugun-karsilasilan-guclukler-hk.tr.mfa (Erişim Tarihi: 15/03/2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2005, 15 Nisan). *Başbakan Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın Ermenistan Devlet Başkanı Robert Koçaryan'a Gönderdiği Mektup hk*. No.62. http://www.mfa.gov.tr/no_62---15-nisan-2005_-basbakan-sayin-recep-tayyip-erdogan_in-ermenistan-devlet-baskani-robert-kocaryan_a-gonderdigi-mektup-hk_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 20/10/2020).

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2007, 1 Kasım). *Sayın Bakanımızın Basın Toplantısında Yaptıkları Konuşma*. [Basın açıklaması]. https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-basin-toplantisinda-yaptiklari-konusma_-1-kasim-2007.tr.mfa (Erişim Tarihi: 15/11/2021).

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2009, 11 Ekim). *Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu'nun Türkiye ile Ermenistan Arasında Zürih'te İmzalanan Protokollere İlişkin TRT'ye Verdiği Mülakat*. http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-turkiye-ile-ermenistan-arasinda-zurih_te-imzalanan-protokollere-iliskin-degerlendirme.tr.mfa (Erişim Tarihi: 12/12/2020).

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2009, 22 Nisan). *Türkiye Cumhuriyeti ve Ermenistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlıkları ile İsviçre Federal Dışişleri Bakanlığı'nın Ortak Açıklaması*. No. 56, https://www.mfa.gov.tr/no_-56_-22-nisan-2009_-turkiye-ermenistan-iliskileri-hk_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 10/01/2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2009, 31 Ağustos). *Türkiye Cumhuriyeti ve Ermenistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlıkları ile İsviçre Federal Dışişleri Bakanlığı'nın Ortak Basın Açıklaması*. [Basın açıklaması]. No. 153. https://www.mfa.gov.tr/no_-153-turkiye-cumhuriyeti-ve-ermenistan-cumhuriyeti-disisleri-bakanliklari-ile.tr.mfa (Erişim Tarihi: 10/01/2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2010, 18 Ocak). *Ermenistan Anayasa Mahkemesi'nin Türkiye-Ermenistan Protokollerine İlişkin Gerekçeli Kararı Hk*. No: 14. https://www.mfa.gov.tr/no_-14_-18-ocak-2010_-ermenistan-anayasa-mahkemesi_nin-turkiye-ermenistan-protokollerine-iliskin-gerekceli-karari-hk_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 19/10/2021).

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2017, 25 Eylül). *IKBY Referandumu Hk*. No: 297, http://www.mfa.gov.tr/no_-297_-ikby-referandumu-hk.tr.mfa (Erişim Tarihi: 16/12/2019).

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2020, 10 Ağustos). *Sevr Anlaşması'nın 100. Yıldönümü Bahanesiyle Ermenistan Makamlarınca Yapılan Açıklamalar Hk*. No. 171. https://www.mfa.gov.tr/no_-171_-sevr-anlasmasi-nin-100-yildonumu-bahanesiyle-ermenistan-makamlarinca-yapilan-aciklamalar-hk.tr.mfa (Erişim Tarihi: 12/01/2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2021, 10 Mart). *Papa'nın Ziyareti Vesilesiyle IKBY Tarafından Bastırılması Planlanan Pul Hk*. No. 89. https://www.mfa.gov.tr/no_-89_-papa-nin-ziyareti-vesilesiyle-ikby-tarafindan-bastirilmasi-planlanan-pul-hk.tr.mfa (Erişim Tarihi: 11/01/2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022, 14 Ocak). *Türkiye ile Ermenistan Normalleşme Süreci Özel Temsilcileri Büyükelçi Serdar Kılıç ve Ermenistan Parlamentosu Başkan Yardımcısı Ruben Rubinyan'ın Görüşmeleri Hk*. No. 18. https://www.mfa.gov.tr/no_-18_-turkiye-ile-ermenistan-normallesme-sureci-gorusmeleri-hk.tr.mfa (Erişim Tarihi: 20/01/2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022, 5 Ocak). *Türkiye ve Ermenistan Özel Temsilcileri Arasındaki İlk Toplantı Hk*. No. 3. https://www.mfa.gov.tr/no_-3_-turkiye-ve-ermenistan-ozel-temsilcileri-arasindaki-ilk-toplanti-hk.tr.mfa (Erişim Tarihi: 11/01/2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.). *Dışişleri Bakanı Davutoğlu 'Türkiye ve Azerbaycan Ezelden Ebede İki Kardeş Ülkedir*. https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-turkiye-ve-azerbaycan-ezelden-ebede-iki-kardes-ulkedir.tr.mfa (Erişim Tarihi: 20/01/2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.). *Dışişleri Bakanı Davutoğlu Süleymaniye Forumu'na Katıldı*.. http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-suleymaniye-forumu_na-katildi.tr.mfa (Erişim Tarihi: 07/12/2019).

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.). *Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü (KEİ)*. https://www.mfa.gov.tr/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu-_kei_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 01/03/2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.). *Sayın Başbakanımızın 12-13 Mayıs 2009 Tarihlerinde Azerbaycan'a Yaptıkları Ziyaret Sırasında Yayınlanan Ortak Bildiri*. https://www.mfa.gov.tr/sayin-basbakanimizin-12-13-mayis-2009-tarihlerinde-azerbaycan_a-yaptiklari-ziyaret-sirasinda-yayinlanan-ortak-bildiri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 20/01/2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.). *Sayın Başbakanımızın Osmanlı İmparatorluğu'nun Yıkılış Döneminde Hayatını Kaybeden Osmanlı Ermenilerine İlişkin Açıklaması*. [Basın açıklaması]. https://www.mfa.gov.tr/sayin-basbakanimizin-osmanli-imparatorlugu_nun-yikilis-doneminde-hayatini-kaybeden-osmanli-ermenilerine-iliskin-aciklamasi.tr.mfa (Erişim Tarihi: 28/06/2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.). *Türkiye Cumhuriyeti ile Ermenistan Cumhuriyeti Arasında Diplomatik İlişkilerin Kurulmasına Dair Protokol* ve *Türkiye Cumhuriyeti ile Ermenistan Cumhuriyeti Arasında İlişkilerin Geliştirilmesine Dair Protokol.* http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/t%C3%BCrkiye-ermenistan-turkce.pdf (Erişim Tarihi: 22/11/2020).

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.). *Türkiye-Ermenistan Siyasi İlişkileri*. https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ermenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 26/11/2021).

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.). *Türkiye-Irak Siyasi İlişkileri*. http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-siyasi-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 11/12/2019).

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2017, Mayıs). *PKK/KCK Terör Örgütünün Suriye Kolu: PYD-YPG*. https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/deneme/YAYINLAR/%C4%B0%C3%87ER%C4%B0K/pyd_arapca.pdf (Erişim Tarihi: 16/11/2021).

T.C. İletişim Başkanlığı. (2021, 21 Mayıs). *Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığının düzenlediği 'Şehit Diplomatlar Sergisi' New York'ta Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun katılımıyla açıldı.* https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskanligi-iletisim-baskanliginin-duzenledigi-sehit-diplomatlar-sergisi-new-yorkta-disisleri-bakani-cavusoglunun-katilimiyla-acildi (Erişim Tarihi: 24/11/2021).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2015). *Akdamar Anıt Müzesi (Kilisesi) (Van)*. https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-137897/akdamar-anit-muzesi-kilisesi-van-2015.html (Erişim Tarihi: 28/06/2022).

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2021). *Irak Ülke Profili*. https://ticaret.gov.tr/data/5efddfdd13b876a83c6f2fba/Irak%20%C3%9Clke%20Profili.pdf (Erişim Tarihi: 19/11/2021).

Taşdemir, F. (2015). Uluslararası Hukuk Açısından 'Soykırım Suçu' ve 1915-1916 Ermeni Olayları. İçinde S. Tamçelik (Ed.), *Ermenistan: Tarih, Hukuk, Dış Politika ve Toplum* (ss. 77-104). Gazi Kitabevi.

Taşkıran, C. (2015). 1915 Yılı Ermeni Tehciri. İçinde S. Tamçelik (Ed.), *Ermenistan: Tarih, Hukuk, Dış Politika ve Toplum* (ss. 1-76). Gazi Kitabevi.

Tavernise, S. & Campbell, R. (2008, July 11). Turkish Premier, in Iraq, Highlights a Warming Trend. *The New York Times.* https://www.nytimes.com/2008/07/11/world/middleeast/11iraq.html (Erişim Tarihi: 28/11/2019).

Tavernise, S. (2007, October 22). Iraq and Turkey See Tensions Rise After Ambush. *The New York Times.* https://www.nytimes.com/2007/10/22/world/europe/22turkey.html (Erişim Tarihi: 18/12/2019).

TBMM Genel Kurul Tutanağı, 23. Dönem 3. Yasama Yılı, 72. Birleşim, 6 Nisan 2009, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil3/bas/b072m.htm, (Erişim Tarihi: 27/11/2021).

Tekfidan Gümüş, N. (2021, 17 Aralık). Erivan ile Uzlaşma Bu Kez Olur mu. *Hürriyet.* https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/nilgun-tekfidan-gumus/erivan-ile-uzlasma-bu-kez-olur-mu-41962661 (Erişim Tarihi: 11/01/2022).

Tınç, F. (2008, 9 Mayıs). Kuzey Irak Açılımı İç Barışı Güçlendiriyor. *Hürriyet.* http://www.hurriyet.com.tr/kuzey-irak-acilimi-ic-barisi-guclendiriyor-8897455 (Erişim Tarihi: 25/11/2019).

Tınç, F. (2009, 24 Nisan). Yol Haritası Günü Kurtardı Ama. *Hürriyet*. https://www.hurriyet.com.tr/yol-haritasi-gunu-kurtardi-ama-11501906 (Erişim Tarihi: 22/11/2021).

Tilly, C. & Goodin, R. E. (2006). The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis. İçinde R. E. Goodin and C. Tilly (Eds.), *It Depends* (ss.3-32). Oxford: Oxford University Press.

Turan, R. & Safran, M. & Hayta, N. & Şahin, M. & Çakmak, M. A. & Dönmez, C. (2005). *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi* (10. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

Tür, Ö. & Han, A. K. (2015). 2000'li Yıllarda Türk Dış Politikasını Anlamak. İçinde Ö. Z. Oktav, H. S. Ertem (Ed.), *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Krizler* (ss. 13-46). Nobel Yayıncılık.

Türk Tarih Kurumu. *Misak-ı Milli Haritası*. https://www.ttk.gov.tr/misak-i-milli-haritasi-3/ (Erişim Tarihi: 15/03/2022).

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2005, 15 Kasım). 2006 Malî Yılı Genel ve Katma Bütçe Kanun Tasarıları ile 2004 Malî Yılı Genel ve Katma Bütçe Kesinhesap Kanunu Tasarılarının Plan ve Bütçe Komisyonu Görüşme Tutanakları. https://www.tbmm.gov.tr/butce/2006/pbk15112005.htm (Erişim Tarihi: 19/09/2019).

Türkmen, İ. (2008, 9 Eylül). Cumhurbaşkanı'nın Erivan Ziyaretinin Arkası Gelecek mi? *Hürriyet*. https://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskani-nin-erivan-ziyaretinin-arkasi-gelecek-mi-9851926 (Erişim Tarihi: 25/02/2022).

Ullman, R. H. (1983 Summer). Redefining Security. *International Security,* 8 (1), 129-153.

Uluslararası İlişkiler Sözlüğü. (2000). Sönmezoğlu, Faruk (Der.), Sevr Antlaşması. İçinde Uluslararası İlişkiler Sözlüğü (3. Baskı, s. 614-615). İstanbul: Der yayınları.

Vural, O. (2012, 3 Ekim). *Oktay Vural: Başbakan Erdoğan, Bölücülere ve Teröre Karşı Beyaz Bayrak Çekmiştir*. [Basın açıklaması]. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/kadrolar/detay_ba_2455/mv24/42.html (Erişim Tarihi: 05/12/2019).

Wæver, O. (1995). Securitization and Desecuritization. İçinde R. D. Lipschutz (Ed.), *On Security* (ss. 46-87). New York: Columbia University Press.

Wæver, O. (1998). Security Communities. İçinde E. Adler and M. Barnett (Eds.), *Insecurity, Security, and Asecurity in the West European Non-War Community* (ss. 69-118). Cambridge: Cambridge University Press.

Wallensteen, P. (2002). *Understanding Conflict Resolution: War, Peace and the Global System*. London: Sage Publications.

Walt, S. M. (1991). The Renaissance of Security Studies. *International Studies Quarterly,* 35 (2) 211-239.

Wilkinson, C. (2007). The Copenhagen School on Tour in Kyrgyzstan: Is Securitization Theory Useable Outside Europe? *Security Dialogue*, 38 (1), 5-25.

Williams, M. C. (2011). The Continuing Evolution of Securitization Theory. İçinde T. Balzacq (Ed.), *Securitization Theory: How Security Problems Emerge and Dissolve* (ss. 212-222). New York: Routledge.

Yayman, H. (2011). *Şark Meselesinden Demokratik Açılıma Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası* (XII). SETA Yay.

Yeşiltaş, M. (2016). *Türkiye'de Ordu ve Jeopolitik Zihniyet*. Ankara: Kadim Yayınları.

Yetkin, M. (2005, 3 Kasım). Yeni Irak-Kürt Siyaseti Şekilleniyor. *Radikal.* http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat-yetkin/yeni-irak-kurt-siyaseti-sekilleniyor-761977/ (Erişim Tarihi: 30/12/2019).

Yetkin, M. (2008, 17 Eylül). Genelkurmay Başkanı Başbuğ: Asker Üzerinden Siyaset Yapmayın. *Radikal*. http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat-yetkin/genelkurmay-baskani-basbug-asker-uzerinden-siyaset-yapmayin-899070/ (Erişim Tarihi: 10/12/2019).

Yetkin, M. (2009, 25 Mart). Gül: Sonsuza Kadar Bekleyemeyiz. *Radikal.* http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat-yetkin/gul-sonsuza-kadar-bekleyemeyiz-927896/ (Erişim Tarihi: 26/11/2019).

Yetkin, M. (2009, 31 Ekim). Irak Kürtleriyle Yeni Bir Sayfa. *Radikal*. http://www. radikal.com.tr/yazarlar/murat-yetkin/irak-kurtleriyle-yeni-bir-sayfa-961937/ (Erişim Tarihi: 30/11/2019).

Yılmaz, M. Y. (2005, 2 Kasım). İki Komutan, İki Görüş. *Hürriyet.* http://www.hurriyet.com.tr/iki-komutan-iki-gorus-3473136 (Erişim Tarihi: 21/06/2018).

Zebari, A. H. (2009, November 2). Turkish Foreign Minister Embarks on Historic Kurdistan Visit. *The Daily Star.* http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2009/Nov-02/81982-turkish-foreign-minister-embarks-on-historic-kurdistan-visit.ashx (Erişim Tarihi: 02/12/2019).

Güncellenmiş 2. Basım

MODERNİTE SOSYOLOJİSİ

Editör
Doç. Dr. Musa Yavuz Alptekin

nobel

MODERNİTE SOSYOLOJİSİ

Editör: Doç. Dr. Musa Yavuz Alptekin

Yayın No.: 4190
Beşeri Bilimler/Sosyoloji: 202
ISBN: 978-625-417-947-1
E-ISBN: 978-625-417-950-1
Basım Sayısı: Güncellenmiş 2. Basım, Mayıs 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervan@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Alptekin, Musa Yavuz.
Modernite Sosyolojisi / Editör: Musa Yavuz Alptekin
Güncellenmiş 2. Basım, XII + 194 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-417-947-1
E-ISBN: 978-625-417-950-1
1. Modernizm 2. Modern Toplum 3. Sosyoloji

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **v**
ÖN SÖZ ..... **vii**

BİRİNCİ BÖLÜM
MODERNİTE-MODERNİZM-MODERNLEŞME: TANIMLAR, TEORİLER VE KURAMSAL ELEŞTİRİLER **1**
M. Yavuz Alptekin

MODERNİTE 1
Modernitenin Kökenleri 4
Modernitenin Temel Özellikleri 6
Moderniteyi Kamusal Kılan Devrimler ve İnkılaplar 10
Sosyoloji Teorilerinde Modern-öncesi ve Modern Toplum 11
MODERNİZM 12
MODERNLEŞME 14
Gelişme ve Modernleşme 15
Modernleşmeyi Yaygınlaştıran Faktörler 16
Modernleşme Teorisyenleri ve Temel Görüşleri 19
Modernite, Modernizm ve Modernleşmenin Teorik ve Pratik Eleştirileri 24
KAYNAKÇA 41

İKİNCİ BÖLÜM
REFORMASYON VE DİNSEL DEVRİMLERİN MODERN TOPLUMUN OLUŞUMUNA ETKİSİ **43**
Volkan Ertit

Reformasyona Giden Süreç 45
Luthercilik 48
Kalvinizm 53
Reformcuların Modern Avrupa'daki Rolü 56
Okuryazar Sayısının Artışı 56
Dinî Grupların Temsil Gücünün Azalması 57
Laik Devletlere Duyulan İhtiyaç 58
Kapitalizmin Doğuşu 59
Sınıflararası Eşitsizliğin Azalması 60

Bireylerin ve Mezheplerin Ilımlılaşması 61
Protestan Reformu ve Sekülerleşme 63
Sonuç 64
KAYNAKÇA 66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BİREYCİLİK, BİREYSELLEŞME VE MODERN TOPLUMUN OLUŞUMU 71
M. Zeki Duman

Birey Bireycilik ve Bireyselleşmenin Tanımı 71
Bir Kimlik ve Benlik Olarak Birey ve Bireyciliğin Tarihsel Gelişimi 74
Sosyolojik Düşüncede Birey ve Bireyciliğin Yeri 80
Sonuç 84
KAYNAKÇA 86

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
AYDINLANMA DÜŞÜNCESİ: RASYONALİTENİN GELİŞİMİ VE MODERN TOPLUMUN OLUŞUMUNDAKİ ROLÜ 89
Savaş Taş

Max Weber'de Rasyonalite Kavramı 94
KAYNAKÇA 104

BEŞİNCİ BÖLÜM
BİLİM DEVRİMİ, MODERN BİLİMİN DOĞUŞU VE MODERN TOPLUMUN OLUŞUMUNA KATKILARI 105
Mihriban Şenses

"Bilim Devrimi" ve Modern Bilimin Doğuşu 105
Bilimin Modern Topluma Etkileri 118
Sonuç 123
KAYNAKÇA 125

ALTINCI BÖLÜM
POLİTİK DEVRİMLER VE MODERNİTE 1688 İNGİLİZ ŞANLI DEVRİMİ VE 1789 FRANSIZ DEVRİMİ'NİN MODERN TOPLUMUN OLUŞUMUNA KATKILARI 127
Hasan Yeniçırak

1688 İngiliz Şanlı Devrimi: Modern Toplumun Oluşum Sürecinin Özgür Gelişmesi Mümkün Hâle Geliyor 129
1789 Fransız Devrimi: Modern Toplumun Oluşumunun Önündeki Engeller Ortadan Kalkıyor 133
KAYNAKÇA 140

YEDİNCİ BÖLÜM
SANAYİ DEVRİMİ, SANAYİLEŞME VE MODERN TOPLUMUN GELİŞİMİNE KATKISI 143
Zeynep Hiçdurmaz

Sanayi Devrimi ve Sanayileşme 144
Modern Sanayi Toplumu 148
Bilimsel ve Teknik İlerleme 150
Bilimsel İlkeler ve Kitlesel Üretim Tarzı: Taylorizm ve Fordizm 151
Endüstriyel Kapitalizm, Sınıf ve Kent: Modern Burjuvazinin Yükselişi 153
Sosyoloji Düşüncesinde Sanayileşme ve Modern Toplum 157
KAYNAKÇA 159

SEKİZİNCİ BÖLÜM
KAPİTALİZM VE MODERN TOPLUMUN OLUŞUMUNDAKİ YERİ 161
Eren Alkan

Kapitalizmin Tarihsel Gelişimi 163
Kapitalizm Öncesi Üretim Nasıldı? 163
Kapitalizmin Ortaya Çıkışı 164
Modern Dönemde Kapitalizmin İki Yüzü: Sınai Kapitalizm ve Liberal Kapitalizm 165
Sanayi Devrimi ve İşçi Sınıfı 167
KAPİTALİZMİN MODERN DÜNYADA EVRİMİ: SANAYİ DEVRİMİ'NDEN SANAYİ SONRASI TOPLUMA 169
Modernizm ve Kapitalizm İlişkisinde İç İçe Geçişlilik ve Ağlar 169
Modernizm ve Kapitalizm İlişkisinde Refah Devleti ve Göç 174
Sonuç 177
KAYNAKÇA 177

DOZUNCU BÖLÜM
KENT, KENTLEŞME VE MODERN TOPLUMUN OLUŞUMUNDAKİ ROLÜ 179
Ahmet Mazlum

Kentin Tanımı ve Modern Kentin Tarihsel Gelişimi 179
Modern Kentten Modern Topluma 187
KAYNAKÇA 194

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERNİTE-MODERNİZM-MODERNLEŞME: Tanımlar, Teoriler ve Kuramsal Eleştiriler

M. Yavuz Alptekin

MODERNİTE

Modernite sözcüğü, etimolojik kökleri itibariyle latince *modernus* kelimesinden gelmektedir. Latincedeki *modernus* ise şimdi, *hemen şimdi* anlamındaki *modo* kökünden türetilmiş bir sözcüktür (Van der Loo ve van Reijen 2006: 13). Etimoloji itibariyle modernite, bugüne ait olandır. Böyle olunca modernite bugünkü, hâlihazırdaki durumdur ve dün modern olan ve modern bulunan pekâlâ bugün modern olmayabilir veya modern bulunmayabilecektir. Benzer bir şekilde, bugün modern olan yarın daha az modern olabilecektir. Bu sebeple en azından teoride modern olanın klasikleşmesi söz konusu değildir. Mantık örgüsü gereği, modern olan hiçbir zaman klasik olmayacaktır. Modern bir olgu, obje veya uygulama klasikleştiği veya zamanlar üstü hale geldiği ölçüde modern olmaktan da çıkacaktır. Bununla birlikte, uygulamada tümüyle çelişkili örneklere denk gelmek mümkündür.

Bu kavram, en önce *Hegel* tarafından, *yeni dünya*yı, Rönesansı ve Reformasyonu orta çağlardan, çoğunlukla Grek antikitesinden ayırmak için kullanıldı. 16.yy.dan itibaren bu kavrama karşılık gelen ve alan tarihçileri tarafından kullanılan sözcük *Neue Zeit* idi. Yani Yeniçağ. Yeni dünya şartları iki yüz yıl kadar *Neu Zeit* (Yeniçağ) diye ifade edildikten sonra, Hegel ile birlikte *Modernite* kavramı onun yerini almıştır. Modernite, 15 ve 20.yy.lar arasında yer alan entelektüel, kültürel, toplumsal ve estetik dönüşümün bir sonucudur (Çiğdem 1997: 65, 72). Günümüzdeki kullanımıyla yani kavram olarak modernite ise, yeni dünya şartlarını eski dünya şartlarından ayırabilmek için kullanılmaktadır. Kısaca yeni dünya gelenekçi, cemaatçi, skolastik ve bağnaz olmayana yani sırasıyla yenilikçi, yeniliğe açık, bireyci, akılcı, kurumsal düzeyde laik ve bireysel tercihe göre seküler olana gönderme yapmaktadır. Belirtilmelidir ki, modern dünyada dine yer yok değildir. Aksine bu yer tam olarak mevcuttur. Temel farklarıyla modern dünyadaki din kilise ve papazların tekelindeki din değil, birey ile yaratıcı arasındaki din; tam da bu sebeple dincilik değil dindarlık, dogmatik değil zamanın şartlarına göre yeniden düşü-

Bu ekole zamanla yeni isimlerin ve eserlerin katılmasıyla orta boy güçte alternatif bir modernleşme teorisine dönüştü. En önemli temsilcileri Paul Baran, Immanuel Wallerstein, Andre Gunder Frank, Dos Santos, Fernando Cardoso ve Samir Amin'dir. Kuramın temel kitabı ise, Wallerstein, Frank, Arrighi ve Amin'in yazdıkları *Genel Bunalımın Dinamikleri* isimli analizdir (Kızılçelik 1994: 31).

Bununla birlikte, Bağımlılık Okulu'nun Modernleşme eleştirisi hemen tümüyle ekonomik alanla ve ekonomik büyümeyle sınırlı kalmıştır. Toplumsal, sosyal ve sosyolojik modernleşme konularında hemen hiçbir görüş beyan etmemiştir. Bu nedenle modernleşme teorisine karşı geliştirdiği görüşler bütünlüklü olmaktan uzak kalmış ve kısmi bir karşı kuram olarak da sona ermiştir.

KAYNAKÇA

ACEMOĞLU, Daron ve James A. ROBINSON (2015). *Ulusların Düşüşü*, Çev. Faruk Rasim Velioğlu, İstanbul: Doğan Kitap.

ALKAN, Haluk (2018). *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Ders Notları, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/ siyaset_bilimine_giris_au285.pdf (31. 12. 2021).

ALPTEKİN, M. Yavuz (2012). *Şehir ve Toplum*, İstanbul: Beta Yayınevi.

ALTUN, Fahrettin (2005). *Modernleşme Kuramı*, İstanbul: Küre Yayınları.

AYSOY, Mehmet (2014). "Bilim Devrimi" Kavramı ve Osmanlı Devleti, *İnsan ve Toplum*, 4 (8): 57-86.

BERMAN, Marshal (2021). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, Çev. Ümit Altuğ, Bülent Peker, İstanbul: İletişim Yayınları.

BELLAH, Robert N. ([1968] 2012). İslami Gelenek ve Modernleşme Problemleri, Çev. Ensar Yılmaz, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 6 (12): 247-262.

BHAMBRA, Gurminder K. (2014). Modernization Theory, Underdevelopment and Multiple Modernities. *Connected Sociologies*. London: Bloomsbury Academic, 19–38. Bloomsbury Collections. Available at: file:///C:/Users/Alptekin/Downloads/9781472544377.ch-001.pdf (30 Dec. 2021).

BIERSTEDT, Robert (1990). On sekizinci Yüzyılda Sosyolojik Düşünüş, Çev. Uygur Kocabaşoğlu, Tom Bottomore ve Robert Nisbet (Ed.) *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* içinde, Ankara: V Yayınları.

BOZKURT, Veysel (2012). *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Bursa: Ekin Yayınevi.

BURCKHARDT Jacob (2020). *İtalya'da Rönesans Kültürü*, Çev. Bekir Sıtkı Baykal, İstanbul: Panama Yayıncılık.

BURKE, Peter (1996). *Yeniçağ Başında Avrupa Halk Kültürü*, Çev. Göktuğ AKSAN, Ankara: İmge Kitabevi.

BURKE, Peter (2016). Avrupa'da Ronesans, Çev. *Uygar Arabacı*, İstanbul: Islık Yayınları.

BUTLER, Christopher (2020). *Modernizm*, Çev. Nursu Örge, İstanbul: Dost Yayınevi.

CİRHİNLİOĞLU, Zafer (1999). *Azgelişmişliğin Toplumsal Boyutu*, Ankara: İmge Kitabevi.

COTTINGHAM, John (2015). *Akılcılık*, Çev. Bülent Gözkan, İstanbul: Dergâh Yayınları.

ÇAMLI, Ahmet Yavuz (2020). Talcott Parsons'ın Düşüncesinde Pratik-Rasyonellik Tasarımı, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (17): 202-208.

ÇİĞDEM, Ahmet (1997). *Bir İmkân Olarak Modernite*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Eisenstadt, S. N. (1966). *Modernization: Protest and Change*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hal.

ELIAS, Norbert (2004). *Uygarlık Süreci Batılı Dünyevi Üst Tabakaların Davranışlarındaki Değişmeler*, İstanbul: İletişim Yayınları.

ELLIOTT, Anthony ve Charles LEMERT (2010). *Yeni Bireycilik*, Çev. Başak Kıcır, İstanbul: Sel Yayıncılık.

ERTİT, Volkan (2014). *Sekülerleşme*, Ankara: Liberte Yayınları.

FEBVRE, Lucien (1995). *Rönesans İnsanı*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul: İmge Kitabevi.

GIDDENS, Anthony (2012) *Modernliğin Sonuçları*, Çev. Ersin Kuşdil. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

GOODY, Jack (2008). *Kapitalizm ve Modernlik*, Çev. İhsan Durdu, İstanbul: Küre Yayınları.

GOORHA, Prateek (2010). Modernization Theory, Published in the *Oxford Research Encyclopedia*, International Relations, (March 01, 2010). 2010, DOI: 10.1093/acrefore/9780190846626.013.266, Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=3412147

GÜRSOY, Yaprak (2016). Rejim Değişiklikleri: Otoriterleşme ve Demokratikleşme. (S. Sayarı ve H. D. Bilgin, Der.), *Karşılaştırmalı Siyaset: Temel Konular ve Yaklaşımlar* içinde (75-100), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

INKELES, Alex (1969) Making Men Modern: On the Causes and Consequences of Individual Change in Six Developing Countries. *American Journal of Sociology*, 75 (2): 208-255.

KIZILÇELİK, Sezgin (1994). *Sosyoloji Teorileri 2*, Konya: Emre Yayınevi.

KIZILÇELİK Sezgin (2000). *Frankfurt Okulu*, Ankara: Anı Yayınları.

KÖKER, Levent (1990). *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

LEVY, Martin J. (1996). *Modernization & The Structure of Societies*. New Brunswick: Transaction Publishers.

MICHELET, Jules (1996). *Rönesans*, Çev. Kazım Berker, İstanbul: MEB Yayınevi.

More JR, Berrington (2003). *Diktatörlüğün ve Demokrasi'nin Kökenleri*, Çev. Şirin Tekeli ve Alaaddin Şenel, Ankara: İmge Yayınları.

ÖZAY, Mehmet (2007). *Sekülerleşme ve Din*, İstanbul: İz Yayıncılık.

ÖZEL, Mustafa (1993). *Kapitalizm ve Din*, İstanbul: Ağaç Yayıncılık.

PARSONS, Talcot (1964), Evolutionary Universals in Society, *American Sociological Review*, 29 (3): 339-357.

PAINE, Thomas (2019). Akıl Çağı, Çev. Ali İhsan Dalgıç, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

SMELSER Neil J. and Seymour Martin Lipset (Ed.) (1966). *Social Structure and Mobility in Economic Development*. Chicago: Aldine.

TANİLLİ, Server (2007). *Voltaire ve Aydınlanma*, İstanbul: Alkım Yayıncılık.

TILLY, Charles (2016). *Avrupa'da Devrimler 1492-1992*, Çev. Özden Arıkan, İstanbul: Alfa Yayınevi.

TIPPS, Dean C. (1973). Modernization Theory and the Comparative Study of Societies: A Critical Perspective, *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 15, No. 2 (March1973), pp. 199-226 Published by: Cambridge University Press Stable URL: http://www.jstor.org/stable/178351.

URL-1: *Modernity,* https://us.sagepub.com/sites/default/files/upm-assets/34960_book_item_34960.pdf , (30. 12. 2021).

URL-2: *Modernism,* https://resources.saylor.org/wwwresources/archived/site/wp-content/uploads/2011/05/Modernism.pdf, (30.12. 2021).

URL-3: Chapter 2: Change, Modernisation and Develapment, https://egyankosh.ac.in/bitstream/123456789/26993/1/Unit-2.pdf (30 December 2021).

VAN der LOO, Hans ve Willem van REIJEN (2006). Modernleşmenin Paradoksları, Çev. Kadir Canatan, İstanbul: İnsan Yayınları.

WEBER, Max (1997). Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu, Çev. Zeynep Gürata, Ankara: Ayraç Yayınevi.

WIESNER HANKS, Marry E. (2019). Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789, Çev. Hamit Çalışkan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

YERLİKAYA, Turgay (2019). Niyazi Berkes ve Daniel Lerner'da Türkiye Modernleşmesi: Karşılaştırmalı Bir İnceleme, Muhafazakâr Düşünce, 15 (56): 235-250.

İKİNCİ BÖLÜM

REFORMASYON VE DİNSEL DEVRİMLERİN MODERN TOPLUMUN OLUŞUMUNA ETKİSİ

Volkan Ertit

Kitab-ı Mukaddes ve akıl bana yanlış yaptığımı söylemedikçe hiçbir fikrimden vazgeçemem ve vazgeçmem; çünkü insanın vicdanının emrettiği şeyi yapmaması ne doğrudur ne de güvenli. Sözlerimim arkasındayım ve geri adım atamam.

Martin Luther (1483-1546)
Wittenberg Üniversitesi İlahiyat Profesörü

Toplumların modernleşme süreçlerinin ardında farklı dinamikler rol oynayabilir. Bu sebeple "tarih"ten bağımsız bir modernleşme anlatısını evrenselleştirme imkânı bulunmamaktadır. Avrupa modernleşmesinin tarihine bakıldığında ise birbirini etkileyen yedi dinamiğin bu süreçte temel rol oynadığı ifade edilebilir. Aşağıda kısaca değinilen bu dinamikler modern Avrupa toplumunun oluşmasında önemli roller üstlenmiştir.

(1) Rönesans (15. yüzyıl): Coates'in (1966) ifadesi ile Rönesans bireyin dünyayı ve kendi kapasitesini keşfettiği, yeni bir medeniyeti kendini merkeze alarak biçimlendirdiği dönemi temsil etmektedir. İtalya'nın Floransa kentinde başlayan, 15. ve 16. yüzyıllarda kuzey ve batı Avrupa'ya doğru yayılan bu yeni düşünce akımı ve yaşam şekli, Avrupa için modern zamanların da başlangıcı kabul edilmektedir.

(2) Protestan Reformu (16. yüzyıl)[1]

(3) Mutlak Monarşiler (16. ve 17. yüzyıllar): Geleneksel Avrupa'da Papa'nın Tanrı'dan gelen sınırlanamaz gücünün modern dönemde sınırlanmaya başlamasının nedenlerinden biri de mutlak monarşilerin hüküm sürdükleri yerlerde kendilerinden daha üstün bir gücü tanımamaları olmuştu.

1 Metnin tamamı Protestan Reformu'nun modern toplumun oluşumuna katkısına ayrıldığı için burada ayrıca bir açıklama yapılmamıştır.

KAYNAKÇA

Aktaş, A. (2016). Göç ve Modernleşme Bağlamında Siirt'te Değişen Kent Kimliği. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3* (2), 79-100.

Allesina, S. (2011). Measuring nepotism through shared last names: The case of Italian academia. *PLoS One*, *6*(8), e21160. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0021160

Androne, M. (2014). The influence of the protestant reformation on education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *137*, 80-87. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.05.256

Aron, R. (2010). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri* (K. Alemdar, Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Asch, S. E. (1955). Opinions and social pressure. *Scientific American*, *193*(5), 31-35.

Bainton, R. H. (1960). Interpretations of the Reformation. *The American Historical Review*, *66*(1), 74-84. https://doi.org/10.2307/1845708

Becker, S. O., Nagler, M. & Woessmann, L. (2014). Education Promoted Secularization, IZA Discussion Papers, No. 8016, *Institute for the Study of Labor (IZA*), Bonn

Bishop, M. (1983). *The Penguin book of the middle ages*. Norwich: Fletcher & Son.

Bokenkotter, T. (2005). *A concise history of the Catholic Church*. USA: Doubleday.

Brackney, W. H. (2009). *The A to Z of the Baptists*. Lanham: Scarecrow Press.

Bruce, S. (2002). *God is dead: Secularization in the West*. Oxford: Blackwell.

Calvin, Jean. (t.y.). *The Institutes of the Christian Religion* (H. Beveridge, Çev.). Christian Classics Ethereal Library. http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?

Calvin, John. (1982). *Concerning the eternal predestination of God* (C. K. S. Reid, Çev.). Cambridge: James Clarke & Co.

Cantor, G. (2003). How Successful Were Quakers at Science? *Quaker Studies*, *7*(2), 214-226.

Chaucer, G. (2020). *Canterbury Hikâyeleri* (7. Baskı; N. Ağıl, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Clark, G. (1996). The political foundations of modern economic growth: England, 1540-1800. *The Journal of Interdisciplinary History*, *26*(4), 563-588.

Clark, J. G. (2012). The Dissolution of the Monasteries. B. M. Kaczynski (Ed.), *The Oxford Handbook of Christian Monasticism* içinde (437-451), Oxford: Oxford University Press.

Cohn, H. J. (1979). Anticlericalism in the German peasants' war 1525. *Past & Present*, (83), 3-31.

Cooper, T. (2021). Calvinisim among Seventeenth-Century English Puritans. B. Gordon & C. R. Trueman (Ed), *The Oxford Handbook of Calvin and Calvinism* içinde (325-338), Oxford: Oxford University Press.

Coştu, Y. (2009). Toplumsallaşma Sürecinde Dindarlığı Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği). Yayımlanmamış doktora tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Samsun.

Daniel, D. P. (2014). *Luther on the Church*. Oxford: Oxford University Press.

Dellaloğlu, B. F. (2020). *Poetik ve Politik. Bir Kültürel Çalışmalar Ansiklopedisi*. İstanbul: Timaş.

Dipple, G. L. (1996). Luther, Emser and the development of reformation anticlericalism. *Archiv Für Reformationsgeschichte-Archive for Reformation History*, *87*(jg), 38-56. https://doi.org/10.14315/arg-1996-jg03

Duncan, G. A. (2017). John Knox and education. *HTS: Theological Studies*, *73*(3), 1-9. https://doi.org/doi:10.4102/hts.v73i3.4346

Ekelund, R. B., Tollison, R. D., Anderson, G. M., Hébert, R. F. & Davidson, A. B. (1996). *Sacred trust: The medieval church as an economic firm*. New York: Oxford University Press.

Friedman, S. S. (1971). Luther and Muhammad. *Patterns of Prejudice*, *5*(2), 6-11. https://doi.org/10.1080/0031322X.1971.9968974

Fudge, T. A. (2010). *Jan Hus*. New York: I.B. Tauris.

Ganoczy, A. (2004). Calvin's Life. D. T. McKim (Ed.), *The Cambridge companion to John Calvin* içinde (3-24), Cambridge: Cambridge University Press.

Gaukroger, S. (2008). *The emergence of a scientific culture: Science and the shaping of modernity 1210-1685*. Oxford: Clarendon Press.

George, C. H. (1957). English Calvinist Opinion on Usury, 1600-1640. *Journal of the History of Ideas*, *18*(4), 455-474. https://doi.org/10.2307/2707559

Goertz, H.-J. (2013). *The Anabaptists*. London: Routledge.

Gonlag, A. E. (1972). Martin Luther-man of the moment. *Kleio*, *4*(2), 46-57.

Greef, W. (2008). *The writings of John Calvin: An introductory guide* (expanded Edition; L. D. Bierma, Çev.). Louisville: Westminster John Knox Press.

Hagman, P. (2019). What Is This Thing Called Lutheranism Anyway? A Critical Perspective on the Construction of Lutheran Christianity in Sweden and Finland. K. Sinnemäki, A. Portman, J. Tilli & R. H. Nelson (Ed.), *On the Legacy of Lutheranism in Finland* içinde (69-80), Studia Fennica.

Harman, P. (2013). *The scientific revolution*. New York: Routledge.

Hart, D. (2013). *Calvinism: A history*. New Haven: Yale University Press.

Hendrix, S. H. (1994). Loyalty, piety, or opportunism: German princes and the reformation. *The Journal of Interdisciplinary History*, *25*(2), 211-224. https://doi.org/10.2307/206343

Henshall, N. (2014). *The Myth of Absolutism: Change & Continuity in Early Modern European Monarchy*. New York and London: Routledge.

Hibler, R. W. (1985). Martin Luther, the educator. *The Educational Forum*, *49*(3), 297-305. Taylor & Francis. https://doi.org/10.1080/00131728509335849

Hill, C. (2018[1967]). *Reformation to industrial revolution: 1530-1780*. London: Verso Books.

Hoyle, R. W. (1995). The Origins of the Dissolution of the Monasteries. *The Historical Journal*, *38*(2), 275-305. https://doi.org/10.1017/S0018246X00019439

Johnson, D. W. (1998). Calvinist Exiles in Tudor and Stuart England. By Ole Peter Grell. Aldershot, England: Scolar, 1996. x+ 249. $76.95 cloth. *Church History*, *67*(2), 383-385.

Johnson, N. D. & Koyama, M. (2013). Legal centralization and the birth of the secular state. *Journal of Comparative Economics*, *41*(4), 959–978. https://doi.org/10.1016/j.jce.2013.08.001

Knecht, R. J. (1972). The early reformation in England and France: A comparison. *History*, *57*(189), 1-16.

Koenigsberger, H. G. (1955). The organization of revolutionary parties in France and the Netherlands during the sixteenth century. *The Journal of Modern History*, *27*(4), 335-351. https://doi.org/10.1086/237826

Lahey, S. E. (2009). *John Wyclif*. Oxford: Oxford University Press.

Levering, M. (2011). *Predestination: Biblical and theological paths*. Oxford: Oxford University Press.

Liang, Y. & Dong, Z. (2019). Has education led to secularization? Based on the study of compulsory education law in China. *China Economic Review, 54,* 324-336.

Lind, G. (1987). Military and absolutism: The army officers of Denmark-Norway as a social Group and political factor, 1660-1848. *Scandinavian Journal of History*, *12*(3), 221-243. https://doi.org/10.1080/03468758708579117

Locher, G. W. (1965). The Change in the Understanding of Zwingli in Recent Research. *Church History*, *34*(1), 3-24. https://doi.org/10.2307/3162868

Luther, M. (1967). Against the Murderous, Thieving Hordes of Peasants. *Works of Martin Luther*, *4*, 188-193.

Maddix, M. (2009). A Biblical model of the people of God: Overcoming the clergy/laity dichotomy. *Christian Education Journal*, *6*(2), 214-228.

Marnef, G. (2000). The Netherlands. In A. Petterge (Ed.), *The Reformation World*. London and New York: Routledge.

McCabe, J. (1916). *Crises in the History of the Papacy*. New York: G. P. Putnam's sons.

McGaryy, D. (1976). *Medieval History & Civilization*. New York: Macmillan Publishing.

McGrath, A. E. (2004). Shapers of Protestantism: John Calvin. A. E. McGrath & D. C. Marks (Ed.), *The Blackwell Companion to Protestantism* içinde (53–64), Blackwell Publishing.

Mises, L. V. (1981). *Socialism, An Economic and Sociological Analysis*. Indianapolis: Liberty Fund.

Nell, E. J. (1967). Economic relationships in the decline of feudalism: An examination of economic interdependence and social change. *History and Theory*, *6*(3), 313-350.

Nischan, B. (1982). Calvinism, the Thirty Years' War, and the beginning of Absolutism in Brandenburg: The political thought of John Bergius. *Central European History*, *15*(3), 203-223. https://doi.org/10.1017/S000893890000145X

Norris, P. & Inglehart, R. (2011). *Sacred and secular: Religion and politics worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press.

Oberman, H. A. (2002). *Forerunners of the Reformation: The shape of late medieval thought*. Cambridge: James Clarke & Co.

Ocarm, E. K. T. (2012). Monasticism in Early Modern Germany. B. M. Kaczynski (Ed.), *The Oxford Handbook of Christian Monasticism* içinde (462-470), Oxford: Oxford University Press.

Ocker, C. (2021). Calvin and Calvinism in Germany. B. Gordon & C. R. Trueman (Ed.), *The Oxford Handbook of Calvin and Calvinism* içinde (200-218), Oxford: Oxford University Press.

Ökten, K. H. (t.y.). *Turkish Translation of Martin Luther's "95 Theses."* https://doczz.biz.tr/doc/56589/turkish-version-of-martin-luther-s-%E2%80%9C95-theses%E2%80%9D-

Opitz, P. (2008). Ulrich Zwingli. *Religion Compass*, *2*(6), 949-960. https://doi.org/10.1111/j.1749-8171.2008.00106.x

O'Reggio, T. (2012). Martin Luther on marriage and family. *History Research*, *2*(3), 195-218.

Perry, M., Chase, M., Jacob, J., Jacob, M. & Von Laue, T. H. (1989). *Western Civilization: Ideas, Politics, and Society* (3. Basım). Boston: Houghton Mifflin.

Pirenne, H. (2015). *Economic and social history of medieval Europe*. London and New York: Routledge.

Porter, J. M. (1981). Luther and Political Millenarianism: The Case of the Peasants' war. *Journal of the History of Ideas*, *42*(3), 389-406.

Poulsen, B. (2013). Late medieval migration across the Baltic: The movement of people between northern Germany and Denmark. *Guilds, Towns, and Cultural Transmission in the North, 1300*, *1500*, 31-56.

Reay, B. (1980). Popular hostility towards Quakers in mid-seventeenth-century England. *Social History*, *5*(3), 387-407. https://doi.org/10.1080/03071028008567486

Roberts, H. (2004). Friends in Business: Researching the History of Quaker Involvement in Industry and Commerce. *Quaker Studies (Quaker Studies Research Association)*, *8*(2), 172-193.

Sayous, A. E. (1936). The Bourgeoisie of Geneva in the Age of the Reformation. *The Economic History Review*, *6*(2), 194-200. https://doi.org/10.2307/2590192

Shockley, M. (2015). Some history of economic thought on usury: Aristotle, Aquinas, and Calvin. *Lucerna*, *7*(1), 31-38.

Shoenberger, C. G. (1979). Luther and the justifiability of resistance to legitimate authority. *Journal of the History of Ideas*, *40*(1), 3-20. https://doi.org/10.2307/2709257

Skalicky, K. (1990). Jan Hus, The Catholic Church and Ecumenism. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, *10*(4), 44-49.

Stoeffler, F. E. (1971). *The rise of evangelical pietism* (Vol. 9). Brill Archive.

Stucco, G. (2014). *The catholic doctrine of predestination from Luther to Jansenius*. USA: Xlibris Corporation.

Tierney, B., Kagan, D. ve Williams, L. P. (1992). *Great Issues in Western Civilization, Since 1500 From Renaissance Civilization through the Cold War.* Second Ed. New York: McGraw Hill

Tyacke, N. (1987). *Anti-Calvinists: The rise of English Arminianism, c. 1590-1640*. Oxford: Clarendon Press Oxford.

Wallace, R. (1998). *Calvin, Geneva and the Reformation: A study of Calvin as social reformer, churchman, pastor and theologian*. Wipf and Stock Publishers.

Van Wyk, I. W. C. (2018). Luther and Calvin on predestination: A comparison. *In die Skriflig* 52(2), a2342. https://doi. org/10.4102/ids.v52i2.2342

Watt, J. (2020). *The Consistory and Social Discipline in Calvin's Geneva*. Rochester: University of Rochester Press.

Weber, M. [2005 (1930)]. *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism* (T. Parsons, Çev.). Mineola: Dover Publications.

Wiesner-Hanks, M. E. (2019). *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789* (H. Çalışkan, Çev.). İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Young, A. T. (2021). The political economy of feudalism in medieval Europe. *Constitutional Political Economy*, *32*(1), 127-143. https://doi.org/10.1007/s10602-020-09324-4

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİREYCİLİK, BİREYSELLEŞME VE MODERN TOPLUMUN OLUŞUMU

M. Zeki Duman

Bir gün gelecek ve güneş sadece akıllarından başka efendileri olmayan özgür bireylerin üzerinde parlayacak.
Condorcet.

Birey Bireycilik ve Bireyselleşmenin Tanımı

Günümüz yazınında bireyin biricikliği ve benzersizliği hakkında çok fazla sayıda felsefi ve sosyolojik metinler bulunmaktadır. Ancak bu metinlerde birey ve bireycilik kavramlarının, modern siyaset düşüncesinin ortaya çıkmaya başladığı 19. yüzyıldan sonra Avrupa toplumunda özellikle de burjuva sınıfı arasında kullanılmaya başlandığını göstermektedir. Çünkü bu kavramlar, güncel tarihsel çalışmaların da ikna edici bir biçimde ortaya koyduğu gibi kendisini, Orta Çağ'ın feodal yapısından ve geleneksel tarım toplumundan ayıran ve farklılaştıran modernliğin bir icadıdır. Hiç şüphesiz, modernliğin sosyolojisi açıdan bakıldığında birey(ciliğ)in, kendine özgü birçok farklı özelliğinden söz etmek mümkündür. Ancak bu özelliklerin nasıl ortaya çıktığına ve bunu sağlayan tarihsel/toplumsal koşulların nasıl geliştiğine değinmeden önce, modern öncesi toplumlarda birey yerine kullanılan üç temel kavrama -"Zât", "Şahıs" ve "Kişi"- bakmakta yarar var.

Bilindiği gibi geleneksel tarım toplumlarında birey kavramının yerine daha çok "kimse" anlamına gelen "zât" kavramı kullanılmıştır. Aslında terminolojik açıdan bakıldığında zât kavramıyla kastedilen şeyin, "başka bir şeyin kendisi sayesinde var olduğu gerçeklik" veya kendi kendisiyle var olan, varlığını sürdürmesi için başka bir şeye ihtiyaç duymayan kimse anlamına geldiği görülecektir (Demir, 2013: 148-150). Bu dönemde zât kavramıyla beraber sık sık "şahıs" kavramının da kullanıldığı görülmüştür. Ancak bu kavram, modern zamanlarla beraber daha çok hukuki bir terim olma özelliğini kazanarak "haklara ve borçlara ehil olan varlık" anlamında kullanılmıştır (Dönmez, 2010:

doğru kitlesel göçlerin yaşanmasına -örneğin Manchester kentinin nüfusu 1801 ile 1850 yılları arasında 70 binden 300 bine fırlamıştır- ve kalabalık kentlerin meydana gelmesine neden olmuştur. Böylece kentler, çekiciliğini/cazibesini yitirerek emniyetsiz, güvensiz ve belirsiz yerler hâline gelmeye ve aynı şekilde dağınık, düzensiz, plansız ve sınırının nerede başlayıp nerede bittiği belli olmayan korkutucu yerlere dönüşmeye başlamıştır. Kentlerin yabancılarla dolması, kökeni, cemaati ve soy sopu belli olmayan insanların bir arada ve daha çok da bireysel bir yaşam sürdürmelerine neden olmuştur.

Nisbet, Endüstriyel Devrim'in yarattığı teknolojik ilerlemenin ve fabrikasyon sisteminin de bireyciliğe dayalı yaşam biçimini özendirdiğini hatta tetiklediğini düşünmüştür. Ona göre üretim ilişkilerini değiştiren ve mekanik işbölümünü dayatan teknolojiler, başta işçiler olmak üzere bireylerin ve çalışan kesimlerin aile, cemaat, lonca ve Kilise gibi komünal bağlardan, ilişkilerden ve ortamlardan uzaklaşmalarına yol açmıştır. Mekanik devr-i daim yapan buhar makinesinin, atkı mekiğinin ve büküm makinasının üretim sürecinde kullanılması, hem çalışanların zihni ve ruhu üzerinde zorbalık yaratarak yabancılaşmaya hem de söz konusu kesimlerin toplumdan ve toplumu oluşturan değerlerden uzaklaşmasına neden olmuştur. Modern sanayinin iş ve çalışma koşulları, bireyin âdeta kendi kabuğuna çekilmesine, toplumsal ilişkilerden soyutlanmasına ve özel ilişkilerle sınırlı bir hayat biçimini yaşamasına neden olmuştur.

Nisbet gibi Cumhuriyetçi kominteryanimzin en önemli isimlerinden biri olan Charles Taylor (2011: 10-17) da modern uygarlığın en önemli kazanımı olarak görülen bireyciliği ve bireyciliğe dayalı yaşam biçimini eleştirmiştir. Ona göre bireycilik, aslında modern insanın yaşadığı en büyük krizdir. Zira her ne kadar bireyselleşmeyle insanlar, kendi yaşam tarzlarını saptayabiliyor, inançlarını seçebiliyor, atalarının kullanamadığı çok çeşitli yollarla yaşam biçimlerini belirleme hakkını elde edebiliyor olsalar da nihayetinde günümüz insanı geleneksel yaşam biçiminden koparak kendi sorunlarıyla baş başa kaldığı için yalnızlık ve yabancılık başta olmak üzere bir dizi sosyal ve psikolojik sorunlara maruz kalmaktadır. Dolayısıyla bireyselleşme ve bireycilik felsefesi, hem dünyanın kurulu düzenini, büyüsünü, ahengini ve dengesini bozmakta hem de insanı, düzenin ve toplumun doğal ve organik parçası olarak gören cemaatlerin ve komünteryalizmin gözden düşerek itibarsızlaşmasına neden olmaktadır.

KAYNAKÇA

Bauman, Zygmunt (2005). *Bireyselleşmiş Toplum*. Y. Alogan (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Zygmunt (2015). *Özgürlük.* K. Eren (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Zygmunt (2016). *Cemaatler: Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı*. N. Soysal (çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Berman, Marshall (2001). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. Ü. Altuğ & B. Peker (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Brotton, Jerry (2012). *Rönesans.* H. Gür (çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Buhr, M. & Schroeder, W. & Barck, K. (2006). *Aydınlanma Felsefesi*. V. Atayman (çev.). İstanbul: Yenihayat Yayıncılık.

Bumin, Tülin (2005). *Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Can, Mücella (2020). Akıl, Birey ve Bireycilik Kavramlarının Aydınlanma Felsefesi Işığında Yeniden Yorumlanması, FLSF Dergisi, sayı: 29, 2020: 191). (181-200).

Can, Nevzat (2005). *Özgür Birey Sınırlı Devlet*. Ankara: Hece Yayınları.

Corcuff, Philippe (2009). *Bireycilik Sorunu: Stirner, Marx, Durkheim, Proudhon*. A.U. Kılıç (çev.). İstanbul: Versus Kitap.

Çetin, Halis (2001). Liberalizmin Temel İlkeleri, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), ss. 219-237.

Çiğdem, Ahmet (2001). *Aydınlanma Düşüncesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çiğdem, Ahmet (2004). *Bir İmkân Olarak Modernite*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çolak, Yılmaz (2012). Haklar ve Aidiyetler Arasında Birey, *Muhafazakâr Düşünce*, 8(32), ss. 21-46.

Demir, Osman (2013). *"Zât",* TDV İslâm Ansiklopedisi, (c. 44, ss. 148-150), İstanbul: Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı.

Doyle, William (2015). *Fransız Devrimi*. H. Gür. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Dönmez, İbrahim Kâfi (2010). *"Şahıs",* TDV İslâm Ansiklopedisi, (c. 38, ss. 270-273), İstanbul: Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı.

Durkheim, Emile (2002). *İntihar.* Ö. Ozankaya (çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.

Eisenstadt, S. N. (2007). *Modernleşme Başkaldırı ve Değişim*. U. Coşkun (çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Elliot Anthony & Lemert Charles (2011). *Yeni Bireycilik*. B. Kıcır (çev.). İstanbul: Sel Yayınları.

Ergün, Ömer (2017). Kişi Kavramı ve Çeşitleri, *Dicle Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dicle Adalet Dergisi,* 1(1). ss. 2-3.

Giddens, Anthony (2014). *Modernliğin Sonuçları*. E. Kuşdil (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gökalp, Nurten (2014). *Felsefede Kişi ve Kişicilik*. Ankara: Nobel Yayınları.

Gökberk, Macit (1996). *Felsefe Tarihi.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Guryeviç, Aron (1995). *Ortaçağ Avrupa'sında Birey*. İ. İgan & Z. Ülgen (çev.). İstanbul: Afa Yayıncılık.

Haklı, Salih Zeki (2017). *Özgür Toplumda Birey ve Cemaat*. Ankara: Liberte Yayınları.

Hançerlioğlu, Orhan (1996). *Toplumbilim Sözlüğü.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hazard, Paul (1994). *Batı Düşüncesindeki Büyük Değişim*. E. Güngör (çev.). İstanbul: Ötüken Yayınları.

Heywood, Andrew (2014). *Siyaset*. B.B. Özipek vd. (çev.). Ankara: Liberte Yayınları.

Jung, Carl Gustav (2013). *Keşfedilmemiş Benlik*. B. İlhan & C.E. Sılay (çev.). İstanbul: Barış İlhan Yayınevi.

Kant, Immanuel (1784). What is Enlightenment? Modern History Sourcebook: Kant on Enlightenment. (Çev.), Yayla, Atilla (2005). "Aydınlanma Nedir? *Liberal Düşünce Dergisi*, (10) ss. 225-230.

Lewis, John (1966). *Sosyalizm ve Birey*. S.Y. Cerit (çev.). Ankara: Sol Yayınları

Löwy, Michael (2018). *Demir Kafes: Max Weber ve Weberci Marksizm*. N. Çetinkaya (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Lukes, Steven (1995). *Bireycilik.* İ. Serin (çev.). Ankara: Ark Yayınevi.

Marx, Karl & Engels, Friedrich (2010). *Komünist Manifesto.* C. Üster & N. Deriş (çev.). İstanbul: Can Yayınları.

Nisbet, Robert (2013). *Sosyolojik Düşünce Geleneği*. Y. Kaplan (çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Outram, Dorinda (2005). *Aydınlanma.* S. Çalışkan & H. Çalışkan (çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Önder Erol, Pelin (2016). Modernite Projesinin Kökenleri, Dinamikleri ve Sonu, *Sosyoloji Dergisi,* (33), ss. 49-66.

Rudê, George, (2015). *Fransız Devrimi*. A. İ. Dalgıç (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sahlins, Marshall (2012). *Batı'nın İnsan Doğası Yanılsaması*. E. Ayhan & Z. Demirsü (çev.). İstanbul: bgst Yayınları.

Saygın Öğütle, Vefa (2013). *Metodolojik Bireyciliğin Eleştirisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Simmel, Georg (1903). Die Grosstadte und das Geistesleben" aktaran, Talu, Nilüfer (2010). Modernlik Söylemi: Endişeli Bakışlarda Modern Birey. *METU Journal of the Faculty Architecture,* (27:2), ss. 141-171.

Swingewood, Alan (2010). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. O. Akınhay (çev.). İstanbul: Agora kitaplığı.

Touraine, Alain (2002). *Modernliğin Eleştirisi*. H. Tufan (çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tönnies, Ferdinand (2020). *Cemaat ve Cemiyet* (çev.). S. Zeybekoğlu). İstanbul: Ötüken Yayınları.

Ulaş, Sarp Erk vd. (2002). *"Aydınlanma Çağı",* Felsefe Sözlüğü, ss.138-140), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Uygur, Nermi (1998). *İçi Dışıyla Batı'nın Kültür Dünyası*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Üskül Engin, Zeynep Özlem (2014). Birey Kavramının Gelişimi ve İnsan Hakları, *İÜHFM,* c. LXXII, s. 1. ss. 201-218.

Üskül, Zeynep Özlem (2003). *Bireyciliğe Tarihsel Bakış*. İstanbul: Büke Yayınları.

Van Der Loo, Hans & Van Reijen, Willem (2003). *Modernleşmenin Paradoksları*. K. Canatan (çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.

Vincent, Andrew (2006). *Modern Politik İdeolojiler*. A. Tüfekçi. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Watt, Ian (2016). *Modern Bireyciliğin Mitleri*. M. Doğan (çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Weber, Max (1998). *Sosyoloji Yazıları*. T. Parla (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Wiesner-Hanks, Merry E. (2021). *Erken Modern Dönemde Avrupa (1450-1789).* H. Çalışkan (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Williams, Raymond (2007). *Anahtar Sözcükler*. S. Kılıç (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yayla, Atilla (2015). *Liberalizm.* Ankara: Liberte Yayınları.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AYDINLANMA DÜŞÜNCESİ: RASYONALİTENİN GELİŞİMİ VE MODERN TOPLUMUN OLUŞUMUNDAKİ ROLÜ

Savaş Taş

Aydınlanma hareketi, ortaya çıktığı 18. yüzyılda Orta Çağ'ın dogmatik yapısına önemli eleştiriler yönelterek özgür, eşit ve mutlu bir toplum yaratılmasına yönelik bir optimizm, toplumsal olaylara duyarlılık, akla kılavuzluk misyonu yükleyen bir düşünce ortaya koymaktaydı. Aydınlanma hem toplumsal, politik ve ekonomik sonuçları hem de akla ve rasyonaliteye yaptığı vurgu sebebiyle modernliğin kaynağı olarak görülür. Rasyonaliteyi merkeze alan düşüncesi çağdaş dünyanın yapısına ve işleyişine tarihsel olarak geri dönülemez etkilerde bulunmuştur. Toplumsal dönüşümün ve işleyişin aydınlanma düşüncesinin ideallerine uygun bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmediği meselesi tartışma konusudur. Bu dönüşümü anlamak adına başat ve birbirinin tamamlayıcısı olarak görülebilecek olan *aydınlanma*, *akıl*, *rasyonalite* kavramları bu bölümün incelediği kavramlar olacaktır. Kavramların tanımları, Aydınlanma süreci ile beraber ele alınacak; geçirdikleri dönüşüm ve modern toplumsal yaşamda yarattıkları etkiler irdelenecektir. Ayrıca bunların izdüşümleri Max Weber ve Frankfurt Okulu temsilcilerinin perspektifinden ele alınacaktır.

Rasyonalite (rationality) kavramı "bireylerin ve toplumların düşünme tarzlarında, eylemlerinde veya kurumlarında sergilediği genel bir tutum ya da özellik olarak, aklı temel alma, onun yol göstericiliğine bağlanma tutumu veya özelliği" (Cevizci, 2021: 368) anlamına gelir. Rasyonalite; hesaplamak ve matematiksel/niceliksel ifadenin birbiri arasındaki ilişkiyi ifade eden oran anlamlarına gelen Latince kökenli kelime *ratio*dan türemiş olup Türkçede akılsallık sözcüğü ile karşılanmaktadır. *Ratio*dan türetilmiş rasyonel (rational) sıfatı ise makul gerekçesi olma durumu için kullanılır (Kutlu, 2013: 37). Rasyonaliteyi veya rasyonel tavrı belirleyen çok sayıda yön ve yönelim olabileceği gibi temel motivasyon, içgüdülerle hareket etmek yerine ölçerek ve hesaplayarak davranma isteğiyle uzun soluklu plan yapıp davranışı soyut ve genel kurallarla kontrol etme yönelimidir. Bu motivasyonun yaratımı ise aydınlanma düşüncesinde gelişerek merkezîleşen,

KAYNAKÇA

Adorno, Theodor W. (2000). *Minima Moralia: Sakatlanmış Yaşamdan Yansımalar*, İstanbul: Metis Yayıncılık.

Adorno, Theodor W.ve Horkheimer, Max (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Bayly, Christopher A. (2018). *Modern Dünyanın Doğuşu*, İstanbul Ayrıntı Yayınları.

Cevizci, Ahmet (2003). *Felsefe Ansiklopedisi*, İstanbul: Etik Yayınları.

Cevizci, Ahmet (2021). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları.

Çiğdem, Ahmet (2008). *Akıl ve Toplumun Özgürleşimi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Çiğdem, Ahmet (2017). *Aydınlanma Düşüncesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Çüçen, Kadir (2006). Batı Aydınlanmasının Düşünsel Kökenleri ve Eleştirisi, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Atatürk"ün Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı*: 25-34.

Durdu, Zafer (2005). Aydınlanmanın Eleştirisi: Eleştirel Kuramın Aydınlanma Eleştirisi, *Liberal Düşünce*, (37): 125-136.

Duva, Özlem (2017). Mitleşen Aydınlanma, Araçsallaşan Rasyonalite, *İzmir Felsefe Günleri 2012-2016 Bildiri Kitabı*: 37-50.

Eco, Umberto (2014). *Ortaçağ Babalar Hıristiyanlar Müslümanlar*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Edinsel, Kerim (2014). *Sosyolojik Düşünme ve Çözümleme*, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Horkheimer, Max (2018). Akıl Tutulması, İstanbul: Metis Yayıncılık.

Kutlu, İhsan (2013). *Rasyonalite ve Ritüeller*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Küçükalp, Kasım ve Cevizci, Ahmet (2010). *Batı Düşüncesi: Felsefi temeller*, İstanbul: İsam Yayınları.

Ritzer, George (2019). *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ritzer, George ve Stepnisky, Jeffery (2014). *Sosyoloji Kuramları*, Ankara: De Ki Yayınları.

Sancar, Mithat (2008). "*Devlet Aklı" Kıskacında Hukuk Devleti*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Simmel, Georg (2009). *Bireysellik ve Kültür*, İstanbul: Metis Yayıncılık.

Therborn, Göran (2019). Frankfurt Okulu, *Frankfurt Okulu* içinde (ss. 19-54). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Touraine, A. (2018). *Modernliğin Eleştirisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Wallace, Ruth A. ve Wolf, Alison (2018). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Weber, Max (2002). *Schriften 1894-1922*, Stuttgart: Kröner Verlag.

Weber, Max (2013). *Wirtschaft und Gesellschaft*, Tübingen: Mohr Siebeck Verlag.

Weber, Max (2019). *Sosyoloji Yazıları*, Ed. H. H. Gerth, C. W. Mills (Der.). Taha Parla (Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Wiesner-Hanks, Merry E. (2019). *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450 - 1789*, Hamit Çalışkan (Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BİLİM DEVRİMİ, MODERN BİLİMİN DOĞUŞU VE MODERN TOPLUMUN OLUŞUMUNA KATKILARI

Mihriban Şenses

"Bilim Devrimi" ve Modern Bilimin Doğuşu

Modern bilimden ve onun modern topluma etkilerinden söz edebilmek için belki de öncelikle "modern"in, "modernleşme"nin, "modernite"nin ve "modernizm"in ne olduğundan kısaca bahsetmek gerekir. Modern olan neyi ifade eder? Modern kelimesi ilk olarak 5. yüzyılda Hristiyanların kendilerini, önceki dönemlerden ve inanışlardan ayırmak için kullandıkları kelime olarak karşımıza çıkar. İlk Hristiyan Avrupalılar kendilerini Hristiyanlık öncesi geçmiş inançlardan ayırarak yeniliğin temsilcisi olarak sunmuşlardır. Aslında modern kelimesi daima yeni kalan, hiç eskimeyen, yani klasik olan anlamına gelmektedir. Ancak özellikle on beşinci ve on altıncı yüzyıldan itibaren modern kelimesi Aydınlanma, bilim, akıl, ilerleme, özgürlük, eşitlik, kardeşlik, sekülerlik, laiklik gibi birtakım kavram, düşünce, değer veya projelerle ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Buna göre modern olan Aydınlanma değerlerine bağlılığı, bilim ve aklın ışığıyla aydınlananı, ilerleme inancını, rasyonel, seküler, laik vb. olanı temsil eder. Batı toplumlarında modernleşme süreci dediğimiz süreç Coğrafi Keşifler, Rönesans, Reform, Bilimsel Devrim, Aydınlanma düşüncesi, Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi ile şekillenmiştir. Bütün bunlarla birlikte Batı toplumları ve sonrasında bütün dünya ülkeleri felsefi, bilimsel, siyasi, dinî, teknolojik ve kültürel açıdan büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Modernizm denildiğinde ise, modern olanın ideolojisini anlayabiliriz. Modernizm modern olanın hem olumlu hem de olumsuz eleştirisini içermektedir. Modernite ise özellikle 15. ve 16. yüzyılda başlayan ve "post-modern" dediğimiz döneme kadar devam eden bir süreci ifade eder.[1]

1 Modernitenin ne zaman başladığı ve sona erip ermediği ile ilgili tartışmalar henüz son bulmuş değildir. Modern, modernite, modernizm, modernleşme için bakınız, Wagner, Peter, *Modernliğin Sosyolojisi/Özgürlük ve Cezalandırma,* çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005; Berman, Marshall, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor,* çev. Ümit Altuğ-Bülent Peker, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010; Hazard, Paul, *Batı Düşüncesinde Büyük Değişme,* çev. Erol Güngör, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1996; Toulmin, Stephen, *Kozmopolis/Modernitenin Gizli Gündemi,* çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002; Lukacs, John, *Modern Çağın Sonu,* çev.

KAYNAKÇA

Arslan, H. (1995). Pozitivizm: Bir Bilim İdeolojisinin Anatomisi, *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu,* Sebahattin Şen (Ed.), İstanbul: Bağlam Yayınları, 541-583.

Bauman, Z. (1996). *Yasa Koyucular ve Yorumcular,* K. Atakay (Çev.), İstanbul: Metis.

Bellah, R. (2013). *Varieties of Civil Religion,* Eugene, Oregon: Wipf and Stock.

Berman, M. (2010). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor,* Ü. Altuğ-B. Peker (Çev.) İstanbul: İletişim.

Berryman, S.(2021). "The Clockwork Universe and the Mechanical Hypothesis", *British Journal for The History of Philosophy,* 29(5), 806-823.

Carolyn, M. (1990). *The Death of Nature: Women, Ecology and the Scientific Revolution,* San Francisco: HarperOne.

Chalmers, A. (2008). *Bilim Dedikleri: Bilimin Doğası, Statüsü ve Yöntemleri Üzerine Bir Değerlendirme,* H. Arslan (Çev.), İstanbul: Paradigma.

Ertit, V. (2019). *Sekülerleşme Teorisi,* Ankara: Liberte.

Feyerabend, P. (1999). *Özgür Bir Toplumda Bilim,* A. Kardam (Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

Feyerebend, P. (1999). *Yönteme Karşı,* E. Başer (Çev), İstanbul: Ayrıntı.

Foucault, M. (2015). *İktidarın Gözü/Seçme Yazılar 4,* I. Ergüden (Çev.), İstanbul: Ayrıntı.

Foucault, M. (2015).*Büyük Kapatılma/Seçme Yazılar 3,* I. Ergüden, F. Keskin (Çev.), İstanbul: Ayrıntı.

Gieryn, T. F. (1995). Boundaries of Science, *Handbook of Science and Technology Studies,* Jasanoff, Sheila-Markle, Gerald E.-Petersen, James C.vd. (Ed), Thousand Oaks, London: Sage Publications, 389-441.

Günay, E., Türkmen, S., Özbek, S. (2018). İktisadi Düşünce Üzerinde Doğa Bilimlerinin Etkisi, Klasik Fiziğin İktisadi Alana İlk Uyarlaması: Fizyokrasi, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* (8), 41-66.

Hazard, P. (1996) *Batı Düşüncesinde Büyük Değişme,* E. Güngör (Çev.) İstanbul: Ötüken.

Heidegger, M. (1998). *Bilim Üzerine İki Ders,* H. Hünler (Çev.), İstanbul: Paradigma.

Heidegger, M. (2008). *Varlık ve Zaman,* K.Ökten (Çev.), İstanbul: Agora.

Henry, J. (2020). *Bilim Devrimi ve Modern Bilimin Kökenleri,* S. Değirmenci (Çev.), İstanbul: Küre.

Hessen, B. (2019). *Newton'un Principia'sının Toplumsal ve Ekonomik Kökenleri*, Ü. Şensesen (Çev.), İstanbul: Yordam.

Illich, I. (2017). *Sağlığın Gaspı,* S. Sertabiboğlu (Çev.), İstanbul: Ayrıntı.

Illich, I. (2014). *Okulsuz Toplum,* M. Özay (Çev.), İstanbul: Şule.

Keller, E. F.K. (1985). *Reflections on Gender and Science,* New Haven and London: Yale University Press.

Koyre, A. (2004). *Bilim Tarihi Yazıları,* K. Dinçer (Çev.), Ankara:Tübitak.

Kuhn, T. (2003). Bilimsel Devrimlerin Yapısı, N. Kuyaş (Çev.) İstanbul: Alan.

Küçükalp, D. (2019). 'Tanrı'nın Ölümü'nün Politik Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme, *Muhafazakar Düşünce,* (56), 11-24.

Lukacs, J. (2018). *Modern Çağın Sonu,* İ.Kapaklıkaya (Çev.), İstanbul: Ketebe.

Murphy, J. W. (2000). *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri,* H.Arslan (Çev.) İstanbul: Paradigma.

Putnam, R. D., Campbell, D. E., *American Grace: How Religion Divides and Unites Us,* New York: Simon and Schuster, 2010.

Redondi, P. (2020). 17. Yüzyıl Bilimsel Devrimi: Yeni Perspektifler. Osman Bahadır (Ed.), *Bilim Tarihi Yazıları,* R. Akman, Z. Direk vd. (Çev.), İstanbul: İzdüşüm, 5-20.

Sezgin, D.(2011). *Tıbbileştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Sağlık/Çelişkiler, Alternatifler ve Sağlık İletişimi,* İstanbul: Ayrıntı.

Shapin, S. (2000). *Bilimsel Devrim,* A. Yurdaçalış (Çev.), İstanbul: İzdüşüm.

Şenses, M. (2018). *Edmund Burke: Yüce, Etik ve Devrim,* Ankara: Liberte.

Taylor, F. W (2018). *Bilimsel Yönetimin İlkeleri,* çev. B. Akın, Ankara: Adres.

Toulmin, S. (2002). *Kozmopolis/Modernitenin Gizli Gündemi,* H. Arslan (Çev.), İstanbul: Paradigma.

Touraine, A. (2002). *Modernliğin Eleştirisi*, H. Tufan (Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Kültür ve Sanat.

Wagner, P. (2005). *Modernliğin Sosyolojisi/Özgürlük ve Cezalandırma,* M. Küçük (Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

Weber, M. (2002). *Sosyoloji Yazıları,* T. Parla (Çev.), İstanbul: İletişim.

Westfall, R. S. (2004). *Modern Bilimin Oluşumu,* İ. H. Duru (Çev.), Ankara: Tübitak.

Wiesner-Hanks, M. E. (2021). *Erken Modern Dönemde Avrupa/1450-1789,* H. Çalışkan (Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.

Yıldırım, C. (2005). *Bilimin Öncüleri,* Ankara: TÜBİTAK.

ALTINCI BÖLÜM

POLİTİK DEVRİMLER VE MODERNİTE 1688 İngiliz Şanlı Devrimi ve 1789 Fransız Devrimi'nin Modern Toplumun Oluşumuna Katkıları

Hasan Yeniçırak

"Devrimler mi modern dünyayı yarattı yoksa modernite mi devrimleri yarattı?" Modern dünyanın oluşumunda devrimlerin rolünü inceleyen Therborn (2008: xiv) da *Revolution in the Making of the Modern World* adlı çalışmaya bu tartışmalı soruyla başlar. Modernite kavramını felsefi bir fikir olarak ele alırsak (Callicinos 1999)[1] modernitenin devrimler üzerindeki etkisi aşikârdır (Himmelfarb 2005). Daha aşikâr olan ise politik devrimlerin modernitenin üzerindeki etkisidir. Politik devrimler modernleşme yolunda kritik bir rol oynar. Moderniteye giden pek çok yol vardır, ancak politik devrimler bu yolların belki de en hızlısını, en şiddetlisini ve en radikal olanını teşkil eder. Theda Skocpol (2002: 25), "devrimler …bir toplumun yapısının hızlı dönüşümüdür" ya da Robert Gurr (1970: 4) "devrim …şiddet yoluyla başarılan köklü bir sosyo-politik değişimdir" derken aslında buna işaret ederler. Politik devrimler modern toplumun oluşum sürecini şekillendirmiştir, modernizasyon sürecini hızlandırmıştır. Bu yüzden politik devrimler, modernleşmenin en önemli taşıyıcılarından birisini teşkil etmektedir (Huntington, 1968). Bu bölüm, bizatihi bu düşünceden hareketle, düşünce tarihinin en müphem kavramlarından biri olan politik devrimlerin[2], modern toplumun oluşumundaki etkisini sosyoloji-tarih-felsefe ekseninde açık ve anlaşılır hâle getirmeyi amaçlamaktadır.

---

1 Callicinos'a (1999) göre modernite kavramı felsefi bir fikir olarak, belirli bir toplum türü olarak ya da bir deneyim tarzı olarak anlaşılabilir.

2 Devrim kavramının net bir tanımının yapılamamasının birkaç sebebi vardır. Bunlardan ilki, her bir düşünürün devrimin farklı bir yanına dikkat çekmesidir. İkincisi, devrim kavramının şemsiye bir terim olarak kullanılma-

KAYNAKLAR

Arendt, H. (2012). *Devrim Üzerine*, O. E. Kara (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Ashton, R. (1980). Tradition and Innovation and the Great Rebellion. J. G. Agard Pocock (Ed.), *Three Bristish Revolutions: 1641, 1688, 1776* içinde (208-223), Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Bloch, M. (2007). *Feodal Toplum*, M. Fırat (Çev.), İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Brinton, C. (1963). *A Decade of Revolution, 1789-1799*, New York: Harper & Row Publishers.

Büchner, G. (2019). *Danton'un Ölümü*, M. Tüzel (Çev.), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Burke, E. (2016) *Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler*, O. Arslan (Çev.), Ankara: Kadim Yayıncılık.

Callicinos, A. (1999). *Social Theory: A Historical Introduction*, Cambridge: Polity Press.

Cobban, A. (1999). *The Social Interpretation of the French Revolution*, United Kingdom: Cambridge University Press (Second Edition).

Comminel, G. C. (2016), *Fransız Devrimi'ni Yeniden Düşünmek*, A. Çakıroğlu (Çev.), İstanbul: İmkân Yayınları.

Davidson, N. (2012). *How Revolutionary were the Bourgeois Revolutions?* Chicago, Illinois, Haymarket Books.

Doyle, W. (2016). *Fransız Devrimi*, H. Gür (Çev.), İstanbul: Dost Yayınları.

Duby, G. (1990). *Ortaçağ İnsanları ve Kültürü*, M. A. Kılıçbay (Çev.), Ankara: İmge Kitabevi.

Erdoğan, M. (2006). *Aydınlanma, Modernlik ve Liberalizm*, Ankara: Orion Yayınevi.

Ganshof, F. L. (1961). *Feudalism*, New York: Harper Torchbooks.

Gurr, T. R. (1970). *Why Men Rebel*, New Jersey: Princeton University Press.

Hazan, E. (2016). *Fransız Devrimi Tarihi*, N. C. Sümter (Çev.), İstanbul: Say Yayınları.

Hill, C. (1980). A Bourgeois Revolution?. J. G. Agard Pocock (Ed.), *Three Bristish Revolutions: 1641, 1688, 1776* içinde (109-139), Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Hill, C. (1997). *1640 İngiliz Devrimi*, N. Kalaycıoğlu (Çev.), İstanbul: Kaynak Yayınları.

Hill, C. (2013). *Dünya Altüst Oldu: İngiliz Devrimi'nde Radikal Düşünceler*, U. Kocabaşoğlu (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Hill, C. (2021). *İngiltere'de Devrim Çağı, 1603-1714*, U. Kocabaşoğlu (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Himmelfarb, G. (2005). *The Roads to Modernity: The British French and American Enlightenment*, New York: Alfref A. Knopf.

Hobsbawm, E. (2009). *Fransız Devrimine Bakış*, O. Akınbay (Çev.), İstanbul: Agora Kitaplığı.

Hobsbawm, E. (2013). *Devrim Çağı***,** B. S. Şener (Çev.), Ankara: Dost Yayınları (yedinci basım).

Hughes, A. (2003). 1649 İngiliz Devrimi. K. İnal (Çev.), D. Parker (Der.), *Batı'da Devrimler ve Devrimci Gelenek 1560-1991* içinde (52-74), Ankara: Dost Kitabevi.

Huizinga, J. (1997). *Ortaçağın Günbatımı*, M. A. Kılıçbay (Çev.), Ankara: İmge Kitabevi.

Huntington, P. S. (1968). *Political Order in Changing Societies*, New Heaven: Yale University Press.

Jaures, J. (2016). *Fransız Devrimi'nin Sosyalist Tarihi*, K. Büyüktuncer (Çev.), Ankara: Dipnot Yayınları.

Lefebvre, G. (2015). *Fransız Devrimi*, H. Bucak (Çev.), İstanbul: Hil Yayın.

Lewis G. (2003). Fransız Devrimi 1789-99. K. İnal (Çev.), D. Parker (Der.), *Batı'da Devrimler ve Devrimci Gelenek 1560-1991* içinde (118-141), Ankara: Dost Kitabevi.

Marshall, P. (2019). *Bir Anarşist Olarak William Blake*, E. Acar (Çev.), İstanbul: SUB Yayın.

Marx, K., Engels F. (2003). *Seçme Yapıtlar Birinci Cilt*, Eriş Yayınları.

Michelet (1967a). *Fransız İhtilali Tarihi I*, H. Varoğlu (Çev.), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi (ikinci Basım).

Michelet (1967b). *Fransız İhtilali Tarihi II*, H. Varoğlu (Çev.), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi (ikinci Basım).

Mooers, C. (1997). *Burjuva: Avrupa'nın Kuruluşu*, B. S. Şener (Çev.), Ankara: Dost Kitabevi.

Morton, A. L. (1938). *A Peoples's History of England*, London.

Skocpol, T. (2002). *Devletler ve Toplumsal Devrimler*, E. Türksözü (Çev.), İstanbul: İmge Kitabevi.

Soboul, A. (1989). *Fransız Devriminin Kısa Tarihi,* İ. Yarkın (Çev.), İstanbul: İnter Yayınları.

Speck, W. A. (2003). 1688: Siyasal Bir Devrim. K. İnal (Çev.), D. Parker (Der.), *Batı'da Devrimler ve Devrimci Gelenek 1560-1991* içinde (75-93), Ankara: Dost Kitabevi.

Stone L. (1980). The Results of the English Revolutions of the Seventeenth Century. J. G. Agard Pocock (Ed.), *Three Bristish Revolutions: 1641, 1688, 1776* içinde (23-108), Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Taylor G. V. (1967). Non-Capitalist Wealth and the Origins of the French Revolution, *The American Historical Review*, 72(2), 470-489.

Therbon, G. (2008). Roads to modernity: revolutionary and other. John Foran, David Lane and Andreja Zivkovic (Ed.), *Revolution in the Making of the Modern World* içinde (xiv-xvii), London and New York: Routledge.

Tocqueville, A. (2004). *Eski Rejim ve Devrim*, T. Ilgaz (Çev.), İstanbul: İmge Kitabevi (ikinci basım).

Vallance, E. (2008). *The Glorious Revolution: 1688- Britain's Fight for Liberty*, New York: Pegasus Books.

Wolin, S. S. (1954). Hume and Conservatism, *The Americal Political Science Review*, 48(4), 999-1016.

Wordsworth, W. (2010). *Prelüd*, N. Ağıl (Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yeniçırak, H. (2020a). Enlightenment Philosophy and It's Political Reflections, *Bursa Uludag University Faculty of Arts and Science Journal of Social Science*, 21(38), 477-496.

Yeniçırak, H. (2020b). On Revolution: What is Revolution? What are the Differences that Distinguish Revolution from Other Forms of Political Violent?, *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 50, 329-341.

Yeniçırak, H. (2021). *1789 Fransız Devrimi, İlerleme ve Gelenek: Devrime Reaksiyon Olarak Sosyoloji*, Ankara: Kadim Yayınları.

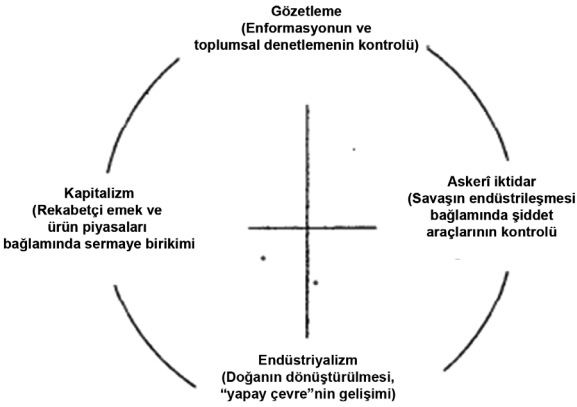
YEDİNCİ BÖLÜM

SANAYİ DEVRİMİ, SANAYİLEŞME VE MODERN TOPLUMUN GELİŞİMİNE KATKISI

Zeynep Hiçdurmaz

Modern toplumun gelişimini anlamada Sanayi Devrimi ve sanayileşme sürecinin yarattığı etkileri incelemek temel bir zemin sağlamış, ilk sosyologların kuram ve kavramlarını geliştirmesine kaynaklık etmiştir. Klasik sosyologların modern toplumun gelişimini açıklama girişimlerinde toplum sınıflandırmaları, değişen ekonomik örgütlenmeyi ve kültürel yaşamı irdeleyerek toplumsal değişmeyi anlamada temel bir işlev görmüştür. Sanayi Devrimi toplumsal değişmeyi açıklamada birincil hareket noktası olmuş, bu dönemle birlikte sanayi toplumu ya da endüstri toplumu olarak ifade edilen yeni bir toplum tipi tanımlanmıştır. Sanayi toplumu geleneksel tarım toplumlarından farklı olarak temel kırılmalara odaklı bir tanımlamayı işaret eder. Bu tanımlamada sanayi toplumu teknoloji ve bilimsel düşüncenin ilerlemesiyle karakterize olmuştur. Bu açıdan sanayi toplumu fabrikaların/makinelerin diğer bir ifadeyle maddi güç kaynaklarının kullanımının başat olduğu ancak yalnızca ekonomik bir dönüşümle sınırlı kalmayan toplumsal yaşamda da yeni değerlerin ve pratiklerin yaşandığı yeni bir toplum tipini ifade eder. Teknolojik ve ekonomik örgütlenmedeki gelişmelerle ifade edilen sanayi toplumu, kapitalist toplum, kentsel toplum, modern toplum gibi terimlerle de ifade edilmiş, Sanayi Devrimi'yle yaşanan dönüşümler, modern toplumu anlamada başat bir açıklama unsuru olmuştur.

Modernitenin başlangıcını 1600'lere dayandıran *Anthony Giddens*'a (2010: 29) göre üretim süreçlerinde maddi gücün ve makinelerin yaygın kullanımını ifade eden sanayileşme modernitenin kurumsal boyutlarından biridir ve *modernite kabaca "sanayileşmiş*

Modernliğin kurumsal boyutları, A. Giddens, 1994, s. 58.

alandaki ilerlemelerin modernleştirici gücünün evrensel bir söylemin dayanağını oluşturması diğer yandan ortaya çıkan derin dönüşümlerin geleneksel toplum düzenini ve değerleri tümüyle değiştirmesiyle ortaya çıkan sorunlar sanayileşmeyi sosyoloji düşüncesinin yönlendirici güçlerinden biri hâline getirmiştir.

Okuma Önerisi

Daron Acemoğlu ve James A. Robinson, Ulusların Düşüşü: Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri, İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş., 2012.

KAYNAKÇA

Acemoğlu, Daron ve James A. Robinson (2012). *Ulusların Düşüşü: Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri*, Çev. Faruk Rasim Velioğlu, İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

Aksakal, Erdi (2021). Kentleşme ve Modernite, Musa Yavuz Alptekin (Düz.) *Şehir Sosyolojisi* içinde (ss. 131-147). Ankara: Nobel Yayınevi.

Andrighetto, Luca vd. (2017). (Still) modern times: Objectification at work. *European Journal of Social Psychology*, *47*(1), 25-35.

Aron, Raymond (1997). *Sanayi Toplumu,* Çev. E. Gürsoy, İstanbul: Dergah Yayınları.

Bozkurt, Veysel (2006). *Endüstriyel ve Post-Endüstriyel Dönüşüm. Bilgi, Ekonomi ve Kültür.* Bursa: Ekin Kitabevi.

Brayshay, Mark (2020). Capitalism and the Division of Labor, Audrey Kobayashi (Ed.) in *International Encyclopedia of Human Geography* (Second Edition) (pp. 23-41). Elsevier.

Canatan, Kadir (1995). *Bir Değişim Süreci Olarak Modernleşme.* İstanbul: İnsan Yayınları.

Comte, Auguste (1964-1966). Pozitif Felsefe Dersleri. Çev. Ümid Meriç, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 19-20, 213-258.

Dickens, Charles (2009). *Zor Zamanlar.* Çev. Füsun Elioğlu, İstanbul: Oda Yayınları.

Duman, M. Zeki (2018). *Tüketim Sosyolojisi.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Durkheim, Émile (2006). *Toplumsal İşbölümü,* Çev. Özer Ozankaya, İstanbul: Cem Yayınevi.

Eğribel, Ertan ve Ufuk Özcan (2011). Sosyoloji ve Toplumsal Değişme: Türkiye Çözülürken? Yeni Bir Dönemin Başlangıcında Nereye? Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan (Düz.) *Değişim Sosyolojisi Dünyada ve Türkiye'de Toplumsal Değişime* içinde (ss. 3-13). İstanbul: Kitabevi.

Engels, Friedrich (1997). *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*. Çev. Yurdakul Fincancı, Ankara: Sol Yayınları.

Freyer, Hans (2014). *Sanayi Çağı.* Çev. Bedia Akarsu ve Hüseyin Batuhan, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Giddens, Anthony (1994). *Modernliğin Sonuçları,* Çev. Ersin Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Giddens, Anthony (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet.* Çev. Cumhur Atay, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Giddens, Anthony (2010). *Modernite ve Bireysel Kimlik. Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum.* Çev. Ümit Tatlıcan, İstanbul: Say Yayınları.

Göktürk, Işılay (2016). Kültür Sosyolojisi. Kültürel Çalışmalar ve Toplumbilimlerinin Yeniden Biçimlenmesi. İstanbul: Doğu Kitapevi.

Harman, C. (2019). *Halkların Dünya Tarihi. Taş Devri'nden Yeni Binyıla.* Çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: Yordam Kitap.

Hobsbawm, Eric J. (1989). *Devrim Çağı 1789-1848.* Çev. Jülide Ergüder ve Alaeddin Şenel, Ankara: V Yayınları.

Hobsbawm, Eric J. (2003). *Sanayi ve İmparatorluk,* Çev. Abdullah Ersoy, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Huberman, Leo (1991). *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla,* Çev. Murat Belge, İstanbul: İletişim Yayınları.

Jeanniere, Abel (1993). Modernite Nedir? M. Küçük içinde, *Modernite Versus Postmodernite,* Çev. Nilgün Tutal-Küçük, (ss. 15-25). Ankara: Vadi Yayınları.

Kumar, Krishan (1999). *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları,* Çev. Mehmet Küçük, Ankara: Dost kitabevi.

Marshall, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Marx, Karl (1968). Toplumsal Sınıflar ve Sınıf Çatışması, Çev. Özer Ozankaya, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 23(04): 281-299.

Ritzer, George (2014). *Klasik Sosyoloji Kuramları*, Çev. Himmet Hülür, Ankara: De Ki Yayınları.

Ritzer, George ve Jeffery Stepnisky (2014). *Sosyoloji Kuramları*, Çev. Himmet Hülür. Ankara: De Ki Yayınları.

Sezer, Baykan (2011). Değişim Sosyolojisi Ders Notları. E. Eğribel ve U. Özcan içinde, *Değişim Sosyolojisi Dünyada ve Türkiye'de Toplumsal Değişme* (s. 303-398). İstanbul: Kitabevi.

Sunar, Lütfi (2012). Weber'in İktisat Sosyolojisi: Uygarlığı Anlamanın Anahtarı Olarak İktisadi Zihniyet. *Sosyoloji Konferansları*, (45), 19-42.

Sunar, Lütfi (2018). *Değişim Sosyolojisi. Kavramlar, Kuramlar ve Yaklaşımlar,* Ankara: Nobel.

Swingewood, Alan (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, Çev. Osman Akınhay, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Taylor, Frederick W. (1997). *Bilimsel Yönetimin İlkeleri,* Çev. H. Bahadır Akın, Konya: Çizgi.

Tilly, Charles (1995). *Avrupa'da Devrimler 1492-1992,* Çev. Özden Arıkan, İstanbul: AFA Yayıncılık.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

KAPİTALİZMİN MODERN TOPLUMUN OLUŞUMUNDAKİ YERİ

Eren Alkan

Hemen hemen herkes tarafından günlük hayatın içinde, kullanan kişinin anladığı şekliyle kendine yer bulan ve bu yüzden anlamı en azından gündelik hayatta son derece muğlak olan bir sözcüktür kapitalizm. Kapitalizmin kapsamını kavrayıp analiz edebilmek ve modern toplumun oluşumundaki kilit rolünü ortaya çıkarabilmek için belki de konuyu en başından yani sözcüğün ne demek olduğundan almak gerekir.

Kapital sözcüğü, İngilizcede pek çok farklı anlama gelir. Örneğin, bir ülkenin ya da belirli bir işletmenin merkezî iktidarının toplandığı yeri işaret eden "başkent", cümle başında ya da özel isimlerde kullandığımız "büyük harf", "bir sütunun en üst bölümü", "ölüm cezası" ve "mükemmel" (Cambridge Dictionary, 2021) gibi birbiriyle doğrudan bağlantılı olmayan anlamları vardır. Bununla birlikte sosyoloji ve iktisadi ve idari bilimler gibi disiplinlerde daha çok parayla ilgili anlamları bağlamında kullanılır. Cambridge Sözlükte, "daha fazla servet ya da yeni bir işletme kurmak için kullanılan para, özellikle büyük miktarda para ve metalar", "yatırım ya da yeni bir işletme yoluyla daha fazla servet üretmek için kullanılan servet, özellikle para" (2021) olarak tanımlanan *kapital*, aslında diğer anlamlarını da -bu anlamların her birinde merkezîliğe yönelik bir odak vardır- kapsayacak bir ima içerir. Benzer şekilde Fransızcada da "[b]ir borcun ana unsurunu oluşturan ve faiz getiren para toplamı", "[b]ir bireye, bir aileye veya bir şirkete ait olan ve gelir getirebilecek miras", "[o]ldukça önemli ve kullanılabilir para miktarı" ve "[b]ir ülke tarafından biriktirilen kaynaklar kümesi" gibi para ile ilişkilendirilen anlamları vardır (Larousse, 2021). Etimolojik olarak bakıldığındaysa, Latinceye de buradan geçtiği şekliyle, Proto Hint-Avrupa kökenli *kaput* (*kafa*) sözcüğünden türediği görülür. On beşinci yüzyılda İngilizcede "ilk, ana, en önemli" gibi anlamlara gelecek şekilde, on yedinci yüzyılda da "mükemmel" anlamına gelecek şekilde genişleyen sözcük, aynı yüzyılda özellikle kişinin serveti veya mal varlığı anlamında kullanılmaya başlar (Etymonline, 2021). Türkçeye *sermaye* olarak çevrilen sözcüğün Türk Dil Kurumuna göre tanımı da şöyledir: "Bir ticaret işinin kurulması, yürütülmesi için gereken anapara ve paraya çevrilebilir malların tamamı, anamal, başmal, kapital, meta, resülmal", "varlık, servet" (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2021). Tıpkı Avrupa dillerindeki kökeninde olduğu

- *Zaten elimizden geleni yapıyoruz, biraz da başkaları yapsın.* (Gibney 2006: 148)

Bu da toplumda, doğrudan "ırkçılık", ahlaki panik, nefret suçu ve zenofobi gibi ayrımcılık ve suçlara neden olur. Kısaca, kapitalizmin modern dünyadaki açmazının bir diğer veçhesidir göç.

Sonuç

Modernizmin, bu kitabın farklı bölümlerinde de vurgulandığı üzere, başlangıcını Rönesans ve Reformasyon hareketleri ile aldığımızda, kapitalizmin modernitenin gelişmesine katkısı olduğu kadar modernitenin de kapitalizmi beslediğini söyleyebiliriz. Modernitenin yirminci yüzyılda sonlanıp yerini postmoderniteye (günümüzde hakikat sonrası çağ, post-postmodernite gibi kavramlar da yaygındır.) bırakması, kendi içinde krizleri olan kapitalizmin de sanayi sonrası toplumuna uyumlu olacak şekilde dönüşmesine olanak sağlamıştır. Üretim, tüketim ve dağıtım ilişkilerinin, pazar ve sermayenin küreselleşmenin yönlendirdiği şekilde ilerlemesi ve bu ilerlemenin tüm dünya toplumlarını benzer zamanlarda etkilemesi, her şeyi topyekûn ve bir arada incelemeyi zorunlu hâle getirir. Örneğin, bunun izleğini günümüz disiplinler arası çalışmalar, trans disipliner çalışmalar ya da çok disiplinli çalışmalarla bilim dünyasında görebiliyoruz. Yukarıda detaylı incelendiği üzere, kapitalizmin yalnızca bir ekonomik model olmadığı aynı zamanda bir zihniyeti de vücuda getirdiği ortadadır. Kısaca, modernizmin oluşmasında kapitalizmin etkisini, salt ekonomik katkısıyla değil geniş bir ideolojik zihniyet barındırmasıyla açıklamak günümüz sosyo-politik, sosyoekonomik ve sosyokültürel ilişkilerini daha iyi çözümleyebilmemiz adına elzemdir.

KAYNAKÇA

Alizle TV. (2020). *John S. Mill: Genel Düşünceler / Faydacılık Nedir?* Erişim: 15.08.2021. URL: https://www.youtube.com/watch?v=E-gj8Fiv06E

Bell, D. (1976). *The Coming of the Post-Industrial Society*, The Educational Forum, 40:4, 574-579, DOI: 10.1080/00131727609336501

Cambridge Dictionary. Erişim: 10.08.2021. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/capital

Çiçek, C. (2019). Karl Polanyi Kimdir? Büyük Dönüşüm Nedir? Erişim: 10.05.2023. URL: https://www.yatirimkredi.com/karl-polanyi-kimdir-eserleri-nelerdir.html

Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. ABD: Polity Press.

Etymonline. Erişim: 10.08.2021. URL: https://www.etymonline.com/word/capital

Frontline. (2004). *Interview Naomi Klein*. Erişim: 14.08.2021. URL: https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/persuaders/interviews/klein.html

Gibney, M. J. (2006). A Thousand Little Guantanamos: Western States and Measures to Prevent the Arrival of Refugees. Kate E. Tunstall (Ed.). *Displacement, Asylum, Migration*. GB: Oxford University Press.

Granovetter, M. S. (1973). *The Strength of Weak Ties*. American Journal of Sociology, Volume 78, Issue 6. 1360-1380. Erişim: 20.01.2020. URL: http://snap.stanford.edu/class/cs224w-readings/granovetter73weakties.pdf

Hirschman, A. O. (2014). *Tutkular ve Çıkarlar: Kapitalizm Zaferini İlan Etmeden Önce Nasıl Savunuluyordu?* Barış Cezar (Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.

İktisat Külliyat. (2017). *(İDT)04 a. Jean Baptiste Say (İktisadi Düşünce Tarihi)*. Erişim: 14.08.2021. URL: https://www.youtube.com/watch?v=R45cLEFRdTI

Khan Academy Türkçe. (2014). *Thomas Malthus ve Nüfus Artışı (Yer ve Uzay Bilimleri / Dünya ve Evrende Yaşam)*. Erişim: 14.08.2021. URL: https://www.youtube.com/watch?v=1KLkKHcyAfI

Larousse. Erişim: 10.08.2021. URL: https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/capital/12900

Lordoğlu, K. (1996). *Kapitalizm*. İstanbul: BDS Yayınları.

Mandić, D. (2019). *SOCIOL1023: Introduction to Political Sociology*. Canvas Harvard. Erişim: 02.01.2020. URL: https://canvas.harvard.edu/courses/50235

Massey, D. S. (2007). *Categorically Unequal: The American Stratification System*. ABD: Russell Sage Foundation.

Nişanyan Sözlük. Erişim: 10.08.2021. URL: https://www.nisanyansozluk.com/?k=sermaye

OLL. (2021). *Frédéric Bastiat on the State as the Great Fiction by Which Everyone Sees to Live at the Expense of Everyone Else (1848)*. Erişim: 19.08.2021. URL: https://oll.libertyfund.org/quote/frederic-bastiat-on-the-state-as-the-great-fiction-by-which-everyone-seeks-to-live-at-the-expense-of-everyone-else-1848

Özbay, İ. (2017). *Adam Smith: Ulusların Zenginliği, Görünmez El, Klasik Liberalizm ve Britanya'nın Gücüne Etkisi*. Erişim: 13.08.2021. URL: https://www.youtube.com/watch?v=dDpc1upZwHA

Polanyi, K. (2020). *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*. Ayşe Buğra (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Small Business Labs. (2016). *LinkedIn on the Power of Weak Ties – Implications for Coworking & Freelancers.* Erişim: 20.08.2021. URL: https://www.smallbizlabs.com/2016/07/linkedin-on-the-power-of-weak-ties-implications-for-coworking-freelancers.html

Türk Dil Kurumu. Erişim: 10.08.2021. URL: https://sozluk.gov.tr/

Uzaktan Akademi. (2020). *David Ricardo ve Tahıl Yasaları*. Erişim: 14.08.2021. URL: https://www.youtube.com/watch?v=rnx8jyEGVPQ

Veblen, T. B. (2015). *Aylak Sınıfın Teorisi: Kurumların İktisadi İncelemesi*. Eren Kırmızaltın, Hüsnü Bilir (Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.

Yatırım Kredi. (2019). *Karl Polanyi Kimdir? Büyük Dönüşüm Nedir?* Erişim: 12.08.2021. URL: https://www.yatirimkredi.com/karl-polanyi-kimdir-eserleri-nelerdir.html

DOZUNCU BÖLÜM

KENT, KENTLEŞME VE MODERN TOPLUMUN OLUŞUMUNDAKİ ROLÜ

Ahmet Mazlum

Bu bölümde, Fransız Devrimi ve Endüstri Devrimi'nin bir sonucu olan modern toplumun oluşumunda modern kentin, kentleşmenin, kentlileşmenin, rasyonalitenin, sekülerleşmenin, bireyleşmenin vb. kavram ve olguların oynadığı rol, yol açtığı sonuç ve süreçler ele alınacaktır. Çünkü modern toplum denilen kavram, sadece geleneksel toplumun ve onu oluşturan üretim biçimlerinin ve bu üretim biçimlerinin ortaya çıkardığı geleneksel duygusal-dayanışmacı ilişkilerin evrimi, değişimi ve dönüşümü ile kendiliğinden oluşmamış, kendine özgü birtakım özelliklerin bileşimi, gelişimi olarak ortaya çıkmıştır.

Günümüzde modernite, rasyonalite (akılcılaşma), bireyleşme, özgürleşme, sekülerizm, ulus devlet, küreselleşme, ve modern toplum gibi kavramlar sosyal bilimlerin birçok disiplini tarafından yoğun bir biçimde tartışılmaktadır. Bu konular, vadedilenler (ileri sürülen temel argümanlar) ve gerçekleşenler (sonuçlar) bağlamında farklı disiplinlere mensup yazar ve düşünürlerce, konumlandıkları cenahın penceresi doğrultusunda tartışma masasına yatırılmakta ve birbirinden farklı, bazen taban tabana zıt sonuç/tezlere ulaşılmaktadır.

Mevcut sosyal bilim disiplinleri, konuları ele alırken kendi yöntemsel ilkeleri ve tarihsel perspektifi açısından ele almakta ve tartışmaktadır. Bu noktada sosyoloji disiplini daha bütüncül, tarihsel ve metodolojik yaklaşımı açısından farklı bir bakış açısı sunmaya çalışmaktadır. Sosyoloji bilimi, betimsel ve tarihsel-analitik yaklaşımıyla konu ve olguları daha geniş bir çerçeveden, olabildiğince nesnel bir bakış açısıyla ele almaya çalışmaktadır.

Kentin Tanımı ve Modern Kentin Tarihsel Gelişimi

Günümüz modern toplumlarının oluşumuna en büyük etkiyi yapan tarihsel kırılma noktası modern kent olgusunun ortaya çıkması ve gelişmesidir. Ancak modern

da, sosyal ilişkiler itibarıyla birbirlerine mesafelidirler. Modernitenin kişide görmeyi istediği bireycilik, akılcılık ve sekülerleşme bileşenlerinin hepsi köyde/kırsalda değil kentte mümkündür. İşte tam da bu sebeple kent olgusu, geleneksel toplumu değil modern toplumu özendiren bir mekânsal örgütlenmedir.

KAYNAKÇA

Alptekin, M. Y. (2012). *Şehir ve Toplum*. İstanbul: Beta Yayınları.

Atiker, E. (1998). *Modernizm ve Kitle Toplumu.* Ankara: Vadi Yayınları.

Bal, H. (2020). *Kent Sosyolojisi*. 9. Baskı. Bursa: Sentez Yayıncılık.

Begel, E. E. (1996). Kentlerin Doğuşu. *Cogito: Kent ve Kültürü* (Sayı 8). Ö. Arıkan (çev.) 7-16.

Beriş, H. E. (2017). Polis ve Sokrates Öncesi Düşünce. H. Emrah Beriş, Fatih Duman (Ed.). *Siyasal Düşünceler Tarihi* içinde (7-43). Ankara: Orion Yayınları.

Childe, G. (2009). *Tarihte Neler Oldu?.* A. Şenel, M. Tunçay (Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Giddens, A. (2010). *Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum.* Ü. Tatlıcan (çev.). İstanbul. Say Yayınları.

Göze, A. (2016). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. Gözden geçilmiş 16. baskı. İstanbul: Beta Yayınları.

Helle, H. J. (1996). Kentlileşmiş İnsan. *Cogito: Kent ve Kültürü* (Sayı 8). Z. Aygen (çev.) 71-80

Holton, Robert J. (1999). *Kentler Kapitalizm ve Uygarlık.* R. Keleş (çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

İsbir, E. (1986). *Şehirleşme ve Meseleleri*. Ankara: Ocak Yayınları

Kongar, E. (2008). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği.* 13 Baskı. İstanbul. Remzi Kitabevi.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. O. Akınhay, D. Kömürcü (çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Marx, K. (2015). *Kapital I. Cilt. Ekonomi Politiğin Eleştirisi*. M. Selik, N. Satlıgan (çev.). İstanbul: Yordam Kitap.

Mazlum, A. (2019). *Kentlileşme, Toplumsal Bütünleşme ve Ayrışmaya Etkileri: Mersin İli Örneği.* Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.

Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent- Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*. G. Koca, T. Tosun (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Özer, İ. (2004). *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme*. Ankara: Ekin Kitabevi

Pirenne, H. (2014). *Ortaçağ Kentleri, Kökenleri ve Ticaretin Canlanması.* Ş. Karadeniz (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sencer, Y. (1979). *Türkiye'de Kentleşme*. Ankara. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Şenel, A. (1995). *Siyasal Düşünceler Tarihi- Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş.* Kısaltılmış 4. Basım. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Wirth, L. (2002). Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme. B. Duru, A. Alkan (çev. ve der.). *20. Yüzyıl Kenti* içinde (77-106). Ankara: İmge Kitabevi

BLOK ZİNCİR VE KRİPTO VARLIKLAR

Editörler
Doç. Dr. Hamide Özyürek - Dr. Zeynep Baysal

nobel bilimsel

BLOK ZİNCİR VE KRİPTO VARLIKLAR

Editörler: Doç. Dr. Hamide Özyürek - Dr. Zeynep Baysal

Yayın No.: 1582
ISBN: 978-625-398-478-6
E-ISBN: 978-625-398-479-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Özyürek, Hamide., Baysal, Zeynep.
Blok Zincir ve Kripto Varlıklar / Editörler: Hamide Özyürek - Zeynep Baysal
1. Basım, XXVI + 486 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-478-6
E-ISBN: 978-625-398-479-3
1. Blok Zincir 2. Kripto Varlıklar 3. Yönetim 4. Finans 5. Dijital

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **III**
SUNUŞ ..... **XIX**
ÖN SÖZ ..... **XXI**

KISIM 1
KRİPTO PARALARA GİRİŞ

EKONOMİDEKİ PARA ÇEŞİTLERİ AÇISINDAN KRİPTO PARANIN YERİ **3**
Murat Atik - Bülent Yılmaz

1. Giriş 4
2. Para ve Para Türleri 4
   2.1. Mal (Emtia) Para 6
   2.2. Temsilî Para 6
   2.3. İtibari Para 8
   2.4. Dijital Para 9
   2.5. Sanal Para 10
   2.6. Dijital ve Sanal Para Arasındaki Fark 11
   2.7. Kripto Para 12
3. Paranın Özellikleri 12
4. Paranın Fonksiyonları 14
5. Sonuç ve Öneriler 15

Kaynakça 17

KRİPTO PARALARIN ÇALIŞMA YÖNTEMLERİ **19**
Zeynep Cındık

1. Giriş 19
2. Blok Zincir ve Kripto Para Sisteminin İşleyişi 20
3. Kripto Paraların Özellikleri 22
4. Kripto Para Çeşitleri 24
5. Kripto Paraların Çalışma Yöntemleri 28
   5.1. Bitcoin (BTC) 30
   5.3. Tether (USDT) 35
   5.4. Binance Coin (BNB) 35

5.5. Ripple (XRP) 35
5.6. Cardano (ADA) 36
5.7. Diğer Kripto Paralar 38
6. Sonuç 39
Kaynakça 40

KRİPTO PARALARIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE RAPORLANMASI 43
Aslı Duman

1. Giriş 44
2. Kavramsal Çerçeve 45
2.1. Finansal Raporlama Standartları 45
2.1.1. Uluslararası Muhasebe Standartları (UMS) ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) 46
2.1.1.1. Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarının Tarihsel Gelişim Sürecinde Etkili Olan Kuruluşlar 47
2.1.2. Amerikan Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartları (US-GAAP) 49
2.1.3. Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) 49
2.2. Kripto Paraların Sınıflandırılması ve İlgili Standartlarda Yer Alan Tanımlamalar 50
2.3. Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları Kapsamında Kripto Paraların Muhasebeleştirilmesi 52
2.3.1. İlgili UFRS Standartları Kapsamında Kripto Para Birimlerinin Muhasebeleştirilmesi ve Raporlanması 55
3. Sonuç ve Öneriler 59
Kaynakça 61

KRİPTO PARA BORSALARI VE DİJİTAL VARLIKLARIN TİCARETİ 63
Abdullah Önden

1. Giriş 63
2. Kavramsal Çerçeve 66
2.1. Alanda Yapılan Çalışmalar 68
3. Metodoloji 71
3.1. Araştırma Verileri 71
3.2. Analiz Yöntemi 71
4. Bulgular ve Tartışma 72
4.1. En İyi Uluslararası Kripto Para Borsaları Sıralamaları 72
4.2. Kripto Para Borsalarının Similarweb.com İstatistikleri 76
5. Sonuç ve Öneriler 78
Kaynakça 82

SUÇ GELİRLERİNİN AKLANMASI RİSKLERİ PERSPEKTİFİNDEN KRİPTO VARLIKLAR: BİR SENARYO ANALİZİ ÖNERİSİ 85
Gürol Baloğlu - Kaan Ramazan Çakalı

1. Giriş 86
2. Kara Para Aklama Suçu 86
3. Geleneksel Kara Para Aklama Yöntemleri 89
4. Dijital Paralarla Kara Para Aklama Yöntemleri 92
5. Kripto Varlıklar Kullanılarak Gerçekleştirilecek Kara Para Aklama Girişimlerinin Tespitine Yönelik Bir Kontrol Senaryosu Önerisi 98
6. Sonuç ve Öneriler 102

Kaynakça 103

KISIM 2
KRİPTO PARALARA İLİŞKİN ANALİZLER

KRİPTO PARALAR, DÖVİZ KURLARI, ALTIN, HİSSE SENETLERİ VE ALTERNATİF KRİPTO PARALAR ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ 107
Ethem Kılıç

1. Giriş 107
2. Literatür Araştırması 109
3. Veri Seti ve Yöntem 112
4. Bulgular ve Yorumlama 114
5. Sonuç 117

Kaynakça 118

KRİPTO VARLIKLAR ARASINDAKİ İLİŞKİNİN AMPİRİK YÖNTEMLERLE ARAŞTIRILMASI ... 121
Ersin Sünbül

1. Giriş 121
2. Literatür Taraması 123
3. Uygulamalar 127
   3.1. Ekonometrik Yöntemler 127
   3.2. Ampirik Uygulamalar 128
      3.2.1. Veri Seti 128
      3.2.2. Durağanlık Analizleri 131
      3.2.3. Nedensellik Analizleri 134
4. Sonuç ve Değerlendirme 136

Kaynakça 137

BİTCOİN İLE BİST ENDEKSLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ 141
Çağatay Mirgen

1. Giriş 141
2. Kavramsal Çerçeve 142
3. Alanda Yapılan Çalışmalar 145
4. Veri Seti ve Metodoloji 147
5. Bulgular 149
   5.1. Birim Kök Testleri 149
   5.2. Eşbütünleşme Testi Sonuçları 150
6. Sonuç ve Öneriler 151

Kaynakça 153

KRİPTO PARALARDA BİTCOİN EGEMENLİĞİ: BİTCOİN'İN ALTCOİNLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 155
Süleyman Emir

1. Giriş 156
2. Kavramsal Çerçeve 158
3. Veri Seti ve Metodoloji 161
   3.1. Veri Seti 161
   3.2. Metodoloji 162
4. Araştırmanın Bulguları ve Yorumlanması 163
5. Sonuç ve Öneriler 170

Kaynakça 171

KRİPTO PARA DÜZENLEMELERİ VE FİNANSAL SUÇLAR ÇERÇEVESİNDE GELENEKSEL BANKACILIK KARŞILAŞTIRMASI 173
Ozan Gülhan - Melike Aktaş Bozkurt

1. Giriş 174
2. Genel Olarak Finansal Suçlar 175
3. Kripto Para Düzenlemeleri 176
   3.1. Ülkelere Göre Kripto Para Düzenlemeleri 177
      3.1.1. Kuzey Amerika 178
      3.1.2. Orta ve Güney Amerika 179
      3.1.3. Avrupa 180
      3.1.4. Asya Pasifik 180
      3.1.5. Rusya, Orta Doğu, Afrika 182
   3.2. Türkiye'de Kripto Para Düzenlemeleri 187

4. Finansal Suçlar Kapsamında Kripto Paralar ve Geleneksel Bankacılık 188
5. Sonuç ve Öneriler 191
Kaynakça 192

DİJİTAL İŞLETMELER VE KRİPTO PARA 193
Abdullah Ballı

1. Giriş 193
2. Dijital Dönüşüm ve Dijital İşletmeler 194
   2.1. Dijital İşletmelerde İş Süreçleri 200
3. Kripto Para ve Blok Zincir 206
   3.1. Kripto Paranın Tarihsel Süreci 208
   3.2. Blok Zincir 211
4. Sonuç ve Öneriler 216
Kaynakça 223

KRİPTO PARALARDA HAFTANIN GÜNÜ ETKİSİ 227
İhsan Erdem Kayral - Neslihan Turguttopbaş

1. Giriş 227
2. Kavramsal Çerçeve 229
   2.1. Alanda Yapılan Çalışmalar 229
3. Metodoloji 231
   3.1. Veriler 231
   3.2. Analiz Yöntemi 234
      3.2.1. Durağanlık Testleri 234
      3.2.2. Değişen Varyans (Heteroskedastisite) Testi 234
      3.2.3. E-GARCH Modeli ve Varyans Denklemi 234
      3.2.4. E-GARCH Modeli ve Ortalama Denklemi 235
4. Bulgular ve Tartışma 236
5. Sonuç ve Öneriler 239
Kaynakça 240

BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİSİ BLOK ZİNCİRİNİN İŞLEM MALİYETLERİ ÜZERİNE ETKİSİ 243
Nuray Eser - Mert Aktaş

1. Giriş 243
2. Bilgi ve İletişim Teknolojileri Alanında Yenilikler ve Etkileri 245
3. Blok Zinciri Teknolojisi 246
4. İşlem Maliyetleri Yaklaşımının Ortaya Çıkışı 249

5. Blok Zinciri Teknolojilerinin İşlem Maliyetleri Teorisi Perspektifinden Etkileri 253
6. Rekabet Avantajı 259
7. Tartışma, Sonuç ve Öneriler 262
Kaynakça 264

BLOK ZİNCİR VE MUHASEBE ALANINDAKİ MAKALELERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ 269
Hamide Özyürek - Buket Atalay Aycan

1. Giri ş 270
2. Kavramsal Çerçeve 271
3. Literatür Taraması 273
   3.1. Blok Zincir ve Muhasebe Alanında Yapılan Çalışmalar 273
   3.2. Blok Zincir ve Muhasebe Alanında Bibliyometrik Analizin Yapıldığı Çalışmalar 274
4. Yöntem 276
   4.1. Veri Seçimi ve Veri Toplama 277
   4.2. Arama Kriterleri 277
5. Bulgular ve Analiz 278
   5.1. Yıllara Ait Yayın Sayıları 278
   5.2. Anahtar Kelimeler Analizi 279
   5.3. Ortak Yazar Analizi 282
   5.4. Yazar Atıf Analizi 282
   5.7. Kurum Atıf Analizi 286
6. Sonuç ve Değerlendirme 288
Kaynakça 290

KISIM 3
BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN GELECEĞİ

YASAL DÜZENLEMELERİN KRİPTO PARA BİRİMLERİNİN BÜYÜMESİNE ETKİLERİ 295
Burhan Atalık

1. Giriş 295
2. Kripto Para Nedir? 298
3. Kripto Para Birimlerine Karşı Bakış Açısı 300
4. Yasal Düzenlemeler 302
   4.1. Kripto Para Birimleriyle İlgili Diğer Devlet Düzenlemeleri ve Uluslararası Düzenlemeler 304
   4.2. Kripto Para Birimleriyle İlgili İç Hukuk Düzenlemeleri 308

5. Yasal Düzenlemelerin Büyümeye Etkileri 314
6. Sonuç ve Değerlendirme 317
Kaynakça 319

BLOK ZİNCİR-İNOVASYON VE GİRİŞİMCİLİK 321
Filiz Bozağaç - Mert Aktaş

1. Giriş 321
2. Girişimcilik ve İnovasyon 323
3. Blok Zincir Teknolojisi 330
4. Blok Zincir-İnovasyon ve Girişimcilik İlişkisi 335
5. Sonuç ve Değerlendirme 339
Kaynakça 342

BLOK ZİNCİR TABANLI SANAL GERÇEKLİK VE METAVERSE'E GİDEN YOL 347
Esra Kumaş

1. Giriş 348
2. Kavramsal Çerçeve 350
   2.1. Teknolojiler 350
      2.1.1. Metaverse 350
      2.1.2. Blok Zincir 353
   2.2. Alanda Yapılan Çalışmalar 356
3. Sonuç ve Değerlendirme 359
Kaynakça 360

BLOK ZİNCİRİN GELECEĞİN LİDERLİK TARZLARINA OLASI ETKİLERİ 363
Tolga Türköz

1. Giriş 363
2. Kavramsal Çerçeve 365
   2.1. Blok Zincir 365
   2.2. Blok Zincirin Kullanım Alanları 366
   2.3. Blok Zincir Konusu Üzerine Hazırlanan Ulusal Tezler 368
   2.5. Blok Zincirlerde Liderlerin Karşılaşabileceği Sorunlar 371
3. Blok Zincirlerde Liderlik Uygulamaları 373
   3.1. Blok Zincirlerde Güven Sorunu 375
4. Blok Zincirin Geleceğin Liderliği Üzerindeki Olası Etkileri 379
5. Sonuç ve Öneriler 386
Kaynakça 390

BLOK ZİNCİR VE AKILLI SÖZLEŞME TEKNOLOJİSİNİN İSTİHDAM PİYASASI ÜZERİNE OLASI ETKİLERİ 393
Hüseyin İkizler - Aslı Dolu - Ece Kır - Duygu Şirin

1. Giriş 393
2. Blok Zincir ve Akıllı Sözleşmelere Genel Bakış 394
3. Blok Zincir Tabanlı İş Sözleşmesi Sistemi Mimarisi 396
4. Blok Zincir ve Akıllı Sözleşmelerin İş Gücü Piyasası Üzerindeki Potansiyel Etkisi 398
5. Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Politika Önerileri 403
6. Sonuç ve Öneriler 404

Kaynakça 406

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİ, İŞLETME EĞİTİMİNİ YÖNETİM VE STRATEJİ AÇISINDAN DÖNÜŞTÜRÜYOR MU? 407
Gülşen Kırpık

1. Giriş 408
2. Kavramsal Çerçeve 409
   2.1. Blok Zincir Teknolojisi ile İş Dünyasının Dönüşümü 409
   2.2. Blok Zincir Teknolojisinin İşletmenin Yönetim ve Stratejisine Etkisi 410
   2.3. Blok Zincir Teknolojisinin Yararları, Tuzakları ve Uygulama Zorlukları 412
   2.4. Blok Zincir Teknolojisinin Yararları, Tuzakları ve Uygulama Zorlukları 414
   2.5. Ülkemizde Blok Zincir Teknolojisinin İşletme Eğitimindeki Yeri 416
3. Sonuç ve Öneriler 420

Kaynakça 422

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİ VE GELECEĞİN ÜNİVERSİTELERİ 427
Ayhan Aydoğdu - Ali Kılıç

1. Giriş 428
2. Blok Zincirin Gelişimi 430
   2.1. Tarihsel Süreç 430
   2.2. Blok Zincir Sisteminin Artı ve Eksileri 434
3. Üniversiteler ve Blok Zincir 435
4. Metodoloji 438
   4.1. Veriler 438
   4.2. Araştırma Tekniği 439
5. Bulgular 440
   5.1. Anahtar Kelimelerin Frekansı 440
   5.2. Stratejik Hedefler 441
   5.3. Niyet – Eylem Uyumu 443

6. Sonuç ve Öneriler 446
Kaynakça 449

BLOK ZİNCİR, DİJİTAL BİR DÜNYADA KİMLİĞİMİZİ KANITLAMAMIZA YARDIMCI OLACAK MI? 451
Tacettin Sercan Pekin

1. Giriş 452
2. Kavramsal Çerçeve 452
   2.1. Alanda Yapılan Çalışmalar 453
   2.2. Türkiye'de Blok Zincir 457
3. Dijital Kimlik ve Blok Zincir 458
4. Sonuç ve Değerlendirme 462

Kaynakça 463

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN NESNELERİN İNTERNETİ VE YAPAY SİNİR AĞLARI İLE BİRLİKTE KULLANIMI VE PERFORMANS ANALİZİ 465
Serdar Çelik

1. Giriş 465
2. Blok Zincir 467
   2.1. Akıllı Sözleşme 468
   2.2. Defter 469
   2.3. Kriptografi 469
   2.4. Uzlaşma 469
   2.5. Olaylar 470
3. Nesnelerin İnterneti 470
   3.1. Sensörler 473
   3.2. Aktüatörler 473
4. Yapay Sinir Ağları 475
5. Kavramsal Çerçeve 477
6. Sonuç ve Öneriler 482

Kaynakça 484

EKONOMİDEKİ PARA ÇEŞİTLERİ AÇISINDAN KRİPTO PARANIN YERİ

Murat Atik - Bülent Yılmaz

Öz

Para tarih boyunca fiziksel ve niteliksel değişime uğramıştır. Paranın geçirdiği bu evrim içinde ilk sikkenin kullanımından kripto paralara doğru değişim her yönüyle şaşırtıcıdır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte para formunda yenilikler başlamıştır. Elektronik ödeme sistemlerinin ve farklı ödeme yöntemlerinin geliştirilmesi, işlem yapılma zamanı ve yeri konusundaki sınırlamaların genişlemesi ile banknotların fiziki olarak kullanımı giderek azalmış ve para olgusu somut bir kavramdan soyut bir kavrama doğru sürüklenmiştir. Yeni para yaratan sistemlerin ortaya çıkması, devlet otoritesi dışındaki sistemlerin para yaratabildiklerini göstermiş ve merkez bankalarının politikalarını tekrar sorgular hâle getirmiştir. Tarihte nadir, kıt veya değerli olan mallar genellikle değişim aracı olarak kullanılmıştır. Tarihte paranın yerine farklı varlıkların değişim aracı olarak kullanıldığı görülmüştür. Ancak değişim aracı olarak seçilen varlığın alınan mal veya hizmetin değerini koruyamaması veya değerinde azalmaya sebep vermesi değişim aracı olarak kullanılmasından vazgeçirmiştir. İşte kripto paraların değerinde yaşanan hızlı değişimler risklilik seviyesini yükselterek yaygın bir şekilde kullanılmasını etkilemekte ve değişim aracı olarak kullanılmasını da kısıtlamaktadır. Kripto paraların bir değişim aracı hâline gelebilmesi kripto paralara karşı güvenin öncelikle sağlanmış olmasına bağlıdır. İnsanlarda güven duygusunun oluşabilmesi kripto paraların ilgili ülkenin hukuk sistemi tarafından kabul edilmesi ve yasal bir ödeme aracı olarak tanımlanmış olmasını gerektirmektedir. Banknotu değerli kılan, insanların basılan paraya güveniyor olmasıdır. Bu güven ise parayı basan devlete karşı duyulan güvendir. Kripto paraların tasarruf ve değer saklama fonksiyonu yerine genellikle ani fiyat değişimlerinden yararlanılarak getiri elde edilmeye çalışılan risk düzeyi yüksek bir varlık olarak görülmesi güven unsurunu zedelemektedir. Bu durum kripto paraların para olarak kabul edilmesini şu an için geciktirse de geçirdiği evrim süreci dikkate alındığında gelecekteki para formunun alacağı yeni değişim aracı bulunmuş gibi gözükmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Para Türleri, Dijital Para, Sanal Para, Kripto Para, Paranın Fonksiyonları.*

rundur. Doğrudan değişim aracı olmasa bile kolaylıkla nakde dönüştürülebilen varlıklar para benzeri varlıklar (tahvil, hisse senedi, hazine bonosu vb.) olarak tanımlanmaktadır.

Para ortak bir değer ölçü birimidir. Ancak ortak bir değer ölçüsü olarak kabul edilebilmesi için herkes tarafından kabul görmesi gerekmektedir. Ancak kripto paralar için mal ve hizmet fiyatlarını belirlemek gibi ortak bir değer ölçüsü henüz sayılmasa da o yolda ilerlemektedir.

Paranın aynı zamanda merkez bankaları aracılığıyla piyasadaki fiyat istikrarını sağlamak için kullanılması işlevi vardır. Kripto paralar ise para arzı dâhil olmak üzere fiyat istikrarını sağlayacak bir kontrol mekanizması bulunmamaktadır. Bu yüzden merkez bankaları raporlarında kripto paraların para işlevini yerine getiremediği, reel ekonomide gerçek bir etki yaratamadığı ve para politikaları için önemli bir etkisinin olmadığı görüşü hâkim olmuştur.

Paranın piyasaya sürülmesi yani emisyon işlemleri belli kurallara göre yürütülmektedir. Bir devlet piyasaya sürdüğü paranın değerinin saptanmasında neyin ölçüt olarak alındığını veya bir birim paranın neyi ifade ettiğini yasalarla kurallara bağlamış ve düzenlemeler yaparak para sistemi (emisyon rejimi) oluşturmuştur. Ancak kripto paralarda değerinin hesaplanmasında neyin ölçü olarak alındığı, bir birim kripto para değerinin neyi ifade ettiğinin belirsizliği ve yasalarla düzenlenmemiş olması para olarak tanımlanmasını zorlaştırmaktadır.

Kaynakça

Bilir, H. ve Çay, Ş. (2016). Elektronik Para ve Finansal Piyasalar Arasındaki İlişki, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(2), 22-23.

Boyes, W. ve Melvin, M. (2013). Fundamentals of Economics, (çev.) E. Telatar, Ankara: Nobel Yayıncılık, 294.

Çarkacıoğlu, A. (2016). Kripto-Para Bitcoin, Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi Araştırma Raporu, Ankara, 1-5.

Dağıtmaç, M. ve Ekmen, Ş. (2019). Dijital Psikolojik Devrim, Motto Yayınları, 2.Baskı, 29.

EBA (2014). EBA Opinion on virtual currencies, European Banking Authority, London, 7.

ECB Occasional Paper Series (2019). Crypto-Assets: Implications for Financial Stability, Monetary Policy, and Payments and Market Infrastructures, 3.

ECB, (2012). Virtual Currency Schemes –a Further Analysis, European Central Bank, 14.

ECB, (2015). Virtual Currency Schemes –a Further Analysis, European Central Bank, 33.

Ely, B. (1997). Electronic money and monetary policy: Separating fact from fiction JA Dorned, 101-15. (Erişim Tarihi 16.11.2019 http://ely-co.com/media/Default/Articles/cato-596.pdf)

FATF Report. (2014). Virtual Currencies Key Definitions and Potential AML/CFT Risks. Paris: Financial Action Task Force on Money Laundering / OECD, 4.

Kaplanhan, F. (2018). Kripto Paranın Türk Mevzuatı Açısından Değerlendirilmesi "Bitcoin Örneği", Vergi Sorunları Dergisi, Sayı 353, 113.

Krugman, P., Wells, R. (2013), Makro Ekonomi, Çev.: Fuat Oğuz, M. Murat Arslan, K.Ali Akkemik, Koray Göksal, Ankara: Palme Yayıncılık, 381-384.

Orhan, O.Z. ve Erdoğan, S. (2015). Para Politikası, Umuttepe Yayınları, 2.Baskı, 5-6.

Öztürk, N.ve Koç, A. (2006). Elektronik Para, Diğer Para Türleriyle Karşılaştırılması ve Olası Etkileri, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 6(11), 210.

Yalçıner, K. (2012). Uluslararası Finansman, Ankara: Detay Yayıncılık, 21-25.

KRİPTO PARALARIN ÇALIŞMA YÖNTEMLERİ

Zeynep Cındık

Öz

Günümüz teknolojisi ilerledikçe blok zincire ve kripto para birimlerine dair ilgi ve bu konulardaki uygulamaların sayısı her geçen gün artmaktadır. Kripto para piyasasında binlerce farklı kripto para birimi yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı kripto paraların nasıl çalıştığı ve birbirlerinden çalışma prensipleri doğrultusunda nasıl ayrıştıklarının tespitidir. Blok zincir teknolojisine dayanan kripto para birimlerini daha iyi anlayabilmek için bu çalışma kapsamında blok zincir sisteminin başlıca işleyiş prensipleri ve özelliklerine dair temel bilgiler verilmiş, ardından kripto para çeşitleri belli özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. Son olarak bu sınıflandırmanın ardından en temel kripto para birimlerinden bazıları tanıtılmış ve bu kripto para birimlerinin çalışma yöntemlerindeki benzerlikler ve farklılıklar karşılaştırılmıştır. Bitcoin, Ethereum, Tether, Binance Coin, Ripple, Cardano çalışma yöntemleri özel olarak incelenen kripto paralar iken piyasada etkin diğer bazı kripto paraların da çalışma prensiplerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Kripto Para, Madencilik, Blok Zincir, Merkeziyetsizlik, Bitcoin, Ethereum.*

1. Giriş

Kripto paralar geleneksel finansal sisteminin değişimine sebep olan dijital paraların yeni bir formu olarak hayatımıza girmiştir. 2008 yılında yayımlanan "teknik inceleme (whitepaper)" ile Bitcoin ilk ve en popüler kripto para birimi olarak kendini göstermiş ve global bir fenomen olma özelliği kazanmıştır.

Kripto para birimleri, blok zincir adı verilen bütün işlemlere ait bilgileri barındıran ve kaydı olan bir çeşit kamu hesap defteri üzerinde çalışmaktadır. Dijital kripto paralar karmaşık matematiksel problemleri çözmek için bilgisayar gücünü kullanmayı içeren madencilik adı verilen bir süreç ile oluşturulmuştur. Kullanıcılar bu para birimlerini aracı kurumlardan satın alarak kriptografik cüzdanlarda saklayabilir ve harcayabilirler.

Kripto para birimlerinin birbirinden ayrıştığı diğer farklılıklar yüksek işlem hızı, düşük enerji maliyeti, düşük işlem ücreti, madencilik yapılıp yapılamayacağı, sınırlı arza sahip olup olmaması ve merkeziyetsizlik sayılabilir. Yüksek işlem hızı ve düşük enerji maliyeti ve düşük işlem ücretleri birlikte değerlendirilebilir. Çalışmada bahsi geçen kripto para birimleri arasında Bitcoin için maliyet, harcanan enerji ve zaman ve işlem ücretleri en yüksektir. Ardından Ethereum gelir ve diğer para birimleri çok daha kısa sürede daha düşük enerji maliyetleri ve düşük işlem ücretleri ile işlem yapma özelliklerine sahiptir.

Ripple ve Cardano para birimleri madencilik yapılamayan para birimleridir ve bu para birimlerinin tamamı üretilmiştir ve dolaşımdadır. Bu özelliklere sahip başka para birimleri de yer almaktadır. Ayrıca farklı anlayışla üretilmiş meme coin olarak tabir edilen Dogecoin gibi para birimlerinden de bahsedilmiştir.

Bu çalışma kapsamında gösterilen kripto para birimleri ve onların işleyiş ve çalışma yöntemleri göz önüne alındığında bu çalışma örneklerin çoğaltılması ve diğer bu çalışma kapsamında bahsedilmeyen diğer kripto paraların çalışma yöntemlerine de yer verilerek genişletilebilir.

Kaynakça

Bitcoin Whitepaper, (2008), https://bitcoin.org, Erişim Tarihi: 12/09/2022

Coinmarketcap, (2022), "Bitcoin price", coinmarketcap.com/ currencies/ bitcoin, Erişim Tarihi: 02.09.2022

Coinmarketcap., (2020), "Proof-of-Work ile Proof-of-Stake Kıyaslaması", https://coinma rketcap.com/alexandria/tr/article/proof-of-work-vs-proof-of-stake, Erişim Tarihi: 10.09.2022

Bunjaku F., Gjorgieva- Trajkovska O., Miteva-Kacarski E., (2017), "Cryptocurrencies- Advantages and Disadvantages", *Journal of Economics*, 2 (1). ISSN 1857-9973

CoinTelegraph, (2022), "What is Cryptocurrency? A Beginner's Guide to Digital Currency", https://cointelegraph.com/blok zincir-for-beginners/what-is-a-cryptocurrency-a-beginners-guide-to-digital-money, Erişim Tarihi: 30.08.2022

Corbet S., Urquhart A., Yarovaya L. ,(2020), *Cryptocurrency and Blok zincir Technology*, Degruyter, Berlin,Boston

Danial K., Laurence T., Kent P., Bain T., Solomon M. G. , (2022), *Cryptocurrency All-in-One For Dummies*, John Wiley and Sons, New jersey, Canada

Daskalakis N., Georgitseas P., (2020), *An Introduction to Cryptocurrencies, The Crypto Market Ecosystem*, Routledge, Taylor and Francis Group, London and New York

Desai K., (2018), "The Different Types of Cryptocurrency: How to Determine the Best Long Term Investment", https://bullsoncryptostreet.com/the-different-types-of-cryptocurrency-how-to-determine-the-best-long-term-investment/, Erişim Tarihi: 28/08/2022

Ethereum Whitepaper, (2014), https://ethereum.org/en/whitepaper/, Erişim Tarihi: 10.09.2022

Howarth J., (2022), "How many Cryptocurrencies are there in 2022?", https://explodin gtopics.com/blog/number-of-cryptocurrencies, Erişim tarihi: 28.08.2022

Howell J., (2022), "List of Most Popular Types of Cryptocurrency", https://101blok zincirs.com/cryptocurrency-types/, Erişim Tarihi: 09.09.2022

Kraken, (2022), "Types of Cryptocurrency", https://www.kraken.com/learn/types-of-cryptocurrency, Erişim Tarihi: 05.09.2022

Lemke T., (2022), "What is Cryptocurrency?", https://www.thebalance.com/what-is-cryptocurrency-4778145 , Erişim Tarihi: 30.08.2022

Leonard C.D., (2018), *The Future of Cryptocurrency*, Len's ebooks

Narayanan A., Bonneau j., Felten E., Miller A., Goldfeder S., (2016), *Bitcoin and Cryptocurrency Technologies, A Comprehensive Introduction*, Princeton University Press, Princeton and Oxford

Nebil F.S., (2018), *Bitcoin ve Kripto Paralar*, Pusula Yayıncılık, İstanbul

Saxena R., (2021), "Cryptocurrency Meaning, How Cryptocurrency Works and Types of Cryptocurrency", https://www.bridgingpointsmedia.com/cryptocurrency-meaning-working-and-types/, Erişim Tarihi: 01/09/2022

Stakes W. B., (2018), *The Art of Cryptocurrency*, CreateSpace Independent Publishing Platform

Vermaak V., (2021), "What Is Binance Smart Chain?", https://coinmarketcap.com/ alexandria/article/what-is-binance-smart-chain, Erişim Tarihi: 02.09.2022

KRİPTO PARALARIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE RAPORLANMASI

Aslı Duman

Öz

Dijitalleşme sürecinin hız kazanması ile finans sektörü özellikle bankalar ekseninde ciddi bir dönüşüm yaşamıştır. İnternet tabanlı uygulamaları devreye sokan bankalar dağıtım kanallarını çeşitlendirerek müşterilerine ihtiyaç duydukları ve her an hizmet verebilecekleri bir sistem kurma uğraşı içerisine girmişlerdir. Finans sektöründe yaşanan dijital dönüşüm kripto para dediğimiz, arkasında Blockchain teknolojisinin gücü olan sanal para birimlerine olan ilgiyi de artırmıştır. 2008 yılında Satoshi Nakamoto mahlaslı bir kişi veya grup tarafından yayımlanan 'Bitcoin: Eşten-Eşe Elektronik Nakit Ödeme Sistemi' başlıklı makale ile Bitcoin isimli ilk kripto para 2009 yılında hayatımıza girmiştir.

Kripto paralar ile tanıştığımız süreçte patlak veren 2008 Küresel Krizi ile piyasalara duyulan güveni zedelemiş ve yatırımcıların farklı kanallara yönelmelerine neden olmuştur. Bu kanallardan bir tanesi de gün geçtikçe büyüyen bir piyasası olan kripto paralardır.

Yatırımcıların ilgisini çeken bu riskli varlıklara olan ilgi akademide de kendisini göstermektedir. Kripto paralar ile ilgili, geleneksel para, sanal para, dijital para gibi kavramların benzer ve farklı yönlerini ele alan; bu paraların avantajlı ve dezavantajlı yapılarını açıklayan; bir para mı yoksa varlık mı olduklarını açıklamaya çalışan çalışmalar mevcuttur. Bir diğer çalışma alanı da bu paraların muhasebeleştirilmesi ve raporlanması yönünde gelişmektedir. Diğer alanlara nazaran kripto paraların muhasebeleştirilmesi ve raporlanması yönündeki literatür yenidir. Küresel bir muhasebe ve raporlama dili oluşturmak amacıyla standartlar yayımlayan Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standards Board - IASB) bu alanda bir dizi çalışma sürdürmüştür.

Bu kitap bölümü kapsamında kripto paraların muhasebeleştirilmesi ve raporlanması yönündeki çalışmalar incelenmiş ve Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulunun yayımladığı Uluslararası Muhasebe Standartları ve Uluslararası Fi-

Kaynakça

Accounting Standards Board of Japan. (2018). Accounting for Virtual Currencies. https://www.asb.or.jp/en/wp-content/uploads/20180315-01_e.pdf, (Erişim Tarihi: 01.09.2022).

Akarçay, Ö. A. ve İbiş, C. (2003). *IOSCO Deklarasyonu ve Menkul Kıymet Borsalarında IAS'in Uygulanması Süreci*. İSMMMO VI. Türkiye Denetimi Sempozyumu (pp.244-255). Antalya, Türkiye.

Alıcı, M. ve Yanık, S. S. (2022). Kripto Varlıkların Muhasebeleştirilmesi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi. 24* (MODAVICA Özel Sayısı): ÖS256-ÖS297.

Ateş Aslantaş, B. (2016). Kripto Para Birimleri, Bitcoin ve Muhasebesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 7(1): 349-366.

Aysan, M. A. (2008). Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına Ulusal Uyum: Türkiye Örneği, *Muhasebe ve Finansman Dergisi.* (40): 44-53.

Barth, M. E., Landsman, W. R., Lang, M., Williams, C. (2012). Are IFRS-based and US GAAP-based accounting amounts comparable?. *Journal of Accounting and Economics*. 54(1): 68-93.

Baur, D. G. ve Dimpfl, T. (2017). Realized Bitcoin Volatility. *SSRN Electronic Journal.* 1-25.

Bouri, E., Jalkh, N., Molnar, P. ve Roubaud, D. (2017). Bitcoin for Energy Commodities Before and After the December 2013 Crash: Diversifier, Hedge or Safe Haven. *Applied Economics.* 49(50): 5063-5073.

Carrick, J. (2016). Bitcoin as a Complement to Emerging Market Currencies. *Emerging Markets Finance and Trade.* 52(10).

Cavlak, H. (2015). *Uluslararası Finansal Raporlama Standarları ve Kurumsal Yönetim İlişkisi: Kurumsal Yönetim Endeksi'ne Tabi Şirketlerde Bir Anket Çalışması.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelik, Ş. ve Duman, A. (2021), 'COVID-19'un Bitcoin ve Altın arasındaki ilişkiye Etkisi', (ed.) Sedat Yenice, *Sosyal Bilimler Açısından COVID-19 Pandemisinin Türkiye'ye Etkileri* içinde (s. 115-140). Ankara: Gazi Kitabevi.

Dirican, C. (2020). Ticaret Savaşları Sonrasında Bitcoin ve Güvenli Yatırım Ürünleri (Limanları) Arasındaki İlişkinin Markow Rejim Değişim Modeli ile İncelenmesi. *Journal of Economics, Finance and Accounting.* 7(1): 54-65.

Dizkırıcı, A.S. ve Gökgöz, A. (2018). Kripto Para Birimleri ve Türkiye'de Bitcoin Muhasebesi. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*. 4(2): 92-105.

Ergün, E. (2018). *Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ile Amerikan Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartları Arasındaki Yakınsama Çalışmalarının Stok Maliyetlerinin Hesaplanmasına Etkileri.*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: T.C. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Glaser, F., Zimmermann, K., Haferkorn, M., Weber, M. C., Siering, M. (2015). Bitcoin – Asset or Currency. Revealing Users' Hidden Intentions. *Twenty Second European Conference on Information Systems, Tel Aviv 2014.* https://papers.ssrn.com/sol3/p apers.cfm? abstract_id=2425247, (Erişim Tarihi: 20.08.2022).

Güdelci, E. N. (2019). Uluslararası Muhasebe Standartlarının Tarihi Gelişim Sürecinde Etkili Olan Uluslararası ve Ulusal Kuruluşlar. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences,* 2(3): 199-214.

Güdelci, E. N. (2020). UFRS Kapsamında Kripto Para İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi: Kripto Paralar Gerçekten Para Mı?. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi.* 22(2): 237-257.

International Financial Reporting Standards Foundation, https://www.ifrs.org/projects/ completed-projects/2019/holdings-of-cryptocurrencies/#project-history (Erişim Tarihi: 30.08.2022).

International Financial Reporting Standards Foundation. (2018). Transactions involving commodities and cryptocurrencies. https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/meetings/2018/july/iasb/ap12d-ias37.pdf, (Erişim Tarihi: 01.09.2022).

Kamu Gözetimi Kurumu. (2018). Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve. https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS_TFRS_Setleri/2022/Finansal%20Raporlamaya%20İlişkin%20Kavramsal%20Çerçeve%20(2018%20Sürümü).pdf, (Erişim Tarihi: 28.08.2022).

Kamu Gözetimi Kurumu. Türkiye Muhasebe Standartları 2 Stoklar. (2005). https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS/TMS_2020/TMS%202.pdf, (Erişim Tarihi: 21.08.2022).

Kamu Gözetimi Kurumu. Türkiye Muhasebe Standartları 7 Nakit Akış Tabloları. (2018). https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/Türkiye%20Muhasebe%20Standartları/TMSTFRS2019Seti/TMS/TMS%207.pdf, (Erişim Tarihi: 21.08.2022).

Kamu Gözetimi Kurumu. Türkiye Muhasebe Standartları 32 Finansal Araçlar: Sunum. (2019). https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/Türkiye%20Muhasebe%20Standartları/TMSTFRS2019Seti/TMS/TMS%2032.pdf, (Erişim Tarihi: 21.08.2022).

Kamu Gözetimi Kurumu. Türkiye Muhasebe Standartları 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar. (2006). https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/ Türkiye%20Muhasebe%20Standartları/TMSTFRS2018Seti/TMS/TMS_38_2018.pdf, (Erişim Tarihi: 21.08.2022).

Katsiampa, P. (2017). Volatility estimation for Bitcoin: A comparison of GARCH models. *Economics Letters.* 158(2017): 3-6.

Koç, F. (2022). Kripto Paranın TMS/TFRS ile Uyumlu Olarak Muhasebeleştirilmesine İlişkin Yaklaşımlar. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi.* 24(2): 287-307.

Kuzu, S. ve Çelik, İ. E. (2020). Bitcoin Alterntif Yatırım Aracı ya da Hedge Enstrümanı Olarak Düşünülebilir mi?. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8(2): 603-613.

Levitt, A. (1998). The importance of high quality accounting standards, *Accounting Horizons.* 12(1): 79-82.

Morozova, T., Akhmadeev, R., Lehoux, L., Yumashev, A., Meshkova, G., Lukiyanova, M. (2020). Crypto asset assessment models in financial reporting content typologies. *Entrepreneurship and Sustainability Issues.* 7(3): 2196-2212.

Serçemeli, M. (2018). Kripto Para Birimlerinin Muhasebeleştirilmesi ve Vergilendirilmesi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*. (639): 33-66.

Stensås, A., Nygaard, M. F., Kyaw, K., Treepongkaruna, S. (2019). Can Bitcoin Be a Diversifier, Hedge or Safe Haven Tool?. *Cogent Economics & Finance.* 7: 1593072: 1-17.

Şahin, O. N. (2018). TMS & TFRS Işığında Muhasebe, Vergi ve Denetim Açısından Bitcoin ve Diğer Kripto Para Birimleri. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi.* 20(4): 898-923.

Türkiye Sigorta Birliği. *IASB*. https://www.tsb.org.tr/iasb.aspx?pageID=835, (Erişim Tarihi: 20.07.2022).

Ulucan Özkul, F. ve Alkan, B. Ş. (2020). Dijital Çağda Muhasebenin Dönüşümü: 'Blockchain' Teknolojisinde Muhasebe ve Mali Kontroller. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi.* 22(2): 218-236.

Yatsyk, T. (2018). Methodology of Financial Accounting of Cryptocurrencies According to the IFRS. *European Journal of Economics and Management.* 4(6): 53-60.

Yermack, D. (2014). Is Bitcoin a Real Currency? An Economic Appraisal. SSRN: https://ssrn.com/abstract=2361599.

Yıldıztekin, İ. (2018). Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ile Ülkemiz Muhasebe Uygulamaları Arasında Belirlenen Bazı Farklılıklar. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.* 32(4): 1085-1105.

KRİPTO PARA BORSALARI VE DİJİTAL VARLIKLARIN TİCARETİ

Abdullah Önden

Öz

Kripto para birimleri gibi dijital varlıkların geleneksel finansal varlıklarla takas edilmesine aracılık eden kripto para borsaları, son yıllarda oldukça popüler hale gelmiştir. Her yıl birçok kripto para borsası bu takas işleminin kolaylıkla gerçekleştirilebilmesi için faaliyetine başlamaktadır. Yatırımcılara kolay bir kullanım ve basit tasarlanmış arayüz ile anlık finansal işlemlerini masaüstü tarayıcı ya da mobil cihaz aracılığıyla hızlıca gerçekleştirme imkânı veren kripto para borsaları hızla gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Ancak kripto para borsaları yatırımcılar için büyük riskler taşımaktadır. Çeşitli sebeplerle iflas eden ya da kapanan kripto para borsaları, büyük miktarlarda maddi kayıplara ve yatırımcıların yatırımlarını kaybetmelerine neden olabilmektedirler. Bu noktada yatırımcıların hangi kripto para borsasına yatırım yapacaklarına karar vermeleri büyük önem ve risk taşımaktadır. Bu bağlamda bu araştırmada, çeşitli kişi, kurum ya da kuruluşlar tarafından yapılan en iyi kripto para borsaları listeleri ve bu listelerde yer alan kripto para borsaları incelenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen kripto para borsalarına ait güncel veriler Similarweb.com'dan alınmıştır. Araştırma verileri betimsel analiz ve içerik analizi yöntemlerinden yararlanılarak değerlendirilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda bireylerin kripto para ve kripto para borsası farkındalığını arttırmaya yönelik ve gelecekte kripto para borsalarının gelişimini destekleyecek önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Kripto para borsaları, kripto para, dijitalleşme, similarweb, risk*

1. Giriş

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte internet kullanımı, hayatımızın neredeyse her noktasında kendisini hissettirmeye başlamıştır. İnsan hayatında yaşanan bu değişim ve dijital dönüşümden finans sektörü de büyük ölçüde etkilenmiştir. Gerek ticari faaliyetler gerekse mali hareketler dijital ortamda dönüşüme uğramıştır. Bu dijitalleşme sürecinde önemli dönüşümlere uğramış bir araç da paradır.

Kripto para borsası oluşturucu ve yöneticilerine öneriler:

- Kripto para borsasının batmasıyla birlikte yatırımcılarda oluşan mağduriyeti gidermeye yönelik çözüm yolları üretilmesi,
- Pazarlama ve promosyon faaliyetlerinin ilgili yasa ve düzenlemelere uygun, yatırımcıları yanıltmayacak şekilde yapılması,
- İbraz edilen verilerin doğru, şeffaf ve güvenilir olması,
- Bir şekilde kapanan ya da iflas eden kripto para borsalarının örnek vaka araştırmaları üzerinden incelenmesi ve bu durumun nedenlerinin araştırılması,
- Kullanıcı güvenliği için güçlü ve güvenilir siber güvenlik önlemlerinin alınması,
- Yeni kullanıcılar için kullanıcı dostu arayüzler ve eğitici materyaller sağlamaları,
- Yatırımcıların güvendiği ve kabul gören kripto paraları borsada listelemek önerilmektedir.

Gelecekte yapılacak çalışmalarda veri kaynaklarının çeşitlendirilmesi daha detaylı verilerin elde edilmesine olanak sağlayacaktır. Böylece daha net araştırma bulguları elde edilmesi mümkündür. Ayrıca, araştırmaya konu olan kripto para borsası listeleri ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından belirli kriterler dikkate alınarak hazırlanmıştır. Listelerin oluşturulmasında göz önünde bulundurulan kriterlerin farklılaşması ve farklı listelere ve borsalara yönelik araştırmalar yapılması, yatırımcıların kripto para borsalarına yatırım yapma riskini daha iyi analiz etmelerine yardımcı olacaktır.

Kaynakça

Akyildirim, E., Conlon, T., Corbet, S. ve Goodell, J. W. (2023). Understanding the FTX exchange collapse: A dynamic connectedness approach. Finance Research Letters, 103643.

Boztosun, D., Arslan, E., Yıldırım, A., Karslıoğlu, B., ve Demirtaş, Ö. (2022). Kripto Para Teknolojileri: Kripto Para Seçimine Etki Eden Faktörlerin AHP Yöntemi ile Değerlendirilmesi. İşletme Araştırmaları Dergisi, 14(1), 138-154.

Chen, J., Lin, D., ve Wu, J. (2022). Do cryptocurrency exchanges fake trading volumes? An empirical analysis of wash trading based on data mining. Physica A: Statistical Mechanics and its Applications, 586: 1-28.

Coinmarketcap.com (2023a). Global Cryptocurrency Charts. https://coinmarketcap.com/charts/. E.T.: 06.01.2023

Coinmarketcap.com (2023b). Top Cryptocurrency Spot Exchanges. https://coinmarketcap.com/rankings/exchanges/ E. T.: 16.01.2023

Corbet, S., Lucey, B., Urquhart, A., ve Yarovaya, L. (2019). Cryptocurrencies as a Financial Asset: A Systematic Analysis. International Review of Financial Analysis, 62, 182-199.

Coşkun, R., Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2015). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı. Sakarya: Sakarya Kitabevi.

Çarkacıoğlu, A. (2016). Kripto-Para Bitcoin. Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi, Araştırma Raporu, 1-73.

Davies, G. (2002). A History of Money: From Ancient Times to the Present Day. University of Wales Press: Cardiff.

Dimpfl, T., ve Peter, F. J. (2021). Nothing but noise? Price discovery across cryptocurrency exchanges. Journal of Financial Markets, 54, 100584.

European Banking Authority. (2014). EBA Opinion on 'virtual currencies'. EBA/OP. 1-46.

Fantazzini, D. ve Calabrese, R. (2021). Crypto Exchanges and Credit Risk: Modeling and Forecasting the Probability of Closure. Journal of Risk and Financial Management 14, 516. 1-23.

Forbes.com (2022). The Best Global Crypto Exchanges By Javier Paz. https://www.forbes.com/sites/javierpaz/2022/03/16/the-best-global-crypto-exchanges/?sh=14f5d259742c E. T.: 16.01.2023

Genç, U. C., Ayberkin, D., Karaman, E., ve Özen, U. (2019). Analitik Hiyerarşi Prosesi Kullanarak Kripto Para Seçimindeki Faktörlerin Belirlenmesi. İçinde 5th International Management Information Systems Conference, Ankara.

Gupta, A., Jindal, K. ve Bohra, N. (2022). Youth Perception Toward Cryptocurrency. International Journal of Early Childhood Special Education, 14 (8): 263-271.

Haynes, A. ve Yeoh, P. (2020). Cryptocurrencıes and Cryptoassets: Regulatory and Legal Issues (First Ed.). New York: Taylor & Francis Group.

He, D., Habermeier, K., Leckow, R., Haksar, V., Almeida, Y., Kashima, M., Saad, N. K., Oura, H., Sedik, T. S., Stetsenko, N., Yepes, C. V. (2016). Virtual Currencies and Beyond: Initial Considerations. International Monetary Fund: IMF Staff Discussion Note.

Houben, R. ve Snyers, A. (2018). Cryptocurrencies and Blok zincir: Legal Context and Implications for Financial Crime, Money Laundering and Tax Evasion. Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies, European Parliament.

Investing.com (2023). All Cryptocurrencies. https://www.investing.com/crypto/currencies. E.T.: 06.01.2023

Kanat, E. ve Öget, E. (2018). Bitcoin ile Türkiye ve G7 Ülke Borsalari Arasindaki Uzun ve Kisa Dönemli İlişkilerin İncelenmesi. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (FESA), 3(3), 601-614.

Karaoğlan, S., Arar, T. ve Bilgin, O. (2018). Türkiye'de Kripto Para Farkındalığı ve Kripto Para Kabul Eden İşletmelerin Motivasyonları. İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, 6 (2): 15-28.

Kartal, C. ve Yağlı, B. (2021). Bitcoin ile Türkiye ve BRICS Ülkeleri Borsa Endeksleri Arasındaki Eşbütünleşme İlişkisi. Pearson Journal of Social Sciences & Humanities, 6(11), 21-34.

Katrancı, A., ve Kundakcı, N. (2020). Bulanık CODAS yöntemi ile kripto para yatırım alternatiflerinin değerlendirilmesi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(4), 958-973.

Kesebir, M. ve Küsbeci, B. (2022). "Uluslararası Piyasalarda Kripto Paranın Güvenlik Açıkları ve Buna Karşı Önlemler", (ed.) Hande Çalışkan Terzioğlu ve Mehmet Fatih Buğan, Kripto Para ve Uluslararası Piyasalar. Ankara: Orion Akademi.

Kılıç, Y. ve Sütçü, İ. (2018). Bitcoin fiyatları ile borsa İstanbul endeksi arasındaki eşbütünleşme ve nedensellik ilişkisi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 13(3), 235-250.

Kim, C. Y. ve Lee, K. (2018). Risk Management to Cryptocurrency Exchange and Investors. İçinde 2018 International Conference on Platform Technology and Service (PlatCon), 1-6. Korea, Jeju.

Koç, S. (2020). Paranın Dijitalleşmesi ve Merkez Bankası Dijital Para Olasılığı. Akademik İzdüşüm Dergisi, 5 (2): 196-204.

Lansky, J. (2018). Possible State Approaches to Cryptocurrencies. Journal of Systems Integration, 9 (1): 19-31.

Li, X., ve Wang, C. A. (2017). The technology and economic determinants of cryptocurrency exchange rates: The case of Bitcoin. Decision support systems, 95, 49-60.

Marella, V., Roshan Kokabha, M., Merikivi, J., ve Tuunainen, V. (2021). Rebuilding Trust in Cryptocurrency Exchanges after Cyber-attacks. In Proceedings of the 54th Hawaii International Conference on System Sciences (pp. 5636-5646).

Moore, T. ve Christin, N. (2013). Beware the middleman: Empirical analysis of Bitcoin-exchange risk. İçinde International conference on financial cryptography and data security, 25-33. Springer, Berlin, Heidelberg.

Özen, E., Vurur, N. S. (2021). Digital Era Digital Risks: The Case Study of Turkish Crypto Currencies Market. İçinde International Conference on Theoretical and Applied Economic Practices, "Economic Growth in Conditions of Globalization" Vol. 2. 10-13. Moldavia, Chisinau.

Öztürk, N. (2002). İMF'nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 57 (4): 95-125.

Reza, S. (2021). Bitcoin, Cryptocurrency and Cryptoassets. Hamilton, Canada: Unica Communications.

Sevim, H. O. (2019). Kara Para Aklama Suçu ve Kripto Paralar. Hukuk ve Bilişim Dergisi 3. Nesil Hukuk Dergisi, No 2: 4-12.

Şenbayram, E. A. (2019). Paranın Geldiği Uç Nokta: Bitcoin. Econharran Harran Üniversitesi İİBF Dergisi, 3 (4): 72-92.

Trozze, A., Kamps, J., Akartuna, E. A., Hetzel, F. J., Kleinberg, B., Davies, T. ve Johnson, S. D. (2022). Cryptocurrencies and future financial crime. *Crime Science*, 11 (1). 1-35.

Turpin, J. B. (2014). Bitcoin: The Economic Case for a Global, Virtual Currency Operating in an Unexplored Legal Framework. Indiana Journal of Global Legal Studies, 21 (1): 335-368.

Ünsal, E. ve Kocaoğlu, Ö. (2018). Blok Zinciri Teknolojisi: Kullanım Alanları, Açık Noktaları ve Gelecek Beklentileri. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi 13: 54-64.

Xia, P., Zhang, B., Ji, R., Gao, B., Wu, L., Luo, X., Wang, H. ve Xu, G. (2020). Characterizing Cryptocurrency Exchange Scams. Computers & Security, 98: 1-15.

Yang, M. Y., Wu, Z. G., ve Wu, X. (2022). An empirical study of risk diffusion in the cryptocurrency market based on the network analysis. Finance Research Letters, 50, 103180.

SUÇ GELİRLERİNİN AKLANMASI RİSKLERİ PERSPEKTİFİNDEN KRİPTO VARLIKLAR: BİR SENARYO ANALİZİ ÖNERİSİ

Gürol Baloğlu - Kaan Ramazan Çakalı

Öz

Karapara aklama eylemi ülke ekonomileri için önemli bir risk hâline gelmiştir. Suç gelirlerinden elde edilen karapara sisteme sokularak hem suç faaliyetini finanse etmekte hem de yaratılan fon akışları ülkeler için istenmeyen sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Kara para aklama eyleminin etkileri bu eylemin öncül suçtan ayrı şekilde başlı başına bir suç olarak tanımlanmasına neden olmuştur. Geleneksel kara para aklama yöntemleri çok çeşitlidir. Bununla birlikte bu yöntemler ya nakit formunda elde edilen paranın kontrollerin işletilmediği coğrafyalara taşınmasını ya da kontrollerin tanımlandığı ülkelerde bu kontrollerin aşılabilmesi için yöntemler geliştirilmesini amaçlamaktadır. Bununla birlikte aklama faaliyeti yerleştirme, ayrıştırma ve bütünleştirme olarak adlandırılan üç aşamada gözlenmektedir. Kripto paralar, dijitalleşen ekonomik hayat içerisindeki diğer pek çok yeni enstrüman gibi kullanıcılar için de pek çok fayda barındırmaktadır. Ancak bunun ötesinde kara para aklayıcıları için de fırsatlar ortaya çıkartmaktadır. Bu fırsatlar özellikle kripto varlıkların ve bunlarla gerçekleştirilen işlemlerin anonim özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bu en temel özelliğinin yanında işlemlere kattığı hız ve işlem maliyetlerinin sınırlandırılması da tercih edilmesindeki önemli etkenler arasındadır. Kara para aklamanın çeşitli evreleri arasında kripto paralarla yapılan işlemler de kendilerine yol bulmaktadır. Ödeme ağları üzerinde çok sayıda işlem gerçekleştirilerek öncül suçla aradaki illiyet bağının koparılması amaçlanmaktadır. Bu yolla kripto paralarla yapılan işlemlerin düzenleyici otoritelerle izlenmesi mümkün olamamaktadır. Bu çalışmada, kripto varlıklar kullanılarak gerçekleştirilecek kara para aklama teşebbüslerinin tespitinde kripto para işlemlerine aracılık eden işletmelerce uygulanabilecek kontrol senaryolarına yönelik bir öneri geliştirilmiştir. Önerilen yöntemler, kripto para alım satımına aracılık yapan kuruluşların personel ve altyapı yetkinliklerine göre değişik uygulama alanları bulabilir. Diğer yöntemlerde de olduğu gibi, kripto varlıklar yolu ile de kara para aklanmasının önlenebilmesi, ülke otoritelerinin kolektif çalışmaları ile mümkün olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Kara para, suç geliri, kripto para, aklama suçu, risk analizi*

neksel yöntemler gibi, kara para mücadelesinde önemli rol oynamakta ve kolektif mücadeleyi zorunlu kılmaktadır.

Kaynakça

Brenig, C., Accorsi, R. ve Müller, G. (2015). Economic Analysis of Cryptocurrency Backed Money Laundering. *ECIS 2015 Completed Research Papers*, (20).

CGMF. (2018). *National Risk Assessment (NRA): Risk of Money Laundering and Terrorist Financing Posed by Crypto Assets and Crowdfunding*. İsviçre.

Europol. (2021). *Cryptocurrencies: Tracing The Evolution of Criminal Finances*. Lüksemburg: Avrupa Birliği Baskı Ofisi.

Gediz Oral, B. (2021). Gayri Resmi Değer Transfer Sistemlerinin Kara Para Aklama ve Terörizmin Finansmanındaki Rolü: Hawala Sistemi. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 8 (2), 331 – 350.

Gediz Oral, B. ve Gökbunar, A. R. (2017). Karapara Aklamanın (Politik) Araçları: Yolsuzluk, Organize Suç ve Mücadelede Mali Önlemler. *Yönetim ve Ekonomi*, 24 (1), 89 – 114.

Gediz Oral, B. ve Yeşilkaya, Y. (2021). Kripto Para İkilemi: Karapara Aklama ve Bitcoin. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (39), 209 – 239.

Gençcelep, R. (2022). Kripto Paraların Terörün Finansmanı Suçunda Kullanılması. *Bilişim Hukuku Dergisi*, (1), 33 – 80.

Kıral, H. ve Kalem, M. (2021). Karapara Aklama ve Terörün Finansmanı ile Mücadelede Yükümlülük Denetimi ve Risk Esaslı Denetim. *Sayıştay Dergisi*, 32 (123), 43 – 79.

Kolachala, K., Şimşek, E., Ababneh, M. ve Vishwanathan, R. (2021). SoK: Money Laundering in Cryptocurrencies. The 16th International Conference on Availability, Reliability and Security, (5), 1 -10.

Küçükuysal, B. ve Köse, Y. (2012). Karaparanın Aklanması Sorunu: Bir Türkiye Perspektifi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (28), 125 – 134.

Miynat, M. ve Duramaz, S. (2012). Türkiye'de Karapara ile Mücadelede Mali Kurumların Rolü. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), 98 – 115.

Sırma, İ. ve Saldanlı, A. (2015). Kara Para Aklamada Sermaye Piyasası Araçları'nın Kullanımı. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 3 (3), 108 – 118.

Sicignano, G. J. (2021). Money Laundering using Cryptocurrency: The Case of Bitcoin!. *Athens Journal of Law*, 7 (2), 253 – 264.

Savaş, D. O. ve Danacı, Ö. (2014). Dijital Para Bitcoin; Bir Ödeme Aracı Mı Yoksa Karapara Aklayıcıların Yeni Sığınağı Mı?. *Gümrük&Ticaret Dergisi*, (4), 72 – 85.

Şahin, B. (2010). *Karapara* ve Karaparanın Aklanmasına İlişkin Ulusal-Uluslar Arası Düzenlemeler. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (2), 152 – 173.

Şahin, İ. (2014). Finansal Sistemin Karaparanın Aklanması ve Terörizmin Finansmanı Girişimleri İle İlgili Karşılaştığı Riskler ve Türkiye'nin Bu Alandaki Uluslararası Uyumunun Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (64), 163 – 186.

Şahin, İ. (2015). Suç Gelirlerinin Aklanmasının Gelişmekte Olan Ülkelerin Makroekonomi Ve Finansal Sistemleri Üzerinde Yarattığı Etkilere İlişkin Bir İnceleme. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13 (1), 392 – 417.

TC Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu ve Türkiye Bankalar Birliği (2003), *Karaparanın Aklanması Suçu ile Mücadele ve Bankaların Yükümlülükleri*, Türkiye Bankalar Birliği.

The European Parliament and the Council of the European Union. (2015). Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council. Official Journal of the European Union, 05.06.2015, 141/73.

Turan, D. ve Gemici, E. (2020). Terörizmin Finansman Kaynakları ve Karapara Aklamanın Terörizmin Finansmanındaki Rolü. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (2), 257 – 278.

Turan, D. ve Uzun, M. (2017). Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşların Terörizmin Finansmanı ve Kara Para Aklama Üzerindeki Rolü. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 19 (3), 27 – 43.

Ünlü, U. (2019). Kara Para Aklamada Yeni Yöntemler Ve Kara Paranın Ekonomi Üzerindeki Etkileri. *Sayıştay Dergisi*, (113), 155 – 179.

World Bank Group. (2018). *Cryptocurrencies and Blok zincir*. Washington: World Bank ECA Economic Update.

Yılmaz, S. (2011). Suçtan Kaynaklanan Malvarlığı Değerlerini Aklama Suçu. *Ankara Barosu Dergisi*, (2), 70 – 97.

KRİPTO PARALAR, DÖVİZ KURLARI, ALTIN, HİSSE SENETLERİ VE ALTERNATİF KRİPTO PARALAR ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ

Ethem Kılıç

Öz

Bu çalışmanın temel amacı, Bitcoin ile alternatif kripto paralar, döviz kuru, altın ve hisse senedi piyasaları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için 16.04.2016 – 03.07.2022 dönemine ait haftalık verilerinden faydalanılmıştır. Ayrıca Hateemi-J nedensellik testinden ve Lee-Strazicich birim kök testinden yararlanılmıştır. Bitcoin ve Tether değişkenleri seviye değerlerinde, Ethereum, dolar, altın ve Dow Jones endeksi değişkenlerinin ise birinci farkta durağanlaştıkları belirlenmiştir. Hatemi-J nedensellik testine göre; Bitcoin ile Ethereum arasında pozitif ve negatif şokların karşılıklı olarak birbirlerini etkiledikleri, Bitcoin'deki negatif bilgi şoklarından dolara doğru, dolardaki pozitif bilgi şoklarından ise Bitcoin'e doğru nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Bitcoin ile Tether, altın ve Dow Jones arasında nedensellik ilişkisi olmadığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kripto paralar, Dolar, Altın, Dow Jones Endeksi.*

1. Giriş

İnsanoğlunun var olması ile birlikte ticari faaliyetler ortaya çıkmıştır. Ticari faaliyetlerin gerçekleşebilmesi için tarafların birbirlerine verecekleri değerlere sahip olması gerekir. Bu nedenle insanoğlunun var olması ile birlikte paranın varlığından bahsetmek mümkündür. Ancak her çağda kullanılan para türünün farklı olduğu gerçeği de unutulmamalıdır. Çağın gereklerine göre para şekillenmiştir. İlk çağlarda para yerine ticari işlemler mallarla yapılmaktaydı. Daha sonrasında metal paralar ve kâğıt paralar ortaya çıkmış ve ticari faaliyetlerin kolaylaşmasını sağlamıştır. 21. yüzyılda teknolojinin gelişmesi birçok alanda yenilikler getirmiştir. Kredi kartları, bilgisayar tabanlı ve mobil tabanlı ödemeler paranın dijitalleştiğinin göstergesidir. Bunların yanı sıra son zamanlarda

Çalışmanın 16.04.2016 – 03.07.2022 dönemine ait veriler ile yapılması, belirli sayıda kripto paranın ele alınması ve sınırlı sayıda yatırım aracının olması çalışmayı kısıtlandırmıştır. Müteakip çalışmalarda bu kısıtın ortadan kaldırılması için zaman diliminin genişletilmesi, incelenen kripto para sayısının artırılması ve yatırım araçlarının sayısının artırılması ile daha kapsamlı sonuçlar üretilebileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Ağaçkesen, E. (2022), Bitcoin ile Hisse Senedi Piyasaları Arasındaki Karşılıklı İlişkinin İncelenmesi: Türkiye ve Seçilmiş Ülkeler, Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi, 5(4), 419–431.

Ay, M. ve Adıyaman, G. (2022), Bitcoin ve Altcoinler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (47), 31-46.

Baydaş, Y. (2022), "Bitcoin ile Seçili Döviz Kurları Arasındaki İlişkinin Tespiti", (ed.) Yunus Yılmaz, *Para ve Sermaye Piyasaları Araştırmaları*, Ankara: Orion Kitapevi.

Baydaş, Y. ve Kılıç, E. (2022), Bitcoin ve Ons Arasındaki Çok Değişkenli Stokastik Volatilite Aktarımı, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD), 14(26), 149-157.

Bozkurt, E. ve Altıner, A. (2018), Doğrusal ve doğrusal olmayan birim kök testleriyle Türkiye'de işsizlik histerisinin tespiti, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, UİİİD-IJEAS, (Prof. Dr. Harun Terzi Özel Sayısı), 167- 180.

Büberkökü, Ö. (2021), Kripto Para Birimleri Arasındaki Frekans Alanlı Nedensellik İlişkinin Analizi, İşletme Bilimi Dergisi, 9 (2), 165-192.

Canh, N. P., Wongchoti, U., Thanh, S.D. ve Thong, N.T. (2019), Systematic Risk in Cryptocurrency Market: Evidence from DCC-MGARCH Model, Finance Research Letters 29, 90–100.

Corbet, S., Meegan, A., Larkin, C., Lucey, B. ve Yarovaya, L. (2018), Exploring the Dynamic Relationships Between Cryptocurrencies and Other Financial Assets, Economics Letters, 165, 28–34.

Çebişli, N. (2022), Kripto Para Bitcoin İle Altın Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Uşak Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi, 2 (1), 59-71.

Dirican, C. ve Canöz, İ. (2017), Bitcoin Fiyatları İle Dünyadaki Başlıca Borsa Endeksleri Arasındaki Eşbütünleşme İlişkisi: ARDL Modeli Yaklaşımı ile Analiz, Journal of Economics, Finance and Accounting, 4(4), 377-392.

Durdu, E. (2018), *Kripto Para Birimi Olarak Bitcoin ve Ceza Hukuku*, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Erkuş, Hakan ve Gümüş, Arif (2018), Blockchain ve Kripto Paraların Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(2), 41-49.

Güleç, Ö. F. (2018), Bitcoin ile Finansal Göstergeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Current Approaches in Financial Reporting, Special Issue, 18-37.

Gültekin, Y. & Bulut, Y. (2016), Bitcoin Ekonomisi: Bitcoin Ekosisteminden Doğan Yeni Sektörler ve Analizi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(3), 82-92.

Gürsoy, S. ve Tuncel, M. B. (2020), Kripto Paralar ve Finansal Piyasalar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Bitcoin ve Seçili Pay Piyasaları Arasında Yapılmış Nedensellik Analizi (2010-2020), Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 55(4), 2126-2142.

Hatemi-j, A. (2012), Asymmetric Causality Tests With An Application, Empirical Economics, 43(1), 447-456.

Hu, Y., Hou, Y.G. ve Oxley, L. (2020), What Role Do Futures Markets Play in Bitcoin Pricing? Causality, Cointegration and Price Discovery From A Time-Varying Perspective? International Review of Financial Analysis,72, 1-18.

Kim, M.J., Canh, N.P. ve Park, S.Y. (2021), Causal Relationship Among Cryptocurrencies: A Conditional Quantile Approach, Finance Reserach Letters. 42(2021), 1-8.

Koy, A., Yaman, M., Mete, S. (2021), Kripto Paraların Volatilite Modelinde ABD Borsa Endekslerinin Yeri: Bitcoin Üzerine Bir Uygulama, Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 13(24), 159-170.

Sizer, L. ve Yılmaz, Y. (2022), Analysis of the Relationship Between Bitcoin Electricity Consumption and the Global Economic and Political Uncertainty Index (GEPU), International Journal of Business and Economic Studies, 4(1), 45-52.

Soyaslan, E. (2020), Bitcoin Fiyatları ile BİST 100, BİST Banka ve BİST Teknoloji Endeksi Arasındaki İlişkinin Analizi. Fiscaoeconomia, 4 (3), 628-640.

Szetela, B., Mentel, G., ve Gędek, S. (2016), Dependency Analysis Between Bitcoin and Selected Global Currencies, Dynamic Econometric Models, 16, 133-144.

Telek, C., Şit, A. (2020), Kripto Paraların Altın ve Dövizle İlişkisi: Bitcoin Örneği, Turkish Studies - Economy, 15(2), 913-924.

Tülümce, S. Y. ve Zeren, F. (2017), Türkiye'de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Asimetrik Nedensellik Testi ile Analizi, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 13 (2) , 299-310.

KRİPTO VARLIKLAR ARASINDAKİ İLİŞKİNİN AMPİRİK YÖNTEMLERLE ARAŞTIRILMASI

Ersin Sünbül

Öz

Çalışmanın amacı, seçilen kripto varlıkların aralarındaki ilişkiyi belirlemektir. Bu maksatla piyasada işlem gören, piyasa değeri en yüksek sekiz kripto varlığın Bitcoin (BTC), Ethereum (ETH), Tether (USDT), USD Coin (USDC), Binance Coin (BNB), Ripple (XRP) ve Cardano (ADA) için 2020'nin birinci haftasından 2022'nin otuz birinci haftasına kadarki ABD doları döviz kuru cinsinden haftalık değerleri veri seti olarak kullanılmıştır. Veriler 135 gözlemden oluşmaktadır. Çalışmada ekonometrik zaman serisi analiz yöntemlerinden durağanlık analizi ve nedensellik analizi yapılmıştır. Verilerin durağanlıklarına üç farklı birim kök test sonucuna göre karar verilmiştir. Bunlar; ADF Testi, PP Testi ve KPSS Testleridir. Değişkenler arasındaki ilişki ise Granger nedensellik analizi ile araştırılmıştır. Analizler R-Studio programında yapılmıştır. Durağanlık analizinde, USDT ve USDC'nin [I (0)] düzeyde durağan olduğu, diğer değişkenlerin ise [I (1)] farkta durağan oldukları belirlenmiştir. Nedensellik analizinde ise BTC'den USDT ve USDC'ye doğru nedensellik ilişkisine rastlanmamış, diğer değişkenlere doğru ise nedensellik belirlenmiştir. ETH, BNB, XRP ve ADA değişkenleri için de nedensellik analizi sonuçları BTC'ye benzemektedir. USDT ve USDC ise diğer değişkenlerden ayrışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Kripto varlıklar, Granger nedensellik analizi, Zaman serisi analizi.*

1. Giriş

Paranın temel fonksiyonu, değişim aracı olmasıdır. İktisadi faaliyetlerde değişimi kolaylaştırmak için geliştirilen ortak bir değerdir. Dolayısıyla, bir varlığın para olarak tanımlanabilmesi için o varlığın ortak bir değer ve değişim için tercih edilebilir olması beklenir. Kripto varlıkların da literatürde para olarak tanımlandığı görülmektedir. Ancak mevcut şartlarda kripto varlıkların paranın değişim aracı fonksiyonunu ikame ettiğini söylemek güçtür. Piyasada ağırlıklı

Litecoin ile Bitcoin cash, Nem ile Bitcoin cash, Nem ile Stelar ve Ripple ile Bitcoin arasında tek yönlü nedensellik olduğu belirlenmiştir.

Bu çalışmada ise BTC'den USDT ve USDC'ye doğru herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanmamış, diğer değişkenlere doğru nedensellik ilişkisi belirlenmiştir. ETH, BNB, XRP ve ADA değişkenleri için de nedensellik analizi sonuçları BTC'ye benzemektedir. USDT ve USDC nedensellik ilişkisi bulunamadığı için diğer değişkenlerden ayrışmaktadır.

Yatırımcılar, karar vericiler ve kripto para çalışanları açısından ulaşılan sonuçlar değerlendirildiğinde, kripto varlıkların birbirleri ile sıkı ilişki içinde olduğu; başta Bitcoin olmak üzere, tüm kripto varlıkların birlikte hareket ettikleri görülmektedir. Bu çalışma kısıtlar nedeni ile nedensellik araştırması ile kısıtlı tutulmuştur. Ancak diğer araştırmacıların eşbütünleşme analizleri, VAR Analizi, etki tepki fonksiyonu analizleri, varyans ayrıştırma yöntemi, korelasyon analizleri ve diğer zaman serisi ön görüsü yöntemleri ile ileri araştırmalar yapmaları kripto varlıkların doğaları hakkında daha ayrıntılı yorumlar yapılmasını mümkün kılacaktır.

Kaynakça

Akaike, H. (1974). A New Look at the Statistical Model Identification. *IEEE Transactions on Automatic Control*, 19 (6), pp. 716–723, doi:10.1109/TAC.1974.1100705.

Akçalı, Y., B., & Şişmanoğlu, E. (2019). Kripto Para Birimleri Arasındaki İlişkinin Toda–Yamamoto Nedensellik Testi ile Analizi. *EKEV Akademi Dergisi.* 23(78), sf. 99-122.

Aksoy, E., Teker, T., Mazak, M., & Kocabıyık, T. (2020). Kripto Paralar ve Fiyat İlişkileri Üzerine Bir Analiz: Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi ile Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* (37), sf. 110-129.

Algan, N., İşcan, E., & Oktay, D. S. (2020). Economics of Blok zincir and Impacts on Economy: Rise of the Crypto Economy. S. Evci ve A. Sharma (Ed.). *Studies at the Crossroads of Management & Economics,* (pp. 177-186), London: IJOPEC Publication Limited.

Arslan, E., & Güzel, G. (2021). Development of Crypto Coins and Their Place in the Economy. *Press Academia Procedia (PAP),* 14, sf. 80-83. http://doi.org/10.17261/Pressacademia.1491.

Bouoiyour, J., & Selmi, R. (2015). What Does BitCoin Look Like? *MPRA Paper No.* 58091, University Library of Munich, Germany.

Böhme, R., Christin, N., Edelman, B., & Moore, T. (2015). Bitcoin: Economics, Technology, and Governance. *Jurnal of Econometric Perspectives,* 29 (2), pp. 213–238.

Buchholz, M., Delaney, J., Warren, J., & Parker, J. (2012). Bits and Bets, Information, Price Volatility, and Demand for BitCoin. Economics 312. www.bitcointrad ing.com/pdf/bitsa ndbets.pdf.

Charles, A., & Darné, O. (2018). Volatility Estimation for Bitcoin: Replication and Robustness. *Int. Econ.* 06, 004. https:/doi.org/10.1016/j.inteco.2018.

Ciaian, P., Rajcaniova, M., & Kancs, D. (2016a). The Economics of BitCoin Price Formation. Appl. Econ. 48 (19), pp. 1799–1815.

Ciaian, P., Rajcaniova, M., & Kancs, D. (2016b). The Digital Agenda of Virtual Currencies: Can BitCoin Become a Global Currency? IseB 14 (4), pp. 883–919.

Ciaian, P., Rajcaniova, M., & Kancs, D. (2018). Virtual Relationships: Short- and Long-run Evidence from BitCoin and Altcoin Markets. *Journal of International Financial Markets, Institutions & Money.* 52, pp. 173–195 . https://doi.org/10.1016/j.intfin.2017.11.001

Conti, M., Kumar, E. S., & Lal, C. (2017). A Survey on Security and Privacy Issues of Bitcoin. https://arxiv.org/pdf/1706.00916.pdf?utm_source. (Erişim tarihi: 04.09.2022).

Çakracıoğlu, A. (2016). Kripto- Para Bitcoin. 2016 Tarihli *Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu*.

Dastgir, S., Demir, E., Downing, G., Gozgor, G., & Lau, C. K. M. (2019). The Causal Relationship Between Bitcoin Attention and Bitcoin Returns: Evidence From The Copula-Based Granger Causality Test. *Finance Research Letters.* 28, pp. 160-164.

Demir, E., Simonyan, S., García-Gómez, C. D., & Lau, C. K. M. (2020). The Asymmetric Effect Of Bitcoin On Altcoins: Evidence From The Nonlinear Autoregressive Distributed Lag (NARDL) Model", *Finance Research Letters.* 101754.

Demiroğlu, S. (2020). Bitcoin ve Ethereum Arasındaki İlişki: Toda- Yamamoto Nedensellik Testi. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*. 6(33), pp. 1903-1911.

Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1981). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root. *Econometrica.* Vol. 49, No. 4, pp. 1057-1072. https://doi.org/10.2307/1912517.

Dilek, Ş. (2018). *Blok zincir Teknolojisi ve Bitcoin*, 231, sf. 1-32. https://setav.org/assets/uploads/2018/02/231.-Bitcoin.pdf, (Erişim tarihi. 21.08.2022).

Dirican, C., & Canöz, İ. (2017). The Cointegration Relationship Between Bitcoin Prices and Major World Stock Indices: An Analysis with ARDL Model Approach. *Journal of Economics, Finance and Accounting*, 4(4), pp. 377-392.

Dyhrberg, A. H. (2016). Bitcoin, Gold and The Dollar-a GARCH Volatility Analysis. *Financ. Res. Lett.* 16, pp. 85–92.

Gandal, N., & Halaburda, H. (2016). Can We Predict The Winner in a Market with Network Effects? *Competition in Cryptocurrency Market. Games* 7 (16).

González, Maria De La O., Jareño, F., & Skinner, F. S. (2020). Nonlinear Autoregressive Distributed Lag Approach: An Application on the Connectedness Between Bitcoin Returns and the Other Ten Most Relevant Cryptocurrency Returns. *Mathematics.* 8(5), pp. 810.

Göttfert, J. (2019). *Cointegration Among Cryptocurrencies: A Cointegration Analysis of Bitcoin, Bitcoin Cash, EOS, Ethereum, Litecoin And Ripple,* (Master Thesis).UMEA Universitet.

Granger, C. W. J. (1980). Testing for Causality. *Journal of Economic Dynamics and Control,* 2, pp. 329-352. ISSN 0165-1889, doi:10.1016/0165-1889(80)90069-X.

Granger, C. W. J., & Newbold, P. (1986). *Forecasting Economic Time Series,* 2nd ed. Academic Press, Orlando, Fla.

Karaağaç, G. A., & Altınırmak, S. (2018). En Yüksek Piyasa Değerine Sahip On Kripto Paranın Birbirleriyle Etkileşimi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi.* (79), sf. 123-138.

Kim, M. J., Canh, N. P., & Park, S. Y. (2020). Causal Relationship Among Cryptocurrencies: A Conditional Quantile Approach. *Finance Research Letters.* 101879.

Konuşkan, A., Teker, T., Ömürbek, V., & Bekci, İ. (2019). Kripto Paraların Fiyatları Arasındaki İlişkinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.* 24(2), sf. 311-318.

Kwiatkowski, D., Phillips, P. C. B., Schmidt, P., & Shin, Y. (1992). Testing the Null Hypothesis of Stationarity Against the Alternative of A Unit Root. *Journal of Econometrics*. 54 (1–3), pp. 159–178.

Nakamoto, S. (2008). *Bitcoin: a Peer-to-peer Electronic Cash System*, pp. 1-9. https://bitcoin.org/bitcoin.pdf. (Erişim tarihi: 21.08.2022).

Phillips, P. C. B., & Perron, P. (1988). Testing for a Unit Root in Time Series Regressions. *Biometrica (75),* pp. 335-346.

Polat, M., & Gemici, E. (2018). Bitcoin ve Altcoinler Arasındaki İlişki. *22. Finans Sempozyumu Kitabı*, sf. 83-90.

Sahoo, P. K., Sethi, D., & Acharya, D. (2019). Is Bitcoin a Near Stock? Linear and Non-Linear Causal Evidence from a Price–Volume Relationship. *International Journal of Managerial Finance.* https://doi.org/10.1108/IJMF-06-2017-0107.

Salihoğlu, E., & Han, A. (2019). Bitcoin ve Seçilmiş Kripto Para Birimlerinin Fiyatları Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme. 4. *Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Kongresi,* sf. 616-622.

Sifat, I. M., Mohamad, A., & Shariff, M. S. Bin M. (2019). Lead-Lag Relationship Between Bitcoin And Ethereum: Evidence From Hourly and Daily Data. *Research in International Business and Finance.* 50, pp. 306-321. https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2019.06.012.

Sünbül, E., & Benli, Y. K. (2021). Cointegration and Causality Between Exchange Rate and Bist 100 Index: An Application with R Program. *Muhasebe ve Finans Üzerine Güncel Araştırmalar.* (Ed. Alsu, E. ve Karahan, M.), pp. 127- 156, İKSAD Pub: Ankara. ISBN: 978-625-8061-04-8.

Şak, N. (2021). Kripto Paralar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Hatemi-J Asimetrik Nedensellik Analizi. *Vizyoner Dergisi*. 11(29), sf. 149-175.

Wei, W. C. (2018). The Impact of Tether Grants on Bitcoin. *Economics Letters.* 171, pp. 9-22.

Wright, A., & De Filippi, P. (2015). Decentralized Blok zincir Technology and the Rise of Lex Cryptographia. (Erişim tarihi: 03.09.2022). http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2580664.

BİTCOİN İLE BİST ENDEKSLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ

Çağatay Mirgen

Öz

Finansal piyasalarda yatırımcı tercihleri yatırımcıların risk algılarıyla birlikte şekillenmektedir. Yüksek getiri elde etmek isteyen yatırımcılar yüksek riskli finansal varlıklara yönelmektedir. Teknolojik gelişmelerle birlikte ortaya çıkan Bitcoin gibi kripto paraların yüksek volatiliteye sahip olması yatırımcıların dikkatini çekmiştir. Bu fiyat hareketlerinden getiri elde etmek isteyen yatırımcılar kripto paralara yönelmişlerdir. Elde edilecek yüksek getiriler yüksek riski de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle kripto paraların hisse senetlerine bir alternatif olması veya bir çeşitlendirme aracı olarak kullanılması kaçınılmaz bir hâl almıştır. Bu kapsamda çalışmada Bitcoin ve BİST endeksleri arasında bir eşbütünleşme ilişkisinin olup olmadığı araştırılmaktadır. Bu ilişkinin varlığının sınanmasında Engle-Granger eşbütünleşme testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda Bitcoin ile incelenen BİST endeksleri arasında uzun dönemde bir eşbütünleşme ilişkisine rastlanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: *Bitcoin, BİST, Endeks, Kripto Para, Eşbütünleşme.*

1. Giriş

Günümüzde fiziki para kullanımı, yerini büyük ölçüde dijital para kullanımına bırakmıştır. Dijital para, elektronik olarak muhafaza edilen ve transferi dijital ortamda gerçekleşen kâğıt paraları ifade etmektedir. Bu paraların arkasında bir devlet otoritesi bulunmaktadır. Fakat teknolojik gelişmeler paranın kullanımında ve piyasaya sürülmesinde de yenilikleri beraberinde getirmiştir. İlk kez 2008 yılında ortaya çıkan ve bir merkezi otoritenin egemenliğinde bulunmayan Bitcoin ile para kavramı yeni bir boyut kazanmıştır. Bitcoin sonrasında birçok kripto para ortaya çıkmıştır. Büyük işlem hacimlerine ve piyasa değerlerine ulaşan kripto paralar birçok yatırımcı için alternatif birer yatırım aracı özelliği de kazanmıştır. Bitcoin tarihi çok eskiye dayanmayan bir para

Kaynakça

Andoni, M., Robu, V., Flynn, D., Abram, S., Geach, D., Jenkins, D. & Peacock, A. (2019). Blok zincir technology in the energy sector: A systematic review of challenges and opportunities. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 100, 143-174.

Ankalkoti, P.; Santhosh, M., (2017). A Relative Study on Bitcoin Minig. *Imperial Journal of Interdisciplinary Research* (IJIR), 3(5): 1757 – 1761

Dickey, D. A. ve Fuller, W. A. (1981), "Likelihood Ratio Statistics for an Autoregressive Time Series with a Unit Root", *Econometrica*, 49, 1057-1072.

Dilek, Ş. (2018). Blokzincir Teknolojisi ve Bitcoin. Analiz. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*. Şubat. (231), 1-32.

Douma, S. (2016). Bitcoin: the pros and cons of regulation. *Pobrane*, 9.

Engle, R. ve Granger, C. W. J. (1987), "Cointegration and Error-correction: Representation, Estimation, and Testing", *Econometrica*, 55, 251-276.

Fernandez-Carames, T. M., & Fraga-Lamas, P. (2018). *A Review on the Use of Blok zincir for the Internet of Things. Ieee Access*, 6, 32979-33001.

https://finance.yahoo.com/quote/BTC-USD/history?period1=1410912000&period2=1661212800&interval=1mo&filter=history&frequency=1mo&includeAdjustedClose=trueBitcoin, Erişim Tarihi: 18.08.2022

https://tr.investing.com, Erişim Tarihi: 20.06.2022

Kanat, E. ve Öget, E. (2018). Bitcoin ile Türkiye ve G7 Ülke Borsaları Arasındaki Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin İncelenmesi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (FESA)*, 3(3), 601-614.

Kartal, C., ve Yağlı, B. (2021). Bitcoin İle Türkiye ve BRICS Ülkeleri Borsa Endeksleri Arasındaki Eşbütünleşme İlişkisi. *Pearson Journal of Social Sciences & Humanities*, 6(11), 21-34.

Kılıç, Y. ve Çütcü, İ. (2018). Bitcoin fiyatları ile borsa istanbul endeksi arasındaki eşbütünleşme ve nedensellik ilişkisi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 13(3), 235-250.

Korkmazgöz, Ç., Şahin, S. ve Ege, İ. (2022). Bitcoin ve Borsa İstanbul Endeksleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 24(1), 89-108.

Koy, A., Yaman, M. ve Mete, S. (2021). Kripto Paraların Volatilite Modelinde Abd Borsa Endekslerinin Yeri: Bitcoin Üzerine Bir Uygulama. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, *13*(24), 159-170.

Kwon, J. H. (2020). Tail Behavior of Bitcoin, The Dollar, Gold and the Stock Market Index. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 67, 101202.

Nakamoto, S., & Bitcoin, A. (2008). A peer-to-peer electronic cash system.

Nguyen, K. Q. (2022). The Correlation Between the Stock Market and Bitcoin During COVID-19 and Other Uncertainty Periods. *Finance Research Letters*, 46, 102284.

Özay, M. A. ve Mirgen Ç. (2021). Kripto Para Yatırımcılarının Bilgi Düzeylerine Etki Eden Faktörler ve Algı Düzeyleri Üzerine *Bir İnceleme. Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi.* 5.13: 39-55.

Phillips, P.C.B., Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika.* 75, 335-346.

Scott, B. (2016). How can cryptocurrency and Blok zincir technology play a role in building social and solidarity finance? (No. 2016-1). *UNRISD Working Paper*.

Soyaslan, E. (2020). Bitcoin fiyatları ile bist 100, bist banka ve bist teknoloji endeksi arasındaki ilişkinin analizi. *Fiscaoeconomia*, 4(3), 628-640.

Tiwari, A. K., Raheem, I. D., & Kang, S. H. (2019). Time-varying dynamic conditional correlation between stock and cryptocurrency markets using the copula-ADCC-EGARCH model. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 535, 122295.

Tuncel, M. B., ve Gürsoy, S. (2020). Korku Endeksi (VIX), Bitcoin Fiyatları ve BİST100 Endeksi Arasındaki Nedensellik İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Uygulama. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(76), 1999-2011.

Velde, F. R. (2013). Bitcoin: A primer, The Federal Reserve Bank of Chicago. *Chicago Fed Letter.*

Wang, J., Xue, Y., & Liu, M. (2016). An Analysis of Bitcoin Price Based on VEC Model. *International Conference on Economics and Management Innovations* (pp. 180-186). Atlantis Press.

Yılmaz, T. ve Emir, S. (2021) "Bitcoin'in Altın, Dolar ve Sermaye Piyasaları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi", (ed.) Samet Gürsoy, *Kripto Para Piyasalarında Neler Oluyor?*, Ankara: Sonçağ Akademi.

Yuan, Y., & Wang, F. Y. (2018). Blok zincir and cryptocurrencies: Model, techniques, and applications. *IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics: Systems*, 48(9), 1421-1428.

KRİPTO PARALARDA BİTCOİN EGEMENLİĞİ: BİTCOİN'İN ALTCOİNLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Süleyman Emir

Öz

Kripto para sisteminin en temel yapı taşı ve yaygın olarak kabul edilen aracı, şüphesiz ki Bitcoin'dir. Tarihsel süreçte Bitcoin'in fiyatındaki yüksek volatilite, riski de beraberinde getirmiştir. Blok zincirin öncüsü olan Bitcoin'in bu denli yüksek volatiliteye sahip olması, altcoinleri çok daha volatiliteli bir yapıya büründürebilir. Başka bir ifadeyle, herhangi bir altcoinde yaşanabilecek bir gelişme Bitcoin'i belirli bir ölçüde etkileyebilirken, Bitcoin'de yaşanabilecek bir gelişmenin tüm blok zinciri etkilemesi çok daha muhtemeldir. Bu doğrultuda bu çalışma, blok zincir içerisinde Bitcoin'in egemenliğini ölçmeyi hedeflemektedir. Bu amaçla, 09.11.2017-22.08.2022 tarihleri arasındaki veriler kullanılarak Bitcoin'in Ethereum, Binance Coin, Ripple, Cardano ve Dogecoin'in fiyatlanması üzerindeki etkisi TVP-VAR yöntemiyle incelenmiştir. Analiz sonucunda, dinamik toplam bağlantılılık açısından altcoinlerin Bitcoin'i fiyatlanma noktasında 2021 yılının başlarına kadar takip ettiğini, 2021 yılından sonra ise dönemsel olarak küçük farklılıklar yaşandığını göstermiştir. Ortalama dinamik bağlantılılık açısından ise Bitcoin'in Ethereum üzerinde %33,03; Binance Coin üzerinde %29,63; Ripple üzerinde %23,62; Cardano üzerinde %24,91 ve Dogecoin üzerinde ise %23,75'lik volatilite yayılımına sahip olduğu görülmüş, net volatilite yayım-alım farkına göre ise Bitcoin'den en çok etkilenen coinler sırasıyla Ripple, Cardano, Binance Coin, Ethereum ve Dogecoin olmuştur. Ayrıca analiz sonuçları, Bitcoin'in incelenen altcoinler üzerinde kalıcı net şok verici olduğunu da göstermiştir. Son olarak ise ilişki çiftlerinin volatilite yayılım grafiklerinden Bitcoin'den tüm altcoinlere doğru bir volatilite yayılımı olduğu da belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Bitcoin, Altcoin, Kripto Para, Blok Zincir, TVP-VAR*

Özetle; bu çalışma, kripto para piyasasında Bitcoin'in büyük bir egemenliği olduğunu göstermektedir. Gelecekte araştırmacılara altcoinlerin sayısını artırarak ve daha büyük bir zamansal veriyle çalışarak daha kapsamlı sonuçlar sunabilecek yeni çalışmalar yapmaları önerilebilir.

Kaynakça

Akçalı, B. Y., & Şişmanoğlu, E. (2019). Kripto Para Birimleri Arasındaki İlişkinin Toda-Yamamoto Nedensellik Testi İle Analizi. Ekev Akademi Dergisi, 23 (78), 99-122.

Antonakakis, N., Chatziantoniou, I., & Gabauer, D. (2020). Refined Measures of Dynamic Connectedness Based on Time-Varying Parameter Vector Autoregressions. Journal of Risk and Financial Management, 13 (84), 1-23.

Ay, M., & Adıyaman, G. (2022). Bitcoin ve Altcoinler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 47, 31-46.

Aysan, A. F., Khan, A. U., & Topuz, H. (2021). Bitcoin and Altcoins Price Dependency: Resilience and Portfolio Allocation in COVID-19 Outbreak. Risks, 9 (74), 1-13.

Bayrakdaroğlu, A., & Mirgen, Ç. (2021). "Kripto Para ve Blokzincir", (ed.) Yüksel Aydın, Ekonomi ve Finans Çalışmaları, Ankara: Nobel Yayın.

Ciaian, P., Rajcaniova, M., & Kancs, d. (2018). Virtual Relationships: Short- and Long-Run Evidence from Bitcoin and Altcoin Markets. Journal of International Financial Markets Institutions and Money, 52, 173–195.

Çağlı, E. Ç. (2019). Explosive Behavior in the Prices of Bitcoin and Altcoins. Finance Research Letters, 29, 398-403.

Diebold, F. X., & Yılmaz, K. (2014). On the Network Topology of Variance Decompositions: Measuring the Connectedness of Financial Firms. Journal of Econometrics, 182, 119–134.

Dönmez, C. Ç., Şen, D., & Hazır, U. (2021). Kriptopara Dinamikleri: Bitcoin Cash, Ethereum, Litecoin ve Ripple. International Journal of Advances in Engineering and Pure Sciences, 33 (4), 636-650.

Karaağaç, G. A., & Altınırmak, S. (2018). En Yüksek Piyasa Değerine Sahip On Kripto Paranın Birbirleriyle Etkileşimi. Muhasebe ve Finansman Dergisi, 79, 123-138.

Koop, G., & Korobilis, D. (2014). A New Index of Financial Conditions. European Economic Review, Vol. 71, 101-116.

Kubar, Y., & Toprak, Y. (2021). Bitcoin ve Altcoin'ler Arasındaki İlişkinin Granger Nedensellik Testi İle Analizi. Journal of Emerging Economies and Policy, 6 (1), 233-247.

Kumar, A. S., & Anandarao, S. (2019). Volatility Spillover in Crypto-Currency Markets: Some Evidences from GARCH and Wavelet Analysis. Physica A: Statistical Mechanics and its Applications, Elsevier, vol. 524(C), 448-458.

Nair, J., & Motwani, D. (2018). (2018). Crypto Currency: Bubble or Boom. International Journal of Advance Research in Computer Science and Management Studies, 6 (1), 35-42.

Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System.

Nguyen, T. V., Nguyen, B. T., Nguyen, T. C., & Nguyen, Q. Q. (2019). Bitcoin Return: Impacts from the Introduction of New Altcoins. Research in International Business and Finance, 48, 420-425.

Özay, M. A., & Mirgen, Ç. (2021). Kripto Para Yatırımlarının Bilgi Düzeylerine Etki Eden Faktörler ve Algı Düzeyleri Üzerine Bir İnceleme. Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi, 39-55.

Özaydın, O. (2021). Bitcoin's Lagged Effect on Altcoins: A Short-Term Research. 10th İstanbul Finance Congress, Vol.14, November 4-5, 10-13.

Polat, M., & Gemici, E. (2018). Bitcoin ve Altcoinler Arasındaki İlişki, 10-13 Ekim 2018, Mersin. 22.Finans Sempozyumu, 83-90.

Sunkesula, M. A., & Cejnek, M. (2019). On Correlation of Bitcoin and Altcoins. New Methods and Practices in the Instrumentation, Automatic Control and Informatics (Conferance Paper), 3-10.

Yılmaz, T., & Emir, S. (2021). Bitcoin'in Altın, Dolar ve Sermaye Piyasaları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi (ed.) Samet Gürsoy, Kripto Para Piyasalarında Neler Oluyor? Ekonometrik Analizler İle Kanıtlar. Ankara: Sonçağ Akademi.

www.bloomberght.com/ripple-alinip-satilamaz-bir-varlik-olabilir-2271313

www.tr.investing.com/news/cryptocurrency-news/elon-musk-dogecoini-desteklemeye-devam-ediyor-2336257

www.finance.yahoo.com

www.coinmarketcap.com

KRİPTO PARA DÜZENLEMELERİ VE FİNANSAL SUÇLAR ÇERÇEVESİNDE GELENEKSEL BANKACILIK KARŞILAŞTIRMASI

Ozan Gülhan - Melike Aktaş Bozkurt

Öz

Merkezî bir otorite tarafından kontrol edilen itibari para günümüze kadar çeşitli evrelerden geçmiştir. Önceleri ihtiyaç duyulan ürünlere dayalı takas sistemi geliştirilmiş, daha sonra ise kendi niteliğinden kaynaklı değere sahip değerli madenlerden para üretilmiştir. Paranın gelişimi uzun bir tarihsel süreç sonrasında gerçekleşmiş olup sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişime paralel olarak değişimine devam edeceği düşünülmektedir. Paranın zaman içinde geçirdiği evreler sonucunda yetersiz kalan ödeme sistemleri de aynı şekilde değişmekte olup itibari paranın elektronik ortamda kullanımını sağlayan elektronik ödeme sistemleri geleneksel ödeme sitemlerinin yerini almaya başlamıştır. Bu yeniliği, kripto şifreleme ile gizliliği ve işlem şeffaflığını koruyan, aracısız ve güvenli veri aktarımı sağlayan blok zincir teknolojisi yardımıyla paranın somut fiziksel nesnelerden yazılıma dönüştürülmesi sonucu ortaya çıkan kripto para takip etmiştir. Kripto paraların yaygınlaşması ile zaman, mekân, fiziksel ve coğrafi sınırlamalar olmaksızın, merkezî bir otoritenin doğrulamasına gerek kalmadan dünyanın her yerine düşük maliyetle ve hızlı transfer sağlanmaktadır. Ancak, hayatı kolaylaştıran bu teknolojik yenilik, bazı suç unsurlarını da beraberinde getirmektedir. Kripto paralarla ilgili regulasyonların yetersiz kalması sonucunda finansal suçların bu alanda arttığı literatürde sıklıkla tartışılmaktadır. Bu kapsamda çalışmada öncelikle finansal suçların kavramsal çerçevesi ortaya konularak uluslararası düzenlemeler ve Türkiye'deki düzenlemeler tartışılmıştır. Daha sonra ise konuya ilişkin literatüre yer verilerek kripto paraların finansal suçlar çerçevesinde bankacılığa olan etkileri açıklanmaya çalışılmıştır.

***Anahtar Kelimeler**: Bankacılık, Fintech, Blok zincir, Merkeziyetsiz Finans (Defi), Kripto para, Regtech.*

Kaynakça

Böhme, Rainer, Nicolas Christin, Benjamin Edelman, and Tyler Moore. (2015). "Bitcoin: Economics, Technology, and Governance." *Journal of Economic Perspectives* 29: 213–38.

Cheah, Eng-Tuck, and John Fry. (2015). Speculative bubbles in Bitcoin markets? An empirical investigation into the fundamental value of Bitcoin. *Economics Letters* 130: 32–36.

Cheung, Adrian (Wai-Kong), Eduardo Roca, and Jen-Je Su. (2015). Crypto-currency bubbles: an application of the Phillips–Shi–Yu (2013) methodology on Mt. Gox bitcoin prices. *Applied Economics* 47: 2348–58.

Dupuis, D., & Gleason, K. (2020). Money laundering with cryptocurrency: open doors and the regulatory dialectic. *Journal of Financial Crime*.

Durrant, S., & Natarajan, M. (2019). 12 Cryptocurrencies and Money Laundering Opportunities. International and Transnational Crime and Justice, 73.

Dostov, V., & Shust, P. (2014). Cryptocurrencies: an unconventional challenge to the AML/CFT regulators?. Journal of Financial Crime.

Foley, S., Karlsen, J., T_alis, A. and Putnin_š, J. (2019), "Sex, drugs, and bitcoin: How much illegal activity is financed through cryptocurrencies?", The Review of Financial Studies, Vol. 32 No. 5, pp. 1798-1853.

Jacobs, G. (2018). Cryptocurrencies & the challenge of global governance. Cadmus, 3(4), 109–123.

Tarakçıoğlu, Z. E. (2021). "Kripto Varlıklar ve Ceza Hukuku Sorumluluğu". *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *11*(II), 295-352.

Teichmann, F. M. J., & Falker, M. C. (2020). Cryptocurrencies and financial crime: solutions from Liechtenstein. *Journal of Money Laundering Control*.

Wright, A., ve De Filippi, P. (2015). "Decentralized blok zincir technology and the rise of lex cryptographia." SSRN 2580664. Erişim Tarihi: 03.04.2022

van Esterik-Plasmeijer, P. W., ve Van Raaij, W. F. (2017). "Banking system trust, bank trust, and bank loyalty". *International Journal of Bank Marketing*.

https://bitcoin.org/bitcoin.pdf, Satoshi Nakamoto, "Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System," Erişim Tarihi: 26.06.2022

https://coinmarketcap.com/, Erişim Tarihi: 02.07.2022

https://www.fatf-gafi.org/glossary/ Erişim Tarihi: 06.12.2022

https://www.imf.org/en/Publications/GFSR/Issues/2021/10/12/global-financial-stability-report-october-2021, Erişim Tarihi: 29.06.2022

https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/12/2021/05/Kripto-Varlik-Hizmet-Saglayicilar-Rehberi.pdf, Erişim Tarihi: 03.07.2022

https://nd.nasdaq.com/rs/303-QKM-463/images/Crypto_Regulatory_Guide_2022_Edition.pdf, Erişim Tarihi: 28.06.2022

https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210416-4.htm, Erişim Tarihi 03.07.2022

https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/05/20210501-5.pdf, Erişim Tarihi: 03.07.2022

https://www.thomsonreuters.com/en-us/posts/wp-content/uploads/sites/20/2022/04/Cryptos-Report-Compendium-2022.pdf, Erişim Tarihi: 28.06.2022

DİJİTAL İŞLETMELER VE KRİPTO PARA

Abdullah Ballı

Öz

Dijital teknolojilerin işletmelerin iş yapma ve üretim modellerini büyük ölçüde değiştirdiği küresel rekabet koşullarında tüketici istek ve ihtiyaçları farklılaşmış ve bireylerin satın aldıkları mal/hizmet bedellerini ödeme yöntemleri ve finansal araçlar da çeşitlenmiştir. İşletmeler tüketicilerin istek ve talepleri doğrultusunda yeni, güvenli ve düşük maliyetli yöntemleri benimsemeye başlamıştır. Bunun en somut örneği kripto paralar olmuştur. Yatırım ve ödeme aracı olarak kabul edilen kripto paralar sahip oldukları blok zincir teknolojisi sayesinde finansal ve ticari işlemlerin gerçekleştirilmesinde hız, güvenlik ve maliyet yönünden önemli faydalar sağlamaktadır. Kripto para altyapısı olarak bilinen blok zincir teknolojisi birçok farklı alanda kullanılmaya başlanmış ve birçok kurum ve kuruluş tarafından önemli ve kıymetli bilgilerin muhafaza edilmesi bakımından kabul görmüştür. Bu çalışmanın amacı işletmelerin dijitalleşme süreçlerini ve dijital dönüşüm biçimlerini anlatarak, dijital işletmeler ve tüketiciler bakımından kripto para kullanılmasının gerekliliği hakkında bilgi vermektir. Giderek yaygınlaşan, ticari ve finansal işlemlerde kullanılmaya başlayan kripto paraların işletmeler bakımından önemi ve gereklilikleri açıklanarak, işletmeler ve merkezî yönetimler tarafından kripto paralarla ilgili yapılması gerekenler belirtilmiştir. Sonuç ve öneriler bölümünde ise kripto para kullanımının işletmeler, tüketiciler ve merkezi yönetimler bakımından önemi anlatılarak kısa ve uzun vadede alınması gereken önlemler açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Dijital Dönüşüm, Dijital İşletme, Blok Zincir, Kripto Para.*

1. Giriş

Pandemi süreciyle birlikte işletmelerin dijital dönüşüme verdikleri önem, büyük bir hızla artmıştır. Bu sayede dijital işletmeler faaliyetlerinin büyük bir kısmını dijital yöntem ve araçlarla gerçekleştirmeye başlamış ve bu durum dijital para, dijital para kullanımı ve ödeme yöntemlerine olan ilgiyi artırmış, kripto paraların yalnızca yatırım aracı olabileceği algısını değiştirmeye başlamış ve ticari faaliyetlerde de kullanılması bakımından gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Kriptografi temeline dayanan ve henüz yalnızca belirli

ilişkin alım satım, saklama, transfer veya ihraç hizmeti sunan platformlara veya bu platformlardan yapılacak fon aktarımlarına aracılık etmesi ile ilgili yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle mevcut uygulamaların değiştirilerek yasal düzenlemelerin yapılması devletler bakımından fayda sağlayacaktır. Kripto para işlemlerinin belirli bir yasal statüye kavuşturulması vergi ve gelirler noktasında ülke ekonomilerine ciddi katkılar sağlayacaktır.

Kaynakça

Aksoy, E. E. (2018). Bitcoin Paradan Sonraki En Büyük İcat. İstanbul: Abaküs.

Alptekin, V. Metin, İ. ve Akcan, A. T. (2018). Kripto Para Ekonomisi. Konya: Eğitim.

Back, A. (2002). Hashcash – A Denial of Service Counter-Measure, http://www.hashcash.org/hashcash.pdf., Erişim Tarihi: 05 Ağustos 2022

Bambara, J. J., and Allen, P. R. (2018). Blok zincir A Practical Guide to Developing Business, Law, and Technology Solutions. McGraw-Hill Education.

Blok zincir Bubble or Revolution: The Future of Bitcoin, Blok zincirs, and Cryptocurrencies Paperback (2019).

Bonekamp, L. and Sure, M., (2015). Consequences of Industry 4.0 on Human Labour and Work Organisation, Journal of Business and Media Psychology, 6 (1), 33–40.

Brahima, S. (2015). ITU, "ICT facts and figures 2015", 1865-2015, 2. 2022, https://www.itu.int/en/ITUD/Statistics/Documents/facts/ICTFactsFigures2015.pdf, Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2022.

Brito, J. and Castillo, A. (2013). Bitcoin: A Primer For Policymakers. Mercatus Center, George Mason University.

Brynjolfsson, E. and McAfee, A. (2014). The second machine age: Work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies. WW Norton and Company.

Cenamor, J., Parida, V., and Wincent J. (2019). How entrepreneurial SMEs compete through digital platforms: The roles of digital platform capability, network capability and ambidexterity Journal of Business Research, 100, pp. 196-206.

Ciaian, P., Rajcaniova, M. and Kancs, D. A. (2016). The Economics of Bitcoin Price Formation. Applied Economics, 48(19), s.1799-1815.

Crosby, M., Nachiappan, Pattanayak, P., Verma, S., & Kalyanaraman, V. (2016). Blok zincir Technology: Beyond Bitcoin. Applied Innovation Review (AİR), https://j2-capital.com/wp-content/uploads/2017/11/AIR-2016-Blok zincir.pdf., Erişim Tarihi: 10 Haziran 2022.

Deloitte, (2015). Industry 4.0: Challenges and solutions for the digital transformation and use of exponential Technologies. Global Human Capital Trends 2015: Leading in the New World of Work. Deloitte University Press.

Deloitte, (2022). "İşletmeler Kriptoya Hazırlanıyor: Perakendecilerin Dijital Para Ödemelerini Kabul Etme Anketi", https://tr.cointelegraph.com/news/75-of-retailers-eyeing-crypto-payments-within-24-months-deloitte, Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2022.

Durdu, E. (2018). *Kripto Para Birimi Olarak Bitcoin ve Ceza Hukuku*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Galatasaray Üniversitesi, İstanbul.

Farell, R. (2015). An Analysis of the Cryptocurrency Industry. Wharton Research Scholars.130, s.1-23.

Finney, H. (2004). RPOW – Reusable Proofs of Work, https://cryptome.org/rpow.htm, Erişim Tarihi: 05 Ağustos 2022.

Gupta, R. (2018). Hands-on Cybersecurity with Blok zincir. Birmingham: Packt Publishing.

Hess, T., Matt, C., Benlian, A., and Wiesböck, F. (2016). Options for formulating a digital transformation strategy. MIS Quarterly Executive, 15(2).

Hughes, A., Park, A., Kietzmann, J., and Brown, C. A. (2019). Beyond Bitcoin: What Blok zincir and Distributed Ledger Technologies Mean for Firms. Business Horizons, 62, 273-281. doi:10.1016/j.bushor.2019.01.002.

https://iisbf.gelisim.edu.tr/tr/akademik-bolum-yeni-medya-ve-iletisim-haber-dijital-strateji-nedir, Erişim Tarihi: 19 Ekim 2022.

https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210416-4.htm Erişim Tarihi: 20 Ekim 2022.

Jafari-Sadeghi, V. (2020). The motivational factors of business venturing: Opportunity versus necessity? A gendered perspective on European countries. Journal of Business Research, 113, 279-289, https://doi.org/10.1016/i.ibusres.2019.09.058, Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2022.

Karaoğlan, S., Arar, T., ve Bilgin, O. (2018). Türkiye'de Kripto Para Farkındalığı ve Kripto Para Kabul Eden İşletmelerin Motivasyonları. İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, 6(2), 15-28.

Khalilov, M. C., Gündebahar, M. ve Kurtulmuşlar, İ. (2017). "Bitcoin ile Dünya ve Türkiye'deki Dijital Para Çalışmaları Üzerine Bir İnceleme", Proceedings of 19. Akademik Bilişim Konferansı, Aksaray, Türkiye. s.1-8

Kızıl C., Hanişoğlu S.G. ve Aslan T. (2019). "Kripto Paraları Finansal Piyasalara Etkileri ve Muhasebeleştirilmesi", Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Kosoff, J. (2020). Open banking's three biggest pitfalls. American Banker, 1/14/2020, Vol.185, Issue 9.

Kraus, S., Palmer, C., Kailer, N., Kallinger, F.L., Spitzer, J. (2019). Digital entrepreneurship International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research.

Lee, D. K., and Low, L. (2018). Inclusive Fintech: Blok zincir, Cryptocurrency and Ico. World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd.

Li, L., Su, F., Zhang, W. and Mao J.Y. (2018). Digital transformation by SME entrepreneurs: A capability perspective Information Systems Journal, 28 (6), pp. 1129-1157.

Manyika, J., Lund, S., Chui, M., Bughin, J., Woetzel, J., Batra, P., ... & Sanghvi, S. (2017). Jobs lost, jobs gained: Workforce transitions in a time of automation. McKinsey Global Institute, 150.

Marian, O. (2016). Is Cryptographıc Currency an Outstandıng Tax Heaven? İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 74 (2), 919-930.

Morgan, J. (2017). Does the next industrial revolution spell the end of manufacturing, http://theconversation.com/does-the-nextindustrial-revolution-spell-the-end-ofmanufacturing-jobs-80779, Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2022.

Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system. Decentralized Business Review, 21260.

Nambisan, S., Siegel, D., Kenney M. (2018). On open innovation, platforms, and entrepreneurship Strategic Entrepreneurship Journal, 12 (3) (2018), pp. 354-368.

Nebil, F. S. (2018). Bitcoin ve Kripto Paralar. İstanbul: Pusula 20 Teknoloji.

Niemand T., Rigtering C., Kallmünzer A., Kraus S., Matijas S. (2017). Entrepreneurial orientation and digitalisation in the financial service industry: a contingency approach. In: Proceedings of the European conference on information systems (ECIS), Guimarâes, Portugal, June 5-10, 1081-1096.

Özbozkurt, O. B. (2019b). Teknostres ve verimlilik arasındaki ilişkinin incelenmesi üzerine bir araştırma. Geleceğin Dünyasında Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar, 61-73.ISBN: 978-605-327-989-1.

Pop, C., and Colonescu, I. E. (2021). Cryptocurrencies Puzzle. Studia Ubb Negotia, 66(2), 99-134.

Shahrabi, A., Ghiasi, M. and Limooni, S. T. (2015). The Dimensions of Technostress Among Academic Librarians of Univesities Medical Sciences in Mazandaran Province. International Journal of Biology, Pharmacy and Allied Sciences, 4(11), 516-531.

Tüfek, B. Ü. (2017). *Elektronik Ödeme Araçları ve Geleceğin Yaklaşımı Kripto Para.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Bahçeşehir Üniversitesi. İstanbul.

Üzer, B., (2017). *Sanal Para Birimleri, Uzmanlık Alan Tezi*, TCMB, Ankara.

Veile, J. W. Kiel, D., Müller, J. M., and Voigt, K. I. (2019). Lessons learned from industry 4.0 implementation in the German manufacturing industry. Journal of Manufacturing Technology Management.

Warner K.S., Wager, M. (2019). Building dynamic capabilities for digital transformation: An ongoing process of strategic renewal Long Range Planning, 52 (3) (2019), pp. 326-349.

Westerman, G., Bonnet, D., McAfee, A. (2014). Leading Digital: Turning Technology into Business Transformation, Boston: Harvard Business Review Press.

Yahanpath, N. and Wilton, Z. (2014). Virtual Money: Betting On Bitcoin. University of Auckland Business Review, 17(1), s. 36-49.

KRİPTO PARALARDA HAFTANIN GÜNÜ ETKİSİ

İhsan Erdem Kayral - Neslihan Turguttopbaş

Öz

Bu çalışmanın amacı, piyasa değeri en yüksek 3 kripto parada COVID-19 öncesi dönem ve COVID-19 döneminde haftanın günü etkisinin araştırılmasıdır. Bu çalışma kapsamında kripto para piyasasında işlem gören ve 31/08/2022 tarihi itibarıyla piyasa değeri en yüksek 3 kripto para olan Bitcoin (BTC), Ethereum (ETH) ve Tether'ın (USDT) 30/04/2017 – 31/08/2022 dönemine ait kapanış fiyatlarından elde edilen getiri serileri kullanılmıştır. Analizlerde veriler COVID-19 öncesi dönem (30/04/2017 – 30/12/2019) ve COVID-19 dönemi (31/12/2019 – 31/08/2022) olmak üzere iki dönem için eşit şekilde işlem günü olacak şekilde iki alt gruba ayrılmıştır. Getiri serilerinde değişen varyans (heteroskedastisite) sorununun bulunmasına bağlı olarak otoregresif koşullu değişen varyans modelleri arasında yer alan ve aynı zamanda kaldıraç etkisinin (asimetrik etkilerin) incelenmesini de mümkün kılan E-GARCH modeli kullanılmıştır. Analizlerin sonucunda, COVID-19 öncesi dönemde yalnızca ETH'de haftanın günü etkisi tespit edilmiştir. COVID-19 döneminde ise incelenen üç kripto parada da haftanın günü etkisi bulunmuştur. Buna göre, BTC'de pazartesi, çarşamba, perşembe, ETH'de çarşamba ve cumartesi, USDT'de ise pazartesi ve çarşamba günlerinde anomali bulunmuştur. Pandemi öncesi dönemde herhangi bir kaldıraç etkisi bulunmazken, pandemi döneminde ise üç kripto parada da kaldıraç etkisi olduğu görülmüştür. Elde edilen bulgular, pandemi döneminin yalnızca sağlık sektörünü etkilemediğini göreceli olarak daha oynak bir yapı sergileyen kripto para piyasasını da negatif şekilde etkileyecek ölçekte bir kriz olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: *Kripto para, Anomali, Haftanın günü etkisi, E-GARCH, Kaldıraç etkisi*

1. Giriş

Paranın üç temel fonksiyonu; hesap birimi, değişim aracı ve tasarruf aracı olma şeklinde tanımlanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1971 yılına kadar olan ve Altın Standardı olarak isimlendirilen dönemde yerel paraların

demi döneminde üç kripto parada kaldıraç etkisi olduğu görülmüştür. Bu durum pandemi döneminin yalnızca sağlık sektörünü etkilemediğini göreceli olarak daha oynak bir yapı sergileyen kripto para piyasasını da negatif şekilde etkileyecek ölçekte bir kriz olduğunu doğrular niteliktedir.

Önümüzdeki süreçte, haftanın günü etkisine ek olarak farklı başlıklardaki anomalilerin de çalışmalara konu olabileceği, aynı zamanda kripto para piyasalarındaki yer alan ve göreceli olarak daha sınırlı piyasa değeri ve hacmine sahip yatırım varlıkları için de analizlerin gerçekleştirilebileceği değerlendirilmiştir. Söz konusu sürecin yalnızca akademisyenler tarafından değil, aynı zamanda yatırımcılar tarafından da yakından izleneceği düşünülmektedir. Böylelikle, pandemi vb. kriz koşullarında daha yüksek getiri elde edilip edilemeyeceğinin araştırılmasının gelecekte de önemli çalışma konuları arasında yer alacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Aharon, D. Y., Qadan, M. (2019). Bitcoin and the Day-of-the-week Effect. Finance Research Letters, 31, 415-424. https://doi.org/10.1016/j.frl.2018.12.004

Al-Awadhi, A. M., Al-Saif, K., Al-Awadhi, A., Alhamadi, S. (2020). Death and contagious infectious diseases: Impact of the COVID-19 virus on stock market returns, *Journal of Behavioral Experimental Finance*, 100326.

Ashraf, B. N. (2020). Stock markets' reaction to COVID-19: Cases or fatalities? *Research in International Business and Finance*, 101249.

Baker, S. R., Bloom, N., Davis, S. J., Kost, K. J., Sammon, M. C., Bloom, N., Viratyosin, T., & Bloom, N. (2020). The unprecedented stock market impact of COVID-19. No. w26945. National Bureau of Economic Research

Baur, D. G., Cahill, D., Godfrey, K., Liu, Z. F. (2019). Bitcoin Time-of-day, Day-of-week and Month-of-year Effects in Returns and Trading Volume, *Finance Research Letters*, 31, 78-92. https://doi.org/10.1016/j.frl.2019.04.023

Bollerslev, T. (1986). Generalized Autoregressive Conditional Heteroskedasticity. *Journal of Econometrics,* 32, 307-327.

Caporale, G. M., Plastun, A. (2019). The Day of the Week Effect in the Cryptocurrency Market, *Finance Research Letters*, 31, 258-269. https://doi.org/10.1016/j.frl.2018.11.012

Chowdhury, E.K. (2022). Volatility in Cryptocurrency Market – Before and During Covid-19 Pandemic, *CIU Journal*, 3(1) 69–86.

Corbet, S., Hou, Y., Hu, Y., Larkin, C., Oxley, L. (2020). Any port in a storm: Cryptocurrency safe-havens during the COVID-19 pandemic, Economics Letters, Volume 194, 10937.

Corbet, S., Hou, Y., Hu, Y., Oxley, L. (2020a). The influence of the COVID-19 pandemic on asset-price discovery: Testing the case of Chinese informational asymmetry. *International Review of Financial Analysi*s, 72:101560.

Corbet, S., Hou, Y., Hu, Y., Lucey, B., Oxley L. (2020b). Aye Corona! The contagion effects of being named Corona during the COVID-19 pandemic, *Finance Res. Lett.* 101591.

Dickey, D. A., Fuller, W.A. (1981). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with A Unit Root. *Econometrica,* 49(4), 1057-1072.

Dorfleitner, G., Lung, C. (2018). Cryptocurrencies from the perspective of euro investors: A reexamination of diversification benefits & a new day-of-the-week effect, *Journal Asset Management*, 19, 472–494. https://doi.org/10.1057/s41260-018-0093-8.

Engle, R. F. (1979). A General Approach to The Construction of Model Diagnostics Based Upon the Lagrange Multiplier Principle. *The Warwick Economics Research Paper Series* 156, University of Warwick.

Engle, R. F. (1982). Autoregressive Conditional Heteroskedasticity with Estimates of the Variance of United Kingdom Inflation. *Econometrica,* 50(4): 987-1007.

Farooq, U., Nasir, A., Bilal, Quddoos, M. U. (2021). The impact of COVID-19 pandemic on abnormal returns of insurance firms: A cross-country evidence. *Applied Economics*, 53(31)

Hansun, S., Suryadibrata, A. (2021). Gold price prediction in COVID-19 era, *Int. J. Comput. Intell. Control*, 12 (2021), 1–4.

Huang, W., Wu, M. (2021). Are spillover effects between oil and gold prices asymmetric? Evidence from the COVID-19 Pandemic, *Energy Res. Lett*. 2 (2021),

Iqbal, N., Fareed, Z., Wan, G., Shahzad, F. (2021). Asymmetric nexus between COVID-19 outbreak in the world and cryptocurrency market, *International Review Of Financial Analysis*. 73, 101613.

Kaiser, L. (2019). Seasonality in Cryptocurrencies, *Finance Research Letters*, 31, 232–238. https://doi.org/10.1016/j.frl.2018.11.007

Kayral, İ. E. (2020). BİST sektör endekslerinde Ocak ayı anomalisinin incelenmesi. *Finansal Dinamikler Küreselleşme Sürecinde Finansal Gelişmeler.* 201-215. Baskı Yeri: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kayral, İ. E, Buzrul, S. (2020). Forecasting of COVID-19 infections in E7 countries and proposing some policies based on the Stringency Index, *Journal of Population Therapeutics and Clinical Pharmacology*, *27*(SP1), e76-e84. https://doi.org/10.15586/jptcp.v27iSP1.757

Kayral, İ. E., Tandoğan, N. Ş. (2020). BİST100, Döviz Kurları ve Altının Getiri ve Volatilitesinde COVID-19 Etkisi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences,* 19, COVID-19 Special Issue, 687-701. https://doi.org/10.21547/jss.786384

Kinateder, H., Papavassiliou, V. G. (2019). Calendar Effects in Bitcoin Returns and Volatility, *Finance Research Letters*, 101420. https://doi.org/10.1016/j.frl.2019.101420

Kurihara, Y., Fukushima, A. (2017). The market efficiency of Bitcoin: A weekly anomaly perspective, *Journal of Applied Finance & Banking*, 7(3), 57–64.

Liu, H., Manzoor, A., Wang, C., Zhang, L., Manzoor, Z. (2020). The COVID-19 outbreak and afected countries stock markets response, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(8), 2800.

Liu, H., Wang, Y., He, D., Wang, C. (2020). Short term response of Chinese stock markets to the outbreak of COVID-19, *Applied Economics*, 52(53), 5859–5872.

Long, H., Zaremba, A., Demir, E., Szczygielski, J. J., Vasenin, M. (2020). Seasonality in the Cross-section of Cryptocurrency Returns, *Finance Research Letters*, 35, 101566. https://doi.org/10.1016/j.frl.2020.101566

López-Martín,C. (2022). Dynamic analysis of calendar anomalies in cryptocurrency markets: evidences of adaptive market hypothesis, *Spanish Journal of Finance and Accounting / Revista*. https://doi.org/10.1080/02102412.2022.2131239

Ma, D., Tanizaki, H. (2019). The Day-of-the-week Effect on Bitcoin Return and Volatility, *Research in International Business and Finance*, 49, 127-136. https://doi.org/10 .1016/j.ribaf.2019.02.003.

Mazur, M., Dang, M., Vega, M. (2021). COVID-19 and the March 2020 stock market crash. Evidence from S&P1500. *Finance Research Letters*, 38, 101690. h

Mbanga, C. L. (2019). The Day-of-the-week Pattern of Price Clustering in Bitcoin, *Applied Economics Letters*, 26(10), 807-811. https://doi.org/10.1080/13504851.2018.1497844

Mnif, E., Jarboui, A., Mouakhar, A. (2022). How the cryptocurrency market has performed during COVID 19? A multifractal analysis, *Financ Research Letters*,36: 101647.

Naik, P. K., Shaikh, I., Huynh, T. L. D. (2021). Institutional investment activities and stock market volatility amid COVID-19 in India. *Economic Research-Ekonomska Istrazivanja*, 1–19.

Nelson, D. B. (1991). Conditional Heteroskedasticity in Asset Returns: A New Approach, *Econometrica,* 59, 347-370.

Qadan, M., Aharon, D. Y., Eichel, R. (2021). Seasonal and Calendar Effects and the Price Efficiency of Cryptocurrencies, *Finance Research Letters*, 102354. https://doi.org/10 .1016/j.frl.2021.102354

Phillips, P. C. ve Perron, P. (1988). Testing for A Unit Root in Time Series Regression. *Biometrika,* 75(2), 335-346.

Susana, D., Sreejith, S., Kavisanmathi, J. K. (2020). A study on calendar anomalies in the cryptocurrency market. Sharma, S. K., Dwivedi, Y. K., B. Metri, Rana, N. P. B. Metri (Eds.), *Reimagining diffusion & adoption of information technology & systems: A continuing conversation*. TDIT 2020. IFIP advances in information & communication technology (Vol. 617). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-64849-7_16

Vidal-Toma´s, D. (2021). Transitions in the cryptocurrency market during the COVID-19 pandemic: A network analysis. *Finance Research Letters*. 101981.

Yousef, I., Shehadeh, E. (2021). The impact of COVID-19 on gold price volatility, Int. J. Econ. Bus. Admin. 8 (2020), pp. 353–364.

Zivot, E., Andrews, K. (1992). Further Evidence On The Great Crash, The Oil Price Shock, and The Unit Root Hypothesis. *Journal of Business and Economic Statistics*,10(3), 251–270.

BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİSİ BLOK ZİNCİRİNİN İŞLEM MALİYETLERİ ÜZERİNE ETKİSİ

Nuray Eser - Mert Aktaş

Öz

Bugün bilgi ve iletişim teknolojileri toplumsal yaşamın pek çok alanında yaygın kullanım alanı bulmak suretiyle, bilgi toplumu, bilgi ekonomisi, bilgi yönetimi gibi yeni kavramların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bilgi ve iletişim teknolojileri olarak anılan blok zinciri kriptografik teknolojisi ise, altta yatan akıllı sözleşmeler türünden teknolojiler sebebiyle farklı bir önem kazanmış durumdadır. Bitcoinin çok ötesinde gelişmeye devam eden blok zinciri teknolojileri yönetim, tedarik, finans ve dönüşüm işlemlerinin en hızlı biçimde yapılmasına zemin hazırlayarak örgütsel ve finansal alanda kendine uygulama alanları bulmaya başlamıştır. Bununla eş zamanlı olarak; örgütlerin aracı faaliyetlerine olan ihtiyacının ve taraflar arasındaki güven sorununun azalmasına yadsınamaz katkısı olmuştur. Özellikle işlem maliyetleri yaklaşımı açısından blok zinciri teknolojilerinin ve uygulamalarının maliyet risklerini azalttığı ve sistemin ekonomik kusurlarını kapattığı, başta aracı maliyetleri olmak üzere araştırma maliyetleri ve doğrulama maliyetleri gibi farklı maliyet alanlarında örgütlere rekabet üstünlüğü sağladığı düşünülmektedir. Günümüzde blok zinciri gibi yeni gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin işlem maliyetleri yaklaşımı açısından etkisi hâlâ tartışılmaktadır. Ancak konu üzerinde uluslararası ve ulusal düzeyde yapılan araştırmaların henüz istenen seviyede olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda bu bölümde öncelikle blok zinciri teknolojileri alanındaki kendini gösteren gelişmelerin işlem maliyetleri sınırlılıkları ve uygulamaları açısından etkisi teorik olarak ve ayrıntılı bir şekilde analiz edilerek rekabet avantajlarını ortaya koymak ve gelecekte bu yönde yapılması planlanan uygulamalı çalışmalara yol gösterecek şekilde önerilerde bulunulmuştur.

1. Giriş

Gelinen noktada bilgi ve iletişim teknolojileri günlük hayatımızın vazgeçilmez bir parçası hâline gelmiştir. Bu kazanım dolayısıyla, bilgiye erişim, bilgiyi depolama ve bilgiyi saklama gibi birçok avantajı beraberinde getirmiştir.

Kaynakça

Abdelkader, B.,&Abed, B. (2016). The effect of information technology on competitive advantage of firm: the role of environmental uncertainty. *The International Journal of Management Scienceand Information Technology (IJMSIT)*, (22), 16-39.

Ahluwalia, S., Mahto, R. V., & Guerrero, M. (2020). Blok zincir technology and startup financing: A transaction cost economics perspective. *Technological Forecasting and Social Change*, *151*, 119854.

Al-Saqafa, W.,&Seidlerb, N. (2017). Blok zincir technology for social impact: opportunities and challenges ahead. Journal of Cyber Policy, 338-354.

Bai, C. A., Cordeiro, J., & Sarkis, J. (2020). Blok zincir technology: Business, strategy, the environment, and sustainability. *Business Strategy and the Environment*, *29*(1), 321-322.

Barney, J. B.,&Ouchi, W. G. (1986). *Organizational economics*. Jossey-Bass. Alchian, A. A.,&Demsetz, H. (1972). Production, information costs, and economic organization. *The American economic review*, *62* (5), 777-795.

Beck, R.,Avital, M. , Rossi, M. , & Thatcher, J. B. (2017). Blok zincir technology in business and information systems research. *Business &information systems engineering*, *59* (6), 381-384.

Bible, W., Raphael, J., Riviello, M., Taylor, P., & Oris Valiente, I. (2017). *Blok zincir technology and its potential impact on the audit and assurance profession.* Retrievedfrom:https ://www.aicpa.org/content/dam/aicpa/interestareas/frc/assuranceadvisoryservices/downl oadabledocuments/blok zincir-technology-and-its-potential-impact-on-the-audit-and-assurance-profession.pdf

Bogucharskov, A.V., Pokamestov, I.E., Adamova, K.R., Tropina, Z.N., 2018. Adoption of blok zincir technology in trade finance process. J. Rev. Global Econ. 7, 510–515.

Bozpınar, B. (2019). *İşletmelerde kurumsal kaynak planlaması (ERP) uygulamalarına geçişin iş süreçleri üzerindeki etkisi: Türk İlaç ve Serum Sanayi AŞ örneği* (Doctoral dissertation, İstanbul Kültür Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü/İşletme Anabilim Dalı). Semih, Ö. Z. E. L. (2018).

Bstieler, L. (2005). The moderating effect of environmental uncertainty on new product development and time efficiency. *Journal of Product Innovation Management*, *22* (3), 267-284.

Carbonara, N. (2005). Information and communication technology and geographical clusters: opportunities and spread. *Technovation*, *25* (3), 213-222.

Carlton, D. W. (2020). Transaction costs and competitionpolicy. *International Journal of Industrial Organization*, *73*, 102539.

Catalini, C.,& Gans, J. S. (2020). Some simple economics of the blok zincir. *Communications of the ACM*, *63*(7), 80-90.

Chang, S. E., Chen, Y. C., & Lu, M. F. (2019a). Supply chain re-engineering using blok zincir technology: A case of smart contract based tracking process. Technological Forecasting and Social Change, 144, 1-11.

Ciborra, C.U. (1981). Markets, Bureaucracies and Groups in the Information Society, Information and Policy 1: 145–160.

Ciborra, C.U. (1993). Teams Markets and Systems, Cambridge: Cambridge University Press.

Cerf, M. , Matz, S.,&Berg, A. (2020). Using blok zincir to improve decision making that benefits the public good. *Frontiers in Blok zincir*, *3*, 13.

Chen Y. (2018). Blok zincir tokens and the potential democratization of entrepreneurship and innovation. Business Horizons. Vol 61, Issue 4, pp. 567-575.

Coase, R. H. (1937). The nature of thefirm. *economica*, *4* (16), 386-405. Hayek, F. A. (1945). Time-preference and productivity: a reconsideration. *Economica*, *12* (45), 22-25.

Cole, R., Stevenson, M., & Aitken, J. (2019). Blok zincir technology: implications for operations and supply chain management. *Supply Chain Management: An International Journal*.

Collin, S. O. , &Larsson, R. (1993). Beyond markets and hierarchies: A Swedishquestfor a tripolarinstitutional framework. *International Studies of Management &Organization*, *23* (1), 3-12.

Cordelia, A. (2006). Transaction costs and information systems: does IT addup?.*Journal of informationtechnology*, *21* (3), 195-202.

Cordella, A. (2009). Transaction costs and information systems: does IT addup?.In *Bricolage, Careand Information* (pp. 386-400). Palgra ve Macmillan, London.

Dietrich, M. (2008). *Transaction cost economics and beyond: Toward a new economics of thefirm*. Routledge.

Drew, J. (2018). Merging accounting with'big data'science. *Journal of Accountancy*, *226*(1), 48-52.

Dutta, P. , Choi, T. M.,Somani, S. , &Butala, R. (2020). Blok zincir technology in supplychain operations: Applications, challenges and researchopportunities. *Transportation researchpart e: Logistics and transportationreview*, *142*, 102067.

Dyer, J. H.,& Singh, H. (1998). Therelationalview: Cooperative strategy and sources of interorganizational competitive advantage. *Academy of managementreview*, *23* (4), 660-679.

Ferraris, A.,Mazzoleni, A., Devalle, A.,&Couturier, J. (2018). Big data analytics capabilities and knowledge management: impact on firm performance. *Management Decision*.

Foss, N. J.,Klein, P. G. , &Bylund, P. L. (2011). Entrepreneurship and theEconomics of theFirm. *Edward Elgar, Forthcoming, SMG Working Paper*, (6).

Gulati, R.,& Singh, H. (1998). Thearchitecture of cooperation: Managing coordination costs and appropriationconcerns in strategic alliances. *Administrative sciencequarterly*, 781-814.

Gurtu, A.,& Johny, J. (2019). Potential of blok zincir technology in supply chain management: a literature review. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*.

Güle, H. K.,& Bülbül, H. (2004). Yenilikcilik İsletmeler icin Stratejik Rekabet Araci. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Halaburda, H. (2018). Blok zincir revolution without the blok zincir?. Communications of the ACM, 61(7), 27-29.

Hayek, F. A. (2009). Theuse of knowledge in society. In *Knowledge management and organizational design* (pp. 7-15). Routledge.

Iansiti, M.,& Lakhani, K. R. (2017). Do not copy or post. *HBR, R1701J, Jan-Feb*.

Hofer, P. (2018). The DAO Case – Block Chain Technology Based Knowledge Intensive Business Models. In: K. North, R. Maier and O. Haas (eds.), Knowledge Management in Digital Change. Progress in IS. Springer, Cham, https://doi.org/10.1007/978- 3-319-73546-7_22

ICERTIS, (2017) Smart contracts are transforming the way we do business. Available at https://www. icertis. com/resource/smart-contracts-are-transforming-the-way-we-do-business- featuring-gartner-research/, [Erişim Tarihi: 23. 04. 2019].

Jabbar, A.,& Dani, S. (2020). Investigating the link between transaction and computational costs in a blok zincir environment. *International Journal of Production Research*, *58*(11), 3423-3436.

Karadal, H.,Yücekaya, P. ve Saygın, M. (2014). *İşlem maliyeti yaklaşımı ile dış kaynak kullanımı arasındaki ilişkinin Ankara ilinde faaliyet gösteren yabancı dil kurslarında incelenmesi*, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 25-37.

Karahan, A. (2009). Kurumsal İtibar Ve Rekabet İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (3), 1-18.

Kaygusuz, S. Y. (2011). *Kısıtlar teorisi ve maliyet hacim kar analizi: bir çalışma sayfası modellemesi*. Muhasebe Finansman Dergisi, 171-188.

Külahli, S.,& Çağlıyan, V. (2022). Tedarik Zincirinde Blok Zinciri Teknolojisi Uygulamaları: Sistematik Bir Literatür Taraması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *22*(1), 57-75.

Lewis, A. S. (1996). Derivatives of spectral functions. *Mathematics of Operations Research*, *21* (3), 576-588.

Lucena, P., Binotto, A. P., Momo, F. D. S., & Kim, H. (2018). A case study for grain quality assurance tracking based on a Blok zincir business network. *arXiv preprint arXiv:1803.07877*.

Mahto, R. V.,& McDowell, W. C. (2018). Entrepreneurial motivation: a non-entrepreneur's journey to become an entrepreneur. International Entrepreneurship and Management Journal, 14(3), 513-526.

Malone, T. W.,Yates, J. , & Benjamin, R. I. (1987). Electronic markets and electronic hierarchies. *Communications of the ACM*, *30* (6), 484-497.

Mendling, J.,Weber, I. , Aalst, W. V. D. , Brocke, J. V. , Cabanillas, C. , Daniel, F. , &Zhu, L. (2018). Blok zincirsforbusinessprocessmanagement-challengesandopportunities. *ACM Transactions on Management Information Systems (TMIS)*, *9* (1), 1-16.

Min, Hokey (2019) "Blok zincir Technology For Enhancing SupplyChain Resilience", *Business Horizons,* C:62, ss. 35-45.

Morabito, V. (2017). Business innovation through blok zincir. *Cham: Springer International Publishing*.

Moran, P.,&Ghoshal, S. (1996, August). VALUE CREATION BY FIRMS. In *Academy of managementproceedings*(Vol. 1996, No. 1, pp. 41-45). Briarcliff Manor, NY 10510: Academy of Management.

Murray, A., Kuban, S., Josefy, M., & Anderson, J. (2021). Contracting in the smart era: The implications of blok zincir and decentralized autonomous organizations for contracting and corporate governance. *Academy of Management Perspectives*, *35*(4), 622-641.

Ning, Y. (2018). Impact of quality performance ambiguity on contractor's opportunistic behaviors in person-to-organization projects: The mediating roles of contract design and application. International journal of project management, 36(4), 640-649.

Özyüksel, S., Ekinci, M. (2020). Blok Zinciri Teknolojisinin Dış Ticarete Etkisinin Örnek Projeler Çerçevesinde İncelenmesi. İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 1 (1); 82-101.

Picot, A.,Ripperger, T. , &Wolff, B. (1996). The fading boundaries of the firm: The role of information and communication technology. *Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE)/ZeitschriftfürdiegesamteStaatswissenschaft*, 65-79.

Poppo, L.,& Zenger, T. (2002). Do formal contracts and relational governance function as substitutes or complements?.*Strategic managementjournal*, *23* (8), 707-725.

Pournader, M., Shi, Y., Seuring, S., Koh, S.L., 2020. Blok zincir applications in supply chains, transport and logistics: a systematic review of the literature. Int. J. Prod.

Res. 1–19.

Roeck, D., Sternberg, H., Hofmann, E., 2019. Distributed ledger technology in supply chains: a transaction cost perspective. Int. J. Prod. Res. 1–18.

Queiroz, M. M.,Telles, R., &Bonilla, S. H. (2019). Blok zincir and supplychain management integration: a systematicreview of theliterature. *SupplyChain Management: An International Journal*.

Ratheeswari, K. (2018). Information communication technology in education. *Journal of Appliedand Advanced research*, *3* (1), 45-47.

Rayport, J. F.,&Sviokla, J. J. (1995). Exploiting the virtual value chain. *Harvard business review*, *73* (6), 75-85.

Reyna, A., Martín, C., Chen, J., Soler, E., & Díaz, M. (2018). On blok zincir and its integration with IoT. Challenges and opportunities. Future generation computer systems, 88, 173-190.

Rosenbush, S. (2018). The morning download: blok zincir is the new supply chain. The Wall Street Journal.

Sabherwal, R. , Sabherwal, S. , Havakhor, T.,&Steelman, Z. (2019). How does strategic alignment affect firm performance? The roles of information technology investment and environmental uncertainty. *MIS quarterly*, *43* (2), 453-474.

Sami, A. C. A. R. (2006). Bilgi Teknolojisindeki Gelişmelerin Ofis Sistemleri Üzerindeki Etkisi ve Ofislerde Görsel Otomasyon. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1), 49-73.

Saussier, S. (1999). Transaction cost economics and contractduration: an empiricalanalysis of EDF coalcontracts. *RecherchesÉconomiques de Louvain/LouvainEconomicReview*, *65* (1), 3-21.

Savcı, M. (2018). Mali Başarısızlıkta Maliyet Körlüğü Etkisinin İşlem Maliyeti Yaklaşımı İle Değerlendirilmesi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *20* (4), 26-38.

Sayyadi, M. (2019). How effective leadership of knowledge management impacts organizational performance. *Business Information Review*, *36* (1), 30-38.

Schultz, U.,&Vandenbosch, B. (1998). Information Overload in a Groupware Environment: Nowyousee it, nowyoudon't. *Journal of Organizational Computing and Electronic Commerce*, *8* (2), 127-148.

Sidorov, M., Ong, M. T., Sridharan, R. V., Nakamura, J., Ohmura, R., & Khor, J. H. (2019). Ultra light weight mutual authentication RFID protocol for blok zincir enabled supply chains. IEEE Access, 7, 7273-7285.

Semih, Ö.Z.E.L. (2018). İşletmelerde Teknoloji Yönetimi ve Yetkinlik Bazlı Değerlendirme. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, *16* (31), 409-425.

Sheikh, H., Azmathullah, R. M., & Rizwan, F. (2019). Smart contract development, adoption and challenges: the powered blok zincir. International Research Journal of Advanced Engineering and Science, 4(2), 321-324.

Singh, R. K. , &Gurtu, A. (2021). Embracing advanced manufacturing Technologies fo rperformance improvement: an empirical study. *Benchmarking: An International Journal*.

Schmidt, C. G.,& Wagner, S. M. (2019). Blok zincir and supply chain relations: A transaction cost theory perspective. *Journal of Purchasing and Supply Management*, *25*(4), 100552.

STM Thinktech (2018) "*Havacılık Sektörü ve Blok zincir-1"*, https://thinktech. stm. com. tr/detay. aspx?id=106 [Erişim Tarihi: 22. 05. 2020].

Şenses, C. (2021). *İktisadi ve politik kurumların küresel rekabet gücü ile ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Panel veri analizi* (Master'sthesis, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Teutsch, J., Buterin, V. & Brown, C. (2017). Interactive coin offerings, https://people.cs.uchicago. edu/~teutsch/papers/ico.pdf

Treiblmaier, H., 2018. The impact of the blok zincir on the supply chain: a theory-based research framework and a call for action. Supply Chain Manage.: Int. J. 23 (6), 545–559.

Unilever. (2020*). Blok zinciri nedir*. https://www. unilever. com. tr/news/news-and-features/2019/block-zinciri-nedir. html. Erişim Tarihi: 26. 03. 2020.

Ünsal, E. , & Kocaoğlu, Ö. (2018). Blok zinciri teknolojisi: Kullanım alanları, açık noktaları ve gelecek beklentileri. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (13), 54-64.

Van de Ven, A. H. , Angle, H. L. , &Poole, M. S. (Eds.). (2000). *Research on themanagement of innovation: The Minnesota studies*. Oxford UniversityPress on Demand.

Viriyasitavat, W. , &Hoonsopon, D. (2019). Blok zincir characteristics and consensus in modern business processes. *Journal of Industrial Information Integration*, *13*, 32-39.

Wang, L., Jiang, F., Li, J., Motohashi, K., & Zheng, X. (2019). The contingent effects of asset specificity, contract specificity, and trust on offshore relationship performance. *Journal of Business Research*, *99*, 338-349.

White, G. R. (2017). Futureapplications of blok zincir in businessandmanagement: A Delphistudy. *Strategic Change*, *26* (5), 439-451.

Wigand, R. T. (1997). Electronic commerce: Definition, theory, andcontext. *Theinformationsociety*, *13* (1), 1-16.

Williamson, O. E. (1975). Markets and hierarchies: analysis and antitrust implications: a study in the economics of internal organization. *University of Illinois at Urbana-Champaign's Academy for Entrepreneurial Leadership Historical Research Reference in Entrepreneurship*.

Williamson, O. E. & Riordan, M. H. (1985). Asset specificity and economic organization. International Journal of Industrial Organization, 3(4), 365-378.

Williamson, O. E. (1993). Opportunismandits critics. *Managerial and decision economics*, 97-107.

Williamson, C. H. K. (1996). Three-dimensional wake transition. *Journal of Fluid Mechanics*, *328*, 345-407.

Williamson, O. E. (2002). The theory of the firm as governance structure: from choice to contract. *Journal of economic perspectives*, *16*(3), 171-195.

Zheng, X. R. , & Lu, Y. (2021). Blok zincir technology–recent research and futuretrend. *Enterprise Information Systems*, 1-23.

BLOK ZİNCİR VE MUHASEBE ALANINDAKİ MAKALELERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Hamide Özyürek - Buket Atalay Aycan

Öz

Bu çalışmanın amacı; 2016-2023 yılları arasında Web of Science (WoS) veri tabanında blok zincir ve muhasebe alanlarında yayımlanan makalelere ilişkin çalışma türleri, anahtar kelimeler, yazarlar, yazar iş birliktelikleri, atıflar ve ülkelerin incelenmesidir. Çalışma kapsamında, multidisipliner alanlarda yapılan makaleler bakımından en kapsamlı veri tabanları içerisinde yer alan WoS veri tabanında tespit edilen 594 adet makaleden belirli sınırlandırmalar yapılması sonucunda 442 makale değerlendirilmiştir. Çalışmada, makalelerin yayın eğilimlerini ortaya koymak amacıyla kullanılan istatistiksel bir yöntem olan bibliyometrik analiz yöntemi uygulanmıştır. VOSviewer uygulaması ile yapılan bibliyometrik analizde, anahtar kelimelerin ağ görselleştirmesi ile blok zincir ve muhasebe konu alanlarının katmanlı ve yoğunluk görselleştirmeleri analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda; blok zincir ve muhasebe alanında 2016'dan bu yana yapılan çalışmaların 2020 yılından itibaren artarak devam ettiği gözlenmiştir. Ayrıca 20 küme içerisinde en sık kullanılan ilk beş anahtar kelimenin sırasıyla blockchain, cryptocurrency, accounting, Bitcoin ile blockchain technology olduğu ve anahtar kelimelerden bağlantı gücü en yüksek olanların ise blockchain, cryptocurrency ve accounting olduğu tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda, blok zincir ve muhasebe çalışmalarının en çok yayımlandığı dergilerin Journal of Emerging Technologies in Accounting, Sustainability ve Accounting Auditing & Accountability Journal olduğu; söz konusu alanlarda ülke bazında yapılan makale ve atıf sayıları bakımından Çin ve Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk sıralarda yer aldığı görülmüştür. Buna ilaveten, atıf sayısı en fazla olan yazarların Kim, Henry M. ile Laskowski, Marek; toplam bağlantı gücü en yüksek olan ortak yazarın ise Wong, Wing-Keung olduğu ve en yüksek atıf alan üç kurum içerisinde York Univ, Rutgers State Univ, ve Southwestern Univ Finance & Econ'un bulunduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Blok zincir, Muhasebe, Bibliyometrik analiz, VOSviewer, Haritalama ve kümeleme, Web of Science (WoS) veri tabanı*

Buna ilaveten, atıf sayısı en fazla olan yazarların Kim, Henry M. ile Laskowski, Marek; toplam bağlantı gücü en yüksek olan ortak yazarın ise Wong, Wing-Keung olduğu ve en yüksek atıf alan üç kurum içerisinde York Univ, Rutgers State Univ ve Southwestern Univ Finance & Econ'un bulunduğu ortaya konulmuştur.

Bu çalışmanın sonuçlarının blok zincir ve muhasebe alanında daha önce ele alınmamış konuların belirlenmesine olanak vermesi ve böylece ileride yapılacak çalışmalarda yol gösterici olması bakımından literatüre katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Abad-Segura, E., Infante-Moro, A., González-Zamar, M. D. ve López-Meneses, E. (2021). Blockchain Technology for Secure Accounting Management: Research Trends Analysis. *Mathematics*, 9(14), 1631.

Al, U. (2012). Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'nin Yayın ve Atıf Performansı. *Bilig*, (62), 1–20.

Alex, B. S., Teresa, C. J. M., Liz, V. C. ve Mariuxi, P. C. (2022, June). Blockchain Application in Accounting and Auditing: A Bibliometric and Systemic Analysis. In 2022 *17th Iberian Conference on Information Systems and Technologies (CISTI),* s. 1-6). IEEE.

Alkhudary, R., Brusset, X. ve Fenies, P. (2020). Blockchain in General Management and Economics: A Systematic Literature Review, *European Business Review*, 32(4) No. 4, s. 765-783.

Ampah, J. D., Yusuf, A. A., Afrane, S., Jin, C. ve Liu, H. (2021). Reviewing Two Decades of Cleaner Alternative Marine Fuels: Towards IMO's Decarbonization of the Maritime Transport Sector. *Journal of Cleaner Production*, 320, 128871.

Bonsón, E. ve Bednárová, M. (2019). Blockchain and its Implications for Accounting and Auditing. *Meditari Accountancy Research*, 27(5), 725-740.

Caruso, G., Gattone, S., Fortuna, F. ve Di Battista, T. (2021). Cluster Analysis for Mixed data: An Application to Credit Risk Evaluation. *Socio-Economic Planning Sciences*. 2021, 73, 100850.

Coyne, J. G. ve McMickle, P. L. (2017). Can Blockchains Serve an Accounting Purpose?. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 14(2), 101-111.

Dai, J. ve Vasarhelyi, M. A. (2017). Toward Blockchain-Based Accounting and Assurance. *Journal of Information Systems*, 31(3), 5-21.

Demirkan, S., Demirkan, I. ve McKee, A. (2020). Blockchain Technology in the Future of Business Cyber Security and Accounting. *Journal of Management Analytics*, 7(2), 189-208.

Doğan, T. G. B., Doğan, S. ve Aykan, E. (2021). *Liderlik Tarzlarının Bibliyometrik Analizi*. Erciyes Akademi, 35(1), 161-189.

Fanning, K. ve Centers, D. P. (2016). Blockchain and Its Coming Impact on Financial Services. *Journal of Corporate Accounting & Finance*, 27(5), 53-57.

Garriga, M., Dalla Palma, S., Arias, M., De Renzis, A., Pareschi, R. ve Andrew Tamburri, D. (2021). Blok zincir and Cryptocurrencies: A Classification and Comparison of Architecture Drivers. *Concurrency and Computation: Practice and Experience*, 33(8), s. 1-21.

Grosu, V., Botez, D., Melega, A., Kicsi, R., Mihaila, S. ve Macovei, A. G. (2022). Bibliometric Analysis of the Transformative Synergies Between Blockchain and Accounting in the Uprooting of Economic Criminality. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 9(4), 77-105.

Kiviat, T. I. (2015). Beyond Bitcoin: Issues in Regulating Blockchain Transactions. *Duke LJ*, 65, 569.

Koç, A. ve Karabınar, S. (2021). Muhasebe Eğitimi Alanındaki Uluslararası Bilimsel Çalışmaların Bibliyometrik Analizi ve Türkiye'nin Konumu. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD),* 13(24), 181-195.

Koçyiğit, S. Ç., Temelli, F. ve Baskan, T. D., (2023). Sürdürülebilirlik Muhasebesi Konusunda Yayınlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi: Web of Science Örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 241-264.

Kokina, J., Mancha, R. ve Pachamanova, D. (2017). Blockchain: Emergent Industry Adoption and Implications for Accounting. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 14(2), 91-100.

Kumar, S., Marrone, M., Liu, Q. ve Pandey, N. (2020). Twenty Years of the International Journal of Accounting Information Systems: A Bibliometric Analysis. *International Journal of Accounting Information Systems*, 39, 100488.

Lardo, A., Corsi, K., Varma, A. ve Mancini, D. (2022). Exploring Blockchain in the Accounting Domain: A Bibliometric Analysis. *Accounting, Auditing & Accountability Journal,* 35(9), 204-233.

Lin, I. C. ve Liao, T. C. (2017). A Survey of Blockchain Security Issues and Challenges. *Journal of Network Security*, 19(5), 653-659.

Moll, J. ve Yigitbasioglu, O. (2019). The Role of Internet-Related Technologies in Shaping the Work of Accountants: New Directions for Accounting Research. *The British Accounting Review,* 51(6), 100833.

Rashmi, K. ve Kataria, A. (2021). Work–life Balance: A Systematic Literature Review and Bibliometric Analysis. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 42(11/12), 1028-1065.

Secinaro, S., Dal Mas, F., Brescia, V. ve Calandra, D. (2021). Blockchain in the Accounting, Auditing and Accountability Fields: A Bibliometric and Coding Analysis. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 35(9), 168-203.

Schmitz, J. ve Leoni, G. (2019). Accounting and Auditing at the Time of Blockchain Technology: A Research Agenda. *Australian Accounting Review*, 29(2), 331-342.

Swan, M. (2015). Blockchain: Blueprint for a New Economy. *O'Reilly Media, Inc*.

Tapscott, A. ve Tapscott, D. (2017). How Blockchain is Changing Finance. *Harvard Business Review*, 1(9), 2-5.

Temelli, F. ve Karcıoğlu, R. (2018). Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisinde Yayınlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi: 2010-2017 Dönemi. *Journal of Accounting and Taxation Studies*, 11(2), 248-268.

Van Eck, N. J. ve Waltman, L. (2019). Manual for VOSviewer Version 1. 6. 10. *CWTS Meaningful Metrics. Universiteit Leiden.* (January), 1–53.

Van Eck, N. ve Waltman, L. (2010). Software Survey: VOSviewer, A Computer Program for Bibliometric Mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523-538.

Yu, T., Lin, Z. ve Tang, Q. (2018). Blockchain: The Introduction and its Application in Financial Accounting. *Journal of Corporate Accounting & Finance*, 29(4), 37-47.

Zan, B. U. (2019). Doğrudan Atıf, Ortak Atıf ve Bibliyografik Eşleşme Yaklaşımlarına Dayalı Olarak Araştırma Alanlarının Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 501-516.

Zhang, R., Xue, R. ve Liu, L. (2019). Security and Privacy on Blockchain. *ACM Computing Surveys (CSUR)*, 52(3), 1-34.

YASAL DÜZENLEMELERİN KRİPTO PARA BİRİMLERİNİN BÜYÜMESİNE ETKİLERİ

Burhan Atalık

Öz

Teknolojinin hızla gelişmesi, küreselleşmenin uzantısı olan dijitalleşmeye geçiş çabalarının olumlu sonuçlar vermesi ve dünya genelinde dijital ekonomi olgusunun oluşması gibi gelişmeler, tüm sektörlerde olduğu gibi finans sektöründe de önemli değişikliklere sebebiyet vermiştir. Global finans sektörü ise dijital dünyanın getirdiği gelişmelere ayak uydurabilmek için yenilik arayışına girmiştir. Eş zamanlı, ticaretin ekonomik eksende dijitalleşmesinin yansıması olarak kripto para kavramı ortaya çıkmış ve kripto para birimleri insan hayatındaki yerini almıştır. Finans sektörünün yenilik arayışı da kripto para birimlerinin ortaya çıkmasıyla beraber bu yöne kaymıştır. Kripto para kullanımının artması ve kullanım alanının genişlemesi, ekonomik sistem içinde etkisini hissettirmiş; bu yeni kavramın mahiyeti ve mevzuat karşısındaki yeri tartışılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede; devletler, uluslararası kuruluşlar ve ulusal ve uluslararası bankalar gibi otoriteler tarafından kripto paraların etkin bir şekilde yasal zeminde işlem görmesi için çalışmalar yürütülmüştür. Dünya genelinde kripto para birimleri ile ilgili yasal düzenlemelerin artması, kripto para birimlerinin büyümesine hem olumlu hem de olumsuz etki göstermiştir. Bu çalışmada; kripto para birimlerine karşı bakış açısı ifade edilmiş, devletlerin kripto para birimleri ile ilgili yürüttükleri yasal düzenlemeler incelenmiş, yasal düzenlemelerin kripto para birimlerinin gelişimine etkileri irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Kripto Para Birimleri, Yasal Düzenlemeler, Büyüme.*

1. Giriş

Dünya genelinde birçok alanda teknolojinin söz sahibi olması, dijital dünyaya geçiş çabalarının olumlu sonuçlar vermesi ve dijital ekonomi olgusunun oluşması gibi gelişmeler tüm sektörlerde olduğu gibi finans sektöründe de önemli değişikliklere sebebiyet vermiştir. Global finans sektörü, dijitalleşen dünyada ortaya çıkan gelişmelere ayak uydurabilmek için mücadele etmiştir. Özelikle paranın dijitalleşmesi, devletlerin güdümünde olan geleneksel para

Kaynakça

Aras, G., Korkmaz, Ş., Ünsal, B., Manavgat, Ç., D. Kurumsal Yönetim. *Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği*, 2021.

Aslantaş Ateş, B. (2016). Kripto Para Birimleri, Bitcoin ve Muhasebesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 7(1).

Avrupa Parlamentosu. (2018). Anti-money laundering : MEPs vote to shed light on the true owners of companies, press release.

Aydoğan, Y. (2019). Masak'tan Sevindiren Bircoin Düzenlemesi.

Bilgili, F., Cengil, F. (2019*). Blok zincir ve Kripto Para Hukuku*. Bursa: Dora Yayınları.

Bilir, H., & Çay, Ş. (2016). Elektronik Para Ve Finansal Piyasalar Arasindaki İlişki. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *9* (2).

Ciphertrace (2020). Cryptocurrency Anti-Money Laundering (AML) Report.

CRS (2020). Cryptocurrency: The Economics of Money Selected Policy Issues.

Çarkacıoğlu, A. (2016). Kripto-Para Bitcoin. *Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi Araştırma Raporu*.

Çetinkaya, Ş. (2018). Kripto Paraların Gelişimi ve Para Piyasalarındaki Yerinin Swot Analizi ile İncelenmesi. *Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, *2* (5).

Dulupçu, M., Yiyit, M., Genç, A. (2017). Dijital Ekonominin Yükselen Yüzü: Bitcoin'in Değeri İle Bilinirliği Arasındaki İlişkinin Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *22* (Kayfor 15 Özel Sayısı).

Elliott, D. J., De Lima, L. & Singel, R. (2018). *Cryptocurrencıes And Publıc Polıcy Key Questıons And Answers.* New York: Oliver Wyman Press.

Güven V., Şahinöz, E. (2020). *Blokzincir- Kripto Paralar- Bitcoin, Satoshi Dünyayı Değiştiriyor* (5. Baskı). İstanbul: Kronik Kitap.

Hatipoğlu, O. (2021). Kamu Politikası Analizi Açısından Türkiye'de Kripto Para Politikaları. *Maliye ve Finans Yazıları*, (116).

Houben R. (2018). "Cryptocurrencies and Blok zincir: Legal Contextand Implications for Financial Crime", Money Launderin gand Tax Evasion. Strasbourg: European Parliament – Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies.

Kaplanhan, F. (2018). Kripto Paranın Türk Mevzuatı Açısından Değerlendirilmesi: Bitcoin Örneği. *Vergi Sorunları Dergisi*, 353, s.113.

Kaya, S., Selçuk, M. ve Bektaş, İ. (2019). *Kripto Para Birimleri. İsefam Sakarya Üniversitesi*. İstanbul: Şenyıldız Yayıncılık.

Kesebir, M., Günceler, B. (2019). Kripto Para Birimlerinin Parlak Geleceği. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (17).

Koç., S. (2020). Paranın Dijitalleşmesi ve Merkez Bankası Dijital Para Olasılığı. *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, *5*(2).

Köse, B. (2019). Türkiye, Bitcoin' de Dünyanın En Aktif 10 Ülkesinden Biri.

Martucci, B. (2019). What Is Cryptocurrency–How It Works, History & Bitcoin Alternatives.

MASAK (2014). Şüpheli İşlem Bildirim Rehberi- Bankalar. https://docplayer.biz.tr/582536-Supheli-islem-bildirim-rehberi-bankalar.html

Özkul, F., Baş,.E. (2020). Dijital Çağın Teknolojisi Blokzincir ve Kripto Paralar: Ulusal Mevzuat ve Uluslararası Standartlar Çerçevesinde Mali Yönden Değerlendirme. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, *20*(60).

Paribu, (2019). Dijital varlık regülasyonu: Çapraz Ülke Analizi. Stasis, Paribu.

Parlaktuna, İ., Güngül, M. (2020). Bitcoin'nin Tanımlanma Sorunu. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (86).

Pirinççi, A. E. (2018). Yeni Dünya Düzeninde Sanal Para Bitcoin'in Değerlendirilmesi. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, *1*(1).

Sarıkatipoğlu, M. A., Çapkın, T. A., Karaalioğlu, F. (2015). Bitcoin: Bir Sanal Para Birimi Olarak Regülasyonu ve Kara Para Aklanması Bakımından Durumu. *GSI Articletter. Summer*.

Şahin, G., Bulut, E. (2021). Paranın Evrim Sürecinde Kripto Paraların Geleceği. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *23*(2).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası . (2021). Ödemeler Alanına İlişkin Basın Duyurusu. (2021-17). Ankara, Türkiye.

Uyar, E. (2018). Kripto Paralarda (Bitcoin) Hırsızlık ve Yağma Suçu.

Üzer, B. (2017). *Sanal Para Birimleri*, (Uzmanlık Yeterlilik Tezi), *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Ödeme Sistemleri Genel Müdürlüğü*, Ankara.

Yıldırım, M. (2019). Blok Zincir Teknolojisi, Kripto Paralar ve Ülkelerin Kripto Paralara Yaklaşımları. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *10* (20).

İnternet Kaynakları

www.onedio.com

www.cointelegraph.com

www.aa.com.tr/tr/ekonomi

www.bbc.com/turkce/haberler

www.fatf-gafi.org/publication

www.investing.com/news

www.masak.hmb.gov.tr

www.ms.hmb.gov.tr

www.tdk.gov.tr

www.teknolojihukuk.com

www.webtekno.com

BLOK ZİNCİR-İNOVASYON VE GİRİŞİMCİLİK

Filiz Bozağaç - Mert Aktaş

Öz

Bu bölümdeki ilk hedefimiz, girişimcilik ve inovasyon bağlamında blok zincir teknolojisinin temel kavramlarına dair temel bir bakış açısı oluşturmaktır. Daha sonra dijital dönüşüm olgusunun arkasındaki temel kavramlar da ele alınarak ortak bir anlayış geliştirmektir. Bütün bunların yanında dijital teknolojiyi neyin bu kadar benzersiz kıldığı ve anlaşılmasının neden zor olduğunu kavrayarak örgütsel ve teknolojik temeller bağlamında inovasyon ve girişimcilik anlayışı ile yeni bir bakış açısı oluşturmak diğer bir amacımızdır. Bu bölümde öncelikle girişimcilik ve inovasyon kavramları Endüstri 4.0 bağlamında örgütsel ve operasyonel açıdan ele alınmıştır. İkinci olarak blok zincir teknolojisine değinilmiş, bu teknolojinin neden benzersiz olduğu, işleyişi, avantaj ve dezavantajları ele alınmış, uygulama alanları incelenmiştir. Son olarak da blok zincir teknolojisi inovasyon ve girişimcilik bağlamında açıklanmış, sonuç kısmında ise öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Blok Zincir, İnovasyon, Girişimcilik

1. Giriş

İşletmelerde stratejik yönetim faaliyetlerinin örgütsel aktörler tarafından etkin ve verimli bir biçimde yürütülebilmesi yapısal, süreçsel, yönetsel ve teknolojik pek çok etkenle ilişkilidir.[1,2] Rekabet ortamında, sadece şirketlerin rakiplerinin değil, gelecekte faaliyet gösterilen sektöre girme olasılığı yüksek rakiplerin de bulunduğu varsayılmaktadır. Bu yüzden rekabet avantajının mevcut ya da potansiyel rakipler göz önünde bulundurularak ve eş zamanlı uygulanan strateji ile sürdürülebilirliği mümkün olabilmektedir.[3]

İş perspektifi açısından düşünüldüğünde ise tüketici beklentilerinin karşılanması ve aşılmasının işletmenin yönetimsel karar verme süreçleri ile bağlan-

[1] Chandler, (1969).
[2] Mintzberg, (1990).
[3] Baumol, (1982).

Kaynakça

Abeyratne, S. A. ve Monfared, R. P. (2016). Blok zincir Ready Manufacturing Supply Chain Using Distributed Ledger. International Journal of Research in Engineering and Technology, 5(9), 1-10.

Antonopoulos, A. M. ve El Hariry, S. H. (2016). The internet of money (Vol. 1). Columbia, MD: Merkle Bloom LLC.

Audretsch, D. B., Kuratko, D. F. ve Link, A. N. (2016). Dynamic Entrepreneurship and Technology-Based Innovation. Journal of Evolutionary Economics, 26(3), 603-620.

Augier, M. ve Teece, D. J. (2007). Dynamic Capabilities and Multinational Enterprise: Penrosean Insights and Omissions. Management International Review, 47(2), 175-192.

Baird, I. S. ve Thomas, H. (1985). Toward a Contingency Model of Strategic Risk Taking. Academy of Management Review, 10(2), 230-243.

Barbic, F., Jolink, A., Niesten, E. ve Hidalgo, A. (2021). Opening and Closing Open Innovation Projects: A Contractual Perspective. Industrial Marketing Management, 94, 174-186.

Bonsón, E. ve Bednárová, M. (2019). Blok zincir and its Implications for Accounting and Auditing. Meditari Accountancy Research.

Bresnahan, T. F. ve Trajtenberg, M. (1995). General Purpose Technologies "Engines of growth"?. Journal of Econometrics, 65(1), 83-108.

Brynjolfsson, E. ve McAfee, A. (2014). The Second Machine Age: Work, Progress and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. WW Norton & Company.

Camp, J. L. (2004). Digital Identity. IEEE Technology and society Magazine, 23(3), 34-41.

Cerf, V. (2012). Remarks at the Digital Broadband Migration: The Dynamics of Disruptive Innovation: Internet Speculations. J. on Telecomm. & High Tech. L., 10, 21.

Chandler Jr, A. D. (1969). Strategy and structure: Chapters in the history of the American industrial enterprise (Vol. 120). MIT press.

Chen, Y. (2018). Blok zincir Tokens and the Potential Democratization of Entrepreneurship and Innovation. Business Horizons, 61(4), 567-575.

Chen, G., Xu, B., Lu, M. ve Chen, N. S. (2018). Exploring Blok zincir Technology and its Potential Applications for Education. Smart Learning Environments, 5(1), 1-10.

Chen, Y. ve Bellavitis, C. (2019). Decentralized Finance: Blok zincir Technology and the Quest for an Open Financial System. Stevens Institute of Technology School of Business Research Paper.

Chesbrough, H. ve Van Alstyne, M. (2015). Permissionless Innovation. Communications of the ACM, 58(8), 24-26.

Coase, R. H. (1939). Rowland Hill and the Penny Post. Economica, 6(24), 423-435.

Coinmama. (2018). What is the Blok zincir? Available at https:// www.coinmama .com/guide/what-is-the-blok zincir

Covin, J. G. ve Slevin, D. P. (1991). A Conceptual Model of Entrepreneurship as Firm Behavior. Entrepreneurship theory and practice, 16(1), 7-26.

Davidson, S., De Filippi, P. ve Potts, J. (2016, May). Economics of Blok zincir. Public Choice Conference, Fort Lauderdale, United States. Available at SSRN 2744751.

Dickson, B. (2016). Blok zincir has the Potential to Revolutionize the Supply Chain. Tech Crunch, 25.

Drucker, P. (1985). Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles, by Peter F. Drucker. New York: Harper & Row, 277.

Du, J. (2021). The Up and Downside of Collaboration in Core and Non-Core Technologies–Selective, Contingent, and Orchestrated Openness in R&D Collaborations. Industrial Marketing Management, 94, 187-201.

Evans, D. S. (2014). Economic Aspects of Bitcoin and Other Decentralized Public-Ledger Currency Platforms. University of Chicago Coase-Sandor Institute for Law & Economics Research Paper, (685).

Gee, J., Button, M. ve Brooks, G. (2010). The Financial Cost of Healthcare Fraud: What Data from Around the World Shows. European Healthcare Fraud and Corruption Network.

Gurca, A., Bagherzadeh, M., Markovic, S. ve Koporcic, N. (2021). Managing the Challenges of Business-to-Business Open Innovation in Complex Projects: A Multi-Stage Process Model. Industrial Marketing Management, 94, 202-215.

Hackius, N. ve Petersen, M. (2017). Blok zincir in Logistics and Supply Chain: Trick or Treat?. In Digitalization in Supply Chain Management and Logistics: Smart and Digital Solutions for an Industry 4.0 Environment. Proceedings of the Hamburg International Conference of Logistics (HICL), Vol. 23 (pp. 3-18). Berlin: epubli GmbH.

Hart, S. L. (1992). An Integrative Framework for Strategy-Making Processes. Academy of Management Review, 17(2), 327-351.

Hendrickson, J. R., Hogan, T. L. ve Luther, W. J. (2016). The Political Economy of Bitcoin. Economic Inquiry, 54(2), 925-939.

Iansiti, M. ve Lakhani, K. R. (2017). Do Not Copy or Post. Harvard Business Review, Jan-Feb.

IBM (2015). IBM Adept Practictioner Perspective – Pre Publication Draft. ibm (2016) IBM Blok zincir, http://www.ibm.com/blok zincir/

Industry 4.0 and the fourth industrial revolution explained. https://www.i-scoop.eu/industry-4-0/

Kimberly, J. R. ve Evanisko, M. J. (1981). Organizational Innovation: The Influence of Individual, Organizational and Contextual Factors on Hospital Adoption of Technological and Administrative Innovations. Academy of Management Journal, 24(4), 689-713.

Koskinen, K. U. ve Vanharanta, H. (2002). The Role of Tacit Knowledge in Innovation Processes of Small Technology Companies. International Journal of Production economics, 80(1), 57-64.

Lessig, L. (2015). De ja vu all over Again. In Talk given at Sydney Blok zincir workshop.

Leyden, D. P. ve Link, A. N. (2017). Knowledge Spillovers, Collective Entrepreneurship and Economic Growth: The Role of Universities. In Universities and the Entrepreneurial Ecosystem. Edward Elgar Publishing.

Link, A. N. ve Link, J. R. (2009). Government as Entrepreneur, Oxford University Press.

Lipsey, R. G., Carlaw, K. I. ve Bekar, C. T. (2005). Economic Transformations: General Purpose Technologies and Long-term Economic Growth. OUP Oxford.

Lumpkin, G. T. ve Dess, G. G. (1996). Clarifying the Entrepreneurial Orientation Construct and Linking It to Performance. Academy of Management Review, 21(1), 135-172.

Luu, L., Narayanan, V., Zheng, C., Baweja, K., Gilbert, S. ve Saxena, P. (2016, October). A Secure Sharding Protocol for Open Blok zincirs. In Proceedings of the 2016 ACM SIGSAC Conference on Computer and Communications Security (pp. 17-30).

Markovic, S., Bagherzadeh, M., Vanhaverbeke, W. ve Bogers, M. (2021). Managing Business-to-Business Open Innovation: A Project-Level Approach. Industrial Marketing Management, 94, 159-163.

Milgrom, P. ve Roberts, J. (1995). Complementarities and Fit Strategy, Structure and Organizational Change in Manufacturing. Journal of Accounting and Economics, 19(2-3), 179-208.

Miller, D. ve Friesen, P. H. (1978). Archetypes of Strategy Formulation. Management Science, 24(9), 921-933.

Miller, D. (1983). The Correlates of Entrepreneurship in Three Types of Firms. Management Science, 29(7), 770-791.

Mintzberg, H. (1973). Strategy-making in three modes. California management review, 16(2), 44-53.

Mintzberg, H. (1979). The structuring of organizations. Englewood Cliffs, 330.

Mintzberg, H. ve Waters, J. A. (1985). Of Strategies, Deliberate and Emergent. Strategic Management Journal, 6(3), 257-272.

Mintzberg, H., Ahlstrand, B., Lampel, J. (1998). Strategy Safari: A Guided Tour Through the Wilds of Strategic Mangament. The Free Press, A Division of Simon and Schuster Inc., New York.

Morabito, V. (2017). Business Innovation Through Blok zincir, Cham: Springer International Publishing

Morkunas, V. J., Paschen, J. ve Boon, E. (2019). How Blok zincir Technologies Impact Your Business Model. Business Horizons, 62(3), 295-306.

Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. Decentralized Business Review, 21260.

Olson, M. (1982). The Rise and Decline of Nations New Haven. Yale University, New Haven, CT.

Penrose, E. T. (1959). The Theory of the Growth of the Firm, New York: John Wiley & Sons Inc. Penrose, E. T, 1, 1-23.

Porter, M.E. (1985). Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance, The Free Press, New York, NY.

Porter, M.E. (1990a). The Competitive Advantage of Nations, MacMillan, China.

Porter, M.E. (1990b). The Competitive Advantage of Nations, Harvard Business Review, March-April, s.73-91.

Porter, M. (1996). What is Strategy, Harvard Business Review, November-December.

Schober, K. S. (2017). Industry 4.0–Challenge for the F&B Industry in Turkey, Advantage or Competitive Disadvantage. Roland Berger–Siemens Digitalization in Food & Beverage Presentation, Istanbul, (s 25).

Schumpeter, J. (1928). The Instability of Capitalism. The Economic Journal, 38(151), 361-386.

Schumpeter, J. (1934). The Theory of Economic Development. Harvard University Press. Cambridge, MA.

Schumpeter, J. A. (2010). Capitalism, Socialism and Democracy. Routledge, London.

Sharples, M. ve Domingue, J. (2016, September). The Blok zincir and Kudos: A Distributed System for Educational Record, Reputation and Reward. In European conference on technology enhanced learning (pp. 490-496). Springer, Cham.

Skiba, D. J. (2017). The Potential of Blok zincir in Education and Health Care. Nursing education perspectives, 38(4), 220-221.

Stevenson, H. ve Gumpert, D. (1985). The Heart of Entrepreneurship. Harvard Business Review, 85(2), 1985, pp. 85-94.

Stigler, G. J. (1971). The Theory of Economic Regulation. The Bell Journal of Economics and Management Science, 3-21.

Swan, M. (2015). Blok zincir: Blueprint for a New Economy. O'Reilly Media, Inc.

Syeed, N. (2018). Is Blok zincir Technology the Future of Voting? Bloomberg. Available at https://www.bloomberg. BUSHOR-1558; No. of Pages 12 How blok zincir technologies impact your business model 11 com/news/articles/2018-08-10/is-blok zincir-technology-the-future-of-voting

Till, B. M., Peters, A. W., Afshar, S. ve Meara, J. G. (2017). From Blok zincir Technology to Global Health Equity: Can Cryptocurrencies Finance Universal Health Coverage?. BMJ Global Health, 2(4), e000570.

Tirole, J. (1999). Incomplete contracts: Where do we stand?. Econometrica, 67(4), 741-781.

Takemiya, M. ve Vanieiev, B. (2018). Sora Identity: Secure, Digital Identity on the Blok zincir. In 2018 ieee 42nd annual computer software and applications conference (compsac) (Vol. 2, pp. 582-587). , July). IEEE.

Tapscott, D. ve Tapscott, A. (2016). Blok zincir Revolution: How the Technology Behind Bitcoin is Changing Money, Business and the World. Penguin.

Teece, D. J., Pisano, G. ve Shuen, A. (1997). Dynamic Capabilities and Strategic Management. Strategic Management Journal, 18(7), 509-533.

Williamson, O. E. (1985). The economic institutions of capitalism. New York: Free Press.

Zahra, S. A. ve Covin, J. G. (1993). Business Strategy, Technology Policy and Firm Performance. Strategic Management Journal, 14(6), 451-478.

Zheng, Z., Xie, S., Dai, H. N., Chen, X. ve Wang, H. (2018). Blok zincir Challenges and Opportunities: A Survey. International Journal of Web and Grid Services, 14(4), 352-375.

BLOK ZİNCİR TABANLI SANAL GERÇEKLİK VE METAVERSE'E GİDEN YOL

Esra Kumaş

Öz

Metaverse gerçekçi, potansiyel olarak devrimci ve önemli bir fırsat olarak görülmesine rağmen hâlen tanımlanması zor bir kavramdır. Tanım değişken olsa da metaverse dijital evrimin bir sonraki aşaması olarak kabul görmektedir. Bir kavram olarak metaverse; içerik ve deneyimler, platformlar, altyapı ve donanım, etkinleştiriciler olmak üzere dört temel yapı taşına sahiptir. Metaverse'in gelişimi birden çok etkinleştirici teknolojinin bir araya gelebilmesine ve kullanıcı deneyimlerine bağlıdır. Metaverse, ilgili birçok etkinleştirici teknolojiden yararlanarak kullanıcılara üç boyutlu sürükleyici ve kişiselleştirilmiş deneyimler sunmayı amaçlamaktadır. Üç boyutlu sürükleyici ve kişiselleştirilmiş deneyim metaverse'in en önemli özelliklerinden biri olan "daldırma hissi" ile gerçekleşecektir ve "daldırma" sanal gerçeklik (VR), artırılmış gerçeklik (AR), karma gerçeklik (MR) ve genişletilmiş gerçeklik (XR) teknolojileriyle mümkün olacaktır. Metaverse'in temel özelliklerinden bir diğeri ise ademimerkeziyetçi olmasıdır. Metaverse'in ademimerkeziyetçi yapısı üç temel üzerine kurulmuştur: dijital varlıkların sahipliği ve yürütülen işlemlerin geçmişi hakkındaki tüm verileri depolayan "blok zincir", uygulama mantığını temsil eden ve belirli görevleri bağımsız olarak yürütebilen "akıllı sözleşmeler", değerli her şeyi temsil edebilen ve programlanabilir hâle gelmek için akıllı sözleşmelerle etkileşime girebilen "dijital varlıklar". Metaverse'de gerek verilerin güvenliği ve şeffaflığı için gerek giderek daha da dijitalleşen varlıkların mülkiyeti için gerekse merkezî olmayan bir yapının oluşturulabilmesi için blok zincir teknolojisi önemli bir etkinleştirici teknolojidir. Bu çalışmada metaverse ve blok zincir teknolojileri ile ilgili bilgilere yer verilmiş ardından metaverse için blok zincirin kullanımına dair yapılan çalışmalar özetlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Metaverse, Sanal gerçeklik, Artırılmış gerçeklik, Blok zincir*

ğişmezlik ve şeffaflık gibi farklı özellikleri nedeniyle umut verici bir çözüm olarak görülmektedir. Meta verinin gerçekleştirilmesi için en önemli teknoloji, AR ve VR dâhil olmak üzere genişletilmiş gerçeklik teknolojisidir. AR, dijital bilgileri fiziksel ortama bindirip üst üste getirebilirken VR, kullanıcıların dijital dünyayı canlı bir şekilde deneyimlemelerine olanak tanır. Bu tekniklerin her ikisi de kullanıcıların gerçek dünyada olduğu gibi etkileşime girebilecekleri dijital alan yaratan metaverse'ün geliştirilmesinde çok önemlidir.

Kaynakça

Alsop, T. (2020). Virtual reality (VR)-Statistics & facts, *Statista, June*, *23*.

Azuma, R. T. (1997), A survey of augmented reality, *Presence: Teleoperators&Virtual Environments*, 6 (4), pp. 355–385.

Berryhill, J., Bourgery, T. and Hanson, A. (2018), Blok zincirs Unchained: Blok zincir Technology and its Use in the Public Sector. *OECD Working Papers on Public Governance*, No. 28, OECD Publishing, Paris.

Boas, Y. A. (2015), Overview of virtual reality technologies. *In Interactive Multimedia Conferance*, 2013, pp. 1–7.

Chandler, D. ve Munday, R. (2018), *Medya ve iletişim sözlüğü*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Cannavo, A. and Lamberti, F. (2020), How blok zincir, virtual reality, and augmented reality are converging, and why. *IEEE Consumer Electronics Magazine*, *10*(5), 6-13.

Castelvecchi, D. (2016), Low-cost headsets boost VR's lab appeal. *Nature*, 533 (7602), pp. 153–154.

Chen, Y. P. and Ko, J. C. (2019), CryptoAR wallet: A blok zincir cryptocurrency wallet application that uses augmented reality for on-chain user data display. In *Proceedings of the 21st International Conference on Human-Computer Interaction with Mobile Devices and Services* (pp. 1-5).

Duguleană, M. and Gîrbacia, F. (2021), Augmented Reality meets Non-Fungible Tokens: Insights Towards Preserving Property Rights. In *2021 IEEE International Symposium on Mixed and Augmented Reality Adjunct (ISMAR-Adjunct)* (pp. 359-361). IEEE.

European Commission. (2015), KETs: Time to act; *High Level Group on Key Enabling Technologies European Commission*, Brussels.

Gadekallu, T. R., Huynh-The, T., Wang, W., Yenduri, G., Ranaweera, P., Pham, Q. V., ... and Liyanage, M. (2022), Blok zincir for the Metaverse: A Review. *arXiv preprint arXiv:2203.09738*.

Gadekallu, T. R., Pham, Q.-V., Nguyen, D. C., Maddikunta, P. K. R., Deepa, N., Prabadevi, B., Pathirana, P. N., Zhao, J. and Hwang, W.-J. (2022), Blok zincir for edge of things: Applications, opportunities, and challenges, *IEEE Internet of Things Journal*, 9 (2), pp. 964–988.

Gatteschi, V., Lamberti, F., Demartini, C., Pranteda, C. and Santamaria, V. (2018), To blok zincir or not to blok zincir: That is the question, *IT Professional*, 20 (2), pp. 62–74.

Jeon, H. J., Youn, H. C., Ko, S. M. and Kim, T. H. (2022), Blok zincir and AI Meet in the Metaverse. *Advances in the Convergence of Blok zincir and Artificial Intelligence*, *73*.

Je-young, L. (2021), Blok zincir 3.0 Era and Future of Cryptocurrency; Future Info Graphics. *Research Center for New Industry Strategy*.

Joshua, J. (2017), Information bodies: Computational anxiety in Neal Stephenson's snow crash, *Interdisciplinary Literary Studies*, 19 (1), pp. 17-47.

Jovanović, A. and Milosavljević, A. (2019). VoRtex enterprise: Decentralized virtual reality blok zincir-based platform. *Facta Universitatis. Series: Automatic Control and Robotics*, *18*(1), 057-077.

Lee, L. H., Braud, T., Zhou, P., Wang, L., Xu, D., Lin, Z., ... & Hui, P. (2021), All one needs to know about Metaverse: A complete survey on technological singularity, virtual ecosystem, and research agenda, *arXiv preprint arXiv:2110.05352*.

Mohanty, S. P., Yanambaka, V. P., Kougianos, E and Puthal, D. (2020), PUFchain: A hardware-assisted blok zincir for sustainable simultaneous device and data security in the internet of everything (IoE), IEEE Consumer Electronics Magazine, 9 (2), pp. 8–16.

Mystakidis, S. (2022), Metaverse, *Encyclopedia*, *2*(1), 486-497.

Murray, A., Kuban, S., Josefy, M., & Anderson, J. (2021), Contracting in the smart era: The implications of blok zincir and decentralized autonomous organizations for contracting and corporate governance, *Academy of Management Perspectives*, *35*(4), 622-641.

Nakamoto, S. (2019), Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system. Manubot. *Econometrica*, 1-48.

Orel, M. and Guna, J. (2018), Decentralising Virtual Reality. *Elektrotehniski Vestnik*, *85*(5), 271-278.

Ludy, L., and John, J. (2020), Investments in Blok zincir 2019: $23.7 Billion raised by 3738 blok zincir companies since 2013, *Outlier Ventures*, August, 2019.

Madiega, T. Polona, C., André, M. T., and Maria, N. (2022), Metaverse: Opportunities, risks and policy implications, *European Parliamentary Research Service (EPRS),* European Union.

McKinsey. (2022), Value creation in the Metaverse The real business of the virtual world, *McKinsey & Company*.

National Science and Technology Council. (2022). Critical and Emerging Technologies List Update. USA. https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/02/02-2022-Critical-and-Emerging-Technologies-List-Update.pdf Erişim Tarihi: 10.10.2023.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2017), *The next production revolution implications for governments and business,* Paris: OECD Publishing.

Puthal, D., Malik, N., Mohanty, S. P., Kougianos, E. and Yang, C. (2018), The blok zincir as a decentralized security framework [future directions], *IEEE Consumer Electronics Magazine*, 7 (2), pp. 18–21.

Ryskeldiev, B., Ochiai, Y., Cohen, M. and Herder, J. (2018), Distributed Metaverse: creating decentralized blok zincir-based model for peer-to-peer sharing of virtual spaces for mixed reality applications, *In Proceedings of the 9th augmented human international conference* (pp. 1-3).

Snow, R. (2021), Combine, Cluster, Complement: 3 Fundamentals of Combinatorial Digital Innovation, *Gartner.* February, 1.

Sosin, A. and Itoh, Y. (2019), WARP: Contributional Tracking Architecture Towards a Worldwide Augmented Reality Platform, In *2019 IEEE International Symposium on Mixed and Augmented Reality Adjunct (ISMAR-Adjunct)*, pp. 71-72.

Türkiye Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM). (2020), NATO Bilim ve Teknoloji Trendleri Raporu 2020-2040 (Geniş Özet).

Wiles, J. (2022), What Is a Metaverse? And Should You Be Buying In?, *Gartner*. https://www.gartner.com/en/articles/what-is-a-Metaverse Erişim Tarihi: 13.10.2022.

Yang, Q., Zhao, Y., Huang, H., Xiong, Z., Kang, J., and Zheng, Z. (2022), Fusing blok zincir and AI with Metaverse: A survey, *IEEE Open Journal of the Computer Society*, *3*, 122-136.

PricewaterhouseCoopers. (2022). Seeing is believing: How virtual reality and augmented reality are transforming business and the economy, PwC Publication. https://www.pwc.com/gx/en/technology/publications/assets/how-virtual-reality-and-augmented-reality.pdf Erişim Tarihi: 25.11.2022.

BLOK ZİNCİRİN GELECEĞİN LİDERLİK TARZLARINA OLASI ETKİLERİ

Tolga Türköz

Öz

Kitabın bu bölümünde, gelecekte blok zincir teknolojisini benimseyecek kurum ve kuruluşlardaki uygulama yansımalarının liderlik tarzlarına olası etkilerinin bir değerlendirmesini yapmak amaçlanmıştır. Çalışmada blok zinciri teknolojisinin neleri kapsadığı açıklanmış ve organizasyon bağlamında uygulama alanlarına dair genel bir tasvirde bulunularak liderlerden beklenilecek tarzlara yer verilmiştir. Blok zincirlerin sağlayacağı âdemimerkezî yapının ve dağıtılmış sistemlerin mevcut hiyerarşik tasarımların aksine liderlerin merkezi olmayan otonom yapılara uygun tarzları benimseyeceklerini işaret ettiği değerlendirilmektedir. Dolayısıyla gelecekte blok zincir teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte, liderlerin otokratik, karizmatik veya bürokratik liderlik gibi eski tarzlar yerine katılımcılığı ve iş birliğini teşvik eden dağıtılmış, paylaşımcı, dijital, hizmetkâr ve otantik liderlik gibi bilgiye, güvene, şeffaflığa, hesap verebilirliğe, çevikliğe ve işbirliğine dayalı liderlik tarzlarını tercih etmeleriyle teknolojinin gerekliliklerini başarıyla yerine getirebilecekleri söylenebilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Blok zincir, Blok zincir, Liderlik, Liderlik tarzları*

1. Giriş

Bilgi çağında yaşanan ekonomik gelişmeler, özünde bilgi ekonomisi olan yeni bir ekosistemi ortaya çıkarmaktadır. Bu sistemdeki en kıymetli kariyerler ve varlık kaynakları olan veri analizcilerinin ve bilim insanlarının ürettiği büyük bilgiyi elde edebilen, bilgiyi yüksek hızda işleyebilen ve yeniliklere dönüştürerek piyasa eğilimlerine yön verebilen işletmeler rekabet avantajı kazanmaktadır.[1] Bu süreçteki dönüşümlerde yer almak bir tercih meselesi olmaktan ziyade gelecekte hayatta kalabilmek adına bir mecburiyet meselesi olarak görülmektedir.

[1] Walker ve Hughes, (2020).

Kaynakça

Alshareef, N. ve Tunio, M. N. (2022). Role of Leadership in Adoption of Blok zincir Technology in Small and Medium Enterprises in Saudi Arabia, *Frontiers in Psychology*, 13, 1-11.

Altay Topcu, B. ve Sümerli Sarıgül, S. (2020). Dünyada ve Türkiye'de Blok Zinciri Teknolojisi: Finans Sektörü, Dış Ticaret ve Vergisel Düzenlemeler Üzerine Genel Bir Değerlendirme, *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (18), 27-39.

Bracci, E., Tallaki, M., Ievoli, R. ve Diplotti, S. (2022). Knowledge, Diffusion and Interest in Blok zincir Technology in SMEs, *Journal of Knowledge Management*, 26 (5), 1386-1407.

Braun-Dubler, N., Gier, H.P., Bulatnikova, T., Langhart, M., Merki, M., Roth, F., Burret, A. ve Perdrisat, S. (2020), *Blok zincir: Capabilities, Economic Viability, and the Socio-Technical Environment*, Zürich: TA-SWISS Publikationsreihe,

Carroll, C. E. ve Olegario, R. (2020), Pathways to Corporate Accountability: Corporate Reputation and Its Alternatives, *Journal of Business Ethics*, 163, 173-181.

Chartier-Rueg, T.C. ve Zweifel, T.D. (2017), Blok zincir, Leadership and Management: Business As Usual or Radical Disruption?, *Eureka: Social and Humanities*, 4, 76-110.

Chatwani, N. (2018), *Distributed Leadership: The Dynamics of Balancing Leadership with Followership*, New Delhi: Palgrave Studies in Leadership and Followership.

De Giovanni, P. (2022), *Blok zincir Technology Applications in Businesses and Organizations*, USA: IGI Global.

Deloitte, (2018). Blokzincir potansiyelinin keşfi, 2018 Yılı Türkiye Blokzincir Araştırması, https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/consulting/ blokzincir-potansiyelinin-kesfi.pdf, Erişim Tarihi: 12.08.2022

Dierksmeier, C. ve Seele, P. (2018), Cryptocurrencies and Business Ethics, *Journal of Business Ethics*, 152 (1), 1-14.

Drescher, D. (2017), *Blok zincir Basics: A Non-Technical Introduction in 25 Steps*. New York: Apress Media.

Dulkadiroğlu, H. (2019). Dijital Çağda Devlet Memurlarının Eğitimini Yeniden Düşünmek, *Amme İdaresi Dergisi*, 52 (2), 115-148.

Furlonger, D. ve Uzureau, C. (2019), *The Real Business of Blok zincir: How Leaders Can Create Value in a New Digital Age*, Boston, Massachusetts: Gartner, Inc.

Gardner, W. L. ve Schermerhorn, J.R. Jr. (2004), Unleashing Individual Potential: Performance GainsThrough Positive Organizational Behavior and Authentic Leadership, *Organizational Dynamics*, 33 (3), 270-281.

Ghodoosi, F. (2021). Contracting in The Age of Smart Contracts, *Washington Law Review*, 96 (1), 51-92.

Greenspan, G. (2015). Ending The Bitcoin vs Blok zincir Debate: Is There Any Value in a Blok zincir Without a Cryptocurrency?, https://www.multichain.com/blog/2015 /07/bitcoin-vs-blok zincir-debate/, Erişim Tarihi: 13.08.2022

Groysberg, B. ve Slind, M. (2012), Leadership Is a Conversation, *Harvard Business Review*, 90 (6), 76–84, https://hbr.org/2012/06/leadership-is-a-conversation, Erişim Tarihi: 06.09.2022

Higginson, M., Lorenz, J.T., Münstermann, B. ve Braad Olesen, P.B. (2017). The Promise of Blok zincir, McKinse&Company ,https://www.mckinsey.com/industries/ financial-services/our-insights/the-promise-of-blok zincir, Erişim Tarihi: 12.08.2022

Johnson, N. ve Markey-Towler, B. (2021), *Economics of The Fourth Industrial Revolution: Internet, Artificial Intelligence and Blok zincir*, London & New York: Routledge.

Kalayci Oflaz, N. (2019). "Using Smart Contracts via Blok zincir Technology for Effective Cost Management in Health Services", (ed.) Umit Hacioglu, *Blok zincir Economics and Financial Market Innovation, Financial Innovations in the Digital Age,* Switzerland: Springer

Ku, S.W. (2020). "Platform Strategy for Business Transformation in a Blok zincir Ecosystem", (ed.), Umit Hacioglu, *Digital Business Strategies in Blok zincir Ecosystems*, Switzerland: Springer.

Kunhibava, S., Mustapha, Z., Muneeza, A., Sa'ad, A. A. ve Karim, M. E. (2021). Şukuk on Blok zincir: A Legal, Regulatory and Sharı'ah Review, *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 13 (3), 118–135.

Levine, M. (2016), Herbalife Deals and Blok zincir Dreams, https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2016-08-26/herbalife-deals-and-blok zincir-dreams, Erişim Tarihi: 01.09.2022

Luthans, F. ve Avolio, B. J.. (2003), "Authentic Leadership Development", (ed.) K. S. Cameron, J. E. Dutton ve R. E. Quinn, *Positive Organizational Scholarship*, San Francisco: Berrett-Koehler.

Met, İ., Uysal, E.U., Özkaya, K.S. ve Orç, E. (2020). "Key Success Factors for Strategic Management in Digital Business", (ed.), Umit Hacioglu, *Digital Business Strategies in Blok zincir Ecosystems*, Switzerland: Springer.

Morabito, V. (2017), *Business Innovation Through Blok zincir: The B^3 Perspective*, Switzerland: Springer.

Müller, M., Ostern, N. ve Rosemann, M. (2020), "Silver Bullet for All Trust Issues? Blok zincir-Based Trust Patterns for Collaborative Business Processes", (Ed.ler.) Asatiani, A., García, J.M., Helander, N., Jiménez-Ramírez, A., Koschmider , A., Mendling, J. Meroni, G., ve Reijers, H. A., *Business Process Management, Blok zincir and Robotic Process Automation Forum*, Seville, Spain, September 13–18, Proceedings, Springer.

Naktiyok, A. (2006), E-Liderlik: E- Liderlik Özelliklerinin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma, *İşletme Fakültesi Derg*isi, 7 (1), 19-40.

Özkan, M. ve Çakır, Ç. (2017), Dağıtılmış Liderlik Ölçeği'nin Geliştirilmesi, *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 8 (30), 1629-1660.

Panda, K.S., Elngar, A.A., Balas, V.E. ve Kayed, M. (2020), *Bitcoin and Blok zincirHistory and Current Applications*, London: CRC Press, Taylor & Francis Group.

Pearce, C. L., Conger, J. A. ve Locke, E. A. (2008). Shared Leadership Theory. *The Leadership Quarterly*, 19 (5), 622-628.

Robertson, J. B. (2015), *Holacracy: The New Management System for a Rapidly Changing World,* new York: Henry Holt and Company.

Salama, I. E. E. (2017), The Impact of Knowledge Management Capability, Organizational Learning, and Supply Chain Management Practices on Organizational Performance, *A Journal of the Academy of Business and Retail Management*, 5 (1), 71-84.

Sgantzos, K. ve Grigg, I. (2019), Artificial Intelligence Implementations on The Blok zincir. Use Cases and Future Applications, *Future Internet*, 11 (8), 170 (1-15).

Sharif, M. M. ve Ghodoosi, F. (2022), The Ethics of Blok zincir in Organizations, *Journal of Business Ethics*, 178 (4), 1009–1025.

Şat, N. (2019), Blokzincir (Blok zincir)'in Kamu İdaresine Olası Etkileri Üzerine, *Amme İdaresi Dergisi*, 52 (4), 117-147.

Tapscott, D. ve Tapscott, A. (2017), How Blok zincir Will Change Organizations. *MIT Sloan Management Review*, 58 (2), 10-13.

Tapscott, D. ve Ticoll, D. (2003), *The Naked Corporation: How the Age of Transparency Will Revolutionize Business*, New York: Free Press.

Walker, A. ve Hughes, K. (2020), *The Ultimate Guide on Cybersecurity & Data Science: two books in one: From Big Data to Knowledge Management & Data Analytics with R and the Blok zincir for your Business Success*, International Management School Publishing.

Walumbwa, F. O., Avolio, B. J., Gardner, W. L., Wernsing, T. S. ve Peterson, S. J. (2008), Authentic Leadership: Development and Validation of a Theory-based Measure, *Journal of Management*, 34 (1), 89-126.

Wang, S., Ding, W., Li, J., Yuan, Y., Ouyang, L. ve Wang, F. Y. (2019), Decentralized Autonomous Organizations: Concept, Model, and Applications, *IEEE Transactions on Computational Social Systems*, 6 (5), 870-878.

Werbach, K. (2018), *The Blok zincir and The New Architecture of Trust*, Massachusetts: The MIT Press.

www.bctr.org, Blok zincir Türkiye Platformu (BCTR) - Türkiye Bilişim Vakfı (TBV), https://bctr.org/#, Erişim Tarihi: 12.08.2022

www.microsoft.com, Microsoft Responsible AI Principles, https://www.microsoft.com/ en-us/ai/our-approach?activetab=pivot1%3aprimaryr5, Erişim Tarihi: 12.08.2022

Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Başkanlığı Tez Merkezi, https://tez.yok.gov.tr/ UlusalTezMerkezi/giris.jsp, Erişim Tarihi: 11.08.2022

Zareravasan, A., Krcal, M. ve Ashrafi, A. (2020), The Implications of Blok zincir for Knowledge Sharing, IFKAD 2020 - Knowledge in Digital Age Matera, İtalya, 9-11 Eylül, 544-555.

BLOK ZİNCİR VE AKILLI SÖZLEŞME TEKNOLOJİSİNİN İSTİHDAM PİYASASI ÜZERİNE OLASI ETKİLERİ

Hüseyin İkizler - Aslı Dolu - Ece Kır - Duygu Şirin

Öz

Blok zincir teknolojisi ve akıllı sözleşmelerin Endüstri 5.0'a entegrasyonunun, artan otomasyon ve verimliliğin yanı sıra yeni iş modelleri ve gelir akışları yoluyla sektörlere önemli değişiklikler getirmesi beklenmektedir. Bununla birlikte, bu teknolojilerin benimsenmesi, şu anda insanlar tarafından gerçekleştirilen görevleri ve süreçleri otomatikleştirebileceklerinden, istihdam üzerindeki olası etkileri konusunda da endişeler uyandırmaktadır. Bu kitap bölümünde, hem yerinden edilme riski olabilecek görevler ve işler hem de yaratabilecekleri fırsatlar dâhil olmak üzere blok zincir ve akıllı sözleşmelerin istihdam üzerindeki etkisi tartışılmaktadır. Ayrıca, işçilerin ve iş arayanların bu alanlardaki en son gelişmelerden nasıl haberdar olabilecekleri ve iş piyasasında rekabetçi kalabilmek için gerekli becerileri nasıl kazanabilecekleri tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Akıllı sözleşmeler, Blok zincir teknolojisi, Endüstri 5.0, İstihdam piyasası, Esnek ekonomi.*

1. Giriş

Yeni teknolojilerin benimsenmesi; hayatımızı ve çalışma şeklimizi önemli ölçüde değiştirir. Blok zinciri teknolojisi ve akıllı sözleşmeler de bu değişimlerden biridir. Bu teknolojiler, karmaşık süreçleri ve görevleri otomatikleştirerek çeşitli endüstrilerde ve uygulamalarda devrim yaratma potansiyeline sahiptir. Ancak bu teknolojilerin insanlar tarafından yapılan görevleri otomatikleştirebileceği için, istihdam kaybı endişeleri de artmaktadır.[1]

Endüstriyel Nesnelerin İnterneti (IIoT) olarak da bilinen Endüstri 5.0, yapay zekâ, nesnelerin interneti ve siber güvenlik gibi ileri teknolojilerin endüst-

[1] Frey ve Osborne, (2017); Autor, (2016).

Kaynakça

Alkhajeh, A. (2020). Blok zincir and Smart Contracts: The Need for Better Education. Rochester Institute of Technology.

Autor, D. H. (2015,). Why Are There Still So Many Jobs? The History and Future of Workplace Automation. *Journal of Economic Perspectives*, 29(3), 3–30. https://doi.org/10.1257/jep.29.3.3

Autor, D. 2016. "Will Automation Take Away All Our Jobs?" TEDxCambridge.

Carson, B., Romanelli, G., Walsh, P., & Zhumaev, A. (2018). Blok zincir beyond the hype: What is the strategic business value. *McKinsey & Company*, *1*.

Christidis, K., & Devetsikiotis, M. (2016). Blok zincirs and smart contracts for the internet of things. *Ieee Access*, *4*, 2292-2303.

Çamlıca, K. (2021). Turizmde Blok zincir.

Demirkan, S., & Arslan, M. C. (2019). Endüstri 4.0 ve muhasebe sistemine etkisi üzerine kuramsal bir inceleme. *Enderun*, 3(1), 40-56.

Esmaeilian, B., Sarkis, J., Lewis, K., & Behdad, S. (2020). Blok zincir for the future of sustainable supply chain management in Industry 4.0. *Resources, Conservation and Recycling*, *163*, 105064.

Frey, C. B., & Osborne, M. A. (2017). The future of employment: How susceptible are jobs to computerisation?. *Technological forecasting and social change*, 114, 254-280.

Palabıyık, Ö. (2020). *Blok zincir teknolojisinin bankacılık sektörü istihdamı üzerine olası etkileri: Kırklareli ilinde nitel bir araştırma* (Master's thesis, Kırklareli Üniversitesi).

Szabo, N. 1996. "Smart Contracts: Building Blocks for Digital Markets." Accessed 2022. http://www.fon.hum.uva.nl/rob/Courses/InformationInSpeech/CDROM/Literature/LOTwinterschool2006/szabo.best.vwh.net/smart_contracts_2.html

Şat, N. (2019). Blokzincir (Blok zincir)'in Kamu İdaresine Olası Etkileri Üzerine. *Amme İdaresi Dergisi*, 52(4).

TKEY. (2021, December 7). Blok zincir technology: How it will affect the job market? Medium. Retrieved September 20, 2022, from https://tkey7.medium.com/blok zincir-technology-how-it-will-affect-the-job-market-72b2950f7635

Xu, Y., Chong, H. Y., & Chi, M. (2021). A review of smart contracts applications in various industries: a procurement perspective. *Advances in Civil Engineering*, *2021*.

World Economic Forum (WEO). (2020). The future of jobs report 2020. *Retrieved from Geneva*.

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİ, İŞLETME EĞİTİMİNİ YÖNETİM VE STRATEJİ AÇISINDAN DÖNÜŞTÜRÜYOR MU?

Gülşen Kırpık

"Hareketli resimlerin sinemaya dönüşmesi uzun zaman aldı çünkü insanlar sadece oyun çekmekle ilgileniyorlardı!"

Prof. Domingue, 2017.

Öz

Blok zincir teknolojisi uygulamaları iş dünyasında finans, kanun yaptırımı, eğitim, sağlık hizmetleri, tedarik zincirleri ve üretim dâhil olmak üzere farklı alanlarda kapsam ve hacim olarak genişlemeye devam etmektedir. Önemi gittikçe artan bir ivmeyle hem nitel hem de nicel anlamda iş dünyasında yönetim ve strateji açısından değişime ve dönüşüme yol açmaktadır. Bu değişim sadece iş dünyasında değil, iş dünyasına yönetici yetiştiren işletme fakülteleri ile diğer ilgili eğitim kurumlarının müfredatlarının değişimini zorunlu kılmaktadır. Bu bölümde, blok zincir teknolojisinin iş dünyasına yönetim ve strateji açısından etkileri, faydaları, zorlukları, hangi değişim ve dönüşümlere yol açtığı, bu değişim ve dönüşümlere istinaden üniversitelerin eğitim birimlerine ders olarak eklenmesi ya da farkındalık ve bilgi düzeyinin artırılmasına yönelik düzenlenen eğitim, konferans ve benzeri etkinliklere artan ilgi ve verilen önem ele alınmış olup, bu bağlamda konunun aydınlığa kavuşturulması amacıyla hem literatürden sağlanan bilgiler hem de üniversitelerin Bologna ya da sosyal medya platformlarından sağlanan bilgiler birlikte değerlendirilmiştir. Blok zincire geçmek isteyen işletmelerin çok sayıda ticari, teknik, yönetsel ve etik zorlukla (transfer hataları, koordinasyon zorlukları, sınırlılıklar, dolandırıcılık ve yasa dışı faaliyetler gibi) karşı karşıya oldukları görülmektedir. Ayrıca, akıllı sözleşmelerin kullanılması, kararların geliştirilmesi, yürütülmesi ve değerlendirilmesi süreçlerinin her birinin otomatik ve geri döndürülemez hâle gelmesi sebebiyle işletmelerin stratejik yönetiminin etkilendiği, örgütsel tasarımın değiştiği ve dolayısıyla işletmenin çevikliği ile yakından ilişkili bulunan holakrasi yönetim modeli olarak adlandırılan yeni bir örgütsel yönetim biçiminin ortaya çıktığı bulgularına ulaşılmakta-

- Akıllı sözleşmeler gibi nesnelerin blok zincir yoluyla nasıl uygulanacağı gösterilmelidir.
- Kripto paraların dijital ve merkezî olmayan yapısına dair kavrayış aktarılmalıdır.
- Kriptografi, aktörler arası bilgi işlem ve kripto para birimi dâhil olmak üzere blok zincirin arkasındaki temel teknolojiler tanıtılmalıdır.
- Çeşitli endüstrilerden blok zincir uygulama örnekleri sunulmalıdır.

Kaynakça

Arruñada, B., & Garicano, L. (2018). Blok zincir: The Birth of Decentralized Governance. Pompeu Fabra University, Economics and Business Working Paper Series, 1608, Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=3160070 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3160070.

Bai, C. A., Cordeiro, J., & Sarkis, J. (2019). Blok zincir technology: Business, strategy, the environment, and sustainability. Business Strategy and the Environment, 29(1), 1-2. bse.2431–. doi:10.1002/bse.2431.

Bai, C., & Sarkis, J. (2017). Improving green flexibility through advanced manufacturing technology investment: Modeling the decision process. International Journal of Production Economics, 188, 86–104.

Bhaskar, P., Chandan, K., & Joshi, A. (2020). Blok zincir in education management: present and future applications. Interactive Technology and Smart Education ahead-of-print(ahead-of-print). DOI: 10.1108/ITSE-07-2020-0102.

Buterin, V. (2015). On Public and Private Blok zincirs. https://blog.ethereum.org/2015/08/07/on-public-and-private-blok zincirs (29.08.2022).

Catalini, C., & Boslego, J. (2019). Blok zincir technology and organization science: Decentralization theatre or novel organizational form? Working paper, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge.

Chartier-Rueg, T.C., & Zweifel, T.D. (2017). Blok zincir, Leadership and Management: Business as Usual or Radical Disruption? EUREKA Social and Humanities 4:76-110. DOI: 10.21303/2504-5571.2017.00370.

Constantinides, P., Henfridsson, O., Parker, G. G. (2018). Introduction-Platforms and infrastructures in the digital age. Inform. Systems Res., 29(2), 381-400.

Domingue, J. (2017). Education's new kid on the block. Available at:http://www.open.ac.uk/research/main/news/educations-new-kid-block.

Dutta, S. K. (2018). Strategic Change and Transformation: Managing Renewal in Organisations. Routledge.

Eckel, P. D., & Kezar, A. (2003). Key strategies for making new institutional sense: Ingredients to higher education transformation. Higher Education Policy, 16(1), 39-53

Fintech (2017). Hangi üniversitelerde Blok zincir dersi var? https://fintechistanbul.org/2017/06/26/hangi-universitelerde-blok zincir-dersi-var/ (24.07.2022).

Francisco, K., & Swanson, D. (2018). The supply chain has no clothes: Technology adoption of blok zincir for supply chain transparency. *Logistics*, 2(1), 2-13.

Giovanni, P. D. (2021). Blok zincir Technology Applications in Businesses and Organizations. IGI Global Publishing, 315 pages. DOI: 10.4018/978-1-7998-8014-1 https://www.igi-global.com/book/blok zincir-technology-applications-businesses-organizations/266850 (12.11.2022).

Gokoglan, K., Cetin, S., Bilen, A., (2022). Blok zincir technology and its impact on audit activities. Journal of Economics, Finance and Accounting (JEFA), 9(2), 72-81.

Grech, A. and Camilleri, A. F. (2017) Blok zincir in Education. Inamorato dos Santos, A. (ed.) EUR 28778 EN; doi:10.2760/60649.

Holacracy (2022). https://www.holacracy.org/ (11.09.2022).

İçözü, T. (2019). Blok zincire yetişmiş insan kazandırmak için Blokzincir Ticaret Platformu ve Blok zincirIST Center protokol imzaladı. https://webrazzi.com/2019/02/22/blok zincire-yetismis-insan-kazandirmak-icin-blokzincir-turkiye-platformu-ve-blok zincirist-center-protokol-imzaladi/ (24.07.2022).

IMC Institute. Blok zincir Concept & Practical Use Case for Management. Available online:https://docs.google.com/document/d/11oY2JehunTBkWE7T0GAoV1K3DqO7fCILkn QCrMC41yg/edit (28.07.2022).

İşler, B. ve Kılıç, M. Y. (2021). Eğitimde Yapay Zekâ Kullanımı ve Gelişimi. Yeni Medya Elektronik Dergi – eJNM, Volume 5 Issue 1, p.1-11.

Iyer, S., Seetharaman, A., & Maddulety, K. (2020). Education Transformation Using Block Chain Technology- A Student Centric Model. In book: Re-imagining Diffusion and Adoption of Information Technology and Systems: A Continuing Conversation, 35 pages. DOI: 10.1007/978-3-030-64849-7_19.

Kabacan, D. (2020). https://www.yapayzekatr.com/2020/10/21/yapay-zeka-egitimi-nasil-donusturuyor/ (11.11.2022).

Karaca, O., Çalışkan, S. A. ve Demir, K. (2021). Tıp Eğitiminde Yapay Zekâ. In book: Eğitimde Yapay Zekâ Kuramdan Uygulamaya, Lab: Artificial Intelligence in Medical Education Research Lab, Publisher: Pegem Akademi. DOI: 10.14527/9786257052986

Karahanna, E., Straub, D.W., & Chervany, N.L. (1999). Information technology adoption across time: a cross sectional comparison of pre-adoption and post-adoption beliefs MIS Q., 23(2), pp. 183-213.

Kaya, M. (2021). Sanayi 4.0'da Yapay Zekâ ve Türkiye. Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Cilt:5, Sayı:2, 63-94.

Kılınç, Y. (2020). Blockchaın teknolojisi: Muhasebe ve denetim mesleği açısından bir inceleme. Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, 13(3), 989-1011.

Krasulja, N., Radojević, I., & Janjušić, D. (2016). Holacracy- The New Management System. International Scientific Conference, The Priority Directions of National Economy Development, Faculty of Economics, University of Niš, 13 October 2016, http://isc2016.ekonomskifakultet.rs/article-19.html.

Lumineau, F., Wang, W., & Schilke, O. (2021). Blok zincir Governance-A New Way of Organizing Collaborations? Organization Science, 32(2), pp. 500–521. https://doi.org/10.1287/orsc.2020.1379.

Mihus, I. (2020). The Main Areas of the Blok zincir Technology Using Ineducational Management. Economics, Finance and Management Review, Issue 4, 84-88.

Murray, A., Kuban, S., Josefy, M., & Anderson, J. (2021). Contracting in the Smart Era: The Implications of Blok zincir and Decentralized Autonomous Organizations for Contracting and Corporate Governance. *Academy of Management Perspectives*, 35(4), amp.2018.0066–. https://doi.org/10.5465/amp.2018.0066.

Ostern, N. K., Holotiuk, F., & Moormann, J. (2021). Organizations' approaches to blok zincir: A critical realist perspective. *Information & Management*, https://doi.org/10.1016/j.im.2021.103552 (20.08.2022).

Quarshie, A. M., Salmi, A., & Leuschner, R. (2016). Sustainability and corporate social responsibility in supply chains: The state of research in supply chain management and business ethics journals. Journal of Purchasing and Supply Management, 22(2), 82–97.

Queiroz, M. M., & Wamba, S. F. (2019). Blok zincir adoption challenges in supply chain: An empirical investigation of the main drivers in India and the USA. International Journal of Information Management, 46, 70–82.

Pongnumkul, S., Bunditlurdruk, T., Chaovalit, P., Tharatipyakul, A. (2021). A Cross-Sectional Review of Blok zincir in Thailand: Research Literature, Education Courses, and Industry Projects. Appl. Sci., 11, 4928. https://doi.org/10.3390/app11114928.

Robertson, B. J. (2015). Holacracy- The New Management System for a Rapidly Changing World. New York, Henry Holt & Co.

Rud, O. P. (2009). Business intelligence success factors: tools for aligning your business in the global economy. Vol. 18. Hoboken: John Wiley & Sons, 237.

Saurabh, K., Rani, N. and Upadhyay, P. (2022), "Towards blok zincir led decentralized autonomous organization (DAO) business model innovations", Benchmarking: An International Journal, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. https://doi.org/10.1108/BIJ-10-2021-0606 (20.08.2022).

SHRM (2022). How Organizations Are Leveraging the Blok zincir Technology. https://www.shrm.org/shrm-india/pages/how-organizations-are-leveraging-the-blok zincir-technology.aspx (20.08.2022)

Themistocleous, M., Christodoulou, K., Iosif, E., Louca, S., & Tseas, D. (2020). Blok zincir in Academia: Where do We Stand and Where Do We Go? HICSS: Maui, HI, USA, pp. 1–10.

Van de Kamp, P. (2014). Holacracy – A Radical Approach to Organizational Design. In book: Elements of The Software Development Process- Influences on Project Success and Failure, Chapter: 2, Editors: Hans Dekkers, Wil Leeuwis, Ivan Plantevin, Publisher: University of Amsterdam DOI: 10.13140/2.1.3740.8645.

Van Rijmenam, M., Schweitzer, J., & Williams, M.-A. (2017). How blok zincir affects strategic management, organisation design & governance*, Academy of Management Proceedings*, 1, 14807. https://doi.org/10.5465/AMBPP.2017.14807abstract (20.08.2022).

Varriale, V., Cammarano, A., Michelino, F. and Caputo, M. (2021). New organizational changes with blok zincir: a focus on the supply chain. *Journal of Organizational Change Management*, Vol. 34 No. 2, pp. 420-438. https://doi.org/10.1108/JOCM-08-2020-0249.

https://bologna.khas.edu.tr/ders/30001461/program/50000724 (24.07.2021).

https://bologna.khas.edu.tr/ders/30003265/program/50302032 (24.07.2022).

https://ois.fbu.edu.tr/bilgipaketi/eobsakts/ders/ders_id/24700/program_kodu/0401001/h/205/s/8/st/G/ln/tr (24.07.2022)

https://akts.adu.edu.tr/programme-detail/2/5631/lecture/25077/ (24.07.2022).

http://cse.eng.marmara.edu.tr/lisans-programi/bolum-mufredati (24.07.2022).

https://aybu.edu.tr/mis/tr/sayfa/2348/Lisans (24.07.2022)

https://akts.adu.edu.tr/programme-detail/4/5547/lecture/34326/ (27.07.2022).

https://mebis.medipol.edu.tr/DersBilgi?pDonemBolumDersOID=utP6WP26j6ScUxkvUXdYUvUIFs%7Ck5NIsSNvfZx822Zrrlo9QplCSNnRu%7CSfDOaXWFebbiwh9CtxBHwHDoLFjkA%3D%3D&pBolumOID=NYR5s7Vb_F3x9u0a2s7SAqJD10RqIZjmdGH5877xOSGb7NIIriRO5MCnAr4I26ce (27.07.2022).

https://truva.baskent.edu.tr/bilgipaketi/?dil=TR&menu=akademik&inner=katalog&birim=484&ders=220401 (27.07.2022).

https://www.alparslan.edu.tr/tr/page/event/blok zincir-metaverse-ve-nft-teknolojileri-1475 (24.07.2022).

https://uludag.edu.tr/bm/duyuru/view?id=25701&title=span-stylefont-weight-boldcampusplus-blok zincir-seminerispan (24.07.2022).

https://www.mersin.edu.tr/haberler/369052/girisim-limani-blokzincir-okuryazarligi-farkindalik-egitimi (24.07.2022).

https://www.maku.edu.tr/duyuru/6659/makude-blokzincir-ve-kripto-paralar-soylesisi-gerceklestirildi (24.07.2022)

https://sbmyo.ahievran.edu.tr/arsiv-etkinlikler/6588-blokzincir-teknolojisi-ve-guncel-gelismeler (24.07.2022).

https://buyem.boun.edu.tr/egitim/blokzincir-egitimi.html (24.07.2022).

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİ VE GELECEĞİN ÜNİVERSİTELERİ

Ayhan Aydoğdu - Ali Kılıç

Öz

Buhar makinesinin icadıyla ortaya çıkan sanayi devriminden şu ana kadar geçen süreçte, gelişen teknoloji ve inovasyonlar sonucu toplumsal yaşamda köklü değişimler meydana gelmiştir. Bu değişim zincirinin son halkası blok zincir teknolojisi olarak görülebilir. Tıpkı kendinden önceki teknolojik değişimlerde görüldüğü gibi finanstan sanata, spordan üretime kadar oluşan geniş değişimlerden toplumsal yaşam radikal bir biçimde etkilenmektedir. Örneğin bir bankadan para göndermek zaman alıcı bir işlemken artık bilişim ve blok zincir teknolojisi gibi uygulamalar ile bu işlem çok daha kolay ve hızlı yapılabilmektedir. Toplumsal yaşamda banka örneği benzerinde değişime sebep olan blok zincir konusu son yıllarda üniversiteler tarafından artan bir ilgiyle ele alınmaya başlamıştır. Zaten üniversiteler misyonları ve yapıları gereği araştırma-geliştirme ve inovasyon kapasiteleri ile teknolojik gelişimin öncüleri olarak görülmektedir. Bu bağlamda giderek kendisini daha çok ispatlayan ve uygulama alanları artan blok zincir teknolojisine gerekli yatırımlar yapılarak hem üniversitelerin yetenekleri artırılabilir hem de daha çok toplumsal fayda elde etmenin yolu açılabilir. Blok zincir teknolojisi konusunda yenilikçi üniversitelerin araştırma-geliştirme ve inovasyon potansiyellerini kullanarak bu alanda öncülük etmeleri pek çok açıdan önemlidir. Bu çalışmada, üniversitelerin blok zincir/kripto ve dijital dönüşüm konusunda mevcut durumlarını ortaya koymak için seçilen üniversitelerin stratejik planları içerik analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda; stratejik planları incelenen üniversiteler tarafından blok zincir/kripto teknolojisi konusuna gereken önemin yeterli sayılabilecek düzeyde verilemediği, dijital dönüşümün daha çok planlarda yer aldığı, blok zincir teknolojisi konusunda farkındalığın henüz yeni yeni oluşmaya başladığı ve gelecek dönemlerde bu konunun daha çok ele alınacağına işaret eden ifadelerin stratejik planlarda yer aldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Blok zincir, Kripto, Dijital dönüşüm, Stratejik plan, İçerik analizi*

hedeflere ulaşılabilme durumu, ulaşılamamışsa gerekçelerinin tespiti, yeni stratejik planlar yapılırken hataların tekrarlanmaması gibi konularda önemli hususlar tespit edilebilir. Hatta süresi biten stratejik planlar ile mevcut planlar karşılaştırılarak mevcut planda değişiklikler yapılabilir.

Sonuç olarak Türkiye'nin teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda kalkınması için üniversitelerin bilimsel araştırma kapasitesini artırması, blok zincir ve dijital dönüşüm çalışmalarına ağırlık vermesi, teknolojiyi etkin kullanması, yeni teknolojiler üretmesi, inovasyon ve rekabeti desteklemesi ülkenin geleceği için çok büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda topluma yön veren üniversitelerin blok zincir ve dijital dönüşüm alanında atacakları her adım artırımsal olarak ülkenin refah ve gelişmişlik düzeyine katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Ankara Üniversitesi web sitesi. (2022). Türkiye'nin İlk NFT Dersi Ankara Üniversitesinden.https://www.ankara.edu.tr/turkiyenin-ilk-nft-dersi-ankara-universite sinden/ Erişim Tarihi: 15.09.2022

Babaoğlu, C. ve Karasoy, H.A. (2022). Kamu Yönetiminde Blokzincir: Kullanım Alanları ve Örnek Uygulamalar. *Sosyoekonomi*, 30(52), 283-297 ISSN: 1305-5577 DOI: 10.17233/sosyoekonomi.2022.02.15.

Bahçeşehir Üniversitesi web sitesi. (2022). Türkiye, Blok zincir'de Dünyaya Öncü Olmayı Hedefliyor https://bau.edu.tr/haber/13662-turkiye-blok zincirde-dunyaya-oncu-olmayi-hedefliyor Erişim Tarihi: 25.09.2022

Barbara, D.W.RN. (1992). Content analysis: Method, applications, and issues. *Health Care for Women International*. Hemisphere Publishing Corporation, 13:3, 313-321, DOI: 10.1080/07399339209516006

Baş, H. (2017). Türkiye'de genç nüfus: sorunlar ve politikalar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:27, s.255-288

Bilişim ve Bilgi Güvenliği İleri Teknolojiler Araştırma Merkezi web sitesi. (2022). BİLGEM'de Blokzincir, https://bilgem.tubitak.gov.tr/tr/urunler/blokzincir-arastirma-laboratuvari Erişim Tarihi: 25.09.2022

Blok zincir Türkiye. (2019), *Blokzinciri Teknolojisi Terminoloji Çalışması*. Hukuk, Düzenlemeler ve Kamu İlişkileri Çalışma Grubu, Türkiye Bilişim Vakfı. İstanbul:Rumi Matbaacılık.

Coinbase Şirketi web sitesi. (2018). Yükseköğrenimde kriptonun yükselişi 28 Ağustos 2018 https://www.coinbase.com/blog/the-rise-of-crypto-in-higher-education Erişim Tarihi: 26.09.2022

Deloitte. (2017). Disrupting the utility: Tech Trends 2017 and the utility industry, 12, New York: Deloitte Touche Tohmatsu Limited.

Erat, V. ve Demirkanoğlu, Y. (2021). Küresel rekabet açısından Türkiye. *Journal of Social and Humanities Sciences Research* 8(78), Sayfa: 3401-3407. http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2896

İlkbahar, R. (2019). Türkiye'deki Üniversiteler ve Blokzincir, https://recepilkbahar.medium.com/t%C3%BCrkiyedeki-%C3%BCniversiteler-ve-blokzincir-7f96b8ddd7ba Erişim Tarihi: 25.09.2022

İlkbahar, R. (2019). Üniversiteler ve Blokzincir 14 Mart 2019. https://recepilkbahar. medium.com/universiteler-ve-blokzincir-177753249afe Erişim Tarihi: 26.09.2022

Karasar, Niyazi. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara : Nobel Akademik Yayıncılık Eğt.Danışmanlık Ticaret Ltd.Şti., ISBN:978-605-5426-58-3.

Keşif: Blok zincir'in Sırları. (2018). T2 Yazılım A.Ş. ve Bankalararası Kart Merkezi A.Ş. BBN Faz-1 1-19.

Kocaoğlu, B. ve Gülsün, B. (2004). Stratejik Planlama Faaliyetlerinin Önemi ve 2000'li Yıllarda Planlama ve Strateji Kavramlarından Beklentiler. *Verimlilik Dergisi*. 2004/1 Sayfa 33-52.

Lundvall, B.-Å. (2009). Towards Developmental University Systems. Aalborg University, Department of Business Studies, Working Paper Series No. 5.

Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System, https://bitco in.org/bitcoin.pdf. Erişim Tarihi: 10 Eylül 2022.

Özden, F. (2019). *Fıkhî Açıdan Kripto Para Sistemi-Bitcoin Örneği*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul

Pinna, A. ve Ruttenberg, W. (2016). Distributed Ledger Technologies in Securites PostTrading. *European Central Bank: Occasional Paper Series.* Frankfurt am Main. https://doi.org/ 10.2866/270533.

Sert, T. (2018). *Sorularla Blok zincir*. Blok zincir Türkiye, Türkiye Bilişim Vakfı. 1-153.

Topçu, B.A. ve Sarıgül, S.S. (2020). Dünyada ve Türkiye'de Blok Zinciri Teknolojisi: Finans Sektörü, Dış Ticaret ve Vergisel Düzenlemeler Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi Özel Sayı,* S. 27-39. DOI: 10.31590/ejosat.araconf5.

Tuzcu, (2003). . Lisansüstü öğretim için yurtdışına öğrenci göndermenin planlanması, *Milli Eğitim Dergisi.* Sayı, 160 (1), Sayfa 314-339.

Tüfekçi, A. ve Karahan, Ç. (2019). Blokzincir Teknolojisi ve Kamu Kurumlarınca Verilen Hizmetlerde Blokzincirin Kullanım Durumu. *Verimlilik Dergisi,* Sayı: 4, T. C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Yayını, s. 157-193.

Türkiye Bilimler Akademisi web sitesi. (2022). İçerik Analizi-TÜBA Açık Ders. https://view .officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Facikders.tuba.gov.tr%2Fdersler %2Fsbay-tonta%2Fsbay-dokumanlar%2Fsbay-08-icerik-analizi-alan-arastirmasi.pptx&w dOrigin=BROWSELINK. Erişim Tarihi: 22.09.2022

Ulutaş, Y. (2022). YÖK Başkanı: "NFT ve Blok zincir Bölümleri Açılacak". https://koinsaati.com/ yok-baskani-nft-ve-blok zincir-bolumleri-acilacak/ Erişim Tarihi: 16.09.2022

Usta, A. ve Doğantekin, S. (2018). *Blok zincir 101v2*. İstanbul. BKM. 1-158.

Ünal, G. ve Uluyol, Ç. (2020). Blok Zinciri Teknolojisi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi,* Cilt: 13, Sayı: 2. Sayfa: 167-175

Ünsal, E.ve Kocaoğlu, Ö. (2018). Blok Zinciri Teknolojisi: Kullanım Alanları, Açık Noktaları ve Gelecek Beklentileri. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi.* 13, S.54-64

Yakar, U. (2022). "Bilgisayarın İcadının Hayret Veren Tarihsel Süreci, Kimin Aklına Geldi Ev Büyüklüğünde Makine Yapmak: Bilgisayarın İcadının Hayret Veren Tarihsel Süreci", https://www.webtekno.com/bilgisayarin-icadi-h112880.html Erişim Tarihi: 15.09.2022

Yazgan, Ç.Ü. (2010). Tarihi Süreçte Toplum-Çevre İlişkileri ve Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkışı. *E-Journal of New World Sciences Academy Humanities*, 4C0037, 5, (2), Sayfa: 227-244.

Yeşilyurt, E.F. (2022). *Küresel İnovasyon Endeksi'nde Türkiye'den tarihi rekor* https://www.aa.co m.tr/tr/ekonomi/kuresel-inovasyon-endeksi-nde-turkiyeden-tarihi-rekor/2698349 Erişim Tarihi: 03.10.2022

YÖK Başkanlığı Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ Erişim Tarihi: 16.09.2022

BLOK ZİNCİR, DİJİTAL BİR DÜNYADA KİMLİĞİMİZİ KANITLAMAMIZA YARDIMCI OLACAK MI?

Tacettin Sercan Pekin

Öz

Çok hızlı teknolojik gelişmelerin yaşandığı günümüzde dijital kimlik önemli ölçüde değer yaratma fırsatı sunmaktadır. Ancak, dijital kimliklerin kullanımı hususunda bazı sorunlar yaşanmaktadır. Bunların en başında kimlik sistemlerinin devletler veya büyük teknoloji şirketleri gibi merkezî otoritelerin kontrolünde olması dolayısıyla usulsüz kullanımı ve mahremiyetin ihlal edilmesi gelmektedir. Güvenli, gizlilik esaslı ve verimli bir kimlik çözümü zorunlu olmasına karşın güçtür. Kimlik yönetimi ve özel veri konularıyla alakalı bir yöntem etik güçlüklerle birlikte ele alınması gerektiği için iç içe düşünülmesi gereken kavramlardır. Blok zincir teknolojisi bu problemlerin bertaraf edilmesinde ve dijitalleşen dünyaya uyum sağlamada oldukça önemli rol oynamaktadır. Blok zincir, veri sahiplerinin kendi verilerini yönetebildiği, merkezî otoriteye güven ihtiyacı olmadan taraflar arasında işlem yapılmasını sağlayan, kriptoloji kullanımı ile güvenliği pekiştirilmiş yıkıcı bir teknolojidir. Blok zincir teknolojisinin ilk doğduğu zamandan başlayarak günümüze kadar geçen sürede gerek devletlerin gerek Avrupa Birliği gibi oluşumların gerekse de özel sektör tarafının yoğun bir şekilde dijital kimlik alanında çalışmalar yaptığı görülmektedir. Bu çalışma kapsamında blok zincir ve kimlik doğrulama teknolojileri ile ilgili bilgilere yer verilmiş, ardından bu alanda ülkemizde ve dünyada yapılan çalışmalar incelenmiştir. Buna ek olarak ülkelerin, organizasyonların ve özel sektörün konuya olan ilgisinden bahsedilmiş, blok zincir ve kimlik doğrulama ile ilgili güncel durumdan bahsedilmiştir. Çalışmanın sonunda, tüm bu bilgiler ışığında araştırmacılara çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Blok zincir, Dijital kimlik, Kullanıcı egemen kimlik, Kimlik doğrulama, Blok zincir hibrit teknoloji*

ve blok zincirin kanun otoriteleri tarafından kontrol edilmesi için sunulacak yeni yöntemler yerinde olacaktır. Bunun için verilebilecek bir örnek, siber suçluların takip edilmesi amacıyla blok zincir teknolojisi kullanılarak internette takibini sağlayacak mekanizmalar kurgulanabilir. Ayrıca devlet veya organizasyonların organize ve koordine ettiği hibrit blok zincir yapıları da hem gerekli şifreleme ve gizlilik ihtiyaçlarının karşılanması için hem de uluslararası paylaşımın daha güvenilir olması için kurgulanabilecek yeni bir alan olarak ortaya çıkabilir. Öte yandan, blok zincirin mevcut güncel teknolojilerle hibritlenmesi, özellikle sanatsal faaliyetler ve sanal gerçeklik uygulamaları ile oyunlardaki fikrî hakların korunması için kimlik tespitini farklı noktalara götürebilir. Örneğin blok zincirin artırılmış gerçeklik ile birleştirilmesi ile kişilerin kendilerine ait değerleri sanallaştırarak dijital ortamda saklamaları ve bu değerlerin kendilerine ait olduğunu, bunun da kimlik tespitinde kullanılabileceği bir yapı kurgulanabilir. Böyle bir durumda kişilerin 3B yüz modelleri oluşturulup blok zincir teknolojisi ile hibrit yapı kurulup saklanabilir. Bu da kişilerin kimlik verilerinin dağıtık bir yapı ile saklanması olasılığı imkânını verebilir. Bu ve buna benzer teknoloji birleştirme yöntemleri blok zincir teknolojisinin farklı birçok alanda kullanılmasının önünü açabilir.

Kaynakça

AccessNow, (2018). *National Digital Identity Programmes: What's Next?* Access Now Polıcy Paper, https://www.accessnow.org/cms/assets/uploads/2019/11/Digital-Identity-Paper-Nov-2019.pdf. Erişim Tarihi:10.11.2022.

Allen, C. (2017). *The path to self-sovereign identity*, https://github.com/WebOfTrustInfo/self-sovereign-identity/blob/master/ThePathToSelf-SovereignIdentity.md, Erişim Tarihi: 10.12.2022.

Aydın, M. (2019). *Blok zincir altyapısı kullanılarak dijital kimlik doğrulama*, Maltepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Beck, R. (2018). Beyond bitcoin: The rise of blok zincir world. *Computer,* 51(2), 54-58.

BM UNCTAD, (2020). *Digital Identity for Trade and Development: TrainForTrade case studies in South-East*. https://unctad.org/webflyer/digital-identity-trade-and-development-trainfor trade-case-studies-south-east-asia.

BtcTurk. (2022). *Blok zincir (Blokzinciri) Teknolojisi Nedir? Blokzinciri'ne Dair Her Şey*, https://www.btcturk.com/bilgi-platformu/blok zincir-blokzinciri- teknolojisi-nedir/, Erişim Tarihi: 20.12.2022.

Crosby, M., Pattanayak, P., Verma, S., Kalyanaraman, V. (2016). Blok zincir technology: Beyond bitcoin. Applied Innovation, 2, 6-10.

Deloitte, (2022). *TÜBİSAD Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sektörü* Pazar Verileri *2021 Raporu*, s:56. https://www.tubisad.org.tr/tr/images/pdf/tubisad-bit-2021-tr-20220526.pdf.

Diri, N. (2022). *Blokzincir Uygulamasında Kişisel Verilerin Tutulması*, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Dissanayake, K., Somarathne, P., Fernando, U., Pathmasiri, D., Liyanapathirana, C., & Rupasinghe, D. L. (2021). "Trust Pass"- Blok zincir-Based Trusted Digital Identity Platform Towards Digital Transformation*. 2nd International Informatics and Software Engineering Conference (IISEC),* 1-6.

Jamal, A., Helmi, R. A., Syahirah, A. S., & Fatima, M.-A. (2019). Blok zincir-Based Identity Verification System. *IEEE 9th International Conference on System Engineering and Technology (ICSET)*, 253-257.

Köse, B. (2021), "Tıp Bilişimi", (ed) Nilgün Bozboğa, Sevinç Gülseçen , *Sağlıkta Blok Zincir*, 377, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.

Liao, C.-H., Guan, X.-Q., Cheng, J.-H., & Yuan, S.-M. (2022). Blok zincir-based identity management and access control framework for open banking ecosystem, *Future Generation Computer Systems*, 450-466.

Lim, J. (2020). Self-Sovereign Identity: The Harmonising Of Digital Identity Solutions Through Distributed Ledger Technology, *Australian National University Journal of Law and Technology*.

Ma, M., Rumore, C., Gisolfi, D., Kussmaul, W., & Greening, D. (2018). *SSI: A roadmap for adoption*, https://github.com/WebOfTrustInfo/rwot6-santabarbara/blob/master/final-documents/a-roadmap-for-ssi.pdf, Erişim Tarihi: 02.12.2022.

Singh, S., & Singh, N. (2016). Blok zincir: Future of financial and cyber security. 2nd International Conference on Contemporary Computing and Informatics (IC3I), 463-467. IEEE.

The Digital Identification and Authentication Council of Canada (DIACC), 2020. *PCTF Glossary Final Recommendation*. https://diacc.ca/wp-content/uploads/2020/09/PCTF-Glossary-Final-Recommendation_V1.0.pdf.

The International Telecommunication Union ITU, (2018). *Digital Identity Roadmap Guide*. https://www.itu.int/en/ITU-D/ICT-Applications/Documents/Guides/Digital_Identity_Roadmap_Guide-2018-E.pdf.

Tobin, A., & Reed, D. (2016). *The inevitable rise of self-sovereign identity*. Provo: The Sovrin Foundation, Sovrin, 10-12.

Türkiye Bilişim Vakfı, Blok zincir Türkiye Platformu, (2019). *Dijital Kimlik Raporu.* https://bctr.org/wp-content/uploads/2019/04/Dijital-Kimlik-Raporu.pdf.

Wagner, K., Nemethi, B., Renieris, E., Lang, P., Brunet, E., & Holst, E. (2018). *Self-sovereing identity. A position paper on blok zincir enabled identity and the road ahead* (p. 56). Blok zincir Bundesverband. https://jolocom.io/wp-content/uploads/2018/10/Self-sovereign-Identity-_-Blok zincir-Bundesverband-2018.pdf, Erişim Tarihi: 12.11.2022.

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN NESNELERİN İNTERNETİ VE YAPAY SİNİR AĞLARI İLE BİRLİKTE KULLANIMI VE PERFORMANS ANALİZİ

Serdar Çelik

Öz

Blok zincir, nesnelerin interneti ve yapay sinir ağları, çeşitli uygulamalarda veri depolama ve işleme için kullanılan üç farklı teknolojik yeniliktir. Blok zincir, birbirine bağlı bir dizi işlemi bloklar hâlinde saklayarak veri bütünlüğünü ve güvenliğini sağlayan güvenli bir veri yapısıdır. Nesnelerin interneti, birden fazla cihazın birbiriyle iletişim kurma ve veri paylaşma yeteneğini ifade eder. Yapay sinir ağları, insan öğrenme ve karar verme süreçlerini simüle eden bilgisayar programlarıdır. Bu teknolojiler birbirinden farklı olsa da bazı uygulamalarda birlikte kullanılabilmektedir. Blok zincir yapay sinir ağları tarafından üretilen verileri depolamak, doğruluğunu ve güvenliğini sağlamak için kullanılabilir. Alternatif olarak, yapay sinir ağları, blok zincirde depolanan verileri analiz ederek yeni içgörüler üretebilir. Bu teknolojilerin kombinasyonu, finans, sağlık ve ulaşım dâhil olmak üzere çok çeşitli alanlarda potansiyel uygulamalar olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu çalışmada blok zincirin ayrıntılarına değinerek blok zincirin nesnelerin interneti ve yapay sinir ağları ile kullanımını tartışacağız.

Anahtar Kelimeler: *Blok zincir, Nesnelerin interneti, Yapay sinir ağları*

1. Giriş

Blok zincir (BZ), bir veri yapısıdır ve birçok işlemi birbirine bağlı olarak depolamaktadır. Bu işlemler, bir zincirin adını alan bir dizi bloğa bölünür ve her bir blok, bir sonraki bloğa bir referans içermektedir. Blok zincir bir işlem geçmişini tutar ve işlemin değiştirilmesini veya silinmesini zorlaştırarak verilerin güvenliğini de sağlar. Bu güvenliğini sağlamak için, bloklar arasındaki bağlantılar kriptografik fonksiyonlar kullanarak gerçekleştirilir. Bu sayede, blok zincir, finansal işlemler gibi güvenilir olması gereken işlemler için kulla-

şehirlere kadar çok çeşitli sektörlerde verimliliği, üretkenliği ve karar alma süreçlerini iyileştirmek için kullanılabilir.

Öte yandan blok zincir, işlemleri güvenli ve şeffaf bir şekilde kaydeden merkezî olmayan, dijital bir defterdir. Zincirdeki her blok bir önceki bloğun karmasını içerir ve değiştirilemeyen bir kayıt oluşturur. Bu, finansal işlemlerden tedarik zinciri yönetimine kadar çok çeşitli uygulamalarda güvenli ve şeffaf kayıt tutma için idealdir.

YSA, insan beyninin yapısı ve işlevinden sonra modellenen bir tür makine öğrenimi algoritmasıdır. YSA'lar, bilgiyi işleyen ve ileten birbirine bağlı düğümlerden veya nöronlardan oluşur. Bu ağlar öğrenme ve yeni verilere uyum sağlama yeteneğine sahiptir; bu da onları örüntü tanıma, sınıflandırma ve tahmin görevleri için güçlü araçlar hâline getirir.

Nİ, BZ ve YSA'nın entegrasyonu, verilerin gerçek zamanlı olarak toplanması, işlenmesi ve analiz edilmesi için güçlü ve dönüştürücü bir sistem oluşturma potansiyeline sahiptir. Bu, sağlıktan finansa ve tedarik zinciri yönetimine kadar çok çeşitli sektörlerde verimlilik, üretkenlik, şeffaflık ve hesap verebilirlikte iyileşmelere yol açabilir. Ancak sorumlu ve etkili bir şekilde kullanılmalarını sağlamak için veri gizliliği ve güvenliği gibi bu teknolojilerin entegrasyonuyla ilgili zorlukların ele alınması önemlidir.

Sonuç olarak, Nİ büyümeye devam ettikçe, yapay zekâ ve makine öğrenimi ile daha fazla entegrasyonun yanı sıra güvenlik ve gizliliği artırmak için blok zincir teknolojisinin kullanımını görmemiz muhtemeldir. Ayrıca, şirketler müşterileri ve ürünleri hakkında daha fazla veri toplayıp analiz edebildikleri için Nİ yeni iş modellerinin ve gelir akışlarının yaratılmasına yol açabilir.

Kaynakça

Anjanappa, M., Datta, K., Song, T., Angara, R., & Li, S. (2008). Introduction to sensors and actuation. R. H. Bishop içinde, *The Mechatronics Handbook.* CRC Press.

Bansal, B., & Rana, S. (2017). Internet of Things: Vision, Applications, and Challenges. *International Journal of Engineering Trends and Technology (IJETT)*, 47(7), 380–384.

Castro, M., & LIiskov, B. (2002). Practical Byzantine Fault Tolerance and Proactive Recovery. *ACM Transactions on Computer Systems (TOCS)*, 398-461.

Castro, M., & Liskov, B. (2002). Practical byzantine fault tolerance and proactive recovery. *ACM Transactions on Computer Systems (TOCS)*.

Chen, H., Chung, W., Xu, J. J., Wang, G., Quin, Y., & Chau, M. (2004). Crime data mining: A general framework and some examples. *Computer*, 50-56.

China Academy of Information and Communications Technology. (2020). *White Paper on Blockchain.*

http://www.caict.ac.cn/english/research/whitepapers/202101/P020210127494158921362.pdf adresinden alındı

Christidis, K., & Devetsikiotis, M. (2016). Blockchains and Smart Contracts for the Internet of Things. *IEEE Access*.

Ersue, M., Romascanu, D., Schönwälder, J., & Sehgal, A. (2015). *Management of Networks with Constrained Devices: Use Cases.* RFC Editor.

Igiri, C., Deepshikha, D., & Udanor, A. (2022). Blockchain versus IOTA Tangle for Internet of Things. S. Vyas, V. Shukla, & A. Prasad içinde, *Blockchain Technology: Exploring Opportunities, Challenges, and Applications* (s. 20). CRC Press.

Janocha, H. (2004). *Actuators: Basics and Applications.* Berlin: Springer.

Kadali, D. K., & Jagan Mohan, R. (2022). Shortest Route Analysis for High-Level Slotting Using Peer-to-Peer. S. Kuanar, B. K. Mishra, S.-L. Peng, & D. Dasig içinde, *The Role of IoT and Blockchain:Techniques and Applications (1st ed.)* (s. 10). New York: Apple Academic Press.

Kiayias, A., Russell, A., David, B., & Oliynykov, R. (2017). Ouroboros: A Provably Secure Proof-of-Stake Blockchain Protocol. In Advances in Cryptology. *In Proceedings of the Advances in Cryptology-CRYPTO 2017* (s. 357-388). Cham, Switzerland: Springer International Publishing.

Lee, I., & Lee, K. (2015). The Internet of Things (IoT): Applications, investments, and challenges for enterprises. *Business Horizons*, 431-440.

Lin, C., He, D., Huang, X., Choo, K.-K., & Vasilakos, A. (2018). BSeIn: A blockchain-based secure mutual authentication with fine-grained access control system for industry 4.0. *Journal of Network and Computer Applications*, 42-52.

Maharjan, A., & Khakurel, S. (2022). Introduction to IoT. C. Sharmeela, P. Sanjeevikumar, P. Sivaraman, & M. Joseph içinde, *IoT, Machine Learning and Blockchain Technologies for Renewable Energy and Modern Hybrid Power Systems* (s. 1-28). Gistrup: River Publishers.

Mohanta, B., Jenaa, D., Satapathy, U., & Patnaik, S. (2020). Survey on IoT security: Challenges and solution using machine learning, artificial intelligence and blockchain technology. *Internet of Things*.

Musleh, A. S., Yao, G., & Muyeen, S. M. (2019). Blockchain Application in Smart Grid-Review and Frameworks. *IEEE Access*, 86746-86757.

Nakamoto, S. (2008). *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System.*

Noura, M., Atiquzzaman, M., & Gaedke, M. (2019). Interoperability in Internet of Things: Taxonomies and Open Challenges. *Mobile Networks and Applications*, 796-809.

Novo, O. (2018). Blockchain Meets IoT: An Architecture for Scalable Access Management in IoT. *IEEE Internet of Things Journal*, 5(2).

Pan, J., Wang, J., Hester, A., Alqerm, I., Liu, Y., & Zhao, Y. (2018). EdgeChain: An Edge-IoT Framework and PrototypeBased on Blockchain and Smart Contracts. *Computing Research Repository*.

Sarac, A., Absi, N., & Dauzère-Pérès, S. (2010). A literature review on the impact of RFID technologies on supply chain management. *International Journal of Production Economics*, 77-95.

Shafagh, H., Burkhalter, L., Hithnawi, A., & Duquennoy, S. (2017). Towards Blockchain-based Auditable Storage and Sharing of IoT Data. *CCSW '17: Proceedings of the 2017 on Cloud Computing Security Workshop* (s. 45-50). New York, USA: Association for Computing Machinery.

Sohail, M., Tabet, S., Loey, M., & Khalifa, N. (2022). Using Blockchain-Based Attestation Architecture for Securing IoT. B. Rawal, G. Manogaran, & M. Poongodi içinde, *Implementing and Leveraging Blockchain Programming* (s. 175–191). Singapore: Springer.

Tsai, C. W., Lai, C. F., Chiang, M. C., & Yang, L. T. (2013). Data mining for internet of things: A survey. *IEEE Communications Surveys and Tutorials*, 77-97.

Wood, G. (2017). *Ethereum: A Secure Decentralised Generalised Transaction Ledger EIP-150.* Ethereum Yellow Papers.

Xu, L., He, W., & Li, S. (2014). Internet of things in industries: A survey. *IEEE Transactions on Industrial Informatics*, 2233-2243.

Zhao, G., Liu, S., Lopez, C., Lu, H., Elgueta, S., Boshkoska, B. M., & Chen, H. (2019). Blockchain technology in agri-food value chain management: A synthesis of applications, challenges and future research directions. *Computers in Industry*, 83-89.

YENİ MEDYA VE HALKLA İLİŞKİLER
Kavramsal Çerçeve ve Uygulama Örnekleriyle

Editör
Dr. Esra Büdün Aydın

nobel bilimsel

YENİ MEDYA VE HALKLA İLİŞKİLER
Kavramsal Çerçeve ve Uygulama Örnekleriyle
Editör: Dr. Esra Büdün Aydın

Yayın No.: 1699
ISBN: 978-625-398-711-4
E-ISBN: 978-625-398-710-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Emine Sırakaya -emine@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Büdün Aydın, Esra.
YENİ MEDYA VE HALKLA İLİŞKİLER Kavramsal Çerçeve ve Uygulama Örnekleriyle / Editör: Esra Büdün Aydın
1. Basım, XII + 192 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin yok.
ISBN: 978-625-398-711-4
E-ISBN: 978-625-398-710-7
1. Yeni Medya 2. Halkla İlişkiler 3. Sosyal Medya

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL DANIŞMA VE HAKEM KURULU ..... **iii**
BÖLÜM YAZARLARI ..... **v**
ÖN SÖZ ..... **xi**

"YENİ" ODAĞINDA MEDYA VE HALKLA İLİŞKİLERİN EKOSİSTEMİ **1**
Esra Büdün Aydın

Giriş 1
1. İletişim Teknolojilerinin Bir Getirisi Olarak Yeni Medya 2
2. Halkla İlişkilerin Neliği: Dünü, Bugünü ve Geleceği 6
3. 21. Yüzyılda Halkla İlişkilerin Dijitalleşen Yeni Yüzü 9
Sonuç 13
Kaynakça 14

YENİ MEDYA EKSENİNDE KURUMSAL İLETİŞİMDE YAŞANAN DEĞİŞİM: DİJİTAL KURUMSAL İLETİŞİM **15**
Mükerrem Önlü

Giriş 15
1. Dijital Devrimin Öznesi: Yeni Medya 16
2. Rekabetin Anahtarı: Kurumsal İletişim 18
3. Yeni Medya Ekseninde Değişen Kurumsal İletişim Pratikleri 21
Sonuç 25
Kaynakça 26

DİJİTAL DÜNYADA HALKLA İLİŞKİLER VE SOSYAL MEDYANIN ROLÜ: ASELSAN, HAVELSAN VE BAYKAR ÖRNEĞİ **29**
İbrahim Yıldız

Giriş 29
1. İnternet Teknolojileri ve Dijital Halkla İlişkiler 30
2. Halkla İlişkiler ve Sosyal Medya 32
3. Araştırmanın Metodolojisi 37
3.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Sınırlılıkları 37
3.2. Araştırmanın Yöntemi 38
3.3. Araştırma Bulguları 38
3.3.1. Aselsan Twitter ve Instagram Analizi 42

3.3.2. Havelsan Twitter ve Instagram Analizi 46
3.3.3. Baykar Twitter ve Instagram Analizi 49
Sonuç 53
Kaynakça 55

ULUSLARARASI DİJİTAL HALKLA İLİŞKİLER VE ALGI YÖNETİMİ: 2023 Kahramanmaraş-Pazarcık Depremi Sonrasında TİKA'nın Sosyal Medya Kullanımına Yönelik Bir Değerlendirme 57
Ahmet Aydın

Giriş 57
1. Halkla İlişkilerin Kavramsal Çerçevesi 58
1.1. Dijitalleşen Halkla İlişkiler 60
1.2. Uluslararası Çerçevede Halkla İlişkiler 62
2. Algı Yönetimi 64
3. Araştırma Metodolojisi 65
4. Bulgular 66
Sonuç 75
Kaynakça 76

POLİTİK HALKLA İLİŞKİLERİN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ: HABİTUS 79
Ayşegül Eryılmaz Çetinkaya

Giriş 79
1. Habitus 'un Dijital Uyarıcısı: Yeni Medya 79
2. Politik Halkla İlişkilerin Dijital Dönüşümü 84
3. Sosyal Sermaye ve Yeni Medya Teknolojileri 89
4. Kamuoyu ve Sahte Gerçeklik 91
5. Eleştirel Kuramlar Ekseninde Politik Halkla İlişkiler 95
Sonuç 97
Kaynakça 98

KURUMSAL İMAJ YÖNETİMİNDE HALKLA İLİŞKİLER ARACI OLARAK INSTAGRAM KULLANIMI: KADIKÖY BELEDİYESİ ÖRNEĞİ 101
Damla Akar

Giriş 101
1. Kurumsal İmaj Kavramına Genel Bir Bakış 102
2. Kurumsal İmajın Yönetilmesinde Halkla İlişkiler Faaliyetleri 104
3. Kurumsal İmajın Yönetilmesinde Sosyal Medya Kullanımı 106

4. Çalışmanın Araştırma Tasarımı 108
4.1. Amaç ve Yöntem 108
5. Bulgular 109
Sonuç 115
Kaynakça 118

YENİ MEDYA VE KURUMSAL İTİBAR YÖNETİMİ 121
Sevda Yalçın

Giriş 121
1. Yeni Medya Kavramı ve Yeni Medyanın Temel Özellikleri 122
1.1. Yeni Medyanın Temel Özellikleri 125
1.2. Yeni Medyayı Geleneksel Medyadan Ayıran Özellikler 126
2. Kurumsal İtibar Kavramı 129
2.1. Kurumsal İtibarın Yapısını Oluşturan Ögeler 133
3. Kurumsal İtibarın Önemi 134
4. Dijital Ortamda Kurumsal İtibar Yönetimi 136
Sonuç 141
Kaynakça 142

YENİ MEDYA GÖZÜNDEN KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUĞA BAKIŞ: INSTAGRAM ÖZELİNDE "OMO İYİLİK İÇİN KİRLENMEK GÜZELDİR" KAMPANYASI ANALİZİ 145
Tutku Dinar Dizdar

Giriş 145
1. Kurumsal Sosyal Sorumluluk 146
2. Kurumlar Neden Sosyal Sorumluluk Bilincine Sahip Olmalıdır? 149
3. Yeni Medya ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk 151
4. OMO Markasının Kurumsal Sosyal Sorumluluk Instagram İncelemesi 154
Sonuç 157
Kaynakça 158

MARKA İLETİŞİM SÜREÇLERİNDE SOSYAL MEDYA KULLANIMI: TİKTOK ÖRNEĞİ 161
Ezgi Güneş - Selime Gümüş

Giriş 161
1. Marka İletişimi ve Markaların Sosyal Medya Kullanımının Önemi 162
1.1. Marka İletişimi 162
1.2. Markaların Sosyal Medya Kullanımının Önemi 162
2. TikTok 164

2.1. Sosyal Medya Platformları İçerisinde TikTok 166
2.2. TikTok'un Kullanıcı Özellikleri 168
3. TikTok Platformunun Markalar Bağlamında Değerlendirilmesi 170
3.1. Marka Tarafından Oluşturulan İçerikler 173
3.2. Influencer Tarafından Oluşturulan İçerikler 176
3.3. TikTok Reklamları 180
Sonuç 186
Kaynakça 188

“YENİ” ODAĞINDA MEDYA VE HALKLA İLİŞKİLERİN EKOSİSTEMİ

Esra Büdün Aydın

Giriş

Yeni medya küresel ölçekte iletişimi, toplumu ve kültürü dönüştüren en önemli unsurlardan biridir. Bununla birlikte kişi veya kurumsal markalar da yeni medya araçlarını kullanarak hedef kamuları üzerinde etki sahibi olmak istemektedirler. Günümüz dijital çağında, ağ bağlantıları vasıtasıyla birbirine bağlanmış ve sürekli bağlantıda bulanan her birey, medya ile var olma çabasına girmiştir. Bu varoluş arzusu çeşitli dijital mecralarda, sosyal medya uygulamalarında veya mobil uygulamalarda içerik üretme şeklinde kendini göstermektedir. İçerik üretmenin yanında medyanın en önemli işlevleri arasında yer alan bilgi ve haber alma ihtiyacı bireyler ve kurumlar tarafından yeni medya araçları vasıtasıyla karşılanmaktadır.

Dijital uzamla birlikte medya araçlarının bütünleşmesi, birbirinden farklı olan iletişim kanallarının birleşmesi ve bir iletişim aracının çoklu işlevleri bir araya getirmesi söz konusu olmuştur. Çoklu medya ortamlarında bireylerin ve kurumların iletişim ve etkileşim kurması, bireysel anlamda medya ile ne yapacaklarına karar veren tüketici profillerini ortaya çıkarmış ve kullanıcıları medya karşısında aktif konuma getirmiştir. Bireylerin birbirine dijital ağlarla bu denli bağlı olduğu bu çağda, kurumsal anlamda markalar da bu bağlantıyı göz ardı edememektedir. Bu nedenle yeni medya ve halkla ilişkiler ikilisi birbirinden ayrı düşünülemez. Hedef kitleleriyle etkili bir iletişim kurmak isteyen halkla ilişkiler uygulayıcıları sürekli değişme potansiyeline sahip dış çevreyi hatta iç çevreyi izleyebilmek için yeni medya kanallarını kullanmak zorundadır. Çünkü günümüz toplumunun ‘Ağ Toplumu’ niteliği göstermesi, dijital ortamda var olmak isteyen birey veya kurumların, kimlik, imaj, itibar ve iletişimlerini dijital olarak yönetebilmelerini gerektirmektedir. Bu kapsamda çalışmada We Are Social Dijital 2023 Raporu’na değinerek, hâlihazırda ülkemizde ve dünyada internet kullanım oranları ve kullanım amaçlarına yönelik bir değer-

Kaynakça

Babür Tosun, N. ve Çerçi, M. (2016). Halkla İlişkiler Disiplinini Tanımlamak. İçinde The Practice of Public Relations, Pearson (Seitel, F.P.), (Çev. Ed. Seda Mengü),12. Basım Nobel Yayınevi.

Binark, M. (2007). Yeni Medya Çalışmalarında Yeni Sorular Ve Yöntem Sorunu. İçinde Yeni Medya Çalışmaları. (Ed. Mutlu Binark). Ankara: Dipnot Yayınları.

Binark, M., & Löker, K. (2011). Sivil Toplum Örgütleri İçin Bilişim Rehberi. Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi.

Broom, G. M., & Sha, Bey-Ling. (2013). Cutlip and Center's Effective Public Relations. Pearson Education:England.

Castells, M. (2010). The Rise of the Network Society (Cilt I). West Sussex: Wiley-Blackwell.

Chandler, D., & Munday, R. (2018). Medya ve iletişim sözlüğü. (Çev. B. Taşdemir) İstanbul: İletişim Yayınları.

Howard, P. N., & Parks, M. R. (2012). Social Media and Political Change: Capacity, Constraint, and Consequence. Journal of Communication, 62(2), 359-362.

IPRA. (2023). A new definition of public relations. https://www.ipra.org/member-services/pr-definition/. Erişim Tarihi: 06.07.2023.

Manovich, L. (2002). The Language Of New Media, Cambridge: Massachusetts Institute of Technology.

Oxford Learner's Dictionaries. (2023). Public Relations ?. https://www.oxfordlearner sdictionaries.com/definition/english/public-relations?q=public+relations Erişim tarihi: 06.07.2023.

The Changing World Of Digital In 2023, https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/ Erişim tarihi: 21 Haziran 2023.

Van Dijk, J. (2005). The Network Society- Social Aspects of New Media- SAGE Publications.

We Are Social Dijital 2023 Global ve Türkiye Raporu Yayınlandı! https://omgiletisim.com/we-are-social-dijital-2023-global-ve-turkiye-raporu-yayinlandi/ Erişim Tarihi 21 Haziran 2023.

YENİ MEDYA EKSENİNDE KURUMSAL İLETİŞİMDE YAŞANAN DEĞİŞİM: DİJİTAL KURUMSAL İLETİŞİM

Mükerrem Önlü

Giriş

1980'li yıllardan itibaren internetle başlayan Dijital Devrim ekonomik, toplumsal, teknolojik ve politik tüm yapıları derinden etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir. İnternet ile işletme politikalarından iş yapış şekillerine, gündelik yaşamdan iletişim tarzlarına kadar toplumsal yaşamı şekillendiren her alanda ortaya çıkan bu değişim, "yeni" olarak adlandırılan bir süreci beraberinde getirmiştir. "Yeni" nitelendirmesinin en keskin örneği ise iletişim araçlarında karşımıza çıkmaktadır. İletişim araçlarının eski ve yeni olarak ayrılmasında belirleyici faktör teknolojik yeniliklerdir. Dijital dünyanın kapılarını açan teknik alt yapı özellikleri, internet, ağ yapılanması ve Web 2.0 teknolojileri yaşadığımız çağı sanal bir evrene dönüştürmüştür. Sosyal medya, sanal gerçeklik, çevrim içi sohbet ve dijital oyun gibi alanları kapsayan yeni medya; milyonlarca kullanıcının bu araçları aktif olarak kullanmasıyla yeni bir iletişim kültürünün oluşmasını sağlamıştır.

Yeni medyanın kaynaklık ettiği yeni iletişim kültürünün aktörlerinden biri de kurumlardır. Kurumlar, varlıklarını devam ettirebilmek ve rekabet avantajı elde edebilmek için yeni iletişim kültürünün bir parçası olmak durumundadır. Kurumların, bu yeni kültürün içinde başarılı bir şekilde varlık gösterebilmeleri ise bir yönetim işlevi olarak kurumsal iletişimden geçmektedir. Bu bağlamda kurumsal iletişim; farklılaşmak, değer yaratmak, iç ve dış hedef kitleleri ile güven ve sadakat temeline dayalı diyalog kurmak isteyen tüm kurumlar için hayati öneme sahip olan unsurların başında gelmektedir. Günümüzde kurumlar; imaj ve itibar yaratmak, tüm hedef kitleler ile etkin iletişim kurabilmek, teknolojik yeniliklerle her gün değişen dünyada ayakta kalabilmek ve

larıyla kurdukları iletişimde geleneksel iletişim araçlarının yanında yeni medya temeline dayanan dijital ortamları da faaliyet alanlarına dâhil ederek diyalogsal iletişim imkânlarını artırmıştır.

Kurumlar açısından sosyal medyanın en önemli gücü şüphesiz ki birbirinden farklı beklentileri, değer yargıları, yaşayışları olan çeşitli hedef kitleler ile etkileşime geçmeyi mümkün kılmasıdır. Bugün bireyler herhangi bir konuda bilgi edinmek, gelişmeleri takip etmek için ilk kaynak olarak internete veya sosyal medyaya başvurmaktadır. Bu durumda kurumlar, olumsuz bir algıya sebep olmamak adına kendileri hakkında internette ulaşılacak bilgilerin güvenirliliğinin sağlanmasına özen göstermeli, hedef kitleler ile şeffaf ve tutarlı iletişim kurmalıdır. Unutulmamalıdır ki sosyal medya önemsiz gibi görünen bir olumsuzluğun krize dönüşmesine imkân yaratan bir ortamdır. Bu bağlamda sosyal medyada yer alan kurumların bu ortamları titizlikle yönetmesi son derece önemli bir sorumluluktur.

Kaynakça

Akıncı Vural, Z. B. & Bat, M. (2018), *Teoriden Pratiğe Kurumsal İletişim*, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Argentı, P. A. (2009), *Corporate Communications*, Fifth Edition, New York: Mcgraw-Hill.

Ayhan Yılmaz, R. & Doruk Şahin, Ö. (2019), Post-Truth Dönemde İtibarı Korumak: Sosyal Medyada Marka Krizleri Üzerine Bir İnceleme, *Kurgu*, Prof. Dr. Alaeddin Asna Anısına Yeni Zamanlar Ve Halkla İlişkiler Sempozyumu Özel Sayısı, 27(4), 137-157.

Balmer, J. M. T. & Gray, E. R. (2000), Corporate Identity And Corporate Communications: Creating A Competitive Advantage, *Industrial And Commercial Training*, 32(7), 256-261.

Baygül Özpınar, Ş. B. (2021), "Yeni" Teknolojiler Ve Kurumsal İletişimin Yeni Araçları, *Etkileşim*, 7, 150-168.

Bekman, M. & Soncu, A. G. (2020). Halkla İlişkiler Modellerinde Yeni İletişim Kanallarının Kullanımı, *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 3(2), 191-203.

Binark, M. & Löker, K (2011), *Sivil Toplum Örgütleri İçin Bilişim Rehberi*, Ankara: Stgm.

Chrıstensen, L. T. & Cornelıssen, J. (2010), Bridging Corporate And Organizational Communication: Review, Development And A Look To The Future. *Management Communication Quarterly*, *25*(3) 383-414.

Çelik, Y. & Ilgın, H. Ö. (2019), Yeni Medyada Kurumsal Sosyal Sorumluluk Üzerine Bir Analiz, *E-Journal Of New Media / Yeni Medya Elektronik Dergi – Ejnm*, 3(2), 164-177.

Elvıng, W. J. L. (2012), Corporate Communication Positioned Within Communication Studies-Corporate Communications, An International Journal: The Journal And İts History, Scope And Future Developments, *The Review Of Communication*, 12(1), 66-77.

Geray, H. (2003), *İletişim Ve Teknoloji Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları*, Ankara: Ütopya Yayınevi.

Goodman, M. B. (2006), Corporate Communication Practice And Pedagogy At The Dawn Of The New Millennium, *Corporate Communications: An International Journal*, 11(3), 196-213.

Grunıg, J. E. (2009), Paradigms Of Global Public Relations İn An Age Of Digitalisation. *Prism* 6(2), 1-19.

Güven, S. (2016), Kurumsal İletişim Bağlamında Kurumsal Sosyal Sorumluluk Ve Etik İlişkisi, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 26, 133-154.

Hearn, G., Foth, M. & Gray, H. (2008), Applications And Implementations Of New Media İn Corporate Communications An Action Research Approach, *Corporate Communications: An International Journal*, 14(1), 49-61.

Kaplan, A. M. & Haenlein, M. (2010), Users Of The World, Unite! The Challenges And Opportunities Of Social Media, *Business Horizons,* 53. 59-68.

Karayel Bilbil, E. & Kasar, A. (2019), Kurumsal İletişim Yönetiminde Kurum Ve Hedef Kitle İlişkisi Bağlamında Geribildirimin Yeniden Tanımlanması: Literatür İncelemesi, *Connectist: Istanbul University Journal Of Communication Sciences*, 57, 85-124.

Kazaka, O. (2013), Added Value Model: Model Of The Corporate Communication In Social Media, *Journal Of Economics, Business And Management,* 1(3), 224-228.

Köseoğlu, Ö. & Köker, N. E. (2014), Türk Üniversiteleri Twıtter'ı Diyalogsal İletişim Açısından Nasıl Kullanıyor: Beş Türk Üniversitesi Üzerine Bir İçerik Analizi, *Global Media Journal: Tr Edition*, 4(8), 213-239.

Lee, S. M., Hwang, T. & Lee, H. H. (2006), Corporate Blogging Strategies Of The Fortune 500 Companies, *Management Decision*, 44(3), 316-334.

Manovıch, L. (2001), *The Language Of New Media*, Cambridge: The Mıt Press.

Matthews, L. (2010), Social Media And The Evolution At Corporate Communications. *The Elon Journal Of Undergraduate Research İn Communications,* 1(1), 17-23.

Mavnacıoğlu, K. (2018). *Kurumsal İletişimde Sosyal Medya Yönetimi*, 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.

Mayfıeld, A. (2008), *What Is Social Media?,* An E-Book By Antony Mayfield From İcrossing.

Okay, A. & Okay, A. (2007), *Halkla İlişkiler Kavram, Strateji Ve Uygulamaları*, Genişletilmiş Üçüncü Basım, İstanbul: Der Yayınları.

Oltarzhevskyı, D. O. (2019), Typology Of Contemporary Corporate Communication Channels. *Corporate Communications: An International Journal,* 24(4), 608-622.

Rajhans, K. (2009), Effective Organizational Communication: A Key To Employee Motivation And Performance, *Interscience Management Review*, 2(2), 145-149.

Uzunoğlu, E., Onat, F. Aşman Alikılıç, Ö. & Yeygel Çakır, S. (2009), *İnternet Çağında Kurumsal İletişim*, İstanbul: Say Yayınları.

Van Riel, C. B. M. & Fombrun, C. J. (2007), *Essentials Of Corporate Communications*, New York: Routledge.

Van Dijk, J. (2018), *Ağ Toplumu*, İkinci Baskı, İstanbul: Kafka.

Yengin, D. (2014), *Yeni Medya Ve Dokunmatik Toplum*, 2. Baskı, İstanbul: Der'in Yayınları.

Yılmaz, N. Ve Aktaş, H. (2020), Kurumsal İletişimde Diyalojik Sosyal Medya Kullanımı: Vakıf Ve Devlet Üniversiteleri Açısından Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 299-318.

Yüksel, Y. (2018), Kurumsal İletişim Üzerine: Geçmişi, Bugünü ve Geleceği, *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 6(13), 13-39.

DİJİTAL DÜNYADA HALKLA İLİŞKİLER VE SOSYAL MEDYANIN ROLÜ: ASELSAN, HAVELSAN VE BAYKAR ÖRNEĞİ

İbrahim Yıldız

Giriş

Uygulamalı bir yönetim ve iletişim disiplini olan halkla ilişkiler, son yıllarda hızla gelişen ve yayılan iletişim teknolojilerinden büyük oranda etkilenmiştir. Yeni iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler ve dijitalleşme, halkla ilişkiler faaliyetlerinde değişime neden olmuş, 2000'li yılların başlarında Web 2.0 teknolojisi ile ivme kazanan internet pek çok alanda kullanıldığı gibi halkla ilişkiler faaliyetlerinde de kullanılmıştır. İnternetin sunduğu imkânlar sayesinde halkla ilişkiler, geleneksel yöntemlerin ulaştığı sınırları aşmış ve daha geniş halk kitlelerine ulaşmıştır. Dijital iletişim kanalları ve internet teknolojisi aracılığı ile gerçekleştirilen ve halkla ilişkiler faaliyetlerine yeni bir biçim kazandıran bu yeni iletişim biçimi dijital halkla ilişkiler olarak adlandırılmaktadır (Şirzad ve Turancı, 2019: 422-423; Vercic, Vercic & Sriramesh, 2015: 142). Dijital teknolojilerin ortaya çıkardığı yeni uygulamalar dijital halkla ilişkiler faaliyetlerinde kullanılacak araçların sayısını artırmıştır. İletişim teknolojilerine eklenen yeni araçlar karşılıklı iletişime imkân sağlayan yapısı ile yeni bir iletişim biçimini gerekli kılmıştır.

Bir kuruluşun diğer kuruluşlarla ve paydaşlarla ilişkiler kurmaya, kuruluşun itibar ve imajını yönetmeye odaklanan bir iletişim süreci olarak halkla ilişkiler, yeni teknolojilerin ve dijital yaşamın getirdiği iletişim araçlarına uyum sağlamak durumundadır (Reitz, 2012: 42-43). Halkla ilişkiler uygulamaları için daha önce kullanılan gazete, televizyon gibi geleneksel araçların yerini bugün dijital teknolojilere dayalı web siteleri, bloglar, çevrim içi ortamlar ve sosyal medya gibi araçlar almıştır. Kullanıcı merkezli ve katılımcı yapısı ile Web 2.0 teknolojilerinin ürünü olarak çevrim içi ortamlar ve sosyal medya platformları dijital dünyada kullanıcılarını daha aktif bireyler konumuna geti-

Kaynakça

Alexander, D. M. (2016). What Digital Skills Are Required by Future Public Relations Practitioners and Can The Academy Deliver Them?, *PRism,* 13(1), 1-13.

Aselsan (2023). *Hakkımızda,* https://www.aselsan.com/tr/hakkimizda (06.04.2023).

Baykartech (2023). Biz Baykarız, https://baykartech.com/tr/biz-baykariz/ (06.04.2023).

Choudhury, N. (2014). World Wide Web and Its Journey from Web 1.0 to Web 4.0, *International Journal of Computer Science and Information Technologies*, Vol. 5 (6), 8096-8100.

Fawkes, J. (2004) What is Public Relations?, Ed. Alison Theaker, Second edition, *The Public Relations Handbook*, 3-17, Routledge.

Gifford, J. (2010). Digital Public Relations: E-Marketing's Big Secret, *Continuing Higher Education Review*, Vol. 74, 62-72.

Gregory Herbert, E. (2005). Digital Public Relations: A New Strategy in Corporate Management, *Nsukka Journal of The Humanities,* No.15, 135-143.

Grunig, J. E. & Hunt, T. (1984). *Managing Public Relations*, Holt, Rinehart and Winston.

Guidry J. D. vd., (2015). An Analysis of Instagram Images About The 10 Largest Fast Food Companies, *Corporate Communications: An International Journal*, Vol. 20 No. 3, 344-359.

Hanna, R., Rohm, A. & Crittenden, V. L. (2011). We're All Connected: The Power of The Social Media Ecosystem, *Business Horizons*, (54), 265—273.

Havelsan, (2023). *Şirket Profili*, https://www.havelsan.com.tr/kurumsal/hakkimizda/sirket-profili (06.04.2023).

Heath, R. L. (2000). A Rhetorical Enactment Rationale for Public Relations: The Good Organization Communicating Well, *Handbook of Public Relations*, Ed. Robert L. Heath, Sage Publications.

Huang, C. Y., Wu, F. & Huang, Q. (2017). Does Research on Digital Public Relations Indicate a Paradigm Shift? An Analysis and Critique of Recent Trends, *Telematics and Informatics*, (34), 1364–1376.

Huey, L. S. & Yazdanifard, R. (2014) How Instagram Can Be Used As a Tool in Social Networking Marketing, Center for Southern New Hampshire University (SNHU) 7 (4), 122-124.

Khang, H., Ki, E-J. & Ye, L. (2012). Social Media Research in Advertising, Communication, Marketing, and Public Relations, 1997–2010, *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 89(2) 279–298.

Krippendorff, K. (2003). *Content Analysis An Introduction to Its Methodology*, Second Edition, Sage Publications.

Lietsala K. & Sirkkunen, E. (2008). *Social Media Introduction to The Tools and Processes of Participatory Economy*, University of Tampere.

Permatasari, A. N. vd. (2021). Digital Public Relations: Trend and Required Skills, *Jurnal ASPIKOM*, Vol. 6, No. 2, July, 373-386.

Reitz, A. (2012). Social Media's Function in Organizations: A Functional Analysis Approach, *Global Media Journal*, Volume 5, Issue 2, 41-56.

Schell, B. H. (2007). *The Internet and Society: A Reference Handbook*, ABC-CLIO Inc.

Seitel, F. P. (2017). *The Practice of Public Relations*, 13th Edition, Pearson.

Şirzad, N. & Turancı, E. (2019). Dijital Halkla İlişkiler ve Müşteri İlişkileri Yönetimi: Şikayet Yönetimi Bağlamında Memnuniyet Unsurlarının İncelenmesi, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (AKİL) Haziran (31), 421-443.

Ting, H. vd. (2015). Beliefs about The Use of Instagram: An Exploratory Study, *International Journal of Business and Innovation*. Vol. 2, Issue 2, 15-31.

We Are Social (2023). *Digital 2023 Global Overview Report*, https://weareso cial.com/us/blog/2023/01/digital-2023/ (03.04.2023).

Vercic, D., Vercic, A. K. & Sriramesh, K. (2015). Looking for Digital in Public Relations, *Public Relations Review*, (41), 142–152.

ULUSLARARASI DİJİTAL HALKLA İLİŞKİLER VE ALGI YÖNETİMİ: 2023 Kahramanmaraş-Pazarcık Depremi Sonrasında TİKA'nın Sosyal Medya Kullanımına Yönelik Bir Değerlendirme

Ahmet Aydın

Giriş

Uluslararası halkla ilişkiler ve algı yönetimi küreselleşerek sınırların ortadan kalktığı bir dünyada kritik öneme sahiptir. İnternet ve sosyal medya teknolojilerindeki gelişim ile birlikte bireyler; kuruluşlar ve ülkeler hakkında arzu ettikleri bilgilere hızlıca ulaşılmaktadır. Bu da şirketlerin, hükûmetlerin ve diğer kuruluşların çevrim içi itibarlarını yönetmelerinin ve olumlu bir imaj oluşturup sürdürmelerinin önem ve gerekliliğini ortaya koymaktadır. Dijital halkla ilişkilerde öncelik, hedef kitleler ile ilişkiler kurmak, itibar oluşturmak ve kamuoyu yaratmak için medya, sosyal medya ve web siteleri gibi çevrim içi kanalları kullanmaktır.

Halkla ilişkilerin dijital araçlarını uluslararası arenada kullanarak algıyı etkin bir şekilde yönetebilmesi, bu kanalla kuruluşların çevrim içi itibarlarını yönetmeleri ve günümüz dijital dünyasında en gerekli argümanlardandır. Kuruluşlar dijital kanalları ve algı yönetimi tekniklerini etkin bir şekilde kullanarak güven inşa edebilmekte, itibarlarını geliştirebilmekte, krizleri yönetebilmekte ve küresel bir kitleye ulaşarak kamuoyunu etkileyebilmektedir. İyi bir dijital halkla ilişkiler faaliyeti, kurumları rakiplerine karşı ön plana çıkartmakta ve kendisini stratejik açıdan hem çağın gereklerine hem de geleceğe dönük olarak avantajlı konuma getirebilmektedir.

Günümüzün en etkili araçlarından olan ve hedef kitleye en hızlı şekilde ulaşılmasına olanak tanıyan sosyal medya, tüm kurumlar için büyük önem

yerel algı ve davranışlara hitap edecek şekilde uyarlanabilecek faaliyetler oluşturulmaktadır. Ayrıca kuruluşun itibarını korumak için krizlere ve zorluklara hızlı ve etkili bir şekilde yanıt verilebilecek stratejiler üretilmektir. Bu stratejilerin planlanması, uygulanması ve yönetilmesi, pek çok farklı dinamiğin aracılığı ile gerçekleşmektedir. Günümüzde ise kurumlar, uluslararası halkla ilişkiler faaliyetleri kapsamındaki algı yönetimi etkinliklerini internet tabanlı teknolojiler aracılığıyla gerçekleştirmektedir. İnternet ile birlikte sınırların dijital anlamda ortadan kalkması, kurumların hedef kitlelerine en kısa yoldan ulaşmasını sağlamıştır. Bu sayede kurumlar imaj, itibar ve algının oluşturulup sürdürülmesinde dijital araçları yoğun şekilde kullanmaktadır.

Çalışmada Türkiye Cumhuriyeti'ni uluslararası alanda temsil eden ve ülke imajına olumlu katkılar sunma misyonu üstlenen TİKA'nın 06.02.2023 tarihli Kahramanmaraş Pazarcık ve Elbistan depremi sonrasında sosyal medyadaki paylaşımları incelenmiştir. TİKA, uluslararası alanda deprem sonrası farkındalık yaratmak adına belirtilen tarih aralığında ortalama 2-3 paylaşımda bulunmuş ve bu paylaşımlar Instagram, Facebook ve Twitter hesaplarında paylaşılmıştır. Sosyal medya araçlarında daha çok bilgilendirme mesajları verilmiştir. Mesajlarında yurt dışından gelen kurtarma ekiplerine yönelik olumlu paylaşımlar yapıldığı görülmektedir. TİKA'nın sosyal medya aracı olarak en çok Instagram ve Facebook sayfalarını kullandığı saptanmıştır. Araştırmada TİKA'nın uluslararası halkla ilişkiler ve algı yönetimi kapsamında ise en çok Twitter hesaplarını kullandığı görülmüştür. Çalışma sonucunda TİKA'nın depremden sonra dijital alanda uluslararası halkla ilişkiler ve algı yönetimine gerekli önem verilmediği, paylaşımların yetersiz olduğu ve Twitter sayfaları dışında Instagram ve Facebook sayfalarında başka dillerde paylaşım yapılmadığı gözlenmiştir. Araştırmadan elde edilen veriler belirli bir zaman dilimiyle sınırlı olmasından dolayı yorumlar, beğeniler ve görüntüleme sayıları farklı zaman dilimlerinde farklılık gösterebileceğinden bulguların değişmesi olasıdır. Bu kapsamda çalışmanın ilgili literatüre ve gelecek araştırmalara katkı sunması beklenmektedir.

Kaynakça

Arğın, E. (2021). Algı, Sosyal Algı Ve Algı Yönetiminin Sosyal Medyada Kullanımı, İKSAD, 1.Baskı, Ankara.

Krippendor, K. (2004), Content Analysis An Introduction to Its Methodology, 2.Edition, Sage Publication, International Educational, Professional Publisher Thousand Oaks. London.

Siegel, P. C. (2005). Perception Management: IO's Stepchild? Low Intensity Conflict & Law Enforcement, 13(2), 117–134.

Boomsocial (2023), TİKA, https://www.boomsocial.com/Ara?s=T%C4%B0KA. Erişim Tarihi: 15 Nisan 2023

IPRA (2023), A new definition of public relations. https://www.ipra.org/member-services/pr-definition/. Erişim Tarihi: 2 Nisan 2023

Türk Dil Kurumu, (2023) Algı nedir? https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 6 Nisan 2023

İnceoğlu, M. (2011). Tutum ve Algı İletişim, Siyasal kitapevi, 6. Baskı. Ankara.

Cambridge Dictionary (2023), What is the Reputation, https://dictionary.ca mbridge.org/dictionary/english/reputation Erişim Tarihi: 10 Nisan 2023

Peltekoğlu, F. (2016) Halkla İlişkiler Nedir?, Beta Yayınevi, 9. Baskı, İstanbul.

Koçyiğit, M.(2017). Dijital Halkla İlişkiler ve Online Kurumsal İtibar Yönetimi, Eğitim Yayınevi, 1. Baskı, Konya.

Gifford, J. (2010). Digital Public Relations: E-Marketing's Big Secret, Continuing Higher Education Review, Vol, 74.

Atan, V. (2023). What Is Digital PR? Types of Digital PR, Ideas, & Strategies. https://markitors.com/what-is-digital-pr/ Erişim Tarihi: 10 Nisan 2023

Phillip, D. Ve Young P. (2009). Online Public Relations A practical guide to developing an online strategy in the world of social media, Kogan Page Limited, 2. Edition. London

Tench, R. and Yeomans, L. (2006). Exploring Public Relations. England: Prentice Hall

Yıldırım, G. (2015). 'Kültürel Diplomasi Ekseninde' Uluslararası Halkla İlişkiler Perspektifinden Kamu Diplomasisi, Beta Yayınevi, 1. Baskı İstanbul.

Fombrun, C. J., Gardberg, N. A., & Sever, J. M. (2000). The Reputation QuotientSM: A multi-stakeholder measure of corporate reputation. Journal of Brand Management, 7(4), 241–255.

POLİTİK HALKLA İLİŞKİLERİN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ: HABİTUS

Ayşegül Eryılmaz Çetinkaya

Giriş

Sınıflar arası ekonomik belirleyicilere yönelik muhalif tavrıyla yeni medya, sosyal sermaye ve sosyokültürel seviye pratiklerini uygulamaları üzerinden değiştirmiştir. Bu nedenle kamuoyu, dijital bir alanda semboller, imgeler ve stereotiplerle bireysellikten çoğul bir güce dönüşmüş, politika da bu gücü ideolojisi doğrultusunda kullanmaya devam etmektedir. Dolayısıyla politikacılar, toplumsal dünyayı algılama ve inşa etme biçimlerini, ideolojileriyle şekillendirerek yeni medya üzerinden halkla ilişkiler faaliyetleriyle kamuoyunun değerlendirme matrisini yaratabilmektedir. Böylece politika, yeni medya aracılığıyla halkla ilişkiler faaliyetlerini habitusun konumunu ayırt etmeksizin ideolojisi ekseninde uygulayabilmektedir. Çalışmada ilk olarak, eleştirel kurumlar açısından habitus yeni medya ve ideoloji ilişkisi detaylı incelenmiştir. Özellikle Walter Lippmann'ın sahte gerçeklik ve kamuoyunu kavramak, yeni medya üzerinden yapılan politik halkla ilişkiler sürecinde söz konusu sahte gerçeklikle kamuoyunun politik ideoloji tarafından yeniden inşa edilmesini anlamak açısından çalışma önem taşımaktadır. Bu çalışmada, alan yazın taraması gerçekleştirilerek, yeni medya ve politik halkla ilişkilerin bileşenleri eleştirel kuramlarla tartışılmış, sahte gerçek ile yeni medya üzerinden oluşturulan politik halkla ilişkilerin yaratabileceği potansiyel riskler ortaya konulmuştur. Söz konusu ortaya çıkabilecek riskler için proaktif çözüm önerilerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

1. Habitus 'un Dijital Uyarıcısı: Yeni Medya

Birey, kalıtımsal ve toplumsal kodlarla birlikte öğrenme sürecini devam ettirerek, kamusal alanda eğilimlerini bu kodların ekseninde şekillendirmektedir. Alpay'a göre; habitus, insanların eğilimleri ve alışılmış fiziksel hareketle-

rıcılarla şekillendiğine odaklanarak değerlendirmek gerekebilir. Çünkü yeni medya düşünce yığınlarının algoritması olarak değerlendirilmelidir ve her an ötekinin dijital içeriğine maruz kaldığımıza göre "dijital özerlik ve alana müdahale" çıkmazında heteronom olarak ilerlenebilir. Toplumun politik, ekonomik ve sosyal yapısında çoklu bir heteronomun dijital alandaki hâli, diğerlerinin özerklik arayışıyla ideolojik açıdan kesişir ve aslında bu yeni medyanın özgürce düşünme kisvesiyle doğrudan çelişkiyi yaratabilir. Birey, dijital bir alan içerisinde siyasi partilerin ideolojileriyle şekillenirken habitusun topluma uyum sağlama çabasına benzer yönelimleri bu mecrada gösterebilir.

Kaynakça

Adkins, L. (2011), *Practice as temporalisation: Bourdieu and economic crisis*, (Eds.: S. Susen and B. Turner), *The legacy of Pierre Bourdieu: critical essays*, s.347-366, Anthem Press.

Alpay, H.A. (2022), *Pierre Bourdieu: yapısal akılda habitus*. Abant sosyal bilimler dergisi 22(3): 982-992.

Alver, F. (2003), *Basında yabancı tasarımı ve yabancı düşmanlığı*, İstanbul: Der Yayınları.

Aziz, A. (2003), *Siyasal iletişim*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Bourdieu, P. (1977), *Structures and the habitus*, (R. Nice, Çev), *Outline of a theory of practice* (Cambridge Studies in Social and Cultural Anthropology), s.72-95, Cambridge: Cambridge University Press.

Bourdieu, P. (1983), *Ökonomisches kapital, kulturelles kapital, soziales kapital*, Hrsg: Kreckel, R. *Soziale Ungleichheit, Soziale Welt,* Sonderband 2. Göttingen, s. 183-198.

Bourdieu, P. (1994), *Rethinking the state: Genesis and structure of bureaucratic field*, *sociological theory,* Cilt 12, No 1, 1994, s. 1-18.

Bauman, Z. (2012*), Küreselleşme: toplumsal sonuçları*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bennett, W. L. (2000), *Politik illüzyon ve medya*, (S. Say, Çev.), İstanbul: Nehir Yayınları

Bourdieu, P. (2000), *Volume I,* Derek Robbins (Ed.) s. 87-116. *Theory And Society* Vol.14, S. 745-775.

Bourdieu, P. (2002). *Questions de sociologie*. Paris: Les editions de Minuit.

Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (1992). *Réponses, pour une anthropologie reflexive*, Paris: Éditions du Seuil.

Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (2003), *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, (N. Ökten, Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Cruz, J. (1996), *Habitus, solidarity, and authority, gentlemen, bourgeois, and revolutionaries: political change and cultural persistence among the Spanish dominant groups,* 1750–1850, s.169-207, Cambridge: Cambridge University Press.

Eagleton, T. ve Bourdieu, P. (1992), *Doxa & common life. New Left Review,*

Erdoğan, İ. (2006), *Teori ve pratikte halkla ilişkiler*, Ankara: Erk.

Fowler, B. (2020), *Pierre Bourdieu on social transformation, with particular reference to political and symbolic revolutions*, *Theory & society*, 49, s.439-463.

Grange, J. (2009). *L' habitus, de la philosophie à la sociology et retour.* In M. Lescourret (Ed.), *Pierre Bourdieu. Un philosophe en sociology* (pp. 33-63). Paris: PUF.

Gorski, P. S. (2015), *Bourdieu ve tarihsel analiz*, İstanbul:Heretik Yayıncılık.

Harsin, J. (2015). *Regimes of Post- Truth, Post- Politics, and Attention Economies, Communication, Culture & Critique,* 8(2), 327-333

Hall, S. (2000). "*Cultural identity and diaspora*". Nicholas Mirzoeff (der.). *Diaspora and Visual Culture. Representing Africans and Jews,* London: Routledge. 21-33.

Huang, Y. C., WU, F. ve Huang, Q. (2017), *Does research on digital public relations indicate a paradigm shift? An analysis and critique of recent trends.* Telematics and Informatics, 34(7), s.1364-1376.

İnal, M. A. (1996), *Haberi okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları

Jackson, P. (2008), *Pierre Bourdieu, the cultural turn and the practice of international history, Review of international studies*, 34(1), s.155-181.

Jourdain, A. ve Naulin, S. (2011), *Pierre Bourdieu'nün kuramı ve sosyolojik kullanımları.* (Ö. Elitez, Çev.), Ankara: İletişim .

Kaplan, A. M. ve Haenlein, M. (2010), *Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media.* Business Horizons, 53(1), s.59-68.

Kent, M. L. ve LI, C. (2020), *Toward a normative social media theory for public relations.* Public Relations Review, 46(1), 101857.

Kögler, H. (2011), *Overcoming semiotic structuralism: Language and habitus in Bourdieu*, (Eds.: S. Susen and B. Turner), *The legacy of Pierre Bourdieu: Critical Essays*, s.271-300, Anthem Press.

Lippmann, W. (1998) *Public opinion (with a new introduction by Michael Curtis).* New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers.

Lippman, W. (2020), *Kamuoyu.* (O.D. Yılmaz, Çev.), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

McNair, B. (2011) *Introduction political communication*, London: Routledge.

Oktay, M. (2002), *Politikada halkla ilişkiler*, İstanbul, Derin Yayınları.

Örs, H. B. (2014), *İdeoloji: Karmaşık Dünyayı Anlaşılır Kılmak, Modern Siyasal İdeolojiler*, (der. Birsen Örs), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.10

Smith, M. (1987), *Publishing qualitative research*, American educational research journal, 24(2), s.173- 183.

Wang, Y., Cheng, Y. ve Sun, J. (2021), *When public relations meets social media: A systematic review of social media related public relations research from 2006 to 2020*. Public Relations Review, 47(4), 102081.

KURUMSAL İMAJ YÖNETİMİNDE HALKLA İLİŞKİLER ARACI OLARAK INSTAGRAM KULLANIMI: KADIKÖY BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

Damla Akar

Giriş

Kurumların hedef kitleler nezdinde sahip oldukları imajın oluşturulmasında halkla ilişkiler çalışmaları önemli bir yer tutmaktadır. Halkla ilişkiler alanında yaşanan dijital gelişmeler ve ortaya çıkan yeni iletişim araçları, kurumların hedef kitleleri ile olan ilişkilerinin sürdürülmesi ve imaj ile itibar yönlü halkla ilişkiler çalışmalarının gerçekleştirilmesinde önemli değişimlere yol açmıştır.

İnternet alanında meydana gelen değişimler ve sosyal medya platformlarının yaygınlaşması halkla ilişkiler çalışmaları için de önemli avantajlar sağlamıştır. Kurumların kendilerini ifade edebilecekleri yeni alanlar ortaya çıkarken bu ortamlarda verilecek mesajların kontrol edilebilmesi ve hedef kitlelere yönelik stratejik çalışmalar yürütebilmek de mümkün hâle gelmiştir. Ayrıca bu ortamlardan kısa sürede alınabilecek geri bildirimler ile iletişim stratejisi güçlendirilebilmekte ve kurumlar için yol gösterici çıktılar elde edilmektedir.

Hakla ilişkilerin dijital alanda yaşadığı bu gelişmeler kurumsal imaj yönetiminde de önemli avantajlar sağlamaktadır. Olumlu imaj algısının oluşturulması ve uzun vadede kuruma yönelik olumlu bir itibar yaratılması için stratejik iletişim çalışmaları büyük önem taşımaktadır. Olumlu imaj ve itibara yönelik yürütülen çalışmalarda proaktif bir iletişim tarzının benimsenmesi önemli bir gerekliliktir (Okay ve Okay, 2015: 422). Başarılı bir imaj yönetimi için kurumun mevcut durumunun başarılı bir analizi ve geliştirilecek stratejilerin de bu analizler ışığında kurumun tüm değerleri ile bütünlük sergileyecek şekilde oluşturulması gerekmektedir (Akım, 2022).

Kaynakça

Akım, F. (2022), *İmaj Yönetimi*, İstanbul: Der Yayınları.

Alikılıç, Ö. A. (2011), *Halkla İlişkiler 2.0 Sosyal Medyada Yeni Paydaşlar, Yeni Teknikler*, Ankara: Elif Yayınevi.

Asna, A. (2012), *Kuram ve Uygulamada Halkla İlişkiler*, İstanbul: Pozitif Yayınları.

Aydınalp, G. I. (2014), Halkla ilişkilerde imaj yönetimi, G. I. Aydınalp içinde, *İmaj Üretimi* (s. 1-16), Ankara: Nobel Yayınları.

Bakan, Ö. (2011), Kurumsal kimlik ve imaj, A. Kalender, M. Fidan içinde, *Halkla İlişkiler* (s. 289-310), Konya: Tablet Yayınları.

Chipcase, J., Theakaer A. (2005), İnternetin halkla ilişkiler alanında etkili bir şekilde kullanımı, A. Theaker içinde, *Halkla İlişkilerin El Kitabı* (s. 357-391), İstanbul: MediaCat.

Değerli, A. (2016), Ağ toplumunun iletişimi ekseninde yerel yönetimlerin sosyal medya kullanım düzeyi: Kadıköy belediyesi örneği, *Öneri Dergisi*, *12*(46), 63-80.

Dowling, G. R. (2004), Corporate reputations: Should you compete on yours?, *California Management Review*, *46*(3), 19-36.

Engin, E. (2014), Kurumsal imajı çerçevesinde kimlik, imaj ve itibar ilişkisine genel bir bakış, G. I. Aydınalp içinde, *İmaj Üretimi* (s. 1-16), Ankara: Nobel Yayınları.

Instagram (2023), *Kadikoybelediye*, 7 Ocak 2023 tarihinde, instagram sitesi: https://www.instagram.com/kadikoybelediye/ adresinden alındı.

Instagram (2023), *Beylikduzubelediye*, 7 Ocak 2023 tarihinde, instagram sitesi: https://www.instagram.com/beylikduzubelediye/ adresinden alındı.

Instagram (2023), *Pendikbelediyesi*, 7 Ocak 2023 tarihinde, instagram sitesi: https://www.instagram.com/pendikbelediyesi/ adresinden alındı.

İrak, H. (2021), Dijitalizasyon ve halkla ilişkiler: Literatür üzerine teorik bir inceleme, *Ahi Evran Akademi*, *2*(1), 122-132.

Kahveci, S. (2021), Kurumsal imaj ve itibarda uygulanan stratejik iletişimin sosyal medyada yansıması: Türk Hava Yolları, *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, *4*(2), 154-176.

Koçyiğit, M., Çakırkaya, M. (2019), Dijital pazarlama iletişimi bağlamında eWOM arama motivasyonları ile online kurumsal imaj algısı arasındaki ilişkiyi tespit etmeye yönelik bir araştırma, *Selçuk İletişim*, *12*(1), 1-21.

Massey, J. E. (2016), A theory of organizational image management, *International Journal of Management and Applied Science*, *2*(1), 7-12.

Okay, A., Okay, A. (2015), *Halkla İlişkiler Kavram Strateji ve Uygulamaları*, İstanbul: Der Yayınları.

Özgen, E. (2012), Sosyal medya ve halkla ilişkilerde değişen medya anlayışı, T. Kara, E. Özgen içinde, *Sosyal Medya Akademi* (s. 9-20), İstanbul: Beta Yayınları.

Peltekoğlu, F. B. (2012), *Halkla İlişkiler Nedir?*, İstanbul: Beta Yayınları.

Pupavac, D., Marsanic, R., Babic, Mirjana (2009), Corporate image as factor of efficient management in municipal utility companies, *Annals of DAAAM & Proceedings*.

Rogers, M. E. (1986), *Communication Technology-The New Media in Society*, New York: The Free Press.

Sayılganoğlu, S. (2018), Kurumsal iletişim bağlamında belediyelerde kurumsal Twitter hesabı kullanımı, *ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(2), 389-406.

Sayımer, İ. (2012), *Sanal Ortamda Halkla İlişkiler*, İstanbul: Beta Yayınları.

Yavuz, C., Zavalsız, H. B. (2021), Ordu büyükşehir belediyesi Twitter platformunun belediyenin kurumsal imajına katkısı, *Kent Akademisi*, *14*(1), 186-198.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınları.

Wood, E. (2005), Kurumsal kimlik, A. Theaker içinde, *Halkla İlişkilerin El Kitabı* (s. 135-160), İstanbul: MediaCat.

YENİ MEDYA VE KURUMSAL İTİBAR YÖNETİMİ

Sevda Yalçın

Giriş

21. yüzyılın kırılma noktalarından biri olan yeni medya, sahip olduğu özellikleri gereği son derece önemli bir konu olmuştur çünkü yeni medya kullanımını gerçekleştiren kişilere ve topluma özgür bir dünyanın kapılarını aralamıştır. Bu duruma zemin hazırlayan en önemli hususlardan biri ise yeni medyada geleneksel medyada olduğu gibi tek taraflı bir sürecin olmamasıdır. Yeni medya kullanıcıları arzuladıkları zaman diliminde kendilerinin tercih etmiş oldukları kanallardan bilgiye ulaşmaktadır fakat geleneksel medyadaki işleyiş buna müsaade etmemektedir. İşte tam da bu noktada yeni iletişim teknolojilerinin ve internetin önemi gün yüzüne çıkmaktadır. Bilgi iletişim teknolojilerindeki değişim baş döndürücü bir hızla ilerlemekte ve bu hızlı değişim ve gelişim beraberinde eski uygulamaları, alışkanlıkları kökten değiştirmektedir. Bilhassa dijital iletişim teknolojileri, gündelik hayatımız içinde yerini alarak kişilerin yaşamlarında değişimler meydana getirmiş ve hayatlarını kolaylaştırarak etkisini göstermiştir.

Son dönemlerde adından sıkça söz ettiren itibar kavramı küresel çağda işletmeler ve kurumlar için daha önemli bir kavram hâline gelmeyi başarmıştır. Bu yüzden kurumlar için sadece somut unsurlar yeterli olmamakta bunun yanında soyut unsurların daha fazla önem kazandığı bir çağ yaşanmaktadır. Günümüzde kurumlar kendilerini rakip firmalardan farklılaştırmak ve etkileşim içinde oldukları hedef kitlelerinin zihninde yer edinebilmek için biricik unsur olarak itibar kavramına daha fazla yoğunlaşarak farklılaşma yolunda yeni çözüm yolları bulma arayışına girmişlerdir. Kurumlar hakkında yalnızca isimleri, logoları ya da sembolleri ile ilgili bilgi sahibi olunmamakta, kurumun öz olarak kim olduğunu açıklayan bir itibar yönetimine gereksinim duyulmaktadır çünkü kurumsal itibar olgusu kurumların en önemli değeridir. Bunlara ek olarak söz konusu sosyal paydaşların örgütle aralarında kurmuş oldukları

Kurumların maddi ve maddi olmayan varlıklarının yanı sıra hem çalışanlarına hem de topluma karşı birtakım sorumluluk alanları bulunmaktadır. Hedef kitlelerinin nezdinde sorumluluklarının bilincinde olarak hareket eden kurumlar, itibar kazanmakta ve bu itibarı sürdürebildikleri takdirde başarılı olabilmektedirler. Hedef kitleler deneyimlemiş oldukları eylem ve aksiyonları sosyal medya ağlarından destek alarak paylaşmakta ve böylelikle daha geniş kitlelere bilgi yayma süreci sayesinde kurumlar bilinirliklerini artırarak bunun neticesinde kurumsal itibarlarını da desteklemektedir.

Bilimsel araştırmalar göstermektedir ki göze ve kulağa hitap eden içeriklerin daha dikkat çekici olmalarının yanı sıra ek olarak akılda kalıcılığı daha fazladır. Dolayısıyla son dönemlerin baş kahramanı hâle gelen sosyal ağlarda bu tarz içeriklerin yoğun olarak kullanılması dikkat çekmektedir. Bu nedenle dijital platformlar aracılığıyla kurumsal itibar yönetimine artı avantaj sağlayan süreçler geliştirilebilir, marka bilinirliğini sağlanabilmesinin yanında hatırlanabilirliği de artırabilir dolayısıyla bu durumlar sonucunda tüketici zihninde marka konumlandırması kolaylaşabilir.

Halkla ilişkiler profesyonellerinin bu alandaki teknikleri bilinçli ve sağlıklı bir şekilde kullanmasına bağlı olarak kurumsal itibar algısı pozitif yönde etkilenecektir. Sonuç olarak kurumlar yeni medya teknolojilerinden destek alarak kurumsal itibarlarını geliştirmeye, korumaya özen göstermekte ve rekabet üstü tavırlar sergileyerek rakiplerinden farklılaşmayı başarabilmeyi amaçlamaktadır. Hedeflerine ulaşan kurumlar itibarlarını daha da sağlamlaştırabilmek için hedef kitleleri ile iletişimlerini devam ettirmeye her zamankinden daha fazla özen göstermektedir.

Kaynakça

Akyazı, E. (2018), Kurumsal İtibar Oluşturma Ortamı Olarak Sosyal Medya: Tur İşletmelerinin Sosyal Medya Hesapları Üzerine Bir Araştırma, *Turizm Teori ve Araştırma Dergisi*, *4* (2), 87-97.

Aydoğan, F., Kırık, A. M. (2012), Alternatif Medya Olarak Yeni Medya, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (18), 58-69.

Bat, M., Vural, B. A. (2014), *Yeni Bir Medya Olarak Sosyal Medyanın Genel Çerçevesi,* Ankara: Ütopya Yayınları.

Bilbil, E. K., Güler, Ş. (2017), Dijital Ortamda Kurumsal İtibar Yönetimi ve Viral Uygulamalar İlişkisi, *Global Media Journal Tr Edition*, *7*(14), 379-402.

Birsen, H. (2005), İnternet Haberciliği ve Aktif İzlerkitle İlişkisi Çerçevesinde Etik Tartışmalar, *Selçuk İletişim*, *3*(4), 68-79.

Bulunmaz, B. (2014), Yeni Medya Eski Medyaya Karşı: Savaşı Kim Kazandı Ya Da Kim Kazanacak?, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 22-29.

Büyükdoğan, B. (2020), Online Kurumsal İtibar Yönetimi: Ceo'ların Twitter Kullanımı Üzerine Nitel Bir Araştırma, *Selçuk İletişim*, *13*(2), 378-408.

Chao-Chen, L. (2013), Convergence Of New And Old Media: New Media Representation In Traditional News, *Chinese Journal Of Communication*, *6*(2), 183-201.

Çelebi, E. (2020), Sosyal Medya İletişiminin Kurumsal İtibar Algısı Üzerindeki Rolü, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 108-118.

Derin, N., Demirel, E. T. (2010), Kurum İmajının Kurum Kimliği Açısından Açıklanabilirliği: İnönü Üniversitesi Turgut Özal Tıp Merkezi Örneği, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, *13*(2), 155-193.

Dilmen, N. (2007), Yeni Medya Kavramı Çerçevesinde İnternet Günlükleri-Bloglar ve Gazeteciliğe Yansımaları, *Marmara İletişim Dergisi*, *12*(12), 113-122.

Gümüş, M., Öksüz, B. (2010), İtibarın Temel Taşı Olarak Kurumsal İletişim: Kurumsal İtibar Sürecinde İletişimin Rolü ve Önemi, *Marmara İletişim Dergisi*, (16), 111-124.

İspir, B., Birsen, H., Binark, F. M., Özata, F. Z., Bayraktutan, G., Öztürk, M. C., & Ayman, M. (2013), *Dijital İletişim ve Yeni Medya.* Eskişehir: Web-Ofset.

Jackson, L., Nesterova, Y. (2017), Multicultural Hong Kong: Alternative New Media Representations Of Ethnic Minorities, *Multicultural Education Review*, *9*(2), 93-104.

Kadıbeşegil, S. (2006), *İtibar Yönetimi,* İstanbul: MediaCat Yayınları.

Kalaman, S. (2019), Yeni Medya ve Dijital Gözetim: Türkiye'deki Sosyal Medya Kullanıcıları Üzerine Bir Araştırma, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, *26*(2), 575-594.

Karabulut, N. (2008), *Yeni Medya Teknolojileri ve Halkla İlişkiler*. Marmara Üniversitesi.

Karagöz, K. (2013), Yeni Medya Çağında Dönüşen Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm Hareketleri, *İletişim ve Diplomasi*, (1), 131-156.

Karaköse, T. (2007a), *Kurumların DNA'sı İtibar ve Yönetimi,* Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Karaköse, T. (2007b), Örgütlerde İtibar Yönetimi, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, *11*(9), 1-12.

Okay, A., Bıçakçı, B. (2005), *Kurum Kimliği*, İstanbul: MediaCat Kitapları.

Özcan, E. (2009). *İtibar Yönetimi İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği: İstanbul Deniz Otobüsleri* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Özgen, E. (2011), Halkla İlişkiler ve Yeni Medyanın İşaret Ettiği Sorunlar Üzerine Bir Tartışma, *globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr.*

Peltekoğlu, F. B. (2001), *Halkla İlişkiler Nedir,* İstanbul: Beta Yayınları.

Polat, H. (2018), Geleneksel Medyada Temsil Sorunu: Alternatif Bir Mecra Olarak Yeni Medya, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (38), 45-60.

Koçak., S. (2010). *Kurumsal İletişim Çalışmalarının İtibar Yönetimine Katkısı* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Süllü, Z. (2019), Kurumsal Markalaşma ve İtibar Yönetimi Sürecinde Sosyal Medyanın Kullanımı, *The Journal Of Social Science*, *3*(6), 530-550.

Şentürk, Z. A., Tos, O., Dıvrak, E. (2022), Yeni Medyada Dijital Aktivizm Göstergeleri: Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Örgütleri Üzerine Bir İnceleme, *Selçuk İletişim,* 15(2), 702-736.

Taş, N. Ö. (2019), Sosyal Medya ve Çevrimiçi İtibar Yönetimi Kavramları Üzerine Alanyazınsal Bir Değerlendirme, *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi*, (4), 4-22.

Tokatlı, M., Özbükerci, İ., Günay, N., Vural, B. A. (2017), Kurumsal İtibarın Sosyal Medya Üzerinden Aktarımı: Sektör Liderlerinin Twitter Yönetimi Üzerine Bir Araştırma, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, *5*(1), 34-57.

Torun, A. (2015), Öteki" İle "Biz" İlişkisinde Yeni Medya, *Sosyal ve Beşerî Bilimlere ve Küresel Yaklaşımlar: Kuram ve Uygulamalar Uluslararası Sempozyumu,* Varşova Polonya.

İtibar. (Ocak, 2023), *İtibar Kavramı,* 28.01.2023 tarihinde https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı.

Vural, Z. B. A. (2018), *Kurum Kültürü*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yalçın, S. (2016). *Liderlik Olgusu Bağlamında İlişkisel (Dönüşümcü) Liderlik Kavramı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yüce, A., Taşdemir, N. H. (2019), Kurumsal İtibarı Sağlamada Sosyal Medyanın Etkin Rolü: Kurumsal İtibar Lideri Firmaların Sosyal Medya Paylaşımlarının İncelenmesi. *Journal Of International Social Research*, *12* (63).

YENİ MEDYA GÖZÜNDEN KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUĞA BAKIŞ: INSTAGRAM ÖZELİNDE "OMO İYİLİK İÇİN KİRLENMEK GÜZELDİR" KAMPANYASI ANALİZİ

Tutku Dinar Dizdar

Giriş

Sosyal sorumluluk her geçen gün değeri artan ve gerek kurum gerekse hedef kitle tarafından ihtiyaç hâline gelen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Neredeyse tüm kurum ve kuruluşların belirli sebeplerden ötürü sosyal sorumluluk projeleri yaptıkları görülmektedir. Bu sebepler, bazen yasal zorunluluklar olurken bazen ise kurumların vergi muafiyeti gibi kendilerine avantaj sağlama istekleriyle karşımıza çıkmaktadır. Bazen de yaşanan bir kriz sonrasında imaj düzeltmek, kimi zaman ise sıfırdan bir imaj yaratmak için kullanılır. Tüm bunların yanı sıra sadece hedef kitlesinin refahını düşündüğü ve ürün ya da hizmet satmanın yanı sıra bu kitlenin diğer ihtiyaçlarını karşılamak için de çalışan, onlarda daha olumlu bir izlenim yaratmak, itibar oluşturmak için kurumsal sosyal sorumluluk faaliyeti gerçekleştiren kurumların varlığını da azımsamamak gerekir. Çünkü hızla gelişen çağımızda hedef kitlenin de ihtiyaçları hızla gelişmekte ve değişmektedir. Her geçen gün farklılaşan ihtiyaçlarımız karşısında çözüm bulmak bazen bireysel olarak çok zor bir hâle dönüşmektedir. Firmalar da hedef kitlelerine ulaşma noktasında farklı yöntemler arama zorunluluğu ile karşı karşıya kalmışlardır. Bireylerin ihtiyaçları, firmaların ihtiyaçlarıyla birleşince orta yol bulmak ve iyi niyet çerçevesinde karşılıklı fayda sağlamak için kurumsal sosyal sorumluluk projelerinden faydalanılmaya başlanmıştır. Kurumların sosyal sorumluluk projelerini daha çok sağlık, eğitim, kültür, sanat, çevre gibi alanlarda yoğunlaştırdıkları görülmektedir.

Teknolojinin hızla ilerlediği ve yeni medyanın artık hayatımızın her alanına girdiği günümüzde firmalar, kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerini bu

alana da taşımaya başlamıştır. Yapılacak olan sosyal sorumluluk faaliyetlerinin artık sadece araştırma aşaması değil, planlama, uygulama ve değerlendirme aşamaları da yeni medya üzerinden gerçekleşmektedir. Hedef kitlesine en doğru bilgi ile en hızlı şekilde ve de karşılıklı iletişim kurarak ulaşmak isteyen kurumlar bu alana yönelmektedir. Kurumlar, yeni medya kanallarının tanınan simaları ile çalışarak yapmış oldukları proje etkinliklerinin daha aktif olmasını sağlamaktadır. Bu sayede kişilerin var olan marka imajları ile kurumların imajı birleşip daha başarılı kampanyalar ortaya çıkarılabilmektedir.

Yeni medya teknolojisinin sadece hızlı olması değil, beraberinde getirdiği farklı kolaylıklar ve de yeni neslin kullanma oranı da onu cazip hâle getirmektedir. Bu yeni teknolojinin içine doğan nesil de aktif bir şekilde yeni medya kanallarını kullanmaktadır. Medya tüketim alışkanlıklarını incelendiğinde yeni neslin kitle iletişim araçları içinde en fazla bu aracı tercih ettiği görülmektedir. Kurumların da yeni jenerasyona ulaşmak için yine bu kanalı tercih etmesi pek tabidir.

Yaşanan her yeni gelişme, var olan kavramları da değişime uğratarak yeni uygulama pratiklerinin doğmasını sağlamaktadır. Yeni medyanın ortaya çıkışıyla beraber halkla ilişkilerde kullanılan pek çok iletişim yöntemi de beslenmiş, bunlardan birisi de kurumsal sosyal sorumluluk kavramı olmuştur. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde kurumsal sosyal sorumluluk kavramı açıklanarak kurumsal sosyal sorumluluk ve yeni medya arasındaki ilişkiye yer verilmiştir.

1. Kurumsal Sosyal Sorumluluk

Sosyal sorumluluk kavramının genel bir tanımını yapmak gerekirse Kotler ve Lee (2017: 3) şu şekilde açıklayıcı bir ifade kullanmıştır; kurumsal sosyal sorumluluk projeleri hem şirketlerin sosyal sorumluluk yükümlülüklerini tamamlamak hem de sosyal amaçları desteklemek için kurumlar tarafından gerçekleştirilen büyük çaplı faaliyetlerdir.

Kurumsal sosyal sorumluluk ilk çıktığı günden bugüne kadar hep tartışma yaratan bir konu olmuştur. İlk zamanlar kurumlar sosyal sorumluluk projelerine bir zorunluluk ya da daha iyi görünmek için işlenmesi gereken bir hayırseverlik olarak bakmaktaydılar. Hedef kitle tarafından en fazla görünür olacak olan konular seçilmekteydi. Ancak günümüzde bu algının değiştiğini ve kurumların kendi hedefleri ile örtüşen, kurum değerlerine uygun ve toplumun, müşterilerinin ve de çalışanlarının en çok dikkatini çeken konularda

sosyal sorumluluk projelerini ele aldıkları görülmektedir (Kotler, Lee 2017: 8-9). Sosyal sorumluluk, bireyin sahip olduğu sorumluluk kavramını almakta ve herkesin toplumun bireyi olarak ortaya çıkacak olan olumsuzluklardan etkileneceği görüşüne dayanmaktadır (Peltekoğlu: 2014: 180). Bu bağlamda konuya yaklaşıldığında kurumsal sosyal sorumluluk anlayışının bireysel farkındalıkla bağlantılı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Kurumsal sosyal sorumluluk; firmaların hedef kitlesine kendini tanıtma, imaj yaratma ve de içinde bulunduğu toplumdaki bireylere karşı sorumluluklarını/görevlerini yerine getirme çabalarıdır. Artan rekabet ortamında rakiplerinden farklılaşmak, varlıklarını sürdürebilmek için hedef kitle ile iyi ilişkiler kurmak zorunda kalan kurumlar zamanla, eğitim, sağlık, çevre, kültür gibi pek çok farklı alanda sosyal sorumluluk projeleri yapma ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde KSS[3], kurumların kar gütme kaygısından ziyade topluma karşı sorumluluk bilinci ile hareket etme çabalarının bir ürünüdür (Patan, 2019: 52). Günümüz koşulları dikkat alındığında işletmelerin sadece ekonomik çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri doğru bir yaklaşım olarak görülmemektedir. Kurumlar ekonomik faaliyetlerinin yanında toplumun refahını da dikkate almaya başlamış ve bu doğrultuda çalışmalara yönelmiştir (Özdemir, 2017: 71). Yoksa hedef kitle tarafından sadece bir binadan/yapıdan ibaret olarak algılanacaklar ve aralarında bir bağ kurulamayacaktır. Oysaki günümüzde firmaların yapmış oldukları çalışmalarla en çok toplumla, bireylerle bir bağ kurmaya çalıştıkları görülmektedir.

İşletmeler, yasal ve etik zorunluluklardan ziyade gönüllü olarak gerçekleştirdikleri etkinlikler ile sosyal sorumluluk sahibi olarak tanımlanabilmektedir (Kotler, Lee 2017: 3). Avrupa komisyonu tarafından "...Avrupa'yı Kurumsal Sosyal Sorumlulukta Bir Kutup Haline Getirmek" başlığı altında yayınlanan çalışmada kurumsal sosyal sorumluluk projelerinin öncelikle 'gönüllü' iş davranışı olduğu ifade edilmektedir. Günümüz şartlarında var olan kurumların da sosyal paydaşlarına karşı pek çok farklı sorumlulukları bulunmaktadır (Gürel 2013: 113). Yukarıda da yapılan tanımlar bağlamında işletmelerin sahip oldukları bu sorumluluklarını gönüllülük çerçevesinde gerçekleştirdiklerinde onlar için, sosyal sorumluluk bilincine sahip birer kurum denilebilmektedir.

Kotler ve Lee (2017: 23-25), kurumların sosyal sorumluluk projelerinde yer almak için altı farklı bakış açısıyla olaya yaklaşabileceğinden bahsetmektedir. Bu yaklaşımlardan ilki sosyal amaçlı teşviklerdir. Bu noktada kurum

[3] Çalışmanın devamında yer alan KSS kısaltması, kurumsal sosyal sorumluk kavramını ifade etmektedir.

teşviki kendi başlatabilir ve de yönetebilir. Burada amaç gönüllü bireyler toplayabilmek ve projeye destek vermelerini sağlamaktır. İkinci adım ise sosyal amaçlı bağlantı pazarlamadır. Burada kurumlar vakıf veya derneklerle iş birliği yaparak bu hayır kurumlarına finansal destek sağlamaktadır. Üçüncü adım, kurumsal sosyal pazarlamadır. Kurumların amacı bu noktada halk sağlığını, güvenliği, çevreyi veya toplum refahını iyileştirmek için hedef kitlede bir davranış değiştirmek ya da uygulamaya konulmasına destek vermektir. Dördüncü adımda kurumsal hayırseverlik bulunmaktadır. Kurumsal hayırseverlikte kurum, bir dernek ya da vakıfa çoğunlukla nakit olmak üzere yardımda/bağışta bulunur. Kurumsal hayırseverlik, kurumsal sosyal girişimlerin içinde belki de en geleneksel olanıdır denilebilirz. Beşinci adımda yer alan toplum gönüllüğü; kurumun, hedef kitlesinin ihtiyaçlarını ve sosyal amaçlarını desteklemek için kendi zamanını gönüllü olarak ayırmasıdır. Bu adımın temelinde toplum içinde gönüllülük hizmeti başka bir deyişle topluma hizmet etme anlayışı yer almaktadır. Sonuncu adımda ise sosyal açıdan sorumluluk taşıyan iş uygulamaları bulunur. Kurumlar bu noktada toplumun refahını sağlamak, çevreyi korumak gibi sosyal amaçları destekleyen iş faaliyetlerine yer vermektedir. Özgen (2017: 28); genelde kurumsal sosyal sorumluluk kavramının kuruluşlar tarafında topluma katkı olarak algılandığını belirtmektedir. Elbette yapılan iş topluma katkı olarak değerlendirilebilir. Ancak kurumlar bu çalışmaları toplumsal sosyal sorumluluk bilinci ile yapmalıdır.

Firmalar, etkin bir şekilde kurumsal sosyal sorumluluk projelerini gerçekleştirebilmek ve bu kavramı özümseyebilmek için iyi bir sosyal sorumluluk yönetim sürecine sahip olmalıdır. Giderek artan rekabet ortamında, özellikle çok uluslu şirketlerin yapmış oldukları kurumsal sosyal sorumluluk projeleri ile elde ettikleri başarılar onları rakiplerinden ayırmaktadır. Özellikle kar amacı güden şirketlerin, pazarda daha rekabetçi olabilmeleri, çalışanların iş sürecine daha etkin katılmaları, çevrenin korunması, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi için önemli bir faktördür (Sayımer, 2012: 230).

Halkla ilişkiler mesleğinin 'sosyal sorumluluk bilinci yaratma' anlayışına sahip olması gerekmektedir. Hem toplum devamlılığı hem de kaliteli hayatın varlığı açısından bu bilincin oluşturulması şarttır. Toplumun devamlılığı ile örgütlerin devamlılığı birbiri ile ilişkili kavramlardır. Bu noktada da devamlılığın yaratılabilmesi için bu bilincin toplumun her katmanında olması gerektiğini vurgulamak mümkündür (Özgen, 2017: 28). Öncelikli olarak toplum bireyleri tarafından benimsenen sosyal bakış açısı, hem kendi refahlarını hem de bulundukları toplumun refahını arttıracaktır. Bu da o toplumda varlığını sürdüren kurumların bakış açılarını etkileyecek ve şekillendirecektir.

Kurum ya da kuruluşlar doğdukları ülkelerin kültürel değerlerini içinde barındırmaktadır. Kültürel değerlerimizin içine sosyal bakış açısını eklediğimiz de bu tam anlamıyla sosyal bilinç oluşturmada etkin rol oynayacaktır. Her şeyin değiştiği gibi sosyal sorumluluğa karşı bakış açısı da değişmektedir. Kurumların çalışanlarıyla daha aktif rol aldığı, hedef kitlenin işin içine dâhil olduğu ve sonucunda ortaya bir fayda çıkan projeler gün geçtikçe daha da talep edilir hâle gelecektir.

2. Kurumlar Neden Sosyal Sorumluluk Bilincine Sahip Olmalıdır?

Kurumların sosyal ve ekonomik amaçları birbiriyle tutarlı ve bağlantılıdır. Şirketlerin rekabet edebilirliklerini sürdürmek, yüksek kalitede mal ve ya hizmet üretmek için iş gücüne ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu iş gücü de; eğitimli, güvenliği sağlanmış, sağlıklı ve barınma ihtiyacı karşılanan çalışanlara sahip olmayı gerektirir. Bu açıdan bakıldığında çevreyi korumak sadece toplumun değil kurumun da yararına olacaktır. Örneğin çevre kirliliğini önlemek için çalışmalar yapmak, kaynakların daha üretken kullanılmasına ve de tüketicilerin değer verdiği ürünlerin üretilmesine yardımcı olur. Ya da gelişmekte olan ülkelerdeki toplumsal koşulların iyileştirilmesi, kurumun yeni pazarlara açılmasını kolaylaştıracaktır (Porter ve Kremar, 2005: 40-41). Kurumsal sosyal sorumluluk, bir kuruluştaki bir ya da iki fonksiyona bağlı kalan bir yan faaliyet değildir. Yeni bir düşünce ya da eylem yapma biçimidir. Kurumlar yapmış oldukları bütün faaliyetlerde, tüm sosyal paydaşlarıyla kurdukları ilişkilerde sosyal sorumluluk bilinci ile hareket etmelidir (Okay ve Okay, 2018: 613). Bu sayede daha sürdürülebilir hâle dönüşeceklerdir.

Kurumsal sürdürülebilirlik, firmaların topluma karşı gerçekleştirecek olduğu; etik değerler, şeffaflık, hükûmet ilişkileri ve iş ilişkileri, çalışan ilişkileri, çevre ya da insan kaynakları ilişkileri gibi pek çok kavramı birden ifade etmektedir (Özgen, 2017: 52). Kurumların başarı kazanmalarında sadece kendi iç uyumlarının yeterli olmadığı yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Kuruluşlar artık sadece ekonomik olarak birer varlık değil aynı zamanda sosyal bir kuruluş olarak da değerlendirilmektedir. Toplumun istek ve ihtiyaçlarını öğrenmek ve bunu bir üst birime iletmek de halkla ilişkiler görevidir (Okay ve Okay, 2018: 612). Kurumların da bu istek ve ihtiyaçlar ışığında yapmış oldukları çalışmalar, uzun vadede sürdürülebilirliklerine katkı sağlayacaktır.

Çevresinde olup bitenle ilgilenen, sosyal paydaşlarının ihtiyaçlarını tam anlamıyla algılayan kurumlar, kuşkusuz ki daha tercih edilen markalar hâline gelmektedir. Bunu yaşanan krizlerde ya da doğal afetlerde de sıkça görmekteyiz. Toplumun büyük bir kısmı olumsuz bir durumla karşı karşıya kaldığında bu konuda öncü olan markaları görmek, kendi adlarına bir şeyler yapılmasını istemektedirler. Günümüzün en büyük salgınlarından biri olan ve tüm dünyayı etkileyen korana virüs salgınında da benzer bir durumlarla karşılaşılmıştır. Toplum, büyük firmalardan bu konu hakkında ilgi beklemiştir. Çoğu firma salgın zamanı ücretsiz maskeler ve hijyen kitleri dağıtmış, toplumu bilgilendirici mesajlar paylaşmıştır. Birçok firma hem çalışanlarını hem de ailelerini düşünerek uzaktan çalışma modelini uygulamıştır.

Tabii ki insanların olduğu gibi şirketlerin de ahlaki sorumlulukları farklılık gösterebilir. Kimi şirketler yönetim yapılarına, iç kontrol sistemlerine ya da araştırma yöntemlerine çeşitli özen ve sorumluluk gösterebilirken, kimi firmalar ise bundan farklı olarak, tüketiciler, çalışanlar ve de toplumun geri kalanına yönelik çalışmalar yapmaktadır. Bazı şirketler yapmış olduklarını eylemlerin toplumun üzerindeki etkisini dikkate alır ve kuşku uyandırabilecek faaliyet ve politikaları reddeder ve bir kişi gibi karakterlerini ortaya koyarlar (Goodpaster ve Matthews, 2005: 141).

Özgen (2007: 1), sosyal sorumluluk, sosyal vatandaşlık, sorumluk işletmecilik, sorumlu vatandaşlık gibi kavramların hepsinin özünde aynı şeyden bahsettiğini söylemektedir. Hepsinin özü; toplumsal fayda sağlama ve toplumsal ödevleri yerine getirmeye dayanmaktadır. Çünkü kurum ve kuruluşları farklı kılan artık sadece ürettiğini mal veya hizmetin kendisi değildir. Kurum ve kuruluşlar açısından başarı artık içinde bulundukları topluma karşı olan ödev ve sorumluluklarını yerine getirmeyle doğru orantılıdır. Bu da ancak sosyal sorumluluk ruhuna sahip olmakla mümkündür.

Bireysel ya da kolektif fark etmeksizin bir kurum tarafından yapılan hayırseverlik yatırımı o sektör kümesinin rekabet yeteneği ve de üyelerin performansları üzerinde güçlü bir etki yaratmaktadır. Ayrıca şirketlerin sadece kendi kaynaklarını değil, kar amacı gütmeyen kurum ve kuruluşların kaynaklarını kullanmada da onlara olanak sağlamaktadır (Porter ve Kremar, 2005: 43). Bu sayede hem daha fazla hedef kitleye ulaşacak hem de kaynak kullanımını dengeli bir şekilde dağıtmış olacaklardır. Özellikle günümüz şartlarında firmaların bu yolu sıkça tercih ettiği görülmektedir. Vakıflar ya da derneklerle iş birliği yapan kurumlar hem o kurumların var olan hedef kitlelerine daha

kolay ulaşabilmekte hem de hedef kitlenin ihtiyacı olan konulara nokta atışı yaklaşabilmektedir.

Bireylerin sosyal ihtiyaçları sonsuzdur ve bu ihtiyaçları desteklemek için de çok fazla seçenek bulunmaktadır. Bu doğrultuda kurumun bu seçenekler arasında en doğru olanı seçmesi gerekmektedir (Kotler, 2017: 229-230). Kurumlar bu seçimleri yaparken gerek kendi çıkarları gerekse toplum çıkarlarını gözetmek durumundadır. Başarılı olmuş KSS faaliyetlerine baktığımızda her ikisini de dengeli bir şekilde ele alan kurumları ve faaliyetleri görmekteyiz. Özellikle yeni medya ile günümüz koşullarında topluma ulaşmak bu kadar kolayken, kurumların hedef kitlelerinin ihtiyaç ve isteklerini belirlemesi hiç te zor olmayacaktır. Hedef kitlenin bu sonsuz ihtiyaçları arasından, kurumun kendi yararına ve yapılabilirliği yüksek bir alanı seçmesi ve de bunu uygulamaya koyarak yine yeni medya üzerinden hedef kitlesine duyurması hem zamansal hem de ulaşılabilirlik açısından karşılıklı fayda sağlamaktadır. Kurumlar hem kendilerini daha iyi ifade edebilmek hem de hedef kitlelerini daha yakından tanıyabilmek adına sosyal sorumluluk projelerinde aktif çalışmalar yapmaktadır ve yapmalıdır.

3. Yeni Medya ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk

Yeni medya kelimesini incelediğimizde internetin hayatımıza girmesiyle birlikte medyanın dijitalleşme süreciyle karşılaşmaktayız. Yani aslında var olan kitle iletişim aracının teknolojik gelişimle birlikte evirildiği ve şekil değiştirip başına yeni kelimesini alarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Yeni medya içinde pek çok farklı kanal barındırsa da geleneksel medya dediğimiz gazete, dergi, televizyon ve radyoyu da dijitalleştirip içine almaya başlamıştır. Artık çoğu geleneksel kitle iletişim aracı daha fazla hedef kitleye ulaşabilmek ve artan maliyetleri azaltabilmek adına dijitale dönmeye başlamıştır. (Çoğu aktif yayın yapan tv kanalının sadece dijitale dönmesi, radyoların frekans üzerinden değil de internetten yayın yapmaya başlaması, gazete ve dergilerin basım yapmadan dijital olarak hedef kitlenin karşılarına çıkıyor olması bunun kanıtıdır. Bu araçlar sadece dijitalleşmekle kalmayıp hepsi aynı zamanda sosyal ağlar üzerinden de kendilerine alan yaratmaya başlamıştır.) Tabi bunun en büyük etkilerinden birisi de internet kullanım oranının artmasıdır. 2022 TUİK[4] verilerine göre internete erişimi olan hane oranı %94.1, internet kullanan bireyler ise %85'tir.

[4] Türkiye İstatistik Kurumu, Erişim tarihi 14.02.2023 https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587

Yeni medya kavramı hayatımıza girdiğinden beri pek çok değişimi de beraberinde getirmiştir. Kavramı farklı bir biçimde değerlendiren Altunay (2015: 411), yeni medya ile geleneksel medya arasındaki tek farkın yeni medyanın adındaki gibi yeni olmasından kaynaklanmadığını, aracın hangi özelliklerinin yeni olduğunu söylemektedir. Çünkü yeni ve eski arasındaki göndermelerin birçoğu zaman ilerledikçe önemini yitirecek yeni olan da eskiyecektir. Ancak günümüz medyası ile geleneksel medya arasındaki tek fark birinin yeni olması değildir. Geleneksel medya ile aralarındaki farklılıkları, daha önce var olmayan toplumsal kullanım biçimleri ile bu kullanım biçimlerinin beraberinde ortaya çıkardığı yeni toplum-medya ilişkisini ifade etmektedir.

Kuruluşlar artık sadece ekonomik anlamda birer varlık olarak hayatlarını devam ettirmiyorlar. Ekonominin yanında sosyal birer varlık olarak da değerlendirilen kurumlar (Özgen ve ark., 2019: 67) bu varlıklarını yeni medya dediğimiz iletişim kanalları vasıtasıyla da hedef kitlelerine duyurmaktadırlar. Çünkü teknolojinin gelişmesi ile birlikte hedef kitle de bu değişime ayak uydurarak, kendine bu kanallar içinde yer bulmaktadır. Kendine yeni bir sosyal alan yaratan (ya da yaratılan) hedef kitleye bu araç vasıtasıyla ulaşmak da bir o kadar elzem bir konu hâline dönüşmüştür. Öyle ki son zamanlar da bu sosyal alanın ne kadar önemli olduğunu fark eden kurumlar da aktif bir şekilde varlıklarını orada göstermeye ve hedef kitlelerine bu yolla ulaşmaya başlamışlardır. Gün geçtikçe önemi artan bu kanal, artık başlı başına kullanılan bir mecra hâline gelmektedir. Klasik halkla ilişkiler faaliyetlerinin duyurumları ve organizasyonları da artık yeni medya kanalıyla yapılmaya başlanmıştır.

Yeni medya hayatımıza yeni kavramlar da kazandırmıştır. Daha önce sanatçı, şarkıcı, oyuncu diye tabir ettiğimiz ünlü simalar varken yeni medyada içerik üretimi yaparak kendilerine hedef kitle oluşturan ünlüler var olmaya başlamıştır. Influencer adı ile andığımız bu içerik üreticileri öyle geniş hedef kitlelere ulaşmaya başladı ki kurumlar da bir süre sonra yapmış oldukları ya da yapacakları faaliyetleri onlar aracılığıyla halka sunmaya başlamıştır. İşte bu dönüm noktasında kurumsal sosyal sorumluluk etkinlikleri de yenilenmeye başlamıştır. Artık kurumlar yapacakları sosyal sorumluluk faaliyetlerinin duyurumunu ilk yeni medya aracılığıyla yaparak, bu kanallara yüksek bütçeler ayırmaktadır. Tabi yeni medyanın yapısı gereği çift yönlü iletişime açık olması, anlık erişilebilir olması ve doğru hedefleme ile en etkili hedef kitleye ulaşmaya olanak tanıyor olması da süreci hızlandırmaktadır.

Bunların yanı sıra yeni medya, tüketicilere doğru bilgiye ulaşma olanağı da sağlamaktadır. Yeni medyanın içinde bu denli çok bilgi varken hangisinin

doğru oluğuna karar vermek zor gibi görünse de gerçek bilgi kanıtlarıyla anlık olarak paylaşılmakta, hiçbir şey sır olarak kalmamaktadır. Çünkü bireyler yeni medyada sadece tüketen olma hâlinden çıkıp içerik üreten hâline de dönüşmüştür. 'Dürüstlük Çağı' adlı kitabında dikkate değer bir örnek veren Dietrich (2016: 23-24), W. Duke and Sons sigaralarının kampanya stratejisini anlatmıştır. Sigara satışlarını arttırmak için marka değişik bir strateji izlemiş ve paketlerin içine koleksiyon kartlar koymuştur. Bu kartlar sıradan kartlar değildir, o senenin popüler kadın yıldızlarının erotik görüntülerinden oluşmaktadır. 1890 yılında marka inanılmaz bir başarıya ulaşmış, senenin sigara markası olup kulaktan kulağa yayılarak satışlarını artmıştır. Başlarda insanlar sırf bu kartlar için sigara satın alıyor gibi görünse de aslında sadece olay kartlar değildir. Kişiler sadece kartlar için alıp tadını beğenmezse kendilerini aldatılmış hissedecek ve bir daha satın alma davranışı gerçekleştirmeyecektir. İnsan ırkı, ilkel beynine hitap eden uyaranlara karşı tepki gösterme eğilimine sahiptir. Ancak bu eğilim ile birlikte insan, her geçen gün gelişerek evrimin bir parçası olmaktadır. Bu yapılan strateji ilk satış için işe yarasa da sonucunda kişiler ürünü kullanıp beğenmediklerinde sürdürülebilir olmayacaktır.

Yeni medyada bu beğenmeme olayının yayılma hızı geleneksel medya ile kıyaslanamayacak kadar farklıdır. Benzer kampanya günümüzde yapıldığında tüketiciler doğru bilgiye, kanıtlarıyla beraber yeni medyadan anlık olarak ulaşarak, kendi deneyimlerini de aktarabilmektedir. Bu sebepten ötürü, doğru bilgiye anlık olarak ulaşmada yeni medya diğer kanallardan çok daha hâkimdir.

Yeni medya ile hayatımıza giren bu 'hız' ile hedef kitlenin kurumlara, kurumların hedef kitleye ulaşması o kadar 'an'lık olmuştur ki bu da kurumların pek çok açıdan bu tarafa yönelmesini sağlamıştır. Anlık olarak büyük bir kitleye ulaşabiliyor ve yine anlık olarak onlardan geri dönüş alabiliyor olmak, yapılan çalışmaları da şekillendirmektedir. Yine yeni medya ile hayatımıza giren Influencer kavramı, kitlelere ulaşmada ve harekete geçirmede oldukça etkili yöntemlerden birisidir. Bu da kurumların yapmış oldukları sosyal sorumluluk faaliyetlerini duyurmada bu kanalı kullanmaları için bir sebep oluşturmaktadır.

Influencer ya da daha açık ifade edilme şekliyle; yeni medya ünlülerinin hedef kitlenin zihninde ne denli önemli bir yer kapladığını Tim Wu Dikkat Tacirleri (2018: 261-263) kitabında 'yıldız çarpması' diye adlandırmaktadır. Bireylerin ünlülerle karşılaştıklarında bir anda kalp atışlarının hızlandığından ve fotoğraf çektirme çabası içine girdiklerinden söz etmektedir. Hatta şöyle ki;

şöhretli insanların yakın takipçisi olamayabiliriz ama pek çocuğunun adından çok daha fazlasını bilmekteyiz. Özel hayatları konusunda oldukça fazla bilgiye sahip olmamız belki de onları bize yakınlaştırmıştır. Bu duyguyu tapınma duygusuna benzeten Wu, onları gördüğümüzde güçlü hislerimizin devreye girdiğinden bahsetmektedir.

Influencerlar için günümüz medyasında söz sahibi kimselerdir diyebiliriz. Bu kişilerin popülerlikleri arttıkça inandırıcılık oranları da artmaktadır. Daha fazla kitleye hitap eden ünlüler, daha fazla kimseyi etkileme oranına sahiptir. Bu da aslında markaların onlarla çalışması için başlıca sebeplerden biri hâline gelmektedir. Bir başka sebep ise bu ünlü kimselerin artık birer referans grubunu temsil etmesidir. Tüketicinin satın alma davranışını etkileyen faktörlerden birisi de referans gruplarıdır. Hedef kitle, referans olarak gördüğü kimselerin sözüne güvenmektedir. Bu referans grupları kişilerin; güvendikleri, sevdikleri, örnek almak istedikleri bireyler olabilmektedir. Yeni medyanın hayatımıza girmesiyle beraber pek çok şeyin değiştiği gibi bu referans grupları da değişime maruz kalmış, Influencerlar birer referans grubuna dönüşmüştür.

Bu yeni medya aracında iletişim faaliyetleri ve bu kanalın etkileri geleneksel medyaya göre çok daha farklı işlemektedir. Markaların da bu doğrultuda kendilerini doğru ifade edebilmek ve hedef kitlelerine ulaşabilmek için iletişim söylemlerini ve şekillerini değiştirmeleri kaçınılmaz bir son olmuştur. Doğal olarak da kurumlar yapmış oldukları ya da yapacakları sosyal sorumluluk faaliyetlerinin hem duyurum ve dikkat çekme aşamasında hem de inandırıcılık aşamasında Influencerlar ile çalışmaya başlamışlardır. Markaların yeni medyaya yönelmesi sosyal sorumluluk projelerinde değişimi de beraberinde getirmiştir. Geçmişe nazaran hedef kitlenin izleyiciden ziyade daha katılımcı olduğu, aktif rol alabildiği kampanyalara ihtiyaç duyulmaya başladığı söylenebilmektedir.

4. OMO Markasının Kurumsal Sosyal Sorumluluk Instagram İncelemesi

2022 yılı Ağustos ayında yayımlanan TUİK verilerine göre ülkemizde en fazla kullanılan dijital iletişim platformu %82,0 ile WhatsApp olarak karşımıza çıkmaktadır. Onu %67,2 ile YouTube ve ardından %57,6 ile Instagram takip etmektedir[5]. Bu verilere bakıldığında markaların hedef kitlelerine ulaşmak

[5] Türkiye İstatistik Kurumu. Detaylı bilgi için; https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587

için yeni medya kanallarından biri olan Instagramı tercih etmeleri çok doğaldır. Çoğu marka hedef kitlesiyle hem etkileşimini arttırmak hem de bilgi paylaşımında bulunmak için bu mecrayı sıklıkla tercih etmektedir. Bu sayede hem hedef kitlesine daha kolay ulaşabilmekte hem de çift yönlü bir iletişim kurabilmektedir. Çünkü geleneksel kitle iletişim araçlarının aksine yeni medya bireylerin çift yönlü iletişim kurmasına çok daha fazla müsaade etmektedir.

OMO markası kurumsal incelemesine bakıldığında, OMO markası bir Unilever kuruluşudur. Unilever gerek dünya da gerekse ülkemizde pek çok markasıyla yıllardır pazarın lider markalardan birisi konumundadır. OMO'nun başlatmış olduğu İyilik İçin Kirlenmek Güzeldir kampanyasıyla Anadolu'da çocuk oyun alanlarının az olduğu çeşitli kentlerde çocuk oyun parklarının yapılması hedeflenmektedir. Bu amaç kapsamında İstanbul'a konulan plastik atık toplama kutularında toplanan plastikler geri dönüşüm ile park oyun alanlarına dönüştürülmektedir. Kampanya 2022 yılında başlamış olup, İstanbul Anadolu yakasının 3 semtinde ilkokul ve ortaokul önlerine plastik atık kutuları konmuştur. Üsküdar, Ümraniye ve Beykoz ilçelerine konulan plastik atık kutularından elde edilen plastikler geri dönüştürülmüş, ilki Ağrı Uzunyazı köyüne ikincisi ise Trabzon'un Uğurlu köyünde çocuk oyun parkına çevrilmiştir. Kampanya dâhilinde ilk 7 ayda 2,5 ton plastik toplanmıştır[6]. Kampanya hâlihazırda devam etmektedir.

Markanın sosyal sorumluluk kampanyası duyurumu öncelikli olarak resmî hesapları üzerinden yapılmıştır. Hesabı incelediğimizde markanın Instagram hesap adı OMO Türkiye olarak karşımıza çıkmaktadır. Instagram toplam takipçi sayısı 14.2 bin kişi olarak görülmektedir. Marka resmî Instagram hesabı üzerinden ilk paylaşımı 24 Ocak 2022 tarihinde yapmıştır ve toplam 440 görüntülenme, 80 beğeni 4 yorum almıştır[7].

OMO'nun "İyilik İçin Kirlenmek Güzeldir" kampanyasının duyurum aşaması yine aktif olarak Instagram üzerinden gerçekleştirilmiştir ve influencerlar ile iş birliği yapılmıştır. Kampanyanın başlangıçta duyurumu, daha sonrasında Ağrı ve Trabzon'daki parkların açılışının duyurumu için yine Instagram aktif bir şekilde kullanılmıştır. Tabi ki Instagram kullanımının yanı sıra marka, televizyon, gazete, Twitter, YouTube gibi diğer mecraları da kampanya süresince kullanmıştır. Marka, Instagram'da #DeğişimSensizOlmaz hashtagi ile paylaşımlar yapmıştır. Bu hashtagi kullanarak ücretli iş birliği yapmış olduğu ünlü simalar da paylaşımlarda bulunmuştur. Bu isimlerden bazıları; Berfu

[6] Detaylı bilgi için; https://www.omo.com/tr/iyilikicinkirlenmekguzeldir.html Erişim Tarihi: 25.01.2023.
[7] OMO markası resmî Instagram hesabı incelenme tarihi 02.02.2023.

Yenenler, Zeynep Özbayrak, Uraz Kaygılaroğlu, Can Bonomo, İsmail Ege Şaşmaz, Pelin Akil, Sezen Ketenci Oy, Müge Boz, Fatmanur Öztekin, Su Burcu Yazgı Coşkun, Merve İpek Öztürk, Selen Esener Tezman, Öykü Karayel, Pelin Karahan, Fırat Albayram, Ceyda Kasabalı Albayram, Nisan Hakan, İmren Gürsoy, İnci Akbay, Melek İçmeli'dir[8]. Kampanya dâhilinde pek çok isim OMO ile iş birliği yapmıştır. Ayrıca pek çok ünlü gazeteci de Instagram hesaplarında ve köşe yazılarında kampanyadan bahsetmiştir. Instagramda kullanıcılar geçmişte yapmış oldukları paylaşımları istedikleri zaman silebilme imkânına sahiptir. Bu sebeple bu isimler inceleme yaparken ulaşılabilen kişilerdir.

Kampanyanın duyurum sürecini ünlü simalar ile gerçekleştiren OMO, Ağrı ve Trabzon'daki parkların açılışını bu influencerlarla yapmıştır. Ünlüler park açılışına katılmış, kendi sosyal medya kanallarından canlı yayınlar yapmış, görseller paylaşmış, videolar çekmiştir. Çocuklarla beraber parkta eğlenceli vakit geçiren ünlülerin gün boyu paylaşımları devam etmiştir. Ünlü kişilerin bireysel Instagram hesapları incelenmiş olup yapmış oldukları paylaşımların görüntülenme oranlarına ulaşılanlar şu şekildedir (rakamlar büyükten küçüğe olarak sıralanmıştır); Zeynep Özbayrak 4 milyon 643 bin 749 kişi, Nisan Hakan 3 milyon 39 bin 211 kişi, Ceyda Kasabalı Albayram 3 milyon 96 bin 843 kişi, Pelin Karahan 1 milyon 993 bin, 901 kişi, Selen Esener Tezman 1 milyon 611 bin 546 kişi, Uraz Kaygılaroğlu 1 milyon 206 bin 091 kişi, Pelin Akil 1 milyon 130 bin 751 kişi, Berfu Yenenler, 729.233 kişi, Can Bonomo 570.041 kişi, Öykü Karayel 438.668 kişi, Müge Boz yapmış olduğu video paylaşımı ile toplam 382.271 ve Merve İpek Öztürk 205.829 kişiye ulaşmıştır[9].

Bu kişilerin paylaşımlarının beğeni sayıları da şu şekildedir; Zeynep Özbayrak 7.166 kişi, Pelin Karahan 39.047, Ceyda Kasabalı Albayram 135.377 kişi, Nisan Hakan 26.926 kişi, Selen Esener Tezman 4.711 kişi, Uraz Kaygılaroğlu 68.041 kişi, Pelin Akil 24.368 kişi, Berfu Yenenler, 14.949 kişi, Can Bonomo 11.256 kişi, Öykü Karayel 39.329 kişi ve Müge Boz yapmış olduğu video paylaşımı ile toplam 2.369 kişi ve Merve İpek Öztürk 2.481 kişi tarafından beğenilmiştir[10].

Ayrıca marka, sanatçı Şevval Konyalı ile çalışmış ve sanatçının plastik atıklardan yapmış olduğu eseri Gayrettepe metrosunda, Taksim metrosunda ve Kadıköy metrosunda sergilenmiştir. Bir ay kadar da eser oyuncak müzesin-

8 İsimlere Instagram üzerinden #DeğişimSensizOlmaz hashtagi ile aratılarak ve Omo Türkiye resmî sayfasından ulaşılmıştır.

9 Kişisel hesapların incelenme tarihi 27.01.2023

10 Kişisel hesapların incelenme tarihi 02.02.2023

bu tarz sınıflandırmaya giderek yapacakları iş birliklerinde doğru hedef kitleye erişimlerini kolaylaştıracaktır. Elbette ki yeni medyanın en fazla tercih sebeplerinden birisi de hızıdır. Hedef kitleye ulaşmada zaman kaybetmek istemeyen ve yapmış oldukları kampanyalar ile bir anda duyulmak isteyen firmaların tercihi yine yeni medyadan yana olacaktır. Anlık yapılan tüm faaliyetleri duyurmak, hedef kitleyi organize bir şekilde davranış, düşünce değişikliğine teşvik etmede yeni medyanın hızı işleri kolaylaştırmaktadır. Bu sebepler göz önünde bulundurulduğunda, markaların yapmış oldukları kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinde yeni medya kanallarını tercih ettiklerini ve özellikle hedef kitlenin beğendiği, takip ettiği bireyleri de kampanyaya dâhil ederek daha fazla ilgi ve yapılacak etkinlikte aktif rol alma arzusu oluşturduğu görülmektedir. Bu kapsamda OMO markasının yapmış olduğu İyilik İçin Kirlenmek Güzeldir kampanyasının verilerden yola çıkıldığında, markanın kurumsal sosyal sorumluluk projesinin duyurumu için Instagram'da ünlü olan simalar ile çalıştığını görülmektedir. Bu Influencerların yapmış oldukları paylaşımlarla da marka sayıca fazla hedef kitleye ulaşmıştır. Markanın kendi kişisel hesabı ve kampanyasının duyurumu için yapmış olduğu paylaşım da incelenmiş olup tek başına sayısal anlamda, görece daha küçük bir gruba ulaşabildiği gözlemlenmiştir. Ancak toplum tarafından sevilen, beğenilen, takip edilen kişilerin yapmış oldukları paylaşımlar milyonlarca kişi tarafından izlenmiş, binlerce kişi tarafından beğeni ve yorum almıştır. Kampanya bu sayede hem daha fazla ilgi görmüştür hem de daha fazla bireye ulaşmıştır. Bu kişilerin paylaşımları ile hedef kitlenin dikkati çekilmiş ve bu kitle harekete geçirilip tonlarca atık toplanmıştır. Toplanan atıklarla, kampanyanın bir diğer amacı olan çocuk oyun alanları oluşturulmuş, firmanın kurumsal sosyal sorumluluk amacına ulaşılmıştır.

Kaynakça

Altunay, A. (2015). Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Yeni Medya. *Selçuk İletişim*, 9 (1) , 410-428

Dietrich, G. (2016) *Dürüstlük Çağı, Dijital Dünyada İletişim Ve İtibar Yönetimi*, Banu Adıyaman (Çev.) İstanbul, The Kitap, 1. Basım

Goodpaster K., Matthews, J. (2005) '*Şirketlerin Vicdanı Olur Mu?*' Şirketlerin Toplumsal Sosyal Sorumluluğu, Murat Çetinbakış (Çev.) Harvard Business, İstanbul, Mess Yayını

Gürel, T. (2013). Kurumsal Sosyal Sorumlulukta Yeni Yaklaşımlar Ve Tartışılan Konular, *Selçuk İletişim*, 6 (3) , 111-122

Kotler, P., Lee N., (2017) *Kurumsal Sosyal Sorumluluk*, Sibel Kaçamak (Çev.) İstanbul, Mediacat

Okay A., Okay A., (2018) *Halkla İlişkiler Kavram Strateji Ve Uygulamaları*, İstanbul, Der Yayınları, 10. Basım.

OMO, https://www.omo.com/tr/iyilikicinkirlenmekguzeldir.html, Erişim tarihi 25.01.2023

Özdemir, Ö. (2017). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Ve Starbucks Kampanyaları Üzerine Bir Araştırma . *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi, 2* (1), 71-85

Özgen, E. (2017) *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projeleri*, İstanbul, Profil Kitap, 2. Basım

Özgen, E., Palacı, H., Oğuzcan, A.U., Kurtuldu, Ö. R. (2019) *Halkla İlişkiler İdeali: Alanın Keşfi*, İstanbul, Pozitif Yayınları

Özgen, E. (2007). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı Ve Çalışan Memnuniyetine Etkisi . *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* , (8) , 1-6

Patan, İ. (2019). Türkiye'de Yapılan Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projelerinin Sosyal Girişimler Bağlamında Sınıflandırılması, Koç Holding Ve Turkcell Örneği. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 3 (2) , 51-62

Peltekoğlu, F. B. (2014). Halka İlişkiler Ve Sosyal Sorumluluk . *Marmara İletişim Dergisi* , 2 (2) , 179-192

Porter, Me, Kramer, Mr, (2005) '*Kurumsal Hayırseverliğin Sağladığı Rekabet Avantajı*' Şirketlerin Toplumsal Sosyal Sorumluluğu, Murat Çetinbakış (Çev.) Harvard Business Review: 35-69. İstanbul, Mess Yayını

Sayımer, İdil(2012), *Sanal Ortamlarda Halkla İlişkiler*, İstanbul, Beta Yayınevi

Wu, T.(2018) *Dikkat Tacirleri*, Başak Karal (Çev.), İstanbul, The Kitap Yayınları

Türkiye İstatistik Kurumu, https://data.tuik.gov.tr/bulten/ındex?p=hanehalki-bilisim-teknolojileri-(bt)-kullanim-arastirmasi-2022-45587

MARKA İLETİŞİM SÜREÇLERİNDE SOSYAL MEDYA KULLANIMI: TİKTOK ÖRNEĞİ

Ezgi Güneş - Selime Gümüş

Giriş

Mobil yeni medya çağı olarak anılan günümüzde sosyal medya araçları; iletişim kurma, bilgi edinme, fikir beyan etme ve sosyalleşme gibi çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır. Sosyal medya araçları olarak başta Facebook, Instagram, Twitter, Pinterest, TikTok gibi platformlar akla gelmektedir. Adı geçen mecraların her biri, günlük medya tüketim pratiklerinde bireyler tarafından sürekli kullanılmaktadır. Dünya çapında günlük internet kullanımı yaklaşık 7 saat iken sosyal medya kullanımının 2 buçuk saati aştığı görülmektedir (Wearesocial, 2023a). Bir günün 24 saat olduğu düşünüldüğünde, bireylerin sözü edilen mecralarda ne denli fazla vakit geçirdiği dikkat çekmektedir. Bu sebeple bireylerin söz konusu medya tüketimi karşısında, markaların sosyal medya platformlarını göz ardı edemeyecekleri aşikardır.

Marka iletişimi açısından bakıldığında sosyal medya, markalar ve hedef kitle arasında düşük maliyetle kolay etkileşim imkânı sunmaktadır. Dolayısıyla hedef kitlenin beklentilerini, isteklerini ve markaya yönelik tepkilerini markalara anında ulaştırabilmesi açısından oldukça önemli bir araçtır. Yapılan araştırmalar, kullanıcıların sosyal medya platformları üzerinden markalara ve ürünlere yönelik içeriklere ilgi gösterdiğini vurgulamaktadır. Bu anlamda Instagram, Facebook, Pinterest, Twitter ve TikTok gibi sosyal mecralar fazlasıyla tercih edilmektedir (Wearesocial, 2023a).

Son yıllarda sağladığı eğlenceli içerikler ve basit arayüzüyle TikTok, özellikle genç kullanıcıların var olduğu bir platformdur (Yang, Zhao ve Ma, 2019: 342). Bu yüzden TikTok, hem tüketici profilinde önemli bir bölümü kapsayan gençlere markalarca ulaşılabilmesi, hem de sosyal mecralar arasında önemli bir yeri olması nedeniyle etkili iletişim stratejileri geliştirilmesi gereken bir mecra olarak karşımıza çıkmaktadır.

önünde bulundurmak ve TikTok'u hedef kitlesi ile bir buluşma noktası hâline getirmektir.

Kaynakça

Akyazı, A. (2020). Sosyal medyanın şöhret kültürüne etkisi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 12(3), 251-274.

Altındal, M. (2013, Ocak). *Dijital pazarlamada marka yönetimi ve sosyal medyanın etkileri*, Akademik Bilişim Konferansı, Akdeniz Üniversitesi, Antalya. Erişim adresi: https://ab.org.tr/ab13/kitap/AB2013_Bildiri_Kitap.pdf

Anderson, K. E. (2020). Getting acquainted with social networks and apps: It is time to talk about TikTok. *Library Hi Tech News*, 4, 7-12.

Arık, E. (2013). Sıradan insanın yükselişi: Sosyal medya şöhretleri. *İletişim ve Diplomasi*, 10 (5), 97-112.

Aydınlıoğlu, Ö. ve Demirel, Ç. (2022). Fenomen pazarlamanın Covid-19 pandemi sürecinde marka farkındalığı bağlamında kullanımı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *24*(1), 169-182.

Azpeitia, J. (2021). Social media marketing and its effects on TikTok users. Vaasa University, Vaasa.

Bresnick, E. (2019). Intensified play: Cinematic study of TikTok mobile app. *University of Southern California*, *4*(4), 1-12.

Bruhn, M., Schoenmueller, V. ve Schäfer, D. B. (2012). Are social media replacing traditional media in terms of brand equity creation?. *Management Research Review*, 35(9), 770-790.

Bulunmaz, B. (2011). Otomotiv sektöründe sosyal medyanın kullanımı ve Fiat örneği. *Global Media Journal Turkish Edition*, *2*(3), 19-50.

Ceballos, M., Crespo, Á. G. ve Cousté, N. L. (2016). Impact of firm-created content on user-generated content: Using a new social media monitoring tool to explore Twitter. In Rediscovering the Essentiality of Marketing: Proceedings of the 2015 Academy of Marketing Science (AMS) World Marketing Congress (pp. 303-306). Springer International Publishing.

Chen, X. (2019, 1 Nisan). TikTok is popular, but Chinese apps still have a lot to learn about globalmarkets. The Conversation. https://theconversation.com/tiktok-is-popular-but-chinese-apps-still-have-a-lot-to-learn-about-global-markets-113039

Choudhary, N., Gautam, C. ve Arya, V. (2020). Digital marketing challenge and opportunity with reference to TikTok- A new rising social media platform. *International Journal of Multidisciplinary Educational Research*, 9, 189-197.

Çiçeklioğlu, A. Ş. ve Ünal, R. Haber üretimi ve dağıtımı bağlamında TikTok uygulaması ne vaat ediyor?. *Ankara Üniversitesi İlef Dergisi*, (2021 Özel Sayı: 2. Uluslararası Dijital Çağda İletişim Sempozyumu, Süreklilikler ve Kesintiler: Kültürler, Pazarlar ve Siyaset), 69-98.

Davis, J. A. (2011). *Rekabetçi başarı*. İstanbul: The Brand Age Yayınları.

Gesmundo, M. A. G., Jordan, M. D. S., Meridor, W. H. D., Muyot, D. V., Castano, M. C. N., ve Bandojo, A. J. P. (2022). Tiktok as a platform for marketing campaigns: The effect of brand awareness and brand recall on the purchase ıntentions of millennials. *Journal of Business and Management Studies*, 4(2), 343-361.

Geyser, W. (2021, 5 Ağustos). How TikTok ads work (+ How to create a killer TikTok ad). https://influencermarketinghub.com/tiktok-ads/ Erişim Tarihi: 10.04.2023.

Guarda, T., Augusto, M. F., Victor, J. A., Mazón, L. M., Lopes, I., ve Oliveira, P. (2021). The impact of TikTok on digital marketing. In *Marketing and Smart Technologies: Proceedings of ICMarkTech 2020* (pp. 35-44). Singapore: Springer Singapore.

Gül Ünlü, D., Kuş, O. ve Göksu, O. (2020). Videolarda gerçek hayattaki gibi değilim, rol yapmaktayım: TikTok kullanıcılarının benlik performansları üzerine bir inceleme. *Intermedia International e-Journal*, *7*(12), 115-128.

Haenlein, M., Anadol, E., Farnsworth, T., Hugo, H., Hunichen, J. ve Welte, D. (2020). Navigating the new era of influencer marketing: How to be successful on Instagram, Tiktok, & Co. *California Management Review*, *63*(1), 5-25.

Jaipong, P. (2023). Business model and strategy: A case study analysis of TikTok. *Advance Knowledge for Executives*, *2*(1), 1-18.

Karpat Aktuğlu, I. (2009). Marka yönetimi: Güçlü ve başarılı markalar için temel ilkeler. İletişim Yayınları, İstanbul.

Kaye, D. B. V., Chen, X. ve Zeng, J. (2020). The co-evolution of two Chinese mobile short video apps: Parallel platformization of Douyin and TikTok. *Mobile Media & Communication*, *9*(2), 229-253.

Kızılkaya, Z. Z. Gençlerin TikTok kullanım ve doyumu üzerine nitel bir araştırma. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(1), 231-247.

Kişin, S. (2021, 9 Şubat). Bugüne kadar yapılmış en başarılı 8 TikTok kampanyası. https://www.adjustbrand.com/haberler/tiktok-basarili-8-marka-pazarlamasi/ Erişim Tarihi: 15 Nisan 2023.

Kumar, A., Bezawada, R., Rishika, R., Janakiraman, R. ve Kannan, P. K. (2016). From social to sale: The effects of firm-generated content in social media on customer behavior. *Journal of Marketing*, 80(1), 7–25.

Liqian, H. (2018). Study on the perceived popularity of Tik Tok. (Yüksek lisans tezi) *School of Bangkok University*, Bangkok.

Medina Serrano, J. C., Papakyriakopoulos, O., ve Hegelich, S. (2020, July). Dancing to the partisan beat: A first analysis of political communication on TikTok. In 12th ACM conference on web science (pp. 257-266).

Neyaz, A., Kumar, A., Krishnan, S., Placker, J. ve Liu, Q. (2020). Security, privacy and steganographic analysis of FaceApp and TikTok. *International Journal of Computer Science and Security*, *14*(2), 38-59.

Omar, B. ve Dequan, W. (2020). Watch, share or create: The influence of personality traits and user motivation on TikTok mobile video usage. *International Journal of Interactive Mobile Technologies,* 14(4), 121-131.

Orha Hazar, S. (2023). Marka iletişim faaliyetlerinde sosyal medya kullanımı. *Yeni Yüzyıl'da İletişim Çalışmaları*, *2*(6), 81-95.

Ouyang, Y., Huang, L. ve Wei, Z. (2021, March). Research on the Influence Mechanism of Precision Marketing on Online Consumer Behaviour based on the 'S–O–R'Paradigm and Eroglu's (2001) Online Shopping Response Model: Take the TikTok platform as an example. In 2021 2nd International Conference on E-Commerce and Internet Technology (ECIT) (pp. 218-223).

Özgen, Ö., ve Elmasoğlu, K. (2016). Sosyal medya ve marka iletişimi: Havayolu şirketlerinin Twitter kullanımına yönelik bir araştırma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, *2016*(43), 181-202.

Poulis, A., Rizomyliotis, I. ve Konstantoulaki, K. (2019). Do firms still need to be social? Firm generated content in social media. *Information Technology & People*, 32(2), 387-404.

Qiyang, Z., & Jung, H. (2019, September). Learning and sharing creative skills with short videos: A case study of user behavior in tiktok and bilibili. In *Int. Assoc. Soc. Des. Res. Conf* (No. 10, pp. 25-50).

Reijonen, J. (2021). TikTok as a tool for building brand awareness: TikTok marketing plan for shape savages. Tampere University, Tampere.

Saha, R. (2022). The impact of brand generated content on green purchase ıntention: A study based on brand generated content on social media platforms and food ındustry. (Yüksek Lisans Tezi) Umea University, Umea.

Santiago, J., Borges-Tiago, M. T. ve Tiago, F. (2022). Is firm-generated content a lost cause?. *Journal of Business Research*, 139, 945-953.

Schivinski, B. ve Dabrowski, D. (2016). The effect of social media communication on consumer perceptions of brands. *Journal of Marketing Communications*, 22(2), 189-214.

Shao, G. (2009). Understanding the appeal of user-generated media: A uses and gratification perspective. *Internet Research,* 19(1), 7-25.

Su, Y., Baker, B. J., Doyle, J. P., ve Yan, M. (2020). Fan engagement in 15 seconds: Athletes' relationship marketing during a pandemic via TikTok. *International Journal of Sport Communication*, *13*(3), 436-446.

Tam, M. S. (2022). Türk TikTokerların içerik paylaşım pratikleri üzerine nicel bir araştırma. *TRT Akademi*, *7*(14), 182-211.

Tiktok, (2020). Colgate markalı efekt reklam örneği. https://www.tiktok.com/@colgate /video/6877427728275082502?lang=tr-TR Erişim Tarihi: 11 Nisan 2023.

Tiktok, (2022a). Chipotle TikTok video içerikleri. https://www.tiktok.com/@chipotle /video/7083209773721849134?lang=tr-TR Erişim Tarihi: 11 Nisan 2023.

Tiktok, (2022b). Magnum iş birlikli TikTok video içeriği. https://www.tiktok.com/@cemre solmaz/video/7098751090090315009?lang=tr-TR Erişim Tarihi: 11 Nisan 2023.

Tiktok, (2022c). Indomie iş birlikli TikTok video içeriği. https://www.tiktok.com/@bartu/ video/7106900011857775873?lang=tr-TR Erişim Tarihi: 11 Nisan 2023.

Tiktok, (2022d). Dimes marka etiketli meydan okuma reklamı örneği. https://www.tiktok.com /@dimesclub.tr/video/7073831929690295554?lang=tr-TR Erişim Tarihi: 11 Nisan 2023.

Tiktok, (2023a). Chipotle TikTok video içerikleri. https://www.tiktok.com/@chipotle/ video/7192024984729046315?lang=tr-TR Erişim Tarihi: 11 Nisan 2023.

Tiktok, (2023b). Chipotle TikTok video içerikleri. https://www.tiktok.com/@chipotle/ video/7203517825611205931?lang=tr-TR Erişim Tarihi: 11 Nisan 2023.

TikTok, (2023c). Getir in feed reklam örneği. https://www.tiktok.com/ Erişim Tarihi: 11 Nisan 2023.

TikTok, (2023d). Vodafone in feed reklam örneği. https://www.tiktok.com/ Erişim Tarihi: 11 Nisan 2023.

TikTok, (2023e). Domestos brand takeover reklam örneği. https://www.tiktok.com/ Erişim Tarihi: 11 Nisan 2023.

TikTok, (2023f). Domestos topview reklam örneği. https://www.tiktok.com/ Erişim Tarihi: 11 Nisan 2023.

Topal, İ. ve Temizkan, V. (2016). Tüketicilerin mobil sosyal medya kullanımının marka farkındalığına etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *5*(5), 1456-1473.

Toscher, B. (2021). Resource integration, value co-creation, and service-dominant logic in music marketing: The Case of the TikTok platform. *International Journal of Music Business Research*, *10*(1), 33-50.

Tya, A. (2022, 4 Şubat). TikTok ads: The new trend for business promotion. https://www .satuvision.com/tiktok-ads-the-new-trend-for-business-promotion/ Erişim Tarihi: 10.04.2023.

Uğurhan, Y. Z. C. ve Yaşar, İ. H. (2021). TikTok'taki reklam ve sponsorlu içeriklerin satın alma niyeti üzerindeki rolü: Sosyo-demografik değişkenler özelinde bir inceleme. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, *21*(2), 243-269.

Ventura, B. (2022, 10 Ekim). TikTok in feed ads: What they are and how to leverage them. https://www.cyberclick.net/numericalblogen/tiktok-in-feed-ads-what-they-are-and-how-to-leverage-them Erişim Tarihi: 10.04.2023.

Wang, Y. (2020). Humor and camera view on mobile short-form video apps influence user experience and technology-adoption intent, an example of TikTok (DouYin). *Computers in Human Behavior*, *110*, 106373.

Wearesocial (2021). Digital 2021- Global overview report. https://wearesocial.com /uk/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/ Erişim Tarihi: 11 Nisan 2023.

Wearesocial (2023a). Digital 2023- Global overview report https://wearesocial.com /us/blog/2023/01/digital-2023/ Erişim Tarihi: 11 Nisan 2023.

Wearesocial (2023b). The changing world of digital in 2023. (2023, 26 Ocak). https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/ Erişim Tarihi: 11 Nisan 2023.

Xu, L., Yan, X. ve Zhang, Z. (2019). Research on the causes of the "TikTok" app becoming popular and the existing problems. *Journal of Advanced Management Science*, *7*(2), 59-63.

Yang, S., Zhao, Y. ve Ma, Y. (2019, July). Analysis of the reasons and development of short video application-Taking Tik Tok as an example. In *Proceedings of the 2019 9th International Conference on Information and Social Science (ICISS 2019), Manila, Philippines* (pp. 12-14).

Yu, J.X. (2019). Research on TikTok app based on user-centric theory. *Applied Science and Innovative Research*, 3(1), 28-36.

Zea, Q. ve Heekyoung, J. (2019, September). Learning and sharing creative skills with short videos: A case study of user behavior in TikTok and Bilibili. In *Int. Assoc. Soc. Des. Res. Conf* (No. 10, pp. 25-50).

ENERJİ BÖLGESELCİLİĞİ
Şanghay İşbirliği Örgütü
ve
Avrasya Ekonomik Birliği

Dr. Zehra Aksu

nobel bilimsel

ENERJİ BÖLGESELCİLİĞİ:
Şanghay İşbirliği Örgütü ve Avrasya Ekonomik Birliği
Dr. Zehra Aksu

Yayın No.: 1570
ISBN: 978-625-398-456-4
E-ISBN: 978-625-398-457-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aksu, Zehra.
ENERJİ BÖLGESELCİLİĞİ: Şanghay İşbirliği Örgütü ve Avrasya Ekonomik Birliği / Zehra Aksu
1. Basım, X + 234 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-456-4
E-ISBN: 978-625-398-457-1
1. Enerji Bölgeselciliği 2. Fosil Enerji Kaynakları 3. Enerji Güvenliği, 4. Avrasya

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **v**

TABLO LİSTESİ ..... **ix**

ŞEKİL VE HARİTA LİSTESİ ..... **xi**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xiii**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
BÖLGESELLEŞME VE ENERJİ BÖLGESELCİLİĞİ **13**

1.1. Bölgeselleşmenin Tarihsel Arka Planı 14
1.2. Bölgeselleşme ve Bölgeselleşmenin Türleri 19
1.2.1. Ekonomik Bölgeselcilik 20
1.2.2. Siyasi Bölgeselcilik 22
1.2.3. Güvenlik Bölgeselciliği 23
1.3. Yeni Bir Bölgeselcilik Yaklaşımı Olarak Enerji Bölgeselciliği: Teorik Eklektisizm 27
1.3.1. Bölge ve Enerji Bölgeleri 28
1.3.2. Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği 33
1.3.3. Enerji Güvenliğinden Enerji Bölgeselciliğine 39
1.3.4. Enerji Bölgeselciliğinde Güvenlik Hedefleri 44
1.3.4.1. Üretim Güvenliği 45
1.3.4.2. Tüketim Güvenliği 47
1.3.4.3. Transit Güvenliği 50
1.3.4.4. Çevre Güvenliği 53

İKİNCİ BÖLÜM
AVRASYA'DA ENERJİ BÖLGESELCİLİĞİNE GİDEN YOL: BÖLGEDE YAŞANAN ENERJİ GÜVENLİĞİ SORUNLARI **59**

2.1. Bir Enerji Bölgesi Olarak Avrasya Ana Karası ve Fosil Enerji Kaynakları 60
2.1.1. Enerji Bölgesi Olarak Avrasya 60
2.1.2. Avrasya'da Fosil Enerji Kaynakları 63
2.1.2.1. Kömür Kaynakları 65
2.1.2.2. Petrol Kaynakları 67

2.1.2.3. Doğal Gaz Kaynakları 70
2.2. Avrasya Bölgesinde Enerji Kaynaklı Güvenlik Sorunları 72
2.2.1. Üretimden Kaynaklı Güvenlik Sorunları 74
2.2.1.1. Orta Asya 74
2.2.1.2. Hazar Havzası 86
2.2.1.3. Güney Kafkasya: Azerbaycan ve Ermenistan 98
2.2.2. Tüketici Ülkeleri Etkileyen Güvenlik Sorunları..... 105
2.2.3. Transit Konusunda Yaşanan Güvenlik Sorunları 108
2.2.3.1. Post Sovyet Coğrafyasının Avrupa Kısmı 109
2.2.3.1.1. Rusya Federasyonu 109
2.2.3.1.2. Moldova 115
2.2.3.1.3. Belarus 117
2.2.3.2. Orta Asya 119
2.2.3.3. Hazar Havzası 122
2.2.4. Çevre Güvenliği Sorunları 135

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
AVRASYA'DA ENERJİ BÖLGESELCİLİĞİ: ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ VE AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ AMPİRİK VAKA ANALİZLERİ 137

3.1. Şanghay İşbirliği Örgütü 140
3.1.1. Şanghay İşbirliği Örgütünün Kuruluşu 141
3.1.2. Şanghay İşbirliği Örgütünün Enerji Bölgeselciliği Bağlamında Analizi 144
3.1.2.1. İtici Güçler 145
3.1.2.2. ŞİÖ Enerji Yönetişiminin Kurumsal Yapılanması 150
3.1.2.3. Alınan Kararlar ve Yürütülen Faaliyetlerin Enerji Bölgeselciliğine Etkileri 158
3.2. Avrasya Ekonomik Birliği 177
3.2.1. Avrasya Ekonomik Birliğinin Kuruluşu 178
3.2.1. Avrasya Ekonomik Birliğinin Enerji Bölgeselciliği Bağlamında Analizi 182
3.2.1.1. İtici Güçler 183
3.2.1.2. AEB Enerji Yönetişiminin Kurumsal Yapılanması 189
3.2.1.3. Alınan Kararlar ve Yürütülen Faaliyetlerin Enerji Bölgeselciliğine Etkileri 194

SONUÇ VE ÖNERİLER 205

KAYNAKÇA..... 217

ÖZ GEÇMİŞ..... 233

KAYNAKÇA

Adıbelli, Barış (2006), **Büyük Avrasya Projesi**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Adler, Emanuel ve Barnett, Michael (Ed.) (1998), **Security Communities**, Cambridge University Press, New York.

Ahmedov, Aydın ve Ogan, Sinan (1996), "Türk Dünyası Petrol ve Üretimin Artırılması", **Yeni Forum**, 17(325), 1-20.

Ahrari, Mohammed Ehsan (2017), Büyük Güçler Hegemona Karşı Rusya, Çin ve Hindistan'ın Yükselişi, (Çev. Evren Baltacı), Avangard Yayınları, İstanbul.

Aksay, Hasan (28.05.2009), "Harp Akademileri Komutanı Orgeneral Hasan Aksay'ın Açılış Konuşması", **Enerji Güvenliğine Ortak Çözüm Arayışları Uluslararası Sempozyumu**, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 5-14.

Algan, Nesrin (2005), "Aral ve Hazar'da Çevre Sorunlarının Uluslararası Boyutu", Mustafa Aydın (Ed.), **Küresel Politikada Orta Asya Avrasya Üçlemesi I**, Nobel Yayınları, İstanbul.

Alieva, Leila (2012), "Globalization, Regionalization and Society in the Caspian Sea Basin: Overcoming Geography Restrictions and Calamities of Oil Dependent Economies" **SouthEast European and Black Sea Studies,** 12(3), 443-453.

Alma-Ata Declaration (1991), **Commonwealth of Independent States**, https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=4744 (21.12.1991).

Amir, Ahmadian Bahram (2006), "Formation of New Geo-strategic Realm in Asia", **Central Asia and the Caucasus Review,** (52), 1-14.

Anadolu Ajansı (2018), "Enerji Denizi Hazar Hukuki Statüye Kavuştu", https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/11156 (20.06.2021).

Anderson, Ross ve Floira, Shailendra (2010), "Security Economics and Critical National Infrastructure", **Economics of Information Security and Privacy**, New York.

Aras, Osman Nuri (2001), **Azerbaycan'ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi**, Der Yayınları, İstanbul.

Arı, Tayyar (2010), **Orta Asya ve Kafkasya Rekabetten İşbirliğine**, Mkm Yayıncılık, Bursa.

_____ (2014), **Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri-2**, Dora Yayınları, Bursa.

Aris, Stephen (2009), The Shanghai Cooperation Organisation: "Tackling the Three Evils" A Regional Response to Non-Traditional Security Challenges or an Anti-Western Bloc?, **Europe-Asia Studies**, 61(3), 457-482.

Asif, Muhammed ve Muneer, Tarık (2005), "Energy Supply, It's Demand and Security Issues for Developed and Emerging Economies", **Renewable and Sustainable Energy Reviews**, 11(7), 1388–1413.

Astana Declaration (2011), **Astana Declaration on the 10th Anniversary of the Shanghai Cooperation Organization**, (15.06.2011).

_____ (2017), **Astana Declaration of the Heads of State of the Shanghai Cooperation Organisation**, (09.06.2017).

Ateş, Davut (2014), **Uluslararası Örgütler**, Dora Yayıncılık, Bursa.

Aydın, Levent (2014), **Enerji Ekonomisi ve Politikaları**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Aydın, Mustafa (2004), "Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği ve Güvenlik: 1989-2003", Ertan Efegil, Elif Hatun Kılıçbeyli (Ed.), **Yakın Dönem Güç Mücadeleleri ışığında Orta Asya Gerçeği**, Gündoğan Yayınları, İstanbul.

_____ (Ed.) (2005), "Orta Asya'nın Değişen Dinamikleri ve Jeopolitiği", **Küresel Politikada Orta Asya Avrasya Üçlemesi I**, Nobel Yayınları, İstanbul.

Aydıngün, Ayşegül ve Balım, Çiğdem (Ed.) (2012), **Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Orta Asya Cumhuriyetleri: Türk Dili Halklar-Türkiye ile İlişkiler**, 1. Baskı, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.

Bache, lan ve Stephen George (2006), **Politics in the European Union**, Oxford University Press, Oxford.

Bahgat, Gawdat (2011), **Energy Security**, Wiley Publication, UK.

Bailes, Alyson Kirtley vd. (2007), **The Shanghai Cooperation Organization**, SIPRI, Stockholm.

Barton, Barry vd. (Ed.) (2004), **Energy Security: Managing Risk in a Dynamic Legal and Regulatory Environment**, Oxford University Press, London.

Bassin, Mark (2011), "Eurasianism "Classical" and "Neo": The Lines of Continuity", https://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no17_ses/14bassin.pdf, 279-294.

Bazilian, Morgan vd. (2006), "Security of Supply Metrics", **First Report**, Sustainable Energy Ireland, Dublin.

BBC (2015), "EU Warning Over Russia "Land Grab" in South Ossetia Border Row", https://www.bbc.com/news/world-europe-33549462 (23.07.2021).

Beijing Memorandum (2021), "On Mutual Understanding in the Field of Cooperation in the Field of Competition Policy and Antimonopoly Regulation Between the Eurasian Economic Commission and the State Administration For Market Regulation of the People's Republic of China", https://docs.eaeunion.org/en-us/Pages/AllDocuments.aspx# npbdocument belongstax Id=[{%22id%22:%2246705c46-3e97-4ad7-a2fb- d0a13f9c5187%22,%22title%22:%22%D0%90%D0%BA%D1%82%D1%8B%20%D0%95%D0%B2%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B9%20%D1%8D%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B9%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8%22}] (16.11.2021).

Belyi Andrei ve Kim Talus (Eds) (2015), **States and Markets in Hydrocarbon Sectors**, Palgrave Macmillan, Basingstoke.

Bennett, Leroy ve Oliver, James (2015), **Uluslararası Örgütler**, (Çev. Nasuh Uslu), Bb101 Yayınları, Ankara.

Berbeca, Veaceslav (2013), **Energy Security Aspects of the Republic of Moldova**, IDIS Vıitorul Institutul Pentru Dezoltare Şi Initiative Sociale.

Bielecki, Jan (2002), "Energy Security: Is the Wolf at the Door?", **Quarterly Review of Economics and Finance**, (42), 235–250.

Bilgin, Mert (2005), **Avrasya Enerji Savaşları**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Birsel, Haktan (2006), **Eski Dünyanın Aranlık Yüzü Orta Asya Jeopolitiği**, IQ Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Blank, Stephen (2009), America and the Russo-Georgian War America and the Russo-Georgian War, **Small Wars and Insurgencies**, 20(2), 425-451.

Blaut, James Morris (2000), **the Colonizer's Model of the World, Geographical Diffusionism and Eurocentric History**, Guilford Press, New York.

Bohi, Douglas ve Toman, Michael (1996), **The Economics of Energy Supply Security**, Kluwer, Norwell.

BOTAŞ (2021), "İletim (Taşıma)", https://www.botas.gov.tr/Sayfa/iletim-tasima/11 (13.07.2021).

Börzel, A. Tanja ve Risse, Thomas (2016), Introduction: Framework of the Handbook and Conceptual ClarificaTions, Börzel, Tanja A./Risse, Thomas (Eds), *içinde* (3-16), Oxford University Press, Oxford.

BP (2020), "Statistical Review of World Energy 2020", https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-natural-gas.pdf (13.04.2021).

___ (2021), "Transporting Oil Through Georgia and on to World Markets", https://www.bp.com/en_az/azerbaijan/home/whoweare/operationsprojects/pipelines/wrep.html (06.08.2021).

___ (2022), "BP Statistical Review of World Energy", https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2022-full-report.pdf (01.08.2022).

BP Statistical Review of World Energy (2019), "68th Edition", https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-full-report.pdf (01.09.2020).

Britannica (2020), "Central Asia", https://www.britannica.com/place/Central-Asia (24.06.2020).

Brooks, Benjamin Talbott (1944), **Peace, Plenty and Petroleum**, The Jaques Catell Press, Lancaster.

Brzezinski, Zbigniew (1997), **The Grand Chessboard**, (Çev. Yelda Türedi), Perseus Boks, L.L.C.

Budak, Muhammed Cihat ve Ermağan, İsmail (2018), "Tarihten Günümüze Çeçenistan-Rusya İlişkileri: Putin ve Kadirovlar Dönemi", **Türk Dünyası Araştırmaları**, 119(235), 185-204.

Bushuev, Vitaliy ve Pervuhin, Valeriy (2012), "SCO Energy Club: What it Should Be?", **Energy Strategy Institute**, http://infoshos.ru/en/?idn=9616 (20.08.2021).

Buzan, Barry (2015), **İnsanlar, Devletler ve Korku**, (Çev. Emre Çıtak), Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul.

Calder, Kent (2005), "Japonya'nın Enerji Sıkıntısı ve Hazar'da Büyük Oyun", Mustafa Aydın (Ed.), **Küresel Politikada Orta Asya Avrasya Üçlemesi I**, Nobel Yayınları, İstanbul.

Cambridge Energy Research Associates, (2001), https://www.cambridge.org/core/books/abs/global-energy-assessment/energy-and-security/A752f589335dc778946e780381c944d7 (17.03.2021).

Canbay, Şerif (2019), **"**Türkiye'de İktisadi Büyüme ile Yenilenebilir Enerji Tüketiminin Çevre Kirliliği Üzerindeki Etkileri", **Maliye Dergisi**, (176), 140-151.

Caspian Business Report (1997), "Working Group Session of Main Export Pipeline is Postponed", **Caspian News**, 1(3), 1-54.

Caşın, Mesut Hakkı (2014), "Energy Supply Security and New Policies", **Hazar World Journal**, (21), 34-40.

Churchill, Randolph, Spencer (1968), **Winston Churchill: Young Statesman, 1901–1904**, 2. Baskı, Heinemann, London.

Cohen, Ariel (1996), "Yeni Büyük Oyun: Avrasya'da Boru Hattı Siyaseti", **Avrasya Etüdleri**, 3(l), 2-15.

_____ (2018), **Eurasia in Balance the US and the Regional Power Shift**, Routledge, USA.

Correlje, Aad ve Van Der Linde, Coby (2006), "Energy Supply Security and Geopolitics: A European Perspective", **Energy Policy**, 34(5), 532-543.

Croissant, Cynthia ve Croissant, Michael (1996-1997), "Hazar Denizi Statü Sorunu: İçeriği ve Yansımaları", **Avrasya Etüdleri**, 3(4), 27-28.

Çakmak, Cenap (2014), "Uluslararası Örgütler", Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), **Uluslararası İlişkilere Giriş**, Küre Yayınları, İstanbul.

Çarkoğlu, Ali vd. (2005), **The Political Economy of Regional Cooperation in the Middle East**, Taylor and Francis Group, London.

Çelikpala, Mitat (2011), "Güney Kafkasya'da Yeni Jeopolitik Denge", Veliev, Cavid ve Araz Aslanlı (Ed.), **Güney Kafkasya Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadele ve Enerji**, Berikan Yayınevi, Ankara.

_____ (2014), "Enerji Güvenliği: NATO'nun Yeni Tehdit Algısı", **Uluslararası İlişkiler**, 10(40), 75-99.

Çıtak, Emre (2016), "Bölgesel Güvenlik Denkleminde Türkiye-Azerbaycan Enerji İlişkisinin Önemi", **Bölgesel Çalışmalar**, 1(1), 117-139.

Dabırı, Mohammad Reza (1994), "A New Approach to the Legal Regime of the Caspian Sea As A Basis for Peace and Development", **The Iranian Journal of International Affairs**, 6(1-2), 26-39.

Davutoğlu, Ahmet (2003), **Stratejik Derinlik**, 14. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul

_____ (2011), **Stratejik Derinlik**, 69. Baskı Küre Yayınları, İstanbul.

Dedeoğlu, Beril (2004), **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, 4. Baskı, Derin Yayınları, İstanbul.

_____ (2008), **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, Yeni Yüzyıl Yayınları, İstanbul.

Demir, Sertif (2015), "NATO'nun Enerji Güvenliği Politikaları", Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım (Ed.), **Enerji Diplomasisi**, *içinde* (143-162), Beta, İstanbul.

Deutch, John (2007), "Priority Energy Security Issues", John Deutch, Anne Lauvergeon ve Widhyawan Prawiraatmadja (Ed.), **Energy Security and Climate Change,** Trilateral Commission, Washington.

Deutsch, Karl vd. (Ed.) (1957), **Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience**, Princeton University Press, Princeton.

Diez Thomas vd. (2006), "The European Union and Border Conflicts: The Transformative Power of Integration", **International Organization**, 60(3), 563-593.

Dugin, Alexander (2006), **Nursultan Nazarbayev'in Avrasya Misyonu**, Yeni Avrasya Yayınları, Ankara.

Dushanbe Declaration (2008), **Dushanbe Declaration by the Heads of the Member States of the SCO**, http://eng.sectsco.org/documents/ (20.10.2021).

_____ (2014), **By the Heads of the Member States of the Shanghai Cooperation Organization**, (12.09.2014).

_____ (2021a), **Dushanbe Declaration on the 20th Anniversary of the SCO**, http://eng.sectsco.org/news/20210917/782639.html (17.09.2021).

_____ (2021b), **EEC and Secretariat of Shanghai Cooperation Organization signed Memorandum of Understanding within SCO anniversary summit,** https://eec. eaeu-

nion.org/en/news/eek-i-sekretariat-shanhajskoj-organizatsii-sotrudnichestva-podpisali-memorandum-o-vzaimoponimanii-v-ramkah-yubilejnogo-sammita-shos/ (17.09.2021).

Düzdaban, Erdal (2020), **Bölgesel Kolektif Güvenlik Arayışları**, Astana Yayınları, Ankara.

DW (2018), "About the Legal Regime of the Caspian Sea", https://www.dw.com/en/caspian-sea-deal-benefits-russia-troubles-iran/a-45051799 (22.06.2021).

EAEU (2017a), **Memorandum of Cooperation between the Eurasian Economic Commission and the Republic of Moldova**, (04.03.2017).

____ (2017b), **Memorandum of Cooperation Between the Eurasian Economic Commission and the World Energy Council in the Energy Sector**, (18.10.2017).

____ (2018a), **Declaration on Further Development of Integration Processes Within the Eurasian Economic Union**, (12.06.2018).

____ (2018b), **Joint Statement on the Occasion of the Entry into Force of the Agreement on Trade and Economic Cooperation Between the Eurasian Economic Union and its Member States, on the One Hand, and the People's Republic of China, on the Other Hand**, (12.06.2018).

____ (2019), **On Harmonization of the Legislation of the Member States of the Eurasian Economic Union in the Field of Transportation and Supply of Gas Between the Member States**, (10.01.2019).

____ (2021), **Memorandum of Understanding Between the Eurasian Economic Commission and the Eurasian Group on Combating Money Laundering and Financing of Terrorism**, (02.12.2021).

____ (2022), "About the Union, Retrieved From", http://www.eaeunion.org/?Lang=En#About (28.06.2022).

Eckersley, Robyn (2011), "Global Environmental Politics", Richard Devetak, Jim George ve Sarah Percy (Eds.), **An Intorduction to Internatıonal Relations**, 2. Baskı *içinde* (462-474), Cambridge University Press, Cambridge.

Ediger, Volkan (2007), "Enerji Arz Güvenliği ve Ulusal Güvenlik Arasındaki İlişki", **SAREM Enerji Arz Güvenliği Sempozyumu**, Ankara.

____ (2008), "Yeni Yüzyılın Enerji Güvenliğinde Karşılıklı Bağımlılık Bir Zaruret", **Doğal Gaz Dergisi**, (132), 58-62.

EEC, (2022), "About the EEC", http://www.eurasiancommission.org/En/Pages/Default.Aspx (20.09.2022).

EIA (2012a), "IHS EDIN, Eastern Bloc Research Energy Databook 2012", https://www.eia.gov/international/content/analysis/regions_of_interest/Caspian_Sea/caspian_sea.pdf.7 (10.07.2021).

___ (2012b), "IHS EDIN, Eastern Bloc Energy, Rigzone, Rystad Energy", https://www.eia.gov/international/content/analysis/regions_of_interest/Caspian_Sea/caspian_sea.pdf (18.07.2021).

___ (2013), "Caspian Sea Region", https://www.eia.gov/international/content/ analysis/regions _of_interest/Caspian_Sea/caspian_sea.pdf (10.08.2021).

___ (2017), "IHS EDIN, Eastern Bloc Energy, Rigzone, Rystad Energy", https://www.eia.gov/international/content/analysis/regions_of_interest/Caspian (02.09.2021).

___ (2018), "Eurasia", https://www.iea.org/regions/eurasia (28.10.2020).

___ (2020), "Energy Security", https://www.iea.org/topics/energy-security (21.10.2020).

___ (2021a), "Coal", https://www.eia.gov/coal/ (15.09.2021).

___ (2021b), "Petroleum", https://www.eia.gov/petroleum/ (15.09.2020).

___ (2021c), "Naturalgas", https://www.eia.gov/naturalgas/ (18.09.2020).

___ (2021d), "Petroleum in Eurasia", https://www.eia.gov/international/data/world (15.09.2021).

___ (2021e), "Naturalgas in Eurasia", https://www.eia.gov/international/data/world (18.09.2021).

___ (2021f), "South Caucasus", https://www.iea.org/topics/energy-security (21.09.2021).

___ (2021g), "Caspian Basin", https://www.iea.org/topics/energy-security (21.09.2021).

___ (2021h), "Coal in Eurasia", https://www.eia.gov/international/data/world (20.09.2021).

___ (2022a), "Carbon dioxide Emissions By Fuel", https://www.eia.gov/environment/ (17.09.2020).

___ (2022b), "Petroleum and Other Liquids", https://www.eia.gov/international/data/world (25.08.2022).

___ (2022c), "China", https://www.eia.gov/international/overview/country/CHN (26.08.2022).

___ (2022d), "Moldova", https://www.eia.gov/international/data/country/MDA/infographic/petroleum-infographic? pd=44&p (27.08.2022).

_____ (2022e), "Moldova", https://www.eia.gov/international/analysis/country/MDA (29.08.2022).

_____ (2022f), "Belarus", https://www.eia.gov/international/overview/country/BLR (29.08.2022).

_____ (2018), "Eurasia", https://www.iea.org/regions/eurasia (28.10.2020).

EIA, BP, ENI, Chevron, IHS Edin, Platts, Dragon Oil (2021), "Caspian Sea Region", https://www.eia.gov/international/content/analysis/regions_of_interest/Caspian_Sea/caspian_sea.pdf (30.08.2021).

Erol, Seyfettin (2004), "Orta Asya'da Güvenlik Sorunları", **Türkiyat Araştıraları Dergisi**, (1), 85-112.

Fawn, Rick (2009) "Regions and Their Study: Wherefrom, What For and Whereto?", **Review of International Studies**, 35(2), 5-34.

Florini, Ann (2010), "Global Governance and Energy", Carlos Pascual ve Jonathan Elkind (Ed.), **Energy Security: Economics, Politics, Strategies and Implications,** Brookings Institution, Washington.

Folga, Stephen (2007), **Natural Gas Pipeline Technology Overview**, Argonne National Lab, Chicago.

Frederick, Bernard (1996), "Le Chaos Russe De Jacques Sapir: Une Logjque Du Desordre", **Le Monde Diplomatique**, Fransa.

Fuerth, Leon (2005), "Energy, Homeland, and National Security", Jan Kalicki and David Goldwyn (Eds.), **Energy and Security: Toward A New Foreign Policy Strategy**, Woodrow Wilson Center Press, Washington.

Fünfgeld, Anna (2019), "ASEAN Energy Connectivity: Energy, Infrastructure and Regional Cooperation in Southeast Asia" **Indonesian Quarterly**, 46(4), 315–343.

Garnett, Sherman (2002), "Çin-Rusya Stratejik Ortaklığının Tehlikeleri", **Uzak ve Eski Komşumuz Çin**, *içinde* (121-133), (Çev. Yılmaz Tezkan), Ülke Kitapları, İstanbul.

Gazel, Fırat (2003), **Mavi Akım: Avrasya'da Çözümsüzlüğün Öyküsü**, Beyaz Yayınları, İstanbul.

Gazprom (2021), "Blue Stream", https://www.gazprom.com/projects/blue-stream/ (12.08.2021).

Gazprom Export (2021), "Transportation", http://www.gazpromexport.ru/en/projects/ transportation/ (05.08.2021).

Gendron, Angela (2010), "Critical Energy Infrastructure Protection in Canada", **Canadian Centre of Intelligence and Security Studies**, CORA Press, Canada.

German, Tracey ve Bloch, Benjamin (2006), "The South Ossetia Conflict: Collision of Georgian and Russian Interests", **Politique Étrangère**, (1), 51-64.

GIGA (22.09.2016), Exploring Energy Regionalism, https://www.giga-hamburg.de/en/events/ conferences-and-workshops/exploring-energy-regionalism (15.07.2022).

Gleb, Bernard (2006), "Russian Oil and Gas Challenges, CRS Report for Congress", **CRS Report for Congress**, USA, 1-17.

Golden, Peter (2014), **Dünya Tarihinde Orta Asya**, (Çev. Yahya Kemal Taştan), Ötüken Neşriyat Yayınları, İstanbul.

Goltermann, Lukas vd. (2016), "Roads to Regionalism: Concepts, Issues, And Cases", Tanja Börzel, Lukas Goltermann, Mathis Lohaus ve Kai Striebinger (Ed.), **Roads to Regionalism**, Routledge, New York.

Golubev, Genady (1998), "Environmental Policy-making for Sustainable Development of the Caspian Sea Area", Kobori Iwao ve Michael Glantz (Ed.), **Central Eurasian Water Crisis**, UN University Press, Tokyo.

Golunov, Sergey (2005), "Border Security in Central Asia: Before and After 9/11", Anja Ebnöther, Maj Ernst Felberbauer ve Martin Malek (Ed.), **Facing the Terrorist Challenge: Central Asia's Role in Regional and International Cooperation,** *içinde* (89-111), Bureau for Security Policy at the Austrian Ministry of Defence vd., Vienna.

Greene, Owen (2001), "Environmental Issues", John Smith Steve ve Owens Patricia (Ed.), **The Globalization of World Politics: An Introduction to Internatıonal Relations**, 5. Baskı *içinde* (387-411), Oxford University Press, Oxford.

GUAM (2007), **Memorandum on Cooperation and Mutual Assistance in the Field of Nuclear and Radiation Safety Among Governments of States Members of the Organization for Democracy and Economic Development**, (19.06.2007).

_____ (2013), **Development Concept for the GUAM Transport Corridor**, (13.02.2013).

Gumpel, Werner (1998), "Orta Asya Cumhuriyetlerinde Ekonomik Gelişme ve Entegrasyon", **Avrasya Etüdleri**, (13), 19-33.

Gül, Atakan ve Gül, Ayfer Yazgan (1995), **Avrasya Boru Hatları ve Türkiye**, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Güngör, Bayram ve Şentürk, Suat Hayri (2004), "Hazar Enerji Kaynakları ve Bölge Ekonomileri Açısından Önemi", Pınar Akçalı, Elif Hatun Kılıçbeyli ve Ertan Efegil (Ed.), **Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği**, Gündoğan Yayınları, İstanbul.

Gyorgy, Andrew (1943), "The Geopolitics of War: Total War And Geostrategy", **The Journal of Politics**, 5(4), 347–362.

Haas, Ernst Bernard (1964), **Beyond the Nation State: Functionalizm and International Organization**, Ca: Stanford University Press, Stanford.

Hafner, Manfred ve Tagliapietra, Simone (2020), "The Global Energy Transition: A Review of the Existing Literature", Hafner, Manfred ve Tagliapietra, Simone (Eds.), **The Geopolitics of the Global Energy Transition**, Lecture Notes in Energy 73, 1-24.

Hancock, Palestini vd. (2020), "The Politics Of Energy Regionalism", **The Oxford Handbook of Energy Politics**, Oxford University Press, UK.

Hanks, Reuel (2000), "A Separate Space? Karakalpak Nationalism and Devolution in Post-Soviet Uzbekistan", **Europe-Asia Studies**, 52(5), 939-953.

Hasgüler, Mehmet ve Uludağ, Mehmet (2010), **Uluslararası Örgütler**, Alfa, İstanbul.

Hayter, Roger (2004), "Economic Geography As Dissenting Institutionalism: The Embeddedness, Evolution and Differentiation of Regions" **Human Geography**, 86(2), 95–115.

Held, David ve Mcgrew, Anthony (2008), **Küresel Dönüşümler**, 1. Baskı, Phoenix Yayınevi.

Hettne, Björn (2005), "Beyond the 'New' Regionalism", **New Political Economy**, 1(4), 543-571.

_____ (2008), "Teori ve Pratikte Güvenliğin Bölgeselleşmesi", **Uluslararası İlişkiler**, 5(18), 87-106.

Hettne, Björn ve Söderbaum, Fredrik (2002), "Theorising the Rise of Regionness", Shaun Breslin, Christopher.W. Hughes, Nicola Phillips and Ben Rosamond (Eds.), **New Regionalisms in the Global Political Economy**, *İçinde* (33-47), Routledge, London and New York.

Hira, Anil ve Libardo, Amaya (2003), "Does Energy Integrate?" **Energy Policy,** 31(2), 185–199.

Hocking, Brian ve Smith, Micheal (1995), **World Politics: An Introduction to International Relations**, Prentice Hall, London.

Howe, George Melvyn (2020), "Transcaucasia", https://www.britannica.com/p lace/transcaucasia (13.02.2021).

Hurell, Andrew (1995), "Regionalism in Theoretical Perspective" Louise Fawcett ve Andrew Hurell (Ed.), **Regionalism in World Politics**, Oxford University Press, New York.

Huysmans, Jef (2007), "Revisiting Copenhagen: or, on the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe", **International Security**, 4(4), 43-67.

IEA (2012), "2012 Key World Energy Statistics Handbook", http://alofatuvalu.tv/FR/12_ liens/12_articles_rapports/IEA_rpt_2012_us.pdf (13.07.2021).

___ (2014), "World Energy Outlook 2014", https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2014 (15.10.2020).

___ (2022a), "Moldova Energy Profile", https://www.iea.org/reports/moldova-energy-profile/energy-security (27.08.2022).

___ (2022b), "Belarus Energy Profile", https://www.iea.org/reports/belarus-energy-profile/energy-security (29.08.2022).

IIASA (2020), "Energy and Security", https://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/10062/1/GEA%20Chapter%205%20Energy%20and%20Security.pdf (30.10.2020).

Imtiaz, Amber (2019), **İktisadi ve Siyasi Boyutlarıyla Pakistan-İran İlişkileri,** İram, Ankara.

Indriyanto, Asclepias vd. (2011), **The Routledge Handbook of Energy Security**, Benjamin Sovacool (Ed.), Routledge, New York.

Inforos News Agency (2022), "Shangai Cooperation Organization", http://infoshos.ru/en/?id=40 (02.10.2022).

InfoSCO (2007), "SCO Will Have Its Own "Energy Club", http://infoshos.ru/ru/?idn=310 (22.08.2021).

INSAMER (2021), "Shanghai Cooperation Organization", https://www.insamer.com/tr/sanghay-isbirligi-orgutu.html (29.09.2022).

İşyar, Ömer Göksel (2013), **Avrasya ve Avrasyacılık**, Dora Yayınları, Bursa.

Jacobson, Mark ve Kratochvil, Antonin (1999), "Big Oil Comes Back to Bakü", **Natural History**, 108(2), 54-67.

Jansen, Jaap (2009), "Energy Services Security: Concepts and Metrics", **IAEA Project on Selecting and Defining Integrated Indicators for Nuclear Energy**, Austria, 5-35.

Jansen, Jaap vd. (2004), "Designing Indicators of Long-Term Energy Supply Security", **Energy Research Centre of the Netherlands**, Petten, 10-36.

Jisi, Wang (2003), "China's Changing Role in Asia", **Transatlantic Internationale Politik**, 4(3), 69-70.

Johnson, Corey ve Vandeveer, D. Stacy (2021), "Energy Regionalisms in Theory and Practice", Review of Policy Research, Special Issue, 1-20.

Kahveci, Hayriye (2012), "Enerji Politikaları ve Uluslararası Rekabet", Mustafa Aydın (Ed.), **Kafkaslar Değişim Dönüşüm Avrasya Üçlemesi III**, Nobel Yayınları, Ankara.

Kalehsar, Omid Shokri (2020), **Hazar Havzası'nda Amerika'nın Enerji Diplomasisi**, Astana Yayınları, Ankara.

Kalicki, Jan ve Goldwyn, David (Ed.) (2005), **Energy and Security: Toward a New Foreign Policy Strategy**, The Johns Hopkins University Press, Baltimore.

Kantarcı, Hakan (2006), **Kıskaçtaki Bölge Kafkasya**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Karabulut, Bilal (2011), **Güvenlik: Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek**, Barış Kitabevi, Ankara.

Karagiannis, Manos (1998), "The Turkish-Georgian Relationship and the Transportation of Azerbaijani Oil", **Caspian Crossroads Magazine**, 4(1), 1-15.

Karms, Margaret ve Mingst, Karen (2004), **International Organizations: The Politics and Processes of Global Governance**, Lynne Rienner Publishers, London.

Kasım, Kamer (2009), **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, Usak Yayınları, Ankara.

Keleş, Ruşen vd. (2005), **Çevre Politikası**, İmge Yayınları, Ankara.

Keyman, E. Fuat (2014), "Küreselleşme", Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), **Uluslararası İlişkilere Giriş**, 3. Baskı *içinde* (497-510), Küre Yayınları, İstanbul.

Kirkham, Kyle (2016), "The Formation of the Eurasian Economic Union: How Successful is the Russian Regional Hegemony?", **Journal Of Eurasian Studies**, 7(2), 111-128.

Klasson, Mikhail ve Useinov, Arif (1999), "Baku-Novorossiisk Oil Pipeline Will Have to be Closed", **Current Digest**, 51 (24), 1-20.

Kleveman, Lutz (2006), **Yeni Büyük Oyun: Orta Asya'da Kan ve Petrol**, Everest Yayınları, İstanbul.

Koca, Meryem (2019), "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD ve Rusya'nın Güney Kafkasya Politikaları", **Anadolu Strateji Dergisi**, 1(1), 15-36.

Kocaman, Muhammed Emin (2018), "Hazar Havzası'nda Enerji Güvenliği ve Enerji Jeopolitiği", **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 5(3), 152-171.

Korchemkin, Mikhail (2009), "Gazprom Insists On Using Just One Specific Pipeline", **East European Gas Analysis**, https://eegas.com/ukr_090115e.htm#:~:text=Since%20Jan%2D13%2C%20Gazprom%20is,of%20Eastern%20and%20Southern%20Ukraine (15.06.2021).

Kort, Michael (2004), **Nations in Transition: Central Asian Republics**, Library of Congress Cataloging in Publication Data, New York.

Krishna-Hensel, Sai Felicia (Ed.) (2012), **New Security Frontiers Critical Energy and the Resource Challenge**, Ashgate, UK.

Kruyt, Bert vd. (2009), "Indicators for Energy Security", **Energy Policy**, 37(6), 2166-2181.

Lengacher, Jakob (2018), "The Shanghai Cooperation Organization Energy Club: A Collaborative Future for Nuclear Energy", **China Hands**, https://chinahandsmagazine.org/201

8/05/30/the-shanghai-cooperation-organization-energy-club-a-collaborative-future-for-nuclear-energy/ (25.08.2021).

Lisovolik, Yaroslav (05.10.2017), "Yaroslav Lisovolik: Yet There Are No Conditions For the Introduction of A Single Currency in the EAEU", https://armedia.am/eng/news/47829/yaroslav-lisovolik-yet-there-are-no-conditions-for-the-introduction-of-a-single-currency-in-the-EAEU-exclusive.html (28.09.2022).

Loskot, Agata (2003), "Export Potential of the Post-Soviet Region", Anna Labuszewska (Ed.), **The Resource Wealth Burden-Oil and Gas Sectors in the Former USSR**, Centre for Eastern Studies, Poland.

Luft, Gal (2011), "Enerji Altyapılarına Yönelik Tehditler: Neye Karşı Koruyoruz?", **Global Güvenlik Analizleri Enstitüsü**, USAK, Ankara.

Luft, Gal ve Korin, Anne (Ed.) (2009), "Energy Security: in the Eyes of the Beholder", **Energy Security Challenges for the 21st Century**, Greenwood, United States.

Lukas, Aaron ve Dempsey, Gary (04.03.2000), "Mafia Capitalism or Red Legacy in Russia?", **Cato Institute**, Washington.

Mackinder, Halford John (1942), Democratic Ideal and Reality, National Defense University Press, Washington.

Mansfield, Edward ve Milner, Helen (1999), "The New Wave of Regionalism", **International Organization**, 53(3), 589-627.

Marbo, Robert (1992), "The Political Instability of the Middle East and Its Impact on Oil Production and Trade", **Energy Studies Review**, 4(1), 45-50.

Mattli, Walter (1999), **The Logic of Regional Integration: Europe and Beyond**, Cambridge University Press, UK.

Mazlum, İbrahim (2018), "Küresel Siyaset ve Çevre", Evren Balta (Ed.), **Küresel Siyasete Giriş**, *içinde* (457-485), İletişim Yayınları, İstanbul.

McLamb, Eric (2012), "Fossil Fuels And Renewable Energy Resources", **Ecology Global Network**, https://www.semanticscholar.org/paper/Fossils-Fuels-vs.-Renewable-Energy-%7C-Ecology-Global-Mclamb/a3035ea87b743257d04b836fcce91458a4edadea (22.10.2020).

Melet, Yasmin (1998), "China's Political and Economic Relations with Kazakhstan and Kyrgyzstan", **Central Asian Survey**, 17(2), 229-252.

Meyer, Henry (01.01.2002), "Russian Mafia Extends Tentacles Across the Globe", **Mail and Guardian**, https://mg.co.za/article/2002-01-01-russian-mafia-extends-tentacles-across-the-globe/ (05.07.2021).

Mihalka, Michael ve Wilcox, Mark (2010), "Unintended Strategic Consequences of Security Assistance in the South Caucasus", **Focus on Land Warfare**, (25-32), JFQ, Washington.

Molchanov, Mihail (2018), "New Regionalism and Eurasia", Published in Shiping Hua (Ed.), **Routledge Handbook Of Politics in Asia**, *içinde* (506-521), Routledge, London and New York.

Molchanov, Mikhail (2012), "Energy Security and the Revival of Geopolitics: The Russian Case", Sai Felicia Krishna-Hensel (Ed.), **New Security Frontiers Critical Energy and the Resource Challenge**, Ashgate, UK.

Moltz, James Clay (1995), "Regional Tensions in the Russo-Chinese Rapprochement", **Asian Survey**, 35(6), 511-527.

Monnet, Jean (2019), "Bölgeselcilik ve Küresel Siyaset", (Çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir), Andrew Heywood (Ed.), **Küresel Siyaset**, Felix Kitap, Ankara.

Moran, Daniel ve Russel, James (2008), "The Militarization of Energy Security", **Strategic Insights**, California, 7(1), 1-8.

Moscow Declaration (2020), **The Moscow Declaration of the Council of Heads of State of the Shanghai Cooperation Organisation**, http://eng.sectsco.org/documents/ (10.11.2020).

Müller-Kraenner, Sascha (2007), **Energy Security: Re-Measuring the World**, Earthscan, London.

Naumkin, Vitaliy (2002), "Russian Policy in the South Caucasus", **Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes**, 1(3), 31-38.

Nazarbayev, Nursultan (25.10.2011), "Евразиский Союз От Идеа К Истории Бдевшего Известиа", **Известия**.

Nolte, Detlef (2018), "Costs and Benefits of Overlapping Regional Organizations in Latin America: the Case of the OAS and UNASUR", **Latin American Politics and Society**, 60(1), 128-153.

Nougayrede, Natalie (29.10.2003), "La "Lutte Anti-Oligarques " S'installe Au Coeur De La Campagne Electorale Russe", **Le Monde**.

Ogan, Sinan (2001), "Azerbaycan'ın Tanımlanamayan Ekonomisi ve Türkiye ile Ekonomik İlişkileri", **Avrasya Dosyası**, Azerbaycan Özel Sayısı, 7(1), 56-85.

____ (2007), "Yeni Global Oyun ve Hazar'ın Statüsü", **Turksam**, Ankara.

Ollapally, Deepa (2017), "The Energy Security Dissonance", Mike Mochizuki ve Deepa Ollapally (Ed.), **Energy Security in Asia and Eurasia**, Routledge, New York.

Ongarova, Yerkinay (2018), "Kazakistan'ın Çok Yönlü Enerji Politikası ve Hazar Denizi", **Asobid**, 2(3), 1- 21.

Order of the EEC Board No 58 (2021), **Eurasian Economic Union**, https://docs.eaeunion.org/en-us/Pages/AllDocuments.aspx#npbdocumentbelongstaxId=[{%22id%22:%22606b11af-f52f-43b2-b59b-ecf535242091%22,%22title%22 (13.04.2021).

Oseni, Musiliu Olalekan ve Pollitt, Michael G. (2016), "The Promotion of Regional Integration of Electricity Markets: Lessons For Developing Countries", **Energy Policy**, (88), 628–638, http://www.Sciencedirect.Com/Science/Article/Pii/S030142151530094x (15.09.2022).

Overland, Indra vd. (2010), **Caspian Energy Politics Azerbaijan, Kazakhstan and Turkmenistan**, Routledge, New York.

Öğütçü, Mehmet (1994), "Avrasya Enerji Kaynaklarına Bakış: Uzun Vadeli Bir Batı Stratejisi İhtiyacı", **Avrasya Etüdleri**, 1(3), 60-70.

_____ (2005), "Hazar Enerji Kaynakları: Jeopolitik Dengeler, Yatırım Gereksinimi ve Hukuki Uyuşmazlık", Mustafa Aydın (Ed.), **Küresel Politikada Orta Asya Avrasya Üçlemesi I**, Nobel Yayınları, İstanbul.

Özcan, Ali Nihat (2008), "Energy Security and PKK Threat to Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline", **Jamestown Foundation**, Washington, 6(18).

Özey, Ramazan (2017), **Kafkasya ve Kafkas Ülkeleri Coğrafyası**, Pegem Akademi, Ankara.

Pamir, Necdet (2011), "Güney Kafkasya ve Enerji", Cavid Veliev ve Araz Aslanlı (Ed.), **Güney Kafkasya Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadele ve Enerji**, Berikan Yayınevi, Ankara.

_____ (2017), **Enerjinin İktidarı**, 4. Baskı, Hayykitap, İstanbul.

Pascoe, B. Lynn (2010), "Foreword", Rodrigo Tavares (Ed.), **Regional Security**, Routledge, New York.

Peimani, Hooman (Ed.) (2011), **The Challenge of Energy Security in the 21st Century**, Institute of Southeast Asian Studies, Singapore.

Poneman, Daniel (27.07.2010), "Remarks as Prepared for Delivery, U.S. Deputy Secretary of Energy", **White House Energy Security Stakeholders Forum**, Department of Energy, Washington.

Quliyev, Samir (2018), "Bölgeselleşme Çerçevesinde Kafkasyada İşbirliği İmkânları ve Engeller", Osman Orhan (Ed.), **Karadeniz ve Kafkaslar: Riskler ve Fırsatlar "Ekonomi, Enerji ve Güvenlik**", *içinde* (113-140), Tasam Yayınları, İstanbul.

Rasulov, Abdurauf (1962), **Azerbaycan'da Petrol Sektörünün Gelişim Tarihi**, Azerneşr Yayınları, Bakü.

Reed, Thomas (2004), **At the Abyss: An Insider's History of the Cold War**, Ballantine Books, New York.

Reiter, Erich (2001), "New Global Politics: Reflections on the Return of Geopolitics to Central Asia and Its Effect on European Security", Heinz Gartner, Adrian Hyde-Price ve Erich Reiter (Ed.), **Europe's New Security Challenges**, *içinde* (329-341), Lynne Rienner Publishers, Londra.

Republic of Belarus (2022), "Key Facts About Belarus", https://www.belarus.by/en/about-belarus/key-facts (08.09.2022).

Republic of Moldova (2022), "About Republic of Moldova", https://moldova.md /en/content/about-republic-moldova (10.09.2022).

Russett, Martin Bruce (1967), **International Regions And International Systems**, Rand McNally, Chicago.

Sakiev, Azamet (2011), **Presidential Leadership Styles and Forms of Authoritarianism in Post-Soviet Central Asia**, Syracuse University, New York.

Samarkand Declaration (2022), **The Samarkand Declaration of the Heads of State Council of the Shanghai Cooperation Organisation**, http://eng.sectsco.org/documents/ (16.09.2022).

Sapir, Jacques (1996), **Le Chaos Russe: Desordres, Economiques, Conflicts Politiques, Decomposition Militaire,** La Decouverte, Paris.

Sarsekeev, Masat (2014), "Russia in Central Asia: Geopolitical Models of Strategy and Foreign Policy", **Central Asia and Caucasus Journal**, 3, http://www.cac.org/online/2014/ journal_eng/cac-04/03.Shtml (21.09.2022).

Sati, Vipin (2006), "Transportation of Oil & Gas Through Pipelines Chief Projects Manager (Projects-Systems)", **IOCL Pipelines Division**, Indian.

Savitskii, Peter Nikolaevich (1926), "Geograficheskii Obzor Rossii-Evrazii", Novikova and Sizemskaia (Ed.), **Evraziia**, Mir Rossii, Russia.

Saygın, Hasan (28.05.2009), "Hasan Saygın'ın Oturum Açılış Konuşması", **Enerji Güvenliğine Ortak Çözüm Arayışları Uluslararası Sempozyumu**, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 177-180.

Sbragia, Alberta (2008), "Review Article: Comparative Regionalism: What Might It Be?", **Journal of Common Market Studies**, 46(1), 29-49.

Schofield, Clive ve Prau, Martin (1996), "Claims to the Caspian Sea", **Jane's Intelligence Review**, 75-78.

SCO (2021), "The Shanghai Cooperation Organisation", http://eng.sectsco.org/about_sco/ (16.11.2021).

SCO Charter (2002), **Shanghai Cooperation Organization**, http://eng.sectsco.org/documents/ (07.06.2002).

SCO Joint Communique (2005), "Joint Communique Meeting of the Council of Heads of Government of the SCO", http://eng.sectsco.org/documents/ (10.10.2022).

_____ (2012), **Meeting of Heads of Government (Prime Ministers) of the Member States of the Shanghai Cooperation Organization**, (05.12.2012).

_____ (2014), **The Thirteenth Meeting of the Council of Heads of Government (Prime Ministers) of the Member States of the Shanghai Cooperation Organization**, (15.12.2014).

_____ (2018), **SCO Joint Communique on the Results of the Seventeenth Meeting of the Council of Heads of Government (Prime Ministers) of the Member States of the Shanghai Cooperation Organization**, (12.11.2018).

SCO Press Release (2015), **Meeting of the Council of Heads of Member States of the Shanghai Cooperation Organization**, (10.07.2015).

SCO Statement (2022), **On Mutual Understanding Between the Eurasian Economic Commission and the Secretariat of the Shanghai Cooperation Organization Cooperation**, http://eng.sectsco.org/documents/ (16.09.2022).

Searight, Sarah (2000), "Petroleum Industry in Caspian Sea Region", Region of Eternal Fire, https://www.thefreelibrary.com/REGION+OF+ETERNAL+FIRE-a063986765 (29.07.2021).

SEEC Decision No 23 and 18 (2018), **Eurasian Economic Commission**, https://eec.eaeunion.org/ (12.06.2018).

SEEC Decision No 31 (2016), **Eurasian Economic Commission**, https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=87678 (31.05.2016).

SEEC Decision No 8 (2021), **Eurasian Economic Commission**, https://eec.eaeunion.org/ (11/12/2021).

Shaffer, Brenda (2009), **Energy Politics**, Philadelphia University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

Shaw, Malcolm Nathan (2008), **International Law**, Cambridge University Press, Cambridge.

Shreeve, Jimmy Lee (2006), "Science and Technology: The Enemy Within", **Scientific American**, Canada.

Singh, Timon (2011), "Russian Pipeline Security", **Cisolgas Group**, http://www.cisoilgas.com/article/russian-pipeline-security/ (15.05.2021).

SOCAR (2021), "Baku-Novorossiysk Oil Pipeline", https://socar.az/socar/en/activities/ transportation/baku-novorossiysk-oil-pipeline (20.07.2021)**.**

Soja, Edward (2009), "Regional Planning and Development Theories", International Encyclopedia of Human Geography, 259-270, https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780080449104008774 (01.11.2022).

Storm, Eric (2003), "Regionalism in History, 1890–1945: The Cultural Approach", **European History Quarterly**, 33(2), 251-265.

Sovacool, Benjamin (2011), **The Routledge Handbook of Energy Security**, Routledge, New York.

_____ (2014), "Environmental Issues, Climate Changes and Energy Security in Developing Asia", **ADB Economics Working Paper Series**, Asian Developing Bank, (399), 1-24.

Söderbaum, Fredrik (2015), "Early, Old, New and Comparative Regionalism: The Scholarly Development of the Field", Catherine Craven, Michael Giesen, Darya Kulinka (Ed.), **The Transformative Power of Europe**, KFG Working Paper Series No.64, Freie Universität, Berlin.

_____ (2016), "Old, New, and Comparative Regionalism: The History and Scholarly Development of the Field", Tanja A. Börzel and Thomas Risse (Ed.), **Oxford Handbook of Comparative Regionalism**, *içinde* (3-39), Oxford University Press, Oxford.

Statement of the SCO Heads of State Council on Ensuring Reliable, Sustainable and Diversified Supply Chains, **Shangai Cooperation Organization**, http://eng.sectsco.org/documents/ (16.09.2022).

Stobdan, Phunchok (2008), "Shanghai Cooperation Organization: Challenges to China's Leadership", **Strategic Analysis**, 32(4), 527-547.

Sun, Yizhong (2000), **New China Lobby: China's Encounter Whit the U.S. Congress**, Doktora Tezi, The Graduate School of the University of Notre Dante.

T.C. Millî Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü (2021), https://geoportal.harita.gov.tr/ (20.06.2021).

T.C. Ticaret Bakanlığı (2019), "Türkmenistan, Çin'in En Büyük Gaz Tedarikçisi Olacak", https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/turkmenistan/turkmenistan-cinin-en-buyuk-gaz-tedarikcisi-olacak (10.05.2021).

Tagarinski, Mario ve Avizius, Andrius (2009), "Energy Security for the Euro-Atlantic Region", Stephen Stec ve Besnik Baraj (Ed.), **Energy and Environmental Challenges to Security**, *içinde* (1-32), Springer, Hungary.

TANAP (2018), "TANAP Projesi", https://www.tanap.com/tanap-projesi (22.07.2021).

Tanrısever, Oktay (2001), "Moskova'nın Çeçenistan Çıkmazı ve Çıkış Arayışları", **Avrasya Dosyası**, 6 (4), 180-201.

Tashkent Declaration (2016), **The Tashkent Declaration of The Fifteenth Anniversary of the Shangai Cooperation Organization**, https://ccdcoe.org/uploads/2018/11/SCO-160624-TashkentDeclaration.pdf (24.06.2016).

Taştan, Vahap (2013), "Güney Gaz Koridoru: Yeni Enerji Düzeninde Avrupa Enerji Güvenliği, Rusya, Türkiye ve Güney Kafkasya Üzerine Oyun Teorik Uygulama", **EY International Congress on Economics I**, Ankara, 1-28.

Tavares, Rodrigo (2010), **Regional Security: The Capacity of International Organizations**, Routledge, USA.

TC Dışişleri Bakanlığı (2022a), **"Bölgeler-Ülke Künyesi"**, https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?03af1e06-bd93-40cb-ae4f-2c4ac27672e7 (14.08.2022).

_____ (2022b), **"Moldova'nın Siyasi Görünümü",** https://www.mfa.gov.tr/ moldova-siyasi-gorunumu.tr.mfa (12.09.2022).

The Russian Government (2014), Meeting of the SCO Council of Heads of Government, http://government.ru/en/news/16122/ (02.08.2022).

The Wall Street Journal (2000), "Oil in the SSCB", https://www.wsj.com/news/world?mod=nav_top_section (19.10.2020).

The World Bank (2022), "The World Bank in Moldova", https://www.worldbank.org/en/ country/moldova/overview (15.09.2022).

Tkachenko, Stanislav (2008), "Political Economy of Energy Policy of Russian Federation Towards USA and European Union", **Paper Presented at the ISA Panel**, California, 12-17.

Tomaney, John (2020), "Regionalism", Audrey Kobayashi (Ed.), **International Encyclopedia of Human Geography**, 2. Baskı *içinde* (369-372), Elsevier Science and Technology.

Treaty on the Eurasian Economic Union (2014), **Eurasian Economic Union**, https://docs.eaeunion.org/ru-ru/Pages/DisplayDocument.aspx?s=bef9c798-3978-42f3-9ef2-d0fb3d53b75f&w=632c7868-4ee2-4b21-bc64-1995328e6ef3&l=540294ae-c3c9-4511-9bf8-aaf5d6e0d169&EntityID=3610 (29.05.2014).

Trenin, Dmitri (2002), **The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization**, Carnegie Moscow Center, Moscow.

TRT Haber (15.09.2022), "İttifak Profili: Şanghay İşbirliği Örgütü", https://www.trthaber.com/haber/dunya/ittifak-profili-sanghay-is-birligi-orgutu-sio-690921.html (30.09.2022).

Tunçarslan, Nilay (2019), "Fikirsel ve Normatif Bölgeselleşme: ASEAN Örneği", **Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi**, 7(Özel Sayı), 38-52.

Turan, Güngör ve Dinç, Ahmet (2009), "Enerji Sektörü Bağlamında Türkmenistan-Rusya Ekonomik İlişkilerinin Geleceği", İhsan Çomak (Ed.), **Rusya Çalışmaları Strateji Araştırmalar-2**, Tasam Yayınları, İstanbul.

Tüfekçi, Özgür (2016), "Bölgesel İşbirliklerinin Türk-Rus İlişkilerine Etkisi: Traceca ve Avrasya Ekonomik Birliği Örnekleri", **TYB Akademi**, 6(17), 159-172.

Tüfekçi, Özgür (2017), **The Foreign Policy of Modern Turkey**, Bloomsbury Publishing, Great Britain.

Tüfekçi, Özgür (2018), "China's Belt and Road Initiative: Rise of Chinese Eurasianism as a Eurasian Integration Strategy against Atlanticism?", **Caucasus International**, 8(2), 33-42.

U.S. Department of State (2011), "Countries and Areas", https://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2017/09/274386.htm (12.04.2021).

U.S. Securities and Exchange Commission (2011), "Exxon Mobil Corporation Form 8-K Current Report", https://www.sec.gov/edgar/search-and-access (16.11.2020).

Uğurlu, Örgen (2012), "Kafkasya'da Çevresel Sorunlar ve Tehditler", Mustafa Aydın (Ed.), **Kafkaslar Değişim Dönüşüm Avrasya Üçlemesi III**, Nobel Yayınları, Ankara.

UNDP, UNEP, OSCE (2004), Environment and Security; Transforming Risks into Cooperation: The Case of the Southern Caucasus", **The United Nations Development Programme**, New York.

United Nations (2007), **Emerging Global Energy Security Risks**, United Nations Publication, Geneva.

USAK Rapor 4 (2012), "Kritik Enerji Altyapı Güvenliği Sonuç Raporu No 4", **Boru Hatları Özelinde Türkiye'de Kritik Enerji Altyapısı ve Güvenliği**, USAK Derneği.

Usul, Ali Resul (2005), "Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikaları: Sessiz ve Derinden", Mustafa Aydın (Ed.), **Küresel Politikada Orta Asya Avrasya Üçlemesi I**, Nobel Yayınları, İstanbul.

Van Donzel, Emeri Johannes vd. (Ed.) (1978), **The Encyclopedia of Islam**, Brill, Holland.

Vandeveer, Dale Stacy (2004). "Ordering Environments: Regions in European International Environmental Cooperation", S. Jasanoff and M. L. Martello (Eds.), **Earthly Politics: Local and Global in Environmental Governance**, *İçinde* (309–334), Ma: Mıt Press, Cambridge.

Vassilev, Vassil (1969), **Politique D'Aide Du Bloc Sovietique Aux Pays En Voie Developpement** (Soviet Bloc Aid Policy to Developing Countries), Etudes Du Centre De Developpement, Paris.

Walker, Talbot William (2014), **America in the Cold War: A Reference Guide**, ABC –CLIO, Edmonton.

Western Energy Alliance, (t.y.), "Natural Gas: Most Significant Solution for Reducing U.S. Greenhouse Gas Emissions", http://www.westernenergyalliance.org/knowledge-center/air/methane (25.10.2020).

Wishnick, Elizabeth, (2009), **Russia, China, and the United States in Central Asia: Prospects for Great Power Competition and Cooperation in the Shadow of the Georgian Crisis**, USAWC Press, US.

Woolsey, James vd. (2002, Mart 29), "Energy Security: It Takes More Than Drilling", **The Christian Science Monitor**, Boston.

World Bank Group (2009), "Personal İnterview With Author", Washington, https://documents1.worldbank.org/curated/en/ (05.12.2020).

Wunderlich, Jens-Uwe (2007), **Regionalism, Globalization and International Order**, Ashgate, Burlington.

Yalta Charter (2001), **Yalta GUUAM Charter 2001**, https://guam-organization.org/en/yalta-guuam-charter-2001/ (07.06.2001).

Yekaterinburg Declaration (2009), "Yekaterinburg Declaration By the Heads of the Member States of the Shanghai Cooperation Organization", http://eng.sectsco.org/documents/ (22.10.2021).

Yergin, Daniel (2006), "Ensuring Energy Security", **Foreign Affairs**, 85(2), 69-82.

_____ (2011), **The Quest: Energy, Security and the Remaking of the Modern World**, The Penguin Press, New York.

Yeung, May vd. (1999), **Regional Trading Blocks in The Global Economy: The EU and ASEAN**, Edward Elgar Publishing, USA.

Yılmaz, Reha (2009), "Rus Dış Politikasında Yeni Yönelimler Çerçevesinde Güney Kafkasya", **Rusya Çalışmaları Strateji Araştırmalar-2**, İhsan Çomak (Ed.), Tasam Yayınları, İstanbul.

Yılmaz, Salih ve Bahrevskiy, Evgeniy (2017), **Rusya ve Türkiye Avrasya Paktı Mümkün Mü?**, Srt Yayınları, Ankara.

Yılmaz, Şuhnaz (2012), "ABD'nin Kafkasya Politikası", Mustafa Aydın (Ed.), **Kafkaslar Değişim Dönüşüm Avrasya Üçlemesi III**, Nobel Yayınları, Ankara.

Yi, Wang (2021), "Let Us Strengthen Confidence and Solidarity and Jointly Build a Closer Partnership for Belt and Road Cooperation", **Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China**, (23.06.2021).

Yüce, Çağrı Kürşat (2006), **Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerine Mücadele**, Ötüken Yayınları, Ankara.

_____ (2012), "Enerji Güvenliği Açısından Türk Cumhuriyetleri'nin Dünyadaki Yeri ve Önemi", **Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi**, 4(15), 39-56.

Zbinkowski, Grzegorz (2019) "The Three Seas Initiative and Its Economic and Geopolitical Effect on the European Union and Central and Eastern Europe" **Comparative Economic Research**, 22(2), 105–119.

Zemskova, Kristina (2018), **The Common Energy Market of the Eurasian Economic Union,** Energy Charter Secretariat, Belgium.

Zhi, Wang (2016), "China's New Silk Road Strategy and Foreign Policy Toward Central Asia", **Southeast Review of Asian Studies**, 38, 69-77.

Zhou Chen (2019), "Can İntellectual Property Rights Within Climate Technology Transfer Work For the Unfccc and the Paris Agreement?", **International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics**, 19(1), 107–122.

Ziegler, Charles Eldred (2013), "Energy Pipeline Networks and Trust: The European Union and Russia in Comparative Perspective", **International Relations**, 27(1), 3–29.

Енокян, Араси (30.08.2007), Bнутриполитие И Оббщественные Процессы В Странах Южного Кавказаа", http://ija.hetq.am/ru/r-aenokian.html (20.06.2021).

Казанцев, Андрей (2008), **Большая Игр, Ас Неизвестными Правилами: Мировая Политика И Центральная Азия**, Издания Фонда Наследия Евразии, Moskova.

Мамука, Бицашвили (2006), "Регионализм Во Внешней Политике Южно - Кавказских Стран", http://www. regioncenter.org/ru/r-mbichashvili.html (05.07.2021).

İKİNCİ TÜRKİYE YAŞLILIK RAPORU 2023

Editör
Prof. Dr. İsmail Tufan

TÜRKİYE GERONTOLOJİ SERİSİ
TGS

nobel

İKİNCİ TÜRKİYE YAŞLILIK RAPORU 2023
Editör: Prof. Dr. İsmail Tufan

Yayın No.: 4766
Sağlık Bilimleri No.: 205
ISBN: 978-625-397-117-5
E-ISBN: 978-625-397-118-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Tufan, İsmail.
İkinci Türkiye Yaşlılık Raporu 2023 / Editör: İsmail Tufan
1. Basım, XIV + 620 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-117-5
E-ISBN: 978-625-397-118-2
1. Yaşlılık 2. Gerontoloji

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Bölüm Yazarları ..... **iii**

Ön Söz ..... **ix**

Yaşlı Politikalarının Temel Yönergeleri **1**
İsmail Tufan

Kamusal Hizmet ve Yerel Sorumluluk **13**
Bülent Karakuş

Gerontolojik Perspektifte Yetki İkamesi İlkesi: Yorumlar ve Öneriler **43**
İsmail Tufan - Aslı Gözde Akış

Yaşlanan Toplum İçin Yerel Politikalar **51**
Furkan Ulusal

Yerel Demografi Politikaları **63**
Saadet Tiryaki

Kırsal Alanda Yerel Çözümlere Destek **81**
Tahsin Barış Değer

Konut Politikasından İkamet Politikasına **101**
Seda Topgül

Yaşlılıkta İkamet Türleri **121**
Özge Kutlu - Deniz Say Şahin

Yaşlılar İçin Uygun Fiyatlı Konut Temini **139**
Zeynep Esengil Ceylan - Recep Esengil

Çok Kuşaklı Haneler **169**
Işıl Kalaycı

Şiddete Karşı Koruma **191**
Sevcan Toptaş Kılıç

Yaşlılık ve Yoksulluk **207**
Cem Ergun

Yaşlılıkta Kadınların Yoksulluk Riski **225**
Ayşe Dericioğulları Ergun

Yaşlılık ve Eşitsizlik **247**
Nilüfer Korkmaz Yaylagül - Melis Aslan - Nisa Yıldız

Yaşlılık ve Göç **263**
Sevinç Sütlü

Türkiye'de Bölgesel Farklılıklar ve Yaşlıların Yaşam Durumu **289**
Özlem Özgür - Barış Kılıç - Gülüşan Özgün Başıbüyük

Sağlık Hizmetleri **313**
Feyza Mutlay - Fatma Sena Dost - Ahmet Turan Işık

Prevensiyon ve Sağlığın Geliştirilmesi **325**
Fatma Banu Demirdaş

Ayakta Tedavi **351**
Fatma Özge Kayhan Koçak - Aslı Kılavuz

Kurumda Tedavi **379**
Ahmet Akgül - Sera Çetingök - Nur Elçin Boyacıoğlu

Demansa Meydan Okumak **389**
Teslime Atlı - Volkan Atmış

Demanslı İnsanlar İçin İttifak **413**
Fatma Sıla Ayan

Türkiye Yaşlı Nüfusunun Biyodemografisi **439**
Ebru Acarbaş - Serhat Bozkurt - Hasan Hüseyin Başıbüyük

Erişim Engelleri ve Kültüre Duyarlı Bakım **457**
Hilal Seki Öz - Elif Çömlekçi

Bakım ve Bakım Yönetimi **473**
Emre Kol

İlgi, İhtimam ve Bakım **495**
Sevde Aksu

Bakım Personeli **511**
Emre Birinci

Bakım ve Maaşlı İstihdamın Uyumluluğu **525**
Sümeyra Mihrap İlter

Yaşlı Bakımında Yerel Ağlar **543**
Fatma Hastaoğlu

Yaşlılıkta Mobilite **563**
Gökçe Yağmur Güneş Gencer - Jülide Yılmaz - Büşra Yıldırım Uz

Sağlık Hizmetlerinde Dijital Gelişmeler ve Geronteknoloji **577**
Işıl Kaleli

Tazelenme Ünıversitesi Ders Programının Gardner'ın Çoklu Zekâ Kuramı'na Göre İncelenmesi **597**
İkuko Murakami - Özgen Yılmaz - Özge Pehlivan

Öz Geçmişler **607**

1

Yaşlı Politikalarının Temel Yönergeleri

İsmail Tufan

1. GİRİŞ

İnsanlar; yaşları, sağlıkları ve sosyal çevreleri ne olursa olsun mümkün olduğu kadar uzun süre bağımsız yaşayabilmelidir. Yaşlılar, sosyal hayata aktif olarak katılabilmeli, deneyim ve becerileriyle katkıda bulunabilmelidir. Tıbbi bakım, ihtiyaca uygun gerontolojik bakım ve destek, yaşlılıkta sağlıklı ve kendi kaderini tayin eden bir yaşam için önemli ön koşullardır. Yaşlı insanlar güvenli ve engelsiz bir ortamda yaşayabilmeli ve uygun altyapıya ve boş zaman etkinliklerine erişebilmelidir. Toplumumuzun gelecekteki yaşayabilirliğini sağlamak için kuşaklar arasında kaynakların ve fırsatların adil bir şekilde dağıtılması gereklidir. Yaşlıların ihtiyaçlarını bütüncül olarak anlamak ve uygun çözümler geliştirmek için farklı bölüm ve kurumlar arasında iş birliği gereklidir.

Yaşlı veya yaşlılık politikası, yaşlı insanların ihtiyaç ve çıkarlarına yönelik tüm önlemleri içerir. Yaşlı politikasına yönelik yönergeler, siyasi karar vericilerin yanı sıra yaşlılıkta yaşamı şekillendirmekle uğraşan kurum ve kuruluşlara yöneliktir. Yaşlı politikasının en önemli yönergeleri şunlardır: kendi kaderini tayin etme ve özerklik, katılım, sağlık ve bakım, ikamet ve yaşam kalitesi, kuşaklar arası eşitlik ve disiplinler arası iş birliği. Bu yönergeler, yaşlı insanların yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik özel önlemlerin ve programların geliştirilmesi için yönlendirme görevi görür.

Yaşlı politikasının ana hatları, yaşlılıkta yaşamın uygun şekilde şekillendirilmesini garanti etmek için gereklidir. Gelişmiş ülkelerde, demografik değişiklikler nedeniyle yaşlı insan sayısı artmakta, yaşlılık ve bakımla ilgili zorluklar artmaktadır. Bu zorlukların üstesinden gelmek için hem hedefe yönelik bir yaşlı politikası hem de toplumda yaşlılık konusunu yeniden düşünmek gereklidir. Yaşlı politikasına yönelik yönergeler, en önemli eylem alanlarını ve hedeflerini belirtmektedir.

Yaşlı politikasının uygulanması ekonomik açıdan da önemlidir. Çünkü hedeflenen bir yaşlılık politikası, yaşlıların çalışma hayatında daha uzun süre kalmalarına katkı sağlayabilir, bu da emeklilik sistemlerinin üzerindeki yükün hafifletilmesi anlamına gelir. Yaşlı insanların barınma durumlarının iyileştirilmesi, onların daha uzun süre bağımsız yaşamalarına ve bakım tesislerinde konaklamak zorunda kalmamalarına da yardımcı olabilir.

Pratik yaşlı politikası, yaşlılığa uygun toplum oluşturmak ve yaşlıların yaşam kalitelerini yükseltmek için önemlidir. Ayrıca ekonomik ve sosyal kalkınma açısından da

Sosyal statü, bir kişi veya grubun; gelir, eğitim, istihdam, barınma koşulları ve sosyal güvenlik gibi sosyal ve ekonomik koşullarını ifade eder. Yaşam durumu, sosyal, kültürel, psikolojik ve fiziksel yönler dâhil olmak üzere bir kişi veya grubun içinde yaşadığı koşulların bütününü ifade eder.

Özetle yaşlı politikası yönergeleri; yaşlılığa uygun bir toplum oluşturmak, yaşlı insanların yaşam kalitelerini yükseltmek, gelecekte ekonomik ve sosyal kalkınma için önemli faktörlerdir.

Yaşlılıkta ikamet koşullarının yaşam kalitesi açısından büyük bir önemi vardır. Uygun konutlar; aşinalık ve süreklilik duygusunun korunmasına, bağımsızlığın ve sosyal ilişkilerin teşvik edilmesine, güvenliğin sağlanmasına ve sağlığın korunmasına yardımcı olabilir. Tüm bu faktörler birbiriyle yakından ilişkilidir ve yaşlı insanların tam ve bağımsız bir yaşam sürmelerine yardımcı olabilir.

Süreklilik, yaşlıların sadece kendilerini güvende hissetmelerine yol açmaz aynı zamanda kimliklerini sürdürmelerine, anılarını desteklemelerine ve ruhsal sağlığı geliştirmelerine, yaşam memnuniyetini korumaya ve yaşam kalitelerini artırmaya yardımcı olabilir.

Burada sunulan tavsiyelere dayanan siyasi önlemler, yaşlı politikasının ana ilkelerinin uygulanmasını teşvik etmeye yardımcı olabilir. Politikacılar, uygun çerçeve koşulları oluşturarak, mali destek sağlayarak, farkındalığı artırarak, yaşlıların katılımını teşvik ederek ve sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte çalışarak yaşlıların tam ve bağımsız bir yaşam sürmelerini sağlayabilirler.

Yaşlılara yönelik adil bir politika, tüm nesillerin ilgi ve ihtiyaçlarını dikkate almalı, dengeli ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemelidir. Bu nedenle yaşlılara yönelik böyle bir politika, gençler açısından da adil olarak algılanacaktır.

Genel olarak fırsat eşitliği, yaşlıların sosyal veya mali geçmişlerine bakılmaksızın topluma katılım ve potansiyellerini gerçekleştirmek için eşit fırsatlara sahip olmalarını sağlamakla ilgilidir.

Sonuç olarak yaşlıların katılımı, topluma aktif katılımlarını teşvik etmek ve siyasi ve sosyal kararlara ilgi ve ihtiyaçlarını dâhil etmekle ilgilidir. *Katılımcı yaşlı politikası,* yaşlıların yalnızca destek hizmeti alan kişiler değil aynı zamanda aktif vatandaşlar olarak algılanmalarına da katkıda bulunacaktır. Bu nedenle yaşlılar için sürdürülebilir bir politika, yaşlıların bireysel ihtiyaçlarını ve endişelerini ele alan ve yaşlıların uygun, ihtiyaç odaklı, sürdürülebilir ve adil bakım ve topluma katılımını sağlayan bir politikadır.

Genel olarak gerontoloji, yaşlı insanların ihtiyaç ve endişelerini karşılayan, ihtiyaç temelli ve bilimsel olarak sağlam bir yaşlı politikası tasarlamaya katkıda bulunabilir.

KAYNAKÇA

Backes, G. M., & Clemens, W. (2013). *Lebensphase Alter - Eine Einführung in die sozialwissenschaftlcihe Alternsforschung, 4.Aufl.* Weinheim, Basel: Beltz/Juventa.

Dibelius, O., & Uzarewicz, C. (2006). *Pflege von Menschen höhrerer Lebensalter.* Stuttgart: Kohlhammer.

Duden. (2001). *Das Fremdwörterbuch, 7. Aufl.* Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag.

Gerling, V., & Naegele, G. (2005). Alter, alte Menschen. H. U. Otto, & H. Thiersch içinde, *Handbuch Sozialarbeit, Sozialpädagogik, 3.Aufl.* (s. 30-40). München, Basel: Reinhardt.

Görres, S., & Nachtmann, J. (2010). Alter, Wohnen und Technik – Die Zukunft hat begonnen. *Institut für Public Health und Pflegeforschung ipp info, Ausgabe 08, Winter 2009/2010*, 1-2.

Heinze, R., Eichener, V., Naegele, G., Bucksteeg, M., & Schauerte, M. (1997). *Neue Wohnung auch im Alter. Folgerungen aus dem demographischen Wandel für Wohnungspolitik und Wohnungswirtschaft.* Darmstadt: Schader-Stiftung .

Helbig, L. (1974). *Politik im Aufriss, 2. Aufl.* Berlin, München: Diesterweg Verlag.

Helmchen, H., Kanowski, S., & Lauter, H. (2006). *Ethik in der Altersmedizin.* Stuttgart: Kohlhammer.

Kaiser, H. J. (2006). Generationenbeziehungen. W. D. Oswald, U. Lehr, C. Sieber, & J. Kornhuber içinde, *Gerontologie – Medizinische, psychologische und sozialwissenschaftliche Grundbegriffe* (3.Aufl. b., s. 183-188). Stuttgart: Kohlhammer.

Kruse, A., & Martin, M. (2004). Vorwort. A. Kruse, & M. Martin içinde, *Enzyklopädie der Gerontologie: Alternsprozesse in multidisziplinärer Sicht* (s. 9-10). Bern, Göttingen, Toronto, Seattle: Huber Verlag.

Kruse, A., & Wahl, H.-W. (2010). *Zukunft Altern - Individuelle und gesellschaftliche Weichenstellungen.* Heidelderg: Spektrum Akademischer Verlag.

Lehr, U. M. (1987). Gerontologie - Eine interdisziplinäre Wissenschaft. A. Kruse, U. Lehr, & C. Rott içinde, *Gerontologie - Eine interdisziplinäre Wissenschaft* (s. 4-8). München: Bayerischer Monatsspiegel Verlagsgesellschaft.

Lüscher, K., & Liegle, L. (2003). *Generationenbeziehungen in Familie und Gesellschaft.* Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft.

Mader, W. (1995). *Altwerden in einer alternden Gesellschaft. Kontinuität und Krisen in bographischen Verläufen* . Opladen: Leske + Budrich .

Majce, G. (2003). Generationenbeziehungen: eine Chance für die Zukunft. L. Rosenmayr, & F. Böhmer içinde, *Hoffnung Alter: Forschung, Theorie, Praxis* (s. 173-193). Wien: WUV.

Martin, M., & Kliegel, M. (2005). *Psychologische Grundlagen der Gerontologie.* Stuttgart: Kohlhammer.

Mollenkopf, H., Oswald, F., Wahl, H.-W., & Zimber, A. (2004). Räumlich-soziale Umwelten älterer Menschen: Die ökogerontologische Perspektive . A. Kruse, & M. M. içinde, *Enzyklopädie der Gerontologie - Alternsprozesse in multidisziplinärer Sicht* (s. 343-361). Bern, Göttingen, Toronto, Seattle: Huber Verlag.

Prahl, H.-W., & Schroeter, K. (1996). *Soziologie des Alterns.* Paderborn, München, Wien, Zürich: Schöningh.

Saup, W. (1993). *Alter und Umwelt. Eine Einführung in die Ökologische Gerontologie.* Stuttgart: Kohlhammer Verlag.

Schulz-Nieswandt, F. (2006). *Sozialpolitik und Alter.* Stuttgart: Kohlhammer.

Schwartz, F. W., & Walter, U. (2003). Altsein - Kranksein? F. W. Schwartz, B. Badura, R. Busse, R. Leidl, H. Raspe, J. Siegrist, & U. Walter içinde, *Public Health - Gesundheit und Gesundheitswesen, 2.Aufl.* (s. 163-180). München, Jena: Urban & Fischer.

Tufan, İ. (2016). *Bakıma Muhtaç - Türkiye'de Alzheimer Hastası Yaşlıların Bakımı.* İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Tufan, İ. (2017). Das Altern der türkischen Gesellschaft und neue Herausforderungen für die Sozialpolitik der Türkei. F. Hoose, F. Beckmann, & A. L. Schönauer içinde, *Fortsetzung folgt – Kontinuität und Wandel von Wirtschaft und Gesellschaft* (s. 409-428). Heidelberg, Berlin: Springer VS.

Tufan, İ. (2022). *Türkiye İçin Yeni Bir Eğitim Modeli: Yaşlı Eğitiminde İlk Dört Yıl ve 60+Tazelenme Üniversitesi'nin Değerlendirmesi.* Ankara: Nobel.

TÜİK. (2023, Şubat 6). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2022*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2022-49685 adresinden alındı

2

Kamusal Hizmet ve Yerel Sorumluluk

Bülent Karakuş

1. GİRİŞ

Kamu hizmeti en temel niteliğiyle kamu yararı için diğer bir deyişle de toplum yararı için yapılan hizmetlerdir. Bu hizmetlerin yönetimsel sorumluluğu ülkeden ülkeye değişim göstermekle birlikte tarihsel olarak yaygın kanı devlet aygıtının merkezinde yer alan merkezî yönetimin kamu hizmetinde ana sorumluluk sahibi olmasıdır. Merkezî yönetim ve yerel yönetimler kamu yönetiminin bütününü oluştururlar. Dolayısıyla kamusal hizmetler kamu yönetimini oluşturan merkezî yönetim ve yerel yönetim tarafından yerine getirilmektedir. Ancak kamu yönetimleri kamusal güvence altında kamusal hizmetleri ya kendileri ya da yetki verdikleri kesimler eliyle de yerine getirme iradesine sahiptirler. Bir kamusal hizmet olarak sosyal hizmetler ve onun bir boyutunu oluşturan yaşlılara yönelik hizmetler de bu çerçevede; merkezî yönetim, yerel yönetim, özel sektör, sivil toplum kuruluşları veya benzeri yöntemler tarafından yerine getirilebilmektedir.

Esas olarak hangi hizmetin kamu veya özel hizmet olarak değerlendirilebileceği veya hangi kurumun yetkisine bırakılacağı da üzerinde görüş birliğine varılması zor olan bir konudur. Bunun çeşitli nedenleri olmakla birlikte sosyal hizmet alanında ve yaşlılara yönelik kamusal hizmetlerin sunumunda sorumluluk tarihsel süreçte çeşitli kereler el değiştirmiş olup son yıllarda özellikle gelişmiş ülkelerde merkezî yönetimden yerel yönetimlere, sivil toplum kuruluşlarına ve özel sektöre kaymaktadır. Ülkemizde de bu yöndeki girişimler artış göstermiş olmasına karşın sürecin işleyişinde merkezî yönetim hâlâ ana gövdeyi oluşturmaktadır. Bununla birlikte yerel yönetimlerin alanda daha çok sorumluluk almasına yönelik anlayış ve beklenti ise varlığını korumaya devam etmektedir.

Ülkemizde mevcut durumda yaşlılara yönelik hizmetlerde sağlık ve bakım hizmetleri, maaş ödemeleri, nakit ve sosyal yardımlar ile mali avantajlar gibi konularda ağırlıklı olarak merkezî yönetimin hizmet sunumunu gerçekleştirdiği, yerel yönetimlerin ise kendi aralarında farklılık göstermekle birlikte sınırlı bir bakım hizmeti yanında evde bakım ve gündüz hizmetleri ile çeşitli sosyal yardım ve sosyal kültürel faaliyet alanında hizmet sunumu sağladıkları görülmektedir.

Bu çerçevede yazıda yaşlılara yönelik kamusal hizmet sunumu ve yerel sorumluluk konusu ağırlıklı olarak yerel yönetimler açısından değerlendirilerek öncelikle temel kavramlar ortaya konulduktan sonra konuyla ilgili düzenlemeler ve mevzuat durumu

KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Kurulması ile Kamu Personel İşlemlerinin Yürütülmesine İlişkin Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. Kararname Numarası 73. (2021). Resmi Gazete (21 Nisan 2021 tarihli ve 31461 sayılı).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. Kararname Numarası 633. (2011). Resmî Gazete (8 Haziran 2011 Tarihli ve 27958 Sayılı Mükerrer). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110608M1-1..pdf

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname. Kararname numarası 662-666. Resmi Gazete (02.11.2011 tarihli ve 28103 (Mükerrer) sayılı).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. Kanun Numarası 6518. (2014). Resmî Gazete (19.02.2014 tarihli ve 28918 Sayılı). Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/02/20140219-1.htm

Anayasa Mahkemesinin 2011/82 Esas, 2012/150 Karar Sayılı, 11.10.2012 Karar Günlü kararı. Resmi Gazete (18.07.2013 tarihli ve 28711 sayılı).

Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. Kararname numarası 703. (2018) Resmi Gazete (09.07.2018 tarihli ve 30473 3. Mükerrer sayılı.

Ankara Büyükşehir Belediyesi Yaşlı Hizmetleri ve Şefkat Evleri. (2019). Erişim adresi: https://www.ankara.bel.tr/sosyal-hizmetler/yasli-hizmetleri

Artan, T. (2012). Yerel Yönetimlerde Sosyal hizmetler. Ankara: SABEV, 2012.

Aslan, D. (2015). "Yaşlı Dostu Kentler". Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu. 26-27 Kasım 2015, Bursa. s. 25-29.

Bakım Hizmetleri Kalite Standartları. (2019). Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Ankara. Erişim adresi: https://ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/duyurular/engelli-ve-yasli-bakim-hizmetlerinde-kalitenin-gelistirilmesi-ve-degerlendirilmesine-iliskin-yonerge yayimlanmistir/

Bayar, F. (2007). "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye", Ekonomik Sorunlar Dergisi, sayı:32, sf.25.

Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. Kararname Numarası 15. (2018). Resmî Gazete (04.08.2018 tarihli ve 30499 sayılı). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/08/20180804-1.pdf

Belediyeler İçin Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Rehberi. (2020). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Yerel Yönetim Politikaları Kurulu Belediyeler İçin Hizmet Rehberleri Serisi. Ankara: Türkiye Belediyeler Birliği, Kent Araştırmaları Enstitüsü, İdeal Kent Yayınları, Semih Ofset Matbaa Ltd. Şti., 2020 Erişim adresi: https://belediyehizmetrehberleri.org/rehberler/engelli-ve-yasli-hizmetleri-rehberi/

Belediye Kanunu. Kanun numarası 5393. (2005). Resmi Gazete (03.07.2005 tarihli ve 25874 sayılı).

Büyükşehir Belediyesi Kanunu. Kanun numarası 5216. (2004). Resmi Gazete (23.7.2004 tarihli ve 25531 sayılı).

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. Kararname Numarası 1. (2018). Resmi Gazete (10.07.2018 tarihli ve 30474 sayılı).

Engelliler Hakkında Kanun. Kanun numarası 5378. (2005). Resmi Gazete (07.07.2005 tarihli ve 25868 sayılı).

Eryılmaz, B. (2012). Kamu Yönetimi, Genişletilmiş ve GG 5.Baskı, Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2012.

Evde Bakım Hizmetleri Sunumu Hakkında Yönetmelik. Resmi Gazete (10.03.2005 tarihli ve 25751 sayılı). Erişim adresi: http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.7542&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=evde%20bak%C4%B1m

Güngör, S. (2012). "Yerel Yönetim ve Merkezi Yönetimin Görev Paylaşımı", Akademik Bakış Dergisi, sayı:32, Eylül-Ekim 2012, sf. 1-12.

Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği, (2001). Resmî Gazete (21.02.2001 tarihli ve 24325 sayılı). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/02/20010221.htm#7

İl Özel İdaresi Kanunu. Kanun numarası 5302. (2005). Resmi Gazete (04.03.2005 tarihli ve 25745 sayılı).

İlik, B. ve İçağasıoğlu Çoban, A. (2021). Yaşlılık ve Sosyal Hizmetler. Teknik Rapor (No: 16-2021/2). Ankara: Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı. Bireklam Arısı Yayın No: 16-2021/2, Kasım 2021. Erişim adresi: https://ssyv.org.tr/wp-content/uploads/2021/12/yaslilikvesosyalhizmetler.pdf.

İnce, M. (2009). "Küreselleşme ve Yerelleşme: Bir Çelişki mi?", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11/1, sf. 270.

Kalkınma Planları (1-11.Kalkınma Planları) Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/

Kamu Hizmetlerinin Düzenli, Etkin ve Verimli Bir Şekilde Yürütülmesini Sağlamak Üzere Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Teşkilat, Görev Ve Yetkileri İle Kamu Görevlilerine İlişkin Konularda Yetki Kanunu. Kanun numarası 6223. Resmi Gazete (03.05.2011 tarihli ve 27923 sayılı).

Kamu Kurum ve Kuruluşları Bünyesinde Açılacak Huzurevlerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkındaki Yönetmelik. (1987). Resmî Gazete (05.04.1987 tarihli ve 19422 sayılı). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19422.pdf

Karakılçık, Y. ve Özcan, A. (2005). "Yerellik (Subsidiarite) İlkesinin Türk Yerel Yönetim Dizgesinde Uygulanabilirliğinin İrdelenmesi, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 14(4) Ekim 2005, sf.8.

Karakuş, B., Kara, F. ve Sakıncı Karakuş, S. (2016). "Sosyal Hizmetler Alanında Yerelleşme, Ülke Örnekleri ve Tespitler". 8.Ulusal Sosyal Hizmetler Kongresi: Türkiye'de Sosyal Politikanın Dönüşümü Yerelleşme ve Sosyal Hizmetler. Yayına Hazırlayanlar: İçağasıoğlu Çoban, A., Karakuş, B., Özdemir, A., Zubaroğlu Yanardağ, M., Aktan, M.C. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği. SABEV, 15-16 Nisan 2016.

Karakuş, B. (2018). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Hizmetler, Kurumsal Yaşlı Bakımı ve Kurumsal Yaşlı Bakımında İllerin Durumu. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayın No:11, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayın No:3, Ertem Basım Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 2018.

Karakuş, B. (2019). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politika Öncelikleri ve Buna Etki Eden Düzenlemeler. Yanardağ, U. ve Zubaroğlu Yanardağ, M. (Ed.). *Yaşlılık ve Sosyal Hizmet* içinde (s. 245-262). NİKA Yayınevi, 2019.

Kerman, U., Altan, Y. ve Aktel, M. (2008). "Dönüşen Devlette Yerelleşme Politikaları: Kalkınma Planları Üzerinden Bir Analiz", Amme İdaresi Dergisi, Cilt.41, Sayı:3, Eylül 2008, sf.125-152.

Kent Konseyi Yönetmeliği. (2006). Resmi Gazete (08.10.2006 tarihli ve 26313 sayılı).

Kurtkapan, H. (2018). Kentte Yaşlılık ve Yerel Yönetim Uygulamaları. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler, 2018.

Kut, S. (1988). Sosyal Hizmet Mesleği: Nitelikleri, Temel Unsurları, Müdahale Yöntemleri. Ankara, 1988.

Naidoo, J. ve Kong, P. (2003). "ImprovingEducation Management in the Context of Decentralization in Africa. Associationforthe Development of Education in Africa", ADEA Biennial Meeting 2003 (Grand Baie, Mauritius, December 3-6, 2003).

Sağlık Bakanlığınca Sunulan Evde Sağlık Hizmetlerinin Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Yönerge. (2011). Sağlık Bakanlığının 1 Şubat 2010 tarihli yönergesi ve 24.02.2011 tarih ve 8751 sayılı Yönerge Değişiklik Onayı. Erişim adresi: https://www.saglik.gov.tr/TR,11271/saglikbakanliginca-sunulan-evde-saglik-hizmetlerinin-uygulama-usul-ve-esaslari-hakkindayonerge.html

Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşları Tarafından Evde Sağlık Hizmetleri Sunulmasına Dair Yönetmelik. (2015). Resmî Gazete (27.02.2015 tarihli ve 29280 sayılı). Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/02/20150227-14.htm

Sosyal Hizmetler Alanında Türk İşbirliği Modeli Final Raporu. Faaliyet 1.2 Kasım 2017 Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Sosyal İçerme Politikaları Alanında Kurumsal Kapasitesinin Geliştirilmesi Projesi EuropeAid/136124/IH/SER/TR Rapor Yazarları: Paulo Pedroso (Koordinasyon), Reyhan Atasü Topçuoğlu, Alexandra Goldbach, Alfredas Zabieta, Maria João Rauch, Neslişah Aytuğ, Filipa Seiceira,

Sosyal Hizmetler Kanunu. Kanun Numarası 2828. (1983). Resmî Gazete (27.05.1983 tarihli ve 18059 sayılı). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18059_1.pdf

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu. Kanun numarası 3294. (1986). Resmi Gazete (14.06.1986 tarihli ve 19134 sayılı).

Trakya Kalkınma Ajansı "Kamusal Hizmetler Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Raportör: Yrd. Doç. Dr. Birol TOPÇU. Erişim Tarihi: 07.11.2022. Erişim adresi: https://www.trakyaka.org.tr/upload/Domain/trakyaka/2806201312BCg3.pdf

Tutar, H. (2000). Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi. İstanbul: Hayat, 2000.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Kanun Numarası 2709. Kabul Tarihi: 18/10/1982. Yayımlandığı Resmî Gazete Tarihi: 9/11/1982, Sayısı: 17863 (Mükerrer).

Türkiye Sağlıklı Yaşlanma Eylem Planı ve Uygulama Programı 2015-2020, (2015). Yayın No: 960, Ankara. Erişim adresi: https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/Sa%C4%9Fl%C4%B1kl%C4%B1%20Ya%C5%9F.%202015-2020%20Pdf.pdf

Türkoğlu, İ. (2007). Yerel Yönetimlerde Mali Reform Arayışları: Türkiye'de Belediyelerde Mali Özerklik ve Belediye Başkanlarının Mali Özerklik Algılaması, Doktora Tezi. Ankara, 2007.

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu. Kanun Numarası 1593. (1930). Resmi Gazete (06.05.1930 tarihli ve 1489 sayılı). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1593.pdf

Ücretsiz Veya İndirimli Seyahat Kartları Yönetmeliği. (2014). Resmi Gazete (04.03.2014 tarihli ve 28931 sayılı). Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/03/20140304-3.htm

Ücretsiz Seyahat Kapsamında Yapılacak Gelir Desteği Ödemesine İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. (2016). Resmi Gazete (06.01.2016 tarihli ve 29585 sayılı) Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/01/20160106-1.htm

Yaşlı Destek Programı Uygulama Usul ve Esasları Kitapçığı. (2016). Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Ankara, 2016. Erişim Adresi: https://ailevecalisma.gov.tr/media/7017/2016-yades-uuekitapc%C4%B1%C4%9F%C4%B1.pdf

Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu Bildiri Kitabı (2015). Ankara. Erişim adresi: https://eyh.aile.gov.tr/uygulamalar/yasli-hizmetleri/yasli-dostu-kentlersempozyumu-bildiri-kitabi

Yolcu, H. (2010). "Neo-liberal Dönüşümün Yaşandığı Ülkelerde Yerelleşme ve Okul Özerkliği Uygulamaları", Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:6, Sayı:12, sf.252.

65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun. Kanun Numarası 2022. (1976). Resmi Gazete (10.07.1976 tarihli ve 15642 sayılı). Erişim tarihi: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2022.pdf

65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları ile Engelli ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik. (2013). Resmi Gazete (25.01.2013 tarihli ve 28539 sayılı).

-https://ankara.bel.tr/genel-sekreter/genel-sekreter-yardimcisi1/sosyal-hizmetler-dairesi-baskanligi/yasli-hizmetleri-ve-sefkat-evleri-sube-mudurlugu/

-https://ankara.bel.tr/sosyal-hizmetler/yasli-hizmetleri/yaslilar-lokali

-https://ankara.bel.tr/sosyal-hizmetler/yasli-hizmetleri/bilgi-erisim-merkezi

-https://ankara.bel.tr/sosyal-hizmetler/yasli-hizmetleri/sefkat-evleri

-https://ankara.bel.tr/sosyal-hizmetler/yasli-hizmetleri/barinma-evi

-www.who.int/age_friendly_cities/en/index.html

-https://extranet.who.int/agefriendlyworld/who-network/

-https://extranet.who.int/agefriendlyworld/

3

Gerontolojik Perspektifte Yetki İkamesi İlkesi: Yorumlar ve Öneriler

İsmail Tufan - Aslı Gözde Akış

1. GİRİŞ

Türk toplumunda yaşlı insanlara yönelik sosyal çalışmanın bir kısmı ve bakım sistemi feodal iletişim kültüründen yavaş yavaş kopmaktadır. Fakat bunun sonuçları politik ve mesleki açılardan sindirilmekten çok uzaktır. Bu, özellikle yaşlı politikası, gerontolojik hizmet ve gerontolojik tesisler için geçerlidir (Tufan, 2020). Her sorunun Ankara'dan çözebileceği hayaliyle hareket eden sosyal politika, kurumları ve aktörleri ile kendini yaşlanan topluma hazırlarken kendini yeniden tanımlamalı ve umut verici bir geleceği aramaya başlamalıdır. Çünkü profesyonellikleri ve liyakatleri, sahadaki neredeyse tüm aktörlerin kendilerini yönlendirdiği bir referans olmaktan uzaklaşmış ve anlam kaybına uğramışlardır.

Bu makalenin odağında *subsidiarite* kavramı yer almaktadır. Latince *subsidiar* kelimesinin anlamı destekleyici veya yardım edici demektir (Duden, 2001). Politik bir kavram olarak bundan türetilen *subsidiarite* kelimesi *yerellik*, *yetki ikamesi* veya *yetki devri* olarak tercüme edilebilir. Burada yetki ikamesi kavramı gerontolojik açıdan değerlendirilecektir.

2. YETKİ İKAMESİ

Yetki ikamesi veya yerellik ilkesi, bir yandan hiçbir toplumsal birimin, bireysel veya daha küçük toplumsal birimin kendi çabaları ve sorumluluğuyla en azından daha büyük birim kadar iyi çözebileceği görevleri üstlenmemesini gerektirir; diğer taraftan daha büyük sosyal birimin daha küçük olanlara, görevlerini yerine getirebilmeleri için ihtiyaç duydukları yardım ve desteği sağlamasını gerektirir (Lampert, 1996, s.402). Dolayısıyla yetki ikamesi, sistemin ya da organizasyonun daha yüksek bir seviyesinin, yalnızca bir görevin daha düşük seviye tarafından yerine getirilemediğinde müdahale etmesi gerektiğini belirten politik bir ilkedir. Bu ilkenin özünde, etkili ve demokratik yönetişimin sağlanması için kararların mümkün olan en düşük düzeyde alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Yetki ikamesi ilkesi benimsenirse gerontolojik hizmetlerin öncelikle yerel düzeyde tasarlanması ve uygulanması gerekmektedir.

Türkiye'de din ve dinî kavramlarla sorunu olan aktörlere sıklıkla karşılaşıyoruz. Bunun güncel bir örneği Kahramanmaraş merkezli deprem felaketinde de yaşanmıştır[1].

1 Türkiye Gazetesi. https://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/chpye-yakinligi-ile-bilinen-cemil-kilictan-pes-dedirten-sozler-enkazdan-cikarirken-allahu-ekber-diyenler-orgut-propagandasi-yapiyor-949345. 14 Şubat 2023.

olabilir. Bu gruplar; aile, arkadaşlar, komşular ve yerel gönüllülerden oluşabilir ve yalnız veya yardıma muhtaç yaşlı insanlarla ilgilenir.

Bu önlemler, doğal afetlerden sonra yaşlı insanlara yönelik yardımın düzenlenmesini ve koordinasyonunu kolaylaştırmaya ve ihtiyaç duydukları desteği almalarını sağlamaya yardımcı olabilir.

4. SONUÇ

Yaşlanma ve buna bağlı olarak sağlık ve hastalıklarla, yaşlanan bireyin sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarıyla ilgilenen bilimsel bir disiplin olan gerontoloji, yaşlı insanları destekleme bağlamında yetki ikamesi ilkesinin uygulanmasında çeşitli katkılarda bulunabilir. İşte bazı örnekler:

Araştırma: Gerontoloji, hangi desteğin ve bakımın en iyi şekilde sağlanabileceğini belirlemek için yerel düzeyde yaşlı insanların ihtiyaçları hakkında daha fazla araştırma yapılmasını sağlamaya yardımcı olabilir [Örneğin: Nazilli Araştırması, (Tufan, 2016)].

Eğitim: Gerontoloji, hükûmetin ve yerel toplulukların her düzeyindeki yaşlı insanların bakım ve desteği konusunda profesyonellerin yetiştirilmesine yardımcı olabilir. Örneğin yaşlıların ihtiyaçları yaşlı eğitiminin odak noktası olabilir (Kolland, 2017; Tufan 2022).

Güçlendirme: Gerontoloji, yaşlıları, ihtiyaçlarını ve bakış açılarını karar verme sürecine dâhil etmeye teşvik edebilir. Burada yaşlı insanların ileri yaşlarda bile sunacakları çok şey olduğu ve deneyim ve bilgilerinin kararlara dâhil edilmesi gerektiği gösterilebilir (Kruse ve Schmitt, 1998).

Disiplinler arası iş birliği: Gerontoloji, hekimler, hemşireler, sosyal hizmet uzmanları, mimarlar ve şehir plancıları gibi farklı profesyonellerin ve disiplinlerin yaşlı insanların ihtiyaçlarını karşılamak için birlikte çalışmasına yardımcı olabilir. Bu, yaşlı insanlar için eşgüdümlü ve etkili destek ve bakımın, hükûmetin ve yerel toplulukların her düzeyinde sağlanmasını mümkün kılacaktır (Kruse ve Martin, 2004).

Gerontoloji, bu eylemlerin bir kombinasyonu yoluyla, yaşlıların en etkili ve verimli olduğu yerde mümkün olan en iyi desteği almalarını sağlamak için, yerellik ilkesinin yaşlı insanlara destek bağlamında uygulanmasını sağlamaya yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

Buhl, A. (2000). Trägerübergreifende Projektarbeit als Basis von Kundenorientierung und Qualitätssicherung. H. Entzian, K. I. Giercke, T. Klie, & R. Schmidt içinde, *Soziale Gerontologie. Forschung und Praxisentwicklung im Pflegewesen und in der Altenarbeit* (s. 155-165). Frankfurt/M.: Mabuse Verlag.

Dibelius, O., & Uzarewicz, C. (2006). *Pflege von Menschen höhrerer Lebensalter.* Stuttgart: Kohlhammer.

Duden. (2001). *Das Fremdwörterbuch, 7. Aufl.* Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag.

Görres, S., & Nachtmann, J. (2010). Alter, Wohnen und Technik – Die Zukunft hat begonnen. *Institut für Public Health und Pflegeforschung ipp info, Ausgabe 08, Winter 2009/2010*, 1-2.

Kolland, F. (2017). Eğitimsel Gerontoloji. İ. Tufan, & M. Durak içinde, *Gerontoloji: Kapsam, Disiplinlerarası İş Birliği, Ekonomi ve Politika* (s. 89-106). Nobel: Ankara.

Kruse, A., & Martin, M. (2004). *Enzyklopädie der Gerontologie- Alternsprozesse in multidisziplinärer Sicht.* Bern, Göttingen, Toronto, Seattle: Huber.

Kruse, A., & Schmitt, E. (1998). Entwicklung von kommunalen Angeboten als Antwort auf die verschiedenartigkeit von Alternsformen - ein Überblick über die "Initiative Zweite Lebenshälfte für mehr Lebensqualität". A. Kruse içinde, *Psychosoziale Gerontologie, Band 2: Intervention* (s. 38-59). Göttingen, bern, Toronto, Seattle: Hogrefe, Verlag für Psychologie..

Lampert, H. (1996). *Lehrbuch der Sozialpolitik.* Heidelberg: Springer.

Mollenkopf, H., Oswald, F., & Wahl, H. W. (2006). Wohnen und Umwelt. W. D. Oswald, U. Lehr, C. Sieber, & J. Kornhuber içinde, *Gerontologie: Medizinische, psychologiesche und sozialwissenschaftliche Grundbegriffe, 3.Aufl.* (s. 398-402). Stuttgart: Kohhammer.

Rentsch, T. (2012). Fürsorge am Lebensende: Philosophische grundlagen. M. Kumlehn, & A. Kubik içinde, *Konstrukte gelingenden Alterns* (s. 22-34). Stuttgart: Kohlhammer .

Saup, W. (1993). *Alter und Umwelt. Eine Einführung in die Ökologische Gerontologie.* Stuttgart: Kohlhammer Verlag.

Schwartz, F. W., & Walter, U. (2003). Altsein - Kranksein? F. W. Schwartz, B. Badura, R. Busse, R. Leidl, H. Raspe, J. Siegrist, & U. Walter içinde, *Public Health - Gesundheit und Gesundheitswesen, 2.Aufl.* (s. 163-180). München, Jena: Urban & Fischer.

Thimm , W. (1994). *Leben in Nachbarschaft. Hilfen für Menschen mit Behinderungen.* Freiburg, Basel, Wien: Herder.

Tufan, İ. (2016). *Nazilli Yaşlılık Araştırması, 1.Cilt: Nazillili ve Diğer Yaşlıları Belirli Özelliklerine Göre Karşılaştıran Gerontolojik Araştırma.* Ankara: Nobel.

Tufan, İ. (2020). *Bakım Teknikerinin El Kitabı.* Ankara: Nobel Yayınevi.

Tufan, İ. (2022). *Türkiye İçin Yeni Bir Eğitim Modeli: Yaşlı Eğitiminde İlk Dört Yıl ve 60+Tazelenme Üniversitesi'nin Değerlendirmesi.* Ankara: Nobel.

Wahl, H. W., Mollenkopf, H., & Oswald, F. (1999). *Alte Menschen in ihrer Umwelt.* Opladen: Westdeutscher Verlag.

Witterstätter, K. (2003). *Soziologie für Altenarbeit - Soziale Gerontologie, 13.Aufl.* (13 Aufl. b.). Freiburg im Breisgau: Lambertus.

4

Yaşlanan Toplum İçin Yerel Politikalar

Furkan Ulusal

1. GİRİŞ

Yaşlılık, dünyadaki tüm uluslarda giderek artan ve yaygınlaşan bir olgu olmuştur. Yaşlı bireylerin oranındaki yükseliş, farklı toplumlarda farklı oranlarda olmakla birlikte dünya üzerindeki tüm toplumlarda görülmekte, dünyadaki toplumların büyük bir bölümü hızlı bir şekilde yaşlanmaktadır. Bununla birlikte yaşlı nüfus, hâlen gelişmiş ve refah düzeyi ileri seviyede olan toplumlarda daha fazla oranda bulunmakta, gelişmekte olan toplumlarda ise daha hızlı oranda artmaktadır. Bu bağlamda yaşlılıkla ilgili olarak dünyadaki genel görünüm hızla değişmektedir; yaşlılık hâlen gelişmiş batılı toplumlar için acil ve öncelikli bir sorun iken, gelişmekte olan ülkeler için de öncelikli ve acil bir sorun hâline gelme eğilimi ve görünümüne geçmeye başlamıştır (Tuna ve Tenlik, 2017; Ulusal, 2020a). Bu bağlamda yaşlılık ve yaşlanma kavramları, geçmiş yıllara oranla çok daha dikkatle ele alınması gereken konuların başında yer almaktadır.

Tüm ülkelerde insan topluluklarının beklenti ve ihtiyaçları farklılaşmaktadır. Bu ihtiyaç ve beklentileri karşılayabilmek adına önemli bir aktör olarak karşımıza yerel yönetimler çıkmaktadır (Söztutar, 2018). Yerel yönetimler; birey ve topluluklara götürülmesi gereken hizmetin, yaşanılan topluma uygun olarak ulaştırılmasını ve bunun için gerekli kaynakları sağlayan kurumlardır.

Ülkemizde, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, yerel yönetimlere çeşitli sosyal sorumluluklar yüklenmişse de (Tuncay, 2018) uygulamada yerel yönetimlerin sorumlulukları; yol, kanalizasyon, temizlik, imar işlemleri, altyapı vb. ile sınırlı kalmıştır. Son yıllarda yerel yönetimlerin sosyal rolleri artmış; sosyal yardım, huzurevi ve evde bakım hizmetleri gibi faaliyetler, yerel yönetimlerin asli görevleri olacak şekilde dizayn edilmeye başlanmıştır. Bu bölüm, en hızlı yaşlanan ikinci ülke olan (AA, 2014) ülkemizin, yaşlılık ve yaşlanma bağlamında yerel politikalara duyduğu ihtiyaç temelinde hazırlanmıştır.

2. SOSYAL BELEDİYECİLİK

Sosyal devlet anlayışı, devletin sosyal barış ve sosyal adaleti sağlamak için sosyal ve ekonomik hayata müdahale etmesini öngörür. Dezavantajlı konumda olan bireylerin güçlüler karşısında haklarını, sosyal denge ve sosyal barış bağlamında sağlamaya çalışır

- Özellikle yerel yönetimlerce uzman personellerin (gerontolog, psikolog, sosyal hizmet uzmanı vb.) istihdamı gerçekleştirilmeli ve bu personellerin ekip olarak multidisipliner çalışmalar yapması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Angers Loire Habitat. (2018). *Selma: des logements dédiés aux seniors.* https://www.angers-loire-habitat.fr/partenaires/projets-en-cours-et-venir/selma-des-logements-dedies-aux-seniors.

Ajuntament D'lgualada. (2022). Igualada cıutat amıga de les persones grans. http://www.igualada.cat/ca/regidories/accio-social-i-promocio-personal/projectes-comunitaris-i-grups/projectes.

Akçiçek, S. F., Işık, A. T. & Tufan, İ. (2017). Yaşlılık ve sosyal politikalar. İ. Tufan & M. Durak (Ed.), *Gerontoloji I* (s. 583-588). Ankara: Nobel yayıncılık.

Aygen, M. (2014). Sosyal belediyecilik üzerine bir inceleme: Elazığ belediyesi örneği. *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi,* 1(1), 183-185.

Bilge, M. (2020). Geçmişten günümüze yaşlılık. Z. Gençtürk (Ed.), *Yaşlılık ve Sosyal Politika Tartışmaları* (s. 14-24). Ankara: Detay yayıncılık.

Birleşmiş Milletler. (1982). *United Nations Principles for Older Persons*. https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/olderpersons.pdf.

Concelho do Porto. (2022). O Porto é lindo! - roteiros turísticos +65. https://www.jfbonfim.pt/Noticias/O-Porto-e-Lindo---Roteiros-Turisticos-mais65.

Cumhuriyet Halk Partisi. (2021). *Dünya kentlerinden ilham veren proje uygulamaları*. https://www.sodemsen.org.tr/YuklenenDosyalar/Dokumanlar/DunyadanOrnekler_Kitap_Baskiya_Rev2.pdf.

Çelik, E.G. (2013). *Yerel yönetimlerin sosyal politikalara etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Değer, T. B. (2020a). Yaşlılar ve yerel yönetimler. Z. Gençtürk (Ed.), *Yaşlılık ve Sosyal Politika Tartışmaları* (s. 264-282). Ankara: Detay yayıncılık.

Değer, T. B. (2020b). Yaşlanan toplumda belediye hizmetleri. D. Say Şahin (Ed.), *Yaşlılık Sosyolojisi* (s. 347-366). Bursa: Ekin yayıncılık.

Gökdoğan, Y. (2021). *Sosyal belediyecilik bağlamında yaşlılık politikaları: Yaşlı destek programı uygulaması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.

Hospicjum Palium. (2022). https://hospicjum-palium.pl/?fbclid=IwAR2ZZJ2OFkoq4sa0la-mWZvbPcjOlGwrMgIn-14h2aKGAqJsq6XgN1l2JPs.

Kelly, P. (2014). German centres bring lonely older people and children together. *Support the Guardian.* https://www.theguardian.com/society/2014/oct/23/german-centres-bring-older-people-children-together.

Municipality of Westwood. (2018). Westwood For All Ages. https://www.westwoodforallages.org.

Municipality of Newcastle. (2022). InformationNOW. https://www.informationnow.org.uk.

Negiz, N. (2011). Sosyal yardım ve sosyal hizmet faaliyetleri açısından Isparta belediyesi: Farkındalık, yararlanma ve değerlendirme açısından bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.* 16(2), 325.

Oslo Kommune. (2022). Senior i sentrum-uken 2019. https://www.oslo.kommune.no/helse-og-omsorg/tjenester-til-eldre/aldersvennlig-by/senior-i-sentrum-uken/.

Pektaş, E.K. (2010). Türkiye'de sosyal belediyecilik uygulamaları ve temel sorunlar. *Akademik İncelemeler Dergisi,* **5**(1), 2.

Resmi Gazete. (2004). *5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu*. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040723.htm#1.

Secretaria Municipal de Esportes e Lazer. (2022). Vem dançar. https://www.prefeitura.sp.gov.br/cidade/secretarias/esportes/melhor_idade/index.php?p=38003.

Söztutar, M. (2018). Yerel yönetim kavramı ve yerel yönetimlerin tarihsel gelişimi. İ.G. Yontar (Ed.), *Yerel yönetimler* (s. 6). Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.

Şataf, C. & Taşdelen, S. (2019). Türkiye'de sosyal belediyecilik faaliyetleri çerçevesinde Antalya büyükşehir belediyesi örneği. *Ekonomi Bilimleri Dergisi,* **11**(1), 9.

Taşçı, F. (2010). Yaşlılara yönelik sosyal politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya örnekleri. *Çalışma ve Toplum Dergisi.* **1**(24), 177-183.

Tufan, İ. (2016). *Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Tuncay, T. (2018). Yerel yönetimlerde sosyal hizmetler I. T. Tuncay (Ed.), *Yerel yönetimler ve sosyal hizmet* (s. 258). Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.

Tuna, M. & Tenlik, Ö. (2017). Türkiye'de ve Dünyada Yaşlanma. İ. Tufan & M. Durak (Ed.), *Gerontoloji I* (s. 4-20). Ankara: Nobel yayıncılık.

Toprak, D. & Şataf, C. (2009). Türkiye'de yerel yönetimler reformu çerçevesinde sosyal belediyecilik yaklaşımı. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi,* **1**(1), 5-6.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2022). *İstatistiklerle yaşlılar, 2021.* https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2022). *Evlenme ve boşanma istatistikleri, 2021.* https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2021-45568.

Ulusal, F. (2020a). Artan yaşlı nüfusun sosyo-ekonomik etkileri. Z. Gençtürk (Ed.), *Yaşlılık ve Sosyal Politika Tartışmaları* (s. 42). Ankara: Detay yayıncılık.

Ulusal, F. (2020b). Yaşlanma ve yoksulluk. D. Say Şahin (Ed.), *Yaşlılık Sosyolojisi* (s. 249). Bursa: Ekin yayıncılık.

World Health Organization. (2018). *Shopping service; called "Tochikubo Shopping Club" for aged people in Tochikubo area, Hadano city.* https://extranet.who.int/agefriendlyworld/afp/shopping-service-called-tochikubo-shopping-club-for-aged-people-in-tochikubo-area-hadano-city/.

Yönten, A. & Şimşek, Ç. (2016). Türkiye'de sosyal belediyecilik olgusunu anlamak: Samsun üzerine bir inceleme. *Strategic Public Management Journal,* 3**,** 83.

Yıldırım, Ö. & Canca, H. (2014). Türkiye en hızlı yaşlanan ikinci ülke. *Anadolu Ajansı*. https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-en-hizli-yaslanan-ikinci-ulke/101604#:~:text=”Doğurganlık%20oranı%20düştüğü%20için%20Türkiye,oranı%20her%20geçen%20yıl%20artıyor.

5

Yerel Demografi Politikaları

Saadet Tiryaki

1. GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz yüzyılda, demografik yapılar büyük bir hızla değişmeye devam etmektedir. Bilimsel gelişmeler, sağlık, teknoloji gibi alanlarda ilerlemeler insanların; yaşamına, sağlığına ve ömür uzunluğuna etki ederek toplumsal sonuçlar üretmektedir. Demografik göstergeler; doğurganlık ve ölümlülük hızlarındaki düşüşlere, ortalama yaşam süresinin uzamasına, doğuşta beklenen yaşam süresinin uzamasına, yaşlıların çoğalmasına, büyük resimde toplumsal yaşlanmaya dikkat çekmektedir. Toplumsal yaşlanmanın, var olan sosyal sorunları büyütebileceği ve yeni sosyal sorunlar ortaya çıkarabileceği öngörüsünden hareketle sosyal politikaların hazırlanması ve geliştirilmesinde merkezî bir konumda yer alması gerektiği açıktır. Toplumsal yaşlanmaya yönelik sosyal politikalar, yalnızca yaşlıları değil bir bütün olarak yaşlanmakta olan toplumu kapsamalıdır. Nüfus projeksiyonları, yakın gelecekte toplumsal yaşlanmanın etkilerinin daha şiddetli hissedileceğine işaret ettiğinden, yaşlanma süreci ve yaşlılığı hedef alan politikaların gerekliliği ve aciliyeti dikkate alınmalıdır.

Büyük bir toplumsal ve kültürel çeşitliliğe sahip olan Türkiye'de, toplumsal yaşlanmayla ilişkili sosyal sorunların çözümü için yerel doku ve farklılıklara uygun sosyal politikaların üretilmesinde yerel yönetimler sorumluluk sahibidir. Özellikle belediyelerin, sosyal belediyecilik anlayışıyla yaşlıların ihtiyaçları ve sorunlarını temel alan uygulamaları son derece önemlidir. Yerel politikalarda, yaşlılar yalnızca dezavantajları ve yaşlılıkla ilişkili sorunları özelinde değil artan sosyal ihtiyaçları yönünden de dikkate alınmalı; kendini gerçekleştirme, sağlığını ve işlevselliğini koruma, toplumsal alanlarda varlığını sürdürme ve katılım olanakları sağlanmalıdır. Demografik dönüşüm, sosyal politikalarda da dönüşümü zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, yerel düzeydeki sosyal politikalarda, demografinin verilerinden yola çıkılmalıdır.

Bu bölümde, demografik dönüşüm olgusu ve toplumsal yaşlanmayı gösteren demografik verilerin ardından, sosyal politikalarda yerel yönetimlerin önemi ele alınmıştır. Demografik yaşlanmanın pek çok toplumsal sonucu olmakla birlikte, bu bölüm dâhilinde özellikle yerel politikalarla ilişkili sonuçları yer almıştır. Bu bağlamda, bakıma muhtaçlık, çevresel düzenlemeler, üretken yaşlanma, ömür boyu öğrenme, sosyal, kültürel ve sanatsal hizmetler, göçmenlere yönelik politikalar, yaşlı turizmi bakımından yerel yönetimlere düşen görevler ve karar verme süreçlerine katılım konularında yerel politikalar ve demografik

yönetimlerin yönettikleri bölgenin ihtiyaç, talep ve gereksinimlerini analiz etmesi önemlidir. Sosyal belediyecilik anlayışının yerel yönetimler tarafından içselleştirilmesi, yaşlanan toplumun ve yaşlıların sosyal sorunlarına yönelik politik kararlarda etkilidir.

Demografik yaşlanmanın politika açısından bir sonucu, yaşlı seçmen oranının gitgide artıyor olmasıdır. Yaşlıların seçmen olarak oranlarının, yerel düzeyde il ve ilçelerde değişiklik göstermekle birlikte bazı bölgelerde %50'ye yaklaştığı bildirilmektedir. Bu durum, yaşlıları özellikle yerel yönetimler için politik bir güç hâline getirmektedir (Tufan, 2016).

Yaşlıların temel gereksinimlerinin karşılanmasına ve sosyal sorunlarının çözümüne yönelik politikalar gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Bununla birlikte, yaşlıların yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik adımlar, sağlığın korunmasına hizmet edecek aktiviteler, sosyal ilişkilerin sürekliliği ve gelişmesini sağlayacak alanlar, eğitim olanaklarına erişim ve sosyal ve kültürel faaliyetlere katılımın sağlanması göz ardı edilmemesi gereken sosyal ihtiyaçlardır.

Yaşlılığa yapılan yatırım, toplumun geleceğine yapılan yatırımdır. Bugün itibarıyla 65 yaşın altındaki her birey, herhangi bir sebeple yaşamını kaybetmezse yaşlılık dönemini yaşayacak, bir yaşlı olarak toplumda var olmayı deneyimleyecektir. Üstelik bu kişiler, bugüne göre daha çok sayıda yaşlının olduğu bir toplumun yaşlısı olacaklardır. Bu nedenle yaşlılığın yapılandırılması, yakın ve uzak gelecekte tüm topluma hizmet edecektir.

Demografik gelişmeleri dikkate alan ve toplumsal yaşlanmayı özümseyen politikalar üretmek için yerel yönetimlerde, yaşlanma ve yaşlılığı tüm boyutlarıyla değerlendirebilen gerontologlara ihtiyaç vardır. Gerontolojik bilgi, toplumsal yaşlanma gerçeğinin anlaşılması, etkilerinin analiz edilmesi, kısa ve uzun vadeli öngörülere yönelik politikaların geliştirilmesinde yadsınamaz bir öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

Ağören, V. (2017). Bakım Sigortası ve Türkiye İçin Model Önerisi. *Sosyal Güvence*, 12, 1-26.

Akoğlan, K. M. & Acar, D. & Zencir, Ç. E. (2019). Üçüncü Yaş Turizminin Geliştirilmesinde Yaşlı Dostu Şehir (YDŞ) Teması. *Turizm Akademik Dergisi*, 6(2), 99-114.

Akyar, I., Dionne-Odom, J. N., & Bakitas, M. A. (2016). Supporting family caregivers of Turkish elders: A systematic review. *Journal of Hospice & Palliative Nursing*, 18(3), 256-267.

Biggs, S. (2014). The promise of a long life? Cultural adaptation to productive aging, spiritual empathy, and a sustainable future. *Journal of Religion, Spirituality & Aging*, 26(2-3), 96-108.

Birinci, E. (2019). *Y Kuşağının Yaşlı ve Yaşlılık Algısı*. Gazi Kitabevi.

Çelik, E. G. (2013). *Yerel yönetimlerin sosyal politikalara etkisi* [Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi. https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12397/10537

Değer, T. B. (2020). Yaşlılar ve yerel yönetimler. Z. Gençtürk (Ed.), *Yaşlılık ve Sosyal Politika Tartışmaları* (s. 264-282) içinde. Detay Yayıncılık.

Ersöz, H. Y. (2005). Sosyal politika-refah devleti-yerel yönetimler ilişkisi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 55(1), 759-775.

Gökburun, İ. (2020). Türkiye'nin demografik dönüşüm sürecinde nüfus politikalarının rolü. *Gelecek Vizyonlar Dergisi*, 4, 1-15.

Gürsoy Çuhadar, S. (2019). *Türkiye'de demografik dönüşüm ve aktif yaşlanma ilişkisi: Kocaeli örneği.* [Doktora tezi]. Kocaeli Üniversitesi. http://dspace.kocaeli.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11493/12005/549855.pdf?sequence=1

Gürsoy Çuhadar, S., & Lordoğlu, K. (2016). Demografik Dönüşüm Sürecinde Türkiye'de Yaşlanma ve Sorunlar. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 54, 63-80.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2018). *Türkiye Nüfus ve Sağlık ve Nüfus Araştırması.* (Yayın No. NEE-HÜ.19.01). http://www.sck.gov.tr/wp-content/uploads/2020/08/TNSA2018_ana_Rapor.pdf

Heinze, R. G. (2017). Almanya'da Yaşlılar için Konut ve Yaşam Alanları. İ. Tufan ve M. Durak (Ed.), *Gerontoloji Kapsam, Disiplinlerarası İş Birliği, Ekonomi ve Politika* (s. 315-333) içinde. Nobel Akademik Yayıncılık.

İçli, G. (2008). Yaşlılar ve yetişkin çocuklar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1(1), 29-38.

Kalaycı, I. & Tuna Uysal, M. (2021). Sosyo-demografik özelliklerin üretken yaşlanmaya etkisi. *Turkish Studies*, 16(6), 1659-1676.

Karakuş, B. (2019). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Hizmetler ile Bu Hizmetlere İlişkin Kurumsal Yapı ve Mevzuat: Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Yaşlılara Yönelik hizmetleri. U. Yanardağ ve M. Z. Yanardağ (Ed.), *Yaşlılık ve Sosyal Hizmet (s.* 263- 303) içinde. Nika Yayınevi.

Kasapoğlu, M. M. & Murat, S. (2018). Türkiye'de İstihdam, İşsizlik ve İstihdam Politikalarında Yerelleşme: İİMEK'e Dair Kısa Bir Değerlendirme. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi,* 7(18), 248-278.

Kesgin, B. (2012). Kentsel Yoksulluğa Yönelik Yerinden ve Yerel Müdahale: Sosyal Belediyecilik. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (26), 169-180.

Keskin, A. (2016). Yerel kalkınmada yerel yönetimlerin rolü: Turizm örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 30(1), 143-154.

Kırışık, H. & Korkmaz Yaylagül, N. (2020). Yaşlı Bakımında Kadın Emeği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 38, 17-41.

Kocabaş, F. & Kol, E. (2020). Almanya ve Türkiye'de karşılaştırmalı olarak bakım hizmetleri: Türkiye'de bakım sigortası kurulmasına yönelik bir öneri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(4), 283-310.

Kolukırık, S. (2014). Uluslararası Göç ve Türkiye: Yerel Uygulamalar ve Görünümler. *Journal of World of Turks/ Zeitschrift für die Welt der Türken*, 6(2), 37-53.

Köse, M. & Sertkaya Doğan, Ö. (2022). Nüfus Politikaları Bağlamında Türkiye Nüfusunun Demografik Dönüşümü, Yapısal Değişimi ve Geleceği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 74, 247-267.

Kurtkapan, H. (2017). *Kentleşme sürecinde yaşlılık ve yerel yönetim uygulamaları: İstanbul örneği.* [Doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Mütevellioğlu, N. & Aksoy, B. (2010). İşsizlikle Mücadelede İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurullarının İşlevi. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 1(1), 13-35.

Rudinger, G. (2017). Hareketlilik ve Yaşlanma Olgular ve Görüngeler. İ. Tufan ve M. Durak (Ed.), *Gerontoloji Kapsam, Disiplinlerarası İş Birliği, Ekonomi ve Politika* (s. 245-268) içinde. Nobel Akademik Yayıncılık.

Selek Öz, C. & Balta, S. (2020). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Güncel Sosyal Politikaların Analizi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 69-94.

Sertkaya Doğan, Ö. (2018). Türkiye'de 2040 ve 2060 Nüfus Projeksiyonlarına Göre Demografik Fırsatlar. *TİDSAD (Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi)*, 18, 26-42.

Sezer Doğan, A. (2019). *Yerel Yöneticilerin Yaşlıya Bakış Açılarının Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği.* [Yüksek Lisans tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi. https://openaccess.izu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12436/1431

Şentürk, M. (2015). Sonuç ve Tartışma: Bir Yaşam Alanı Olarak Kent ve İstanbul'da Yaşlanmak. M. Şentürk ve H. Ceylan (Ed.), *İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması* (s. 283-341) içinde. Açılım Kitap.

Şentürk, M. & Altan, R. B. (2015). Giriş: İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması. İstanbul'da Yaşlanmak. M. Şentürk ve H. Ceylan (Ed.), *İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması* (s. 13-34) içinde. Açılım Kitap.

Toprak, D. & Şataf, C. (2009). Türkiye'de Yerel Yönetimler Reformu Çerçevesinde Sosyal Belediyecilik Yaklaşımı. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1(1), 11-24.

Tufan, İ. (2014). *Türkiye'de yaşlılığın yapısal değişimi*. Koç Üniversitesi Yayınları.

Tufan, İ. (2016). *Antik Çağ'dan Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma*. Nobel Yayınevi.

Tufan, İ. (2022). *Türkiye'de Yaşlı Eğitimi 60+Tazelenme Üniversitesi'nin İlk Dört Yılı: Değerlendirme ve Öneriler.* Nobel Akademik Yayıncılık.

Tufan, İ., Tiryaki, S., Doğan, M., Sönmez, S., Aytepe, A. & Öztürk, Ş. S. (2022). Türkiye'de Demografik Gelişmelerin Sonuçları ve Yaşlılıkta Bakım Problemi: Geleneksel Derleme. *Turkiye Klinikleri J Gerontol,* 1(1), 9-19.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2022a). Doğum İstatistikleri, 2021. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2021-45547

Türkiye İstatistik Kurumu. (2022b). İstatistiklerle Yaşlılar, 2021, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636

Türkiye İstatistik Kurumu. (2022c). Dünya Nüfus Günü, 2022. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2022-45552

Türkiye İstatistik Kurumu. (2018). Hayat Tabloları, 2015-2017. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hayat-Tablolari-2015-2017-27591

World Health Organization. (2015). World report on Ageing and Health. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/186468/WHO_FWC_ALC_15.01_eng.pdf

World Health Organization. (2021). Decade of Healthy Ageing Baseline Report. https://www.who.int/publications/i/item/9789240017900

World Health Organization. (2022). Ageing and health. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health

Yaslıçimen. F. (2018). *Yerel yönetimlerde kültür politikaları* (Politika Notu No. 2018/06). İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği.

Yıldırım Becerikli, S. (2013). Kuşaklararası İletişim Açısından Yeni İletişim Teknolojilerinin Kullanımı: İleri Yaş Grubu Üzerine Bir Değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,* 44, 19-31.

6

Kırsal Alanda Yerel Çözümlere Destek

Tahsin Barış Değer

1. GİRİŞ

Tüm dünyayı etkileyen demografik değişim sonucunda nüfus hızla yaşlanmaktadır. Gelişmiş ülkeler, yaşlılık dalgasını oturtmuş oldukları sağlam ekonomik temellerle daha emin bir şekilde karşılamış, gelişmekte olan ülkeler açısından ise bu dalga, tsunami riski taşımaktadır. Ülkelerdeki yaşlı nüfus oranının artmasının haricinde kırsaldaki genel nüfus azalırken yaşlı nüfusun artması bugün bir kırsal yaşlılık sorunuyla karşı karşıya kalmamıza neden olmuştur. Kırsaldan gençler eğitim ve istihdam nedeniyle kentlere yönelmekte ve yaşlılar kırsalda kalmaktadır (Küçük, 2016; Yakar, 2012). Bundan yaklaşık 70 yıl önce Türkiye nüfusunun yaklaşık dörtte üçü kırsal bölgelerde yaşarken bu oran günümüzde yaklaşık dörtte bire düşmüştür (Çelikdemir, 2020). Kırsalda yaşayan insan sayısı azalan ancak kırsalda yaşayan yaşlı sayısı artan ülkemizde, şimdiden önlemler alınmazsa gelecekte; toplumsal, sosyal açıdan ve sağlık açısından kapanması zor yaralar bizi beklemektedir. Bu bölüm, kırsalda yaşayan yaşlıların içinde bulunduğu şartları, karşılaştığı sorunları, bu sorunların nedenlerini ve çözüm önerilerini içermektedir.

2. KIRSAL YAŞLILIK

2.1. Kırsalın Anlamı

Sözlük anlamına göre kırsal, "az sayıda insanın barındığı yer", kırsal nüfus ise, köy ve kasabalarda yaşayan, daha çok tarımla uğraşan nüfus olarak tanımlanmakla beraber, çalışılan konuyla ilgili değişiklik gösteren birçok tanım bulunmaktadır. Geniş anlamıyla kırsal alanlar; içerisinde insan yoğunluğu az olan, ekonomik olarak gelirin daha çok tarım ve hayvancılık yoluyla elde edildiği, eski örf ve adetlerin kısmen devam ettiği, altyapı, eğitim ve sağlık hizmetlerinin daha az olduğu bölgeler olarak tanımlanmaktadır (Uçar vd., 2010). Yaşlı sağlığı ve bakımıyla ilgili araştırmaların ele alındığı çalışmalarda ise kırsal; 10.000 veya daha az olan nüfusun yaşadığı, merkezlere uzaklıkları nedeniyle yeterli ve uygun sağlık hizmetlerine erişimde zorluk yaratan coğrafi konumlar olarak tanımlanmaktadır (Crosato ve Leipert, 2006). Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) sınıflandırmasında nüfus 3.000 altı ise, o yerleşim yeri kırsal, 3.000-100.000 arasıysa kasaba, 100.000'in üstünde nüfusa sahip yerleşim yerlerine ise kentsel bölge adı verilmektedir (Çelikdemir, 2020).

ağı tesis edilmelidir. Bakanlıklar ve yerel yönetimler iş birliğiyle kırsal yaşlılığa yönelik hazırlıklar yapılmalıdır. Kırsal yaşlılık hizmetlerinde başarıya giden yolun kırsaldaki gençlerin yaşam kalitelerini iyileştirmekten geçeceği unutulmamalı, insan onuruna yakışır sosyal devlet uygulamaları şimdiden planlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Al Yasarı, H. & Değer, T. B. (2022). Factors affecting the quality of life of the elderly in Iraq and Turkiye and differences between the two cultures. *Journal of Economy Culture and Society*, 0-0. Doi: 10.26650/JECS2021-921122

Apak, E., Apak, H. & Doğan, B. (2021). Kırsal alanda yaşayan yaşlılarda sosyal dışlanma: Sosyodemografik değişkenlerle ilişkiler. *Akademik Matbuat*, 5 (2), 143-164. https://dergipark.org.tr/tr/pub/matbuat/issue/67570/978175

Barnes, M., Blom, A., Cox, K., & Lessof, C. (2006). *The social exclusion of older people: Evidence from the first wave of the English longitudinal study of ageing* (ELSA) Final Report. London: SEU/OPDM.

Cai, F., Giles, J., O'Keefe, Philip., & Wang, D. (2012). *The Elderly and Old Age Support in Rural China: Challenges and Prospects. Directions in Development; human development.* Washington, DC: World Bank. © World Bank. https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/2249 License: CC BY 3.0 IGO.

Can, Y. (2017), Yoksulluk, yerel ve küresel eşitsizlikler, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(63), 1111-1126. https://doi.org/10.17755/esosder.287995

Chruściel, P., Szczekala, K. M., Derewiecki, T., Jakubowska, K., Nalepa, D., Czekirda, M. E., Mianowana, V., & Czarkowska, M. (2018). Differences in the quality of life dependent on family status of the elderly living in rural areas – a cross-sectional survey. *Annals of Agricultural & Environmental Medicine*. 25(3), 532-538. https://doi.org/10.26444/aaem/93501

Crosato, K. E., & Leipert, B. (2006). Rural women caregivers in Canada. *Rural and Remote Health*, *6*(2), 520. https://doi.org/10.22605/RRH520

Ćwirlej-Sozańska, A. B., Sozański, B., Wiśniowska-Szurlej, A., Wilmowska-Pietruszyńska, A. (2018). An assessment of factors related to disability in ADL and IADL in elderly inhabitants of rural areas of south-eastern Poland. *Annals of Agricultural & Environmental Medicine*. 25(3), 504-511. https://doi.org/10.26444/aaem/81311

Çelik Açıcı, G. (2019). Kırsal alanda yaşlılık: sorunlar, beklentiler ve çözüm önerileri, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Çelikdemir K. (2020, June 12). Kırsal ve kentsel bölgelerdeki eğitsel farklılıklar. https://tedmem.org/mem-notlari/degerlendirme/kirsal-kentsel-bolgelerdeki-egitsel-farkliliklar

Çerçioğlu, H. (2020). Yaşlılıkta ölüm kaygısı, din ve sağlık. İçinde D. Say Şahin (Ed.), *Yaşlanmaya sağlık sosyolojisi perspektifinden multidisipliner yaklaşımlar* (ss. 415-444). Ekin Yayıncılık

Çoban, M. (2021). Entegre yaşlı bakım hizmetlerinde toplum temelli bakım modelleri In M. Pekesen (Ed.), *Yaşlı bakım hizmet modelleri ve sosyal politika yaklaşımları* (pp. 137-148). Nobel Yayıncılık

de Oliveira, L. D. S. S. C. B., Souza, E. C., Rodrigues, R. A. S., Fett, C. A., & Piva, A. B. (2019). The effects of physical activity on anxiety, depression, and quality of life in elderly people living in the community. *Trends in psychiatry and psychotherapy*, *41*(1), 36–42. https://doi.org/10.1590/2237-6089-2017-0129

Değer, T. B., Saraç, Z. F., Savaş, E. S., & Akçiçek, S. F. (2019). The Relationship of Balance Disorders with Falling, the Effect of Health Problems, and Social Life on Postural Balance in the Elderly Living in a District in Turkey. *Geriatrics (Basel, Switzerland)*, *4*(2), 37. https://doi.org/10.3390/geriatrics4020037

Değer, T. B. (2020). Yaşlılar ve yerel yönetimler. İçinde Z. Gençtürk (Ed.), *Yaşlılık ve sosyal politika tartışmaları* (ss. 264-285). Detay Yayıncılık

Değer, T. B. (2021). Yaşlılık ve yaşlanma. İçinde M. Pekesen (Ed.), *Yaşlı bakım hizmet modelleri ve sosyal politika yaklaşımları* (ss. 1-25). Nobel Yayıncılık

Değer, T. B., Çakmak, H. S., Bozkurt, E., & Eminsoy, B. (2021). Depression in older people during the Covid-19 curfew. *Journal of Basic and Clinical Health Sciences*, 5(2), 6-14. Doi: 10.30621/jbachs.843941

Değer, T. B., & Ordu, Y. (2021a). Eldivan ilçesinde yaşayan yaşlılara informal bakım verenlerin bakım yükleri. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18 (43), 6764-6789. Doi: 10.26466/opus.926095

Değer, T. B., & Ordu, Y. (2021b). Taşrada yaş almak. Eldivan'da yaşlılık araştırması, kamusal hizmetler ve mutlu yaş alma önerileri (Proje raporu).

Değer, T. B., & Ordu, Y. (2022). Yaşlılarda Yaşam Kalitesini Etkileyen Faktörler: Bir Taşra Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11 (2), 574-585. Doi: 10.37989/gumussagbil.958202

Deluga, A., Kosicka, B., Dobrowolska, B., Chrzan-Rodak, A., Jurek, K., Wrońska, I., Ksykiewicz-Dorota, A., Jędrych, M., & Drop, B. (2018). Lifestyle of the elderly living in rural and urban areas measured by the FANTASTIC Life Inventory. *Annals of Agricultural & Environmental Medicine*, *25*(3), 562–567. https://doi.org/10.26444/aaem/86459

Garbaccio, J. L, Tonaco, L. A. B, Estêvão, W. G, & Barcelos, B. J. (2018). "Aging and quality of life of elderly people in rural areas". *Revista Brasileira de Enfermagem*, 71 (suppl 2), 724-732 [Thematic Issue: Health of the Elderly] Doi: 10.1590/0034-7167-2017-0149

Gesler, W., Arcury, T. A., Koenig, H. G., Gesler, W., Arcury, T. A., & Koenig, H. G. (2000). An introduction to three studies of rural elderly people: effects of religion and culture on health. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, *15*(1), 1–12. https://doi.org/10.1023/A:1006708524708

Gönüllü Taşkesen, C. (2017). Kırsal ve kentsel alanlarda yaşlanma, yaşlılık ve yaşlılar: Denizli ili örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 92-124. Doi: 10.30798/makuiibf.323102

Görgün Baran, A., & Sarıtaş, C. T. (2018). Yaşlılıkta yaşam düzeni, İçinde A. Canatan (Ed.), *Temel Gerontoloji* (ss. 155-157). Hedef Yayıncılık

Güler, Z., Güler, N. ve Özsel, D. (2016). Kırsal Kesimde "Yaşlı Kadın Olmak". *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)* 1(2): 86-100. https://doi.org/10.21733/ibad.63

Gündüz, G., & Fışkın, K. (2017). Biyolojik Yaşlanma (Senesens). İçinde İ. Tufan & M. Durak (Eds). *Gerontoloji* (ss. 145-163). Nobel Yayıncılık

Jadhav, A. V. (2020). Rural elderly and access to palliative care: A public health perspective. *Indian Journal of Palliative Care*, *26*(1), 116–119. https://doi.org/10.4103/IJPC.IJPC_162_19

Kim, G. M., Hong, M. S., & Noh, W. (2018). Factors affecting the health-related quality of life in community-dwelling elderly people. *Wiley, Public Health Nursing*, 35, 482–489 DOI: 10.1111/phn.12530

Kunkel, S. R., Scott Brown, J., & Whittington, F. J. (2014). *Global Aging: Comparative Perspectives on Aging and the Life Course*. Springer Publishing Company, New York

KUZKA (2015). Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı. TR82 Bölgesi Kırsal Yaşlılık Analizi Raporu. https://www.kuzka.gov.tr/paylasim/yayinlar/rapor_analiz/2015-RP-1-91_kirsal_yaslilik_analizi_(web).pdf

Küçük, M. (2016). Kırsal alanlarda yaşlı yerel halkın karşılaştığı sorunlar: Konya ili Derebucak ilçesi üzerine bir inceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 29-48. Doi: 10.5578/jss.14920

Long, T. Q. (2019). Access to social security for the rural elderly in Vietnam. *Wies & Rolnictwo,* 184(3), 49-69. 21p. Doi: 10.7366/wir032019/03

Mevzuat.gov.tr (1976, Temmuz 10). 65 yaşını doldurmuş muhtaç, güçsüz ve kimsesiz Türk vatandaşlarına aylık bağlanması hakkında kanun. (Kanun No: 2022, R.Gazete: Tarih: 10/7/1976 Sayı: 15642) https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2022.pdf

Noack, E. M., & Bergmann, H. (2011). Elderly people's perspective on rural medical care - a case study from Northern Germany. *Hrvatski Geografski Glasnik,* 73(1), 149–163. https://doi.org/10.21861/hgg.2011.73.01.10

On birinci Kalkınma Planı. T. C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf

Özkul, M., & Kalaycı, I. (2020). Saygınlıktan günün ötelenmişliğine yaşlılık statüsü ve ilgili aktör rollerinde değişmeler. İçinde D. Say Şahin (Ed) *Yaşlılık Sosyolojisi* (ss. 125-155), Ekin Yayınevi

Öztürk, H. (2015). *Kalkınma Atölyesi Yaşlanma ve Kırsal Yaşlılık Mevcut Durum Raporu*. Ankara: Altan Matbaası.

Scharf, T., & Bartlam, B. (2008). Ageing and social exclusion in rural communities. In N. Keating (Ed.), *Rural ageing a good place to grow old* (pp. 97-108). Bristol: The Policy Press

Sohini, & Mishra, A. J. (2016). Social exclusion: a comparative study of rural and urban elderly. *Internationa Journal of Advanced Research*, 4(3), 1605-1612.

T. C. Sağlık Bakanlığı (2015, Şubat 27). Sağlık Bakanlığı ve bağlı kuruluşları tarafından evde sağlık hizmetlerinin sunulmasına dair yönetmelik (Tarih: 27.02.2015, Sayı: 29280) https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/02/20150227-14.htm

Toptaş Kılıç, S. (2021). Yaşlı bakım hizmetlerinde terminal dönem bakım hizmetleri, İçinde M. Pekesen (Ed.), *Yaşlı bakım hizmet modelleri ve sosyal politika yaklaşımları* (ss. 149-164). Nobel Yayıncılık

Tufan, İ., Ulusal, F., Demir, Z., Sönmez, S., Aytepe, A., Öztürk, Ş. S. (2022). Yaşlılıkta bakıma muhtaçlık ve çağdaş yaşlı bakımının temel koşullarına yönelik bir değerlendirme ve öneriler: Geleneksel bir derleme. *Turkiye Klinikleri J Gerontol*. 1(1), 35-40. Doi: 10.5336/jgeront.2022-88480

TÜİK (a). Türkiye İstatistik Kurumu haber bülteni Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2012, Yayın tarihi: 28.01.2013 https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2012-13425

TÜİK (b). Türkiye İstatistik Kurumu haber bülteni Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2013, Yayın tarihi: 29.01.2014 https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2013-15974

TÜİK (c). Türkiye İstatistik Kurumu haber bülteni Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2021, Yayın tarihi: 04.02.2022 https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2021-45500

Uçar, M., Çeken, H., & Ökten, Ş. (2010). *Kırsal Turizm ve Kırsal Kalkınma: Fethiye Örneği.* Detay Yayıncılık.

Urošević, J., Odović, G., Rapaić, D., Davidović, M., Trgovčević, S., & Milovanović, V. (2015). Quality of life of the elderly in urban and rural areas in Serbia. *Vojnosanitetski Pregled: Military Medical & Pharmaceutical Journal of Serbia*, *72*(11), 968–974. https://doi.org/10.2298/VSP140831107U

Yakar, M. (2012). İç ve dış göçlerin kırsalda nüfusun yaş yapısına etkisi: Emirdağ ilçesi örneği. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 10(2), 129-149. https://doi.org/10.1501/Cogbil_0000000134

7

Konut Politikasından İkamet Politikasına

Seda Topgül

1. GİRİŞ

Tüm dünyanın karşı karşıya olduğu en etkileyici gerçeklerden biri, artan yaşlı nüfusudur. Yaşlı bireyler yeni yüzyılda mevcut yaşlılardan farklı yaşam deneyimlerine sahip olmuşlardır. Günümüz yaşlıları daha yüksek bir yaşam standardı, daha iyi barınma olanakları, hızla gelişen teknoloji gibi farklılıkları daha çok yaşamaktadır. Aynı zamanda yaşlılar aile yaşamlarında da daha sık değişiklikler yaşadılar. Doğuşta beklenen yaşam süresinin daha uzun olması neticesinde yaşlılıktan kaynaklanan sorunlara çözümler bulmak için yoğun çabalara odaklanılmıştır. İleri yaşlarda bireylerin yaşam kalitesini arttırmak için konut ve konut kalitesinin şekillenmesi hayati bir rol oynamaktadır. Bütün vatandaşlar özellikle de yaşlılar için yaşam, yetersiz konut nedeni ile özellikle risk altındadır. Yaşlıların barınma ihtiyaçlarına göre geliştirilebilecek ve uyarlanabilecek konutlar, yaşlı bireylerin yaşam kalitesinin arttırılması için önem taşımaktadır. Yaşlılık, tıpkı hastalık, işsizlik gibi diğer sosyal olgularda olduğu hâli ile bireylerin ve ailelerin desteklenmesi yoluyla refahın arttırılmasını gerektirmektedir (Kol, 2014).

Gemi seyir hâlindeyken dümenci hiçbir iş yapmaz ama tayfalar kâh direklere tırmanır, kâh güvertede koşturur kâh sintineyi boşaltır. Dümenci ise elinde dümeni, geminin pupasında öyle sakince oturur. Dümenci gençlerin yaptıklarını yapmayabilir ama daha iyi ve daha büyük bir iş yapar. Zaten büyük işlerde öyle beden kuvveti ile faalliği ya da çevikliği ile yapılmaz; fikir, irade ya da hitabet ile yapılır. Yaşlılık bu değerlerin hiçbirinden yoksun olmadığı gibi, tabiatı gereği fazlasına da sahiptir (Cicero, 2018: 37). Oysa ülkemizde yaşlıya anlayış talep edilir, onu anlamaya çalışmak beklenmez. Anlayış duygu ile ilgilidir; anlamak ise akıl ile alakalıdır (Tufan, 2017).

Yaşlılık yaşam alanının küçüldüğü bir dönemi işaret ederken, konut ve ikamet ile ilgili sorun ve tercihlerin de şekillendiği bir dönemdir (Cox, 1993). Konut yaşlılar için alışkanlık ve süreklilik sağladığı gibi güven duyulması ve rahat edilmesi gereken de bir yerdir. Konut bu boyutu ile belirli bir çevrede olay ve objeler üzerinde kontrol olanağı verebilecek özel bir yer olarak da düşünülebilir. Çevre üzerindeki kontrol, bağımsızlık ve gizlilik bireyin yaşam biçiminin ifadesi olarak sembolize edilmektedir. Yaşlılık bireyin fiziksel yetersizliğinin artmasına neden olmaktadır. Çevrenin birey üzerinde daha fazla kontrole sahip olmaya başlaması ve bireylerin de çevrenin olumsuz baskısını azaltmak için daha fazla çaba göstermesi gerekmektedir. Bağımsızlık genellikle konut ile eş

Aynı zamanda bu tip ortak barınma alanları yaşlı bireyler için bağımsız olarak yaşamayı uzatabilmektedir. Çoğu yaşlı birey bu sayede ortak konutların inşa edildiği kamu alanlarına erişimde de sorun yaşamamakta ve topluluk içinde bağımsız olarak daha kolay ve erişebilir hâle gelmektedir. Ülkemizde de sosyal konut projeleri içerisinde yaşlı bireyler için özellikle ortak konutların inşa edilmesi ve ortak ikametin özendirilmesi, yaşlıların barınma sorununda önemli bir adım olacaktır.

Dünya Sağlık Örgütü'nün yaş dostu ortamlar için yaşlı bireylere yönelik konutların değerlendirilmesi ve uygulama önerileri için bazı alanlara dikkat çekilmektedir. Özellikle yaşlı bireylere yönelik eşitsizliklerin üstesinden gelmek amacı ile yaşlı bireylerin konutlarının iyileştirilmesine dikkat çekilmektedir. Konutların iyileştirilmesi, yaş dostu konut inşası ile mümkün olabileceği gibi yaşlıların evlerinin kendilerine uygun hâle getirilmesini kapsayan ev tadilatları ve ev bakım destekleri ile gerçekleştirilebilmektedir. Böylece yaşlı bireyin bağımsızlığını destekleyen konutlar oluşturulabileceği gibi yapılan bu konutlara taşınma destekleri ile de bireyler yerleştirilebileceklerdir. İleri yaşlardaki yaşlılar ya da kendileri için oluşturulan konutlarda ikamet edemeyecek olan yaşlılar için ise, alternatif yaşam modellerinin desteklenmesi önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Abeles, R. P., Gift, H. C. ve Ory, M. G. (1994). *Aging and Quality of Life.* New York: Springer Publishing Company.

Ambrose, I. (1993). *Etablering af seniorbofællesskaber, Erfaringer fratre projekter i Odense.* Kobenhavn: Statens Byggeforskningsinstitut.

Barrett, E. J., (2013). The Needs of Elders in Public Housing: Policy Considerations in the Era of Mixed-Income Redevelopment. *Journal of Aging and Social Policy*, 25, 218-233. doi:10.1080/08959420.2013.792683

Begley, J. ve Lambie-Hanson, L. (2015). The Home Maintenance and Improvement Behaviors of Older Adults in Boston. *Housing Policy Debate,* 25(4), 754-781.

Bimou, C., Harel, M., Laubarie-Mouret, C., Cardinaud, N., Charenton-Blavignac, M., Toumi, N. ve Tchalla, A. (2021). Patterns and predictive factors of loss of the independence trajectory among community-dwelling older adults. *BMC Geriatrics volume*, 21(1), 1-13.

Braubach M. ve Power A. (2011). Housing conditions and risk: reporting on a European study of housing quality and risk of accidents for older people. *Journal of Housing For the Elderly*, 25(3), 288–305.

Campbell, A. J., Borrie, M. J., Spears, G. F., Jackson, S. L., Brown, J. S. ve Fitzgerald, J. L. (1990). Circumstances and consequences of falls experienced by a community population 70 years and over during a prospective study. *Age Ageing,*19(5):345-346.

Carretero, S. (2014). *Mapping of effective technology-based services for independent living for older people at home.* Seville: Joint Research Centre, Institute for Prospective Technological Studies, JRC Scientific and Technical Reports Series.

Chase C.A., Mann K., Wasek S. ve Arbesman M. (2012). Systematic review of the effect of home modification and fall prevention programs on falls and the performance of community-dwelling older adults. *The American Journal of Occupational Therapy*, 66(3), 284–291.

Chen, M.S. ve Tsai, Y. L. (2007). The Research of Usability in Elder Care Centers' Bathroom. https://www.keer.org/keer2007/Paper/Keer2007-paper-0095.pdf

Choi, J. S. (2004). Evaluation of community planning and life of senior cohousing projects in northern European countries. *European Planning Studies,* 12:8, 1189-1216, doi: 10.1080/0965431042000289296

Cicero (2018). *De Senectute Yaşlılık Üzerine*. Çev: Çiğdem Dürüşken. İstanbul: Alfa Basım Yayım.

Cox, H. G. (1993). *After Life: The Realities of Aging.* New Jersey: Prentice Hall.

Ergin, Ş. ve Yalınız Koç, N. (2016). İnsan Dostu Kentlerden Söz Edebilir miyiz Lütfen?. V. Kalınkara (Ed). *Yaşlılık Disiplinlerarası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler (ss.423-453)*. Ankara: Nobel.

Fox, A (2011). A new model for care and support: sharing lives and taking charge. *Working with older people,* 15(2):58–63.

Fromm, D. (1991) *Collaborative Communities, Cohousing, Central Living, and other New Forms of Housing with Shared Facilities.* New York: Van Nostrand Reinhold

Gillespie, L. D., Robertson, M. C., Gillespie, W. J., Sherrington, C., Gates, S.; Clemson, L. M. ve Lamb, S. E. (2012). Interventions for preventing falls in older people living in the community. *Cochrane Database Syst Rev.,* 12 (9). CD007146. doi: 10.1002/14651858.CD007146.pub3. PMID: 22972103; PMCID: PMC8095069.

Henriksen, S., Høgemark, L., Kahler, M. And Zahle, K. (1991) *Sammen Og Dog Sig Slev. Handbog Om Bofællesskaber For Ældre.* København: Socialministeriets Informations- Og Konsulentvirksomhed.

Hrovatin, J., Širok, K., Jevšnik, S., Oblak, L. ve Berginc, J. (2012). Adaptability of Kitchen Furniture for Elderly People in Terms of Safety. *Drvna Industrija* 63 (2) 113-120.

Jensen, S. P. (1994). *Summary and Conclusions of the Conference on Cohousing for Senior Citizens in Europe.* BiC, Copenhagen.

Kalınkara, V. (2004). Yaşlı Konutlarında İç Mekân Tasarımının Ergonomik Boyutu. V. Kalınkara (Ed). *Yaşlılık Disiplinlerarası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler.* Ankara: Odak Yayınevi.

Kalınkara, V. (2016). *Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi*. Ankara: Nobel.

Kocabaş, F. ve Kol, E. (2020). Almanya ve Türkiye'de Karşılaştırmalı Olarak Bakım Hizmetleri: Türkiye'de Bakım Sigortası Kurulmasına Yönelik Bir Öneri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (4), 283-310.

Kol, E. (2014). Refah Rejimleri Açısından Sağlık Sistemlerinin Değerlendirilmesi: Güney Avrupa Refah Modeli ve Türkiye. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 5 (10), 119-168.

Kol, E. (2015). Türkiye'de Sağlık Reformlarının sağlık Hakkı Açısından Değerlendirilmesi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 5 (1), 135-164.

Kwon, O.J. (2000) *Georgs Lysthus Cohousing of Denmark, Cohousing Around the World.* Seoul: Kyomunsa Publishing

Meyer, K. (2018). *Neighbors Helping Neighbors: Co-housing Options for Older Adults to Age in Place.* Social Work Master's Clinical Research Papers.

Phillips, D. R., Siu, O., Yeh, A. G. O ve Cheng, K. H. C. (2004). Factors influencing older persons' residential satisfaction in big and densely populated cities in asia: A case study in Hong Kong. *Ageing International*, 29, 46-70.

Rioux, L. (2005). The well-being of aging people living in their own homes. *Journal of Environmental Psychology*, 25, 231–243.

Rubenstein LZ (2006). Falls in older people: epidemiology, risk factors and strategies for prevention, *Age Ageing*. 35, 37–41.

Oswald, F., Wahl, H.-W., Mollenkolf, H., & Schilling, O. (2000). Ageing in place in rural areas: Similarities and differences of two settings in East and West Germany. *Conference Housing in the 21st Century: Fragmentation and reorientation.* Ga¨vle: Sweden

Özer Baş, G. (2020). Yaşlı Bireylerin Konut Erişimine Yönelik Beklentileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, "Erişilebilirlik" Özel Sayısı*, 1, 145-164. doi: 10.21560/spcd.vi.818014

Özer Baş, G. (2021). *Yaşlı Bireylerin Mekân Kullanım Tercihleri.* Ankara: İksad Publishing House.

Özkul, M., Kalaycı, I. ve Atasoy, M. (2019). Yaşlıların Toplumsal İlişki Kurma Biçimleri: Sorunlar ve İmkânlar. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (37), 77-97.

Sánchez M, García JM, Díaz P, Duaigües M (2011). Much more than accommodation in exchange for company: dimensions of solidarity in an intergenerational homeshare program in Spain. *Journal of Intergenerational Relationships,* 9(4), 374–88.

Saygılı, S. (2015). *Yaşlılık Psikolojisi*. İstanbul: Türdav Yayın Grubu.

Singelensberg, J. (1993) Experience from Co-housing Schemes in The Netherlands, pp. 41–50. *Presentation paper for the Conference of Co-housing for Senior Citizens in Europe*, BiC, Copenhagen.

Songkhla, T. N., Decharat, S. ve Inraksa, S. (2022). Health Risks and Safety Assessments of the Bathrooms for the Elderly in Phatthalung Province, Southern Thailand. *Advances in Health Sciences Research,* 43, 31-36.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). *100. Yıl Türkiye Planı On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023).* Ankara.

TİHEK (Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu) (2022). *Türkiye Yaşlı Hakları Raporu.* Ankara.

Topgül, S. ve Kol, E. (2021). Ruh Sağlığı Uygulamalarında İyileşme Odaklı Yaklaşım Tidal Modelinin Sosyal Hizmet Perspektifinden Değerlendirilmesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi,* 18, 15-27.

Tufan, İ. (2016). *Antik Çağ'dan Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma. Geliştirilmiş.* 2. Basım. Ankara: Nobel.

Tufan, İ. (2017). *Yaş Almış Öyküler*. Ankara: Elma Yayınevi.

Tufan, İ. (2018). *Gerontolojik Söyleşiler*. Ankara: Nobel.

Tutal, O. ve Üstün, B. (2009). Yaşlılık ve Yaş Dostu Kentler: Eskişehir. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2(1), 1-23.

Vikko, A. (1996). The home as a meaning-making factor in autobiographies written by elderly men and women (Hemmet som meningsgivande faktor i sja ̈lvbiografier skrivna av a ̈ldre ma ̈n och kvinnor). *The 13th Scandinavian gerontology conference.* Helsningfors.

WHO (2021). *Avrupa'da Yaş Dostu Ortamlar Politika Eylem Alanları El Kitabı*. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/349476/WHO-EURO-2021-4152-43911-61847-tur.pdf

Wiles, J. L., Leibing, A., Guberman, N., Reeve, J., & Allen, R. E. (2012). The Meaning of "Aging in Place" to Older People. The Gerontologist, 52(3), 357-366.

Zorlu, T. (2017). "Yaşlılar İçin Konutta İç Mekân Tasarımı ve Ergonomi", Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 10 (2), 40-53.

8

Yaşlılıkta İkamet Türleri

Özge Kutlu - Deniz Say Şahin

1. GİRİŞ

Bireylerin erken ölümüne neden olabilecek hastalıkların önlenmesine yönelik koruyucu önleyici müdahaleler, hastalıklara erken tanı konulması, etkili tedaviler ile hastalıkların tedavi edilmesi neticesinde günümüzde beklenen yaşam süresi artmıştır. Yaşam süresinin artması, bireylerin dünya üzerindeki varlıklarını daha uzun süre devam ettirebilecekleri anlamına gelse de madalyonun diğer yüzüne de bakmak, insan yaşamını bütüncül ele almak açısından önem arz etmektedir. Zira hayatın her evresi bireylerin sağlıklı ve üretken oldukları bir yaşam dönemine karşılık gelmemektedir. Belirli yaşa kadar bireyler, optimum düzeyde işlevselliğe ve üretkenliğe sahipken yaşlanma dönemi ile birlikte bu işlevsellik ve üretkenlik yaşlılığa özgü çeşitli sorunlar nedeniyle zarar görebilmekte ve azalabilmektedir. Şüphesiz bireysel deneyimler, sağlık durumu, yaşam koşulları, ekonomik ve sosyal durum gibi birçok belirleyici, bireylerin yaşlılık dönemini nasıl deneyimleyeceği ve mevcut işlevselliğin ve üretkenliğin ne ölçüde etkileneceği üzerinde etkili olmaktadır. Yaşlılığın önlenmesi veya yaşlanma sürecinin tersine çevrilmesi, hâlihazırda mümkün değildir. Ancak anılan belirleyiciler üzerinde yapılacak müdahaleler ve iyileştirmeler ile yaşlılığın geciktirilmesi, sağlıklı bir yaşlanma sürecinin deneyimlenmesi, bireylerin yaşlılık döneminde aktif kalmalarının desteklenmesi, bu vasıtayla yaşam kalitelerinin yükseltilmesi, iyilik hâllerinin korunması ve refahlarının sağlanması mümkün olabilmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü tarafından sağlıklı yaşlanma, "ileri yaşlarda refahı sağlayan işlevsel yeteneği geliştirme ve sürdürme süreci" olarak tanımlanmıştır (Guralnik ve Kaplan, 1989). İnsanın biyopsikososyal bir varlık olmasından hareketle yaşlı bireylerin sağlıklı yaşlanma sürecini etkileyen birçok öge bulunmaktadır. Sosyal belirleyiciler, kültür, cinsiyet, davranışsal ve ekonomik belirleyiciler, sağlık ve sosyal hizmetlere ilişkin belirleyiciler bu ögelerden bazılarıdır (Kickbusch vd., 2013). Bireylerin ileri yaşlarda refahını sağlayan ve işlevsel yeteneklerini geliştiren önemli bir diğer unsur fiziksel çevredir. Fiziksel çevre yaşlı bireyin yaşamını kısıtlayarak bireyi çevresine bağımlı bir hâle getirebileceği gibi yaşlılık dönemine özgü ihtiyaçlar odaklı düzenlenmiş fiziksel çevre yaşlı bireyin bağımsız yaşamını destekleyerek yaşam kalitesini yükseltmekte, bununla birlikte işlevsel yeteneklerinin korunmasını sağlamaktadır. Peki, bahse konu fiziksel çevre ve ihtiyaç duyulan düzenlemeler nelerdir?

alanında yapılan çalışmaların amaçlarından bir tanesidir. Yaşlıların mekânsal bağlamına dönük çok yönlü incelemeler ve analizler, birey ve çevresi arasındaki karşılıklı ilişkinin, kentsel ve kırsal ortamlar, yoksun mahalleler gibi toplum bağlamında veya daha geniş çapta ülke mevzuatı ve sosyal politika gibi makro düzeyde yönlendirilip yönlendirilmediğini ve nasıl yönlendirildiğini belirlemektedir (Walker, 2021). Bu noktada yerinde yaşlanmayı mümkün hâle getiren ikamet türlerini çeşitlendirmek amacıyla multidisipliner araştırmalar yapılmalı, ülkelerin toplumsal dinamiklerine uygun ikamet modelleri geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Andrews, G. J. ve D. R. Phillips (eds.). (2005). Ageing and place: Perspectives, policy, practice. London: Routledge.

Annear, M., Keeling, S., Wilkinson, T., Cushman, G., Gidlow, B., & Hopkins, H. (2014). Environmental influences on healthy and active ageing: A systematic review. Ageing and Society, 34, 590–622.

Bandura, A. (1986). Social foundations of thought and actions. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.

Bedimo, A., Andrew, J., & Cohen, D. (2005). The significance of parks to physical activity and public health. American Journal of Preventive Medicine, 28(2), 159-168.

Birleşmiş Milletler (1982). United Nations Principles for Older Persons. Erişim tarihi: 31.10.2022, https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-principles-older-persons#:~:text=Older%20persons%20should%20be%20able%20to%20enjoy%20human%20rights%20and,the%20quality%20of%20their%20lives.

Bookman, A., (2008). Innovative models of aging in place: Transforming our community for an aging population. Community, Work and Family 11(4): 419-438.

Braubach, M., Power, A., (2011). Housing conditions and risk: reporting on a European study of housing quality and risk of accidents for older people. J Hous Elderly. 25(3): 288-305.

Buffel, T., McGarry, P., Phillipson, C., De Donder, L., Dury, S., De Witte, N., Smetcoren, A.S., Verté, D. (2014). Developing age-friendly cities: Case studies from Brussels and Manchester and implications for policy and practice. Journal of Aging & Social Policy, 26(1/2), 52–72.

Chen, Y. M., Berkowitz, B., (2012). Older adults' home- and community-based care service use and residential transitions: a longitudinal study. BMC Geriatr. 12, 44.

Choi, J. S., (2004). Evaluation of community planning and life of senior cohousing projects in northern European countries. Eur Plan Stud. 12(8):1189-1216.

Chui, E. (2008). Introduction to special issue on 'Ageing in place'. Ageing International 32(3): 165-166.

Croucher, K., Hicks, L., Jackson, K., (2006). Housing with care for later life: a literature review. New York: Joseph Rowntree Vakfı.

Culp, R., (2011). Relocate then renovate: An empirical analysis of the role of environmental attributes in the home improvement decision. Journal of Housing Research 20(1): 53-66.

Cutchin, M.P., (2005). Spaces for inquiry into the role of place for older people's care. Journal of Clinical Nursing 14(2): 121-129.

Erdem, S. ve Yavuz, C. (2020). Yaşlı Dostu Kentler, (D.Say Şahin ed.), Yaşlılık Sosyolojisi içinde (281-298 ss.), Bursa: Ekin Yayınevi.

Fernandez-Ballesteros, R., Sánchez-Izquierdo, M., Santacreu, M., (2021). Active Ageing and Quality of Life, (F. Rojo-Ferez ve G. Fernandez-Mayoralaz ed.) Handbook of Active Ageing and Quality of Life From Concepts to Applications içinde (15-42 ss.), Switzerland: Springer.

Fidan, A. (2010). Yaşlılarda yaşam kalitesinin ve akciğer sağlığını geliştirme için uygulanacak programlar. Türkiye Solunum Araştırmaları Derneği, Erişim tarihi: 31.10.2022, https://www.solunum.org.tr/TusadData/Book/677/17102018113810-011.pdf

Fox, A., (2011). A new model for care and support: sharing lives and taking charge. Working with older people, 15(2):58-63.

Garvin, T., C. Nykiforuk, S. Johnson., (2012). Can we get old here? Senior's perceptions of seasonal constraints of neighborhood built environments in northern, winter city. Geografi ska Annaler: Series B, Human Geography 94(4): 369-389.

Gitlin, L. N., (2003). Conducting research on home environments: Lessons learned and new directions. The Gerontologist, 43(5): 628-637.

Golant, S.M. (1984). A place to grow old: The meaning of environment in old age. New York: Columbia University Press.

Guralnik, J.M. ve Kaplan, G.A. (1989). From discoveries in ageing research to therapeutics for healthy ageing. Nature, 571, 183-192.

Hazer, O. ve Aslan, Ö. (2010). Yaşlılıkta Sosyal İlişki ve Toplumsal Hayata Katılım. Akad Geriatri, 2(3), 143-147.

Hernández, B., M.C. Hidalgo, M.E. Salazar-Laplace ve S. Hess. (2007). Place attachment and place identity in natives and non-natives. Journal of Environmental Psychology 27(4): 310-319.

Iecovich, E., (2014). Aging in place: From theory to practice, Anthropologıcal Notebooks, 20 (1): 21–33.

Kalınkara, V. (2010). Yaşlı bireyler için yaşam çevresinin ergonomik tasarımı. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 3(1), 54-64.

Kalınkara, V. ve Kalaycı, I., (2020). Aktif Yaşlanma ve Sağlıklı Yaşam için Güçlendirme Becerileri, (D. Say Şahin ed.), Etik Yönleri ile Yaşlılık ve Yaşlanma içinde (33-68 ss.), Bursa: Ekin Yayınevi.

Kalınkara, V., Tezel, E. Zorlu, T. (2016). Gero(n)teknoloji: Yaşlı ve Teknoloji, Yaşlılık; Disiplinler Arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler 2 içimde (509-540 ss.). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kickbusch, I., Pelikan, J.M., Apfel, F., Tsouros, A.D. (2013). Health literacy The solid facts. Copenhagen: World Health Organization.

Killock, J., (2014). Is cohousing a suitable housing typology for an ageing population within the UK? Londra: RIBA Kütüphaneleri.

Kim, K.K., Gollamudi, S.S., Steinhubl, S., (2017). Digital technology to enable aging in place, Experimental Gerontology, 88, 25-31.

Malenbaum, S., F.J. Keefe, A. Williams, R. Ulrich, T.J. Somers., (2008). Pain in its environmental context: Implications for designing environments to enhance pain control. Pain 134(3): 241-244.

Marek, K.D., Popejoy, L., Petroski, G., Mehr, D., Rantz, M., Lin, W.C., (2005). Clinical outcomes of aging in place. Nurs. Res. 54, 202-211.

Marmot, M., (2006). Health in an unequal world. The Harveian Oration. Royal College of Physicians of London: London.

NIA (National Institute on Aging), 2011. Global health and aging. Erişim tarihi: 01.11.2022. https://www.nia.nih. gov/research/publication/global-health-and-aging/living-longer

Nugent, C., J.C. Augusto., (2006). Smart homes and beyond. Lancaster: ICOST Press.

Pastalan, D., G.J. Andrews, N. Khanlou. (2004). Therapeutic landscapes of the mind: Theorizing some intersections of health geography, health promotion and immigration studies. Critical Public Health, 14(2):157-176.

Pastalan, L.A., (2013). Aging in place. The role of housing and social supports. New York: Taylor and Francis.

Pastalan, L.A., B. Schwarz. (2013). Housing choices and well-being of older adults: Proper fit. New York: Routledge.

Plouffe, L. ve Kalache, A. J. (2010). Towards global age-friendly cities: Determining urban features that promote active aging. Urban Health, 87(5), 733–739.

Rodiek, S., B. Schwarz, (2013). Outdoors environments for people with dementia. New York: Taylor and Francis.

Rojo-Perez, F., Fernandez-Mayoralas, G., RodriguezRodriguez, V., Prieto-Flores, M. E., & Rojo-Abuin, J. M. (2007). Residential environment of the elderly people in Spain. Towards a municipal categorization. BAGE: Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles, 43, 369–374.

Rowles, G.D., (1993). Evolving images of place in aging and "aging in place". Generations 17(2): 65-71.

Rowles, G.D., E. Schoenberg., (2002). Qualitative gerontology. A contemporary perspective. New York: Springer Publishing Company.

Rowles, G.D., F. Oswald, E.G. Hunter., (2004). Interior living environments in old age. (H.W. Wahl, R. J. Scheidt, P. G. Windley ed.) Annual review of gerontology and geriatrics. Focus on aging context: Socio-physical environments içinde (167-194 ss.). New York: Springer Publishing Company.

Rowles. G. ve Bernard, M., (2013). The meaning and significance of place in old age. (G.D. Rowles, M. Bernard, M.A. Bernard ed.), Environmental gerontology: making meaningful places in old age içinde (3-24 ss.) Springer: New York.

Sánchez, M., García, J. M., Díaz, P., Duaigües, M., (2011). Much more than accommodati on in exchange for company: dimensions of solidarity in an intergenerational homeshare program in Spain. J Intergener Relatsh. 9(4):374-388.

Sanchez-Gonzalez, D., Adame-Rivera, L. M., & Rodriguez-Rodriguez, V. (2018). Natural landscape and healthy ageing in place: The case of the Cumbres de Monterrery National Park in Mexico. BAGE: Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles, 76, 20–51.

Stjernborg, V., U.M. Emilsson, A. Stähl., (2014). Changes in outdoor mobility when becoming alone in the household in old age. Journal of Transport & Health 1(1): 9-16.

Stoeckel, K.J., F. Porell., (2010). Do older adults anticipate relocating? The relationship between housing relocation expectations and falls. Journal of Applied Gerontology 29(2): 231-250.

Takano, T., K. Nakamura, M. Watanabe. (2002). Urban residential environments and senior citizens' longevity in mega city areas: The importance of walkable green spaces. Journal of Epidemiology and Community Health 56(12): 913-918.

Tuncel, G. ve Uzun, H., (2019). Türkiye'de yaşlılara yönelik sosyal politikalar üzerine bir inceleme, Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3(2), 309-334.

Ulusal, F. (2020). Yaşlanma ve Yoksulluk, (D. Say Şahin ed.), Yaşlılık Sosyolojisi içinde (247-262 ss.), Bursa: Ekin Yayınevi.

United Nations, 2013. Department of economic and social affairs population division; world population ageing 2013. Erişim tarihi: 01.11.2022 http://www.un.org/en/development/desa/ population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeing2013.pdf.

Vasunilashorn, S., B.A. Steinman, P.S. Liebig, J. Pynoos., (2012). Aging in place: Evolution of a research topic whose time has come. Journal of Aging Research 12: 1-6.

Wahl, H.W. ve F.R. Lang. (2006). Psychological aging: A contextual view. In Handbook of models for human aging , ed. P. Michael Conn, 881–896. Amsterdam: Elsevier.

Wahl, H.W.ve G.D. Weisman., (2003). Environmental gerontology at the beginning of new millennium: Refl ections on its historical, empirical, and theoretical development. The Gerontologist 43(5): 612-627.

Walker, A., (2021). Active Ageing and Quality of Life, (F. Rojo-Ferez ve G. Fernandez-Mayoralaz ed.) Handbook of Active Ageing and Quality of Life From Concepts to Applications içinde (253-272 ss.), Switzerland: Springer.

Wennberg, H., A. Ståhl, and C. Hydén. (2007). Importance of and satisfaction with different accessibility factors as perceived by older pedestrians. In Transport and roads. 20th ICTCT, international co-operation on theories and concepts in traffi c safety workshop, 25–26 October 2007, 1–14. Valencia: ICTCT.

Wiles, J.L., A. Leibing, N. Gubernan, J. Reeve., (2011). The meaning of "Aging in Place". The Gerontologist 52(3): 357-366.

Wiles, J.L., Leibing, A., Guberman, N., Reeve, J., Allen, R.E., (2012). The meaning of "aging in place" to older people. Gerontologist 52, 357-366.

World Health Organization, (2002a). Active ageing: a policy framework. Erişim tarihi: 02.11.2022, http://whqlibdoc.who.int/hq/2002/WHO_NMH_NPH_ 02.8.pdf

World Health Organization, (2002b). Active ageing: A political framework. Revista Española de Geriatría y Gerontología, 37 (S2), 74–105.

World Health Organization, (2007). Global Age-friendly Cities: A Guide, World Health Organization: France.

World Health Organization, (2020). Age-friendly cities and communities in Quebes: A Cross-Sectorial Approach. Erişim tarihi: 01.11.2022, https://extranet.who.int/agefriendlyworld/afp/age-friendly-cities-and-communities-in-quebec-a-cross-sectorial-approach/

World Health Organization, (2021). Avrupa'da yaş dostu ortamlar Politika eylem alanları el kitabı, World Health Organization: Kopenhag.

Yeo, N. L., Elliott, L. R., Bethel, A., White, M. P., Dean, S. G., & Garside, R. (2019). Garside, indoor nature interventions for health and wellbeing of older adults in residential settings: A systematic review. The Gerontologist.

Young, Y., Kalamaras, J., Kelly, L., Hornick, D., Yucel, R., (2015). Is aging in place delaying nursing home admission? J. Am. Med. Dir. Assoc. 16 (900), e901–e906.

Yung, E. H. K., Ho, W. K. O., Chan, E. H. W. (2017). Elderly satisfaction with planning and design of public parks in high density old districts: An ordered logit model. Landscape and Urban Planning, 165, 39–53.

Zorlu, T. (2015). İç mekân tasarımında kullanıcı faktörü ve ergonomi: Yaşlılar için konut. 1. Ulusal İç Mimari Tasarım Sempozyumu, 12-13 Ekim 2015, Trabzon. (s.109-121).

Zorlu, T., (2017). Yaşlılar için konutta iç mekân tasarımı ve ergonomi, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 10(2), 40-53.

9

Yaşlılar İçin Uygun Fiyatlı Konut Temini

Zeynep Esengil Ceylan - Recep Esengil

1. GİRİŞ

Yaşamın son aşaması yaşlılık; eğitim, aile ve duygusal ilişkiler, sosyal yaşam, iş hayatı, toplumsal birliktelikler, kültürel deneyimlerle süren yolculuğun sonucunda ulaşılan birikim veya bilgelik olarak tanımlanabilir. Bu zorlu sürecin sonunda rahat ve huzur içinde sona hazırlanmak, yaşam sürecinde yapamadıklarını, özlem duyduklarını yapma arzusudur. Arzuya ulaşılmasa da hayallerde canlandırılan, günlük gereksinimlerin karşılandığı, çevresi ve kentsel donatılarıyla yaşanabilir bir evde kalan ömrün son kısmının dilediğince değerlendirilmesi olmalıdır. Günümüz dünyasında çok az insanın ulaşabildiği uygun fiyatlı konut konusunu geniş perspektiften ele almak gerekiyor. "Uygun fiyatlı ev" göreceli bir kavram, ev de öyle. Kime, neye göre uygun, nasıl bir ev, barınak mı, müstakil ev mi, villa mı, apartman dairesi mi, gecekondu mu, toplu konut mu, bahçe içinde mi, varoşlarda mı, kırsal alanda mı? Yoksa devletin ya da özel sektörün ona sunabildiği uygun bir yaşlı bakım evi ya da huzurevi mi?

Canlının hayatta kalma güdüsü, ona tarih öncesi çağlardan itibaren doğal çevrede beslenme, savaşma ve korunma gereksinimini öğretmiştir. Arkeolojik bulgular, korunma ihtiyacının; ağaç kavukları, kaya altları, açık alanlarda yapılan geçici barınaklar, mağaralar vb. oluşturulan mekânlar ile karşılandığını göstermektedir. Açık havada yapılan barınaklar dışındakiler de genellikle doğa tarafından oluşmuş mekânlardır.

Bilişsel gelişimiyle birlikte insanlar diğer hayvanlardan farklı olarak iklim şartlarına, yaptıkları işlere ve sosyal-kültürel örgütlenmelerine uygun mekânlar oluşturmaya başlamıştır. Paleolitik Çağ'dan günümüze ulaşan Karain Mağarası incelendiğinde içinde çoğu yerin eve benzer mekânlar gibi düzenlendiği görülmektedir. Bazı bölümleri yaşam alanı, bazı bölümleri mutfak, bazı bölümleri ise yatma alanı olarak düzenlenmiştir (Şekil 1). Doğadan elde edilen ihtiyaç maddeleri için korunaklı saklama yerleri oluşturulmuştur. Tarih öncesi çağlarda insan, göçebe yaşamı sürdürmektedir (Aslantaş, 2014). O nedenle insanlar barınaklarını geçici olarak yapmak durumunda kalmıştır. Yaşam koşullarının daha iyi olduğu, güvenlikli yerleri seçmişler, buralara ağaç, taş, hayvan postlarından derme çatma yaptıkları barınaklarda kalmışlardır. Bu barınaklara ilk evler denilebilir.

sorgulamak, çözüm üretmek ve bunların uygulanmasını sağlamak, hem bireyleri hem de toplumu geleceğe hazırlamak bilincinde olmak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ABB. (2017), https://www.antalya.bel.tr/Haberler/HaberDetay/3501/hobi-bahceleri-icin-basvurular-basladi

Aslantaş, Y. (2014). Paleolitik ve Mezolitik (Epi-Paleolitik) Çağ'da barınma. *Fırat üniversitesi Sosyal bilimler Dergisi,* Cilt 24, Sayı 2, S. 319-343.

Bektaş, C. (1996). *Türk evi*, Yapı Kredi Bankası yayınları. S.9.

Berkman, G. & Osmay, S. (1996a). *1984 sonrasında konut kooperatifçiliği, TOKİ konut araştırmaları dizisi 16.* TOKİ yayınları. s:4.

Berkman, G. & Osmay, S. (1996b). *1984 sonrasında konut kooperatifçiliği, TOKİ konut araştırmaları dizisi 16.* TOKİ yayınları. s:6.

Berkmen, G. & Osmay, S. (1996c).*1984 sonrasında konut kooperatifçiliği, TOKİ konut araştırmaları dizisi 16*. s:4.

Çepehan, İ. & Güller, E. (2020). Evrensel tasarım kapsamında herkes için erişilebilir tasarım. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi Erişilebilirlik Özel Sayısı*, Cilt-2 S: 389. Aralık 2020 ISSN: 2148-9424 Araştırma Makalesi

Çotuksöken, B. (2011, Aralık16)). Ev nedir? *Felsefe Dergisi*.

https:// www.facebook.com /felsefedergisi/posts/260605203995381

DOME-MIT Libraries. (2022, Eylül). Rue Franklin Apartments. https://dome.mit.edu/handle/1721.3/187406

Esengil, R. & Örmecioğlu, T. (2021). İklim değişikliği ve sürdürülebilir çevre mimari proje yarışması üzerine düşünceler, ANSİAD yayınlanmamış rapor, Antalya.

Evrensel Gazetesi. (2020, Kasım, 5). Gecekondulaşma serüveni. https://www.evrensel.net/haber/122887/gecekondulasma-seruveni.

Geray, C. (1991). Kooperatifçiliğin dünyada ve Türkiye'deki nicel gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *(Prof. Dr. Gündüz Ökçün'e armağan).* Cilt. 47 (1-2), s. 427-441.

Hançerlioğlu, O. (1980). *Felsefe ansiklopedisi: Kavramlar ve akımlar*. Remzi kitapevi. Cilt:7, s. 57.

Işık, O. & Pınarcıoğlu, M. (2013). *Nöbetleşe yoksulluk: gecekondulaşma ve kent yoksulları- Sultanbeyli örneği*. İletişim yayınları.

İHA. (2017). Büyükşehir'den Antalyalılara Hobi Bahçesi. https://www.iha.com.tr/antalya-haberleri/buyuksehirden-antalyalilara-hobi-bahcesi-1622111

Kuban, D. (2017). *Türk ahşap konut mimarisi 17.-19. yüzyıllar*, s:1, İş Bankası yayınları.

Müze. (2022). *Karain Mağarası*. https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=KRM01&DistId=MRK

Nufusu. (2021). *Döşemealtı nüfusu*. https://www.nufusu.com/ilce/dosemealti_antalya-nufusu

Politeknik. (2014). TOKİ'nin son zararı: Nereden baksan yağma, nereden baksan talan. https://politeknik.org.tr/tokinin-son-zarari

Şengül, T. H. (2009). *Kentsel Çelişki ve Siyaset*. İmge Kitapevi.

Şengün, H. (2017). Türkiye'de konut kooperatifçiliğinin dünü, bugünü ve yarını, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Özel Sayı - 4.

http://www.yyusbedergisi.com/dergiayrinti/turkiyede-konut-kooperatifciliginin-dunu-bugunu-ve-yarini_378

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022).https://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-insan-yerlesimleri-programi.tr.mfa

Tekeli, İ. (1998). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması, *75 yılda değişen kent ve mimarlık*, Y. Sey (Ed.), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, s.1-24.

Tekeli, İ. (1996). Yetmiş yıl içinde Türkiye'nin konut sorununa nasıl çözüm arandı, Konut Araştırmaları Sempozyumu, (s. 1-11). Ankara: TC Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Konut Araştırmaları Dizisi: 1.

TCMB. (2022). Konut Fiyat Endeksi Veri Yönetişimi. https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/8bbac42a-c854-4c58-8b0c-e7e55c35ec2d/KFE.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-8bbac42a-c854-4c58-8b0c-e7e55c35ec2d-n

Trading Economics. (2022). https://tr.tradingeconomics.com/country-list/home-ownership-rate

TOKİ. (1999). https://webdosya.csb.gov.tr/db/habitat/editordosya/file/ dokumanlar/ Istanbul%20Deklerasyonu.pdf.

TOKİ. (2022). *Sosyal Konutlar.* https://a.toki.gov.tr/sosyal-konutlar

Tunalı, A. (2008). Morgage Sistemi: Temelleri, Gelişimi, Krizi. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifm/issue/800/8718

TÜİK. (2020). İstatistiklerle Yaşlılar,2020. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2020-37227

TÜİK. (2021a). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması. https:// tüik.gov.tr/bülten/index?p=gelir-ve-yasamkosulları-arastirmasi-2021.45581

TÜİK. (2021b). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2021-45581

TÜİK. (2021c). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2021-45632

TÜİK. (2021d), https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636

10

Çok Kuşaklı Haneler

Işıl Kalaycı

1. GİRİŞ

Küreselleşmenin belirli bir zaman çerçevesinde tanımlanabilen bir kavramının bulunmaması ya da zamanının belirlenememesine karşın ekonomik entegrasyonu, politik sınırlar arasındaki transferi, bilginin aktarımını, kültürel istikrarı, iktidarların yeniden üretimini, ilişkilerini ve söylemlerini içeren başı ve sonu net olmayan bir süreçtir. Diğer bir deyişle sosyal ve politik kontrolden arınmış yeni bir küresel pazarın kurulmasıdır (Al-Rodhan ve Stoudmann, 2006, 3). Küreselleşme; politik, kültürel ve sosyal hayatta etkisi hissedilen, toplumsal düzeni yeniden yapılandıran baskın ve itici bir güçtür (Giddens, 1990). Buna göre küreselleşme süreci, ticaret ve sermaye akışları yoluyla egemen ulusları birbirine bağlamakta ve aralarındaki ekonomik kuralları uyumlaştırmakta, bağımsız ekonomiler ile küresel bir pazar yeri yaratmakta ve karşılıklı bağımlılığı desteklemektedir. Aynı zamanda farklı kültür ve inançları uyumlaştırmakta, kültür ve ekonomik değerler sistemi üretmektedir (Wani, 2011, 34).

Günümüzde toplumlar küreselleşmeden etkilenmekte ve toplumsal yapılar hızla dönüşüm yaşamaktadır. Bazı toplumlar küreselleşme sürecinde kendini yeniden tanımlamaya çalışırken bazıları karşıt bir tavır sergileyerek yerel özelliklerini muhafaza etmeye çalışmaktadır. Toplumların bir kısmı ise küreselleşmenin itici gücünden etkilenerek hem değişime ayak uydurmakta hem de yerel özelliklerini korumaya çalışmaktadır (Özkul ve Kaygusuz, 2022, s. 157-158). Bu süreçte ortaya çıkan ekonomik krizler, iş kayıpları, hane gelirlerinde azalmalar, iş gücü piyasasında artan güvencesizlikler (kayıt dışı istihdamın artması, yeterli iş imkânlarının yaratılamaması vb.), sosyal politikaların arzu edilen düzeylerde olmaması toplumlar üzerinde baskı oluşturmaktadır (Yüksel, 2014, s. 254). Toplumların üzerinde oluşturulan bu tür baskılar kırsal ve kentsel alanlarda yaşayanların, sosyal sınıfların, dinî ve etnik grupların yaşam standardında, fırsatlara ulaşma düzeyinde farklılıklar yaşamasına neden olmaktadır. Bu durum okuryazarlık oranını, evlilik yaşını ve sayısını, eğitim fırsatlarına ulaşma durumunu, kadınların iş gücüne aktif katılımını, ebeveynlik uygulamalarını ve aile yapısını derinden etkilemektedir (Trask, 2022). Küreselleşme süreciyle birlikte sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik ve teknolojik koşullar insanların kırsal alandan kentsel alana veya ulus ötesine göç etmesine neden olmaktadır. Bu gibi durumlar dünyada yeni ve çeşitli aile yapılarının ve kuşaklararası ilişkiler ağının ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Castels ve Miller, 2003; Rahman ve Zhang, 2017, s. 65). Aileler, artan ulusal ve küresel sorunlarla, baskılarla baş edebilmek için kuşaklararası

bir yansıması olarak görülse de hükûmetlerin yaşlılara verdiği haklara, hizmetlere ve ekonomik kaynaklara göre değişmektedir. Bu kapsamda gelişmiş ülkelerin politikaları yaşlıları bağımsız yaşamaya teşvik etmektedir. Diğer yandan gelişmekte ve gelişmemiş ülkelerin politikaları yaşlı bireyleri aileleri ile yaşamaya yönlendirmektedir. Bu nedenle yaşlıların önemli bir kısmı çok kuşaklı hanelerde yaşamaktadır. Yaşlıların çok kuşaklı hanelerde yaşaması kendileri, yetişkin çocukları ve torunları açısından olumlu etkileri olmasına karşın kuşak çatışması, ekonomik ve mekânsal sorunlar yaşam kalitelerini oldukça olumsuz etkilemektedir. Özellikle doğuştan beklenen yaşam ümidine göre toplumda zaten dezavantajlı koşullarda yaşayan yaşlı kadınlar çok kuşaklı hanelerde veya kuşak atlamalı hanelerde daha büyük sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle politika yapıcıların yaşlıları sosyal, psikolojik ve sağlık koşulları açısından destekleyecek düzenlemeleri yapması ve bağımsız yaşayabilmeleri için sağlık hizmetleri de dâhil olmak üzere bazı evrensel ihtiyaçlarını karşılamaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2021). *Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü | Yaşlı Nüfus İstatistik Bülteni*. 2020 Yılı Yaşlı Nüfus İstatistik Bülteni. https://www.aile.gov.tr/eyhgm/sayfalar/istatistikler/yasli-nufus-istatistikleri-bulteni/

Akiyama, H., Antonucci, T. C., & Campbell, R. (1997). Exchange and reciprocity among two generations of Japanese and American women. In J. Sokolovsky (Ed.), *The cultural context of aging: Worldwide perspectives* (2nd ed., pp. 163-178). Bergin & Garvey.

Al-Rodhan, N. R. F., & Stoudmann, A. G. (2006). A comprehensive overview and a proposed definition. *Program on the geopolitical implications of globalization and transnational security*, 1-21.

Amato, P. R., & James, S. (2010). Divorce in Europe and the United States: Commonalities and differences across nations. *Family Science*, *1*(1), 2-13. https://doi.org/10.1080/19424620903381583

Arber, S., & Attias-Donfut, C. (Eds.). (1999). *The myth of generational conflict: The family and state in ageing societies*. Routledge.

Arpacı, F. & Tezel Şahin, F. (2015). Yaşlı bireylerin yaşlı ve çocuk etkileşimine ilişkin görüşleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *19*(1), 231-246.

Arslan, A. & Staub, S. (2015). Kuşak teorisi ve iç girişimcilik üzerine bir araştırma. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *6*(11), 1-24.

Ay, F., Akkaya, D. & Başıbüyük Özgün, G. (2019). Yaşam kalitesinin yalnızlık üzerindeki etkisi: Antalya 60+ Tazelenme Üniversitesi Örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 43*(2), 193-210.

Beck, U. (1986). *Risikogeselschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Suhrkamp Verlag.

Bengtson, V. L., & Oyama, P. S. (2011). Intergenerational solidarity and conflict: What does it mean and what are the big issues? In S. Zelenev & M. Cruz-Saco (Eds.), *Intergenerational Solidarity: strengthening economic and social ties* (pp. 35-52). Palgrave Macmillan US.

Beyrouty, A., Din, M., Elliott, E., & Herbert, A. (2021). COVID-19 and multigenerational households Reflections on the experience of a diverse urban community in Wales. In P. Beresford, M. Farr, G. Hickey, M. Kaur, J. Ocloo, D. Tembo, & O. Williams (Eds.), *COVID-19 and Co-production in health and social care research, policy, and practice: volume 1: The challenges and necessity of co-production* (pp. 127-134). Policy Press.

Blau, P. M. (1964). *Exchange and power in social life*. Wiley.

Blau, P. M. (1986). *Exchange and power in social life*. Transaction Books.

Burnett, J. (2010). *Generations: The time machine in theory and practice*. Ashgate.

Canatan, A. (2016). Yaşlılıkta sosyal ilişkiler ve kuşaklararası etkileşim. İçinde H. Ceylan (Ed.), *Yaşlılık sosyolojisi* (ss. 139-155). Nobel Yayınevi.

Castel, S., & Miller, M. (2003). *The age of migration: International population movements in the modern world*. Guilford Press.

Cicirelli, V. G. (1991). Attachment theory in old age: Protection of the attached figure. In K. Pillemer & K. McCartney (Eds.), *Parent-child relations throughout life* (pp. 2-52). Lawrence Erlbaum Associates.

Connidis, L. A. (2005). Sibling ties across time: the middle and later years. In M. L. Johnson (Ed.), *The Cambridge handbook of age and ageing* (pp. 429-346). Cambridge University Press.

Coupland, N., & Nussbaum, F. (1993). *Discourse and life span identity*. Sage.

Croll, E. J. (2006). Intergenerational contract in the changing asian family. *Oxford Development Studies*, *34*(4), 473-491. https://doi.org/10.1080/13600810601045833

Edgell, P. (2006). *Religion and family in a changing society*. Princeton University Press.

Elder, G. (1998). The life course and human development. In R. M. Lerner (Ed.), *Handbook of child psychology: vol: 1. Theoretical models of human development* (pp. 939-991). Wiley.

Elder, G. (2006). Life course. In R. Schulz (Ed.), *Encyclopedia of aging* (pp. 643-646). Springer.

Firth, H., & Firth, F. (1998). *Families and their relatives*. Taylor & Francis.

Giddens, A. (1990). *The consequences of modernity*. Polity Press.

Glaser, K., Stuchbury, R., Price, D., Di Gessa, G., Ribe, E., & Tinker,, A. (2018). Trends in the prevalence of grandparents living with grandchild (ren) in selected European countries and the United States. *European Journal of Ageing*, *15*(3), 237-250.

Homans, G. C. (1961). *Social Behavior: Its elemantary forms*. Harcourt, Brace World.

Izuhara, M. (2002). Care and inheritance: Japanese and English perspectives on the 'generational contract. *Ageing & Society*, *22*(1), 61-77. https://doi.org/10.1017/S0144686X0200853X

Izuhara, M. (2010). Intraduction. In M. Izuhara (Ed.), *Ageing and intergenerational relations: family reciprocity from a global perspective* (pp. 1-12). Policy Press.

İzdeş Terkoğlu, Ö. & Memiş, E. (2022). Impact of elderly care on "sandwiched generation" women in Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 1-34. https://dx.doi.org/10.1017/npt.2022.12

Jarrott, S. E. (2011). Programs that affect intergenerational solidarity. In S. Zelenev & M. Cruz-Saco (Eds.), *Intergenerational solidarity: Strengthening economic and social ties* (pp. 121-128). Palgrave Macmillan US.

Kalaycı, I. & Özkul, M. (2017). Geleneksel kalabilsem modern olabilsem: Modernleşme sürecinde yaşlılık deneyimleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, *8*(18), 90-110. https://dx.doi.org/10.21076/vizyoner.308309

Kalaycı, I. & Tuna Uysal, M. (2020). Yaşlanma sürecinde yalnızlık ve aile ilişkileri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(48), 25-41. http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.46065

Kalaycı, I. & Tuna Uysal, M. (2021). Sosyo-demografik özelliklerin üretken yaşlanmaya etkisi. *Turkish Studies*, *16*(6), 1659-1676. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.53991

Kalınkara, V. (2011). *Temel gerontoloji: Yaşlılık bilimi*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Kimuna, S. R., & Makiwane, M. (2007). Older people as resources in South Africa: Mpumalanga households. *Journal of Aging & Social Policy*, *19*(1), 97-114.

Kraus, B., Stašová, L., & Junová, I. (2020). *Contemporary family lifestyles in central and western Europe: Selected cases*. Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-48299-2

Lowenstein, A. (2011). Determinants of the complex interchange among generations: collaboration and conflict. In M. Cruz-Saco & S. Zelenev (Eds.), *Intergenerational solidarity: strengthening economic and social ties* (pp. 53-82). Palgrave Macmillan US.

McDonald, L. & Thomas, C. (2013). Elder abuse through a life course lens. *International Psychogeriatrics*, *25*(8), 1235-1243. https://dx.doi.org/10.1017/s104161021300015x

Müftüler, H. G. (2018). İstanbul'da yaşlılık ve yaşlılığın yapısal değişimi. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *2*(1), 58-60.

Müftüler, H. G. (2019). Parsons Sistem teorisi açısından kuşaklar arası ilişkilerde çatışma ve dayanışma. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, *3*(2), 100-135.

Nakonezny, R. (1996). The effect of later life parental divorce on adult child/older parent solidarity. *Journal of Applied Social Psychology, 33(*6):1153 - 1178

Oğuz Özgür, H. (2022). *Risk toplumu bağlamında kuşaklararası boyutta şiddetin değişen yüzü: dijital şiddet.* (Yayın No: 662322). [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Özkul, M., Kalaycı, I. & Atasoy, M. (2019). Yaşlıların toplumsal ilişki kurma biçimleri: sorunlar ve imkanlar. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (37), 77-97. https://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.5051

Özkul, M., Kalaycı, I. & Aslan, A. (2017). Yaşlılık ve kadın sorunlarını toplumsal sermaye perspektifinden düşünme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 366-386.

Özkul, O. & Kaygusuz, İ. (2022). Küreselleşme sürecinin yerel kültürler üzerine etkisi: Melez bir kültür örneği olarak Konya. İçinde M. Özkul & İ. Kaygusuz (Eds.), *Teoriden Gündelik hayata sosyolojik tartışmalar* (ss. 155-210). Nobel Akademik Yayıncılık.

Pehlivan, Ö. (2018). Öznelerin gözünden ve dilinden ailenin toplumsal olarak inşasına fenomenolojik bir yaklaşım. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, *21*(1), 239-268. https://doi.org/10.18490/sosars.419066

Phillipson, C. (2010). Globalisation, global ageing and intergenerational change. In M. Izuhara (Ed.), *Ageing and intergenerational relations: family reciprocity from a global perspective* (pp. 13-28). Policy Press.

Roberto, K., Allen, K., & Blieszener, R. (2008). Older women, their children, and grandchildren: A Feminist perspective on family relationship. *Journal of Women & Aging, 3*(11), 67-84.

Roberto, K. A. & Teaster, P. B. (2017). Theorizing elder abuse. In X. Dong (Ed.), *Elder abuse: research, practice and policy* (pp. 21-40). Springer International Publishing.

Ruggles, S. (2007). The decline of intergenerational coresidence in the United States, 1850 to 2000. *American Sociological Review*, *72*(6), 964-989. https://doi.org/10.1177/000312240707200606

Ruggles, S., & Heggeness, M. (2008). Intergenerational coresidence in developing countries. *Population and Development Review*, *34*(2), 253-281. https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2008.00219.x

Sanay, E. (2014). *Sosyoloji* (T. Aslan, Ed.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Şahin, D. S., Özer, Ö., & Yanardağ, M. Z. (2019). Perceived social support, quality of life and satisfaction with life in elderly people. *Educational Gerontology, 45*(1), 69-77. https://doi.org/10.1080/03601277.2019.1585065

Schneewind, K. (1998). *Wandel der Familie*. Hofrege.

Shailen, N., & Selwyn, S. (2013). Using census microdata to examine the extent and nature of kinship care in the UK. *The British Journal of Social Work*, *43*(8), 1649-1666. 10.1093/bjsw/bcs05.

Soyer, C. & Akca, Ü. (2021). Isparta'da koruyucu aile uygulaması ve koruyucu ailelerin özellikleri. *8gen-ART*, *1*(1), 70-107. http://dx.doi.org/10.53463/8genart.20210088

Sullerot, K. (1998). *Krize rodiny*. Karolinum.

Taipale, S. (2019). *Intergenerational connections in digital families*. Springer International Publishing.

Temel, A. B., Özsoy, S., Ergül, Ş., Yılmaz, M. Ç., Ardahan, M., İz, F. B., Zincir, H., Ay, S. & Kartal, A. (2008). Adölesan-ebeveyn etkileşim özellikleri ve algılanan aile desteği arasındaki ilişki. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 24*(2), 27-39.

Thang, L. L. (2010). Intergenerational relations: Asian perspective. In C. Phillipson & D. Dannefer (Eds.), *The SAGE Handbook of Social Gerontology* (pp. 202-214). SAGE Publications.

Trask, B. S. (2022). *Globalization and Families: Meeting the family policy challenge globalization and families*. https://www.un.org/esa/socdev/family/docs/egm11/Traskpaper.pdf

Tsutsui, T., Muramatsu, N., & Higashino, S. (2014). Changes in perceived filial obligation norms among coresident family caregivers in Japan. *The Gerontologist*, *54*(5), 797-807. https://doi.org/10.1093/geront/gnt093

Tufan, İ., & Yazıcı, S. (2009). Yaşlılıkta kuşaklararası ilişkiler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *20*(1), 47-52.

Tuna Uysal, M. (2020). Yaşlılık ve aile ilişkileri. İçinde M. Çakır & F. Kahraman (Eds.), *Sosyal problemler sosyolojisi teoriden uygulamaya sosyal problemler üzerine tartışmalar* (ss. 484-503). Nobel Akademik Yayıncılık.

Türkiye İstatistik Enstitüsü (TÜİK). (2022). İstatistiklerle yaşlılar-2021. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636

United Nation. (2022). *Living arrangements of older persons | population division*. The United Nations. https://www.un.org/development/desa/pd/data/living-arrangements-older-persons

United Nations (Ed.). (2021). *World population ageing 2020 highlights: living arrangements of older persons*. UN.

Vincent, J. A., Phillipson, C., & Downs, M. (Eds.). (2006). *The futures of old age*. Sage Publications.

Wang, Y., & Marcotte, D. E. (2007). Golden years? The labor market effects of caring for grandchildren. *Journal of Marriage and Family*, *69*(5), 1283-1296. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2007.00447.x

Wani, H. A. (2011). Impact of globalization on world culture. *Research J. Humanities and Social Sciences, 2*(2), 33-39.

Widmer, E. D. (2016). *Family configurations: A structural approach to family diversity*. Routledge.

Williams, A., & Nussbaum, J. F. (2001). *Intergenerational communication across the life span*. Lawrence Erlbaum Associates.

Williams, F. (2004). *Rethinking families*. Calouste Gulbenkian Foundation.

World Health Organization. (1978). *Health and the family: studies on the demography of family life cycles and their health implications*. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/40336/16937_eng.pdf;sequence=1

World Health Organization. (2020). *World health statistics 2022*. https://apps.who.int/iris/rest/bitstreams/1435584/retrieve

Yılmaz, Y. (2022). İslam ailesi ve modernizm. İçinde M. Özkul & İ. Kaygusuz (Eds.), *Teoriden gündelik hayata sosyolojik tartismalar* (ss. 183-207). Nobel Akademik Yayıncılık.

Yüksel, H. (2014). *Güncel gelişmeler ışığında sosyal politika*. Ekin Yayınları.

Zimmer, Z., & Treleaven, E. (2020). The rise and prominence of skip-generation households in lower- and middle-income countries. *Populatıon And Development Review*, *46*(4), 709–733.

11

Şiddete Karşı Koruma

Sevcan Toptaş Kılıç

1. GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) şiddeti, "fiziksel güç kullanarak veya gücün bilinçli bir şekilde sözel ya da gerçeklik şeklinde bir başkasına uygulanması sonucunda bireyde yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara neden olması ya da olasılığının olması" şeklinde tanımlanmaktadır. Literatürde şiddet türleri olarak, fiziksel, emosyonel, finansal/ekonomik ve cinsel şiddetten bahsedilmektedir (Gülen vd., 2013). Şiddetle yaşamın hemen hemen her alanında ve her yaş grubunda görülmektedir. Bunlardan biri de yaşlı bireylerin maruz kaldığı şiddet formudur (Taylan ve Ergün, 2018). Şiddet sadece maruz kalan bireyi değil aynı zamanda bireyin bulunduğu toplumu da her yönüyle olumsuz etkileyen bir olgudur (Polat, 2016). Çok boyutlu olan ve birçok meslek grubunun ilgi alanına girmekte olan şiddet çözümü için de meslekler arası iş birliği gerektirmektedir (Lök, 2015). Şiddet olgusuyla çalışan meslek grupları bu konuda değerlendirme yaparken karşımıza çıkan popülasyonlardan biri de yaşlılardır (Erkal ve Şahin, 2015).

DSÖ kronolojik sınıflamasına göre; "65-74 yaş aralığını genç yaşlı, 74-84 yaşa aralığı yaşlı ve 84 yaş üstü ise çok yaşlı" olarak belirtilmiştir. Yaşlılığı kronolojik olarak bir sınıflamaya koymaya çalışsak da aslında bu şekilde ifade edilemeyecek kadar kapsamlı bir kavramdır. Erikson psikososyal gelişim kuramında insanın gelişim dönemlerini belirlemiştir. Bu kurama göre birey her bir gelişim döneminden bir üst gelişim dönemine geçerken bir önceki dönemdeki süreçten etkilendiğini varsayar (Kalınkara, 2014). Bu kurama göre belirlenen evrelerden biri de 60 yaş ve üstünün olduğu dönemdir. Birey bu gelişim evresini başarıyla geçirirse benlik bütünlüğünü, aksi hâlde başarısız geçirirse de umutsuzluk yaşayacağını belirtmiştir (Öz, 2002). Literatürde de belirtildiği gibi yaşlılık ve yaşlanma kavramları farklıdır. Yaşlanma yani yaş alma, bir dizi biyolojik süreci içeren var olma ile başlayıp ölümle sonuçlanan bir süreçtir (Pehlivan ve Karadakovan, 2013). Yaşlılık süreci ise, bireylerin biyopsikososyal faktörlerdeki değişimler ve kronoloji gibi farklı kriterlerin dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiği dönem olarak tanımlanmaktadır (Gülen vd., 2013). Toplumların yapısının değişmesiyle beraber yaşlı nüfus oranı da önemli ölçüde değişmiştir. Bu değişimde sanayileşme ve teknolojinin gelişmesine paralel medikal alandaki değişimlerin rolü yadsınamazdır. Bu değişimler insan yaşam süresinin artmasına neden olmuştur. Ancak yaşlı nüfusun artması, önceden bilinmeyen sorunların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu süreçte yaşanan değişimler yaşlı bireyin; rollerinde, finansal durumunda her türlü aktivitelerine yansımış ve toplumdaki statüsünü kaybetmiştir (Ak ve

edilebilmesi için ilk şart, toplumun bu konuda farkındalığının artırılması olacaktır. Ayrıca yaşlı bireye yönelik şiddet konusunda da diğer şiddet mağdurlarına da olması gerektiği gibi yasal yaptırımların olmasının önemli olacağı düşünülmektedir. Bu konu, hükûmetlerin programında olmalı, yasal düzenlemeler için de yaşlı bireyle çalışan tüm profesyonel meslek üyelerinin, derneklerin, resmî ve gönüllü kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin, medyanın görüşleri alınarak oluşturulmalıdır. Farkındalık çalışmaları yapılmalı, toplum bu konuda eğitilmelidir. Özellikle toplumun bir parçası olan aile kurumlarında tüm üyelerinin yer alacağı şiddeti önlemeyi hedefleyen aile eğitim programları uygulanmalıdır. Şiddetle ilgili özellikle küçük yaşlarda başlanan eğitimle bireyler hem her türlü şiddet olgusu konusunda farkındalık kazanacak hem de olması hâlinde ne yapması gerektiğini bilecektir. Yaşlı bireyin şiddete maruz kalması hâlinde bildirimde bulunacak kişilerin bildirimde bulunabileceği ve yardım alabileceği (sığınma evi, bakım yurtları vb.) kuruluşların artırılması önemli olacaktır.

KAYNAKÇA

Ak, M. & Közleme, O. (2017). Yaşlı yoksulluğu. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *3*(2), 197-208.

Akdemir, N., Görgülü, Ü. & Çınar, F. İ. (2008). Yaşlı İstismarı ve İhmali. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi,* 15(1), 68-75.

Anetzberger, G. J. (2005). The reality of elder abuse. *Clinical Gerontologist*, 28(1-2), 1-25.

Aybey, S. (2017). Dünden bugüne modernleşme bağlamında ailenin değişim ve dönüşümü. S. Aybey, M. Akın ve T. Ashyrov (Ed.), *Aile ve Modernite* içinde (103-118), Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları.

Bennett, G., & Kingston, P., (1993). Historical background: Definitions and theories. *Elder Abuse: Concepts, theories and interventions*, 1-22.

Biggs, S., Phillipson, C., & Kingston, P. (1995). Elder abuse in perspective. Open University Press.

Bilir, N. & Paksoy, N. (2007). Değişen Dünyada ve Türkiye'de Yaşlılık Kavramı. *Temel Geriatri* (Ed: Kutsal YG, Ed Yrd: Aslan D) Güneş Kitabevleri.

Boldy, D., Webb, M., Horner, B., Davey, M. & Kingsley, B. (2002). Elder abuse in Western Australia. Report of a Survey Conducted for the The Department For Community Development-Seniors' Interests*. Centre for Research into Aged Care Services*, 3–28.

Ceylan, H. (2015). *Modern hayat ve yaşlılık*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Değer, T. B. & Yadigar, O. (2021). Eldivan ilçesinde yaşayan yaşlılara informal bakım verenlerin bakım yükleri. *OPUS International Journal of Society Researches*, *18*(43), 6764-6789.

Demir, Ü. & Özkan, A. (2001). *Kadın İstismarı*. I. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu. TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Bilim Serisi:117, Ankara:280- 285.

Doğan, N. (2019). Göz ardı edilen bir durum: Yaşlı istismarı ve etkileyen faktörler. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 28(4), 306-313.

Dong, X. Q. (2015). Elder Abuse: Systematic Review And Implications For Practice. *Journal Of The American Geriatrics Society*, 63(6), 1214-1238.

Dong, X. Q., & Simon, M. A. (2013). Elder abuse as a risk factor for hospitalization in older persons. *JAMA internal medicine*, 173(10), 911-917.

Dural, B. & Con, G. (2011). *Türkiye'de sosyal devlet ve yaşlı hakları üzerine bir inceleme*. Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu III Bildiriler. Kocaeli: Petrol-İş Yayınları.

Enguidanos, S., DeLiema, M. & Aguilar, I. (2014). Multicultural voices: Attitudes of older adults in the United States about elder mistreatment. *Ageing Soc*, 34(5), 877-903.

Erden, Ş. & Boz, H. (2018). Türkiye'de yaşlı istismarı ve ihmali. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası,* 71(3), 100-105.

Erkal, S. (2008). Aile içi şiddet ve yaşlılar. *Hacettepe Sosyolojik Araştırmalar E Dergisi*, 8, 1-11.

Erkal, S. & Şahin, H. (2015). Aile İçinde Yaşlılara Yönelik Şiddet. *Turkish Journal of Social Research/Turkiye Sosyal Arastirmalar Dergisi*, *19*(3), 237-244.

Bonomi, A.E, Anderson, M.L, Reid, R.J, Carrell, D., Fishman, P.A., Rivara, F.P. & Thompson, R.S. (2007). Intimate partner violence in older women. *The Gerontologist*, 47(1), 34-41.

Gülen, M., Aktürk, A., Acehan, S., Seğmen, M.S., Açıkalın, A. & Bilen, A. (2013). Yaşlı İstismarı ve İhmali. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 22(3), 393-407.

Güngör, Ş. D., İşler, G., Ersal, İ., Günay, G. N., Balonde, M., Kesen, N. F. & Daşbaş, S. (2021). Yaşlı ihmal ve istismarına yönelik müdahale. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 17, 155-178. Doi: https://doi.org/10.46218/tshd.879006

Habletmitoğlu, Ş. & Özmete, E. (2010). *Yaşlı refahı yaşlılar için sosyal hizmet*. Ankara: Kilit Yayınları.

İnce, H., Aliustaoğlu, S., Yazıcı, N. & İnce, N. (2007). İstanbul'da adli tıp bakışı ile yaşlı ölümleri ve özellikleri. *İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi*, 70(2), 34-38.

Kalaycı, İ. & Özkul, M. (2018). Modernleşme sürecinin toplumsal mağdurları olarak yaşlılar: Türkiye'de yaşlı istismarı ve ihmali. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (43), 92-119.

Kalınkara, V. (2014). *Temel gerontoloji yaşlılık bilimi.* (2. bs.). Ankara: Nobel Yayınları.

Kandemirci, D. & Kagnici, D. Y. (2014). Kadina yönelik aile içi şiddetle baş etme: çok boyutlu bir inceleme. Türk Psikoloji Yazıları, 17(33), 1-14.

Karacan, E. (2017). Sosyal politika kapsamında Türkiye'de yaşlı nüfus: sorunlar ve çözüm önerileri. *Journal of International Social Research*, 10 (49), 637-644.

Karaca, N. G. (2019). Uluslararası ilke ve standartlar bağlamında yaşlı hakları ve sosyal hizmet uygulamaları. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9(2), 255-274.

Keskin, U. (2019). Aile içi şiddete maruz kalan bireyler olarak yaşlı ebeveynler. *Journal of International Management Educational and Economics Perspectives*, 7(1), 1-12.

Kıssal, A. & Beşer, A. (2009). Yaşlı istismar ve ihmalinin değerlendirilmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(4), 357-364.

Kuzeyli Yıldırım Y. (2005). Yaşlı istismarı ve önlenmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 21, 167-174.

Lotfi, S. (2020). Yaşlı istismarı ve ihmaline yönelik sosyal hizmet müdahalesi ve yaklaşımları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 19(39), 1436-1452.

Lök, N. (2015). Türkiye'de yaşlı istismarı ve ihmali: Sistematik derleme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 7(2), 149-156.

Mariam, L. M., McClure, R., Robinson, J. B., & Yang, J. A. (2014). Eliciting Change in At-Risk Elders (ECARE): Evaluation of an elder abuse ıntervention program. *Journal of Elder Abuse & Neglect,* 27(1), 19-33.

McBride, K. (2011). Elder abuse. *InnovAiT*, 4(6), 353-359.

McDowell, J. (2011). Recognizing, documenting, and analyzing physical evidence in abuse cases. *Forensic Dental Evidence*, 1, 225-241.

Moore, C. (2013). *An app for elder abuse cases*. Law Enforcement Technology.

Muehlbauer, M., & Crane, P.A. (2006). Elder abuse and neglect. *Journal of Pyschosocial Nursing & Mental Health Services*, 11, 43-49.

Öz, F. (2002). Yaşamın son evresi: yaşlılık psikososyal açıdan gözden geçirme. *Kriz Dergisi*, 10(2), 17-28.

Özcan, N. K., Boyacıoğlu, N. E., & Sertçelik, E. (2017). "Reciprocal Abuse: Elder Neglect And Abuse By Primary Caregivers And Caregiver Burden And Abuse İn Turkey", *Archives Of Psychiatric Nursing,* 31(2), 177-182.

Özden, D., Kelleci, M. & Güler, N. (2010). Yaşlı bireylerin ruh sağlığının şiddete maruz kalma ve bazı özellikler açısından incelenmesi. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, *12*(3), 5-13.

Özmete, E. (2016). Hwalek-Sengtock yaşlı istismarı tarama testi: Türkçeye uyarlama çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 17(Ek.1), 45-52.

Öztop, H., Şener, A. & Güven, S. (2008). Evde bakımın yaşlı ve aile açısından olumlu ve olumsuz yönleri. *Yaşlı sorunları araştırma dergisi*, 1(1), 39-49.

Park, K., Johnson, K., Flasch, S. & Bogie, A. (2010). Yetişkin Koruma Hizmetlerinde Yapılanma Kararları.

Pehlivan, S. & Karadakovan, A. (2013). Yaşlı bireylerde fizyolojik değişiklikler ve hemşirelik tanılaması. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(3), 385- 395.

Pérez-Rojo, G., Izal, M., Montorio, I., & Penhale, B. (2009). Risk factors of elder abuse in a community dwelling Spanish sample. *Archives of gerontology and geriatrics*, 49(1), 17-21.

Polat, O. (2016). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 15-34.

Quinn, M. J., & Tomita, S. K. (1997). *Elder abuse and neglect: Causes, diagnosis, and interventional strategies (Vol. 8).* Springer Publishing Company.

Şahin, H., Erkal, S. & Demirel, B. (2017). Yazılı Basında Aile İçi Şiddet Mağduru Yaşlılar. *Journal of International Social Research*, *10*(54).

Şentürk, Ü. (2018). *Yaşlılık sosyolojisi yaşlılığın toplumsal yörüngeleri*. Bursa: Dora Basım Yayıncılık, 2018.

Storey, J. E. (2020). Risk factors for elder abuse and neglect: A review of the literature. *Aggression and violent behavior*, 50, 101339.

Strasser, S. M., & Fulmer, T. (2007). The clinical presentation of elder neglect: what we know and what we can do. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association*, 12(6), 340-349.

Taylan, H. & Ergün, B. (2018). Türkiye'de aile içinde yaşlı ihmali ve istismarına yönelik sosyal politikalar, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 80, s. 659-676.

Tufan, İ. (2011). *Türkiye'de Yaşlılara Şiddet, I. Türkiye Gerontoloji Atlası'ndan (GeroAtlas) Bir Kesit.* Gero Yayın, Antalya.

Turhan, S., Güncan, F., Ercan, M. & Erkoyuncu, G. (2019). Yaşlı ihmali ve istismarı. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi,* (1), 28-43.

Uysal, A. (2002). Dünya'da yaygın bir sorun: Yaşlı istismarı ve ihmali. *Aile ve Toplum,* 5(2), 43-50.

Wang, J. J. (2006). Psychological abuse and its characteristic correlates among elderly Taiwanese. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 42(3), 307-318.

World Health Organization. (2002) World Report on Violence and Health. Geneva: WHO. http:// www5.who.int/violence_injury_prevention/download.cfm?id=0000000582

World Health Organization. (2022). Abuse of older people. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/abuse-of-older-people

Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu. (2014). Onuncu kalkınma planı 2014-2018: Yaşlanma: özel ihtisas komisyonu raporu. Ankara: T. C. Kalkınma Bakanlığı Yayını.

Yeşil, P., Taşcı, S. & Öztunç, G. (2016). Yaşlı istismarı ve ihmali. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *6*(2), 128-134.

Zıplar, Ü. T. (2015). Dünyada ve Türkiye'de yaşlılık hizmetleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 6(2), 173-194.

12

Yaşlılık ve Yoksulluk

Cem Ergun

1. GİRİŞ

Toplumsal yapıdaki eşitsizliklerin ana etkenlerinden biri olan yoksulluk olgusu, insanlık tarihinin en önemli sorun alanlarından birini oluşturmaktadır. Gelir yetersizliği ya da yokluğu ile temellendirilen yoksulluk aslında beraberinde getirdiği yoksunluklarla oldukça geniş bir perspektiften ele alınması gereken bir olgudur. Ekonomik yetersizlikler nedeniyle birçok hizmet ve olanağa erişememe durumu yoksulluğu derinleştirmekte ve kalıcı hâle getirmektedir. Yoksunluk çerçevesinde ise; yaşanılan konutların düşük kaliteli ve yetersiz olması, sağlıksız çevre koşullarında yaşanması, yetersiz ve dengesiz beslenme sıklıkla karşılaşılan durumlardır. Ayrıca yine yoğun yoksunluk içinde bulunan bireyler sağlık, eğitim, adalet vb. temel hizmetlerden yeterli düzeyde yararlanamamakta, düşük ücretli ve güvencesiz şekillerde istihdam edilmekte ya da oldukça uzun süreli işsizlikle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu ifadelerden hareketle yoksulluk olgusunun, gelir yetersizliği ya da yokluğu dışında yaşam koşullarının kalitesi ve yeterliliği bağlamında yani yoksunluklar çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği ifade edilebilir (Erder, 2002, s. 37; Tekeli, 2000, s. 145; Özuğurlu, 2003, s. 28). Günümüzde dezavantajlı kesimler üzerine yapılan çalışmalarda da yoksulluk ekseninde değerlendirmeler yapıldığı görülmektedir. Gelir yetersizliği, yoksulluk/yoksunluk ve yaşlılık arasında güçlü bir bağ olduğu vurgulanmakta (Walker ve Maltby, 2011, s. 516) ve yaşlı kesimlerin bu noktada en yoğun risk grubunu oluşturduğuna dikkat çekilmektedir.

Yoksulluğun en yoğun etkilediği risk grubu olarak karşımıza yaşlı kesimler çıkmaktadır. Yaşlanan bireylerin yaşadığı fizyolojik değişikliklerin yanı sıra ortaya çıkan sosyoekonomik değişimler, yaşlı kesimleri dezavantajlı konuma getirmektedir. Bu bağlamda iş gücü piyasalarından ayrılarak emekli olunduğunda gelirin azalması; güvencesiz, düzensiz ve düşük gelirli işlerde çalışmak zorunda kalınması; dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalma, statü kaybına uğrama ve sosyal konumun zayıflaması vb. birçok faktör bir araya gelerek yaşlıların yoksullukları ve yoksunlukları derinleştirilmektedir (Karasoy, 2021, s. 158).

Yakın dönemde dünya nüfusunun hızlı bir biçimde yaşlanmasına paralel olarak yaşlılığa yönelik çalışmalar da hızla artmıştır. Bu çalışmalarda genel olarak yaşlılık olgusu yeni bir boyut olarak toplumsal eşitsizlik tartışmalarında yerini almaktadır. Toplumsal eşitsizliğin temeli olarak ele alınan yoksulluk olgusu süreç içinde gelir yetersizliği ya da yokluğunun yanı sıra etnisite, ideoloji, sosyokültürel dinamikler, yaş ve toplumsal cinsiyet

7) Aile içindeki yaşlı bireylerin sosyoekonomik bağımsızlıklarını sağlamak adına desteklenmesi,
8) Yaşlıların kendilerini güven içinde hissedebilecekleri fiziki ortamların oluşturulması,
9) Yaşlı ayrımcılığını önleyecek düzenlemelerin hayata geçirilmesi,
10) Yaşlı kesimleri destekleyecek etkin sosyal hizmet desteğinin sağlanması,
11) Kentsel ve kırsal yaşam alanlarının dinamikleri göz önünde bulundurularak; yaşlıların yaşam alanlarına uygun sosyal politikaların geliştirilmesi (Seyyar, 2010'dan aktaran Uyanık, 2017, s. 90-91).

KAYNAKÇA

Ak, M., Közleme, O. (2017). Yaşlı Yoksulluğu. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 197-208.

Akçay, C. (2013). *Yaşlılık Kavramlar, Kuramlar ve Yaşlılığa Hazırlık.* İstanbul: Kriter Yayınları.

Akçay, C. (2015). *Yaşlılık ve Emeklilik*. Ankara: Pegem Akademi.

Aktan, C. C., Vural, İ. Y. (2002). Yoksullukla Mücadeleye Yönelik Öneriler. C. C. Aktan (Ed.) içinde, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

Alcock, P. (1993). *Understanding Poverty*. London: The Macmillan Press Ltd.

Ardahan, M. (2010). Yaşlılık ve Huzurevi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 11(5), 25-32.

Arpacı, F. (2005). *Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık*. Ankara: Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim Kültür Yayınları.

Ayan, F. S. (2021). Kırsalda Yaşlanma ve Yoksulluk: Germencik Örneği. C. Ergun (Ed.) içinde, *Yaşlılık ve Yoksulluk* (s. 153-175), Ankara: Nobel Yayıncılık.

Ayan, F. S., Ergun, C. (2020). Türkiye'de ve Dünyada Yaşlılık, Demografik Dönüşüm ve Sosyal Açıdan Etkileri. A. Arslan (Ed.) içinde, *Toplumsal Yapı* (s.231-255), Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.

Aydın, K., Güloğlu, T. (2021). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Yaşlı Yoksulluğu. *Sosyoekonomi,* 29 (48), 473-488.

Baudrillard, J. (2011). *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Bauman, Z. (1999). *Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar*. Ü. Öktem (Çev.), İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Bayoğlu, A. S. (2011). Yaşlanma Sürecinde Sosyal Dışlanmaya Karşı Güçlendirme Temelli Sosyal Hizmet Müdahalesi. Yasemin Özkan (Ed.) içinde, *Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı* (s.123-136). Ankara: Maya Akademi Yayınevi.

Beğer, T., Yavuzer, H. (2012). Yaşlılık ve Yaşlılık Epidemiyolojisi. *Klinik Gelişim Dergisi*, 25, 1-3.

Beşirli, H., -Koçancı, M., Bakır, M. A., Özdemir, Z. & Yalçınkaya Gülle, M. (2016). *Sosyal Konut Uygulamaları ve Yoksulluğun Yönetimi Üzerine Ampirik Bir Çalışma.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Bilton, T., Bonnett, K.& Jones, P. (2008). *Sosyoloji*. Bülent Özçalik (Ed.), Ankara: Siyasal.

Bourguignon, F. (2004). The Poverty-Growth Inequality Triangle. *Indian Council For Research on International Economic Relations* (s. 1-30), New Delhi.

Camkurt, M. Z. (2014). Yaşlılık ve Yaşlıların Sosyal Güvenliği Kapsamında 65 Yaş Aylığı Bağlanması İşlemleri, *Kamu-İş*. 3(3), 71-106

Canatan A. (2004). Yoksulluk ve Yaşlılık. İçinde *IV. Aile Şürası Aile ve Yoksulluk Bildiriler Kitabı*, Ankara.

Ceylan, H., Kurtkapan, H. & Turan, B. (2015). Literatür: Türkiye'de Yaşlıların Yaşam Durumları. M.Şentürk & H. Ceylan (Ed) içinde, *İstanbul'da Yaşlanmak* (s.35-60), İstanbul: Açılım Kitap.

Çolakoğlu, E. (2003). Kentsel Yoksulluk. M.A. Çukurçayır& A. Tekel (Ed.) içinde *Yerel ve Kentsel Politikalar* (s.463-490), Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Dericioğulları Ergun, A. (2014). Kentin Yoksulu Çok Yoksulun Ken(d/t)i Yok!. A. Keçeli& Ş. Çelikoğlu (Ed.) içinde, *Kent Çalışmaları I* (s.1-19), Ankara: Detay Yayıncılık.

Dericioğulları Ergun, A. (2017). Türkiye'de Yoksulluk ve Dezavantajlılık Halleri: Yaşlı Kadın Olmak Üzerine Bir Okuma. *Toplum ve Demokrasi*, 11 (24), 17-36.

Dericioğulları Ergun, A. (2019). Bermuda Şeytan Üçgeni: Kırsal Alanda Yaşlı Kadın Olmak. *beyond. İstanbul*, 3(5), 29-34.

Dericioğulları Ergun, A. (2021). Yaşlı Kadının Dezavantajlı Halleri. C. Ergun (Ed.) içinde *Yaşlılık ve Yoksulluk* (s. 17-41), Ankara: Nobel Yayıncılık.

DPT. (2006). *Dokuzuncu Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Politikaları Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu.* Ankara: DPT Yayını.

Dumanlı, R. (1996). *Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları*. Ankara: DPT Yayınları.

Erbil-Erdugan, F. (2010). *Türkiye'de Özürlü Yoksulluğu ve Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi: Ankara-Keçiören Örneği.* Ankara: Özürlüler İdaresi Başkanlığı.

Erder, S. (2002). *Kentsel Gerilim*. Ankara: um:ag Vakfi Yayınları.

Erdoğan, G. (2000). *Türkiye'de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler*. DİE İşgücü Piyasası Analizleri, Ankara: DİE Matbaası.

Ergun, C. (2011). Kentsel Dönüşüm Sürecine Dönüşüm Alanlarından Bakmak: İstanbul Maltepe (Başıbüyük ve Gülsuyu Mahallesi) Örneği. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Isparta: SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ergun, C., Tümtaş, M. S. (2017). Türkiye'de Yaşlılık ve Sosyal Politikalar. İ. Tufan ve M. Durak (Ed.) içinde, *Gerontoloji I. Cilt* (s. 601-617). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Genç, Y., Dalkılıç, P. (2013). Yaşlıların Sosyal Dışlanma Sendromu ve Toplumsal Beklentileri, *International Journal of Social Science*, 6(4), 461-482.

Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınları.

Giddens, A., Sutton, P. W. (2019*). Sosyoloji*. C. Güzel (Çev.), İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Gitmez, K. (2000). Yaşlıların Farklı Kentsel Koşullarda Yaşam Uyumları, Eğilimleri, Tutum ve Davranışları. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gönen, E. & Özmete, E. (2001). Uzun Süreli Bakıma Karar Vermede Bilgi Teknolojisinden Yararlanma, I. Ulusal Yaşlılık Kongresi, Ankara, 318-331.

Görgülü, U., Akyar, I., Akdemir, N. & Kapucu, S. S. (2010). Dünyada ve Ülkemizde Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar. *Turkish Journal of Physical Medicine and Rehabilitation*, 56(1), 30-34.

Görün, M., Elagöz, İ. (2007). Kentsel Yoksulluk: Sivil Toplum ve Yerel Yönetim İşbirliği. *IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*. Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi BİIga İİBF Yayınları.

Gül, H. Sallan Gül, S. (2008). Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları. N. Oktik (Ed.) içinde, *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları* (s.57-96), İzmir: Yakın Kitabevi.

Gül, H., Ergun, C. (2003). Mutlak Yoksulluk ve Nedenleri: Ankara Örneği. *Yoksulluk Sempozyumu.* İstanbul: Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği.

Gül, H., Sallan Gül, S. & Memişoğlu, D. (2007). Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Politikaları, Kentsel Yoksulluk ve Yerel Yönetişim. H. Özgür & M. Kösecik (Ed.) içinde, *Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar–II: Uygulama* (s. 246-283), Ankara: Nobel Yayınları.

Güvercin, C. H. (2004). Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye'de Sosyal Güvenliği Tarihçesi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası.* 57 (2), 89-95.

Güzel, A., Okur, A. R. & Caniklioğlu, N. (2012). *Sosyal Güvenlik Hukuku*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Harvey, D. (2012). *Sermayenin Mekânları, Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru*. B. Kıcır, D. Koç, K. Tanrıyar & S. Yüksel (Çev.), İstanbul: Sel Yayıncılık.

Hockey, J., James, A. (1993). *Growing Up and Growing Old. Ageing and Dependency in the Life Course*. London: SAGE.

İçli, G. (2004). Huzurevinde Kalan Yaşlılar Üzerine Bir Araştırma. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 7 (1), 5-24.

İçli, G. (12008). Yaşlılar ve Yetişkin Çocuklar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1(1), 29-38.

Kalaycıoğlu, S. (2016). Yaşlılıkla Baş Etme ve Dirençlilik Stratejileri. H. Ceyhan (Ed.) içinde, *Yaşlılık Sosyolojisi* (s.157-167). Ankara: Nobel Yayınları.

Kalınkara, V. (2014). *Temel Gerontoloji: Yaşlılık Bilimi*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Kapar, R. (2015). AKP İktidarında Sosyal Sigortalar. M. Koray & A. Çelik (Ed.) içinde, *Himmet, Fıtrat, Piyasa* (s. 195-227), İstanbul: İletişim Yayınları.

Karakuş, B. (2018). *Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Hizmetler, Kurumsal Yaşlı Bakımı ve Kurumsal Yaşlı Bakımında İllerin Durumu*, Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Karasoy, G. (2021). Sosyal Bir Sorun Alanı Olarak Yaşlı Yoksulluğunun İncelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(3), 155-167.

Kaya, E. (2009). *Yoksullukla Mücadelede Avrupa'nın ve Türkiye'nin Sosyal Yardım Modeli*. Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.

Kaya, Z. (2011). Türkiye'de Yoksulluk Analizi: Bir Probit Model Uygulaması. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koçancı, M., Ergun, C. (2018). Kent Yoksulluğunun Kentsel Dönüşüm Üzerinden Okunması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23 (1), 51-68.

Körükmez, L. (2008). Kent Yoksulluğu ile Mücadelede Kadınların Geliştirdiği Stratejiler ve Toplumsal Cinsiyet Rolleri. N. Oktik (Ed.) içinde, *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları* (s.207-244), İzmir: Yakın Kitabevi.

Köse, N., Erkan, N. Ç. (2014). Kentsel Mekân Örgütlenmesinin Yaşlıların Kentsel Etkinlikleri Üzerindeki Etkisi, İstanbul ve Viyana Örneği. *METÜ JFA Dergisi*, 31(1), 39-66.

Krekula, C. (2007). The Intersection of Age and Gender: Reworking Gender Theory and Social Gerontology. *Current Sociology*, 55(2), 155–171.

Kurt, G. (2008). Türkiye'de Yaşlılık Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış (Sivas İl Örneği). *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurt, G., Beyaztaş, F. Y. & Erkol, Z. (2010). Yaşlıların Sorunları ve Yaşam Memnuniyeti. *Adli Tıp Dergisi*, 24(2), 32-39.

Levitas, R., Pantazis, C., Fahmy, E., Gordon, D., Lloyd, E. & Patsios, D. (2007). *The Multi-Dimensional Analysis of Social Exclusion.* https://repository.uel.ac.uk/download/469129f180d3060ed6707d32474ae3d29ac0b9635ca-19758f989a09936a3a319/1819926/multidimensional.pdf

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Mingione, E. (1993). The New Urban Poverty and the Underclass: Introduction. *International Journal of Urban and Regional Research*, 17(3), 324–326.

Nazlıer-Keser, E.N. (2019). Türkiye'de Yaşlı Yoksulluğu Sorununa Yönelik Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 739-764.

Nikander, P. (2002). *Age in Action: Membership Work and Stage of Life Categories in Talk*. Helsinki: Finnish Academy of Science and Letters.

Öztürk, Ş. (2008). Kırsal Yoksulluk ve Neo-Liberal Ekonomi Politikaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(5), 605-634.

Özuğurlu, M. (2003). Eşitlik Körü Demokratikleşme Programlarının Eleştirisi. *Praksis,* 10, 11-34.

Palmore, E. (1999). *Ageism: Negative and Positive* (2nd ed.). New York: Springer Publishing.

Phipps, S. A. (1993). Perspectives on Poverty. *Review of Income and Wealth*, 39(3), 313-318.

Pradhan, M., Ravallion, M. (2000). Measuring poverty using qualitative perceptions of consumption adequacy. *Review of Economics and Statistics*, 82(3), 462- 471.

Ravallion, M. (1992). *Poverty Comparisons, A Guide to Concepts and Methods*. Washington: World Bank Publications.

Sallan Gül, S., Kahraman, F. (2012). Toplumsal Tabakalaşma ve Yoksulluk. M.Tuna (Ed.) içinde, *Sosyolojiye Giriş* (s. 368-382), Ankara: Detay Yayıncılık.

Sarıca, A. O. (2019). Türkiye'de Emeklilik Sistemlerinin Yaşlı ve Emekli Yoksulluğu Üzerine Etkisi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9 (2), 477-498.

Satterthwaite, D. (1995). The underestimation and misrepresentation of urban poverty. *Environment and Urbanization*, 7(1), 3-10.

Sipahi, E.B. (2006). Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk. *S.Ü. İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 11, 173-189.

Şakar, M. (2011). *Sosyal Sigortalar Uygulaması.* İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Şenses, F. (2002). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Taşçı, F. (2010). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya Örnekleri. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 1(24), 175-202.

Tekeli, İ. (2000). Kent Yoksulluğu ve Modernitenin Bu Soruna Yaklaşım Seçenekleri Üzerine. H. Akder & M. Güvenç (Ed.) içinde, *Devlet Reformu: Yoksulluk* (s. 139-159), İstanbul: TESEV Yayınları.

Topgül, S. (2013). Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınsılaşması. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 277-296.

Tufan, İ. (2007). *Birinci Türkiye Yaşlılık Raporu*. Antalya: Gero Yayınları.

Tufan, İ. (2014). *Türkiye'de Yaşlılığın Yapısal Değişimi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Tufan, İ., Oktuğ Zengin, M. & Tamer Köse, M. (2017). Sosyal Gerontoloji. İ. Tufan ve M. Durak (Ed.) içinde, *Gerontoloji I. Cilt* (s. 73-88), Ankara: Nobel Yayıncılık.

Tuna, M., Tenlik, Ö. (2017). Türkiye'de ve Dünyada Yaşlanma. İ. Tufan ve M. Durak (Ed.) içinde, *Gerontoloji I. Kapsam, Disiplinlerarası İşbirliği, Ekonomi ve Politika* (s.3-26). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Turner, B. S. (2011). *Tıbbi Güç ve Bilimsel Bilgi*. Bursa: Sentez Yayınları.

Tümtaş, M. S. (2021). Mülteciliğin En Dramatik Halleri: Yaşlılık ve Yoksulluk. C. Ergun (Ed.) içinde, *Yaşlılık ve Yoksulluk* (s. 229-245), Ankara: Nobel Yayıncılık.

UNDP. (1997). *Human Development Report 1997*. New York: Oxford Universtiy Press.

Uyanık, Y. (2017). Yaşlılık, Yaşlanan Nüfus ve Sosyal Politika. *İş ve Hayat*, 3(5), 67-100.

Walker, A., Maltby, T. (2011). Yaşlılar. P. Alcock, M. May &K. Rowlingson (Ed.) içinde, *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar* (s.511-520), Ankara: Siyasal Kitabevi.

Wratten, E. (1995). Conceptualising Urban Poverty. *Environment and Urbanization*, 7(1), 11-38.

Yalçın, B., Özdemir Ocaklı, B. (2021). Gelir, Satın Alma ve Ödeme Gücü Ekseninde Türkiye'de Yaşlı Yoksulluğu. C. Ergun (Ed.) içinde, *Yaşlılık ve Yoksulluk* (s.177-194), Ankara: Nobel Yayıncılık.

Yaylagül, N. K., Barlın, H., & Kırışık, H. (2021). Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma Araştırmaları: Bir İçerik Analizi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (17), 197-213.

Yıldırım Aykut, A. (2020). 21.Yüzyıl'da Sosyal Sorunlar ve Dezavantajlı Gruplar. *Journal of Awareness,* 5 (1), 427-448.

13

Yaşlılıkta Kadınların Yoksulluk Riski

Ayşe Dericioğulları Ergun

1. GİRİŞ

Yaşlı nüfus artışının hız kazanması dünya genelinde dikkat çeken demografik olgulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan nüfus projeksiyonlarına göre 65 yaş ve üzeri nüfusun iki katına çıkması ve 2019 yılında 703 milyon olan yaşlı sayısının ise 2050 yılında 1,5 milyara çıkması beklenmektedir (UN, 2019). Toplumda yaşlı nüfusunda gözlenen bu artış, yaşlanma sürecinin beraberinde getirmiş olduğu değişimlerin daha görünür hâle gelmesine neden olmuş; biyolojik bir süreç olan yaşlanma, sosyal ve politik bir sorun olarak ele alınmaya başlanmıştır. Yaşlanma sürecinin meydana getirdiği çok yönlü (fizyolojik, psikolojik, sosyal ekonomik vb.) değişimlerden bireyler eşit oranda etkilenmemekte ve bu da yaşlılığın heterojenliğini gözler önünde sermektedir. Kronolojik olarak belli bir yaşın üstü yaşlı olarak kategorize edilse de yaşlılık tüm bireyler için dezavantajlı bir konum hâline gelmeyebilir.

Dezavantajlılık en genel anlamıyla kişinin, doğuştan var olan ya da sonradan edindiği toplumsal belirlenimlerinden dolayı kendi yaşamını idame ettirememesi, engel, kısıtlama ve/veya ayrımcılıklarla karşılaşması nedeniyle haklarından yeterince yararlanamaması durumudur (Sallan Gül ve Dericioğulları Ergun, 2020). Dezavantajlılık, kişinin sahip olduğu cinsiyet, cinsel yönelim, ırk, etnik, dilsel köken, din veya politik statü gibi özellikler nedeniyle yaşamını idame ettirememesine ve başkalarının desteğine ihtiyaç duymasına yol açar. Engelli bireyler, yaşlılar, çocuklar, yoksullar ve göçmenler çoğunlukla dezavantajlı kişi ve gruplar olarak kabul edilir. Kadınlar ise, toplumsal cinsiyet konumlarının yol açtığı eşitsizlikler ve ayrımcı muamelelerin yol açtığı durum (düşük statü, sakatlı ve yaşlılık gibi fizyolojik yetersizlik, ırk, etnisite, cinsel yönelik ve mültecilik vb.) ve koşullar (yoksulluk, işsizlik, gelirsizlik, eğitime, sağlığa ve bilgiye erişememe ve şiddete maruz kalma gibi) nedeniyle dezavantajlı gruplar arasına dâhil olur (Mayer, 2003; Sallan Gül ve Dericioğulları Ergun, 2020).

Yaşlı nüfus grubu bünyesinde kadınların oranının erkeklere kıyasla daha yüksek olması ve kadınların hayatları genelinde deneyimledikleri cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle kadınların yaşlılıklarını toplumsal cinsiyet merceğinden ve yaşamın önceki dönemlerinde inşa edilen güç ilişkileri üzerinden çözümlemeyi gerektirmektedir (Freixas vd., 2012). Bu güç ilişkileri erkekleri ayrıcalıklı kılar -onlara kazanılmamış bir avantaj sağlarken- görünüşte "doğal"

sistemlerinde, bu durum yaşlılıkta dezavantajlara dönüşmektedir, çünkü kadınlar genellikle erkeklerden daha az (ve daha az sıklıkla) katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla yaşlı kadınlar daha çok gelir güvencesizliği yaşamaktadırlar. Bu durum aynı zamanda kadınların yaşam boyu kaynaklara ve fırsatlara eşitsiz erişimini de yansıtmaktadır. Etnik azınlıklar, göçmen ya da engelli yaşlı kadınlar diğer kadınlara göre daha fazla gelir yoksulluğu riski altındadır. Ayrıca kadınların erkeklerden daha uzun yaşama eğiliminde olması daha uzun süre gelire ihtiyaç duyması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla primli emeklilik sistemi, yaşlı kadınlar için eşitsiz sonuçlara neden olmaktadır. Ancak erkeklerin yaşam tarzına ve istihdam kalıplarına farklı derecelerde ayrıcalık tanıyan farklı emeklilik planları, emeklilik sistemi tasarımının önemli olduğunu ve önceden var olan eşitsizlikleri (yeniden üretmek yerine) düzeltmek için kullanılabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda kadınların bakım emeğinin tanınmasının yanı sıra doğum ve ebeveyn izinlerinin emeklilik sisteminde borçlandırılma uygulamalarının hayata geçirilmesi bu olumsuz etkileri gidermek adına bir ilerleme sayılabilir.

Başka bir ifadeyle kadınların yaşlılık döneminde yaşadıkları yoksulluk aslında yaşamın daha önceki dönemlerinde maruz kalınan cinsiyet ayrımcılığının bir sonucudur. Dolayısıyla yaşlı kadın yoksulluğunun giderilmesinde eğitim, sağlık, istihdam, kamu hizmetlerine erişim, bakım hizmetleri vb. alanda toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirecek ve kadınların cinsiyete bağlı dezavantajlarını azaltmaya çalışacak politikaların hayata geçirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Acar Savran, G. (2008, Ocak 4). Sosyal Güvenlik Reformu Karşısında Feminist Politika. *Bianet*. https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/103960-sosyal-guvenlik-reformu-karsisinda-feminist-politika adresinden alındı

Acar Savran, G. & Tura Demiryontan, N. (2016). *Kadının Görünmeyen Emeği.* İstanbul: Yordam Kitap.

Altuntaş, B. & Atasü Topçuoğlu, R. (2016). *Engelli Bakımı: Sosyal Bakım ve Kadın Emeği.* Ankara: Nika Yayınevi.

Arber, S., & Cooper, H. (1999). Gender Differences in Health in Later Life: The New Paradox? *Social Sciences and Medicine, 48*(1), 61-76.

Arber, S., & Ginn, J. (1991). *Gender and Later Life: A Sociological Analysis of Resources and Constrains.* London: Sage Publication.

Arber, S., & Ginn, J. (2005). Gender Dimensions of the Age Shift. M. Johnson (Dü.) içinde, *The Cambridge Handbook of Age and Ageing* (s. 527-537). CAmbridge: CAmbrigge University Press.

Arber, S., Davidson, K., & Ginn, J. (2003). Changing Approaches to Gender and Later Life. S. Arber, K. Davidson, & J. Ginn içinde, *Gender and Ageing Changing Roles and Relationships* (s. 1-14). Open University Press.

ASPB. (2022). *2021 Yılı Faaliyet Raporu.* ASPB Strateji Geliştirme Başkanlığı.

Atasü Topçuoğlu, R. (2016). Feminizmin Refah Devleti ve Sosyal Politika Alanına Eleştiri ve Katkıları. *Amme İdaresi Dergisi, 49*(4), 37-63.

Atchley, R. (1975). Dimensions of Widowhood in Later Life. *The Gerontologist, 15*(2), 176-178.

Aygüler, E. & Ayalp, M. Ç. (2018). Türkiye'deki Evde Bakım Aylığı Düzenlemesine Eleştirel Bir Yaklaşım. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16*(3), 1-22.

Bora, A. (2005). *Kadınların Sınıfı.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, A. (2007). Kadınlar ve Hane: Olmayanın Nesini İdare Edeceksin? N. Erdoğan içinde, *Yoksulluk Halleri* (s. 97-133). İstanbul: İletişim Yayınları.

Budlender, D., & Lund, F. (2011). South Africa: a legacy of family disruption. *Development and change, 42*(4), 925–946. https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1467-7660.2011.01715.x

Calasanti, T. (2009). Theorizing feminist gerontology and sexuality: an intersectional approach. V. Bengtson, S. M., N. Putney, & D. Gans içinde, *Handbook of Theories of Ageing* (s. 471–486.). New York: Springer.

Calasanti, T. (2010). Gender and applied research on ageing. *The Gerontologist, 50*(6), 1-15.

Calasanti, T., & Slevin, K. (2001). *Gender, Social Inequalities, and Aging.* Walnut Creek, CA: Alta Mira Press.

Christensen, M. (2019). Feminization of Poverty: Causes and Implications. L. W. Filho, A. Azul, L. Brandli, P. Özuyar, & T. Wall içinde, *Gender Equality. Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals.* Springer.

Çağatay, N. (1998). *Gender And Poverty.* UNDP. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/GenderandPoverty.pdf adresinden alındı

Çakır, Ö. (2008). Türkiye'de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması. *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*(31), 25-47.

Çetinalp, E. & Yıldırımalp, S. (2010). Türkiye'de Kadınların Kayıt Dışı İstihdamdaki Durumları. *TUHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 22*(4-5), 75-86.

Dedeoğlu, S. (2012). Türkiye'de Refah Devleti, Toplum Cinsiyet ve Kadın İstihdamı. S. Dedeoğlu, & A. Elveren içinde, *Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın* (s. 211-230). İstanbul: İletişim Yayınları.

Dedeoğlu, S. (2015). 2000'li Yıllarda Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları: Muhafazakarlığın ve Neoliberalizmin Gölgesinde Mi? M. Koray, & A. Çelik içinde, *Himmet, Fıtrat, Piyasa: AKP Döneminde Sosyal Politika* (s. 259-278). İstanbul: İletişim Yayınları.

Dericioğulları Ergun, A. (2008). Sosyal Güvenlik Reformunun Öteki Yüzü: Kadınların Eşitliği (!). *Toplum ve Demokrasi, 2*(4), 211-218.

Dericioğulları Ergun, A. & Ergun, C. (2009). *Geleceğin Güvensiz İnşası: Sosyal Güven(siz)lik Reformu.* İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Dutton, D. (1994). Patriarchy and wife assault: the ecological fallacy. *Violence and victims, 9*(2), 167–182.

Ecevit, Y. (1985). Üretim ve Yeniden Üretim Sürecinde Ücretli Kadın Emeği. *Toplumsal Araştırmalar Dergisi*(9), 72-92.

Ecevit, Y. (2003). Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*(25), 83-88.

Elveren, A. (2015). Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Açısından Bir Değerlendirmesi. S. Dedeoğlu, & A. Elveren içinde, *2000'ler Türkiye'sinde Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet* (s. 63-91). Ankara: İmge Yayınevi.

emar. (2022). *Kadın Emeği Rapor.* DİSK Genel-İş Emek Araştırma Dairesi. Eylül 22, 2022 tarihinde https://www.cloudsdomain.com/uploads/dosya/47156.pdf adresinden alındı

Ergun, C. & Sallan Gül, S. (2009). Kentsel Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğuna Çöp Alanlarından Bakış. *Sakarya Üniversitesi Uluslararası- Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı* (s. 133-142). içinde Sakarya.

EYHGM. (Haziran 2021). *Engelli ve Yaşlı Hizmetleri İstatistik Bülteni* . ASPB Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Ferraro, K., & Shippee, T. (2009). Aging and cumulative inequality: how does inequality get under the skin? *The Gerontologist, 49*(3), 333-343.

Gökbayrak, Ş. (2011). İşgücü Piyasaları ve Sosyal Güvenlikte Dönüşüm Ekseninde Kadınların Emeklilik Güvencesi . *Çalışma ve Toplum* (29), 165-190.

Göktaş, M., Çakar, E. & ÖZdamar, M. (2011). *Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Emeklilik ve Primsiz Rejim.* Ankara: Yaklaşım Yayıncılık.

Greengross, S. (2015). Understanding ageing and gender. K. Bluestone, J. Escribano, K. Horstead, E. Mikkonen-Jeanneret, & P. Rossall (Dü) içinde, *Facing the facts:The truth about ageing and development* (s. 58-60). Age International.

Hooyman, N., Browne, C., Ray, R., & Richardson, V. (2002). Feminist Gerontology and the Life Course. *Gerontology & Geriatrics Education, 22*(4), 3-26.

İlkkaracan, İ., Kim, K., & Kaya, T. (2015). *Sosyal Bakım Hızmetlerıne Kamu Yatırımlarının İstihdam, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Yoksulluğa Etkileri: Türkiye Örneği.* İTÜ BMT-KAUM.

İpek, E. (2022). Refah Devleti ve Kadın. D. Koca, & E. KAragöl içinde, *Kadın ve Sosyal Politika Güncel Tartışmaları* (s. 209-244). Konya: Çizgi Kitabevi.

İpek, M. (2014). Kayıt Dışı İstihdamda Küresel Etkiler ve Sosyal Örüntüler. *Çalışma ve Toplum, 1*(40), 163-186.

Jayachandran, S. (2015). The Roots of Gender Inequality in Developing Countries . *Annual Review of Economics, 7*, 63-88. https://doi.org/https://doi.org/10.1146/annurev-economics-080614-115404

Kalaycıoğlu, S. (2003). Kadın Yoksulluğu Nasıl Anlaşılmalı. G. Erdost içinde, *Türkiye İnsan Hakları Konferansı* (s. 286-294). Ankara: Buluş Yayıncılık.

Karaalp Orhan, H. (2021). Kadın Yoksulluğu: İşgücü Piyasasında Kadın ve Eğitim İlişkisi. S. Güneş, & N. Durusoy Öztepe içinde, *Kadın ve Yoksulluk: Nedenleri, Görünüm Biçimleri ve Mücadele Yöntemleri Bağlamında Bütüncül Bir Yaklaşım* (s. 219-251). Ankara: Ekin Basın Yayım.

KEİG. (2008). *Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Yasa Tasarısı Kadınlara Nasıl Bir "Sosyal Güvenlik" Vaat Ediyor?* KEİG Paltformu. http://www.keig.org/wp-content/uploads/2016/03/SSGSS_10mart2008_web.pdf adresinden alındı

KEİG. (2013a). *Türkıye'de Kadın Emeğı Ve İstıhdamına Yönelık Polıtıkalar Kadın Emeğı ve İstıhdamına Daır Polıtıka Ve Faalıyetlerın 12 İlde Değerlendırılmesı.* KEİG Platformu. http://www.keig.org/wp-content/uploads/2016/03/genelge-kitap-2013.pdf adresinden alındı

KEİG. (2013b). *Türkiye'de Kadın Emeği Ve İstihdamı Sorun Alanları Ve Politika Önerileri II.* KEİG Platformu. http://www.keig.org/wp-content/uploads/2016/03/2013-politika-metni-keig.pdf adresinden alındı

KEİG. (2015). *Türkiye'de Kadınlar Sosyal Güvenliğin Neresinde? 5510 Sayılı SSGSS Kanunu'nun Toplumsal Cinsiyet Açısından Analizi.* KEİG Platformu.

Koray, M. (2008). *Sosyal Politika* . Ankara: İmge Kitabevi.

Kulu, A. (2015). Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Değerlendirilmesi. *KARATAHTA İş Yazıları Dergisi*(1), 105-123.

Kümbetoğlu, B. (2002). Afetler Sonrası Kadınlar ve Yoksulluk. Y. Özdek içinde, *Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı Bildiriler Kitabı* (s. 129-142). Ankara: TODAİE.

Kümbetoğlu, B. (2012). Görünmeyen Sektörün İşçileri ve Sağlık Sorunları: Bir Uygulama Projesinin Düşündürdükleri. *Kadın Araştırmaları Dergisi, 0*(5).

Martines Cepellos, V. (2021). Feminization of Aging: A Multifaced Phenomenon Beyond The Numbers . *Revista de Administração de Empresas (Journal of Business Management), 61*(2), 1-7.

Mayer, S. (2003). *What is "Diadvantaged Group"?* Minneapolis: Effective Communities Project.

Metin, B. & Özaydın, M. (2014). *Çalışma ve Refah.* Ankara: Gazi Kitabevi.

Metin, Ş. (2011). *Kayıt Dışı İstihdam ve Esnek Üretim Sürecinde Kadın Emeğinin Durumu: Türkiye'de Ev-Eksenli Çalışma.* Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

Morrison, A., & Lamana, F. (2006). *Gender Issues in the Kyrgyz Labor Market.* Washington: World Bank.

Oakley, A. (1972). *Sex, Gender and Society.* Londra: Temple Smith.

OECD. (2017). *Preventing Ageing Unequally.* Paris: OECD Publishing. https://www.oecd.org/health/preventing-ageing-unequally-9789264279087-en.htm. adresinden alındı

Oldman, C., & Quilgars, D. (1999). The Last Resort? Revisiting Ideas about Older People's Living Arrangements. *Aging and Society, 19*(3), 363-384.

Önder Erol, P. (2011). Sosyolojik Perspektiften Demografik Yaşlanma: Toplumsal, Ekonomik ve Politik Alanlarda Yaşlı Failliği. *Yayımlanmamış Doktora TEzi*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özateş Gelmez, Ö. (2015a). Sosyal Olanın Tasfiyesi ya da Kadınların Mağdur Özneleştirilme Halleri: Evde Bakım Uygulaması Örneği. *VII. Sosyal İnsan HaklarıUluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 383-396). içinde Sosyal Güvenlik Denetmenleri Derneği.

Özateş Gelmez, Ö. (2015b). Devlet Lütfu Değil, Kurumsal Ataerki: Bakım Politikalarında Muhafazakâr Cinsiyetçi Devletin İzini Sürmek. G. Ağrıdağ içinde, *Türkiye'de ve Dünyada Kadın Araştırmaları* (s. 395-399). Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi.

Özateş Gelmez, Ö. (2016). Bakım Emeği Sömürüsünün Özneleri Ya Da Bir Sosyal Politika Uygulamasının Nesneleştirdikleri: Evde Bakım Uygulaması Kapsamında Bakım Veren Kadınlar. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar e-Dergi*. Ekim 20, 2022 tarihinde http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/OzgeSanemOzatesGelmez.pdf adresinden alındı

Özaydın, M. & Karaman, N. (2020). Refah Sisteminin Dönüşümü Sürecinde Bakım Politikalarının Yörüngesi: Refah Rejimi Temelinde Bir Değerlendirme. *Sosyal Siyaset Konferansı Dergisi*(78), 171-203.

Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 14*(33), 93-112. https://doi.org/https://doi.org/10.21560/spcd.03093

Özbay, F. (1993). Kadınların Ev İçi ve Ev Dışı Uğraşlarında Değişme. Ş. Tekeli içinde, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından KAdınlar* (s. 130-158). İstanbul: İletişim Yayınları.

Öztürk, S. & Başar, D. (2018). Türkiye'de Kadınların İşgücü Piyasasına Yönelik Tercihleri: Kayıt Dışı Sektör Özelinde Bir Analiz. *Sosyal Güvenlik Dergisi, 8*(2), 41-58.

Pascall, G. (1997). *Social Policy: A New Feminist Analysis.* London: Routledge.

Patricia, M. D., DiGiacomo, M., & McGrath, S. (2011). The Feminization of Aging: How Will This Impact on Health Outcomes and Services? *Health Care for Women International, 32*(12), 1031-1045. https://doi.org/10.1080/07399332.2011.610539

Perry, G., Lopez, J., Maloney, W., Arias, O., & Serven, L. (2006). *Poverty Reduction and Growth: Virtuous and Vicious Circles.* Washington: World Bank.

Sallan Gül, S. & Dericioğulları Ergun, A. (2020). Kadın Olmak Dezavantajlı Olmak Mıdır? Türkiye Örneğinde Toplumsal Cinsiyet ve Dezavantajlılık Sorunsalı. F. Arık, & L. Taş içinde, *Dezavantajlılar ve Dezavantajlılık Sosyolojisi.* Ankara: Nobel Akademik.

Sayılan, F. (2012). *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim: Olanaklar ve Sınırlar.* Ankara: Dipnot Yayınları. 10 5, 2022 tarihinde http://www.antalyakadinmuzesi.org/dosyalar/dosyalar/toplumsal_cinsiyet_ve_egitim.pdf adresinden alındı

SGB. (2011). *Türkiye İşgücü Piyasası Sorunları ve Çözüm Önerileri.* Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji geliştirme Başkanlığı Ekonomik ve Sektörel Analiz Dairesi.

Soyseçkin, İ. (2015). Türkiye'de Kadın İstihdamı ve Sosyal Refah Uygulamaları. *Mülkiye Dergisi, 39*(3), 245-270.

Spicker, P. (2001). Cross-national comparisons of poverty: reconsidering methods. *International Journal of Social Welfare, 10*(3), 153-163.

Şahin, K. & Develi, A. (2021). Kadın İstihdamında Kayıt Dışılık Sorunu. *Kesit Akademi Dergisi, 7*(27), 386-400.

Şener, Ü. (2009). *Kadın Yoksulluğu.* TEPAV Yayınları.

Temel, S., Angın, C. & Övgün, B. (2021). Sosyal Güvenlik Reformu Ve Kadın. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 12*(1), 153-164.

Thibos, M., Lavin Loucks, D., & Martin, M. (2007). *The Feminization of Poverty.* The J.McDonald Williams Institute Report.

Tilev, F. (2018). Esnek Çalışma ve Kadın İstihdamı. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2*(2), 121-150.

Toksöz, G. (2016). Kadından Aileye Geçiş: AKP Döneminin İstihdam Politikalarının Toplumsal Cinsiyet Açısından Analizi. *VIII. Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 111-121). içinde DİSK Yayınları.

Toksöz, G. & Özsuca Turan, Ş. (2002). Enformel Sektör ve İşgücünün Özellikleri. *İktisat Dergisi*(430), 44-51.

Toksöz, G. Dedeoğlu, S., Memiş Parmaksız, E., & Kaya Bahçe, S. (2014). *Türkiye'de Kadın İşgücü Profili ve İstatistiklerinin Analizi.* Ankara: ASPB KAdının Statüsü Genel Müdürlüğü.

TÜİK. (2020, Eylül 17). Hayat Tabloları, 2017-2019. *Haber Bülteni*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hayat-Tablolari-2017-2019-33711 adresinden alındı

TÜİK. (2021, Aralık 23). Sosyal Koruma İstatistikleri, 2020. *Haber Bülteni*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sosyal-Koruma-Istatistikleri-2020-37193 adresinden alındı

TÜİK. (2022a, Mart 18). İstatistiklerle Yaşlılar, 2021. *Haber Bülteni*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636 adresinden alındı

TÜİK. (2022b, Mart 4). İstatistiklerle Kadın, 2021. *Haber Bülteni*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2021-45635 adresinden alındı

TÜİK. (2022c, Mart 23). İşgücü İstatistikleri 2021. *Haber Bülteni*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC-%C4%B0statistikleri-2021-45645&dil=1#:~:text=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC%202021%20y%C4%B1l%C4%B1nda%20bir%20%C3%B6nceki,ise%20%32%2C8%20oldu. adresinden alındı

TÜİK. (2022d). *Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri.* Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.

TÜİK. (2022e, Ağustos 15). İşgücü İstatistikleri, II. Çeyrek: Nisan-Haziran 2022. *Haber Bülteni*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-II.-Ceyrek:-Nisan-Haziran-2022-45652 adresinden alındı

TÜİK. (2022f, Şubat 15). İşgücü İstatistikleri, IV. Çeyrek: Ekim - Aralık, 2021. *Haber Bülteni*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC-%C4%B0statistikleri-IV.-%C3%87eyrek:-Ekim---Aral%C4%B1k,-2021-45643&dil=1 adresinden alındı

Tümtaş, M. & Dericioğulları Ergun, A. (2016). Yoksulluğun Pençesinde Kadın: Diyarbakır Örneği. V. Yücel, & S. Öğrekçi içinde, *Ekonomi, Sosyoloji ve Kadın* (s. 71-104). İstanbul: Kriter Yayınevi.

UN. (2004). *Understanding Poverty From Gender Perspective.* UN Publication.

UN. (2009). *2009 World Survey on the Role of Women in Development Women's Control over Economic Resources and Access to Financial Resources, including Microfinance.* UN Department of Economic and Social Affairs Division for the Advancement of Women

UN. (2019). *World Population Ageing.* New York: WHO Publication.

UNSTATS. (2005). *Handbook On Poverty Statistics: Concepts, Methods And Policy Use.* 10 24, 2022 tarihinde https://unstats.un.org/unsd/methods/poverty/pdf/un_book%20final%2030%20dec%2005.pdf adresinden alındı

Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2009). Yoksulluğun kadınlaşması ve görünmeyen emek. *Çalışma ve Toplum, 2*(21), 25-40.

van den Hoonaard, D. (2009). Experiences of Living Alone: Widows' and Widowers' Perspectives. *Housing Studies, 24*(6), 737-753. https://doi.org/10.1080/02673030903203015

Varışlı, N. (2021). Türkiye'de Kadın İşgücünün Kayıt Dışı İstihdamdaki Durumu. *The Journal of World Women Studies, 6*(1), 1-17. https://doi.org/https://doi.org/10.46291/wwsj.v6i1.42

Walby, S. (2016). *Patriyarka Kuramı.* (H. Osmanağaoğlu, Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları.

Wright, G. (2020). Yaşlanma, yaşlılık ve yaşlılar: kavramsal tartışmalar, toplumsal algılar ve yaşlının sosyal statüsü. *Cogito* (98), 120-144.

Yaman Öztürk, M. (2010). Kapitalist Gelişme ve Kriz Sürecinde Kadın Emeği : Asya Deneyiminden Çıkarılacak Dersler. *Çalışma ve Toplum, 1*(24), 105-132.

Yaman Öztürk, M. (2011). Karşılıksız Bakım Emeği ve Kadın İstihdamına Etkisi. *Kadın Emeği Konferansı: Kadın İstihdamı ve Sorun Alanları* (s. 54-62). içinde Ankara: TEPAV Yayınları.

Yeni Şafak. (2022, Ekim 24). İsteğe bağlı emeklimaaşına kadar? *Yeni Şafak*. https://www.yenisafak.com/istege-bagli-sigorta-ne-kadar-maas-alir-kimler-istege-bagli-sigortaya-basvurabilir-odemeler-ne-kadar-h-3866168#:~:text=Buna%20g%C3%B6re%202022%20y%C4%B1l%C4%B1%20i%C3%A7in,1.601%2C28%20TL%27dir. adresinden alındı

Yıldırımalp, S. & Özdemir, A. (2013). Yapabilirlikten Yoksunluk Bağlamında Türkiye'de Kadın Yoksulluğu . *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 2*(4), 50-83.

Yüceol, H. (2017). Kentsel İşgücü Piyasalarında İşgücüne Katılım Zorlukları ve Kadın İstihdamı. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(1), 49-63.

14

Yaşlılık ve Eşitsizlik

Nilüfer Korkmaz Yaylagül - Melis Aslan - Nisa Yıldız

"Köle sahipleri ekmek kaygusu çekmedikleri
için felsefe yapıyorlardı, çünkü
Ekmeklerini köleler veriyordu onlara;
Köleler ekmek kaygusu çekmedikleri için
Felsefe yapmıyorlardı, çünkü ekmeklerini
Köle sahipleri veriyordu onlara
ve yıkıldı gitti Likya."
Melih Cevdet Anday, Defne Ormanı şiiri

1. GİRİŞ

Günümüzde yaşlılık araştırmalarında odaklanılan konuların çokluğu, eşitsizliğin hangi perspektifle ele alınması gerektiğini de zorlaştırmaktadır. Yaşlılık ve eşitsizlik ile ilgili literatüre bakıldığında eşitsizliğin verili olarak kabul edildiği ya da eşitsizliğin kaynağının yerine eşitsizliğin sonuçlarına odaklanıldığı görülmektedir. Oysa öncelikle toplumsal eşitsizliğin kaynağının ne olduğunun anlaşılması gerekir. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre eşitsizlik "iki veya daha çok şeyin eşit olmama durumu"dur. Dolayısıyla eşitsizliği tanımlamada bile totoloji yoluna gidilmektedir. Oysa eşitsizliğe yol açan şey yani temelde toplumsal eşitsizliğin kaynağı, kaynakların sosyal dağılımında herkesin eşit pay almamasıdır. Toplumsal tabakalaşma literatüründe bu durum, yapılaşmış olarak, hiyerarşik bir biçimde toplumda güç ve zenginliğin bölünmesi olarak anlaşılmaktadır. Bu güç ve zenginliğin bölünmesine karar verenlerin ortaya konulması, tarihsel toplumsal süreçlerde ve günümüzde bu durumun nasıl gerçekleştiğinin anlaşılması gerekir.

Tarihsel süreçte tüm toplumlarda bir tabakalaşma olması eşitsizliğin doğal olduğu sonucunu doğurur. Oysa tabakalaşma ya da toplumsal hiyerarşi, üretimle elde edilen zenginliklerin biriktirilip paylaşılması neticesinde ortaya çıkar. Dolayısıyla, avcı-toplayıcılıkla yaşamını sürdüren ilkel komünal topluluklarda böylesi bir tabakalaşmadan söz edilemez. Yaklaşık 10.000 yıl önce tarımsal üretimin yaygınlaşması ve yerleşik hayata geçilmesiyle iş bölümü genişlemiş, böylece üretilen ürünlerin artması, saklanması ve bölüşülmesi sorununu doğurmuştur. Bu süreçte paylaşım, eşitsizleşir. Hiyerarşik toplumsal yapıda artı ürünü üretenler, hesaplayanlar, koruyanlar, dağılımında söz sahibi olanlar toplumsal iş bölümünde

Yaşlılıkta sosyal izolasyonun önlenmesi ve toplumsal entegrasyonun sağlanması, yaşlıların fiziksel sağlığı ve iyi oluş hâli ile son derece ilgilidir. Toplumsal eşitsizliklerle ortaya çıkan yaşam koşulları da bu durum üzerinde etkili olabilir. Yoksulluk, güvensiz mahalle ve ev koşulları yaşlıların toplumsal katılım ve ilişki düzeylerinde etkilidir (Richard vd., 2009; Buffel vd., 2014). Bunların yanı sıra hizmetlere erişimde, yaşanılan mahallenin hizmetlere erişim için gerekli fiziksel koşullar sahip olması önemlidir. Eğitim ve gelir, yaşlılıkta aktivite ve üretkenlik açısından önemli değişkenler olarak tespit edilmiştir (Choi, 2003). Walsh ve meslektaşları (2017) yaşlı bireylerde sosyal izolasyonu ele almak için toplumsal eşitsizliklerin göz önünde bulundurulması gerektiğini ortaya koymuştur.

Yaşlılıkta kendini gerçekleştirme, iyi olma, sosyal entegrasyon, üretkenlik gibi pek çok çıktı açısından ileri yaşta ücretli / ücretsiz çalışmanın teşvik edilmesi söz konusudur. Buna karşılık özellikle alt sınıflara mensup yaşlılarda ileri yaşta çalışmanın, temel amacının ekonomik gelir elde etmek ve geçimini sağlamak olduğunu ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır. İleri yaşta çalışmanın teşviki, yaşlılara yönelik çalışma zamanının ve çalışma koşullarının düzenlenmesi, gerekli altyapının oluşturulması durumunda önemli pozitif etkilerle sonuçlanmaktadır. Buna karşılık, öncelikle yaşamının ileri evresine gelmiş bireylerin ekonomik ve sosyal güvencesini sağlayacak koşulların oluşturulması gerekir. Yaşlılık dönemi geçim kaygısının ortadan kalktığı bir dönem olmalıdır.

Bu yazının kapsamını aştığı, eşitsizlikleri besleyen göçmenlik, etnisite, engellilik gibi toplumsal kategorilerin özellikleri üzerinde durulamadı. Ayrıca toplumsal eşitsizliği besleyebilen ve yeniden üretebilen kültürel perspektifler ve yaş ayrımcılığı üzerinde de durulmamıştır. Bu konu, başka bir bölümün konusu olarak düşünülebilir. Ancak şunu da göz önünde bulundurmak gerekir ki yaşlıya yönelik algı, geliştirilen eylem ve tutumları şekillendirmektedir. Buna karşılık bölümün kapsamı ve uzunluğu bizi bu konuları ayırmak durumunda bırakmıştır. Temelde üretim ve paylaşımdaki eşitsizlikler ve gerontoloji literatürünün bunları ele alışına odaklanarak yaşlılık ve eşitsizlik üzerine bir çerçeve oluşturan bu yazının, bundan sonraki yaşlılık ve eşitsizlik çalışmalarına katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

Akkaya, Y. (2004). "Küreselleşme" Versus Sendikasızlaştırma ve Yoksullaştırma. *Çalışma ve Toplum*, *3*(3), 93-122.

Avcı, Y. D. ve Gözüm, S. (2017). Kırsal alanda yaşayan yaşlılar için sağlık hizmeti sunum modelleri ve tele-sağlık. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, *12*(1), 56-67.

Barlın, H., Vojvodic, K., Mercan, M. A., & Milicevic-Kalasic, A. (2021). Coping Mechanisms of Divorced and Widowed Older Women to Mitigate Economic Exclusion: A Qualitative Study in Turkey and Serbia. *Social Exclusion in Later Life: Interdisciplinary and Policy Perspectives*, 61-73.

Barlın, H., Korkmaz Yaylagül, N., & Mercan, M. A. Decision to Extend Working Life in Turkey and Its Relation to Subjective Well-being: A Qualitative Analysis from a Gender Perspective. In *Well-Being and Extended Working Life* (pp. 159-176). Routledge.

Belek, İ. (2013). *Kapitalizmde sınıf*. İstanbul: Yazılama.

Buffel, T., De Donder, L., Phillipson, C., Dury, S., De Witte, N. ve Verté, D. (2014). Social participation among older adults living in medium-sized cities in Belgium: the role of neighbourhood perceptions. *Health promotion international, 29*(4), 655-668.

Choi, L. H. (2003). Factors affecting volunteerism among older adults. *Journal of Applied Gerontology*, *22*(2), 179-196.

Collins, P. H. (2002). *Black feminist thought: Knowledge, consciousness, and the politics of empowerment*. Routledge.

Coşkun, S., & Tireli, M. (2010). Dünya Bankası ve UNDP'nin Küreselleşme-Yoksulluk İlişkisine Yönelik Yaklaşımları. *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, *1*(1), 41-55.

Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stan. L. Rev.*, *43*, 1241.

Dahlberg, L., McKee, K. J., Fritzell, J., Heap, J., & Lennartsson, C. (2020). Trends and gender associations in social exclusion in older adults in Sweden over two decades. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, *89*, 104032.

Estes, C. L., Swan, J. H., & Gerard, L. E. (1982). Dominant and competing paradigms in gerontology: Towards a political economy of ageing. *Ageing & Society*, 2(2), 151-164.

Ebbinghaus, B., Nelson, K. & Nieuwenhuis, R. (2019). Poverty in old age. B., Greve (Ed.) *International Handbook of Poverty* (1. Baskı, s. 256-267) içinde. Routledge. doi.org/10.4324/9780429058103

Ferraro, K. F., & Shippee, T. P. (2009). Aging and cumulative inequality: How does inequality get under the skin? *The Gerontologist*, *49*(3), 333–343. doi.org/10.1093/geront/gnp034

Freeman, M. (2011). Seebohm Rowntree and secondary poverty, 1899–1954 1. *The Economic History Review*, *64*(4), 1175-1194.

Grenier, A., Phillipson, C., Rudman, D. L., Hatzifilalithis, S., Kobayashi, K., & Marier, P. (2017). Precarity in late life: Understanding new forms of risk and insecurity. *Journal of Aging Studies*, 43, 9-14.

Holman, D., & Walker, A. (2021). Understanding unequal ageing: towards a synthesis of intersectionality and life course analyses. *European journal of ageing*, *18*(2), 239-255.

Ilinca, S., Rodrigues, R., Schmidt, A., & Zólymi, E. (2016). *Gender and social class inequalities in active ageing: policy meets theory*. Vienna: European Centre for Social Welfare Policy and Research.

İmanlı, E. (2018). *Yeni dünya düzeninin geleceği: eşitsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanma,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi.

Karadeniz, O. ve Öztepe N. D. (2013). Türkiye'de yaşlı yoksulluğu. *Çalışma ve Toplum*, *3*(38), 77-102.

Keating, N., & Cheshire-Allen M. (2021). Introduction: Policy to reduce late-life social exclusion–from aspirations to action. *Social Exclusion in Later Life: Interdisciplinary and Policy Perspectives*, 353-357.

Kırışık, H. & Korkmaz Yaylagül, N. (2020). Yaşlı bakımında kadın emeği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (38), 17-41.

Kneale, D. (2012). *Is social exclusion still important for older people?* (SW1P 3QB). The International Longevity Centre-UK. https://ilcuk.org.uk/wp-content/uploads/2018/11/Social-exclusion-Report.pdf

Korkmaz Yaylagül, N., Barlın, H. & Kırışık, H. (2021). Yaşlılıkta sosyal dışlanma araştırmaları: Bir içerik analizi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi* (17), 197-213.

Korkmaz Yaylagül, N. & Aslan, M. (2020). Yaşlılık, mültecilik ve sosyal dışlanma: Suriyeli yaşlı mültecilerin deneyimleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. doi.org/10.35379/cusosbil.772509

Korkmaz Yaylagül, N., & Bas, A. M. (2021). Homelessness trends in ageing literature in the context of domains of social exclusion. In *International perspectives on aging* (pp. 339–350). Springer International Publishing. doi.org/10.1007/978-3-030-51406-8_26

Korkmaz, N. (2014). Yaşlılık Sosyal Politikadan Ayrı Düşünülebilir mi? -*Sosyal Politika ve Yaşlılık. Küreselleşme ve Yaşlılık*. Der. Korkmaz N. ve Yazıcı S. 189-214. Ütopya.

Krieger, N., Williams, D. R. ve Moss, N. E. (1997). Measuring social class in US public health research: concepts, methodologies, and guidelines. *Annual review of public health*, *18*(1), 341-378.

Mingione, E. (1996). Urban poverty in the advanced industrial world: concepts, analysis and debates. *Urban poverty and the underclass: a reader*, 3-40.

Moffatt, S., & Scambler, G. (2008). Can welfare-rights advice targeted at older people reduce social exclusion? *Ageing and Society, 28*(6) 875-899. doi.org/10.1017/s0144686x08007253

Ogg, J. (2005). Social exclusion and insecurity among older Europeans: the influence of welfare regimes. *Ageing & Society*, *25*(1), 69-90.

Pekesen, M. (2020). Yaşlılık ve sosyal dışlanma. İçinde, Z. Gençtürk (Ed.), *Yaşlılık ve sosyal politika tartışmaları* (pp. 122–148). Detay.

Ramsay, S. E., Whincup, P. H., Morris, R. W., Lennon, L. T. & Wannamethee, S. G. (2008). Extent of social inequalities in disability in the elderly: results from a population-based study of British men. *Annals of epidemiology*, *18*(12), 896-903.

Richard, L., Gauvin, L., Gosselin, C., & Laforest, S. (2009). Staying connected: neighbourhood correlates of social participation among older adults living in an urban environment in Montreal, Quebec. *Health promotion international, 24*(1), 46-57.

Rowntree, B. S. (1902). *Poverty: A study of town life*. Macmillan.

Scharf T., & Shaw C. (2017). *Inequalities in later life -The issue and the implications for policy and practice,* Centre for Ageing Better, UK. https://ageing-better.org.uk/resources/inequalities-later-life-issue-and-implications-policy-and-practice

Silver, H. (2019). Social exclusion. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Urban and Regional Studies*, 1-6.

KB (2007). *Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*. Kalkınma Bakanlığı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/231.

Sönmez, S. & Çevik, C. (2021). Yaşlılık ve sağlıkta eşitsizlikler. *Humanistic Perspective*, *3*(2), 496-511.

Şenel, A. (1982). *İlkel topluluktan uygar topluma geçiş aşamasında ekonomik toplumsal düşünsel yapıların etkileşimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.

Tartanoğlu, A. G. Ş. (2010). Sosyal dışlanma: Küreselleşme perspektifinden bir kavramsallaştırma çabası. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (42), 1-13.

Theobald, H. (2003). Care for the elderly: Welfare system, professionalisation and the question of inequality. *International Journal of Sociology and Social Policy*.

Townsend, P. (1954). Measuring poverty. *The British Journal of Sociology*, *5*(2), 130-137.

Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom: a survey of household resources and standards of living*. Univ of California Press.

TÜİK (2023, Şubat). *İşgücü İstatistikleri, IV. Çeyrek: Ekim - Aralık, 2022* [Basın Bülteni] https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-IV.-Ceyrek:-Ekim---Aralik,-2022-49385

TÜİK. (2021). *İstatistiklerle Yaşlılar, 2021*. https://biruni.tuik.gov.tr/yayin/views/visitorPages/index.zul

UN, (2015). *Income Poverty in Old Age: An Emerging Development Priority*. United Nations Department of Economic and Social Affairs-UN DESA. https://www.un.org/esa/socdev/ageing/documents/PovertyIssuePaperAgeing.pdf

Vartanian, T. P., & McNamara, J. M. (2002). Older women in poverty: The impact of midlife factors. *Journal of Marriage and Family*, *64*(2), 532-548.

Walker, A. (2009). Why is ageing so unequal?. In *Unequal ageing.* Eds. Cann, P & Dean, M., pp. 141-158. Policy Press.

Walsh, K., Scharf, T., Van Regenmoretl, S., & Wanka, A. (2021). The intersection of ageing and social exclusion. *Social Exclusion in Later Life: Interdisciplinary and Policy Perspectives.* Springer.

Walsh, K., Scharf, T., & Keating, N. (2017). Social exclusion of older persons: A scoping review and conceptual framework. *European Journal of Ageing*, *14*(1), 81–98. https://doi.org/10.1007/s10433-016-0398-8

World Bank. (1990). *World development report 1990: Poverty*. The World Bank.

World Bank (2017). What are Poverty lines. https://www.worldbank.org/en/news/video/2017/04/14/what-are-poverty-lines

WHO (2011). *Weekly Epidemiological Record*= *Weekly Epidemiological Record* = Relevé épidémiologique hebdomadaire, 86 (47). World Health Organization https://apps.who.int/iris/handle/10665/241847

Yang, J., & Du, P. (2020). Gender, capital endowment and digital exclusion of older people in China. *Ageing and Society*, 1–25. doi.org/10.1017/s0144686x20000434

15

Yaşlılık ve Göç

Sevinç Sütlü

1. GİRİŞ

Günümüzde dünya nüfusu 20. yüzyılın ortalarındakinin üç katına ulaşmıştır. Bundan 70 yıl önce, 1950'de, iki buçuk milyar olan nüfusun Kasım 2022 itibarıyla sekiz milyara ulaşması beklenmektedir (BM, 2022). Nüfus artışı, doğumda beklenen yaşam süresinin uzaması olarak karşımıza çıkan, mortalitenin azalmasından kaynaklanmaktadır. Küresel düzeyde doğumda yaşam beklentisi 1990 yılından bu yana 9 yıl artarak 2019 yılında 72,8 yıla ulaşmış olup 2050 yılında 77,2 yaş olacağı öngörülmektedir. Doğumda beklenen yaşam süresi kadınlarda 73,8 yıl, erkeklerde ise 68,4 yıl olup arasında 5,4 yıl fark bulunmaktadır (BM, 2022). Yaşlanma, geçmiş yüzyıllarda çok az insana nasip olan bir durumken günümüzde artan yaşam süresine bağlı olarak küresel bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Tufan, 2014). Yaşlanmanın evrensel boyutu nedeniyle BM tarafında 2021-2030 arası Sağlıklı Yaşlanmanın On Yılı olarak ilan edilmiştir (BM, 2020).

Demografik yapının yaşadığı değişimin sonucu olarak 2022 yılında dünya üzerinde yaşayan 771 milyon 65 yaş üzeri birey bulunmakta ve dünya nüfusunun %9,7'sini oluşturmaktadır. 2018 yılı itibarıyla 65 yaş üzeri nüfus ilk kez 5 yaş altı çocuk sayısını geçmiştir. Bölgelere göre dünya genelinde 65 yaş üzeri nüfusun toplam nüfus içinde oranı Tablo 1'de gösterilmiştir (BM, 2022).

Entegrasyon	Dil ve kültür	• Uygun fiyatlı, erişilebilir ve esnek dil eğitimi • Kültürler arası eğitim
	Politik entegrasyon	• Siyasal temsil
	Sağlığın geliştirilmesi	• Kültür ve dile duyarlı sağlık eğitimi • (Kayıt dışı) göçmenler için sağlık bakımı hakkı
	Sosyal entegrasyon	• Ortak deneyim veya ilgi alanına sahip kişiler için grup aktiviteleri • Yalnızlıktan korunma
	Hayat boyu öğrenme	• Eğitim ve (yeniden) öğrenme seçenekleri
	Konut	• Göçmenlerin ve yerlilerin mekânsal olarak ayrılmaması • Sosyal konut seçeneği sunulması

Yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde refah düzeyini arttırıcı, savunmasızlıklarını düzeltici politik hedefler belirlenirken yaşlı göçmenler göz ardı edilmektedir. Yaşlı göçmenlerin dâhil edildiği araştırmaların kısıtlı olmasına bağlı olarak sağlam kanıt temellerinin eksikliği politika yapıcıların görmezden gelmesini kolaylaştırmaktadır. Sorunun görünür kılınmasına yönelik gerekli araştırmaların yapılması düzeltici politikalar için ilk adımın atılması anlamına gelecektir. Belirtilen politikaların evrensel düzeyde uygulanır hâle gelmesi mevcutta göç etmiş yaşlıların yaşam kalitesini arttıracak olmakla birlikte nedene yönelik çözüm için gençlerin kendi köylerinde, şehirlerinde iş sahibi olabilmelerinin, sosyoekonomik refahının, barışın sağlanmasına yönelik adımlar atılarak göç olgusunun sıfırlanması hedeflenmelidir. Sağlıklı ve mutlu yaşlanmak nerede yaşandığından bağımsız olarak herkes için ulaşılabilir olmalıdır.

KAYNAKÇA

Ajrouch, K. J. (2008), "Social isolation and loneliness among Arab American elders: cultural, social, and personal factors", Research in Human Development, Vol. 5 No. 1, pp. 44-59.

Alvi, S. and Zaidil, A. (2017), "Invisible voices: an intersectional exploration of quality of life for elderly South Asian immigrant women in a Canadian sample", Journal of Cross-Cultural Gerontology, Vol. 32 No. 2, pp. 147-70

Anderson A. (2012). Europe's care regimes and the role of migrant care workers within them. Journal of Population Ageing, vol. 5, no. 2, pp. 135–146.

Barışık S. (2020). Göç kavramı, tanımı ve türleri. Available from: https://www.researchgate.net/publication/347388175_BOLUM_1_GOC_KAVRAMI_TANIMI_VE_TURLERI In book: Küreselleşen Dünyada Fırsat Eşitliği Arayışında Uluslararası Göç ve Türkiye'nin Suriye Deneyimi Publisher: Gazi Kitabevi [accessed Nov 03 2022].

Birleşmiş Milletler (BM). (1951). 1951 Refugee Convention relating to the Status of Refugees. https://www.unhcr.org/5d9ed32b4

Birleşmiş Milletler (BM). (2002). https://unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Policy_briefs/ECE-WG.1-24.pdf)

Birleşmiş Milletler (BM). (2012). 2012 Vienna Ministerial Declaration https://unece.org/DAM/pau/age/Ministerial_Conference_Vienna/Documents/ECE.AC.30-2012-3.pdf.

Birleşmiş Milletler (BM). (2018). United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Urbanization Prospects: The 2018 Revision, Online Edition. Available from https://esa.un.org/unpd/wup/Publications.

Birleşmiş Milletler (BM). (2019). https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-Highlights.pdf.

Birleşmiş Milletler (BM). (2020). Resolution A/RES/75/131. United Nations decade of healthy ageing (2021–2030). In Seventy-fifth session, United Nations General Assembly, New York, 21 December 2020. New York: United Nations; 2020 (https://digitallibrary.un.org/ record/3896348?ln=en, accessed 28 April 2022).

Birleşmiş Milletler (BM). (2021). https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock.

Birleşmiş Milletler (BM). (2022). United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division. World Population Prospects 2022. https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_summary_of_results.pdf.

Bloom, D. E., & Luca, D. L. (2016). The global demography of aging: facts, explanations, future. In Handbook of the economics of population aging (Vol. 1, pp. 3-56). North-Holland. https://docs.iza.org/dp10163.pdf.).

Bourgeault, I.L., Parpia, R. and J. Atanackovic (2010). Canada's live-in caregiver program: Is it an answer to the growing demand for elderly care? Population Ageing, vol. 3, pp. 83–102.

Cangiano, A. (2014). Elder care and migrant labor in Europe: A demographic outlook. Population and Development Review, vol. 40, pp. 131–154.

Canudas-Romo, V., Shen, T., & Payne, C. F. (2022). The Components of Change in Population Growth Rates. Demography, 59(2), 417-431. https://read.dukeupress.edu/demography/article/59/2/417/294335

Choudhry, U. (2001), "Uprooting and resettlement experiences of south Asian immigrant women", Western Journal of Nursing Research, Vol. 23 No. 4, pp. 376-93.

Da, W. and Garcia, A. (2015), "Later life migration: sociocultural adaptation and changes in quality of life at settlement among recent older Chinese immigrants in Canada", Activities, Adaptation & A

De Jong Gierveld, J., Van der Pas, S. and Keating, N. (2015), "Loneliness of older immigrant groups in Canada: effects of ethnic-cultural background", Journal of Cross-Cultural Gerontology, Vol. 30 No. 3, pp. 251-68.).

Ding, W., Zhang, Y., Zhang, L., Wang, Z., Yu, J., & Ji, H. (2020). Successful aging and environmental factors in older individuals in urban and rural areas: A cross-sectional study. *Archives of gerontology and geriatrics*, *91*, 104229

Dixit, S., Kiran, U. V., & Pandey, P. (2022). Social isolation among elderly-deterministic interaction. *Indian Journal of Gerontology*, *36*(3), 346-354.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ). (2010). Health of migrants: the way forward: report of a global consultation, Madrid, Spain, 3–5 March 2010. Geneva: World Health Organization; 2011:3–5 (https://apps.who.int/iris/ handle/10665/44336, accessed 7 April 2022

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ). (2018). Health of older refugees and migrants, 2018. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2018 (https://www.euro. who.int/__data/assets/pdf_file/0003/386562/elderly-eng.pdf, accessed 28 April 2022).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ). (2022). World report on the health of refugees and migrants. Geneva: World Health Organization; 2022. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO)

European Commission and the Social Protection Committee. (2021). Long-Term Care Report. Trends, Challenges and Opportunities in an Ageing Society

Eurostat. (2022). Population and population change statistics https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_and_population_change_statistics#Population_change_at_national_level).

Evans, R. J. (2009). A comparison of rural and urban older adults in Iowa on specific markers of successful aging. *Journal of Gerontological Social Work*, *52*(4), 423-438.

Fan Ng, C. and Northcott, H.C. (2015), "Living arrangements and loneliness of South Asian immigrant seniors in Edmonton, Canada", Ageing & Society, Vol. 35 No. 3, pp. 552-75.

Grenade, L. and Boldy, D. (2008), "Social isolation and loneliness among older people: Issues and future challenges in community", Australian Health Review, Vol. 32 No. 3, pp. 468-78.

Haustein T, Mischke J, Schönfeld F, Willand I, Theis K. (2016). Older People in Germany and the EU. Fed Stat Off Ger. Available online at: https:// www.bmfsfj.de/blob/113952/83dbe067b083c7e8475309a88da89721/aelteremenschen-in-deutschland-und-in-der-eu-englisch-data.pdf).

Holecki, T., Rogalska, A., Sobczyk, K., Woźniak-Holecka, J., & Romaniuk, P. (2020). Global elderly migrations and their impact on health care systems. Frontiers in Public Health, 8, 386.)

International Organization for Migration (IOM). (2019). Glossary on Migration 9. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf.

International Organization for Migration. IOM. (2022). World migration report 2022. McAuliffe, M. and A. Triandafyllidou (eds.), 2021. World Migration Report 2022. International Organization for Migration (IOM), Geneva.

Jang, Y., Park, N.S., Chiriboga, D.A., Yoon, H.K., Jisool, L., Ko, J., Juyoung, L. and Miyong, K. (2016), "Risk factors for social isolation in older Korean Americans", Journal of Aging and Health, Vol. 28 No. 1, pp. 3-18.

Johnson, S., Bacsu, J., McIntosh, T., Jeffery, B., & Novik, N. (2019). Social isolation and loneliness among immigrant and refugee seniors in Canada: a scoping review. *International Journal of Migration, Health and Social Care*, *15*(3), 177-190.

Knodel, J., & Saengtienchai, C. (2007). Rural parents with urban children: social and economic implications of migration for the rural elderly in Thailand. *Population, Space and place*, *13*(3), 193-210.

Koehn, S.D., Jarvis, P., Sandhra, S.K., Bains, S.K. and Addison, M. (2014), "Promoting mental health of immigrant seniors in community", Ethnicity & Inequalities in Health & Social Care, Vol. 7 No. 7, pp. 146-56.

Lamura, G., Chiatti, C., Barbabella, F. and M. Di Rosa (2013). Migrant long-term care work in the European Union: Opportunities, challenges and main policy options. Discussion paper. Luxembourg: Publications Office of the European Commission

Liu, L.W. and McDaniel, S.A. (2015), "Family care giving for immigrant seniors living with heart disease and stroke: Chinese Canadian perspective", Health Care for Women International, Vol. 36 No. 12, pp. 1327-45.

Mackinnon, M., Gien, L. and Durst, D. (1996), "Chinese elders speak out", Clinical Nursing Research, Vol. 5 No. 3, pp. 326-42.

Martin-Matthews, A., Tong, C.E., Rosenthal, C.J. and McDonald, L. (2013), "Ethno-cultural diversity in the experience of widowhood in later life: Chinese widows in Canada", Journal of Aging Studies, Vol. 27 No. 4, pp. 507-18.)

McGivern V, Bluestone K, Lilly D. If not now, when? Keeping promises to older people affected by humanitarian crises. London: HelpAge International; 2020 (https:// www.ageinternational.org.uk/globalassets/documents/ reports/2020/if-not-now-when-report.pdf, accessed 11 April 2022).

Muhammad, T., Srivastava, S., Hossain, B., Paul, R., & Sekher, T. V. (2022). Decomposing rural–urban differences in successful aging among older Indian adults. *Scientific Reports*, *12*(1), 1-14.)

National Seniors Council (2014a), "Report on the social isolation of seniors: 2013-4", Government of Canada, Ottawa, available at www.canada.ca/en/national-seniors-council/programs/publications-reports/2014/ social-isolation-seniors.html (accessed July 18, 2018).

National Seniors Council (2014b), "Scoping review of the literature: social isolation of seniors", Government of Canada, Ottawa, available at: www.seniorscouncil.gc.ca/eng/research_publications/scoping_social_ isolation/page00.shtml (accessed July 12, 2018).

OECD. (2017). Interrelations between public policies, migration and development. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development; 2017 (https://www.oecd-ilibrary.org/ development/interrelations-between-public-policiesmigration-and-development_9789264265615-en, accessed 25 April 2022).

OECD. (2019). Health at a Glance 2019- OECD Indicators, 2019. https://www.oecd.org/health/health-at-a-glance/ .

OECD. (2020). Who Cares? Attracting and Retaining Care Workers for the Elderly', OECD Health Policy Studies, OECD Publishing, Paris, 2020. https://doi.org/10.1787/92c0ef68-en. https://www.oecd-ilibrary.org/sites/92c0ef68en/1/3/2/index.html?itemId=/content/publication/92c0ef68-en&_csp_=50980b2bb9059e51e350f213ee338dac&itemIGO=oecd&itemContentType=book#section-d1e2961

Rodrigues, R., Huber, M. & Lamura, G. (eds.) (2012). Facts and Figures on Healthy Ageing and Long-term Care. Vienna: European Centre for Social Welfare Policy and Research.

Ruspini, P. (2009). Elderly migrants in Europe: an overview of trends, policies and practices. *European Committee of Migration of the Council of Europe*, 1-32 https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/eldery-migrants-europe-overview-trends-policies-and-practices_en.

Scheil-Adlung, X. (2015). Long-term care protection for older persons. A review of coverage deficits in 46 countries. ESS Working Paper No. 50.

Sütlü S. (2020a). Demografik Açıdan Yaşlanan Dünya. In Say Şahin, D(Eds). Yaşlılık Sosyolojisi. (sy. 35-54). Ekin Yayınevi

Sütlü S. (2020b). Yaşlılık ve yalnızlık. In Gençtürk Z. (Eds). Yaşlılık ve Sosyal Politikalar Tartışmaları. (sy.105-121).

Taylor, L.E., Taylor-Henley, S. and Doan, L. (2005), "Older immigrants: language competencies and mental health", Canadian Journal of Community Mental Health, Vol. 24 No. 2, pp. 23-34

Thapa DK, Visentin D, Kornhaber R, Cleary M (2018) Migration of adult children and mental health of older parents 'left behind': An integrative review. PLoS ONE 13(10): e0205665. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0205665

Thomas, R.K. (2018). Demographic Processes: Migration. In: Concepts, Methods and Practical Applications in Applied Demography. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-65439-3_8)

Tufan İ, editör. Türkiye'de Yaşlılığın Yapısal Değişimi. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları; 2014.

Türk Dil Kurumu (TDK). (2022). https://sozluk.gov.tr/

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=45500).

UNECE. (2016). Migration and older age Older migrants and migrant care workers. UNECE Policy Brief on Ageing No. 17 July 2016. https://unece.org/DAM/pau/age/Policy_briefs/ECE-WG.1-24.pdf.

UNECE. (2019). The challenging roles of informal carers. UNECE Policy Brief on Ageing No. 22 September 2019. https://unece.org/DAM/pau/age/Policy_briefs/ECE_WG1_31.pdf.

UNICEF& HelpAge International. (2010). Staying behind: The effects of migration on older people and children in Moldova.. http://www.helpageeeca.org/silo/files/r11en-staying-behind-the-effects-of-migration-on-older-people-and-children-in-moldova.pdf.

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2021). A claim to dignity: Ageing On the Move. https://www.acnur.org/60ad9f544.pdf#page=14&_ga=2.49816229.202830757.1663843627-685902714.1663843627.

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2022a). https://www.unhcr.org/tr/

United Nations High Commissioner for Refugees. (UNHCR). (2022b). Global trends report 2021. Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees; 2022 (https://www.unhcr. org/62a9d1494/global-trends-report-2021, accessed 21 June 2022).

Victor, C.R., Burholt, V. and Martin, W. (2012), "Lonelines and ethnic minority elders in Great Britain: an exploratory study", Journal of Cross-cultural Gerontology, Vol. 27 No. 1, pp. 65-7

Vollset, S. E., Goren, E., Yuan, C. W., Cao, J., Smith, A. E., Hsiao, T., ... & Murray, C. J. (2020). Fertility, mortality, migration, and population scenarios for 195 countries and territories from 2017 to 2100: a forecasting analysis for the Global Burden of Disease Study. The Lancet, 396(10258), 1285-1306. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0140673620306772.

White, M. J. (2012). Urban–rural population movements. The Blackwell Encyclopedia of Sociology.

Wright-St Clair, V. A., Neville, S., Forsyth, V., Wright, L. and Napier, S. (2017), "Integrative review of older adult loneliness and social isolation in Aotearoa/New Zealand", Australasian Journal of Aging, Vol. 36 No. 2, pp. 114-23

Yaylagül, N. K. & Aslan, M. (2020). Yaşlılık, mültecilik ve sosyal dışlanma: suriyeli yaşlı mültecilerin deneyimleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *29*(4), 406-422.

Yılmaz, M. (2015). Türkiye'de kırsal nüfusun değişimi ve ilere göre dağılımı (1980-2012). *Doğu Coğrafya Dergisi*, *20*(33), 161-188.

Zaiceva A. (2014). The impact of aging on the scale of migration. IZA World Labor. 99:1–10. doi: 10.15185/izawol.99

16

Türkiye'de Bölgesel Farklılıklar ve Yaşlıların Yaşam Durumu

Özlem Özgür - Barış Kılıç - Gülüşan Özgün Başıbüyük

1. GİRİŞ

Giderek yaşlanmakta olan nüfusumuzda, yaşlanma oranı yükselmekte ve nüfus artış hızı sürekli azalmaktadır. TÜİK, 2021 verilerine göre ülkemizde yaşlı nüfus oranı %9,7'ye yükselmiştir. Yine aynı verilere göre ülkemizde yaşlı nüfusun 2025 yılında %11,0 ve 2040 yılında %22,6 olacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2022).

Yaşlılık, ülkemizde ve dünyada giderek önemi artan bir olgu hâline gelmiştir (Tuna ve Tenlik, 2017). Yaşlılık olgusu evrensel olmasına rağmen homojen değildir (Esendemir, 2016). Bu durum yaşlılık dönemindeki problemlerin, ihtiyaçların ve hizmetlerin heterojen olmasına zemin yaratmaktadır. Yaşlı bireyler arasında bireysel heterojenliklerinin yanına kültürel ve coğrafi farklılıklar da eklendiği zaman süreç karmaşıklaşmakta ve zorlaşmaktadır.

Ülkemizde bölgeler ve iller arasında göze çarpan yaşlı nüfus farklılıkları vardır; ilerleyen yıllarda bu farklılıkları daha belirgin bir biçimde ortaya çıkaracak dönüşümler görülecektir. Ülkemizde bu farklılığın ortaya çıkmasının temelinde; coğrafi bölgelerde nüfus dinamiklerinin ve toplumsal yapının aynı hızda ve düzlemde şekillenmiyor olması rol oynamaktadır (Ünal, 2015).

Türkiye'de adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre 65+ nüfusun en fazla olduğu iller sırayla; *İstanbul, Ankara, İzmir* ve *Bursa*'dır (TÜİK, 2021). Bu dört ildeki yaşlı nüfus, ülkedeki yaşlı nüfusun %31,1'ini oluşturmaktadır. Bu verilere göre her üç yaşlıdan biri İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa illerinde yaşamaktadır (Yılmaz, 2021). Ülkemizde 65+ nüfus oranının en fazla olduğu iller sırayla; Sinop (%20,1), Kastamonu (%19,2) ve Artvin'dir (%17,8). 65+ nüfus oranının en düşük olduğu iller ise sırasıyla; Şırnak (%3,5), Hakkâri (%3,9) ve Şanlıurfa'dır (%4,0) (TÜİK, 2022).

Bu çalışma ile ülkemizdeki yaşlı nüfusun yaşam durumunun bölgesel dağılımını inceleyerek geleceğe yönelik yaşlı hizmetleri ve sosyal politikaların planlanmasına yol gösterici olmak hedeflenmektedir.

2. YAŞAM DURUMU ÇERÇEVESİNDE BÖLGESEL FARKLILIKLAR

Türkiye'de 65+ nüfusun dağılışına bakıldığı zaman, yaşlı nüfusun bölgelere ve illere dengeli bir şekilde dağılmadığı görülmektedir. Özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu

Ülkemizde bölgesel farklılıklardan dolayı tekli veya çoklu olarak hizmete geçirilecek model önerileri (Karakuş, 2018);

1. Önleyici ve koruyucu yaşlılığa hazırlık ve destek hizmetleri (aktif ve sağlıklı yaşlanma, yaşlı dostu kentler, yaşlılığa ve emekliliğe hazırlık programları, üçüncü yaş üniversiteleri vb.)
2. Evde sağlık hizmetleri (doktor, hemşire, hasta bakım vb. profesyonel ekip ile tedavi ve rehabilitasyon desteğinin yanında tıbbi ürün ve cihaz ve ilaç desteği)
3. Evde bakım hizmetleri (bakım, refakat vb. destekler)
4. Danışma hizmetleri
5. Gündüz bakım hizmetleri (demans bakım merkezi, aktif yaşlı merkezi, Parkinson okulu vb.)
6. Yaşlı evleri ve site uygulamaları
7. Kurumsal bakım hizmetleri (kısa ve uzun süreli)
   a. Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
   b. Hastane Sonrası Bakım Merkezi
   c. Huzurevi

Özgün Başıbüyük vd. (2016), yapmış oldukları çalışmalarda; İç Anadolu, Karadeniz ve Akdeniz Bölgesinde yaşayan yaşlı bireylerin antropometrik ölçümlerinde bölgesel olarak belirgin farklılıklar gösterdiğini bulmuşlardır. Geniş bir coğrafyaya sahip ülkemizde; yaşlılara yönelik yapılacak olan uygulamalı hizmetlerde ve medikal ürünlerin tasarımında antropometrik ölçülerin belirlenmesinde ve değerlendirilmesinde bölgesel farklılıkların göz önünde bulundurulmasının önemini vurgulamışlardır (Özgün Başıbüyük vd., 2016). Bölgesel farklılıklar dikkate alınarak antropometrik ölçümlerle yapılan tasarımlar ve hizmetler hem daha kapsayıcı hem de daha uygulanabilir olmaktadır (Özgün Başıbüyük vd., 2021).

Toplumumuza ve kültürümüze uygun, uzun vadeli, bölgesel farklılıkları göz önünde bulunduran yaşlılık politikalarının geliştirilmesi, yaşlıların sosyoekonomik durumlarını ve yaşam durumlarını iyileştirmeye yönelik yasal düzenlemelerin yapılması, yaşlı hizmetlerinin kurumsallaşması, toplumsal kurumlarda yaşlıların ihtiyaçlarına yönelik bölgesel alt birimlerin oluşturulması yaşlanan nüfusumuza yönelik hazırlık yapılması açısından da önem arz etmektedir (Müftüler, 2018).

KAYNAKÇA

Ağören, V. (2017). Bakım Sigortası ve Türkiye İçin Model Önerisi. *Sosyal Güvence*, (12), 1-26.

Akçiçek, F. Işık A. & Tufan İ. (2017). *Yaşlılık ve Sosyal Politikalar*. İ. Tufan, & M. Durak (ed.), *Gerontoloji: Kapsam, Disiplinlerarası İş Birliği, Ekonomi ve Politika*. (s. 583-600). Ankara, Nobel Akademik Yayınları.

Akkaya Kozak, D., Bahar, N. T., Ay, F., Kılıç, B. & Özgün Başıbüyük, G. (2021). Türkiye'de ileri yaştaki yetişkinlerin düşme durumları. *Antropoloji*, (41), 11-20.

Altındağ, Ö. (2017). Diyarbakır'da Yaşlı Olmak: İhtiyaçlar, Sorunlar ve Hizmet Beklentiler, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara

Andrews, G. J., Milligan, C., Phillips, D. R., & Skinner, M. W. (2009). Geographical gerontology: mapping a disciplinary intersection. *Geography Compass*, 3(5), 1641-1659.

ASHB. (2022). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Aralık 2022

ASHB. (2023). Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, https://www.aile.gov.tr/eyhgm/kuruluslar/yasli/. [Erişim Tarihi: 10.03.2023].

Avcı, S. (2014). Türkiye'de 65 ve üzeri yaştaki nüfusun gelişimi ile mekânsal dağılışı. *TÜCAUM VIII. Coğrafya Sempozyumu*, *23*(24), 299-308.

Bahadır, Z., Ay, F. & Başıbüyük, G. Ö. (2022). Türkiye'de huzurevlerinde yaşayan yaşlıların genel profili, yaşama yönelik beklenti ve endişelerinin değerlendirilmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD) / Elderly Issues Research Journal (EIRJ)*, 15(2), 83-97.

Balta, S. (2022). *Bakım sigortası uygulaması ve bakım sigortası ihtiyacının Türkiye açısından incelenmesi*. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Demir, Ş. (2019). *Sağlık hizmetlerinde bölgesel eşitsizliklerin analizi ve Türkiye örneği* (Master's thesis, Trakya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

Ebadi Asayesh, F. & Özben, M. (2019). Huzurevleri ve Yaşlılık: Ağrı ve İstanbul Örnekleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 23(2), 849-864.

Esendemir, Ş. (2016). Türkiye'de Yerinde Yaşlanma ve Mekan Gerontolojisinin Temel Paremetreleri. *İstanbul University Journal of Sociology*, 36(2), 411-429.

Görgün Baran, A. (2008). Yaşlılıkta sosyalizasyon ve yaşam kalitesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, *1*(2), 86-97.

Karakuş, B. (2018). Türkiye'de yaşlılara yönelik hizmetler, kurumsal yaşlı bakımı ve kurumsal yaşlı bakımında illerin durumu. *Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları*.

Kocabaş, F. & Kol. E. (2020). Almanya ve Türkiye'de karşılaştırmalı olarak bakım hizmetleri: Türkiye'de bakım sigortası kurulmasına yönelik bir öneri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(4), 283-310.

Kuzu, A., Aydın, C., Yıldız, M., Keskinkılıç, H. G., Şengelen, M. & Aslan, D. (2019). Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Bölgesi'nde Yaşlanma ve İlgili Ölçütlerin Değerlendirilmesi. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 28 (1), 17-25.

Macit, Y. (2020). Türkiye'de aile ve kültürel yapıda meydana gelmesi düşünülen değişimlerin yaşlanma, yoksulluk ve evlilik kurumu açısından değerlendirilmesi. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *1*(3), 149-157.

Müftüler, H. G. (2018). İstanbul'da Yaşlılık ve Yaşlılığın Yapısal Değişimi. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *2*(1), 58-80.

OECD, (2018). Care Needed: Improving the Lives of People with Dementia, *OECD Health Policy Studies, OECD Publishing, Paris*.

Özgün Başıbüyük, G., Çınar, Z., Ay, F. & Sönmez, G. (2016). Yaşlılara Yönelik Medikal Aparat Tasarımında Kullanılan Bazı Antropometrik Ölçülerin Referans Değerleri: İç Anadolu, Akdeniz ve Karadeniz Bölgesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 9(2), 82-98.

Özgün Başıbüyük, G., Özdemir Güler, Z., Kılıç, B. & Ay, F. (2021). 65+ Yaşlı Bireylerin Antropometrik Referans Değerleri ve Ergonomi İlişkisi. *Ergonomi*, 4 (3), 119-131.

Özgür, E. M. (2018). Coğrafi Gerontoloji: Coğrafya ile Gerontolojinin Kesişiminde Bir Disiplinin Oluşumu. *TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu,* 3-6 Ekim 2018, Ankara

Özgür, E. M. (2019). Yaşlanmanın coğrafyaları: Coğrafi gerontolojide ilerleme, tartışmalar ve araştırma gündemi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, *17*(1), 78-109.

Phillipson, C. (2004). Urbanisation and Ageing: Towards a New Environmental Gerontology. *Ageing & Society*, 24(6), 963-972.

SB. (2018). Türkiye Hanehalkı Sağlık Araştırması: Bulaşıcı Olmayan Hastalıkların Risk Faktörleri Prevalansı 2017 (STEPS). Editörler: Üner S, Balcılar M, Ergüder T. Dünya Sağlık Örgütü Türkiye Ofisi, Ankara, 2018.

SB. (2022a). Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2021 Haber Bülteni, T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü, 2022

SB. (2022b). Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2020, T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2022

Seyyar, A. & Oğlak, S. (2005). Almanya ve Japonya'da Bakım Sigortası Uygulamaları (Mukayeseli Bir Değerlendirme). *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, *55*(1).

TAYA. (2016). Türkiye Aile Yapısı Araştırması. https://www.aile.gov.tr/media/35811/taya-2016.pdf

Tufan İ, *Birinci Türkiye Yaşlılık Raporu*. Antalya, GeroYay, 2007, sf. 65-67.

Tufan, İ. (2014). *Türkiye'de yaşlılığın yapısal Değişimi*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları

Tufan, İ. (2016). *Antikçağdan Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma*, Geliştirilmiş 2.Baskı. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Tuna, M. & Tenlik, Ö. (2017). *Türkiye'de ve dünyada yaşlanma.* İ.Tufan, & M. Durak (ed.), *Gerontoloji: Kapsam, Disiplinlerarası İş Birliği, Ekonomi ve Politika.* (ss. 3-26). Ankara, Nobel Akademik Yayınları.

TÜİK. (2020a). Türkiye Sağlık Araştırması, 2019. Engelli Bireylerin Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Dağılımı, 06 Temmuz 2020.

TÜİK. (2020b). Türkiye Sağlık Araştırması, 2019. Engellilik ve yaşlılıkla ilgili göstergeler, 4 Haziran 2020.

TÜİK. (2020c). Türkiye Sağlık Araştırması, 2019. Yaş grupları ve cinsiyete göre kilo ve boy ortalamaları, 4 Haziran 2020.

TÜİK. (2021). İstatistiklerle Yaşlılar, 2020. 18 Mart 2021.

TÜİK. (2022). İstatistiklerle Yaşlılar, 2021. 18 Mart 2022.

Ünal, Ç. (2015). Türkiye' de Nüfusun Yaşlanma Endeksi ve Potansiyel Destek Oranlarının Dağılımı, İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(1), 235-249.

Warnes, A. M. (1999). UK and western European late-age mortality: Trends in cause-specific death rates, 1960–1990. *Health & Place*, 5(1), 111-118.

WHO. (2019). WHOQOL: Measuring quality of life, introducing the WHOQOL instruments, https://www.who.int/tools/whoqol/whoqol-bref/ [Erişim Tarihi: 10.03.2023].

WHO. (2020). Regional officials, Retrieved from https://www.who.int/about/who-weare/regional-offices [Erişim tarihi: 28.02.2023].

Wiles, J. (2005). Conceptualizing place in the care of older people: the contributions of geographical gerontology. *Journal of clinical nursing*, 14, 100-108.

Yılmaz, M. (2021). *Türkiye Nüfus Coğrafyası*. Nobel Yayınevi, Ankara.

17

Sağlık Hizmetleri

Feyza Mutlay - Fatma Sena Dost - Ahmet Turan Işık

1. GİRİŞ

Tıp bilimi ve teknolojisi alanındaki ilerlemeler ile beslenme, çevresel ve kişisel hijyen konularında bilinçlenme, son birkaç on yılda küresel olarak yaşam beklentisindeki artışın yolunu açmıştır. Tüm dünyadaki yaşlı sayısındaki artış, uzun yaşam süresi dönüşüm sürecinde bir kilometre taşıdır ve doğurganlık ile ölüm oranlarındaki değişikliklerin bir sonucudur. Tahminler, 2030'da 1,4 milyar olan 60 yaş üstü insan sayısının 2050'de 2,1 milyara çıkarak 20 yılda %50'lik bir artış olacağına işaret ediyor. Bununla birlikte özellikle sağlık koşullarıyla ilişkili bireylerin fiziksel ve zihinsel kapasitesindeki düşüşler, nüfus profilindeki demografik ve epidemiyolojik değişiklikleri etkilemektedir (United, 2017). Artan yaşlanan nüfus, günümüzün en önemli ekonomik, sosyal ve tıbbi sorunlarından biridir. Tahminlere göre, 2017'den 2050'ye kadar, gelişmekte olan ülkelerde yaşlıların sayısı iki katına çıkarak sosyal ve sağlık hizmetlerine yönelik özel talepleri belirleyecektir (United Nations, 2015). Bu senaryo, özellikle toplumda yaşayan yaşlıların heterojenliği göz önüne alındığında, sağlık hizmetlerine yönelik talepleri de arttıracaktır (Nunes vd., 2018). Hastalık yükünün insidansında azalma olmaksızın daha uzun yaşamlar ve daha yaşlı bir nüfus yapısının, bulaşıcı olmayan hastalıkların daha yüksek prevalansı ve artmış komorbid durumlar ile sonuçlanması beklenmektedir. Bu eğilimler, etkili hizmetlere olan talebi artıracak ve sağlık sistemlerinden daha hızlı yanıtlar gerektirecektir. Kronik sorunların artan yükü toplumun her alanında ve en önemlisi sağlık ve sosyal bakımda büyük zorluklar yaratacaktır (U Nations, 2020). Yaşlı sağlık hizmetlerine yönelik artan ihtiyaçla başa çıkabilmek için uygun maliyetli ve kullanımı kolay sağlık çözümleri geliştirmek esastır.

2. SAĞLIK HİZMETLERİ

2015 yılında Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Sağlıklı Yaşlanma için "yaşlılık döneminde refahı sağlayan işlevsel yeteneği geliştirme ve sürdürme süreci" olarak bir tanım yapmıştır (Organization, 2015b). "Sağlıklı yaşlanan bir toplum" olarak kabul edilebilecek duruma ulaşmak için, öncelikle hızla yaşlanan nüfuslarla ilişkili sorunları ele almak ve bunlara hazırlanmak önemlidir. Bununla birlikte yaşlılarda sağlığın geliştirilmesi, sağlığın tek bir yönüne dayanmamakta; beslenme, uyku, engellilik ve obezite gibi çok çeşitli konuları kapsamaktadır. Bu çerçevede yaşlı bireylere entegre sağlık hizmeti sunulması önemlidir.

değerlendirmelere dayanmamalıdır (Lindberg vd., 2021). Buradaki zorluk, kabul edilebilir ve yaşlı insanlar tarafından etkin bir şekilde kullanılabilecek sistemler tasarlamaktır. Bu konudaki çalışmalar, demanslı hastalar için diğer bireylere göre daha sık e-posta gönderildiğini göstermiştir (Seydi vd., 2022). Yaşlılarda engelliliğin yaygın bir nedeni olan demansın dramatik bir şekilde artması beklenmektedir (Isik, 2010). Tüm toplum temelli sağlık hizmeti sağlayıcıları, kendi topluluklarında demanslı kişiler için mevcut olan yerel destek ve hizmetler hakkında bilgi sahibi olmalıdır (Warrick vd., 2018).

3. SONUÇ

Dünya nüfusunun hızla yaşlanması, sağlık hizmetleri sunumu üzerinde artan baskıya yol açmıştır. Yaşlılara sunulan sağlık hizmetlerinde sadece tedavilere odaklanmak yerine, kötü sağlığın nedenlerinin ele alınarak önlenmesi, yaşam kalitesini iyileştirmek ve yaşlı bireylerin sağlık sisteminde oluşturduğu yükün azaltılması açısından önemlidir. Ayrıntılı geriatrik değerlendirme ile yaşlı bireylerin değerlendirilmesi, sağlık sorunları ve ihtiyaçları hakkında bütünsel bir yaklaşım sunulması bakımından uygun bir yaklaşım olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

Aguado, M. T., Barratt, J., Beard, J. R., Blomberg, B. B., Chen, W. H., Hickling, J., Hyde, T. B., Jit, M., Jones, R., & Poland, G. A. (2018). Report on WHO meeting on immunization in older adults: Geneva, Switzerland, 22–23 March 2017. *Vaccine*, *36*(7), 921–931.

Ahmed, T., & Haboubi, N. (2010). Assessment and management of nutrition in older people and its importance to health. *Clinical interventions in aging*, *5*, 207.

Arias-Casais, N., Thiyagarajan, J. A., Perracini, M. R., Park, E., Van den Block, L., Sumi, Y., Sadana, R., Banerjee, A., & Han, Z.-A. (2022). What long-term care interventions have been published between 2010 and 2020? Results of a WHO scoping review identifying long-term care interventions for older people around the world. *BMJ open*, *12*(1), e054492.

Ates Bulut, E., Badak, S. O., Aksoy, H., Fadiloglu, A., & Isik, A. T. (2022). The Awareness and Attitude of Physicians to Older Adult Routine Vaccination Scheme. *Clinical Interventions in Aging*, *17*, 1581–1588. https://doi.org/10.2147/CIA.S382311

Ates Bulut, E., & ISIK, A. T. (2022). Abuse/Misuse of Prescription Medications in Older Adults. *Clinics in Geriatric Medicine*, *38*(1), 85-97. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.cger.2021.07.004

Ates Bulut, E., Soysal, P., & Isik, A. T. (2018). Frequency and coincidence of geriatric syndromes according to age groups: single-center experience in Turkey between 2013 and 2017. *Clinical Interventions in Aging*, *13*, 1899–1905. https://doi.org/10.2147/CIA.S180281

Beattie, A., Yates, R., & Noble, D. J. (2016). Accelerating progress towards universal health coverage in Asia and Pacific: improving the future for women and children. *BMJ global health*, *1*(Suppl 2).

Bonetti, L., Terzoni, S., Lusignani, M., Negri, M., Froldi, M., & Destrebecq, A. (2017). Prevalence of malnutrition among older people in medical and surgical wards in hospital and quality of nutritional care: A multicenter, cross-sectional study. *Journal of clinical nursing*, *26*(23–24), 5082–5092.

Bulut, E. A., Erken, N., Kaya, D., Dost, F. S., & Isik, A. T. (2022). An Increased Anticholinergic Drug Burden Index Score Negatively Affect Nutritional Status in Older Patients Without Dementia. *Frontiers in Nutrition*, *9*.

Caballero-Mora, M. A., & Rodriguez-Mañas, L. (2017). STOPPFrail: a misleading name for a potentially useful tool. *Age and Ageing*, *46*(5), 874-875.

Calabrò, G. E., Tognetto, A., Carini, E., Mancinelli, S., Sarnari, L., Colamesta, V., Ricciardi, W., & de Waure, C. (2020). Strategies to improve vaccination among at-risk adults and the elderly in italy. *Vaccines*, *8*(3), 358.

Canaslan, K., Ates Bulut, E., Kocyigit, S. E., Aydin, A. E., & Isik, A. T. (2022). Predictivity of the comorbidity indices for geriatric syndromes. *BMC Geriatrics*, *22*(1), 440. https://doi.org/10.1186/s12877-022-03066-8

Carneiro, J. A., Cardoso, R. R., Durães, M. S., Guedes, M. C. A., Santos, F. L., Costa, F. M. da, & Caldeira, A. P. (2017). Frailty in the elderly: prevalence and associated factors. *Revista brasileira de enfermagem*, *70*, 747-752.

Cederholm, T., Bosaeus, I., Barazzoni, R., Bauer, J., Van Gossum, A., Klek, S., Muscaritoli, M., Nyulasi, I., Ockenga, J., & Schneider, S. M. (2015). Diagnostic criteria for malnutrition–an ESPEN consensus statement. *Clinical nutrition*, *34*(3), 335-340.

Cereda, E., Pedrolli, C., Klersy, C., Bonardi, C., Quarleri, L., Cappello, S., Turri, A., Rondanelli, M., & Caccialanza, R. (2016). Nutritional status in older persons according to healthcare setting: A systematic review and meta-analysis of prevalence data using MNA®. *Clinical nutrition*, *35*(6), 1282-1290.

Chen, Y., Klein, S. L., Garibaldi, B. T., Li, H., Wu, C., Osevala, N. M., Li, T., Margolick, J. B., Pawelec, G., & Leng, S. X. (2021). Aging in COVID-19: Vulnerability, immunity and intervention. *Ageing research reviews*, *65*, 101205.

Coleman, E. A., & Boult, C. (2003). Improving the quality of transitional care for persons with complex care needs. *Journal of the American Geriatrics Society*, *51*(4), 556-557.

Collard, R. M., Boter, H., Schoevers, R. A., & Oude Voshaar, R. C. (2012). Prevalence of frailty in community-dwelling older persons: a systematic review. *Journal of the american geriatrics society*, *60*(8), 1487–1492.

Control, E. C. for D. P. and. (2018). *Seasonal Influenza Vaccination and Antiviral Use in EU/EEA Member States—Overview of Vaccine Recommendations for 2017-2018 and Vaccination Coverage Rates for 2015–2016 and 2016–2017 Influenza Seasons*. ECDC Stockholm, Sweden.

Covinsky, K. E., Pierluissi, E., & Johnston, C. B. (2011). Hospitalization-associated disability:"She was probably able to ambulate, but I'm not sure". *Jama*, *306*(16), 1782-1793.

Cruz-Jentoft, A. J., Bahat, G., Bauer, J., Boirie, Y., Bruyère, O., Cederholm, T., Cooper, C., Landi, F., Rolland, Y., Sayer, A. A., Schneider, S. M., Sieber, C. C., Topinkova, E., Vandewoude, M., Visser, M., & Zamboni, M. (2019). Sarcopenia: revised European consensus on definition and diagnosis. *Age and Ageing*, *48*(1), 16-31. https://doi.org/10.1093/ageing/afy169

Declaration, P. (2002). Madrid International Plan of Action on Ageing. *New York: United Nations*.

Del Giudice, G., Goronzy, J. J., Grubeck-Loebenstein, B., Lambert, P.-H., Mrkvan, T., Stoddard, J. J., & Doherty, T. M. (2017). Fighting against a protean enemy: immunosenescence, vaccines, and healthy aging. *npj Aging and Mechanisms of Disease*, *4*(1), 1-8.

Dent, E., Hoogendijk, E. O., & Wright, O. R. L. (2019). New insights into the anorexia of ageing: from prevention to treatment. *Current Opinion in Clinical Nutrition & Metabolic Care*, *22*(1), 44-51.

Dost, F. S., Ates Bulut, E., Dokuzlar, O., Kaya, D., Mutlay, F., Yesil Gurel, B. H., & Isik, A. T. (2022). Sarcopenia is as common in older patients with dementia with Lewy bodies as it is in those with Alzheimer's disease. *Geriatrics & Gerontology International*, *22*(5), 418-424.

Erken, N., Kaya, D., Dost, F. S., Ates Bulut, E., & Isik, A. T. (2022). Antidepressant-induced serotonin syndrome in older patients: a cross-sectional study. *Psychogeriatrics*.

Erondu, N. A., Martin, J., Marten, R., Ooms, G., Yates, R., & Heymann, D. L. (2018). Building the case for embedding global health security into universal health coverage: a proposal for a unified health system that includes public health. *The Lancet*, *392*(10156), 1482–1486.

European Centre for Disease Prevention and Control (ECDC) . Seasonal Influenza Vaccination and Antiviral Use in EU/EEA Member States – Overview of Vaccine Recommendations For 2017–2018 and Vaccination Coverage Rates For 2015–2016 and 2016–2017 Influenza S. (y.y.). Tarihinde 30 Temmuz 2020, adresinden erişildi https://www.ecdc.europa.eu/sites/default/files/documents/seasonal-influenza-antiviral-use-2018.pdf

Eysenbach, G. (y.y.). *What is e-health J Med Internet Res 2001; 3 (2): e20*.

Fried, L. P., Tangen, C. M., Walston, J., Newman, A. B., Hirsch, C., Gottdiener, J., Seeman, T., Tracy, R., Kop, W. J., Burke, G., & McBurnie, M. A. (2001). Frailty in older adults: evidence for a phenotype. *The Journals of Gerontology. Series A, Biological Sciences and Medical Sciences*, *56*(3), M146-56. https://doi.org/10.1093/gerona/56.3.m146

Fu, L., Sun, Z., He, L., Liu, F., & Jing, X. (2019). Global long-term care research: A scientometric review. *International journal of environmental research and public health*, *16*(12), 2077.

Gardiner, F. W., Richardson, A. M., Bishop, L., Harwood, A., Gardiner, E., Gale, L., Teoh, N., Lucas, R. M., & Laverty, M. (2019). Health care for older people in rural and remote Australia: challenges for service provision. *The Medical Journal of Australia*, *211*(8), 363-364.

Gill, T. M., Allore, H. G., Gahbauer, E. A., & Murphy, T. E. (2010). Change in disability after hospitalization or restricted activity in older persons. *Jama*, *304*(17), 1919-1928.

Gott, M., Ingleton, C., Bennett, M. I., & Gardiner, C. (2011). Transitions to palliative care in acute hospitals in England: qualitative study. *Bmj*, *342*.

Gurnani, V., Haldar, P., Aggarwal, M. K., Das, M. K., Chauhan, A., Murray, J., Arora, N. K., Jhalani, M., & Sudan, P. (2018). Improving vaccination coverage in India: lessons from Intensified Mission Indradhanush, a cross-sectoral systems strengthening strategy. *Bmj*, *363*.

Hjelm, N. M. (2005). Benefits and drawbacks of telemedicine. *Journal of telemedicine and telecare*, *11*(2), 60–70.

Immunization Coverage . World Health Organization. (y.y.). Tarihinde 30 Temmuz 2020, adresinden erişildi https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/immunization-coverage

Isik, A.T.; Turgay, C. (2021). *Geriatri Pratiğinde Rasyonel Farmakoterapi* (s. 166).

Isik, A. T. (2010). Late onset Alzheimer's disease in older people. *Clinical Interventions in Aging*, *5*, 307–311. https://doi.org/10.2147/CIA.S11718

Isik, A. T. (2020). Covid-19 Infection in older adults: a geriatrician's perspective. *Clinical Interventions in Aging*, *15*, 1067.

IŞIK, A. T., CANKURTARAN, M., DORUK, H., & MAS, M. R. (2006). Geriatrik olgularda düşmelerin değerlendirilmesi. *Türk Geriatri Dergisi*, *9*(1), 45-50.

Isik, A. T., Erken, N., Yavuz, I., Kaya, D., Ontan, M. S., Ates Bulut, E., & Dost, F. S. (2022). Orthostatic hypotension in patients with Alzheimer's disease: a meta-analysis of prospective studies. *Neurological Sciences*, *43*(2), 999–1006. https://doi.org/10.1007/s10072-021-05450-5

Kaiser, M. J., Bauer, J. M., Rämsch, C., Uter, W., Guigoz, Y., Cederholm, T., Thomas, D. R., Anthony, P. S., Charlton, K. E., & Maggio, M. (2010). Frequency of malnutrition in older adults: a multinational perspective using the mini nutritional assessment. *Journal of the American Geriatrics Society*, *58*(9), 1734-1738.

Kendall, M., Carduff, E., Lloyd, A., Kimbell, B., Cavers, D., Buckingham, S., Boyd, K., Grant, L., Worth, A., & Pinnock, H. (2015). Different experiences and goals in different advanced diseases: comparing serial interviews with patients with cancer, organ failure, or frailty and their family and professional carers. *Journal of pain and symptom management*, *50*(2), 216-224.

Knight, S. J. (2013). Bridging the gap at the center of patient centeredness: individual patient preferences in health care decision making: comment on "comparing 3 techniques for eliciting patient values for decision making about prostate-specific antigen screening". *JAMA internal medicine*, *173*(5), 369-370.

Kok, R. M., & Reynolds, C. F. (2017). Management of depression in older adults: a review. *Jama*, *317*(20), 2114-2122.

Kontos, E., Blake, K. D., Chou, W.-Y. S., & Prestin, A. (2014). Predictors of eHealth usage: insights on the digital divide from the Health Information National Trends Survey 2012. *Journal of medical Internet research*, *16*(7), e3117.

Lima, M. G., Barros, M. B. de A., César, C. L. G., Goldbaum, M., Carandina, L., & Ciconelli, R. M. (2009). Impact of chronic disease on quality of life among the elderly in the state of São Paulo, Brazil: a population-based study. *Revista Panamericana de Salud Pública*, *25*(4), 314-321.

Lindberg, T., Sandström, B., Andersson, E. K., Borg, C., Hjelm, M., Nilsson, L., Olsson, A., & Skär, L. (2021). Older persons' experience of eHealth services in home health care: A meta-ethnography eHealth services in home health care. *Health Informatics Journal*, *27*(4), 14604582211059370.

Lohr, K. N. (1997). Improving health care outcomes through geriatric rehabilitation: Conference summary. *Medical care*, *35*(6), JS121-JS130.

Marcus, B. H., Ciccolo, J. T., & Sciamanna, C. N. (2009). Using electronic/computer interventions to promote physical activity. *British journal of sports medicine*, *43*(2), 102-105.

Maresova, P., Javanmardi, E., Barakovic, S., Barakovic Husic, J., Tomsone, S., Krejcar, O., & Kuca, K. (2019). Consequences of chronic diseases and other limitations associated with old age–a scoping review. *BMC public health*, *19*(1), 1–17.

Masud, T., & Morris, R. O. (2001). Epidemiology of falls. *Age and ageing*, *30*(suppl_4), 3-7.

Medeiros, K. K. A. S., Pinto Júnior, E. P., Bousquat, A., & Medina, M. G. (2017). The challenge of integrality in elderly care in the scope of Primary Health Care. *Saúde em Debate*, *41*, 288-295.

Moreland, B., Kakara, R., & Henry, A. (2020). Trends in Nonfatal Falls and Fall-Related Injuries Among Adults Aged ≥65 Years - United States, 2012-2018. *MMWR: Morbidity and mortality weekly report*, *69*(27), 875-881. https://doi.org/10.15585/mmwr.mm6927a5

Nations, U. (2020). World Population Ageing 2019 (ST/ESA/SER. A/444). *Department of Economic and Social Affairs PD, editor. New York, USA2020*.

Nations, United. (2015). Department of Economic and Social Affairs. *Population Division*.

Nunes, B. P., Batista, S. R. R., Andrade, F. B. de, Souza Junior, P. R. B. de, Lima-Costa, M. F., & Facchini, L. A. (2018). Multimorbidity: The Brazilian Longitudinal Study of Aging (ELSI-Brazil). *Revista de Saude Publica*, *52Suppl 2*(Suppl 2), 10s. https://doi.org/10.11606/S1518-8787.2018052000637

Omenn, G. S. (1990). Prevention and the elderly: Appropriate policies. *Health Affairs*, *9*(2), 80-93.

Organization, W. H. (1986). The Ottawa charter for health promotion: first international conference on health promotion, Ottawa, 21 November 1986. *Geneva: WHO*.

Organization, W. H. (2011). *World report on disability 2011*. World Health Organization.

Organization, W. H. (2013). *Global vaccine action plan 2011-2020*.

Organization, W. H. (2015a). *WHO global strategy on people-centred and integrated health services: interim report*. World Health Organization.

Organization, W. H. (2015b). *World report on ageing and health*. World Health Organization.

Organization, W. H. (2016). Framework on integrated, people-centred health services. *Geneva: World Health Organization*, 2019.

Pache, B., Vollenweider, P., Waeber, G., & Marques-Vidal, P. (2015). Prevalence of measured and reported multimorbidity in a representative sample of the Swiss population. *BMC public health*, *15*(1), 1-8.

Passmore, R. (1979). The declaration of Alma-Ata and the future of primary care. *Lancet*, *2*, 1005-1008.

Sachs, J. D. (2012). Achieving universal health coverage in low-income settings. *The Lancet*, *380*(9845), 944-947.

Sattin, R. W. (1992). Falls among older persons: a public health perspective. *Annual review of public health*, *13*(1), 489-508.

Scheffer, A. C., Schuurmans, M. J., van Dijk, N., van der Hooft, T., & de Rooij, S. E. (2008). Fear of falling: measurement strategy, prevalence, risk factors and consequences among older persons. *Age and Ageing*, *37*(1), 19-24. https://doi.org/10.1093/ageing/afm169

Schippinger, W. (2022). Comprehensive geriatric assessment. *Wiener Medizinische Wochenschrift*, *172*(5), 122-125.

Sencan, C., Dost, F. S., Bulut, E. A., & Isik, A. T. (2022). DPP4 inhibitors as a potential therapeutic option for sarcopenia: A 6-month follow-up study in diabetic older patients. *Experimental Gerontology*, *164*, 111832.

Seydi, K. A., Bulut, E. A., Yavuz, I., Kavak, H., Kaya, D., & Isik, A. T. (2022). E-mail-based health care in patients with dementia during the pandemic. *Frontiers in Psychiatry*, *13*.

Shrivastava, S. R. B. L., Shrivastava, P. S., & Ramasamy, J. (2013). Health-care of elderly: Determinants, needs and services. *International journal of preventive medicine*, *1*(1), 1224-1225.

Simon, A. K., Hollander, G. A., & McMichael, A. (2015). Evolution of the immune system in humans from infancy to old age. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences*, *282*(1821), 20143085.

Soysal, P., & Işık, A. T. (2020). *Geriatri Pratiğinde Geriatrik Sendromlar*.

Stucki, G., Bickenbach, J., Gutenbrunner, C., & Melvin, J. L. (2018). *Rehabilitation: The health strategy of the 21st century.*

Thomas, D. R., Ashmen, W., Morley, J. E., & Evans, W. J. (2000). Nutritional management in long-term care: development of a clinical guideline. *The Journals of Gerontology Series A: Biological Sciences and Medical Sciences*, *55*(12), M725-M734.

Thorpe, K. E., Allen, L., & Joski, P. (2015). The role of chronic disease, obesity, and improved treatment and detection in accounting for the rise in healthcare spending between 1987 and 2011. *Applied health economics and health policy*, *13*(4), 381-387.

United, N. (2017). World Population Ageing Highlights. *New York: UN*, 1-40.

Unutmaz, G. D., Soysal, P., Tuven, B., & Isik, A. T. (2018). Costs of medication in older patients: Before and after comprehensive geriatric assessment. *Clinical Interventions in Aging*, *13*. https://doi.org/10.2147/CIA.S159966

Vellas, B., Guigoz, Y., Garry, P. J., Nourhashemi, F., Bennahum, D., Lauque, S., & Albarede, J.-L. (1999). The Mini Nutritional Assessment (MNA) and its use in grading the nutritional state of elderly patients. *Nutrition*, *15*(2), 116-122.

Visvanathan, R. (2003). Under-nutrition in older people: a serious and growing global problem! *Journal of postgraduate medicine*, *49*(4), 352.

Vora, A., Di Pasquale, A., Kolhapure, S., & Agrawal, A. (2021). Vaccination in Older Adults: An Underutilized Opportunity to Promote Healthy Aging in India. *Drugs & Aging*, *38*(6), 469-479.

Warrick, N., Prorok, J. C., & Seitz, D. (2018). Care of community-dwelling older adults with dementia and their caregivers. *Cmaj*, *190*(26), E794-E799.

18

Prevensiyon ve Sağlığın Geliştirilmesi

Fatma Banu Demirdaş

"Bir gram önlem bir kilo tedaviye bedeldir."
Benjamin Franklin

1. GİRİŞ

Yaşadığımız son yüzyıla kadar küresel nüfusun büyük bir kısmını ve insan varlığını tehdit eden üç büyük neden; kıtlık, veba ve savaşa atfedilirken son elli yılda meydana gelen dikkat çekici küresel değişimle birlikte ölüm nedenleri de değişmiştir. Hızlı kentleşme ve sanayileşme, doğal alanların ve kaynakların yağmalanmasına neden olarak çevresel koşulları olumsuz etkilemiştir. İş ve yaşam koşularında meydana gelen değişim, kronik hastalıkların artmasına neden olmuş ve kronik hastalıklar nedeniyle gerçekleşen ölümlerin sayısı bulaşıcı hastalıklarınkini geçmiştir. Dünya genelinde, intihar nedeniyle kendini öldürenlerin sayısı terör, savaş ve cinayetten ölenlerin sayısını aşmış, obezitenin neden olduğu engellilik ve erken ölümlerin toplamı ise kıtlık ve kuraklıkla ilişkili olan ölümlerin sayısını geçmiştir. Ayrıca bağımlılık, yalnızlık, aidiyet eksikliği ve psikiyatrik bozuklukların oranındaki artış da dikkat çekicidir (Okafor, 2020).

Bununla birlikte küresel değişime bazı olumlu değişiklikler de eşlik etmiştir. Yaklaşık 2,6 milyar insan, iyileştirilmiş içme suyuna erişim sağlamış ve bulaşıcı hastalıklara bağlı ölümler yarı yarıya azalmıştır. Tıp ve teknolojideki ilerlemeler ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi ile birlikte beklenen yaşam süresi uzayarak yaşlı nüfusun artmasına katkıda bulunmuştur. Fakat bu aynı zamanda bireylerin davranış ve yaşam tarzına ilişkin sağlığını tehdit eden risk faktörlerine, olumsuz çevresel faktörlere ve sosyal eşitsizliklere daha uzun süre maruz kalmaları anlamına gelmektedir. Konuya ilişkin kanıtlar, bireylerin sağlıklı yaşam süresinin, beklenen yaşam süresi artışına rağmen genel olarak sabit kaldığını ve yaşam süresine eklenen yılların bağımlılık ve engellilik ile sağlıksız geçirildiğini göstermektedir (Gilford ve Shapiro, 1988). Bu sonuçlar; yaşlanan nüfusun sağlık durumunun küresel düzeyde önemli ve öncelikli bir sorun olduğunu göstermekle birlikte tüm dünyada sağlıkla ilgili klasik, tedavi edici yaklaşımların yerine önleyici (preventif) ve sağlığı teşvik edici yaklaşımların benimsenmesini gerektirmektedir (Rudnicka vd., 2020).

Preventif ve sağlığı geliştiren bir sağlık yaklaşımı; sağlığı -olumlu veya olumsuz- etkilediği ya da katkıda bulunduğu bilinen tüm faktörlerin ve bunların etkileşimlerinin analiz

Sağlığın korunması ve sürdürülmesinde tıbbi hizmetlerin önemli bir yeri olmasına rağmen, çeşitli sosyal faktörlerin de sağlık sonuçlarını önemli ölçüde etkilediği bilinmektedir. Bunun için özellikle sağlığı etkileyen eşitsizlikleri azaltmayı ve kısmen telafi etmeyi sağlamak için gerçekleştirilen müdahaleler, bireylerin ihtiyaçlarına uygun olarak yeterli ve farklı ortamlarda sunulmalı ve bunların sağlık üzerindeki sonuçları sürekli olarak değerlendirilmelidir.

Sağlığı koruyucu ve geliştirici bir hizmet anlayışında; kentsel ve kırsal çevreler yaratılırken farklı yaş ve yeteneklere sahip tüm bireyler için sosyal ilişkileri geliştirmeyi teşvik eden ve fiziksel aktivitelerin gerçekleştirilebileceği güvenilir alanların oluşturulması önemli bir öncelik olmalıdır.

Sağlık hizmeti sunucularının preventif ve sağlığı geliştiren müdahalelerinin etkisini optimal düzeye yükseltmek için müdahalelerin sadece birinci basamak sağlık hizmetleri ile değil aynı zamanda hastane, evde bakım hizmetleri ve palyatif bakım hizmetleri ile entegrasyonunun sağlanarak her seviyede gerçekleştirilmesi gereklidir. Bu yaklaşım genel veya bir popülasyonun sağlıkla ilişkili tüm ihtiyaçlarının kapsamlı bir değerlendirmesi ve buna yönelik çeşitli müdahaleleri kapsamalıdır.

Yaşlı bireylerin sağlığının korunması ve geliştirilmesi için müdahaleler planlanırken öncelikli olarak bireyin mevcut sağlık riskleri ve ihtiyaçları değerlendirilmelidir. Bu müdahalelerin iki yönünü belirler. İlki; yaşlı bireyin şu anki ve gelecekteki sağlık durumunu etkileyen risk ve durumlara yönelik müdahaleleri belirlerken, diğeri bireyin şu anki sağlık sonuçlarını ortaya çıkaran faktörlerin yaşam boyu etkisinin anlaşılmasına dayalı daha genç popülasyona yönelik müdahalelerin kapsamını belirlemeyi sağlar. Bunun için ulusal düzeyde geniş bir veri sunan, çok sektörlü yaklaşımlara uygun, boylamsal araştırmalar teşvik edilmeli ve desteklenmelidir.

Yaşlı bireyin sağlık hizmetlerine erişimini kısıtlayan fiziksel veya çevresel faktörler nedeniyle sağlık sisteminin dijitalleştirilmesine (teletıp, online sağlık konsültasyonları vb.) ilişkin bireysel ve sistemsel altyapı müdahaleleri planlanmalı ve gerçekleştirilmelidir.

Yaşlı bireyin önleyici sağlık hizmeti uygulamalarına etkin katılımını sağlamak amacıyla bilgi sağlamak ve farkındalık yaratmak için gerçekleştirilecek danışmanlık ve eğitim müdahaleleri sadece yaşlı bireyleri değil onları destekleyen aile üyeleri ve bakım verenleri de kapsamalıdır. Eğitim müdahaleleri kapsamında sağlık okur yazarlığı ve dijital sağlık okur yazarlığı temel konular olmalıdır.

KAYNAKÇA

Abas, J., Capricho, Z. A., Golpeo, B., Idong, C. B., Macantan, J., Miranda, M. D., & Faller, E. (2022). Polpharmacy among geriatric patients in Asean countrıes: a comparative review. *Journal of Health Promotion and Service Management,* 1(2), 94-113. https://doi.org/10.52232/jhpsm.v1i2.66

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021). Ulusal rapor - Türkiye: Madrid Uluslararası Yaşlanma Eylem Planı ve Bölgesel Uygulama Stratejisinin (MIPAA/RIS) uygulanmasının dördüncü döngüsü (2018-2022). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Matbaası. https://www.aile.gov.tr/media/94685/ulusal_yaslanma_raporu_2018-2022.pdf.

Aydın, N. (2019). Sağlığın teşviki ve geliştirilmesi. *Black Sea Journal of Health Science*, 2(1), 21-29. https://dergipark.org.tr/tr/pub/bshealthscience/issue/42026/461344

Baernholdt, M., Yan, G., Hinton, I., Rose, K., & Mattos, M. (2012). Quality of life in rural and urban adults 65 years and older: findings from the national health and nutrition examination survey. *The Journal of Rural Health*, 28(4),

339-347. https://doi.org./10.1111/j.1748-0361.2011.00403.

Baltes, M. M., Maas, I., Wilms, H.-U., Borchelt, M. F., & Little, T., (1999). Everyday competence in old and very old age: Theoretical considerations and empirical findings. P. B. Baltes ve K. U. Mayer (Ed.), *The Berlin Aging Study* içinde (1.Baskı, s. 384–402). Cambridge University Press.

Berendsen, B. A., Hendriks, M. R., Verhagen, E. A., Schaper, N. C., Kremers, S. P., Savelberg, H. H. (2011). Effectiveness and cost-effectiveness of' BeweegKuur, a combined lifestyle intervention in the Netherlands: rationale, design and methods of a randomized controlled trial. *BMC Public Health,* 11, 1-9. https://doi.org/10.1186/1471-2458-11-815

Bloch, P., Toft, U., Reinbach, H. C., Clausen, L. T., Mikkelsen, B. E., Poulsen, K., & Jensen, B. B. (2014). Revitalizing the setting approach–supersettings for sustainable impact in community health promotion. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity,* 11(1), 1-15.

Chapman, L. S. (2004). The Art of health promotion. American Journal of Health Promotion, 19(1), 1-2. https://doi.org/10.4278/0890-1171-19.1.TAHP-1

Contento, I., Balch, G. I., Bronner, Y. L., Lytle, L. A., Maloney, S. K., Olson, C. M., & Swadener, S. S. (1995). The effectiveness of nutrition education and implications for nutrition education policy, programs, and research: a review of research. *Journal of Nutrition,* 27(6), 277-422.

Coviello, J. S. (2019). *Health promotion and disease prevention in clinical* practice (3. Baskı). Lippincott Williams & Wilkins.

Dattani, S., Ritchie H., & Roser, M. (2021). Mental Health. https://ourworldindata.org/mental-health adresinden 5 Mart 2023 tarihinde alınmıştır.

Dean, K., & Holstein, B. E. (1991). Health promotion among elderly. B.Badura, I.Kıckbusch (Ed). Health promotion research *Towards a New Social Epidemiology* içinde (1. Baskı, s.341-363). WHO Regional Publications.

Dişçigil, G. (2018). Yaşlılık Döneminde Koruyucu Sağlık Bakımı. M. Durak, İ. Tufan. (Ed), *Gerontoloji II* içinde (1. Baskı, s.511-524). Nobel Akademik Yayıncılık.

Eser, S. (2019). Toplum tabanlı kanser taramalarında Dünya ve Türkiye deneyimleri. Y. Ulutaş, F. Ünal. (Ed). *Birinci Basamakta Toplum Tabanlı Kanser Taramaları Sempozyumu* İçinde (1. Baskı, s. 11-24). Türk Tabipleri Birliği Yayınları.

Ferrini, R. L., Edelstein, S. L., & Barrett-Connor, E. (1994). Factors associated with health behavior change among residents 50 to 96 years of age in Rancho Bernardo, *California. American Journal of Preventive Medicine,* 10(1), 26-30. https://doi.org/10.1016/S0749-3797(18)30643-3

Fishman, P. (1996). Healthy People 2000: what progress toward better nutrition? *Geriatrics,* 51(4), 38-42.

Formosa, M. (2019). Third age learning for active ageing in Malta: Successes and limitations. In M. Formosa (ed.). T The University of the Third Age and Active Ageing, European and Asian-Pasific Perspectives, 23 içinde. (1.Baskı,.81-93). Springer Nature Switzerland. https://doi.org/10.1007/978-3-030-21515-6

Gilford, D. M. & Shapiro, S. (1988). *The Aging population in the twenty-first century*. (1. Baskı). National Academy Press.

Golinowska, S., Groot, W., Baji, P., & Pavlova, M. (2016). Health promotion targeting older people. *BMC Health Services Research,* 16, 367-369.

Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2018). Dünya Sağlık İçin Hareket Et Günü. https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/beslenmeharekethaberler/d%C3%BCnyasa%C4%9Fl%C4%B1k-i%C3%A7in-hareket-et-g%C3%BCn%C3%BC.html

Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2021). Türkiye Kanser İstatistikleri 2017. https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/kanser-istatistikleri/yillar/2017-turkiye-kanser-i-statistikleri.html adresinden 2 Mart 2023 tarihinde alınmıştır.

Hasnain-Wynia, R., & Wolf, M. S. (2010). Promoting health care equity: is health literacy a missing link? Health Services Research, 45(4), 897. https://doi.org./10.1111/j.14756773.2010.01134.x

Hosoi, T., Yamana, H., Tamiya, H., Matsui, H., Fushimi, K., Akishita, M., Yasunaga, H., Ogawa, S. (2022). Association between comprehensive geriatric assessment and polypharmacy at discharge in patients with ischaemic stroke: A nationwide, retrospective, cohort study. *Eclinicalmedicine*, 50, 101528. https://doi.org/10.1016/j.eclinm.2022.101528

International Diabet Federetion. (2021). IDF Diabetes Atlas. (10. Baskı) https://diabetesatlas.org/idfawp/resourcefiles/2021/07/IDF_Atlas_10th_Edition_2021.pdf

İrgil, E. (2019). Dünyada toplum tabanlı kanser taramaları uygulamalar. Y. Ulutaş, F. Ünal. (Ed.), *Birinci Basamakta Toplum Tabanlı Kanser Taramaları Sempozyumu* içinde (s.25-29). Türk Tabipleri Birliği Yayınları.

Jakab, M., Hawkins, L., Loring, B., Tello, J., Ergüder, T., Kontas, M. (2014). *Better noncommunicable disease outcomes: challenges and opportunities for health systems*, *Turkey Country Assessment*. WHO Regional Office for Europe.

Karbeyaz, K., Çelikel, A., Emiral, E., & Emiral, G. Ö. (2017). Eskişehir'de yaşlı intiharı. *Journal of Forensic and Legal Medicine*, 52, 12-15. https://doi.org/10.1016/j.jflm.2017.06.004

Kontsevaya, A., Farrington, J., Balcılar, M., & Ergüder, T. (2018). *Türkiye'de Bulaşıcı Olmayan (Kronik) Hastalıkların Önlenmesi ve Kontrolü İçin Yatırım Gerekçeleri Raporu*. Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Bölge Ofisi.

Kupper, N. M., Schreurs, H., Peter, M., Bode, C., & van Ameijden, E. J. (2011). Prevention for elderly people: Demand-oriented or problem-oriented? *Health Policy,* 102(1), 96-103. https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2011.04.002

Lee, I. M., Shiroma, E.J., Lobelo, F., Puska, P., Blair, S.N., & Katzmarzyk, P.T. (2012). Effect of physical inactivity on major non-communicable diseases worldwide: an analysis of burden of disease and life expectancy. *Lancet.* 380 (9838), 219-229. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(12)61031-9

Lee, H., Seol, K. H., & Kim, J. W. (2018). Age and sex-related differences in risk factors for elderly suicide: Differentiating between suicide ideation and attempts. *International Journal of Geriatric Psychiatry,* 33(2), e300-e306.

Magnavita, N., De Lorenzo, G., & Sacco, A. (2014). Health promotion in the workplace. *La Medicina del Lavoro,* 105(6), 473-475. https://hdl.handle.net/10807/61276

Marengoni, A., Angleman, S., Melis, R., Mangialasche, F., Karp, A., Garmen, A., Meinow, B., Fratiglioni, L. (2011). Aging with multimorbidity: a systematic review of the literature. *Ageing Research Reviews*, 10(4), 430-439. https://doi.org./10.1016/j.arr.2011.03.003

Marottoli, R. A., De Leon, C. F. M., Glass, T. A., Williams, C. S., Cooney Jr, L. M., Berkman, L. F., & Tinetti, M. E. (1997). Driving cessation and increased depressive symptoms: Prospective evidence from the New Haven EPESE. *Journal of the American Geriatrics Society*, 45(2), 202-206. https://doi.org/10.1111/j.1532-5415.1997.tb04508.x

McGinnis, J. M., Williams-Russo, P., & Knickman, J. R. (2002). The case for more active policy attention to health promotion. *Health Affairs*, 21(2), 78-93. https://doi.org/10.1377/hlthaff.21.2.78

McGwin Jr, G., Sims, R. V., Pulley, L., & Roseman, J. M. (2000). Relations among chronic medical conditions, medications, and automobile crashes in the elderly: a population-based case-control study. *American Journal of Epidemiology,* 152(5), 424-431. https://doi.org/10.1093/aje/152.5.424

Michel, J. P. ve Sadana, R. (2017). "Healthy aging" concepts and measures. *Journal of the American Medical Directors Association*, 18(6), 460-464. https://doi.org/10.1016/j.jamda.2017.03.008

Mushtaq, R., Shoib, S., Shah, T., & Mushtaq S. (2014). Relationship between loneliness, psychiatric disorders and physical health: a review on the psychological aspects of loneliness. *Journal of Clinical and Diagnostic Research*, 8(9), WE01-WE04. https://doi.org./10.7860/JCDR/2014/10077.4828

Okafor, M. (2019). Population Health. J. S. Coviello, (Ed.), Health promotion and disease prevention in clinical practice. (3. Baskı, s. 28-47) içinde. Lippincott Williams & Wilkins.

Onat, A., Can, G., Yüksel, H., Ademoğlu, E., Erginel-Ünaltuna, N., Kaya, A. & Altay, S. (2017). *TEKHARF 2017 Tıp dünyasının kronik hastalıklara yaklaşımına öncülük*. Logos Yayıncılık.

Özgüven, H. D., Soykan, Ç., Haran, S., & Gençöz, T. (2003). İntihar Girişiminde Depresyon ve Kaygı Belirtileri ile Problem Çözme Becerileri ve Algılanan Sosyal Desteğin Önemi. *Türk Psikoloji Dergisi,* 18(52), 1-11.

Pi-Sunyer, F. X. (1993). Medical hazards of obesity. *Annals of İnternal Medicine*, 119(7), 655-660. https://doi.org/10.7326/0003-4819-119-7_Part_2-199310011-00006

Potier, F., Degryse, J. M., Bihin, B., Debacq-Chainiaux, F., Charlet-Renard, C., Martens, H., de Saint-Hubert, M. (2018). Health and frailty among older spousal caregivers: an observational cohort study in Belgium. *BMC Geriatrics*, 18, 1-9. https://doi.org/10.1186/s12877-018-0980-3

Ritchie, H., Roser, M., Ortiz-Ospina. E. (2015). Suicide. https://ourworldindata.org/suicide adresinden 14 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.

Ritchie, H., Spooner, F., Roser, M. (2019). Causes of Death. Our World in Data https://ourworldindata.org/causes-of-death adresinden 14 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.

Rubenstein, L. Z., & Nahas, R. (1998). Primary and secondary prevention strategies in the older adult. *Geriatric Nursing,* 19(1), 11-18. https://doi.org./10.1016/s0197-4572(98)90022-2.

Rudnicka, E., Napierała, P., Podfigurna, A., Męczekalski, B., Smolarczyk, R., Grymowicz, M. (2020). The World Health Organization approach to healthy ageing. *Maturitas,* 139, 6-11. https://doi.org./10.1016/j.maturitas.2020.05.018

Sağlık Bakanlığı (2017) *Türkiye Hane Halkı Sağlık Araştırması: Bulaşıcı Olmayan Hastalıkların Risk Faktörleri, 2017, Nihai rapor*. Global Advisory and Training Services.

Sağlık İstatistikleri Yıllığı (2022a). Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2020. TC. Sağlık Bakanlığı Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü. https://www.saglik.gov.tr/TR,89801/saglik-istatistikleri-yilligi-2020 yayinlanmistir.html adresinden 24 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.

Sağlık İstatistikleri Yıllığı. (2022b). TÜİK, *İstatistiklerle Yaşlılar*, 2021. (Yayın no.4671). Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/istatistiklerle_yaslilar_2021.pdf

SALTurk Çalışması (2008). *Türk Toplumunda Tuz Tüketimi ve Kan Basıncı Çalışması*. Türk Hipertansiyon ve Böbrek Hastalıkları Derneği.

Smith, B.J., Tang, K.C., Nutbeam, D. (2006). WHO Health Promotion Glossary: new terms. *Health Promotion International*, 21, (4), 340-345. https://doi.org/10.1093/heapro/dal033

Sorensen, K., Pelikan, J. M., Röthlin, F., Ganahl, K., Slonska, Z., Doyle, G., Fullam., J., Kondilis, B., Agrafiotis, D., Uiters, E., Falcon, M., Mensing, M., Tchamov, K., van den Broucke, S., & Brand, H. (2015). Health literacy in Europe: comparative results of the European health literacy survey (HLS-EU). *European Journal of Public Health,* 25(6), 1053-1058 https://doi.org/10.1093/eurpub/ckv043

Strumpel, C., & Billings, J. R. (2008). Overview on health promotion for older people. European Report. HealthProelderly, The University of Kent's Academic Repository KAR. https://kar.kent.ac.uk/24794/

Şengül, S., Akpolat, T., Erdem, Y., Derici, U., Arici, M., Sindel, S., ... & Erturk, S. (2016). Changes in hypertension prevalence, awareness, treatment, and control rates in Turkey from 2003 to 2012. *Journal of Hypertension,* 34(6), 1208.

Şimşek, H. & Kılıç, B. (2012). Sağlıkta eşitsizliklerle ilgili temel kavramlar. *Turkish Journal of Public Health*, 10(2), 116-127. https://doi.org/10.20518/tjph.173070

Tamam, L., & Öner, S. (2001). Yaşlılık çağı depresyonları. *Demans Dergisi*, 1(2), 50-60.

Torresani, S., Toffol, E., Scocco, P., & Fanolla, A. (2014). Suicide in elderly S outh T yroleans in various residential settings at the time of death: a psychological autopsy study. *Psychogeriatrics,* 14(2), 101-109. https://doi.org/10.1111/psyg.12046

Tufan, İ. (2016). *Antik Çağ'dan günümüze yaşlılık ve yaşlanma.* (1. Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.

Türkiye İstatistik Kurumu (2015). İntihar İstatistikleri, 2014. (Sayı no. 18626). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Intihar-Istatistikleri-2014-18626 adresinden 14 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu (2020a, Eylül 17). Hayat tabloları 2017-2019. (Yayın no.33711). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hayat-Tablolari-2017-2019-33711 adresinden 14 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu (2020b, Haziran 4). Türkiye Sağlık Araştırması, 2019. (Yayın no. 33661). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Saglik-Arastirmasi-2019-33661 adresinden 18 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu (2021). İstatistiklerle Yaşlılar, 2020. (Yayın no.37227). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2020-37227 adresinden 5 Mart 2023 tarihinde alınmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu (2023a Şubat 23). Ölüm ve Ölüm nedeni istatistikleri, 2021. (Yayın no. 45715). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Olum-ve-Olum-Nedeni-Istatistikleri-2021-45715 adresinden 17 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu (2023b Şubat 6). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2022. (Yayın no.49685) https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2022-49685 adresinden 19 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2022a, Mayıs 6). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2021.(Yayın no.45581). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2021-45581 adresinden 14 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.

Ulusal, F., Tiryaki, S., Demirdaş, F.B., Kaleli, I. & Tufan, İ. (2020). Yaşlılık sorunları ve çözüm önerileri. D. Say Şahin (Ed.), *Etik yönleriyle yaşlılık ve yaşlanma* içinde. (1. Baskı, s.69-91). Ekin Basın Yayın Dağıtım.

Üner, S. & Balcılar, M. (2018) *Türkiye Hane halkı Sağlık Araştırması: Bulaşıcı Olmayan Hastalıkların Risk Faktörleri Prevalansı 2017 (STEPS).* Dünya Sağlık Örgütü Türkiye Ofisi.

Van Baak, M. A., & Visscher, T. L. (2006). Public health success in recent decades may be in danger if lifestyles of the elderly are neglected. The American *Journal of Clinical Nutrition,* 84(6), 1257-1258. https://doi.org/10.1093/ajcn/84.6.1257

Villar, F. (2019). The University of the Third Age in Spain. M. Formosa (ed.), *The University of the Third Age and Active Ageing, European and Asian-Pasific Perspectives*, 23 içinde (1.Baskı, s.119-130). Springer Nature Switzerland. https://doi.org/10.1007/978-3-030-21515-6_10

Visseren, F. L., Mach, F., Smulders, Y. M., Carballo, D., Koskinas, K. C., Bäck, M., & Williams, B. (2021). 2021 ESC Guidelines on cardiovascular disease prevention in clinical practice: Developed by the Task Force for cardiovascular disease prevention in clinical practice with representatives of the European Society of Cardiology and 12 medical societies With the special contribution of the European Association of Preventive Cardiology (EAPC). *European Heart Journal,* 42(34), 3227-3337. https://doi.org/10.1093/eurheartj/ehac458

Waern, M., Rubenowitz, E., & Wilhelmson, K. (2003). Predictors of suicide in the old elderly. *Gerontology,* 49(5), 328-334. https://doi.org/10.1159/000071715.

Windsor, R. A. (2015). Evaluation of health promotion and disease prevention programs: Improving population health through evidence-based practice. (5. Baskı). Oxford University Press.

World Health Organization. (2023b). Creating healthy cities. https://www.who.int/activities/creating-healthy-cities adresinden 14 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.

World Health Organization. (2023c). Promoting health through good governance. https://www.who.int/activities/promoting-health-through-good-governance adresinden 16 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.

World Health Organization. (2003a). *Diet, nutrition and the prevention of chronic diseases : report of a joint WHO/FAO expert consultation* World Health Organization. https://apps.who.int/iris/handle/10665/42665

World Health Organization. (2011). Global atlas on cardiovascular disease prevention and control. World Health Organization http://www.who.int/cardiovascular_diseases/publications/atlas_cvd/en/ adresinden 5 Mart 2023 tarihinde alınmıştır.

World Health Organization. (2017). *Türkiye Bulaşıcı Olmayan Hastalıklar Çok Paydaşlı Eylem Planı 2017-2025.* WHO Avrupa Bölge Ofisi.

World Health Organization. (2021a, Temmuz 13). Webinar series on Rural Health Equity. https://www.who.int/news/item/13-07-2021-webinar-series-on-rural-health-equity adresinden 3 Mart 2023 tarihinde alınmıştır.

World Health Organization. (2021b, Temmuz 29). New advocacy brief highlights serious consequences of social isolation and loneliness on the health of older people, calls for greater political priority to the issue. https://www.who.int/news/item/29-07-2021-new-advocacy-brief-highlights-serious-consequences-of-social-isolation-and-loneliness-on-the-health-of-older-people-calls-for-greater-political-priority-to-the-issue adresinden 5 Mart 2023 tarihinde alınmıştır.

World Health Organization. (2021c, Kasım 5). Commercial determinants of health.https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/commercial-determinants-of-health adresinden 3 Mart 2023 tarihinde alınmıştır.

World Health Organization. (2021d, Eylül 13). Depression. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/depression adresinden 3 Mart 2023 tarihinde alınmıştır.

World Health Organization. (2022a, Ekim 1). Aging and Health. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health adresinden 5 Mart 2023 tarihinde alınmıştır.

World Health Organization. (2022a, Mayıs 24). Tobacco. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/tobacco adresinden 5 Mart 2023 tarihinde alınmıştır.

Yeates, C., Thompson, C. (2008). Suicidal behavior in elders. *The Psychiatric Clinics of North America,* 31(2), 333. https://doi.org/10.1016/j.psc.2008.01.004.

19

Ayakta Tedavi

Fatma Özge Kayhan Koçak - Aslı Kılavuz

1. GİRİŞ

Tüm dünyada nüfus hızla yaşlanmakta olup, sağlık sisteminin bu demografik değişikliğe ayak uyduramayacağı ve yetersiz kalacağı düşünülmektedir. Ayrıca yaşlı yetişkinler, kronik hastalıkların ve geriatrik sendromların yönetimine ve koruyucu sağlık hizmetlerinin uygulanması için yüksek kalitede tedavi bakımına ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle dünyanın birçok yerinde 65 yaş ve üzeri kişilere bütüncül bir yaklaşım uygulayan Geriatri klinikleri oluşturulmuştur. Ülkemizde de Geriatri Bilim Dalı, ilk kez 1967 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Geriatri seksiyonu adı altında kurulmuş olup günümüzde Türkiye'nin birçok şehrinde geriatri kliniği/polikliniği olarak hizmet vermektedir.

2. GERİATRİK BAKIM MODELLERİ

1996 yılında Tıp Enstitüsü tarafından temel bakım, "kişisel sağlık bakımı ihtiyaçlarının büyük bir çoğunluğunu ele almaktan, hastalarla sürdürülebilir bir ortaklık geliştirmekten, aile ve toplum bağlamında uygulama yapmaktan sorumlu olan klinisyenler tarafından entegre, erişilebilir sağlık hizmetlerinin sağlanması" olarak tanımlanmıştır. Son yıllarda, yaşlı yetişkinlerin benzersiz ihtiyaçlarını karşılamak için geriatrik bakım modelleri oluşturulmuştur. Bu modeller, nüfusumuzun bu büyüyen kesimine randomize klinik çalışmalarından ve kalite iyileştirme projelerinden oluşturulmuş kanıta dayalı uygulamalar sunmakta, sağlık hizmeti alırken kırılgan yaşlı yetişkinlerin ihtiyaçlarını belirlemekte ve bakımı iyileştiren programlarla geriatristlerin bu ihtiyaçlara yanıt vermesine fırsat sağlamaktadır. Geriatri bakım modellerinin temel bileşenleri kurumda ve ayakta tedavi ortamlarında benzerdir (**Tablo 1**). Bu bileşenleri kavramak, çeşitli bakım modellerinin tasarımının temel yönlerini anlamak için rehberlik etmektedir (Fulmer vd., 2022). Geriatri bakım modellerinin ortak hedefleri, hastaları ve aileleri bakım planlarına dâhil etmeyi, hastaların en az kısıtlayıcı olan bakım alanında güvenli bir şekilde kalmasını sağlamayı ve hastaların fonksiyonel durumunu ve yaşam kalitesini optimize eden önleme stratejilerine odaklanmayı içerir (Fulmer vd., 2022).

ve güçlendirme egzersizleri yaşlı erişkinlerde düşme riskini en aza indirmeye yardımcı olabilir.

4.4.11. İleri Direktif Planlanma

Tıbbi tanı ve tedavilerin temel amacı prognozu iyileştirmek, sağkalımı ve hastalıksız geçirilen süreyi uzatmaktır. Bu durum ileri yaşta yaşam beklentisiyle birlikte şekil değiştirmektedir. Sağkalım kadar hayat kalitesi önem kazanmaktadır. İleri direktif planlaması, hastaların ve doktorlarının, yaşamın sonunda bakımın gelecekteki hedeflerini ve bakım tercihlerini tartıştıkları bir süreçtir. Alınan kararların bireyin arzu ettiği bakım türünü yansıtmasını sağlamak için bu konuları rahat ve rasyonel bir ortamda tartışmak önemlidir. Maalesef ülkemizde hâlâ ileri direktif planlanması kanuni geçerlilik kazanmamıştır. Yaşlı bireylerde, yaşam sonu bakım tercihlerinin heterojen olabileceği ve bazılarının konfor odaklı hedeflere ulaşmak isterken, diğerleri tüm tedavilerin koşuldan bağımsız olarak yaşamı uzatmasını isteyebilir.

Hastanın tercih edilen bakım hedeflerini anlamak, ortak bir karar verme süreci aracılığıyla tedavi kararlarını çerçevelemede yardımcı olabilir. Tüm ileri direktifler, hastalığın değişen doğası ve fonksiyonel bozulma ilerlemesi nedeniyle periyodik olarak gözden geçirilmelidir.

5. SONUÇ

Geriatri ilkelerinin ve yaşlı yetişkinler için başarılı bakım modellerinin uygulanması, ayaktan bakım tedavi hizmeti için önemli bir yer tutmaktadır. Yaşlı yetişkinler için sonuçları optimize edebilecek bakım süreçlerini geliştirmek için ayaktan tedavi modelleri ile birçok fırsat yaratılabilir, özellikle de çoklu hastalık, fonksiyonel bozukluk ve düşme ve demans gibi geriatrik sendromlarla yüklü olanlar bu hizmetlerden en yüksek faydayı görebilir. Ekip tabanlı bakım modellerindeki ve tıbbi bilişimdeki gelişmeler, ayaktan bakım ortamında yaşlı yetişkinlerin bakımında daha fazla ilerleme sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Abellan Van Kan, G., Rolland, Y., Andrieu, S., Bauer, J., Beauchet, O., Bonnefoy, M., Cesari, M., Donini, L. M., Gillette-Guyonnet, S., Inzitari, M., Nourhashemi, F., Onder, G., Ritz, P., Salva, A., Visser, M., & Vellas, B. (2009). Gait speed at usual pace as a predictor of adverse outcomes in community-dwelling older people an International Academy on Nutrition and Aging (IANA) Task Force. *The Journal of Nutrition, Health & Aging*, *13*(10), 881–889. https://doi.org/10.1007/s12603-009-0246-z

Ailabouni, N. J., Marcum, Z. A., Schmader, K. E., & Gray, S. L. (2021). Medication Use Quality and Safety in Older Adults: 2019 Update. *Journal of the American Geriatrics Society*, *69*(2), 336–341. https://doi.org/10.1111/jgs.17018

Barry, E., Galvin, R., Keogh, C., Horgan, F., & Fahey, T. (2014). Is the Timed Up and Go test a useful predictor of risk of falls in community dwelling older adults: a systematic review and meta- analysis. *BMC Geriatrics*, *14*(1), 14. https://doi.org/10.1186/1471-2318-14-14

Bourne, R., Steinmetz, J. D., Flaxman, S., Briant, P. S., Taylor, H. R., Resnikoff, S., Casson, R. J., Abdoli, A., Abu-Gharbieh, E., Afshin, A., Ahmadieh, H., Akalu, Y., Alamneh, A. A., Alemayehu, W., Alfaar, A. S., Alipour, V., Anbesu, E. W., Androudi, S., Arabloo, J., … Vos, T. (2021). Trends in prevalence of blindness and distance and near vision impairment over 30 years: an analysis for the Global Burden of Disease Study. *The Lancet Global Health*, *9*(2), e130–e143. https://doi.org/10.1016/S2214-109X(20)30425-3

Bremer, D., Inhestern, L., & von dem Knesebeck, O. (2017). Social relationships and physician utilization among older adults—A systematic review. *PLOS ONE*, *12*(9), e0185672. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0185672

CDC's STEADI. (n.d.). *ASSESSMENT 30-Second Chair Stand*. Https://Www.Cdc.Gov/Steadi/Pdf/STEADI-Assessment-30Sec-508.Pdf.

Ellis, G., Gardner, M., Tsiachristas, A., Langhorne, P., Burke, O., Harwood, R. H., Conroy, S. P., Kircher, T., Somme, D., Saltvedt, I., Wald, H., O'Neill, D., Robinson, D., & Shepperd, S. (2017). Comprehensive geriatric assessment for older adults admitted to hospital. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, *2017*(9). https://doi.org/10.1002/14651858.CD006211.pub3

Fulmer T., Diaw, M., Zhang, C., Zhang, J., Huang, W., Berman, A., Asokan, T., Mate, K. S., & Pelton, L. (2022). Age-Friendly Care Across Settings. In Halter Jeffrey B, Ouslander Joseph G, Studenski Stephanie, High Kevin P, Asthana Sanjay, Supiano Mark A, Ritchie Christine S, & Schader Kenneth (Eds.), *Hazzard's Geriatric Medicine and Gerontology* (8th ed., pp. 879–918). McGraw Hill LLC.

Golden, R. L., Emery-Tiburcio, E. E., Post, S., Ewald, B., & Newman, M. (2019). Connecting Social, Clinical, and Home Care Services for Persons with Serious Illness in the Community. *Journal of the American Geriatrics Society*, *67*(S2), S412–S418. https://doi.org/10.1111/jgs.15900

Hatfield, L. A., Favreault, M. M., McGuire, T. G., & Chernew, M. E. (2018). Modeling Health Care Spending Growth of Older Adults. *Health Services Research*, *53*(1), 138–155. https://doi.org/10.1111/1475-6773.12640

Herrler, A., Kukla, H., Vennedey, V., & Stock, S. (2022). Which features of ambulatory healthcare are preferred by people aged 80 and over? Findings from a systematic review of qualitative studies and appraisal of confidence using GRADE-CERQual. *BMC Geriatrics*, *22*(1), 428. https://doi.org/10.1186/s12877-022-03006-6

Kass, M. A. (2002). The Ocular Hypertension Treatment Study. *Archives of Ophthalmology*, *120*(6), 701. https://doi.org/10.1001/archopht.120.6.701

Kaur, P., Rowland, J., & Whiting, E. (2021). The ABCD of the comprehensive geriatric assessment. *Medical Journal of Australia*, *215*(5), 206. https://doi.org/10.5694/mja2.51203

Lau, S., Lun, P., Ang, W., Tan, K. T., & Ding, Y. Y. (2020). Barriers to effective prescribing in older adults: applying the theoretical domains framework in the ambulatory setting – a scoping review. *BMC Geriatrics*, *20*(1), 459. https://doi.org/10.1186/s12877-020-01766-7

Lee, J. Q., Ying, K., Lun, P., Tan, K. T., Ang, W., Munro, Y., & Ding, Y. Y. (2020). Intervention elements to reduce inappropriate prescribing for older adults with multimorbidity receiving outpatient care: a scoping review. *BMJ Open*, *10*(8), e039543. https://doi.org/10.1136/bmjopen-2020-039543

Mirrer, M. & Rivera, V. (2021). Ambulatory Care and Care Coordination. In Walter Louise C & Chang Anna (Eds.), *Current Diagnosis and Treatment Geriatrics* (3rd ed.). Mc Graw Hill.

Murphy, R. P., Dennehy, K. A., Costello, M. M., Murphy, E. P., Judge, C. S., O'Donnell, M. J., & Canavan, M. D. (2020). Virtual geriatric clinics and the COVID-19 catalyst: a rapid review. *Age and Ageing*, *49*(6), 907–914. https://doi.org/10.1093/ageing/afaa191

Pearlman, A., & Kreder, K. (2020). Evaluation and treatment of urinary incontinence in the aging male. *Postgraduate Medicine*, *132*(sup4), 9–17. https://doi.org/10.1080/00325481.2020.1831790

Pelletier, A. L., Rojas-Roldan, L., & Coffin, J. (2016). Vision Loss in Older Adults. *American Family Physician*, *94*(3), 219–226.

Plöthner, M., Schmidt, K., de Jong, L., Zeidler, J., & Damm, K. (2019). Needs and preferences of informal caregivers regarding outpatient care for the elderly: a systematic literature review. *BMC Geriatrics*, *19*(1), 82. https://doi.org/10.1186/s12877-019-1068-4

Reuben, D. B., Uyan, R. J., & Wong, V. S. (2022). Principles of Geriatric Assessment. In Jeffrey B. Halter, Joseph G. Ouslander, Stephanie Studenski, Kevin P. High, Sanjay Asthana, Mark A. Supiano, Christine Ritchie, & Kenneth Schmader (Eds.), *Hazzard's Geriatric Medicine and Gerontology* (8th ed., pp. 627–630). Mc Graw Hill.

Rowe, J. M., Rizzo, V. M., Shier Kricke, G., Krajci, K., Rodriguez-Morales, G., Newman, M., & Golden, R. (2016). The Ambulatory Integration of the Medical and Social (AIMS) model: A retrospective evaluation. *Social Work in Health Care*, *55*(5), 347–361. https://doi.org/10.1080/00981389.2016.1164269

Schippinger, W. (2022). Comprehensive geriatric assessment. *Wiener Medizinische Wochenschrift*, *172*(5–6), 122–125. https://doi.org/10.1007/s10354-021-00905-y

Shukla, A., Harper, M., Pedersen, E., Goman, A., Suen, J. J., Price, C., Applebaum, J., Hoyer, M., Lin, F. R., & Reed, N. S. (2020). Hearing Loss, Loneliness, and Social Isolation: A Systematic Review. *Otolaryngology–Head and Neck Surgery*, *162*(5), 622–633. https://doi.org/10.1177/0194599820910377

Taylor, J., Walsh, S., Kwok, W., Pinheiro, M. B., de Oliveira, J. S., Hassett, L., Bauman, A., Bull, F., Tiedemann, A., & Sherrington, C. (2021). A scoping review of physical activity interventions for older adults. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, *18*(1), 82. https://doi.org/10.1186/s12966-021-01140-9

Tran, H.-P. T., & Leonard, S. D. (2017). Geriatric Assessment for Primary Care Providers. *Primary Care: Clinics in Office Practice*, *44*(3), 399–411. https://doi.org/10.1016/j.pop.2017.05.001

Wei, Y.-J., Hsieh, C.-F., Huang, Y.-T., Huang, M.-S., & Fang, T.-J. (2020). The influence of integrated geriatric outpatient clinics on the health care utilization of older people. *BMC Geriatrics*, *20*(1), 379. https://doi.org/10.1186/s12877-020-01782-7

20

Kurumda Tedavi

Ahmet Akgül - Sera Çetingök - Nur Elçin Boyacıoğlu

1. GİRİŞ

Bu bölümde; kurumda tedavi gören yaşlı popülasyona yönelik sağlık hizmetlerinin planlanması ve çoğunluğu bakım veren sağlık profesyonellerine yönelik olmak üzere, hastalıklara özgü önerilerden bahsedilmektedir. Özgül bir başlık olarak yatarak tedavi gören geriatrik psikiyatri hastalarında konsültasyon liyezon psikiyatrisinin çevrim içi uygulamalarla yürütülebilirliği tartışılmıştır.

2. SAĞLIK HİZMETLERİNİN TANIMLANMASI VE ÖZELLİKLERİ

Sağlık hizmetleri bireylerin mutluluğunu ve toplumun refah düzeyini artırmak için amaç olan hizmetlerin başında gelmektedir. Sağlık hizmetlerinin karmaşık ve çok boyutlu yapısı hem araç hem de amaç olma özelliğinden kaynaklanmaktadır. Sağlık hizmetleri; iyi beslenme, temiz içme suyuna ulaşma, erken tanıdan başlayarak ileri tıp teknolojisini gerektiren tedavi hizmetlerine ve endüstri hijyenine kadar uzanan oldukça geniş bir yelpazedir (Turgay, 2006, s. 16).

Sağlık hizmetleri koruyucu sağlık hizmetleri, tedavi edici sağlık hizmetleri, rehabilitasyon hizmetleri ve sağlığın geliştirilmesi hizmetleri olmak üzere dört farklı şekilde sunulmaktadır:

2.1. Koruyucu Sağlık Hizmetleri

Toplumu hastalık etmenlerinden uzak tutmaya, hastalık etkenlerinin oluşmamasına veya hastalık etkenlerinin yok edilmesine yönelik olarak verilen hizmetler koruyucu sağlık hizmetleridir. Koruyucu sağlık hizmetleri, kişiye ve çevreye yönelik olmak üzere iki şekilde sunulmaktadır. Kişiye yönelik olarak yapılan bağışıklama, erken tanı, ilaçla ve serumla koruma, beslenme durumlarının iyileştirilmesini sağlamak için gıda güvenliği ve sağlıklı beslenme alışkanlıklarının kazandırılması, aile planlaması, sağlık eğitimi gibi faaliyetler ile birlikte biyolojik, fiziki ve sosyal çevredeki olumsuz koşullardan kaynaklı sağlık sorunlarını önleme amacıyla çevreye yapılan müdahaleler koruyucu sağlık hizmetleridir. Çevreye yönelik yapılan koruyucu önlemlerde sorumluluk yalnızca sağlık kurumlarında değildir. İlgili olan diğer kişiler, kurumlar ve meslekler ile birlikte koordineli bir çalışma sağlanmalıdır (Kavuncubaşı ve Yıldırım, 2015, s.41).

araştırmıştır. Kusurlu tarama, premorbid demansı veya hafif bilişsel bozukluğu olan 53 kişinin kaydolmasına yol açmıştır. Bu bireylerin hariç tutulduğu çalışma popülasyonunun analizi, iki yıllık takipten sonra, AD riskinin her iki aktif tedavi grubunda da arttığını göstermiştir (HR = 4.1, 3.6). Diğer biliş ölçütleri iyileşmemiştir ve tedavi edilen gruplarda muhtemelen daha kötüdür. Naproksen ile tedavi edilen hastalarda artan miyokard enfarktüsü riskinden dolayı deneme erken durdurulmuştur. Belirli COX-2 inhibitör inhibitörlerinin uzun süreli kullanımı, kardiyovasküler olay riskinin artmasıyla da ilişkilendirilmiştir (ADAPT Research Group, 2008).

6.377 katılımcının yer aldığı bir başka büyük, randomize çalışma, rastgele düşük doz aspirin verilen yaşlı kadınların, 5 yıldan fazla takipten sonra plasebo ile tedavi edilen gruba kıyasla benzer bilişsel gerileme oranlarına sahip olduğunu bulmuştur. Benzer şekilde, 50 yılı aşkın 3.350 kişide yapılan 5 yıllık düşük doz aspirin çalışması, tedavinin bilişsel test puanları üzerinde etkili olmadığını bulmuştur (Kang vd., 2007).

6. KLİNİK DENEMELER

AD ve diğer demanslar için risk altındaki bireyler için birkaç büyük klinik çalışma devam etmekte veya geliştirilmektedir. Önleyici farmakolojik stratejiler, anti-amiloid antikorlardan immünoterapiye kadar uzanır. Örnek olarak, A4 Çalışması, bir anti-amiloid antikoru olan solanezumabın, pozitron emisyon tomografisi (PET) ile beyin amiloidi kanıtı olan ancak henüz AD kognitif bozukluk belirtileri göstermeyen yaşlı erişkinlerde bilişsel gerileme süresini geciktirip geciktirmediğini test etmeyi amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

ADAPT Research Group. (2008). Cognitive function over time in the Alzheimer's Disease Anti-inflammatory Prevention Trial (ADAPT): results of a randomized, controlled trial of naproxen and celecoxib. *Archives of neurology,* 65(7), 896.

Akoudad, S., Wolters, F. J., Viswanathan, A., de Bruijn, R. F., van der Lugt, A., Hofman, A., ... & Vernooij, M. W. (2016). Association of cerebral microbleeds with cognitive decline and dementia. *JAMA neurology*, 73(8), 934-943.

Andrieu, S., Guyonnet, S., Coley, N., Cantet, C., Bonnefoy, M., Bordes, S., ... & Olivier-Abbal, P. (2017). Effect of long-term omega 3 polyunsaturated fatty acid supplementation with or without multidomain intervention on cognitive function in elderly adults with memory complaints (MAPT): a randomised, placebo-controlled trial. *The Lancet Neurology*, 16(5), 377-389.

Annweiler, C., Schott, A. M., Allali, G., Bridenbaugh, S. A., Kressig, R. W., Allain, P., ... & Beauchet, O. (2010). Association of vitamin D deficiency with cognitive impairment in older women: cross-sectional study. *Neurology,* 74(1), 27-32.

Balion, C., Griffith, L. E., Strifler, L., Henderson, M., Patterson, C., Heckman, G., ... & Raina, P. (2012). Vitamin D, cognition, and dementia: a systematic review and meta-analysis. *Neurology,* 79(13), 1397-1405.

Barnes, D. E., Haight, T. J., Mehta, K. M., Carlson, M. C., Kuller, L. H., & Tager, I. B. (2010). Secondhand smoke, vascular disease, and dementia incidence: findings from the cardiovascular health cognition study. *American journal of epidemiology*, 171(3), 292-302.

Barnes, D. E., & Yaffe, K. (2011). The projected effect of risk factor reduction on Alzheimer's disease prevalence. *Lancet Neurol*, 10(9), 819-828. doi:10.1016/S1474-4422(11)70072-2.

Bernick, C., Katz, R., Smith, N. L., Rapp, S., Bhadelia, R., Carlson, M., & Kuller, L. (2005). Statins and cognitive function in the elderly: the Cardiovascular Health Study. *Neurology,* 65(9), 1388-1394.

Butler, M., McCreedy, E., Nelson, V. A., Desai, P., Ratner, E., Fink, H. A., ... & Kane, R. L. (2018). Does cognitive training prevent cognitive decline? *A systematic review. Annals of internal medicine,* 168(1), 63-68.

Chan, K. Y., Wang, W., Wu, J. J., Liu, L., Theodoratou, E., Car, J., ... & Rudan, I. (2013). Epidemiology of Alzheimer's disease and other forms of dementia in China, 1990–2010: a systematic review and analysis. *The Lancet*, 381(9882), 2016-2023.

Cherbuin, N., Sachdev, P., & Anstey, K. J. (2012). Higher normal fasting plasma glucose is associated with hippocampal atrophy: The PATH Study. *Neurology,* 79(10), 1019-1026.

Daviglus, M. L., Bell, C. C., Berrettini, W., Bowen, P. E., Connolly Jr, E. S., Cox, N. J., ... & Trevisan, M. (2010). National Institutes of Health State-of-the-Science Conference statement: preventing alzheimer disease and cognitive decline. *Annals of internal medicine*, 153(3), 176-181.

Daviglus, M. L., Plassman, B. L., Pirzada, A., Bell, C. C., Bowen, P. E., Burke, J. R., ... & Williams, J. W. (2011). Risk factors and preventive interventions for Alzheimer disease: state of the science. *Archives of neurology*, 68(9), 1185-1190.

De Gage, S. B., Moride, Y., Ducruet, T., Kurth, T., Verdoux, H., Tournier, M., ... & Bégaud, B. (2014). Benzodiazepine use and risk of Alzheimer's disease: case-control study. *Bmj,* 349, g5205.

Deckers, K., Camerino, I., van Boxtel, M. P., Verhey, F. R., Irving, K., Brayne, C., ... & Köhler, S. (2017). Dementia risk in renal dysfunction: a systematic review and meta-analysis of prospective studies. *Neurology,* 88(2), 198-208.

Deshpande, S. K., Hasegawa, R. B., Rabinowitz, A. R., Whyte, J., Roan, C. L., Tabatabaei, A., ... & Small, D. S. (2017). Association of playing high school football with cognition and mental health later in life. *JAMA neurology*, 74(8), 909-918.

Devore, E. E., Grodstein, F., van Rooij, F. J., Hofman, A., Stampfer, M. J., Witteman, J. C., & Breteler, M. M. (2010). Dietary antioxidants and long-term risk of dementia. *Archives of neurology,* 67(7), 819-825.

Diniz, B. S., Butters, M. A., Albert, S. M., Dew, M. A., & Reynolds, C. F. (2013). Late-life depression and risk of vascular dementia and Alzheimer's disease: systematic review and meta-analysis of community-based cohort studies. *The British Journal of Psychiatry*, 202(5), 329-335.

Dysken, M. W., Sano, M., Asthana, S., Vertrees, J. E., Pallaki, M., Llorente, M., ... & Guarino, P. D. (2014). Effect of vitamin E and memantine on functional decline in Alzheimer disease: the TEAM-AD VA cooperative randomized trial. *JAMA*, 311(1), 33-44.

Espeland, M. A., Luchsinger, J. A., Baker, L. D., Neiberg, R., Kahn, S. E., Arnold, S. E., ... & Look AHEAD Study Group. (2017). Effect of a long-term intensive lifestyle intervention on prevalence of cognitive impairment. *Neurology,* 88(21), 2026-2035.

Evans, D. A., Hebert, L. E., Beckett, L. A., Scherr, P. A., Albert, M. S., Chown, M. J., ... & Taylor, J. O. (1997). Education and other measures of socioeconomic status and risk of incident Alzheimer disease in a defined population of older persons. *Archives of neurology*, 54(11), 1399-1405.

Gorelick, P. B., Scuteri, A., Black, S. E., Decarli, C., Greenberg, S. M., Iadecola, C., ... & & Seshadri, S. (2011). Vascular contributions to cognitive impairment and dementia: a statement for healthcare professionals from the american heart association/american stroke association. *Stroke,* 42(9), 2672-2713. doi:10.1161/STR.0b013e3182299496.

Grima, N. A., Pase, M. P., Macpherson, H., & Pipingas, A. (2012). The effects of multivitamins on cognitive performance: a systematic review and meta-analysis. *Journal of Alzheimer's Disease*, 29(3), 561-569.

Grimley Evans, J., Malouf, R., Huppert, F. A., Van Niekerk, J. K., & Cochrane Dementia and Cognitive Improvement Group. (1996). Dehydroepiandrosterone (DHEA) supplementation for cognitive function in healthy elderly people. *Cochrane database of systematic reviews*, 2010(1).

Gu, Y., Nieves, J. W., Stern, Y., Luchsinger, J. A., & Scarmeas, N. (2010). Food combination and Alzheimer disease risk: a protective diet. Archives of neurology, 67(6), 699-706.

Haag, M. D., Hofman, A., Koudstaal, P. J., Breteler, M. M., & Stricker, B. H. (2009). Duration of antihypertensive drug use and risk of dementia: A prospective cohort study. *Neurology,* 72(20), 1727-1734. doi:10.1212/01.wnl.0000345062.86148.3f.

Hall, C. B., Derby, C., LeValley, A., Katz, M. J., Verghese, J., & Lipton, R. B. (2007). Education delays accelerated decline on a memory test in persons who develop dementia. *Neurology,* 69(17), 1657-1664.

Haring, B., Leng, X., Robinson, J., Johnson, K. C., Jackson, R. D., Beyth, R., ... & Wassertheil-Smoller, S. (2013). Cardiovascular disease and cognitive decline in postmenopausal women: results from the women's health initiative memory study. *Journal of the American Heart Association,* 2(6), e000369.

Hooshmand, B., Solomon, A., Kåreholt, I., Leiviskä, J., Rusanen, M., Ahtiluoto, S., ... & Kivipelto, M. (2010). Homocysteine and holotranscobalamin and the risk of Alzheimer disease: a longitudinal study. *Neurology,* 75(16), 1408-1414.

Imfeld, P., Bodmer, M., Jick, S. S., & Meier, C. R. (2015). Benzodiazepine use and risk of developing Alzheimer's disease or vascular dementia: a case–control analysis. *Drug safety,* 38, 909-919.

Irie, F., Fitzpatrick, A. L., Lopez, O. L., Kuller, L. H., Peila, R., Newman, A. B., & Launer, L. J. (2008). Enhanced risk for Alzheimer disease in persons with type 2 diabetes and APOE ε4: the Cardiovascular Health Study Cognition Study. *Archives of neurology,* 65(1), 89-93.

Iwashyna, T. J., Ely, E. W., Smith, D. M., & Langa, K. M. (2010). Long-term cognitive impairment and functional disability among survivors of severe sepsis. *JAMA,* 304(16), 1787-1794.

Kalmijn, S., Van Boxtel, M. P. J., Ocke, M., Verschuren, W. M. M., Kromhout, D., & Launer, L. J. (2004). Dietary intake of fatty acids and fish in relation to cognitive performance at middle age. *Neurology*, 62(2), 275-280.

Kane, R. L., Butler, M., Fink, H. A., Brasure, M., Davila, H., Desai, P., ... & Barclay, T. (2017). *Interventions to prevent age-related cognitive decline, mild cognitive impairment, and clinical Alzheimer's-type dementia: Comparative effectiveness.* No. 188. AHRQ Pub. No. 17-EHC008-EF Agency for Healthcare Research and Quality, Rockville.

Kang, J. H., Cook, N., Manson, J., Buring, J. E., & Grodstein, F. (2007). Low dose aspirin and cognitive function in the women's health study cognitive cohort. *BMJ,* 334(7601), 987.

Kerti, L., Witte, A. V., Winkler, A., Grittner, U., Rujescu, D., & Flöel, A. (2013). Higher glucose levels associated with lower memory and reduced hippocampal microstructure. *Neurology,* 81(20), 1746-1752.

Killin, L. O., Starr, J. M., Shiue, I. J., & Russ, T. C. (2016). Environmental risk factors for dementia: a systematic review. *BMC geriatrics,* 16(1), 1-28.

Kim, J. M., Stewart, R., Kim, S. W., Shin, I. S., Yang, S. J., Shin, H. Y., & Yoon, J. S. (2008). Changes in folate, vitamin B12 and homocysteine associated with incident dementia. *Journal of Neurology, Neurosurgery & Psychiatry*, 79(8), 864-868.

Kryscio, R. J., Abner, E. L., Caban-Holt, A., Lovell, M., Goodman, P., Darke, A. K., ... & Schmitt, F. A. (2017). Association of antioxidant supplement use and dementia in the prevention of Alzheimer's disease by vitamin E and selenium trial (PREADViSE). *JAMA neurology,* 74(5), 567-573.

Launer, L. J., Miller, M. E., Williamson, J. D., Lazar, R. M., Gerstein, H. C., Murray, A. M., ... & Bryan, R. N. (2011). Effects of intensive glucose lowering on brain structure and function in people with type 2 diabetes (ACCORD MIND): a randomised open-label substudy. *The Lancet Neurology,* 10(11), 969-977.

Levine, D. A., Galecki, A. T., Langa, K. M., Unverzagt, F. W., Kabeto, M. U., Giordani, B., & Wadley, V. G. (2015). Trajectory of cognitive decline after incident stroke. *JAMA,* 314(1), 41-51.

Livingston, G., Sommerlad, A., Orgeta, V., Costafreda, S. G., Huntley, J., Ames, D., ... & Mukadam, N. (2017). Dementia prevention, intervention, and care. The lancet, 390(10113), 2673-2734. doi:10.1016/S0140-6736(17)31363-6.

Lin, F. R., Metter, E. J., O'Brien, R. J., Resnick, S. M., Zonderman, A. B., & Ferrucci, L. (2011). Hearing loss and incident dementia. *Archives of neurology*, 68(2), 214-220.

Lopez, O., Redline, S., & Stein, P. (2013). Obstructive sleep apnea ıncreases risk of ıncident dementia in community-dwelling older adults. Neurology, 80:P03.098.

Marpillat, N. L., Macquin-Mavier, I., Tropeano, A. I., Bachoud-Levi, A. C., & Maison, P. (2013). Antihypertensive classes, cognitive decline and incidence of dementia: a network meta-analysis. *Journal of hypertension*, 31(6), 1073-1082.

McGuinness, B., Craig, D., Bullock, R., & Passmore, P. (2009). Statins for the prevention of dementia. *Cochrane database of systematic reviews*, (2), 1-25.

Mercy, L., Hodges, J. R., Dawson, K., Barker, R. A., & Brayne, C. (2008). Incidence of early-onset dementias in Cambridgeshire, United Kingdom. *Neurology,* 71(19), 1496-1499.

Mez, J., Daneshvar, D. H., Kiernan, P. T., Abdolmohammadi, B., Alvarez, V. E., Huber, B. R., ... & McKee, A. C. (2017). Clinicopathological evaluation of chronic traumatic encephalopathy in players of American football. *JAMA,* 318(4), 360-370.

Mokry, L. E., Ross, S., Morris, J. A., Manousaki, D., Forgetta, V., & Richards, J. B. (2016). Genetically decreased vitamin D and risk of Alzheimer disease. *Neurology*, 87(24), 2567-2574.

Morris, M. C., Brockman, J., Schneider, J. A., Wang, Y., Bennett, D. A., Tangney, C. C., & van de Rest, O. (2016). Association of seafood consumption, brain mercury level, and APOE ε4 status with brain neuropathology in older adults. *JAMA*, 315(5), 489-497.

Moulin, S., Labreuche, J., Bombois, S., Rossi, C., Boulouis, G., Hénon, H., ... & Cordonnier, C. (2016). Dementia risk after spontaneous intracerebral haemorrhage: a prospective cohort study. *The Lancet Neurology*, 15(8), 820-829.

Munshi, M., Grande, L., Hayes, M., Ayres, D., Suhl, E., Capelson, R., ... & Weinger, K. (2006). Cognitive dysfunction is associated with poor diabetes control in older adults. *Diabetes care,* 29(8), 1794-1799.

Niu, H., Álvarez-Álvarez, I., Guillén-Grima, F., & Aguinaga-Ontoso, I. (2017). Prevalence and incidence of Alzheimer's disease in Europe: A meta-analysis. *Neurología* (English Edition), 32(8), 523-532.

Pase, M. P., Himali, J. J., Grima, N. A., Beiser, A. S., Satizabal, C. L., Aparicio, H. J., ... & Seshadri, S. (2017). Sleep architecture and the risk of incident dementia in the community. *Neurology,* 89(12), 1244-1250.

Perneczky, R., Drzezga, A., Diehl-Schmid, J., Schmid, G., Wohlschläger, A., Kars, S., ... & Kurz, A. (2006). Schooling mediates brain reserve in Alzheimer's disease: findings of fluoro-deoxy-glucose-positron emission tomography. *Journal of Neurology, Neurosurgery & Psychiatry*, 77(9), 1060-1063.

Power, M. C., Adar, S. D., Yanosky, J. D., & Weuve, J. (2016). Exposure to air pollution as a potential contributor to cognitive function, cognitive decline, brain imaging, and dementia: a systematic review of epidemiologic research. *Neurotoxicology,* 56, 235-253.

Reitz, C., den Heijer, T., van Duijn, C., Hofman, A., & Breteler, M. M. B. (2007). Relation between smoking and risk of dementia and Alzheimer disease: the Rotterdam Study. *Neurology,* 69(10), 998-1005.

Risacher, S. L., McDonald, B. C., Tallman, E. F., West, J. D., Farlow, M. R., Unverzagt, F. W., ... & Alzheimer's Disease Neuroimaging Initiative. (2016). Association between anticholinergic medication use and cognition, brain metabolism, and brain atrophy in cognitively normal older adults. *JAMA neurology*, 73(6), 721-732.

Sabia, S., Dugravot, A., Dartigues, J. F., Abell, J., Elbaz, A., Kivimäki, M., & Singh-Manoux, A. (2017). Physical activity, cognitive decline, and risk of dementia: 28 year follow-up of Whitehall II cohort study. *BMJ*, 357.

Santangeli, P., Di Biase, L., Bai, R., Mohanty, S., Pump, A., Brantes, M. C., ... & Natale, A. (2012). Atrial fibrillation and the risk of incident dementia: a meta-analysis. *Heart Rhythm,* 9(11), 1761-1768.

Satizabal, C., Beiser, A. S., & Seshadri, S. (2016). Incidence of dementia over three decades in the framingham heart study. *N Engl J Med*, 375(1), 93-94. doi:10.1056/NEJMc1604823.

Scarmeas, N., Luchsinger, J. A., Schupf, N., Brickman, A. M., Cosentino, S., Tang, M. X., & Stern, Y. (2009). Physical activity, diet, and risk of Alzheimer disease. *JAMA*, 302(6), 627-637.

Scarmeas, N., Stern, Y., Tang, M. X., Mayeux, R., & Luchsinger, J. A. (2006). Mediterranean diet and risk for Alzheimer's disease. *Annals of Neurology: Official Journal of the American Neurological Association and the Child Neurology Society*, 59(6), 912-921.

Shepardson, N. E., Shankar, G. M., & Selkoe, D. J. (2011). Cholesterol level and statin use in Alzheimer disease: II. Review of human trials and recommendations. *Archives of neurology,* 68(11), 1385-1392.

Singh-Manoux, A., Dugravot, A., Fournier, A., Abell, J., Ebmeier, K., Kivimäki, M., & Sabia, S. (2017). Trajectories of depressive symptoms before diagnosis of dementia: a 28-year follow-up study. *JAMA psychiatry*, 74(7), 712-718.

Sink, K. M., Espeland, M. A., Castro, C. M., Church, T., Cohen, R., Dodson, J. A., ... & LIFE Study Investigators. (2015). Effect of a 24-month physical activity intervention vs health education on cognitive outcomes in sedentary older adults: the LIFE randomized trial. *JAMA,* 314(8), 781-790.

Snitz, B. E., O'Meara, E. S., Carlson, M. C., Arnold, A. M., Ives, D. G., Rapp, S. R., ... & Ginkgo Evaluation of Memory (GEM) Study Investigators. (2009). Ginkgo biloba for preventing cognitive decline in older adults: a randomized trial. *JAMA*, 302(24), 2663-2670.

Snowdon, D. A., Greiner, L. H., Mortimer, J. A., Riley, K. P., Greiner, P. A., & Markesbery, W. R. (1997). Brain infarction and the clinical expression of Alzheimer disease: the Nun Study. *JAMA,* 277(10), 813-817.

Solomon, A., Kåreholt, I., Ngandu, T., Winblad, B., Nissinen, A., Tuomilehto, J., ... & Kivipelto, M. (2007). Serum cholesterol changes after midlife and late-life cognition: twenty-one-year follow-up study. *Neurology*, 68(10), 751-756.

Sonnen, J. A., Larson, E. B., Brickell, K., Crane, P. K., Woltjer, R., Montine, T. J., & Craft, S. (2009). Different patterns of cerebral injury in dementia with or without diabetes. *Archives of neurology,* 66(3), 315-322.

Tyas, S. L., White, L. R., Petrovitch, H., Ross, G. W., Foley, D. J., Heimovitz, H. K., & Launer, L. J. (2003). Mid-life smoking and late-life dementia: the Honolulu-Asia Aging Study. *Neurobiology of aging*, 24(4), 589-596.

van Oijen, M., Jan de Jong, F., Witteman, J. C., Hofman, A., Koudstaal, P. J., & Breteler, M. M. (2007). Atherosclerosis and risk for dementia. *Annals of Neurology: Official Journal of the American Neurological Association and the Child Neurology Society*, 61(5), 403-410.

Verghese, J., Wang, C., Lipton, R. B., & Holtzer, R. (2013). Motoric cognitive risk syndrome and the risk of dementia. *Journals of Gerontology Series A: Biomedical Sciences and Medical Sciences,* 68(4), 412-418.

Wang, L. Y., Larson, E. B., Sonnen, J. A., Shofer, J. B., McCormick, W., Bowen, J. D., ... & Li, G. (2009). Blood pressure and brain injury in older adults: findings from a community-based autopsy study. *Journal of the American Geriatrics Society*, 57(11), 1975-1981. doi:10.1111/j.1532-5415.2009.02493.x.

Washington, P. M., Villapol, S., & Burns, M. P. (2016). Polypathology and dementia after brain trauma: does brain injury trigger distinct neurodegenerative diseases, or should they be classified together as traumatic encephalopathy?. *Experimental neurology,* 275, 381-388.

Wendell, C. R., Zonderman, A. B., Metter, E. J., Najjar, S. S., & Waldstein, S. R. (2009). Carotid intimal medial thickness predicts cognitive decline among adults without clinical vascular disease. *Stroke,* 40(10), 3180-3185.

Wilson, R. S., Hebert, L. E., Scherr, P. A., Dong, X., Leurgens, S. E., & Evans, D. A. (2012). Cognitive decline after hospitalization in a community population of older persons. *Neurology*, 78(13), 950-956.

Whitmer, R. A., Sidney, S., Selby, J., Johnston, S. C., & Yaffe, K. (2005). Midlife cardiovascular risk factors and risk of dementia in late life. *Neurology,* 64(2), 277-281. doi:10.1212/01.WNL.0000149519.47454.F2.

Wolters, F. J., van der Lee, S. J., Koudstaal, P. J., van Duijn, C. M., Hofman, A., Ikram, M. K., ... & Ikram, M. A. (2017). Parental family history of dementia in relation to subclinical brain disease and dementia risk. *Neurology,* 88(17), 1642-1649.

Yaffe, K. (2007). Antioxidants and prevention of cognitive decline: does duration of use matter?. *Archives of Internal Medicine*, 167(20), 2167-2168.

Zissimopoulos, J. M., Barthold, D., Brinton, R. D., & Joyce, G. (2017). Sex and race differences in the association between statin use and the incidence of Alzheimer disease. *JAMA neurology*, 74(2), 225-232.

22

Demanslı İnsanlar İçin İttifak

Fatma Sıla Ayan

***"Un pour tous, tous pour un"* (Alexandre Dumas Pere, 1884)**[1]

1. GİRİŞ

Demans, çağımızın giderek daha sık görülen ve bakım maliyetini en çok arttıran hastalıklarından birisidir. Hastalığın etyolojisinin, seyrinin ve hastaların deneyimlerinin çeşitliliği farmakolojik, psikososyal sorunlar ve bakım planlaması açısından tek yönlü bir yaklaşımın ya da tek bir disiplinin yönetebileceğinden daha zorlu ve karmaşık sonuçlar yaratmaktadır. Bu sebeple özellikle yaşlıların, ancak aynı zamanda özel sağlık durumlarına sahip gençlerin (Down Sendromu, HIV, erken başlangıçlı Parkinson Hastalığı gibi hastalıklar erken başlangıçlı demans tablolarına sebep olabilmektedir.) kısacası yaşlanmakta olan herkesin en önemli sorunlarından biri olan "çağımızın vebasının" yönetilmesinde güçlü ortaklıklara ihtiyaç duyulmaktadır (Tufan, 2018). Keza söz konusu hizmetler insana yakışır bakım ve temel insan hakları açısından ele alındığı kadar, hastaların kimlikleri ve kendi kaderlerini tayin edebilme haklarının ellerinden alınmadığı bir "hak temelli yurttaşlık" boyutuna da sahiptir. Demanslı insanların farklı hastalık evrelerinde çeşitlenen ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçların hangi iş birlikleri ve hangi kurumsal mekanizmalarla çözüleceği ise önemli bir soru işaretidir. Demansın farklı evrelerinde gözlemlenen kimi ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçlara yönelik düzenlemeler, çözüme yönelik yerel, ulusal, uluslararası iş birlikleri ve üçüncü sektörün yanıtları tartışılmalıdır. Bu bölümde demanslı insanlar için yerelden küresele farklı düzeylerde iş birliği ve ittifakların önemi, sahadaki görünümleri ve dayanışma içerisinde bir ekibin inşası ile ilgili düşülen notlar ve görüşler aktarılmaya çalışılacaktır.

1 Klasik eserlerden birisi olan Üç Silahşörler'de aynı amaç etrafında toplanan Fransız silahşörler olan Athos, Porthos, Aramis ve d'Artagnan'ın birbirlerine olan sadakatleri, bağlılıkları ve her durumda birbirlerinin yanında olarak içlerindeki herkese koşulsuz destek sağlayacaklarını bildiren ünlü deyiş. Yazarın cenazesinin edebi istirahatgâhına naklinde tabutun üzerine de yazılmıştır. Deyişin Türkçesi (Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için), Almancası (Einer für alle, alle für einen), Fransızcası (un pour tous, tous pour un) ve İtalyancası (Uno per tutti, tutti per uno) birçok ülkede mücadele, ittifak ve yardımlaşmanın sembolü hâline gelmiştir. Öyle ki deyişle eş anlamlı "Unus pro omnibus, omnes pro uno" cümlesi İsviçre Federal Sarayı mezarlığına yazılmıştır. O günden beri de İsviçre'nin resmî ulusal sloganı olarak kabul edilir. Bu bölümün odak noktası olan demanslı kişiler için özgecilik ve dayanışmayı sembolize etmesi adına alıntılanmıştır.

dâhil edilmesi gerekir. Buna karşın ülkemizde ve dünyada bu alanda çalışan öncü ve yetkin meslek gruplarından birisi olmasına karşın ve hatta kamuda istihdam edilmesine karşın gerontologların uluslararası ve ulusal stratejilerin iş birliği ve multidisiplinerite ile ilgili kaynaklarda adının dahi geçmediğini üzülerek görmekteyiz. Bu tip eksikliklerin giderilmesi ve gerontologların; multidisipliner, transdisipliner ve interdisipliner bakım ekibinde katkı sunması gereken boşluğu doldurması, demanslı insanlar için ittifakın sağlıklı bir şekilde sağlanmasında belki de en öncelikli ve gerekli adımdır.

Daha İleri Okumalar

Downs, M. & Bowers, B. (2014). *Excellence in Dementia Care Research into practice*, 2nd Edition. McGraw-Hill: New York.

Morris, G. & Morris, J. (2010). *The Dementia CareWorkbook*. McGraw-Hill: Glasgow.

Shih, R. A. et.al. (2014). *Improving Long-Term Care Dementia A Policy Blueprint***.** Rand: Santa Monica.

KAYNAKÇA

Adwards P, Tsouros AD, A Healthy city is an active city: a physical activity planning guide, WHO Euro,2008.

Alzheimer International (2020). Dementia Innovation Readines Index 2020:30 Global Cities https://www.alzint.org/u/Dementia-Innovation-Readiness-Index-2020-30-Global-Cities.pdf adresinden 10.08.22 tarihinde erişilmiştir.

Alzheimer's Society (2022a) Who we are? https://www.alzheimers.org.uk/about-us/who-we-are adresinden 8.8.22 tarihinde erişilmiştir.

Alzheimer's Society (2022b) How to become a recognised dementia-friendly community. https://www.alzheimers.org.uk/get-involved/dementia-friendly-communities/how-to-become-dementia-friendly-community adresinden 08.08.22 tarihinde erişilmiştir.

Alzheimer's Society (2015) Foundation criteria for the dementia-friendly communities recognition process https://www.alzheimers.org.uk/sites/default/files/2018-06/DFC%20Foundation%20criteria_Fs%20Albert_4.pdf adresinden 08.08.22 tarihinde erişilmiştir.

Alzheimer's UK (2018) Dementia-friendly media and broadcast guide. https://www.alzheimers.org.uk/sites/default/files/2018-09/Dementia%20Friendly%20Media%20and%20Broadcast%20Guide.pdf adresinden 15.08.22 tarihinde erişilmiştir.

Canada Alzheimer Association (2022a) Stigma Against Dementia https://alzheimer.ca/en/about-dementia/stigma-against-dementia adresinden 12.08.22 tarihinde erişilmiştir.

Canada Alzheimer Association (2022b). 10 easy ways to fight stigma against dementia https://alzheimer.ca/en/about-dementia/stigma-against-dementia/10-easy-ways-fight-stigma-against-dementia adresinden 12.08.2022 tarihinde erişilmiştir.

Carbonnelle, S., Casini, A., & Klein, O. (2009). Les représentation sociales de la démence: De l'alarmisme vers une image plus nuancée. Une perspective socioanthropologique et psychosociale. Bruxelles: Fondation Roi Baudouin.

Clarke, J. N. (2006). The case of the missing person: Alzheimer's disease in mass print magazines 1991e2001. *Health Communication, 19*(3), 269-276.

Deetjen U., E.T. Meyer and R. Schroeder (2015), Big Data for Advancing Dementia Research, OECD Publishing, Paris, forthcoming.

Dementia Friendly America (2022a). What is DFA? https://www.dfamerica.org/what-is-dfa adresinden 08.08.22 tarihinde erişilmiştir.

Dementia Friendly America (2022b). Phases and Evaluation.

Dünya Sağlık Örgütü (2013). Bulaşıcı Olmayan Hastalıkların Önlenmesi için Küresel Eylem Planı. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/kanser-db/yayinlar/Kitaplar/KuRESEL_EYLEM_PLANi_-_2013-_2020.pdf adresinden 03.08.22 tarihinde erişilmiştir.

Dünya Sağlık Örgütü (2017). Global action plan on the public health response to dementia 2017- 2025. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/259615/?sequence=1 adresinden 12.08.22 tarihinde erişilmiştir.

Fişek, N. (1984). Türkiye'de Sağlık Politikası. https://www.ttb.org.tr/n_fisek/kitap_1/14.html#:~:text=%E2%80%9C-Ki%C5%9Filerin%20bedence%2C%20ruhca%20ve%20sosyal,rehabilite%20edici%20hizmetleri%20kullanmalar%C4%B1n%C4%B1%20sa%C4%9Flamakt%C4%B1r.%E2%80%9D adresinden 11.08.22 tarihinde erişilmiştir.

German Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth (2020) Achter Altersbericht Ältere Menschen und Digitalisierung https://www.achter-altersbericht.de/ adresinden 10.08.22 tarihinde erişilmiştir.

German Federal Ministry of Health, (2014). Alliance for people with dementia The fields of action https://www.bmfsfj.de/resource/blob/115522/0010bfc8a57235470187167d395a653b/gemeinsam-fuer-menschen-mit-demenz-handlungsfelder-englisch-data.pdf adresinden 11.08.22 tarihinde erişilmiştir.

Japonya Alzheimer Vakfı (2022) Aktiviteler. https://www.alzheimer.or.jp/?page_id=73 adresinden 11.08.22 tarihinde erişilmiştir.

Low, L. F., & Purwaningrum, F. (2020). Negative stereotypes, fear and social distance: a systematic review of depictions of dementia in popular culture in the context of stigma. *BMC geriatrics,* 20(1), 477. https://doi.org/10.1186/s12877-020-01754-x

Moscovici, S. (1973). Foreword. In C. Herzlich (Ed.), *Health and illness: A social psychological analysis.* London: Academic Press.

Moscovici, S. (2000). *Social representations. Explorations in social psychology.* Cambridge, UK: Polity Press.

Naue, U., & Kroll, T. (2008). "The demented other", identity and difference in dementia. *Nursing Philosophy*, 10, 26e33

Nguyen, T., & Li, X. (2020). Understanding public-stigma and self-stigma in the context of dementia: A systematic review of the global literature. *Dementia*, 19(2), 148–181. https://doi.org/10.1177/1471301218800122

OECD (2014), "Unleashing the Power of Big Data for Alzheimer's Disease and Dementia Research: Main Points of the OECD Expert Consultation on Unlocking Global Collaboration to Accelerate Innovation for Alzheimer's Disease and Dementia", OECD Digital Economy Papers, No. 233, OECD Publishing, Paris, http://dx.doi.org/10.1787/5jz73kvmvbwb-en.

Rosenfield, P. L. (1992). The potential of transdisciplinary research for sustaining and extending linkages between the health and social sciences. *Social science & medicine*, 35(11), 1343-1357.

Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2021a). Sağlığı Geliştiren Belediye (SAGEB) Uygulama Rehberi. Temmuz 2021, Ankara ISBN: 978-975-590-812-0. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/1-7_Ekim_2021_Emzirme_Haftasi/Uygulama_Rehber.pdf adresinden 01.08.22 tarihinde erişilmiştir.

Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2021b). Türkiye Sağlıklı Yaşlanma Eylem Planı ve Uygulama Programı 2021-2026.

Silverstein, N.M., Dickerson, A.E., Schold Davis, E. (2016). Community Mobility and Dementia: The Role for Health Care Professionals in M. Boltz, J.E. Galvin (eds.), *Dementia Care* Springer International Publishing Switzerland: 123-148. DOI 10.1007/978-3-319-18377-0_9

Sweeting, H., & Gilhooly, M. (1997). Dementia and the phenomenon of social death. *Sociology of Health & Illness,* 19(1), 91e117.

Türkiye Alzheimer Derneği. (2022) Biz Kimiz? https://www.alzheimerdernegi.org.tr/biz-kimiz/ adresinden 11.08.22 tarihinde erişilmiştir.

Türkiye Alzheimer Vakfı (2022) Faaliyet Raporları. https://alz.org.tr/faaliyet-raporlari/ adresinden 11.08.22 tarihinde erişilmiştir.

USAging (2022) Our Mission And Work https://www.usaging.org/ourmission adresinden 08.08.22 tarihinde erişilmiştir.

Werner, P., Goldstein, D., & Buchbinder, E. (2010). Subjective experience of family stigma as reported by children of Alzheimer's disease patients. *Qualitative Health Research,* 20(2), 159e169.

23

Türkiye Yaşlı Nüfusunun Biyodemografisi

Ebru Acarbaş - Serhat Bozkurt - Hasan Hüseyin Başıbüyük

1. GİRİŞ

Biyodemografi, biyolojik teori ile demografiyi bütünleştiren bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır. Birçok dalı olmakla birlikte iki temel alt disiplini vardır. Bunlardan biri olan *biyolojik demografi;* bireylerin, kohortların ve popülasyonların doğum, büyüme, gelişme, üreme ve yaşlanma gibi yaşam döngüsüne ait evreleri şekillendiren biyolojik ve demografik belirleyiciler ile bunlar arasındaki etkileşimi inceler. Bu yaklaşım diğer yaşam evreleri gibi yaşlılığın ve bu evrenin ortaya çıkışına yol açan yaşlanma sürecinin unsurlarının da daha iyi anlaşılmasına katkı sağlar (Crimmins vd., 2010). İstatiksel veriler temelinde teori oluşturulmasına, hipotezlerin deneysel olarak sınanmasına, yaşlanma ve yaşlılığın değişen yapısının genetik ve evrimsel konseptler ışığında incelenmesine olanak tanır (Carey, 2008). Biyolojik demografi genel bir yaklaşım olup sadece insanın değil diğer türlerin de yaşam döngüsü ve demografik özelliklerini popülasyon dinamikleri, genetik ve evrimsel mekanizmalar ışığında ele alır.

Biyodemografi içerisinde yer alan diğer alt disiplin ise *biyomedikal demografi*dir. Biyomedikal demografi çeşitli biyolojik belirteçler ile birey, aile ve diğer nüfus verileri arasındaki ilişkiyi analiz ederek insan sağlığı, kırılganlık, hastalık ve uzun ömür gibi insan popülasyonlarında gözlenen örüntülere odaklanır. Başka bir deyişle biyomedikal demografi, epidemiyoloji ve demografiyi ilişkilendirir. Bu bakış açısı insan popülasyonlarının sağlığını geliştirmek ve sağlık modelleri oluşturmak için büyük fayda sağlar.

Biyolojik demografi, biyoloji ve demografinin köken aldığı teoriler arasında sınırlı ilişki nedeniyle daha zor ve karmaşık bir araştırma alanıdır. Hâlbuki, epidemiyolojik ve demografik konsept ve yöntemler benzer olduklarından iki alanın ilişkilendirilmesi daha kolaydır. Biyolojik demografi, *yaşam öyküsü teorisi*yle sıkı bir şekilde bağlantılıdır. Çünkü bir türün doğum ve/veya ölüm örüntülerini belirleyen türe özgü yaşam öyküsü özellikleridir. Bu nedenle biyolojik demografi araştırmaları hem yaşlanma hem de yaşam süresi hakkında geleneksel demografi veya gerontolojinin kapsamına girmeyen birçok soruyu ele alır (Carey ve Vaupel, 2005).

Son yüz yılda sağlık hizmetlerine erişim, beslenme ve barınma gibi yaşam şartlarındaki olumlu gelişmeler sonucunda dünyada doğumda beklenen ömür uzunluğu giderek artmıştır. Türkiye'de de benzer bir eğilim gözlenmekte olup doğumda beklenen yaşam süresi 2013-2015 yılları arasında 78 yıl iken 2017-2019 yıllarında 78,6 yıla yükselmiştir (TÜİK 2013, 2019). Yaşam süresinin artışı yaşlı nüfusun oranının artması anlamına gelmektedir.

3. SONUÇ

Türkiye nüfusu gelişmiş ülkelerde gözlenen demografik dönüşüm örüntüsüne sahiptir. Doğumda yaşam beklentisinde artış ve doğurganlık oranlarında düşüş ile karakterizedir. Mevcut veriler ışığında Türkiye yaşlı nüfusu ortalama olarak ömrünün neredeyse üçte birini "yaşlılık" dönemi olarak geçirmektedir. Uzun yaşlılık dönemi boyunca ortaya çıkan biyolojik, sosyal, psikolojik ve medikal ihtiyaç ve hizmetlerin nüfus dinamiklerine göre belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde biyodemografik bakış açısıyla yapılmış çalışmaların sayısı ne yazık ki oldukça sınırlıdır. Bu kapsamda yapılacak ayrıntılı nüfus analizlerinin daha doğru projeksiyonlar yapmaya ve uygun hizmet modelleri geliştirmeye katkı sunacağı açıktır.

KAYNAKÇA

Akdeniz, M., Yaman, A., Kılıç, S. & Yaman, H. (2010). Aile hekimliğinde önlenebilen sorunlar: Yaşlılarda düşmeler. *Kanıta Dayalı, Hakemli, Gerontoloji Yönelimli Aile Hekimliği Dergisi (GeroFam),* 1(1), 117-129.

Akkaya Kozak, D., Bahar, N. T., Ay, F., Kılıç, B. & Özgün Başıbüyük, G. (2021). Türkiye'de ileri yaştaki yetişkinlerin düşme durumları. *Antropoloji,* (41), 11-20.

Alaylıoğlu, M., Gezen Ak, D., Dursun, E., Bilgiç, B., Hanağası, H., Ertan, T., Gürvit, H., Emre, M., Eker, E., Uysal, Ö., & Yılmazer, S. (2016). The association between clusterin and APOE polymorphisms and late-onset Alzheimer disease in a Turkish cohort. *Journal of Geriatric Psychiatry and Neurology,* 29(4), 221-226.

Aslan, D., Ercan, F., Aybek, H., & Şahiner, T. (2010). APOE Epsilon4 allele frequency in patients with dementia in different ethnic and geographic groups. Türk Biyokimya Dergisi, 35(3), 163-171.

Aslan, M. & Hocaoğlu, Ç. (2017). Yaşlanma ve yaşlanma dönemiyle ilişkili psikiyatrik sorunlar. Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 7(1), 53-62.

Aydemir, İ. & Yaşar, M. E. (2020). Demografik kuramının sağlık, hastalık ve sağlık harcalamarı üzerindeki etkisine ilişkin literatür değerlendirmesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (15), 102-116.

Bales, K. R., Liu, F., Wu, S., Lin, S., Koger, D., DeLong, C., Hansen, J. C., Sullivan, P. M., & Paul, S. M. (2009). Human APOE isoform-dependent effects on brain beta-amyloid levels in PDAPP transgenic mice. *The Journal of neuroscience: the official journal of the Society for Neuroscience,* 29(21), 5771-6779.

Bostan, H. & Sertkaya Doğan, Ö. (2019). Türkiye'nin demografik dönüşümü ve nüfus projeksiyonlarına göre fırsatlar. *Doğu Coğrafya Dergisi,* 24 (41), 61-90.

Bölükbaşı, S. (2018). *Sosyal yardıma başvuran yaşlıların sosyoekonomik ve sosyokültürel özellikleri: Karşılaştırmalı bir çalışma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Cankurtaran, M., Altuntaş, O., Başar, S., Özdemir, N., Özet, A., Pekcan, G., Süzen, B., Türkyılmaz, M., Ünlü, F., Varlı, M. & Yürük, Ö. (2021). Koruyucu Sağlık Hizmetleri. M. A. Karan, & İ. Satman içinde, *Türkiye Yaşlı Sağlığı Raporu: Güncel Durum, Sorunlar ve Kısa-Orta Vadeli Çözümler* (s. 37-83). TÜSEB.

Carey, J. R. (2008). Biodemography: Research prospects and directions. *Demographic Research*, 19(50), 1749-1958.

Carey, J. R., & Vaupel. J. W. (2005). "Biodemography" in D. Poston and M. Micklin, editors. *Handbook of Population.* Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Carey, J. R., Roach, D. A., & Vaupel, J. W. (2020). *Biodemography: An introduction to concepts and methods.* Princeton University Press.

Crimmins, E., Kim, J. K., & Vasunilashorn, S. (2010). Biodemography: new approaches to understanding trends and differences in population health and mortality. *Demography,* 47, 41-64.

Çatak, B., & Öner, C. (2019). Do infant death cause change? A database originated cross-sectional study. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care,* 13 (3), 311-317.

Çilingir, O., Özbabalık Adapınar, B. D., Durak Aras, B., Erzurumluoğlu Gökalp, E., Özkan, S., Arslan, S., Hazıyeva, K., Kocagil, S., Bilgin, M. & Artan, S. (2020). Türk popülasyonunda APOE polimorfizmleri ve Alzheimer hastalığı arasındaki ilişki. *Osmangazi Tıp Dergisi,* 42(2), 222-230.

de Rijk, M., Tzourio, C., Breteler, M., Dartigues, J., Amaducci, L., Lopez Pousa, S., Manubens Bertran, J. M., Alperovitch, A., & Rocca, W. (1997). Prevalence of parkinsonism and Parkinson's disease in Europe: the EUROPARKINSON Collaborative Study. European Community Concerted Action on the Epidemiology of Parkinson's disease. *Journal of Neurol Neurosurg Psychiatry,* 62(1), 10-12.

Doğan, B., Yörük, N., Öner, C., Yavuz, G. & Oğuz, A. (2017). Üniversite öğrenci ve çalışanlarının. *Türk Aile Hekimliği Dergisi,* 21(2), 50-55.

Erden Aki, Ö. (2012). Yaşlanan kadın ve psikiyatrik sorunlar. *Turkish Journal of Geriatrics,* 15(2), 229-236.

Erer, S., Egeli, Ü., Zarifoğlu, M., Tezcan, G., Cecener, G., Tunca, B., Ak, S., Demirdögen, E., Kenangil, G., Kaleağası, H., Doğu, O., Saka, E., & Elibol, B. (2016). Mutation analysis of the PARKIN, PINK1, DJ1, and SNCA genes in Turkish early-onset Parkinson's patients and genotype-phenotype correlations. *Clinical Neurology and Neurosurgery,* 148, 147-153.

Fidancı, İ., Aksoy, H., Başer, D. A., & Cankurtaran, M. (2021). Esansiyel hipertansiyon tanılı hastalarda anksiyete veya depresyon. *KSÜ Tıp Fakültesi Dergisi,* 17(3), 72-76.

Gavrilov, L. A., Gavrilova, N. S., Semenova, V. G., Evdokushkina, G. N., Krut'ko, V. N., Gavrilova, A. L., Evdokushkina, N. N., & Lapshin, E. V. (1997). Maternal age and lifespan of the offspring. *Doklady Akademii nauk,* 354(4), 569–572.

Genç, F. & Yiğitbaş, Ç. (2021). Hipertansif yaşlıların hipertansiyon algıları ve kontrollerine ilişkin davranışları. *Genel Tıp Dergisi,* 31(1), 1-11.

Gürsoy Çuhadar, S., & Lordoğlu, K. (2016). Ageing and related problems in the process of demographic transformation in Turkey. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* (54), 63-80.

Gürşen, C., Keser, İ. & Çifçili, S. (2021). Geriatrik Sendromlar. M. A. Karan, & İ. Satman içinde, *Yaşlı Sağlığı Raporu: Güncel Durum, Sorunlar ve Kısa-Orta Vadeli Çözümler* (s. 159-162). TÜSEB.

Hardy, J., Cai, H., Cookson, M. R., Gwinn Hardy, K., & Singleton, A. (2006). Genetics of Parkinson's disease and parkinsonism. *Annals of neurology,* 60(4), 389-398.

IDF (2021). IDF Diabetes Atlas. International Diabetes Federation.

Kessler, C., Atasu, B., Hanagasi, H., Simon Sanchez, J., Hauser, A., Pak, M., Bilgiç, B., Erginel Ünaltuna, N., Gürvit, H., Gasser, T., & Lohmann, E. (2018). Role of LRRK2 and SNCA in autosomal dominant Parkinson's disease in Turkey. *Parkinsonism & Related Disorders,* 48, 34-39.

Kılınç, A. S. (2019). *Burdur'da 65 yaş ve nüfus yaşam kalitesi ve yalnızlık durumu ilişkili etmenler* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Kolcu, M. & Ergün, A. (2017). Yaşlılarda hipertansiyon. *Marmara Sağlık Hizmetleri Dergisi,* 1(1), 17-23.

Kosuva Öztürk, Z. & Şahin, S. (2021). Yaşlılarda sık görülen sağlık sorunları. *Türkiye Klinikleri*, 22-27.

Köse, N., & Erkan, N. Ç. (2021). A quality of life investigation of the population over 65 years old concerning Turkish provinces with different agglomeration levels of elderly population. *Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergi,* 16(1): 129-142.

Kunt, M. M. (2012). Yaşlılık döneminde acil sorunlar. A. T. Odası, T. G. Derneği & P. H. Derneği içinde, *Birinci Basamak İçin Temel Geriatri* (s. 66-79).

Kuşçu, M., Acıman Demirel, E., Ermiş, E. & Karakaş Çelik, S. (2020). SIRT1 gen polimorfizmleri ve Parkinson hastalığı arasındaki ilişkinin araştırılması. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi,* 25(3), 230-236.

Liu, C. C., Liu, C. C., Kanekiyo, T., Xu, H., & Bu, G. (2013). Apolipoprotein E and Alzheimer disease: risk, mechanisms and therapy. *Nature Reviews. Neurology,* 9(2), 106-118.

Lohmann, E., Dursun, B., Lesage, S., Hanagasi, H. A., Sevinç, G., Honore, A., Bilgiç, B., Gürvit, H., Doğu, O., Kaleağası, H., Babacan, G., Yazıcı, J., Erginel Ünaltuna, N., Brice, A., & Emre, M. (2012). Genetic bases and phenotypes of autosomal recessive Parkinson disease in a Turkish population. *European Journal of Neurology,* 19(5), 769-775.

Moreland, B., Kakara, R., & Henry, A. (2020). Trends in nonfatal falls and fall-related injuries among adults aged ≥ 65 years - United States, 2012–2018. *Morbidity and Mortality Weekly Report,* 69-27, 875-881.

Orr-Urtreger, A., Shifrin, C., Rozovski, U., Rosner, S., Bercovich, D., Gurevich, T., Yagev More, H., Bar Shira, A., & Giladi, N. (2007). The LRRK2 G2019S mutation in Ashkenazi Jews with Parkinson disease: is there a gender effect? *Neurology,* 69(16), 1595-1602.

Ozansoy, M., & Başak, A. N. (2013). The central theme of Parkinson's disease: α-synuclein. *Molecular Neurobiology,* 47, 460-465.

Özbabalık Adapınar, D., & Uçar, Y. (2021). Geriatrik sendromlar. M. A. Karan, & İ. Satman içinde, *Türkiye yaşlı sağlığı raporu: Güncel durum, sorunlar ve kısa-orta vadeli çözümler* (s. 164-179). TÜSEB.

Özcan, A. (2022). Hipertansif yaşlılarda düşme riskinin belirlenmesi. *Sağlık Bilimleri Dergisi,* 31(2), 235-241.

Özgün Başıbüyük, G., Ayremlou, P., Saeidlou, S., Ay, F., Dalkıran, A., Simzarı, W., Vitalyos, G., & Bektaş, Y. (2021). A comparison of the different anthropometric indices for assessing malnutrition among older people in Turkey: a large population-based screening. *Journal of Health, Population and Nutrition,* 40(13), 2-8.

Öznur, M., Hatipoğlu, Ö., Aytürk, Z., Dede, S., Akbaş, K., Aydın, D., Urhan, A., Artut, E., & Karaaslan, A. (2015). Association among ABCA7 gene polymorphism, rs3764650 and Alzheimer's disease in the Turkish population. *Clinical and Investigative Medicine,* 38(4), 187-192.

Sağlık Bakanlığı Sağlığın Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü. (2016). Türkiye Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma Araştırması.

Saka B. (2011). Yaşlı hastalarda malnütrisyon. T. Beğer, D. S. Erdinçler & M. R. Altıparmak (Eds). *İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Sempozyum Dizisi,* 147-163.

Satman, I., Bayirlioglu, S., Okumus, F., Erturk, N., Yemenici, M., Cinemre, S., Gulfidan, G., Arga, K. Y., D Merih, Y., Issever, H., & TURDEP-II Study Group (2023). Estimates and Forecasts on the Burden of Prediabetes and Diabetes in Adult and Elderly Population in Turkiye. *European journal of epidemiology,* 1–11.

Savaş, S., Saka, B., Akın, S., Tasci, I., Tasar, P. T., Tufan, A., Yavuzer, H., Balci, C., Sezgin, G., Karan, M. A., & Study, L. T. (2020). The prevalence and risk factors for urinary incontinence among inpatients, a multicenter study from Turkey. *Archives of Gerontology and Geriatrics,* 90, 104122.

Şenol, Y., & Akdeniz, M. (2010). Yaşlılık ve koyucu tıp. *Kanıta Dayalı, Hakemli, Gerontoloji Yönelimli Aile Hekimliği Dergisi (GeroFam),* 1(1), 49-69.

Şentürk, G., Hatipoğlu, D., & Keçeci, T. (2022). *Ferroptozis mekanizması ve diyabetteki rolü,* Sağlık Bilimlerinde Güncel Araştırmalar-II. Gece Kitaplığı.

Tan, E., Shen, H., Tan, L., Farrer, M., Yew, K., Chua, E., Jamora, R. D., Puvan, K., Puong, K. Y., Zhao, Y., Pavanni, R., Wong, M. C., Yih, Y., Skipper, L., & Liu, J. (2005). The G2019S LRRK2 mutation is uncommon in an Asian cohort of Parkinson's disease patients. *Neuroscience Letters,* 384(3), 327-329.

Tarín, J. J., Gómez-Piquer, V., Rausell, F., Navarro, S., Hermenegildo, C., & Cano, A. (2005). Delayed motherhood decreases life expectancy of mouse offspring. *Biology of reproduction,* 72(6), 1336–1343.

Tarkun, İ., Kaya, A., & Satman, İ. (2021). Kronik Hastalıklar. M. A. Karan, & İ. Satman içinde, *Türkiye Yaşlı Sağlığı Raporu: Güncel Durum, Sorunlar ve Kısa-Orta Vadeli Çözümler* (s. 221-226). TÜSEB.

TBSA (2019). Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırması. Sağlık Bakanlığı.

TNSA (2018). 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.

Tufan, İ. (2016). Türkiye'de Demografik Dönüşüm, Yarattığı Riskler ve Sorunlar, Alınması Gereken Önlemler ve Gelecekle İlgili Hedefler. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Türkiye Milli Komisyonu.

Çanakkale Belediyesi. (2013). Çanakkale Yaşlı Atlası: Çanakkale kent merkezinde yaşayan 65 yaş ve üzeri kişilerin sosyo-kültürel, demografik, ekonomik özellikleri ile sağlık durumları ve yaşam kalitesi. Çanakkale Olay Gazetesi.

Westendorp, R. G., & Kirkwood, T. B. (1998). Human longevity at the cost of reproductive success. *Nature,* 396(6713), 743–746.

WHO (2004). What are the main risk factors for falls amongst older people and what are the most effective interventions to prevent these falls? World Health Organization.

WHO (2008). Who global report in falls prevention in older age. World Health Organization.

Yashin, A. I., Stallard, E., & Land, K. C. (2016). *Biodemography of Aging.* Springer.

Yokes, M., Emre, M., Harmancı, H., Gürvit, H., Hanagasi, H., Şahin, H., Bilgiç, B., & Başak, A. (2005). The apolipoprotein E (APOE) genotype in a Turkish population with Alzheimer's disease. *Balkan Journal of Medical Genetics,* 8(1), 57-63.

Zhang, B.-r., Hu, Z.-x., Yin, X.-z., Cai, M., Zhao, G.-h., Liu, Z.-r., & Luo, W. (2010). Mutation analysis of parkin and PINK1 genes in early-onset Parkinson's disease in China. *Neuroscience Letters*, 447(1), 19-22.

Zoghi, M., Özyüncü, N., Özal, E., Çakmak, H. A., Yayla, Ç., İçli, A., Özyıldız, A. G., Öncel, C. R., Akboğa, M. K., Köse, N., Küçük, M., & Tokgözoğlu, L. (2017). Frequency of cardiovascular diseases and drug use in Turkish elderly population followed up at cardiology clinics: the elderly study. *Turkish Journal of Geriatrics,* 20(2), 73-81.

24

Erişim Engelleri ve Kültüre Duyarlı Bakım

Hilal Seki Öz - Elif Çömlekçi

1. GİRİŞ

Günümüz dünyasında bilim, sanat, tıp gibi alanlarda yaşanan teknolojik gelişmeler uzakları yakın kılmış, erişim ve erişilebilirlik gibi kavramları her yaş grubu için önemli hâle getirmiştir. Erişim kelime anlamı olarak *bir yere ulaşma veya girme hakkı, ulaşmak, kullanmak için hakların ve fırsatların kullanımı* şeklinde tanımlanmaktadır. Erişilebilirlik ise yaşlılar başta olmak üzere toplumdaki tüm bireylerin; eğitim, sağlık, ulaşım, haberleşme, internet gibi her türlü sosyal, kültürel, kamusal hizmetlere ve mekânlara engelsiz olarak erişimini ifade etmektedir.

Yaşlı bireyler; yaş dönemi özellikleri, yetkinlikleri ve dezavantajlı durumları göz ardı edilerek maruz kaldığı zorluklar düşünülmeden değerlendirilebilmekte ve erişim engelleri ile daha çok karşılaşabilmektedir. Gelişen bilgi ve teknolojiyle birlikte sosyal hizmetler, sağlık hizmetleri ve bakım desteği gibi yaşam kalitesini artıran olanaklara erişmek için karmaşık süreçler ve bilişsel yetkinlikler gereklidir. Bu durum yaşlı bireylerin erişim süreçlerinde zorluklarla karşılaşmalarına ve kısıtlı seçenekler içinden tercih yapmaya mecbur kalmalarına yol açmaktadır (Keser, 2020).

Tüm dünyada nüfusun hızla yaşlanması sonucunda, var olan bakım hizmetlerinin yaşlılar için ulaşım engelleri içermesi yeni gereksinimleri ortaya çıkarmıştır (Keser, 2020). Ülkemizde toplam nüfus içindeki yaşlı nüfus çok hızlı bir şekilde artmaktadır. Bu durum yakın gelecekte yaşlı nüfusun yaşayacağı pek çok sorunu da beraberinde getirecek olup ülkemiz dâhil tüm dünyanın bu konuya hazırlıklı olmasını ve yaşlı bireylerin bağımsızlığını, üretkenliğini artıran ve erişim engellerini ortadan kaldıran bir işleyişin oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır (Yel, 2014).

Yaşlı bireylerin karşılaştığı ve kuşak farkı nedeniyle zorlandıkları bir diğer konu ise kültüre duyarlı bakıma ulaşmadır. Kültür; kişinin içinde yaşadığı toplumdan kazandığı bilgi, düşünce, inanış ve alışkanlıkların bir bütünüdür. Kültürel değerler ve olaylara karşı tutumlar insanların yaşam biçimlerini, dolayısıyla sağlık durumlarını da etkilemektedir. Yaşlı bireyler doğal olarak yaşanılan toplumun son kuşağını temsil eden ve daha geleneksel bir bakış açısına sahip olan bireylerdir. Yaşlı bireylere bakım sunan meslek üyeleri ise sıklıkla daha genç bir kuşağa ait olup kültürel olarak daha farklı bir bakış açısı içinde yetişmişlerdir. Bu durum, hizmetlerin sunumunda zorluklara, iki farklı jenerasyon arasında kopukluklara yol açmakta,

KAYNAKÇA

Abbey, R., & Hyde, S. (2009). No country for older people? Age and the digital divide. *Journal of information, Communication and Ethics in Society*, *7*(4), 225-242.

Aksaraylı, M., & Kıdak, L. B. (2008). Yatan hasta memnuniyetinin değerlendirilmesi ve izlenmesi: eğitim ve araştırma hastanesi uygulaması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *10*(3), 87-122.

Allin, S., & Masseria, C. (2009). Unmet need as an indicator of health care access. *Eurohealth*, *15*(3), 7-9.

Andrews, M. (2007). Cultural diversity and community health nursing. *Community and Public Health Nursing*, 205-235.

ASHB, T. C. A. v. S. P. B. (2017). *Türkiye'de yaşlı bakım hizmetleri raporu: Avrupa'dan en iyi uygulama örnekleri ve Türkiye için bir model tasarımı*. Retrieved 11.10.2022 from https://www.aile.gov.tr/media/9334/tuerkiye-de-ya%C5%9Fl%C4%B1-bak%C4%B1m-hizmetleri-avrupa-dan-en-iyi-uygulama-oernekleri-ve-tuerkiye-i%C3%A7in-bir-model-tasar%C4%B1m%C4%B1-proje-kitab%C4%B1.pdf

Assari, S., & Hani, N. (2018). Household income and children's unmet dental care need; Blacks' diminished return. *Dentistry Journal*, *6*(2), 17.

Bahar, G., Bahar, A. & Savaş, H. A. (2009). Yaşlılık ve yaşlılara sunulan sosyal hizmetler. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, *4*(12), 85-98.

Baran, A. G., Kurt, Ş. K. & Tekeli, E. S. (2017). Yaşlıların dijital teknolojileri kullanım düzeyleri üzerine bir araştırma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, *1*(45), 1-24.

Beach, M., Saha, S., & Cooper, L. (2006). Patient centeredness and cultural competence: their relationship and role in healthcare quality. *The Commonwealth Fund Report. Journal of General Internal Medicine*, *21*(6), 661-665.

Becerikli, S. Y. (2013). Kuşaklararası iletişim açısından yeni iletişim teknolojilerinin kullanımı: ileri yaş grubu üzerine bir değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi| Istanbul University Faculty Of Communication Journal,* (44), 19-31.

Betancourt, J. R., Green, A. R., Carrillo, J. E., & Owusu Ananeh-Firempong, I. (2016). Defining cultural competence: a practical framework for addressing racial/ethnic disparities in health and health care. *Public Health Reports*, *118*(4), 293.

Cavalieri, M. (2009). Geographical patterns of unmet health care needs in Italy. *Munich Personal RePEc Archive, Paper*, *16097*.

Clark, M. J. (2003). *Community Health Nursing: Caring for Populations*. Prentice Hall.

Çolak, M. & Özer, Y. E. (2015). Sosyal politika anlamında aktif yaşlanma politikalarının ulusal ve yerel düzeydeki analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *14*(55), 115-124.

Doheny, S., & Milbourne, P. (2013). Modernization and Devolution: Delivering Services for Older People in Rural Areas of England and Wales. *Social Policy & Administration*, *47*(5), 501-519.

Donabedian, A. (1972). Models for organizing the delivery of personal health services and criteria for evaluating them. *The Milbank Memorial Fund Quarterly*, *50*(4), 103-154.

Douglas, M. K., Pierce, J. U., Rosenkoetter, M., Callister, L. C., Hattar-Pollara, M., Lauderdale, J., Miller, J., Milstead, J., Nardi, D. A., & Pacquiao, D. (2009). Standards of practice for culturally competent nursing care: A request for comments. *Journal of Transcultural Nursing*, *20*(3), 257-269.

Dunlop, S., Coyte, P. C., & McIsaac, W. (2000). Socio-economic status and the utilisation of physicians' services: results from the Canadian National Population Health Survey. *Social Science & Medicine*, *51*(1), 123-133.

Friedemann, M.-L., Pagan-Coss, H., & Mayorga, C. (2008). The workings of a multicultural research team. *Journal of Transcultural Nursing*, *19*(3), 266-273.

Genç, Y. & Barış, İ. (2015). Yaşlı bakım hizmetlerinde çağdaş yaklaşım: kurumsal bakım yerine evde bakım hizmetlerinin güçlendirilmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *3*(10), 36-57.

Görgün, A. B. (2011). Yaşlılığın Sosyal Boyutu. *Yaşamak Ayrıcalıktır İç*, 23-32.

Ilgaz, A. (2020). Yaşlı Bakımında Kültürel Yeterlilik Süreci Modelinin Kullanılması. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, *7*(3), 278-284.

İz, F. B. & Temel, A. B. (2009). Hemşirelikte kültürel yeterlik. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *17*(17), 51-58.

Karabulut, B. (2015). Bilgi toplumu çağında dijital yerliler, göçmenler ve melezler. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(21), 11-23.

Karanikolos, M., & Kentikelenis, A. (2016). Health inequalities after austerity in Greece. *International Journal for Equity in Health*, *15*(1), 1-3.

Kartaloğlu, Ü. (1992). Temel Sağlık Hizmetlerinde Toplumu Tanıma ve İletişim. *Ankara Türk Tabipler Birliği Yayınları Sürekli Tıp Eğitimi Dizisi*, *1*, 41-48.

Keser, E. N. N. (2020). Yaşlı bakım uygulamalarındaki etik sorunlar üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *31*(1), 303-333.

Kurt, G., Erkol, Z. & Beyaztaş, F. (2010). Yaşlıların Sorunları ve Yaşam Memnuniyetleri. *Adli Tıp Dergisi*, *24*(2)32-39.

Lee, S. M. (2003). *A review of language and other communication barriers in health care*. smleecommunication_and_health-with-cover-page-v2.pdf (d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net)

Meydanlıoğlu, A. (2019). Kültürogram kullanılarak bir ailenin kültüre duyarlı hemşirelik girişimlerinin planlanması: Olgu sunumu. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, *6*(2), 132-140.

Millward, P. (2003). The'grey digital divide': Perception, exclusion and barriers of access to the Internet for older people. *First Monday*, *8*(7). https://doi.org/https://doi.org/0.5210/fm.v8i7.1066

Ökem, Z. G., & Çakar, M. (2015). What have health care reforms achieved in Turkey? An appraisal of the "Health Transformation Programme". *Health Policy*, *119*(9), 1153-1163.

Ören, E. D. T., Dereli, F., & Sarı, H. Y. (2021). Engelli Bireylerin Sağlık Hizmetine ve Bakıma Erişimi ile İlgili Yaşadıkları Sorunlar. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, *6*(3), 185-192.

Özönder, M. C. (2000). Dünyada ve Türkiyede ırk ve etkinlik kavramları. *KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, *2*(1), 65-72.

Pagán, J. A., & Pauly, M. V. (2006). Community-level uninsurance and the unmet medical needs of insured and uninsured adults. *Health Services Research*, *41*(3p1), 788-803.

Paul, G., & Stegbauer, C. (2005). Is the digital divide between young and elderly people increasing? *First Monday*, *10*(10). https://doi.org/https://doi.org/10.5210/fm.v10i10.1286

Phillipson, C. (2003). Globalisation and the future of ageing: Developing a critical gerontology. *Sociological Research Online*, *8*(4), 144-152.

Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants part 2: Do they really think differently? *On the Horizon*, *9*(6), 1-6.

Ritter, L., & Hoffman, N. (2010). *Multicultural health* (1st ed.). Jones & Bartlett Learning.

Rose, P. (2010). *Cultural competency for health administration and public health*. Jones & Bartlett Learning.

Seibert, P., Stridh-Igo, P., & Zimmerman, C. (2002). A checklist to facilitate cultural awareness and sensitivity. *Journal of Medical ethics*, *28*(3), 143-146.

Sert, H. & Seven, A. (2018). 12. Türkiye'de yaşlılara sunulan bakım hizmetleri. In B. Rukiye Pınar (Ed.), *Temel Gerontoloji* (pp. 234-247).

Smith, P. C., Mossialos, E., & Papanicolas, I. (2008). *Performance measurement for health system improvement: experiences, challenges and prospects: background document 2*. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/350328/WHO-EURO-2008-4077-43836-61716-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Şeker, A. & Kurt, G. (2018). Bir sosyal politika alanı olarak yaşlılık ve sosyal hizmet uygulamaları. *Nüfusbilim Dergisi*, *40*, 7-30.

Tabriz, E. R., Yekta, Z. P., Shirdelzade, S., Saadati, M., Orooji, A., Shahsavari, H., & Khorshidi, M. (2017). Unmet needs in Iranian cancer patients. *Medical Journal of the Islamic Republic of Iran*, *31*, 35.

Temel, A. B. (2008). Kültürlerarası (çok kültürlü) hemşirelik eğitimi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, *11*(2), 92-101.

Temel, A. B. (2012). Çok kültürlülük ve kültürlerarası iletişimin sağlık hizmetlerinin sunumuna etkileri. *Onlar Bizim Hemşehrimiz, Uluslararası Göç ve Hizmetlerin Kültürlerarası Açılımı*, 43-73.

TÜİK, (2021). *İstatistiklerle Yaşlılar*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636

Uludağ, E. & Deveci, G. (2018). Hemşirelik öğrencilerinin kültürel zekâlarının değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *7*(1), 70-76.

Van Dijk, J. (2016). *Ağ toplumu*. Epsilon Yayincilik Ltd. Sti.

Wagstaff, A., & Van Doorslaer, E. (2000). Equity in health care finance and delivery. *Handbook of Health Economics*, *1*, 1803-1862.

Warburton, J., Cowan, S., Winterton, R., & Hodgkins, S. (2014). Building social inclusion for rural older people using information and communication technologies: perspectives of rural practitioners. *Australian Social Work*, *67*(4), 479-494.

Yalçıner, N. (2015). Psikiyatride çalışan hemşirelerin kültürlerarası bakım konusundaki görüşleri. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, *31*(3), 20-36.

Yel, Ç. (2014). Türkiye'de yaşlıların karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Yurt ve Dünya Dergisi*, 21-42.

Yetim, B. & Çelik, Y. (2020). Sağlık hizmetlerine erişim: Karşılanmamış ihtiyaçlar sorunu. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *31*(2), 423-440.

Yilmaz, V. (2013). Changing origins of inequalities in access to health care services in Turkey: From occupational status to income. *New Perspectives on Turkey*, *48*, 55-77.

25

Bakım ve Bakım Yönetimi

Emre Kol

1. GİRİŞ

Türkiye'de 1960-2002 döneminde 60 üzeri yaş grubu %57, 80 üzeri yaş grubu %266 artmıştır. Yapılan projeksiyonlara göre gelecek yıllarda yaşlı sayısı ve oranı artmayı sürdürecektir. Yaşlıların oranının yükselişinin %1000'lere varacağı tahmin edilmektedir. Demografik dönüşümlerin temel nedeni insan hayatının uzamasıdır; doğurganlık oranının düşmesi toplumun yaşlanmasına neden olmaktadır (Tufan, 2014).

Demografik dönüşüm ya da *demografik geçiş* süreci, doğum ve ölüm oranlarındaki yüksek ve kararsız seviyelerden düşük ve göreceli olarak kararlı seviyelere doğru gerçekleşmekte olan dönüşüme verilen addır. Dönüşümün ilk aşamasında hem doğum hem de ölüm oranları yüksek bulunmaktadır. İkinci aşamada, sanayi devrimi sonrasında gelişmekte olan sağlık ve yaşam koşullarının etkisi sayesinde ölüm hızları düşmeye başlamakta, ölüm hızlarındaki düşüşü doğum hızlarındaki düşüş gecikmeli olarak izlemektedir. Bu aşamada hızlı bir nüfus artışı gerçekleşir. Son aşamada ise doğum ve ölüm hızları çok düşük seviyelere düşmektedir. Bu aşamada da nüfus artış hızı oldukça düşük seviyededir. Ancak, her ülke kendi demografik dönüşümünü tarihsel ve sosyoekonomik evrimine göre farklı şekilde deneyimlemektedir. Bu yüzden, demografik dönüşümün başlangıcı ve ne kadar süreceği ülkeler arasında farklı olmaktadır. Demografik dönüşüm sürecinde, piramit görünümünde olan nüfusun yaş dağılımı da farklılık göstermektedir. Çağımızda çoğu gelişmiş ülkede en geniş yaş grubu olarak çocukların ve gençlerin piramidin tabanında bulunduğu ve yaş düzeyi arttıkça piramidin daraldığı bir nüfus şeklinden, doğum oranlarının azalmasına bağlı olarak çocuk nüfusun azaldığı ve yaşlı nüfusun artmakta olduğu ve bu nedenle piramidin tabanının daraldığı ve yukarı yönde genişlemeye başladığı bir nüfus şekline geçilmektedir (Metin, 2016).

Demografik dönüşüm sürecini yaşayan Türkiye'de, doğurganlık ve ölüm hızlarındaki azalma ile sağlık alanında yaşanan ilerlemeler, yaşam kalitesinin, refah seviyesinin ve doğuşta beklenen hayat süresinin uzaması ile nüfusun yaş yapısı biçim değiştirmiştir. Çocuk ve gençlerin toplam nüfus içindeki oranı azalırken yaşlıların toplam nüfus içindeki oranı artış göstermiştir. Türkiye oransal olarak yaşlı nüfus yapısına sahip ülkelere göre genç bir nüfus yapısına sahip olsa bile yaşlı nüfus sayısal olarak çok fazla miktardadır (TÜİK, 2022). Çalışmada, yaşanan bu gelişmeler ekseninde Avrupa ülkeleri ve Türkiye'de

Bakıma muhtaçlık riski, sosyal bir risk olarak görülmektedir ve gelir düzeyinden bağımsız olarak ortaya çıkmaktadır. Hukukumuzda bu risk, gelir temeline dayalı sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler ile sınırlı olarak düzenlenmiş olmaktadır. Ancak Türk Sosyal Güvenlik sisteminde primli rejim yani sosyal sigortalar esas alınmaktadır. Bakıma muhtaçlık riskinin bağımsız bir risk olarak güvence altına alındığı bakım sigortasının kurulması Türk Hukuku açısından da bir gereklilik olarak bulunmaktadır.

Kısa süreli evde bakım hizmetlerinin temel amacı, tıbbi bakım ve rehabilitasyon gibi kişinin en kısa sürede kendi kendine yetebilecek duruma gelmesini sağlayacak hizmetlerin kişinin evinde verilmesidir. Uzun süreli evde bakım hizmetlerinin amacı ise, bakım hizmetlerine sürekli ihtiyaç duyan kronik hastalar, yaşlılar ve özürlülerin sağlığını korumak; bakıma muhtaçlık derecelerinin daha da ilerlemesini engellemek; hastalık ve engelliliğin ortadan kaldırılamadığı durumlarda mümkün olduğunca bağımsız yaşamayı sağlayacak eğitim ve beceriler kazandırmak ve kaliteli bakım hizmetlerini sağlamaktır.

Gelişmiş ülkelere kıyasla aile ilişkilerinin güçlü konumda bulunduğu Türkiye'de yaşlılar genellikle aileleri ile yaşamaktadırlar. Ancak iş ve hayat koşullarındaki farklılıklar sebebiyle aile yaşlısına bakım hizmeti sunma açısından sorunlar yaşamaktadır. Yaşlı nüfus artış tahminleri ise, bu sorunun gelecekte daha da artacağını göstermektedir. Bu bağlamda, yaşlıların bakımı ve bununla ilgili örgütlenmeler, başka bir ifadeyle yaşlılara yönelik yeni yaşam alanı modelleri ve kurumsallaşmış hizmetler önem taşımaktadır. Türkiye'de yaşlılara yönelik hizmet yöntemlerini yatılı hizmet sunan huzurevi ve yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezlerinden oluşan kuruluş modeli, yaşlı yaşam evi modeli, gündüz bakım modeli, evde bakım modeli olarak ifade edebiliriz.

KAYNAKÇA

Acar, Z. (2021). Yaşlı bakım hizmetlerinde kurumsal bakım modelleri. İçinde Mehtap Pekesen (Ed.), *Yaşlı, bakım hizmet modelleri ve sosyal politika yaklaşımları* (ss. 121-135). Türkiye Gerontoloji Serisi. Ankara: Nobel.

Ağcasulu, H. (2021). Sosyal politika olarak evde bakım hizmetleri: Ülke örnekleri ve Türkiye. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 26*(2), 167-183.

Artan, T. & Irmak, H. S. (2018). Huzurevindeki yaşlıların huzurevinde yaşlanmaya ilişkin bakış açılarının değerlendirilmesi: İstanbul Bahçelievler, Zeytinburnu ve Sultangazi huzurevi örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet,29*(2), 51-70.

Bal, T. (2016). OECD ülke uygulamaları doğrultusunda uzun dönemli bakım hizmetlerinin finansmanı ve Türkiye için öneriler. *Sosyal Güvenlik Dergisi, 6*(1), 159-196.

Beşe Canpolat, Ş. (2022). Nüfusun yaşlanmasının ekonomik etkilerinin uzun dönemli bakım hizmetleri açısından incelenmesi: Türkiye için bağımlı nüfus projeksiyonları. *Sosyal Güvenlik Dergisi, 12*(1), 53-84. https://doi.org/10.32331/sgd.1135330

Caniklioğlu, N. & Ünal, C. (2011). Karşılaştırmalı hukuk ışığında Türk hukukunda bakım sigortasının kurulmasının gerekliliği. İçinde Süleyman Başterzi (Ed.), *Prof. Dr. Sarper Süzek'e Armağan* (ss. 2267-2297). İstanbul: Beta.

Çağlar, T. (2015). *Türkiye ve Almanya'da karşılaştırmalı yaşlı bakım model ve uygulamaları* [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].

Çağlar, T. (2017). *Yaşlı bakımı modeller ve uygulamalar*. Ankara: Nika.

Geraedts, M., Heller, G. V., & Harrington, C. A. (2000). Germany's long-term care insurance: Putting a social insurance model into practice. *The Milbank Quarterly, 78*(3), 375-401. https://doi.org/10.1111/1468-0009.00178

Gökçeoğlu Balcı, Ş. (2017). *Sosyal güvenlik hakkı açısından yaşlı bakımı İsveç modeli ve uluslararası belgeler ışığında bir inceleme*. İstanbul: On İki Levha.

Hekimler, A. (2017). Yaşlılara yönelik bir sosyal politika aracı olarak bakım sigortası: Federal Almanya örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3*(2), 235-243.

Kalınkara, V. (2014). *Temel gerontoloji: Yaşlılık bilimi*. (2. Basım). Ankara: Nobel.

Kocabaş, F. & Kol, E. (2020). Almanya ve Türkiye'de karşılaştırmalı olarak bakım hizmetleri: Türkiye'de bakım sigortası kurulmasına yönelik bir öneri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20*(4), 283-310.

Koç, O. & Ceylan, R. (2021). Bütünleşik sosyal hizmet modeli. İçinde Ayşe Dericioğlulları Ergun (Ed.), *Yaşlılık, yardım ve bakım* (ss. 179-191). Türkiye Gerontoloji Serisi. Ankara: Nobel.

Kol, E. & Topgül, S. (2022). Türkiye'de yaşanan demografik değişim sürecinin sosyal güvenlik sistemi üzerindeki etkileri. İçinde Deniz Kağnıcıoğlu & Yener Şişman (Ed.), *Prof. Dr. İhsan Erkul'a Armağan Sosyal Politika ve Endüstri İlişkileri Yazıları* (ss. 329-354). Eskişehir: Nisan Kitabevi.

Korkmaz, N. (2014). Türkiye'de yaşlılık ve sosyal politika- Yaşlılık politikadan ayrı düşünülebilir mi? İçinde Nilüfer Korkmaz & Suzan Yazıcı (Der.), *Küreselleşme ve yaşlılık eleştirel gerontolojiye giriş* (ss. 189-214). Ankara: Ütopya.

Metin, B. (2016). *Dünyada ve Türkiye'de yaşlanma sorunu yaşlanan toplum ve aktif yaşlanma*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Oğlak, S. (2007). Uzun süreli evde bakım hizmetleri ve bakım sigortası. *Türk Geriatri Dergisi, 10*(2), 100-108.

Oğlak, S. (2008). *Evde bakım hizmetleri ve bakım sigortası (Ülke Örnekleri ve Türkiye).* (2. Baskı). İskenderun: İskenderun Belediyesi Kültür Yayınları.

Oğlak, S. (2011). Türkiye'de yaşlı bireylerin bakım gereksinimlerine yönelik yaşadığı ortamda sunulacak bakım modelleri. *"İş, Güç" Endüstri İlişikleri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 13*(4), 115-130. https://doi.org/10.4026/1303-2860.2011.0191.x

Oğlak, S. (2014). Türkiye'de yaşlının uzun süreli bakımında bakım politikaları. İçinde Nilüfer Korkmaz & Suzan Yazıcı (Der.), *Küreselleşme ve yaşlılık eleştirel gerontolojiye giriş* (ss. 215-234). Ankara: Ütopya.

Oğlak, S. (2015). Uzun süreli bakım hizmetlerinde işgücü sorunları ve işgücü arzını arttıracak çözüm stratejileri. İçinde Harun Ceylan (Ed.), *Modern hayat ve yaşlılık* (ss. 177-206). Ankara: Nobel.

Oğlak, S. (2016). Evde bakımın ihmal edilen boyutu: Sosyal bakım. *Türkiye Klinikleri, 2*(3), 32-37).

Ökem, Z. G. & Can, M. (2014). *Avrupa birliği ülkelerinde yaşlılara yönelik uzun süreli bakım sistemleri ve uygulamaları.* Ankara: Nobel.

Önal Dölek, B. (2012). Evde ve kurumda uzun dönemli bakım. *Klinik Gelişim, 25,* 95-99.

Österle, A. (2016). Long-term care policies in Europe: Between fiscal and Social Sustainability. *Politiche Sociali/Social Policies, 1/2016*, 3-20.

Özdemir, H. (2021). Yaşlılık döneminde evde bakım hizmetleri. İçinde Mehtap Pekesen (Ed.), *Yaşlı bakım hizmet modelleri ve sosyal politika yaklaşımları* (ss. 95-119). Türkiye Gerontoloji Serisi. Ankara: Nobel.

Özkaraman, A. (2020). Alzheimer hastalığında bakım yönetimi. İçinde Emre Birinci (Ed.), *Alzheimer hastalığına multidisipliner yaklaşım* (ss. 69-80). Türkiye Gerontoloji Serisi. Ankara: Nobel.

Özmete, E. & Hussein, S. (2017). *Türkiye'de yaşlı bakım hizmetleri raporu Avrupa'da en iyi uygulama örnekleri ve Türkiye için bir model tasarımı*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal İçerme Politikaları Alanında Kurumsal Kapasitenin Artırılması Projesi. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Pavolini, E., & Ranci, C. (2008). Restructuring the welfare state: Reforms in long-term care in Western European countries. *Journal of European Social Policy, 18*(3), 246-259. https://doi.org/10.1177/0958928708091058

Pekesen, M. (2021). Yaşlı bakım hizmetlerinde sosyal politika yaklaşımları. İçinde Mehtap Pekesen (Ed.), *Yaşlı, bakım hizmet modelleri ve sosyal politika yaklaşımları* (ss. 231-261). Türkiye Gerontoloji Serisi. Ankara: Nobel.

Ranci, C., & Pavolini, E. (2015). Not all that glitters is gold: Long-term care reforms in the last two decades in Europe. *Journal of European Social Policy, 25*(3), 270-285. https://doi.org/10.1177/0958928715588704

Tomanbay, İ. (2015). Sosyal bakımda yeni yaklaşım, yeni anlayış, yeni çözüm modeli: Yaşam destek terkten telebakıma bir yolculuk. İçinde Harun Ceylan (Ed.), *Modern hayat ve yaşlılık* (ss. 131-176). Ankara: Nobel.

Topgül, S. (2022). *Sosyal politika boyutu ile yoksulluk ve sosyal hizmet.* İstanbul: Filiz Kitabevi.

Tufan, İ. (2014). *Türkiye'de yaşlılığın yapısal değişimi.* İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Tufan, İ. (2016). *Bakıma muhtaç Türkiye'de Alzheimer hastası yaşlıların bakımı.* İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2022). *İstatistiklerle Yaşlılar, 2021*. Erişim Adresi: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636

26

İlgi, İhtimam ve Bakım

Sevde Aksu

1. GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), "65 yaş ve üzerindeki bireylerin biyolojik, psikolojik ve sosyal yapısında meydana gelen ilerleyici değişiklik süreci" olarak tanımladığı yaşlılığı; erken, orta ve geç dönem olarak üç kategoriye ayırmaktadır. Bu kategoriler; emekliliği takip eden 65-74 yaş erken yaşlılığı, biyo-psiko ve sosyal işlevsel kayıpların gözlendiği 75-84 yaş orta yaşlılığı, bağımlılığın ve yaşlının özel bakım ile yardıma gereksinim duyduğu 85 yaş ve üzeri geç/ileri dönem yaşlılığıdır (WHO, 2002; WHO, 1984; UN, 2019). Dünya'daki yaşlı nüfus oranının 1960 yılında %4,9, 2018 yılında %8,8 iken 2050 yılına kadar iki katına çıkacağı tahmin edilmektedir. Ülkemizdeki duruma bakacak olursak; 2014 yılında %8, 2018 yılında %8,8 iken bu oranın 2023 yılında %10,2, 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6 olacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2018; NU, 2019; WHO, 2015). Toplumların sosyoekonomik yapısındaki değişiklikler, bilimsel, teknolojik ve tıptaki gelişmeler yaşlı nüfustaki oransal artışı desteklemektedir. Özellikle nüfusun en hızlı büyüyen ileri yaş grubu ile birlikte kronik hastalıkların ve bakıma muhtaçlığın artması, sosyal güvenlik sistemlerinin yetersizliği, yoksulluk, dulluk, toplumsal izolasyon, öz güven eksikliği, demans ve kuşaklararası iletişim kopukluğu gibi toplumun her kesimini etkileyecek sorunlar artmaya başlamıştır (Çınarlı ve Zeliha, 2015; Bahar vd., 2019; Kalyoncu ve Kartın, 2021; Ağar, 2020).

Bu bağlamda son 20 yıl içerisinde yaşadığımız demografik, toplumsal ve ekonomik dönüşümler, "Yaşlı bireylere kim bakacak?" sorusu ile yaşlılara yönelik *ilgi, ihtimam ve bakımın* sosyal, kültürel, politik birer kavram olarak önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir. Özellikle bir gün her birimiz için geçerli olacak yaşlılık sürecinde içinde yaşadığımız toplumsal ve yönetimsel güvence, eğilim ve politikalar düşünüldüğünde bu süreci refah, mutlu ve sağlıkla karşılayabilecek miyiz? (Klie, 2018; Türkiye'de Yaşlı Bakım Hizmetleri Raporu, 2017). Bu sorunun bir cevabı olarak toplumların bakım potansiyeline şimdilik sahip denilen bakıma muhtaç nüfusun gittikçe arttığını düşünürsek, yaşlı bireylere yönelik sağlık, kültürel ve sosyal hizmetlerin sadece profesyoneller ile ilgili kurum ve kuruluşlar vasıtasıyla uzun vadede kaliteli olarak karşılanamayacağını bilmeliyiz. Bu bölümde yaşlı bireylere yönelik hizmetlerin ortaya çıkmasında etiksel açıdan oldukça önemli olan *ilgi, ihtimam ve bakım* kavramları üzerinde durulacaktır.

KAYNAKÇA

Adelman, R. D., Tmanova, L. L., Delgado, D., Dion, S. ve Lachs, M. S. (2014). Caregiver Burden A Clinical Review. *Clinical Review & Education*, 12(10), 1052-1059.

Ağar, A. (2020). Yaşlılarda Ortaya Çıkan Psikolojik Değişiklikler. *Geriatrik Bilimler Dergisi,* 3 (2),75-80.

Aging WSGotEo. The Uses of Epidemiology in the Study of the Elderly: Report of a WHO Scientific Group on the Epidemiology of Aging: World Health Organization; 1984.

Akkan, B. (2022). Politik Bir Kavram Olarak Bakım ve İhtimam Toplumu. *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(3), 529–541.

Altay, B., Erkuran, H. ve Avcı, İ. A. (2018). Alzheimerlı Hastaya Bakım Verenlerin Bakım Yükü ve Etkileyen Faktörler. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(2), 1-8.

Altuntaş, M., Yılmazer, T. T., Güçlü, Y. A. ve Öngel, K. (2010). Evde Sağlık Hizmeti ve Günümüzdeki Uygulama Şekilleri. *Tepecik Eğitim Hastanesi Dergisi,* 20(3), 153-158.

Bademli, K. ve Duman, Z. Ç. (2013). Şizofreni Hastalarının Bakım Verenleri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar,* 5(4), 461-478.

Bahar, T.N., Akkaya, D., Barış Kılıç, B., Serhat Bozkurt, S., Hasan Hüseyin Başıbüyük, H.H. (2019). Yaşlı bakımında gerontolojinin rolü. 10. Ulusal yaşlılık kongresi. 25-27 Nisan, DENİZLİ. S.140-146.

Başgül, Ç. (2014). Sağlık Alanında Yeni Bir Hizmet: Evde Sağlık Hizmetleri, Ankara İl Sağlık Müdürlüğü Evde Sağlık Hizmetleri Koordinasyon Merkezi.

Bevans, M. ve Sternberg, E. M. (2012). Caregiving Burden, Stress, and Health Effects Among Family Caregivers of Adult Cancer Patients. *JAMA*, 25, 398-403.

Bilgen, Ç., Erdal, A. ve Bilgili, N. (2020). Toplum Ruh Sağlığı Merkezine Kayıtlı Şizofreni Tanılı Hastalara. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 12(1), 1-15.

Bonsang, 2008: 3 Bonsang, E. (2008). Does Informal Care from Children to Their Elderly Parents Substitute for Formal Care in Europe? CREPP Working Papers, 1, 1-30

Bowers, B. J. (1987). Interhenerational caregiving: Adult Caregivers and Their Aging Parents. Advances in Nursing Science, 9(2), 20-31.

Collins, S. (2015). The core of care ethics. New York: Palgrave Macmillan

Claxton, M. (2015). Can Caregiving Experiences be Understood Using an Attachment Framework in Early Psychosis? Doctorate Thesis. University College London. Clinical Psychology

Çekem, K. (2020). Etik ile politikanın kesişiminde "ihtimam". humanıtas. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,8(16),66-86.

Çınarlı, T., Zeliha, K. (2015). 65 Yaş ve Üzeri Yaşlılarda Düşme Risk ve Korkusunun Günlük Yaşam Aktiviteleri Ve Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,* 4(4):660-79.

Çifçili, S. S. (2018). Aile Hekimliği Gözü ile Evde Bakım. Klinik Tıp Aile Hekimliği Dergisi, 10(1), 23-29.

Çevik, A., Basat, O. ve Uçak, S. (2014). Evde Sağlık Hizmeti Alan Yaşlı Hastalarda Beslenme Durumunun Değerlendirilmesi ve Beslenme Durumunun Laboratuar Parametreleri Üzerine Olan Etkisinin İrdelenmesi. Konuralp Tıp Dergisi, 6(3), 31-37.

Çoban, M., Esatoğlu, A. E. ve İzgi, M. C. (2014). Türkiye'de Evde Sağlık ve Bakım Hizmetleri Uygulamalarının Mevzuat İçindeki Tarihsel Değişimi. *Türkiye Biyoetik Dergisi,* 1(3), 154-176.

Davion, V. (1993). Autonomy, integrity, and care. Social Theory and Practice, 19(2), 161-182.).

Duyan, 2019: 130 Duyan, G. Ç. (2019). Yaşlılık ve Sosyal Hizmet içinde. (Ed. Yanardağ, U. ve Yanardağ, M. Z.) Yaşlı Ailesi ile Çalışma. Ankara: Nika Yayınevi

Ekwall, A., Sivberg, B. ve Hallberg, I. R. (2004). Dimensions of Informal Care and Quality of Life Among Elderly Family Caregivers. *Scand Journal Caring Science,* 18(3), 239-248.

Engster, Daniel: The Heart of Justice: Care Ethics and Political Theory, Oxford Scholarship Online, 2007 s. 2-7.

Fadıloğlu, Ç., Tokem, Y. (2004). Geriatrik Rehabilitasyonda Hemşirenin Rolü. *Türk Geriatri Dergisi, 7*(4), 241-246.

Fine, M., ve Tronto, J. (2020). Care goes viral: Care theory and research confront the global COVID-19 pandemic. *International Journal of Care and Caring,* 4(3), 301-309.

Friedman, Marilyn: "Care Ethics and Moral Theory: Review Essay of Virginia Held, The Ethics of Care", Philosophical and Phenomenological Research içinde, September 2008, Vol. LXXVII, No: 2, s. 539.

Genç, Y., Barış, İ. (2015). Yaşlı bakım hizmetlerinde çağdaş yaklaşım: kuramsal bakım yerine evde bakım hizmetlerinin güçlendirilmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 3(10), 36-57.

Gilligan, C. In a Different Voice, (Harvard University Press, 1982, 28-35.

Gök, F. A. (2017). Şizofreni Hastalarına Bakım Veren Kadınların Yaşadıkları Güçlüklerin Değerlendirilmesi: Nitel Bir Araştırma. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(53), 433-441.

Goker, Z. G. (2020). Özenli vatandaşlık: Feminist özen etiğini yeniden politikleştirmek. Kadın/Woman 2000, *Journal for Women's Studies,* 21(1), 89–10.

Gül, Ş. (2019). Bakım Kavramı Işığında Hemşirelik Bakımı ve Etkileyen Faktörler. ACU Sağlık Bil Derg, 10(2):129-134.

Gürer, A., Çırpan, F. K., & Özlen, N. A. (2019). Yaşlı bakım hizmetleri. *Sağlık Hizmetleri ve Eğitimi Dergisi*, *3*(1), 1-6

Held, V. (2006). The ethics of care: personal, political, and global. New York: Oxford University Press. s. 9

Herring, J. (2023). *Caring and the Law*, Hart Publishing, Oxford. s. 19

Jegermalm, 2005: 18; Özkurt, 2019: 7 Özkurt, V. (2019). Bakım Verenlerin Bakım İhtiyacı Riski: Bakım Alan Kişinin Mıknatıs Etkisi. Yaşlılık Çalışmaları Dergisi, 3, 4-18.

Kalınkara, V., & Arpacı, F. (2013). Yerinde Yaşlanma. 7. Ulusal Yaşlılık Kongresi (Bildiri Kitapçığı), 23-25 Mayıs 2013, Karabük, s.54-60.

Kalyoncuo, S. Kartın, P. T. (2021). Aktif yaşlanma ve hemşirelik bakımı. *ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, *8*(1), 26-32.

Karaca, H., Yazıcı, S. ve Korkma, N. (2016). Alzheimer Hastası Yaşlı Bakımının Aile Üyesi Bakıcı Kadınlara Etkisi. Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi, 7, 6-12.

Karakaş, N. (2017). Malatya'da Evde Bakım Verenlerin Bakım Yükü ile Yaşam Kaliteleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Halk Sağlığı Anabilim Dalı.

Kalınkara, V. ve Kalaycı, I. (2017). Yaşlıya Evde Bakım Hizmeti Veren Bireylerde Yaşam Doyumu, Bakım Yükü ve Tükenmişlik. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD), 10(2), 19-39.

Karaman, D., Kara, D. ve Atar, N. Y. (2015). Evde Sağlık Hizmeti Verilen Bireylerin Hastalık Durumlarının ve Bakım İhtiyaçlarının Değerlendirilmesi: Zonguldak Örneği. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 4(3), 347-359.

Kent, E. E., Rowland, J. H., Northouse, L., Litzelman, K., Chou, W. S., Shelburne, N., Timura, C., Ann, O'M. ve Huss, K. (2016). Caring for Caregivers and Patients: Research and Clinical Priorities for Informal Cancer Caregiving. Cancer, 122(13), 1987-1995.

Klie, T. (2018). Yaşlı bakım kurumları. İsmail Tufan ve Mithat Durak (Ed.), Yaşlılık ve Sosyal Politikalar içinde (s. 583-598). Ankara: Nobel.

Koçak, Y., Buz, S., Gözen, Ö. Türkiye'de yaşlılara sunulan hizmetlerin birleşmiş milletler yaşlılık ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmesi: Ankara örneği The Journal of Academic Social Science Yıl:6, Sayı: 77, Eylül 2018, s. 388-410

Lutz, H. (2017). Care as a fictitious commodity: Reflections on the intersections of migration, gender and care regimes. Migration Studies, 5(3), 356–368.

Nations U. World population ageing 2019: Highlights. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population …; 2019

Noddings, N. (2013). Caring: a relational approach to ethics & moral education (Gözden geçirilmiş 2. baskı). Berkeley & London: University of California Press

Nolan, M., Keady, J. ve Grant, G. (1995). Developing a Typology of Family Care: Implications for Nurses and Other Service Providers. Journal of Advanced Nursing, 21, 256-265.

Oğuz Y, Tepe H, Örnek- Büken N, Kucur DK. Biyoetik Terimleri Sözlüğü 1.bs. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2005

Oğlak, S. (2014). Türkiye'de Yaşlının Uzun Süreli Bakımında Bakım Politikaları. Nilüfer Korkmaz ve Suzan Yazıcı (Ed.), Küreselleşme ve Yaşlılık içinde (s. 215-234). Ankara: Ütopya

Özkan İ. Okumuş H. (2012). Bakım ve İyileşmenin Kesiştiği Bir Model: Watson'ın İnsan Bakım Modeli. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi, 2.

Öztürk, Y. E., Şentürk, Ş. ve Macit, Y. (2017). Evde Bakım Hizmeti Alan Engelli Bireye Sahip Ailelerin Bakım Verme Yüklerinin Belirlenmesi: Amasya Örneği. Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 1(1), 48-67

Parvati Raghuram, "Race and Feminist Care Ethics: Intersectionality as Method", Gender Place and Culture A Journal of Feminist Geography (Routledge Press, 2019), 2-3.

Sağlık bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 'Türkiye Sağlıklı Yaşlanma Eylem Planı ve Uygulama Programı 2021-2026', 2021, Erişim adresi=file:///C:/Users/SAKSU/Desktop/2023%20YILI%20AKADEM%C4%B0K%20%C3%87ALI%C5%9EMALAR/2.T%C3%9CRK%C4%B0YE%20YA%C5%9ELILIK%20RAPORU%20K%C4%B0TAP%20B%C3%96L%C3%9CM%C3%9C/Turkiye_Saglikli_Yaslanma_Eylem_Plani_ve_Uygulama_Programi_2021-2026.pdf

Seedsman, T. (2017). İnsancıl Yaşlı Bakımı İçin Bir Arayış Hayal Gücümüzü, Tutumlarımızı ve Pratiklerimizi Dönüştürmek. İsmail Tufan ve Mithat Durak (Ed.), Gerontoloji içinde (s. 557-581). Ankara: Nobel.

Sidorenko, Alexandre & Zaidi, Asghar. (2018). International Policy Frameworks on Ageing: Assessing Progress in Reference to the Madrid International Plan of Action on Ageing. The Journal of Social Policy Studies. 16. 141-154.

Solomon, R. (2004). *Adalet Tutkusu*, Ayrıntı Yay., İstanbul s. 276-277

Solmaz, T. & Altay, B. (2019). Yaşlılara yönelik evde bakım hizmetleri. Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 6 (2), 150-157.

Soner, S. ve Aykut, S. (2017). Alzheimer Hastalık Sürecinde Bakım Veren Aile Üyelerinin Yaşadıkları Güçlükler ve Sosyal Hizmet. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(2), 375-387.

Şimşek, E. (2022). Nel noddings'in ihtimam etiği perspektifinden hukuk fakültelerinde grup çalışmaları: ankara üniversitesi hukuk fakültesi 'hukuka felsefeyle bakmak' grubu örneği". Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 71,725-744

Şimşek, A. B. (2019). Evde Sağlık Hizmetleri Atama ve Rotalama Problemi. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İşletme Anabilim Dalı.

Tamer, M. G. (2017). Yaşlı Hastalarına Bakım Veren Kadınların Deneyimleri Işığında "Evde Bakım Hizmetinin" Değerlendirilmesi. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD), 26, 157-186

Tan, J. Y., Molassiotis, A., Lloyd-Williams, M. ve Yorke, J. (2017). Burden, Emotional Distress and Quality of Life Among Informal Caregivers of Lung Cancer Patients: An Exploratory Study. Eur J Cancer Care, 27(1), 1-11

Taşdelen, P. ve Ateş, M. (2019). Evde Bakım Gerektiren Hastaların Bakım Gereksinimleri ile Bakım Verenlerin Yükünün Değerlendirilmesi. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 9(3), 22-29

Taşdemir-Yiğitoğlu, G., Arıcıoğlu, A., & Kapıkıran, Ş. (2018). Yaşlıya bakım verenlere psiko-sosyal destek. Yaşlılık Atölyesi (Bildiri Kitapçığı), 1-2 Ekim 2018, Denizli, (s.77-90

Torun, N. (2016). Evde Sağlık Hizmetleri Kapsamında Fototerapi Uygulamasına Yönelik Maliyet Etkililik Analizi: Ankara İli Örneği. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Toker, S. A. ve Özgür, R. (2019). Evde Bakım Birimince Takip Edilen Hastaların Bakımlarından Sorumlu Kişilerde Depresyon. Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi, 4(4), 428-443

Tramonti, F., Bonfiglio, L., Bongioanni, P., Belviso, C., Fanciullacci, C., Rossi, B., Chisari, C. ve Carboncini, M. C. (2018). Caregiver Burden and Family Functioning in Different Neurological Diseases. Psychology, Health & Medicine, 7, 1-8

Tronto, J. C. (1993). Moral boundaries: a political argument for an ethic of care. New York: Routledge s. 103

Tufan, İ. (2016). Bakıma Muhtaç Türkiye'de Alzheimer Hastası Yaşlıların Bakımı, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları

Tufan, İ. (2017). Türkiye'de Sosyal ve Uygulamalı Gerontolojinin Tarihsel Temelleri. İsmail Tufan ve Mithat Durak (Ed.), Gerontoloji içinde (s. 49-71). Ankara: Nobel.).

Tufan, İ. (2018). Bakım Teorileri. 15/04/2019 tarihinde http://itgevakiftr.com/2018/10/17/bakim-teorileri/ adresinden erişildi.

TÜİK, (2018). "Nüfus Projeksiyonları, 2018- 2080". Erişim adresi=http://www.tuik.gov.tr/PreHaber Bultenleri.do?id=30567.

Türkiye'de Yaşlı Bakım Hizmetleri Raporu (2017). Avrupa'dan En İyi Uygulama Örnekleri ve Türkiye İçin Bir Model Tasarımı. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal İçerme Politikaları Alanında Kurumsal Kapasitenin Artırılması Projesi. Ankara

Erişim adresi=https://www.aile.gov.tr/media/9334/tuerkiye-de-ya%C5%9Fl%C4%B1-bak%C4%B1m-hizmetleri-avrupa-dan-en-iyi-uygulama-oernekleri-ve-tuerkiye-i%C3%A7in-bir-model-tasar%C4%B1m%C4%B1-proje-kitab%C4%B1.pdf

Türkiye sağlıklı yaşlanma eylem planı ve uygulama programı 2021-2026 (2021). TC. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. Erişim adresi=https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/kronik-hastaliklar-engelli-db/hastaliklar/Yasli_Sagligi/kitap_ve_makaleler/Turkiye_Saglikli_Yaslanma_Eylem_Plani_ve_Uygulama_Programi_2021-2026.pdf

Urtamo, A. K., Jyväkorpi, S., Strandberg, T. (2019). Definitions of Succesful Ageing: A Brief Review of a Multideminsional Concept.Acta Biomed. 90(2): 359–363.

Arife Gizem Uyğun, A. G. (2019). Antalya İlçe Belediyelerinin Gerontolojik Bakım Hizmetlerinin Değerlendirilmesi. Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Gerontoloji Anabilim Dalı, Antalya.

Velittin K. (2021). Yaşlılık politikaları ve ulusal eylem planları, Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi içinde (s.299-310) Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

Wieczorowska-Tobis K, Talarska D, Kropińska S, Jaracz K, Tobis S, Suwalska A, Kachaniuk H, Mazurek J, Dymek-Skoczyńska A, Rymaszewska J. (2016).The Camberwell Assessment of Need for the Elderly questionnaire as a tool for the assessment of needs in elderly individuals living in long-term care institutions. Arch Gerontol Geriatr. Jan-Feb; 62:163-8.

World Health Organization; 2002. Proposed working definition of an older person MDS Project. 2002. Erişim adresi= https://www.who.int/healthinfo/survey/ageingdefnolder/en/.

World Health Organization; 2015. World report on ageing and health: Erişim adresi http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/186463/1/9789240694811_eng.pdf.

Yazıcı, S. (2018). Türkiye'de Bakıma Muhtaçlık ve Bakıma Muhtaçlığa Yol Açan Hastalıklar. İsmail Tufan ve Mithat Durak (Ed.), Gerontoloji Cilt 2 içinde (s. 155-185). Ankara: Nobel Yayıncılık

Yıldırım, A. (2021). Sosyal Politika Kapsamında Türkiye'de Yaşlanmaya İlişkin Ulusal Düzeydeki Düzenlemeler. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10 (3), 1889-1909.

Yılmaz, M., Sametoğlu, F., Akmeşe, G., Tak, A., Yağbasan, B., Gökçay, S., Sağlam, M., Doğanyılmaz, D. ve Erdem, S. (2010). Sağlık Hizmetinin Alternatif Bir Sunum Şekli Olarak Evde Hasta Bakımı. İstanbul Tıp Dergisi, 11(3), 125-132.

27

Bakım Personeli

Emre Birinci

1. GİRİŞ

Nüfus artışı, doğurganlık ve ölüm oranlarındaki değişiklikler dünyada bir demografik dönüşüme neden olmaktadır. Demografik eğilimler; bireyler, toplumlar ve genel olarak dünya için çağımızın en önemli dönüşümlerinden birini oluşturmaktadır. Demografik veriler Türkiye'nin hızlı bir şekilde yaşlı bir toplum sürecine girdiğini göstermektedir.

Demografik dönüşümün en önemli özelliği, yaşlı sayısındaki önemli artıştır. Ortalama ömür beklentisinin artması, doğum oranlarındaki azalma ile birlikte nüfusun yaşlanmasına neden olmaktadır. Nüfusların yaşlanması yüksek doğum ve ölüm oranlarından düşük doğum ve ölüm oranlarına geçişin bir sonucudur. Evrensel bir süreç olan yaşlanma, bireysel olarak kabul edilmesine rağmen etkileri toplumsaldır (Birinci, 2021).

Nüfusların kendilerini yenileyebilmeleri için doğurganlık oranının kadın başına 2,1 olması gerekmektedir. Doğurganlık oranları bu sayısının altına düştüğünde toplumlar yaşlanmaya başlamaktadır (Birinci, 2021). TÜİK'e (2022) göre, Birleşmiş Milletler verilerine göre 2021 yılında toplam doğurganlık hızı dünya ortalaması 2,42 iken Türkiye'de bu oran 1,71'dir. En yüksek doğurganlık hızı 6,51 ile Nijer iken en düşük ülke ise 1,08 ile Kore Cumhuriyeti'dir. Kaba doğum hızı 2001 yılında binde 20,3 iken 2021 yılında 12,8'e düşmüştür. Aynı şekilde anne olma yaşının da değiştiği görülmektedir. 2001 yılında anne ortalama yaşı 26,7 iken 2021 yılında bu yaşın 29,1'e çıktığı görülmektedir.

Avrupa gelişme sürecini tamamladıktan sonra nüfusu yaşlanmışken, Türkiye hızla gelişmesinin yanı sıra hızlı bir şekilde de yaşlanmaktadır (Özmete ve Hussein, 2017). 1950'li yıllarda kırdan kente göç, sağlık hizmetlerinin gelişmesi ve anne-çocuk sağlığının iyileştirilmesi, eğitim imkânlarının artması gibi gelişmelerle 1980'li yıllardan sonra doğum oranlarında hızlı bir düşüş olmuştur. Ayrıca erken yaşta hayatını kaybedenlerin sayısının azalması, doğuşta beklenen yaşam süresini arttırmıştır (Halk Sağlığı Uzmanlığı Derneği, 2012).

Sanayileşme süreci ile birlikte toplumların demografik yapısındaki değişimleri Tufan (2007) şu şekilde açıklamıştır:

- Birinci aşama, doğum ve ölüm oranlarının yüksek olduğu, yaşam kalitesi, sağlık ve tıbbi imkânların kısıtlı olduğu bir dönemdir.
- İkinci aşama, doğum oranının yüksek olmasına rağmen ölüm oranlarının azalmaya başladığı dönemdir.

programlardan mezun olan yaşlı bakım teknikerleri için aynı durum söz konusu değildir. Sağlık Bakanlığı dışında görev tanımının olmaması, yöneticilerin yaşlının bakımı dışında da görev vermek istemeleri ve ekonomik nedenlerden dolayı sertifika sahibi olan kişiler tercih edilmektedir. Bu durum bakım kalitesini düşürmenin yanı sıra ihmal ve istismar vakalarının görülmesine neden olmaktadır. Yaşlı bakımı alanında görev alacak kişilerin yaşlı bakımı programlarından mezun olan kişiler olması gerekmektedir. Bununla ilgili mevzuat değişikliği ile gerek kamu gerekse de özel sektörde istihdam sorunu ortadan kaldırabilir. Yaşlı bakımı alanında eğitim standartlarının belirlenmesi nitelikli profesyonel meslek elemanlarının yetişmesini sağlayacaktır. Yaşlı bakım teknikeri yaşlı birey ile doğrudan etkileşim hâlinde olması nedeniyle bakım kalitesini birinci derecede etkilemektedir. Bu nedenle yaşlı bakım eğitimlerinin standartlaştırılması, personelin sosyo-psikolojik açıdan desteklenmesi, alanda sadece ön lisans mezunlarına yer verilmesi, hizmet içi eğitimlerle desteklenmesi, görev tanımlarının belirlenmesi ve ücret politikalarının arttırılması kalitenin arttırılması için yapılması gerekenlerdir.

KAYNAKÇA

Abay, A. R. & Bekaroğlu-Doğan, Y. (2012). İstanbul Yaşlılık Çalıştayı Kitabı. İstanbul Yaşlılık Günleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sağlık ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı Darülaceze Müdürlüğü *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını*, *20*.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2022). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni Temmuz 2022.

Akdemir, N., Özdemir, L., Alparslan, G. B., Kapucu, S., Akkuş, Y. & Akyar, I. (2010). Huzurevi ve yaşlı bakım rehabilitasyon merkezlerinde çalışan hemşirelerin yaşadıkları bakım sorunları ve tükenmişlik düzeyleri. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, *12*(3), 49-62.

Akın, G. (2004). Yaşlılık/Disiplinlerarası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler. V.Kalınkara (Ed.), *Odak Yayınevi Basım Dağ. Krt. Tur. İnş. Ltd. Şti.,* Ankara.

Albayrak, E. T. & Birinci, M. (2017). Sosyal devlet modelleri: sosyal demokrat model, İsveç-Norveç Örneği. *Sosyal Çalışma Dergisi*, *1*(1), 64-100.

Ardahan, M. (2010). Yaşlılık ve huzurevi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *20* (20), 25-32.

Aslan, D. & Ertem, M. (2012). Yaşlı Sağlığı: Sorunlar ve Çözümler. 1. *Baskı.* Halk Sağlığı Uzmanları Derneği, *Ankara: Palme Yayıncılık*, *31*.

Ateş, M. (2011). *Sağlık hizmetleri yönetimi*. 1. Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Baldissera, T. A. (2019). *Evolutionary Service Composition and Personalization Ecosystem for Elderly Care* (Doctoral dissertation, Faculty of Science and Technology Universidade NOVA de Lisboa (Portugal)).

Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *4*(8), 101-129.

Beğer, T., & Yavuzer, H. (2012). Epidemiology of old age and old age. *Klinik Gelişim*, *25*, 1-3

Birla, B. (2017). Ageing population: Need for formal care workers. *Elderly Care in India*, Springer, Singapore, 69-76.

Birinci, E. (2020). *Y kuşağının yaşlı ve yaşlılık algısı*. Ankara: Gazi kitapevi.

Birinci, E. (2021). Türkiye'deki yaşlı bakımı eğitimi üzerine genel bir değerlendirme. *Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (5), 31-43.

Bookman, A., & Kimbrel, D. (2011). Families and elder care in the twenty-first century. *The Future of Children*, 21 (2), 117-140.

Bury, M., & Holme, A. (1991). *Life After Ninety* (1st ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203211427

Ceylan, H. (2015). Yaşlanan Türkiye'de yaşlı bakım personeline duyulan ihtiyaç ve yaşlı bakım programlarının önemi. *Elektronik Meslek Yüksekokulları Dergisi, UMYOS* Özel sayısı 61-68.

Danış, M. Z. (2004). Yaşlıların evde bakım gereksinimleri ve evde bakıma ilişkin düşünceleri: başarılı yaşlanma ve yaşlı bakım modelleri. *Sosyal Hizmet Dizisi I, Ankara: Türkiye Güçsüzler ve Kimsesizlere Yardım Vakfı Yayını, 20*.

Danış, M. Z. (2011). Kurumda kalan yaşlıların yaşam kalitesi ve bunu etkileyen faktörler. *Ankara Örneğinde Bir Alan Araştırması, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara*.

Daum, M. (2017). Digitalisierung und Technisierung der Pflege in Deutschland. *Aktuelle Trends und ihre Folgewirkungen auf Arbeitsorganisation, Beschäftigung und Qualifizierung. DAA-Stiftung Bildung und Beruf, Hamburg*.

Date-Bah, E., Zhang, J., & Heide, I. (2000). *ABC of women workers' rights and gender equality*. Geneva: International Labour Organization.

Davies, R. (2014). Older people in Europe: EU policies and programmes. *European Parliamentary Research Service-EPRS, Briefing.* Erişim tarihi: 9 Aralık 2022 http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2014/140811/LDM_BRI(2014)140811_REV1_EN.pdf

Duben, A. (2016). *Yaşlanma ve Yaşlılık Disiplinlerarası Bakış Açıları*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Durgun, B. (2015). *Yaşlılık ve yaşlılara sunulan hizmetler* (2. Baskı). İstanbul: Yalın Yayıncılık.

Emiroglu, V. (1995). *Yaşlılık ve yaslının sosyal uyumu*. Ankara: Şafak Matbaacılık Ltd.Şti.

Ertin, H. & Özkaya, H., (2016). Etik Açıdan Yaşlıya Kötü Muamele/İstismar ve Toronto Bildirgesi. *Turkiye Klinikleri Medical Ethics, Law and History*, *Special Topics,* 2(2), 77-84.

Eryurt, M. A. & Peksezer, V. S. (2016). *Türkiye'de Yaşlı Bakım Hizmetlerinin Proaktif Yönü ve Mali Yükü Analizi Etüt Araştırması*. (Ed.) Tuğçe Demir. Ankara: Çizge Tanıtım ve Matbaacılık Ltd Şti.

European Commission, Directorate-General for Justice, Verashchagina, A., Bettio, F. (2013). *Long-term care for the elderly: provisions and providers in 33 European countries*, Publications Office. Erişim tarihi: 9 Aralık 2022

European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Economic Policy Committee, (2015). *The 2015 ageing report: economic and budgetary projections for the 28 EU Member States (2013-2060)*, Publications Office. Erişim tarihi: 9 Aralık 2022

Fagerberg, I., & Engström, G. (2012). Care of the old-A matter of ethics, organization and relationships. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, *7*, Erişim tarihi: 9 Aralık 2022 https://doi.org/10.3402/qhw.v7i0.9684

Gelmez, Ö. S. Ö. (2015). Ailevileştirilen bakımın kürek mahkûmları: Evde bakım uygulaması kapsamında bakım veren kadınların deneyimleri. *Fe Dergi*, *7*(2), 58-71.

Görgün Baran, A. (2016). Yaşlılıkta Sosyal İzolasyon ve Yalnızlık. (Ed.) Harun Ceylan, Yaşlılık Sosyolojisi, *Nobel Yayıncılık, Ankara, 77-97.*

International Labour Office. (2016). *Women at work: trends 2016*. Geneva: International Labour Organization.

Karahan, A. & Güven, S. (2002). Yaşlılıkta evde bakım. *Turkish Journal of Geriatrics*, *5*(4), 155-159.

Karakuş, B. (2018). Türkiye'de yaşlılara yönelik hizmetler, kurumsal yaşlı bakımı ve kurumsal yaşlı bakımında illerin durumu. *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları,* Ankara: Ertem Basım Yayın.

Kalaycı, I., Özkul, M. & Uysal, M. T. (2021). Yaşlı bakım istihdamında yaşlanma ve yaşlılık algısı. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *8*(1), 146-170.

Kırdı N. & Abit Kocaman, A. (2019). Yaşlanma sürecinde ve yaşlılık döneminde egzersizin önemi. Akdemir N, editör. *Geriatri ve Gerontolojiye Disiplinler Arası Yaklaşım*. 1. Baskı. (Ed.) Akdemir, N., Ankara: Türkiye Klinikleri, 32-8.

Lehr, U. (1994). *Yaşlanmanın Psikolojisi* (çev: Neylan Eryar). İstanbul: Bilimsel ve Teknik Yayınları Çeviri Vakfı Yayınları.

Matcha, D. A. (1997). *The sociology of aging: A social problems perspective*. Boston, MA: Allyn and Bacon.

Nazlıer Keser, E. N. (2020). Yaşlı bakım uygulamalarındaki etik sorunlar üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *31*(1), 303-333.

Pickard, S. (2010). The 'good carer': Moral practices in late modernity. *Sociology*, 44(3), 471-487.

Resmî Gazete (22.5.2014, Sayı: 29007) sayılı Sağlık Meslek Mensupları ile Sağlık Hizmetlerinde Çalışan Diğer Meslek Mensuplarının İş ve Görev Tanımlarına Dair Yönetmelik; 2014. (Erişim tarihi: 05.12.2022)

Omran, A. R. (2005). The epidemiologic transition: a theory of the epidemiology of population change. 1971. *The Milbank quarterly*, *83*(4), 731–757. Erişim tarihi: 9 Aralık 2022 https://doi.org/10.1111/j.1468-0009.2005.00398.x

Özgül, B. (2018). Türkiye'de önlisans düzeyinde sağlık eğitimi ve geleceği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, *9*(21), 129-144.

Özkaplan, N. (2009). Duygusal emek ve kadın işi/erkek işi. *Çalışma ve Toplum*, *2*(21), 15-23.

Özmete, E. (2011). Yoksul Ailelerde Sosyal Dışlanmaya Karşı Güçlendirme Yaklaşımı. *Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı* (Ed: Y. Özkan) Ankara: Maya Akademi Yayını.

Özmete, E. (2016). Yaşlı bakımı işinin psiko-sosyal riski: kurumsal yaşlı bakımında çalışanların stres nedenlerinin, tükenmişlik ve iş tatmini düzeylerinin değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *17*(1), 243-264.

Özmete, E., & Hussein, S. (2017). Türkiye'de Yaşlı Bakım Hizmetleri Raporu Avrupa'dan En İyi Uygulama Örnekleri ve Türkiye İçin Bir Model Tasarımı. *TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, TC Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı-Çankaya-Ankara*.

Öztop, H., Şener, A. & Güven, S. (2008). Evde bakımın yaşlı ve aile açısından olumlu ve olumsuz yönleri. *Yaşlı sorunları araştırma dergisi*, *1*(1), 39-49.

Seyyar, A. (2004). *Teorik ve Pratik Boyutlarıyla Sosyal Bakım.* Ankara: SHÇEK Yayınları.

Seyyar, A. (2015). *Hasta, engelli ve yaşlı hizmetlerinde bakım terimleri (Ansiklopedik Sözlük).* İstanbul. Rağbet Yayınları.

Simon, M. (2015). Unterbesetzung und Personalmehrbedarf im Pflegedienst der allgemeinen Krankenhäuser. *Eine Schätzung auf Grundlage verfügbarer Daten*. Hannover: Hochschule Hannover Fakultät V – Diakonie, Gesundheit und Soziales. Blumhardtstr. 2 30625 Hannover

Simonazzi, A. (2009). Care regimes and national employment models. *Cambridge Journal Of Economics*, *33*(2), 211-232.

Stetz, K. M., & Brown, M. A. (1997). Taking care: caregiving to persons with cancer and AIDS. *Cancer nursing*, *20*(1), 12-22.

Thane, P. (2005). A history of old age. *J. Paul Getty Museum*, 320.

Tufan, İ. (2014). *Türkiye'de Yaşlılığın Yapısal Değişimi.* İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2022). Dünya Nüfus Günü, 2022 Yayım Tarihi :06 Temmuz 2022 SAYI: 45552. Erişim tarihi: 9 Aralık 2022 https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2022-45552

United Nations Department Of Economic and Social Affairs Population Division. (2002). World Population Ageing: 1950-2050. *United Nations New York.* ISBN 92-1-051092-5

Yağcıoğlu, R. (2012). Sağlıklı yaşlanma ve sosyal hizmetler. *The Journal of Turkish Family Physician, C*, *3*, 30-38.

Yazıcı Özbek, S., Kalaycı, I., Kaya, E. & Tekin, A. (2016). Attitudes of students studying in health related departments towards the elderly. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 15(2), 601-614. doi: 10.21547/Jss.256713

World Health Organization (2018). Ageing and health. Erişim tarihi: 9 Aralık 2022 https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health

28

Bakım ve Maaşlı İstihdamın Uyumluluğu

Sümeyra Mihrap İlter

1. GİRİŞ

Dünyada ve ülkemizde yaşlı nüfusun oranı tıbbı ve teknolojik alanda yaşanan inovasyonlar ile birlikte giderek artmaktadır. İlerleyen yaş ile birlikte fizyolojik rezervde azalmalar, kronik hastalıklarda görülme insidansında ve deneyimlenen semptom oranlarında artışlar meydana gelmektedir. Aynı zamanda modernleşme ile birlikte değişen aile yapısı yaşlı bireyi yalnızlaştırmakta ve yaşlı bireylerin ihtiyaçları olan bakımda aile bireyleri yetersiz kalmaktadır. Yaşlı bireylerin ihtiyaçları olan bakım gereksinimlerinin karşılanmasında, maddi gelir kaynakları yetersiz olan yaşlılara maddi yardımların sağlanmasında, kurumsal bakım ve destek hizmetlerinin sağlanmasında ülkelerin benimsemiş oldukları sosyal refah anlayışı, uyguladıkları sosyal politikalara göre düzenlemeler yapılmaktadır. Bu bölümde; bakım kavramı, yaşlı bireylerin bakım gereksinimleri, yaşlı bireylerin bakım ve maaş imkânlarının ulusal ve uluslararası durumu incelenmiştir.

2. BAKIM

Bakım kavramının odağında insan olması, bu kavramın insanlık tarihi kadar eski bir kavram olmakla birlikte günlük yaşantımızda sıklıkla kullandığımız kelimeler arasında yer almasına da gerekçe oluşturmaktadır (Dinç, 2011; Gül, 2019). Türk Dil Kurumu sözlüğünde bakım kavramı; bir şeyin iyi gelişmesi, iyi bir durumda kalması için verilen emek olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 1983). İngiliz dilinde anlamı ise "bakım" kavramının isim, sıfat ve eylem olarak yer almaktadır. İsim görevinde tercih edilmesi durumunda "bakım" (care): ilgi, dikkat, gözetim, dikkat, önem; sıfat olarak tercih edilmesi hâlinde; ilgili, dikkatli, şefkatli, sevecenlilik; eylem olarak ise (to care, to take care) bakım vermek; birine karşı özenli olmak, hazır olmak, istekli olmak, saygılı olmak ve ilgili olmak olarak tanımlandığı belirtilmektedir (Gül, 2019). Bakım kavramı yıllardır farklı disiplinler alanında çalışan araştırmacılar tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. Filozof Seneca bakım kavramını; insanı Tanrı düzeyine yükselten bir kavram olarak açıklamıştır. Seneca'ya göre insanların ve Tanrının iyiye ulaşmak için akıl güçleri vardır. Tanrı doğası gereği iyidir, ancak insanlar iyiyi "bakım" ile mükemmel hâle getirmektedir (Reich,2014; Gül, 2019). Danimarkalı filozof ve ilahiyatçı Kierkegaard'a göre bakım, insan hayatını anlamak için temel olan şeydir ve insan özgünlüğünün anahtarı olarak aktarılmaktadır (Reich, 2014). Hemşirelik

kurucularının kendi aralarından seçecekleri bir temsilciden oluşan bir komisyon tarafından tespit edilir (Özel Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği, 2008; m.27/1). Özel Huzurevleri Yönetmeliği'nin 29. maddesinde yer alan "Kuruluşlarda açılış onayında belirtilen kapasiteleri dâhilinde, boş olan yatak sayısı kadar bağlı oldukları İl/İlçe Müdürlüğünün onayı ile geçici süre ile yatılı ya da gündüz bakım için yaşlı kabul edilebilir." ibaresi doğrultusunda sağlanan bu bakım hizmetinden kişiler ücret karşılığında özel merkezlerden günlük olarak da faydalanabilmektedirler.

5.2.6. Yaşlı Destek Programı (YADES)

Yaşlı Destek Programı, Türkiye'de yaşamakta olan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin korunması ve güçlendirilmesi ve bu bireyler arasında biyo-psiko sosyal bakıma gereksinimi bulunanların, yaşadıkları konutlarda yada gündüz bakım merkezlerinde ihtiyaçları olan bakımların sağlanması ile yaşamlarının kolaylaştırılmasını ve bu hizmetlerin tüm ülke genelinde yaygınlaştırılması amacıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Büyükşehir Belediyelerinin projelerine finans desteği sağlamaktadır. Bu kapsamda 65 yaş üzeri bireylerin bakımı ile ilgili olarak hanede yaşayan bireylerin yalnız veya komşu, akraba gibi yakınlarının sağlamış oldukları desteğin yetersiz olduğu durumlarda yaşlı bireylere evde yaşamlarını devam ettirebilmeleri için yaşam şartlarının iyileştirilmesi, günlük yaşam aktivitelerine yardımcı olunması hedefi doğrultusunda sağlanan biyo-psiko-sosyal destek hizmetleri kapsamaktadır (ASHB, 2022).

6. SONUÇ

İnsanlık tarihi boyunca yardıma ve bakıma ihtiyacı bulunan insanlar var olmuştur. Dünyada ve ülkemizde değişen yaşlı nüfus profili ile birlikte yaşlı nüfus artmakta ve bu nüfusun bakım gereksinimleri de artış göstermektedir. Yaşlılık döneminde kronik hastalıklarla mücadelede başarı, düşmelerin azalması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, yaşlılıkta güvenliğin sağlanması, yaşlının topluma katılımı yaşlı bireye sağlanacak bakım ile doğrudan ilişkilidir. Değişen aile yapısı ile birlikte hedeflenen kaliteli bakımın sağlanmasında sosyal devlet yönetim anlayışı ile yaşlı bireyin tüm boyutlarda bakımının sağlanması ve sürdürülmesi sosyal hizmetler aracılığı ile olmaktadır. Toplumlarda artan yaşlı nüfus oranı ülkelerin sosyal devlet anlayışında yaşlı nüfusu öncelikli ve önemli konuma getirmektedir. Yaşlı bireyin fiziksel, ruhsal ve sosyal boyutlarda sağlığını korumak ve sürdürmek hedefi, ülkelerin sosyal politikalarını ve bütçe planlamalarını artmakta olan yaşlı nüfus oranına göre düzenlemelerine ve yaşlı bireylerin refah düzeylerini arttırmayı hedefleyen politikalar düzenlenmesine zemin oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, (2006, 16 Haziran). Resmi Gazete (Sayı: 26200). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23810.pdf

Adak, N. (2003). Yaşlıların Gayri Resmi Bakıcıları Kadınlar. Aile ve Toplum, 81-87.

Ağar A. (2020). Yaşlılarda ortaya çıkan fizyolojik değişiklikler. Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi, 3(3), 347-354.

Ağcasulu, H. (2021). Sosyal Politika Olarak Evde Bakım Hizmetleri: Ülke Örnekleri ve Türkiye. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 26 (2). 167-183.

Ağören, V. (2017). Bakım Sigortası ve Türkiye İçin Model Önerisi. Sosyal Güvence Dergisi. 6 (12). 1- 26.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2008). Aile Çalışma ve Sosyal Hizmet Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Yönetmeliği, 2008. Erişim Adresi: www.ailevecalısma.gov.tr Erişim tarihi: 03.10.2022

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2022). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni (Ağustos 2022). Erişim Adresi: www.aileveçalısma.gov.tr Erişim Tarihi: 03.10.2022

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, https://www.aile.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/kanunlar/sosyal-yardimlasma-ve-dayanismayi-tesvik-kanunu/ E.T: 03.10.2022

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Müdürlüğü, https://www.aile.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/bakima-muhtac-engellilerin-tespiti-ve-bakim-hizmeti-esaslarinin-belirlenmesine-iliskin-yonetmelik/ 03.10.2022

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Müdürlüğü, https://www.aile.gov.tr/eyhgm/sayfalar/yades/yades2022/ E.T:03.10.2022

Albayrak Tümerkan, E. (2017). Sosyal Devlet Modelleri: Sosyal Demokrat Model, İsveç Norveç Örneği. Journal of Social Work, 2017,1(1): 64-100.

Altan, Z. (2006). Sosyal Politika, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir. 271-273

Altay, B., Emiroğlu, ON. (2005). Yaşlılık Hizmetleri, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Dergisi, 22(4): 165–170

Altıok Öner, H., Şengün, F., Üstün, B. (2011). Bakım: Kavram Analizi. DEUHYO ED, 4(3):137-140.

Ardahan, M. (2010). Yaşlılık ve Huzurevi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 20 (20), 25-32.

Arpacı, F. (2005). Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık. Ankara: Eğitim ve Kültür Yayınları.

Artan, T., & Irmak, SH. (2018). Evaluation of the Perspective of Aging in Nursing Home of Elderly Living in Nursing Homes: Sample of İstanbul Bahçelievler, Zeytinburnu and Sultangazi Nursing Home.Toplum ve Sosyal Hizmet,29 (2),51-70.

Aslan, Ş., Uyar, S. & Güzel, Ş. (2018). Evde Sağlık Hizmetleri Uygulamasında Türkiye. Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi,1:45-56.

Aygüler, E., & Ayalp, ÇM. (2018). Türkiye'deki Evde Bakım Aylığı Düzenlemesine Eleştirel Bir Yaklaşım. MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi,6(3):1-22.

Bakıma Muhtaç Engellilerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik (30.07.2006 tarihli ve 26244 sayılı Resmi Gazete), https://aile.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/bakima-muhtac-engellilerin-tespiti-ve-bakim-hizmeti-esaslarinin-belirlenmesine-iliskin-yonetmelik/

Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü. Evde Bakım Hizmetleri Sunumu Hakkında Yönetmelik. Ankara, 10.03.2005; Resmi Gazete: Sayı 25751

Başdoğan, E. & Özdemir, O. (2016). Kanada'da Yaşlı Bireylere Yönelik Hizmetler. https://sosyalcalismaci.wordpress.com/kanada-da-yaslilara-yoenelik-hizmetler/

Bauman, Z. (2018). Iskarta Hayatlar/Modernite ve Safraları. (O. Yener, Çev.). İstanbul: Can Sanat Yayınları

Bilotta, C.B., Spreafico, L.S., Vergani, C. (2010). "Day care centre attendance and quality of life in depressed older adults living in the community", Eur J Ageing, 7:29- 35.

Bingöl, O. (2015). Genel Bağlarıyla Sosyal Hizmet ve Toplum. Mavi Atlas, 5: 69-77.

Brilowski, G. A., & Wendler, M. C. (2005). An evolutionary concept analysis of caring. Journal of Advanced Nursing, 50(6), 641-650.

Büken N. Ö., Büken E. (2003). Yaşlanma Olgusu ve Tıp Etiği, Geriatri, Turkish Journal of Geriatrics, 2003; 6 (2): 75-79.

Care. Longman Dictionary of Contemporary English. İngiltere: Pearson Education, 2010.

Caring. Chambers' Paperback Thesaurus. İngiltere: Editors of Chambers, 2012.

Çağlar, T. (2015). Refah Devleti Bağlamında Almanya'da Yaşlılara İlişkin Temel Haklar. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi. 39 (2). 225-243

Dinç, L. (2010). Bakım Kavramı ve Ahlaki Boyutu. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi, 17(2):74-82.

Doğan R. & Onan N. (2021). Evde Bakım Biriminden Hizmet Alan Hastaların Yakınlarında Ruhsal Sağlık Durumunun ve Bakım Yükünün İncelenmesi. Kafkas J Med Sci 2021; 11(1):31-39.

Dünya Sağlık Örgütü (2018). Ageing and health. Erişim tarihi:16.08.2022

Erol S. (2011). Yaşlılık Sigortası ve Emeklilik Yaşı Tartışması. Sosyal Bilimler Dergisi,1 (1) ,40-65.

Evde Bakım Hizmetleri'nin Sunumu Yönetmeliği. Güncelleme Tarihi: 20.10.2016. https://www.saglik.gov.tr/TR,10474/evde-bakim-hizmetleri-sunumu-hakkinda yonetmelik.html . Erişim tarihi: 03.10.2022

Gökbunar, A. R., Uğur, A., Duramaz, S. (2016). Yaşlı nüfusa yönelik sağlık harcamalarının azaltılmasında kamusal politikaların önemi. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(1), 109-122.

Gönen, E. & Özmete, E. (2001). Uzun Süreli Bakıma Karar Vermede Bilgi Teknolojisinden Yararlanma. 1. Ulusal Yaşlılık Kongresi, (s. 318-331). Ankara.

Gül, Ş. (2019). Bakım Kavramı Işığında Hemşirelik Bakımı ve Etkileyen Faktörler. ACU Sağlık Bil 10(2):129-134.

Güloğlu, T. (2020). Türkiye'de Sosyal Güvenlik. Sakarya: Yalova Üniversitesi YÜSEM yayınları S: 211-232.

Güngör, G., Güler, N., Kocataş, S. & Akgül, N. (2009). "Yaşlıların Sağlık Bakım Gereksinimleri". Cumhuriyet Tıp Dergisi; 31: 367-373.

Gürer, A. (2021). Ülke Örnekleri ile Evde Bakım Hizmetlerine Genel Bakış. Journal of Health Services and Education; 5(1): 20-25.

Gürer, A., Çırpan Küdür, F. & Özlen Atalan, N. (2019). Yaşlı Bakım Hizmetleri. Journal of Health Services and Education. 3 (1). 1-6.

Home and Community Care, 2021, https://www.ontario.ca/page/home-community-care Erişim Tarihi: 05.11.2022

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636 Erişim Tarihi 17.08.2022.

https://worldpopulationreview.com/countries/canada-population Erişim Tarihi: 05.11.2022

https://www.worldometers.info/demographics/germany-demographics/ Erişim Tarihi: 05.11.2022

Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği, T.C. Resmi Gazete, 24325, 21/2/2001. https://www.aile.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/huzurevleri-ile-huzurevi-yasli-bakim-ve-rehabilitasyon-merkezleri-yonetmeligi/ Erişim Tarihi 05.11.2022

İçli, G. (2008). Yaşlılar ve yetişkin çocuklar. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 1, 29-38.

Kabasakal, A. & Kitiş, Y. (2021). Watson'ın İnsan Bakım Modelinin Kavramsal Açıdan İncelenmesi. Sağlık Akademisi Kastamonu (SAK), 6(2), 125-137

Karaağaç, G., Temel Bayık A. & Yıldırım, J. G. (2019). Gençlerin Yaşlılığa İlişkin Görüş ve Düşüncelerinin İncelenmesi. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 12(1), 32-41.

Karakuş, B. (2019). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Hizmetler ile Bu Hizmetlere İlişkin Kurumsal Yapı ve Mevzuat Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Yaşlılara Yönelik Hizmetleri. Yaşlılık ve Sosyal Hizmet (Ed. Melek Zubaroğlu Yanardağ, Umut Yanardağ) Ankara: Nika Yayınevi. (s.263- 305).

Koçak, B. (2019). Güney Avrupa Refah Rejimi Bağlamında Nüfusun Yaşlanmasının Sosyal Etkileri: İspanya, İtalya, Yunanistan ve Türkiye Mukayesesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Macit, Y. (2020). Türkiye'de Aile ve Kültürel Yapıda Meydana Gelmesi Düşünülen Değişimlerin Yaşlanma, Yoksulluk ve Evlilik Kurumu Açısından Değerlendirilmesi. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 1 (3): 149-157.

Mevzuat Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarının Aylığa Başlanması Hakkında Kanun, https://www.aile.gov.tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/2022-kanun-kapsaminda-yurutulen-ayliklar/ Erişim Tarihi: 03.10.2022

Nazlıer Keser, E. N. (2020). Yaşlı Bakım Uygulamalarındaki Etik Sorunlar Üzerine Bir Değerlendirme. Toplum ve Sosyal Hizmet, 31(1), 303-333

Oğlak, S. (2011). Türkiye'de Yaşlı Bireylerin Bakım Gereksinimlerine Yönelik Yaşadığı Ortamda Sunulacak Bakım Modelleri. Industrıal Relatıons And Human Resources Journal,13 (4),115-130.

Okumuş, B., Öztürk M. (2020). Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminde Yaşlılık Sigortasının Yeniden Gelir Dağılımı Açısından Analizi. Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey, 2 (4), 61-82.

Özel Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği, 2008; m.27/7 Resmi Gazete Tarihi: 07.08.2008 Resmi Gazete Sayısı: 26960 https://www.aile.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/ozel-huzurevleri-ile-huzurevi-yasli-bakim-merkezleri-yonetmeligi/ Erişim Tarihi: 05.11.2022

Özer, Ö., Şantaş, F. (2012). Kamunun sunduğu evde bakım hizmetleri ve finansmanı. Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 3 (2):96-103.

Öztop, H., Şener, A. ve Güven, S. (2008). Evde Bakımın Yaşlı ve Aile Açısında Olumlu ve Olumsuz Yönleri. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, s.39-49.

Parlak, N. K. (2017). Emeklilik Sistemlerinin Reformu ve Geleceği: Güney Avrupa ve Türkiye. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (71), 65-98.

Reich, W. (2014). History of the Notion of Care Encyclopedia of Bioethics 5th Volumes. New York: Simon & Schuster Macmillan, 2014. p. 319-31.

Selcik, O., Güzel, B. (2015). Sosyal Hizmet Mesleğinin Çalışma Alanı ve Sosyal Hizmet Uygulamasının Türkiye Ölçeğinde Değerlendirilmesi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,9 (46): 461-469

Sevil, H. T. (2005). Yaşlılığın Sosyal Anatomisi. Ankara: Sabev.

Softa Kaçan, H., Işıl L. (2017). Gettıng Old In A Healthy Way And Related Factors: A Study Of Developıng A New Model. Cumhuriyet Nursing Journal, 6(2):61-73.

Sosyal Güvenlik Kurumu, gk.gov.tr/Content/Post/c48be498-1e9c-4465-b7cd-fdfe15784589/Emekli-Kavrami-2022-05-15-05-14-44 E.T: 03.10.2022

Şahin, F., Yıldırım, Ş. (2015). Yaşlılık ve Sosyal Hizmet. (Ed. Harun Ceylan). Modern Hayat ve Yaşlılık, 55-96.

Şeker A., Kurt G. (2018). Aging as a Social Policy Area and Social Work Practices. Nüfusbilim Dergisi / Turkısh Journal of Population Studies 2018 40: 7-30.

Tanman Zıplar, Ü. (2015). Dünyada ve Türkiye'de Yaşlılık Hizmetleri Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(2): 173-194.

Taşçı, F. (2010). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya Örnekleri. Çalışma ve Toplum. 1. 175-202.

Terkeş, N., Kalav, S., Bektaş, H. (2018). Geriatri hemşireliği bakim modelleri (geriatric nursing care models). International Refereed Journal of Nursing Researches, 18

Toprak, D. (2015). Uygulamada Ortaya Çıkan Farklı Refah Devleti Modelleri Üzerine Bir İnceleme. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 1 (21). 151-175.

Tufan, İ. (2015). Türkiye'de Yaşlılığın Yapısal Değişimi. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, s.76

Tufan, İ., Seeberger, B., Öztürk, S., Ayan, S.F., Özgür, Ö. (2018). Antalya yaşlılık araştırması yaşlıların sağlık durumu. Geriatrik Bilimler Dergisi, 1(2), 49-60.

Tuncel, G. & Uzun, H. (2019). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar Üzerine Bir İnceleme Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 3(2): 309-333.

Turaman, C. (2014). Yaşlı Sağlığı Hizmetlerinin Birinci Basamakta Planlanması, Geriatri 1: 22-27.

Türk Dil Kurumu. Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Tarih Kurumu basımevi; 1983. 505/1. Bakım; s.109. https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi:10.08.2022

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf Erişim tarihi: 03.10.2022

Türkiye' de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı. (2007). Yayın No Devlet Planlama Teşkilatı: 2741.

Umutlu, S., Epik Tekin M. (2019). Türkiye'de Yaşlı Nüfus ve Sosyal Politika Uygulamaları,11(1),29-43.

Uslu, A. (2005). Yaşlılıkta Yaşam Kalitesi ve Sosyal Etkileşimin Sağlanması İçin Dış Mekan Tasarımının Rolü, s.16-19. III. Ulusal Yaşlılık Kongresi.

Ürük, Z. F., Öztürk, T. (2019). Huzurevlerinde Yatak Odası Mekanının Gelişim Süreci, İstanbul ve Brüksel Örneği. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (16), 662-678.

Yaşlılar İçin Bilgilendirme Rehberi, (2021). Ankara: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. https://aile.gov.tr/eyhgm/yayin-kaynak/ Erişim Tarihi: 05.11.2022.

29

Yaşlı Bakımında Yerel Ağlar

Fatma Hastaoğlu

1. GİRİŞ

Yaşlı nüfusun, toplam nüfus içerisindeki oranının artması, profesyonel sağlık bakım ihtiyacı duyan yaşlı sayısının da artması anlamına gelmektedir. Dünyada ve ülkemizde artan yaşlı nüfus, yaşlanma süreci ve yaşlı bakımında farklı bakış açıları geliştirmenin yanı sıra profesyonel sağlık bakım hizmeti sunabilmeyi gerekli kılmaktadır. Çünkü doğuştan beklenen yaşam ömrü uzadıkça yaşlanan nüfus, aynı zamanda yaşlı bakımı vermek zorunda kalan popülasyona dönüşmektedir.

Yaşlı nüfus ülke genelinde artış gösterse de bölgesel yaşlı popülasyon sayısı ve yaşlı bakım ihtiyacı değişkenlik göstermektedir. Bu anlamda, yerel yaşlı bakım uygulama örnekleri farklılaşmaktadır.

Yerel uygulamalarda farklılık gösteren yaşlı bakım uygulamaları için etkin bir sağlık politikası ile, farklı bölgelerde ve illerdeki yaşlı bakım konusunda hizmet veren yerel yönetim ağlarının değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bilgiler ışığında, yaşlı bakımı için ülkemizde hangi uygulamaların yapıldığı, yaşlılara yönelik hizmetler ve hizmet veren kurumların detaylı biçimde incelenmesi amaçlanmıştır. Özellikle ülkemiz büyük şehirleri ile, yaşlı nüfus oranı il bazında yüksek olan bazı iller örnek il olarak seçilmiş ve yaşlı bakımındaki yerel uygulama örnekleri anlatılmaya çalışılmıştır. Bu iller sırasıyla Ankara, İstanbul, Antalya, İzmir, Malatya, Samsun ve Sivas olarak belirlenmiştir. Sonuç olarak, il bazında yaşlı popülasyonu ve yaşlı ihtiyaçları farklılık gösterse de yerel yönetimlerin yaşlı bakımındaki rolleri değerlendirilmiştir. Homojen bir grup olmayan yaşlı grubunun, yerel yönetimlerin bakım uygulamaları konusunda da homojen bir yaklaşım geliştirilmediği, her yaşlının ihtiyacına yönelik bakım uygulaması geliştirmenin önemi de vurgulanmıştır.

2. YAŞLILIK

Sağlık alanındaki gelişmeler ve teknolojik ilerlemeler, doğumdan beklenen yaşam süresinin uzamasına ve demografik geçişe sebep olmuştur. Diğer bir deyişle dünya nüfusu yaşlanmaktadır. Ülkemizde TÜİK 2022 güncel verilerine göre, yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı %9,7'ye yükselmiştir. Bu oran yaşlı nüfus oranına göre ülkelerin toplumsal sınıflamasına bakıldığında, ülkemizin hızla yaşlandığı gözlenebilmektedir (Hastaoglu, 2021).

Sonuç olarak, sosyal belediyecilik anlayışının yerel yönetimlerde hâkim kılınması ve bu anlayış doğrultusunda toplumun kültürel bir mirası ve değeri olan yaşlı nüfusun gündelik yaşamlarından kopmadan, toplumdan da dışlanmadan varlığını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için belediyelerin hizmet vermekle yükümlü oldukları nüfusun ihtiyacını karşılayacak sayıda yaşlı bakım merkezinin faaliyet göstermesi oldukça önemlidir. Yaşlı bakım merkez faaliyetleri, bakım vericilerin eğitimi, bakım yüklerinin değerlendirilmesi ve yaşlının istismar ve ihmalden korunması gibi farklı başlıklara da kapı açabilmektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında, yaşlı bakımı dönemsel bir uygulama olmamakla birlikte tüm yaşam döngüsünü içine alır. Tüm yaşam döngüsündeki yaşamsal faaliyetlerin sürdürülmesi, biyolojik, psikolojik ve sosyal yönden bireylerin desteklenmesi yaşlı bakımın konuları arasındadır. Yerel ağlar da bu sürecin yürütülmesini, koordine edilmesini sağlayan önemli kurumlardır ve bakım sürekliliğinin sağlanmasında oldukça etkin bir rol oynar.

KAYNAKÇA

Akça, N. & Taşçı, S. (2015). 65 yaş üstü bireylere bakım verenlerin yaşadıkları sorunların belirlenmesi. Sağlık Bilimleri Dergisi, 14, 30-37.

Andersson L. (1998) Loneliness research and interventions: a review of the literature. Aging and Mental Health 2, 264–274.

Ardahan, M. (2010). Yaşlılık ve huzurevi. Aile ve Toplum Dergisi, 5(20), 25-32.

Berkün, S. (2017). Türkiye'de sosyal belediyecilik anlayışı. e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, 9, 582-598.

Bilge, U., Elçioğlu Ö., Ünalacak M. Türkiye'de Yaşlı Evde Bakım Hizmetleri. Euras J Fam Med, 2014; 3, 1-8.

Cattan, M., White M., Bond J. & Learmouth A. (2005) Preventing social isolation and loneliness among older people: a systematic review of health promotion interventions. Ageing & Society 25, 41– 67.

Canatan, A. (2008). Toplumsal değerler ve yaşlılar. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 1, 62-71.

Ceylan, H. Ayar, M., Günel, Z. (2015). "Küresel ve Yerel Perspektiften Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar ve Uygulamalar" içinde M. Şentürk ve H. Ceylan (Ed.) İstanbul'da Yaşlanmak İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durum Araştırması (61-106). İstanbul: Açılım Kitap.

Drennan, J. Treacy, P. M. Butler, M. Byrne, A. (2021). Support networks of older people living in the community. International Journal of Older People Nursing 3(4):234-242

Durgun, B. (2015). Yaşlılık ve yaşlılara sunulan hizmetler. Yalın Yayıncılık.

Garavan, R., Winder R. & McGee H. (2001) Health and Social Services for Older People (HeSSOP). National Council on Ageing and Older People Report No. 64, Dublin, Ireland.

Güleç, Y. (2014). Sosyal Hizmetlerin Yeniden Yapılandırılmasında Yerel Yönetimlerin Önemi ve İşlevi, Bağcılar Engelliler Sarayı Örneği. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(1), 486-500.

Hastaoglu, F. (2021). Yaşlı Bakımın Temel İlkeleri. Nobel Yayınevi, Ankara. ISBN: 978-625-439-836-0

Hupsey, J. E. (1998). Clarifying the social support-theory-research linkage. Journal of Advanced Nursing 27, 1231–1241.

Kalaycı, I., Özkul M., Özbek Yazıcı S. & Küpeli, A. (2017). İhmal ve istismarın görünmeyen yüzü: yaşlı istismarı ve ihmaline bir önlem olarak sağlık hizmetlerinde yardımcı personel eğitiminin önemi. Sosyal Bilimler Dergisi, 4, 576-593.

Kapucu, S. (2019). Geriatri hemşireliği. Hipokrat Kitabevi.

Karadakovan, A. (2020). Yaşlıda destek bakım. Akademisyen Kitabevi.

Keating, N., Otfonowski P., Wenger C., Fast J. & Derksen L. (2003) Understanding the caring capacity of informal networks of frail seniors: a case for care networks. Ageing and Society 23, 115-127.

Kim, O. (1999) Mediation effect of social support between ethnic attachment and loneliness in older Korean immigrants. Research in Nursing and Health 22, 169-175.

Korkmaz, N., & Yazıcı, S. (2014). Küreselleşme ve yaşlılık eleştirel gerontolojiye giriş. Ütopya Yayınevi.

Kökenek Yıldız, Y. (2018). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Kurtkapan, H (2018a). Kentte Yaşlılık ve Yerel Yönetim Uygulamaları. Nobel Yayınevi, İstanbul.

Kurtkapan, H., (2018b). Aktif Yaşlılık ve Yerel Yönetim Uygulamaları: İstanbul Örneği. Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi, 2, s. 38- 52. Doi: 10.24876/senex.2018.13

Moorer P. & Suurmeijer T. P. (2001) The effects of neighbourhoods on size of social network of the elderly and loneliness: a multilevel approach. Urban Studies 38, 105-118.

Nazlıer Keser E, Alzheimer Hastalarına ve Bakım Verenlere Yönelik Sosyal Politikalar: Türkiye - Almanya Karşılaştırması. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2019; 20(45), 93-118.

Özkul, M., & Kalaycı, I. (2018). Enformal bir iş ve istihdam olarak yaşlı bakıcılığı: yaşlı yakınları ile bakıcı ilişkilerinde yaşanan sorunlar. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 9(20), 1-27.

Seyyar, A. (2013). Engelli ve yaşlı hizmetlerinde sosyal bakım, 3. Baskı. Rağbet Yayınları.

Şener M, Tekin HH (2020). Sosyal Belediyecilik Bağlamında Yaşlı Bakım ve Alzheimer Gündüz Yaşam Merkezleri. Journal of Geriatric Science 2020; 3 (3):138-146. Doi: 10.47141/geriatrik.737313

Şentürk, M. Altan, R. B. (2015). Giriş İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması. içinde M. Şentürk ve H. Ceylan (Ed.) İstanbul'da Yaşlanmak İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durum Araştırması (13–35). İstanbul: Açılım Kitap.

Taşçı F. (2010). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya Örnekleri, Çalışma ve Toplum, s.191-193.

Tınar Ö (2019). Yerel Yönetimlerce Yoksul, Yaşlı ve Engellilere Sunulan Sosyal Destek Hizmetleri'ne Bir Bakış: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği. Sosyal Çalışma Dergisi, 3(1), 15-27

Tufan, İ. (2008). Türkiye Gerontoloji Ajandası 2020: Türkiye'de Bilim İnsanlarının Gözünde Yaşlılık Sorunları; Görüşler, Planlar, Talepler. Akdeniz Üniversitesi Gerontoloji Bölümü İTGE Arşivi, 1-54.

Tufan, İ. (2016). Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma, 2. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık.

Uğur, A. & Gökbunar, A. R. & Durmaz, S. (2016). Yaşlı Nüfusa Yönelik Sağlık Harcamalarının Azaltılmasında Kamusal Politikaların Önemi. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 12, Yıl 12, Sayı 1, 109-122.

Wenger G. (1994) Support Networks of Older People: A Guide for Practitioners. CSPRD, University of Wales, Bangor, UK.

Wenger G. C. & Keating N. (2002) Care Network Outcomes for the Oldest Old. CSPRD, Institute of Medical and Social Care Research, University of Wales, Bangor, UK.

Wenger C. & Tucker I. (2002) Using network variation in practice: identification of support network type. Health and Social Care in the Community 10, 28-35.

World Health Organization-WHO (2018). The Global Network for Age-Friendly Cities and Communities: Looking Back over the Last Decade, Looking Forward to the Next. Geneva, Switzerland: World Health Organization. 03.02.2022 tarihinde https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/278979/WHO-FWC-ALC-18.4 eng. pdf?sequence=1&isAllowed=y

Zıplar Ü. Dünya'da ve Türiye'de yaşlılık hizmetleri. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2015; 6, 173-194.

Türkiye Yaşlı Bakım Hizmetleri Raporu (2017). https://www.aile.gov.tr/media/9334/tuerkiye-de-ya%C5%9Fl%C4%B1-bak%C4%B1m-hizmetleri-avrupa-dan-en-iyi-uygulama-oernekleri-ve-tuerkiye-i%C3%A7in-bir-model-tasar%C4%B1m%C4%B1-proje-kitab%C4%B1.pdf

TÜİK, (Türkiye İstatistik Kurumu), (2018). İstatistiklerle Yaşlılar 2017, http//www.tuik.gov.tr Ankara, (erişim tarihi: 15.03. 2018).

UNDESA, (2015). World Population Ageing, 2015, (Çevrimiçi) http://www.un.org/en/ development/desa/population/ publications/pdf/ageing/WPA2015_Report.pdf., (Erişim tarihi: 2.01. 2017).

https://www.malatya.bel.tr/buyuksehir-belediyesi-1830-yasli-vatandasa-evde-bakim-hizmeti-veriyor/

https://www.aile.gov.tr/izmir/kuruluslarimiz/

https://www.antalya.bel.tr/kurumsal/birimler/yasli-hizmetleri-sube-mudurlugu

https://www.aile.gov.tr/Istanbul

30

Yaşlılıkta Mobilite

Gökçe Yağmur Güneş Gencer - Jülide Yılmaz - Büşra Yıldırım Uz

1. GİRİŞ

Fransızca mobil, Latince mobilis, "hareketli, hareket eden" sözcüğünden alıntıdır. Bir yerden başka bir yere olan hareketi ya da bir durumdan başka bir duruma geçişi ifade eder. Hareket yeteneği ya da hareket serbestliği anlamlarındadır (WHO, 2002). Mobilite sözcüğünün "hareket edebilme, yürüyebilme" anlamı hem canlı hem de cansız nesnelerin hareketini ifade edebilmektedir. Ayrıca ulaşım gibi güncel planlama çalışmalarında, coğrafi olarak hareket etme eylemi anlamında da kullanılmaktadır. Mobilite (hareketlilik) kavramı birçok bilim ve alt dallarında yer alan bir kavramdır (Korkmazyürek ve Polat, 2019).

2. YAŞLANMA VE MOBİLİTE

Yaşlanma ve yaşlılık temelde biyolojik bir süreci kapsayan bir olgu olmakla birlikte sosyolojik, psikolojik ve toplumsal koşullardaki farklılıklar da yaşlanmayı etkileyen önemli faktörlerdir (Tufan, 2017). Bu faktörlere bağlı olarak yaşlı bireylerde mobilitenin farklı açılardan değerlendirilmesi ve ihtiyaca uygun müdahale edilmesi gerekmektedir.

2.1. Biyolojik Açıdan Mobilite

Yaşlanma ile birlikte vücut sistemlerinde fizyolojik gerilemeler meydana gelmektedir ve hastalık görülme sıklığı artmaktadır. Yaşlanma ile meydana gelen gerilemenin görüldüğü alanlardan biri de mobilitedir (Erdem ve Emel, 2010).

2.1.1. Yaşlanma ve Mobilitede Gerileme

Yaşlanma ile birlikte mobiliteyi olumsuz yönde etkileyip gerilemesine neden olan ***vücut sistemlerindeki fizyolojik değişiklikler:***

- Maksimum oksijen tüketimi ve maksimum kalp hızı azalmaktadır. Aort ve ana arterlerde elastikiyet kaybı oluşmaktadır ve ateroskleroz riski artmaktadır. Total akciğer kapasitesi azalmaktadır. Bu değişiklikler egzersiz kapasitesini düşürerek bireyin mobilitesini olumsuz yönde etkilemektedir.
- Kaslarda kuvvet kaybı ve sarkopeni görülmekte, kemik kitlesi ve kalitesi azalmakta ve kıkırdak dejenerasyonu oluşmaktadır. Kas ve iskelet sitemindeki bu değişiklik-

olduğu yayaların hareketliliğine yönelik planlamanın geliştirilmesi oldukça önemlidir. Bu konuda çalışmalara ihtiyaç vardır.

Korkmazyürek ve Polat, araştırmasında, Türkiye'ye özgü SKHP geliştirme süreçlerinin başka ülke ve kentlerde yönetilen çalışmalar ile aynı olmaması gerektiğini, bu sürecin uygulanması istenilen kente özgün olması gerektiğini ve SKHP süreçlerinin Türkiye'ye özgün yöntemler ile ulusal stratejik olarak belirlenmesi ve kente özgün süreçlerle geliştirmesi gerektiğini belirtmiştir. Türkiye'de SKHP kapsamındaki çalışmalar İstanbul (https://surdurulebilirulasim.istanbul, Erişim Tarihi: 13.02.2023), Eskişehir ve Konya (https://www.surdurulebilirhareketlilik.org/, Erişim Tarihi: 13.02.2023) illerinde devam etmektedir ve bu çalışmaların hem ülkemize özgü olarak hem de yayaların mobilitesini artıracak yönde geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

3. SONUÇ

Yaşlanma ile birlikte oluşan fizyolojik değişikliklerin ve hastalıkların olumsuz sonuçlarını azaltmak ve mobiliteyi artırmak için en etkili yöntemlerden biri egzersizdir. Egzersiz mobiliteyle doğrudan ilişkilidir ve biyolojik olarak mobiliteyi olumsuz etkileyen faktörler egzersiz ile ortadan kaldırılabilir veya azaltılabilir. Mobilitede artış sağlamak için yaşlı bireyler fiziksel aktiviteye teşvik edilmelidir.

Yaşlılarda mobiliteyi, biyolojik faktörlerin dışında bireysel faktörler (algılama, başa çıkma stratejileri), mobiliteyi sağlayan aktivite/eylemler (yürüme, toplu taşıma kullanımı) ve katılım (sosyalleşme, sivil katılım) doğrudan etkilemektedir. Özellikle çevresel faktörlerin üzerinde durularak yaşlılarda mobiliteye daha geniş bir bakış açısı ile bakılmalıdır. Yaşlı bireylerin mobilitesini artırmak için şehirlerdeki ve çevrelerindeki insanların ve işletmelerin hareketlilik gereksinimlerini karşılamaya yönelik stratejik bir plan tasarlanmalıdır. Yaşlı bireylerde mobilite denildiği zaman biyo-psiko-sosyal bakış açısıyla konunun incelenmesine ve yaşlı bireylerde mobilitenin geliştirilmesi için multidisipliner bir ekip çalışmasına ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

Altınel, M. & Ardagil Akçakaya, A. (2013). Yaşlılık ve göz. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, *29*(2), 110-115.

Anders, J., Heinemann, A., Leffmann, C., Leutenegger, M., Pröfener, F., & von Renteln-Kruse, W. (2010). Decubitus ulcers: pathophysiology and primary prevention. *Dtsch Arztebl Int*, *107*(21), 371-381; quiz 382. https://doi.org/10.3238/arztebl.2010.0371

Angulo, J., El Assar, M., Álvarez-Bustos, A., & Rodríguez-Mañas, L. (2020). Physical activity and exercise: Strategies to manage frailty. *Redox Biol*, *35*, 101513. https://doi.org/10.1016/j.redox.2020.101513

Aslan, A., Atay, T., & Aydoğan, N. H. (2020). Risk factors for mortality and survival rates in elderly patients undergoing hemiarthroplasty for hip fracture. *Acta Orthopaedica et Traumatologica Turcica*, *54*(2), 138.

Baiden-Amissah, E. B., Dai, B., Atingabili, S., & Gyasi, P. A. (2022). Assessing Basic Rehabilitation Services for Elders with Mobility Impairment. *Open Journal of Therapy and Rehabilitation*, *10*(2), 62-77.

Behm, D. G., Blazevich, A. J., Kay, A. D., & McHugh, M. (2016). Acute effects of muscle stretching on physical performance, range of motion, and injury incidence in healthy active individuals: a systematic review. *Appl Physiol Nutr Metab*, *41*(1), 1-11. https://doi.org/10.1139/apnm-2015-0235

Chen, Y., Liu, Y., Han, P., Zhang, H., Mei, Y., Wang, Y., … Wang, H. (2022). Mobility speed predicts new-onset hypertension: a longitudinal study. *Blood Press Monit*, *27*(1), 22-26. https://doi.org/10.1097/mbp.0000000000000562

Cinderby, S., Cambridge, H., Attuyer, K., Bevan, M., Croucher, K., Gilroy, R., & Swallow, D. (2018). Co-designing urban living solutions to improve older people's mobility and well-being. *Journal of urban health*, *95*(3), 409-422.

Coletti, C., Acosta, G. F., Keslacy, S., & Coletti, D. (2022). Exercise-mediated reinnervation of skeletal muscle in elderly people: An update. *Eur J Transl Myol*, *32*(1). https://doi.org/10.4081/ejtm.2022.10416

Dibben, G., Faulkner, J., Oldridge, N., Rees, K., Thompson, D. R., Zwisler, A. D., & Taylor, R. S. (2021). Exercise-based cardiac rehabilitation for coronary heart disease. *Cochrane Database Syst Rev*, *11*(11), Cd001800. https://doi.org/10.1002/14651858.CD001800.pub4

Distefano, G., & Goodpaster, B. H. (2018). Effects of Exercise and Aging on Skeletal Muscle. *Cold Spring Harb Perspect Med*, *8*(3). https://doi.org/10.1101/cshperspect.a029785

Donovan-Hall, M., & Robison, J. (2020). The trouble with footwear following stroke: a qualitative study of the views and experience of people with stroke. *42*(8), 1107-1114. https://doi.org/10.1080/09638288.2018.1516816

Erdem, M. & Emel, F. H. (2010). Yaşlılarda Mobilite Düzeyi ve Düşme Korkusu. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, *7*(1).

Galloza, J., Castillo, B., & Micheo, W. (2017). Benefits of Exercise in the Older Population. *Phys Med Rehabil Clin N Am*, *28*(4), 659-669. https://doi.org/10.1016/j.pmr.2017.06.001

Global age-friendly cities: a guide. (2007).

Goh, S. L., Persson, M. S. M., Stocks, J., Hou, Y., Lin, J., Hall, M. C., ... & Zhang, W. (2019). Efficacy and potential determinants of exercise therapy in knee and hip osteoarthritis: A systematic review and meta-analysis. *Ann Phys Rehabil Med*, *62*(5), 356-365. https://doi.org/10.1016/j.rehab.2019.04.006

Gschwind, Y. J., Kressig, R. W., Lacroix, A., Muehlbauer, T., Pfenninger, B., & Granacher, U. (2013). A best practice fall prevention exercise program to improve balance, strength / power, and psychosocial health in older adults: study protocol for a randomized controlled trial. *BMC Geriatr*, *13*, 105. https://doi.org/10.1186/1471-2318-13-105

Heinze, R. G. (2017). Almanya'da Yaşlılar İçin Konut ve Yaşam Alanları In *Gerontoloji 1. Cilt* (pp. 315-333). Nobel Akademik Yayıncılık.

Henderson, K. G., Wallis, J. A., & Snowdon, D. A. (2018). Active physiotherapy interventions following total knee arthroplasty in the hospital and inpatient rehabilitation settings: a systematic review and meta-analysis. *Physiotherapy*, *104*(1), 25-35. https://doi.org/10.1016/j.physio.2017.01.002

Hogue, C. C. (1984). Falls and mobility in late life: An ecological model. *Journal of the American Geriatrics Society*, *32*(11), 858-861.

Hsieh, S. J., Otusanya, O., Gershengorn, H. B., Hope, A. A., Dayton, C., Levi, D., . . . Gong, M. N. (2019). Staged Implementation of Awakening and Breathing, Coordination, Delirium Monitoring and Management, and Early Mobilization Bundle Improves Patient Outcomes and Reduces Hospital Costs. *Crit Care Med*, *47*(7), 885-893. https://doi.org/10.1097/ccm.0000000000003765

Iwarsson, S., & Stahl, A. (2003). Accessibility, usability and universal design-positioning and definition of concepts describing person-environment relationships. *Disability and Rehabilitation*, *25*(2), 57-66,.

Jones, C. A., Voaklander, D. C., Johnston, D. W. C., & Suarez-Almazor, M. E. (2001). The effect of age on pain, function, and quality of life after total hip and knee arthroplasty. *Archives of internal medicine*, *161*(3), 454-460.

Katzman, W. B., Vittinghoff, E., Lin, F., Schafer, A., Long, R. K., Wong, S., . . . Lane, N. E. (2017). Targeted spine strengthening exercise and posture training program to reduce hyperkyphosis in older adults: results from the study of hyperkyphosis, exercise, and function (SHEAF) randomized controlled trial. *Osteoporos Int*, *28*(10), 2831-2841. https://doi.org/10.1007/s00198-017-4109-x

Kerti, M., Balogh, Z., Kelemen, K. & Varga, J. T. (2018). The relationship between exercise capacity and different functional markers in pulmonary rehabilitation for COPD. *Int J Chron Obstruct Pulmon Dis*, *13*, 717-724. https://doi.org/10.2147/copd.s153525

Korkmazyürek, B., & Polat, E. (2019). Kentsel Ulaşımda Esnek, Akıllı ve Yeni Bir Planlama Yaklaşımı: Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik Planları. *Kent Akademisi*, *12*(2), 225-240.

Kotfis, K., Marra, A., & Ely, E. W. (2018). ICU delirium - a diagnostic and therapeutic challenge in the intensive care unit. *Anaesthesiol Intensive Ther*, *50*(2), 160-167. https://doi.org/10.5603/AIT.a2018.0011

Kuliński, W., & Pasieka, A. (2021). Physical Procedures in Post-Stroke Patients. Clinical and Social Problems. *Wiadomosci Lekarskie (Warsaw, Poland: 1960)*, *74*(12), 3119-3125.

Lee, S. P., Hsu, Y. W., Andrew, L., Davis, T., & Johnson, C. (2022). Fear of falling avoidance behavior affects the inter-relationship between vision impairment and diminished mobility in community-dwelling older adults. *Physiother Theory Pract*, *38*(5), 686-694. https://doi.org/10.1080/09593985.2020.1780656

Masaracchio, M., Hanney, W. J., Liu, X., Kolber, M., & Kirker, K. (2017). Timing of rehabilitation on length of stay and cost in patients with hip or knee joint arthroplasty: a systematic review with meta-analysis. *PloS one*, *12*(6), e0178295.

Metz, D. H. (2000). Mobility of older people and their quality of life. *Transport policy*, *7*(2), 149-152.

Mittaz Hager, A. G., Mathieu, N., Lenoble-Hoskovec, C., Swanenburg, J., de Bie, R., & Hilfiker, R. (2019). Effects of three home-based exercise programmes regarding falls, quality of life and exercise-adherence in older adults at risk of falling: protocol for a randomized controlled trial. *BMC Geriatr*, *19*(1), 13. https://doi.org/10.1186/s12877-018-1021-y

Pahor, M., Guralnik, J. M., Ambrosius, W. T., Blair, S., Bonds, D. E., Church, T. S., . . . Groessl, E. J. (2014). Effect of structured physical activity on prevention of major mobility disability in older adults: the LIFE study randomized clinical trial. *Jama*, *311*(23), 2387-2396.

Patti, A., Merlo, L., Ambrosetti, M., & Sarto, P. (2021). Exercise-Based Cardiac Rehabilitation Programs in Heart Failure Patients. *Heart Fail Clin*, *17*(2), 263-271. https://doi.org/10.1016/j.hfc.2021.01.007

Polat, M. (2016). Fiziksel Aktivite/Egzersizin Riskleri. *Türkiye Klinikleri J Physiother Rehabil-Special Topics*, *2*(1), 24-29.

Rahman, M. M., & Thill, J.-C. (2022). Associations between COVID-19 Pandemic, Lockdown Measures and Human Mobility: Longitudinal Evidence from 86 Countries. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *19*(12), 7317.

Rantanen, T. (2013). Promoting mobility in older people. *Journal of Preventive Medicine and Public Health*, *46*(Suppl 1), S50.

Reddy, R., Wittenberg, A., Castle, J. R., El Youssef, J., Winters-Stone, K., Gillingham, M., & Jacobs, P. G. (2019). Effect of Aerobic and Resistance Exercise on Glycemic Control in Adults With Type 1 Diabetes. *Can J Diabetes*, *43*(6), 406-414.e401. https://doi.org/10.1016/j.jcjd.2018.08.193

Schwanen, T., & Paez, A. (2010). The mobility of older people – an introduction. *Journal of Transport Geography*, *18*(5).

Schwanen, T., & Ziegler, F. (2011). Wellbeing, independence and mobility: an introduction. *Ageing and Society 31*(5), 719-733. .

Sherrington, C., Fairhall, N. J., Wallbank, G. K., Tiedemann, A., Michaleff, Z. A., Howard, K., . . . Lamb, S. E. (2019). Exercise for preventing falls in older people living in the community. *Cochrane Database Syst Rev*, *1*(1), Cd012424. https://doi.org/10.1002/14651858.CD012424.pub2

Siegfried Rupprecht, L. B., Susanne Böhler-Baedeker, Lisa Marie Brunner, Rupprecht Consult-Forschung and Beratung GmbH. (2019). *Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik Planı Hazırlama ve Uygulama Rehberi* (R. C.-F. a. B. GmH, Ed. 2nd ed.).

Simsek, H., Meseri, R., Sahin, S., Kilavuz, A., Bicakli, D. H., Uyar, M., . . . Akcicek, F. (2019). Prevalence of sarcopenia and related factors in community-dwelling elderly individuals. *Saudi Med J*, *40*(6), 568-574. https://doi.org/10.15537/smj.2019.6.23917

Sink, K. M., Espeland, M. A., Castro, C. M., Church, T., Cohen, R., Dodson, J. A., ... Williamson, J. D. (2015). Effect of a 24-Month Physical Activity Intervention vs Health Education on Cognitive Outcomes in Sedentary Older Adults: The LIFE Randomized Trial. *Jama*, *314*(8), 781-790. https://doi.org/10.1001/jama.2015.9617

Tiedemann, A., Sherrington, C., Close, J. C., & Lord, S. R. (2011). Exercise and Sports Science Australia position statement on exercise and falls prevention in older people. *J Sci Med Sport*, *14*(6), 489-495. https://doi.org/10.1016/j.jsams.2011.04.001

Tufan, İ. (2017). Model Ev. In *Gerontoloji Cilt 1* (pp. 334-335). Nobel Akademik Yayıncılık.

Tufan, İ. & Durak M. (2017). *Gerontoloji. Vol. 1.* Nobel Akademik Yayıncılık.

van Mastrigt, G. A., Heijmans, J., Severens, J. L., Fransen, E. J., Roekaerts, P., Voss, G., & Maessen, J. G. (2006). Short-stay intensive care after coronary artery bypass surgery: randomized clinical trial on safety and cost-effectiveness. *Critical care medicine*, *34*(1), 65-75.

Virokannas, H., Pirinen, M., Kirvesoja, H., Väyrynen, S., Kemppainen, M. L., & Koski, K. (1998). Safety and indoor mobility in the elderly. *Stud Health Technol Inform*, *48*, 398-401.

Vitiello, M. V. (2006). Sleep in normal aging. *Sleep Medicine Clinics*, *1*(2), 171-176.

Wada, J. T., Borges-Santos, E., Porras, D. C., Paisani, D. M., Cukier, A., Lunardi, A. C., & Carvalho, C. R. (2016). Effects of aerobic training combined with respiratory muscle stretching on the functional exercise capacity and thoracoabdominal kinematics in patients with COPD: a randomized and controlled trial. *Int J Chron Obstruct Pulmon Dis*, *11*, 2691-2700. https://doi.org/10.2147/copd.s114548

Wahl, H.-W., Iwarsson, S., & Oswald, F. (2012). Aging well and the environment: Toward an integrative model and research agenda for the future. *The Gerontologist*, *52*(3), 306-316.

Waite, I., Deshpande, R., Baghai, M., Massey, T., Wendler, O., & Greenwood, S. (2017). Home-based preoperative rehabilitation (prehab) to improve physical function and reduce hospital length of stay for frail patients undergoing coronary artery bypass graft and valve surgery. *J Cardiothorac Surg*, *12*(1), 91. https://doi.org/10.1186/s13019-017-0655-8

WHO. (2002). *WHO and the world heart federation call on people of all ages to join world-wide walk events on 29 september. Active ageing: Moving Hearts for Health*. Retrieved 15.09.2022 from https://www.who.int/news/item/27-09-2002-active-ageing-moving-hearts-for-health.

Yen, I. H., & Anderson, L., A.(2012). *Built environment and mobility of older adults: Important policy and practice efforts. Journal of the American Geriatrics Society*, *60*(5), 951-956.

Zhang, G., Zhang, K., Cui, W., Hong, Y., & Zhang, Z. (2018). The effect of early mobilization for critical ill patients requiring mechanical ventilation: a systematic review and meta-analysis. *Journal of Emergency and Critical Care Medicine*, *2*(1), 9.

31

Sağlık Hizmetlerinde Dijital Gelişmeler ve Geronteknoloji

Işıl Kaleli

1. GİRİŞ

Birleşmiş Milletlerin (BM) 75. yıl dönümünde, BM Ekonomi Topluluğunun "Çağımızı Şekillendiren Trendler" raporunda, geçen 75 yılda insanlığın durumunda meydana gelen köklü değişiklikleri ortaya çıkaran beş mega trendden birinin yaşlanan nüfus (s: 51-69), diğerinin ise gelişmekte olan öncü teknolojiler olduğu ve bunların diğer 4. sanayi devrimi ve eşitsizler trendiyle birlikte ele alınması gerektiğini bildirilmiştir (UN, 2020). BM ayrıca, 2021-2030'u Sağlıklı Yaşlanma On Yılı ilan etmiş ve bunun yaşlıların yaşamını iyileştirmek için tüm paydaşları bir araya getirme fırsatı olduğunu, Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) bunun araçlarından biri olabileceğini bildirmiştir. Böylece BİT'ler aracılığıyla dijital erişilebilirlik gereklilikleri ve evrensel tasarım göz önünde bulundurularak inşa edilirse erişilebilecek; kapsayıcı ve yaşlı dostu dijital ortamlar ve sağlıklı, aktif, toplum katılımı yüksek, daha uzun süreli sosyoekonomik katkılarda bulunan bir yaşlı toplum yaratılacaktır. Hâlihazırda 17 trilyon ABD dolarını geçen "Gümüş Ekonomi" hacminin mevcut iş modellerinde dönüşümü ve küresel sosyoekonomik ekosistemleri olumlu etkiler ortaya çıkarabilecektir (UN-ITU, 2022). Dijital teknolojilerin sağlıklı yaşlanmaya birçok açıdan katkı sağladığı ancak bu katkının sağladığı imkânlara ulaşmakta eşitsizliğin önemli bir engel olduğu da tartışma konusudur. BM'ye göre son iki kuşakta hayal bile edilemeyecek bir refah düzeyine ulaşıldığı; küresel yoksulluğun, özellikle yirmi birinci yüzyılın şafağından bu yana önemli ölçüde azaldığı ve her şeye rağmen "Evrensel İnsan Hakları" kavramının yol gösterici bir ilke hâline geldiği de müjdelenmektedir.

Bu bölümde, gri ekonominin odaklandığı konulardan olan dijital sağlık sistemlerinde, küresel yaşlı nüfusunun artmasıyla birlikte meydana gelen gelişmeler; dünyada ve ülkemizde dijital sağlık sistemleri ve bunların yaşlılara yönelik kullanım alanları ele alınmıştır.

2. DİJİTAL SAĞLIK SİSTEMLERİ

Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin istatistiklerini yayınlayan Avrupa İstatistik Merkezinin, hane halkının internet kullanımı verileri ülkelere göre incelendiğinde (Şekil 1) Türkiye'nin 2017'de %81'den 2022'de %94'e ulaştığı görülmektedir (Eurostat, 2022):

ve uygun maliyetli olduğu için daha fazla kullanılmaktadır. Akıllı YT'lerin kullanılabilirliği konusunda yeterli kalite ve sayıda çalışma yapılmalıdır. Genel olarak, kişi merkezli bakım sunumuna dâhil edilecek teknoloji çözümü potansiyeli olsa da karar alma süreç ve uygulamalarında aktif rol alan yaşlı bireyleri buluşturacak daha sağlam araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Yaşlı tüketicilerin geliştirme sürecine dâhil olduğu, etkili, maliyet etkin ve kaliteli teknolojilerin geliştirildiği, mevcut teknolojilerin kullanım verilerinin değerlendirilip yeni teknolojilere kaynak sağladığı çalışmaların yapılması gerekmektedir. Robot teknolojisi ise demanslı bireylerin üst düzey bağımsızlığını korumalarına, yaşam kalitelerini artırmalarına ve aile bakım vericilerine destek olmalarına uygundur. Ancak erişilebilirliği, kullanım kolaylığı ve kullanım tercihi açısından tartışmalıdır.

Avrupa Parlamentosunun, pandemi ile birlikte dijital sağlık teknolojilerini ele aldığı raporda, teletıp, telekonsültasyon, büyük veri ve yapay zekâ teknolojilerinin önemi vurgulanmış; sağlık hizmetlerinin dijitalleştirilmesindeki ilerlemelerin dezavantajlarla birlikte geldiği bildirilmiştir. Teknoloji kullanımında az tecrübesi olan ve kullanmaya mali gücü yetmeyen yaşlıları ve sosyal açıdan dezavantajlı olanları geride bırakma riski anlamına gelen "dijital uçurumun" yanında, sağlık tesislerine artan siber saldırıların yol açtığı sorumluluk, geri ödeme ve siber güvenlik konuları da bu dezavantajlar arasındadır. Kişisel sağlık verilerinin kullanımı ve aktarımı, bu verilerin sahiplerini, denetimini ve bireylerin mahremiyet haklarını gündeme getirmektedir (Negreiro, 2021). Her şeye rağmen sağlıkta dijitalleşmenin kaçınılmaz ve gerekli olduğuna yönelik algının yaygınlığından bahsetmek ve dijitalleşmenin artacağını söylemek yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

Alzheimer Society (2019). Using technology to help with everyday life. Factsheet 437LP. [Website] https://www.alzheimers.org.uk/sites/default/files/2019-05/437LP-Using-technology-to-help-with-everyday-life-190520.pdf Erişim: 13.04.2021.

Asgharian, P., Panchea, A.M., & Ferland, F. A. (2022). Review on the Use of Mobile Service Robots in Elderly Care. *Robotics* 11, 127. https://doi.org/10.3390/ robotics11060127.

Badawy, A., Solberg, M., Obstfelder, A.U., & Alnes, R.E. (2022). Improvised use of a digital tool for social interaction in a Norwegian care facility during the COVID-19 pandemic: an exploratory study. *BMC Health Serv Res,* 22, 136. https://doi.org/10.1186/s12913-022-07526-0

Bakshi, T. & Bhattacharyya, A. (2022). Active Ageing through Technologies: Well-being through the adoption of digital and non-digital health technologies among the Indian Elderly. *Indian Journal of Gerontology,* 36, 2, 286-302.

Bennett, B., McDonald, F., Beattie, E., Carney, T., Freckelton, I., White, B. vd. (2017). Assistive technologies for people with dementia: ethical considerations. *Bulletin of the World Health Organization* 95: 749-755. https://doi.org/10.2471/BLT.16.187484

Blok, M., van Ingen, E., de Boer, A. H., & Slootman, M. (2020). The use of information and communication technologies by older people with cognitive impairments: from barriers to benefits. *Computers in Human Behavior*, 104, [106173] https://doi.org/10.1016/j.chb.2019.106173

Bronswijk, J.E.M.H., Bouma, H., Fozard, J.L., Kearns, W.D., Davison, G.C., & Tuan, P-C. (2009). Defining Gerontechnology for R&D Purposes. *Rehabilitation and Mental Health Counseling Faculty Publications,* 31. [website] http://scholarcommons.usf.edu/mhs_facpub/31, Erişim: 23.2.2023.

Calvino, F., Criscuoloi, C., Marcolini, L. & Squicciarinii M. (2018). A taxonomy of digital intensive sectors, OECD Science, Technology and Industry Working Papers, No. 2018/14, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/f404736a-en.

Carnemolla, P. (2016). Ageing in place and the internet of things – how smart home technologies, the built environment and caregiving intersect. *Vis. in Eng*. 7. doi: /10.1186/s40327-018-0066-5.

Chandra, M., Kumar, K., Thakur, P., Chattopadhyaya, S., Alam, F., & Kumar, S. (2022). Digital technologies, healthcare and Covid-19: insights from developing and emerging nations. *Health Technol.* 12, 547–568. https://doi.org/10.1007/s12553-022-00650-1

Channi, H.K., Shrivastava, P., & Chowdhary, C.L. (2022). Digital Transformation in Healthcare Industry: A Survey. In: Tripathy, B.K., Lingras, P., Kar, A.K., Chowdhary, C.L. (eds) *Next Generation Healthcare Informatics. Studies in Computational Intelligence,* vol 1039. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-19-2416-3_16

Choukou, M. A., Sanchez-Ramirez, D. C., Pol, M., Uddin, M., Monnin, C., & Syed-Abdul, S. (2022). COVID-19 infodemic and digital health literacy in vulnerable populations: A scoping review. *Digital health,* 8, 20552076221076927. https://doi.org/10.1177/20552076221076927

D'Cunha, N.M., Nguyen, D., Naumovski, N., McKune, A.J., Kellett, J., Georgousopoulou, A.N. vd. (2019). A Mini-Review of Virtual Reality-Based Interventions to Promote Well-Being for People Living with Dementia and Mild Cognitive Impairment. *Gerontology,* 65: 430-440. https://doi.org/10.1159/000500040

Daly Lynn, J., Rondón-Sulbarán, J., Quinn, E., Ryan, A., McCormack, B., & Martin, S. (2019). A systematic review of electronic assistive technology within supporting living environments for people with dementia. *Dementia (London),* 18 (7-8): 2371-2435. https://doi.org/10.1177/1471301217733649

De Luca, D., & Ugliotti F.M. (2020). Virtual Reality to Stimulate Cognitive Behavior of Alzheimer's and Dementia Patients. In: De Paolis L., Bourdot P. (eds) *Augmented Reality, Virtual Reality, and Computer Graphics.* AVR 2020. Lecture Notes in Computer Science, 12243. https://doi.org/10.1007/978-3-030-58468-9_8

Eurostat, (2022). Digital economy and society statistics - households and individuals. [website] https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/isoc_ci_in_h/default/table?lang=en, Erişim: 23.2.2023.

Fattah, S., Sung NM., Ahn, IY, Ryu, M., & Yun, J. (2017). Building IoT Services for Aging in Place Using Standard-Based IoT Platforms and Heterogeneous IoT Products. *Sensors* (Basel, Switzerland), 17(10), 2311. https://doi.org/10.3390/s17102311

Fleming, R., & Sum, S. (2014). Empirical studies on the effectiveness of assistive technology in the care of people with dementia: A systematic review. *Journal of Assistive Technologies*, 8(1): 14-34. https://doi.org/10.1108/JAT-09-2012-0021

Gopal, G., Suter-Crazzolara, C., Toldo, L. & Eberhardt, W. (2019). Digital transformation in healthcare – architectures of present and future information technologies. *Clinical Chemistry and Laboratory Medicine (CCLM),* 57(3), 328-335. https://doi.org/10.1515/cclm-2018-0658

Huschilt, J., & Clune, L. (2012). The Use of Socially Assistive Robots for Dementia Care. *Journal of Gerontological Nursing,* 38(10). https://doi.org/10.3928/00989134-20120911-0

Jaana, M., & Paré, G. (2020). Comparison of Mobile Health Technology Use for Self-Tracking Between Older Adults and the General Adult Population in Canada: Cross-Sectional Survey. *JMIR Mhealth Uhealth,* 8(11), e24718. https://doi.org/10.2196/24718

Joddrell, P., & Astell, A.J. (2016). Studies Involving People With Dementia and Touchscreen Technology: A Literature Review. *JMIR Rehabil Assist Technol,* 3(2): e10, https://doi.org/10.2196/rehab.5788

Joe, J., & Demiris, G. (2013). Older adults and mobile phones for health: A review. *Journal of Biomedical Informatics,* 46, 5, 947-954. https://doi.org/10.1016/j.jbi.2013.06.008.

Kalınkara, V., Özgün-Başıbüyük, G., & Ay, F. (2016). Yaşlıların Geronteknolojik Ürünleri Kabule Yönelik Tutumları. *YSAD*, 9: 1-19. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/yasad/

Kim, K-i., Gollamudi, S.S., & Steinhubl, S. (2017). Digital technology to enable aging in place, *Experimental Gerontology,* 88, s:25-31. https://doi.org/10.1016/j.exger.2016.11.013.

Kim, S., Yao, W., & Du, X. (2022). Exploring Older Adults' Adoption and Use of a Tablet Computer During COVID-19: Longitudinal Qualitative Study. *JMIR aging,* 5(1), e32957. https://doi.org/10.2196/32957.

Koutentakis, D., Pilozzi, A., & Huang, X. (2020). Designing Socially Assistive Robots for Alzheimer's Disease and Related Dementia Patients and Their Caregivers: Where We are and Where We are Headed. *Healthcare (Basel).,* 8(2), 73. https://doi.org/10.3390/healthcare8020073.

Kuerbis, A. (2017) Older adults and mobile technology: Factors that enhance and inhibit utilization in the context of behavioral health. *Ment Health Addict Res* 2. https://doi.org/10.15761/MHAR.1000136

Lim, F.S., Wallace, T., Luszcz, M.A., & Reynolds, K.J. (2013) Usability of Tablet Computers by People with Early-Stage Dementia. *Gerontology,* 59: 174-182. https://doi.org/10.1159/000343986.

Lindberg, J. & Lundgren, A.S. (2022) The affective atmosphere of rural life and digital healthcare: Understanding older persons' engagement in eHealth services. *Journal of Rural Studies,* 95: 77-85, https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.07.020.

Loos, E., Sourbati, M., & Behrendt, F. (2020) The Role of Mobility Digital Ecosystems for Age-Friendly Urban Public Transport: A Narrative Literature Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health,* 17(20), 7465. https://doi.org/10.3390/ijerph17207465.

Magutshwa, S. (2022) Rethinking the improvisation of digital health technology: A niche construction perspective. Australasian Journal of Disaster and Trauma Studies, 26 *Special Issue on Information Systems,* 235-251.

Marston, H.R. & van Hoof, J. (2019) "Who Doesn't Think about Technology When Designing Urban Environments for Older People?" A Case Study Approach to a Proposed Extension of the WHO's Age-Friendly Cities Model. *Int J Environ Res Public Health,* 16(19), 3525. https://doi.org/10.3390/ijerph16193525.

Maresova, P. & Klimova, B. (2015) Supporting Technologies for Old People with Dementia: A Review. *IFAC-PapersOnLine*, 48(4), 129-134. https://doi.org/10.1016/j.ifacol.2015.07.020.

Negreiro, M. (2021) The rise of digital health technologies during the pandemic. European Parliment Research Service, Briefing note. [website] https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690548/EPRS_BRI(2021)690548_EN.pdf Erişim: 23.02.2023.

OECD (2019). Health in the 21st Century: Putting Data to Work for Stronger Health Systems, OECD Health Policy Studies, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/e3b23f8e-en.

OECD (2020). "Haneler ve Bireyler Tarafından BİT Erişimi ve Kullanımı", OECD Telekomünikasyon ve İnternet İstatistikleri. [website] https://www.oecd.org/health/digital-health.htm

OECD (2022). Health Data Governance for the Digital Age: Implementing the OECD Recommendation on Health Data Governance, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/68b60796-en.

Ollevier, A., Aguiar, G., Palomino, M. & Simpelaere, I.S. (2020). How can technology support ageing in place in healthy older adults? A systematic review. *Public Health Rev.,* 41, 26. https://doi.org/10.1186/s40985-020-00143-4.

Reddy, H., Joshi, S., Joshi, A., & Wagh, V. (2022). A Critical Review of Global Digital Divide and the Role of Technology in Healthcare. *Cureus* 14(9), e29739. https://doi.org/10.7759/cureus.29739.

Rodeschini G. (2011). Gerotechnology: A new kind of care for aging? An analysis of the relationship between older people and technology. *Nursing & Health Sciences*, 13: 521-528. https://doi.org/10.1111/j.1442-2018.2011.00634.x

Schomakers, E.M., Lidynia, C., Vervier, L., Gadeib, A., & Ziefle, M. (2017). *Online Privacy Perceptions of Older Adults,* 181-200. https://doi.org/10.1007/978-3-319-58536-9_16.

Shishehgar, M., Kerr, D., & Blake, J. (2019). The effectiveness of various robotic technologies in assisting older adults. *Health Informatics Journal,* 25(3), 892-918. doi:10.1177/1460458217729729

Sikandar, H., Abbas, A.F., Khan, N. & Qureshi. M.I. (2022). Digital Technologies in Healthcare: A Systematic Review and Bibliometric Analysis. *International Journal of Online and Biomedical Engineering (iJOE),* 18(08), 34–48. https://doi.org/10.3991/ijoe.v18i08.31961

Sixsmith, A., Gutman, G. (2013). *Introduction.* (Ed. Andrew Sixsmith ve Gloria Gutman) Technologies for Active Aging. ISBN: 978-1-4419-8347-3, https://doi.org/10.1007/978-1-4419-8348-0. Springer New York Heidelberg Dordrecht London.

Socha-Dietrich, K. (2021). "Empowering the health workforce to make the most of the digital revolution", OECD Health Working Papers, No. 129, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/37ff0eaa-en

Søraa, R.A., Tøndel, G., Kharas, M. & Serrano, A. (2022). What do Older Adults Want from Social Robots? A Qualitative Research Approach to Human-Robot Interaction (HRI) Studies. *Int J of Soc Robotics.* https://doi.org/10.1007/s12369-022-00914-w.

UN (2020). Shaping the Trends of Our Time. (Düzenleme: Ursula Germann) Economist Network for UN 75th Anniversary yayını: ISBN: 978-92-1-104696-0 [website] www.un.org/development/desa/publications Erişim: 4.12.2022.

UN-ITU (2022). Ageing in a Digital World: From Vulnerable to Valuable. United Nations: International Telecommunication Union. [Website] https://www.itu.int/en/ITU-D/Digital-Inclusion/Pages/ageing-in-a-digital-world/default.aspx Erişim: 4.12.2022.

Vollmer Dahlke, D., & Ory, M.G. (2020). Emerging Issues of Intelligent Assistive Technology Use Among People With Dementia and Their Caregivers: A U.S. *Perspective. Frontiers in public health,* 8, 191. https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.00191.

Widmer-Iliescu, R. (2022). Digital Technologies Can Help Older Persons Maintain Healthy, Productive Lives. [Website] https://www.un.org/en/un-chronicle/digital-technologies-can-help-older-persons-maintain-healthy-productive-lives, Erişim: 4.12.2022.

WHO (2019). Future of digital health systems: report on the WHO symposium on the future of digital health systems in the European region: Copenhagen, Denmark, 6–8 February 2019. World Health Organization. Regional Office for Europe yayını. https://apps.who.int/iris/handle/10665/329032. License: CC BY-NC-SA 3.0 IGO

WHO (2022). Ageism in artificial intelligence for health: Policy Brief. [website] https://www.who.int/publications/i/item/9789240040793, Erişim: 22.2.2023.

Wilson, S. A., Byrne, P., Rodgers, S. E., & Maden, M. (2022). A Systematic Review of Smartphone and Tablet Use by Older Adults With and Without Cognitive Impairment. *Innovation in aging,* 6(2), igac002. https://doi.org/10.1093/geroni/igac002

Zarif, A. (2022). The ethical challenges facing the widespread adoption of digital healthcare technology. *Health Technol*. 12, 175–179. https://doi.org/10.1007/s12553-021-00596-w

32

Tazelenme Ünıversitesi Ders Programının Gardner'ın Çoklu Zekâ Kuramı'na Göre İncelenmesi*

İkuko Murakami - Özgen Yılmaz - Özge Pehlivan

1. GİRİŞ

Öğrenme sürecinde oldukça önemli bir konuma sahip olan zekâ kavramının, düşünürler tarafından farklı şekillerde tanımlanması bu kavrama çeşitli anlamlar yüklenmesine sebep olmuştur (Yılmaz Kalaycı, 2009). Sternberg (2005) zekâyı, evrensel unsurları seçme ve değiştirmede gerekli olan zihinsel yetenekler olarak tanımlarken Wechsler Sternberg'i destekler nitelikte zekâyı, istekli hareket etme, mantıki düşünme ve çevresine tesir edebilme konularında bireyin bir genel kapasitesi olarak ifade etmiştir (Özgüven, 2014, s.226).

Piaget geleneksel zekâ anlayışına karşı çıkmış, zekâya gelişimsel açıdan yaklaşarak zekâyı, zihnin değişme ve kendini yenileme gücü olarak nitelendirmiştir (Selçuk vd., 2002). Gardner ise zekânın, tek bir boyutta olmadığını ve farklı boyutlarda ele alınması gerektiğini savunmuştur. Gardner Çoklu Zekâ Kuramı'nın savunduğu gibi, bireyin tek endeksli bir zekâya sahip olmadığı, her insanın sekiz alanda kendini ifade edebileceği, günümüzde yaygınlaşarak kabul gören bir düşünce hâline gelmiştir (Ayaydın, 2004, s.49; Selçuk vd., 2002: 3).

1. ***Dilsel-Sözel Zekâ;*** dili kullanma, iletişim kurma, düşüncelerini ifade edebilme ve insanları anlayabilme yeteneğidir (Saban, 2002).
2. ***Mantıksal-Matematiksel Zekâ*;** mantıksal düşünme, sayıları kullanma, problemlere bilimsel çözümler üretme, benzetmeler yapma gibi davranışları kapsar (Selçuk vd., 2002).
3. ***Görsel-Uzamsal Zekâ;*** boşluğu zihinde canlandırabilme, üç boyutlu bir nesnenin şekil ve görüntüsünü hayal edebilme, dünyayı doğru algılama üzerine gördüklerini yansıtabilme yeteneğidir (Saban, 2002).
4. ***Müziksel-Ritmik Zekâ;*** duyguların aktarımında müziği bir araç olarak kullanma yeteneğidir (Bacanlı, 2002).
5. ***Bedensel-Devinduyumsal Zekâ;*** vücudumuzun organlarını, bir problemi çözmek, bir ürün ortaya çıkarmak amacıyla kullanma yeteneğidir (Saban, 2004).

* Bu bildirinin birincil versiyonu, 21-22 Kasım 2022 tarihlerinde düzenlenen 10. Uluslararası Sosyal ve Uygulamalı Gerontoloji Sempozyumu'nda sunulmuştur. 60+ Tazelenme Üniversitesi, üçüncü yaş üniversitesidir.

yer aldığı düşünülmüştür. Fakat literatür incelemesi sonucunda matematiksel-mantıksal zekâ alanına katkı sunduğuna dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu dersler gibi başka zekâ alanlarında da yer aldığı düşünülen dersler olabilir. Fakat literatür taramasında ele alınmamış olan yerli ve yabancı diğer kaynaklarda bu derslerin başka zekâ alanlarına hizmet ediyor olabileceğine dair bilgiler bulunabileceği göz ardı edilmemelidir.

Programda kişi-içi zekâ alanı ile ilgili bir ders bulunmamaktadır ve bunun nedeninin Tazelenme Üniversitesi'nin bireysellikten ziyade bireylerin akranları ve diğer kuşaklarla sosyalleşmelerine de hizmet eden bir yapıya sahip olması olduğu söylenebilir. Kişilerarası zekâya hizmet eden derslerin varlığının yanı sıra Tazelenme Üniversitesi yapısı itibarıyla bireylerin kişilerarası zekâ gelişimleri üzerinde etkili bir programdır. Gardner'ın çoklu zekâ kavramını bilinmeyen sayıda zekâyı vurgulamak için kullandığı bilinmekte (Altan, 2012) ve buradan hareketle, incelenen 45 dersin her birinin var olan ya da henüz keşfedilmemiş olan birçok zekâ alanına katkı sunduğu düşünülmektedir.

Öneriler olarak:

- Tazelenme Üniversitesi'nin bir parçası olmak ve yaşlı bireylerin eğitimine katkı sunmak isteyen gönüllü akademisyenlerin katılımına bağlı olarak müfredatın geliştirilmesine imkân sağlandığında;
  - Tazelenme Üniversitesi ders programına bireylerin kişi içi zekâ ve müziksel-ritmik zekâ alanlarının gelişimine katkı sunacak dersler eklenebilir.
  - Kompozisyon ve resim dersleri kişi içi zekâ alanına ve drama dersi müziksel-ritmik zekâ alanına yönelik eklenebilecek dersler arasında yer almaktadır. Resim dersinin eklenmesi aynı zamanda bireylerin görsel-uzamsal zekâ alanlarına da katkı sunacaktır.
  - Ders programları oluşturulurken birden fazla zekâ alanına katkı sunan derslerin programa dâhil edilmesi bireylerin çoklu zekâ gelişimleri için daha faydalı olacaktır.
- Gardner'ın Çoklu Zekâ Kuramı ile ilgili araştırmaların neredeyse tamamında örneklemin çocuklardan oluştuğu görülmüştür. Günümüzde yaşlılıkta eğitimin ve yaşam boyu öğrenmenin öneminin arttığı göz önünde bulundurulduğunda, gerontologların bu ve benzeri kuramlar üzerine araştırmalar gerçekleştirmeleri önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Altan, M. Z. (2012). Eğitim, çoklu zekâ kuramı ve çoklu zekâ kuramında onuncu boyut: ahlâki zekâ. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 22(1), 137-144.

Altınok, E. (2008). *Beden eğitimi öğrencilerinin bazı değişkenlere göre çoklu zekâ alanlarının incelenmesi* (Tez No. 224892). (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi.

Ayaydın, A. (2004). Çoklu zekâ kuramında sanat eğitimi yaklaşımı. *Eğitim Araştırmaları Dergisi,* 14, 48-54.

Bacanlı, H. (2002). *Gelişim ve öğrenme* (5. Baskı). Nobel Yayınları.

Başaran, B.I. (2004). Etkili öğrenme ve çoklu zekâ kuramı: bir inceleme. *Ege Eğitim Dergisi*, 5, 7-15.

Ceylan, B. (2020). *Köy enstitülerinde uygulanan eğitim programlarının çoklu zekâ kuramı açısından incelenmesi* (Tez No. 617223). (Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi.

Gürbüz, R. ve Çatlıoğlu, H. (2004). *Çoklu zekâ kuramına göre olasılık konusunda geliştirilen materyallerin uygulanabilirliğine yönelik değerlendirmeler.* XII. Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirimler. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Gürdal, F. Y. (2018). *Tazelenme üniversitesi örneğinde yaşam boyu öğrenmenin yaşam durumuna etkisi.* (Tez No. 522660). (Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi.

Koyuncuoğlu, A. ve Kaya, Z. (2020). 6. sınıf fen bilimleri ders kitabının çoklu zekâ kuramı açısından incelenmesi. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 6(1), 19-45.

MEB, (2014). *Türkiye hayat boyu öğrenme strateji belgesi ve eylem planı(2014-2018).* http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/07/20140716-8-1.pdf.

Oral, B. (2001). Branşlarına göre üniversite öğrencilerinin zekâ alanlarının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim,* 26(122), 19-31.

Özdemir, F. & Kaplan, A. (2022). *Matematik öğretiminde zekâ, üstbiliş ve muhakeme: improve modeli.* İksad Yayınevi.

Özgüven, İ. E. (2014). *Psikolojik testler* (12. Baskı). Nobel Yayınları.

Saban, A. (2002). *Çoklu zekâ teorisi ve eğitim* (2. Baskı). Nobel Yayınları.

Saban, A. (2004). *Çoklu zekâ teorisi ve eğitim* (4. Baskı). Nobel Yayınları.

Saban, A. (2005). *Çoklu zekâ teorisi ve eğitim* (5. Baskı). Nobel Yayınları.

Selçuk, Z., Kayılı, H. ve Okut, L. (2002). *Çoklu zekâ uygulamaları.* Nobel Yayınları.

Sternberg, R. J. (2005). The theory of successful intelligence. *Interamerican Journal of Psychology,* 39(2), 189-202.

Wach, E. (2013). *Learning about qualitative document analysis.* https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/2989/PP%20InBrief%2013%20QDA%20FINAL2.pdf?sequence=4.

Yılmaz Kalaycı, İ. (2009). *Fen ve teknoloji dersinde çoklu zekâ kuramı uygulamalarının sınıf öğretmeni görüşlerine göre değerlendirilmesi (Aydın ili örneği)* (Tez No. 240065). (Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi.

GENÇ YETİŞKİNLİK VE YETİŞKİNLİKTE GÜNCEL PSİKOLOJİK KAVRAMLAR

Editörler
Dr. Besra Taş
Uzm. Pdr ve Psikoterapist Efendi Yavaşoğlu

nobel

GENÇ YETİŞKİNLİK VE YETİŞKİNLİKTE GÜNCEL PSİKOLOJİK KAVRAMLAR

Editörler: Dr. Besra Taş - Uzm. Pdr ve Psikoterapist Efendi Yavaşoğlu

Yayın No.: 4804
Psikoloji-PDRi No.: 426
ISBN: 978-625-397-193-9
E-ISBN: 978-625-397-194-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Emine Sırakaya -emine@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Taş, Besra., Yavaşoğlu, Efendi.
Genç Yetişkinlik ve Yetişkinlikte Güncel Psikolojik Kavramlar / Editörler: Besra Taş - Efendi Yavaşoğlu
1. Basım, XVIII + 236 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-193-9
E-ISBN: 978-625-397-194-6
1. Psikoloji 2. Genç Yetişkinlik 3. Yetişkinlik 4. Güncel Kavramlar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **v**
ÖN SÖZ ..... **xiii**
KİTABIN MİMARİSİ ..... **xv**

BÖLÜM 1
GENÇ YETİŞKİNLİK VE YETİŞKİNLİKTE AFFETME **1**
Besra Taş

Giriş 1
Tanım ve Kavramsal Ayrımlar 2
Affetmenin ve Affedilmenin Önemi 3
Affetme Sürecinin İşleyişi 4
Affetmenin Psikolojik Boyutu 8
Barışma Sürecini Olumlu Etkileyen Etmenler 10
Sonuç 12
Kaynakça 13

BÖLÜM 2
ÖZGECİLİK **15**
Efendi Yavaşoğu

Giriş 15
Özgecilik 18
Özgeciliğin Gelişimi 19
Özgeciliğin Psikoloji Boyutu 20
Özgecilik ve Empati Kavramı 23
Sonuç 25
Kaynakça 27

BÖLÜM 3
GENÇ YETİŞKİNLİK VE YETİŞKİNLİKTE YAŞAMIN AMACI 29
Sümeyye Derin

Giriş 30
Tanım.....30
Yaşam Amacının Türleri.....34
Yaşam Amacının Gelişim Süreci.....38
Proaktif Gelişim Süreci.....39
Reaktif (Tepkisel) Gelişim Süreci.....39
Sosyal Öğrenme Yoluyla Gelişim Süreci.....40
Hibrit Gelişim Süreci 40
Yaşam Amacı Gelişimine Etki Eden Faktörler 41
Yaş.....41
Sosyal Destek Kaynakları 43
Kültür 43
Güçlü Bir Yaşam Amacına Sahip Olmanın Önemi.....44
Fizyolojik Katkılar 44
Psikolojik Katkılar.....46
Yaşam Amacını Açıklayan Yaklaşımlar 47
Bireysel Psikoloji Yaklaşımı 47
Logoterapi Yaklaşımı.....48
Yaşam Amacına Yönelik Uygulamalar ve Öneriler.....50
Kaynakça.....52

BÖLÜM 4
GENÇ YETİŞKİNLİKTE VE YETİŞKİNLİKTE FARKINDALIK 57
Fatih Aydoğan

Giriş 57
Farkındalığın Tanımı 58
Farkındalığın Önemi 58
Farkındalık Hâlini Oluşturmanın Pratik Metotları.....60
Kuru Üzüm Yeme ve Benzeri Aktiviteler 60
Beş Duyu Aktivitesi 61

Akarsudaki Yapraklar Aktivitesi 62
Yargısız Duruş Aktivitesi 63
Farkındalığın Faydalı Olabileceği Bazı Bozukluklar 65
Uyku Bozuklukları 65
Erteleme Sorunları 66
Depresyon 68
Farkındalığın Sınırları, Eleştiriler ve Gelecek Araştırma Tavsiyeleri 70
Sonuç 72
Kaynakça 72

BÖLÜM 5
GENÇ YETİŞKİNLİK VE YETİŞKİNLİKTE ÖZNEL İYİ OLUŞ 75
Durmuş Ümmet

Giriş 75
Öznel İyi Oluş Nedir? 76
Öznel İyi Oluşu Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar/Kuramlar 81
Genç Yetişkinlik ve Yetişkinlik Döneminde Öznel İyi Oluşun Desteklenmesi 86
Sonuç ve Öneriler 89
Kaynaklar 90

BÖLÜM 6
GENÇ YETİŞKİNLİK VE YETİŞKİNLİKTE İYİMSERLİK 95
Yıldız Bilge

Başlangıç 95
Giriş 96
İyimserliğin ve Kötümserliğin Tanımlanması 97
İyimserlik ve Kötümserlik Kavramlarına Tarihsel Bir Bakış 98
İyimserliğin Ölçülmesi 99
İyimserlik Kuramları 100
Açıklayıcı Stil veya Öğrenilmiş İyimserlik 101
Özellik veya Eğilim Olarak İyimserlik 101
Gerçekçi Olmayan İyimserlik 103

İyimserlikle İlişkili Çalışmalar 104
Sonuç 107
Kaynakça 108

BÖLÜM 7
GENÇ YETİŞKİNLİKTE VE YETİŞKİNLİKTE UMUT 113
Ece E. Müezzin

Giriş 113
Umut Nedir? 114
Umutsuzluk nedir? 116
Umut Kavramını Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar/Kuramlar 117
Bilişsel Yaklaşım 117
Duygusal Yaklaşım 119
Sosyal Umut Yaklaşımı 119
Tinsel Yaklaşım 119
Genç Yetişkinlik ve Yetişkinlik Döneminde Umudun Desteklenmesi 120
Yöntem 1. Döngüyü Kırmak 121
Yöntem 2. İyi Alışkanlıklar Oluşturmak 122
Yöntem 3. Zihinsel Bozukluklarla Başa Çıkmak 122
Sonuç ve Öneriler 125
Kaynakça 127

BÖLÜM 8
GENÇ YETİŞKİN VE YETİŞKİNLİKTE ÖZ YETERLİLİK 129
Ekrem Sedat Şahin

Başlangıç 129
Giriş 130
Öz Yeterlilik Nedir? 132
Öz Yeterliliğin Kuramsal Açıklaması 136
Genç Yetişkinlik ve Yetişkinlik Döneminde Öz Yeterliliğe İlişkin Problemler ve Öz Yeterliliğin Desteklenmesi 139
Sonuç ve Öneriler 142
Kaynakça 144

BÖLÜM 9
GENÇ YETİŞKİNLİKTE VE YETİŞKİNLİKTE EMPATİ 149
Meşküre Hülya Karagüven

Başlangıç 149
Giriş 150
Empati Nedir 152
Empati İle İlişkili Kavramlar 155
Empatinin Neden Olduğu Durumlar 161
Empati Türleri 163
Farklı Alanlarda ve Kuramlarda Empati 164
Empatiyi Etkileyen Faktörler 166
Empatinin Desteklenmesi ve Geliştirilmesi 173
Sonuç ve Öneriler 176
Kaynakça 177

BÖLÜM 10
GENÇ YETİŞKİNLİK VE YETİŞKİNLİKTE UYUM 189
Müge Yüksel

Başlangıç 189
Uyum Nedir? 189
Sağlıklı Uyum 191
Uyumu Etkileyen Faktörler 192
Uyum Kavramına Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar 197
Sonuç ve Öneriler 201
Kaynakça 202

BÖLÜM 11
GENÇ YETİŞKİNLİKTE OTANTİK MUTLULUK 205
Ülkü Tosun

Giriş 205
Genç Yetişkinlik 206
Kavram Olarak Mutluluk 207
Otantik Mutluluğa Tarihsel Yaklaşım 209

Otantik Mutluluğun Önemi 211
Otantik Mutlulukta Beynin Rolü 213
Mutlulukla İlgili Kuramlar 215
Genç Yetişkinlikte Mutluluk Alanları 216
Sosyal Medyada Mutluluk 216
İlişkilerde Mutluluk 217
Cinsellik ve Mutluluk 217
Otantik Mutluluğun Belirleyicileri 218
Otantik Mutluluk İçin Koşullar 224
Sürdürülebilir Otantik Mutluluk İçin Öneriler 225
Kaynaklar 227

ÖZ GEÇMİŞLER 229

BÖLÜM 1
GENÇ YETİŞKİNLİK VE YETİŞKİNLİKTE AFFETME

Besra Taş

Giriş

İnsanlar, hayatın bütün dönemlerinde olduğu gibi genç yetişkinlik ve yetişkinlik döneminde de etkileşim içinde (iş hayatı, sosyoduygusal hayat, aile bireyleri vs.) bulundukları insanlar tarafından incitilmiş veya haksızlığa uğramış hissine kapılmıştır. Esasında insanlar, en çok kendilerine yakın gördüğü bireylere ve sevdiklerine kırılır. Bu yakınlık derecesinden ötürü, kendisine yapılanları kabul etmekte zorlanır, kabullenme süreci hayli yıpratıcı geçer. Birçok insan, "affetmeye zorlanma" duygusunu da muhakkak tatmıştır. Affetmenin detaylı bir şekilde inceleneceği bu bölümde, şu sorulara yanıt verilecektir: Niçin bazı bireylerler tarafından, yaşanılan haksızlığı affetme, tolere etme süreci kolay olurken kimi bireylerde bu süreç, çok uzun yıllara mal olabilmekte? Neden bazı bireylerde affetme süreci kolay iken bazı bireylerde büyük zorluklar yaşanılmaktadır? Neden kimi bireyler, ömrünün sonuna kadar bu yükü kendisiyle birlikte taşımaktadır? Neden bazı bireyler tarafından affetme, zayıflık olarak görülürken diğerleri tarafından büyüklük veya erdem olarak görülmektedir? Affetmenin ve affedilmenin önemi nedir? Affetme süreci nasıl işlenmektedir? Bu sürecin psikolojik anlamı nedir?

karakter alanında görür ve affetme-affedilme sürecinde üzerine düşeni yaparsa başta kendisinin olmak üzere muhatabının da psikolojik sağlamlılığına katkıda bulunur.

Kaynakça

Beck. S. J. (2016). *Bilişsel davranışçı terapi. Temelleri ve ötesi*. Çev. M. Şahin. Nobel Yayıncılık.

Errichiello. O., (2021). *Kollektives verzeihen. Die konstruktive kraft eines rätselhaften gefühls*.

Gürlü-Baskan, H. ve Kurtyılmaz, Y. (2022). Üniversite öğrencilerinin affetme eğilimlerinin yordayıcısı olarak olumsuz duygudurumu düzenleme ve kişisel kararsızlık. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (*AUJEF), 6(4), 434-450.

Herzog. A. (2017). Versöhnungsprozesse in der paartherapie. *Ein handbuch für die paartherapeutische praxis*. Friederike von Tiedemann (Hrsg.) Junfermann Verlag, Paderborn.

J. Reinhardt, A. Mazziotta, (2021). *Vergeben in beratung und terapie. Eine Praxisnahe Einführung*. Springer.

Kayış. A. R., Satıcı. S. A., (2019). Mizahla başa çıkma ile mental iyi oluş arasındaki ilişkide affediciliğin aracılık rolü. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(4), 1495-1504.

Rohwetter. A. (2017). *Versöhnung. Warum es keinen inneren frieden ohne versöhnung gibt*. Klett-Cotta.

Santrock. J. W. (2016). *Yaşam boyu gelişim. gelişim psikolojisi*. Çev. Edit. Yüksel. G. On Üçüncü Basımdan Çeviri. Nobel Yayıncılık Ankara.

Sezer. S., Murat. M., (2020). Narsistik kişilik özellikleri ile affedicilik arasındaki ilişki: Bağlanma stillerinin aracı rolü. *OPUS © Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(22), 1320-1345.

Uysal. V. (Haziran 2015). Genç yetişkinlerde affetme eğilimleri ve dinî yönelim/dindarlık. *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 48, 35-56.

Yıldırım Kurtuluş, Batmaz, H., Özyurt, Y. A., Kurtuluş. E., (Mayıs 2021). yetişkinlerde benlik saygısı ve affetme: Merhametin aracı rolünün incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 12(2), 851-862.

Yıldırım-Kurtuluş, H., Batmaz, H., Özyurt-Uysal, Y. A. Ve Kurtuluş, E. (2022). Self-Esteem and forgiveness in adults: An examination of the mediation role of compassion, *Trakya Eğitim Dergisi*, 12(2), 851-862.

Yukay. Yüksel. M., Tuncer B., Barış. Ş., (2020). Genç yetişkinlerde sosyal zekanın yordayıcısı olarak affedicilik ve benlik saygısı. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(3) 743–751.

BÖLÜM 2
ÖZGECİLİK

Efendi Yavaşoğu

Giriş

Son dönemlerde popüler konulardan olan özgecilik kavramı, psikoloji biliminde de yerini almış bulunmakta. Genç yetişkin ve yetişkin bireyler, özgeci davranışlar alanı ile ilgili sıkıntı yaşadıklarını dile getirmekteler: "Artık yoruldum, iyilik yapmak güzel ama bu denli yorucu ve yıpratıcı olmamalı."

Sözde özgecilik özelliğine sahip olan bireyler, sadece kendilerine değil aynı zamanda ailelerine de zarar verebilmektedirler. Karşı tarafın iyiliği ve menfaati için kendi aile üyelerini bile ihmal edebilmektedirler. Sözde özgeci ebeveynlere sahip genç yetişkinler, bu alanda ebeveynleri tarafından ihmal edildiklerini dile getirmekte. Eşler bu sebeple eşini, bu davranışından dolayı yargılamakta hatta egoist ve bencil olarak tanımlayabilmektedir. Yine bireylerin aile bireyleri için, "Annem, babam, kızım veya kardeşinin özgeci davranışlarından zarar gördük ve görmekteyiz." gibi cümleleri ile yorgunluklarını ve kurban psikolojisi yaşadıklarını dile getirmekteler.

Bu anlamda özgeciliğin gerçekten bahsedildiği gibi olumsuz yaşantılara sebep olup olmadığı veya bahsedilen davranışların özgecilik davranışları kapsamına girip girmediği önem taşımaktadır. Bu incelemede, bunun cevabı aranacaktır.

Kaynakça

Adler, A. (1930). *Bireysel Psikoloji: Bireysel Psikolojinin Uygulaması ve Kuramı*. A. Kılıçlıoğlu (Çev.). İstanbul: Say

Akbaba, S. (1994). *Grupla psikolojik danışmanın sosyal psikolojik bir kavram olan özgecilik üzerindeki etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Baştürk, M. (2003). Dönem I ders notları 2003. Yoksal-Bilim ve Sanat Yayınları-2002 *Felsefe Ekibi Dergisi*, sayı: 5 Yıl: 2006

Batson, C. D. (1991). The altruism question: Toward a socialpsychological Answer. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Baykut, İ. E. (2022). *Ergenlerin prososyal davranışları ile öz-yeterlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.

Bilgin, N. (1988). *Sosyal Psikolojiye Giriş*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Bowlby, J. (1977). The making and breaking of affectional bonds: I. Aetiology and psychopathology in the light of attachment theory. *The British Journal of Psychiatry*, *130*(3), 201-210.

Cüceloğlu, D. (1998). *İnsan ve davranışı: Psikolojinin temel kavramları* (*Human and behavior: Basic concepts of psychology*). İstanbul: Remzi Kitapevi.

Davis, H. M. (1983). Measuring Individual Differences in Empathy: Evidence for a Multidimensional Approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44 (10), 113-126.

Esin, C. (2016). *Sol gözüm ne diyor doktor bey?* (E-book). İstanbul, Turkey.

Garms Homolová. V., (2022). *Sozialpsychologie der Zuneigung, Aufopferung und Gewalt. Über Liebe, prosoziales Verhalten, Aggression und Hass*. Springer-Verlag GmbH Deutschland. ISBN 978-3-662-64355-6 (eBook)

Habito, R. L. and Inaba, K. (Eds.). (2006). *The Practice of Altruism Caring and Religion in Global Perspective* (p. 209). Newcastle, UK: Cambridge Scholars Press.

Hablemitoğlu, Ş., Özkan, Y. ve Yıldırım, F. (2010). Bir Fedakârlık Örneği Olarak "Kan Bağışı". *Aile ve Toplum*, 5(20), 67-77.

Hazan, C. (1998). Bağlanma (Yakın ilişkilerle ilgili araştırmalar için bir çerçeve). *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, *31*(1).

Lioba Werth. L., Seibt. B., Mayer. J. (2008, 2020). *Sozialpsychologie – Der Mensch in sozialen Beziehungen. Interpersonale und Intergruppenprozesse*. 2., vollständig überarbeitete und erweiterte Auflage. Springer Nature. Berlin, Germany. ISBN 978-3-662-53899-9 (eBook)

Kapıkıran, N. (2008). Ahlaki davranış ve topluma yararlı davranışlar: Sanat eğitimi fark yaratır mı?. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(2), 1-14.

Karadağ, E. ve Mutafçılar, I. (2009a). Prososyal davranış ekseninde özgecilik üzerine teorik bir çözümleme. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 41-70.

Khalınbaylı, K., ve Besra, T. A. Ş. (2019). Üniversite öğrencilerinde özgecilik ve mükemmeliyetçilik anlayışı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 14(20), 1564-1593.

Mercin, L. (2005). İnsan Kaynaklari Yönetimi'nin Eğitim Kurumlari Açisindan Gerekliliği ve Geliştirme Etkinliği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*(14), 128-144.

Özdoğan, Ö. (2005). *İsimsiz Hayatlar: Manevi ve Psikolojik Yaklaşımla Arınma ve Öze Dönüş*, Ankara: Lotus Yay.

Rampage, C. (1994). Povver, gender and marital intimacy. *Journal of Family Therapy*, 1 6, 1 25-1 37.

Restak. R. M., (2014) Die großen Fragen Geist und Gehirn. Reihenherausgeber Simon Blackburn. DOI 10.1007/978-3-642-36263-7_1,. © Springer-Verlag Berlin Heidelber

Taylor, S. E., Peplau, L. A. ve Sears, D. O. (2010). *Sosyal Psikoloji*. (Çev. Ali Dönmez), İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, s. 475-478.

Türküm, S. (1988*). Çağdaş Yaşamda Kişilik ve Kişiler arası İlişkiler*. Açık Öğretim Fakültesi Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Yazgan İnanç, B. ve Yerlikaya, E. E. (2011). *Kişilik Kuramları*. (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s. 11-39.

Yöntem, M.K., Öktem, İ., ve Artuç, S. (2017). Lise öğrencilerinin psikolojik doğum sırasının özgecilik üzerindeki yordayıcı gücünün incelenmesi. *Turkish Studies - International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(4), 623-640.

Wilson, O. (1975). *Sociobiology, the new synthesis*. Cambridge: Harvard University Press.

BÖLÜM 3
GENÇ YETİŞKİNLİK VE YETİŞKİNLİKTE YAŞAMIN AMACI

Sümeyye Derin

Yaşamak şakaya gelmez,
Büyük bir ciddiyetle yaşayacaksın..
….
Yani, öylesine ciddiye alacaksın ki yaşamayı,
Yetmişinde bile, meselâ, zeytin dikeceksin,
Hem de öyle çocuklara falan kalır diye değil,
Ölmekten korktuğun hâlde ölüme inanmadığın için,
Yaşamak yani ağır bastığından.
Diyelim ki, ağır ameliyatlık hastayız,
Yani, beyaz masadan,
Bir daha kalkmamak ihtimali de var.
Duymamak mümkün değilse de biraz erken gitmenin kederini
Biz yine de güleceğiz anlatılan Bektaşi fıkrasına,
Hava yağmurlu mu, diye bakacağız pencereden,
Yahut da sabırsızlıkla bekleyeceğiz
En son ajans haberlerini.
Diyelim ki hapisteyiz,
Yaşımız da elliye yakın,
Daha da on sekiz sene olsun açılmasına demir kapının.
Yine de dışarıyla birlikte yaşayacağız,
İnsanları, hayvanları, kavgası ve rüzgârıyla
Yani, duvarın ardındaki dışarıyla…
Nazım Hikmet RAN

> karşın, yaşadıkları depresyon ortadan kalkıyordu. Bundan çıkan gerçek, insanın sadece refahla yaşamadığıdır. (Frankl, 1988, s. 164-165).

Frankl'ın (1988) açıklamalarından yola çıkarak, maddi gelirin bir amaç değil bir araç olduğu, yetişkinler tarafından gençlere açıklanabilir. Bunun yanı sıra yetişkinler, gençleri gönüllü faaliyetlerde çalışamaya teşvik edebilir ve bu sayede ilişkisel ve aşkın amaçlar harekete geçirilebilir.

Kaynakça

Adler, A. (1932). *What life should mean to you.* Little, Brown.

Adler, A. (1945). *Understanding human nature.* Garden City Publishing Company.

Adler, A. (1952). *Science of living.* GeorgeAllen & Unwin Publisher.

Adler, A. (1956). *The individual psychology of Alfred Adler: A systematic presentation in selections from his writings.* (Heinz L. Ansbacher & Rowena R. Ansbacher, Ed.). Basic Books.

Anise M. S., Wu , Lamis L. M. Lei & Lisbeth Ku (2013) Psychological needs, purpose in life, and problem video game playing among Chinese young adults, *International Journal of Psychology, 48*(4), 583-590, https://doi.org/1080/00207594.2012.658057

Aydıner, B. (2011). *Üniversite öğrencilerinin yaşam amaçlarının alt boyutlarının genel öz-yeterlik yaşam doyumu ve çeşitli değişkenlere göre incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.

Balthip, K., McSherry, W. Petchruschatachart, U., Piriyakoontorn, S. & Liamputtong, P. (2017). Enhancing life purpose amongst Thai adolescents, *Journal of Moral Education, 46*(3), 295-307, https://doi.org/10.1080/03057240.2017.1347089

Bandura, A. (1977). *Socal learning theory*. Prentice-Hall, Inc.

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs NJ: Prentice-Hall.

Baumeister R. F. (1991). *Meanings of life*. New York: The Guilford Press.

Bronk, K. C. (2013). *Purpose in life: A critical component of optimal youth development*. Springer Science & Business Media.

Bundick, M. J. (2011). The benefits of reflecting on and discussing purpose in life in emerging adulthood. *New Directions for Youth Development,* 132, 89-103. https://doi.org/10.1002/yd.430

Bundick, M. J., & Tirri, K. (2014). Student perceptions of teacher support and competencies for fostering youth purpose and positive youth development: Perspectives from two countries. *Applied Developmental Science, 18*(3), 148-162. https://doi.org/10.1080/10888691.2014.924357

Chen, H. Y., Chiou, H. & Cheng, C. L. (2022). Purpose trajectories during middle adolescence: The roles of family, teacher, and peer support. *Journal of Youth and Adolescence, 51,* 291-304. https://doi.org/10.1007/s10964-021-01548-3

Damon, W., & Malin, H. (2020). The development of purpose: An international perspective. In R. L. Jensen (Ed.), *Oxford handbook of moral development: An interdisciplinary perspective* (pp. 109–127). New York, NY: Oxford University Press.

Damon, W., Menon, J., & Bronk, K. C. (2003). The development of purpose during adolescence. *Applied Developmental Science, 7*(3), 119-128. https://doi.org/10.1207/S1532480XADS0703_2

Duran, N. O., & Tan, Ş. (2013). Minnettarlık ve yaşam amaçları yazma çalışmalarının öznel iyi oluşa etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4*(40), 154-166.

Frankl, V. E. (1959). *The doctor and the soul.* New York: Vintage.

Frankl, V. E. (1960). Beyond self-actualization and self-expression. *Existential Psychiatry, 1,* 5-20.

Frankl, V. E. (1985). *The unheard cry for meaning: Psychotherapy and humanism*. Washington Square Press.

Frankl, V. E. (1988). *Man's search for meaning*. New York: Washington Square Press/Pocket Books.

Glanzer, P. L., Hill, J. P., & Johnson, B. R. (2017). *The quest for purpose: The collegiate search for a meaningful life.* Suny Press.

Harrist, S., Carlozzi, B. L., McGovern, A. R., & Harrist, A. W. (2007). Benefits of expressive writing and expressive talking about life goals. *Journal of Research in Personality, 41*(4), 923-930. https://doi.org/10.1016/j.jrp.2006.09.002

Hill, P. L., & Turiano, N. A. (2014). Purpose in life as a predictor of mortality across adulthood. *Psychological Science, 25*(7), 1482-1486. https://doi.org/10.1177/0956797614531799

Hill, P. L., Burrow, A. L., Brandenberger, J. W., Lapsley, D. K., & Quaranto, J. C. (2010). Collegiate purpose orientations and well-being in early and middle adulthood. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *31*(2), 173-179. https://doi.org/10.1016/j.appdev.2009.12.001

Jung, C. G. (1966). *Two essays on analytical psychology.* Princeton University Press.

Kang, Y., Cosme, D., Pei, R., Pandey, P., Carreras-Tartak, J., & Falk, E. B. (2021). Purpose in life, loneliness, and protective health behaviors during the COVID-19 pandemic. *The Gerontologist, 61*(6), 878-887. https://doi.org/10.1093/geront/gnab081

Kashdan, T. B., & McKnight, P. E. (2009). Origins of purpose in life: Refining our understanding of a life well lived. *Psychological Topics, 18*(2), 303–316.

Kim, E. S., Delaney, S. W., & Kubzansky, L. D. (2019). Sense of purpose in life and cardiovascular disease: Underlying mechanisms and future directions. *Current Cardiology Reports, 21*(11), 1-11. https://doi.org/10.1007/s11886-019-1222-9

Kim, E. S., Hershner, S. D., & Strecher, V. J. (2015). Purpose in life and incidence of sleep disturbances. *Journal of Behavioral Medicine, 38*(3), 590-597. https://doi.org/10.1007/s10865-015-9635-4

Kim, E. S., Shiba, K., Boehm, J. K., & Kubzansky, L. D. (2020). Sense of purpose in life and five health behaviors in older adults. *Preventive Medicine, 139,* 106172. https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2020.106172

Kim, E. S., Strecher, V. J., & Ryff, C. D. (2014). Purpose in life and use of preventive health care services. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 111*(46), 16331-16336. https://doi.org/10.1073/pnas.141482 6111

Koizumi, M., Ito, H., Kaneko, Y., & Motohashi, Y. (2008). Effect of having a sense of purpose in life on the risk of death from cardiovascular diseases. *Journal of Epidemiology, 18,* 191-196. https://doi.org/10.2188/jea.je2007388

Machell, K. A., Disabato, D. J., & Kashdan, T. B. (2016). Buffering the negative impact of poverty on youth: The power of purpose in life. *Social Indicators Research, 126*(2), 845-861. https://doi.org/10.1007/s11205-015-0917-6

Malin, H., Reilly, T. S., Quinn, B., & Moran, S. (2014). Adolescent purpose development: Exploring empathy, discovering roles, shifting priorities, and creating pathways. *Journal of Research on Adolescence, 24*(1), 186-199. https://doi.org/10.1111/jora.12051

Mariano, J. M., & Savage, J. (2009). Exploring the language of youth purpose: References to positive states and coping styles by adolescents with different kinds of purpose. *Journal of Research in Character Education, 7,* 1–24.

McKnight, P. E., & Kashdan, T. B. (2009). Purpose in life as a system that creates and sustains health and well-being: An integrative, testable theory. *Review of General Psychology, 13*(3), 242–251. https://doi.org/10.1037/a0017152

Minehan, J. A., Newcomb, M. D., & Galaif, E. R. (2000). Predictors of adolescent drug use: Cognitive abilities, coping strategies, and purpose in life. *Journal of Child & Adolescent Substance Abuse, 10*(2), 33-52. https://doi.org/10.1300/J029v10n02_04

Molasso, W. R. (2006). Exploring Frankl's purpose in life with college students. *Journal of College and Character, 7*(1), 1-10. https://doi.org/10.2202/1940-1639.1502

Moran, S. (2015). Adolescent aspirations for change: Creativity as a life purpose. *Asia Pacific Education Review, 16*(2), 167-175. https://doi.org/10.1007/s12564-015-9363-z

Musich, S., Wang, S. S., Kraemer, S., Hawkins, K., & Wicker, E. (2018). Purpose in life and positive health outcomes among older adults. *Population Health Management, 21*(2), 139-147. http://doi.org/10.1089/pop.2017.0063

Myers, D.G. (2009). *Social psychology.* 10. Edition, McGraw-Hill.

Pfund, G.N., Lewis, N.A. (2020). Aging with purpose: Developmental changes and benefits of purpose in life throughout the lifespan. In: Hill, P. & Allemand, M. (Eds), *Personality and healthy aging in adulthood.* International Perspectives on Aging, 26. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-32053-9_3

Robak, R. W., & Griffin, P. W. (2000). Purpose in life: What is its relationship to happiness, depression, and grieving? *North American Journal of Psychology, 2*(1), 113–119.

Ryff, C. D. (1989). Beyond ponce de leon and life satisfaction: New directions in quest of successful ageing. *International Journal of Behavioral Development, 12*(1), 35–55. https://doi.org/10.1177/016502548901200102

Seachris, J. (t.y). *The meaning of life: Contemporary analytic perspectives*. Erişim adresi: https://iep.utm.edu/mean-ana/#SSH2aii

Schaefer, S. M., Morozink Boylan, J., Van Reekum, C. M., Lapate, R. C., Norris, C. J., Ryff, C. D., & Davidson, R. J. (2013). Purpose in life predicts better emotional recovery from negative stimuli. *PloS One, 8*(11), e80329. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0080329

Sukhawathanakul, P., Ames, M. E., & Leadbeater, B. J. (2020). The influence of emotional support from parents, peers, and romantic partners on changes in purpose in life and mastery in young adulthood. *Canadian Journal of Family and Youth, 12*(3), 1-22. https://doi.org/10.29173/cjfy29546

Ulmer, A., Range, L. M., & Smith, P. C. (1991). Purpose in life: A moderator of recovery from bereavement. *OMEGA-Journal of Death and Dying, 23*(4), 279-289. https://doi.org/10.2190/33VU-BANW-C54V-W7VF

Vurucu, F. (2010). *Meslek lisesi öğrencilerinin meslek seçimi yeterliliği ve meslek seçimini etkileyen faktörler* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yeditepe Üniversitesi.

Weston, S. J., Lewis, N. A., & Hill, P. L. (2021). Building sense of purpose in older adulthood: Examining the role of supportive relationships. *The Journal of Positive Psychology, 16*(3), 398-406. https://doi.org/10.1080/17439760.2020.1725607

Zilioli, S., Slatcher, R. B., Ong, A. D., & Gruenewald, T. L. (2015). Purpose in life predicts allostatic load ten years later. *Journal of Psychosomatic Research, 79*(5), 451-457. https://doi.org/10.1016/j.jpsychores.2015.09.013

BÖLÜM 4
GENÇ YETİŞKİNLİKTE VE YETİŞKİNLİKTE FARKINDALIK

Fatih Aydoğan

Giriş

Farkındalık kavramı son yıllarda psikoterapi literatüründe gittikçe yaygınlaşıp yeni nesil bilişsel psikoterapilerin ortak noktalarından birisi olmuştur. Bu bağlamda hem yetişkinlerle hem de genç yetişkinlerle psikolojik açıdan ilgilenen meslekler için farkındalık kavramını anlamak, teorik ve pratik açıdan önem arz etmeye başlamıştır. Dolayısıyla bu bölümde ilk önce; farkındalığın tanımı, kökü ve psikoterapideki önemi incelenmektedir. Farkındalık hâli, subjektif bir hâl olduğundan dolayı, bu kavramın daha iyi anlaşılabilmesi için bu hâli tecrübe edebilmeyi sağlayan pratik metotlar sunulmuştur. Sonra farkındalığın yetişkinlik ve genç yetişkinlik çağlarında yaşanabilecek bazı psikolojik bozukluklar için nasıl uygulanabileceği, örnekler üzerinden açıklanmıştır. Bu bozuklukların azaltılmasında ya da giderilmesinde farkındalık odaklı terapilerin etkisi literatürde bulunan bilimsel araştırmalara değinilerek desteklenmiştir. Son olarak farkındalığın sınırları ve bu kavrama karşı oluşturulmuş olan eleştiriler sunulmuştur. Bu kapsamda farkındalığın Türkiye toplumunun dinî, felsefi, sosyal ve kültürel değerlendirilmesinin gerektiği vurgusu yapılıp gelecek araştırmalara yön gösterici tavsiyelerde bulunulmuştur.

Sonuç

Farkındalık, sürekli bir şekilde şimdiki zamana ve şimdiki zamanda oluşan içsel ve dışsal olaylara yargısızca odaklanabilmenin oluşturduğu psikolojik hâldir. Bu, literatürde farkındalığın genel olarak kabul görmüş tarifidir. Günümüzde farkındalık, bir terapi metodu olarak kabul ve kararlılık terapisi, diyalektik davranışçı terapi, metabilişsel terapi gibi terapilerde yaygınca kullanılmaktadır. Farkındalığın yetişkinlik ve genç yetişkinlik çağlarında sıkça yaşanan depresyon, kaygı ve uyku bozuklukları gibi psikopatolojiler üzerinde etkili olduğunu gösteren araştırmalar mevcuttur. Diğer taraftan, bu araştırmaların farkındalığın olumlu etkilerinin literatürde abartılı sunulduğu ve potansiyel olumsuz etkilerinin yeterince araştırılmadığına dair eleştiriler de gözlemlenmiştir. Ayrıca farkındalığın, tedavi metodu olarak bir toplumda yaygınlaştırılmasından önce, farkındalığın dinî ve felsefi temelleri detaylı bir şekilde araştırılıp, toplumun genel olarak dinî, felsefi, sosyal ve kültürel değerleri açısından kıyaslanıp uyumunun ya da uyumsuzluğunun belirlenmesinin önemli olduğu görülmüştür. Bu açıdan farkındalığın, dinî ve felsefi temellerinden arındırılmış ve konumlandığı toplumun değerleri açısından yeniden formüle edilmiş etkili bir terapi metodu olma potansiyeli olduğu görülmüştür.

Kaynakça

Bellinger, D. B., DeCaro, M. S., & Ralston, P. A. S. (2015). Mindfulness, anxiety, and high-stakes mathematics performance in the laboratory and classroom. *Consciousness and Cognition*, *37*, 123–132. https://doi.org/10.1016/j.concog.2015.09.001

Bishop, S. R., Lau, M., Shapiro, S., Carlson, L., Anderson, N. D., Carmody, J., Segal, Z. V., Abbey, S., Speca, M., Velting, D., & Devins, G. (2004). Mindfulness: A proposed operational definition. *Clinical Psychology: Science and Practice*, *11*(3), 230–241. https://doi.org/10.1093/clipsy.bph077

Britton, W. B. (2019). Can mindfulness be too much of a good thing? The value of a middle way. *Current Opinion in Psychology*, *28*, 159–165. https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2018.12.011

Coronado-Montoya, S., Levis, A. W., Kwakkenbos, L., Steele, R. J., Turner, E. H., & Thombs, B. D. (2016). Reporting of positive results in randomized controlled trials of mindfulness-based mental health interventions. *PLoS ONE*, *11*(4), 1–18. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0153220

Dundas, I., Thorsheim, T., Hjeltnes, A., & Binder, P. E. (2016). Mindfulness Based Stress Reduction for Academic Evaluation Anxiety: A Naturalistic Longitudinal Study. *Journal of College Student Psychotherapy*, *30*(2), 114–131. https://doi.org/10.1080/87568225.2016.1140988

Gethin, R. (2011). On some definitions of mindfulness. *Contemporary Buddhism*, *12*(1), 263–279. https://doi.org/10.1080/14639947.2011.56 4843

Goldberg, S. B., Riordan, K. M., Sun, S., & Davidson, R. J. (2022). The Empirical Status of Mindfulness-Based Interventions: A Systematic Review of 44 Meta-Analyses of Randomized Controlled Trials. *Perspectives on Psychological Science*, *17*(1), 108–130. https://doi.org/10.1177/17456916 20968771

Greenwald, A. G., & Banaji, M. R. (1995). Implicit social cognition: Attitudes, self-esteem, and stereotypes. *Psychological Review*, *102*(1), 4–27. https://doi.org/10.1037/0033-295X.102.1.4

Gross, C. R., Kreitzer, M. J., Reilly-Spong, M., Wall, M., Winbush, N. Y., Patterson, R., Mahowald, M., & Cramer-Bornemann, M. (2011). Mindfulness-Based Stress Reduction Versus Pharmacotherapy for Chronic Primary Insomnia: A Randomized Controlled Clinical Trial. *EXPLORE*, *7*(2), 76–87. https://doi.org/10.1016/j.explore.2010.12.003

Hayes, S. C., & Smith, S. (2005). *Get out of your mind and into your life: The new acceptance and commitment therapy*. New Harbinger.

Hayes, S. C., Strosahl, K. D., & Wilson, K. G. (2012). *Acceptance and Commitment Therapy: The Process and Practice of Mindful Change* (2nd ed.). The Guildford Press.

Hinton, D. E., Pich, V., Hofmann, S. G., & Otto, M. W. (2013). Acceptance and Mindfulness Techniques as Applied to Refugee and Ethnic Minority Populations With PTSD: Examples From "Culturally Adapted CBT." *Cognitive and Behavioral Practice*, *20*(1), 33–46. https://doi.org/ 10.1016/j.cbpra.2011.09.001

Hofmann, S. G., Sawyer, A. T., Witt, A. A., & Oh, D. (2010). The effect of mindfulness-based therapy on anxiety and depression: A meta-analytic review. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *78*(2), 169–183. https://doi.org/10.1037/a0018555

Kabat-Zinn, J. (1994). *Wherever you go, there you are: Mindfulness meditation in everyday life*.

Lazar, S. W., Bush, G., Gollub, R. L., Fricchione, G. L., Khalsa, G., & Benson, H. (2000). Functional brain mapping of the relaxation response and meditation. *NeuroReport*, *11*(7), 1581–1585. https://doi.org/10.1097/000 01756-200005150-00042

Liberman, Z., Woodward, A. L., & Kinzler, K. D. (2017). The Origins of Social Categorization. *Trends in Cognitive Sciences*, *21*(7), 556–568. https://doi.org/10.1016/j.tics.2017.04.004

Lupien, S. J., Maheu, F., Tu, M., Fiocco, A., & Schramek, T. E. (2007). The effects of stress and stress hormones on human cognition: Implications for the field of brain and cognition. *Brain and Cognition*, *65*(3), 209–237. https://doi.org/10.1016/j.bandc.2007.02.007

Magra, I. (2019, February 4). Schools in England Introduce a New Subject: Mindfulness. The New York Times. https://www.nytimes.com/2019/02/04/world/europe/uk-mindfulness-children-school.html

Meadows, G. (2014). *The Sleep Book: How to Sleep Well Every Night*. Orion.

Nassif, T. H., Adrian, A. L., Gutierrez, I. A., Dixon, A. C., Rogers, S. L., Jha, A. P., & Adler, A. B. (2021). Optimizing Performance and Mental Skills With Mindfulness-Based Attention Training: Two Field Studies With Operational Units. *Military Medicine*, *187*(1–2), e262–e262. https://doi.org/10.1093/milmed/usab380

Ong, J. C., & Smith, C. E. (2017). Using Mindfulness for the Treatment of Insomnia. *Current Sleep Medicine Reports*, *3*(2), 57–65. https://doi.org/10.1007/s40675-017-0068-1

Ong, J. C., Ulmer, C. S., & Manber, R. (2012). Improving sleep with mindfulness and acceptance: A metacognitive model of insomnia. *Behaviour Research and Therapy*, *50*(11), 651–660. https://doi.org/10.1016/j.brat.2012.08.001

Ong, J., & Sholtes, D. (2010). A mindfulness-based approach to the treatment of insomnia. *Journal of Clinical Psychology*, *66*(11), 1175–1184. https://doi.org/10.1002/jclp.20736

Piet, J., & Hougaard, E. (2011). The effect of mindfulness-based cognitive therapy for prevention of relapse in recurrent major depressive disorder: A systematic review and meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, *31*(6), 1032–1040. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2011.05.002

Saulsman, L., Nathan, P., Lim, L., Correia, H., Anderson, R., & Campbell, B. (2015). *What? Me Worry!?! Mastering Your Worries*. Centre for Clinical Interventions.

Segal, Z. V., Williams, J. M. G., & Teasdale, J. D. (2013). *Mindfulness-Based Cognitive Therapy for Depression* (2nd ed.). The Guildford Press.

Thewes, B., Butow, P., Zachariae, R., Christensen, S., Simard, S., & Gotay, C. (2012). Fear of cancer recurrence: A systematic literature review of self-report measures. *Psycho-Oncology*, *21*(6), 571–587. https://doi.org/10.1002/pon.2070

Wieczner, J. (2016). Meditation Has Become A Billion-Dollar Business. Fortune. https://fortune.com/2016/03/12/meditation-mindfulness-apps/

BÖLÜM 5
GENÇ YETİŞKİNLİK VE YETİŞKİNLİKTE ÖZNEL İYİ OLUŞ

Durmuş Ümmet

Giriş

Bu bölümde, genç yetişkinlik ve yetişkinlik dönemi bağlamında öznel iyi oluş kavramı ele alınmıştır. Bilindiği üzere, her gelişim döneminin kendine özgü birtakım özellikleri bulunmaktadır. Genç yetişkinlik ve yetişkinlik dönemlerinde de ardışık olarak ilerleyen bazı gelişim görevleri bulunmaktadır. Yaşam dönemleri içinde en uzun süreyi kapsayan (18-65 yaş arası) bu gelişim dönemlerinde öznel iyi oluş kavramı, önemli bir yer tutmaktadır. Kişinin olumlu duygularını olumsuz duygularından daha yoğun olarak deneyimlemesi olarak özetlenebilecek öznel iyi oluş kavramındaki en önemli içerik, adında da belirtildiği gibi değerlendirmenin öznel olmasıdır. Yani bireyin kendi yaşantılarını ve bu yaşantıları karşısında deneyimledikleri duyguları bizzat kendisinin değerlendirmesi söz konusudur. Mutluluk kavramı ile çoğunlukla ilişkilendirilen öznel iyi oluş, her bireyin yaşamında aslında sahip olmak istediği bir durumdur. Hangi yaşta olursak olalım her birimiz, "iyi olmayı", "iyi hissetmeyi" yani bir başka ifadeyle mutlu olmayı arzu ederiz. Bu eksendeki kavramların, alanda daha fazla ön plana çıkmasında, pozitif psikoloji alanında yapılan çalışmaların etkisi büyük olmuştur. Bu çalışmalar, öznel iyi oluşun ne olduğunu modellerle açıklayıp kuramsal bilgi üretmenin yanında öznel

yapılabilecek çalışmalar akla gelmektedir. Öncelikle yetişkin bireyin aile ve yaşam sorumlulukları için maddi anlamda yeterli olanakların sağlanması beklenir. Ayrıca yetişkin bireyin ailesine ve sosyal hayatına zaman ayırabileceği bir çalışma biçiminin oluşturulmasının öznel iyi oluşları için gerekli olduğu söylenebilir. Yine bu gelişim döneminin bir özelliği ve gereği olarak fiziksel sağlık sorunlarına gerekli desteği alabilecekleri sağlık güvencelerinin oluşturulmasının da önemi unutulmamalıdır.

Kaynaklar

Ardelt, M. (2003). Effects of religion and purpose in life on elders' subjective well-being and attitudes towards death. *Journal of Religious Gerontology, 14*, 55-77.

Beck, A.T. (1979). *Cognitive therapy of depression*. New York: Guilford.

Csikszentmihayli, M. (1999). A creative dialog-Mihayli Csikszentmihayli and Robert Epstein Discuss Creativity. *Psychology Today*, Summer Issue, Sussex Publishers Inc, 5-7.

Cohen, S., Doyle, W. J., Turner, R. B., Alper, C. M., ve Skoner, D. P. (2003). Emotional style and susceptibility to the common cold. *Psychosomatic Medicine, 65*, 652-657.

Corey, G. (2015). *Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamaları*. (Çev. Tuncay Ergene). Ankara: Mentis Yayınclık.

Costa, P. T., ve McCrae, R. R. (1988). Personality in adulthood: A six-year longitudinal study of self-reports and spouse ratings on the NEO Personality Inventory. *Journal of Personality and Social Psychology, 54*, 853-863.

Cunningham, M. R. (1988). Does happiness mean friendliness? *Personality and Social Psychology Bulletin, 14*, 283-297. DOI:10.1177/0146167288142007

Danner, D.D., Snowdon, D.A. ve Friesen, W.V. (2001). Positive emotions in early life and longevity: Findings from the nun study. *Journal of Personality and Social Psychology, 80*, 804-813.

DeNeve, K. M., & Cooper, H. (1998). The happy personality: A meta-analysis of 137 personality traits and subjective well-being. *Psychological Bulletin, 124*(2), 197-229.

Diener, E. (1984). Subjective well being. *Psychological Bulletin, 95*(3), 50-54. DOI: https://doi.org/10.1037/0033-2909.95.3.542

Diener, E., ve Biswas-Diener, R. (2008). *Happiness: Unlocking the mysteries of psychological wealth.* Malden, MA: Blackwell Publishing.

Diener, E., & Lucas, R. E. (2000). Explaining differences in social levels of happiness: Relative standarts, need fullfilment, culture, and evaluation theory. *Journal of Happiness Studies, 1*, 47-78.

Diener, E., Nickerson, C., Lucas, R. E., ve Sandvik, E. (2002). Dispositional affect and job outcomes. *Social Indicators Research, 59*, 229-259.

Diener, E., Scollon, N. C., & Lucas, R. E. (2003). The evolving concept of subjective well-being: the multifaceted nature of happiness. *Advances in Cell Aging and Gerontology, 15*, 187–219.

Diener, E., Suh, E., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin, 125*, 276-302.

Ellis, A.L. (1962). *Reason and emotion in psychotherapy*. New York: Stuart.

Ergin, D. A, Eren, N. ve Tatlı, C. (2019). Yetişkinlerde öznel iyi oluş düzeyini artırmaya yönelik hazırlanan yaratıcı drama temelli eğitim programının etkililiğinin sınanması. *Yaratıcı Drama Dergisi, 15*(1), 19-34

Eryılmaz, A. (2009). *Başa çıkma stratejilerinin kişilik özellikleriyle ergen öznel iyi oluşu arasındaki aracı rolü* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Eryılmaz, A. (2014). Üniversite öğrencileri için geliştirilen öznel iyi oluşu artırma programının etkililiğinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31*, 111-128.

Fava, G.A. and Ruini, C. (2003). Development and characteristics of a well-being enhancing psychotherapeutic strategy: Well-being therapy. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry, 34*(1), 45-63.

Fordyce, M. W. (1983). A program to increase happiness: Further studies. *Journal of Counseling Psychology, 30*(4), 483–498. https://doi.org/10.1037/0022-0167.30.4.483.

Fujita, F., Diener, E., ve Sandvik, E. (1991). Gender differences in negative affect and well-being: The case for emotional intensity. *Journal of Personality and Social Psychology, 61*, 427-434.

Furnham, A., ve Petrides, K.V. (2003). Trait emotional intelligence and happiness. *Social Behavior and Personality, 31*,815-824.

Gencer, N. (Çeviren) (2018). Öznel iyi oluş: genel bir bakış. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11*(3), 2621-2638. doi: 10.17218/hititsosbil.457382

Gökberk, M. (2007). *Felsefe tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Inglehart, R. (2009). *Faith and freedom: Traditional and modern ways to happiness*, In E. Diener, D. Kahneman ve J. F. Helliwell (Eds), *International differences in well*-being. Oxford, UK: Oxford University Press.

İme, Y. ve Öztosun, A. (2020). *Pozitif psikoloji ekseninde iyi oluş*. (İçinde: *Tüm kavram ve yaklaşımlarıyla Pozitif Psikoloji*, Edt: Durmuş Ümmet). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Köker, S. (1991). *Normal ve sorunlu ergenlerin yaşam doyumu düzeyinin karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Laertios, D. (2019). *Ünlü filozofların yaşamları ve öğretileri*. (Çev. Candan Şentuna). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Leahy, L., R. (2007). *Bilişsel terapi ve uygulamaları*. (Çev. Hasan Hacak). Ankara: Litera Yayıncılık.

Lucas, R. E., Clark, A. E., Georgellis, Y. ve Diener, E. (2003). Reexamining adaptation and the set point model of happiness: Reactions to changes in marital status. *Journal of Personality and Social Psychology, 84*, 527-539.

Lyubomirsky, S. (2007). *The how of happiness: A scientific approach to getting the life you want*. New York: Penguin Group.

Lyubommirsky, S. (2001). Why are some people happier than others: The role of cognitive and motivational processes in well-being. *Ame Psychol, 56*, 239-249.

Malkoç, A. (2011). *Öznel iyi oluş müdahale programının üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeylerine etkisi.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Marks, G.N. ve Fleming, N. (1999). Influences and consequences of well-being among Australian young people. *Social Indicators Research, 46*, 301-323

Michalos, A. C. (1980). Satisfaction and happiness. *Social Indicators Research, 8*(4), 385-422. DOI: 10.1007/BF00461152

Mckenna, P. (2010). *Sizi mutlu edebilirim* (Çev. B. Satılmış). İstanbul: Pegasus.

Myers, D.G. (1999*). Close relationships and the quality of life*, In D. Kahneman, E. Diener ve N. Schwarz (Eds), *Well-being: The foundations of hedonic psychology* (pp. 374-380). New York: Russell Sage Foundation.

Myers, D. G. & Deiner, E. (1995). Who is happy? *Psychological Science, 6*(1), 10–19. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.1995.tb00298.x

Omodei, M. M., & Wearing, A. J. (1990). Need satisfaction and involvement in personal projects: Toward an integrative model of subjective well-being. *Journal of Personality and Social Psychology, 59*, 762–769.

Peseschkian N (1986) *Oriental stories as tools in psychotherapy: The merchant and the parrot/ with 100 case examples for education and self-help*. New York: Springer.

Peseschkian N, Walker RR (1987) *Positive psychotherapy theory and practice of a new method*. Berlin: Springer-verlag.

Poloma, M. M., ve Pendleton, B. F. (1990). Religious domains and general well-being. *Social Indicators Research, 22*, 255-276.

Sarı, T. (2015). Pozitif psikoterapi: Gelişimi, temel ilke ve yöntemleri ve Türk kültürüne uygulanabilirliği. *The Journal of Happiness & Well-Being, 3*(2), 182-203.

Seligman, M., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive Psychology: An Introduction. *American Psychologist, 55*(1), 5-14.

Seligman, M. E. P., Rashid, T., & Parks, A. C. (2006). Positive psychotherapy. *American Psychologist, 61*(8), 774–788. DOI: https://doi.org/10.1037/0003-066X.61.8.774

Staw, B. M., Sutton, R. I., ve Pelled, L. H. (1994). Employee positive emotion and favorable outcomes at the workplace. *Organization Science, 5*, 51-71.

Steel, P., Schmidt, J., & Shultz, J. (2008). Refining the relationship between personality and subjective well-being. *Psychological Bulletin, 134*(1), 138-161.

Tuzgöl-Dost, M. (2004). *Üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Türkçapar, H. (2018). *Bilişsel davranışçı terapi: Temel ilkeler ve uygulama*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.

BÖLÜM 6
GENÇ YETİŞKİNLİK VE YETİŞKİNLİKTE İYİMSERLİK

Yıldız Bilge

Başlangıç

Geleceğe yönelik olumlu beklentilere sahip kişiler, zorluklara ve olumsuzluklara, olumsuz beklentileri olan kişilere göre daha uyumlu şekilde tepki vermektedirler. İyimserler olarak tanımlanan bu bireyler hem stresli durumlarla daha etkili bir baş etme yöntemi benimserken hem de öznel iyi oluşları ve yaşam doyumu açısından da kötümserlerden daha avantajlıdırlar. Ancak iyimserliğe ilişkin faktörler, iyimserlik teorileri, iyimserliğin nasıl ölçüleceği, iyimserlikle ilişkili değişkenlerin neler olduğu gibi birçok konu, henüz araştırılmaya devam etmektedir. Dolayısıyla yaklaşık son kırk yıldır araştırma konusu olmuş bu kavrama ilişkin oldukça fazla bilinmeyenler mevcuttur. "Aşırı iyimserlik de iyi midir? İyimserliğin zararlı olduğu durumlar hangileridir? Gerçekçi ve gerçekçi olmayan iyimserliğin sonuçları nelerdir?" gibi tartışmalı birçok konu bulunmaktadır. Bu yazıda; iyimserliğin tanımlanması, tarihsel seyri, iyimserliğe ilişkin teoriler, iyimserliğin ölçülmesi, gerçekçi olmayan iyimserlik ve iyimserliğe ilişkin alanyazında yapılmış çalışmalar gözden geçirilerek zihinlerde kavrama dair bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır.

ayrılma ve yüksek düzeyde başa çıkma ile ilişkili bulunduğu, kişilerin sağlığını korumak için proaktif adımlar atmalarına etki ettiği ve tam tersi bir şekilde kötümserliğin sağlığa zararlı davranışlarla ilişkili olduğu düşünüldüğünde iyimserliğin, üzerinde durulması gereken bir kavram olduğu fark edilmektedir. Yine bu bulgularla tutarlı olarak, iyimserliğin daha iyi fiziksel sağlık göstergeleriyle de ilişkili olduğu; iyimserlerin, ilişkilerde kötümserlerden daha başarılı oldukları görülmektedir. İyimserliğin bir avantaj sağlayamadığı ve dezavantaj oluşturabileceği durumlar olsa da bu durumların nadir olduğu gözlenmektedir. Kısaca, iyimserliğin üzerinde durulması gereken ve gelişimsel sürecinin anlaşılması yararlı olacak olan ve kişiler için yaşam modelleri sağlama avantajı barındıran bir kavram olduğu ve daha çok sayıda çalışmanın yapılmasını bekleyen bir unsur olarak düşünülmektedir.

Kaynakça

Abramson, L. Y., Seligman, M. E. P., & Teasdale, J. D. (1978). Learned helplessness in humans: Critique and reformulation. *Journal of Abnormal Psychology,* 87, 49-74.

Alarcon, G. M., Bowling, N. A., & Khazon, S. (2013). Great expectations: A meta-analytic examination of optimism and hope. *Personality and Individual Differences, 54*(7), 821–827.

Assad, K. K., Donnellan, M. B., & Conger, R. D. (2007). Optimism: An enduring resource for romantic relationships. *Journal of Personality and Social Psychology, 93*(2), 285–297.

Boehm, J. K., Peterson, C., Kivimaki, M., & Kubzansky, L. (2011). A prospective study of positive psychological well-being and coronary heart disease. *Health Psychology, 30*(3), 259–267.

Burger, J. M., & Palmer, M. L. (1992). Changes in and generalization of unrealistic optimism following experiences with stressful events: Reactions to the 1989 California earthquake. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *18*(1), 39-43.

Carver, C. S., Scheier, M. F., & Weintraub, J. K. (1989). Assessing coping strategies: A theoretically based approach. *Journal of Personality and Social Psychology,* 56, 267–283.

Carver, C. S., & Scheier, M. F. (2009). Optimism. In M. R. Leary & R. H. Hoyle (Eds.), *Handbook of individual differences in social behavior* (pp. 330–342). The Guilford Press.

Carver, C. S., Scheier, M. F., & Segerstrom, S. C. (2010). Optimism. *Clinical Psychology Review*, *30*(7), 879-889.

Domino, B., & Conway, D. W. (2001). Optimism and pessimism from a historical perspective. (Ed. Chang, Edward C.). İçinde: *Optimism & pessimism: Implications for theory, research, and practice* (p.13-30). Washington, DC, US: American Psychological Association.

Eichner, K. V., Kwon, P., & Marcus, D. K. (2014). Optimists or optimistic? A taxometric study of optimism. *Psychological Assessment*, *26*(3), 1056.

Ek, E., Remes, J., & Sovio, U. (2004). Social and Developmental predictors of optimism from infancy to early adulthood. *Social Indicators Research*, 69(2), 219-242.

Erikson, E. H. (1950). Childhood and Society. (W. W. Norton, New York).

Ey, S., Hadley, W., Allen, D. N., Palmer, S., Klosky, J., Deptula, D., Thomas, J., & Cohen, R. (2005). A new measure of children's optimism and pessimism: the youth life orientation test. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, and Allied Disciplines*, *46*(5), 548–558.

Fischer, I. C., Cripe, L. D., &Rand, K. L. (2018). Predicting symptoms of anxiety and depression in patients living with advanced cancer: the Differential roles of hope and optimism. *Supportive care in cancer: Official Journal of the Multinational Association of Supportive Care in Cancer*, *26*(10), 3471–3477.

Geers, A. L., Wellman, J. A., & Lassiter, G. D. (2009). Dispositional optimism and engagement: the moderating influence of goal prioritization. *Journal of Personality and Social Psychology*, *96*(4), 913.

Gerrard, M., Gibbons, F. X., & Warner, T. D. (1991). Effects of reviewing risk-relevant behavior on perceived vulnerability among women marines. *Health Psychology*, *10*(3), 173.

Gillham, J. E., Shatté, A. J., Reivich, K. J., & Seligman, M. E. P. (2001). Optimism, pessimism, and explanatory style. In E. C. Chang (Ed.), *Optimism &pessimism: Implications for theory, research, and practice* (pp. 53–75). American Psychological Association.

Giltay, E.J., Geleijnse, J.M., Zitman, F.G., Hoekstra, T., & Schouten, E.G. (2004). Dispositional optimism and all-cause and cardiovascular mortality in a prospective cohort of elderly Dutch men and women. *Archives of General Psychiatry*, 61, 1126–1135.

Giltay, E. J., Geleijnse, J. M., Zitman, F. G., Buijsse, B., &Kromhout, D. (2007). Life style and dietary correlates of dispositional optimism in men: The Zutphen Elderly Study. *Journal of Psychosomatic Research*, *63*(5), 483–490.

Guarnera, S., & Williams, R. L. (1987). Optimism and locus of control for health and affiliation among elderly adults. *Journal of Gerontology*, *42*(6), 594-595.

Heinonen, K., Räikkönen, K., & Keltikangas-Järvinen, L. (2005). Dispositional optimism: Development over 21 years from the perspectives of perceived temperament and mothering. *Personality and Individual Differences*, *38*(2), 425-435.

Heinonen, K., Räikkönen, K., Matthews, K. A., Scheier, M. F., Raitakari, O. T., Pulkki, L., & Keltikangas-Järvinen, L. (2006). Socioeconomic status in childhood and adulthood: Associations with dispositional optimism and pessimism over a 21-year follow-up. *Journal of personality*, *74*(4), 1111-1126.

Hoorens, V., Smits, T., & Shepperd, J. A. (2008). Comparative optimism in the spontaneous generation of future life-events. *British Journal of Social Psychology*, *47*(3), 441-451.

Korkeila K, Kivela SL, Suominem S, Vahtera J, Kivimaki M, Sundell J, Helenius H, Koskenvuo M, (2004). Childhood adversities, parent-child relationships and dispositional optimism in adulthood. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology,* 39, 286–292.

Kubzansky, L. D., Kubzansky, P. E., & Maselko, J. (2004). Optimism and pessimism in the context of health: bipolar opposites or separate constructs?. *Personality & social psychology bulletin*, *30*(8), 943–956.

Lang FR & Heckhausen J (2001). Perceived control over development and psychological well-bring: Differential benefits across adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81, 509-523. Doi: 10.1037/0022-3514.81.3.509

Litt, M. D., Tennen, H., Affleck, G., & Klock, S. (1992). Coping and cognitive factors in adaptation to in vitro fertilization failure. *Journal of Behavioral Medicine*, 15, 171–187.

Lovallo, D., & Kahneman, D. (2003). Delusions of success: How optimism undermines executives' decisions. By Harvard Business School Publishing Corporation.

Lyubommirsky, S. (2001). Why are some people happier than others? *American Journal of Psychology*, 56(3) 239-249.

Meeus, W. (2011). The study of adolescent identity formation 2000–2010: A review of longitudinal research. *Journal of research on adolescence*, *21*(1), 75-94.

Mosing, M. A., Zietsch, B. P., Shekar, S. N., Wright, M. J., & Martin, N. G. (2009). Genetic and environmental influences on optimism and its relationship to mental and self-rated health: A study of aging twins. *Behavior Genetics*, *39*(6), 597-604.

Peterson, C., & Seligman, M. E. (1984). Causal explanations as a risk factor for depression: Theory and evidence. *Psychological Review, 91*(3), 347–374.

Peterson, C., &Bossio, L. M. (1991). *Health and optimism*. New York: Free Press.

Peterson, C., &Steen, T. A. (2002). Optimistic explanatory style. In C. R. Snyder (Ed.), *Handbook of positive psychology* (pp. 244–256). New York: Oxford University Press.

Plomin, R., Scheier, M. F., Bergeman, C. S., Pedersen, N. L., Nesselroade, J. R., & McClearn, G. E. (1992). Optimism, pessimism and mental health: A twin/adoption analysis. *Personality and Individual Differences*, *13*(8), 921-930.

Puri, M., & Robinson, D. T. (2007). Optimism and economic choice. *Journal of Financial Economics*, *86*(1), 71-99.

Radcliffe, N. M., & Klein, W. M. (2002). Dispositional, unrealistic, and comparative optimism: Differential relations with the knowledge and processing of risk information and beliefs about personal risk. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *28*(6), 836-846.

Rajandram, R. K., Ho, S. M., Samman, N., Chan, N., McGrath, C., Zwahlen, R.A. (2011). Interaction of hope and optimism with anxiety and depression in a specific group of cancer survivors: A preliminary study. *BMC Res. Notes*, 4, 519-525.

Rasmussen, H. N., Scheier, M. F., & Greenhouse, J. B. (2009). Optimism and physical health: A meta-analytic review. *Annals of behavioral medicine*, *37*(3), 239-256.

Scheier, M. F., & Carver, C. S. (1982). Self-consciousness, outcome expectancy, and persistence. *Journal of Research in Personality*, *16*(4), 409-418.

Scheier, M. F., & Carver, C. S. (1985). Optimism, coping, and health: Assessment and implications of generalized outcome expectancies. *Health Psychology*, 4, 219–247

Scheier, M. F., Weintraub, J. K., & Carver, C. S. (1986). Coping with stress: divergent strategies of optimists and pessimists. *Journal of Personality and Social Psychology*, *51*(6), 1257–1264.

Scheier, M. F., & Carver, C. S. (1992). Effects of optimism on psychological and physical well-being: Theoreticaloverview and empirical update. *Cognitive Therapy and Research*, *16*(2), 201-228.

Scheier, M. F., & Carver, C. S. (1993). On the power of positive thinking: The benefits of being optimistic. *Current directions in psychological science*, 2(1), 26-30.

Scheier, M. F., Matthews, K. A., Owens, J. F., Schulz, R., Bridges, M. W., Magovern, G. J., & Carver, C. S. (1999). Optimism and rehospitalization after coronary artery bypass graft surgery. *Archives of Internal Medicine*, *159*(8), 829-835.

Scheier, M. F., Carver, C. S., & Bridges, M. W. (2001). Optimism, pessimism, and psychological well-being. In E. C. Chang (Ed.). *Optimism &pessimism: Implications for theory, research, and practice* (pp. 189–216). Washington, DC: American Psychological Association.

Schneider, S.L. (2001). In search of realistic optimism: Meaning, knowledge, and warm fuzziness. *American Psychologist*, 56(3), 250-263.

Schunk, D. H. & Zimmerman, B. J. (2006). Competence and control beliefs: Distinguishing the means and ends. In Alexamder, P. A. & Winnie, P. H. (Eds.). *Handbook of educational psychology* (2nd ed.). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Segerstrom, S. C., Carver, C. S., & Scheier, M. F. (2017). Optimism. In *The happy mind: Cognitive contributions to well-being* (pp. 195-212). Springer: Cham, Switzerland.

Seligman, M. E. P. (2006). *Learned optimism. How to change your mind and your life*. New York: Vintage Books.

Shepperd, J. A., Klein, W. M., Waters, E. A., & Weinstein, N. D. (2013). Taking stock of unrealistic optimism. *Perspectives on Psychological Science*, *8*(4), 395-411.

Snyder, C. R., Harris, C., Anderson, J. R., Holleran, S. A., Irving, L. M., Sigmon, S. T., Yoshinobu, L., Gibb, J., Langelle, C., & Harney, P. (1991). The will and the ways: development and validation of an individual-differences measure of hope. *Journal of Personality and Social Psychology*, *60*(4), 570–585.

Snyder, C.R. (2002). Hope theory: Rainbows in the mind. *Psychological Inquiry*, 13, 249–275.

Srivastava, S., McGonigal, K. M., Richards, J. M., Butler, E. A., & Gross, J. J. (2006). Optimism in close relationships: How seeing things in a positive light makes them so. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91, 143–153.

Sweeny, K., & Shepperd, J. A. (2007). Do people brace sensibly? Risk judgments and event likelihood. *Personality & Social Psychology Bulletin*, *33*(8), 1064–1075.

Tucker, R. P., Wingate, L. R., O'Keefe, V. M., Mills, A. C., Rasmussen, K., Davidson, C. L., & Grant, D. M. (2013). Rumination and suicidal ideation: The moderating roles of hope and optimism. *Personality and Individual Differences*, *55*(5), 606-611.

Waters, E. A., Klein, W. M., Moser, R. P., Yu, M., Waldron, W. R., McNeel, T. S., & Freedman, A. N. (2011). Correlates of unrealistic risk beliefs in a nationally representative sample. *Journal of Behavioral Medicine*, *34*(3), 225-235.

Weinstein, N. D., & Klein, W. M. (1996). Unrealistic optimism; Present and Future. *Journal of Social and Clinical Psychology*, *15*(1), 1.

Zenger, M., Brix, C., Borowski, J., Stolzenburg, J.-U., & Hinz, A. (2010). The impact of optimism on anxiety, depression and quality of life in urogenital cancer patients. *Psycho-Oncology, 19*(8), 879-886.

BÖLÜM 7
GENÇ YETİŞKİNLİKTE VE YETİŞKİNLİKTE UMUT

Ece E. Müezzin

Giriş

"Umut" kavramı; istenilenin elde edilebileceği, olayların en iyi şekilde sonuçlanacağı duygusu, arzu ve mantıklı bir güven ile sabırsızlıkla beklemek, inanmak ve arzulanan bir şeyin olabileceğini hissetmek şeklinde tanımlanan olumlu bir duygudur. Umutlu olmak, hayatınızı bir şekilde daha iyi hâle getirme isteğidir. Umut sadece mevcut zor bir durumu daha katlanılabilir hâle getirmeye yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda daha iyi bir gelecek tasavvur ederek sizi, bunun gerçekleşmesi için adımlar atmaya motive ettiği için nihayetinde hayatımızı iyileştirebilmektedir. Düşünsek de düşünmesek de umut, herkesin hayatının bir parçasıdır. Herkes bir şeyler, elbette ki ummaktadır. Bu, insan olmanın doğal bir parçasıdır. Umut, geleceğimizde ne istediğimizi tanımlamamıza yardımcı olmaktadır. Bir bakıma umut sahibi olmak, geçmişinizi ve bugününüzü geleceğe bağlamaktadır. Olmasını umduğunuz şey için bir bakış açısı oluşmaktadır. Umulan şey olmasa da sadece hayal etmek bile bireyi daha iyi hissettirebilmektedir. Umut, atılması gereken her türlü adımı atmak için bireyi motive etmektedir. Diğer bir taraftan umutsuzluk; umut, iyimserlik ve tutku eksikliği ile belirgin bir duygudur. Umutsuzluk, genellikle karanlık veya düşük bir ruh hâline katkıda bulunan ve kişinin kendini, diğer

Kaynakça

Abramson, L. Y., Alloy, L. B., & Metalsky, G. I. (1989). Hopelessness depression-A theory based subtype of depression. *Psychological Review, 96*(2), 358–372.

Amerikan Psikiyatri Birliği. (2022, Mart 4). Hopelessness. *APA Dictionary of Psychology.* https://dictionary.apa.org/hopelessness

Dağlı, B., & Arslan, A. A. (2020). Temsiller bağlamında umut kavramı. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, *26*(44), 1-9. https://doi.org/10.32547/ataunigsed.675188

Du, H., & King, R. B. (2013). Placing hope in self and others: Exploring the relationships among self-construals, locus of hope, and adjustment. *Personality and Individual Differences*, *54*(3), 332-337. https://doi.org/10.1016/j.paid.2012.09.015

Fredrickson, B. L. (2013). Positive emotions broaden and build. *Advances in Experimental Social Psychology*, *47*, 1-53. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-407236-7.00001-2

Georgoulis, L. (2021, Nisan 15). How to overcome feelings of hopelessness, *wikiHow.* https://www.wikihow.com/Overcome-Feelings-of-Hopelessness#Breaking-the-Cycle

Gergen, K. J. (1990). Toward a postmodern psychology. *The Humanistic Psychologist*, *18*(1), 23-34. https://doi.org/10.1080/08873267.1990.9976874

Güler, B. K. (2005). İşsizlik ve yarattığı psiko-sosyal sorunların öğrenilmiş çaresizlik bağlamında incelenmesi. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, *55*(1), 373-393.

Krafft, A. M., & Walker, A. M. (2018). Exploring the concept and experience of Hope–Theoretical and methodological foundations. İçinde *Hope for a good life* (ss. 3-19). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-78470-0_1

Leahy, R. L. (2021, Nisan 12). How to Overcome Hopelessness, *Psychology Today.* https://www.psychologytoday.com/us/blog/anxiety-files/202104/how-overcome-hopelessness

Marchetti, I. (2019). Hopelessness: A network analysis. *Cognitive Therapy and Research*, *43*(3), 611-619. https://doi.org/10.1007/s10608-018-9981-y

Morin, A. (2021, Nisan 26). 9 Things to Do If You Feel Hopeless, *Verywellmind.* https://www.verywellmind.com/9-things-to-do-if-you-feel-hopeless-5081877#citation-2

Pleeging, E. (2022). Measuring hope: Validity of short versions of four popular hope scales. *Quality & Quantity*, 1-28. https://doi.org/10.1007/s11135-022-01316-w

Scioli, A., Ricci, M., Nyugen, T., & Scioli, E. R. (2011). Hope: Its nature and measurement. *Psychology of Religion and Spirituality*, *3*(2), 78-97. https://doi.org/10.1037/a0020903

Scioli, A., & Biller, H. B. (2011). Hope in the age of anxiety. *JAMA*, *305*(22), 2355-2357

Snyder, C. R., Harris, C., Anderson, J. R., Holleran, S. A., Irving, L. M., Sigmon, S. T., Yoshinobu, L., Gibb, J., Langelle, C., & Harney, P. (1991). The will and the ways: Development and validation of an individual-differences measure of hope. *Journal of Personality and Social Psychology*, *60*(4), 570–585. https://doi.org/10.1037/0022-3514.60.4.570

Snyder, C., R. (2002). Hope theory: Rainbows in the mind. *Psychological Inquiry*. 13(4), 249-275. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1304_01

Snyder, C. R., Feldman, D. B., Shorey, H. S., & Rand, K. L. (2002). Hopeful choices: A school counselor's guide to hope theory. *Professional School Counseling*, *5*(5), 298-307.

Tarhan, S. (2012). *Umudun öz yeterlik, algılanan sosyal destek ve kişilik özelliklerinden yordanması*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.

Tong, E. M., Fredrickson, B. L., Chang, W., & Lim, Z. X. (2010). Re-examining hope: The roles of agency thinking and pathways thinking. *Cognition & Emotion*, *24*(7), 1207-1215. https://doi.org/10.1080/02699930903138865

Toral, B. (2017). Umut nedir ve neden kötüdür? *DÜŞÜN-Ü-YORUM*. http://www.dusunuyorumdergisi.com/umut-nedir-ve-neden-kotudur/?h=UMUT%20NED%C4%B0R

Türk Dil Kurumu. (2022, Mart 4). Umut. *Güncel Türkçe sözlük, Atasözleri, deyimler sözlüğü.* https://sozluk.gov.tr/.

Yavuz, Ö. Y. (2013). *Benlik kurguları intihar ve intihara yönelik tutumlar.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi.

Zapata, K. (2019, Ekim 29). How to Overcome Hopelessness, *Oprahdaily.* https://www.oprahdaily.com/life/health/a29615297/feeling-hopeless/

BÖLÜM 8
GENÇ YETİŞKİN VE YETİŞKİNLİKTE ÖZ YETERLİLİK

Ekrem Sedat Şahin

Başlangıç

Bireyin herhangi bir görevdeki başarısını o konudaki yeteneğinden ziyade o göreve ilişkin öz yeterlilik algısının belirlediği söylenebilir. Öz yeterlilik algısı, herhangi bir davranışa ilişkin bireyin kendi yeteneğine olan inancı olarak ifade edilebilir. Öz yeterlilik, davranıştan elde edilecek sonuç beklentilerini de şekillendirir. Öz yeterlilik algısı yüksek bireyler, davranıştan daha olumlu sonuçlar beklerken öz yeterlilik algısı düşük bireyler ise davranıştan olumlu sonuç beklemezler ya da kısmen olumlu sonuç beklentisinde olabilirler. Öz yeterlilik, bireyin kendi başarılı yaşantıları, diğerlerinin başarıları, sosyal ikna, fiziksel ve psikolojik sağlık durumundan etkilenirken bireyin seçimleri; bilişsel, duygusal, davranışsal ve motivasyonel süreçlerini etkiler. Bir başka ifade ile öz yeterlilik algısı hem bir sonuç hem de bir neden olarak bireyin hayatında önemli bir belirleyicidir.

Öz yeterlilik, çocuklardan yaşlılara her gelişim dönemindeki birey için davranışın başlangıç noktasında önemli bir süreçtir. Genç yetişkin ve yetişkin bireylerin hayatlarında da öz yeterliliğin yerinin tartışılmaz olduğu ifade edilebilir. Genç yetişkinler, ergenliğin karmaşık süreçlerinden çıkarak kendi dünyalarına odaklanırlar. Genç yetişkinler içinde bulundukları

görevlerin verilmesi, onun öz yeterliliğini zedeleyebilir. Bu nedenle hem çocuk ve hem de yetişkin her bireye, kapasitesi doğrultusunda görevlerin verilmesi önerilir.

Kaynakça

Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469–480. https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469.

Arnett, J. J. (2001). *Adolescence and emerging adulthood, a cultural approach.* New Jersey: Prentice-Hall.

Arnett J. J. (2004). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties.* New York: Oxford University Press.

Artistico, D., Cervone, D., & Pezzuti, L. (2003). Perceived self-efficacy and everyday problem solving among young and older adults. *Psychology and aging*, *18*(1), 68-79. DOI: 10.1037/0882-7974.18.1.68

Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review, 84*(2), 191-215. https://doi.org/10.1037/0033-295X.84.2.191

Bandura, A. (1978). Reflections on self-efficacy. *Advances in Behaviour Research and Therapy*, *1*(4), 237-269.

Bandura, A. (1982). The assessment and predictive generality of self-precepts of efficacy. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry, 13* (3), 195-199.

Bandura, A. (1986). The explanatory and predictive scope of self-efficacy theory. *Journal of Social and Clinical Psychology*, *4*(3), 359.

Bandura, A. (1988). Self-efficacy conception of anxiety. *Anxiety research*, *1*(2), 77-98.

Bandura, A. (1994). Self-efficacy. V. S. Ramachaudran (Ed.), *Encyclopedia of human behavior* (ss. 71-81). New York: Academic Press.

Bandura, A. (1995). Exercise of personal and collective efficacy in changing societies. *Self-efficacy in changing societies*, *15*, 334. http://tecfaetu.unige.ch/etu-maltt

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. Macmillan.

Bandura, A. (2006). Guide for constructing Self-Efficacy Scales. *Self-efficacy Beliefs of Adolescents, 5* (1), 307-337.

Bandura, A., Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Gerbino, M., & Pastorelli, C. (2003). Role of affective self-regulatory efficacy in diverse spheres of psychosocial functioning. *Child Development*, *74*(3), 769-782.

Bandura, A ve Cervone, D. (1983). Self evaluative and self efficacy mechanism governing the motivational effects of goal systems. *Journal of Personality and Social Psychlogy*, 45, 1017-1028.

Bandura, A., & Locke, E. A. (2003). Negative selfefficacy and goal effects revisited. *Journal of Applied Psychology*, 88, 87-99.

Barrows, J., Dunn, S., & Lloyd, C. A. (2013). Anxiety, self-efficacy, and college exam grades. *Universal Journal of Educational Research*, *1*(3), 204-208. DOI: 10.13189/ujer.2013.010310

Bauer, J. J., & Bonanno, G.A. (2001). The narrative differentiation of self-efficacy and other self-evaluations while adapting to bereavement. *Journal of Research in Personality,* 35, 424-448.

Beeftink, F., Van Eerde, W., Rutte, C. G., & Bertrand, J. W. M. (2012). Being successful in a creative profession: The role of innovative cognitive style, self-regulation, and self-efficacy. *Journal of Business and Psychology*, *27*(1), 71-81. https://link.springer.com/article/10.1007/s10869-011-9214-9

Burger, K., & Samuel, R. (2017). The role of perceived stress and self-efficacy in young people's life satisfaction: A longitudinal study. *Journal of Youth and Adolescence*, *46*(1), 78-90. 10.1007/s10964-016-0608-x

Bussey, K., & Bandura, A., (1999). Social cognitive theory of gender development and differentiation. *Psychological Review*, 106, 676-713.

Cervone, D. (2000). Thinking about self-efficacy. *Behavior Modification, 24*(1), 30–56. https://doi.org/10.1177/0145445500241002

Charlevoix-Romine, D. J. (2008*). Women's success in science: The role of self-efficacy and resiliency in building social capital*. (Ph.D. thesis, University of Illinois at UrbanaChampaign). ProQuest Dissertations and Theses 10.1111/j.1744-6570.2011.01234.x.

Chlebowy, D. O., & Garvin, B. J. (2006). Social support, self-efficacy, and outcome expectations. *The Diabetes Educator*, *32*(5), 777-786. doi:10.1177/0145721706291760

Coffman, D. L., & Gilligan, T. D. (2002). Social support, stress, and self-efficacy: Effects on students' satisfaction. *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice*, *4*(1), 53-66. https://journals.sagepub.com/doi

Demirtaş, A. S. (2018). Duygu düzenleme stratejileri ve benlik saygısının mutluluğu yordayıcılığı. *Electronic Turkish Studies*, *13*(11), 487-503. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13465

Deniz, Ü. (2017). Gelişim. N. Aral ve T. Duman (Ed.), *Eğitim psikolojisi* içinde (ss. 31-54). PEGEM Akademi.

Dilekli, Y., & Tezci, E. (2018). Adaptation of teachers' self-efficacy towards teaching thinking skills scale into english. *Journal of Education and Training Studies*, *6*(11), 260-270. https://doi.org/10.11114/jet s.v6i11.3630

Durak, İ. (2021). Psikolojik sağlamlık ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide öz yeterliğin aracı etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *20*(78), 1175-1190. DOI:10.17755/esosder.816639

Flammer, A. (2015). *Self-efficacy.* International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences: Second Edition. DOI:10.1016/B978-0-08-097086-8.25033-2

Forrest-Bank, S. S., & Jenson, J. M. (2015). The relationship among childhood risk and protective factors, racial microaggression and ethnic identity, and academic self-efficacy and antisocial behavior in young adulthood. *Children and Youth Services Review*, *50*, 64-74. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2015.01.005

Gönülalan, G. D. (2019). *Ortaokul öğrencilerinde öz yeterlilik ve narsisizm*, (Yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Hartman, R. O., & Betz, N. E. (2007). The five-factor model and career self-efficacy: General and domain-specific relationships. *Journal of Career Assessment*, *15*(2), 145-161. doi: 10.1177/1069072706298011

Heslin, P. A., & Klehe, U. C. (2006). Self-efficacy. *Encyclopedia Of Industrial/ Organizational Psychology, SG Rogelberg, ed*, *2*, 705-708.

Karaman, Ö. (2021). Gelişim kuramları. Ş. Baştemur (Ed.), *Yaşam dönemleri ve uyum sorunları* içinde (ss. 25-42). Nobel Akademik Yayıncılık.

Kesgin, E. (2006*). Okul öncesi öğretmenlerinin öz yeterlilik düzeyleri ile problerm çözme yaklaşımını kullanma düzeyleri arasındaki arasındaki ilişkinin incelenmesi (Denizli ili örneği)*, (Yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Kırbaş, H. (2020). Yaşam boyu gelişim. İ. Seçer (Ed.), *Yaşam boyu gelişim ve uyum sorunları; Psikopatolojiyi anlamak* içinde (ss. 21-60). Nobel Akademik Yayıncılık.

Levinson, D. J. (1986). A conception of adult development. *American Psychologist, 41*(1), 3-13. https://ils.unc.edu/courses/2020_fall/inls558_001

Lombardo, E. R., Tan, G., Jensen, M. P., & Anderson, K. O. (2005). Anger management style and associations with self-efficacy and pain in male veterans. *The Journal of Pain*, *6*(11), 765-770. https://doi.org/10.1016/j.jpai n.2005.07.003

Lunenburg, F. C. (2011). Self-efficacy in the workplace: Implications for motivation and performance. *International Journal of Management, Business, & Administration*, *14*(1), 1-6.

MacLeod, C. E., Brady, D. R., & Maynard, S. P. (2022). Measuring the effect of simulation experience on perceived self-efficacy for interprofessional collaboration among undergraduate nursing and social work students. *Journal of Interprofessional Care*, *36*(1), 102-110. https://doi.org/10.1080/13561820.2020.1865886

Öztürk, M. O. (2001). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. Nobel Tıp Kitapevleri

Pajares, F. (1997). "Current directions in self-efficacy research." *Advances in Motivation and Achievement 10* (149, 1-49.

Pajares, F. (2002). Overview of social cognitive theory and of self-efficacy. https://www.uky.edu/~eushe2/Pajares/eff.html adresinden erişilmiştir.

Reed, A. E., Mikels, J. A., & Löckenhoff, C. E. (2012). Choosing with confidence: Self-efficacy and preferences for choice. *Judgment & Decision Making, 7*(2), 173-180.

Shortridge-Baggett, L. M. (2001). Self-efficacy: Measurement and intervention in nursing. *Scholarly Inquiry in Nursing Practice*, 15, 183-188.

Sarason, I. G., Pierce, G. R., & Sarason, B. R. (1996). Domains of cognitive interference. In I. G. Sarason, G. R. Pierce & B. R. Sarason (Eds.), *Cognitive interference: Theories, methods, andfindings* (ss. 139-152). Mahwah, NJ: Erlbaum.

Sharma, T. G., Hamari, J., Kesharwani, A., & Tak, P. (2022). Understanding continuance intention to play online games: roles of self-expressiveness, self-congruity, self-efficacy, and perceived risk. *Behaviour & Information Technology*, *41*(2), 348-364. https://doi.org/10.1080/0144929X.2020.1811770

Slesnick, N., Zhang, J., Feng, X., Mallory, A., Martin, J., Famelia, R., ... & Kelleher, K. (2023). Housing and supportive services for substance use and self-efficacy among young mothers experiencing homelessness: A randomized controlled trial. *Journal of Substance Abuse Treatment*, *144*, 108917. https://doi.org/10.1016/j.jsat.2022.108917

Shurts, W. M., & Myers, J. E. (2012). Relationships among young adults' marital messages received, marital attitudes, and relationship self-efficacy. *Adultspan Journal*, *11*(2), 97-111. doi/pdf/10.1002/j.2161-0029.2012.00009

Smith, H. M., & Betz, N. E. (2002). An examination of efficacy and esteem pathways to depression in young adulthood. *Journal of Counseling Psychology, 49*(4), 438–448. https://doi.org/10.1037/0022-0167.49.4.438

Vander Zanden, J. W. (1993). *Human development*. Mcgraw-Hill Book Company.

Viola, M. M., Musso, P., Ingoglia, S., Coco, A. L., & Inguglia, C. (2017). Relationships between career indecision, search for work self-efficacy, and psychological well-being in Italian never-employed young adults. *Europe's Journal of Psychology*, *13*(2), 231-250. doi: 10.5964/ejop.v13i2.1277

West, J. Q. A. (2017). *Purposeful Leadership: The Life Calling of Successful Women Scientists,* (Doctoral dissertation). The Chicago School of Professional Psychology.

Zhang, J., Yin, H., & Wang, T. (2023). Exploring the effects of professional learning communities on teacher's self-efficacy and job satisfaction in Shanghai, China. *Educational Studies*, *49*(1), 17-34. https://doi.org/10.1080/03055698.2020.1834357

Zhou, X., Rasool, S. F., Yang, J., & Asghar, M. Z. (2021). Exploring the relationship between despotic leadership and job satisfaction: The role of self efficacy and leader–member exchange. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 18, 5307. https://doi.org/10.3390/ijerph18105307

BÖLÜM 9
GENÇ YETİŞKİNLİKTE VE YETİŞKİNLİKTE EMPATİ

Meşküre Hülya Karagüven

Başlangıç

Her alanda hızlı değişimlerin ve gelişmelerin yaşandığı günümüzde, psikolojinin önemli başlıklarını güncellemek zorunlu olmuştur. Empati, psikolojinin temel kavramlarından biri olarak uzun bir geçmişe sahiptir. Ancak zihinde gerçekleşen süreç hakkında henüz net bir fikrin tam olarak oluşmadığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla üzerinde çalışılması gereken bir konudur. Empatinin, iletişimin kalitesini artırarak, kişiler arasındaki çatışmaları azaltıp anlayış ve dayanışmayı artırdığı düşünülmektedir. Empati sadece empati kurulan kişi için değil aynı zamanda empati kuran kişi için de önemlidir. Empati sahibi olan ve bu sayede insanları anlayabilen, yardım edebilen kişilerin çevresi tarafından sevilme ihtimallerinin artığı gözlenir. Empati hem günlük yaşamda genç yetişkin ve yetişkinler açısından hem de psikoterapi uygulamalarında ve eğitimde verimin artması açısından önemli bir konudur.

Genç yetişkinlik ve yetişkinlik dönemleri birlikte, insan hayatında yaklaşık olarak kırk yıldan fazla bir süreyi kapsar. Dolayısıyla bu dönemlerde empati gibi konuların araştırılması gerekir. Bu çalışmada, genç yetişkinlik ve yetişkinlik olarak tanımlanan dönemlerde empati konusunun incelenmesi amaç-

Çok sayıda kaynağın taranması sonucu hazırlanmış olan bu bölüm, farklı yollarla alana katkı sağlayabilir. Empati konusunda ileride yapılacak olan deneysel ve betimsel çalışmalar da kaynak olarak kullanılabilir. Derleme çalışmaları için yararlı olabilir. Empati sorunlarının giderilmesi ve desteklenmesinde çözüm önerileri geliştirme açısından alanda çalışan uzmanlara yardımcı olabilir. Araştırmacılara fikir vererek yeni çalışmaların yapılmasını sağlayabilir.

Kaynakça

Acar, M. C., & Apak, H. (2017). Sosyal Hizmet Bölümü öğrencilerinin empatik eğilimleri ile özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *28*(1), 93-112. https://dergipark.org.tr/en/pub/tsh/issue/38637/448594

Adams, G. R., Schvaneveldt, J. D. & Jensen, G. O. (1979). Sex, age and perceived competency as correlates of empathic ability in adolescence. *Adolescence*, 14(56), 811-818. https://doi:10.1007/s11199-016-0649-3

Adler, A. (1929). *The science of living*. London: George Allen & Unwin Ltd

Arıkan, K. (2022). *Empati ve sempati*. https://www.kemalarikan.com

Arcel, G. (2006). Developing empathy in nurses: An in-service training program. *Archives of Psychiatric Nursing*, 20, (6), 249-257. https://doi: 10.1016/j.apnu.2006.05.002

Arnold, R. (2000). *Empathic intelligence in pedagogy*, Institute for Teaching and Learning, University of Sydney.

Atlı, A.(2008). *Çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personelin empatik eğilim düzeylerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Barnett, M. A. (1984). Similarity of experience and empathy in preschoolers. *J. Genet. Psychol.* 145, 241–250. https://doi: 10.1080/00221325.1984.10532271

Barnett, M. A. (1990). Empathy and related responses in children. In N, Eisenberg & J. Strayer (Eds.). *Empathy and its development*. (pp.146-163). Cambridge University Press.

Barnett, M. A., Tetreault, P. A., Esper, J. A., & Bristow, A. R. (1986). Similarity and empathy: The experience of rape. *The Journal of Social Psychology*. 126, 47–49. https://doi:10.1080/00224545.1986.9713568

Barnett, M. A., Tetreault, P. A., & Masbad, I. (1987). Empathy with a rape victim: The role of similarity of experience. *Violence and Victims*, *2*(4), 255-262. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/3154168/

Barraclough, D. J. (2001). "Changes in Counselor Intentions after Empathy Training". Theses and Dissertations. 778. https://commons.und.edu/theses/778

Barrett-Lennard, G. T. (1981). The empathy cycle: Refinement of a nuclear concept. *Journal of Counseling Psychology*, *28*(2), 91-100. https://doi.org/10.1037/0022-0167.28.2.91

Basch, M. F. (1983). Empathic understanding: A review of the concept and some theoretical considerations. *Journal of the American Psychoanalytic Assoc*. 31, 101-126. https://doi.org/10.1177/000306518303100104

Batson, C. D. (1990). 16 Self-report ratings of empathic emotion. *Empathy and its development*, 356. Cambridge Univ. Press.

Batson, C. D., Fultz, J., & Schoenrade, P. A. (1987). Distress empathy: Two qualitatively distinct vicarious emotions with different motivational consequences. *Journal of Personality*, 55, 19-39. https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1987.tb00426.x

Batson, C. D., & Shaw, L. L. (1991). Evidence for altruism: Toward a pluralism of prosocial motives. *Psychological Inquiry*, 2, 107-122. https://doi.org/10.1207/s15327965pli0202_1

Batson, C. D., Sympson, S. C., Hindman, J. L., Decruz, P., Todd, R. M., Weeks, J. L., et al. (1996). "I've been there, too": Effect on empathy of prior experience with a need. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 474–482.

Bierhoff, H.W. (2002). Just world, social responsibility and helping behaviour. In M. Ross & D.T. Miller (Eds.) *The justice motive in everyday life*. (pp. 189-203). Cambridge University Press.

Bohart, A. C., & Greenberg, L. S. (1999). Empathy and Psychotherapy: An Introductory overview. *Empathy: Reconsidered; New directions in Psychotherapy*, 2nd edition. Washington, D.C.: American Psychiatric Press

Cabello, R., Sorrel, M. A., Fernández-Pinto, I., Extremera, N. & Fernández-Berrocal, P. (2016). Age and gender differences in ability emotional intelligence in adults: a cross-sectional study. *Developmental Psychology*, 52(9), 1486-1492. https://doi:10.1037/dev0000191.

Caputo, J. S., Hazel, H., & McMahon, C. (1994). *Interpersonal communication: Competency through critical thinking*. Boston: Allyn & Bacon.

Carkhuff, R. R. (1969). Validity of Carkhuff's Index of Communication, *Group & Organization Management*, 8 (4), 265-272.

Carkhuff, R., & Berenson, B. (1967). *Beyond counseling and therapy*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Carkhuff, R. R. and Truax, C. B. (1965). Training In counseling and psychotherapy: An evaluation of an integrated didactic and experiential approach. *Journal of Consulting Psychology*, 29, 333-336.

Castillo, R., Salguero, J. M., Fernández-Berrocal, P. & Balluerka, N. (2013). Effects of an emotional intelligence intervention on aggression and empathy among adolescents. *Journal of Adolescence*, 36(5), 883-892. http://dx.doi.org/10.1016/j.adolescence.2013.07.001

Clark, K. (1980). Empathy. A neglected topic in psychological research. *American Psychologist, 35,* 187-190. https://doi.org/10.1037/0003-066X.36.2.225

Coke, J. S., Batson, C. D., & McDavis, K. (1978). Empathic mediation of helping: A two-stage model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 752-766. https://doi.org/10.1037/0022-3514.36.7.752

Cotton, K. (2001). *Developing empathy in Children and Youth*. School Improvement Research Series, Regional Educational Laboratory. https://educationnorthwest.org/sites/default/files/developing-empathy-in-children-and-youth.pdf

Cuff, B. M., Brown, S. J., Taylor, L., & Howat, D. J. (2016). Empathy: A review of the concept. *Emotional Review.* 8, 144–153. https://doi: 10.1177/1754073914558466

Cüceloğlu, D. (1998). *İçimizdeki biz*. İstanbul: Sistem Yay.

Çarıkçı, İ. H., & Atilla, G. (2009). Erillik/dişillik boyutunun empatik beceri ile ilişkisi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, *1*(2). Https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/201505

Çelik, İ. Z. (2010). *Empati*. https://www.tavsiyeediyorum.com

Davis, M. H. (1983). Measuring individual differences in empathy: evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(1), 113-126. https://doi.org/10.1037/0022-3514.44.1.113

Decety, J. (2005). Perspective taking as the royal avenue to empathy. In B. F. Malle & S.D. Hodges (Eds.), *Other minds: How humans bridge the divide between self and other* (pp. 143–157). New York: Guilford Pub.

Decety, J., & Hodges, S. D. (2004). The social neuroscience of empathy, in: *Bridging social psychology.* NJ: Lawrence Erlbaum.

Decety, J., & Jackson, P. L. (2004). The functional architecture of human empathy. *Behavioral and Cognitive Neuroscience Reviews*, 3, 71–100. https://DOI:10.1177/1534582304267187

Dilekmen, M. (1999). *Grupla psikolojik danışmanın öğretmen adaylarının demokatik tutum ve empatik beceri düzeylerine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Dökmen, Ü. (1988). Empatinin yeni bir modele dayanılarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi. *AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 21(1-2), 155- 190. https://dergipdiğerleriorg.tr/en/download/article-file/ 790175

Dökmen, Ü. (2004). *İletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Sistem Yay.

Dökmen, Ü. (2008). *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çalışmaları*. İstanbul: Sistem Yay.

Dymond, R. F. (1949). A scale for the measurement of empathy ability. *Journal of Consulting Psychology, 13, 127-133.* https://doi.org/10.1037/h0061728

Eicke, F. J. (1972). A study of the effect of communication training on the level of empathic understanding and facilitation of counsellors. *Dissertation Abstracts International*, 32, 4944.

Eisenberg, N. (1986). *Altruistic emotion, cognition and behavior*. NJ: Lawrence Erlbaum.

Eisenberg, N. (2000). Emotion, regulation and moral development. *Annual Review of Psychology*, 51, 665–697.

Eisenberg, N., & Lennon, R. (1983). Sex differences in empathy and related capacities. *Psychological Bulletin*, 94, 100-131. https://doi.org/10.1037/0033-2909.94.1.100

Eisenberg, N., & Miller, P. A. (1987). The relation of empathy to prosocial and related behaviours. *Psychological Bulletin*, 101, 91–119. https://doi.org/10.1037/0033-2909.101.1.91

Eisenberg, N., & Strayer, J. (1990). *Empathy and its development,* Cambridge Univ. Press.

Eisenberg, N., Fabes, R.A., Murphy, B., Karbon, M., Maszk, P., Smith, M., O'Boyle, C., & Suh, K., (1994). The relations of emotionality and regulation to dispositional and situational empathy-related responding, *Journal of Personality and Social Psychology*, 66, 776–797. https://doi.org/10.1037/0022-3514.66.4.776

Eisenberger, N. I. (2012). The pain of social disconnection: Examining the shared neural underpinnings of physical and social pain. *Nature Reviews Neuroscience*, 13(6), 421–434. https://doi: 10.1038/nrn3231.

Eklund, J., Andersson-Stråberg, T., & Hansen, E. M. (2009). "I've also experienced loss and fear": Effects of prior similar experience on empathy. *Scandinavian Journal of Psychology,* 50, 65–69. https://doi: 10.1111/j.1467-9450.2008.00673.x

Ellis A. (1994) Reason and emotion in psychotherapy: A comprehensive method of treating human disturbances: *Revised and updated*. New York: Citadel Pub.

Endresen, I. M., & Olweus, D. (2001). "Self-reported empathy in Norwegian adolescents: Sex differences, age trends, and relationship to bullying," (eds. A. C. Bohart ve D. J. Stipek). in *Constructive and Destructive Behavior: Implications for Family, School, and Society* (ss. 147–165). Washington, DC: American Psychological Association,.

Erikson, E. H., & Erikson, J. M. (1998). *The life cycle completed (Extended version)*. WW Norton & Company.

Eroğul, R., & Yurtal, F. (2014). *Eğitim psikolojisi el kitabı*. Ankara: Mentis Yay.

Ersoy, E., & Kösger, F. (2016). Empati: Tanımı ve önemi. / Empathy: Definition and its importance. *Osmangazi Tıp Dergisi*, *38*(2), 9-17. https://dergipark.org.tr/en/pub/otd/issue/26939/218055

Fan, Y., & Han, S. (2008). Temporal dynamic of neural mechanisms involved in empathy for pain: An event-related brain potential study. *Neuropsychologia*, 46, 160–173. https://doi: 10.1016/j.neuropsychologia.200 7.07.023

Ferenczi, S. (1933). *Final contributions to the problems and methods of psychoanalysis*. New York: Basic Books.

Fincham, F. D., Paleari, F. G., & Regalia, C. (2002). Forgiveness in marriage: The role of relationship quality, attributions, and empathy. *Personal Relationships, 9*(1), 27–37. https://doi.org/10.1111/1475-6811.00002

Freud, S. (1912). *Recommendations to physicians practicing psychoanalysis*. London: Hogarth Press.

Freud, S. (1920). *Group psychology and the analysis of the ego*. London: Hogart Press.

Fung C. (1988). Is altruism a vice? *JAMA* 260(17), 2509. https://doi:10.1001/jama.1988.03410170057029

Gormley, K. J. (1996). Altruism: A framework for caring and providing care. *International Journal of Nursing Studies*, *33*(6), 581-588. https://doi.org/10.1016/S0020-7489(96)00013-2

Gökkaya, F., Yurdalan, F., Karagülmez, K., & Kubilay, E. (2021). Psikoterapilerin etkililiğini belirleyen faktörlerin incelenmesi: Bir derleme çalışması. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi*, *8*(3), 396-423. https://doi.org/10 .31682/ayna.921699

Gülseren, Ş. (2001). Eşduyum (Empati): Tanımı ve kullanımı üzerine bir gözden geçirme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12,133-145. https://docplaye r.biz.tr/5450218-Esduyum-empati-tan-m-ve-kullan-m-uzerine-bir-gozden-gecirme.html

Gülüm, İ. V. (2016). Etkili terapist özellikleri için farkındalık eğitim ve uygulamaları: Bir meta-sentez çalışması. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(4), 337-353. https://doi.org/10.18863/pgy.253439

Haier, R. (1974). Empathy and counsellor effectiveness. Paper presented to the Maryland Psychological Associations. Cited in Hogan, R. (1975). Empathy: A conceptual psychometric analysis. *The Counselling Psychologist*, *5*(2), 14-18. https://doi.org/10.1177/001100007500500204

Hoffman, M. L. (2001). *Empathy and moral development: Implications for caring and justice*. Cambridge University Press. https://doi.org/10.101 7/CBO9780511805851

Hogan, R. (1975). Empathy: A conceptual psychometric analysis. *The Counselling Psychologist*, *5*(2), 14-18. https://doi.org/10.1177 /00110000750 0500204

Hollis-Walker, L., & Colosimo, K. (2011). Mindfulness, self-compassion, and happiness in non-meditators: A theoretical and empirical examination. *Personality and Individual Differences*, 50(2), 222-227. https://doi.org /10.1016/j.paid.2010.09.033

Ickes, W., & Tooke, W. (1988). The observational method: Studying the interaction of minds and bodies. In S. Duck, D. F. Hay, S. E. Hobfoll, W. Ickes, & B. M. Montgomery (Eds.). *Handbook of personal relationships: Theory, research and interventions* (pp. 79–97). John Wiley & Sons.

Ickes, W. J. (Ed.). (1997). *Empathic accuracy*. Guilford Press.

Ickes, W., & Simpson, J. A. (2004). Managing empathic accuracy in close relationships. *Close relationships: Key readings*, 345-363. Taylor & Francis.

İkiz, F. E. (2006). *Danışma Becerileri Eğitiminin Danışmanların Empatik Eğilim, Empatik Beceri ve Tükenmişlik Düzeyleri Üzerindeki Etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Jackson, P. L., Meltzoff, A. N., & Decety, J. (2005). How do we perceive the pain of others: A window into the neural processes involved in empathy. *NeuroImage*, 24, 771–779. https://DOI:10.1016/j.neuroimage .2004.09.006

Jaremka, L. M., Gabriel, S., & Carvallo, M. (2011). What makes us feel the best also makes us feel the worst: the emotional impact of independent and interdependent experiences? *Self-Identity*, 10, 44–63. https://doi: 10.1080/15298860903513881

Johnson, J. A. (1990). Empathy as a Personality Disposition, In. Mackay, R. C., Hughes, J. R., Carver, E. J. (Eds.). *Empathy in the helping relationship*. N Y: Springer.

Kaçar-Banbal, G. (2010). *Hemşirelik öğrencilerinin özgecilik düzeyleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Karaca, A., Açıkgöz, F. & Akkuş, D. (2013). Eğitim ile empatik beceri ve empatik eğilim geliştirilebilir mi? Bir sağlık yüksekokulu örneği, *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(3), 118-122. http://journal.acibadem.edu.tr/en/download/article-file/1701407

Katz, R. L. (1963). *Empathy, Its Nature and Uses*, New York: Macmillan Co.

Kohut, H. (1959). Introspection, empathy, and psychoanalysis an examination of the relationship between mode of observation and theory. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, *7*(3), 459-483. https://doi.org/ 10.1177/000306515900700304

Kohut, H. (1977). *The restoration of the self*. New York: International Universities Press.

Krebs, D. (1975). Empathy and altruism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32, 1134-1146. https://doi.org/10.1037/0022-3514.32.6.1134

Kurdek, L. A., & Rodgon, M. M. (1975). Perceptual, cognitive, and affective perspective taking in kindergarten through sixth-grade children. *Developmental Psychology*, 11(5), 643. https://doi.org/10.1037/0012-1649.11.5.643

La Monica, E. L. (1979). Validity of Carkhuff's index of communication. *Group and Organization Studies,* 4(3), 377-382. https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.889.9873&rep=rep1&type=pdf

Lennon, R., & Eisenberg, N. (1987). *Empathy and its development*. Cambridge University Press.

Lopez, N. L., Bonenberger, J. L., & Schneider, H. G. (2001). Parental Disciplinary History, Current Levels of Empathy, and Moral Reasoning in Young Adults. *North American Journal of Psychology*, *3*(2). https://psycnet.ap a.org/record/2001-11562-002

Loudin, J. L., Loukas A., & Robinson, S. (2003). Relational aggression in college students: Examining the roles of social anxiety and empathy. *Aggressive Behavior*, 29, 430-439. https://doi.org/10.1002/ab.10039

MacDonald, G., & Leary, M. R. (2005). Why does social exclusion hurt? The relationship between social and physical pain. *Psychological Bulletin*, 131(2), 202–223. https://doi.org/10.1037/0033-2909.131. 2.202

Mayer, J. D., Caruso, D. R. & Salovey, P. (1999). Emotional intelligence meets traditional standards for an intelligence. *Intelligence*, 27(4), 267-298. https://doi.org/10.1016/S0160-2896(99)00016-1

Mayer, J. D., Caruso, D. R. & Salovey, P. (2016). The ability model of emotional intelligence: principles and updates. *Emotion Review*, 8(4), 290-300. https://doi.org/10.1177/1754073916639667

Mayer, J. D., Salovey, P. & Caruso, D. R. (2008). Emotional intelligence: new ability or eclectic traits? *American Psychologist*, 63(6), 503-517. https://doi.org/10.1037/0003-066X.63.6.503

McGee, T., Jolliffe, D., Erikson, L., Bond, C., & Farrington, D. (2021). Low cognitive empathy and its relationship to relational, online, and physical aggression in young adults in Australia. *Empathy versus offending, aggression, and bullying.* 172-187. London: Routledge.

McKenzie, K., Russell, A., & Golm, D. (2021). Empathic accuracy and cognitive and affective empathy in young adults with and without autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders,* 52(7021), 1-15. https://doi.org/10.1007/s10803-021-05093-7

Mee, S., Bunney, B. G., Reist, C., Potkin, S. G., & Bunney, W. E. (2006). Psychological pain: A review of evidence. *Journal of Psychiatric Research*, 40(8), 680–690. https://doi: 10.1016/j.jpsychires.2006.03.003.

Mehrabian, A. (1997). Relations among personality scales of aggression, violence, and empathy: Validational evidence bearing on the Risk of Eruptive Violence scale. *Aggressive Behavior*, 23, 433–445. https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(1997)23:6<433::AID-AB3>3.0.CO;2-H

Mehrabian, A., & Estein, N. (1972). A measure of emotional empathy. *Journal of Personality*, 40, 525-533. https://DOI:10.1111/j.1467-6494.1972.tb00078.x

Montag, C., Gallinat, J., & Heinz, A. (2008). Theodor Lipps and the concept of empathy: 1851–1914. *American Journal of Psychiatry*, *165*(10), 1261-1261. https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2008.07081283

Morelli, S. A., Rameson, L. T., & Lieberman, M. D. (2014). The neural components of empathy: Predicting daily prosocial behavior. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 9(1), 39–47. https://doi.org/10.1093/scan/nss088

Nienhuis, J. B., Owen, J., Valentine, J. C., Winkeljohn Black, S., Halford, T. C., Parazak, S. E., Budge, S., & Hilsenroth, M. (2018). Therapeutic alliance, empathy, and genuineness in individual adult psychotherapy: A meta-analytic review. *Psychotherapy Research*, 28(4), 593- 605. https://doi.org/10.1080/10503307.2016.1204023

Niezink, L. W. (2008). *Considering others in Need: On altruism, empathy and perspective taking*. University Library Groningen. https://www.researchgate.net/publication/50843843_Considering_others_in_need_On_altruism_empathy_and_perspective_taking

Okvuran, A. (1993). *Yaratıcı drama eğitiminin empatik beceri ve empatik eğitim düzeylerine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Öz, F. (1992). Hemşirelikte özgecilik (Yardım edicilik). *CÜ Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 2, (1). https://dergipark.org.tr/tr/pub/egehemsire/ issue/49610/635815

Özbay, M. H., & Canpolat, B. I. (2003). Psikoterapide empati-nesnellik ikilemi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, *6*(1), 39-45. https://DOI: 10.31682/ayna.92 1699

Özbek, M. F. (2004). Toplumsal yaşamda empati. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 1, 1-16. https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/9383/makaleler/1/arastirmax-toplumsal-yasamda-empati.pdf

Özbek, A. & Leutz, G. (1987). *Psikodrama: Grup psikoterapilerinde sahnesel etkileşim*. Ankara: Has- Soy Matbaası.

Özdağ, Ş. (1999). *Psikodrama gruplarının hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinin benlik saygısı, atılgan davranış, empatik eğilim ve empatik beceri düzeylerine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Özdelikara, A., & Babur, S. (2020). Hemşirelik öğrencilerinin merhamet düzeyi ve empatik eğilim ilişkisi. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, (2), 342-349. https://doi.org/10.31067/0.2020.271 342

Paleari, F. G., Regalia, C., & Fincham, F. D. (2010). Forgiveness and conflict resolution in close relationships: Within and cross partner effects. *Universitas Psychologica, 9*(1), 35–56. https://psycnet.apa.org/record/2010-04546-003

Petrovici, A. & Dobrescu, T. (2014). The role of emotional intelligence in building interpersonal communication skills. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 1405-1410. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.20 14.01.406

Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children.* (M. Cook, Trans.). W W Norton & Co. https://doi.org/10.1037/11494-000

Preis, M., & Kroener-Herwig, B. (2012). Empathy for pain: the effects of prior experience and sex. *European Journal of Pain*, 16, 1311–1319. https://doi.org/10.1002/j.1532-2149.2012.00119.x

Richter, D. & Kunzmann, U. (2011). Age differences in three facets of empathy: performance based evidence. *Psychology and Aging*, 26(1), 60-70. ttps://doi.org/10.1037/a0021138

Riggio, R. E., Tucker, J. & Coffaro, D. (1989). Social skills and empathy. *Personality and Individual Differences*, 10(1), 93-99. https://doi.org/10.10 16/0191-8869(89)90184-0

Rogers, C. (1951). *Client-centered therapy*. Boston: Houghton-Mifflin.

Rogers, C. R. (1983). Empatik olmak, değeri anlaşılmamış bir varoluş şeklidir (F. Akkoyun, Çev.). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16(1), 103-124. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000929

Sardoğan, E. M. (1998) Öğretmenlerin empati düzeylerinin geliştirilmesine ilişkin bir model önerisi, (Yayınlanmamış doktora tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Schutte, N. S., Malouff, J. M., Bobik, C., Coston, T. D., Greeson, C., Jedlicka, C., & Wendorf, G. (2001). Emotional intelligence and interpersonal relations. The Journal of Social Psychology, 141(4), 523-536. https://doi.org/10.1080/00224540109600569

Sharma, R. M. (1992). Empathy: A retrospective on its development in psychotherapy. *Australian and New Zealand Journal of Psychotherapy*. 26:377-390. https://doi.org/10.3109/00048679209072060

Sharma, S., Deller, J., Biswal, R. & Mandal, M. K. (2009). Emotional intelligence: factorial structure and construct validity across cultures. *International Journal of Cross Cultural Management*, 9(2), 217-236. https://DOI:10.1177/1470595809335725

Shamay-Tsoory, S. G. (2011). The neural bases for empathy. *The Neuroscientist*, *17*(1), 18-24. https://doi: 10.1177/1073858410379268.

Shechtman, Z. (2002). Cognitive and affective empathy in aggressive boys: Implications for counseling. *International Journal for the Advancement of Counselling*, *24*(4), 211-222. https://DOI:10.1023/A:1023316712331

Shima, T., Tai, K., Nakao, H., Shimofure, T., Arai, Y., Kiyama, K., & Onizawa, Y. (2021). Association between self-reported empathy and sport experience in young adults. *Journal of Physical Education and Sport*, *21*(1), 66-72. https://DOI:10.7752/jpes.2021.01009

Singer, T., (2006). The neuronal basis and ontogeny of empathy and mind reading: review of literature and implications for future research, *Neuroscience and Bio behavioral Reviews,* 30,6, 855-863. http://www.antoniocasella.eu/dnlaw/singer_2006_b.pdf

Singer, T., Seymour, B., O'Doherty, J., Kaube, H., Dolan, R.J., & Frith, C.D. (2004). Empathy for pain involves the affective but not sensory components of pain. *Science*, 303, 1157–1161. https://DOI:10.1126/science.1093535

Smith, H. C. (1973). *Sensitivity training: the scientific understanding of individuals*. New York: McGraw-Hill, Inc.

Smith, H.C. (1996). *Sensitivity to people*. New York: McGraw- Hill Inc.

Soysal, Ö. (2017). *Terapi sürecinde empati*. http://www.ozgesoysal.com

Stanley, S. & Bhuvaneswari, G. M. (2016). Reflective ability, empathy, and emotional intelligence in undergraduate social work students: A cross-sectional study from India. *Social Work Education*, 35(5), 560-575. https://doi.org/10.1080/02615479.2016.1172563

Stocks, E. L., Lishner, D. A., Waits, B. L., & Downum, E. M. (2011). I'm embarrassed for you: The effect of valuing and perspective taking on empathic embarrassment and empathic concern. *Journal of Applied Social Psychology*, *41*(1), 1-26. https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2010.00699.x

Stotland, E. (1969). Exploratory investigations of empathy. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology*. New York: Academic.

Stürmer, S., Snyder, M., Kropp, A., & Siem, B. (2006). Empathy-Motivated Helping: The Moderating Role of Group Membership. *Personality and Social Psychology Bulletin, 32*(7), 943–956. https://doi.org/10.1177/0146167206287363

Sucaromana, U. (2012). Contribution to Language Teaching and Learning: A Review of Emotional Intelligence, *English Language Teaching*, (5) 9, 54-58. DOI:10.5539/elt.v5n9p54

Şahin, M., & Akbaba, S. (2010). ilköğretim okullarında zorbacı davranışların azaltılmasına yönelik empati eğitim programının etkisinin araştırılması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(1), 331-342. https://dergipark.org.tr/en/pub/kefdergi/issue/49066/626065

Şahin, M. & Akbaba, S. (2017). *Okulda ve sanal ortamda zorbalık ve empati*. İstanbul: Nobel.

Tatar, A., Çamkerten, S., & Özdemir, H. (2020). Genç Yetişkinlerde Duygusal Zeka, empati ve sosyal beceri düzeyi arası ilişkilerin incelenmesi. *Humanistic Perspective*, *2*(3), 335-346. https://doi.org/10.47793/hp.778913

Titchener, E. (1909). *Elementary psychology of the thought processes*. New York: Macmillan.

Titchener, E. (1915). *A beginner's psychology*. New York: Macmillan.

Truax, C. B. (1961). A scale for the measurement of accurate empathy. *Psychiatric Institute Bulletin*, I (12). Wisconsin Psychiatric Institute: University of Wisconsin.

Truax, C. B. & Carkhuff, R. R. (1967). *Toward effective counseling and psychotherapy: Training and practice*. Chicago: Aldine.

Truax, C. B., & *Mitchell*, K. M. (*1971*). Research on certain therapist interpersonal skills in relation to process and outcome. In A. E. Bergin & S. L. Garfield (Eds.), *Handbook of Psychotherapy and Behavior Change.* New York: John Wiley

Tutuk, A. & Doğan, S. (2002). Hemşirelik öğrencilerinin iletişim becerisi ve empati düzeylerinin belirlenmesi, *Cumhuriyet Üniversitesi, Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 6 (2). https://dergipark.org.tr/en/pub/res earcher/issue/66630/1042653

Ünal, F. (2003). *Empatik iletişim eğitiminin okul öncesi çocuğu olan annelerin empatik beceri düzeylerine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ünal-Karagüven, M. H. (2015). Empati ve sosyal zekâ. *International Journal of Social Science*, *34*, 187-197. https://DOI :10.9761/JASSS2813

Wieck, C. & Kunzmann, U. (2015). Age differences in empathy: multidirectional and context-dependent. *Psychology and Aging*, 30(2), 407-419. https://doi.org/10.1037/a0039001

Wieck, C., Kunzmann, U., & Scheibe, S. (2021). Empathy at work: The role of age and emotional job demands. *Psychology and Aging, 36*(1), 36–48. https://doi.org/10.1037/pag0000469

Wispe, L. (1986). The distinction between sympathy and empathy: To call forth a concept, a word is needed. Journal of Personality and Social Psychology, 50, 314–321. https://doi.org/10.1037/0022-3514.50.2.314

Yaghoubi-Jami, P. Y., Han, H., Thoma, S. J., Mansouri, B., & Houser, R. (2021). Do Histories of Painful Life Experiences Affect the Expression of Empathy Among Young Adults? An Electroencephalography Study. *Frontiers in Psychology*, *12*. (66-72). https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.689304

Yaghoubi-Jami, P., Walker, D. I., & Thoma, S. J. (2021). Young adults' empathic responses to others in psychological pain as compared to physical pain: Does prior experience of pain matter? *Current Psychology,* 1–22. https://doi: 10.1007/s12144-021-01852-y.

Yüksel, A. (2004). Empati eğitim programının ilköğretim öğrencilerinin empatik becerilerine etkisi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *17*(2), 341-354. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/153251

BÖLÜM 10
GENÇ YETİŞKİNLİK VE YETİŞKİNLİKTE UYUM

Müge Yüksel

Başlangıç

Uyum kavramı, insanın doğumundan ölümüne kadar olan süreçte sağlıklı sosyalleşmede ve kişilik gelişiminde önemli yapı taşları arasında yer almaktadır. Özellikle genç yetişkinlikte, kişiler arası ilişkilerin gelişiminde ve toplumla sağlıklı bütünleşmede son derece önem arz etmektedir. Ayrıca insanın ruh sağlığının da belirleyicilerindendir. Bu nedenle kitabın bu bölümünde uyum kavramının ne olduğu, sağlıklı uyum, uyumu etkileyen faktörler (aile, kültür, okul ve arkadaş ilişkileri, kitle iletişim araçları, sosyoekonomik düzey), uyum kavramına ilişkin kuramsal yaklaşımlar (psikoanalitik yaklaşım, davranışçı yaklaşım, geştalt yaklaşımı, varoluşçu yaklaşım, hümanist yaklaşım ve bilişsel yaklaşım) genel hatlarıyla ele alınarak incelenmiştir.

Uyum Nedir?

Bireyin kendine, yaşadığı çevresine ve toplumsal yaşama uyum süreci, psikolojik olarak sağlıklı oluşun göstergesi sayılabilir. Çocukluk yıllarından itibaren içinde bulunulan ortama uyum sağlama süreci, eğitim ve psikoloji alanının temel meselelerinden biri olarak görülmüştür. Yaşam boyunca elde edilen-

lardan itibaren sosyal beceri, sosyal yeterlilik ve yaşam becerileri gibi eğitim programlarını temel alan eğitim ve grup çalışmalarının planlanması önemli olabilir. Bu tür uygulamaların en sağlıklı biçimde gerçekleştirilebileceği yerler olan eğitim kurumlarında öğretmenler, rehber öğretmenler ve idarecilerin hassasiyetle bu konu üzerinde durması yerinde olacaktır. Ayrıca aile eğitimlerine yer verilmesi ve aile katılım programlarının desteklenmesi de uyum sürecinin gelişmesinde son derece etkili olabilecek faktörler arasında yer alacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Bacanlı, H. (2014). *Sosyal beceri eğitimi*, (5. Basım). Ankara: Pegem Akademi

Başaran, İ. E. (2005). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Bülbül, N. E., (2008). *4 yaş çocuklarının sosyal becerilerinin bazı değişkenler açısından değerlendirilmesi.* Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Caldarella, P., & Merrell, K. W. (1997). Common dimensions of social skills of children and adolescents: A taxonomy of positive behaviors. *School Psychology Review*, 26 (2) 264-279.

Choi, D. H., & Kim, J. (2003). Practicing social skills training for young children with low peer acceptance: A cognitive-social learning model. *Early Childhood Education Journal*, 31, 41-46.

Church, K., Gottschalk, C. M., & Leddy, J. N. (2003). 20 ways to enhance social and friendship skills. *Intervention in School and Clinic*, 38, 307-310.

Corey, G. (2005). *Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamaları.* (T. Ergene, Çev.). Ankara: Mentis Yayıncılık.

Cüceloğlu, D. (2015). *İnsan ve davranışı*. İstanbul: Remzi Yayınevi.

Daş, C. (2014). *Geştalt terapi. Bütünleşmek ve büyümek*. (5. Basım). Altınordu Yayınevi

Demir, İ. (2022). *Psikolojik danışma*. Halik Ekşi & Müge Yüksel (Eds). *Psikolojik danışma ve rehberlik* içinde (pp. 270-316). Ankara: Nobel Yayınevi.

Dodge, K., Coie, J., & Brakke, N. (1982). Behavior patterns of socially rejected and neglected adolescents: The roles of social approach and agression. *Journal of Abnormal Child Psychology,* 10, 389-410.

Ekşi H. , Otrar M., Yüksel M. (2003). *Ön ergenlik dönemindeki öğrencilerin yoksulluk öz saygı ve umutsuzluk düzeyleri açısından incelenmesi*. Yoksulluk Sempozyumu, İstanbul, Türkiye, 31 Mayıs - 01 Haziran 2003.

Köroğlu, E. (2009). *Düşünsel duygulanımcı davranış terapisi*, E. Köroğlu & H. Türkçapar (Eds.), *Psikoterapi yöntemleri: Kuramlar ve uygulama yönergeleri* içinde (pp.25-76). Ankara: HYB Yayıncılık.

Özoğlu, S. Ç. (1982). *Eğitimde rehberlik ve psikolojik danışma*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları. No.3

Sezal, İ. (1981). *Sosyal bilimlerde temel kavramlar.* Ankara: Birlik Yayınları.

Seven, S., (2007). Ailesel faktörlerin altı yaş çocuklarının sosyal davranış problemlerine etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi,* 51, 477-499.

Tagay, Ö. & Voltan-Acar, N. (2012). Gestalt temas engelleri ölçeğinin geliştirilmesi. *Turkish Journal of Psychology Counseling and Guidance*, 4 (37), 61-72.

Tuzcuoğlu, N. (1995). Psikanaliz kuramı ve özellikleri. *MÜ Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7, 275-285.

Voltan -Acar, N. (2012). *Gestalt Terapi Ne Kadar Farkındayım?* Ankara: Nobel Yayınevi.

Yanbastı, G. (1996). *Kişilik kuramları*. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 53

Yavuzer, H. (2006). *Çocuk eğitimi el kitabı*. Remzi Kitabevi.

Yukay-Yüksel, M. (2009). Okul sosyal davranış ölçeklerinin (OSDÖ) Türkçeye uyarlanması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, *9* (3), 1605-1650.

BÖLÜM 11
GENÇ YETİŞKİNLİKTE OTANTİK MUTLULUK

Ülkü Tosun

Giriş

Genç yetişkinlik dönemi, kişilerin çalışma yaşamına katılmak, kariyerlerini belirlemek, kendi ailelerini kurmak istedikleri dinamik bir süreci kapsar. Çocukluk ve ergenlik dönemlerinde mutluluğu sıklıkla deneyimlememiş kişiler, genç yetişkinlik dönemlerinde yalnızca görev ve sorumluluklarına odaklanarak başarılı olmaya çalıştıklarında mutlu olmak için çaba gösteremeyebilirler. Oysa mutluluk, yaşamın her döneminde değişik formlarda yaşanabilen, iyimserlik, öz şefkat, sevgi, empati duygularını kapsamaktadır ve bu duygulara sahip kişiler, işlerinde ve kariyer basamaklarında daha başarılı olabilmektedirler. Eryılmaz ve Ercan tarafından 2011 yılında yapılan mutluluk oranlarıyla kişilik özelliklerinin karşılaştırıldığı araştırmada "dışa dönüklük ve sorumluluk"; ergen, genç yetişkin ve yetişkin gruplarında mutluluğu olumlu yönde etkileyen kişilik özelliklerindendir. "Deneyime açıklık" ise yalnızca genç yetişkinlerde mutluluk duygularına yol açan bir kişilik özelliği olarak bulunmuştur (Eryılmaz, 2014).

Kişilerin yaşadıkları kişisel deneyimler ile duygu, düşünce ve davranışları arasındaki uyum, "otantik yaşam" olarak tanımlanmaktadır. Hümanist yaklaşıma göre otantiklik, kişilerin akıl

ALIŞTIRMA: Aşağıdaki boşlukları, kendinizi düşünerek doldurunuz. Alt alta yazdığınız üç rakamın toplamı 100 olmalıdır. Yazdıktan sonra rakamları karşılaştırınız (Seligman, 2021a, s. 41)

Kendimi %..... mutlu hissediyorum

Kendimi % ……mutsuz hissediyorum

Kendimi % ……ne mutlu ne mutsuz hissediyorum

Kaynaklar

Ayten, A. (2015). *Erdeme dönüş: Psikoloji ve mutluluk yolu*. İz Yayınları.

Altıntaş, H. (2016). *Mutlu olmanın yolları.* Akçağ Yayınları

Batı, U. (2019). Mutluluk bilimi (Derleyen: Kalust Şalcıoğlu, Ed.Gülşen İşeri). *Mutluluk rehberi*. (s. 209-224). İnkılap Kitabevi.

Belin, S.(2022). Erişim tarihi: 11.7.2022 Erişim adresi: https://sirmabelin.com/peter-hess-kimdir/

Borgna, E. (2013). *Ruhun yalnızlığı.* Yapı Kredi Yayınları (4. baskı)

Burger, J. M. (2006). *Kişilik: Psikoloji biliminin insan doğasına dair söyledikleri*. Kaknüs Yayınları.

Çalışkan, K.(2010). Mutluluk. (Ed. Güler İslamoğlu). *Kurumlarda iyilik de var.* Nobel Akademi Yayınları.

Daşçı, G.(2022). *Genç yetişkinlerde büyüme korkusu ile öz-anlayış arasındaki ilişkide kendini saklama ve bilişsel esnekliğin aracı rolü.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Doğan, T. (2019). Mutluluk, merhamet ve saldırganlık. (Derleyen: Kalust Şalcıoğlu, Ed. Gülşen İşeri). *Mutluluk rehberi*. (s. 183-194). İnkılap Kitabevi.

Eryılmaz, A. (2014). *Mutluluğun başucu kitabı.* Pegem Akademi.

Gawdat, M. (2018). *Mutluluğun algoritması: Kendi mutluluğunuzu kendiniz inşa edin*. Pegasus Yayınları.

Glasser, W. ve Glasser, C. (2000). *Getting together and staying together*. Harper Collins Publishers Inc.

Germer, C. K. (2009). *Öz-şefkatli farkındalık: Tahrip edici duygularla başa çıkabilmek*. My matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

Germer, C. K. ve Neff, K. (2020). *Öz-şefkatli farkındalık uygulama rehberi.* Diyojen Yayıncılık.

Graziano-breuning, L. (2019). *Mutlu beyin.* Aganta Kitap.

Guedj, J.P. (2018). *Akılcı iyimserlik*. Akılçelen Kitapları.

Güleç, C. (2006). *Pozitif ruh sağlığı.* Arkadaş Yayınları

Hefferon, K. ve Boniwell, I. (2014). *Pozitif psikoloji: Kuram, araştırma ve uygulamalar*. (Çev. Ed. Doç. Dr. Tayfun Doğan). Nobel Akademik Yayıncılık.

Işık-Terzi, Ş.ve Ergüner-Tekinalp, B. (2013). *Psikolojik danışmada güncel kuramlar*. Pegem Akademi.

Karagül, M.(2015). *Mutluluğun kitabı: Bir nefeste hayat.* Nobel Akademik Yayıncılık.

Kırık, A.M. (2019). Sosyal medya ve mutluluk. (Derleyen: Kalust Şalcıoğlu, Ed.Gülşen İşeri). *Mutluluk rehberi*. (s. 17-28). İnkılap Kitabevi.

Öz, M. (2019). Mutluluğun anlamı (Ed. Dr. Bünyamin Özgüleş) *Sağlık çalışanlarında mutluluk: Pozitif örgütsel davranışlar.* (s. 125-130). Nobel Akademik Yayınları.

Özgüleş, B. (2020). Mutluluk. (Ed. Dr. Bünyamin Özgüleş). *Sağlık çalışanlarında mutluluk: Pozitif örgütsel davranışlar.* (s. 23-36). Nobel Akademik Yayınları

Santrock, J. W. (2011). *Yaşam boyu gelişim: gelişim psikolojisi*. (Çev. Ed. Prof. Dr. Galip Yüksel). Nobel Akademik Yayıncılık

Seligman, M. E. P. (2021a). *Gerçek mutluluk*. Eksi Kitapları.

Seligman, M. E. P. (2021b). *Öğrenilmiş iyimserlik.* Eksi Kitapları

Sungur, M. Z. (2019). Mutluluk: Bulunan mı, aranan mı, olunan mı? (Derleyen: Kalust Şalcıoğlu, Ed. Gülşen İşeri). *Mutluluk rehberi*. (s. 131-145). İnkılap Kitabevi.

Topkara, M. (2015). *Sadece sevmek yetmez*. Karma Kitapları.

Türkücü, R. (2021). *Psikolojik danışmanların meslek yaşam kalitelerinin otantiklik ve sakin benlik bağlamında incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Vikipedi (2022). *Gayri safi Milli Mutluluk.* Erişim tarihi: 11.7.2022. Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Gayrisafi_mill%C3%AE_mutluluk

WHO (2022). Erişim tarihi: 27.5.2022. Erişim adresi: https://www.who.int/home/search?indexCatalogue=genericsearchindex1&searchQuery=young%20adult&wordsMode=AnyWord

Wikipedia (2022). Erişim tarihi: 27.5.2022. Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/Young_adult

Yahyagil, M.Y. (2019). *Küreselleşme girdabında kültür*. Yeditepe Üniversitesi Yayınevi.

Yaylamaz, S. (2019). *Arınma terapisi.* Hayat Yayınları.

Yazgan-İnanç, B. ve Yerlikaya, E. E. (2018). *Kişilik kuramları*. Pegem Akademi.

Yılmaz, T. (2019). Mutluluk ve Cinsellik. (Derleyen: Kalust Şalcıoğlu, Ed. Gülşen İşeri). *Mutluluk rehberi*. (s. 195-208). İnkılap Kitabevi.

Zukav, G. ve Francis, L. (2003) *The mind of the soul*. Free Press.

UZAY
İnsanlığın Ortak Mirası mı?

Aybüke İnan Şimşek

nobel bilimsel

UZAY
İnsanlığın Ortak Mirası mı?
Aybüke İnan Şimşek

Yayın No.: 1450
ISBN: 978-625-398-228-7
E-ISBN: 978-625-398-229-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

İnan Şimşek, Aybüke.
UZAY İnsanlığın Ortak Mirası mı? / Aybüke İnan Şimşek
1. Basım, XX + 322 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-228-7
E-ISBN: 978-625-398-229-4
1. Uzay 2. Yönetişim 3. İnşacılık

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

SUNUŞ ..... **v**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xi**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE: İNŞACILIK TEORİSİ VE İNSANLIĞIN ORTAK MİRASININ İNŞASI **9**

1.1. İnşacılık Teorisinin Uluslararası İlişkiler Disiplinindeki Gelişimi 10
1.1.1. İnşacılığın Ontolojik, Epistemolojik ve Metodolojik Analizi 15
1.1.2. İnşacılık Teorisinin Temel Kavram, Önerme ve Yaklaşımları 18
1.1.2.1. Sosyal Pratikler, Söylem, Kültür ve Dilin Önemi 19
1.1.2.2. İnşacılık ve Normatif Yapı 21
1.1.2.3. Kimlik-Çıkar-Dış Politika İlişkisi 23
1.1.2.4. Ajan (*Agent*) – Yapı (*Structure*) Etkileşimi 27
1.1.2.5. İnşacılık ve Çoklu Anarşi Mantığı 31
1.1.2.6. İnşacı Teori İçinde Farklı Yaklaşımlar 33
1.2. İnşacı Küresel Yönetişim Tartışmalarında Ulusötesicilik ve Epistemik Topluluklar . 37
1.2.1. Ulusöstesi Ağ Örneği Olarak Epistemik Topluluklar 43
1.2.2. Küresel Kördüğümlerde Epistemik Toplulukların Rolü 49
1.3. İnsanlığın Ortak Mirası Kavramı ve Küresel Yönetişim Tartışmaları 53
1.3.1. İnsanlığın Ortak Mirası Kavramının Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi 58
1.3.1.1. Antarktika Antlaşmalar Sistemi 62
1.3.1.2. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi 65
1.3.1.3. Uluslararası Alanda Çevrenin Korunması ve Bitki Genetik Kaynakları 71
1.3.1.4. İnsan Genomu ve Uluslararası İnsan Hakları Hukuku 76
1.3.2. İnsanlığın Ortak Mirası İlkesine Yönelik Eleştiriler 79
1.3.3. Küresel Yönetişimde İnsanlığın Ortak Mirası İlkesinin Temel Bileşenleri 83
1.3.4. İnsanlığın Ortak Mirası Normatif Düzeninin Oluşumunda İnşacılık ve Epistemik Topluluklar 90

İKİNCİ BÖLÜM
UZAYIN KEŞFİNİN VE UZAY FAALİYETLERİNİN İNSANLIĞIN ORTAK MİRASI İLKESİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ 97

2.1. "Uzay" Kavramının Açıklanışı ve Uzayın Sınırları 99
2.2. İnsanlığın Uzay Faaliyetleri ve Uzayın Keşfi 102
2.3. İnsanlığın Ortak Mirası Çerçevesinde Uzayın Keşfi ve Uzay Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi 116
2.3.1. Hukukun Üstünlüğü, Egemenlik Dışılık ve Eşitlik 118
2.3.1.1. Uzay Çağı Başlangıcından Ay Antlaşması'na Hukukun Üstünlüğü, Egemenlik Dışılık ve Eşitlik 119
2.3.1.2. Ay Antlaşması Sonrası Hukukun Üstünlüğü, Egemenlik Dışılık ve Eşitlik 126
2.3.2. Uzayın ve Uzay Sistemlerinin Barışçıl Amaçlarla Kullanımı 130
2.3.2.1. Uzayın ve Uzay Sistemlerinin Askerî Amaçlarla Kullanımının Yasaklanması 132
2.3.2.2. Uzayın ve Uzay Sistemlerinin Barışçıl Amaçlarla Sivil Kullanımı 139
2.3.3. Ortak Çıkar, Faydanın Paylaşımı ve Ortak Kaynak Yönetişimi 148
2.3.3.1. Uzay Madenciliğinden Elde Edilecek Faydanın Paylaşımı 151
2.3.3.2. Uzayın Keşfinden ve Kullanımından Elde Edilen Bilimsel Bilginin Paylaşımı 155
2.3.3.3. Dünya Yörüngesinin ve Radyo Spektrumlarının Paylaşımı 160
2.3.4. Uzayda Uluslararası Dayanışma ve İş Birliği 165
2.3.4.1. Uzayın Keşfi ve Kullanımı Amacıyla Uluslararası Dayanışma ve İş Birliği 166
2.3.4.2. Güvenlik Amacıyla Uluslararası Dayanışma ve İş Birliği 171
2.3.5. Kuşak İçi ve Kuşaklar Arası Adalet 181
2.4. Küresel Uzay Yönetişiminde İnsanlığın Ortak Mirası İlkesinin Gerekliliklerinin İnşacı Perspektifle Değerlendirilmesi 187

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
UZAYIN ULUSÖTESİ YÖNETİŞİMİNDE İNSANLIĞIN ORTAK MİRASI VE EPİSTEMİK TOPLULUKLAR 195

3.1. Uzayın Küresel Yönetişiminde Epistemik Uzay Topluluğu 196
3.1.1. Uzayın İnsanlığın Ortak Mirası İlkesi Temelinde Küresel Yönetişiminde Uluslararası Telekomünikasyon Birliğinin Epistemik Katkıları 201
3.1.1.1. ITU'nun Organizasyon Yapısı ve Temel Metinleri 202
3.1.1.2. ITU'nun Faaliyetlerinin Ana Hatları 205

3.1.1.3. ITU'nun Epistemik Yönünün İOM İlkesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi 216
3.1.2. Uzayın İnsanlığın Ortak Mirası İlkesi Temelinde Küresel Yönetişiminde Dünya Meteoroloji Örgütünün Epistemik Katkıları 219
3.1.2.1. WMO'nun Organizasyon Yapısı ve Temel Metinleri 220
3.1.2.2. WMO'nun Faaliyetlerinin Ana Hatları 222
3.1.2.3. WMO'nun Epistemik Rolünün İnsanlığın Ortak Mirası İlkesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi 226
3.1.3. Uzayın İnsanlığın Ortak Mirası İlkesi Temelinde Küresel Yönetişiminde Uluslararası Astronotik Federasyonu'nun Epistemik Katkıları 226
3.1.3.1. IAF'ın Organizasyon Yapısı ve Temel Metinleri 227
3.1.3.2. IAF'ın Faaliyetlerinin Ana Hatları 229
3.1.3.3. IAF'ın Epistemik Rolünün İnsanlığın Ortak Mirası İlkesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi 234
3.1.4. Uzayın İnsanlığın Ortak Mirası İlkesi Temelinde Küresel Yönetişiminde Uluslararası Bilim Konseyinin Epistemik Katkıları 235
3.1.4.1. SC'nin Organizasyon Yapısı ve Temel Metinleri 236
3.1.4.2. ISC'nin Faaliyetlerinin Ana Hatları 238
3.1.4.3. ISC'nin Epistemik Rolünün İnsanlığın Ortak Mirası İlkesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi 243
3.1.5. Uzayın İnsanlığın Ortak Mirası İlkesi Temelinde Küresel Yönetişiminde Diğer Epistemik Uzay Topluluklarının Katkıları 243
3.1.5.1. BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü 244
3.1.5.2. Dünya Gözlemleri Grubu 246
3.1.5.3. Uluslararası Astronotik Akademisi 247
3.1.5.4. Uluslararası Astronomi Birliği 249
3.1.5.5. Dünya Sağlık Örgütü 250
3.1.5.6. Uluslararası Uzay Çevresi Hizmeti 252
3.1.5.7. Uluslararası Standardizasyon Örgütü 253
3.1.5.8. Uzay Veri Derneği 256
3.1.5.9. Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü 257
3.1.5.10. Uluslararası Uzay Güvenliği Geliştirme Derneği 259
3.1.5.11. Güvenli Dünya Vakfı 261
3.1.5.12. Uluslararası Uzay Hukuku Enstitüsü 262
3.1.5.13. Uzay Nesli Danışma Konseyi 264
3.1.6. Epistemik Uzay Topluluğunun Uzayın İnsanlığın Ortak Mirası Temelinde Yönetişimindeki Katkıları 265

3.2. Küresel Uzay Yönetişiminde Kördüğümün Ötesine Geçmede Epistemik Toplulukların ve İnsanlığın Ortak Mirasının Potansiyel Katkısı 272

SONUÇ 281

KAYNAKÇA 289

KAYNAKÇA

14 Ekim 1957 tarihli 1148 (XII) sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurur Kararı. "Regulation, Limitation and Balanced Deduction of All Armed Forces and All Armaments; Conclusion of an International Convention (Treaty) on the Reduction of Armaments and the Prohibition of Atomic, Hydrogen and Other Weapons of Mass Destruction". https://digitallibrary.un.org/record/209530. (erişim tarihi: 24.05.2022).

13 Ekim 1964 tarihli A/5785 sayılı UNCOPUOS Raporu. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/travaux-preparatoires.html. (erişim tarihi: 02.09.2022).

13 Aralık 1958 tarihli 1348 sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı. "Question of the Peaceful Use of Outer Space". https://digitallibrary.un.org/record/206866. (erişim Tarihi: 22.12.2020).

12 Aralık 1959 tarihli 1472 sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı. "International Cooperation in the Peaceful Uses of Outer Space". https://digitallibrary.un.org/record/665250?ln=en. (erişim tarihi: 22.12.2020).

1944 tarihli Chicago Konvansiyonu. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6029.pdf. (erişim tarihi:25.02.2021).

1945 tarihli Birleşmiş Milletler Şartı. "Charter of the United Nations". https://www.un.org/en/about-us/un-charter#:~:text=The%20Charter%20of%20the%20United,force%20on%2024%20October%201945. (erişim tarihi: 12.10.2020).

1959 tarihli Antarktika Antlaşması. "Antarctic Treaty". Secretariat of the Antarctic Treaty Web Sitesi. https://www.ats.aq/e/antarctictreaty.html. (erişim tarihi: 29.09.2022).

13 Aralık 1963 tarihli 1962 (XVIII) sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı. "Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space". https://digitallibrary.un.org/record/203965. (erişim tarihi: 22.12.2020).

13 Aralık 1963 tarihli 1963 (XVIII) sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı. "International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space". https://digitallibrary.un.org/ record/203966. (erişim tarihi: 29.03.2022).

1963 tarihli Atmosferde, Uzayda ve Su Altında Nükleer Deneme Yasağı Antlaşması. "Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water". https://treaties.unoda.org/t/test_ban. (erişim tarihi: 27.05.2022).

1963 tarihli Devletlerin Uzayın Araştırılması ve Kullanılması Faaliyetlerini Düzenleyen Hukuki İlkeler Bildirgesi, BMGK 1962 (XVIII) sayılı 13 Aralık 1963 tarihli kararı. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties.html. (erişim tarihi: 20.10.2022).

1967 tarihli Uzay Antlaşması. "Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies". https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/introouterspacetreaty.html. (erişim tarihi: 23.12.2020).

1968 tarihli Astronotların Kurtarılması, Astronotların ve Uzaya Fırlatılmış Olan Araçların Geri Verilmeleri Hakkında Anlaşma. "Agreement on the Rescue of Astronouts, the Return of Astronouts and the Return of Objects Launched into Outer Space". https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/introrescueagreement.html. (erişim tarihi: 23.12.2020).

1972 tarihli Nükleer Silahlar ve Diğer Kitle İmha Silahlarının Deniz Yataklarında ve Okyanus Altında ve Alt Topraklarında Yerleştirilmesinin Yasaklanmasına İlişkin Antlaşma. "Treaty On The Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on The Sea-Bed and The Ocean Floor and in The Subsoil Thereof (Seabed Treaty)". chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fmedia.nti.org%2Fdocuments%2Fseabed_treaty.pdf&clen=46187&chunk=true. (erişim tarihi: 15.03.2022).

1972 tarihli Stockholm Konferansı. "Report of the United Nations Conference on the Human Environment". https://digitallibrary.un.org/record/523249. (erişim tarihi: 23.12.2020).

1972 tarihli Uzay Cisimlerinin Verdiği Zarardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Hakkında Sözleşmesi. "Covention on International Liability for Damage Caused by Space Objects". https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/introliability-convention.html. (erişim tarihi: 23.12.2020).

1976 tarihli Bogota Bildirisi. (1976). The Declaration of Bogota. chrome-extension://ef aidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.root.ps/download/ASM /dec_bogota.pdf. (erişim tarihi: 03.06.2022).

1976 tarihli Tescil Sözleşmesi. "Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space". https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/registration-convention.html. (erişim tarihi: 29.08.2022).

1979 tarihli Ay Antlaşması. "Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies". https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/moon-agreement.html. (erişim tarihi: 12.11.2020).

1982 tarihli Devletlerin Uluslararası Televizyon Yayını Uydularının Kullanımını Düzenleyen İlkeler, https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/principles/dbs-principles.html. (erişim tarihi: 30.09.2022).

1982 tarihli Devletlerin Uluslararası Televizyon Yayını Uydularının Kullanımını Düzenleyen İlkeler, BMGK 37/92 sayılı 10 Aralık 1982 tarihli kararı. https://www.unoosa.org/ oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties.html. (erişim tarihi: 20.10.2022).

1986 tarihli Dünyayı Uzaktan Algılamaya İlişkin İlkeler, BMGK 41/65 sayılı 3 Aralık 1986 tarihli kararı. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties.html. (erişim tarihi: 20.10.2022).

1991 tarihli Antarktik Antlaşması Çevre Koruma Protokolü. "Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty". https://www.ats.aq/documents/recatt/Att006_e.pdf. (erişim tarihi: 13.12.2020).

1992 tarihli BM Çevre ve Kalkınma Raporu. "Report of the United Nations Conference on Environment and Development". https://digitallibrary.un.org/record/168679. (erişim tarihi: 24.12.2020).

14 Aralık 1992 tarihli 47/68 sayılı BMGK kararı. Nükleer Enerji Kaynaklarının Uzayda Kullanımına İlişkin İlkeler. "Principles Relevant to the Use of Nuclear Power Sources In Outer Space". https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/principles/nps-principles.html. (erişim tarihi: 20.10.2022).

1994 tarihli New York Antlaşması. "Agreement Relating to Implementation of Part XI of the Unıted Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982". https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/agreement_part_xi/agreement_part_xi.htm. (erişim tarihi: 13.10.2021).

13 Aralık 1996 tarihli 51/122 sayılı BMGK kararı. Uzayın Tüm Devletlerin, Özellikle Gelişmekte Olan Devletlerin Menfaati ve Yararına Araştırılması ve Kullanılmasına İlişkin Uluslararası İş Birliği Bildirgesi. "Declaration on International Cooperation in the Exploration and Use of Outer Space for the Benefit and in the Interest of All States, Taking into Particular Account the Needs of Developing Countries". https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/ spacelaw/principles/space-benefits-declaration.html. erişim tarihi: 20.10.2022).

1997 tarihli UNESCO Şimdiki Kuşakların Gelecek Kuşaklara Karşı Sorumluluk Bildirgesi. "Declaration on the Responsibilities of the Present Generations Towards Future Generations". UNESCO Digital Library. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000110220.page=75. (erişim tarihi: 16.03.2022).

2 Aralık 2014 tarihli 69/64 sayılı BMGK kararı. "Information on Confidence-Building Measures in the Field of Conventional Arms". General Assembly of the United Nations Library. https://www.un.org/en/ga/69/resolutions.shtml. (erişim tarihi: 18.10.2022).

2015 tarihli Paris Antlaşması. "The Paris Agreement". https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement. (erişim tarihi: 13.01.2022).

22 Eylül 1966 tarihli A/6431 sayılı UNCOPUOS Raporu. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/travaux-preparatoires/outerspacetreaty.html. (erişim tarihi: 20.09.2022).

6 Aralık 1988 tarihli 43/53 Sayılı Malta Hükümeti Delegesinin Birleşmiş Milletler Genel Kurul Konuşması. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2019/02/UNGA43-53.pdf. (erişim tarihi: 24.12.2020).

6 Şubat 1964 tarih A/AC.105/16 sayılı BMGK Belgesi. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/travaux-preparatoires.html. (erişim tarihi: 02.09.2022).

About the ITU-D and the BDT. (tarihsiz). "ITU Development Sector". https://www.itu.int/en/ITU-D/Pages/About.aspx. (erişim tarihi: 13.10.2022).

Adams, B. (2019). "Cooperation in Space: An International Comparison fort he Benefit of Emerging Space Agencies". *Acta Astronautica*, 162: 409-416.

Adler, E. ve Haas, P. M. (1992). "Conclusion: Epistemic Communities, World Order, and the Creation of a Reflective Research Program". *International Organization,* Winter: 367-390.

Adler, E. (1997). "Seizing the Middle Groung: Constructivism in World Politics". *European Journal of International Relations*. 3(3): 139-163.

Adler, E. (2013). "Constructivism in International Relations: Sources, Contributions, and Debates". Carlsnaes, W., Risse, T. and Simmons, B. A. (Eds.). *Handbook of International Relations.* London: Sage Publications. 112-144.

Adler, E. and Pouliot, V. (2011). "International Practices: Introduction and Framework". Adler, E. and Pouliot V. (Eds.). *International Practices*. United Kingdom: Cambridge University Press. 3-35.

Aerospace Security. (2020). "Space Environment: Total Launches by Country". https://aerospace.csis.org/data/space-environment-total-launches-by-country/. (erişim tarihi: 11.10.2021).

Aggarwal, S. (2004). "Principle of Remote Sensing". M. V. K. Siva Kumar (Ed.), *Satellite Remote Sensing and GIS Applications in Agricultural Meteorology*. Cenevre: World Meteorological Organisation, 23-38.

Ailor, W. (2020). "Evolution of Space Traffic and Space Traffic Management". K.-U. Schrogl (Ed.), *Handbook of Space Security*, Switzerland: Springer Nature. 299-317.

Akçapar, B. (1996). "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde Deniz Hukuku Uluslararası Mahkemesi". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 51 (01): 19-42.

Albert, S. (2000). "Information and Knowledge Exchange: The Cases of the World Meteorological Organization and the World Health Organization*". Knowledge and Process Management*. 7(2): 66-75.

Allison, A. L. (2014). *The ITU and Managing Satellite Orbital and Spectrum Resources in the 21st Century*. London: Springer.

ALMA Discoveries. (tarihsiz). ALMA İnternet Sitesi. https://www.almaobservatory.org/en/about-alma/how-alma-works/early-discoveries/. (erişim tarihi: 21.10.2022).

ALMA's Antennas. (tarihsiz). European Southern Observatory / ESO İnternet Sitesi. https://www.eso.org/public/teles-instr/alma/antennas/. (erişim tarihi: 21.10.2022).

Altınok, M. S. (2019). "1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne Göre Derin Deniz Yatağı Madenciliğinin Tabi Olduğu Hukuki Rejim". Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Anderson, S.W., Christensen, K. Ve LaManna, J. (2018). "The Development of Natural Resources in Outer Space". *Journal of Energy & Natural Resources Law. Routledge: Taylor&Francis Group*. https://doi.org/10.1080/02646811.2018.1507343.

Ansdell, M., Ehrenfreund, P. ve McKay, C. (2011). "Stepping Stones Toward Global Space Exploration". *Acta Astronautica,* 68: 2098–2113.

Anson, P. ve Cummings, D. (1991), "The First Space War: The Contribution of Satellites to the Gulf War", Rusi Journal, Winter, 45-53.

Antoniades, A. (2003). "space Communities, Epistemes and the Construction of (World) Politics". *Global Society*, 17 (1): 21-38.

Arı, T. (2013). *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İş birliği*. MKM Yayıncılık, Bursa.

Artemis Accord. (2020). "Principles For Cooperation in The Civil Exploration and Use Of The Moon, Mars, Comets, and Asteroids For Peaceful Purposes". NASA Resmî İnternet Sitesi. https://www.nasa.gov/specials/artemis-accords/index.html. (erişim tarihi: 07.11.2022).

Asian Development Bank Technical Assistance Report. (2015). "Applying Space-Based Technology and Information and Communication Technology to Strengthen Disaster Resilience". Project Number: 48333-001 Regional—Capacity Development Technical Assistance (R–CDTA).

Aslan, Z. (2020). "Işık Kirliliği". S. Evren (Ed.). *Astro Bilgi*. İstanbul: İKÜ Yayınevi. 209-220.

ATS İnternet Sitesi. (tarihsiz). "Parties". Antarktika Antlaşmalar Sistemi Resmî İnternet Sitesi. https://www.ats.aq/devAS/Parties?lang=e. (erişim tarihi: 27.11.2022).

Atvur, S. (2008). "Küreselleşme Sürecinde Yerel Gündem 21 ve Çevre: Antalya Örneği". Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Bakker, C. (2021). "Protecting the Atmosphere as a 'Global Common Good' Challenges and Constraints in Contemporary". M. Iovane, F. M. Palombino, D. Amoroso ve G. Zarra (Eds.). *The Protection of General Interests in Contemporary International Law: A Theoretical and Empirical Inquiry*. Oxford: Oxford University Press. 163-190.

Balleste, R. (2020). "Space Horizons: An Era of Hope in the Geostationary Orbit". *Journal of Environmental Law and Litigation*, 35 (165): 165-192.

Balogh, W. (2011). "Capacity Building in Space Technology Development: A New Initiative Within the United Nations Programme On Space Applications". *Space Policy,* 27(3): 180-183.

Balogh, W. ve Kurino, T. (2020). "The World Meteorological Organization and Space-Based Observations for Weather, Climate, Water and Related Environmental Services". S. Ferretti (Ed.). *Space Capacity Building in the XXI Century Studies in Space Policy 22,* İsviçre: Springer Nature. 223-232.

Barkin, S. (2010). *Realist Constructivism*. Cambridge University Press, London.

Barnes, T. G. (1981). "Depletion of Earth's Magnetic Field." Institute for Creation Research, 1 Ekim 1981. https://www.icr.org/article/182. (erişim tarihi: 31.12.2022).

Barnett, M. (2020). "Social Constructivism". Baylis, J., Smith, S. and Owens, P. (Eds.). *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. (8th Edition), United Kingdom: Oxford University Press. 192-206.

Barron, K. (2022). "Russia Takes Putin's War Into Space". *New York Post*. 13 Mart 2022. https://nypost.com/2022/03/13/russia-takes-putins-war-into-space/. (erişim tarihi: 09.06.2022).

Başlar, K. (1998): *The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law.* Martinus Nijhoff Publishers, London.

Bayramoğlu, S. (2014). *Yönetişim Zihniyeti: Türkiye'de Üst Kurullar ve Siyasal İktidarın Dönüşümü*. İletişim Yayınları, İstanbul.

Bedjaoui, M. (1979). *Towards a New International Economic Order*. New York: Holmes & Meier Publishers.

Belanger, D. O. (2004). "The International Geophysical Year in Antarctica: Uncommon Collaborations, Unprecented Results". *Journal of Government Informations*, 30: 482-489, doi:10.1016/j.jgi.2004.09.007.

Bensoussan, D. (2010). "Space Tourism Risks: A Space Insurance Perspective". *Acta Astronautica.* 66: 1633-1638.

Benvenisti, E. and Downs, G. W. (2007). "The Empire's New Clothes: Political Economy and the Fragmentation of International Law". *Law Review*, 60 (2): 595-631.

Berkman, P. A. (2002). *Science into Policy: Global Lessons from Antarctica*. California: Academic Press.

Birdal, S. (2014): "Three Generations of Human Rights of Women in the 20th Century: An Analysis of International Legal Documents". Bilkent Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi. (1982). "United Nations Convention on the Law of the Sea". https://www.unclos.org/. (erişim tarihi: 29.08.2022).

Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı, 1967, 22. oturum, 1. komite, 1515. Toplantı, 1 Kasım 1967.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi. (1992). "United Nations Framework Convention on Climate Change". UN Digital Library.

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi. (1992). "Convention on Biological Diversity". United Nations Digital Library.

Blenkin, M. (2020). "More Satellites Mean More Congestion of Radio Frequency Spectrum". Space Connect. 13 Mart 2020. https://www.spaceconnectonline.com.au/satellites/4239-more-satellites-mean-more-congestion-of-radio-frequency-spectrum. (erişim tarihi: 07.11.2022).

Blumer, H. (1969). *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. University of California California.

BMGK 22. oturum. (1967). "Agenda Item 92". 1 Kasım 1967. https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/pardo_ga1967.pdf. (erişim tarihi: 13.10.2021).

BMGK 2749 [XXV] Sayılı Karar. (1970). Declaration of Principles Governing the Sea-Bed and the Ocean Floor, and the Subsoil Thereof, beyond the Limits of National Jurisdiction. United Nations Digital Library. https://digitallibrary.un.org/record/201718?ln=en. (erişim tarihi: 22.02.2022).

BMGK 53/152 Sayılı Karar. (1998). Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights. https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/HumanGenomeAnd HumanRights.aspx. (erişim tarihi: 22.02.2022).

BMGK 59/L.27/Add.1 Sayılı Karar. (2005). United Nations Declaration on Human Cloning. United Nations Digital Library. https://digitallibrary.un.org/record/541409. (erişim tarihi: 04.03.2022).

BMGK 76/76 Sayılı Karar. (2021). International Cooperation in The Peaceful Uses of Outer Space. https://www.unoosa.org/oosa/oosadoc/data/resolutions/2021/general_assembly_76th_session/ares7676.html. (erişim tarihi: 24.05.2022).

BMGK A/AC.105.763 Sayılı Rapor. (2001). Report of the Legal Subcommittee on its fortieth session. 24 Nisan 2001. https://www.unoosa.org/oosa/documents-and-resolutions/ search.jspx?view=documents&match=A%2FAC.105%2F763. (erişim tarihi: 25.10.2022).

BMGK A/AC.105/738 sayılı karar. (2000). "Report of the Legal Subcommittee on its thirty-ninth session, held in Vienna from 27 March to 6 April 2000". https://www.unoosa.org/ oosa/oosadoc/data/documents/2000/aac.105/aac.105738_0.html. (erişim tarihi: 26.10.2022).

BMGK A/AC.105/C.2/L.244 Sayılı Raporu. (2003). "Why is an International Convention on Remote Sensing of the Earth from Outer Space Necessary?". UN Digital Library.

BMGK A/C.4/76/L.3/Rev.1 Sayılı Kararı. (2021). "Uzayın Barışçıl Kullanımlarında Uluslararası İş Birliği". 27 Ekim 2021. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/un-space/iam /40th-session.html. (erişim tarihi: 04.11.2022).

BMGK A/RES/59/212 Sayılı Kararı (2004). "Yardımdan Kalkınmaya, Doğal Afetler Alanında İnsani Yardım Konusunda Uluslararası İş Birliği". UN Digital Library.

BMGK A/RES/76/3 Sayılı Kararı. (2021). "Space2030 Gündemi: Sürdürülebilir Kalkınmanın İtici Gücü Olarak Uzay". 28 Ekim 2021. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/un-space/iam/40th-session.html. (erişim tarihi: 04.11.2022).

BMGK COPUOS Raporu. (2016). "Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space A/71/20". https://www.unoosa.org/oosa/oosadoc/data/documents/2016/a/a7120_0.html. (erişim tarihi: 25.10.2022).

Bohlmann, U. M. (2020). "Space 4.0". S. Ferretti (Ed.), *Space Capacity Building in the XXI Century*, Switzerland: Springer, 33-38.

Bourrel, M., Thiele, T. ve Currie, D. (2018). "The Common of Heritage of Mankind as a Means to Assess and Advance Equity in Deep Sea Mining". *Elsevier Marine Policy*, Vol 95, 311-316.

Boyle, R. (2017). "How We'll Safeguard Earth From a Solar Storm Catastrophe", NBC News, 14 Haziran 2017, https://www.nbcnews.com/mach/space/how-we-ll-safeguard-earth-solar-storm-catastrophe-n760021. (erişim tarihi: 27.10.2021).

Broniatowski, D. A., Cardin, M. A., Dong, S., Hale, M., Jordan, N. C., Laufer, D. R., Mathieu, C., Owens, B. D., Richards, M. G. ve Weigel, A. L. (2008). "A Framework for Evaluating International Cooperation in Space Exploration". *Space Policy*, 24: 181-189.

Brown, E. D. (1995). "The 1994 Agreement on the Implementation of Part XI of the UN Convention on the Law of the Sea: Breakthrogh to Universality?". *Marine Policy*, 19(1): 5-20.

Brown, N. (2021). "US Accuses Russia of Generating Orbital Debris After 'Destructive' Satellite Test, Vows to Respond". Sputnik News. 11 Kasım 2021, https://sputniknews.com /20211115/us-accuses-russia-of-generating-orbital-debris-after-destructive-satellite-test-vows-to-respond--1090758378.html.

Bruger, S. J. (1995). "Not Ready for the First Space War: What about the Second?". *Naval War College Review*, 48(1): 73-83.

Brunnée, J. (2008). "Common Areas, Common Heritage, and Common Concern". Bodansky, D., Brunnée, J. ve Hey, E. (Eds.). *The Oxford Handbook of International Environmental Law*. 551-576.

Burr, V. (2012). *Sosyal İnşacılık*. S. Arkonaç (Çev.). Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Butler, W. E. (2015). "Grotius ve Deniz Hukuku". Bull, H., Kingsbury, B. ve Roberts, A. (eds). *Hugo Grotius ve Uluslararası İlişkiler*. Beşgül, B. (Çev.). Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul: 209-220.

Büyüktanır, D. (2015). "Toplumsal İnşacı Yaklaşım ve Avrupa Bütünleşmesinin Açıklanmasına Katkıları". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 14(2): 1-24.

Caldicott, H. Ve Eisendrath, C. (2007). *War in Heaven: The Arms Race in Outer Space*. New York: The New Press.

Caşın, M. H. (2013a). *Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları: Cilt I*. Legal Yayıncılık, İstanbul.

Caşın, M. H. (2013b). *Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları: Cilt II.* Legal Yayıncılık, İstanbul.

CEOS. (tarihsiz). "Overview". Committee on Earth Observation Satellites İnternet Sitesi. https://ceos.org/about-ceos/overview/. (erişim tarihi: 06.01.2023).

CGMS. (tarihsiz). "About CGMS". Meteorolojik Uydular Koordinasyon Grubu Resmî İnternet Sitesi. https://cgms-info.org/about-cgms/. (erişim tarihi: 21.11.2022).

CGMS. (tarihsiz). "Virtual Laboratory". Meteorolojik Uydular Koordinasyon Grubu Resmî İnternet Sitesi. https://cgms-info.org/initiatives/virtual-laboratory/. (erişim tarihi: 22.11.2022).

Checkel, J. T. (1998). "The Constructivist Turn in International Relations Theory". *World Politics*, 50(2): 324-348.

Cheney, T., Newman, C., Olsson-Francis, K., Steele, S., Pearson, V. ve Lee, S. (2020). "Planetary Protection in the New Space Era: Science and Governance". *Frontiers in Astronomy and Space Sciences.* https://doi.org/10.3389/fspas.2020.589817.

Choi, C. Q. (2022). "Meteorite Hunters Rejoice: Antarctica Probably Harbors 300,000 Undiscovered Space Rocks". Space.com New. 26 Ocak 2022. https://www.space.com/antarctica-undiscovered-meteorites-artificial-intelligence-program.

Christol, C. Q. (1964). "What's Going on in Outer Space: A Developing New Field of Law". *American Bar Association Journal*, 50(6): 527-532.

CIA Report. (2001). "Definition of Peaceful Uses of Outer Space". General CIA Records. https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp66r00638r000100160004-2. (erişim tarihi: 24.05.2022).

Clarke, C. A. (1945). "Extra-Terrestrial Relays: Can Rocket Stations Give World-Wide Radio Coverage?". *Wireless World*. 305-308.

Clunan, A. L. (tarihsiz). "Epistemic Community". Brinnatica. https://www.britannica.com/ topic/epistemic-community. (erişim tarihi: 10.02.2022).

CNS/ATMS Systems Action Paper. (1998). Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü Resmî İnternet Sitesi. https://www.icao.int/Meetings/AMC/MA/1998/rio/wp74.pdf. (erişim tarihi: 06.12.2022).

Cohen, A. (1984). "Cosmos 954 and the International Law of Satellite Accidents". *Yale Journal of International Law*, 10(1): 78-91.

Commission for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources (CCAMLR). https://www.ccamlr.org/en/organisation/about-ccamlr. (erişim tarihi: 15.07.2015).

Committee and its Subcommittees. (tarihsiz). Committee on the Peaceful Uses of Outer Space and its Subcommittees. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/copuos/comm-subcomms.html. (erişim tarihi: 24.05.2022).

Constitution of the International Telecommunication Union. (1992). ITU Kuruluş Yasası. https://www.itu.int/council/pd/constitution.html. (erişim tarihi: 03.06.2022).

Contant-Jorgenson, C., Lala, P. ve Schrogl, K.-U. (2006). "The IAA Cosmic Study on Space Traffic Management." *Space Policy.* 22: 283-288. doi:10.1016/j.spacepol.2006.08.004.

Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resources Activities (CRAMRA). https://www.ats.aq/documents/recatt/Att311_e.pdf. (erişim tarihi: 08.09.2015).

COPUOS 2022 Session. (tarihsiz). Committee on Peaceful Uses of Outer Space. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/copuos/index.html. (erişim tarihi: 23.05.2022).

COPUOS History. (tarihsiz). https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/copuos/history.html. (erişim tarihi: 16.12.2020).

COPUOS Report on Earth Observation. (2015). "Report on the United Nations/Germany International Conference on Earth Observation: Global Solutions for the Challenges of Sustainable Development in Societies at Risk". UNOOSA Benefits of Space: Environment. https://www.unoosa.org/oosa/en/benefits-of-space/environment.html. (erişim tarihi: 31.10.2022).

COPUOS. (tarihsiz). "Working Groups of the Committee and its Subcommittees". https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/copuos/working-groups.html. (erişim tarihi: 25.10.2022).

Cornescu, A. V. (2009). "The Generations of Human Rights". Days of Law: the Conference Proceedings. 1. Edition. https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/tvorba_prava/Cornescu_Adrian_Vasile.pdf. (erişim tarihi: 25.12.2020).

COSPAR. (tarihsiz). "About". Committee on Space Research. https://cosparhq.cnes.fr/about/. (erişim tarihi: 20.09.2022).

COSPAR. (tarihsiz). "Members". Committee on Space Research. https://cosparhq.cnes.fr/about/members/. (erişim tarihi: 05.12.2022).

COSPAR. (tarihsiz). "Scientific Structure". Committee on Space Research. https://cosparhq.cnes.fr/scientific-structure/. (erişim tarihi: 11.12.2022).

COSPAR. (2022). "Panel on Planetary Protection". Committee on Space Research. Son Güncelleme Tarihi: 29 Kasım 2022. https://cosparhq.cnes.fr/scientific-structure/panels/panel-on-planetary-protection-ppp/.

COSPAR. (tarihsiz). "Publications". Committee on Space Research. Son Güncelleme Tarihi: 11 Aralık 2022. https://cosparhq.cnes.fr/publications/.

COSPAR. (tarihsiz). "Scientific Structure". Committee on Space Research. https://cosparhq.cnes.fr/scientific-structure/. (erişim tarihi: 05.12.2022).

COSPAR's Strategic Action Plan for 2019-2023. Committee on Space Research https://cosparhq.cnes.fr/about/cospar-strategy-statement/. (erişim tarihi: 05.12.2022).

COSPAR Symposia Organized during COPUOS. (2022). Committee on Space Research. Son güncelleme tarihi: 10 Eylül 2022. https://cosparhq.cnes.fr/events/others/cospar-symposia-organized-during-copuos/.

Coustenis, A., Kminek, G. ve Hedman, N. (2019). "The Challenge of Planetary Protection". *Astronautics,* 44-48. https://cosparhq.cnes.fr/assets/uploads/2020/09/ROOM_Coustenis_ planetprotect_jun2019.pdf. (erişim tarihi: 10.12.2022).

Cox, M. ve Campanaro, R. (2016). *Introduction to International Relations*. University of London Press, London.

Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. S. B. Demir (Çev. Ed.). Research Design Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches. Ankara: Eğiten Kitap. 3. Baskı.

Cuthbertson, A. (2020). "Elon Musk's SpaceX will Make Its Own Laws On Mars", *Independent*. 28 Ekim 2020. https://www.independent.co.uk/life-style/gadgets-and-tech/elonmusk-spacex-mars-laws-starlink-b1396023.html. (erişim tarihi: 25.04.2021).

Demirtaş, B. (2014). "İnşacılık". Ş. Kardaş ve A. Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Küre Yayınları, İstanbul. 110-122.

Destek, M. A., Manga, M., Cengiz, O. ve Destek. G. (2022). "*Investigating the potential of renewable energy in establishing global peace: Fresh evidence from top energy consumer countries*". Renewable Energy. 197: 170-177.

Di Pippo, S., Woltran, M. ve Stasko, M. (2020). "The Case for a United Nations Vision for Outer Space Activities". S. Ferretti (Ed.), *Space Capacity Building in the XXI Century*, Switzerland: Springer, 21-31.

Dick, S. J. (2008). The Birth of NASA. https://www.nasa.gov/e xploration/whyweexplore/Why_We_29.html. (erişim tarihi: 16.03.2021).

Dingwerth K.ve Pattberg, P. (2009). "World Politics and Organizational Fields: The Case of Transnational Sustainability Governance". *European Journal of International Relations*, 15(4): 707-744. doi: 10.1177/1354066109345056.

Djelic, M. L. ve Sahlin-Anderson, K. (2006). "Introduction: A World of Governance: The Rise of Transnational Regulation". M. L. Djelic ve K. Sahlin-Anderson (Eds.). *Transnational Governance: Institutional Dynamics of Regulation*. Cambridge: Cambridge University Press. 1-28.

Draft Code of Conduct for Outer Space Activities / ICoC. (2014). https://www.eeas .europa.eu/sites/default/files/space_code_conduct_draft_vers_31-march-2014_en.pdf. (erişim tarihi: 31.12.2022).

Draft Treaty on the Prevention of the Placement of Weapons in Outer Space, the Threat or Use of Force Against Outer Space Objects. (2008). United Nations Digital Library.

Drobot, G. A. (2012). "The Issue of Global Governance in the Context of International Relations Theory". *Globalistic and Globalizations Studies,* L. E. Grinin, I. V. Ilyin and A. V. Korotayev (Eds.). Volgograd: Uchitel Publishing House, 300-308.

Dunk, F. (2019). "International Satellite Law". *Oxford Research Encyclopedia of Planetary Science. Oxford University Press*. Doi.10.1093/acrefore/9780190647926.013.39.

Dünya Gözlemleri Grubu Meksiko Deklarasyonu. (2015). The Group on Earth Observations (GEO) Mexico City Declaration. https://earthobservations.org/geo_community.php. (erişim tarihi: 25.11.2022).

Egede, E. (2011). *Africa and the Deep Seabed Regime: Politics and International Law of the Common Heritage of Mankind.* London: Springer-Verlag Berlin Heidelberg.

Egeli, S. (2020). "Hayaldi Gerçek Oldu! Hipersonik Silahlar". *Güvenlik Yazıları Serisi*, No. 51, Mart. doi: 10.13140/RG.2.2.36377.36966.

Erdem, M. (2014). *Uzayın ve Uzay Faaliyetlerinin Hukuki Rejimi*. Savaş Yayınevi, Ankara.

Erdem, M. (2021). "Uzay Hukukunda Tartışılan Güncel Konular". 1. Uzay Ekonomisi, Uzay Hukuku ve Uzay Bilimleri Sempozyumu, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, 30 Mayıs 2021.

Erdem, T. (2018). "Uluslararası İlişkilerde Yeni Perspektif: Astropolitiğe Giriş". Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 20 (1): 431-446.

ESA Hubble. (2019). "Hubble Summary". ESA İnternet Sitesi. https://sci.esa.int/web/hubble/-/33155-summary. (erişim tarihi: 21.10.2022).

ESA Webb. (tarihsiz). "Webb Seeing Farther". ESA İnternet Sitesi. https://www.esa.int/ Science_Exploration/Space_Science/Webb. (erişim tarihi: 21.10.2022).

ESA. (2016). "CleanSat Disposal Essential for Swelling Satellite Population." The European Space Agency. 21 Eylül 2016. https://www.esa.int/Safety_Security/Clean_Space/CleanSat_disposal_essential_for_swelling_satellite_population.

ESA. (2022). "Space Debris by the Numbers". https://www.esa.int/Safety_ Security/Space_Debris/Space_debris_by_the_numbers. (erişim tarihi: 09.01.2022).

ESA. (tarihsiz). "IISL/ECSL Symposium". Avrupa Uzay Ajansı Resmî İnternet Sitesi. https://www.esa.int/About_Us/ECSL_-_European_Centre_for_Space_Law/IISL_ECSL_Symposium. (erişim tarihi: 24.11.2022).

ESA. (tarihsiz). "Mitigating Space Debris Generation." Avrupa Uzay Ajansı Resmî İnternet Sitesi. https://www.esa.int/Safety_Security/Space_Debris/Mitigating_space_debris_generation. (erişim tarihi: 11.01.2022).

European Commission. (2022). "Radio Spectrum: The Basis of Wireless Communications". https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/radio-spectrum. (erişim tarihi: 14.10.2022).

Evren, S. (2020). "Güneş Sistemi". S. Evren (Ed.). *Astro Bilgi*. İstanbul: İKÜ Yayınevi. 59-100.

Executive Members. (tarihsiz). Space Data Association, https://www.space-data.org/sda/participants/. (erişim tarihi: 05.01.2022).

Falk, R. (1991). "The Antarctic Treaty System: Are There Viable Alternatives?". *The Antarctic Treaty System in World Politics*. Jorgensen, A. ve Ostreng, W. (Eds.). Palgrave Macmillan, United States of America, 399-414.

FAO. (1983). International Undertaking on Plant Genetic Resources. Resolution 8/83. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fwww.fao.org%2Fwiews-archive%2Fdocs%2FResolution_8_83.pdf&clen=41845. (erişim tarihi: 21.02.2022).

Fellous, J. L. (2018). 2017 Report on the Status of International Cooperation in Space Research. Committee on Space Research.. https://cosparhq.cnes.fr/scientific-structure/cospar-reports-on-the-status-of-international-cooperation-in-space-research/. (erişim tarihi: 05.12.2022).

Ferreira, B. (2020). "Amazon Satellites Add to Astronomers' Worries About the Night Sky", https://www.nytimes.com/2020/08/10/science/amazonproject-kuiper.html, (erişim tarihi: 05.06.2021).

Ferretti, S. (2020). "Space Capacity Building in the XXI Century". S. Ferretti (Ed.), *Space Capacity Building in the XXI Century*, Switzerland: Springer, 1-19.

Fierke K. M. ve Jorgensen K. E. (2001). "Introduction". K. M. Fierke ve K. E. Jorgensen (Ed.), *Constructing International Relations-The Next Generation.* Routledge, London. 16-23.

Fierke, K. M. (2013). "Constructivism". T. Dunne, M. Kurki ve S. Smith (Eds.). *International Relations Theories: Discipline and Diversity*. Third Edition, Oxford University Press, United Kingdom. 187-204.

Finnemore, M. (1996). *National Interest in International Society*. New York: Cornell University Press.

Finnemore, M. ve Sikkink, K. (2001). "Taking Stock: The Constructivist Research Program in International Relations and Comparative Politics". *Annual Review of Political Science*. 4: 391-416.

Frakes, J. (2017). "The Common Heritage of Mankind Principle and the Deep Seabed, Outer Space, and Antarctica: Will Developed and Developing Nations Reach a Compromise?". *Wisconsin International Law Journal*. 21(2): 409-434.

Ftirz, J. S. (2015). "Deep Sea Anarchy: Mining at the Frontiers of International Law". *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 30: 445-476.

Galeriu, L. D. (2018). ""Paper Satellites and The Free Use Of Outer Space". Hauser Global Law School Program. New York University School of Law. https://www.nyulawglobal.org/globalex/Paper_satellites_free_use_outer_space.html. (erişim tarihi: 07.11.2022).

Garcia, M. (2017). "Space Debris and Human Spacecraft", https://www.nasa.gov/mission_pages/station/news/orbital_debris.html, (erişim tarihi: 15.04.2021).

Garretson, P. (2022). "An ICAO for the Moon: It's time for an International Civil Lunar Organization". The Space Review. 11 Temmuz 2022. https://www.thespaceview.com/article/4419/1.

GEO. (tarihsiz). "About GEOSS". Dünya Gözlemleri Grubu Resmî İnternet Sitesi. https://earthobservations.org/geoss.php. (erişim tarihi: 25.11.2022).

GEO. (tarihsiz). "About Us". Dünya Gözlemleri Grubu Resmî İnternet Sitesi. https://earthobservations.org/geo_community.php. (erişim tarihi: 25.11.2022).

Giddens, A. (1979). *Central Problems in Social Theory*. Macmillan Education, London.

Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society-Outline of the Theory of Structuration*. Polity Press, Cambridge.

Goddard, R. H. (1920). "A Method of Reaching Extreme Altitudes". *Nature.* 105: 809-811.

Goguichvili, S., Linenberger, A. ve Gillette, A., (2021). " The Global Legal Landscape of Space: Who Writes the Rules on the Final Frontier?" Wilson Center Insight and Analysis. 1 Ekim 2021. https://www.wilsoncenter.org/article/global-legal-landscape-space-who-writes-rules-final-frontier. (erişim tarihi: 01.11.2022).

Gorove, S. (1972). "The Concept of "Common Heritage of Mankind": A Political, Moral or Legal Innovation?". San Diego Law Review, Vol: 9, 390-403.

GRI's Website. (tarihsiz). "Our Mission and History". https://www.globalreporting.org/about-gri/mission-history/. (erişim tarihi: 10.03.2022).

Griffith, K. (2021). "Chinese Citizens Slam Elon Musk Over Claims Two of his Starlink Satellites had 'Close Encounters' with Country's Under-Construction Space Station and Brand his SpaceX Products 'Junk'," *Daily Mail,* 27 Aralık 2021, https://www.dailymail.co.uk/news/article-10348071/Chinese-citizens-slam-Elon-Musk-claims-Starlink-satellites-threatened-space-station.html.

Guntrip, E. (2003). "The Common Heritage of Mankind: An Adequate Regime for Managing the Deep Seabed?". *Melbourne Journal of International Law.* 4(2): 376-405.

Guzzini, S. (2013). *Power, Realism and Constructivism*. Routledge, London.

Gündem 21. (1992). "Agenda 21". United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janerio. (erişim tarihi: 24.12.2020).

Haanappel, P.P.C. (2003). The Law and Policy of Air Space and Outer Space: A Comparative Approach. Kluwer Law International, Netherlands.

Haas, P. M. (1992a). "Banning Chlorofluorocarbons: Epistemic Community Efforts to Protect Stratospheric Ozone", *International Organization*, Vol. 46, No. 1: 187-224.

Haas, P. M. (1992b). "Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination", *International Organization,* Vol. 46, No. 1: 1-35.

Haas, P. M. (2001). "Policy Knowledge: Epistemic Communities", *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences,* (Eds. N. J. Smelser ve B. Baltes), Elsevier Science: Oxford: 11578-11585.

Hale, T., Held, D. ve Young, K. (2013). *Gridlock: Why Global Operation is Falling When We Need it Most,* Cambridge: Polity Press.

Hale, T. ve Held. D. (2017). "Beyond Gridlock in World Politics". Global Policy Journal İnternet Sitesi. https://www.globalpolicyjournal.com/blog/19/10/2017/beyond-gridlock-world-politics. (erişim tarihi: 07.01.2023).

Hardin, G. (1968). "The Tragedy of the Commons". *Science,* 162(3859): 1243-1248.

Hartard S. ve Liebert. W. (2015). *Competition and Conflicts on Resource Use.* Switzerland: Springer International Publishing.

Harrison, T., Cooper, Z., Johnson, K. ve Roberts, T. G. (2017). Escalation and Deterrence in the Second Space Age. Center for Strategic and International Studies. New York: Rowman & Littlefield.

Hayashi, M. (1986). "The Antarctica Question in the United Nations". Cornell International Law Journal. 19: 275-290.

Hendriks, C., Geurder, N., Viebahn, P., Steinsiek, F. ve Spies, J. (2004). *Solar Power from Space: European Strategy in the Light of Sustainable Development*. European Space Agency. Utrecht: Ecofys.

Hey, E. (2003). *Teaching International Law: State-Consent as Consent to a Process of Normative Development and Ensuing Problems*. Netherlands: Kluwer Law International.

Historical Highligts. (tarihsiz). "Historical Highligts: ITU and Radiocommunication".. http://handle.itu.int/11.1004/020.2000/s.002. (erişim tarihi: 13.10.2022).

History of ITU Portal Overview of ITU's History. (tarihsiz). "Space and Satellites". http://handle.itu.int/11.1004/020.2000/s.210. (erişim tarihi: 26.09.2022).

History of ITU Portal Reports. (tarihsiz). "Reports on Telecommunication and the Peaceful Uses of Outer Space". http://handle.itu.int/11.1004/020.1000/8. (erişim tarihi: 26.09.2022).

Hitchens, T., (2010). "The United Nations and its Efforts to Develop Treaties, Conventions, or Guidelines to Adress Key Space Issues Including the De-Weaponization of Space and Orbital Debris", In J. N. Pelton and R. S. Jakhu (Eds.), Space Safety Regulations and Standards, (pp. 267-274), Oxford: Elsevier.

Hitchens, T., (2015). "Space Security-Relevant International Organizations: UN, ITU, and ISO", In K.U. Schrogl, P. L. Hays, J. Robinson, D. Moura and C. Giannopapa (Eds.), Handbook of Space Security: Policies, Applications and Programs (pp. 507-520). New York: Springer.

Hitchens, T., (2021). "Norm Setting and Transparency and Confidence-Building in Space Governance", In C. Steer and M. Hersch (Ed.), War and Peace in Outer Space: Law, Policy, and Ethics, (pp. 55-89), New York: Oxford University Press.

Hofmann, M. (2016). "Introduction". M. Hofmann (Ed.). *Harmful Interference-free Radio Communicaiton*. New York: Routledge. 9-15.

Hofmann, M. (2022). "The Hague Building Blocks". SES Chair in Space, SatCom and Media Law University of Luxembourg. https://www.unoosa.org/documents/pdf/spacelaw/ workshops/SLC2022/presentations/P._Hoffman_-_The_Hague_Building_Blocks_rev.pdf. (erişim tarihi: 07.11.2022).

Hogan, J. C. (1957). "Legal Terminology for the Upper Regions of the Atmosphere and for the Space Beyond the Atmosphere". *The American Journal of International Law*, 51(2): 362-375.

Hong, Y. (2018). "The Tiangong Chinese Space Station Project", *Higher Education Press*, 5 (2): 278-283.

Hopf, T. (1998). "The Promise of Constructivism in International Relations Theory". *International Security*. 23(1): 171-200.

Hurd, I. (2008). "Constructivism". C. R. Smit ve D. Snidal (Ed.), *The Oxford Handbook of International Relations*, 298-316.

IAA. (tarihsiz). "IAA at a Glance". Uluslararası Astronotik Akademisi. https://iaaspace .org/about/iaa-in-brief/.(erişim tarihi: 11.12.2022).

IAA. (tarihsiz). "Commissions Overview". Uluslararası Astronotik Akademisi. https://iaaspac e.org/about/commissions/#SA-Commissions-Overview. (erişim tarihi: 24.11.2022).

IAA. (tarihsiz). "Permanent Committee Overview". Uluslararası Astronotik Akademisi. https://iaaspace.org/about/permanent-committees/.(erişim tarihi: 24.11.2022).

IAA. (tarihsiz). "Structure Overview". Uluslararası Astronotik Akademisi. https://iaaspace.org/about/structure/#Structure-Overview. (erişim tarihi: 24.11.2022).

IAA-IAF-IISL Cooperative Initiative for STM. (2022). Cooperative initiative to develop comprehensive approaches and proposals for Space Traffic Management (STM). https://iisl.space/iisl-iaa-and-iaf-conclude-major-report-on-stm/.(erişim tarihi: 11.12.2022).

IAA Resmî İnternet Sitesi. (tarihsiz). Uluslararası Astronotik Akademisi. https://ia aspace.org/.(erişim tarihi: 24.11.2022).

IAASS. (tarihsiz). "Books". Uluslararası Uzay Güvenliği Geliştirme Derneği Resmî İnternet Sitesi. https://iaass.space-safety.org/publications/books/.(erişim tarihi: 16.12.2022).

IAASS. (tarihsiz). "Position Papers and Reports". Uluslararası Uzay Güvenliği Geliştirme Derneği Resmî İnternet Sitesi. https://iaass.space-safety.org/reports/.(erişim tarihi: 16.12.2022).

IAASS. (tarihsiz). "Technical Committees". Uluslararası Uzay Güvenliği Geliştirme Derneği Resmî İnternet Sitesi. https://iaass.space-safety.org/technical-committees/.(erişim tarihi: 16.12.2022).

IAASS. (tarihsiz). "Welcome to IAASS". Uluslararası Uzay Güvenliği Geliştirme Derneği Resmî İnternet Sitesi. https://iaass.space-safety.org/.(erişim tarihi: 04.12.2022).

IAC Paris Highlights. (2022). IAC Publications. Uluslararası Astronotik Federasyonu İnternet Sitesi. https://www.iafastro.org/publications/iac-publications/?page=2. (erişim tarihi: 24.11.2022).

IAF. (tarihsiz). "AMP – Abstract Mentor Programme". Uluslararası Astronotik Federasyonu İnternet Sitesi. https://www.iafastro.org/activities/iaf-abstract-mentor-programme.html. (erişim tarihi: 10.12.2022).

IAF (tarihsiz). "Biographies". Uluslararası Astronotik Federasyonu İnternet Sitesi. https://www.iafastro.org/biographie/donald-j-kessler.html. (erişim tarihi: 26.12.2022).

IAF. (tarihsiz). "Global Networking Platform". Uluslararası Astronotik Federasyonu İnternet Sitesi. https://www.iafastro.org/activities/iaf-global-networking-forum/.(erişim tarihi: 24.11.2022).

IAF. (tarihsiz). "IAF Launchpad Mentorship Programme". Uluslararası Astronotik Federasyonu İnternet Sitesi. https://www.iafastro.org/activities/iaf-launchpad-mentorship-programme.html. (erişim tarihi: 10.12.2022).

IAF. (tarihsiz). "IAF GNF Space Conversations Series". Uluslararası Astronotik Federasyonu İnternet Sitesi. https://www.iafastro.org/events/iaf-gnf-space-conversations-series/.(erişim tarihi: 23.11.2022).

IAF. (tarihsiz). "International Astronautical Congress". The International Astronautical Federation İnternet Sitesi. https://www.iafastro.org/events/iac/. (erişim tarihi: 01.09.2022).

IAF. (tarihsiz). "International Space Forum at Ministerial Level". Uluslararası Astronotik Federasyonu İnternet Sitesi. https://www.iafastro.org/events/international-space-forum-at-ministerial-level-isf/. (erişim tarihi: 23.11.2022).

IAF. (tarihsiz). "MMOP-IAF International Meeting for Ministers and Members of Parliaments". Uluslararası Astronotik Federasyonu İnternet Sitesi. (erişim tarihi: 24.11.2022).

IAF. (tarihsiz). "UN/IAF Workshop". Uluslararası Astronotik Federasyonu İnternet Sitesi. https://www.iafastro.org/events/un/iaf-workshop.html. (erişim tarihi: 24.11.2022).

IAF Administrative and Technical Committees. (tarihsiz). Uluslararası Astronotik Federasyonu İnternet Sitesi. https://www.iafastro.org/about/iaf-committees/. (erişim tarihi: 01.09.2022).

IAF Committee Briefs. (2022). "Earth Observations Committee". Winter. Uluslararası Astronotik Federasyonu İnternet Sitesi. https://www.iafastro.org/publications/iaf-committee-briefs/. (erişim tarihi: 10.12.2022).

IAF Committee Briefs. (2022). "Space Education And Outreach Committee (SEOC)". Winter. Uluslararası Astronotik Federasyonu İnternet Sitesi. https://www.iafastro.org /publications/iaf-committee-briefs/. (erişim tarihi: 10.12.2022).

IAF Committee Briefs. (2022). "Space Exploration Committee". Winter. Uluslararası Astronotik Federasyonu İnternet Sitesi. https://www.iafastro.org/publications/iaf-committee-briefs/. (erişim tarihi: 10.12.2022).

IAF Committee Briefs. (2022). "IAF Space Propulsion Committee". Winter. Uluslararası Astronotik Federasyonu İnternet Sitesi. https://www.iafastro.org/publications/iaf-committee-briefs/. (erişim tarihi: 09.12.2022).

IAF Committee Briefs. (2022). "IAF Space Security Committee". Winter. Uluslararası Astronotik Federasyonu İnternet Sitesi. https://www.iafastro.org/publications/iaf-committee-briefs/. (erişim tarihi: 09.12.2022).

IAF Committee Briefs. (2022). "IAF Space Systems Technical Committee". Winter. Uluslararası Astronotik Federasyonu İnternet Sitesi. https://www.iafastro.org/publications/iaf-committee-briefs/. (erişim tarihi: 09.12.2022).

IAF Committee Briefs. (2022). "IAF Space Traffic Management Committee (STM)". Winter. Uluslararası Astronotik Federasyonu İnternet Sitesi. https://www.iafastro.org/publications /iaf-committee-briefs/. (erişim tarihi: 09.12.2022).

IAF Committee Briefs. (2022). "IAF Space Transportation Committee". Winter. Uluslararası Astronotik Federasyonu İnternet Sitesi. https://www.iafastro.org/publications/iaf-committee-briefs/. (erişim tarihi: 09.12.2022).

IAF Constitution and Bylaws. (tarihsiz). Uluslararası Astronotik Federasyonu İnternet Sitesi. https://www.iafastro.org/about/governance/iaf-constitution-and-bylaws.html. (erişim tarihi: 30.08.2022).

IAF History and Missions. (tarihsiz). Uluslararası Astronotik Federasyonu İnternet Sitesi. https://www.iafastro.org/about/history-and-missions.html. (erişim tarihi: 08.08.2022).

IAF Partner Organizations. (tarihsiz). Uluslararası Astronotik Federasyonu İnternet Sitesi. https://www.iafastro.org/about/partners-organizations.html. (erişim tarihi: 01.09.2022).

IAU. (tarihsiz). "About CPS". luslararası Astronomi Birliği Resmî İnternet Sitesi. https://cps.iau.org/about/. (erişim tarihi: 11.12.2022).

IAU. (tarihsiz). "About IAU". Uluslararası Astronomi Birliği Resmî İnternet Sitesi. https://www.iau.org/administration/about/. (erişim tarihi: 11.12.2022).

IAU Statement on Climate Change. (2021). Uluslararası Astronomi Birliği Resmî İnternet Sitesi. https://www.iau.org/news/pressreleases/detail/iau2105/. (erişim tarihi: 11.12.2022).

ICAO. (tarihsiz). "About". Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü Resmî İnternet Sitesi. https://www.icao.int/about-icao/Pages/default.aspx. (erişim tarihi: 04.12.2022).

ICAO. (tarihsiz). "History". The History of ICAO and the Chicago Convention. Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü Resmî İnternet Sitesi. https://www.icao.int/about-icao/History/Pages/default.aspx. (erişim tarihi: 06.12.2022).

ICAO. (tarihsiz). "ICAO and the United Nations". Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü Resmî İnternet Sitesi. https://www.icao.int/about-icao/History/Pages/icao-and-the-united-nations.aspx. (erişim tarihi: 06.12.2022).

ICAO. (tarihsiz). "Milestones in International Civil Aviation". Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü Resmî İnternet Sitesi. https://www.icao.int/about-icao/History/Pages/Milestones-in-International-Civil-Aviation.aspx. (erişim tarihi: 06.12.2022).

ICISS Raporu (2001). "Responsibility to Protect". Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu (International Commission on Intervention and State Sovereignty / ICISS). Kanada.

IISL. (tarihsiz). "About the IISL". Uluslararası Uzay Hukuku Enstitüsü Resmî İnternet Sitesi. https://iisl.space/about/. (erişim tarihi: 24.11.2022).

IISL. (tarihsiz), "Books and Ebooks". Uluslararası Uzay Hukuku Enstitüsü Resmî İnternet Sitesi. https://iislweb.space/books-and-ebooks/. (erişim tarihi: 17.12.2022).

IISL. (tarihsiz). "Eilene M. Galloway Symposium on Critical Issues in Space Law". Uluslararası Uzay Hukuku Enstitüsü Resmî İnternet Sitesi. https://iislweb.space/eilene-m-galloway-symposia-on-critical-issues-in-space-law/. (erişim tarihi: 17.12.2022).

IISL. (tarihsiz). "IISL/ECSL Symposium". Uluslararası Uzay Hukuku Enstitüsü Resmî İnternet Sitesi. https://iislweb.space/iisl-ecsl-space-law-symposium-at-un-copuos/. (erişim tarihi: 17.12.2022).

IISL. (tarihsiz). "Introduction". Uluslararası Uzay Hukuku Enstitüsü Resmî İnternet Sitesi. Erişim Tarihi: 24 Kasım 2022. https://iislweb.space/introduction/. (erişim tarihi: 24.11.2022).

IMO Maritime Safety. (tarihsiz). "Introduction / History". IMO İnternet Sitesi. https://www.imo.org/en/OurWork/Safety/Pages/Introduction-history.aspx. (erişim tarihi: 11.11.2022).

Inter-Agency Space Debris Coordination Committee (IADC), https://www.iadc-home.org/, (erişim tarihi: 02.12.2021).

International Cospas-Sarsat Programme. (tarihsiz). Copsas-Sarsat İnternet Sitesi. https://www.cospas-sarsat.int/en/about-us/about-the-programme. (erişim tarihi: 11.11.2022).

International Seabed Authority. (tarihsiz). "Organs". https://isa.org.jm/organs. (erişim tarihi: 01.12.2022).

International Treaty on Plant Genetic Resources for Good and Agriculture. (2001). Food and Agriculture Organization of the United Nations. https://www.fao.org/plant-treaty/overview/texts-treaty/en/. (erişim tarihi: 04.03.2022).

ISC. (tarihsiz). "About Us". International Science Council İnternet Sitesi. https://council.science/about-us/a-brief-history/. (erişim tarihi: 09.08.2022).

ISC. (2022). "Brochure". International Science Council Introductory Brochure 2022. International Science Council İnternet Sitesi. https://council.science/publications/international-science-council-introductory-brochure-2022/. (erişim tarihi: 04.12.2022).

ISC. (tarihsiz). "Governance". International Science Council İnternet Sitesi. https://council. science/about-us/governance/committees/. (erişim tarihi: 04.12.2022).

ISC. (tarihsiz). "Membership". International Science Council İnternet Sitesi. https://council .science/members/. (erişim tarihi: 04.12.2022).

ISES. (tarihsiz). "Members". Uluslararası Uzay Çevresi Hizmeti Resmî İnternet Sitesi. http://www.spaceweather.org/ISES/rwc/rwc.html. (erişim tarihi: 13.12.2022).

ISES. (tarihsiz). "Organizational Structure". Uluslararası Uzay Çevresi Hizmeti Resmî İnternet Sitesi. http://www.spaceweather.org/ISES/intro/organization/organization.html. (erişim tarihi: 14.12.2022).

ISES Constitution. Uluslararası Uzay Çevresi Hizmeti. http://www.spaceweather. org/ISES/intro/constitution/constitution.html. (erişim tarihi: 25.11.2022).

ISES Resmî İnternet Sitesi. (tarihsiz). Uluslararası Uzay Çevresi Hizmeti. http://www .spaceweather.org/. (erişim tarihi: 25.11.2022).

ISO. (tarihsiz). "About Us". Uluslararası Standardizasyon Örgütü Resmî İnternet Sitesi. https://www.iso.org/about-us.html. (erişim tarihi: 04.12.2022).

ISO 24113, (2019), Space Systems-Space Debris Mitigation Requirements, https://www .iso.org/standard/72383.html, (erişim tarihi: 02.12.2021).

ISO 26872, (2010), Space Systems - Disposal of Satellites Operating at Geosynchronous Altitude, https://www.iso.org/standard/43853.html, (erişim tarihi: 02.12.2021).

ISO 26900, (2012), Space Data and Information Transfer Systems – Orbit Data Messages, https://www.iso.org/standard/46135.html, (erişim tarihi: 02.12.2021).

ISO in Brief. (2019). Uluslararası Standardizasyon Örgütü Resmî İnternet Sitesi. https://www.iso.org/publication/PUB100007.html. (erişim tarihi: 15.12.2022).

ISO Website, "About Us", https://www.iso.org/about-us.html, (Erişim: 02.12.2021).

ISWI İnternet Sitesi. (2010). "History of the International Space Weather Initiative. Son Güncelleme: 6 Mayıs 2010. http://www.iswi-secretariat.org/.

ITU Constitution and Cenvention Collection. (2019). "Collection of the basic texts adopted by the Plenipotentiary Conference – Constitution of the ITU". 3-66. https://www.itu. int/en/history/Pages/ConstitutionAndConvention.aspx. (erişim tarihi: 29.09.2022).

ITU Council Overview. (tarihsiz). ITU İnternet Sitesi. https://www.itu.int/en/council/ Pages/overview.aspx. (erişim tarihi: 29.09.2022).

ITU Final Acts. (1963). "Final Acts of the Extraordinary Administrative Radio Conference to Allocate Frequency Bands for Space Radiocommunication Purposes". ITU Library & Archives Collections.

ITU Membership. (tarihsiz). "Governing Bodies of the Union". ITU İnternet Sitesi. https://www. itu.int/hub/membership/how-we-are-governed/. (erişim tarihi: 28.09.2022).

ITU News Magazine. (2019). "Key Outcomes of the World Radiocommunication Conference 2019". 6 Kasım 2019.

ITU News. (2021). "Managing Radio Frequency Spectrum Amid a New Space Race". 12 Kasım 2021. ITU Resmî İnternet Sitesi. https://www.itu.int/hub/2021/11/managing-radio-frequency-spectrum-amid-a-new-space-race/. (erişim tarihi: 07.12.2022).

ITU Radio Conferences. (1963). "EARC-63". ITU İnternet Sitesi. http://handle.i tu.int/11.1004/020.1000/4.89. (erişim tarihi: 11.08.2022).

ITU Radio Regulations Updated. (2020). ITU İnternet Sitesi. 14 Eylül 2020. https://www .itu.int/hub/2020/09/itu-radio-regulations-updated/.

ITU. (tarihsiz). "About International Telecomunication Union (ITU)". ITU İnternet Sitesi. https://www.itu.int/en/about/Pages/default.aspx. (erişim tarihi: 21.12.2020).

ITU. (tarihsiz). "Our Vision". ITU İnternet Sitesi. https://www.itu.int/en/about/Pages/vision.aspx. (erişim tarihi: 21.12.2020).

ITU. (tarihsiz). "About PP-22". ITU İnternet Sitesi. https://pp22.itu.int/en/about/about-pp22/. (erişim tarihi: 29.09.2022).

ITU. (tarihsiz). "Administrative Regulations Collection". ITU İnternet Sitesi. http://handle.itu.int/11.1004/020.1000/1. (erişim tarihi: 04.10.2022).

ITU. (tarihsiz). "Conferences". ITU İnternet Sitesi. https://www.itu.int/en/events/Pages/conferences.aspx. (erişim tarihi: 10.11.2022).

ITU. (tarihsiz). "Complete List of Radio Conferences". ITU İnternet Sitesi. https://www.itu.int/en/history/Pages/CompleteListOfRadioConferences.aspx. (erişim tarihi: 28.09.2022).

ITU. (tarihsiz). "Preparatory Process". ITU İnternet Sitesi. https://pp22.itu.int/en/about/pp-preparatory/. (erişim tarihi: 29.12.2022).

ITU. (tarihsiz). "World Radiocommunication Conferences". ITU İnternet Sitesi. https://www.itu.int/en/ITU-R/conferences/wrc/Pages/default.aspx. (erişim tarihi: 28.09.2022).

ITU's First Report. (1962). "First Report by the Internatıonal Telecommunication Union on Telecommunication and the Peaceful Uses of Outer Space". ITU İnternet Sitesi. http://handle.itu.int/11.1004/020.1000/8. (erişim tarihi: 26.09.2022).

ITU-R 2020 Raporu. ITU-R Radiocommunication Study Groups 2020. ITU Publications. ISBN: 978-92-61-30941-1.

ITU-R Recommendastions. (tarihsiz). ITU İnternet Sitesi. https://www.itu.int/pub/R-REC. (erişim tarihi: 11.11.2022).

ITU-T in Brief. (tarihsiz). "About ITU-T". https://www.itu.int/en/ITU-T/about/Pages/ default.aspx. (erişim tarihi: 13.10.2022).

IUCN. (tarihsiz). "About". International Union for Conservation of Nature Resmî İnternet Sitesi. https://www.iucn.org/about. (erişim tarihi: 12.03.2022).

IUCN. (tarihsiz). "International Ocean Governance". International Union for Conservation of Nature. https://www.iucn.org/theme/marine-and-polar/our-work/international-ocean-governance (erişim tarihi: 12.03.2022).

İnce, F. (2020). Uzay: Bir İnsanlık Serüveni". Ankara: Nobel Kitabevi. 2. Baskı.

İnce, F. (2022). "Uzay'da Geleceğimiz: Uzay Faaliyetlerinin Sürdürülebilirliği" Dünya Uzay Haftası Söyleşileri: Prof. Dr. Fuat İnce. Uzay Keşif Topluluğu Youtube Kanalı. https://www.youtube.com/watch?v=wd8V6vVHsTs. (erişim tarihi: 09.11.2022).

Jakhu, R. S., Sgobba, T. ve Dempsey, P. S. (2011). *The Need for an Integrated Regulatory Regime for Aviation and Space: ICAO for Space?.* Germany: Springer-Verlag/Wien.

Jakhu, R. S. ve Pelton, J. N. (Ed.). (2017). *Global Space Governance: An Intertantional Study*. Switzerland: Springer International Publishing.

Jakhu, R. S., Kuan-Wei, C. ve Goswami, B. (2020). "Threats to Peaceful Purposes of Outer Space: Politics and Law". *Astropolitics The International Journal of Space Politics & Policy,* 18(1): 22-50.

James Webb Teleskobu. NASA Resmî İnternet Sitesi. https://webb.nasa.gov/. (erişim tarihi: 23.12.2022).

Jasentuliyana, N. (1995). "Basic Space Science and Developing Countries". *Space Policy*, 11 (2): 89-94.

Jepperson, R. L., Wendt, A. ve Katzenstein, P. J. (1996). "Norms, Identity, and Culture in National Security". P. J. Katzenstein (Ed.). *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. Columbia University Press, New York. 33-75.

Jonas, F. M. (2015). "Solar Flares". J. N. Pelton ve F. Allahdadi (Eds.). *Handbook of Cosmic Hazards and Planetary Defense*. Switzerland: Springer International Publishing.37-46.

Johnson, C. (2014). "Draft International Code of Conduct for Outer Space Activities Fact Sheet". *Secure World Foundation*. www.swfound.org. (erişim tarihi: 24.05.2022).

Johnson, J. (2018). *Sputnik and the Space Race*. New York: Cavendish Square Publishing.

Johnson, K. (2020). "Key Governance Issues in Space," A Report of the CSIS Aerospace Security Project, Center for Strategic and International Studies, 5 Eylül 2020, Washington.

Joselyn, J. A. (2001). "State of the Art in Space Weather Services and Forecasting". I. A. Daglis (Ed.). *Space Storms and Space Weather Hazards*. Hollanda: Kluwer Academic Publishers. 419-436.

Jorgensen, K. E. (2001). "Four Levels and a Discipline". K. M. Fierke ve K. E. Jorgensen (Ed.), *Constructing International Relations-The Next Generation.* Routledge, London. 49-68,

Joyner, C. C. (1986): "Legal Implications of the Concept of the Common Heritage of Mankind". *The International and Comparative Law Quarterly.* 35(1): 190-199.

Kan, S. (2007). "China's Anti-Satellite Weapon Test". Congressional Research Service of USA. https://sgp.fas.org/crs/row/RS22652.pdf, (erişim tarihi: 11.10.2021).

Kato, A., Lazare, B., Oltrogge, D. ve Stokes, H. (2013). "Standardization by ISO to Ensure the Sustainability of Space Activities". ESA Space Debris Conference. Darmstadt, Germany.

Kaya, S. (2013). "Sosyal İnşacılık (Konstrüktivizm)". T. Arı ve E. Toprak (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Kuramları II*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 70-91.

Keck, M. E. ve Sikkink, K. (1998), *Activists Beyond Borders: Advocay Networks in International Politics*, New York: Cornell University Press.

Keck, M. E. ve Sikkink, K. (1999). "Transnational Advocacy Networks in International and Regional Politics". *International Social Science Journal*. 51(89): 89-101.

Kennedy, J. F. (1961). "John F. Kennedy Speech at the General Assembly of the United Nations". 25 Eylül 1961. https://www.jfklibrary.org/archives/other-resources/john-f-kennedy-speeches/united-nations-19610925. (erişim tarihi: 22.12.2020).

Keohane, R. (1988). "International Institutions: Two Approaches". *International Studies Quarterly*, 32 (4): 379-396.

Kessler, D. J. ve Cour-Palais, B. G. (1978). "Collision Frequency of Artificial Satellites: The Creation of a Debris Belt". *Journal of Geophysical Research*, 83 (A6): 2637-2646.

Kessler, O., Hall, R. B., Lynch, C. ve Onuf, N. (2010). *On Rules, Politics and Knowledge: Friedrich Kratochwil, International Relations and Domestic Affairs*. Palgrave Macmillan, England.

Khatwani, N. (2019): "Common Heritage of Mankind for Outer Space". *The International Journal of Space Politics & Policy*. 17 (2): 89-103.

Kıvılcım, Z. (2010). *Uluslararası Kamu Hukukunda İnsanlığın Ortak Mirası*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Kinchy, A. J. (2010). "Epistemic Boomerang: Expert Policy Advice as Leverage in the Campaign Against Transgenic Maize in Mexico". *Mobilization: An International Journal*. 15(2): 179-198.

Kiss, A. (1985): "The Common Heritage of Mankind: Utopia or Reality?". *International Journal*, 40(3): 423-441.

Klijn, E. H. (2012). "Public Management and Governance: a Comparison of Two Paradigms to Deal With Modern Complex Problems". D. L. Faur (Ed.). *The Handbook of Governance*. Oxford: Oxford University Press. 201-214.

Kluger, J. (2015), "The Silly Reason the Chinese Aren't Allowed on the Space Station", 29 Mayıs 2015. *Time Journal.* https://time.com/3901419/space-station-no-chinese/. (erişim tarihi: 10.06.2021).

Kluger, J. (2022). "The World's First Space Tourist Plans a Return Trip—This Time to the Moon". 17 Ekim 2022. *Time Journal.* https://time.com/6222212/dennis-tito-moon-space-tourism/. (erişim tarihi: 23.12.2022).

Koroma, A. G. (2011). "The Development of International Law and the Peaceful Uses for Outer Space". 3rd Nandasiri Jasentuliyana Keynote Lecture on Space Law.

Korsmo, F. L. (2007). "The Birth of the International Geophysical Year". The Leading Edge-Society of Exploration Geophysicists. 1312-1316.

Koslowski R. ve Kratochwil F. V. (1994). "Understanding Change in International Politics: The Soviet Empire's Demise and the International System". *International Organization*. 48 (2): 215-247.

Koudelka, O. (2011). "The Technical Dimension of Space". C. Brünner, A. Soucek (Ed.). *Outer Space in Society, Politics and Law* içinde (46-54. ss.). Mörlenbach: Springer.

Krasner, S. D. (1999), Sovereignty: Organized Hypocricy, New Jersey: Princeton University Press.

Kratochwil, F. V. (1989). *Rules, Norms and Decisions: On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs*. Cambridge University Press, United Kingdom.

Kratochwil, F.V. (2001). "Constructivism as an Approach to Interdisciplinary Study". K. M. Fierke ve K. E. Jorgensen (Ed.), *Constructing International Relations-The Next Generation.* Routledge, London. 25-50.

Kratochwil, F. V. (2015). "Konstrüktivizm: Nedir (Ne Değildir) ve Nasıl Bir Önemi Vardır?". D. D. Porta ve M. Keating (Eds.). *Sosyal Bilimlerde Yaklaşımlar ve Metodolojiler: Çoğulcu bir Perspektif.* S. Gürses (Çev.). Küre Yayınları, İstanbul. 107-128.

Kurki, M. ve Wight, C. (2013). "International Relations and Social Science". T. Dunne, M. Kurki ve S. Smith (Ed.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity*. Oxford University Press, United Kingdom. 14-35.

Kurubaş, E. (2014). "Dünya Politikasının Dönüşümü ve Uluslararası İlişkiler Çağı: İlk Çağlardan 20. Yüzyıla". Ş. Kardaş ve A. Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Küre Yayınları, İstanbul. 11-24.

Küçük, M. (2015). "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık". R. Gözen (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İletişim Yayınları, İstanbul, 325-377.

Lapid, Y. ve Kratochwil (1996). *The Return of Culture and Identity in IR Theory*. Lynne Rienner Publishers, London.

Lapid, Y. (1996). "Culture's Ship: Returns and Departures in International Theory". Y. Lapid ve F. Kratochwil (Eds.). *The Return of Culture and Identity in IR Theory*. Lynne Rienner Publishers, London. 3-20.

Levesque, D. (2016). *The History and Experience of The International Cospas-Sarsat Programme for Search and Rescue*. Paris: International Astronautical Federation (IAF).

Linklater, A. (2007). "Critical Theory". M. Griffiths (Ed.). *International Relations Theory for the Twenty-First Century: An Introduction*. Routledge, New York. 47-59.

Litfin, K. T. (1997). "Sovereignty in World Politics". Mershon International Studies Review. 41 (2): 167-204.

Lodge, M. (2016): "The International Seabed Authority and Deep Seabed Mining". *United Nations Chronicle*. https://www.un.org/en/chronicle/article/international-seabed-authority-and-deep-seabed-mining. (erişim tarihi: 23.11.2020).

LSC Report. (1962). "A/AC.105/6 Report of the Legal Sub-Committee on the Work of Its First Session". 28 Mayıs-20 Haziran 1962. Agreement on the Rescue of Astronauts, the Return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space Travaux Préparatoires. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/travaux-preparatoires/rescue-agreement.html. (erişim tarihi: 26.09.2022).

Mansbach, R. W. ve Taylor, K. L. (2018), *Introduction to Global Politics*, 3th Ed., New York: Routledge

Maral, G., Bousquet, M. ve Sun, Z. (2020*). Satellite Communications Systems: Systems, Techniques and Technology*. New Jersey: Wiley. 6th Edition.

Marin, C. (2011), "Starlight: A Common Heritage", The Role of Astronomy in Society and Culture Proceedings IAU Symposium, 260: 449-456.

Martin, L. (2022). "Space Fence," https://www.lockheedmartin.com/en-us/products/space-fence.html. (erişim tarihi: 15.01.2022).

Martinez, P. (2015). "Space Sustainability." *Handbook of Space Security: Policies, Applications and Programs.* Schrogl, K.-U., Hays P. L., Robinson, J., Moura, D. ve Giannopapa, C. (Eds.). New York: Springer. 257-272.

Masson-Zwaan, T. (2017). "The International Framework for Space Activities". C. D. Johnson (Ed.). *Handbook for New Space Actors*. Secure World Foundation. https://swfound .org/handbook. (erişim tarihi: 17.12.2022).

Masson-Zwaan, T. ve Hofmann, M. (2019). *Introduction to Space Law*. Hollanda: Wolters Kluwer. 4. Baskı.

Mauduit, J. C. (2017). "Collaboration Around the International Space Station: Science for Diplomacy and its Implication for the U.S.-Russia and China Relations". 7th Annual SAIS Asia Conference Proceedings Paper, Secure World Foundation. 30 Mart 2017.

Mayer, H. (2011). "A Short Chronology of Spaceflight". C. Brünner, A. Soucek (Ed.). *Outer Space in Society, Politics and Law* içinde (20-29. ss.). Mörlenbach: Springer.

McAfee, K. (2008). "Beyond Techno-Science: Transgenic Maize in the Fight over Mexico's Future".*Geoforum 39*. 148-160.

McDougal, M. S. (1963). "The Emerging Customary Law of Space". *Northwestern University Law Review*: 618-642.

Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J. and Behrens III, W. W. (1972). *The Limits to Growth: A Report for The Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. New York: Universe Books.

Mearsheimer, J. J. (1994-95). "The False Promise Of International Institutions". *International Security*. 19:3, 5-49.

Meyer, P., (2021), "Arms Control in Outer Space: A Diplomatic Alternative to Star Wars", In J. M. Ramírez and B. Bauzá-Abril (Eds.), *Security in the Global Commons and Beyond*, (pp. 85-97), Switzerland: Springer.

Miraux, L., Wilson, A. R. ve Calabuig, G. J. D. (2022). "Environmental Sustainability of Future Proposed Space Activities". *Acta Astronautica.* 329-346.

Mirzaee, S. (2017a). "Outer Space and Common Heritage of Mankind: Challenges and Solutions". *RUDN Journal of Law*, 21(1): 102-115.

Mirzaee, S. (2017b): "The Conceptual Foundations of the Common Heritage of Mankind". *Eurasian Law Journal*, 13(117): 50-54.

Moltz, J. C. (2019). "The Changing Dynamics of Twenty-First Century Space Power". *Strategic Studies Quarterly*, Spring: 66-94.

Monahan, R. (2008*). The Sky's Limit? Establishing a Legal Delimitation of Airspace and Outer Space*. Durham, UK: Durham University Press.

Moura, D. J. P. ve Blamont, J. (2015), "Space Applications and Suporting Services for Security and Defense: An Introduction", In K.U. Schrogl, P. L. Hays, J. Robinson, D. Moura and C. Giannopapa (Eds.), Handbook of Space Security: Policies, Applications and Programs (pp. 523-526). New York: Springer.

Moylan, J. J. (1971). "The Role of the International Telecommunications Union for the Promotio of Peace Through communication Satellites". Case Western Reserve Journal of International Law, 4 (1): 61-78

Mrusek, B. M., (2019), "Satellite Maintenance: An Opportunity to Minimize the Kessler Effect", International Journal of Aviation, Aeronautics, and Aerospace, 6 (2): 1-13.

Muchinguri, T. (2019). "The Role of the International Telecommunications Union in Outer Space Spectrum Management with Respect to Developing Nations". Pretoria Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hava, Uzay ve Telekomünikasyon Hukukunda Uzmanlaşma Uluslararası Hukuk Derecesi Bitirme Tezi.

Mukherjee, U. (2011). "Recalibrating the Moon Treaty to the Domain of Development". M. J. Sundahl ve V. Gopalakrishnan (Eds.). *New Perspectives on Space Law*. Paris: The International Institute of Space Law. 222-235.

Musk, E. (2020), Twitter. 16 Haziran 2020. https://twitter.com/ elonmusk/status/1 272972228326379520. (erişim tarihi: 24.01.2022).

Mutschler, M. M., (2010), Keeping Space Safe: Towards a Long Term Strategy to Arms Control in Space, Peace Research Institute Report, No: 98, Frankfurt.

Nadeem, M., Hayat M. A. ve Nazır R. (2014). "Exploring Interlinks Between Globalization and Governance". *Pakistan Economic and Social Review*, 52 (2): 187-208.

NASA (1998). "International Space Station: International Cooperation". Erişim Tarihi: 27 Mart 2021. https://www.nasa.gov/mission_pages/station/cooperation/index.html.

NASA (2020), "International Partners Advance Cooperation with First Signings of Artemis Accords", NASA Web Sitesi. https://www.nasa.gov/press-release/nasainternational-partners-advance-cooperation-with-first-signings-of-artemis-accords. (erişim tarihi: 17.04.2022).

NASA About the Hubble Space Telescope. (2022). "Hubble Space Telescope". NASA İnternet Sitesi. Last Updated: 6 Ekim 2022. https://www.nasa.gov/ mission_pages/hubble/story/index.html.

NASA SPACEWARN Bulletin. (2014). "SPACEWARN Bulletin Ends With No. 692 (July 2011)". Last Updated: 12 Ağustos 2014. https://nssdc.gsfc.nasa.gov/spacewarn/.

NASA. (2022). "Scientist Grow Plants in Lunar Soil". NASA Web Sitesi. 12 Mayıs 2022. https://www.nasa.gov/feature/biological-physical/scientists-grow-plants-in-soil-from-the-moon. (erişim tarihi: 09.06.2022).

NASA. (tarihsiz). "Frequently Asked Questions: Orbital Debris". https://www.nasa.gov /news/debris_faq.html. (erişim tarihi: 10.01.2022).

NASA. (tarihsiz). "The Artemis Accord". https://www.nasa.gov/specials/artemis-accords/index.html. (erişim tarihi: 07.11.2022).

NASA's Report, "NASA's Efforts to Mitigate the Risks Posed by Orbital Debris," 27 Ocak 2021, Report No: IG-21-011.

NASA-National Aeronautics and Space Administration. (2011). "Sputnik 1", https://www.nasa.gov/multimedia/imagegallery/image_feature_924.html (erişim tarihi: 19.06.2017).

National Aeronautics and Space Act. Public Law 86-568, 85th Congress, First Session, 29 Temmuz 1958, https://history.nasa.gov/spaceact.html. (erişim tarihi: 24.05.2022).

National Space Policy of USA, (2020), https://www.space.commerce.gov/policy/national-space-policy/. (erişim tarihi: 25.10.2021).

National Space Society. (2014). "Position Paper: Protecting Earth from Cosmic Impacts". chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://space.nss.org/wp-content/uploads/NSS-Position-Paper-Planetary-Defense-2014.pdf. (erişim tarihi: 04.06.2022).

Naval Research Laboratory Report (2009). Space-based Solar Power: Possible Defense Applications and Opportunities for NRL Contributions – Final Report (Washington: Naval Research Laboratory).

Neger, T. ve Walter, E. (2011): "Space Law-An Independent Branch of the Legal System". Brünner, C. ve Soucek, A. (Eds.). Outer Space in Society, Politics and Law. Germany: Springer. 234-245.

NIEO Declaration. Declaration on the Establishment of a New International Economic Order. 1974. https://digitallibrary.un.org/record/218450. (erişim tarihi: 22.12.2020).

Nozick, R. (1974): *Anarchy, State, and Utopia*. Blackwell Publishers, United Kingdom.

Nuclear Threat Initiative, (tarihsiz), "PAROS Treaty", https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/proposed-prevention-arms-race-space-paros-treaty/, (erişim tarihi: 09.11.2021).

OAD (tarihsiz). "Impact of OAD Projects: Overview". Office of Astronomy for Development Resmî İnternet Sitesi. https://www.astro4dev.org/projects-impact/. (erişim tarihi: 11.12.2022).

Oda, M. (2004). "Solar Power Satellite and Its Technical Challenges", *IFAC Proceedings Volumes*, 37 (11): 343-348.

Odishaw, H. (1959). "The International Geophysical Year and World Politics". Journal of Intenational Affairs, 13 (1): 47-56.

Oduntan, G. (2005). "Imagine There are no Possessions: Legal and Moral Basis of the Common Heritage Principle in Space Law". *Manchester Journal of International Economic Law*, 2(1): 30-58.

Oduntan, G. (2012). *Sovereignty and Jurisdiction in the Airspace and Outer Space: Legal Criteria for Spatial Delimitation*. London: Taylor&Francis Group.

Office for Outer Space Affairs. (1969). "First humans on the Moon, Neil Armstrong & Edwin Aldrin "Apollo 11". https://www.unoosa.org/oosa/en/timeline/index.html. (erişim tarihi: 23.12.2020).

Office for Outer Space Affairs. "History". https://www.unoosa.org/oosa/en/timeline /index.html. (erişim tarihi: 18.11.2020).

Office for Outer Space Affairs. "Moon Agreement". https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/intromoon-agreement.html. (erişim tarihi: 23.12.2020).

Okumura, Y. ve Freeman, I. (2021). "Space Law for New Space Actors". Sixtieth Session of the Legal Subcommittee. 9 Haziran 2021. UNOOSA.

Onuf, N. G. (1989). *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*. Columbia: University of South Caroline Press.

Onuf, N. G. (1998). "Constructivism: A User's Manual". V. Kubalkova, N. Onuf ve P. Kowert (Ed.), *International Relations in a Constructed World*, M. E. Sharpe, New York. 58-78.

Onuf, N. G. (2013). *Making Sense, Making Worlds: Constructivism in Social Theory and International Relations*. Routledge, London.

Oral, N. (2021). "The Global Commons and Common Interests: Is there Common Ground?". M. Iovane, F. M. Palombino, D. Amoroso ve G. Zarra (Eds.). *The Protection of General Interests in Contemporary International Law: A Theoretical and Empirical Inquiry*. Oxford: Oxford University Press. 13-45.

Ossorio, P. N. (2007). "The Common Genome as Common Heritage: Common Sense or Legal Nonsense?". *Journal of Law, Medicine and Ethics*, Fall, 425-439.

Our Common Future, The Brundtland Report. (1987). United Nations. Report of the World Commission on Environment and Development.

Our Global Neighborhood, Report of the Commission on Global Governance. (1995). Erişim Tarihi: 10 Mart 2022. https://www.gdrc.org/u-gov/ugov-programmes.html.

Oxford Learner's Dictionaries. (tarihsiz). "Governance". https://www.oxfordlearnersdi ctionaries.com/definition/english/governance#:~:text=%2F%CB%88%C9%A1%CA%8Cv%C9%99n%C9%99ns%2F,company%20or%20institution%20is%20controlled. (erişim tarihi: 29.03.2021).

Oxford Reference. (tarihsiz). "Epistemic Communities". https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095755941. (erişim tarihi: 09.02.2022).

Özbekhan, H. (1970). "The Predicament of Mankind: A Quest for Structured Responses to Growing World-Wide Complexities and Uncertatinities". Proposal to the Club of Rome. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fdemosophia.com%2Fwp-content%2Fuploads%2FPredicament-Club-of-Rome-1970-1.pdf&clen=386015&chunk=true. (erişim tarihi: 11.02.2022).

Özlük, E. (2014). "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu, Kimliği ve Sorunları". Ş. Kardaş ve A. Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Küre Yayınları, İstanbul. 74-84.

Park, S. (2004). "The Role of Transnational Advocacy Networks in Reconstituting International Organization Identities". *Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations*. Summer/Fall: 79-92.

Paxson, E. W. (1993). "Sharing the Benefits of Outer Space Explaration: Space Law and Economic Development". Micgihan Journal of International Law. Spring. 14(3): 487-517.

Payoyo, P. B. (1997). *Cries of the Sea: World Inequality, Sustainable Development and the Common Heritage of Humanity*. Martinus Nijhoff Publishers, London.

Pazarcı, H. (2009): *Uluslararası Hukuk*. Turhan Kitabevi, Ankara.

Pelton, J. N. (1998). "The History of Satellite Communications". J. M. Logsdon (Ed.), *Exploring the Unknown:Selected Documents in the History of the U.S. Civil Space Program*, Volume III: Using Space içinde (1-11. ss.). NASA.

Pelton, J. N. (2013). *Space Debris and Other Threats From Outer Space*. Springer Briefs in Space Development.

Phillips, A. B. (2007). "Constructivism". M. Griffiths (Eds.). *International Relations Theory for Twenty-First Century: An Introduction*. Routledge, London. 60-74.

Porta, D. D. ve Keating, M. (2015). *Sosyal Bilimlerde Yaklaşımlar ve Metodolojiler: Çoğulcu bir Perspektif.* S. Gürses (Çev.). Küre Yayınları, İstanbul.

Price, R. ve Reus-Smit, C. (1998). "Dangerous Liaisons? Critical International Theory and Constructivism". *European Journal of International Relations*, 4(3): 259-294.

Pushkov, N. ve Silkin, B. (1966). "The Years of the Quiet Sun". The UNESCO Courier. E-ISSN: 2220-2293. https://en.unesco.org/courier/september-1966/years-quiet-sun. (erişim tarihi: 08.08.2022).

Radio Regulations. (1968). "Additional Radio Regulations and Recommendations". Administrative Regulations Collection. http://handle.itu.int/11.1004/020.1000/1. (erişim tarihi: 04.10.2022).

Rathgeber, W. ve Venet, C. (2010). "European Space Activities in The Global Context". K.U. Schrogl, W. Rathgeber, B. Baranes, C. Venet ve European Space Policy Institute (Eds.). *Yearbook on Space Policy: 2008/2009 Setting New Trends.* Germany: Springer -Verlag/Wien.

Report of the Ad Hoc Committee on the Peaceful Uses of Outer Space. 14 Temmuz 1959. A/4141 BMGK. https://digitallibrary.un.org/record/840867. (erişim tarihi: 25.05.2022).

Restrepo, J. (2013). "ITU-R Basics". ITU Regional Radiocommunication Seminar for Americas, 8-12 Temmuz 2013.

Reus-Smit, C. (2013). "Konstrüktivizm". S. Burchill, A. Linklater, R. Devetak, J. Donnelly, T. Nardin, M. Paterson, C. Reus-Smit ve J. True (Eds.). M. Ağcan ve A. Aslan (Çev.). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İstanbul: Küre Yayınları, 285-314.

Reynolds, G. H. ve Merges, R. P. (1997). *Outer Space: Problems of Law and Policy* (2nd ed.). Oxford: Westview Press.

Roa, C., Hamilton, R. S., Wenzl, P. ve Powell, W. (2016). "Plant Genetic Resources: Needs, Rights, and Opportunities". *Trends in Plant Science*, 21(8): 633-636.

Robinson, J., (2010), "The Role of Transparency and Confidence-Building Measures in Advancing Space Security", European Space Policy Institute, Report: 28 September 2010.

Robinson, M., (2019). "The CERN Community; A Mechanism for Effective Global Cooperation?". *Global Policy*, 10 (1): 41-51. doi: 10.1111/1758-5899.12608.

Robinson, M., (2021), "Big Science Collaborations; Lessons for Global Governance and Leadership," *Global Policy* 12 (1): 66-80. https://doi.org/10.1111/1758-5899.12861.

Royal Museums Greenwich. Longitude Found: The Story of Harrison's Clocks. https://www.rmg.co.uk/stories/topics/harrisons-clocks-longitude-problem. (erişim tarihi: 25.05.2022).

Rumelili, B. (2015). "Bölgeselcilik ve İnşacılık: Kazanımlar ve Vaatler". *Uluslararası İlişkiler Dergisi,* 12(46): 169-185.

Ryan, P.S. (2005). "The Future of the ITU and Its Standard-Setting Fuctions in Spectrum Management". S. Bolin (Ed.). *The Standards Edge: Future Generation*. USA: Sheridan Books. 341-364.

Sakamoto, M. (2016). "ITU and Harmful Interference Prevention". M. Hofmann (Ed.). *Harmful Interference in Regulatory Perspective*. New York: Routledge. 31-39.

Satellite & Space Missions Conference, (2016), https://www.omicsonline.org/conferences-list/types-of-satellites-and-applications. (erişim tarihi: 25.10.2021).

Scharmen, F. (2021). *Space Forces: A Critical History of Life in Outer Space*. London: Verso.

Schmidt, N. ve Ditrych, O. (2022). "Space Community as an Enabler of Cosmopolitan Ideas Through Large Technical Systems". *Space Policy*, Volume 60: 1-11. https://doi.org/10.1016/j.spacepol.2022.101485.

Scholtz, W. (2008): "Common Heritage: Saving the Environment for Humankind or Exploiting Resources ın The Name of Eco-İmperialism?". *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa,*41(2): 273-293.

Science Direct. (tarihsiz). "Acta Astronautica". Science Direct Resmî İnternet Sitesi. https://www.sciencedirect.com/journal/acta-astronautica/about/aims-and-scope. (erişim tarihi: 09.12.2022).

Science Direct. (tarihsiz). "Advances in Space Research / ASR". Science Direct Resmî İnternet Sitesi. https://www.sciencedirect.com/journal/advances-in-space-research. (erişim tarihi: 10.12.2022).

Scovazzi, T. (2007). "The Concept of Common Heritage of Mankind and the Genetic Resources of the Seabed beyond the Limits of National Jurisdiction". *Agenda Internacional*, 14(25): 11-24.

SDA Overview. (tarihsiz). Space Data Association Website. Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2022. https://www.space-data.org/sda/about/sda-overview/.

Secretariat of The Antarctic Treaty. https://www.ats.aq/e/antarctictreaty.html. (erişim tarihi: 21.12.2020).

Secure World Foundation, (2013). "International Governance of Space Activities," Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2022. https://swfound.org/space-sustainability-101/international-governance-of-space-activities/. (erişim tarihi: 24.05.2022).

Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. (2015). "Sendai Afet Riski Azaltma Çerçevesi 2015-2030". 3 Haziran 2015 tarihli 69/283 sayılı BMGK Kararı. UN Office for Disaster Risk Eduction. https://www.undrr.org/implementing-sendai-framework/what-sendai-framework. (erişim tarihi: 30.05.2022).

Seta, M. (2019). "The Legitimacy of the International Seabed Authority and the Way it Accepts the Involvement of Non-State Actors in Governing the Area". Archive Ouverte en Sciences de l'Homme et de la Société. 329-342. https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-02397759/document. (erişim tarihi: 14.12.2020).

SGAC. (tarihsiz). "About SGAC". Space Generation Advisory Council Resmî İnternet Sitesi. https://spacegeneration.org/about. (erişim tarihi: 11.12.2022).

SGAC. (tarihsiz). "EAGLE Action Team". Space Generation Advisory Council Resmî İnternet Sitesi. https://spacegeneration.org/eagle. (erişim tarihi: 17.12.2022).

SGAC. (tarihsiz). "SGAC Involvement with the United Nations". Space Generation Advisory Council Resmî İnternet Sitesi. https://spacegeneration.org/united-nations. (erişim tarihi: 17.12.2022).

SGAC. (tarihsiz). "Project Groups". Space Generation Advisory Council Resmî İnternet Sitesi. Erişim Tarihi: 17 Aralık 2022. https://spacegeneration.org/projects.

Shahin, J. (2010). "The Role of the International Communication Union". Wereldbeeld, 34 (154): 11-16.

Shaikh, S. (2021). China's Hipersonic Future. CSIS Missile Defence Project. 12 Aralık 2021. https://missilethreat.csis.org/chinas-hypersonic-future/.

Sheehan, M. (2015). "Defining Space Security". *Handbook of Space Security: Policies, Applications and Programs,* Schrogl, K. U., Hays, P. L., Robinson, J., Moura D. and Giannopapa C. (Eds.). New York: Springer. 7-21.

Sheetz, M. (2021). "Spacex Bought Two Former Valaris Oil Rigs To Build Floating Launchpads For Its Starship Rocket". *CNBC*. https://www.cnbc.com/2021/01/19/spacex-bought-former-valaris-oil-rigs-tobuild-starship-launchpads.html. (erişim tarihi: 30.04.2021).

Sinclair, T. J. (2012). *Global Governance.* Cambridge: Polity Press.

Sinclair, T. J. (2016), *Küresel Yönetişim*, (Çev. H. H. Orhan Özdağ). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi. (Orijinal Yayın Tarihi, 2012)

Smith, A. (2022). "Russia Says it will Quit International Space Station After 2024". NBC News. 26 Temmuz 2022. https://www.nbcnews.com/news/world/russia-says-will-quit-international-space-station-ukraine-war-rcna39988. (erişim tarihi: 11.01.2023).

Smith, M. S., (1991), "Military and Civilian Satellites in Support of Allied Forces in the Persian Gulf War", CRS Report for Congress, 27 Şubat.

Sorenson, G., Moller, J. ve Jackson, R. (2022). *Introduction to International Relations: Theories and Approaches.* Oxford: Oxford University Press. 8th Edition.

Sorgucu, A. (2014). *Hava ve Uzay Hukuku*. Adalet Yayınevi, Ankara.

Soucek, A. (2011a). "Fascination from the Begining of Mankind". C. Brünner, A. Soucek (Ed.). *Outer Space in Society, Politics and Law* içinde (6-14. ss.). Mörlenbach: Springer.

Soucek, A. (2011b). "Reasons for Space Activities: Some Thoughts". C. Brünner, A. Soucek (Ed.). *Outer Space in Society, Politics and Law* içinde (15-19. ss.). Mörlenbach: Springer.

Space Debris Mitigation Guidelines of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, (2010), United Nations Office for Outer Space Affairs Documents.

Space Foundation. (tarihsiz). "Space Situational Awareness". https://www.spacefoundation.org/space_brief/space-situational-awareness/. (erişim tarihi: 10.01.2022).

Space Security Index (2012). www.spacesecurity.org. (erişim tarihi: 04.10.2022).

Space Security Index. "Space Security Index 2003." Toronto: Nortview Press, 2004.

Space Security Index. "Space Security Index 2012." Ontario: Pandora Print Shop, 2012.

SpaceNews. (2005)." Amend the ORBIT Act". 23 Mayıs 2005 Tarihli Haber. https://spacenews.com/amend-orbit-act/. (erişim tarihi: 07.11.2022).

Spindler, M. ve Schieder S. (2014). "Theory in International Relations". M. Spindler ve S. Schieder (Eds.). *Theories of International Relations.* Routledge, London. 1-21.

Sputnik and the Dawn of the Space Age. NASA History Division. Erişim Tarihi: 22 Aralık 2020. https://history.nasa.gov/sputnik.html. (erişim tarihi: 22.12.2020).

Starling, C. G., Massa, M. J., Mulder, C. C. P. and Siegel, J. (2021). *The Future of Security in Space: A Thirty-Year US Strategy,* Washington: Atlantic Council.

Stec, S. (2010). "Humanitarian Limits to Sovereignty: Common Concern and Common Heritage Approaches to Natural Resources and Environment". *International Community Law Review,* 12: 361-389.

Stockholm Deklarasyonu. (1972). "Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment". UN Documents, http://www.un-documents.net/unchedec.htm. (erişim tarihi: 11.02.2022).

Stokes, H., Akahoshi, Y., Bonnal, C., Destefanis, R., Gu, Y., Kato, A., Kutomanov, A., LaCroix, A., Lemmens, S., Lohvynenko, A., Oltrogge, D., Omaly, P., Opiela, J., Quan, H., Sato, K., Sorge, M. ve Tang, M. (2020). "Evolution of ISO's Space Debris Mitigation Standards". *Journal of Space Safety Engineering*. 7: 325-331.

Strickland, A. ve Hunt, K. (2021). "Debris Warning Postpones NASA Spacewalk." *CNN*, https://edition.cnn.com/2021/11/30/world/iss-spacewalk-nasa-marshburn-barron-scn/index.html. (erişim tarihi: 30.11.2021).

Sunar, F. (2011). "Uzaktan Algılamada Temel Kavramlar". *Uzaktan Algılama* (Açıköğretim Fakültesi Yayını). F. Sunar (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.

SWF. (tarihsiz). "Events". Güvenli Dünya Vakfı Resmî İnternet Sitesi. https://swfound.org/events/?year=2022&type=events. (erişim tarihi: 16.12.2022).

SWF. (2021). "Handbook". Güvenli Dünya Vakfı Resmî İnternet Sitesi. https://swfound.org/handbook/. (son güncelleme tarihi: 07.12.2021).

SWF. (tarihsiz). "Newsletter". Güvenli Dünya Vakfı Resmî İnternet Sitesi. https://mailchi.mp/swfound.org/aug2022-newsletter-1806735. (erişim tarihi: 16.12.2022).

SWF. (2018). "Our Focus". Güvenli Dünya Vakfı Resmî İnternet Sitesi. Son Güncelleme Tarihi: 30 Kasım 2018. https://swfound.org/our-focus/. (erişim tarihi: 30.11.2018).

SWF. (2021). "Staff Publications". Güvenli Dünya Vakfı Resmî İnternet Sitesi. https://swfound.org/about-us/staff-publications/. (son güncelleme tarihi: 06.12.2022).

SWF. (tarihsiz). "Who We Are". Güvenli Dünya Vakfı Resmî İnternet Sitesi. https://swfound.org/about-us/who-we-are/. (erişim tarihi: 06.12.2022).

Tarrow, D. (2001). "Transnational Politics: Contention and Institutions in International Politics". *Annual Reviews*, 1-20.

Tennen, L. I. (2020). "The Role of COSPAR for Space Security and Planetary Protection". K.-U. Schrogl (Ed.), *Handbook of Space Security*, Switzerland: Springer Nature. 1559-1580.

Tepper, E. (2016). "Global Space Governance: The Crisis and The Search for Innovative Governance Models". IV National Conference of Aviation and Cosmic Law and Technology, Rzeszow, Poland, April 21st-22nd.

Tepper, R. ve Haward, M. (2005): "The Development of Malaysia's Position on Antarctica: 1982 to 2004". Polar Record*.* 41 (217): 113-124.

The Antarctic Treaty, 1959, Secretariat of Antarctic Treaty, https://www.ats.aq/e/ antarctictreaty.html. (erişim tarihi: 13.12.2020).

The CD and PAROS: AShort History, (2011), UNIDIR Resources, https://www.unidir.org/files/publications/pdfs/the-conference-on-disarmament-and-the-prevention-of-an-arms-race-in-outer-space-370.pdf. (erişim tarihi: 30.10.2021).

The Club of Rome Web Site, (tarihsiz). "Members". https://www.clubofrome.org/members/. (erişim tarihi: 11.02.2022).

The Outer Space Treaty. (1967). United Nations Office for Outer Space Affairs, http://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/introouterspacetreaty.html. (erişim tarihi: 19.06.2019).

The UN Disarmament Yearbook, (1987). Volume 11: 1986, https://www.un.org/ disarmament/publications/yearbook/volume-11-1986. (erişim tarihi: 12.11.2021).

Thompson, K. F., Miller, K. A., Currie, D., Johnston, P. ve Santillo, D. (2018). "Seabed Mining and Approaches to Governance of the Deep Seabed". *Frontiers in Marine Science*, 5: 1-12.

Todorov, A. (2019). "Future Work of the International Seabed Authority in the Context of the Arctic Governance". *Arctic and North*. No: 34, 73-89.

Toksöz, I. (2016). "21. Yüzyılda Avrupa'nın Uzay Macerası". İzol, R., Atvur, S. ve Öztürk T. (Eds.). 21. Yüzyılda Avrupa, Seçkin Kitabevi, Ankara, 255-280.

Tremmel, J. C. (2006). "Introduction". J. C. Tremmel (Ed.). *Handbook of Intergenerational Justice.* Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited. 1-20.

Tronchetti, F. (2013). *Fundamentals of Space Law and Policy*. New York: Springer.

Tronchetti, F. and Hao, L. (2015), "The 2014 Updated Draft PPWT: Hitting the Spot or Missing the Mark?", *Space Policy*, Volume: 33: 38-49.

Tunca, Z. (2020). "Astronomide Temel Bilgiler". S. Evren (Ed.). Astro Bilgi. İstanbul: İKÜ Yayınevi. 17-38.

Türkiye Uzay Ajansı, (tarihsiz[a]), "Uydu Nedir?", https://tua.gov.tr/tr/blog/havacilik-ve-teknoloji/uydu-nedir. (erişim tarihi: 26.10.2021).

Türkiye Uzay Ajansı, (tarihsiz[b]), "Güneş". https://tua.gov.tr/tr/blog/gunes/gunes. (erişim tarihi: 03.01.2022).

U.S. Commercial Space Launch Competitiveness Act (2015, November), US Congress.

UCS Satellite Database. (2021). Union of Concerned Scientist. https://www.ucsusa.org/resources/satellite-database. (erişim tarihi: 15.10.2021).

UIA. (2022). The Yearbook of International Organizations. Union of International Associations. Erişim Tarihi: 12 Şubat 2022. https://uia.org/yearbook.

Ulbert, C. (2014). "Social Constructivism". M. Spindler ve S. Schieder (Eds.). *Theories of International Relations.* Routledge, London. 248-268.

UN Conference. (1972). "United Nations Conference on the Human Environment, 5-16 June. https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972. (erişim tarihi: 11.02.2022).

UN Member States. https://www.un.org/en/member-states/index.html. (erişim tarihi: 14.12.2020).

UN Office for Disarmament Affairs, (tarihsiz), "Conference on Disarmament", https://www.un.org/disarmament/conference-on-disarmament/. (erişim tarihi: 29.10.2021).

UN Office for Disarmament Affairs, (tarihsiz), "Outer Space Treaty", Status of the Treaty. https://treaties.unoda.org/t/outer_space. (erişim tarihi: 05.05.2022).

UN Office for Outer Space Affairs. (Tarihsiz). "A History of Space", https://www.unoosa.org/oosa/en/timeline/index.html. (erişim tarihi: 13.03.2021).

UN Office for Outer Space Affairs. "Committee on the Peaceful Uses of Outer Space / COPUOS". https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/copuos/index.html. (erişim tarihi: 16.12.2020).

UN Programme on Space Applications. (2012). "United Nations Programme on Space Applications". UNOOSA İnternet Sitesi. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/psa/index.html. (erişim tarihi: 18.10.2022).

UN PSA Brochure. (2012). "United Nations Programme on Space Applications". United Nations Publication ST/SPACE/52/Rev 1. V.12-55442—September 2012.

UN Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, document A/7285. UNOOSA Resmî İnternet Sitesi. https://www.unoosa.org/oosa/en/aboutus/history/unispace.html. (erişim tarihi: 31.10.2022).

UN Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, document A/77/20. UNOOSA Resmî İnternet Sitesi. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/topics/long-term-sustainability-of-outer-space-activities.html. (erişim tarihi: 31.10.2022).

UN Rio 1992. (tarihsiz). "United Nations Conferences Environment and Sustainable Development". https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992. (erişim tarihi: 13.06.2022).

UN Treaty Collections. "Moon Agreement". https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIV-2&chapter=24&clang=_en. (erişim tarihi: 10.05.2022).

UNCC. (tarihsiz). "The Paris Agreement- What is the Paris Agreement?". United Nations Climate Change. https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement. (erişim tarihi: 24.12.2020).

UNCLOS Member States. (2022). "Chronological lists of ratifications of, accessions and successions to the Convention and the related Agreements". https://www.un.org/Depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm. (son güncelleme tarihi: 13.05.2022).

UNCOPUOS Report. (1963). "A/5549 and Add. 1". 24 Eylül 1963. Documents and Resolutions Database. https://www.unoosa.org/oosa/documents-and-resolutions/search.jspx?view=documents&f=oosaDocument.year_s1%3A1963. (erişim tarihi: 11.08.2022).

UNCOPUOS. (tarihsiz). "ICG / International Committee on Global Navigation Satellite Systems". https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/icg/icg.html. (erişim tarihi: 17.10.2022).

UNDRR. (tarihsiz). "What is the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction?". https://www.undrr.org/implementing-sendai-framework/what-sendai-framework. (erişim tarihi: 31.10.2022).

UNDP – United Nations Development Programme. "Inclusive and Democratic Governance", http://www.tr.undp.org/content/turkey/en/home/ourwork/democraticgovernance/overview.html (erişim tarihi: 20.06.2019).

UNDP (tarihsiz). "What are the Sustainable Development Goals?". United Nations Development Programme. https://www.undp.org/sustainable-development-goals. (erişim tarihi: 10.06.2022).

UNESCO. (tarihsiz). "Astronomy and World Heritage Thematic Initiative". UNESCO Resmî İnternet Sitesi. https://whc.unesco.org/en/astronomy/. (erişim tarihi: 11.12.2022).

UNESCO. (tarihsiz). "Heritage of Science and Technology: World Heritage Potential of Space Technology". UNESCO Resmî İnternet Sitesi. https://whc.unesco.org/en/activities/923/. (erişim tarihi: 11.12.2022).

UNESCO. (tarihsiz). "History of UNESCO". UNESCO Resmî İnternet Sitesi. https://www.unesco.org/en/history. (erişim tarihi: 11.12.2022).

UNESCO. (tarihsiz). "What is IPDC?". UNESCO Resmî İnternet Sitesi. https://www.unesco.org/en/international-programme-development-communication. (erişim tarihi: 06.01.2023).

UNESCO. (tarihsiz). "UNESCO in Brief". UNESCO Resmî İnternet Sitesi. https://www.unesco.org/en/brief#. (erişim tarihi: 11.12.2022).

UNISPACE II Report. (1982). "Report of the Second United Nations Conference on The Exploration and Peaceful Uses of Outer Space". 9-21 Ağustos 1982. Viyana. https://www.unoosa.org/oosa/en/aboutus/history/unispace.html. (erişim tarihi: 06.01.2023).

UNISPACE III Report. (1999). "Report of the Third United Nations Conference on The Exploration and Peaceful Uses of Outer Space". 19-30 Temmuz 1999. Viyana. https://www.unoosa.org/oosa/en/aboutus/history/unispace.html. (erişim tarihi: 06.01.2023).

Union of International Associations İnternet Sitesi. (tarihsiz). "IUCAF / Scientific Committee on Frequency Allocations for Radio Astronomy and Space Science". https://uia.org/s/or/en/1100050523. (erişim tarihi: 09.08.2022).

United States Environmental Protection Agency (EPA). (tarihsiz). "Radiation From Solar Activity," https://www.epa.gov/radtown/radiation-solar-activity. (erişim tarihi: 23.12.2021).

UNOOSA. (tarihsiz). "In Partnership with IAF". UNOOSA Resmî İnternet Sitesi. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/psa/schedule/2022/un-iaf-workshop.html. (erişim tarihi: 07.12.2022).

UNOOSA. (tarihsiz). "ISWI - International Space Weather Initiative". UNOOSA Resmî İnternet Sitesi. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/psa/bssi/iswi.html. (erişim tarihi: 22.11.2022).

UNOOSA. (tarihsiz). "ITU and ICG". UNOOSA Resmî İnternet Sitesi. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/icg/members/observers/itu.html. (erişim tarihi: 11.11.2022).

UNOOSA HSTI Ground Based Experiments. (tarihsiz). "Human Space Technology Initiative Ground Based Experiments". UNOOSA Resmî İnternet Sitesi. https://www.unoosa.org/ oosa/en/ourwork/psa/hsti/ground-based-experiments.html. (erişim tarihi: 26.10.2022).

UNOOSA HSTI. (tarihsiz). "Human Space Technology Initiative (HSTI)". UNOOSA Resmî İnternet Sitesi. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/psa/hsti/index.html. (erişim tarihi: 26.10.2022).

UNOOSA Report. (2016). "Space for Agriculture Development and Food Security". UNOOSA Benefits of Space: Environment. https://www.unoosa.org/oosa/en/benefits-of-space/environment.html. (erişim tarihi: 31.10.2022).

UNOOSA Seminars. (2006). "Seminars of the United Nations Programme on Space Applications - Selected Papers from Activities Held in 2005". ST/SPACE/31 Series. UNOOSA Resmî İnternet Sitesi. https://www.unoosa.org/oosa/oosadoc/data/documents/2006/stspace/stspace31_0.html. (erişim tarihi: 26.10.2022).

UNOOSA Space Law Curriculum. (2014). "Education Curriculum on Space Law". UNOOSA İnternet Sitesi. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/space-law-curriculum.html. (erişim tarihi: 26.10.2022).

UNOOSA United Nations Conference on Space Law and Policy. (tarihsiz). https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/conferences.html. (erişim tarihi: 26.10.2022).

UNOOSA United Nations Workshops on Space Law. (tarihsiz). https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/workshops/index.html. (erişim tarihi: 26.10.2022).

UNOOSA UN-SPIDER Knowledge Portal. (tarihsiz). "Emergency Mechanisms". https://www.un-spider.org/space-application/emergency-mechanisms. (erişim tarihi: 31.10.2022).

UNOOSA UN-SPIDER Knowledge Portal. (tarihsiz). "International Asteroid Warning Network". https://www.un-spider.org/space-application/international-asteroid-warning-network. (erişim tarihi: 31.10.2022).

UNOOSA UN-SPIDER Knowledge Portal. (tarihsiz). "International Charter Space and Major Disasters". https://www.un-spider.org/international-charter-space-and-major-disasters. (erişim tarihi: 28.10.2022).

UNOOSA ZGIP. (tarihsiz). "Zero-Gravity Instrument Project (ZGIP)". UNOOSA Resmî İnternet Sitesi. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/psa/hsti/capacity-building/zgip.html. (erişim tarihi: 26.10.2022).

UNOOSA. (2018). "UNISPACE+50". United Nations Office for Outer Space Affairs Web Sitesi. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/unispaceplus50/index.html. (erişim tarihi: 29.07.2022).

UNOOSA. (tarihsiz). "A History of ICG". https://www.unoosa.org/oosa/en/timeline-icg/index.html. (erişim tarihi: 17.10.2022).

UNOOSA. (tarihsiz). "Disaster Management". https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/topics/disaster-management.html. (erişim tarihi: 31.10.2022).

UNOOSA. (tarihsiz). "History". https://www.unoosa.org/oosa/en/aboutus/history/index.html. (erişim tarihi: 03.11.2022).

UNOOSA. (tarihsiz). "ICG Members". https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/icg/members.html. (erişim tarihi: 17.10.2022).

UNOOSA. (tarihsiz). "Inter-Agency Meeting". UNOOSA Resmî İnternet Sitesi. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/un-space/iam.html. (erişim tarihi: 03.11.2022).

UNOOSA. (tarihsiz). "Space Weather". UNOOSA Resmî İnternet Sitesi. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/topics/space-weather.html. (erişim tarihi: 18.11.2022).

UNOOSA. (2017). "Strengthening Space Cooperation for Global Health". UNOOSA Resmî İnternet Sitesi. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/psa/schedule/2017/conference_who_tp5.html. (erişim tarihi: 01.12.2022).

UNOOSA. (tarihsiz). "UN-Space". UNOOSA Resmî İnternet Sitesi. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/un-space/index.html (erişim tarihi: 21.11.2022).

UNOOSA (tarihsiz). "UN-Space Participating Organizations". UNOOSA Resmî İnternet Sitesi. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/un-space/po.html. (erişim tarihi: 21.11.2022).

UNOOSA. (tarihsiz). "UNISPACE Conferences". UNOOSA Resmî İnternet Sitesi. https://www.unoosa.org/oosa/en/aboutus/history/unispace.html. (erişim tarihi: 31.10.2022).

UNOOSA. (tarihsiz). "UN-SPIDER". UNOOSA Resmî İnternet Sitesi. https://www.unoosa.org/oosa/ourwork/un-spider/. (erişim tarihi: 31.10.2022).

UN System Task Team on the Post-2015 UN Development Agenda. (2013). "Global Governance and Governance of The Global Commons in The Global Partnership for Development Beyond 2015". https://www.un.org/en/development/desa/policy/untaskteam_undf/thinkpieces/24_thinkpiece_global_governance.pdf. (erişim tarihi: 02.12.2022).

US Congress. (1985). US-Soviet Cooperation in Space. https://www.princeton.edu/~ota/disk2/1985/8533/8533.PDF. (erişim tarihi: 18.03.2021).

Uysal Oğuz, C. ve Atvur, S. (2021). "Çevresel Güvenlik". A. Eminoğlu ve M. Ülgül (Eds.), *Uluslararası Güvenliğe Giriş*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 227-259.

Vardhan, H. (2021). "ISS Crew Resumes Operations After Life-threatening Russian Anti-satellite Missile Test". *Republic World*, 18 Kasım 2021. https://www.republicworld.com/technology-news/science/iss-crew-resumes-operations-after-life-threatening-russian-anti-satellite-missile-test.html.

Velkovsky, P. Janani M. ve Maxwell, S. (2019). "Satellite Jamming." *Center for Strategic & International Studies,* 3 Nisan 2019, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpc glclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fres.cloudinary.com%2Fcsisideaslab%2Fimage%2Fupload%2Fv1565982911%2Fon-the-radar%2FSatellite_Jamming_Primer_FINAL_pdf_bdzxwn.pdf&clen=254051&chunk=true

Venet, C. (2011). "The Economic Dimension". C. Brünner, A. Soucek (Ed.). *Outer Space in Society, Politics and Law* içinde (55-72. ss.). Mörlenbach: Springer.

Visser, P. (2018). "COSPAR and ICG". Chair COSPAR Panel on Satellite Dynamics. ICG-3, NASA JPL, December 8-12, 2008. https://www.unoosa.org/documents/pdf/icg/activities/2008/icg3/15.pdf.

Vitta Report. (2018). "International Rules and Norms: Constraints on Space Operations". A Virtual Think Tank (ViTTA) Report. www.NSIteam.com.

Vosburgh, J. A. (1970). "Where Does Outer Space Begin?". *American Bar Association Journal*, 56(2): 134-136.

Wallerstein, I. (2004). *World-Systems Analysis: An Introduction*. Duke University Press, United States of America. 4th Printing.

Walter, R. (2020). "Space Science Knowledge in the Context of Industry 4.0 and Space 4.0". S. Ferretti (Ed.), *Space Capacity Building in the XXI Century*, Switzerland: Springer, 41-50.

Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. Addison-Wesley Publishing, United States of America.

Waltz, K. N. (2001). *Man, The State and War: A Theoretical Analysis*. Colunbia University Press, New York, 3. Baskı.

Weeden, B., (2010)., "2009 Iridium –Cosmos Collision Fact Sheet", Secure World Foundation, 10.11.2010.

Weiss, E. B. (2011). "The Evolution of International Environmental Law". Japanese Yearbook of International Law, Vol. 54: 1-27.

Weiss, E. B. (2012). "The Coming Water Crisis: A Common Concern of Humankind". *Transnational Environmental Law*, 1 (1): 153-168.

Weiss, T. G. ve Thakur, R. (2010). Global Governance and the UN: An Unfinished Journey. Bloomington: Indiana University Press.

Welcome to ITU-R. (tarihsiz). "About Radicommunication Sector (ITU-R)". Erişim Tarihi: 13 Ekim 2022. https://www.itu.int/en/ITU-R/information/Pages/default.aspx.

Wendt, A. (1987). "The Agent-Structure Problem in International Relations Theory". *International Organization*, 41(3): 335-370.

Wendt, A. (1992). "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics". *International Organization*, 46(2): 391-425.

Wendt, A. (1994). "Collective Identity Formation and the International State". *The American Political Science Review*, 88(2): 384-396.

Wendt, A. (1995). "Constructing International Politics". *International Security,* 20(1): 71-81.

Wendt, A. (1996). "Identity and Structural Change in International Politics". Y. Lapid ve F. Kratochwil (Eds.). *The Return of Culture and Identity in IR Theory*. Lynne Rienner Publishers, London. 47-64.

Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge University Press, London.

Wendt, A. (2003): "Why a World State is Inevitable?". European Journal of International Relations. 9(4): 491-542.

Wendt, A. (2016). *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*. H. Sarı Ertem ve S. G. Ihlamur Öner (çev.). Küre Yayınları, İstanbul. 2. Baskı.

Wendt, A. ve Duvall, R. (2008). "Sovereignty and the UFO". *Political Theory*, 36 (4): 607-633.

WHO. (tarihsiz). "About WHO". Dünya Sağlık Örgütü Resmî İnternet Sitesi. https://www.who.int/about. (erişim tarihi: 19.12.2022).

WHO. (tarihsiz). "Who we are". Dünya Sağlık Örgütü Resmî İnternet Sitesi. https://www.who.int/about/who-we-are. (erişim tarihi: 19.12.2022).

WIGOS 2040 Vision. (2019). *Vision for the WMO Integrated Global Observing System in 2040.* World Meteorological Organization. No. 1243. Cenevre.

Wilson, J. (2020). "Results of the 2019 World Radiocommunication Conference". https://www.itu.int/bestofwrs20/wp-content/uploads/sites/4/2021/03/P4.-Results-of-the-WRC-19.pdf. (erişim tarihi: 14.10.2022).

WMO. (2021). *Basic Documents*. Cenevre: World Meteorological Organization Publication No. 15.

WMO. (tarihsiz). "Global Observing System". World Meteorological Organization İnternet Sitesi. https://public.wmo.int/en/programmes/global-observing-system. (erişim tarihi: 22.11.2022).

WMO. (tarihsiz). "Governance". World Meteorological Organization İnternet Sitesi. Erişim Tarihi: 17 Kasım 2022. https://public.wmo.int/en/about-us/governance.

WMO. (tarihsiz). "How We Do It". World Meteorological Organization İnternet Sitesi. https://public.wmo.int/en/our-mandate/how-we-do-it. (erişim tarihi: 21.11.2022).

WMO. (tarihsiz). "Integrated Global Observing System". World Meteorological Organization İnternet Sitesi. https://public.wmo.int/en/programmes/wigos. (erişim tarihi: 22.11.2022).

WMO. (tarihsiz). "Technical Commissions and Research Board". World Meteorological Organization İnternet Sitesi. https://public.wmo.int/en/our-mandate/how-we-do-it/technical-commissions. (erişim tarihi: 17.11.2022).

WMO. (tarihsiz). "Space Weather". World Meteorological Organization İnternet Sitesi. https://community.wmo.int/activity-areas/wmo-space-programme-wsp/space-weather-introduction. (erişim tarihi: 18.11.2022).

WMO. (tarihsiz). "Vision for WIGOS in 2040". World Meteorological Organization İnternet Sitesi. https://community.wmo.int/vision2040. (erişim tarihi: 22.11.2022).

WMO. (tarihsiz). "Vision, Mission, Strategic Planning". World Meteorological Organization İnternet Sitesi. https://public.wmo.int/en/about-us/vision-and-mission. (erişim tarihi: 16.11.2022).

WMO. (tarihsiz). "Who We Are". World Meteorological Organization İnternet Sitesi. https://public.wmo.int/en/about-us/who-we-are. (erişim tarihi: 15.11.2022).

WMO Proceedings. (1964). Fourth Meteorological Congress. 1-27 Nisan 1963. İsviçre, Cenevre.

WMO Space Programme. (tarihsiz). World Meteorological Organization İnternet Sitesi. https://public.wmo.int/en/programmes/wmo-space-programme. (erişim tarihi: 17.11.2022).

Wolter, D. (2005). *Common Security in Outer Space and International Law*. Switzerland: United Nations Institute for Disarmament Research.

Working Group on the Long-term Sustainability of Outer Space Activities, United Nations Office for Outer Space Affairs, https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/copuos/working-groups.html. (erişim tarihi: 02.12.2021).

Working Groups of the Committee and its Subcommittees. (tarihsiz). United Nations Office for Outer Space Affairs. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/copuos/working-groups.html. (erişim tarihi: 13.01.2022).

World Data Sytem. (tarihsiz). "About". https://www.worlddatasystem.org/organization. (erişim tarihi: 26.09.2022).

World Heritage Convention. (2022). "Inputs from the UNESCO World Heritage Centre to the UN High Level Political Forum on the SDGs (HLPF)". Mart 2022. UNESCO World Heritage Center.

World Meteorological Organization. (tarihsiz). "WMO Programmes / World Weather Watch". https://public.wmo.int/en/programmes/world-weather-watch. (erişim tarihi: 29.03.2022).

Worms, J. C. (2020). "Planetary Protection Policy". Earth&Environment COSPAR. https://r esearchoutreach.org/wp-content/uploads/2020/11/Jean-Claude-Worms.pdf. (erişim tarihi: 10.12.2022).

Yalçın, O. (2016). "Havacılık, Hava Gücünün Doğuşu ve Birinci Dünya Savaşı'na Etkisi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 59: 181-236.

Yalvaç, F. (2014). "Uluslararası İlişkilerde Teori Kavramı ve Temel Teorik Tartışmalar". R. Gözen (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İletişim Yayınları, İstanbul, 31-65.

Yelkenci, F. K. (2020). "Uzay Araştırmaları: Dünü, Bugünü ve Yarını". S. Evren (Ed.). Astro Bilgi. İstanbul: İKÜ Yayınevi. 195-208.

Yılmaz, S. (2013). *Uzay Güvenliği*. Elif Kitabevi, İstanbul.

Zehfuss, M. (2001). "Constructivism in International Relations: Wendt, Onuf and Kratochwil". K. M. Fierke ve K. E. Jorgensen (Ed.), *Constructing International Relations-The Next Generation.* Routledge, London. 69-90.

Zehfuss, M. (2004). *Constructivism in International Relations: The Politics of Reality*. Cambridge University Press, United Kingdom.

Zell, H. (2017). "Earth's Atmospheric Layers". NASA Resmî İnternet Sitesi. https://www.nasa.gov/mission_pages/sunearth/science/atmosphere-layers2.html. (son güncelleme tarihi: 07.08.2017).

Zenko, M., (2011), "A Code of Conduct for Outer Space", Council on Foreign Relations, https://www.cfr.org/report/code-conduct-outer-space. (erişim tarihi: 12.11.2021).

Zhu, C.L. ve Wang, J. L. (2003). "Verification of Short-Term Predictions of Solar Soft X-ray Bursts for the Maximum Phase (2000–2001) of Solar Cycle 23". *Chinese Journal of Astronomy and Astrophysics*. 3(6): 563-568.

Zieck, M. Y. A. (1992): The Concept of "Generations" of Human Rights and the Right to Benefit from the Common Heritage of Mankind with Reference to Extraterrestrial Realms". *Law and Politicsin Africa, Asia and Latin America*. 25 (2): 161-198.

Zürn, M. (2013). "Globalization and Global Governance". Carlsnaes W., Risse T. ve Simmons B. A. (Eds.), *Handbook of International Relations*, SAGE Publications, London: 401-425.

VALİ RECEP YAZICIOĞLU

Hayatı, Eserleri ve Görüşleri Üzerine Bir İnceleme

Doç. Dr. Emre Akcagündüz

nobel

VALİ RECEP YAZICIOĞLU
Hayatı, Eserleri ve Görüşleri Üzerine Bir İnceleme
Doç. Dr. Emre Akcagündüz

Yayın No.: 4839
Yönetim Siyaseti ve Kamu Yönetimi No.: 099
ISBN: 978-625-397-265-3
E-ISBN: 978-625-397-266-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Akcagündüz, Emre.
VALİ RECEP YAZICIOĞLU Hayatı, Eserleri ve Görüşleri Üzerine Bir İnceleme / Emre Akcagündüz
1. Basım, XVI + 588 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-265-3
E-ISBN: 978-625-397-266-0
1. Vali 2. Mülki İdare 3. Recep Yazıcıoğlu

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **İX**

ÇALIŞMA HAKKINDA ..... **Xİİİ**

KISALTMALAR ..... **XV**

GİRİŞ: NEDEN VALİ RECEP YAZICIOĞLU? **1**

BİRİNCİ BÖLÜM **9**

1. ÇALIŞMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE ARAŞTIRMA YÖNTEMİ 11

1.1. Çalışmanın Kuramsal Çerçevesi: Kamu Hizmetleri Motivasyon Kuramı 11

1.2. Çalışmanın Sınırlılıklarını Aşmanın Diğer Yolu: Kullanılacak Araştırma Yöntemi 26

İKİNCİ BÖLÜM **35**

2. RECEP YAZICIOĞLU'NUN DÜŞÜN DÜNYASINI ANLAMAK: ESERLERİ, KATILDIĞI PROGRAMLAR VE HAKKINDA YAZILAN ESERLER ÜZERİNE İNCELEME 37

2.1. Recep Yazıcıoğlu'nun Mülki İdare Amirliği Hayatına Kısa Bir Bakış 37

2.2. Recep Yazıcıoğlu'nun Tahayyülündeki Yönetimi Anlamak: Eserleri ve Söylemleri Üzerine Bir İnceleme 52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **127**

3. ÇALIŞMA ARKADAŞLARININ GÖZÜNDEN RECEP YAZICIOĞLU: RECEP YAZICIOĞLU İLE ÇALIŞMIŞ MÜLKİ İDARE AMİRLERİ İLE YAPILAN MÜLAKATLARIN TAM METİNLERİ 129

3.1. Merkez Valisi Orhan Öztürk ile Yapılan Mülakatın Metni 132

3.2. Mülkiye Başmüfettişi Atilla Şahin ile Yapılan Mülakatın Metni 151

3.3. İstanbul Beşiktaş Kaymakamı Abdullah Kalkan ile Yapılan Mülakatın Metni 167

3.4. Zeytinburnu Kaymakamı Ali Taşkın Balaban ile
Yapılan Mülakatın Metni 179
3.5. Merkez Valisi İsmail Fırat ile Yapılan Mülakatın Metni..... 192
3.6. Emekli Mülki İdare Amiri Fatih Sinan Yağsan ile
Yapılan Mülakatın Metni 203
3.7. Yozgat Valisi Kemal Yurtnaç ile Yapılan Mülakatın Metni 236
3.8. Samsun İlkadım Kaymakamı Turan Atlamaz ile
Yapılan Mülakatın Metni 245
3.9. Emekli Mülki İdare Amiri Ata Aksoy ile
Yapılan Mülakatın Metni 258
3.10. İstanbul Vali Yardımcısı Bahadır Karakaya ile
Yapılan Mülakatın Metni 275
3.11. Eyüpsultan Kaymakamı Abdullah Dölek ile
Yapılan Mülakatın Metni 281
3.12. Mülkiye Başmüfettişi Hamit Yüksel ile
Yapılan Mülakatın Metni 290
3.13. Mülkiye Başmüfettişi Ahmet Göçerler ile
Yapılan Mülakatın Metni 298
3.14. Afyon Valisi Mustafa Tutulmaz ile
Yapılan Mülakatın Metni 305
3.15. Aydın Valisi Yavuz Selim Köşger ile
Yapılan Mülakatın Metni 312
3.16. Emekli Mülki İdare Amiri Özgür Aydın Özmen ile
Yapılan Mülakatın Metni 322
3.17. Çanakkale Vali Yardımcısı Cezmi Batuk ile
Yapılan Mülakatın Metni 332
3.18. Gönen Kaymakamı Faruk Bekarlar ile
Yapılan Mülakatın Metni 339
3.19. Yalova Vali Yardımcısı Ahmet Kurt ile
Yapılan Mülakatın Metni 349
3.20. Bornova Kaymakamı Fatih Genel ile
Yapılan Mülakatın Metni 357
3.21. Sakarya Valisi İrfan Balkanoğlu ile
Yapılan Mülakatın Metni 363

3.22. Emekli Mülki İdare Amiri Dündar Gültekin ile Yapılan Mülakatın Metni 372
3.23. İzmir Valisi Yardımcısı Uğur Kolsuz ile Yapılan Mülakatın Metni 377
3.24. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri Seyfullah Hacımüftüoğlu ile Yapılan Mülakatın Metni 381
3.25. Emekli Mülki İdare Amiri Natık Vahit Abbasoğlu ile Yapılan Mülakatın Metni 385
3.26. Kayseri Vali Yardımcısı Mustafa Çek ile Yapılan Mülakatın Metni 391
3.27. Emekli Mülki İdare Amiri Nazmi Kahraman ile Yapılan Mülakatın Metni 396
3.28. Ankara Mamak İlçesi Kaymakamı Ziya Polat ile Yapılan Mülakatın Metni 400
3.29. Danıştay 14. Daire Üyesi Osman Tural ile Yapılan Mülakatın Metni 403
3.30. Göç İdaresi Genel Müdür Yardımcısı Salih Bıçak ile Yapılan Mülakatın Metni 409

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 413

4. RECEP YAZICIOĞLU'NUN BİR VALİ OLARAK KAMU HİZMETLERİ MOTİVASYON KURAMINA GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ: MÜLAKAT METİNLERİ ANALİZİ 415

SONUÇ VE ÖNERİLER 437

KAYNAKÇA 459

EKLER: RECEP YAZICIOĞLU'NUN KATILDIĞI PROGRAMLARIN ÇÖZÜMÜ 467

EK.1: Recep Yazıcıoğlu'nun 1989 Yılında TRT'de Yayımlanan Hodri Meydan Adlı Programda Yaptığı Konuşma 469
EK.2: Recep Yazıcıoğlu'nun 1992 Yılında TRT'de Yayımlanan Açık Oturum Adlı Programda Yaptığı Konuşma 479
EK.3: Recep Yazıcıoğlu'nun 1994 Yılında TRT'de Yayımlanan Türkiye Ekonomisinin Dar Boğazları Adlı Programda Yaptığı Konuşma 486

EK.4: Recep Yazıcıoğlu'nun 1994 Yılında TRT'de Yayımlanan Zirveye Ulaşanlar Adlı Programda Yaptığı Konuşma 487
EK.5: Recep Yazıcıoğlu'nun 2000 Yılında TRT'de Yayımlanan Kulis Adlı Programda Yaptığı Konuşma 490
EK.6: Recep Yazıcıoğlu'nun 1996 Yılında Mehmetçik Kanalından Vedat Yenerer'e Verdiği Röportaj..... 497
EK.7: Recep Yazıcıoğlu'nun 23-25 Mayıs 1997 Tarihli Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler Sempozyumunda Yaptığı Konuşma..... 502
EK.8: Recep Yazıcıoğlu'nun 06.02.1998 Tarihinde Kanal 7'deki Mayın Tarlası Programında Yapmış Olduğu Konuşmalar 506
EK.9: Yaşar Solak Tarafından 2000 Yılında Recep Yazıcıoğlu ile Gerçekleştirilen Mülakat..... 511
EK.10: Recep Yazıcıoğlu'nun TRT 2'de Yaprak Özer Kamuda Kariyer Adlı Programında Yapmış Olduğu Konuşma 522
EK.11: Vali Orhan Öztürk'ün Arşivinden Recep Yazıcıoğlu'nun 2003 Yılı Denizli Valisi İken Katıldığı Çeşitli Toplantı ve Açılış Törenlerinde Yaptığı Konuşmalar..... 528
EK.12: Recep Yazıcıoğlu'nun 2001 Yılında Aydın Marangozlar Odasının Düzenlediği "Yarınlara Ümitle Bakalım" Adlı Seminerde Yaptığı Konuşma 529
EK.13: Recep Yazıcıoğlu'nun 20.04.2001 Tarihli Ceviz Kabuğu Programı'nda Yaptığı Konuşmalar..... 537
EK.14: Recep Yazıcıoğlu 17.02. 1999 Tarihli Sedef Kabaş'ın Sunduğu Portreler Adlı Programda Yaptığı Konuşma 553

KAYNAKÇA

Acaroğlu, İrem: **Toplum Kalkınması Teori ve Uygulaması,** Ankara, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, 1966.

Anderfuhren-S., at al.: "Motivating Employees Of The Public Sector: Does Public Sector Motivation Matter?" **International Public Management Journal,** Vol: 13, No: 3, 2010, pp. 213–246.

Andersen,L.-Heinesen,E.-L.Pedersen: "How Does Public Service Motivation Affect Performance in Schools?" **Journal Of Public Administration Research & Theory**, Vol:24, No:3, 2014, pp.651-671.

Arslan, Mustafa: **Kamu Hizmeti Motivasyonu**, Ankara, Akademisyen Kitapevi, 2008.

Arslan, M.- Karacaoğlu, K.: "Kamu Görevlilerinin Kurumsal İtibar Algılarının Kamu Hizmet Motivasyonlarına Etkisi: Nevşehir İlçe Belediyeleri Üzerinde Bir Araştırma", **Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 1, 2018, s. 14-29.

Aydın, A. – Özcan, S.: "Yazmaya Değil Yapmaya Memur Olan Vali: Recep Yazıcıoğlu", **Uluslararası Erzincan Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Cilt: 2, 2016, s. 883-891.

Aydın, İnayet vd.: "Kamu Hizmeti Motivasyonu Ölçeğinin Geliştirilmesi", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt: 50, Sayı: 2, 2017, s. 105-125.

Bal, Hüseyin: Nitel Araştırma Yöntemi: Görüşme, Odak Grup, Sözlü Tarih, İçerik Analizi, Söylem Analizi, Isparta, Fakülte Kitabevi, 2013.

Balcı, Mahmut: **Halkın Valisi Recep Yazıcıoğlu**, İstanbul, Gündem Yayınları, 2003.

Balcıoğlu, Burhan: **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi**, İstanbul, Der Yayınları, 1997.

Bilgin, Nuri: Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar, 2. bs., Ankara, Siyasal Kitabevi, 2006.

Birey Yayıncılık: Recep Yazıcıoğlu: Neden Sıra dışı Bir Valiyim? Söyleşiler ve Yorumlar, 5.bs., İstanbul, Birey Yayıncılık, 2000.

Canyurt, Dilek: "Recep Yazıcıoğlu'nun Söylemlerinde Müzakereci Demokrasi", **Uluslararası Erzincan Sempozyumu Bildiri Kitabı,** Cilt: 2, 2016, s. 793-802.

Coşkun, Selim: "Kamu Hizmetleri Motivasyon Kuramı: Bir Literatür Taraması", **Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 11, 2015, s. 61-74.

Danacıoğlu, Esra: **Geçmişin İzleri: Yanı Başımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt yayınları, 2001.

Dinçer, Nabi: "Toplum Kalkınması Kavramı", **Toplum Kalkınması Notları**, Ankara, Köy İşleri Bakanlığı Yayınları, Yayın No: 19, 1965.

DPT: İl Özel İdareleri Başta Olmak Üzere Mahalli İdareler ve Toplum Kalkınması Sempozyumu Kitabı, Tokat, DPT Yayınları, 1987.

Ekiz, Durmuş: **Bilimsel Araştırma Yöntemleri,** Ankara, Anı Yayıncılık, 2013.

Erdumlu, Güngör: **Bir İl Özel İdare Uygulaması: Tokat Örneği**, Ankara, DPT Yayınları, Yayın No: 418, 1989.

Feyzioğlu, Elvan: **Vali: Uçan Kuşlar Gülümser**, İzmir, Yazıcı Yayınevi, 2001.

Gan, Kaipeng, Linghua L, Qiu W.: "Public Service Motivation Measurement: A Test For Perry's Proposed Scale İn China" **2013 International Conference On Public Management**, Atlantis Pres., 2013, pp. 8-12.

Geray, Cevat: "Toplum Kalkınmasında Örnek Olay Araştırmaları Konusunda Bir Deneme, **Ankara SBF Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 4, 1969, s. 183-214.

Giauque, David, Et Al.: "Public Service Motivation: First Empirical Evidence in Swiss Municipalities"**, Sgvw Yearbook**, Zürich,2010, pp.159-169.

Gökçe, Orhan vd.: Toplumda İçişleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri Algısı (Medya Analizi Rapor-2), Ankara, Türk İdari Araştırmalar Vakfı Yayınları, 2014.

Gökçe, Orhan vd.**: Toplumun Farklı Kesimlerinin Algısı Rapor-3,** Ankara, Türk İdari Araştırmalar Vakfı Yayınları, 2014.

Gökçe, Orhan vd.: **Mülki İdare Amirleri Algısı Rapor-4**, Ankara, Türk İdari Araştırmalar Vakfı Yayınları, 2014.

Ireland Public Admin. Ins.: "Report: Public Service Motivation", **State of The Public Service Series**, 2013, pp. 1-36.

İncesoyluer, Cemal: **Bir Kent, Bir Adam, Bir Yorum**, Ankara, Çankaya Basım Yayıncılık, 1988.

Karatay, Özcan - Kapusızoğlu, M: "Rüşvet ve Yolsuzlukla Mücadele: Kamu Yönetiminde Bir Örnek Vali Recep Yazıcıoğlu", **Uluslararası Erzincan Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Cilt: 2, 2016, s. 871-883.

Kim,S.–Vandenabeele,W. Et All: "Measuring Public Service Motivation: Developing An Instrument For International Use", **Annual Conference Of The European Group For Public Administration,** Toulouse, France, September 8-10, 2010, pp. 1-29.

Kim, S. –Vandenabeele,W.: "A Strategy For Building Public Service Motivation Research Internationally", **Public Administration Review,** Vol: 70, pp. 2010, s. 701-709.

Knoke, D.-Wright-Isak, C.: "Individual Motives and Organizational Incentive System", **Research in the Sociology of Organizations**, Volume: 1, Issue: 2, 1982, pp. 209-254.

Kulin, Ayşe: **Köprü**, İstanbul, Remzi Kitapevi, 2001.

Lewis, G. B.-Frank, S. A.: "Who Wants to Work for the Government?", **Public Administration Review**, Vol: 62, No: 4, 2002, pp. 395-404.

Mamur Işıkçı, Y.: "Vali Recep Yazıcıoğlu'nun Anlayışında Mülki İdare Sistemi: Sorunlar ve Çözümler", **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 20, 2017, s. 79-96.

Moynihan, D. P., & Pandey, S. K.: "The Role of Organizations in Fostering Public Service Motivation", **Public Administration Review**, Vol: 67, No:1, 2007, pp. 40-53.

Norris, Pippa: "Still a Public Service Ethos? Work Values, Experience and Job Satisfaction Among Government Workers", Edt. John D. Donahue, and Joseph S. Nye, Jr., **For the People: Public Service in the 21st Century**, Brookings Institution, 2003.

Ortaylı, İlber: **Defterimden Portreler**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2011.

Ortaylı, İlber: **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2008.

Pabuççu, Köksal: **Adam Gibi Vali**, 6. bs., İstanbul, Nesil Yayınları, 2010.

Panagiotis, M.,A., S.-George, P.: "Organizational Culture And Motivation İn The Public Sector. The Case Of The City Of Zografou", **Procedia Economics And Finance**, Vol: 14, 2014, pp. 415-42.

Perry,James L.- Wise,Lois R.: "The Motivational Bases of Public Service", **Public Administration Review** Vol: 50, No: 3 (May/June), 1990, pp. 367-373.

Perry, James L.: "Antecedents of Public Service Motivation", **Journal of Public Administration Research And Theory,** Vol: 7, No: 2, 1997, pp. 181-197.

Perry, James: "Measuring Public Service Motivation: an Assessment of Construct Reliability and Validity", **Journal of Public Administration Research and Theory**, Vol: 6, No: 1, 1996, pp. 5-11.

Rainey, Hal G.: "Reward Preferences Among Public and Private Managers: In Search of the Service Ethic", **American Review of Public Administration**, Volume: 16, Number: 4, 1982, pp. 288-302.

Sayar, Leyla: "Türkiye'de Toplum Kalkınması Pilot Çalışmaları", **Toplum Kalkınması Notları**, Ankara, Köy İşleri Bakanlığı Yayınları No: 19, 1965.

Shahda, E. A.: "The Effects of Political Factors on Public Service Motivation: Evidence from the Lebanese Civil Service", **Journal of Political Sciences &Public Affairs**, Volume: 4, Issue: 4, 2016, pp. 1-8.

Shaw, Stanford J.: "The Origins Of Representative Government in The Ottoman Empire: An Introduction to the Provincial Councils, 1839-1876" , **Near Eastern Round Table, 1967-1968**, Ed. R. B. Winder, New York 1969, pp. 53-142.

Solak, Yaşar: "Süper Vali Recep Yazıcıoğlu 1" (Çevrimiçi)https://www.youtube.com/watch?v=i7ahcNQ7eEw, 08 Eylül 2018.

Solak, Yaşar: "Süper Vali Recep Yazıcıoğlu 2" (Çevrimiçi) https://www.youtube.com/watch?v=x2U5IkRXe4k&t=8s, 08 Eylül 2018.

Sönmez,-Veysel- Alacapınar, F.: **Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, 2.bs., Ankara, Anı Yayınları, 2013.

Thompson, Paul: **Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih Kuramı**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

Tokat Şairler ve Yazarlar Derneği: "Kümbet Dergisi Recep Yazıcıoğlu Özel Sayısı", **Kümbet Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 12, 2008, s. 3-50.

Türkdoğan, Orhan: **Toplum Kalkınması**, Erzurum, Dede Korkut Yayınları, 1977.

Ulu, Mehmet Emin: **Hızır Paşa**, 2 Perdelik Tiyatro Oyunu, Yayımlanmamış Eser, Tokat, 1987.

UNDP: "Motivation Of Public Service Officials Insights For Practitioners", **UNDP Global Centre For Public Service Excellence Note**, 2014, pp. 1-22. (Çevrimiçi) http://www.Undp.Org/Content/Dam/Undp/Library/Capacitydevelopment/English/Singapore%20centre/Gcpse_Psm_Brief.Pdf?Download, 08.03.2016.

Vandenabeele, W.–Walle, S.: "International Differences in Public Service Motivation: Comparing Regions Across The World", **Motivation in Public Management: The Call Of Public Service Journal**, Oxford University Press, 2007, pp. 223-244.

Vandenabeele, W. Et. Al.: "Past, Present, and Future of Public Service Motivation Research", **Public Administration,** Vol: 92, Issue: 4, 2014, pp. 779-789.

Vandenabeele, Wouter: "Government Calling: Public Service Motivation as an Element in Selecting Government as an Employer of Choice", **Public Administration,** Vol: 86, No: 4, 2008, pp. 1089-1105.

Van Loon, Nina Mari: "Public Service Motivation of Local Government Employees in the Netherlands And Belgium: The Effect of National Value-Systems on PSM", **Research Master In Public Administration And Organizational Science F.T**, Utrecht University, 2010, pp. 1-21.

Wheeland, Craig M.: "Gregory G. Smith: A Township Manager Effectively Managing Ethical Dilemmas", **Public Integrity**, Vol: 15, No: 3, pp. 265-282.

Yalçın, Turan: **Hizmetkâr Vali Recep Yazıcıoğlu**, İstanbul, Akis, Kitap, 2010.

Yalçın, Turan: **Recep Yazıcıoğlu'nun Liderlik Sırları**, İstanbul, AZ Kitap, 2013.

Yazıcıoğlu, M.Said: **Ne Yan Yana Ne Karşı Karşıya Anılar**, İstanbul, Alfa Yayıncılık, 2013.

Yazıcıoğlu, Recep: Sempozyum Açılış Konuşması, İl Özel İdareleri Başta Olmak Üzere Mahalli İdareler ve Toplum Kalkınması Sempozyumu Kitabı, Tokat, DPT Yayını, 1987, s. 1-8.

Yazıcıoğlu, Recep: "Aydın Marangozlar Odasının Düzenlediği 'Yarınlara Ümitle Bakalım' Adlı Seminerde Yaptığı Konuşma" (Çevrimiçi), https://www.youtube.com/watch?v=dVUT0d_yFFY, 14 Eylül 2018.

Yazıcıoğlu, Recep: "Demokratik Katılım ve Yeniden Yapılanma", **Yeni Türkiye**, Cilt: 1, Sayı: 4 [Yönetimde Yeniden Yapılanma Özel Sayısı] , 1995, s. 34-49.

Yazıcıoğlu, Recep: "Demokratik Katılım ve Yeniden Yapılanma", **Üretim Dünyası**, Cilt: 1, Sayı: 10, 1995, s. 52-53.

Yazıcıoğlu, Recep: "Demokratik Katılım ve Yeniden Yapılanma", **Ekonomik Denge**, Cilt: 3, Sayı: 13, 1998, s. 55-57.

Yazıcıoğlu, Recep: "İl ve İlçe Enflasyonu", **İdarecinin Sesi**, Cilt: 9, Sayı: 53, 1995, s. 29-30.

Yazıcıoğlu, Recep: "Mahalli İdareler Reformu"**, İdarecinin Sesi Dergisi**, Sayı: 4, 1987, s. 53-55.

Yazıcıoğlu, Recep: "Mahalli İdareler Reformu"**, İdarecinin Sesi Dergisi**, Cilt: 3 Sayı: 1, 1989, s. 20-27.

Yazıcıoğlu, Recep: "06.02.1998 tarihinde Kanal 7'deki "Mayın Tarlası" Programında Yapmış Olduğu Konuşmalar", Kanal 7 Özel Program Arşiv Videosu, 25 Eylül 2018.

Yazıcıoğlu, Recep: "Polis Devleti", **Yeni Türkiye**, Cilt: IV, Sayı: 21 [İnsan Hakları I Özel Sayısı], 1998, s. 536-540.

Yazıcıoğlu, Recep: "Taşra Yönetiminin Yeniden Düzenlenmesi: Mahalli İdareler Reformu, Kalkınma ve Bürokrasi", **İl Özel İdareleri Başta Olmak Üzere Mahalli İdareler ve Toplum Kalkınması Sempozyumu Kitabı**, Tokat, 1987, s.197-209.

Yazıcıoğlu, Recep: "Toplum Kalkınması ve Toplam Tasarruf", **Yeni Türkiye**, Cilt: 5, Sayı: 26, 1999, s. 131-139.

Yazıcıoğlu, Recep: "Türkiye'nin Bin Yıllık Hastalığı Bürokrasi", **Yeni Türkiye (Cumhuriyet V Özel Başlık)**, Sayı: 23-24, 1998, s. 3639-3647.

Yazıcıoğlu, Recep: "Türkiye Nereye Gidiyor? İdari ve Siyasi Yozlaşma", **Yeni Türkiye,** Cilt: 3, Sayı: 13 [Siyasette Yozlaşma I Özel Sayısı], 1997, s. 254-264.

Yazıcıoğlu, Recep: "Türkiye Nereye Gidiyor?", **Yeni Türkiye**, Cilt: VII, Sayı: 41 [Ekonomik Kriz I Özel Sayısı], 2001, s. 378-382.

Yazıcıoğlu, Recep: "Yönetim Sistemimizin Yeniden Düzenlenmesi-1", **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 1992, s. 7-24.

Yazıcıoğlu, Recep: "Yönetim Sistemimizin Yeniden Düzenlenmesi-2", **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Mayıs, Cilt: 1, Sayı: 3, 1992, s. 5-26.

Yazıcıoğlu, Recep: **Yönetim Sistemimizin Yeniden Düzenlenmesi**, Erzincan, Ermat Ofset Matbaacılık, 1992.

Yazıcıoğlu, Recep: "1989 Yılı TRT 1 Hodri Meydan Programında Yaptığı Konuşma ", TRT Özel Program Arşivi, 27 Eylül 2018.

Yazıcıoğlu, Recep: "1992 Yılı TRT 1 Açık Oturum Programında Yaptığı Konuşma ", TRT Özel Program Arşivi, 01 Ekim 2018.

Yazıcıoğlu, Recep: "13 Mart 1992 Erzincan Depremi ve Çıkan Sonuçlar", **İdarecinin Sesi Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 51, 1995, s. 25-26.

Yazıcıoğlu, Recep: "1994 Yılı Türkiye Ekonomisinin Dar Boğazları Adlı Programında Yaptığı Konuşma" TRT Özel Program Arşivi, 17 Eylül 2018.

Yazıcıoğlu, Recep: "1994 Yılı TRT Zirveye Ulaşanlar Adlı Programda Yaptığı Konuşma" (Çevrimiçi), https://www.TRTarsiv.com/izle/74579/zirveye-ulasanlar-51-bolum, 10 Ekim 2018.

Yazıcıoğlu, Recep: "23-25 Mayıs 1997 Tarihli Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler Sempozyumu Konuşması" (Çevrimiçi), https://www.dailymotion.com/video/xkuj0, 05 Eylül 2018.

Yazıcıoğlu, Recep: "2000 Yılı TRT Kulis Programında Yaptığı Konuşma" TRT Özel Program Arşivi, 15 Ekim 2018.

Yazıcıoğlu, Recep: "20.04.2001 Tarihli Ceviz Kabuğu Programı'nda Yaptığı Konuşmalar" ATV Özel Program Arşivi, 25 Eylül 2018.

Yazıcıoğlu, Recep: "2001 Yılı TRT-2 Kamuda Kariyer Programı Konuşması" (Çevrimiçi), https://www.youtube.com/watch?v=f_Dx9TbPF70&t=1468s, 10 Eylül 2018.

Yazıcıoğlu, Recep: "2003 Yılı Denizli Valisi İken Katıldığı Çeşitli Toplantı ve Açılış Törenlerinde Yaptığı Konuşmalar", Orhan Öztürk Arşivi Videosu, 12 Eylül 2018.

Yazıcıoğlu, Recep: "17.02.1999 Tarihli Sedef Kabaş'ın Sunduğu Portreler Adlı Programda Yaptığı Konuşma" (Çevrimiçi), https://www.youtube.com/watch?v=VJggfl1geGU, 01 Ocak 2023.

Yazıcıoğlu, Recep: "1999 Yılında 32. Gün Programında Yaptığı Konuşma" (Çevrimiçi), https://www.youtube.com/watch?v=Q0aDAMmVP3k&t=3s, 01 Ocak 2023.

Yenerer, Vedat: "Recep Yazıcıoğlu ile Röportaj 1" (Çevrimiçi),https://www.dailymotion.com/video/x1aixy0, 01 Eylül 2018.

Yenerer, Vedat: "Recep Yazıcıoğlu ile Sistem Üzerine (Demokratik Yerel Yönetim Modeli)" (Çevrimiçi),https://www.izlesene.com/video/recep-yazicioglu-ile-sistem-uzerine-demokratik-yerel-yonetim-modeli/8839862, 01 Eylül 2018.

Yıldırım Ali - Şimşek, H.: **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri,** Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2006.

Yıldız, Mete: "Kamu Yönetimi Reformu Ve Kamu Yöneticisi Davranışı: Recep Yazıcıoğlu Örneği", **Mülkiye**, Cilt: 29, Sayı: 249, 2005, s. 97-120.

Yıldız, M.,Ömürgönülşen,U.: "Why Do Bureaucrats Push For Administrative Reform? Proposing A Model Of Bureaucratic Behavior", **Journal Of Social Sciences,** Vol: 2, No: 1, pp. 113-140.

KOLONYALİZM VE SONRASI ŞİDDET
20. YY'DA KATLİAMLAR

Editörler
Doç. Dr. Meral Balcı - Doç. Dr. Arzu Al

nobel

KOLONYALİZM VE SONRASI ŞİDDET: 20. YY'DA KATLİAMLAR

Editörler: Doç. Dr. Meral Balcı - Doç. Dr. Arzu Al

Yayın No.: 4866
Uluslararası İlişkiler No.: 224
ISBN: 978-625-397-318-6
E-ISBN: 978-625-397-319-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Kitapta yer alan bilgi ve görüşler sadece sorumlu bölüm yazarlarının görüşlerini ifade etmektedir. Yazarlar, kaynaklara yapılan atıflar ile referanslarının ve bibliyografyasının doğruluğundan sorumlu olmaktadır. Herhangi bir eksik, yanlış ya da üçüncü tarafların haklarının olası ihlalleri için sorumluluk yazara aittir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Balcı, Meral., Al, Arzu.
Kolonyalizm ve Sonrası Şiddet: 20. yy'da Katliamlar / Editörler: Meral Balcı - Arzu Al
1. Basım, VIII + 246 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-318-6
E-ISBN: 978-625-397-319-3
1. Uluslararası İlişkiler 2. Dış Politika 3. Siyasi Tarih

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

GENEL KAVRAMSAL ÇERÇEVE **1**
Sezgi Durgun Özkan

Giriş 1
Kolonyalizm, Kapitalizm, Emperyalizm 3
Post Kolonyal Dönem-Dekolonizasyon 6
Sömürgeleştirme, Şiddet ve Katliamlar:
Tarihsel ve Kavramsal Çerçeve 11
Kaynakça 14

CEZAYİR'DE YERLEŞİMCİ KOLONYALİZM VE ŞİDDET **15**
Ferit Belder

Giriş 15
Cezayir'de Fransız Yerleşimci Kolonyalizm 17
Setif ve Guelma Katliamları 24
Cezayir Bağımsızlık Savaşı (1954-62) 29
Sonuç 34
Kaynakça 35

FAS'TA FRANSIZ SÖMÜRGECİLİĞİ VE KATLİAMLAR **39**
Zeynep Bostan

Giriş 39
Fas'ta Avrupa Sömürgeciliğinin Tarihi 40
1912'den Bağımsızlığa Fas'ta Direniş ve Katliamlar 45
Bağımsızlık Yolunda Milliyetçilik Hareketleri ve Şiddet 49
Fas'ta ve Dünya Savaşlarında Fransa Adına Savaşan Faslılar 53
Sonuç 55
Kaynakça 56
Ekler 59

RUANDA 1994 GÖRMEZDEN GELİNEN SOYKIRIM 61
Can Uyar

Giriş 61
Tarihsel Süreç Kolonyalist Devletlerin Etkisi 63
Bağımsızlık Sonrası Süreç 69
1994 Yılı: Soykırım 72
1994 Dünyanın Gözleri Önünde İşlenen Soykırım 76
1994 Sonrası Durum: Barışı Sağlama, Ulusal ve Uluslararası Yargılamalar 79
Sonuç 83
Kaynakça 84

ANGLO-BOER SAVAŞI VE TOPLAMA KAMPLARI (1899-1902) 89
Atakan Büyükdağ

Giriş 89
Güney Afrika'da Beyaz Bir Millet: Boerler 92
Huzuru Bozan Zenginlikler: Elmas ve Altın 96
İki Tarafın da Beklediği Gibi Gitmeyen Savaş: İkinci Boer Savaşı 100
Savaşın Karanlık Yüzü: Toplama Kampları 103
Sonuç 107
Kaynakça 108

ALMANYA'NIN NAMİBYA SOYKIRIMI 111
Dila Algan Tezcan

Giriş 111
Alman İmparatorluğu Sömürgeciliği ve Soykırıma Giden Süreç 113
Herero ve Nama Soykırımı 116
Mavi Kitap ve Whitaker Raporu 122
Almanya'nın Namibya Soykırımını Tanıması 125
Uzlaşma Anlaşmasına Yönelik Eleştiriler 129
Sonuç 132
Kaynakça 134

KONGO'DA BELÇİKA VAHŞETİ 139
Halim Gençoglu

Giriş..... 139
Afrika'da Batı Sömürgeciliğini Etkileyen Faktörler..... 141
Kongo'nun Kolonizasyonu..... 144
Belçikaların Kongo Yönetimi (1908–1960)..... 146
Sömürge Öncesi Afrika Belçika Kolonilerinde Irk ve Etnisite 147
Afrika'daki Belçika Kolonilerinde Siyasi Çatışmalar 148
Kongo'da Belçika Sömürgeciliğinden Geriye Kalanlar..... 152
Belçika'nın Kana Boyanmış Çikolatadan Elleri 154
Sonuç..... 155
Kaynakça 156
Ekler 158

VİETNAM SAVAŞI'NDAKİ SİS: MY LAİ KATLİAMI VE ABD DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ 161
Nur Çetinoğlu Harunoğlu

Giriş..... 161
ABD Çevreleme Stratejisi ve Vietnam 162
Karar Alma Mekanizmalarında Belirleyici Bir Faktör Olarak Tonkin Körfezi Kazası, 1964..... 165
Savaşın Dönüm Noktası: 1968 Tet Saldırısı ve My Lai Katliamı . 169
ABD Dış Politikasına Yansımalar..... 177
Sonuç..... 185
Kaynakça..... 186

İSPANYOL KOLONYALİZMİNDEN AMERİKAN SÖMÜRGE YÖNETİMİNE: 20. YÜZYILDA FİLİPİNLER..... 191
Burcu Taşkın

Giriş..... 191
Filipinlere Genel Bakış: İslam, Katolik ve Protestan Dinlerinin Yayılması 194
Amerika-Filipinler Savaşı ve Sonuçları..... 203
Sonuç 211
Kaynakça..... 212

JAPONYA-KORE 215
Indira Phutkaradze

Giriş 215
Japonya'nın Yükselişi 217
Japonya'nın İşgal Altındaki Kore-Japon Koresi 222
Sonuç 228
Kaynakça 231

SENE 1947 MADAGASKAR:
FRANSA'NIN MALAGASY KATLİAMI 233
Halim Gençoglu

Giriş 233
Fransa'nın Madagaskar Sömürgesi 234
Malagasy Soykırımı 240
Madasgar'daki Malagasy Katliamının Enkazı 243
Sonuç 244
Kaynakça 245
Ekler 246

GENEL KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1

Sezgi Durgun Özkan

▶ Giriş

Dünyanın farklı köşelerinde yaşanan, kaydı tutulan veya tutulamayan katliam ve soykırım vakalarıyla yüzleşmek insanlığın en büyük sınavıdır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından 21. yüzyıla uzanırken hesaplı ve planlı uygulanan şiddetin yanında insan kaynaklı iklim krizi ve afetler, terör, savaş ve zorunlu göç dalgaları ve kolonyalite farklı şekillerde değişik coğrafyalarda devam etmektedir.

Katliamlar ve kolonyalite ile ilgili makalelerin derlendiği bu kitaba kavramsal bir giriş yapmayı hedefleyen bu bölümde, kitapta ele alınan kolonyal siyasetin ve tahakkümcü zihniyetin dramatik sonuçlarına, yani katliamlara ve şiddete dair düşünsel bir çerçeve çizeceğiz. Yola çıktığımız kavramlar öncelikle kolonyalizm, kapitalizm ve emperyalizm üçgenindeki kolonyalizm ve kolonyalite olacak; bu iki kavramın farklılıklarına bakarak tarihsel anlamda coğrafi/insani kaynaklar üzerinde tahakküm oluşturma ve bunun da ötesinde kültürel tahakkümün içselleştirilmesi süreçlerini eleştirel bakımdan ele alacağız. Daha sonra katliam kavramı, tanımı ve etkileri üzerine kavramsal bir çerçeve sunmaya çalışacağız.

Kitabın genelinde ele alınan aktörler (Batı Avrupa ülkeleri, Amerika, Japonya örneklerinde görüleceği gibi) iktidarlarını kapitalist modernleşme ile birleştirmiş aktörlerdir; sö-

► Kaynakça

Arendt H., Totalitarizmin Kaynakları, [The Origins of Totalitarianism 1951]

Cilt 1 Antisemitizm (1997), (Çeviren: Bahadır Sina Şener), İstanbul: İletişim yayınları

Cilt 2 Emperyalizm, (1998) (Çeviren: Bahadır Sina Şener) İstanbul: İletişim yayınları.

Cilt 3 Totalitarizm (2014), (Çev. İsmail Serin,) İstanbul: İletişim yayınları

İnsanlık Durumu (1994) [The Human Condition 1958], (Çeviren: Bahadır Sina Şener), İstanbul:İletişim Yayınları.

Andreopoulos. G J. (1994*) Genocide: Conceptual and Historical Dimensions*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Chalk F. (2010), *Mobilizing the Will to Intervene*, McGill: Queen's University Press.

Charney I. (2000), *Encyclopedia of Genocide,* ABC-CLI Publisher

Clem, F. A. (2004). Culture and motivation in online learning environments. *Association for Educational Communications and Technology*, ss.183–192.

Farinelli F. (2011), "Why America is called America", Der. Daniels & Stephen Envisioning Landscapes, Making Worlds (New York: Routledge) ss. 3-12.

Kolomb, Kristof (1999), Seyir Defterleri, Keşif Yolculukları Günlüğü (Çev. Sait Maden). İstanbul: Çekirdek Yayınları.

Kuper L. (1994), *Genocide,* Yale University Press.

Loomba, A. (2000). Kolonyalizm/Postkolonyalizm, (Çev. Mehmet Küçük), İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Mignolo, W. D. (2000). Local Histories/Global Designs: Coloniality, Subaltern Knowledges, and Border Thinking. Princeton University Press. http://www.jstor.org/stable/j.cttq94t0

Ngũgĩ wa Thiong'o (2017) Zihni Sömürgeden Azad, (çev. Şebnem Nantu) İstanbul: Hece yayınları.

Quijano A. (2007) Coloniality And Modernity/Rationality, Cultural Studies, 21:2-3, ss.168-178.

Spivak, Gayatri, Chakravorty, (1990). The Post-Colonial Critic: Interviews, Strategies, Dialodues, (Edited by Sarah Harasym), Published by Routledge, New York/USA

Weil S. (1945) The Iliad, or The Poem of Force, A Critical Edition. James P. Holoka, ed. & trans. Peter Lang, 2006.

Wright, J. (1947), "Terrae Incognitae: The Place of the Imagination in Geography", Annals of the Association of American Geographers, 37 (1): 1-15.

CEZAYİR'DE YERLEŞİMCİ KOLONYALİZM VE ŞİDDET

2

Ferit Belder

► Giriş

Cezayir'de Fransız yerleşimci kolonyalizmi 19. yüzyılın ilk yarısından 1962 tarihine kadar sürmüş, bu tarihte Cezayir'in bağımsızlığını ilan etmesi ile bir buçuk asır süren Fransız kolonyalizmi son bulmuştur. Kolonyalizme içkin bir şiddetin, kolonyal yönetimin kendisini henüz var ettiği andan itibaren vuku bulduğu gerçeği bir yana, Cezayir'in bağımsızlığını uzun ve kanlı bir savaş sonucunda kazanmış olması ve bağımsızlık mücadelesine giden yolda da çeşitli derecelerdeki bağımsızlıkçı seslerin şiddetle bastırılmış olması, bu döneme özel olarak yoğunlaşma gereğini beraberinde getirmektedir. Bu çalışma 8 Mayıs 1945 tarihinde Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesine müteakip başlayan ve Cezayir'deki Fransız hâkimiyetine karşı girişilecek eylemlere baskı ve şiddet ile karşılık verileceğini gösteren Setif ve Guelma katliamına ve bir şiddet süreci olarak 1954-62 Bağımsızlık Savaşı'na odaklanmaktadır. Bağımsızlık öncesi Cezayir açısından da kolonyal şiddet ve katliamlara odaklanan çalışmalar Setif ve Guelma Katliamı ve Bağımsızlık Savaşı sürecindeki şiddete odaklanan dönemi kapsamaktadır (Gallois 2013:156).

rupalı yerleşimci nüfusu da merkezine almıştır. Hem Setif ve Guelma'da hem de sonraki olaylarda yerleşimci organizasyon ve aktörler, yerleşimci kolonyalizm pratiğinin getirdiği çıkar ve kimlikler ekseninde şiddet olaylarına müdahil olmuşlardır. 8 Mayıs tarihi Avrupa'daki zafer kutlamalarına tezat oluşturacak bir şekilde Cezayir için resmî bir yas günüdür. Setif, Guelma ve Kherrata'daki Fransız katliamları 2021 yılı 8 Mayıs'ında "Ulusal Anma Günü" olarak ilan edilmiştir. Cumhurbaşkanı Abdülmecid Tebbun, 1945 katliamlarını "etnik temizliğe dayalı insanlığa ve medeni değerlere karşı işlenmiş bir suç" olarak tanımlamıştır (Ebel 2021). 2005 yılında Fransa'nın Cezayir büyükelçisi Hubert Colid de Verdière, Setif katliamını "affı olmayan bir trajedi" olarak nitelendirmiştir (Middle East Monitor 2017). Aynı yıl Fransa Dışişleri Bakanı Michel Barnier ise El-Vatan'a verdiği mülakatta, olayları tanımlamanın tarihçilerin işi olduğunu belirtmiştir (Peyroulou 2016). Bu açıdan Fransa'da açık bir şekilde kolonyalizm tarihi ile yüzleşme konusunda hem tarihsel sorumluluk hem de ulusal kimlik açısından birtakım gerilimler bulunduğu görülmektedir. Tarihsel hafıza anlamında ise Fransız kolonyalizmi döneminde Cezayir'de yaşanan olaylar ve 1954-62 yılları arasındaki bağımsızlık mücadelesi hem Fransızların hem de Cezayirlilerin hafızlarında yer almaya devam etmektedir.

▶ Kaynakça

Anon. 2021. 'How a Massacre of Algerians in Paris Was Covered Up'. *BBC News*, October 16.

Aroua, A. 1999. 'Reading Notes on French Colonial Massacres in Algeria'.

Babicz, Lionel. 2013. 'Japan–Korea, France–Algeria: Colonialism and Post-Colonialism'. *Japanese Studies* 33(2):201–11. doi: 10.1080/10371397.2013.816243.

Baktiaya, Adil. 2016. '1830: Fransa'nın Cezayir'i İşgali, Abdülkadir'in Yükselişi ve Amerikan Kamuoyunda "Abdülkadir" Hayranlığı'. *Ortadoğu Etütleri* 1(2):143–70.

Barclay, Fiona. 2018. 'Remembering Algeria: Melancholy, Depression and the Colonising of the Pieds-Noirs'. *Settler Colonial Studies* 8(2):244–61. doi: 10.1080/2201473X.2016.1273873.

Barclay, Fiona, Charlotte Ann Chopin, and Martin Evans. 2018. 'Introduction: Settler Colonialism and French Algeria'. *Settler Colonial Studies* 8(2):115–30. doi: 10.1080/2201473X.2016.1273862.

Birchall, Ian. 2021. 'How Jean-Paul Sartre and Les Temps Modernes Supported Algeria's Struggle for Freedom'. Retrieved 23 April 2023 (https://jacobin.com/2021/03/jean-paul-sartre-algerian-war-les-temps-modernes-journal).

Calçada, Miquel. 2012. 'Analysis of the Algerian War of Indepedence: : Les Événements, a Lost Opportunity for Peace'. *Journal of Conflictology* 3(2):52–61.

Chappell, David. 2016. 'Settler Colonialism in New Caledonia, 1853 to the Present'. Pp. 409–24 in *The Routledge Handbook of the History of Settler Colonialism*, edited by E. Cavanagh and L. Veracini. Routledge Handbooks Online.

Charef, Abed. 2022. 'The Tragedy That Paved the Way for Algerian Independence - Rosa-Luxemburg-Stiftung'. Retrieved 10 May 2023 (https://www.rosalux.de/en/news/id/46481/the-tragedy-that-paved-the-way-for-algerian-independence).

Chemam, Melissa. 2021. 'Paris Massacre: 60 Years on, France Must Face Its Colonial Past'. Retrieved 7 May 2023 (https://www.aljazeera.com/opinions/2021/10/17/17-october-1961-60-years-on-france-must-face-its-colonial-past).

Choi, Sung. 2016. 'French Algeria 1830-1962'. Pp. 201–15 in *The Routledge Handbook of the History of Settler Colonialism*, edited by E. Cavanagh and L. Veracini. Routledge Handbooks Online.

Choi, Sung-Eun. 2016. 'The Algerian War in the Settler Colony'. Pp. 33–51 in *Decolonization and the French of Algeria: Bringing the Settler Colony Home*, *Cambridge Imperial and Post-Colonial Studies Series*, edited by S.-E. Choi. London: Palgrave Macmillan UK.

Clayton, Anthony. 1992. 'The Sétif Uprising of May 1945'. *Small Wars & Insurgencies* 3(1):1–21. doi: 10.1080/09592319208423008.

Cole, Joshua. 2003. 'Remembering the Battle of Paris: 17 October 1961 in French and Algerian Memory'. *French Politics, Culture & Society* 21(3):21–50.

Cole, Joshua. 2010. 'Massacres and Their Historians: Recent Histories of State Violence in France and Algeria in the Twentieth Century'. *French Politics, Culture & Society* 28(1):106–26.

Ebel, Francesca. 2021. 'Algeria to Mark Colonial-Era Massacre with Inaugural "Day of Memory"'. *Middle East Eye*. Retrieved 11 May 2023 (http://www.middleeasteye.net/news/algeria-mark-colonial-era-massacre-inaugural-day-memory).

Eyrice, Elem. 2008. 'Cezayir'in Fransız Sömürgeciliğine Karşı Yürüttüğü Bağımsızlık Mücadelesi'. Ege Üniversitesi, İzmir.

Fieldhouse, D. K. 1982. *The Colonial Empires: A Comparative Survey from the Eighteenth Century*. 2nd edition. London: Palgrave Macmillan.

Fredrickson, George M. 1988. *The Arrogance of Race: Historical Perspectives on Slavery, Racism, and Social Inequity*. New Ed edition. Wesleyan University Press.

Gallois, William. 2013. *A History of Violence in the Early Algerian Colony*. 2013th edition. Houndmills, Basingstoke, Hampshire ; New York, NY: Palgrave Macmillan.

Gürbüz, Burak. 2012. 'Tocqueville'in Cezayir Raporlarında Doğa Yasaları ve Güvenlik'. *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 8(16):21–46.

Harbi, Mohammed. 2005. 'Massacre in Algeria'. *Le Monde Diplomatique*. Retrieved 23 April 2023 (https://mondediplo.com/2005/05/14algeria).

Horne, Alistair. 2006. *A Savage War of Peace: Algeria 1954-1962*. New York: NYRB Classics.

Horne, Alistair. 2014. 'Torture in a Savage War of Peace: Revisiting the Battle of Algiers'. *War on the Rocks*. Retrieved 11 May 2023 (https://warontherocks.com/2014/12/torture-in-a-savage-war-of-peace-revisiting-the-battle-of-algiers/).

House, Jim, and Neil MacMaster. 2009. *Paris 1961: Algerians, State Terror, and Memory*. 1st edition. Oxford: Oxford University Press.

Hussey, Andrew. 2014. *The French Intifada: The Long War Between France and Its Arabs*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

Hutchinson, Martha Crenshaw. 1972. 'The Concept of Revolutionary Terrorism'. *The Journal of Conflict Resolution* 16(3):383–96.

Kavas, Ahmet. 2021. 'Cezayir'de istenmeyen Fransa'da unutulan topluluk: Harki'. *AFAM - Afrika Araştırmacıları Derneği*. Retrieved 27 April 2023 (https://afam.org.tr/cezayirde-istenmeyen-fransada-unutulan-topluluk-harki/).

Kohn, Margaret, and Kavita Reddy. 2023. 'Colonialism' edited by E. N. Zalta and U. Nodelman. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

Macmaster, Neil. 2020. *From the Sétif Massacre to the November Insurrection: The Origins of the Algerian Women's Movement, 1945–54*. Manchester University Press.

McDougall, James. 2005. 'Savage Wars? Codes of Violence in Algeria, 1830s – 1990s'. *Third World Quarterly* 26(1):117–31. doi: 10.1080/0143659042000322946.

McDougall, James. 2017. *A History of Algeria*. New York, NY: Cambridge University Press.

Middle East Monitor. 2017. 'Remembering the Massacre of 45,000 Algerians'. *Middle East Monitor*. Retrieved 28 April 2023 (https://www.middleeastmonitor.com/20170508-remembering-the-massacre-of-45000-algerians/).

Middle East Monitor. 2018. 'France Admits Using Torture during Algeria War of Independence'. *Middle East Monitor*. Retrieved 11 May 2023 (https://www.middleeastmonitor.com/20180914-france-admits-using-torture-during-algeria-war-of-independence/).

Nam, Mehmet. 2013. 'İşgalden İstiklale Cezayir'. *Tarih Dergisi* (55):155–87.

Peyroulou, Jean-Pierre. 2016. 'Setif and Guelma (May 1945) | Sciences Po Mass Violence and Resistance - Research Network'. Retrieved 27 April 2023 (https://www.sciencespo.fr/mass-violence-war-massacre-resistance/en/document/setif-and-guelma-may-1945.html).

Ruedy, John. 2005. *Modern Algeria, Second Edition: The Origins and Development of a Nation*. Second edition. Bloomington: Indiana University Press.

Scott, Len. 2020. 'Internatıonal History of the Twentieth Century'. Pp. 54–69 in *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, edited by J. Baylis, S. Smith, and P. Owens. New York: Oxford University Press.

Stora, Benjamin. 1993. 'Algeria: The War without a Name'. *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 21(3):208–16. doi: 10.1080/03086539308582913.

Thomas, Martin. 2011. 'Colonial Violence in Algeria and the Distorted Logic of State Retribution: The Sétif Uprising of 1945'. *Journal of Military History* 75(1):125–57.

Veracini, Lorenzo. 2016. 'Introduction: Settler Colonialism As a Distinct Mode of Domination'. Pp. 1–8 in *The Routledge Handbook of the History of Settler Colonialism*, edited by E. Cavanagh and L. Veracini. Routledge Handbooks Online.

Villasenor, Leticia. 2015. 'Kateb Yacine's Nedjma: The Dismembering of Algeria's "Étoile de Sang"'. *Ufahamu* 38(2):153–62.

FAS'TA FRANSIZ SÖMÜRGECİLİĞİ VE KATLİAMLAR

3

Zeynep Bostan

► Giriş

Fas, Afrika kıtasının kuzeybatı ucunda Amerika'nın keşfinden önce bilinen dünyanın en batısında bulunduğu için İslam coğrafyacıları tarafından Mağrib adı verilen bölgede stratejik bir konumda bulunmaktadır. Akdeniz'e ve Atlas Okyanusu'na kıyısı bulunması ve Cebelitarık Boğazı'nın güney tarafında yer almasıyla tarih boyunca ilgi odağı olmuştur. Afrika'nın sömürgeci devletler arasında paylaşımı 19. yüzyılda hızlandığında Fas, konumu ve zengin ekonomik kaynakları sebebiyle sömürgeci rekabetin odak noktasında bulunmuştur. Bu dönemde bölgeye ilgi duyan Avrupalı devletler başta Fransa olmak üzere İspanya, İngiltere ve Almanya idi.

19 ve 20. yüzyıllar boyunca Fransa ve İngiltere Afrika'da koloni bölgelerini ele geçirmek için yarıştı. 1870'lerden itibaren bu yarışa Almanya ve İtalya da dâhil oldu. Fas Sultanı ile Fransa arasında 1912'de imzalanan Fes Antlaşması sonrasında Fas bir himaye (protektora) rejimiyle Fransa'nın kontrolüne girdi ve 1956'daki bağımsızlığına kadar bu süreç devam etti. Fransa yönetimindeki Fas'ta monarşi rejimi devam etse de Sultanın bağımsız bir otoritesi mevcut değildi.

verdiği işgal sürecinde direniş gösteren Berberi kabileleriyle yapılan savaşlarda çok sayıda Faslı hayatını kaybetmiştir. Modern Fransız ordusu karşısında donanım ve savaşçı sayısı bakımından son derece geride olan direnişçiler katliamlara maruz kalmışlardır.

İkinci olarak Faslılar çeşitli savaşlarda Fransa adına savaşarak hayatını kaybetmiştir. Fas'ın sömürgeleştirilmesiyle birlikte Fas da dâhil olmak üzere Fransız sömürge bölgelerinde yapılan savaşlara Fransız ordu gücü olarak katılmışlar, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında da Fransa adına savaşmışlardır. Bu savaşlarda çok sayıda Faslı ölmüş, kaybolmuş veya açlık ve salgın hastalıklar sonucu hayatını kaybetmiştir.

Fransız kolonyalizmi döneminde Fas'ta sivil ölümlerinin yaşandığı son dönem İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeşeren ve hızla gelişen milliyetçilik ve bağımsızlık yanlısı hareketlere Fransız yönetiminin şiddetle karşılık verdiği dönemdir. Çeşitli parti, sendika ve organizasyonların düzenlediği protestolarda sivillerin üzerine ateş açılmış ve eylemler çatışmaya dönüşmüştür. Bu dönemde dünya kamuoyunun Fransa'nın şiddet kullanımına karşı Fas'ın yanında yer alması ve uluslararası kurumlar vasıtasıyla desteklerini bildirmesi 1956'da bağımsızlığın ilan edilmesi sürecine katkı sağlamıştır.

► Kaynakça

Abitbol, M. (2014). *Histoire du Maroc*, Paris: Perrin.

Ardıç, N. (2013). The "Magreb Caliphate" Between Colonialism and Panislamism. *Proceedings of the International Congress on The Maghreb and the Western Mediterranean in the Ottoman Era, Rabat 12-14 November 2009* içinde (21-33). İstanbul.

Aslan, S. (2014). *Nation-Building in Turkey and Morocco: Governing Kurdish and Berber Dissent*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ataöv, T. (1977). *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Bahij, A. A. (2012). *The Socio-economic legacy of French Colonialism in Morocco: The Lasting Impact of the French Protectorate on Moroccan Trade, Agriculture and Education*. (Basılmamış Doktora Tezi). University of Bradford, West Yorkshire, İngiltere.

Bilge, M. L. (1995). Fas: Osmanlı-Fas Münasebetleri. *TDV Diyanet İslam Ansiklopedisi*, *12,* 190-192. İstanbul.

Burke, E. (1976). *Prelude to Protecotrate in Morocco: Precolonial Protest and Resistance, 1860-1912*. Chicago: The University of Chicago Press.

Ceran, İ. (2012). *Fas Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Chemeurope. Chemical Weapons in the Rif War. https://www.chemeurope.com/en/encyclopedia/Chemical_weapons_in_the_Rif_War.html. Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2023.

Damis, J. (1970). Developments in Morocco Under the French Protectorate, 1925-1943. *Middle East Journal*, *24* (1), 74-86.

Gershovich, M. (2000). *French Military Rule in Morocco: Colonialism and Its Consequences*, Londra ve Portland OR.: Frank Cass. Dijital Yayın: 2005.

Guerin A. (2015). 'Not a drop for the settlers': Reimagining Popular Protest and anti-colonial nationalism in the Moroccan Protectorate. *The Journal of North African Studies*, *20* (2), 225-246.

Ikeda, R. (2015). *The Imperialism of French Decolonisation: French Policy and the Anglo-American Response in Tunisia and Morocco*, Londra: Palgrave Macmillan.

Joffé, E. G. H. (1985). The Moroccan Nationalist Movement Istiqlal, The Sultan, and the Country. *Journal of African History*, *26* (4), 289-307.

Kasraoui, S. (2018, 28 Aralık). Rif War: Spain Wants to 'Heal Wounds' of Gassing Moroccan Resistance. https://www.moroccoworldnews.com/2018/12/261799/rif-war-spain-morocco. Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2023.

McKay V. (1948). France's Future in North Africa. *Middle East Journal*, 2 (3), 293-305.

Miller, S. G. (2013). *A History of Modern Morocco*, Cambridge: Cambridge University Press.

Pennell, C. R. (2000). *Morocco: Since 1830: A History*. New York: New York University Press.

Pennell, C. R. (2003). *Morocco: From Empire to Independence*, Oxford: One World Publications.

Rees, S. (2014). Massacre in Morocco, *Military Heritage*, *15* (6), 42-49. https://warfarehistorynetwork.com/issue/military-heritage-may-2014-issue/. Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2023.

Reuters. (2007, 14 Şubat). Spain rejects move to debate Rif chemical attack. https://www.reuters.com/article/idUSL14606426. Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2023.

Roberts, A. D. (Ed.). (2008). *The Cambridge History of Africa*, *7*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sasse, D. (2006). Français, Britanniques et Allemands dans la Guerre du Rif 1921-1926: Spéculateurs et Sympathisants, déserteurs et aventuriers au service d'Abdelkrim. Munich: R. Oldenbourg Verlag.

Tezcür, G. M. & Horschig, D. (2020). A Conditional Norm: Chemical Warfare From Colonialism to Contemporary Civil Wars. *Third World Quarterly*, 1-19. https://doi.org/10.1080/01436597.2020.1834840.

Triple S Postal History. https://www.triple-sonline.com/rDetails1b.asp?-cat=&CAT2=&rProductID=a55962&this=it. Erişim Tarihi: 29 Mart 2023.

Türközü, F. (2016). *Millî Mücadele'de Magrip'in Yeri (1919-1922)*. (Basılmamış Doktora Tezi). Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

University of Central Arkansas, Political Science. *DADM Project*. https://uca.edu/politicalscience/dadm-project/middle-eastnorth-africa-persian-gulf-region/francemorocco-1930-1956/. Erişim Tarihi: 28.03.2023.

Yeşilmen, G. (2018). Osmanlı Devleti'nin Fas Siyaseti Üzerine Bir Değerlendirme. *Medeniyet ve Toplum Dergisi, 2* (2), 107-121.

Yeşilmen, G. (2022). Sultan II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet Dönemlerinde Osmanlı Devleti ve Fas İlişkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2* (43), 112-129.

RUANDA 1994
GÖRMEZDEN GELİNEN SOYKIRIM

4

Can Uyar

► Giriş

İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyası tarafından yapılan Yahudi soykırımı dünya tarihine damgasını vurmuştur. Ancak bu tarihten yaklaşık bir yarım asır sonra 1994 yılında dünya tarihini sarsacak başka bir soykırım daha yaşanmıştır: Büyük Göller Bölgesi'ndeki Ruanda'da gerçekleştirilen soykırım. Dünyanın gözlerin önünde, 20. yüzyılda 100 gün içerisinde 1 milyona yakın Tutsi ve Hutulardan da ılımlı olanlar öldürülmüş ya da sakat kalmıştır.

Kolonyal dönem öncesi ortak dile, kültüre ve geleneklere sahip iki halk, kolonyal dönemin tamamen bilinçli bir politikasıyla iki ayrı ırka ayrılmıştır. Irk ve kimlik politikası kolonyal dönemin uygulanan en önemli politikası olmuştur. 1994 yılına gelindiğinde 800.000 kişinin öldürüldüğü Ruanda soykırımı dünya tarihine damgasını vurmuştur. Ruanda soykırımı planlı ve sistematiktir. Siyasi, ekonomik, sosyolojik, psikolojik ve tabii etnik temelleri olan bir soykırımdır. Bunlara ek olarak kolonyal güçler de etnik ayrışmanın ortaya çıkmasında, soykırıma göz yumulmasında açıkça rol oynamışlardır. (Sencerman, 2013, s. 37)

Ruanda'da da yaşananlar hafızalardan silinmeyecek olayların yaşandığı, palalarla insanların öldürüldüğü, yaralı çocukların, tecavüze uğrayan kadınların miras kaldığı bir soykırım oldu. Onların doğan çocukları annelerin her zaman hatırlayacakları bir miras; Ruanda 1994'ten beri bu mirasla yaşamaya devam etmektedir. Yapılan çalışmalar olsa da insanların yaşananları unutması belki kuşaklar alacaktır. Ruanda soykırımı bugün hâle yaşamaktadır. Birçok insan oradan kurtulsa da toplumun hafızası hâlen canlı bir hâldedir. Çatışmaların çözülmesinde en büyük etkenlerden biri de budur.

Kolonyal dönemde sistemli bir ırksal bölünmenin yaşandığı ve soykırıma gidilen en açık örneklerden biri Ruanda'dır. Kolonyal dönemde Batılı devletler bu etnik grupların birer etnik kimliğe dönüşmeleri ve bundan sonra da siyasallaşmalarını sağlamışlardır.

Ruanda dünya tarihine izlenen, bir şey yapılmayan bir soykırım olarak yer edindi. Sistematik bir şekilde yapılan öldürmelerin kanıtları ortaya çıkarıldı. Batılı ülkeler bu soykırıma müdahale etmekte geç kaldıkları gibi sonrasında isteksiz de davrandılar. Ruanda'daki soykırımın toplumsal boyutları ve Ruanda'nın kendi özelliklerinden kaynaklı sebepleri olsa da asıl nedenler kolonyal sürecin etkileriyle oluşmuştur.

► Kaynakça

Bouwer, K. (2010). *Gender and decolonization in the Congo: the legacy of Patrice Lumumba.* Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Buckley-Zistel, S. (2006). Dividing and uniting: The use of citizenship discourses in conflict and reconciliation in Rwanda. *Global Society, 20*(1), s. 101-113.

Buckley-Zistel, S. (2006). Remembering to Forget: Chosen Amnesia as a Strategy for Local Coexistence in Post-Genocide Rwanda. *Africa, 76*(2), s. 131-150.

Centrell, P. (2009). Rwanda's Anglican Church and Post-Genocide Reconciliation. *Peace Review: A Journal of Justice, 21*, s. 321-329.

Chrétien, J.-P. (2003). *The Great Lakes of Africa: Two Thousand Years of History.* (S. Strauss, Çev.) New York: Zone Books.

Des Forges, A. (1995). The Ideology of Genocide. *A Journal of, 23*(2), s. 44-47.

Ensign, M. M., & Bertrand, W. E. (2010). *Rwanda: History and Hope.* Lanham: University Press of America.

Fanon, F. (2002). *Wretched of Earth.* Londra: Penguin Books.

Forges, D. (1999). *Leave None to Tell the Story: Genocide in Rwanda.* New York: Human Rights Watch.

Goose, S. D., & Smyth, F. (1994). Arming Genocide in Rwanda. *Foreign Affairs, 73*(5).

Gourevitch, P. (1999). *We Wish to Inform You That Tomorrow We Will Be Killed with Our Families: Stories from Rwanda.* Londra: Picador.

Gregory, S. (2000). The French Military in Africa: Past and Present. *African Affairs*(99), s. 435-448.

Heusch, L. (1995). "Rwanda: Responsibilities for a Genocide. *Anthropology Today, 11*(4), s. 3-7.

Hulıaras, A. C. (1998). The Anglosaxon Conspiracy: French Perceptions of the Great Lakes Crisis. *The Journal of Modern African Studies, 36*(4), s. 593-609.

James, E. (2008). Media, genocide and international response: another look at Rwanda. *Small Wars and Insurgencies, 19*(1), s. 89-115.

Kuperman, A. J. (2000). Rwanda in Retrospect. *Foreign Affairs, 79*(1), s. 94-118.

Leander, S. S. (2018). On the Danger and Necessity of Democratisation: Trade-offs Between Short-Term Stability and Long-Term Peace in Post-Genocide Rwanda. *Third World Quarterly, 29*(8).

Lepidi, P. (2022, 5 30). *the dark side of the French operation "Turquoise" in Rwanda*. 4 21, 2023 tarihinde New in France: https://newsinfrance.com/the-dark-side-of-the-french-operation-turquoise-in-rwanda/ adresinden alındı

Linden, I. (1977). *Church and Revolution in Rwanda.* Manchester: Manchester University Press.

Louis, W. R. (1963). *Ruanda-Urundi 1884-1919.* Oxford: Clarendon Press.

Magnarella, P. J. (2005). The Background and Causes of the Genocide in Rwanda. *Journal of International Criminal Justice*, s. 801-822.

Mamdani, M. (2022). *When the victims become killers: Colonialism, Nativism, and the Genocide in Rwanda.* Princenton: Princeton Universty Press.

Martin, E. (2017). *European Atrocity, African Catastrophe: Leopold II, the Congo Free State, and its Aftermath.* Londra: Taylor and Francis.

McNulty, M. (1997). France's role in Rwanda and external military intervention: A double discrediting. *International Peacekeeping, 4*(3), s. 24-44.

Melvern, L. (2000). *A People Betrayed: The Role of the West in Rwanda's Genocide.* Londra: Zed-Books.

Melvern, L. (2005). The Security Council in the Face of Genocide. *Journal of International Criminal Justice, 3*.

Newbury, C. (1988). *The Cohesion of Oppression: Clientship and Ethnicity in Rwanda, 1860-1960.* New York: Columbia University Press.

Newbury, C. (1995). Background to Genocide: Rwanda. *A Journal of Opinon, 23*(2), s. 12-17.

Newbury, C., & Newbury, D. (1999). A Catholic Mass in Kigali: Contested Views of the Genocide and Ethnicity in Rwanda. *Canadian Journal of African Studies, 33*(2/3), s. 292-327.

Öztürk, E. Ç. (2011). Toplumsal Yapılar ve Şiddet: Ruanda Örneği. *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi, 1*(1), s. 67-114.

Plaut, M. (1994). Rwanda — Looking beyond the Slaughter. *The World Today, 50*(8/9), s. 149-153.

Prunier, G. (1995). *The Rwanda Crisis: History of a Genocide.* New York: Columbia University Press.

Reyntyens, F. (1996). Rwanda: Genocide and Beyond. *Journal of Refugee Studies, 9*(3), s. 240-251.

Segal, A. (1964, Nisan). Massacre in Rwanda. *Fabian Research Series*(240).

Sencerman, Ö. (2013). Batılı Koloniyel Güçlerin 1994 Ruanda Soykırımına Etkisi. *Güvenlik Stratejileri, 9*(18), 35-75. Şubat 2023 tarihinde alındı

Stanton, G. H. (2004). Could the Rwandan Genocide Have Been Prevented. *Journal of Genocide Research, 6*(2).

The Rwanda Genocide. (1997). R. Lemarchand, T. Samuel, W. Parson, & I. Charney (Dü) içinde, *Century of Genocide: Eyewitness Accounts and Critical Views,.* New York-Londra: Garland Publishing Inc.

Thompson, A. (2007). *The Media and the Rwanda Genocide.* Londra: Pluto Press.

Twagilimana, A. (1998). *Hutu and Tutsi.* New York: Rosen Publication Group.

United Nations. (2023, 4 20). *How hate speech triggered genocide against the Tutsi in Rwanda*. 6 5, 2023 tarihinde UN News: https://news.un.org/en/story/2023/04/1135902 adresinden alındı

United Nations. (2023, 5 28). *ICTR Milestones*. International Residual Mechanism for Criminal Tribunals: https://unictr.irmct.org/en/ictr-milestones adresinden alındı

United Nations. (2023, 5 20). *International Residual Mechanism for Criminal TribunalsAbout the MechanismCases*. Legacy website of the International Criminal Tribunal for Rwanda: https://unictr.irmct.org/en/documents adresinden alındı

United Nations. (2023, 5 22). *Outreach Programme on the 1994 Genocide Against*. Rwanda: A Brief History of the Country: https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/historical-background.shtml adresinden alındı

United Nations. (2023, 5 31). *Rwanda - UNAMIR*. United Nations: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/unamirFT.htm adresinden alındı

United Nations. (2023, 4 21). *Rwanda: A Brief History of the Country*. Rwanda: A Brief History of the Country: https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/historical-background.shtml adresinden alındı

Uvin , P. (2001). Difficult Choices in the New Post-Conflict Agenda: The International Community in Rwanda after the Genocide. *Third World Quarterly, 22*(2), s. 177-189.

Verwimp, P. (2006). Machetes and Firearms: The Organization of Massacres in. *Journal of Peace Research, 43*(1), s. 5-22.

ANGLO-BOER SAVAŞI VE TOPLAMA KAMPLARI (1899-1902)

5

Atakan Büyükdağ

► Giriş

İkinci Boer Savaşı (1889-1992), bir diğer adı ile Güney Afrika Savaşı, tarihte kapitalist sistemin ne kadar küresel olduğunun ve bu sistemin gerektiği zaman tek bir noktaya yoğunlaşacak bir güç olarak ne kadar etkin bir şekilde kullanabileceğinin göstergesi niteliğindeki ilk savaşlardan birisidir. İmparatorlukların elmas, altın gibi ekonomik kazanımlar söz konusu olduğunda ne kadar acımasız olduğunun, sivil hayatın bir anda nasıl önemsizleştiğinin, savaşı kazanmanın ve sonundaki büyük ekonomik getiriyi elde etmenin etik değerlerin önüne nasıl geçtiğinin izleri için İkinci Boer Savaşı'ndaki toplama kamplarına bakmak yeterlidir. İkinci Boer Savaşı, 19. yüzyıl Afrikası'ndaki insan haklarının yetersizliğinin, küresel tepkinin önemsizliğinin ve sivil hayatın önemsizliğinin bir strüktürüdür.

İkinci Boer Savaşı için ilk modern savaş, son centilmen savaşı denir (Wessels, 2016, s.161). Bunun nedeni, iki taraf-

görüntülenmesi hakkındaki acıdan kaçınmanın ironisine de değinmiştir (Godby, 2006, s.44). Bu kısa anekdot dahi tek başına, 20. yüzyılın ilk özgürlük mücadelesi olarak da adlandırılan (Wessels, 2016, s.161) Boer Savaşları süresince kurulan, içerisinde bulunan her dört kişiden birinin öldüğü (Forssman&Louw, 2016, s.6) Boer toplama kamplarındaki sivil katliamının boyutunu rolünü gözler önüne sermektedir. Konuşulması, fotoğraflarına bakılması bile güç bir sürecin mağduru olmak ve tarihin yitik hafızasında sessiz kalmak zorunda bırakılmak, Anglo-Boer Savaşı sivillerinin yaşadığı bir gerçekliktir.

► Kaynakça

Blainey, G. (1965). Lost Causes of the Jameson Raid. *The Economic History Review*, 18(2), 350–366. https://doi.org/10.2307/2592099.

Blom, I. (1990). Defence Of The Cape Colony Under Batavıan Rule 1803 - 1806. *Kronos*, 17, 19–35. http://www.jstor.org/stable/41056279.

de Reuck, J. (1999). Social Suffering and the Politics of Pain: Observations on the Concentration Camps in the Anglo-Boer War 1899-1902. *English in Africa,* 26(2), 69–88. http://www.jstor.org/stable/40238883.

de B. Webb, C. (1971). Great Britain And "Die Republiek Natalia": An Early Case Of U.D.I. And Sanctions. *Theoria: A Journal of Social and Political Theory*, 37, 15–30. http://www.jstor.org/stable/41801876.

Ferguson, N. (2019). *İmparatorluk - Britanya'nın Modern Dünya'yı Biçimlendirişi* (5. Baskı). Nurettin Elhüseyni (Çev). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Fetter, B., & Kessler, S. (1996). Scars from a Childhood Disease: Measles in the Concentration Camps during the Boer War. *Social Science History*, 20(4), 593–611. https://doi.org/10.2307/1171343.

Fisher, B. (1963). Smuts: The Sanguine Years 1870-1919 [Review of Smuts: The Sanguine Years 1870-1919, by W. K. Hancock]. *The Australian Quarterly*, 35(2), 98–100. https://doi.org/10.2307/20633878.

Forssman, T., & Louw, C. (2016). Leaving A Mark: South African War-Period (1899–1902) Refuge Graffiti At Telperion Shelter In Western Mpumalanga, South Africa. *The South African Archaeological Bulletin*, 71(203), 4–13. http://www.jstor.org/stable/24894822.

Godby, M. (2006). Confronting Horror: Emily Hobhouse and the Concentration Camp Photographs of the South African War. *Kronos*, 32, 34–48. http://www.jstor.org/stable/41056558.

Harington, A.L.(1972). *The Great Trek.* C.P. Hill – G.H. Fell (Ed.), London: Edward Arnold.

Kirk, J., Ruiz, J., Chesley, J., Titley, S., & Titley, S. (2003). The Origin of Gold in South Africa: Ancient rivers filled with gold, a spectacular upwelling of magma and a colossal meteor impact combined to make the Witwatersrand basin a very special place. *American Scientist*, 91(6), 534–541. http://www.jstor.org/stable/27858303.

Lucking, T. (2004). Some Thoughts On The Evolutıon Of Boer War Concentratıon Camps*. Journal of the Society for Army Historical Research*, 82(330), 155–162. http://www.jstor.org/stable/44231057.

Morton, W. J. (1877). The South African Diamond Fields, and a Journey to the Mines. *Journal of the American Geographical Society of New York*, 9, 66–83. https://doi.org/10.2307/196558.

Nolan, W. (2005). 1734. Boer War Concentratıon Camps*. Journal of the Society for Army Historical Research*, 83(333), 81–81. http://www.jstor.org/stable/44231150.

O'Connor, D. P. (2006). Imperial Strategy and the Anglo–Zulu War of 1879. *The Historian*, 68(2), 285–304. http://www.jstor.org/stable/24453317.

Pakenham, T. (1986). Africans in the Boer War *[Review of Black People and the South African War, 1899-1902*, by P. Warwick]. *The Journal of African History*, 27(3), 573–575. http://www.jstor.org/stable/181429.

Parker, G. (2014). *Cambridge Savaş Tarihi* (11. Baskı) Tayanç, F. & Tayanç. T. (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Porter, A. (2000). The South African War and the Historians. *African Affairs*, 99(397), 633–648. http://www.jstor.org/stable/723319.

Roos, G. (1950). The Great Trek. *The Australian Quarterly*, 22(4), 35–40. https://doi.org/10.2307/20633301.

Siwundhla, H. T. (1984). White Ideologies and Non-European Participation in the Anglo-Boer War, 1899-1902. *Journal of Black Studies*, 15(2), 223–234. http://www.jstor.org/stable/2784010.

van der Waag, I. (2005). Boer Generalship and the Politics of Command. *War in History, 12*(1), 15–43. http://www.jstor.org/stable/26061736.

van Wyk Smith, M. (2003). The Boers and the Anglo-Boer War (1899-1902) in the Twentieth-Century Moral Imaginary. *Victorian Literature and Culture*, 31(2), 429–446. http://www.jstor.org/stable/25058635.

Walker, E. A. (1953). The Franchise in Southern Africa. *The Cambridge Historical Journal*, 11(1), 93–113. http://www.jstor.org/stable/3021109.

Wessels, A. (2016). The Anglo-Boer War (1899 – 1902) and Its Traumatic Consequences. In P. Gobodo-Madikizela (Ed.), *Breaking Intergenerational Cycles of Repetition: A Global Dialogue on Historical Trauma and Memory* (1st ed., pp. 160–173). Verlag Barbara Budrich. https://doi.org/10.2307/j.ctvdf03jc.14.

ALMANYA'NIN NAMİBYA SOYKIRIMI

6

Dila Algan Tezcan

► Giriş

1904-1908 yılları arasında gerçekleşen Almanya'nın Namibya soykırımı, 20. yüzyılın ilk soykırımıdır. 1990 yılında bağımsızlığını kazanarak kurulan Namibya Cumhuriyeti, 18. ve 19. yüzyıllarda Herero, Nama, Damara ve San gibi yerli halkların hayvancılık yaparak geçimini sağladıkları topraklardı. 19. yüzyılın sonunda sömürge arayışına giren Alman İmparatorluğu tarafından 1884-1915 yılları arasında sömürgeleştirildi. Alman İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşı'nda sömürgelerini kaybedene kadar bu topraklar, Alman Güneybatı Afrikası olarak anıldı. 1904 yılında Alman sömürgecilerine ve yerleşimcilerine karşı Herero ve Nama halklarının başlattığı isyanlar, dönemin sömürge valisi General Lothar von Trotha tarafından yayınlanan bir imha emri sonrası şiddetle ve vahşetle bastırıldı. Silahlı, silahsız, kadın, çocuk, genç ve yaşlı gözetmeksizin tüm Herero ve Nama yerli halklarının öldürülmesi emriyle birlikte başlatılan isyan bastırma politikası, on binlerce kişinin ölümüyle sonuçlanan bir soykırıma dönüştü.

Herero ve Nama soykırımı, onlarca yıl devletler arası ilişkilerin konusu olmadı, gündeme getirilmedi ve hatta unu-

► Kaynakça

Anderson, C. (2008). International Conscience, the Cold War, and Apartheid: The NAACP's Alliance with the Reverend Michael Scott for South West Africa's Liberation, 1946-1951. *Journal of World History*, 19(3), s.297-325. https://www.jstor.org/stable/40542617.

BBC. (2011). Germany returns Namibian skulls taken in colonial era. (2023, 15 Nisan). Erişim adresi: https://www.bbc.com/news/world-europe-15127992.

BBC. (2021). Germany officially recognises colonial-era Namibia genocide. (2023, 21 Nisan). Erişim adresi: https://www.bbc.com/news/world-europe-57279008

Berat, L. (1993). Genocide: The Namibian Case against Germany. *Pace International Law Review*, 5(165), 165-210.

Blackler, A. A. (2017). From Boondoggle to Settlement Colony. *Central European History*, 50(4), 449-470. https://www.jstor.org/stable/10.2307/26567769.

Blackshire-Belay, C. A. (1992). German Imperialism in Africa The Distorted Images of Cameroon, Namibia, Tanzania, and Togo. *Journal of Black Studies*, 23(2), 235–246. https://doi.org/10.1177/002193479202300207

Bley, H. (1968). *Namibia Under German Rule*. Hamburg: Lit Verlag.

Boehme, F. (2020) Reactive remembrance: The political struggle overapologies and reparations between Germany and Namibia for the Herero genocide. *Journal of Human Rights*, 19(2), 238-255. Doi: 10.1080/14754835.2020.1727729.

Drechsler, H. (1980). *Let us Die Fighting: The Struggle of the Herero and Nama against German Imperialism, 1884–1915*. London: Zed Press.

DW. (2021). Ethnic leaders in Namibia reject German genocide apology. (2023, 21 Nisan). Erişim adresi: https://www.dw.com/en/namibia-chiefs-reject-insulting-german-aid-offer-over-colonial-killings/a-57731356

Erichsen, C. W. (2005). *The Angel of Death Has Descended Violently Among Them: Concentration Camps and Prisoners-of-war in Namibia, 1904–08*. Leiden: University of Leiden African Studies Centre.

Förster, L. (2020). *The Face of Genocide: Returning human remains from German institutions to Namibia*. C. Fforde, C. T. McKeown ve H. Keeler (der.) The Routledge Companion to Indigenous Repatriation: Return, Reconcile, Renew (s.101-127) içinde. Abingdon: Routledge.

Genocide Namibia. (2015a). Strengthening relations between Germany and Namibia and living up to Germany's historical responsibility. (2023, 21 Nisan). Erişim adresi: http://genocide-namibia.net/wp-content/uploads/2015/07/2015-07-01_Motion-Namibia_GreenParty-EN.pdf

Genocide Namibia. (2015b). Government Press Conference of 10 July 2015 in the very wording. (2023, 21 Nisan). Erişim adresi: 4

https://genocide-namibia.net/wp-content/uploads/2015/07/Press_Conference_10_July_2015_Yes_it_was_genocide.pdf

German Embassy Windhoek. (2023). Declaration by the German Federal Parliament of 16.06.2004. (2023, 15 Nisan) Erişim adresi: https://windhuk.diplo.de/na-en/themen/politik/erklaerung-bt-2004-06-16/1049394

Gewald, J.-B. (1994). The Great General of the Kaiser. *Botswana Notes and Records*, 26, 67–76. http://www.jstor.org/stable/40959182

Gewald, J.B. (1999). *Herero Heroes: A Socio-Political History of the Herero of Namibia, 1890–1923.* Ohio: Ohio University Press.

Gewald, J.B. (2004). *Imperial Germany and the Herero of southern Africa: Genocide and the Quest for Recompense*. A. Jones (der.) Genocide, War Crimes and the West: History and Complicity (s.59-77) içinde. London & New York: Zed Books.

Hull, I. (2006). *Absolute Destruction: Military Culture and the Practices of War in Imperial Germany*. New York: Cornell University Press.

Kasuto, T., & Kathindi, A. (2021). Apology not accepted, Windhoek Observer. (2023, 25 Nisan). Erişim adresi: https://www.observer24.com.na/apology-not-accepted-rukoro-as-ota-denounces-deal

Katjavivi, P. (1988). A History of Resistance in Namibia. Addis Ababa: James Curray Ltd.

Katjavivi, P. (2014). *Namibia's bilateral relations with Germany: A crucial relationship.* A. Bösl, A. Du Pisani ve D. U. Zaire (der.) Namibia's Foreign Relations: Historic Contexts, Current Dimensions, and Perspectives for the 21st Century (s.135-168) içinde. Windhoek: Macmillan Education Namibia.

Kerina, M. (1981). *Namibia: the making of a nation*. New York: Books in Focus.

Kössler, R. (2015) *Namibia and Germany: Negotiating the Past.* Windhoek: University of Namibia Press.

Lau, B. (1989). Uncertain certainties: The Herero–German war of 1904. *Mibagus*, 4(4-8).

Lewan, K. M. (1975). How West Germany Helped to Build Israel. *Journal of Palestine Studies*, 4(4), 41-64. https://doi.org/10.2307/2535601.

Melber, H. (2017). Genocide Matters - Negotiating a Namibian-German Past in the Present. *Vienna Journal of African Studies,*33(17), 1-24. Doi: 10.25365/phaidra.263_01.

Melber, H. (2020). Germany and Namibia: Negotiating Genocide. *Journal of Genocide Research*, 22(4), 502-514, Doi: 10.1080/14623528.2020.175082.

Melber, H. (2022). Germany and reparations: the reconciliation agreement with Namibia. *The Round Table,* 111(4), 475-488. doi.org/10.1080/00358533.2022.2105540.

Morgan, K. L. (2012). Remembering against the nation-state: Hereros' pursuit of restorative justice. *Time & Society*, 21(1), 21–38. Doi: 10.1177/0961463X11431332.

Nielsen, M. B. (2022). *Britain, Germany and Colonial Violence in South-West Africa, 1884–1919 The Herero and Nama Genocide*. Cham: Palgrave Macmillan.

Sarkin, J. (2011). Germany's Genocide of the Herero: Kaiser Wilhelm II, His General, His Settlers, His Soldiers. Cape Town: UCT Press.

Sharett, Y. (2011). *The Reparations Controversy: The Jewish State and German Money in the Shadow of the Holocaust 1951-1952*. Berlin: De Gruyter.

Shepperson, G. (1985). The Centennial of the West African Conference of Berlin, 1884-1885. *Phylon (1960-)*, 46(1), 37–48. https://doi.org/10.2307/274944

Siiskonen, H. (1990). *Trade and Socioeconomic Change in Ovamboland, 1850-1906*. Helsinki: SHS.

Silvester, J. ve Gewald, J.B. (2003). *Words Cannot Be Found: German Colonial Rule in Namibia: An Annotated Reprint of the 1918 Blue Book*. Leiden & Boston: Brill.

Smith, H.W. (1998). *The Talk of Genocide, the Rhetoric of Miscegenation: Notes on Debates in the German Reichstag concerning Southwest Africa, 1904–14*. S. Friedrichsmeyer, S. Lennox ve S. Zantop (der.), The Imperialist Imagination: German Colonialism and its Legacy (s.107-124), içinde. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Spiegel. (2011). Rückgabe von Kolonialzeit-Schadeln endet im Streit (Return of Colonial Era Skulls Ends in Dispute). (2023, 15 Nisan). Erişim adresi: https://www.spiegel.de/wissenschaft/mensch/berliner-charite-rueckgabe-von-kolonialzeit-schaedeln-endet-im-streit-a-789434.html

Spiegel. (2015). Bundesregierung nennt Herero-Massaker erstmals "Völkermord"" (German colonial crimes: Federal government calls Herero massacre "genocide" for the first time). (2023, 21 Nisan). Erişim adresi: https://www.spiegel.de/politik/deutschland/namibia-massaker-bundesregierung-spricht-von-voelkermord-a-1043117.html

Spiegel. (2022). Moral ist nicht weniger wert als Recht (Morals are not worth less than law). (2023, 21 Nisan). Erişim adresi: https://www.spiegel.de/ausland/ruprecht-polenz-ueber-das-versoehnungsabkommen-nach-dem-voelkermord-an-den-nama-und-herero-a-57c-8c649-6a5d-415c-9044-3c5a2973ce07

The Guardian. (2004). German minister says sorry for genocide in Namibia. (2023, 10 Nisan). Erişim adresi: https://www.theguardian.com/world/2004/aug/16/germany.andrewmeldrum

United Nations Digital Library. Revised and updated report on the question of the prevention and punishment of the crime of genocide / prepared by B. Whitaker. (2023, 21 Nisan). Erişim adresi: https://digitallibrary.un.org/record/108352#record-files-collapse-header

United Nations Nambia. (2022). 2021 UN Country Annual Results Report Namibia March 2022. (2023, 10 Nisan). Erişim adresi: https://namibia.un.org/sites/default/files/2022-09/2021%20UN%20Country%20Annual%20Results%20Report%20Namibia.pdf.

World Bank. (2023). The World Bank in Namibia. (2023, 10 Nisan). Erişim adresi: https://www.worldbank.org/en/country/namibia/overview.

Zimmerer, J. (2003) *War, Concentration Camps, and Genocide in South-West Africa: The First German Genocide*. J. Zimmerer ve J. Zeller (der.) Genocide in German South-West Africa: The Colonial War of 1904–1908 and its Aftermath. Pontypool: Merlin Press.

Zollman, J. (2011). Communicating Colonial Order: The Police of German South-West-Africa (c. 1894-1915). *Crime, History & Societies*, 15(1), 33-57. http://www.jstor.org/stable/42708811.

KONGO'DA BELÇİKA VAHŞETİ

7

Halim Gençoglu

► Giriş

Belçika, 1831'de Hollanda'dan ayrıldığında yeni bir ulus hâline gelip bağımsızlığını kazandıktan sonra Afrika'da iki koloni kurdu: Demokratik Kongo Cumhuriyeti ki eski adıyla Zaire olarak bilinen topraklarla daha önce Ruanda-Urundi olan Ruanda Cumhuriyeti, yönetilmek üzere Belçika'ya verilmişti. 1800'lerin sonlarında Avrupa'nın büyük güçleri Afrika'yı bölerek kendilerine koloniler aldı. Belçika'nın ikinci kralı II. Leopold, hayatının başlarında, kişisel bir mülk ve zenginlik kaynağı olarak kendine ait bir koloni kurmaya karar vermişti. Kıyılardaki en iyi noktalar zaten alınmış ve bu yüzden Leopold gözünü Afrika'nın uçsuz bucaksız, haritası olmayan iç kısmına dikmişti. Diğer Batılı güçlerden farkını göstermek için kendini, bir insani yönü olan Avrupalı olarak tasvir etti. Kongo'yu şeytani Arap köle tüccarlarından kurtaracaktı. Ayrıca Avrupalı müttefiklerinin de bundan fayda sağlamak gayesiyle onlara Kongo'yu serbest ticarete açma sözü verdi.[1]

[1] Belgium. 1956. *Traveller's guide to the Belgian Congo and Ruanda-Urundi. Brussels: Tourist Bureau for the Belgian Congo & Ruanda-Urundi*, s. 89, IIIrd Directorate, Information and Public Relations Bureau.

bu sebeple yapılmaya başlanmış. Fakat resmî tarih bunu yalanlamaktadır. 1958 gibi yakın bir tarihte Belçika, Afrikalıların beyaz insanları eğlendirmek için var olduğu fikrine sarıldı. İki yıl sonra bağımsızlığını kazanan Belçika Kongosu'ndan 183 aileyi Expo 58'de bir "insan hayvanat bahçesinde" sergilenmek üzere Brüksel'e gönderildi. Kongolular sahte bir köyde yaşıyordu. Beyaz seyirciler, bir tepki uyandırmak için çitin üzerinden bozuk para veya muz attı. Hayatta kalan bir fotoğraftan, bir sevişme hayvanat bahçesinin bile olduğu anlaşılıyor. Belçika, dünyada bir "insan hayvanat bahçesi"ne ev sahipliği yapan son ülke oldu.[25]

▶ Kaynakça

Anstey Roger. 1966. *King Leopold's Legacy: The Congo Under Belgiam Rule 1908-1960.* London: Oxford

Belgium. 1927. *Les campagnes coloniales belges, 1914-1918.* Bruxelles [Brussels]: I[nstitut] C[artographique] M[ilitaire]. Bruxelles [Brussels] I[nstitut] C[artographique] M[ilitaire],

Belgium. 1956. *Traveller's guide to the Belgian Congo and Ruanda-Urundi*. Brussels: Tourist Bureau for the Belgian Congo & Ruanda-Urundi, IIIrd Directorate, Information and Public Relations Bureau.

Bouwer, Karen. 2010. *Gender and decolonization in the Congo: the legacy of Patrice*. Lumumba. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Cape of Good Hope, 1865. *Debate in the House of Assembly of the Cape of Good Hope on the Act of the Imperial Parliament for the Incorporation of British Kaffraria with the Cape Colony.* Cape Town: Cape Argus.

Cape of Good Hope (South Africa). and Great Britain. 1863. *Correspondence with His Grace the Secretary of State for the Colonies Upon the Subject of the Annexation of British Kaffraria to this Colony*. Cape Town: S. Solomon.

Congo Conference, 1886, *Report of the Secretary of State and Correspondence in Relation to the Affairs of the Independent State of the Congo*. Congo.

Ewans, Sir Martin, and Martin Ewans. 2017. *European Atrocity, African Catastrophe: Leopold II, the Congo Free State, and its Aftermath*, London.

25 Ewans, Sir Martin, and Martin Ewans. 2017. *European Atrocity, African Catastrophe: Leopold II, the Congo Free State, and its Aftermath*. S.291, London. https://www.taylorfrancis.com/books/e/9781315829173.

Fischer, Felix, Charlotte J. Lundgren, and Samir Jahjah. 2013. *Making monetary policy more effective: the case of the Democratic Republic of the Congo.* Washington, D.C.: International Monetary Fund. http://site.ebrary.com/id/10815440.

Gondola, Ch. Didier. 2002. *The history of Congo*. Westport, Conn: Greenwood Press.

Hochschild Adam. 2017. *King Leopold's Ghost: A Story of Greed Terror and Heroism in Colonial Africa* [New edition] ed. London: Folio Society.

Kayembe, Irenee Mbombo. 2017. *Congo's post-traumatic legacy of king Leopold* II, [Place of publication not identified]: TRICORN Books.

Kisangani, Emizet F. 2012. *Civil wars in the Democratic Republic of Congo, 1960-2010.* Boulder: Lynne Rienner Publishers.

Laurea-ammattikorkeakoulu, and Varhela, Angela. 2013. *Sustainable Tourism Development in post-war*, Rwanda: Gisenyi. Laurea-ammattikorkeakoulu.

Leduc-Grimaldi Mathilde James L Newman Guido Gryseels D Allard and Musée royal de l'Afrique centrale. 2020. *Finding Dr. Livingstone: A History in Documents from the Henry Morton Stanley Archives*. Athens Ohio Belgium: Ohio University Press

MacDonnell, John de Courcy. 1970. *King Leopold II his rule in Belgium and the Congo*. [New York]: Argosy-Antiquarian.

Madison, 2015. *Kongo in the age of empire, 1860-1913: the breakdown of a moral order.* Wisconsin: The University of Wisconsin Press.

Munwang'o, Roseline Achieng'. 2014. „A moral consciousness: a leadership approach for Africa?" *Journal of African Union Studies.* 3 (2_3): 115-132.

Olson Tod. 2008. *Leopold II: Butcher of the Congo*. New York: Franklin Watts.

South Africa. 1946. *Southwest Africa and the Union of South Africa: The History of a Mandate.* New York N.Y: Distributed by the Union of South Africa Government Information Office.

Stanard, Matthew G. 2012. *Selling the Congo: a History of European Pro-Empire Propaganda and the Making of Belgian Imperialism*. Lincoln: UNP - Nebraska.

Tharoor Shashi. 2017. *Inglorious Empire: What the British Did to India*. London: Hurst & Co. (Publishers).

Vangroenweghe, Daniel, Daniel Vangroenweghe, Daniel Vangroenweghe, and Daniel Vangroenweghe. 1985. *Leopold II & Kongo*. Brugge, België: D. Vangroenweghe.

Winch Jonty and Richard Parry. 2020. *Too Black to Wear Whites: The Remarkable Story of Krom Hendricks a Cricket Hero Who Was Rejected by Cecil John Rhodes's Empire*. Cape Town South Africa: Penguin Books.

VİETNAM SAVAŞI'NDAKİ SİS: MY LAİ KATLİAMI VE ABD DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ

8

Nur Çetinoğlu Harunoğlu

"Savaşlar öyle karmaşıktır ki...Tüm olasılıkları kavramak açısından insanın aklının ötesindedir. Kararımız, anlayışımız yeterli değildir. Ve insanları gereksizce öldürürüz..."[1]

Robert S. McNamara, ABD Eski Savunma Bakanı

► Giriş

Vietnam Savaşı'nın sadece ABD karar alıcıları nezdinde değil Amerikan toplumunda bıraktığı uzun soluklu izler tartışılmazdır. Öyle ki, "Vietnam sendromu", "Vietnam bataklığı" gibi tanımlamalar hem Soğuk Savaş'ın geri kalanında hem de Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin farklı bölge/ülkelerde karşılaştığı askerî çözümsüzlük anlarında yeniden gündeme gelmiştir. 1968 senesi, her ne kadar Kuzey Vietnam'ın Güney Vietnam'a yönelik başlattığı Tet saldırısıyla anımsansa da Mart 1968 aynı zamanda bir katliama şahitlik etmiştir. ABD askerleri tarafından My Lai köyünde yapılan bu katliam, Viet-

[1] Vietnam Savaşı'nın en hararetli döneminde ABD'nin Savunma Bakanlığını yürüten (1961- 1968) Robert S. McNamara hakkında 2003'te yapılan bir belgeselden, bk. (Morris, 2003).

da bir küresel güç olarak dünyanın farklı coğrafyalarında karşılaştığı her askerî çıkmazda gücün, kontrol edebilmek anlamına gelmediği gerçeğiyle yüzleşmiştir. Böyle çıkmaz anlarında Vietnam sendromunun canlanmış olması tesadüf değildir.

Askerî mahkeme tarafından My Lai katliamındaki tek sorumlu olarak belirlenen Teğmen Calley'nin aldığı ceza, farklı gerekçelerden dolayı kimseyi memnun edememişti ancak hangi siyasi görüş ve/veya siyasi kanattan olursa olsun, herkesin fikir birliği içinde olduğu tek nokta, uzayan savaşların felaketlere neden olduğuydu. My Lai'da yaşanılanlar da bu felaketlerden biriydi. Katliamın kamuoyu tarafından öğrenilmesi akabinde toplumda oluşan tepkiler, hem dönemin dış politika kararlarına hem de o dönemde zaten sıklıkla gündeme gelen Başkan-Kongre ilişkilerine kayda değer şekilde etki etmiştir. Bu anlamda Vietnam Savaşı ve My Lai katliamının, bir yandan kamuoyunun dış politika kararları ve karar alma mekanizmalarına etkisini göstermesi; bir diğer yandan da iç siyasetle dış siyaset arasındaki kuvvetli bağı ortaya koyması bakımından unutulmayacak bir miras olduğu kabul edilmelidir.

▶ Kaynakça

Ambrose, S. E. (1992), *Dünyaya Açılım: 1938'den Günümüze Amerikan Dış Politikası* (Çeviren: Ruhican Tul), Ankara: Dış Politika Enstitüsü.

American War Library (tarih yok), *Vietnam War: Allied Troop Levels 1960-1973*, 26 Şubat 2023 tarihinde American War Library: https://www.americanwarlibrary.com/vietnam/vwatl.htm adresinden alındı.

Armed Services Investigating Subcommittee (1970), *Investigation of the My Lai Incident*, Committee on Armed Services, House of Representatives, 15 Temmuz.

Belknap, M. R. (2002), *The Vietnam War on Trial: The My Lai Massacre and the Court-Martial of Lieutenant Calley,* Lawrence: University Press of Kansas.

Carson, M. D. (1996), F. Edward Hébert and the Congressional Investigation of the My Lai Massacre, *Louisiana History: The Journal of the Louisiana Historical Association* 37(1), 61-79.

Committee on Foreign Relations (1965), *Background Information Relating to South Asia and Vietnam*, US Senate, 16 Haziran.

Cookman, C. (2007), An American Atrocity: The My Lai Massacre Concretized in a Victim's Face, *The Journal of American History* 94 (1), 154-162.

C-SPAN (1969), *President Nixon's "Silent Majority" Speech on Vietnam War*, 3 Kasım. 1 Mart 2023 tarihinde C-SPAN: , https://www.c-span.org/video/?153819-1/president-nixons-silent-majority-speech-vietnam-war# adresinden alındı.

Department of the Army (1970), *Report of the Department of the Army, Review of the Preliminery Investigations into the My Lai Incident, Report of the Investigation*. 14 Mart.

Desmarais N. P., McGovern J. H. (2009), Last Statement of Lt. William Calley to His Court Martial, *Essential Documents of American History* (206), New York: The Great Neck Publishing, EBSCOhost.

Fenton, D. (2012), *To Cage the Red Dragon: SEATO and the Defence of South East Asia, 1955- 1965*, Singapore: NUS Press.

Florida Atlantic University Libraries (tarih yok), *My Lai Massacre: 1968,* 23 Şubat 2023 tarihinde Florida Atlantic University Libraries, Primary Sources: https://libguides.fau.edu/vietnam-war/us-military-my-lai-massacre adresinden alındı.

Foley, M. (2012), The Foreign Policy Process: Executive, Congress and Intelligence, M. Cox, D. Stokes içinde, *US Foreign Policy* (111-129), Oxford: Oxford University Press.

Gaddis, J. L. (1982), *Strategies of Containment*, New York, Oxford: Oxford University Press.

Greider, W. (1970), Hill Investigators Charge Coverup on My Lai, *The Washington Post,* 15 Temmuz.

Gurtow, M. (1967) *The First Vietnam Crisis: Chinese Communist Strategy and United States Involvement, 1953-1954*, New York: Columbia University Press.

Hersh, S. (1970), *My Lai 4: A Report on the Massacre and its Aftermath*, New York: Random House.

Herbert, J. (2012), Revisiting Arthur Schlesinger's The Imperial Presidency: Richard Nixon, George W. Bush, and Executive Power, M. A. Genovese, I.W. Morgan içinde, *Watergate Remembered: The Legacy for American Politics* içinde (29-51), New York: Palgrave Macmillan.

History (2009), *Seymour Hersh breaks My Lai Massacre story*, 22 Şubat 2023 tarihinde History: https://www.history.com/this-day-in-history/seymour-hersh-breaks-my-lai-story#:~:text=Hersh%20wrote%3A%20%E2%80%9CThe%20Army%20says,took%20place%20in%20March%201968 adresinden alındı.

Hook, S.W., Spanier, J. (2007), *American Foreign Policy Since World War II*, CQ Press: Washington D.C.

Kaufman, J. P. (2017), *A Concise History of US Foreign Policy*, Lanham: Rowman & Littlefield.

Kaur, H. (2020*), 50 years ago today, the shooting of 4 college students at Kent State changed America*, 10 Şubat 2023 tarihinde CNN: https://edition.cnn.com/2020/05/04/us/kent-state-shooting-50th-anniversary-trnd/index.html adresinden alındı.

Kennan, G. (1947), The Sources of the Soviet Conduct, *Foreign Affairs*, Temmuz.

Kissinger, H. (1979). *White House Years*, Boston: Little, Brown and Company.

Lewis, J. M., Hensley, T. R. (1998), *The May 4 Shootings at Kent State University: The Search for Historical Accuracy*, 10 Şubat 2023 tarihinde Kent State University: https://www.kent.edu/may-4-historical-accuracy adresinden alındı.

Lunch, W. L, Sperlich P. W. (1979), "American Public Opinion and the War in Vietnam", *The Western Political Quarterly* 32 (1), 21-44.

Matthews, D. (2014), Everything you need to know about the war on poverty, *The Washington Post*, 8 Ocak.

Meiers, F. J. (2010), The Return of the Imperial Presidency? The President, Congress, and U.S. Foreign Policy after 11 September 2001, *American Studies* 55(2), 249-286.

Morris, E. (2003), *The Fog of War: Eleven Lessons from the Life of Robert S. McNamara*. Belgesel.

National Security Archives (1946), *The Charge to the Soviet Union (Kennan) to the Secretary of State,* 20 Şubat 2023 tarihinde National Security Archives: https://nsarchive2.gwu.edu/coldwar/documents/episode-1/kennan.htm adresinden alındı.

Night Call (1968), *Vietnam: Hawks Eye View*, 10 Temmuz, http://catalog.gcah.org:8080/exist/media/media.xql?field1=au&term1=%22F.%20Edward%20Hebert%22

Novosejt, A. B. (2019), "*I Made Mistakes": Robert McNamara's Vietnam War Policy, 1960-1968*, Cambridge: Cambridge University Press.

Office of the Historian (tarih yok), *U.S. Involvement in the Vietnam War: The Gulf of Tonkin and Escalation, 1964,* 25 Şubat 2023 tarihinde Office of the Historian, US Department of State: https://history.state.gov/milestones/1961-1968/gulf-of-tonkin adresinden alındı.

Oliver, K. (2006), Coming to Terms with the Past: My Lai, *History Today* 56 (2), 37-39.

Olson, J. S., Roberts, R. (1998), *My Lai: A Brief History with Documents*, Boston: Bedford Books.

Peers, W. R. (1979), *The My Lai Inquiry*, New York: WW Norton & Co Inc.

Prados, J. (2004), *Essay: 40th Anniversary of the Gulf of Tonkin Incident*, 2 Şubat 2023 tarihinde The National Security Archive, The George Washington University: https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB132/essay.htm#16 adresinden alındı.

Paterson, P. (2008), The Truth about Tonkin, *Naval History Magazine* 22 (1), 5 Şubat 2023 tarihinde US Naval Institute: https://www.usni.org/magazines/naval-history-magazine/2008/february/truth-about-tonkin adresinden alındı.

Raviv, S. (2018), The Ghosts of My Lai" *Smithsonian Magazine* (Ocak/ Şubat), 60-73.

Rotondi, J.P. (2021), *How Nixon's Invasion of Cambodia Triggered a Check on Presidential Power*, 16 Şubat 2023 tarihinde History: https://www.history.com/news/nixon-war-powers-act-vietnam-war-cambodia adresinden alındı.

Rudalevige, A. (2006), *The New Imperial Presidency: Renewing Presidential Power after Watergate*, Michigan: University of Michigan Press.

Saull, R. (2012), American foreign policy during the Cold War, M. Cox, D. Stokes içinde, *US Foreign Policy* (63- 87), Oxford: Oxford University Press.

Schlesinger, A. (2004), *The Imperial Presidency* Boston: Mariner Books.

Schmitz, D. (2005), *The Tet Offensive: Politics, War, and Public Opinion*, Lanham: Rowman & Littlefield.

Shapira, I. (2018), "It was insanity": At My Lai, U.S. soldiers slaughtered hundreds of Vietnamese women and kids, *The Washington Post,* 16 Mart.

Statista (2022), *Annual United States military expenditure during the Vietnam War from 1964 to 1975*, 28 Şubat 2023 tarihinde Statista: https://www.statista.com/statistics/1333806/us-military-expenditure-vietnam-war/ adresinden alındı.

The New York Times (1964, 8 Ağustos), *Resolution Wins; Senate Vote Is 88 to 2, After House Adopts Measure, 416-0.*

Time Magazine (1969, 28 Kasım), *The My Lai Massacre,* 94 (22).

Time Magazine, (1969, 5 Aralık), *My Lai: An American Tragedy*, 94(23).

Time Magazine, (1971, 8 Mart), *Who is responsible for My Lai?,* 97(19).

Weil, M. (1979), Former Rep. F. Edward Hebert Dies, *The Washington Post*, 30 Aralık.

Willbanks, J. H. (2007), *The Tet Offensive: A Concise History*, New York: Columbia University Press.

Wolfensberger, D. R. (2002), The Return of the Imperial Presidency?, *The Wilson Quarterly* 26 (2), 36-41.

Young, M. B. (1991), *The Vietnam Wars, 1945-1990*, New York: Harper Colins Publishers.

İSPANYOL KOLONYALİZMİNDEN AMERİKAN SÖMÜRGE YÖNETİMİNE: 20. YÜZYILDA FİLİPİNLER

9

Burcu Taşkın

▶ Giriş

"Hafiflet beyaz adamın yükünü
Gönder soyundan yetiştirdiğin en iyileri
Yolla hadi, oğlanlarını sürgüne
Boyun eğdirdiklerinin ihtiyaçlarını karşılasınlar diye
Ağır boyundurukları altında vazife beklesinler
O sersemlemiş vahşi yeni halkın üzerinde
O, daha yeni esir ettiğin,
Yarı şeytan, yarı çocuk asık suratlı halkın…"

Rudyard Kipling, "Beyaz Adamın Yükü" (The White Man's Burden) şiiri, 1899.

Amerikalı tarihçi Jared Diamond ünlü eserinde (2002) "Neden 15. yüzyılda Amerikalılar Avrupa kıtasını değil de Avrupalılar Amerika'yı keşfetmiştir?" diye sorar. Nasıl bu geniş topraklara hâkim olmuş ve yerleşmişlerdir? Bunun temelini

► Kaynakça

Acemoğlu, D. ve Robinson, James (2017). *Ulusların düşüşü*. İstanbul: Doğan Kitap.

Anwar, M. R. (2021). Filipinler'deki İspanyol Sömürgeciliği: Moro'nun Siyasi ve Kültürel Sorunları (1521-1898). *Turkish Academic Research Review*, 6 (5), 1503-1516 .

Bostan, Z. (2022). Sultancı rejimler. Balcı, M. (Ed.), içinde *Çağdaş siyasal sistemler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Clew, A. (2016). The Filipino Genocide, *Historical Perspectives: Santa Clara University Undergraduate Journal of History, Series II*: 21 (6).

Cushner, N. P. (1971). *Spain in the Philippines, from conquest to revolution.* Manila: Ateneo de Manila University.

De Bevoise K. (1990). "The Compromised Host: The Epidemiological Context of the Philippine-American War", Ph.D. diss., University of Oregon.

Diamond, J. (2002). *Tüfek, mikrop ve çelik*. İstanbul: Tübitak Yayınları.

Dikici- Bilgin, H. ve Sayarı, S. (2013). *Karşılaştırmalı siyaset: temel yaklaşımlar ve konular*. İstanbul: Bilgi Yayınları.

Francia, L. (2010). *A History of the Philippines: From Indios Bravos to Filipinos*. New York: The Overlook Press, Peter Mayer Publishers, Inc.

Feuer, A. B. (2002). *America at War: the Philippines, 1898–1913*. Praeger Publishing.

Gates, J.M. (1984). War-related deaths in the Philippines, 1898-1902. *Pacific Historical Review*, 53(3), 367-378.

Greenfeld, L. (2017). *Milliyetçilik: Moderniteye Giden 5 Yol İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya ve Amerika Örnekleri,* İstanbul: Alfa Yayınları.

Kramer, P.A (2006). *The blood of government: race, empire, the United States, and the Philippines.* Chapel Hill: The University of Califarnia Press.

Mildenstein, T. and Stier, S.C. (2005). *The Philippines*. Chelsea House Pub.

Nadeau, K. (2008). *The history of the Philipinnes*. London: Greenwood Press.

Scott, W.H (1991). *Slavery in the Spanish Philippines*. Manila: De LaSalle University Press.

Stošić, S., Markovıć, L. ve J. M.Smith, A. (2016). Early Spanish reign over the Philippines: social and spritual remodeling. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 1 (1), 187-202 .

JAPONYA-KORE

10

Indira Phutkaradze

► Giriş

Sömürgeciliğin tarihi, kavramı ve yöntemleri konusunda literatürde birçok farklı görüş bulunmaktadır. Sömürgecilik pek çok yazar tarafından devlet egemenliğinin başka topraklar ve halklar üzeninde genişletilmesinin yanı sıra diğer ülkelerin kaynaklarına sahip olması olarak tanımlanmaktadır (Demir, 2011:120). Sömürgecilikte maddi ve manevi çıkarlar vardır. Sömürgeci toplumlar "finansal ve kültürel" kazanımlarını dünya sahnesinde prestije dönüştürmüşler. Bu prestij ile kendini yüceltirken başka toplumların gözünde de yüceltilmiştir. Sömürgecilik, sömürgeci için bir gurur ve manevi tatmin kaynağı olmasına rağmen sömürgeleştirilenlerde derin bir aşağılık duygusunun gelişmesine yol açmıştır (Akdeniz,1988:3). "Bir devletin kendi sınırları dışında kalan genelde deniz aşırı toprakları askerî müdahale başta olmak üzere çeşitli yollarla ele geçirmesi ve orada hâkimiyet kurup yerli toplumlar üzerinde siyasi, iktisadi ve kültürel alanlarda üstünlük sağlayarak bunların her türlü imkânlarını kendi menfaati için yağmalaması" olarak tanımlanabilen sömürgecilik, eski çağlardan günümüze kadar çeşitli şekillerde uygulanmıştır ve uluslararası ilişkilerde en yaygın tartışma ve

İngiliz tipi modern bir imparatorluk modeli çerçevesinde bir imparatorluk yaratırken öte yandan devletin başı olan imparatorluk hanedanının sadakatine dayalı bir millî kimlik/ulus devlet yapısının inşasına öncülük etmiştir (Esenbel, 2018:7-9). Her ne kadar son yıllarda Çin'in diplomatik ve ekonomik gölgesinde kalsa da gerek ABD ile müttefiklik hâli ve gerekse gerilemesine rağmen ekonomik gücünün etkinliğini koruması, onu, bölgesel konularda söz sahibi yapmaya devam etmektedir. Japonya birçok konuda hâlâ öncül devletlerden biri olmayı başarmaktadır (Levent, 2016:1-2).

▶ Kaynakça

Akdeniz, S. (1988). Kültür Sömürgeciliği. İstanbul. M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Armaoğlu, F. (2010). 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi. İstanbul. Alkım Yayınevi.

Bandow, D. (2015). The National Interest- Friends With Benefits: Russia And North Korea's Twisted Tango. Cato Institute. https://clips.cato.org/sites/default/files/Bandow%20National%20Interest%20North%20Korea%20Russia_1.pdf (Erişim 10.04.2023).

Best, A., Hanhımäkı J. M., Maıolo J. A., Schulze, K. E. (2015). Büyük Devletlerin Rekabeti ve Dünya Savaşı: 1900-17. 20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi. Çev.: Belge, T.U. Ankara. Siyasal Kitabevi.

Demir, A. (2011). Sömürge Devletlerinin Kullandığı Sömürgecilik Araç ve Metotları Vaka Analizi: Belçika Krallığının Kongo'daki Sömürge Dönemi. İstanbul. Güvenlik Stratejileri Dergisi. 7(14), 117-141.

Dündar, A., (2011), "Japonya'nın Orta Asya Politikaları", https://doguturkistan.org/pdf/japonya_ortaasya_rapor.pdf (Erişim 15.04.2023).

Esenbel. S. (2018) Değişen Dünya Düzeni Işığında Japonya ve Güney Kore'nin 21. Yüzyıldaki Jeopolitik Vizyonları ve Dış Politikaları. İstanbul. Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu Araştırma Raporu, DPF- Ar 02, 5-24.

Ferro, M. (2002). Sömürgecilik Tarihi Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Kadar 13.-20. Yüzyıl. Çev.: Cedden M. Ankara. İmge Kitabevi.

Gönen, H., (2013). Japonya'nın ABD ile Güvenlik İttifakı Boyutundan Orta Doğu Diplomasisi. Japon Dış Politikası -Sistematik ve Bölgesel Aktörlerle İlişkiler. Ankara. Nobel Akademik Yayıncılık.

Henshall, K., G. (2004). A History of Japan: from Stone Age to Superpower. 2nd edition. Published by Palgrave Macmillan https://books.google.com.tr/books?id=JeiGDAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (Erişim 5.04.2023).

Hunter, J. E. (2002). Modern Japonya'nın Doğuşu: 1853'ten Günümüze. Çev.: Günay M. Ankara. İmge Kitabevi.

Levent. S. (2016). Japonya. Dünya Siyasetinde Doğu Asya. Ankara. Nobel Akademik Yayıncılık.

Nahm, A. C. (1988). Korea: Tradition & Transformation: a History of the Korean People. Hollym International Corporation.

Paine, S., C. (2003). The Sino-Japanese War of 1894–1895: Perceptions, Power, and Primacy. Cambridge University Press. https://books.google.com.tr/books?id=gLgz65blI7cC&pg=PR3&hl=tr&source=gbs_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false (Erişim 30.03.2023).

Sander, O. (2017). Siyasi Tarih (İlk Çağlardan 1918'e). Ankara. İmge Kitabevi.

Temiz, K. (2016). Münzevi Krallıktan Mucizevi Ulus-Devlete-Güney Kore. Dünya Siyasetinde Doğu Asya. Ankara. Nobel Akademik Yayıncılık.

Woo, H., Y. (2010) A Review of Korean History. Vol.3 Modern/Contemporary Era, Kyongsaewon Publisher.

Yılmaz, S. (2016). Emperyalizm ile mücadelenin yıkılmaz kalesi: Kuzey Kore. Dünya Siyasetinde Doğu Asya. Ankara. Nobel Akademik Yayıncılık.

Мельянцев, В. А., Ланда, Р.Г., Родригес, Аж., Селиванов, И. Л . (2004). Новая История Стран Азии и Африки. Москва. Гуманит. Изд. Центр Владос. Melyantsev, V.A., Landa, R.G., Rodriges, Azh., Selivanov, I.L. (2004). Asya ve Afrika Ülkelerin Yeni Tarihi. Moskova. Vlados Merkezi yayınevi.

Родригес, А.М. (2006). История Стран Азии и Африки в Новейшее Время. Москва. Издательство Проспект. Rodriges, A.M. (2006). Asya ve Afrika Ülkelerin Modern Tarihi. Moskova. Prospekt Yayınevi.

დონაძე, ვ. (1968) აზიის ქვეყნების უახლესი ისტორია:1918 1954 წლები. ნაწილი პირველი. თბილისი. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. Donadze, V. (1968). Asya Ülkeleri Modern Tarihi: 1918-1954. Birinci bölüm. Tiflis. Tiflis Üniversitesi Yayınevi.

ჭიღვარია, ტ., ჭიღვარია, გ. (2018). აზიის ქვეყნების ახალი ისტორია. ნაწილი მეორე. ქუთაისი. საგამომცემლო ცენტრი- ქუთაისი. Chigvaria, T., Chigvaria, G. (2018). Asya Ülkelerin Yeni Tarihi. 2. Bölüm. Kutaisi.Yayın merkezi- Kutaisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/somurgecilik (Erişim 29.03.2023).

SENE 1947 MADAGASKAR: FRANSA'NIN MALAGASY KATLİAMI

11

Halim Gençoglu

▶ Giriş

Fransız sömürge yönetimine karşı Madagaskar milliyetçilerinin Madagaskar Ayaklanması, Mart 1947'den Şubat 1949'a kadar devam eden kanlı bir isyandı. 1945'in sonlarından başlayarak Madagaskar'ın ilk Fransız Ulusal Meclisi milletvekilleri Joseph Raseta, Joseph Ravoahangy'in siyasi partisinden Jacques Rabemananjara, yasal kanallar aracılığıyla Madagaskar'ın bağımsızlığını elde etme çabasına öncülük etmişti.[1] Bu girişimin başarısızlığı ve Sosyalist Ramadier yönetiminden aldığı sert tepki, birkaç militan milliyetçinin gizli liderleri de dâhil olmak üzere Madagaskar nüfusunun unsurlarını radikalleştirdi. 29 Mart 1947 akşamı Moramanga ve Manakara çevresinde yoğunlaşan adanın doğu kesimindeki askerî üslere ve Fransızlara ait tarlalara karşı, esas olarak mızraklarla donanmış Madagaskar milliyetçileri tarafından koordineli sürpriz saldırılar başlatıldı. Milliyetçilik davası Güney'de hızla benimsendi ve ertesi aya kadar merkezî dağlık bölgelere ve başkent

[1] Partinin ismi *Mouvement démocratique de la rénovation malgache* olarak bilinir.

► Kaynakça

Abbink J. Bruijn M. de & Walraven K. van. (2003). *Rethinking resistance: revolt and violence in african history.* Brill.

Aldrich R. (2018). *Banished potentates: dethroning and exiling indigenous monarchs under British and French colonial rule 1815-1955.* Manchester University Press.

Anderson T. J. (2018). *Reassembling the strange: naturalists missionaries and the environment of nineteenth-century Madagascar.* Lexington Books.

Daughton J. P. (2008). *An empire divided: religion republicanism and the making of french colonialism 1880-1914.* Oxford University Press.

Gençoğlu Halim. (2020). *In the Turkish archival sources turkey-Africa = Turk arşiv kaynaklarında türkiye-afrika* (1. baskı). SR Yayınevi.

Heale J. Latif Z. A. & Nevins D. (2018). *Madagascar* (Third). Cavendish Square.

Holder Rich C. (2011). *Indigenous Christianity in Madagascar: the power to heal in community.* Peter Lang.

Jackson J. (2012). *Political oratory and cartooning: an ethnography of democratic process in Madagascar.* Wiley.

Jennings E. T. (2001). *Vichy in the tropics: pétain's national revolution in Madagascar Guadeloupe and Indochina 1940-1944.* Stanford University Press.

Jennings E. T. (2017). *Perspectives on French colonial Madagascar*. Palgrave Macmillan.

Petignat A. & Jasper L. (2015). *Baobabs of the world: the upside-down trees of Madagascar Africa and Australia*. Struik Nature.

Randrianja S. & Ellis S. (2009). *Madagascar: a short history*. University of Chicago Press.

Rosnes E. V. (n.d.). *Christianisation frenchification and malgachisation: mission education during war and rebellion in French colonial Madagascar in the 1940s*. History of Education 747–767.

Vigen J. B. & Wilson S. H. (2021). *Nenilava prophetess of Madagascar: her life and the ongoing revival she inspired*. PICKWICK Publications.

Windrow M. & Roffe M. (2013). *The French foreign legion.* Osprey Publishing.

Wright G. (1991). *The politics of design in French colonial urbanism.* University of Chicago Press.

Zimmerman S. J. (2020). *Militarizing marriage: west African soldiers' conjugal traditions in modern French empire.* Ohio University Press.

YÖNETİMDE DÖNÜŞÜM
Geleneksel Yönetimden Sorumlu Yönetim Anlayışına

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Belgin Bahar

nobel

YÖNETİMDE DÖNÜŞÜM
-Geleneksel Yönetimden Sorumlu Yönetim Anlayışına-
Editör: Dr. Öğr. Üyesi Belgin Bahar

Yayın No.: 4929
İşletme No.: 350
ISBN: 978-625-397-445-9
E-ISBN: 978-625-397-446-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Bahar, Belgin.
YÖNETİMDE DÖNÜŞÜM -Geleneksel Yönetimden Sorumlu Yönetim Anlayışına- / Editör: Belgin Bahar
1. Basım, XVIII + 262 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-445-9
E-ISBN: 978-625-397-446-6
1. Etik 2. Sürdürülebilirlik 3. Kurumsal Sosyal Sorumluluk

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**
SUNUŞ ..... **xi**
ÖN SÖZ ..... **xiii**

KURUMSAL YÖNETİM **1**
Yasemin Bal - Nazlı Ece Bulgur

GİRİŞ 1
Kurumsal Yönetim Kavramı 2
Kurumsal Yönetimin Önemi ve Amacı 6
Kurumsal Yönetimin İlkeleri 8
Kurumsal Yönetim Yaklaşımının Teorik Temelleri 11
Kurumsal Yönetim Uygulama Modelleri 14
SONUÇ 17
KAYNAKÇA 19

KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUKTAN KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞE: KURUMSAL İLETİŞİMİN YENİ YOL HARİTASI **23**
Gaye Aslı Sancar Demren

GİRİŞ 23
Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı 24
Kurumsal Sosyal Sorumluluktan Kurumsal Sürdürülebilirliğe Giden Yol 26
Kurumsal İletişimin Yeni Görev Alanı Kurumsal Sürdürülebilirlik İletişimi 31
Kurumsal Sürdürülebilirlik İletişimi Örneği Olarak Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Finish "Yarının Suyu" Kampanya Analizi 32
SONUÇ 35
KAYNAKÇA 37

SORUMLU YÖNETİM VE SORUMLU LİDERLİK 39
Belgin Bahar

GİRİŞ..... 39
Sorumlu Yönetim Kavramı..... 40
Sorumlu Yönetimin Bileşenleri: Etik, Sorumluluk ve Sürdürülebilirlik. 44
Sorumlu Yönetim Eğitimi İlkeleri 48
Sorumlu Liderlik..... 50
Sorumlu Liderliğin Sonuçları 53
İş Dünyasının Yükselen Değeri: İş Etiği 54
SONUÇ 56
KAYNAKÇA..... 58

SORUMLU YÖNETİM PERSPEKTİFİNDE ETİK LİDERLİK VE KURUMSAL İTİBAR 61
Mine M. Afacan Fındıklı

GİRİŞ..... 61
Sorumlu Yönetim 65
Sorumlu Yönetimde Etik Liderlik..... 66
Sorumlu Yönetimde Etik Liderliğin Kurumsal Çıktıları..... 72
Etik Liderlik ve Kurumsal İtibar 83
SONUÇ 86
KAYNAKÇA..... 88

İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ, ETİK VE YAPAY ZEKÂ İLİŞKİSİ..... 93
Serdar Bozkurt

GİRİŞ..... 93
Etik Kavramı..... 95
Etik Teorileri 99
Faydacı Yaklaşım 100
Deontolojik Yaklaşım 102
Etik Görecelilik 103
Örgütsel Adalet Yaklaşımı 104
İnsan Kaynakları Fonksiyonları ve Etik İlişkisi..... 108

İşe Seçme-Yerleştirme ve Etik İlişkisi 108
Eğitim-Geliştirme ve Etik İlişkisi..... 116
Performans Yönetimi ve Etik İlişkisi..... 119
Ücret-Ödül Yönetimi ve Etik İlişkisi..... 122
SONUÇ 124
KAYNAKÇA..... 126

SORUMLU PAZARLAMA..... 129
Aylin Ecem Gürşen

GİRİŞ..... 129
Sorumlu Tüketim 130
Sorumlu Pazarlama..... 135
Sorumlu Pazarlama ile İlişkili Kavramlar..... 141
Sorumlu Pazarlama İletişimi 149
Sorumlu Pazarlama Örnekleri..... 154
SONUÇ 157
KAYNAKÇA..... 158

SORUMLU YÖNETİM ANLAYIŞINDA SOSYAL ALIŞVERİŞ MODELİNE GÖRE LİDERLİK ÖZELLİKLERİNİN ÖNEMİ 167
Elgiz Yılmaz Altuntaş

GİRİŞ..... 167
Örgüt Kuramlarına Göre Liderlik..... 169
Ohio Eyalet Üniversitesi Modeli 170
Michigan Liderlik Araştırmaları 170
Sosyal Alışveriş Modeline Göre Liderlik 173
SONUÇ 179
KAYNAKÇA..... 181

YEŞİL YÖNETİM VE SÜRDÜRÜLEBİLİR LİDERLİK 183
Mübeyyen Tepe Küçükoğlu

GİRİŞ..... 183
Sürdürülebilirlik ve Gelişimi..... 185

İşletmelerde Çevre Odaklılık ve Yeşil Yönetim Anlayışının Gelişimi .. 188
Yeşil Yönetimin Çerçevesi ... 190
Yeşil Örgüt Kültürü ... 193
Çevre Odaklı İşletme Uygulamaları ... 194
Sürdürülebilir Liderlik (Çevre Odaklı Liderlik) ... 198
İşletmeler İçin Yol Haritası ve Öneriler ... 202
SONUÇ ... 205
KAYNAKÇA ... 208

ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE İŞLETMELERİN SORUMLULUKLARI ... 211
Aslı Gül Öncel

GİRİŞ ... 211
Enerji ... 212
Fosil Enerji Kaynakları ... 213
Kömür ... 213
Petrol ... 216
Doğal Gaz ... 216
Yenilenebilir Enerji Kaynakları ... 217
Rüzgâr Enerjisi ... 217
Güneş Enerjisi ... 218
Biyokütle Enerjisi ... 220
Nükleer Enerji ... 221
İklim Değişikliği ... 223
Dışsallık ve Karbon Fiyatlaması ... 224
Başlıca Uluslararası Çevre Anlaşmalarının Tarihsel Gelişimi ... 226
Sürdürülebilirlik ve Kurumsal Sonuçları ... 227
SONUÇ ... 232
KAYNAKÇA ... 233

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLAMASI: İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE FİNANSAL RAPORLAMA..... 235
Destan Halit Akbulut

GİRİŞ..... 235
Sürdürülebilirlik Raporlaması Konusunda Önemli Kavramsal Çerçeve ve Standartlar..... 238
Avrupa Birliği Mevzuatı..... 241
Sürdürülebilirlik Raporlaması ve Finansal Raporlama..... 242
Sürdürülebilirlik Raporlaması ve İklim Değişikliği..... 247
SONUÇ..... 250
KAYNAKÇA..... 252

ÖZ GEÇMİŞLER..... 255

KURUMSAL YÖNETİM

Yasemin Bal - Nazlı Ece Bulgur

GİRİŞ

Kurumsal yönetim (Corporate Governance) kavramı, 1990'lı yıllarda hem iş dünyasında hem de akademik dünyada yaygın bir şekilde üzerine odaklanılan ve araştırılan bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Bir yönetim felsefesi olarak da görülen kurumsal yönetimin ortaya çıkışının arka planında, organizasyonların deneyimlemiş oldukları krizler bulunmaktadır. 1990'lı yıllardan itibaren bilgi iletişim, haberleşme ve teknoloji anlamında birtakım gelişmelerin, kavramın gelişim sürecini desteklemesi, yönetim alanında yeni yönetim biçimlerinin ortaya çıkmasına imkân tanımıştır. Yaşanılan süreçler dâhilinde gerek ekonomik krizlerin şirketler tarafından deneyimlenmesi gerekse krizlerin organizasyonların farklı kademelerinde ve alanlarında olması, organizasyonların kurumsal altyapılarında yürütülen yönetim politikalarının, prosedürlerin dış çevrede meydana gelen değişimlere uyum sağlaması yönünde atılacak olan adımların hızlandırılması zorunluluğunu gün yüzüne çıkarmıştır. Bu durumda kurumların, itibarlarının ve güvenilirliklerinin tekrardan sağlanabilmesi, kurumların hedeflerine ve amaçlarına ulaşılabilmeleri için profesyonel bir şekilde kurum içi kontrolün yapıldığı yapılara dönüşmesini sağlayabilecek kurumsal yönetim politikalarına ve uygulamalarına geçişin olması gerekmiştir (Doğan, 2018: 85; Pamukçu, 2011: 134; Anand, 2008: 87; Claessens, 2006: 92).

KAYNAKÇA

Aktan, C. C. (2013). Kurumsal şirket yönetimi. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, *5*(1), 150-161.

Aktan, C. C., (2006), Kurumsal Şirket Yönetimi, No:4, Yayın No:196, Ankara, Sermaye Piyasası Kurumu Kurumsal Araştırmalar Serisi.

Aydın, A. (2017). İyi Yönetilen Şirketlerin Sırrı Olarak Kurumsal Yönetim ve Firma Performansı Üzerindeki Etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 21(4), 1542.

Aras, G & Crowther, D. (2008) The social obligation of corporations.*Journal of Knowledge Globalisation*, *1*(1), 43-59,

Alp, A. & Kılıç, S. (2014). Kurumsal Yönetim Nasıl Yönetilmeli (1.Baskı). İstanbul: Doğan Kitap.

Akın, A. (2004). Mülkiyet Sahipliğinden Kaynaklanan Yönetim Hakkının Devri Açısından Post-Modern Yönetsel Kontrol Yaklaşımları ve Stratejileri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 22*, 127-148.

Ayboğa, H. M. (2021). Kurumsal Yönetim ve Kurumsal Yönetim Endeksi. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi, 5*(1), 59-69.

Almashhadani, M., & Almashhadani, H. A. (2023). Corporate Governance and Environmental Discloser. *International Journal of Business and Management Invention*, *12*(4), 112-117.

Anand, S. (2008). Essentials of Corporate Governance, USA: John Wiley&Sons.

Baraz, B. (2004). Yönetim Kurullarının Kurumsal Yönetişim Açısından Kritik Önemi: Eskişehir'de Bir Araştırma. 3.Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı, Osmangazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Eskişehir.

Barney, J. & Ouchi, W. (1986). Organizational Economics. Jossey-Bass, San Francisco.

Claessens, S. (2006). Corporate governance and development. *The World bank research observer*, *21*(1), 91-122.

Cernat, L. (2004). The Emerging European Corporate Governance Model: AngloSaxon, Continental, or Still The Century of Diversity?. *Journal of European Public Policy, 11* (1), 147-166.

Cengiz, S. (2013). İşletmelerde Kurumsal Yönetim Kapsamında İç Denetimin Yeri ve Önemi Borsa İstanbul'da Bir Araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, 15*(2), 413.

Coşkun, M., Erdem, S. ve Yörük, N., (2005), "Aile İşletmelerinde Kurumsal Yönetim ve Finansal Performans İlişkisi", *4. Orta Anadolu İşletmecilik Kongre Kitabı*, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara, 394- 406.

Çiftçi, U. S. (2011). Örgüt Teorilerinde Yöneticinin Yeniden Konumlandırılması İçin Bir Araç Olarak Sosyal Ağlar. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Doğan, M. (2018). Kurumsal yönetimin teorik temelleri. *Uluslararası yönetim akademisi dergisi*, *1*(1), 84-96.

Doğan, M. (2007). Kurumsal Yönetim.Siyasal Yayınevi.Ankara.

Ergyun, S. (2013). Stratejik İşbirliklerinde Kurumsal Yönetimin Önemi Ve Bir Araştırma. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Frank, J., & Mayer, C. (2005). Corporate Ownership and Control in the UK, Germany and France. *Journal of Applied Corporate Finance, 535.*

Gıllan, S. L. (2006). Recent developments in corporate governance: An overview. *Journal of Corporate Finance, 12*(3), 381-402

Güngör, B., & Güney, G. (2019). Kurumsal Yönetim Performansının Hisse Senedi Getirileri ile İlişkisi: Türkiye Örneği. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23(1), 40.

Jebran, K., & Chen, S. (2023). Can we learn lessons from the past? COVID-19 crisis and corporate governance responses. *International Journal of Finance & Economics*, *28*(1), 421-429.

Kalbuana, N., Taqi, M., Uzliawati, L., & Ramdhani, D. (2023). CEO narcissism, corporate governance, financial distress, and company size on corporate tax avoidance. *Cogent Business & Management*, *10*(1), 2167550.

Küçük, O. (2022). İşletme Bilgisi ve Yönetimi. (1. Baskı), Ankara. Seçkin Kitapevi.

Koçer, B. (2006). İçsel Bir Yönetişim Mekanizması Olarak Yönetim Kurulları: İMKB'de İşlem Gören Şirketlerin Yönetim Kurulu Yapısı ve İşlevleri Üzerine Bir Araştırma. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları.

Koçel, T. (2014). İşletme Yöneticiliği (15. Baskı). İstanbul: Beta Yayım Dağıtım

Münyas, T. (2016) Finansal Piyasalar ve Kurumlar, Yeni Düzenlemeler Perspektifinde Finansal Araçlar, Faaliyetler ve Kurumlar, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

Dede, M. (2023). Kurumsal yönetim ve sürdürülebilirlik kapsamında performans ölçümü: BIST 100 Endeksi işletmelerinde bir uygulama. (Yayınlamış Doktora Tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.

Hansmann, H., & Kraakman, R. (2000). Theend of History for Corporate Law. *New York University Lawand Economics Working Paper, 13,* 4-7).

Hart, S.L. & Milstein, M.B. (2008). Creating sustainable value. *Academy of Management Executive,17* (2), 56-65.

Hamid, A., Haniff, N., Othman, R. M., & Salin, P. A. S. (2011). The Comparison of the Characteristics of the Anglo Saxon Governance of IFIs. *Malaysian Accounting Review, 10* (2), 1-12.

Jensen, M. C. (2005). Self-Interest, Altruism, Incentives and Agency Theory. Corporate Governance At The Crossroads, McGraw-Hill Companies, New York.

Özder C. G. A. (2011). Türk Döküm Firmaları ve Yabancı Partnerleri Arasındaki Ortak Girişim Ve Satın Alma Nedenleri: Kaynak Bağımlılığı Teorisi Ve Rakip Görüşler Çerçevesinde Bir Değerlendirme. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Pamukçu, F. (2011). Finansal raporlama ile kamuyu aydınlatma ve şeffaflıkta kurumsal yönetimin önemi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (50), 133-148.

Perrow, C. (1986). Complex Organizations: A Critical Essay. New York: Random House.

Sternberg, E. (2004). Corporate Governance: Accountability in the Marketplace, 2nd Edition, the Institute of Economic Affairs, London, UK.

Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1997). A survey of corporate governance. *The journal of finance*, *52*(2), 737-783.

Şener, S. Ç. (2017). Kurumsal Yönetim Anlayışı Temelinde Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık İlkelerinin İlbank Sistemine Yansımaları. İller Bankası Uzmanlık Tezi, İlbank, Ankara.

Tuna, Y. A., (2013). Bankalarda Kurumsal Yönetim. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Topcu, A. (2007). Kurumsal Yönetim Uygulamalarının Firma Değeri Üzerine Etkileri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Tuzcu, A., (2004), Halka Açık Şirketlerde Kurumsal Yönetim Anlayışı: İMKB-100 Örneği, Ankara, Turhan Kitabevi.

TÜSİAD., (2002), Kurumsal Yönetim En İyi Uygulama Kodu: Yönetim Kurulunun Yapısı ve İşleyişi, Ocak, İstanbul, Lebib Yalkın Yayımları.

Velte, P. (2023). The link between corporate governance and corporate financial misconduct. A review of archival studies and implications for future research. *Management Review Quarterly*, *73*(1), 353-411.

Yurtlu, Ö. (2023). İşletmelerin İç Denetim Yapısının Kurumsal Yönetim Sürecine Etkisi. *İzmir Yönetim Dergisi*, *3*(2), 36-51.

West, A. (2006). Theorising South Africa's corporate governance. *Journal of Business Ethics,* 68(4), 433-448.

KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUKTAN KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞE: KURUMSAL İLETİŞİMİN YENİ YOL HARİTASI

Gaye Aslı Sancar Demren

GİRİŞ

İklim krizi, pandemi, ekonomik krizler, günümüzde bireylerin, daha sorumlu marka ve kurumların işlerine destek vermelerine neden olmaktadır. Yeni iletişim teknolojilerinin hayatımıza girmesiyle geçmiş zamanda duyulmayan/bilinmeyen krizler, kısa sürede tüm dünyada bilinir hâle gelmiş, bizi kurumların kamuoyu baskısı ve paydaş beklentilerini görmezden gelmelerinin söz konusu olmadığı bir durumla baş başa bırakmıştır.

"İş adamlarının tek sorumluluğu kâr etmektir." diyen Milton Friedman'ın anlayışından günümüzde gelinen nokta artık sosyal sorumluluk kavramının tek başına yeterli olmadığı sonucuna bizi götürmektedir. Kurumların sosyal sorumluluk faaliyetlerini farklı boyutlarda ele alması gerekliliği, iklim krizinin giderek önemli bir sorun hâline gelmesiyle birlikte kurumsal sürdürülebilirlik kavramı ile açıklanmaktadır.

Çalışmada öncelikle kurumsal sosyal sorumluluk kavramının ne olduğu ele alınacak, sonrasında kurumsal sosyal sorumluluk kavramının nasıl giderek kurumsal sürdürülebilirlik uygulama-

KAYNAKÇA

Benn, S. ve Bolton, D. (2011) Key Concepts in Corporate Social Responsibility. London: Sage Publications.

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Alanları, http://www.un.org/esa/sustdev/natlinfo/indicators/guidelines.pdf Erişim Tarihi: 10.08.2023

Blowfield, M. ve Murray, A. (2008) Corporate Responsibility: A Critical Introduction. New York: Oxford University Press.

Borsa İstanbul. Sürdürülebilirlik Endeksleri. https://www.borsaistanbul.com/tr/sayfa/165/bist-surdurulebilirlik-endeksleri Erişim Tarihi: 15.08.2023

Carroll A. B (1979) "A Three-Dimensional Conceptual Model of Corporate Performance" The Academy of Management Review. Vol 4 No 4 ss: 497-505.

Carroll, A. ve Shabana, K. (2010) "The Business Case for Corporate Social Responsibility: A Review of Concepts, Research and Practice", International Journal of Management Reviews. Vol: 12. ss: 85-105.

Coombs T. W. ve Holladay S. J. (2012) Managing Corporate Social Responsibility. United Kingdom: Wiley Blackwell.

Cornelissen J. (2004) Corporate Communications: Theory and Practice. London: Sage Publications.

Dow Jones Sustainability Index (2012) http://www.sustainability-index.com/07_htmle/sustainability/corpsustainability.html Erişim Tarihi: 14.08.2023

Finish, (2023) Yarının Suyu. https://finish.com.tr/pages/yarinin-suyu Erişim Tarihi: 15.08.2023.

Global Compact Türkiye (2023) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları. https://www.globalcompactturkiye.org/surdurulebilir-kalkinma-amaclari/ Erişim Tarihi: 11.08.2023.

Özüpek, Nejat. Kurum İmajı ve Sosyal Sorumluluk. Konya: Tablet Kitabevi, 2005.

L'Etang Jacquie ve Pieczka Magda, Public Relations: Critical Debates and Contemporary Practice, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2006.

Pringle, Hamish. ve Thompson, Marjorie. Marka Ruhu: Sosyal Sorumluluk Kampanyaları ile Marka Yaratmak, Çev. Zeynep Yelçe ve Canan Feyyat, İstanbul: Scala Yayıncılık, 2000.

Sadler, D. ve Lloyd S. (2009) "Neo-Liberasing Corporate Social Responsibility: A Political Economy of Corporate Citizenship" Geoforum. Vol: 40, ss: 613-622.

Saydam, A. (2014) Sürdürülebilirlik: Iletişimin Derin Mavisi. İstanbul: Boyut Yayınları.

Spicer, C. (1997) Organizational Public Relations. New York, Routledge.

United Nations, (1987) The Report of the World Commission on Environment and Development (The Report of the Brundtland Commission, Our Common Future) www.un.org/documents/ga/res/42/ares42-187.htm Erişim Tarihi: 26.07.2023.

Warhurst, A. (2011) "Past, Present, and Future Corporate Responsibility: Achievements and Aspirations" Crouch, C. ve Maclean, C. (Eds) The Responsible Corporation in a Global Economy. New York: Oxford University Press, ss: 55-83.

Yarının Suyu (2023) Kuyucuk Gölü'nde Ne Yaptık? https://www.yarin insuyu.com/projeler/kuyucuk/kuyucuk-golu-nde-ne-yaptik/ Erişim Tarihi: 15.08.2023

Yarının Suyu, (2023) 25 Litre. https://www.yarininsuyu.com/25-litre/ Erişim Tarihi: 15.08.2023.

Yarının Suyu, (2023) Su Akademisi. https://www.yarininsuyu.com/su-akademisi/ Erişim Tarihi: 16.08.2023.

Zerfass, A. (2008) "Corporate Communication Revisited: Integrating Business Strategy and Strategic Communication" Zerfass Ansgar, van Ruler Betteke ve Sriramesh Krishnamurthy (Eds.) Public Relations Research. Netherlands: VS Verlag.

SORUMLU YÖNETİM VE SORUMLU LİDERLİK

Belgin Bahar

GİRİŞ

Özellikle sanayi devrimi sonrası insanların; üretim, tüketim ve modern yaşam pratikleri ile dünyanın sınırlı kaynakları sorumsuzca tüketilmiştir. Bu durum, modernleşme çabaları sonucu elde edilen refahın yan ürünleri olan yoksulluk, gelir dağılımındaki adaletsizlik, sağlıkla ilgili sorunlar ile teknolojik ve doğal çevre riskleri ve felaketler gibi gözle görünür pek çok hasar meydana getirmiştir. Endüstri toplumunun; sosyal, teknolojik ve çevresel riskleri tehdit gücünü artırmıştır. Dolayısıyla gelişmenin sağlanabilmesi ve sürdürülebilmesi için artık finansal konuların yanı sıra sosyal ve çevresel boyutların da dikkate alınması gerekmektedir. Daha bütünlükçü, basiretli, bağlantılı, adil, güvenlikli, hesap verebilir ve şeffaf bir anlayışla konuların ele alınması ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Tokgöz ve Önce, 2009).

Sanayi devriminin olumsuz sonuçları ve ekolojik krizler, şirketlerin yönetim anlayışında paradigma değişikliğine sebep olmuştur. Şirketlerin, faaliyetlerini; sorumlu bir biçimde, doğru, iyi ve çevreye maksimum fayda sağlayacak şekilde yapmasının yolu ise sorumlu yönetim anlayışından geçmektedir. Sorumlu yönetim (Responsible Management); etik, sorumluluk ve sürdürülebilirlik alanlarını birleştiren disiplinler arası bir yaklaşımdır (Constantinescu ve Kaptein, 2020; Laasch vd., 2020).

KAYNAKÇA

Afacan Fındıklı, M. (2017). Sürdürülebilirlik Perspektifinde İş Etiği, içinde *İşletmelerde Sürdürülebilirlik Dinamikleri* kitabı, ed. Işıl Mendeş Pekdemir, 361-399.

Alakavuklar, O. N., Kılıçaslan, S., & Öztürk, E. B. (2009). Türkiye'de Hayırseverlikten Kurumsal Sosyal Sorumluluğa Geçiş: Bir Kurumsal Değişim Öyküsü. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, *9*(2), 103-143.

Bahar, B. (2022a), *Sürdürülebilirlik ve Etik Odaklı Yeni İş Modelleri*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Bahar, B. (2022b). Çok Uluslu Şirketlerde Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Etik, içinde *Uluslararası Halkla İlişkiler*, ed. Birol Büyükdoğan, 71-86.

Brimmer, S. E. (2007). The Role of Ethics in 21st Century Organizations. *Leadership Advance Online*, *6*, 1-6.

Carroll, A. B. (1991). The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders. *Business Horizons*, *34*(4), 39-48.

Carroll, A. B., Adler, N. J., Mintzberg, H., Cooren, F., Suddaby, R., Freeman, R. E., & Laasch, O. (2020). What "are" responsible management? A conceptual potluck. *The research handbook of responsible management*, 56-72.

Constantinescu, M., & Kaptein, M. (2020). Ethics management and ethical management: Mapping criteria and interventions to support responsible management practice. *Research handbook of responsible management*, 155-174.

Ertuğrul, F. (2008). Paydaş teorisi ve işletmelerin paydaşları ile ilişkilerinin yönetimi. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (31), 199-223.

Freeman, E. 1981. *Strategic management: A stakeholder perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.

Joyner, B. E., & Payne, D. (2002). Evolution and implementation: A study of values, business ethics and corporate social responsibility. *journal of Business Ethics*, *41*, 297-311.

Koçel, T. (2018). *İşletme Yöneticiliği*, 17. Bs., Beta, İstanbul.

Laasch, O., Suddaby, R., Freeman, R. E., & Jamali, D. 2020. Mapping the emerging field of responsible management: Domains, spheres, themes, and future research. In O. Laasch, R., Suddaby, Freeman, R. E. & D. Jamali (Eds.), The Research Handbook of Responsible Management. Cheltenham: Edward Elgar.

Langmead, K., Land, C., & King, D. (2020). Can Management Ever Be Responsible? Alternative Organising and the Three Irresponsibilities of Management. Research Handbook of Responsible Management, 40.

Maak, T., & Pless, N. M. (2006). Responsible leadership in a stakeholder society–a relational perspective. *Journal of business ethics*, *66*, 99-115.

Marques, T. M., & Gomes, J. F. (2020). Responsible leadership and/versus responsible management. *Research handbook of responsible management*, 138-154.

Mintzberg, H. (2017b). Please welcome CSR 2.0. https://mintzberg.org/blog/please-welcome-csr-20 (Erişim tarihi: 08.08.23)

Nonet, G., Kassel, K., & Meijs, L. (2016). Understanding responsible management: Emerging themes and variations from European business school programs. *Journal of business ethics*, *139*, 717-736.

Özlem, D. (2010). *Etik-ahlak felsefesi*. Notos Kitap Yayıncılık.

Özkan, O. S., & Üzüm B. (2021). Sorumlu Liderlik: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması. *Journal of Management and Economics Research*, *19*(4), 199-212.

Pless, N., & Maak, T. (2011). Responsible leadership: Pathways to the future. *Journal of Business Ethics*, 98(1), 3-13.

Sorumlu Yönetim Eğitimi İlkeleri, https://www.unprme.org/search?title=&country=206722 (Erişim tarihi: 12.07.23)

Tokgöz, N., & Önce, S. (2009). Şirket Sürdürülebilirliği: Geleneksel Yönetim Anlayışına Alternatif. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *11*(1), 249-275.

Voegtlin, C., Patzer, M., & Scherer, A. G. (2012). Responsible leadership in global business: A new approach to leadership and its multi–level outcomes. *Journal of Business Ethics*, 105(1), 1–16.

Vural, Z. B. A., & Coşkun, G. (2011). Kurumsal sosyal sorumluluk ve etik. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 1(1), 61-87.

Yüksel, Ö. G. A. (2019), *Birleşmiş Milletlerin Global Bütünlük Programı (Unprme) Kapsamında Sorumlu Yönetim İlkelerinin İncelenmesine Dair Bir Analiz*. In International Marmara Social Sciences Congress, 354.

SORUMLU YÖNETİM PERSPEKTİFİNDE ETİK LİDERLİK VE KURUMSAL İTİBAR

Mine M. Afacan Fındıklı

GİRİŞ

Dünya, Çevre ve Kalkınma Komisyonunca (1987) Bruntland Raporu olarak bilinen "Ortak Geleceğimiz" başlıklı raporun yayımlanmasını takip eden yıllarda, işletmeler, iyi kurumsal vatandaşlar olarak kurumsal ve rekabet stratejilerini belirlerlerken sürdürülebilir kalkınma hedeflerini odaklarına almaya başlamışlardır (Keeble, 1988). Önceleri, sosyal sorumluluk projelerine ağırlık veren işletmeler, artık gerçekleştirdikleri katkıların yalnızca çıktıları açısından değil iş süreçlerinde de iş etiği temelinde değerlerini içselleştirdiklerini gösterebilmeleri ve toplumun refahının arttırılmasına liderlik etmeleri, önemli kabul edilmektedir.

Bu bağlamda, küresel işletmeler başta olmak üzere işletmeler; uluslararası ve ulusal değişkenler, politikalar ve ilgili yasal düzenlemelere uygun bir şekilde üretim ve iş süreçlerini planladıklarını duyurmaktadır. Fakat her geçen gün giderek daha fazla belirsiz, karmaşık, değişken bir hâl alan iş dünyasında, işletmeler için hem kurumsal sosyal sorumluluklarını başarıyla gerçekleştirebilmek hem de finansal açıdan performanslarını artırabilmek kolay olmamaktadır. Buna paralel olarak işletme üst yönetimleri, kurumsal ve rekabet stratejilerini ahlaki ilke ve prensipler çerçevesinde, sorumlu yönetim anlayışıyla sürdürmedikleri sürece kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları

KAYNAKÇA

Abid, T., Abid-Dupont, M. A., & Moulins, J. L. (2020). What corporate social responsibility brings to brand management? The two pathways from social responsibility to brand commitment. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, *27*(2), 925-936.

Afacan Findikli, M. (2017). *Sürdürülebilirlik Perspektifinde İş Etiği*, İn: İşletmelerde Sürdürülebilirlik Dinamikleri, Ed. Pekdemir ,I. , Beta , İstanbul, The First Press, 362-391.

Akdoğan, A., & Demirtaş, Ö. (2014). Etik Liderlik Davranışlarının Etik İklim Üzerindeki Etkisi: Örgütsel Politik Algılamaların Aracı Rolü. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 107-124.

Arslantaş, C.C., Dursun, M. (2008). Etik Liderlik Davranışının Yöneticiye Duyulan Güven Ve Psikolojik Güçlendirme Üzerindeki Etkisinde Etkileşim Adaletinin Dolaylı Rolü, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 111-128.

Avolio, B. J. (1999). *Full Leadership Development: Building The Vital Forces in Organizations*. . Thousand Oaks, CA: Sage.

Baraibar-Diez, E., & Sotorrio, L. L. (2018). The mediating effect of transparency in the relationship between corporate social responsibility and corporate reputation. *Review of Business Management*, 20(1), 5-21. https://doi.org/10.78 19/rbgn.v20i1.3600

Barney, J. B. (2001). Resource-based theories of competitive advantage: A ten-year retrospective on the resource-based view. *journal of management*, 27(6), 643-650. https://doi.org/10.1177/014920630102700602

Bayraktaroğlu, S.; Yılmaz , S.E. (2012) .The Relationship between Business Ethics Practices and Organizational Performance in Human Resource Management:The Case of the Fortune 500 Turkey , *İş Ahlakı Dergisi*, 5(10),s:139-148.

Begum, S., Ashfaq, M., Xia, E., and Awan, U. (2021). Does green transformational leadership lead to green innovation? The role of green thinking and creative process engagement. *Business Strategy and The Environment,* 31(1), 580-597. https://doi.org/10.1002/bse.2911

Bharadwaj, S., & Yameen, M. (2021). Analyzing the mediating effect of organizational identification on the relationship between CSR employer branding and employee retention. *Management Research Review*, *44*(5), 718-737

Brown, M. E.,& Trevino, L. K. (2006). Ethical leadership. A review and future directions. *The Leadership Quarterly,* 17, 595-616. https://doi.org/10.10 16/j.leaqua.2006.10.004

Burns, J. M. (1978). Leadership. New York: Harper Row.

Carroll, Arnie B. (1991). The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholder, *Business Horizon*, 34(4), 39-48.

Castelo Branco, M., & Lima Rodriques, L. (2007). Positioning stakeholder theory within the debate on corporate social responsibility. *EJBO-Electronic Journal of Business Ethics and Organization Studies*.

Chun, Jinseok S.; Shin, Yuhyung; Choi, Jin Nam; Kim Min Soo (2013), How Does Corporate Ethics Contribute to Firm Financial Performance? The Mediating Role of Collective Organizational Commitment and Organizational Citizenship Behavior, *Journal of Management*, 39(4), 853-877. https://doi.org/10.1177/0149206311419662

Choi, S.B., Ullah, S.M., Kwak, W.J., 2015. Ethical Leadership And Followers' Attitudes Toward Corporate Social Responsibility: The Role Of Perceived Ethical Work Climate. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 43 (3), 353-365. https://doi.org/10.2224/sbp.2015.43.3.353

Constantinescu, M., and Kaptein, M. (2021). Virtue and virtuousness in organizations: Guidelines for ascribing individual and organizational moral responsibility. *Business Ethics, The Environment and Responsibility*, 30(4), 801-817. https://doi.org/10.1111/beer.12373

Çalışkan, Esra N. (2011). *Stratejik Yönetim ve Etik*, İçinde İş Etiği, Ed: Zeyyat Sabuncuoğlu, s:92.

Dey, M., Bhattacharjee, S., Mahmood, M., Uddin, M. A., and Biswas, S. R. (2022). Ethical leadership for better sustainable performance: Role of employee values, behavior and ethical climate. *Journal of Cleaner Production,* 337, https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.130527

Dowling, G. (2001), Creating Corporate Reputations, Oxford: Oxford University Press.

Elkington, J., and Rowlands, I. H. (1999). Cannibals With Forks: The Triple Bottom Line Of 21st Century Business. *Alternatives Journal,* 25(4), 42. https://doi.org/10.1002/tqem.3310080106

Friedman, M. (1962). Capitalism and Freedom, The University of Chicago Press, Chicago, IL

Friedman, A. L., and Miles, S. (2002). Developing Stakeholder Theory. *Journal Of Management Studies,* 39(1), 1-21. https://doi.org/10.1111/1467-6486.00280

Esen, E. (2013). The influence of corporate social responsibility (CSR) activities on building corporate reputation. In A. Gonzalez-Perez, M. and L. Leonard, (Ed.). *International Business, Sustainability and Corporate Social Responsibility* (Advances in Sustainability and Environmental Justice, Vol. 11), (pp. 133-150). Bingley: Emerald Group Publishing Limited. https://doi.org/10.1108/S2051-5030(2013)0000011010

Fombrun, C. J.(1996), Reputation: Realizing Value From The Corporate Image, Harvard Business School Press, Boston, Massachusetts

Fontrodona, J. R., and Berrone, P. (2018). Ethical Challenges in Strategic Management: The 19th IESE International Symposium on Ethics, Business and Society. *Journal of Business Ethics*, 152, 887-898.

Gherardi, S., and Laasch, O. (2022). Responsible Management-As-Practice: Mobilizing A Posthumanist Approach. *Journal of Business Ethics,* 181(2), 269-281. https://doi.org/10.1007/s10551-021-04945-7

Geng, L., Cui, X., Nazir, R., & Binh An, N. (2022). How do CSR and perceived ethics enhance corporate reputation and product innovativeness?. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, *35*(1), 5131-5149.

Hind, P., Wilson, A., Lenssen, G. (2009). Developing leaders for sustainable business. Corp. Govern.: Int. J. Busin. Soc. 9 (1), 7-20.

Hühn, M. P., Habisch, A., Hartman, E. M., and José G. Sison, A. (2020). Practicing Management Wisely. *Business Ethics: A European Review*, 29, 1-5.

Hotten, R. (2015). What Is Volkswagen Accused Of? Business Reporter, BBC, Newshttps://Www.Bbc.Com/News/Business-34324772

Jamali, D. (2008). A Stakeholder Approach To Corporate Social Responsibility: A Fresh Perspective Into Theory And Practice. *Journal of Business Ethics*, 82, 213-231. https://doi.org/10.1007/s10551-007-9572-4

Geng, L., Cui, X., Nazir, R., & Binh An, N. (2022). How do CSR and perceived ethics enhance corporate reputation and product innovativeness?. *Economic research-Ekonomska istraživanja*, *35*(1), 5131-5149. https://doi.org/10.1080/1331677X.2021.2023604

Guadalupe, M., Li, H., & Wulf, J. (2014). Who lives in the c-suite? Organizational structure and the division of labor in top management. Management Science, 60(4), 824-844.

Keeble, B. R. (1988). The Brundtland Report:'Our Common Future'. *Medicine and War*, 4(1), 17-25

Kuenzi, M., Mayer, D. M., and Greenbaum, R. L. (2020). Creating An Ethical Organizational Environment: The Relationship Between Ethical Leadership, Ethical Organizational Climate, And Unethical Behavior. *Personnel Psychology*, 73(1), 43-71. https://doi.org/10.1111/peps.12356

Kumar, R. S., and Sıngh, A. (2013). A Study on the Impact of Unethical Corporate Practıces on Corporate Brand Equity. *International Journal of Research in Commerce and Management*, 4(5).pp:1-6. http://ijrcm.org.in/

Laasch, O., & Conaway, R. N. (2014). *Principles of responsible management: Global sustainability, responsibility, and ethics*. Cengage Learning.

Lantos, G. P. (2001). The boundaries of strategic corporate social responsibility. *Journal of consumer marketing*, *18*(7), 595-632.

Leetaru, K. (2019) The Problem Isn't Cambridge Analytica: It's Facebook. Accessed June 17, 2023, from Forbes, Https://Www.Forbes.Com/Sites/Kalevleetaru/2018/03/19/The-Problem-İsnt-Cambridge-Analytica-İts-Facebook/?Sh=1bc8bb958a5b

Liu, L., and Zhao, L. (2019). The Influence of Ethical Leadership and Green Organizational Identity On Employees' Green Innovation Behavior: The

Moderating Effect of Strategic Flexibility. I*n IOP Conference Series: Earth And Environmental Science*, 237(5), IOP Publishing.

Meredith, S. (2018). Facebook-Cambridge Analytica: A Timeline Of The Data Hijacking Scandal". CNBC. Archived From The Original On October 19, 2018. Accessed June, 8,2023 From https://www.cnbc.com/2018 /04/10/facebook-cambridge-analytica-a-timeline-of-the-data-hijacking-scandal.html

Naveed, M., & Bashir, T. (2019). How Corporate Environmental Ethics (Non-Financial Information) influence Individual Investor's Trading Behavior? Mediating Role of Corporate Reputation and Corporate Social Responsibility Belief. *Journal of Managerial Sciences*, *13*(2).

Nguyen, N. T. T., Nguyen, N. P., & Hoai, T. T. (2021). Ethical leadership, corporate social responsibility, firm reputation, and firm performance: A serial mediation model. *Heliyon*, *7*(4), e06809.

Pereira, T. H. M., and Martins, H. C. (2021). People, Planet, And Profit: A Bibliometric Analysis of Triple Bottom Line Theory. *Journal of Management and Sustainability*, 11, 64.

Pham, H., Pham, T., and Dang, C. N. (2022). Assessing The Importance Of Transformational Leadership Competencies And Supply Chain Learning To Green Innovation: Construction Practitioners' Perspectives. *Construction Innovation*, 22(4), 1138-1154. https://doi.org/10.1108/CI-03-2021-0037

Powell, S. M., Davies, M. A., & Norton, D. (2013). Impact of organizational climate on ethical empowerment and engagement with corporate social responsibility (CSR). *Journal of Brand Management*, *20*, 815-839.

Saylı, H., Veysel, A.., Kizildağ, A., & Uğurlu, A. (2009). Etik, Kurumsal İtibar Ve Kurumsal Performans İlişkisini Belirlemeye Yönelik İlk 500 İşletme İçinde Yapilmiş Bir Araştirma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *14*(2), 171-180.

Selvarajan, T. T., (2006). A Cognitive Processing Model for Assessing Ethical Behavior of Employees, *Journal of American Academy of Business, Cambridge*, 9(1), 86-92

Shafique, I., Ahmad, B., and Kalyar, M. N. (2020). How Ethical Leadership İnfluences Creativity and Organizational İnnovation: Examining the Underlying Mechanisms. *European Journal of Innovation Management*, 23(1), 114-133. https://doi.org/10.1108/EJIM-12-2018-0269

Shin, Y., Sung, S. Y., Choi, J. N., and Kim, M. S. (2015). Top Management Ethical Leadership and Firm Performance: Mediating Role of Ethical and Procedural Justice Climate. *Journal of Business Ethics*, 129, 43-57. https://doi.org/10.1007/s10551-014-2144-5

Smith, A. (2020). There's An Open Secret About Cambridge Analytica In The Political World: It Doesn't Have The 'Secret Sauce' It Claims". *Business Insider.* https://www.businessinsider.com/cambridge-analytica-facebook-scandal-trump-cruz-operatives-2018-3 Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2023.

Steele, G. (2019) Setting The right Sustainability Goals, Accessed From *Forbes*, https://www.forbes.com/sites/forbesbusinesscouncil/2021/05/27/setting-the-right-sustainability-goals/?sh=6b2df1f65ed3

The US Department Justice Report (2016). Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2023 from https://Www.Justice.Gov/Opa/Speech/Deputy-Attorney-General-Sally-Q-Yates-Delivers-Remarks-Press-Conference-Announcing-147

UN (2005) Report of the Economic and Social Council for 2005, Accessed June, 02 2023 from https://digitallibrary.un.org/record/558051

Vercic, A. T., & Coric, D. S. (2018). The relationship between reputation, employer branding and corporate social responsibility. *Public Relations Review*, 44(4), 444–452. https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2018.06.005

Wang, J., and Feng, T. (2022). Supply Chain Ethical Leadership And Green Supply Chain Integration: A Moderated Mediation Analysis. *International Journal of Logistics Research and Applications*, 1-27. https://doi.org/10.1080/13675567.2021.2022640

Wiengarten, F., Lo, C. K., & Lam, J. Y. (2017). How does sustainability leadership affect firm performance? The choices associated with appointing a chief officer of corporate social responsibility. *Journal of business ethics*, *140*, 477-493.

Zhang, Q., and Ma, Y. (2021). The Impact of Environmental Management On Firm Economic Performance: The Mediating Effect of Green Innovation and The Moderating Effect of Environmental Leadership. *Journal of Cleaner Production*, 292, 126057. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.126057

http://www.vodafone.com.tr/VodafoneHakkinda/Vodafone_Surdurulebilirlik_Raporu2013-2014.pdf, Erişim tarihi: 08-07-2023

Facebook (2019) Code Of Conduct, Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2023, Https://S21.Q4cdn.Com/399680738/Files/Doc_Downloads/Governance_Documents/2021/06/FB-Code-Of-Conduct.Pdf

https://www.coca-colacompany.com/social/women-empowerment

İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ, ETİK VE YAPAY ZEKÂ İLİŞKİSİ

Serdar Bozkurt

GİRİŞ

İş gücünün etik bir organizasyonel ortamda çalışmasına yönelik insan kaynakları yönetiminin giderek artan bir rolü bulunmaktadır. Binin üzerindeki insan kaynakları uzmanın katıldığı bir ankette, insan kaynakları yönetiminin organizasyonlarda etik liderlik ve rehberlik yapmaktan sorumlu olduğunu belirtenlerin oranı %83'tür. İnsan kaynakları yönetiminin, günümüzde gelişen teknolojilerin ve stratejik rolünün etkisiyle organizasyonlarda etik politika, prosedür ve kuralların geliştirilmesi ile çalışanlara aktarılması noktasında önemi günden güne artmaktadır. Genellikle etik konular, organizasyonlarda çalışanların birbirleriyle veya organizasyonun çevresindeki gruplarla etkileşiminde uygulanan kurallardan dolayı oluşan çatışmaları içermektedir. Bu doğrultuda insan kaynakları, etik ikilemleri ele almak ve çözmek konusunda kritik bir rol üstlenmektedir (Ferris, Rosen & Barnum, 1995).

Araştırma sonuçları, insan kaynaklarının bu rolünün niçin daha kritik olduğu sorusunu yanıtlamaktadır. Society for Human Resource Management'ın bir araştırmasına göre, organizasyonlarda görülen en önemli etik sorunlar; *işe alımda kayırmacılık, üst yönetimle olan arkadaşlıklara dayalı ücret farklılıkları ve kariyer imkanları, terfiler, disiplin normlarının çalışanlara tutar-*

KAYNAKÇA

Abuladze, L., & Hasimi, L. (2022). The Effects of Artificial Intelligence in the Process of Recruiting Candidates. In European, Mediterranean, and Middle Eastern Conference on Information Systems (pp. 465-473). Cham: Springer Nature Switzerland.

Adams, J. S. (1965). Inequity in social exchange. *In Advances in experimental social psychology* (Vol. 2, pp. 267-299), Academic Press.

Al-Tarawneh, K. I. (2020). Business ethics in human resources management practices and its impact on the organizational performance. *Verslas: teorija ir praktika*, 21(1), 402-411.

Bauer, T., Erdogan, B., Caughlin, D., & Truxillo, D. (2019). *Human Resource Management: People, Data, and Analytics,* Sage Publications.

Beardwell, J., & Claydon, T. (Eds.). (2007)**.** *Human Resource Management: A Contemporary Approach.* 4th ed. Pearson Education.

Brittany N. Ferrigno & Robert M. Sade (2019) Ethics of Recruiting Research Subjects Through Social Media, *The American Journal of Bioethics*, 19:6, 73-75,

Buckley, M. R., Beu, D. S., Frink, D. D., Howard, J. L., Berkson, H., Mobbs, T. A., & Ferris, G. R. (2001). Ethical issues in human resources systems. *Human Resource Management Review*, 11(1-2), 11-29.

Campbell, J. P., & Wiernik, B. M. (2015). The modeling and assessment of work performance. *Annual Review Organizational Psychology, Organizational Behavior*, 2(1), 47-74.

Colquitt, J. A., & Zipay, K. P. (2015). Justice, fairness, and employee reactions. *Annual Review Organizational Psychology. Organizational. Behavior***,** 2(1), 75-99.

Dai, L., & Xie, H. (2016). Review and prospect on interactional justice. *Open Journal of Social Sciences,* 4(01), 55-61

Den Nieuwenboer, N.A. & Treviño,L.K. (2019). *"Human Resources and Ethics Management: Partners in (Reducing) Crime*", Wilkinson, A., Lepak, D., Snell, S. A., & Bacon, N. A. (Eds.) in *The SAGE Handbook of Human Resource Management,* SAGE Publications Inc. Teller Road Thousand Oaks, California.

Dessler, g. (2020). *Human Resource Management*. 16th ed. Pearson Education. New York, USA

Dessler, G., & Chhinzer, N. (2020). *Revel for Human Resources Management in Canada.* 14th ed. Canadian ed. Pearson Education. Canada.

Dixit, S., Sharma, N., Maurya, M., & Dharwal, M. (2022). AI Power: Making Recruitment Smarter. *In Evolution of Digitized Societies through Advanced Technologies* (pp. 165-180). Singapore: Springer Nature Singapore.

Ekuma, K. J., & Akobo, L. (2015). Human Resource Management Ethics and Professionals' Dilemmas: A Review and Research Agenda. *Human Resource Management Research,* 5(3), 47-57.

Ferrell, O. C. & Fraedrich, J. (2021). *Business Ethics: Ethical Decision Making and Cases.* 13th ed. Cengage learning. Boston: USA

Ferris, G. R., Rosen, S. D., & Barnum, D. (1995). *Handbook of Human Resource Management.* Blackwell HRM Series Oxford: United Kingdom.

Folger, R. G., & Cropanzano, R. (1998). *Organizational Justice and Human Resource Management* (Vol. 7). Sage Publications. Thousand Oaks, California: United States.

Greenberg, J. & Colquitt, J. (2005). *Handbook of Organizational Justice*. Lawrence Erlbaum Associates. New York: United States

Hamilton, R. H., & Davison, H. K. (2022). Legal and ethical challenges for HR in machine learning. *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 34(1), 19-39.

Hunkenschroer, A. L., & Kriebitz, A. (2023). Is AI recruiting (un) ethical? A human rights perspective on the use of AI for hiring. *AI and Ethics*, 3(1), 199-213.

Hunkenschroer, A. L., & Luetge, C. (2022). Ethics of AI-enabled recruiting and selection: A review and research agenda. *Journal of Business Ethics*, 178(4), 977-1007.

Kancharla, R., & Dadhich, A. (2021). Perceived ethics training and workplace behavior: the mediating role of perceived ethical culture. *European Journal of Training and Development,* 45(1), 53-73.

Kaushal, N., Kaurav, R. P. S., Sivathanu, B., & Kaushik, N. (2023). Artificial intelligence and HRM: identifying future research Agenda using systematic literature review and bibliometric analysis. *Management Review Quarterly*, 73(2), 455-493.

Khan, H. A. (2017). Globalization and the challenges of public administration: Governance, human resources management, leadership, ethics, e-governance and sustainability in the 21st century**.** Springer.

Kish-Gephart, J. J., Harrison, D. A., & Treviño, L. K. (2010). Bad apples, bad cases, and bad barrels: meta-analytic evidence about sources of unethical decisions at work. *Journal of Applied Psychology.* 95(1), 1-31

LaFollette, H. (1991). The truth in ethical relativism. *Journal of Social Philosophy,* 22(1), 146-154.

Lewis, P. V. (1985). Defining "business ethics": Like nailing jello to a wall. *Journal of Business Ethics,* 4, 377-383.

Mello, J. A. (2015). *Strategic Human Resource Management.* Cengage Learning.

Mengstie, M. M. (2020). Perceived organizational justice and turnover intention among hospital healthcare workers. *BMC Psychology*, *8*, 1-11

Merriam Webster Sözlüğü. https://www.merriam-webster.com/dictionary/ethic, Erişim Tarihi: 20.06.2023

Mesmer-Magnus, J. R., & Viswesvaran, C. (2005). Whistleblowing in organizations: An examination of correlates of whistleblowing intentions, actions, and retaliation. *Journal of Business Ethics,* 62, 277-297.

Niles, N. J. (2020). *Basic Concepts of Health Care Human Resource Management.* 2nd ed. Jones & Bartlett Publishers.

Olanipekun, L. O., & Jayeoba, F. I. P. (2022). Ethics in Human Resource Management: A Conceptual and Theoretical Analysis. *American Journal of Business Management, Economics and Banking*, 1, 23-36.

Pinnington, A., Macklin, R., & Campbell, T. (Eds.). (2007). *Human resource management: Ethics and employment.* Oxford University Press, USA.

Raymond, L. (1996). The ethics of compensation: takings, utility, and justice. *Ecology Law Quarterly*, 23, 577-622

Redman, T., & Wilkinson, A. (2009). *Contemporary Human Resource Management: Text and Cases.* Pearson Education

Schumann, P. L. (2001). A moral principles framework for human resource management ethics. *Human Resource Management Review*, 11(1-2), 93-111.

Simões, E., Duarte, A. P., Neves, J., & Silva, V. H. (2018). Contextual determinants of HR professionals' self-perceptions of unethical HRM practices. *European Journal of Management and Business Economics*, 28(1), 90-108

Sims, R.R. (2021). *Leadership, Leaders and Leading*. Information Age Publishing.

Slick, M. (2014). "Ethical Relativism". https://www2.econ.iastate.edu/classes/econ362/hallam/OtherMaterial/EthicalRelativism.pdf, Erişim Tarihi: 25.06.2023

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. https://sozluk.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.06.2023

Velasquez, M, Andre,I.,Shanks, T.S.J., & Meyer, M.J. (2010). "What is Ethics?", https://www.scu.edu/ethics/ethics-resources/ethical-decision-making/what-is-ethics , Erişim Tarihi: 01.07.2023

Velasquez, M. G.(2013). *Business Ethics: Concepts and Cases*. Pearson Education., Essex : England

Villegas, S., Lloyd, R. A., Tritt, A., & Vengrouskie, E. F. (2019). Human resources as ethical gatekeepers: Hiring ethics and employee selection. *Journal of Leadership, Accountability and Ethics,* 16(2), 80-88.

Welsh, D. T., & Ordóñez, L. D. (2014). Conscience without cognition: The effects of subconscious priming on ethical behavior. *Academy of Management Journal*, 57(3), 723-742.

Winstanley, D., & Woodall, J. (2000). The ethical dimension of human resource management. *Human Resource Management Journal,* 10(2), 5-20

Wiseman, J., & Stillwell, A. (2022). Organizational Justice: Typology, Antecedents and Consequences. *Encyclopedia,* 2(3), 1287-1295.

SORUMLU PAZARLAMA

Aylin Ecem Gürşen

GİRİŞ

Günümüzün öne çıkan konularından biri dijitalleşme, diğeri ise toplumsal konulara duyarlılıktır (Özturan ve Grinstein, 2022a). Bu bölümde, sürdürülebilirlik ve toplumsal konulara duyarlılıkla şekillenen bir pazarlama bakış açısı olan sorumlu pazarlama konusu ele alınmıştır. Türkiye'nin de kurucu üyeleri arasında yer aldığı Birleşmiş Milletler, sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla *insanlar ve tüm gezegenin şimdi ve gelecekteki barış ve refahını* tesis edecek, 2023 yılına kadar gerçekleşmesi hedeflenen 16 maddelik bir eylem planı yayınlamıştır (United Nations, 2023). Yine Türkiye'nin üyeleri arasında yer aldığı OECD (2008), çevresel ve sosyal ihtiyaçları koruyan sürdürülebilir gelişmeyi sağlamada sürdürülebilir üretim ve tüketim pratiklerinin belirleyici rolüne vurgu yapmıştır. Sürdürülebilirliğin çatısını oluşturan etik, çevresel ve sosyal konulara dayalı üçlü bilanço yaklaşımı (Elkington, 1998; Vaaland vd., 2008), pazarlama uygulaması ve araştırmalarında da karşımıza çıkmaktadır. Lantos (2001), kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) konusunda pazarlama bölümlerinin öncü bir rol üstlenebileceğine dikkat çekmiştir. KSS, sürdürülebilirlik, sorumlu tüketim gibi kavramların son dönemde pazarlama literatüründe özel sayılara konu olduğunu da gözlemlemek mümkündür (ör. Kashif ve Udunuwara, 2022; Ferrell, 2022).

KAYNAKÇA

15 Temmuz 2023 tarihinde https://www.cascade.app/studies/patagonia-strategy-study adresinden alındı

Abratt, R., & Sacks, D. (1988). The marketing challenge: Towards being profitable and socially responsible, *Journal of Business Ethics*, 7, 497-507.

Adamkiewıcz, J., Kochanska, E., Adamkiewicz, I., & Łukasik, R. M. (2022). Greenwashing and sustainable fashion industry, *Current Opinion in Green and Sustainable Chemistry*, (38) 100710.

Adkins, S. (1999). *Cause Related Marketing*, Routledge: Great Britain.

AFGC, (2018). Responsible children's marketing initiative. *Canberra: Australian food and grocery council*.

Alonso, T. (2023). How Patagonia Became The Benchmark In Sustainable Clothing

Anderson Jr, W. T., & Cunningham, W. H. (1972). The socially conscious consumer, *Journal of marketing*, 36(3), 23-31.

Athwal, N., Wells, V. K., Carrigan, M., & Henninger, C. E. (2019). Sustainable luxury marketing: A synthesis and research agenda, *International Journal of Management Reviews*, *21*(4), 405-426.

Auger, P., & Devinney, T. M. (2007). Do what consumers say matter? The misalignment of preferences with unconstrained ethical intentions, *Journal of business ethics*, *76*, 361-383.

Auger, P., Devinney, T. M., & Louviere, J. J. (2007). Using best–worst scaling methodology to investigate consumer ethical beliefs across countries, *Journal of business ethics*, *70*, 299-326.

Balmer, J. M. (2006). *Comprehending corporate marketing and the corporate marketing mix*. Bradford University, School of Management, Working Paper Series.

Bandyopadhyay, C., & Ray, S. (2019). Responsible marketing: can social enterprises show the way? *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*, *31*(2), 164-183.

Banerjee, S. B. (2008). Corporate social responsibility: The good, the bad and the ugly, *Critical sociology*, *34*(1), 51-79.

Banerjee, S., Gulas, C. S., & Iyer, E. (1995). Shades of green: A multidimensional analysis of environmental advertising, *Journal of advertising*, *24*(2), 21-31.

Becker-Olsen, K. L., Taylor, C. R., Hill, R. P., & Yalcınkaya, G. (2011). A cross-cultural examination of corporate social responsibility marketing communications in Mexico and the United States: Strategies for global brands, *Journal of International Marketing*, *19*(2), 30-44.

Bhattacharya, C. B. (2016). Responsible marketing: Doing well by doing good, *NIM Marketing Intelligence Review*, *8*(1), 8-17.

Bhatti, H. Y., Galan-Ladero, M. M., & Galera-Casquet, C. (2023). Cause-related marketing: a systematic review of the literature, *International Review on Public and Nonprofit Marketing*, *20*(1), 25-64.

Brei, V., & Böhm, S. (2014). '1L= 10L for Africa': Corporate social responsibility and the transformation of bottled water into a 'consumer activist'commodity, *Discourse & Society*, *25*(1), 3-31.

Brønn, P. S., & Vrioni, A. B. (2001). Corporate social responsibility and cause-related marketing: an overview, *International journal of Advertising*, 20(2), 207-222.

Brooker, G. (1976). The self-actualizing socially conscious consumer, *Journal of Consumer Research*, 3(2), 107-112.

Carrigan, M., & Attalla, A. (2001). The myth of the ethical consumer–do ethics matter in purchase behaviour? *Journal of consumer marketing*, *18*(7), 560-578.

Carrington, M. J., Neville, B. A., & Whitwell, G. J. (2010). Why ethical consumers don't walk their talk: Towards a framework for understanding the gap between the ethical purchase intentions and actual buying behaviour of ethically minded consumers, *Journal of business ethics*, *97*, 139-158.

Carroll, A. B. (1979). A three-dimensional conceptual model of corporate performance. *Academy of management review*, *4*(4), 497-505.

Cavusgil, S. T., & Cavusgil, E. (2012). Reflections on international marketing: destructive regeneration and multinational firms, *Journal of the Academy of Marketing Science*, *40*, 202-217.

Chahal, H., & Sharma, R. D. (2006). Implications of corporate social responsibility on marketing performance: A conceptual framework, *Journal of Services Research*, *6*(1), 205.

D'adamo, I., Lupi, G., Morone, P., & Settembre-Blundo, D. (2022). Towards the circular economy in the fashion industry: The second-hand market as a best practice of sustainable responsibility for businesses and consumers, *Environmental Science and Pollution Research*, *29*(31), 46620-46633.

D'souza, C., & Taghian, M. (2005). Green advertising effects on attitude and choice of advertising themes, *Asia Pacific journal of marketing and logistics*, *17*(3), 51-66.

Dangelico, R. M., Schiaroli, V., & Fraccascia, L. (2022). Is Covid-19 changing sustainable consumer behavior? A survey of Italian consumers, *Sustainable development,* 30(6), 1477-1496.

Davis, I. (2013). How (not) to market socially responsible products: A critical research evaluation, *Journal of Marketing Communications*, *19*(2), 136-150.

De Gennaro, D., & Piscopo, G. (2023). Pinkwashing and mansplaining: individual and organizational experiences of gender inequality at work during the COVID-19 pandemic, *Culture and Organization*, 29(4), 298-314.

De Vries, G., Terwel, B. W., Ellemers, N., & Daamen, D. D. (2015). Sustainability or profitability? How communicated motives for environmental policy affect public perceptions of corporate greenwashing, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, *22*(3), 142-154.

Den Hoed, R. C., & Elliott, C. (2013). Parents' views of supermarket fun foods and the question of responsible marketing, *Young Consumers*, *14*(3), 201-215.

Dickinson, R., & Hollander, S. C. (1991). Consumer votes, Journal of Business Research, 22(4), 335-346.

Donovan, R. & Henley, N. (2010). *Principles and practice of social marketing*, Cambridge University Press: New York.

DOVE Türkiye, https://www.dove.com/tr/dove-hikayeleri/dove-hakkinda/action-against-climate-change.html Erişim tarihi:15 Temmuz 2023

Elkington, J. (1998). Partnerships from cannibals with forks: The triple bottom line of 21st-century business, *Environmental quality management*, *8*(1), 37-51.

Eteokleous, P. P., Leonidou, L. C., & Katsikeas, C. S. (2016). Corporate social responsibility in international marketing: review, assessment, and future research, *International Marketing Review*.

Ferrell, O. C. (2022). Perspectives on socially responsible marketing: the chasm widens. *AMS Review*, *12*(1-2), 1-6.

Ferrell, O. C., Crittenden, V. L., Ferrell, L., & Crittenden, W. F. (2013). Theoretical development in ethical marketing decision making, *AMS review*, 3, 51-60.

Fikukawa, K., & Ennew, C. (2010). What we believe is not always what we do: An empirical investigation into ethically questionable behavior in consumption, Journal of business ethics, 91, 49-60.

Fine, S. H. (1981). Pet Languages Confuse; Let's Standardise Nonprofit, Social, Societal Marketing Definitions, *Marketing News*, *15*(1), 1-15.

Fisk, G. (1973). Criteria for a theory of responsible consumption, *Journal of Marketing*, *37*(2), 24-31.

Fodness, D. (2015). Managing the wickedness of socially responsible marketing, *Journal of Business Strategy*, 36(5), 10-17.

Grant, J. (2007). *The green marketing manifesto*. John Wiley & Sons: Great Britain.

Grimmer, M., & Miles, M. P. (2017). With the best of intentions: a large sample test of the intention-behaviour gap in pro-environmental consumer behaviour, *International Journal of Consumer Studies*, *41*(1), 2-10.

Hastings, G., & Angus, K. (2011). When is social marketing not social marketing? *Journal of Social Marketing*, *1*(1), 45-53.

He, H., & Harris, L. (2020). The impact of Covid-19 pandemic on corporate social responsibility and marketing philosophy, *Journal of Business Research*, 116, 176-182.

Hepburn, S. J. (2013). In Patagonia (clothing): A complicated greenness. *Fashion Theory,* 17(5), 623-645.

Hildebrand, D., Sen, S., & Bhattacharya, C. B. (2011). Corporate social responsibility: a corporate marketing perspective, *European journal of marketing*, 45(9/11), 1353-1364.

Hudson, S., & Miller, G. A. (2005). The responsible marketing of tourism: the case of Canadian Mountain Holidays, *Tourism Management*, *26*(2), 133-142.

Hunt, S. D., Chonko, L. B., & Wilcox, J. B. (1984). Ethical problems of marketing researchers, *Journal of Marketing Research*, *21*(3), 309-324.

Jahdi, K. S., & Acikdilli, G. (2009). Marketing communications and corporate social responsibility (CSR): Marriage of convenience or shotgun wedding? *Journal of business ethics*, *88*, 103-113.

Jahdi, K., & Cockburn, T. (2007). Social Responsibility and Marketing. *Available at SSRN 3048011*.

Jones, E. (2015). Socially Responsible Marketing, *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Consumption and Consumer Studies,* Wiley.

Kashif, M., & Udunuwara, M. (2022). Guest editorial: Socially responsible marketing: a transformative agenda, *Asia-Pacific Journal of Business Administration*, *14*(2), 161-165.

Kemper, J. A., & Ballantine, P. W. (2019). What do we mean by sustainability marketing? *Journal of Marketing Management*, *35*(3-4), 277-309.

Khan, R., & Richards, H. (2021). Fashion in 'crisis': Consumer activism and brand (ir) responsibility in lockdown. *Cultural studies*, 35(2-3), 432-443.

Kirgiz, A.C. (2016). *Green Marketing, A case study of the sub-industry in Turkey*, Palgrave Macmillan: London

Klein, T. A., Laczniak, G. R., & Murphy, P. E. (2006). Ethical marketing: A look on the bright side. *Marketing management journal*, 16(1), 228-243.

Kotler, P. & Armstrong, G. (2012). *Principles of Marketing*, 14E., Pearson: United States of America.

Kotler, P. & Lee N.R. (2020). *Social Marketing, Behavior change for social good*, Sage: United States of America.

Kotler, P. & Lee, R.L. (2010). *Yoksulluğa Karşı sosyal Pazarlama*, MediaCat: İstanbul.

Kotler, P., & Lee, N. (2005). Best of breed: When it comes to gaining a market edge while supporting a social cause,"corporate social marketing" leads the pack, *Social marketing quarterly*, *11*(3-4), 91-103.

Krippendorf, J. (1987a). Ecological approach to tourism marketing. *Tourism Management*, *8*(2), 174-176.

Krippendorf, J. (1987b). *The holiday makers: Understanding the impact if leisure and travel*. Oxford: Butterworth-Heinemann.

Kurnit, P. (2005). Responsible marketing to children in the US, *Young Consumers*. Quarter 3, 8-12.

Laczniak, G. R., & Murphy, P. E. (1985). Incorporating marketing ethics into the organization, *Journal of Macromarketing*, 26(2), 154-177.

Laczniak, G. R., & Murphy, P. E. (2006). Normative perspectives for ethical and socially responsible marketing, *Journal of Macromarketing*, *26*(2), 154-177.

Laczniak, G., & Shultz, C. (2021). Toward a doctrine of socially responsible marketing (SRM): A macro and normative-ethical perspective, *Journal of Macromarketing*, *41*(2), 201-231.

Lake, H. (2016). Bakery makes fundraising for gender equality a piece of cake https://fundraising.co.uk/2016/04/11/bakery-launches-social-desserts-pie-charts-bite/, Erişim: 15 Temmuz 2023

Lantos, G. P. (2001). The boundaries of strategic corporate social responsibility. *Journal of consumer marketing*, *18*(7), 595-632.

Laufer, W. S. (2003). Social accountability and corporate greenwashing. Journal of business ethics, 43, 253-261.

Lavorata, L. (2014). Influence of retailers' commitment to sustainable development on store image, consumer loyalty and consumer boycotts: Proposal for a model using the theory of planned behavior. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 21(6), 1021-1027.

Leischnig, A., & Woodside, A. G. (2019). Who approves fraudulence? Configurational causes of consumers' unethical judgments, *Journal of Business Ethics*, 158, 713-726.

Luger, M., Hofer, K. M., & Floh, A. (2022). Support for corporate social responsibility among generation Y consumers in advanced versus emerging markets, *International Business Review*, *31*(2), 101903.

Luibhéid, E. (2018). Same-sex marriage and the pinkwashing of state migration controls, *International Feminist Journal of Politics*, 20(3), 405-424.

Lyon, T. P., & Montgomery, A. W. (2015). The means and end of greenwash. *Organization & Environment*, *28*(2), 223-249.

Mahmood, A., & Bashir, J. (2020). How does corporate social responsibility transform brand reputation into brand equity? Economic and noneconomic perspectives of CSR, *International Journal of Engineering Business Management*, 12, 1-13.

Maignan, I., & Ferrell, O. C. (2004). Corporate social responsibility and marketing: An integrative framework, *Journal of the Academy of Marketing science*, *32*, 3-19.

Maignan, I., Ferrell, O. C., & Ferrell, L. (2005). A stakeholder model for implementing social responsibility in marketin, *European journal of marketing*, *39*(9/10), 956-977.

Maignan, I., Gonzalez-Padron, T. L., Hult, G. T. M., & Ferrell, O. C. (2011). Stakeholder orientation: development and testing of a framework for socially responsible marketing, *Journal of Strategic Marketing*, *19*(4), 313-338.

Make Friday Green Again, https://www.makefridaygreenagain.com/ Erişim: 15 Temmuz 2023

Manaktola, K., & Jauhari, V. (2007). Exploring consumer attitude and behaviour towards green practices in the lodging industry in India, *International journal of contemporary hospitality management,* 19(5), 364-377.

Marconi, J. (2002). *Cause Marketing, Dearborn*: United States of America.

Martin, D. & Schouten, J. (2014). *Sustainable Marketing,* Pearson: United States of America.

Matthews, R. (2021). 10 Reasons Why Patagonia Is the World's Most Responsible Company, https://changeoracle.com/2021/09/10/10-reasons-why-patagonia-is-worlds-most/ Erişim: 15 Temmuz 2023

Mcquarrie, L. (2016). The Paul Bakery Marked Equal Pay Day with 'Bittersweet Pies' https://www.trendhunter.com/trends/paul-bakery Erişim: 15 Temmuz 2023

Mitchell, T. A. (2020). Critical Race Theory (CRT) and colourism: a manifestation of whitewashing in marketing communications? *Journal of Marketing Management*, *36*(13-14), 1366-1389.

Mogaji E., Adeola O., Adisa, I., Hinson R.E., Mukonza C. & Kirgiz A.C. (2022). *Green marketing in emerging economies: communication and brand perspective: an introduction in Green marketing in emerging economies* ed. Mogaji E., Adeola O., Adisa, I., Hinson R.E., Mukonza C. & Kirgiz A.C., Palgrave Macmillan. (e-book)

Muncy, J. A., & Vitell, S. J. (1992). Consumer ethics: An investigation of the ethical beliefs of the final consumer, *Journal of business Research*, 24, 297-311.

Murphy, P. E., Öberseder, M., & Laczniak, G. R. (2013). Corporate societal responsibility in marketing: Normatively broadening the concept, *AMS review*, *3*, 86-102.

OECD (2008). Promoting Sustainable Consumption, Good practices in OECD countries. https://www.oecd.org/greengrowth/40317373.pdf Erişim: 15 Temmuz 2023

Özturan, P., & Grinstein, A. (2022a). Impact of Global Brand Chief Marketing Officers' Corporate Social Responsibility and Sociopolitical Activism Communication on Twitter. *Journal of International Marketing*, *30*(3), 72-82.

Özturan, P., & Grinstein, A. (2022b). Can the marketing department benefit from socially responsible marketing activities? The role of legitimacy and customers' interest in social responsibility, *European Journal of Marketing*, *56*(2), 400-441.

Patino, A., D. Kaltcheva, V., Pitta, D., Sriram, V., & D. Winsor, R. (2014). How important are different socially responsible marketing practices? An exploratory study of gender, race, and income differences. *Journal of consumer marketing*, *31*(1), 2-12.

Pearson, J. (2010). Are we doing the right thing? Leadership and prioritisation for public benefit, *Journal of Corporate Citizenship*, (37), 37-40.

Peattie, K. (2001). Towards sustainability: The third age of green marketing. *The marketing review*, *2*(2), 129-146.

Peattie, K., & Belz, F. M. (2010). Sustainability marketing—An innovative conception of marketing, *Marketing Review St. Gallen*, 27(5), 8-15.

Pedersén E., Persson A. & Berndt A. (2022). Bridging the intention-behavior gap in second-hand clothing in Social and sustainability marketing, edited by Bhattacharyya J., Dash M.J., Hewege R.C., Balaji, M.S. & Lim. W.M., Routledge: Oxon.

Pfau, M., Haigh, M. M., Sims, J., & Wigley, S. (2008). The influence of corporate social responsibility campaigns on public opinion, *Corporate Reputation Review*, 11, 145-154.

Powell, S. M. (2011). The nexus between ethical corporate marketing, ethical corporate identity and corporate social responsibility: An internal organisational perspective, *European Journal of Marketing*, *45*(9/10), 1365-1379.

Prendergast, G. P., & Tsang, A. S. (2019). Explaining socially responsible consumption, *Journal of Consumer Marketing*, 36(1), 146-154.

Rossi, C., & Rivetti, F. (2023). Young consumers' purchase behaviour of sustainably-labelled food products. What is the role of scepticism? *Food Quality and Preference*, 105, 104772.

Sana, S. S. (2020). Price competition between green and non green products under corporate social responsible firm. *Journal of retailing and consumer services*, *55*, 102118.

Sanclemente-Téllez, J. C. (2017). Marketing and Corporate Social Responsibility (CSR). Moving between broadening the concept of marketing and social factors as a marketing strategy, *Spanish journal of marketing-ESIC*, *21*, 4-25.

Schiffman, L.G. & Wisenblit J.L. (2015). *Consumer Behavior*, Eleventh Edition, Pearson: United States of America.

Seele, P., & Gatti, L. (2017). Greenwashing revisited: In search of a typology and accusation-based definition incorporating legitimacy strategies, *Business Strategy and the Environment*, *26*(2), 239-252.

Sen, S., & Bhattacharya, C. B. (2001). Does doing good always lead to doing better? Consumer reactions to corporate social responsibility. *Journal of marketing Research*, *38*(2), 225-243.

Sen, S., Du, S., & Bhattacharya, C. B. (2016). Corporate social responsibility: A consumer psychology perspective. *Current Opinion in Psychology*, *10*, 70-75.

Sharma, E. (2019). A review of corporate social responsibility in developed and developing nations. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, *26*(4), 712-720.

Sindhuri, P., Julianna, P., Timo, O., Friederike, V., & Werner, W. (2017). The effect of consumer scepticism on the perceived value of a sustainable hotel booking, *Journal of Tourism & Hospitality,* 6(5), 7.

Singh, J. J., Garg, N., Govind, R., & Vitell, S. J. (2018). Anger strays, fear refrains: The differential effect of negative emotions on consumers' ethical judgments, *Journal of Business Ethics,* 151, 235-248.

Sirgy, M. J., & Lee, D. J. (1996). Setting socially responsible marketing objectives: A quality-of-life approach, *European Journal of marketing*, 30(5), 20-34.

Skarmeas, D., & Leonidou, C. N. (2013). When consumers doubt, watch out! The role of CSR skepticism, *Journal of Business Research*, *66*(10), 1831-1838.

Smith, S. M., & Alcorn, D. S. (1991). Cause marketing: a new direction in the marketing of corporate responsibility, *Journal of Consumer Marketing*, *8*(3), 19-35.

Sobande, F. (2019). Woke-washing:"intersectional" femvertising and branding "woke" bravery, *European Journal of Marketing*, *54*(11), 2723-2745.

Stecjstor, D. (2011). The effects of cause-related marketing on customers'attitudes and buying behavior, Gabler Research.

Tan, T. M., & Salo, J. (2023). Ethical marketing in the blockchain-based sharing economy: Theoretical integration and guiding insights, *Journal of Business Ethics*, *183*(4), 1113-1140.

Testa, F., Pretner, G., Iovino, R., Bianchi, G., Tessitore, S., & Iraldo, F. (2021). Drivers to green consumption: A systematic review, *Environment, development and sustainability*, *23*, 4826-4880.

Thangavelu, P. (2022). The Success of Patagonia's Marketing Strategy. https://www.investopedia.com/articles/personal-finance/070715/success-patagonias-marketing-strategy.asp Erişim: 15 Temmuz 2023

Touzé, F. (2020). Implicative Marketing for a sustaineble marketing, Routledge: New York.

United Nations (2023). https://sdgs.un.org/goals Erişim:15 Temmuz 2023 tarihinde

Uydacı, M. (2017). Yeşil Pazarlama, 4. Basım, Türkmen.

Vaaland, T. I., Heide, M., & Grønhaug, K. (2008). Corporate social responsibility: investigating theory and research in the marketing context, *European Journal of Marketing,* 42(9/10), 927-953.

Van De Ven, B. (2008). An ethical framework for the marketing of corporate social responsibility, *Journal of business ethics*, *82*, 339-352.

Venkatesan, M., Yorde Rincon, M., Grevers, K., Welch, S. M., & Cline, E. L. (2023). *Socially Responsible Consumption and Marketing in Practice. In Dealing with Socially Responsible Consumers: Studies in Marketing*, Singapore: Springer Nature Singapore.

Vos, J. (2009). Actions speak louder than words: Greenwashing in corporate America, *Notre Dame JL Ethics & Pub. Pol'y*, *23*, 673.

Webster Jr, F. E. (1975). Determining the characteristics of the socially conscious consumer, *Journal of Consumer Research*, 2(3), 188-196.

Wood, V. R., Pitta, D. A., & Franzak, F. J. (2008). Successful marketing by multinational firms to the bottom of the pyramid: connecting share of heart, global "umbrella brands", and responsible marketing, *Journal of Consumer Marketing*, *25*(7), 419-429.

Yang, M., Chen, H., Long, R., Wang, Y., Hou, C., & Liu, B. (2021). Will the public pay for green products? Based on analysis of the influencing factors for Chinese's public willingness to pay a price premium for green products, *Environmental Science and Pollution Research,* 28(43), 61408-61422.

Yarimoglu, E., & Binboga, G. (2019). Understanding sustainable consumption in an emerging country: The antecedents and consequences of the ecologically conscious consumer behavior model, *Business Strategy and the Environment*, 28(4), 642-651.

Yilmaz, M.B. & Baybars, B. (2022). *A critical perspevtive on greenwashing under the roof of corporate environmentalism, Green Integrated Marketing Communications in emerging economies* ed. Mogaji E., Adeola O., Adisa, I., Hinson R.E., Mukonza C. & Kirgiz A.C., Palgrave Macmillan. (e-book)

Yoon, Y., Gürhan-Canli, Z., & Schwarz, N. (2006). The effect of corporate social responsibility (CSR) activities on companies with bad reputations, *Journal of consumer psychology*, *16*(4), 377-390.

Yuldız, G. (2023). "Doğrusu memlekete faydalı olmak" Marketing Türkiyhttps://www.marketingturkiye.com.tr/kampanyalar/dogrusu-memlekete-faydali-olmak/ Erişim: 15 Temmuz 2023

Zeng, T., Audrain-Pentevia, A. F., & Durif, F. (2021). Does corporate social responsibility affect consumer boycotts? A cost–benefit approach, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management,* 28(2), 796-807.

Zint, M., & Frederick, R. (2001). Marketing and Advertising a 'Deep Green'Company: The Case of Patagonia, Inc, *Journal of Corporate Citizenship*, (1), 93-113.

SORUMLU YÖNETİM ANLAYIŞINDA SOSYAL ALIŞVERİŞ MODELİNE GÖRE LİDERLİK ÖZELLİKLERİNİN ÖNEMİ

Elgiz Yılmaz Altuntaş

GİRİŞ

Dünyada ve Türkiye'de 1980'li yıllarda başlayan hızlı ve köklü yeniliklere ve gelişimlere ayak uyduramayan şirketlerin büyük sıkıntılara girdiği görülmüştür. Böyle bir durumla karşılaşmak istemeyen kurumların değişimlere açık olması ve bunun için gerekli önlemleri alması gerekmektedir. Bu süreci yürütecek ve kuruma yön verecek olan kişiler, liderlerdir.

Lider ve liderlik kavramları, sosyal bilimlerin ortak inceleme alanı olarak birçok çalışmaya konu olmuştur. Lider ve liderlikle ilgili tanımlar, yaklaşımlar ve ortaya atılan teoriler, liderlik sürecini etkileyen faktörlerdeki değişimlere bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir.

Kurumların üst yönetiminde bulunan yöneticiler, potansiyel bir lideri tanımlamanın kolay olmadığının farkındadırlar. Çünkü değişen durumlar karşısında kişilerin başarılı veya başarısız olarak görülmesi de değişmektedir. Bu nedenle yöneticiler, bir lider adayını değerlendirirken liderlik kriterlerini kapsamlı olarak ele almalıdırlar. Şöyle ki iş görme kapasitesi çok yüksek birinin bu özelliği değerlendirilmekte, buna karşın riskten kaçınma özelliği dikkate alınmamaktadır. Liderlik anlayışında

KAYNAKÇA

Akat, İ. ve Budak, G. (1999). İşletme Yönetimi, Barış Yayınları, İzmir.

Arman, A. (17 Ağustos 2008). Hürriyet Gazetesi, Pazar eki, http://www. hurriyet.com.tr/yazarlar/9679332.asp?yazarid=12, Erişim tarihi: 08 Ekim 2009.

Bryman, A. (1997). Leadership in Organizations, Handbook of Organization Studies, Sage Publications, London, 277.

Can, H. (1999). Organizasyon ve Yönetim, Siyasal Kitabevi Yayınları, Ankara.

Çerik, Ş. (2008). "Liderlikte Çağdaş Yaklaşımlar ve Kültürel Liderlik", Yönetim, İletişim ve Kültür, Jale Minibaş Poussard ve Turhan Erkmen (ed), Arıkan Yayınları, İstanbul.

Dalay,İ. (2001). Yönetim ve Organizasyon, Sakarya Üniversitesi Yayınları, No:43, Adapazarı.

Dinçer, Ö ve Fidan, Y. (1997). İşletme Yönetimine Giriş, Beta Yayınları, İstanbul.

Erçetin, Ş. (2000). Lider Sarmalında Vizyon, Nobel Yayıncılık, Ankara.

Eren, E. (2001). Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, 7.basım, Beta Yayınları, İstanbul.

Gaines-Ross, L. (2000). "CEO Reputation: A Key Factor in Shareholder Value", Corporate Reputation Review, Vol.3, No.4, Henry Stewart Publications.

Gürgen, H. (1997). Örgütlerde İletişim Kalitesi, Der Yayınları, İstanbul.

Kast, F.E. & Rosenzweig, J.E. (1979). Organization and Management: A Systems and Contingency Approach, McGraw-Hill Kogakusha, Ltd., 3rd Edition, 98.

Koçel, T. (1993). İşletme Yöneticiliği, Beta Yayınları, İstanbul.

Kotter, J.P. (2005). "Change Leadership", Leadership Excellence, Vol.22-12, Dec. 3.

Mai, R. & Akerson, A. (2003). "The Leader as Communicator", American Management Association Books, NY.

Marquardt, M.J. & Berger, N.O. (2000). Global Leaders fort the 21st Century, State University of New York Press, NY.

Maxwell, John C. & Dornan, J. (1995). Başarı için Stratejiler, Çev.: İdil Güpgüpoğlu, İstanbul: 1995, Sistem Yayıncılık, ss.192-209.

Mintzberg, H. (1984). Le manager au Quotidien, Les Editions d'Organisation, Paris.

Peker, Ö. (1994). Yönetici Eğitimi, TODAİ Yayınları, No:257, Ankara.

Soparnot, R. (2006). Organisation et Gestion de l'Entreprise, Dunod, Paris.

Şimşek, M.Ş., Akgemci, T. ve Çelik,A. (2001). Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış, Nobel Yayınları, Ankara.

Şimşek, N. ve Fidan, M. (2005). Kurum Kültürü ve Liderlik, Tablet Kitabevi, Konya.

Tannenbaum R. & Schmidt, W.H. (1986). "How to Choose a Leadership Pattern", Harvard Business Review, Boston, Jul/Aug. Vol.64, 131- 142.

Thomas, K.W., Schmidt, W.H. (1976). "A survey of managerial interests with respect to conflict", Academy of Management Journal, Jun., Vol.19, 315-318.

Toffler, A. & Toffler, H. (1997). Geleceği Yeniden Düşünmek: İş Yönetimi, Rekabet, Kontrol, Liderlik, Pazarlar ve Dünya, Derleyen: R. Gibson, (Çev. Sinem Gül), Sabah Kitapçılık, İstanbul.

Ulrich, D. & Smallwood, N. (2009). Liderlik Markası, İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Weick, K.E. (1995). Sensemaking in Organizations, Thousand Oaks, CA: Sage Publications in J.Amernic, R.J.Craig, CEO Speak: The language of Corporate Leadership, op.cit.

Yalçın, S. (1999). Personel Yönetimi, Beta Yayınları, İstanbul.

Zaleznik, A. (1981). "Managers and Leaders: Are They Different?", Journal of Nursing Administration, Vol.11-7, Jul., 25-31.

YEŞİL YÖNETİM VE SÜRDÜRÜLEBİLİR LİDERLİK

Mübeyyen Tepe Küçükoğlu

GİRİŞ

Doğal çevrenin korunması ve sınırlı kaynaklarla ilgili kaygılar nedeniyle çevre ile ilgili konular artan bir ilgi görmektedir. Bununla birlikte kurumsal karar alma ve uygulamaları merkezinde tutan çevreye duyarlı liderliğin, kâr odaklı, büyümeyi ve paydaş beklentileri gibi geleneksel hedefleri her şeyin üzerinde tutan geleneksel liderlik anlayışıyla çeliştiği görülmektedir (McCan & Holt, 2010). Ancak günümüzde işletme liderleri sadece işletmenin kârlılığını değil aynı zamanda çalışanların ve toplumun ihtiyaçlarını da dikkate almak durumundadır. İşletme yönetiminde ekonomik, çevresel ve toplumsal faktörleri göz önünde bulundurmak öne çıkmaktadır (Šimanskienė & Župerkienė, 2014). Uluslararası alanda sıklıkla üzerinde durulan ve gelecek nesillerin yaşam haklarını korumayı kapsayan sürdürülebilirliğin sağlanmasında bu vizyona sahip işletme liderlerinin ne kadar önemli olduğu ortadadır. Bu açıdan sürdürülebilir liderlik alanındaki çalışmaların daha da önem kazandığı görülmektedir (Mısırdalı Yangil & Dil Şahin, 2019).

Yeşil yönetim kavramının çıkış noktası sürdürülebilirliktir. Yeşil yönetim, işletme süreçlerinin sürdürülebilirlik kavramından yola çıkarak çevresel sorumluluk anlayışı içerisinde gerçekleştirilmesi anlamına gelen bir kavramdır (Behçet & Taşçıoğlu

KAYNAKÇA

Avery, G. C., & Bergsteiner, H. (2011). Sustainable leadership practices for enhancing business resilience and performance. *Strategy & Leadership*, *39*(3), 5–15. https://doi.org/10.1108/10878571111128766

Azzone, G., Bianchi, R., Mauri, R., & Noci, G. (1997). Defining operating environmental strategies: Programmes and plans within Italian industries . *Environmental Management and Health*, *8*, 4–19.

Behçet, Ş., & Taşçıoğlu Baysal, H. (2022). Çevrecilik bağlamında yeşil yönetim uygulamaları: Küresel boyutta faaliyet gösteren uluslararası işletmelerden yeşil yönetim uygulama örnekleri. *Uluslararası İşletme Bilimi ve Uygulamaları Dergisi*, *2*(2).

Çayak, S., & Çetin, M. (2018). Sürdürülebilir liderlik ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Journal of Turkish Studies*, *13*(11), 1561–1582. https://doi.org/10.7827/turkishstudies.13703

Chen, Y. S. (2011). Green organizational identity: sources and consequence. *Management Decision*, *49*, 384–404.

Crane, A. (1995). Rhetoric and reality in the greening of organisational culture. *Greener Management International*, *11*, 49–62.

Hanna, M. D., Newman, W. R., & Johnson, P. (2000). Linking operational and environmental improvement through employee involvement. *International Journal of Operations & Production Management*, *20*, 148–165.

Hanson, D., & Middleton, S. (2000). The challenges of eco-leadership. *Greener Management International*, *Spring*.

Hargreaves, A., & Fink, D. (2003). The seven principles of sustainable leadership. *Educational Leadership: Journal of the Department of Supervision and Curriculum Development*, *61*(7), 8–13.

Harris, L. C., & Crane, A. (2002). The greening of organizational culture Managrment views on the depth, degree and diffusion of change. *Journal of Organizational Change Management*, *15*, 214–234.

Hosseini, A. (2007). Identification of green management system's factors: A conceptualized model. *International Journal of Management Science and Engineering Management*, *2*(3), 221–228. https://doi.org/10.1080/17509653.2007.10671022

Kaçamak, H., & Uygun, Ö. (2022). Yeşil yönetim modeli önerisi. *Sürdürülebilir Çevre Dergisi*, *2*(2), 60–65.

Kalkavan, S. (2015). Examining the level of sustainable leadership practices among the managers in Turkish insurance industry. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, *207*, 20–28. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.10.145

Kane, A. (2011). Green recruitment, development and engagement. In *Going Green: The Psychology of Sustainability in the Workplace*. BPS Publications.

Karakuş, G., & Erdirençelebi, M. (2018). İşletmelerin yeşil yönetim algılarının işletme performansı üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *10*(4), 681–704.

Koçel, T. (2020). *İşletme yöneticiliği* (18. Baskı). Beta Yayıncılık.

Küskü, F. (2001). Sorumluluk mu, zorunluluk mu? Türk otomotiv sektöründeki işletmelerin çevre ile ilgili sosyal sorumluluk faaliyetlerinin değerlendirilmesi. *9.Ulusal Yönetim-Organizasyon Kongresi*, 155–169.

Law, K. M. Y., & Gunasekaran, A. (2012). Sustainability development in high-tech manufacturing firms in Hong Kong: Motivators and readiness. *International Journal of Production Economics*, *137*.

Linnenluecke, M. K., & Griffiths, A. (2010). Corporate sustainability and organizational culture. *Journal of World Business*, *45*, 357–366.

McCan, J. T., & Holt, R. A. (2010). Defining sustainable leadership. *Int. J. Sustainable Strategic Management*, *2*(2), 204–210.

Mısırdalı Yangil, F. (2016). Bilgi toplumunda liderlik: Sürdürülebilir liderlik. *Sosyal Bilimler Dergisi*, *48*.

Mısırdalı Yangil, F., & Dil Şahin, M. (2019). Sürdürülebilir liderlik ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik analizi. *Business & Management Studies: An International Journal*, *7*(5), 2124–2147. https://doi.org/10.15295/bmij.v7i5.1276

Nemli, E. (2001). Çevreye duyarlı yönetim anlayışının gelişimi. *İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergis*, *23–24*, 211.

Önel, B. (2021). İşletmelerin yeşil yönetim algıları ve sürdürülebilirlik bilinci. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, *6*(11).

Pane Haden, S. S., Oyler, J. D., & Humphreys, J. H. (2009). Historical, practical, and theoretical perspectives on green management: An exploratory analysis. In *Management Decision* (Vol. 47, Issue 7, pp. 1041–1055). https://doi.org/10.1108/00251740910978287

Shrivastava, P. (1995). Ecocentric management for a risk society. *Academy of Management Review*, *20*(1), 118–137.

Shuo, W., Flood, P. C., & Gao, Y. (2009). Responsible leadership as a driver of green organisational culture. *European Business Ethics Network Annual Conference*.

Šimanskienė, L., & Župerkienė, E. (2014). Sustainable leadership: New challenge for organizations. *Forum Scientiae Oeconomia*, *2*(1), 81–93.

Slankis, E. (2006). Sustainable thinking, sustainable leadership-the new E.Q. *Leadership*.

Tepe Küçükoğlu, M. (2014). *Sürdürülebilirlik ve yeşil yenilik perspektifinde Türk işletmelerinin incelenmesi* [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE İŞLETMELERİN SORUMLULUKLARI

Aslı Gül Öncel

GİRİŞ

Enerji kaynaklarının hızla tükenmesi ile birlikte sürdürülebilirlik kavramı giderek önem kazanmaktadır. Enerjinin yanlış üretimi ve kullanımı, çevre kirliliğine neden olmakta, insan sağlığı üzerine olumsuz etkiler yaratmakta ve iklim değişikliğine sebep olmaktadır. Kavram olarak, sürdürülebilirlik; insanın dünyayı korumaya ve iyileştirmeye ilişkin temel çabasını ifade etmektedir. Enerji kavramı içerisinde incelendiği zaman, sürdürülebilirlik, temiz enerji ve enerjinin verimliliği konularını içermektedir. Sürdürülebilir kalkınma kavramının önemli bir parçası olan sürdürülebilir enerji; elde edilmesi ve tüketilmesinde çevreye olan zararların minimuma indirgenmesini, sosyal maliyetlerin göz önüne alınmasını kapsamaktadır. Enerji kaynakları; fosil enerji, yenilenebilir enerji ve nükleer enerji olarak başlıklara ayrılmaktadır. Bilindiği üzere, sera gazı emisyonlarında önemli bir negatif etken olan fosil enerji kaynakları, günümüzde en yoğun kullanılan enerji kaynağıdır. Yenilenebilir enerji kaynakları ise çevreye olan negatif etkilerin daha az olduğu bir enerji türüdür.

Çalışmamız çerçevesinde, önce fosil, yenilenebilir ve nükleer enerji kaynakları çevresel etkileri de göz önüne alınarak incelenecek, ardından iklim değişikliği konusu ele alınacaktır. Sürdürülebilir kalkınma, çevre kapsamında tartışılacak, çevre açı-

KAYNAKÇA

Arapkirlioğlu K.,Erbay Y. (1998). Uluslararası çevre faaliyetleri, *Ada-Kentliyim Dergisi*, 4, 14, 47-54.

Arthur C.P. (1920). The Economics of Welfare. *Macmillan,* London, 1920.

Atkinson A.B., Stern D. N. H. (1974). Pigou, Taxation and Public Goods**,** The Review of Economic Studies, Vol. 41, No. 1, (10) Published By: *Oxford University Press.*

https://acikbilim.yok.gov.tr.

Barré B. & Mérenne-Schoumaker B. (2015). Atlas des énergies mondiales: Quels choix pour demain? Edition Autrement.

BBC, (2023). https://www.bbc.com/turkce/articles/cmmeldey0qeo.

Borsa İstanbul. https://www.borsaistanbul.com/tr/sayfa/165/bist-surdurulebilirlik-endeksleri

Bruno Tertrais, (2011). Atlas Mondial du nucléaire *Edition Autrement.*

Copernicus, 2023. https://climate.copernicus.eu/surface-air-temperature-june-2023

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2021. https://enerji.gov.tr.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, (2022). https://enerji.gov.tr/neupgm-akkuyu-nukleer-guc-santrali-projesi

Enercon, (2022). https://www.enercon.com.tr/

European Union, (2019). https://climate.ec.europa.eu/eu-action/european-green-deal_en

Gökhan M., A.G.Öncel, 2019. Enterprise reporting analysis on Climate Change, *Journal of Global Management Research*, UQAM, Montreal, Canada.

IEA, (2021). International Energy Agency. https://www.iea.org/topics/world-energy-outlook

Kamu Gözetimi Kurumu, KGK. (2022). Uluslararası Standartlarla Uyumlu Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartlarının Belirlenmesi ve Yayımlanması.

Nordhaus W. (2013). The *Climate Casino: Risk, Uncertainty, and Economics for a Warming World.* Chapter 19: The Central Role of Carbon Pricing (220-232), Yale University Press, USA.

Öncel, A.G. & Tzanakis, T. (2018). Legal and statistical framework of climate change from the EU and international point of view. *Athens Journal of Sciences,* 5(4), 307–328. https://doi.org/10.30958/ajs.5-4-1.

Pamir N., (2015). Enerjinin iktidarı, *hayykitap*, Aralık 2015, 57-58.

Statista (2021). https://statista.com

Susam N. (2015). *Kamu Maliyesi, Temel Kavram ve Esaslar*, Beta basım A.Ş.İstanbul.

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023. İklimi Korumanın Bedeli. https://csb.gov.tr/iklimi-korumanin-bedeli-makale

Tesla (2023). https://www.tesla.com/support/tesla-app/charge-on-solar

Tübitak, (2021). https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/enerji-guc-kavramlari-ve-aralarindaki-bag.

WWEA (2022). https://wwindea.org/

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLAMASI: İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE FİNANSAL RAPORLAMA

Destan Halit Akbulut

GİRİŞ

Çevre denildiğinde akla fiziki, kimyasal, biyolojik, kültürel, sosyal ve ekonomik çevre gibi birçok bileşen gelmektedir. Çevreyi başta insan ve diğer canlıların oluşturduğu bir sistem olarak da tanımlamak mümkündür. Çevrenin, korunması ve devamlılığı için sürdürülebilir olması gerekmektedir (Öktem & Canel, 2016). Sürdürülebilirlik raporlaması da sürdürülebilir çevrenin ölçümü, değerlendirilmesi ve denetlenmesi için vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Bu çalışma kapsamında sürdürülebilirlik raporlaması alanında geçmişten günümüze tarihsel süreçte yapılan düzenlemeler ve oluşturulan standartlar incelenecektir. Ayrıca kurumsal yönetimde vazgeçilmez öneme sahip olan finansal raporlama ile sürdürülebilirlik raporlaması alanında yapılan akademik çalışmalardan örneklere yer verilecektir. Diğer taraftan günümüzde hızla etkisini gösteren iklim krizi ve iklim değişikliği konularının sürdürülebilirlik raporlaması ile olan ilişkisi incelenecek ve yine bu konuda akademik literatürden örneklere yer verilecektir.

Sürdürülebilirlik raporlaması, şirketlerin diğer paydaşlarıyla olan iletişimini özellikle sosyal ve çevresel alanlardaki risklerini ve sorumluluklarını paylaşabilmeleri için oldukça önem ta-

KAYNAKÇA

Acar, E., Tunca Çalıyurt, K., & Zengin-Karaibrahimoglu, Y. (2021). Does ownership type affect environmental disclosure? International Journal of Climate Change Strategies and Management, 13(2), 120–141. https://doi.org/10.1108/IJCCSM-02-2020-0016

Adam, C. (2022). Climate change and the private sector: the role of international reporting frameworks in promoting private sustainable investment. Denver Law Review, 99(3), 635-651.

Akbulut, D. H., & Kaya, I. (2019). Sustainability reporting and firm performance. Pressacademia, 9(9), 81-84. https://doi.org/10.17261/ pressacademia.2019.1071

Ates, S. (2020). Membership of sustainability index in an emerging market: Implications for sustainability. Journal of Cleaner Production, 250, 119465. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.119465

Blanco, C., Caro, F., & Corbett, C. J. (2017). An inside perspective on carbon disclosure. Business Horizons, 60(5), 635–646. https://doi.org/10.1016/j.bushor.2017.05.007

Bui, B., Houqe, M. N., & Zaman, M. (2020). Climate governance effects on carbon disclosure and performance. British Accounting Review, 52(2), 100880. https://doi.org/10.1016/j.bar.2019.100880

Cosma, S., Principale, S., & Venturelli, A. (2022). Sustainable governance and climate-change disclosure in European banking : the role of the corporate social responsibility committee. Corporate Governance, 22(6), 1345–1369. https://doi.org/10.1108/CG-09-2021-0331

Coşkun, İ.L. (2017). Sürdürülebilirlik raporu ne işe yarar?. https://izellevicoskun.com/surdurulebilirlik-raporu-ne-ise-yarar/ Erişim Tarihi; 15.06.2023.

Dănescu, T., Bogdan Matei, R., & Constantinescu, L. (2021). Evolutionary benchmarks in sustainability reporting. Incursion from the Brundtland Report to the Sustainable Development Goals. Acta Marisiensis. Seria Oeconomica, 15(2), 19–30. https://doi.org/10.2478/amso-2021-0008

de Villiers, C., & Dimes, R. (2023). Will the formation of the International Sustainability Standards Board result in the death of integrated reporting? Journal of Accounting and Organizational Change, 19(2), 279–295. https://doi.org/10.1108/JAOC-05-2022-0084

Desai, R. (2022). Determinants of corporate carbon disclosure: A step towards sustainability reporting. Borsa Istanbul Review, 22(5), 886–896. https://doi.org/10.1016/j.bir.2022.06.007

Dincer, B., Keskin, A. İ., & Dincer, C. (2023). Nexus between Sustainability Reporting and Firm Performance: Considering Industry Groups, Accounting, and Market Measures. Sustainability (Switzerland), 15(7). https://doi.org/10.3390/su15075849

Dinh, T., Husmann, A., & Melloni, G. (2023). Corporate Sustainability Reporting in Europe: A Scoping Review. Accounting in Europe, 20(1), 91–119. https://doi.org/10.1080/17449480.2022.2149345

Elkins, H., & Entwistle, G. (2023). A Canadian Response to the Pursuit of Global Sustainability Reporting Standards*. Accounting Perspectives, 22(1), 7–54. https://doi.org/10.1111/1911-3838.12297

Fernández-Cuesta, C., Castro, P., Tascón, M. T., & Castaño, F. J. (2019). The effect of environmental performance on financial debt. European evidence. Journal of Cleaner Production, 207, 379–390. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.09.239

Kamu Gözetimi Kurumu, KGK. (2022). Uluslararası Standartlarla Uyumlu Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartlarının Belirlenmesi ve Yayımlanması.

Leicht, J. B., & Leicht, M. (2022). Changes in the climate - related disclosure of German listed companies during the first years of the new reporting standard. Future Business Journal, 8(11), 12. https://doi.org/10.1186/s43093-022-00118-8

Miklosik, A., & Evans, N. (2021). Environmental sustainability disclosures in annual reports of mining companies listed on the Australian Stock Exchange (ASX). Heliyon, 7(7), e07505. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e07505

Okan Gökten, P., Marşap, B., & Gökten, S. (2018). Sera Gazı Emisyon Raporlaması Bir Tercih Mi Yoksa Zorunluluk Mu? Kurumsal Bir Değerlendirme. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 20(ÖS), 911-922.

Öktem, B., & Canel, C. (2016). Environmental Sustainability and Vision of Turkey. Journal of Business and Economics, 7(9), 1533–1542. https://doi.org/10.15341/jbe(2155-7950)/09.07.2016/015

Öztürk, C. (2016). Gökyüzünün Hakİmlerİ: Bazı Avrupa Hava Yolu Şİrketlerİnİn Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamalarının Çevresel Açıdan İncelenmesİ. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 18(ÖS), 475-509.

Öztürk, C., & Marşap, B. (2018). Corporate Social Responsibility Reporting in Telecommunication Industry: The Case of the US, UK, and Turkey. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (78), 217-234.

Pigatto, G., Cinquini, L., Dumay, J., & Tenucci, A. (2023). A critical reflection on voluntary corporate non-financial and sustainability reporting and disclosure: lessons learnt from two case studies on integrated reporting. Journal of Accounting and Organizational Change, 19(2), 250–278. https://doi.org/10.1108/JAOC-03-2022-0055

Rivera, B. (2022). Green Bonds: Reforming ESG Regulation in the United States To Meet the Requisite Funding Demand for a Decarbonized Economy. Hastings Environmental Law Journal, 28(2), 191–212. Retrieved from https://perma.cc/A7PH-

Şeker, Y., & Güngör, N. (2022). Does Esg Performance Impact Financial Performance? Evidence From the Utilities Sector. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 24(MODAVICA Özel Sayısı), 160–183. https://doi.org/10.31460/mbdd.1065217

Stolowy, H., & Paugam, L. (2023). Sustainability Reporting: Is Convergence Possible? Accounting in Europe, 20(2), 139–165. https://doi.org/10.1080/17449480.2023.2189016

Sultanoğlu, B., & Akdoğan, N. (2020). The Examination of International and Turkish Integrated Reports' Content Elements Within the Framework of IIRC and the Use of Information in Sustainability Reports for Integrated Reporting. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 22(Özel Sayı), 20–46. Retrieved from https://integratedreporting.org/news

Disiplinlerarası Bakışla AFET RİSK YÖNETİMİ 2

Editörler: Nehir Varol - Timur Gültekin

nobel bilimsel

Disiplinlerarası Bakışla AFET RİSK YÖNETİMİ 2

Editörler: Nehir Varol - Timur Gültekin

Yayın No.: 1445
ISBN: 978-625-398-218-8
E-ISBN: 978-625-398-219-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Varol, Nehir., Gültekin, Timur.
Disiplinlerarası Bakışla AFET RİSK YÖNETİMİ 2 / Editörler: Nehir Varol - Timur Gültekin
1. Basım, VIII + 232 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-218-8
E-ISBN: 978-625-398-219-5
1. Afetler 2. Risk Yönetimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

TÜRKİYE AFET RİSK AZALTMA PLANI (TARAP) VE RİSK AZALTMA PLANLAMASININ ÖNEMİ **1**
Nehir Varol - Çiğdem Tetik Biçer - Abdulkadir Tezcan - Şenay Yıldırım

Giriş 1
Uluslararası Platformda Risk Azaltmanın Önemi 1
Geçmişten Günümüze Türkiye'de Risk Azaltma 3
Neden TARAP? 6
TARAP ile Afet Risklerinin Azaltılması 7
Sonuç 12
Kaynakça 12

AFETLERİN GAYRİMENKUL ÜZERİNDEKİ ETKİSİ **15**
Md Moynul Ahsan

Giriş 15
Kavramsal Çerçeve 16
Afet Kavramı 16
Afet Yönetimi 16
Gayrimenkul Kavramı 17
Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Kavramı 18
Gayrimenkul Üzerine Afetin Büyüklüğüne Etki Eden Ana Faktörler 18
Depremin Gayrimenkul Üzerine Etkileri 20
Sel ve Taşkınların Gayrimenkul Üzerine Etkileri 23
Heyelanların Gayrimenkul Üzerine Etkileri 25
Yangının Gayrimenkul Üzerine Etkileri 28
Sonuç 30
Kaynakça 32

ÇIĞ ÖNLEM YAPILARI **35**
Önder Koçyiğit - Levent Bütün

Giriş 35
Önlem ve Korunma 37

Arazi Kullanımının Kısıtlanması 37
Çığ Önlem Yapıları 39
Sonuç 49
Kaynakça 50

ACİL DURUMLARDA VE AFETLERDE OLAY YERİ İNCELEME VE KİMLİKLENDİRME 53
Umut Akıncıoğlu - Yeşim Doğan

Giriş 53
Afetlerde Olay Yeri İncelenmesi 54
Kimliklendirmede Kullanılacak Biyolojik Delillerin Toplanması 55
Afetlerde Kimliklendirme Süreci 57
Kimliklendirmede Kullanılan Altın Standart Yöntemler 59
Parmakizi İncelemeleri 59
Dental İncelemeler 60
DNA Profillendirmesi 61
Kaynakça 63

AFETLER VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ 65
Çiğdem Tuğaç

Giriş 65
Kavramsal Çerçeve: İklimsel Etki Faktörleri, Tehlike, Risk ve Afetler 67
İklim Değişikliği ile İlişkili Afetlerle Mücadelede Geleceğe Dönük Politika Yaklaşımları 72
Sonuç 79
Kaynakça 81

GÖÇ AFETİ BAĞLAMINDA KADIN 83
Nehir Varol - Eda Selimoğlu

Giriş 83
Göç Kavramı 84
Göçün Nedenleri 84
Göçün Etkileri, Sonuçları 86
Göç ve Kadın 87
Göç Kararında Kadının Konumu 91
Göç Esnasında ve Sonrasında Göçmen Kadınların Değişen Yaşamları 92
Sonuç 95
Kaynakça 97

DİRENÇLİLİĞİN BİR BİLEŞENİ OLARAK AFET FARKINDALIK EĞİTİMLERİ 101
Esma Buluş Kırıkkaya - Serpil Gerdan

Giriş 101
Afet Hazırlığında Eğitimin Önemi 103
Çerçeve Eylem Planları - Afet Farkındalık Eğitimi İlişkisi 108
Hyogo Çerçeve Eylem Planı (HFA) (2005-2015) 108
Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi (2015-2030) 109
Afet Farkındalık Eğitimleri Nasıl Olmalı? 112
Sonuç 115
Kaynakça 116

İL AFET RİSK AZALTMA PLANLARI 119
Bülent Özmen

Giriş 119
İl Afet Risk Azaltma Planları 119
Kaynakça 128

DEMİRYOLU ULAŞIMINDA AFET RİSKİ VE YÖNETİMİ 129
Hulusi Aydemir

Giriş 129
Ulaştırma, Lojistik ve Afet Lojistiği 130
Ulaştırma Türleri ve Demiryolu Ulaştırma Türü 132
Demiryolları Altyapısının Afetlerden Etkilenmesi, Tehlike Oluşturan Afetler, Riskler ve Önlemler 134
Depremler 137
Heyelanlar ve Toprak Kayması 139
Kaya Düşmesi ve Zemin Oturması 141
Diğer Afetler (Çığ, Kar, Yıldırım, Sert Rüzgârlar vb.) 144
Terör, Sabotaj ve Saldırılar 147
Kazalar ve İşletim Güvenliğindeki Hatalar 147
Diğer (Tehlikeli Madde Taşınması, Yangınlar, Salgınlar vb.) 148
Demiryollarında Afete Hazırlık için Yapılabilecek Faaliyetler ve Öneriler 149
Afet Yönetiminde Ulaştırma Planlaması ve Acil Durum Planı 151
Demiryolu Afetlerinde Yapay Zekâ Teknolojilerinin ve İHA-Drone Teknolojisinin Kullanımı 151
Demiryolu Afetlerinde Akıllı Ulaşım Sistemleri Teknolojilerinin Kullanımı 153
Demiryolu Afetlerinde Toplum Bilinçlendirme ile Mevzuatta Düzenlemeler 154
Kaynakça 155

AFET RİSKLERİ VE KENTLEŞME 159
Feray Şenderin
Giriş 159
Afetler 159
Afet Türleri 160
Doğal Afetler 160
İnsan Kaynaklı Afetler 161
Doğal veya İnsan Kaynaklı Afetlerin İnsanlığa Genel Etkisi 162
Kent ve Kentleşme 163
Hızlı Nüfus Artışı 163
Kent-Kentleşme ve Sınıflandırması 164
Türkiye'de Kentleşme Nedenleri 169
Kentleşmenin Afet Riskleri Açısından Değerlendirmesi 170
Kentlerde Afet Riskleri Oluşturan Faktörler 172
Kentleşmenin Hızlı ve Yoğun Olması 172
Kent Yönetiminin Yetersiz Kalması 173
Kentsel Alanlarda Mali Kaynakları Yoğunlaşması 173
Kentlerin Plansız Büyümesi-Gecekondulaşma 174
Konut Stoğunun Sağlıksız Oluşu 175
Ekosistemlerin Bozulması 176
Sonuç 176
Kaynakça 177

KÜRESEL HEDEFLER VE POLİTİKALAR BAKIMINDAN AFET RİSK VE DİRENÇLİLİK YÖNETİMİ 181
Nilgün Okay - Sıdıka Tekeli Yeşil - Ebru Önal
Giriş 181
Afet Risk Yönetiminin Küresel Politikalardaki Yeri 181
Afet Dirençliliği Bakımından Uluslararası Süreçlerin Bütünleştirilmesi 186
Afet Dirençliliğine Yönelik Ulusal ve Yerel Politikalar 192
Değerlendirmeler 196
Kaynakça 200
EK: Kavramların Açıklanması 206

ÖZ GEÇMİŞLER 221

TÜRKİYE AFET RİSK AZALTMA PLANI (TARAP) VE RİSK AZALTMA PLANLAMASININ ÖNEMİ

Nehir Varol - Çiğdem Tetik Biçer - Abdulkadir Tezcan - Şenay Yıldırım

Giriş

Türkiye afet risk azaltma planı (TARAP), T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) koordinasyonunda 2015-2022 yılları arasında yoğun bir emek ve çaba harcanarak çalışılmış ve nihayetinde 08.07.2022 tarihli 31890 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Plan ilk ulusal afet risk azaltma planı olup, Ülkemizin afet yönetim anlayışının kriz yönetiminden risk yönetimine geçiş sürecinde mihenk taşı niteliğinde ve risk azaltma konusunda yol gösterici özelliktedir. Kitabın bu bölümünde TARAP belgesinin gerekliliği, içeriği, uluslararası platformdaki yeri ve öneminden bahsedilecektir.

Uluslararası Platformda Risk Azaltmanın Önemi

Doğa ve insan kaynaklı afetlerin etkilerinin arttığı bir çağı yaşamakta olup mevcut durum toplumların güvenli bir ortamda yaşamalarını açıkça tehdit etmektedir. Bununla baş edebilmenin en temel yolu tehlike ve riskleri belirleyip gerekli önlemleri almaktadır. Diğer bir deyişle riski yönetmek ve azaltmaktır.

Ülkelerin kalkınmasının önündeki engellerden biri de afetlerin yol açtığı ekonomik kayıplardır. Kalkınmış toplumların neredeyse tamamı afet risklerini anlamış ve gerekli önlemleri; doğayla inatlaşmak yerine doğaya uyumlu çözümler üreterek almış toplumlardır.

Depremleri önlemek, mevcut teknoloji ile depremlerin zamanını ve büyüklüğünü bilebilmek mümkün değildir. Fay hattını taşıyabilmek mümkün değildir. Benzer şekilde yağışları ya da şiddetli rüzgârı önlemek mümkün de-

TARAP'da orman yangınları afet türü özelinde yer alan 4 hedef 12 eylem ihtiyaç duyulan ekipmanın temini, erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi ve uzaktan algılama projeleri hakkındadır.

Maden kazaları ve tasman hakkında yer alan 3 hedef 18 eylem özellikle personel takip izleme sistemi ve erken uyarı sistemleri konularındadır.

Büyük endüstriyel kaza afet türü özelinde 2 hedef 5 eylemden bulunmakta olup büyük endüstriyel kaza risklerinin azaltılması bildirim sistemi altyapısının güçlendirilmesi, mevzuat çalışmaları ve periyodik denetimlerin artırılması konularına yer verilmiştir.

Tehlikeli madde taşımacılığı konusunda 4 hedef 11 eylemin içeriği deniz, kara ve demir yolu kirliliğine sebep olabilecek kazalar ve etkileridir.

Sonuç

TARAP ile Türkiye, Sendai Çerçeve Belgesinde belirtilen "*ulusal ve yerel afet risk azaltma stratejisi olan ülkeler*" arasındaki yerini almıştır. TARAP yapısı itibarıyla küresel ölçekli hedeflere de doğrudan hizmet etmektedir ve Türkiye'nin afet yönetim sisteminde bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. TARAP uluslararası emsal belgeler ile kıyasladığında anlaşılabilir ve uygulanabilir eylemler içermektedir. Ayrıca diğer belgelerde ulusal düzeyde risk azaltma eylemleri tavsiye niteliğinde iken, TARAP'da hem genel eylemler hem de Türkiye'de yaygın olarak görülen 11 afet türü özelinde spesifik sebep/sonuç ilişkisi net kurgulanmış, reel hayatta uygulanabilir eylemler yer almaktadır. TARAP uluslararası arenada örnek teşkil edecek nitelikte bir belgedir. Planın uygulanmasıyla daha dirençli bir toplum, daha güvenli yerleşim alanları oluşturularak Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Kaynakça

AFAD (2020). Afet Yönetimi Kapsamında 2019 Yılına Bakış ve Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri, T.C. İçişleri Bakanlığı, Afet Ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara, 106s.

Güler, H.G., Sözdinler, C.Ö., Arıkawa, T. ve Yalçıner A.C., 2018. Tsunami Afeti Sonrası Yapısal ve Yapısal Olmayan Önlemler ve Farkındalık Çalışmaları: Japonya Örneği, Teknik Dergi, 2018 8605-8629, Yazı 514

KENTGES, (2010). Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı 2010-2023, Ankara, 58s.

Sözdinler, Ö., Yalçıner C., Zaytsev, A. C., Suppasri A. and Imamura A. 2015. Investigation of Hydrodynamic Parameters and the Effects of Breakwaters during the 2011. Pure and Applied Geophysics, 172. 12:3473-3491.

T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı (2000). Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık (2000-2005) Kalkınma Planı, Ankara, 252s.

T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, (2009). Kentleşme Şûrası, Afetlere Hazırlık ve Kentsel Risk Yönetimi Komisyonu Raporu, Ankara, 139s.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji Bütçe Başkanlığı, (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Ankara, 219s.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2010. Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi 2010-2023, Ankara, 25s.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 20121. Türkiye Cumhuriyeti İklim Değişikliği Eylem Planı 2011-2023, Ankara,77 s.

T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2013). Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Ankara, 212s.

T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2014). Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018 Afet Yönetiminde Etkililik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 139 s.

UDSEP (2012). Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2023), Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara, 84s.

UN, (2015), Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030 Report, United Nations Office for Disaster Risk Reduction, 37p.

URL- 1 https://tr.wikipedia.org/wiki/2011_T%C5%8Dhoku_depremi_ve_tsunamisi

URL–2, TAMP, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/01/20140103-12.htm

URL–3 https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/20.5.6053.pdf

URL 4 https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/20.5.5787.pdf

AFETLERİN GAYRİMENKUL ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Md Moynul Ahsan

Giriş

İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar barınma ihtiyacı her zaman var olmuştur. Önceleri mağaralarda daha sonrasında göçebe yaşam ile çadır türü yapılarda yerleşik yaşam ile farklı toprak materyalleri ve sanayi devrimi ile işlenmiş betonarme gibi yapılarda barınmışlardır. Barınma ihtiyacını karşılayan insanlık her geçen gün afetlerle yüzleşmiş ve bu afetlerden etkilenmiştir. Afetler dünyanın varoluşundan bu zamana kadar doğal ve yapay olmak üzere iki çeşitte gerçekleşmiş ve gerçekleşmeye devam edecektir. Afetler birden fazla şekilde olabildiği gibi etkileri de birden fazla olabilmektedir. Afetlerden insan ile birlikte etkilenen önemli bir konu ise gayrimenkuldur. Gayrimenkuller bir zemin üzerine kurulu olduğu için yer kabuğunda meydana gelen afetlerden etkilenmektedir. Bu kapsamda Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde güvenlik ihtiyacı başlığındaki mülkiyet ve doğal afetler bölümü dış tehlikelerden korunma ile ilişkili olarak ele alınmıştır. Bu ilişki gayrimenkul alanında ele alınan parametrelerde yapı sınıfı, doğal afetler ve özellikle depreme ait kriterler olarak karşımıza çıkarken evlerin değerinin belirlenmesinde de büyük önem arz etmektedir (Kula ve Çakar, 2015).

1980'lerden sonra dünya daha fazla "neoliberalizm" denilen piyasa temelli uygulamalara odaklanmıştır. Ardından gayrimenkul piyasaları da önemli oranda artmış ve aynı zamanda şiddetli doğal ve insan kaynaklı afete maruz kalmaya başlamıştır. Örneğin, Türkiye'de 1990 ve 2014 yılları arasında 15.000 km'ye yakın duble yol, 2013 ve 2018 yılları arasında 3.600.000'dan daha çok konut satılmıştır. Tüm bunlarla beraber 1990 ile 2014 yılları arasında 775 taşkın olmuş, 563 kişi ölmüş ve 1138 ha alan su altında kalmıştır (TBMM,2021). Son 60 yıllık afet kayıtlarına bakıldığında; doğal afetlerin Türkiye'de neden olduğu doğrudan ve dolaylı ekonomik kayıpların, Gayri Safi Milli Hasılamızın %3'ü kadar olduğu görülmektedir (AFAD, 2015). Ve Son 80 yılda-

ların değerine ulaşmaması veya talep görmemesi gibi riskleri beraberinde getirir. Bu sebeple yeni yapılacak gayrimenkul yatırımlarında afet risk raporu oluşturularak yatırım yerinin uygunluğunun tespit edilmesi ve sonuç olumlu olması durumunda yatırıma karar verilmesi gelecekte hem ekonomik açıdan hem de riskin yol açacağı zararları önleme açısından son derece önemli bir aşama olarak değerlendirilmelidir. Riskin yüksek olduğu bölgelerdeki arazi fiyatlarının ucuz oluşu insanların bu alanları tercih etmesine neden olabilir ancak bu durum uzun vadede yaşanacak bir felaketin sonuçlarını değiştirmez. Bu noktada karar verici durumunda olan ilgili kamu kurum ve kuruluşları bu bölgelerde yapılaşmaya izin vermemelidir.

Son olarak, alınacak önlemler afet risk türleri göz önüne alınarak geliştirilmeli ve uygulanabilirliği tescil olmalıdır. Bölgesel bazda yapılacak zemin etüd çalışmaları ve jeolojik haritalar üzerinde riskli bölgeler tespit edilmeli ve bu bölgelerde yapılaşmaya müsaade edilmemelidir. Can ve mal kayıplarının önüne geçmenin en önemli şartı uygun yapı formlarında doğru yerleşim bölgelerinde gerekli denetim ve kontrollerin yapıldığı bir sistemin uygulamaya konulmasından geçmektedir. Tüm bunların sonucu temel hak olan yaşamsal alanların yani gayrimenkul ve taşınmazların hem uzun süreli yaşam döngüsünde hem de ekonomik anlamda değerinin uzun sürede muhafaza edilmesi noktasında sürekliliği sağlanmış olur.

Kaynakça

Ahsan, M.M. (2022). Contexts and Challenges of Disaster Management System. In S. Sönmez ve Ö. Işik (Ed*.), Current Debates in Socıal, Humanities And Administrative Scıences* (pp. 290-304). Duvar publishers.

Ahsan M.M. (2020). Strategic decisions on urban built environment to pandemics in Turkey: Lessons from COVID-19. *Journal of Urban Management,* 9(3), 281-285, DOI: https://doi.org/10.1016/j.jum.2020.07.001

Ahsan, M.M., & Sadak, C. (2021). Exploring Housing Market and Urban Densification during COVID-19 in Turkey, *Journal of Urban Management*, 10(3), https://doi.org/10.1016/j.jum.2021.06.002.

Akbulut, M T., ve Aytuğ, A. (2005). Deprem Hasar Görebilirlik Riskinin Gözleme Dayalı Belirlenmesine Yönelik Öneri Değerlendirme Yaklaşımı, *Megaron*, 1(1).

Arslan, T. (2019). Türkiye'De yangın sigortasında Risk Ve fiyatlandırma: örnek Uygulama Ticari Ve sınai Rizikolarda Risk Analizi Ve fiyatlandırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi , Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü, Marmara Universitesi, Turkey

Akçalı, E. (2011). Heyelan – Yağış İlişkisinin Modellenmesi Ve Analizi; Trabzon İli Örneği. Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

AFAD. (2014). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara.

AFAD. (2015). *Bütünleşik Tehlike Haritalarının Hazırlanması Heyelan-Kaya Düşmesi Temel Kılavuz.* AFAD, Ankara.

AFAD. (2023). *https://www.afad.gov.tr/kahramanmarasta-meydana-gelen-depremler-hk-basin-bulteni-35*. AFAD, Ankara.

Beittel, J.S., ve Margesson, R. (2010). Chile Earthquake: U.S. and International Response. Defense Technical Information Center. Virginia, USA

Brushlinsky, N. N., Ahrens, M., Sokolov, S. V. Ve Wagner, P. (2017). World Fire Statistics. s.l.: International Association of Fire and Rescue Services

Burada Gayrimenkul. 2022. Depremin Emlak Piyasasına Etkisi Nedir. https://buradayapi.com.tr/blog/gayrimenkul-trendleri/depremin-emlak-piyasasina-etkisi-nedir (Erişim 30.08.2022).

Diederichs, C.J. (1996). Grundkonzeption der Projektentwicklung, In: Schulte, Karl-Werner (Hrsg), Handbuch der Immobilien-Projektentwicklung. Rudolf Müller Verlag, Karlsruhe.

Dünya Bankası. (2023). https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/02/27/earthquake-damage-in-turkiye-estimated-to-exceed-34-billion-world-bank-disaster-assessment-report (Erişim tarihi: 27.02.2023)

Jakob, M ve Church, M.J.C.W.R.J. 2011. The trouble with floods, *Canadian Water Resources Journal*, 36 (4): 287–292.

Kam, G. (2018). Taking it home: impact of earthquakes on the regional housing market, In Mulder, M. and P. Perey (ed.) *Gas production and earthquakes in Groningen; reflection on economic and social consequences*, Centre for Energy Economics Research.

Kula, S. ve Çakar, B. (2015). Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi Bağlamında Toplumda Bireylerin Güvenlik Algısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki, *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 6 (12).*

Kumsar, H. (2011). Heyelanların Yerleşim Yerlerine Olan Etkileri Türkiye Ve Dünya'dan Örnekler. dsi.gov.tr: http://www.dsi.gov.tr/docs/sempozyumlar/3-1-heyelanlar%C4%B1n-yerle%C5%9Fim-yerlerine-olan-etkileri-t%C3%BCrkiye'den-ve-d%C3%BCnya'dan-%C3%B6rnekler---prof-dr-halil-kumsar.pdf?sfvrsn=2 adresinden alındı

McGrath H., Stefanakis, E., ve Nastev, M., (2015). Sensitivity analysis of flood damage estimates : A case study in Fredericton, New Brunswick, *International Journal of Disaster Risk Reduction* 14: 379–387

Öztürk, K. (2002). Heyelanlar ve Türkiye'ye Etkileri. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22*(2), 35-50.

Peiser, R. B. ve Frej, A. B. (1992). Professional Real Estate Development, Urban Land Institute, Washington.

Sisson, P. (2018). Coming crisis of coastal flooding: $1 trillion of real estate at risk by 2100. https://archive.curbed.com/2018/6/18/17474076/real-estate-climate-change-coastal-flooding-sea-level (Erişim tarihi: 01.06.2022).

Tanrıvermiş, H. (2016). Gayrimenkul Değerleme Esasları, https://www.aktifonline.net/1014_Gayrimenkul%20De%C4%9Ferleme%20Esaslar%C4%B1_2016-2.1.pdf (Erişim tarihi: 30.08.2022).

TBMM. (2021). Depreme Karşı Alınabilecek Önlemlerin Ve Depremlerin Zararlarının En Aza İndirilmesi İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ankara.

Türk Medeni Kanunu, 2018. Türk Medeni Kanunu; Kanun Numarası : 4721. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf (Erişim tarihi: 18.08.2022).

Türkten, F. (2021). Sel felaketinden etkilenen 3 ilde 1114 konut yapılacak, 'Yeni Bozkurt' inşa edilecek, https://www.aa.com.tr/tr/gundem/sel-felaketinden-etkilenen-3-ilde-1114-konut-yapilacak-yeni-bozkurt-insa-edilecek/2348901 (Erişim tarihi: 17.08.2022)

Uzuner, M., & Selim, H. (2019). ARHAVİ-HOPA (ARTVİN) Civarında Oluşan Doğal Afetlerin Nedenleri Ve Gayrimenkul Sektöründeki Yansımaları. *Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 61-74.

Ulusay, R., (2007).Heyelanlar ve Mühendislik Şevlerindeki Duraysızlıklar: Türleri, Etkileri ve Zararların Azaltılması. Sel-Heyelan-Çığ Sempozyumu, Samsun, Bildiriler Kitabı, ss:158-160

Ünen, H C. Ve ŞAHİN, M. (2011). Alt yapı Şebekeleri Arasındaki Bağımlılıkların Deprem Sonrası Hasar ve Performans Tahmininde Kullanılmak Üzere Tanımlanması, *Jeodezi, Jeoinformasyon ve Arazi Yönetimi Dergisi*, 2011/2 Özel Sayı

ÇIĞ ÖNLEM YAPILARI

Önder Koçyiğit - Levent Bütün

Giriş

Bir doğal afet olan çığ, Alpler üzerinde yer alan Avrupa ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Kanada, Japonya, Hindistan ve Şili gibi dünyanın birçok farklı ülkesinde yaşanmaktadır. Türkiye yüzölçümünün yaklaşık %67'sinin 800 metreden daha yüksek dağlık arazide yer aldığı düşünüldüğünde (Arslan, 2014: 1), ülkemizin kar ve çığ ile mücadele etmek zorunda olduğu açıktır. Ancak, ülkemizde çığ afeti ile yerleşim birimlerinde sıklıkla karşı karşıya kalınmaması nedeniyle hem kurumsal hem de toplumsal olarak çığa karşı önlem bilinci maalesef istenilen düzeyde oluşturulamamıştır. Oysa çığlar sadece yerleşim birimlerini değil diğer bazı altyapı tesislerini de (örneğin karayolları, demiryolları, enerji nakil hatları, iletişim hatları gibi) olumsuz yönde etkilemekte, can kayıpları yanısıra zaman ve ekonomik kayıplara, zarar gören tesislerin desteklediği hizmet seviyesinde de aksamalara neden olmaktadır. Ülkemizde mevcut durumdaki potansiyel çığ riski altında olan bölgelerin yanısıra, ulaşım ağının yayılması ile birlikte çığ problemi ile karşı karşıya kalınan alanlar da her geçen yıl artış göstermektedir.

Ülkemizde, 1991-1992 ve 1992-1993 kış mevsimlerinde yaşanan ekstrem kış koşulları süresince yaralanma ve ölümlere neden olan 100'ü aşkın çığ afeti meydana gelmiş, söz konusu çığlar 450'den fazla vatandaşımızın hayatını kaybetmesine, yaklaşık 150 kişinin yaralanmasına, büyük maddi kayıplara ve sosyal yaralara neden olmuştur. Konu ile ilgili detaylı bilgiler Gürer (1992-a), Gürer (1992-b), Gürer ve Sayın (1993-a) ve Gürer ve ark. (1995)'te yer almaktadır.

Konu ile ilgili özellikle Almanca, Fransızca ve İngilizce dillerindeki literatürde oldukça kapsamlı araştırma makaleleri, bildiriler, kitaplar vb. yayınlar bulunmasına karşın Türkçe literatürde kapsamlı bir kitap mevcut değildir. Ülkemizde akademik araştırma faaliyetleri yürütülmekle birlikte çalışma sonuçları genellikle makale veya bildiri şeklinde sunulmaktadır. Bu nedenle bu kitap bölümünün yazılmasına karar verilmiş ve konunun akademik detayla-

Kaynakça

AFET (1994) Afet İşleri Genel Müdürlüğü-İsviçre Çığ Araştırma Enstitüsü(SFISAR) ve Fransa Çığ Araştırma Enstitüsü (CEMAGREF)'nce imzalanan "Avalanche Forecasting, Mapping, Zoning and Paravalanche Construction Technologies" isimli Araştırma ve Geliştirme Projesi, Davos, İsviçre.

ARSLAN, G. (2014), Çığ Sayısal Model Uygulaması: Uzungöl Dorinori Uygulaması, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İnşaat Mühendisliği Ana Bilim Dalı, 169 s., Ankara.

BÜTÜN, L. (2018), Çığın Sayısal Model Uygulamaları: Türkiye Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İnşaat Mühendisliği Ana Bilim Dalı, 83 s., Ankara.

BÜTÜN, L. ve KOÇYİĞİT Ö. (2019-a), RAMMS Programı ile Simülasyon Çalışması: Bozdağ Örneğinde Çığ Tekerrür Periyodunun Sonuçlara Etkisi, International Science and Engineering Application Symposium On Hazards 2019, Karabük, Türkiye, 25-27 Eylül 2019, 169-173

BÜTÜN, L. ve KOÇYİĞİT Ö. (2019-b), Otomatik Çığ İstasyonu Kurulumu ve İşletilmesi, International Science and Engineering Application Symposium On Hazards 2019, Karabük, Türkiye, 25-27 Eylül 2019, 236-242.

DEMİR, E. (2018), Çığ Hareketinin Sayısal Model İle İncelenmesi: Bozdağ Örneği, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İnşaat Mühendisliği Ana Bilim Dalı, 212 s., Ankara.

GRUBER, U. and BARTELT, P. (2007), Snow avalanche hazard modelling of large areas using shallow water numerical methods and GIS. *Environmental Modelling & Software, 22*(10), 1472-1481.

GÜRER, İ. (1992-a), Güneydoğu Anadolu Bölgesi 1992 Kış Mevsimi, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile Belediyeler, Yıl 6, Sayı 13, s:24 33, Ankara, Türkiye.

GÜRER, İ. (1992-b), Güneydoğu Anadolu Bölgesi Şubat 1992 Çığ Olaylarının Analizi, TCK Ankara, Rapor (Basılmamıştır).

GÜRER, İ. ve SAYIN, A. (1993-a), Avalanche Disaster In South Eastern Turkey In The Winter of 1992, World Meteorological Organization Bulletin, Vol.42, No.1., pp.44 47, Geneve.

GÜRER, İ. ve SAYIN, A., (1993-b), Kuzey ve Doğu Anadolu'da 1991/1992 ve 1992/1993 Kış mevsimlerinde Meydana Gelen Kar Çığları, TUJJB Genel Kurulu 8 11 Haziran 1993, Ankara.

GÜRER, İ. ve KOÇYİĞİT, Ö. (1995-a), Çığ Önleme Yapılarının Hidrolik ve Mekanik Boyutlandırımı, Gazi Ünv. MMF-95/02 kod numaralı Araştırma Projesi, Ankara

GÜRER, İ. ve KOÇYİĞİT, Ö., (1995-b), Çığ Önleme Yapıları, 1'inci Sistem Mühendisliği ve Uygulamaları Sempozyumu, Kara Harp Okulu, 12-13 Ekim, Cilt 2, 335-350, Ankara.

GÜRER, İ. ve KOÇYİĞİT, Ö. (1995-c), Ağaçlandırma ve Orman Örtüsünün Kar, Kürtün ve Çığ Oluşumuna Etkileri, Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl 32, Sayı:6, 16, Ankara.

GÜRER, İ. ve KOÇYİĞİT, Ö. (2007), Effect of the Voellmy Coefficients on Determining Run-out Distance: A Case Study at Uzungöl, Turkey, Gazi University Journal of Science, 20, 3, 79-85.

GÜRER, İ., TUNÇEL, H., YAVAŞ, Ö.M. ve ERENBİLGE, T. (1995), Türkiye'de Çığ Kriterleri ve Olası Çığ Risk Alanlarının Belirlenmesi, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Proje No:YBAG-0067, Ekim, Cilt 2, ss.335-350, Ankara.

GÜRER, İ., KOÇYİĞİT, Ö., ve KOÇ, M.L. (1997), Kar Kuvvetlerinin Yapılar Üzerindeki Etkileri, Meteorolojik Karakterli Doğal Afetler Sempozyumu, DSİ Genel Müdürlüğü, 7-9 Ekim, 48-56, Ankara.

Hürriyet (2022), Tunceli - Erzincan karayolunda çığ düştü başlıklı haberin 30/08/2022 tarihinde https://www.hurriyet.com.tr/gundem/tunceli-erzincan-karayolunda-cig-dustu-42014938 adresinden erişimi ile alınmıştır.

KOÇYİĞİT, Ö., TEKİN, E. ve ARSLAN, G. (2015) Çığ Tahmininde Kar Profili Analizi: Bozdağ Örneği, Mühendislik ve Teknoloji Sempozyumu, Çankaya Üniversitesi, 14-15 Mayıs 2015, ss:317-321, Ankara

KOÇYİĞİT, Ö. (1997), Çığ Önleme Yapılarından Bariyerlerin Projelendirilmesi, Gazi Ünv. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 155 s., Ankara.

KOÇYİĞİT, Ö. (2016-a), Çığ Verilerinin Toplanması, Çığın Dinamik ve İstatiksel Modellemesi ve Durma Mesafesi Uygulaması, Sözlü Sunum, Çığ Projeleri Eğitimi ve Çalıştayı, Trabzon, 27 Eylül 2016.

KOÇYİĞİT, Ö. (2016-b), Ulusal Çığ Çalışmalarına Akademik Katkı, Sözlü Sunum, Uluslararası Doğal Afetler ve Afet Yönetimi Sempozyumu, 2016, 03 Mart 2016, 03 Mart 2016, 1, 1, 519-523.

KOÇYİĞİT, Ö., TEKİN, E. ve ARSLAN, G. (2016-a), Recent Developments of Avalanche Research In Turkey, Sözlü Sunum, International Snow Science Workshop, Breckenridge, Denver, Colorado, USA, 02-07 Ekim 2016, 1, 1, 417 - 422.

KOÇYİĞİT, Ö., TEKİN, E. ve ARSLAN, G. (2016-b), Avalanche Research Studies at Bozdağ, Disaster Science and Engineering, 2016, 2, 2, 40-45.

KOÇYİĞİT, Ö., TEKİN, E. ve BÜTÜN, L. (2016), Numerical Model Application on Snow Avalanche In Turkey, Poster Sunumu, International Snow Science Workshop, Breckenridge, Denver, Colorado, 02-07 Ekim 2016, Vol.1, Issue 1, 521-524.

KOÇYİĞİT Ö. ve BÜTÜN L. (2018-a), Çığ Çalışmalarında Dinamik Simülasyon Yazılımı Uygulamaları, III. Uluslararası Mesleki ve Teknik Bilimler Kongresi, UMTEB, Gaziantep, Türkiye, 21-22 Haziran 2018, 3398-3403.

KOÇYİĞİT Ö. ve BÜTÜN L. (2018-b), Çığ Patikalarının Tespitinde Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Kullanımı, III. Uluslararası Mesleki ve Teknik Bilimler Kongresi, UMTEB, Gaziantep, Türkiye, 21-22 Haziran 2018, 3403-3409.

MARGRETH, S. (2007), Defense structures in avalanche starting zones. Technical guideline as an aid to enforcement. Environment in Practice no. 0704. Federal Office for the Environment, Bern; WSL Swiss Federal Institute for Snow and Avalanche Research SLF, Davos. 134 pp.

MEARS, A. I. (1992), Snow Avalanche Hazard Analysis for Land -Use Planning and Engineering, Bulletin 49, Colorado Geological Survey , Department of Natural Resources , Denver, Colorado.

MEARS, A.I. ve WILBUR, C. (2022), 30/08/2022 tarihinde https://mearsandwilbur.com /structural_defenses.html adresinden alınmıştır.

NTV (2019), *Bozdağ Kayak Merkezi, 'Çığ Projesi' ile ayağa kaldırılacak*, 30/08/2022 tarihinde https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/bozdag-kayak-merkezi-cig-projesi-ile-ayaga-kaldirilacak,M4hBdHQQ_EObBrugP1zy8w/6sRE8x0o502baBdcwSQYqQ, adresinden alınmıştır.

RUDOLF-MIKLAU, F., SAUERMOSER, S., ve MEARS, A. (2014), The technical avalanche protection handbook: John Wiley & Sons.

ACİL DURUMLARDA VE AFETLERDE OLAY YERİ İNCELEME VE KİMLİKLENDİRME

Umut Akıncıoğlu - Yeşim Doğan

Giriş

Bir olayın afet olarak tanımlanabilmesi için, ani ve beklenmedik olması, fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olması ve yerel kaynakların imkânları ile başa çıkılamıyor olması en önemli kriterlerdir. Bu etkileri yaratan doğal, teknolojik ya da insan kaynaklı tüm olaylara **afet** denir. Geçmiş yıllarda olaydan etkilenen insan sayısının üzerinden bir tanımlama yapılmaya çalışıldıysa da ölü sayısının düşük olduğu ancak uzun süren olumsuz sosyal ve ekonomik etkilere neden olan olaylar, etkilenen kişi sayısının ölenlerle sınırlı olmadığını ve bu nedenle bu sayı üzerinden bir tanımlamanın yetersiz olduğunu göstermiştir (Jensen, 1999).

Yaşanan dramatik tecrübeler birçok gelişmiş ülkenin afetler konusunda bir bilinçlenme noktasına gelmesine neden olmuş ve afetlerin engellenmesi ya da olumsuz etkilerinin mümkün olduğunca azaltılmasına yönelik çok disiplinli stratejiler geliştirmelerini sağlamıştır. "Afet risk yönetimi" adı altında gerçekleştirilen bu çalışmalar alana önemli katkılar sağlamış olsa da afetlerin tam olarak önüne geçilemez ve özellikle nüfusun yoğun olduğu yerlerde meydana gelen olaylarda afet sonrası yapılacak çalışmalar zorlu süreçler içerir. Olayın meydana geliş şekli ve boyutları ne olursa olsun ardından uygulanacak prosedürler genellikle benzer kurallara dayanmaktadır. En önemli kural, olayın gerçekleştiği yere hızla ulaşmak ve derhâl güvenlik, sağlık, barınma ve beslenme gibi temel ihtiyaçları karşılayacak sistemler kurmaktır. Olaydan etkilenen kişilerin sayısı sadece olayda ölen ya da yaralananları değil, fiziksel olarak etkilememiş olmalarına rağmen olayın psikolojik ve sosyal yönlerinden zarar görenleri de içerdiğinden, süreç multidisipliner bir yaklaşımla, çok sayıda uzmanın varlığını gerektirir (Tuğ, 2005).

organizasyon kurulmamış, alanında deneyimli uzmanların afette müdahale konusunda özel eğitim alarak, hazır bir DVI ekibi olarak olaylara müdahale etmeleri konusunda gelişme kaydedilmemiştir. Bu durumun düzelmesi için, adli kimliklendirme deneyimi olan kurumlar uzmanları ile bir araya gelmeli ve DVI ekiplerinin organizasyonu ile ilgili fikir birliğine varıp, biran evvel gerekli hazırlıkları yapabilmek adına iş birliği yapmalıdır.

Kaynakça

ADAMS, B., BYRD, J. (2014). Commingled Human Remains Methods In Recovery, Analysis and Identification. Elsevier

AKINCIOĞLU, N. U., ASLAN, İ., & DOĞAN, Y. (2021). Afet Kurbanlarının Kimliklendirilmesinde Kullanılan Yöntemler ve Ülkemizdeki Durum. Güvenlik Bilimleri Dergisi, 10(1), 217-238.

ALAKOC, YD., HANCI İH., KAYABAŞI Ö. (2005). Afetlerde canlı insan ve kadavra köpekleri. Afet tıbbı, ED. Eryılmaz M, Dizer U, cilt 2, 1429-1435. Ünsal Yayınları, Ankara.

ALONSO, A., MARTIN, P., ALBARRAN, C., GARCI, P., DE SIMON, L. F., ITURRALDE, M. J., ... & SANCHO, M. (2005). Challenges of DNA profiling in mass disaster investigations. Croatian medical journal, 46(4).

ARONSON, J. D., & LONDON, A. J. (2011). Recovery and Identification of The Missing After Disaster: Case Studies, Ethical Guidelines and Policy Recommendations. Ethics, History, and Public Policy Project Course, Fall.

BEAUFORT-MOORE, D. (2015). Crime scene management and evidence recovery. Oxford University Press.

BECKER, R. F. (1995). The underwater crime scene: underwater crime investigative techniques. Springfield: Thomas.

BIESECKER, L. G., BAILEY-WILSON, J. E., BALLANTYNE, J., BAUM, H., BIEBER, F. R., BRENNER, C., ... & WALSH, A. (2005). DNA identifications after the 9/11 World Trade Center attack. Science, 310(5751), 1122-1123.

BİLGE, Y., KEDİCİ, PS., ALAKOÇ, YD., ÜLKÜER, KÜ., & İLKYAZ, YY. (2003). The identification of a dismembered human body: a multidisciplinary approach. Forensic Science International, 137(2-3), 141-146.

BLACK, S., SUNDERLAND, G., HACKMAN, L., & MALLETE X. (Eds.). (2011). Disaster victim identification: experience and practice. CRC Press.

BROUGH, AL., MORGAN, B., & RUTTY, G. N. (2015). The basics of disaster victim identification. Journal of Forensic Radiology and Imaging, 3(1), 29-37.

BUCKLETON, J.S(Ed.), Bright, J.A.(Ed.), Taylor, D. (Ed.) (2016) Forensic DNA Evidence Interpretation. CRC Press

DIX, J. (1999). Handbook for Death Scene Investigators. CRC Press

DUPRAS, T.L., SCHULTZ, J.J., WHEELER, S.M., WİLLİAMS, L.J. (2012). Forensic Recovery of Human Remains: Archaeological Approaches second edition. CRC Press

FISHER, B. A. (2003). Techniques of crime scene investigation. crc Press.

FISHER, B.A.J., FİSHER, D.R. (2012). Techniques of Crime Scene İnvestigation 8th Edition. CRC Press

GAGLIETTI, N. M., & SILVA, R. H. (2017). Primary identification methods and their effectiveness in mass disaster situations: a literature review. Arab Journal of Forensic Sciences & Forensic Medicine, 1(5), 553-559.

HOUCK, M., SİEGEL, J. (2010). Fundamentals of Forensic Science. Academic Press

HUNTER, J., SİMPSON, B., COLLS, C.S. (2013). Forensic Approaches To Buried Remains. WILEY

INTERPOL, (2014). DVI Guide.

İŞCAN, M.Y, STEYN, M. (2013) The Human Skeleton In Forensic Medicine. Charles C. Thomas.

JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI (2011). Adli Bilimler II. Ankara: Jandarma Kriminal Daire Başkanlığı Yayınları

JENSEN, R. A. (1999). Mass fatality and casualty incidents: a field guide. CRC Press.

JOHNSON, B. T., & RIEMEN, J. A. (2019). Digital capture of fingerprints in a disaster victim identification setting: a review and case study. Forensic sciences research, 4(4), 293-302.

KLEPINGER, L.L. (2006). Fundamentals Of Forensic Anthropology. WILEY

LESSIG, R., & ROTHSCHILD, M. (2012). International standards in cases of mass disaster victim identification (DVI). Forensic science, medicine, and pathology, 8(2), 197-199.

MAYS, S. (1998). Archaeology Of Human Bones. Routledge Press

MULAWKA, M. (2014). Postmortem Fingerprinting and Unidentified Human Remains. Elsevier

PICKERING, R., BACHMAN, D. (2009). The Use Of Forensic Anthropology Second Edition. CRC Press

PITTAYAPAT, P., JACOBS, R., DE VALCK, E., VANDERMEULEN, D., & WILLEMS, G. (2012). Forensic odontology in the disaster victim identification process. The Journal of forensic odonto-stomatology, 30(1), 1.

POLAT, O., (2015). Kriminoloji ve Kriminalistik Üzerine Notlar. Ankara: Seçkin

PRETTY, I.A., SWEET, D. (2001). A Look at Forensic Dentistry Part 1: The Role of Teeth in the Determination Of Human Identity. 190 (7), 359-66

SOYSAL, Z. ÇAKALIR, C. (1999) Adli Tıp Cilt I. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları

THOMPSON, T., BLACK, S. (2006). Forensic Human Identification An Introduction. CRC Press

TUG A., ALAKOÇ YD., ÇETİN CM., HANCI İH. (2002) Afet Kurbanlarında Kimlik Tespiti. Adli Bilimler Dergisi;1(2):11-12.

TUG A., HANCI İH., ALAKOÇ YD. (2005). Afetlerde Tıbbi Olay Yeri İncelemesi. Afet Tıbbı, ED. Eryılmaz M, Dizer U, cilt 1, 281-286. Ünsal Yayınları, Ankara.

TURAN, A. A. I., TEKİNER, M.A., AKINCIOĞLU, N. U. (2020) Modern Usage Areas Of Uav Technology. Of Criminology And Criminal Law, 111.

UHLE, A.J. (2010). Fingerprint and Human Identification. Forensic Dentistry 79A101. CRC Press

VALENZUELLA, A., MARTIN-DE LAS HERAS, S., MARQUES, T., EXPOSITO, N., & BOHOYO, J. M. (2000). The application of dental methods of identification to human burn victims in a mass disaster. International journal of legal medicine, 113(4), 236-239.

AFETLER VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Çiğdem Tuğaç

Giriş

Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (*Intergovernmental Panel on Climate Change*-IPCC) tarafından 2022 yılında yayımlanan 6. Değerlendirme Raporu'nun Çalışma Grubu II: Etki, Uyum ve Etkilenebilirlik Raporu'nda oldukça önemli bilimsel sonuçlar ortaya konulmuştur. Rapor'da iklim değişikliğinin önümüzdeki süreçte etkilerini beklenenden daha yaygın ve şiddetli biçimde göstereceğinin altı çizilmiştir. Bunun anlamı, zaten risk altında bulunan su ve gıda güvenliğine ilişkin koşulların daha da kötüleşecek olması, büyük orman yangınlarının artması, iklim değişikliğinin tüm ekosistemlere daha fazla zarar vermesi ve bunlar gibi sayıları artırılabilecek pek çok etkinin daha da olumsuz hâle gelecek olmasıdır. Rapor'un bir diğer bulgusu ise acil sera gazı azaltımının gerçekleştirilmesinin elzem olduğudur. Atmosferde hâlihazırda var olan sera gazları bile etkilerini kaçınılmaz bir biçimde ortaya çıkartırken, yeni emisyonların eklenmesinin Dünya üzerindeki yaşamı kimi zaman geriye döndürülemez sonuçlarla tehdit edeceği önemle vurgulanmıştır. Sadece insanların beden ve akıl sağlıklarının değil, tüm canlıların söz konusu süreçlerden etkilenmesi ve zarar görmesi kaçınılmazdır. Çünkü iklim değişikliği ve yüksek emisyon senaryolarının tetiklediği iklim ile ilişkili aşırı hava olayları ve seller, sıcaklık dalgaları gibi pek çok afet, önemli riskler olarak giderek daha fazla görülmeye devam edecektir (IPCC, 2022).

Bu kapsamda Rapor'un en önemli bulgularından biri de Paris Anlaşması'nın küresel ortalama sıcaklık artışını 1,5 santigrat derecede (^{o}C) tutulması hedefinin bile buzulların belirli bir kısmının erimesinin durdurulması ve karasal türlerin %14'ünün 2030 yılına kadar yok olma tehdidinin ortadan kaldırılması için yeterli olmadığı ve sıcaklığın 1,5^{o}C'yi bulmasının bazı canlı türlerinin neslinin tükenmesine neden olacağıdır. 1,5^{o}C'ye ulaşacak küresel ortalama sıcaklıklar beraberinde permafrostun (donmuş toprak) erimesi, deniz seviyelerinde hızlı artış, fırtına ve tayfunlarda artış ve şiddetlenme, daha uzun kuraklık dönemleri ve ormanların yok olması gibi risk ve afetleri de getirecektir.

uyum finansmanının geliştirilmesi doğrultusunda daha istekli çabalar ortaya koymasını gerektirmektedir.

BM Genel Sekreteri Antonio Guterres'in de belirttiği gibi "İklim değişikliğine karşı direnç oluşturmak ve afet riskini ve kayıplarını azaltmak hayatları ve geçim kaynaklarını kurtarmak, yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına ulaşmak için hayati önem taşımaktadır." (UNDRR, 2021a).

Kaynakça

CLARKE, B., OTTO, F., STUART-SMITH, R. ve HARRINGTON, L. (2022), Extreme Weather Impacts of Climate Change: An Attribution Perspective, *Encironmental Research: Climate,* 1(2022), 1-26.

CURMI, T. (2021), *IPCC Report: Time for Global Leaders to Respond,* 8 Temmuz 2022 tarihinde ECIU sitesi: https://eciu.net/insights/2021/ipccreport-time-for-global-leaders-to-respond adresinden alındı.

GERO, A., MÉHEUX, K. ve DOMINEY-HOWES, D. (2011), Integrating Disaster Risk Reduction and Climate Change Adaptation in The Pacific, *Climate and Development*, 3(4), 310-327.

HARAN, V., RANSOM, C. ve BADDOUR, O. (2022), *Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction 2022*, Geneva: UNDRR.

HE, Y., MANFUL, D., WARREN, R., FORSTENHÄUSLER, N., OSBORN, T.J., PRICE, J., JENKINS, R., WALLACE, C. ve YAMAZAKI, D. (2022), Quantification of Impacts Between 1.5 and 4 °C of Global Warming on Flooding Risks in Six Countries, *Climatic Change,* 170(15), 1-21.

IPCC. (2007), *IPCC Fourth Assessment Report, Working Group I, Glossary of Terms*, 17 Mayıs 2022 tarihinde IPCC sitesi: http://ipcc-wg1.ucar.edu/wg1/Report/AR4WG1_Print_Annexes.pdf adresinden alındı.

IPCC. (2018), *Special Report: Global Warming of 1.5 ^{0}C,* IPCC.

IPCC. (2021), *IPCC Sixth Assessment Report, Working Group I Report*, IPCC.

IPCC. (2022), *IPCC Sixth Assessment Report, Working Group II Report*, IPCC.

ISDR. (2008), *Climate Change and Disaster Risk Reduction*, Geneva: ISDR.

KOUBI, V. (2018), *Sustainable Development Impacts of Climate Change and Natural Disaster*, 20 Haziran 2022 tarihinde UNDESA sitesi: https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/SDO_BP_Koubi.pdf adresinden alındı.

LEVIN, K., BOEHM, S. ve CARTER, R. (2022), *6 Big Findings from the IPCC 2022 Report on Climate Impacts, Adaptation and Vulnerability,* 23 Haziran 2022 tarihinde WRI sitesi: https://www.wri.org/insights/ipcc-report-2022-climate-impacts-adaptation-vulnerability adresinden alındı.

LI, H., WANG, X., ZHAO, X ve QL, Y. (2021), Understanding Systemic Risk Induced by Climate Change. *Advances in Climate Change Research*, 12(3), 384-394.

MEEROW, S. ve NEWELL, J.P. (2016). Urban Resilience for Whom, What, When, Where, and Why? *Urban Geography,* 40(3), 309-329.

O'BRIEN, G., O'KEEFE, P., ROSE, J. ve WISNER, B. (2006), Climate Change and Disaster Management, *Disasters, 30*(1), 64-80.

PREVENTIONWEB.NET (2022). *Climate Change*, 23 Haziran 2022 tarihinde Preventionweb sitesi: https://www.preventionweb.net/understanding-disaster-risk/risk-drivers/climate-change adresinden alındı.

PRINGLE, P., THOMAS, A. ve STRACHAN, E. (2021), *What next for the Global Goal on Adaptation?* 25 Temmuz 2022 tarihinde Climate Analytics sitesi: https://climateanalytics.org/media/what_next_for_the_global_goal_on_adaptation_2.pdf adresinden alındı.

SBB. (2020), *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve Göstergeleri,* Ankara: SBB.

UN. (1992), *United Nations Framework Convention Climate Change*, UN.

UN. (2015), *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030*, UN.

UN. (2022), *Take Urgent Action to Combat Climate Change and its Impacts,* 13 Mayıs 2022 tarihinde UNSTATS sitesi: https://unstats.un.org/sdgs/report/2019/goal-13/ adresinden alındı.

UNDRR. (2021a), *United Nations Office of Disaster Risk Reduction (UNDRR) Strategic Framework Work Programme for 2022-2023*, 13 Temmuz 2022 tarihinde UNDRR sitesi: https://www.undrr.org/publication/undrr-work-programme-2022-2023 adresinden alındı.

UNDRR. (2021b), *Promoting Synergy and Alignment Between Climate Change Adaptation and Disaster Risk Reduction in the Context of National Adaptation Plans: A Supplement to the UNFCCC NAP Technical Guidelines*, Geneva: UNDRR.

UNDRR. (2022a), *Disaster*, 24 Mayıs 2022 tarihinde UNDRR sitesi: https://www.preventionweb.net/terminology/disaster adresinden alındı.

UNDRR. (2022b), *Sendai Framework Voluntary Commitments Synthesis and Analysis Report 2022*, 17 Mayıs 2022 tarihinde UNDRR sitesi: https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-voluntary-commitments-synthesis-and-analysis-report-2022 adresinden alındı.

UNDRR. (2022c), *Climate Action and Disaster Risk Reduction,* 21 Temmuz 2022 tarihinde UNDRR sitesi: https://www.undrr.org/climate-action-and-disaster-risk-reduction adresinden alındı.

UNDRR ve CRED. (2020), *Human Cost of Disasters: An Overview of the Last 20 Years (2000-2019),* Brussels: CRED.

UNECE. (2021), *Data, Indicators, and Monitoring & Evaluation for Adaptation*, 17 Mayıs 2022 tarihinde UNECE sitesi: https://unece.org/sites/default/files/2021-08/S2-1_UNFCCC_MNavi_Data_%20indicators_and_ME_for_adaptation.pdf adresinden alındı.

UNEP. (2021), *Adaptation Gap Report 2021,* Kenya: UNEP.

UNFCCC. (2011), *Assessing Climate Change Impacts and Vulnerability Making Informed Adaptation Decisions,* Germany: UNFCCC.

UNFCCC (2015), *Paris Agreement,* Paris: UN.

WEF. (2022), *The Global Risks Report 2022*, Geneva: WEF.

WMO. (2022), *Global Annual to Decadal Climate Update*, Geneva: WMO.

GÖÇ AFETİ BAĞLAMINDA KADIN

Nehir Varol - Eda Selimoğlu

Giriş

Göç hareket edebilen türlerin yaşadıkları yerden başka yerlere olan geçişlerinden oluşmaktadır. Konuya insan hareketliliği şeklinde bakılacak olunursa, sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda önemli bir geçiş niteliğindedir aynı zamanda. Göç eden insanların önceki yaşamları ile göç sırasında ve göçten sonraki süreçte, değişen rolleri, sorumlulukları olduğu görülmektedir. Söz konusu değişim, göçmenleri olumlu ya da olumsuz anlamda etkileyebilen çift boyutlu bir şekilde gerçekleşebilir. Bu süreçte kadının yaşam içindeki konumunun nasıl bir dönüşüme uğradığının belirlenmesi gündeme gelmektedir. Çünkü kadınların göç hareketliliği içindeki payı göz önüne alındığında, göçe karar verme sürecinden itibaren kadının büyük oranda etkisi ve bu etki dolayısıyla göç sırasında ve göçten sonraki dönemlerde değişebilen rolleri söz konusudur. Bu anlamda göç hareketliliği içinde giderek artan kadın nüfusunun göç öncesi, göç sırası ve göç sonrasındaki konumunun nasıl bir değişime uğradığının ortaya konulması önemlidir.

Çok çeşitli faktörlerin itici ve çekici güç oluşturmasının sonucunda başlayan göç süreci, kadınlar için zorlu bir yolculuk olabilmektedir. Bununla birlikte yine göç edilen yerdeki koşullar nedeniyle yine kadınların en çok etkilenen kitle olduğu görülmektedir. Hem göç edilen yerdeki insan, mekân ve olayların bu eylemden etkilenebileceği gibi, göç eden insanlar arasında da bir değişim ve dönüşüme neden olduğu bilinmektedir. Söz konusu olumsuz etkilere gerektiğinde müdahale edilmezse iki taraflı bir çatışma kaçınılmaz olacaktır.

Bu değişim ve dönüşümün boyutlarını ortaya koyabilmek, her iki tarafın da olumsuz yöndeki etkileşimini en aza indirebilmek adına önemlidir. Aksi takdirde toplumsal süreçte geri dönülemeyen bir güzergâh söz konusu olacağından, sosyal düzen içindeki bozulmaları onarmak giderek zorlaşacaktır. Sorunların ortaya çıkmasından önce her toplumun kendi sosyal ve kültürel düzeni içerisinde önlemler almak, günlük yaşamın daha sağlıklı bir yönde ilerle-

cek davranışlardan da uzak durmalıdır. Bu durum onlara yönelik bakış açısını olumsuz yönde ilerletmektedir.

Göçmen kadınlar geri kalmışlığın bir göstergesi değildir. Fakat toplum tarafından bu gözle görüldüğü için genele yayılan bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kadının aile içindeki rolü de göz önüne alınmalıdır. Çünkü kadın yeni gittiği coğrafyada uyum sağlama zorlukları çektiği zaman, bu durum aile içi ilişkilerine de yansıyabilmektedir. Hem iç hem de dış göçler bakımından bu durum değerlendirilmelidir.

Günlük yaşamındaki dengenin ciddi şekilde bozulabildiği kadın, eğitimine devam edememek, sağlığının bozulması gibi olumsuz durumlarla karşı karşıya gelebilmektedir. Dil sorununu ortadan kaldırabilmek adına, yerel yönetimlerce desteklenen birimlere tercüman desteği sağlamanın yanında, göçmen kadınların kolay ulaşabilmesi adına birtakım kolaylaştırıcı önlemler alınabilir. Ayrıca sağlık durumlarının hem kontrolü hem de sağlık sorunlarının giderilmesi adına aynı yol izlenebilir. Sağlıkla ilgili tarama ve eğitim programları yaygınlaştırılabilir. Göçmen kadınları düzenli ziyaret ederek, çalışma ve yaşam koşulları takip edilmelidir. Toplumun diğer kesimlerinin konuya yaklaşımlarını olumlu yönde geliştirebilmek için farkındalık oluşturacak çalışmalar yapılmalıdır. Sonuçta yerel halkın onlara olan bakış açısını iyi yönde ilerletebilmek, ortaya çıkabilecek sorunların da önüne geçebilecektir.

Kadın, cinsiyetinden önce bir insandır ve insan gibi muamele görmeyi hak etmektedir. Göçmen kadınların göç etme nedenleri göz önünde bulundurulup, bu sürecin önemli bir öznesi olarak algılanmalı ve onlara daha iyi koşullarda yaşam hakkı verilebilecek çalışmalar yapılmalıdır. Bir toplumun içerisindeki göçmen kadınların etkisi göz ardı edilmemelidir. Bu anlamda göçmen kadınların sosyal yaşamın her alanındaki olanakları iyileştirilirse, göç alan coğrafyaya aynı alanlardaki olumlu katkısı da artacaktır.

Kaynakça

Açıkalın, Melek. (2018). Uluslararası Göçün Toplumsal Cinsiyet Boyutu: Karaman Örneği, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tez, Karaman.

Akalın, Ayşe Emel. (2014). Türkiye'de Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınların Toplumsal ve İktisadi Varoluş Stratejileri Üzerine Sosyolojik Bir Analiz. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Arabacı, Zeynep., Hasgül, Ergün. ve Serpen, Ayşe Sezen. (2016). Türkiye'de Kadın Göçmenlik ve Göçün Kadın Sağlığı Üzerine Etkisi, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Yıl:16(Sayı 36), 129-144.

Arpacı, Murat. (2020). Ulusaşırı Göç ve Toplumsal Cinsiyet: Erzincan'da Yaşayan Afgan Kadınlar Örneği, Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (1), 135-154.

Avcıoğlu, Gürcan Şevket. (2020). Türkiye'de Akademik Göç Çalışmaları: Göç Literatürü Taraması, Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi - Nosyon: International Journal of Society and Culture Studies 2020, 4, 76-82.

Bakar, Nezihat. (2010). Düzensiz Göç ve Fuhuş Amaçlı Kadın Ticareti: Türkiye Örneği ve İsveç Modeli Üzerine Tartışmalar, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul

Buz, Sema. (2007). Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma, Toplum ve Sosyal Hizmet Cilt 18, Sayı 2, Ekim 2007, 37-50.

Buz, Sema. (2009). Göç ve Kentleşme Sürecinde Kadınların "Görünürlüğü", Aile ve Toplum Yıl: 11 Cilt: 5 Sayı: 17 Nisan-Mayıs-Haziran 2009, 40-50.

Castelli, Francesco. (2018). Drivers Of Migration: Why Do People Move?, Journal of Travel Medicine, 1–7.

Castelli, F., ve Sulis, G. (2017). Migration and Infectious Diseases, Clinical Microbiology and Infection 23 (2017) 283-289.

Cengiz, Semran. (2018). Göç Yazınının Trajik Figürü Kadın, International Journal of Languages' Education and Teaching Volume 6, Issue 2, June 2018, s. 393-403.

Çağlar, Türkan. (2018). Göç Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve, Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 8 (Haziran 2018), 26-49.

Çağlayan, Savaş. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi Çağlayan, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE) Güz 2006, Sayı 17.

Çaman, Özge Karadağ ve Şevkat Bahar Özvarış. (2010). Uluslararası Göç ve Kadın Sağlığı, Sağlık ve Toplum, Yıl 20, Sayı 4, Ekim-Aralık 2010, 3-13.

Dedeoğlu, Saniye ve Çisel Ekiz Gökmen. (2020). Göç Teorileri, Göçmen Emeği ve Entegrasyon: Kadınların Yeri, K. Biehl & D. Danış (Der.), Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye'de Göç Araştırmaları içinde (ss. 18-37). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi ve Göç Araştırmaları Derneği.

Ekici, Süleyman ve Gökhan Tuncel. (2015). Göç ve İnsan, Birey ve Toplum, Bahar 2015 . Cilt 5 . Sayı 9, 9-22.

Gökkaya, Veda Bilican ve Sezer Ayan. (2016). İç Göç ve Kentleşme Sürecinde Kadının Ekonomik Yoksunluğu, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal Of International Social Research Cilt: 9 Sayı: 46 Volume: 9 Issue: 46 Ekim 2016 October 2016, 390-398.

Göçmez, Ensar. (2008). Afganistan'dan Gelen Göçmen Özbekler'in Sosyo-Kültürel Ve Dini Hayatları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Hatay İli Ovakent Beldesi Örneği), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.

Kurtuldu, Kumru ve Ebru Şahin. (2018). Göçün Kadın Yaşamı ve Sağlığı Üzerine Etkileri, Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi Aralık 2018; 1(1):37-46.

Navarroa, Jesús Rivera-., Brey, Elisa. ve Manuel Franco. (2020). Immigration and Use Of Public Spaces and Food Stores İn A Large City: A Qualitative Study On Urban Health Inequalities, Journal Of Migration And Health 1–2, 100019, 1-8.

Soto, M.S. (2009). Human Migration and Infectious Diseases, Clinical Microbiology and Infection, Volume 15, Supplement 1, January 2009, 26-28.

Şeker, Dilara ve Gülten Uçan. (2016). Göç Sürecinde Kadın, Cbü Sosyal Bilimler Dergisi Cilt:14, Sayı:1, Mart 2016, 199-214.

Yılmaz, Arife. (2008). Göç Sürecinde Kadın: Aile İçi Konumu Üzerine Bir Araştırma, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Aydın

Yılmaz, Abdurrahman. (2019). Göç ve Kadın: "Göçün Feminizasyonu" ve Kadın Göçmenlerin Durumu, Cbü Sosyal Bilimler Dergisi Cilt:17, Sayı:1, Mart 2019, 383-400.

İnternet kaynakları

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021. https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler erişim tarihi 06.02.2021

https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33709#:~:text=T%C3%BCrkiye'den%20yurt%20d%C4%B1%C5%9F%C4%B1na%20330,84%20bin%20863'%C3%BCn%C3%BC%20T.C erişim tarihi 27.03.2021.

DİRENÇLİLİĞİN BİR BİLEŞENİ OLARAK AFET FARKINDALIK EĞİTİMLERİ

Esma Buluş Kırıkkaya - Serpil Gerdan

Giriş

Eğitim, toplumun temel ihtiyaçlarından biridir. Bir toplum ya da topluluğun psikolojik ihtiyaçlarını karşılayan eğitim o toplumu oluşturan bireylerin kendilerini en iyi şekilde ifade etmelerini sağladığı gibi bireylerin birbirleri ile bütünleşmesine de yardımcı olur. Eğitimi toplumun diğer ihtiyaçlarından ayıran en büyük özellik eğitimin bireylerin ruhsal ve bedensel sağlıkları üzerine olumlu etkileridir. Buna dayanarak iyi bir eğitime sahip bireyleri bilgiye daha kolay erişebilen, eleştirel düşünme ve karar verme becerisi daha gelişmiş, gerek ruhsal gerekse bedensel sağlık durumları daha iyi bireyler olarak tanımlamak münkümdür (Kagawa, 2005; Forrester vd., 2016; Kitamura, 2014; Mızrak, 2018).

Eğitim, afetler söz konusu olduğunda da, toplumun afetlere hazır, dirençli hâle getirilmesine katkısı nedeniyle önemli bir yere sahiptir. Eğitim, afetlere hazır, afet öncesi, sırası ve sonrasında ne yapması gerektiğini bilen, tehlikelerden korunma kültürüne sahip toplulukların inşasında yaşanmış afetlerden elde edilmiş deneyimler kadar önemli bir yere sahiptir. Afetlerle baş edebilmek demek tehlikenin nereden, nasıl geleceğini bilmek ve en doğru aksiyonu geliştirmek demektir. Eğitimsiz birey ve toplumlar afetlerle etkili mücadele yerine sürekli afetlerin olumsuz etkilerinden ve kayıplardan bahsederek toplumu karamsarlığa ve ümitsizliğe iterler. Oysa risklerin farkında olmak ve mücadele becerisini geliştirmek afetlere karşı dirençliliğin yapı taşlarından biridir (Kundak, 2018). Eğitim aracılığı ile yaşam alanlarımızdaki olası tehlikelerin ve bu tehlikelere ait risklerin doğal yaşamın bir parçası olduğunun farkına varılır. Bu farkındalık, afet öncesi hazırlık ve sakınım faaliyetlerine, yani risk yönetimine ağırlık verilmesini sağlayan önemli bir bileşendir (Aydıner, 2014).

olmaz. Birçok ülkede meydana gelen afetler sonrasında bireylerin afet anı ve sonrası için doğru davranışlar sergilediği çeşitli medya araçlarıyla tespit edilip yayınlanırken, ülkemizde bu konudaki görüntüler genellikle panik ve içgüdüsel davranışlarla medyaya yansımaktadır. Eğitimlerin yaygınlaştırılması kadar sonuçlarının değerlendirilmesi de önemlidir. Eğitimlerin davranış değişikliğine dönüştürülmesinde etkili olan aktivitelerden biri de tatbikatlardır. Yaşam boyu öğrenme bağlamında bu tatbikatların rutin hâle gelmesi, günlük yaşamın bir parçası olarak devamlılığının sağlanması ve bireyler kadar otoritelerin de dikkatini bu konuya odaklamasına ihtiyaç vardır.

Kaynakça

Ahsan, Md. M. (2022). Hyogo Çerçeve Eylem Planı 2005-2015: Afet Yönetimi ve Politikaları Dersi: 14. Hafta "Dünyada Afet Yönetimi Politikaları " *, Ankara Üniversitesi UBF Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü,* https://slidetodoc.com/ggy-334-afet-ynetimi-ve-politikalar-14-hafta/

Asharose, Saizen, I., & Sasi, P. K. C. (2015). Awareness workshop as an effective tool and approach for education in disaster risk reduction: A case study from Tamil Nadu, India. *Sustainability*, 7(7), 8965-8984. DOI:10.3390/su7078965

Aydıner, T.(2014). Doğal Afet Yönetişimi: Türkiye'de Doğal Afet Yönetimi Uygulamalarının Tarihsel Bağlamda Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, SBE, Pamukkale Üniversitesi

Baldwin, R., (1994). Training for the management of major emergencies. *Disaster Prevention and Manage*, 3(1), 16-31.

Beccari B. (2016). A Comparative Analysis of Disaster Risk, Vulnerability and Resilience Composite Indicators. PLOS Currents Disasters. Edition 1. DOI: 10.1371/currents.dis .453df025e34b682e9737f95070f9b970

Berke PR, Campanella TJ. (2006). Planning for Postdisaster Resiliency. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. 604(1):192-207. doi:10.1177/0002716205285533

Berke, P., Cooper, j., Salvesen, D., Spurlock, D. and Rausch, C. (2011). Building Capacity for Disaster Resiliency in Six Disadvantaged Communities. *Sustainability*. *3*(1), 1-20

Cvetković, V., Dragićević, S., Petrović, M., Mijaković, S., Jakovljević, V. & Gačić, J. (2015). Knowledge and perception of secondary school students in Belgrade about earthquakes as natural disasters. *Polish Journal of Environmental Studies*, 24(4), 77-85. DOI:10.15244/pjoes/39702

Dufty, N. (2018). A New Approach To Disaster Education. The International Emergency Management Society (TIEMS) Annual Conference, Manila, Philippines, 13-16 November 2018 *Molino Pty Ltd, Australia*

Dufty, N., 2008, A new approach to community flood education, The Australian Journal of Emergency Management, Vol. 23, No. 2, pp. 4-8.

Dufty, N., 2012, Learning for disaster resilience, Proceedings of the Australian & New Zealand Disaster and Emergency Management Conference held in Brisbane, Qld, April 2012, pp.150-164. Available at: http://works.bepress.com/neil_dufty/9/

Dufty, N., 2013, The place of education in building disaster resilience: a strategic examination. Molino Stewart occasional papers, Available at: http://works.bepress.com/neil_dufty/28

Elsworth, G., Gilbert, J., Robinson, P., Rowe, C., and Stevens, K., 2009, National Review of Community Education, Awareness and Engagement Programs for Natural Hazards, report by RMIT University commissioned by the National Community Safety Working Group of the Australian Emergency Management Committee.

Feng, S., Hossain, L. and Paton, D. (2017.) Harnessing informal education for community resilience Disaster Prevention and Management, 27(1) 43-59

Ford, J. & Schmidt, A. (2000). Emergency preparedness training. *J. Hazard. Mater.*, Vol: 17(3), 3-7.

Forrester, Ivis T., Mayaka, Paminas, Brown-Fraser, Sherine, Dawkins, Norma, Rowel, Randy & Sitther, Viji. (2017). Earthquake Disaster Resilience: A Framework for Sustainable Gardening in Haiti's Vulnerable Population, *Journal of Hunger & Environmental Nutrition*, 12:1, 136-149, DOI: 10.1080/19320248.2016.1157549

Gerdan, S. (2014). Determination of Disaster Awareness, Attitude Levels and Individual Priorities at Kocaeli University . *Eurasian Journal of Educational Research*, n55 p159-176

Godschalk, D.; Brody, S., Burby, R. (2003). Public participation in natural hazard mitigation policy: Challenges in comprehensive planning. *J. Environ. Plann. Manag. 46*, 733-754.

Kagawa, F. (2005). Emergency Education: A Critical Review of the Field. *Comparative Education*, *41*(4), 487–503. http://www.jstor.org/stable/30044557

Kitagawa,K. (2021). Conceptualising 'Disaster Education'. *Education Science*s*,* 11(5), 233. https://doi.org/ 10.3390/educsci11050233

Kitamura, Y. (2014). The possibility of holistic safety education in Japan: From the perspective of education for sustainable development (ESD*). International Association of Traffic and Safety Sciences*, 38(1), 40-47. DOI:10.1016/j.iatssr.2014.05.004

Kundak, S. (2018). Şehirler, Afetler ve İnsan, http://dosya.toprakisveren.org.tr/makale/2011-92-sedakundak.pdf

Lizarralde, G., Valladares, A., Olivera, A., Bornstein, L., Gould, K. & Barenstein, J. D. (2015). A systems approach to resilience in the built environment: The case of Cuba. *Disasters*, 39(1), 76-95. DOI:10.1111/disa.12109

Luthar, S. S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. Child Development, 71(3), 543-562. DOI:10.1111/1467-8624.00164

Manyena, S.B. (2006).The concept of resilience revisited. *Disasters*. 30,(4), 434-450

Mızrak, S. (2018). Eğitim, Afet Eğitimi ve Afete Dirençli Toplum. *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), DOI: 10.21666/muefd.321970

Norris, Fran H., Stevens, Susan P., Pfefferbaum, Betty, Wyche Karen F., and Pfefferbaum, Rose L. (2008). Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities, and Strategy for Disaster Readiness. Am J Community Psychol, 41:127–150

Preston J. (2012). What is disaster education?. In: Preston J. (eds) Disaster Education. SensePublishers, Rotterdam. https://doi.org/10.1007/978-94-6091-873-5_1

Tatlıoğlu, S.S. (2021). Öğrenmeye Sosyal- Bilişsel Bir Bakış: Albert Bandura Sosyoloji Notları, 5(1) https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1622510 Sayfasında 1 Temmuz,2022 tarihinde alınmıştır.

UNISDR (Birleşmiş Milletler, Afet Risk Azaltma Uluslararası Ofisi). (2009). Afet Risk Azaltma Terminolojisi. Cenevre, http://www.unisdr.org/we/inform/terminology

UNISDR-Sendai Çerçeve Eylem Planı. . (2015). http://uclg-mewa.org/uploads/file/748e86d91ae4409e9188794ddb6c004d/Sendai_TR.pdf

URL-1. ISDR (International Strategy for Disaster Reduction) Zonia Luz Reyes Flores Education School, National University of Trujillo La Libertad – Peru https://www.eird.org/eng/revista/no_13_2006/art22.htm 14.06.2022 tarihinde ziyaret edilmiştir

URL-2. Türkiye'de Afetler https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/35429/xfiles/turkiye_de_afetler.pdf 02.07.2022 tarihinde ziyaret edilmiştir

URL-3. WMO (Natural hazards and disaster risk reduction) https://public.wmo.int/en/our-mandate/focus-areas/natural-hazards-and-disaster-risk-reduction 14.06.2022 tarihinde ziyaret edilmiştir

URL-4. Disaster Preparedness Training Programme. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies https://www.preventionweb.net/files/2743_Introdp.pdf 10.02.2022 tarihinde ziyaret edilmiştir

URL-5. https://www.afad.gov.tr/afad-2021-afet-egitim-yilinda-51-milyon-kisiye-egitim-hedefini-asti-basin-bulteni-14122021 01.07.2022 tarihinde ziyaret edilmiştir

URL-6. https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/26708/114914-WP-drmhubtokyoLearningFromDisasterSimulationDrillsinJapan-PUBLIC.pdf?sequence=1&isAllowed=y 01.07.2022 tarihinde ziyaret edilmiştir

URL-7. https://www.afad.gov.tr/2022-afet-tatbikat-yili-kapsaminda-istanbul-tatbikati-basin-duyurusu-19052022 01.07.2022 tarihinde ziyaret edilmiştir

URL-8. https://www.afad.gov.tr/afad-acil-mobil-uygulamasi-afet-ve-acil-durumlarda-daima-yaninda 01.07.2022 tarihinde ziyaret edilmiştir

İL AFET RİSK AZALTMA PLANLARI

Bülent Özmen

Giriş

Afetler, insanlığın varoluşundan günümüze kadar sayısız kez görülmüş, toplumları ciddi şekilde etkilemiş ve bundan sonrada etkilemeye devam edecektir. Tarihsel süreç içinde büyük boyutlu afetler birçok kez medeniyetlerin yok olmasına veya göç etmesine neden olmuştur. Dünya nüfusunun artışı, hızlı ve plansız kentleşme, plansız yerleşme, risk azaltma çalışmalarının yeterli düzeyde yapılmamış olması gibi birçok faktöre ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin artışına paralel olarak afetlerin sayısı, şiddeti ve yarattığı hasarlar önemli ölçüde artmaktadır. Bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de maalesef çok sayıda ve çok farklı türde afetler meydana gelmektedir. Türkiye konumu, jeolojik ve iklimsel özellikleri nedeniyle birçok farklı doğa kaynaklı afetlerin yanı sıra, teknolojik kaynaklı afetlere de maruz kalmaktadır. Bu afetler nedeniyle çok sayıda can kaybı ve yaralanmanın yanı sıra önemli miktarda ekonomik kayıplar da meydana gelmektedir. Türkiye gayri safi milli hâsılasının (GSMH) yaklaşık %3'ünün her yıl doğa kaynaklı afetler nedeniyle heba olduğu ifade edilmektedir. Bu kayıplara üretim kaybı, pazar kaybı, işsizlik, iş gücü kaybı gibi dolaylı kayıplar da eklendiğinde toplam kaybın gayri safi milli hâsılanın %4-5'ine yaklaştığı görülmektedir. Nüfusu 85 milyona dayanan Türkiye'nin her an bir afetle karşılaşma olasılığı oldukça yüksektir. Afetlerle etkin bir şekilde mücadele edebilmek ve olası afet risklerini azaltabilmek için çalışmaların bir plan kapsamında ve öncelik sırasında yürütülmesi gerekir. Kitabın bu bölümünde il afet risk azaltma planları hakkında bilgiler verilmeye çalışılacaktır.

İl Afet Risk Azaltma Planları

Afet Risk Azaltma Planı (İRAP), afetlerin olası etkilerini ortaya koyarak bu etkileri minimum seviyeye indirebilmek için afet öncesi yapılması gereken çalışmaları tüm boyutları ile değerlendirerek tarif eden, sorumlu kurum ve kuruluş-

il afet risk azaltma planlardaki eylemlerin uygulanma olasılığı çok daha artacak ve ülkemiz çok daha afete dirençli bir hâle gelmiş olacaktır.

İl Afet Risk Azaltma planlarında belirtilen eylemlerinin gerçekleştirilmesinde önemli rol oynayacak kamu kurum ve kuruluşların ve yerel yönetimlerin önünde mevzuattan kaynaklanan engellerin ve belirsizliklerin de ortadan kaldırılması çalışmaların kısa zamanda sonuçlandırılmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

AFAD, 2014, Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 216 sayfa, ISBN: 978-975-19-6271-3

AFAD, 2020a, İRAP İl Afet Risk Azaltma Planı Kılavuzu, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

AFAD, 2020b, İl Afet Risk Azaltma Planının (İRAP) Hazırlanması Genelgesi, sayı: 181896, tarih:29.12.2020, İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)

AFAD, 2021, İl Afet Risk Azaltma Planının (İRAP) Uygulanması Genelgesi, sayı: 176370, tarih:11.11.2021, İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)

AFAD, 2022a, İl Afet Risk Azaltma Planı (İRAP) İzleme ve Değerlendirme Komisyonu Genelgesi, sayı: 218223, tarih:12.01.2022, İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)

AFAD, 2022b, İl Afet Risk Azaltma Planı'nın (İRAP) İl Koordinasyon Kurulunda Görüşülmesi Genelgesi, sayı: 227945, tarih:26.01.2022, İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)

AFAD, 2022c, İl Afet Risk Azaltma Planı (İRAP) İzleme ve Değerlendirme Komisyonu Genelgesi, sayı: 227897, tarih:28.01.2022, İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)

AFAD, 2022d, Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP) 2022-2030, 8 Temmuz 2022 tarih ve 31890 sayılı Resmi Gazete

Balaban, M.Ş., 2019, Afete Dirençli Yerleşimler Oluşturmak Afet Risklerini Azaltma Planı, Bilim ve Ütopya Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi, sayı: 305, Yıl:25, Kasım, sayfa 27-32.

Balaban, M.Ş., 2022, Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi Kapsamında Yerel/İl Afet Risk Azaltma Planları Deneyimi, Uluslararası katılımlı 74. Türkiye Jeoloji Kurultayı, 11-15 Nisan, Ankara, Bildiri Özleri Kitabı, sayfa 132.

Gerdan, S., 2021, Kentsel Planlama Açısından İl Afet Risk Azaltma Planlarının Değerlendirilmesi, Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi (GÜSBD), 10(4), 1006-1013.

Özmen, B., 2022, Temel Kavramlar ve Tehlike Sınıflaması (Bölüm 1), Temel Afet Bilgisi Kitabı (Editör: Muammer Tün), Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Acil Durum ve Afet Yönetimi Ön Lisans Programı Ders Kitabı, sayfa 2 – 33.

Türkiye Belediyeler Birliği (TBB), 2020, Afet Riski Azaltma ve Deprem Çalıştayı Kitabı, 09 Mart 2020, ISBN: 978-605-9186-55-1, 95 sayfa.

DEMİRYOLU ULAŞIMINDA AFET RİSKİ VE YÖNETİMİ

Hulusi Aydemir

Giriş

Ulaştırma sektörü; ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel olarak gelişmesinde oldukça etkin olup, ülkelere ve toplumlara doğrudan ve dolaylı olarak büyük katkılar sunmaktadır. Gelişen kentler, sanayileşme, finansal gelişmeler, artan nüfuslar, farklı yerler görme, yaşama ve seyahat etme isteği, hareketliliğin çoğalması vb. durumlar küreselleşmenin de bir sonucu olarak ulaşım ve ulaştırmanın önemini daha da artırmıştır. Ulaştırma sektörü, üretim süreçlerinin önemli parçalarından birisi ve tedarik zincirinin temel unsurlarından olmakla birlikte yapılan yatırımlarının oluşturduğu unsurlar açısından da ülke ekonomilerini ve kalkınmalarını oldukça etkilediği, günümüzde de ekonominin gelişmesinin özellikle ulaştırma sektöründe ve alt sektörlerindeki gelişmişliği ile doğru orantılı olduğu bilinmektedir (Rıdvan, 2005). Bunun yanında, ekonomik girdileri ve etkileri dışında özellikle gerek sosyal girdileri gerekse çevresel etkileri sebebiyle toplumun nerede ise tamamını etkileyen bir yapıya sahip olup, sosyal hayatın canlanmasında ve dinamik tutmada da oldukça önemlidir. Ayrıca, bir ülkede ulaştırmanın gelişimi toplumun da gelişmesini sağlar ve yaşanan zamana bağlı toplumdaki yaşam koşullarının değişimi ulaştırma talebini değiştirmekte ve ulaştırma sektörü ile alt yapılarını da etkileyerek değiştirmektedir (Donal ve James, 1996). Bu yüzden ulaştırma sektörü; karayolları, demiryolları, havayolları, denizyolları ve boru hattı ulaştırması gibi alt sektörleri ile birlikte ön plana çıkmakta, yaşanan teknolojik gelişmelerden, değişen ve küresel rekabetin koşullarının gerektirdiği şekilde yenilenen, çağdaş tekniklerden yararlanan ve toplumun ihtiyaçlarına göre kendini geliştirerek hızlı çözümler üreterek yanıtlar veren bir yapıya sahip olmalıdır. Diğer taraftan, ulaştırma sektöründe ve alt yapılarında gerçekleşecek olan afet, doğa olayları, olağanüstü durum, sorun ya da olumsuzluğun toplumun tamamının veya toplumun belli bir kesiminin yaşamını ve hayati faaliyetlerini kesintiye uğratabileceği

Afetlerdeki diğer bir husus ise, afet anında ve sonrasına ilişkin bilgi kirliliğidir. Bu yüzden, topluma bilgi aktarmanın yöntemi ve yolu belirlenerek, bilgi kirliliğinin önüne geçilmeli ve elde edilen verilerin güvenli ve hızlı şekilde açıklanmasına yönelik hem yönetmeliklerle hem de planlamalar ile adımlar atılmalıdır.

Gelecekte lojistik açısından demiryollarının kullanımının artması yanında yolcu taşımacılığı açısından da yüksek hızlı demiryollarının kullanımının artacağı öngörülmektedir. Buna yönelik, tren sayısının artması ve artan talepler ile yüksek işletme hızlarıyla birlikte demiryolu işletmesinde de risklerde artışlar olacağı düşünülmektedir. Bunun için olası yolcu talep tahminleri ve olası afetler araştırılarak gerekli önlemler alınmalı ve yapılacak lojistik merkezlerdeki yoğunluklar, lojistik hareketler ve yüksek hızlı demiryolları için de afetler ayrıcalıklı detaylı değerlendirilmelidir (Elgün ve Aşıkoğlu, 2016). Ayrıca, demiryolları altyapısı, sanat yapıları, tesisler ve bağlı işletme ile ilgili yapılardaki bozulmalara karşın, ulaştırma devam ettiği sürece denetlenmeli, bakımı ve onarımı sürekli olarak yapılarak kontrol edilmelidir. Diğer taraftan karar vericiler, afet tahribatlarının en az etki yapması için temel yaklaşım ve politikalarda, afetleri bir bütünlük içinde değerlendirilerek planlamalar yapılmalıdır. Afet sonrası içinde olası zararların etkisini azaltıcı, iyileştirmeyi hızlandıran sürekli gelişmenin teşvik edildiği politikalar ve planlamalar teşvik edilmelidir.

Kaynakça

ADAUYU, (2019), *Acil Durum Ve Afetlerde Ulaştırma Yönetimi ve Uygulamaları*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3829 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2638 E-ISBN 978-975-06-3026-2, Eskişehir.

AFAD- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2022), *Afet Türleri* , https://www.afad.gov.tr/afet-turleri (Son Erişim Tarihi: 24.08.2022).

AKÇIL, L. (2017), Raylı Sistemlerde Akıllı Ulaşım Sistemi Uygulamaları. *Ulaştırma Sistemleri Çalıştayı Sonuç Raporu,* Balıkesir: Bandırma 17 Eylül Üniversitesi.

AKGÜNGÖR, A. & DEMİREL, A. (2006), *Evaluation of Ankara-İstanbul High Speed Train Project*, Transport-2007 Vol XXII, No 1, I a–I c. Turkey, December 4.

ASHİYA, K. (2004), Earthquake Alarm Systems in Japan Railways, *Journal of Japan Association for Earthquake Engineering*, Vol.4, No.3.

BİLGİÇ, Ş. (2017), Demiryolu Ders Notları-1-. https://web.ogu.edu.tr/Storage/akalin/ Uploads/demiryolu-dersnotu-1-2017.pdf (Son Erişim Tarihi: 24.08.2022).

BOUN, (2022), *Sel*, Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve D.A.E Meteoroloji Laboratuvarı https://meteoroloji.boun.edu.tr/sel.php , Son Erişim: 24.08.2022.

BOZKURT, M. (1987), *Altyapı Tesisleri*, İTÜ İnşaat Fakültesi Ders Notları.

BOZKURT, O. ve ERENOĞLU, R.C. (2021), Doğal Afetlerin Mühendislik Yapıları Üzerindeki Etkilerinin Yer Bilimleri Tabanlı Disiplinlerarası Bir Yaklaşımla Erken Uyarı Sistemi Tasarımı, *ÇOMÜ LJAR*, Cilt:2, Sayı:3 (77-91)e-ISSN: 2717-8285.

BÖRÜHAN, G., ERSOY, P., TEK, Ö.B. (2012). *Afet Yönetiminde Lojistik Planlama ve Kontrol Listesi Yönetiminin Önemi*, Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi, Konya.

ÇETİN, M. H., RIDVANOĞULLARI, A., CAN, S. ve TEKGÖZ,M. ,*Demiryollarında Balastlı Ve Balastsız Üstyapının Karşılaştırılması*, http://indexive.com/uploads/papers/pap_indexive159 42897712147483647.pdf, Son Erişim: 24.08.2022.

DONAL F. W. and JAMES, C. J. (1996), *Contemporary Transportation*, 5th ed., USA, Prentice Hall.

ELGÜN M.N. VE AŞIKOĞLU N.O. (2016), Lojistik Köy Kuruluş Yeri Seçiminde TOPSIS Yöntemiyle Merkezlerin Değerlendirilmesi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 161-170.

EMANET, H. (2018), *Ülkemizde Yüksek Hızlı Demiryolları İçin Doğal Afet Riskleri ve Önlemleri*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı Ulaştırma Mühendisliği Programı.

ERGÜN, İ. (1985), *Türkiye'nin Kalkınmasında Ulaştırma Sektörü*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi İİBF Yayınları.

ERGÜNAY, O. (2005), Afet Yönetiminde İşbirliği ve Koordinasyonun Önemi: (Kadıoğlu, M. ve Özdamar, E.,ed.), "*Afet Yönetiminin Temel İlkeleri*" içinde (9-18) JICA Türkiye Ofisi Yayın No:1, Ankara

ERTURGUT, R. (2016). *Lojistik ve Tedarik Zinciri Yönetimi*, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Ticaret Limited Şirketi, Ankara.

ESVELD C.,1994, Modern Railway Track, Netherlands. ESVELD, C. (2001), *Modern Railway Track*.

IHRA International High-Speed Rail Association. (2014), *Shinkansen Fact Book*, https://www.ihra- hsr.org/_pdf/factbook_en_1018.pdf.

ILICALI, M., ÖNGEL, A. VE KIZILTAŞ, M.Ç. (2015), *Akıllı Ulaşım Sistemlerinin Güvenli ve Düzenli Bir Trafik İçin Önemi*, 6.Karayolu Trafik Güvenliği Sempozyumu ve Sergisi Bildiriler Kitabı, 2, 171-178.

KADIOĞLU, M. (2011), *Afet Yönetimi Beklenilmeyeni Beklemek, En Kötüsünü Yönetmek*, T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını: Yayın No: 65, İstanbul.

Kalkınma Bakanlığı, (2014). T. C. Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, *Afet Yönetiminde Etkinlik T. C. Kalkınma Bakanlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara, ISBN 978- 605-4667-88-8; Yayın No: KB: 2888 - ÖİK: 731.

KARLUK, S. R. (2005), *Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi'nde Yapısal Dönüşüm*, 10. BS., İstanbul, Beta Basım, s. 262.

KERİM, A., SÜME, V., (2019). Taşkın ve Taşkın Koruma Yapıları, *Türk Hidrolik Dergisi*, Cilt (Vol) : 3, Sayı (Number) : 1.

KGM, (2015). *Karayolları Genel Müdürlüğü, Heyelan Tanımlama ve Veri Oluşturma Kılavuzu.* ttps://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Bas kanliklar/BaskanliklarTek nikArastirma/Yeni%20Klas%C3%B6r/Yay%C4%B1mlar/HeyelanTan%C4%B1mlamaK%C4%B1lavu zu.pdf (Son Erişim Tarihi: 24.08.2022).

KILIÇ, A. (2022), *Raylı Sistemlerde Kazaları Önleyici Tedbirlerin Fayda Ve Maliyet Analizi*, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

KILINÇ, H.Ç. (2021). Nehir Akımlarının Derin Öğrenme İle Tahmini ve Akımların Demiryolları Güzergâhına Etkisi, *Demiryolu Mühendisliği*, no. 13, pp. 106-114, Jan. 2021. doi: 10.47072/demiryolu.831702.

KOBAN E. VE YILDIRIR KESER, H. (2011), *Dış Ticarette Lojistik*, 4. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa,

KOZAK, M. (2021), Demiryolu Balastının Ve Özelliklerin Araştırılması, *Demiryolu Mühendisliği*, no. 13, pp. 86-96, Jan., doi: 10.47072/demiryolu.831684.

KURT, C. (2010), Türkiye'de Ulaştırma Sektörü İçerisinde Lojistiğin Yeri ve Önemi, T.C İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

KÜÇÜK, O. (2011), *Lojistik İlkeleri Ve Yönetimi*, Seçkin Yayıncılık, İstanbul.

MGM, Meteoroloji Genel Müdürlüğü (2022), *Meteorolojik Karakterli Doğal Afetler*, https://www.mgm.gov.tr/arastirma/dogal-afetler.aspx?s=taskinlar, Son Erişim: 24.08.2022.

MİZUNO, K., TAKİZAWA, A., OONUKİ, J. & OSAWA, H. (2017), Detection of Increasingly Severe Natural Phenomena and Disaster Prevention for Railway Facilities. *JR East Technical Review*, No.35.

MİZUNO, K., TAKİZAWA, A., OONUKİ, J. & OSAWA, H. (2017). Detection of Increasingly Severe Natural Phenomena and Disaster Prevention for Railway Facilities. *JR East Technical Review*-No.35.

NALÇAKAN, M. (2012), *Ulaştırma Sistemleri*, Nil Aras ve Ender Gerede (Ed.), Demiryolu Taşımacılığı içinde (s. 50-79). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.

NOGUCHİ, T. & FUJİ, T. (2000), Minimizing the Effect of Natural Disasters, *Japan Railway & Transport Review.*

NOVOTNY, J**.** (2013), *Warnes Landslide Classification (1978),* Addis Ababa University, Ethiopia, *http://www.geology.cz/projekt681900/vyukove-materialy/2_Varnes_landslide_classification.pdf* (Son Erişim Tarihi: 24.08.2022).

ÖNSÜZ, M.F. ve IŞIKTEKİN ATALAY, B. (2015), *Afet Lojistiği*, Osmangazi Tıp Dergisi 37(3), 1-6, Eylül.

ÖZSAMANCI, G. (2015), *Şehir ve Afet Planlaması Kapsamında Kentsel Dönüşüm Çalışmaları İle Ulaşım Ağı Özelinde İzmir Örneği*, 3. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı 14-16 Ekim 2015 – DEÜ – İZMİR.

ÖZTÜRK, T. & ÖZTÜRK, Z. (2005), *Modern Demiryollarında Doğal Afetlere Karşı Önlemler*, Deprem Sempozyumu, Kocaeli: Mart 23-25.

PEKTAŞ, P. (2012), İlçe Bazında Afet Lojistiği: Başakşehir Uygulaması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

PROFİLLİDİS, V. (2014), *Railway Management and Engineering.*

Resmî Gazete, (2019), 14 Kasım 2019 PERŞEMBE Sayı: 30948, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/11/20191114-3.htm, Son Erişim: 24.08.2022.

RODRİGUE, J. (2017), *The Geography of Transport Systems*, New York, Routledge, 440.

ROSSETTİ**,** M. *Analysis of Wheather Events on U.S,* Railroads. Volpe National Transportation Systems Center, Cambridge, MA.

RTRI, Railway Technical Research Instıtute, (2001), *East Japan Railway Culture Foundation*, Japanese Railway Technology Today.

RTRI, Railway Technical Research Instıtute, (2001), *Japanese Railway Technology Today*, East Japan Railway Culture Foundation.

Sakarya İRAP, (2021), *Sakarya İRAP(İl Afet Risk Azaltma Planı),* Sakarya, Valiliği, İl Afet Ve Acil Durum Müdürlüğü, AFAD Planlama Ve Risk Azaltma Dairesi.

SHİMAMURA, M. (2017). A Retrospective and Prospective View on the Technologies Safe guarding Railway Trains Against Natural Hazards. JR East Technical Review-No.35.).

SHİOZAKİ, Y., NİSHİKAWA, E. & DEGUCHİ, T. (2005). *Büyük Hanshin Depremi'nden Alınan Dersler (Watanebe, R, Çev.)*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Afet Koordinasyon Merkezi.

Sözlük, (2022), *Türk Dil Kurumu Sözlükleri,* https://sozluk.gov.tr/ , Son Erişim: 24.08.2022. TANYAŞ, M. (2012). *Lojistik Yönetimi Ders Notları*. İstanbul

TANYAŞ, M., GÜNALAY, Y., AKSOY, L. ve KÜÇÜK, B. (2013), *İstanbul İli Afet Lojistik Planı Kılavuzu*, LODER LOJİSTİK DERNEĞİ, , İstanbul, 31/01/2013.

THOMAS, A., KOPCZAK, L. (2005). From Logistics To Supply Chain Management: The Path Forward İn The Humanitarian Sector, *White Paper*, San Francisco.

UNODRD, (2013)., United Nation Office for Disaster Risk Reduction, Case Study 4: *An Earthquake Early Warning for Japanese Bullet Trains*, Scientific and Technical Advisory Group Report.

URL1, (2022), *İstasyonlara Panel Tipi İhata Duvarı Yapılması İhale Sonucu*, https://www.railsistem.com/blog/2019/10/14/istasyonlara-panel-tipi-ihata-duvari-yapilmasi- ihale-sonucu/ , Son Erişim: 24.08.2022.

URL2, (2022), *Kaya Düşmesi Koruma Sistemleri*, https://www.haberteknik.com.tr/kaya-dusmesi-koruma-sistemleri/ , Son Erişim: 24.08.2022.

URL3, (2022), *YHT Hattı'nda 'Kaya Tutucu Bariyer'li Önlem*, http://www.yapi.com.tr/haberler/yht- hattinda-kaya-tutucu-bariyerli-onlem-_180534.html, Son Erişim: 24.08.2022.

URL4, (2022), *Natural Disaster Association ''What is An Avalanche?''*, http://www.n-d-a.org/avalanche.php). , Son Erişim: 24.08.2022.

URL5, (2022), Çığ Önleme Bariyer Sistemi, https://www.artusa.com.tr/spider-avalanche.html, Son Erişim: 24.08.2022.

URL6, (2022), *Network Rail '' How flooding on the railway causes delays and what we're doing to reduce it'',* https://www.networkrail.co.uk/running- the-railway/looking-after-the-railway/delays- explained/flooding/ , Son Erişim: 24.08.2022.

URL7, (2022), *Drone Teknolojisini Kullanarak Demiryolu Muayene ve İzlemesi*, http://www.uavprimetech.com/sayfa/demiryollari - İHA / , Son Erişim: 24.08.2022.

VAN WASSENHOVE, L.N. (2006), Blackett Memorial Lecture. Humanitarian Aid Logistics: Supply Chain Management in High Gear, *Journal of the Operational Research Society*, 57(5), 475-489.)

YENİDÜNYA, Ç. (2008), *Türkiye ve Dünyada Ulaştırma Sistemleri*, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Ana Bilim Dalı, http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/43836.pdf

YILDIRIM, İ. (2016), *Afet Acil Durum Yönetimi İle İlgili Akıllı Ulaşım Sistemleri Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma*, T.C. Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

YÜKSEL, T. (2017), *Akıllı Ulaşım Sistemlerinin Yüksek Hızlı Demiryollarında Kullanımının İncelenmesi,* İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı Ulaştırma Mühendisliği Programı, Yüksek Lisans Tezi.

AFET RİSKLERİ VE KENTLEŞME

Feray Şenderin

Giriş

Bilindiği üzere hızlı nüfus artışı ve bu durumun beraberinde getirdiği sağlıksız kentleşme olgusu, çevresel şartların ve doğanın dengesinin bozulmasında önemli bir etkendir. Doğayı, kendi istek ve ihtiyaçları doğrultusunda, ekonomik ve teknolojik gelişmelerin de etkisiyle sorumsuzca tahrip eden insan, içinde bulunduğu çevresel şartların uyumlu bir parçası olmak yerine, hayvan ve bitki gibi diğer yaşam formlarının çoğunu ortadan kaldıracak şekilde davranmaktadır.

Çevrenin bu şekilde tahribi, temelde iklimsel dengenin bozulmasına yol açmakta; bunun da ötesinde kentleşme adı altında yapılan betonlaşma, jeolojik tüm verileri göz ardı ederek yapılan planlama yaklaşımları veya plansız yapılaşma alanları, insanların yoğun olarak yaşadığı kentsel alanlarda afetlerin etkisinin ve verdiği zararların artmasına, telafisi mümkün olmayan sonuçların oluşmasına neden olmaktadır.

Dünyamızda doğal afetlerin büyük bölümünü meteorolojik afetlerin oluşturduğu düşünüldüğünde, çevrenin tahribi, küresel ısınma ve iklimsel dengenin önemi bir kat daha artmaktadır.

Tüm dünyayı etkileyen afetlerin yerleşim alanları üzerindeki etkisinin daha fazla ve yıkıcı olduğu gerçeği değerlendirildiğinde, artan nüfus ve buna bağlı olarak yerleşim alanlarının planlanmasında afet zararlarının azaltılmasına yönelik bilimsel ve etkin bir çalışmanın yapılması, doğal ve yapay çevre sistemlerinin dengelenmesi, sistemlerin birbirini besleyerek devamlılığı sağlayabilmesi bir gereklilik olarak görünmektedir.

Afetler

Arapça kökenli bir kelime olan afet; kelime anlamı itibarıyla "doğanın neden olduğu yıkım, kırım" olarak tanımlanmaktadır (*Türkçe Sözlük*, 1992: 18).

toplamadığını, Lizbon sakinleri eğer daha dağınık ve küçük evlerde yerleşmiş olsalar daha az hasarın olacağını hatta hiç olmayabileceğini belirterek dolaylı olarak kentsel afet risk yönetiminin temelini atmıştır." (URL 16).

Kentleşme, sanayileşme adı altında doğal kaynakların kendisini yenilemesine imkân sağlamayacak şekilde sınırsız kullanımı, çevrenin tahribi, toprağın havanın suyun kirlenmesi, iklimlerin değişmesi, biyolojik çeşitliliğin azalması, afetlerin artması gibi birçok etken insanın hayatta kalmasını zorlaştıracaktır. Bu sebeple öncelikle kentsel gelişimin doğaya verdiği zararın minimize edecek, iklimsel değişikliği ve afet riskini azaltacak şekilde sürdürülebilir ve yönetilebilir bir kentleşmenin hedeflenmesi gerekmektedir.

İleriye yönelik doğru projeksiyonlarla ülke, bölge, kent planlarının oluşturulması ve planların uygulanması önem arz etmektedir.

Kentsel gelişim süreci içerisinde planlamanın, afet risk ve tehlikelerini gözeterek, afete ilişkin var olan tüm bilgi ve verileri analiz ederek, her ölçekteki mekânsal planlamaya yansıtılması ve afetlerin önlenmesi, zararların en aza indirgenmesi için afete duyarlı bir planlama sistematiği getirilmelidir. Kentlerin tüm alt yapı sistemlerinin afete karşı dirençli olması ve yüksek erişilebilirlik sağlayacak ulaşım sistemi, planlama sürecine yansıtılmalıdır. Afete duyarlı bir planlama yaklaşımı, tüm plan kademelerinde dikkate alınmalı ve plan kararları bu doğrultuda oluşturulmalıdır. Planlama katılımcı bir politika ile tüm ilgili meslek grupları, üniversiteler, sivil toplum örgütleri, kamu kurum kuruluşları, kentte yaşayanlar ile iş birliği içinde bilimsel veriler ışında oluşturulmalıdır.

Kaynakça

BALABAN, O. (2017), *Risk Yönetimi ve Kentlerin Gelişiminde Yeni Yaklaşımlar Ve Kent Kategorileri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

BALABAN, O. (2017) *Kent, Planlama ve Afet Risk Yönetimi.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

BENEVOLO, L. (1995), *Avrupa Tarihinde Kentler,* (Çev: Nur Nirven), İstanbul: Alfa Yayınları.

ÇAKIR, S. (2007), *Kentleşme ve Gecekondu Sorunu*. Isparta: Fakülte Kitabevi.

Dünya Sağlık Örgütü. (2002), Disasters and Emergencies Definitions, Training Package, Panafrican Emergency Training Centre, Addis Ababa / Ethiopia.

ERKAN, R. (2010), *Kentleşme ve Sosyal Değişme,* Ankara: Bilimadamı Yayınları.

ERGÜNAY, O. (1996), Afet Yönetimi Nedir? Nasıl Olmalıdır?, *Erzincan ve Dinar Deneyimleri Işığında Türkiye'nin Deprem Sorunlarına Çözüm Arayışları, TÜBİTAK Deprem Sempozyumu Bildiriler Kitabı,* (s.263-272), Ankara: TÜBİTAK Yayınları.

ERGÜNAY, O . (2009), Doğal Afetler ve Sürdürülebilir Kalkınma, *Academia*, *Deprem Sempozyumu, 11-12 Kasım 2009*, (s.:21-36), Bolu: İzzet Baysal Üniversitesi.

GÖKÇE, B. (1977), *Gecekondu Gençliği,* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

GÖRMEZ K., (2004), *Bir Metropol Kent Ankara (Sosyal Yapı – Kimlik – Yaşam),* Ankara: Odak Yayını.

İŞBİR, Eyüp G. (1986), *Şehirleşme ve Meseleleri,* Ankara: Ocak Yayınları.

KAYA, E. (2004), *Kentleşme ve Kentlileşme,* İstanbul: İlke Yayıncılık.

KELEŞ R., (2006), Kentleşme, *Kentleşme Politikası* (s.23-91), Ankara: İmge Kitapevi.

ÖZDEN, T. A. (2017), Türk Kentlerinin Afetler Geçmişi ve Tehlike Profili, M. Ş. BALABAN, *Kent, Planlama ve Afet Risk Yönetimi* (s.135-165) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

ÖZTÜRK, N. ve DOĞAN, A. (2010), Konut Sektörünün Sorunları ve Çözüm Önerileri, *Bütçe Dünyası Dergisi*, *sayfa aralığı,* 33(1), 147.

PERROW, C. (2007), "Disasters Ever More? Reducing U.S. Vulnerabilities", *Handbook of Disaster Research,* (Eds. H.Rodriguez, E. L. Quarantelli ve R. R. Dynes) (s. 521–533), New York, ABD: Springer Science+Business Media,LLC

Türkçe Sözlük. (1992)G İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

YILMAZ, E. ve ÇİFTÇİ, S. (2011), Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açıdan Türkiye'de Kentleşme Dönemleri , *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 10(35), 252-267.

URL 1: (2022) Doğal Afetler, 26.08.2022 tarihinde www.afad.gov.tr sitesi https://www.afad.gov.tr/afadem/dogal-afetler adresinden alındı.

URL 2: DURGUN E. (2022), Afete Duyarlı Planlama Yaklaşımı ve Yer bilimsel Verilerin Plana Entegrasyonu, www.afad.gov.trsitesi https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/ef21a6 6d373d628_ek.pdf?dergi=HABER%20B%DCLTEN%DD adresinden alındı.

URL 3: (2008), İşgalden Günümüze Irak, 25.06.2022 tarihinde https://t24.com.tr/haber/irakda-10-yilda-1-milyon-kisi-oldu,226048 adresinden alındı.

URL 4: (2020), Çernobil Nükleer Felaketi: 36 Yıl Önce Neler Yaşandı, Riskler Sürüyor Mu?, 25.06.2022 tarihinde www.bbc.com sitesi https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52426424 adresinden alındı.

URL 5: (1999), 17 Ağustos 1999 Gölcük Depremi, 25.06.2022 tarihinde https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=37sitesinden alındı.

URL 6: ÇAMURCU, H. (2005), Dünya Nüfus Artışı ve Getirdiği Sorunlar, 10.07.2022 tarihinde "dergipark.org.tr" sitesi *https://dergipark.org.tr/tr/pub/baunsobed/issue/50339/651864* adresinden alındı.

URL 7: (2022), Dünyanın Nüfusu 8 Milyar Oluyor, 27.07.2022 tarihinde "dijitalhaberdunya.com" sitesi https://dijitalhaberdunya.com/dunyanin-nufusu-8-milyar-oluyor/ adresinden alındı.

URL 8: KAYGALAK, İ ve IŞIK, Ş. (2007), Kentleşmenin Yeni Ekonomik Boyutları, 24.08.2022 tarihinde "dergipark.org.tr" sitesi https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/56776 adresinden alındı. (*Ege Coğrafya Dergisi*, VOL.16, 17-35, (2007).

URL 9: (2022) *AFAD Afet Terimleri Sözlüğü, Kentsel Risk,* 15.08.2022 tarihinde https://terim.rehberim.gen.tr/ sitesi https://terim.rehberim.gen.tr/terim/kentsel-risk-nedir adresinden alındı.

URL 10: ÖZDEMİR, E. (2018), Modernizm Kentleşme ve Türkiye, 20.08.2022 tarihinde "dergipark.org.tr" sitesi https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/624447 adresinden alındı. (*Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*)

URL 11: (2022), Göç Eden Nüfus*, 20.07.2022* tarihinde "cevreselgostergeler.csb.gov.tr" sitesi https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/goc-eden-nufus-i-85673 adresinden alındı.

URL 12: (2022), Kentsel- Kırsal Nüfus Oranı, 30.07.2022 tarihinde "cevreselgostergeler.csb.gov.tr" *sitesi* https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/kentsel---kirsal-nufus-orani-i-85670 adresinden alındı.

URL 13: TMMOB KENTLEŞME ve YEREL YÖNETİMLER ÇALIŞMA GRUBU. (2004), *"Kaçak Yapılaşma İle İlgili Süreçler, Sorunlar, Çözüm Önerileri" Değerlendirme Raporu, 15.8.2022 tarihinde* https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/6072631582fc240_ek.pdf adresinden alındı.

URL 14: T.C. KALKINMA BAKANLIĞI. (2018), *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Konut Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, 15.08.2022 tarihinde https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/KonutPolitikalariOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf adresinden alındı.

URL 15: DOĞRU, D. (2020), Tek Gerçekçi Çözüm, Ekosistemler ile Bütünleşik Kent Yönetişimi, 22.08.2022 tarihinde https://ekoiq.com/2022/07/avustralya-da-sel-felaketi-barajlar-tasti-on-binlerce-kisinin-tahliyesi-istendi/ adresinden alındı.

URL 16: ERKAN, E. A. (2010), *Afet Yönetiminde Risk Azaltma Ve Türkiye'de Yaşanan Sorunlar,* 28.08.2022 tarihinde https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Afet-Yonetiminde-Risk-Azaltma-ve-Turkiyede-Yasanan-Sorunlar_Esse-Ayse-Erkan.pdf adresinden alındı.

KÜRESEL HEDEFLER VE POLİTİKALAR BAKIMINDAN AFET RİSK VE DİRENÇLİLİK YÖNETİMİ

Nilgün Okay - Sıdıka Tekeli Yeşil - Ebru Önal

Giriş

Depremler, orman yangınları, ani şehir selleri, pandemi ve göç gibi çoklu-krizler kentlerimizi derinden etkilemeye devam etmektedir. Zarargörebilirliklerle artan risklerin yanısıra afetlerle başedebilme kapasitesinin ne kadar yetersiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Yoğun plansız yapılaşmanın neden olduğu ekosistemlerin bozulması, doğal kaynakların kaybı ve kentsel zarargörebilirliklerin artması nedeniyle afetlerle daha farklı biçimde mücadele gerekmektedir. Kalkınmaya ilişkin yerel sorunların sürdürülebilir çözümü, çevre ve su yönetimi, iklim değişikliği bakımından doğal çevrenin korunması ve zararlarının iyileştirilmesi ile ilişkili afet risklerinin azaltılması daha karmaşık hâle gelmektedir. Bu karmaşıklık, çok disiplinli uluslararası iş birliği ile ulusal sürdürülebilir yaklaşımlar gerektirirken geleneksel planlama yerine holistik planlama süreçlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkemizin de yer aldığı uluslararası ortak görüşü yansıtan politika belgeleri, ulusal ve yerel planlama süreçlerinde yönlendirici olması beklenmektedir. Bu bölümde 2015 yılından bu yana Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi, Sürdürülebilir Kalkınma için Küresel Amaçlar ve Paris İklim Değişikliği Anlaşması olmak üzere uluslararası politikaların riskten resilience (dirençlilik/dayanıklılık) yönetimine doğru gelişmesi ve ilgili stratejilere etkisi ele alınmaktadır.

Afet Risk Yönetiminin Küresel Politikalardaki Yeri

Afetlerin neden olduğu sosyal ve ekonomik zararların artması, ülkelerin sürdürülebilir kalkınma ve gelişmesini etkileyen önemli neden hâline gelmiştir. Giderek kentlerin daha fazla afetlere karşı savunmasız hâle gelmesi, risk azaltma ile dirençliliğin sağlanması uluslararası gündemin önceliği hâline getirmiştir. Sürdürülebilir kalkınma ve başta iklim değişikliği olmak üzere çevre

- Ulusal Afet Yönetimi Stratejisi ve Eylem Planı'nın iklim değişikliği açısından sürdürülebilir afet risk yönetimi ile ilgili merkez-yerel teşkilat ilişkisinin güçlendirilmesi, iklim değişikliğinden kaynaklanan belirsizlikler olası afetlere yerel düzeyde İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri İRAP ve müdahale kapasitesinin (müdahale il planlarını, mahalli idareler ile kamu kurum ve kuruşlarının taşra teşkilatlarıyla iş birliği ve koordinasyonun) güçlendirilmesi önemlidir.
- Afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliğine uyum kavramları ve uygulamaları önemli ölçüde örtüşür ve birbirini güçlü bir şekilde tamamlar. Kentsel dirençliliğin sağlanmasında ARA ve İDU bütünleşik biçimde ele alınmalıdır. Yerel zarargörebilirlikleri azaltmak ve dirençliliği geliştirmek için iklim değişikliği adaptasyonu ve afet risk azaltma süreçlerinin integre edilmesi adaptif bir eylem planı hazırlanması, uygulamada ekolojk planlamayla bütünleşik mekânsal planlama süreçlerine altlık oluşturacak şekilde adaptif risk azaltma eylemlerinin geliştirilmesi doğru bir tercih olacaktır.
- ARA ve İDU katılımcı mekanizmalar da dâhil olmak üzere bilgi geliştirme/farkındalık yöntemleri ve uygulamaları gibi ortak yapısal olmayan önlemleri kullanır. Bu bakımdan yerel bir kavram olan afet uyum ya da adaptasyon için, risk yönetimi planlaması doğal yapının tahribatının iyileştirilmesi zararların azaltılması, olası iklimle ilişkili tehlikelerin etkilerini ve risklerini azaltmanın etkili yoludur. Çok sayıda çalışmaya rağmen ayrı ayrı yürütüldükleri için yeterli verim sağlanamamaktadır. Afet ve iklim risklerini etkili bir şekilde azaltmak için farklı düzey ve sektörleri arasında iş birliğine ihtiyaç vardır. Sendai Çerçevesi'nde belirtildiği gibi, yerel sürdürülebilir risk/dirençlilik yönetimi yerel paydaşların ve halkın etkin katılımını (iş sektörü ve sivil toplumun desteğini) gerektiriyor.

Kaynakça

AFAD (2015). Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi (2015-2030)

AFAD (2014). Türkiye Afet Müdehale Planları (TAMP). https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-mudahale-plani

Akay A, Pekkan E (ed.)(2018). Afet Risk Azaltma Politikaları, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3727, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2545, Sayfa Sayısı 253E-ISBN: 978-975-06-2765-1, Eskişehir.

Akman N, Ural D (2001). Afete Dirençli Toplum Oluşturma Seferberliği, İTÜ Afet Yönetim Merkezi Yayınları, ITU Press, İstanbul.

Balaban MŞ (2016). An Assessment of Flood Risk Factors in Riverine Cities of Turkey: Lessons for Resilience and Urban Planning. METU Journal of the Faculty of Architecture. DOI: 10.4305/METU.JFA.2016.2.3

Balamir M (2007). Risk Yönetimi ve Yerel Yönetimler, NE Erkan, A Güner, K Demeter (ed.), Afet *Risk Yönetimi: Risk Azaltma ve Yerel Yönetimler*'de. Dünya Bankası ve Marmara Üniversitesi, Beta Basımevi, İstanbul, 27-54.

Birkmann J (2006). Measuring vulnerability to promote disaster-resilient societies: Conceptual frameworks and definitions. J. Birkmann (ed.), *Measuring vulnerability to natural hazards: Towards disaster resilient societies* 'de, s 9–54. Tokyo: United Nations University Press.

Boyacıoğlu D ve diğ (2001). Toplum Acil Müdahale Ekipleri (TAME), **İ**TÜ Afet Yönetim Merkezi Yayınları, ITU Press**,** İstanbul**.**

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2021). TC Yeni Kentsel Gündemin Uygulanmasına İlişkin Ulusal Rapor https://webdosya.csb.gov.tr/db/habitat/haberler/bm-habitat--8230-54330-20210817155232.pdf

Çoşkun A, Tekeli Yeşil S (2012). İL-SAP, İl Sağlık Afet ve Acil Durum Planları Hazırlama Kılavuzu. T.C. Sağlık Bakanlığı, Ankara.

Davoudi S (2012). Resilience: A Bridging Concept or a Dead End?: S Davoudi ve L Porter (ed.), *A Cautionary Note, Planning Theory & Practice*'de, 13:2, 299-333, https://doi.org/10.1080/14649357.2012.677124

European Green Deal. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/european-green-deal-communication_en.pdf

FEMA (2000). Planning for a Sustainable Future, Project Impact, FEMA No:364.

Gerdan S, Özdemir A (2017). Afet Zararlarının Azaltmasında Toplum Tabanlı Gözlemsel Mahalle Tehlike Analizi Eğitimi: Kocaeli Örneği . *J. Resilience* , 1 (1) , 11-19 . DOI: 10.32569/resilience.356649

Grunewald K, Bastian O, Louda J, Arcidiacono A, Brzoska P, Bue M, Cetin N, ..., Tezer A (2021). Lessons learned from implementing the ecosystem services concept in urban planning. Ecosyst. Serv. 49, 101273. https:// doi.org/10.1016/j.ecoser.2021.101273

Güler İ, Okay N, Köylü P, Karaçor E, Aydın B, Tezer A, Uzun O, Terzi F ve diğ (2018). A Participatory Approach to Improve Local Resilience in Düzce*. J. Resilience* 2(2): 1-15.

Güneralp B, Tezer A, Albayrak İ (2013). Local assessment of Istanbul: biodiversity and ecosystem services. T. Elmqvist ve diğ (ed.), *Urbanization, Biodiversity And Ecosystem Services: Challenges And Opportunities*'de. Springer, Netherlands, pp. 291–311. https://doi.org/10.1007/978-94-007-7088-1_16. Istanbul, Turkey

Hakan A, Çoşkun HÇ, Berberoğlu S, Çilek A, Ünlükaplan Y (2019). A Framework for Resilient Cities to Climate Change: Green Revision Guidebook Izmir, Turkey.

İBB (2018). İstanbul İli Genelinde Afetler karşısında Sosyal Hasar Görebilirlik Ana Raporu.

IPCC (2019). Special report on the ocean and cryosphere and special report on climate change and land. Intergovernmental Panel on Climate Change.

IPCC (2021). Climate change 2021: the physical science basis. Masson-Delmotte V, Zhai P, Pirani A ve diğ (ed.) *Contribution of working group I to the sixth assessment report of the intergovernmental panel on climate change*'de. Cambridge University Press, Cambridge.

IPCC (2022). Climate Change 2022 Report: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Cities and Settlements by the Sea.

Ismail-Zadeh AT, Cutter SL, Takeuchi K, Paton D (2017). Forging a paradigm shift in disaster science. *Nat Hazards* 86:969–988.

İSMEP (2014). Afete Dirençli Şehir Planlama ve Yapılaşma. Türkoğlu H (ed.). İstanbul İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü (İstanbul AFAD) ve İstanbul Proje Koordinasyon Birimi (İPKB), No.3

ISO 37120 (2018). Sustainable Cities and Communities — Indicators for city services and quality of life. https://www.iso.org/standard/68498.html

Kadıoğlu M (2008). Modern, Bütünleşik Afet Yönetiminin Temel İlkeleri. M. Kadıoğlu, E. Özdamar (ed.), *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri*'nde. Ankara: JICA Türkiye Ofisi, No.1.

Kadıoğlu M (2011). Afet Yönetimi Beklenilmeyeni Beklemek, En Kötüsünü Yönetmek T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını.

Kadıoğlu M (2015). Afet ve Acil Durum Yönetimine Giriş. Atatürk Üniv. Açıköğretim Yayınl.

Kadıoğlu M, Türkoğlu H, Tezer A, Okay N, Ünal Y ve diğ. (2005). Eğitim Kurumları için Afet Acil Yardım Planı Kılavuzu, İTÜ Afet Yönetimi Merkezi, İTÜ Yayınl. No.18, s.211, ISBN 975-561-248-3.

Kelman I (2015). Climate Change and the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction. *Int J Disaster Risk Sci* 6:117–127.

Mizutori M (2019). From risk to resilience: Pathways for sustainable development. *Progress in Disaster Science* 2. http://dx.doi.org/10.1016/j.pdisas.2019.100011

Mizutori M (2020). Time to say goodbye to "natural" disasters. *DRR Voices blog*. https:// www. preventionweb. net/ go/ 72768.

Noji E K (1997). 'The nature of disaster: general characteristics and public health effects', Noji, E. K. (ed.) *The public health consequences of disasters*'de, s: 3–20.

Ocakçı M, Terzi F, Erkut G ve diğ (2021). Marmara Bölgesi Mekansal Gelişme Stratejik Çerçeve Belgesi: Mevcut Durum Analizi ve Analitik Değerlendirmeler. Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları. İstanbul.

Ogawa Y, Fernandez A, Yoshimura T (2005). Town Watching As A Tool For Citizen Participation In Developing Countries: Applications In Disaster Training. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters* 23(2): 5-36.

Okay N (2003). Zarar Azaltma Prensipleri ve Uygulamaları Ders Notları. İTÜ Afet Yönetimi Enstitüsü.

Okay N (2005). The Risk Profile and Disaster Management System of Turkey, WBI-Natural Disaster Risk Management Program-Final Project, http://info.worldbank.org.

Okay N (2006). Hasar ve İhtiyaç Tespiti (CD). Türkiye Doğal Afet Risk Yönetimi Programı. ODTÜ.

Okay N (2015). Risk Azaltma. M Kadıoğlu (ed.) *Afet ve Acil Durum Yönetimine Giriş*'de. Atatürk Üniv. Açıköğretim Yayınl.

Okay N (2018). Afete Dirençli Kentlerde Risk Azaltma. *Şehir ve Toplum*, 10: 117-127.

Okay N (2019a). Afet Risk Yönetiminde Yaklaşımlar. *Mimar ve Mühendis* (109): 54-57.

Okay N (2019b). Mekansal Planlama Bakımından Yerbilim Verileri ile Bütünleşik Değerlendirme Çalışmaları. JMO Kent jeolojisi ve Çevre Jeolojisi Eğitim Serisi (https://www .jmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?bizdenkod=7&kod=12810#.XhDDLEczZnK)

Okay N (2021a). Afete Duyarlı Mekânsal Planlama Bakımından Yerbilim Verileri İle Bütünleşik Değerlendirme Çalışmaları. *İTÜ Vakıf Dergisi*, 86: 32-34. ISSN: 1303-1139. (https://www.ituvakif.org.tr/_files/ugd/8db14c_fae3f5f4ab434132ae0a490f06ff3178.pdf)

Okay N (2021b). IDRC İklim Değişikliği ve Yerel Dirençlilik, Oturum 4: Şehirlerimizde İklim Değişikliği Etkileri ve Uyum Stratejileri. https://www.youtube.com /watch?v=fqMjWS8RCGk

Okay N (2022). Yeni Dünya Düzeninde Afet Risk Azaltmasından Dirençliliğe. *İPA İstanbul Dergisi* (4): 18-21. ISSN 2757-797X.

Okay N, İlkkaracan İ (2018). Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Afet Risk Yönetimi. *J. Resilience*, 2(1): 1-12.

Okay N, İnal E (2019). Kırılganlıktan Kapasite Geliştirmeye. *J. Resilience* 3(1): 85-99.

Okay N, Tezer A, Terzi F, Akman Pek N, Okumuş G (2013). Bayrampaşa İlçesi'nde Afet Risk Yönetimi Kapasitesinin Geliştirilmesi. Afet Risk Yönetiminde Mekânsal Planlamanın Entegrasyonu için Risk Analizi ve Zarar Azaltma Önerileri. Bayrampaşa Belediyesi.

Okay N, Tezer A, Terzi F, Kadıoğlu M, Akman Pek N (2014). Afete Duyarlı Yerleşim Planlama Süreçleri ile Yerbilimleri Verilerinin Bütünleştirilmesi ve Tuzla İlçesi İçin Bir Afet Risk Yönetimi Modeli. Tuzla Belediyesi, s. 293.

Okay N, Tezer A, Terzi F, Kadıoğlu M (2018a). Yerel Afet Risk Yönetimi Planlama Çalışmaları. *Türkiye'nin Afet Risk Yönetimi 20. Yuvarlak Masa Toplantısı*, 16 Mart 2018, ODTÜ, Ankara. Tam Metin Bildiri Kitabı, s. 70-75.

Okay N, Tezer A, Uzun O, Terzi F ve diğ (2018b). Mekânsal Doğal Afet Risklerinin Yönetiminde Jeolojik Yerleşime Uygunluk Değerlendirmesinin Ekolojik Verilerle Bütünleştirilmesi. *Uluslararası Kapadokya Yerbilimleri Sempozyumu* (24-26 Ekim 2018), Halis Demir Üniv., Niğde. Tam Özet Bildiriler Kitabı s. 309-313.

Okay N., Önal E.İ., Yücel G., Rashem O.A. (2022). Improving Resilience Capacity of the Policies and Planning for Temporary Shelters in Crises and Disasters. S. Eslamian, F. Eslamian (eds) Disaster Risk Reduction for Resilience*: Economic Vulnerability and Recovery Programs, Part II: Disaster Relief and Recovery Programs*'da, s:111–129. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-08325-9_7

On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf

Önal Inal E, Okay N, Tekeli-Yeşil S (2021). Pandeminin Afet Risk Azaltma-Dirençliliğe Etkisi. *J. Resilience* 5(2): 231-243. ISSN: 2602-4667, DOI: 10.32569/resilience.1019986.

Önal Inal E, Tekeli-Yeşil S, Okay N (2022). The Use of Twitter by Official Institutions in Disaster Risk Communication and Resilience. *Journal of Emergency Management and Disaster Communications* 3(2): 1–16.

Paris Anlaşması https://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa

Ramasamy S (2016). *Disaster risk reduction (DRR) and climate change adaptation (CCA)*. Presentation for the Food and Agriculture Organization (FAO), Italy.

Shaw R. (ed.) (2014). Community Practices for Disaster Risk Reduction in Japan, İçinde: *Disaster Risk Reduction*, Springer Japan.

Sözen S, Okay N, Ünal Y (2001). *Zarar Azaltma Yöntemleri El Kitabı*, İTÜ Afet Yönetim Merkezi Yayınları, No. 6, İTÜ Press. 1 ve 2. Baskılar (2001 ve 2005), ISBN 975-561-202-5.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları. http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji Bütçe Başkanlığı (2019). SKA Türkiye Durum Raporları. https://www.sbb.gov.tr/2019-yayinlari/

T.C. Cumhurbaşkanlığı Yerel Yönetim Politikaları Kurulu (2020). Belediyeler İçin Afete Dirençli Kentler Rehberi, A.Akay (T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Kent Araştırmaları Enstitüsü, İdealKent Yayınları, ISBN: 978-605-06922-7-3.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2012). İL-SAP, İl Sağlık Afet ve Acil Durum Planları Hazırlama Kılavuzu. A. Çoşkun, S. Tekeli Yeşil (ed.). T.C. Sağlık Bakanlığı, Ankara.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2016). Hastane Afet ve Acil Durum Planı (HAP) Hazırlama Kılavuzu. M. Akkoca, E. Emer (ed.). T.C. Sağlık Bakanlığı, Ankara.

Tekeli-Yeşil S (2017a). 'Afetlerin Halk Sağlığına Etkileri ve Afet Epidemiyolojisi', Kuş, G. and Tekin, N. (ed.) *Afet Tıbbı ve Yönetim İlkeleri*'nde. Anadolu Üniversitesi.

Tekeli-Yeşil S (2017b) 'Sağlık afet ve acil durum planlarında genel yaklaşımlar ve ülkemizde kullanılan planlar', *Turkish Journal of Public Health*, 15(3), pp. 233–244.

Tekeli-Yeşil S (2018) Yerel Düzey Sağlık Afet ve Acil Durum Planları, S. Pampal (ed.) *Acil Durum ve Afet Yönetimi Planları*'nda. Anadolu Üniversitesi.

Tekeli-Yeşil S (2021). Sağlık Afet Planlarını Hazırlayan ve Uygulayan Sağlık Çalışanlarının Planlara İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi 10*(2): 282-291.

Terzi F, Tezer A, Turkay Z, Uzun O, Köylü P, Karacor E, Okay N, Kaya M (2020). An ecosystem services-based approach for decision-making in urban planning. *J. Environ. Plan. Manag*. 63: 433–452. https://doi.org/10.1080/09640568.2019.1591355.

Tezer A (2001). Acil Durum Yönetimi İlkeleri, İTÜ AYM Yayınları, İstanbul.

Tezer A (2021). Sürdürülebilirlik ve Kentsel Dayanıklılıkta Çoklu Tehlike Analizi ve Bütünleşik Ekolojik Planlama. *İTÜ Vakıf Dergisi*, 86: 35-40. ISSN: 1303-1139.

Tezer A, Sen O, Aksehirli I, Cetin NI, Onur AC (2012). Integrated planning for the resilience of urban riverine ecosystems: the Istanbul-Omerli watershed case. *Ecohydrol. Hydrobiol*. 12, 153–163.

Tezer A, Türk ŞŞ, Terzi F, Çetin Nİ, Zaim E (2014). Kentsel Dayanıklılık ve Ekosistem Servisleri için Sürdürülebilir Kent Planlama Istanbul, Turkey.

Tezer A, Okay N, Terzi F (2015a). Gaziosmanpaşa İlçesi'nde Güvenli Yerleşim için Mekânsal Risk Yönetim Kapasitesinin Geliştirilmesi Proje Raporu. Gaziosmanpaşa Belediyesi.

Tezer A, Çetin NI, Onur AC, Menteşe EY, Albayrak İ, Can Cengiz E (2015b). Ömerli Havzası'nda Ekosistem Servislerine Dayalı Bütünleşik Havza Yönetim Planının Geliştirilmesi Projesi Raporu. İstanbul.

Tezer A, Okay N, Terzi F, Uzun O, Kutay Karaçor E, Köylü GP (2018a). Mekansal Risklerin Yönetiminde Ekolojik Planlama Odaklı Katılımcı Planlama Modelinin Geliştirilmesi, TÜBİTAK Proje Raporu, No: 115K475.

Tezer A, Uzun O, Okay N, Terzi F ve diğ (2018b). Ekosistem Servislerine Dayalı "Havza Koruma Alanları" Tanımlamasının Önemi ve Kapsamı: Düzce – Melen Havzası. *Kentli* (Haz): 58-62.

Tezer A, Turkay Z, Uzun O, Terzi F, Köylü P, Karacor E, Okay N, Kaya M (2020). Ecosystem services-based multi-criteria assessment for ecologically sensitive watershed management. *Environ. Dev. Sustain*. https://doi.org/10.1007/s10668-018-00300-5

Tuğaç Ç (2019a). Uluslararası Sürdürülebilir Kent Ölçütleri Bağlamında Türkiye İçin Bir Değerlendirme, *Kent Akademisi* 11 (4): 703-740.

Tuğaç Ç (2019b). Türkiye'de Kentsel İklim Değişikliği İçin Eko-Kompakt Kentler, Ankara Üniversitesi, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınl. No: 23, A.Ü. Ernst Reuter İskân ve Şehircilik Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara.

Türkoğlu H (2021). Kent Planlama Açısından Covid-19 Sürecinin Düşündürdükleri. *İTÜ Vakıf Dergisi*, 86: 62-65. ISSN: 1303-1139.

Türkoğlu H, Kadıoğlu M, Okay N, Tezer A ve diğ (2011). Afetlere karşı risk azaltma yöntemleri: Küçükçekmece İlçesi, *Kentli* (Aralık): 64-71.

TÜSİAD (2021). Yeni Bir Anlayışla Geleceği İnşa Raporu.

UN (2015a). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf

UN (2015b). The 2030 Agenda for Sustainable Development. https://sdgs.un.org/goals

UN (2017). New Urban Agenda, ISBN: 978-92-1-132731-1

UNDP (2022). SK için 11 Nolu Amaç: Sürdürülebilir Şehir ve Toplum. https://www.tr.undp.org

UNDRR (2019a) Global Assessment Report. https://www.undrr.org/publication/global-assessment-reportdisaster-risk-reduction-2019

UNDRR (2022). Technical Guidance on Comprehensive Risk Assessment and Planning in the Context of Climate Change, United Nations Office for Disaster Risk Reduction.

UNISDR (2015). Sendai Framework for Disaster Risk Reduction, United Nations, Geneva, 37 sayfa.

UNISDR (2019a). Making Cities Resilient Report. United Nations Office for Disaster Risk Reduction, https://www.unisdr.org/campaign/resilientcities/toolkit/article/making-cities-resilient-report-2019

UNISDR (2019b). GAR Atlas: Unveiling Global Disaster Risk, Geneva, Switzerland: United Nations Office for Disaster Risk Reduction.

Ünlü A (2005). Bir Risk Değerlendirme Yöntemi Olarak Yerleşme Ünitesi Analizi (Town-Watching); M. Kadıoğlu, E. Özdamar (ed.) Afet Yönetimi Temel İlkeleri'de, JICA Yayınl. No: 1, Ankara.

Varol N, Buluş Kırıkkaya E (2017). Afetler Karşısında Toplumun Dirençliliği. *J. Resilience* 1(1): 1-9.

WEF (2022). Global Risk Report. https://www.weforum.org/reports/global-risks-report-2022

WHO (1994). *Disaster management: an opportunity for change?* Yokohama, Japan.

WHO (1997). Twenty Steps for Developing a Healthy Cities.

WHO (2009). *Uluslararası Sağlık Tüzüğü*. https://www.hssgm.gov.tr/content/ documents/uluslararasi_antlasmalar/Uluslararası Sağlık Tüzüğü.pdf.

WHO (2015a). Comprehensive Safe Hospital Framework. https://www.who.int/hac/techguidance/comprehensive_safe_hospital_framework.pdf?ua=1

WHO (2015b). Climate Change and Health Fact Sheet. World Health Organization.

MİTOLOJİDE ENGELLİLİK

Yunus Bucuka

nobel bilimsel

MİTOLOJİDE ENGELLİLİK

Yunus Bucuka

Yayın No.: 1479
ISBN: 978-625-398-288-1
E-ISBN: 978-625-398-289-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Bucuka, Yunus.
Mitolojide Engellilik / Yunus Bucuka
1. Basım, XII + 196 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-288-1
E-ISBN: 978-625-398-289-8
1. Mitoloji 2. Yaratılış 3. Engellilik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **ix**

GİRİŞ **1**

1. MİTİN TANIMI VE ÖNEMİ **9**

2. ANTİK YUNAN MİTOLOJİSİNDE ENGELLİLİK **19**

2.1. Hephaistos: Ateşin Topal Tanrısı 22
2.2. Bellerophon: Tanrısallık Arayışında Bir Ölümlü 51
2.3. Kör Bilge Teiresias 54
2.4. Daphnis ve Lara: Sadakatsiz Olmanın Kurbanları 57

3. SÜMER YARATILIŞ MİTOLOJİSİNDE ENGELLİLİK **61**

4. MISIR MİTOLOJİSİNİN CÜCE TANRILARI **89**

5. JAPON MİTOLOJİSİNİN SÜLÜK ÇOCUĞU HİRUKO **113**

6. İSKANDİNAV MİTOLOJİSİNİN ENGELLİ TANRILARI **133**

7. ÇİN MİTOLOJİSİNDE ENGELLİLİK **145**

8. HİNT MİTOLOJİSİNİN ENGELLİ TANRISI ARUNA **155**

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ **159**

KAYNAKÇA 171

EKLER 181

EK 1: Hephaistos'a Ait Bazı Görseller 181
EK 2: Sümer Mitolojisine Ait Bazı Görseller 185
EK 3: Mısır Mitolojisine Ait Bazı Görseller 187
EK 4: Japon Mitolojisine Ait Bazı Görseller 192
EK 5: İskandinav Mitolojisine Ait Bazı Görseller 193

KAYNAKÇA

Abdel Baki, Manar Abou El- Fetouh. (2021). 'Egyptian Dwarf Deities Associated with Solar Cult in Ancient Egypt'. *Journal of Association of Arab Universities for Tourism and Hospitality* 20/4, 159-188.

Akbay, Okan. (2014). 'Japon Mitolojisinde Kadın İmgesi'. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 32, 79-88.

Akrep, M. Yunus. (2017). 'Sümer Ekonomisinde Tapınak Faktörü'. *Mavi Atlas* 5/2, 458-473.

Akyıldız Ercan, Cemile. (2014). 'Germen Mitolojisinde Yaratılış'. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18/1, 121-132.

Altuncu, Abdullah. (2014). 'Sümerlerde Tanrı Anlayışı ve Tanrılar Panteonu'. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4/7, 118-142.

Ashkenazi, Michael. (2003). Handbook of Japanese Mythology. California: ABC-CLIO.

Backstrom, Laura. (2012). 'From The Freak Show to The Living Room: Cultural Representations of Dwarfism and Obesity'. 1. Sociological Forum 27/3, 682–707. doi:10.1111/j.1573-7861.2012.01341.x

Bolton, Lesley. (2002). Greek and Roman Gods, Goddesses, Heroes, and Monsters From Ares to Zeus. Massachusetts: Adams Media.

Brann, E. (2002). 'Hephaestus' World: The Shield'. *The American Poetry Review* 31/6, 41-42.

Bremmer Jan N. (2010). 'Hephaistos Sweats or How to Construct an Ambivalent God'. IN, The Gods of Ancient Greece, (Eds: Jan N. Bremmer and Andrew Erskine), pp:193-208. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Brennan, Maura. (2016). 'Lame Hephaistos'. *The Annual of the British School at Athens* 3/1, 163–181.

Budin S. Lynn. (2015). 'Fertility and Gender in the Ancient Near East'. IN, Sex in Antiquity: Exploring Gender and Sexuality in the Ancient World, (Eds: Mark Masterson, Nancy Sorkin Rabinowitz, James Robson), pp:30-49. Routledge: New York.

Campbell, Joseph. (2003a). Doğu Mitolojisi. çev: Kudret Emiroğlu. Ankara: İmge Kitapevi

Campbell, Joseph. (2003b). Yaratıcı Mitoloji. 2. Baskı. çev: Kudret Emiroğlu. Ankara: İmge Kitapevi

Choe, Sharon. (2021). 'Hann Var Blindr: The Function of Disability in the Aftermath of Ragnarǫk.' *Mirator* 20/2, 5-20.

Coleman, J. A. (2007). The Dictionary Of Mythology: An A-Z of Themes, Legends and Heroes. London: Arcturus Publishing.

Collier, Irene Dea. (2001). Chinese Mythology. New Jersey: Enslow Publishers

Cotterell Arthur. (2006). The Ultimate Encyclopedia of Mythology. New Castle: Hermes House.

Crawford, Harriet. (1991). Sumer and the Sumerians. Cambridge: Cambridge University Press.

Daly, Kathleen N. (2009). Greek and Roman Mythology A to Z**.** New York: Chelsea House Publishing.

Daly, Kathleen N. (2010). Norse Mythology A to Z. Third Edition. New York: Chelsea House Publishing.

Dasen, Véronique. (1990). 'Dwarfs in Athens'. *Oxford Journal of Archaeology* 9/2, 191–207. doi:10.1111/j.1468-0092.1990.tb00222.x

Dasen, Véronique. (1998). 'Dwarfism in Egypt and Classical Antiquity: Iconography and Medical History'. *Medical History* 32/3 , 253-276.

David, Rosalie. (2017). 'Egyptian Medicine and Disabilities From Pharaonic to Greco-Roman Egypt'. IN, Disability in Antiquity, (Ed: Christian Laes), pp: 75-86. New York: Routledge.

Dawn, E. Bastian ve Mitchell, Judy K. (2004). Handbook of Native American Mythology. California: ABC-CLIO.

Dawson, Warren R. (1938). 'Pygmies and Dwarfs in Ancient Egypt'. *The Journal of Egyptian Archaeology* 24/1, 185-189.

Demircan, Adnan. (2009). 'Sâmi'. TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt:36, 75-76. İstanbul: TDV.

Deris, Sara. (2013). 'Examining the Hephaestus Myth Through a Disability Studies Perspective'. *Prandium: The Journal of Historical Studies* 2/1, 11-17.

Dolmage, Jay. (2006). 'Breathe upon Us an Even Flame: Hephaestus, History, and the Body of Rhetoric'. *Rhetoric Review* 25/ 2, 119-140.

Doty, William G. (2000). Mythography The Study of Myths and Rituals. Second Edition. London: The University of Alabama Press.

Dowden, Ken. (1992). The Uses of Greek Mythology. New York: Routledge.

Ebenstein, William. (2006). 'Toward an Archetypal Psychology of Disability Based on the Hephaestus Myth'. *Disability Studies Quarterly* 26/4. DOI: https://doi.org/10.18061/dsq.v26i4.805 https://dsq-sds.org/article/view/805

Ehrentheil, Otto F. (1974). 'A Case of Premature Ejaculation in Greek Mythology'. *The Journal of Sex Research* 10/2, 128-131.

Eliade, Mircea. (1958). Patterns in Comparative Religion. New York: New Amerikan Library.

Eliade, Mircea. (2003a). Demirciler ve Simyacılar. Çev: Mehmet Emin Özcan. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Eliade, Mircea. (2003b). Dinler Tarihine Giriş. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Eliade, Mircea. (2017a). Ebedi Dönüş Miti. çev: Ayşe Meral. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Eliade, Mircea. (2017b). Mitlerin Özellikleri. çev: Sema Rifat. İstanbul: Alfa Yayınları.

Ertuğrul, Özkan. (2013). Mitoloji: İkona ve İkonografya. Edirne: Paradigma Akademi.

Eser, Elvan ve Yusuf, Kılıç. (2017). 'Mezopotamya'nın İlk Kent Binaları (Tapınaklar) ve İşlevleri'. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 4/13, 412-438.

Espak, Peeter. (2010). The God Enki in Sumerian Royal Ideology and Mythology. Tartu University, https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/15915/espak_peeter.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Foster, Benjamin. (1981). 'A New Look at The Sumerian Temple State'. *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 24/1, 225-241.

Garland, Robert. (2010). The Eye of the Beholder: Deformity and Disability in the Graeco-Roman World. London: Bristol Classical Press.

Graf, Fritz. (2015). Hephaestus. IN: *Oxford Research Encyclopedia of Classics*. Aktaran: Bremmer, Jan N. (2010). 'Hephaistos Sweats Or How To Construct An Ambivalent God' 193-208. IN, The Gods Of Ancient Greece, (Eds: Jan N. Bremmer and Andrew Erskine). Edinburgh University Press.

Graham, Haley R. (2019). 'Disabled Gods: A Critical Disability Studies Analysis of Ancient Greek Myths'. Undergraduate Research Symposium, 8. https://irl.umsl.edu/urs/8

Graves, Robert. (1987). 'Introduction'. IN: New Larousse Encyclopedia of Mythology. New York: Crescent Books.

Hamilton, Edith. (2017). Mythology Timeless Tales of Gods and Heroes. (75th Anniversary Illustrated Edition): New York: Hachette Book.

Henshall, Kenneth. (1999). Dimensions of Japanese Society: Gender, Margins and Mainstream. New York: St Martins Press.

http://bilheal.bilkent.edu.tr/aykonu/ay2007/ocak07/cuzzam.html

http://en.kuniumi-awaji.jp/story/

http://lewebpedagogique.com/asphodele/files/2014/12/Hephaistos-Cyclopes.jpg

https:// www. arkeofili.com/civi-yazisi-nasil-yazilir/

https://akondroplazi.org.tr/

https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/bir-mitos/yeniden-hayat

https://dictionary.apa.org/archetype

https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/iconography

https://en.wikipedia.org/wiki/H%C3%B6%C3%B0r#/media/File:Loki_and_Hod.jpg

https://symbolsage.com/ebisu-japanese-god-of-luck/

https://tr.euronews.com/2019/02/15/japon-adalarinin-tarihte-bilinen-ilk-sahipleri-ainu-halk-japonya-tarafindan-resmen-tanindi

https://tr.wikipedia.org/wiki/Odin#/media/Dosya:Odin,_der_G%C3%B6tterv ater.jpg

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ohotsk

https://tr.wikipedia.org/wiki/Paleopatoloji

https://tr.wikipedia.org/wiki/Tunguz_halklar%C4%B1

https://worldarkeoloji.blogspot.com/2016/03/hephaistos.html

https://worldarkeoloji.blogspot.com/2016/03/hephaistos.html

https://www.britannica.com/biography/Hammurabi

https://www.britannica.com/technology/ziggurat

https://www.britannica.com/topic/Hiruko

https://www.britannica.com/topic/necropolis-archaeology

https://www.japanese-wiki-corpus.org/Shinto/Momodayu.html

https://www.japanpitt.pitt.edu/glossary/yanagita-kunio

https://www.theoi.com/Gallery/K7.1.html

https://www.worldhistory.org/article/227/the-atrahasis-epic-the-great-flood--the-meaning-of/

https://www.worldhistory.org/Edo_Period/

https://www.worldhistory.org/Izanami_and_Izanagi/

https://www.worldhistory.org/image/12890/ziggurat-of-ur-artists-impression/#google_vignette

https://www.worldhistory.org/imhotep/

https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-10151/mezopotamya-dinî /

https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-15911/fuji-dag/

https://www.worldhistoryedu.com/bes-egyptian-god-origin-story-powers-symbols-meaning/

Hyakakawa, S., Komine-Aizawa, S., Naganawa, S., Shimuzu, K., ve Nemoto, N. (2006). 'The Death of Izanami, An Ancient Japanese Goddess: An Early Report of a Case Of Puerperal Fever'. *Medical Hypotheses* 67/4, 965-968.

Jacobsen, Thorkild. (1977). 'The Cosmos as a State', IN. The Intellectual Adventure of Ancient Man: An Essay of Speculative Thought in the Ancient Near East, (Eds: H. A. Frankfort–John A. Wilson–Thorkild Jacobsen–William A.Irwin), pp:125-185. Chicago: The University of Chicago Press.

Jahangir J.S. (2017). 'Richard III: Disability in Shakespearean Body'. *Indian Journal of Postcolonial Literatures* 17/2, 36- 40.

Jeffreys David ve John Tait. (2000). 'Disability, Madness, and Social Exclusion in Dynastic Egypt'. IN, Madness, Disability And Social Exclusion, (Ed: Jane Hubert), pp: 87-95. New York: Roudedge.

Kağnıcı, Gökhan. **(**2018a). 'Insights From Sumerian Mythology: The Myth of Enki and Ninmah and The History of Disability'. *Tarih İncelemeleri Dergisi* 33/2, 429-450.

Kağnıcı, Gökhan. (2018b). 'Mental Disability (?): On the Akkadian Word Lillu'. *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri* 12/1, 49-70.

Kağnıcı, Gökhan. (2020). 'Çivi Yazılı Metinlerde Engelliler: Eski Mezopotamya'da Fiziksel ve Zihinsel Yeti Yitimleri'. Engellilik Tarihi Yazıları, İçinde. (Eds: A. Resa Aydın, İshak Keskin, N. Zeynep Yelçe), ss: 45-70. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.

Kağnıcı, Gökhan. (2021). 'Eski Yakındoğu'da Cücelik ve Cüceler: Mısır ve Mezopotamya'. Cüce Kitabı, İçinde. (Haz: Emine Gürsoy Naskalı), ss: 5-30. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Kaldık, Behçet. (2021). Engellilik, Sosyal Dışlanma ve Başetme Stratejileri. Ankara: Nobel Akademik Yayınları.

Kawai, Hayao ve Hori, Tadashi. (1986). 'The Hollow Center in the Mythology of Kojiki'. *Review of Japanese Culture and Society* 1/1, 72-77.

Kellenberger, Edgar. (2017). 'Mesopotamia and Israel '. IN, Disability in Antiquity, (Ed: Christian Laes), pp: 47-60, New York: Routledge.

Kelley, Nicole. (2007). 'Deformity and Disability in Greece and Rome'. IN, This abled body: Rethinking disabilities in biblical studies, (Eds: Hector Avalos, Sarah J. Melcher, and Jeremy Schipper), pp: 31-45. Atlanta: Society of Biblical Literature.

Kilmer, Anne, Draffkorn. (1976). 'Speculations on Umul, the First Baby', *Kramer Anniversary Volume: Cuneiform Studies in Honor of Samuel Noah Kramer*, (Eds: Barry L. Eichler ve diğerleri), AOAT 25. Kevelaer, Germany: Butzon & Bercker, 265– 270.

Kinnier, James V. (1966). 'Leprosy in Ancient Mesopotamia'. *RA* 60, 47–58. https://www.jstor.org/stable/23283536#metadata_info_tab_contents

Kozma, Chahira, et al. (2011). 'The Ancient Egyptian Dwarfs of the Pyramids: The High Official and the Female Worker'. *American Journal of Medical Genetics* 155/8, 1817-1824.

Kozma, Chahira. (2006). 'Dwarfs in Ancient Egypt'. *American Journal of Medical Genetics* 140, 303–311.

Kramer, Samuel Noah. (1970). 'Enki and His Inferiority Complex'. *Orientalia* 39/1, 103-110.

Kramer, Samuel Noah. (2014). Sümer Mitolojisi. çev: Hamide Koyukan. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Kramer, Samuel Noah. (2016). Sümerlerin Kurnaz Tanrısı Enki. çev: Hamide Koyukan. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Lambert W. G. (2013). Babylonian Creation Myths. Eisenbrauns: Winona Lake Indiana.

Lassen, Annette. (2000). 'Høðr's Blindness and the Pledging of Óðinn's.' *Old Norse Myths, Literature and Society: The Proceedings of the 11th International Saga Conference 2-7 July 2000, University of Sydney*. Vol. 1. Centre for Medieval Studies, University of Sydney.

Law, J. M. (1998). 'The Awaji Tradition'. IN, Traditional Japanese Theatre: An Anthology of Plays. (Eds: K. Brazell and J. T. Araki), pp: 393–397. New York: Columbia University Press. Aktaran: Stevens, Carolyn S. (2013). Disability in Japan. New York: Routledge

Leemıng, David Adams. (1998). Mythology-The Voyage Of The Hero. New York: Oxford Unıversıty Press.

Leemıng, David Adams. (2004). Jealous Gods And Chosen People The Mythology Of The Middle East. New York: Oxford University Press.

Leemıng, David Adams. (2010). Creation Myths of the World. California: ABC-CLIO.

Leick, Gwendolyn. (1991). A Dictionary Of Ancient Near Eastern Mythology. London: Routledge

Leick, Gwendolyn. (2001). Mesopotamia The Invention of The City. New York: Penguin Books.

Lindow, John. (2002). Norse Mythology: A Guide to Gods, Heroes, Rituals, and Beliefs. New York: Oxford University Press.

Mahran, Heba ve Samar, Mostafa Kamal. (2016). 'Physical Disability in Old Kingdom Tomb Scenes'. *Athens Journal of History* 2/3, 169-192.

March, Jenny. (2001). Dictionary of Classical Mythology. London: Cassell & Co.

Mercatante, Anthony S. ve Dow James R. (2009). Encyclopedia of World Mythology and Legend**.** Third Edition. New York: Facts On File.

Michael, Jordan. (2004). Dictionary of Gods and Goddesses. Second Edition. New York: Facts On File.

Minas-Nerpel, Martina. (2013). 'Ptah-Pataikos, Harpokrates, and Khepri'. 147-150. https://archiv.ub.uni-heidelberg.de/propylaeumdok/4233/1/Minas-Nerpel_Ptah_2013.pdf

Morford, Mark P.O. ve Robert J. Lenardon. (2003). Classical Mythology. Seventh Edition. New York: Oxford University Press.

Nardo, Don. (2001). Egyptian Mythology. New Jersey: Enslow Publishers.

Nemet-Nejat, Karen Rhea. (1998). Daily Life in Ancient Mesopotamia. London: Greenwood Press.

Okuyama, Yoshiko. (2017). 'Semiotics of Otherness in Japanese Mythology'. *Disability Studies Quarterly* 37/1, https://dsq-ds.org/article/view/5380/4544

Olgunlu, Ali Canip. (2017). Mitlerin Çözümlemesi: Mitos'tan Logos'a. İstanbul: Çalıkuşu Kitap.

Parks, Rebecca. (2009). Encyclopedia of World Mythology. Gale, Cengage Learning

Penglase, Charles. (1994). Greek Myths And Mesopotamia. London: Routledge.

Penrose, Jr, W. D. (2015). 'The Discourse of Disability in Ancient Greece'. *Classical World* 108/4, 499-523.

Petacchi, Simone. (2014). 'Some Local Aspects of The Cult of Bes in The Napatan Kingdom.' *Mitteilungen der Sudanarchäologischen Gesellschaft zu Berlin eV 25*, 205-209.

Piggott, Juliet. (1982). Japanese Mythology. London: Hamlyn.

Pinch, Geraldine. (2002). Handbook of Egyptian Mythology. California: ABC-CLIO.

Ramen, Fred. (2008). Indian Mythology. New York: The Rosen Publishing.

Remler, Pat. (2010). Egyptian Mythology A to Z. Third Edition. New York: Chelsea House Publishing.

Renger, Johannes. (1994). 'On Economic Structures in Ancient Mesopotamia: Part One'. *Orientalia* 63/3, 157-208.

Rinon, Yoav. (2006). 'Tragic Hephaestus: The Humanized God in the Iliad and the Odyssey'. *Phoenix* 1-20.

Roberts, Jeremy. (2004). Japanese Mythology A to Z. New York: Facts On File.

Roman Luke ve Monica Roman. (2010). Encyclopedia of Greek and Roman Mythology. New York: Facts On File.

Rose, Martha L. (2003). The Staff of Oedipus: Transforming Disability in Ancient Greece. Ann Arbor: The University of Michigan Press.

Sapunaru Tamas, Carmen. (2015). 'The Ritual Significance of Purification Practices in Japan'. *Kwansei Gakuin University Humanities Review* 19, 1-19.

Sayın, Yusuf. (2013). 'Konfüçyüs'ün Yeniden Keşfi ve Çin'in Dış Politikasında Dönüşüm'. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 29, 223-237.

Shapiro H. Alan. (1984). 'Notes on Greek Dwarfs'. *American Journal of Archaeology*, 88/3, 391-392.

Simpson, William Kelley. (2003). The Literature of Ancient Egypt: An Anthology of Stories, Instructions, Stelae, Autobiographies, and Poetry. Third Edition. New Haven & London: Yale University Press.

Sneed, Deborah. (2018). 'The Life Cycle Of Disability in Ancient Greece'. Degree Doctor of Philosophy in Archaeology. Los Angeles: University of California. https://escholarship.org/uc/item/9jg5z235 (Erişim Tarihi: 10. Kasım 2022).

Stevens, Carolyn S. (2013). Disability in Japan. New York: Routledge

Stiker, Henri-Jacques. (1997). A History of Disability. Michigan: University of Michigan Press.

Stol, Marten ve Wiggermann Franciscus Antonius Maria. (2000). Birth in Babylonia and the Bible: Its Mediterranean Setting. 109-145, Brill.

Tada, Michitaro. (1988) 'Osakan Popular Culture: A Down-to-Earth Appraisal'. IN, The Japanese Trajectory: Modernization and Beyond. (eds: G. McCormack and Y. Sugimoto), pp. 33–53. New York: Cambridge University Press.

Tasneem Khatib, Arun D Singh, Harminder S Dua. (2011). One-eyed Odin: An Eye for Wisdom, *Ophthalmol* 95, 1651. doi:10.1136/bjophthalmol-2011-301147

Thompson, Tok ve Schrempp, Gregory. (2020). The Truth of Myth. UK: Oxford University Press.

Tian, Zhaoyuan. (2020). 'The Creation of Man and Things: Chinese Creation Myths'. IN, Myths of the Creation of Chinese, (Eds: Zhaoyuan Tian, Shuxian Ye Hang Qian), pp: 23-42. Shanghai Jiao Tong University Press

Turan, Süleyman ve Emine Battal. (2017). 'Japon Kültüründe Engellilik'. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 17/2, 9-19.

Turan, Süleyman. (2017). Engellilik ve Dinler. İstanbul: Açılım Kitap.

Turan, Süleyman. (2018). Tanrı'nın Engeli mi Engelli Tanrı mı? Hıristiyan Geleneğinde Engellilik. İstanbul: Okur Akademi.

Usta, İbrahim. (2015). İslam Öncesi Arap Mitolojisi. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

van Oppen de Ruiter, B. F. (2020, April). 'Lovely Ugly Bes! Animalistic Aspects in Ancient Egyptian Popular Religion'. *Arts* 9/ 2, 1-27.

Verderame, Lorenzo. (2018). 'Ninmaḫ and Her Imperfect Creatures: The Bed Wetting Man and Remedies to Cure Enuresis'. IN, Mesopotamian Medicine and Magic, *Studies in Honor of Markham J. Geller*, (Eds: Strahil V. Panayotov – Luděk Vacín), pp: 779-800. Brill: Leiden,

Walls, Neal H. (2007). 'The Origins of the Disabled Body: Disability in Ancient Mesopotamia'. çev: Gökhan Kağnıcı. IN, This Abled Body: Rethinking Disabilities in Biblical Studies, (Eds: by Hector Avalos, Sarah J. Melcher, and Jeremy Schipper), pp:13-30. Atlanta: Society of Biblical Literature.

Wilkinson, Philip ve Philip, Neil. (2007). Mythology. New York: DK Publishing

Williams, George M. (2003). Handbook of Hindu Mythology. California: ABC-CLIO.

Yang, Lihui, An Deming ve Turner, Jessica Anderson. (2005). Handbook of Chinese Mythology. California: ABC-CLIO.

Ziskowski, A. (2014). 'The Bellerophon Myth in Early Corinthian History And Art'. *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens* 83/1, 81-102.

BİLGİ GÜVENLİĞİ YÖNETİMİNİN KAVRAMSAL TEMELLERİ

Üniversite Kütüphanelerinde Bilgi Güvenliği

Dr. Ali Kavak

nobel bilimsel

BİLGİ GÜVENLİĞİ YÖNETİMİNİN KAVRAMSAL TEMELLERİ: Üniversite Kütüphanelerinde Bilgi Güvenliği

Dr. Ali Kavak

Yayın No.: 1651
ISBN: 978-625-398-613-1
E-ISBN: 978-625-398-614-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kavak, Ali.
Bilgi Güvenliği Yönetiminin Kavramsal Temelleri: Üniversite Kütüphanelerinde Bilgi Güvenliği / Ali Kavak
1. Basım, XIV + 202 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-613-1
E-ISBN: 978-625-398-614-8
1. Bilgi Güvenliği Yönetim 2. Bilgi Güvenliği Araçları 3. Üniversite Kütüphaneleri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

TABLO LİSTESİ ..... **ix**

ŞEKİL LİSTESİ ..... **xi**

KISALTMALAR ..... **xiii**

GİRİŞ **1**

1. BİLGİ GÜVENLİĞİ İLE İLGİLİ TEMEL BİLGİLER **7**

1.1. Bilgi 7
1.2. Bilgi Varlıkları 11
1.3. Bilgi Varlıklarının Sınıflandırılması ve Etiketlenmesi 14
1.3.1. Bilgi Sistemi 20
1.3.2. Bilgi Sisteminin Bileşenleri 21
1.3.3. Yazılım 22
1.3.4. Donanım 24
1.3.5. Veri 24
1.3.6. Ağ 26
1.3.7. Prosedür 27
1.3.8. İnsan 27
1.4. Güvenlik 29
1.5. Bilgi Güvenliği 31
1.6. Bilgi Güvenliğinin Bileşenleri 37
1.7. Bilgi Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi 39
1.8. Bilgi Güvenliği İhtiyacı 43
1.8.1. İşlevselliğin Korunması 44
1.8.2. Verilerin Korunması 44
1.8.3. Uygulamaların Güvenliğini Sağlamak 45
1.8.4. Teknolojik Varlıkların Korunması 46
1.9. Bilgi Güvenliği Yönetim Araçları 47
1.9.1. Politikalar 50
1.9.2. Standartlar 51

1.9.3. Rehberler 53
1.9.4. Prosedürler 53

2. BİLGİ GÜVENLİĞİ STANDARTLARI VE STANDART KURULUŞLARI 55

2.1. Bilgi Güvenliği Standartları 55
2.1.1. ISO/IEC 27000 Serisi Standartları 56
2.1.2. NIST SP 800 Serisi Standartları 60
2.1.3. COBIT Bilgi ve Bağlantılı Teknolojiler Kontrol Hedefleri Standardı 64
2.1.4. ITAF Bilgi Güvenliği Denetimi ve Emniyeti Standartları 65
2.1.5. ITIL Bilgi Teknolojisi Altyapı Kütüphanesi 66
2.1.6. SoGP Bilgi Güvenliği İçin İyi Uygulama Standardı 67
2.1.7. IEEE 802 Standartları 68
2.2. Standart Kuruluşları 69
2.2.1. ISO - Uluslararası Standartlar Organizasyonu 69
2.2.2. IEC - Uluslararası Elektroteknik Komisyonu 70
2.2.3. ITU - Uluslararası Telekomünikasyon Birliği 71
2.2.4. CEN - Avrupa Standartlar Komitesi 74
2.2.6. CENELEC - Avrupa Elektroteknik Standartlar Komitesi 75
2.2.7. ETSI - Avrupa Telekomünikasyon Standartları Enstitüsü 75
2.2.8. NIST - Ulusal Standartlar ve Teknoloji Enstitüsü 76
2.2.9. ANSI - Amerikan Ulusal Standartlar Enstitüsü 77
2.2.10. ISF - Bilgi Güvenliği Forumu 77
2.2.11. W3C - World Wide Web Konsorsiyumu 78
2.2.12. ISACA - Bilgi Sistemleri Denetim ve Kontrol Derneği 78
2.2.13. IEEE - Elektrik ve Elektronik Mühendisleri Enstitüsü 79
2.2.14. TSE - Türk Standartları Enstitüsü 80

3. BİLGİ GÜVENLİĞİ TEHDİTLERİ VE ÖNLEMLERİ 81

3.1. Bilgi Güvenliği Tehditlerinin Kaynakları 81
3.2. Bilgi Güvenliği Tehdit Riskleri ve Saldırılar 88
3.3. Bilgi Güvenliği Tehdit Türleri 97
3.3.1. Donanım Güvenliği Tehditleri 98
3.3.2. Yazılım Güvenliği Tehditleri 99
3.3.3. Ağ Güvenlik Açıkları ve Tehditleri 102
3.3.4. Veri Güvenliği Tehditleri 108
3.3.5. Fiziksel ve Çevresel Tehditler 109

3.3.6. İnsan Kaynaklı Tehditler 110
3.4. Bilgi Güvenliği Önlemleri 114
3.4.1. Teknolojik Önlemler 119
3.4.1.1. Donanım Güvenliği Önlemleri 119
3.4.1.2. Yazılım Güvenliği Önlemleri 120
3.4.1.3. Bilgisayar Güvenliği Önlemleri 123
3.4.1.4. Ağ Güvenliği Önlemleri 125
3.4.1.5. Sunucu Güvenliği Önlemleri 127
3.4.1.6. Veri Güvenliği Önlemleri 128
3.4.1.7. Fiziksel ve Çevresel Güvenlik Önlemleri 130
3.4.2. Kurumsal (Örgütsel) Önlemler 133
3.4.2.1. Bilgi Güvenliği Politikası 134
3.4.2.2. Bilgi Güvenliği Prosedürleri ve Kontrolleri 135
3.4.2.3. İdari Araç ve Yöntemler 136
3.4.2.4. Bilgi Güvenliği Farkındalık Çalışmaları 137

4. BİLGİ GÜVENLİĞİ YÖNETİM SİSTEMİ 139

4.1. Yönetim 139
4.2. Yönetim Sistemi 139
4.3. Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi (BGYS) 140
4.4. Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi Süreç Aşamaları 143
4.4.1. Bilgi Güvenliği Gereksinimlerinin Belirlenmesi 143
4.4.2. Bilgi Güvenliği Risklerinin Değerlendirilmesi ve Düzeltilmesi 143
4.4.3. Bilgi Güvenliği Kontrollerin Seçilmesi ve Uygulanması 144
4.4.4. BGYS'nin Etkinliğinin İzlenmesi, Sürdürülmesi ve İyileştirilmesi 145
4.5. PUKÖ Döngüsü 145
4.6. PUKÖ Döngüsünün Aşamaları ve BGYS İle İlişkisi 147
4.6.1. Planla 148
4.6.2. Uygula 149
4.6.3. Kontrol Et 150
4.6.4. Önlem Al 150
4.7. BGYS'nin Başarı Faktörleri ve Faydaları 151

5. ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİNDE BİLGİ GÜVENLİĞİ 153

5.1. Üniversite Kütüphanelerinde Bilgi Güvenliğinin Önemi 153
5.2. Üniversite Kütüphanelerinde Bilgi Güvenliği Sorunları ve Önlemleri 158

5.3. Üniversite Kütüphanelerine Ait Bilgi Varlıkları 162
5.4. Üniversite Kütüphanelerinde Bilgi Sistemlerinin İşlevi ve Güvenliği 166
5.5. Üniversite Kütüphanelerinde Bilgi Güvenliği Yönetimi..... 169

SONUÇ 173

KAYNAKÇA..... 181

ÖZ GEÇMİŞ..... 201

KAYNAKÇA

Aggarwal, C. C. (2015). Data Classification. C. C. Aggarwal (Ed.), Data Mining: The Textbook içinde (ss. 285-344). Cham: Springer International Publishing. doi.10.1007/978-3-319-14142-8_10

Agrawal, R., Srikant, R. and Xu, Y. (2002, January). Database technologies for electronic commerce. In *VLDB'02: Proceedings of the 28th International Conference on Very Large Databases* (ss. 1055-1058). Morgan Kaufmann.

Akdoğan, Z. (2022). *Kamu kurumlarında bilgi güvenliği yönetim sistemleri için politika geliştirme metodolojisi* (Tez No: 743147) [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Akpınar, H. (2009). Enformasyon Teknolojilerinde İş Sürekliliği Yönetimi ve Felaket Planlaması. *Risk Yönetiminde Başarı Faktörü "İş Sürekliliği Yönetimi" içinde* (ss. 175 – 185). İstanbul Teknik Üniversitesi Yayını.

Akpınar, T. ve Öğütoğulları, E. (2016). Ohsas 18001 iş sağlığı ve güvenliği yönetim sistemi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(03), 97-104. http://ibaness.org/bnejss/2016_02_03/012_teoman_akpinar_new.pdf adresinden erişildi.

Aksakallı, İ. K. (2019). Bulut bilişimde güvenlik zafiyetleri, tehditleri ve bu tehditlere yönelik güvenlik önerileri. *Uluslararası Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi*, *5*(1), 8-34. doi.org/10.18640/ubgmd.544054

Aksu, P. K. (2014). *Hastane bilgi yönetim sisteminin bilgi güvenliği açısından değerlendirilmesi* (Tez No: 361360) [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Alemdaroglu, A. (2020). Çalışanların bilgi güvenliği farkındalığına ilişkin algıları: Bankacılık sektöründe bir araştırma. (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Alımcı, E. (2022). Kişisel Verilerin Korunması Hukuku ve Bankaların Güven Kuruluşu Olarak Kabul Edilmesi Kapsamında Banka Bünyesinde Gerçekleşen Veri İhlalinin Değerlendirilmesi. *Ankara Barosu Dergisi, 80*(1), 47-76. doi.org/10.30915/abd.1118300

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., ve Yıldırım, E. (2019). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı*. Sakarya yayıncılık.

American Library Association [ALA]. (2006). Resolution on the retention of library usage records. 2006 ALA Annual Conference https://alair.ala.org/handle/11213/1594 adresinden wrişildi.

American National Standards Institute (ANSI). (2015). *Approved american national standards*. Washington, DC, USA.

Amini, M., Vakilimofrad, H. and Saberi, M. K. (2021). Human factors affecting information security in libraries. *The Bottom Line*, *34*(1), 45-67. doi.org/10.1108/BL-04-2020-0029

Anameriç, H. (2003). *Kütüphanelerde Yönetim Bilgi Sistemleri ve Bir Model Önerisi*. (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Anameriç, H. (2005). Bilgi Merkezlerinin Yönetiminde Bilgi Sistemlerinin Rolü. *Bilgi Dünyası, 6*(1), 15-35. doi.org/10.15612/BD.2005.445

Anderson, R. J. (2008). *Security engineering: a guide to building dependable distributed systems.* John Wiley & Sons.

Andersson, D., Reimers, K., and Barreto, C. (2014). Post-secondary education network security: results of addressing the end user challenge*. In INTED2014 Proceedings* (pp. 6018-6027). IATED.

Ardıç, M. ve Dulkadir, B. (2018). Bilgi yönetiminin önemi ve süreçleri. In S. Nart & Y.T. Yıldırım (Eds.), *Current debates in management & organization* (pp. 27-40) London: IJOPEC Publication Limited. doi:10.5281/zenodo.1291882

Aslandağ, K. (2010). *Bilgi güvenliği kavramı ve bilgi güvenliği yönetim sistemleri ile şirket performansı ilişkisine dair bir uygulama* [Yüksek lisans tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Association of College and Research Libraries. (2016). Framework for information literacy for higher education. Retrieved from http://www.ala.org/acrl/standards/ilframework adresinden erişildi.

Aslay, F., Çam, H. ve Özen, Ü. (2019). Yükseköğretim Kurumlarında Bilgi Güvenliği Farkındalık Düzeylerinin Ölçümlenmesi. *Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi, 5*(2), 1-11. https://dergipark.org.tr/en/pub/ybs/issue/51328/637041 adresinden erişildi.

Avcı, Ü. ve Oruç, O. (2020). Investigation of the Students' Personal Cyber Security Behaviour and Information Security Awareness. *Inonu University Journal of the Faculty of Education, 21*(1), 284-303. Doi:10.17679/inuefd.526390

Aydın, Ö. (2022). *Bilgisayar Sistemlerinde Güvenlik Ve Gizlilik*. Efe Akademi Yayınları.

Barnard, L. and Von Solms, R. (2000). A formalized approach to the effective selection and evaluation of information security controls. *Computers & Security*, *19*(2), 185-194. doi.org/10.1016/S0167-4048(00)87829-3

Bassett, G., Hylender, C. D., Langlois, P., Pinto, A., and Widup, S. (2021). Data breach investigations report. *Verizon DBIR Team, Tech. Rep*, 6-8.

Başdinkçi, N. (2017). *Sağlık kurumlarında bilgi güvenliği risk değerlendirilmesi ve kullanıcıların bilgi güvenliği farkındalık düzeyinin ölçülmesi* (Tez No: 465384) [Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Berghel, H. (2005). The two sides of ROI: return on investment vs. risk of incarceration. *Communications of the ACM*, *48*(4), 15-20. https://dl.acm.org/doi/fullHtml/10.1145/1053291.1053305 adresinden erişildi.

Bertino, E. and Sandhu, R. (2005). Database security-concepts, approaches, and challenges. *IEEE Transactions on Dependable and secure computing*, *2*(1), 2-19. doi:10.1109/TDSC.2005.9

Bilge, L. and Dumitras, T. (2013). Investigating zero-day attacks. *Login*, *38*(4), 6-13. https://www.usenix.org/system/files/login/articles/02_bilge_6-13_online.pdf adresinden erişildi.

Bingöl, C. (2010). *ISO 27001 Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi Otomasyonu.* [Yüksek lisans tezi, Sakaraya Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Bisbey, R., and Hollingworth, D. (1978). Protection Analysis: Final Report ISI/SR-78-13. *USC/Information Sciences Institute*.

Bishop, M. (2002). *Computer Security: Art and Science.* Boston: Addison-Wesley Professional.

Bishop, M. (2005). *Introduction to Computer Security.* Boston: Addison-Wesley.

Blokdyk, G. (2020). *ISO IEC 27000 A Complete Guide* (2021 Edition). 5STARCooks.

Bond, S. ve Yuk, P. K. (2018). *Uber to pay record $148m to settle 2016 data breach claims.* Financial Times. https://www.ft.com/content/7fa7100c-c1a7-11e8 adresinden erişildi.

Broady-Preston, J. and Felice, J. (2006). Customers, relationships and libraries: University of Matla – a case study. *Aslib Proceedings: New Information* Perspectives, 58(6), 525-36. https://www.emerald.com veri tabanından erişildi.

Brooks, T. (2009). World wide web consortium (W3C). In *Encyclopedia of library and information sciences* (pp. 5695-5699). CRC Press.

Büthe, T. (2010). Engineering uncontestedness? The origins and institutional development of the International Electrotechnical Commission (IEC). *Business and Politics*, *12*(3), 1-62. doi: https://doi.org/10.2202/1469-3569.1338

Büyüköztürk Ş. (2011). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara, Pegem Akademi

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2022). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (32. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Calder, A. (2018). *NIST Cybersecurity Framework: A pocket guide*. IT Governance Publishing Ltd.

Canbek, G. ve Sağıroğlu, Ş. (2006). Bilgi, Bilgi Güvenliği ve Süreçleri Üzerine Bir İnceleme. *Politeknik Dergisi, 9*(3), 165-174. https://dergipark.org.tr/en/pub/politeknik/issue/33021/367110 adresinden erişildi.

Canoğulları, E. (2021). Öğretmenlerin bilgi güvenliği konusundaki farkındalıklarının incelenmesi. *Kalem Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi, 11*(2), 651-679. DOI: 10.23863/kalem.2021.219 adresinden erişildi.

CEN. (2022). European Committee for Standardization. European Standardization. https://www.cencenelec.eu/european-standardization/cen-and-cenelec/ adresinden erişildi.

CENELEC. (2022). European Committee for Electrotechnical Standardization. European Standardization. https://www.cencenelec.eu/european-standardization/cen-and-cenelec/ adresinden erişildi.

Ceylan, H. (2020). *Türkiye`de bilgi güvenliği algısının istatistiksel analizi.* (Yüksek lisans tezi) YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Chopra, A. ve Chaudhary, M. (2020). *Implementing an ınformation security management system: security management based on ISO 27001 guidelines*. Berkeley, CA: Apress L.P. https://link.springer.com/book/10.1007/978-1-4842-5413-4 adresinden erişildi

Classified National Security Information. (2009). *U.S. Department of Justice*, *The President Executive Order 13526*, 29 December 2009. https://www.archives.gov/isoo/policy-documents/cnsi-eo.htm adresinden erişildi.

Cleveland Jr, A. B. (1999). Harvesting the value of information. *Journal of Management in Engineering*, *15*(4), 37-42. https://ascelibrary.org/doi/abs/10.1061/(ASCE)0742-597X(1999)15:4(37) adresinden erişildi.

Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). New Jersey: Rublede.

Corrall, S. and Sriborisutsakul, S. (2010). Evaluating intellectual assets in university libraries: A multi-site case study from Thailand. *Journal of Information & Knowledge Management*, *9*(03), 277-290. doi.org/10.1142/S021964921000267X.

Cosic, Z. and Boban, M. (2010, September). Information security management—Defining approaches to Information Security policies in ISMS. In *IEEE 8th International Symposium on Intelligent Systems and Informatics* (pp. 83-85). IEEE. doi:10.1109/SISY.2010.5647216

Coşkun, R., Altunışık, R. ve Yıldırım, E. (2019). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı,* (10. baskı.). Sakaraya: Sakarya Yayıncılık.

Crocker, S. D. (2019). The Arpanet and its impact on the state of networking. *Computer*, *52*(10), 14-23. Doi:10.1109/MC.2019.2931601

Cui, Y., and Widom, J. (2003). Lineage tracing for general data warehouse transformations. *the VLDB Journal*, *12*(1), 41-58. doi.org/10.1007/s00778-002-0083-8

Çakır, H., Tuğ, E. ve Adak, Ş. F. (2014). Bilişim güvenliği tedbirleri ve tkdk kurumunda uygulama örneği. *Bilgi Teknolojileri Dergisi*, *7*(1), 11-17. https://dergipark.org.tr/en/pub/gazibtd /issue/6630/88000 adresinden erişildi.

Çalık, O. (2013). *ISO 27001:2013 Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi Standardındaki Değişiklikler ve Yenilikler*. http://www.bilgiguvenligi.gov.tr/bt-guv.-standartlari/iso-27001-2013- bilgi-guvenligi-yonetim-sistemi-standardindaki-degisiklikler-ve-yenilikler.html adresinden erişildi.

Çam, S. (2020). *Güvenlik duvarı ve sanal özel ağ çözümlerinin ağ performansına etkilerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi). YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Çek, E. (2017). *Kurumsal bilgi güvenliği yönetişimi ve bilgi güvenliği için insan faktörünün önemi* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Çelik, A. ve Şimşek, M. Ş. (2013). *Yönetim ve organizasyon*. Konya:Eğitim Yayınevi.

Çelik, M. (2019). Üniversite kütüphanelerinde bilgi güvenliği yönetimi: *Bir araştırma. Uluslararası Yükseköğretim Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (ss192-201). Ankara: YÖK.

Çelik, S. (2000). Üniversite kütüphaneleri: Amaç, görev, işlev, yönetim ve örgüt yapısı. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, *1*(2), 52-62. https://dergipark.org.tr/en/pub/doujournal /issue/66643/1042795 adresinden erişildi.

Çetinkaya, M. (2008). *Bilgi güvenliği yönetim sistemi altyapısının değerlendirilmesi için bir test aracı geliştirilmesi.* (Tez No: 237127) [Doktora tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi..

Çınar, S. M. ve Yıldırım, A. (2020). Bir kurumsal geniş alan ağının ağ yönetim sistemiyle etkili yönetimi. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 9*(1), 9-22. doi.org/10.28948/ngumuh.611668

Çimen, Z.(2021). *Sağlık kurumlarında bilgi güvenliği ve çalışan görüşleri: Ankara ili özel hastane örneği* (Tez No: 706585) [Yüksek lisans tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları* (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Çubukçu, F. (2018). *Bilgi güvenliği yönetim sistemi: ıso27001:2013 Uygulama kılavuzu*. İstanbul: Pusula.

Da Veiga, A. and Eloff, J. H. P. (2010). A framework and assessment instrument for information security culture. *Computers & Security, 29(2),* 196-207. https://doi.org/10.1016/j.cose .2009.09.002

Deering, S. E. (1993). SIP: Simple Internet Protocol. *IEEE bassetork, 7*(3), 16-28. doi:10.1109/65.224022

Demirok, E. (2016). *Kurumsal bilgi güvenliği yönetim sistemi; vakıf üniversitesi örneği* (Tez No: 457958) [Yüksek lisans tezi, Okan Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Denning, D. E. (1999). *Information Warfare and Security*. Addison-Wesley.

Derdiyok, T. (2019). Üniversitelerde kalite güvence sistemi kapsamında PUKÖ yönetim döngüsü uygulamasında bir model önerisi. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *8*(15), 173-198. https://dergipark.org.tr/en/pub/ufuksbedergi/issue/57470/815068 adresinden erişildi.

Disterer, G. (2013). ISO/IEC 27000, 27001 and 27002 for Information Security Management, *Journal of Information Security, 4* (2), 92-100. https://serwiss.bib.hs-hannover.de adresinden erişildi.

Döner, S. (2022). *Üniversite öğrencilerinin bilgi güvenliği farkındalık düzeylerinin belirlenmesi: Hitit Üniversitesi örneği.* (Yüksek lisans tezi) YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi

Dursun, İ. ve Alnıaçık, Ü. (2019). Likert ölçeklerinde seçenek etiketleme kararları: kullanılan etiketler ölçüm sonuçlarını etkiler mi?. *Journal of social sciences/sosyal bilimler dergisi*, *33*. doi.org/10.14520/adyusbd.549447

Eisenberg, J. and Lawthers, C. (2008). *Library Computer and Network Security: Library Security Principles.* Infopeople Project.

Elattresh, J. A. M. (2022). *Bilgi güvenliği hizmet yönetimi: Bilgi güvenliği yönetimine bir hizmet yönetimi yaklaşımı ve bir kurumun müşterinin memnuniyeti ve güvenirliği üzerindeki etkisi* (Tez No: 714581) [Yüksek lisans tezi, Kastamonu Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Epstein, L. G. and Schneider, M. (2008). Ambiguity, information quality, and asset pricing. *The Journal of Finance*, *63*(1), 197-228. doi.org/10.1108/03074800110696979

Erdoğan, İ. (2012). *Pozitivist metodoloji ve ötesi: Araştırma tasarımları, niteliksel ve istatiksel yöntemler* (3. Baskı). Ankara: Erk Yayımları. http://irfanerdogan.com/kitaplar/metod 2012.pdf adresinden erişildi.

Eren, A. (2021). *Bilgi güvenliği yönetim sisteminin yükseköğretim kurumlarında sürdürülebilirliğinin incelenmesi* (Tez No: 692223) [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Ernst and Young, L. L. P. (2002). *Global Information Security Survey2002* http://www.ey.com/global/download.nsf/ adresinden erişildi.

Erol, S. E. (2016). *Siber güvenlik farkındalığı için yetenek tabanlı dinamik model* (Tez No: 449489) [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Ersoy, E. (2012). *ISO/IEC 27001 Bilgi Güvenliği Standardı- Tanımlar ve Örnek Uygulamalar.* Türkiye: ODTÜ Yayıncılık

Eşitti, B. (2018). Nicel araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı. D. A. Arslan (Ed), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem ve teknikleri* içinde(ss.307-340). Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları

ETSI (2022), *Search & Browse Standards*. European Telecommunications Standard Institute. https://www.etsi.org/standards adresinden erişildi.

Evrin, V. ve Demirer, M. (2011). Kurumsal bilgi güvenliği süreç çalışmaları: ISO/IEC-27001 örneği. *IV. Ağ ve bilgi güvenliği sempozyumu el kitabı* içinde (ss. 25-30). Ankara: TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Yayınları. https://elektrik.gen.tr/sites/default/files/352 9111f1499a55ek.pdf#page=25 adresinden erişildi.

Fakeh, S. K. W., Zulhemay, M. N., Shahibi, M. S., Ali, J. and Zaini, M. K. (2012). Information security awareness amongst academic librarians. *Journal of applied sciences research*, *8*(3), 1723-1735. https://www.researchgate.net adresinden erişildi..

Fidan, H. (2016). İktisadi açıdan bilgi kavramı ve bilgi kavramına yaklaşımlar üzerine bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 4*(9), 94-104. https://dergipark.org.tr/en/pub/vizyoner/issue/23008/246061 adresinden erişildi.

Filik, T. (2020). *Tıbbi sekreterlerde bilgi güvenliği farkındalık düzeyinin elektronik sağlık kayıtlarının güvenlik ve mahremiyet uygulamalarına etkisinin değerlendirilmesi* (Tez No: 639263) [Yüksek lisans tezi, Kayseri Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Filip, F. G. (2019). Management information systems: managing the digital firm eneth C. Laudon and Jane P. Laudon (Eds.). In *International Journal of Computers Communications & Control* (ss. 103-105.). Pearson

Fister, B. (2010). Critical Assets: Academic Libraries, a View from the Administration Building. *Library Journal*, *135*(8), 24-27. https://eric.ed.gov/?id=EJ930071 adresinden erişildi.

Fister, B. (2010). Critical Assets: Academic Libraries, a View from the Administration Building. *Library Journal*, *135*(8), 24-27. https://eric.ed.gov/?id=EJ930071 adresinden erişildi.

Fox, E. and ElSherbiny, N. (2011). Security and digital libraries. K. H. Huang (Ed.), *Digital Libraries-Methods and Applications* içinde (ss. 151-160).Croatia: Published by im Tech.

Freeze, R. D. and Kulkarni, U. (2007). Knowledge management capability: defining knowledge assets. *Journal of Knowledge management*, 11(6), 94-109. doi/10.1108/13673270 710832190

Fraenkel, J. R. and Wallen, N. E. (2006). *How to desing and evaluate research in education.* New York: McGaw-Hill

Furnell, S. M. (2007). *Computer Insecurity: Risking the System.* Springer Science & Business Media.

Fussell, R. S. (2005). Protecting information security availability via self-adapting intelligent agents. MILCOM 2005-2005 IEEE Military Communications Conference içinde (ss. 2977-2982). doi: 10.1109/MILCOM.2005.1606116

Gallacher, L. and Morris, H. (2012). *ITIL foundation exam study guide*. John Wiley & Sons.

Ganbat, O. (2013). *Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi ISO/IEC 27001 ve Bilgi Güvenliği Risk Yönetimi ISO/IEC 27005 Standartlarının Uygulanması.* [Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Gao, C. (2016, May). A study on strategies to improve the protection of personal information for university libraries users. In *2016 International Conference on Applied System Innovation (ICASI)* (pp. 1-3). IEEE. doi:10.1109/ICASI.2016.7539952

Gazdağı, O., ve Çetinyokuş, T. (2020). Bankacılık Sektöründe Bilgi Güvenliği ve İş Sürekliğinin Sağlanması Amacıyla ISO/IEC 27001 ve ISO 22301 Standartlarının Uygulanmasına Yönelik Kavramsal İnceleme. *Journal of Humanities and Tourism Research*, *10*(2), 475-491. https://dergipark.org.tr/en/pub/johut/issue/55645/761090 adresinden erişildi.

Gemci, C. (2010). *Uzman sistem temelli bilgi güvenliği yönetim sistemi.* (Tez No:278481) [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi].YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Gemici, E., ve Yılmaz, H. (2019). Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Açısından Havacılık Güvenliği. *Journal of aviation*, *3*(1), 15-27. doi.org/10.30518/jav.550123

Gencer, K. (2015). ISO 27001 Kapsamında Kurumsal Bilgi Güvenliğine Dinamik Bir Yaklaşım. [Yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Genç, C. (2019). *Kişisel verilerin korunması kapsamında bilgi güvenliği farkındalığı analizi ve e-devlet yapısının incelenmesi* (Tez No: 584130) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

George, D. and Mallery, M. (2010). *SPSS for windows step by step: a simple guide and reference, 17.0 update* (10nd ed.). Londra: Pearson Education Limited.

Gillaspy, M. L. (2005). Factors affecting the provision of consumer health ınformation in public libraries: The last five years. Mays, Tammy L. (Eds.), *In Introduction to Library Trends 53 (3) Winter 2005: Consumer Health Issues, Trends, and Research, Part 2: Applicable Research in the 21st Century* (pp. 480-495) Illinois library. https://www.ideals.illinois.edu/ handle/2142/1738 adresinden erişildi.

Gizlilik Dereceli Belgelerde Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. (2022). *T.C. Resmi Gazete*, 31821, 26 Nisan 2022.

Grampp, F. T., and Morris, R. H. (1984). The UNIX system: UNIX operating system security. *AT&T Bell Laboratories Technical Journal*, *63*(8), 1649-1672. doi.org/10.1002/j.1538-7305.1984.tb00058.x

Guo, L. ve Congdon, P. (2021). IEEE 802 Nendica Report: Intelligent Lossless Data Center Networks. *IEEE SA Industry Connections–IEEE 802 Nendica Report: Intelligent Lossless Data Center Networks,* 1-44. https://ieeexplore.ieee.org/iel7/9457236/9457237/09457238.pdf adresinden erişildi.

Gupta, B. B., Arachchilage, N. A., and Psannis, K. E. (2018). Defending against phishing attacks: taxonomy of methods, current issues and future directions. *Telecommunication Systems*, *67*, 247-267. http://hdl.handle.net/10125/41681 adresinden erişildi.

Güden, O. (2019). Küresel kuruluşların kriz yönetimi ve iletişimi süreçlerine yönelik bir değerlendirme: Facebook & Cambridge Analytica veri skandalının retoriksel arena kuramı bağlamında incelenmesi. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi,* (31), 209-231. http://iletisimdergisi.gsu.edu.tr/en/download/article-file/905337 adresinden erilşildi

Güldüren, C. (2015). *Yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanlarının bilgi güvenliği farkındalık düzeylerinin değerlendirilmesi* (Tez No: 396156) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Güldüren, C., Çetinkaya, L. and Keser, H. (2016). Ortaöğretim öğrencilerine yönelik bilgi güvenliği farkındalık ölçeği (BGFÖ) geliştirme çalışması. *İlköğretim Online*, *15*(2). doi.org/10.17051/io.2016.27218

Güler, C. ve Furat, F. (2022). Belge yönetimi ve arşiv uygulamalarının bilgi güvenliği ilkelerine katkısı: Kavramsal bir değerlendirme. *Türk Kütüphaneciliği, 36*(1), 74-89. doi.org/10.24146/tk.1012325

Gülmüş, M. (2010). *Kurumsal bilgi güvenliği yönetim sistemleri ve güvenliği* (Tez No: 295662) [Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Gülseçen, S. (2012). *Bilgi ve bilginin yönetimi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Gündüzalp, C. (2021). Üniversite Çalışanlarının Dijital Veri ve Kişisel Siber Güvenlik Farkındalıkları: Bilgi İşlem Daire Başkanlıkları Örneği. *Journal of Computer and Education Research, 9*(18), 598-625. doi.org/10.18009/jcer.907022

Güngör, M. (2015). *Ulusal bilgi güvenliği: Strateji ve kurumsal yapılanma*. [Uzmanlık tezi, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı].. http://www.bilgitoplumu.gov.tr/wp-content/uploads/2015/11/Ulusal_Bilgi_Guvenligi_ Strateji_ve_Kurumsal_Yapilanma.pdf adresinden erişildi.

Güriş, S. ve Astar, M. (2014). *Bilimsel araştırmalarda SPSS ile istatistik.* İstanbul: Der yayınları. https://hdl.handle.net/11446/471 adresinden erişildi.

Gürsel, T. (2019). *Sigorta şirketlerinde bilgi güvenliği yönetim sistemi denetimi* (Tez No: 556960) [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Güveli, A. (2006). İstatistik Bilgi Sistemleri ve SESRTCIC Örneği. *Bilgi Dünyası*, *7*(1), 49-62. doi.org/10.15612/BD.2006.396

Hagg, A. (2002). Benchmark Report: BCP in 2002. *Contingency Planning and Management, 7 (5)*.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., and Tatham, R. L. (2013). *Multivariate data analysis*: Pearson Education Limited.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E. and Tatham, R. L. (2013). *Multivariate data analysis: Pearson new ınternational edition* (7nd ed.). Londra:Pearson Education Limited.

Haklı, T. (2012). *Bilgi Güvenliği Standartları ve Kamu Kurumları Bilgi Güvenliği İçin Bir Model Önerisi*. [Yüksek lisans tezi, Süleyman DemirelÜniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Haklı, T. (2012). *Bilgi güvenliği standartları ve kamu kurumları bilgi güvenliği için bir model önerisi* (Tez No: 330848) [Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Hatfield, J. M. (2019). Virtuous human hacking: The ethics of social engineering in penetration-testing. *Computers & Security, 83*, 354-366. doi.org/10.1016/j.cose.2019.02.012

Henkoğlu, T. Ve Uçak, N. Ö. (2015). Üniversite Kütüphanelerinde Kişisel Verilerin Korunması. *Bilgi Dünyası, 16*(1), 45-74. doi.org/10.15612/BD.2015.472

Henkoğlu, T. (2015). *Hassas bilgi varlıklarının ve kişisel verilerin hukuksal düzenlemeler ile korunması ve bu kapsamda üniversiteler için bilgi güvenliği politikasının geliştirilmesi* (Tez No: 380076) [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Henkoğlu, T. (2022). Sosyal Ağ Platformlarının Bilgi Politikalarına İlişkin Gizlilik Algısı: Kullanıcı Bilgi Davranışının Değerlendirilmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20*(02), 149-168. https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1082741 adresinden erişildi.

Hook, L. ve Kuchler, H. (2017). *Uber hid massive data breach from passengers and regulators.* Financial Times. https://www.ft.com/content/ed66a21a-cf0e adresinden erişildi.

Hu, W., Chang, C. H., Sengupta, A., Bhunia, S., Kastner, R., & Li, H. (2020). An overview of hardware security and trust: Threats, countermeasures, and design tools. *IEEE Transactions on Computer-Aided Design of Integrated Circuits and Systems*, *40*(6), 1010-1038. https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/9310331 adresinden erişildi.

IEEE. (2022). IEEE Standards Association Operations Manual. New York, ABD: Institute of Electrical and Electronics Engineers. https://standards.ieee.org/about/policies/sa-opman/ adresinden erişildi.

IFLA ve Kuhlenkamp, H. (2015*). IFLA Internet Manifest 2014*. IFLA Publications.

IFLA. (2012). *IFLA Code of Ethics for Librarians and other Information Workers.* International Federation of Library Associations. https://www.ifla.org/publications/ifla-statement-on-privacy-in-the-library-environment adresinden erişildi.

IFLA. (2015). *IFLA Statement on Privacy in the Library Environment.* International Federation of Library Associations. https://www.ifla.org/publications/ifla-statement-on-privacy-in-the-library-environment/ adresinden erişildi.

Igure, V. M., and Williams, R. D. (2008). Taxonomies of attacks and vulnerabilities in computer systems. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, *10*(1), 6-19. doi:10.1109/COMST.2008.4483667

International Organization for Standardization. (2015). *Quality management systems — Fundamentals and vocabulary* (ISO Standard No. 9000:2015). https://www.iso.org/standard/45481.html adresinden erişildi.

International Organization for Standardization. (2016). *Information technology - Security techniques - Information security management - Monitoring, measurement, analysis and evaluation* (ISO Standard No. 27004:2016). https://www.iso.org/standard/64120.html adresinden erişildi.

International Organization for Standardization. (2017). *Information technology - Security techniques - Information security management systems — Guidance* (ISO Standard No. 27003:2017). https://www.iso.org/standard/63417.html adresinden erişildi.

International Organization for Standardization. (2018). *Information technology - Security techniques - Information security management systems - Overview and vocabulary* (ISO Standard No. 27000:2018). https://www.iso.org/standard/73906.html adresinden erişildi.

International Organization for Standardization. (2022a). *Information security, cybersecurity and privacy protection - Information security management systems - Requirements* (ISO Standard No. 27001:2022). https://www.iso.org/standard/27001 adresinden erişildi.

International Organization for Standardization. (2022b). *Information security, cybersecurity and privacy protection - Information security controls* (ISO Standard No. 27002:2022). https://www.iso.org/standard/75652.html adresinden erişildi.

International Organization for Standardization. (2022c). *Information security, cybersecurity and privacy protection - Guidance on managing information security risks* (ISO Standard No. 27005:2022). https://www.iso.org/standard/80585.html adresinden erişildi.

International Organization for Standardization. (2022c). *Information technology — Security techniques - Requirements for bodies providing audit and certification of information security management systems* (ISO Standard No. 27006:2015). https://www.iso.org/s tandard/62313.html adresinden erişildi.

International Telecommunication Union [ITU] (2020). Telecommunication standardization sector of ITU: Manual for rapporteurs and editors. Cenevre, İsviçre: International Telecommunication Union. https://www.itu.int/oth/T0A0F00002C/ adresinden erişildi.

Irmak, H., ve Baz, F. (2019). Kurumsal Bilgi Güvenliği Tehditler ve Alınması Gereken Önlemler Üzerine Bir İnceleme, 2. *Uluslararası Mardin Artuklu Bilimsel Araştırmalar Kongresi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Kitabı* içinde (ss. 333 -341).

ISACA. (2018). *COBIT 2019 Framework: Introduction and Methodology*. Schaumburg, USA: Isaca.

ISACA. (2019). *COBIT 5 Implementation -Supplemental Tools and Materials.* USA: ISACA.

ISACA. (2022). *IT Audit Framework (ITAF),* (4th ed.). https://store.isaca.org/s/store#/store/browse/detail/a2S4w000004Ko91EAC adresinden erişildi.

Ismail, R. (2012). *Assessing information security management in Malaysian academic libraries* [Doctoral dissertation, University of Malaya]. The Universiti Malaya Research Repository. http://studentsrepo.um.edu.my/5537/ adresinden erişildi.

Ismail, R. and Zainab, A. N. (2013). Information systems security in special and public libraries: an assessment of status. *arXiv preprint arXiv:1301.5386*. doi.org/10.48550/arXiv.1301.5386

İlçin, E. T., Adak, Ş. F., & Çakır, H. Ü. S. E. Y. İ. N. (2014). Bilişim güvenliği tedbirleri ve tkdk kurumunda uygulama örneği. *Bilgi Teknolojileri Dergisi*, *7*(1), 11-17. https://dergipark.org.tr/en/pub/gazibtd/issue/6630/88000 adresinden erişildi.

İlhan, K., Fatih, E., Orhan, Y., ve Abdülkadir, Ş. (2020). IoT Ağ Güvenliği için 802.1 x, DMZ ve SSL-VPN Birleştirme Tabanlı Etkili bir Güvenlik Yöntemi. *Acta Infologica*, *4*(2), 65-76. doi :10.26650/acin.779547

İslamoğlu, A. H. ve Alnıaçık, Ü. (2019). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri,* (6. baskı.). İstanbul: Beta Yayıncılık.

İslamoğlu, A. H., & Alnıaçık, Ü. (2019). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri.* (6.bs). İstanbul: Beta Yayınevi.

Jaeger, L. and Eckhardt, A. (2021). Eyes wide open: The role of situational information security awareness for security-related behaviour. *Information Systems Journal*, *31*(3), 429-472. doi.org/10.1111/isj.12317

Jaquıer, J. J. (1990). ETSI-European Telecommunications Standards Institute-Institut européen de normalisation dans le domaine des télécommunications. I: Historique, mission, structure et méthodes de travail. *Technische Mitteilungen PTT*, *68*(7), 276-284. https://pascal-francis.inist.fr/vibad/index.php?action=getRecordDetail&idt=19648964 adresinden erişildi.

Jin, Y. (2015). Introduction to hardware security. *Electronics, 4*(4),763-784. doi.org/10.3390/electronics4040763.

Jones, A. (2006). The Information Security Forum. *Infosecurity Today*, *3*(6), 38-40. doi.org/10.1016/S1742-6847(06)70483-9

Jones, A., and Ashenden, D. (2005). *Risk management for computer security: Protecting your network and information assets*. Elsevier.

Jouini, M., Rabai, L. B. A., & Aissa, A. B. (2014). Classification of security threats in information systems. *Procedia Computer Science*, *32*, 489-496. doi.org/10.1016/j.procs.2014.05.452

Kaiser, F. M. (2008). *Protection of classified ınformation by congress: practices and proposals.* Washington DC: Library Of Congress, Congressional Research https://apps.dtic.mil/sti/citations/ADA483582 adresinden erişildi.

Kaplan, Tuncay (2013). *Kablosuz ağlarda güvenlik ve güncel güvenlik önlemleri.* [Yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi]. https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/89135 adresinden erişildi.

Kara, M. (2018). *Kurumsal Bilgi Güvenliği: Teknik ve Yönetimsel Yönleriyle*. İstanbul: Papatya Yayıncılık

Karaarslan, E., Teke, A. ve Şengonca, H., (2003). Bilgisayar ağlarında güvenlik politikalarının uygulanması. *İletişim Günleri V Bildiriler Kitabı* içinde (ss. 74-81). TMMOB EMO İzmir Şubesi,

Karakaş, S. (1991). Bilim dalı olarak enformasyon. *Türk Kütüphaneciliği, 5*(1), 3-8. http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1210 adresinden erişildi.

Karasar, N. (2019).*Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar ilkeler teknikler. Ankara:* Nobel Yayınları

Karie, N. M., Sahri, N. M., Yang, W., Valli, C., and Kebande, V. R. (2021). A review of security standards and frameworks for IoT-based smart environments. *IEEE Access*, *9*, 121975-121995. doi:10.1109/ACCESS.2021.3109886

Kaur, J., and Ramkumar, K. R. (2022). The recent trends in cyber security: A review. *Journal of King Saud University-Computer and Information Sciences*, *34*(8), 5766-5781. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1319157821000203 adresinden erişildi.

Kazandır, Z. B. (2011). *Anlamsal web tabanlı kütüphane bilgi sistemi* [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Kemiksiz, R. C. (2022) Kişisel Veri Güvenliği Üzerine Bir Alan Araştırması: Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin Güvenlik Algıları. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, *9*(1), 64-91. https://dergipark.org.tr/en/pub/iled/issue/71183/1111856 adresinden erişildi.

Keser, H. ve Yayla, H. G. (2021). Fatih projesi uygulanan okullardaki öğretmenlerin bilgi güvenliği farkındalık düzeylerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, *50*(229), 9-40. https://dergipark.org.tr/en/pub/milliegitim/issue/60215/874360 adresinden erişildi.

Keser, H. ve Güldüren, C. (2015). Bilgi Güvenliği Farkindalik Ölçeği (BGFÖ) Geliştirme. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *23*(3), 1167-1184. https://dergipark.org.tr/en/pub/kefdergi/issue/22598/241397 adresinden erişildi.

Keseroğlu, H. S. (2005). Kütüphanenin tözü: tarih öncesi dönemde bilgi. *Türk Kütüphaneciliği, 19*(3), 297-307. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tk/issue/48945/624324 adresinden erişildi.

Keseroğlu, H. S. (2010). Bilginin bilgisi: Kütüphane ve bilgibilim kuramı sorunsalı. *Türk Kütüphaneciliği, 24*(4), 685-704. https://dergipark.org.tr/en/pub/tk/issue/48858/622486 adresinden erişildi

Keskinkılıç, A. G. M. (2011). Bilgi Otomasyonu ve Bir Kütüphane Bilgi Sistemi Ana Modülü Üzerine Prototip Uygulaması. *system*, *2*(3). https://silo.tips/download/bilgi-otomasyonu-ve-bir-ktphane-bilgi-sistemi-ana adresinden erişildi.

Khan, A., Ibrahim, M. and Hussain, A. (2021). An exploratory prioritization of factors affecting current state of information security in Pakistani university libraries. *International Journal of Information Management Data Insights*, *1*(2), doi.org/10.1016/j.jjimei.2021.100015

Kılıç, Ö. ve Yılmaz, İ. (2017). Türkiye'de üniversite kütüphanelerinde bilgi güvenliği yönetimi ve açık erişim sistemleri. *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi, 25*(1), 253-264. doi.org/10.24146/tk.811003

Kim, D. ve Solomon, M. G. (2018). *Fundamentals of ınformation systems security* (3nd ed.). Burlington, MA: Jones & Bartlett Learning.

Knapp, K. J., Maurer, C. and Plachkinova, M. (2017). Maintaining a cybersecurity curriculum: Professional certifications as valuable guidance. *Journal of Information Systems Education*, *28*(2), 101. http://jise.org/Volume28/n2/JISEv28n2p101.html adresinden erişildi.

Kostagiolas, P. A., and Asonitis, S. (2009). Intangible assets for academic libraries: Definitions, categorization and an exploration of management issues. *Library Management*, *30*(6/7), 419-429. https://www.emerald.com veri tabanından erişildi.

Köksoy, F. (2020). Avrupa Birliği'nin Siber Güvenlik Politikası: Kurumsalcılık mı Tutarlılık mı? *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 16*(35), 635-674. https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=901334 adresinden erişildi.

Krosnick, J. A. and Fabrigar, L. R. (1997). Designing rating scales for effective measurement in surveys. In L. Lyberg, P. Biemer, M. Collins, L. Decker, E. DeLeeuw, C. Dippo, N. Schwarz & D. Trewin (Eds.), *Survey Measurement and Process Quality* (pp. 141-164). Wiley-Interscience. doi.org/10.1002/9781118490013.ch6

Krosnick, J. A. ve Presser, S. (2010). Questionnaire design. In P. V. Marsden & J. D. Wright (Eds.), *Handbook of Survey Research,* (2nd Ed.). Bradford: Emerald Group Publishing.

Kuchler, H. (2014). *Home Depot attack bigger than Target's.* Financial Times. https://www.ft.com/content/7f9a2b26-3f74-11e4-984b-00144 adresinden erişildi.

Kuchler, H. (2014a). *Home depot attack bigger than target's*. Financial Times. https://www.ft.com/content/7f9a2b26-3f74-11e4-984b-00144feabdc0 adresinden erişildi.

Kuchler, H. (2017). *Yahoo says 2013 cyber breach affected all 3bn accounts.* Financial Times. https://www.ft.com/content/9412c2b0-a87c-11e7-93c5-648314d2c72c adresinden erişildi.

Kurt, H. Ö. (2019). *Kurumlarda bilgi güvenliği yönetimi: Hastane bilgi sistemleri üzerine bir araştırma* (Tez No: 557979) [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Kurt, S. G. (2019). *Bilgi güvenliğinin bilgi işlem çalışanları tarafından değerlendirilmesi – Sağlık sektöründe bir çalışma* (Tez No: 566816) [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Külcü, Ö. (2000). Kuramsal bilginin oluşumu ve toplumsal bilgiye dönüşümünde epistemoloji bilgi hizmetleri ilişkisi I. *Türk Kütüphaneciliği, 14*(4), 386-411. http://www.tk.org.tr/index.php/tk/article/view/669 adresinden erişildi.

Lev, B. (2001), *Intangibles: Measurement, Management and Reporting,* Washington, DC: .Brookings Institution Press,

Lim, J. S., Chang, S., Maynard, S. ve Ahmad, A. (2009). Exploring the Relationship between Organizational Culture and Information Security Culture. Proceedings of the 7th Australian Information Security Management Conference, 1st to 3rd December 2009 Perth içinde (ss. 88-97). doi: 10.4225/75/57b4065130def

Maiwald, E. (2004). *Fundamentals of Network Security.* USA: Burr Ridge: McGraw Hill Professional.

Marttin, V. ve Pehlivan, İ. (2010). ISO 27001:2005 Bilgi Güvenliği Yönetimi Standardı ve Türkiye'deki Bazı Kamu Kuruluşu Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 1 (1)*, 49-56. https://dergipark.org.tr/en/pub/jesd/issue/20866/223911 adresinden erişildi.

McCumber, J. (1991). Information systems security: A comprehensive model. *In Proceedings of the 14th National Computer Security Conference* (pp. 328-337). Baltimore, Maryland, USA: National Institute of Standards and Technology. http://csrc.nist.gov/publications/history/nissc/1991-14th-NCSC-proceedings-vol-1.pdf adresinden erişildi.

McCumber, J. (2004). *Assessing and Managing Security Risk in IT Systems: A Structured Methodology* (1nd Ed.). Boca Raton: Auerbach Publications. https://doi.org/10.1201/9780203490426 adresinden erişildi.

McGinn, H. F. (1994). Information Assets. *The Bottom Line*, *7*(2), 40-41. doi.org/10.1108/eb025416

Mead, N. R., Shoemaker, D., and Woody, C. (2013). Principles and measurement models for software assurance. *International Journal of Secure Software Engineering (IJSSE)*, *4*(1), 1-10. doi.10.4018/jsse.2013010101

Meral, S.(2022). *Kamu kurumlarının bilgi güvenliği politikalarının kurumsal bilgi güvenliğinin sağlanması açısından etkinliğinin analiz edilmesi* (Tez No: 751107) [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Mete, H. (2010). *SO/IEC 27001 Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi'nin bilgi işlem merkezlerinde uygulanması* (Tez No: 273108) [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Mishkin, S. and Kuchler, H. (2014, 21 Mayıs). *Ebay reveals cyber attack on database.* Financial Times. https://www.ft.com/content/41a20592-e0f5-11e3-a934-00144feabdc0 adresinden erişildi.

Missier, P., Lalk, G., Verykios, V., Grillo, F., Lorusso, T., & Angeletti, P. (2003). Improving data quality in practice: a case study in the italian public administration. *Distributed and Parallel Databases*, *13*, 135-160. https://link.springer.com/article/10.1023/A:1021548024224 adresinden erişildi.

Morris, R. ve Thompson, K. (1979). Password security: A case history. *Communications of the ACM, 22*(11), 594-597. doi.org/10.1145/359168.359172

Muharremoğlu, G. (2013). *Kurumsal bilgi güvenliğinde zafiyet, saldırı ve savunma öğelerinin incelenmesi* (Tez No: 337116) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Murgia, M. ve Neville, S. (2017). *NHS was an easy target in global hacking attack*. Financial Times. https://www.ft.com/content/5f45ad06-373c-11e7-99bd adresinden erişildi.

Nachtigal, S. (2009). *E-business Information Systems Security Design Paradigm and Model* (Doctoral dissertation, University of London). https://citeseerx.ist.psu.edu/document adresinden erişildi.

Nayak, U. and Rao, U. H. (2014). *The InfoSec handbook: An introduction to information security*. Apress.

NIST. (2022a). *NIST Publications.* National Institute of Standards and Technogy. https://www.nist.gov/standardsgov/resources/publications adresinden erişildi.

NIST. (2022b). NIST SP 800 Özel Yayınlar. National Institute of Standards and Technogy. https://www.nist.gov/standardsgov/resources/publications adresinden erişildi.

Nicolas-Rocca, T. S. and Burkhard, R. J. (2019). Information security in libraries: Examining the effects of knowledge transfer. *Inf. Technol. Libr.(ital)*, *38*(2), 58-71. doi:10.6017/it al.v38i2.10973

North Atlantic Council. (2002). *Security within the north atlantic treaty organization* (Revision 1 C-M 49). Brüksel: North Atlantic Treaty Organization

Nyst, C. ve Falchetta, T. (2017). The Right to Privacy in the Digital Age. *Journal of Human Rights Practice, 9*(1), 104-118. doi.org/10.1093/jhuman/huw026

O'brien, J. A. and Marakas, G. M. (2006). *Management information systems* (Vol. 6). New York, USA: McGraw-Hill Irwin.

Odabaş, H. (2003). Kurumsal Bilgi Yönetimi. Türk Kütüphaneciliği, 17(4), 357-368. http://eprints.rclis.org/7436/1/64a.pdf adresinden erişildi.

Odabaş, H. (2005). Bilgi yönetimi sistemi. *Bilgi çağı bilgi yönetimi ve bilgi sistemleri* içinde. Çizgi Kitabevi.

Oliveira, S. R., & Zaiane, O. R. (2002, December). Privacy preserving frequent itemset mining. In *Proceedings of the IEEE ICDM workshop on privacy, security and data mining* (ss.43-54). https://webdocs.cs.ualberta.ca/~zaiane/postscript/PSDM02-2.pdf adresinden erişildi.

Oluwabunmi, T. and Madukoma, E. (2022). Information Security Awareness and Information Security Compliance in University Libraries in South-West, Nigeria. *Library Philosophy & Practice*. https://web.s.ebscohost.com veri tabanından erişildi.

Onaran, B. (2019). *Hastane bilgi sistemlerinin önemi ve özel bir hastane çalışanları üzerinde uygulama* (Tez No: 575338) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Öner, N. (2015). *Bilginin serüveni.* İstanbul: Divan Kitap

Özbilgin, İ. G. ve Özlü, M. (2010). Yazılım Geliştirme Süreçleri ve ISO 27001 Bilgi *Güvenliği. Akademik Bilişim, 16*. https://ab.org.tr/ab10/bildiri/51.pdf adresinden erişildi.

Özdemir, A. ve Uluyol, Ç. (2019). Kamu kurum ve kuruluşlarında bilgi güvenliği farkındalığı. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *25*(3), 649-666. doi.org/10.20296 /tsadergisi.815635

Özgü, C. A. N. (2017). *Bilgi Sistemlerinde Güncel Güvenlik Problemleri ve Önerilen Çözümler.* TÜBAV Bilim Dergisi, 10(2), 27-42. https://dergipark.org.tr/en/pub/t ubav/issue/2793 7/318235 adresinden erişildi.

Özkaya, E., Sarıca, R. ve Durmaz ve Şükrü (2019). *Siber güvenlik: Saldırı & savunma stratejileri.* Ankara: Buzdağı Yayınları

Özkılıç, Ö. (2005). İş sağliği ve güvenliği, yönetim sistemleri ve risk değerlendirme metodolojileri. *TİSK Yayınları, Ankara*.

Öztemiz, S. ve Yılmaz, B. (2013). Bilgi merkezlerinde bilgi güvenliği farkındalığı: Ankara'daki üniversite kütüphaneleri örneği. *Bilgi Dünyası, 14*(1), 87-100. doi.org/10.15 612/BD.2013.136

Paneva-Marinova, D., Goynov, M., and Luchev, D. (2017). Multimedia digital library as a constructive block in ecosystems for digital cultural assets. *Digital Presentation and Preservation of Cultural and Scientific Heritage*, *7*, 31-40. https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=560880 adresinden erişildi.

Paşaoğlu, C., Güler, H. and Jafari, M. (2019). Ağ tabanlı veri sızıntısı tespiti ve önlenmesi üzerine bir inceleme. *Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi*, *3*(2), 79-92. doi.org/10.33461/uybisbbd.611768

Pathari, V. and Sonar, R. (2012). Identifying linkages between statements in information security policy, procedures and controls. *Information Management & Computer Security, 20(4)*, 264-280. https://doi.org/10.1108/09685221211267648

Pattanaik, B. B. and Viswakarma, S. (2014). Set up an online content management system to display press clips at central library, Jawaharlal Nehru University: A strategic approach. *International Journal of Information*, *6*(3), 74-82.

Patton, M. Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods* (2nd ed.). New York: Sage Publications. doi.org/10.1002/nur.4770140111

Phelps, D. C. (2005). Information system security: Self-efficacy and security effectiveness in Florida libraries. (Doctoral dissertation) https://search.proquest.com/openview/ad9110aa638850521a3a7e64feb61843/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y adresinden erişildi.

Pipkin, D. (2000). *Information Security: Protecting the Global Enterprise* (1st ed.). Upper Saddle River, N.J: Prentice Hall.

Planning the ARPANET: 1967-1968. (2021).*The History of Computer Communications.* https://history of computer communications. info/section/4.7/planning-the-arpanet-1967-1968/ adresinden erişildi.

Polat, E. (2022). *Kurumsal bilgi güvenliğinin örgütsel iletişim, örgütsel bilgi paylaşımı ve kişisel bilgi güvenliği farkındalığı açısından değerlendirilmesi*.(Doktora tezi) YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Radack, S. (2004). *Federal information processing standard (fips) 199, standards for security categorization of federal information and information systems* (No. ITL Bulletin March 2004). National Institute of Standards and Technology. https://www.nist.gov/ adresinden erişildi.

Redwine, S. T. (2006). *Software assurance: A guide to the common body of knowledge to produce, acquire and sustain secure software,* (version 1.1.) Washington, DC: US Department of Homeland Security.

Reeds, J. A. ve Weinberger, P. J. (1984). The UNIX system: File security and the UNIX system crypt command. *AT T Bell Laboratories Technical Journal, 63*(8), 1673-1683. doi.org/10.1002/j.1538-7305.1984.tb00059.x

Resmî Yazışmalarda Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. (2014). *T.C. Resmi Gazete,* 31151, 10 Haziran 2020.

Riebe, T., Kaufhold, M. A., ve Reuter, C. (2021). The impact of organizational structure and technology use on collaborative practices in computer emergency response teams: An empirical study. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction, 5(*CSCW2), 1-30. doi.org/10.1145/3479865.

Ritchie, D. M. (1979a,). 'On the Security of UNIX. *UNIX Supplementary Documents.* https://www.krsaborio.net/unix/research/acrobat/770610.pdf adresinden erişildi.

Ritchie, D. M. (1979b, 16 Ocak). Protection of data file contents. https://patents.google.com/patent/US4135240A/en adresinden erişildi.

Rudasill, L. and Moyer, J. (2004). Cyber-security, cyber-attack, and the development of governmental response: the librarian's view. *New library world*, *105*(7/8), 248-255. doi.org/10.1108/03074800410550995

Saltzer, J. H. and Schroeder, M. D. (1975). The protection of information in computer systems. *Proceedings of the IEEE*, *63*(9), 1278-1308. doi: 10.1109/PROC.1975.9939

SANS Institute. (2021, Ağustos 17). *Information security policy templates*. (2021). https://www.sans.org/information-security-policy/?category=general adresinden erişildi.

Sanz-Calcedo, J. G., González, A. G., López, O., Salgado, D. R., Cambero, I., and Herrera, J. M. (2015). Analysis on integrated management of the quality, environment and safety on the industrial projects. *Procedia Engineering*, *132*, 140-145. doi.org/10.1016/j.proeng .2015.12.490

Schell, R. R., Downey, P. J. ve Popek, G. J. (1973). *Preliminary Notes on the Design of Secure Military Computer Systems*. https://apps.dtic.mil/sti/citations/ADA089433 adresinden erişildi.

Schlienger, T. ve Teufel, S. (2003). Information security culture: From analysis to change. *South African Computer Journal, 31*, 46-52. https://hdl.handle.net/10520/EJC27949 adresinden erişildi.

Schneier, B. (2015). *Secrets and Lies: Digital Security in a Networked World.* John Wiley & Sons.

Sebesta, R. W. (2002). *Programming the world wide web*. Addison-Wesley Longman Publishing.

Security Through Education (2021, Eylü 12). *Social engineering defined.* https://www.social-engineer.org/framework/general-discussion/social-engineering-defined/ adresinden erişildi.

Seferoğlu, S. S., Yıldız Durak, H., Karaoğlan Yılmaz, F. ve Yılmaz, R. (2018). Bilgi güvenliği farkındalığı ve bilgi güvenliği politikalarıyla ilgili bir inceleme. B. Akkoyunlu, A. İşman, H. F.Odabaşı (editörler),*Eğitim Teknolojileri Okumaları* içinde. (ss.29-43). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık

Shaaban, A. M., Kristen, E. and Schmittner, C. (2018). Application of IEC 62443 for IoT components. In *Computer Safety, Reliability, and Security: SAFECOMP 2018 Workshops, ASSURE, DECSoS, SASSUR, STRIVE, and WAISE, Västerås, Sweden, September 18, 2018,* (pp. 214-223). Springer International Publishing.

Shirey, R. W. (1994). *Security Architecture for Internet Protocols. A Guide for Protocol Designs and Standards.* Internet Draft. https://www.academia.edu/2293392/ adersinden erişildi.

Siberay (2021, Temmuz 22). Sosyal mühendislik. (2021, 22 Temmuz). https://www.siberay.com/sosyal-muhendislik adresinden erişildi.

Slade, R. (2006). *Dictionary of information security*. United Kingdom: Syngress Publishing.

Smith, R. E. (2019). *Elementary information security*. Jones & Bartlett Learning.

Solmaz, E. E. (2022). Büyük veri hırsızlıkları ve potansiyel tehditler. G. Alpar ve G. Durmaz (eds.) U*luslararası Sistemin Yarattığı Sorunlar Ve Çözüm Yolları, 30-31 Mayıs, Ankara* içinde (ss. 29-38). Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü Yayınları

Solomon, M. G. ve Chapple, M. (2004). *Information Security Illuminated.* Jones & Bartlett Publishers.

Stewart, J. M., Tittel, E., and Chapple, M. (2005). *CISSP: Certified Information Systems Security Professional Study Guide*. John Wiley & Sons.

Stoneburner, G., Goguen, A., and Feringa, A. (2002). Risk management guide for information technology systems. *Nist special publication*, *800* (30), 800-30. http://www.icsdefender.ir/ adresinden erişildi.

Suganthy, A. ve Maiti, M. (2014). Information Security Evolution, Impact and Design Factors. *International Journal of Computer Applications, 100*, 14-19. doi:10.5120/17496-8028

Sumner, M. (2009). Information security threats: a comparative analysis of impact, probability, and preparedness. *Information Systems Management*, *26*(1), 2-12. http://eprints.rclis.org/7436/ adresinden erişildi.

Sundt, C. (2006). Information security and the law. *Information Security Technical Report*, *11*(1), 2-9. doi.org/10.1016/j.istr.2005.11.003

Sweeney, L. (2002). k-anonymity: A model for protecting privacy. *International journal of uncertainty, fuzziness and knowledge-based systems*, *10* (05), 557-570. doi.org/10.1142/S0218488502001648

Swiderski, F. and Snyder, W. (2004). *Threat Modeling* (1st ed.). Redmond, Wash: Microsoft Press.

Syafrizal, M., Selamat, S. R. and Zakaria, N. A. (2020). Analysis of cybersecurity standard and framework components. *International Journal of Communication Networks and Information Security*, *12*(3), 417-432. https://www.academia.edu/download/78607584/426.pdf adresinden erişildi.

Syahputra, A., Ulina, P. T., Muda, I., Sjuchro, D. W. and Atmanegara, A. W. (2021). The Role of Information Systems Auditing and Control Association (ISACA) as an Institution for Information Systems Auditors, Establishing an Ethical Code for Auditors and Holder of ISACA Certificates. In *Intelligent and Reliable Engineering Systems* (pp. 188-192). CRC Press.

Şahinaslan, E. (2010). *Standartlara dayalı bilgi güvenliği risk analiz ve ölçümleme metodolojisinin bankacılık sektörüne özgü modellenmesi ve uygulama yazılımının geliştirilmesi* (Tez No: 269257) [Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Şahinaslan, E., Kantürk, A., Şahinaslan, Ö. ve Borandağ, E. (2009). Kurumlarda bilgi güvenliği farkındalığı, önemi ve oluşturma yöntemleri. *Akademik Bilişim*, *9*, 11-13. https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/cCvJ7.pdf adresinden erişildi.

Şişkin, D. Ş.(2020). *Üniversite kütüphanelerinde bilgi güvenliği ve kişisel verilerin korunması: Ankara'daki üniversite kütüphanelerinin değerlendirilmesi* (Tez No: 620913) [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi [CBDDO] (2020). *Bilgi ve iletişim güvenliği rehberi* (Sürüm No: 2020/1,0). T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. https://cbddo.gov.tr/bgrehber adresinden erişildi.

Tabachnick, L.S. and Fidell (2013). *Using Multivariate Statistics* (8nd ed.). Boston: Pearson.

Taherdoost, H. (2022). Understanding Cybersecurity Frameworks and Information Security Standards-A Review and Comprehensive Overview. *Electronics*, *11*(14), 2181. doi.org/10.3390/electronics11142181

Takçı, H., Akyüz, T., Alper, U. Ğ. U. R., Karabağ, R., Aktaş, F. Ö. ve Soğukpınar, İ. (2010). Bilgi güvenliği yönetiminde risk değerlendirmesi için bir model. *Türkiye Bilişim Vakfı Bilgisayar Bilimleri ve Mühendisliği Dergisi*, *3*(1), 47-52. https://dergipark.org.tr/en/pub/tbbmd/issue/22242/238773 adresinden erişildi.

Tamdoğan, O. G. (2009). Enformasyon zincirinde bilgi erişim sistemleri, bilgi erişim sürecinde kütüphane kurumu ve diğer bilgi merkezleri. *Türk Kütüphaneciliği*, *23*(1), 151-168. https://dergipark.org.tr/en/pub/tk/issue/48930/624189 adresinden erişildi.

Tekerek, M. (2008). Bilgi güvenliği yönetimi. *KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi*, *11*(1), 132-137. https://dergipark.org.tr/en/pub/ksudobil/issue/35406/393310 adresinden erişildi.

Tofan, D. C. (2011). Information security standards. *Journal of Mobile, Embedded and Distributed Systems*, *3*(3), 128-135. http://jmeds.eu/index.php/jmeds/article/view/Information-Security-Standards adresinden erişildi.

Tofan, D. C. (2011). Information security standards. *Journal of Mobile, Embedded and Distributed Systems*, *3*(3), 128-135.

Tok, H. (2010). *Kamu kurumları için bilgi güvenliği yönetişim modeli* (Tez No: 271494) [Yüksek lisans tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Tonta, Y. (2004). Bilgi yönetiminin kavramsal tanımı ve uygulama alanları. *Kütüphaneciliğin Destanı Sempozyumu 21-24 Ekim 2004, Ankara* içinde. https://www.openaccess.hacettepe.edu.tr/xmlui/handle/11655/11631 adresinden erişildi.

TSE. (2021). *2022 Yılı Performans Programı.* Ankara: Türk Standardları Estitüsü. https://statik.tse.org.tr//upload/tr/dosya/dokumanyonetimi/107/07032022184613-1.pdf adresinden erişildi.

Türk Dil Kurumu. (2021). Güvenlik. *Güncel Türkçe sözlüğünde*. Erişim tarihi: 18 Ocak 2021, https://sozluk.gov.tr/

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu [TÜBİTAK] (2013). *Bilgi güvenliği yönetimi rehberi: işletim ve bakım.* Bilişim ve Bilgi Güvenliği İleri Teknolojiler Araştırma Merkezi [BİLGEM] Yazılım Teknolojileri Araştırma Enstitüsü. *https://dijitalakademi.bilgem.tubitak.gov.tr/wp-content/uploads/2021/01/PVY.8-Bilgi_Guvenligi_Yonetimi_Rehberi.pdf* adresinden erişildi.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2022). *Kütüphane istatistikleri,2021* (Sayı: 45700). Sosyal İstatistikler Daire Başkanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kutuphane-Istatistikleri-2021-45700 adresinden erişildi.

Twentyman, J. (2015). Fear of reputational damage after security leaks may be overhyped. Financial Times. https://www.ft.com/content/b6395d84-cc8f-11e4-b5a5-00144feab7de adresinden erişildi.

United States Government Department of Defense. (1985). *Department of Defense trusted computer system evaluation criteria*. The Orange Book: University of Michigan Library.

Vaast, E. (2007). Danger is in the eye of the beholders: social representations of information systems security in healthcare. *The Journal of Strategic Information Systems*, *16*(2), 130-152. doi.org/10.1016/j.jsis.2007.05.003

Vacca, J. R. (2012). *Computer and Information Security Handbook*. Canada: Elsevier.

Vaidya, J. and Clifton, C. (2002, July). Privacy preserving association rule mining in vertically partitioned data. In *Proceedings of the eighth ACM SIGKDD international conference on Knowledge discovery and data mining* (pp. 639-644). https://doi.org/10.1145/775047.775142

Van Oorschot, P. C. (2020). *Computer Security and the Internet*. Springer International Publishing.

Volonino, L., Robinson, S. R. and Volonino, C. P. (2004). *Principles and practice of information security: protecting computers from hackers and lawyers*. Pearson/Prentice Hall.

Vorakulpipat, C., Siwamogsatham, S. and Pibulyarojana, K. (2010, July). Exploring information security practices in Thailand using ISM-Benchmark. In *PICMET 2010 technology management for global economıc growth* (pp. 1-4). IEEE. https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/5603346 adresinden erişildi.

Vural, Y. (2018). Veri mahremiyeti: saldırılar, korunma ve yeni bir çözüm önerisi. *Uluslararası Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi*, *4*(2), 21-34. doi.org/10.18640/ubgmd.517767

Vural, Y. ve Sağıroğlu, Ş. (2008). Kurumsal bilgi güvenliği ve standartları üzerine bir inceleme. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, *23*(2), 507-522. https://dergipark.org.tr/en/pub/gazimmfd/issue/6676/88512 adresinden erişildi.

Wang, J. (2009). *Computer Network Security: Theory and Practice* (2009th ed.). Berlin : Beijing: Springer.

Ware, W. H. (1979). *Security Controls for Computer Systems: Report of Defense Science Board Task Force on Computer Security.* https://apps.dtic.mil/sti/citations/ADA076617 adresinden erişildi.

Ware, W. H. (2009). *RAND and the Information Evolution: A History in Essays and Vignettes* (Illustrated edition.). Santa Monica, CA: RAND Corporation.

Web Application Security Consortium (WASC). (2007). The WASC Threat Classification v2.0 report (reference). https://help.hcltechsw.com/appscan/Enterprise/10.1.0/topics/r_wasc_threat_classifications_report.html adresinden erişildi.

White, L. N. (2007a). Unseen measures: the need to account for intangibles. *The Bottom Line*, *20*(2), 77-84. doi.org/10.1108/08880450710773011

White, L. N. (2007b). Imperfect reflections: The challenges in implementing human capital assessment in libraries. *The Bottom Line*, *20*(4), 141-147. doi.org/10.1108/08880450710843969

Whitman, M. E. (2003). Enemy at the gate: threats to information security. *Communications of the ACM*, *46*(8), 91-95. doi.org/10.1145/859670.859675

Whitman, M. E. ve Mattord, H. J. (2018). *Principles of information security* (8nd ed.). Boston: Cengage Learning.

Whitman, M. E. ve Mattord, H. J. (2019). *Management of Information Security*. Boston: Cengage.

Wilkes, M. V. (1975). *Time-Sharing Computer Systems* (3rd edition.). London: New York: Elsevier Science Ltd.

Wood, C. C. (1997). Part of the foundation for secure systems: Separation of duties policy. *Information Management & Computer Security, 5*(1), 18-19. doi.org/10.1108/09685229710167999

Wood, C. C. (2004). Why information security is now multi-disciplinary, multi-departmental, and multi-organizational in nature. *Computer Fraud & Security, 2004*(1), 16-17. doi.org/10.1016/S1361-3723(04)00019-3

Workman, M., Bommer, W. H., & Straub, D. (2008). Security lapses and the omission of information security measures: A threat control model and empirical test. *Computers in Human Behavior, 24*(6), 2799-2816. https://doi.org/10.1016/j.chb.2008.04.00

Yanarışık, O. (2020). İç Güvenlik ve Siber Güvenlik. Ankara: Polis Akademisi Yayınları. İç İ. İrdem(ed.) *Güvenlik Yönetimi ve Polislik* içinde (ss.303-327). Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

Yavuz, A., and Gürkan, T. (2019). Bilgi güvenliği tehditleri: yazılım tanımlı ağlar geleneksel bilgisayar ağlarına karşı. *Kırklareli Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi*, *5*(2), 200-209. doi.org/10.34186/klujes.643437

Yazıcı, A. ve Sener, C. (2003). Computer and Information Sciences. *ISCIS 2003: 18th International Symposium, Antalya, Turkey, November 3-5, 2003*, Proceedings. Springer.

Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri-SPSS uygulamalı* (4. baskı.). Ankara: Detay Yayıncılık.

Yeh, Q. J. and Chang, A. J. T. (2007). Threats and countermeasures for information system security: A cross-industry study. *Information & Management*, *44*(5), 480-491. doi.org/10.1016/j.im.2007.05.003

Yıldırım, B. F. (2019). Sağlığın Kişiselleşmesi ve Kişisel Sağlık Bilgi Sistemleri. *Bilgi Yönetimi*, *2*(2), 127-135. doi.org/10.33721/by.642698

Yıldız, R. (2022). *ISO/IEC 27001 bilgi güvenliği yönetim sistemleri gereksinimlerinin veri tabanı sistemlerinde uygulanması* (Tez No: 759643) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Yontar, E. (2000). Norbert Elias' ın insan bilimleri kavramı ve bilgi sosyolojisi. *Toplum ve Bilim, 84*, 112-128. https://iletisim.com.tr/dergiler/toplum-ve-bilim/3/sayi-84-2000-84-bahar-2000/9954 adresinden erişildi.

Yusuf, A., Yusuf, S., & Zayyana, H. M. (2021). Assessment of information security threats to information systems in Federal University Libraries, Nigeria. *Samaru Journal of Information Studies*, *21*(1), 38-47. https://www.ajol.info/index.php/sjis/article/view/217870 adresinden erişildi.

Yükseköğretim Kurulu. (2022, Kasım). *2022-2023 öğretim yılı yükseköğretim istatistikleri*. Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, Yükseköğretim Kurulu. https://istatistik.yok.gov.tr/ adresinden erişildi.

Yüksel, Z. (2007). *Ağ güvenliği ve güvenlik duvarında VPN ve NAT uygulamaları*. [Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Zhang, W. (2006). Digital library intellectual property right evaluation and method. *The Electronic Library*, 25(3), 267-73. https://www.emerald.com veri tabanından erişildi.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)
OSMANLI MAARİF NAZIRLARI VE EĞİTİM POLİTİKALARI

Editör: Ayhan Doğan

nobel bilimsel

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)
OSMANLI MAARİF NAZIRLARI VE EĞİTİM POLİTİKALARI
Editör: Ayhan Doğan

Yayın No.: 1626
ISBN: 978-625-398-564-6
E-ISBN: 978-625-398-563-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Doğan, Ayhan.
Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923) Osmanlı Maarif Nazırları ve Eğitim Politikaları / Editör: Ayhan Doğan
1. Basım, XVI + 302 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-564-6
E-ISBN: 978-625-398-563-9
1. Maarif Nazırları 2. Eğitim Tarihi 3. Eğitim Politikaları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜMLER VE YAZARLAR ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **xiii**

1. BÖLÜM
TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E OSMANLI DEVLETİ **1**
Ayhan Doğan

Giriş 1
Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Devlet Yapısı ve Yönetimindeki Değişiklikler 1
Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Savaşlar ve Antlaşmalar 6
Kırım Savaşı (1853-1856) 6
Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) 7
Osmanlı-Yunan Savaşı (1897) 7
Trablusgarp Savaşı (1911-1912) 8
Balkan Savaşları (1912-1913) 8
I. Dünya Savaşı (1914-1918) 9
Millî Mücadele Dönemi 18
Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitimde Modernleşme 20
Tanzimat Dönemi 20
I. Meşrutiyet ve II. Abdülhamit Dönemi 22
II. Meşrutiyet Dönemi 23
Sonuç 24
Kaynakça 26

2. BÖLÜM
MEKATİB-İ UMUMİYE NAZIRLARI VE EĞİTİM POLİTİKALARI **29**
Ayhan Doğan - Eyüp Cücük

Giriş 29
Sahaflar Şeyhizade/İmamzade Mehmet Esat Efendi (1789-1848) 30
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları (1847) 31
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikalarına Yönelik Genel Değerlendirme 34
Ahmet Kemal Paşa (1808-1887) 34
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları (1847-1854) 37

Nazırlık Dönemi Eğitim Politikalarına Yönelik Genel Değerlendirme 42
Hayrullah Efendi (1818-1866) 43
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları (1854-1857) 45
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikalarına Yönelik Genel Değerlendirme 47
Sonuç 48
Kaynakça 50

3. BÖLÜM
MAARİF NEZARETİNİN KURULUŞUNDAN II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NE KADAR OSMANLI MAARİF NAZIRLARI 53
Emrah Berkant Patoğlu - Eyüp Cücük

Giriş 53
Maarif Nazırlarının Kişisel Profilleri 58
Maarif Nazırlarının Siyasi Profilleri 59
Maarif Nazırlarının Bürokrat Profilleri 61
Bürokratik Görevleri 62
Aldığı Unvan, Ödül ve Nişanlar 64
Hizmet Süreleri 65
Maarif Nazırlarının Eğitimsel Profilleri 67
Öğrenim Gördüğü Okullar 67
Öğretmenlik/Eğitim Yöneticiliği Tecrübesi 69
Yazmış Olduğu Eserler 71
Yurt Dışı Seyahatleri ve Bildiği Yabancı Diller 73
Maarif Nazırlarının Ortak Özellikleri 75
Maarif Nazırlarının Atamalarında Benimsenen Yaklaşım 76
Sonuç 76
Kaynakça 78

4. BÖLÜM
TANZİMAT DÖNEMİ MAARİF NAZIRLARININ EĞİTİM POLİTİKALARI 81
Eyüp Cücük - Emrah Berkant Patoğlu

Giriş 81
Abdurrahman Sami Paşa (1795-1878) 82
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 82
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 85
Ahmet Kemal Paşa (1808-1887) 86
Birinci Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 87

Birinci Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 89
İkinci Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 90
İkinci Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 92
Üçüncü Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 93
Üçüncü Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 93
Dördüncü Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 94
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 95
Mustafa Fazıl Paşa (Mısırlı) (1829-1875) 96
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 96
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 96
Nevres (Mehmet) Paşa (1826-1872) 96
Birinci Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 96
Birinci Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 97
İkinci Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 97
İkinci Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 98
İbrahim Ethem Paşa (1818-1893) 98
Birinci Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 98
Birinci Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 98
İkinci Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 99
İkinci Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 99
Abdüllatif Suphi Paşa (1818-1886) 100
Mehmet Esat Safvet Paşa (1814-1883) 100
Birinci Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 100
Birinci Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 111
İkinci Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 111
İkinci Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 112
Derviş Mehmet Emin Paşa (Kimyager) (1817-1878) 112
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 113
Ahmet Vefik Paşa (1823-1891) 114
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 114
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 116
Ahmet Cevdet Paşa (1822-1895) 118
Birinci Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 118
Birinci Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 120
İkinci Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 120
İkinci Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 122

Üçüncü Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 122
Üçüncü Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 123
Ahmet Arifi Paşa (1830-1895) 124
Sonuç 124
Kaynakça 127

5. BÖLÜM
I. MEŞRUTİYET VE II. ABDÜLHAMİT DÖNEMLERİ OSMANLI MAARİF NAZIRLARININ EĞİTİM POLİTİKALARI 129
Ayhan Doğan - Sadık Çetin

Giriş 129
Yusuf (Ziya) Paşa (1826-1880) 130
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 130
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 130
Münif Mehmet Paşa (1830-1910) 131
Birinci Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 131
Birinci Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 133
İkinci Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 134
İkinci Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 135
Üçüncü Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 135
Üçüncü Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 136
Ahmet Kemal Paşa (1808-1887) 137
Ahmet Vefik Paşa (1823-1891) 138
Abdüllatif Suphi Paşa (1818-1886) 138
Mehmet Kamil Paşa (Kıbrıslı) (1832-1912/13) 138
Ali Fuat Bey (Paşazade) (1840?-1885) 138
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 138
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 139
Mustafa Nuri Paşa (1824-1889) 140
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 141
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 142
Ahmet Zühtü Paşa (1833-1902) 144
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 144
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 149
Mehmet Celalettin Paşa (1852-1933) 151
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 152

Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 152
Haşim Paşa (1852-1920) 153
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 154
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 156
Sonuç 158
Kaynakça 162

6. BÖLÜM
II. MEŞRUTİYET'TEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NE KADAR OSMANLI MAARİF NAZIRLARI 165
Eyüp Cücük - Resul Köse

Giriş 165
Maarif Nazırlarının Kişisel Profilleri 173
Maarif Nazırlarının Siyasi Profilleri 175
Maarif Nazırlarının Bürokrat Profilleri 177
Bürokratik Görevleri 177
Aldığı Unvan, Ödül ve Nişanlar 179
Hizmet Süreleri 180
Maarif Nazırlarının Eğitimsel Profilleri 183
Öğrenim Gördüğü Okullar 183
Öğretmenlik/Eğitim Yöneticiliği Tecrübesi 185
Yazmış Olduğu Eserler 188
Yurt Dışı Seyahatleri ve Bildikleri Yabancı Diller 190
Maarif Nazırlarının Ortak Özellikleri 192
Maarif Nazırlarının Atamalarında Benimsenen Yaklaşım 193
Sonuç 194
Kaynakça 196

7. BÖLÜM
II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ MAARİF NAZIRLARININ EĞİTİM POLİTİKALARI 201
Betül Balkar - Ayhan Doğan - Sadık Çetin

Giriş 201
İbrahim Hakkı Bey (Paşa) (1862-1918) 202
Birinci Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 202
Birinci Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 204
İkinci Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 204
İkinci Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 205

Recaizade Mahmut Ekrem Bey (1846-1913) 205
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 206
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 207
Abdurrahman Şeref Bey (1853-1925) 208
Birinci Nazırlık (Vekâleten) Dönemi Eğitim Politikaları 208
Birinci Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 210
İkinci Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 210
İkinci Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 212
Üçüncü Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 212
Üçüncü Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 213
Dördüncü Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 213
Dördüncü Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 214
Mehmet Yusuf Ziya Paşa (1849-1929) 214
Birinci Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 214
Birinci Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 215
İkinci Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 215
İkinci Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 215
Mustafa Nâil Bey (1861-1922) 216
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 216
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 218
Emrullah Efendi (1858-1914) 219
Birinci Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 219
Birinci Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 228
İkinci Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 229
İkinci Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 230
Mehmet Cavit Bey (Vekâleten) (1875-1926) 230
Babanzâde İsmail Hakkı Bey (1877-1913) 230
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 231
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 231
Gelenbevizâde Mehmet Sait Efendi (1862-1937) 231
Birinci Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 231
Birinci Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 232
İkinci Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 233
Üçüncü Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 233
Üçüncü Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 233
Damat Mehmet Şerif Paşa (Damat Çavdaroğlu) (1874-1958) 234

Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 234
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 235
Ahmet Şükrü Bey (1874-1926) 235
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 235
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 249
Ali Münif Yeğenağa Bey (1874-1851) 251
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 252
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 252
Dr. Nazım Bey (1873-1926) 253
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 253
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 253
Dr. Rıza Tevfik Bölükbaşı (1869-1949) 253
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 254
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 254
Ali Kemal Bey (1867-1922) 254
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 254
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 256
Sonuç 256
Kaynakça 269

8. BÖLÜM
MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ MAARİF NAZIRLARI VE MAARİF VEKİLLERİNİN EĞİTİM POLİTİKALARI 271
Emrah Berkant Patoğlu - Resul Köse

Giriş 271
İstanbul Hükûmeti Maarif Nazırları 273
Fahrettin Bey Rumbeyoğlu (1867-1942) 273
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 274
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 274
Hâdi Paşa (1861-1932) 275
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 275
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 275
Mustafa Reşit Paşa (1858-1924) 275
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 275
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 276
Arif Hikmet Paşa (1871-1942) 276

Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 276
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 276
Raşit Bey (Erer) (1868-1952) 277
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 277
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 278
Mustafa Arif Bey (1873-1954) 278
Gelenbevizade Mehmet Sait Efendi (1862-1937) 278
Nazırlık Dönemi Eğitim Politikaları 279
Nazırlık Dönemine İlişkin Değerlendirme 279
TBMM Hükûmeti Maarif Vekilleri 280
Rıza Nur (1879-1942) 280
Vekillik Dönemi Eğitim Politikaları 280
Vekillik Dönemine İlişkin Değerlendirme 282
Hamdullah Suphi Tanrıöver (1886-1966) 282
Vekillik Dönemi Eğitim Politikaları 283
Vekillik Dönemine İlişkin Değerlendirme 285
Mehmet Vehbi Bolak (1881-1958) 286
Vekillik Dönemi Eğitim Politikaları 286
Vekillik Dönemine İlişkin Değerlendirme 287
İsmail Safa Özler (1883-1940) 287
Vekillik Dönemi Eğitim Politikaları 288
Vekillik Dönemine İlişkin Değerlendirme 290
Sonuç 292
Kaynakça 301

1. BÖLÜM
TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E OSMANLI DEVLETİ

Ayhan Doğan

Giriş

Osmanlı Devleti'nin Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar devam eden kesiti, "çöküş" dönemine rastlamaktadır. Devlet, 1683-1792 yılları arasında yaşanan "gerileme" döneminde Rusya ve Avusturya ile yaptığı bir dizi savaşlarla Karadeniz, Akdeniz ve Hint deniz yollarında inisiyatifi kaybetmişti. 1792 yılından itibaren girdiği "çöküş" dönemi ise 1922 yılında VI. Mehmet Vahdettin'in ülkeyi terk etmesiyle son bulmuştu. Bu durum aynı zamanda devletin de tarih sahnesinden çekilmesi anlamına geliyordu. Çöküş döneminde devletin Tanzimat Fermanı ile dâhilde başta idari ve mali alanda olmak üzere birçok alanda başlattığı ıslahat hareketleri bu kötü gidişin önünü alamamıştı.

Bu çerçevede aşağıda yer alan alt başlıklarda Osmanlı Devleti'nde söz konusu süreçte devlet yapısı ve yönetimindeki değişiklikler, savaşlar ve antlaşmalar ile bu dönüşümün eğitim sistemine etkileri incelenerek devletin genel panoraması ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Devlet Yapısı ve Yönetimindeki Değişiklikler

Osmanlı kurumlarında gerileme XVI. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştı. Kurumlarda XIX. yüzyıl başlarına dek bazı düzenlemeler yapılmış olsa da olumlu sonuçlar alınamamıştı. III. Selim'in ülke yönetimini eline almasından (1789) sonra başta askerlik olmak üzere maliye, ekonomi ve yönetimde yenilikler yapılmaya başlanmıştı. Ancak bu yenilikler, çıkarları zedelenen yeniçerilerle hükûmet merkezinde görevli bazı kimselerin iş birliği yaparak padişahı tahttan indirmeleri üzerine son bulmuştur.

Kaynakça

Akşin, S. (1985). İttihat ve Terakki. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi 5*, 1422-143.

Akşin, S. (1985). Jön Türkler. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi 3*, 832-843.

Akşin, S. (1985). Milli Mücadele ve İstanbul Hükümetleri, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi 5*, 1176-1183.

Armaoğlu, F. (2005). 20. yüzyıl siyasi tarihi, İstanbul: Alkım.

Atatürk, M. K. (2007). *Nutuk*, Ankara: Atam.

Ateş, T. (1985). Milli Mücadele'de ordu, savaşlar ve cepheler, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.5, 1151-1160.

BOA. (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri) İ.MMS. (İrade Meclis-i Mahsus) 37/1541.

BOA. A.DVNS.MTAN.d. (Bab-ı Asafi Divan-ı Hümayun Sicilleri Meclis-i Tanzimat Defterleri) No: 2.

Çadırcı, M. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e ülke yönetimi, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.1, 209-230.

Çakmak, F. (2005). *Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Demirbaş, B. (1985). Mondros Mütarekesi ve sonrası, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.4, 1109-1119.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (2015). *Arşiv belgelerinde Çanakkale Muharebeleri I,*. Ankara: Tuzla Belediyesi.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (2016). *Arşiv belgelerine göre Kutü'l-Amare zaferi*, İstanbul.

Er, A. (1985). Milli Mücadele'de siyasal kuruluşlar, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.4, 1120-1132.

Ergin, O.N. (1977). *Türkiye maarif tarihi*, C: 1-5, İstanbul.

Eroğlu, H. (1990). Türk inkılap tarihi, Ankara: Savaş.

Gazi Mustafa Kemal, (2015). *Nutuk*, Ankara: Kaynak.

Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi (1965). *Türk istiklal harbi doğu cephesi 1919-1921.* 3. Cilt, Ankara: Genelkurmay.

Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi (1973). *Türk istiklal harbi batı cephesi 5. Kısım 2. Kitap*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi (1994). *Türk istiklal harbi batı cephesi 2. Cilt 3. Kısım*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi *(2002). Birinci Dünya Harbi'nde Türk-İran cephesi 1914-1918*, 3. Cilt 2. Kısım, Ankara: Genelkurmay.

İnalcık, H. (1985). Tanzimat'ın uygulanması ve sosyal tepkiler, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.6, 1535-1544.

Kansu, M.F. (1968). *Erzurum'dan ölümüne kadar Atatürk'le beraber*, Ankara.

Karal, E.Z. (1999). *Tanzimat-ı Hayriye Devri (1839-1856)*, İstanbul: Cumhuriyet.

Kayalı K. (1985). I. TBMM'de muhalefet, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.5, 1161-1167, İstanbul: İletişim.

Kodaman, B. (1991). *Abdülhamit devri eğitim sistemi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Kurşun, Z. (2012). Trablusgarp Savaşı'nın Osmanlı Devleti'nin mukadderatındaki yeri, *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları 16-18 Mayıs 2011, İzmir Bildiriler*, (ss. 3-16). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Ortaylı, İ. (1985). Osmanlı Devleti ve Meşrutiyet, T*anzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi,* C.4, 953-960.

Ortaylı, İ. (1985). Tanzimat, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.6, 1545-1547.

Özkan, C. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e savaşlar ve antlaşmalar, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5, 1368-1380.

Palaoğlu, M.K. (1985). TBMM nasıl kuruldu, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.5, 1151-1160.

Sertoğlu, M. (2011). *Mufassal Osmanlı tarihi resimli-haritalı,* VI. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Soysal, İ. (1989). *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile birlikte Türkiye'nin siyasal andlaşmaları,* C: 1 (1920-1945) Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Tanör, B. (1985). Milli Mücadelede kongreler, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.4, 1137-1150.

Tekeli, İ. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e eğitim sistemindeki değişmeler, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.2, 456-475.

Uçarol, R. (1985). *Siyasi tarih*, İstanbul: Harp Akademileri.

Yayla, Y. (1985). Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet kavramı, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.4, 948-952.

2. BÖLÜM
MEKATİB-İ UMUMİYE NAZIRLARI VE EĞİTİM POLİTİKALARI

Ayhan Doğan - Eyüp Cücük

Giriş

Osmanlı eğitim sisteminin modern usullere göre yeniden yapılandırılması sürecinde Avrupa devletlerinin eğitim sistemleriyle özellikle XIX. yüzyıl boyunca artarak devam eden eğitsel etkileşimlerin oldukça önemli bir rolü olmuştur. "İmparatorluğun en uzun yüzyılı" olarak adlandırılan bu çalkantılı süreçte, Osmanlı Devleti birçok Avrupa devletiyle eğitsel etkileşimde bulunmuştur. Söz konusu etkileşimin pek çok boyutu olmakla birlikte Avrupa'ya çeşitli amaçlarla gönderilmiş devlet adamları ve aydınlar, bu süreçte önemli bir rol üstlenmişlerdir. Devleti içinde bulunduğu zor durumdan kurtararak refaha erdirmek amacıyla söz konusu bürokratların Batılı güçlerin etkisiyle 1839'da ilan ettiği Tanzimat Fermanı, Osmanlı modernleşmesine seviye atlatan bir döneme kapı açmıştır. Tanzimat'ın ilanıyla birlikte eğitim olgusu bir devlet hizmeti olarak benimsenmeye başlanmış ve eğitim hizmetlerinin kurumsal ve yapısal bir hüviyetle sürdürülmesine çaba gösterilmiştir.

Tanzimat Dönemi'nin reformist ve modernist bürokratları -devlet sisteminin diğer pek çok alanında olduğu gibi- eğitim alanındaki modernleşmenin de lokomotifi rolünü üstlenmişlerdir. Bu dönemde modern eğitim politikalarının oluşturulması için bir yandan yeni kurulan Meclis-i Maarif-i Umumiyenin üyeleri modern eğitim politikaları üretmek için aktif bir biçimde çalışırken diğer yandan söz konusu politikaların uygulamaya geçirilmesinden sorumlu Mekatib-i Umumiye Nazırları mesai sarf etmiştir. Maarif-i Umumiye Nezaretinin 1857 yılında vuku bulan kuruluşundan önceki on yıllık süreçte Mekatib-i Umumiye Nezaretinin başına geçmiş olan -sırasıyla- İmamzade Mehmet Esat Efendi, Ahmet Kemal Paşa ve Hayrullah Efendi bu dönemdeki modern eğitim politika ve uygulamalarını hayata geçiren önemli isimlerdir. Adı geçen Neza-

Bu da şüphesiz Tanzimat Dönemi'nin üst düzey ve popüler bürokratları arasında bulunan Mustafa Reşit, Ali ve Fuat Paşalar ile Ahmet Kemal Paşa, Ahmet Cevdet Efendi gibi reformist devlet adamlarının sayesinde gerçekleşmiştir.

Bu dönemdeki önemli gelişmelerden biri de 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı ile birlikte genel ve mesleki eğitim alanında Osmanlı gayrimüslim tebaaya okul açma serbestisi tanınmasıdır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen bir uygulama olarak Osmanlı tebaası arasından Müslüman olmayanların eğitim yönetimi ve denetiminden sorumlu bir kurul olarak Meclis-i Muhtelit-i Maarif kurulması, gayrimüslimlere subay ve memur yetiştirmeye yönelik olarak açılmış olan devlet okullarına girme hakkı verilmesi tebaanın eşitliğiyle alakalı politikaların hayata geçirilmeye başlandığını göstermektedir. Sonuç olarak 1857 yılında Maarif-i Umumiye Nezareti kurularak Osmanlı ülkesindeki eğitim sistemi yapılandırılmış ve eğitimin tek elden yönetebileceği merkezî bir sistem kurulmuştur.

Kaynakça

Akün, Ö. F. (1998). Hayrullah Efendi (1818-1866). *İslâm Ansiklopedisi,* 17, 67-75. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Akyüz, Y. (1990) Darülmuallimin'in ilk nizamnamesi (1851), önemi ve Ahmet Cevdet Paşa. *Milli Eğitim*, 95, 3-20.

Akyüz, Y. (1994). İlköğretimin yenileşme tarihinde bir adım: Nisan 1847 Talimatı. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM,* 5(5), 1-47.

Akyüz, Y. (2006). Türkiye'de öğretmen yetiştirmenin 160. yılında Darülmuallimin'in ilk yıllarına toplu ve yeni bir bakış. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM),* 20(20), 17-58.

Binbaşıoğlu, C. (1996). İlk ilkokul yönetmeliği (Nisan 1847 Talimatı) üzerine bir inceleme eseri. *Çağdaş Eğitim*, 21(223).

BOA. (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri). A.AMD. (Bâb-ı Âsafî Âmedî Kalemi) 48/100; 36/89; 32/78; 10/9; 55/97; 56/76.

BOA. A.DVN. (Bâb-ı Âsafî Divan-ı Hümâyûn Kalemi) 38/49; 81/20; 110/42; 97/14; 97/16.

BOA. A.MKT. (Sadâret Mektubî Kalemi Evrakı) 91/52; 192/70.

BOA. A.MKT.MHM. (Sadâret Mektubî Mühimme Kalemi) 100/22; 102/36; 107/2; 87/68; 247/46; 154/47.

BOA. A.MKT.MVL. (Sadâret Mektubî Kalemi Meclis-i Vala Evrakı) 8/44; 38/76; 9/58.

BOA. A.MKT.NZD. (Sadâret Mektubî Kalemi Nezaret ve Deva'ir Evrakı) 15/75; 73/27; 149/4.

BOA. C.MF. (Cevdet Maarif) 133/6606.

BOA. HAT. (Hatt-ı Hümâyûn) 835/ 37677; 756/35755; 1315/51264.B.

BOA. HR.MKT. (Hariciye Nezâreti Mektubî Kalemi) 213/73.

BOA. HR.TO. (Hariciye Nezâreti Hariciye Tercüme Odası) 157/53.

BOA. İ.DH. (İrâde Dahiliye) 135/6923; 8034; 163/8475; 216/12698; 134/6903, 2-1; 617/42969; 499/33912; 425/28116; 81/4074.

BOA. İ.DUİT. (İrâde Dosya Usulü İrâdeler Tasnifi) 136/34).

BOA. İ.HR. (İrâde Hariciye) 75/3658; 219/12717; 110/5375.

BOA. İ.MTZ. (İrade Eyalet-i Mümtaze) (05).8/211).

BOA. İ.MVL. (İrade Meclis-i Vala) 149/4229; 273/10544; 137/3751; 149/4229; 333/14308; 330/14121; 355/15492.

BOA. MB.İ. (Mâbeyn-i Hümâyûn İrâdeleri) 20/153.

Cücük, E. (2020). *Osmanlı'da eğitimin modernleşmesi ve Ahmed Kemal Paşa -biyografisi, eğitim politika ve uygulamaları-.* Ankara: Pegem Akademi.

Çavdar Karatepe, T. (1995). Esad Efendi Kütüphanesi. *İslâm Ansiklopedisi* (11), 347. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Davud, F. (2017). *Fatin tezkiresi (Hatimetü'l-Eşar),* Hazırlayan: Ömer ÇİFÇİ. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (2014). *Arşiv belgelerine göre Osmanlı eğitiminde modernleşme.* Muzaffer Albayrak, Kevser Şeker (Yay. Haz.). İstanbul: Bion.

Gözübüyük, Ş. ve Kili, S. (1982). *Türk anayasa metinleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.

İnal, İbnülemin Mahmud Kemal (2002). *Son asır Türk şairleri II*, (haz. İbrahim Baştuğ), I. Baskı. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Journal Asiatique, (Avril/Mai 1851). Paris: Société Asiatique Publisher.

Journal de Constantinople, nr. 525, (29 Juin 1854); nr. 4582, (21 Janvier 1865); nr. 963, (27 Novembre 1858).

Kara, İ. ve Birinci, A. (2012). *Bir eğitim tasavvuru olarak mahalle/sıbyan mektepleri: hatıralar, yorumlar, tetkikler.* İstanbul: Dergâh.

Le Pays Journal, N: 89, A18, (30 Mart 1866).

Mahmud Cevad, İbnü'ş-Şeyh Nafi (2002). *Maarif-i umumiye nezareti tarihçe-i teşkilât ve icraâtı.* Mustafa Ergün, Tayip Duman, Sebahattin Arıbaş, H. Hüseyin Dilaver (haz.). Ankara: Millî Eğitim.

The Commercial Journal and Family Herald, Vol. IX, No: 463, (Saturday 7 November 1857 / Cumartesi 7 Kasım 1857).

Unat, F. R. (1964). *Türkiye eğitim sisteminin gelişmesine tarihi bir bakış*. Ankara: Milli Eğitim.

Yılmazer, Z. (1995). Esad Efendi, Sahaflar Şeyhizade (1789-1848). *İslâm Ansiklopedisi,* (11), 341-345. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

3. BÖLÜM
MAARİF NEZARETİNİN KURULUŞUNDAN II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NE KADAR OSMANLI MAARİF NAZIRLARI*

Emrah Berkant Patoğlu - Eyüp Cücük

Giriş

Osmanlı Devleti'nin artık çağa ayak uyduramayan mevcut eğitim sisteminin ıslahına yönelik çalışmalar, Batılı devletler ile etkileşimin sonuçlarından birisi olarak XVIII. yüzyılda başlayıp XIX. yüzyılda daha da yoğunlaşmıştır. Bu süreçte eğitimin önemi hayli kavranmaya başlanmış ve Batı'nın eğitim sistemi takip edilerek Osmanlı toplumuna uygun bir şekilde yapılandırılmaya çalışılmıştır. XIX. yüzyılın Tanzimat Fermanı (1839), Islahat Fermanı (1856) ve Kanun-i Esasi'nin (1876) ilanı gibi kritik dönüm noktalarının yer aldığı bu süreç, eğitim politikaları bakımından oldukça önem arz eden reformların gerçekleştirildiği bir süreç olmuştur. Bu doğrultuda eğitimin tüm kademelerinde Batılı tarzda modern okullar açılmış ve bu okulların eğitim programları, öğretim ilke ve yöntemleri, öğretim süreleri, ders araç ve gereçleri, disiplin kuralları, öğrenci ve öğretmenlerin görev, yetki ve sorumlukları gibi tüm hususlar yeniden yapılandırılmıştır. Eğitim alanında gerçekleştirilen tüm modernizasyon ve yapılandırma faaliyetlerinin sağlayıcısı olan bir kurum olarak 17 Mart 1857 tarihinde Maarif-i Umumiye Nezareti kurulmuş ve bu kurumun başına ilk maarif nazırı olarak Abdurrahman Sami Paşa atanmıştır.

Maarif-i Umumiye Nezaretinin kuruluş amacı ülkedeki tüm eğitim işlerinin bir merkezden yönetilerek organize edilmesidir. Tanzimat Dönemi'nde merkez ve taşra teşkilatının oluşturularak faaliyet alanlarının netleştirildiği bu

* Bu çalışmanın bir bölümü, 10-12 Ekim 2019 tarihinde Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesinde düzenlenen VI. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumunda (VI. International Symposium on History Education) özet bildiri olarak sunulmuştur.

lendirildiğinde, maarif nazırlarının maarifin başarıya ulaşması bakımından tatmin edici bir profile sahip oldukları ileri sürülebilir. Ancak bu yorum beraberinde "eğitimde başarılı bir modernleşme süreci neden istenilen düzeyde gerçekleştirilemedi?" sorusunu akla getirmektedir. Bunun cevabını dönemin eğitim dışında diğer siyasi, askeri, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarında aramak gerektiği düşünülmektedir.

Kaynakça

Abdullah, F. (1954). Süleyman Hüsnü Paşa ile Namık Kemal'in Münasebat ve Muhaberatı. *Türkiyat Mecmuası, (11)*, 131-152.

Akçura, Y. (1998). *Üç Tarz-ı Siyaset*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Akın, A. (1991). *Münif Paşa ve Türk Bilim Tarihindeki Yeri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Akpınar, M. (2015). Osmanlı Hariciye Nazırları (1836-1922). *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, 1*(35), 173-205.

Akün, Ö. F. (1989). Ahmed Vefik Paşa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 2*, 143-157.

Akün, Ö. F. (2006). Namık Kemal (1840-1888). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 32*, 361-378.

Akyüz, Y. (1981). Maarif Nazırı Haşim Paşa ile İlgili Orjinal Bir Belge ve Bazı Eğitimsel Görüşler, Sorunlar. *Belleten, XLV/II(179)*, 205-213.

Akyüz, Y. (1994). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi.

Aydın, M. (1994). Ethem Paşa İbrahim. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 10*, 418-420.

Banarlı, N. S. (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi.

Beydilli, K. (2010). Süleyman Hüsnü Paşa (1838-1892). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 38*, 89-92.

Beydilli, K. (2013). Yeni Osmanlılar Cemiyeti. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 43*, 430-433.

Bouquet, O. (2016). *Sultanın Paşaları (1839-1909)*. (Çev: Devrim Çetinkasap), İstanbul.

Budak, A. (2002). *Batılılaşma Sürecinde Çok Yönlü Bir Osmanlı Aydını: Münif Paşa* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Buzpınar, T. (2006). Mustafa Fazıl Paşa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 31*, 300-301.

Candan, G. (2012). *Ahmed Cevdet Paşa'nın Maarif Nazırlığı ve Eğitim-Öğretim Alanlarındaki Faaliyetleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Cücük, E. (2020). *Osmanlı'da eğitimin modernleşmesi ve Ahmed Kemal Paşa -biyografisi, eğitim politika ve uygulamaları-*. Ankara: Pegem Akademi.

Çetin, A. (2002). Kıbrıslı Kamil Paşa (1832-1913). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 25*, 392-394.

Doğan, İ. (2006). Münif Mehmed Paşa (1830-1910). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 32*, 9-12.

Dosay, M. (1997). İbrahim Ethem Paşa. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM), 7*(07), 113-117.

Dölen, E. (2000). Modern Kimyanın Türkiye'ye Girişi. *Osmanlı*, (Editör: Güler Eren-Kemal Çiçek-Cem Oğuz), Cilt 8, 461-470.

Dölen, E. (2013). A Short History of Chemical Education in Turkey. *Chemistry International, 35*(5), 11-12.

Erguvanlı, K. (1993). Türkiye'nin İlk Maden Mühendisi: İbrahim Ethem Paşa (1818-1893). *Bilim Tarihi,* (29), 10-30.

Ergün, M. (1996). *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri*. Ankara.

Ergün, M. (2015). Mehmet Ali Paşa Zamanında Mısır'da Eğitimin Batılılaşması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 16*(3), 277-294.

Erkek, M. S. (2013). II. Meşrutiyet Dönemi Maarif Nazırları. *Tarih İncelemeleri Dergisi. XXVIII/2*, 385-416.

Fatin D. (2017). *Fatin Tezkiresi (Hatimetü'l-Eşar)*. Haz. Ömer Çiftçi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Findley, C. V. (2011). *Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*. Çev. Güven, G. Ç., İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Gökalp, Z. (1976). *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*. Haz. İbrahim Kutluk, İstanbul: Kültür Bakanlığı.

Gümüş, N. (2012). Abdurrahman Sami Paşa'ya Ait Mensur Bir Letaif-Name. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 31*, 21-32.

Günergun, F. (2003). Derviş Mehmed Emin Pacha (1817-1879), Serviteur de la Science et de l'Êtat Ottoman. *Médecins et Ingénieurs Ottomans à l'Age des Nationalismes.* Yay. Haz. M. Anatassiadou Dumont, Institut Français d'Etudes Anatoliennes Maisonneuve & Larose, 171-183.

Halaçoğlu, Y. ve Aydın, M. A. (1993). Cevdet Paşa (1823-1895). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 7*, 443-450.

Hanioğlu, M. Ş. (2001). Jön Türkler. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 23*, 584-587.

İhsanoğlu, E. (1993). Cem'iyyet-i İlmiyye-i Osmaniyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 7*, 333-334.

İhsanoğlu, E. (2006). *Mısır'da Türkler ve Kültürel Mirasları: Mehmed Ali Paşa Günümüze Basılı Türk Kültürü Bibliyografyası ve Bir Değerlendirme*. IRCICA.

İnal, İ. M. K. (1969). *Son Asır Türk Şairleri II*. İstanbul.

İnal, İ. M. K. (1982). *Son Sadrazamlar.* İstanbul.

İnal, İ. M. K. (2002). *Son Asır Türk Şairleri.* (Haz. İbrahim Baştuğ), Ankara.

İnal, İ. M. K. ve Yaşar, H. H. (H. 1335). *Evkāf-ı Hümayun Nezaretinin Tarihçe-i Teşkilatı ve Nüzzarın Teracim-i Ahvali (Evkaf-ı Hümayun Nezaretinin Kuruluş Tarihi ve Nazırların Hal Tercümeleri)*, (Haz. Nazif Öztürk), İstanbul.

İskender, P. (1999). *Mehmet Esad Safvet Paşa (1814-1883/H. 1230-1301)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Kahraman, K. (1995). Encümen. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 11*, 175-176.

Kansu, N. A. (1930). *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*. Ankara.

Kırmızı, A. (2003). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Maliye Nazırları (1838-1922). *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* (1), 97-114.

Koç, E. M. (2017). *Ahmet Cevdet Paşa ve Osmanlı Devleti'nde Eğitimin Modernleşmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Koçu, R. E. (1958). *İstanbul Ansiklopedisi. Cilt 2*, İstanbul.

Kuneralp, S. (1999). *Son Devir Osmanlı Erkan ve Ricali (1839-1922), Prosopografik Rehber*. İstanbul.

Küçük, C. (1991). Arifi Ahmed Paşa (1830-1895). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 3*, 370-371.

Maarif Salnamesi (Salname-i Nezareti Maarif-i Umumiyye. (H. 1317/M. 1899-1900). (İkinci Def'a Olarak Tertib Edilmiştir), Darülhilafetülâliye/İstanbul: Matbaa-i Amire, http://isamveri.org/?url=salname (19.03.2020).

Mahmud Cevad, İbnü'ş-Şeyh Nafi (2002). *Maarif-i umumiye nezareti tarihçe-i teşkilât ve icraâtı.* Mustafa Ergün, Tayip Duman, Sebahattin Arıbaş, H. Hüseyin Dilaver (haz.). Ankara: Millî Eğitim.

Oraloğlu, A. Z. (2013). Zühdü Paşa (1834-1902). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 44*, 538-539.

Oymen, H. R. (1979). *Terbiye ve Talim-i Adab ve Nesavihu 'l-Etfal*. Ankara.

Özcan, A. (2008). Safvet Paşa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 35*, 467-469.

Özcan, N. (2007). Nevres Paşa (1826-1872). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 33*, 59-60.

Özcan, T. (2006)."Mustafa Nuri Paşa (1824-1890). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 31*, 342-343.

Pakalın, M. Z. (1940). *Son Sadrazamlar ve Başvekiller*. (Cilt I). İstanbul: Ahmet Said Matbaası.

Pakalın, M. Z. (1948). *Son Sadrazamlar ve Başvekiller*. (Cilt: V) İstanbul: Ahmet Said Matbaası.

Pakalın, M. Z. (1977). *Maliye Teşkilatı Tarihi (1442-1930)*. İstanbul.

Pakalın, M. Z. (2004). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt II*, İstanbul.

Pakalın, M. Z. (2008). *Sicill-i Osmani Zeyli*. Ankara.

Patoğlu, E. B. (2018). *Osmanlı Devleti'nde Askeri Rüştiyeler* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Süreyya, M. (1996), *Sicill-i Osmani*. (Yay. Haz. Nuri Akbayır), (Eski Yazıdan akt. Seyit Ali Kahraman), İstanbul.

Şahin, M. ve Tokdemir, M. A. (2011). II. Meşrutiyet Dönemi'nde Eğitimde Yaşanan Gelişmeler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 9*(4), 851-876.

Şemseddin Sami. (H. 1317). *Kâmûs-ı Türkî*. İkdam Matbaası, Dersaadet.

Şen, İ. (1995). *Sadrazam Kıbrıslı Mehmet Kamil Paşa (1832 - 1913)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tuncay, F. (2009). *Mustafa Fazıl Paşa'nın Siyasi ve İdari Görüşleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tural, E. (2007). II. Meşrutiyet Dönemi'nde Maarif-i Umumiyye Nezareti'nde Bürokratik Reform. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* (*OTAM), 22*(22), 177-206.

Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi (Kişiler, Dönemler, Akımlar, Yapıtlar). (1983). İstanbul.

Uçman, A. (2013). Ziya Paşa (1829-1880). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 44*, 475-479.

Unat, F. R. (1964). *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*. Ankara: Millî Eğitim.

Uyanık, E. (2009). II. Meşrutiyet Dönemi'nde Toplumsal Mühendislik Aracı Olarak Eğitim: İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Eğitim Politikaları (1908-1918). *Amme İdaresi Dergisi, 42*(2), 67-88.

Yavuztürk Özyalvaç, P. (2012). Haşim Paşa (1852-1918). *Üsküdarlı Meşhurlar Ansiklopedisi*, 209-210.

Yazıcı, M. (1973). *Tanzimattan Bu Yana Milli Eğitim Bakanları, Başbakanlar ve Atatürk (1839-1973).* Ankara.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara.

4. BÖLÜM
TANZİMAT DÖNEMİ MAARİF NAZIRLARININ EĞİTİM POLİTİKALARI

Eyüp Cücük - Emrah Berkant Patoğlu

Giriş

Osmanlı Devleti'nde maarif alanında modernleşme pratiklerine yönelik ilk uygulama adımlarının çok daha önceleri atılmaya başlandığı bilinmekle beraber, söz konusu maarifin modernleşmesi olgusu 1839 yılı sonrasında -Tanzimat'ın ilanını takip eden yıllarda- kurumsal ve yapısal bir hüviyet kazanmaya başlamıştır. Nitekim gerçekleştirilen maarif alanındaki yapılandırma faaliyetleri neticesinde 1857 yılına gelindiğinde, birkaç isim değişikliği ve pek çok denemenin bir ürünü olarak Maarif-i Umumiye Nezareti adı altında bir maarif sistemi oluşturulduğu görülmektedir. Ülkedeki maarif sistemine yönelik gerçekleştirilecek politika üretme ve uygulama çalışmalarının tek elden yürütülebileceği bir kurum olarak yapılandırılan Maarif-i Umumiye Nezaretinin başına ilk nazır olarak Abdurrahman Sami Paşa tayin edilmiştir. 1857-1876 yılları arasındaki dönemde Ahmet Kemal Paşa'nın beş, Ahmet Cevdet ve Safvet Paşaların üçer, İbrahim Ethem Paşa'nın iki kez farklı tarihte nazır olmaları ile birlikte 12 farklı ismin 21 kez maarif nazırı olarak görev yaptığı anlaşılmaktadır. Bir önceki bölümde profil özellikleri detaylı bir şekilde incelenmiş olan söz konusu nazırların nazırlık dönemlerinde gerçekleştirilen maarif alanına yönelik politika ve uygulamaların incelemesi bu bölümde yapılmıştır. Bu çerçevede Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığında konuyla ilgili yapılan taramalar neticesinde temin edilen belgeler incelemeye alınmıştır. Araştırma kapsamında incelenen belgeler çerçevesinde ortaya çıkan bulgular aşağıda yer alan alt başlıklarda sunulmuştur.

Avrupa şehirleri bir nevi "öğretim teknolojisi transfer merkezi" olarak görülmüştür. Bu süreçte daha etkin bir eğitim öğretim için Avrupa'dan küre, harita vb. ders araç gereçleri sipariş edilmiştir.

Kaynakça

Akyüz, Y. (2006). Türkiye'de öğretmen yetiştirmenin 160. yılında Darülmuallimin'in ilk yıllarına toplu ve yeni bir bakış. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM),* 20(20), 17-58.

Bilim, C. Y. (2002). *Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734-1876)*. 2. Basım, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

BOA. (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri) A.AMD. (Sadâret Âmedî Kalemi Belgeleri) 93/88; 77/69; 80/7; 80/65; 82/93.

BOA. A. MKT.UM. (Sadâret Mektubî Kalemi Umum Vilâyât) 539/94; 559/60.

BOA. A.DVNS.MTAN.d. (Bâb-ı Âsafî Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Meclis-i Tanzimat Defterleri) No: 2.

BOA. A.MKT.MHM. (Sadâret Mektubî Mühimme Kalemi) 191/74; 142/5; 118/95; 157/61; 127/91; 159/39; 135/93; 166/55; 331/6; 250/16; 290/36; 353/81; 267/4; 405/93; 419/15; 472/59; 373/56; 375/72; 368/27; 377/69; 380/51; 382/80; 374/93; 341/84; 351/78; 350/24; 339/29; 336/37; 337/91; 344/44; 350/82; 362/71; 375/16; 450/13.

BOA. A.MKT.MVL. (Sadâret Mektubî Kalemi Meclis-i Vala Evrakı) 134/33.

BOA. A.MKT.NZD. (Sadâret Mektubî Kalemi Nezaret ve Deva'ir Evrakı) 245/94; 398/25; 422/37; 401/34.

BOA. BEO. AYN. D. (Babıali Evrak Odası Ayniyat Defterleri) 1725.

BOA. HR.İD. (Hariciye Nezâreti İdare) 1910/42; 1456/57.

BOA. HR.MKT. (Hariciye Nezâreti Mektubî Kalemi) 267/29.

BOA. İ.DH. (İrâde Dahiliye) 464/30972; 556/38688; 497/33809; 597/41632; 583/40618; 622/43244; 622/43260; 558/38833; 556/38684; 493/33491; 547/38078, 564/39275; 553/38513.

BOA. İ.DUİT. (Dosya Usulü İrâdeler Tasnifi) 116/1; 115/66; 115/64.

BOA. İ.HR. (İrâde Hariciye) 149/7830; 206/11842; 206/11865; 206/11875; 206/11879; 219/12688.

BOA. İ.MMS. (İrâde Meclis-i Mahsûs) 33/1364; 28/1204; 37/15413; 37/1541.

BOA. İ.MVL. (İrâde Meclis-i Vâlâ) 444/19767; 529/23733; 567/25498; 532/23870; 565/25389; 566/25432; 568/25545; 570/25593; 554/24887.

BOA. İ.ŞD. (İrâde Şûrâ-yı Devlet) 9/471; 26/1205.

BOA. MB.İ. (Mâbeyn-i Hümâyûn İrâdeleri) 18/103.

BOA. MF. İBT. (Maârif Nezâreti Tedrîsât-ı İbtidaiyye Kalemi) 1/51; 1/61; 2/29; 2/7; 2/30; 2/25; 2/6; 2/32; 2/37; 2/26; 2/8.

BOA. MF. MKT. (Maârif Nezâreti Mektubî Kalemi) 5/15; 3/92; 3/171; 2/176; 3/120; 1/8; 2/95; 5/179; 1/95; 5/15; 2/157; 1/96; 26/54; 13/90; 10/91; 17/114; 11/21; 11/69; 26/54; 11/18; 13/82; 30/67; 31/164; 29/1; 42/58; 40/24; 39/107; 21/22; 2/99; 1/73; 7/148; 8/44; 8/45; 8/96; 8/58; 86/25; 8/55; 8/99.

BOA. MVL. (Meclis-i Vâlâ Meclis-i Vâlâ Evrakı) 736/34; 879/12.

BOA. ŞD. (Şûrâ-yı Devlet) 205/50; Defter no: 234; 206/8; 8/76; 9/3; 9/43; 8/37; 2872/42; 8/73; 8/88; 8/98; 9/38; 9/39; 9/40.

Cücük, E. (2020). *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi ve Ahmed Kemal Paşa -Biyografisi, Eğitim Politika ve Uygulamaları-*, Ankara: Pegem Akademi.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. (2014). *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme*. Yay. Haz. Albayrak, M., Şeker, K., İstanbul: Bion.

Devlet Salnamesi (*Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye).* (H. 1289/ M. 1872/1873). İstanbul: Darü't-Tıbaatü'l-Amire, http://isamveri.org/?url=salname (19.04.2020).

Devlet Salnamesi (*Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye).* (H. 1290/ M. 1873/1874). İstanbul: Darü't-Tıbaatü'l-Amire, http://isamveri.org/?url=salname (19.04.2020).

Düstur (H.1289/M. 1872-1873). 1. Tertip, Cilt 2, İstanbul: Matbaa-yı Amire.

Hasebe, K. (2018). The 1869 Ottoman Public Education Act: Proceedings and Participants. *Osmanlı Araştırmaları, 51*(51), 181-207.

İnal, İ. M. K.ve Yaşar, H. H. (1984). Evkaf-ı Hümayun Nezaretinin kuruluş tarihi ve nazırların hal tercümeleri IV. Haz. Nazif Öztürk, *Vakıflar Dergisi* (18), 43-59.

The Dundee Courier And Argus, (Wednesday 30 May 1866 / Çarşamba 30 Mayıs 1866), No: 3998, p. 3.

5. BÖLÜM
I. MEŞRUTİYET VE II. ABDÜLHAMİT DÖNEMLERİ OSMANLI MAARİF NAZIRLARININ EĞİTİM POLİTİKALARI

Ayhan Doğan - Sadık Çetin

Giriş

Osmanlı maarif hayatı hakkında son dönemlerde önemli çalışmalar vücuda getirilmekle birlikte Osmanlı maarifinin politik belirleyicilerinden olan nazırların dönemleri esas alınarak hazırlanan çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Osmanlı tarihinin çok önemli bir değişim sürecini yaşadığı Tanzimat Dönemi'nin bir devamı olarak nitelendirilebilecek olan ve demokratik gelişmelerin yaşandığı I. Meşrutiyet Devri'nde önemli bir dizi yeniliklere imza atılmıştır. Ancak bu dönem kısa bir süre devam etmiştir. Bunu takip eden Mutlakiyet Dönemi olarak adlandırılan II. Abdülhamit Dönemi'nde ise eğitimde çok önemli gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. Nitekim yeni okulların açılması, okullaşma oranının artırılması, daha önce atılan ancak kesintili olarak devam eden eğitim çalışmalarının yeniden ele alınması konusunda çalışmalar yapılmıştır. Söz konusu dönemlerde görev yapmış olan maarif nazırları özelinde oluşturulan politikaların belirlenmesi dönemin aydınlatılması ve maarif nazırlarının etkinlik alanlarının tespit edilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu amaçla 1876-1908 yılları arasında maarif nazırlarının oluşturdukları politikalar bilhassa Osmanlı arşiv kaynakları taranmak suretiyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada her nazırın dönemine ait arşiv belgelerinin taranmasının ardından yönetim politikaları, ekonomi politikaları, okullaştırma politikaları, yurt dışı eğitim politikaları vb. başlıklarda politikalar belirlenmiş ve bunların alt politikalarına yer verilmiştir. Böylece dönemlere ait ağırlıklı politikalar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde bazı maarif nazırlarının görev süreleri çok kısa olduğu gibi Haşim Paşa ve Ahmet Zühtü Paşa gibi uzun süreli görev yapan nazırlar da bulunmaktadır. Her nazır döne-

sadece iç politikanın bir neticesi değildi. Nitekim meydana gelen isyan hareketlerinin en büyük nedenlerinden biri de emperyalist devletlerin Osmanlı Devleti üzerindeki politikalarıydı. Ayrılıkçı fikirlerin önlenmesi sadece askerî tedbirlerle mümkün değildi. Bu fikir ve hareketler azınlık tebaada görülmesinin yanında imparatorluğun güney hudutlarında ve merkezden çok uzakta bulunan Yemen'de de yaşanmaktaydı. Ülkenin bu bölgesinde uzun yıllardan beri meydana gelen isyan hareketlerinin önlenmesi için halkın eğitim göreceği kurumların açılması yoluna gidilmiştir. Devlet bu süreçte tebaanın devlete olan bağlılığının artırılması yolunda maarif kurumlarını bir çözüm merkezi olarak değerlendirmiştir.

Sonuç olarak 1876-1908 arası dönemde Osmanlı maarif teşkilatı birçok sorunla baş etmek zorunda kalmıştır. Bu sorunlar hem iç politika hem de değişen dünyanın getirdiği yeni koşullar çerçevesinde şekillenmiştir. Maarif bürokrasisi içinde bulunulan durumun farkındadır. Gereken çözüm yolları ise teşhis edilmiş ve önemli nizamnameler çıkarılarak sorunlara çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Ancak finansman sorunları, imparatorluk sathında istihdam edilecek yeteri kadar kadronun bulunmayışı ve devletin içinden geçtiği zorlu süreçler söz konusu sorunlu maarif hayatını 1908 yılında yeniden ilan edilen meşrutiyete miras bırakmıştır.

Kaynakça

BOA. (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri) İ. MMS. (İrade Meclis-i Mahsus) 64/3022; 87/3736; 92/3905; 126/5394.

BOA. İ. DH. (İrade Dahiliye) 796/64573; 1146/89334; 890/70852.

BOA. İ.HUS. (İrade Hususi) 69/86; 109/37.

BOA. MF.İBT. (Maarif Nezareti Tedrisat-ı İbtidaiyye Kalemi) 136/59; 152/129; 141/105.

BOA. MF.MKT. (Maarif Nezareti Mektubi Kalemi) 122/82; 113/34; 113/62; 118/61;122/96; 132/26; 135/60; 112/34; 115/104; 100/77; 117/116; 105/66; 124/80; 1183/30; 102/39; 75/72; 75/87; 75/86; 85/6; 101/38; 79/4; 83/84; 79/48; 79/5; 84/52; 76/10; 84/2; 87/3; 158/8; 263/8; 140/87; 170/29; 229/32; 239/25; 245/11; 143/93; 184/43; 226/41;141/75; 142/7; 150/140; 160/12; 174/59; 153/75; 153/164; 165/94; 196/62; 213/8; 266/2; 222/30; 187/126; 255/15; 158/133; 158/53; 132/101; 197/39; 222/27; 195/77; 191/142; 168/123; 182/116; 170/110; 190/3; 193/78; 182/45; 217/40; 244/6; 731/37; 723/20; 727/41; 669/21; 720/36; 662/47; 721/22; 737/12; 832/50; 732/38; 783/24; 783/30; 1108/68; 789/11; 825/48; 746/23; 780/87; 812/10; 787/58; 1099/30.

BOA. ŞD. (Şura-yı Devlet) 222/22.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. (2014). *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme*. Yay. Haz. Albayrak, M., Şeker, K., İstanbul: Bion.

Düstur (H.1289/M. 1872-1873). 1. Tertip, Cilt 2, İstanbul: Matbaa-yı Amire.

Erdoğdu, T. (1995). *Maarif-i Umumiye Nezareti Teşkilatı İdari Teşkilat Açısından*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaya, U. (2013). Dârülmuallimîn İle İlgili Bir Nizamname Layihası ve Dârülmuallimîn'e Giriş Sürecinde Bir İmtihan, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(5), 35-54.

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, H. 1317, Matbaa-i Amire, İstanbul.

Maarif Salnamesi (Salname-i Nezareti Maarif-i Umumiyye. (H. 1317/M. 1899-1900). (İkinci Def'a Olarak Tertib Edilmiştir), Darülhilafetülâliye/İstanbul: Matbaa-i Amire, http://isamveri.org/?url=salname (19.03.2020).

BOA. MV. (Meclis-i Vükela Mazbataları) 9/76; 34/24; 83/2.

BOA. A.DVNSNZAM.d. (Bab-ı Asafi Nizamat Defterleri) No: 1, 6.

BOA. A. DVN.MKL. (Sadaret Divan Mukavelenameler) 25/5.

6. BÖLÜM
II. MEŞRUTİYET'TEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NE KADAR OSMANLI MAARİF NAZIRLARI*

Eyüp Cücük - Resul Köse

Giriş

Avrupa'da XV. yüzyıldan itibaren başlayan Rönesans, Reform ve nihayetindeki Aydınlanma Çağı ile ihtilal süreçlerinin bir ürünü olarak ortaya çıkan modern devlet sisteminin çok boyutlu kısımlarından ve sorumluluk alanı olarak belirlenmiş politika alanlarından biri "eğitim" alanıdır. Özellikle XIX. yüzyılda büyük ölçüde şekillenen modern devlet sistemi ve yapılanmasının bir alanı olarak yurttaşların muayyen bir eğitim sürecinden geçirilmesi için eğitim politikalarının oluşturulması, uygulanması, yaygınlaştırılması gibi süreçlere dair bir bütün olarak eğitim olgusuyla ilgilenen eğitim bakanlıkları kurulmuş ve bu kurumların başına ise eğitim bakanları görevlendirilmiştir.

Öte yandan bu kitabın daha önceki bölümlerinde de ifade edildiği üzere Osmanlı eğitim sisteminin yeniden yapılandırılarak modernleşmesinde, Avrupa devletleriyle özellikle XIX. yüzyıl boyunca artarak devam eden etkileşimler belirleyici olmuştur. Bu süreçte Tanzimat Fermanı (1839), Islahat Fermanı (1856) ve Kanun-i Esasi'nin (1876) yürürlüğe girmesiyle eğitim sisteminde çok önemli reformlar hayata geçirilmiştir. Yine bu süreçte, 17 Mart 1857 yılında eğitim alanında gerçekleştirilen tüm modernizasyon ve yapılandırma faaliyetlerinin sağlayıcısı bir kurum olarak Maarif-i Umumiye Nezareti kurulmuş ve ilk maarif nazırı olarak Abdurrahman Sami Paşa tayin edilmiştir. Gerek

* Bu çalışmanın bir bölümü, 16-17 Mayıs 2019 tarihinde Barselona/İspanya'da düzenlenen 7th Mediterranean Interdisciplinary Forum on Social Sciencesand Humanities'te "A Study on The Profiles of the Ottoman Ministers of Education from the Second Constitutional Era to the Turkish Republic Period (1908-1923)" adıyla özet bildiri olarak sunulmuştur.

olmaması gerektiğini göstermektedir. Dolayısıyla sürdürülebilir eğitim politikalarının oluşturulabilmesi için uzun vadeli bir yaklaşımla eğitim politikalarını şekillendirebilecek istikrarlı bir yönetim anlayışı ortaya konulmalıdır.

Kaynakça

Akad, M. T. (1993). Balkan Savaşında İstanbul. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 2, 29-30. İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı.

Akpınar, M. (2015). Osmanlı hariciye nazırları (1836-1922). *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(35), 173-205.

Akyıldız, A. (1996). Galatasaray Mekteb-i Sultanisi. *İslam Ansiklopedisi*, 13, 323-326, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Akyıldız, A. (2016). Mekteb-i Mülkiyye. *İslam Ansiklopedisi*, Ek-2, 240-242. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Akyıldız, O. (1996). *Kuramdan romana Recaizade Mahmut Ekrem: doğu-batı ve romantizm-realizm eksenlerinde talim-i edebiyat ve araba sevdası.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Altın, H. (2010). II. Meşrutiyet Dönemi Maarif Nazırlarından Emrullah Efendi ve öğretmen yetiştirme tarihimize katkıları. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 151-165. Elazığ.

Banarlı, N.S. (1983). *Resimli Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim.

Baydar, M. (1968). *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve anıları.* İstanbul: Menteş.

Birinci, A. (2008). Rıza Nur (1879-1942). *İslam Ansiklopedisi*, 35, 65-66. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Bolak, A. (1992). Bolak, Mehmet Vehbi (1882-1958). *İslam Ansiklopedisi*, 6, 274-275. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Bouquet, O. (2016). *Sultanın paşaları (1839-1909)*. Devrim Çetinkasap (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.

Cankar, B. ve Taş, A. (2017) Milli eğitim bakanlarının eğitim faaliyetleri (1999-2016). *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 7(2), 189-210.

Çelik, M.; Savaş, G.; Takmak, H. ve Tuti, G. (2018). Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze milli eğitim bakanlarının çalışmalarına ilişkin bir analiz. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama,* 1(2), 136-150.

Çeliktürk, Ö. (2014). *Mehmet Vehbi Bolak (biyografik çalışma)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Danışman, H. B. (1998). *Artçı diplomat (Son Osmanlı nazırlarından Mustafa Reşit Paşa)*. İstanbul: Arba.

Demir, M. (2010). *Milli eğitim bakanı Hamdullah Suphi Tanrıöver'in eğitim ve kültür anlayışı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Dördüncü M. (2013). *İbrahim Hakkı Paşa'nın hayatı ve devlet adamlığı (1863-1918).* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Dördüncü M. (2015). Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa'nın hayatı ve Avrupa seyahati. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 79-97.

Ekrem, M. A. (1994). Hamdullah Suphi Tanrıöver'in İkinci Dünya Savaşı yıllarında Bükreş'teki diplomatik faaliyeti. *IX. Türk Tarih Kongresi*, 2515-2522, Ankara: Offprint.

Ergün, M. (1982). Emrullah Efendi'nin hayatı ve görüşleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi,* 30(1-2), 7-35.

Ergün, M. (1996). *II. Meşrutiyet devrinde eğitim hareketleri (1908-1914)*. Ankara: Ocak.

Erkek, M. S. (2013). II. Meşrutiyet Dönemi maarif nazırları. *Tarih İncelemeleri Dergisi,* XXVIII(2), 385-416.

Eyicil, A. (1988). *Doktor Nazım Bey*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Eyicil, A. (2006). Nazım Bey (1872-1926). *İslam Ansiklopedisi,* 32, 446-447, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Findley, C. V. (2011). *Kalemiyeden mülkiyeye Osmanlı memurlarının toplumsal tarihi*. G. Ç. Güven (Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Gedikli, F. (2004). 1868'den 1922'ye Şura-yı Devlet reisleri. *Danıştay ve idari yargı günü 136. Yıl Sempozyumu*. Ankara.

Güneş, İ. (1997). *Türk parlamento tarihi I. ve II. Meşrutiyet*, 2, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı.

Güven, C. ve Boyraz, E. (2016). Z. Hamdullah Suphi Tanrıöver'in ilk maarif vekilliği dönemi faaliyetleri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 6(10), 286-317.

Hanioğlu, M. Ş. (2004). Meşrutiyet. *İslam Ansiklopedisi,* 29, 388-393. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları (1983). *Türk harp tarihi derslerinde adı geçen komutanlar*. İstanbul: Harp Akademileri.

İnal, İ. M. K. (1969). *Son asır Türk şairleri.* İstanbul: Milli Eğitim.

İnalcık, H. (2009). *Devlet-i Aliyye Osmanlı imparatorluğu üzerine araştırmalar 1: Klasik dönem (1302-1606) siyasal, kurumsal ve ekonomik gelişim*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.

İpek, M. (2002). *Bir eğitim bakanı olarak Emrullah Efendi'nin eğitim felsefesi, politikaları ve uygulamaları 1908-1914*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara, 2002.

Kansu, A. (2006). *1908 Devrimi*. 4. Baskı, Ayda Erbal (çev.), İstanbul: İletişim.

Kapukaya, Z. (2008). *Recaizade Mahmut Ekrem'in Şemsa ve Muhsin Bey Yahut Şairliğin Hazin Bir Neticesi adlı hikayelerinin metin transkripsiyonu ve dil incelemeleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Karasar, N. (1998). *Bilimsel araştırma yöntemi*. 8. Basım. Ankara: Nobel.

Kazıcı, Z. (1995). Emrullah Efendi (1858-1914). *İslam Ansiklopedisi*, 11, 165-166. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kırmızı, A. (2003). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e maliye nazırları (1838-1922). *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1, 97-114.

Kocamemi, B. F. (2009). *Devletin zirvesinde üç isim baba, oğul ve torun.* İstanbul: Ekinoks.

Kozan, N. (2011). *Abdurrahman Şeref Bey'in eğitim din ve ahlak eğitimiyle ilgili görüşleri.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Kuneralp, S. (1999). *Son Dönem Osmanlı Erkan ve Ricali (1839-1922) Prosopografik Rehber.* İstanbul: İSİS.

Kurşun, Z. (2000). İbrahim Hakkı Paşa (1863-1918). *İslam Ansiklopedisi*, 21, 311-314. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2011). *Milli Eğitim Bakanlığının teşkilat ve görevleri hakkında kanun hükmünde kararname.* Resmi Gazete, tarih: 14 Eylül 2011, Sayı: 28054, Karar Sayısı: KHK/652, internet erişim: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/09/20110914-1.htm (17.11.2017).

Ministry of Education of the People's Republic of China (2017). *About the Ministry, Ministers*. http://en.moe.gov.cn/About_the_Ministry/Ministers/

Müezzinoğlu, E. (2012). *Bir İttihatçı Eğitimci Ahmet Şükrü Bey.* (Yayımlanmamış doktora tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Odabaş, U. K. (1990). *Rıza Tevfik ve felsefesi,* (Yayımlanmamış doktora tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Okur, H. (2001). *Entelektüel bir eğitim lideri olarak Emrullah Efendi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Özcan, A. (1998). Abdurrahman Şeref (1853-1925). *İslam Ansiklopedisi*, 1, 175. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Özcan, N. (2013). Ziya Paşa (1849-1929). *İslam Ansiklopedisi*, 44, 479. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Özemre, A. Y. (2006). *Galatasarayı Mekteb-i Sultani'sinde sekiz yılım*. İstanbul: Kubbealtı.

Özgişi, T. (2012). Mütareke Dönemi'nde Ayan Meclisi'nin çalışmaları. *The Journal of International Social Research*, 5(22).

Pakalın, M. Z. (2008). *Sicil-i Osmani zeyli, son devir Osmanlı meşhuırları ansiklopedisi,* 6, Özen Tok-Hava Selçuk (Yay. Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Sakaoğlu, N. (1993). Abdurrahman Şeref. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı.

Sami, Ş. (H. 1317). *Kamus-ı Türki.* Dersaadet.

Sarı, D. (1996). *Dr. Rıza Nur'un hatıralarının bir değerlendirmesi (30 Ekim 1918-1 Kasım 1922).* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Singapore Ministry of Education (2017). *Organisational structure, political heads*. https://www.moe.gov.sg/about/org-structure/cpdd

Şahin, M. ve Tokdemir, M. A. (2011). II. Meşrutiyet Dönemi'nde eğitimde yaşanan gelişmeler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(4), 851-876.

Taştan, Y. K. (2004). *Abdurrahman Şeref, yaşadığı dönem ve eserleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

TBMM Arşivi, Tercüme-i Hal. *Hamdullah Suphi Tanrıöver dosyası,* 1. Dönem, Sicil No:26.

TBMM, *Tutanaklar*, Meclisi Ayan, (1), 3, R. 12 Kanunusani 1336/M. 12 Ocak 1920.

Temizer, A. ve Serbestoğlu, İ. (2020). Osmanlı-Sırp Diplomatik İlişkileri Ve Belgrad Sefiri Yusuf Ziya Paşa. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 477-506.

Tevetoğlu, F. (Haziran 1973). Türkiye maarif nazırları. *Hayat Tarih Mecmuası*, 9(5), 4-12.

Tevetoğlu, F. (Temmuz 1973), Türkiye maarif nazırları 2. *Hayat Tarih Mecmuası*, 9(6), 15-21.

Toker, Y. (2006). *150'liklerden portreler*. İstanbul: Toker.

Toprak, Z. (1993). Şehreminleri. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* 7, 149-150. İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı.

Toros, T. (1968). Ali Münif Bey'in hatıraları. *Hayat Tarih Mecmuası*, 2(8), 4-11.

Tosun, H. (2010). *Ali Ekrem Bolayır'ın Namık Kemal ve Recaizade Mahmut Ekrem hakkındaki görüşleri*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Tural, E. (2007). II. Meşrutiyet Dönemi'nde Maarif-i Umumiyye Nezareti'nde bürokratik reform. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 22(22), 177-206.

Türkan, E. V. (2018). *Emrullah Efendi'nin Maarif Nazırlığı (1910-1912).* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Uçman, A. (2007). Recaizade Mahmud Ekrem (1847-1914). *İslam Ansiklopedisi*, 34, 503-504. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Uçman, A. (2008). Rıza Tevfik Bölükbaşı (1869-1949). *İslam Ansiklopedisi*, 34, 68-70. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Uçman, A. (2010). Hamdullah Suphi Tanrıöver (1885-1966). *İslam Ansiklopedisi*, 39, 574-575. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Ulusoy, M. (2014). Dr. Rıza Nur'un Milli Eğitim Bakanlığı faaliyetleri. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 175-181. Zonguldak.

Unat, F. R. (1964). *Türkiye eğitim sisteminin gelişmesine tarihi bir bakış.* Ankara: Milli Eğitim.

Uyanık, E. (2009). II. Meşrutiyet Dönemi'nde toplumsal mühendislik aracı olarak eğitim: İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin eğitim politikaları (1908-1918). *Amme İdaresi Dergisi*, 42(2), 67-88.

Uzun, M. (1989). Ali Kemal (1867-1922). *İslam Ansiklopedisi*, 2, 405-408. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Yazıcı, M. (1973). *Tanzimattan bu yana milli eğitim bakanları, başbakanlar ve Atatürk (1839-1973).* Ankara: Emel.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 8. Baskı. Ankara: Seçkin.

Yiğit, İ. (2004). Mevali. *İslam Ansiklopedisi*, 26, 424-426. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

7. BÖLÜM
II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ MAARİF NAZIRLARININ EĞİTİM POLİTİKALARI

Betül Balkar - Ayhan Doğan - Sadık Çetin

Giriş

Osmanlı Devleti'nin demokratikleşme ve yenileşme sürecinin en önemli evrelerinden biri olan II. Meşrutiyet Dönemi, 23 Temmuz 1908'de gerçekleşen devrimle birlikte Kanun-ı Esasi'nin Sultan II. Abdülhamit tarafından yeniden yürürlüğe konmasıyla başlamıştır. Böylece yaklaşık otuz yılı aşkın bir süre geçtikten sonra yeniden meşruti bir monarşi tesis edilmiştir. Uzun süredir ülke yönetiminde söz sahibi olmak isteyen İttihat ve Terakki Cemiyeti ve II. Abdülhamit muhalifleri, bu yeni dönemde amaçlarına ulaşmış ve 31 Mart hâdisesi sonrasında ise II. Abdülhamit iktidarına son vermişlerdir. Her ne kadar yine devletin başında Osmanlı hanedanından Sultan Reşat bulunsa da artık kontrol tam anlamıyla meşrutiyet yanlılarının eline geçmiştir. Bu süreçte devrin basın hayatında yeni düzenin meşruiyetinin tesis edilmesi için birçok mecmua ve gazetede meşrutiyet öncesi dönemin eleştirildiği yazılar yer almıştır. Yazar, çizer ve mizah basını yoğun bir şekilde devr-i sabık ve onun hükümdarı II. Abdülhamit'i eleştirmişlerdir.

Uzun bir süre sonra yeniden meşrutiyetin ilanına muvaffak olan yeni iktidar sahipleri iktidara gelmenin vermiş olduğu heyecanla hızlı bir reform hareketine başlamışlardır. Bu heyecan maarif sahasında da etkin bir şekilde hissedilmiştir. Dönemin en önemli sloganlarından biri olan kalkınma ve gelişmenin mümessili "terakki" kelimesi her alanda kendini hissettirmiştir. Söz konusu terakki adımlarının atılması için en önemli alanlardan biri ise maarif olarak görülmüştür. Bu bağlamda maarif sahasındaki sorunların çözülmesi konusunda birçok düzenlemenin yapıldığı II. Meşrutiyet Dönemi, fikri anlamda yoğun bir tartışmanın yaşandığı bir süreç olarak da değerlendirilmektedir. Devrin her görüşten temsilcilerinin fikri sahada kendini gösterdiği bu dönem, ne hazindir ki

politikalarının geliştirilmesine de önem verilmiştir. Bu kapsamda okullara kabul şartlarının ve mezuniyet koşullarının belirlenmesine ve bu doğrultuda sınav uygulamalarının düzenlenmesine yönelik politikalar oluşturulmuştur. Bu şekilde okulların bilimsel ve kurumsal yapıları güçlendirilmiş ve kurumsallaşma açısından işlevsel olarak nitelendirilebilecek uygulamalara yer verilmiştir.

II. Meşrutiyet Dönemi'nin, oluşturulan eğitim politikaları aracılığıyla eğitim sisteminde niteliksel ve niceliksel gelişim sağlanmaya çalışılan bir dönem olduğu ifade edilebilir. Bu dönemde eğitim sistemine çok boyutlu bir açıdan bakıldığı ve bu doğrultuda farklı ve çeşitli alanlarda eğitim politikası geliştirme ve uygulama girişimlerinde bulunulduğu görülmektedir. Geliştirilen politikaların bir bölümü, sorunların tespitine; diğer bir bölümü, mevcut işleyişin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesine ve önemli bir bölümü de iyileştirme ve geliştirmeye yönelik olmuştur. Genel olarak değerlendirildiğinde, II. Meşrutiyet Dönemi'nin eğitim politikalarının tasarlanmasına ve geliştirilmesine verilen önem açısından dinamik ve verimli bir dönem olduğu sonucuna varılabilmektedir.

Kaynakça

Akkaymak, E. (1994). *Ali Kemal'in Kimliği ve Siyasi Faaliyetleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Baskın, B. (2008). II. Meşrutiyet'te Kadın Eğitimine Yönelik Bir Girişim: İnas Darülfununu. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 38, 89-123.

BOA. (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri) BEO. (Bâb-ı Âli Evrak Odası) 4232/317334

BOA. İ.DUİT. (İrade Dosya Usulü) 37/76; 96/43

BOA. İ.MF. (İrade Maarif) 16/29; 17/36

BOA. İ.MMS. (İrade Meclis-i Mahsus) 164/12; 188/1; 184/30

BOA. MF.MKT. (Maarif Nezareti Mektubi Kalemi) 1069/58; 1071/27; 1072/32; 1072/47; 1076/48; 1076/51; 1077/63; 1080/29; 1082/3; 1082/14; 1086/42; 1087/22; 1089/28; 1089/29; 1089/51; 1091/65; 1093/21; 1094/39; 1095/22; 1095/42; 1099/30; 1100/2; 1101/50; 1108/68; 1110/33; 1111/6; 1111/22; 1112/47; 1146/7; 1146/55; 1147/33; 1151/1; 1151/25; 1152/39; 1154/14; 1164/19; 1167/14; 1167/32; 1171/66; 1175/57; 1179/6; 1181/3; 1182/84; 1183/3; 1185/64; 1185/131; 1186/40; 1187/63; 1187/70; 1187/78; 1188/17; 1188/26; 1188/56; 1190/16; 1190/53; 1190/59; 1190/74; 1192/20; 1194/23; 1194/59; 1194/81; 1196/23; 1197/10; 1197/30; 1197/44; 1197/60; 1198/8; 1200/40; 1201/29; 1204/46; 1206/12; 1206/33; 1206/45; 1207/17; 1208/42; 1208/75; 1210/41; 1211/34; 1213/56; 1213/77; 1214/44; 1216/86; 1217/33; 1223/98; 1224/76; 1225/33; 1232/42; 1232/96; 1235/17; 1236/69; 1237/34; 1238/7; 1238/82; 1239/68; 1239/72; 1240/83

BOA. MV. (Meclis-i Vükela Mazbataları) 159/133.

BOA. ŞD. (Şura-yı Devlet) 223/53; 224/76; 224/80; 231/8; 542/36

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. (2014). *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme,* Yayın Nu: 134. İstanbul: Bion.

Dördüncü, M. (2013). *İbrahim Hakkı Paşa'nın Hayatı ve Devlet Adamlığı (1863-1918)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Düstur, (H.1332). Tertib-i Sâni, C.5, Dersaadet: Matbaa-i Amire,

Ergün, M. (1996). *İkinci Meşrûtiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914).* http://mustafaergun.com.tr/wordpress/wp-content/uploads/2015/11/mesrutiyet.pdf (Erişim Tarihi: 30.05.2020).

Erkek, M. S. (2009). *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Eğitim Sistemindeki Gelişmeler ve Ethem Nejat Bey*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Erkek, M. S. (2013). II. Meşrutiyet Dönemi Maarif Nazırları. *Tarih İncelemeleri Dergisi, 28*(2), 385-416.

Etker, Ş. (2005). Dr. Aımé Mouchet ve Tıbbiye'de Fransız Kültürel Egemenliğinin Sonu. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları, 6*(2), 35-70.

İpek, M. (2002). *Bir Eğitim Bakanı Olarak Emrullah Efendi'nin Eğitim Felsefesi Politikaları ve Uygulamaları 1908-1914.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Kamer, T. (2014). I. Meşrutiyet Dönemi İlköğretimde Karma Eğitim Uygulamaları ve Yasal Düzenlemeler. *e-International Journal of Educational Research, 5*(3), 86-97.

Kayaoğlu, T. (2002). Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi tercüme müesseseleri. İçinde: H.C. Güzel, K. Çiçek, & S. Koca (Eds.), *Türkler,* Cilt 15, (248-261). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Maarif-i Umumiye Nezareti (1330). *Memalik-i Ecnebiyyeye Gönderilecek Talebe Hakkında Nizamname.* İstanbul: Matbaa- i Amire.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 2 Teşrinisani 1327, s. 448

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 20 Kanunuevvel 1326, s. 101

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 27 Kanunuevvel 1326, s. 92

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 27 Kanunuevvel 1326, s. 93

Müezzinoğlu, E. (2012). *Bir İttihatçı Eğitimci Ahmet Şükrü Bey*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Nuhoğlu, H.Y. (1993). *Dârüleytam.* TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt 8, s.521. https://cdn2. islamansiklopedisi.org.tr/dosya/8/C08003244.pdf (Erişim Tarihi: 20.02.2021)

Nurdoğan, A. M. (2005). *Osmanlı Modernleşme Sürecinde İlköğretim* (1869-1922). Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Özcan, N. (1993). *Dârülelhan.* DV İslâm Ansiklopedisi, Cilt 8, s.518-520. https://cdn2.i slamansiklopedisi.org.tr/dosya/8/C08003242.pdf (Erişim Tarihi: 22.02.2021)

Tanin Gazetesi 16 Mart 1910, No: 551

Tanin Gazetesi, 27 Ekim 1909, No: 413

Tural, E. (2007). II. Meşrutiyet Dönemi'nde Maârif-i Umûmiyye Nezâreti'nde Bürokratik Reform. *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 22,* 177-206.

Tümer Erdem, Y. (2007). *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Tümer Erdem, Y. (2015). Maarif Nazırı Ahmet Şükrü Bey'in II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Politikalarına Katkısı. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, 32,* 23-64.

Türkan, E. V. (2018). *Emrullah Efendi'nin Maarif Nazırlığı.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul.

8. BÖLÜM
MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ MAARİF NAZIRLARI VE MAARİF VEKİLLERİNİN EĞİTİM POLİTİKALARI

Emrah Berkant Patoğlu - Resul Köse

Giriş

1914-1918 yılları arasında devam eden I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Bulgaristan ile birlikte İtilaf devletlerine karşı savaşmıştır. Bu savaş Osmanlı Devleti açısından Çanakkale'den Kafkas Cephesine, Hicaz ve Yemen Cephelerinden Osmanlı sınırları dışındaki Galiçya, Romanya ve Makedonya cephelerine kadar çok geniş bir alanda yaşanmıştır. 1918 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti, her açıdan zor bir duruma düşmüştür. Buna bir de Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi eklenince savaşı zaten Almanya'dan aldığı destekle devam ettiren Osmanlı Devleti'nin Almanya ile direkt bağlantısı kesilmiş ve bu durum Osmanlı Devleti'nin savaştan çekilmesinde önemli bir etken olmuştur. 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile savaştan çekilen Osmanlı Devleti bu Mütareke ile çok ağır maddeleri de kabul etmiş oluyordu. Mütareke'nin imzalanmasından kısa bir süre sonra Musul, İngiliz kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. Aradan on gün geçmiş ve 13 Kasım 1918'de İstanbul, İtilaf devletleri tarafından fiilen işgal edilmiştir. Bu durum ilerleyen günlerde devam etmiş ve İtilaf Devletleri Mütareke'nin 7. Maddesini bahane ederek Anadolu'nun farklı bölgelerini işgal etmişlerdir. Bu süreçte Anadolu'da yer yer Millî Mücadele hareketleri görülmeye başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı, Amasya Genelgesi, Erzurum ve Sivas kongreleri Anadolu'daki Millî Mücadele'nin teşkilatlanarak sürdürülmesi için gereken zemini oluşturmuştur. İstanbul'da son Osmanlı Mebusan Meclisinin açılması ile Türk tarihinde kalıcı bir iz bırakan Mîsâk-ı Millî'nin ilanı işgalci güçlerin Meclis'i basması ve İstanbul'un resmen

tepeden aşağıya bütüncül bir yapılanmayı hedeflemesi, bir anlayışa ve ülkenin gereksinimlerine dayanması ve eğitimin ilişkili olduğu diğer sistemleri göz önünde bulundurması açısından etkili bir şekilde oluşturulduğu söylenebilir.

Kaynakça

Akyüz, Y. (2007). *Türk eğitim tarihi MÖ 1000-MS 2007* (11. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Başar, E. (2004). *Milli Eğitim Bakanlarının eğitim faaliyetleri (1920-1960)*. Ankara: Milli Eğitim.

BCA. (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivleri), 30.10/143, 21-1.

BCA. 30.10/66, 439.6.

BCA. 30.10/143, 21-3.

BCA. 30.18.1-1/2, 31.10.

BCA. 30.18.1-1/8, 41.9.

BOA. (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri) BEO. (Babıali Evrak Odası Evrakı) 4649/348652; 4696/352186, 2.

BOA. İ.DUİT. (İrade Dosya Usulü) 98/15, 1-4.

BOA. MF.MKT. (Maarif Nezareti Mektubi Kalemi) 1239/59, 7-18; 1240/105, 1-1; 1240/83, 10-1; 1240/83, 8; 1242/20,1; 1242/21, 3-1; 1242/36, 1-1; 1242/52, 1-1; 1242/55, 1-1; 1242/63, 1-1; 1243/17, 8-1; 1244/39, 4-1.

Gerçek, F. (1999). *Türk müzeciliği*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Güven, Cemal ve Boyraz, Ekrem Zahid (2016). Hamdullah Suphi Tanrıöver'in ilk maarif vekilliği dönemi faaliyetleri, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 6*(6), 286-317.

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, (Araştırma kapsamında faydalanılan gazetelerin sayı ve tarihleri metin içi atıflarda verilmiştir)

Kapluhan, E. (2012). Hazırlık (Kurtuluş Savaşı) dönemi eğitim politikaları ve eğitim faaliyetleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *1*(1), 1-28.

Nur, R. ve Ellison, G. (2007). *İlk meclisin perde arkası*. İstanbul: Örgün.

Okur, M. (2005). Milli Mücadele ve Cumhuriyetin ilk yıllarında milli ve modern bir eğitim sistemi oluşturma çabaları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 5*(1), 199-217.

Pustu, Y . (2019). Teşkilat yapısı ve faaliyetleriyle Türkiye Muallimler Birliği (1921-1936). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* 35(99), 51-94 . DOI: 10.33419/aamd.557989

Sabah Gazetesi, (Araştırma kapsamında faydalanılan gazetelerin sayı ve tarihleri metin içi atıflarda verilmiştir)

Sakaoğlu, N. (1992). *Cumhuriyet Dönemi eğitim tarihi,* (1.Basım). İstanbul: İletişim.

Tanır, E. D. (2015). Lozan Barış Antlaşması sonrasında Türk basınında Fransız okulları sorunu (1923-1924). *Atatürk Yolu Dergisi,* 14(56), 177-208.

Tanin Gazetesi (Araştırma kapsamında faydalanılan gazetelerin sayı ve tarihleri metin içi atıflarda verilmiştir)

TBMM Zabıt Ceridesi, (Araştırma kapsamında faydalanılan zabıt ceridelerinin sayı ve tarihleri metin içi atıflarda ayrıntılarıyla birlikte verilmiştir)

Tercüman-ı Hakikat Gazetesi, (Araştırma kapsamında faydalanılan gazetelerin sayı ve tarihleri metin içi atıflarda verilmiştir)

Tonguç, İ. H.(1946). *İlköğretim Kavramı*. (2.Baskı). İstanbul.

Ulusoy, M. (2014). Dr. Rıza Nur'un Milli Eğitim Bakanlığı faaliyetleri, *Karaelmas Journal of Educational Sciences 2*(2), 175-181).

Yeni Tasvir-i Efkâr Gazetesi, (Araştırma kapsamında faydalanılan gazetelerin sayı ve tarihleri metin içi atıflarda verilmiştir)

Yenigün Gazetesi, (Araştırma kapsamında faydalanılan gazetelerin sayı ve tarihleri metin içi atıflarda verilmiştir)

GEÇMİŞTEN GELECEĞE ÜNİVERSİTELER

Dünün Işığında Yarının Üniversitelerini Tasarlamak

Pınar Özdemir

nobel bilimsel

GEÇMİŞTEN GELECEĞE ÜNİVERSİTELER
Dünün Işığında Yarının Üniversitelerini Tasarlamak

Pınar Özdemir

Yayın No.: 1677
ISBN: 978-625-398-658-2
E-ISBN: 978-625-398-659-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Özdemir, Pınar.
GEÇMİŞTEN GELECEĞE ÜNİVERSİTELER "Dünün Işığında Yarının Üniversitelerini Tasarlamak" / Pınar Özdemir
1. Basım, IV + 136 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-658-2
E-ISBN: 978-625-398-659-9
1. Üniversiteler 2. Gelecek 3. Değişim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

I. BÖLÜM
ÜNİVERSİTELERİN TARİHSEL GELİŞİMİ 1

1. Yükseköğretim Kurumlarının Ortaya Çıkışı 3
2. Tarih Boyunca Üniversiteler 6
   I. Kuşak Üniversiteler (Orta Çağ Üniversiteleri) 6
   II. Kuşak Üniversiteler (Humboldt Üniversitesi) 13
   III. Kuşak Üniversiteler (Modern Üniversiteler) 17
   IV. Kuşak Üniversitelerin Ayak Sesleri 29
3. Üniversite-Toplum Etkileşimi 39

KAYNAKÇA 45

II. BÖLÜM
TÜRKİYE'DE YÜKSEKÖĞRETİMİN YAŞADIĞI BAŞLICA SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ 51

1. Türkiye'de Üniversitelerin Kısa Tarihi 53
2. Türkiye'de Üniversitelerde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri 55

KAYNAKÇA 71

III. BÖLÜM
İŞSİZLİKLE MÜCADELE VE GİRİŞİMCİ ÜNİVERSİTELER 73

1. Teknolojik Gelişmeler İle İşsizlik Arasındaki İlişki 75
2. Girişimcilik Eğitimi ve Girişimciliğin Öğretilebilirliği 80
   Girişimcilik Eğitimine Başlama Zamanı 87
   Girişimcilik Eğitimi İle Kazandırılabilecek Beceriler 90

KAYNAKÇA 94

IV. BÖLÜM
GELECEĞİN ÜNİVERSİTELERİNDEN BEKLENTİLER 97

1. Yarının Duvarsız, Kapısız Üniversiteleri 99
2. 2030 Yılı ve Sonrası 104
3. Geleceğin Üniversite Modeli: Üniversite Birlikleri 111

KAYNAKÇA 122

V. BÖLÜM
ÖĞRENCİ GÖZÜNDEN İDEAL ÜNİVERSİTE.....123

1. Öğrencilerin Üniversitelerden Beklentileri Nelerdir?.....125
2. Öğrenci Görüşlerinden Örnekler.....131

KAYNAKÇA 134

ÖZ GEÇMİŞ.....135

bilir ve insanların hayat kalitesine doğrudan pozitif yönde etki edebilir. Bu buluşlar sayesinde de yeni şirketler ve yeni iş kolları doğabilir. Bir başka deyişle, araştırma üniversiteleri hem teknolojide önemli ilerlemelerin kaydedilmesini sağlar hem de yeni bilgilerin üretilip analizlerin yapılmasını sağlayarak sosyal ve beşerî açıdan topluma katkıda bulunur, yani sadece akademik değil toplumsal fonksiyonları da olan, ulusal ve uluslararası özelliklere sahip üniversitelerdir.

Araştırma üniversitelerinin sayısı bir ülkedeki toplam üniversite sayısının küçük bir bölümünü oluşturur. Örneğin ABD'de ve Çin'de 5 bin dolayında yükseköğretim kurumu varken araştırma üniversitelerinin sayısı ABD'de 150, Çin'de ise 100 civarındadır (71).

KAYNAKÇA

(1) Sandıkçıoğlu, T. (2003). İlk Çağlarda Eğitim. https://www.academia.edu/22.2016

(2) Boyacı, A. (2014). Eğitimin Tarihsel Temelleri: home.anadolu.edu.tr aboyaci/ders/eb/tarih.pdf

(3) Gümüş, T. (2010). Orta Çağ'dan Erken Modern Döneme Batı Avrupa'da Eğitim Tarihi: Yeni Yaklaşımlar. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 6.1, Haziran 2010, ss. 025-040 http://dergipark.ulakbim.gov.tr/me rsinefd/article/viewFile/1002000037/1002000033

(4) Doğramacı,N. (2007). Türkiye'de ve Dünya'da YüksekÖğretim Yönetimi, Ankara, Meteksan AŞ. s.3

(5) Kasap, B. (2014). Batı'da ilk Üniversiteler. Hece Dergisi Batı Medeniyeti Özel Sayısı 28 (210-211-212), Ankara, Hece Yayınları.

(6) ESM Yayıncılık (2014) Dünyanın İlk Üniversitesi Hangisi? http://www.egitimtercihi.com/spot/14251-dunyanin-ilk-universitesi-hangisi.html

(7) Günay, D. (2007) Yirmi Birinci Yüzyılda Üniversite: Değişim Çağında Yükseköğretim Ed. Aktan, C.C., İzmir: Yaşar Üniversitesi Yayınları, ss.77-88,

(8) Yalvaç, M.E. (2011) Eğitimin Tarihsel Temelleri, http://biologmehmet.blogcu.com/egitimin-tarihsel-temelleri/11418949

(9) http://www.msxlabs.org/forum/egitim-bilimleri/190789-egitim-tarihi.html.

(10) Bakan, H. (2013). Analitik Hiyerarşi Yöntemiyle Üniversite Kurulması Uygun Olan İlçelerin Belirlenmesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, sayı 2, s.43 <http:// eyad.mu.edu.tr/index.php/eyad/article/view/74/56>

(11) Tosun, H. (2015) Yükseköğretim ve Üniversite(m), http://www. hasantosun.net/?sec=1&menuid=44&altmenuid=45

(12) Timur, T. (2000). Toplumsal Değişme ve Üniversiteler. Ankara: İmge Kitabevi. s 50

(13) Rukancı, F. & Anameriç, H. (2004) Orta Çağ'da İlk Üniversiteler: Studium Generale. Felsefe Dünyası, 2004/1 sayı, 39, http://felsefe.kku.edu.tr/belgeler/edergiler/felsefe_dunyasi/

(14) Charle, C. & Verger, J. (2005). Üniversitelerin Tarihi. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları

(15) Nelson, L.H. (2001) The Rise of the Universities http://www.vlib.us/medieval/lectures/universities.html

(16) Karasar, N. 2013. Medeniyetin Ortak Paydasında İnsan Olmak: Yeni Bir Bilimsel Algı Çerçevesi, Maltepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Analiz Dergisi, 2013/2, s. 10- 19,20

(17) Cantoni, D & Yutchman, N. (2010). Medieval Universities, Legal Institutions, and the Commercial Revolution,Working Paper http://web.stanford.edu/group/SITE/archive/SITE_2010/segment_5/segment_5_papers/yuchtman.pdf

(18) Wissema, J.G. (2009). Üçüncü Kuşak Üniversitelere Doğru. İstanbul: Özyeğin Üniversitesi Yayınları s.18-21, 43-45, 69, 74, 121, 145

(19) Aydın, R. (2008). Üniversite Olabilmek. Ankara: ODTÜ Yayıncılık s.78

(20) Çetinsaya, G. (2014). Büyüme, Kalite, Uluslararasılaşma: Türkiye Yükseköğretimi İçin Bir Yol Haritası, Yükseköğretim Kurulu Yayın No: 2014/2, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi

(21) Nelson, L.H. (2001) The Rise of the Universitiesi http://www.vlib.us/medieval/lectures/universities.html

(22) Ben-David, J. & Zloczower, J. (1962). Universities and Academic Systems in Modern Societies. European Journal of Sociology, 3, s. 45-84. doi:10.1017/S0003975600000527.

(23) Naragon, S. (2006). 18th Century German Universities http://www.manchester.edu/kant/universities/UnivBriefHistories.htm

(24) Heijer,A., (2011). Managing the University Campus, the Netherlands: Eburon Academic Publishers, Delft, s. 66, 67

(25) Markham, J.D. (2010) The Revolution, Napoleon and Education, The Napoleon Series, http://www.napoleon-ries.org/research/c_society.html

(26) Anderson, R. (2010). The Idea of University Today http://www. historyand-policy.org/policy-papers/papers/the-idea-of-a-university-today

(27) HU international (20233) www.international.hu-berlin.de

(28) Marginson, S. (2008). Clark Kerr and the Uses of the University, CSHE Ideas and Issues in Higher Education Seminar, Centre for the Study of Higher Education, University of Melbourne. http://www.cshe.unimelb.edu.au/research/res_seminars/issues_ideas/2008/docs/ClarkKerr15Dec08.pdf

(29) Heijer, A. 2020. Longing for physical, analogue and old-school: combine high-tech with no-tech. https://managingtheuniversitycampus.nl/

(30) Dhondt, P. (2008). A Difficult Balance Between Rhetoric and Practice: Student Mobility in Finland and Other European Countries from 1800 to 1930, ed. Byram, M. ve Dervin,F. s.51 https://books.google.com.tr/books

(31) Skribans,V., Lektauers, A. & Merkuryev, Y. (2013). Third Generation University Strategic Planning Model Development, Riga Technical University, https://mpra.ub.uni-muenchen.de/49168/1/MPRA_paper_49168.pdf)

(32) Kyrö, P., ve Mattila, J. (2012). Towards Future University by Integrating Entrepreneurial and the 3rd Generation University Concepts. http://pyk2.aalto.fi/ncsb2012/Kyro.pdf

(33) www. turkcebilgi.com

(34) Aktan, C.C. (2007). Yükseköğretimde Değişim: Global Trendler ve Yeni Paradigmalar, s.14 http://www.canaktan.org/egitim/global-trendle/aktan-trendler.pdf

(35) Hatipoğlu ,A. (2009). Küreselleşme Karşısında Politik Süreçler Ve Kurumlar. Özdemir, A., Eser, M. Küreselleşme içinde s.35 Bursa: Ezgi Kitabevi,

(36) Ekin, N.(1997). Küresel Bilgi Çağında Eğitim Verimlilik İstihdam, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, s. 91

(37) Günay, D. & Günay, A. (2011) 1933'ten Günümüze Türk Yükseköğretiminde Niceliksel Değişmeler. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, s.1-22; DOI: 10.5961/jhes.2011.001; 10.01.2015'te http://higheredu-sci.beun.edu.tr/text.php3?id=1517

(38) https://tr.wikipedia.org/wiki/Bilgi_toplumu;

(39) Parlar, H. (2012) Bilgi Toplumu, Değişim ve Yeni Eğitim Paradigması. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 4, Nisan 2012-Eylül 2012, s. 207 (193-209)

(40) Tierney, T.J. (2006) How is American Higher Education Measuring Up? American Higher Education: How Does It Measure Up For the 21th Century? The National Center for Public Policy and Higher Education, National Center report, San Hose, Ca. Mayıs, s.4

(41) Crosier, D., Purser, L. & Schmidt, H. (2007) Trends V-Universities Shaping the European Higher Education Area, Brüksel: European University Association, http://static.uni-graz.at/fileadmin/lehr-studienservices/Der_Bologna-Prozess/eua_trends_v_for_web.pdf

(42) Vardar, Ö. (2007). Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi. Ankara: Yüksek Öğrenim Kurulu Yayınları http://www.oktemvardar.com/docs/turk iyenin_yok_strateji_kitabi.pdf

(43) Brint, S. (2005). Creating the Future: ‘New Directions’ in American Research Universities. Minerva, 43 (1) : s.23-50 http://www.higher-ed2000.ucr.edu/Publications/Brint%20(2005).pdf

(44) The Entrepreneurial and Innovative University Report, 2013, Office of Innovation & Entrepreneurship Economic Development Administration, US Department Of Commerce, s.9, 14.07.2014’te http://www.eda.gov/pdf/The_Innovative_and_Entrepreneurial_University_Report.pdf Entrepreneurship Education in Europe: Fostering Entrepreneurial Mindsets through Education http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/support_measures/training_education/doc/oslo_agenda_final_en.pdfearning, OECD, Final Proceedings, Oslo, 2006

(45) Kaneko, M. (2004). Modern University and the Market Forces. http://ump.p.u-tokyo.ac.jp/crump/resource/crump_wp_no1.pdf

(46) https://www.yok.gov.tr/universiteler/universitelerimiz

(47) Ulusoy, G. (2007). Disiplinlerarası Araştırma ve Eğitim, Değişim Çağında Yükseköğretim, Global Trendler, Paradigmal Yönelimler, Ed. Aktan, C. C. İzmir: Yaşar Üniversitesi. s. 389-398

(48) Eğrican, N. A. (2011) Bilginin Kullanılması, 3. Kuşak Üniversiteler, İstanbul: Tesisat Dergisi, sayı 184,

(49) Lambert, R ve Butler, N. (2006). The Future of European Universities: Renaissance or Decay? Center for European Reform, London, s.55-56 https://globalhighered.files.wordpress.com/2009/09/p_67x_universities_decay_3.pdf

(50) Altbach,P. G., Reisberg, L.,& Rumbley, L. (2009) Trends in Global Higher Education: Tracking An Academic Revolution. Paris: UNESCO

(51) Voss, Roediger & Gruber, Thorsten & Szmigin, Isabelle. (2007). Service quality in higher education: The role of student expectations. Journal of Business Research. 60. 949-959. 10.1016/j.jbusres.2007.01.020.

(52) Colleges and Universities (2023) https://www.fujitsu.com/global/microsite/digital-education/

(53) Uluslararasılaşma, Bologna Süreci (2023). https://uluslararasi.yok.gov.tr/uluslararasilasma/bologna/temel-bilgiler/bologna-sureci-nedir

(54) Frey, C. B. ve Osborne, M. (2013) Future of Employment. Working Paper. Oxford Martin Programme on Technology and Employment. https://sep4u.gr/wp-content/uploads/The_Future_of_Employment_ox_2013.pdf

(55) United Nations. Department of Economic and Social Affairs. (2023) http://www.un.org/en/development/desa/news/population/2015-report.html

(56) Women at Work. Trends 2016, ILO, p.19. https://www.ilo.org/wcms p5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/pu blication/wcms_457317.pdf

(57) Enhancing the Business Education Experience and Value of Graduating Students (2023). https://www.frost.com/analytics/frost-sullivan-university-partnership/

(58) Erden Özsoy, C., Tosunoğlu, B. (2020). Endüstri 4.0 ve Gelişmekte Olan Ülkelerde İstihdamin Geleceği. Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 21 (4) , 1-17 . Retrieved from https://dergipark. org.tr/tr/pub/anadoluibfd/issue/59038/837134

(59) Kaplan, B. (2020). Uzaktan Eğitimde Öğrenci İle Bağ Kurmak https://www.a nnebabalaricin.com/uzaktan-egitimde-ogrenci-ile-bag-kurmak/

(60) Erdem, A. R. (2016). Üniversite Anlayışındaki Değişim. https://www.t yb.org.tr/universite-anlayisindaki-degisim-25192h.htm

(61) Lukovics, M. – Zuti, B. (2013): Successful universities towards the improvement of regional competitiveness: "Fourth Generation Universities. "European Regional Science Association (ERSA) 53th Congress" Regional Integration: Europe, the Mediterranean and the World economy" 53th Congress of the European Regional Science Association, Palermo, Italy

(62) Steinbuch, M. (2016) Towards the 4th Generation University. Retrieved from https://maartensteinbuch.com/2016/07/23/towards-the-4th-gene ration-university/

(63) Volkman, J. (2010) Training Challenges and Online Solutions. https://scho lar.harvard.edu/files/volkman/files/ami_spg_distance_learn.pdf

(64) Cavallini, S., Soldi, R., Friedl, J. ve Volpe, M. (2016). Using the Quadruple Helix Approach to Accelerate the Transfer of Research and Innovation Results to Regional Growth. 10.2863/408040.

(65) Kuratko, D.F. (2003) Entrepreneurship Education: Emerging Trends and Challenges for the 21th Century, http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=025E8D09B76CD6E267C7EA7F21E5CA49?doi=10.1.1.511.1631&rep=rep1&type=pdf Şimşek ve Adıgüzel, 2012

(66) Quick Facts (2022). https://www.census.gov/quickfacts/DE

(67) Amer, K. (2020). The Effects of a University on its Home Town. https://storymaps.arcgis.com/stories/0054d5e82504408eb97fe0d5c234549e

(68) Thrift, N. (2013). Challenges Facing Universities in a Global Market. https://blogs.fcdo.gov.uk/alexandraweirich/2013/08/01/challenges-facing-universities-in-a-global-market-guest-blog-by-professor-nigel-thrift-vice-chancellor-of-warwick-university/

(69) Bölgesel Kalkınma Odaklı Üniversiteler (2021). https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2021/bolgesel-kalkinma-odakli-universite-ziyaretleri-burdur.aspx

(70) YÖK yedi üniversiteyi daha ihtisaslaşma kapsamına aldı (2021). https://www.aa.com.tr/tr/egitim/yok-7-universiteyi-daha-ihtisaslasma-kapsamina-aldi/2418921

(71) Yükseköğretimde Yeni YÖK Projeleri (2021). (https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2020/misyon-faklilasmasi-ve-ihtisaslasma-arastirma-universiteleri.pdf)

kararlar bazı üniversitelerin yapısına uymamakta, uygulamada sorunların yaşanmasına neden olmaktadır.

Üniversitelerin karar alma süreçlerinde özgür bırakılması gerektiği değerlendirilmektedir. Dolayısıyla YÖK'ün bağlayıcı değil tavsiye niteliğinde kararlar alması ve üniversitelerin kendileri için en uygun şekilde davranmalarını desteklemesi gerekmektedir. Üniversitelere dışarıdan müdahale edilmesi ve kurumsal kültürü zedeleyici davranışlarda bulunulması hem üniversite personelinin hem de öğrencilerin performanslarının düşmesine neden olacaktır.

KAYNAKÇA

(1) Türkiye Yükseköğretim Sistemi 2019. https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2019/Higher_Education_in_Turkey_2019_tr.pdf

(2) Aktaş, A. (2021) Türkiye'de Üniversitelerin Artışı. İlke Analiz. https://www.ilkeanaliz.net/2021/08/19/turkiyede-universitelerin-artisi/

(3) PİSA, 2022. https://pisa.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_01/26105818_PISA_2022_TanYtYm_KitapcYYY.pdf

(4) (https://istatistik.yok.gov.tr/ 28.05.2023)

(5) (https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiyede-yurt-kapasitesi-20-yilda-4-5-kattan-fazla-artti/2685670).

(6) bianet-eğitim

(7) Bakır, N. 2023. Makro bakış. https://www.dunya.com/kose-yazisi/uc-issizden-biri-universite-diplomali/686217#:~:text=

(8) TUİK, 2020

(9) Hacettepe.edu.tr

(10) (https://gazete.hacettepe.edu.tr/tr/haber/20222023_urap_dunya_siralamasi_aciklandi-332#).

(11) https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2023/world-ranking

(12) Eğitim-Bir-Sen 2022 Raporu https://www.evrensel.net/haber/473849/egitim-sen-universitelere-ayrilan-butce-ihtiyac-kadar-artirilmiyor

(13) Aktan, C.C. (2023) Akademik Özerklik. http://www.canaktan.org/egitim/universite-reform/aka-ozerklik.htm#_edn1

(14) Güçlü, A. Üniversitelerimiz ne kadar özerk?, 07 Ekim 2006 tarihli Milliyet Gazetesi

(15) Yükseköğretim Kurumlarının Özerkliği ve Akademik Özgürlük Üzerine Lima Bildirgesi (2021) https://hukukbook.com/yuksek-ogretim-kurumlarinin-ozerkligi-ve-akademik-ozgurluk-uzerine-lima-bildirgesi/

(16) YÖK ne zaman kuruldu ve ne iş yapar? (2023) https://okulbilgilendirme.com/yok-ne-zaman-kuruldu-ne-is-yapar/

KAYNAKÇA

(1) World Employment and Social Outlook trends 2023. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---inst/documents/publication/wcms_865332.pdf

(2) Brain, J. (2018). The Luddites. https://www.historic-uk.com/HistoryUK/HistoryofBritain/The-Luddites/

(3) Why did the Luddites Protest? https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/why-did-the-luddites-protest/

(4) Will robots and AI cause mass unemployment? Not necessarily, but they do bring other threats. (2023) https://www.un.org/en/desa/will-robots-and-ai-cause-mass-unemployment-not-necessarily-they-do-bring-other

(5) Kelly, J. (2023). Goldman Sachs Predicts 300 Million Jobs Will Be Lost Or Degraded By Artificial Intelligence https://www.forbes.com/sites/jackkelly/2023/03/31/goldman-sachs-predicts-300-million-jobs-will-be-lost-or-degraded-by-artificial-intelligence/?sh=4972814a782b

(6) Ela, M. (2019). Teknolojik İşsizlik Problemine Mali Çözüm: Robot Vergisi ve Türkiye'deki Potansiyeli. Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi. 12 (3), 885-906.

(7) Dilsiz, İ. & Kölük, N. 2000, Girişimcilik, Detay Yayıncılık, Ankara

(8) Güney, S. (2008). Girişimcilik Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular. Ankara: Siyasal Kitabevi s.18, 78

(9) Wasserman, N. (2012) Can Entrepreneurship Be Taught? The Wall Street Journal; http://www.wsj.com/articles/SB10001424052970204603004577267271656000782)

(10) Entrepreneurship in Higher Education, 2008

(11) Entrepreneurship Education, A Road to Success, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015

(12) Elgin, İ. (2014) Girişimcilik Öğretilebilir mi? Start-up Dergisi, Temmuz, 2014 http://startupdergi.com/kose-yazarlari/ihsan-elgin/girisimcilik-ogretilebilir-mi.html

(13) Karasar, N. 2013. Medeniyetin Ortak Paydasında İnsan Olmak: Yeni Bir Bilimsel Algı Çerçevesi, Maltepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Analiz Dergisi, 2013/2, s. 10- 19,20

(14) Kuratko, D.F. 2005. The Emergence of Entrepreneurship Education: Developments, Trends and Challenges, http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1540-6520.2005.00099.x/pdf

(15) Amway Global Entrepreneurship Report, 2014. https://www.amway global.com/wp-content/uploads/2017/09/141016_ager_2014_publication_final.pdf

(16) https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2017-12-13-gartner-says-by-2020-artificial-intelligence-will-create-more-jobs-than-it-eliminates

(17) Galloway.L. & Brown. W. (2002). Entrepreneurship Education at University: A driver in the Creation of High Growth Firms? UK. Education +Training 30 (9): 398-405

(18) Charney, Alberta & Libecap, Gary. (2013). The Economic Contributional Entrepreneurship Education: An Evaluation with an Established Program. 12. 10.1016/S1048-4736(00)12002-8.

(19) Gorman, G., Hanlon, D. & King, W. (1997). Some Research Perspectives on Entrepreneurship Education, Entreprise Education and Education for Small Business Management: A Ten Year Literature Review, International Small Business Journal, April-June, 1997 s.56

(20) Lekoko. M, Rankhumise, E.M. ve Ras, P. (2012). The Efeectiveness of Entrepreneurship Education: What Matters Most? African Journal of Business Management Vol.6(51) s.12023-12033

(21) OECD (2013), Entrepreneurship at a Glance, OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/entrepreneur_aag-2013-en

(22) Döm, S. (2008). Girişimcilik ve Küçük İşletme Yöneticiliği, Detay Yayıncılık, Ankara s.33

(23) (Küçük, O. (2009). Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi. Ankara, Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş.s.22; 200

(24) World of Work Report, ILO, 2014 Developing with Jobs, ILO, Reserach Department, Geneva, ILO, 2014, s.2, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_243961.pdf

(25) Valerio, A., Parton B. & Robb, A. (2014) Entrepreneurship Education and Training Programs Around the World: Dimensions for Success, Washington, DC: World Bank. s.12,34-35

(26) Entrepreneurship Education at School in Europea, 2012 18.05.2015'te http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/135EN.pdf,

(27) Final Report of the Expert Group Best Procedure Project on Education and Training for Entrepreneurship, 2002 http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/support_measures/training_education/education_final_en.pdf)

(28) WEF Report, 2009 Report, Educating The Next Wave of Entrepreneurs, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GEI_EducatingNextEntrepreneurs_ExecutiveSummary_2009.pdf

(29) Andrew Henley (2007) Entrepreneurial aspiration and transition into self-employment: evidence from British longitudinal data, Entrepreneurship & Regional Development, 19:3, 253-280, DOI: 10.1080/08985620701223080

(30) Huber, R.L., Sloof, R. ve Praag, M. (2014). The Effect of Early Entrepreneurship Education: Evidence From A Randomized Field Experiment, European Economic Review, November, Vol.72, s.76-97 SSRN http://ssrn.com/ abstract=2044735 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2044735 09.06. 2015

(31) Cunha, F. & Heckman, J. (2007) The Economics of Human Development The Technology of Skill Formation.: http://jenni.uchicago.edu/papers/ Cunha-Heckman_AER_v97n2_2007.pdf

(32) Entrepreneurship in Higher Education, (2008) http://ec.europa.eu/e nterprise/policies/sme/files/support_measures/training_education/ doc/oslo_report_final_2006_en.pdf

(33) World Bank, 2010, Stepping up Skills, For More Jobs and Higher Productivity, Washington DC, World Bank http://documents.world bank.org/curated/en/2010/06/12515032/stepping-up-skills-more-jobs-higher-productivity

(34) Wang, C., Mundorf, N., & Salzarulo-McGuigan, A. (2022). Entrepreneurship education enhances entrepreneurial creativity: The mediating role of entrepreneurial inspiration. The International Journal of Management Education, 20(2), Article 100570. https://doi.org/10.1016/j.ijme.2021.100570

(35) Top, S. (2006). Girişimcilik Keşif Süreci. Beta Yayınları, Başakşehir, İstanbul.

(36) Entrepreneurship Education, A Road to Success, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015

(37) Bet-David, P. (2017). 8 Important Business Skills You Can't Learn in School. https://www.entrepreneur.com/leadership/8-important-business-skills-you-cant-learn-in-school/297158

Önümüzdeki yıllarda üniversitelerin sahip olması beklenen özelliklerin başlıcaları yukarıda özetlenmiştir. Ancak talep ve ihtiyaçlar doğrultusunda yapılanan üniversitelerin mevcut eğilimleri ve faaliyet sahaları dikkate alındığında yükseköğretimin geleceğine damga vuracak en önemli gelişmenin uluslararasılaşma ve ulusötesileşme olduğu gözlemlenmektedir. Üniversiteler uluslararası görünürlük kazanmaya ilk adımları ortak programlar ya da müfredatlar geliştirerek, öğrenci ve öğretim üyesi hareketliliklerini başlatarak atmışlar, daha sonra başka ülkelerde kampüsler açarak ya da yerel üniversitelerle iş birliklerine giderek fiziksel varlık oluşturma yoluna gitmişlerdir. En son ise AB tarafında özendirilen ve desteklenen üniversitelerin bir araya gelerek bir yandan kendi varlıklarını koruma ve sürdürme, diğer yandan güçlü yönlerini birleştirerek apayrı bir kimlikle ulusötesi bir üniversite kurma çabaları gündeme gelmiştir. AB tarafından Avrupa üniversiteleri olarak adlandırılan bu üniversitelerin Avrupa kıtası ile sınırlı kalmayacağı ve tüm dünyadaki üniversiteler için rol model olarak yaygınlaşacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

(1) https://www.latrobe.edu.au/nest/will-universities-future-look-like/

(2) https://www.fierceeducation.com/technology/preparing-university-future

(3) https://universitiesofthefuture.eu/wp-content/uploads/2019/02/Benchmarking_Report.pdf

(4) https://www.nurus.com/tr/blog/kutuphanelerin-yeni-rolu#

(5) https://www.skidmore.edu/registrar/transcripts/uww.php

(6) Yükseköğretimde Hesap Verebilirlik http://www.oktemvardar.com/ yuksekogretim/yuksekogretimde-hesap-verebilirlik/

(7) Pathways to the Future. A follow-up to "Universities without walls – A vision for 2030" https://eua.eu/downloads/publications/pathways%20to%20the%20future%20report.pdf

(8) https://education.ec.europa.eu/document/commission-communication-on-a-european-strategy-for-universities

KAYNAKÇA

1. *https://www.ticimax.com/blog/z-kusaginin-ozellikleri-ve-is-hayatindan-beklentileri*
2. *ANNIE E. CASEY FOUNDATION, 2021. What Are the Core Characteristics of Generation Z? https://www.aecf.org/blog/what-are-the-core-characteristics-of-generation-z*
3. Szabó, C. M., Bartal, O., & Nagy, B. (2021). The methods and it-tools used in higher education assessed in the characteristics and attitude of gen z. *Acta polytechnica hungarica*, *18*(1), 121-140.
4. Schwieger, D., & Ladwig, C. (2018). Reaching and retaining the next generation: Adapting to the expectations of Gen Z in the classroom. *Information Systems Education Journal*, *16*(3), 45.

Ulusal ve Uluslararası TURİZM ÖRGÜTLERİ

Dr. İsa Yayla

nobel

Ulusal ve Uluslararası TURİZM ÖRGÜTLERİ

Dr. İsa Yayla

Yayın No.: 4521
Seyahat - Turizm - Gastronomi No.: 039
ISBN: 978-625-427-625-5
E-ISBN: 978-625-427-626-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Ocak 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yayla, İsa
Ulusal ve Uluslararası TURİZM ÖRGÜTLERİ / İsa Yayla
1. Basım, XXII + 226 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-625-5
E-ISBN: 978-625-427-626-2
1. Turizm 2. Tanıtma 3. Örgütlenme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

TABLOLAR ..... **ix**

KISALTMALAR ..... **xi**

GİRİŞ **1**

1. Bölüm
TURİZMDE ÖRGÜTLENME **3**

2. Bölüm
ULUSAL TURİZM ÖRGÜTLERİ **5**

2.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı 5
2.2. Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı 14
2.3. Türkiye Seyahat Acentaları Birliği 17
2.4. Türkiye Turist Rehberleri Birliği 19
2.5. Türkiye Otelciler Birliği 21
2.6. Türkiye Otelciler Federasyonu 23
2.7. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu 25
2.8. Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği 27
2.9. Turizm, Restoran Yatırımcıları ve Gastronomi İşletmeleri Derneği 28
2.10. Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı 29

3. Bölüm
ULUSAL TURİZM SEKTÖRÜNDE SENDİKALAŞMA **31**

4. Bölüm
ULUSLARARASI TURİZM ÖRGÜTLERİ **35**

4.1. Amerikan Seyahat Danışmanları Derneği 35
4.2. Avrupa Oteller, Restoranlar ve Kafeler Birliği 37
4.3. Avrupa Seyahat Acentaları ve Tur Operatörleri Birlikleri 39
4.4. Avrupa Seyahat Komisyonu 41
4.5. Avrupa Turist Rehberleri Birlikleri Federasyonu 44
4.6. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü 46
4.7. Dünya Otelcilik ve Turizm Eğitimi Birliği 49

4.8. Dünya Seyahat Acentaları Birliği 51
4.9. Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi 52
4.10. Dünya Turist Rehberleri Birlikleri Federasyonu 54
4.11. Turizm ve Eğlence Eğitimi ve Araştırma Birliği 57
4.12. Uluslararası Kamp, Karavan ve Otokaravan Federasyonu 60
4.13. Uluslararası Kongreler ve Toplantılar Birliği 62
4.14. Uluslararası Kruvaziyer Birliği 63
4.15. Uluslararası Otel ve Restoran Birliği 65
4.16. Uluslararası Otel, Restoran ve Kurumsal Eğitim Konseyi 67
4.17. Uluslararası Seyahat Acentaları Birlikleri Federasyonu 68
4.18. Uluslararası Skal Birliği 70
4.19. Uluslararası Sosyal Turizm Örgütü 71
4.20. Uluslararası Turizm Birliği 73
4.21. Uluslararası Turizm Gazetecileri ve Yazarları Federasyonu 75

5. Bölüm
TURİZM ÖRGÜTLENMESİNDE ÜLKE ÖRNEKLERİ 79

5.1. Almanya Federal Cumhuriyeti 79
5.2. Amerika Birleşik Devletleri 83
5.3. Arnavutluk Cumhuriyeti 86
5.4. Avusturya Cumhuriyeti 88
5.5. Azerbaycan Cumhuriyeti 91
5.6. Bahreyn Krallığı 93
5.7. Belarus Cumhuriyeti 94
5.8. Belçika Krallığı 96
5.9. Birleşik Arap Emirlikleri 97
5.10. Bosna Hersek 99
5.11. Bulgaristan Cumhuriyeti 101
5.12. Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı 103
5.13. Çin Halk Cumhuriyeti 106
5.14. Danimarka Krallığı 108
5.15. Finlandiya Cumhuriyeti 110
5.16. Fransa Cumhuriyeti 112
5.17. Hırvatistan Cumhuriyeti 114
5.18. Hindistan Cumhuriyeti 116
5.19. Hollanda Krallığı 118

5.20. Hong Kong 120
5.21. İran İslam Cumhuriyeti 123
5.22. İspanya Krallığı 125
5.23. İsrail Devleti 128
5.24. İsveç Krallığı 130
5.25. İsviçre Konfederasyonu 132
5.26. İtalya Cumhuriyeti 135
5.27. Japonya 138
5.28. Karadağ 140
5.29. Katar Devleti 142
5.30. Kırgız Cumhuriyeti 143
5.31. Kore Cumhuriyeti (Güney Kore) 145
5.32. Kosova Cumhuriyeti 147
5.33. Kuveyt Devleti 150
5.34. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti 151
5.35. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti 153
5.36. Malezya 155
5.37. Moldova Cumhuriyeti 158
5.38. Özbekistan Cumhuriyeti 160
5.39. Polonya Cumhuriyeti 163
5.40. Portekiz Cumhuriyeti 166
5.41. Romanya 169
5.42. Rusya Federasyonu 171
5.43. Sırbistan Cumhuriyeti 173
5.44. Tacikistan Cumhuriyeti 176
5.45. Tayvan (Çin Cumhuriyeti) 178
5.46. Ukrayna 181
5.47. Yunanistan Cumhuriyeti 184

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 189

EKLER 193

Ek-1: Ülkelere Göre Turizmden Sorumlu Kamu Kurum ve Kuruluşları 193
Ek-2: Türkiye'de Turizmden Sorumlu Bakanlar Listesi 195
Ek-3: Türkiye'de Turizmden Sorumlu Bakanlıkların Bürokratları Listesi 203

KAYNAKÇA 217

KAYNAKÇA

AATTAI web sitesi: http://www.aattai.org/
ABD Beyaz Saray web sitesi: https://www.whitehouse.gov/administration/cabinet/
ABD Eğitim ve Kültürel İşler Bürosu web sitesi: https://eca.state.gov/
ABTA web sitesi: https://www.abta.com/about-us/who-we-are
ABTO web sitesi: https://www.abto.be/fr/a-propos-de-abto/
Abu Dabi Kültür ve Turizm Departmanı web sitesi: https://tcaabudhabi.ae/en/default.aspx
ADN Tourisme web sitesi: https://www.adn-tourisme.fr/
AGTM web sitesi: http://www.agipe.ru/
AHA web sitesi: https://hotelassociation.az/en/about-us
AHIU web sitesi: https://aigu.org.ua/en/
AHLA web sitesi: https://www.ahla.com/
AHP web sitesi: https://www.hoteis-portugal.pt/
AHRESP web sitesi: https://ahresp.com/
AISC web sitesi: https://www.skal.org/overview
AIT web sitesi: https://www.ait-touringalliance.com/about-ait-its-history
AITO web sitesi: https://www.aito.com/
AITOU web sitesi: https://en.aitoukraine.org/
Ajman Turizm Geliştirme Departmanı web sitesi: https://ajman.travel/
AKT web sitesi: https://akt.gov.al/
Almanya Federal Ekonomi ve İklim Bakanlığı web sitesi: https://www.bmwi.de/
Amerikan Seyahat Birliği web sitesi: https://www.ustravel.org/
AMFORHT web sitesi: https://amforht.groupment.com/platform/history/
ANAT web sitesi: https://anat.md/en/anat-md-en/
ANAT web sitesi: https://www.anat.ro/
ANGT web sitesi: https://www.angt.it/
ANTA web sitesi: https://www.anta.or.jp/common/pdf/EN.pdf
ANTOR web sitesi: https://www.antor.com/
ANTRIM web sitesi: https://antrim.md/
ANVR web sitesi: https://www.anvr.nl/English/about-the-anvr.aspx
ANWB web sitesi: https://www.anwb.nl
APAVT web sitesi: http://www.apavtnet.pt/en/
APPT web sitesi: https://tourismmacedonia.gov.mk/
APTA web sitesi: https://www.apta.uz/en/page/1
Arnavutluk Turizm Birliği web sitesi: https://atu.org.al/

Arnavutluk Turizm ve Çevre Bakanlığı web sitesi: https://turizmi.gov.al/

ARTZ web sitesi: https://ztda-tourism.tj/

ASGT web sitesi: https://www.asgt.ch/de/Willkommen

ASTA web sitesi: https://www.asta.org/

ASTOI web sitesi: https://www.astoi.com/

ATAA web sitesi: https://ataa.az/

ATACG web sitesi: https://www.atacg.me/

ATB web sitesi: https://www.tourismboard.az/

ATBA web sitesi: https://atga.az/en/about

ATLAS web sitesi: http://www.atlas-euro.org/home.aspx

ATM web sitesi: http://www.atmorg.com/front/bin/home.phtml

ATMPT web sitesi: https://www.turismomilitar.pt/?lang=pt

ATOA web sitesi: http://www.atoa.org.al/

ATOR web sitesi: https://www.atorus.ru/

Atout France web sitesi: https://www.atout-france.fr/

ATSP web sitesi: https://srtoa.centralasia.kg/

ATVMNE web sitesi: http://www.atvmne.me/en/

Avusturya Ticaret Odası web sitesi: https://www.wko.at

Avusturya Ulusal Turizm Ofisi web sitesi: https://www.austria.info/en

Azerbaycan Devlet Turizm Ajansı web sitesi: https://tourism.gov.az/

BAE Başbakanlık web sitesi: https://www.uaecabinet.ae/en/cabinet-members

Bahar, O. (2006). Turizm Sektörünün Türkiye'nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi: VAR Analizi Yaklaşımı. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 13 (2), 137-150.

Bahreyn ABTTA web sitesi: http:// https://abttabahrain.com/

BATA web sitesi: http://en.batabg.org/about.htm?ReadForm

Bedük, A. , Zerenler, M. & Soysal, A. (2008). Değişen Dünyada Yeni Yönetim Modellerinin Turizm Sektöründe Kullanılması ve Tanıtım Stratejilerinin Belirlenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20), 135-162.

Belarus Spor ve Turizm Bakanlığı web sitesi: https://mst.gov.by/en

Belarus Turizm Birliği web sitesi: https://rsti.by/en/

Belarus Turizm Örgütleri Cumhuriyet Birliği web sitesi: https://www.toursoyuz.by/en/

Belarus Ulusal Turizm Ajansı web sitesi: https://www.belarustourism.by/en/

Belçika Flaman Bölgesi Hükümeti web sitesi: https://www.vlaanderen.be/vlaamse-regering

Belçika Valonya Bölgesi Kamu Hizmeti, Turizm, Miras ve Yol Güvenliği Bakanlığı web sitesi: https://debue.wallonie.be/home.html

BHRA web sitesi: https://www.bhra-bg.org/en

BIHR web sitesi: http://www.bihr.com.bh/

BMLRT web sitesi: https://info.bmlrt.gv.at/en/

Bosna Hersek Çevre ve Turizm Bakanlığı web sitesi: https://www.fmoit.gov.ba/

BrandUSA web sitesi: http://www.brandusa.com/

BTEA web sitesi: http://www.btea.bh/home

BTW web sitesi: http://www.btw.de/

BUBSPA web sitesi: https://www.bubspa.org/en

Bulgaristan ABTTA web sitesi: http://www.abtta.com/index.php?ldata=&lang_id=2

Bulgaristan Turizm Bakanlığı web sitesi: https://www.tourism.government.bg/en

Bulgaristan Ulusal Turizm Kurulu web sitesi: https://tourismboard.bg/?lang=en

BUMITRA web sitesi: https://www.bumitra.org.my/

BVGD web sitesi: https://www.bvgd.org/

Can, N. (2002). Örgütlenme Gereksinimi ve Önemi. *Eğitim ve Bilim*, Cilt 27, Sayı 125 (74-78)

CATS web sitesi: http://www.cats.org.cn/

CEAV web sitesi: https://www.ceav.info/

CEFAPIT web sitesi: https://www.cefapit.com/

CEHAT web sitesi: https://cehat.com/

CKTM web sitesi: http://www.sktm.org.mk/istorija/

CLIA web sitesi: https://cruising.org/en-gb/about-the-industry/about-clia

CTA web sitesi: http://www.chinata.com.cn/

CTAA web sitesi: http://www.ctaaaaa.org.cn/

Çiçek, D., Zencir, E. ve Kozak, N. (2014). Türkiye'de Turizm Eğitimi Alanında Bir Öncü: TUGEV. *II. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi*, 248-260, Kuşadası, Aydın.

Çin Kültür ve Turizm Bakanlığı web sitesi: https://www.mct.gov.cn/

Çin Otel Birliği web sitesi: http://www.chinahotel.org.cn/

Çin Ulusal İstatistik Bürosu web sitesi: http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2019/indexeh.htm

ÇSGB web sitesi: https://www.csgb.gov.tr/

Danimarka Sanayi, Ticaret ve Mali İşler Bakanlığı web sitesi: https://eng.em.dk/

DART web sitesi: https://www.tourism.gov.ua/

Dedeoğlu, B., (2011). Uluslararası Örgütlerin Farklı Sınıflandırılma Biçimleri. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 49 (0) , 15-30.

DEHOGA web sitesi: https://www.dehoga-bundesverband.de/

Dışişleri Bakanlığı web sitesi: https://www.mfa.gov.tr/azerbaycan-kunyesi.tr.mfa

Dışişleri Bakanlığı web sitesi: https://www.mfa.gov.tr/data/Terminoloji/baskentler-listesi.pdf

Dışişleri Bakanlığı web sitesi: https://www.mfa.gov.tr/isvec-kunyesi.tr.mfa

DRF web sitesi: https://www.travelassoc.dk/en/about-us/

DRV web sitesi: https://www.drv.de/

Dubai Turizm ve Ticaret Pazarlama Departmanı web sitesi: https://www.dubaitourism.gov.ae/

DZT web sitesi: https://www.germany.travel/de/startseite.html

ECTAA web sitesi: https://www.ectaa.org/en/

EdT web sitesi: http://www.turismodeportugal.pt/pt/Paginas/homepage.aspx

EdV web sitesi: https://www.entreprisesduvoyage.org/

ENIT web sitesi: https://www.enit.it/

EOT web sitesi: http://www.gnto.gov.gr/el

ETC web sitesi: https://etc-corporate.org/

ETGA web sitesi: https://etga.ae/

FAPT web sitesi: https://federatiaturism.ro/ro/

Federagit web sitesi: https://www.federagit.it/

FEG web sitesi: https://www.feg-touristguides.com/about.php

FETAVE web sitesi: http://www.fetave.es/

FHRAI web sitesi: https://www.fhrai.com/index.aspx

FIAVET web sitesi: www.fiavet.it

FICC web sitesi: https://ficc.org/en/organization/

FIHR web sitesi: https://www.fihr.ro/

FIJET web sitesi: https://www.fijet.net/index.php

Fin Turist Rehberleri Birliği web sitesi: www.suomenopasliitto.fi

Finlandiya Ekonomik İşler ve İstihdam Bakanlığı https://tem.fi/en/tourism

Finlandiya Kayak Merkezleri Birliği web sitesi: https://www.ski.fi/en/

Finlandiya Otelcilik Birliği web sitesi: https://www.mara.fi/en/mara.html

FNGIC web sitesi: https://www.fngic.fr/en/federation

FNGTR web sitesi: https://guidesromania.ro/

FNHPA web sitesi: http://fnhpa-pro.fr/la-federation/

Fransa Başbakanlık web sitesi: https://www.gouvernement.fr/en/

FWGT web sitesi: https://www.fwgt.be/index.php

GEPOET web sitesi: http://poet.gr/en/

Gökkaya, S. ve Demirkol, Ş. (2017). Turizm Alanındaki Meslek Kuruluşlarının Türk Turizm Endüstrisinin Gelişimine Katkısı Nedir?. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:4, Sayı:12: 241-256.

GTI web sitesi: www.guideturisticheitaliane.com/

GUIDEKS web sitesi: https://guideks.org/

Guide Krakow web sitesi: https://fsp.krakow.pl/en/

Güney Kore Kültür, Spor ve Turizm Bakanlığı web sitesi: https://www.mcst.go.kr/english

HAI web sitesi: https://hotelassociationofindia.com/

HARTCO web sitesi: http://www.hartco.org/

HATTA web sitesi: https://www.hatta.gr/

HCH web sitesi: https://www.grhotels.gr/en/

HHF web sitesi: https://www.hhf.gr/

Hırvatistan Turizm ve Spor Bakanlığı web sitesi: https://mint.gov.hr/en

Hindistan Turizm Bakanlığı web sitesi: https://tourism.gov.in/

HKHA web sitesi: https://www.hkha.org/web/

HKTB web sitesi: https://www.discoverhongkong.com/eng/index.html

Hollanda Ulusal Turizm, Rekreasyon ve İşletmeler Kurulu web sitesi: http://www.gastvrij-nederland.nl/

Hong Kong Turizm Komisyonu web sitesi: https://www.tourism.gov.hk/en/

HORES web sitesi: http://www.hores.rs/

HORESTA web sitesi: https://www.horesta.dk/

HOTAM web sitesi: https://hotam.mk/

HOTREC web sitesi: https://www.hotrec.eu/about-us
https://www.basiclaw.gov.hk/en/basiclaw/basiclaw.html
https://www.kystognaturturisme.dk/
https://www.wonderfulcopenhagen.com/meetdenmark
https://www.wonderfulcopenhagen.dk/
HTZ web sitesi: https://www.htz.hr/en-GB
HUT web sitesi: https://www.udrugaturizma.hr/en/
ICCA web sitesi: https://www.iccaworld.org/abouticca/
ICHRIE web sitesi: https://www.chrie.org/mission-values
ICVB web sitesi: https://icvb.org.tr/?lang=tr
IFTGA web sitesi: https://www.iftga.com/
IGHP web sitesi: https://www.ighp.pl/
IH&RA web sitesi: http://www.ih-ra.org/about-ihra-history.php
IHA web sitesi: www.iha.org.il
Incredible India web sitesi: https://www.incredibleindia.org
INSETE web sitesi: https://insete.gr/?lang=en
ISTO web sitesi: https://isto.international/who-we-are/
ITC web sitesi: https://itc.gov.my/
ITGA web sitesi: https://itga.org.il/
ITIA web sitesi: http://www.itia.org.cn/en/
ITTAA web sitesi: https://www.ittaa.org.il/?lang=en
IYHA web sitesi: https://www.iyha.org.il/
İngiltere Turist Rehberleri Birliği web sitesi: https://britainsbestguides.org/
İran Kültürel Miras, Turizm ve El Sanatları Bakanlığı web sitesi: https://www.mcth.ir
İran Otel Birliği web sitesi: http://hoteldaran.com/fa
İspanya Sanayi, Ticaret ve Turizm Bakanlığı web sitesi: https://www.mincotur.gob.es/
İsrail Meclisi web sitesi: https://m.knesset.gov.il/en
İsveç Başbakanlık web sitesi: https://www.government.se/government-of-sweden/
İsveç Turist Rehberleri Birliği web sitesi: http://guidesofsweden.com/en/
İsveç Turizm İnovasyon Merkezi web sitesi: https://tourisminnovation.se/
İsviçre Otelciler Birliği web sitesi: https://www.hotelleriesuisse.ch/de/
İtalya Turizm Bakanlığı web sitesi: https://www.ministeroturismo.gov.it/
İtalyan Oteller ve Turizm Birlikleri Federasyonu web sitesi: https://www.federalberghi.it
Japonya Arazi, Altyapı, Ulaştırma ve Turizm Bakanlığı web sitesi: https://www.mlit.go.jp
JATA web sitesi: https://www.jata-net.or.jp/english/index.htm
JHA web sitesi: https://www.j-hotel.or.jp/en/?wonv=en
JNTO web sitesi: https://www.japan.travel/en/uk/
Karadağ Başbakanlık web sitesi: https://www.gov.me/en/organizational-units
KATA web sitesi: https://www.kata.or.kr/v2/index.asp
Katar Turizm Otoritesi web sitesi: https://www.visitqatar.qa/intl-en

Katara Hospitality web sitesi: https://www.katarahospitality.com/about-us/

KATO web sitesi: https://kato.kg/en/home/

KATOC web sitesi: https://cbtkyrgyzstan.kg/ru/

KHA web sitesi: http://www.hotelac.co.kr/index1.htm

KHOA web sitesi: https://www.khoahotels.com.kw/

Kırgızistan Başbakanlık web sitesi: https://www.gov.kg/ky

Kırgızistan Turizm Departmanı web sitesi: https://tourism.gov.kg/

KITOB web sitesi: https://kitob.org/tr/

KITREB web sitesi: https://www.kitreb.net/

KITSAB web sitesi: https://www.kitsab.org/

Kibbutz Oteller Zinciri Birliği web sitesi: https://www.booking-kibbutz.com/

KKTC İstatistik Kurumu web sitesi: http://www.stat.gov.ct.tr

KKTC Sağlık Turizmi Konseyi web sitesi: https://www.saglikturizmkonseyi.org/

KKTC Turizm, Kültür, Gençlik ve Çevre Bakanlığı web sitesi: http://turizm.gov.ct.tr/

KMGA web sitesi: http://mguide.in.kg/en

Kosova Sanayi, Girişimcilik ve Ticaret Bakanlığı web sitesi: https://mint.rks-gov.net/

Kosova Tanıtım web sitesi: http://www.beinkosovo.com/

Kosova Ticaret ve Endüstri Bakanlığı web sitesi: https://kiesa.rks-gov.net

KTA web sitesi: http://kta.kyiv.ua/en/#firstSection

KTA web sitesi: http://www.ekta.kr/

KTO web sitesi: https://kto.visitkorea.or.kr/eng.kto

KTTAA web sitesi: http://www.kttaa.com/

Kuzey Makedonya Ekonomi Bakanlığı web sitesi: https://economy.gov.mk/

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2017). Turizmde Örgütlenme ve Destinasyon Yönetimi Komisyonu Raporu. *3. Turizm Şûrası*, 1-3 Kasım, Ankara.

Leblebici, D., N. (2008). Örgüt Kuramının Temelleri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:9, Sayı:1, 111-129.

MAHO web sitesi: http://www.maho.org.my/index.html

Malezya Turizm, Sanat ve Kültür Bakanlığı web sitesi: http://www.motac.gov.my/en/

Marcouiller, D.W., Kim, K.K. & Deller, S.C. (2004) Natural Amenities, Tourism and Income Distribution, *Annals of Tourism Research,* 31(4), 1031-1050

MATTA web sitesi: https://www.matta.org.my/

MCTA web sitesi: https://www.mcta.com.my/

Mevzuat web sitesi: https://mevzuat.gov.tr/

MHA web sitesi: https://zanapredak.jimdofree.com/udruzenja/mha/

MIDA web sitesi: https://www.mida.gov.my/

MITTA web sitesi: http://mitta.org.my/

Moldova Kültür Bakanlığı web sitesi: http://www.mc.gov.md/en

Moldova Rehberleri Platformu web sitesi: https://guidesofmoldova.com/en

Moldova Turizm Enformasyon Merkezi web sitesi: https://moldova.travel/en/

MTC web sitesi: https://www.malaysiatourismcouncil.com/

MTC web sitesi: https://www.malaysiatourismcouncil.com/

MTGC web sitesi: https://www.mtgc.my/

NATGA web sitesi: http://www.natga.al/

NBTC web sitesi: https://www.nbtc.nl/en/site.htm

NFTGA web sitesi: https://nftga.com/

NTO web sitesi: https://www.montenegro.travel/

NTOU web sitesi: https://www.ntoukraine.org/index_ua.html

OHT web sitesi: https://oht-ks.com/

OTOA web sitesi: https://www.otoa.com/english/

OTOAI web sitesi: http://otoai.org/

ÖHV web sitesi: https://www.oehv.at/english/

ÖRV web sitesi: https://www.oerv.at/

Özbekistan Otelciler Birliği web sitesi: https://www.hoteliers.uz/uz

Özbekistan Turizm ve Kültürel Miras Bakanlığı web sitesi: https://uzbektourism.uz/en

Özkan, Ö. ve Turunç, D. (2015). Örgüt Kültürü ile Yenilikçilik İlişkisinde Rekabet Şiddetinin Düzenleyici Etkisi: Savunma Sanayinde Bir Uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20 (1), 339-363.

Öztürk, Ş. (2021). Türkiye'de Turizm Sektöründe Sendikal Örgütlenme. *Öneri Dergisi*, 16 (56), 419-450.

PECTA web sitesi: http://visitpamirs.com/

PFTG web sitesi: https://touristguides.gr/en/

PIH web sitesi: https://www.polskaizbahotelarstwa.pl/

PIT web sitesi: https://www.pit.org.pl/

PolandTravel web sitesi: https://www.poland.travel/en

Polonya Spor ve Turizm Bakanlığı web sitesi: https://www.msit.gov.pl/en

Portekiz Başbakanlık web sitesi: https://www.portugal.gov.pt/en/gc22/government

POT web sitesi: https://www.pot.gov.pl/pl

PZOT web sitesi: http://www.pzot.pl/

Resmî Gazete web sitesi: https://www.resmigazete.gov.tr/

Resü'l Hayme Turizm Geliştirme Otoritesi web sitesi: https://corporate.visitrasalkhaimah.com/

RHA web sitesi: https://rha.ru/

Romanya Girişimcilik ve Turizm Bakanlığı web sitesi: http://www.imm.gov.ro/en/

RST web sitesi: http://www.rstnw.ru/main.html

RTGV web sitesi: https://rtgv.de/

Rusya Federal Turizm Ajansı web sitesi: https://tourism.gov.ru/en/

Saraybosna Turizm Birliği web sitesi: https://www.visitsarajevo.ba/our-story/

SETE web sitesi: https://sete.gr/en/

SETO web sitesi: https://www.seto.to/

SGR web sitesi: https://www.sgr.nl/english/

Sharjah Turizm ve Ticaret Otoritesi web sitesi: https://www.sharjahtourism.ae/

SHR web sitesi: https://visita.se/

SHTAK web sitesi: http://www.kata-ks.org/

Sırbistan Ticaret, Turizm ve Telekomünikasyon Bakanlığı web sitesi: https://mtt.gov.rs/

Sırp Cumhuriyeti Ticaret ve Turizm Bakanlığı https://www.vladars.net

SMAL web sitesi: https://www.smal.fi/fi

SNATTI web sitesi: https://snatti.com/

Sonkaya, A. K. (2021). *Arkeoloji Turizminde Kavram, Kapsam ve Konum*, (Ed. M. A. Yılmaz, B. Can, M. Işıklı) Anadolu Arkeolojisine Adanmış Bir Ömür Mehmet Karaosmanoğlu'na Armağan. Bilgin Kültür Sanat Yayınları. Ankara.

SRF web sitesi: https://srf-org.se/

SRV web sitesi: https://www.srv.ch/

ST web sitesi: https://www.stnet.ch/de/

STAE web sitesi: https://tdagency.org/

STV web sitesi: https://www.stv-fst.ch/de

TAAI web sitesi: https://www.travelagentsofindia.com/

TAFI web sitesi: http://tafionline.com/

Talas, M. (2011). Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:29, 387-401

Tayvan Hükûmeti web sitesi: https://www.taiwan.gov.tw

Tayvan Turist Rehberleri Birliği web sitesi: https://www.tourguide.org.tw/

Tayvan Turizm Bürosu web sitesi: https://admin.taiwan.net.tw

Tayvan Turizm Bürosu web sitesi: https://admin.taiwan.net.tw

TEC web sitesi: https://www.tec.com.kw/about-us/

TFF web sitesi: https://guides.dk/

TGA web sitesi: https://tga.gov.tr/hakkinda/

TGFI web sitesi: https://www.tgfi.org.in/

THA web sitesi: http://www.taipeihotels.tw/

TIC web sitesi: https://www.tichk.org/en

TİSAB web sitesi: https://www.tisab.ch/

TOS web sitesi: https://www.srbija.travel/en

Tourism Malaysia web sitesi: https://www.tourism.gov.my

TRHA web sitesi: https://www.rma-taiwan.com.tw/

TTIA web sitesi: https://ttiatw.wordpress.com/

TTOK web sitesi: https://www.turing.org.tr/

TTYD web sitesi: https://ttyd.org.tr/

TUREB web sitesi: http://tureb.org.tr/tr

Turespaña web sitesi: https://www.tourspain.es/en-us

TURYİD web sitesi: https://turyid.org/

TÜROB web sitesi: https://www.turob.com

TÜROFED web sitesi: https://www.turofed.org.tr

TÜRSAB web sitesi: https://www.tursab.org.tr/

UATA web sitesi: https://uata.com.ua/

UBTG web sitesi: https://www.bulguide.bg/en

UFTAA web sitesi: https://uftaa.org/about-uftaa/

UHPA web sitesi: https://www.uhpa.hr/

UHR web sitesi: http://www.uhr-bih.ba/

UHRA web sitesi: https://uhra.com.ua/

UMIH web sitesi: https://umih.fr/fr/lUMIH/presentation/index.html

UNAV web sitesi: https://unav.ws/

UNWTO web sitesi: https://www.unwto.org/who-we-are

UPUHH web sitesi: https://www.upuhh.hr/

USTOA web sitesi: https://ustoa.com/

UTA web sitesi: https://uta.ba/cms/

UTGA web sitesi: https://en.uaguides.com/

UTS web sitesi: https://www.uts.rs/index.html

UTVS web sitesi: http://www.guides-serbia.com/

Visit Britain web sitesi: https://www.visitbritain.org/

Visit Denmark web sitesi: https://www.visitdenmark.com/

Visit Finland web sitesi: https://new.visitfinland.com/en/

VisitSweden web sitesi: https://visitsweden.com/

Viyana Turist Rehberleri Derneği https://www.guides-in-vienna.at/association/history/

WATA web sitesi: https://www.wata-dmc.net/#

WFTGA web sitesi: https://wftga.org/about-us/

WTTC web sitesi: https://wttc.org/About/About-Us

Yavuz, M. C. ve Karabağ, S. F. (2010). Ulusal Turizm Tanıtımı ve Pazarlama Yönetimi Örgütlenmesi: Türkiye İçin Bir Model Önerisi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1(36), 113-130.

Yayla, İ. (2022). *Geçmişten Günümüze Karşılaştırmalı TURİZM MEVZUATI*. Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.

Yılmaz, E. (2010). Türkiye'de İşçi Sendikalarının Siyasal ve Sosyolojik Özellikleri Üzerinden Tarihsel Süreç İçinde Değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (1): 195-207.

Yunanistan Turizm Bakanlığı web sitesi: https://mintour.gov.gr/

YUTA web sitesi: http://www.yuta.rs/

Yüksel, Ö. (2000). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Ankara: Gazi Kitapevi.

ZDTVH web sitesi: https://www.guidescroatia.hr/index.php/en

ZTVPM web sitesi: http://vodicimk.org.mk/

21. YÜZYILDA TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNE 21 TAVSİYE

Editör:
Hasan Meral

nobel bilimsel

21. YÜZYILDA TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNE 21 TAVSİYE

Editör: Hasan Meral

Yayın No.: 1430
ISBN: 978-625-398-190-7
E-ISBN: 978-625-398-191-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Meral, Hasan.
21. Yüzyılda Türk Sigorta Sektörüne 21 Tavsiye / Editör: Hasan Meral
1. Basım, X + 292 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-190-7
E-ISBN 978-625-398-191-4
ANAHTAR KELİMELER?

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **v**

GİRİŞ

BÖLÜM 1.
SİGORTACILIĞI 21. YÜZYILA UYARLAMAK **1**

BİRİNCİ KISIM:
TARİHTEN BUGÜNE NOTLAR

BÖLÜM 2.
OSMANLI'DA SİGORTA SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ VE YAPISAL PROBLEMLERİ **9**
Dr. Hüseyin Akbulut

BÖLÜM 3.
OSMANLI'DA SİGORTA DÜŞÜNCESİ VE UYGULAMALARI **21**
Doç. Dr. Abdulkadir Atar

BÖLÜM 4.
TÜRKİYE'DE CUMHURİYET'TEN BUGÜNE SİGORTACILIĞIN GELİŞİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER **39**
Birant Yıldız

İKİNCİ KISIM:
KURUMSAL YÖNETİŞİM

BÖLÜM 5.
SİGORTACILIKTA SİSTEMATİK RİSKLERİN YÖNETİMİ **55**
Doç. Dr. Hakan Özcan

BÖLÜM 6.
TÜRKİYE'DE SİGORTA MEVZUATI: MEVCUT UYGULAMALAR VE GELİŞİM ALANLARI **67**
Aşkın Düşündere, FLMI

BÖLÜM 7.
TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNDE TEDARİKÇİ SÜREÇLERİNİN YÖNETİMİ VE KONTROLÜ 91
Dr. Yunus Emre Gürbüz - Zübeyir Ergenekon

BÖLÜM 8.
SİGORTACILIKTA ASİMETRİK BİLGİ PROBLEMİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ.....105
Balkır Demirkan

BÖLÜM 9.
TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNDE BEŞERÎ SERMAYENİN GELİŞİMİ VE SİGORTACILIK EĞİTİMİNİN ROLÜ 117
Dr. Behlül Ersoy

ÜÇÜNCÜ KISIM:
STRATEJİ VE PAZARLAMA

BÖLÜM 10.
TÜKETİCİLERİN SİGORTA TALEBİNİ ETKİLEYEN DAVRANIŞSAL FAKTÖRLER 131
Dr. Hasan Meral

BÖLÜM 11.
TÜKETİCİ DAVRANIŞLARINI ŞEKİLLENDİREN TRENDLER VE SİGORTACILIĞA YANSIMALARI 145
Kerem Erdoan

BÖLÜM 12.
DAVRANIŞSAL ANALİTİK: SİGORTACILIKTAKİ ÖNEMİ VE UYGULAMALARI.....157
Aren Haddeler

BÖLÜM 13.
SİGORTA MÜŞTERİ İLİŞKİLERİ YÖNETİMİNDE YENİ DÖNEMİN İPUÇLARI.....171
Doç. Dr. Özgür Akpınar

BÖLÜM 14.
YENİ PARADİGMALAR IŞIĞINDA SİGORTA DEĞER ZİNCİRİNİN DÖNÜŞÜMÜ 187
Dr. Zeynep Stefan

BÖLÜM 15.
KATILIM SİGORTACILIĞINDA TÜRKİYE'Yİ BEKLEYEN FIRSATLAR 199
Doç. Dr. Melek Yıldız

DÖRDÜCÜ KISIM:
DİJİTAL DÖNÜŞÜM

BÖLÜM 16.
SİGORTACILIKTA DİJİTAL DÖNÜŞÜM: MEVCUT DURUM VE GELECEĞE YÖNELİK ÖNGÖRÜLER 211
Prof. Dr. Erdem Kırkbeşoğlu

BÖLÜM 17.
SİGORTACILIKTA WEB3 TEKNOLOJİLERİ VE UYGULAMA ALANLARI 227
Prof. Dr. Selim Yazıcı - Dr. Arzu Kilitci Calayır

BÖLÜM 18.
SİGORTACILIKTA PLATFORM VE EKOSİSTEM BAZLI İŞ MODELLERİ 243
Okan Utkueri

BÖLÜM 19.
GÖMÜLÜ (EMBEDDED) SİGORTA: GLOBAL TRENDLER VE TÜRKİYE POTANSİYELİ 259
Erhan Ergüneş

BÖLÜM 20.
EŞLER ARASI (P2P) SİGORTA: ÇALIŞMA ESASLARI VE UYGULAMA ÖRNEKLERİ 273
Osman Muhammed Bilgin - Semih Şaşgın

SONUÇ

BÖLÜM 21.
TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNE 21 TAVSİYE 285

GİRİŞ

BÖLÜM 1.
SİGORTACILIĞI 21. YÜZYILA UYARLAMAK

Dünya 21. yüzyılda önemli değişimlere sahne oldu. Bu yüzyılda henüz 22 yılı geride bırakmış olmamıza rağmen tüketim alışkanlıklarımız, kariyer beklentimiz ve sosyal hayata bakışımız bir önceki yüzyıla göre oldukça farklı. Dünya Ekonomik Forumunun kurucusu Klaus Schwab'a göre; yaşama, çalışma ve birbirimizle ilişki kurma şeklimizi temelden değiştirecek bir teknolojik devrimin eşindeyiz ve bu dönüşüm insanlığın daha önce yaşadığı hiçbir şeye benzemeyecek (Schwab, 2016). Endüstri 4.0 olarak adlandırılan teknolojik devrim, başta perakende, bankacılık, eğlence gibi sektörler olmak üzere hemen hemen tüm endüstrilerde büyük bir dönüşüm dalgası yaratıyor.

Doğası itibarıyla diğer sektörlerle eş zamanlı olarak hareket etmesi beklenen sigorta sektöründe ise dönüşümün istenen ivmede olmadığını görüyoruz. Sigorta sektörü 21. yüzyılın araçlarını kullanmaya başlamış olsa da 20. yüzyılın yönetim ve hizmet anlayışını terk edebilmiş değil. Bu alandaki adaptasyon problemi çoğu zaman sigorta sektörünün eski teknolojik altyapısı ile ilişkilendirilse de sektörün iş yapış tarzındaki "muhafazakâr yaklaşım" önemli bir etmen. Sigortacılık alanında başarıya ulaşan yeni nesil girişimler, sigortacılığın teknolojik altyapısını değiştirmekle kalmıyor, müşteri değeri, marka önerisi, hizmet anlayışı gibi bir dizi alanda sigortacılığa yeni bir anlayış getiriyorlar.

Türk sigorta sektörü, global sigortacılığın 21. yüzyıldaki dönüşümünde kendine has bir noktada duruyor. Gelişmekte olan sigorta pazarları arasında en düşük sigortalılık oranlarından birine sahip olması büyük bir handikap (OECD, 2022). Öte yandan genç nüfus yoğunluğunun ve yeni teknolojilere adaptasyonun yüksek olması da önemli bir avantaj (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022). Bu noktada sektörün gelecek on yılda göstereceği performans, Türkiye'de sigortacılığın gelişiminde belirleyici olacaktır. Sigortacılar, altyapılarını

Kaynaklar

Akbulut, H. (2014). Cumhuriyet Dönemine Kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda Sigortacılık. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Catlin, T., Duncan, T., Fanderl, H. ve Lorenz, J. (2016). *The Growth Engine: Superior Customer Experience in Insuranc*e. https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/the-growth-engine-superior-customer-experience-in-insurance , (Erişim: 10.11.2022).

Cappiello, A. (2020). The Digital (R)evolution of Insurance Business Models. *American Journal of Economics and Business Administration*, 12(3), ss. 1-13.

Harari, Y. H. (2018). 21. Yüzyıl İçin 21 Ders. İstanbul: Kolektif Kitap.

Kunreuther, H. C., Pauly, M. V., ve McMorrow, S. (2013). Insurance and Behavioral Economics: Improving Decisions in The Most Misunderstood Industry. Cambridge: Cambridge University Press.

OECD, Organisation for Economic Co-operation and Development. (2017). *OECD Guidelines on Insurer Governance*. https://www.oecd.org/daf/fin/insurance/oecdguidelinesoninsurergovernance.htm , (Erişim: 08.10.2022).

OECD, Organisation for Economic Co-operation and Development. (2022). *OECD Insurance Statistics 2021*. https://doi.org/10.1787/841fa619-en , (Erişim: 10.11.2022).

Pamuk, Ş. (2019). Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Schwab, K. (2016). The Fourth Industrial Revolution. Geneva: World Economic Forum.

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2022). *2021 Yılı E-Ticaret Bülteni*. https://www.eticaret.gov.tr/haberler/10040/detay , (Erişim: 10.11.2022).

Yıldız, B. (2015). Sigortacılığın Duayeni David Kohen, İstanbul: Literatür Yayıncılık.

BÖLÜM 2.
OSMANLI'DA SİGORTA SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ VE YAPISAL PROBLEMLERİ

Dr. Hüseyin Akbulut[1]

Özet

Modern sigortacılık Osmanlı'da Avrupa'ya kıyasla görece geç dönemlerde uygulanmaya başlamıştır. Sigortacılık, başlangıçta deniz nakliyatında devletin ihtiyaçları doğrultusunda gelişim göstermişse de sonraki dönemde sigorta ürünleri Osmanlı'da faaliyet gösteren batılı tüccarlar ve Osmanlı vatandaşı gayrimüslimler tarafından yoğun bir şekilde talep edilmiştir. Özellikle 19. yüzyılın ortalarından sonra yaşanan yangınların neden olduğu büyük kayıplar ile modern kapitalizmin ihtiyaç duyduğu güvenlikli şehirlerin inşa ve imar ihtiyacı, sigortanın toplum hayatında kılcallaşmasına neden olmuştur.

Osmanlı Devleti bir yandan sigortanın yaygınlaşması noktasında politikalar belirlerken bir yandan da sigorta şirketlerinin faaliyetlerini düzenleme ve denetleme için büyük çaba sarf etmiştir. Bu çaba Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam etmiş, bazen emperyal devletlere ait sigorta şirketleri bazen de Osmanlı bu çekişmelerden galip çıkmıştır. Osmanlı'da sigortacılığın gelişim sürecinde karşılaşılan yapısal problemlerin bugün de büyük oranda güncelliğini koruması dikkat çekicidir. Çalışmamızda; Osmanlı'da sigorta sektörünün gelişim sürecini, bu süreçte karşılaştığı yapısal problemleri ve bu problemlerin Türk sigorta sektöründeki güncel tartışmalarla olan benzerliklerini inceleceğiz.

Anahtar Kelimeler: Sigorta tarihi, Türk sigorta tarihi, Osmanlı'da sigortacılık, sigorta sektöründe yapısal problemler.

[1] Smart Assist, Yönetici Ortak, huseyin.akbulut@smartasg.com

Sonuç

Osmanlı'da sigortacılık Batı'ya göre görece geç gelişmesine rağmen hem ekonomik hem de toplumsal olarak önemli bir rol oynamıştır. Ancak dönemin siyasi gelişmelerinin Osmanlı aleyhinde olması, devletin sigorta piyasasını tanzim etmek adına istediği düzenlemeleri yapmasını engellemiştir.

Osmanlı'da sigorta sektörünün karşı karşıya kaldığı yapısal sıkıntıların bir kısmının hâlihazırda Türk sigorta sektöründe de yaşandığını görüyoruz. Bu yapısal problemlerin ortadan kaldırılabilmesi için öncelikle geçmişin bir muhasebesinin yapılması gerektiğini düşünüyoruz. Zira 21. yüzyılda Türk sigorta sektöründe yaşanan ve gelecekte yaşanması muhtemel sorunların aşılması, günlük politikalarla değil sigorta ekosisteminin tüm paydaşlarının katkı sağlayacağı kapsayıcı, kalıcı ve güçlü bir konsensus ile mümkün olacaktır.

Kaynaklar

Akbulut, H. (2014). Cumhuriyet Dönemine Kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda Sigortacılık. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

BOA, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, C.HR. 8945/179.

BOA, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.MKT 2726/83.

De Roover, F. E. (1945). Early Examples of Marine Insurance. *The Journal of Economic History,* C: 5, No: 2, ss. 172-200.

Eğilmez, M. (2014). *Osmanlı'dan Bu Yana Kişi Başına Gelir (Uluslararası Karşılaştırma),* https://www.mahfiegilmez.com/2014/10/osmanldan-bu-yana-kisi-basna-gelir.html, (Erişim: 14.07.2022).

Fitch Ratigns. (2022). *Turkish Insurers Are Under Severe Strain*, https://www.fitchratings.com/research/insurance/turkish-insurers-are-under-severe-strain-20-06-2022-1, (Erişim: 08.09.2022).

FO, Foreign Office, 78/4987.

FO, Foreign Office, 368/59/4.

Hatcherian, N. (1898). Le Fonctionnement de L'Assurance en Turquie (Paris:Extrait de La Revue Internationale des Assurances), Constantinople.

Karpat, K. (2010). Osmanlı Nüfusu 1830-1914, İstanbul: Timaş Yayınları.

LMA, London Metropolitan Archives, CLC/B/192/019/31522/267.

OECD, Organisation for Economic Co-operation and Development. (2022). OECD Insurance Statistics 2021, https://doi.org/10.1787/841fa619-en, (Erişim: 10.07.2022).

Pamuk, Ş. (2004). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Para 1326-1914*, Tarihi Cilt 2, 1600-1914, Ed. Halil İnalcık-Donald Quatraert. Eren Yayıncılık: İstanbul.

Sigorta Medya. (2022). *Sigorta Sektörünün En Önemli Sorunu Sahtecilik*, https://www.sigortamedya.com.tr/mustafa-nazlier-fraud/, (Erişim: 10.08.2022).

SİSEB, Sigorta Sahteciliklerini Engelleme Bürosu. (2022). *Sigorta Suistimalleri Bilgi Sistemi İstatistikleri*, https://siseb.sbm.org.tr/tr/istatistikler, (Erişim: 10.08.2022).

BÖLÜM 3.
OSMANLI'DA SİGORTA DÜŞÜNCESİ VE UYGULAMALARI

Doç. Dr. Abdulkadir Atar[2]

Özet

İnsanlar tarih boyunca mal ve can güvenliklerini tehdit eden birtakım risklerle karşı karşıya kalmışlardır. İnsanlığın ortak bir şekilde inşa ettiği medeniyet geliştikçe risklerin sayısı ve karmaşıklığı da artmıştır. Örneğin, bir tacir malını uzak bir diyara deniz yoluyla gönderirken geminin meteorolojik ya da korsan baskını gibi nedenlerle açık denizde batması/yağmaya uğraması ya da insanların yaşadıkları evlerinin yangınla kül olması gibi riskler tarih boyunca var olmuştur. Zamanla mal ve can güvenliğini tehdit eden risklerden meydana gelen maddi zararların tamamen veya olabildiği ölçüde giderilmesi amacıyla bir takım kurum ve uygulamalar ortaya çıkmıştır.

İşte 14. yüzyılda Batı'da ortaya çıkan sigorta, bireysel/ticari riskleri minimize etmeyi amaçlayan bir kurum olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. Her ne kadar sigorta adıyla ve metodolojisiyle olmasa da dünyada bazı toplulukların da karşı karşıya kaldıkları, mal ve can güvenliğine yönelik risklerden meydana gelen zararların karşılanmasını sağlayacak birtakım uygulamalar geliştirdikleri görülmektedir. Örneğin, Arap Cahiliye Dönemi'nden İslam dönemine intikal eden âkıle ve velâ uygulamaları ile fertlerin can güvenlikleri teminat altına alınmaktaydı. Osmanlı'da esnaf teşkilatında yer alan esnaf sandıkları ise ticari risklerden doğan zararları karşılamak için faaliyette bulunmaktaydı.

Bu çalışmada İslam'ın ilk dönemlerinde ve Osmanlı Dönemi'nde sigorta benzeri uygulamaların ya da kurumların neler olduğuna değinerek modern sigorta uygulamasının Osmanlı'ya girişi sırasında yaşanan tartışmalara ve bazı uygulama örneklerine yer vereceğiz.

Anahtar Kelimeler: Sigorta tarihi, Osmanlı sigorta tarihi, İslam'da sigorta düşüncesi, Osmanlı'da sigorta düşüncesi.

[2] Marmara Üniversitesi, İslam Ekonomisi ve Finansı Enstitüsü, Müdür Yardımcısı, abdulkadir.atar@marmara.edu.tr

şünür sigortayı caiz görürken diğerleri ise caiz görmemişlerdir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İslam iktisadının yeni bir disiplini olarak gündeme geldiği dönemlerde sigortanın da İslami açıdan sakıncalı olabilecek yanları tartışmaya açılmış, modern sigortanın İslami bir versiyonu olarak İslami sigorta (tekafül) adında yeni bir kurum önerisi gündeme gelmiş ve son dönemlerde İslam ülkeleri tarafından uygulanmaya başlanmıştır.

Modern sigortanın Osmanlı'ya girişinde yaşanan tartışmalar toplumumuzun sigorta bilincinin zihni kodlarını yansıtması açısından âdeta bir laboratuvar işlevi görmektedir. 21. yüzyılda Türk sigortacılığının toplumsal tabana daha fazla yayılması ve sigorta bilincinin artırılması için geçmişte yaşanan bu tartışmaları ve zihnî dönüşümleri bilmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Kaynaklar

Akbulut, H. (2014). Cumhuriyet Dönemine Kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda Sigortacılık. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aktan, H. (1989). Âkıle (Cilt II), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Diyanet İslam Ansiklopedisi.

Avcı, M. (2021). Sigortanın Osmanlı Hukukuna Girişi. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, No: 8, C:1-2, ss. 267-290.

Bayındır, A. (1992). Bey' Bi'l-Vefâ (Cilt VI). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Diyanet İslam Ansiklopedisi.

Braudel, F. (2019). II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası (2. b., Cilt I), Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Çağatay, N. (1981). Bir Türk Kurumu Olan Ahilik (2. b.), Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.

Çetinoğlu, M. (1965). Türkiyede Sigortacılık Teknik Esaslar Üzerinde İnceleme. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çizakça, M. (1999). İslam Dünyasında ve Batı'da İş Ortaklıkları Tarihi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Dalgın, N. (2009). Sigorta (Cilt XXXVII), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Diyanet İslam Ansiklopedisi.

Ebüzziyâ, M. (1929). 10 ve 11 Temmuz Harikleri ile Sigortaları. *Mecmûa-i Ebüzziyâ*, No: XI, C: 108, ss. 958-959.

Esen, B. N. (Ankara). Sigorta Bilgisi, Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

Ferîd, İ. H. (1327, Rebîü'l-evvel 14). Siyâset-i Şer'iyye. *Beyânü'l-Hak*, ss. 633-636.

Ferîd, İ. H. (1327, Cemâziye'l-âhir 2). Siyâset-i Şer'iyye. *Beyânü'l-Hak*, ss. 683-685.

Hacak, H. (2006). İslam Hukukunda Sigorta ve Fıkıh Bilginlerinin Sigortaya Yaklaşımının Genel Bir Değerlendirmesi. *M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, No: 30, C:1, ss. 21-50.

Hamidullah, M. (1963). Modern İktisat ve İslam, İstanbul: Yağmur Yayınları.

Heck, G. W. (2021). Şarlman, Hz. Muhammed ve Kapitalizmin Arap Kökenleri, İstanbul: Albaraka Yayınları.

Kahya, E. (1989). Şanizâde Mehmet Ataullah Efendi. Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi (15), 847-862.

Kahya, F. (2010). Osmanlı Devleti'nde Sigortacılık, İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.

Kazgan, H., Soyak, A., ve Koraltürk, M. (1998). Cumhuriyet'in 75 Yıllık Sigortacısı Koç Allianz, İstanbul: Creative Yayıncılık.

M. Zühtü. (1926). Sigorta, İstanbul: İstanbul Ticaret Mekteb-i Âlisi Neşriyâtı.

Mustafa Sabri Efendi. (1329). Din-i İslam'da Hedef-i Münakaşa Olan Mesâilden. Beyânü'l-Hak, No: IV, C: 100, ss.1858-1861.

Mustafa Sabri Efendi. (1329). Din-i İslam'da Hedef-i Münakaşa Olan Mesâilden (II). Beyânü'l-Hak, No: IV, C: 102, ss. 1890-1894.

Mutçalı, S. (1995). Arapça-Türkçe Sözlük, İstanbul: Dağarcık.

Ortaylı, İ. (2004). Osmanlı Toplumunda Aile, İstanbul: Pan Yayınları.

Özen, Ş. (2013). Velâ (Cilt 43), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Diyanet İslam Ansiklopedisi.

Roover, F. E. (1945). Early Examples of Marine Insurance. *The Journal of Economic History*, ss. 172-200.

Sâmi, Ş. (1317). Kâmus-ı Türkî, Dersaadet: İkdam Matbaası.

Toprak, Z. (2019). Türkiye'de Millî İktisat 1908-1918, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Udovicth, A. L. (2019). Orta Çağ İslam Dünyasında Ortaklık ve Kâr, İstanbul: Albaraka Yayınları.

Uralcan, G. Ş. (2011). Temel Sigorta Bilgileri ve Sigorta Sektörünün Yapısal Analizi, İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Yıldız, B. (2015). Sigortacılığın Duayeni David Kohen, İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Yıldız, K. (2012). 1660 İstanbul Yangınının Sosyo-Ekonomik Tahlili. Doktora Tezi Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yılmazer, Z. (2010). Şânîzâde Mehmed Atâullah Efendi (Cilt XXXVIII), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Diyanet İslam Ansiklopedisi.

Zeydân, C. (2015). İslam Uygarlıkları Tarihi (2. b., Cilt II), İstanbul: İletişim Yayınları.

BÖLÜM 4.
TÜRKİYE'DE CUMHURİYET'TEN BUGÜNE SİGORTACILIĞIN GELİŞİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Birant Yıldız[6]

Özet

Sigortacılık dünya finans endüstrisinin en önemli bacaklarından biri olmasına rağmen Türkiye'de istenen büyüklüğe bir türlü ulaşamadı. Türk sigorta sektörünün gelişim potansiyeli kamu sektörü, özel şirketler ve ekonominin diğer aktörleri tarafından sıklıkla dile getiriliyor. Ancak son yıllarda Türk sigorta sektörü küresel rakiplerine karşı irtifa kaybedince bu potansiyelin ne zaman gerçekleşeceği sorusu yüksek sesle sorulmaya başlandı.

Bu bölümde, on yıllardır toplumda sigorta bilincinin eksik olmasıyla açıklanmaya çalışılan bu durumun nedenlerini, konunun tarihsel altyapısını masaya yatırarak irdelemeye çalışıyoruz. Kısaca; sigortacılığın ülkemize geç gelmesi, dinî ön yargılar, azınlıkların durumu, ekonomi ve ihracatın gelişmesindeki eksiklikler, sigortacılığın devletin radarına geç girmesi ve tüm bunların neticesi olarak sigortanın gelenekselleşememesi bu çalışmanın satır başlıklarını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk sigorta sektörü, Türkiye'de sigortacılığın gelişimi, sigorta tarihi.

[6] Sigorta Dünyası Dergisi, Genel Yayın Yönetmeni, birant@sigortadunyasi.com.tr

yabancı firmaların gelirleri de düşmüştür. Ayrıca Avrupa Birliği adaylık sürecinde ilerleme kaydedilememesinin yanı sıra demokratik ortamın daraldığı yönündeki görüşler de yabancı sermayenin ilgisini azaltmış olabilir.

Türkiye'de hukuk ve ekonominin güçlendirilmesiyle birlikte kişi başı 12 bin dolarlık orta gelir tuzağı aşılabilir ve böylece sigortacılığın gelişmesi için gerekli ortam sağlanabilir. Bu temel koşulların yanı sıra, daha iyi eğitim alan bir gençlikle birlikte hem bireysel hem de toplumsal kalkınma için sigorta kavramının vazgeçilmez olduğu nesilden nesle aktarılmalıdır.

Kaynaklar

Akbulut, H. (2014). Cumhuriyet Dönemine Kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda Sigortacılık. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aktaş, M. (1972). Sigortacılığımızın Temel Sorunu. *Sigorta Dünyası Dergisi*, Temmuz-Ağustos.

Ayan, E. (2020). Türkiye Sigortacılık Tarihinde Kamusal Bir Pranga: Reasürans Tekelinin Eleştirel Analizi. *Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute*, C:23, No: 44, ss. 1001-1039.

Baskıcı, M. (2002). Osmanlı Anadolusunda Sigorta Piyasası: 1860-1918. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C: 57, S: 4.

Başer, H. (1968). İhracat Mevsimi Başlarken. *Sigorta Dünyası Dergisi*, Kasım.

Elveren, A. H. (1996). Evolution in Turkish Insurance Sector and Reinsurance Monopoloy. *T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü Araştırma ve İnceleme Dizisi*, No:2.

Eurasia. (2010). *French Insurance Compensates Descendents of Armenian Genocide Victims*, https://eurasianet.org/french-insurance-compensates-descendents-of-armenian-genocide-victims, (Erişim: 09.09.2022).

Insurance Europe (2022). *Statistics: Database March 2022*. https://www.insuranceeurope.eu/statistics , (Erişim: 09.09.2022).

Kazgan, H., Soyak, A., ve Koraltürk, M. (1998). Cumhuriyet'in 75 Yıllık Sigortacısı Koç Allianz, İstanbul: Creative Yayıncılık.

Kongar, B. (2003). Teşvik İstemiyoruz, Devlet Önümüzdeki Barikatları Kaldırsın Yeter. *Sigorta Dünyası Dergisi*, Ocak.

Meral, H. (2022). *2015 Sonrası Yabancıların Sektöre Olan İştahı Neden Kaçtı?,* https://www.sigortadunyasi.com.tr/2022/11/11/2015-sonrasi-yabancilarin-sektore-olan-istahi-neden-kacti/ , (Erişim: 16.11.2022).

Millî Re, Millî Reasürans. (2022). *Millî Reasürans Tarihçe*. https://www.millire.com/Tarihce.html , (Erişim: 09.08.2022).

Neyzi, Ali H. (2005). Benim Sigortacılarım 1. İstanbul: Cem Yayınevi

Öcal, E. E. (2022). 1927 ve 1935 Nüfus Sayımlarında Azınlıklar. *Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi*. C:1, No:2, ss. 9-30.

Özçam, Z. (1972). Başbakan Nihat Erim'e Açık Mektup. *Sigorta Dünyası Dergisi*, Ocak.

Saner, İ. N. (2021). Bir Hayat Böyle Geçti, İstanbul: Nesnel Medya Yayımcılık.

SEDDK, Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2022). *Sigortacılık ve Özel Emeklilik Faaliyetleri Hakkında Rapor 2021.* https://seddk.gov.tr/upload/doc/2021-sigortacilik-ve-BES-faaliyet-raporu.pdf , (Erişim: 09.08.2022).

Swiss Re. (2011). *Sigma (2011/2). World Insurance in 2010.* https://www.swissre.com/institute/research/sigma-research/sigma-2011-02.html, (Erişim: 09.08.2022).

Swiss Re. (2022). *Sigma (2022/4). World insurance: Inflation Risks Front and Centre*. https://www.swissre.com/institute/research/sigma-research/sigma-2022-04.html, (Erişim: 15.08.2022).

Yazman, A. T. (1983). Planlama'nın Sigorta Raporu. *Sigorta Dünyası Dergisi,* Ocak.

Yıldız, B. (2015). David Kohen - Sigortacı Bir Ailenin Beş Nesillik Serüveni, İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Snoj, J. (2015). *UAE´s Population – by Nationality*, https://web.archive.org/web/20170321184658/http://www.bq-magazine.com/economy/socioeconomics/2015/04/uae-population-by-nationality, (Erişim: 09.08.2022).

BÖLÜM 5.
SİGORTACILIKTA SİSTEMATİK RİSKLERİN YÖNETİMİ

Doç. Dr. Hakan Özcan[7]

Özet

Risk, istenen ya da beklenen durumdan aksi yönde uzaklaşma ihtimali olarak tanımlanmaktadır. Sigorta sektöründeki riskler için aktüeryal ve finansal olarak bir ayrım söz konusudur. Finansal riskler de sistematik ve sistematik olmayan riskler olarak gruplandırılır.

Sistematik risk, kurumun iç işleyişi ile ilgili olmayan tamamen dış etkenler kaynaklı; enflasyon, savaş, faiz oranı, durgunluk gibi risklerdir. Sistematik risklerin kaynağı ekonomik, politik ve sosyal çevrelerdeki değişimlerdir. Sigorta şirketlerinin riskleri yönetim şekilleri; risklerden kaçınma, riskleri transfer etme, riskleri paylaşma ve riskleri azaltma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bölümde sigorta sektörünün karşı karşıya olduğu sistematik riskleri ve bu risklerin sigorta piyasası üzerindeki etkilerini inceleyeceğiz. Ayrıca sistematik risklerin yönetiminde dikkat edilmesi gereken noktaları sigorta piyasasından örneklerle açıklamaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Sigorta, risk, risk yönetimi, finansal risk, sistematik risk.

[7] İstanbul Gelişim Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Öğretim Üyesi, hozcan@gelisim.edu.tr

ta sektörünün, yeni dönemde karşı karşıya olduğu sistematik riskleri doğru tanımlaması ve bunları yönetmek için etkin şekilde çalışan kurumsal yapıları tesis etmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

Alkin, E. (2010). Kapitalizm, Finansal Serbestlik ve Parasal Ekonomi: Bir Sistem Eleştirisi, *Maliye ve Finans Yazıları*, C:1, Sayı: 88, ss. 9-34.

Cummins, J. D. ve Weiss, M. A. (2014). Systemic Risk and The US Insurance Sector, *Journal of Risk and Insurance*, C: 81, No:3, ss. 489-528.

Ceylan, E. (2010). Para Politikası Amaçları, Araçları, Türkiye'de 1980 Sonrası İzlenen Para Politikası Uygulamaları ve 2000 Yılı Sonrası Türk Dış Ticaretindeki Gelişmeler. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Delikanlı, U. İ. (2001). Döviz Kuru Riski ve Sermaye Yeterliliği, Active Bankacılık ve Finans Makaleleri- III, İstanbul: Alkım Yayınevi.

Dinç, M. M. (2006). Sistematik Riskler ve Sistematik Risklerin Yönetimi İçin Reasürans Uygulamaları. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü: İstanbul.

Dumrul, C. ve Gokalp, K. H. (2022). Döviz Kuru Oynaklığının İhracata Etkisi: Türkiye Ekonomisi İçin Ekonometrik Bir Analiz, *Business and Economics Research Journal*, C: 13, Sayı:1, ss. 11-30.

Emhan, A. (2010). Risk Yönetim Süreci ve Risk Yönetmekte Kullanılan Teknikler, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C:23, Sayı:3, ss. 209-220.

Güzel, A. (2022). Faiz Oranları ve Döviz Kurlarındaki Değişimlerin Bankaların Performansına Etkisi: Sistematik Yaklaşım ve Duyarlılık Analizini de İçeren Stres Testi Model Uygulaması, *Third Sector Social Economic Review*, C: 57, No: 1, ss. 586-611.

Henne, G. ve Brotanovic, B. S. (2000). Analyzing Banking Risk. Washington: The World Bank.

Jones, R. (1995). Applying Science to the Art of Risk Management, Ed. Coppack L. ve Denney V, Risk Supplement 1995, Hong Kong: Regent Publishing.

Önem, H. B. (2022). Döviz Kurları ve CDS Primi Oynaklığının BIST Endekslerine Yayılım Etkisi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, C:6, Sayı: 2, ss. 274-293.

Öztürk, C. ve İbiş, C. (2022). Likidite Riski Yönetiminde Vadesiz ve Vadeli Mevduatların Davranışsal Modellenmesi, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, C: 16, Sayı:1, ss. 1-26.

Panjer, H. H. ve Wilmot, G. E. (1992). Insurance Risk Models; Society of Actuaries, London: Cambridge University Press.

Pazarcı, Ş., Kar, A., Kılıç, E. ve Umut, A. (2022). Türkiye'de Borsa, Döviz Kuru, CDS Primi ve VIX Endeksi İlişkisinin Ampirik Analizi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:24, Sayı:3.

Plihon, D. (1992). Döviz Kurları, İstanbul: İletişim Yayınları.

Taylor, R. T. ve MacDonald, W. A. (1996). The Future of Market Risk Management, *Financial Derivatives & Risk Management*. Issue 6, June 1996.

Tiryaki, T. (2005). Temel Sigortacılık ve Risk, Ed. Hilmi Acınan, *Sigorta ve Risk*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınevi.

Williams, A., Smith, M. ve Young, P. (1995). Risk Management and Insurance. New York: Mc Graw – Hill International.

BÖLÜM 6.
TÜRKİYE'DE SİGORTA MEVZUATI: MEVCUT UYGULAMALAR VE GELİŞİM ALANLARI

Aşkın Düşündere, FLMI[8]

Özet

Dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye'de de sigorta, reasürans ve emeklilik sektörleri oldukça ayrıntılı ve bazen karmaşık görünmekle birlikte oldukça sofistike iş süreçleriyle hizmet vermektedir. Sigortacılar için yasal düzenleyici ve denetleyici kurumlara hesap verebilme, raporlama ve tüketici odaklı kurumsal yönetişim konuları her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır.

Sigorta, reasürans ve emeklilik şirketleri ile bu şirketlerin aracıları, çalışanları, aktüerlik, eksperlik ve diğer sigorta destek hizmetleri sunan kişiler faaliyetlerinin her aşamasında çok sıkı bir şekilde, özel kanunlar ve yasal düzenlemeler ile gözetim ve denetime tabi tutulmuştur. Bu yüzden sigortacılık faaliyetleriyle uğraşan kişiler için sigorta mevzuatını bilmek ve bu mevzuata uyumlu çalışmak, olmazsa olmaz bir ön koşuldur.

Bu bölümde, Türkiye'de sigorta mevzuatının kapsamı, kaynakları, mevcut sorunlar ve sigorta sektörünün 21. yüzyılda sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için yapılması gerekenlerle ilgili tespit, değerlendirme ve görüşlerimizi paylaşacağız.

Anahtar Kelimeler: Sigorta hukuku, sigorta mevzuatı, sigortacılık kanunu.

[8] SHAW International, Yönetici Ortak, askin.dusundere@shawinternational.com.tr

21. yüzyılda nüfus artışı, doğal kaynaklardaki azalma, küresel ısınmanın etkisiyle bozulan iklim dengeleri nedeniyle sayısı ve şiddeti artan doğal felaketler bütün iş süreçlerini ve toplumsal yaşamı olumsuz etkilemeye ve dünyanın her yerinde küresel ölçekli sorunlara neden olmaya başlamıştır. Bu çerçevede çevresel, sosyal ve kurumsal yönetişim risklerinin arttığı görülmektedir. Söz konusu küresel ölçekli sorunların çözümü için ulusal düzeydeki yasal düzenlemelerin, düzenleyici ve denetleyici kurum ve kuruluşların zaman zaman yetersiz kaldığı görülmekte, mevcut uluslararası kurumların güçlendirilmesi ve yeni kurumların ve evrensel yasal düzenlemelerin oluşturulmasına, bunların etkin bir şekilde uygulanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bütün bu gelişmelerin çevresel, sosyal ve kurumsal yönetişim risklerinin yönetilmesinde aktif bir rol oynayan sigorta sektörünü ve sigortacılıkla ilgili ulusal ve uluslararası yasal düzenlemeleri etkilemesi kaçınılmazdır. Türkiye'de sigorta sektörünün sağlıklı bir şekilde gelişerek bu büyük değişim ve dönüşüm içinde aktif bir rol alarak küresel ölçekte hak ettiği yere gelebilmesi için yukarıda belirtilen uluslararası kurum ve kuruluşlar ve evrensel kurallarla uyum ve iş birliği içinde çalışması son derece önemlidir.

Kaynaklar

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu. Resmi Gazete Sayı: 13195, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.1163.pdf , (Erişim: 27.10.2022).

2918 Sayılı Karayolları Trafik Kanunu. Resmi Gazete Sayı: 18195, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2918.pdf, (Erişim: 27.10.2022).

5684 Sayılı Sigortacılık Kanunu. Resmi Gazete Sayı: 26552, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/06/20070614-2.html, (Erişim: 27.10.2022).

4632 Sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu. Resmi Gazete Sayı: 24366, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4632.pdf, (Erişim: 27.10.2022).

4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu. Resmi Gazete Sayı: 24607, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf, (Erişim: 27.10.2022).

5549 Sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun. Resmi Gazete Sayı: 26323, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5549.pdf, (Erişim: 27.10.2022).

6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu. Resmi Gazete Sayı: 27836, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6098.pdf, (Erişim: 27.10.2022).

6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu. Resmi Gazete Sayı: 27846, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6102.pdf, (Erişim: 27.10.2022).

6305 Sayılı Afet Sigortaları Kanunu. Resmi Gazete Sayı: 28296, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6305.pdf, (Erişim: 27.10.2022).

6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun. Resmi Gazete Sayı: 28835, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6502.pdf, (Erişim: 27.10.2022).

6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Kanun. Resmi Gazete Sayı: 29677, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6698.pdf, (Erişim: 27.10.2022).

Actuaries. (2022). *Extreme Events Part2 Financial Catastrophes The Overthrow of Modern Financial Theory*, https://www.actuaries.org.uk/system/files/documents/pdf/sanders extremevents2.pdf, (Erişim: 27.10.2022).

Anayurt, Ö. (2017). 2017 Anayasa Değişikliklerine Göre Güncellenmiş Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Dinçkol, A. (2012). Hukuka Giriş, Hukukun Temel Kavramları, İstanbul: Der Yayınları.

Thaler, R. ve Sustein, C. (2013). Dürtme, İstanbul: Pegasus Yayınevi.

Ünan, S. (2016). Sigorta Tüketici Hukuku, İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık.

Ünan, S. (2017). Türk Ticaret Kanunu Şerhi Altıncı Kitap: Sigorta Hukuku Cilt III İkinci Kısım Sigorta Türlerine İlişkin Özel Hükümler İkinci Bölüm Can Sigortaları (Madde 1487-1520). İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık.

BÖLÜM 7.
TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNDE TEDARİKÇİ SÜREÇLERİNİN YÖNETİMİ VE KONTROLÜ

Dr. Yunus Emre Gürbüz[9] - Zübeyir Ergenekon[10]

Özet

Günümüzde şirketler ürün ve hizmetlerini sunarken çok sayıda tedarikçi ile çalışmaktadır. Sigorta sektörü de tedarikçiler ile yoğun şekilde çalışan bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada şirketler, ürün ve hizmetleriyle müşterilerini memnun etmek için iyi tedarikçilerle çalışmak zorundadırlar. Tedarikçilerin sunmuş oldukları hizmetin ölçümü ve kalitesi, şirketlerin artık bilgi teknolojileri eksenli çalışmasıyla birlikte karmaşık ve bütünleşik bir problem hâline gelmiştir. Bu çalışma, Türk sigorta sektöründe tedarikçi yönetimi süreçlerine ulusal ve uluslararası zaviyeden bir değerlendirmeyi içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sigorta sektörü, bilgi teknolojileri, tedarikçi yönetimi, COBIT, SOC.

[9] Pay Sigorta, Genel Müdür Yardımcısı, gurbuzyunus@gmail.com
[10] IT Kıdemli Denetçi, zubeyirergenekon@gmail.com

Sonuç

Bugünkü ekonomik sistemde şirketlerin tedarikçilerle çalışması artık kaçınılmaz hâle gelmiştir. Tedarikçilere devredilen sorumluluklar artmasına rağmen tedarikçileri noktasındaki çalışmalar ne yazık ki istenen seviyede değildir. Tedarikçilerin bilgi teknolojilerini de kullanmasıyla tedarikçi süreçlerinin kontrolü artık çok daha önemli bir gereksinimdir. Çok sayıda şirket, kendi bilgi güvenliğini sağlamasına rağmen tedarikçilerin güvenlik yetersizliği nedeniyle iş sürekliliği kaybına uğramaktadır.

Bu çalışmada, Türk sigorta sektöründe tedarikçi yönetim süreçlerinin değerlendirilmesi noktasında esas alınabilecek ulusal ve uluslararası çerçeveleri inceledik. Özellikle ulusal çerçevedeki mevzuat ve bilgi birikiminin tedarikçi olgunluğunun değerlendirilmesi konusunda yetersiz kaldığını söyleyebiliriz. Bu noktada uluslararası çerçevelerin ve metodolojilerin daha fazla ön plana çıktığını görüyoruz. ISO22301 ve ISO27001 gibi özünde tedarikçi yönetimiyle ilgili olmayan ama tedarikçiden alındığında belirli bir güvence sağlayan standartlar bulunmaktadır. Ayrıca bu alanda COBIT gibi daha çok bilgi teknolojileri alanına odaklanan çerçeveler de uygulanmaktadır. Bu noktada SOC çerçevesi, tedarikçilerin değerlendirilmesi hususunda sunduğu kapsamlı kriterler ve bütünleşik yaklaşımla uluslararası standartlar arasında ön plana çıkmaktadır.

21. yüzyılda artan bilgi teknolojileri riskleri ve genişleyen tedarikçi ilişkileri nedeniyle Türk sigorta sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin, ulusal ve uluslararası standartları değerlendirerek kendilerine özgü tedarikçi değerlendirme kriterlerini oluşturmaları gereklidir. Sektör genelinde ise tedarikçi risklerini yönetmek için kapsayıcı ve tutarlı bir çerçevenin oluşturulması, bu noktada atılabilecek en önemli adımlardan biridir.

Kaynaklar

AICPA, The American Institute of Certified Public Accountants. (2022a). *SOC for Service Organizations,* https://us.aicpa.org/interestareas/frc/assuranceadvisoryservices/socforserviceorganizations, (Erişim:11.10.2022).

AICPA, The American Institute of Certified Public Accountants. (2022b). *Reporting on an Entity's Cybersecurity Risk Management Program and Controls: Attestation Guide*, https://www.aicpa.org/cpe-learning/publication/reporting-on-an-entitys-cybersecurity-risk-management-program-and-controls-attestation-guide-OPL, (Erişim:15.10.2022).

Garry, W. D. (1966). An Analysis of Vendor Selection Systems and Decisions. *Journal of Purchasing,* C:2 No:1, ss. 5-17.

Gökalp, B. ve Soylu, B. (20210). Tedarikçinin Süreçlerini İyileştirme Amaçlı Tedarikçi Seçim Problemi. *Endüstri Mühendisliği Dergisi*, C:23, S:1, ss.4-15.

Güneş, F., Kızıldeniz, S., Selçuk, S., Suna, B. ve Coşkun, S. (2013). Bilgi Teknolojileri Denetimi ve COBIT' in Sektörel Uygulanabilirliği, *Akdeniz Üniversitesi Akademik Bilişim Kongresi.*

ISACA, (2022). *IT Governance Institute*, www.isaca.org/COBITuse, (Erişim: 07.10.2022).

ISO, Uluslararası Standardizasyon Örgütü. (2022a). *Standarts*, https://www.iso.org/standard/75106.html, (Erişim: 10.10.2022).

ISO, Uluslararası Standardizasyon Örgütü. (2022b). *Information Security*, https://www.iso.org/isoiec-27001-information-security.html, (Erişim: 10.10.2022).

KKVK, Kişisel Verileri Koruma Kurumu. (2020). *Veri İhlal Bildirimleri*, https://www.kvkk.gov.tr/veri-ihlali-bildirimi/?&page=1, (Erişim: 04.10.2022).

Lockpath (2022). *The 7 Step Guide to Third Party Risk Management*, https://www.navex.com/en-us/resources/ebooks/third-party-risk-management-guide, (Erişim: 13.10.2022).

NIST, Ulusal Standartlar ve Teknoloji Enstitüsü. (2022). *About NIST*, https://www.nist.gov/about-nist, (Erişim: 08.09.2022).

Sigortacılık ve Özel Emeklilik Sektörlerinde İç Sistemlere Dair Yönetmelik. Resmi Gazete Sayı: 31670, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=39063&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5 , (Erişim: 03.10.2022).

Sigortacılık Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik. Resmi Gazete Sayı: 29459, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=21103&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5 , (Erişim: 05.10.2022).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. (2022). *Bilgi ve İletişim Güvenliği Rehberi*, https://cbddo.gov.tr/bigrehber, (Erişim:10.10.2022).

BÖLÜM 8.
SİGORTACILIKTA ASİMETRİK BİLGİ PROBLEMİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Balkır Demirkan[11]

Özet

Simetrik bilgi, serbest piyasanın işlemesi için en temel gereklilik olan bilginin eşit, mümkün ise anlık ve eş zamanlı olarak dağıtılmasıdır. Sigortacılıkta riskle ilgili bilgi yıllar geçtikçe hizmet kalitesi dışında bütün argümanların önüne geçmiştir. Riske konu her türlü verinin bir an önce edinilmesi ve işlenmesi sigorta sektörü için kaçınılmazıdır. Bilgi asimetrisi sigortacılıkta çok kritik bir bariyerdir. Google, Tesla gibi veri devlerinin sektöre girmeleri, bilgiye erişimi daha sınırlı olan geleneksel sigorta şirketleri için büyük bir çekincedir.

Bu bölümde, asimetrik bilginin ne olduğu, ters seçim ve ahlaki tehlike kavramlarını, sigortacılıkta asimetrik bilgi sorununu, asimetrik bilgi kaynaklı temsilcilik sorununu ve son olarak da Türk sigorta sektöründeki asimetrik bilgi problemini inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Asimetrik bilgi problemi, ters seçim, ahlaki tehlike, temsilcilik sorunu.

[11] Türkiye Sigorta Birliği, Genel Sekreter Yardımcısı, demirkanb@gmail.com

ters seçim ve temsilcilik probleminin azaltılması ihtiyacı ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda (Demirkan, 2006);

- Sigorta sektöründe bulunan tüm aktörlerin sigortacılık faaliyetine ilişkin verileri etkin ve doğru şekilde toplaması,
- Sigorta şirketleri, aracılar ve iş ortaklarının, sigortalı ve sigorta konusuna ilişkin topladıkları tüm bilgileri ortak bir veri havuzuna hızlı ve eksiksiz biçimde iletmeleri,
- Bu kapsamda sektördeki tüm paydaşların gerekli teknolojik altyapıyı kurmaları, iş gücünü istihdam etmeleri ve veri havuzundan etkin şekilde faydalanmaları,
- Ve böylece sigorta şirketlerinin tüketici profillerini daha iyi analiz ederek yüksek ve düşük riskli grupları ayırt etmeleri ve daha adil bir fiyatlama sunmaları gerekmektedir.

Sonuç olarak Türk sigorta sektöründe asimetrik bilgi problemi önemli bir sorundur ve sigorta primlerinin artmasına ve sigorta kapsamının sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Türk sigorta sektöründe asimetrik bilgi probleminin geniş kapsamlı bir çözümü için sektörün tüm paydaşlarının katılımıyla bilgi çalıştayları yapılmalı, ortak veri havuzlarından tüm sektör oyuncularının demokratik biçimde yararlanabilmeleri sağlanmalıdır. Aksi durumda, bilgi demokrasisinin eksikliği ve asimetrik bilgi problemi nedeniyle doğru sigortalı tercihi ve doğru fiyatlama yapılamayacak, bu da yüksek rekabet altındaki şirketlerin kârlılıklarını olumsuz etkileyecektir.

21. yüzyıldaki Türk sigorta sektörünün gelişimi ancak etkin çalışan bir piyasa mekanizmasının tesis edilmesi ve piyasa derinliğinin artırılması ile mümkün olabilir. Bunun için de sektör paydaşları tarafından etkin şekilde toplanacak verinin yine sektör paydaşları arasında demokratik şekilde dağıtılması ve asimetrik bilgi probleminin azaltılması büyük önem taşımaktadır.

Kaynaklar

Akerlof, G. (1970). The Market For "Lemons": Quality, Uncertainty, and Market Mechanism. *Quarterly Journal of Economics*, C: 84, No: 3, ss. 488-500.

Aras, G. (2004). Sermaye Piyasalarında Asimetrik Bilginin Rolü. *2.Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Tebliğleri*, ss.196-197.

Chiappori, P. A. ve Salanié, B. (2013). Asymmetric Information in Insurance Markets: Predictions And Tests, Chicago: The University of Chicago Press.

Cohen, A. (2003). Asymmetric Information and Learning: Evidence from the Automobile Insurance Market. *Review of Economics and Statistics*, C: 87, No: 2, ss. 197-207.

Demirkan, B. (2006). Sigorta Sektöründe Asimetrik Bilgi Problemi. *Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketler Birliği Bilim Kurulu Onaylı Eserler,* ss.123-137.

Drucker, P. F. (2003). Kapitalist Ötesi Toplum, İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Duman, Y. K. (2002). Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması. *Akdeniz İİBF Dergisi*, C:2, S: 4, ss. 132-145.

Finkelstein, A. ve Poterba, J. (2004). Adverse Selection in Insurance Markets: Policyholder Evidence From The UK Annuity Market. *Journal of Political Economy*, C: 112, No: 1, ss. 183-208.

Hahm, J. ve Mishkin, F. (2000). Causes Of The Korean Financial Crisis: Lessons For Policy, *National Bureau Of Economic Research*, Working Paper 7483, ss. 8-9.

Jensen, M. C. ve Meckling, W. H. (2019). Theory of The Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics,* C:3 , No: 4, ss. 77-132.

Stiglitz, J.E. ve Weiss, A. (1981). Credit Rationing in Markets with Imperfect Information. American Economic Review, C: 71, ss. 393-410.

TSB, Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği. (2022). *Mali Tablolar ve İstatistikler*, https://www.tsb.org.tr/tr/istatistikler, (Erişim: 08.10.2022).

Zweifel, P. ve Eisen R. (2012). Insurance Economics, New York: Springer.

BÖLÜM 9.
TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNDE BEŞERÎ SERMAYENİN GELİŞİMİ VE SİGORTACILIK EĞİTİMİNİN ROLÜ

Dr. Behlül Ersoy[12]

Özet

Teknolojideki sıçrama, finansal serbestleşme ve Covid-19 pandemisi gibi gelişmeler 21. yüzyılı önceki yüzyıllardan dramatik şekilde ayırıyor. Bu yüzyılda değişen dünya ile riskler de hızla dönüşüyor ve yeniden tanımlanıyor. Bu dönüşüm, riskleri yöneten ve teminat altına alan sigorta sektörünü de derinden etkiliyor.

Sigorta şirketleri geleceğin risklerine yaratıcı çözümler üretmeye çabalarken, aynı zamanda yıkıcı bir rekabet sorunuyla da baş başa kalıyor. Bu sorunun çözümünde en etkin rolü, sigorta sektörünün en değerli kaynağı olan beşerî sermayenin üstleneceğini söyleyebiliriz. Beşerî sermayenin gelişiminin kaldıracı ise beşerî sermaye kuramının işaret ettiği gibi eğitim olacaktır.

Bu bölümde, geleceğin riskleriyle başa çıkabilmek ve rekabette farklılaşabilmek için sigorta sektörünün beşerî sermayesinin gelişiminde eğitimin önemini tartışmaya açmayı hedefliyoruz. Öncelikle bu hedefe yönelik olarak beşerî sermayenin kavramsal ve kuramsal arka planını vereceğiz. Ardından, Türk sigorta sektörünün güncel beşerî sermaye yapısını ve sigortacılık eğitiminin durumunu inceleyeceğiz. Son olarak Türkiye'de sigortacılık eğitiminin tasarımına yönelik tavsiyelerde bulanacağız.

Anahtar Kelimeler: Türk sigorta sektörü, beşerî sermaye, sigortacılık eğitimi.

[12] Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Bozüyük Meslek Yüksekokulu, Öğretim Üyesi, behlul.ersoy@bilecik.edu.tr

Sonuç

Sigorta sektöründe beşerî sermayenin güçlendirilmesi, sektörün sağlıklı ve sürdürülebilir bir büyüme sağlayabilmesi için önemli bir gereklilik. Beşerî sermaye kuramına göre bu gelişim ancak eğitime yapılan yatırımla gerçekleşebilir. Bu bağlamda Türkiye'nin kısa sürede sigortacılık eğitimi özelinde oldukça iyi bir yol aldığı söylenebilir. Fakat eğitimde gelinen nokta, hâlâ sektörün ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamıyor.

21. yüzyılda sigorta sektörünün beşerî sermayeye olan talebi nicelikten çok niteliğe odaklanacak. Bu noktada eğitim kurumlarına ve sektör paydaşlarına önemli görevler düşüyor. Öncelikle eğitim kurumlarının ve sektör birliklerinin müşterek şekilde alması gereken aksiyonların başında, okul öncesinin sigortacılık eğitim kapsamına alınması yer alıyor. Yine sektör paydaşlarının katılımı ile sigortacılık eğitiminin her bir adımının yeniden tanımlanması ve akredite edilmesi gerekiyor. Bu noktada sigortacılık eğitiminin disiplinlerarası bir yaklaşım ile yeniden tasarlanması özellikle önem taşıyor. Son olarak sigortacılık eğitiminde teknoloji kaldıracını çok daha etkin kullanmamız gerekiyor. Böylece sigortacılığın uygulamaya yönelik eğitimleri, Türkiye'nin istisnasız her bölgesindeki sigortacılık eğitimi veren programlara taşınması gerekiyor.

Kaynaklar

Baydar, V. (1965). Türkiyede Reasürans İnhisarı. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Becker, G. S. (1964). Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education. New York: Columbia University Press.

Çelik, S. (2022). BRICS-T Ülkelerinde Beşerî Sermayenin Ekonomik Büyümeye Etkisinin Lucas Modeli Çerçevesinde İncelenmesi. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Çetinoğlu, M. (1965). Türkiyede Teknik Esaslar Üzerinde İnceleme. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Denison, E. F. (1962). The Sources of Economic Growth in the United States and the Alternatives Before Us. New York: Committee for Economic Development.

Eagleman, D. ve Brandt, A. (2021). Yaratıcı Tür, İstanbul: Domingo.

Ersoy, B. (2018). Sigortacılığa Giriş, Ed. Faruk Akın, *Sigortacılığın Tarihsel Gelişimi*, Bursa: Ekin Yayınevi.

Everard, K. E. ve Burrow, J. L. (1996). Business Principles and Management. Cincinati: South-Western Educational Publishing.

Fleischhauer, K. J. (2007). A Review of Human Capital Theory: Microeconomics. University of St. Gallen, *Department of Economics Discussion Paper*, No: 2007-01.

Goldin, C. (2016). Handbook of Cliometrics, Ed. Claude Diebolt and Michael Haupert, *Human Capital*. Germany: Springer Verlag.

Insurance Europe. (2017). *Financial Education in A Digital Age*. https://www.insuranceeurope.eu/publications/512/financial-education-in-a-digital-age-initiatives-by-the-european-insurance-industry/download/Financial+education%20in%20a%20digital%20age.pdf, (Erişim: 02.11.2022).

Keskin, A. (2011). Ekonomik Kalkınmada Beşerî Sermayenin Rolü ve Türkiye. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C: 25, S: 3-4, ss. 125-153.

Khan, S. (2020). Dünya Okulu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kwon, W. J. (2015). Collegiate Education in Risk Management and Insurance Globally: Past, Present and Future. *Insurance Economics Newsletter*, No: 71, ss. 1-4.

Mincer, J. (1962). On-The-Job Training: Costs, Returns And Some Implications, *Journal of Political Economy*, C: 70, No: 5, ss. 50-79.

Neyzi, A. H. (1998). Benim Sigortacılarım. İstanbul: Dünya Yayınları.

OECD, Organisation for Economic Co-operation and Development. (2012). *OECD INFE Guidelines On Financial Education In Schools.* https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/2012%20Schools%20Guidelines.pdf, (Erişim: 02.11.2022).

OECD, Organisation for Economic Co-operation and Development. (2019). *Productivity, Human Capital and Educational Policies*. https://www.oecd.org/economy/human-capital/#:~:text=What%20is%20human%20capital%3F,helps%20them%20to%20be%20productive , (Erişim: 08.10.2022).

Rosen, S. (1989). Human Capital. London: Palgrave Macmillan.

Strober, M. H. (1990). Human Capital Theory: Implications for HR Managers. Industrial Relations, *A Journal of Economy and Society*, C: 29, No: 2, ss. 214-239.

Sweetland, S. R. (1996). Human Capital Theory: Foundations of a Field of Inquiry. *Review of Educational Research*, C: 66, No: 3, ss. 341-359.

Şimşek, M. ve Kadılar, C. (2010). Türkiye'de Beşerî Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, No: 11, C: 1, ss. 115-140.

TSB, Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği. (2022a). *Genel Sigorta Verileri, İstihdam*, https://www.tsb.org.tr, (Erişim: 22.10.2022).

TSB, Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği. (2022b). *Mali Gelir Tabloları, Sigorta ve Emeklilik Şirketleri,* https://www.tsb.org.tr, (Erişim: 23.10.2022).

TUİK, Türkiye İstatistik Kurumu. (2022). *İstatistiklerle Gençlik*, 2021, https://data.tuik.gov.tr/, (Erişim: 18.10.2022).

YÖK, Ulusal Tez Merkezi. (2022a). *Tez Arama*, 2022, https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/, (Erişim: 25.10.2022).

YÖK, Atlas. (2022b). *Yükseköğretim Program Atlası*, 2022, https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-anasayfa.php, (Erişim: 27.10.2022).

BÖLÜM 10.
TÜKETİCİLERİN SİGORTA TALEBİNİ ETKİLEYEN DAVRANIŞSAL FAKTÖRLER

Dr. Hasan Meral[13]

Özet

Tüketicilerin sigorta talebini etkileyen faktörler yakın tarih boyunca çok sayıda araştırmanın konusu olmuştur. Klasik iktisat yaklaşımına dayanan geleneksel sigorta teorisi, rasyonel insanların karşı karşıya oldukları finansal riskleri doğru şekilde tanımlayacaklarını ve gerektiğinde sigorta satın alacaklarını varsayar. Öte yandan gerçek hayattaki tüketiciler, sigorta satın alma kararlarını her zaman riskin büyüklüğüne veya muhtemel kaybın şiddetine göre vermezler. Tüketicilerin sigorta talebi, bir dizi bilişsel ön yargının etkisi altında, büyük oranda kişisel deneyimlere göre şekillenir.

Bu bölümde, insanların sigorta satın almaya nasıl karar verdiklerini açıklamaya çalışacağız. Bu kapsamda öncelikle sigorta talebine ilişkin daha genel bir perspektif sunan geleneksel sigorta teorisini inceleyeceğiz. Devamında ise tüketicilerin günlük hayattaki sigorta davranışlarını daha iyi açıkladığına inandığımız davranışsal sigortacılık yaklaşımına değineceğiz. Son olarak davranışsal sigortacılık yaklaşımına göre sigorta talebini etkileyen bilişsel eğilimleri ve bunların sigorta sektörü üzerindeki etkilerini tartışacağız.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel sigorta teorisi, sigorta talebi, davranışsal ekonomi, davranışsal sigortacılık.

[13] Marmara Üniversitesi, İslam Ekonomisi ve Finansı Enstitüsü, Öğretim Üyesi, hasan.meral@marmara.edu.tr

sa geride bıraktığımız birkaç on yılda, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sigortalılık oranları ya hiç artmadı ya da sınırlı bir artış kaydetti.

21. yüzyıldan itibaren geniş kabul görmeye başlayan davranışsal ekonomi, insanların ekonomik davranışlarını açıklama konusunda yeni bir perspektif sunuyor. İnsanlar her durumda rasyonel hareket etmiyor, özellikle finansal işlemler söz konusu olduğunda birçok duygusal ve bilişsel ön yargıdan etkileniyorlar. Davranışsal ekonomi alanındaki çalışmalar özellikle de belirsizlik altında karar verme mekanizmasına ilişkin bulgular, sigortacılar için çok önemli içgörüler sunuyor. Yapılan çok sayıda deneysel araştırma sayesinde bugün insanların risk karşısındaki tutumlarının bağlama ve etkisi altında oldukları bilişsel ön yargılara göre değişebildiğini biliyoruz. Böylece sigorta talebinin neden bazı alanlarda yüksek, diğerlerinde düşük olduğunu daha iyi anlayabiliyoruz.

Davranışsal sigortacılık yaklaşımı, Türkiye gibi gelişmekte olan sigorta pazarları için çok daha büyük fırsatlar sunuyor. Tüketicilerin sigorta talebini etkileyen faktörleri daha iyi anlamak ve sigorta talebini destekleyici uygulamalar geliştirmek, 21. yüzyılda Türk sigorta sektörünün önündeki en önemli hedeflerden biri olmalı. Böylece Türk sigorta sektörünün yıllardır konuşulan gelişim potansiyeli, bir potansiyel olmaktan çıkıp realiteye dönüşebilir.

Kaynaklar

Awunyo-Vitor, D. (2012). Comprehensive Motor Insurance Demand in Ghana: Evidence From Kumasi Metropolis. *Management,* C: 2, No:4, ss. 80-86.

Gollier, C. (2013). The Economics of Optimal Insurance Design, In Handbook of Insurance, New York: Springer.

Handel, B. R. (2013). Adverse Selection and Inertia in Health Insurance Markets: When Nudging Hurts. *American Economic Review*, C: 103, No: 7, ss. 2643-82.

Hertwig, R., Barron, G., Weber, E. U., ve Erev, I. (2004). Decisions From Experience and The Effect of Rare Events in Risky Choice. *Psychological Science*, C: 15, No: 8, ss. 534-539.

Hsu, Y. C., Chou, P.L. and Shiu, Y.M. (2016). An Examination of The Relationship Between Vehicle Insurance Purchase and The Frequency Of Accidents. *Asia Pacific Management Review,* C:21, No: 4, ss. 231-238.

Jaspersen, J. G. (2016). Hypothetical Surveys and Experimental Studies of Insurance Demand: A Review. *Journal of Risk and Insurance*, C: 83, No:1, ss. 217-255.

Kahneman, D. ve Tversky, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk. *Econometrica,* C: 47, No:2, ss. 263–291.

Kahneman, D. (2017). Hızlı ve Yavaş Düşünme, İstanbul: Varlık Yayınları.

Kunreuther, H. C., Pauly, M. V., ve McMorrow, S. (2013). Insurance and Behavioral Economics: Improving Decisions in The Most Misunderstood Industry. Cambridge: Cambridge University Press.

Liebenberg, A. P., Carson, J. M. ve Dumm, R. E. (2012). A Dynamic Analysis of The Demand for Life Insurance. *Journal of Risk and Insurance*, C: 79, No: 3, ss. 619-644.

Meral, H. (2020). *Aktüerler vs. İnsanlar: Riskleri Nasıl Ölçüyoruz?* https://sigortastrateji.com/davranissal-ekonomi/riskleri-nasil-olcuyoruz/, (Erişim: 02.06.2022).

Meral, H. (2021). Tüketim Çağında Sigorta Müşterisinin Beklentisini Anlamak, Ed. Selim Yazıcı, FinTech ve InsurTech ile Finansın Dönüşümü: Dijital Ekonomide Geleceği Yaratan 5 Temel Değişim, İstanbul: MediaCat Yayınları.

Meyer, R. ve Kunreuther, H. (2017). The Ostrich Paradox: Why We Underprepare For Disasters. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.

Pitthan, F. ve Witte, K. De. (2021). Puzzles of Insurance Demand and its Biases: A Survey on The Role Of Behavioural Biases and Financial Literacy on Insurance Demand. *Journal of Behavioral and Experimental Finance,* C:30, 100471.

Rabin, M. ve Thaler, R. H. (2001). Anomalies: Risk Aversion. *Journal of Economic Perspectives,* C: 15, No:1, ss. 219-232.

Richter, A., Schiller, J. ve Schlesinger, H. (2014). Behavioral Insurance: Theory and Experiments. *Journal of Risk and Uncertainty*, C: 48, No: 2, ss. 85-96.

Richter, A., Ruß, J. ve Schelling, S. (2019). Insurance Customer Behavior: Lessons From Behavioral Economics. *Risk Management and Insurance Review*, C:22, No:2, ss. 183-205.

SEDDK, Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2022). *Ferdi Kaza Sigortası Genel Şartları*, https://www.seddk.gov.tr/tr/mevzuat/sigortacilik/genel-sartlar , (Erişim: 10.08.2022).

Sherden, W. A. (1984). An Analysis of the Determinants of the Demand for Automobile İnsurance. *Journal of Risk and Insurance*, C:51, No:1, ss. 49-62.

Thaler, R. H. (2019). Akıllı İnsanların Mantıksız Kararları, İstanbul: Pegasus Yayınları.

TSB, Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği. (2022). *Mali Tablolar ve İstatistikler*, https://www.tsb.org.tr/tr/istatistikler, (Erişim: 08.08.2022).

OECD, Organisation for Economic Co-operation and Development. (2021). OECD Insurance Statistics 2021, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/841fa619-en, (Erişim: 10.08.2022).

Zweifel, P. ve Eisen R. (2012). Insurance Economics. Springer Texts in Business and Economics, New York: Springer.

BÖLÜM 11.
TÜKETİCİ DAVRANIŞLARINI ŞEKİLLENDİREN TRENDLER VE SİGORTACILIĞA YANSIMALARI

Kerem Erdoan[14]

Özet

21. yüzyılda tüketici davranışlarındaki dönüşüm en çok da sigorta gibi geleneksel sektörleri etkiliyor. Eğlence, medya, perakende gibi sektörler, bu değişim trendini yakından takip ettikleri hatta bir noktaya kadar bu değişime yön verdikleri için yeni döneme daha hızla adapte oluyorlar. Ancak sigorta sektörü son yıllarda hız kazanan bu dönüşüm trendine henüz adapte olabilmiş değil.

Bu çalışma, 21. yüzyılda tüketici davranışlarını şekillendiren ana trendleri ve bu dönüşümün sigorta sektörü üzerindeki muhtemel yansımalarını inceliyor. Yazıda öncelikle günümüzde tüketici davranışlarının hangi yönde evirildiğini açıklayacak, daha sonra da sigorta şirketlerinin bu dönüşüm trendine adapte olabilmek için izleyebilecekleri stratejilere yer vereceğiz.

Anahtar Kelimeler: Sigorta pazarlaması, tüketici davranışı, müşteri deneyimi, kullanıcı deneyimi.

[14] Turkcell Dijital Sigorta, Genel Müdür Yardımcısı, keremerdoan@gmail.com

bir kenara bırakıp sigortacılığı yeniden düşünmesi gerekiyor. Yıkıcı inovasyonun diğer sektörlerden geldiği, otomotiv firmalarının kendi sigorta ürünlerini sunmaya başladığı günümüzde, sigorta şirketlerinin hızla bu yeni döneme adapte olmaları şart. "Peki, nasıl?" sorusunun cevabını çok da uzaklarda aramamıza gerek yok. Tüketicilere beklentilerinin ötesinde deneyimler sunan sektörlerin uygulamalarına adapte olmak iyi bir başlangıç olabilir.

Kaynaklar

BBC. BBC News. (2022). *Pazarlamacılar Tüketiciyi Cebinden Seçiyor*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/06/140617_pazarlama_telefon, (Erişim: 15.11.2022).

Deloitte. (2015). *Life Insurance Consumer Purchase Behavior*, https://www2.deloitte.com/ content/dam/Deloitte/us/Documents/strategy/us-cons-life-insurance-consumer-study.pdf ,(Erişim: 18.10.2022).

Google. (2022). *About Audience Targeting*, https://support.google.com/google-ads/answer/2497941?hl=en,(Erişim: 12.10.2022).

Lemonade. (2022). *The Lemonade Giveback*, https://www.lemonade.com/giveback, (Erişim: 08.11.2022).

Manu, A. (2017). Transforming Organizations For The Subscription Economy: Starting From Scratch. London: Routledge.

Meral. (2018). *Sigortayı Yeniden Keşfetmek*, https://sigortastrateji.com/pazarlama/sigortayi-yeniden-kesfetmek/,(Erişim: 02.11.2022).

Meral, H. (2021). FinTech ve InsurTech ile Finansın Dönüşümü: Dijital Ekonomide Geleceği Yaratan 5 Temel Değişim, Ed. Selim Yazıcı, *Dijital Sigortacılıkta Başarı Faktörleri ve Dijital Platformlardan Öğrenilmesi Gerekenler*, İstanbul: MediaCat Yayınları.

Mercedes. (2022). *The Mercedes-Benz Subscription: A Flexible Entry into Electric Mobility*, https://www.mercedes-benz-mobility.com/en/what-we-do/subscription/, (Erişim: 05.10.2022).

Moon, J., Chadee, D., ve Tikoo, S. (2008). Culture, Product Type and Price Influences on Consumer Purchase Intention to Buy Personalized Products Online. *Journal of Business Research*, C: 61, No: 1, ss. 31-39.

Nicoletti, B. (2020). Insurance 4.0: Benefits and Challenges of Digital Transformation. Rome: Springer Nature.

Sethi-Iyengar, S., Huberman, G., ve Jiang, W. (2004). How Much Choice is too Much? Contributions to 401 (k) Retirement Plans. *Pension Research Council Working Paper*, PRC WP 2003-10.

The Verge. (2022). *BMW Starts Selling Heated Seat Subscriptions for $18 a Month,* https://www.theverge.com/2022/7/12/23204950/bmw-subscriptions-microtransactions-heated-seats-feature, (Erişim: 08.10.2022).

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. (2022). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması*, 2022, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587, (Erişim: 12.11.2022).

Zuora. (2022). The Subscription Economy Index 2022, https://www.zuora.com/resources/subscription-economy-index/ , (Erişim: 02.10.2022).

BÖLÜM 12.
DAVRANIŞSAL ANALİTİK: SİGORTACILIKTAKİ ÖNEMİ VE UYGULAMALARI

Aren Haddeler[15]

Özet

Her kuşağın, her coğrafyanın ve her bireyin durumlar karşısında farklılaşan karar alma süreçleri ve tepkileri bulunmaktadır. Tüketim alışkanlıkları her dönem farklılık gösterse de son dönemde; erişilebilirlik, kıyaslanabilirdik ve şeffaflık sebebiyle şimdiye kadarki en hassas dönemini yaşamaktadır. Sigorta sektörü önleyici ve güven sağlayıcı özellikleri nedeniyle diğer tüketim sektörlerinden ayrışmaktadır. Dolayısıyla sigorta tüketicileri aslında kullanabilecekleri bir hizmet değil korunma ve güvende olma duygusunu satın almaktadır.

Sigorta sektörünün tüketicilerin duygu durumunu iyi anlaması, satın alma ve iletişim noktalarını doğru analiz etmesi gerekir. Tüketici davranışlarının sigorta şirketleri tarafından yönlendirilmesi ancak doğru verilerin tutulması, analitik yöntemlerle analiz edilmesi ve farklı müşteri segmentlerine göre geliştirilecek stratejik aksiyonlarla mümkün olabilir. Bu bölümde, müşteri davranışlarını anlamlandırmayı ve öngörmeyi amaçlayan davranışsal analitiğin; bileşenlerini, sigorta sektörü için önemini ve uygulama örneklerini bulacaksınız.

Anahtar Kelimeler: Sigorta müşteri analitiği, davranışsal analitik, büyük veri, makine ve derin öğrenme.

[15] Lumnion, Veri Biliminden Sorumlu Genel Müdür Yardımcısı, aren.haddeler@lumnion.com

daha iyi hazırlanacaklardır. Bunun için de etkin bir organizasyon yapısının kurulması, stratejik önceliklerin tanımlanması ve uygun bir teknolojik altyapının sağlanması gerekir.

Kaynaklar

Axa. (2022). *Axa Go,* https://www.axasigorta.com.tr/axa-go, (Erişim: 19.11.2022).

Becker, G., Dreller, A., Güntner, A. ve Lorenz, J. T. (2020). *Behavioral Science in Insurance—Nudges Improve Decision Making,* https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/insurance-blog/behavioral-science-in-insurance-nudges-improve-decision-making, (Erişim: 10.10.2022).

Beesetty Y, Pramod B ve Vineet K, (2022). *AI in Insurance Market,* https://www.alliedmarketresearch.com/ai-in-insurance-market-A11615, (Erişim: 11.11.2022).

Clancy, K. J. ve Roberts, M. L. (1984). Towards an Optimal Market Target: A Strategy for Market Segmentation, *Journal of Consumer Marketing*, C: 1, No: 1, ss. 64–73.

Cote, C. (2021). *What is Dıagnostıc Analytıcs? Examples*, https://online.hbs.edu/blog/post/diagnostic-analytics, (Erişim: 05.11.2022).

Debattista, J., Lange, C., Scerri, S., ve Auer, S. (2015). Linked 'Big' Data: Towards a Manifold Increase in Big Data Value and Veracity, *2015 IEEE/ACM 2nd International Symposium on Big Data Computing (BDC).*

Digital Insurance. (2022). *Here's How Hippo Is Innovating Through Smart Partnerships,* https://digitalinsurance.wbresearch.com/blog/hippo-innovating-smart-partnerships-strategy, (25.11.2022).

Dolot, A. (2018). The Characteristics of Generation Z, *E-Mentor,* C: 2, No: 74, ss. 44-50.

E&Y, Ernst and Young. (2017). *Implementing Behavioral Analytics to Drive Customer Value: Insurers Cannot Afford to Wait,* https://www.the-digital-insurer.com/wp-content/uploads/2017/07/934-ey-implementing-behavioral-analytics-to-drive-customer-value.pdf, (Erişim: 13.10.2022).

Gandomi, A. ve Haider, M. (2015). Beyond the Hype: Big Data Concepts, Methods, and Analytics, *International Journal of Information Management,* C: 35, No: 2, ss. 137-144.

Han, J. ve Kamber, M. (2006). Data Mining: Concepts and Techniques Second Edition. Massachusetts: Morgan Kaufmann.

Insurance Information Institute. (2022). *Growth and Role of Property/Casualty Insurance*, https://www.iii.org/article/insurance-10, (Erişim: 08.10.2022).

Jorgensen, B. (2003). Baby Boomers, Generation X And Generation Y? *Policy Implications for Defence Forces in The Modern Era, Foresight*, C: 5, No: 4, ss. 41-49.

Kotler, P. ve Armstrong, G. (2014). Principles of Marketing, London: Pearson.

Mitchell, T. M. (1997). Machine Learning, New York: McGraw Hill.

Morris, A. (2021). *Descriptive Analytics Defined: Benefits & Examples,* https://www.netsuite.com/portal/resource/articles/erp/descriptive-analytics.shtml, (Erişim: 01.11.2022).

Multivu. (2018). *Introducing Pay Per-Mile Insurance,* https://www.multivu.com/players/English/8357351-metromile-artificial-intelligence-machine-learning-insurance-fraud/, (20.11.2022).

Pride, W. M., Ferrell, O. C., Lukas, B., A., Schembri, S., Niininen, O. ve Cassidy, R. (2018). Marketing Principles, South Melbourne.

Richter, A., Ruß, J. ve Schelling, S. (2019). Insurance Customer Behavior: Lessons From Behavioral Economics, *Risk Management and Insurance Review*, C: 22, No: 2, ss. 183-205.

Ritson, M. (2017). *Facebook's Segmentation Abilities are Depressingly Impressive*, https://www.marketingweek.com/mark-ritson-facebook-segmentation/, (Erişim: 28.10.2022).

Russell, S. J. ve Norvig, P. (2010). Artificial Intelligence: A Modern Approach, Third ed. London: Pearson.

Sözcü Gazetesi. (2020). *Sigorta Sektöründe Yapay zekâ Devrimi,* https://www.sozcu.com.tr/2020/sigorta/sigorta-sektorunde-yapay-zeka-devrimi-6108424/, (Erişim: 25.11.2022).

Stobierski, T. (2019). *The Advantages of Data-Driven Decision-Making,* https://online.hbs.edu/blog/post/data-driven-decision-making, (Erişim: 17.10.2022).

Sabancı Üniversitesi. (2022). *SBM Insurance Fraud Project,* https://analyticslab.sabanciuniv.edu/research-project/sbm-insurance-fraud-project/, (Erişim: 30.11.2022).

Sweeney, E. (2017). *Oscar Launches Machine Learning Tool to Put Relevant Clinical Insights in Front of Physicians.* https://www.fiercehealthcare.com/analytics/oscar-launches-machine-learning-tool-to-put-relevant-clinical-insights-front-physicians, (23.11.2022).

Talend. (2022). *Structured vs. Unstructured Data: A Complete Guide,* https://www.talend.com/resources/structured-vs-unstructured-data/, (Erişim: 22.10.2022).

Vuleta, B. (2021). *How Much Data is Created Every Day?,* https://seedscientific.com/how-much-data-is-created-every-day/,(Erişim: 20.10.2022).

Van Otterlo, M. ve Wiering, M. (2012). Reinforcement Learning and Markov Decision Processes, *Adaptation, Learning, and Optimization*. C: 12, ss. 3–42.

BÖLÜM 13.
SİGORTA MÜŞTERİ İLİŞKİLERİ YÖNETİMİNDE YENİ DÖNEMİN İPUÇLARI

Doç. Dr. Özgür Akpınar[16]

Özet

Günümüzde teknoloji alanında yaşanan gelişmeler, müşterilerin daha bilinçli hâle gelmesi, iş bölümünde yaşanan artış ve bireylerin uzmanlaşması gibi sebeplerle işletmeler, yönetim stratejilerinde çeşitli değişiklikler yapmaktadır. Bu durum işletmelerin iş yapış tarzlarını da farklılaştırmaktadır. Bu çerçevede işletmeler, kârlılık düzeyi yüksek müşterilerin kazanılmasını ve onlarla uzun süreli ilişki kurulmasını amaç edinen, müşteri merkezli yeni bir yönetim felsefesi olan müşteri ilişkileri yönetimini uygulamaktadır.

Müşteri ilişkileri yönetimi sigorta sektöründe özellikle son dönemde gelişme gösteren bir uygulamadır. Sigorta şirketleri, mevcut müşterilerini elde tutmak, yeni müşteriler kazanmak, çapraz ve üst satış imkânlarından faydalanmak gibi amaçlarla müşteri ilişkileri yönetiminden yararlanmaktadır. Bu bölümde öncelikle müşteri ilişkileri yönetimi kavramının ne olduğunu anlatacak, daha sonra ise sigorta sektörü açısından önemine değineceğiz. Son olarak 21. yüzyılda müşteri ilişkileri yönetimini dönüştüren ana trendleri ve bu dönüşümün sigorta sektörü üzerindeki etkilerini açıklamaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Müşteri ilişkileri yönetimi, sigorta müşteri ilişkileri, müşteri deneyimi, çalışan deneyimi, kullanıcı deneyimi.

[16] Marmara Üniversitesi, Finansal Bilimler Fakültesi, Öğretim Üyesi, oakpinar@marmara.edu.tr

Kaynaklar

Akmeriç, N. (2007). Sigortacının Sigortası Bilgiye Yatırım. *CEO's Dergisi*. ss. 26-27.

Akpınar, Ö. (2018). Sigorta Sektöründe Müşteri İlişkileri Yönetimi Uygulamaları. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, C: 10, Sayı: 18, ss. 1-19.

Arslan, C. (2019). Sigortacılık Sektörüne Davranışsal Yaklaşım. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.

Aydın, S. ve Kirazlı, T. (2020). Dijital Pazarlamada Marka Denkliğinin Sigorta Sektöründe Aracı Memnuniyeti Üzerine Etkisi. *Kayseri Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 2, Sayı:1, ss. 29-47.

Blery, E. ve Michalakopoulos, M. (2006). Customer Relationship Management: A Case Study of a Greek Bank. *Journal of Financial Services Marketing*, Vol. 11. No: 2. ss. 116-124.

Çildağ, G.(2007). Müşteri İlişkileri Yönetimi ve Sigortacılıkta Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Doğan, B., Bahar, E. ve Buldu, A. (2014). Sigortacılık Sektöründe Müşteri İlişkileri Yönetimi İçin Birliktelik Kuralı Kullanılması. *Marmara Fen Bilimleri Dergisi*, C:26, No: 3, ss. 105-114.

Elmas, Ö. (2018). Müşteri Analitiği ve Öneri Sistemleri Uygulaması. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Faulkner, M. (2003). Customer Management Exellence. England: John Wiley & Sons.

Fikirhane. (2021). *Inbound Marketing ve Yeni Nesil Müşteri*, https://www.fikirhane.com/blog/inbound-marketing-ve-yeni-nesil-musteri, (Erişim: 23.10.2022).

Gel, O. C. (2004). CRM Yolculuğu, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Genesys. (2017). *Yeni Nesil Müşteri Deneyimini Nasıl Bugünden Sunabilirsiniz?.* https://genbin.genesys.com/old/resources/Genesys-Corporate-Sirket-Brosuru-TR.pdf, (Erişim: 22.10.2022).

Gronstedt, A. (2000). Müşteri Yüzyılı, İstanbul: MediaCat Kitapları.

İşte Teknoloji. (2022). *Sigorta Sektöründe Müşteri Kazanımı Dijitaldir,* https://isteteknoloji.com.tr/makale/2022/01/06/sigorta-sektorunde-musteri-kazanimi-dijitaldir/, (Erişim: 08.11.2022).

Kurtyaka, J. (2003). *The Limits of Business Intelligence: An Organizational Learning Approach,* http://www.information-management.com/issues/20030601/6800-1.html, (Erişim: 02.10.2022).

McKinsey. (2016). *The Growth Engine Superior Customer Experience in Insurance,* https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/the-growth-engine-superior-customer-experience-in-insurance, (Erişim: 12.11.2022).

Oracle. (2022). *Çalışan Deneyimi Nedir?,* https://www.oracle.com/tr/human-capital-management/employee-experience/what-is-employee-experience/, (Erişim: 03.11.2022).

SAS. (2022). *Müşteri Deneyimi Nedir*. https://www.sas.com/tr_tr/insights/business-intelligence/musteri-deneyimi-yonetimi-nedir.html , (Erişim: 03.11.2022).

Sigortacı Gazetesi. (2015). *Çalışan Kalitesi Yükseldikçe Sigorta Sektörü Büyüyecek,* https://sigortacigazetesi.com.tr/calisan-kalitesi-yukseldikce-sigorta-sektoru-buyuyecek/, (Erişim: 13.11.2022).

Sigortacı Gazetesi. (2021). *Sigortacılar İçin Yeni Savaş Alanı: Müşteri Deneyimi,* https://sigortacigazetesi.com.tr/sigortacilar-icin-yeni-savas-alani-musteri-deneyimi/, (Erişim: 12.11.2022).

Sigorta Medya. (2022). *Sigortalı Memnuniyeti İçin Neler Yapılabilir?* https://www. sigortamedya.com.tr/sigortali-memnuniyeti-icin-neler-yapilabilir/, (Erişim: 07.11.2022).

Todman, C. (2001). Designing a Data Warehouse: Supporting Customer Relationship Management, United Kingdom: Prentice-Hall.

Türkiye İş Bankası. (2021). *Kullanıcı Deneyimi (UX) Nedir?,* https://www.isbank.com.tr /blog/kullanici-deneyimi-ux-nedir, (Erişim: 14.11.2022).

Yeşilot, F. ve Dal, N. E. (2019). Müşteri Deneyimi Oluşturma ve Deneyimsel Pazarlama: Iyaşpark Alışveriş Merkezi (AVM) Müşterileri ile Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi,* No: 3, C:2, ss. 263-296.

BÖLÜM 14.
YENİ PARADİGMALAR IŞIĞINDA SİGORTA DEĞER ZİNCİRİNİN DÖNÜŞÜMÜ

Dr. Zeynep Stefan[17]

Özet

15 sene öncesine kadar bankacılık fonksiyonlarının gölgesinde kalan ve kaliteli insan kaynağını kendine çekebilmekten aciz olarak değerlendirilen Türk sigorta sektörü için artık yükselme ve bölge piyasalarından pozitif ayrışma zamanı. Bu zor yolda sigortacıların ülkenin finansal yapısındaki dengeyi sağlamak, yeşil dönüşüm, sürdürülebilirlik, değişen iklim yapısı ve risklere karşı bir dalgakıran gibi ilk sırada mücadele etmek gibi önemli ödevleri var. Penetrasyon ve piyasa büyüklüğünde varılması gereken nokta her ne kadar uzak gibi görünse de sahip olduğumuz benzersiz kaynaklar ve düzenleyici kurumlarımızın proaktif yaklaşımı ile bu alanda hızla yol almaya devam ediyoruz.

Türk sigorta sektörü; ülke ekonomisindeki tasarruf açığının azaltılmasına gerekli katkıyı sağlayacak, dijitalleşmeyle birlikte gelişmiş ülke pazarları ile arasındaki mesafeyi hızla kapatacak ve sigorta ürünlerini hem fiyat hem de kapsayıcılık açısından daha erişilebilir kılacak olan benzersiz bir yol haritasıyla yeni normallere uyum sağlamalıdır. Bu noktada, yeni dönemde sigorta değer zincirini dönüştüren paradigmaları doğru anlamak ve buna uygun yatırım fırsatlarını değerlendirmek, Türk sigorta sektörü için özel bir önem taşımaktadır. Bu bölümde öncelikle sigorta değer zincirini dönüştüren, dijital ve operasyonel rezilyans, sistemik risk yönetimi, açık sigortacılık gibi kavramlara değinecek, daha sonra da bu dönüşümün yarattığı ürün ve yatırım fırsatlarını açıklayacağız.

Anahtar Kelimeler: Sigorta değer zinciri, sürdürülebilirlik, iklim değişikliği, ESG, sigorta temelli menkul kıymetler.

[17] Maher Holding, Direktör, zeynep.stefan@gmail.com

Kaynaklar

Barrieu, P. ve Albertini, L. (2010). The Handbook of İnsurance-Linked Securities. John Wiley & Sons.

Bukowski, S. I., ve Lament, M. B. (2022). Insurance Market Integration in the European Union. London: Routledge.

EIOPA, European Insurance and Occupational Pensions Authority. (2020). *Guidelines on Information and Communication Technology Security and Governance,* https://www.eiopa.europa.eu/sites/default/files/publications/eiopa_guidelines/eiopa-bos-20-600-guidelines-ict-security-and-governance.pdf, (Erişim: 30.11.2022).

EIOPA, European Insurance and Occupational Pensions Authority. (2021a). *Open Insurance: Accessing and Sharing Insurance-Related Data Discussion Paper,* https://www.eiopa.europa.eu/sites/default/files/publications/consultations/open-insurance-discussion-paper-28-01-2021.pdf, (Erişim: 29.11.2022).

EIOPA, European Insurance and Occupational Pensions Authority. (2021b). *Insurers Sustainability Reporting: Eiopa's Technical Advice On Key Performance Indicators Under Article 8 Of The Taxonomy Regulation,* https://www.eiopa.europa.eu/sites/default/files/publi cations/advice/eiopa-21-184-sustainability-non-financial-reporting-advice-art8-taxonomy-regulation.pdf, (Erişim: 30.11.2022).

Evanoff, D. D., Hoelscher, D. S. ve Kaufman, G. G. (2009). Globalizat ion and Systemic Risk. London: World Scientific

Jøsang, A., Povey, D., ve Ho, A. (2002). *What You See is not Always What You Sign,* https://folk.universitetetioslo.no/josang/papers/JPH2002-AUUG.pdf, (Erişim: 27.11.2022).

Mirabile, K. R. (2021). Exotic Alternative Investments: Standalone Characteristics, Unique Risks and Portfolio Effects. Anthem Press

Moloney, N. (2014). EU Securities and Financial Markets Regulation. Oxford: Oxford University Press.

Roubini, N. (2011). Crisis Economics: A Crash Course in the Future of Finance. London: Penguin Books.

Stefan, Z. (2018). *Me, Free, Easy,* https://zeynepstefan.com/me-free-easy/, (Erişim: 30.11.2022).

United Nations. (2015). *Paris Agreement,* https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf, (Erişim: 30.11.2022).

United Nations. (2019). *Global Investors for Sustainable Development Alliance,* https://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2019/10/GISD-1015.pdf, (Erişim: 30.11.2022).

BÖLÜM 15.
KATILIM SİGORTACILIĞINDA TÜRKİYE'Yİ BEKLEYEN FIRSATLAR

Doç. Dr. Melek Yıldız[18]

Özet

Katılım sigortacılığı, Müslüman nüfusun yoğun olarak yaşadığı topraklarda ihtiyacı karşılamak, finansal dışlanmanın önüne geçmek ve sigortalılık oranlarını artırmak amacıyla atılan önemli bir adımdır. Geleneksel sigortacılık gibi uzun bir geçmişe sahip olmayan katılım sigortacılığı, Türkiye pazarında özellikle dini hassasiyetleri nedeniyle sigortaya uzak duran kişilerin güvence ihtiyacını karşılayarak, kısa sürede önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Türkiye'de son yıllarda katılım sigortacılığı yapan şirket sayısında hem hayat hem de hayat dışı branşta artış olduğunu görüyoruz. Ayrıca katılım sigortacılığının toplam sigorta sektöründen aldığı pay, her geçen yıl artıyor. Bununla birlikte Türkiye'de katılım sigortacılığı üretiminin belirli branşlarda yoğunlaştığını, bazı branşlarda ise neredeyse hiç gelişmediğini anlıyoruz.

Bu çalışmada, öncelikle katılım sigortacılığının kavramsal çerçevesine yer verecek ve geleneksel sigorta ile ayrıştığı noktalara değineceğiz. Devamında ise katılım sigortacılığının dünyadaki seyrinden hareketle Türkiye'deki gelişim potansiyelini inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Katılım sigortacılığı, tekafül, katılım esaslı sigorta, İslam ekonomisi ve finansı.

[18] Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Öğretim Üyesi, melekyildiz@karatekin.edu.tr

lığının yaygınlaşması ve sigorta sektöründeki payının artması hem ulusal hem de uluslararası finansal sistem içerisindeki itibarını destekleyecektir. Türk sigorta sektörü katılım sigortacılığı alanındaki fırsatları değerlendirmek adına;

- İnsanların katılım finans özelindeki okuryazarlığını artıracak,
- Katılım sigortacılığı alanındaki beşerî sermayeyi güçlendirecek,
- Katılım sigortacılığında sunulan ürün yelpazesini genişletecek,
- Katılım sigortacılığının katılım finans ekosistemi ile iş birliğini güçlendirecek politikalar izlemelidir.

Kaynaklar

Altıntaş, K. M. (2016). Katılım Bankacılığı Çerçevesinde Alternatif Bir Sigorta Sistemi: Tekafül Sigorta Sisteminin Türkiye'de Uygulanabilirliği. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:16, No: 2, ss. 115-142.

Çalık, A. (2014). Katılım Bankalarında Sigorta Uygulamaları ve Tekafül Sigorta Sistemi. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, C: 51, No:587, ss. 95-106.

IFSB, Islamic Financial Services Board. (2020). Islamic Financial Services Industry Stability Report, https://www.ifsb.org/sec03.php , (Erişim: 10.08.2022).

IFSB, Islamic Financial Services Board. (2022). Islamic Financial Services Industry Stability Report, https://www.ifsb.org/sec03.php , (Erişim: 10.08.2022).

Khan, M. (2008). Takaful, Islamic Finance: A Guide For International Business and Investment, United Kingdom: GMB Publishing.

Kısacık, H. (2021). Katılım Sigorta (Tekafül) ve Muhasebe Süreci. *Hitit İlahiyat Dergisi*, C:20, No:3, ss. 265-288.

Özüdoğru, H. (2018). Katılım Sigortacılığı ve Türkiye'deki Durumu. *Third Sector Social Economic Review*, C:53, No:1, ss. 1-16.

Tolefat, A.K. ve Asutay, M. (2013). Takaful Investment Portfolios: A Study of Composition of Takaful Funds in the GCC and Malaysia, Singapore: John Wiley&Sons.

TSB, Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği. (2019). *Katılım Sigortacılığı Sektör Raporu,* https://www.tsb.org.tr/tr/yayinlar, (Erişim: 10.08.2022).

TSB, Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği. (2021). *Katılım Sigortacılığı Sektör Raporu,* https://www.tsb.org.tr/tr/yayinlar, (Erişim: 11.08.2022).

TSB, Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği. (2022). *Mali Tablolar ve İstatistikler*, https://www.tsb.org.tr/tr/istatistikler, (Erişim: 10.08.2022).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). *Dünya Nüfus Günü, 2022*. https://data.tuik.gov.tr/ Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2022-45552

SEDDK, Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2022). *Katılım Esaslı Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetlerine İlişkin Sektör Duyurusu (2022/12),* https://www.seddk.gov.tr/tr/duyurular, (Erişim: 15.08.2022).

Swartz, N. P. ve Coetzer, P. (2010). Takaful: An Islamic Insurance Instrument. *Journal of Development and Agricultural Economics*, C:2, No:10, ss. 333-339.

Yaslıdağ, B. (2022). Sigortacılık: Sigorta Aracıları-Sigorta İşlemleri Bireysel Emeklilik Sistemi (BES). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

BÖLÜM 16.
SİGORTACILIKTA DİJİTAL DÖNÜŞÜM: MEVCUT DURUM VE GELECEĞE YÖNELİK ÖNGÖRÜLER

Prof. Dr. Erdem Kırkbeşoğlu[19]

Özet

Sigortacılar her ne kadar dijitalleşmenin muhteşem faydalarından söz etseler de bu kavramı ne kadar doğru algıladıkları veya iş sisteminde hangi düzeyde kullandıkları merak konusudur. Bu kapsamda çalışmamızın temel odağını, dijitalleşmenin sigorta sektöründe yaratacağı potansiyel etkiler olarak belirledik. Daha açık bir ifadeyle sigorta sektöründe dijitalleşme konusunda bilgi kirliliğini netleştirmek adına, bilgi teknolojilerinin sigortacılık sisteminin iş sürecindeki (risk analizi ve fiyatlama, pazarlama, satış ve müşteri hizmetleri, hasar yönetimi, ürün geliştirme) işlevlerini uluslararası örneklerle betimlemeye çalıştık. Mevcut yapı ulusal bazda bu kavramı ne kadar doğru algılayabildiğimizi sektör aktörlerinin dikkatine sunuyor.

Anahtar Kelimeler: Sigortacılıkta dijitalleşme, dijital sigortacılık, dijital dönüşüm.

[19] Başkent Üniversitesi, Ticari Bilimler Fakültesi, Öğretim Üyesi, erdemk@baskent.edu.tr

Sonuç olarak Türk sigorta sektörünün dünyadaki dijital dönüşümden ders çıkarması gereken noktalar olduğu açıktır. Sigortacılığın veriye bağımlılığın en yüksek olduğu sektörlerden biri olması, sigorta şirketlerinin teknolojik adaptasyon anlamında çok daha hızlı ve esnek olmalarını gerektirmektedir. Belki beklenen değişim devrimsel olmayacak veya sigorta şirketleri için baştan aşağı agresif bir dönüşümü zorunlu kılmayacaktır. Ancak Türk sigorta sektöründeki dijital dönüşüm stratejilerinin başarıya ulaşabilmesi için sigorta şirketlerin yeni teknolojileri yakından takip etmeleri ve bunu üreten girişimcilerle iş birliği içinde çalışmaları gerekmektedir.

Kaynaklar

Accenture (2016). *The Rise and Fall of Google Compare,* https://insuranceblog.accenture.com/the-rise-and-fall-of-google-compare (Erişim: 10.01.2021).

Accenture (2017). *The Voice of the Customer: The Future of Insurance Distribution,* https://www.accenture.com/t00010101t000000z__w__/gb-en/_acnmedia/pdf-50/accenture-distribution-marketing-survey-insurance-report.pdf (Erişim: 07.01.2021).

Anchen, J., Frey, A. ve Kirova, M. (2015). *Life Insurance in the Digital Age: Fundamental Transformation Ahead,* https://www.swissre.com/institute/research/sigma-research/sigma-2015-06.html, (Erişim: 16.10.2022).

Bain & Company (2020). *Costumer Loyality in Insurance Survey,* https://www.bain.com/insights/a-digital-reckoning-for-insurance-companies, (Erişim: 27.11.2022).

Berger, D., Broer, P. ve Pankoke, D. (2016). Digitization in Life Insurance: A Prerequisite For Success in Spite of Low Interest Rates*, I. VW HSG Trendmonitor*, No :1, ss. 15–19.

Biener, C., Eling, M. ve Wirfs, J. H. (2015). Insurability of Cyber Risk: An Empirical Analysis, *The Geneva Papers on Risk and Insurance—Issues and Practice,* C: 40, No: 1, ss. 131–158.

Canaan, M., Lucker, J., ve Spector, B. (2016). Opting in: Using Iot Connectivity to Drive Differentiation the Internet of Things in Insurance. Deloitte University Press.

Capgemini Consulting. (2016). Smart Contracts in Financial Services: *Getting from Hype to Reality,* Capgemini Consulting, https://www.capgemini.com/consulting-de/wp-content/ uploads/sites/32/2017/08/smart_contracts_paper_long_0.pdf, (Erişim: 16.10.2022).

Cappiello, A. (2020). The Digital (R)evolution of Insurance Business Models. *American Journal of Economics and Business Administration,* C: 12, No: 3, ss 1-13.

Catlin, T., Hartmann, R., Segev, I. ve Tentis, R. (2015). *The Making of a Digital Insurer: The Path to Enhanced Profitability, Lower Costs and Stronger Customer Loyalty*, McKinsey & Company, http://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/the-making-of-a-digital-insurer, (Erişim: 01.10.2022).

Catlin, T., McGranahan, D. ve Ray, S. (2013). *Winning Share and Customer Loyalty in Auto Insurance,* https://de.scribd.com/document/306175438/Winning-Share-and-Customer-Loyalty-in-Auto-Insurance, (Erişim: 18.10.2022).

Cebula, J.J., Popeck, M.E., ve Young, L.R. (2014). *A Taxonomy of Operational Cyber Security Risks Version 2*, Software Engineering Institute. https://resources.sei.cmu.edu/library/asset-view.cfm?assetid=91013 , (Erişim: 18.10.2022).

Cremer, F., Sheehan, B., Fortmann, M., Kia, AN., Mullins, M., Murphy, F. ve Materne, S. (2022). Cyber Risk and Cybersecurity: A Systematic Review of Data Availability, *The Geneva Papers on Risk and Insurance - Issues and Practice,* C: 47, No: 3, ss. 698-736.

Eling, M. (2018). Cyber Risk and Cyber Risk Insurance: Status Quo and Future Research, *The Geneva Papers on Risk and Insurance—Issues and Practice, NC*: 43, No: 2, ss. 175–179.

Eling, M. ve Lehman, M. (2018). The Impact of Digitalization on the Insurance Value Chain and the Insurability of Risks. *The Geneva Papers on Risk and Insurance - Issues and Practice*, C: 43, ss. 359–396.

Furr, N. ve Shipilov, A. (2019). *Digital Doesn't Have to Be Disruptive,* https://hbr.org/2019/07/digital-doesnt-have-to-be-disruptive, (Erişim: 28.10.2022).

Johansson, S. ve Vogelgesang, U. (2015). *Insurance on the Threshold of Digitization: Implications for the Life and P&C Workforce,* McKinsey & Company, http://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/insurance-on-the-threshold-of-digitization, (Erişim: 01.09.2022).

Kirkpatrick, K. (2015). Cyber Policies On The Rise, *Communications of the ACM*, C: 58, No: 10, ss. 21–23.

Maas, P. ve Bühler, P. (2015). *Industrialisierung Der Assekuranz in Einer Digitalen Welt,* http://www.ivw.unisg.ch/~/media/internet/content/dateien/instituteundcenters/ivw/studien/industrialisierung-digital2015.pdf, (Erişim: 20.10.2022).

Moneta, A. (2014). *The Customer-Centric Insurer in the Digital Era,* https://insuranceblog.accenture.com/pov/the-customer-centric-insurer-in-the-digital-era.pdf, (Erişim: 01.09.2022).

Nicholson, J. E. (2019). Challenges for The Insurance Industry in The Future. *Journal of Insurance Regulation,* C: 38, No: 6, ss. 1-26.

Ostrowska, M. (2021). Does New Technology Put an End to Policyholder Risk Declaration? The Impact of Digitalisation on Insurance Relationships, *The Geneva Papers on Risk and Insurance - Issues and Practice,* C: 46, ss. 573–592.

Schmidt, C. (2018). *Insurance in the Digital Age,* https://www.genevaassociation.org/sites/default/files/research-topics-document-type/pdf_public/insurance_in_the_digital_age_01.pdf, (Erişim: 11.10.2022).

Siegel, M., Bartol, N., Pulido, C. J.J., Madnick, S.E., Coden, M., Jalali, M.S., ve Bernaski, M.J. (2018). *Cyber Insurance as a Risk Mitigation Strategy.* https://mediapublications.bcg.com/pdf/cyber_insurance_as_a_risk_mitigation_strategy.pdf, (Erişim: 15.11.2022).

Swiss Re. (2020). *Data-Driven Insurance: Ready for The Next Frontier?* Sigma, https://www.swissre.com/dam/jcr:430c9b00-09ee-448f-8307-0ca484a2ad96/sigma1_2020_en.pdf, (Erişim: 15.10.2022).

Swiss Re. (2016). *Telematics: Connecting the Dots*, https://www.swissre.com/dam/jcr88abf052-fdc8-4cce-912d-ca3e88d051fb/SwissRe_Telematics_connecting_the_dots_KBW.PDF, (Erişim: 15.10.2022).

Willis Towers Watson (2020). *Quarterly InsurTech Briefing Q4 2020,* https://www.willistowerswatson.com/en-US/Insights/2021/01/quarterly-insurtech-briefing-q4-2020, (Erişim: 26.11.2022).

Woods, D.W., ve T. Moore. (2020). *Does Insurance Have a Future in Governing Cybersecurity?,* IEEE Security and Privacy, C: 18, No: 1, ss. 21–27.

Wrede, D., Stegen, T., ve Graf von der Schulenburg, J. M. (2020). Affirmative and Silent Cyber Coverage in Traditional Insurance Policies: Qualitative Content Analysis of Selected Insurance Products from the German Insurance Market. *The Geneva Papers on Risk and Insurance - Issues and Practice,* C:45, No:4, ss. 657-689.

Zarifis, A. (2020). *Why is Tesla Selling Insurance and What Does it Mean For Drivers?,* https://theconversation.com/why-is-tesla-selling-insurance-and-what-does-it-mean-for-drivers-130910, (Erişim: 25.11.2022)

BÖLÜM 17.
SİGORTACILIKTA WEB3 TEKNOLOJİLERİ VE UYGULAMA ALANLARI

Prof. Dr. Selim Yazıcı[20] - Dr. Arzu Kilitci Calayır[21]

Özet

Günümüzde merak edilen konulardan biri Web3 teknolojisinin merkezî ve hiyerarşik organizasyonlardan oluşan sigortacılık alanında nasıl bir etki yaratacağıdır. Blockchain ile başlayan merkeziyetsiz yapılar, sigortacılık gibi çok taraflı anlaşmalara ve veriye dayalı olarak faaliyet gösteren birçok sektör için yıkıcı bir dönüşüm yaratma potansiyeline sahiptir. Bu dönüşüm, günümüzde blockchain tabanlı Web3 teknolojilerinin yardımı ile sigorta sektörüne farklı çözümler sunabilir. Bu bölümde, blockchain teknolojisi ve sonrasında tanıştığımız Web3 uygulamalarının sigorta sektörü için yaratacağı fırsat veya tehditler, farklı uygulamalar üzerinden tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Web3, blockchain, akıllı sözleşmeler, metaverse, NFT.

[20] İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Öğretim Üyesi, selim@istanbul.edu.tr
[21] Millî Eğitim Bakanlığı, Bilişim Teknolojileri Öğretmeni, arzukilitci@gmail.com

için teknik, yasal ve siber riskleri de artırabilmektedir. Karar alma için yapay zekânın kullanılması, sınırlı veya çarpık bilgiler nedeniyle ön yargılar yaratabilmektedir. Dolayısıyla yapay zekânın etik ve adil kullanımı, Web3 teknolojilerinin vaatlerini gerçekleştirme konusunda kritik role sahip olacaktır.

Gelecekte Web3 teknolojileri, sermaye piyasaları, varlık yönetimi, perakende bankacılık ve sigorta sektörü dâhil olmak üzere finansal hizmetler alanlarında etkisini hissettirecek olsa da regülasyonlar, karmaşık teknoloji mimarisi, teknik sınırlamalar, işlevsel olmayanlar, pahalı altyapı ve zayıf kullanıcı deneyimi burada belirleyici olacaktır. Fintech'ler burada doğal bir avantaja sahip olurken geleneksel sektörlerin yetişmek için yapmaları gereken oldukça fazla iş vardır.

Kaynaklar

Abeam Consulting. (2022). *Web3 Finance〜Opportunities and Threats for Insurers Brought by DeFi*, https://www.abeam.com/am/en/topics/insights/web3_finance, (Erişim: 09.11.2022).

Accenture. (2020). *Insurance Technology Vision,* https://www.accenture.com/us-en/insightsnew/insurance/technology-vision-insurance, (Erişim: 10.10.2022).

Aksoy, P. Ç. (2021). Akıllı Sözleşmelerin Kuruluşu ve Geçerlilik Şartları. İstanbul: Oniki Levha.

Atlas Magazine. (2022). *AXA France Joins the Metaverse*, https://www.atlas-mag.net/en/a rticle/axa-france-joins-the-metaverse, (Erişim: 12.11.2022).

Bambacht, J., ve Pouwelse, J. (2022). *Web3: A Decentralized Societal Infrastructure for Identity,* Trust, Money, and Data. arXiv preprint arXiv:2203.00398.

Bader, L., Bürger, J. C., Matzutt, R. ve Wehrle, K. (2018). Smart Contract-Based Car Insurance Policies. In *2018 IEEE Globecom Workshops (GC wkshps, IEEE)*, ss. 1-7.

Calayır, K. A., Karbukan A., Gökdemir A., Asker Ö. (2022). Blok Zincir. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Calayır, K. A. (2022). Yapay Zekâ Desteği ile Mikro Sigortalama Sistemi için Blok Zinciri Uygulaması. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

CBInsights. (2022a). *State of Blockchain Q3'22 Report*, https://www.cbinsights.com/r esearch/report/blockchain-trends-q3-2022/ , (Erişim: 10.10.2022).

CBInsights. (2018). *How Blockchain is Disrupting Insurance,* https://www.cbinsights.com /research/blockchain-insurance-disruption/, (Erişim: 12.09.2022).

CoinDesk. (2022). *Why DeFi Insurance Needs a New Design,* https://www.coindesk. com/layer2/2022/09/07/why-defi-insurance-needs-a-new-design/, (Erişim: 14.10 .2022).

Davis, J. (2018). Peer to Peer Insurance on An Ethereum Blockchain, https://www.theblockchain.com/docs/Peer%20to%20peer%20insurance%20on%20Blockchain.pdf, (Erişim: 02.11.2022).

DayByDay. (2022). *Future of Insurance*, https://daybyday.io/, (Erişim: 01.11.2022).

Ernst ve Young. (2017). *Better-Working Insurance : Moving Blockchain From Concept to Reality Imagine A Different Kind of Insurance Industry*, https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_gl/topics/insurance/insurance-pdfs/ey-marine-blockchain-pov.pdf, (Erişim: 01.11.2022).

Etherisc. (2022*). Etherisc İnternet Sitesi*, https://etherisc.com, (Erişim: 01.11.2022).

Garon, J. M. (2022). *Legal Implications of a Ubiquitous Metaverse and a Web3 Future*, https://ssrn.com/abstract=4002551, (Erişim: 12.09.2022).

Hedera. (2018). *DeFi Insurance: The Next Generation of Insurance,* https://hedera.com/le arning/decentralized-finance/defi-insurance, (Erişim: 18.11.2022).

Iyer, V., Shah, K., Rane, S., ve Shankarmani, R. (2021). Decentralised Peer-to-Peer Crop Insurance, In Proceedings of the 3rd ACM International Symposium on *Blockchain and Secure Critical Infrastructure*, ss. 3-12.

Karp, H. ve Melbardıs, R. (2022). *A Peer-To-Peer Discretionary Mutual on The Ethereum Blockchain*, https://nexusmutual.io/assets/docs/nmx_white_paperv2_3.pdf, (Erişim: 07.10.2022).

Lemonade. (2021). *Introducing the Lemonade Crypto Climate Coalition,* https://www.lemo nade.com/blog/crypto-climate-coalition/ , (Erişim: 05.10.2022.)

Loukil, F., Boukadi, K., Hussain, R. ve Abed, M. (2021). Ciosy: A Collaborative Blockchain-Based Insurance System, *Electronics*, C: 10, No: 11, ss. 1343.

Ma, W. ve Huang, K. (2022). Blockchain and Web3. Wiley.

Oliverwyman. (2022). *Wiill Web3 Reinvent Insurance?,* https://www.oliverwyman.com/our-expertise/insights/2022/jul/oliver-wyman-will-web3-reinvent-insurance.html, (Erişim: 01.11.2022).

PWC. (2022). *Introduction: The Six Components That Make up The Metaverse*, https://www.pwc.com/jp/en/knowledge/column/metaverse-impact-on-the-insurance-industry.html, (Erişim: 01.11.2022).

Rimol, M. (2022). *Gartner Predicts 25% of People Will Spend At Least One Hour Per Day in the Metaverse by 2026*, https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2022-02-07-gartner-predicts-25-percent-of-people-will-spend-at-least-one-hour-per-day-in-the-metaverse-by-2026, (Erişim: 15.11.2022).

Sert, T. (2022). Sorularla DeFi, Merkeziyetsiz Finans. İstanbul: Tefrika Yayınları.

Smith, S. S. (2019). Blockchain, Artificial İntelligence and Financial Services: Implications and Applications for Finance and Accounting Professionals. Springer Nature.

Tuteja, C., Saxena, N., Johri, P., ve Vadi, V. R. (2022). Blockchain Technology: A case study of its Decentralized Use, In *2022 International Conference on Machine Learning, Big Data, Cloud and Parallel Computing (COM-IT-CON), IEE*, C: 1, ss. 771-775.

Uno Reinsurance. (2021). *Web3 and DeFi-related Insurance to Disrupt the Traditional Finance System,* https://medium.com/uno-re/web3-and-defi-related-insurance-to-disrupt-the-traditional-finance-system-3e9e41875123, (Erişim: 08.11.2022).

Unslashed. (2022). *Unslashed İnternet Sitesi*, https://unslashed.finance/, (Erişim: 01.11.2022).

Üzer, B. (2017). Sanal Para Birimleri (Yayınlanmış Uzmanlık Yeterlilik Tezi). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Ödeme Sistemleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Yaslıdağ. B. (2017). Sigortacılık. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yazıcı, S. ve Yanık, S. (2002). Elektronik Sigortacılık. İstanbul: Der Yayınları.

Yazıcı, S. (2019). The Analysis of FinTech Ecosystem in Turkey, *Pressacademia*, C: 8, No: 4, ss. 188–197.

Yazıcı S. (2022). Fintech ve Insurtech ile Finansın Dönüşümü. İçinde: *Finansal Teknolojiler: FinTech ve InsurTech Dünyasına Giriş*, İstanbul: MediaCat Kitapları.

BÖLÜM 18.
SİGORTACILIKTA PLATFORM VE EKOSİSTEM BAZLI İŞ MODELLERİ

Okan Utkueri[22]

Özet

21. yüzyılda başarılı olmak adına kritik öneme sahip iş modellerinin başında platform ve ekosistemler geliyor. Günümüzün öne çıkan birçok popüler, başarılı ve değerli şirketin iş modeli buna dayanıyor. Geleneksel yani lineer iş modelinin yerini almaya başlayan bu yapı, bünyesinde farklı sorunlarla boğuşan sigorta sektörü için de önemli fırsatlar barındırıyor.

Artan önemi ve kullanım alanına karşılık, çok sık duyduğumuz bu kavramlar ile ilgili ciddi bir kafa karışıklığı söz konusu. O yüzden bu alanda çalışmak isteyenler için ilk adımlar bu kavramlara ilişkin farkındalığı berraklaştırmak olmalı. Sonrasında bu iş modelinin önemi, sağladığı faydalar, çalışma şekli ve 21. yüzyılın sigortacılığında oynayacağı rol üzerine odaklanmak faydalı olacaktır.

Bu bölümde öncelikle platform ve ekosistemlerle ilgili temel tanım ve çalışma prensiplerine değineceğiz. Bu genel bilgilendirmeden sonra platform ve ekosistem kavramlarının sigorta sektöründeki uygulama alanları, önündeki bariyerler, zorluklar ve sektörünün geleceğinde bu iş modellerinin oynayacağı rol üzerinde duracağız. Son bölümde ise bu alandaki başarılı örneklere değinerek hem bu kavramların pekişmesini hem de bu alana odaklanmak isteyenler için ipuçları vermeyi hedefleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Platform, ekosistem, açık sigortacılık, müşteri odaklılık.

[22] İTÜ Çekirdek, Insurtech Program Danışmanı, okan@utkueri.com

Kaynaklar

Accenture. (2017). *Insurance Technology Vision 2017,* https://www.accenture.com/t20170405T032835Z__w__/us-en/_acnmedia/PDF-48/Accenture-Technology-Vision-for-Insurance-2017-Infographic.pdf, (Erişim: 08.10.2022).

Accenture. (2019). *What Can Insurers Learn From Chinese Insurtech Giant Zhong An?,* https://insuranceblog.accenture.com/what-can-insurers-learn-from-chinese-insurtech-giant-zhong-an (Erişim: 02.10.2022).

Cusumano, M. A., Gawer, A. ve Yoffie, D. B. (2019). Business of Platforms, New York: Harper Business.

Decker, A. (2020). *The Ultimate Guide to Platforms and How They Can Benefit Your Business,* https://blog.hubspot.com/marketing/platform, (Erişim: 11.10.2022).

Dutch Transformation Forum, (2018). *Unlocking the Value of the Platform Economy: Mastering the Good, the Bad and the Ugly,* https://dutchitchannel.nl/612528/%20 dutch-transformation-platform-economy-paper-kpmg.pdf , (Erişim: 27.09.2022).

IBM, International Business Machines. (2020). *Insurance on the Platform Report,* https://www.ibm.com/thought-leadership/institute-business-value/report/insurance-platforms, (Erişim: 15.09.2022).

Johnson, M. L. (2018). *Platform vs. Linear: Business Models 101,* https://www.applicoinc.com/blog/platform-vs-linear-business-models-101/ , (Erişim: 20.09.2022).

McKinsey. (2020). *Ecosystems and Platforms: How Insurers Can Turn Vision Into Reality,* https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/ecosystems-and-platforms-how-insurers-can-turn-vision-into-reality, (Erişim: 11.09.2022).

Moazed, A. ve Johnson N. L. (2016). Modern Monopolies: What It Takes to Dominate the 21st Century Economy, New York: St. Martin's Press.

Nicoletti, B. (2020). Insurance 4.0: Benefits and Challenges of Digital Transformation. London: Palgrave Macmillan.

Sinek, S. (2022). Neden İle Başla, İstanbul: Arıtan Yayınevi.

TDI Academy. (2022*). Programmes on Digital Insurance and the Impact of Technology on Insurance, 100% Virtual Learning & Development* https://www.the-digitalinsurer.com/tdiacademy/programmes/?utm_source=tdi_content&utm_medi um=tdi_generic&utm_campaign=tdi&utm_term=&utm_content=menu , (Erişim: 25.10.2 022) .

Vitality. (2021). *Prudential and Vitality Launch Unprecedented Well-Being Program in Brazil.* https://vitality.international/our-insights/news/prudential-and-vitality-launch-unprecedented-well-being-program-in-brazil.html, (Erişim: 02.11.2022).

BÖLÜM 19.
GÖMÜLÜ (EMBEDDED) SİGORTA: GLOBAL TRENDLER VE TÜRKİYE POTANSİYELİ

Erhan Ergüneş[23]

Özet

Swiss Re'nin araştırmasına göre dünyada sigorta teminat açıkları son yirmi yılda iki katına çıktı. Sigorta teminat açığının ana sebepleri arasında dijitalleşme, iklim değişikliği ve etkili inovasyon eksikliği gibi etmenler gösteriliyor. Bu noktada gömülü sigorta, mevcut sigorta ürünlerinin daha verimli bir şekilde dağıtımını sağlayabilecek yeni bir yol olarak karşımıza çıkıyor.

Gömülü sigorta, ekonomideki herhangi bir ticari aktörün teknolojiyi kullanarak sigortayı kendi ürün veya hizmetlerinin bir ek bileşeni hâline getirmesidir. Sigorta şirketleri bu sayede yeni bir dağıtım kanalına sahip olurken, ayrıca piyasanın farklı alanlarına yayılmış bir sigorta penetrasyonu elde edebiliyorlar.

Bu bölümde, ilk olarak gömülü sigorta iş modelinin tanımını, çalışma prensiplerini ve uygulama alanlarını açıklayacağız. Daha sonra ise gömülü sigortanın dünyada çeşitli sektörlerdeki uygulama örneklerini inceleyecek ve Türkiye'deki potansiyeline ilişkin değerlendirmelerde bulunacağız.

Anahtar Kelimeler: Gömülü sigorta, insurtech, inovasyon.

[23] Sharq Insurance LLC Katar, Chief Underwriting Officer, erhanergunes@gmail.com

Sonuç

20. yüzyıl boyunca geleneksel sigorta ürünleri ve dağıtım kanallarıyla faaliyet gösteren sigorta şirketleri 21. yüzyılda çok daha farklı dinamiklerle karşı karşıya. Teknolojinin gelişmesi ve değişen tüketici beklentileri, sigorta değer zincirinin de yeniden tasarlanmasını zorunlu kılıyor. Sigorta şirketleri, platform ekonomisini bir kaldıraç olarak kullanıp gömülü sigorta modeli ile yeni nesil sigorta ürün ve hizmetleri tasarlayabilirler. Ayrıca bu iş modelinin sağladığı avantajlar sayesinde bu dönüşümü çok daha nokta atışı, hızlı ve düşük maliyetle yapabilirler. Bu noktada gömülü sigorta, geleneksel sigorta şirketlerine iş modellerini yeniden düşünme ve düzenleme fırsatı sunuyor. Bu trendi yakalayamayan şirketler ise önümüzdeki dönemde sigorta sektörünün içinden ve dışından çok daha dişli rakiplerle karşı karşıya kalabilirler.

Türk sigorta sektörü, ülkedeki düşük sigorta penetrasyonu ve yüksek teminat açığı nedeniyle gömülü sigorta uygulamasının sağlayacağı imkânlara diğer pazarlardan çok daha fazla ihtiyaç duyuyor. Öte yandan ülkedeki genç nüfusun, internet kullanımının ve e-ticaret hacminin benzer durumdaki ülkelere göre yüksek olması, gömülü sigortanın iş potansiyelini artırıyor. Türk sigorta sektörü 21. yüzyılda tüm dünyada yaşanan ekonomik, sosyal ve davranışsal dönüşümü doğru analiz edebilir ve teknoloji kaldıracını kullanarak değer önerisini artırabilirse sigortayı topluma yayarak sürdürülebilir bir kalkınma sağlayabilir.

Kaynaklar

Dietz, M., Khan, H. ve Rab, I. (2020). *How Do Companies Create Value From Digital Ecosystems?,* https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/how-do-companies-create-value-from-digital-ecosystems, (Erişim: 26.09.2022).

Geneva Association. (2018). *Understanding and Addressing Global Insurance Protection Gaps,* https://www.genevaassociation.org/publication/socio-economic-resilience/understanding-and-addressing-global-insurance-protection-gaps, (Erişim: 23.08.2022).

Hurley, J. (2022). *Embedded Insurance: Definition, Examples, Benefits,* https://www.the-future-of-commerce.com/2022/03/31/embedded-insurance-definition-examples-benefits/, (Erişim: 25.08.2022).

Instech London. (2021). *Insurance: to Embed, or Not to Embed,* https://www.instech.co/insight/insurance-to-embed-or-not-to-embed, (Erişim: 25.08.2022).

Inverstor Insights Asia. (2020). *Ant Group (Part 7) - Decoding the Success of a Miniscule Behemoth (Insurance Markets Edition),* https://www.investorinsights.asia/post/ant-group-part-7-decoding-the-success-of-a-miniscule-behemoth-insurance-markets-edition, (Erişim: 20.08.2022).

NTT Data. (2022). *Insurtech Global Outlook 2022,* https://insurtech-insurance.nttdata.com, (Erişim: 12.11.2022).

OECD, Organisation for Economic Co-operation and Development. (2022). *OECD Insurance Statistics 2021,* https://doi.org/10.1787/841fa619-en, (Erişim:18.11.2022).

Qian, Y. (2021). *A Glance at Ant Group and Tencent's Insurance Technology Ventures,* https://equalocean.com/analysis/2021081116531, (Erişim: 25.08.2022).

Radicle. (2021). *Embedded Insurance: Where Insurance is Bought, not Sold,* https://medium.com/radicle/embedded-insurance-where-insurance-is-bought-not-sold-9efef896a4e9, (Erişim: 23.09.2022).

Sharma, R. (2022). *Can Tesla (TSLA) Profit From Its Insurance Business?,* https://www.investopedia.com/tesla-insurance-business-profitability-5215165, (Erişim: 26.09.2022).

Sigorta Dünyası. (2022). *Insurtech Tamamlıyo 30 Milyon Lira Değerleme İle Yatırım Aldı,* https://www.sigortadunyasi.com.tr/2022/10/27/insurtech-tamamliyo-30-milyon-lira-degerleme-ile-yatirim-aldi/ , (Erişim:12.10.2022).

Singh, S. (2022). *Unfolding Zhong an – Insurance with an Internet Twist,* https://www.reutersevents.com/insurance/blog/unfolding-zhong-insurance-internet-twist , (Erişim: 25.09.2022).

Sühr, N. (2021). *The Unique Embedded Insurance Market Opportunity,* https://blog.kasko.io/the-unique-embedded-insurance-market-opportunity-2ba698afc20b, (Erişim: 12.10.2022).

Swiss Re. (2021). *Sigma, Resilience Index 2021: A Cyclical Growth Recovery, But Less Resilient World Economy,* https://www.swissre.com/institute/research/sigma-research/2021-resilience-index.html , (Erişim: 08.10.2022).

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2022). *2021 Yılı E-Ticaret Bülteni,* https://www.eticaret.gov.tr/haberler/10040/detay , (Erişim: 26.09.2022).

The Digital Insurer. (2022). *Antsurance – Insurtech Analysis Video and Research Deck,* https://www.the-digital-insurer.com/dia/antsurance-insurtech-analysis-video-and-research-deck/, (Erişim: 29.08.2022).

Torrance, S. (2021). *Embedded Insurance: A $3tn Market Opportunity, That Could Also Help Close The Protection Gap,* https://www.fintechfutures.com/2021/01/embedded-insurance-a-3tn-market-opportunity-that-could-also-help-close-the-protection-gap/, (Erişim: 23.08.2022).

TSB, Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği. (2022). *Mali Tablolar ve İstatistikler.* https://www.tsb.org.tr/tr/istatistikler, (Erişim: 02.10.2022).

Uber. (2022). *Partner Protection Insurance with Allianz Partners.* https://www.uber.com/be/en/drive/insurance/, (Erişim: 11.09.2022).

BÖLÜM 20.
EŞLER ARASI (P2P) SİGORTA: ÇALIŞMA ESASLARI VE UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Osman Muhammed Bilgin[24] - Semih Şaşgın[25]

Özet

Eşler arası sigorta, bir grubun belirli bir riske karşı kendini güvence altına almak için bir araya geldikleri risk paylaşım sistemidir. Bu sigorta modeli, müşterileri tekil olarak değerlendirmek yerine aile, arkadaş gibi sosyal bağları dikkate alarak ticari bir değer oluşturmaktadır. Paylaşım ekonomisi temelli eşler arası sigorta modeli, geleneksel modeldeki sigortalı–sigortacı arasındaki çıkar çatışmasını azaltır, güven duygusunu artırır ve taraflar arasında daha dengeli bir ilişkinin kurulmasını sağlar. Eşler arası sigortanın dünyadaki uygulama alanı, Amerika'da Lemonade, Almanya'da Friendsurance ve Çin'de Waterdrop gibi girişimlerle giderek artmaktadır.

Bu kapsamda çalışmada, öncelikle eşler arası sigorta modelinin tanımını ve çalışma esaslarını inceleyecek sonraki bölümde ise dünya örnekleriyle birlikte Türkiye'deki uygulama potansiyelini değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: Eşler arası sigorta, P2P sigorta, paylaşım ekonomisi.

[24] Pay Sigorta, Kurumsal İletişim Yöneticisi, osmanmuhammedbilgin@gmail.com
[25] Neova Katılım Sigorta, Risk Yöneticisi, semihsasgin@gmail.com

Kaynaklar

Abdikerimova, S. ve Feng, R. (2022). Peer-to-peer Multi-risk Insurance and Mutual Aid. *European Journal of Operational Research*, C:299, N:2, ss. 735-749.

Bank of Lithuania. (2021). Peer-to-peer Insurance Guidelines. Decision No V 2021/(34.3.E-3400)-419-181 https://www.lb.lt/en/news/peer-to-peer-insurance-guidelines-by-the-bank-of-lithuania-a-sustainable-way-of-market-entry-for-innovations , (Erişim: 01.10.2022).

BNP Paribas. (2016). *Otherwise: The Leading Broker of Peer-to-peer Insurance.* https://group.bnpparibas/en/news/otherwise-leading-broker-peer-to-peer-insurance , (Erişim: 08.10.2022).

EIOPA (European Insurance and Occupational Pensions Authority). 2019, Report on Best Practices on Licensing Requirements, Peer-to-peer Insurance and The Principle Of Proportionality In An Insurtech Context, https://www.eiopa.europa.eu/document-library/report/report-best-practises-licencing-requirements-peer-peer-insurance-and_en , (Erişim: 01.10.2022).

Denuit, M. (2020). Investing in Your Own and Peers' Risks: The Simple Analytics of P2P Insurance*. European Actuarial Journal*, C:10, N:2, ss.335-359.

Harvard University. (2018). *Friendsurance: Friends with Benefits?,* https://d3.harvard.edu/platform-digit/submission/friendsurance-friends-with-benefits/ , (Erişim: 03.10.2022).

Ooniq (2019). *Ooniq is Set to Transform the Traditional Insurance Industry,* https://medium.com/@ooniq/ooniq-is-set-to-transform-the-traditional-insurance-industry-9c1700f10632 , (Erişim: 04.10.2022).

Kahya, F. (2010), Osmanlı Devleti'nde Sigortacılık. İstanbul: Libra Kitap.

Laka. (2022). *Collective Cover for Cyclists by Laka*, https://laka.co/gb/ , (Erişim: 04.10.2022).

Lemonade. (2015). *World's First P2P Insurance Company,* https://www.lemonade.com/blog/worlds-first-p2p-insurance-company/ , (Erişim: 04.10.2022).

Lemonade. (2022). *The Lemonade Giveback*, https://www.lemonade.com/giveback , (Erişim: 04.10.2022)

Sandilands, C. (2016). *Bitesize Insurtech: So-Sure,* https://oxbowpartners.com/insurtech-bitesize/sosure-2016/ , (Erişim: 05.10.2022).

So-Sure (2022). *So-Sure İnternet Sitesi*, https://wearesosure.com , (Erişim: 05.10.2022).

Stephen Goldstein. (2017). *Takaful - $15bn with a 14% CAGR... Can P2P Insurance Do the Same?*, https://dailyfintech.com/2017/11/02/p2p2t2c/ , (Erişim: 05.10.2022).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi. (2022). *Katılım Finans Strateji Belgesi (2022-2025)'ne İlişkin Cumhurbaşkanlığı Genelgesi,* https://www.cbfo.gov.tr/haberler/katilim-finans-strateji-belgesi-2022-2025ne-iliskin-cumhurbaskanligi-genelgesi-resmi , (Erişim: 05.10.2022).

Terry, H. (2018). *Friendsurance in Germany Makes Insurance Social Again*, https://www.the-digital-insurer.com/dia/friendsurance-germany-makes-insurance-social-again/ , (Erişim 20.09.2022).

The Digital Insurer. (2020). *Insurtech Analysis: Waterdrop*, https://www.the-digital-insurer.com/wp-content/uploads/2020/12/InsurTech-Analysis-Waterdrop.pdf , (Erişim: 01.10.2022).

The Digital Insurer. (2022). *Pineapple – InsurTech Analysis Research Deck*, https://www.the-digital-insurer.com/dia/pineapple-insurtech-analysis-research-deck/ , (Erişim: 01.10.2022).

World Bank Group. (2018), *How Technology Can Make Insurance More Inclusive: Finance, Competitiveness & Innovation Global Practice Fintech Note No.2, https://openk nowledge.worldbank.org/handle/10986/30059 ,* (Erişim: 01.10.2022).

Stefan, Z. (2018). *Paylaşım Ekonomisi Sigortacılığı Nereye Götürecek?,* https://zeynepstefan.com/paylasim-ekonomisi-sigortaciligi-nereye-goturecek/ , (Erişim: 01.10.2022).

ELEŞTİREL TERÖRİZM ÇALIŞMALARI VE TERÖRE KARŞI SAVAŞ

Söylem, Pratik ve Meşrulaştırma

Ömer Çona

nobel bilimsel

ELEŞTİREL TERÖRİZM ÇALIŞMALARI VE TERÖRE KARŞI SAVAŞ
Söylem, Pratik ve Meşrulaştırma

Ömer Çona

Yayın No.: 1561
ISBN: 978-625-398-436-6
E-ISBN: 978-625-398-437-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Nisan 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Emine Sırakaya -emine@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çona, Ömer.
Eleştirel Terörizm Çalışmaları ve Teröre Karşı Savaş -Söylem, Pratik ve Meşrulaştırma / Ömer Çona
1. Basım, VIII + 414 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-436-6
E-ISBN: 978-625-398-437-3
1. Eleştirel Terörizm Çalışmaları 2. Terörizmle Mücadele 3. Teröre Karşı Savaş

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

1. BÖLÜM
GİRİŞ **1**

2. BÖLÜM:
TERÖRİZM ARAŞTIRMALARINDA ELEŞTİREL BİR DÖNÜŞ:
ELEŞTİREL TERÖRİZM ÇALIŞMALARI **19**

2.1. Terörizm Araştırmalarının Ortaya Çıkışı ve Ana Akım Terörizm Çalışmaları 19
2.2. Eleştirel Terörizm Çalışmalarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi 30
2.3. Eleştirel Terörizm Çalışmalarının Kökenleri 35
2.3.1. Frankfurt Ekolü 35
2.3.2. Post-pozitivist Paradigma ve Eleştirel Uluslararası İlişkiler Teorisi 39
2.3.3. Eleştirel Güvenlik Okulları (Galler, Kopenhag ve Paris) 42
2.4. Eleştirel Terörizm Çalışmalarının Varsayımları ve Eleştirileri 48
2.4.1.Yönteme Yönelik Eleştiriler 49
2.4.2.Devlet Merkezlilik Eleştirisi 53
2.4.3. Terörizm Araştırmacılarının Kurumsal İlişkilerine Yönelik Eleştiriler 56
2.4.4. Problem Çözücü Teoriye Yönelik Eleştiriler 57
2.4.5. Diğer Eleştiriler 59
2.5. Eleştirel Terörizm Çalışmalarının Sunduğu Yaklaşımlar ve Yöntemler 62

3. BÖLÜM
YÖNTEM **73**

3.1. Araştırmanın Modeli 73
3.2. Evren ve Örneklemi 78
3.3. Veri Toplama Araçları 81
3.4. Verilerin Analizi 82

4. BÖLÜM
TERÖRİZME KARŞI KÜRESEL SAVAŞ SÖYLEMİNİN BAĞLAMI **87**

4.1. 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları ve "Terörizme Karşı Küresel Savaş" Stratejisi 87
4.1.1. George Bush Dönemi'nde Terörizme Karşı Küresel Savaş 87
4.1.2. Barack Obama Dönemi ve Teröre Karşı Savaş'ta Süreklilik 95

4.2. Eleştirel İnşacılık ve Post-Yapısalcılık Bağlamında Kimlik-Dış Politika İlişkisi 98
4.2.1. Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık 98
4.2.2. Eleştirel İnşacılık 101
4.2.3. Post-Yapısalcılık 103
4.2.3.1. Yapısöküm ve Çifte Okuma 105
4.2.3.2 Bilgi ve İktidar 107
4.2.3.3. Soybilim 109
4.2.4. Dış Politika ve Sosyal İnşacılık 110
4.2.5. Kimlik ve Dış Politika İlişkisi 113
4.3. "Terörizme Karşı Küresel Savaş" Söyleminin Bağlamı 117
4.3.1. Amerikan İstisnacılığı: Seçilmiş Ulus, Açık Kader Anlatısı ve Masumiyet Kültü 120
4.3.1.1. Amerikan İstisnacılığı Kavramı ve Kökenleri 120
4.3.1.2. Seçilmiş Ulus 123
4.3.1.3. Açık Kader (*Manifest Destiny*) 125
4.3.1.4. Masumiyet Kültü 128
4.3.2. Eski Düşmanlıklar: İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş Döneminin Mirası 131
4.3.3. Neo Muhafazakâr Siyaset ve Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi (PNAC) 137

5. BÖLÜM
"TERÖRİZME KARŞI KÜRESEL SAVAŞ" RETORİĞİNİN ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ 147

5.1. Eleştirel Söylem Analizi 147
5.2. George Bush'un Seçili Konuşmalarının Eleştirel Söylem Analizi 149
5.2.1. Amerikan İstisnacılığı Kavramları ile Bağlantılar 153
5.2.2. Eski Düşmanlıklara Yönelik Referanslar 169
5.2.3. Neo-Muhafazakâr İdeoloji ve PNAC Politikalarının Tesiri 180

6. BÖLÜM
TERÖRİZME KARŞI KÜRESEL SAVAŞ UYGULAMALARININ BİYOPOLİTİKASI 197

6.1. Biyopolitika Kavramı 197
6.1.1. Biyopolitikanın İki Yorumu: Michel Foucault ve Giorgio Agamben 198
6.1.1.1. Michel Foucault'un Biyopolitika Yorumu 198
6.1.1.2. Giorgio Agamben: "Çıplak Hayat" ve "İstisna Hâli" 206
6.2. "Terörizme Karşı Küresel Savaş" Uygulamalarının Biyopolitik Yorumu 211
6.2.1. Bush Doktrini Çerçevesinde Önleyici Savaşın Biyopolitikası 213
6.2.2. Teröre Karşı Savaşta İnsansız Hava Araçlarının Kullanımı 220

6.2.3. Terörle Mücadele Yasaları Çerçevesinde İnsan Hakları İhlalleri: İşkence, Süresiz Alıkoyma ve Habeas Corpus İhlalleri 228
6.2.4. Küresel Gözetim Toplumu Uygulamaları 238

7. BÖLÜM
TERÖRİZME KARŞI KÜRESEL SAVAŞIN POPÜLER MEDYADA TEMSİL VE MEŞRULAŞTIRILMASI 249

7.1. Uluslararası Politika ve Popüler Medya 249
7.1.1. Popüler Kültür ve Popüler Medya Araçları 249
7.1.2. Popüler Medyada Temsil ve Meşrulaştırma 251
7.1.2.1. Temsil 251
7.1.2.2. Simülasyon ve Hipergerçeklik 253
7.1.2.3. Meşrulaştırma 254
7.1.2.4. Klişeler ve Klişeleştirme 256
7.1.2.5. Görseller ve Güvenlikleştirme 258
7.1.3. Popüler Medyada Uluslararası Politikanın Temsil ve Meşrulaştırılması 260
7.2. Teröre Karşı Savaşın Popüler Medyada Temsil ve Meşrulaştırılması 267
7.2.1. Edward Said ve Oryantalizm Kuramı 273
7.2.2. Sinema Filmleri Örnekleri Üzerinden Teröre Karşı Savaşın Temsil ve Meşrulaştırılması 276
7.2.2.1. "*The Kingdom*" (2007) Filminde Teröre Karşı Savaş'ın Temsilleri ve Meşrulaştırılması 276
7.2.2.2. "*American Sniper*" (2014) Filminde Teröre Karşı Savaş'ın Temsilleri ve Meşrulaştırılması 287
7.2.2.3. "*Zero Dark Thirty*" (2012) Filminde Teröre Karşı Savaş'ın Temsilleri ve Meşrulaştırılması 298
7.2.3. Televizyon Dizileri Üzerinden Teröre Karşı Savaşın Temsil ve Meşrulaştırılması "*Homeland*" Örneği 306
7.2.4. Dijital Oyunlarda Teröre Karşı Savaşın Temsil ve Meşrulaştırılması 334
7.2.4.1. "Call of Duty Modern Warfare" Oyununda Teröre Karşı Savaşın Temsil ve Meşrulaştırma Biçimleri 343
7. 3. Bulgulara Yönelik Genel Değerlendirme 365

8. BÖLÜM
SONUÇ 373

KAYNAKÇA 383

ÖZ GEÇMİŞ 413

KAYNAKÇA

1. KİTAPLAR VE MAKALELER

Abbas, Tahir. "Islamophobia as Racialised Biopolitics in the United Kingdom". *Philosophy & Social Criticism*. 46(5), (2020): 497-511.

_____."Reflection: the "War on Terror" Islamophobia and Radicalisation Twenty Years On". *Critical Studies On Terrorism*. 14(4), (2021):402-404.

Adler, Emanuel. "Seizing the Middle Ground: Constructivisim in World Politics". *European Journal of International Relations*. V.3, I.3, (1997): 319-363.

Agamben, Giorgio. *İstisna Hali*. çev. Kemal Atakay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020.

_____. *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*. çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları,2020.

Agius, Chris. "Sosyal İnşacılık", *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, ed. Alan Collins, çev. Nasuh Uslu. İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2017, 87-103.

Aguayo, Michelle. "Representations of Muslim Bodies in The Kingdom: Deconstructing Discourses in Hollywood". *Global Media Journal*. 2(2), (2009): 41-56.

Ağır, Bülent Sarper. Güvenlik Çalışmaları Kuram, Kavram ve Eleştiri, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2022.

Ahmed, Akbar. *The Thistle and Drone: How America's War on Terror Became a Global War on Tribal Islam*. Washington: Brookings Institution Press, 2013.

Akgül-Açıkmeşe, Sinem. "Güvenlik, Güvenlik Çalışmaları ve Güvenlikleştirme". *Küresel Siyasete Giriş*. ed. Evren Balta. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, 241-256.

Aktan, Coşkun Can. "Muhafazakârlık ve Liberal Düşünce". *Köprü Dergisi*. s.97, (2007): 51-57.

Alabawi, Mohammed. "Arabs' Stereotypes Revisited: The Need for A Literary Solution", *Advances in Language and Literary Studies*, 6(2), (2015): 200-211.

Allinson, Jamie. "The Necropolitics of Drones". *International Political Sociology*. 9(2), (2015):113-127.

Alsultany, Evelyn. *Arabs and Muslims in the Media: Race and Representation after 9/11.*New York: New York University Press, 2012.

_____. "Arabs and Muslims in the Media after 9/11: Representational Strategies for a "Postrace" Era". *American Quarterly*. V. 65, N.1, (2013): 161-169.

Altheide, David T. "Fear, Terrorism and Popular Culture", *Reframing 9/11: Film, Popular Culture and the "War on Terror".* ed. Jeff Birkenstein, Anna Froula ve Karen Randell, New York: The Continuum, 2010, 11-22.

Altuntaş, Ekin Oyan. *Terörizme Karşı Savaş Stratejisi: Hegemonyası Zayıflayan ABD'nin Yeni Mekân Düzenleme Aracı*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2009.

Anaz, Necati. "Siyasi Coğrafya'da Yeni Eğilimler ve Popüler Jeopolitik". *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru Popüler Jeopolitik Oryantalizm ve Uluslararası İlişkiler*. ed. Mahmut Gökmen, İstanbul: İlke Yayıncılık, 2012, 17-38.

Anderson, Benedict. *Hayali Cemaatler*. çev. İskender Savaşır. İstanbul: Metis Yayıncılık, 2007.

Andersson, Ingela. American Political Rhetoric: A Study of Selected Speeches by George W. Bush. (Yüksek Lisans Tezi, Lulea University of Technology, 2005.)

Anderson, Perry. *Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri*. çev. Barış Baysal. İstanbul: Notabenne Yayınları, 2015.

Annandale, David. "Avatars of Destruction: Cheerleading and Deconstructing the War on Terror in Video Games." *Reframing 9/11: Film, Popular Culture and the "War on Terror".* ed. Jeff Birkenstein, Anna Froula and Karen Randell. New York: Continuum, 2010, 97-106.

Amoore, Louise. "Biometric Borders: Governing Mobilities in the War on Terror". *Political Geography*. 25(3), (2006):336-351.

_____. "Vigilant Visualities: The Watchful Politics of the War on Terror". *Security Dialogue*, 38(2), (2007): 215-232

Amoore, Louise, Marike de Goede, "Introduction: Governing by Risk in the War on Terror", *Risk and the War on Terror*. ed. Louise Amoore ve Marike de Goede. Abingdon: Routledge, 2008, 5-19.

Aradau, Claudia, Rens van Munster. "Governing Terrorism Through Risk: Taking Precautions, (un)Knowing the Future". *European Journal of International Relations*. V.13, I.1, (2007): 89-115.

Aradau, Claudia, Rens van Munster. "Taming the Future: The Dispositif of Risk in the War on Terror". *Risk and the War on Terror*. ed. Louise Amoore ve Marike de Goede, Abingdon: Routledge, 2008, 23-40.

Aradau, Claudia, Rens van Münster. "Exceptionalism and the 'War on Terror': Criminology Meets International Relations". *British Journal of Criminology*. 49(5), (2009):686-701.

Ardoğan, Recep. "Ekolojik Düzeni Okumada İki Yanlış: Sosyal Darvinizm ve Öjenik", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18, (2011): 1-5.

Arı, Tayyar. *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*. Bursa: Aktüel Yayınları, 2018.

_____."Uluslararası İlişkilerde Büyük Tartışmalar ve Post-Modern Teoriler". *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri-2*, ed. Tayyar Arı, Bursa: Dora Yayıncılık, 2014, 1-48.

Arıöz, Zeynep, Muhammed Kürşad Özekin. "Olağanüstü Hal Çerçevesinde Hukuk ve Siyaset İlişkisi: ABD'nin Teröre Karşı Savaşı ve İstisna Halinin Mekânsal Temsilleri Olarak Guantanamo ve Ebu Gureyb". *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*. 23(2), (2021): 178-199.

Ashley, Richard. "Political Realism and Human Interests", *International Studies Quarterly*. V.25, N.2 (1981): 204-236.

_____. "Poverty of Neorealism". *International Organization*. V.38, N.2 (1984), 225-286.

Assumpção, Clara, "A Critical Analysis of The Exclusion of the State in Terrorism Studies", E-International Relations, 2019. https://www.e-ir.info/2019/10/23/a-critical-analysis-of-the-exclusion-of-the-state-in-terrorism-studies/ 20.11.2021).

Ataç, C. Akça, Bahar Gürsel, "Amerikan Apokaliptik'inin Dünü Bugünü". *Doğu Batı Dergisi: Bir Zamanlar Amerika Özel Sayısı*. 8(32), (2005): 73-88.

Avcı, Engin, Cenker Korhan Demir. "Terörizm Çalışmaları: Türkiye'deki Araştırmalara İlişkin Betimsel Bir Analiz". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C.13, S.26, (2017):1-44.

Aydın-Düzgit, Senem. "Post-Yapısalcı Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları". *Uluslararası İlişkiler*. C.12, S.46, (2016):153-168.

Aytekin, Cavit Emre, "Amerikan İstisnacılığı'nın Kimliksel Boyutu ve Hegemonya Sonrası ABD Dış Politikasındaki Rolü". *Biz ve Ötekiler: Uluslararası İlişkilerde Kimlik Perspektifinden Dış Politika*. ed. Gökhan Çapar, Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları, 2020,123-144.

Babacan, Abdurrahman. "11 Eylül Süreci Amerikan Söylemi: Zihinsel Bir Hegemonya Yaratmak". *11 Eylül Tarihsel Dönüşümün Analizi: 2001-2011*, ed. Abdurrahman Babacan, İstanbul: Pınar Yayınları, 2011, 207-247.

Baggiarini, Bianca. "Drone Warfare and the Limits of Sacrifice". *Journal of International Political Theory*. 11(1), (2015):128-144.

Bakir, Vian. *Torture, Intelligence and Sousveillance in the War on Terror*. Abingdon, Routledge, 2016.

Bağçe, Emre. "Sunuş". *Frankfurt Okulu*, İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2015, 7-18.

Baker-Beall, Christopher. "Is Critical Terrorism Studies a Useful Approach for the Study of Terrorism?". *Contemporary Debates on Terrorism*, ed. Richard Jackson, Daniela Pisou. Abingdon: Routledge, 2018, 28-32.

Baltacı, Ali. "Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), (2018): 231-274.

Balzacq, Thierry. "A Theory of Securitization Origins, Core Assumptions and Variants". *Securitization Theory: How Security Problems Emerge and Dissolve*. ed. Thierry Balzacq, Abingdon: Routledge, 2011, 1-30.

Barthes, Roland. *Göstergebilimin İlkeleri*. çev. Berke Vardar, Mehmet Rifat. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979.

Batı, Uğur. "Sekizinci Sanatın İnşası: Dijital Oyunlar Kesişiminde Postmodernizm, Tüketim Kültürü, Üstgerçeklik, Kimlik ve Olağan Şiddet". *Dijital Oyunlar: Kendi Dünyanda Yaşa Bizimkinde Oyna*. ed.Gülin Terek Ünal ve Uğur Batı. İstanbul: Derin Yayınları, 2011, 3-33.

Baudrilliard, Jean. *Simulakrlar ve Simulasyon*. çev. Oğuz Adanır. Ankara, Doğu-Batı Yayınları, 2015.

Baylis, John, Steve Smith, Patricia Owens. *Küreselleşen Dünya Siyaseti*. çev. Hasan Basri Yalçın ve diğ. İstanbul: Küre Yayınları, 2021.

Baysal, Başar, Çağla Lüleci. "Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. C.11, S.22 (2015): 61-96.

Beck, Ulrich. "The Silence of Words: On Terror and War". *Security Dialogue*. 34(3), (2003):255-267.

Benjamin, Walter. "Tarih Kavramı Üzerine", *Son Bakışta Aşk*. der. Nurdan Gürbilek. İstanbul: Metis Yayınları, 1995, 39-43.

_____. "Şiddetin Eleştirisi Üzerine". *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*. haz. Aykut Çelebi, İstanbul: Metis Defterleri. 2010, 19-42.

_____. *Teknik Olarak Yeniden-Üretilebilirlik Çağında Sanat Yapıtı*. çev. Gökhan Sarı. İstanbul: Zeplin, 2015.

Bennet, Bruce, Bülent Diken. "The Hurt Locker: Cinematic Addiction "Critique" and the War on Terror". *Cultural Politics*. 7(2), (2011): 165-188.

Beyribey, Tuncer. "Medico-Political Methapors of Counter-Terrorism: The Case of Turkey", Critical Studies on Terrorism. V.13, I.3, (2020):418-440.

_____. Türkiye'de Terörle Mücadelenin Biyopolitikası ve Mediko-Politik Metaforlar (1973-1991). Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.

Bevier, Landon Shane. "Never Forget: The Meaning of the Global War on Terror in Post-9/11 U.S. Presidential Discourse". Doktora Tezi, University of Tennessee, 2017.

Bialasiewicz, Luiza, David Campbell, Stuart Elden, Stephen Graham, Alex Jeffrey, Alison J. Williams. "Performing Security: The Imaginative Geographies of Current US Strategy". *Political Geography*. 26(4), (2007): 405-422.

Bigo, Didier, "Globalized (In)security: The Field and the ban-opticon". *Terror, Insecurity and Liberty: Illiberal Practices of Liberal Regimes after 9/11*. ed. Didier Bigo ve Anastasia Tsoukala. London: Routledge, 2008, 10-48.

Bilgin, Pınar. "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları". *Stratejik Araştırmalar Dergisi*. C.8, S.14 (2010):30-52.

_____. "Identity/Security". *The Routledge Handbook of New Security Studies*. ed. Peter Burgess. Abingdon: Routledge, 2010, 81-89.

Billig, Michael. *Banal Milliyetçilik*. çev. Cem Şişkolar. İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2002.

Birkenstein, Jeff, Anna Froula, Karen Randell, "Introduction". *Reframing 9/11 Film: Popular Culture and the "War on Terror"*. ed. Jeff Birkenstein, Anna Froula ve Karen Randell. New York: The Continuum, 2010, 1-10.

Blain, Michael, Angeline Kearns-Blain. *Progressive Violence Theorizing the War on Terror.* Abingdon: Routledge, 2019.

Blakeley, Ruth. "Bringing the State Back into Terrorism Studies". *European Political Science*. 6(3), (2007): 228-235.

_____. "The Elephant in the Room: A Response to John Horganand Michael J. Boyle". *Critical Studies on Terrorism*. V.1, N.2, (2008): 151-165.

_____. "State Terrorism in the Social Sciences: Theories, Methods and Concepts". *Contemporary State Terrorism: Theory and Practice*. ed. Richard Jackson, Eamon Murphy, Scott Poynting. Abingdon: Routledge, 2010, 12-27.

_____. "Dirty Hands, Clean Conscience? The CIA Inspector General's Investigation of "Enhanced Interrogation Techniques" in the War on Terror and the Torture Debate". *Journal of Human Rights*. 10(4), (2011): 544-561.

Blakeley, Ruth, Sam Raphael. "Rendition in the "War on Terror"'. *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies*, ed. Richard Jackson. Abingdon: Routledge, 2016,383-403.

Bleiker, Roland. "The Aesthetic Turn in International Political Theory". *Millennium: Journal of International Studies*. 30(3), (2001):509-533.

_____. "Mapping Visual Global Politics". *Visual Global Politics*. ed. Roland Bleiker. London: Routledge, 2018, 1-29.

Bogost, Ian. *Persuasive Games: The Expressive Power of Videogames*. Cambridge: MIT Press, 2008.

Bonditti, Phillippe. "Violence and Modern International: An Archaelogy of Terrorism". *Foucault and Modern International*. ed. Philippe Bonditti, Didier Bigo, Frédéric Gros. New York: Palgrave Macmillan, 2017.

Booth, Ken. "Security and Emancipation". Review of International Studies. V.17, N.4 (1991):313-326.

_____. "Nuclearism Human Rights and Constructions of Security (Part 2)". *The International Journal of Human Rights*. 3(3), (1999): 44-61.

_____. "The Human Faces of Terror: Reflections in a Cracked Looking-Glass". *Critical Studies on Terrorism*. V.1, N.1, (2008): 65-79.

_____. *Dünya Güvenliği Kuramı*. çev. Çağdaş Üngör. İstanbul: Küre Yayınları, 2012.

Bos, Daniel. "Answering the Call of Duty: The Popular Geopolitics of Military-Themed Videogames" (Doktora Tezi, University of Newcastle, 2016).

Bos, Daniel. "Popular Geopolitics 'Beyond the Screen': Bringing Modern Warfare to the City", *Environment and Planning C: Politics and Space*, 39(1), (2020): 94-113.

Bottomore, Tom. *Frankfurt Okulu*. çev. Ahmet Çiğdem. Ankara: Vadi Yayınları, 1997.

Boukalas, Christos. "No Exceptions: Authoritarian Statism: Agamben, Poulantzas and Homeland Security". *Critical Studies on Terrorism*. V.7, N.1, (2014):112-130.

Bozdağlıoğlu, Yücel. *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity: A Constructivist Approach*. New York: Routledge, 2003.

Breen-Smyth, Marie. "A Critical Research Agenda for the Study of Political Terror". *European Political Science*. V.6. N.3, (2007): 260-267.

Breen-Smyth, Marie, Jeroen Gunning, Richard Jackson, George Kassimeris, Piers Robinson. "Critical Terrorism Studies–an introduction". *Critical Studies on Terrorism*, 1(1), (2008): 1-4.

Brooks, Stephen. *American Exceptionalism in the Age of Obama*. Abingdon: Routledge, 2014.

Burgess, Melinda C. R., Karen E. Dill, S. Paul Stermer, Stephen R. Burgess & Brian P. Brown. "Playing With Prejudice: The Prevalence and Consequences of Racial Stereotypes in Video Games". *Media Psychology*. 14(3), (2011): 289-311.

Buruma, Ian. "Imperial Hubris". *Foreign Policy Magazine*. November (2011).

Butler, Judith. *Kırılgan Hayat.* çev. Başak Ertür. İstanbul: Metis Yayınları, 2005.

Buzan, Barry. *İnsanlar, Devletler ve Korku*, çev. Emre Çıtak, İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015.

Buzan, Barry, Ole Wæver, Jaap de Wilde. *Security: A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner, 1998.

Cachelin, Shala. "The U.S. Drone Programme, Imperial Air Power and Pakistan's Federally Administered Tribal Areas", *Critical Studies on Terrorism*, 15(2), (2021): 441-462.

Campbell, David. *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. revisited edition. Minnesota: University of Minnesota Press. 1998.

_____. "Cultural Governance and Pictorial Resistance: Reflections on the Imaging of War". *Review of International Studies*. V.29, (2003):57

_____. "From Absence to Absence: The Visual Culture of The 'War on Terror'". *E-International Relations*, November, 2011, https://www.e-ir.info/pdf/15152 [Erişim Tarihi: 22.06.2022].

_____. "Postyapısalcılık". *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Disiplin ve Çeşitlilik*, ed. Tim Dunne, Milja Kurki, Steve Smith. çev. Özge Kelekçi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2016, 240-266.

Campbell, Karlyn Kohrs, Kathleen Hall Jameson. *Deeds Done in Words: Presidental Rhetoric and the Genres of Governance*, University of Chicago Press, 1990.'den aktaran Winkler, Carol "Parallels in Preemptive War Rhetoric: Reagan on Libya; Bush on Iraq", *Rhetoric and Public Affairs*, 10(2), (2007): 303-333.

Carter, Sean, Klaus Dodds. "Hollywood and the `war on terror': genre-geopolitics and Jacksonianism' in The Kingdom". *Environment and Planning D: Society and Space*. 29(1), (2011): 98-113.

Carter, Sean, Klaus Dodds. *Uluslararası Politika ve Film: Mekân, Vizyon, Güç*. çev. Bilal Ayan. İstanbul: İyi düşün Yayınları,2019.

Castonguay, James. "Fictions of Terror: Complexity, Complicity and Insecurity in Homeland", *Cinema Journal*, 54(4), (2015): 139-145.

Caso, Federica, Caitlin Hamilton. "Introduction", *Popular Culture and World Politics: Theories, Methods, Pedagogies*, ed. Federica Caso ve Caitlin Hamilton, (Bristol: E-International Relations, 2015, 1-9.

Ceydilek, Erdem. "Postyapısalcı Güvenlik Çalışmaları". *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik*. der. Başar Baysal. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2022, 67-76.

Chamayou, Gregoire. *Drone Theory*. London: Penguin Books, 2015.

Ching, Bruce. "Echoes of 9/11: Rhetorical Analysis of Presidential Statements in the "War on Terror". *Setton Hall Law Review*. 51, (2020): 431-459.

Chomsky, Noam. *Medya Denetimi*, çev. Elif Baki, İstanbul Everest Yayınları, 2005.

Chossudovsky, Michel. *Amerika'nın Terörizme Karşı Savaşı*, çev. Alparslan Işıklı. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2010.

Connolly, William E. *Kimlik ve Farklılık*. çev. Ferma Lekesizalın. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020.

Cooper, Melinda. "Pre-empting Emergence: The Biological Turn in the War on Terror". *Theory, Culture & Society*. V.23, I.4, (2006):113-135.

Corbin, Caroline Mala. "Terrorists are Always Muslim but Never White: At the Intersection of Critical Race Theory and Propaganda". *Fordham Law Review.* V.86, I.2, (2017):455-485.

Cothran, Boyd. "Enduring Legacy: U.S. Indigenous Violence and the Making of American Innocence in the Gilded Age". *Journal of Gilded Age and Progressive Era*. 14(4), (2015): 562-573.

Cox, Robert W. "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory". Millennium: Journal of International Studies. V.10, N.2 (1981):126-155.

Crenshaw, Martha. "The Causes of Terrorism", *Comparative Politics*. V.13, N.4, (1981): 379-399.

_____. "The Psychology of Terrorism: An Agenda for the 21st Century", *Political Psychology,* V.21, N.2, (2000):405-420.

_____. "The Logic of Terrorism: Terrorist Behavior as a Product of Strategic Choice", *Terrorism in Perspective.* ed. Griset P. L., Sue Mahan S. Los Angeles: Sage Publications, 2008, 24-33.

_____. "Terörizm Alanının İnşası", *Terörizmin El Kitabı*, ed. Erica Chenoweth vdiğ., çev. Ensar Macit ve İmran Samancı, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2022), 863-886.

Croft, Stuart. *Culture, Crisis and America's War on Terror*, New York: Cambridge, 2006.

Culcasi, Karen, Mahmut Gökmen, "Tehlikenin Çehresi: Amerikan Medyasının Arap, Müslüman ve Orta Doğulu Temsillerinde Sakal". *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru Popüler Jeopolitik Oryantalizm ve Uluslararası İlişkiler*. ed. Mahmut Gökmen, İstanbul: İlke Yayıncılık, 2012, 57-82.

Çapar, Gökhan. "Dış Politika Açısından Toplumsal, Siyasal ve Uluslararası Boyutlarıyla Kimlik ve Kültür: Biz ve Ötekiler Ayrımına Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış". *Biz ve Ötekiler: Uluslararası İlişkilerde Kimlik Perspektifinden Dış Politika*. ed. Gökhan Çapar. Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları, 2020, 13-52.

Çalkıvik, Aslı. "Ölümüne Yaşatmak: Güvenlik Sorunu Olarak Yaşam". *Toplum ve Bilim*, 122, (2011):19-36.

Çelebi, Vedat. "Michel Foucault'da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*. C.5, N.1, (2013): 512-525.

Çelik, Hilal, Halil Ekşi. "Söylem Analizi". *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. C.27, S.27, (2008):99-117.

Çerkeşli, Mustafa Talha. 2000 Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri ve Arap Baharı. (Yüksek Lisans Tezi, Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016).

Çıtak, Emre. "Post-yapısalcılık ve Güvenlik". *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler*. ed. Emre Çıtak, Osman Şen. İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2014, 155-168.

Çoban-Oran, Filiz, "Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. C.6, V.3, (2017): 2019-2037.

Çona, Ömer. "Terörizm Çalışmalarında Eleştirel Bir Dönüş: Eleştirel Terörizm Çalışmaları ve Türkiye'deki Terörizm Çalışmalarına Yansımaları. *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi*. 1(1), (2022): 153-186.

Debrix, Francois, Alexander D. Barder. *Beyond Biopolitics Theory, Violence, and Horror in World Politics*. London: Routledge, 2011.

Debord, Guy. *Gösteri Toplumu*. çev. Ayşen Ekmekçi ve Okşan Taşkent. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996.

Deylami, Shirin. "Playing the Hero Card: Masculinism, State Power and Security Feminism in Homeland and Zero Dark Thirty". *Women's Studies*. 48(7), (2019): 755-776.

De Zamaróczy, Nicolas. "Are We What We Play? Global Politics in Historical Strategy Computer Games". *International Studies Perspectives*. 18, (2017):155-174.

Dalby, Simon, **"**Contesting an Essential Concept: Reading the Dilemmas in Contemporary Security Discourse". *Critical Security Studies: Concepts and Cases*, ed. Keith Krause ve Michael C. Williams. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997, 3-32.

Daskal, Jennifer ve Stephen I. Vladeck, "After the AUMF". *Harvard National Security Journal*. 115, (2014): 115-146.

Demirbaş, Timur. "Kişi Güvenliği". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. C.43, S.1-4, (1977): 149-172.

Demirtaş, Birgül. "Türkiye'nin Bosna ve Kosova'ya Yönelik Politikaları: İnşacı Kuram Açısından Bir İnceleme". *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler-1: Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika*. der. Tayyar Arı, Bursa: MKM Yayınları, 2012, 151-186.

Der Derian, James. *Virtuous War: Mapping the Military-Industrial-Media-Entertainment Network*. New York: Routledge, 2009.

_____. "Imaging Terror: Logos, Pathos ve Ethos". *Third World Quarterly*. 26(1), (2005): 23-37.

_____. "Post-Teori: Etiğin Uluslararası İlişkilerde Ebedi Dönüşü". *Uluslararası İlişkiler Teorisinde Yeni Düşünce*. ed. Michael W. Doyle, G. John Ikenberry, çev. Olcay Ergülü. İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, 55-76.

Derin, Görkem, Neylan Ziyalar ve Faruk Aşçıoğlu, Türkiye'de Terör Üzerine Yapılan Tezlerin Değerlendirilmesi: Bir Meta-Sentez Çalışması, Türkiye Klinikleri Adli Tıp ve Adli Bilimler Dergisi, 17(1), (2020): 58-72

Deveci, Bilal, Bahar Deveci. "Örnek Olay Çalışmasına İlişkin Teorik Bir Değerlendirme". *Social Sciences Studies Journal*. V.4, I.13, (2018):126-135.

Devetak, Richard. "Post-Yapısalcılık", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, ed. Scott Burchill ve diğ. çev. Ali Aslan, Muhammet Ali Ağcan. İstanbul: Küre Yayınları, 2018, 243-278.

_____. "Eleştirel Teori", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, ed. Scott Burchill ve diğ., çev. Ali Aslan, Muhammet Ali Ağcan. İstanbul: Küre Yayınları, 2018, 213-242.

Dibdin, Michael. *Dead Lagoon*. Faber & Faber, 1994. (aktaran Huntington, Samuel. *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*. çev. Mehmet Turhan, Cem Soydemir, İstanbul: Okuyanus Yayınları, 2020)

Diken, Bülent, Carsten B. Lausten. *The Culture of Exception*, Abingdon: Routledge, 2005.

Diken, Bülent. "From Exception to Rule: From 9/11 to the Comedy of (T)errors". *Irish Journal of Sociology*. V.15, I.1, (2006): 81-98.

Dillon, Michael. *Politics of Security.* London: Routledge, 1996.

_____. *Biopolitics of Security: A Political Analytic of Finitude*. Abingdon: Routledge, 2015.

_____. "Governing Terror: The State of Emergency of Biopolitical Emergence", *International Political Sociology*, C.1, I.1, (2007): 7-28.

Dillon, Michael, Julian Reid. "Global Liberal Governance: Biopolitics, Security and War". *Millenium: Journal of International Studies*. V.30, I.1, (2001): 41-66.

Dillon, Michael, Luis Lobo-Guerrero. "Biopolitics of Security in the 21st Century: An Introduction". *Review of International Studies*, 34(2), (2008):265-292.

Dillon, Michael, Julian Reid, *The Liberal Way of War: Killing to Make Life Live*. Abingdon: Routledge, 2009.

Di Maggio, Anthony R. *Selling War, Selling Hope: Presidental Rhetoric, the News Media and U.S. Foreign Policy since 9/11*. Albany: State University of New York Press, 2015.

Ditrych, Ondrej. *Tracing the Discourses of Terrorism Identity, Genealogy and State.* London: Palgrave Macmillan,2014.

Dittmer, Jason. "On Captain America and 'Doing' Popular Culture in the Social Sciences". *Popular Culture and World Politics: Theories, Methods, Pedagogies*, ed. Federica Caso ve Caitlin Hamilton. Bristol: E-International Relations, 2015, 45-50.

Dixit, Priya. "Visualising Others: A Conversation with Cynthia Weber on Films and Visuality in the "War on Terror". *Critical Methods in Terrorism Studies*, ed. Priya Dixit, Jacob L. Stump, Abington: Routledge, 2016, 165-176.

Dodds, Klaus. "Screening Terror: Hollywood, the United States and the Construction of Danger". *Critical Studies on Terrorism*, V.1, I.2, (2008):227-243.

_____. "Shaking and Stirring James Bond: Age, Gender, and Resilience in Skyfall". *Journal of Popular Film and Television*. 42(3), (2014): 116-130.

_____. "Popular Geopolitics and War on Terror". *Popular Culture and World Politics: Theories, Methods, Pedagogies*, ed. Federica Caso ve Caitlin Hamilton, Bristol: E-International Relations, 2015, 51-62.

D'Orazio, Vito, Idean Salehyan, "Who is a Terrorist? Ethnicity, Group Affiliation, and Understandings of Political Violence", *International Interactions,* 44(6), (2018): 1017-1039.

Doty, Roxanne Lynn. "Foreign Policy as Social Construction: A Post-Positivist Analysis of U.S. Counterinsurgency Policy in the Philippines". *International Studies Quarterly*. 37(3), (1993):297-320.

Dönmez, Ahmet. "Savaş Temalı Dijital Oyunlarda Egemen İdeolojinin Temsili". (Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012).

Dönmez, Rasim Özgür, Timur Kasım. "An Evaluation of Ph. D. Dissertations on Terrorism Studies in Turkey". *Alternatif Politika*, C.9, S.1, (2017):131-141.

Dönmez, Suat. "Kuvvet Kullanma Kapsamında Ön Alıcı ve Önleyici Saldırı Kavramları". *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(3), (2017):8-15.

Duncombe Constance, Roland Bleiker. "Popular Culture and Political Identity". *Popular Culture and World Politics: Theories, Methods, Pedagogies*. ed. Federica Caso ve Caitlin Hamilton. Bristol: E-International Relations, 2015, 35-44.

Duyar, Süleyman, "Kitle İletişim Araçlarında Görsellik Yoluyla Meşrulaştırma". (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013).

Dyer, Richard. *The Matter of Images: Essays on Representation*. London and New York: Routledge, 1993.

Echart, Pablo, Pablo Castrillo. "Homeland: Fear and Distrust as Key Elements of the Post-9/11 Political-Spy Thriller". *Emotions in Contemporary TV Series.* ed. A.N. Garcia, London: Palgrave Macmillan: 2016, 189-204.

Edwards, Nico. "The Meaning of US Drone Warfare in the War on Terror", *E- International Relations*, https://www.e-ir.info/2020/11/28/governing-global-security-through-the-logic-of-disposability-the-meaning-of-us-drone-warfare-in-the-war-on-terror/ [Erişim Tarihi 30.03.2021].

Entman, Robert M. "Framing US Coverage of International News: Contrasts in Narratives of the KAL and Iran Air Incidents" *Journal of Communication*, 41(4), 1991: 6-27.

_____. "Framing Bias: Media in the Distribution of Power", *Journal of Communication*, 57(1), (2007): 163-173.

Erdağ, Ramazan, Tuncay Kardaş. "Postyapısalcılık ve Uluslararası İlişkiler". *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, ed. Ramazan Gözen, İstanbul: İletişim Yayınları, 2019, 379-404.

Ereker, Fulya. "Dış Politika ve Kimlik: İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikasının Analizi". (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010).

Ericson, Richard V. "The State of Preemption Managing Terrorism Risk Through Counter Law". *Risk and the War on Terror*. ed. Louise Amoore, Marike de Goede. Abingdon: Routledge, 2008,87-125.

Erişti, Suzan Duygu, Özlem Ayvaz Tunç. "Dijital Oyunların ve Görsel Kültürün Gücü", *Dijital Oyunlar 2: Araçlar, Metodolojiler, Uygulamalar ve Öneriler*. ed. Şeref Sağıroğlu ve diğ. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2022, 79-104.

Ertem, Helin Sarı. "Geleneksel Amerikan Kimlik ve Güvenlik Algısının 11 Eylül Sonrası ABD Dış Politikasına Etkileri". (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010).

Erdoğan, Mustafa. "Muhafazakârlık: Ana Temalar". *Liberal Düşünce*. 34(5), (2004): 5-9.

Esch, Joanne. "Legitimizing the "War on Terror": Political Myth in Offical-Level Rhetoric". *Political Psychology*. 31(3), (2010):357-391.

Espinoza, Marina. "State Terrorism: Orientalism and the Drone Programme", *Critical Studies on Terrorism*, V.11, N.2 (2018): 376–393.

_____."Legitimising the US Drone Programme". (Doktora Tezi, University of Brighton, 2020).

Espinoza, Marina, Afxentis Afxentiou. "Editors' Introduction: Drones and State Terrorism". *Critical Studies on Terrorism*, 11(2), (2018):295-300.

Evangelista, Matthew. "A War on Terror by any other Name: What has Obama Changed?". *Center for International Studies*. 2(12), (2012).

Evans, Brad, Sean Michael Wilson. *Radikal Düşünürlerin Gözünden Şiddetin Eleştirel Tarihi*. çev. Utku Özmakas. Ankara: Dipnot Yayınları, 2018.

Everett, Anna, D. Fox Harrell, Jennifer Jenson, Soraya Murray. "The Visual Politics of Play: On the Signifying Practices of Digital Games". *ISEA2015: The 21st International Symposium on Electronic Art*, 14-19 August 2015, Vancouver, Canada.

Fanon, Frantz. *Yeryüzünün Lanetlileri*. çev. Şen Süer. İstanbul: Versus, 2017.

Fairclough, Norman. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press, 1992.

_____. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. Abingdon: Routledge, 2013.

_____. "Söylemin Diyalektiği, Söylem ve İdeoloji: Çokalanlı Bir Yaklaşım". *Söylem ve İdeoloji*. haz. Barış Çoban, Zeynep Özaraslan. İstanbul: Su Yayınları, 2020, 137-146.

Fairclough, Isabella, Norman Fairclough. *Political Discourse Analysis: A Method for Advanced Students*. Abingdon: Routledge, 2012

Fattor, Eric. *Amerikan İmparatorluğu ve Eğlence Cephanesi Yumuşak Güç ve Kültürel Silahlanma*. çev. Papatya Tabak. İstanbul: Avangard Kitap, 2017.

Fiaccadori, Elisa. "Between the Exception and Biopolitical Security: A Critical Discourse Analysis of US and EU Securitization Strategies post-9/11" (Doktora Tezi, University of London, 2011).

Fierke, Karin. "İnşacılık". *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Disiplin ve Çeşitlilik*. ed. Tim Dunne, Milja Kurki, Steve Smith. çev. Özge Kelekçi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2016,199-218.

Fisher, Kathryn Marie, "Spatial and Temporal Imaginaries in the Securitisation of Terrorism", *Critical Perspectives on Counter-terrorism*, ed. Lee Jarvis ve Michael Lister, Abingdon: Routledge, 2016, 56-76.

Fitzgerald, James. "Critical Epistemologies of Terrorism". *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies*. ed. Richard Jackson. Abingdon: Routledge, 2016, 113-135.

Flockhart, Trine. "İnşacılık ve Dış Politika". *Dış Politika: Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar*. ed. Steve Smith, Amelia Hadfield, Tim Dunne. çev. Nasuh Uslu. İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2016, 78-93.

Foucault, Michel. *Toplumu Savunmak Gerekir: College de France'ta Verilen Dersler (1975-1976),* çev. Şehsuvar Aktaş. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.

_____. *Cinselliğin Tarihi*. çev. Hülya Uğur Tanrıöven. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2007.

_____. *Hapishanenin Doğuşu*. çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2019.

_____. *Güvenlik, Toprak ve Nüfus, College de France Dersleri (1977-1978).* çev. Ferhat Taylan. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2019.

_____. *Biyopolitikanın Doğuşu College De France Dersleri (1978-1979).* çev. Alican Tayfa. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2019.

_____. "Practicing Criticism", *Michel Foucault: Politics, Philosophy, Culture: Interviews and Other Writings 1977-1984*, ed. Lawrance Kritzman, çev. Alan Sheridan,London: Routledge, 1988, 152-158.

Frederking, Brian. "Constructing Post-Cold War Collective Security". *American Political Science Review*, V.97. N.3. (2003): 363-378.

French, David. "American Sniper Has Created a Cultural Moment: Here's Why", National Review. 19.01.2015 https://www.nationalreview.com/corner/american-sniper-has-created-cultural-moment-heres-why-david-french/ [Erişim Tarihi, 17.08.2022]

Froose, Paul, Carson Mencken, "A U.S. Holy War? The Effects of Religion on Iraq War Policy Attitudes". *Social Science Quarterly*. 90(1), (2009):103-116.

Gagnon, Frédérick. "Invading Your Hearts and Minds": Call of Duty® and the (Re)Writing of Militarism in U.S. Digital Games and Popular Culture". *European Journal of American Studies*. 5(3), (2010), DOI: https://doi.org/10.4000/ejas.8831.

Galloway, Alexander R. "Social Realism in Gaming". *Game Studies.* 4(1), (2004).

_____.*Gaming: Essays on Algorithmic Culture.* Minnesota: University of Minnesota Press 2006.

George, Jim. "Leo Strauss, "Neoconservatism and US Foreign Policy: Esoteric Nihilism and the Bush Doctrine". *International Politics*, 42, (2005): 174-202.

Geuss, Raymond. *Habermas ve Frankfurt Okulu*. çev. Ferda Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2002.

Gilmore, James N. "Zero Dark Thirty and the Writing of Post-9/11 History". *Quarterly Review of Film and Video.* (2016): 275-294.

Guiraud, Pierre. *Göstergebilim*, çev. Mehmet Yalçın. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1994.

Giuliani, Gaia. "Monstrosity, Abjection and Europe in the War on Terror". *Capitalism Nature Socialism.* 27(4), (2016): 96-114.

Goldstein, Jashua ve Jon Pevehouse. *Uluslararası İlişkiler*. çev. Haluk Özdemir, İstanbul: BB101 Yayınları, 2017.

Goodnight, Thomas. "Strategic Doctrine, Public Debate and the Terror War". *Hitting First: Preventive Force in US Security Strategy*. ed. W. Keller ve G. Mitchell. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2006, 93-114.

Göl, Ayla. "Editor's Introduction: Wiews from the Others of The War on Terror". Critical Studies on Terrorism. V.3, N.1, (2010): 1-5.

Gözen, Ramazan, "ABD'nin Irak'ı İşgali: "Yeni muhafazakâr Demokratik Emperyalist Proje". *II. Körfez Savaşı*. der. Mehmet Şahin, Mesut Taştekin. Ankara: Platin Yayınları, 2006. 29-66.

Graham, Phil, Thomas Keenan ve Anne-Maree Dowd. "A Call to Arms at the end of History: A Discourse- Historical Analysis of George W. Bush's Decleration of War on Terror". *Discourse and Society.* 15, (2004): 199-221.

Grayson, Kyle. "The Challenges of Teaching Popular Culture and World Politics". *Popular Culture and World Politics: Theories, Methods, Pedagogies*. ed. Federica Caso, Caitlin Hamilton. Bristol: E-International Relations, 2015, 160-168.

Greenberg, Karen J. *Subtle Tools: The Dismantling of American Democracy from the War on Terror to Donald Trump*. New Jersey: Princeton University Press, 2021.

Greenwald, Gleen. "Zero Dark Thirty: CIA Hagiography, Pernicious Propaganda", 14.12.2012. https://www.theguardian.com/commentisfree/2012/dec/14/zero-dark-thirty-cia-propaganda, [Erişim Tarihi, 15.08.2022]

Gregory, Derek. *The Colonial Present: Afghanistan, Palestine, Iraq*. London: Blackwell, 2004.

_____. "The Black Flag: Guantanamo Bay and the Space of Exception". *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography.* 88(4), (2006):405-427.

_____. "Vanishing Points: Law, Violence and Exception in the Global War Prison". *Violent Geographies: Fear, Terror and Political Violence*, ed. Derek Gregory, Allan Pred. New York: Routledge, 2007, 55-98

_____. "The Everywhere War". *The Geographical Journal*. V.177, N.3, (2011):238-250.

_____. "From a View to a Kill: Drones and Late Modern War". *Theory, Culture & Society*. 28(7-8) (2011):188-215.

_____. "Lines of Descent", *From Above: War, Violence and Verticality*. Peter Adey, Mark Whitehead, Alison Williams. Oxford: Oxford University Press, 2013, 41-70.

Grondin, David. "The Study of Drones as Objects of Security: Targeted Killing as Military Strategy". *Research Methods in Critical Security Studies: An Introduction*. ed. Mark Salter, Can E. Mutlu. Abingdon: Routledge, 2012,191-194.

Grovogui, Siba. "Postkolonyalizm". *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Disiplin ve Çeşitlilik*. ed. Tim Dunne, Milja Kurki, Steve Smith. çev. Özge Kelekçi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2016, 226-242.

Gökmen, Mahmut, Tyler Haas. "Arap Dünyasına Dair Modern Oryantalizm Tasavvuru: National Geographic Dergisi 1990-2006". *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru Popüler Jeopolitik Oryantalizm ve Uluslararası İlişkiler*. ed. Mahmut Gökmen, (İstanbul: İlke Yayıncılık, 2012, 39-56.

Gunning, Jeroen. "A Case for Critical Terrorism Studies?". *Government and Opposition*, 42(3), (2007): 363-393.

Güler, Zeynep E. "Muhafazakârlık: Kadim Geleneğin Savunusundan Faydacılığa". *19.yy'dan 20.yy'a Modern Siyasal İdeolojiler*. der. Birsen Örs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, 115-160.

Güngör, Fatma Senem. "Oryantalizm ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu'ya Bakışının Sinemaya Yansımaları". (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011).

_____."Homeland's Opening Sequence Reality". *International Journal of Multidisciplinary Thought*. 5(4), (2015):151-159.

Güvenç, Bozkurt. *Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995.

Hall, Stuart. *Temsil: Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları*. çev. İdil Dündar. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2017.

Hansen, Lene. "Theorizing the image for Security Studies: Visual securitization and the Muhammad Cartoon Crisis". *European Journal of International Relations*. 17(1), (2011):51-74.

Hardt, Michael, Antonio Negri. *İmparatorluk*. çev: Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015.

_____. *Çokluk: İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi*. çev. Barış Yıldırım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020.

Hasian, Marouf. "Military Orientalism at the Cineplex: A Postcolonial Reading of Zero Dark Thirty". *Critical Studies in Media Communication*. 31(5), (2014):464-478.

Haynes, Jeffrey. "Religion and the International Relations after 9/11". *Democratization*. 12(3), (2005): 398-413

Heath-Kelly, Charlotte. "Critical Terrorism Studies, Critical Theory and the 'Naturalistic Fallacy'". *Security Dialogue*, V.41, N.3, 2010: 235-254.

_____. "Poststructuralism and Constructivism". *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies*. ed. Richard Jackson. Abingdon: Routledge, 2016, 135-159.

Herman, Edward S., Gerry O'Sullivan. "İdeoloji ve Kültür Endüstrisi Olarak Terörizm". *Terörizm Efsanesi*. ed. Noam Chomsky ve diğ. Ankara: Ayraç Yayınevi, 1999, 49-104.

Herman, Edward S., Noam Chomsky. *Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir: Kitle İletişim Araçlarının Ekonomi Politiği*. çev. Berfu Akyoldaş ve diğ. İstanbul Minerva Yayınları, 1998.

Herman, Edward S., Noam Chomsky, *Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politiği,* çev. Ender Abadoğlu, İstanbul: BGST Yayınları, 2021.

Heywood, Andrew. *Küresel Siyaset*. çev. Nasuh Uslu, Haluk Özdemir. Ankara: Adres Yayınları, 2016.

Hitchens, Michael, Bronwin Patrickson, Sherman Young, "Reality and Terror, the First-Person Shooter in Current Day Settings". *Games and Culture*, 9(1), (2013): 3-29.

Hobsbawm, Eric J. *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*. çev. Osman Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995.

Hodges, Adam. *The "War on Terror" Narrative:Discourse and Intertextuality in the Construction and Contestation of Sociopolitical Reality*. Oxford: Oxford University Press, 2011.

Hodgson, Godfrey. *The Myth of American Exceptionalism*. New Haven: Yale University Press, 2009.

Hoffman, Mark. "Critical Theory and the Inter-Paradigm Debate". *Millennium: Journal of International Studies*, V.16, N.2, (1987): 231-250.

Holland, Jack. "Introduction: Why is Change so Hard? Understanding Continuity in Barrack Obama Forign Policy". *Obama's Foreign Policy: Ending the War on Terror.* ed. Michelle Bentley, Jack Holland. Abingdon: Routledge, 2014, 1-16.

Holland, Jack, Lee Jarvis. "'Night Fell on a Different World': Experiencing, Constructing and Remembering 9/11". *Critical Studies on Terrorism*, V.7, N.2 (2014):187-204.

Hopf, Ted. "The Promise of Constructivism in International Relations Theory". *International Security*. 23(1), (1998): 171-200.

Horgan, John. "The Case for Firsthand Research". *Research on Terrorism: Trends, Achievements and Failures*, ed. Andrew Silke. London: Frank Cass, 2004,30-56.

Horkheimer, Max. Geleneksel ve Eleştirel Kuram. çev. Mustafa Tüzel. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.

Howard, Michael, "Mistake to Declare This a "War", *RUSI Journal,* 146, No:6, (2001): 1-4.

Höglund, Johan. "Taking up the White Man's Burden? American Empire and the Question of History", *European Journal of American Studies,* 2(2), (2007): 1-17.

_____. "Electronic Empire: Orientalism Revisited in the Military Shooter". *Game Studies*. V.8, I.1, (2008).

Hughes, Richard T. *Myths America Lives By: White Supremacy and the Stories that Give Us Meaning*. Illinois: University of İllinois, 2018.

Huntington, Samuel. *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*. çev. Mehmet Turhan ve Cem Soydemir. İstanbul: Okuyanus Yayınları,2020.

Hurmi, Ayşe Bahar. "Bush ve Obama Karşılaştırması Çerçevesinde Amerikan Dış Politika Analizi", *Alternatif Politika*, C.2, S.1, (2010): 56-81.

Hurtado, Fina Anton. Giovanni Ercolani, *Antropoloji ve Güvenlik Çalışmaları*. çev. Aşkın İnci Sökmen. İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2017.

Huysmans, Jef, Anastasia Tsoukala. "Introduction: The Social Construction and Control of Danger in Counterterrorism", *Alternatives*, 33(2), (2008): 133-156.

Hülsse, Rainer, Alexander Spencer, "The Metaphor of Terror: Terrorism Studies and the Constructivist Turn", *Security Dialogue*, 39(6), (2008): 571-592.

Iribarnegay, Deanna Rose. An Interpratation of Global Terrorism (the Bush years 2001-2008), (Doktora Tezi, University of New England, 2009.

Işık, Necmettin. Popüler Kültür ve Güvenlik: Türk Sinemasında Güvenliği Okumak, (Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

Işın, Engin ve Kim Ryigel. "Abject Spaces: Frontiers, Zones, Camps". *The Logic of Biopower and the War on Terror.* ed. Elizabeth Dauphinee, Cristina Masters, New York: Palgrave Macmillan, 2007,181-203.

İmga, Orçun. *Amerika'da Din ve Devlet*. Ankara: Liberte Yayınları, 2010.

İpek, Volkan, Çağlar Oyman. "Postkolonyal Teori ve Uluslararası İlişkiler", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, ed. Ramazan Gözen. İstanbul: İletişim Yayınları, 2019, 405-442.

İrem, Nazım, Çınar Özen. "Yeni Muhafazakâr Amerikan Dış Politikasının Straussçu Temelleri". *Yeni muhafazakâr Amerikan Dış Politikası ve Türkiye*. ed. Çınar Özen, Hakan Taşdemir. Ankara: Odak Yayınevi, 2006, 13-45.

Jabri, Vivienne. "War, Security and the Liberal State", *Security Dialogue*. 37(1), (2006): 47-64.

Jackson, Richard. *Writing the War on Terrorism: Language, Politics and Counter-Terrorism*, Manchester: Manchester University Press, 2005.

_____. "Security, Democracy and the Rhetoric of Counter-Terrorism". *Democracy and Security*, V.1, I.2, (2005):147-171.

_____."Language, Policy and the Construction of a Torture Culture in the War on Terrorism". *Review of International Studies*. V.33, I.3 (2007):353-371.

_____. "The Core Commitments of Critical Terrorism Studies". *European Political Science*. V.6, N.3, (2007): 244-251.

_____. "Introduction: The Case for Critical Terrorism Studies". *European Political Science.* C.6, S.3 (2007):1-25.

_____. "Constructing Enemies: 'Islamic Terrorism' in Political and Academic Discourse". *Goverment and Opposition*. 42(3), (2007):394-426.

_____. "An Analysis of EU Counterterrorism Discourse post-September 11". *Cambridge Review of International Affairs*. 20(2), (2007): 233-247.

_____. "The Ghosts of State Terror: Knowledge, Politics and Terrorism Studies", *Critical Studies on Terrorism*. V.1, N.3 (2008):377-392.

_____. "Why We Need Critical Terrorism Studies". 2008, http://www.e-ir.info/2008/04/08/why-we-need-critical-terrorism-studies/ [Erişim Tarihi 10.03.2021].

_____. "Knowledge, Power and Politics in the Study of Political Terrorism". *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda*, ed. Richard Jackson, Jeroen Gunning, Marie Breen-Smyth. Abingdon: Routledge, 2009, 66-84.

_____. "The 9/11 Attacks and the Social Construction of a National Narrative". The Impact of 9/11 on the Media, Arts and Entertainment: The Day that Changed Everything. ed. Matthew Morgan. New York: Palgrave Macmillan, 2009, 25-35.

_____. "In Defence of "Terrorism": Finding a Way Through a Forest of Misconceptions". *Behavorial Sciences of Terrorism and Political Aggression*, V.3, N.2 (2011):116-130.

_____. "Unknown Knowns: the Subjugated Knowledge of Terrorism Studies". *Critical Studies on Terrorism*, V.5, I.1, (2012): 11-29.

_____. "Terörizm Araştırmaları ve Akademi", *Güçlünün Silahı: Amerikan Devlet Terörü Üzerine Söyleşiler*, Haz. Cihan Aksan, John Bailes İstanbul: Metis, 2014, 136-150.

_____. "Bush, Obama, Bush, Obama, Bush, Obama… The War on Terror as Social Structure". *Obama's Foreign Policy: Ending the War on Terror*. ed. Michelle Bentley, Jack Holland, Abingdon: Routledge, 2014, 76-90.

_____. "The Epistemological Crisis of Counterterrorism". *Critical Studies on Terrorism*. V.8, N.1 (2015):33-54.

_____. "Critical Discourse Analysis". *Critical Methods in Terrorism Studies*. ed. Priya Dixit, Jacob L. Stump, Abingdon: Routledge, 2015, 77-90.

_____.*Bir Teröristin İtirafları*. çev. Elif Sema Mutlu. İstanbul: Matbuat Yayın Grubu, 2015.

_____. "Introduction: A Decade of Critical Terrorism Studies", *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies*. ed. Richard Jackson. Abingdon: Routledge, 2016, 20-43.

_____. "To Be or Not to Be Policy Relevant? Power, Emancipation and Resistance in CTS Research". *Critical Studies on Terrorism*, V.9. N.1, 2016, 120-125.

Jackson, Richard, Marie Breen-Smyth, Jeroen Gunning. "Critical Terrorism Studies: Framing a New Research Agenda". *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda*. ed. Richard Jackson, Marie Breen-Smyth, Jeroen Gunning, Abingdon: Routledge, 2009, 216-236.

Jackson, Richard, Marie Breen-Smyth, Jeroen Gunning. "Introduction: The Case for Critical Terrorism Studies", *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda*. ed. Richard Jackson, Marie Breen-Smyth, Jeroen Gunning. Abingdon: Routledge, 2009, 1-10.

Jackson, Richard, Lee Jarvis, Jeroen Gunning, Marie Breen-Smyth. T*errorism: A Critical Introduction.* Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011.

Jackson, Richard, Helen Dexter. "The Social Construction of Organised Political Violence: An Analytical Framework", *Civil Wars*, 16:1, (2014): 1-23

Jaèger, Siegfried. "Discourse and Knowledge: Theoretical and Methodological Aspects of a Critical Discourse and Dispositive Analysis", *Methods of Critical Discourse Analysis*. ed. R.Wodak, M. Meyer. London: Sage Publications, 2001, 63-94.

Jarvis, Lee. "The Spaces and Faces of Critical Terrorism Studies". *Security Dialogue*. 40(1), (2009): 5-27.

_____. "Critical Terrorism Studies After 9/11". *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies*, ed. Richard Jackson. Abingdon: Routledge, 2016, 68-91.

_____.*Times of Terror*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009.

_____. "Times of Terror: Writing Temporality Into the War on Terror". *Critical Studies on Terrorism*. 1(2), (2008): 245-262.

_____. "Terrorism, Counter-terrorism, and Critique: Opportunities, Examples and Implications". *Critical Studies on Terrorism*. 12(2), (2019): 339-358.

Jenkins, Tricia. *CIA ve Hollywood: Teşkilat Sinema ve Televizyonu Nasıl Biçimlendiriyor*? çev: Ertan Yılmaz. İstanbul Matbuat Yayın Grubu, 2015.

Jepperson, Ronald, Alexander Wendt, Peter Katzenstein. "Milli Güvenlikte Normlar, Kimlik ve Kültür". *Milli Güvenlik Kültürü: Dünya Siyasetinde Normlar ve Kimlik*. ed. Peter J. Katzenstein. çev. İbrahim Efe. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları 2015, 49-95.

Jones, David Martin. M.L.R. Smith. "The Rise of Dark Americana: Depicting the "War on Terror" On-Screen". *Studies in Conflict & Terrorism*, 39(1), (2016):1-21.

Joseph, Jonathan. "Reading Documents in their Wider Context: Foucauldian and Realist Approaches to Terrorism Discourse". *Critical Methods in Terrorism Studies*. ed. Priya Dixit ve Jacob L. Stump. Abingdon: Routledge, 2015, 19-32.

Jorgensen, Marianne, Louise Phillips. *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: SAGE Publications, 2002.

Kaplan, Amy. "Homeland Insecurities: Reflections on Language and Space". *Radical History Review*. 85, (2003): 85-90.

Karacasulu, Nilüfer. "Uluslararası İlişkilerde İnşacılık Yaklaşımları". *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri-2: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar.* ed. Tayyar Arı. Bursa: Dora Yayınları, 2014, 105-124.

Karaffa, Cynthia A. "The Social Construction of Terrorism" *Sociology of Crime Law and Deviance*, 20: 67–87.

Kaşıkçı, Tamer. "Sosyal İnşacılık Bakış Açısından Savaş ve Barış". *Uluslararası İlişkiler Kuramlarında Savaş ve Barış*. der. Emre Çıtak, Sami Kiraz. Ankara: Orion Yayınları, 2019, 165-184.

Kaya, Ayhan. *İslam, Göç ve Entegrasyon: Güvenlikleştirme Çağı*. çev. Nur Yasemin Ural. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.

Kaya, Zeynep. "Terörizmin Küreselleşmesi: El Kaide Örneği". (Doktora Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2010).

Kellner, Douglass. "Bushspeak and the Politics of Lying: Presidental Rhetoric in the "War on Terror". *Presidental Studies Quarterly*. 37(4), (2007): 622-645.

_____.*Sinema Savaşları: Bush-Cheney Döneminde Hollywood Sineması ve Siyaet*. çev. Gürol Koca. İstanbul: Metis, 2013.

Kelly, Mark G. *Biopolitical Imperialism*. Alresford, Zero Books, 2015.

Keyman, Fuat. "Uluslararası İlişkilerde Kimlik Sorunu ve Demokratik Dünya Düzeni". *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler-1: Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika*. der. Tayyar Arı. Bursa: MKM Yayınları, 2012.

_____. "Kimlik ve Demokrasi". *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, 217-250.

Khalid, Maryam. *Gender, Orientalism and the War on Terror.* Abingdon: Routledge, 2019.

Khatib, Lina. *Filming the Modern Middle East: Politics in the Cinemas of Hollywood and the Arab World*. London and NewYork: I.B. Tauris, 2006.

Khong, Yuen Foong. "Yeni Muhafazakârlık ve Amerikan Dış Politikasının İç Kaynakları: Irak'ı Özgürleştirme Operasyonunda Fikirlerin Rolü". *Dış Politika: Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar*, ed. Steve Smith, Amelia Hadfield, Tim Dunne. çev. Nasuh Uslu, İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi. 2016, 308-326.

Kızılçelik, Sezgin. *Frankfurt Okulu*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2008.

King, C. Richard, David Leonard. "Wargames as a New Frontier Securing American Empire in Virtual Space". *Joystick Soldiers The Politics of Play in Military Video Games.* ed. Nina Huntemann, Matthew Thomas Payne. Abingdon: Routledge, 2009, 91-105.

Kiraz, Betül Özyılmaz. "Popüler Jeopolitik ve Sinema: Önce Vatan Filmi Özelinde Türkiye'nin Jeopolitik Söyleminde Kıbrıs'ın Analizi", *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(4), (2020): 404-429.

Kitchen, Nicholas. "Structural Shifts and Strategic Change From the War on Terror to the Pivot to Asia". *Obama's Foreign Policy: Ending the War on Terror*. ed. Michelle Bentley, Jack Holland. Abingdon: Routledge, 2013, 61-75.

Kongar, Emre. *Küresel Terörizm ve Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001.

Korkmaz Nilüfer, Levent Yaylagül. "Kitle Kültürü/Popüler Kültür Tartışmaları". *Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji*. der. Levent Yaylagül, Nilüfer Korkmaz, Ankara: Dipnot Yayınları, 2008, 125-138.

Kristol, Irving. "A Post-Wilsonian Foreign Policy". *AEI Online*, August 2, 1996, https://www.aei.org/articles/a-post-wilsonian-foreign-policy/ [Erişim Tarihi 18.01.2022]

Kristol, William, Robert Kagan. "Toward a Neo-Reaganite Foreign Policy". *Foreign Affairs*, 75(4), (1996): 18-32.

Konukcu, Yasemin. "Amerikan "Yeni Muhafazakârlarının" Kültürel İdeolojisi ve Dış Politikası". *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*. 11(2), (2020): 32-43.

Kumar, Deepa. *İslamofobi İmparatorluğun Siyaseti*. çev. Işıl Alatlı. İstanbul, Pınar Yayınları, 2016.

Kumar, Deepa, Arun Kundnani. "Imagining National Security: The CIA, Hollywood, and the War on Terror" *Democratic Communiqué*. 26(2), (2014):72-83.

Kurtbağ, Ömer. *Amerikan Yeni Sağı ve Dış Politikası*. Ankara: USAK Yayınları, 2010.

Küçük, Mustafa. "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık". *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. ed. Ramazan Gözen. İstanbul: İletişim Yayınları, 2019, 325-378.

Kürkçüoğlu, Ömer. "Dış Politika Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. C.35, S.1, (1980): 309-335.

Lawrance, John Shelton, Robert Jewett, "The Mythic Shape of American Sniper". *American Cinema in the Shadow of 9/11*. ed. Terrence McSweeney. Edinburg, Edinburg University Press, 2018, 23-48.

Lemke, Thomas. *Biyopolitika*. çev. Utku Özmakas. İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

Leonard, David. "Unsettling the Military Entertainment Complex: Video Games and a Pedagogy of Peace". *Studies in Media & Information Literacy Education*. V.4, I. 4, (2004): 1-8.

Lindahl, Sondre. "Critical Evaluation of Counterterrorism", *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies*. ed. Richard Jackson, Abingdon: Routledge, 2016, 449-175.

_____. "A CTS Model of Counterterrorism". *Critical Studies on Terrorism*, V.10, N.3 (2017):1-19.

_____. *A Critical Theory of Counterterrorism Ontology, Epistemology and Normativity*. Abingdon: Routledge, 2020.

Loadenthal, Michael. "Othering Terrorism: A Rhetorical Strategy of Strategic Labeling". *Genocide Studies and Prevention*. 13(2), (2019):74-105.

Lubin, Alex. *Never-Ending War on Terror*. California: University of California Press, 2021.

Lüleci-Sula, Çağla. "Uluslararası Siyaset Sosyolojisi ve Güvenlik(sizlik)". *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik*. der. Başar Baysal. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2022, 141-150.

MacFarlane, Jerrod S. "Desperate Times and Desperate Measures: False-Representation and Distortion of Terrorism in Post-9/11 Superhero Films". *Critical Studies on Terrorism*, V.7, N.3 (2014): 446-455.

Maggio, James. "The Presidental Rhetoric of Terror: The (Re)Creation of Reality Immediately after 9/11". *Politics & Policy*. 35(4), (2007): 810-835.

Mahajan, Rahul. *Yeni Haçlılar: Amerika'nın Terörizmle Savaş Oyunu*. çev. İbrahim Kapaklıkaya İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2003.

Mamdani, Mahmood. *İyi Müslüman, Kötü Müslüman: Amerika, Soğuk Savaş ve Terörün Kökenleri*. çev. Sevinç Altunçekiç, İstanbul: 1001 Kitap, 2005.

Martin, Gus. *Terörizm: Kavramlar Kuramlar.* çev. İhsan Çapcıoğlu, Bahadır Metin. Ankara: Adres Yayınları, 2017.

Massumi, Brian. "Everywhere You Want to Be: lntroduction to Fear". *Politics of Every Day Fear*. ed. Brian Massumi. Minneapolis: University of Minneapolis, 1993, 3-38.

_____.*Ontopower: War, Powers, and the State of Perception*, Durham, Duke University Press, 2015.

Mattelart, Armand. *Gözetimin Küreselleşmesi: Güvenlileştirme Düzeninin Kökeni.* çev. Onur Gayretli. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2012.

Mavelli, Luca. "The Govermentality of Terrorism: Uncertanity, Risk Management and Surveillance". *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies*. ed. Richard Jackson, Abingdon: Routledge, 2016. 237-247.

Mbembe, Achille. "Necropolitics", *Public Culture*,15(1), (2003):11-40.

_____.*Necropolitics*. Durham: Duke University Press, 2019.

McCulloch, Jude. "From Garrison State to Garrison Planet: State Terror, The War on Terror and the Rise of a Global Carceral Complex". *Contemporary State Terrorism: Theory and Practice*. ed. Richard Jackson, Eamon Murphy, Scott Poynting. Abingdon: Routledge, 2009, 196-212.

McCrisken, Trevor. *American Exceptionalism and Legacy of Vietnam: US Foreign Policy since 1974*. London: Palgrave Macmillan, 2003.

_____. "Obama's War on Terrorism in Rhetoric and Practice". *Obama's Foreign Policy: Ending the War on Terror*. ed. Michelle Bentley ve Jack Holland. Abingdon: Routledge, 2014, 17-44.

McDonald, Matt. "Emancipation and Critical Terrorism Studies". *European Political Science*. 6(3), (2007): 252-259.

McQueeney, Krista. "Disrupting Islamophobia: Teaching the Social Construction of Terrorism in the Mass Media", *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education,* 26(2), (2014):297-309.

Mead, Walter Russel. S*pecial Providence: American Foreign Policy and How It Changed the World*. New York: Routledge, 2009.

Michel, Torsten, Anthony Richards. "False Dawns or New Horizons? Further Issues and Challenges for Critical Terrorism Studies", *Critical Studies on Terrorism*, V.2, N.3, (2009):399-4143.

Milliken, Jennifer. "The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods". *European Journal of International Relations*. 5(2), (1999): 225-254.

Mills, Catherine. *Biyopolitika: Düşünürler ve Temalar*. çev. Mert Karbay. İstanbul: Notabene Yayınları, 2021.

Moghaddam, Fathali. *From the Terrorist point of view: What They Experience and Why They Come to Destroy*, London: Praeger Security International, 2006.

Monten, Jonathan. "The Roots of the Bush Doctrine: Power, Nationalism, and Democracy Promotion in U.S. Strategy". *International Security*. V. 29, N. 4 (2005): 112-156.

Moore, Will H. "Tilting at a Windmill? The Conceptual Problem in Contemporary Peace Science", *Conflict Management and Peace Science*, 32(4), 2015: 356-369.

Mountjoy, Shane. *Manifest Destiny: Westward Expansion*. New York: Chelsea House Publishers, 2009.

Morrisey, John. "Liberal Lawfare and Biopolitics: US Juridical Warfare in the War on Terror". *Geopolitics*. 16(2), (2011): 280-305.

Möller, Frank. "Photographic Interventions in Post-9/11 Security Policy", *Security Dialogue*, 38(2), (2007): 176-196

Murphy, John. "Our Mission and Our Moment: George W. Bush and September 11th" *Rhetoric & Public Affairs*. 6(4), (2003):607-632.

Mutimer, David. "Sovereign Contradictions: Maher Arar and the Indefinite Future". *The Logic of Biopower and the War on Terror: Living, Dying, Surviving*. ed. Elizabeth Dauphinee, Cristina Masters. New York: Palgrave Macmillan, 2007,159-179.

Muzatti, Stephen "Terrorism and Counter-terrorism in Popular Culture in the Post-9/11 Context", *Oxford Research Encyclopedia of Criminology*, 27 February 2017,oxfordre.com/criminology/view/10.1093/acrefore/9780190264079.001.0001/acrefore-9780190264079-e-123. [Erişim Tarihi 03.12.2022]

Neal, Andrew W. "Goodbye War on Terror, Foucault and Butler on Discourse of Law, War and Exceptionalism". *Foucault on Politics, Security and War*. ed.Michael Dillon, Andrew W. Neal. New York: Palgrave Macmillan, 2008, 43-64.

Neal, Andrew. "Legislative Practices". Research Methods in Critical Security Studies: An Introduction. ed. Mark Salter, Can Mutlu. Abingdon: Routledge, 2012, 42-44.

Nenov, Svetoslav. "Biopolitics, Counter-terrorism and Law After 9/11". (University of Manchester, Doktora Tezi, 2013).

Neocleous, Mark. *Güvenlik, Şiddet ve Savaş,* çev. Gül Çorbacıoğlu ve Ersin Embel. Ankara: Dipnot Yayınları, 2012.

_____. *Güvenliğin Eleştirisi*. çev. Tonguç Ok. İstanbul: Notabenne Yayınları, 2014.

Nichols, Randy. "Target Acquired: America's Army and the Video Games Industry". *Joystick Soldiers The Politics of Play in Military Video Games*. ed. Nina Huntemann ve Matthew Thomas Payne. Abingdon: Routledge, 2009, 39-52.

Nilges, Mathias. "The Aesthetics of Destruction: Contemporary US Cinema and TV Culture, *Reframing 9/11: Film, Popular Culture and the "War on Terror."* ed. Jeff Birkenstein, Anna Froula and Karen Randell. New York: Continuum, 2010. 23-34.

Noon, Michael, David Hoogland. "Operation Enduring Analogy, World War II, The War on Terror and the Uses of Historical Memory". *Rhetoric and Public Affairs*. 7(3), (2004): 339-364.

Northcott, Michael. "An Angel Directs the Storm': The Religious Politics of American Neoconservatism". *Political Theology*. 5(2), (2004): 137-158.

Ølgaard, Daniel Møller "The Biopolitics of Drone Warfare. *Strife Journal*. (3)". http://www.strifeblog.org/2014/04/22/drones-series-part-v-the-biopolitics-of-drone-warfare/ [Erişim Tarihi, 31.03.2022]

Olson, Greta. "Visual Unreliability and the Questioning of Security Measures in Homeland", *InVisible Culture*. (25), (2017).

Okur, Mehmet Akif. *Emperyalizm Hegemonya İmparatorluk.* İstanbul: Ötüken Yayınları, 2015.

Okur, Mehmet Akif, Burcu Bostanoğlu. *Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram: Hegemonya-Medeniyetler ve Robert W. Cox*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2009.

Okur, Mehmet Akif, Hakan Övünç Ongur, "Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Teori", Uluslararası İlişkiler Teorileri, ed. Ramazan Gözen, İstanbul: İletişim Yayınları, 2019, 291-324.

Ouellette, Marc A., Jason C. Thompson. *The Post–9/11 Video Game A Critical Examination*. Jefferson: MacFarland Publishers, 2017.

Owens, Patricia. "Torture, Sex and Military Orientalism". *Third World Quarterly*. 31:(7), (2010):1041-1056.

Örmeci. Ozan. *Amerikan İç ve Dış Politikası*. (İstanbul: Cinius Yayınları, 2017).

Özdemir, Cevat. "Kimlik ve Söylem". *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S.2, (2001): 107-122.

Özmakas, Utku. *Biyopolitika: İktidar ve Direniş*. İstanbul: İletişim Yayınları,2021.

Özpek, Burak Bilgehan. "En Uzun On Yıl: 11 Eylül Sonrası Ortadoğu" *Orta Doğu Etütleri.* 3(2), (2012): 183-215.

Öztürk, Selim. "Postkolonyal Teoriye Göre Savaş ve Barış". *Uluslararası İlişkiler Kuramlarında Savaş ve Barış*. der. Emre Çıtak, Sami Kiraz. Ankara: Orion Yayınları, 2019, 279-308.

Paker, Evren Balta. *Küresel Güvenlik Kompleksi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

Payne, Matthew Thomas, *Playing War: Military Video Games after 9/11*. New York ve London: New York University Press, 2016.

Pears, Louise. "Ask the Audience: Television, Security and Homeland". *Critical Studies on Terrorism*, 9(1), (2016):76-96.

_____. "Telling Terrorism Tales: Narrative Identity and Homeland", *The Politics of Identity Place, Space and Discourse.* ed. Christine Agius, Dean Keep. Manchester: Manchester University Press, 2018,123-140.

Pease, Donald. *The New American Exceptionalism*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2009.

Perezalonso, Andres. "The Message of Torture: Biopolitics and Bare Life in the US Discourse of the War on Terror". *Global Discourse*. 1(2):147-165.

Pieterse, Jan Nederveen. "Neoliberal Empire". *Theory, Culture & Society.* 21(3), (2004): 119-140.

Pomarède, Julien. "Normalizing Violence Through Front-line Stories: The Case of American Sniper". *Critical Military Studies.* 4(1), (2018):52-71.

Power, Marcus. "Digitized Virtuosity: Video War Games and Post-9/11 Cyber-Deterrence". *Security Dialogue.* 38(2), (2007):271-288.

Puar, Jasbir K., Amit S. Rai. "Monster, Terrorist, Fag: The War on Terrorism and the Production of Docile Patriots". *Social Text*. 20(3), (2002): 117-148.

Pugliese, Joseph. *State Violence and the Execution of Law Torture, Black Sites, Drones*, Abingdon: Routledge, 2013.

Qureshi, Asım. "Experiencing the War 'of' Terror: A Call to the Critical Terrorism Studies Community". *Critical Studies on Terrorism*. V.13, N.3 (2020):485-499.

Ranstorp, Magnus. "Mapping Terrorism Studies after 9/11: An Academic Field of Old Problems and New Prospects". *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda*, ed. Richard Jackson, Marie Breen-Smyth, Jeroen Gunning. Abingdon: Routledge, 2009, 13-33.

Ralph, Jason. *America's War on Terror: The State of the 9/11 Exception from Bush to Obama.* Oxford: Oxford University Press, 2013.

Raphael, Sam. "In the Service of Power: Terrorism Studies and US Intervention in the Global South". *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda*, ed. Richard Jackson, Marie Breen-Smyth, Jeroen Gunning. Abingdon: Routledge, 2009, 49-65.

Raphael, Sam, Ruth Blakeley. "Rendition in the War on Terror", *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies*. ed. Richard Jackson. Abingdon: Routlege, 2016, 383-402.

Reid, Julian. *The Biopolitics of the War on Terror: Life Struggles, Liberal Modernity and the Defence of Logistical Societies*. Manchester: Manchester University Press, 2009.

Restad, Hilde Eliassen. "Old Paradigms in History Die Hard in Political Science: US Foreign Policy and American Exceptionalism". *American Political Thought*. 1(1), (2012): 53-76.

Richmond, Oliver P., Jason Franks. "The Impact of Orthodox Terrorism Discourses on the Liberal Peace: Internalisation, Resistance, or Hybridisation?". *Critical Studies on Terrorism*, V.2, N.2 (2009):201-218.

Robinson, Nick. "Videogames, Persuasion and the War on Terror: Escaping or Embedding the Military-Entertainment Complex?". *Political Studies*. V.60, I.3, (2012): 504-522.

_____. "Videogames and IR: Playing at Method". *Popular Culture and World Politics: Theories, Methods, Pedagogies*, ed. Federica Caso ve Caitlin Hamilton, (Bristol: E-International Relations, 2015),

_____. "Military Videogames: More Than a Game", *The RUSI Journal*, V.164, I.4, (2019):

Robinson, Nick, Marcus Schulzke, "Visualizing War? Towards a Visual Analysis of Videogames and Social Media", *Perspectives on Politics*. 14(4), (2016):995-1010.

Robinson, Nick, Joe Whittaker. "Playing for Hate? Extremism, Terrorism, and Videogames". *Studies in Conflict & Terrorism*, (2021). DOI:10.1080/1057610X.2020.1866740.

Roof , David J., Sadaf Ali. "Imaginative Geographies and Homeland Insecurities: An American T.V. Drama's Portrayal of Pakistan and the Discourse of U.S. Security Mechanisms in the Post 9/11 Era". *Pakistan Journal of American Studie*s. 34(2), (2016):55-82.

Rose, David. *Guantanamo: America's War on Human Rights*, London: Faber & Faber, 2004.

Rosenau, James. "Comparing Foreign Policies: Why, What, How". ed. James Rosenau, *Comparing Foreign Policies: Theories, Findings and Methods*. New York: John Wiley & Sons, 1974.

Rubin, Gabriel. *Presidental Rhetoric on Terrorism under Bush, Obama and Trump: Inflating and Calibrating Threat after 9/11*. Cham: Palgrave Pilot, 2020.

Ruggie, John G. Past as Prologue? Interests, Identity, and American Foreign Policy," *International Security*, V. 21, N. 4 (1997):89-125.

Rumelili, Bahar. "İnşacılık/Konstrüktivizm", *Küresel Siyasete Giriş.* ed. Evren Balta. İstanbul: İletişim Yayınları, 2018, 151-174.

_____. "Batı Merkezcilik ve Postkolonyalizm". *Küresel Siyasete Giriş*. ed. Evren Balta İstanbul: İletişim Yayınları, 2018, 203-220.

Ryan, Caitlin. "We are not the Terrorists!": Using a Reflexive Postcolonial Methodology in the West Bank of the Palestinian Territories". *Critical Methods in Terrorism Studies*, ed. Priya Dixit, Jacob L. Stump. Abingdon: Routledge, 2016, 123-134.

Ryan, Michael, Douglas Kellner. *Politik Kamera*, çev. Elif Özsayar, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2022.

Sadat, Leila Nadya. "A Presumption of Guilt: The Unlawful Enemy Combatant and the U.S. War on Terror". *Denver Journal of International Law & Policy*. 37(4), (2009): 539-553.

Said, Edward. *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*, çev.Berna Yıldırım. İstanbul: Metis Kitap, 1999.

_____. *Medyada İslam: Gazeteciler ve Uzmanlar Dünyaya Bakışımızı Nasıl Belirliyor*, çev. Aysun Babacan, İstanbul: Metis, 2008.

Sakota-Kokot, Tanja. "Constructing a Vision of the World and the 'War on Terror' in the Hollywood Fiction Film The Kingdom". *Creating a Visual World: From Concepts to Classrooms.* ed. Elena Xeni. Oxford: Inter-Disciplinary Press, 2015,65-75.

Saleem, Muniba. Craig A. Anderson. "Arabs as Terrorists: Effects of Stereotypes within Violent Contexts on Attitudes, Perceptions, and Affect". *Psychology of Violence*. 3(1),(2013):84-99.

Salter, Mark B. "Surveillance". *The Routledge Handbook of New Security Studies*. ed. Peter Burgess, Abingdon: Routledge, 2010, 187-196.

Sardar Ziauddin, Merryl Wyn Davies, *Amerika'dan Neden Nefret Ediliyor?* çev. Hülya Osmanoğlu, İstanbul, Aykırı, 2004.

Sarup, Madan. *Postyapısalcılık ve Postmodernizm*. çev. Abdülbaki Güçlü Ankara: Pharmakon Yayınevi, 2019.

Saunders, Robert A. "Imperial Imaginaries: Employing Science Fiction to Talk about Geopolitics". *Popular Culture and World Politics: Theories, Methods, Pedagogies*. ed. Federica Caso, Caitlin Hamilton, Bristol: E-International Relations, 2015, 149-159.

Saygın, Tuncay. "Yapısalcılıktan Postyapısalcılığa". *Postyapısalcılık*, der. Armağan Öztürk. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2010, 7-34.

Schlag, Gabi. "Representing Torture in Zero Dark Thirty (2012): Popular Culture as a Site of Norm Contestation". *Media, War & Conflict*. 14(2), (2019):174-190.

Scahill, Jeremy. *Kirli Savaşlar*, çev. Hüseyin Gündoğdu, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2018.

Schippers, Birgit. "Drone Justice: Kill, Surveil, Govern, The Pre-Crime Society". *Crime, Culture and Control in the Ultramodern Age.* ed. Bruce Arrigo, Brian Sellers. Bristol: Bristol University Press, 2021, 433-454.

Schmid Alex P., Albert J. Jongman, *Political Terrorism: A New Guide to Actors Authors, Concepts, Data Bases, Theories, & Literature*, (Amsterdam: Noth-Holland Publishing, 2008)

Schmitt, Carl. *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*. çev. A. Emre Zeybekoğlu. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2005.

_____. *Siyasal Kavramı*. çev. Ece Göztepe. İstanbul Metis Yayınları, 2021.

Schmidt, Brian C., Michael C. Williams. "The Bush Doctrine and the Iraq War: Neoconservatives Versus Realists" *Security Studies*. 17(2), (2008): 191-220.

Schulzke, Marcus. "Being A Terrorist: Video Game Simulations of the Other Side of the War on Terror". *Media, War & Conflict*. 6(3), (2003):207-220.

_____. "The Virtual War on Terror: Counterterrorism Narratives in Video Games". *New Political Science*. 35(4), (2013):586-603.

Sezal, Mustafa Ali. "Origins of Differentiation in Critical Security Schools: A Philosophic-Genealogical Search for Emancipatory Roots" (Doktora Tezi, Groningen University, 2019).

_____. "Küresel Teröre Karşı Savaş ve Eleştirel Güvenlik Okulları". Küresel Terör ve Güvenlik Politikaları. ed. Hasan Acar, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020, 253-273.

Shapiro, Michael. *Violent Cartographies: Mapping Cultures of War. (*Minneapolis: University of Minnesota Press,1997)

_____. Cinematic Geopolitics. Abingdon: Routledge, 2009.

Shaheen, Jack. *Reel Bad Arabs: How Hollywood Vilfies A People*. Massachusetts, Olive Branch Press, 2009.

Shaw, Ian.G.R. "Playing War". *Social & Cultural Geography*. 11(8), (2010):789-803.

_____. "Predator Empire: "The Geopolitics of US Drone Warfare". *Geopolitics*. 18(3), (2013):536-559.

_____.*Predator Empire Drone Warfare and Full Spectrum Dominance.* Minneapolis ve London: University of Minnesota Press, 2016.

Sheth, Falguni A. "The War on Terror and Ontopolitics: Concerns with Foucault's Account of Race, Power Sovereignty". *Foucault Studies*. 12, (2011):51-76.

Shepherd, Laura J. "Visualising Violence: Legitimacy and Authority in the War on Terror". *Critical Studies on Terrorism*. 1(2), (2008):213-226.

Silberstein, Sandra. *War of Words: Language, Politics and 9/11*. Abingdon: Routledge, 2004.

Silke, Andrew. "The Devil You Know: Continuing Problems with Research on Terrorism". *Terrorism and Political Violence*, V.13, N.4, (2001): 1-14.

_____. "The Road Less Travelled: Recent Trends in Terrorism Research". *Research on Terrorism: Trends, Achievements and Failures*, ed. Andrew Silke. London: Frank Cass, 2004, 186-213.

Sisler, Vit. "Videogames and Politics", *The Entermultimediale 2*, International Festival of Art and New Technologies. Prague, Czech Republic, May 2005, 38-40.

_____. "Digital Arabs: Representation in Video Games", *European Journal of Cultural Studies*. 11(2), (2008):203-220.

Sluka, Jeffrey. "Terrorism and Taboo: An Anthropological Perspective on Political Violence Against Civilians". *Critical Studies on Terrorism*, V.1, N.2 (2008): 167-183.

Solomon, M. Scott, Martin Griffiths, Steven C. Roach. *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler*. çev. Cesran. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2011.

Soltysik, Agnieszka Maria. "American War Adventure and the Generic Pleasures of Military Violence: Clint Eastwood's American Sniper". *The Journal of Popular Culture*. 51(2), (2018):1376-1397.

Sönmezoğlu, Faruk. *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul: Der Yayınları, 2019.

Spencer, Alexander, The Social Construction of Terrorism: media, metaphors and policy implications, *Journal of International Relations and Development*, (15), (2012): 393-419.

_____."Metaphor Analysis as a Method in Terrorism Studies". *Critical Methods in Terrorism Studies*, ed. Priya Dixit, Jacob L. Stump. Abingdon: Routledge, 2015, 91-107.

Spivak, Gayatri Chakravorty. *Madun Konuşabilir mi?* çev. Emre Koyuncu. Ankara: Dipnot Yayınları, 2020.

Stahl, Roger. "Have You Played the War on Terror?". *Critical Studies in Media Communication*. 23(2), (2006):112-130.

_____.*Savaş Oyunları A.Ş*. çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 2011.

Stampnitzky, Lisa. Disciplining Terror: How Experts Invented "Terrorism". Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

Staun, Jørgen. "When, How and Why Elites Frame Terrorists: A Wittgensteinian Analysis of Terror and Radicalisation, *Critical Studies on Terrorism,* 3(3), (2010): 403-420

Stewart, Colin, Adam Kowaltzke. *Media New Ways and Meaning*, Queensland: John Wiley&Sons, 2008. (aktaran: Varol, Sibel Fügan, *Temsil, İdeoloji, Kimlik*, İstanbul: Varlık Yayınları, 2016).

Stohl, Michael. "Old Myths, New Fantasies and the Enduring Realities of Terrorism", *Critical Studies on Terrorism*, V.1, N.1, (2008):5-16.

_____. "There's Only Three Things He Mentions in a Sentence – a noun, a verb and 9/11": Terrorism, Fear and the After, After 9/11". *Critical Studies on Terrorism*. 12 (1), (2019): 63-77.

Stump, Jacob L. The Artful Side of the Terrorism Discourse: A Response to Hülsse & Spencer", *Security Dialogue*, 40(6), (2009): 661-665.

_____. "Methodology and the Critical Study of Terrorism". *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies*. ed. Richard Jackson. Abingdon: Routlege, 2016, 201-221.

Stump, Jacob L., Priya Dixit. *Critical Terrorism Studies: An Introduction to Research Methods*. Abingdon: Routledge, 2013.

Şahin, Mehmet, Din-Dış Politika İlişkisi ABD Örneği, (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007)

Tagma, Halit Mustafa, "Homo Sacer vs. Homo Soccer Mom: Reading Agamben and Foucault in the War on Terror". *Alternatives: Global, Local, Political*. V.34, I.4, (2009):407-435.

Taşçıer, Feysel. "Siyasal Alanın Belirlenmesinde Şiddetin Rolü Üzerine Üç Görüş: Hannah Arendt, Michel Foucault ve Giorgio Agamben". (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008).

Taşdemir, Hakan, Çınar Özen, "Giriş: Zincirlerinden Kurtulmaya Çalışan Devin İmparatorluk Siyasetine Geçişi Üzerine", *Yeni muhafazakâr Amerikan Dış Politikası ve Türkiye*, ed. Çınar Özen, Hakan Taşdemir, Ankara: Odak Yayınevi, 2006, 2-11.

Telatar, Gökhan. 11 Eylül Sonrası Amerikan Dış Politikasında Hegemonyanın Yeniden İnşası. (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011).

Timur, Kasım. Toplumsal Hareket Çalışmaları ve Siyasal Şiddet Analizi: Hamas Örneği. (Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015).

Toman, Murat, "Amerikan Siyasi Düşüncesinin İdeolojik Kökeni Püritenizm'in Amerikan Devrimi'ne Etkisi". *History Studies*. 11(6), (2019): 2153-2188.

Torok, Robyn. "The 9/11 Commission Report and the Reframing of the 'War on Terror' as a New Type of Warfare". *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism.* 6(2), (2011): 137-150.

Toros, Harmonie. "Critical Theory and Terrorism Studies: Ethics and Emancipation". *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies*. ed. Richard Jackson. Abingdon: Routledge, 2016, 160-180.

Toros, Harmonie, Jeroen Gunning. "Exploring a Critical Theory Approach to Terrorism Studies". *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda*. ed. Richard Jackson, Marie Breen-Smyth, Jeroen Gunning. Abingdon: Routledge, 2009, 87-108.

Trattner, Kathrin. "Critical Discourse Analysis Studying Religion and Hegemony in Video Games". *Methods for Studying Video Games and Religion*. ed. Vít Šisler, Kerstin Radde-Antweiler, Xenia Zeiler, Abingdon: Routledge, 2019.

Tripathy, Jyotirmaya. "Biopolitics, Torture, and the Making of the Terrorist: An Essay on Unmoderning". *Social Semiotics*, 24(2), (2014): 159-174.

Türker Göksel, Ali Gök. "Video Oyunlar ve Oyun Platformlarının Radikalleşme ve Terörizm Açısından İncelenmesi, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, (12): (2022): 125-141.

Ulaş, Sarp Erk, *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2002.

Uluç, Gülriz. *Medya ve Oryantalizm*. İzmir: Anahtar Kitaplar, 2009.

Urban, Hugh. "The Secrets of the Kingdom: Spiritual Discourse and Material Interests in the Bush Administration". *Discourse*. 27(1), (2005): 141-165.

Uzgel, İlhan. *Ulusal Çıkar ve Dış Politika*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2004.

Van Dijk, Teun. "Critical Discourse Analysis", *The Handbook of Discourse Analysis Volume 1*. ed. Deborah Tannen, Heidi Hamilton, Deborah Schiffrin. Chichester: Blackwell, 2015, 466-485.

_____. "Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım". *Söylem ve İdeoloji*. haz. Barış Çoban, Zeynep Özaraslan. İstanbul: Su Yayınları, 2020, 15-101.

Van Münster, Rens. "The War on Terrorism: When the Exception Becomes the Rule". *International Journal of the Semiotics of Law*. 17(2), (2004): 141-153.

Varol, Sibel Fügan. *Temsil, İdeoloji, Kimlik*. İstanbul: Varlık Yayınları, 2016.

Veldman, Fien. Precarity and Post-9/11 Orientalism: Narratives of Terrorism in Post-9/11 Film, Television and Literature. (Yüksek Lisans Tezi, University of Amsterdam, 2015).

Wæver, Ole. "Aberystwyth, Paris, Copenhagen New 'Schools' in Security Theory and Their Origins Between Core and Periphery". Annual Meeting of the International Studies Association. Montreal, March 17- 20, 2004.

Viala-Gaudefroy, Jerome. "The Evil Savage Other as Enemy in Modern U.S. Presidental Discourse". *Angles*. 10, (2020): 1-33.

Vint, Sherryl. "Biopolitics and the War on Terror In World War Z and Monsters". *Endangering Science Fiction Film.* ed. Sean Redmond, Leon Marvell, New York: Routledge, 2015, 66-80.

Wæver, Ole. "Aberystwyth, Paris, Copenhagen New 'Schools' in Security Theory and Their Origins Between Core and Periphery", Annual Meeting of the International Studies Association, Montreal, March 17- 20, 2004.

Walt, Stephen. "The Myth of American Exceptionalism", *Foreign Policy*, November 10, (2011):69-73.

Weeks, William Earl. *Building the Continental Empire: American Expansion from the Revolution to the Civil War.* Chicago: Ivanr. Dee Publisher, 1997.

Weinberg, Leonard, William Eubank. "Problems with the Critical Studies Approach to the Study of Terrorism". *Critical Studies on Terrorism*, V.1, N.2, (2008):185-195.

Welch, David. "Pandora'nın Kutusunu Açmak: Propaganda, Güç ve İkna". *Propaganda, Güç ve İkna*. der. David Welch, İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2019.

_____. "Hun İmajları: Birinci Dünya Savaşında İngiliz Propagandasında Alman Düşman Tasviri". *Propaganda, Güç ve İkna.* der. David Welch, İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2019.

Weldes, Jutta. "The Cultural Production of Crisis: U.S. Identity and Missiles in Cuba", *Cultures of Insecurity States, Communities, and the Production of Danger*, ed. Jutta Weldes, Mark Laffey, Hugh Gusterson ve Raymond Duvall, Minnesota: University of Minnesota Press, 1999. 35-63.

Weldes Jutta, Christina Rowley. "So, How Does Popular Culture Relate to World Politics?", *Popular Culture and World Politics: Theories, Methods, Pedagogies*. ed. Federica Caso, Caitlin Hamilton. Bristol: E-International Relations, 2015,11-34.

Williams, Michael C. "Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics". *International Studies Quarterly*. 47(4), (2003):511-531.

Wendt, Alexander. "Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics". *International Organization*. V.46, N.2, (1992): 391-425.

_____. *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi.* çev. Helin Sarı Ertem, Suna Gülfer Öner. İstanbul: Küre Yayınları, 2016.

Wilcox, Lauren. *Bodies of Violence: Theorizing Embodied Subjects in International Relations*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

Wilkinson, Paul. *Political Terrorism*. London: The Macmillan Press, 1974.

Winkler, Carol, "Parallels in Preemptive War Rhetoric: Reagan on Libya; Bush on Iraq", *Rhetoric and Public Affairs*, 10(2), (2007): 303-333.

Wodak, Ruth. "What CDA is About- A Summary of its History, Important Concepts and its Developments". *Methods of Critical Discourse Analysis*. ed. R.Wodak, M. Meyer. London: Sage Publications, 2001, 1-13.

Wolfendale, Jessica. "The Narrative of Terrorism as an Existential Threat". *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies*. ed. Richard Jackson. Abingdon: Routledge, 2016, 247-268.

Wyn Jones, Richard. *Security, Strategy, and Critical Theory*. London: Lynne Rienner, 1999.

Yanardağ, Merdan. *Yeni Muhafazakârlık-Neo-conlar*. İstanbul: Destek Yayınları, 2013.

Yardım, Gözde, Hilal Doğruel. "Eleştirel Söylem Çözümlemesi Bağlamında Haber Metinlerinin İncelenmesi". *Erciyes İletişim Dergisi*, C.6, S.1, (2019):137-148.

Yel, Ali Murat, "Medya ve Sinemada Temsil Edilme Biçimleriyle İslam Karşıtlığı". *Medya ve İslamofobi*. ed. Hakan Aydın, Metin Eken, Mustafa Derviş Dereli. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2019, 1-14.

Yenal, Serkan. "2003 Irak Savaşı Örneğinde İsrail'in ABD Politikaları Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi". (Doktora Tezi, Kara Harp Okulu, 2012).

Young, Robert John. Playing Politics-Warfare in Virtual Worlds. (Doktora Tezi, The University of Leeds, 2018).

Yıldırım, Ali, Hasan Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.

Yin, Robert K. *Case Study Research: Design and Method.* California: Sage Publication,2002.

Zalewski Maria, Cynthia Enloe. "Uluslararası İlişkilerde Kimlik Hakkında Sorular". *Uluslararası İlişkiler Kuramları*. ed. Ken Booth, Steve Smith, çev. Muhammed Aydın, İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, 279-305.

Zanger, Anat. Between Homeland and Prisoners of War: Remaking Terror, *Continuum*, 29(5), (2015):731-742.

Zeiler, Xenia. Introduction; "Level up: Methods for Studying Video Games and Religion", *Methods for Studying Video Games and Religion*, ed. Vít Šisler, Kerstin Radde-Antweiler, Xenia Zeiler, Abingdon: Routledge, 2019.

Zizek, Slavoj. "Welcome to the Desert of the Real", *The South Atlantic Quarterly*, 101(2), (2002): 385-389.

Zulaika, Joseba, William Douglass. *Terror and Taboo*. New York: Routledge, 1996.

_____. "Drones, Witches and Other Flying Objects: The Force of Fantasy in US Counterterroism". *Critical Studies on Terrorism*. V.5, N.1, (2012): 51-68.

_____. "Drones and Fantasy in US Counterterrorism". *Journal of Cultural Research*. 18(2), (2014): 171-187.

2. ELEKTRONİK KAYNAKLAR ve BELGELER

Bush, George. "Address to the Nation on the September 11 Attacks September 11,2001". *Selected Speeches of President George W. Bush.* https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/ [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "National Day of Prayer and Remembrance Service, September 14, 2001". *Selected Speeches of President George W. Bush.* https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/ [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "Radio Address of the President to the Nation September 15, 2001". https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010915.html [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "Remarks by the President Upon Arrival September 16, 2001". https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010916-2.html [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "Address to the Joint Session of the 107th Congress September 20, 2001". *Selected Speeches of President George W. Bush.* https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/ [Erişim Tarihi: 15.01.2022].

_____. "Department of Defense Service of Remembrance at the Pentagon October 11, 2001". *Selected Speeches of President George W. Bush.* https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/ [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "Remarks by the President to the CEO Summit October 20, 2001". https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/10/20011021-5.html [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "Address to the United Nations General Assembly, November 10, 2001". *Selected Speeches of President George W. Bush.* https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/ infocus/bushrecord/ [Erişim Tarihi: 15.01.2022].

_____. "The World Will Always Remember September 11, December 11, 2001". *Selected Speeches of President George W. Bush.* https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/in focus/bushrecord/ [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "State of the Union Address to the 107th Congress January 29, 2002". *Selected Speeches of President George W. Bush.* https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/ [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "Promoting Compassionate Conservatism April 30, 2002". *Selected Speeches of President George W. Bush.* https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bu shrecord/ [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "West Point Commencement June 1, 2002", *Selected Speeches of President George W. Bush.* https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/ [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "Middle East Peace Process June 24, 2002", *Selected Speeches of President George W. Bush.* https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/ [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____."President Bush's Remarks on September 11, 2002". https://edition.cnn.com/2002/US/09/11/ar911.bush.speech.transcript [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "Address to the United Nations General Assembly September 12, 2002". *Selected Speeches of President George W. Bush.* https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/ [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "President Bush Outlines Iraqi Threat October 7, 2002". https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/10/20021007-8.html [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "State of the Union Address to the 108th Congress January 28, 2003". *Selected Speeches of President George W. Bush.* https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/ [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "Remarks on the Future of Iraq February 26, 2003". *Selected Speeches of President George W. Bush.* https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/ [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "President Bush Announces Major Combat Operations in Iraq Have Ended May 01, 2003". https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/05/20030501-15.html [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "Remarks by the President to the People of Poland May 31, 2003". https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/05/20030531-3.html [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "Remarks on the Freedom Agenda November 6, 2003" *Selected Speeches of President George W. Bush,* https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/ [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "State of the Union Address to the 108th Congress, Second Session January 20, 2004", *Selected Speeches of President George W. Bush,* https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/ [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "George W. Bush Statements on Social Security April, 30 2004". https://www.ssa.gov/history/gwbushstmts2.html [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "The Second Inaugural Address January 20, 2005". *Selected Speeches of President George W. Bush,* https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/ [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "State of the Union Address to the 109th Congress, Second Session January 31, 2006". *Selected Speeches of President George W. Bush.* https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/ [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "Remarks on the Global War on Terror: The Enemy in Their Own Words September 5,2006", *Selected Speeches of President George W. Bush.* https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/ [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "Address to the Nation on the Fifth Anniversary of 9/11 September 11, 2006". *Selected Speeches of President George W. Bush,* https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/, [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "Address on the Creation of Military Commissions to Try Suspected Terrorists September 6, 2006". *Selected Speeches of President George W. Bush,* https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/, [Erişim Tarihi: 15.01.2022]

_____. "President Bush, Attends Dedication of 9/11 Pentagon Memorial September 11,2008". https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2008/09/20080911-3.html, [Erişim Tarihi 15.01.2022]

"Cosmogony And Cosmology In Manicheism". Encylopedia Iranica, https://iranicaonline.org/articles/cosmogony-iii, [Erişim Tarihi 15.02.2022].

"Hollywood Considers Role in War Effort",CNN, https://edition.cnn.com/2001/US/11/11/rec.hollywood.terror/, [Erişim Tarihi, 29.07.222]

"Humane Treatment of Taliban and Al Qaeda Detainees", http://www.pegc.us/archive/White_House/bush_memo_20020207_ed.pdf Erişim Tarihi, [06.04.2022]

"Joseph McCarthy, A Featured Biography", senate.gov/senators/FeaturedBios/Featured_Bio_McCarthy.htm, [Erişim Tarihi, 22.04.2022]

Kennedy, John F. "Speech of Senator John F. Kennedy, Salt Lake City", Utah, Mormon Tabernacle Online by Gerhard Peters and John T. Woolley. The American Presidency Project https://www.presidency.ucsb.edu/node/274535 23 Eylül 1960, [Erişim Tarihi: 12.01.2022]

"Military Commissions Act of 2006". https://www.congress.gov/bill/109th-congress/senate-bill/3930 [Erişim Tarihi, 21.04.2022]

"Military Order of November 13, 2001: Detention, Treatment, and Trial of Certain Non-Citizens in the War Against Terrorism". https://irp.fas.org/offdocs/eo/mo-111301.htm, [Erişim Tarihi 03.04.2022]

"National Security Council Report, NSC-68, 'United States Objectives and Programs for National Security'" April 14, 1950. History and Public Policy Program Digital Archive, US National Archives. http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116191 [Erişim Tarihi 28.04.2022]

"National Strategy for Homeland Security", *Office of Homeland Security*, July 2002, 15, https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/nat-strat-hls-2002.pdf [Erişim Tarihi 27.04.2022]

"Public Law 107-40 107th Congress Authorization for Use of Military Force", congress.gov/107/plaws/publ40/PLAW-107publ40.pdf [Erişim Tarihi, 05.04.2022]

"Public Law 107-56: Uniting and Strengthening America By Providing Appropriate Tools Required to Intercept And Obstruct Terrorism USA PATRIOT Act of 2001". https://www.congress.gov/107/plaws/publ56/PLAW-107publ56.pdf [Erişim Tarihi 06.04.2022]

Reagan, Ronald. "Address Before a Joint Session of Congress on the State of the Union". https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-before-joint-session-congress-the-state-the-union-1, [Erişim Tarihi, 25.02.2022]

"Rebuilding America's Defenses: Strategy, Forces and Resources for a New Century". PNAC Website. http://web.archive.org/web/20070808162833/http:/newamericancentury.org/RebuildingAmericasDefenses.pdf [Erişim Tarihi 29.02.2022]

"S.J.Res. 23 (107th): Authorization for Use of Military Force". www.govtrack.us/congress/bills/107/sjres23/text, Erişim Tarihi (26.01.2022)

"Statement by the Press Secretary on the Geneva Convention". https://2009-2017.state.gov/s/l/38727.htm, [Erişim Tarihi 07.04.2022]

"The Guantanamo Docket". https://www.nytimes.com/interactive/2021/us/guantanamo-bay-detainees.html, [Erişim Tarihi, 30.03.2022]

"The National Security Strategy September 2002". georgewbush-whitehouse.arc hives.gov/nsc/nss/2002/, [Erişim Tarihi, 01.04.2022]

"The White Man's Burden": Kipling's Hymn to U.S. Imperialism, https://histor ymatters.gmu.edu/d/5478/, [Erişim Tarihi, 09.01.2022]

"The War in Yemen", https://www.newamerica.org/international-security/reports/americas-counterterrorism-wars/the-war-in-yemen/ Erişim Tarihi, 27.04.2022]

MODERN DÜNYADA TÜRK CUMHURİYETLERİ

Editör
Baybarshan Ali Kazancı

nobel bilimsel

MODERN DÜNYADA TÜRK CUMHURİYETLERİ

Editör: Baybarshan Ali Kazancı

Yayın No.: 1580
ISBN: 978-625-398-474-8
E-ISBN: 978-625-398-475-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kazancı, Baybarshan Ali.
Modern Dünyada Türk Cumhuriyetleri / Editör: Baybarshan Ali Kazancı
1. Basım, XVIII + 262 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-474-8
E-ISBN: 978-625-398-475-5
1. Türk Cumhuriyetleri 2. Türk Devletleri Teşkilatı 3. Türk Birliği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**
ÖN SÖZ ..... **xi**
İÇERİK VE KAPSAM ..... **xv**

1. Bölüm
MODERN DÜNYADA TÜRK CUMHURİYETLERİNİN ENTEGRASYONU

ORTA ASYA VE KAFKASYA BÖLGESİNDEKİ TÜRK ÜLKELERİNİN PİYASA EKONOMİSİNE ADAPTASYON SÜRECİ ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME **3**
İlteriş Kaan Barun - Mete Çapar

GİRİŞ 3
1. SOSYALİST EKONOMİ MODELİ 4
1.1. SSCB'de Sosyalizm ve Uygulama Güçlükleri 5
2. PİYASA EKONOMİSİ MODELİ 10
2.1. SSCB'nin Dağılması ve OAK Ülkelerinin Dönüşümü 12
SONUÇ 16
KAYNAKÇA 18

TÜRK ÜLKELERİNİN SEÇİLMİŞ SANAYİ ÜRÜNLERİNDE İHRACAT PERFORMANSLARININ ANALİZİ: AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER TEORİSİ (AKÜ) **21**
Baybarshan Ali Kazancı

GİRİŞ 21
1. TEORİK ÇERÇEVE: AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER KURAMI 23
2. LİTERATÜRDEKİ GELİŞMELER 25
3. ÜLKELERİN DIŞ TİCARET PERFORMANSLARI 28
3.1. İhracat Performanslarının Rekabet Durumu 33
SONUÇ 34
KAYNAKÇA 37

ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ GÖÇ HAREKETLERİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ **39**
Selin Dinçer

GİRİŞ 39
1. GÖÇE İLİŞKİN KAVRAMSAL ARKA PLAN 40

2. SSCB DÖNEMİ'NDE GÖÇ VE GÖÇMEN HAREKETLİLİĞİ 43
3. ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİNDE GÖÇ HAREKETLERİ 45
3.1. Kırgızistan 46
3.2. Özbekistan 49
3.3. Azerbaycan 52
3.4. Türkmenistan 54
3.5. Kazakistan 56
SONUÇ 59
KAYNAKÇA 62

TÜRK CUMHURİYETLERİNDE SAĞLIK SEKTÖRÜNE GENEL BİR BAKIŞ 65
Berat Lüy

GİRİŞ 65
1. SAĞLIK KAVRAMI VE SAĞLIK EKONOMİSİ 66
2. TÜRK CUMHURİYETLERİNDE SAĞLIK SEKTÖRÜNÜN GENEL YAPISI 68
2.1. Sağlık Alanında Ekonomik Görünüm 69
3. TÜRK CUMHURİYETLERİNDE SAĞLIK SEKTÖRÜNÜN YERİ 71
3.1 Azerbaycan 71
3.2. Kazakistan 72
3.3. Kırgızistan 74
3.4. Macaristan 75
3.5. Türkiye 76
3.6. Türkmenistan 78
3.7 Özbekistan 79
4. SAĞLIK ALANINDA İŞ BİRLİĞİ ADIMLARI: TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI 80
SONUÇ VE ÖNERİLER 82
KAYNAKÇA 84

TÜRK DEVLETLERİNİN ENERJİ ALANINDA BİRLİK OLUŞTURMASININ KAZANIMLARI 87
Mustafa Çağrı Peker - Sinan Sodan

GİRİŞ 87
1. TÜRK DEVLETLERİNİN KALKINMASI BAĞLAMINDA ENERJİ POTANSİYELİ 90
2. EKONOMİ VE ENERJİ SEKTÖRÜNÜN GENEL GÖRÜNÜMÜ 95
2.1. Türk Devletlerinin Dış Ticaret ve Enerji Ticareti Görünümü 97
3. BULGULAR 100
SONUÇ 106

KAYNAKÇA 108
EK-1 YAPAY ZEKÂ MODELLERİ– 3: GSYH, İHRACAT, İTHALAT 110
EK-2 YAPAY ZEKÂ MODELLERİ– 4: GSYH, ENERJİ İHRACAT, ENERJİ İTHALAT 111
EK-3 YAPAY ZEKÂ MODELLERİ– 5: GSYH, PETROL-GAZ İHRACAT, PETROL-GAZ İTHALAT 113

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI ÜYELERİNİN ENTEGRASYON SÜRECİNDE TİCARİ VE KÜLTÜREL İLİŞKİLERİ 115
Naime Yaprak - Tuncay Erduran

GİRİŞ 115
1. TÜRKİYE VE TÜRK CUMHURİYETLERİ İLİŞKİLERİ 117
2. TÜRK BÜTÜNLEŞMESİNİN TARİHSEL SÜRECİ 118
3. TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATININ ENTEGRASYON SÜRECİ 120
3.1. Ekonomik İlişkiler 121
SONUÇ VE ÖNERİLER 129
KAYNAKÇA 130

TÜRK DÜNYASINDA KIRGIZİSTAN'IN BÖLGESEL VE SEKTÖREL GİRİŞİMLERİ 133
Demet Şefika Mangır - Ediliia Abdykadyrova

GİRİŞ 133
1. MODERN JEOPOLİTİK YAKLAŞIMLARLA TÜRK DÜNYASI 134
2. TÜRKİ CUMHURİYETLERDE ENTEGRASYON GİRİŞİMLERİ 138
3. TÜRK DÜNYASI ÇERÇEVESİNDE KIRGIZİSTAN'IN GİRİŞİMLERİ 146
SONUÇ 150
KAYNAKÇA 152

TÜRKİYE'NİN TÜRK DEVLETLERİNE YÖNELİK KALKINMA İŞ BİRLİĞİNİ GELİŞTİRME SÜRECİ ÜZERİNE BİR ANALİZ (TİKA ÖRNEĞİ) 155
Müzeyyen Özhavzalı

GİRİŞ 155
1. TÜRK KENEŞİNDEN TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATINA 156
2. TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI (TİKA) 158
2.1. Temel Politikaları ve Öncelikleri 160
2.2. Türk Ülkelerinde Gerçekleştirilen Projeler 161
3. TİKA'NIN KURUMSAL KABİLİYET VE KAPASİTENİN SWOT ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ 166
SONUÇ VE ÖNERİLER 167
KAYNAKÇA 169

TÜRKİYE İLE TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI ÜYELERİ ARASINDAKİ TURİZM İLİŞKİSİNE GENEL BAKIŞ 171
Fatih Saydam

GİRİŞ 171
1. TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLAT ÜYE VE GÖZLEMCİ ÜLKELERİNİN TURİZM FAALİYETLERİ 173
1.1. Azerbaycan Turizmine Genel Bakış 174
1.2. Kazakistan Turizmine Genel Bakış 175
1.3. Kırgızistan Turizmine Genel Bakış 177
1.4. Özbekistan Turizmine Genel Bakış 178
1.5. Türkiye Turizmine Genel Bakış 179
1.6. Macaristan Turizmine Genel Bakış 181
1.7. Türkmenistan Turizmine Genel Bakış 182
1.8. KKTC Turizmine Genel Bakış 183
2. TÜRKİYE İLE TÜRK DEVLETLERİ ÜYE VE GÖZLEMCİ ÜYELERİNİN ARASINDAKİ TURİZM İLİŞKİSİ 184
SONUÇ 185
KAYNAKÇA 186

2. Bölüm
ÖZEL ALANLAR

ÖZBEKİSTAN CUMHURİYETİ: DIŞ SİYASETTE YÖN ARAYIŞLARI VE DÖNÜŞÜM EĞİLİMLERİ (1991-2021) 191
Ali Asker

GİRİŞ 191
1. ÖZBEK DEVLET GELENEĞİ VE SİYASİ TARİHİNİN GELİŞİM ÇİZGİSİ 193
2. İSLAM KERİMOV'UN DIŞ POLİTİKASI: YÖN ARAYIŞI VE DALGALANMALAR 196
3. ŞEVKET MİRZİYAYEV SİYASETİNİN ANA ÇİZGİSİ: YENİ ÖZBEKİSTAN 201
SONUÇ 208
KAYNAKÇA 209

TÜRK DÜNYASI EPİK DESTANLARINDA SOSYAL DEVLET ANLAYIŞI 215
Bedri Özçelik

GİRİŞ 215
1. SOSYAL DEVLET ANLAYIŞI 217
2. TÜRK DÜNYASI KAHRAMANLIK DESTANLARI 218

2.1. Türk Destanlarının Tasnifi 219
2.2. Türk Dünyası Destan Kahramanlarının Özellikleri 220
3. TÜRK DÜNYASI DESTANLARINDA SOSYAL DEVLET ANLAYIŞI TEMASI 221
3.1. Halkın Güvenliğini Sağlama ve Güven Kazanma 221
3.2. Halka Ziyafet Verme (Toy) 223
3.3. Destan Kahramanın Halkı Refaha Kavuşturması 226
3.4. Yağma (Potlaç) 227
3.5. Destan Kahramanının Hediye Vermesi 228
3.6. Zekât 229
SONUÇ 230
KAYNAKÇA 231

ATATÜRK DÖNEMİ MİLLİYETÇİ DIŞ POLİTİKA ÖRNEĞİ OLARAK GAGAVUZLARLA İLİŞKİLER 233
İrfan Sancak

GİRİŞ 233
1. ATATÜRK DÖNEMİ'NDE MİLLİYETÇİLİK 234
2. KISA GAGAVUZ TARİHİ VE GAGAVUZ İSMİNİN KÖKENİ 237
3. ATATÜRK DÖNEMİ'NDE GAGAVUZLARA YÖNELİK FAALİYETLER 240
SONUÇ 244
KAYNAKÇA 245

DİL BİRLİĞİ EKSENİNDE TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATININ ÖNEMİ 247
Barış Demir - Berat Lüy

GİRİŞ 247
1. TARİHSEL SÜREÇTE TÜRKLERİN DİL YAPISININ GENEL GÖRÜNÜMÜ 249
2. SSCB DÖNEMİ'NDE UYGULANAN DİL POLİTİKALARI 251
3. SOVYETLER BİRLİĞİ SONRASI DİL POLİTİKALARI 255
4. TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATININ DİL ÇALIŞMALARI 257
SONUÇ 260
KAYNAKÇA 262

ORTA ASYA VE KAFKASYA BÖLGESİNDEKİ TÜRK ÜLKELERİNİN PİYASA EKONOMİSİNE ADAPTASYON SÜRECİ ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

İlteriş Kaan Barun - Mete Çapar

GİRİŞ

Dünyadaki ekonomik sistemler, serbest piyasayı savunan ekonomik liberalizm ve kapalı ekonomiyi savunan sosyalist ekonomi olarak literatürde yer edinmiştir. Ekonomik sistemler, bu iki temel görüş üzerine yeni fikirlerin de eklenmesi ile günümüz yapısına evrilmiştir. Klasik iktisat teorisi, kapitalist ve liberal düşüncenin gerekliliklerinden olan özel mülkiyet ve minimal devlet (minarşizm) kavramlarının geçerli olduğu bir iktisadi sentez olarak ortaya çıkmıştır. Marksist iktisat teorisinden beslenen sosyalist ekonomik sistem ise klasik iktisada itiraz niteliğindedir. 18 ve 19. yüzyıllarda İngiltere'de gerçekleşen sanayi inkılabı sonrası gelişmiş ülkelerin pazar arayışları hızla artmıştır ve yeni ticari gelişim süreci başlamıştır. Bunun neticesinde, rant sahiplerinin gelirleri daha fazla artmış ve emek gücü ile çalışmak zorunda kalan işçi sınıfının geliri yaşamsal ihtiyaçları zar zor karşılayacak seviyede kalmıştır. Gelir dağılımında aşırı adaletsizliğin gözlemlendiği bu dönemde, işçi sınıfının haklarını ön plana taşıyan bir iktisadi teori ortaya çıkmıştır. Buna göre, sosyalist ekonominin ana fikrinde üretim araçlarının devletin kontrolünde olduğu ve emek sömürüsünün olmadığı bir ekonomik üretim yapısı bulunmaktadır.

Rusya'da çarlık rejimi yıkıldıktan sonra, 1917 yılında İşçi Partisi öncülüğünde sosyalist bir rejim kurulmuştur. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) adıyla kurulan bu yeni devlet organizasyonunda, üretim araçlarının devlete tabi olduğu üretim modeli ile işçi haklarına önem veren ve kapitalist rejime karşı duran bir yönetim yapısı oluşturulmuştur. SSCB içerisinde etnik kültürü, yaşam şekilleri ve dinî kökeni farklı birçok ülke varlığını sürdürmüş-

Türkiye'nin OAK bölgesiyle coğrafi yakınlığı, tarihî perspektiften ilişkileri, din ve ırk birlikteliği ve kültürel miras ortaklaşmasının günümüzdeki izlenimleri gibi etkenler nedeniyle kalkınma sürecinin içerisinde bulunması fevkalade önemlidir. Yine günümüz siyasi, askerî ve politik argümanları göz önüne alındığında Rusya, İran, AB ve Çin başta olmak üzere bölgesel aktörlerin denge siyaseti bölgenin önemini gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda, bölgede kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve Türkiye ile ortak menfaatler doğrultusunda harekete geçilmesini sağlamak adına askerî, siyasi, ekonomik, kültürel, eğitim ve sağlık alanlarında önemli birliktelikler oluşturulması gerekmektedir. Bu birlikteliklerin sağlanması adına atılan adımların en önemlisi şüphesiz Türk Devletleri Teşkilatı olarak bilinen birliktelik sürecidir. Bu birlikteliğin bölgenin entegrasyonu, kalkınması ve ileriye taşınması adına geliştirilmesi ve her alanda yeni yapılanmalara olanak sağlaması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Aktan, C. C. (1994). *Gerçek Liberalizm Nedir ?* İzmir: T Kitapları.

Albertını, J. (1995). *Ekonomik Sistemler Uygulamada Kapitalizm ve Sosyalizm.* Bursa: Ekin Yayınları.

Aslanov, H. (2009). *Bağımsız Devletler Topluluğu Üyesi Devletlerin Topluluğa Farklı Yaklaşımlarının Karşılaştırılması*. Yükseklisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Avcı, N. (1997). *Özbekistan'ın Dünü ve Bugününde Siyasi ve Ekonomik Oluşumlar.* Ankara: Semih Ofset.

Brejnev, L. (1977). *Yeni Sovyetler Birliği Anayasası 7 Ekim 1977 - Brejnev'in Sunuş Raporuyla.* Ankara: Ser Yayınevi.

Dikkaya, M. (2009). *Orta Asya ve Kafkasya, Dönüşüm Süreci ve Uluslararası Ekonomi Politik.* İstanbul: Beta.

Hamitoğulları, B. (1981). *Çağdaş İktisadi Sistemler.* Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları.

Harrison, M. (2017). The Soviet Economy, 1917-1991 : Its Life and Afterlife. *The Independent Review*, 199-206.

International Monetary Fund. (2022, Eylül). *Word Economic and Financial Surveys*. imf.org: https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2022/October/weo-report?c=916,&s=NGDPD,NGDP_D,LUR,&sy=1990&ey=2021&ssm=0&scsm=1&scc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1 adresinden alındı

International Monetary Fund. (2022, Eylül). *Word Economic and Financial Surveys*. imf.org: https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2022/October/weo-report?c=927,&s=NGDPD,NGDP_D,NGDPDPC,LUR,&sy=1990&ey=2021&ssm=0&scsm=1&scc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1 adresinden alındı

İnternational Monetary Fund. (2022, Eylül). *Word Economic and Financial Surveys*. imf.org: https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2022/October/weo-report?c=923,&s=NGDPD,NGDPDPC,PCPIPCH,LUR,&sy=1990&ey=2021&ssm=0&scsm=1&scc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1 adresinden alındı

International Monetary Fund. (2022, Eylül). *Word Economic and Financial Surveys* . imf.org: https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2022/October/weo-report?c=912,&s=NGDPD,NGDPDPC,TMG_RPCH,TXG_RPCH,LUR,&sy=1990&ey=2022&ssm=0&scsm=1&scc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1 adresinden alındı

Işık, A. (2001). Türkmenistanda Gerçekleştirilen Reform Hareketi. *Avrasya Dosyası Dergisi, 7*(2), 39-57.

Işık, A. (2013). Sosyalist Ekonomik Sistemden Piyasa Ekonomisine Geçişin Nedenleri. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* (20), 108.

Kazancı, B. A. (2021). *Türk Cumhuriyetlerinde Olası Gümrük Birliği ve Diğer Entegrasyon Modellerinin Analizi.* Doktora Tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Kazancı, B. A., & Dikkaya, M. (2021). Genişletilmiş Türk Konseyi Bağlamında Çekim Modeli Uygulaması . *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 56(2)*, 640-656.

Kazancı, B. A., & Dikkaya, M. (2021). Türk Konseyi Düzleminde Macaristan-Türk Cumhuriyetleri İlişkileri. *Yeni Türkiye*, 337-346.

Kovusova, Ş. (2018). Bağımsızlık Öncesi ve Sonrası Türkmenistan Cumhuriyeti ve Makroekonomik Yapısı. *Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi Ayrıntı,* 5(58), 43-48.

Kuliyev, P. R. (1994). Azerbaycan'da İktisadi Reformaların Uygulanmasının Genel Sorunları. *Türk İş Birliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA)*.

Küçük, Y. (2011). *Sosyalist Açıdan Ekonomi Politik Sovyetler Birliğinde Sosyalizmin Kuruluşu*. istanbul: Mızrak.

Marx, K., & Engels, F. (2009). *Komünist Manifesto ve Komünizmin Etkileri.* (M. Erdost, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.

Mihail, G. (1988). *Glasnost Asıl Neyi İstiyorum ?* (T. T. Çandar, & A. Cemal, Çev.) İstanbul: Dönemli Yayıncılık.

Ogan, S. (1994). Azerbaycan'ın Pazar Ekonomisine Geçiş Süreci Stratejisi. *Yeni Forum*.

Özlenen, S., & Çeşmecioğlu, S. (1996). Türkiye'nin Dış Ekonomik İlişkileri ve Gümrük Birliği. *İstanbul Ticaret Odası*, 53.

Rogovin, V. (2004, Ağustos 26). *Sovyetler Birliği'nde Toplumsal Eşitsizlik, Bürokrasi ve Sosyalizme İhanet.* World Socialist: https://www.wsws.org/tr/2004/aug2004/rog3-a26.shtml adresinden alındı

Smith, A. (1976). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations.* (E. Cannan, Dü.) Chicago: Universty of Chicago Press.

Şahin, H. (2002). *İktisada Giriş.* Bursa: Ezgi Yayınevi.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2021, Aralık). *Girişimci ve İnsan Dışı Politika*. mfa.gov.tr: https://www.mfa.gov.tr/azerbaycan-ekonomisi.tr.mfa adresinden alındı

The World Bank. (2022, Eylül 16). *World Development Indicators: Azerbaijan*. databank.worldbank.org: https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=AZE# adresinden alındı

The World Bank. (2022, Eylül 16). *World Development Indicators: Kazakhstan*. databank.worldbank.org: https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=KAZ adresinden alındı

The World Bank. (2022, Eylül). *World Development Indicators: Tajikistan*. databank.worldbank.org: https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=TJK adresinden alındı

The World Bank. (2022, Eylül). *World Development Indicators: Uzbekistan*. data-bank.worldbank.org: https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=UZB adresinden alındı

Ubaydulloev, M. (2016). *Bağımsızlık Sürecinden Sonra Tacikistan'da Sosyal - Ekonomik Gelişmeler*. Yükseklisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Yayla, A. (2018). *Liberalizm.* Ankara: Liberte Yayınevi.

TÜRK ÜLKELERİNİN SEÇİLMİŞ SANAYİ ÜRÜNLERİNDE İHRACAT PERFORMANSLARININ ANALİZİ: AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER TEORİSİ (AKÜ)

Baybarshan Ali Kazancı

GİRİŞ

Günümüzde küreselleşen sektörlerde yoğun rekabetin yaşandığı iktisadi anlayış doğrultusunda kalkınmayı gerçekleştirebilmek ve ekonomik refah düzeyini yükseltmek için ülkeler ticari iş birliklerine yönelmektedir. Bu minvalde dünya ekonomik rekabetinde bilhassa gelişmekte olan ülkeler için katalizör etkisi doğuran ticari iş birliklerinin özünde dış ticaret kalemlerinden ihracat büyüklükleri yatmaktadır. Detaya inildiğinde makro ekonomik dalgalanmaların, cari açıkların meydana getirdiği olumlu etkilerin analizinde ihracatın payları da dikkate alınmaktadır.

Makro açıdan önemli bir kavram olan ihracatın mikro açıdan etkileri de bulunmaktadır. Zira, ülkeler için ihracatlarını yıllar itibari ile artırmaktan ziyade sektörlerin ve mal gruplarının ihracatındaki yıllara göre artış daha önemli bir göstergedir. Ek olarak, sektörlerden birinin ihracat rakamlarındaki artış, söz konusu ülkenin o sektördeki karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Ayrıca ülkenin bir sektördeki ihracatının toplam ihracattaki payına, dünyada aynı sektördeki ihracatın dünya toplam ihracatına bölünmesi ile çıkan sonucun yüksek olması karşılaştırmalı üstünlükler açısından önemlidir (Erkan, 2012). Bu noktada, ülkelerin sektörel bazda ve mal grubu bazında ihracat rakamlarının açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüklerin (AKÜ) katsayıları ile açıklanması ülkelerin ekonomik dinamiklerini belirleyebilmektedir.

KAYNAKÇA

Akbulut, G., & Yılmaz, C. (2015). Türkiye-Rusya Dış Ticaretinin Sektörel Düzeyde Analizi. *International Conference on Eurasian Economies*, 431-436.

Altay, H. (2008). Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi Kapsamında Türk Endüstrilerinin Avrupa Birliği (15) Pazarındaki Rekabet Gücü Düzeylerinin İncelenmesi: 1995-2007. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (21)*, s. 215-239.

Azgün, S., Yurttançıkmaz, Z. Ç., Gemi, M., & Sarı, S. (2016, Ağustos). Türkiye ve Orta Asya Türk Ülkeleri Arasında Endüstri İçi Ticaretin Düzeyi ve Sektörel Rekabet Gücünün Belirlenmesi. *In International Conference on Eurasian Economies*, 323-329.

Balassa, B. (1965). Trade liberalisation and "revealed" comparative advantage. *The manchester school, 33(2)*, 99-123.

Bashimov, G. (2017). Orta Asya Ülkelerinde Yaş Meyve ve Sebze Sektörünün Dış Ticaret Yapısının Analizi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, (8), 13*, 189-204.

Bashimov, G. (2018). Kazakistan'ın Bakır Sektöründeki Rekabet Gücünün Ölçülmesi . *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, (14)14*, 55-68.

Bashimov, G. (2020, Nisan). İhracat Performansının Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Yöntemi ile Değerlendirilmesi: Orta Asya Ülkeleri Örneği . *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 10(20)*, s. 67-78.

Batra, A., & Khan, Z. (2005). Revealed comparative advantage: an analysis for India and China. *Indian Council for Research on International Economic Relations, Eorking Paper*, 1-85.

Bender, S., & Li, K. W. (2002). The changing trade and revealed comparative advantages of Asian and Latin American manufacture exports. *Yale Economic Growth Center Discussion Paper.*

Bozdağ, E. G., & Saraçoğlu, S. (2013). Bozdağ, Emre Güneşer, and S. Saraçoğlu. "Analysis of Competitiveness of Turkey and Commonwealth of Independent States in their Automotive Market. *International Conference On Eurasian Economies.* St. Petersburg.

Çakmak, Ö. (2005). Açıklanmış Karılatırmalı Üstünlükler ve Rekabet Gücü: Türkiye Tekstil ve Hazır Giyim Endüstrileri Üzerine Bir Uygulama. *Ege Akademik Bakı Dergisi, 5(1)*, 65-76.

Demir, M. A., Bilik, M., & Utkulu, U. (2017). The impact of competitiveness on trade efficiency: The Asian experience by using the stochastic frontier gravity model. *Eurasian Journal of Economics and Finance, 5(4)*, 1-15.

Erkan, B. (2012). Ülkelerin karşılaştırmalı ihracat performanslarının açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük katsayılarıyla belirlenmesi: Türkiye-Suriye örneği. *Uluslararası Yönetim iktisat ve işletme Dergisi, 8(15)*, 195-218.

Erkan, B., & Alakbarov, N. (2018). Azerbaycan'ın İhracatında Uzmanlaşma ve Rekabet Yapısı: Türkiye İle Karşılaştırmalı Analiz . *Yönetim ve Ekonomi, (25)1*, 55-73.

Erlat, G., & Erlat, H. (2005). Do Turkish Exports Have Comparative Advantage With Respect to The European Union Market. *Department of Economics Middle East Technical University.*

Fertö, I., & Hubbard, L. J. (2003). Revealed comparative advantage and competitiveness in Hungarian agri–food sectors. *World Economy, (26)2*, 247-259.

Fidan, H. (2009). Comparison of citrus sector competitiveness between Turkey and EU-15 member countries. *HortScience, 44(1)*, 89-93.

Jambor, A., & Hubbard, L. J. (2013). Changing product structure and comparative advantage: the case of Hungarian agri-food trade. *Ekonomický časopis–Journal of Economics, 61(8)*, 846-860.

Kaya, A. A. (2006). İmalat ve Sanayi İhracatında Uzmanlaşma: Türkiye-Avrupa Birliği Analizi (1991-2003). *Ege Akademik Bakış Dergisi, 2(6)*, 73-82.

Kelleci, S. Ü., & Bostan, A. (2014). Kırgızıstan Altın Sektörünün Rekabet Gücü. *Reforma , 1 (61)*, 56-65.

Sarıçoban, K., Kaplan, F., & Kaya, E. (2018). Orta Asya ve Kafkas Ülkelerinin Teknoloji Yoğunluklarına Göre Rekabet Gücü Analizi. *IV. Internatıonal Caucasus-central Asıa Foreıgn Trade And Logıstıcs Congress.* Didim/Aydın.

Şükürlü, E. (2022). *Tarım Ürünlerinde Rekabet Gücü Açısından Türkiye-Kırgızistan Karşılaştırması, Yükseklisas Tezi.* Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

T.C. Ekonomi Bakanlığı. (2022). *Kazakistan Ülke Profili.* Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü.

T.C. Ekonomi Bakanlığı. (2022). *Kırgızistan Ülke Profili.* Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü.

T.C. Ekonomi Bakanlığı. (2022). *Macaristan Ülke Profili.* Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü.

T.C. Ekonomi Bakanlığı. (2022). *Özbekistan Ülke Profili.* Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü.

T.C. Ekonomi Bakanlığı. (2022). *Türkmenistan Ülke Profili.* Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü.

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2022). *Azerbaycan Ülke Profili.* Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü.

Utkulu, U. (2005). Türkiye'nin dış ticareti ve değişen mukayeseli üstünlükler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları*.

Utkulu, U., & Seymen, D. (2004). Revealed Comparative Advantage and Competitiveness: Evidence for Turkey vis-a-vis the EU/15. *European Trade Study Group 6th Annual Conference*, 1-26.

Veliyev, D. (2001). Türk Cumhuriyetleri Arasında Ekonomik İşbirliği: Sorunlar, Perspektifler. *Avrasya Dosyası Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 86-108.

Yurttançıkmaz, Z. Ç., Sarı, S., Karaköy, Ç., & Selçuk, Ö. (2018). Özbekistan Ekonomisinin Dış Ticareti ve Rekabet Gücünde Gelişmeler . *Internatıonal Conference on Eurasıan Economıes* , 211-217.

ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ GÖÇ HAREKETLERİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ

Selin Dinçer

GİRİŞ

Göç, ekonomik ve politik bağlamda devletlerarası ilişkileri etkileyen ve her daim canlılığını koruyan bir konudur. Uluslararası göç konusu yaşanılan dönemin şartlarına göre farklı şekillerde gerçekleşmiş, her ülke için farklı etki ve sonuçları beraberinde getirmiştir. Orta Asya bölgesi ise göç hareketliliğinin yoğun yaşandığı bir coğrafyadır. Soğuk savaş öncesi dönemde Orta Asya bölgesinde göç bağlamında yaşanan gelişmelerin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) merkezli ilerlediği dikkat çekmektedir. SSCB Dönemi'nde göç, geniş coğrafyalara yayılmak ve büyük bir devlet kurmak amacıyla sürgün, Ruslaştırma ve asimilasyon politikaları etrafında şekillenerek birliğe bağlı Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde nüfusun etnik yapısını oldukça değiştirmiştir.

1991 yılında SSCB'nin dağılması ile yeni ülkelerin sınırları çizilmiş ve dünyada doğu bloku ve batı bloku olmak üzere var olan eski ikili düzen sona ermiştir. SSCB'nin dağılması ile dünyada ortaya çıkan sosyoekonomik ve sosyo-politik dengeler değişmiş, 1990'lı yıllarda Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinden diğer ülkelere göç dalgası yaşanmıştır. 1990 yılında uluslararası göçmen sayısı 153 milyona, 1995 yılında ise 163 milyona ulaşmıştır (Dünya Göç Raporu, 2022: 23). Bağımsızlık sonrası 1991-1995 yılları arasında etnik çatışmalar çerçevesinde politik faktörler bölge ülkelerinden göç hareketliliğinde belirleyici olurken, 1995 ve sonrası dönemde daha çok ekonomik faktörler bölge ülkelerinden göç etme eğiliminde belirleyici olmuştur. Bölge ülkelerinden birçok birey daha iyi ve kaliteli hayat sürmek, yaşam standartlarını iyileştirmek adına iç ve dış göç hareketleri gerçekleştirmişlerdir.

Çalışmada Kırgızistan, Özbekistan, Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan olmak üzere Orta Asya coğrafyasında geçmişten günümüze yaşanan göç hareketlerinin ekonomik ve politik etkileri üzerine değerlendirmeler yapmak

KAYNAKÇA

ANKASAM (2016). Türk Dili Konuşan Ülkeler İş birliği Konseyi ve Türk Dünyası, https://www.ankasam.org/turk-dili-konusan-ulkeler-isbirligi-konseyi-ve-turk-dunyasi/ Erişim Tarihi: 23.07.2022.

Aslan, Y. S. (2021). Avrupa Birliği Güvenlik Politikalarında Uluslararası Göç Sorunsalı: Afrika ve Suriye Kökenli Göç Krizleri, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Doktora Tezi.

Aslanlı, A. (2013). *Yeni Küresel Mücadelede Kafkasya ve Karabağ Sorunu*, (Edt. M. Davutoğlu), EkoAvrasya Yayınları: Ankara.

Ataman, M. & Pirinçci, F. (2019). "Karabağ Sorunu: Dondurulmuş Yapaylıktan Kaçınılmaz Çözüme Doğru", M. Ataman ve F. Pirinçci (Editörler), ss.17-35, *Çıkmazdan Çözüme Karabağ Sorunu*, Seta Kitapları: İstanbul.

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi (2021). Azərbaycan'ın Demoqrafik Göstəriciləri. Statistik Məcmuə: Bakı.

Battır, O. (2021). *Dünden Bugüne Uluslararası Göç Kuram, Algı ve Siyasa*, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Betts, A. (2017). *Zorunlu Göç ve Küresel Politika*, (Çeviren: S. M. Türkaslan). Ankara: Hece Yayınları.

Castelli, F. (2018). "Drivers of Migration: Why Do People Move?", *Journal of Travel Medicine*, 1-7.

Cihan, A., Ermağan, İ. ve Genç, H. (2020). *Dünyada Göç Yönetimi ve Türkiye'nin Göçmenleri: Göçü Nasıl Yönetmeli?*, İstanbul; Akademik Kitaplar.

Çığır, E. (2010). Özbekistan'da Demografik Yapı", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Dinçer, S. (2022). "Soğuk Savaş Sonrası Dağlık Karabağ Sorunu Özelinde Azerbaycan'da Göç ve Göçmenlik Olgusu", Doğan, L., Zeyrekli Yaş, S. ve Ilgaz, G. (Ed.), ss. 247-264, *Türk Dünyasında Siyasal, Kültürel ve Ekonomik Gelişmeler*, Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları.

Dinçer, S. (2022). "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Göç Olgusu". Özel Özcan, M. S. (Ed.), ss.357-373, *Soğuk Savaş Sonrası Sitem, Devlet ve Tarih*, Ankara: Orion Kitabevi.

Ergeshkyzy, A. (2016). "Kırgızistan'da Göç Olgusunun Toplumsal Sonuçları", *Toplum Bilimleri*, 10(20), 237-246.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) (2022). İstatistikler/ Düzensiz Göç, https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler, Erişim Tarihi: 23.09.2022.

Göl, H. (2016). "Geçmişten Günümüze Azerbaycan", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 153-170.

Gürel, Ş. S. (1992). "Karabağ Sorunu Üzerine Bir Not", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47(1), s.181-185.

International Organization for Migration (IOM) World Migration Report (2022). Https://publications.Iom.Int/books/world-migration-report-2022, Erişim Tarihi: 26.07.2022.

İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER) (2018). Türkmenistan, https://www.insamer.com/tr/ulke-profili-turkmenistan/, Erişim Tarihi: 23.09.2022.

İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER) (2022). Kazakistan, https://www.insamer.com/tr/ulke-profili-kazakistan/, Erişim Tarihi: 13.09.2022.

Köşk, U.C. & Özbek, Ç. (2017). "Küreselleşme ve Uluslararası Göç İlişkisinde Değişen Göçmen Algısı", *Researcher Social Science Studies*, 5(8), 247-265.

Küçükkuru, E. (2021). "Orta Asya Devletlerindeki Göç Hareketlerinin Ekonomik ve Politik Perspektiften İncelenmesi", *Akademik Yaklaşım Dergisi*, 12(2), 283-301.

Lee, E. S. (1969). "A Theory of Migration", J. A. Jackson (Edt.), p.282-297, *Migration* Cambridge: Cambridge University Press.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim Sanat Yayınları.

Mustafalı, C. (2019). "Türk Cumhuriyetlerinde Sovyet Mirası ve Değişimler", *Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi*, 1, 18-33.

Oğan, S. (2003). "Yüzyılın Dramı….Azerbaycan'da Göçmen (Kaçkın) Sorunu, http://www .newsaze.com/dr_sinan_ogan_yuzyilin_drami_azerbaycanda_gocmen kackin_sorunu-l-1-sayfa_id-676-y-120-id2-7000-f-b3ecbd88df4a4e7e5b20541bf20a9fb0 Erişim Tarihi: 07.09.2022.

Özarslan, B. B. (2014). "Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi Açısından Hocalı Katliamı", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1), 187-214.

Özbay, F. (2009). "SSCB Sonrası Avrasya Coğrafyasındaki Nüfus Hareketleri ve Sosyal, Siyasi ve Ekonomik Etkileri", *2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, Kocaeli.

Özel Özcan, M. S. & Sevindik, E. (2022). "Rusya Federasyonu ve Orta Asya Ülkeleri Arasında "Göç Gücü" Rekabeti", *Journal of Diplomatic Research*, 4(1), 57-73.

Özel, M. S. (2014). "Stalin Dönemi Rus Milliyetçiliği ve Politikaları", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 99-122.

Özyılmaz, E. V. (2013). "Geçmişten Günümüze Dağlık Karabağ", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 191-208.

Ravenstein, E.G. (1885). "The Laws of Migration", *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167-235.

Seferov, R. & İbadov, A. (2007). "Ermenistan'ın Karabağ'ı İşgal Süreci ve Sonrasında Azerbaycan'da Yaşanan Zorunlu Göçler ve Sorunları", *Journal of Social Science*, 18, 159-173.

Shamilov, G. & Dönmez Kara, C. Ö. (2021). "Birinci Dağlık Karabağ Savaşı Göçmenlerin Sosyo-Ekonomik Sorunları: Bakü Binegedi İlçesi Örneği", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 19, 107-136.

Süleymanlı, E. (2020). "Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Göç Hareketlerinin Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Politik Dinamikleri", A. Cihan, İ. Ermağan ve H. Genç (Editörler), s.295-338, *Dünyada Göç Yönetimi ve Türki-ye'nin Göçmenleri: Göçü Nasıl Yönetmeli?*, İstanbul: Akademik Kitaplar.

T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) (2019). İstatistikler, Yabancıların Çalışma İzinleri, https://www.csgb.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/resmi-istat istik-programi/yabancilarin-calisma-izinleri/, Erişim Tarihi: 20.09.2022.

T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) (2020). İstatistikler, Yabancıların Çalışma İzinleri, https://www.csgb.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/resmi-istat istik-programi/yabancilarin-calisma-izinleri/, Erişim Tarihi: 20.09.2022.

T.C. Ticaret Bakanlığı (2022). Türk Devletleri Teşkilatı, https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/cok-tarafli-ve-bolgesel-iliskiler/cok-tarafli-iliskiler/turk-devletleri-teskilati Erişim Tarihi: 23.07.2022.

T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Antlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü (2022). Kazakistan Ülke Profili.

T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Antlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü (2022). Kırgızistan Ülke Profili.

T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Antlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü (2022). Özbekistan Ülke Profili.

T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Antlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü (2022). Türkmenistan Ülke Profili.

Tazhkuran, N. (2018). "Orta Asya'da Yaşanan Göçler (1991-2016)", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Toktogulov, B. & Eshnazova, A. (2021). "Bağımsızlık Sonrası Dönemde İç ve Dış Göçün Bişkek Kentinde Ortaya Çıkan Mekânsal Ayrışma Üzerindeki Etkileri", *Alınteri Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 51-65.

Türk Dil Kurumu (2022). https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 26.07.2022.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2019). Vatandaşlığa Göre Türkiye'ye Gelen Göçler, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararasi-Goc-Istatistikleri-2019-33709#:~:text=T%C3%BCrkiye'den%20yurt%20d%C4%B1%C5%9F%C4%B1na%20g%C3%B6%C3%A7,ise%20yabanc%C4%B1%20uyruklu%20n%C3%BCfus%20olu%C5%9Fturdu, Erişim Tarihi: 20.09.2022.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) (2009). Göç Terimleri Sözlüğü (2. Baskı), No: 31.

UNICEF (2021). Child Labour Global Estimates 2020, Trends end the Road Forward.

Yıldırım, M. (2020). "Uluslararası Hukuk ve Göç", Cihan, A., Ermağan, İ. ve Genç, H. (Editörler), ss.19-49, *Dünyada Göç Yönetimi ve Türkiye'nin Göçmenleri: Göçü Nasıl Yönetmeli?*, İstanbul; Akademik Kitaplar.

Yiğit, A. (2001). "Kazakistan'ın Değişen Etnik Yapısı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 1-15.

TÜRK CUMHURİYETLERİNDE SAĞLIK SEKTÖRÜNE GENEL BİR BAKIŞ

Berat Lüy

GİRİŞ

Sağlık sektörü devletlerin ve toplumların yaşam kalitesi, iş gücü gibi insanlık tarihinden günümüze kadar ön planda olmuştur. Sosyal devlet anlayışını benimsemiş devletler, başta sağlık olmak üzere vatandaşlarına hizmet sunma konusunda kendilerini sorumlu hissetmişlerdir. Dolayısıyla sağlıklı toplum oluşturmak, her bireyin ihtiyacı olan sağlık hizmetine ulaşmasıyla mümkün olabilmektedir.

Devlet, hizmetin kendisi tarafından verilmesini sağladığı gibi özel teşebbüslerin sağlık hizmeti sunmasına imkân sağlamaktadır. Hükûmetler, hizmetlerini yurdun her noktasına ulaştırmak için insan gücüne ve iyi bir ekonomiye ihtiyaç duyar. Sağlık hizmetlerinin sunumu için gerekli insan gücü başta olmak üzere malzeme ve ekipmanların tedarik edilmesi için çalışmalar yürütür.

Teknolojinin gelişmesiyle yenilenen tıbbi cihazlar, artan nüfus gibi faktörler ekonomik yapıyı doğrudan etkilemekte ve sağlık ekonomisi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bu unsurların yanında salgın hastalıklar ve afetler sağlık hizmetine olan ihtiyacı artırmakta, ayrıca toplum sağlığının korunması için güçlü bir ekonomi gerekmektedir. Sağlık ekonomisi, devletlerin sağlık hizmetlerinin büyüklüğünü de belirlemektedir. Ekonomisi iyi olan ülkeler; sağlık harcamalarına gayrisafi yurt içi hasıladan yüksek oranda pay ayırarak toplumun sağlık hizmetlerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Dolayısıyla sağlık ekonomisi bu alanda yapılan harcamalara göre ülkeden ülkeye farklı gelişim göstermektedir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Türk Devletleri Teşkilatının (TDT) gözlemci üyeleri Macaristan, Türkmenistan ve Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti; tam üyelikleri olan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye ve Özbekistan; ekonomik yapıları, bağımsızlık süreçleri ve bulunduğu coğrafyaları hasebiyle farklı ekonomik yapıya sahiptir.

Sağlık sektöründe dünya standartlarına ulaşamayan ülkelerden biri de Özbekistan'dır. Ülke yönetiminin almış olduğu sektörel kararlar ile sağlık alanında özel sektörün payı gittikçe artmaktadır. Bu durum iyi bir izlenim verse de serbest piyasa mekanizmasının tam anlamıyla yerleşmemesi Özbekistan'ın sağlık sektöründeki gelişmeyi sekteye uğrattığı söylenebilir.

Bu ülkeler ürettikleri mal ve hizmetleri, ellerindeki fonları ekonomik büyüme ve kalkınmaya ayırdığı için sağlık sektörü geri planda kalmıştır. Dünyayı kasıp kavuran COVID-19 salgını sağlık sektörünün önemini bir kez daha gözler önüne sermiş ve uluslararası sağlık sektöründe hareketlilik yaşanmıştır. Muhtemeldir ki orta vadede yeni salgınların çıkma ihtimaline karşı ülkeler hazırlıklarını tek şemsiye altında tamamlamalıdır. Farklı ekonomik yapıları ve dinamikleri olan ülkeleri ayrı ayrı ele almak, bu mozaikten Türk Devletleri Teşkilatı çatısı altında iş birliği bağlamında ortak hareket alanı oluşturmak en yararlı seçeneklerden birisi olarak göze çarpmaktadır.

Ülkeler arasında iç sinerjinin ivme kazanması için Türk Devletleri Teşkilatı üyelerinin oluşturduğu çalışma grupları bilimsel ve teknolojik tüm imkânları kullanarak uluslararası rekabete yönelmelidir. Bu minvalde sağlık alanında araştırma-geliştirme çalışmalarına yönelik çalışmalar artırılmalıdır. Böylece tıbbi cihaz ve sarf malzeme eksiklerinin tedarik edilmesine yönelik Türk Cumhuriyetleri kendi arasında ticaret yapacak düzeye gelmelidir. Doğaldır ki sağlık alanında yetişmiş bilim insanı ihtiyacı oldukça fazla olan bu ülkelerde eğitim sistemlerinin ortak paydada geliştirilmesi ve beyin göçünü azaltacak tedbirler alınması içi gerekli adımların atılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Anadolu Ajansı. (2022, Aralık 16). *Türk Konseyi Üyeleri Afrika'da İhtiyacı Olan Ülkelere Aşı Bağışı Yapacak.* https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turk-konseyi-uyeleri-afrikada-ihtiyaci-olan-ulkelere-asi-bagisi-yapacak/2417962 adresinden alındı.

Anadolu Ajansı. (2022, Aralık 14). *Kazakistan Kovid-19'a Karşı Toplu Aşılama Sürecinde Yerli Aşıyı Uygulamaya Başlayacak*. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kazakistan-kovid-19-a-karsi-toplu-asilama-surecinde-yerli-asiyi-uygulamaya-baslayacak/2217041 adresinden alındı.

Baily, M. N., Garber, A. M., Berndt, E. R. & Cutler, D. M. (1997). Health Care Productivity. *Brookings Papers on Economic Activity*. 143–215. https://doi.org/10.2307/2534756

Boyacı, İ. (2020). Türkiye Sağlık Sisteminin Dönüşümü: Covid 19 Pandemisi ile Mücadele Sürecinde Sağlık Reformlarına Yeniden Bakış. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 19(37), 59-80.

Caparova, D. (2014). *Kırgızistan'da Sağlık Sektörünün Ekonomik Analizi.* Bişkek.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2022, Aralık 24). *Türkmenistan*. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü: https://www.csgb.gov.tr/digm/contents/sosyalguvenlikulkekunyeleri/turkmenistan/ adresinden alındı

Daştan, İ. & Çetinkaya, V. (2015). OECD Ülkeleri ve Türkiye'nin Sağlık Sistemleri, Sağlık Harcamaları ve Sağlık Göstergeleri Karşılaştırması. *Sosyal Güvenlik Dergisi, 5*(1), 104-134.

Ecevit, E., Çetin, M. & Yücel, A. G. (2018). Türki Cumhuriyetlerinde Sağlık Harcamalarının Belirleyicileri: Bir Panel Veri Analizi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 10*(19), 318-334.

Erol, H., & Özdemir, A. (2014). Türkiye'de Sağlık Reformları ve Sağlık Harcamalarının Değerlendirilmesi. *Sosyal Güvenlik Dergisi, 4*(1), 9-34.

Footman, K. & Richardson, E. (2014). Organization and governance. B. Rechel, E. Richardson, & M. McKee içinde, *Trends in health systems in the former Soviet countries.* 29-51.

Korucu, S., Oksay, K. A. & Gök, G. A. (2017). Azerbaycan-Türkiye Sağlık Sistemlerinin Karşılaştırılması Üzerine Bir İnceleme. *Journal of Suleyman Demirel University Institute of Social Sciences, 29*(4), 470-478.

Kutlar, A. & Salamov, F. (2016). Azerbaycan Kamu Hastanelerinin Etkinliğinin VZA Uygulaması ile Değerlendirilmesi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (31), 1-17.

Mavlyanova, D., Mukhamediyarova, R., Abdurakhimova, S., Fuzailov, F. & Tsoyi, E. (2014). Primary Health Care Development in Uzbekistan: Achievements and Challenges. Ministry of Health of the Republic of Uzbekistan Report.

OECD. (2018). *OECD Sağlık Sistemleri İncelemeleri: Bir Dizi Ülke Raporu*. https://www.oecd.org/health/health-systems/reviews-health-systems.htm adresinden alındı

Oran, İ. B. (2020). Sağlık Sektöründe Ekonomik Gelişmişlik Potansiyeli ve Sovyetler Birliği'nden Ayrılan Bağımsız Türk Cumhuriyetlerinde Sağlık Kalitesi Yönetimi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 55*(3), 1977-1996.

Sağlık Bakanlığı. (2022, Aralık 24). *Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığının Sağlık ve Tıp Alanında İşbirliğine İlişkin Devletlerarası Anlaşmaları.* https://docplayer.biz.tr/9569182-Turkiye-cumhuriyeti-saglik-bakanligi-nin-saglik-ve-tip-alaninda-isbirligine-iliskin-devletlerarasi-anlasmalari.html adresinden alındı

Sargutan, E. (2018). Azerbaycan Sağlık Sistemi. A. U. Ünsal içinde, *Ülkelerin Karşılaştırılmalı Sağlık Sistemleri*. 399-426.

Sarıyıldız, A. Y., Paşaoğlu, M. T. & Yılmaz, M. E. (2021). Türkiye, Çin, ABD, Fransa Sağlık Sistemleri ve COVID-19 Politikaları. *Gümüşhane Sağlık Bilimleri Dergisi, 10*(2), 314-327.

Türk Devletleri Teşkilatı (2022, 24 Aralık). *Organization of Turkic States*. https://turkicstates.org/en/turk-konseyi-hakkinda adresinden alındı

Tontuş, H. Ö. (2015). Tüm Yönleriyle Sağlık Turizmi Ülkeler: Macaristan. Aralık 25, 2022 tarihinde alındı

Türkkan, A. (2021). Covid-19 Pandemisinde Sağlık Sistemleri: Kazakistan Örneği. *Toplum ve Hekim Dergisi, 37*(5), 323-329.

WHO. (2000). Health Care Systems in Transition: Turkmenistan.

WHO. (2021). Health Systems in Action Uzbekistan.

Yıldıran, M. & Gülşen, M. A. (2017). Kamu Sağlık Politikalarının Oluşturulmasında Finansman Sorunları: Orta Asya ve Kafkasya Ülkelerinden Örnekler. *Avrasya Etüdleri,* 52(2), 111-151.

Yılmaz, G. (2018). Türkiye Sağlık Sisteminde Reformlar ve Politika Transferi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi,* 18(41), 179-206.

TÜRK DEVLETLERİNİN ENERJİ ALANINDA BİRLİK OLUŞTURMASININ KAZANIMLARI

Mustafa Çağrı Peker - Sinan Sodan

GİRİŞ

Tarihsel süreçte kırılma anları birçok şeyin sil baştan başladığı anlamına gelmektedir. Tarımın icadı yerleşik düzene geçişe neden olurken, yazının icadı medeniyetler kurulmasına neden olmuştur, orta çağda yaşanan veba uzun yıllar boyunca Avrupa'nın kâbusu olurken, buharlı makinanın icadı üretim tarzını değiştirerek modern ekonomiyi doğurmuştur. Birinci Dünya Savaşı imparatorlukları yıkmış, İkinci Dünya Savaşı ise güneşin batmadığı imparatorluk olan Büyük Britanya'nın yerini Amerika ve Sovyetler Birliğine bırakmasına neden olmuştur. Tarihsel süreçte hep kırılma anları olacaktır. Önemli olan bu kırılma anlarının yaratacağı fırsatları değerlendirip yıkımlarına hazırlı olmaktır. Sovyetlerin Birliğinin dağılması ise geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısında yaşanan en önemli kırılma anıdır ve artık çift kutuplu dünyanın yerini küresel var oluş almıştır.

20. yüzyılın son çeyreğinde çift kutuplu dünyanın artık sonunun habercisi konumunda olan küreselleşme, yeni dünyanın anahtar kavramı olmuştur. Batı merkezli küreselleşme 1989'da Berlin Duvarını yıkmış, bu son ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) açısından içsel ve dışsal olmak üzere farklı gerekçeler barındırmıştır. Dışsal olarak küreselleşme artık karşısında durulamaz bir gerçek hâline gelmiştir. Bu gerçek postmodernizmle bir diyalektik oluşturmuştur. Bu diyalektik, yapısalcı akımların sonu anlamına gelmektedir. SSCB'deki yapısalcı sosyalist rejim bu diyalektikten şiddetli bir şekilde etkilenmiştir. Batı merkezli küreselleşmenin tüm dünyaya hâkim olmasında kuşkusuz Batının ekonomik ve teknolojik üstünlüğü en önemli etken olarak göze çarpmaktadır. SSCB açısından çöküşün içsel gerekçeleri ise ekonomik ve siyasi olarak rejimin işlememesidir. SSCB bu buhrandan çıkmak için Mihail Gorbaçov'un "Glasnost" ve "Perestroyka" politikalarını uygulama-

sek olduğu Çin ve Hindistan bölgesi ile ekonomik kalkınmanın en yüksek olduğu Avrupa bölgesini hinterlandına alacaktır. Böyle bir avantaj kuşkusuz hazır pazar anlamına gelmektedir. Ancak bu hazır pazarın kullanılması için önce Türk devletleri arasındaki düşük ticaret hacimlerinin arttırılması gerekmektedir. Türk devletleri arasındaki ticaret hacmi ve iş birliği arttığında hazır pazarlara açılmanın daha kolay olacağı değerlenmektedir.

Bu çalışmada ekonometrik ve yapay zekâ yöntemleri kullanılarak birlik olmanın avantajları Türkiye, Kazakistan, Azerbaycan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Macaristan, Slovakya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Romanya için 2001-2020 ithalat ve ihracat verisi yıllık frekansta kullanılmıştır. Enerjinin önem kazanması ise Türkiye'nin enerji merkezi (Hub) olmasına bağlıdır. Avrupa'daki yüksek gaz talebinin karşılanması Avrupa'yı Rus gazına bağımlılıktan kurtaracaktır. Avrupa politik çatışma yaşadığı Rusya'ya karşı enerjide bağımsızlaşması, Avrupa'yı Türk devletleri ile ekopolitik iş birliğine itecektir. Bu ekopolitik iş birliği Avrupa'nın Türk devletlerine yapacağı ekonomik ve teknolojik yatırımları tetikleyecektir. Bu yatırımlar Türk devletlerinin kalkınmasında kritik rol oynayacaktır. Bu gaz ihracatı ile birlikte Türk devletleri ile Batı arasında köprü olan Türkiye'de gaz Hub'ı oluşturulması son derece önemlidir. Türkiye'nin büyüme trendinde olması, piyasa ekonomisi kurallarının işlemesi ve enerji alanında güçlü bir bilgi birikimine sahip olması bu durum için gereken tüm önkoşulların sağlandığını göstermektedir. Türk devletlerinin sahip olduğu doğal gazın Türkiye'deki gaz hubında optimal fiyatlanması, Avrupa'nın yanı sıra gerek boru hatları ile gerek LNG ile dünyanın birçok bölgesine ulaşması mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

Acemoglu, D. (2012). Introduction to Economic Growth. *Journal of Economic Theory*, 147(2), 545-550.

Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J., Thaicharoen, Y. (2003). Institutional Causes, Macroeconomic Symptoms: Volatility, Crises and Growth. *Journal of Monetary Economics,* 50(1), 49-123.

Bergman, M. M. (2020). The World After COVID. *World,* 1(1), 5.

Berktaş, S., Oraklıbel, R. D. (2021). Sanayi Devrimi ile Gelen Değişim: İş Bölümü ve Yabancılaşma. *Atlas Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(6), 112-121.

Dale, S. (2022). *Statistical Review Of World Energy*. BP Plc, London, United Kingdom, 14-16.

Doğanay, M. A., Değer, M. K. (2020). Kurumlar ve Ekonomik Büyüme: Panel Veri Analizi (2002-2018). *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi,* 10(19), 75-99.

Dünya Bankası. (2022, Kasım 15). *World Bank Open Data*. https://data.worldbank.org/ adresinden alındı.

Dünya Bankası. (2022, Kasım 17). *World Integrated Trade Solutions*. https://wits.worldbank.org/ adresinden alındı.

Guerzoni M., R. Nava C. R., Nuccio M. (2021). Start-ups Survival Through a Crisis. Combining Machine Learning With Econometrics to Measure Innovation. *Economics of Innovation and New Technology,* 30(5), 468-493.

Guiso, L., Sapienza, P., Zingales, L. (2006). Does Culture Affect Economic Outcomes?. *Journal of Economic Perspectives,* 20(2), 23-48.

Kaya, K., Koç, E. (2015). Enerji Kaynakları–Yenilenebilir Enerji Durumu. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi,* 668(56), 36-47.

Looney, B. (2021). *Statistical Review Of World Energy*. BP Plc, London, United Kingdom, 69-66.

Lorenz, A., Hemmer, H. R., Ahlfeld, S. (2005). The Economic Growth Debate-Geography versus Institutions: Is There Anything Really New?. *Entwicklungsökonomische Diskussionsbeiträge*. (No. 34).

Mathieu E., Ritchie H., Rodés-Guirao L., Appel C., Giattino C., Hasell J., Macdonald B., S., Beltekian D. D., Ortiz-Ospina E. and Roser M. (2020, Kasım 20). Coronavirus Pandemic (COVID-19). Published online at OurWorldInData.org. https://ourworldindata.org/coronavirus

Ritchie H., Roser M., Rosado P. (2022). "Energy". Published online at OurWorldInData.org. Erişim tarihi ve sayfa, 20.11.2022 https://ourworldindata.org/energy

Samarasinghe, T. (2019). The Relationship Between Institutions and Economic Development. *Munich Personal RePEc Archive (MPRA),* Paper No: 97755.

Shobana G., Umamaheswari K., (2021). Forecasting by Machine Learning Techniques and Econometrics: A Review. *2021 6th International Conference on Inventive Computation Technologies (ICICT)*, 1010-1016.

Yang, Y., Schmidt, P. (2021). An Econometric Approach to The Estimation of Multi-Level Models. *Journal of Econometrics*, 220(2), 532-543.

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI ÜYELERİNİN ENTEGRASYON SÜRECİNDE TİCARİ VE KÜLTÜREL İLİŞKİLERİ

Naime Yaprak - Tuncay Erduran

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı sonrası Çarlık Rusya'da ortaya çıkan ekonomik sorunlar ve yönetimde yaşanan sıkıntılar sonucu 1922 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) kurulmuştur. Dört Cumhuriyet ve 26 özerk bölgenin birleşmesinden oluşan birlik bölgede etkin güç hâline gelmiştir. Batı Bloğuna karşı Doğu Bloğunun lideri olarak görülen SSCB 1990'lı yıllara doğru; yönetim ve ekonomide yaşadığı sorunlar neticesinde 1991 yılında dağılmış ve böylece 15 bağımsız ülke ortaya çıkmıştır. Bu ülkeler Doğu Avrupa (Rusya, Belarus, Ukrayna, Moldova), Baltık (Estonya, Letonya, Litvanya), Kafkasya (Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan) ve Orta Asya (Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan) olmak üzere coğrafi olarak 5 bölgede toplanmıştır (Gürbüz & Karabulut, 2009).

Sovyet Rusya'nın çöküşü ile birlikte uluslararası alanda tanınan 15 yeni devlet, dünyanın şekillenmesinde rol oynamaya başlamıştır. Ancak uzun süre SSCB etkisi altında varlıklarını sürdüren bu devletler, bağımsızlıklarını ilan etmelerine rağmen SSCB'nin halefi konumunda olan Rusya'nın etkisi altında kalmışlardır. SSCB'nin uyguladığı politikalar sonucunda bu devletlerin ekonomik, kültürel ve sosyal olarak Rusya ile bağları zorunlu olarak devam etmiştir. SSCB'nin dağılmasının ardından sahip olduğu zengin doğal kaynaklar açısından oldukça önemli konumda olan bölgede, aradan 30 yıl geçmesine rağmen hâlâ karışıklıklar yaşanmaktadır. Rusya'nın devam eden müdahaleleri nedeni ile bölgede zaman zaman sorunlar yaşanmaktadır. Yakın zamanda Azerbaycan ile Ermenistan arasında yaşanan Karabağ sorunu, günümüzde devam eden Rusya-Ukrayna savaşı; Rusya'nın SSCB'den ayrılan bu ülkelerin iç işlerine müdahale hakkını görmesinden kaynaklanmaktadır.

Türk ülkelerinin kendi aralarında gerçekleştirdiği ticaret hacminin oldukça düşük olması, ekonomik ilişkilerde yeterince ilerleme kaydedilmediğini göstermektedir. Türkiye hariç tutulduğunda Türk ülkelerinin karşılıklı ticaret potansiyeli neredeyse yok denecek seviyelerdedir. Dolayısıyla Türk ülkelerinin serbest pazara istenilen düzeyde entegre olabilmesi için ekonomik bütünleşme aşamalarına yönelik somut adımları hızla atması gerekmektedir. Bölgedeki üretim açıkları ve rekabet ortamı çok taraflı ilişkiler ile mümkün olacaktır.

AB üyesi Macaristan'a ayrı bir pencere açmak gerekmektedir. Uluslararası arenada söz sahibi olan kuruluşların yatırım yapması ve gelişmiş Avrupa ülkelerine yakınlığından dolayı Türk ülkeleri arasında parlayan yıldız Macaristan, bilim ve tekniğin Asya ülkelerine transfer edilmesi için fırsattır. Dolayısıyla Macaristan ile İpek Yolu kara yolu bağlantısının kurulması ve ticari sinerjinin artması ancak bu strateji ile oluşabilecektir.

KAYNAKÇA

Ainur, N. (2003). *Kazakistan-Rusya İlişkilerinde Etnik Sorun.* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Ametbek, D. (2018). *Türkiye-Kazakistan İlişkilerinin Stratejik Boyutu.* ANKASAM Eylül Raporu.

Amirbek, A., Anuarbekuly, A., & Makhanov, K. (2017). Türk Dili Konuşan Ülkeler Entegrasyonu: Tarihsel Geçmişi ve Kurumsallaşması. 1(3), *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi,* 164-204.

Bilis, P., Bilis, A. & Sydygalieva, M. (2018). Türkiye-Türk Cumhuriyetleri Kültürel İlişkilerinde Televizyon Dizileri Faktörü: Kırgızistan Örneği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 403-425.

Çakmak, Ö. (2017). Orta Asya: Bölgesel Entegrasyon Girişimleri ve Öneriler. *Selçuk Ünv. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 17(33), 116-134.

Çelik, N. (2007). SSBC Sonrası Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde Endüstriyel Performans ve İnovasyon Politikaları. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 23(2), 117-132.

Çetin, İ. (2016) Türkiye'de Suriyeli Sığınmacıların Sosyal ve Kültürel Entegrasyonu*. Sosyoloji Dergisi*, (34), 197-222.

Deregözü, M. (2020). Türkiye Macaristan İlişkileri. *SETA Raporu.*

Ekici, K., & Deren, T. (2022). Türk Devletleri Teşkilatı ve Tarihçesi. *TURAN Stratejik Arastirmalar Merkezi,* 14(53), 325-328.

Geybullayev G., & Kurubaş E. T. (2002). Türk Cumhuriyetlerinin Entegrasyonu: Fırsatlar, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,7(1).

Gürbüz, M., & Karabulut, M. (2009). SSCB'nin Dağılmasıyla Bağımsızlığına Kavuşan Ülkelerde Sosyo-Ekonomik Benzerlik Analizi*. Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (50), 31-50.

İstikbal., D. (2021). Orta Asya'da Yeni İş Birliği Alanları: Türkiye-Özbekistan İlişkileri. *SETA Raporu.*

Kazancı, B. A. (2021). *Türk Cumhuriyetleri Arasında Olası Gümrük Birliği ve Diğer Entegrasyon Modellerinin Analizi.* Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kırıkkale.

Kazancı, B. A., & Dikkaya, M. (2021). Genişletilmiş Türk Konseyi Bağlamında Çekim Modeli Uygulaması ile Olası Gümrük Birliği Analizi, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi,* 56(2), 640-656.

Pehlivanoğlu, F., & Güneş., İ. (2008). Kırgızistan Ekonomisinin Yapısal Analizi. *II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi*, 781-797.

Özmen., A. (2021). SSCB'den Ayrılan Türk Cumhuriyetleri'nin Yerel Yönetim Perspektifleri. *IJAR,* 6(11), 51-60.

Serinkan C., & Güney F. (2019). Türkiye ve Orta Asya Ülkeleri ile İlgili Bazı Stratejik Değerlendirmeler. *Yenifikir Dergisi*, 11(23), 7-26.

Solak, F. (2003). Türkiye Orta Asya Cumhuriyetleri Dış Ticaret İlişkilerinin Gelişimi. *Marmara üniversitesi İİBF Dergisi*, 18(1), 69-96.

Tomar, C., (2022, Aralık 30). *Altı Devlet Bir Millet: Türk Devletleri Teşkilatı Özbekistan Zirvesi.* https://www.aa.com.tr/tr/analiz/alti-devlet-bir-millet-turk-devletleri-teskilati-ozbekistan-zirvesi/2737526 adresinden alındı.

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. (2022, Aralık 12). *Azerbaycan Ülke Profili.* https://ticaret.gov.tr/data/5eb6749913b8767e5c4b1fcd/Azerbaycan_2022.pdf adresinden alındı.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2022, Eylül 09). *Türk Konseyi (Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi)* / T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr)

Yüce, M. (2022). *Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye ile İlişkiler.* SETA Raporu: Ankara.

Yılmaz, S. (2021). *Türkiye Kazakistan İlişkileri 20. Yüzyılda Türkiye-Türk Dünyası İlişkileri* PEGEM Akademi: Ankara.

TÜRK DÜNYASINDA KIRGIZİSTAN'IN BÖLGESEL VE SEKTÖREL GİRİŞİMLERİ

Demet Şefika Mangır - Ediliia Abdykadyrova

GİRİŞ

Modern Türk halklarının kökleri, Orta Çağ'da ve erken modern zamanlarda Orta Avrasya topraklarına hâkim olan eski Türk halklarına, devletlerine ve imparatorluklarına kadar gitmektedir. Avrasya ve Kuzey Afrika'da Türk hâkimiyetinin zirvesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçaları olan Safeviler, Babürler ve Memlükler'in, Türk hanedanlarının liderliğinde Eski Dünyanın çeşitli bölgeleri üzerinde güç kurdukları 16. yüzyıl olarak bilinmektedir. Ancak Türk halkları ve devletleri gerek Orta Asya topraklarında gerekse onun ötesinde entegrasyon konusunda sorunlar yaşamış ve birbirleriyle sürekli çatışma içinde olmuşlardır. Bunun sonucunda Türkler bölgede nüfuzunu kaybetmiş, toprakları bölünmüş ve çevre imparatorluklara dâhil edilmişlerdir.

Türk boy ve toplulukları bugün dünyanın farklı bölgelerinde ve devletlerinde yaşamaktadırlar. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Avrasya'nın merkezinde bağımsızlıklarını yeni elde eden Türki Cumhuriyetleri ortaya çıkmıştır. Türkiye, başta yatırım ve eğitim girişimleri olmak üzere yeni kurulan cumhuriyetlerle bağlarını hızla güçlendirmeye başlamıştır.

1992'de Orta Asya Türki Cumhuriyetleri'nin liderleri, Türk dili konuşan ülkelerin Cumhurbaşkanları düzeyindeki ilk zirvesine Ankara'da Cumhurbaşkanı Özal'ın davetiyle katılmışlardır. Bu ilk zirvenin arkasından dokuz zirve daha yer almış ancak bu toplantıların çok yönlü tek sonucu, çoğunlukla bağlayıcı olmayan hükümlerden oluşan zirve bildirileri olmuştur. Bunun nedenlerinden biri, bağımsızlığın ardından yeni Türki Cumhuriyetlerin herhangi bir çok taraflı iş birliği veya bölgesel entegrasyon girişimleri ile ilgilenmek yerine egemenliklerini pekiştirme ile meşgul olmalarında yatmaktadır. Buna rağmen, 1992'den 2012'ye kadar süren bu üst düzey toplantılar, Türki Cumhuriyetler arasında iş birliği için kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, diplomatik isti-

lu yönde ilerleyerek devam etmektedir. Bu girişimlerin kültür, ekonomi, millî spor, gençlik ve turizm alanlarında daha çok etkili olduğu görülmektedir.

Ortak tarih, etnik kültür ve dil gibi unsurlar Türk dili konuşan ülkeleri bir araya getirmiştir. Ancak günümüzde bu yeterli olmamaktadır. Ulaşım koridorlarının geliştirilmesi, cazip bir yatırım ortamının yaratılması ve entegrasyon ilişkilerinin teşvik edilmesi gerekmektedir. Türki Cumhuriyetler arasındaki ilişkileri güçlendirmek ve iş birliğini devam ettirmek için karşılıklı çıkarlar doğrultusunda iş birliği yolları aranmaya devam edilmelidir.

KAYNAKÇA

Abdykadyrova, E. (2016). Orta Asya Entegrasyon Süreçlerine 'Büyük Güçlerin' Etkisi. *In İnternational Conference on Eurasian Economies*, 206-211.

Abdyldaev, E. (2015). The Perspective of the Kyrgyz Republic For Regional Cooperation Within the Turkic Council. *Center for Strategic Research.* Retrieved April, 21, 2021.

Akengin, H. (2019). *Siyasi Coğrafya. İnsan ve Mekân Yönetimi, 6.Baskı,* Pegem Akademi, Ankara.

Alagöz, M., Sinem Y. & Uçtu R. (2004). Türk Cumhuriyetleri ile İlişkilerimize Ekonomik Açıdan Bir Yaklaşım. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 12, 59-74.

Baghirov, O. (2022). The Organization of Turkic States' Economic Potential and Cooperation Prospects Among its Members. *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs*, 27(1), 53-73.

Bagirova, S. (2014). The Objectives, Plans and Prospects of the Cooperation Council of Turkic States. *European Journal of Philosophical Research*, 2(2), 80-88.

Bay, E., Alimbekov, A., Mete, M., Cucuk, E., & Yokus, E. (2017). The Perception of Turkish World Union. *Gazi Akademik Bakış-Gazi Academic View,* 11(21), 55-85.

Çelik, K. E. (2017). Türk Dünyasında İşbirliği Denemesi: Türk keneşi ve Kazakistan. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 17(2), 15-32.

Çokişler, N. (2021). Türk Dünyasının Turizm Alanında İşbirliği Girişimleri: Bir Doküman İncelemesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (Özel Sayı), 125-136.

Demir, C. (2022). The Organization of Turkic States: Implications for the Regional Balance of Power. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 39-71.

Dönmez, M. (2020). Türk Dünyası Jeopolitik Bir Kaosun Ortasında Mı?. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1-16.

Ertürk, M. (2020). Türk Dünyası Kültür Başkentleri. *Türkiyat Mecmuası*, 30(1), 303-312.

Gafarlı, Turan. (2019, October 3). The Turkic world is on theedge of a historic revival. https://www.trtworld.com/opinion/the-turkic-world-is-on-the-edge-of-a-historic-revival-30327

Golden, P. B. (1992). An introduction to the history of the Turkic peoples. *Ethnogenesis and state-formation in Medieval and Early Modern Eurasia and the Middle East*, 127-36. Wiesbaden: Harrassowitz, 1992

Khajieva, G. (2016). Turkic Integration: Problems and Prospects. *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches*, 2(4), 27-32.

Kalambekova, B. (2022). The Paradigm of Soft Power and the Importance of the Organization of Turkic States: Perspective from Kyrgyzstan. *Perceptiıons: Journal of International Affairs,* 27(1), 91-194.

Keskin, N., Aliyi, F., & Çakıcı, B. (2022). Turkic Republics on the 30th Anniversary of Their Indepence and TURKSOY. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 123-147.

Kocatepe, Ö. F. (2022). Türk Cumhuriyetleri'nin Bölgesel Güvenlik Kaygıları Bağlamında Uluslararası Örgütlerle İşbirliği. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 130(257), 407-434.

Köstem, S. (2017). When can idea entrepreneurs influence foreign policy? Explaining the RISE of the "Turkic World" in Turkish foreign policy. *Foreign Policy Analysis*, 13(3), 722-740.

Mackinder, H. J., "The Round World and The Winning of The Peace", in *Democratic Ideals and Reality*, Washington, DC: National Defence University Press, 1996, 195–205.

Mangır, D. Ş. "Jeopolitik Eksende Avrasya: Mackinder'in Heartland Teorisi Ve Yeni Büyük Oyun", Uluslararası İlişkilerde Jeopolitik Teoriler ve Pratikler, İksad Yayınevi, Ankara, 2020.

Özgen, N., & Güngördü, S. (2019). Eleştirel jeopolitik: yer politikalarını yeniden okumak. *1. İstanbul uluslararası coğrafya kongresi bildiri kitabı içinde*, 913-922.

Sert, H. *The Idea of a Turkish World from The Adriatic to The Wall of China: Relations Between Turkey and Turkic Republics During The 1990s*. Master Thesis, Boğaziçi University 2010.

Shadybekov, K. (2019). The Cooperation Council of Turkic Speaking States: Main Stages and Prospects of Development. *Turkic Council*, 82.

Sobirov, J. (2020). International Relations Between Turkic Speaking States. *The American Journal of Political Science Law and Criminology*, 2(12), 144-149.

Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi. (2018). Tarihçe. Retrived from https://turkpa.org/tr/content/about_turkpa/history

Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi. (2018). Faaliyetleri. Retrived from https://turkpa.org/tr/content/about_turkpa/activities

Türk Devletleri Teşkilatı. Türk Akademisi. Retrived from https://www.turkkon.org/tr/iliskili-kurumlar/turk-akademisi_1

Türk Devletleri Teşkilatı. Türk Kültür Ve Miras Vakfı. Retrived from https://www.turkkon .org/tr/iliskili-kurumlar/turk-kultur-ve-miras-vakfi_5

Uçar, F. *Dış Türkler/Türk Dünyasının Parlayan 5 Yıldızı Orta Asya Türklüğünün Tarihsel ve Kültürel Yapısı,* Fark Yayınları, Ankara 2007.

Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı. (2022). Tarihçe. Retrieved from https://www.turksoy .org/tarihce

Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı. (2022). Токтоболот Абдумомунов. Retrived from https://www.turksoy.org/ru-RU/novosti/toktobolot-abdumomunov-copy-copy

Бжезинский, З. (2014). *Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы*. Москва: АСТ.

Гумилев, Л. Н., & Куркчи, А. И. (1967). *Древние тюрки* (Vol. 2). Наука.

Парубочая, Е. Ф. (2016). Интеграция тюркского мира на современном этапе. *Манускрипт*, (6-1 (68)), 147-151.

Чеклина, Т. Н. (2015). Перспективы сотрудничества стран Шанхайской организации сотрудничества* в рамках проекта «Экономический пояс на Великом шелковом пути». *Российский внешнеэкономический вестник*, (2), 30-40.

TÜRKİYE'NİN TÜRK DEVLETLERİNE YÖNELİK KALKINMA İŞ BİRLİĞİNİ GELİŞTİRME SÜRECİ ÜZERİNE BİR ANALİZ (TİKA ÖRNEĞİ)

Müzeyyen Özhavzalı

GİRİŞ

Dünyada bazı ülkeler geçmişten gelen tarihi, kültürel ve ekonomik birçok alanda birbirine bağlıdır. Diğer yandan günümüzde her alandaki çok hızlı değişim ve iletişim kaynaklarındaki dijitalleşme ile birlikte ülkeler arasındaki sınırlar ortadan kalkmıştır. Bu süreç; ülkeleri, toplumları birbirleri ile farklı alanlarda iş birliği yaparak kalkınma başta olmak üzere birçok alanda birbirlerini destekleme zorunluluğu ile karşı karşıya getirmiştir. Ülkelerin bu iş birliklerinin oluşmasında bazen savaş veya güvenlik tehditleri, bazen tarihî toplumsal dokusundan gelen insani yardım misyonu etkili olurken bazen de bu ülkeler dili, dini, ırkı ve rengi ne olursa olsun vicdani değerleri ile insanlığa desteğe ve yardıma hazır olan toplumsal kimliğinden ve yardım duygusundan da iş birlikleri yapmıştır. Japon Uluslararası İş Birliği Ajansı (JICA), İktisadi İş Birliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD), Birleşmiş Milletler (BM), Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) kalkınma konusunda küresel aktör kurumlara örnek olarak verilebilir (Türk, 2014: 96).

Bu bakış açısıyla uyumlu bir şekilde Türkiye önderliğinde Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Macaristan, Özbekistan ve Türkmenistan'dan oluşan; tarihten gelen kültürel, sosyal ve ekonomik güçlü bağları ve ilişkileri bulunan ülkeler zaman zaman bu bağları farklı boyutlar ile güçlendirmek amacıyla bazı teşkilatlar kurmuşlardır. Bu yedi ülke dünyada farklı platformlarda Türk devletleri ismiyle bilinmektedir. Günümüzde bu ülkeler Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde toplanmışlardır.

Diğer yandan Türk Cumhuriyetleri, kendi iç dinamizminde yine yukarıda geçen amaçlara hizmet edecek biçimde kalkınma yardımları gerçekleştirmek

KAYNAKÇA

ABD Dış Yardımlar Kanunu. (1961). Bölüm 1, Kısım 1, Mad. 101.

Bircan, M. (2021). *Türk dili konuşan ülkeler işbirliği konseyi (Türk keneşi) üzerine yapısal ve işlevsel bir değerlendirme.* Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yükseklisans Tezi, Niğde.

Denizhan, E. (2010). Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya Politikası ve TİKA. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, (2)1, 17-23.

Gökgöz, Ç. (2015). *Kalkınma İşbirliğinin Yönetimi*, Uzmanlık Tezi, Kalkınma Bakanlığı, Ankara.

Karadağ, H. ve Özçelik, A.O. (2016). "Dış Yardım Diplomasisi: ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) Örneği", Erman Akıllı (Ed); *Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar*, Nobel Yayınları: Ankara

Kardaş, T ve Erdağ, R. (2012). Bir Dış Politika Aracı Olarak TİKA. *Akademik İncelemeler Dergisi*, (7)1, 167-194.

Kaygısız, İ. (2016). "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Balkan Ülkelerine Yönelik

Dış Yardım Politikası", Erman Akıllı (Ed); Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar, Nobel Yayınları: Ankara, ss.305-325

Kazancı, B. A. ve Dikkaya, M. (2021). Genişletilmiş Türk Konseyi Bağlamında Çekim Modeli Uygulaması ile Olası Gümrük Birliği Analizi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi,* 56(2), 640-656.

Keskin, H. (2017). *Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nın (TİKA) Türk Dış Politikasındaki Rolü.* Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yükseklisans Tezi, Bilecik.

Kulaklıkaya, M. (2008). "Kalkınma Yardımında Dünyadaki Son Trendler ve TİKA",

Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, S:31, ss.14-29.

Türk Konseyi. (2009, Ekim 3). *Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Antlaşması*. https://www.turkkon.org/assets/pdf/temel_belgeler/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_201404 17_193951.pdf adresinden alındı.

Özbalcı, A. A. (2021). Türk Cumhuriyetleri Arasında Dijital Birliğin Kurulması ve Türk Keneşi'nin Rolü. *19. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi*, Bakü/Azerbaycan, 245-256.

TİKA. (2022). *2021 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara.

Tosun, E. (2020, Aralık 15). *Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Keneşi).* https://www.r esearchgate.net/profile/ErkanTosun/publication348907253_Turk_Dili_Konusan_Ulkeler_Isbirligi_Konseyi_Turk_Kenesi/links/60156b3d45851517ef273e29/Tuerk-Dili-Konusan-Uelkeler-Isbirligi-Konseyi-Tuerk-Kenesi.pdf adresinden alındı.

Türk, Y. (2014). *Küresel ve Bölgesel Yeniden Yapılanma Sürecinde Güçlü Dış Politika*, İstanbul: Mavi Ofset Yayınları.

Türk Konseyi. (2022, Aralık 22). Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi. https://www.turkkon.org/tr adresinden alındı.

TÜRKİYE İLE TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI ÜYELERİ ARASINDAKİ TURİZM İLİŞKİSİNE GENEL BAKIŞ

Fatih Saydam

GİRİŞ

Turizm kelimesi Fransızca olup en yalın tanımı, zevk için yapılan gezilerdir (Özdemir, 1992). Turizm, birçok insanın belirli amaçlarla bulundukları yerden uzaklaşarak yurtiçi veya yurtdışına hareketlilik durumu ve bir süre orada bulunmalarıdır (Uslu, 1990). Sürekli insan etkileşiminin bütünü olan turizmin doğru tanımı için yapılan seyahatlerin devamlı kalınan yerlerin dışında olması, konaklama esnasında turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetten yararlanılması ve konaklamanın geçici olması gerekmektedir (Özgüç, 2003). Dünya genelinde değişen ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler turizm alanında farklılık yaratmıştır. Turizm denilince akıllara ilk gelen geleneksel turizm olan deniz, kum, güneş algısı yerini kültür, miras ve doğa turizmine bırakmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte yaygınlaşan sanayileşme sonucunda insanların sosyal ihtiyaçlarının da önem kazandığı bir döneme girilmiştir. UNWTO verilerine göre en hızlı gelişen ve en dayanıklı sosyoekonomik sektörlerin başında turizm gelmektedir. Küresel ticaretin yüzde 7'sini oluşturmakla beraber milyonlarca istihdam oluşturmaktadır (Şendikici & Karakaya, 2021). Turizm özellikle İkinci Dünya Savaşından itibaren önem kazanmış ve dünyada en büyük ekonomik sektörlerden biri olarak kabul edilmiştir. Turizm faaliyetlerinin bir ülkeye en önemli etkisinin ekonomik etki olduğu söylenebilir. Ancak; yalnızca ekonomik etkiler değil, sosyokültürel etkilerde son derece önemlidir. Her bireyin insanca yaşaması için en doğal hakkı olan tatilini yapması, çalışma vakitlerinin dışında kalan zamanı değerlendirmesi gerekir. Kendi çevrelerini ve ülkelerini daha iyi tanıyan bireylerin ulusal benliklerinin gelişeceği söz konusu olduğundan turizmin pek çok etki alanının bulunduğu

rasında yaşanabilecek yerleşim yeri, bürokratik zorluklar ve engeller, politik ve dini kargaşalar, güvenlik kargaşaları olarak sıralanabilir (Suleiman, Mohamed, 2012). Uluslararası seyahatlerde bürokratik zorluklara en iyi örnek vize sorunu olarak görülebilmektedir. Yazıda Türkiye ile Türk devletleri teşkilatı üye ve gözlemci ülkeler ile ilişkisine bakılmaktadır. Türk devletleri teşkilatı üye ve gözlemci ülkeleri ile ortak kültür, ortak dil yanı sıra vize kolaylıklarının turizm faaliyetlerini olumlu yönde etkilediğini söylenebilmektedir. Türkiye'ye vizesiz gelebilen ülkeler arasında yer alan bu ülkeler Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Macaristan, KKTC devletleridir (Göç İdaresi, 2023). Türkiye'ye gelen yabancı ülke vatandaşlarının 2019'da ortalama %5'ini oluşturan bu devletlerin yıllar içerisinde Türkiye'ye gelen turist sayısı genel anlamda önemli bir atış göstermesine rağmen toplam turist sayısının %5'inde kalması bu bölgelerde daha fazla turizm pazarlaması yapılmasına gerek olduğunu göstermektedir. Türk devletlerinin sosyo ekonomik anlamda iş birliklerinin daha yoğun ve etkin olarak yapılması gerekmektedir. Dünyada birçok devletler arası iş birliklerinin daha etkin olarak işlediğini görebilmektedir.

KAYNAKÇA

Abilov, E. (2019). *Azerbaycan turizm sektörünün gelişimi ve ekonomiye etkisinin incelenmesi*. İstanbul Aydın Üniversitesi, Yükseklisans Tezi, İstanbul.

Acık, F (2018). Ülke tanıtımı: Orta Asya'nın incisi Özbekistan, *Asya Araştırmaları Dergisi,* 2(1), 95-101

Aydilek, E. (.2022). Türk Devletleri Teşkilatının siyasi ve ekonomik potansiyeli. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, *5*(3), 716-728.

Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi. (2019). *Ölkəmizin turizm imkanları*. Bakı.

Azizova, S. (2020). *Almatı Bölgesi'nin (Kazakistan) turizm coğrafyası*. Atatürk Üniversitesi Atatürk Üniversitesi, Yükseklisans Tezi, Erzurum.

Bakbergenov, T. (2017). Kosvenno v semı turistı. *Puteşestviy Dergisi*, 22-34.

Çeken, H., Karadağ, L. ve Dalgın, T. (2009). Küreselleşme ve Uluslararası Turizm Arasındaki İlişki. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 22, 21- 36.

Evcin, E. (2018). Özbekistan'da Türkiye'nin turistik tanıtım ve propaganda faaliyetleri üzerine bir değerlendirme. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, *18*(1), 113-142.

Gülbahar, O. (2008), Turizmin Türkiye'de 1980 sonrası dönemde cari işlemler dengesine etkisi. *Journal of Qafqaz University*, 154-169.

Göç İdaresi Başkanlığı. (2023, Mart 15). *Türkiye'nin vize muafiyeti tanıdığı ülkeler* https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-vize-uygulamadigi-ulkeler adersinden alındı.

Hall, D. R. (Ed.). (2004). *Tourism and transition: governance, transformation, and development*. Cabi.

İnce C., & Turganbaeva, N., & Samatova, G. (2019). Etno-Restoranlarda Otantikliği Deneyimlemek-Kırgızistan'da Etno-Restoranlar: Supara ve Dasmia. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 16(1), 121-135.

İpek, C. D. (2019). *Frankofoni ile Türk Konseyi'nin Mukayesesi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kozak, M. (2016). Bargaining behavior and the shopping experiences of British tourists on vacation. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, *33*(3), 313-325.

Kozak, M. A., & Kama, S. (2016). Dark (hüzün) turizmi mekânı olarak Çanakkale. 8. *Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*, 241-253.

Kozak, N., Kozak, M. A. ve Kozak, M. (2001). *Genel Turizm İlkeler-Kavramlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Kyzy, G. K. (2019). *Kırgızistan'da turistik ürün çeşitlendirilmesi ve pazarlanması.* Kastamonu Üniversitesi, Yükseklisans Tezi, Kastamonu.

Myrzabekova, M. (2019) *Kazakistan turizm sektörünün bölge ülkeleri içindeki rekabet gücü: ulaştırma altyapısı itibariyle bir değerlendirme*. Kastamonu Üniversitesi, Doktora Tezi, Kastamonu.

Nicholson, R. E., & Pearce, D. G. (2001). Why do people attend events: A comparative analysis of visitor motivations at four South Island events. *Journal of Travel Research*, *39*(4), 449-460.

Özgüç, N. (2003). *Turizm Coğrafyası*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Öztaş, K., & Karabulut, T. (2006). *Turizm ekonomisi genel turizm bilgileri*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Soltanova, H. (2015). Azərbaycan Respublikasında turizm və onun inkişafı. *Bakı: AzTu.–343*.

Soyak, M. (2013). Uluslararası turizmde son eğilimler ve Türkiye'de turizm politikalarının evrimi. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (4), 1-18.

Hardan Suleiman, J. S., & Mohamed, B. (2012). Palestine's international visitors barriers: Case studies of Bethlehem and Ramallah. *International Journal of Tourism Research*, *14*(2), 177-191.

Swanson, B. (2006, July 5). *Digging the way to a new market.* The Prague Post Online: News: Digging the way to a new market (archive.org) adresinden alındı.

Fallon, S., & Bedford N. (2003). *Hungary.* Poland: Lonely Planet

Tekin, A. (1993). Macar Turistlerin Düşündürdükleri. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, *4*(3), 32-33.

Tripadvisor. (2023, Mart 6). *Azerbaycan gezilecek yerler.* https://www.tripadvisor.com.tr/ Attractions-g293933-Activities-Azerbaijan.html adresinden alındı.

Tripadvisor. (2023, Mart 6). *Kazakistan gezilecek yerler*. https://www.tripadvisor.com.tr /Attractions-g293943-Activities-Kazakhstan.html adresinden alındı.

Tripadvisor. (2023, Mart 6). Kırgızistan bölgesini keşfedin. https://www.tripadvisor.com.tr/ Tourism-g293947-Kyrgyzstan-Vacations.html adresinden alındı.

Tripadvisor. (2023, Mart 6). *Macaristan gezilecek yerler.* https://www.tripadvisor.com.tr/ Attractions-g274881-Activities-Hungary.html adresinden alındı.

Tripadvisor. (2023, Mart 6). *Özbekistan gezilecek yerler.* https://www.tripadvisor.com.tr/ Attractions-g293967-Activities-Uzbekistan.html adresinden alındı.

Tripadvisor. (2023, Mart 6). *Türkmenistan bölgesini keşfedin.* https://www.tripadvisor.com.tr/ Tourism-g293965-Turkmenistan-Vacations.html adresinden alındı.

Tripadvisor. (2023, Mart 6). *Türkiye bölgesini keşfedin.* https://www.tripadvisor.com.tr/ Tourism-g293969-Turkiye-Vacations.html adresinden alındı.

Toker, B. (2007). Türkiye'de turizm sektörü teşviklerinin değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi*, *14*(2), 81-92.

TÜRKSOY. (2023, Ocak, 15). *Tarihçe*. https://www.turksoy.org/tarihce adresinden alındı.

UNWTO. (2022). *Tourism statistic database.* Tourism Statistics Database (unwto.org) adresinden alındı.

Uslu, O. (1990). Turizm ve çevresel etkileri. *Turizm ve Çevre Konferansı. Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını. Kavaklıdere, Ankara*, 19-47.

Ünlüönen, K., Kiliçlar, A., & Yüksel, S. (2011). The calculation approach for leakages of international tourism receipts: the Turkish case. *Tourism Economics*, *17*(4), 785-802.

Wikipedia. (2023, Şubat 10). *Macaristan.* https://tr.wikipedia.org/wiki/Macaristan adresinden alındı.

Wikipedia. (2023, Şubat 11). *Özbekistan.* https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96zbekistan adresinden alındı.

Wold Bank. (2022, Aralık 18). *World Bank Open Data*. https://data.worldbank.org/ adresinden alındı.

Yağcı, Ö. (2007). *Turizm ekonomisi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

ÖZBEKİSTAN CUMHURİYETİ: DIŞ SİYASETTE YÖN ARAYIŞLARI VE DÖNÜŞÜM EĞİLİMLERİ (1991-2021)[1]

Ali Asker

GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığına kavuşan Özbekistan Cumhuriyeti Orta Asya'nın "kalpgâh"ı konumundadır. Ülke, tarihi boyunca Orta Asya'nın ilim, kültür ve uygarlık merkezi olarak tanınmıştır. Semerkant, Buhara, Hive gibi İslam ve Türk dünyasının önemli merkezleri bu topraklarda yer almaktadır. Özbekistan aynı zamanda Timurlular, Şeybaniler ve Türkistan hanlıklarının devamcı olarak bilinmektedir (Sönmez, 2013, s.391; Düğen, Tugay, 2013). Özbekistan jeopolitik konumu, tarihi, kültürü ve nüfusu itibarıyla Asya'nın önemli ülkelerinden biridir; ayrıca, sosyal ve ekonomik potansiyeli bakımından da güçlü bir devlet olarak ilgi çekmektedir. Bu durumda, Özbekistan'ın büyük güçler arasında seyreden rekabet odağında yer alması kaçınılmazdır.

Özbekistan, Türk-İslam tarihinin önemli ilim ve medeniyet merkezlerinden biridir. Ülkenin sahip olduğu manevi potansiyel sosyal yapıyı da etkilemiş olup, halkı dinî hassasiyeti yüksek olan toplum durumuna getirmiştir. Türk ve Müslüman halk olarak Özbekler, komşularına nispeten sosyalist dönemde İslami geleneklerini daha fazla koruyup devam ettirmeye çalışmıştır. Bu yüzden bağımsızlığa kavuşmasının ardından dinî akımlar ve örgütler ülke genelinde boy göstermeye başlamıştır. Zira sosyal yapı ve toplumsal hafıza kökten dinci örgütlerin yayılması için uygun bir zemin oluşturmuştur. Burası, Tacikistan'dan sonra, dini-örgütsel aktivizmin yoğun şekilde yaşandığı bir ülke olarak tanınmıştır. Kökten dinci yapılar siyasi iktidara ve ulusal güvenliğe meydan

[1] Eleştiri ve önerilerinden dolayı Doç. Dr. Ali Başaran'a teşekkür ederiz.

temel iç istikrarsızlıktan ileri gelen endişeleriyle ilişkili olduğu söylenebilir. Bu yüzden Kerimov ülke içindeki yapıları dışarıdan etkileyebilecek en ufak girişime asla müsaade etmemiş, kuşkulu bulduğu unsurları orantısız güç kullanarak sert bir şekilde baskılamıştır. Dış politikada büyük güçlerle ilişkiler tesis eden Kerimov, bu güçlerin güdümüne girmekten sakınmıştır. Bu yüzden iktidarı boyunca farklı dönemlerde Amerika, Rusya ve Çin ile yakınlaşırken, zaman zaman bu güçlerden uzaklaşmayı tercih etmiştir; uluslararası oluşumların bazılarına katılmış olsa da bu oluşumlarla ilişkilerde aktif bir tutum sergilememiştir.

İslam Kerimov döneminde ulusal çıkarları olumsuz etkileyen en önemli sorunlardan birisi Türkiye'den ve Türk dünyasından uzak durması olmuştur. Kerimov, bu tutumunu, hayatının sonuna kadar inatla devam ettirmiştir. 2016'da Kerimov'un vefatının ardından cumhurbaşkanı olarak göreve gelen Şevket Mirziyayev, kısa sürede iç ve dış siyasette önemli değişimlere imza atmaktadır. Mirziyayev bölgesel güçlerle olan ilişkilere önem verirken Orta Asya ülkeleriyle olan bağlarını da güçlendirmektedir.

KAYNAKÇA

Advance (Хорватия): внешняя политика Узбекистана при Мирзиееве (Orj.: Uzbekistanska vanjska politika u doba Mirzijojeva), https://inosmi.ru/20200224/246887920.html, 24.02.2020, (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Aka İsmail, "Timurlular", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* 41. Cilt (ss.177-180).

Ametbek Dinmuhammed, "Afganistan'ın Orta Asya Bölgesi Nezdindeki Önemi: Özbekistan Yaklaşımı", https://www.ankasam.org/afganistanin-orta-asya-bolgesi-nezdindeki-onemi-ozbekistan-yaklasimi/, (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Ametbek Dinmuhammed, "Afganistan'ın Orta Asya Bölgesi Nezdindeki Önemi: Özbekistan Yaklaşımı", https://www.ankasam.org/afganistanin-orta-asya-bolgesi-nezdindeki-onemi-ozbekistan-yaklasimi/, 29.03.2018, (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Asker Ali, "Özbekistan'da Anayasal Dönüşüm ve Siyasi Rejimin Niteliği", *Özbekistan*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2021, (ss.297-319).

Balım Çiğdem, Gürbüz Y. Emre, "O'zbekiston Respublikasi: Özbek Modeli", *Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Orta Asya Cumhuriyetleri Türk Dilli Halklar- Türkiye ile İlişkiler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 2012, (ss.223-311).

Budulgan Seyit Ali, "Özbekistan'ın Jeopolitik Önemi, *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 2, Cilt: 4, Yıl: 2020, (ss. 167-183).

Cafersoy Nazım, "Bağımsızlık Sonrası Rusya-Özbekistan İlişkileri", *Türk Dünyası ve Kültür Araştırmaları*, 25 Mart 2016, https://www.altayli.net/bagimsizlik-sonrasi-rusya-ozbekistan-iliskileri.html#_edn24 (Erişim tarihi 01.03.2022); Orijinal neşri: *Türkler*, Cilt: 19 (ss. 648-659).

Çapraz Hayri, "Çarlık Rusyası'nın Türkistan'da Hâkimiyet Kurması", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 2011, Sayı:24, (ss.51-78).

Eravcı Ali, "Hanlıktan Bağımsız Cumhuriyete: Özbekistan", *International Social Sciences Studies Journal*, 2020, (ss.2174-2185).

Gömeç Saadettin Yağmur, Gül Fidan Ayşe, "Özbek Tarihi ve Kültürüne Genel Bir Bakış", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Cilt: 4, Sayı: 8, Temmuz: 2022 (ss. 749-776).

Güngör Gülperi, "Orta Asya – Güney Asya Bölgesel Bağlantıları ve Yeni Dörtlü Platform (QUAD)", https://avim.org.tr/tr/Yorum/ORTA-ASYA-GUNEY-ASYA-BOLGESEL-BAGLANTILARI-VE-YENI-DORTLU-PLATFORM-QUAD, 03.09.2021, (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Gürbüz Yunus Emre, "Özbekistan'da Tarih Yazıcılığı ve Millî Kimlik: Özbeklerin Göçü ve Timur Örneğinde", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 19/2 Kış, 2019, (ss. 277-301).

İstikbal Deniz, *Orta Asya'da Yeni İş Birliği Alanları: Türkiye-Özbekistan İlişkileri*, SETA Analiz, Aralık 2021, Sayı:357.

Kader Özlem, "Kerimov Yönetiminde Özbekistan'ın İç ve Dış Politikasının Analizi (1991-2012)", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 2013, Cilt:4, Sayı:1, (ss.29-51).

Kader Özlem, "Kerimov Yönetiminde Özbekistan'ın İç ve Dış Politikasının Analizi (1991-2012)", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 2013, Cilt:4, Sayı:1, (ss.29-51).

Kafalı Mustafa, "Timur", *İslam Ansiklopedisi, Cilt: XII*/1, (ss. 336-346).

Kanlıdere Ahmet, "Özbekistan Cumhuriyeti", İçinde: *Bağımsızlıklarının 25. Yılında Türk Cumhuriyetleri*, (Editörler: Abdulvahap Kara, Fahri Solak) Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) Yayınları, Seçil Ofset, İstanbul, 2017, (ss. 153-185).

Kanlıdere Ahmet, "Özbekistan Cumhuriyeti", İçinde: *Bağımsızlıklarının 25. Yılında Türk Cumhuriyetleri*, (Editörler: Abdulvahap Kara, Fahri Solak) Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) Yayınları, Seçil Ofset, İstanbul, 2017 (ss. 153-185).

Kavuncu Orhan, "Türkiye Özbekistan Siyasi ve Ekonomik İlişkileri", *Türk Yurdu Dergisi*, Yıl: 97, Sayı: 247, Mart 2008, https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=3083, (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Kemaloğlu İlyas, "Rusya Federasyonu", İçinde: *Bağımsızlıklarının 25. Yılında Türk Cumhuriyetleri*, (Editörler: Abdulvahap Kara, Fahri Solak) Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) Yayınları, Seçil Ofset, İstanbul, 2017 (ss. 247-327).

Kerimov Hatice, Türkistan Genel Valiliği'nde İdari Sistemin Oluşumu ve Gelişim Süreci (1865-1897), (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2019.

Köksal Pınar, "Özbekistan'da Başkan Şevket Mirziyoyev Dönemi", *Avrasya Dünyası*, Yıl: 4, Sayı: 7, Ekim 2020, (ss. 89-96).

Kusaev Kamal, Özbekistan-Rusya İlişkileri (1991-2019), (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2020.

Madiev Parda, 1991 Öncesi ve Sonrası Özbekistan Ekonomisi ve Türkiye Arasındaki İlişkiler, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Politikası Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1995.

Mammadli Ilaha, Türk Cumhuriyetlerinin İşbirliği ve Sosyo-Ekonomik Potansiyeli Bağlamında Türk Devletleri Teşkilatı, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karabük 2022.

Muhammedcanov Abdullah, "Özbekistan" /II. Tarih, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 34. Cilt (ss. 111-113).

Omorov Timurlan, "Türkistan'daki Özbek Hanlığının Kısaca Tarihi ve Özbek Boyları", *TÜBAV Bilim Dergisi*, Yıl: 2012, Cilt:5, Sayı:2, (ss.7-18), s. 8.

Öğütcü Özge Nur, "T.C. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Özbekistan Ziyareti", AVİM, Kasım 11, 2016, http://avim.org.tr/Blog/T-C-CUMHURBASKANI-RECEP-TAYYIP-ERDOGAN-IN-OZBEKISTAN-ZIYARETI, (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Öğütçü Özge Nur, Türkiye-Özbekistan İlişkileri: Yeni Bir Sayfa Açılacak Mı? http://avim.org.tr/tr/Yorum/TURKIYE-OZBEKISTAN-ILISKILERI-YENI-BIR-SAYFA-ACILACAK-MI, 27.10.2017, (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Özbekistan Cumhurbaşkanı Mirziyoyev'in İstanbul Zirvesi'ndeki Konuşması, https://www.ankasam.org/ozbekistan-cumhurbaskani-mirziyoyevin-istanbul-zirvesindeki-konusmasi3/, 13.11.2021, (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Purtaş Fırat, *Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu*, Platin Yayınları, Ankara, 2005

Saray Mehmet, *Özbekler ve Modern Özbekistan Tarihi,* Kesti yayınları, İstanbul 2022.

Sönmez A. Sait, "Özbekistan Dış Politikasını Oluşturan Temel Faktörler", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2013, Cilt:13, Sayı:2, (ss.387-415).

Şimşek Adem, Bağımsızlık Sonrası Özbekistan'ın Dış Politikasında Denge Arayışları (Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2013.

Tomar Cengiz, "Altı devlet bir millet: Türk Devletleri Teşkilatı Özbekistan Zirvesi", 14.11. 2022, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/alti-devlet-bir-millet-turk-devletleri-teskilati-ozbekistan-zirvesi/2737526, (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Yıldız Murat, "Türkiye-Özbekistan Siyasi İlişkileri", İçinde: *20. Yüzyılda Türkiye-Türk Dünyası İlişkileri* (Editörler: Cihat Yıldırım, Fatih Tuğluoğlu, Mustafa Gökçe, Osman Okumuş), Pegem Akademi, Ankara, 2021 (ss.261-262).

Абен Даурен, "Новый этап стратегического партнерства между Турцией и Узбекистаном", https://www.eurasian-research.org/publication/new-stage-in-Turkey-uzbekistan-strategic-partnership/?lang=ru, (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Абытов Байболот , "Баткен 1999 год: события или война?", http://mnenie.akipress.org/unews/un_post:2274, 29.10.2014 (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Борисов Д. А., "Внешняя политика Узбекистана при Ш. Мирзиёеве: стратегия и практика", *Tempus et Memoria*, Том 14, № 2/188 (2019) (сс. 130-139), с. 136.

Выступление Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева на международной конференции «Центральная Азия: одно прошлое и общее будущее, сотрудничество ради устойчивого развития и взаимного процветания» в Самарканде», https://president.uz/ru/lists/view/1227.

Григорьев А.П, Телицин Н.Н., Фролова О.Б., "Надпись Тимура 1391 г.", *Тюркологический сборник*. Ин-т восточных руокписей РАН. Вост. лит., Москва 1970. 2009-2010.

Договор об основах межгосударственных отношений, дружбе и сотрудничестве между Российской Федерацией и Республикой Узбекистан, *Бюллетень международных договоров*, N 9, 1994 г., https://docs.cntd.ru/document/1901064, ayrıca, https://lex.uz/docs/2589559, (Erişim tarihi: 22.03.2023).

Изтелеуова Елена, Лапенко Марина, "Возможности и вызовы нового внешнеполитического курса Республики Узбекистан", *Центральная Азия и Ка*вказ, Том: 24, Номер: 2, Год: 2021, (сс 53-63).

Итоги деятельности Ислама Каримова на посту президента Узбекистана. Досье, https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/3588357, 02.09.2016, (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Итоги деятельности Ислама Каримова на посту президента Узбекистана. Досье, https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/3588357, 02.09.2016, (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Казанцев А.А., Гусев Л.Ю., "Реформы во внешней политике Узбекистана: основные достижения и сценарии развития", *Вестник РУДН*. Серия: Международные отношения, 2018 Vol. 18 No. 2, (cc. 292-303).

Как меняется внешняя политика Узбекистана? Интервью с Гули Юлдашевой, https://www.caa-network.org/archives/13178, 15.05.2018 (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Каримов И., *Узбекистан – государство с великим будущим*, [в:] И. Каримов, *Узбекистан: национальная независимость, экономика, политика, идеология,* Ташкент 1996.

Князев Александр, "Ташкент склонен к равноудаленности от Москвы, Вашингтона и Пекина, https://www.ng.ru/dipkurer/2016-12-26/11_6894_tashkent.html, 26.12.2016, (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Коммюнике Международной конференции по обеспечению безопасности и устойчивого развития в Центральной Азии под эгидой ООН, 11.11.2017, https://www.uzdaily.uz/ru/post/34935, (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Кутбитдинов Юрий, "Центральная Азия в приоритете внешней политики Узбекистана", газ. *Правда Востока* №17, 26.01.2021 г.

Махмудов Р., "Внешняя политика современного Узбекистана", *Центральная Азия в глобальном мире*, Россия и новые государства Евразии. 2021. № I (L), (cc. 121-134).

Махмудов Рустам, "Афганский вектор современной внешней политики Узбекистана", https://afghanistan.ru/doc/150247.html, 26.02.2023, (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Национальный план действий Республики Узбекистан по реализации положений Декларации ООН об образовании и обучении в области прав человека. https://lex.uz/docs/4493780, (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Нурбай Рабига, "Центральная и Южная Азия: новые пути сотрудничества", https://strategy2050.kz/ru/news/tsentralnaya-i-yuzhnaya-aziya-novye-puti-sotrudnichestva/, 16.07.2021, (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Осенью в Душанбе пройдёт пятая консультативная встреча глав государств Центральной Азии, 22.02.2023, https://khovar.tj/rus/2023/02/osenyu-v-dushanbe-projdyot-pyataya-konsultativnaya-vstrecha-glav-gosudarstv-tsentralnoj-azii/, (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Поппе Н. Н., "Карасакпайская надпись Тимура", *Труды отдела истории культуры и искусства Востока,* Том II, Ленинград 1940.

Постановление Верховного Совета Республики Узбекистан, О ратификации соглашения и протокола о создании Содружества Независимых Государств, 4 января 1992 г., № 481-XII, *Ведомости Верховного Совета Республики Узбекистан*, 1992 г., № 3, ст. 131), https://lex.uz/docs/246988?query=undefined (Erişim tarihi: 16.03.2023).

Постановление Президента Республики Узбекистан Об утверждении национальной программы образования в области прав человека в Республике Узбекистан № ПП-46 от 07.02.2023 г. https://lex.uz/ru/docs/6378543#6378960, (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Тюркские народы Евразии в древности и средневековье (ред.кол. С.Г.Кляшторный (пред.), Т.И. Султанов, Трепавлов В.В.) 2011, (cc. 109-129).

Указ Президента Республики Узбекистан. О государственной программе по реализации Стратегии действий по пяти приоритетным направлениям развития Республики Узбекистан в 2017-2021 годах № УП-5635 от 17.01.2019 г. https://lex.uz/docs/4168757, (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Шестаков Евгений, “ГУУАМ потеряло букву”, *Российская газета* (6 мая 2005). Архивировано 19 мая 2011 года. Дата обращения: 22 июня 2010.

Шукуралиева Нарцисс, “Национальные мифы и политическая практика в странах Центральной Азии”, *Studia Politologiczne*, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego: Warszawa 2014, Vol. 33 (cc. 298-312).

Эргашев Бахтиёр, “Внешняя политика Узбекистана в отношении Афганистана в постсоветский период: этапы, принципы, основные направления и результаты”, *Русская политология,* 2021. № 3 (20) (cc. 34-41).

Юлдашева Говхержан, “Внешняя политика нового Узбекистана и его особенности”, *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(2), Feb.,

TÜRK DÜNYASI EPİK DESTANLARINDA SOSYAL DEVLET ANLAYIŞI

Bedri Özçelik

GİRİŞ

Türklerin nizam-ı âlem anlayışına göre Tanrı'nın yerde, göklerde genel anlamda kâinatta muazzam bir düzeni vardır. Türkler, yeryüzünde düzeni sağlayacak olan kişinin, Tanrı tarafından yönetici olarak görevlendirilen hakan/kağan olduğuna inanmaktadır. Bu inanca göre o, sosyal adaleti sağlayarak hem halkın refah ve mutluluğunu temin etmekle hem de yeryüzünde kurulu olan ilahi düzeni devam ettirmekle görevlendirilmiştir. Gök Tanrı tarafından "kut" bahşedilen hakan/kağan kendini Tanrı'nın dünya üzerindeki temsilcisi kabul etmekte ve yönetim anlayışını bunu esas alarak belirlemektedir (Akcan, 2020, s. 542-555). Bu kutsal güce sahip olan Türk devlet adamı aynı zamanda kültürlü, mantıklı, erdemli ve cesaretli olmalıdır.

Kadim Türklerde devlet için de "il" kelimesi kullanılmıştır. İl; ülke, imparatorluk, iktidar veya hükümet, siyasi bakımdan müstakil, muntazam teşkilatlı millet, teşkilatlı devlet, imparatorluk, siyasi hâkimiyet gibi anlamlara gelmektedir (Duran, 2013). Kafesoğlu 'il' kelimesini: "hukuki bakımdan emretme ve hak yetkisine sahip ve o emri icra kudreti de olan bir yüksek sosyal nizam" (Kafesoğlu, 2001, s. 248-249) şeklinde tanımlamaktadır. Onun bu konuyla ilgili bir başka açıklaması ise "Arazisi (uluş) ile birleşmiş halkı (bodun, kün) ile müşterek idari ve hukuki nizamı (töre) ile yurdu koruyan ve milleti refah, huzur ve barış içinde yaşatan bir siyasî kuruluştur" (Kafesoğlu, 1997, s. 233) şeklindedir. Buradan da anlaşılan o ki il'i Tanrı'dan kut alan hakan yönetmektedir.

Türklerin il (devlet) ve hakan hakkındaki düşünceleri Türk dünyası epik destanlarında da kendini göstermektedir. Türk destanlarında bir kişinin destan kahramanı, bey, hakan/kağan olabilmesi için mutlaka toplumun faydasına bir kahramanlık göstermesi, yani toplumu tehdit eden bir kötülükten, zorluk-

kanlar/kağanlar toplum tarafından benimsenmek için toplumun güvenliğini, düzenini sağlanmış, milleti dağınıklıktan ve tehlikelerden kurtarmıştır. Bu kişiler, toplumda sosyal adaleti tesis etmiştir. Onlar, hakan/kağan olarak da mütevazı bir şekilde millete daha iyi hizmet etmek prensibinden ayrılmamıştır.

Türk dünyası destanlarında devlet yönetimi ve kağanlık önemsenmiş ve yöneticiler kültürlü, erdemli, cesur ve cömert bir şekilde yetişmiştir. Bu niteliklerden yoksun destan kahramanları halk tarafından da benimsenmemiştir. Türk milletinin devlet sosyal anlayışı dikkate alındığında destanlardaki kahraman tiplerinin sahip olduğu özelliklerin Türk hükümdarlarında da mevcut olan özellikler olduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Akcan, A. (2020). Bozkır Kavimleri Hükümdarlarının Devlet Yönetimindeki Özellikleri. İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi, 3(2), 542-555.

Akyıldız, Y. (2018). Sosyal Yardım Uygulamalarında Paradigma Değişimi. Akademik Bakkış Dergisi, 65, 150-163.

Arat, R. R. (1987). Oğuz Kağan Destanı. O. Sertkaya içinde, Makaleler (Cilt I, s. 605-672). Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Arvas, A. (2022). Türk Dünyası Epik Destanlarında Olağanüstü Yedi Silah. Millî Folklor, 17(134), 5-16.

Bedir, A. (2020). Türklerin İktisadi Hayatında Sosyal Yardımlaşma. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24(3), 1141-1169.

Caferoğlu, A. (1972). Uygurca Sözlüğü. İstanbul.

Canpolat, Aysu Şimşek, & Öz, Aynur. (2000). Alpamış Destanı. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Çobanoğlu, Ö. (2015). Türk Dünyası Epik Destan Geleneği. Ankara: Akçağ Yayınları.

Dilek, İ. (1996). Altay Türk Destancılık Geleneği ve Er Samır Destanı. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlmamış Yüksek Lisans Tezi.

Duran, Z. G. (2013). Türk Destanlarında Yöneticiler. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi.

Ekici, M. (1998). Köroğlu'nun Doğu ve Batı Versiyonları Arasında Bir Karşılaştırma. İzmir: Yayınlanmamış Doçentlik Takdim Tezi.

Elçin, Ş. (1968). Türk Dilinde Destan Kelimesi ve Mefhumu. Türk Kültürü(63), 14-23.

Ergin, M. (1989). Dede Korkut Kitabı (Cilt I). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ergun, M. (1997). Altay Türklerinin Kahramanlık Destanı Alıp Manaş. Konya: Cemre Yayınları.

Gökalp, Z. (2015). Türk Medeniyeti Tarihi. İstanbul: Ötüken Yayınalrı.

Gökdağ, B. A., & Üçüncü , K. (2007). Başlangıcından Günümüze Türk Destanları. Ankara: Akçağ Yayınları.

Göktürk, İ. (2020). Temel Kaynaklardan Hareketle Türk Devlet Geleneğinde Meşruluğun Dayanakları. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(2), 1079-1099.

Gümüş, A. T. (2010). Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 18(2), 117-158.

Güzay, A. (2014). Türk Devlet Geleneğinde Hediyeleşme. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi.

Haenisch, E. (1986). Moğolların Gizli Tarihi. (A. Temir, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu.

İbrayev, Ş. (1998). Destanın Yapısı. (A. A. Çınar, Çev.) Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

İnan, A. (1972). Manas. İstanbul: Milli Eğitim Bakamlığı Basımevi.

Kafesoğlu, İ. (1997). Türk Milli Kültürü. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Kafesoğlu, İ. (2001). Kültür ve Teşkilat. Türk Dünyası El Kitabı: Tarih-Coğrafya (s. 246-291). içinde Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Naskali, E. G. (1999). Altay Destanı: Maaday Kara. İstanbul : Yapı ve Kredi Yayınları.

Ögel, B. (1982). Türklerde Devlet Anlayışı. Ankara: Ötüken Yayınları.

Ögel, B. (1989). Türk Mitolojisi (Cilt I). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Özkan, F. (1997). Altın Arığ Destanı. Ankara: Ahmet Yesevi Üniversiesi Yardım Vakfı Yayınları.

Özkan, İ. (1989). Yusuf Bey-Ahmet Bey (Bozoğlan) Destanı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Öztürk, M. (2000). Çağlar İçinde Türk Destanları. İstanbul : Alioğlu Yayınevi.

Reichl, K. (2002). Türk Boylarının Destanları. (M. Ekici, Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Saltuklu, Z. (2019). Türklerde Devlet Anlayışı. Atatürk Üniversietsi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(4), 2-12.

Seyhan, T. O. (2011). Eserlerine Göre Babur Şah'ın Sosyal Devlet Anlayışı. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 6(3), 297-327.

Seyyar, A. (2007). İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü. İstanbul: Değişim Yayınları.

Sümer, F. (1960). Oğuzlara Ait Destani Mahiyetteki Eserler. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi, XVII(3-4), 359-456.

Sümer, F. (1999). Oğuzlar, Tarihleri, Boy Teşkilatı Destanları. Ankara: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Taneri, A. (1993). Türk Devlet Geleneği (Dün-Bugün). İstanbul.

Togan, Z. V. (1982). Oğuz Destanı. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Tural, S. K. (1970). Milli Destanlarımız Üzerine. Türk Kültürü(90).

Türkçe Sözlük. (1998). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkdoğan, O. (1996). Türk Tarihinin Sosyolojisi. İstanbul: Turan Yayıncılık.

Türkdoğan, O. (1997). Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi. İstanbul: Birleşik Yayıncılık.

Ülken, H. Z. (2006). Anadolu Kültürü ve Türk Kimliği Üzerine. İstanbul: Ülken Yayınları.

Yazılıtaş, N. (2002, Bahar). Türk Toplum Hayatında Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışmanın Tarihi Temellerine Bakış. Nüsha Dergisi(5), 164-168.

Yıldırım, D. (1999). Türk Kahramanlık Destanları. D. Yıldırım içinde, Türk Bitiği (s. 149-157). Ankara: Akçağ Yayınları.

Yıldırım, D. (2000). Ergenekon = Erkin Kün mü? Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1997, 61-149.

Yıldız, N. (1995). Manas Destanı ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Zastrow, Ç. (2013). Sosyal Hizmete Giriş. Ankara: Nika Yayınevi.

ATATÜRK DÖNEMİ MİLLİYETÇİ DIŞ POLİTİKA ÖRNEĞİ OLARAK GAGAVUZLARLA İLİŞKİLER

İrfan Sancak

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu aşamasında İslami anlayış önemli bir yer tutarken zamanla bu anlayış terk edilmeye başlanmış, özellikle 1930'lu yıllardan itibaren Türklük vurgusu öne çıkmıştır. Bu vurgunun somut yansıması olarak kurulan kurumlar ve yapılan çalışmalarla âdeta Türk tarihi yeniden yazılmaya ve Türkçede reform yapılmaya çalışılmıştır. Bu noktadan bakıldığında milliyetçilik dönemin resmî ideolojisi olarak görülebilir. Başta Kemal Atatürk olmak üzere dönemin yönetici elitinin söylemleri de bu düşünceyi doğrular niteliktedir.

Milliyetçi ideolojinin etkileri doğal olarak sadece iç politika ile sınırlı kalmamış, dışarıya da yansımaları olmuştur. Bu yansımanın görüldüğü alanlardan biri de Gagavuzlara yönelik çalışmalardır. Gagavuzlar, Türk milletinin Müslüman olan büyük çoğunluğundan farklı olarak, Hristiyan olmaları münasebeti ile en ilgi çekici topluluklardan biridir. Sayıca çok kalabalık olmamalarından dolayı uzun bir süre üzerlerinde geniş kapsamlı pek az araştırma yapılmıştır. Bazı farklı iddialar olmakla birlikte Türk oldukları çoğunlukla kabul edilse de kökenleri konusundaki tartışmaların günümüzde bile bir sonuca vardığını söylemek mümkün değildir.

Yaklaşık dört yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında yaşayan Gagavuzlar, İmparatorluğun dine dayalı millet sisteminden dolayı diğer Hristiyan tebaadan farklı görülmeyerek dikkat çekmemiş; Türkiye Cumhuriyeti'nde milliyetçiliğin zirvede olduğu 1930'lu yıllarda ise bu topluluk âdeta keşfedilmiştir. Bu noktada Gagavuzların yaşadığı bölgelerde görevli Türk diplomatların raporları ve çalışmaları önemlidir. Ancak özellikle dönemin Bükreş Büyükelçisi, yazar ve iyi bir teşkilatçı olan Hamdullah Suphi Tanrıöver'in çalışmaları Türkiye'nin Gagavuzlara yönelik politikasının ana şekillendiricisi

ilkeler çerçevesinde, Gagavuzlarla herhangi bir siyasi birleşme maksadı gütmeksizin millî bilincin ve ortak milliyet duygusunun devam ettirilmesini amaçlayan faaliyetler yürütülmüştür. Bu politikanın genel hatları Cumhurbaşkanı olarak Atatürk tarafından çizilmiş ancak Gagavuzlarla ilk ciddi temas dönemin Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver'in inisiyatifiyle gerçekleştirilmiştir. Tanrıöver'in hem bir edebiyatçı hem de kapatılmış olan Türk Ocakları'nın sabık genel başkanı olması onu Gagavuzlarla Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişkiyi kuracak ideal bir kişi konumuna getirmişti.

Tanrıöver, Gagavuzları Türkiye'ye göç ettirerek hem bu toplumun bulundukları ülkelerde asimile olmasının önüne geçmek hem de o dönemde nüfus eksikliği olan Türkiye Cumhuriyeti'nin bu eksikliğine kısmi bir çözüm bulmak istemişse de bu çabalarında başarılı olamamıştır. Ama eğitim alanında yaptığı çalışmalar bazı olumlu sonuçlar vermiştir. Temelde Gagavuz çocuklarının eğitim aldığı okullara öğretmen ve kitap gönderme ya da Gagavuz öğrencileri Türkiye'ye getirerek burada eğitim verme şeklinde ortaya konulan bu çabalar sonucunda Türkiye'ye gelen öğrencilerin sayısı çok olmasa da etkilerinin sayılarının ötesinde olduğunu söylemek mümkündür.

Gagavuzlarla Türkiye arasında siyasi olarak elverişli sayılabilecek şartlarda başlayan ilişkiler 1930'lardaki ivme ile devam edememiştir. Gagavuzların yaşadıkları toprakları doğrudan etkileyen II. Dünya Savaşı ve sonrasındaki Soğuk Savaş ile bu ilişki bir duraklama dönemine girmiştir. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve SSCB'nin dağılması ile Gagavuz topraklarının artık Moldova'nın bir parçası olması ve Gagavuz Yeri Özerk Cumhuriyeti'nin kurulmasına bağlı olarak yeni bir döneme geçilmiştir. Günümüzdeki gelişmiş iletişim teknolojileri sayesinde bu ilişkinin geleceğinin çok daha iyi olması mümkündür.

KAYNAKÇA

Anzerlioğlu, Y. (2006). Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi ve Gagauz Türkleri. *Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi. 0*(39), 31-51.

Argunşah, M. (2002). Gagauzların Tarihi. H. C. Güzel (Ed.), *Türkler*. *20*. 228-244.

Atalay, O. (2021). *Türk'e Tapmak*. İletişim Yayınları.

Atatürk, M.K. (2015). *Nutuk*. Kaynak Yayınları.

Ayhan, H. (2000). Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimine Genel Bir Bakış: Atatürk'ün İslam Dini ve Din Eğitimi Hakkındaki Görüşleri. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18*, 5-27.

Başer, A. (2018). Osmanlı Devleti ve Gagauzlar: İlişkilerin İlk Devresine Dair Bazı Gözlemler. S. Kırlı & A. S. Uğurlu (Ed.). *1.Uluslararası Devleti Olmayan Türk Toplulukları Bilgi Şöleni - Gagauz Dili, Tarihi, Coğrafyası ve İnanç Sistemleri*. (ss. 9-21). Türk Ocakları Bursa Şubesi Yayınları.

Bozdağ, İ. (2009). *Atatürk'ün Ergenekon'u Avrasya Devleti.* Truva Yayınları.

Cebeci, A. H. (2008). *Xvı. Yüzyıl Osmanlı Tahrir Defterlerine Göre Gagauzlar*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.

Dağıstan, A. (2002). Hamdullah Suphi'nin Romanya Büyükelçiliği ve Gagauz Türkleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 18*(54), 815-828.

Demir, G. Y. (2010). Türk Tarih Tezi ile Türk Dil Tezinin Kavşağında Güneş-Dil Teorisi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *11* (19) , 385-396.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 030.10.116.810.11

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 030.10.246.666.30

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 030.10.247.668.14

Hablemitoğlu, N. (1999). Kemal'in Öğretmenleri. *Yeni Hayat (Kasım 1999)*, 24-29.

İnan, A. (1957). Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinin Kuruluş Hazırlıkları Üzerine. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, *0*(1), 1-16.

Karpat, K. (1996), Gagauzlar. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı. https://isl ansiklopedisi.org.tr/gagauzlar

Kerim, M. (2018). Oğuz Göçlerinin Gagavuzlar Üzerinde Yarattığı Değişimler. S. Kırlı & A. S. Uğurlu (Ed.). *1.Uluslararası Devleti Olmayan Türk Toplulukları Bilgi Şöleni - Gagauz Dili, Tarihi, Coğrafyası ve İnanç Sistemleri*. (ss. 141-148). Türk Ocakları Bursa Şubesi Yayınları.

Kılıç, E. (2018). Gagauz Tarih Çalışmalarına Genel Bir Bakış. S. Kırlı & A. S. Uğurlu (Ed.). *1.Uluslararası Devleti Olmayan Türk Toplulukları Bilgi Şöleni - Gagauz Dili, Tarihi, Coğrafyası ve İnanç Sistemleri*. (ss. 23-54). Türk Ocakları Bursa Şubesi Yayınları.

Landau, J. M. (1998). Pan-Turkism, from Irredentism to Cooperation. Hurst & Company.

Manov, A. (2001). *Gagauzlar*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Özyurt Ulutaş, S. (2020). Bir Diplomatın Gayri Resmî Mücadelesi: Hamdullah Suphi'nin Bilinmeyen Gagauz Müdafaası. *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*. 72.

Radova-Karanastas, O. (2004). *Tuna Ötesi Göçmenleri ve Gagavuzlar*. TÜRKSAV.

Radova-Karanastas, O. (2012). Osmanlı-Rusya-Moldavya Davranışları Çerçevesi İçerisinde Güney-Doğu Avrupa Gagauzların Etnik Tarihi. *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, 4*(15).

Romanya Darulfünunluları. (1932, 22 Ağustos). *Akşam*, 1.

Romanyalı Türkler. (1934, 5 Nisan). *Akşam*, 2.

Sarıkoyuncu, A. (2000). Atatürk Döneminde Dış Türklere Yönelik Eğitim-Öğretim Faaliyetleri: Gagauz Türkleri Örneği. *Atatürk 4. Uluslararası Kongresi (Cilt 2)*. (ss. 1317-1334). Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları

Sarınay, Y. (1994). *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*. Ötüken Yayınları.

Şahin, M. (2014). Türkiye - Balkan Ülkeleri Eğitim İlişkileri (Atatürk Dönemi). *Journal of Turkish Studies, 9*(1), 521-536.

Tevetoğlu, F. (1986). *Hamdullah Subhî Tanrıöver*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Wittek, P. (1952). Yazǰioğḫlu 'Alī on the Christian Turks of the Dobruja. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 14*(3), 639-668.

Zajaczkowski, W. (1991). Gagauz. *The Encylopedia of Islam*. Leiden-Brill.

DİL BİRLİĞİ EKSENİNDE TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATININ ÖNEMİ

Barış Demir - Berat Lüy

GİRİŞ

Dil, duygu ve düşünceleri ifade etmeyi sağlayan bir iletişim aracı olmanın ötesinde milletlerin meydana gelmesi ve varlığını devam ettirmesi için en önemli faktörlerden biridir. İnsan, diliyle bir kültür oluşturmuş ve bu sayede yaşanılan coğrafyalar dil ile örülmüştür. Aynı zamanda iletişim aracı olan dil, kültür aracılığı ile nesilden nesile aktarılarak çeşitli değişimler yaşamış ve dinamikliği ile milletleri bir arada tutmuştur.

Köklü bir millet olan Türkler, tarih sahnesine çıktıkları dönemlerde bugünkü Mançu Tunguz ve Moğolların atalarıyla batıda Fin Ugor, güneyde Çinlilerle etkileşim hâlinde olmuşlardır. Türklerin konargöçer yaşam biçiminden yerleşik hayata geçmesiyle birlikte yine süregelen sınırlarını genişletme ve cihana hükmetme anlayışı; farklı millet ve medeniyetlerle tanışmalarına neden olmuştur. Dolayısıyla Hint, Fars, Arap ve Rum gibi köklü toplumlar ile ilişkilerini sıkılaştırmışlar, bu sayede birçok dil ve kültür alışverişi gerçekleşmiştir. Böylesine zengin bir dil grubunun geniş coğrafyalarda konuşulmasının yansıması olarak Türk diline yararları kadar zararları da olmuştur. Neticede ülkelerle ve toplumlarla ilişkiler sonucu dil etkileşimleri Türk dilinin yozlaşmasına yol açmıştır.

Sovyet Dönemi'nde Rus hükûmeti, SSCB çatısı altındaki Türk bölgelerine çeşitli yaptırım ve baskılar ile asimile çalışmaları yürütmüştür. Bu minvalde Ruslar, dil politikalarına öncelik vermiş ve geniş coğrafyalarda hâkimiyet kurmak adına çeşitli çalışmalar içerisinde olmasına karşın Türk Cumhuriyetleri benliklerini koruma gayretinde bulunmuşlardır. Sovyet Dönemi Merkezî Asya'da dil sorunları ve kültürel sorunlar devam ederken Türkiye ise cumhu-

KAYNAKÇA

Abdıeva, R. (2017). Bağımsızlıklarını Kazandıktan Sonra Türk Cumhuriyetlerinin Dil Politikaları ve Türkiye ile Ortak Dil ve Ortak Alfabe Çalışmaları. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi*, 104-119.

Açık, F. (2008). XX. Asrın Başlarında Türk Dünyasında Yaşanan Alfabe Değişikliklerinin Sebepleri, Gelişimi ve Sonuçları. *Başkent Üniversitesi ve Türk Dil Kurumu 1. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu.* Ankara.

Akhiyadov, M. (2018). *Rusyanın Dil Politikası*. İnsamer: https://insamer.com/tr/rusyanin-dil-politikasi_1863.html adresinden alındı

Amreyev, B. (2019). Buıldıng Momentum The Turkıc Councıl Begıns a new Decade. Baku: Türk Keneşi.

Ataöv, T. (1992). The Turkic-Speaking Peoples Of The Former U.S.S.R. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 169-174.

Comrie, B. (1981). The Languages of the Soviet Union. *the Press Syndicate of the University of Cambridge*, 31.

Dağıstan, S., & Aslan, C. (2018). Türk Cumhuriyetleri Alfabe Birliği Bağlamında Kütüphane Veri Tabanı Otorite Kütüklerinin Önemi. *Akdemik Bakış Dergisi*, 134-149.

Ercilasun, A. B. (2011). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi.* Akçağ.

Ergin, M. (1976). Türklerde Yazı ve Alfabeler. *Türk Dünyası El Kitabı*, 340-373.

Gökdağ, B. A. (2016). *Türklerde Alfabe ve Bugünkü Gelişmeler*. Ülkücü Yazarlar Deneği: https://www.ulkuyaz.org.tr/prof-dr-bilgehan-atsiz-gokdag-turklerde-alfabe-ve-bugunku-gelismeler/ adresinden alındı

Gökdağ, B. A. (2019). Türk Dünyasında Alfabe Problemi ve Kazakistan'da Latin Alfabesine Geçiş Süreci. A. N. Ünalmış, & M. N. Parmaksız içinde, *Türk Birliğinin Mümkün Yolları*. Ankara: Akçağ.

Işıldak, S. (2022). *Küresel Entegrasyonda Türk İşbirliği Modeli Olarak Türk Devletleri Teşkilatının Yeri.* Bursa Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Kazancı, B. A. (2021). *Türk Cumhuriyetleri Arasında Olası Gümrük Birliği ve Diğer Entegrasyon Modellerinin Analizi.* Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kırıkkale.

Landau, J. M., & Heinkele, B. K. (2011). Language Politics in Contemporary Central Asia: National and Ethnic Identity and the Soviet Legasy. *İnternational Library of Central Asia Studies*, 851-853.

Musaoğlu, N. (2009). Orta Asya Cumhuriyetlerinde Dil, Ulusal Kimlik ve Demokrasi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 11(1), 261-273.

Oral, M. (2004). Türkoloji Tarihinde 1926 Bakü Türkiyat Kongresi . *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 107-129.

Tiskov, V. (1999). *Yazıki Alfavit Kak Politika.* Russkii Arhipelag: Virta.

Toker, M. (2004). İsmail Gaspıralı ve Dilde Birlik Fikri Üzerine. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* (16), 31-45.

Türk Devletleri Teşkilatı. (2022, Aralık 12). *Organization of Turkic States*. Organization of Turkic States: https://turkicstates.org/en/turk-konseyi-hakkinda adresinden alındı

Uzman, M. (2017). Sovyetler Birliğinde Dil Politikası. *Liberal Düşünce Dergisi*, 41-56.

HEPATİT B
-GÜNCELLEME 23-

Editör:
Prof. Dr. Mustafa Altındiş

nobel

HEPATİT B
-GÜNCELLEME 23-

Editör: Prof. Dr. Mustafa Altındiş

Yayın No.: 4883
Sağlık Bilimler No.: 215
ISBN: 978-625-397-351-3
E-ISBN: 978-625-397-352-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Altındiş, Mustafa.
HEPATİT B -Güncelleme 23- / Editör: Mustafa Altındiş
1. Basım, XIV + 408 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-351-3
E-ISBN: 978-625-397-352-0
1. Hepatit B 2. Kronik Hepatitler 3. Hepatit Eliminasyonu 4. Hepatit Aşısı 5. Hepatitten Korunma

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **İİİ**

ÖN SÖZ ..... **İX**

HEPATİT B VİRÜS VİROLOJİSİNİ ANLAMAK **1**
Ayşe Rüveyda Uğur - Mustafa Altındiş

HEPATİT B'DE DEĞİŞEN EPİDEMİYOLOJİ **13**
Şafak Kaya

HEPATİT B'DE PATOGENEZİ HATIRLATMA **23**
Barış Otlu - Elif Seren Tanrıverdi

VİRAL HEPATİT B'NİN LABORATUVAR TANISINDA YENİ YAKLAŞIMLAR **35**
Ayşe Arıkan - Nazife Sultanoğlu - Tamer Şanlıdağ

HEPATİT B VİRÜS ENFEKSİYONLARINDA ATİPİK SEROLOJİLERE YAKLAŞIM **51**
Merve Sefa Sayar - Ali Asan

KRONİK HEPATİT B DOĞAL KLİNİK SEYİR **59**
Adem Köse

KRONİK HEPATİT B ENFEKSİYONUNDA GÜNCEL TEDAVİ YAKLAŞIMI **71**
Hülya Çaşkurlu - Yasemin Çağ

KRONİK HEPATİT B SONRASI SİROZ VE HEPATOSELLÜLER KARSİNOM **89**
Emre Dönmez - Hasan Yılmaz - Saadettin Hülagü

GEBELİKTE HEPATİT B YÖNETİMİ **97**
Nevin İnce

HEPATİT B VİRÜS REAKTİVASYONU, TANI VE YÖNETİMİ 109
Semanur Kuzi - Emin Ediz Tütüncü

HEPATİT B AŞI TEKNOLOJİLERİ VE AŞILAMA 121
Mehmet Özdemir - Burak Ezer

HEPATİT B'DE ELİMİNASYON; NASIL / MÜMKÜN MÜ? 135
Ayşe Batırel

HEPATİT B ENFEKSİYONU VE BÖBREK SAĞLIĞI 149
Sibel Gökçay Pek

KRONİK HEPATİT B'DE NONİNVAZİV YÖNTEMLERİNİN TANI VE TAKİPTEKİ YERİ 163
Selma Demirbaş Yüceldi - Ahmet Tarık Eminler

COVID-19 HASTALARINDA KRONİK VİRAL HEPATİT YÖNETİMİ 177
Ali Asan

HEPATİT B HASTALARINDA UZUN DÖNEM TEDAVİ BAŞARISI 183
Rahmet Güner - Yurdagül Albayrak

KRONİK VİRAL HEPATİTLİ HASTALARDA İNSULİN DİRENCİ VE KARACİĞER YAĞLANMASININ PATOFİZYOLOJİSİ 207
Buse Pulat - Demet Sertel - Elif Ercan - Hatice Sena Cinkil - Gül Ebrar Basar - Gökcen Başaranoğlu - Metin Başaranoğlu

DİSLİPİDEMİ, YAĞLI KARACİĞER, ATEROSKLEROZ İLE KRONİK HEPATİT B İLİŞKİSİ VE TEDAVİDE GÖZ ÖNÜNDE BULUNDURULMASI GEREKENLER 217
Arda Bilgili - Bilal Toka

HBV+HDV SÜPER ENFEKSİYONU/KO-ENFEKSİYONU: ÜLKEMİZDE GÖRÜLME SIKLIĞI VE TEDAVİ SONUÇLARI 229
Tuna Demirdal

HEPATİT B /HEPATİT C VE HEPATİT B / HIV KOENFEKSİYONU 241
Sibel Yıldız Kaya - Fehmi Tabak

HEPATİT B'NİN EKSTRAHEPATİK MANİFESTASYONLARI.....255
Mustafa Sadeçolak - Ahmet Tarık Eminler

KRONİK HEPATİT B'DE KÜR SAĞLAMASI BEKLENEN YENİ MOLEKÜLLER 267
Bilal Toka

KRONİK HEPATİT B, KARACİĞER FİBROZİSİ VE MİKROBİYOTA İLİŞKİSİ.....279
Ayşe Gülden Bekgöz - Rahmet Güner

İMMÜNSÜPRESİF HASTALAR VE İMMÜNSÜPRESİF TEDAVİ ALAN HASTALARDA HEPATİT B YÖNETİMİ 297
Bekir Tunca - Emine Parlak

OKÜLT HEPATİT B ENFEKSİYONU.....307
Tayibe Bal

HEPATİT B ENFEKSİYONUNDA KORUNMA.....317
Sevin Kırdar - Güliz Uyar Güleç

HEPATİT B ENFEKTE KARACİĞER DOKUSUNDA ULTRASTRÜKTÜREL DEĞİŞİKLİKLER.....337
Mehmet Gül

KRONİK HEPATİT B HASTALARINDA ANTİVİRAL TEDAVİ ESNASINDA GÖRÜLEN YAN ETKİLER.....363
İbrahim Erayman - Rukiyye Bulut

PEDİYATRİK HEPATİT B ENFEKSİYONUNDA YENİLİKLER VE GELECEK PERSPEKTİFLERİ.....383
Nihal Uyar Aksu - Selim Öncel

PEDİYATRİK SOLİD ORGAN TRANSPLANTASYONUNDA HEPATİT B VİRÜS ENFEKSİYONU 397
Ertuğ Toroslu - Nuray Uslu Kızılkan

HEPATİT B VİRÜS VİROLOJİSİNİ ANLAMAK

Ayşe Rüveyda Uğur - Mustafa Altındiş

1

► Giriş

Hepatit B virüsü ciddi karaciğer hasarına neden olan ve milyonlarca insanı etkileyen önemli bir halk sağlığı sorunudur. Karaciğer kanserinin de en önemli nedenlerindendir. HBV zarflı, küçük, kısmen çift zincirli DNA virüsüdür. İçerisinde bulunduğu *Hepadnaviridae* ailesinin en önemli ayırt edici özelliği, DNA virüsü olmasına rağmen viral replikasyonun ters transkriptaz enzimi ile bir RNA ara ürününden gerçekleşmesidir. Ters transkriptaz enziminin DNA-bağımlı DNA polimeraz, RNA bağımlı DNA polimeraz ve RNaz H aktiviteleri bulunmaktadır. Virüsün hücreye girişinin ardından kısmi çift zincirli genomik DNA'nın kısa olan pozitif zinciri tamamlanarak çift zincirli, uçları kovalent olarak birbirine bağlı kapalı çembersel DNA (covalently closed circular DNA, cccDNA) elde edilir. Pregenomik RNA ve bütün viral mRNA'lar cccDNA'dan sentezlenir. Pregenomik RNA, viral core proteini tarafından henüz olgunlaşmamış nükleokapsidler içerisine paketlenir. Kapsid içerisindeki pregenomik RNA ters transkripsiyon ile gevşek çembersel DNA'ya dönüştürülür ve virion olgunlaşması tamamlanır. Nükleokapsid, viral yüzey proteinleri ile kaplı, konak hücre kaynaklı iki katlı lipid tabaka tarafından kuşatılır ve hücreden salınır. Viral polimerazın hata düzeltme işlevi olmadığından HBV genomunda mutasyonlar olabilmektedir. Genotip farklılıkları ve başlıca pre-core/core, S ve polimeraz gen mutasyonları klinik seyir, tanı ve tedavi etkinliği ile yakından bağlantılıdır. HBV ile ilgili araştırmaların fazlasıyla önem kazandığı günümüzde, her yönüyle farklılık arz eden HBV mikrobiyolojisinin tümüyle aydınlatılması milyonlarca insanın hayatını etkileyecektir ve her alanda teşvik edilmelidir.

► Kaynaklar

1. Interim guidance for country validation of viral hepatitis elimination. Geneva: World Health Organization; 2021. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
2. İnan N. Hepatit B Virüs Biyolojisi. Altındiş M, Tabak F, editörler. Hepatit Mikrobiyolojisi. 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevi; 2015. P.52-66.
3. Wang J, Huang H, Liu Y, Chen R, Yan Y, Shi S, et al. HBV Genome and Life Cycle. Adv Exp Med Biol. 2020;1179:17-37.
4. Nassal M. Hepatitis B viruses: Reverse transcription a different way. Virus Res. 2008;134:235-49.
5. Selzer L, Zlotnick A. Assembly and Release of Hepatitis B Virus. Cold Spring Harb Perspect Med. 2015;9;5(12):a021394.
6. de Rocquigny H, Rat V, Pastor F, Darlix JL, Hourioux C, Roingeard P. Phosphorylation of the Arginine-Rich C-Terminal Domains of the Hepatitis B Virus (HBV) Core Protein as a Fine Regulator of the Interaction between HBc and Nucleic Acid. Viruses 2020;12:738.
7. Selzer L, Kant R, Wang JC, Bothner B, Zlotnick A. Hepatitis B Virus Core Protein Phosphorylation Sites Affect Capsid Stability and Transient Exposure of the C-terminal Domain. J Biol Chem. 2015;290:28584-93.
8. Tan Z, Pionek K, Unchwaniwala N, Maguire ML, Loeb DD, Zlotnick, A. The interface between hepatitis B virus capsid proteins affects self-assembly, pregenomic RNA packaging, and reverse transcription. J Virol. 2015;89:3275-84.
9. Herrscher C, Roingeard P, Blanchard E. Hepatitis B Virus Entry into Cells. Cells 2020;9:1486.
10. Iwamoto M, Saso W, Nishioka K, Ohashi H, Sugiyama R, Ryo A, et al. The machinery for endocytosis of epidermal growth factor receptor coordinates the transport of incoming hepatitis B virus to the endosomal network. J Biol Chem. 2020;295:800-7.
11. Osseman Q, Gallucci L, Au S, Cazenave C, Berdance E, Blondot ML, et al. The chaperone dynein LL1 mediates cytoplasmic transport of empty and mature hepatitis B virus capsids. J Hepatol. 2018;68:441-8.
12. Funk A, Mhamdi M, Lin L, Will H, Sirma H. Itinerary of hepatitis B viruses: Delineation of restriction points critical for infectious entry. J Virol. 2004;78:8289-300.
13. Rabe B, Vlachou A, Pante N, Helenius A, Kann M. Nuclear import of hepatitis B virus capsids and release of the viral genome. Proc Natl Acad Sci USA. 2003;100:9849-54.
14. Cui X, Ludgate L, Ning X, Hu J. Maturation-associated destabilization of hepatitis B virus nucleocapsid. J Virol. 2013;87:11494-503.
15. Su PY, Yang CJ, Chu TH, Chang CH, Chiang C, Tang FM, et al. HBV maintains electrostatic homeostasis by modulating negative charges from phosphoserine and encapsidated nucleic acids. Sci Rep. 2016;6:38959.
16. Luo J, Xi J, Gao L, Hu J. Role of Hepatitis B virus capsid phosphorylation in nucleocapsid disassembly and covalently closed circular DNA formation. PLoS Pathog. 2020;16:e1008459.
17. Kann M, Sodeik B, Vlachou A, Gerlich WH, Helenius A. Phosphorylation-dependent binding of hepatitis B virus core particles to the nuclear pore complex. J Cell Biol. 1999:145;45–55.
18. Wang JC, Dhason MS, Zlotnick A. Structural organization of pregenomic RNA and the carboxy-terminal domain of the capsid protein of hepatitis B virus. PLoS Pathog. 2012;8:e1002919.

19. Schmitz A, Schwarz A, Foss M, Zhou L, Rabe B, Hoellenriegel J, et al. Nucleoporin 153 arrests the nuclear import of hepatitis B virus capsids in the nuclear basket. PLoS Pathog. 2010;6:e1000741.
20. Rabe B, Delaleau M, Bischof A, Foss M, Sominskaya I, Pumpens P, et al. Nuclear entry of hepatitis B virus capsids involves disintegration to protein dimers followed by nuclear reassociation to capsids. PLoS Pathog. 2009;5: e1000563.
21. Diogo Dias J, Sarica N, Neuveut C. Early Steps of Hepatitis B Life Cycle: From Capsid Nuclear Import to cccDNA Formation. Viruses 2021;13:757.
22. Simon MN, Kalousi A, Soutoglou E, Géli V, Dargemont C. Nuclear Pore Complexes in DNA Repair and Telomere Maintenance. In D'Angelo M, Ed. Nuclear Pore Complexes in Genome Organization, Function and Maintenance. 1 st ed. Basel, Switzerland: Springer; 2018. p. 201-8.
23. Duheron V, Nilles N, Pecenko S, Martinelli V, Fahrenkrog B. Localisation of Nup153 and SENP1 to nuclear pore complexes is required for 53BP1-mediated DNA double-strand break repair. J Cell Sci. 2017;130:2306-16.
24. Werle-Lapostolle B, Bowden S, Locarnini S, Wursthorn K, Petersen J, Lau G, et al. Persistence of cccDNA during the natural history of chronic hepatitis B and decline during adefovir dipivoxil therapy. Gastroenterology 2004;126:1750-8.
25. Turton KL, Meier-Stephenson V, Badmalia MD, Coffin CS, Patel TR. Host Transcription Factors in Hepatitis B Virus RNA Synthesis. Viruses 2020;12:160.
26. Tsukuda S, Watashi K. Hepatitis B virus biology and life cycle. Antivir Res. 2020;182:104925.
27. Shi L, Li S, Shen F, Li H, Qian S, Lee DH, et al. Characterization of nucleosome positioning in hepadnaviral covalently closed circular DNA minichromosomes. J Virol. 2012;86:10059-69.
28. Ludgate L, Ning X, Nguyen DH, Adams C, Mentzer L, Hu J. Cyclin-dependent kinase 2 phosphorylates s/t-p sites in the hepadnavirus core protein C-terminal domain and is incorporated into viral capsids. J Virol. 2012;86(22):12237-50.
29. Tu T, Budzinska MA, Shackel NA, Urban S. HBV DNA Integration: Molecular Mechanisms and Clinical Implications. Viruses. 2017;9:75.
30. Jiang B, Hildt E. Intracellular Trafficking of HBV Particles. Cells. 2020;9:2023.
31. Ko C, Chakraborty A, Chou WM, Hasreiter J, Wettengel JM, Stadler D, et al. Hepatitis B virus genome recycling and de novo secondary infection events maintain stable cccDNA levels. J Hepatol. 2018;69:1231-41.
32. Summers J, Smith PM, Horwich AL. Hepadnavirus envelope proteins regulate covalently closed circular DNA amplification. J Virol. 1990;64:2819-24.
33. Shen S, Xie Z, Cai D, Yu X, Zhang H, Kim ES, et al. Biogenesis and molecular characteristics of serum hepatitis B virus RNA. PLoS Pathog. 2020;16(10):e1008945.
34. Hu J, Liu K. Complete and Incomplete Hepatitis B Virus Particles: Formation, Function, and Application. Viruses. 2017;9:56.
35. Hong X, Luckenbaugh L, Mendenhall M, Walsh R, Cabuang L, Soppe S, et al. Characterization of Hepatitis B Precore/Core-Related Antigens. J Virol. 2021;95.
36. Norder H, Couroucé AM, Magnius LO. Complete genomes, phylogenetic relatedness, and structural proteins of six strains of the hepatitis B virus, four of which represent two new genotypes. Virology 1994;198:489.
37. Girones R, Miller RH. Mutation rate of the hepadnavirus genome. Virology 1989;170:595.

38. Sünbül M, Leblecioglu H. Distribution of Hepatitis B virus genotypes in patients with chronic hepatits B in Turkey. World J Gastroenterol 2005;344:1976-80.
39. Morozov V, Pisareva M, Groudinin M. Homologous recombination between different genotypes of hepatitis B virus. Gene. 2000;260:55.
40. Chan HL, Tsui SK, Tse CH, Ng EY, Au TC, Yuen L, et al. Epidemiological and virological characteristics of 2 subgroups of hepatitis B virus genotype C. J Infect Dis. 2005;191(12):2022-32.
41. Sugauchi F, Orito E, Ichida T, et al. Epidemiologic and virologic characteristics of hepatitis B virus genotype B having the recombination with genotype C. Gastroenterology 2003;124:925.
42. Tong S, Revill P. Overview of hepatitis B viral replication and genetic variability. J Hepatol. 2016;64(1):S4-S16.
43. Couroucé-Pauty AM, Lemaire JM, Roux JF. New hepatitis B surface antigen subtypes inside the ad category. Vox Sang 1978; 35:304.
44. Badur S. Hepatit A, B ve D Virusları. Us D, Ergünay K, editörler. Moleküler, Klinik ve Tanısal Viroloji. 1. Baskı. Ankara: Bilimsel Tıp Yayınevi; 2012. P.295-334.
45. Junker-Niepmann M, Bartenschlager R, Schaller H. A short cis-acting sequence is required for hepatitis B virus pregenome encapsidation and sufficient for packaging of foreign RNA. EMBO J. 1990;9:3389.
46. Yuh CH, Chang YL, Ting LP. Transcriptional regulation of precore and pregenomic RNAs of hepatitis B virus. J Virol. 1992;66:4073.
47. Buckwold VE, Xu Z, Chen M, et al. Effects of a naturally occurring mutation in the hepatitis B virus basal core promoter on precore gene expression and viral replication. J Virol. 1996;70:5845.
48. Liu S, Zhang H, Gu C, et al. Associations between hepatitis B virus mutations and the risk of hepatocellular carcinoma: a meta-analysis. J Natl Cancer Inst. 2009;101:1066.
49. Yapar M. Hepatit Mutasyonları, Tanısal ve Klinik Önemi. Altındiş M, Tabak F, editörler. Hepatit Mikrobiyolojisi. 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevi; 2015. p.67-71.
50. Uğur AR. Antiviral İlaçlar. Altındiş M ed. Temel, Klinik ve Tanısal Tıbbi Viroloji. 1. Baskı. Ankara: Nobel Kitabevi; 2018. p.71-72.

HEPATİT B'DE DEĞİŞEN EPİDEMİYOLOJİ

Şafak Kaya

2

Hepatit B virüs enfeksiyonu aşı ile önlenebilir hastalıklar arasında yer almaktadır. Fakat buna rağmen hâlâ tüm dünyada önemini koruyan enfeksiyon hastalıkları arasındadır. Dünyada HBsAg prevalansı bölgesel değişiklik göstermekle beraber %3.5'dur. Ülkemizde son yıllarda HBV prevalansında azalma gözlenmiştir. Bu derlemede HBV'nin dünya ve ülkemiz epidemiyolojisi irdelenmiştir.

► Giriş

Hepatit B virüsü (HBV) enfeksiyonu önemli bir mortalite ve morbidite nedeni olduğundan küresel bir halk sağlığı sorunudur. Dünya Sağlık Örgütü 2019 verilerine göre, dünyada 296 milyon HBV taşıyıcısı, 1,5 milyon/yıl yeni enfeksiyon ve yılda 820.000 kişi ölüm olduğunu belirtmektedir. Bu ölümlerin çoğu karaciğer sirozu ve hepatoselüler kanser nedeniyle olmaktadır. Hepatit B virüsü enfeksiyonu aşıyla önlenebilir bir hastalıktır. Çoğu ülkede aşı programlarının uygulanması ile yeni enfeksiyon insidansında azalma gözlenmesine rağmen yine de önemini korumaktadır.[1,2]

Dünya çapında yaklaşık iki milyar insanın HBV ile karşılaşmış olduğu tahmin edilmektedir ve bu da dünya üzerinde yaşayan toplam 7,2 milyar insanın yaklaşık %30'udur. HBsAg'nin genel prevalansı %3,5 olarak rapor edilmekle beraber bu oran coğrafi bölgeye bağlı olarak değişmektedir (Şekil 1). Dünyada HBsAg antijeni prevalans dağılımı 3 grupta incelenmektedir:

Düşük prevalans (HBsAg <%2): Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Batı Avrupa, Avustralya, Yeni Zelanda, Meksika' da prevalans düşüktür.

COVID-19 ile ilişkili aşılama hizmetlerinin kesintiye uğramasının bir sonucu olarak, dünya çapında 1 yaşından küçük yaklaşık 80 milyon çocuğun aşı ile önlenebilir hastalıklar açısından risk altına girdiği düşünülmektedir.[36] Batı Pasifik Bölgesi'nde, 2020 yılı Ocak-Mart dönemi için bildirilen ön veriler, 3 doz HBV aşısını tamamlayan çocukların sayısında %10-50 oranında bir azalma olduğu bildirilmiştir.[37] Afrika Bölgesi'nde ise 37 (%79) ülkede 3 doz HBV aşısını tamamlayan çocukların sayısında azalma olduğu bildirilmiştir.[38] Kısaca pandemi nedeniyle rutin aşılama programlarında aksama ve aşı tereddütleri HBV'den korunmaya yönelik aşılama çabalarını aksatmaktadır. Ayrıca karantina ve sağlık kuruluşlarına başvurudan korku nedeniyle kaçınma HBV tanısı ve tedavisinde gecikmelere yol açmaktadır.

► Sonuç

HBV enfeksiyonu, dünya çapında en ciddi küresel halk sağlığı sorunlarından biri olmaya devam etmektedir. Hepatit B virüs prevalansı coğrafi bölgeler ve popülasyonlar arasında büyük farklılıklar göstermektedir. Bu enfeksiyonla mücadeleyi sürdürmek ve artırmak için birçok bilim adamı, tıp uzmanı ve halk sağlığı personeli tarafından büyük çabalar sarf edilmiş ve hâlâ edilmektedir. Başarılı aşılama stratejileri uygulanmış ve çeşitli popülasyonlarda HBV prevalansında, HBV bulaşmasında ve HBV ile ilişkili siroz ve karaciğer kanseri oluşumunda önemli azalmalar gözlenmiştir. Bununla birlikte, duyarlı kişilere bulaşı önlemek ve HBV ile enfekte kişileri iyileştirmek için daha fazla çabaya ihtiyaç olduğu aşikârdır.

► Kaynaklar

1. The World Health Organization. Hepatitis B. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/hepatitis-b (Accessed on March 13, 2022).
2. Ott JJ, Stevens GA, Groeger J, Wiersma ST. Global epidemiology of hepatitis B virus infection: new estimates of age-specific HBsAg seroprevalence and endemicity. Vaccine 2012; 30:2212.
3. Schweitzer A, Horn J, Mikolajczyk RT, et al. Estimations of worldwide prevalence of chronic hepatitis B virus infection: a systematic review of data published between 1965 and 2013. Lancet 2015; 386:1546.
4. Stevens CE, Beasley RP, Tsui J, et al. Vertical transmission of hepatitis B antigen in Taiwan. N Engl J Med 1975; 292:771.
5. Tassopoulos NC, Papaevangelou GJ, Sjogren MH, et al. Natural history of acute hepatitis B surface antigen-positive hepatitis in Greek adults. Gastroenterology 1987; 92:1844.
6. Kowdley KV, Wang CC, Welch S, et al. Prevalence of chronic hepatitis B among foreign-born persons living in the United States by country of origin. Hepatology 2012; 56:422.

7. Ghany MG, Perrillo R, Li R, et al. Characteristics of adults in the hepatitis B research network in North America reflect their country of origin and hepatitis B virus genotype. Clin Gastroenterol Hepatol 2015; 13:183.
8. Tabor E. Hepatocellular carcinoma: global epidemiology. Dig Liver Dis. 2001;33(2):115–7.
9. Parkin DM, Bray F, Ferlay J, et al. Global cancer statistics, 2002. CA Cancer J Clin. 2005;55(2):74–108.
10. Jilg W, Norder H, Kane M, et al. Reduced prevalence of HBsAg variants following a successful immunization program in China. J Virol. 2014;88(8):4605–6.
11. Kane A, Lloyd J, Zaffran M, et al. Transmission of hepatitis B, hepatitis C and human immunodefi ciency viruses through unsafe injections in the developing world: model-based regional estimates. Bull World Health Organization. 1999;77(10):801–7.
12. Kane M. Epidemiology of hepatitis B infection in North America. Vaccine. 1995;13 Suppl 1:S16–7.
13. Goldstein ST, Zhou F, Hadler SC, et al. A mathematical model to estimate global hepatitis B disease burden and vaccination impact. Int J Epidemiol. 2005;34(6):1329–39
14. Lee WM. Hepatitis B virus infection. N Engl J Med. 1997;337(24):1733–45.
15. Hepatitis B immunization. WHO position paper. Wkly Epidemiol Rec. 2009;84:405–20.
16. WHO, UNICEF, World Bank. State of the world's vaccines and immunization. Geneva: World Health Organization; 2009.
17. Goodnough LT. Risks of blood transfusion. Crit Care Med. 2003;31(12 Suppl):S678–86.
18. Schreiber GB, Busch MP, Kleinman SH, et al. The risk of transfusion-transmitted viral infections. N Engl J Med. 1996;334(26):1685–90.
19. WHO. Annual Meeting of the Safe Injection Global Network (SIGN); 2010. November 2010, United Arab Emirates. http://www.who.int/injection_safety/sign/meetings/en/ (accessed 12.08.2015)
20. Pruss-Ustun A, Rapiti E, Hutin Y. Estimation of the global burden of disease attributable to contaminated sharps injuries among health-care workers. Am J Ind Med. 2005;48(6): 482–90.
21. World Health Organization (WHO). Hepatitis B position statement. Wkly Epidemiol Rec. 2009;84:405–20.
22. Medley GF, Lindop NA, Edmunds WJ, et al. Hepatitis-B virus endemicity: heterogeneity, catastrophic dynamics and control. Nat Med. 2001;7(5):619–24.
23. World Health Organization. Global progress report on HIV, viral hepatitis and sexually transmitted infections, 2021. Available at: https://www.who.int/publications/i/item/9789240027077
24. Türker N, Örmen B, Karaca B. Hepatit B enfeksiyonu epidemiyolojisi. Demirtürk N, editör. Hepatit B Virüs Enfeksiyonu. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2022. p.16-22
25. TC sağlık Bakanlığı. Türkiye viral hepatit önlem ve kontrol programı 2018- 2023. Ankara: Fersa yayıncılık; 2018.
26. Tozun N, ozdogan o, Cakaloglu Y, et al. seroprevalence of hepatitis B and C virus infections and risk factors in Turkey: a fieldwork TuRHEp study. Clin Microbiol ınfect. 2015;21(11):1020-6. doi: 10.1016/j.cmi.2015.06.028
27. Stuyver L, De Gendt S, Van Geyt C, et al. A new genotype of hepatitis B virus: complete genome and phylogenetic relatedness. J Gen Virol 2000; 81:67.

28. Çağatay A. Epidemiyoloji. Akhan S. Hepatit B rehber güncelleme. 1.Baskı. İstanbul: Matsis matbaası; 2021. p.5-8.
29. Sumi H, Yokosuka O, Seki N, et al. Influence of hepatitis B virus genotypes on the progression of chronic type B liver disease. Hepatology 2003; 37:19.
30. Chu CJ, Hussain M, Lok AS. Hepatitis B virus genotype B is associated with earlier HBe-Ag seroconversion compared with hepatitis B virus genotype C. Gastroenterology 2002; 122:1756.
31. Ni YH, Chang MH, Wang KJ, et al. Clinical relevance of hepatitis B virus genotype in children with chronic infection and hepatocellular carcinoma. Gastroenterology 2004; 127:1733.
32. Oommen PT, Wirth S, Wintermeyer P, et al. Relationship between viral load and genotypes of hepatitis B virus in children with chronic hepatitis B. J Pediatr Gastroenterol Nutr 2006; 43:342.
33. World Health Organization. Global health sector strategy on viral hepatitis 2016–2021. June 2016 [cited 2021 Jul 30]. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/246177/WHO-HIV-2016.06-eng.pdfExternal Link
34. World Health Organization. Special feature: immunization and COVID-19. Second pulse poll to help understand disruptions to vaccination and how to respond. 2020 Jun [cited 2021 Jul 30]. https://www.who.int/publications/m/item/gin-june-2020 External Link
35. UNICEF. Impact of COVID-19 on vaccine supplies. 2020 Jun 10 [cited 2021 Jul 30]. https://www.unicef.org/supply/stories/impact-covid-19-vaccine-suppliesExternal Link
36. World Health Organization. At least 80 million children under one at risk of diseases such as diphtheria, measles and polio as COVID-19 disrupts routine vaccination efforts, warn Gavi, WHO and UNICEF. 2020 May 22 [cited 2021 Jul 30].
37. World Health Organization. 29th meeting of the technical advisory group on immunization and vaccine-preventable diseases in the Western Pacific Region, virtual meeting, 16–18 June 2020: meeting report. 2020 [cited 2021 Feb 7].
38. World Health Organization. WHO AFRO immunization bulletin. 2020;8:1–13 [cited 2021 Jul 30].

HEPATİT B'DE PATOGENEZİ HATIRLATMA

Barış Otlu - Elif Seren Tanrıverdi

3

► Giriş

Hepatit B virüsünün (HBV) keşfedilmesinin üzerinden yaklaşık 60 yıl ve ilk aşısının onaylanmasından itibaren 30 yıldan fazla bir süre geçmiştir. Buna rağmen yılda 320 milyondan fazla kişi HBV ile enfekte olmakta ve kronik hepatit B tüm dünyada hâlen en yaygın kronik bulaşıcı hastalıklardan biri olmaya devam etmektedir.[1,2] Tanı ve tedavideki gelişmelere rağmen HBV enfeksiyonunun giderek artmasının nedeni virüsün patogenezinin hâlen tam olarak anlaşılamamış olması ve buna bağlı olarak optimal stratejilerin geliştirilememesidir. Enfeksiyon süreçleri immün sistemin neredeyse tüm komponentleri ile ilişkilidir. Hepatit B virüsü enfeksiyonu sonrasında semptomatik veya asemptomatik hastalık gelişmesi söz konusudur. Bağışıklık sistemi baskılanmış hasta grubunda ve çocukluk döneminde virüsle karşılaşanlarda kronik enfeksiyon gelişme riski daha yüksektir. Dünyada kronik hepatit B hastalığında gelişen siroz, ağır karaciğer hasarı ve karaciğer kanseri nedeniyle her yıl yaklaşık bir milyon kişi hayatını kaybetmektedir.[3]

Enfeksiyonun kronikleşmesinden ve özellikle hepatoselüler karsinom [Hepatocellular carcinoma (HCC)] oluşturma eğiliminden, virüs-konak etkileşimleri sorumlu tutulmaktadır.[4] Hepatit B virüsü çeşitli mekanizmalarla konak savunmasından kaçabilir, DNA'sını kromozoma entegre edebilir ve konak hücrede çeşitli değişikliklere neden olabilir. Mevcut tedavilerin enfeksiyonu tamamen yok edememesinin nedeni HBV ile konak arasındaki etkileşimlerdir. Yeni terapötik hedefleri belirlemek ve mevcut tedavilerin sınırlılıklarını aşmak için bu mekanizmaların araştırılması çok önemli görünmektedir.[5]

virüsü tam olarak ortadan kaldıramadığı, tolerans mekanizmalarından kaçtığı ve uzun vadeli immüno-patolojik yanıtlara neden olduğu bir hastalık olarak düşünülebilir. CD8+ T hücreleri tarafından indüklenen kronik karaciğer hasarına aracılık eden mekanizma, cccDNA'dan üretilen HBsAg'nin sürekli tanınması veya viral genomun konak genomuna entegrasyonudur. Bu nedenle HBV bağışıklık sistemiyle etkileşime girerek onu daha az etkin hâle getirebilir ve böylece kronikleşmeyi destekleyebilir. CD8+ T hücresi kaynaklı hepatik nekro-enflamasyon ve bunun sonucunda hepatoselüler rejenerasyon, kronik HBV enfeksiyonu sırasında karaciğer sirozu ve HCC gelişiminden sorumludur.[41]

► Kaynaklar

1. Guirgis BS, Abbas RO, Azzazy HM. Hepatitis B virus genotyping: current methods and clinical implications. *International Journal of Infectious Diseases*. 2010;14(11):e941-e953.
2. Persing DH, Tenover FC, Hayden RT, et al. *Molecular microbiology: diagnostic principles and practice*. John Wiley & Sons; 2020.
3. Otlu B TE. Hepatit B ve D Virüslerinin Tanı, Tedavi ve Epidemiyolojisinde Moleküler Yöntemlerin Kullanımı. In: Durmaz R EÖ, Otlu B, ed. *Moleküler Mikrobiyoloji Tanı ve Epidemiyoloji*. 1 ed. Akademisyen Yayınevi; 2022.
4. Ascione A, Fontanella L, Imparato M, Rinaldi L, De Luca M. Mortality from cirrhosis and hepatocellular carcinoma in Western Europe over the last 40 years. *Liver International*. 2017;37(8):1193-1201.
5. Nevola R, Beccia D, Rosato V, et al. HBV Infection and Host Interactions: The Role in Viral Persistence and Oncogenesis. *International Journal of Molecular Sciences*. 2023;24(8):7651.
6. Bhat SA, Ahanger IA, Kazim SN. Forthcoming Developments in Models to Study the Hepatitis B Virus Replication Cycle, Pathogenesis, and Pharmacological Advancements. *ACS omega*. 2023;
7. Mak L-Y, Hui RW-H, Fung J, Seto WK, Yuen M-F. The role of different viral biomarkers on the management of chronic hepatitis B For special issue 'Challenging issues in the treatment of viral hepatitis'. *Clinical and Molecular Hepatology*. 2023;
8. Updated 13.05.2023. https://en.wikipedia.org/wiki/Hepatitis_B_virus
9. Vachon A, Osiowy C. Novel biomarkers of hepatitis B virus and their use in chronic hepatitis B patient management. *Viruses*. 2021;13(6):951.
10. Yan H, Liu Y, Sui J, Li W. NTCP opens the door for hepatitis B virus infection. *Antiviral research*. 2015;121:24-30.
11. Elinger S. HBV: stowaway of NTCP. *Clinics and research in hepatology and gastroenterology*. 2014;38(6):661-663.
12. Koh MY, Gagea M, Sargis T, et al. A new HIF-1α/RANTES-driven pathway to hepatocellular carcinoma mediated by germline haploinsufficiency of SART 1/HAF in mice. *Hepatology*. 2016;63(5):1576-1591.
13. Mohd-Ismail NK, Lim Z, Gunaratne J, Tan Y-J. Mapping the interactions of HBV cccDNA with host factors. *International Journal of Molecular Sciences*. 2019;20(17):4276.

14. Ni Y, Lempp FA, Mehrle S, et al. Hepatitis B and D viruses exploit sodium taurocholate co-transporting polypeptide for species-specific entry into hepatocytes. *Gastroenterology*. 2014;146(4):1070-1083. e6.
15. Svicher V, Salpini R, Piermatteo L, et al. Whole exome HBV DNA integration is independent of the intrahepatic HBV reservoir in HBeAg-negative chronic hepatitis B. *Gut*. 2021;70(12):2337-2348.
16. Levrero M, Pollicino T, Petersen J, Belloni L, Raimondo G, Dandri M. Control of cccDNA function in hepatitis B virus infection. *Journal of hepatology*. 2009;51(3):581-592.
17. Tu T, Budzinska MA, Shackel NA, Urban S. HBV DNA integration: molecular mechanisms and clinical implications. *Viruses*. 2017;9(4):75.
18. Bill CA, Summers J. Genomic DNA double-strand breaks are targets for hepadnaviral DNA integration. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2004;101(30):11135-11140.
19. Livingston CM, Ramakrishnan D, Strubin M, Fletcher SP, Beran RK. Identifying and characterizing interplay between hepatitis B virus X protein and Smc5/6. *Viruses*. 2017;9(4):69.
20. Yeh S-H, Li C-L, Lin Y-Y, et al. Hepatitis B Virus DNA Integration Drives Carcinogenesis and Provides a New Biomarker for HBV-related HCC. *Cellular and Molecular Gastroenterology and Hepatology*. 2023;
21. Zaiets I, Gunewardena S, Menne S, Weinman SA, Gudima SO. Sera of Individuals Chronically Infected with Hepatitis B Virus (HBV) Contain Diverse RNA Types Produced by HBV Replication or Derived from Integrated HBV DNA. *Journal of Virology*. 2023;97(3):e01950-22.
22. Chen Y, Sze J, He M-L. HBV cccDNA in patients' sera as an indicator for HBV reactivation and an early signal of liver damage. *World Journal of Gastroenterology*. 2004;10(1):82.
23. Matsubara K, Tokino T. Integration of hepatitis B virus DNA and its implications for hepatocarcinogenesis. *Molecular biology & medicine*. 1990;7(3):243-260.
24. Wooddell CI, Yuen M-F, Chan HL-Y, et al. RNAi-based treatment of chronically infected patients and chimpanzees reveals that integrated hepatitis B virus DNA is a source of HBsAg. *Science translational medicine*. 2017;9(409):eaan0241.
25. Cheng D, Han B, Zhang W, Wu W. Clinical effects of NTCP-inhibitor myrcludex B. *Journal of viral hepatitis*. 2021;28(6):852-858.
26. Biswas S, Rust LN, Wettengel JM, et al. Long-term hepatitis B virus infection of rhesus macaques requires suppression of host immunity. *Nature communications*. 2022;13(1):2995.
27. Iannacone M, Guidotti LG. Immunobiology and pathogenesis of hepatitis B virus infection. *Nature Reviews Immunology*. 2022;22(1):19-32.
28. Luxenburger H, Neumann-Haefelin C. Liver-resident CD8+ T cells in viral hepatitis: not always good guys. *The Journal of Clinical Investigation*. 2023;133(1)
29. Hoogeveen RC, Dijkstra S, Bartsch LM, et al. Hepatitis B virus-specific CD4 T cell responses differentiate functional cure from chronic surface antigen+ infection. *Journal of Hepatology*. 2022;77(5):1276-1286.
30. Wieland S, Thimme R, Purcell RH, Chisari FV. Genomic analysis of the host response to hepatitis B virus infection. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2004;101(17):6669-6674.
31. Yang G, Wan P, Zhang Y, et al. Innate Immunity, Inflammation, and Intervention in HBV Infection. *Viruses*. 2022;14(10):2275.
32. Asabe S, Wieland SF, Chattopadhyay PK, et al. The size of the viral inoculum contributes to the outcome of hepatitis B virus infection. *Journal of virology*. 2009;83(19):9652-9662.

33. Isogawa M, Chung J, Murata Y, Kakimi K, Chisari FV. CD40 activation rescues antiviral CD8+ T cells from PD-1-mediated exhaustion. *PLoS pathogens*. 2013;9(7):e1003490.
34. Wang L, Zhao C, Peng Q, Shi J, Gu G. Expression levels of CD28, CTLA-4, PD-1 and Tim-3 as novel indicators of T-cell immune function in patients with chronic hepatitis B virus infection. *Biomedical reports*. 2014;2(2):270-274.
35. Yang Y, Han Q, Hou Z, Zhang C, Tian Z, Zhang J. Exosomes mediate hepatitis B virus (HBV) transmission and NK-cell dysfunction. *Cellular & molecular immunology*. 2017;14(5):465-475.
36. Chen Z, Eggerman TL, Bocharov AV, et al. Heat shock proteins stimulate APOBEC-3–mediated cytidine deamination in the hepatitis B virus. *Journal of Biological Chemistry*. 2017;292(32):13459-13479.
37. Isogawa M, Tanaka Y. Immunobiology of hepatitis B virus infection. *Hepatology research*. 2015;45(2):179-189.
38. Sepehri Z, Kiani Z, Alavian SM, Arababadi MK, Kennedy D. The link between TLR7 signaling and hepatitis B virus infection. *Life sciences*. 2016;158:63-69.
39. Ushach I, Zhu R, Rosler E, et al. Targeting TLR9 agonists to secondary lymphoid organs induces potent immune responses against HBV infection. *Molecular Therapy-Nucleic Acids*. 2022;27:1103-1115.
40. Li M, Sun R, Xu L, et al. Kupffer cells support hepatitis B virus–mediated CD8+ T cell exhaustion via hepatitis B core antigen–TLR2 interactions in mice. *The Journal of Immunology*. 2015;195(7):3100-3109.
41. Tjwa ET, van Oord GW, Hegmans JP, Janssen HL, Woltman AM. Viral load reduction improves activation and function of natural killer cells in patients with chronic hepatitis B. *Journal of hepatology*. 2011;54(2):209-218.

VİRAL HEPATİT B'NİN LABORATUVAR TANISINDA YENİ YAKLAŞIMLAR

Ayşe Arıkan - Nazife Sultanoğlu - Tamer Şanlıdağ

4

► Giriş

Hepatit B, hepatit B virüsünün (HBV) neden olduğu yaşamı tehdit eden bir karaciğer enfeksiyonudur. Dünya genelinde hâlen küresel bir halk sağlığı sorunu olan Hepatit B enfeksiyonları, akut, kronik, ciddi karaciğer yetmezliği ve kanser formlarında ilerleyebilir.[1] Dünya çapında 290 milyondan fazla kişinin kronik olarak HBV ile enfekte olduğu ve yılda 820.000'den fazla ölümün hepatit B ile ilişkili hepatoselüler karsinom (HCC) ve karaciğer sirozu sonucu olduğu tahmin edilmektedir.[2] Çocukluk aşılama programları 1990'lardan beri yürürlükte olmasına rağmen, HBV hâlen dünya çapında önemli sayıda kişiyi etkilemektedir. Bu nedenle, HBV ile ilişkili karaciğer hastalığı gelişme riskini en aza indirmek için tedavi yanıtının, viral aktivitenin ve hastalık ilerlemesinin izlenmesi gerekmektedir.[3]

Kronik hepatit B (KHB)'nin doğal seyri beş fazı içerir.[4] Hastaların bu fazlara göre sınıflandırılması, HBV e antijeni (HBeAg), durumunun, HBV DNA düzeylerinin, alanin transaminaz (ALT) düzeylerinin ve karaciğer inflamasyonunun varlığıyla belirlenir.[5] Avrupa Karaciğer Çalışmaları Derneği 2017 yönergelerine göre, kronik enfeksiyonun ilk aşaması HBeAg-pozitif kronik enfeksiyon aşamasıdır. Bu fazda serumda HBeAg bulunur.[5] Bu faz, yüksek seviyelerde HBV DNA ($>10^7$ IU/ml), normal ALT seviyeleri ve minimal karaciğer iltihabı ile karakterize edilir, bu da immün tanıma eksikliğini düşündürür. İkinci faz, ilerleyici immün tanımaya bağlı olarak HBeAg, yüksek HBV DNA, yüksek ALT ve orta ile şiddetli karaciğer nekroinflamasyonunun olduğu HBeAg-pozitif kronik hepatit fazıdır.[5] Bu aşamada, çoğu hasta HBeAg-negatif duruma ulaşır. Üçüncü aşama, HBeAg'nin yokluğu ve Hepatit B e antikorlarının (anti-HBe) varlığı ile karakterize

lü yansıtması, tekrarlanabilir olması, invaziv girişimlere gereksinim duymaması, erişilebilir, hızlı, kullanımı kolay ve ucuz olması beklenmektedir. Bu doğrultuda, serum HBV RNA, qHBsAg/Ab, HBcrAg ve HBV-NRAg HBV enfeksiyonu laboratuvar tanısı ve izlenmesinde kullanılabilecek yeni belirteçler olabilirler.

▶ Kaynaklar

1. Pinto CS, Costa GB, Allaman IB, Gadelha SR. Clinical, epidemiological aspects, and trends of Hepatitis B in Brazil from 2007 to 2018. Sci Rep 2021;13986.
2. The World Heaşlth Organization (WHO). Hepatitis B virus.erişim linki:https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/hepatitis-b erişim tarihi: 24 Haziran 2022.
3. Joshi, S.S.; Coffin, C.S. Hepatitis B, and Pregnancy: Virologic and Immunologic Characteristics. Hepatol. Commun. 2020; 4:157–171.
4. Liu Y, Veeraraghavan V, Pinkerton M, Fu J, Douglas MW, George J, Tu T. Viral biomarkers for Hepatitis B virus-related hepatocellular carcinoma occurrence and recurrence. Front Microbiol 2021; 12:665201.
5. The European Association for the Study of the Liver (EASL) 2017.] HBV 2017 Clinical practice guidelines on the management of hepatitis B virus infection. 2017;67:370-398.
6. Kramvis A, Chang KM, Dandri M, Farci P, Glebe D, Hu j, et al. A roadmap for serum biomarkers for hepatitis B virus: current status and future outlook. Nature Reviews Gastroenterology & Hepatology 2022;19:727-745.
7. Kuhns MC, Holzmayer V, McNamaraAL, Anderson A, Cloherty GA. Hepatitis B seroconversion revisited: new insights into the natural history of acute hepatitis B virus (HBV) infection from quantitative and highly sensitive assays and novel biomarkers. Virology Journal 2021;18:235.
8. Xia Y, Guo H. Hepatitis B virus cccDNA: Formation, regulation, and therapeutical potential. Antiviral Research 2020;180:104824.
9. Vacon A, Osiowy C. Novel biomarkers of hepatitis B virus and their use in chronic hepatitis B patient management. Viruses 2021;13:951.
10. Mark LY, Seto WK, Fung J, Yuen MF. New biomarkers for chronic hepatitis B. Gut and Liver 2019;13(6):589-595.
11. Wu W, Yuan X, Zhang W, Zhou H, Kong X, He Z, Fu T, Zhang W, Jia W et al. Clinical significance of novel biomarkers to predict the natural course of hepatitis B infection. 2022;10:1037508.
12. Kumar M, Pahuja S, Khare P, Kumar A. Current challenges and perspectives of diagnosis of hepatitis B virus. Diagnostics 2023;13:368.
13. The World Health Organization (WHO) Global Health Sector Strategies. Erişim linki: https://www.who.int/teams/global-hiv-hepatitis-and-stis-programmes/strategies/global-health-sector-strategies erişim tarihi: 18 Temmuz 2022.
14. Feindiri M, Kabbaj H, El Mzibri M, Belkadi B, Bouihat N, Filali-Maltouf A et al. Prevalence of Hepatitis B virus infection markers among patients of the Ibn Sina University Hospital Center (Rabat, Morocco) InterVirol 2022;65:80-86.
15. Lee JH, Kim HS. Current laboratory tests for diagnosis of hepatitis b virus infection. The Int J Clin Pract. 2021;75 (12):e14812

16. CDC Interpretation of hepatits B serolojik test sonuçları. Erişim linli: https://www.cdc.gov/hepatitis/hbv/interpretationOfHepBSerologicResults.htm erişim tarihi: 13 Ocak 2023.
17. Terrault, N.A.; Lok, A.S.F.; McMahon, B.J.; Chang, K.M.; Hwang, J.P.; Jonas, M.M.; Brown, R.S., Jr.; Bzowej, N.H.; Wong, J.B. Update on Prevention, Diagnosis, and Treatment of Chronic Hepatitis B: AASLD 2018 Hepatitis B Guidance. Clin. Liver Dis. 2018; 12: 33–34.
18. Coffin CS, Zhou K, Terraoult NA. New and old biomarkers for diagnosis and management of chronic hepatitis B virus infection. Gatroenterol 2019;156:355-368.
19. The World Heaşlth Organization (WHO) Guidelines on Hepatitis B and C Available on https://www.who.int/publications/i/item/9789241549981 accessed 16 February 2017
20. Guvenir M, Arikan A. Hepatitis B: From diagnosis to treatment. Pol J Microbiol. 2020;69(4):391-399.
21. Verso MG, Costantino C, Marrella A, Immordino P, Vitale F, Amodio E. Kinetics of anti hepatitis B surface antigen titers in nurse students after a two year follow up. Vaccines 2020;8(3):467
22. WHO Training workshop on screening diagnosis and treatment of hepatitis B and C. Erişim linki: https://www.who.int/publications/i/item/9789290227472 Erişim tarihi: 28 Temmuz 2020.
23. Watanabe M, Toyoda T, Kawabata T. Rapid quantification assay of hepatitis B virus DNA in human serum and plasma by Fully Automated Genetic Analyzer μTASWako g1. PLOS ONE 2023;18(2):e0278143.
24. Allweiss, L.; Dandri, M. The Role of cccDNA in HBV Maintenance. Viruses 2017; 9:156.
25. Liu S, Zhou B, Valdes JD, Sun J, Guo H. Serum HBV RNA: a new potential biomarker for chronic hepatitis B virus infection Hepatology 2019;69(4):1816-1827.
26. Wang Y, Xiao X, Chen S, Huang C, Zhou J, Dai E, Li Y, Liu L, Huang X, Gao Z, Wu C, Fang M, Gao C. The Impact of HBV Quasispecies Features on Immune Status in HBsAg+/HBsAb+ Patients with HBV Genotype C Using Next-Generation Sequencing. Front Immunol. 2021;12:775461.
27. Lin SR, Yang TY, Peng CY, Lin YY, Dai CY, Wang HY et al. Whole genome deep sequencing analysis of viral quaspecies diversity and evolution in HBeAg seroconverts. JHEP reports 2021;3(3):100254.
28. Zhang H, Tu T. Approaches to quantifying hepatitis B virus covalently closed circular DNA. Clin Mol Hepatol 2022;28(2):135-149.
29. Wang Y, Liu Y, Liao H, Deng Z, Bian D, Ren Y. et al. Serum HBV DNA plus RNA reflecting cccDNA level before and during NAs treatment in HBeAg positive CHB. InT j Med Sci 2022;19(5):858-866.
30. Brakenhoff SM, Knegt RJ, Campenhout MJH, Eijk AA, Brouwer WP, Bömmel F, Boonstra A.et al. End of treatment HBsAg, HBcrAg, and HBV RNA predict the risk of off-treatment ALT flares in chronic hepatitis B patients. Journal of Microbiology,Immunology and Infection. 2023;56(1):31-39.
31. Lin N, Ye A, Lin J, Huang J, Fu Y, Wu S, Xu S, Wang L, O Q. Diagnostic value of detection of pregenomic RNA in a sera of Hepatitis B virus infected patients with different clinical outcomes. J Clinical Microbiology 2020;58(2):e01275-19.
32. Liu Y, Jiang M, Xue J, Yan H, Liang X. 2019. Serum HBV RNA quantification: useful for monitoring the natural history of chronic hepatitis B infection. *BMC Gastroenterol* 19:53.
33. Jiang, B., Dai, Q., Liu, Y. *et al.* Levels of HBV RNA in chronic HBV infected patients during first-line nucleos(t)ide analogues therapy. *Infect Agents Cancer* 2022; 17:61.
34. Kock J, Theilmann L, Galle P, Schlicht HJ. Hepatitis B virus nucleic acids associated with human peripheral blood mononuclear cells do not originate from replicating virus. *Hepatology*. 1996;23:405-413.

35. Brunetti M. Hepatitis B virus RNA detection and a mindful use of serum Hepatitis B virus DNA and Hepatitis B surface antigen measures in clinical practice. Hepatology Communication 2020; 4(7):973-983

36. Hong, X.; Luckenbaugh, L.; Perlman, D.; Revill, P.A.; Wieland, S.F.; Menne, S.; Hu, J. Characterization and Application of Precore/Core-Related Antigens in Animal Models of Hepatitis B Virus Infection. Hepatology 2021;74(1):99-115.

37. Tada, T. et al. Hepatitis B virus core-related antigen levels predict progression to liver cirrhosis in hepatitis B carriers. *J. Gastroenterol. Hepatol.*2018; 33: 918–925.

38. Brunetto, M.R.; Carey, I.; Maasoumy, B.; Marcos-Fosch, C.; Boonstra, A.; Caviglia, G.P.; Loglio, A.; Cavallone, D.; Scholtes, C.; Ricco, G.; et al. Incremental value of HBcrAg to classify 1582 HBeAg-negative individuals in chronic infection without liver disease or hepatitis. Aliment. Pharmacol. Ther. 2021; 1:733–744.

39. Chang KC, Lin MT, Wang JH, Hung CH, Chen CH, Chiu SYH, Hu TH. HBcrAg predicts hepatocellular carcinoma development in chronic B hepatitis related liver cirrhosis patients undergoing long-term effective anti-viral. Viruses 2022;14:2671.

40. Tseng, T. C. et al. High level of hepatitis B core-related antigen associated with increased risk of hepatocellular carcinoma in patients with chronic HBV infection of intermediate viral load. *Gastroenterology* 2019;157: 1518–1529.e3.

41. Huang D, Wu D, Wang P, Wang Y, Yuan W, Hu D et all. End-of-treatment HBcrAg and HBsAb levels identify durable cures after Peg-IFN-based therapy in patients with CHB. Journal of Hepatology 2022;77:42-54.

42. Shimakawa Y, Vernoux L, Gabassi A, Mercier-Delarue S, Vincent JP, Simon F, Maylin S. Analytical validation of hepatitis B core-related antigen (HBcrAg) using dried blood spots (DBS). J Viral Hepat. 2021 May; 28(5):837-843. doi: 10.1111/jvh.13489. Epub 2021 Mar 1. PMID: 33599049; PMCID: PMC8247985.

43. Wu JW, Kao JH, Tseng TC. Three heads are better than two: Hepatitis B core-related antigen as a predictor of hepatitis B virus-related hepatocellular carcinoma. Clin Mol Hepatol 2021;27(4): 524-534.

44. Türkiye Viral Hepatitler Tanı ve Tedavi Kılavuzu 2017. Erişim linki.https://www.vhsd.org/tr/files/download/p1bvov5hsblcr1v55lko1fb812ni4.pdf. erişim tarihi: Mayıs 2017.

45. Brakenhoff, S.M.; de Man, R.A.; Boonstra, A.; van Campenhout, M.J.H.; de Knegt, R.J.; van Bömmel, F.; van der Eijk, A.A.; Berg, T.; Hansen, B.E.; Janssen, H.L.A.; et al. Hepatitis B virus RNA decline without concomitant viral antigen decrease is associated with a low probability of sustained response and hepatitis B surface antigen loss. Aliment. Pharmacol. Ther. 2021;53:314–320.

46. Kim, J.H.; Ghosh, A.; Ayithan, N.; Romani, S.; Khanam, A.; Park, J.J.; Rijnbrand, R.; Tang, L.; Sofia, M.J.; Kottilil, S.; et al. Circulating serum HBsAg level is a biomarker for HBV-specific T and B cell responses in chronic hepatitis B patients. Sci. Rep.2020; 10: 1–12.

47. Su X, Chen H, Zhu Z, Xie W, Peng J, Ma X, Jin W et all. Clinical diagnostic value of quantitative Hepatitis B virus core antibody test in viral chronic hepatitis B. Bioinorg Chem Appl 2021;3720571.

48. Zhang, Z.Q.; Shi, B.S.; Lu, W.; Liu, D.P.; Huang, D.; Feng, Y.L. Quantitative Anti-HBc in Liver Pathological States in Patients with Chronic Hepatitis B Virus Infection. Can. J. Infect. Dis. Med. Microbiol. 2019;25:6545642.

49. Wang WX, Jia R, Gao YY, Liu JY, Luan JQ, Qiao F, Liu LM, et all. Quantitative anti HBc combined with quantitative HBsAg can predict HBsAg clearence in sequential ombination therapy with PEG-IFN-alpha in NA suppressed chronic hepatitis B patients. Front Immunol. 2022;13:894410.

HEPATİT B VİRÜS ENFEKSİYONLARINDA ATİPİK SEROLOJİLERE YAKLAŞIM

Merve Sefa Sayar - Ali Asan

5

► Giriş

Dünya Sağlık Örgütü, 2021 küresel ilerleme raporu verilerine göre 295 milyon kişi HBV ile yaşamaktadır, 2019 yılında 1.5 milyon kişi kronik hepatit B ile yeni enfekte olmuştur ve 820.000 kişi hepatit B nedeniyle hayatını kaybetmiştir.[1] Kronik hepatit B virüsü (HBV) enfeksiyonu olan kişiler, karaciğer kanseri ve siroz için risk altındadır.[2] Sağlık Bakanlığı verilerine göre ülkemizde yaklaşık 3,3 milyon kişide hepatit B enfeksiyonu olduğu bildirilmektedir.[3] Akut hepatit tablosundan okült hepatit B virüs enfeksiyonuna kadar değişen bir yelpazeye sahip hastalığın tanısında Hepatit B yüzey antijen (HBsAg), Hepatit B core antijen (HBc Ag), Hepatit B e antijen (HBeAg), Hepatit B yüzey antikor (Anti-HBs), Hepatit B core antikor IgM ve IgG (Anti-HBc IgM ve IgG), Hepatit B e antikor (Anti-HBe) ve Hepatit B virüs deoksiribonükleik asit (HBV DNA) gibi serolojik ve moleküler parametreler kullanılmaktadır.[4] Laboratuvarda kullanılan her bir parametrenin hastalığın klinik seyrinde farklı anlamları olabilmektedir. Örneğin; HBV DNA viral yükün bir göstergesi olup HBeAg ise viral replikasyon ve infektivite için bir belirteçtir.[2] HBsAg varlığı enfektivite ve enfeksiyonun devam ettiğini göstermektedir. Başlangıçta HBe Ag ise pozitifliği bulunurken; hastalığın doğal seyri ya da antiviral tedavinin etkisi ile Anti-HBe serokonversiyonu durumundan bağımsız şekilde HBeAg kaybı gerçekleşmektedir.[5] HBeAg kaybı kronik HBV enfeksiyonunun kısmi kontrol altına alındığını gösterir ve hastanın düşük replikatif fazda olduğunu düşündürmektedir.[5] Görüldüğü gibi hepatit B virüsünün konaktaki doğal seyrinde antijen ve antikor tablosu hastalığın evresine göre değişiklikler göstermektedir. Hastalar HBV'nin doğal seyrinin dışına çıkan farklı serolojik profillerle de klinisyenin karşısına çıkabilmektedir. Sık gö-

HBeAg ve Anti-HBe arasındaki düşük afinite de HBeAg-Ab birlikte pozitifliği durumu mikst enfeksiyon durumunda ya da HBeAg'deki bir aminoasit değişikliğine bağlı olabilmektedir. HBeAg ve Anti-HBe birlikte pozitif olanlarda belirgin KC hasarının sık olduğu, ALT düzeyleri HBeAg veya Anti-HBe pozitif olanlara göre daha yüksek olduğu, histolojik aktivite skorlarının yüksek olabildiği ve siroz sıklığının Anti-HBe pozitif gruba benzer fakat HBeAg pozitif gruptan daha yüksek olduğu bildirilmektedir.[22] HBeAg ve Anti-HBe pozitifliğinin klinik önemi tam olarak bilinmemektedir çünkü bu alanda yapılmış araştırmalar yeterli değildir. Taşıyabildiği riskler nedeniyle bu hastaların HBeAg pozitif kabul edilmeleri daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Ancak HBeAg durumundaki değişikliği görmek için 3 ay içinde test tekrarı yapılmalıdır.[22]

► Kaynaklar

1. WHO. Global progress report on HIV, viral hepatitis and sexually transmitted infections, 2021. https://www.who.int/publications/i/item/9789240027077. Erişim tarihi 26.05.2023.
2. Conners EE, Panagiotakopoulos L, Hofmeister MG, Spradling PR, Hagan LM, Harris AM, et al. Screening and Testing for Hepatitis B Virus Infection: CDC Recommendations - United States, 2023. MMWR Recomm reports Morb Mortal Wkly report Recomm reports. 2023;72(1):1–25.
3. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Bulaşıcı Hastalıklar Dairesi Başkanlığı ve Aşı İle Önlenebilir Hastalıklar Dairesi Başkanlığı. Türkiye Viral Hepatiti Önleme Ve Kontrol Programı (2018-2023). 2018. 1-46 p.
4. Organisation TWH. Guidelines on Hepatitis B and C Testing [Internet]. Vol. 66, Who. 2017. 1–170 p. Available from: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/254621/1/9789241549981-eng.pdf?ua=1%0Ahttp://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/28742301%0Ahttp://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/28742301
5. Gish RG, Basit SA, Ryan J, Dawood A, Protzer U. Hepatitis B Core Antibody: Role in Clinical Practice in 2020. Curr Hepatol Reports. 2020;19(3):254–65.
6. Tabak F, Yurdaydın C, Kaymakoğlu S, Tabak F, Akarsu M, Akıncı EG, et al. Diagnosis, management and treatment of hepatitis B virus infection: Turkey 2017 Clinical Practice Guidelines. Turkish J Gastroenterol. 2017;28(2):S73–83.
7. Terrault NA, Lok ASF, McMahon BJ, Chang KM, Hwang JP, Jonas MM, et al. Update on prevention, diagnosis, and treatment of chronic hepatitis B: AASLD 2018 hepatitis B guidance. Hepatology. 2018;67(4):1560–99.
8. Gessoni G, Beggio S, Barin P, Favarato M, Galli C, Valverde S, et al. Ignificance of anti-HBc only in blood donors: A serological and virological study after hepatitis B vaccination. Blood Transfus. 2014;12(SUPPL.1):63–8.
9. Wang Q, Klenerman P, Semmo N. Significance of anti-HBc alone serological status in clinical practice. Lancet Gastroenterol Hepatol [Internet]. 2017;2(2):123–34. Available from: http://dx.doi.org/10.1016/S2468-1253(16)30076-0
10. Seiskari T, Lehtisaari H, Haapala AM, Aittoniemi J. From Abbott ARCHITECT® Anti-HBc to Anti-HBc II-Improved performance in detecting antibodies to hepatitis B core antigen. J Clin Virol. 2010;47(1):100–1.

11. Mak LY, Wong DKH, Pollicino T, Raimondo G, Hollinger FB, Yuen MF. Occult hepatitis B infection and hepatocellular carcinoma: Epidemiology, virology, hepatocarcinogenesis and clinical significance. J Hepatol [Internet]. 2020;73(4):952–64. Available from: https://doi.org/10.1016/j.jhep.2020.05.042
12. Yuen MF, Wong DKH, Fung J, Ip P, But D, Hung I, et al. HBsAg Seroclearance in Chronic Hepatitis B in Asian Patients: Replicative Level and Risk of Hepatocellular Carcinoma. Gastroenterology. 2008;135(4):1192–9.
13. Yip TCF, Chan HLY, Wong VWS, Tse YK, Lam KLY, Wong GLH. Impact of age and gender on risk of hepatocellular carcinoma after hepatitis B surface antigen seroclearance. J Hepatol [Internet]. 2017;67(5):902–8. Available from: http://dx.doi.org/10.1016/j.jhep.2017.06.019
14. Ayoub WS, Martin P, Bhamidimarri KR. Hepatitis B Virus infection and organ transplantation. Gastroenterol Hepatol. 2018;14(1):33–40.
15. Masrour-Roudsari J, Asanjani-Roushan M, Yahyapour Y, Barari-Savadkoohi R, Bijani A, Sadeghi F, et al. HBS Ag seroclearance and seroconversion time in patients with chronic hepatitis B infection. Casp J Intern Med. 2020;11(2):205–10.
16. Aydin N, Kirdar S, Uzun N, Eyicör M, Sayan M. Hepatit B Enfeksiyonunda Atipik Serolojik Profiller: HBsAg ve Anti-HBs Birlikte Pozitif Olgularda 5 Geni Mutasyonlarinin Araftirilmasi. Mikrobiyol Bul. 2016;50(4):535–43.
17. Çetinkol Y, Altunçekiç Yıldırım A, Çalgın MK, Altıdiş M. Atipik Hepatit B Serolojileri; Retrospektif Bir Değerlendirme. Turkish J Clin Lab. 2015;6(4):112–5.
18. Wong GLH, Wong VWS, Chan HLY. Virus and Host Testing to Manage Chronic Hepatitis B. Clin Infect Dis. 2016;62(Suppl 4):S298–305.
19. Uptodate. No Title [Internet]. Available from: https://www.uptodate.com/contents/clinical-significance-and-molecular-characteristics-of-common-hepatitis-b-virus-variants?search=hbv seroloji&topicRef=3680&source=see_link
20. Kim H, Lee SA, Do SY, Kim BJ. Precore/core region mutations of hepatitis B virus related to clinical severity. World J Gastroenterol. 2016;22(17):4287–96.
21. Investigation of hepatitis B infection. UK Standards for Microbiology Investigations. Virology. 2021;4(6):1-22.
22. Wu T, Kwok RM, Tran TT. Isolated anti Hbc: The Relevance of Hepatitis B Core Antibody-A Review of New Issues. Am J Gastroenterol 2017; 112:1780–88.

KRONİK HEPATİT B DOĞAL KLİNİK SEYİR

Adem Köse

6

► Giriş

Hepatit B virüsü (HBV) infeksiyonu, hâlen dünyada önemli bir morbidite ve mortalite ile ilişkili halk sağlığı sorunu olmaya devam etmektedir.[1] 2019 yılı verilerine göre Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), kronik HBV infeksiyonu tanısı olan yaklaşık 300 milyon hasta olduğunu ve her yıl bu sayıya yaklaşık 1,5 milyon yeni infeksiyon tanısı alan kişilerin dâhil olduğunu tahmin etmektedir. Yine aynı yıl verilerine göre 820.000 civarında da HBV ilişkili ölümlerin gerçekleştiği bildirilmektedir. HBV ilişkili ölümlerin çoğu hepatoselüler kanser (HSK) ve son dönem kronik karaciğer yetmezliğine (siroz) bağlıdır.[2] HBV infeksiyonunun doğal seyri; akut infeksiyondan kronik infeksiyona, sirozdan hepatoselüler kansere kadar değişebilen geniş bir yelpazeyi içerir, ancak patogenezindeki mekanizmalar çok iyi anlaşılamamıştır. Neden infeksiyon seyrinde hastaların bir kısmında tam iyileşme görülürken, diğer grup hastalarda kronikleşme ya da kanser gelişimi ortaya çıkmaktadır? Bunun olası sebepleri arasında bireyin immün sisteminin gelişmişliği, virüse karşı oluşan immün cevabın şiddeti ve virüsün kendi özelliklerine bağlı olması sayılabilir. Günümüzde infeksiyonun klinik seyri net olarak tanımlansa da infeksiyon patogenezine yönelik araştırmalar hâlen devam etmektedir. Akut infeksiyonda iyileşme oranı kişinin hastalığı edindiği yaşa göre değişkenlik gösterirken, kronik infeksiyonda ise hastalık farklı klinik fazlarda karşımıza çıkabilmektedir.[3] HBV infeksiyonu doğal seyrindeki olumlu faktörler **Tablo 1**'de belirtilmiştir.[4]

kullanılan testin duyarlılığı ile ilişkili olabilir. Bu dönemdeki hastalar normal ALT değerlerine ve saptanamayacak derecede düşük serum HBV DNA değerine (ancak her zaman böyle değildir) sahiptir. Sıklıkla karaciğerde HBV DNA (cccDNA) tespit edilebilir. Siroz başlamadan önce HBsAg kaybı gelişirse siroz, hepatik dekompansasyon ve HCC gelişme riski düşüktür. Ancak siroz HBsAg kaybından önce meydana geldiyse bu hastalarda HCC gelişme riski mevcuttur, bu sebeple HCC takibine devam edilmelidir. Ayrıca bu hastalarda immünsüpresyon varlığında HBV reaktivasyonuna neden olabilir.[14]

Siroz ve HSK'ya progresyon riski oldukça değişkendir ve konağın immün yanıtından etkilenir. Tedavi edilmeyen KHB hastalarının 5 yıllık kümülatif siroz insidansı %8-20 arasında değişmekte, sirozu olan hastalarda 5 yıllık kümülatif hepatik dekompansasyon riski ise %20 oranındadır. Yıllık HSK riski sirozu olan hastalarda %2-5 oranında bildirilmiş, etkin tedavi edilse bile görülebilmektedir.[21] Konak ile ilgili faktörler (siroz, ileri yaş, erkek cinsiyet, Afrika kökenli olmak, alkol ve sigara kullanımı, kronik karaciğer nekroinflamasyonu, HIV, HCV, HDV ile koinfeksiyon varlığı, eşlik eden metabolik hastalık varlığı, pozitif aile öyküsü varlığı) ve HBV özellikleri (yüksek HBV DNA ve/veya HBsAg titreleri, HBV genotipi C>B, spesifik mutasyonlar) ile ilgili olan bir veya daha fazla faktörün bulunduğu hastalarda HSK gelişme riski daha yüksektir. Bu nedenle HBV infeksiyonunun doğal seyrinin bilinmesi ve kişilerin uygun takibinin yapılması büyük önem taşır.[22]

► Kaynaklar

1. Erkalma Şenateş B, Şenateş E. Hepatit B Enfeksiyonunda Doğal Seyir. Güner R, Tabak F, editörler. Viral Hepatit 2018. 1. Baskı. İstanbul. İstanbul Tıp Kitabevleri; 2018. p.167-169.
2. Organization WH. Hepatitis B 2022 [updated 24.06.202219.07.2022]. Available from: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/hepatitis-b.
3. Yapali S, Talaat N, Lok AS. Management of hepatitis B: our practice and how it relates to the guidelines. Clin Gastroenterol Hepatol. 2014; 12(1): 16-26.
4. Lin CL, Kao JH. Hepatitis B viral factors and clinical outcomes of chronic hepatitis B. J Biomed Sci. 2008;15:137-45.
5. Sümer Ş, Ural O. Akut Viral Hepatitler. Wilke Topçu A, Söyletir G, Doğanay M, editörler. İnfeksiyon Hastalıkları ve Mikrobiyolojisi. 4. Baskı. İstanbul. Nobel Tıp Kitabevleri; 2017. p.1077-83.
6. Busch K, Thimme R. Natural history of chronic hepatitis B virus infection. Med Microbiol Immunol. 2015; 204: 5–10.
7. Maini MK, Boni C, Ogg GS, et al. Direct ex vivo analysis of hepatitis B virus-spesific CD8(+) T cell associated with the control of infection. Gastroenterology.1999; 117(6): 1386-96.
8. Rehermann B, Ferrari C, Pasquinelli C, Chisari FV. The hepatitis B virus persists fordecades after patients' recovery from acute viral hepatitis despite active maintenance of acytotoxic T-lymphocyte response. Nat Med. 1996; 2(10): 1104-8.

9. Dienstang JL. Akut Viral Hepatitis. In: Kasper D, Fauci A, Hauser S, Longo D, Jameson J, Loscalzo J. Eds. Harrison's Principles of Internal Medicine. 19th ed. McGraw Hill; 2014. Accessed July 20, 2022. https://accessmedicine.mhmedical.com/content.aspx?bookid=1130&sectionid=79748507.
10. İnan N, Tabak F. Hepatit B Virüsü ve İmmünopatogenez. Güner R, Tabak F, editörler. Viral Hepatit 2018. 1. Baskı. İstanbul. İstanbul Tıp Kitabevleri; 2018. p.157-165.
11. Pan CQ, Zhang JX. Natural History and Clinical Consequences of Hepatitis B Virus Infection. Int J Med Sci. 2005;2:36-40.
12. Yamazhan T. HBV Enfeksiyonunda Klinik Tablolar. Kandemir Ö, Danalıoğlu A, editörler. Hepatit B'den D'ye Hep Güncel Klinik El Kitabı. İstanbul. 2015. p.52-57.
13. Seto WK, Lo YR, Pawlotsky JM, Yuen MF. Chronic hepatitis B virus infection. Lancet. 2018;392:2313-24.
14. European Association for the Study of the Liver. EASL 2017 Clinical Practice Guidelines on the management of hepatitis B virus infection. J Hepatol. 2017; 67:370-398.
15. Akhan S, Aynıoğlu A, Çağatay A, ve ark. Kronik hepatit B Virusu İnfeksiyonunun Yönetimi: Türk Klinik Mikrobiyoloji ve İnfeksiyon Hastalıkları Derneği Viral Hepatit Çalışma Grubu Uzlaşı Raporu. Klimik Derg. 2014;27:2-18.
16. Sarin SK, Kumar M, Lau GK, et al. Asian-Pacific clinical practice guidelines on the management of hepatitis B: a 2015 update. Hepatol Int. 2016;10:1-98.
17. Croagh CM, Lubel JS. Natural history of chronic hepatitis B: phases in a complex relationship. World J Gastroenterol. 2014; 20(30): 10395-404.
18. Kao JH, Chen PJ, Lai MY, Chen DS. Hepatitis B virus genotypes and spontaneous hepatitis B e antigen seroconversion in Taiwanese hepatitis B carriers. J Med Virol. 2004;72:363-9.
19. Livingston SE, Simonetti JP, Bulkow LR, et al. Clearance of hepatitis B e antigen in patients with chronic hepatitis B and genotypes A, B, C, D, and F. Gastroenterology. 2007;133:1452-7.
20. Kıratlı HE, Sümer Ş, Aktuğ Demir N. Hepatit B İnfeksiyonunda Doğal Seyir. Demirtürk N, editör. Hepatit B Virüs İnfeksiyonu. 1.Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2022. p.11-5.
21. Raffetti E, Fattovich G, Donato F. Incidence of hepatocellular carcinoma in untreated subjects with chronic hepatitis B: a systematic review and meta-analysis. Liver Int. 2016;36:1239-51.
22. Varbobitis I, Papatheodoridis GV. The assessment of hepatocellular carcinoma risk in patients with chronic hepatitis B under antiviral therapy. Clin Mol Hepatol. 2016;22:319-26.

KRONİK HEPATİT B ENFEKSİYONUNDA GÜNCEL TEDAVİ YAKLAŞIMI

Hülya Çaşkurlu - Yasemin Çağ

7

Kronik hepatit B virüs enfeksiyonunda antiviral tedavinin amacı karaciğer hastalığına bağlı morbidite ve mortaliteyi azaltmaktır. Hastalık aktivitesini değerlendirmek için HBeAg durumu, HBV DNA ve ALT seviyeleri kullanılır. Tüm kılavuzlar, dekompanse karaciğer hastalığı, siroz ve aktif hastalığı olan hastaların tedavi almaları gerektiği konusunda ve hastalığı aktif olmayan ve normal ALT düzeyleri olan hastaların tedaviye ihtiyaç duymadan güvenle gözlemlenebileceği konusunda hemfikirdir. Mevcut oral antiviraller Hepatit B virüs ilişkili komplikasyonları azaltmakta ve iyi tolere edilebilmektedir. Ancak son zamanlarda başlanan antiviral tedavilerin seçilmiş hastalarda kesilmesi de rehber önerileri arasında yer almaktadır.

► Giriş

Kronik hepatit B (KHB)'de antiviral tedavinin amacı, Hepatit B virüs (HBV) replikasyonunu baskılayarak ya da eradike ederek histolojik ve klinik olarak ilerlemeyi önlemek ve karaciğer hastalığına bağlı morbidite ve mortaliteyi azaltmaktır. Tedavinin ek hedefleri ise anneden çocuğa bulaşmayı, hepatit B reaktivasyonunu önlemek ve HBV ile ilişkili ekstrahepatik belirtilerin önlenmesi ve tedavisidir.

Kronik Hepatit B tedavisinde oral antiviraller ile hepatositlerde mevcut olan ccc HBV DNA'nın azltılmasıyla HBV replikasyonunun azaldığı böylece kompanse siroz ve ilerlemiş fibrozisin progresyonunun gerilediği, karaciğer transplantasyonunun her yıl %30 azaldığı görülmektedir.[1]

Amerikan Karaciğer Hastalıkları Araştırma Derneği (AASLD) HBV DNA seviyesi 20.000 IU/ml'den daha fazla olan, karaciğer hücre hasarı (orta veya cid-

Bugüne kadar telbivudin (kategori B) ile hiçbir olumsuz sonuç bildirilmemiştir. Gebelikte adefovir veya entekavir veya TAF'ın (kategori C) güvenliği hakkında yeterli klinik veri olmadığından dolayı gebelikte kullanılmamalıdır. İnterferon gebelikte kontrendikedir. Perinatal bulaşın azaldığını gösteren verilere dayanarak, hamile kadınların üçüncü trimesterde HBV DNA > 200.000 IU/mL olduğunda tedavi edilmesi önerilmektedir. Kılavuzlar ayrıca, immünoaktif fazdaki hamile kadınların hamile olmayan kadınlarla aynı şekilde yönetilmesini tavsiye etmektedir.[1]

► Mevcut Tedavinin Sınırlılıkları

Mevcut tedavi Hepatit B virüs ilişkili komplikasyonları azaltmasına rağmen, tedavi edici değildir ve HCC riskini tam olarak ortadan kaldırmaz. Bunun nedeni, cccDNA ve entegre HBV DNA üzerindeki sınırlı etkileridir. Ek olarak, mevcut tedavi, kronik HBV enfeksiyonunun özelliği olan bağışıklık işlev bozukluğunu düzeltmez. Bu nedenle, yüksek HBsAg kaybı oranları sağlayabilen kısa süreli rejimlere acil bir ihtiyaç vardır.

► Sonuç

Kronik HBV enfeksiyonu, yaşam boyu siroz ve HCC'ye ilerleme riski taşıyan kronik bir hepatit ile sonuçlanır. Siroz ve HCC riski taşıyan kişilere antiviral tedavi önerilmelidir. Mevcut tedavi, iyileştirilmiş klinik sonuçlarla ilişkili olsa da cccDNA ve entegre HBV DNA üzerindeki etkisinin olmaması nedeniyle tedavi edici değildir. HBsAg kaybı yokken tedavinin kesilmesi, çoğu hastada genellikle aktif hastalığın nüksetmesine neden olur ve bu nedenle tedavi uzun süreli uygulanmalıdır. Ancak seçilmiş hastalar antiviral tedavinin kesilmesi açısından değerlendirilmelidir.

► Kaynaklar

1. Bennett JE, Dolin R, Blaser MJ .*Mandell,Douglas, and Bennett's Principles and Practice of Infectious Diseases.* Elsevier health sciences.2020.p. 151954-1959.
2. Terrault NA, Lok ASF, McMahon BJ, Chang KM, Hwang JP, Jonas MM, et al. Update on prevention, diagnosis, and treatment of chronic hepatitis B: AASLD 2018 hepatitis B guidance. Hepatology 2018;67:1560–99. https://doi.org/10.1002/HEP.29800.
3. Lee HW, Lee HJ, Hwang JS, et al. Lamivudine maintenance beyond one year after HBeAg seroconversion is a major factor for sustained virologic response in HBeAg-positive chronic hepatitis B. *Hepatology*. 2010;51:415–421.

4. Dienstag JL, Schiff ER, Mitchell M, et al. Extended lamivudine retreatment for chronic hepatitis B: maintenance of viral suppression after discontinuation of therapy. *Hepatology*. 1999;30:1082–1087
5. Lampertico P, Agarwal K, Berg T, Buti M, Janssen HLA, Papatheodoridis G, et al. EASL 2017 Clinical Practice Guidelines on the management of hepatitis B virus infection. J Hepatol 2017;67:370–98. https://doi.org/10.1016/J.JHEP.2017.03.021.
6. Sarin SK, Kumar M, Lau GK, Abbas Z, Chan HLY, Chen CJ, et al. Asian-Pacific clinical practice guidelines on the management of hepatitis B: a 2015 update. Hepatology International 2015 10:1 2015;10:1–98. https://doi.org/10.1007/S12072-015-9675-4.
7. Guidelines for the prevention, care and treatment of persons with chronic hepatitis B infection 2015. Available at: http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/154590/9789241549059_eng.pdf. Accessed 2023-06-27.
8. Yardeni D, Chang KM, Ghany MG. Current Best Practice in Hepatitis B Management and Understanding Long-term Prospects for Cure. Gastroenterology 2023;164:42-60.e6. https://doi.org/10.1053/J.GASTRO.2022.10.008.
9. Hadziyannis SJ, Vassilopoulos D. Hepatitis B e antigen-negative chronic hepatitis B. *Hepatology*. 2001;34:617–623.
10. Cornberg M, Lok ASF, Terrault NA, Zoulim F, Berg T, Brunetto MR, et al. Guidance for design and endpoints of clinical trials in chronic hepatitis B - Report from the 2019 EASL-AASLD HBV Treatment Endpoints Conference. J Hepatol 2020;72:539–57.
11. Lee HW, Kim EH, Lee J, Kim SU, Park JY, Kim Y, et al. Correction to: Natural History of Untreated HBeAg-Positive Chronic HBV Infection With Persistently Elevated HBV DNA but Normal Alanine Aminotransferase. Clin Transl Gastroenterol 2020;11:E00183.
12. Wu IC, Lai CL, Bui Han SH, Han KH, Gordon SC, Chao YC, et al. Efficacy of entecavir in chronic hepatitis B patients with mildly elevated alanine aminotransferase and biopsy-proven histological damage. Hepatology 2010;51:1185–9.
13. Alonso S, Guerra AR, Carreira L, Ferrer JA, Gutiérrez,ML, Fernandez-Rodriguez CM. Upcoming pharmacological developments in chronic hepatitis B: can we glimpse a cure on the horizon?. *BMC gastroenterology* 2017; *17*: 1-12
14. Belloni L, Allweiss L, Guerrieri F, et al. IFN-alpha inhibits HBV transcription and replication in cell culture and in humanized mice by targeting the epigenetic regulation of the nuclear cccDNA minichromosome. *J Clin Invest*. 2012;122:529–537.
15. Hoofnagle JH, Di Bisceglie AM. The treatment of chronic viral hepatitis. *N Engl J Med*. 1997;336:347–356.
16. Lau GK, Piratvisuth T, Luo KX, et al. Peginterferon alfa-2a, lamivudine, and the combination for HBeAg-positive chronic hepatitis B. *N Engl J Med*. 2005;352:2682–2695.
17. Marcellin P, Lau GKK, Bonino F, et al. Peginterferon alfa-2a alone, lamivudine alone, and the two in combination in patients with HBeAg-negative chronic hepatitis B. *N Engl J Med*. 2004;351:1206–1217.
18. Deutsch M, Dourakis S, Manesis EK, et al. Thyroid abnormalities in chronic viral hepatitis and their relationship to interferon alfa therapy. *Hepatology*. 1997;26:206–210.
19. 285. Hoofnagle JH, Di Bisceglie AM, Waggoner JG, et al. Interferon alfa for patients with clinically apparent cirrhosis due to chronic hepatitis B. *Gastroenterology*. 1993;104:1116–1121.
20. Lai C-L, Chien R-N, Leung N, et al. A one-year trial of lamivudine for chronic hepatitis B. *N Engl J Med*. 1998;339:61–68.

21. Dienstag JL, Schiff ER, Wright TL, et al. Lamivudine as initial treatment for chronic hepatitis B in the United States. *N Engl J Med*. 1999;341:1256–1263.
22. Schalm SW, Heathcote J, Cianciara J, et al. Lamivudine and alpha interferon combination treatment of patients with chronic hepatitis B infection: a randomized trial. *Gut*. 2000;46:562–568.
23. Schiff ER, Dienstag JL, Karayalcin S, et al. Lamivudine and 24 weeks of lamivudine/interferon combination therapy for hepatitis B e antigen-positive chronic hepatitis B in interferon non-responders. *J Hepatol*. 2003;38:818–826.
24. Chang TT, Gish RG, de Man R, et al. A comparison of entecavir and lamivudine for HBeAg-positive chronic hepatitis B. *N Engl J Med*. 2006;354:1001–1010.
25. Lai CL, Shouval D, Lok AS, et al. Entecavir vs lamivudine for patients with HBeAg-negative chronic hepatitis B. *N Engl J Med*. 2006;354:1011–1020.
26. Lai C-L, Gane E, Liaw Y-F, et al. Telbivudine vs lamivudine in patients with chronic hepatitis B. *N Engl J Med*. 2007;357:2576–2588.
27. Lai CL, Leung N, Teo EK, et al. A 1-year trial of telbivudine, lamivudine, and the combination in patients with hepatitis B e antigen-positive chronic hepatitis B. *Gastroenterology*. 2005;129:528–536.
28. Marcellin P, Chang T-T, Lim SG, et al. Adefovir dipivoxil for the treatment of hepatitis B e antigen-positive chronic hepatitis B. *N Engl J Med*. 2003;348:808–816.
29. Marcellin P, Heathcote EJ, Buti M, et al. Tenofovir disoproxil fumarate vs adefovir dipivoxil for chronic hepatitis B. *N Engl J Med*. 2008;359:2442–2455.
30. Chan HL, Fung S, Seto WK, et al. Tenofovir alafenamide versus tenofovir disoproxil fumarate for the treatment of HBeAg-positive chronic hepatitis B virus infection: a randomised, double-blind, phase 3, non-inferiority trial. *Lancet Gastroenterol Hepatol*. 2016;1:185–195.
31. Buti M, Gane E, Seto WK, et al. Tenofovir alafenamide versus tenofovir disoproxil fumarate for the treatment of patients with HBeAg-negative chronic hepatitis B virus infection: a randomised, double-blind, phase 3, non-inferiority trial. *Lancet Gastroenterol Hepatol*. 2016;1:196–206.
32. VHSD / Türkiye Viral Hepatitler Tanı ve Tedavi Kılavuzu 2017 n.d. https://www.vhsd.org/tr/article/desc/48317/tu-rkiye-viral-hepatitler-tani-ve-tedavi-kilavuzu-2-7.html (accessed June 29, 2023).
33. Vemlidy (tenofovir AF) dosing, indications, interactions, adverse effects, and more n.d. https://reference.medscape.com/drug/vemlidy-tenofovir-af-1000007 (accessed June 29, 2023).
34. Thio CL, Seaberg EC, Skolasky R Jr, et al. HIV-1, hepatitis B virus, and risk of liver-related mortality in the Multicenter Cohort Study (MACS). *Lancet*. 2002;360:1921–1926.
35. Perrillo RP, Gish R, Falck-Ytter YT. American Gastroenterological Association. Institute technical review on prevention and treatment of hepatitis B virus reactivation during immunosuppressive drug therapy. *Gastroenterology*. 2015;148:221–244.e

KRONİK HEPATİT B SONRASI SİROZ VE HEPATOSELLÜLER KARSİNOM

Emre Dönmez - Hasan Yılmaz - Saadettin Hülagü

8

► Giriş

Kronik hepatit B(KHB) virüsü enfeksiyonu hepatositler, immün sistem ve hepatit B virüsü arasındaki dinamik bir etkileşim durumudur. KHB, aşıyla %98 ila %100 önlenebilmesine rağmen akut karaciğer yetersizliği, siroz, karaciğer kanseri ve hatta ölüme neden olabilen küresel bir sağlık sorunu olarak önemini korumaktadır. Kronik HBV, günümüzde daha çok oral antiviral ajanlarla doğru zamanda tedavi edilebilir; böylelikle kronik karaciğer hastalığına gidişat yavaşlatılabilir ve karaciğer kanseri insidansı azaltılabilir.

► Epidemiyoloji

Hepatit B enfeksiyonu dünyada en sık görülen kronik enfeksiyonlardan biridir. Tüm dünyada hepatit B virüsüne (HBV) ortalama 2 milyar insanın maruz kaldığı ve bu kişilerin yaklaşık 400 milyonunun HBV ile enfekte olduğu tahmin edilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre bunların da %5'i kronik hastadır. Kronik hepatit B (KHB) hastalarının yaklaşık %25'inde siroz ve hepatosellüler karsinoma (HSK) ilerleme olmaktadır. Tüm dünyada yaklaşık bir yılda 500.000-1.000.000 kişi hepatit B virüsüne bağlı komplikasyonlar nedeniyle kaybedilmektedir.[1-2]

KHB virüsü ile enfeksiyon sonrasında siroz ve HSK ilerleme riski konağın immün yanıtına bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. HbeAg pozitif kronik enfeksiyon fazındaki hastalarda, serum alanin transaminotransferaz (ALT) seviyeleri normal kaldığı sürece hastalık progresyonunun olmadığı veya çok az olduğu

Tablo 4. REACH-B Skorlaması

Risk Belirleyici	Risk Skoru	Toplam Skor	HSK Riski		
			3. yılda	5. yılda	10. yılda
Cinsiyet		0	%0,0	%0,0	%0,0
Kadın	0	1	%0,0	%0,0	%0,1
Erkek	2	2	%0,0	%0,0	%0,1
Yaş		3	%0,0	%0,1	%0,2
30-34	0	4	%0,0	%0,1	%0,3
35-39	1	5	%0,1	%0,2	%0,5
40-44	2	6	%0,1	%0,3	%0,7
45-49	3	7	%0,2	%0,5	%1,2
50-54	4	8	%0,3	%0,8	%2
55-59	5	9	%0,5	%1,2	%3,2
60-65	6	10	%0,9	%2	%5,2
ALT (U/L)		11	%1,4	%3,3	%8,4
<15	0	12	%2,3	%5,3	%13,4
15-44	1	13	%3,7	%8,5	%21
44<	2	14	%6	%13,6	%32
HbeAg		15	%9,6	%21,3	%46,8
Negatif	0	16	%15,2	%32,4	%64,4
Pozitif	2	17	%23,6	%47,4	%81,6
HBVDNA(kopya/mL)					
<300	0				
300-9999	0				
10000-99999	3				
100000-999999	5				
≥10^6	4				

► Kaynaklar

1. Lai CL, Ratziu V, Yuen MF, et al. Viral hepatitis B. Lancet 2003; 362: 2089-94. 2. Gish RG, Locarnini S. Genotyping and genomic sequencing in clinical practice. Clin Liver Dis 2007; 11: 761-95.

2. Gish RG, Locarnini S. Genotyping and genomic sequencing in clinical practice. Clin Liver Dis 2007; 11: 761-95.

3. Hui CK, Leung N, Yuen ST et al. Natural history and disease progression in Chinese chronic hepatitis B patients in the immune-tolerant phase. Hepatology 2007; 46: 395 – 401.

4. Schweitzer A, Horn J, Mikolajczyk RT,et al. Estimations of worldwide prevalence of chronic hepatitis B virus infection: a systematic review of data published between 1965 and 2013. Lancet Lond Engl. 2015 Oct 17;386(10003):1546–55. 101.

5. Chen C-L, Yang J-Y, Lin S-F, et al. Slow decline of hepatitis B burden in general population: Results from a population-based survey and longitudinal follow-up study in Taiwan. J Hepatol. 2015 Aug;63(2):354-63.

6. Villeneuve JP. The natural history of chronic hepatitis B virus infection. J Clin Virol 2005;34:S139-S142.

7. European Association for the Study of the Liver. EASL 2017 Clinical Practice Guidelines on the management of hepatitis B virus infection. J Hepatol 2017; 67:370.

8. Sarin SK, Kumar M, Lau GK, et al. Asian-Pacific clinical practice guidelines on the management of hepatitis B: a 2015 update. Hepatol Int 2016; 10:1.

9. Varbobitis I, Papatheodoridis GV. The assessment of hepatocellular carcinoma risk in patients with chronic hepatitis B under antiviral therapy. Clin Mol Hepatol. 2016 Sep;22(3):319–26.

10. Aoki H, Kajino K, Arakawa Y,et al. Molecular cloning of a rat chromosome putative recombinogenic sequence homologous to the hepatitis B virus encapsidation signal. Proc Natl Acad Sci U S A. 1996 Jul 9;93(14):7300-4.

11. Schwartz JM, Carithers RLJ. Epidemiology and etiologic associations of hepatocellular carcinoma [Internet]. [cited 2019 Jun 19].

12. Bosch FX, Ribes J, Díaz M, Cléries R. Primary liver cancer: worldwide incidence and trends. Gastroenterology. 2004 Nov;127(5 Suppl 1):S5–16.

13. European Association For The Study Of The Liver, European Organisation For Research And Treatment Of Cancer. EASL-EORTC clinical practice guidelines: management of hepatocellular carcinoma. J Hepatol. 2012 Apr;56(4):908–43.

14. Zhang B-H, Yang B-H, Tang Z-Y. Randomized controlled trial of screening for hepatocellular carcinoma. J Cancer Res Clin Oncol. 2004;130(7):417-22.

15. Marrero JA, Kulik LM, Sirlin CB, et al. Diagnosis, Staging, and Management of Hepatocellular Carcinoma: Practice Guidelines by the 2018 American Liver Disease Research Association. Hepatology 2018; 68:723.)

16. Wu JT. Serum alpha-fetoprotein and its lectin reactivity in liver diseases: a review. Ann Clin Lab Sci. 1990;20(2):98-105.

17. Sinn DH, Lee J, Goo J, et al. Hepatocellular carcinoma risk in chronic hepatitis B virus-infected compensated cirrhosis patients with low viral load. Hepatology 2015; 62:694.

18. Yang H-I, Yuen M-F, Chan HL-Y, Han K-H, Chen P-J, Kim D-Y, et al. Risk estimation for hepatocellular carcinoma in chronic hepatitis B (REACH-B): development and validation of a predictive score. Lancet Oncol. 2011 Jun;12(6):568-74.

GEBELİKTE HEPATİT B YÖNETİMİ

Nevin İnce

9

Kronik hepatit B (KHB), dünya çapında önemli bir halk sağlığı sorunudur. 296 milyon insan Hepatit B virüsü (HBV) ile kronik olarak infektedir. HBV'nin endemik olduğu bölgelerde perinatal geçiş en önemli bulaşma yollarından biridir. Perinatal dönemde edinilen hepatit B enfeksiyonu kronikleşme oranı %80-95 arasındadır. Bu bölümün amacı hamile kadınlarda KHB yönetimini gözden geçirmektir. Tüm kadınların hamilelik sırasında hepatit B yüzey antijeni (HBsAg) açısından taranması gerekir. KHB'li hamile kadınların ek muayeneleri, HBsAg, HBeAg, HBV viral yükü, alanin aminotransferaz düzeyini içerebilir. Gebeliğin yönetimi, gebelikten önce belirlenmesi gereken HBV enfeksiyonunun evresine bağlıdır. HBeAg pozitif ve/veya yüksek HBV DNA düzeyine sahip gebelerde intrauterin bulaşım riski artmaktadır. KHB'li doğurganlık çağındaki kadınlarda antiviral tedavi iki ana hedefi takip edebilir: aktif KHB'nin tedavisi ve vertikal bulaşmanın önlenmesi. HBV DNA düzeyi >200.000 IU/ml olan gebelerde risk yüksek olup bulaşı engellemek amacıyla 28-32.haftada antiviral tedavi önerilmektedir. Hamilelik sırasında tenofovir her iki durumda da tercih edilen ilaçtır. KHB'li annelerden doğan tüm bebeklere ilk 12 saat içinde tek doz hepatit B immünoglobulin uygulanmalı ve hepatit B aşı serisi başlatılmalıdır. Gebelik ve doğum sonrasında alevlenme açısından yakın takip yapılmalıdır.

► Giriş

Aşılama da dâhil olmak üzere etkili önleyici tedbirlerin mevcudiyetine rağmen, hepatit B virüsü (HBV) enfeksiyonu bugün hâlâ dünya çapında, özellikle Asya-Pasifik bölgesinde önemli bir halk sağlığı sorunudur. Kronik HBV enfeksiyonu hepatik dekompansasyona, hepatosellüler karsinoma ve siroza ilerleye-

altındadır.[40] HBsAg pozitif annelerden doğan tüm çocuklar, 9-18 aylıkken, son aşı dozundan en az 1 ay sonra serokonversiyon (HBsAg ve anti-HBs titreleri ile) açısından test edilmelidir ancak 2 yaşına kadar pozitif kalabileceği için anti HBc testi yapılmamalıdır.[12]

Hamilelik sırasında amniyosentez, koryon villus örneklemesi, fetal kan örneklemesi ve minimal invaziv veya açık fetal cerrahi gibi invaziv prosedürler, yenidoğanlarda anneden çocuğa bulaşım ve immünoprofilaksi başarısızlığına katkıda bulunabilir. Bu nedenle, bu invaziv prosedürler sırasında uygun yönetim, anneden çocuğa bulaşım riskini en aza indirmek için önemlidir. Doğum öncesi invaziv tanı prosedürlerine ihtiyaç duyan annelerde non-invaziv alternatifler araştırılmalıdır. İnvaziv teste ihtiyaç duyan kadınlar arasında amniyosentez, koryon villus örneklemesine tercih edilir. Transplasental amniyosentezden kaçınılmalıdır. Herhangi bir invaziv prosedürün riskleri ve faydaları hastaya açıklanmalı ve bilgilendirilmiş onam alınmalıdır.[12, 41]

5. Antiviral tedavi endikasyonu olmayanların izlemi

Gebelikte antiviral tedavi almayan kadınlar alevlenme olup olmadığını değerlendirmek için her üç ayda bir ve doğum sonrası 6. aya kadar yakından izlenmelidir. Tedavi almayan HBsAg pozitif gebeler de anneden bebeğe bulaşma riskini azaltmak ve antiviral profilaksi gerekliliğini değerlendirmek için 26-28. haftalarda HBV DNA ölçülmelidir.[4, 12]

► Kaynaklar

1. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/hepatitis-b. Erişim tarihi 10 Mayıs 2023
2. Banach, Maciej. "Global, regional, and national burden of hepatitis B, 1990-2019: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2019. GBD 2019 Hepatitis B Collaborator." The Lancet Gastroenterology and Hepatology 7.9 (2022).
3. Terrault, Norah A. et al. "Update on prevention, diagnosis, and treatment of chronic hepatitis B: AASLD 2018 hepatitis B guidance." Hepatology 67.4 (2018): 1560-1599.
4. Lampertico, Pietro, et al. "EASL 2017 Clinical Practice Guidelines on the management of hepatitis B virus infection." Journal of hepatology 67.2 (2017): 370-398.
5. Zhou, Mingshu, et al. "Breast-Feeding is Not a Risk Factor of Mother-to-Child Transmission of Hepatitis B Virus." International Journal of General Medicine (2021): 1819-1827.
6. Hyams, Kenneth C. "Risks of chronicity following acute hepatitis B virus infection: a review." Clinical Infectious Diseases 20.4 (1995): 992-1000.
7. Tran TT. Hepatitis B in Pregnancy. Clin infect Dis. 2016;62(Suppl. 4):314- 7.
8. Wen-Juei Jeng, George V Papatheodoridis, Anna SF Lok. Hepatitis B. Lancet 2023; 401: 1039–52
9. Bartholomew ML, Lee MJ. Management of Hepatitis B infection in Pregnancy. Clin obstet Gynecol. 2018;61(1):137-45.

10. Schillie S, Vellozzi C, Reingold A, et al. Prevention of Hepatitis B Virus ınfection in the united States: Recommendations of the Advisory Committee on ımmunization Practices. MMWR Recomm Rep. 2018;67:1.
11. Smith EA, Jacques-Carroll L, Walker TY, et al. The national Perinatal Hepatitis B Prevention Program, 1994-2008. Pediatrics. 2012; 129:609.
12. Kumar, M., Abbas, Z., Azami, M. et al. Asian Pacific association for the study of liver (APASL) guidelines: hepatitis B virus in pregnancy. Hepatol Int 16, 211-253 (2022)
13. Hieber JP, Dalton D, Shorey J, Combes B. Hepatitis and pregnancy. J Pediatr 1977;91:545.
14. Jonas MM. Hepatitis B and pregnancy: an underestimated issue. Liver Int 2009; 29Suppl 1:133.
15. Sookoian S. Liver disease during pregnancy: acute viral hepatitis. Ann Hepatol 2006;5:231.
16. Ratnam D, Visvanathan K. New concepts in the immunopathogenesis of Chronic hepatitis B: the importance of the innate immune response. Hepatol Int. 2008; 2(1):12-18.
17. Han YT, Sun C, Liu CX, Xie SS, Xiao D, Liu L, et al. Clinical features and outcome of acute hepatitis B in pregnancy. BMC Infect Dis. 2014;14:368
18. Mohite BJ, Rath S, Bal V, Kamat SA, Marathe SN, Zuckerman AJ, et al. Mechanisms of liver cell damage in acute hepatitis B. J Med Virol. 1987;22(3):199–210
19. Grace Lai-Hung Wong, Wan-Hsin Wen, Calvin Q. Pan. Hepatitis B-management of acute infection and active inflammation in pregnancy-a hepatologist's perspective. Best Practice & Research Clinical Obstetrics & Gynaecology. 2020; 68: 54-65.
20. Degertekin B, Lok AS. Indications for therapy in hepatitis B. Hepatology 2009;49:S129.
21. C.C. Motosko, A.K. Bieber, M.K. Pomeranz, J.A. Stein, K.J. Martires Physiologic changes of pregnancy: a review of the literatüre. Int J Womens Dermatol, 3 (2017), pp. 219-224
22. Lin HH, Wu WY, Kao JH, Chen DS. Hepatitis B post-partum e antigen clearance inhepatitis B carrier mothers: Correlation with viral characteristics. J Gastroenterol Hepatol 2006; 21:605.
23. C.Y. Chang, N. Aziz, M. Poongkunran, A. Javaid, H.N. Trinh, D. Lau, et al. Serum alanine aminotransferase and hepatitis B DNA flares in pregnant and postpartum women with chronic hepatitis B. Am J Gastroenterol, 111 (2016), pp. 1410-1415
24. C.Y. Chang, N. Aziz, M. Poongkunran, A. Javaid, H.N. Trinh, D.T. Lau, et al. Serum aminotransferase flares in pregnant and postpartum women with current or prior treatment for chronic hepatitis B. J Clin Gastroenterol, 52 (2018), pp. 255-261
25. Söderström A, Norkrans G, Lindh M. Hepatitis B virus DNA during pregnancy and postpartum: aspects on vertical transmission. Scand J Infect Dis 2003; 35:814.
26. Lao TT, Chan BC, Leung WC, et al. Maternal hepatitis B infection and gestational diabetes mellitus. J Hepatol 2007; 47:46.
27. Tse KY, Ho LF, Lao T. The impact of maternal HBsAg carrier status on pregnancy outcomes: a case-control study. J Hepatol 2005; 43:771.
28. Society for Maternal-Fetal Medicine (SMFM), Dionne-Odom J, Tita AT, Silverman NS.#38: Hepatitis B in pregnancy screening, treatment, and prevention of vertical transmission. Am J Obstet Gynecol 2016; 214:6.
29. Shaheen AA, Myers RP. The outcomes of pregnancy in patients with cirrhosis: a population-based study. Liver Int 2010; 30:275.
30. Borgia G, Carleo MA, Gaeta GB, Gentile I. Hepatitis B in pregnancy. World J Gastroenterol. 2012; 18(34): 4677-83.

31. Han GR, Xu CL, Zhao W, Yang YF. Management of chronic hepatitis B in pregnancy. World J Gastroenterol. 2012; 18(33): 4517-21.
32. Charlton MR, Alam A, Shukla A, et al. An expert review on the use of tenofovir alafenamide for the treatment of chronic hepatitis B virus infection in Asia. J Gastroenterol. 2020;55(9):811–823.
33. Petersen J. HBV treatment and pregnancy. J Hepatol. 2011;55(6):1171-3
34. Kim HY, Choi JY, Park CH, Jang JW, Kim CW, Bae SH, et al. Outcome after discontinuing antiviral agents during pregnancy in women infected with hepatitis B virus. J Clin Virol. 2013;56:299–305
35. Yi W, Caoa X, zengb z, Caob W, zhangc Y, Sunc F. Developmental consequences of children born from mothers with telbivudine treatment during late pregnancy: A prospective study with 3-year follow-up. Virulence. 2021;12(1):1527-37.
36. Ding Y, Cao L, zhu L, Huang Y, Lin C, Wang Y, et al. Efficacy and safety of tenofovir alafenamide fumarate for preventing mother to child transmission of hepatitis B virus: a national cohort study. Aliment Pharmacol Ther. 2020;52(8):1377-86.
37. Erturk US, Mete B, Ozaras R, et al. Plasma and Breast Milk Pharmacokinetics of Tenofovir Disoproxil Fumarate in Nursing Mother with Chronic Hepatitis B-Infant Pairs. Antimicrob Agents Chemother 2021; 65:e0111021.
38. Gouraud A, Millaret A, Bernard N, et al. Tenofovir exposure through breast feeding: Serum concentrations in neonates and clinical follow-up. Fundam Clin Pharmacol. 2012;26 (Suppl 1):9
39. Bai H, Zhang L, Ma L, Dou XG, Feng GH, Zhao GZ. Relationship of hepatitis B virus infection of placental barrier and hepatitis B virus intra-uterine transmission mechanism. World J Gastroenterol. 2007;13:3625–3630.
40. Chen HL, Lin LH, Hu FC, et al. Effects of maternal screening and universalimmunization to prevent mother-to-infant transmission of HBV. Gastroenterology2012; 142:773.
41. Visvanathan K, Dusheiko G, Giles M, Wong ML, Phung N, Walker S, et al. Managing HBV in pregnancy. Prevention, prophylaxis, treatment and follow-up: position paper produced by Australian, UK and New Zealand key opinion leaders. Gut. 2016;65(2):340–350

HEPATİT B VİRÜS REAKTİVASYONU, TANI VE YÖNETİMİ

Semanur Kuzi - Emin Ediz Tütüncü

10

Hepatit B virüs (HBV) reaktivasyonu çeşitli immünsüpresif ve immünmodülatör tedaviler ile ilişkili olarak gerçekleşebilmektedir. Yaşamının bir döneminde HBV ile karşılaşmış kişiler (kronik HBV enfeksiyonu ve geçirilmiş HBV enfeksiyonu) immünsüpresif tedaviler, anti-kanser kemoterapiler, solid organ veya kök hücre transplantasyonu gibi bağışıklık sistemini baskılayıcı tedavilere maruz kaldığında HBV reaktivasyonu söz konusu olabilmektedir. HBV reaktivasyonu farklı klinik tablolarda karşımıza çıkabilir. Asemptomatik seyreden hastalarda herhangi bir klinik bulgu görülmezken; bazı hastalarda HBV reaktivasyonu sonucu mortalite görülebilmektedir. İmmünsüpresif veya immünmodülatör tedavi sınıfına göre HBV reaktivasyon riski değişmektedir. Uygulanacak immünsüpresif ajana ve konak serolojisine göre tedavi öncesinde HBV reaktivasyonu için risk analizi yapılması ve HBV reaktivasyonunun önlenmesi için gerekli durumlarda antiviral profilaksinin başlanması morbidite ve mortalitelerin engellenmesi açısından önemlidir.

► Giriş

Hepatit B virüsü (HBV) enfeksiyonu küresel bir sağlık sorunudur. Dünya çapında yaklaşık iki milyar kişinin hayatlarının bir döneminde HBV ile enfekte olduğu bilinmektedir. HBV enfeksiyonu sonrasında virüs konak hepatositlerinde ömür boyu persistan olarak kalmaktadır. Bu kişilerin bir kısmı kronik HBV enfeksiyonu ile yaşamlarına devam ederken; bir kısmında da geçirilmiş HBV enfeksiyonu görülmekte ve bu hastalarda, anti-HBV kor antikoru (anti-HBc) seropozitifliği saptanmaktadır.[1] Mevcut antiviral tedaviler, kronik enfeksiyonu olan hastalarda HBV replikasyonunu baskılayarak virüsü kontrol altında tutabilseler

► Kaynaklar

1. Revill PA, Chisari FV, Block JM, Dandri M, Gehring AJ, Guo H, Hu J, Kramvis A, Lampertico P, Janssen HLA, et al. A global scientific strategy to cure hepatitis B. Lancet Gastroenterol HepatolLancet Gastroenterol HepatolLancet Gastroenterol Hepatol. 2019;4:545-558.
2. Hoofnagle JH. Reactivation of hepatitis B. Hepatology 2009; 49:156-65.
3. Perrillo RP, Gish R, Falck-Ytter YT. American Gastroenterological Association Institute technical review on prevention and treatment of hepatitis B virus reactivation during immunosuppressive drug therapy. Gastroenterology. (2015) 148:221–44 e223. doi: 10.1053/j.gastro.2014.10.038
4. Terrault NA, Lok ASF, McMahon BJ, Chang KM, Hwang JP, Jonas MM, et al. Update on prevention, diagnosis, and treatment of chronic hepatitis B: AASLD 2018 hepatitis B guidance. Hepatology. (2018) 67:1560–99. doi: 10.1002/hep.29800
5. Lau G, Yu ML, Wong G, Thompson A, Ghazinian H, Hou JL, Piratvisuth T, Jia JD, Mizokami M, Cheng G, Chen GF, Liu ZW, Baatarkhuu O, Cheng AL, Ng WL, Lau P, Mok T, Chang JM, Hamid S, Dokmeci AK, Gani RA, Payawal DA, Chow P, Park JW, Strasser SI, Mohamed R, Win KM, Tawesak T, Sarin SK, Omata M. APASL clinical practice guideline on hepatitis B reactivation related to the use of immunosuppressive therapy. Hepatol Int. 2021 Oct;15(5):1031-1048. doi: 10.1007/s12072-021-10239-x. Epub 2021 Aug 24. Erratum in: Hepatol Int. 2022 Apr;16(2):486-487. PMID: 34427860; PMCID: PMC8382940.
6. Reddy KR, Beavers KL, Hammond SP, Lim JK, Falck-Ytter YT, American Gastroenterological Association I. American Gastroenterological Association Institute guideline on the prevention and treatment of hepatitis B virüs reactivation during immunosuppressive drug therapy. Gastroenterology. (2015) 148:215–9. doi: 10.1053/j.gastro.2014.10.039
7. Pietro Lampertico, Kosh Agarwal, Thomas Berg, Maria Buti, Harry L.A. Janssen, George Papatheodoridis, Fabien Zoulim. EASL 2017 Clinical Practice Guidelines on the management of hepatitis B virus infection J Hepatol. 2017 Aug;67(2):370-398.doi: 10.1016/j.jhep.2017.03.021.
8. Myint A, Tong MJ, Beaven SW. Reactivation of hepatitis B virus: A review of clinical guidelines. Clin Liver Dis (Hoboken). 2020;15(4):162-167. doi: 10.1002/cld.883
9. Werle-Lapostolle B, Bowden S, Locarnini S, Wursthorn K, Petersen J, Lau G, et al. Persistence of cccDNA during the natural history of chronic hepatitis B and decline during adefovir dipivoxil therapy. Gastroenterology. (2004) 126:1750–8. doi: 10.1053/j.gastro.2004.03.018
10. Shi Y, Zheng M. Hepatitis B virus persistence and reactivation. BMJ. (2020) 370:m2200. doi: 10.1136/bmj.m2200
11. Lau GK, Leung YH, Fong DY, Au WY, Kwong YL, Lie A, et al. High hepatitis B virus (HBV) DNA viral load as the most important risk factor for HBV reactivation in patients positive for HBV surface antigen undergoing autologous hematopoietic cell transplantation. Blood. (2002) 99:2324–30. doi: 10.1182/blood.V99.7.2324
12. Seto WK, Chan TS, Hwang YY, Wong DK, Fung J, Liu KS, et al. Hepatitis B reactivation in patients with previous hepatitis B virus exposure undergoing rituximab-containing chemotherapy for lymphoma: a prospective study. J Clin Oncol. (2014) 32:3736–43. doi: 10.1200/JCO.2014.56.7081
13. Mak LY, Seto WK, Fung J, Yuen MF. New biomarkers of chronic hepatitis B. Gut Liver. (2019) 13:589–95. doi: 10.5009/gnl18425

14. Seto WK, Wong DK, Chan TS, Hwang YY, Fung J, Liu KS, et al. Association of hepatitis B core-related antigen with hepatitis B virus reactivation in occult viral carriers undergoing high-risk immunosuppressive therapy. Am J Gastroenterol. (2016) 111:1788–95. doi: 10.1038/ajg.2016.436

15. Sugiyama M, Tanaka Y, Kato T, Orito E, Ito K, Acharya SK, et al. Influence of hepatitis B virus genotypes on the intra- and extracellular expression of viral DNA and antigens. Hepatology. (2006) 44:915–24. doi: 10.1002/hep.21345

16. Chang Y, Jeong SW and Jang JY (2022) Hepatitis B Virus Reactivation Associated With Therapeutic Interventions. Front. Med. 8:770124. doi: 10.3389/fmed.2021.77012

17. Aygen B, Demir AM, Gümüş M, Karabay O, Kaymakoğlu S, Köksal AŞ, Köksal İ, Örmeci N, Tabak F. Immunosuppressive therapy and the risk of hepatitis B reactivation: Consensus report. Turk J Gastroenterol. 2018 May;29(3):259-269. doi: 10.5152/tjg.2018.18263. PMID: 29755010; PMCID: PMC6284666.

18. Hammond SP, Borchelt AM, Ukomadu C, Ho VT, Baden LR, Marty FM. Hepatitis B virus reactivation following allogeneic hematopoietic stem cell transplantation. Biol Blood Marrow Transplant. (2009) 15:1049–59. doi: 10.1016/j.bbmt.2009.05.001

19. Yeo W, Chan PK, Hui P, Ho WM, Lam KC, Kwan WH, et al. Hepatitis B virus reactivation in breast cancer patients receiving cytotoxic chemotherapy: a prospective study. J Med Virol. (2003) 70:553–61. doi: 10.1002/jmv. 10430

20. Lucifora J, Xia Y, Reisinger F, Zhang K, Stadler D, Cheng X, et al. Specific and nonhepatotoxic degradation of nuclear hepatitis B virus cccDNA. Science. (2014) 343:1221–8. doi: 10.1126/science.1243462

21. Türkiye Viral Hepatitler Tanı ve Tedavi Kılavuzu 2017, p:33.

22. Etienne S, Vosbeck J, Bernsmeier C, Osthoff M. Prevention of Hepatitis B Reactivation in Patients Receiving Immunosuppressive Therapy: a Case Series and Appraisal of Society Guidelines. J Gen Intern Med. 2023 Feb;38(2):490-501. doi: 10.1007/s11606-022-07806-9. Epub 2022 Sep 22. PMID: 36138278; PMCID: PMC9905451.

HEPATİT B AŞI TEKNOLOJİLERİ VE AŞILAMA

Mehmet Özdemir - Burak Ezer

11

1982 yılından beri piyasada bulunan ilk Hepatit B aşıları, plazma türevli aşılardır. Plazma aşıları, asemptomatik kronik HBV ile enfekte donörlerin plazmasında bulunan HBsAg'nin yaklaşık 22 nm büyüklüğünde subvirion partikülleri toplanarak elde edilmiştir. Plazma türevli aşıları takiben, Hepatit B virüs S geninin bakterilerde başarılı bir şekilde klonlanması, rekombinant HBsAg'nin Hepatit B aşısı olarak kullanılma ihtimalini ortaya çıkarmış ve daha sonra rekombinant Hepatit B aşıları kullanılmaya başlanmıştır. 2018 yılında ise 18 yaşından büyük kişiler için ruhsatlandırılan ve 6 ay boyunca üç doz yerine, 1 ay arayla yalnızca iki doz uygulanan HEPLISAV-B® aşısı ruhsatlandırılmıştır. Şu anda bir doz Hepatit B aşısı, alüminyum hidroksit veya alüminyum fosfat adjuvanıyla beraber 5-40 µg rekombinant HBsAg içerir. Genellikle bebekler, çocuklar ve ergenler için uygulanan doz, yetişkinler için uygulanan dozun yarısı kadardır. Aşılama sıklıkla 0.,1. ve 6. aylarda yapılır. 2011'den beri annenin HBsAg durumuna bakılmaksızın tüm bebekler için 10 µg rekombinant HBsAg içeren Hepatit B aşısı uygulanmaktadır.

► Giriş

Kronik Hepatit B virüsü (HBV) enfeksiyonu ciddi bir sağlık sorunudur. Kronik Hepatit B'yi tedavi etmek için antiviral ajanlar geniş çaplı uygulanmış olsa da ilaçlar konakçıda bulunan virüsü tamamen ortadan kaldıramamaktadır. İlk önce 1964'de Avustralya antijeni, 1969'da hepatitle ilişkili antijen olarak isimlendirildikten sonra 1970'de elektron mikroskobunda Dane partiküllerinin gösterilmesinin ardından 1972'de keşfedilen Hepatit B yüzey antijeni aşı çalışmalarının önünü açmıştır.[1,2]

Bugüne kadar Hepatit B aşısının ateşli epizodlar, sepsis, artrit, Guillain-Barré sendromu, transvers miyelit, ani bebek ölümü sendromu, multipl skleroz, optik nörit, kronik yorgunluk sendromu ve otoimmün bozukluklar gibi kronik hastalıklarla arasında bir ilişki olduğuna dair kanıt bulunamamıştır.[67,68]

► Kaynaklar

1. Blumberg BS, Alter HJ, Visnich S. A "new" antigen in leukemia sera. *JAMA*. 1965;191(7):541–6.
2. Dane DS, Cameron CH, Briggs M. Virus-like particles in serum of patients with Australia-antigen-associated hepatitis. *Lancet*. 1970;1(7649):695–98.
3. Krugman S, Giles JP, Hammond J. Hepatitis virus: effect of heat on the infectivity and antigenicity of the MS-1 and MS-2 strains. *J Infect Dis*. 1970;122(5):432–6.
4. Hilleman MR, Buynak EB, Roehm RR, et al. Purified and inactivated human hepatitis B vaccine: progress report. *Am J Med Sci*. 1975;270(2):401–4.
5. Herrscher C, Roingeard P, Blanchard E. Hepatitis B virüs entry into cells. Cells. 2020;9(6):1486.
6. Szmuness W, Stevens CE, Harley EJ, et al. Hepatitis B vaccine: demonstration of efficacy in a controlled clinical trial in a high-risk population in the United States. *N Engl J Med*. 1980;303(15):833–41.
7. Maupas P, Chiron JP, Barin F, et al. Efficacy of hepatitis B vaccine in prevention of early HBsAg carrier state in children. Controlled trial in an endemic area (Senegal). *Lancet*. 1981;1(8215):289–92.
8. Krugman S. The newly licensed hepatitis B vaccine. Characteristics and indications for use. *JAMA*. 1982;247(14):2012–5.
9. Goudeau A, Dubois F, Barin F, et al. Hepatitis B vaccine: clinical trials in high-risk settings in France. *Dev Biol Stand*. 1983;54: 267–84.
10. Francis DP, Feorino PM, McDougai S, et al. The safety of the hepatitis B vaccine inactivation of the AIDS virüs during routine vaccine manufacture. *JAMA.* 1986;256:869-72
11. CDC. Viral hepatitis—statistics and surveillance. Atlanta, GA: US Department of Health and Human Services, CDC; 2017. https://www. cdc.gov/hepatitis/statistics/.
12. Burrell CJ, Mackay P, Greenaway PJ, et al. Expression in Escherichia coli of hepatitis B virus DNA sequences cloned in plasmid pBR322. *Nature*. 1979;279(5708):43–7.
13. Valenzuela P, Gray P, Quiroga M, et al. Nucleotide sequence of the gene coding for the major protein of hepatitis B virus surface antigen. *Nature*. 1979;280(5725):815–9.
14. Valenzuela P, Medina A, Rutter WJ, et al. Synthesis and assembly of hepatitis B virus surface antigen particles in yeast. *Nature*. 1982;298(5872):347–50.
15. McAleer WJ, Buynak EB, Maigetter RZ, et al. Human hepatitis B vaccine from recombinant yeast. *Nature*. 1984;307(5947):178–80.
16. Scolnick EM, McLean AA, West DJ, et al. Clinical evaluation in healthy adults of a hepatitis B vaccine made by recombinant DNA. *JAMA*. 1984;251(21):2812–5.
17. Zhou YH, Wu C, Zhuang H. Vaccination against hepatitis B: the Chinese experience. *Chin Med J*. 2009;122(1):98–102.
18. No authors listed. A two-dose hepatitis B vaccine for adults (Heplisav-B). *JAMA*. 2018;319(8): 822–3.

19. Krieg AM. CpG motifs in bacterial DNA and their immune effects. *Annu Rev Immunol*. 2002;20:709-60.
20. Heyward WL, Kyle M, Blumenau J, et al. Immunogenicity and safety of an investigational hepatitis B vaccine with a toll-like receptor 9 agonist adjuvant (HBsAg-1018) compared to a licensed hepatitis B vaccine in healthy adults 40–70 years of age. *Vaccine*. 2013;31(46):5300–5
21. Sablan BP, Kim DJ, Barzaga NG, et al. Demonstration of safety and enhanced seroprotection against hepatitis B with investigational HBsAg-1018 ISS vaccine compared to a licensed hepatitis B vaccine. *Vaccine*. 2012;30(16):2689–96.
22. Martin P, Dubois C, Jacquier E, et al. TG1050, an immunotherapeutic to treat chronic hepatitis B, induces robust T cells and exerts an antiviral effect in HBV-persistent mice. *Gut*. 2015;64(12): 1961–71.
23. Fanning GC, Zoulim F, Hou J, et al. Therapeutic strategies for hepatitis B virus infection: towards a cure. *Nat Rev Drug Discov*. 2019;18(11):827–44.
24. Al Mahtab M, Akbar SMF, Aguilar JC, et al. Treatment of chronic hepatitis B naïve patients with a therapeutic vaccine containing HBs and HBc antigens (a randomized, open and treatment controlled phase III clinical trial). *PLoS One.* 2018;13(8):e0201236.
25. Zhao HJ, Han QJ, Wang G, et al. Poly I:C-based rHBVvac therapeutic vaccine eliminates HBV via generation of HBV-specific CD8+ effector memory T cells. *Gut.* 2019:68(11);2032-43.
26. Whitacre DC, Peters CJ, Sureau C, et al. Designing a therapeutic hepatitis B vaccine to circumvent immune tolerance. *Hum Vaccin Immunother*. 2020;16(2):251-68.
27. Michel ML, Deng Q, Mancini-Bourgine M. Therapeutic vaccines and immune-based therapies for the treatment of chronic hepatitis B: perspectives and challenges. *J Hepatol*. 2011;54(6):1286–96.
28. Yum JS, Ahn BC, Jo HJ, Kim DY, et al. Use of pre-S protein-containing hepatitis B virus surface antigens and a powerful adjuvant to develop an immune therapy for chronic hepatitis B virus infection. *Clin Vaccine Immunol.* 2012;19:120–7.
29. Shouval D, Roggendorf H, Roggendorf M. Enhanced immune response to hepatitis B vaccination through immunization with a Pre-S1/Pre-S2/S vaccine. *Med Microbiol Immunol.* 2015;204:57–68.
30. Young MD, Schneider DL, Zuckerman AJ, et al. Adult hepatitis B vaccination using a novel triple antigen recombinant vaccine. *Hepatology*. 2001;*34*(2):372-6.
31. Toita R, Kawano T, Kang JH, et al. Applications of human hepatitis B virüs preS domain in bio-and nanotechnology. World J Gastroenterol. 2015;21(24):7400-11.
32. Leroux-Roels G. Old and new adjuvants for hepatitis B vaccines. *Med Microbiol Immunol.* 2015;204:69–78.
33. Wong VC, Ip HM, Reesink HW, et al. Prevention of the HBsAg carrier state in newborn infants of mothers who are chronic carriers of HBsAg and HBeAg by administration of hepatitis-B vaccine and hepatitis-B immunoglobulin. double-blind randomised placebo-controlled study. *Lancet*. 1984;1(8383):921–6.
34. Moyes CD, Milne A, Dimitrakakis M, et al. Very-low-dose hepatitis B vaccine in newborn infants: an economic option for control in endemic areas. *Lancet.* 1987;1(8523):29–
35. Poland GA, Jacobson RM. Clinical practice: prevention of hepatitis B with the hepatitis B vaccine. *N Engl J Med*. 2004;351(27):2832–8.
36. Liu F, Guo Z, Dong C. Influences of obesity on the immunogenicity of hepatitis B vaccine. *Hum Vaccin Immunother*. 2017;13(5):1014–7.

37. Abara WE, Qaseem A, Schillie S, et al. High value care task force of the American college of physicians and the centers for disease control and prevention. Hepatitis B vaccination, screening, and linkage to care: best practice advice from the American college of physicians and the centers for disease control and prevention. *Ann Intern Med*. 2017;167(11):794–804.
38. Averhoff F, Mahoney F, Coleman P, et al. Immunogenicity of hepatitis B Vaccines. Implications for persons at occupational risk of hepatitis B virus infection. *Am J Prev Med*. 1998;15:1–8.
39. Tajiri K, Shimizu Y. Unsolved problems and future perspectives of hepatitis B virus vaccination. *World J Gastroenterol*. 2015;21(23):7074-83.
40. Albayrak A, Ertek M, Tasyaran MA, Pirim I. Role of HLA allele polymorphism in chronic hepatitis B virus infection and HBV vaccine sensitivity in patients from eastern Turkey. *Biochem Genet*. 2011;49:258–69
41. Vitaliti G, Praticò AD, Cimino C, et al. Hepatitis B vaccine in celiac disease: yesterday, today and tomorrow. *World J Gastroenterol*. 2013;19:838–45.
42. Li ZK, Nie JJ, Li J, et al. The effect of HLA on immunological response to hepatitis B vaccine in healthy people: a meta-analysis. *Vaccine*. 2013;31:4355–61
43. Wang C, Tang J, Song W, et al. HLA and cytokine gene polymorphisms are independently associated with responses to hepatitis B vaccination. *Hepatology.* 2004;39:978–88
44. Duan Z, Chen X, Liang Z, et al. Genetic polymorphisms of CXCR5 and CXCL13 are associated with non-responsiveness to the hepatitis B vaccine. *Vaccine*. 2014;32:5316–22.
45. Kim HN, Harrington RD, Van Rompaey SE, et al. Independent clinical predictors of impaired response to hepatitis B vaccination in HIV-infected persons. *Int J STD AIDS*. 2008;19:600–4.
46. Del Pozo BMM, Leal M, Méndez LG, et al. Increased regulatory T cell counts in HIV-infected nonresponders to hepatitis B virus vaccine. *J Infect Dis*. 2010;202:362–9.
47. Wang JM, Ma CJ, Li GY, et al. Tim-3 alters the balance of IL-12/IL-23 and drives TH17 cells: role in hepatitis B vaccine failure during hepatitis C infection. *Vaccine.* 2013;31:2238–4
48. Zanetti AR, Tanzi E, Manzillo G, et al. Hepatitis B variant in Europe. *Lancet*. 1988;2:1132–3.
49. Hsu HY, Chang MH, Ni YH, et al. Survey of hepatitis B surface variant infection in children 15 years after a nationwide vaccination programme in Taiwan. *Gut*. 2004;53:1499–503.
50. Hsu HY, Chang MH, Ni YH, et al. No increase in prevalence of hepatitis B surface antigen mutant in a population of children and adolescents who were fully covered by universal infant immunization. *J Infect Dis*. 2010;201:1192–200.
51. Luongo M, Critelli R, Grottola A, et al. Acute hepatitis B caused by a vaccine-escape HBV strain in vaccinated subject: sequence analysis and therapeutic strategy. *J Clin Virol*. 2015;62:89–91
52. Wilson JN, Nokes DJ, Carman WF. The predicted pattern of emergence of vaccine-resistant hepatitis B: a cause for concern?. *Vaccine.* 1999;17:973–78.
53. Washizaki A, Murayama A, Murata M,et al. Neutralization of hepatitis B virus with vaccine-escape mutations by hepatitis B vaccine with large-HBs antigen. *Nat Commun*. 2022;13(1):5207.
54. Cassidy A, Mossman S, Olivieri A, et al. Hepatitis B vaccine effectiveness in the face of global HBV genotype diversity. *Expert Rev Vaccines*. 2011;10:1709–15.
55. Hu Y, Wu Q, Xu B, Zhou Z, et al. Influence of maternal antibody against hepatitis B surface antigen on active immune response to hepatitis B vaccine in infants. *Vaccine*. 2008;26(48):6064–7.

56. Giammanco G, Li Volti S, Mauro L, et al. Immune response to simultaneous administration of a recombinant DNA hepatitis B vaccine and multiple compulsory vaccines in infancy. *Vaccine*. 1991;9(10):747–50.

57. Belloni C, Orsolini P, Martinetti M, et al. Control of hepatitis B: evaluation of two different vaccinal schedules in newborns from HBsAg negative mothers. *New Microbiol*. 1993;16(3): 237–44.

58. Huang H, Ning M, Liu J, Chen J, et al. Comparison of antibody response to hepatitis B vaccination in infants with positive or negative maternal hepatitis B e antigen (HBeAg) in cord blood: implication for the role of HBeAg as an immunotolerogen. *Hum Vaccin Immunother*. 2019;15(9):2183–6.

59. Van Den Ende C, Marano C, Van Ahee A, et al. The immunogenicity and safety of GSK's recombinant hepatitis B vaccine in adults: a systematic review of 30 years of experience. *Expert Rev Vaccines*. 2017;16(8):811–32.

60. Bruce Mg, Bruden D, Hurlburt D, Et Al. Antibody Levels And Protection After Hepatitis B Vaccine: Results Of A 30-Year Follow-Up Study And Response To A Booster Dose. *J Infect Dis*. 2016;214(1):16-22.

61. Propst T, Propst A, Lhotta K, Et Al. Reinforced İntradermal Hepatitis B Vaccination İn Hemodialysis Patients İs Superior İn Antibody Response To İntramuscular Or Subcutaneous Vaccination. *Am J Kidney Dis*. 1998; 32: 1041

62. No Author Listed. Are Booster İmmunisations Needed For Lifelong Hepatitis B İmmunity? European Consensus Group On Hepatitis B Immunity. *Lancet*. 2000;355:561-5

63. Bruce MG, Bruden D, Hurlburt D, et al. Antibody levels and protection after hepatitis B vaccine: results of a 30-year follow-up study and response to a booster dose. *J Infect Dis*. 2016;214(1): 16–22.

64. Haber P, Moro PL, Ng C, et al. Safety of currently licensed hepatitis B surface antigen vaccines in the United States, Vaccine Adverse Event Reporting System (VAERS), 2005–2015. *Vaccine*. 2018;36(4):559–64.

65. Moro PL, Zheteyeva Y, Barash F, et al. Assessing the safety of hepatitis B vaccination during pregnancy in the Vaccine Adverse Event Reporting System (VAERS), 1990–2016. *Vaccine*. 2018;36(1):50–54.

66. Centers for Disease Control and Prevention. Update: vaccine side effects, adverse reactions and precautions. Recommendations of the advisory committee on immunization practices. *MMWR*. 1996;45(RR–12): 1–35

67. Mouchet J, Salvo F, Raschi E, et al. Hepatitis B vaccination and the putative risk of central demyelinating diseases -a systematic review and meta-analysis. *Vaccine*. 2018;36(12):1548–55.

68. Lewis E, Shinefield HR, Woodruff BA, et al. Vaccine safety datalink workgroup. Safety of neonatal hepatitis B vaccine administration. *Pediatr Infect Dis J*. 2001;20(11):1049–54.

HEPATİT B'DE ELİMİNASYON; NASIL / MÜMKÜN MÜ?

Ayşe Batırel

12

► Giriş

Hepatit B Virüsü (HBV) enfeksiyonu, etkin aşıların mevcut olmasına rağmen hâlen küresel bir halk sağlığı sorunudur. Dünya çapında yaklaşık 257 milyon kişi hepatit B'ye maruz kalmıştır (2015 tahminleri). Hepatit B hastalarının sadece %10'u hastalıkları hakkında bilgi sahibidir.[1,2] Tedavi edilmezse enfekte bireylerin yaklaşık %25'i siroz veya hepatoselüler karsinoma (HSK)ya ilerler. Her yıl 900.000 hasta hepatit B ve komplikasyonlarından ölmektedir. Küresel olarak çocukların yaklaşık %58'i hepatit B'nin doğum aşı dozuna erişememektedir. Ne yazık ki, 2017 itibariyle, ülkelerin yalnızca %28'inde HBV eliminasyonunu desteklemek için müdahaleler bulunmaktadır. HBV eliminasyon planlarında, maliyeti birincil engel olarak gören ülkeler bulunmaktadır. Son birkaç dekadda azalan HBV prevalansına rağmen, izole salgınlar düşük gelirli ülkelerde (özellikle Doğu Avrupa, Batı Pasifik ve Sahra-altı Afrika) devam etmektedir. Küresel nüfustaki artışlar ve artan ortalama yaşam süresi dünya çapında kronik HBV ile yaşayan daha fazla bireye yol açmıştır.[3,4] Koronavirüs hastalığı 2019 (COVID-19) hepatit eliminasyonu ile ilgili tüm uygulamaları olumsuz etkilemiştir.[5] Bu nedenlerle, 2030 yılına kadar DSÖ'nün önemli bir halk sağlığı tehdidi olan viral hepatiti ortadan kaldırma hedefine ulaşmak zor görünmektedir.

► Viral Hepatit Eliminasyonu İçin DSÖ Hedefleri

Mayıs 2016'da, DSÖ Küresel Sağlık Birliği, önemli bir halk sağlığı tehdidi olarak viral hepatiti 2030 yılına kadar ortadan kaldırma hedeflerini açıkladı:[6] Bebeklerin %90'ına doğum dozu HBV aşısının yapılması gerekir, 5 yaşındaki çocuklarda hepatit B yüzey antijeni (HBsAg) için prevalansı %0,1'in altında olmalıdır, kan bağış-

birlikte, mevcut silahlar HBsAg'yi tam olarak temizleyememektedir ve 2030 yılına kadar işlevsel bir HBV kürü elde etmek için yeni ilaç ve immünoterapi kombinasyon tedavilerine ihtiyaç vardır.

► Kaynaklar

1. Hepatitis B. Accessed: March 20, 2021: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/hepatitis-b.
2. Collaborators TPO. Global prevalence, treatment, and prevention of hepatitis B virus infection in 2016: a modelling study. Lancet Gastroenterol Hepatol. 2018;3(6):383–403.
3. World Health Organization. World health statistics 2016: monitoring health for the SDGs, sustainable development goals. Geneva: World Health Organization; 2016 (Feb 7 2018)
4. Worldometers.info. Countries in the world by population (2018). 2018; Available from: http://www.worldometers.info/worldpopulation/population-by-country/. Accessed 19 March 2023.
5. Wingrove C, Ferrier L, James C, Wang S: The impact of COVID-19 on hepatitis elimination. Lancet Gastroenterol Hepatol. 2020, 5:792-4. 10.1016/S2468-1253(20)30238-7
6. World Health Organization: Global Health Sector Strategy on Viral Hepatitis 2016-2021. World Health Organization, Geneva; 2021.
7. Polaris Observatory. (2021). Accessed: March 20, 2021: https://cdafound.org/dashboard/polaris/maps_prev.html.
8. Cooke GS, Andrieux-Meyer I, Applegate TL, et al.: Accelerating the elimination of viral hepatitis: a Lancet Gastroenterology & Hepatology commission. Lancet Gastroenterol Hepatol. 2019, 4:135-84. 10.1016/S2468- 1253(18)30270-X
9. Thomas DL: Global elimination of chronic hepatitis. N Engl J Med. 2019, 380:2041-50.
10. Tseng TC, Kao JH: Elimination of hepatitis B: is it a mission possible?. BMC Med. 2017, 15:53.
11. Cooke GS, Andrieux-Meyer I, Applegate TL, et al.: Accelerating the elimination of viral hepatitis: a Lancet Gastroenterology & Hepatology commission. Lancet Gastroenterol Hepatol. 2019, 4:135-84.
12. Peter Revill, Barbara Testoni, Stephen Locarnini and Fabien Zoulim. Global strategies are required to cure and eliminate HBV infection. Nature Revıews | Gastroenterology & Hepatology 2016.
13. Yi P, Chen R, Huang Y, Zhou RR, Fan XG: Management of mother-to-child transmission of hepatitis B virus: Propositions and challenges. J Clin Virol. 2016, 77:32-9. 10.1016/j.jcv.2016.02.003
14. Waheed Y, Siddiq M, Jamil Z, Najmi MH: Hepatitis elimination by 2030: progress and challenges. World J Gastroenterol. 2018, 24:4959-61. 10.3748/wjg.v24.i44.4959
15. Rajbhandari R, Chung RT: Screening for hepatitis B virus infection: a public health imperative. Ann Intern Med. 2014, 161:76-7.
16. Flanagan S, Kunkel J, Appleby V, et al.: Case finding and therapy for chronic viral hepatitis in primary care (HepFREE): a cluster-randomised controlled trial. Lancet Gastroenterol Hepatol. 2019, 4:32-44.
17. Abbas Z, Abbas M (April 24, 2021) Challenges in Formulation and Implementation of Hepatitis B Elimination Programs. Cureus 13(4): e14657. DOI 10.7759/cureus.14657

18. Flanagan S, Kunkel J, Appleby V, et al.: Case finding and therapy for chronic viral hepatitis in primary care (HepFREE): a cluster-randomised controlled trial. Lancet Gastroenterol Hepatol. 2019, 4:32-44.
19. Nayagam S, Conteh L, Sicuri E, et al.: Cost-effectiveness of community-based screening and treatment for chronic hepatitis B in The Gambia: an economic modelling analysis. Lancet Glob Health. 2016, 4:568-78.
20. Hu YC, Yeh CC, Chen RY, et al.: Seroprevalence of hepatitis B virus in Taiwan 30 years after the commencement of the national vaccination program. PeerJ. 2018, 6:e4297.
21. Ni YH, Chang MH, Jan CF, Hsu HY, Chen HL, Wu JF, Chen DS: Continuing decrease in hepatitis B virus infection 30 years after initiation of infant vaccination program in Taiwan. Clin Gastroenterol Hepatol. 2016, 14:1324-30.
22. Wright CM, Boudarène L, Ha NT, Wu O, Hawkins N: A systematic review of hepatitis B screening economic evaluations in low- and middle-income countries. BMC Public Health. 2018, 18:373.
23. Prevention of mother-to-child transmission of hepatitis B virus: guidelines on antiviral prophylaxis in pregnancy. (2021). Accessed: March 20, 2021: https://www.who.int/publications-detail-redirect/978-92-4- 000270-8.
24. Hyun MH, Lee YS, Kim JH, Je JH, Yoo YJ, Yeon JE, Byun KS: Systematic review with meta-analysis: the efficacy and safety of tenofovir to prevent mother-to-child transmission of hepatitis B virus. Aliment Pharmacol Ther. 2017, 45:1493-505.
25. Wen WH, Lai MW, Chang MH. A review of strategies to prevent mother-to infant transmission of hepatitis B virus infection. Expert Rev Gastroenterol Hepatol. 2016;10:317–30.
26. Collaborators TPO. Global prevalence, treatment, and prevention of hepatitis B virus infection in 2016: a modelling study. Lancet Gastroenterol Hepatol. 2018;3(6):383–403.
27. WHO. Global hepatitis report 2017 executive summary. Geneva: World Health Organization; 2017.
28. Chen HL, Lee CN, Chang CH, Ni YH, Shyu MK, Chen SM, et al. Efficacy of maternal tenofovir disoproxil fumarate in interrupting mother-to-infant transmission of hepatitis B virus. Hepatology. 2015;62:375–86.
29. Chisari FV. Rous-whipple award lecture. Viruses, immunity, and cancer: lessons from hepatitis B. Am J Pathol. 2000;156:1117–32.
30. Yang HC, Kao JH. Viral hepatitis. HBV cure–can we pin our hopes on immunotherapy? Nat Rev Gastroenterol Hepatol. 2015;12:129–31.
31. Fontaine H, Kahi S, Chazallon C, Bourgine M, Varaut A, Buffet C, et al. Anti-HBV DNA vaccination does not prevent relapse after discontinuation of analogues in the treatment of chronic hepatitis B: a randomised trial–ANRS HB02 VAC-ADN. Gut. 2015;64:139–47.
32. Lok AS, Pan CQ, Han SH, Trinh HN, Fessel WJ, Rodell T, et al. Randomized phase II study of GS-4774 as a therapeutic vaccine in virally suppressed patients with chronic hepatitis B. J Hepatol. 2016;65:509–16.
33. Kennedy PT, Sandalova E, Jo J, Gill U, Ushiro-Lumb I, Tan AT, et al. Preserved T-cell function in children and young adults with immune-tolerant chronic hepatitis B. Gastroenterology. 2012;143:637–45.
34. Tseng and Kao, Elimination of Hepatitis B: Is It a Mission Possible? BMC Medicine (2017) 15:53

35. Meng Z, Chen Y and Lu M (2020) Advances in Targeting the Innate and Adaptive Immune Systems to Cure Chronic Hepatitis B Virus Infection. Front. Immunol. 10:3127. doi: 10.3389/fimmu.2019.03127.
36. Chahal HS, Peters MG, Harris AM, McCabe D, Volberding P, Kahn JG: Cost-effectiveness of hepatitis B virus infection screening and treatment or vaccination in 6 high-risk populations in the United States. Open Forum Infect Dis. 2019, 6:ofy353
37. Polaris Observatory Collaborators: The case for simplifying and using absolute targets for viral hepatitis elimination goals. J Viral Hepat. 2021, 28:12-9.

HEPATİT B ENFEKSİYONU VE BÖBREK SAĞLIĞI

Sibel Gökçay Pek

13

► Giriş

Hepatit B (HBV) virüsünün böbrek sağlığı üzerinde birçok etkisi olduğu bilinmektedir. Kronik ve akut HBV enfeksiyonu, farklı mekanizmalarla böbreklerde primer ve sekonder glomerüler hasara neden olabilmektedir. Dünyada 2010 yılında dünya nüfusunun %3.61'nde HBV enfeksiyonu tespit edilmiştir.[1] Dünya genelinde 2 milyardan fazla HBV enfeksiyonu 300 milyon HBV taşıyıcısı ve yıllık 600.000 kişinin HBV ilişkili olarak kaybedildiği rapor edilmiştir.[2,3] Özellikle hastalığın endemik olduğu Güney Doğu Asya'da HBV taşıyıcılığı genel popülasyonun %10'da rapor edilmiştir.[2]

Hepatit B ilişkili akut ve kronik hastalıkların %20'sinde karaciğer dışı belirtiler görülmektedir. HBV hastalığının karaciğer dışı neredeyse tüm etkilerine, serum kompleman sistemini aktive eden dolaşımdaki immün komplekslerin neden olduğu gösterilmiştir. HBV ilişkili mikst kriyoglobulinemi vasküliti, poliarteritis nodosa, reaktif artrit, membranöz nefropati ve amiloidoz sık görülen renal hastalıklardan bir kaçıdır.

Bu bölümde HBV hastalığı ve böbrek sağlığı ile olan ilişkisi, tanısı ve tedavisi aşağıda verilen başlıklar altında incelenecektir:

1- Hepatit B ilişkili böbrek hastalıkları
   i- Epidemiyoloji ve patogenez
   ii- Renal hastalıklar; tipleri, patogenez ve prezentasyon
   iii- Tanı ve tedavi
2- Diyaliz ve renal transplant hastalarında hepatit B hastalığı

Antiviral tedavi yanında yakın ya da eş zamanlı nefrotoksik ajan kullanılacaksa (örneğin aminoglikozidler, amfoteresin B, foskarnet, gansiklovir, vancomisin, cidofovir gibi) yine tenofovir tercih edilmemelidir.

NA kullanan hastalarda rutin olarak spot idrarda protein ve glikoz varlığı, serum kreatinin, eGFR değeri, serum fosfor, spot idrar protein/kreatitin oranı, mümkünse fraksiyonel fosfor atılımı, çocuklarda büyüme parametreleri yakın takip edilmelidir. Yüksek risk faktörü olan hastalarda takipler her 6 ayda bir yapılmalı ve akut durumlarda tetkikler hemen tekrarlanmalıdır. Renal risk faktörleri düşük olanlarda tetkikler her 12 ayda bir yapılmalıdır.[41]

Osteoporoz ya da kırık öyküsü olan hastalarda endokrinoloji konsültasyonu istenmeli ve hastaların kemik mineral yoğunluğu takip edilmelidir. Yapılan çalışmalarda kronik HBV hastalığının kendisinin kullanılan NA tedavisinden bağımsız olarak kemik sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olduğu gösterilmiştir.[51] Kemik dokusunda meydana gelen yıkım, kemik yıkım belirteçlerindeki artışla gösterilmiştir. Mekanizmanın ve önlemlerin daha iyi anlaşılması için bu konuda daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.

► Sonuç ve Öneriler

Hepatit B aşısının yaygınlaşması ile HBV ilişkili böbrek hastalıklarının insidansı azalmıştır. Renal fonksiyon kaybı olan hastalarda NA kullanımında güncel renal fonksiyona göre tedavi modifiye edilmelidir. Renal fonksiyon kaybı olan hastalarda ve NA kullanmamış hastalarda entekavir ilk tercih olmalıdır. Böbrek koruyucu etkisi gösterilen telbivudin de bu hasta grubunda kullanılabilir. Kronik hepatit B hastalarında ve siroz geliştiğinde böbrek fonksiyonları çok yakın takip edilmelidir.

► Kaynaklar

1. Schweitzer A, HornJ, Mikolajczyk RT, et. all., Estimations of worldwide prevalence of chronic hepatitis B virüs infection: a systematic review of data published between 1965 and 2013. Lancet(London, England) 2015; 386:1546–55
2. Mac Lachlan JH, Cowie BC. Hepatitis B virus epidemiology. Cold Spring Harbor Perspect in Med 2015;5: a021410
3. Goldstein ST, Zhou F, Hadler SC, et al. A mathematical model to estimate global hepatitis B disease burden and vaccination impact. Int J Epidemiol. 2005;34:1329-1339
4. Du Y, Zhang S, Hu M, Wang Q, Liu N, Shen H, Zhang Y, Yan D, Zhang M. Association between hepatitis B virüs infection and chronic kidney disease; A cross-sectional study from 3 million population aged 20 to 49 years in rural China. Medicine (Baltimore). 2019 Feb; 98(5):e14262.

5. CombesB,ShoreyJ,BarreraA,et al. Glomerulonephritis with deposition of Australia antigen-antibody complexes in glomerular basement membrane. Lancet (London, England) 1971; 2:234–7.

6. Lai KN, Li PK, Lui SF, et al. Membranous nephropathy related to hep-atitis B virus in adults. N Engl J Med. 1991;324:1457-1463

7. Chan TM. Hepatitis B and Renal Disease. Curr Hepat Rep. 2010;9:99-105.

8. Zeng CH, Chen HM, Wang RS,et al.:Etiology and clinical characteristics of membranous nephropathy in Chinese patients. Am J Kidney Dis 2008,52:691–698.

9. Lin CY. Treatment of hepatitis B virus- associated membranous nephropathy with recombinant alpha- interferon. Kidney Int. 1995;47:225-230.

10. Perez GO, Pardo V, Fletcher M. Renal involvement in essential mixed cryoglobulinemia. Am J Kidney Dis. 1987;10:276-280

11. Mahr A, Guillevin L, Poissonnet M, et al. Prevalence's of polyarteri-tis nodosa, microscopic polyangiitis, Wegener's granulomatosis, and Churg- Strauss syndrome in a French urban multiethnic population in 2000: a capture- recapture estimate. Arthritis Rheum. 2004;51:92-99

12. Guillevin L, Lhote F, Cohen P, et al. Polyarteritis nodosa related to hepatitis B virus. A prospective study with long- term observation of 41 patients. Medicine (Baltimore). 1995;74:238-253

13. Conjeevaram HS, Hoofnagle JH, Austin HA, et al. Long- term outcome of hepatitis B virus- related glomerulonephritis after therapy with in-terferon alfa. Gastroenterology. 1995;109:540-546.

14. Chung DR, Yang WS, Kim SB, et al. Treatment of hepatitis B virus associated glomerulonephritis with recombinant human alpha inter -feron. Am J Nephrol. 1997;17:112-117.

15. Fabrizi F, Dixit V, Martin P. Meta- analysis: anti- viral therapy of hep-atitis B virus- associated glomerulonephritis. Aliment Pharmacol Ther. 2006;24:781-788.

16. Wen YK, Chen ML. Remission of hepatitis B virus- associated mem-branoproliferative glomerulonephritis in a cirrhotic patient after lami-vudine therapy. Clin Nephrol. 2006;65:211-215.

17. Avşar E, Savaş B, Tözün N, et al. Successful treatment of polyarteritis nodosa related to hepatitis B virus with interferon alpha as first- line therapy. J Hepatol. 1998;28:525-526.

18. Oguchi H, Miyasaka M, Tokunaga S, et al. Hepatitis virus infection (HBV and HCV) in eleven Japanese hemodialysis units. Clin Nephrol. 1992;38:36-43

19. Finelli L, Miller JT, Tokars JI, et al. National surveillance of dialysis-associated diseases in the United States, 2002. Semin Dial. 2005;18:52-61

20. Cendoroglo Neto M, Draibe SA, Silva AE, et al. Incidence of and risk factors for hepatitis B virus and hepatitis C virus infection among hae-modialysis and CAPD patients: evidence for environmental transmis-sion. Nephrol Dial Transplant. 1995;10:240-246

21. Sette LHBC, de Almeida Lopes EP. Liver enzymes serum levels in pa-tients with chronic kidney disease on hemodialysis: a comprehensive review. Clinics. 2014;69:271-278

22. Hui CK, Sun J, Au WY, et al. Occult hepatitis B virus infection in he-matopoietic stem cell donors in a hepatitis B virus endemic area. J Hepatol. 2005;42:813-819

23. Grzegorzewska AE, Wobszal PM, Mostowska A, et al. Antibodies to hepatitis B virus surface antigen and interleukin 12 and interleu-kin 18gene polymorphisms in hemodialysis patients. BMC Nephrol. 2012;13:75

24. Edey M, Barraclough K, Johnson DW. Review article: hepatitis B and dialysis. Nephrology. 2010;15:137-145

25. Fabrizi F, Dixit V, Magnini M, et al. Meta- analysis: intradermal vs. intramuscular vaccination against hepatitis B virus in patients with chronic kidney disease. Aliment Pharmacol Ther. 2006;24:497-506.
26. Marangi AL, Giordano R, Montanaro A, et al. Hepatitis B virus infec -tion in chronic uremia: long- term follow- up of a two- step integrated protocol of vaccination. Am J Kidney Dis. 1994;23:537-542.
27. Fabrizi F, Dixit V, Messa P, et al. Hepatitis B virus vaccine in chronic kidney disease: improved immunogenicity by adjuvants? A meta- analysis of randomized trials Vaccine. 2012;30:2295-2300
28. Sennesael JJ, Van der Niepen P, Verbeelen DL. Treatment with recom-binant human erythropoietin increases antibody titers after hepatitisB vaccination in dialysis patients. Kidney Int. 1991;40:121-128
29. Duarte R, Huraib S, Said R, et al. Interferon- alpha facilitates renal transplantation in hemodialysis patients with chronic viral hepatitis. Am J Kidney Dis. 1995;25:40-45
30. Campistol JM, Esforzado N, Martínez J, et al. Efficacy and tolerance of interferon- alpha(2b) in the treatment of chronic hepatitis C virus in-fection in haemodialysis patients. Pre- and post- renal transplantation assessment. Nephrol Dial Transplant. 1999;14:2704-2709
31. Schiff ER, Lai CL, Hadziyannis S, et al. Adefovir dipivoxil therapy for lamivudine- resistant hepatitis B in pre- and post- liver transplantation patients. Hepatology. 2003;38:1419
32. Asari A, Iles-Smith H, Chen Y-C, et al. Pharmacokinetics of lamivu-dine in subjects receiving peritoneal dialysis in end- stage renal failure. Br J Clin Pharmacol. 2007;64:738-744
33. Yap DY, Chan TM. Evolution of hepatitis B management in kidney transplantation. World J Gastroenterol. 2014;20:468-474
34. Yagisawa T, Toma H, Tanabe K, et al. Long- term outcome of renal transplantation in hepatitis B surface antigen- positive patients in cyc -losporin era. Am J Nephrol. 1997;17:440-444
35. Wachs ME, Amend WJ, Ascher NL, et al. The risk of transmission of hepatitis B from HBsAg(-), HBcAb(+), HBIgM(-) organ donors. Transplantation. 1995;59:230-234
36. Jiang H, Wu J, Zhang X, et al. Kidney transplantation from hepatitis B surface antigen positive donors into hepatitis B surface antibody pos-itive recipients: a prospective nonrandomized controlled study from a single center. Am J Transplant. 2009;9:1853-1858
37. Cosconea S, Fontaine H, Méritet JF, et al. Benefits associated with antiviral treatment in kidney allograft recipients with chronic hepatitisB virus infection. J Hepatol. 2012;57:55-60
38. Marcellin P, Bonino F, Lau GK, et al. Sustained response of hepatitisB e antigen- negative patients 3 years after treatment with peginter-feron alpha- 2a. Gastroenterology. 2009;136:2169-2179
39. Rostaing L, Modesto A, Baron E, et al. Acute renal failure in kidney transplant patients treated with interferon alpha 2b for chronic hepa-titis C. Nephron. 1996;74:512-516
40. Pipili C, Cholongitas E, Papatheodoridis G. Review article: nucleos(t)ide analogues in patients with chronic hepatitis B virus infection and chronic kidney disease. Aliment Pharmacol Ther. 2014;39:35-46
41. European Association for the Study of the Liver. EASL clinical prac -tice guidelines: management of chronic hepatitis B virus infection. J Hepatol. 2012;57:167-185
42. Fung J, Seto WK, Lai CL, et al. Extrahepatic effects of nucleoside and nucleotide analogues in chronic hepatitis B treatment. J Gastroenterol Hepatol. 2014;29:428-434

43. Amarapurkar DN, Patel N. Increased eGFR with telbivudine in combi-nation therapy of chronic hepatitis B infection. Indian J Gastroenterol. 2014;33:89-91
44. Gonwa TA, Wadei HM. Kidney disease in the setting of liver failure: core curriculum 2013. Am J Kidney Dis. 2013;62:1198-1212
45. Gines P, Schrier RW. Renal failure in cirrhosis. N Engl J Med. 2009;361:1279-1290
46. Amarapurkar DN, Dharod MV. Renal dysfunction is common in HBV positive patients: a single centre experience. J Hepatol. 2013;58:S166
47. Murty MS, Sharma UK, Pandey VB, et al. Serum cystatin C as a marker of renal function in detection of early acute kidney injury. Indian J Nephrol. 2013;23:180-183
48. Choi YJ, Kim JH, Koo JK, et al. Prevalence of renal dysfunction in pa-tients with cirrhosis according to ADQI- IAC working party proposal. Clin Mol Hepatol. 2014;20:185-191
49. Wong F, O'Leary JG, Reddy KR, et al. North American Consortium for Study of End- Stage Liver Disease. New consensus definition of acute kidney injury accurately predicts 30- day mortality in patients with cir-rhosis and infection. Gastroenterology. 2013;145:1280-1288
50. Bozanich NK, Kwo PY. Renal insufficiency in the patient with chronic liver disease. Clin Liver Dis. 2015;19:45-56
51. Dessordi, R., Watanabe, L.M., Guimarães, M.P. *et al.* Bone loss in hepatitis B virus-infected patients can be associated with greater osteoclastic activity independently of the retroviral use. *Sci Rep* 11, 10162 (2021). https://doi.org/10.1038/s41598-021-89486-9

KRONİK HEPATİT B'DE NONİNVAZİV YÖNTEMLERİNİN TANI VE TAKİPTEKİ YERİ

Selma Demirbaş Yüceldi - Ahmet Tarık Eminler

14

► Giriş

Kronik hepatit B (KHB) hastalığının şiddetinin tayininde karaciğerdeki inflamasyon ve fibrozisin tespiti, prognozun ve antiviral tedavi ihtiyacının belirlenmesi açısından önem arz etmektedir.

Karaciğerden alınan doku biyopsi örneğinin histopatolojik incelemesi, KHB hastalarında karaciğer hasarının değerlendirilmesi için hâlen altın standart yöntem olarak kabul edilmektedir. Ancak karaciğer biyopsisi, örnekleme hatalarına, intra ve inter-gözlemci farklılıklarına eğilimli, yetersiz materyal alımı ile sonuçlanabilen ve komplikasyonları olabilen invaziv bir işlemdir. Bu kısıtlamalar mevcut hepatik fibrozis miktarını tahmin etmek için noninvaziv yöntemlerin geliştirilmesine neden olmuştur. KHB' li bireylerde invaziv olmayan belirteçler artık rutin olarak kullanılmakta ve birçok kılavuzda ele alınmaktadır.[1,2,3] Kronik HBV enfeksiyonunda karaciğer hasarının (özellikle fibrozis) değerlendirilmesi ve hastaların takibinde klinik, serolojik ve görüntüleme yöntemleri ile beraber non-invaziv metotlar kullanılabilmektedir.[4]

► Karaciğer Hastalık Şiddetini Saptamak İçin Kullanılan Noninvaziv Yöntemler

Biyokimyasal Testler

İlk değerlendirme trombosit sayısı, Alanin Aminotransferaz (ALT), Aspartat aminotransferaz (AST), Gamma Glutamil Transferaz (GGT), Alkalen Fosfataz

için elastografi (tercih edilen yöntem) veya fibrozis biyobelirteçleri (FIB-4 veya FibroTest®) kullanılması önerilen yöntemlerdir. Elastografik ölçümler, özellikle ileri fibrozis ve sirozu teşhis etmek için günümüzde en çok geçerliliği olan non-invaziv metot olarak kabul edilmektedir.

► Kaynaklar

1. Cardoso AC, Figueiredo-Mendes C, Villela-Nogueira CA, Marcellin P. Staging Fibrosis in Chronic Viral Hepatitis. Viruses. 2022 Mar 23;14(4):660.
2. European Association for the Study of the Liver. Electronic address: easloffice@easloffice.eu; Clinical Practice Guideline Panel; Chair:; EASL Governing Board representative:; Panel members:. EASL Clinical Practice Guidelines on non-invasive tests for evaluation of liver disease severity and prognosis - 2021 update. J Hepatol. 2021 Sep;75(3):659-89.
3. Terrault NA, Lok ASF, McMahon BJ, et al. Update on Prevention, Diagnosis, and Treatment of Chronic Hepatitis B: AASLD 2018 Hepatitis B Guidance. Hepatology. 2018 Apr;67(4):1560-99.
4. Leroy V, Chevaliez S, Decraecker M, et al. Non-invasive diagnosis and follow-up of chronic infection with hepatitis B virus. Clin Res Hepatol Gastroenterol. 2022 Oct;46(8):101773
5. European Association for the Study of the Liver. EASL 2017 Clinical Practice Guidelines on the management of hepatitis B virus infection. J Hepatol. 2017 Aug;67(2):370-98.
6. Ruhl CE, Everhart JE. Upper limits of normal for alanine aminotransferase activity in the United States population. Hepatology. 2012 Feb;55(2):447-54.
7. Kim GA, Seock CH, Park JW, et al. Reappraisal of serum alpha-foetoprotein as a surveillance test for hepatocellular carcinoma during entecavir treatment. Liver Int. 2015 Jan;35(1):232-9.
8. Sturm N, Marlu A, Arvers P, Zarski JP, Leroy V. Comparative assessment of liver fibrosis by computerized morphometry in naive patients with chronic hepatitis B and C Liver Int. 2013 Mar;33(3):428-38.
9. Chou R, Wasson N. Blood tests to diagnose fibrosis or cirrhosis in patients with chronic hepatitis C virus infection. Ann Intern Med. 2013 Sep 3;159(5):372.
10. Ghany MG, Morgan TR; AASLD-IDSA Hepatitis C Guidance Panel. Hepatitis C Guidance 2019 Update: American Association for the Study of Liver Diseases-Infectious Diseases Society of America Recommendations for Testing, Managing, and Treating Hepatitis C Virus Infection. Hepatology. 2020 Feb;71(2):686-721
11. Vallet-Pichard A, Mallet V, Nalpas B, et al. FIB-4: An inexpensive and accurate marker of fibrosis in HCV infection. Comparison with liver biopsy and fibrotest. Hepatology. 2007 Jul;46(1):32-6.
12. Sterling R.K, Lissen E, Clumeck N, et al. Development of a simple noninvasive index to predict significant fibrosis in patients with HIV/HCV coinfection. Hepatology. 2006 Jun;43(6):1317-25
13. Amorim T.G, Staub G.J, Lazzarotto C, et al. Validation and comparison of simple noninvasive models for the prediction of liver fibrosis in chronic hepatitis C. Ann Hepatol. 2012 Nov-Dec;11(6):855-61
14. Leroy V, Sturm N, Faure P, et al. Prospective evaluation of FibroTest, FibroMeter, and HepaScore for staging liver fibrosis in chronic hepatitis B: comparison with hepatitis C. J Hepatol. 2014 Jul;61(1):28-34

15. Jin W, Lin Z, Xin Y, Jiang X, Dong Q, Xuan S. Diagnostic accuracy of the aspartate aminotransferase-to-platelet ratio index for the prediction of hepatitis B-related fibrosis: a leading meta-analysis. BMC Gastroenterol. 2012 Feb 14;12:14.
16. Kim WR, Berg T, Asselah T, et al. Evaluation of APRI and FIB-4 scoring systems for non-invasive assessment of hepatic fibrosis in chronic hepatitis B patients. J Hepatol. 2016;64(4):773-80.
17. Sonneveld MJ, Brouwer WP, Chan HL, et al. Optimisation of the use of APRI and FIB-4 to rule out cirrhosis in patients with chronic hepatitis B: results from the SONIC-B study. Lancet Gastroenterol Hepatol. 2019;4(7):538-44
18. Li Q, Lu C, Li W, Huang Y, Chen L. Impact of age on the diagnostic performances and cut-offs of APRI and FIB-4 for significant fibrosis and cirrhosis in chronic hepatitis B. Oncotarget. 2017;8(28):45768-76.
19. Castéra L, Bernard PH, Le Bail B, et al. Transient elastography and biomarkers for liver fibrosis assessment and follow-up of inactive hepatitis B carriers. Aliment Pharmacol Ther. 2011;33(4):455-65.
20. de Lédinghen V, Vergniol J, Barthe C, et al. Non-invasive tests for fibrosis and liver stiffness predict 5-year survival of patients chronically infected with hepatitis B virus. Aliment Pharmacol Ther. 2013;37(10):979-88
21. Colli A, Pozzoni P, Berzuini A, et al. Decompensated chronic heart failure: increased liver stiffness measured by means of transient elastography. Radiology. 2010;257(3):872-78
22. Millonig G, Reimann FM, Friedrich S, et al. Extrahepatic cholestasis increases liver stiffness (FibroScan) irrespective of fibrosis. Hepatology. 2008;48(5):1718-23.
23. Fraquelli M, Rigamonti C, Casazza G, et al. Etiology-related determinants of liver stiffness values in chronic viral hepatitis B or C. J Hepatol. 2011;54(4):621-28
24. Chan HL, Wong GL, Choi PC, et al. Alanine aminotransferase-based algorithms of liver stiffness measurement by transient elastography (Fibroscan) for liver fibrosis in chronic hepatitis B. J Viral Hepat. 2009;16(1):36-44
25. Wong GL, Wong VW, Choi PC, Chan AW, Chan HL. Development of a non-invasive algorithm with transient elastography (Fibroscan) and serum test formula for advanced liver fibrosis in chronic hepatitis B. Aliment Pharmacol Ther. 2010;31(10):1095-103
26. Xu XY, Wang WS, Zhang QM, et al. Performance of common imaging techniques vs serum biomarkers in assessing fibrosis in patients with chronic hepatitis B: A systematic review and meta-analysis. World J Clin Cases. 2019;7(15):2022-2037
27. Marcellin P, Ziol M, Bedossa P, et al. Non-invasive assessment of liver fibrosis by stiffness measurement in patients with chronic hepatitis B. Liver Int. 2009;29(2):242-47
28. Maimone S, Calvaruso V, Pleguezuelo M, et al. An evaluation of transient elastography in the discrimination of HBeAg-negative disease from inactive hepatitis B carriers. J Viral Hepat. 2009;16(11):769-74.
29. European Association for Study of Liver; Asociacion Latinoamericana para el Estudio del Higado. EASL-ALEH Clinical Practice Guidelines: Non-invasive tests for evaluation of liver disease severity and prognosis. J Hepatol. 2015;63(1):237-64.
30. Papatheodoridis GV, Manolakopoulos S, Margariti A, et al. The usefulness of transient elastography in the assessment of patients with HBeAg-negative chronic hepatitis B virus infection. J Viral Hepat. 2014;21(7):517-24
31. Wong GL, Wong VW, Choi PC, et al. Clinical factors associated with liver stiffness in hepatitis B e antigen-positive chronic hepatitis B patients. Clin Gastroenterol Hepatol. 2009;7(2):227-233.

32. Rinaldi L, Ascione A, Messina V, et al. Influence of antiviral therapy on the liver stiffness in chronic HBV hepatitis. Infection. 2018;46(2):231-38
33. Dong XQ, Wu Z, Li J, Wang GQ, Zhao H; China HepB-Related Fibrosis Assessment Research Group. Declining in liver stiffness cannot indicate fibrosis regression in patients with chronic hepatitis B: A 78-week prospective study. J Gastroenterol Hepatol. 2019;34(4):755-63
34. Liang X, Xie Q, Tan D, et al. Interpretation of liver stiffness measurement-based approach for the monitoring of hepatitis B patients with antiviral therapy: A 2-year prospective study. J Viral Hepat. 2018;25(3):296-305.
35. Herrmann E, de Lédinghen V, Cassinotto C, et al. Assessment of biopsy-proven liver fibrosis by two-dimensional shear wave elastography: An individual patient data-based meta-analysis. Hepatology. 2018;67(1):260-72.
36. Tseng CH, Chang CY, Mo LR, et al. Acoustic Radiation Force Impulse Elastography with APRI and FIB-4 to Identify Significant Liver Fibrosis in Chronic Hepatitis B Patients. Ann Hepatol. 2018;17(5):789-94.
37. Hu X, Qiu L, Liu D, Qian L. Acoustic Radiation Force Impulse (ARFI) Elastography for non-invasive evaluation of hepatic fibrosis in chronic hepatitis B and C patients: a systematic review and meta-analysis [published correction appears in Med Ultrason. 2017 Jun;19(2):240]. Med Ultrason. 2017;19(1):23-31.
38. Graf C, Mondorf A, Knop V, et al. Evaluation of Point Shear Wave Elastography Using Acoustic Radiation Force Impulse Imaging for Longitudinal Fibrosis Assessment in Patients with HBeAg-Negative HBV Infection. J Clin Med. 2019;8(12):2101.
39. Gao Y, Zheng J, Liang P, et al. Liver Fibrosis with Two-dimensional US Shear-Wave Elastography in Participants with Chronic Hepatitis B: A Prospective Multicenter Study. Radiology. 2018;289(2):407-15
40. Papatheodoridis GV, Manolakopoulos S, Liaw YF, Lok A. Followup and indications for percutaneous liver biopsy in HBe antigen negative chronic hepatitis B virus infection with persistently normal ALT: a systematic review. J Hepatol. 2012;57(1):196-202.
41. Kumar M, Sarin SK, Hissar S, et al. Virologic and histologic features of chronic hepatitis B virus-infected asymptomatic patients with persistently normal ALT. Gastroenterology. 2008;134(5):1376-1384
42. Liu J, Yang HI, Lee MH, et al. Serum Levels of Hepatitis B Surface Antigen and DNA Can Predict Inactive Carriers With Low Risk of Disease Progression. Hepatology. 2016;64(2):381-389.
43. Tseng TC, Liu CJ, Yang HC, et al. Serum hepatitis B surface antigen levels help predict disease progression in patients with low hepatitis B virus loads. Hepatology. 2013;57(2):441-450.
44. Choi GH, Kim GA, Choi J, Han S, Lim YS. High risk of clinical events in untreated HBeAg-negative chronic hepatitis B patients with high viral load and no significant ALT elevation. Aliment Pharmacol Ther. 2019;50(2):215-26.
45. Graf C, Mondorf A, Knop V, et al. Evaluation of Point Shear Wave Elastography Using Acoustic Radiation Force Impulse Imaging for Longitudinal Fibrosis Assessment in Patients with HBeAg-Negative HBV Infection. J Clin Med. 2019;8(12):2101.
46. Papatheodoridis GV, Sypsa V, Dalekos G, et al. Eight-year survival in chronic hepatitis B patients under long-term entecavir or tenofovir therapy is similar to the general population. J Hepatol. 2018;68(6):1129-36.
47. Yip TC, Wong GL, Chan HL, et al. HBsAg seroclearance further reduces hepatocellular carcinoma risk after complete viral suppression with nucleos(t)ide analogues. J Hepatol. 2019;70(3):361-70.

48. Kim MA, Kim SU, Sinn DH, et al. Discontinuation of nucleos(t)ide analogues is not associated with a higher risk of HBsAg seroreversion after antiviral-induced HBsAg seroclearance: a nationwide multicentre study. Gut. 2020;69(12):2214-22

49. Yeo YH, Ho HJ, Yang HI, et al. Factors Associated With Rates of HBsAg Seroclearance in Adults With Chronic HBV Infection: A Systematic Review and Meta-analysis. Gastroenterology. 2019;156(3):635-646.e9.

50. Liu J, Li T, Zhang L, Xu A. The Role of Hepatitis B Surface Antigen in Nucleos(t)ide Analogues Cessation Among Asian Patients With Chronic Hepatitis B: A Systematic Review. Hepatology. 2019;70(3):1045-1055.

51. Yip TC, Wong GL, Wong VW, et al. Durability of hepatitis B surface antigen seroclearance in untreated and nucleos(t)ide analogue-treated patients [published online ahead of print, 2017 Oct 6]. J Hepatol. 2017;S0168-8278(17)32332-2

52. Lutterkort GL, Wranke A, Yurdaydin C, et al. Non-invasive fibrosis score for hepatitis delta. Liver Int. 2017;37(2):196-204.

COVID-19 HASTALARINDA KRONİK VİRAL HEPATİT YÖNETİMİ

Ali Asan

15

► Giriş

Koronavirus hastalığı 2019 (COVID-19) ağır akut solunum sendromu virusu-2 (SARS-CoV-2)'nin neden olduğu bir enfeksiyondur. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 11 Mart 2020 tarihinde pandemi ilan edilmiştir ve etkisi azalsa da dünyayı etkilemeye devam etmektedir.[1] Dünya Sağlık Örgütü'nün 5 Nisan 2023 itibarı ile vermiş olduğu rakamlara baktığımızda son bir hafta içerisinde küresel olarak 534.869 yeni tanı alan vaka ve 4.243 ölüm bildirilmiştir. Pandemi başından itibaren bildirilmiş olan toplam COVID ile ilişkili rakamlara bakacak olursak 761.402.282 doğrulanmış COVID-19 vakası ve 6.887.000 ölüm bildirilmiştir.[2] Ülkemizde ve diğer ülkelerde çalışılan test sayısında azalma olduğu göz önüne alındığında vaka ve ölüm sayılarının daha fazla olması da beklenebilir. COVID-19 pandemisinin etkilerinin ve yayılımının daha ne kadar süreceği konusunda belirgin bir öngörü yoktur. Pandemi nedeniyle tüm dünyada özellikle kronik hastalıkları olan kişiler hem COVID-19 hem de kronik hastalıklarının yönetimi açısından ciddi risk taşımaktadır.[3] Belirli sağlık sorunları olan hastalarda, 65 yaş üstü kişilerde, huzurevinde veya uzun süreli bakım tesislerinde yaşayanlarda hastalık daha şiddetli görünmektedir. Risk faktörleri arasında obezite ve uzun süredir devam eden ciddi karaciğer, böbrek, kalp ve akciğer hastalıkları yer alır. Sirozlu hastalar, organ nakli alıcıları ve immünosupresif ilaçlar alan kişiler, COVID-19 nedeniyle ciddi hastalık riski daha yüksek olabilir.[4]

► COVID-19 Pandemisinde Ne Oldu?

Pandeminin ilk aylarında yürütülmekte olan süreçlerde belirgin aksama oluştu. Sağlık hizmetlerine erişimde önemli azalma, bununla paralel olarak HBV

leri, ilaç profilaksisi sırasında üç aylık aralıklarla ve ilaç kesildikten sonraki 12 ay boyunca izlenmelidir. HBsAg-negatif/anti-HBc-pozitif COVID-19 hastaları, tedaviler anti-CD20 ajanları içermediğinden, immünosüpresyon sırasında düşük HBV reaktivasyonu riski altındadır.[16]

COVID-19 pandemisinin ne zaman sonlanacağını kestirmek, pandeminin güncel koşullarında mümkün görünmemektedir. Hastalığın kür sağlayacak tedavisi ne yazık ki henüz geliştirilmiş değildir. Tüm bu nedenlerle, pandemi varlığı süresince kronik hastalık tanı ve tedavilerinin ertelenmesi çok rasyonel bir yaklaşım gibi görünmemektedir [(17)].

EASL-ESCMID tarafından yayınlanan raporda, COVID-19'un karaciğer hastalığı olan hastaların bakımına etkisi ile ilgili öneriler özetlenmiştir. Başlanmış olan tedavilere mutlaka devam edilmesi, antiviral tedavi alanlarda takip için teletıp ve yerel laboratuvar testlerini kullanılması, takip reçetelerini postayla gönderilmesi, pandemi sırasında COVID-19 olmayan hastalarda HCV ve HBV tedavisi genel kılavuzlara göre başlatılması, COVID-19'lu hastalarda, HBV ve HCV tedavisinin başlatılması hasta iyileşene kadar ertelenmesi ve Şiddetli akut HBV veya HBV alevlenme olan COVID-19 hastalarında, vaka bazında antiviral tedaviye başlama kararı verilmesi önerilmektedir.[18] AASLD önerilerine baktığımızda; hasta KHB tedavisi alıyorsa, tedaviye devam edilmesi, hastada COVID-19 yoksa hepatit B tedavisi başlamanın kontrendike olmadığı belirtilmektedir.[19] Kronik HBV hastalarında birlikte COVID-19 varsa tedaviye devam edilmesi, endikasyon varsa HBV reaktivasyonunu önlemek için tedavi başlanması, COVID-19 yoksa ulusal veya uluslararası rehberlerde önerildiği gibi hastaların yönetilmesi. Kronik HCV hastalarında birlikte COVID-19 varsa, eğer tedavi alıyorsa devam edilmesi, yeni tanıysa COVID iyileşene kadar beklenmesi önerilmektedir.[20]

► Kaynaklar

1. World Health Organization. WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19- 11 March 2020 [İnternet]. https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19—11-march-2020.
2. WHO. Coronavirus (COVID-19) Dashboard https://covid19.who.int/table. Erişim tarihi 05.04.2023
3. Centers for Disease Control and Prevention. What to Know About Liver Disease and COVID-19 (Updated May 5, 2020) [İnternet]. https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/need-extra-precautions/liver-disease.html.
4. AASLD. Major Updates to COVID-19 Expert Panel Consensus Statement https://www.aasld.org/sites/default/files/2020-11/COVID19-ExpertPanelConsensusStatementUpdates-November092020.pdf

5. Tapper EB, Asrani SK. The COVID-19 pandemic will have a long-lasting impact on the quality of cirrhosis care. J Hepatol. 2020 Aug;73(2):441-5.
6. Bangash MN, Patel J, Parekh D. COVID-19 and the liver: little cause for concern. Lancet Gastroenterol Hepatol. 2020; 5(6): 529-530.
7. Zhang C, Shi L, Wang FS. Liver injury in COVID-19: Management and challenges. Lancet Gastroenterol Hepatol. 2020; 5(5): 428-30.
8. Ni W, Yang X, Yang D, Bao J, Li R, Xiao Y, Hou C, Wang H, Liu J, Yang D, Xu Y, Cao Z, Gao Z. Role of angiotensin-converting enzyme 2 (ACE2) in COVID-19. Crit Care. 2020;24(1):422
9. Sun J, Aghemo A, Forner A, Valenti L. COVID-19 and liver disease. *Liver Int*. 2020; 40(6): 1278-81.
10. WGO. Guidance for Patients with COVID-19 and Liver Disease [İnternet]. https://www.worldgastroenterology.org/publications/e-wgn/wgo-guidance-for-patients-with-covid-19-and-liver-disease.
11. Ahmed J, Rizwan T, Malik F, et al. COVID-19 and Liver Injury: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Cureus*, *12*(7), e9424.
12. Wang H, Qiu P, Liu J, Wang F, Zhao Q. The liver injury and gastrointestinal symptoms in patients with Coronavirus Disease 19: A systematic review and meta-analysis. Clin Res Hepatol Gastroenterol. 2020;44(5):653-61.
13. Mani I, Alexopoulou A. Recent challenges facing patients with preexisting chronic liver disease in the era of the COVID-19 pandemic. Ann Gastroenterol. 2021;34(5):625-33.
14. Mirzaie H, Vahidi M, Shokoohi M et al. COVID-19 among patients with hepatitis B or hepatitis C: A systematic review. Hepatitis Monthly 2020; doi: 10.5812/hepatmon.111617.
15. Rodríguez-Tajes S, Miralpeix A, Costa J, et al. Low risk of hepatitis B reactivation in patients with severe COVID-19 who receive immunosuppressive therapy. J Viral Hepat. 2021;28(1):89-94.
16. Liu J, Wang T, Cai Q, et al. Longitudinal changes of liver function and hepatitis B reactivation in COVID-19 patients with pre-existing chronic hepatitis B virus infection. Hepatol Res. 2020;50(11):1211-21
17. Tekin S, Sümer Ş, Demirtürk N, Aygen B. Chronic hepatitis C in the pandemic. *Klimik Derg.* 2021; 34(1): 13-7.
18. Boettler, Tobias et al. "Impact of COVID-19 on the care of patients with liver disease: EASL-ESCMID position paper after 6 months of the pandemic." JHEP reports: innovation in hepatology vol. 2,5 (2020): 100169.
19. ASLD-COVID19-ClinicalInsights. https://www.aasld.org/sites/default/files/2022-06/2020-Webinar-COVID19SlideDeck-March26-FINAL.pdf Erişim tarihi 09.04.2023
20. Ekpanyapong S, Bunchorntavakul C, Reddy KR. COVID-19 and the Liver: Lessons Learnt from the EAST and the WEST, A Year Later. J Viral Hepat. 2022;29(1):4-20.

HEPATİT B HASTALARINDA UZUN DÖNEM TEDAVİ BAŞARISI

Rahmet Güner - Yurdagül Albayrak

16

► Giriş

Hepatit B virüs (HBV) enfeksiyonları, potansiyel olarak yaşamı tehdit eden önemli, küresel bir halk sağlığı sorunudur. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) verileri, 296 milyon kişinin bu etkenle enfekte olduğunu ve her yıl 1.5 milyon yeni enfeksiyon eklendiğini bildirmektedir. 2019 yılı itibariyle 30.4 milyon kişinin (hepatit B ile yaşadığı tahmin edilen tüm hastaların %10.5'i) enfeksiyonunun farkındayken, tanı konulan hastaların 6.6 milyonu (%22) tedavi almaktadır. Bu veriler ışığında hepatit B hastaları için öncelikli hedef hastalığın farkındalığını artırmak ve tedavi endikasyonu olan hastaların tedavi yönetimini planlamak olmalıdır.[1]

DSÖ, ortam ve uygunluk kriterlerine bağlı olarak kronik hepatit B enfeksiyonu olan kişilerin %12 ile %25'inin tedaviye ihtiyaç duyacağını tahmin etmektedir. Enfekte hastalarda dekompanse siroz veya hepatosellüler karsinom (HSK) gelişimi, beklenen bir durumdur. DSÖ, 2019 yılında HBV ile ilişkili karaciğer hastalığından ortalama 820.000 kişinin öldüğünü bildirmiştir. Bu nedenle tedavinin temel hedefi, HBV replikasyonunun sürekli baskılanmasını ve karaciğer hastalığının siroz, karaciğer yetmezliği veya HSK ile sonuçlanarak ölüm veya transplantasyona yol açmasını önlemektir.[1,2]

HBV'nin yaşam döngüsü, stabil bir intrahepatik cccDNA rezervuarının oluşumunu içerdiğinden, şu anda mevcut antiviral tedaviler ile virüsün tamamen yok edilmesi mümkün değildir. Bu nedenle, HBV replikasyonunu baskılamak ve karaciğer hasarını en aza indirmek için genellikle uzun süreli tedavi gerektirmektedir. Enfeksiyonun seyri büyük ölçüde virüs ve konağın etkileşimine bağlı olduğundan farklı morbidite, mortalite riskleri ve farklı tedavi ihtiyaçları olan geniş bir hastalık yelpazesine yol açabilir. Spontan veya tedaviye yanıt olarak

ciktirmekle kalmayıp aynı zamanda HSK gelişimini de azalttığı gösterilmiştir.[68] Kronik HBV enfeksiyonu olan tüm hastalar HSK gelişimi açısından yüksek risk altındadır.[69] Bu nedenle hastalara HSK tarama ve sürveyans programı uygulanmalıdır. Gözlemsel çalışmalar sürveyansın hem erken tümör tespiti hem de iyileştirilmiş sağkalım ile ilişkili olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak antiviral tedavi ile HBV baskılanması sağlanabilse de HSK görülme riski devam etmektedir. Bu nedenle, düzenli HSK sürveyansına devam edilmeli ve ETV veya tenofovir gibi yüksek genetik bariyeri olan ilaçlar tercih edilmelidir.[70,71]

► Kaynaklar

1. World Health Organization. Hepatitis B. July 27, 2021. Available at https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/hepatitis-b. Accessed: December 2, 2021.
2. European Association for the Study of the Liver. Electronic address: easloffice@easloffice.eu, European Association for the Study of the Liver. EASL 2017 Clinical Practice Guidelines on the management of hepatitis B virus infection. J Hepatol 2017; 67:370.
3. Terrault NA, Lok ASF, McMahon BJ, et al. Update on prevention, diagnosis, and treatment of chronic hepatitis B: AASLD 2018 hepatitis B guidance. Hepatology 2018; 67:1560.
4. Tütüncü EE, Güner R, Gürbüz Y, Kaya Kalem A, Öztürk B, Hasanoğlu İ, et al. Adherence to Nucleoside/Nucleotide Analogue Treatment in Patients with Chronic Hepatitis B, Balkan Med J 2017;34:540-5
5. Sarin SK, Kumar M, Lau GK, et al. Asian-Pacific clinical practice guidelines on the management of hepatitis B: a 2015 update. Hepatol Int 2016; 10:1
6. Chen CJ, Yang HI. Natural history of chronic hepatitis B REVEALed. J. Gastroenterol. Hepatol. 26(4), 628–638 (2011).
7. Jacobson IM, Marcellin P, Buti M, Gane EJ, Sievert W, Tsai N, et al. Factors associated with the lack of achievement of nor-mal ALT in chronic hepatitis B (CHB) patients treated with tenofovir DF (TDF) for up to 5 years. Hepatology 2012;56:394A.
8. Villeneuve J, Hepatology 2000; 31: 207 Yao F, Hepatology 2001; 34: 411
9. Tong MJ, Pan CQ, Hann HW et al. The management of chronic hepatitis B in Asian Americans. Dig. Dis. Sci. 56(11), 3143–3162 (2011).
10. Lok AS, McMahon BJ, Brown RS, Wong JB, Ahmed AT, Farah W, et al. Antiviral therapy for chronic hepatitis B viral infection in adults: A systematic review and meta-analysis. Hepatology 2016;63:284–306
11. Fung J, Lai CL, Seto WK, Yuen MF. Nucleoside/nucleotide analogues in the treatment of chronic hepatitis B. J Antimicrob Chemother. [Review]. 2011 Dec;66(12):2715-25 [PMID: 21965435 DOI: 10.1093/ jac/dkr388].
12. Fontana RJ. Side effects of long-term oral antiviral therapy for hepatitis B. Hepatology 49(Suppl. 5), S185–S195 (2009)
13. Kayaaslan B, Guner R, Adverse effects of oral antiviral therapy in chronic hepatitis B. World J Hepatol [Review]. 2017 Febr; 9(5): 227-241. DOI: 10.4254/wjh.v9.i5.227, ISSN 1948-5182

14. Fleischer RD, Lok AS. Myopathy and neuropathy associated with nucleos(t)ide analog therapy for hepatitis B. J Hepatol 2009; 51: 787-791 [PMID: 19665816 DOI: 10.1016/j.jhep.2009.06.011]
15. Suzuki F, Toyoda J, Katano Y, Sata M, Moriyama M, Imazeki F, Kage M, Seriu T, Omata M, Kumada H. Efficacy and safety of entecavir in lamivudine-refractory patients with chronic hepatitis B: randomized controlled trial in Japanese patients. J Gastroenterol Hepatol 2008; 23: 1320-1326 [PMID: 18554238 DOI: 10.1111/ j.1440-1746.2008.05455.x]
16. Lampertico P, Maini M, Papatheodoridis G. Optimal management of hepatitis B virus infection - EASL Special Conference. J Hepatol. [Research Support, Non-U.S. Gov't Review]. 2015 Nov;63(5):1238-53
17. Matthews SJ. Entecavir for the treatment of chronic hepatitis B virus infection. Clin Ther. [Review]. 2006 Feb;28(2):184-203.
18. Ridruejo E. Treatment of chronic hepatitis B in clinical practice with entecavir or tenofovir. World journal of gastroenterology. [Review]. 2014 Jun 21;20(23):7169-80
19. Gill US, Zissimopoulos A, Al-Shamma S, Burke K, McPhail MJ, Barr DA, et al. Assessment of bone mineral density in tenofovir-treated patients with chronic hepatitis B: can the fracture risk assessment tool identify those at greatest risk? J Infect Dis. [Research Support, Non-U.S. Gov't]. 2015 Feb 01;211(3):374-82
20. Maggi P, Montinaro V, Leone A, et al Bone and kidney toxicity induced by nucleotide analogues in patients affected by HBV-related chronic hepatitis: A longitudinal study J Antimicrob Chemother. 2015;70:1150–4.
21. Maria Buti, Edward Gane, Wai Kay Seto, et al Tenofovir alafenamide versus tenofovir disoproxil fumarate for the treatment of patients with HBeAg-negative chronic hepatitis B virus infection: a randomised, double-blind, phase 3, non-inferiority trial, The Lancet Gastroenterology & Hepatology 2016; 1: 196–206 Published Online September 22, 2016 http://dx.doi.org/10.1016/ S2468-1253(16)30107-8
22. Raffetti E, Fattovich G, Donato F. Incidence of hepatocellular carcinoma in untreated subjects with chronic hepatitis B: a systematic review and metaanalysis. Liver Int 2016;36:1239–1251., EASL[23]
23. Papatheodoridis G, Dalekos G, Yurdaydin C, Van Boemmel F, Buti M, Sypsa V, et al. Hepatocellular carcinoma (HCC) is the only factor affecting the excellent survival of Caucasian chronic hepatitis B (CHB) patients with or without cirrhosis under long-term entecavir (ETV) or tenofovir (TDF) therapy. Hepatology 2016;64 (Suppl.):35A–36A.
24. Marcellin P, Buti M, Gane EJ et al. Five years of treatment with tenofovir DF (TDF) for chronic hepatitis B (Chb) infection is associated with sustained viral suppression and significant regression of histological fibrosis and cirrhosis. Hepatology 54 (Suppl. 1), Abstract 1375 (2011)
25. Fung S, Kwan P, Fabri M, Horban A, Pelemis M, Hann HW, Gurel S, Caruntu FA, Flaherty JF, Massetto B, Dinh P, Corsa A, Subramanian GM, McHutchison JG, Husa P, Gane E. Randomized comparison of tenofovir disoproxil fumarate vs emtricitabine and tenofovir disoproxil fumarate in patients with lamivudine-resistant chronic hepatitis B. Gastroenterology 2014; 146: 980-988 [PMID: 24368224 DOI: 10.1053/j.gastro.2013.12.028]
26. Deiva, A. Dr.; Jayaprakash, V. Dr.; Jose, Nisha Dr.; Chandan Kumar, K. N. Dr.; Jayakumar, M. Dr. Acute Kidney Injury in a Patient Treated with Tenofovir Alafenamide Fumarate for Hepatitis B Virus Infection, S J Kidney Dis Transpl 2021;32(2):592-594, *DOI:* 10.4103/1319-2442.335480

27. Tsai MC, Chen CH, Hung CH, Lee CM, Chiu KW, Wang JH, Lu SN, Tseng PL, Chang KC, Yen YH, Hu TH. A comparison of efficacy and safety of 2-year telbivudine and entecavir treatment in patients with chronic hepatitis B: a match-control study. Clin Microbiol Infect 2014; 20: O90-O100 [PMID: 23659493 DOI: 10.1111/1469-0691.12220]
28. Ünal Ü. Saruç M. Hepatit B Tedavisi: Güncelden Geleceğe Bakış- TGV. Accessed May 11, 2023. https://guncel.tgv.org.tr/journal/71/pdf/100539.pdf.
29. Chuang WL, Agarwal K, Hwang JS, Caruntu F, Wong F, Hann HW, et al. Continued improvement in renal laboratory parameters in CHB patients treated with tenofovir alfenamide (TAF) compared with tenofovir disoproxil fumarate (TDF) over 96 weeks. J Hepatol 2017;66:S695 Nephrotoxic' Tenofovir-Containing Haart Am J Kidney Dis. 2018;71:600
30. Brunetto M, Lim YS, Gane E, Seto WK, Osipenko M, Ahn SH, et al. A phase 3 study comparing tenofovir alafenamide (TAF) to tenofovir disoproxil fumarate (TDF) in patients with HBeAg-negative, chronic hepatitis B (CHB): efficacy and safety results at week 96. J Hepatol 2017; 66: s25-s26
31. Zhao X, Sanchez CR, Gampa A, Rodby RA. Tenofovir alefanamide-induced nephrotoxicity: A rare case of fanconi syndrome and nephrogenic insipidus instigated by the 'Non- Nephrotoxic' Tenofovir-Containing Haart Am J Kidney Dis. 2018;71:600,
32. Lok AS. Drug therapy: tenofovir. Hepatology 2010; 52: 743-747[PMID: 20597070 DOI: 10.1002/hep.23788]
33. Ojo AO, Held PJ, Port FK, Wolfe RA, Leichtman AB, Young EW, et al. Renal olmayan bir organın naklinden sonra kronik böbrek yetmezliği. N Eng J Med 2003;349:931-940
34. Zoulim F, Locarnini S. Optimal management of chronic hepatitis B patients with treatment failure and antiviral drug resistance. Liver Int 2013;33:116–124
35. Tingting Liu, Qingsong Sun, Jiaqi Gu, Shan Cen, Quan Zhang Characterization of the tenofovir resistance-associated mutations in the hepatitis B virus isolates across genotypes A to D Antiviral Research 203 (2022) 105348 https://doi.org/10.1016/j.antiviral.2022.105348 Zhang,Quan http://orcid.org/0000-0003-2682-5951
36. Choi HN, Song JE, Lee HC, Jo HH, Lee CH, Kim BS. Efficacy of prolonged entecavir monotherapy in treatment-naïve chronic hepatitis B patients exhibiting a partial virologic response to entecavir. Clin Mol Hepatol 2015;21:24–31.
37. Park JY, Kim CW, Bae SH, Jung KS, Kim HY, Yoon SK, et al. Entecavir plus tenofovir combination therapy in patients with multidrug-resistant chronic hepatitis B: results of a multicentre, prospective study. Liver Int 2016;36:1108–1115.
38. European Association for the Study of the Liver. EASL Clinical Practice Guidelines: management of chronic hepatitis B virus infection. J. Hepatol. 57(1), 167–185 (2012).
39. Jörg Petersen & Maria Buti (2012) Considerations for the long-term treatment of chronic hepatitis B with nucleos(t)ide analogs, Expert Review of Gastroenterology & Hepatology, 6:6, 683-694, DOI: 10.1586/egh.12.52 To link to this article: https://doi.org/10.1586/egh.12.52
40. Liaw YF, Kao JH, Piratvisuth T et al. Asian-Pacific consensus statement on the management of chronic hepatitis B: a 2005 update. Hepatol. Int. 25(3), 472–489 (2005).
41. Lok AS, McMahon BJ. Chronic hepatitis B: update 2009. Hepatology 50(3), 661–662 (2009).
42. Keeffe EB, Dieterich DT, Han SH et al. A treatment algorithm for the management of chronic hepatitis B virus infection in the United States: 2008 update. Clin. Gastroenterol. Hepatol. 6(12), 1315–41; quiz 1286 (2008).

43. Lee M, Keeffe EB. Study of adherence comes to the treatment of chronic hepatitis B. J Hepatol 2011;54:6-8.
44. Osterberg L, Blaschke T. Adherence to medication. N Engl J Med 2005;353:487-97.
45. Jin J, Sklar GE, Min Sen Oh V, Chuen Li S. Factors affecting therapeutic compliance: A review from the patient's perspective. Ther Clin Risk Manag 2008;4:269-86.
46. Cauldbeck MB, O'Connor C, O'Conner MB, Saunders JA, Rao B, Mallesh VG, et al. Adherence to anti-retroviral therapy among HIV patients in Bangalore, India. AIDS Res Ther 2009;6:7.
47. DiMatteo MR, Haskard KB, Williams SL. Health beliefs, disease severity and patient adherence: a meta-analysis. Med Care 2007;45:521-8.
48. Shi YW, Yang RX, Fan JG. Chronic hepatitis B infection with concomitant hepatic steatosis: Current evidence and opinion. World J Gastroenterol 2021; 27(26): 3971-3983 URL: https://www.wjgnet.com/1007-9327/full/v27/i26/3971.htm, DOI: https://dx.doi.org/10.3748/wjg.v27.i26.3971
49. Choi HSJ, Brouwer WP, Zanjir WMR, de Man RA, Feld JJ, Hansen BE, Janssen HLA, Patel K. Nonalcoholic Steatohepatitis Is Associated With Liver-Related Outcomes and All-Cause Mortality in Chronic Hepatitis B. Hepatology. 2020;71:539–548. doi: 10.1002/hep.30857.
50. Arain SQ, Talpur FN, Channa NA, Ali MS, Afridi HI. Serum lipid profile as a marker of liver impairment in hepatitis B Cirrhosis patients. Lipids Health Dis 2017; 16: 51 [PMID: 28249586 DOI: 10.1186/s12944-017-0437-2]
51. Delia D'Avola, Ismail Labgaa, Augusto Villanueva, Natural history of nonalcoholic steatohepatitis/nonalcoholic fatty liver disease-hepatocellular carcinoma: Magnitude of the problem from a hepatology clinic perspectiveClin Liver Dis (Hoboken). 2016 Oct; 8(4): 100–104.Published online 2016 Oct 27. doi: 10.1002/cld.579, PMID: 31041073, PMCID: PMC6490205
52. Singh S, Allen AM, Wang Z, Prokop LJ, Murad MH, Loomba R. Fibrosis progression in nonalcoholic fatty liver vs nonalcoholic steatohepatitis: a systematic review and meta-analysis of paired-biopsy studies. Clin Gastroenterol Hepatol 2015;13:643--654.e1-9; quiz e39-40
53. Dyson J, Jaques B, Chattopadyhay D, Lochan R, Graham J, Das D, et al. Hepatocellular cancer: the impact of obesity, type 2 diabetes and a multidisciplinary team. J Hepatol 2014;60:110-117
54. Suzuki K, Suda G, Yamamoto Y, Furuya K, Baba M, Nakamura A, Miyoshi H, Kimura M, Maehara O, Yamada R, Kitagataya T, Yamamoto K, Shigesawa T, Ohara M, Kawagishi N, Nakai M, Sho T, Natsuizaka M, Morikawa K, Ogawa K, Ohnishi S, Sakamoto N NORTE Study Group. Tenofovir-disoproxil-fumarate modulates lipid metabolism *via* hepatic CD36/PPAR-alpha activation in hepatitis B virus infection. J Gastroenterol. 2021;**56**:168–180. doi: 10.1007/s00535-020-01750-3.
55. Mallat A, Lotersztajn S. Cigarette smoke exposure: a novel cofactor of NAFLD progression? J. Hepatol. 51(3), 430–432 (2009).
56. Liu PT, Hwang AC, Chen JD. Combined effects of hepatitis B virus infection and elevated alanine aminotransferase levels on dyslipidemia. Metabolism 2013; 62: 220-225 [PMID: 22938729 DOI: 10.1016/j.metabol.2012.07.022]
57. Chen JY, Wang JH, Lin CY, Chen PF, Tseng PL, Chen CH, Chang KC, Tsai LS, Chen SC, Lu SN. Lower prevalence of hypercholesterolemia and hyperglyceridemia found in subjects with seropositivity for both hepatitis B and C strains independently. J Gastroenterol Hepatol 2010; 25: 1763-1768 [PMID: 21039839 DOI: 10.1111/j.1440-1746.2010.06300.x]
58. Shaheen AA, AlMattooq M, Yazdanfar S, Burak KW, Swain MG, Congly SE, Borman MA, Lee SS, Myers RP, Coffin CS. Tenofovir disoproxil fumarate significantly decreases serum lipoprotein levels compared with entecavir nucleos(t)ide analogue therapy in chronic hepatitis B carriers. Aliment Pharmacol Ther. 2017;**46**:599–604. doi: 10.1111/apt.14218.

59. Mak LY, Hui RW, Fung J, Liu F, Wong DK, Cheung KS, Yuen MF, Seto WK. Diverse effects of hepatic steatosis on fibrosis progression and functional cure in virologically quiescent chronic hepatitis B. J Hepatol. 2020;**73**:800–806. doi: 10.1016/j.jhep.2020.05.040.

60. Sripongpun P, Kim WR, Mannalithara A, Kwong A, Daugherty T, Goel A, Kwo PY. Tenofovir Alafenamide Attenuates Effects of Diabetes and Body Mass on Serum Alanine Aminotransferase Activities in Patients With Chronic Hepatitis B. Clin Gastroenterol Hepatol. 2020 doi: 10.1016/j.cgh.2020.11.047.

61. Sung H, Ferlay J, Siegel RL, Laversanne M, Soerjomataram I, Jemal A, et al. Global Cancer Statistics 2020: GLOBOCAN Estimates of Incidence and Mortality Worldwide for 36 Cancers in 185 Countries. CA Cancer J Clin 2021;71(3):209-249.

62. Guzelbulut et al., "Characteristics of patients with hepatocellular carcinoma: A multicenter study," HEPATOLOGY FORUM, vol.3, no.3, pp.71-76, 2022

63. World Health Organization. Liver Fact Sheet: Globocan, 2020. WHO's International Agency for Research on Cancer.

64. Lavanchy D. Hepatitis B virus epidemiology, disease burden, treatment, and current and emerging prevention and control measures. J Viral Hepat. 2004;11:97-107.

65. Lavanchy J, Buggisch P, Stoehr A et al. Stopping long-term nucleos(t)ide analogue therapy before HBsAg loss or seroconversion in HBeAg negative patients: experience from four referral centers in Germany. J. Hepatol. 54, S299 (2011).

66. Petersen J, Buggisch P, Stoehr A et al. Stopping long-term nucleos(t)ide analogue therapy before HBsAg loss or seroconversion in HBeAg negative patients: experience from four referral centers in Germany. J. Hepatol. 54, S299 (2011).

67. Long-Term Outcomes in Hepatitis B: The REVEAL-HBV Study. Clinics in Liver Disease, 11(4), 797–816. doi:10.1016/j.cld.2007.08.005.

68. Hee Bok Chae & Hie-Won Hann (2007) Time for an active antiviral therapy for hepatitis B: An update on the management of hepatitis B virus infection, Therapeutics and Clinical Risk Management, 3:4, 605-612, DOI: 10.2147/tcrm.s12160437 To link to this article: https://doi.org/10.2147/tcrm.s12160437ime

69. Bruix J, Sherman M; American Association for the Study of Liver Diseases. Management of hepatocellular carcinoma: an update. Hepatology 53(3), 1020–1022 (2011).

70. Singal AG, Mittal S, Yerokun OA, et al. Hepatocellular Carcinoma Screening Associated with Early Tumor Detection and Improved Survival Among Patients with Cirrhosis in the US. Am J Med 2017; 130:1099.

71. Singal AG, Zhang E, Narasimman M, et al. HCC surveillance improves early detection, curative treatment receipt, and survival in patients with cirrhosis: A meta-analysis. J Hepatol 2022; 77:128.

KRONİK VİRAL HEPATİTLİ HASTALARDA İNSULİN DİRENCİ VE KARACİĞER YAĞLANMASININ PATOFİZYOLOJİSİ

Buse Pulat - Demet Sertel - Elif Ercan - Hatice Sena Cinkil - Gül Ebrar Basar - Gökcen Başaranoğlu - Metin Başaranoğlu

17

Kronik hepatit, herhangi bir nedenden dolayı siroz ve son evre karaciğer hastalığına yol açar. Ayrıca, aşırı kilo veya obeziteye bağlı oluşan yağlı karaciğerin, sirozun önde gelen nedenlerinden biri olduğunu gösteren literatür sayısı gittikçe artmaktadır. Obezite epidemisi nedeniyle, yağlı karaciğer; klinik uygulamada önemli bir sorundur. Steatoz, diğer nedenlere bağlı kronik hepatitli hastalarda karaciğer hasarının hızlanması üzerine etkilidir**.** Hepatit C virüsü (HCV) enfeksiyonu ile steatoz ve insülin direnci başlangıcı arasında ilişki olduğu bildirilmiştir. İnsülin direnci, kronik HCV enfeksiyonlarında ciddi fibrozis için önde gelen faktörlerden biridir. Ayrıca, hiperinsülinemi kronik HCV'nin yönetimini kötü yönde etkiler. Kilo kaybı, tiyazolidenedionlar veya metformin kullanımı ile insülin direncinin azaltılması, tedaviye cevabı artırır. Bu karmaşık etkileşimin altında yatan temel mekanizmalar tam olarak anlaşılmamıştır. HCV'nin doğrudan sitopatik etkisi düşünülmektedir. HCV'nin genomik yapısı (bazı viral sekansların, hücre içi trigliserit birikiminde rol aldığı ileri sürülen), lipit metabolizması, HCV çekirdek proteini ile lipit damlacıkları arasındaki moleküler bağlantılar (HCV çekirdek proteini ve transkripsiyonel düzenleyici işlevinin hepatositlerde trigliserit birikimine neden olduğu) ve artmış neolipogenezi ve mitokondride inhibe edilmiş yağ asidi parçalanması araştırılmıştır.

► Sonuç

HCV enfeksiyonu nedeniyle kronik karaciğer hastalığına bağlı yağ birikmesi (steatoz), aynı zamanda IR ile yakından ilişkilidir ve şiddetli fibroz için önde gelen faktörlerden biridir. Ayrıca, hiperinsülinemi kronik HCV yönetiminde zararlı bir etkiye sahiptir. Bu kompleks etkileşimin altındaki mekanizmalar tam olarak anlaşılmamıştır. HCV'nin doğrudan sitopatik bir etkisi olduğu öne sürülmüştür. Bu çalışmada, HCV'nin genomik yapısı, lipid metabolizması, HCV çekirdek proteininin lipid damlacıkları ile moleküler bağlantıları, artmış neolipogenezi ve mitokondride inhibe edilen yağ asitlerinin parçalanması araştırılmıştır.

► Kaynakça

1. Tuncel F., Alpaslan Duman A. Kronik viral hepatitli olgularda kombine non-alkolik yağlı karaciğer hastalığının sıklığı ve önemi. Mersin Üniv. Sağlık Bilim Derg. 2021; 14(1): 77-86.
2. Türker F., Çavuşoğlu B., Şahin T. Hepatit C'ye bağlı siroz hastalarında hepatosellüler karsinom gelişiminde öngördürücü faktörlerin retrospektif analizi. Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences. 2022; 27(2): 204-208.
3. Caldwell SH, Oelsner DH, Iezzoni JC, et al. Cryptogenic cirrhosis: clinical characterization and risk factors for underlying disease. Hepatology 1999; 29: 664-669.
4. Romero-Gómez M. Insulin resistance and hepatitis C. World J Gastroenterol 2006; 12: 7075-7080.
5. Arao M, Murase K, Kusakabe A, et al. Prevalence of diabetes mellitus in Japanese patients infected chronically with hepatitis C virus. J Gastroenterol 2003; 38: 355-360.
6. White DL, Ratziu V, El-Serag HB. Hepatitis C infection and risk of diabetes: a systematic review and meta-analysis. J Hepatol 2008; 49: 831-844.
7. Moucari R, Asselah T, Cazals-Hatem D, et al. Insulin resistance in chronic hepatitis C: association with genotypes 1 and 4, serum HCV RNA level, and liver fibrosis. Gastroenterology 2008; 134: 416-423.
8. Cua IH, Hui JM, Kench JG, et al. Genotype-specific interactions of insulin resistance, steatosis, and fibrosis in chronic hepatitis C. Hepatology 2008; 48: 723-731.
9. Thomopoulos KC, Arvaniti V, Tsamantas AC, et al. Prevalence of liver steatosis in patients with chronic hepatitis B: a study of associated factors and of relationship with fibrosis. Eur J Gastroenterol Hepatol 2006; 18: 233-237.
10. Machado MV, Cortez-Pinto H. Insulin resistance and steatosis in chronic hepatitis C. Ann Hepatol 2009; 8 Suppl 1: S67-S75.
11. Walsh MJ, Vanags DM, Clouston AD, et al. Steatosis and liver cell apoptosis in chronic hepatitis C: a mechanism for increased liver injury. Hepatology 2004; 39: 1230-1238.
12. Karlsson HK, Zierath JR. Insulin signaling and glucose transport in insulin resistant human skeletal muscle. Cell Biochem Biophys 2007; 48: 103-113.
13. Hirosumi J, Tuncman G, Chang L, et al. A central role for JNK in obesity and insulin resistance. Nature 2002; 420: 333-336.

14. Kim YB, Shulman GI, Kahn BB. Fatty acid infusion selectively impairs insulin action on Akt1 and protein kinase C lambda /zeta but not on glycogen synthase kinase-3. J Biol Chem 2002; 277: 32915-32922.
15. Wellen KE, Hotamisligil GS. Inflammation, stress, and diabetes. J Clin Invest 2005; 115: 1111-1119.
16. Horton JD, Goldstein JL, Brown MS. SREBPs: activators of the complete program of cholesterol and fatty acid synthesis in the liver. J Clin Invest 2002; 109: 1125-1131.
17. Pittas AG, Joseph NA, Greenberg AS. Adipocytokines and insulin resistance. J Clin Endocrinol Metab 2004; 89: 447-452.
18. Lam TK, Yoshii H, Haber CA, et al. Free fatty acid-induced hepatic insulin resistance: a potential role for protein kinase C-delta. Am J Physiol Endocrinol Metab 2002; 283: E682-E691.
19. Shulman GI. Cellular mechanisms of insulin resistance. J Clin Invest 2000; 106: 171-176.

DİSLİPİDEMİ, YAĞLI KARACİĞER, ATEROSKLEROZ İLE KRONİK HEPATİT B İLİŞKİSİ VE TEDAVİDE GÖZ ÖNÜNDE BULUNDURULMASI GEREKENLER

Arda Bilgili - Bilal Toka

18

► Giriş

Hepatit B Virüsü metabolik virüs olarak kabul edilir ve birçok hepatik metabolik yolağı etkiler. Bununla birlikte Hepatit B virüsünün hangi yolaklarla hepatositler içerisindeki lipid metabolizmasını tam olarak nasıl etkilediği ile ilgili çalışmalar sürmektedir. Yapılan birçok çalışmada Kronik Hepatit B enfeksiyonuna sahip kişilerde enfekte olmayan kişilere göre daha düşük serum total kolesterol, trigliserid ve daha düşük karaciğer yağlanması prevalansı olduğu görülmektedir.[1]

Kronik Hepatit B enfeksiyonuna sahip kişilerde daha yüksek ALT seviyesi, beden kitle endeksi, yaş ya da erkek cinsiyet olması hepatik steatoz ile korele olduğu görüldü. Hepatik Steatoz; Alkole Bağlı Karaciğer Yağlanması (AFLD) ve Non-Alkolik Karaciğer Yağlanmasını (NAFLD) içerir. Kronik hepatit b hastalarında NAFLD prevalansı henüz doğrulanmadı. Birtakım meta-analiz çalışmalarında Kronik hepatit b hastalarında hepatik steatoz prevalansı %29,6 bulundu ki Hepatit C hastalarından daha düşük oranda olduğu görüldü.[1,2]

Metabolik disfonksiyonlar, oksidatif stres, insülin direnci ve hiperkolesterolemi gibi faktörlerin karaciğer yağlanmasına katkıda bulunduğu için Kronik Hepatit B'de oluşan yağlanma için anahtar faktörler olarak kabul edilmiştir. İnsülin direnci, yağ asidi sentezini arttırır, serbest yağ asitlerinin karaciğere taşınmasını arttırır ve hepatositlerde trigliserit birikimine neden olur. Obezite, tip 2 diyabet mellitus (T2DM) ve diğer insülin direnci

benzeri peptid-1 (GLP-1) salgısını uyarmayla kilo kaybına ve karaciğer adipositesinin azalmasına neden olduğu gösterilmiştir.[64] Bu ajanlar potansiyel olarak dislipidemi ve metabolik fonksiyonları düzeltebildiğinden, NAFLD dâhil metabolik hastalıkların tedavisi için TDF, TAF ve Myrcludex B kullanılabilir. Bu, eş zamanlı NAFLD'ye sahip Kronik Hepatit B hastaları için iyi seçim olabilir.

► Kaynaklar

1. Peng, D., Han, Y., Ding, H., and Wei, L. (2008). Hepatic steatosis in chronic hepatitis B patients is associated with metabolic factors more than viral factors. J. Gastroenterol. Hepatol. 23(7 Pt 1), 1082–1088. doi: 10.1111/j.1440-1746.2008. 05478.x
2. Shi, J. P., Fan, J. G., Wu, R., Gao, X. Q., Zhang, L., Wang, H., et al. (2008). Prevalence and risk factors of hepatic steatosis and its impact on liver injury in Chinese patients with chronic hepatitis B infection. J. Gastroenterol. Hepatol. 23, 1419–1425. doi: 10.1111/j.1440-1746.2008.05531.x
3. Rosso C, Kazankov K, Younes R, Esmaili S, Marietti M, Sacco M, Carli F, Gaggini M, Salomone F, Møller HJ, Abate ML, Vilstrup H, Gastaldelli A, George J, Grønbæk H, Bugianesi E. Crosstalk between adipose tissue insulin resistance and liver macrophages in non-alcoholic fatty liver disease. *J Hepatol* 2019; 71: 1012-1021 [PMID: 31301321 DOI: 10.1016/j.jhep.2019.06.031]
4. De Taeye BM, Novitskaya T, McGuinness OP, Gleaves L, Medda M, Covington JW, Vaughan DE. Macrophage TNF-alpha contributes to insulin resistance and hepatic steatosis in diet-induced obesity. *Am J Physiol Endocrinol Metab* 2007; 293: E713-E725 [PMID: 17578885 DOI: 10.1152/ajpendo.00194.2007]
5. Yin Z, Ma T, Lin Y, Lu X, Zhang C, Chen S, Jian Z. IL-6/STAT3 pathway intermediates M1/M2 macrophage polarization during the development of hepatocellular carcinoma. *J Cell Biochem* 2018; 119: 9419-9432 [PMID: 30015355 DOI: 10.1002/jcb.27259]
6. Arain SQ, Talpur FN, Channa NA, Ali MS, Afridi HI. Serum lipid profile as a marker of liver impairment in hepatitis B Cirrhosis patients. *Lipids Health Dis* 2017; 16: 51 [PMID: 28249586 DOI: 10.1186/s12944-017-0437-2]
7. Liu PT, Hwang AC, Chen JD. Combined effects of hepatitis B virus infection and elevated alanine aminotransferase levels on dyslipidemia. *Metabolism* 2013; 62: 220-225 [PMID: 22938729 DOI: 10.1016/j.metabol.2012.07.022]
8. Chen JY, Wang JH, Lin CY, Chen PF, Tseng PL, Chen CH, Chang KC, Tsai LS, Chen SC, Lu SN. Lower prevalence of hypercholesterolemia and hyperglyceridemia found in subjects with seropositivity for both hepatitis B and C strains independently. *J Gastroenterol Hepatol* 2010; 25: 1763-1768 [PMID: 21039839 DOI: 10.1111/j.1440-1746.2010.06300.x]
9. Li H, Xu QY, Xie Y, Luo JJ, Cao HX, Pan Q. Effects of chronic HBV infection on lipid metabolism in non-alcoholic fatty liver disease: A lipidomic analysis. *Ann Hepatol* 2021; 24: 100316 [PMID: 33515803 DOI: 10.1016/j.aohep.2021.100316]
10. McMahon BJ. The natural history of chronic hepatitis B virus infection. *Hepatology* 2009; 49: S45- S55 [PMID: 19399792 DOI: 10.1002/hep.22898]
11. Huang CY, Lu CW, Liu YL, Chiang CH, Lee LT, Huang KC. Relationship between chronic hepatitis B and metabolic syndrome: A structural equation modeling approach. *Obesity (Silver Spring)* 2016; 24: 483-489 [PMID: 26719030 DOI: 10.1002/oby.21333]

12. Zhao X, Shah D, Sambamoorthi U. Association between chronic hepatitis B infection and metabolic syndrome. *J Diabetes Metab Disord* 2018; 17: 223-232 [PMID: 30918858 DOI: 10.1007/s40200-018-0364-4]
13. Simental-Mendía LE, Rodríguez-Morán M, Gómez-Díaz R, Wacher NH, Rodríguez-Hernández H, Guerrero-Romero F. Insulin resistance is associated with elevated transaminases and low aspartate aminotransferase/alanine aminotransferase ratio in young adults with normal weight. *Eur J Gastroenterol Hepatol* 2017; 29: 435-440 [PMID: 28009717 DOI: 10.1097/meg.0000000000000811]
14. Wang CC, Hsu CS, Liu CJ, Kao JH, Chen DS. Association of chronic hepatitis B virus infection with insulin resistance and hepatic steatosis. *J Gastroenterol Hepatol* 2008; 23: 779-782 [PMID: 18028349 DOI: 10.1111/j.1440-1746.2007.05216.x]
15. Ye J, Hu X, Wu T, Wu Y, Shao C, Li F, Lin Y, Feng S, Wang W, Zhong B. Insulin resistance exhibits varied metabolic abnormalities in nonalcoholic fatty liver disease, chronic hepatitis B and the combination of the two: a cross-sectional study. *Diabetol Metab Syndr* 2019; 11: 45 [PMID: 31223344 DOI: 10.1186/s13098-019-0440-z]
16. Lei S, Chen S, Zhao X, Zhang Y, Cheng K, Zhang X, Wang Z, Sun Y, Wu S, Wang L. Hepatitis B virus infection and diabetes mellitus: the Kailuan prospective cohort study in China. *Hepatol Int* 2020;14: 743-753 [PMID: 32885367 DOI: 10.1007/s12072-020-10086-2]
17. Zhong GC, Wu YL, Hao FB, Rao XW, Yuan XW, Zhao Y, Gong JP. Current but not past hepatitis B virus infection is associated with a decreased risk of nonalcoholic fatty liver disease in the Chinese population: A case-control study with propensity score analysis. *J Viral Hepat* 2018; 25: 842-852 [PMID: 29406564 DOI: 10.1111/jvh.12878]
18. Polaris Observatory Collaborators. Global prevalence, treatment, and prevention of hepatitis B virus infection in 2016: a modelling study. *Lancet Gastroenterol Hepatol* 2018; 3: 383-403 [PMID: 29599078 DOI: 10.1016/s2468-1253(18)30056-6]
19. Trépo C, Chan HL, Lok A. Hepatitis B virus infection. *Lancet* 2014; 384: 2053-2063 [PMID: 24954675 DOI: 10.1016/s0140-6736(14)60220-8]
20. Su HJ, Kao JH, Tseng TC, Yang HC, Su TH, Chen PJ, Liu CJ. Pathologic findings of patients with nonalcoholic fatty liver disease and the impact of concurrent hepatitis B virus infection in Taiwan. *J Formos Med Assoc* 2020; 119: 1476-1482 [PMID: 32499209 DOI: 10.1016/j.jfma.2020.05.027]
21. Chan TT, Chan WK, Wong GL, Chan AW, Nik Mustapha NR, Chan SL, Chong CC, Mahadeva S, Shu SS, Lai PB, Chan HL, Wong VW. Positive Hepatitis B Core Antibody Is Associated With Cirrhosis and Hepatocellular Carcinoma in Nonalcoholic Fatty Liver Disease. *Am J Gastroenterol* 2020; 115: 867-875 [PMID: 32149781 DOI: 10.14309/ajg.0000000000000588]
22. Werle-Lapostolle B, Bowden S, Locarnini S, Wursthorn K, Petersen J, Lau G, Trepo C, Marcellin P,Goodman Z, Delaney WE 4th, Xiong S, Brosgart CL, Chen SS, Gibbs CS, Zoulim F. Persistence ofcccDNA during the natural history of chronic hepatitis B and decline during adefovir dipivoxiltherapy. *Gastroenterology* 2004; 126: 1750-1758 [PMID: 15188170 DOI:10.1053/j.gastro.2004.03.018]
23. Mak LY, Hui RW, Fung J, Liu F, Wong DK, Cheung KS, Yuen MF, Seto WK. Diverse effects ofhepatic steatosis on fibrosis progression and functional cure in virologically quiescent chronichepatitis B. *J Hepatol* 2020; 73: 800-806 [PMID: 32504663 DOI: 10.1016/j.jhep.2020.05.040]
24. Vernon G, Baranova A, Younossi ZM. Systematic review: the epidemiology and natural history ofnon-alcoholic fatty liver disease and non-alcoholic steatohepatitis in adults. *Aliment Pharmacol Ther*2011; 34: 274-285 [PMID: 21623852 DOI: 10.1111/j.1365-2036.2011.04724.x]

25. Seto WK, Hui RWH, Mak LY, Fung J, Cheung KS, Liu KSH, Wong DK, Lai CL, Yuen MF.Association Between Hepatic Steatosis, Measured by Controlled Attenuation Parameter, and Fibrosis
26. Fu MM, Sun R, Tian ZG, Wei HM. Increased susceptibility to experimental steatohepatitis inducedby methionine-choline deficiency in HBs-Tg mice. *Hepatobiliary Pancreat Dis Int* 2010; 9: 513-519[PMID: 20943461]
27. Krawczyk M, Rau M, Schattenberg JM, Bantel H, Pathil A, Demir M, Kluwe J, Boettler T, LammertF, Geier A; NAFLD Clinical Study Group. Combined effects of the PNPLA3 rs738409, TM6SF2rs58542926, and MBOAT7 rs641738 variants on NAFLD severity: a multicenter biopsy-based study.*J Lipid Res* 2017; 58: 247-255 [PMID: 27836992 DOI: 10.1194/jlr.P067454]
28. Eslam M, Valenti L, Romeo S. Genetics and epigenetics of NAFLD and NASH: Clinical impact. *JHepatol* 2018; 68: 268-279 [PMID: 29122391 DOI: 10.1016/j.jhep.2017.09.003]
29. Pan Q, Chen MM, Zhang RN, Wang YQ, Zheng RD, Mi YQ, Liu WB, Shen F, Su Q, Fan JG.*PNPLA3* rs1010023 Predisposes Chronic Hepatitis B to Hepatic Steatosis but Improves InsulinResistance and Glucose Metabolism. *J Diabetes Res* 2017; 2017: 4740124 [PMID: 28695131 DOI:10.1155/2017/4740124]
30. Pan Q, Zhang RN, Wang YQ, Zheng RD, Mi YQ, Liu WB, Shen F, Chen GY, Lu JF, Zhu CY, ZhangSY, Chen YM, Sun WL, Fan JG. Linked PNPLA3 polymorphisms confer susceptibility tononalcoholic steatohepatitis and decreased viral load in chronic hepatitis B. *World J Gastroenterol*2015; 21: 8605-8614 [PMID: 26229402 DOI: 10.3748/wjg.v21.i28.8605]
31. Eslam M, Mangia A, Berg T, Chan HL, Irving WL, Dore GJ, Abate ML, Bugianesi E, Adams LA,-Najim MA, Miele L, Weltman M, Mollison L, Cheng W, Riordan S, Fischer J, Romero-Gomez M,Spengler U, Nattermann J, Rahme A, Sheridan D, Booth DR, McLeod D, Powell E, Liddle C, Douglas MW, van der Poorten D, George J; International Liver Disease Genetics Consortium.Diverse impacts of the rs58542926 E167K variant in TM6SF2 on viral and metabolic liver diseasephenotypes. *Hepatology* 2016; 64: 34-46 [PMID: 26822232 DOI: 10.1002/hep.28475]
32. Arain SQ, Talpur FN, Channa NA, Ali MS, Afridi HI. Serum lipid profile as a marker of liverimpairment in hepatitis B Cirrhosis patients. *Lipids Health Dis* 2017; 16: 51 [PMID: 28249586 DOI:10.1186/s12944-017-0437-2]
33. Wu YL, Peng XE, Zhu YB, Yan XL, Chen WN, Lin X. Hepatitis B Virus X Protein Induces HepaticSteatosis by Enhancing the Expression of Liver Fatty Acid Binding Protein. *J Virol* 2016; 90: 1729-1740 [PMID: 26637457 DOI: 10.1128/jvi.02604-15]
34. Zhang S, Gao S, Zhao M, Liu Y, Bu Y, Jiang Q, Zhao Q, Ye L, Zhang X. Anti-HBV drugs suppressthe growth of HBV-related hepatoma cells *via* down-regulation of hepatitis B virus X protein. *CancerLett* 2017; 392: 94-104 [PMID: 28192212 DOI: 10.1016/j.canlet.2017.02.003]
35. Hsu CS, Liu WL, Chao YC, Lin HH, Tseng TC, Wang CC, Chen DS, Kao JH. Adipocytokines andliver fibrosis stages in patients with chronic hepatitis B virus infection. *Hepatol Int* 2015; 9: 231-242[PMID: 25788201 DOI: 10.1007/s12072-015-9616-2]
36. Riveiro-Barciela M, Marcos-Fosch C, Martinez-Valle F, Bronte F, Orozco O, Sanz-Pérez I, Torres D,Salcedo MT, Petta S, Esteban R, Craxi A, Buti M. Naïve hepatitis B e antigen-negative chronichepatitis B patients are at risk of carotid atherosclerosis: A prospective study. *World J Gastroenterol*2021; 27: 5112-5125 [PMID: 34497439 DOI: 10.3748/wjg.v27.i30.5112]
37. Tong DY, Wang XH, Xu CF, Yang YZ, Xiong SD. Hepatitis B virus infection and coronaryatherosclerosis: results from a population with relatively high prevalence of hepatitis B virus. *World JGastroenterol* 2005; 11: 1292-1296 [PMID: 15761966 DOI: 10.3748/wjg.v11.i9.1292]

38. Kiechl S, Egger G, Mayr M, Wiedermann CJ, Bonora E, Oberhollenzer F, Muggeo M, Xu Q, Wick G,Poewe W, Willeit J. Chronic infections and the risk of carotid atherosclerosis: prospective results froma large population study. *Circulation* 2001; 103: 1064-1070 [PMID: 11222467 DOI: 10.1161/01.cir.103.8.1064]
39. Burrell CJ, Howard CR, Murphy FA. Chapter 7 - Pathogenesis of Virus Infections, Editor(s):-Christopher J. Burrell, Colin R. Howard, Frederick A. Murphy. Fenner and White's Medical Virology(Fifth Edition), Academic Press, 2017: 77-104
40. Ma LN, Liu XY, Luo X, Hu YC, Liu SW, Tang YY, Pan JL, Ding XC. Serum high-sensitivity Creactiveprotein are associated with HBV replication, liver damage and fibrosis in patients with chronichepatitis B. *Hepatogastroenterology* 2015; 62: 368-372 [PMID: 25916065 DOI: 10.5754/hge12388
41. Li Y, Li S, Duan X, Yang C, Xu M, Chen L. Macrophage Phenotypes and Hepatitis B Virus Infection.*J Clin Transl Hepatol* 2020; 8: 424-431 [PMID: 33447526 DOI: 10.14218/JCTH.2020.00046]
42. Xu H, Jiang J, Chen W, Li W, Chen Z. Vascular Macrophages in Atherosclerosis. *J Immunol Res*2019; 2019: 4354786 [PMID: 31886303 DOI: 10.1155/2019/4354786]
43. 33 Nelson RH. Hyperlipidemia as a risk factor for cardiovasculardisease. *Prim. Care* 2013; 40: 195–211.
44. Grundy SM, Cleeman JI, Daniels SR *et al*.; American HeartAssociation; National Heart, Lung, and Blood Institute. Diagnosisand management of the metabolic syndrome: an American HeartAssociation/National Heart, Lung, and Blood Institute Scientific Statement. *Circulation* 2005; 112: 2735–52.
45. Chen JY, Wang JH, Lin CY *et al*. Lower prevalence ofhypercholesterolemia and hyperglyceridemia found in subjects withseropositivity for both hepatitis B and C strains independently. *J.Gastroenterol. Hepatol.* 2010; 25: 1763–8.
46. Liu PT, Hwang AC, Chen JD. Combined effects of hepatitis B virusinfection and elevated alanine aminotransferase levels on dyslipidemia. *Metabolism* 2013; 62: 220–5.
47. Su TC, Lee YT, Cheng TJ, Chien HP, Wang JD. Chronic hepatitis Bvirus infection and dyslipidemia. *J. Formos. Med. Assoc.* 2004; 103:286–91.
48. Hsu CS, Liu CH, Wang CC *et al*. Impact of hepatitis B virusinfection on metabolic profiles and modifying factors. *J. Viral Hepat.*2012; 19: e48–57.
49. Yan H, Peng B, Liu Y, et al. Viral entry of hepatitis B and D viruses and bile salts transportation share common molecular determinants on sodium taurocholate cotransporting polypeptide. J Virol 2014;88:3273–3284.
50. Lin YL, Shiao MS, Mettling C, et al. Cholesterol requirement of hepatitis B surface antigen (HBsAg) secretion. Virology 2003; 314:253–260.
51. Oehler N, Volz T, Bhadra OD, et al. Binding of hepatitis B virus to its cellular receptor alters the expression profile of genes of bile acid metabolism. Hepatology 2014;60:1483–1493
52. Hajjou M, Norel R, Carver R, et al. cDNA microarray analysis of HBV transgenic mouse liver identifies genes in lipid biosynthetic and growth control pathways affected by HBV. J Med Virol 2005;77:57–65.
53. Hsu CS, Liu CH, Wang CC, et al. Impact of hepatitis B virus infection on metabolic profiles and modifying factors. J Viral Hepat 2012;19:e48–e57.
54. Yaqin Wang1,*, Jianping Xiong2,*, Meng Niu1, Xiaowei Chen1, Long Gao1, Qirun Wu1, Kechuang Zheng1 and Ke Xu1 Statins and the risk of cirrhosis in hepatitis B or C patients: a systematic review and dose-response meta-analysis of observational studies

55. Marcellin P, Gane E, Buti M, Afdhal N, Sievert W, Jacobson IM, Washington MK, Germanidis G, Flaherty JF, Aguilar Schall R, Bornstein JD, Kitrinos KM, Subramanian GM, McHutchison JG, Heathcote EJ. Regression of cirrhosis during treatment with tenofovir disoproxil fumarate for chronic hepatitis B: a 5-year open-label follow-up study. *Lancet* 2013; 381: 468-475 [PMID: 23234725 DOI: 10.1016/s0140-6736(12)61425-1]

56. Ceylan B, Arslan F, Batırel A, Fincancı M, Yardımcı C, Fersan E, Paşaoğlu E, Yılmaz M, Mert A. Impact of fatty liver on hepatitis B virus replication and virologic response to tenofovir and entecavir. *Turk J Gastroenterol* 2016; 27: 42-46 [PMID: 26674977 DOI: 10.5152/tjg.2015.150348]

57. Li J, Le AK, Chaung KT, Henry L, Hoang JK, Cheung R, Nguyen MH. Fatty liver is not independently associated with the rates of complete response to oral antiviral therapy in chronic hepatitis B patients. *Liver Int* 2020; 40: 1052-1061 [PMID: 32086988 DOI: 10.1111/Liv.14415]

58. Gong L, Liu J, Wang J, Lou GQ, Shi JP. Hepatic Steatosis as a Predictive Factor of Antiviral Effect of Pegylated Interferon Therapy in Patients With Hepatitis B. *Transplant Proc* 2015; 47: 2886-2891 [PMID: 26707308 DOI: 10.1016/j.transproceed.2015.10.023]

59- Zhu Y, Yang Q, Lv F, Yu Y. The Effect of Hepatosteatosis on Response to Antiviral Treatment in Patients with Chronic Hepatitis B: A Meta-Analysis. *Gastroenterol Res Pract* 2017; 2017: 1096406 [PMID: 28421108 DOI: 10.1155/2017/1096406]

60. Yao J, Zhou L, Hua X, Kong M, Chen Y, Duan Z. Effects of nucleos(t)ide analogs on body composition in HBV-infected men: An age- and BMI-matched, cross-sectional study. *Nutrition* 2016; 32: 1206-1210 [PMID: 27283043 DOI: 10.1016/j.nut.2016.04.001]

61. Shaheen AA, AlMattooq M, Yazdanfar S, Burak KW, Swain MG, Congly SE, Borman MA, Lee SS, Myers RP, Coffin CS. Tenofovir disoproxil fumarate significantly decreases serum lipoprotein levels compared with entecavir nucleos(t)ide analogue therapy in chronic hepatitis B carriers. *Aliment Pharmacol Ther* 2017; 46: 599-604 [PMID: 28707319 DOI: 10.1111/apt.14218

62. Suzuki K, Suda G, Yamamoto Y, Furuya K, Baba M, Nakamura A, Miyoshi H, Kimura M, Maehara O, Yamada R, Kitagataya T, Yamamoto K, Shigesawa T, Ohara M, Kawagishi N, Nakai M, Sho T, Natsuizaka M, Morikawa K, Ogawa K, Ohnishi S, Sakamoto N; NORTE Study Group. Tenofovirdisoproxil- fumarate modulates lipid metabolism *via* hepatic CD36/PPAR-alpha activation in hepatitis B virus infection. *J Gastroenterol* 2021; 56: 168-180 [PMID: 33211179 DOI: 10.1007/s00535-020-01750-3]

63. Sripongpun P, Kim WR, Mannalithara A, Kwong A, Daugherty T, Goel A, Kwo PY. Tenofovir Alafenamide Attenuates Effects of Diabetes and Body Mass on Serum Alanine Aminotransferase Activities in Patients With Chronic Hepatitis B. *Clin Gastroenterol Hepatol* 2020 [PMID: 33285291 DOI: 10.1016/j.cgh.2020.11.047]

64. Donkers JM, Roscam Abbing RLP, van Weeghel M, Levels JHM, Boelen A, Schinkel AH, Oude Elferink RPJ, van de Graaf SFJ. Inhibition of Hepatic Bile Acid Uptake by Myrcludex B Promotes Glucagon-Like Peptide-1 Release and Reduces Obesity. *Cell Mol Gastroenterol Hepatol* 2020; 10: 451-466 [PMID: 32330730 DOI: 10.1016/j.jcmgh.2020.04.009]

HBV+HDV SÜPER ENFEKSİYONU/ KO-ENFEKSİYONU: ÜLKEMİZDE GÖRÜLME SIKLIĞI VE TEDAVİ SONUÇLARI

Tuna Demirdal

19

► HDV Enfeksiyonuna Genel Bakış

Kronik hepatit delta virus (HDV) enfeksiyonu en şiddetli ve progresif kronik viral hepatit formudur. KDH yüksek oranda siroz ve siroz komplikasyonları, hepatoselüler karsinom (HCC), portal hipertansiyon ve dekompanse son dönem karaciğer hastalığı gibi komplikasyonlar nedeniyle önemli bir enfeksiyon hastalığıdır.[1]

HDV ilk kez 1977 yılında Torino/İtalya'da Mario Rizzetto tarafından tanımlanmıştır. Dr. Rizzetto, HBsAg pozitif kronik karaciğer hastalığı olan hastaların karaciğer hücre çekirdeklerinde immünofloresan ile Delta adlı yeni bir antijeni ilk kez saptadı.[2] Kr. HDV'nin dünya çapında yaklaşık 10-20 milyon hastayı etkilediği ve HBsAg (+) hastalarda prevalansının %5-10 olduğu tahmin edilmektedir. Ancak HDV'nin bulunmasından bugüne 40 yıldan fazla zaman geçmesine rağmen, küresel hasta sayısıyla ilişkili olarak farklı görüşler de vardır. Buna göre bir çalışmaya göre HDV ile enfekte hasta sayısı 48-60 milyon, diğer bir yayına göre ise 62-72 milyon aralığındadır.[2,4] Bu kadar geniş spektrumlu rakamların öne sürülmesi epidemiyolojik çalışmalardaki metodolojik farklılıklar, yeterli kalitede veri eksikliği, örneklem seçimindeki farklılıklar gibi nedenlerle çalışma gruplarındaki heterojeniteden kaynaklanıyor gibi görülmektedir.

HDV defektif bir RNA virüsüdür ve hepatit B virüsünün (HBV) HBsAg'ine ihtiyacı vardır; bu antijen sayesinde hepatositlere girer, replike olur ve yayılır.[2] HDV'nin HBV tarafından salgılanmadığı, ancak HBsAg taşıyıcılarının süperenfeksiyonu veya koenfeksiyonu yoluyla bulaşan bağımsız bir ajanı temsil ettiğini anlamak birkaç yıl aldı. HDV, HBV tarafından sağlanan yardımcı fonksiyonlarda

Pegile interferon lambda

Lambda interferonun antiviral etkisi 2000'li yılların ortasında gösterilmişti. HBV üzerine etkili olduğu gibi, HDV RNA üzerinde de, tedavi kesildikten 6 ay sonra 2 log üzerinde bir düşüşe neden olmuştur. Monoterapi veya kombine tedavide daha fazla sayıda çalışmaya ihtiyaç vardır.[36]

Bepirovirsen

Bepirovirsen, tüm HBV'leri hedefleyen bir antisens oligonükleotiddir. Bepirovirsen'in HDV tedavisinde monoterapide ve kombinasyonlarda kullanımı için de diğer birçok ilaç gibi geniş ölçekli çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.[35]

► Sonuç

Sonuç olarak, HDV'nin viral yapısı, spesifik tedavilerin geliştirilmesine engel teşkil etmekte, Kr.HDV'nin tedavisi zor bir enfeksiyon olmaya devam etmektedir. İnterferon ile geçmişi eski, çokça denenmiş bir ajandır, ne yazık ki tedavide sınırlı etkinliğe sahiptir. Bugünkü verilere göre, yeni terapötik seçenekler umut vermekle birlikte, HDV'yi eradike edebilecek gibi görünmemektedir. HDV kontrolü HBV'nin aşılama kampanyaları ile mümkündür ve zengin ülkeler bunu başarmışlardır. Orta gelirli ülkelerde ise aşılama daha geç başlamıştır ve HDV daha önemli bir sorundur. Buna karşılık yoksul ülkelerdeki HDV yükü hemen hiç bilinmemektedir. Dünyayı etkileyen göç sorunu hemen her ülke için HDV'nin kontrolünü ve HBV aşılama programlarını zorunlu kılmaktadır[2,36].

► Kaynaklar

1. Degasperi E, Anolli MP, Lampertico P. Bulevirtide-based treatment strategies for chronic hepatitis delta: A review. J Viral Hepat 2023;30 Suppl 1:26-32.
2. Rizzetto M, Hamid S, Negro F. The changing context of hepatits D. *J Hepatol* 2021;74:1200-11.
3. Miao Z, Zhang S, Ou X, Li S, Ma Z, Wang W, et al. Estimating the global prevalence, disease progression and clinical outcome of hepatitis delta virus infection. J Infect Dis 2020;221:1677–87.
4. Chen HY, Shen DT, Ji DZ, Han PC, Zhang WM, Ma JF, et al. Prevalence and burden of hepatitis D virus infection in the global population: a systematic review and meta-analysis. Gut 2019;68:512–21.
5. Brillanti S. Management of Delta Hepatitis 45 Years after the Discovery of HDV. J Clin Med 2022; 13;11:1587.
6. Taylor JM. Infection by hepatitis delta virus. Viruses 2020;12:648.

7. Flores R, Owens RA, Taylor J. PATHOGENESİS BY SUBVİRAL AGENTS: VİROİDS AND HEPATİTİS DELTA VİRUS. CURR OPİN VİROL 2016;17:87-94.
8. Spaan M, Carey I, Bruce M, et al. Hepatitis Delta Genotype 5 is Associated with Favourable Disease Outcome and Better Response to Treatment Compared to Genotype 1. J Hepatol 2020;72:1097-1104.
9. Kushner T. Delta hepatitis epidemiology and the global burden of disease. J Viral Hepat. 2023;30(Suppl. 1):5–11.
10. Sagnelli E, Sagnelli C, Pisaturo M, Macera M, Coppola N. Epidemiology of acute and chronic hepatitis B and delta over the last 5 decades in Italy. World J Gastroenterol 2014;20:7635-43.
11. Asselah T, Rizzetto M. Hepatitis D Virus Infection. N ENGL J MED 2023; 389:58-70.
12. Balik I, Onul M, Tekeli E, Caredda F. Epidemiology and clinical outcome of hepatitis D virus infection in Turkey. Eur J Epidemiol 1991; 7: 48–54.
13. Degertekin H, Yalcın K, Yakut M. The prevalence of hepatitis delta virus infection in acute and chronic liver diseases in Turkey: An analysis of clinical studies. Turk J Gastroenterol 2006; 17: 25–34.
14. Demirdal T, Demirtürk N, Aşcı Z. Seroprevalence of hepatitis delta virus in Afyonkarahisar. Viral Hepat . 2009;14:104-7
15. Sahin A, Gurocak S, Tunc N, Demirel U, Poyrazoglu OK, Akbulut H, et al. Anti HDV seroprevalance among patients with previous HBV infection. North Clin Istanb. 2018; 21;5:132-8.
16. Dulger AC, Suvak B, Gonullu H, Gonullu E, Gultepe B, Aydın İ, et al. High prevalence of chronic hepatitis D virus infection in Eastern Turkey: urbanization of the disease. Arch Med Sci 2016; 1;12:415-20.
17. Yurdaydin C. Delta hepatitis in Turkey: Decreasing but not vanishing and still of concern. Turk J Gastroenterol 2006; 17: 74–5.
18. Turkdogan K, Bozkurt H, Uygan I et al. Chronic hepatitis delta virus infection in Van region of eastern Turkey. Turk J Gastroenterol 2005; 16: 17–20.
19. Celen MK, Ayaz C, Hosoglu S, Geyik MF, Ulug M. Anti-hepatitis delta virus seroprevalence and risk factors in patients with hepatitis B in Southeast Turkey. Saudi Med J 2006; 5: 617–20.
20. Turkdogan K, Bozkurt H, Uygan I et al. Chronic hepatitis delta virus infection in Van region of eastern Turkey. Turk J Gastroenterol 2005; 16: 17–20.
21. Akarca US. Kronik HDV infeksiyonu: Bölgesel deneyim: İzmir. In: Türkiye'de hepatit delta virus infeksiyonu, dünü, bugünü, yarını. Değertekin H, Yalçın K, ed. Türk Karaciğer Araştırmaları Derneği, Diyarbakır, 2005: 97–107.
22. Değertekin H. Dünyada ve Türkiye'de HDV epidemiyolojisi. In: Türkiye'de hepatit delta virus infeksiyonu, dünü, bugünü, yarını. Değertekin H, Yalçın K, ed. Türk Karaciğer Araştırmaları Derneği, Diyarbakır, 2005: 36–44.
23. Bozdayı AM, Aslan N, Bozdayı G, Turkyılmaz AR, Sengezer T,Wend U, et al. Molecular epidemiology of hepatitis B, C and D viruses in Turkish patients. Arch Virol 2004;149:2115–29.
24. Altuğlu I, Özacar T, Sertoz RY, Erensoy S. Hepatitis delta virus (HDV) genotypes in patients with chronic hepatitis: molecular epidemiology of HDV in Turkey. Int J Infect Dis 2006; 11: 58–62.
25. Ebik B, Cangul MS, Yalçin K. What does quantitative HBsAg level mean in chronic hepatitis D infection? Eur J Gastroenterol Hepatol. 2023;1;35(3):320-6.

26. Uraz S, Deniz Z, Zerdali EY, Araslanova A, Tahan V, Tabak F, Ozaras R. The changing epidemiology of delta hepatitis in Türkiye over three decades: A systematic review. J Viral Hepat 2023;30:588-596.
27. Toy M, Ahiskali E, Yurdaydin C. Hepatitis delta virus epidemiology in the industrialized World. AIDS Rev 2020; 22:203-12.
28. Loureiro D, Castelnau C, Tout I, Boyer N, Narguet S, Menasria Benazzouz S et al. New therapies for hepatitis delta virus infection. Liver Int. 2021;41 Suppl 1:30-7.
29. Schlaak JF. Current Therapy of Chronic Viral Hepatitis B, C and D. J Pers Med 2023; 13: 964.
30. Rizzetto M, Stroffolini T. Forty-Five Years After The Discovery of The Hepatitis D Virus: Where Do We Stand ? Viruses 2021;26;13:555.
31. Wranke A, Hardtke S, Heidrich B, Dalekos G, Yalçin K, Tabak F et al. Ten-year follow-up of a randomized controlled clinical trial in chronic hepatitis delta. J Viral Hepat 2020;27:1359-68.
32. Pan C, Gish R, Jacobson IM, Hu K, Wedemeyer H, Martin P. Diagnosis and Management of Hepatitis Delta Virus Infection. Dig Dis Sci 2023 Jun 20doi: 10.1007/s10620-023-07960-y. Online ahead of print.
33. Asselah T, Arama SS, Bogomolov P, Bourliere M, Fontaine H, Gherlan SG, et al. Safety and efficacy of bulevirtide monotherapy and in combination with Peginterferon alfa-2a in patients with chronic hepatitis delta: 24 weeks interim data of MYR204 Phase 2b study. J Hepatol 2021; *75*; S205–S293.
34. Wedemeyer H, Aleman S, Andreone P, Blank A, Brunetto M, Bogomolov P, et al. Bulevirtide monotherapy at low and high dose in patients with chronic hepatitis delta: 24 weeks interim data of the phase 3 MYR301 study. J Hepatol 2021; *75*: S294–S803.
35. Asselah T. Beyond bulevirtide:Alternative therapeutic optionsfor the management of hepatitisdeltavirus. J Viral Hepat 2023;30(Suppl. 1):34–9.
36. Loureiro D, Castelnau C, Tout I, Boyer N, Narguet S, Benazzouz SM, et al. New therapies for hepatitis delta virus infection. Liver Int 2021;41 Suppl 1:30-7.

HEPATİT B /HEPATİT C VE HEPATİT B / HIV KOENFEKSİYONU

Sibel Yıldız Kaya - Fehmi Tabak

20

Hepatit B virüsü (HBV) ve Hepatit C virüsü (HCV) enfeksiyonları tüm dünyadaki kronik karaciğer hastalığı, siroz ve karaciğer kanserlerinin büyük bir bölümünden sorumludur. Epidemiyolojik çalışmalar HCV ile enfekte olan hastaların %1-15 kadarının HBV ile koenfekte olduklarını göstermektedir.[1,4] İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü (HIV) ile enfekte olan kişilerin ise coğrafi bölgelere göre değişmekle beraber %10'lara varan oranlarda HBV ile enfekte olduğu bildirilmektedir.[5,6] Benzer bulaşma yollarının olması koenfeksiyon ihtimalini kolaylaştırmaktadır, endemik bölgelerde koenfekte vakaların oranı daha da artmaktadır. Her iki virüsle eş zamanlı enfekte olunabileceği gibi daha sıklıkla herhangi biri ile enfekte kişinin diğer virüs ile süperenfekte olmasıyla da görülebilir.[7] Hemodiyaliz hastaları, transplant yapılanlar, talasemi hastaları, homoseksüel erkekler HBV/HCV ve HBV/HIV koenfeksiyonu için risk grubunu oluştururlar.[8-12] HBV ile enfekte kişinin HCV ile sekonder enfeksiyonu, HCV ile enfekte kişinin HBV ile sekonder enfeksiyonundan daha sık görülmektedir.[2]

► Viral Etkileşim

İki virüs ile koenfekte hastalarda sıklıkla bir virüs dominanttır ve replikasyonu daha fazladır, diğer virüsün replikasyonu ise baskılanmıştır. HBV/HCV keenfeksiyonlu olgularda sıklıkla HCV dominant olan virüstür, nadiren de her iki virüsün de aktif replike olduğu ko-dominans olabilir. Dominant virüsün nasıl seçildiğine ilişkin mekanizma tam olarak anlaşılamamıştır ancak bazı teoriler mevcuttur. HBV bir DNA virüsü, HCV ise RNA virüsüdür ve replikasyonları tamamen farklıdır. Ancak her ikisinin de RNA replikasyonu için ara ürünleri vardır ve koenfeksiyon durumunda viral replikasyon için rekabet oluşur.[13] Birçok

bine kullanıldığı ART rejimini önermektedir.[70,72] EACS 2022 ve EASL 2017 kılavuzları ise TDF veya TAF içeren ART rejimini önermektedir.[25,65] HBV/HIV koenfekte hastalarda ciddi reaktivasyon riskinden dolayı HBV etkin tedavi kesilmemelidir. Tenofovirin tolere edilemediği veya kesin kontrendike olduğu hastalarda entekavir tedavisinin başlanması önerilir. Lamivudin tedavisi ise düşük direnç bariyeri nedeniyle tercih edilmemelidir. Yapılan bir çalışmada HBV/HIV koenfekte hastalarda lamivudin direnci 4. yılda %90 olarak bulunmuştur.[73] Öncesinde HBV enfeksiyonu olmadığı bilinen HIV pozitif hastalarda TDF/TAF içermeyen bir rejim ile tedavi sadeleştirilecekse, değişiklik öncesi mutlaka HBV profilinin bir kez daha kontrol edilmesi önerilir.[25] Tedavi başlangıcında sirozu olan ve CD4+ lenfosit sayısı düşük olan hastalarda, CD4+ lenfosit sayısı yükselmeye başladığında immün rekonstitüsyon inflamatuar sendromu (IRIS) ile ilişkili hepatik alevlenme açısından dikkatle hastayı izlemek gerekir.[25,74,75] Ayrıca HBV etkili olmayan ART başlanması ve yüksek HBV DNA düzeyi IRIS ile ilişkili bulunmuştur.[76,77]

► Kaynaklar

1. Pol S, Haour G, Fontaine H, Dorival C, Petrov-Sanchez V, Bourliere M, Capeau J, Carrieri P, Larrey D, Larsen C, Marcellin P, Pawlostky JM, Nahon P, Zoulim F, Cacoub P, de Ledinghen V, Mathurin P, Negro F, Pageaux GP, Yazdanpanah Y, Wittkop L, Zarski JP, Carrat F; French Anrs Co22 Hepather Cohort. The negative impact of HBV/HCV coinfection on cirrhosis and its consequences. Aliment Pharmacol Ther 2017;46(11-12):1054-1060.
2. Konstantinou D, Deutsch M. The spectrum of HBV/HCV coinfection: epidemiology, clinical characteristics, viralinteractions and management. Ann Gastroenterol 2015;28(2):221-228.
3. Sagnelli E, Sagnelli C, Macera M, Pisaturo M, Coppola N. An update on the treatment options for HBV/HCV coinfection. Expert Opin Pharmacother 2017;18(16):1691-1702.
4. Senturk H, Tahan V, Canbakan B, Dane F, Ulger Y, Ozaras R, Tabak F, Ozbay G. Clinicopathologic features of dual chronic hepatitis B and C infection: a comparison with single hepatitis B, C and delta infections. Ann Hepatol 2008;7(1):52-8.
5. Utsumi T, Lusida MI. Viral hepatitis and human immunodeficiency virus co-infections in Asia. World J Virol 2015;4(2):96-104.
6. Kaspar MB, Sterling RK. Mechanisms of liver disease in patients infected with HIV. BMJ Open Gastroenterol 2017;4(1):e000166.
7. Jamma S, Hussain G, Lau DT. Current Concepts of HBV/HCV Coinfection: Coexistence, but Not Necessarily in Harmony. Curr Hepat Rep 2010;9(4):260-269.
8. Pallás JR, Fariñas-Alvarez C, Prieto D, Delgado-Rodríguez M. Coinfections by HIV, hepatitis B and hepatitis C in imprisoned injecting drug users. Eur J Epidemiol 1999;15(8):699-704.
9. Reddy GA, Dakshinamurthy KV, Neelaprasad P, Gangadhar T, Lakshmi V. Prevalence of HBV and HCV dual infection in patients on haemodialysis. Indian J Med Microbiol 2005;23(1):41-3.
10. Aroldi A, Lampertico P, Montagnino G, Passerini P, Villa M, Campise MR, Lunghi G, Tarantino A, Cesana BM, Messa P, Ponticelli C. Natural history of hepatitis B and C in renal allograft recipients. Transplantation 2005;79(9):1132-6.

11. Kalinowska-Nowak A, Bociąga-Jasik M, Garlicki A, Skwara P. Prevalence of hepatotropic viruses HBV and HCV in HIV-infected patients from Southern region of Poland. Acta Virologica 2000;44:23-28.
12. Irshad M, Peter S. Spectrum of viral hepatitis in thalassemic children receiving multiple blood transfusions. Indian J Gastroenterol 2002;21(5):183-4.
13. Mavilia MG, Wu GY. HBV-HCV Coinfection: Viral Interactions, Management, and Viral Reactivation. J Clin Transl Hepatol 2018;6(3):296-305.
14. Gordon SC, Sherman KE. Treatment of HBV/HCV coinfection: releasing the enemy within. Gastroenterology 2009;136(2):393-6.
15. Shih CM, Chen CM, Chen SY, Lee YH. Modulation of the trans-suppression activity of hepatitis C virus core protein by phosphorylation. J Virol 1995;69(2):1160-71.
16. Chen SY, Kao CF, Chen CM, Shih CM, Hsu MJ, Chao CH, Wang SH, You LR, Lee YH. Mechanisms for inhibition of hepatitis B virus gene expression and replication by hepatitis C virus core protein. J Biol Chem 2003;278(1):591-607.
17. Bellecave P, Gouttenoire J, Gajer M, Brass V, Koutsoudakis G, Blum HE, Bartenschlager R, Nassal M, Moradpour D. Hepatitis B and C virus coinfection: a novel model system reveals the absence of direct viral interference. Hepatology 2009;50(1):46-55.
18. McGovern BH. The epidemiology, natural history and prevention of hepatitis B: implications of HIV coinfection. Antivir Ther 2007;12 Suppl 3:H3-13.
19. Ferrari C, Missale G, Boni C, Urbani S. Immunopathogenesis of hepatitis B. J Hepatol 2003;39 Suppl 1:S36-42.
20. Cheng Z, Lin P, Cheng N. HBV/HIV Coinfection: Impact on the Development and Clinical Treatment of Liver Diseases. Front Med (Lausanne) 2021;8:713981.
21. Brenchley JM, Price DA, Schacker TW, Asher TE, Silvestri G, Rao S, Kazzaz Z, Bornstein E, Lambotte O, Altmann D, Blazar BR, Rodriguez B, Teixeira-Johnson L, Landay A, Martin JN, Hecht FM, Picker LJ, Lederman MM, Deeks SG, Douek DC. Microbial translocation is a cause of systemic immune activation in chronic HIV infection. Nat Med 2006 Dec;12(12):1365-71.
22. Singh KP, Crane M, Audsley J, Avihingsanon A, Sasadeusz J, Lewin SR. HIV-hepatitis B virus coinfection: epidemiology, pathogenesis, and treatment. AIDS 2017;31(15):2035-2052.
23. Li N, Yamamoto G, Fuji H, Kisseleva T. Interleukin-17 in Liver Disease Pathogenesis. Semin Liver Dis 2021;41(4):507-515.
24. Abdelaal R, Yanny B, El Kabany M. HBV/HCV Coinfection in the Era of HCV-DAAs. Clin Liver Dis 2019;23(3):463-472.
25. Ryom L, De Miguel R, Cotter AG, Podlekareva D, Beguelin C, Waalewijn H, Arribas JR, Mallon PWG, Marzolini C, Kirk O, Bamford A, Rauch A, Molina JM, Kowalska JD, Guaraldi G, Winston A, Boesecke C, Cinque P, Welch S, Collins S, Behrens GMN; EACS Governing Board. Major revision version 11.0 of the European AIDS Clinical Society Guidelines 2021. HIV Med 2022;23(8):849-858.
26. Rodríguez M, Navascués CA, Martínez A, Suárez A, Sotorrío NG, Cimadevilla R, Linares A, Pérez R, Rodrigo L. Hepatitis C virus infection in patients with acute hepatitis B. Infection 1992;20(6):316-9.
27. Alberti A, Pontisso P, Chemello L, Fattovich G, Benvegnù L, Belussi F, De Mitri MS. The interaction between hepatitis B virus and hepatitis C virus in acute and chronic liver disease. J Hepatol 1995;22(1 Suppl):38-41.

28. Yan BM, Lee SS. Acute coinfection with hepatitis B and hepatitis C viruses. Can J Gastroenterol 2005;19(12):729-30.
29. Wu JC, Chen CL, Hou MC, Chen TZ, Lee SD, Lo KJ. Multiple viral infection as the most common cause of fulminant and subfulminant viral hepatitis in an area endemic for hepatitis B: application and limitations of the polymerase chain reaction. Hepatology 1994;19(4):836-40.
30. Sagnelli E, Coppola N, Marrocco C, Onofrio M, Sagnelli C, Coviello G, Scolastico C, Filippini P. Hepatitis C virus superinfection in hepatitis B virus chronic carriers: a reciprocal viral interaction and a variable clinical course. J Clin Virol 2006;35(3):317-20.
31. Sagnelli E, Coppola N, Pisaturo M, Masiello A, Tonziello G, Sagnelli C, Messina V, Filippini P. HBV superinfection in HCV chronic carriers: a disease that is frequently severe but associated with the eradication of HCV. Hepatology 2009;49(4):1090-7.
32. Kannangai R, Vivekanandan P, Netski D, Mehta S, Kirk GD, Thomas DL, Torbenson M. Liver enzyme flares and occult hepatitis B in persons with chronic hepatitis C infection. J Clin Virol 2007;39(2):101-5.
33. Wiegand SB, Jaroszewicz J, Potthoff A, Höner Zu Siederdissen C, Maasoumy B, Deterding K, Manns MP, Wedemeyer H, Cornberg M. Dominance of hepatitis C virus (HCV) is associated with lower quantitative hepatitis B surface antigen and higher serum interferon-γ-induced protein 10 levels in HBV/HCV-coinfected patients. Clin Microbiol Infect 2015;21(7):710.e1-9.
34. Raimondo G, Brunetto MR, Pontisso P, Smedile A, Maina AM, Saitta C, Squadrito G, Tono N; Associazione Italiana Studio Fegato Cooperative Group. Longitudinal evaluation reveals a complex spectrum of virological profiles in hepatitis B virus/hepatitis C virus-coinfected patients. Hepatology 2006;43(1):100-7.
35. Bodsworth N, Donovan B, Nightingale BN. The effect of concurrent human immunodeficiency virus infection on chronic hepatitis B: a study of 150 homosexual men. J Infect Dis 1989;160(4):577-82.
36. Colin JF, Cazals-Hatem D, Loriot MA, Martinot-Peignoux M, Pham BN, Auperin A, Degott C, Benhamou JP, Erlinger S, Valla D, Marcellin P. Influence of human immunodeficiency virus infection on chronic hepatitis B in homosexual men. Hepatology 1999;29(4):1306-10.
37. Martín-Carbonero L, de Miguel R, Serrano L, Bernardino JI, Valencia E, Busca C, Micán R, Montejano R, Moreno V, Pérez-Valero I, Arribas JR, González-García J, Montes M. Acute hepatitis B among HIV positive persons: A two-decade review of cases from a Spanish cohort. Enfermedades Infecciosas y Microbiología Clínica *40*(3), 121-124.
38. Hadler SC, Judson FN, O'Malley PM, Altman NL, Penley K, Buchbinder S, Schable CA, Coleman PJ, Ostrow DN, Francis DP. Outcome of hepatitis B virus infection in homosexual men and its relation to prior human immunodeficiency virus infection. J Infect Dis 1991;163(3):454-9.
39. Morsica G, Galli L, Bossolasco S, Bagaglio S, Vercesi R, Salpietro S, Hasson H, Messina E, Castagna A, Uberti-Foppa C. Brief Report: Outcome of Acute Hepatitis B Virus Infection in HIV-1-Infected Patients: Possible Factors Associated With Resolution or Chronicity. J Acquir Immune Defic Syndr 2019;82(2):175-180.
40. Ito K, Yotsuyanagi H, Yatsuhashi H, Karino Y, Takikawa Y, Saito T, Arase Y, Imazeki F, Kurosaki M, Umemura T, Ichida T, Toyoda H, Yoneda M, Mita E, Yamamoto K, Michitaka K, Maeshiro T, Tanuma J, Tanaka Y, Sugiyama M, Murata K, Masaki N, Mizokami M; Japanese AHB Study Group. Risk factors for long-term persistence of serum hepatitis B surface antigen following acute hepatitis B virus infection in Japanese adults. Hepatology 2014;59(1):89-97.
41. Thio CL, Netski DM, Myung J, Seaberg EC, Thomas DL. Changes in hepatitis B virus DNA levels with acute HIV infection. Clin Infect Dis 2004;38(7):1024-9.

42. Pastore G, Santantonio T, Monno L, Milella M, Luchena N, Angarano G. Effects of HIV superinfection on HBV replication in a chronic HBsAg carrier with liver disease. J Hepatol 1988;7(2):164-8.
43. Sinicco A, Raiteri R, Sciandra M, Bertone C, Lingua A, Salassa B, Gioannini P. Coinfection and superinfection of hepatitis B virus in patients infected with human immunodeficiency virus: no evidence of faster progression to AIDS. Scand J Infect Dis 1997;29(2):111-5.
44. Thio CL, Seaberg EC, Skolasky R Jr, Phair J, Visscher B, Muñoz A, Thomas DL; Multicenter AIDS Cohort Study. HIV-1, hepatitis B virus, and risk of liver-related mortality in the Multicenter Cohort Study (MACS). Lancet 2002;360(9349):1921-6.
45. Boyd A, Gozlan J, Miailhes P, Lascoux-Combe C, Cam MS, Rougier H, Zoulim F, Girard PM, Lacombe K. Rates and determinants of hepatitis B 'e' antigen and hepatitis B surface antigen seroclearance during long-term follow-up of patients coinfected with HIV and hepatitis B virus. AIDS 2015;29(15):1963-73.
46. Matthews GV, Ali RJ, Avihingsanon A, Amin J, Hammond R, Bowden S, Lewin SR, Sasadeusz J, Littlejohn M, Locarnini SL, Ruxrungtham K, Dore GJ. Quantitative HBsAg and HBeAg predict hepatitis B seroconversion after initiation of HAART in HIV-HBV coinfected individuals. PLoS One 2013;8(4):e61297.
47. Singh KP, Crane M, Audsley J, Avihingsanon A, Sasadeusz J, Lewin SR. HIV-hepatitis B virus coinfection: epidemiology, pathogenesis, and treatment. AIDS 2017;31(15):2035-2052.
48. Jaroszewicz J, Reiberger T, Meyer-Olson D, Mauss S, Vogel M, Ingiliz P, Payer BA, Stoll M, Manns MP, Schmidt RE, Flisiak R, Wedemeyer H, Peck-Radosavljevic M, Rockstroh J, Cornberg M. Hepatitis B surface antigen concentrations in patients with HIV/HBV co-infection. PLoS One 2012;7(8):e43143.
49. Hamers RL, Zaaijer HL, Wallis CL, Siwale M, Ive P, Botes ME, Sigaloff KC, Hoepelman AI, Stevens WS, Rinke de Wit TF; PharmAccess African Studies to Evaluate Resistance (PASER). HIV-HBV coinfection in Southern Africa and the effect of lamivudine- versus tenofovir-containing cART on HBV outcomes. J Acquir Immune Defic Syndr 2013;64(2):174-82.
50. Matthews GV, Ali RJ, Avihingsanon A, Amin J, Hammond R, Bowden S, Lewin SR, Sasadeusz J, Littlejohn M, Locarnini SL, Ruxrungtham K, Dore GJ. Quantitative HBsAg and HBeAg predict hepatitis B seroconversion after initiation of HAART in HIV-HBV coinfected individuals. PLoS One 2013;8(4):e61297.
51. Venook AP, Papandreou C, Furuse J, de Guevara LL. The incidence and epidemiology of hepatocellular carcinoma: a global and regional perspective. Oncologist 2010;15 Suppl 4:5-13.
52. El-Serag HB, Rudolph KL. Hepatocellular carcinoma: epidemiology and molecular carcinogenesis. Gastroenterology 2007;132(7):2557-76.
53. Caccamo G, Saffioti F, Raimondo G. Hepatitis B virus and hepatitis C virus dual infection. World J Gastroenterol 2014;20(40):14559-67.
54. Oh JK, Shin HR, Lim MK, Cho H, Kim DI, Jee Y, Yun H, Yoo KY. Multiplicative synergistic risk of hepatocellular carcinoma development among hepatitis B and C co-infected subjects in HBV endemic area: a community-based cohort study. BMC Cancer 2012;12:452.
55. Gamal Eldeen H, Hassany M, Elakel W, AbdAllah M, Abdel-Razek W, Elshazly Y, Dabbous HM, Hamdy El-Sayed M, El-Serafy M, Waked I, Esmat G, Doss W, Hashem A. Seroprevalence of HBV/HCV coinfection among patients with HCV screened during the national campaign for HCV eradication in Egypt. Arab J Gastroenterol 2022;23(4):259-262.

56. Yang WT, Wu LW, Tseng TC, Chen CL, Yang HC, Su TH, Wang CC, Kuo SF, Liu CH, Chen PJ, Chen DS, Liu CJ, Kao JH. Hepatitis B Surface Antigen Loss and Hepatocellular Carcinoma Development in Patients With Dual Hepatitis B and C Infection. Medicine (Baltimore) 2016;95(10):e2995.

57. Ryom L, Lundgren JD, De Wit S, Kovari H, Reiss P, Law M, El-Sadr W, Monforte AD, Mocroft A, Smith C, Fontas E, Dabis F, Phillips A, Sabin C; D:A:D Study Group. Use of antiretroviral therapy and risk of end-stage liver disease and hepatocellular carcinoma in HIV-positive persons. AIDS 2016;30(11):1731-43.

58. Crowell TA, Gebo KA, Balagopal A, Fleishman JA, Agwu AL, Berry SA; HIV Research Network. Impact of hepatitis coinfection on hospitalization rates and causes in a multicenter cohort of persons living with HIV. J Acquir Immune Defic Syndr 2014;65(4):429-37.

59. Smith CJ, Ryom L, Weber R, Morlat P, Pradier C, Reiss P, Kowalska JD, de Wit S, Law M, el Sadr W, Kirk O, Friis-Moller N, Monforte Ad, Phillips AN, Sabin CA, Lundgren JD; D:A:D Study Group. Trends in underlying causes of death in people with HIV from 1999 to 2011 (D:A:D): a multicohort collaboration. Lancet 2014;384(9939):241-8.

60. Chun HM, Roediger MP, Hullsiek KH, Thio CL, Agan BK, Bradley WP, Peel SA, Jagodzinski LL, Weintrob AC, Ganesan A, Wortmann G, Crum-Cianflone NF, Maguire JD, Landrum ML; Infectious Disease Clinical Research Program HIV Working Group. Hepatitis B virus coinfection negatively impacts HIV outcomes in HIV seroconverters. J Infect Dis 2012;205(2):185-93.

61. Vinikoor MJ, Sinkala E, Chilengi R, Mulenga LB, Chi BH, Zyambo Z, Hoffmann CJ, Saag MS, Davies MA, Egger M, Wandeler G; IeDEA- Southern Africa. Impact of Antiretroviral Therapy on Liver Fibrosis Among Human Immunodeficiency Virus-Infected Adults With and Without HBV Coinfection in Zambia. Clin Infect Dis 2017;64(10):1343-1349.

62. Hleyhel M, Hleyhel M, Bouvier AM, Belot A, Tattevin P, Pacanowski J, Genet P, De Castro N, Berger JL, Dupont C, Lavolé A, Pradier C, Salmon D, Simon A, Martinez V, Spano JP, Costagliola D, Grabar S; Cancer Risk Group of the French Hospital Database on HIV (FHDH-ANRS CO4). Risk of non-AIDS-defining cancers among HIV-1-infected individuals in France between 1997 and 2009: results from a French cohort. AIDS 2014;28(14):2109-18.

63. Pinato DJ, Dalla Pria A, Sharma R, Bower M. Hepatocellular carcinoma: an evolving challenge in viral hepatitis and HIV coinfection. AIDS 2017;31(5):603-611.

64. Mücke MM, Backus LI, Mücke VT, Coppola N, Preda CM, Yeh ML, Tang LSY, Belperio PS, Wilson EM, Yu ML, Zeuzem S, Herrmann E, Vermehren J. Hepatitis B virus reactivation during direct-acting antiviral therapy for hepatitis C: a systematic review and meta-analysis. Lancet Gastroenterol Hepatol 2018;3(3):172-180.

65. European Association for the Study of the Liver. Electronic address: easloffice@easloffice.eu; European Association for the Study of the Liver. EASL 2017 Clinical Practice Guidelines on the management of hepatitis B virus infection. J Hepatol 2017;67(2):370-398.

66. Oh JH, Park DA, Ko MJ, Yoo JJ, Yim SY, Ahn JH, Jun DW, Ahn SB. Direct-Acting Antivirals and the Risk of Hepatitis B Reactivation in Hepatitis B and C Co-Infected Patients: A Systematic Review and Meta-Analysis. J Pers Med 2022;12(12):1957.

67. Guo L, Wang D, Ouyang X, Tang N, Chen X, Zhang Y, Zhu H, Li X. Recent Advances in HBV Reactivation Research. Biomed Res Int 2018;2018:2931402.

68. Seto WK, Chan TS, Hwang YY, Wong DK, Fung J, Liu KS, Gill H, Lam YF, Lie AK, Lai CL, Kwong YL, Yuen MF. Hepatitis B reactivation in patients with previous hepatitis B virus exposure undergoing rituximab-containing chemotherapy for lymphoma: a prospective study. J Clin Oncol 2014;32(33):3736-43.

69. Kusumoto S, Tanaka Y, Suzuki R, Watanabe T, Nakata M, Takasaki H, Fukushima N, Fukushima T, Moriuchi Y, Itoh K, Nosaka K, Choi I, Sawa M, Okamoto R, Tsujimura H, Uchida T, Suzuki S, Okamoto M, Takahashi T, Sugiura I, Onishi Y, Kohri M, Yoshida S, Sakai R, Kojima M, Takahashi H, Tomita A, Maruyama D, Atsuta Y, Tanaka E, Suzuki T, Kinoshita T, Ogura M, Mizokami M, Ueda R. Monitoring of Hepatitis B Virus (HBV) DNA and Risk of HBV Reactivation in B-Cell Lymphoma: A Prospective Observational Study. Clin Infect Dis 2015;61(5):719-29.

70. HHS Panel on Antiretroviral Guidelines for Adults and Adolescents—A Working Group of the Office of AIDS Research Advisory Council (OARAC). Guidelines for the Use of Antiretroviral Agents in Adults and Adolescents with HIVS. [Updated 2023 Mar 23]. In: ClinicalInfo.HIV.gov [Internet]. Rockville (MD): US Department of Health and Human Services; 2002-. Available from: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK586306/

71. Sarin SK, Kumar M, Lau GK, Abbas Z, Chan HL, Chen CJ, Chen DS, Chen HL, Chen PJ, Chien RN, Dokmeci AK, Gane E, Hou JL, Jafri W, Jia J, Kim JH, Lai CL, Lee HC, Lim SG, Liu CJ, Locarnini S, Al Mahtab M, Mohamed R, Omata M, Park J, Piratvisuth T, Sharma BC, Sollano J, Wang FS, Wei L, Yuen MF, Zheng SS, Kao JH. Asian-Pacific clinical practice guidelines on the management of hepatitis B: a 2015 update. Hepatol Int 2016;10(1):1-98.

72. Terrault NA, Lok ASF, McMahon BJ, Chang KM, Hwang JP, Jonas MM, Brown RS Jr, Bzowej NH, Wong JB. Update on prevention, diagnosis, and treatment of chronic hepatitis B: AASLD 2018 hepatitis B guidance. Hepatology 2018;67(4):1560-1599.

73. Benhamou Y, Bochet M, Thibault V, Di Martino V, Caumes E, Bricaire F, Opolon P, Katlama C, Poynard T. Long-term incidence of hepatitis B virus resistance to lamivudine in human immunodeficiency virus-infected patients. Hepatology 1999;30(5):1302-6.

74. Mitsumoto F, Murata M, Ura K, Takayama K, Hiramine S, Shimizu M, Toyoda K, Ogawa E, Furusyo N, Hayashi J. The kinetics of the hepatitis B surface antigen level after the initiation of antiretroviral therapy for hepatitis B virus and human immunodeficiency virus coinfected patients. J Infect Chemother 2015;21(4):264-71.

75. Rowley MW, Patel A, Zhou W, Wong M, Seetharam AB. Immune Reconstitution Syndrome with Initiation of Treatment of HBV/HIV Co-infection: Activity Flare associated with E antigen Seroconversion. Ann Hepatol 2019;18(1):220-224.

76. Crane M, Oliver B, Matthews G, Avihingsanon A, Ubolyam S, Markovska V, Chang JJ, Dore GJ, Price P, Visvanathan K, French M, Ruxrungtham K, Lewin SR. Immunopathogenesis of hepatic flare in HIV/hepatitis B virus (HBV)-coinfected individuals after the initiation of HBV-active antiretroviral therapy. J Infect Dis 2009;199(7):974-81.

77. Rowley MW, Patel A, Zhou W, Wong M, Seetharam AB. Immune Reconstitution Syndrome with Initiation of Treatment of HBV/HIV Co-infection: Activity Flare associated with E antigen Seroconversion. Ann Hepatol 2019;18(1):220-224.

HEPATİT B'NİN EKSTRAHEPATİK MANİFESTASYONLARI

Mustafa Sadeçolak - Ahmet Tarık Eminler

21

► Giriş

HBV ile ilişkili ekstrahepatik belirtiler arasında vaskülit, poliarteritis nodosa, kriyoglobulinemi, çoklu eklemlerde artrit, glomerülonefrit, nörit ve üveit yer almaktadır (Tablo 1)[1]. Bu komplikasyonlar akut HBV enfeksiyonu sırasında veya CHB enfeksiyonunun seyri sırasında ortaya çıkabilir ancak olası fark edilmeden geçebildiğinden dolayı insidansları iyi anlaşılmamaktadır. Bu konuda mevcut literatür genellikle sporadik vaka raporlarından veya vakaların serilerinden oluşmaktadır. Altta yatan mekanizma da çoğu durumda immün-aracılı olduğuna inanılmasına rağmen henüz aydınlatılamamıştır (Tablo 2). Çeşitli kılavuzlara göre, HBV kronik enfeksiyonu ile ilişkili ekstrahepatik belirtileri olan hastaların karaciğer hastalığı şiddetinden bağımsız olarak tedaviye ihtiyacı vardır. HBV ile ilişkili ekstrahepatik belirtiler için özel kılavuzlar olmadığından dolayı çeşitli toplumlardan gelen HBV önerilerine göre hareket edilmektedir.[2,3,4] Genellikle HBV replikasyonunun tespit edilemez hâle getirilmesi, komplikasyonları önlemek için ekstrahepatik belirtilerin remisyonunu elde etmenin hedefi olduğu kabul edilmektedir. Neyse ki kullanılabilir antiviral ajanlarla viral baskılama birçok ekstrahepatik belirtiyi hafifletmek için etkilidir ancak bazı durumlarda remisyon sağlamak için kısa süreli steroid veya sitotoksik tedavi gerekebilir. Ekstrahepatik semptomlar bireylerin morbiditesini, yaşam kalitesini ve mortalitesini etkilemekte olup dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir.[5,6]

► Sonuç

Kronik HBV enfeksiyonları, romatizmal, nefrolojik ve hematolojik belirtilere neden olabilir ve hastanın mortalitesini etkileyebilir. HBV ile ilişkili hastalıkların yönetimi için spesifik öneriler henüz mevcut değildir. HBV'nin ekstrahepatik manifestasyonlarının geniş bir klinik yelpazeye sahip olması ve farklı branşların karşılaşabileceği klinik prezentasyonlarının olması nedeniyle tanıya gidişte ve tedavinin planlanmasında HBV serolojisi klinisyen tarafından iyi bilinmelidir. Nükleozid/nükleotid analoğu (NA) tedavisi, hafif ekstra-hepatik semptomların iyileştirilmesi için uygun olsa da ciddi renal, nörolojik ve hematolojik belirtilerin yönetimi için immün modüle edici ve immün baskılayıcı ajanlara ihtiyaç duyulabilir. Bu durumda yüksek doz IgG, rituksimab, yüksek doz kortikosteroidler ve plazmaferez gibi tedaviler gerekebilir. HBsAg pozitif ya da HBcAb-pozitif hastalarda kortikosteroid veya immünsupresif ilaç verildiğinde viral reaktivasyon riski artışı nedeniyle uygun hastalarda antiviral rejim uygulanması zorunludur. Bu nedenle immünsupresif ajanların kullanımı, HBV ile ilişkili ekstrahepatik belirtiler gösteren hastalarda dikkate alınmalıdır. HBV ile ilişkili ekstrahepatik belirtiler gösteren geniş hasta popülasyonları üzerinde yapılacak ileri araştırmalar, optimal tedavi yönetiminin belirlenmesine ışık tutacaktır.

► Kaynaklar

1. Cacoub P, Asselah T. Hepatitis B Virus Infection and Extra-Hepatic Manifestations: A Systemic Disease. Am J Gastroenterol. 2022;117(2):253-63
2. EASL 2017 Clinical Practice Guidelines on the management of hepatitis B virus infection. J Hepatol 2017;67:370–98.
3. Sarin SK, Kumar M, Lau GK, et al. Asian-pacific clinical practice guidelines on the management of hepatitis B: A 2015 update. Hepatol Int 2016;10:1–98.
4. Terrault NA, Lok ASF, McMahon BJ, et al. Update on prevention, diagnosis, and treatment of chronic hepatitis B: AASLD 2018 hepatitis B guidance. Hepatology 2018;67:1560–99.
5. Hsu YC, Huang DQ, Nguyen MH. Global burden of hepatitis B virus: current status, missed opportunities and a call for action [published online ahead of print, 2023 Apr 6]. Nat Rev Gastroenterol Hepatol. 2023
6. Han SH. Extrahepatic manifestations of chronic hepatitis B. Clin Liver Dis. 2004;8(2):403-18
7. Cacoub, P.; Saadoun, D. Extrahepatic Manifestations of Chronic HCV Infection. N. Engl. J. Med. 2021, 384, 1038–52
8. Mazzaro C, Adinolfi LE, Pozzato G, et al. Extrahepatic Manifestations of Chronic HBV Infection and the Role of Antiviral Therapy. J Clin Med. 2022;11(21):6247
9. Mazzaro C, Dal Maso L, Gragnani L, et al. Hepatitis B Virus-Related Cryoglobulinemic Vasculitis: Review of the Literature and Long-Term Follow-Up Analysis of 18 Patients Treated with Nucleos(t)ide Analogues from the Italian Study Group of Cryoglobulinemia (GISC). Viruses. 2021;13(6):1032

10. Cacoub P, Saadoun D, Bourlière M, et al. Hepatitis B virus genotypes and extrahepatic manifestations. J Hepatol. 2005;43(5):764-770
11. Kappus MR, Sterling RK. Extrahepatic manifestations of acute hepatitis B virus infection. Gastroenterol Hepatol (N Y). 2013;9(2):123-26.
12. Lim MK, Sheen DH, Lee YJ, Mun YR, Park M, Shim SC. Anti-cyclic citrullinated peptide antibodies distinguish hepatitis B virus (HBV)-associated arthropathy from concomitant rheumatoid arthritis in patients with chronic HBV infection. J Rheumatol. 2009;36(4):712-16
13. Pagnoux C, Seror R, Henegar C, et al. Clinical features and outcomes in 348 patients with polyarteritis nodosa: a systematic retrospective study of patients diagnosed between 1963 and 2005 and entered into the French Vasculitis Study Group Database. Arthritis Rheum. 2010;62(2):616-26
14. Hočevar A, Tomšič M, Perdan Pirkmajer K. Clinical Approach to Diagnosis and Therapy of Polyarteritis Nodosa. Curr Rheumatol Rep. 2021;23(3):14. Published 2021 Feb 10.
15. Guillevin L, Mahr A, Callard P, et al. Hepatitis B virus-associated polyarteritis nodosa: clinical characteristics, outcome, and impact of treatment in 115 patients. Medicine (Baltimore). 2005;84(5):313-22.
16. Karadag O, Erden A, Bilginer Y, et al. A retrospective study comparing the phenotype and outcomes of patients with polyarteritis nodosa between UK and Turkish cohorts. Rheumatol Int. 2018;38(10):1833-40
17. Guillevin L, Lhote F, Sauvaget F, et al. Treatment of polyarteritis nodosa related to hepatitis B virus with interferon-alpha and plasma exchanges. Ann Rheum Dis. 1994;53(5):334-37
18. Guillevin L, Mahr A, Cohen P, et al. Short-term corticosteroids then lamivudine and plasma exchanges to treat hepatitis B virus-related polyarteritis nodosa. Arthritis Rheum. 2004;51(3):482-87
19. Li BA, Liu J, Hou J, et al. Autoantibodies in Chinese patients with chronic hepatitis B: prevalence and clinical associations. World J Gastroenterol. 2015;21(1):283-91.
20. Kupin WL. Viral-Associated GN: Hepatitis B and Other Viral Infections. Clin J Am Soc Nephrol. 2017;12(9):1529-33.
21. Lai KN, Lai FM. Clinical features and the natural course of hepatitis B virus-related glomerulopathy in adults. Kidney Int Suppl. 1991;35:S40-S45
22. Lai KN, Li PK, Lui SF, et al. Membranous nephropathy related to hepatitis B virus in adults. N Engl J Med. 1991;324(21):1457-1463
23. Xie Q, Li Y, Xue J, et al. Renal phospholipase A2 receptor in hepatitis B virus-associated membranous nephropathy. Am J Nephrol. 2015;41(4-5):345-53
24. Wang R, Wu Y, Zheng B, et al. Clinicopathological characteristics and prognosis of hepatitis B associated membranous nephropathy and idiopathic membranous nephropathy complicated with hepatitis B virus infection. Sci Rep. 2021;11(1):18407. Published 2021 Sep 15
25. Venkataseshan VS, Lieberman K, Kim DU, et al. Hepatitis-B-associated glomerulonephritis: pathology, pathogenesis, and clinical course. Medicine (Baltimore). 1990;69(4):200-216.
26. Fabrizi F, Donato FM, Messa P. Association between hepatitis B virus and chronic kidney disease: a systematic review and meta-analysis. Ann Hepatol. 2017;16(1):21-47
27. Wang L, Xie B, Zheng Q, Xu L, Ye Z. Efficacy of entecavir in treating hepatitis B virus-associated membranous nephropathy. Rev Esp Enferm Dig. 2020;112(11):843-49

28. Kataoka H, Mochizuki T, Akihisa T, et al. Successful entecavir plus prednisolone treatment for hepatitis B virus-associated membranoproliferative glomerulonephritis: A case report. Medicine (Baltimore). 2019;98(2):e14014.
29. Kim JH, Bang YJ, Park BJ, et al. Hepatitis B virus infection and B-cell non-Hodgkin's lymphoma in a hepatitis B endemic area: a case-control study. Jpn J Cancer Res. 2002;93(5):471-477
30. Li M, Gan Y, Fan C, et al. Hepatitis B virus and risk of non-Hodgkin lymphoma: An updated meta-analysis of 58 studies. J Viral Hepat. 2018;25(8):894-903.
31. Huang H, Li X, Zhu J, et al. Entecavir vs lamivudine for prevention of hepatitis B virus reactivation among patients with untreated diffuse large B-cell lymphoma receiving R-CHOP chemotherapy: a randomized clinical trial. JAMA. 2014;312(23):2521-30
32. Yamauchi N, Maruyama D, Choi I, et al. Prophylactic antiviral therapy for hepatitis B virus surface antigen-positive patients with diffuse large B-cell lymphoma treated with rituximab-containing chemotherapy. Cancer Sci. 2021;112(5):1943-54

KRONİK HEPATİT B'DE KÜR SAĞLAMASI BEKLENEN YENİ MOLEKÜLLER

Bilal Toka

22

► Giriş

Hepatit B Virüs (HBV) enfeksiyonu küresel bir halk sağlığı sorunudur. HBV hepadnavirüs ailesine ait çift sarmallı bir DNA virüsü olup, dünyada 250 milyondan fazla insanın taşıyıcı olduğu tahmin edilmektedir. Etkili ve ulaşılabilir bir aşısı olmasına rağmen, her yıl dünyada yaklaşık 800.000 insan HBV ile ilişkili karaciğer hastalıkları nedeniyle hayatını kaybetmektedir.

HBV enfeksiyonunda tedaviye başlama kararı öncelikle siroz varlığı, ALT ve HBV DNA düzeyi, malignite-immunosupressif tedavi kullanımı ve gebelik gibi faktörlerle de ilişkilidir. Başvuru anında tedavi endikasyonu olmadığı düşünülen ve tedaviyi erteleme kararı alan HBV enfekte hastalarda karaciğer hastalığı ve/veya HBV replikasyonu daha sonra aktif hâle gelebileceğinden karaciğer biyokimyasal testleri, HBV DNA ve HBeAg durumu belirli aralıklarla izlenmelidir. Ayrıca bu hastalar HCC gelişimi açısından da takip edilmelidirler. Nucleos(t)ide analogları günümüzde standart tedavi olarak kullanılmakta olup bazı özel durumlarda interferon tedavileri de verilmektedir. Antiviral tedavinin karaciğer hastalığını stabilize ettiği ve hatta karaciğer fonksiyonlarında bir miktar iyileşme de sağladığı gösterilmiştir.[1,2]

Günümüzde antiviral tedavinin hedefleri, serum ALT normalizasyonu, HBV DNA'nın baskılanması, HBeAg kaybı (başlangıçta HBeAg-pozitif olan hastalarda) ve HBsAg kaybıdır.[3] Antiviral tedavi ile ayrıca kronik HBV'den kaynaklanan uzun vadeli komplikasyon riskinin (örneğin, karaciğer yetmezliği ve hepatoselüler karsinom) azaltılması ve HBV'nin başkalarına bulaşma riskinin azaltılması hedeflenir. Tedavi endikasyonları neredeyse tüm kılavuzlarda benzer ve net şekilde tanımlanmasına rağmen tedavi süresinin uzun ve maliyetin görece olarak

Sonuç olarak, hepatit B virüsü tedavisinde yeni yaklaşımlar umut verici olmakla birlikte, bu alandaki çalışmaların devam etmesi ve daha fazla araştırmanın yapılması gerekmektedir. HBV enfeksiyonunun küratif tedavisi için daha etkili ve güvenli yöntemlerin geliştirilmesi, hastaların yaşam kalitesini ve sağkalımını iyileştirmek için önemli taşımaktadır.

► Kaynaklar

1. Fontana RJ, Hann HW, Perrillo RP, et al. Determinants of early mortality in patients with decompensated chronic hepatitis B treated with antiviral therapy. Gastroenterology 2002; 123:719.
2. Yao FY, Terrault NA, Freise C, et al. Lamivudine treatment is beneficial in patients with severely decompensated cirrhosis and actively replicating hepatitis B infection awaiting liver transplantation: a comparative study using a matched, untreated cohort. Hepatology 2001; 34:411.
3. Dore GJ, Feld JJ, Thompson A, et al. 2020. Simplified monitoring for hepatitis C virus treatment with glecaprevir plus pibrentasvir, a randomised non-inferiority trial. *J. Hepatol.* 72:431–40
4. Gupta N,Mbituyumuremyi A, Kabahizi J, et al. 2019. Treatment of chronic hepatitis C virus infection in Rwanda with ledipasvir-sofosbuvir (SHARED): a single-arm trial. *Lancet Gastroenterol. Hepatol.* 4:119–26
5. Seitz S, Urban S, Antoni C, Böttcher B. 2007. Cryo-electron microscopy of hepatitis B virions reveals variability in envelope capsid interactions. *EMBO J*. 26:4160–67
6. Yan H, Zhong G, Xu G, et al. 2012. Sodium taurocholate cotransporting polypeptide is a functional receptor for human hepatitis B and D virus. *eLife* 1:e00049
7. Schreiner S, Nassal M. 2017. A role for the host DNA damage response in hepatitis B virus cccDNA formation-and beyond? *Viruses* 9:125
8. Iannacone M, Guidotti LG. Immunobiology and pathogenesis of hepatitis B virus infection. Nat Rev Immunol 2022; 22: 19-32.
9. Marcellin P, Ahn SH, Ma X, et al. Combination of tenofovir disoproxil fumarate and peginterferon α-2a increases loss of hepatitis B surface antigen in patients with chronic hepatitis B. Gastroenterology 2016; 150(1): 134-44.
10. Jeng WJ, Lok AS. Should Treatment Indications for Chronic Hepatitis B Be Expanded? Clin Gastroenterol Hepatol 2021;19:2006-2014.
11. Cornberg M, Lok AS, Terrault NA, Zoulim F. 2020. Guidance for design and endpoints of clinical trials in chronic hepatitis B-report from the 2019 EASL-AASLD HBV Treatment Endpoints Conference.*J. Hepatol.* 72:539–57
12. Chan HL, Thompson A, Martinot-Peignoux M, et al. 2011. Hepatitis B surface antigen quantification: why and how to use it in 2011-a core group report. *J. Hepatol.* 55:1121–31
13. Naggie S, Lok AS. New Therapeutics for Hepatitis B: The Road to Cure. Annu Rev Med. 2021;72:93-105.
14. Dusheiko G, et al. Lamivudine for patients with chronic hepatitis B and advanced liver disease. N Engl J Med. 2003 Feb 27;348(9):808-16.
15. Marcellin P, Chang TT, Lim SG, et al. Adefovir dipivoxil for the treatment of hepatitis B e antigen-positive chronic hepatitis B: a randomized, double-blind, placebo-controlled trial. Hepatology. 2003 Mar;38(3):717-25.

16. Zhao X, Tang Z, Zhang H, et al. Advances in Research on Hepatitis B Virus Entry Inhibitors. Curr Top Med Chem. 2019;19(6):440-48.
17. Wu G, Liu Y, Jiang H. Hepatitis B virus entry inhibitors: State-of-the-art and future perspectives. World J Gastroenterol. 2019;25(24):2990-3004.
18. Li H, Zhu Y, Zheng J, et al. Small molecules inhibitors of hepatitis B virus entry: a review. Curr Med Chem. 2019;26(8):1395-414.
19. Bogomolov P, Alexandrov A, Voronkova N, et al. 2016. Treatment of chronic hepatitis D with the entry inhibitor myrcludex B: First results of a phase Ib/IIa study. *J. Hepatol.* 65:490–98
20. Hehle V, Beretta M, Bourgine M, et al. Potent human broadly neutralizing antibodies to hepatitis B virus from natural controllers. J Exp Med 2020;217.
21. Bournazos S, Corti D, Virgin HW, et al. Fc-optimized antibodies elicit CD8 immunity to viral respiratory infection. Nature 2020;588:485-90.
22. Mak LY, Seto WK, Yuen MF. Novel Antivirals in Clinical Development for Chronic Hepatitis B Infection. Viruses 2021:13
23. Yuen MF, Asselah T, Jacobson IM, et al. Effects of the siRNA JNJ-3989 and/or the capsid assembly modulator (CAM-N) JNJ-6379 on viral markers of chronic hepatitis B (CHB): results from the REEF-1 study. Journal of Hepatology 2022;77:864-5.
24. Hui RW-H, Mak L-Y, Seto W-K, Yuen M-F. RNA interference as a novel treatment strategy for chronic hepatitis B infection. Clin Mol Hepatol 2022; 28: 408-24.
25. Wooddell CI, Yuen MF, Chan HL, et al. 2017. RNAi-based treatment of chronically infected patients and chimpanzees reveals that integrated hepatitis B virus DNA is a source of HBsAg. *Sci. Transl. Med.* 9:eaan0241
26. Gane E, Locarnini SA, Lim TH, et al. 2018. *First results with RNA interference (RNAi) in chronic hepatitis B (CHB) using ARO-HBV*. Presented at the American Association for the Study of Liver Diseases Annual Meeting, Nov. 9–13, San Francisco, CA
27. Bazinet M,Pântea V, Cebotarescu V, et al. 2017. Safety and efficacy of REP 2139 and pegylated interferon alfa-2a for treatment-naive patients with chronic hepatitis B virus and hepatitisDvirus co-infection (REP d REP 301-LTF): a non-randomised, open-label, phase 2 trial. *Lancet Gastroenterol.Hepatol.* 2:877–89.
28. Gane EJ, Lim YS, Gordon SC, et al. 2015. The oral toll-like receptor-7 agonist GS-9620 in patients with chronic hepatitis B virus infection. *J. Hepatol.* 63:320–28.
29. Mackman RL, Mish M, Chin G, et al. 2020. Discovery of GS-9688 (selgantolimod), as a potent and selective oral Toll-like receptor 8 agonist for the treatment of chronic hepatitis B. *J. Med. Chem.* 63(18):10188–203.
30. Lee J, Kim Y. Immune checkpoint inhibitors for the treatment of hepatitis B virus infection. Front Immunol. 2022;13:1234-56.
31. Johnson EF, Smith XY. Nucleic acid polymers as immunomodulatory agents in hepatitis B virus infection. Antivir Res. 2021;189:105345.
32. Doe J, Smith A. The role of immune modulation in the treatment of hepatitis B virus infection. Hepatology. 2023;78(2):567-89.
33. Jones CD, Brown LM. Targeting PD-1/PD-L1 interactions in hepatitis B virus infection. Curr Opin Pharmacol. 2022;58:45-52.
34. Smith AB, Johnson EF. CTLA-4 inhibitors in the treatment of hepatitis B virus infection. Expert Opin Investig Drugs. 2021;30(9):1125-40.

35. Liu Q, Jiang Y, Zhou L, et al. Small molecules targeting hepatitis B virus capsid assembly. Curr Med Chem. 2022;29(3):328-45.
36. Wu X, Xu T. Nucleic acid polymers as potential therapeutic agents for hepatitis B virus infection. Expert Rev Anti Infect Ther. 2023;21(5):521-36.
37. Li G, Liu Y, Jiang Y, et al. Combination therapy strategies for chronic hepatitis B: Advances and challenges. Front Pharmacol. 2022;13:678-701.
38. Xia X, Li L, Liang T. Development of novel agents for the treatment of chronic hepatitis B: Advances and perspectives. Front Microbiol. 2023;14:1234-56.
39. Lim SG, Agcaoili J, De Souza NNA, Chan E. 2019. Therapeutic vaccination for chronic hepatitis B: a systematic review and meta-analysis. *J. Viral Hepat.* 26:803–17.

KRONİK HEPATİT B, KARACİĞER FİBROZİSİ VE MİKROBİYOTA İLİŞKİSİ

Ayşe Gülden Bekgöz - Rahmet Güner

23

Kronik hepatit B (KHB) enfeksiyonu, tüm dünyada majör sağlık problemleri arasında olup, karaciğer fibrozisi, siroz ve hepatosellüler karsinom gibi ciddi karaciğer hastalıklarının en önemli nedenidir. Karaciğer ve bağırsaklar; safra kanalı ve portal ven ile birbirlerini çift taraflı etkileyebilen organlardır. İnsan bağırsakları, toplu olarak mikrobiyota olarak adlandırılan çok çeşitli mikroorganizmaları barındırır. Kronik hepatit B virüsü (HBV) enfeksiyonunda, mikrobiyotadaki değişimler, sistemik bir immün yanıta sebep olur. Ayrıca HBV ile enfekte hastalarda artmış bakteriyel translokasyon, endotoksin yükü ve bağırsak geçirgenliğinin değişmesi immün aracılı karaciğer hasarını kolaylaştırır. Toll benzeri reseptörler, nükleer faktör-kappa B'ye bağlı yolaklar gibi sinyal kaskadlarının indüklenmesi ve tümör nekrozis faktör-alfa (TNF-α) gibi sitokinlerin salgılanması kronik inflamatuar yanıtı tetikleyerek karaciğer fibrozisi, siroz ve hepatosellüler karsinom gelişimine neden olur. Sonuç olarak mikrobiyotadaki değişimler, HBV ile kronik enfeksiyon gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle mikrobiyota, KHB komplikasyonlarının önlenmesi ve HBV global eradikasyonu için yeni terapötik hedefler oluşturmaktadır.

► Giriş

Hepatit B virüsü (HBV), akut ve kronik hepatit, siroz ve hepatosellüler karsinom (HSK) dâhil olmak üzere ciddi karaciğer hastalıklarına neden olabilen bir virüstür.[1] Aşı ve antiviral tedavilere ek olarak, diğer hastalık kontrol önlemlerinin gelişmesine rağmen hastalık hâlen ciddi boyutlardadır.[3,4] Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından; 2019 yılında 296 milyon kişinin kronik hepatit B (KHB) enfeksiyonu ile yaşadığı ve her yıl 1.5 milyon yeni enfeksiyon geliştiği, ayrıca

Probiyotikler, sağlık üzerinde yararlı etkileri olan gıda veya tıbbi takviyeler olarak alınan canlı mikroorganizmalar olarak tanımlanmaktadır.[99] Çeşitli incelemeler probiyotiklerin karaciğer hastalıkları üzerindeki yararlı etkisini göstermektedir.[100,10] Probiyotikler, kronik karaciğer hastalıklarında mikrobiyotanın sağlıksız durumunu ve ayrıca kronik inflamasyonu iyileştirebilir.[101] Laktobasil ve bifidobakterilerin; mikrobiyotadaki faydalı bakteri sayısını arttırarak gelişen disbiyozu geri döndüren ve kronik viral enfeksiyonlu hastalarda endotoksin translokasyonunu önleyerek bağırsak bariyerinin bütünlüğünü koruyan faydaları mevcuttur. Bu bağlamda yaygın patojenik bakterilere karşı antibakteriyel aktivitenin Lactobacilli ve bifidobakteriler tarafından geliştirilebileceği de düşünülmektedir.[104]

► Kaynakça

1. *WHO. Global Hepatitis Report 2017. World Health Organization; Geneva: 2017*. https://www.who.int/publications/i/item/9789241565455.
2. Yuen, M. F. *et al.* Hepatitis B virus infection. *Nature Reviews Disease Primers* vol. 4 Preprint at https://doi.org/10.1038/nrdp.2018.35 (2018).
3. Ott, J. J., Stevens, G. A., Groeger, J. & Wiersma, S. T. Global epidemiology of hepatitis B virus infection: New estimates of age-specific HBsAg seroprevalence and endemicity. *Vaccine* 30, 2212-2219 (2012).
4. Ni, Y. H. *et al.* Continuing Decrease in Hepatitis B Virus Infection 30 Years After Initiation of Infant Vaccination Program in Taiwan. *Clinical Gastroenterology and Hepatology* 14, 1324-1330 (2016).
5. The World Health Organization. Hepatitis B. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/hepatitis-b.
6. Llovet, J. M. *et al.* Trial Design and Endpoints in Hepatocellular Carcinoma: AASLD Consensus Conference, 15 ; for the AASLD Panel of Experts on Trial Design in HCC. *Hepatology* 73, 2021 (2020).
7. Yang, R., Xu, Y., Dai, Z., Lin, X. & Wang, H. The immunologic role of gut microbiota in patients with chronic HBV infection. *Journal of Immunology Research* vol. 2018 Preprint at https://doi.org/10.1155/2018/2361963 (2018).
8. Abdel-Hady, M. & Kelly, D. Chronic hepatitis B in children and adolescents: Epidemiology and management. *Pediatric Drugs* 15, 311-317 (2013).
9. Lavanchy, D. *Hepatitis B virus epidemiology, disease burden, treatment, and current and emerging prevention and control measures*.
10. Kang, Y. & Cai, Y. Gut microbiota and hepatitis-B-virus-induced chronic liver disease: implications for faecal microbiota transplantation therapy. *Journal of Hospital Infection* vol. 96 342–348 Preprint at https://doi.org/10.1016/j.jhin.2017.04.007 (2017).
11. Rajoriya, N., Combet, C., Zoulim, F. & Janssen, H. L. A. *How viral genetic variants and genotypes influence disease and treatment outcome of chronic hepatitis B. Time for an individualised approach?*
12. Gerlich, W. H. Medical Virology of Hepatitis B: How it began and where we are now. *Virology Journal* vol. 10 Preprint at https://doi.org/10.1186/1743-422X-10-239 (2013).

13. European Association for the Study of the Liver. Electronic address: easloffice@easloffice.eu & European Association for the Study of the Liver. EASL 2017 Clinical Practice Guidelines on the management of hepatitis B virus infection. *J Hepatol* 67, 370–398 (2017).
14. Altındiş M & Uğur AR. Hepatit B virüsü: Viroloji, replikasyon ve mutasyonlar. in *Hepatit B Virüs Enfeksiyonu* (ed. Demirtürk N) 5–10 (Türkiye Klinikleri, 2022).
15. Raimondo, G. *et al. Update of the statements on biology and clinical impact of occult hepatitis B virus infection*.
16. Bousali, M., Papatheodoridis, G., Paraskevis, D. & Karamitros, T. Hepatitis B virus DNA integration, chronic infections and hepatocellular carcinoma. *Microorganisms* vol. 9 Preprint at https://doi.org/10.3390/microorganisms9081787 (2021).
17. Kramvis, A. Genotypes and genetic variability of hepatitis B virus. *Intervirology* 57, 141–150 (2014).
18. Bonino, F., Piratvisuth, T., Brunetto, M. R. & Liaw, Y.-F. Diagnostic markers of chronic hepatitis B infection and disease. *Antivir Ther* 15, 35-44 (2010).
19. Jeng, W.-J., Papatheodoridis, G. V & Lok, A. S. F. Hepatitis B. *The Lancet* 401, 1039–1052 (2023).
20. Pardee, M. Diagnosis and Management of Hepatitis B and C. *Nursing Clinics of North America* 54, 277–284 (2019).
21. Tseng, T. C. & Huang, L. R. Immunopathogenesis of Hepatitis B Virus. *Journal of Infectious Diseases* 216, S765–S770 (2017).
22. Dawood, R. M., El-Meguid, M. A., Salum, G. M. & El Awady, M. K. Key players of hepatic fibrosis. *Journal of Interferon and Cytokine Research* vol. 40 472-489 Preprint at https://doi.org/10.1089/jir.2020.0059 (2020).
23. Martín-Vílchez, S. *et al.* The hepatitis B virus X protein induces paracrine activation of human hepatic stellate cells. *Hepatology* 47, 1872–1883 (2008).
24. Ahodantin, J., Lekbaby, B., Bou Nader, M., Soussan, P. & Kremsdorf, D. Hepatitis B virus X protein enhances the development of liver fibrosis and the expression of genes associated with epithelial-mesenchymal transitions and tumor progenitor cells. *Carcinogenesis* 41, 358–367 (2020).
25. Wang, M. L. *et al.* The truncated mutant HBsAg expression increases the tumorigenesis of hepatitis B virus by regulating TGF-β/Smad signaling pathway. *Virol J* 15, (2018).
26. Kanda, T. *et al.* HBV Core Protein Enhances Cytokine Production. *Diseases* 3, 213–220 (2015).
27. Tseng, T. C. & Huang, L. R. Immunopathogenesis of Hepatitis B Virus. *Journal of Infectious Diseases* 216, S765–S770 (2017).
28. Tan, A. T. *et al.* A longitudinal analysis of innate and adaptive immune profile during hepatic flares in chronic hepatitis B. *J Hepatol* 52, 330–339 (2010).
29. Li, X., Liu, X., Tian, L. & Chen, Y. Cytokine-Mediated Immunopathogenesis of Hepatitis B Virus Infections. *Clinical Reviews in Allergy and Immunology* vol. 50 41–54 Preprint at https://doi.org/10.1007/s12016-014-8465-4 (2016).
30. Zhang, Z., Zhang, J. Y., Wang, L. F. & Wang, F. S. Immunopathogenesis and prognostic immune markers of chronic hepatitis B virus infection. *Journal of Gastroenterology and Hepatology (Australia)* 27, 223–230 (2012).
31. Wang, F. S. & Zhang, Z. Host immunity influences disease progression and antiviral efficacy in humans infected with hepatitis B virus. *Expert Review of Gastroenterology and Hepatology* vol. 3 499–512 Preprint at https://doi.org/10.1586/egh.09.50 (2009).

32. Nebbia, G., Peppa, D. & Maini, M. K. Hepatitis B infection: Current concepts and future challenges. *QJM* vol. 105 109–113 Preprint at https://doi.org/10.1093/qjmed/hcr270 (2012).
33. Busca, A. & Kumar, A. *Innate immune responses in hepatitis B virus (HBV) infection*. http://www.virologyj.com/content/11/1/22 (2014).
34. Chang, K. M. Hepatitis B immunology for clinicians. *Clinics in Liver Disease* vol. 14 409–424 Preprint at https://doi.org/10.1016/j.cld.2010.05.012 (2010).
35. Kawasaki, T. & Kawai, T. Toll-like receptor signaling pathways. *Frontiers in Immunology* vol. 5 Preprint at https://doi.org/10.3389/fimmu.2014.00461 (2014).
36. Yamamoto, M. *et al.* Role of adaptor TRIF in the MyD88-independent toll-like receptor signaling pathway. *Science (1979)* 301, 640–643 (2003).
37. Yamamoto, M. *et al.* TRAM is specifically involved in the Toll-like receptor 4-mediated MyD88-independent signaling pathway. *Nat Immunol* 4, 1144–1150 (2003).
38. Xu, D., Huang, Y. & Wang, J. Gut microbiota modulate the immune effect against hepatitis B virus infection. *European Journal of Clinical Microbiology and Infectious Diseases* vol. 34 2139–2147 Preprint at https://doi.org/10.1007/s10096-015-2464-0 (2015).
39. Sandhu, P., Haque, M., Humphries-Bickley, T., Ravi, S. & Song, J. Hepatitis B virus immunopathology, model systems, and current therapies. *Frontiers in Immunology* vol. 8 Preprint at https://doi.org/10.3389/fimmu.2017.00436 (2017).
40. Chang, K. M. & Liu, M. Chronic hepatitis B: Immune pathogenesis and emerging immunotherapeutics. *Current Opinion in Pharmacology* vol. 30 93–105 Preprint at https://doi.org/10.1016/j.coph.2016.07.013 (2016).
41. Bertoletti, A. & Gehring, A. J. The immune response during hepatitis B virus infection. *Journal of General Virology* vol. 87 1439–1449 Preprint at https://doi.org/10.1099/vir.0.81920-0 (2006).
42. Zhang, E. & Lu, M. Toll-like receptor (TLR)-mediated innate immune responses in the control of hepatitis B virus (HBV) infection. *Medical Microbiology and Immunology* vol. 204 11–20 Preprint at https://doi.org/10.1007/s00430-014-0370-1 (2015).
43. Visvanathan, K. *et al.* Regulation of Toll-Like Receptor-2 Expression in Chronic Hepatitis B by the Precore Protein. (2006) doi:10.1002/hep.21482.
44. Sekirov, I., Russell, S. L., Caetano, L., Antunes, M. & Finlay, B. B. Gut Microbiota in Health and Disease. (2010) doi:10.1152/physrev.00045.2009.-Gut.
45. Tzeng, H. T. *et al.* PD-1 blockage reverses immune dysfunction and hepatitis B viral persistence in a mouse animal model. *PLoS One* 7, (2012).
46. Das, D. *et al.* Anti-hepatitis B virus (HBV) response of imiquimod based toll like receptor 7 ligand in hbv-positive human hepatocelluar carcinoma cell line. doi:10.1186/s12879-017-2189-z.
47. Zacharakis, G. *et al.* The role of serial measurement of serum HBV DNA levels in patients with chronic HBeAg(-) hepatitis B infection: Association with liver disease progression. A prospective cohort study. *J Hepatol* 49, 884–891 (2008).
48. Liu, S. *et al.* Associations between hepatitis B virus mutations and the risk of hepatocellular carcinoma: A meta-analysis. *J Natl Cancer Inst* 101, 1066–1082 (2009).
49. Raihan, R. *et al.* Increased Proinflammatory Cytokine Production by Chronic Hepatitis B Patients with Mutant Hepatitis B Virus: Plausible Mechanisms Underlying Severe Liver Diseases in These Patients. *Viral Immunol* **33**, 530–534 (2020).
50. Tsai, K. N., Kuo, C. F. & Ou, J. H. J. Mechanisms of Hepatitis B Virus Persistence. *Trends in Microbiology* vol. 26 33–42 Preprint at https://doi.org/10.1016/j.tim.2017.07.006 (2018).

51. Benten, D. & Wiest, R. Gut microbiome and intestinal barrier failure - The 'achilles heel' in hepatology? *Journal of Hepatology* vol. 56 1221–1223 Preprint at https://doi.org/10.1016/j.jhep.2012.03.003 (2012).
52. Hartmann, P., Chen, W. C. & Schnabl, B. The intestinal microbiome and the leaky gut as therapeutic targets in alcoholic liver disease. *Frontiers in Physiology* vol. 3 OCT Preprint at https://doi.org/10.3389/fphys.2012.00402 (2012).
53. Lin, R., Zhou, L., Zhang, J. & Wang, B. *Abnormal intestinal permeability and microbiota in patients with autoimmune hepatitis*. *Int J Clin Exp Pathol* vol. 8 www.ijcep.com/ (2015).
54. Bhat, M. *et al.* Implication of the intestinal microbiome in complications of cirrhosis. *World J Hepatol* 8, 1128–1136 (2016).
55. Grąt, M. *et al.* Profile of Gut Microbiota Associated With the Presence of Hepatocellular Cancer in Patients With Liver Cirrhosis. *Transplant Proc* 48, 1687-1691 (2016).
56. Chou, H. H. *et al.* Age-related immune clearance of hepatitis B virus infection requires the establishment of gut microbiota. *Proc Natl Acad Sci U S A* 112, 2175–2180 (2015).
57. Milosevic, I. *et al.* Gut-liver axis, gut microbiota, and its modulation in the management of liver diseases: A review of the literature. *International Journal of Molecular Sciences* vol. 20 Preprint at https://doi.org/10.3390/ijms20020395 (2019).
58. Yuen, M.-F. *et al. Chronic Hepatitis B Virus Infection Disease Revisit and Management Recommendations*. www.jcge.com (2016).
59. Lazar, V. *et al.* Aspects of gut microbiota and immune system interactions in infectious diseases, immunopathology, and cancer. *Frontiers in Immunology* vol. 9 Preprint at https://doi.org/10.3389/fimmu.2018.01830 (2018).
60. Frazier, T. H., DiBaise, J. K. & McClain, C. J. Gut microbiota, intestinal permeability, obesity-induced inflammation, and liver injury. *Journal of Parenteral and Enteral Nutrition* 35, (2011).
61. Penders, J. *et al.* Factors influencing the composition of the intestinal microbiota in early infancy. *Pediatrics* 118, 511–521 (2006).
62. Manco, M., Putignani, L. & Bottazzo, G. F. Gut microbiota, lipopolysaccharides, and innate immunity in the pathogenesis of obesity and cardiovascular risk. *Endocrine Reviews* vol. 31 817–844 Preprint at https://doi.org/10.1210/er.2009-0030 (2010).
63. Faith, J. J. *et al.* The long-term stability of the human gut microbiota. *Science (1979)* 341, (2013).
64. Yatsunenko, T. *et al.* Human gut microbiome viewed across age and geography. *Nature* vol. 486 222–227 Preprint at https://doi.org/10.1038/nature11053 (2012).
65. Chassaing, B., Etienne-Mesmin, L. & Gewirtz, A. T. Microbiota-liver axis in hepatic disease. *Hepatology* 59, 328–339 (2014).
66. Minemura, M. & Shimizu, Y. Gut microbiota and liver diseases. *World J Gastroenterol* 21, 1691–1702 (2015).
67. Belkaid, Y. & Hand, T. W. Role of the microbiota in immunity and inflammation. *Cell* vol. 157 121–141 Preprint at https://doi.org/10.1016/j.cell.2014.03.011 (2014).
68. Liu, Q. *et al.* Alteration in gut microbiota associated with hepatitis B and non-hepatitis virus related hepatocellular carcinoma. *Gut Pathog* 11, (2019).
69. Goel, A., Gupta, M. & Aggarwal, R. Gut microbiota and liver disease. *Journal of Gastroenterology and Hepatology (Australia)* 29, 1139–1148 (2014).
70. Kang, Y., Cai, Y., Zhang, X., Kong, X. & Su, J. Darmmikrobiota und rheumatoide Arthritis: von der Pathogenese zu neuen therapeutischen Strategien. *Z Rheumatol* 76, 451–457 (2017).

71. Schnabl, B. Linking intestinal homeostasis and liver disease. *Current Opinion in Gastroenterology* vol. 29 264–270 Preprint at https://doi.org/10.1097/MOG.0b013e32835ff948 (2013).

72. Benten, D. & Wiest, R. Gut microbiome and intestinal barrier failure - The 'achilles heel' in hepatology? *Journal of Hepatology* vol. 56 1221–1223 Preprint at https://doi.org/10.1016/j.jhep.2012.03.003 (2012).

73. Wei, X. *et al. Abnormal fecal microbiota community and functions in patients with hepatitis B liver cirrhosis as revealed by a metagenomic approach*. http://www.biomedcentral.com/1471-230X/13/175 (2013).

74. Xing, H. C. *et al.* Protective role of supplement with foreign Bifidobacterium and Lactobacillus in experimental hepatic ischemia-reperfusion injury. *Journal of Gastroenterology and Hepatology (Australia)* 21, 647–656 (2006).

75. Lu, H. *et al.* Intestinal Microbiota Was Assessed in Cirrhotic Patients with Hepatitis B Virus Infection. *Microb Ecol* 61, 693–703 (2011).

76. Xu, M. *et al.* Changes of Fecal Bifidobacterium Species in Adult Patients with Hepatitis B Virus-Induced Chronic Liver Disease. *Microb Ecol* 63, 304–313 (2012).

77. Wu, Z. W. *et al.* Assessment of the Fecal Lactobacilli Population in Patients with Hepatitis B Virus-Related Decompensated Cirrhosis and Hepatitis B Cirrhosis Treated with Liver Transplant. *Microb Ecol* 63, 929–937 (2012).

78. Jun, D. W. *et al.* Association between small intestinal bacterial overgrowth and peripheral bacterial DNA in cirrhotic patients. *Dig Dis Sci* 55, 1465–1471 (2010).

79. Yun, Y. *et al.* Alterations of the gut microbiome in chronic hepatitis B virus infection associated with alanine aminotransferase level. *J Clin Med* 8, (2019).

80. Chen, J. *et al.* Natural killer T cells play a necessary role in modulating of immune-mediated liver injury by gut microbiota. *Sci Rep* 4, (2014).

81. Cinar, M. U. *et al.* Evaluation of suitable reference genes for gene expression studies in porcine PBMCs in response to LPS and LTA. *BMC Res Notes* 6, (2013).

82. Bermudez-Brito, M. *et al.* Cell-Free Culture Supernatant of Bifidobacterium breve CNCM I-4035 Decreases Pro-Inflammatory Cytokines in Human Dendritic Cells Challenged with Salmonella typhi through TLR Activation. *PLoS One* 8, (2013).

83. Seki, E. & Schnabl, B. Role of innate immunity and the microbiota in liver fibrosis: Crosstalk between the liver and gut. *Journal of Physiology* vol. 590 447–458 Preprint at https://doi.org/10.1113/jphysiol.2011.219691 (2012).

84. Borrelli, A. *et al.* Role of gut microbiota and oxidative stress in the progression of non-alcoholic fatty liver disease to hepatocarcinoma: Current and innovative therapeutic approaches. *Redox Biology* vol. 15 467–479 Preprint at https://doi.org/10.1016/j.redox.2018.01.009 (2018).

85. Lin, L. & Zhang, J. Role of intestinal microbiota and metabolites on gut homeostasis and human diseases. *BMC Immunology* vol. 18 Preprint at https://doi.org/10.1186/s12865-016-0187-3 (2017).

86. Watson, J. L. & McKay, D. M. The immunophysiological impact of bacterial CpG DNA on the gut. *Clinica Chimica Acta* vol. 364 1–11 Preprint at https://doi.org/10.1016/j.cca.2005.05.017 (2006).

87. Watson, J. L. & McKay, D. M. The immunophysiological impact of bacterial CpG DNA on the gut. *Clinica Chimica Acta* vol. 364 1–11 Preprint at https://doi.org/10.1016/j.cca.2005.05.017 (2006).

88. Luedde, T. & Schwabe, R. F. NF-κB in the liver-linking injury, fibrosis and hepatocellular carcinoma. *Nature Reviews Gastroenterology and Hepatology* vol. 8 108–118 Preprint at https://doi.org/10.1038/nrgastro.2010.213 (2011).

89. Kawai, T. & Akira, S. The role of pattern-recognition receptors in innate immunity: Update on toll-like receptors. *Nature Immunology* vol. 11 373–384 Preprint at https://doi.org/10.1038/ni.1863 (2010).

90. Ponziani, F. R., Nicoletti, A., Gasbarrini, A. & Pompili, M. Diagnostic and therapeutic potential of the gut microbiota in patients with early hepatocellular carcinoma. *Therapeutic Advances in Medical Oncology* vol. 11 Preprint at https://doi.org/10.1177/1758835919848184 (2019).

91. Taur, Y. *et al.* Reconstitution of the gut microbiota of antibiotic-treated patients by autologous fecal microbiota transplant. *Sci Transl Med* 10, (2018).

92. Kang, Y., Zhang, X., Cai, Y., Su, J. & Kong, X. Gut microbiota and metabolic disease: From pathogenesis to new therapeutic strategies. *Reviews and Research in Medical Microbiology* vol. 27 141–152 Preprint at https://doi.org/10.1097/MRM.0000000000000085 (2016).

93. Borody, T. J. & Khoruts, A. Fecal microbiota transplantation and emerging applications. *Nature Reviews Gastroenterology and Hepatology* vol. 9 88–96 Preprint at https://doi.org/10.1038/nrgastro.2011.244 (2012).

94. Kang, Y. B., Cai, Y. & Zhang, H. Gut microbiota and allergy/asthma: From pathogenesis to new therapeutic strategies. *Allergologia et Immunopathologia* vol. 45 305–309 Preprint at https://doi.org/10.1016/j.aller.2016.08.004 (2017).

95. Di Bella, S., Drapeau, C., García-Almodóvar, E. & Petrosillo, N. Fecal microbiota transplantation: The state of the art. *Infect Dis Rep* 5, (2013).

96. Ren, Y. *et al.* Fecal microbiota transplantation induces hepatitis B virus e-antigen (HBeAg) clearance in patients with positive HBeAg after long-term antiviral therapy. *Hepatology* 65, 1765–1768 (2017).

97. Kang, Y. & Cai, Y. Gut microbiota and hepatitis-B-virus-induced chronic liver disease: implications for faecal microbiota transplantation therapy. *Journal of Hospital Infection* vol. 96 342–348 Preprint at https://doi.org/10.1016/j.jhin.2017.04.007 (2017).

98. Ma, Y., Chen, H., Lan, C. & Ren, J. Help, hope and hype: ethical considerations of human microbiome research and applications. *Protein and Cell* vol. 9 404–415 Preprint at https://doi.org/10.1007/s13238-018-0537-4 (2018).

99. Butel, M. J. Probiotics, gut microbiota and health. *Medecine et Maladies Infectieuses* vol. 44 1–8 Preprint at https://doi.org/10.1016/j.medmal.2013.10.002 (2014).

100. Cesaro, C. *et al.* Gut microbiota and probiotics in chronic liver diseases. *Digestive and Liver Disease* vol. 43 431–438 Preprint at https://doi.org/10.1016/j.dld.2010.10.015 (2011).

101. Kirpich, I. A. & McClain, C. J. Probiotics in the treatment of the liver diseases. *J Am Coll Nutr* 31, 14–23 (2012).

102. Nitin, J., Mithun, S., PN, R. & Reddy, D. N. Liver Diseases: The Role of Gut Microbiota and Probiotics. *J Probiotics Health* 04, (2016).

103. Elzouki, A. N. Probiotics and Liver Disease: Where Are We Now and Where Are We Going? *J Clin Gastroenterol* 50, S188–S190 (2016).

104. Chen, C., Li, L., Wu, Z., Chen, H. & Fu, S. Effects of lactitol on intestinal microflora and plasma endotoxin in patients with chronic viral hepatitis. *Journal of Infection* 54, 98–102 (2007).

İMMÜNSÜPRESİF HASTALAR VE İMMÜNSÜPRESİF TEDAVİ ALAN HASTALARDA HEPATİT B YÖNETİMİ

Bekir Tunca - Emine Parlak

24

Hepatit B virüsü reaktivasyonu (HBVr), genellikle immünosüpresif ajanlarla tedavi edilen hastalarda gelişen hayatı tehdit edebilen bir sağlık problemidir. HBVr, hepatit B yüzey antijeni (HBsAg) ve hepatit B çekirdek antikoru (anti HBc) pozitif hastalarda ve HBsAg negatif, anti-HBc pozitif hastalarda, hastanın virolojik durumu, immünsüpresan ajanın potensi ve süresine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. HVBr, genellikle hematolojik malignite tedavisi alan hastalarda bildirilmekle birlikte, solid organ nakli, romatolojik ve otoimmün hastalıkların tedavisi sırasında gelişen immünsüpresyon sonucunda da meydana gelmektedir. HBsAg pozitif hastalarda HBV replikasyonunda belirgin bir artış durumunda veya HBsAg negatif, anti-HBc pozitif hastalarda ters HBsAg serokonversiyonu veya serumda HBV DNA'nın saptanabilir olması HBVr olarak değerlendirilmelidir. İmmünsüpresif tedavi planlanan tüm hastalar, HBsAg, anti HBc ve Anti HBs ile taranmalı ve hastanın serolojik durumu ve kullanılan immünsüpresif ajanın türüne göre risk sınıflanması yapılmalıdır. Rehberler, HBsAg pozitif tüm hastalara antiviral profilaksi önermektedir. HBsAg negatif, anti HBc pozitif hastalarda reaktivasyon açısından B hücresi baskılayan rituksimab, ofatumumab gibi ajanlar HBVr için yüksek risk olarak değerlendirilmeli ve antiviral profilaksi başlanmalıdır. Düşük ve orta risk sınıfında immünsüpresan ajanlarla tedavi edilen HBsAg negatif, anti HBc pozitif hastalar HBV DNA ile 3 ayda bir yakın takip edilmeli ve HBVr saptanan hastalara antiviral profilaksi başlanmalıdır. Antiviral seçimi yüksek direnç bariyerine sahip tenofovir disoproksil fumarat (TDF), tenofovir alafenamid fumarat (TAF) ve entekavir (ETV) tercih edilmelidir.

► Giriş

Kronik hepatit B virüsü (HBV), hâlâ karaciğer ilişkili morbidite ve mortaliteye neden olmaya devam etmekte ve Dünya nüfusunun yaklaşık %30'unun hepatit B ile karşılaştığı düşünülmektedir.[1] Dünya Sağlık örgütü, 2019 yılında 296 milyon kişinin kronik hepatit B (KHB) enfeksiyonu ile yaşadığını ve her yıl 1,5 milyon yeni enfeksiyon olduğunu tahmin etmektedir. Hepatit B virüs (HBV) kaynaklı, 2019'da çoğu siroz ve hepatoselüler karsinomdan tahmini 820 bin ölüm olmuştur.[2] HBVr, inaktif KHB veya çözünmüş HBV enfeksiyonu olan bir hastada serumda HBV DNA'nın yeniden ortaya çıkması veya yükselmesi ile karakterizedir. Genellikle subklinik enfeksiyona neden olmasına rağmen fulminan akut hepatite gelişmesiyle akut karaciğer yetmezliği ve ölümle sonuçlanabilmektedir [3]. HBV'ye karşı doğal bağışıklığı olan hastalarda, covalently closed circular (ccc) DNA'nın latent olarak varlığını sürdürmesi nedeniyle HBV'ye karşı bağışık yanıtın zayıflamasıyla viral replikasyon yeniden ortaya çıkabilir.[4] HBVr, geçirilmiş HBV enfeksiyonu veya KHB olan hastalarda immünsupresyon (immünsüpresif tedavi, HIV enfeksiyonu) altında veya hastalığın doğal seyrinde ortaya çıkabilmektedir. HBVr'nin üç fazı mevcuttur.

- Faz 1: İmmünsüpresyonun hemen sonrasında gelişir. HBV replikasyonu sonucunda, HBsAg pozitif hastalarda HBV DNA negatifken serumda saptanabilir olması veya HBV DNA pozitif hastalarda HBV DNA düzeyinde artış görülür. HBsAg negatif, anti HBc pozitif hastalarda, HBV DNA'nın serumda saptanabilir seviyede tespiti veya HBsAg ters serokonversiyonu görülebilir.
- Faz 2: immünsüpresif tedavinin kesilmesi veya doz azaltımı sonucunda immünsüpresyonun azalmasıyla HBV DNA azalmaya başlar ve Alanin aminotransferaz (ALT) seviyesi yükselir (normalin üst sınırının 3 katı veya daha fazlası) ve hepatik hasar ortaya çıkar.
- Faz 3: immünsüpresif tedavi kesilmesi veya azaltılması ile karaciğer hastalığının gerilediği, HBV DNA ve ALT'nin başlangıç seviyelerine döndüğü iyileşme evresidir. Bazen hepatit fazı devam edebilir ve kronik hepatit gelişebilir.[5,6]

İmmünsüpresif durumun sürekli devam ettiği solid organ nakli ve kemik iliği alıcıları gibi hastalarda üç fazın tamamı görülmeyebilir. Bu hastalarda HBV DNA yeniden ortaya çıkabilir veya yüksek düzeylere ulaşır ancak karaciğer hasarı gelişmez ve hepatit tablosu kronikleşebilir.[3]

▶ Hepatit B Reaktivasyon Tanım

HBVr tanımı, stabil veya saptanamayan seviyelere sahip KHB hastasında HBV replikasyonunda belirgin bir artış, iyileşmiş HBV enfeksiyonu olan bir kişide ters HBsAg serokonversiyonu (HbsAg'nin yeniden ortaya çıkması) veya serumda HBV DNA'nın saptanabilir olması şeklinde tanımlanabilir.[6,8] HBV DNA'daki artış düzeyi için standartlaştırılmış bir kriter yoktur, ancak tıp literatüründe sıklıkla 100 katlık artış HBVr olarak değerlendirilmektedir[9]. Alanin aminotransferaz (ALT) düzeylerinde artışın HBVr tanımındaki yeri net olmamakla birlikte, üç beş katlık bir artış hepatit alevlenmesi olarak tanımlanmaktadır.[10] HBVr tanımında görüş birliği olmamakla birlikte uluslararası rehberlere göre HBVr tanımları tablo 1'de gösterilmiştir.[11,14]

Tablo 1. Uluslararası Rehberlere Göre Kronik Hepatit B Reaktivasyon Tanımları

	HBsAg pozitif/ anti HBc pozitif	**HBsAg negatif / anti HBc pozitif**
AGA 2015	• Bazal HBV DNA negatif hasta: HBV DNA'nın saptanabilir olması • Bazal DNA Seviyesi bilinmeyen hasta: tanımlanmamış • Bazal DNA seviyesi pozitif hasta: ≥ HBV DNA seviyesinde 10 kat artış	• HBV DNA'nın yeniden saptanması • HBsAg ters serokonversiyonu
AASLD 2018	• Bazal HBV DNA seviyesi bilinmeyen hasta: HBV DNA ≥10.000 IU/mL • Bazal HBV DNA negatif hasta: ≥1.000 IU/mL HBV DNA seviyesi pozitif hasta: HBV DNA' da ≥100 kat artış olması	• HBV DNA'nın yeniden saptanması • HBsAg ters serokonversiyonu
APASL 2021	• Bazal HBV DNA seviyesi bilinmeyen hasta: HBV DNA ≥20.000 IU/mL • Bazal HBV DNA negatif hasta: ≥100 IU/mL • HBV DNA seviyesi pozitif hasta: HBV DNA'da ≥100 kat artış	• HBV DNA'nın yeniden saptanması • HBsAg ters serokonversiyonu
EASL 2017	• Tanımlanmamış	• Tanımlanmamış

AASLD: Amerikan Karaciğer Hastalıkları Araştırmaları Derneği, **AGA:** Amerikan Gastroenteroloji Derneği, **EASL:** Avrupa Karaciğer Araştırmaları Derneği, **APASL:** Karaciğer Araştırmaları için Asya Pasifik Derneği

► Hepatit B Reaktivasyon Risk Faktörleri

Hepatit B reaktivasyonu, immünsüpresif tedavinin tipine, başlangıç HBV serolojik durumuna ve konakçı faktörlerine bağlıdır. Risk faktörleri tablo 2' gösterilmiştir.[11] İmmünsupresif rejiminin kendisi reaktivasyon riskinde büyük önem taşımaktadır; kullanılan immünsüpresan ajan ve HBV durumuna göre düşük (<%1), orta (%1-10), yüksek (>%10) olarak sınıflandırılmaktadır.[15]

Tablo 2. HBVr Risk Faktörleri

Konak faktörleri	Viral faktörler	İmmünsüpresif ilaçlar
Erkek hasta	Yüksek HBV DNA yükü	İmmünosüpresyon süresi ve yoğunluğu
İleri yaş	HBsAg pozitifliği	Rituksimab kullanımı
Altta yatan hastalık	HBeAg pozitifliği	Yüksek doz steroid kullanımı
	Anti HBs yokluğu	Antrasiklin türevleri kullanımı

HBV reaktivasyonu ile ilişkili virolojik ve serolojik risk faktörleri, azalan risk sırasına göre saptanabilir HBV DNA, HBsAg, hepatit B e antijeni (HBeAg) ve anti HBc pozitifliği'dir. KHB hastalarının, geçirilmiş HBV enfeksiyonu olan hastalara oranla HBVr riski 8 kat daha yüksektir. HBeAg pozitif KHB hastalarında HBeAg negatif KHB hastalarına göre daha yüksek HBVr riski taşımaktadır. Hepatit B yüzey antikorunun (Anti HBs) yokluğu veya düşüklüğü, HBsAg negatif ve anti HBc pozitif bireylerde HBVr için bağımsız bir risk faktörü olabileceği düşünülmüştür. İmmünsüpresif tedavi alan hastalarda HBVr, sıklıkla lenfoma, lösemi, multiple myelom gibi hematolojik maligniteler nedeni tedavi edilen hastalarda bildirilmiştir. Hematolojik malignite tedavisi için kemik iliği veya hematopoetik kök hücre nakli (HSCT) olan hastalar da uzun süren immünsüpresif tedaviye bağlı olarak yüksek HBVr riskine sahiptir. Solid tümör nedenli kemoterapi alan hastalarda da HBVr riski bulunmaktadır ancak bu risk hematolojik malignite nedenli kemoterapi alan hastalara oranla düşük riskli kabul edilmektedir. Bazı kanser türlerinin reaktivasyon risk oranları tablo 3'te gösterilmiştir. Romatizmal hastalıklar (Romatoid artrit, psöriatik artrit vb), inflamatuvar bağırsak hastalıkları (Chron, ülseratif kolit) ve otoimmün hastalıklarında (sistemik lupus eritematozus, polimiyozit vb.) tedavide kullanılan biyolojik ajanın türüne ve süresine göre HBVr riski mevcuttur.[16]

Tablo 3. Bazı Kanser Türlerinde Reaktivasyon Risk Faktörleri

Hastalık	HBsAg pozitif hastalar (%)	HBsAg negatif/anti-HBc pozitif hastalar (%)
Lenfoma	18-73	34-68
Akut lösemi	61	2.8-12,5
Kronik lösemi	VY*	VY*
Multiple myelom	VY*	6.8-8
Kemik iliği/ hemotopoetik kök hücre nakli	66-81	6-10
Meme kanseri	21-41	VY*
Nazofarenks kanseri	33	VY*

*Veri yok

Kullanılan immünsüpresif tedavinin tipi ve hastanın hepatit B serolojik durumuna göre HBV reaktivasyonu riskini belirlemektedir. Amerikan gastroentroloji derneği (AGA) kılavuzna göre HBVr risk sınıflaması:

- Rituksimab ve ofatumumab gibi B hücrelerini baskılayan ilaçlar alan hastalar HBVr için yüksek riske (>%10) sahiptir. HBsAg pozitif hastalarda antrasiklin türevleri (doksorubisin, epirubisin) ve yüksek doz kortikosteroid tedavisi, (prednizon >20 mg veya eş değeri, >4 hafta,) yüksek risk kategorisinde (> %10) yer almaktadır.
- TNF-α, sitokin, integrin ve tirozin kinaz inhibitörleri; HBsAg negatif ve anti HBc pozitif hastalarda antrasiklin türevleri ve 4 haftadan uzun, orta veya yüksek dozda kortikosteroid gibi immünsüpresif tedavi rejimlerinin orta seviyede reaktivasyon riski mevcuttur (%1-10).
- Geleneksel immünsüpresif tedavi (azatiyoprin, 6-merkaptopürin, metotreksat) ve düşük doz kortikosteroid (prednizon <10 mg veya eş değeri) veya eklem içi kortikosteroid tedavisi alan hastalarda reaktivasyon riski %1'in altındadır.[17] HBV serolojisi ve immünsüpresif ajanın türüne göre risk kategorileri tablo 4'te gösterilmiştir.[12]

Tablo 4. İmmünsüpresif Ajan ve HBV Serolojisine Göre HBVr Risk Durumu

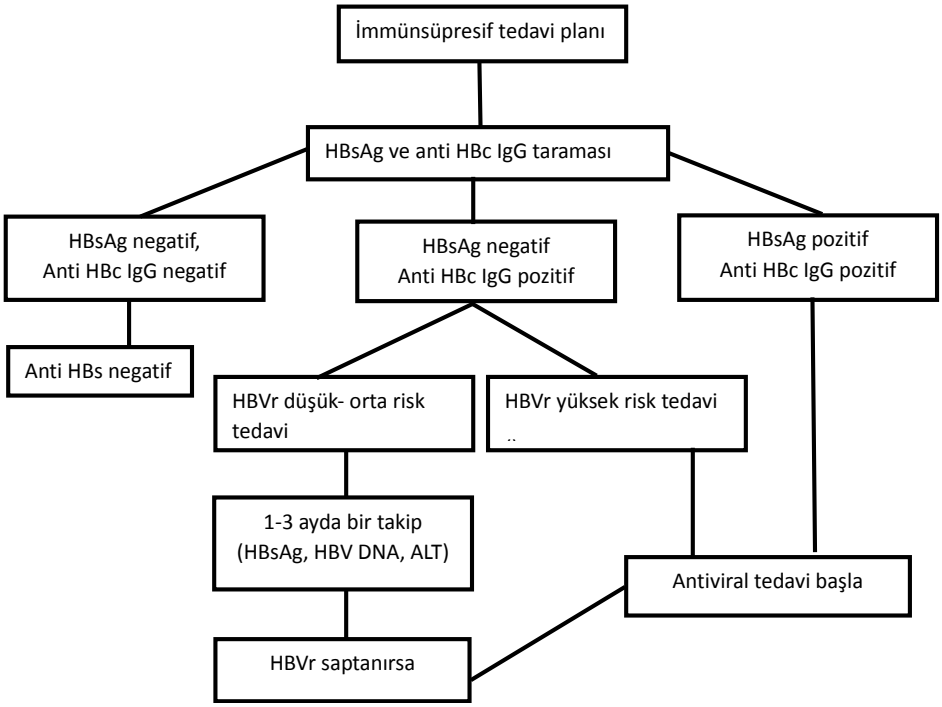
Risk grubu	**İmmünsüpresif ajan**
Yüksek risk > %10	Rituksimab ve ofatumumab gibi B hücre baskılanması yapan ilaçlar • HBsAg pozitif/anti-HBc pozitif • HBsAg negatif/anti-HBc pozitif
	Antrasiklin türevleri (Doksorubisin ve epirubisin gibi) • HBsAg pozitif/anti-HBc pozitif: %15-30
	Kortikosteroidler ≥ 4 hafta • HBsAg pozitif/anti-HBc pozitif: >%10 (B) (orta/yüksek doz*)
Orta risk %1-10	TNF-α inhibitörleri: Etanersept, adalimumab, sertolizumab, infliksimab • HBsAg pozitif/anti-HBc pozitif: %1-10 • HBsAg negatif/anti-HBc pozitif: %1
	Diğer sitokin ve integrin inhibitörleri: Abatasept, ustekinimab, natalizumab, vedolizumab • HBsAg pozitif/anti-HBc pozitif: %1-10 • HBsAg negatif/anti-HBc pozitif: %1
	Tirozin kinaz inhibitörleri: İmatinib, nilotinib • HBsAg pozitif/anti-HBc pozitif: %1-10 • HBsAg negatif/anti-HBc pozitif: %1
	Kortikosteroidler ≥ 4 hafta • HBsAg pozitif/anti-HBc pozitif: %1-10 (düşük doz*) • HBsAg negatif/anti-HBc pozitif: %1-10 (orta/yüksek doz*)
	Antrasiklin türevleri (Doksorubisin ve epirubisin gibi) • HBsAg negatif/anti-HBc pozitif: %1-10
Düşük risk < %1	Geleneksel immünosüpesif ajanlar: Azatiyopirin, 6-merkaptopürin, metotreksat • HBsAg pozitif/anti-HBc pozitif: < %1 • HBsAg negatif/anti-HBc pozitif: < %1
	İntraartikular kortikosteroidler • HBsAg pozitif/anti-HBc pozitif: < %1 • HBsAg negatif/anti-HBc pozitif: < %1
	Kortikosteroidler ≤ 1 hafta • HBsAg pozitif/anti-HBc pozitif: < %1 • HBsAg negatif/anti-HBc pozitif: < %1
	Kortikosteroidler ≥ 4 hafta • HBsAg negatif/anti-HBc pozitif: <%1 (düşük doz*)

* Kortikosteroidler (prednizon ya da eş değerleri): Düşük doz <10 mg, orta doz 10-20 mg, yüksek doz >20 mg

İmmünsüpresif ajana göre risk sınıflamasında rehberler arasında uzlaşı bulunmamaktır. APASL'ın 2021 yılında yayınlanan" İmmünsüpresif tedavi kul-

► Sonuç

İmmunsupresif tedavi alacak herkese HBsAg, Anti-HBc IgG ve Anti-HBs bakılmalıdır. HHBV ile karşılaşmayan hastalar 0., 1., 6. Aylarda çift doz aşılanmalıdır. HBsAg ve Anti-HBc IgG pozitif veya HBsAg negatif, Anti-HBc IgG pozitif hastalardan HBV DNA istenmelidir. Bu hastalarda kullanılacak en uygun oral antiviral ilaçlar TDF, TAF veya ETV'dir. Steroid kullanacak hastalarda süre ve doz önemlidir. En yüksek HBVr riski anti-CD 20 kullanan hastalar, solid organ nakil hastaları ve kemik iliği transplantayonudur.

Şekil 1. HBVr yönetim şeması

► Kaynaklar

1. Trépo C, Chan HLY, Lok A. Hepatitis B virus infection. *The Lancet*. 2014;384(9959):2053-2063. doi:10.1016/S0140-6736(14)60220-8
2. Hepatitis B. World Health Organisation. erişim adresi: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/hepatitis-b. (erişim tarihi: 25 nisan 2023).

3. Hoofnagle JH. Reactivation of hepatitis B. *Hepatology*. 2009;49(S5):S156-S165. doi:10.1002/hep.22945
4. Roche B, Samuel D. The difficulties of managing severe hepatitis B virus reactivation. *Liver International*. 2011;31(s1):104-110. doi:10.1111/j.1478-3231.2010.02396.x
5. Aygen B, Demir AM, Gümüş M, et al. Immunosuppressive therapy and the risk of hepatitis B reactivation: Consensus report. *Turk J Gastroenterol*. 2018;29(3):259-269. doi:10.5152/tjg.2018.18263
6. Hwang JP, Lok ASF. Management of patients with hepatitis B who require immunosuppressive therapy. *Nat Rev Gastroenterol Hepatol*. 2014;11(4):209-219. doi:10.1038/nrgastro.2013.216
7. Bessone F, Dirchwolf M. Management of hepatitis B reactivation in immunosuppressed patients: An update on current recommendations. *World J Hepatol*. 2016;8(8):385-394. doi:10.4254/wjh.v8.i8.385
8. Wang Y, Han SHB. Hepatitis B Reactivation: A Review of Clinical Guidelines. *Journal of Clinical Gastroenterology*. 2021;55(5):393. doi:10.1097/MCG.0000000000001520
9. Perrillo R. Overview of Hepatitis B Virus Reactivation. *Gastroenterol Hepatol (N Y)*. 2021;17(7):336-339.
10. Smalls DJ, Kiger RE, Norris LB, Bennett CL, Love BL. Hepatitis B virus reactivation: Risk factors and current management strategies. *Pharmacotherapy*. 2019;39(12):1190-1203. doi:10.1002/phar.2340
11. Lau G, Yu ML, Wong G, et al. APASL clinical practice guideline on hepatitis B reactivation related to the use of immunosuppressive therapy. *Hepatol Int*. 2021;15(5):1031-1048. doi:10.1007/s12072-021-10239-x
12. Perrillo RP, Gish R, Falck-Ytter YT. American Gastroenterological Association Institute Technical Review on Prevention and Treatment of Hepatitis B Virus Reactivation During Immunosuppressive Drug Therapy. *Gastroenterology*. 2015;148(1):221-244.e3. doi:10.1053/j.gastro.2014.10.038
13. EASL 2017 Clinical Practice Guidelines on the management of hepatitis B virus infection. *Journal of Hepatology*. 2017;67(2):370-398. doi:10.1016/j.jhep.2017.03.021
14. Terrault N, Lok A, McMahon B, et al. Update on Prevention, Diagnosis, and Treatment and of Chronic Hepatitis B: AASLD 2018 Hepatitis B Guidance. *Hepatology*. 2018;67(4):1560-1599. doi:10.1002/hep.29800
15. Wang B, Mufti G, Agarwal K. Reactivation of hepatitis B virus infection in patients with hematologic disorders. *Haematologica*. 2019;104(3):435-443. doi:10.3324/haematol.2018.210252
16. Pattullo V. Prevention of Hepatitis B reactivation in the setting of immunosuppression. *Clin Mol Hepatol*. 2016;22(2):219-237. doi:10.3350/cmh.2016.0024
17. Reddy KR, Beavers KL, Hammond SP, Lim JK, Falck-Ytter YT. American Gastroenterological Association Institute Guideline on the Prevention and Treatment of Hepatitis B Virus Reactivation During Immunosuppressive Drug Therapy. *Gastroenterology*. 2015;148(1):215-219. doi:10.1053/j.gastro.2014.10.039
18. Myint A, Tong MJ, Beaven SW. Reactivation of Hepatitis B Virus: A Review of Clinical Guidelines. *Clin Liver Dis (Hoboken)*. 2020;15(4):162-167. doi:10.1002/cld.883

OKÜLT HEPATİT B ENFEKSİYONU

Tayibe Bal

25

► Giriş

Hepatit B virusu (HBV), en sık görülen viral hepatit etkenlerinden biri olup, kronik hepatit, siroz ve HCC gibi ciddi komplikasyonlara neden olabilen önemli bir halk sağlığı sorunudur. Dünya genelinde 250 milyondan fazla insanın HBV enfeksiyonu geçirmiş olabileceği tahmin edilmektedir.[1,2] Okült hepatit B (OHB) enfeksiyonu, hastaların standart testlerle HBsAg için negatif olduğu, ancak karaciğerlerinde ve/veya kanlarında HBV DNA'yı bulundurmaya devam ettikleri bir kronik hepatit B (KHB) evresidir.[3,5] HBV DNA'nın düşük replikasyonu nedeniyle KHB enfeksiyonuna oranla daha az risk taşısa da HBV bulaşına yol açma ve KHB'ye benzer komplikasyonlar geliştirme riski taşır.[5,6] Öte yandan, rutinde kullanılan standart testlerle OHB tanısı kolayca atlanabileceğinden, OHB enfeksiyonun tanısının ve yönetiminin geleneksel HBV enfeksiyonundan farklı olacağı aşikârdır.[3,7] Bu nedenle OHB'ye ilişkin bilinenlerin arttırılması ve güncel bilgilerin irdelenmesi önem arz eder. Bu kitap bölümü ile OHB enfeksiyonunun epidemiyolojisi, tanısı ve klinik önemi ile ilgili güncel bilgilerin paylaşılması hedeflenmiştir.

► Tanımı

Okült hepatit B enfeksiyonu (OHB), hepatit B yüzey antijeni (HBsAg) için yapılan testleri negatif olan kişilerin karaciğerinde veya kanında hepatit B virüs (HBV) DNA'sının bulunmasıdır. OHB'de HBV DNA serumda veya karaciğerde tespit edildiğinde genellikle <200 IU/ml'dir.[3,8] OHB, HBV antikor profiline göre seropozitif (anti-HBc ve/veya anti-HBs pozitif) ve seronegatif (anti-HBc

bulunabilir. Dolaylı olarak, HBV enfeksiyonuna karşı immün yanıtın neden olduğu kronik enflamasyon, siroza ve artmış HCC gelişme riskine yol açabilir. OHB'de, düşük seviyelerde olsa da viral replikasyonun ve antijen ekspresyonunun devam etmesi de kronik enflamasyona ve artmış HCC gelişme riskine katkıda bulunuyor olabilir.[10,38]

► Sonuç Olarak

OHB, tanısı ve yönetimi ile klinisyeni zorlayan bir antitedir. Oluşturduğu klinik tablolar, sessiz seyirden, fulminan hepatite kadar oldukça geniş bir yelpazede yer alır. Rutinde kullanılan standart testlerle OHB tanısı kolayca atlanabileceğinden, OHB enfeksiyonun tanısının ve yönetiminin geleneksel HBV enfeksiyonundan farklı olduğu unutulmamalı ve klinisyenlerin bu konudaaki farkındalıkları arttırılmalıdır. OHB hastalarında serum HBV DNA'sı çok düşük konsantrasyonlarda bulunduğundan ve aralıklı viremi görülebildiğinden OHB'yi teşhis edebilmek için çeşitli zaman aralıklarında birden fazla serum örneğinde HBV DNA çalışılması gerekebileceği unutulmamalıdır. İmmünsüpresif tedavi, karaciğer transplantasyonu gibi HBV reaktivasyonu riskinin yüksek olduğu durumlarda, izlem ve/veya kemoprofilaksi gereğini belirlemek için hastalar PCR (HBV DNA) ile OHB açısından mutlaka taranmalıdır. OHB için daha duyarlı ve spesifik teşhis testleri geliştirmek ve ayrıca OHB ile ilişkili karaciğer hastalığının patogenezinin altında yatan mekanizmaları daha iyi anlayabilmek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.

► Kaynaklar

1. Locarnini, S.; Hatzakis, A.; Chen, D.S.; Lok, A. Strategies to control hepatitis B: Public policy, epidemiology, vaccine and drugs. J. Hepatol. 2015, 62, S76–S86. [CrossRef] [PubMed]
2. World Health Organization. Global Hepatitis Report; World Health Organization: Geneva, Switzerland, 2017.
3. Raimondo G, Locarnini S, Pollicino T, et al. Update of the statements on biology and clinical impact of occult hepatitis B virus infection. J Hepatol. 2019;71(2):397-408. doi:10.1016/j.jhep.2019.03.034
4. European Association for the Study of the Liver. Electronic address: easloffice@easloffice.eu; European Association for the Study of the Liver. EASL 2017 Clinical Practice Guidelines on the management of hepatitis B virus infection. J Hepatol. 2017;67(2):370-398. doi:10.1016/j.jhep.2017.03.021
5. Kumar M, Pahuja S, Khare P, Kumar A. Current Challenges and Future Perspectives of Diagnosis of Hepatitis B Virus. Diagnostics (Basel). 2023;13(3):368. Published 2023 Jan 19. doi:10.3390/diagnostics13030368

6. Fopa D, Candotti D, Tagny CT, et al. Occult hepatitis B infection among blood donors from Yaoundé, Cameroon. Blood Transfus. 2019;17(6):403-408. doi:10.2450/2019.0182-19
7. Yip TC, Wong GL. Current Knowledge of Occult Hepatitis B Infection and Clinical Implications. Semin Liver Dis. 2019;39(2):249-260. doi:10.1055/s-0039-1678728
8. Jepkemei KB, Ochwoto M, Swidinsky K, et al. Characterization of occult hepatitis B in high-risk populations in Kenya. PLoS One. 2020;15(5):e0233727. Published 2020 May 28. doi:10.1371/journal.pone.0233727
9. Torbenson M, Thomas DL. Occult hepatitis B. Lancet Infect Dis. 2002;2(8):479-86.
10. Saitta C, Pollicino T, Raimondo G. Occult Hepatitis B Virus Infection: An Update. Viruses. 2022;14(7):1504. Published 2022 Jul 8. doi:10.3390/v14071504
11. Pollicino T, Raffa G, Costantino L, et al. Molecular and functional analysis of occult hepatitis B virus isolates from patients with hepatocellular carcinoma. Hepatology. 2007;45(2):277-285. doi:10.1002/hep.21529
12. Lasagna A, Albi G, Maserati R, et al. Occult hepatitis B in patients with cancer during immunotherapy with or without chemotherapy: A real-life retrospective single-center cohort study. Front Oncol. 2023;13:1044098. Published 2023 Jan 24. doi:10.3389/fonc.2023.1044098
13. Buzo BF, Ramos JF, Marques Rossetti RA, et al. Hepatitis B virus among hematopoietic stem cell transplant recipients: Antiviral impact in seroconversion, engraftment, and mortality in a Latin American center. Transpl Infect Dis. 2020;22(2):e13243. doi:10.1111/tid.13243
14. El Jamaly H, Eslick GD, Weltman M. Meta-analysis: hepatitis B reactivation in patients receiving biological therapy. Aliment Pharmacol Ther. 2022;56(7):1104-1118. doi:10.1111/apt.17155
15. Makvandi M. Update on occult hepatitis B virus infection. World J Gastroenterol. 2016;22(39):8720-8734. doi:10.3748/wjg.v22.i39.8720
16. Takuissu GR, Kenmoe S, Amougou Atsama M, et al. Global epidemiology of occult hepatitis B virus infections in blood donors, a systematic review and meta-analysis. PLoS One. 2022;17(8):e0272920. Published 2022 Aug 22. doi:10.1371/journal.pone.0272920
17. Im YR, Jagdish R, Leith D, et al. Prevalence of occult hepatitis B virus infection in adults: a systematic review and meta-analysis. Lancet Gastroenterol Hepatol. 2022;7(10):932-942. doi:10.1016/S2468-1253(22)00201-1
18. Ji DZ, Pang XY, Shen DT, Liu SN, Goyal H, Xu HG. Global prevalence of occult hepatitis B: A systematic review and meta-analysis. J Viral Hepat. 2022;29(5):317-329. doi:10.1111/jvh.13660
19. Caviglia GP, Abate ML, Tandoi F, et al. Quantitation of HBV cccDNA in anti-HBc-positive liver donors by droplet digital PCR: A new tool to detect occult infection. J Hepatol. 2018;69(2):301-307. doi:10.1016/j.jhep.2018.03.021
20. de Almeida NAA, de Paula VS. Occult Hepatitis B virus (HBV) infection and challenges for hepatitis elimination: A literature review. J Appl Microbiol. 2022;132(3):1616-1635. doi:10.1111/jam.15351
21. Lee B, Perumalswami PV. Diagnosis aand Management of Occult Hepatitis B infection. Current Hepatology Reports. 2020;19:354-361. Doi: 10.1007/s11901-020-00549-3
22. Yang R, Song G, Guan W, Wang Q, Liu Y, Wei L. The Lumipulse G HBsAg-Quant assay for screening and quantification of the hepatitis B surface antigen. J Virol Methods. 2016;228:39-47. doi:10.1016/j.jviromet.2015.11.016

23. Ozeki I, Nakajima T, Suii H, et al. Analysis of hepatitis B surface antigen (HBsAg) using high-sensitivity HBsAg assays in hepatitis B virus carriers in whom HBsAg seroclearance was confirmed by conventional assays. Hepatol Res. 2018;48(3):E263-E274. doi:10.1111/hepr.12979

24. Wong DK, Chen C, Mak LY, Fung J, Seto WK, Yuen MF. Detection of the Hepatitis B Surface Antigen in Patients with Occult Hepatitis B by Use of an Assay with Enhanced Sensitivity. J Clin Microbiol. 2022;60(2):e0220421. doi:10.1128/jcm.02204-21

25. Samal J, Kandpal M, Vivekanandan P. Molecular mechanisms underlying occult hepatitis B virus infection. Clin Microbiol Rev. 2012;25(1):142-63.

26. Candotti D, Boizeau L, Laperche S. Occult hepatitis B infection and transfusion-transmission risk. Transfus Clin Biol. 2017;24(3):189-195. doi:10.1016/j.tracli.2017.06.014

27. Candotti D, Assennato SM, Laperche S, Allain JP, Levicnik-Stezinar S. Multiple HBV transfusion transmissions from undetected occult infections: revising the minimal infectious dose. Gut. 2019;68(2):313-321. doi:10.1136/gutjnl-2018-316490

28. Allain, J.P.; Cox, L. Challenges in hepatitis B detection among blood donors. Curr. Opin. Hematol. 2011, 18, 461–466.

29. Allain JP, Mihaljevic I, Gonzalez-Fraile MI, et al. Infectivity of blood products from donors with occult hepatitis B virus infection. Transfusion. 2013;53(7):1405-1415. doi:10.1111/trf.12096

30. Madhavan A, Sachu A, Balakrishnan AK, Balakrishnan S, Vasudevapanicker J. Prevalence of Anti-HBc Antibodies among HBsAg Negative Individuals and Its Association with Occult Hepatitis B. J Lab Physicians. 2021;13(1):1-5. doi:10.1055/s-0041-1723046

31. Taira R, Satake M, Momose S, et al. Residual risk of transfusion-transmitted hepatitis B virus (HBV) infection caused by blood components derived from donors with occult HBV infection in Japan. Transfusion. 2013;53(7):1393-1404. doi:10.1111/j.1537-2995.2012.03909.x

32. Cheung CK, Lo CM, Man K, Lau GK. Occult hepatitis B virus infection of donor and recipient origin after liver transplantation despite nucleoside analogue prophylaxis. Liv Coffin CS, Mulrooney-Cousins PM, van Marle G, Roberts JP,

33. Michalak TI, Terrault NA. Hepatitis B virus quasispecies in hepatic and extrahepatic viral reservoirs in liver transplant recipients on prophylactic therapy. Liver Transpl. 2011;17(8):955-962. doi:10.1002/lt.22312er Transpl. 2010;16(11):1314-1323. doi:10.1002/lt.22169

34. Wursthorn K, Wedemeyer H, Manns MP. Managing HBV in patients with impaired immunity. Gut. 2010;59(10):1430-45.

35. Kusumoto S, Tanaka Y, Mizokami M, Ueda R. Reactivation of hepatitis B virus following systemic chemotherapy for malignant lymphoma. Int J Hematol. 2009;90(1):13-23. doi:10.1007/s12185-009-0359-5

36. Raimondo G, Caccamo G, Filomia R, Pollicino T. Occult HBV infection. Semin Immunopathol. 2013;35(1):39-52.

37. Bläckberg J, Kidd-Ljunggren K. Occult hepatitis B virus after acute self-limited infection persisting for 30 years without sequence variation. J Hepatol. 2000;33(6):992-997. doi:10.1016/s0168-8278(00)80134-8

38. Mak LY, Wong DK, Pollicino T, Raimondo G, Hollinger FB, Yuen MF. Occult hepatitis B infection and hepatocellular carcinoma: Epidemiology, virology, hepatocarcinogenesis and clinical significance. J Hepatol. 2020;73(4):952-964. doi:10.1016/j.jhep.2020.05.042

HEPATİT B ENFEKSİYONUNDA KORUNMA

Sevin Kırdar - Güliz Uyar Güleç

26

Hepatit B virüsü (HBV), tüm dünyada akut ve kronik viral hepatit ve buna bağlı gelişen siroz, karaciğer yetmezliği ve hepatoselüler karsinom gibi komplikasyonların ana nedenidir. Antiviral tedavi ile HBV'nün eradikasyonu henüz mümkün olmadığından korunma yöntemlerinin önemi artmaktadır. Temas öncesi korunmada bulaş açısından riskli gruplara ulaşılması, bu grupların taranması ve eğitimi yanı sıra kan/kan ürünlerinin hepatit B açısından taranması ön plana çıkmaktadır. Temas sonrası korunma, enfekte anneden doğan bebekleri, mesleki ve cinsel temas ile maruziyeti olanları hedeflemektedir. Hepatit B hiper immünglobulin (HBIG) ve hepatit B aşısı birlikte uygulandığında, aşı ile korunma oranlarının yükseldiği gözlenmiştir. Plazma aşısı ile başlayan aşı üretimi, aşı teknolojilerinin gelişimi ile günümüzde en yaygın olarak kullanılan rekombinant aşıların geliştirilmesi ile devam etmiştir. Son yıllarda ikinci kuşak aşılara göre daha yüksek bir anti HBs yanıtı sağlayan küçük, orta ve büyük HBs'den oluşan üç zarf proteni ya da küçük HBs ve orta pre-S proteinlerini içeren üçüncü kuşak aşılar üretilmiştir. Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan "Türkiye Viral Hepatit Önleme ve Kontrol Programı" kapsamında hastalığın bulaşmasının önlenmesine yönelik başta risk altındaki kişiler olmak üzere tüm toplumun farkındalığının arttırılması, hastalığın erken saptanması ve tedaviye yönlendirilmesi ile siroz ve kanser gelişiminin önlenmesi çalışmaları geliştirilmiştir. Hem küresel hem de ülkemiz bazında hepatit B'yi önlemeye yönelik stratejilerin belirlenmesi ve uygulamaya koyulması hepatit B'nin önlenmesi ve eliminasyonunda önemli uygulamalardır.

daha güçlü immünojen ve uygun adjuvanlar kullanmak ya da DNA aşılarının kullanılması önerilmektedir.[16]

Sonuç olarak, HBV enfeksiyonu dünya çapında ciddi bir sorun olmaya devam etmektedir ve aşılama, enfeksiyonun birincil önlenmesi için en etkili stratejidir. Daha fazla sayıda S proteini içeren üçüncü kuşak aşılar, aşıya yanıt vermeyenlerde bile daha iyi anti HBs yanıtları göstermiştir, ancak etkinliklerine ilişkin veriler sınırlıdır. Yeni aşılar ya da adjuvanlı ya da intradermal aşılama ile yanıt vermeyenlerde aşı etkinliğini artırmak için stratejilere, ayrıca azalmış anti HBs yanıtı olan bireylere rapel doz gerekliliği, zamanlaması ve yöntemi ile ilgili kılavuzlara ihtiyaç bulunmaktadır.

► Kaynaklar

1. Hepatitis B.https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/hepatitis-b. Erişim tarihi: 25 Mart 2023.
2. Jeng W, Papatheodoridis GV, Lok A.S.F. Hepatitis B. Lancet 2023; 401: 1039–52.
3. Kabore HJ, Li X, Allison RD, Avagyan T, Mihigo R, Takashima Y, Tohme RA. Effects of Decreased Immunization Coverage for Hepatitis B Virus Caused by COVID-19 in World HealthOrganization Western Pacific and African Regions, 2020. Emerging Infectious Diseases 2022; 28: 217-224).
4. MoturiE, Tevi-Benissan C, Hagan JE, Shendale S, Mayenga D, Murokora D, Patel M, Hennessey K, MihigoR. Implementing a BirthDose of Hepatitis B Vaccine in Africa: Findings from Assessments in 5 Countries. J ImmunolSci (2018); S (005): 31-40;
5. Yamazhan T, Ulusoy S. Hepatit B'den korunma. Kronik Hepatitlerin Tanı ve Tedavisinde Güncel Yaklaşımlar, Editörler:, Köksal, İ,, Leblebicioğlu, H, 2009, Sayfa: 179-187, Bilimsel Tıp Yayınevi, Ankara.
6. Türkiye Hepatit B Yol Haritası, Hepatit B Çalışma Grubu. https://www.vhsd.org/tr/article/desc/48329/turkiye-hepatit-b-yol-haritasi-2-9.html
7. Kwon S Y, Lee C H. Epidemiology and prevention of hepatitis B virüs infection. Korean J Hepatol 2011;17:87-95.
8. Güçlü E, Geyik MF.Hepatit B Enfeksiyonu ve Korunma. Konuralp Tıp Dergisi 2012;4(2):54-58.
9. Hou J, Liu Z, Gu F. Epidemiology and Prevention of Hepatitis B Virus Infection. International Journal of MedicalSciences. 2005;2(1):50-7.).
10. Yaprak O, Dayangaç M, Balcı D, Uraz S, Duran C, Yüzer Y, Tokat Y. Karaciğer transplantasyonu sonrası HBV profilaksisi. Akademik Gastroenteroloji Dergisi, 2008;7(1): 5-10).
11. Schillie S, Vellozzi C, Reingold A, Harris A, Haber P, Ward JW, Nelson NP. Prevention of Hepatitis B Virus Infection in the United States: Recommendations of the Advisory Committee on Immunization Practices. MMWR Recomm Rep. 2018 Jan 12;67(1):1-31.
12. Batu M.S. Diş Hekimliği ve Hepatit B. İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi, Bitirme tezi, 2021.
13. Beasley RP. Development of hepatitis B vaccine. JAMA 2009; 302: 322-324.Doi: 10.1001/jama.2009.1024

14. Pattyn J, Hendrickx, Vorsters, Damme PV. Hepatitis B vaccines. J Infect Dis 2021;224(4):343-351.
15. TosunS. Hepatit B Aşılaması ve Ülkemizde Hepatit Aşılama sonuçları. Editörler;Tabak F, Tosun S. Viral Hepatit 2013. 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevi, 2013:413-437.
16. Badur S, Hepatit B Aşıları nelerdir? 30 soruda Aşı, Editörler: Badur S, Camcıoğlu Y. 655-785. 2017 Selen yayıncılık, İstanbul.
17. Öztürk S, Kaçar Eker M, Kavas S, Çolak O, Öztürk Engin D, Ağalar C. Hepatit B aşılama sonuçları immünsüpresif hastalarda tek doz mu? Çift doz mu?Namık Kemal Tıp Dergisi 2020, 8(3): 499-506.
18. StroffoliniT, Morisco F, Ferrigno L, PontilloG, GiuseppinaIantosca, Cossiga V, Crateri S, Tosti ME. TheSeievaCollaboratingGroup.Effectiveness of Hepatitis B VaccinationCampaignin Italy: Towardsthe Control of HBV Infectionforthe First Time in a EuropeanCountry.Viruses, 2022;14(2):245. Doi: 10.3390/v14020245.
19. ChangM.H.CherCj,Lai MS et al. Universal hepaptitis b vaccination in Taiwanandtheincidence of hepatocellular carcinoma in children. N Eng J Med 1997;336: 1855-59.
20. Lin HH, Wang LY, Hu CT et al., Decline of hepatitis B carrire rate in vaccinated and unvaccinated subjects: 16 years after newborn vaccination program in Taiwan. J Med Virol 2003;69:471-474. Doi:10.1002/jmv.10333.
21. Montesano R. Hepatitis B immunization and hepatocellular carcinoma: the Gambia hepatitis intervention study. J Med Virol 2002;67(3):444-6.
22. Romano L, Paladini S, vanDamme P, Zanetti AR.The world wide impact of vaccination on the control and protection of viral hepatitis B. Dig Liver Dis 2011; 43S: S2–S7.
23. Tosun S. Hepatit B Virus aşılaması. Viral Hepatit Dergisi 2012; 18(2): 37-46.
24. DiLello FA, Martínez AP, Flichman MD. Insights into induction of the immune response by the hepatitis B vaccine. World J Gastroenterol 2022; 28(31): 4249-4262.
25. World Health Organization. Combating hepatitis B and C toreachelimination by 2030: advocacybrief (World HealthOrganization, Geneva, 2016). [cited 5 February 2021]. In: World HealthOrganization [Internet]. Availablefrom: https://www.who.int/publications/i/item/combating-hepatitis-b-and-c-to-reach-elimination-by-2030.
26. Shouval D, Roggendorf H, Roggendorf M. Enhanced immune response to hepatitis B vaccination through immunization with a Pre-S1/Pre-S2/S vaccine. Med Microbiol Immunol 2015; 204: 57-68 doi: 10.1007/s00430-014-0374-x;
27. Vesikari T, Langley JM, Segall N, Ward BJ, Cooper C, Poliquin G, Smith B, et al.,PROTECT Study Group. Immunogenicity and safety of a tri-antigenicvs a mono-antigenic hepatitis B vaccine in adults (PROTECT): a randomised, double-blind, phase 3 trial. Lancet Infect Dis 2021; 21: 1271-1281,doi: 10.1016/S1473-3099(20)30780-5.
28. Jackson S, Lentino J, Kopp J, et al. Immunogenicity of a two-dose investigational hepatitis B vaccine, HBsAg-1018, using a toll-like receptor 9 agonist adjuvant compared with a licensed hepatitis B vaccine in adults. Vaccine 2018; 36: 668–74.
29. Zhaoa H, Zhoub X, Zhou YH. Hepatitis B vaccine development and implementation Human Vaccines&Immunotherapeutics 2020; 16(7):153–1544.
30. Lu FT, Ni YH. Elimination of Mother-to-Infant Transmission of Hepatitis B Virus: 35 Years of Experience. Pediatr Gastroenterol Hepatol Nutr 2020; 23: 311-318. Doi: 10.5223/pghn.2020.23.4.311.
31. CentersforDiseases Control andPrevention. EpidemiologyandPrevention of Vaccine-PreventableDiseases, Chapter 10: Hepatitis. https://www.cdc.gov/vaccines/pubs/pinkbook/hepb.html)

32. Liang X, Bi S, Yang W, Wang L, Cui G, Cui F, Zhang Y, et al. Evaluation of the impact of hepatitis B vaccination among children born during 1992-2005 in China. J Infect Dis 2009; 200: 39-47, doi: 10.1086/599332.
33. Stecher D, Katz N, Vizzotti C. Hepatitis B en Argentina. Situaciónactual y estrategia de vacunaciónuniversal para su control y eliminación. Actualizaciones en Sida e Infectología 2014; 22: 18-21.
34. https://data.unicef.org/topic/child-health/immunization. Erişim tarihi: 03.04.2023
35. Chen J, Liang Z, Lu Fet al. Tool like receptors and cytokine/cytokine receptors polimorphisim associated with nonresponse to Hepatitis b vaccine. Vaccine2011;29:706.
36. Filippelli M, Lionetti E, Gennaro A, Lanzafame A, Arrigo T, Salpietro C, La Rosa M, Leonardi S. Hepatitis B vaccine by intradermal route in nonresponder patients: an update. World J Gastroenterol 2014;20:10383-10394.
37. Das S, Ramakrishnan K, Behera SK, Ganesapandian M, Xavier AS, Selvarajan S. Hepatitis B Vaccine and Immunoglobulin: Key Concepts. J Clin Trans Hepatol 2019; 7: 165–171.
38. 2023: Recommended Child and Adolescent Immunization Schedule. www.cdc.gov Erişim tarihi: 05.04.2023
39. https://asi.saglik.gov.tr/asi-takvimi Erişim tarihi: 05.04.2023
40. Türkiye EKMUD Erişkin bağışıklama rehberi çalışma grubu. Erişkin Bağışıklama Rehberi 2023. https://www.ekmud.org.tr/files/uploads/files/eriskin-bagisiklama-2023.pdf
41. Schillie S, Murphy TV, Sawyer M, Ly K, Hughes E, Jiles R, de Perio MA, Reilly M, Byrd K, Ward JW; CentersforDisease Control andPrevention (CDC). CDC guidance for evaluating health-care personel for hepatitis B virüs protection and for administering post exposure management. MMWR Recomm Rep. 2013 Dec 20;62(RR-10):1-19.
42. Schillie S, Murphy TV, Fenlon N, Ko S, Ward JW. Update: Shortened Interval for Postvaccination SerologicTesting of Infants Bornto Hepatitis B-Infected Mothers. MMWR Morb Mortal WklyRep. 2015 Oct 9;64(39):1118-20. doi: 10.15585/mmwr.mm6439a6.
43. İşcan G ve Taşar MA. Aşı Şeması Tamamlanan Çocuklarda Operasyon Öncesi Anti-Hbs Düzeylerinin Değerlendirilmesi. Konuralp Tıp Dergisi 2018;10(2):244-247
44. Kutlu R, Demirbaş N. Serum HbsAg and Anti-Hbs Levels with Hepatitis B Vaccination Status in Hospital Staff Admitted for Health Screening. TJFMPC, 2016;10(3): 136-141. DOI:10.21763/tjfmpc.11383
45. Kwon JY, Daoud ND, Hashash JG, Picco MF, Farraye FA. Efficacy of Hepatitis B Vaccination with a Novel Immunostimulatory Sequence Adjuvant (Heplisav-B) in Patients With Inflammatory Bowel Disease. Inflamm Bowel Dis. 2023 Feb 1;29(2):254-259.
46. https://www.cdc.gov/vaccines/pregnan/hcp-toolkit/guidelines. Erişim tarihi: 30.03.2023
47. Kırdar S., Enfeksiyonlardan korunma, Hepatit B aşısı. Yaşlı Sağlığına Çok Yönlü Yaklaşım, editör: Dişcigil G. 2020; 127- 144, Gazi Kitabevi,Ankara
48. Kaplan Y. Hepatit B aşısı sonrası gelişen GuillainBarre Sendromu olgusu. Kocatepe Tıp Dergisi 2006;7: 63-65.
49. Sestili C, Grazina I, La Torre G. HBV vaccineand risk of developingmultiplesclerosis: a systematicreviewand meta-analysis. Hum VaccinImmunother 2021;17(7):2273-2278. doi: 10.1080/21645515.2018.1528835.
50. Albayrak A, Ertek M, Tasyaran MA, Pirim I. Role of HLA allele polymorphism in chronic hepatitis B virus infectionand HBV vaccine sensitivity in patients from eastern Turkey. Biochem Genet. 2011;49:258-269.

51. Mert G, Sengul A, Gul HC, Karakas A, Eyigun CP. The role of human leukocyte antigen tissue groups in hepatitis B virus vaccination in Turkey. J Microbiol Immunol Infect. 2014;47:9-14.
52. Vitaliti G, Praticò AD, Cimino C, DiDio G, Lionetti E, La Rosa M, Leonardi S. Hepatitis B vaccine in celiacdisease: yesterday, today and tomorrow. World J Gastroenterol 2013;19:838-845.
53. Yoon JH, Shin S, InJw, Chang JY, Song EY, Roh EY. Association of HLA alleles with the responsiveness to hepatitis B virus vaccination in Korean infants. Vaccine. 2014;32:5638-5644.
54. Kosinska A.D., Bauer T, Protzer U. Therapeutic vaccination for chronic hepatitis B. Current Opinion in Virology 2017, 23:75–81.
55. Krawczyk A, Ludwig C, Jochum C, Fiedler M, Heinemann FM, Shouval D, Roggendorf M, Roggendorf H, Lindemann M. Induction of a robust T- and B-cell immuneresponse in non- and low-responders to conventional vaccination against hepatitis B by using a third generation PreS/S vaccine. Vaccine. 2014 Sep 3;32(39):5077-82.
56. Tajiri K, Shimizu Y. Unsolved problems and future perspectives of hepatitis B virus vaccination. World J Gastroenterol 2015; 21(23):7074-7083, doi:10.3748/wjg.v21.i23.7074.
57. Cargill T, Barnes E. Therapeutic vaccination for treatment of chronic hepatitis B. Clin Exp Immunol, 2021; 205(2): 106–118.

HEPATİT B ENFEKTE KARACİĞER DOKUSUNDA ULTRASTRÜKTÜREL DEĞİŞİKLİKLER

Mehmet Gül

27

► Elektron Mikroskopi

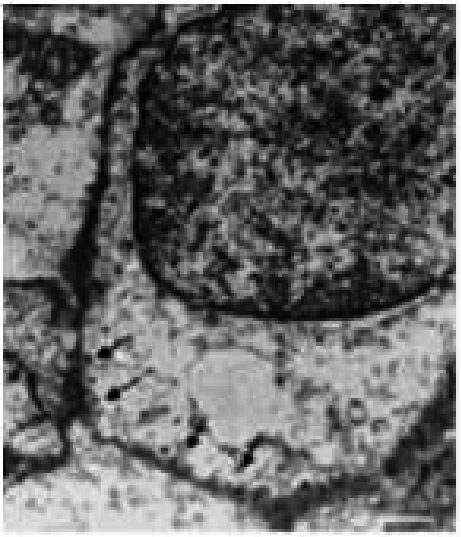
Elektron mikroskoplarının (Transmission (geçirimli) elektron mikroskop (TEM) ve Scanning (taramalı) elektron mikroskop (SEM)) biyoloji ve tıp alanlarında kullanılması ile virüsler, hücre organelleri, hücresel metabolit birikimlerinin yapısını detaylı inceleme imkânı sağlanmıştır. Ayrıca sitoloji ve biyopsi örneklerinde ışık mikroskop ile yapılan sitolojik ve histopatolojik incelemede ayırt edilemeyen yapısal bozukluklarının ayrıntılı bir şekilde incelenmesi ve görüntülenmesi mümkün olmuştur.

Elektron mikroskop ile incelenmek istenen materyalin yapısal özelliğine göre, hangi tip elektron mikroskobun kullanılacağı belirlenmeli ve buna göre de incelenecek örnek uygun prosedürlerle hazırlanmalıdır. Biyolojik örneklerin incelenmesinde genel olarak, hücre iç yapı ve organellerin görüntülenmesi TEM, yüzey topografik görüntüleme için ise SEM uygundur.

Transmission elektron mikroskobun tıp alanında özellikle histoloji, patoloji ve mikrobiyoloji bilim dallarında kullanımı yaygınlaşmaktadır. Günümüzde bazı biyopsi örneklerinin TEM ile yapılan ultrastrüktürel incelemelerinden elde edilen verilerin histopatolojik tanı açısından katkısı oldukça önemlidir. Bu kapsamda ortaya çıkmış olan "ultrastrüktürel patoloj" bilim alanı hızla gelişmekte ve yaygınlaşmaktır.

Viral hepatit B enfekte karaciğer dokusunun TEM ile ultrastrüktürel düzeyde incelenmesi, ışık mikroskop ile yapılan incelemeden elde edilen histopatolojik değişikliklerin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Ayrıca değişmiş olan hepatik fonksiyonun morfolojik temellerinin anlaşılması için önemli veriler sunmuştur.

Safra kanaliküllerinde Dane benzeri parçacıkların olduğunu bildiren çalışmalar da mevcuttur. (Resim 26). Bu durum biliyer sistemin, HVB'nin replikatif döngüsüne dâhil olabileceğini dolayısı ile safra duktusu hücrelerinde HBV bileşenlerinin yanı sıra safra kanaliküllerindeki Dane partikülleri ve core partiküllerin hepatositlerden safra kanaliküllerine geçebileceği fikrini destekler niteliktedir.[35]

Resim 26. Kolanjiyosit benzeri hücre içerisine giren HBV partikülleri benzeri parçacıklar (oklar) (Bar = 300 nm.[35]

Safra duktus hücreleri (kolanjiyositler), hepatitte elektron mikroskobu altında genellikle normal ultrastrüktürel yapıda görünürler. Kolestazın varlığında duktus epitel hücrelerinde artmış pinositoz ve bazal membran duplikasyonu görülebilir. Duktus epitel hücrelerinin lümene bakan apikal yüzlerinde ödematöz mikrovilluslar büyük kabarcıklar şeklinde izlenmesine rağmen bu yüzeyin aktivitesi genellikle normal olarak devam eder, bu durum safra duktus fonksiyonunda önemli bir değişiklik olmadığının işaretidir.[1]

► Kaynaklar

1. Schaffnert F. he Structural Basis of Altered Hepatic Function in Viral Hepatitis. 1970; 49, 658-668.
2. Gassler N, Press A, Rauchfub F, Theis B, Kaemmerer E. Etiology–histomorphology–entity correlation in liver pathology: a narrative review. AME Medical Journal 2022; 7, 1-14.

3. Schulze RJ, Schott MB, Casey CA, et al. J. Cell Biol. 2019; 218: 7, 2096–2112
4. Pietro M. Motta Biopathology of the Liver An Ultrastructural Approach. Kluwer Academic Publishers, Lancaster, UK. 1988
5. Zhou Z, Xu MJ, Gao B. Hepatocytes: a key cell type for innate immunity. Cell. Mol. Immunol. 2016; 13, 301–315.
6. Venkatakrishnan B, Zlotnick A. The Structural Biology of Hepatitis B Virus: Form and Function. Annu. Rev. Virol. 2016; 3, 429–451.
7. Yuen MF, Chen DS, Dusheiko GM, et al. Hepatitis B virus infection. Nat. Rev. Dis. Primers. 2018; 4, 18035
8. Schaff Z, Lapıs K. Fine Structure of Hepatocytes During the Etiology of Common Pathologies. Journal of Electron Mıcroscopy Technıque. 1990; 14, 179-207
9. Teng YC, Shen ZQ, Kao CH, Tsai TF. Hepatocellular carcinoma mouse models: Hepatitis B virüs- associated hepatocarcinogenesis and haploinsufficient tumor suppressor genes. World J Gastroenterol. 2016; 7, 22, 300-325
10. Hadziyannis S, Gerber MA, Vissoulis C, Popper H. Cytoplasmic hepatitis B antigen in "ground-glass" hepatocytes of carriers. Arch Pathol. 1973; 96, 327-30
11. Venkatakrishnan B, Zlotnick A.The Structural Biology of Hepatitis B Virus: Form and Function. Annu. Rev. Virol. 2016; 3, 429–51
12. Cohen C. Ground-Glass' Hepatocytes. Cohen C. Afr. Med. J. 1975; 49, 1401-1403
13. Freiman JS, Jilbert AR, Dixon RJ, et al. Experimental Duck Hepatitis B Virus Infection: Pathology and Evolution of Hepatic and Extrahepatic Infection. Hepatology 1988; 8, 507-13
14. Desmet VJ, Gerber M, Hoofnagle JH, et al. Classification of chronic hepatitis:diagnosis, grading and staging. Hepatology 1994; 19, 1513-2014
15. Meuleman P, Libbrecht L, Wieland S, et al. Immune Suppression Uncovers Endogenous Cytopathic Effects of the Hepatitis B Virus. JOURNAL OF Vırology 2006; 2797–2807
16. De Vos R, Ray MB, Desmet VJ. Electron microscopy of hepatitis B virus components in chronic active liver disease. Journal of Clinical Pathology 1979; 32, 590-600
17. Callea F, De Vos R, Tognit R, et al. Fibrinogen inclusions in liver cells: a new type of ground-glass hepatocyte. Immune light and electron microscopic characterization. Histopathology 1986; 10, 65-73
18. Middleton P, Vergis N. Mitochondrial dysfunction and liver disease: role, relevance, and potential for therapeutic modulation Ther Adv Gastroenterol 2021; 14; 1–19
19. Oberhammer F, Fritsch G, Schmied M, et al. Condensation of the chromatin at the membrane of an apoptotic nucleus is not associated with activation of an endonuclease. Journal of Cell Science 1993; 104,317-326
20. Malhi H, Gores GJ. Cellular and Molecular Mechanisms of Liver Injury. Gastroenterology 2008; 134, 1641–54
21. Moreno A, Cajal SRY, Marazuela M, et al. Sanded nuclei in delta patients. Liver, 1989: 9, 367-371
22. Çelikel ÇA. Histopathologic diagnosis of chronic viral hepatitis. Marmara Medical Journal 2016; 29, 18-28
23. Vazquez JJ. Ground-glass hepatocytes: light and electron microscopy. Characterization of the different types. Histol Histopath 1990; 5, 379-386
24. Bejarano PA,. Garcia MT, Rodriguez MM, et al. Liver glycogen bodies: ground-glass hepatocytes in transplanted patients. Virchows Arch 2006; 449, 539–545

25. Meuleman P, Libbrecht L, Wieland S, et al. Immune Suppression Uncovers Endogenous Cytopathic Effects of the Hepatitis B Virus. Journal Of Vırology. 2006; 80, 2797–2807

26- Fotiadu A, Tzioufa V, Vrettou E, et al. Progenitor cell activation in chronic viral hepatitis. Liver International 2004: 24, 268–274

27. Smolinski P, Nowak M, Krajewska BD. Comparative Quantitative and Qualitative Analysis of Mitochondria in Chronic Hepatitis B and C Patients. Adv Clin Exp Med 2009; 18, 575–584

28. Ruan P, Yang C, Su J, et al. Histopathological changes in the liver of tree shrew (Tupaia belangeri chinensis) persistently infected with hepatitis B virüs. Virology Journal 2013; 10:333

29. Busachi CA, Realdi G, Alberti A, et al. Ultrastructural Changes in the Liver of Patients With Chronic Non-A, Non-B Hepatitis. Journal of Medical Virology 1981; 7:205-212

30. Ilchenko LY, Morozov IA, Kozhanova TV, et al. Is it Possible to Cure Chronic Hepatitis B? A Case Report. Medıcal Vırology 2014; 28, 15-26

31. Zalcmane V. Mitochondria-rich hepatocytes in liver diseases. https://www.ipen.br/biblioteca/cd/icem/1998/VOLUME4/V40336.PDF adresinden 20 Mayıs 2023 2000'de erişildi.

32. Reınke P, Davıd H, Decker UT. Pathology of hepatic peroxisomes in chronic hepatitis B and immunosuppression. Exp. Pathol. 1988; 34, 71-77

33. Han NI, Lee YS, Choi H, et al. PCNA Expression and Electron Microscopic Study of Acinus-Forming Hepatocytes in Chronic Hepatit is B. The Korean Journal of Internal Medicine 2002; 17, 100-106

34. Choi HJ, Kang JK. Clinical, light and Electron Microscopic Studies of Acute and Chronic active viral Hepatitis. Yonsei Medical journal 1977; 18, 93-113

35. Falcon V, Menendez I, Acosta-Rivero N, et al. Ultrastructural Evidences of Hepatitis B Infection in Human Liver Biopsies Disclose Complex Assembly and Morphogenesis Pathways for Hepatitis B Virus. American Journal of Infectious Diseases 2008 4,96-103

KRONİK HEPATİT B HASTALARINDA ANTİVİRAL TEDAVİ ESNASINDA GÖRÜLEN YAN ETKİLER

İbrahim Erayman - Rukiyye Bulut

28

Kronik hepatit B (KHB) tedavisi için interferonlar (IFN) ve oral nükleoz(t)id analogları (NA) onaylanmış ilaçlardır. Mevcut veriler ışığında NA'lar ile KHB tedavisi ömür boyu sürecek bir tedavi gibi görünmektedir. Bu nedenle ilaçların uzun dönem güvenliliği ve yan etkileri tedavi seçimini etkileyen ana faktörlerdendir. Tüm NA'lar genellikle güvenlidir ve hastalar tarafından iyi tolere edilir. IFN'de ise tedavi süresi daha kısadır ve belirlidir, ancak yan etkilerin sık olması nedeni ile tolerasyonu zordur ve kullanımı sınırlı kalmaktadır. Bu derlemenin amacı, KHB tedavilerinin yan etkilerini gözden geçirmek ve güncellemektir.

► Giriş

Kronik hepatit B (KHB) enfeksiyonu, kronik karaciğer hastalıklarının başlıca nedenlerinden biridir ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 2019 yılında dünya çapında 296 milyon kişinin KHB enfeksiyonu ile yaşadığını tahmin etmektedir[1]. KHB prevalansı Afrika'da %6, Güneydoğu Asya'da %2 ve Amerika'da %1'dir.[2] Ülkemizde KHB prevalansı çeşitli çalışma sonuçlarına göre %2-4 arasında değişmektedir.[3] KHB'li hastalarda siroz, hepatik dekompansasyon ve hepatoselüler karsinom (HSK) gibi komplikasyonların gelişme riski vardır. KHB'de tedavinin asıl amacı hastalığın ilerlemesini ve hastalıkla ilişkili komplikasyonları önlemektir ve bunun için hepatit B virüsü (HBV) DNA replikasyonunun baskılanması gerekir.[4] Fonksiyonel kür olarak kabul edilen hepatit B yüzey antijeni (HBsAg) kaybı nadiren elde edildiği için ve fonksiyonel kür gelişmeden tedavi kesildiğinde birçok hastada alevlenme geliştiği için KHB hastalarının çoğunda uzun süreli tedavi gerekir. Bu nedenle ilaçların antiviral ekilerinin yanı sıra güvenlik profilleri de önemlidir.[2] KHB enfeksiyonunun tedavisi için iki farklı an-

► Kaynaklar

1. Interim guidance for country validation of viral hepatitis elimination. Geneva: World Health Organization; 2021. https://www.who.int/publications/i/item/9789240028395 (Erişim tarihi: 03.04.2023)
2. Jeong S, Shin HP, Kim HI. Real-World Single-Center Comparison of the Safety and Efficacy of Entecavir, Tenofovir Disoproxil Fumarate, and Tenofovir Alafenamide in Patients with Chronic Hepatitis B. Intervirology. 2022;65(2):94-103. doi: 10.1159/000519440.
3. Özkan H. Epidemiology of Chronic Hepatitis B in Turkey. Euroasian J Hepatogastroenterol. 2018 Jan-Jun;8(1):73-74. doi: 10.5005/jp-journals-10018-1264.
4. European Association for the Study of the Liver. EASL 2017 Clinical practice Guidelines on the management of hepatitis B virus infection. J Hepatol. 2017;67:370-98.
5. Kayaaslan B, Guner R. Adverse effects of oral antiviral therapy in chronic hepatitis B. World J Hepatol. 2017 Feb 18;9(5):227-241. doi: 10.4254/wjh.v9.i5.227.
6. Han Y, Zeng A, Liao H, et al. The efficacy and safety comparison between tenofovir and entecavir in treatment of chronic hepatitis B and HBV related cirrhosis: a systematic review and Meta-analysis. Int Immunopharmacol. 2017 Jan;42:168–75.
7. Terrault NA, Lok ASF, McMahon BJ, et al. Update on prevention, diagnosis, and treatment of chronic hepatitis B: AASLD 2018 hepatitis B guidance. Hepatology. 2018 Apr;67(4):1560-1599. doi: 10.1002/hep.29800.
8. Fung J, Seto WK, Lai CL, et al. Extrahepatic effects of nucleoside and nucleotide analogues in chronic hepatitis B treatment. J Gastroenterol Hepatol. 2014 Mar;29(3):428-34. doi: 10.1111/jgh.12499.
9. Sarin SK, Kumar M, Lau GK, et al. Asian-Pacific clinical practice guidelines on the management of hepatitis B: a 2015 update. Hepatol Int. 2016 Jan;10(1):1-98. doi: 10.1007/s12072-015-9675-4.
10. Manns MP, McHutchison JG, Gordon SC, et al. Peginterferon alfa-2b plus ribavirin compared with interferon alfa-2b plus ribavirin for initial treatment of chronic hepatitis C: a randomised trial. Lancet 2001;358:958–965.
11. Glue P, Fang JW, Rouzier-Panis R, et al. Pegylated interferon-alpha2b: pharmacokinetics, pharmacodynamics, safety, and preliminary efficacy data. Hepatitis C Intervention Therapy Group. Clin Pharmacol Ther. 2000 Nov;68(5):556-67. doi: 10.1067/mcp.2000.110973.
12. McHutchison JG, Lawitz EJ, Shiffman ML, et al; IDEAL Study Team. Peginterferon alfa-2b or alfa-2a with ribavirin for treatment of hepatitis C infection. N Engl J Med. 2009 Aug 6;361(6):580-93. doi: 10.1056/NEJMoa0808010.
13. Hadziyannis SJ, Sette H Jr, Morgan TR, et al; PEGASYS International Study Group. Peginterferon-alpha2a and ribavirin combination therapy in chronic hepatitis C: a randomized study of treatment duration and ribavirin dose. Ann Intern Med. 2004 Mar 2;140(5):346-55. doi: 10.7326/0003-4819-140-5-200403020-00010.
14. Gallelli L, Ferraro M, Mauro GF, De Sarro G. Generalised Dermatitis Induced by Pegylated Interferon-alpha-2b in a Patient Infected with Genotype-1 Hepatitis C Virus: Presentation of a Case. Clin Drug Investig. 2005;25(4):281-4. doi: 10.2165/00044011-200525040-00009.
15. Hashimoto Y, Kanto H, Itoh M. Adverse skin reactions due to pegylated interferon alpha 2b plus ribavirin combination therapy in a patient with chronic hepatitis C virus. J Dermatol. 2007 Aug;34(8):577-82. doi: 10.1111/j.1346-8138.2007.00336.x.

16. Grossmann Sde M, Teixeira R, de Aguiar MC, do Carmo MA. Exacerbation of oral lichen planus lesions during treatment of chronic hepatitis C with pegylated interferon and ribavirin. Eur J Gastroenterol Hepatol. 2008 Jul;20(7):702-6. doi: 10.1097/MEG.0b013e3282f1cc5d.
17. Yang JF, Kao YH, Dai CY, et al. Comparison of adverse effects related to pegylated interferon-based therapy for patients with chronic hepatitis B and chronic hepatitis C in Taiwan. Hepatol Int. 2010 Aug 9;4(4):732-40. doi: 10.1007/s12072-010-9208-0.
18. Kartal ED, Alpat SN, Ozgunes I, et al. Adverse effects of high-dose interferon-alpha-2a treatment for chronic hepatitis B. Adv Ther. 2007 Sep-Oct;24(5):963-71. doi: 10.1007/BF02877700.
19. Bulut R, Kurt KE, Kandemir B, et al. Antiviral treatment results and side effects during treatment in chronic hepatitis B patients. Klimik Derg. 2021;34(3):192-7. doi: 10.36519/kd.2021.3672
20. Raison CL, Demetrashvili M, Capuron L, et al. Neuropsychiatric adverse effects of interferon-alpha: recognition and management. CNS Drugs. 2005;19(2):105-23. doi: 10.2165/00023210-200519020-00002.
21. Soto Alvarez J, Sacristan JA, Alsar MJ. Interferon alfa-2a-induced impotence. DICP. 1991 Dec;25(12):1397. doi: 10.1177/106002809102501226.
22. Kraus MR, Schäfer A, Bentink T, et al. Sexual dysfunction in males with chronic hepatitis C and antiviral therapy: interferon-induced functional androgen deficiency or depression? J Endocrinol. 2005 May;185(2):345-52. doi: 10.1677/joe.1.06007.
23. Tran HA, Jones TL, Batey RG. The spectrum of thyroid dysfunction in an Australian hepatitis C population treated with combination Interferon-alpha2beta and Ribavirin. BMC Endocr Disord. 2005 Oct 12;5:8. doi: 10.1186/1472-6823-5-8.
24. Prummel MF, Laurberg P. Interferon-alpha and autoimmune thyroid disease. Thyroid. 2003 Jun;13(6):547-51. doi: 10.1089/105072503322238809.
25. Khungar V, Han SH. A Systematic Review of Side Effects of Nucleoside and Nucleotide Drugs Used for Treatment of Chronic Hepatitis B. Curr Hepat Rep. 2010 May;9(2):75-90. doi: 10.1007/s11901-010-0039-1.
26. Lange CM, Bojunga J, Hofmann WP, et al. Severe lactic acidosis during treatment of chronic hepatitis B with entecavir in patients with impaired liver function. Hepatology 2009, 50:2001–2006.
27. Liaw YF, Gane E, Leung N, et al; GLOBE Study Group. 2-Year GLOBE trial results: telbivudine is superior to lamivudine in patients with chronic hepatitis B. Gastroenterology. 2009 Feb;136(2):486-95. doi: 10.1053/j.gastro.2008.10.026.
28. Lok AS, Lai CL, Leung N, et al. Long-term safety of lamivudine treatment in patients with chronic hepatitis B. Gastroenterology 2003; 125: 1714-1722.
29. Tillmann HL, Hadem J, Leifeld L, et al. Safety and efficacy of lamivudine in patients with severe acute or fulminant hepatitis B, a multicenter experience. J Viral Hepat 2006; 13: 256-263.
30. Huprikar S, Danziger-Isakov L, Ahn J, et al. Solid organ transplantation from hepatitis B virus-positive donors: consensus guidelines for recipient management. Am J Transplant. 2015 May;15(5):1162-72. doi: 10.1111/ajt.13187.
31. Loomba R, Rowley A, Wesley R, et al. Systematic review: the effect of preventive lamivudine on hepatitis B reactivation during chemotherapy. Ann Intern Med. 2008 Apr 1;148(7):519-28. doi: 10.7326/0003-4819-148-7-200804010-00008. Erratum in: Ann Intern Med. 2009 May 5;150(9):657-8.

32. Baharin J, Sahari NS, Lim SM. Rhabdomyolysis due to Lamivudine administration in acute viral hepatitis B infection: a case report from Malaysia. Electron Physician. 2014 Jul 1;6(3):863-7. doi: 10.14661/2014.863-867.
33. Yahagi K, Ueno Y, Mano Y, et al. Rhabdomyolytic syndrome during the lamivudine therapy for acute exacerbation of chronic type B hepatitis. Liver Transpl. 2002 Dec;8(12):1198-9. doi: 10.1053/jlts.2002.36734.
34. Adani GL, Baccarani U, Risaliti A, et al. Rhabdomyolysis due to Lamivudine administration in a liver transplant recipient. Am J Transplant. 2005 Mar;5(3):634. doi: 10.1111/j.1600-6143.2005.00691.x.
35. Song X, Hu Z, Zhang H. Acute dystonia induced by lamivudine. Clin Neuropharmacol 2005; 28: 193-194.
36. Kaptanoglu AF, Kutluay L. Ichthyosiform eruption associated with lamivudine in a patient with chronic hepatitis-B infection. Int J Clin Pract 2005; 59: 1237-1238.
37. Tuon FF, Guastini CM, Boulos MI. Acute pancreatitis associated with lamivudine therapy for chronic B hepatitis. Braz J Infect Dis 2008; 12: 263.
38. Soylu AR, Dökmeci G, Tezel A, et al. Lamivudine-induced acute pancreatitis in a patient with decompensated Hbv-related chronic liver disease. J Clin Gastroenterol 2004; 38: 134.
39. Matthews SJ. Telbivudine for the management of chronic hepatitis B virus infection. Clin Ther 2007; 29: 2635-2653. doi: 10.1016/j.clinthera.2007.12.032
40. Wang YH, Wu BQ, Liu H. Continuous venovenous hemodiafiltration for hyperlactatemia caused by telbivudine in a patient with chronic hepatitis B: a case report and update review. J Dig Dis 2015; 16: 164-167. doi: 10.1111/1751-2980.12173
41. Zou XJ, Jiang XQ, Tian DY. Clinical features and risk factors of creatine kinase elevations and myopathy associated with telbivudine. J Viral Hepat 2011; 18: 892-896. doi: 10.1111/j.1365-2893.2010.01412.x
42. Zhang XS, Jin R, Zhang SB, Tao ML. Clinical features of adverse reactions associated with telbivudine. World J Gastroenterol 2008; 14: 3549-3553.
43. Jin JL, Hu P, Lu JH, et al. Lactic acidosis during telbivudine treatment for HBV: a case report and literature review. World J Gastroenterol. 2013 Sep 7;19(33):5575-80. doi: 10.3748/wjg.v19.i33.5575.
44. Lai CL, Gane E, Liaw YF, et al; Globe Study Group. Telbivudine versus lamivudine in patients with chronic hepatitis B. N Engl J Med. 2007 Dec 20;357(25):2576-88. doi: 10.1056/NEJMoa066422.
45. Wang Y, Thongsawat S, Gane EJ, et al. Efficacy and safety of continuous 4-year telbivudine treatment in patients with chronic hepatitis B. J Viral Hepat. 2013 Apr;20(4):e37-46. doi: 10.1111/jvh.12025.
46. Li X, Zhong C, Yang S, et al. Influence of adefovir dipivoxil or telbivudine monotherapy on renal function of patients with chronic hepatitis B. Nan Fang Yi Ke Da Xue Bao. 2012;32(6):826-9. Chinese.
47. Gane EJ, Deray G, Liaw YF, et al. Telbivudine improves renal function in patients with chronic hepatitis B. Gastroenterology. 2014 Jan;146(1):138-146.e5. doi: 10.1053/j.gastro.2013.09.031.
48. Fontana RJ. Side effects of long-term oral antiviral therapy for hepatitis B. Hepatology 2009; 49: S185-S195. doi: 10.1002/hep.22885
49. Lok ASF, McMahon BJ. Chronic hepatitis B: update 2009. Hepatology 2009, 50 (3): 1–36.
50. Benhamou Y, Thibault V, Vig P, et al. Safety and efficacy of adefovir dipivoxil in patients infected with lamivudine-resistant hepatitis B and HIV-1. J Hepatol 2006, 44:62–67.

51. Hadziyannis SJ, Tassopoulos NC, Heathcote EJ, et al. Long-term therapy with adefovir dipivoxil for HBeAg-negative chronic hepatitis B for up to 5 years. Gastroenterology 2006, 131:1743– 1751.
52. Schiff E, Ching-Lung L, Hadziyannis S, et al. Adefovir dipivoxil for wait-listed and post-liver transplantation patients with lamivudine-resistant hepatitis B: final long-term results. Liver Transpl 2007, 13:349–360.
53. Izzedine H, Hulot JS, Launay-Vacher V, et al. Renal Safety of adefovir dipivoxil in patients with chronic hepatitis B: two double-blind, randomized, placebo-controlled studies. Kidney Int 2004, 66: 1153–1158.
54. Yang Q, Shi YU, Yang Y, et al. Association between adefovir dipivoxil treatment and the risk of renal insufficiency in patients with chronic hepatitis B: A meta-analysis. Biomed Rep. 2015 Mar;3(2):269-275. doi: 10.3892/br.2015.415.
55. Xu LJ, Jiang Y, Liao RX, et al. Low-dose adefovir dipivoxil may induce Fanconi syndrome: clinical characteristics and long-term follow-up for Chinese patients. Antivir Ther. 2015;20(6):603-11. doi: 10.3851/IMP2954.
56. Marcellin P, Chang TT, Lim SG, et al. Adefovir Dipivoxil 437 Study Group. Adefovir dipivoxil for the treatment of hepatitis B e antigen-positive chronic hepatitis B. N Engl J Med 2003; 348: 808-816.
57. Lee YS, Dong JS, Young-Suk L, et al. Increased risk of adefovir resistance in patients with lamivudine-resistant chronic hepatitis B after 48 weeks of adefovir dipivoxil monotherapy. Hepatology 2006, 43: 1385–1391.
58. Mazzucco CE, Hamatake RK, Colonno RJ, et al. Entecavir for treatment of hepatitis B virus displays no in vitro mitochondrial toxicity or DNA polymerase gamma inhibition. Antimicrob Agents Chemother 2008; 52: 598-605.
59. Liang J, Jiang MJ, Deng X, et al. Efficacy and Safety of Telbivudine Compared to Entecavir Among HBeAg+ Chronic Hepatitis B Patients: a Meta-Analysis Study. Hepat Mon. 2013 May 23;13(6):e7862. doi: 10.5812/hepatmon.7862.
60. Fung J, Cheung C, Chan SC, et al. Entecavir monotherapy is effective in suppressing hepatitis B virus after liver transplantation. Gastroenterology 2011;141:1212–121.
61. Manns MP, Akarca US, Chang TT, et al. Long-term safety and tolerability of entecavir in patients with chronic hepatitis B in the rollover study ETV-901. Expert Opin Drug Saf. 2012 May;11(3):361-8. doi: 10.1517/14740338.2012.653340.
62. Chi H, Arends P, Reijnders JG, et al; VIRGIL Surveillance Study Group (European surveillance network for vigilance against viral resistance). Flares during long-term entecavir therapy in chronic hepatitis B. J Gastroenterol Hepatol. 2016 Nov;31(11):1882-1887. doi: 10.1111/jgh.13377.
63. Ridruejo E. Antiviral treatment for chronic hepatitis B in renal transplant patients. World J Hepatol. 2015 Feb 27;7(2):189-203. doi: 10.4254/wjh.v7.i2.189.
64. Byrne R, Carey I, Agarwal K. Tenofovir alafenamide in the treatment of chronic hepatitis B virus infection: rationale and clinical trial evidence. Therap Adv Gastroenterol. 2018 Jul 16;11:1756284818786108. doi: 10.1177/1756284818786108.
65. Marcellin P, Zoulim F, Hézode C, et al. Effectiveness and Safety of Tenofovir Disoproxil Fumarate in Chronic Hepatitis B: A 3-Year, Prospective, Real-World Study in France. Dig Dis Sci. 2016 Oct;61(10):3072-3083. doi: 10.1007/s10620-015-4027-8.
66. Buti M, Tsai N, Petersen J, et al. Seven-year efficacy and safety of treatment with tenofovir disoproxil fumarate for chronic hepatitis B virus infection. Dig Dis Sci. 2015 May;60(5):1457-64. doi: 10.1007/s10620-014-3486-7.

67. Gill US, Zissimopoulos A, Al-Shamma S, et al. Assessment of bone mineral density in tenofovir-treated patients with chronic hepatitis B: can the fracture risk assessment tool identify those at greatest risk? J Infect Dis. 2015 Feb 1;211(3):374-82. doi: 10.1093/infdis/jiu471.

68. Bedimo R, Maalouf NM, Zhang S, et al. Osteoporotic fracture risk associated with cumulative exposure to tenofovir and other antiretroviral agents. AIDS. 2012 Apr 24;26(7):825-31. doi: 10.1097/QAD.0b013e32835192ae.

69. Wei MT, Le AK, Chang MS, et al. Antiviral therapy and the development of osteopenia/osteoporosis among Asians with chronic hepatitis B. J Med Virol. 2019 Jul;91(7):1288-1294. doi: 10.1002/jmv.25433.

70. Wong GL, Tse YK, Wong VW, et al. Long-term safety of oral nucleos(t)ide analogs for patients with chronic hepatitis B: A cohort study of 53,500 subjects. Hepatology. 2015 Sep;62(3):684-93. doi: 10.1002/hep.27894.

71. Heathcote EJ, Marcellin P, Buti M, et al. Three-year efficacy and safety of tenofovir disoproxil fumarate treatment for chronic hepatitis B. Gastroenterology. 2011 Jan;140(1):132-43. doi: 10.1053/j.gastro.2010.10.011.

72. Fung S, Kwan P, Fabri M, et al. Randomized comparison of tenofovir disoproxil fumarate vs emtricitabine and tenofovir disoproxil fumarate in patients with lamivudine-resistant chronic hepatitis B. Gastroenterology. 2014 Apr;146(4):980-8. doi: 10.1053/j.gastro.2013.12.028.

73. Jeong J, Shin JW, Jung SW, et al. Tenofovir alafenamide treatment may not worsen the lipid profile of chronic hepatitis B patients: a propensity score-matched analysis. Clin Mol Hepatol 2022; 28:254-264.

74. Buti M, Gane E, Seto WK, et al. Tenofovir alafenamide versus tenofovir disoproxil fumarate for the treatment of patients with HBeAg-negative chronic hepatitis B virus infection: a randomised, double-blind, phase 3, non-inferiority trial. Lancet Gastroenterol Hepatol. 2016;1(3):196-206.

75. Chan HL, Fung S, Seto WK, et al. Tenofovir alafenamide versus tenofovir disoproxil fumarate for the treatment of HBeAg-positive chronic hepatitis B virus infection: a randomised, double-blind, phase 3, noninferiority trial. Lancet Gastroenterol Hepatol. 2016;1(3):185-195.

76. Lim J, Choi WM, Shim JH, et al. Efficacy and safety of tenofovir alafenamide versus tenofovir disoproxil fumarate in treatment-naïve chronic hepatitis B. Liver Int. 2022 Jul;42(7):1517-1527. doi: 10.1111/liv.15261.

77. Lim YS, Seto WK, Kurosaki M, et al. Review article: switching patients with chronic hepatitis B to tenofovir alafenamide-a review of current data. Aliment Pharmacol Ther. 2022 Apr;55(8):921-943. doi: 10.1111/apt.16788.

78. Bernstein DE, Trinh HN, Schiff ER, et al. Safety and Effectiveness of Tenofovir Alafenamide in Usual Clinical Practice Confirms Results of Clinical Trials: TARGET-HBV. Dig Dis Sci. 2022 Jun;67(6):2637-2645. doi: 10.1007/s10620-021-07033-y.

79. Pol S, Lampertico P. First-line treatment of chronic hepatitis B with entecavir or tenofovir in 'real-life' settings: from clinical trials to clinical practice. J Viral Hepat. 2012 Jun;19(6):377-86. doi: 10.1111/j.1365-2893.2012.01602.x.

80. Trinh S, Le AK, Chang ET, et al. Changes in Renal Function in Patients With Chronic HBV Infection Treated With Tenofovir Disoproxil Fumarate vs Entecavir. Clin Gastroenterol Hepatol. 2019 Apr;17(5):948-956.e1. doi: 10.1016/j.cgh.2018.08.037.

81. Gish RG, Clark MD, Kane SD, et al. Similar risk of renal events among patients treated with tenofovir or entecavir for chronic hepatitis B. Clin Gastroenterol Hepatol. 2012 Aug;10(8):941-6; quiz e68. doi: 10.1016/j.cgh.2012.04.008.

PEDİYATRİK HEPATİT B ENFEKSİYONUNDA YENİLİKLER VE GELECEK PERSPEKTİFLERİ

Nihal Uyar Aksu - Selim Öncel

29

Hepatit B enfeksiyonunun sınıflandırılmasında, tanısında ve tedavisinde son yıllarda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Yakın zamana kadar, kronik HBV enfeksiyonunun doğal seyri HBeAg varlığı, HBV DNA seviyeleri, alanin aminotransferaz (ALT) seviyeleri ve karaciğer inflamasyonunun varlığına dayanarak sınıflandırılıyorken Avrupa Karaciğer Araştırmaları Derneği 2017 kılavuzunda yeni tanımlamalar getirilmiştir. Kantitatif B hepatiti "core" antikoru, kronik HBV enfeksiyonun tüm evrelerinde saptanabilen tek belirteçtir. Kronik enfeksiyonu olanların neredeyse %100'ünde, okült enfeksiyonlarda ise %80-99 oranında pozitif olarak saptanmıştır. Buradan yola çıkarak kantitatif anti-HBc seviyesinin ölçümünün enfekte kişinin bağışıklığının etkinleşme durumu, enfeksiyonun evresi, karaciğerdeki etkilenme derecesi ve tedavi duyarlığı hakkında bilgi vereceği düşünülmektedir. Bundan başka B hepatiti "core" ilişkili antijeninin tedavinin şekillenmesinde önemli rol oynaması beklenmektedir. Tedavide gelecekte hepatosite giriş inhibitörleri, kapsid montaj modülatörleri, HBsAg sekresyon inhibitörleri, virüs salınım inhibitörleri ve RNA engelleyici ajanlar gibi yeni sınıf ajanların kullanılması öngörülmektedir. Yapay zekâ, tıbbın birçok alanında olduğu gibi hepatolojide de kullanım alanı bulmuş, hepatit B epidemiyolojisinde ve tanısında şimdiden kendisini kanıtlamış görünmektedir. Bütün bu yeniliklerin pediyatride yaygın kullanıma girmesi için daha fazla araştırmaya ve zamana ihtiyaç vardır.

► Giriş

B hepatiti virüsü (HBV) enfeksiyonu etkili aşı ve aşılama programlarının varlığına rağmen tüm dünyada önemli bir sağlık sorunu olmaya devam etmektedir.

► Kaynaklar

1. Hepatitis B. Accessed April 15, 2023. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/hepatitis-b
2. Franco E, Bagnato B, Marino MG, ve ark. Hepatitis B: Epidemiology and prevention in developing countries. World J. Hepatol. 2012;4(3):74-80. doi:10.4254/wjh.v4.i3.74
3. Tassopoulos NC, Papaevangelou GJ, Sjogren MH, ve ark. Natural history of acute hepatitis B surface antigen-positive hepatitis in Greek adults. Gastroenterology. 1987;92(6):1844-1850. doi:10.1016/0016-5085(87)90614-7
4. McMahon BJ, Alward WLM, Hall DB, ve ark. Acute hepatitis B virus infection: relation of age to the clinical expression of disease and subsequent development of the carrier state. J. Infect. Dis.. 1985;151(4):599-603. doi:10.1093/infdis/151.4.599
5. Indolfi G, Easterbrook P, Dusheiko G, ve ark. Hepatitis B virus infection in children and adolescents. Lancet Gastroenterol. Hepatol. 2019;4(6):466-476. doi:10.1016/S2468-1253(19)30042-1
6. Nicastro E, Norsa L, Di Giorgio A, ve ark. Breakthroughs and challenges in the management of pediatric viral hepatitis. World J Gastroenterol. 2021;27(20):2474-2494. doi:10.3748/wjg.v27.i20.2474
7. Global Health Sector Strategies. Accessed April 15, 2023. https://www.who.int/teams/global-hiv-hepatitis-and-stis-programmes/strategies/global-health-sector-strategies
8. Sokal EM, Paganelli M, Wirth S, ve ark. Management of chronic hepatitis B in childhood: ESPGHAN clinical practice guidelines. J. Hepatol. 2013;59(4):814-829. doi:10.1016/j.jhep.2013.05.016
9. Lai MW, Chang MH. Updates in the management of hepatitis B in children. Expert Rev Gastroenterol Hepatol. 2019;13(11):1065-1076. doi:10.1080/17474124.2019.1686975
10. EASL 2017 Clinical Practice Guidelines on the management of hepatitis B virus infection | Elsevier Enhanced Reader. doi:10.1016/j.jhep.2017.03.021
11. Stinco M, Rubino C, Trapani S, Indolfi G. Treatment of hepatitis B virus infection in children and adolescents. World J Gastroenterol. 2021;27(36):6053-6063. doi:10.3748/wjg.v27.i36.6053
12. Chen EQ, Feng S, Wang ML, ve ark. Serum hepatitis B core-related antigen is a satisfactory surrogate marker of intrahepatic covalently closed circular DNA in chronic hepatitis B. Sci Rep. 2017;7:173. doi:10.1038/s41598-017-00111-0
13. Kumar M, Pahuja S, Khare P, ve ark. Current Challenges and Future Perspectives of Diagnosis of Hepatitis B Virus. Diagnostics (Basel). 2023;13(3):368. doi:10.3390/diagnostics13030368
14. Wong DKH, Seto WK, Cheung KS, ve ark. Hepatitis B virus core-related antigen as a surrogate marker for covalently closed circular DNA. Liver Int. 2017;37(7):995-1001. doi:10.1111/liv.13346
15. Hadziyannis E, Laras A. Viral biomarkers in chronic HBeAg negative HBV infection. Genes. 2018;9(10):469. doi:10.3390/genes9100469
16. Lam YF, Seto WK, Wong D, ve ark. Seven-year treatment outcome of entecavir in a real-world cohort: effects on clinical parameters, HBsAg and HBcrAg levels. Clin. Transl. Gastroenterol. 2017;8(10):e125. doi:10.1038/ctg.2017.51
17. Lazarevic I, Banko A, Miljanovic D, ve ark. Clinical utility of quantitative HBV core antibodies for solving diagnostic dilemmas. Viruses. 2023;15(2):373. doi:10.3390/v15020373

18. Raimondo G, Locarnini S, Pollicino T, ve ark. Update of the statements on biology and clinical impact of occult hepatitis B virus infection. J. Hepatol. 2019;71(2):397-408. doi:10.1016/j.jhep.2019.03.034
19. Chen HS, Wu JF, Su TH, ve ark. Baseline level of hepatitis B core antibody predicts spontaneous hepatitis B e antigen (HBeAg) seroconversion in HBeAg-positive children with a normal alanine aminotransferase level. Hepatology. 2019;70(6):1903. doi:10.1002/hep.30788
20. Vachon A, Osiowy C. Novel biomarkers of hepatitis B virus and their use in chronic hepatitis B patient management. Viruses. 2021;13(6):951. doi:10.3390/v13060951
21. Martinot-Peignoux M, Asselah T, Marcellin P. HBsAg quantification to optimize treatment monitoring in chronic hepatitis B patients. Liver Int. 2015;35(s1):82-90. doi:10.1111/liv.12735
22. Wang J, Shen T, Huang X, ve ark. Serum hepatitis B virus RNA is encapsidated pregenome RNA that may be associated with persistence of viral infection and rebound. J. Hepatol. 2016;65(4):700-710. doi:10.1016/j.jhep.2016.05.029
23. van Bömmel F, Bartens A, Mysickova A, ve ark. Serum hepatitis B virus RNA levels as an early predictor of hepatitis B envelope antigen seroconversion during treatment with polymerase inhibitors. Hepatology. 2015;61(1):66-76. doi:10.1002/hep.27381
24. Yu G, Chen R, Zheng S, ve ark. A standardized assay for the quantitative detection of serum HBV RNA in chronic hepatitis B patients. Emerg Microbes Infect. 11(1):775-785. doi:10.1080/22221751.2022.2045874
25. Dezsőfi A, Baumann U, Dhawan A, ve ark. Liver biopsy in children: position paper of the ESPGHAN Hepatology Committee. J Pediatr Gastroenterol Nutr. 2015;60(3):408-420. doi:10.1097/MPG.0000000000000632
26. Smolders EJ, Burger DM, Feld JJ, ve ark. Review article: clinical pharmacology of current and investigational hepatitis B virus therapies. Aliment Pharmacol Ther. 2020;51(2):231-243. doi:10.1111/apt.15581
27. Terrault NA, Lok ASF, McMahon BJ, ve ark. Update on prevention, diagnosis, and treatment of chronic hepatitis B: AASLD 2018 hepatitis B guidance. Hepatology. 2018;67(4):1560-1599. doi:10.1002/hep.29800
28. Iloeje UH, Yang HI, Su J, ve ark. PPredicting cirrhosis risk based on the level of circulating hepatitis B viral load. Gastroenterology. 2006;130(3):678-686. doi:10.1053/j.gastro.2005.11.016
29. Chen CJ, Yang HI, Su J, ve ark. Risk of hepatocellular carcinoma across a biological gradient of serum hepatitis B virus DNA level. JAMA. 2006;295(1):65-73. doi:10.1001/jama.295.1.65
30. Chu CM, Hung SJ, Lin J, ve ark. Natural history of hepatitis B e antigen to antibody seroconversion in patients with normal serum aminotransferase levels. Am J Med 2004; 116: 829834 [PMID: 15178498 DOI: 10.1016/j.amjmed.2003.12.040].
31. Wong GL, Wong VW, Choi PC, ve ark. Clinical factors associated with liver stiffness in hepatitis B e antigen-positive chronic hepatitis B patients. Clin Gastroenterol Hepatol 2009; 7: 227-233 [PMID: 19121647 DOI: 10.1016/j.cgh.2008.10.023].
32. Chen YC, Chu CM, Liaw YF. Age-specific prognosis following spontaneous hepatitis B e antigen seroco version in chronic hepatitis B. Hepatology. 2010;51(2):435-444. doi:10.1002/hep.23348
33. Wong GLH. Management of chronic hepatitis B patients in immunetolerant phase: what latest guidelines recommend. Clin Mol Hepatol. 2018;24(2):108-113. doi:10.3350/cmh.2017.0068

34. Bogomolov P, Alexandrov A, Voronkova N, ve ark. Treatment of chronic hepatitis D with the entry inhibitor myrcludex B: First results of a phase Ib/IIa study. J Hepatol. 2016;65(3):490-498. doi:10.1016/j.jhep.2016.04.016

35. Fanning GC, Zoulim F, Hou J, Bertoletti A. Therapeutic strategies for hepatitis B virus infection: towards a cure. Nat Rev Drug Discov. 2019;18(11):827-844. doi:10.1038/s41573-019-0037-0

36. Cornberg M, Lok ASF, Terrault NA, ve ark. Guidance for design and endpoints of clinical trials in chronic hepatitis B - Report from the 2019 EASL-AASLD HBV Treatment Endpoints Conference‡. J. Hepatol. 2020;72(3):539-557. doi:10.1016/j.jhep.2019.11.003

37. Zoulim F, Lenz O, Vandenbossche JJ, ve ark. JNJ-56136379, an HBV capsid assembly modulator, is well-tolerated and has antiviral activity in a phase 1 study of patients with chronic infection. Gastroenterology. 2020;159(2):521-533.e9. doi:10.1053/j.gastro.2020.04.036

38. Sulkowski MS, Agarwal K, Ma X, ve ark. Safety and efficacy of vebicorvir administered with entecavir in treatment-naïve patients with chronic hepatitis B virus infection. J. Hepatol. 2022;77(5):1265-1275. doi:10.1016/j.jhep.2022.05.027

39. Yuen MF, Agarwal K, Ma X, ve ark. Safety and efficacy of vebicorvir in virologically suppressed patients with chronic hepatitis B virus infection. J. Hepatol. 2022;77(3):642-652. doi:10.1016/j.jhep.2022.04.005

40. Al-Mahtab M, Bazinet M, Vaillant A. Safety and efficacy of nucleic acid polymers in monotherapy and combined with immunotherapy in treatment-naive Bangladeshi patients with HBeAg+ chronic hepatitis B infection. PLoS One. 2016;11(6):e0156667. doi:10.1371/journal.pone.0156667

41. Bazinet M, Pântea V, Placinta G, ve ark. Safety and efficacy of 48 weeks REP 2139 or REP 2165, tenofovir disoproxil, and pegylated interferon alfa-2a in patients with chronic HBV infection naïve to nucleos(t)ide therapy. Gastroenterology. 2020;158(8):2180-2194. doi:10.1053/j.gastro.2020.02.058

42. Bazinet M, Pântea V, Cebotarescu V, ve ark. Safety and efficacy of REP 2139 and pegylated interferon alfa-2a for treatment-naive patients with chronic hepatitis B virus and hepatitis D virus co-infection (REP 301 and REP 301-LTF): a non-randomised, open-label, phase 2 trial. Lancet Gastroenterol Hepatol. 2017;2(12):877-889. doi:10.1016/S2468-1253(17)30288-1

43. Press Release: VIR-2218 Demonstrates Dose-Dependent and Durable Reductions of Hepatitis B Surface Antigen in Phase 1/2 Trial | Vir. Accessed April 24, 2023. https://investors.vir.bio/news-releases/news-release-details/vir-2218-demonstrates-dose-dependent-and-durable-reductions/

44. Yuen MF, Chen CY, Liu CJ, ve ark. A phase 2, open-label, randomized, multiple-dose study evaluating Inarigivir in treatment-naïve patients with chronic hepatitis B. Liver Int. 2023;43(1):77-89. doi:10.1111/liv.15465

45. Yuen MF, Chen CY, Liu CJ, ve ark. GS-12-Ascending dose cohort study of inarigivir - A novel RIG I agonist in chronic HBV patients: Final results of the ACHIEVE trial. J. Hepatol. 2019;70(1, Supplement):e47-e48. doi:10.1016/S0618-8278(19)30084-2

46. Reyes M, Lutz JD, Lau AH, ve ark. Safety, pharmacokinetics and pharmacodynamics of selgantolimod, an oral Toll-like receptor 8 agonist: a phase Ia study in healthy subjects. Antivir. Ther. 2020;25(3):171-180. doi:10.3851/IMP3363

47. Zheng Y, Zhang L, Zhu X ve ark. A comparative study of two methods to predict the incidence of hepatitis B in Guangxi, China. *PLoS One*. 2020;15(6):e0234660. doi:10.1371/journal.pone.0234660

48. Ahmad G, Khan MA, Abbas S, Athar A, Khan BS, Aslam MS. Automated diagnosis of hepatitis B using multilayer Mamdani Fuzzy Inference System. J Healthc Eng. 2019;2019:6361318. doi: 10.1155/2019/6361318

49. Khan S, Ullah R, Khan A, Ashraf R, Ali H, Bilal M, Saleem M. Analysis of hepatitis B virus infection in blood sera using Raman spectroscopy and machine learning. Photodiagnosis Photodyn Ther. 2018;23:89–93. doi: 10.1016/j.pdpdt.2018.05.010

50. Wang X, Tian S, Yu L, Lv X, Zhang Z. Rapid screening of hepatitis B using Raman spectroscopy and long short-term memory neural network. Lasers Med Sci. 2020;35:1791–1799. doi: 10.1007/s10103-020-03003-4

PEDİYATRİK SOLİD ORGAN TRANSPLANTASYONUNDA HEPATİT B VİRÜS ENFEKSİYONU

Ertuğ Toroslu - Nuray Uslu Kızılkan

30

► Giriş

Son dönem organ yetmezliğinde; solid organ nakli en radikal tedavi seçeneğidir. Amerika Birleşik Devletleri genelinde 2016-2020 yılları arasında on yaş altı ve süt çocukluğu döneminde 5209 solid organ transplantasyonu gerçekleşmiştir.[1] "Organ Procurement Transplant Network" (OPTN) verilerine göre 2022 yılında; organ bekleme listelerinde karaciğer nakli için 613, böbrek nakli için 1083, kalp nakli için ise 673 yeni pediyatrik hasta eklenir iken; 502 pediyatrik karaciğer nakli, 715 pediyatrik böbrek nakli ve 465 pediyatrik kalp nakli gerçekleşmiştir.[2,4]

► Organ Naklinde Hepatit B Virüs Geçişi

Hepatit B virüsü (HBV) en önemli geçiş yollarından birisi olan vertikal geçişi (anneden-bebeğe) yenidoğanda aşılama ve hepatit B immunglobulin (HBIg) uygulama protokolü sayesinde sınırlanmaktadır. Ancak; kan, vücut sıvıları, çoklu cinsel partner, damar için uygulanan ilaç bağımlığı ve solid organ nakilleri de HBV geçişinde önemli yollardandır.[5] Kronik enfeksiyonu olan hastaların %90'ınından fazlası yenidoğan ve süt çocukluğu döneminde kazanılmış enfeksiyonlar iken; sadece %5 kadarı 5 yaşından büyük çocukluk, adolesan ve erişkin döneminde kazanılan HBV enfeksiyonlarıdır.[6]

Amerika Birleşik Devletleri genelinde 2009-2017 yılları arasında yapılan tüm 271,593 solid organ naklinde OPTN 2020 verisine göre 25 donör kaynaklı kanıtlanmış HBV enfeksiyonu bildirilmiştir. Enfeksiyonun tespiti nakil sonrası ortanca 362 (99-3442) gün iken, HBV geçişi kanıtlanmış olan bu hastalarda ge-

► Kaynaklar

1. Rockville, MD. Organ Procurement & Transplantation Network. National data. US Department of Health and Human Services, Health Resources and Services Administration; 2022. Accessed June 22, 2022. https://optn.transplant.hrsa.gov/data/view-data-reports/national-data/#
2. Kwong AJ, Ebel NH, Kim WR, et al. OPTN/SRTR 2020 Annual Data Report: Liver. *Am J Transplant.* 2022 Mar;22 Suppl 2:204-309. doi: 10.1111/ajt.16978.
3. Lentine KL, Smith JM, Hart A, et al. OPTN/SRTR 2020 Annual Data Report: Kidney. *Am J Transplant.* 2022 Mar;22 Suppl 2:21-136. doi: 10.1111/ajt.16982.
4. Colvin M, Smith JM, Ahn Y, et al. OPTN/SRTR 2020 Annual Data Report: Heart. *Am J Transplant.* 2022 Mar; 22 (Suppl) 2:350-437. doi: 10.1111/ajt.16977.
5. Conners EE, Panagiotakopoulos L, Hofmeister MG, et al. Screening and Testing for Hepatitis B Virus Infection: CDC Recommendations - United States, 2023. MMWR Recomm Rep. 2023 Mar 10;72(1):1-25. doi: 10.15585/mmwr.rr7201a1.
6. Indolfi G, Abdel-Hady M, Bansal S, et al. Management of Hepatitis B Virus Infection and Prevention of Hepatitis B Virus Reactivation in Children With Acquired Immunodeficiencies or Undergoing Immune Suppressive, Cytotoxic, or Biological Modifier Therapies. *J Pediatr Gastroenterol Nutr.* 2020 Apr; 70(4):527-538. doi: 10.1097/MPG.0000000000002628.
7. Theodoropoulos NM, La Hoz RM, Wolfe C, et al. Donor derived hepatitis B virus infection: Analysis of the Organ Procurement & Transplantation Network/United Network for Organ Sharing Ad Hoc Disease Transmission Advisory Committee. *Transpl Infect Dis.* 2021 Feb; 23(1):e13458. doi: 10.1111/tid.13458.
8. Seem DL, Lee I, Umscheid CA, et al. United States Public Health Service guideline for reducing human immunodeficiency virus, hepatitis B virus, and hepatitis C virus transmission through organ transplantation. *Public Health Rep.* 2013 Jul;128(4):247-343. doi: 10.1177/003335491312800403.
9. Jones JM, Kracalik I, Levi ME, et al. Assessing Solid Organ Donors and Monitoring Transplant Recipients for Human Immunodeficiency Virus, Hepatitis B Virus, and Hepatitis C Virus Infection - U.S. Public Health Service Guideline, 2020. *MMWR Recomm Rep.* 2020 Jun 26; 69(4):1-16. doi: 10.15585/mmwr.rr6904a1.
10. Huprikar S, Danziger-Isakov L, Ahn J, et al. Solid organ transplantation from hepatitis B virus-positive donors: consensus guidelines for recipient management. *Am J Transplant.* 2015 May; 15(5):1162-72. doi: 10.1111/ajt.13187.
11. Terrault NA, Lok ASF, McMahon BJ, et al. Update on prevention, diagnosis, and treatment of chronic hepatitis B: AASLD 2018 hepatitis B guidance. *Hepatology.* 2018 Apr; 67(4):1560-1599. doi: 10.1002/hep.29800.
12. Song Z., Dong C., Meng X., et al. Prophylactic Strategy Against De Novo Hepatitis B Virus Infection for Pediatric Recipients Who Receive Hepatitis B Core Antibody–Positive Liver Grafts. Liver Transpl. 2021; 27: 96-105. doi.org/10.1002/lt.25813
13. Buganza-Torio E, Doucette KE. Management of Viral Hepatitis in Solid Organ Transplant Recipients. *Infect Dis Clin North Am.* 2018 Sep; 32(3):635-650. doi: 10.1016/j.idc.2018.04.010.
14. European Association for the Study of the Liver (EASL) Clinical Practice Guidelines: Liver transplantation. *J Hepatol*. 2016 Feb; 64(2):433-485. doi: 10.1016/j.jhep.2015.10.006.
15. Lentine KL, Kasiske BL, Levey AS, et al. KDIGO Clinical Practice Guideline on the Evaluation and Care of Living Kidney Donors. Transplantation. 2017 Aug; 101(8S Suppl 1):S1-S109. doi:10.1097/TP.0000000000001769.

16. DeFilippis EM, Farr MA, Givertz MM. Challenges in Heart Transplantation in the Era of COVID-19. *Circulation.* 2020 Jun 23;141(25):2048-2051. doi: 10.1161/CIRCULATIONAHA.120.047096.
17. Su WJ, Ho MC, Ni YH, et al. High-titer antibody to hepatitis B surface antigen before liver transplantation can prevent de novo hepatitis B infection. *J Pediatr Gastroenterol Nutr.* 2009 Feb; 48(2):203-8. doi: 10.1097/MPG.0b013e3181819ad4.
18. Rao W, Xie M, Yang T, et al. Risk factors for de novo hepatitis B infection in pediatric living donor liver transplantation. *World J Gastroenterol.* 2014 Sep 28; 20(36):13159-66. doi: 10.3748/wjg.v20.i36.13159.
19. Yang Y, Huang A, Zhao Y. Effect of hepatitis B surface antibody in patients with core antibody-positive liver transplantation: a systematic review and meta-analysis. *Hepatol Int.* 2020 Mar; 14(2):202-211. doi: 10.1007/s12072-020-10021-5.
20. Loomba R, Liang TJ. Hepatitis B Reactivation Associated With Immune Suppressive and Biological Modifier Therapies: Current Concepts, Management Strategies, and Future Directions. *Gastroenterology.* 2017 May; 152(6):1297-1309. doi: 10.1053/j.gastro.2017.02.009.
21. Löwenberg M, Verhaar AP, van den Brink GR, et al. Glucocorticoid signaling: a nongenomic mechanism for T-cell immunosuppression. *Trends Mol Med*. 2007 Apr; 13(4):158-63. doi:10.1016/j.molmed.2007.02.001.
22. Azzi JR, Sayegh MH, Mallat SG. Calcineurin inhibitors: 40 years later, can't live without.. *J Immunol.* 2013 Dec 15; 191(12):5785-91. doi: 10.4049/jimmunol.1390055.
23. Chang Y, Jeong SW, Jang JY. Hepatitis B Virus Reactivation Associated With Therapeutic Interventions. *Front Med (Lausanne).* 2022 Jan 14; 8:770124. doi: 10.3389/fmed.2021.770124.
24. Guidotti LG, Chisari FV. Immunobiology and pathogenesis of viral hepatitis. *Annu Rev Pathol.* 2006; 1:23-61. doi: 10.1146/annurev.pathol.1.110304.100230.
25. Lau G, Yu ML, Wong G, et al. APASL clinical practice guideline on hepatitis B reactivation related to the use of immunosuppressive therapy. *Hepatol Int.* 2021 Oct; 15(5):1031-1048. doi: 10.1007/s12072-021-10239-x. Erratum in: *Hepatol Int.* 2022 Apr;16(2):486-487.
26. Shih CA, Chen WC. Prevention of hepatitis B reactivation in patients requiring chemotherapy and immunosuppressive therapy. *World J Clin Cases*. 2021 Jul 26; 9(21):5769-5781. doi:10.12998/wjcc.v9.i21.5769.
27. Türkiye Viral Hepatit Önleme ve Kontrol Programı 2018-2023, https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/bulasicihastaliklar-haberler/turkiye-viral-hepatit-onleme-ve-kontrol-programi.html adresinden 22 Mayıs 2023 tarihinde erişildi.
28. Burton CE, Doucette KE, Mabilangan CA, et al. Hepatitis B and C serologic profiles of Canadian organ donors and recipients: retrospective 10-year review at a single center. *Transpl Infect Dis.* 2016 Aug; 18(4):520-8. doi: 10.1111/tid.12558.
29. Miller-Handley H, Paulsen G, Hooper DK, et al. Durability of the hepatitis B vaccination in pediatric renal transplant recipients. *Clin Transplant.* 2018 May; 32(5):e13247. doi: 10.1111/ctr.13247.
30. Leung DH, Ton-That M, Economides JM, et al. High prevalence of hepatitis B nonimmunity in vaccinated pediatric liver transplant recipients. *Am J Transplant.* 2015 Feb; 15(2):535-40. doi:10.1111/ajt.12987.
31. Ball M, Liverman R, Serluco A, et al. Vaccine-induced protection against hepatitis B in pediatric solid organ transplant patients. *Pediatr Transplant*. 2021 May; 25(3):e13920. doi: 10.1111/petr.13920.

32. Jonas MM, Mizerski J, Badia IB, et al. International Pediatric Lamivudine Investigator Group. Clinical trial of lamivudine in children with chronic hepatitis B. *N Engl J Med*. 2002 May 30; 346(22):1706-13. doi: 10.1056/NEJMoa012452

33. Jonas MM, Chang MH, Sokal E, et al. Randomized, controlled trial of entecavir versus placebo in children with hepatitis B envelope antigen-positive chronic hepatitis B. *Hepatology.* 2016 Feb; 63(2):377-87. doi:10.1002/hep.28015. Erratum in: *Hepatology.* 2017 Apr;65(4):1427.

34. Li J, Ma M, Wang X, et al. Prevention and treatment of new hepatitis B after living donor liver transplantation in children. *Transl Pediatr.* 2021 Jun; 10(6):1610-1617. doi: 10.21037/tp-20-485.

35. Murray KF, Szenborn L, Wysocki J, et al. Randomized, placebo-controlled trial of tenofovir disoproxil fumarate in adolescents with chronic hepatitis B. *Hepatology.* 2012 Dec; 56(6):2018-26. doi:10.1002/hep.25818.

36. Emiroğlu HH, Emiroğlu M. Algoritmalarla Çocuklarda Hepatit B Virüsü Enfeksiyonuna Yaklaşim Kılavuzu, Turk Çocuk Gastroenteroloji, Hepatoloji ve Beslenme Derneği, 2023 https://www.pedgastro.org/rehberler/index.htm adresinden 22 Mayıs 2023 tarihinde erişildi.

37. Calvo PL, Pinon M, Dell'Olio D, et al. Management of Hepatitis-B Virus Infection in Immunocompromised Children: A Single Center Experience. *J Pediatr Gastroenterol Nutr.* 2021 Apr 1; 72(4):597-602. doi: 10.1097/MPG.0000000000003042.

38. Delman AM, Turner KM, Safdar K, et al. Expanding the Donor Pool: First Use of Hepatitis B Virus Nat Positive Solid Organ Allografts Into Seronegative Recipients. *Ann Surg.* 2021 Oct 1; 274(4):556-564. doi:10.1097/SLA.0000000000005071.

39. Sarin SK, Kumar M, Lau GK, et al. Asian-Pacific clinical practice guidelines on the management of hepatitis B: a 2015 update. *Hepatol Int.* 2016 Jan; 10(1):1-98. doi: 10.1007/s12072-015-9675-4.

İŞLETMELERDE MARKA DEĞERİ VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Dr. Mehmet Tursun

nobel bilimsel

İŞLETMELERDE MARKA DEĞERİ VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Dr. Mehmet Tursun

Yayın No.: 1475
ISBN: 978-625-398-280-5
E-ISBN: 978-625-398-281-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seda Polat -sedapolat@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Tursun, Mehmet.
İşletmelerde Marka Değeri ve Muhasebeleştirilmesi / Mehmet Tursun
1. Basım, VIII + 106 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-280-5
E-ISBN: 978-625-398-281-2
1. İşletme 2. Marka Değeri 3. Muhasebe

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

BİRİNCİ BÖLÜM
İŞLETME KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ **1**

1.1. İşletme Kavramı 1
1.2. Üretim Faktörleri 4
1.3. İhtiyaç Kavramı 6
1.4. İşletmenin Amaçları 7
1.4.1. Genel Amaçlar 8
1.4.2. İşletmenin Özel Amaçları 9
1.5. İşletme Fonksiyonları 9
1.5.1. Üretim Fonksiyonu 9
1.5.2. Pazarlama Fonksiyonu 9
1.5.3. Finans Fonksiyonu 10
1.5.4. Yönetim Fonksiyonu 10
1.5.5. Tedarik Fonksiyonu 11
1.5.6. İnsan Kaynakları Yönetimi Fonksiyonu 11
1.5.7. Muhasebe Fonksiyonu 11
1.5.8. Araştırma-Geliştirme Fonksiyonu 12
1.6. İşletme Çevresi 13
1.7. İşletmelerin Sınıflandırılması 14
1.7.1. Hukuki Yapılarına Göre İşletmeler 14
1.7.2. Uluslararası Ölçeklerine Göre İşletmeler 16
1.7.3. Faaliyet Alanlarına Göre İşletmeler 18
1.7.4. Mülkiyetlerine Göre İşletmeler 19
1.7.5. Büyüklüklerine Göre İşletmeler 20
1.7.6. İşletmeler Arası Anlaşmalar Bakımından İşletme Çeşitleri 20

İKİNCİ BÖLÜM
DEĞER KAVRAMI VE FİRMA DEĞERİ 23

2.1. Değer ve Firma Değeri Kavramları 23
2.2. Vergi Usul Kanunu'na (VUK) Göre Değerleme Ölçüleri 24
2.2.1. Maliyet Bedeli 25
2.2.2. Borsa Rayici 25
2.2.3. Tasarruf Değeri 26
2.2.4. Mukayyet Değer 26
2.2.5. İtibari Değer 26
2.2.6. Vergi Değeri 27
2.2.7. Rayiç Bedel 27
2.2.8. Emsal Bedeli ve Ücreti 27
2.2.9. Alış Bedeli 28
2.3. Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve Türkiye Finansal Raporlama Standartlarındaki (TFRS) Değerleme Yöntemleri 28
2.3.1. Maliyet Bedeli (Tarihi Maliyet) 29
2.3.2. Cari Maliyet (Yenileme Maliyeti) 29
2.3.3. Gerçekleşebilir Değer (Ödeme Değeri) 29
2.3.4. Bugünkü Değer 30
2.4. Muhasebe Teorisinde (TMS/TFRS ve Diğer) Adı Geçen Değerleme Ölçüleri 30
2.4.1. Geri Kazanılabilir Tutar 30
2.4.2. Kullanım Değeri 30
2.4.3. Net Gerçekleşebilir Değer 30
2.4.4. Stokların Maliyeti 31
2.4.5. Satın Alma Maliyeti 31
2.4.6. Dönüştürme Maliyetleri 31
2.4.7. Defter Değeri 31
2.4.8. Düzeltilmiş Defter Değeri / Net Aktif Değer 32
2.4.9. Amortismana Tabi Tutar 32
2.4.10. İtfa Edilmiş Maliyet 32
2.4.11. Tahmini Maliyet 33
2.4.12. Gerçeğe Uygun Değer 33
2.4.13. Satış Maliyetleri Dönüştürülmüş Gerçeğe Uygun Değer 33
2.4.14. Borçlanma Maliyetleri 33
2.4.15. Maliyet Değeri 34
2.4.16. İşletmeye Özgü Değer 34
2.4.17. Kalıntı (Hurda) Değer 34
2.4.18. Piyasa Değeri 34

2.4.19. İşleyen Teşebbüs Değeri....35
2.4.20. Tasfiye Değeri....36
2.4.21. Sinerji Değeri....36
2.4.22. Sigorta Değeri....37
2.4.23. Teminat Değeri....37
2.5. Değerleme Kavramı ve İşletme Değerlemesi....37
2.5.1. İşletme Değerlemesini Gerektiren Sebepler....38
2.5.2 İşletme Değerleme Yaklaşımları....39

ÜÇÜNÇÜ BÖLÜM
MARKA VE MARKA DEĞERİ HESAPLAMA YÖNTEMLERİ....41

3.1. Marka Kavramı ve Bileşenleri....41
3.2 Marka Değeri ve Hesaplama Yöntemleri....42
3.2.1. Finansal Yöntemler....43
3.2.2. Davranışsal Yöntemler....46
3.2.3. Karma Yöntemler....47
3.3 Marka Değerleme Yöntemlerinin Türkiye'deki İşletmeler Açısından Değerlendirilmesi....49

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
MARKA DEĞERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ....51

4.1. Marka Değeri ve Muhasebe....51
4.2. Marka Başvuru, Tescil ve Tescil Sonrası İşlemler....53
4.3. Marka Değerinin Raporlanması....58
4.4. VUK ve Muhasebe Sistemi Uygulama Tebliğine Göre Marka Değerinin Muhasebeleştirilmesi....58
4.4.1. Markanın Elde Edilmesi Sırasında Değerleme....60
4.4.2. Sonraki Dönemlerde Değerleme....62
4.4.3. Elde Çıkarma Esnasında Değerleme....66
4.5. Türkiye Muhasebe Standardı 38'e (TMS-38) Göre Marka Değerinin Muhasebeleştirilme Esasları....69
4.5.1. Markanın Varlık Olarak Tanımlanması ve Sınıflandırılması....69
4.5.2. Markanın Elde Edilme Biçimleri ve Muhasebeleştirmesi:....72
4.5.3. Markanın Sonraki Dönemlerde Değerlemesi....88
4.5.4. Markanın Elden Çıkarma Esnasında Değerlemesi....93

KAYNAKLAR....99

YAZAR BİLGİSİ....105

KAYNAKLAR

1 Seri No'lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (26.12.1992). Erişim adresi: https://www.ismmmo.org.tr/Mevzuat/1-Seri-No-lu-Muhasebe-Sistemi-Uygulama-Genel-Tebligi-26-12-1992---3997

Akdemir, A. (2009). *İşletmeciliğin temel bilgileri*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Aksöyek, İ. ve Yalçıner, K. (2014). *Çözümlü problemleriyle finansal yönetim*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Aktepe, E. (2007). *Genel İşletme*. Ankara: Nobel.

Alkan, G. İ., Babacan, M., Bozkurt, Ö. Ç., Bulut, Z. A., Eriş, E. D. ve Onaran, B. (2013). *İlkeler ve işlevlerle işletme*. Muazzez Babacan (Ed). Ankara: Detay Yayıncılık.

Aydın, N. (1989) İşletme birleşmelerinde işletme değerinin belirlenmesi. *Anadolu Üniversitesi Afyon İ.İ.B.F Dergisi*. 15. Kuruluş Yılı Armağanı, 129-150.

Bölükoğlu, İ. ve Birgili, E. (1992). Finansal bilgi sisteminin modern işletme yönetimindeki rolü ve önemi. *D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 7(1), 63-75.

Bursalı, O. B. (2009), Marka değerinin hesaplanmasında gelir temelli yaklaşımlara bir alternatatif: Hiroshi yöntemi ve İMKB tekstil sektörü uygulaması, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1 (1).

Cadez, S. ve Guilding, C. (2008). An exploratory investigation of an integrated contingency model of strategic management accounting. *Accounting, Organizations and Society*, 33(7-8), 836-863.

Can, H. ve Güney, S. (2007). *Genel işletme*. Arıkan Basım Yayım.

Chambers, N. (2009). *Firma değerlemesi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Cravens, K. S. ve C. Guilding (2001). Brand valuation accounting: An international comparison of perceived managerial implications. *Journal of International Accounting, Auditing & Taxation* 10: 197-221.

Çakmak, U. (2004). Esnek üretim sistemi: istihdama etkisi ve toyota örneği. *Ekonomik Yaklaşım,* 15(52), 235-253.

Çelik, A. E. (2006). Marka değerleme. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (31), 195-208.

Çelik, A. ve Şimşek, M. Ş. (2013). *İşletme bilimine giriş*. Eğitim Yayınevi.

Çelik, A. ve Şimşek, M. Ş. (2014). *Meslek yüksekokulları için genel işletme*. Eğitim Yayınevi.

Çetin, C. ve Mutlu, E. C. (2012). *Temel işletmeciliğe giriş*. Beta.

Çöp, S. (2017). *İşletmenin temel kavramları*. İ. Gümüş (Ed.), Genel işletme içinde. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları.

Demir, R. (2016). Finansal tablo verilerine dayalı marka değeri tespiti ve bist metal eşya, makine ve gereç yapım sektöründe uygulama. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Master's thesis).

Demir, V. (2008). *TMS kapsamında finansal araçlar ve vergi uygulamaları ile karşılaştırılması*, VI. Muhasebe Uygulamaları ve Vergi Mevzuatı Sempozyumu, Antalya: Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası (ASMMMO), s.65–89.

Demir, Y. ve Coşkun, D. (2009). Finansal bilgi sisteminin işletmelerin yönetim fonksiyonu üzerine etkisi: Aydın ili örneği. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(2), 1-21.

Demirci, M. K. ve Eren Gümüştekin, G. (2009). *İşletmecilik kuram ve uygulama*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Deran, A., İskenderoğlu, Ö. ve Hatipoğlu, A. G. (2008). Marka değerinin hesaplanmasında izlenen yaklaşımlar ve maddi olmayan bir duran varlık unsuru olarak marka değerinin muhasebeleştirilmesi sorunu. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 10(1-2), 51-80.

Doğan, A., Tanç, Ş. G. ve Tanç, A. (2008). Makul değer muhasebesi ve işletme yönetimi üzerine etkileri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 22(1), 453-473.

Durgut, M. (2015). Türkiye muhasebe ve finansal raporlama standartları kapsamında marka değerinin muhasebeleştirlimesi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 243-262.

Ekşi, İ. H. ve Akçi, Y. (2010). *İşletme.* Ankara: Orion Kitabevi.

Emlak Vergisi Kanunu (1960). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/5.5.1319.pdf

Ergin, N. E. (2016). Vergi mevzuatı ile TMS/TFRS'nin değerleme ölçüleri açısından karşılaştırılması. *Vergi Dünyası*, 418(11).

Ertuğrul, M. (2008). Değer-fiyat ayrımı ve işletme değeri: kuramsal bir bakış. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3 (2); 143-154.

Ertürk, M. (2011). *İşletme biliminin temel ilkeleri*. İstanbul: Beta Yayınları.

Fayol, H. (Ed.). (1918). *Administration industrielle et générale: prévoyance, organisation, commandement, coordination, contrôle*. H. Dunod et e. Pinat.

Fırat, D. ve Badem, A. C. (2008). Marka değerleme yöntemleri ve marka değerinin mali tablolara yansıtılması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (38), 210-219.

Genç, S. Y. ve Çağlayan, T. (2017). İktisadi düşüncede değerin kaynağı sorunsalı. *Çalisma ve Toplum*, 53(2).

Gödren, F. (2010). Marka değerleme yöntemleri ve AHP yöntemi ile uygun modellerin saptanması. Marmamar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).

Görçün, Ö. F. (2017). *Dördüncü endüstri devrimi "Endüstri 4.0*". İstanbul: Beta Basım A.Ş.

Güler, S. B. (2017). *İşletmenin temel kavramları*. A. S. Ünsar(Ed.), *Genel işletme* içinde. Ankara: Paradigma Akademi.

Gürüz, D. ve Özdemir Yaylacı, G. (2007). *İletişimci gözüyle insan kaynakları yönetimi*, İstanbul: Kapital Medya Hizmetleri.

Hançerlioğlu, O. (2012). *Ekonomi Sözlüğü*. 11. *Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi*.

Karagül, M. (2014). Kalkınma sürecinde üretim faktörlerinin yeniden tanımlanması. *Leges Ekonomik ve Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-11.

Karahan, K. (2002). Uluslararası muhasebe standartları kapsamında finansal araçların mali tablolarda gösterimi ve değerlendirilmesine ilişkin esaslar. *Sermaye Piyasası Kurulu Muhasebe Standartları Dairesi*, Ankara.

Kayıhan, B. (2019). Stratejik yönetim muhasebesi tekniklerinden marka değerleme ve bir uygulama. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8(4).

Keller, K. L. (2013). Strategic brand management building, measuring, and managing brand equity. *Pearson Education*.

Kendirli, S., Kendirli, H. Ç. ve Akgün, Z. (2016). Marka değerleme yöntemleri: Hiroshi yöntemi ile gıda sektöründe bir uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi,* (71), 67-88.

KGK, (2018). Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve (21.01.2023). Erişim adresi: https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/T%C3%BCrkiye%20Muhasebe%20Standartlar%C4%B1/TMSTFRS2019Seti/Finansal%20Raporlamaya%20%C4%B0li%C5%9Fkin%20Kavramsal%20%C3%87er%C3%A7eve/F%C4%B0NANSAL%20RAPORLAMAYA%20%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0N%20KAVRAMSAL%20%C3%87ER%C3%87EVE%20(2018%20S%C3%BCr%C3%BCm%C3%BC).pdf

KGK, (2023a). Türkiye Muhasebe Standartları 16. (01.12.2022). Erişim adresi: https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS_TFRS_Setleri/2023/Mavi_Kitap/TMS/TMS%2016.pdf

KGK, (2023b). Türkiye Muhasebe Standartları 2. (01.12.2022). Erişim adresi: https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS_TFRS_Setleri/2023/Mavi_Kitap/TMS/TMS%202.pdf

KGK, (2023c). Türkiye Muhasebe Standartları 23. (15.01.2023). Erişim adresi: https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS_TFRS_Setleri/2023/Mavi_Kitap/TMS/TMS%2023.pdf

KGK, (2023d). Türkiye Muhasebe Standartları 36. (16.01.2023). Erişim adresi: https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS_TFRS_Setleri/2023/Mavi_Kitap/TMS/TMS%2036.pdf

KGK, (2023e). Türkiye Muhasebe Standartları 38. (10.01.2023). Erişim adresi: https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS_TFRS_Setleri/2023/Mavi_Kitap/TMS/TMS%2038.pdf

KGK, (2023f). Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları 3. (17.01.2023). Erişim adresi: https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS_TFRS_Setleri/2023/Mavi_Kitap/TFRS/TFRS%203.pdf

KGK, (2023g). Türkiye Muhasebe Standartları 20. (19.01.2023). Erişim adresi: https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/T%C3%BCrkiye%20Muhasebe%20Standartlar%C4%B1/TMSTFRS2019Seti/TMS/TMS%2020.pdf

Koca, D. (2020). Sanayi devrimlerinin tarihsel arka planı ve işgücü becerileri üzerindeki yansımaları. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16(31), 4531-4558.

Koçak, A. ve Özer, A. (2004). *Marka Değeri Belirleyicileri: Bir ölçek değerlendirmesi.* Ulusal Pazarlama Kongresi, Ankara.

Koçmar S. (2017). *İşletmenin Temel Kavramları*. A. S. Ünsar (Ed.), *Genel işletme* içinde*.* Ankara: Paradigma Akademi.

Kotler, P. ve Keller, K. L. (2003). *Marketing management*. New Jersey: Pearson Prentice Hall.

Kuloğlu, E. (2019). Holding firmaların değer tespiti üzerine hipotetik bir uygulama. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 105-125.

Küçükkalay, M. (1997). Endüstri devrimi ve ekonomik sonuçlarının analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2).

Mucuk, İ. (2012). *Temel işletme bilgileri*, 6. *Basım,* İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Müftüoğlu, T. ve Akgül, A. (2015). İşletmelerde sinerji etkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* 38(1).

Otlu, F. (2016). *Şirketler Muhasebesi*. Malatya: Yılmaz Matbaacılık ve Yayıncılık.

Öcal, F. M.ve Altıntaş, K. (2018). Dördüncü sanayi devriminin emek piyasaları üzerindeki olası etkilerinin incelenmesi ve çözüm önerileri. *OPUS International Journal of Society Researches,* 8(15), 2066-2092.

Örten, R., Kaval, H. ve Karapınar, A. (2013). Türkiye muhasebe-finansal raporlama standartları (TMS-TFRS): Uygulama ve yorumları. Ankara: Gazi Kitabevi.

Özdemir, A. (2012). Marka Kavramına Genel Bakış: Tanımı, İlişkili Kavramlar, Vergilendirilmesi. (17.01.2023). Erişim adresi: https://www.verginet.net/dtt/1/AliOzdemir-MarkaKavraminaGenelBakisTanimiIliskiliKavramlarve_12101.aspx

Özdevecioğlu, M. (2012). İşletme, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Özerhan, Y. ve Yanık, S. (2015). Açıklamalı ve Örnek Uygulamalı TMS-TFRS. Üçüncü Baskı, Ankara: TÜRMOB Yayınları.

Özgen, H., Öztürk, A. ve Yalçın, A. (2005). İ*nsan kaynakları yönetimi*. Adana: Nobel Yayınları.

Özkan, Ö. ve Şahin, H. (2013). Vergi Usul Kanunu ile TMS/TFRS'ye Göre Değerleme Ölçüleri. *Vergi Raporu*, 171; 27-44.

Pricer, Robert W. ve Alec C.Johnson (1997), The Accuracy of Valuation Methods in Predicting The Selling Price of Small Firms. *Journal of Small Business Management,* 35(4), 24-36

Sabuncuoğlu, Z. (2001). *İşletmelerde halkla ilişkiler*. Ezgi Kitabevi Yayınları.

Sarıcıoğlu, P., İlerisoy, Z. Y. ve Soyluk, A. (2022). Mimarlık ve Endüstri 4.0 Eşleşmesi. Mimarlık Tasarım Kültür Sanat Dergisi.

Sarısoy, T. (2014). Firmalarda marka değeri. (25.10.2014). Erişim adresi: http://www.sektorel.com /yazarlar/taner-sarisoy/firmalarda-.ma.rka-degeri

Sayın, C. (2016). *İşletme ilkeleri*. Eskişehir: Anadolu Universitesi.

Schwab, K. (2016). *Dördüncü sanayi devrimi*. Optimist Yayın Grubu.

Schwab, K. (2019). Dördüncü sanayi devrimini şekillendirmek. Optimist Yayın Grubu.

Sınai Mülkiyet Kanunu (2016). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6769.pdf

Sınai Mülkiyet Kanunu. (2016. 12. 22). Türk Patent ve Marka Kurumu. (16. 01. 2023) Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6769&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

Stolowy, H., A. Haller ve V. Klockhaus. (2001). Accounting For Brands In France and Germany Compared with IAS 38 (Intangible Assets): An Illustration of the Difficulty of International Harmonization. *The International Journal of Accounting*, 36: 147-167.

Sümer, H. (2000). Birleşmelerde sinerji. *Öneri Dergisi*, 3(13), 111-115.

Sürmen, Y. (2008). Muhasebe I. Trabzon: Celepler Matbaacılık.

Şamiloğlu, F. (2015). Temel İşletmecilik Kavram ve Tanımları. İ. Süer (Ed.), *Genel İşletmecilik Bilgileri* içinde, Ankara: Nobel.

Şen, E. (2017). Yönetim ve Strateji. İ. Gümüş (Ed.), *Genel İşletme* içinde, İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları.

Şener, R. ve Dirlik, S. (Mayıs, 2012). Stratejik yönetim kapsamında stratejik yönetim muhasebesi araçlarının kullanım düzeyi üzerine ampirik bir araştırma. XXXI. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Muğla, Türkiye.

TDK, 2022. Türk Dil Kurumu. (2022, 17 Aralık). Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/

Tek, Ö. B. (1999). *Pazarlama ilkeleri: Global yönetimsel yaklaşım Türkiye uygulamaları*. Beta.

Tengilimoğlu, D., Işık, O. ve Akbolat, M. (2014). *Sağlik işletmeleri yönetimi*. Ankara: Nobel Publication.

Tokay, S. H. ve Deran, A. (2008). Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları'nda Değerleme Ölçüleri. *Mali Çözüm*, 90, 15-48.

Torun, S. (2012). Muhasebe verilerinin firma değeri ve risk belirleme açısından önemi ve İMKB üzerine örnek bir uygulama. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

TTK (2021). Türk Ticaret Kanunu. Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=39523&mevzuatTur=Teblig&mevzuatTertip=5

Tuğay, O. ve Top, T. (2014). TMS 38'e göre marka değerlemesi ve muhasebeleştirilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (40).

Tuncer, D., Ayhan, D. Y. ve Varoğlu, D. B. (2008). *Genel işletmecilik bilgileri*. Ankara: Siyasal Yayınevi.

Tuzcu, A. (2015). İşletmelerin Sınıflandırılması. İ. Süer (Ed.), *Genel İşletmecilik Bilgileri* içinde, Ankara: Nobel.

Uluslararası Değerleme Standartları, (2017). (31.12.2022). Erişim adresi: https://www.tspb.org.tr/wp-content/uploads/2015/06/Ek-UDS.pdf,

Utku, M. ve Dümenli, Ş. (2022). *E-Ticarette devlet teşvikleri ve muhasebeleştirilmesi.* Çanakkale: Paradigma Akademi.

Ülgen, H. ve Mirze, S. K. (2010). *İşletmelerde stratejik yönetim* (5. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım.

Ünsalan, E. ve Şimşeker, B. (2015). Temel işletmecilik bilgileri. Ankara: Detay Yayıncılık.

Üstün, F., Ballı, A. İ. K. ve Ballı, E. (2020). Küçük ve orta büyüklükteki otel işletmelerinde yönetim fonksiyonlarının uygulanması. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, *10*(1), 150-170.

VUK Genel Tebliği (2021). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=39523&mevzuatTur=Teblig&mevzuatTertip=5

VUK, (1961). Vergi Usul Kanunu. (15.01.2023). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.4.213.pdf

Yazıcı, K. (2004). *İşletme bilimine giriş*. Trabzon: Akademi Kitabevi

Yıldırım, Y. ve Aksu, İ. (2016). Stratejik bir varlik olarak marka: hesaplama ve raporlama. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, *7*(2), 1-18.

Yılmaz, B. B. (2012). Marka değerinin bilançodaki yeri ve Türkiye muhasebe standardı 38'e göre marka muhasebesi. *Maliye Ve Finans Yazıları*, 1(97), 9-37.

Zerenler, M., Türker, N. ve Şahin, E. (2007). Küresel teknoloji, araştırma-geliştirme AR-GE ve yenilik ilişkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 653-667.

OKULUN E-YÖNETİMİ
Teori ve Uygulama

Editör
Dr. Celalettin Korkmaz

nobel

OKULUN E-YÖNETİMİ Teori ve Uygulama

Editör: Dr. Celalettin Korkmaz

Yayın No.: 4689
Eğitim No.: 970
ISBN: 978-625-427-959-1
E-ISBN: 978-625-427-596-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Korkmaz, Celalettin.
OKULUN E-YÖNETİMİ Teori ve Uygulama / Editör: Celalettin Korkmaz
1. Basım, XVIII + 398 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-959-1
E-ISBN: 978-625-427-596-8
1. Türk Eğitim Sistemi 2. E-Yönetim 3. Okul Örgütü 4. Okul Yönetimi 5. E- Örgüt

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **vii**

1. BÖLÜM
TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNİN E-YAPISI **1**
Celalettin Korkmaz

Giriş 1
Yönetim Süreçlerinde Dijital Ortamlar 8
E- Devlet Kapısı Üzerinden Sunulan Hizmetler 8
Yönetim Bilişim Sistemleri 11
MEBBİS 12
E- Okul Sistemi 12
DYS 13
E- İmza 14
ÖDS 15
FATİH Projesi 15
Öğrenme Yönetim Sistemleri 16
EBA 16
ÖBA 16
Ölçme ve Değerlendirme 17
E- Sınavlar 17
Finansal Kaynakların Yönetimi 18
KBS 18
MYS 18
Sonuç 18
Kaynaklar 19

2. BÖLÜM
YÖNETİM KURAMLARI VE E-YÖNETİM **21**
Celal Teyyar Uğurlu

Giriş 21
Yönetim 22

Yönetim Kuramları 23
Klasik Kuramlar 23
Bir Haber 30
Örnek Olay 30
Neoklasik Kuram 31
Kuramsal Görüşler 34
X ve Y Kuramı 34
İhtiyaçlar 34
Sistem 1-4 34
Olgunlaşma Kuramı 34
Çağdaş Kuramlar 35
Örnek Olay 37
E-Yönetim 39
Endüstri 4.0 40
Yönetim 4.0 ve Eğitim 4.0 41
Eğitimde E- Yönetim Uygulamaları 41
Kaynaklar 48

3. BÖLÜM
OKUL ÖRGÜTÜ VE E-ÖRGÜT 49
Mehmet Emin Usta

Giriş 49
Yönetim ve Örgüt Kavramları 50
Okul Nedir? 50
Eğitim Yönetimi ve Okul Örgütü 52
Okulun Görevleri 53
Okulun İşlevleri 53
Sanal Örgüt ya da E-Örgüt 54
E- Okul 54
Sonuç 56
Kaynaklar 57

4. BÖLÜM
DİJİTAL ÖRGÜT KÜLTÜRÜ VE OKUL YÖNETİMİ 59
Tuba Yavaş

Giriş 59
Kültür, Dijitalleşme ve Eğitim 60

Kültür 60
Örgüt Kültürü 61
Kültür, Eğitim ve Okul Kültürü 64
Dijitalleşmeyle Değişen Kuşaklar ve Dijital Kültür 68
Dijital Kültürün Yönetimsel Zorlukları 71
Dijital Örgüt Kültürü ve Okul Yönetimi 72
Sonuç 77
Kaynaklar 79

5. BÖLÜM
LİDERLİK VE E-LİDERLİK 83
Münir Şahin

Giriş 83
Liderlik ve E- Liderlik 85
Eğitim Kurumlarında E-Liderlik 90
E-Liderlik ve Sanal Ekipler 93
E-Liderliğin ve Elektronik Çalışma Koşullarının Sağladığı Avantaj ve Dezavantajlar 96
Sonuç 99
Kaynaklar 101

6. BÖLÜM
İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ VE E- İKY 105
Muhammet Baş

Giriş 105
İKY Nedir? 107
E-İKY 112
E-İKY'nin Alt Boyutları 116
Sonuç 119
Kaynaklar 119

7. BÖLÜM
EĞİTİMDE E-PROGRAM (DİJİTAL PROGRAM) 125
Yavuz Bolat

Giriş 125
E-Programı Anlamlandırmak 126
E-Programın Tarihsel Gelişimi 130
E-Programın Özellikleri 131

E-Programın Hazırlanması 135
Dünyada E-Program Hizmetleri 138
Çeşitli E-Öğrenim Siteleri 139
Dünya Genelinde Öne Çıkan Uluslararası Kuruluşların E-Program Hizmetleri 142
Sonuç 143
Kaynaklar 144

8. BÖLÜM
ÇEVRİM İÇİ ORTAMLAR VE HAYAT BOYU ÖĞRENME 147
Okan Sarıgöz

Giriş 147
Çevrim İçi Öğrenme 148
Çevrim İçi Öğrenme Ortamları 149
Çevrim İçi Eğitim Ortamının Özellikleri 150
Çevrim İçi Öğrenme Ortamlarının Bileşenleri 151
Hayat Boyu Öğrenme 153
Hayat Boyu Öğrenme Programları 158
Çevrim İçi Ortamlar İle Hayat Boyu Öğrenme İlişkisi 159
Sonuç 159
Kaynaklar 161

9. BÖLÜM
OKULUN E-İMAJ YÖNETİMİ VE SOSYAL MEDYA 165
Ahmet Bozak

Giriş 165
E-İmaj Yönetimi 167
İmaj Kavramı ve Kurumsal İmaj Yönetimi 167
E-Yönetim ve E-Yönetişim Kavramları 169
Okulların E-İmaj Yönetiminde Etkili Olan Dijital Ögeler 169
Okul Web Siteleri 170
Sosyal Medya Araçları 171
Çevrim İçi Canlı Yayın ve Toplantı Araçları 173
E-Okul 174
Dijital Platformların Okulların İmaj Yönetiminde Kullanımı 175
Okulların E-İmaj Yönetim Süreci 177
E-İmaj Yönetiminin Okul Odaklı Olarak Planlanması 178
Hedef Kitlenin Özelliklerinin Belirlenmesi 180

Sosyal Medya Araçlarının Belirlenmesi 181
İçeriğin Yönetimi ve Değerlendirilmesi 182
Okulların Dijital İletişimde Karşılaşabilecekleri Krizlerin Yönetimi 184
Sonuç 186
Kaynaklar 188

10. BÖLÜM
OKULUN E-PSİKOLOJİK YÖNÜ 191
Betül Gökçen Doğan Laçin

Giriş 191
E-Okul Sürecinin Başlaması 192
E-Okul Süreci 192
E-Okul Sistemi İle İlgili Yapılan Araştırmalar 192
E-Okulda Öğretmenin Rolü 194
E-Okul Eğitim Programları 195
E-Okulların Yapısı 196
E-Okullarda Öğrenciler 197
E-Okulda Anne Babanın Rolü 197
E-Rehberlik ve Danışmanlık 199
E-Danışmanlığın Tarihçesi 199
E-Danışmanlık Uygulaması 199
E-Danışmanlığın Riskleri ve Faydaları 200
Siber Zorbalık 202
Sonuç 204
Kaynaklar 205

11. BÖLÜM
GÜVENLİ OKUL VE OKULUN GÜVENLİĞİ: E-GÜVENLİ OKUL VE OKULUN E-GÜVENLİĞİ . 209
Muhamet Cevat Yıldırım

Giriş 209
Güven ve Güvenlik 210
Örgütsel Güven 211
Güvenli Okul ve Okul Güvenliği 212
Dijital Okul ve Dijital Liderlik 215
E-Güvenli Okul ve Okulun E-Güvenliği 217
E-Güvenli Okulu ve Okulun E-Güvenliğini Tehdit Eden Riskler 218
Siber Güvenlik 219

Siber Zorbalık 220
Sonuç 221
Kaynaklar 222

12. BÖLÜM
ÖZEL EĞİTİMDE YARDIMCI TEKNOLOJİ KULLANIMI 225
Emre Laçin

Giriş 225
Yardımcı Teknoloji Nedir? 227
Yardımcı Teknolojilerin Faydaları 227
Erişim Kolaylığı 229
Özel Gereksinimli Bireyler İçin Kullanılan Cihazların Özellikleri 230
Özel Gereksinimli Bireyler İçin Cihaz Seçimi 230
Bilgisayar Faresi 231
Klavyeler 231
Konuşma/Dikte Programları 232
İletişim Becerilerini Geliştirmek İçin Yardımcı Teknolojiler 232
Okuma Becerilerini Geliştirmek İçin Yardımcı Teknolojiler 234
Taşınabilir E-Kitap Okuyucular 236
Yazma Becerilerini Geliştirmek İçin yardımcı Teknolojiler 237
Sonuç 239
Kaynaklar 240

13. BÖLÜM
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI BİLİŞİM SİSTEMLERİ MEBBİS 243
İzzet Kaplan

Giriş 243
MEBBİS'in Tanımı 244
MEBBİS'in Amacı ve Kapsamı 246
MEBBİS'in Yapılanması 246
MEBBİS İnternet Sitesi ve Giriş İşlemleri 249
MEBBİS Kişisel Kullanıcı Girişi 251
MEBBİS Kurum Yetkili Kullanıcı Ekranı 253
Sonuç 262
Kaynaklar 262

14. BÖLÜM
EBA-ÖBA SİSTEMLERİ 265
Mehmet Emin Hangün

Giriş 265
Eğitim Bilişim Ağı (EBA) 266
EBA'ya Giriş 267
EBA Sayfam 268
EBA Dersler 269
EBA Canlı Dersler 270
EBA Sınavlar 272
EBA Kütüphane 274
EBA Listeler 275
EBA Çalışmalar 277
EBA Raporlar 279
EBA Müze Deneyimleri 280
EBA Mesleki Gelişim 281
EBA Gruplar 282
EBA Portfolyolar 284
EBA Dosyalar 285
EBA Takvim 286
EBA İçerik Üretimi 286
EBA Soru ve Sınav Sistemi 290
Öğretmen Bilişim Ağı (ÖBA) 291
ÖBA Eğitimler 292
ÖBA Hareketlilik Programı 293
ÖBA Mesleki Gelişim Toplulukları 293
ÖBA Hizmet İçi Eğitim 294
Sonuç 295
Kaynaklar 296

15. BÖLÜM
E-OKUL SİSTEMİ 299
İzzet Kaplan

Giriş 299
e-Okul Sisteminin Amacı ve Faydaları 300
e-Okul Uygulamalarına Geçiş Süreci 302

e-Okul Sisteminin Bölümleri 303
e-Okul Sistemine Giriş 305
e-Okul Yönetimi Bilgi Sistemi Giriş Sayfası 306
Kurum İşlemleri Menüsü 306
Öğrenci İşlemleri ve Sınav İşlemleri Menüsü 310
e-Okul Veli Bilgilendirme Sisteminin Özellikleri ve Kullanımı 311
e-Okul Veli Bilgilendirme Sistemine Giriş 312
e-Okul Veli Bilgilendirme Sisteminin Kullanımı 316
Sonuç 320
Kaynaklar 321

16. BÖLÜM
ÇEVRİM İÇİ ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ARAÇLARI 323
Fikret Gelibolu

Giriş 323
Değerlendirme Türleri 324
Çevrim İçi Ölçme ve Değerlendirme 324
Çevrim İçi Ölçme ve Değerlendirmenin Avantajları 325
Çevrim İçi Ölçme ve Değerlendirmenin Dezavantajları 326
Çevrim İçi Eğitimde Yaygın Kullanılan Değerlendirme Yöntemleri 328
Çevrim İçi Ölçme ve Değerlendirme Uygulamaları 328
Sonuç 343
Kaynaklar 344

17. BÖLÜM
DİJİTAL İÇERİK GELİŞTİRME ARAÇLARI 347
Nihat Bal

Giriş 347
Dijital Belge Oluşturma ve Düzenleme Araçları 349
Office Araçları 349
Pdf Araçları 351
ilovepdf 351
Clever Pdf 352
Görsel Oluşturma ve Düzenleme Araçları 354
Photogramio 354
Pixlr 356
Canva 358

Ses Kaydetme ve Düzenleme Araçları 359
Video Kaydetme ve Düzenleme Araçları 360
123apps 362
Tümleşik (Hepsi Bir Arada) Dijital İçerik Geliştirme Araçları 363
H5p 363
Vitamin Fabrika 363
Articulate 364
iSpring Suite 366
Adobe Captivate/ Camtasia 367
Diğer Araçlar 368
Dijital İçerik İndirme ve Dönüştürme Araçları 368
Sonuç 371
Kaynaklar 371

18. BÖLÜM
E-ETİK 373
Canan Demir Yıldız

Giriş 373
Etik Ne Anlama Geliyor? 375
Dijital Etik Nedir? 376
Dijital Ortamda Etik İlkeler 379
Dijital İletişimde Etik İlkeler Kılavuzu 380
Ağ Görgü Kuralları (Netiquette) 381
Telif Hakları ve Lisans Türleri 383
Adil Kullanım 384
Telif Hakkı (Copyleft) 386
Yaratıcı Birliktelik (Creative Commons) 387
Alıntı 389
Açık Erişim (Open Access) 389
Sonuç 390
Kaynaklar 390

ÖZ GEÇMİŞLER 393

1. BÖLÜM
TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNİN E-YAPISI

Celalettin Korkmaz

Bölüm İçeriği

- Yönetim Süreçlerinde Dijital Ortamlar
- E-Devlet Kapısı Üzerinden Sunulan Hizmetler
- Yönetim Bilişim Sistemleri
  - MEBBİS
  - E-Okul
  - DYS
  - E-İmza
  - ÖDS
  - FATİH Projesi
- Öğrenme Yönetim Sistemleri
  - EBA
  - ÖBA
- Ölçme ve Değerlendirme

E-Sınavlar

- Finansal Kaynakların Yönetimi
  - KBS
  - MYS

Giriş

Avrupa'da Sanayi Devrimi sonucu teknolojinin hızla gelişmeye başlamasıyla birlikte dünya hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Bilgisayarın icadı ise bugünlerin temel taşını oluşturmuştur. Özellikle 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde bilgisayarın gelişimi noktasında ilkler yaşanmaya başlamıştır. O günden bugüne ise teknolojinin gelişmesiyle bilgisayar hemen hemen her alanda kullanıl-

Tablo 1. Millî Eğitim Bakanlığı e-Yönetim Yapısı

MEB				
e-Devlet Uygulaması	**Yönetim Bilişim Sistemleri**	**e-Öğrenme Yönetim Sistemleri**	**Ölçme ve Değerlendirme**	**Finansal Kaynakların e-Yönetimi**
Açık Öğretim İşlemleri	MEBBİS	EBA	e-Sınavlar	KBS
Öğretmenlik İşlemleri	e-Okul Sistemi	ÖBA		MYS
Kimlik Doğrulama Hizmetleri	DYS			
MEB İnternet Sitesi Üzerinden Sunulan Hizmetler	ÖDS			

Millî Eğitim Bakanlığının tüm e-uygulamalarına e-Devlet üzerinden her Türk vatandaşı sahip olduğu T.C. kimlik numarası ile doğrudan ulaşma ve işlem yapma imkânına sahiptir. Türk Eğitim Sistemi içerisindeki tüm paydaşlar MEB'in web sitesinden veya e-uygulamaların web sayfalarından kendileri ile ilgili bağlantıları kullanarak her tür iş ve işleme kolaylıkla ulaşabilmektedir.

Kaynaklar

Alkan, S. & Korkmaz, E. (2021). Analysis of digital games related to mathematics education with deconstructing. *World Journal of Education, 11*(2), 46-55.

Bolat, Y., & Korkmaz, C. (2021). Social values and life skills as predictors of organizational culture: A study on teachers. SAGE Open, 11(2), 1-17. https://doi.org/10.1177/21582440211023179

Bolat, Y. (2016). Ters yüz edilmiş sınıflar ve eğitim bilişim ağı (EBA). *Journal of Human Sciences, 13*(2), 3373-3388. doi:10.14687/jhs.v13i2.3952

Bozak, A. (2021). Instructional reverse mentoring: A practice proposal for teachers' understanding the "Z" and "Alpha" generations' learning perspectives. *International Journal of Eurasia Social Sciences* (IJOESS), 12(43), 114-142. http://dx.doi.org/10.35826/ijoess.2877

Computeraid (2022). https://www.computeraidwales.com/qualifications/qualifications-ecdl-7-module.asp

Çelikgöz, N. (1997). Türkiye'de bilgisayar destekli öğretimle ilgili yapılan çalışmalar. Eğitim Yönetimi, 3(4), 479-498.

Dinçer, S. & Balaman, F. (2019). Sosyal medyanın öğretim faaliyetlerinde kullanılmasının öğrenci, öğretmen ve veliler açısından değerlendirilmesi: EDMODO Örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21*(2), 887-907. http://doi.org/10.26468/trakyasobed.580410

ECDL (2022). https://www.ecdl.ch/en/icdl/what-is-icdl/

Hazine ve Maliye Bakanlığı (HMB) (2022). Kamu Harcama Ve Muhasebe Bilişim Sistemi (KBS) Nedir? https://muhasebat.hmb.gov.tr/kamu-harcama-ve-muhasebe-bilisim-sistemi-kbs-nedir

Korkmaz, E. & Korkmaz, C. (2015). Öğretmen adaylarının etkileşimli tahta kullanımına yönelik görüşleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12*(32), 477-497.

Maliye Bakanlığı (MB) (2017). Yeni Harcama Yönetim Sistemi Kullanıcı Kılavuzu. https://www.yek.gov.tr/Content/UploadFile/Doc/Yeni-Harcama-Y%C3%B6netim-Sistemi-Klavuzu-v-1.0.pdf

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) (2020a). Dijital Okuryazarlık Öğretmen Kılavuzu. https://www.meb.gov.tr/ogretmenlere-dijital-okuryazarlik-kilavuzu/haber/22198/trhttp://cdn.eba.gov.tr/kitap/digital/#p=1

MEB (2020b). Motorlu Taşıt Sürücü Kursiyerleri e-Sınav Uygulama Kılavuzu.

https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_01/28152051_2020_MTSK_e-SYnav_Uygulama_KYlavuzu.pdf

MEB (2021a, Eylül). E- Sınav Salonu Sayısı 500'e Çıkıyor.

https://www.meb.gov.tr/e-sinav-salonu-sayisi-500e-cikiyor/haber/24143/tr

MEB (2021b, Temmuz). e-Sınav Merkezi Sayısını Artırmaya Devam Ediyoruz.

https://www.meb.gov.tr/e-sinav-merkezi-sayisini-artirmaya-devam-ediyoruz/haber/23670/tr

Recro Digital Marketing (RDM) (2021). Dijital 2021 Ekim Küresel İstatistik Raporu. https://recrodigital.com/dijital-2021-ekim-kuresel-istatistik-raporu/

Recro Digital Marketing (RDM) (2022). We Are Social 2022: Dünyada ve Türkiye'de İnternet-Sosyal Medya Kullanımı. https://recrodigital.com/dunyada-ve-turkiyede-internet-sosyal-medya-kullanimi-2022/

Sarıgöz, O. (2019). Augmented reality, virtual reality and digital games: A research on teacher candidates. *Educational Policy Analysis and Strategic Research, 14*(3), 41-63. doi: 10.29329/epasr.2019.208.3

Sürer, G. A. (2020). Eğitimde Dijitalleşme Çağı, Kapadokya Eğitim Dergisi, 1(1), 28-34.

Şahin, M. (2021). Dünyada ve Türkiye'de yükseköğretimde uzaktan eğitimin tarihi ve gelişim süreci. *Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5*(7), 91-113.

Taşkıran, A. (2017). Dijital çağda yükseköğretim. Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 3(1) , 96-109.

The Brand Age (Ekim, 2022). Eğitimde dijital dönüşüm nasıl gerçekleşecek? https://www.thebrandage.com/egitimde-dijital-doenusum-nasil-gerceklesecek

YEĞİTEK (2022). Yeni EBA Yayında. https://yegitek.meb.gov.tr/www/yeniebayayinda/icerik/2830

Yurtseven Avcı, Z. (2021, Kasım). Türk Eğitim Sisteminde Dijitalleşme. ESOGÜ Haber. https://esoguhaber.ogu.edu.tr/2021/11/30/turk-egitim-sisteminde-dijitallesme/

2. BÖLÜM
YÖNETİM KURAMLARI VE E-YÖNETİM

Celal Teyyar Uğurlu

Bölüm İçeriği

- Yönetim
- Yönetim Kuramları
  - Klasik Kuramlar
  - Neoklasik Kuram
  - Çağdaş Kuramlar
- E-Yönetim
- Endüstri 4.0
- Yönetim 4.0 ve Eğitim 4.0
- Eğitimde e-Yönetim Uygulamaları

Giriş

Bilimin temel amacı, olayları ve olguları anlamak, açıklamak, tahmin etmek ve kontrol etmektir. Bilimsel bilgi, olay ve olgulara sistemli, düzenli açıklamalar getirerek ve bunları sınıflandırarak insanlara yol gösterir. Bu amaçla birçok kuram bilimsel olay ve olguları açıklama ve anlamada araç olarak görülebilir.

Kuramlar, gerçeğe götüren yollar sunan, eylemin düzenlenmesi ve bilginin üretilmesine rehberlik eden özelliklere sahiptir (Şimşek, 1997). İşlerin nasıl yapılacağına ilişkin bilgi sağlayan teoriler (White, 1998) yöneticinin işlerin yapılmasındaki gücünü artırır. Ne ile karşılaşacağını bilmede ya da ne yaptığında alacağı sonuncu tahmin etmede kuramlar uygulayıcı için yol haritalarıdır.

Genelde yöneticiler özelde eğitim yöneticileri için, onların davranışlarına rehberlik edecek ve o davranışları uygun ve uyumlu olmasını sağlayacak stan-

Kaynaklar

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018, 10 Temmuz). *Resmî Gazete* (Sayı:30474). https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf

Durna, U. ve Özel, M. (2008). Bilgi çağında bir yönetsel dönüşüm yaklaşımı: e-(yerel) yönetim. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5* (10), 1-32.

Eren, E. (2010). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi.* İstanbul: Beta.

Millî Eğitim Bakanlığı (2019). E-ambar modülü kullanımda, http://www.meb.gov.tr/e-ambar-modulu-kullanimda/haber/19286/tr).

Hürriyet, (2018, Mart 31). Protokol ve bakan uzun konuştu. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/protokol-ve-bakan-uzun-konustu-vatandas-kacti-8583145

Lunenburg, F.C. & Ornstein, A.C. (2013). Eğitim yönetimi. (Çev. Ed. G. Arastaman), Ankara: Nobel.

Millî Eğitim Bakanlığı Bilgi ve Sistem Güvenliği Yönergesi, (2018, 31 Mayıs). *Bilgi ve Sistem Güvenliği Yönergesi*, erişim: http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1955.pdf

Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Müfettişleri Yönetmeliği, (2022, 1 Mart). Rsmi Gazete, (Sayı: 31765), Erişim: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/03/20220301-9.htm

Özdemir, M. (2020). *Eğitim örgütlerinde insan kaynaklarının yönetimi*. Ankara: Anı.

Özen, H. (2019). Endüstri 4.0 ve eğitim: Bir türkiye perspektifi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(5) 103-113.

Öztaş, N. (2021). *Yönetim örgüt ve yönetim kuramları*. Ankara: Otorite.

Öztemel, E. (2018). Eğitimde Yeni yönelimlerin değerlendirilmesi ve eğitim 4.0. *Üniversite Araştırmaları Dergisi, 1* (1), 25-30.

Pandey, A., Shrimali, M. ve Kant, S. (2019). *Scope of e-management of educational processes for academic excellence.* 2019 International Conference on Computational Intelligence and Knowledge Economy (ICCIKE) December 11–12, 2019, Amity University Dubai, UAE.

Şimşek, H. (1997). Pozitivizm ötesi paradigmatik dönüşüm ve eğitim yönetiminde kuram ve uygulamada yeni yaklaşımlar. *Eğitim Yönetimi, 1*, 97–109.

Tekin, E. (2019). Management applications in industry 4.0. 5th International Regional Development Conference (IRDC'2019) 26-28 September 2019, Malatya / TURKEY

Totseva, Y. (2015). Communications management in school. The *Eurasia Proceedings of Educational & Social Sciences (EPESS), 3,* 118-128.

White, J. D. (1998). The Place of Theory in Public Administration Education: A Critique *Administrative Theory & Praxis, 20* (2), 179-186.

3. BÖLÜM
OKUL ÖRGÜTÜ VE E-ÖRGÜT

Mehmet Emin Usta

Bölüm İçeriği

- Yönetim ve Örgüt Kavramları
- Okul Nedir?
- Eğitim Yönetimi ve Okul Örgütü
- Okulun Görevleri
- Okulun İşlevleri
- Sanal Örgüt ya da e-Örgüt
- e-Okul

Giriş

21. yy., başta yönetsel olmak üzere sosyal hayata dair değer, algı ve kurumların hızla değiştiği ve yenisini ürettiği bir çağdır. Bu çağın belki de en önemli özelliği, her alanda hızı ve çabukluğu öncelemesidir. Bu eğilim nedeniyle toplumsal alandaki birçok enstrüman çok hızlı bir değişim geçirmekte ve hatta sosyal hayattan kaybolmaya ya da yenisinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Bu genel işleyişi tetikleyen internet ve bilişim teknolojisine bağlı olarak birçok örgüt biçim değiştirmektedir. Öyle ki neredeyse mekânı olmayan veya başka bir deyişle mekânı sanal olan yeni yapılar oluşmaktadır. Bu sanal mekânlar gündelik hayatın yarattığı temas, duygu, haz ve his dışında neredeyse tüm diğer özelliklere sahip bir güç barındırmaktadır. Bunun en önemli örneklerinden biri olarak metaverse verilebilir.

Metaverse benzeri sanal ve gerçeğe paralel yapılar toplumun her kesimi tarafından ilgi görmekte, ticarileşmekte ve her geçen gün alan genişletmektedir (Mystakidis, 2022). Metaverse benzeri birçok yeni sanal organizasyon or-

Kaynaklar

Aslanargun, E. (2011). Türkiye'de Okul Yönetimi ve Atama Yönetmelikleri. *Education Sciences,* 6 (4), 2646-2659. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/nwsaedu/i ssue/19818 /212037

Atasever, M. (2017). Sanal Örgütlerde, Örgüt Kültürünü Etkileyen Unsurların, Geleneksel Örgüt Yapısından Farklılıkları ve Sanal Örgütlerde Bir Uygulama. *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi,* 1 (1), 63-75. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pu b/dased/issue/28623/291294

Başaran, İ. E. (1996), *Türkiye Eğitim Sistemi.* Ankara: Yargıcı Matbaası.

Bursalıoğlu, Z. (2000). *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Genç, N. (2019). *İşletme- Yönetim-Organizasyon.* İstanbul: Seçkin.

İlğan, A. (2016). Türk Eğitim Sitemi ve Okul Yönetimi (Ed. Hasan Basri Memduhoğlu ve Kürşat Yılmaz). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Kaya, Y. K. (1979). *Eğitim Yönetimi, Kuram ve Türkiye'deki Uygulama,* Ankara: TODAİ Yayınları, Ankara.

MEB, (2022). https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_09/15142558_meb_istatistikleri _orgun_egitim_2021_2022.pdf Erişim: 22 Kasım 2022.

Mystakidis, S. (2022). Metaverse. *Encyclopedia,* 2, 486–497. https://doi.org/10.3390/ encyclo-pedia2010031

Onal, G. (1998). *İşletme Yönetimi ve Organizasyonu.* İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Özalp, İ., Koparal, C. & Berberoğlu, G. (2000). *Yönetim ve Organizasyon* (Edt. İnan Özalp). Eskişe-hir: AÖF Yayınları.

Özalp, Ş., Timur, N., Koçel, T., Geylan, R. & Odabaşı, Y. (1996). *Genel İşletme* (Edt. Şan Özalp). Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Tezcan, M. (1992). *Eğitim Sosyolojisi.* Ankara: Zirve Ofset.

Türkmen, Ş. (2003). *Okullarda Yönetim Etkinlikleri.* Ankara: Alp yayınları.

Usta, M. E. (2004). *Yönetim Kuram ve Yaklaşımları Işığında Okul Örgütü.* Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van.

Usta, M. E. (2010). E-school administration in Turkey. Better competences through better teac-hing and leading 50 Findings from study visits 2008/09. https://www.cedefop.europ a.eu/files/4093_en.pdf

Walters, D. (2000). Virtual Organisations: New Lamps for Old. *Management Decision,* 38(6), 420-436. https://doi.org/10.1108/00251740010373106

4. BÖLÜM
DİJİTAL ÖRGÜT KÜLTÜRÜ VE OKUL YÖNETİMİ

Tuba Yavaş

Bölüm İçeriği

- Kültür, Dijitalleşme ve Eğitim
- Kültür
- Örgüt Kültürü
- Kültür, Eğitim ve Okul Kültürü
- Dijitalleşmeyle Değişen Kuşaklar ve Dijital Kültür
- Dijital Kültürün Yönetimsel Zorlukları
- Dijital Örgüt Kültürü ve Okul Yönetimi

Giriş

Kültür, bireylerin yaşadığı çevre içerisinde oluşturulan ve onu etkileyen dil, folklor, düşünce tarzı, inanç ve diğer sosyal değerlerin tümü olarak değerlendirilmektedir. Kişilik ve birey arasındaki ilişkinin bir benzerinin toplum ve kültür arasında da olduğu ve kültürün, çoğu zaman sosyalleşme süreci içerisinde bireyi sürekli etkilediği ve onu hayatı boyunca şekillendirdiği ifade edilebilir (Ölçüm, 1996; Tosi vd., 1994). Kültür, algıladığımız, düşündüğümüz ve yaptığımız hemen hemen her şeyin içinde var olan bir unsur olarak insan topluluklarının da daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır (Chase, 2006). Toplumsal yapı içerisinde olduğu gibi örgütlerin de kendi içerisinde bir kültüre sahip olduğu söylenebilir. Bu kapsamda örgüt kültürü, üyelerin örgüt içindeki rollerini ve örgüt normlarını anlamalarını sağlayan bir süreçte ortak olarak paylaşılan değerler ve inançların tümü olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle örgüt kültürü, çalışanları bir

caktır. Okulların kullanmaya başladığı öğrenme yönetim sistemleri, öğrenci ve öğretmenlerin kullandıkları çevrim içi öğrenme platformları, öğrencilerin sosyalleştikleri sanal iletişim ortamları, okul yöneticileri, öğretmen ve öğrencilerin eğitim öğretim amaçlı kullandıkları sosyal medya araçları, okul yönetimi alanında çağın gerektirdiği yeni bir kültür yaklaşımını gündeme getirmektir. Bu nedenle eğitim, okul ve sınıf yönetimi alanlarında nasıl bir dijital kültürün oluşmaya başladığı bir süre daha bilimsel olarak tartışılmaya ve incelenmeye devam edecektir.

Kaynaklar

Acun, F. (2008). Küresel rekabette dijital kültür. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 9, 11-46.

Akın, F.A. ve Atıcı, B. (2015). Oyun tabanlı öğrenme ortamlarının öğrenci başarısına ve görüşlerine etkisi. *Turkish Journal of Educational Studies*, *2*(2), 75-102.

Aksal, F.A. (2015). Are headmasters digital leaders in school culture?. *Egitim ve Bilim*, *40*(182).

Alvesson, M. & Sveningsson, S. (2008). *Changing organizational culture*. Routledge.

Apaydın, Ç., & Kaya, F. (2020). An Analysis of the Preschool Teachers' views on Alpha Generation. *European Journal of Education Studies*.

Arar, T. (2016). *Z Kuşağında Kariyer Geliştirmede Yetenek Yönetimi* (Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Aslıyüksek, M.K. (2016). Bilgi teknolojileri ve dijitalleşmenin Türkiye'de bilgibilim literatürüne yansıması: Bilgi dünyası dergisi örneği (2000-2014). *Bilgi Dünyası*, *17*(1), 87-103.

Balıkçı, U. (20.09.2017). Hibrit Kuşak ile Çatışma Çözümü, *Harvard Business Review*. Erişim: https://hbrturkiye.com/blog/hibrit-kusak-ile-catisma-cozumu

Bolat, Y. & Korkmaz, C. (2021). Social values and life skills as predictors of organizational culture: a study on teachers. *SAGE Open, 11*(2), 1-17. https://doi.org/10.1177/21582440211023179

Bozak, A. (2021). Instructional reverse mentoring: A practice proposal for teachers' understanding the "Z" and "Alpha" generations' learning perspectives. International Journal of Eurosia Social Sciences (IJOESS), 12 (43), 114-142. http://dx.doi.org/10.35826/ijoess.2877.

Büyükkaragöz, S.S. ve Çivi, C. (1997). *Genel Öğretim Metodları*. Öz Eğitim.

Cameron, K.S. & Quinn, R.E. (2011). *Diagnosing and changing organizational culture: Based on the competing values framework* (3rd ed.). John Wiley & Sons.

Chase, P.G. (2006). *The emergence of culture, the evolution of a uniquely human way of life*. Springer.

Collins, D. (2021). *Rethinking organizational culture*. Routledge.

Deniz, N. (2022). *Üniversite öğrencilerinde pandemi sürecinde artan kaygı ve ekran bağımlılığı arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).

Deshpande, R.; Webster, Jr., F.E. (1989). Organizational culture and marketing: Defining the research agenda. *Journal of Marketing*, *53*, 3–15.

Doh, J.P. & Luthans, F. (2018). *International management.* McGraw-Hill.

Duerr, S., Holotiuk, F., Wagner, H. T., Beimborn, D., & Weitzel, T. (2018, January). What is digital organizational culture? Insights from exploratory case studies. In *Proceedings of the 51st Hawaii International Conference on System Sciences*.

Erden-Ayhün, S. (2013). Kuşaklar arasındaki farklılıklar ve örgütsel yansımaları, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, *2*(1): 93-112.

Furuncu, C. (2019). *Problemli medya kullanım ölçeği Türkçe formunun geçerlilik güvenirlik çalışması: Çocuklarda ekran bağımlılığı ölçeği ebeveyn formu* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa.

Göka, E. (2018, 18 Kasım). *Akıllı Aygıtların Elinde Tutsak Gençlerimiz (IV).* Haber Duruş. http://www.haberdurus.com/haber/akilli-aygitlarin-elinde-tutsak-genclerimiz-iv 24431.html

Gönen, E.D. (2011). Geleceğin İş Dünyası Nasıl Olacak?, *Platin Aylık Ekonomi*

Harshak, A., Schmaus, B. & Dimitrova, D. (2013). Building a digital culture: How to meet the challenge of multichannel digitization. *Booz & Company, Strategy &, pwc*, *1*, 1-15.

Hofstede, G., Bram, N., Daval, O. D. & Geert, S. (1990). Measuring organizational cultures: a qualitative and quantitative study across twenty cases. *Administrative Science Quarterly, 35*, 286–316.

Hviid, P. & Martsin, M. (2019). *Culture in education and education in culture*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-28412-1

İnci, M. A., Akpınar, Ü. & Kandır, A. (2017). Dijital kültür ve eğitim. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *37*(2), 493-522.

Karagözoğlu Aslıyüksek, M. (2016). Bilgi teknolojileri ve dijitalleşmenin Türkiye'de bilgibilim literatürüne yansıması: Bilgi dünyası dergisi örneği (2000-2014). *Bilgi Dünyası, 17*(1), 87-103.

Karagözoğlu-Aslıyüksek, M. (2015). *Türkiye'de Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinde hazırlanan lisansüstü tezlerde dijitalleşme ve dijital kültür etkisi: 1993-2013*. Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 189-204.

Koh, A. & Carrington, V. (2018). *Cultural studies and transdisciplinarity in education*.

Livingstone, S. & Alicia, B.R. (2018). Ekran süresi'kavramının artık modası geçmiş olduğu sonucuna varabiliriz. *TRT Akademi*, *3*(6), 752-763.

Malthus, S. & Fowler, C. (2009). Perceptions of accounting: a qualitative New Zealand study. *Pacific Accounting Review*.

McKinsey&Company (2008). Enduring ideas: The 7-S framework. *McKinsey Quarterly*. https://www.mckinsey.com/capabilities/strategy-and-corporate-finance/our insights/enduring-ideas-the-7-s-framework#

McCrindle, M. (2016). *Gen "Z" and Gen "Alpha" Infographic Update*. Erişim: https://mccrindle.com.au/insights/blogarchive/gen-z-and-gen-alpha-infographic-update/

Menduni, E., Nencioni, G. & Pannozzo, M. (2011). *Social network. Facebook, Twitter, YouTube e gli altri: Relazioni sociali, estetica, emozioni*. Milano: Mondadori Universita.

Merter, M. (2022, 22 Kasım). Matrix Sendromu – Mustafa Merter (drmustafamerter.com)

Merter, M. (2019, 3 Haziran). İnsan, Bazı Zaaflarla Yaratılmıştır. *Kitabın Ortası dergisi, Haziran 2019, sayı 27*. Röportaj: Deniz Demirdağ. Erişim: Mustafa Merter: Hepimiz "Ashab-ı Matrix" olduk (dunyabizim.com).

Miller, V. (2020). *Understanding digital culture*. Sage.

Mills, J.L. (2008). *Privacy: The lost right*. Oxford University Press.

Montana, P.J. & Petit, F. (2008). Motivating and managing generation x and y on the job while preparing for z: A market oriented approach. *Journal of Business & Economics Research (JBER), 6* (8).

Murphy, W.M. (2012). Reverse mentoring at Work: Fostering Crossgenerational Learning and Developing Millennial Leaders, *Human Resource Management*, *51*(4), 549-574.

Nalbantoğlu, C.B. (2021). Dijital dönüşümün örgüt kültürü üzerine yansımaları. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *23*(40), 193-207.

Neuliep, J.W. (2000). *Intercultural communication: A contextual approach*. Houghton Mifflin.

Oblinger, D.G. & Oblinger, J.L. (2005). *Educating the net generation*. Erişim: Educating the Net Generation (hes-so.ch)

Öz, Ö. (2020). Dijital liderlik: Dijital dünyada okul lideri olmak. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, *3*(1), 45-57.

Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. From On the Horizon. *MCB University Press*, *9*(5), 1-6.

Raza, B. (2016). *Leadership 4.0, module: management cometencies 1*, https://www.academia.edu/25513158/LEADERSHIP_4.0_Module_Management_Competencies_1_MC1_MBA_Aviation_Enrolment_number_1042342

Rosenfeld, K. N. (2015). *Digital online culture, identity, and schooling in the twenty-first century*. Springer.

Sarıgöz, O. (2019). Augmented reality, virtual reality and digital games: A research on teacher candidates. *Educational Policy Analysis and Strategic Research*, *14*(3), 41-63. doi: 10.29329/epasr.2019.208.3

Sarsu, M. ve Sarıgöz, O. (2020). The effects of individual social media use on psychological symptoms. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *9*(5), ss. 3758-3773 . Erişim adresi: http://www.itobiad.com/tr/pub/issue/57287/786579

Şahin, C.M. (2009). Yeni binyılın öğrencilerinin özellikleri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(2), 155-172.

Şahin, C. ve Demir, F. (2015). Değişim çağında okul yöneticilerinin okullardaki eğitim teknolojilerini yönetme becerilerinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8*(39), 717-725.

Şahin, İ. (2003). Küreselleşme, dijital teknoloji ve eğitim'de yeni yaklaşımlar. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *1*(4).

Salmon, G. & Angood, R. (2013). Sleeping with the enemy. *British Journal of Educational Technology*, *44*(6), 916-925.

Schein, E. H. (2010). *Organizational culture and leadership (4th edition)*. Jossey-Bass.

Serafinelli, E. (2018). *Digital life on Instagram: New social communication of photography*. Emerald Group Publishing.

Sheninger, E. (2014). *Pillars of digital leadership*, http://leadered.com/pdf/Lead ingintheDigitalAge_11.14.pdf

Smyrnaios, N. (2018). *Internet oligopoly: The corporate takeover of our digital world*. Emerald Group Publishing.

Taş, Y.H. & Kaçar, S. (2019). X,Y ve Z kuşağı çalışanlarının yönetim tarzları ve bir işletme örneği. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi-International Journal of Society Researches, 18* (11), 643-675.

Tavani, H.T. (2008). *Informational privacy: Concepts, theories, and controversies*. In K. E. Himma & H. T. Tavani (Eds.), The handbook of information and computer ethics (pp. 131164). Hoboken NJ: John Wiley & Sons. https://doi.org/10.1002/ 9780470281819

Terzi, E. ve Boylu, Y. (2019) Türkiye ve Dünyada tersine mentorluk: kuşaklar bazında farklılaşan iş değerleri ve gençlerin işten ayrılma niyeti açısından bir inceleme. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 11* (4), 3283-3322.

Tosi, L.H., Rizzo, R.J. ve Carroll, S.J. (1994). *Managing Organizational Behaviour*. Blackwell.

Tosi, L. H. & Hammer, W.C. (1974). *Organizational behavior and management: A contingency approach*. St. Clair.

Türkoğlu, T. (2010). *Dijital kültür: Bilgiçler toplumu için nafile bir elkitabı*. Beyaz.

Twenge, J. M. (2017)a. *iGen: Why today's super-connected kids are growing up less rebellious, more tolerant, less happy--and completely unprepared for adulthood--and what that means for the rest of us*. Simon and Schuster.

Twenge, J.M. (2017) b. Have smartphones destroyed a generation. *The Atlantic.* Erişim: *https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2017/09/has-the-smartphone-destroyed-a-generation/534198/* adresinden 10.11.2022 tarihinde alınmıştır.

Twenge, J.M. (2013). *Ben nesli.* (3. Baskı). Çev. Esra Öztürk. Kaknüs.

Vardar, T. (2015). İşyerinde farklı kuşakları yönetmenin yolu mentorluktan geçiyor (Eylül, 2015), *HBR Dergisi, Online,* Erişim: https://hbrturkiye.com/blog/isyerinde-farkli-kusaklari-yonetmenin-yolu-mentorluktan-geciyor adresinden 18.06.2020 tarihinde alınmıştır.

Wardekker, W. (2019). Education, competition, and cultural development. (İçinde, *Culture in Education and Education in Culture*, Hviid, P. & Martsin, M. (Eds.) (s. 3-13). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-28412-1

Wood, D.M., & Webster, C.W.R. (2009). Living in surveillance societies: The normalisation of surveillance in Europe and the threat of Britain's bad example. *Journal of Contemporary European Research, 5*, 259-273.

Yalçın, M. (2020). *Yetenek yönetiminde kuşaklar ve iş tatmini*. İksad.

Yücebalkan, B. (2018). *Digital leadership in the context of digitalization and digital transformations*. In B. Eryılmaz, K. Özlü, Y.B. Keskin, & C. Yücetürk (Eds.), Current academic studies in social science, (pp, 1-7), Gece Kitaplığı.

Zepeda, S.J., Lanoue, P.D., Rivera, G.M. & Shafer, D. R. (2022). *Leading school culture through teacher voice and agency.* Routledge.

Zhu, X. & Li, J. (2020). Investigating "Collective Individualism Learning Model": Ideas and Theories. İçinde Zhu, X. & Li, J. (Eds.) *Classroom Culture in China* (s. 1-16). Springer.

5. BÖLÜM
LİDERLİK VE E-LİDERLİK

Münir Şahin

Bölüm İçeriği

- Liderlik ve e-Liderlik
- Eğitim Kurumlarında e-Liderlik
- e-Liderlik ve Sanal Ekipler
- e-Liderliğin ve Elektronik Çalışma Koşullarının Sağladığı Avantaj ve Dezavantajlar

Giriş

Teknoloji uyum sağlayamayanları yok etmekte, uyum sağlayanları ise en yüksek noktalaya çıkarmaktadır. Örneğin dünyanın en büyük video kaset kiralama şirketi olan Blockbuster Netfix'in ortaya çıkmasıyla iflas etmiştir (Bloomberght.com, 2018). Başka bir örneği taksi işletmelerinden görmekteyiz. UBER adlı bir uygulama ile sunulan hizmet karşısında taksi şoförlerinin şiddete başvurduğunu görmekteyiz. Her gün yenilerinin geliştirildiği ileri bilgi teknolojilerinin örgütlere sağlamış olduğu ekonomik kazançlar günden güne artmaktadır. Bu artış salgın döneminde katlanarak artmaya devam etmiş, birçok örgüt fiziki ofisler kullanmadan sanal ofisler oluşturmuş, elektronik ortamda çalışmalarını sürdürmek durumunda kalmıştır. Covid-19 gibi bir salgın hastalık döneminde tanık olduğumuz sokağa çıkma yasakları ve kapanmalar nedeniyle internet üzerinden sanal ortamda yapılan ekonomik etkinliklerin katlanarak arttığı görülmektedir. Elektronik ortamda daha fazla etkin olabilmek için kurulan sanal ekipler kendi liderleri ve diğer üyeler ile iletişimlerinde elektronik medya aygıtlarını kullanırken bütün bu gelişmeler yeni bir liderlik anlayışı olarak e-liderliğe olan ihtiyacı artırmıştır.

Covid-19 sürecinde örgütler karışık iş ortamında ayakta kalabilmek için yeni çalışma yöntemlerine ihtiyaç duymuşlardır. e-Liderlik ve elektronik ça-

Mesleki gelişimin bir parçası olarak e-liderlik eğitim ve mesleki gelişim programlarına eklenmesi gereken önemli bir konu başlığı veya ders olarak önerilebilir. Gelişen ve değişen toplum yapısını, çalışma ortamını en iyi şekilde yönlendirebilecek, çağın gerektirdiği donanıma sahip liderlerin karma örgüt yapılarında veya tamamen "teleworking" olarak tanımlanan uzaktan elektronik ortamda çalışma koşullarında daha etkili olabileceğini literatür göstermektedir.

Kaynaklar

Al-jedaibi, H. K. (2001). *Determining how information technology is changing the role of leadership in virtual organization*. Wisconsin: The Graduate College University Of Wisconsin-Stout.

Avcı, U. & Topaloğlu, C. (2009). Hiyerarşik Kademelere Göre Liderlik Davranışlarını Algılama Farklılıkları: Otel Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, (1)* , 1-20 . (Erişim, 14.11.2021), https://dergipark.org.tr/tr/pub/kmusekad/issue/10220/125626

Avolio, B. J., Kahai, S. & Dodge, G. E. (2000). E-leadership: implications for theory, research, and practice. *Leadership Quarterly*, *11*(4), 615–668.

Avolio, B.J. & Kahai, S.S. (2003). Adding the E to E-Leadership: How it May Impact Your Leadership. *Organizational Dynamics. 31*(4), 325- 338.

Avolio, B. J., Sosik, J. J., Kahai, S. S., & Baker, B. (2014). E-leadership: Re- examining transformations in leadership source and transmission. *Leaders. Quart. 25*, 105–131. doi: 10.1016/j.leaqua.2013.11.003

Bennis, W. G. (2009). *On becoming a leader*. New York: Basic Books.

Bentley, T. (2014). How can organisations realize the positive benefits of 'anywhere working'? *Hum. Resour. Magaz.* 2014, 8–11.

Black J. S. & Porter, L. W. (2000). *Management: Meeting New Challenges*. New Jersey: Prentice Hall.

Bloomberght.com (17 Temmuz 2018). Netflix'i reddeden Blockbuster'tan geriye 1 mağaza kaldı. https://www.bloomberght.com/haberler/haber/2139346-netflix-i-reddeden blockbuster-tan-geriye-1-magaza-kaldi (25 Nisan 2022).

Brown, M.E. & Trevino, L.K.(2006). Ethical leadership: A review and future directions. *Leadership Q. 17 (6)*, 595-616.

Bülbül, T. & Çuhadar, C. (2011). Evaluation of policiesrelated with technology use Turkish educational system. *VI. Balkan Education and Science Conference,* (423-428). Skopje, Macedonia.

Çalık, T. & Sezgin, F. (2005). Küreselleşme, bilgi toplumu ve eğitim. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 13*(1), 55-66.

Cascio, W.F. & Shurygailo, S. (2003). E-leadership and virtual teams. *Organisational Dynamics.* 31(4). 362-376.

Chang, W.L & Lee, C.Y. (2013). Virtual team e-leadership: The effects of leadership style and conflict management mode on the online learning performance of students in a business-planning course. *Biritish Journal of Educational Technologiy, 44*(6), 986 999.

Contreras, F. Baykal, E. & Abid, G. (2020). E-Leadership and Teleworking in times of Covid-19 and beyond: What we know and where do w ego. *Frontiers in Psychology, 11* (590271) https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.590271

Cowan, L. D. (2014). E-Leadership: Leading in a virtual environment-guiding principle for nurse leaders. *Nurs. Econom.* 32, 312–322.

DeSanctis, G., & Poole, M. S. (1994). Capturing the complexity in advanced technology use: Adaptive Structuration Theory. *Organization Science, 5*, 121–147.

Ely, D. P. (Ed.) (1963). The changing role of the audiovisual process in education: a definition and a glossary of related terms. TCP Monograph No. 1. *AV Communication Review*, *11*, 1, Supplement No. 6.

Eren, E. (2001). *Yönetim ve Organizasyon: Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar*. İstanbul: Beta Basım Yayım.

Felstead, A., & Henseke, G. (2017). Assessing the growth of remote working and its consequences for effort, well-being and work–life balance. *N. Technol. Work Employ.* 32, 195–212. doi: 10.1111/ntwe.12097.

Finn, J. D. (1960). Automation and Education: III. Technology and the Instructional Process. *Educational Technology Research and Development, 8*(1), 5 26.,doi:10.1007/bf02713371

Gadirajurrett, H., Srinivasan, R, Stevens, J, & Jeena, N. (2018). Impact of Leadership on Team's Performance. *Engineering and Technology Management Student Projects. 1912*. (Erişim, 11.11.2021) https://pdxscholar.library.pdx.edu/etm_studentprojects/1912

Grenier, R. & Metes, G. (1992). *Enterprise Networking: Working together apart*. Australia: Subiaco

Gupta, S., & Pathak, G. S. (2018). Virtual team experiences in an emerging economy: a qualitative study. *J. Organiz. Change Manage.* 31, 778–794. doi: 10.1108/JOCM- 04 2017- 0108.

Hani K. A. (2001). Determining how information technology is changing the role of lea- dership in virtual organization. A research paper submitted to Graduate College, University of Wisconsin-Stout.

He, S., Lai, D., Mott, S., Little, A., Grock, A., Haas, M. R., et al. (2020). Remote e-work and distance learning for academic medicine: best practices and opportunities for the future. *J. Grad. Med. Educ.* 12, 256–263. doi: 10.4300/ JGME- D- 20- 00242.1

Hellriegel D. & Slocum, J. W. (1992). *Management. Addison.* Wesley Publising Company, New York.

Isaacson, W. (2017). *Geleceğini Keşfedenler: Dijital çağın biyografisi* (Çev. Duygu Dalkıran): Ankara: Domingo.

Jameson, J. (2013). E-leadership in higher education: The fifth "age" of educational technology research. *Biritish Journal of Educational Technology, 44*(6), 889-915.

Jarvenpaa, S.L. & Leidner, D.E. (1999). Communication and trust in global virtual teams. *Organization Science, 10*(6), 791-815.

Kaplan, S., Engelsted, L., Lei, X. & Lockwood, K. (2018). Unpackaging manager mistrust in allowing telework: comparing and integrating theoretical perspectives. *J. Bus. Psychol.* 33, 365–382. doi: 10.1007/s10869-017-9498-5

Kayworth, T.R. & Leidner, D.E. (2002). Leadership effectiveness in global virtual teams. *Journal of Management Information Systems, 18*(3), 7-41.

Kissler, G.D. (2001). E-Leadersihp. *Organizational Dynamics, 30*(2), 121-133

Klopotek, M. (2017). The advantages and disadvantages of remote working from the perspective of young employees. *Organiz. Manage. 4*, 39–49. doi: 10.29119/ 1899 6116.2017.40.3

Korkmaz, C. (2021). Küryerel (glokal) liderlik: eğitim bağlaminda sistematik bir alanyazin taramasi. *Millî Eğitim Dergisi, 50*(232), 421-450. DOI: 10.37669/milliegitim.741585

Leonard, B. (2011). Managing virtual teams. *HR Magazine*, June, 39-42.

Lim,V.K.G & Teo, T.S.H., (2000). To Work or Not to Work at Home. *Journal of Managerial Psychology, 15*(6), 560-58.

Liu, C., Van Wart, M., Kim, S., Wang, X., McCarthy, A., & Ready, D. (2020). The effects of national cultures on two technologically advanced countries: The case of e−leadership in South Korea and the United States. *Aus. J. Public Administ.* 79, 298–329. doi: 10.1111/1467-8500.12433

Mintzberg, H.(1980). *The Nature of Managerial Work*. NJ: Prentice Hall,Inc.

Morgan, R. E. (2004). Teleworking: An assessment of the benefits and challenges. *Eur. Bus. Rev.* 16, 344–357. doi: 10.1108/09555340410699613

Scanga D. (2003). Technology Competencies for School Administrators: Self-Assessment Instrument (A Dissertation for Doctor of Education), Department of Education Leadership and Policy Studies College of Education University of Sout Florida, South Florida.

Şahin, M. (2017). Okulun çevre unsuru olarak sosyal medyaya ilişkin yönetici, öğretmen ve veli görüşleri (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı, Malatya.

Şahin, M. (2021). Social media in the eye of parents. *Education Quarterly Review, 4*(3), 169 183. DOI: 10.31014/aior.1993.04.03.328

Tekarslan, E., Kılınç, T., Şencan, H. ve Baysal, A.C., (2000). *Davranışın Sosyal Psikolojisi,* İstanbul: İ. Ü. İşletme Fakültesi Yayınları,

Tekinay, İ. (2015). Okul yöneticilerinin e-Liderlik yeterlilikleri (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Mevlana Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı, Konya.

Van Wart, M., Roman, A., Wang, X., & Liu, C. (2019). Operationalizing the definition of e leadership: identifying the elements of e-leadership. *Int. Rev. Administ. Sci.* 85, 80–97. doi: 10.1177/0020852316681446

Weick, K. F. (1990). Technology as equivoque: Sense making in new techniques. In P. S. Goodman, L. S. Sproull, and Associates (Eds.) *Technology and organizations* (pp 1 44). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Wilson, M.E. (2004). Teaching, learning, and millennial students. New Directions For Student Services. 106, Wiley Periodicals, Inc. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/ss.125 (27 Şubat, 2022).

Winn, W. (2003). Research methods and types of evidence for research in educational technology. *Educational Psychology Review*, *15*(4), 367–373.

Wojcak, E., Bajzikova, L., Sajgalikova, H., & Polakova, M. (2016). How to achieve sustainable efficiency with teleworkers: Leadership model in telework. *Proc. Soc. Behav. Sci.* 229, 33–41. doi: 10.1016/j.sbspro.2016.07.111

Zaccaro, S.J. & Bader, P. (2003), E- Leadership and The Challenges of Leading E-Teams: Minimzing the Bad and Maximizing the Good. *Organizational Dynamics, 31*(4), 377 387

Zehir, C. & Özşahin, M. (2008). Takım yönetimi ve takım etkinliğini belirleyen faktörler: savunma sanayinde ar-ge yapan takımlar üzerinde bir saha araştırması. *Doğuş Üniversitesi Dergisi, 9*(2), 266-279.

6. BÖLÜM
İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ VE E- İKY

Muhammet Baş

Bölüm İçeriği

- İKY Nedir?
- e-İKY
- e-İKY'nin Alt Boyutları

Giriş

Küreselleşme ve eğitim piyasalarının liberalleştirilmesi, değişen toplum, devlet, işveren ve öğrenci talepleri ve sürekli artan mezun-istihdam rekabeti gibi faktörlerle karakterize edilen ve hızla değişen eğitim dünyası; hem kendini hem de ilişkide olduğu diğer kurumları ve sektörleri etkilemiştir. Küreselleşmenin yanında ekonomik zorluklar, inovasyon ve bilim ile teknolojideki ilerleme ve mevcut pandemi dalgası; maliyet ile verimlilik arasındaki denge ve hesap verebilirlik gibi unsurlar kurumları insan faktörünü daha fazla ön plana almaya zorlamıştır (Bozak vd., 2018; Bolat ve Korkmaz, 2021). Ayrıca bilgiye ulaşma ve bilgi üretimi, paylaşımı ve yönetimindeki son trendler; tüm sektörlerdeki çalışanların değişimi yönetebilme kapasitelerini geliştirmeye, etkili stratejiler oluşturmaya zorlamıştır (Vance ve Paik, 2015). Bir kurumdaki tüm kaynaklar arasında insan kaynağı, en önemlilerinden biridir. Aslında tartışmasız en önemlisidir. Bu kaynağın geliştirilmesi, kurumun büyümesi için gereklidir. Çalışanlar; bir kurumun en önemli kaynaklarından biridir çünkü büyümesine, gelişmesine ve başarısına katkıda bulunurlar. Bu nedenle kurumun hedeflerine ulaşabilmesi için elindeki mevcut insan kaynağının güçlendirilmesine ihtiyaç duyar ki bu orta ve uzun vadede başarıya ulaşmasında en temel yoldur (Weerakoon, 2016). Bugün dünyanın gelişmekte olan ülkelerinde vasıflı insan gücüne olan ihtiyaç artmakta ve eğitim kurumları gibi öğrenen organi-

ancak yerelde de varlığını sürdürecek (Chiavenato, 2001) yaratıcılık kapasitesine sahip çalışanları kurum bünyesine kazandırmaktır. Örneğin Lin (2011), kurumlarda İKY çalışanlarının bilgi teknolojilerini kullanımını benimsenmelerinin çalışanların yaratıcılığı ve kurumsal yenilik arasındaki ilişkiyi olumlu bir şekilde etkilediğini ifade etmektedir. Yaratıcılık-inovasyon dönüşüm süreçlerini güçlendirecek mekanizmalar kurarak rekabet avantajları yaratan ve koruyan kurumlarda inovasyona dayalı yetkinlikler alışılmış bir kültür hâline gelir.

Sonuç

Kurumlarda personel yönetimi anlayışı örgütlerde insan ilişkileri kuramı ve diğer modern kuramların gelişimi ile yerini insan kaynakları yönetimi anlayışına bırakmıştır. Personel yönetiminden farklı olarak insan kaynakları yönetimindeki anlayış sadece çalışanları değil tüm paydaşları ve özellikle de müşterileri birer insan kaynağı olarak görmesi olarak gelişmiştir. Günümüz küreselleşen dünyasında ise insan kaynakları yönetimi daha farklı boyutlara evrilmektedir. Özellikle lokal ve global denge bağlamında yöneticilerin insan kaynaklarını değerlendirirken küresel bağlamda düşünüp yerel hareket etmesi gerekmektedir (Korkmaz, 2021). Günümüz değişimlerinin bir diğer boyutu ise jenerasyon farklılıkları bağlamında değerlendirilmelidir. Nitekim insan kaynakları yönetiminde mentorluk veya rehberlik bağlamında örgütsel gelişim sürecinde X, Y ve Z kuşağından sonra çağıl insan popülasyonu Alfa kuşağı olarak adlandırılmaktadır (Bozak, 2021). Dijitalleşme ile birlikte İKY süreci de e-İKY olarak şekillenmekte olup yöneticilerin özellikle insan neslindeki bu değişimi dikkate alması gerekmektedir. Eğitim örgütleri de bu değişim sürecinden etkilenmektedir. Dolayısıyla eğitim örgütleri İKY süreçlerini e-İKY olarak dönüştürürken geleceği düşünerek hareket etmelidirler.

Kaynaklar

Abdul-Jalal, H., Toulson, P., & Tweed, D. (2013, 2013/01/01/). Knowledge Sharing Success for Sustaining Organizational Competitive Advantage. Procedia Economics and Finance, 7, 150-157. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S2212-5671(13)00229-3

Abraham, S. (2012). Job satisfaction as an antecedent to employee engagement. sies Journal of Management, 8(2), 27-36.

Ahammad, T. (2017). Personnel management to human resource management (HRM): How HRM functions. Journal of Modern Accounting and Auditing, 13(9), 412-420.

Ahmed, M. T. (2019). E-HRM Practices and its impact on Organizational Performance: A study on the Manufacturing industry in Bangladesh. European Journal of Business and Management, 11(6), 50-60.

Aktar, A., & Pangil, F. (2018). Mediating role of organizational commitment in the relationship between human resource management practices and employee engagement: does black box stage exist? International Journal of Sociology and Social Policy.

Al-kharabsheh, S., Attiany, M., Alshawabkeh, R., Hamadneh, S., & Alshurideh, M. (2023). The impact of digital HRM on employee performance through employee motivation. International Journal of Data and Network Science, 7(1), 275-282.

Alfes, K., Shantz, A., & Truss, C. (2012). The link between perceived HRM practices, performance and well-being: The moderating effect of trust in the employer. Human Resource Management Journal, 22(4), 409-427.

Amrutha, V. N., & Geetha, S. N. (2020). A systematic review on green human resource management: Implications for social sustainability. Journal of Cleaner Production, 247, 119131.

Armstrong, M. (2014). Armstrong's Handbook of Human resource Management Practice. Kogan Page.

Armstrong, M., & Taylor, S. (2020). Armstrong's handbook of human resource management practice. Kogan Page Publishers.

Bailey, T. R. (1993). Discretionary effort and the organization of work: Employee participation and work reform since Hawthorne. Teachers College and Conservation of Human Resources, Columbia University.

Baron, A., & Armstrong, M. (2007). Human capital management: Achieving added value through people. Kogan Page Publishers.

Becker, K., & Smidt, M. (2016). A risk perspective on human resource management: A review and directions for future research. Human Resource Management Review, 26(2), 149-165.

Bolat, Y., & Korkmaz, C. (2021). Social values and life skills as predictors of organizational cultu re: A study on teachers. SAGE Open, 11(2), 1-17. https://doi.org/10.1177/21582440211023179

Boselie, P., Van Harten, J., & Veld, M. (2021). A human resource management review on public management and public administration research: stop right there… before we go any further…. Public Management Review, 23(4), 483-500.

Bozak, A. (2021). Instructional reverse mentoring: A Practice proposal for teachers' understanding the "Z" and "Alpha" generations' learning perspectives, *International Journal of Eurasia Social Sciences* (IJOESS), 12(43), 114-142. DOI: http://dx.doi.org/10.35826/ijoess.2877

Bozak, A., Karadağ, M. & Bolat, Y. (2018). The efficiency of administrative CPD courses towards school managers. International Journal of Higher Education, 7(2), 234-246. https://doi.org/10.5430/ijhe.v7n2p234

Chelladurai, P., & Madella, A. (2006). Human resource management in Olympic sport organisations. Human Kinetics Publishers.

Chiavenato, I. (2001). Advances and challenges in human resource management in the new millennium. Public Personnel Management, 30(1), 17-26.

Civelek, M. E., & Başar, P. (2020). The Role of Knowledge Sharing in the Effects of Intellectual Capital and Innovativeness on Firm Performance. OPUS International Journal of Society Researches, 26(Special Issue), 3274 - 3301. https://doi.org/https://doi.org/10.26466/opus.742309

Cunningham, I. (1999). Human resource management in the voluntary sector: Challenges and opportunities. Public Money and Management, 19(2), 19-25.

De Alwis, A. C., Andrlić, B., & Šostar, M. (2022). The Influence of E-HRM on modernizing the role of HRM context. Economies, 10(8), 181.

Denison, D. R., Haaland, S., & Goelzer, P. (2003). Corporate culture and organizational effectiveness: is there a similar pattern around the world? In Advances in global leadership. Emerald Group Publishing Limited.

Devins, D., & Bickerstaffe, T. (2013). Sustainable HRM? a social and economic imperative?

Fabi, B., Lacoursière, R., Raymond, L., & St-Pierre, J. (2010). HRM capabilities as a determinant and enabler of productivity for manufacturing SMEs. Human Systems Management, 29(3), 115-125.

FZE, B. B. C. (2018). Impact of Information Technology on Human Resources. https://ukdiss.com/intro/impact-of-information-technology-on-human-resources-1946.php?vref=1

Hashim, M., & Hameed, F. (2012). Human resource management in 21st century: issues & challenges & possible solutions to attain competitiveness. International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, 2(9), 44.

Huang, S. Y. B., Huang, C.-H., & Chang, T.-W. (2022). A new concept of work engagement theory in cognitive engagement, emotional engagement, and physical engagement. Frontiers in Psychology, 12, 6503.

Huggett, M., & Kaplan, G. (2016). How large is the stock component of human capital? Review of Economic Dynamics, 22, 21-51.

Iqbal, N., Ahmad, M., Raziq, M. M., & Borini, F. M. (2019). Linking e-hrm practices and organizational outcomes: empirical analysis of line manager's perception. Revista Brasileira de Gestão de Negócios, 21, 48-69.

Jackson, S. E., Renwick, D. W. S., Jabbour, C. J. C., & Muller-Camen, M. (2011). State-of-the-art and future directions for green human resource management: Introduction to the special issue. German Journal of Human Resource Management, 25(2), 99-116.

Jackson, S. E., Schuler, R. S., & Jiang, K. (2014). An aspirational framework for strategic human resource management. Academy of Management Annals, 8(1), 1-56.

Jørgensen, S. L. (2007). Human resource development in the knowledge economy a model for analysing the progress of knowledge development in developing country firms. CBDS Working Paper, 2007(2).

Jotabá, M. N., Fernandes, C. I., Gunkel, M., & Kraus, S. (2022). Innovation and human resource management: a systematic literature review. European Journal of Innovation Management.

Juana-Espinosa, S., Luján-Mora, S., & Miłosz, M. (2010). E-HRM: Human Resource Management in thee-Economy. In (pp. 203-220). https://www.researchgate.net/pub lication/241687389_E-HRM_Human_Resource_Management_in_the_E-Economy

Kannan, S. (2017). Role of Information Technology in HRM: Opportunities and Challenges. IT and Business Support. https://hr-technology.ciotechoutlook.com/cioviewpoint/role-of-information-technology-in-hrm-opportunities-and-challenges-nid-2841-cid-32.html

Kellner, A., Cafferkey, K., & Townsend, K. (2019). Ability, motivation and opportunity theory: a formula for employee performance? In Elgar introduction to theories of human resources and employment relations. Edward Elgar Publishing.

Korkmaz, C. (2021). Küryerel (glokal) liderlik: Eğitim bağlamında sistematik bir alanyazın taraması. *Millî Eğitim Dergisi, 50*(232), 421-450. DOI: 10.37669/milliegitim.

Kusluvan, S., Kusluvan, Z., Ilhan, I., & Buyruk, L. (2010). The human dimension: A review of human resources management issues in the tourism and hospitality industry. Cornell hospitality quarterly, 51(2), 171-214.

Laursen, K., & Foss, N. J. (2013). Human resource management practices and innovation.

Lengnick-Hall, M. L., & Moritz, S. (2003). The impact of e-HR on the human resource management function. Journal of labor research, 24(3), 365.

Lin, L.-H. (2011, 2011/01/01). Electronic human resource management and organizational innovation: the roles of information technology and virtual organizational structure. The International Journal of Human Resource Management, 22(2), 235-257. https://doi.org/10.1080/09585192.2011.540149

Liu, Y., Combs, J. G., Ketchen Jr, D. J., & Ireland, R. D. (2007). The value of human resource management for organizational performance. Business horizons, 50(6), 503-511.

Ma, L., & Ye, M. (2015). The role of electronic human resource management in contemporary human resource management.

Meskó, B., Hetényi, G., & Győrffy, Z. (2018). Will artificial intelligence solve the human resource crisis in healthcare? BMC health services research, 18(1), 1-4.

Milon, M., Alam, M. A., & Pias, M. H. (2022). Exploring the Key Practices of E-HRM in Place of Traditional HRM: A Study on Private Industry of Bangladesh. Journal of Human Resource and Sustainability Studies, 10(3), 403-417.

Njoroge, C. N., & Yazdanifard, R. (2014). The impact of social and emotional intelligence on employee motivation in a multigenerational workplace. International Journal of Information, Business and Management, 6(4), 163.

Paolini, A. C. (2020). Social Emotional Learning: Key to Career Readiness. Anatolian Journal of Education, 5(1), 125-134.

Pfeffer, J. (1995). Producing sustainable competitive advantage through the effective management of people. Academy of Management Perspectives, 9(1), 55-69.

Podsakoff, P. M., & MacKenzie, S. B. (1997). Impact of organizational citizenship behavior on organizational performance: A review and suggestion for future research. Human performance, 10(2), 133-151.

Randhawa, G. (2007). Human resource management. Atlantic Publishers & Dist.

Rehman, M. A. U. (2020). Impact of Transformational Leadership on Project Success: Mediating Role of Team Work and Moderating Role of Project Culture.

Reina, C. S., Rogers, K. M., Peterson, S. J., Byron, K., & Hom, P. W. (2018). Quitting the boss? The role of manager influence tactics and employee emotional engagement in voluntary turnover. Journal of leadership & organizational studies, 25(1), 5-18.

Ruel, H. J. M., Bondarouk, T., & Looise, J. C. (2004). E-HRM: innovation or irritation? An exploration of web-based human resource management in large companies. Lemma Publishers.

Sanayei, A., & Mirzaei, A. (2008). Designing a model for evaluating the effectiveness of E-HRM (case study: Iranian organizations). International Journal of Information Science and Management (IJISM), 6(2), 79-98.

Sarıgöz, O. (2019). Augmented reality, virtual reality and digital games: A research on teacher candidates. Educational Policy Analysis and Strategic Research, 14(10), 752-769.

Sims, R. R., & Brinkmann, J. (2003). Enron ethics (or: culture matters more than codes). Journal of Business Ethics, 45(3), 243-256.

Storey, J. (2007). Human resource management today: An assessment. In J. Storey (Ed.), Human Resource Management: A Critical Text. Thomson.

Strohmeier, S. (2007). Research in e-HRM: Review and implications. Human Resource Management Review, 17(1), 19-37.

Svetlik, I., & Stavrou-Costea, E. (2007). Connecting human resources management and knowledge management. International Journal of Manpower.

Tarique, I., Briscoe, D. R., & Schuler, R. (2015). International human resource management: Policies and practices for multinational enterprises. Routledge.

Tayeb, M. (1997). Islamic revival in Asia and human resource management. Employee relations.

Thompson, P., Warhurst, C., & Callaghan, G. (2001). Ignorant theory and knowledgeable workers: Interrogating the connections between knowledge, skills and services. Journal of Management studies, 38(7), 923-942.

Tyagi, A., & Tyagi, R. (2012). Social media: Opportunities and challenges for human resource management. International Journal of Knowledge-Based Organizations (IJKBO), 2(2), 54-67.

Ugoani, J. (2020). Education and Its Impact on Human Resource Management and Management Development. American Journal of Business and Society, 5(2), 63-69.

Vance, C. M., & Paik, Y. (2015). Managing a global workforce: Challenges and opportunities in international human resource management. Routledge.

Vardarlier, P., & Ozsahin, M. (2021). Digital transformation of human resource management: Social media's performance effect. International Journal of Innovation and Technology Management, 18(03), 2150005.

Wahaj, H. (2021). Human Resources Management and Information Technology: An Overview of Developing Countries.

Weerakoon, R. K. (2016). Human resource management in sports: A critical review of its importance and pertaining issues. Physical Culture and Sport, 69(1), 15.

Wowor, M. C., Mandagi, D. W., Lule, B., & Ambalao, S. S. (2022). The Role of Social Media in Employee Recruitment: a Systematic Literature Review. Jurnal Multidisiplin Madani, 2(12), 4118-4125.

Yazdani, K., & Bashir, F. (2018). Impact of Transformational leadership on Project Success: Mediating role of Team-Building and Moderating Role of Human Resource Management Practices. UW Journal of Management Sciences, 2(2), 73-90.

Zeebaree, S. R. M., Shukur, H. M., & Hussan, B. K. (2019). Human resource management systems for enterprise organizations: A review. Periodicals of Engineering and Natural Sciences (PEN), 7(2), 660-669.

Zhao, S., & Du, J. (2012). Thirty-two years of development of human resource management in China: Review and prospects. Human Resource Management Review, 22(3), 179-188.

Zour, Z. H. K. H., & Al-Moula, S. M. M. (2021). The effect of electronic human resource management practices in enhancing the roles of knowledge workers: an applied study at the headquarters of the Iraqı ministry of health and environment. PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology, 18(7), 214-236.

7. BÖLÜM
EĞİTİMDE E-PROGRAM (DİJİTAL PROGRAM)

Yavuz Bolat

Bölüm İçeriği

- e-Programı Anlamlandırmak
- e-Programın Tarihsel Gelişimi
- e-Programın Özellikleri
- e-Programın Hazırlanması
- Dünyada E-Program Hizmetleri
- Çeşitli e-Öğrenim Siteleri

Giriş

Gün geçtikçe değişen, değiştikçe gelişen 21. yüzyıl dünyasında, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, bilgisayar ve internet kullanımının yaygınlaşması ile ekonomik ilerlemeler beraberinde dinamik bir yapıya sahip olan eğitim sistemlerinin de değişimini kaçınılmaz kılmıştır. Bilgi, bilgiye ulaşma biçimi, bilginin kullanılması, öğretmen tanımı ve okulların işlevi bu değişimden etkilenen paydaşların başında gelmektedir. Bu nedenle eğitim programlarının bu çağda yaşamanın gereklerine uygun ve yol gösterici nitelikte belirli özelliklere sahip olması gerekmektedir (Alamri ve diğerleri, 2020). Eğitim programı, eğitimcilere yol gösterirken eğitim öğretim faaliyetlerine yol veren teknik bir okuryazarlığa sahip olunması gereken bir eğitsel araçtır (Bolat, 2021). Genel anlamda okul tabanlı ve elektronik ortamdan yoksun eğitim programlarının tekno elektronik ya da dijitalleşme yolunda hızla ilerleyen eğitim öğretim hizmetlerine yön vermesi ya da ihtiyaçlarını karşılaması oldukça zor görünmektedir.

Mekân ve zamandan bağımsız öğrenme ortamları eğitim ve öğretimin merkezi olan okulları, zengin içerik sunan dijital materyaller ise bilginin kay-

e-programların eğitimciler tarafından anlamlandırılması ise burada üzerinde önemle durulması gereken bir konuyu oluşturmaktadır. Hem öğrenme-öğretme süreçlerinde hem de okul yönetimi konusunda e-bileşenlerin nitelikli olarak kullanılması için e-programların bilincine sahip olunması gerekmektedir.

Giderek büyüyen dijital eğitim, eğitim çağının kullanıcıları öğrenme sürecinde aktif olarak yer almaktadır. Eğitim sürecini zamandan ve mekândan bağımsız şekilde kendi hızına uygun olarak düzenleyebilen kullanıcılar dünya çapında yaygınlaşan e-öğrenme platformları aracılığıyla istedikleri alanda eğitim ve sertifikalar almaya hak kazanmakta, kendilerini geliştirme ya da iş olanakları yaratabilme imkânı edinmektedirler. Kitabın bu bölümünde e-programla kavramının açıklanması ve özelliklerine dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte e-programlar aracılığıyla düzenlenen e-öğrenmelerin giderek yaygınlaşması ve önem kazanması sebebiyle dünya çapında öne çıkan kurumlardan bazılarının e-öğrenme hizmetleri ile popüler dijital eğitim platformlarından birkaçına ait çeşitli bilgiler sunulmuştur.

Sonuç olarak elektronik çağın tüm altyapı ve donanımlarının kullanıldığı bu dönemde eğitim öğretim hizmetlerinin elektronikleşmesi ya da dijitalleşmesi kaçınılmak bir gerçeklik olduğundan e-öğrenme hizmetlerini planlı ve programlı bir biçimde yürütülmesini sağlayacak e-programlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle eğitimcilerin ve eğitimde program geliştirme uzmanlarının e-okul bağlamında e-program geliştirme ve uygulama süreçlerine ilişkin yeterliliklere sahip olması gerekmektedir.

Kaynaklar

Alamri, M.Z., Jhanjhi, N. Z. ve Humayun, M. (2020). *Digital curriculum importance for new era education*. Employing Recent Technologies for Improved Digital Governance (in book). IGI Global. doi:10.4018/978-1-7998-1851-9.ch001

Alkan, S. ve Bolat, Y. (2022). Eğitimde metaverse: Bilgilendirici bir literatür taraması. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, 9*(32), 267-295.

Alias, N. A., ve Zainuddin, A. M. (2005). Innovation for better teaching and learning: Adopting the learning management system. *Malaysian Online Journal of İnstructional Technology, 2*(2), 27-40.

Babuçoğlu, B. (2006). İnternet destekli olarak sunulan muhasebe uygulamaları dersinde öğrenci memnuniyetinin ölçülmesi: Özel İnci Anadolum Açıköğretim kursunda bir uygulama [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Baji, F., Azadeh, F., Sabaghinejad, Z. ve Zalpour, A. (2022). Determinants of e-learning acceptance amongst Iranian postgraduate students. *Journal of Global Education and Research, 6*(2), 181-191. https://www.doi.org/10.5038/2577-509X.6.2.1089

Bolat, Y. (2016). Ters yüz edilmiş sınıflar ve eğitim bilişim ağı (EBA). *Journal of Human Sciences, 13*(2), 3373-3388. Doi:10.14687/jhs.v13i2.3952

Bolat, Y. (2021). *Eğitim programı okuryazarlığı.* Pegem Akademi.

Brown, M., L. (2007). E-learning for instructional design. *Journal of Hospital Librarianship*, *6*(4), 109-115.

Bismala, L., Manurung, Y. H., Sirager, G. ve Andriany, D. (2022). The impact of e-learning quality and students' self-efficacy toward the satisfaction in the using of e-learning. *Malaysian Online Journal of Educational Technology, 10*(2), 141-150.

Cebeci, Z. (2004). Türkiye ulusal e-üniversitesi için bir model çalışması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13*(2), 75-88.

Clark, T. ve Simpson, C. (2020). Using a student-staff partnership to map, understand, and develop the digital curriculum. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education, 32* (1), 138-148.

Choppin, J. ve Borys, Z. (2017). Trends in the design, development, and use of digital curriculum materials. *ZDM-Mathematics Education, 49*(5), 663-674. DOI 10.1007/s11858-017-0860-x

Çelik, L. (2015). *Bilgisayar destekli öğretim ve sanal gerçeklik uygulamaları.* E. Altun (Ed.), Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümleri için özel öğretim yöntemleri I-II (2. Baskı) içinde (ss. 169-190). Pegem Akademi.

Demir, E. (2014). Uzaktan eğitime genel bir bakış. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (39), 207-208.

Enok Joel, T. (2013). E-curriculum: An innovative curriculum for digital generation. *Education for elevation conference.* Coimbatore.

Gharaibeh, N. K. ve Alsmadi, M. A. (2012). the impact of teaching two courses (Electronic curriculum design and multimedia) on the acquisition of electronic content design skills. *The International Journal of Multimedia & Its Applications (IJMA), 4*(6), 45-52.

Gorman, M. (8 Temmuz,2013). *E-Curriculum…12 Important Points to Consider.* 21st century educational technology and learning, https://21centuryedtech.wordpress.com/2013/07/08/e-curriculum-12-important-points-to-consider-digital-learning-part-one/.

Gülbahar, Y. (2018). *E-öğrenme.* (4.Baskı). Pegem Akademi.

Hendricson, W., Panagakos, F., Eisenberg, E., McDonald, J., Guest, G., Jones, P., Johnson, L. ve Cintron, L. (2004). Electronic Curriculum implementation at North American dental schools. *Journal of dental education, 68*(10), 1041-57.

Kaçan, A. ve Gelen, İ. (2020). Türkiye'deki uzaktan eğitim programlarına bir bakış. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi, 6* (1), 1-21.

Karacaoğlu, Ö. C. (2014). Eğitimi ve eğitimde program geliştirmeyi etkileyen gelişmelere genel bir bakış. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3*(5), 91-109.

Kaya, Z. (2002). *Uzaktan eğitim* (1. Baskı). Pegem A Yayıncılık.

Kye, B., Han, N., Kim, E., Park, Y. ve Jo, S. (2021). Educational applications of metaverse: possibilities and limitations. *Journal of Educational Evaluation for Health Professions*, *18* (32). https://doi.org/10.3352/jeehp.2021.18.32

MacCallum, K. ve Parsons, D. (2019, September). *Teacher perspectives on mobile augmented reality: The potential of metaverse for learning*. In World Conference on Mobile and Contextual Learning (pp. 21-28).

Malekipour, A. (2020). Effectiveness of e-curriculum in social networks during the covid-19 pandemic: parents', teachers' and students' perspectives. *Interdisciplinary Journal of Virtual Learning in Medical Sciences,11*(4), 207-214. DOİ: 10.30476/IJVLMS.2020.47098.

Moore, M. G. ve Kearsley, G. (2011). *Distance education: A systems view of online learning*. (3rd ed.). Belmont, CA: Wadsworth.

Pepin, B., Choppin, J., Ruthven, K. ve Sinclair, N. (2017). Digital curriculum resources in mathematics education: foundations for change. *ZDM-Mathematics Education, 49*(5), 645-661. DOI 10.1007/s11858-017-0879-z

Remillard, J. (2016). Keeping an eye on the teacher in the digital curriculum race M. Bates ve Z. Usiskin (Ed.), *Digital curricula in school mathematics* in (pp. 195-204). İnformation Age Publishing.

Ross, R. D. (2017). E-Curriculum and instruction: A case study. [Doctoral Thesis]. A Dissertation Presented to the Faculty of The Usc Rosier School Of Education University Of Southern California

Sarigoz, O. (2019). Augmented reality, virtual reality and digital games: A research on teacher candidates. *Educational Policy Analysis and Strategic Research, 14*(3), 41-63. doi: 10.29329/epasr.2019.208.3.

Schneiderheinze, D. D. (2005). *Model for E-learning Curriculum.* https://opensiuc.lib.siu.edu/ojwed/vol1/iss3/4/

Song, W., Yan, J. ve Forsman, A. (2015). An e-curriculum based systematic resource integration approach to web-based education. *International Journal of Information and Education Technology, 5*(7), 495-501. DOI: 10.7763/IJIET.2015.V5.556.

Susam, T., Durnalı, M. ve Orakçı, Ş. (2020). Administering education and training through a web-based system: E-curriculum. M. Durnalı (Ed.), *Utilizing technology, knowledge, and smart systems in educational administration and leadership* in (pp. 20-41). Igi-Global.

Suwarto, D. H., Setiawan, B. ve Machmiyah, S. (2022). Developing Digital Literacy Practices in Yogyakarta Elementary Schools. *The Electronic Journal of e-Learning, 20*(2), 101-111.

Statista Araştırma Departmanı (2015,7 Aralık). Global öğrenci dili kullanım oranı 2015. https://www.statista.com/statistics/548112/online-course-student-accessworldwide/ adresinden 3 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.

Şahan, H. H. (2020). *İnternet tabanlı öğrenme*. Ö. Demirel (Ed.). *Eğitimde yeni yönelimler* (8. Baskı) içinde (ss. 239-250). Pegem Akademi.

The Learning Counsel. (2016). *The 71 characteristics of digital curriculum special report.* https://thelearningcounsel.com/paper/71-characteristics-digital-curriculum-special-report

Trifonova, A. (2003). Mobile learning: Review of the literature. *Technical Report DIT-03- 009*, Informatica e-Telecomunicazioni, University of Trento. http://eprints.biblio.unitn.it/359/1/009.pdf

Türk, G. D. ve Darı, A. B. (2022). Metaverse'de bireyin toplumsallaşma süreci. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *6*(1), 277-297. DOI: 10.30692/sisad.1074030

Watson, A. (2021). *Blockchain metaverses and vr headset sales.* https://www.coinspeaker.com/blockchain-metaverses-vr-headset.

Whitmyer, C. (1999). Instructional Design for Online Learning. 17.05.2022 tarihinde https://www.academia.edu/768241/Instructional_Design_for_Online_Learning adresinden erişilmiştir.

8. BÖLÜM
ÇEVRİM İÇİ ORTAMLAR VE HAYAT BOYU ÖĞRENME

Okan Sarıgöz

Bölüm İçeriği

- Çevrim İçi Öğrenme
- Çevrim İçi Öğrenme Ortamları
- Çevrim İçi Eğitim Ortamının Özellikleri
- Çevrim İçi Öğrenme Ortamlarının Bileşenleri
- Hayat Boyu Öğrenme
- Hayat Boyu Öğrenme Programları
- Çevrim İçi Ortamlar İle Hayat Boyu Öğrenme İlişkisi

Giriş

Tüm dünyada etkisi görülen pandemi süreciyle birlikte uzaktan eğitim tekrar gündeme gelmiş ve çevrim içi ortamların ve eğitimlerin önemi daha da artmıştır. Ayrıca bu süreçten sonra eğitim dünyası uzaktan eğitime alışarak uzaktan eğitimi sürdürülebilir hâle getirmiştir. Her ne kadar günümüzde uzaktan eğitim birçok alanda kullanılsa da dünyada uzaktan eğitim çalışmasının ilk uygulaması, 1728 yılında Boston gazetesinde yayımlanan Steno dersleri ilanı ile başlamış daha sonra 1833 yılında İsveç Üniversitesinde kadınlara mektupla kompozisyon dersleri verilmeye başlanmıştır (Çoban, 2013). 1843 yılında ise mektupla öğretim için University Correspondence College kurulmuştur (Arat ve Bakan, 2011).

O tarihlerde teknolojinin bu kadar ilerlemiş olmaması ya da çevrim içi olmaması uzaktan eğitimin sadece mektupla yapılmasına olanak sağlamaktaydı. Günümüzde ise teknoloji her alanda son derece ilerlemiş olup teknoloji-

Özetle, bilim ve teknoloji çevrim içi öğrenme ortamlarının, çevrim içi öğrenme ortamları da hayat boyu öğrenmenin hızını, yönünü ve niteliğini uzun bir süre değiştirmeye devam edecektir.

Kaynaklar

Aksu, S.G., & Sürgevil-Dalkılıç, O. (2019). Dijital çağın yetkinlikleri: Çalışanlar, insan kaynakları uzmanları ve yöneticiler çerçevesinden bakış. *Journal of Business in the Digital Age, 2*(2), 54-68.

Alkan, S. (2017). The evaluation of the views of teacher candidates related lifelong learning approach. *Mustafa Kemal University Journal of Social Sciences Institute, 14*(40), 128-140.

Allen, I.E., & Seaman, J. (2008). *Staying the course: Online education in the United States, 2008.* The Sloan Consortium. PO Box 1238, Newburyport, MA 01950.

Alqahtani, A.Y., & Rajkhan, A.A. (2020). E-learning critical success factors during the covid-19 pandemic: A comprehensive analysis of e-learning managerial perspectives. *Education Sciences, 10*(9), 1-16.

Arat, T., & Bakan, Ö. (2011). Uzaktan eğitim ve uygulamaları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 14*(1-2), 363-374.

Aslan, Ö. (2006). Öğrenmenin yeni yolu: E-öğrenme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16*(2), 121–131.

Avrupa Birliği Başkanlığı, (2011). *Hayat boyu öğrenme programı.* https://ab.gov.tr/_46033.html sitesinden 12 Kasım 2022 tarihinde alınmıştır.

Avrupa Birliği Resmî Gazetesi, (2018). Hayat boyu öğrenme için anahtar yetkinliklere ilişkin 22.05.2018 tarihli konsey tavsiye kararı. https://www.myk.gov.tr/images/articles/TYC/Yayinlar/Hayat_Boyu_Ogrenme_icin_Anahtar_Yetkinlikler_Tavsiye_Karari_2018.pdf sitesinden 18 Ekim 2022 tarihinde alınmıştır.

Ayçiçek, B., & Yanpar-Yelken T. (2016). Eğitim fakültelerindeki öğretim elemanlarının hayat boyu öğrenme yeterlilikleri ile hayat çapında öğrenme alışkanlıklarının incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12*(3), 872-884.

Bahar, A. (2018). Bilişim suçları, iletişim ve sosyal medya. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, *10*(3), 1-36.

Balta, Y., & Türel, Y.K. (2013). Çevrim içi uzaktan eğitimde kullanılan farklı ölçme değerlendirme yaklaşımlarına ilişkin bir inceleme. *Electronic Turkish Studies, 8*(3), 27-45.

Baş, M., Bozak, A., & Korkmaz, A. (2022). The efficiency of asynchronous distance learning within the pandemic through the lens of educational faculty students, *International Journal of Eurasian Education and Culture, 7*(16), 175-220.

Belanger, F., & Jordan, D.H. (Ed.). (2000). *Evaluation and implementation of distance learning: Technologies, tools and techniques.* Hershey, PA: Idea Group.

Berigel, M., & Çetin, İ. (2019). Açık ve uzaktan öğretimde öğreten ve öğrenen rolleri. E. Tekinarslan & M.D. Gürer (Ed.), *Açık ve uzaktan öğrenme* (s. 125–144). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Carliner, S. (2004). *An overview of online learning.* Armherst, MA: Human Resource Development Press.

Council of the European Union, (2010). Council conclusions on increasing the level of basic skills in the context of European cooperation on schools for the 21st century. https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/educ/117853.pdf _sitesinden 10 Ekim 2022 tarihinde alınmıştır.

Çalışkan, H. (2002). Çevrim içi (Online) eğitimde öğrenci etkileşimi. Açık ve Uzaktan Eğitim Sempozyumu, 23-25 Mayıs, Eskişehir.

Çalışkan, Ş. (2019). Çevrim içi öğrenme ortamının kullanılabilirlik analizi ve etkililiği: Ahmet Yesevi Üniversitesi örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Çavuşoğlu, G., & Acar, K. (2020). Üniversite öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik görüşleri ile yaşam boyu öğrenme düzeyleri arasındaki ilişki. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi,11*(3), 207-220.

Çelen, F.K., Çelik, A., & Seferoğlu, S.S. (2011). Yükseköğretimde çevrim-içi öğrenme: Sistemde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri. *Journal of European Education, 1*(1), 25-34.

Çetin, F. (2019). Eğitim fakültesi öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme yeterliliklerinin öğrenme yaklaşımları ve öz yeterlilik ile ilişkisinin incelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi.

Çevik-Kansu, C. (2017). Öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlilik düzeylerinin ve demokrasi anlayışlarına ilişkin algılarının incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*(3), 25-36.

Çoban, S. (2013). Uzaktan ve teknoloji destekli eğitimin gelişimi. XVI. Türkiye'de İnternet Konferansı Bildiri Kitabı, 30 Kasım-2 Aralık, İstanbul.

Deveci, İ., & Çepni, S. (2014). Fen Bilimleri öğretmen eğitiminde girişimcilik. *Journal of Turkish Science Education, 11*(2), 161-188.

Durak, G., Çankaya, S., & İzmirli, S. (2020). COVID-19 pandemi döneminde Türkiye'deki üniversitelerin uzaktan eğitim sistemlerinin incelenmesi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, *14*(1), 787-809.

European Commission, (2018). Proposal for a council recommendation on key competences for lifelong learning. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018SC0014&from=EN sitesinden 22 Ekim 2022 tarihinde alınmıştır.

Gümüş, S. (2007). Çevrim içi iş birliği ekiplerinde öğrenenlerin sorun çözerek öğrenmeyle ilgili tutum ve görüşleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi.

Harun, E.R., Turan, S., & Kaymakcı, S. (2021). Toplum 5.0 sürecinin gelişimi ve eğitime etkisinin değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39, 27-66.

Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü (HBÖGM). 2018. Vizyonumuz, Misyonumuz. https://hbogm.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=830 Adresinden 15 Kasım 2022 tarihinde alınmıştır.

Horton, W. (2006). *E-learning by design.* Hoboken NJ. Wiley Publishing, Inc.

Jolliffe, A., Ritter, J., & Stevens, D. (2011). *The online learning handbook: Developing and using web-based learning*. London: Kogan Page.

Jurs, P. (2014). Forming components of civic competence. *Journal of Teaching and Education*, 3, 265–277.

Kara, S. (2017). Teknoloji ve toplumsal değişim ilişkisinin sosyal inşa kuramı bağlamında incelenmesi. *Dört Öge*, 12, 117-132.

Karakuş, C. (2013). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme yeterlilikleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, *2*(3), 26-35.

Kışla, T., & Karaoğlan, B. (2011). Üniversite öğrencilerinin e-öğrenme araçlarına yönelik görüşlerinin incelenmesi: Uluslararası bir karşılaştırma. *Ege Eğitim Dergisi*, *12*(1), 52-73.

Knapper, C. (2006). Lifelong learning means effective and sustainable learnıng reasons, ideas, concrete, measures, CIEA, 25 August, Ontario, Canada. International Course on Vocational Training and Educatıon in Agriculture.

Koçak, R. (2020). Beşinci sanayi devrimi toplum 5.0 ve yapay zekâ kültürü. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, *3*(5), 1-17.

McCormack, C., & Jones, D. (1998). *Building a web-based education system.* Wiley Computer Publishing. New York.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2022). *Hayat boyu öğrenme.* http://hayatboyu.meb.gov.tr/hayat-boyu-ogrenme/ sitesinden 11 Kasım 2022 tarihinde alınmıştır.

Samancı, O., & Ocakçı, E. (2017). Hayat boyu öğrenme. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 12*(24), 711-722.

Saracel, N., & Aksoy, I. (2020). Toplum 5.0: Süper akıllı toplum. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, *9*(2), 26-34.

Sarıgöz, O. (2019). Lifelong learning and student awareness. *ITOBİAD: Journal of the Human & Social Science Researches, 8*(4), 2522-2544.

Sarıgöz, O., Baş, M., Hâli, S., Bolat, Y., & Köroğlu, M. (2021). Analysis of the views of pedagogical formation training students on the lifelong learning approach. *African Educational Research Journal 9*(4), 860-869.

Schreglmann, S. (2019). Ortaöğretim bilgisayar bilimi ders kitabındaki analojilerin incelenmesi. *İlköğretim Online, 18*(4), 1641-1651.

Seçil, E., & Erdem, M. (2020). Çocuğa kendini koruma bilinci kazandırma amaçlı çevrim içi ortamlar ölçeği geliştirme çalışması. *Öğretim Teknolojisi ve Hayat Boyu Öğrenme Dergisi*, *1*(1), 63-87.

Şahin, M., Akbaşlı, S., & Yanpar-Yelken T. (2010). Key competences for lifelong learning: The case of prospective teachers. *Educational Research and Reviews*, *5*(10), 545-556.

Şeker, A. (2020). Çevrim içi alışveriş yapan tüketici davranışlarına yönelik çevrim içi bir araştırma. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, *8*(2), 11-27.

Taşkıran, A. (2017). Dijital çağda yükseköğretim. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, *3*(1), 96-109.

Temel-Eğinli, A. (2012). Kültürler arası yeterliliğin kazanılmasında kültürel farklılık eğitimlerinin önemi. *Öneri Dergisi, 9*(35), 215-227.

Tilev, F. (2020). OECD ülkelerinde hayat boyu öğrenmenin emek piyasaları üzerindeki etkisi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırklareli Üniversitesi.

Toker, T., Akgün, E., Cömert, Z., & Edip, S. (2021). Eğitimciler için dijital yeterlilik ölçeği: Uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Millî Eğitim Dergisi, 50*(230), 301-328.

Tuncer, M., & Taşpınar, M. (2008). Sanal ortamda eğitim ve öğretimin geleceği ve olası sorunlar. *Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(1), 125-144.

Uyar, A., & Karakuyu, A. (2020). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin e-öğrenmeye yönelik hazır bulunuşlukları. *Journal of Social and Humanities Sciences Research, 7*(60), 2905-2914.

Wang, S.K. (2008). The effects of a synchronous communication tool (yahoo messenger) on online learners' sense of community and their multimedia authoring skills. *Journal of Interactive Online Learning, 7*(1), 59-74.

Walker, S.L., & Fraser, B.J. (2005). Development and validation of an instrument for assessing distance education learning environments in higher education: The Distance Education Learning Environments Survey (DELES). *Learning Environments Research: An International Journal*, *8*(3), 289-308.

Xscholarship, (2022). *En iyi 2022 e-öğrenme platformunun incelenmesi.* https://xscholarship.com/tr/review-of-top-10-e-learning-platforms/ adresinden 12 Kasım 2022 tarihinde alınmıştır.

Yergin, H., & Günsan, N. (2020). Covid-19 gölgesinde iş hayatı: Evden çalışma modeli. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 12*(3), 3246-3260.

Yıldız, E. (2016). Çevrim içi ortamlarda uzaktan eğitim öğrencilerinin topluluk hissi, akademik başarı ve katılımları arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

9. BÖLÜM
OKULUN E-İMAJ YÖNETİMİ VE SOSYAL MEDYA

Ahmet Bozak

Bölüm İçeriği

- e-İmaj Yönetimi
- İmaj Kavramı ve Kurumsal İmaj Yönetimi
- e-Yönetim ve e-Yönetişim Kavramları
- Okulların e-İmaj Yönetiminde Etkili Olan Dijital Ögeler
- Dijital Platformların Okulların İmaj Yönetiminde Kullanımı
- Okulların e-İmaj Yönetim Süreci
- e-İmaj Yönetiminin Okul Odaklı Olarak Planlanması
- Okulların Dijital İletişimde Karşılaşabilecekleri Krizlerin Yönetimi

Giriş

Bireylerin herhangi bir nesne, kişi veya kuruma ilişkin genel algı ve düşünceleri imaj kavramıyla ifade edilmektedir. Bir başka ifadeyle imaj, bir kişi ya da kurum hakkında zihnimizde oluşan iz, resim ve düşünceler olarak da tanımlanabilmektedir. Birey veya kurumlara ilişkin algılama hem olumlu hem de olumsuz yönde şekillenebilmektedir. Dolayısıyla olumlu bir imaj algısı, kurumların etki ve verimliliğine katkı sağlarken olumsuz imaj algısı ise ters yönde bir etki oluşturmaktadır (Oktay, 2016; Bolat, 2006; Nguyen ve LeBlanc, 2001; Gotsi ve Wilson, 2001).

Kurumsal imaj ise paydaşların kuruma ilişkin genel düşüncelerini, duygusal tepkilerini ortaya çıkararak kurumun kendi paydaşlarının gözündeki değer ve önemini ortaya koymaktadır. (Yazbaşı, 2022; Sabuncuoğlu, 2004). Bu nedenle de kurumsal imaj, kurumsal amaçların diğer paydaşlar tarafından

Kaynaklar

Agostino, D. ve Arnaboldi, M. (2016). *Social media implementation in higher education institutions between mimicry and professionalism*. XXVII RSA AiIG 2016, Bergamo (Italy).

Akar, E. (2009). İnternetle Değişen Siyaset Pazarlaması: Dünyadan Örneklerle Yeni Trendler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23).

Akar, E. (2010). *Sosyal medya pazarlaması: Sosyal webde pazarlama stratejileri*. Efil Yayınevi.

Akbulut, B. (2015). *Ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin örgütsel imaj algıları ile iş doyumu düzeyleri arasındaki ilişki*. (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi

Alikılıç, Ö. A. (2011), *Halkla İlişkiler 2.0: Sosyal Medyada Yeni Paydaşlar, Yeni Teknikler*, Efil Yayınevi, Ankara.

Bahçeci, M. (2009). *Velilerin okul imajına ilişkin görüşlerinin incelenmesi* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi.

Batu, M., Acar Ş, Z. & Tos, O. (2020). Health communication on social media: An analysis on the twitter use of the ministry of health in terms of public relations models. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 8*(2), 805-828.

Bayçu, S. (2020). *Pandemi döneminde iletişim çalışmaları*. B. Öztürk-M. Akyol (Ed.), Pandemi döneminde halkla ilşkiler perspektifinden kriz iletişimi ve yazarlık içinde (s. 113-167). Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Bolat, O. İ. (2006). Konaklama işletmelerinde kurumsal imaj oluşturma süreci. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9*(15), 108-126

Cho, M., Schweickart, T., & Haase, A. (2014). Public Engagement with Nonprofit Organizations on Facebook. *Public Relations Review. 40*(3): 565-567.

Coombs, W. T. (2007). Crisis management and communications. *Institute for public relations*, *4*(5), 6.

Coombs, W. T. (2014). Nestlé and Greenpeace: The Battle in social media for ethical palm oil sourcing. In *Ethical practice of social media in public relations* (s. 126-137). Routledge.

Coville, A. Ve Thomas, R. (2007). *New Media*. Doorley, J., ve Garcia, H. F.(Der.) Reputation Management: The Key to Successful Public Relations and Corporate Communication. London: Routledge

Çetinkaya, Ö. (2015). Kurumsal imaj ölçümünde sosyal medya kullanımı: ondokuz mayıs üniversitesi ile ilgili bir örnek uygulama. *Erciyes İletişim Dergisi*,*4*(2). 56-64.

Çevirsözlük (2022, 22 Ekim). Çevirsözlük, Online Digital Sözlük. https://cevirsozluk.com/

Dara, A. Y. (2011). Kamu yönetiminde halkla ilişkiler ve sosyal medya. *Selçuk İletişim*, *7*(1), 5-15.

DataReportal (2022). Kemp, S. Digital 2022: Global Overview Report, DataReportal–Global Digital Insights, Haziran 26, 2022. https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report

Demirel, D. (2010). Yönetişimde yeni bir boyut: e-yönetişim. *Türk İdare Dergisi*, *466*, 65-94.

Demirel, K. (2021) *Kişisel markalaşma sürecinde dijital benlik sunumu: mikro-ünlüler üzerine nitel bir araştırma*. (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi.

DiStaso, M. W., Vafeiadis, M., & Amaral, C. (2015). *Managing a health crisis on Facebook: How the response strategies of apology, sympathy, and information influence public relations. Public Relations Review, 41*(2), 222-231.

Edwardes, M. P. (2019). *The origins of self: an anthropological perspective* (s. 248). UCL Press.

Erkek, S. (2016). Kamu Kurumlarında Sosyal Medya Kullanımı: Sağlık Bakanlığı Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 35*:141-150.

Ertaş, H. (2015). *Kamu Yönetiminde Sosyal Medya*. Konya: Palet Yayınları.

Gioglio, J., & Walter, E. (2014). *The power of visual storytelling: How to use visuals, videos, and social media to market your brand*. Hill: McGraw.

Gotsi, M., & Wilson, A. M. (2001). Corporate reputation: seeking a definition. *Corporate communications: An international journal*, *6*(1), 24-30.

Graham, M., & Avery, E. (2013). Government public relations and social media: An analysis of the perceptions and trends of social media use at the local government level. *Public Relations Journal*, *7*(4), 1-21.

Güçdemir, Y., & İletişim, S. O. (2010). *Bir Halkla İlişkiler Perspektifi*. Derin Yayınları.

Gümüş, N. (2018). Sosyal Medyanın Kamu Kurumları Tarafından Kamusal Pazarlama Aracı Olarak Kullanılması: 81 İl Valiliği Üzerinde Bir Araştırma. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *18*(4), 189-212.

Holtz, S. (2002). *Public relations on the Net: winning strategies to inform and influence the media, the investment community, the government, the public, and more!*. Amacom Books (2. Baskı). ISBN-10:0814471528

Jordan-Meier, J. (2011) *The four stages of highly effective crisis management. How to Manage the Media in the Digital Age*. CRC Press, Florida.

Kazaz, M., & Tümen, E. (2013). Tanıtım amaçlı sosyal medya kullanımı: Gençlik ve Spor Bakanlığı Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3.

Kılıç, S. (2014). *Kitle iletişim araçlarının gelişimi ve sosyal medyanın siyasal iletişimi etkileme rolü* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Köktürk, M. S., Yalçın, A. M., & Çobanoğlu, E. (2008). *Kurum imajı: Oluşumu ve ölçümü*. Beta Yayımcılık.

Lee, E. (2013). *Impacts of Social Media on Consumer Behavior*. (Yüksek Lisans Tezi). Turku University of Applied Sciences, Internatıonal Business. Finlandiya.

Longman (2022, 22 Ekim). Longman, Idoce (Longman) Digital Sözlük. https://www.ldoceonline.com/dictionary/image

McCorkindale, T., DiStaso, M. W., & Carroll, C. (2013). The power of social media and its influence on corporate reputation. *The handbook of communication and corporate reputation*, *9*(1), 497-512.

MEB e-okul (2022, 24 Kasım). *MEB e-okul Bilgi Yönetim Sistemi*. Resmî web Sitesi. https://eokulyd.meb.gov.tr/

MEB Sosyal Medya (2022). *MEB Kurumsal Sosyal Medya Kullanım Kılavuzu*. https://tibio.meb.k12.tr/icerikler/meb-kurumsal-sosyal-medya-kullanim-kilavuzu_11522885.html

MEB Web Siteleri (2022). Millî Eğitim Bakanlığı Okul Web Siteleri. https://www.meb.k12.tr/index.php

Memduhoğlu, H. B., & Yılmaz, K. (2017). *Yönetimde yeni yaklaşımlar*. Pegem Atıf İndeksi, 1-556.

Mergel, I. (2013). A Framework For Interpreting Social Media Interactions in The Public Sector. *Government Information Quarterly 30*: 327–334.

Mümtaz, A. (2012, 2 Ağustos). *Hükûmet 2.0: Kamu ve Sosyal Medya*. SDN Network Haber Sitesi. https://shiftdelete.net/hukumet-2-0-kamu-ve-sosyal-medya-38924

Nguyen, N., & LeBlanc, G. (2001). Image and reputation of higher education institutions in students' retention decisions. *The International Journal of Education Management, 15*(6/7), 303-311

Oktay, F. (2016). Çağdaş Örgütlerde Kurumsal İmaj ve Yenilikçi Örgütsel Vatandaşlık Bağlamında Bir Analiz. *Öneri Dergisi*, *12*(45), 341-356.

Peltekoğlu, F. B. (2007). *Halkla ilişkiler nedir?*. İstanbul: Beta Yayınları.

Sabuncuoğlu, Z. (2004). İşletmelerde Halkla İlişkiler,(7. Baskı). *İstanbul: Aktüel Yayını*, *152*.

Sarsu, M , Sarıgöz, O . (2020). The Effects of Individual Social Media Use on Psychological Symptoms . *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,9*(5), 3758-3773.

Sivarajah, U., Irani, Z., & Weerakkody, V. (2015). Evaluating the use and impact of Web 2.0 technologies in local government. *Government information quarterly*, *32*(4), 473-487.

Tanyıldızı, N. İ. (2021). *Dijital dünyada halkla ilişkiler*., İKSAD Yayıncılık

Tenekecioğlu, Ç. (2020). *Sosyal Medayada Kurumsal İtibar Yönetimi: Yeşilay* (Yüksek Lisans Tezi). Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Topa Çiftçi, G., & Doğan, M. E. (2019). Üniversite Yönetimi ve Öğrenci İletişiminde Sosyal Medya Kullanımı: Fenomen Rektörler. *Akdeniz Iletisim*, (32).

Tosun, N. B. (2003). Kurumsal iletişim sürecinde reklamın ve imaj yönetiminin bütünleşik konumu. *Marmara Üniversitesi I.I.B.F Dergisi, 18*(1), 173-191.

Türkden, D. K., & Kuşay, Y. (2022). Sürdürülebilirlik Uygulamalarının Sosyal Medya İletişiminde Kullanımı: Bankacılık Sektörü Özelinde Bir Değerlendirme. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi, (39)*, 216-239.

Vural, Z. B. A., & Bat, M. (2013). Teoriden pratiğe kurumsal iletişim. *İstanbul: İletişim Yayınları*.

Vural, Z. B. A., & Bat, M. (2010). Yeni bir iletişim ortamı olarak sosyal medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi'ne yönelik bir araştırma. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, *5*(20), 3348-3382.

Warren, A. M., Sulaiman, A., & Jaafar, N. I. (2014). Social media effects on fostering online civic engagement and building citizen trust and trust in institutions. *Government Information Quarterly*, *31*(2), 291-301.

Wixblog (2022). *Web Sitesi Hazırlama*. https://tr.wix.com/blog/makale/web-sitesi-nedir

Yalçınkaya, M. (2002). Açık sistem teorisi ve okula uygulanması. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *22*(2).

Yazbaşı, E. (2022). *Türkiye'de özel okulların pandemi döneminde gerçekleştirdikleri kurumsal iletişim çalışmalarında sosyal medyanın kullanımı: Americanlıfe dil okulları* (Doktora Tezi), Kastamonu Üniversitesi.

Yenice, A., Pirtini, S., & Ataman, G. (2018). Sosyal Medyada Kriz Yönetimi Ve Kurum İtibarı İle İlişkisi Üzerine Bir Model Uygulaması. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *7*(3), 1-20.

Yeşildal, A. (2019). Sosyal medya, yerel yönetimler ve katılımcı yönetim: Bilgi çağında belediyeler için yeni stratejiler. *İnsan ve İnsan*, *6*(22), 883-902.

10. BÖLÜM
OKULUN E-PSİKOLOJİK YÖNÜ

Betül Gökçen Doğan Laçin

Bölüm İçeriği

- e-Okul Sürecinin Başlaması
- e-Okul Süreci
- e-Okul Sistemi İle İlgili Yapılan Araştırmalar
- e-Okulda Öğretmenin Rolü
- e-Okul Eğitim Programları
- e-Okulların Yapısı
- E-Okullarda Öğrenciler
- e-Okulda Anne Babanın Rolü
- e-Rehberlik ve Danışmanlık
- e- Danışmanlığın Tarihçesi
- e-Danışmanlık Uygulaması
- e-Danışmanlığın Riskleri ve Faydaları
- Siber Zorbalık

Giriş

Teknolojinin hızlı gelişimi insan yaşamını çeşitli alanlarda kolaylaştırmıştır. Bu kolaylıklardan biri okul uygulamalarıdır. e-Okul süreci ile geleneksel olarak tuğladan örülmüş okullar değil internet ağının ördüğü okullar oluşmaya başlamıştır. Bu okulların fiziki yapısı geleneksel okullardan farklı olduğu gibi okul müfredatı, öğretim programı, öğretmen-öğrenci-anne baba ilişkileri de farklılık göstermektedir. Böyle bir farklılık olmazsa geleneksel okul yapısı olduğu gibi e-okul sistemine uygulanırsa sistem çalışmayacaktır. Bu nedenle bu bölümde e-okul süreci hakkında bilgi sunulmuştur. Daha sonra e-okul sistemi içerisinde öğrencilere sunulan danışmanlık sürecinden bahsedilmiştir.

öğrenciye kazandırılmak istenenler geleneksel okul ile aynı olup öğrenciye yaklaşım öz denetim kazandırmaya yöneliktir. Öğretmenin ve anne babanın rol ve sorumluluğu ise daha fazladır. Öğretmenin alanında yetkin ve etkin olmasının yanı sıra, teknolojiyi anlayan ve öğretebilen kişi olması önemlidir. Öğrenciye öz denetim kazandırmak e-okul sisteminin işlemesini olumlu yönde etkilemektedir. Bu nedenle öğretmenler öğrencinin öz denetimini kazandırmaya yönelik çalışmalar yapmaktadır. Anne baba ise geleneksel okuldan daha çok çocuk ile ilgilenmekte, hem kontrol edici hem de eğitici pozisyondadır. Bu nedenle e-okul öğretmeni ile anne baba sürekli etkileşim hâlindedir. e-Okul hizmetleri çerçevesinde e-danışmanlık hizmetleri ile öğrencilerin iyi oluşuna, ruh sağlığına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bunlar, öğrencinin bütüncül gelişimini desteklemektedir. e-Okul ve e-danışmanlık hizmetleri yoluyla teknoloji ile bu kadar iç içe olan öğrencilerin siber zorbalığa maruz kalma ihtimalleri vardır. Bu nedenle siber zorbalık hakkında bilgi sunulmuş, siber zorbalığı önlemeye yönelik önerilere yer verilmiştir.

Kaynaklar

Aktepe, E. (2013). Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet. Yeni Symposium 51(1), 31-36.

Albert, A. (2021). An Exploration of the Relationship between Affective and Cognitive Empathy and Cyberbullying Behaviors among Emerging Adults (Doctoral dissertation, William James College).

Aranda, N. (2007, March 20). A brief history of e-learning and distance education. Retrieved fromhttp://ezinearticles.com/?A-Brief-History-of-E-learning-and-DistanceEducation&id=496460.

Attridge, M. (2011). The emerging role of e-therapy: Online services proving to be effective. Journal of Employee Assistance, 30(2), 1-6.

Ayas T, Horzum MB (2012) On being cyberbully and victim among primary school students. Elementary Education Online; 11: 369-380.

Barak, A., & Grohol, J. M. (2011). Current and future trends in internet-supported mental health interventions. Journal of Technology in Human Services, 29(3), 155-196.

Bartlett, C. P., Gentile, D. A., & Chew, C. (2016). Predicting cyber-bullying from anonymity. Psychology of Popular Media Culture, 5(2), 171-180. doi: 10.1037/ppm0000055

Belsey, B. (2005). Cyberbullying: An emerging threat to the "always on" generation. Retrieved from http://www.cyberbullying.ca/pdf

Brewer, G., & Kerslake, J. (2015). Cyberbullying, self-esteem, empathy and loneliness. Computers In Human Behavior, 48255-260.

Brochado, S., Soares, S., & Fraga, S. (2017). A scoping review on studies of cyberbullying prevalence among adolescents. Trauma, Violence, & Abuse, 18(5), 523–531.

Brookfield, S. (2005). Theory and methods of educating adults. Hoboken NJ. John Wiley & Sons, Inc.

Buelga, S., Cava Maria, J. & Musitu, G., 2010. Cyberbullying: Adolescent victimization through mobile phone and internet. Psicothema, 22, 784-789.

Calvete, E., Orue, I., Estévez, A., Villardón, L. & Padilla, P. (2010). Cyberbullying in adolescents: Modalities and aggressors' profile. Computers in Human Behavior, 26, 1128-1135.

Campbell, M.A., Slee P.T., Spears, B., Butler, D. & Kift, S. (2013). Do cyberbullies suffer too? Cyberbullies' perceptions of the harm they cause to others and to their own mental health. School Psychology International, 34, 613-629.

Cavanaugh, C. (2004). Development and management of virtual schools: Issues and trends. London: Information Science Publishing.

Cotton, K. & Wikelund, K. R. (2001). Parent involvement in education. Retrieved from http://www.nwrel.org/scpd/sirs/3/cu6.html.

Covington, M.V. (2000). Intrinsic versus extrinsic motivation in schools: A reconciliation. Current Directions in Psychological Science, 9, 22-25.

David-Ferdon, C., & Hertz, M. F. (2007). Electronic media, violence, and adolescents: An emerging public health problem. Journal of Adolescent Health, 41(6,Suppl), S1–S5.

Del Rey, R., Lazuras, L., Casas, J. A., Barkoukis, V., Ortega-Ruiz, R., & Tsorbatzoudis, H. (2016). Does empathy predict (cyber) bullying perpetration, and how do age, gender and nationality affect this relationship?. Learning and Individual Differences, 45, 275-281. doi:10.1016/j.lindif.2015.11.021

Dessoff, A. (Feb., 2009). The rise of the virtual teacher. District Administration.

Elledge, L. C., Williford, A., Boulton, A.J., DePaolis, K.J., Little, T.D. & Salmivalli, C. (2013). Individual and contextual predictors of cyberbullying: The influence of children's provictim attitudes and teacher's ability to intervene. Journal of Youth and Adolescence, 42, 698-710.

Erickson. L. (2006). Supporting student resiliency: A comparison of virtual and traditional school teachers. Madison: University of Wisconsin Press.

Fair, S. (2017). Bahamian Perspectives of Online Counseling (Doctoral dissertation, The Chicago School of Professional Psychology).

Fenaughty, J. & Harré, N. (2013). Factors associated with distressing electronic harassment and cyberbullying. Computers in Human Behavior, 29, 803-811.

Gallogly, J. (2005). Relationship of student satisfaction levels in distance learning and traditional classroom environments at Embry-Riddle Aeronautical University. (Unpublished doctoral dissertation). Embry-Riddle Aeronautical University.

Hemschik, T. (2008). Course designs, instructional strategies, and support systems in K-8 online education: A case study. (Unpublished doctoral dissertation). University of Phoenix.

Holstead M., Spradlin T., and Plucker J. (2008). Promises and pitfalls of virtual education in the United States and Indiana. Center for Evaluation and Education Policy, 6(6), 1-19.

Huitt, W. (2006). Overview of classroom processes. Educational psychology interactive, 1-6.

Keefe, J.W., & Jenkins, J.M. (1997). Instruction and the learning environment. Larchmont, NY: Eye on Education.

Kenyon, S. (2007). Academic success: Are virtual high schools working in Georgia? (Unpublished doctoral dissertation). Capella University.

Kiriakidis SP, Kavoura A (2010) Cyberbullying: a review of the literatüre on harassment through the internet and other electronic means. Fam Community Health; 33: 82-93.

Klem, A.M., & Connell, J.P. (2004). Relationships matter: Linking teacher support to student engagement and achievement. Journal of School Health, 74(7), 262-273.

Kraus, R., Stricker, G., & Speyer, C. (Eds.). (2004). Online Counseling. Saint Louis, US: Academic Press. Retrieved from http://www.ebrary.com

Lowes, S., Zuker, A. (2005). Online teaching and classroom change: The impact of virtual high school on its teachers and their schools. In R. Smith, T. Clark, & B. Blomeyer (Eds), A Synthesis of New Research in K-12 Online Learning (pp. 24-26). Naperville, IL: Learning Point Associates.

Mallen, M. J., & Vogel, D. L. (2005). Introduction to the Major Contribution: Counseling Psychology and Online Counseling. Counseling Psychologist, 33,-(6), 761-775.

Ormrod, J. (2004). Learning theory and the educational process. Boston: Pearson Custom.

Overbaugh R., & Lu, R. (2008). The impact of a NCLB-EETT funded professional development program on teacher self-efficacy and resultant implementation. Journal of Research on Technology in Education, 41(1), 43-61.

Revenaugh, M. (2005/2006). K-8 Virtual Schools: A glimpse into the future. Educational Leadership, 63(4), 60-64.

Richards, D., & Viganó, N. (2013). Online counseling: A narrative and critical review of the literature. Journal of Clinical Psychology, 69(9), 994-1011. doi:10.1002/jclp.21974.

Rochlen, A. B., Zack, J. S., & Speyer, C. (January 01, 2004). Online therapy: Review of relevant definitions, debates, and current empirical support. Journal of Clinical Psychology, 60,(3), 269-83.

Sanders, W. L. (2003). Beyond No Child Left Behind. Retrieved from http://www.sas.com/ govedu/edu/no-child.pdf.

Slonje R., Smith P.K. & Frisén, A. (2013) The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. Computers in Human Behavior, 29, 26-32.

Stewart, K. L. (2011). Teaching in the 21st century: A study in transitioning from the K–6 traditional classroom to the K–6 e-school classroom (Unpublished doctoral dissertation). Capella University.

Tsitsika, A., Janikian, M., Wójcik, S., Makaruk, K., Tsavela, E., Tzavara, C., Greydanus, D., Merrick, J., & Richardson, C. (2015). Cyberbullying victimization prevalence and associations with internalizing and externalizing problems in six European countries. Computers in Human Behavior, 51, 1-7.

Vaille, J.A. (1999). Identifying quality world wide web-based K-12 online learning experiences. Dissertation Abstracts International-A, 60(3), (UMI No. 9923927)

Watson, J. F. (2007). A national primer on K-12 online learning. Vienna, VA: North American Council for Online Learning.

Yoon, K. S., Duncan, T., Lee, S. W. Y., Scarloss, B., & Shapley, K. L. (2007). Reviewing the evidence on how teacher professional development affects student achievement. Issues & Answers Report (REL 2007-No. 033). Regional Educational Laboratory Southwest (NJ1). Washington, DC: U.S. Department of Education

Yubero, S., Navarro, R., Elche, M., Larrañaga, E. & Ovejero, A. (2017). Cyberbullying victimization in higher education: An exploratory analysis of its association with social and emotional factors among Spanish students. Computers in Human Behavior, 75, 439-449.

11. BÖLÜM
GÜVENLİ OKUL VE OKULUN GÜVENLİĞİ: E-GÜVENLİ OKUL VE OKULUN E-GÜVENLİĞİ

Muhamet Cevat Yıldırım

"Güvenin şartı samimiyettir, kayıtsız şartsız samimiyet." Stefan Zweig

Bölüm İçeriği

- Güven ve Güvenlik
- Örgütsel Güven
- Güvenli Okul ve Okul Güvenliği
- Dijital Okul ve Dijital Liderlik
- e-Güvenli Okul ve Okulun e-Güvenliği

  e-Güvenli Okulu ve Okulun e-Güvenliğini Tehdit Eden Riskler

  Siber Güvenlik

  Siber Zorbalık

Giriş

Okulun amaçlarını etkili şekilde gerçekleştirmesinde çeşitli faktörlerin rolü vardır. Bu faktörlerden biri, okulun güvenli olmasıdır. Alan yazında güven, güvenli okul, okul güvenliği, örgütsel güven gibi farklı kavramlar kullanılmaktadır. Güvenli okul veya okul güvenliği, hem öğrencilerin mutluluğunu hem de psikososyal, duyuşsal, akademik vb. gelişimlerini etkileyen bir faktördür. Bu faktörün bağlamı, çağın veya günün koşullarına göre değişebilmektedir.

Günümüzde özellikle teknoloji alanındaki gelişmeler ve buna bağlı olarak yaşanan değişimler okulun güvenliğini farklı boyutlara taşımıştır. Hem yaşamın her alanında hem de okulda dijitalleşme ön plana çıkmıştır. Dijital okul,

güvenliğini sağlamaya yönelik stratejiler geliştirme, başka bir ifadeyle, dijital liderlik becerisine sahip olma gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Kaynaklar

Abbatiello, A., Knight, M., Philpot, S., & Roy, I. (2017). Leadership disrupted: Pushing the boundaries. In *Rewriting the rules for the digital age: 2017 Deloitte global human capital trends* (pp. 77-87). Deloitte University Press. https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/HumanCapital/hc-2017-global-human-capital-trends-gx.pdf

Astor, R. A., & Meyer, H. A. (2001). The conceptualization of violence-prone school subcontexts: Is the some the parts greater than the whole. *Urban Education*, *36*(3), 374-399.

Aurifeille, J-M., Medlin, C. J. (2009). Dimensions of inter-firm trust: Benevolence and credibility. J-M. Aurifeille, C. Medlin, & C. Tisdell (Eds.), In *Trust, globalization and market expansion* (pp. 9-22). Nova Science Publishers.

Baker, Ö. E., ve Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research*, *27*, 31-42.

Brewster, C., & Railsback, J. (2003). *Building trusting relationships for school improvement: Implications for principals and teachers*. Regional Educational Laboratory. (ERIC Document Reproduction Service No. ED481987) https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED481987.pdf

Bursa Uludağ Üniversitesi. (t.y.). *Siber güvenlik nedir?* https://uludag.edu.tr/dosyalar/bilgiislem/belgeler/siber_guvenlik_nedir.pdf

Dijital okul nedir? Dijital okul ücretli mi?. (2022, Ocak 25). https://yeniegitimdergisi.com/dijital-okul-nedir-dijital-okul-ucretli-m/

Dönmez, B. ve Özer, N. (2009). *Yöneticiler, öğretmenler, öğrenciler ve veliler için okul güvenliği ve güvenli okul.* Nobel Yayın Dağıtım.

Govender, I., & Skea, B. (2015). Teachers' understanding of E-safety: An exploratory case in KZN South Africa. *Electronic Journal of Information Systems in Developing Countries*, *70*(5), 1-17.

Göksu, S. (2021, 16 Aralık). İnternet dost mu düşman mı? *Olay Medya.* https://www.olaymedya.com/makale/8869970/sitki-goksu/internet-dost-mu-dusman-mi

https://meramzafer.meb.k12.tr/icerikler/okul-e-guvenlik-politikasi_10756714.html

https://www.nazilligercekzafer.com/e-guvenlik-e-safety-politikamiz/

Ilomäki, L., & Lakkala, M. (2019). Digital technology and practices for school improvement: innovative digital school model. *Research and Practice in Technology Enhanced Learning*, *13*(25), 1-32. https://doi.org/10.1186/s41039-018-0094-8

Işık, H. (2004). Okul güvenliği: Kavramsal bir çözümleme. *Millî Eğitim*, *164*, https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/164/isik.htm

Kahraman, H., Köybaşı Şemin, F., ve Uğurlu, C. (2019). Okul güvenliği: Türkiye'de basına yansıyanlar. *Journal of History Culture and Art Research*, *8*(1), 392-408. https://doi.org/10.7596/taksad.v8i1.1923

Kasap, S. (2022, 5 Ekim). Siber güvenlik meslek yüksekokulları açılıyor. *Anadolu Ajansı.* https://www.aa.com.tr/tr/egitim/siber-guvenlik-meslek-yuksekokullari-aciliyor/2703178 #

Katz, A. (2015). *Making your school e-safe: Whole school cyberbullying and e-safety strategies for meeting Ofsted requirements*. Jessica Kingsley Publishers.

Kılınç, Ç. (2014). Örgüt kültürü ile ilişkili kavramlar. N. Güçlü (Ed.), *Okul kültürü* (ss. 95-124). Pegem Akademi.

Korkmaz, A. (2016). Siber zorbalık: Fizikselden sanala yeni şiddet. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, *24*(2), 74-85.

Linqvist, M. H., & Pettersson, F. (2019). Digitalization and school leadership: On the complexity of leading for digitalization in school. *The International Journal of Information and Learning Technology*, *36*(3), 218-230.

Mabie, G. E. (2003) Making schools safe for the 21st century: An interview with Ronald D. Stephens. *The Educational Forum*, *67*(2), 156-162. https://doi.org/10.1080/ 00131720 308984553

Masters, J. (2018). Trends in the digitalization of K-12 schools: The Australian perspective. *Seminar.net - International Journal of Media, Technology and Lifelong Learning*, *14*(2), 120-131. https://journals.oslomet.no/index.php/seminar/article/view/2975/2870

Mayer, R. C., Davis, J. H., & Schoorman, F. D. (1995). An integrative model of organizational trust. *Academy of Management Review*, *20*(3), 709-734.

Mert, G. (2021). Dijital dünyada yeni bir boyut: Dijital liderlik. *Satınalma*, *9*(97), 50-51. https://www.gozdemert.com/dergi/sa2021oca.pdf

Microsoft. (2023, 23 Ocak). *Siber güvenlik nedir?* https://support.microsoft.com/tr-tr/topic/siber-g%C3%BCvenlik-nedir-8b6efd59-41ff-4743-87c8-0850a352a390

Millî Eğitim Bakanlığı. (t.y.). *FATİH projesi*. http://fatihprojesi.meb.gov.tr/index.html#about

Möllering, G. (2001). The nature of trust: From Georg Simmel to a theory of expectation, ınterpretation and suspension. *Sociology*, *35*(2), 403-420.

Mühl, J. K. (2014). *Organizational trust: Measurement, impact, and the role of management accountants.* Springer.

NSPCC Learning. (2022). *E-safety for schools*. https://learning.nspcc.org.uk/research-resources/schools/e-safety-for-schools

Ordu, A., ve Nayır, F. (2021). What is digital leadership? A suggestion of the definition. E-*International Journal of Educational Research*, *12*(3), 68-81.

Özel Eğitim Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2020). Siber zorbalık. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/26113055_SYBER_ZORBALIK.pdf https://orgm.meb.gov.tr/www/ailelere-yonelik-siber-zorbalik-ve-guvenli-internet-kullanimi-kilavuzlari-yayinlandi/icerik/1251

Polat, S. (2007). *Ortaöğretim öğretmenlerinin örgütsel adalet algıları, örgütsel güven düzeyleri ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Kocaeli Üniversitesi.

Polat, S. (2009). *Eğitim örgütleri için sosyal sermaye: Örgütsel güven*. Pegem Akademi.

Sağbaş, M., ve Erdoğan, F. A. (2022). Digital leadership: A systematic conceptual literature review. *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, *3*(1), 17-36.

Sheninger, E. (2019). *Digital leadership: Changing paradigms for changing times* (Second ed.). Corwin.

Shockley-Zalabak,P., Kathleen, E., & Gaynelle, W. (2000). *Organization Development Journal*, *18*(4), 35-48.

Simpson, T. W. (2012). What is trust? *Pacific Philosophical Quarterly, 93*(4), 550-569. https://doi.org/10.1111/j.1468-0114.2012.01438.x

Smith, P. A., & Birney, L. L. (2005). The organizational trust of elementary schools and dimensions of student bullying. *International Journal of Educational Management 19*(6), 469-485.

Taguiam, A. P. (2021). To trust or not to trust? Assessing the employees' level of organizational trust in the State University. *Journal of Positive Psychology and Wellbeing*, *5*(3), 991-1000.

Tschannen-Moran, M. (2020). Organizational trust in schools. In *Oxford Research Encyclopedia of Education*. https://oxfordre.com/education/view/10.1093/acrefore/ 97801902 64093.001.0001/acrefore-9780190264093-e-681

Tschannen-Moran, M., & Hoy, W. (1998). Trust in schools: A conceptual and empirical analysis. *Journal of Educational Administration*, *36*(4), 334-352.

Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Güncel Türkçe sözlük*. 28 Kasım 2022 tarihinde https://sozluk.gov.tr adresinden alınmıştır.

Ulu, C. (2022, 3 Eylül). Siber uzay dost mu düşman mı?. *STRASAM.* https://strasam.org/analiz-ve-raporlar/analiz/siber-uzay-dost-mu-dusman-mi-1164

UNICEF. (t.y.). Siber zorbalık: Nedir ve nasıl önlenir?. https://www.unicef.org/turkiye/siber-zorbal%C4%B1k-nedir-ve-nas%C4%B1l-%C3%B6nlenir#:

Verdugo, R. R., & Schneider, J. M. (1999). Quality schools, safe schools: A theoretical and empirical discussion. *Education and Urban Society*, *31*(3), 286-308.

Vikipedi Özgür Ansiklopedi. (t.y.). Bilgi güvenliği. 23 Ocak 2023 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/Bilgi_g%C3%BCvenli%C4%9Fi adresinden alınmıştır.

Yıldırım, S. (2017). *Liselerde öğrenci ve öğretmenlerin güvenli okul iklimi algıları ile öğrencilerin akademik başarıları arasındaki ilişki* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Yılmaz, B. (2013, 8 Nisan). Güvenebilmek. *Milliyet Blog*. https://blog.milliyet.com.tr/BloggerBloglar/?UyeNo=3052090&KategoriNo=333&Page=2

Yılmaz, K. (2009). Özel dershane öğretmenlerinin örgütsel güven düzeyleri ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, *15*(59), 471-490.

12. BÖLÜM
ÖZEL EĞİTİMDE YARDIMCI TEKNOLOJİ KULLANIMI

Emre Laçin

Bölüm İçeriği

- Yardımcı Teknoloji Nedir?
- Yardımcı Teknolojilerin Faydaları
- Erişim Kolaylığı
- Özel Gereksinimli Bireyler İçin Kullanılan Cihazların Özellikleri
- Özel Gereksinimli Bireyler İçin Cihaz Seçimi
- İletişim Becerilerini Geliştirmek İçin Yardımcı Teknolojiler
- Okuma Becerilerini Geliştirmek İçin Yardımcı Teknolojiler
- Taşınabilir e-Kitap Okuyucular
- Yazma Becerilerini Geliştirmek İçin yardımcı Teknolojiler

Giriş

Türkiye'de genel eğitim sınıflarında eğitim alan özel gereksinimli bireylerin eğitim öğretim hakları ve ihtiyaçları; 1997 yılında çıkarılan 573 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname ile güvence altına alınmıştır. Özel gereksinimli bireylerin eğitiminde "Özel Eğitim gerektiren bireylerin eğitimleri, hazırlanan bireysel eğitim planları doğrultusunda akranları ile her tür ve kademedeki okul ve kurumlarda uygun yöntem ve teknikler kullanılarak sürdürülür." ifadesi ile öğretimde uygun yöntem ve tekniklerin kullanılması ifade edilmektedir. Özel gereksinimli öğrenciler için gerekli yardımcı materyallerin sağlanması ve teknolojik desteğin verilmesi de bu kapsamda ele alınmaktadır.

Genel olarak özel gereksinimli öğrencilerin akademik veya sosyal becerileri genel eğitim müfredatına katılabilmeleri için (a) hatırlama, (b) sembolleri

toplumda bağımsız olarak yaşamını sürdürebilme olanağını artırmaktadır. Örneğin doğuştan işitme kaybı yaşayan çocuklar, teknolojinin gelişmesiyle birlikte erken yaşta işitme cihazları ile donatılmakta ve uyaranları daha erken yaşta almaya başlamaktadırlar. Bu sayede dil becerileri, iletişim becerileri ve bununla birlikte ilerleyen yaşlarda okuma becerileri cihaz kullanamayan akranlarına göre daha iyi düzeyde olabilmektedir. Görme yetersizliği olan bireylerin Braille alfabesi ile yazı yazarken ve okurken onlara özel programlanmış bilgisayarlardan faydalanabilmeleri, hedeflenen kazanımları elde etmelerini kolaylaştırmaktadır. Okuma güçlüğü olan ya da öğrenme güçlüğü gibi okuma problemleri ile özdeşleşmiş özel eğitim gruplarında teknolojik cihazlar vasıtası ile okuma becerilerini desteklemeye yönelik kullanılan tablet uygulamaları ve bilgisayar programlarının etkili birer araç olduğu görülmektedir.

Özel gereksinimli çocukların eğitiminde yardımcı teknoloji kullanımı elbette çok önemli ve faydalıdır. Öğrencilerin bilişsel ve motor gelişimlerinde gerilemelere neden olabilecek cihaz ve programları kullanırken dikkatli olunmalıdır. Örneğin e-kitap kullanımı özel gereksinimli çocukların dikkatini daha kolay çekebilir. Ancak çocukların basılı materyallerle karşılaşması dokunması ve sayfalarını çevirmesi de motor gelişimleri, el göz koordinasyonlarını desteklemesi açısından önemlidir. Bu durumlarda her iki yöntem de tercih edilmeli ve yöntemlerin kullanım süreleri uzmanlar tarafından belirlenmelidir. Özel gereksinimli çocukların akademik becerilerini desteklemek için kullandığımız bilgisayarlar veya eğitim programları uzman gözetiminde kullanılmalıdır. Aksi hâlde çocukların gelişimlerini desteklemek için kullandığımız teknolojik araçlar, gelişimlerini olumsuz etkileyebilmektedir. Yardımcı teknoloji kullanımının özel eğitim hizmetleri verilirken sistematik ve programlı bir şekilde kullanılması dezavantajları ortadan kaldıracak ve özel gereksinimli bireylere büyük faydalar sağlayacaktır.

Kaynaklar

Bray, M., Brown, A., & Green, T. D. (2004). *Technology and the diverse learner: A guide to classroom practice*. Corwin Press.

Bryant, D. P., Goodwin, M., Bryant, B. R., & Higgins, K. (2003). Vocabulary instruction for students with learning disabilities: A review of the research. *Learning Disability Quarterly*, *26*(2), 117-128. https://doi.org/10.2307/1593594

Ceylan, M., & Baydık, B. (2018). Examination of reading skills of students who are poor readers in different text genres. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, *13*(2), 178–191. https://doi.org/10.18844/cjes.v13i2.3119

Cruz, R. A., & Firestone, A. R. (2022). Understanding the empty backpack: The role of timing in disproportionate special education identification. *Sociology of Race and Ethnicity*, *8*(1), 95-113. https://doi.org/10.1177/23326492211034890

Edyburn, D. L. (2001). 2000 in review: A synthesis of the special education technology literature. *Journal of Special Education Technology*, *16*(2), 5-25. https://doi.org/10.1177/016264340101600201

Fleming, J. I., & Cook, B. G. (2022). Open access in special education: A review of journal and publisher policies. *Remedial and Special Education*, *43*(1), 3-14. https://doi.org/10.1177/0741932521996461

Green, J. L. (2021). *Assistive technology in special education: resources to support literacy, communication, and learning differences*. Routledge.

Kesäläinen, J., Suhonen, E., Alijoki, A., & Sajaniemi, N. (2022). Children's play behaviour, cognitive skills and vocabulary in integrated early childhood special education groups. *International Journal of Inclusive Education*, *26*(3), 284-300. https://doi.org/10.1080/13603116.2019.1651410

King, T. W. (1999). Assistive technology: Essential human factors. Boston: Allyn and Bacon.

Laçin, E. (2019). Erken Çocukluk Özel Eğitiminde Erken Okuryazarlık ve Okulöncesi Öğretmenlerinin Uygulamaları Early Literacy and Preschool Teachers' Practices in Early Childhood Special Education. https://doi.org/10.29329/baflas.2019.265.2

Lahm, E. A., & Sizemore, L. (2001). Factors that influence assistive technology decision making. *Journal of Special Education Technology*, *17*(1), 15-26. https://doi.org/10.1177/016264340201700102

Nordström, T., Nilsson, S., Gustafson, S., & Svensson, I. (2018). Assistive technology applications for students with reading difficulties: special education teachers' experiences and perceptions. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*. https://doi.org/10.1080/17483107.2018.1499142

13. BÖLÜM
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI BİLİŞİM SİSTEMLERİ MEBBİS

İzzet Kaplan

Bölüm İçeriği

- MEBBİS'in Tanımı
- MEBBİS'in Amacı ve Kapsamı
- MEBBİS'in Yapılanması
- MEBBİS İnternet Sitesi ve Giriş İşlemleri
- MEBBİS Kişisel Kullanıcı Girişi
- MEBBİS Kurum Yetkili Kullanıcı Girişi

Giriş

Bilgisayar ve internet sistemindeki teknolojik gelişmeler kurumların ve devletlerin hizmet sunma şekillerinde değişmelere neden olduğu söylenebilir. Buna bağlı olarak devletler ve örgütler hizmetlerini bilgisayar ve internet aracılığı ile yürütmeye başlamışlardır. Bu süreçte yönetim sistemleri internet yazılımlarına, uygulamalarına aktarılarak daha hızlı, etkin, şeffaf sistemler oluşturmaya başlanmıştır. Bu durum dijital dönüşüm çağı olarak adlandırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de bu dijital dönüşüme kayıtsız kalmayıp kendi e-devlet yazılımını geliştirmiştir. e-Devlet uygulaması vatandaşlara devlet tarafından verilen hizmetlerin elektronik ortamda sunulması şeklinde tanımlanabilir (Çarıkçı & Yavuz 2010, s.98). e-Devlet benzeri uygulamalarında teknolojik altyapı gereksiniminden dolayı bazı ülkelerde "electronic government", "digital government", "online government" gibi isimler kullanılmıştır. Dünyadaki gelişmelere paralel olarak ülkemizde "e-Devlet", "elektronik devlet", "dijital devlet" gibi kavramlar ve sistemler olarak ifade edilmektedir (Karagülmez, 2010).

Modül adı, ekran kodu, ekran adı, raporun kodu ve raporun açıklaması bilgisi tablo hâlinde gösterilmektedir. Güvenli çıkış bağlantısına tıklanarak MEBBİS oturumu sonlandırılmaktadır.

Sonuç

Bilimsel ve teknolojik hızlı değişimler devletlerin hizmet verme biçimini değiştirmiştir. Devletler geçmişte sunduğu hizmetlerin çoğunluğunu elektronik ortamlarda, yazılımlar, uygulamalar üzerinden sağlamaktadır. Devlet hizmetlerinin elektronik sistemler üzerinden yapılması hizmetin kalitesini ve hızını daha önce yaşamadığımız bir şekilde artırmıştır. Devletlerin kurduğu bu sistemlere elektronik devlet uygulamaları adı verilebilir. Türkiye'de elektronik devlet uygulaması, elektronik devlet kapısı uygulaması ile 2008 yılında başlamıştır. Daha sonra adı elektronik devlet ya da e devlet olarak değişmiştir. Ülkedeki bütün bakanlıklar kendi hizmetleri ile ilgili yazılımlar ve uygulamalar geliştirmişlerdir. Millî Eğitim Bakanlığı da kendi hizmet alanları ile ilgili birçok uygulama geliştirmiştir. Bunlardan en önemlileri, "e-Okul Sistemi" ve "MEBBİS" sistemidir. Bu bölümde MEBBİS tanıtılmıştır. MEBBİS Millî Eğitim Bakanlığına bağlı kurumların yönetim iş ve işlemlerini tek çatı altında toplayarak daha önceki uygulamaların 2006 yılında birleştirilmesinden oluşturulmuştur. MEBBİS uygulamasına kişisel kullanıcı ve kurum yetkili kullanıcısı olarak iki ayrı giriş yapılabilmektedir. MEBBİS'i okul yöneticileri kurum yetkili kullanıcısı olarak, okul iş ve işlemlerini yürütmede kullanırken MEB çalışanları kendi kişisel verilerinin yönetiminde, kişisel kullanıcı giriş sistemini kullanmaktadırlar.

Kaynaklar

Çarıkçı, O. (2009). *Türkiye'de Kamu Hizmetlerinin Sunumu ve E-Devlet Uygulamaları, Isparta İli Örneği* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Isparta.

Çarıkçı, O., & Yavuz, A. (2010). Türkiye'de e-devlet uygulamaları üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2*(12), 95-122.

Çelikkol, Ö. (2008). *Kamu Yönetiminde E-Devlet Yapılanması ve Türkiye İçin E*-Devlet *Model Önerisi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi, *Sosyal* Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Isparta.

Gökalp, H. (2019). *MEBBİS uygulamasının işlevselliğine ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

Güler, M. & Döventaş, E. *(2009). Elektronik Devletten (E-Devlet) Mobil Devlete (M-Devlet)* Geçişte Türkiye'de Yerel Yönetim Uygulamaları, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *1 (2), 25-49.*

Günbayi, İ. & Turan, F. (2013). Millî Eğitim Bakanlığı Bilişim Sisteminin Bir Alt Sistemi Olarak E Okul Uygulamasına İlişkin İlköğretim Okullarındaki Yönetici, Öğretmen Öğrenci ve Veli Görüşleri: Bir Durum Çalışması, *İlköğretim Online, 12(1), 1-22.*

Kahramanmaraş İl Millî Eğitim Müdürlüğü. (2015). *MEBBİS Sisteminde Alt Kullanıcı Oluşturma.* Kahramanmaraş İl Millî Eğitim Müdürlüğü:https://kmararas.meb.gov.tr/meb _iys_dosyalar-kullanctanmlamailemi.pdf

Karagülmez, A. (2010). Elektronik Devlet Kavramı, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi,* 1 (2), 449-476.

Kuşçu, M. (2016). *Yöneticiler Açısından Millî Eğitim'de MEBBİS Uygulamasının Rolü ve Önemi.* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı. Çanakkale.

Kuşlu, M. (2008). *Yönetimde karar verme sürecinde yönetim bilgi sistemlerinin rolü (İlsis örneği).* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Bölümü İşletme Anabilim Dalı İşletme Yönetimi ve Organizasyon Bilim Dalı. Afyonkarahisar.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı(MEB). (2006). *T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü 10.11.2006 tarih 18675 sayılı Web Hizmetleri konulu 2006/91 nolu Genelgesi*. 05 03, 2022 tarihinde MEB Mevzuat: http://mevzuat.meb.gov.tr/html/18675_0.html

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2010). *Eğitek'i Tanıyalım.* Eğitek:http://egitek.meb .gov.tr/Egitek/Birimlerimiz/EgitekiTaniyalim.pdf

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2016). *Millî eğitim bakanlığı bilişim sistemleri (MEBBİS) bakanlık merkez teşkilatı birimleri, il ve ilçe yöneticilerinin görevlendirilme ve çalışma esaslarına dair Yönetmelik*. *22/05/2022* tarihinde T.C. Millî Eğitim Bakanlığı: http://mev zuat.meb.gov.tr/dosyalar/1852.pdf

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2015). *Millî Eğitim Bakanlığı Bilişim Sistemleri Tanıtım Videosu. 22/05/2022* tarihinde T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı:http://bidb.meb.gov.tr/#prettyPhoto%20%20title=/0/

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Yardım Masası. (2015). *MEB Yardım Masası Kullanım Kılavuzu.* 20/02/2022 tarihinde Yardım Masası: https://yardimmasasi.meb.gov.tr

Turan, F. (2010). *Millî Eğitim Bakanlığı Bilişim Sisteminin Bir Alt Bilişim Sistemi Olarak e-okul Uygulamasına İlişkin İlköğretim Okullarındaki Yönetici, Öğretmen, Öğrenci ve Veli Görüşleri* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı. Antalya.

Yörük, T. (2017). *Millî Eğitim Bakanlığının yönetim enformasyon sistemleri kapsamında sunduğu elektronik hizmetlerin karar destek sistemi olarak kullanılması: Temellendirilmiş bir kuram çalışması* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı. Antalya.

14. BÖLÜM
EBA-ÖBA SİSTEMLERİ

Mehmet Emin Hangün

Bölüm İçeriği

- Eğitim Bilişim Ağı (EBA)
  - Giriş - Sayfam
  - Dersler - Canlı Dersler
  - Sınavlar - Kütüphane
  - Listeler - Çalışmalar
  - Raporlar - Müze Deneyimleri
  - Mesleki Gelişim Gruplar
  - Portfolyolar - Dosyalar
  - Takvim - İçerik Üretimi
  - Soru ve Sınav Sistemi
- Öğretmen Bilişim Ağı (ÖBA)
  - Eğitimler - Hareketlilik Programı
  - Mesleki Gelişim Toplulukları
  - Hizmet İçi Eğitim

Giriş

Dijital eğitim çağını yaşadığımız zamanlardayız. Bilgi toplumu ile birlikte uzaktan eğitim ve mobil eğitim, öğrenme süreçlerinin merkezinde aktif rol oynamaya başlamıştır. Küresel Covid salgını ile birlikte tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de uzaktan eğitime geçilmiştir (Türker ve Dündar, 2020). Ülkemizde uzaktan eğitim için Fırsatları Artırma Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH) Projesi kapsamında kurulan Eğitim Bilişim Ağı (EBA) platformu temel öğrenme ortamı olmuştur. Bununla birlikte EBA'da bağlantı problemleri ve teknik aksaklıklar da yaşanmıştır (Atmaca ve Toygur, 2021). Bu noktada

hareketlilik ve topluluk yapısı ile de deneyim ve tecrübe paylaşımını amaçlayan bir yapıya sahiptir. Ara tatiller ve mesleki çalışma dönemlerinde, uzmanlar tarafından hazırlanan eğitimler öğretmenlerin erişimine açılmış ve mesleki çalışmalar buradan tamamlanmıştır. Uzaktan eğitimin EBA sistemi ile yalnızca öğrenci boyutu değil ÖBA sistemi aracılığıyla öğretmen gelişim boyutu da dikkate alınmıştır.

EBA ve ÖBA sistemleri uzaktan eğitimi desteklediği kadar öğrencilerin ve öğretmenlerin dijital yeterliliklerini de geliştirmeyi sağlamaktadır. Farklı araçlar kullanılarak hazırlanan içeriklerin paylaşılması, dijital becerileri de artırmaktadır. 21. yüzyıl öğretmen ve öğrenci standartlarında belirtilen dijital yeterliliklerin dikkate alındığı eğitimlere ihtiyaç vardır. Ancak bu eğitimlerde uygulama ve içerik üretme becerisinin ön planda olması gerekir. EBA sosyal bir eğitim ağı olduğu için diğer sosyal ortamlar gibi içerik paylaşılarak büyüyebilir. Bu nedenle içeriğin EBA'nın hammaddesi olduğu unutulmamalıdır.

Kaynaklar

Atmaca, D. (2021). A Study on the Educational Informatics Network (EBA) Live Course Application in the "COVID-19" Pandemic Process. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi, 7* (3), 301-313.

Atmaca, D. ve Toygur, H. (2021). EBA Canlı Ders Modülü'ndeki Sistem Hataları ve Çözümleri. *Eğitimde Teknoloji Uygulamaları Dergisi, 2*(1), 1-18. DOI: 10.29329/jtae.2021.423.1.

Can, E. ve Ozan, C. (2021). Eğitim bilişim ağı (EBA): Covid-19 küresel salgınının yansımaları. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 41*(3), 1553-1595.

Coşkunserçe, O. ve İşçitürk, G. B. (2019). Eğitim Bilişim Ağı (EBA) Platformu Hakkında Öğrencilerin Farkındalığının Artırılmasına Yönelik Bir Durum Çalışması. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 7*(1), 260-276.

Doğan, S., ve Koçak, E. (2020). EBA sistemi bağlamında uzaktan eğitim faaliyetleri üzerine bir inceleme. *Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7*(14), 111-124.

Ergüney, M. (2015). Uzaktan eğitimin geleceği: MOOC (massive open online course). *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 4*(4), 15-22.

MEBa (2022). Öba Üzerinden Açilan Eğitimlere 6 Milyondan Fazla Katilim Oldu. https://www.meb.gov.tr/oba-uzerinden-acilan-egitimlere-6-milyondan-fazla-katilim-oldu/haber/27021/tr

MEBb (2022). Öğretmenler, 5 Günlük Yaz Dönemi Mesleki Çalişma Programinda Yaklaşik 2,5 Milyon Belge Aldi. https://www.meb.gov.tr/ogretmenler-5-gunluk-yaz-donemi-meslekicalisma-programinda-yaklasik-25-milyon-belge-aldi/haber/26909/tr

MEB (2020). Eba, Kullanici Sayisiyla Küresel Rekora Gidiyor. http://www.meb.gov.tr/ebakullanici-sayisiyla-kuresel-rekora-gidiyor/haber/20673/tr

Özer, M. (2020). Türkiye'de COVID-19 salgını sürecinde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından atılan politika adımları. *Kastamonu Education Journal, 28*(3), 1124-1129. DOI: 10.24106/kef dergi.722280.

Türker, A., ve Dündar, E. (2020). Covid-19 pandemi sürecinde eğitim bilişim aği (eba) üzerinden yürütülen uzaktan eğitimlerle ilgili lise öğretmenlerinin görüşleri. *Millî Eğitim Dergisi, 49*(1), 323-342. DOI: 10.37669/milliegitim.738702.

Tüysüz, C., ve Çümen, V. (2016). EBA ders web sitesine ilişkin ortaokul öğrencilerinin görüşleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(27/3), 278-296.

Uluçınar Sağır, Ş. ve Dal, E. (2021). Pandemi Sürecinde EBA Platformuna Yönelik Sınıf Öğretmenlerinin ve Öğrencilerinin Görüşleri. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi, 6* (2) , 333-352. DOI: 10.53506/egitim.901669.

YEĞİTEK (2020). Türkiye Güvenli Okullaşma ve Uzaktan Eğitim (Ssde) Projesi. https://yegitek.meb.gov.tr/www/turkiye-guvenli-okullasma-ve-uzaktan-egitim-ssde-projesi/icerik/3050

YEĞİTEK (2019). EBA'nın İçerik Ekosistemi Eğitim Fakültelerine Açıldı. https://yegitek.meb.gov.tr/www/ebanin-icerik-ekosistemi-egitim-fakultelerine-acildi/icerik/2654

15. BÖLÜM
E-OKUL SİSTEMİ

İzzet Kaplan

Bölüm İçeriği

- e-Okulun Amacı ve Faydaları
- e-Okul Uygulamalarına Geçiş Süreci
- e-Okul Sisteminin Bölümleri
- e-Okul Veli Bilgilendirme Sisteminin Özellikleri ve Kullanımı

Giriş

Bilimsel ve teknolojik değişmelere paralel olarak hizmet sektöründeki sistemler de değişimlere uğramıştır. Devletler halka sunduğu hizmetleri, daha hızlı, şeffaf bir şekilde internet ve yeni oluşturulan yazılımlar üzerinden yürütmeye başlamıştır. Dünya devletlerine paralel olarak, Türkiye'de devlet hizmetleri geliştirilen e-Devlet uygulaması üzerinden yürütülmeye başlanmıştır. Elektronik devlet (e-Devlet) uygulaması her geçen gün sunduğu hizmetlerin kalitesini ve sayısını artırarak hizmete devam etmektedir. 1980 yıllarında politik bir kararla başlayan e devlet uygulaması 1990 yılında elektronik ortamda hizmet vermeye başlamıştır. 2008 yılında "e-Devlet Kapısı" projesi ile devletin bütün kurumlarının uygulamaları tek çatı altında toplanmıştır. Devlete bağlı her bakanlık, oluşturduğu yazılımları e-Devlet sistemi ile ilişkilendirmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığında (MEB) e-Devlet uygulamalarının yansıması e-Okul sistemi projesi ile gerçekleştiği söylenebilir (Yıldırım, 2019, s.3). e-Okul sistemi, öğrencilerin okula kayıt işlemleri ile başlayıp mezuniyetine kadar devam eden bütün süreçleri kapsayan bir yazılımdır. "e" harfi elektronik kelimesine, "okul" kelimesi anaokulundan liseye bütün öğretim kademelerine karşılık gelmektedir. Elektronik okul (e-Okul) sistemi, okul işlerinin elektronik

Kaynaklar

Erbay, U. (2018). *e-Okul veli bilgilendirme sistemi hakkında lise öğrenci velilerinin görüşleri ve kullanım düzeyleri: Niğde ili örneği* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir

Erdoğan, Y. & Kızılboğa, R. (2012), Millî Eğitim Bakanlığı e-okul uygulamasının yönetici, öğretmen, öğrenci ve veli görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. *Millî Eğitim Dergisi,* 193, ss., 5-16.

Gültekin, N. (2010). *Öğretmen ve idarecilerin e-okul uygulamalarına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Gürel, E. (2017). E-okul Sisteminin Yönetici ve Öğretmenler Tarafından Değerlendirilmesi. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, (45), 7-26.

Kızılboğa, R. (2010). *Millî Eğitim Bakanlığı e-Okul uygulamasının yönetici, öğretmen, öğrenci ve veli görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul

Millî Eğitim Bakanlığı (2007) *E-Okul Kullanım Kılavuzu*. Ankara

Millî Eğitim Bakanlığı (2014) Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, 26.07.2014.

Millî Eğitim Bakanlığı (2018). Bilgi ve Sistem Güvenliği Yönergesi, 31.05.2018.

Millî Eğitim Bakanlığı (2018). 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi, 23.10.2018.

Millî Eğitim Bakanlığı (2022). E-Okul Veli Bilgilendirme Sistemi Cep Telefonu Uygulaması, 06.11.2022,

Meydanlı, M.A. (2010). *E-devlet ve Türkiye'de e-devlet uygulamalarının kamu hizmetleri üzerindeki etkisi: İçişleri Bakanlığı mernis uygulaması* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özkan, Y. & Akbaba, A. (2013) İlköğretim okulu yönetici ve öğretmenlerinin Millî Eğitim Bakanlığının e-okul uygulamasına yönelik algıları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17*(3), 181-204, Erzurum.

Polat, M. (2011). *Yönetim bilgi sistemi olarak e-okul uygulamalarının değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Turan, A. (2022). *Bilgi ekonomisi bağlamında e-okul hizmetinin öğrenci velileri tarafından değerlendirilmesi: Ağrı ili örneği* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Elazığ.

Yıldırım, A. (2019). *e-Okul sisteminin ortaokul öğretmenleri tarafından değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.

16. BÖLÜM
ÇEVRİM İÇİ ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ARAÇLARI

Fikret Gelibolu

Bölüm İçeriği

- Değerlendirme Türleri
- Çevrim İçi Ölçme ve Değerlendirme
- Çevrim İçi Ölçme ve Değerlendirme Avantajları
- Çevrim İçi Ölçme ve Değerlendirme Dezavantajları
- Çevrim İçi Eğitimde Yaygın Kullanılan Değerlendirme Yöntemleri
- Çevrim İçi Ölçme ve Değerlendirme Uygulamaları

Giriş

Ölçme genel anlamıyla bir niteliği gözlemleyerek nicelik ve simgelere dönüştürülmesi ya da bir başka deyişle bir özelliğin aynı türden bir özellikle karşılaştırılarak büyüklüğünü, durumunu ortaya koyma çabası olarak ifade edilebilir. Ölçmenin amacı bir özelliğe ya da niteliğe sahip olma derecesini belirlemektir. Ölçme her insanın günlük yaşamından iş yaşamına sıklıkla kullandığı bir kavramdır. Neyin iyi ya da kötü, büyük ya da küçük, az ya da çok olduğuna karar vermek için gerek zihnimizde gerekse çeşitli araç gereçleri kullanarak bir gözlem ve karşılaştırma, yani ölçüm yaparız. Günlük yaşamda aldığımız kararların çoğu bir ölçmenin sonucuna dayanmaktadır (Kan, 2007, s. 2-3). Ölçülen özellikler ölçülen nesne, olay ya da duruma bağlı olarak büyük çeşitlilik gösterirler. Bu özelliklerin karşılaştırılması, derecelenmesi kısaca ölçülmesi bilimsel bilginin temel kaynağını oluşturur. Ölçme biçimi de ölçülen özelliğin yapısına göre değişkenlik göstermektedir. Bazı özellikler doğrudan o özelliğin kendi değişkenleri ile gözlemlenebilirken bazıları da ancak başka değişkenlerin yardımıyla dolaylı bir karşılaştırma ile ortaya konabilmektedir. Yetenek,

ralmakta ve geleceğin öğretim süreçlerini, geleceğin gereksinimleri doğrultusunda yeniden yapılandırmaktadırlar.

Kaynaklar

Alruwais, N., Wills, G., & Wald, M. (2018). Advantages and challenges of using e-assessment. *International Journal of Information and Education Technology*, *8*(1), 34-37.

Arkorful, V., & Abaidoo, N. (2015). The role of e-learning, advantages and disadvantages of its adoption in higher education. *International journal of instructional technology and distance learning*, 12(1), 29-42.

Baleni, Z. G. (2015). Online formative assessment in higher education: Its pros and cons. *The electronic journal of e-learning*, 13(4), 228-236.

Balta, Y., & Türel, Y. K. (2013). Çevrim içi uzaktan eğitimde kullanılan farklı ölçme değerlendirme yaklaşımlarına ilişkin bir inceleme. *Electronic Turkish Studies*, *8*(3), 37-45.

Baran, H. (2020). Açık ve uzaktan eğitimde ölçme ve değerlendirme. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, *6*(1), 28-40.

Bayrak. F. (2021). Açık ve uzaktan öğrenmede ölçme ve değerlendirme. Tekinarslan, E., & Gürer, M. D. (Eds.). *Açık ve uzaktan öğrenme*. (5.baskı, s. 289-311). Pegem Akademi

Bulut, O., & Kan, A. (2012). Application of computerized adaptive testing to entrance examination for graduate studies in Turkey. *Eurasian Journal of Educational Research*, *49*, 61-80.

Cabı, E. (2016). Uzaktan Eğitimde E-Değerlendirme Üzerine Öğrenci Algıları. *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *6*(1). 94-101.

Cavalcanti, A. P., Barbosa, A., Carvalho, R., Freitas, F., Tsai, Y. S., Gašević, D., & Mello, R. F. (2021). Automatic feedback in online learning environments: A systematic literature review. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 2, 100027.

Cook, D. A. (2007). Web-based learning: pros, cons and controversies. *Clinical medicine*, 7(1), 37-42.

Çalışkan, N., & Yeşil, R. (2005). Eğitim sürecinde öğretmenin beden dili. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *6*(1), 199-207.

Doğan, N. (2007). Çoktan seçmeli testler. Atılgan, H. (Ed.), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (2. baskı, s. 223-268). Anı Yayıncılık

Gelibolu, M. F. (2015). *Temel bilgisayar eğitimi alanında bilgisayarlı uyarlanabilir sınavların ölçme özelliklerinin diğer sınav türleriyle karşılaştırılması.* Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Güler, N. (2021). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (15.baskı). Pegem Akademi

Kalender, İ. (2011). *Effects of different computerized adaptive testing strategies on recovery of ability* Doktora tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Kan, A. (2007). Ölçmenin temel kavramları. Atılgan, H. (Ed.), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (2. baskı, s. 1-22). Anı Yayıncılık

Kaptan, F. (1993). *Yetenek kestiriminde adaptive (bireyselleştirilmiş) test uygulaması ile geleneksel Kâğıt-Kalem Testi uygulamasının karşılaştırılması.* Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Karaca, E. (2022). Ölçme ve değerlendirmede temel kavramlar. Erkan, S., Gömleksiz, M. (Eds.), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (6.baskı, s. 1-35). Nobel Akademik Yayıncılık

Karadağ, N. (2014). *Açık ve uzaktan eğitimde ölçme ve değerlendirme: Mega üniversitelerdeki uygulamalar.* Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kilmen, S. (2014). Ölçme ve değerlendirmede temel kavramlar. Çıkrıkçı-Demirtaşlı, N. (Ed.), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (3.baskı, s. 30-65). Edge Akademi Kitap Yayın Dağıtım

Tüysüz, C. (2019). Ölçme ve değerlendirmedeki temel kavramlar ve eğitim sistemindeki uygulamaları. Baştürk, S. (Ed.), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (2. baskı, s. 1-22). Nobel Akademik Yayıncılık

Merriam-Webster. (n.d.). Pschometrics. In *Merriam-Webster.com dictionary*. Retrieved 22.06.2020, from https://www.merriam-webster.com/dictionary/psychometrics

Özçelik, D. A. (2016). *Ölçme ve değerlendirme* (5.baskı). Pegem Akademi

Öztürk, F. (2021). Uzaktan eğitim ve ölçme ve değerlendirmeye yönelik temel kavramlar. Karabulut-Coşkun, B. & Yılmaz, A. (Eds.), *Uzaktan eğitimde ölçme ve değerlendirme* (s. 1-27). Pegem Akademi

Roberts, T. S. (2006). The use of multiple choice tests for formative and summative assessment. In *Proceedings of the 8th Australasian Conference on Computing Education-Volume 52* (pp. 175-180).

Scanlon, P. M. (2003). Student online plagiarism: how do we respond?. *College Teaching*, *51*(4), 161-165.

Steinberg, L., Thissen, D.,& Wainer, H. (2000). Validity. Wainer, H. (Ed.), *Computerized Adaptive Testing: A Primer* (2nd Edition, pp. 185-230). Lawrence Erlbaum Associates

Şahin, M., & Yurdugül, H. (2020). Educational data mining and learning analytics: past, present and future. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, *9*(1), 121-131.

Wainer, H., Dorans, N. J., Green, B. F., Mislevy, R. J., Steinberg, L., & Thissen, D. (2000). Future Challenges. Validity. Wainer, H. (Ed.), *Computerized Adaptive Testing: A Primer* (2nd Edition, pp. 231-270). Lawrence Erlbaum Associates

Weiss, D. J., & Kingsbury, G. G. (1984). Application of computerized adaptive testing to educational problems. *Journal of educational measurement*, *21*(4), 361-375.

17. BÖLÜM
DİJİTAL İÇERİK GELİŞTİRME ARAÇLARI

Nihat Bal

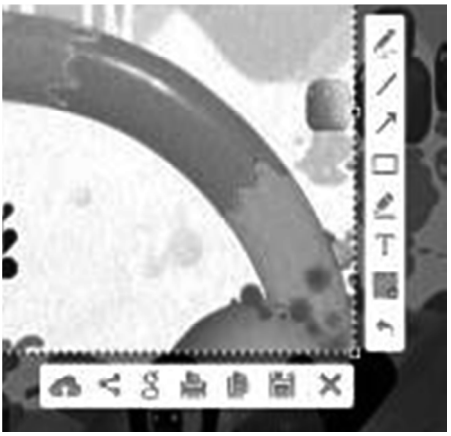
Bölüm İçeriği

- Dijital Belge Oluşturma ve Düzenleme Araçları
  - Office Araçları
  - Pdf araçları
- Görsel Oluşturma ve Düzenleme Araçları
- Ses Kaydetme ve Düzenleme Araçları
- Video Kaydetme ve Düzenleme Araçları
- Dijital İçerik İndirme ve Dönüştürme Araçları
- Tümleşik (Hepsi Bir Arada) Dijital İçerik Geliştirme Araçları
- Diğer Araçlar

Giriş

Dijital içerik kavramı dijital araçlardan erişilebilen veriler, bilgiler ve yeni medya türü olarak adlandırılabilir. Diğer bir ifadeyle internet gibi sayısal ortamlarda yayınlanan, taşınan veya elektronik araçlarda depolanabilen tüm bilgilere verilen genel isimdir. Dijital içeriklere e-kitap, e-dergi, e-gazete, ses, görüntü, video, animasyon araçları örnek olarak verilebilir.

Dijital içerik geliştirilirken kullanılabilecek araçlar için farklı yöntemler kullanılabilmektedir. Bu yöntemlerden yaygın olarak kullanılanlar: Bilgisayara ilgili yazılımın yüklenerek kullanımı, web üzerinden hesap açılarak internet Explorer, Chrome, Firefox gibi web tarayıcı üzerinden çalışılması ve tablet, telefon gibi mobil cihazlara uygulama mağazası üzerinden ilgili uygulamalar yüklenerek kullanılmasıdır. Bu çalışmada bilgisayara yükleme ihtiyacı olmayan, web tarayıcılar üzerinde çalışan web 2.0 araçları olarak da isimlendirilen

Şekil 27. Ligthshot Ekran Alıntı Arayüz

Sonuç

Dijital içerik üretmek istendiğinde ihtiyaç duyacağından fazla miktarda araç olduğu görülmektedir. Bu bölümde bu araçlardan yararlı olduğu düşünülen sınırlı sayıca araç kısaca tanıtılmıştır. Bu sınırlığın aşılması adına karekod eklenmiş ve karekoda bir video oynatma listesi eklenmiştir. Anlatılan alanların dışında bir araca ihtiyaç duyulduğunda Google gibi aram motoru kullanılarak araştırma yapılması veya uzman kişilere sorularak bilgi alınması yerinde bir yaklaşım olacaktır.

Web 3, sanal ve artırılmış gerçeklik teknolojileri geliştikçe çok başka araçların ve içerik türlerinin oluşacaktır. Yakın gelecekte yapay zekâ ve blok zincir teknolojilerinin gelişmesi özellikle eğitim alanında yeni yaklaşımların, araç ve yöntemlerin oluşmasına olanak tanıyacaktır. Araçlar gelişse de asıl önemli olan araçları kullanacak eğitimcilerin beceri setleridir. Eğitmenlerin beceri setlerinin ve içerik araçlarının gelişimi devam ettikçe nitelikli insana yetiştirme ve bilgiye ulaşma serüveni insanlığın gelişimini hızlandıracaktır.

Kaynaklar

https://web2araclari.com/

https://samsunfatihprojesi.com/wp-content/uploads/2020/04/WEB2_ARACLARI_GENEL_TANITIM.pdf

http://etwinningonline.eba.gov.tr/lesson/web-2-0-araclari-nedir/

https://iksadyayinevi.com/wp-content/uploads/2020/12/WEB-2.0-ARACLARI-Egitimciler-Icin.pdf

https://www.egiteknoloji.com/wp-content/uploads/2020/04/Kategorilerine-G%C3%B6re-Web-2.0-Ara%C3%A7lar%C4%B1-v1.1.pdf

https://popupsmart.com/blog/content-creation-tools

https://www.mimeo.com/blog/top-content-creation-tools/

https://uzem.isparta.edu.tr/assets/uploads/sites/472/files/ispring-suite-uygulamasi-kulllanim-kilavuzu-28092020.pdf

18. BÖLÜM
E-ETİK

Canan Demir Yıldız

Bölüm İçeriği

- Etik Ne Anlama Geliyor?
- Dijital Etik Nedir?
- Dijital Ortamda Etik İlkeler
- Dijital İletişimde Etik İlkeler Kılavuzu
- Ağ Görgü Kuralları (Netiquette)
- Telif Hakları ve Lisans Türleri
- Adil Kullanım
- Telif Hakkı (Copyleft)
- Yaratıcı Birliktelik (Creative Commons)
- Alıntı
- Açık Erişim (Open Access)

Giriş

Dijital teknolojilerin kullanımının tetiklediği etik sorunlar esasen tüm toplumu etkilemektedir. Son yıllarda birçok kuruluş insana saygı temelinde dijital etiği sorgulamaya başlamıştır. Hâl böyle olunca etik sadece bir zorunluluk değil aynı zamanda dijital uygulamaları düzenleme ve temel ilkeleri farklı bir şekilde sorgulamaya yönelik eleştirel bir duruş ve diyalog geliştirme arzusu olmaktadır. Bu yönler özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri alanında bir analiz gerektirir. Gerçekten, dijital etik nedir? Dijital teknoloji, bilgi ve insan iletişimi açısından (antropolojik, sosyolojik vb. yaklaşımlar dikkate alındığında) hangi etik sorunları gündeme getiriyor?

Günümüz modern insanının yaşamları için teknolojiye çok bağımlı olduğu yadsınamaz. Medya, en temel anlamda bir iletişim aracı olarak görülmektedir.

kılar. Kullanıcılar malzemeler üzerinde değişiklikler yapabilir veya farklı malzemeleri bir araya getirerek kullanabilirler.

Şekil 4. Açık Erişim Sembolü (wikipedia.org)

Sonuç

e-Eğitim sisteminde etik teması, küresel etik kültürünün yayılmasında zengin bir kaynaktır ve küresel e-eğitim literatürüne katkı sağlamaktadır. Dijital alanlarda güven; Eğitim ve yönetimin kamu hizmetinde etik değerleri gözeten kurumlar olması son derece önemlidir. Bu bağlamda eğitim kurumlarında dijital ortamların yaygınlaşması ile birlikte dijital etik kuralları göz ardı edilmemelidir. Aksine dijital etik kuralları özellikle profesyonel kimliği olan tüm çalışanlar tarafından özenle dikkat gerektirmektedir. Özellikle netiket olarak adlandırılan ağ görgü kuralları toplumsal ve küresel bağlamda ortak bir anlayışın oluşmasını sağlamaktadır. Bu sayede kurumlarda ve sosyal ortamlarda huzur ve güven sürdürülebilir. Bu nedenle okullarda ve üniversitelerde öğrencilerden çalışanlara kadar tüm kesimlere yönelik dijital etik kurallarına ilişkin bilgilendirmeler yapılabilir ve özellikle medya okuryazarlığı eğitimi yaygınlaştırılabilir.

Kaynaklar

American Library Assosiation (ALA) (2019). Copyright: An Interpretation of the Code of Ethics. https://www.ala.org/tools/ethics/copyright

Apdillah, D., Salam, A., Tania, I., & Lubis, L. K. A. (2022). Optimizing Communication Ethics In The Digital Age. *Journal Of Humanities, Social Sciences And Business (JHSSB)*, *1*(3), 19-26.

Atalay, G. E. (2019). Sanal dünyanin görgü kurallari: Netiket. *Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, *1*(2), 29-47.

Bayram, A. K. (2005). Modern etik ve siyaset. *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu*, 18-19.

Brusco, J. M. (2011). Know Your Netiquette. *AORN Journal*, 94 (3). 279-286

Cain, J., Fink, J. (2010). Legal and ethical issues regarding social media and pharmaceutical education. *American Journal of Pharmacy Education*, *74* (10), 184, retrieved 11/4/12 at http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3058471/.

Capurro, R. (2009). Digital ethics. In *2009 Global Forum on Civilization and Peace. Seoul, Dec*.

Carlson, K., & Ross, J. (2010). Publication ethics: conflicts, copyright, permission, and authorship. *Journal of PeriAnesthesia Nursing*, *25*(4), 263-271. https://doi.org/10.1016/j.jopan.2010.05.006

Copyright Act (1976). Tıtle 17-Copyrıghts. https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2011-title17/html/USCODE-2011-title17.htm

Dewey J. (1908). Pragmatizm pratik ile ne anlama geliyor? *Felsefe, Psikoloji ve Bilimsel Yöntemler Dergisi*, 5(4), 85-99.

Duncan-Daston, R., Hunter-Sloan, M., & Fullmer, E. (2013). Considering the ethical implications of social media in social work education. *Ethics and Information Technology*, *15*(1), 35-43. Considering the ethical implications of social media in social work education | SpringerLink

Eid, M. (2009). Ethics, new media, and social networks. *Global Media Journal*, *2*(1), 1.

EGE (2005). Ethical Aspects of ICT Implants in the Human Body. Opinion No. 20. EGE (europa.eu)

Erdoğan, İ. (2006). Medya ve etik: eleştirel bir giriş. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, *23*, 1-26.

Foulger, T. S., Ewbank, A. D., Kay, A., Popp, S. O., & Carter, H. L. (2009). Moral spaces in MySpace: Preservice teachers' perspectives about ethical issues in social networking. *Journal of Research on Technology in Education*, *42*(1), 1-28. https://doi.org/10.1080/15391523.2009.10782539

Freestone, O., & Mitchell, V. (2004). Generation Y attitudes towards e-ethics and internet-related misbehaviours. *Journal of business ethics*, *54*(2), 121-128.

GER GENIC (Groupe sur l'Éthique et le Numérique en Information-Communication) (2022). Questioning ethics in digital contexts from the perspective of information and communication sciences (SIC). *Revue Française des Sciences de l'Information et de la communication.* 24/2022. https://journals.openedition.org/rfsic/12894?lang=en

İletişim Danışmanlığı Şirketleri Derneği (İDA) (2022). Dijital İletişimde Etik İlkeler Kılavuzu. https://www.ida.org.tr/dijital-iletisimde-etik-ilkeler-kilavuzu/

Judd, R. & Johnston, L. (2012). Ethical consequences of using social network sites for students in professional social work programs. *Journal of Social Work Values and Ethics, 9* (1), 5–12. http://www.socialworker.com/jswve/spring12/spr122.pdf.

Loshin, P. (2021) Copyright. https://www.techtarget.com/searchsecurity/definition/copyright

Meng, J., Kim, S. and Reber, B. (2022), "Ethical challenges in an evolving digital communication era: coping resources and ethics trainings in corporate communications", *Corporate Communications: An International Journal*, Vol. 27 No. 3, pp. 581-594. https://doi.org/10.1108/CCIJ-11-2021-0128

Scheuermann, L. ve Taylor, G. (1997). "Netiquette", Internet Research, 7(4), pp. 269–273.

Shea, V. (2011). Netiquette. Albion.com and Seth T. Ross. http://www.albion.com/ netiquette/introduction.html

Senges, M. and Horner, L. (2009). Values, principles and rights in internet governance. *Report for the Freedom of Expression Project*. Global Parnters & Associates.

Solomon, N. (2011). Friendly Advice for Teachers: Beware of Facebook. National Public Radio. http://www.npr.org/2011/12/07/143264921/friendly-advice-for-teachers-beware-of-facebook.

Usta, A. (2011). Kuramdan uygulamaya kamu yönetiminde etik ve ahlak. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *1*(2), 39-50.

Warnick, B. R., Bitters, T. A., Falk, T. M., & Kim, S. H. (2016). Social media use and teacher ethics. *Educational Policy*, *30*(5), 771-795. https://doi.org/10.1177/0895904814552895.

İnternet Kaynakları

https://www.bilisimle.com/telif-hakki-nedir/

Ethics and copyright - Digital Literacy - Research Guides at University of Cincinnati (uc.edu) https://guides.libraries.uc.edu/digliteracy/ethics

Wikipedia- Open Access. https://en.wikipedia.org/wiki/Open_access#cite_note-esatc-5

Gelenekselden Dijitale
KAMU DİPLOMASİSİ

Ergün Köksoy

nobel bilimsel

Gelenekselden Dijitale KAMU DİPLOMASİSİ

Ergün Köksoy

Yayın No.: 1592
ISBN: 978-625-398-497-7
E-ISBN: 978-625-398-498-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Köksoy, Ergün.
Gelenekselden Dijitale KAMU DİPLOMASİSİ / Ergün Köksoy
1. Basım, X + 280 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-497-7
E-ISBN: 978-625-398-498-4
1. Diplomasi 2. Kamu Diplomasisi 3. Türkiye Kamu Diplomasisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **ix**

GİRİŞ **1**

Birinci Bölüm
DİPLOMASİ **5**

Uluslararası İlişkiler, Dış Politika ve Diplomasi 5
Uluslararası İlişkilerin Gelişimi 10
Eski Diplomasi 14
Modern Diplomasi 17
Osmanlı Diplomasisi 21
Yeni Diplomasi 23
Yeni Diplomasinin ve Uluslararası İlişkilerin Özellikleri 28
Postmodern Diplomasi 31

İkinci Bölüm
KAMU DİPLOMASİSİ **39**

Kamu ve Kamuoyu 42
Kamu Diplomasisinin Kısa Tarihi 44
Eski (Geleneksel) ve Yeni Kamu Diplomasisi 55
Yumuşak Güç 66
Kamu Diplomasisinin Amacı 79
Kamu Diplomasisinin Boyutları 84
Günlük İletişim/Haber Yönetimi 85
Stratejik İletişim 86
İlişki Kurma 88
Kamu Diplomasisinin Teknikleri/Bileşenleri 91
Dinleme 92
Savunma 93

Kültürel Diplomasi 94
Değişim Diplomasisi 95
Uluslararası Yayıncılık 98
Psikolojik Savaş 99
Kamu Diplomasisi Stratejisi ve Yönetimi 103
Kamu Diplomasisi Aktörleri 107
Kamu Diplomasisine Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar ve Modelleme Çalışmaları 111
Kamu Diplomasisinin İlişkili Olduğu Bazı Alanlar 117
Halkla İlişkiler 117
Ulus Markalama 122
Siyasal İletişim 127
Kamu Diplomasisinde Trendler 130
Ülkelerin Kamu Diplomasisi Yaklaşımlarına Örnekler 140
Almanya 141
Rusya 143
Japonya 145
Avustralya 147

Üçüncü Bölüm
DİJİTALLEŞME 151

Dijital Çağ ve Dijitalleşme 151
Dijital İletişim ve Sosyal Medya 154
Dijital Diplomasi 160
Dijital Diplomasinin Amaçları ve Fırsatları 163
Dijital Diplomasinin Zorlukları ve Riskleri 167
Dijital Diplomasinin Kullanım Örnekleri 173
Dijital Kamu Diplomasisi 179

Dördüncü Bölüm
TÜRKİYE KAMU DİPLOMASİSİ 187

Türkiye Kamu Diplomasinin Arka Planı ve Genel Görünümü 187
Türkiye Kamu Diplomasisi Aktörleri ve Uygulama Alanlarına Genel Bakış 192

Türkiye Kamu Diplomasisi Aktörleri ve Uygulama Alanları 195
Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı 195
Dışişleri Bakanlığı 201
Kültürel Diplomasi 203
Kültür ve Turizm Bakanlığı 205
Yunus Emre Enstitüsü 208
Türkiye Maarif Vakfı 209
Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı 209
Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı 210
İnanç Diplomasisi 211
Değişim Diplomasisi 212
Uluslararası Yayıncılık 214
Türkiye Radyo Televizyon Kurumu 214
Anadolu Ajansı 215
Özel Sektör ve Küresel İşletmeler 216
Türk Hava Yolları 217
Yardım Kuruluşları ve İnsani Diplomasi 218
Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı 219
Türk Kızılay 220
Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı 221
Dijital Diplomasi/Dijital Kamu Diplomasisi 222
Psikolojik Savaş 226
Türkiye'nin Devlet Dışı Kamu Diplomasisi Kurumları ve Faaliyetleri 228
Türkiye'nin Ulus Markalama Yaklaşımı ve Faaliyetleri 229
Türkiye'nin Sert Güç Kaynakları ve Akıllı Güç İhtiyacı 233
Türkiye Kamu Diplomasisi Üzerine Genel Değerlendirmeler ve Öneriler 237

SONUÇ 253

KAYNAKÇA 261

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Armstrong, M. C. (2009). Operationalizing public diplomacy. Nancy Snow and Philip M. Taylor (Eds.). Handbook of Public Diplomacy. New York: Routledge.

Anholt, S & Hildreth J. (2004). Brand America: The mother of allBrands. London: Cyan Books.

Anholt, S. (2007). Competitive identity the new brand management for nations. Cities and regions. New York: Palgrave Macmillan.

Anholt, S. (2008b). From nation branding to competitive identity - The role of brand management as a component of national policy. Keith Dinnie (Ed.). Nation branding: Concept, issues and practice. USA: Elsevier.

Appadurai, A. (1996). Modernity at large: Cultural dimensions of globalization. London: University of Minnesote Press.

Arı, T. (1999). Uluslararası ilişkiler ve dış politika. İstanbul: Alfa Yayınları.

Aziz, A. (2003). Siyasal iletişim, Ankara: Nobel yayınları.

Becerikli, S.Y. (2005). Uluslararararası halkla ilişkiler. Ankara: Nobel Yayınları.

Bektaş, A. (2000). Kamuoyu iletişim ve demokrasi. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Bektaş, A. (2002). Siyasal propaganda. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Binark, M. (2019). Kültürel diplomasi ve Kore dalgası: Hallyu. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Bjola, C. (2015). Making sense of digital diplomacy. C. Bjola, & M. Holmes (Eds.). Digital diplomacy: Theory and practice. New York: Routledge.

Bolin, G. & Stahlberg, P. (2002). Between community and commodity: Nationalism and nation branding. Anna Roosvall and Inka Salovaara (Eds.). Communicating the Nation. Sweden: Nordicom.

Brasioli, D. (2023). Rearranging a disjointed world. Is diplomacy still relevant?. Diego Brasioli and Anna-Lena Högenauer (Eds.). Diplomacy in the Post-Globalized World: New Challenges and Strategic Priorities. Unı.Lu Dıplomacy Lab. Luxembourg.

Changhe, S. (2013). Soft power. Andrew F. Cooper and Jorge Heine and Ramesh Thakur (Eds.) The Oxford handbook of modern diplomacy. UK: Oxford University Press.

Chernatony, L. (2008). Adapting brand theory to the context of nation branding. Keith Dinnie (Ed). Nation branding: Concept, issues and practice. USA: Elsevier.

Chitty, N. (2009). Australian public diplomacy. Nancy Snow and Philip M. Taylor (Eds.). Handbook of public diplomacy. New York: Routledge.

CİB, (2022). Kamu Diplomasisi Nedir?, Ankara: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.

Coombs, W. T. & Holladay, S. J. (2010). PR strategy and application. United Kingdom: Wiley Blackwell.

Conzemius, A. (2023). Some reflections on diplomacy in a digital age. Diego Brasioli and Anna-Lena Högenauer (Eds.). Diplomacy in the Post-Globalized World: New Challenges and Strategic Priorities. Unı.Lu Dıplomacy Lab. Luxembourg.

Cooper, A.F. & Heine, J. & Thakur, R. (2013a). Foreword: The Oxford handbook of modern diplomacy. Andrew F. Cooper and Jorge Heine and Ramesh Thakur (Eds.) The Oxford handbook of modern diplomacy. UK: Oxford University Press.

Cooper, A.F. & Heine, J. & Thakur, R. (2013b). Introduction: The Challenges of 21st-Century diplomacy. Andrew F. Cooper and Jorge Heine and Ramesh Thakur (Eds.) The Oxford handbook of modern diplomacy. UK: Oxford University Press.

Cull, N. J. (2009). Public diplomacy: Lessons from the past. University of Southern California. Los Angeles: Figueroa Press.

Cull, N. J. (2008). Public diplomacy before Gullion. Nancy Snow and Philip M. Taylor (Eds.). Handbook of public diplomacy. New York: Routledge.

Çoşkun, B. (2012). Güvenlik sorunları ve kamu diplomasisi. Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk (Haz.). Kamu diplomasisi. İstanbul: Tasam Yayınları.

Daver, B. (1969). Siyaset ve rejimler. Ankara: Doğan Yayınevi.

Devran, Y. (2012). Türk tarihi persfektifinden kamu diplomasisine bakış ya da tarihi potansiyeli yeniden düşünmek. Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk (Haz.). Kamu diplomasisi. İstanbul: Tasam Yayınları.

Dinnie, K. (2008). Nation branding: Concepts, issues, practices. New York: Elsevier.

Doğan, E. (2012). Kamu diplomasisinin sunduğu fırsatlar ve kısıtlar üzerine. Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk (Haz.). Kamu diplomasisi. İstanbul: Tasam Yayınları.

Efegil, E. (2012). Kamu diplomasisine ilişkin görüşler ve Türk dış politikasının durumu, Ak Parti ve MHP'nin söylemlerinin karşılaştırılması. Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk (Haz.). Kamu diplomasisi. İstanbul: Tasam Yayınları.

Egeland, J. (2013). Humanitarian diplomacy. Andrew F. Cooper and Jorge Heine and Ramesh Thakur (Eds.) The Oxford handbook of modern diplomacy. UK: Oxford University Press.

Erzen, M.Ü. (2012). Kamu diplomasisi. İstanbul: Derin Yayınları.

Esser, F. & Pfetsch, B. (2004). Comparing political communication: Theories, cases, and challenges. Cambridge University Press.

Evans, G & Newnham, J. (2007). Uluslararası ilişkiler sözlüğü. H. Ahsen Utku (Çev.) İstanbul: Gökkubbe Yayınları.

Farer, T. (2013). Diplomacy and international law. Andrew F. Cooper and Jorge Heine and Ramesh Thakur (Eds.) The Oxford handbook of modern diplomacy. UK: Oxford University Press.

Fawkes, J. (2008). Halkla ilişkiler nedir?. Alison Theaker (Ed.). Halkla ilişkilerin elkitabı. 2. Basım. İstanbul: Mediacat.

Fisher, A. (2009). Four seasons in one day. Nancy Snow and Philip M. Taylor (Eds.). Handbook of public diplomacy. New York: Routledge.

Fitzpatrick, K. R. (2011). U.S. Publıc diplomacy in a Post-9/11 World: From messaging to mutuality. Los Angeles: Figueroa Press.

Freitag A. R. & Stokes, A. Q. (2009). Global public relations. U.S.A.: Routledge.

Gienow-Hect & Jessica C.E. & Donfried, Mark C. (2010). The Model of cultural diplomacy. Jessica C.E. Gienow - Hect and Mark C.Donfried (Eds.). Searchıng for a cultural diplomacy. New York: Berghahn Books.

Gilboa, E. (2000). Mass communication and diplomacy: A Theoretical framework, communication theory. London: The Foreign Policy Center.

Gilboa, E. (2016). Dijital diplomacy. Costas M. Constantinou & Pauline Kerr & Paul Sharp (Eds.). The Sage Handbook of Diplomacy. UK: SAGE Publications Ltd.

Giddens, A. (1994). Modernliğin sonuçları. Ersin Kuşdil (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Golf, P. M. (2013). Cultural diplomacy. Andrew F. Cooper and Jorge Heine and Ramesh Thakur (Eds.) The Oxford handbook of modern diplomacy. UK: Oxford University Press.

Gonesh, A. & Melissen, J. (2005). Public diplomacy: Improving practice. Netherlands Instıtute of International Relations. Clingendael.

Göksu, O. & Özkan, A. (2021). Digital diplomacy: An Evaluation of the means and opportunities that digitalization brings to diplomacy. Ece Karadoğan Doruk & Seda Mengü & Ebru Ulusoy (Eds.). Digital Siege. İstanbul: İstanbul University Press.

Gönlübol, M. (2000). Uluslararası politika. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Grunig. J. E. (1992). Communication, public relations, and effective organizations: an overview of the book. James E. Grunig (Ed.). Excelence in Public Relations and Communication Management. U.S.A.: Routledge.

Grunig, J. E. (2005). Halkla ilişkiler ve iletişim yönetiminde mükemmellik. James E. Grunig (Ed.). İstanbul: Rota Yayınları.

Heath, R. L. (2001). A Rhetorical enactment rationale for public relations. Robert L. Heath (Ed.). Handbook of public relations. Sage Publication Inc.

Hocking, B. & Melissen, J. (2015). Diplomacy in the digital age. Netherlands Institute of International Relations Clingendael.

Huijgh, E. (2016). Public diplomacy. Costas M. Constantinou & Pauline Kerr & Paul Sharp (Eds.) Handbook of Diplomacy. Sage Publication Inc.

İnan, E. (2012). Kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler ekseni. Abdullah Özkan & Tuğçe Ersoy Öztürk (Haz.). Kamu diplomasisi. İstanbul: Tasam Yayınları.

İskit, T. (2007). Diplomasi, tarihi, teorisi, kurumları ve uygulamaları. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Demir, D. (2012). Kamu diplomasisi ve yumuşak güç. İstanbul: Beta Yayınları.

Kalın, İ. (2012). Türk dış politikası ve kamu diplomasisi. Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk (Haz.). Kamu diplomasisi. İstanbul: Tasam Yayınları.

Kazancı, M. (2007). Kamuda ve özel kesimde halkla ilişkiler. 7. Basım. Ankara: Turhan Kitabevi.

Kelley, J. R. (2009). Between "Take-offs" and "Crash landings"- Situational aspects of public diplomacy. Nancy Snow and Philip M. Taylor (Eds.). Handbook of public diplomacy. New York: Routledge.

Köksoy, E. (2019). Kamu diplomasisi yönetimi ve stratejisi. Oğuz Göksu (Haz.). Kamu diplomasisinde yeni yönelimler. Konya: Literatürk Academia.

Köksoy, E. (2021a). Kurumsal dönüşüm ve diplomasinin geleceği. Savaş İzgi (Haz.). Kovid-19 sonrası geleceğin güvenlik kurumları ve stratejik dönüşüm. İstanbul: Tasam Yayınları.

Köksoy, E. (2021d). Algı yönetimi ve ulus markalama ilişkisi: Türkiye ulus algısı ve markası. Oğuz Göksu (Haz.). Algı yönetimi. Konya: Literatürk Academia.

Köksoy, E. (2021e). İşitsel ve görsel medyaların kökeni üstüne bir değerlendirme. Samet Kılıç (Haz.). Halk bilimi bağlamında medya ve iletişim. Konya: Eğitim Yayınevi.

Köksoy, E. (2021f). Siyasal partiler ve siyasal iletişim stratejileri: Milli Görüş partileri örneği. Mahmut Hakkı Akın, Semih Söğüt, Özge Seda Uğraş (Haz.). Türk siyasi hayatında Milli Görüş Hareketi ve Necmettin Erbakan. Konya: NEÜ Yayınları.

Kunczik, M. (2003). Transnational public relations by foreign governments. Krishnamurthy Sriramesh and Dejan Verčič. (Eds.). The Global public relations handbook. New Jersey: Lawrence Erlbaum.

Kyzy T. B. & Ayhan, N. (2023). Understanding digital diplomacy through Ukraine-Russia events: The Truth behind events in Ukraine and Donbass T. Elitaş (Ed.). Maintaining international relations through digital public diplomacy policies and discourses. IGI Global.

L'Etang, J. (2002). Diplomasi olarak halkla ilişkiler. Jacquie L'etang ve Magda Pieczka (Eds). Halkla ilişkilerde eleştirel yaklaşımlar. (Çev. Sema Yıldırım Becerikli). Ankara: Vadi Yayınları.

Mahbubani, K. (2013). Multilateral diplomacy. Andrew F. Cooper and Jorge Heine and Ramesh Thakur (Eds.) The Oxford handbook of modern diplomacy. UK: Oxford University Press.

McNair, B. (2007). An Introduction to political communication, London and New York. Routledge.

Mengü, S. Ç. & Yıldırım, G. (2012). Halkla ilişkilerin kamu diplomasisinde etkin kullanımı. Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk (Haz.). Kamu diplomasisi. İstanbul: Tasam Yayınları.

Melissen, J. (2007). The New public diplomacy: Between theory and practice. Jan Melissen (Ed.). The New public diplomacy soft power in international relations. New York: Palgrave Macmillan.

Melissen, J. (2013). Public diplomacy. Andrew F. Cooper and Jorge Heine and Ramesh Thakur (Eds.) The Oxford handbook of modern diplomacy. UK: Oxford University Press.

Mueller, S. (2006). Professional exchanges, citizen diplomacy and credibility. William Kiehl (Ed.). America's dialogue with the world. Washington, DC: Public Diplomacy Council.

Mueller, S. (2009). The Nexus of US public diplomacy and citizen diplomacy. Nancy Snow and Philip M. Taylor (Eds.). Handbook of public diplomacy. New York: Routledge.

Nicolson, H. (1952). The Evolution of diplomatic method. London: Cassell Publishers.

Nye, J.S. (2004). Soft power. New York: Public Affairs.

Nye, J.S. (2005a). Soft power: The Means to succes in world politics. New York: Public Affairs.

Nye, J.S. (2005b) Yumuşak güç. R.İ. Aydın (Çev.). Ankara: Elips Yayınevi.

Nye, J.S. (2011). The Future of power. New York: Public Affairs.

Nye, J.S. (2013). Hard, soft, and smart power. Andrew F. Cooper and Jorge Heine and Ramesh Thakur (Eds.) The Oxford handbook of modern diplomacy. UK: Oxford University Press.

Ogawa, T. (2009). Origin and development of Japan's public diplomacy. Nancy Snow and Philip M. Taylor (Eds.). Handbook of public diplomacy. New York: Routledge.

Özcan, M. (2010). Türkiye'nin Ortadoğu politikasının dönüşümü. MÜSİAD (Haz.). Yükselen Değer Türkiye. İstanbul.

Özkan, A. (2007). Siyasal iletişim stratejileri. İstanbul: Tasam Yayınları.

Özkan, A. (2012). Sunuş. Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk (Haz.). Kamu diplomasisi. İstanbul: Tasam Yayınları.

Pelling, J. (2015). When doing becomes the message: the case of the Swedish digital diplomacy. C. Bjola, & M. Holmes (Eds.). Digital diplomacy: Theory and practice. New York: Routledge.

Pigman, A. G. (2013). The Diplomacy of global and transnational firms. Andrew F. Cooper and Jorge Heine and Ramesh Thakur (Eds.) The Oxford handbook of modern diplomacy. UK: Oxford University Press.

Potter, E. (2009). Branding Canada. Canada: McGill-Quenn's University Pres**.**

Pratkanis, A. (2009). Public diplomacy in international conflicts - A Social influence analysis. Nancy Snow and Philip M. Taylor (Eds.). Handbook of public diplomacy. New York: Routledge.

Scott-Smith, G. (2009). Exchange programs and public opinion. Nancy Snow and Philip M. Taylor (Eds.). Handbook of public diplomacy. New York: Routledge.

Signitzer, B. & Wamser, C. (2006). Public diplomacy: A Specific govermental public relation function. Carl H. Botan and Vincent Hazleton, (Eds.) Lawrence Erlbaum Associates.

Signitzer, B. (2008). Public relations and public diplomacy: Some conceptual explorations. Ansgar Zerfass and Betteke van Ruler and Krishnamurthy Sriramesh (Eds). Public relations research - European and internationals perspectives and innovations. Netherlands.

Snow, N. (2009). Rethinking public diplomacy. Nancy Snow and Philip M. Taylor (Eds.). Handbook of public diplomacy. New York: Routledge.

Sözmezoğlu, F. (1989). Uluslararası politika ve dış politika analizi. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Szondi, G. (2008). Public diplomacy and nation branding: Conceptual similarities and diffirences. Netherlands Institute of International Relations Clingendael.

Szondi, G. (2009). Central and Eastern European public diplomacy. Nancy Snow and Philip M. Taylor (Eds.). Handbook of public diplomacy. New York: Routledge.

Tokgöz, O. (2008). Siyasal iletişimi anlamak. Ankara: İmge Kitabevi.

Tuch, H. N. (1990). Communicating with the world. U.S. Public Diplomacy Overseas: St. Martin's Press Inc.

Tuncer, H. (2005). Eski ve yeni diplomasi. Ankara: Ümit Yayıncılık.

Tuncer, H. (2009). Diplomasinin evrimi. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Wilcox, D. L. & Cameron, G. T. (2006). Public relations strategies and tactics. Boston: Allyn and Bacon.

Wouters, J. & Duquet, S. & Katrien, M. (2013). The Vienna Conventions on diplomatic and consular relations. Andrew F. Cooper and Jorge Heine and Ramesh Thakur (Eds.) The Oxford handbook of modern diplomacy. UK: Oxford University Press.

Yağmurlu, A. (2019b). Kamu diplomasisi aracı olarak kültür enstitüleri: Yunus Emre Kültür Enstitüsü. Ç. Edgücan ve Z. Karacagil ve Ş. Bozgun (Haz.). Current debates on social sciences 2 law. political sciences and economy. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Yun, S-H & Toth, E.L. (2009). Future sociological public diplomacy and the role of public relations: Evolution of public diplomacy. American Behavioral Scientist. SAGE.

Zaharna, R.S. (2009). Mapping out a spectrum of public diplomacy initiatives-information and relational communication frameworks. Nancy Snow and Philip M. Taylor (Eds.). Handbook of public diplomacy. New York: Routledge.

Zengin, G. (2010). Hoca, Türk dış politikasında Davutoğlu etkisi. İstanbul: İnkilap Yayınları.

Zöllner, O. (2009). German public diplomacy -The Dialogue of cultures. Nancy Snow and Philip M. Taylor (Eds.). Handbook of public diplomacy. New York: Routledge.

MAKALELER

Aydemir, E. (2018). NATO operasyonları ve kamu diplomasisi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7 (2), 1406-1422.

Aydınlı, E. (2021). United States Information Agency'nin (USIA) Amerikan kamu diplomasisindeki önemi. SDE Akademi Dergisi, 1 (3), 136-177.

Bağçe, H. E. (2003). Emperyalizm kuramları ve Amerikan kamu diplomasisi. I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 28, 63-79.

Baştan, Y. & Karagül, S. (2021). Diplomasinin dönüşümü ve dijital diplomasi. TroyAcademy, 6 (3), 777-803

Baritci, F. & Aydeniz, H. (2019). Kamu diplomasisi aracı olarak medya: TRT World örneği. Erciyes İletişim Dergisi, 6 (2), 1551-1576.

Bjola, C. & Cassidy, J. & Manor, I. (2019). Public diplomacy in the digital age. The Hague Journal of Diplomacy, 14 (1-2), 83-101.

Bjola, C. (2018). DigitalDiplomacy2.0: Trendsand Counter-Trends. Revista-Mexicana de Política Exterior, 113, 1-14.

Berkil, N. S. & Ekşi, M. (2020). Rus kamu diplomasisinin araçsallaştırılması bağlamında Rus diasporası. Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 4 (2), 121-147.

Budak, M. M. (2022). Kamu diplomasisi ve dijital iletişim. Erciyes İletişim Dergisi, 9 (1), 317-335.

Cheskin, A. (2017). Russian soft power in Ukraine: A structural perspective. Communist and Post-Communist Studies, 50 (4), 277-287.

Cowan, G. & Arsenault, A. (2008). Moving from monologue to dialogue to collaboration: The Three layers of public diplomacy. The ANNALS of the American of Political and Social Science, 616, 10-33.

Çelik, A. (1998). Bilgi toplumu üzerine bazı notlar. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 15 (1), 53-59.

Çömlekçi, M.F. (2019). Dijitalleşen diplomasi ve sosyal medya kullanımı: Büyükelçilik facebook hesapları üzerine bir araştırma. Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8 (1), 1-13.

Doğan, E. (2015). Rusya Federasyonu'nda kamu diplomasisi: Evrim ve kurumlar. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 3 (2), 179-194.

Ekşi, M. & Taş, F. D. (2020). Dijital diplomasi yeni bir tür diplomasi midir?. Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 4 (2) , 213-239.

Ertekin, B. A. (2015). Uluslararası radyo ve televizyon yayıncılığı açısından Deutsche Welle (DW)'nin kamu diplomasisindeki yeri ve önemi. Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (7), 0-2.

Fan, Y. (2006) Banding the nation: What is being branded?. Journal of Vacation Marketing, 12 (1), 5-14.

Kathy R. F. (2007). Advancing the new public diplomacy: A Public relations perspective. The Hague Journal of Diplomacy, (2) 187–211.

Girgin, A. (2014). Haber ajansı. Selçuk İletişim, 2 (2), 107-116.

Gilboa, E. (2008). Searching for a theory of public diplomacy. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, (616), 54-77.

Goodman, M. B. (2006). The role of business in public diplomacy. Journal of Business Strategy, Emerald Publishing, 27 (3), 5-7.

Gudjonsson, H. (2005). Nation branding. Place Branding, 1 (3), 283-298.

Gülseven, A. Y. (2019). Geçmişten günümüze Russkiy Mir (Rus Dünyası): Bir kimlik projesinden uluslararası politikaya. Avrasya Etüdleri, 56 (2), 33-52.

Günek, A. (2018). Amerikan kamu diplomasisinin üç evresi: Propaganda, geleneksel kamu Diplomasisi ve stratejik İletişim. The Journal of Social Science, 2 (3), 54-72.

Halidov, İ. (2015). Rusya'nın yumuşak güç araçları. Avrasya İncelemeleri Dergisi, 3 (1), 37-75.

Hun Y. S. & Toth, E. L. (2009). Future sociological public diplomacy and the role of public relations: Evolution of public diplomacy. American Behavioral Scientist, 53 (4), 493-503.

İris, M. & Akdemir, T. (2020). Kamu diplomasisinde dijital dönüşüm: Büyükelçilerin Twitter üzerinden gerçekleştirdikleri dijital diplomasi faaliyetlerinin incelenmesi. AJIT-e: Academic Journal of Information Technology, 11 (42), 12-54.

Kalın, İ. (2011). Soft power and public diplomacy in Turkey. Perceptions: Journal of International Affairs, 16 (3), 5-23.

Kaya, F. (2017). Coğrafi potansiyelleri temelinde Türkiye jeopolitiği ve dünya siyasetindeki yeri. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3 (2), 1-14.

Kavoğlu, S. (2013). Yapılandırmacı perspektiften kamu diplomasisi ve Türkiye: ABD yazılı basınından yansımalar. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 2 (45), 115-128.

Kavoğlu, S. (2022). Kamu diplomasisi perspektifinden uluslararası yayıncılık: TRT Balkan üzerine bir inceleme. Intermedia International E-journal, 9 (17), 306-323.

Kılıçaslan, E. (2020a). Kamu diplomasisi bağlamında siyasal iletişimin önemi (NATO televizyonu 2019 Ukrayna haberleri söylem analizi). Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, özel sayı, 368-382.

Kılıçaslan, E. (2020b). Marka inşası bağlamında Türk kamu diplomasisi: Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü ve Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı örnekleri. ARTS: Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi, 3, 64-83.

Kocabıyık, H. (2019). Değişen diplomaası anlayışı, kamu diplomasisi ve Türkiye. Avrasya Etüdleri, 55 (1), 163-196.

Koçer, D. N. (2019). Türkiye'de "kamu diplomasisi"nin kurumsallaşması: Matbuat İdaresi'nden İletişim Başkanlığı'na. Konya Sanat, 2, 87-102.

Koyuncu, S. & Medin, B. (2017). Resmi aktörler bağlamında dijital kamu diplomasisi. International Journal of Social Sciences and Education Research, 3 (4), 1233-1244.

Köksoy, E. (2015). Kamu diplomasisi perspektifinden ulus markalaması. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 23, 42-61.

Köksoy, E. (2015b). Kamu diplomasisi ve mülteci ilişkileri Türkiye'nin mülteci ilişkilerinin uluslararası medya yansımaları. Marmara İletişim Dergisi, 24, 77-99.

Köksoy, E. (2016). Yeni diplomatik temsil biçimi olarak marka diplomasisi: Türkiye üzerine bir değerlendirme. Selçuk İletişim, 9 (2), 242-261.

Köksoy, E. (2021b). Türkiye'de kamu diplomasisi akademik literatürü üzerine bir inceleme: Medya, iletişim ve halkla ilişkiler çalışmaları alanı olarak kamu diplomasisi. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 19 (38), 631-684.

Köksoy, E. (2021c). Dijital çağda markaların kriz iletişimi: Pandemi etkisi. International Social Sciences Studies Journal, 7 (87), 3732-3747.

Kurubaş, E. (2012). Uluslararası ilişkiler düşüncesi ve dünya politikasında değişimi anlamak. Sosyal Bilimler, 2 (1), 9-34.

L'Etang, J. (2009). 'Radical PR' - catalyst for change or an aporia?. Ethical Space: The International Journal of Communication Ethics, 6 (2), 13-17.

Manheim J. & Albritton R. (1984). Changing national images: International public relations and media agenda setting. American Political Science Review, 78 (3), 647-657.

Manor, I. & Pamment, J. (2019). Towards prestige mobility? Diplomatic prestige and digital diplomacy. Cambridge Review of International Affairs, 32 (2), 93-131.

Nye, J.S. (1990). Soft power. Foreign Policy, 80, 153-171.

Nye, J.S. (2008). Public diplomacy and soft power. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 616 (1), 94-109.

Okumuş, M. (2021). Bir dini diplomasi aktörü olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dijital hesaplarının diyalogsal ilişki açısından analizi. Medya ve Din Araştırmaları Dergisi, 4 (1), 153-170.

Özlü, Ö. & Ernek Alan, G. A. (2020). Kamu diplomasisi oluşturulmasında dijital diplomasinin etkisi: Türkiye'de bulunan büyükelçiliklerin Twitter kullanımı. Erciyes İletişim Dergisi, 7 (2) , 1345-1366.

Özekin, M. K. & Kırcan, S. (2021). Kadife eldiven içindeki demir yumruk: Rusya'nın Orta Doğu'daki yumuşak gücü. Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi, 6 (2), 483-514.

Özer, S. (2019). Avustralya'nın Antarktika politikası. Akdeniz İİBF Dergisi, 21. Yüzyıl Siyasetinde Kutuplar, 174-206.

Özüdoğru, Ş. & Yüksel A. H. (2019). Ulus markalama ve beslendiği kaynaklar: Bir derleme. BEÜ SBE Derg. 8 (1), 329-349.

Parim, A. & Çetin, C. (2021). Bir kamu diplomasisi aracı olarak TRT Avaz ve milliyetçilik. İletişim ve Diplomasi, 5, 25-55.

Payne, G. & Sevin, E. & Bruya, S. (2011). Grassroots 2.0: Public diplomacy in the digital age. Comunicação Pública, 6, 45-70.

Peterson, P. G. (2002). Public diplomacy and the war on terrorism. Foreign Affairs, 81 (5), 74.

Pigman, G. A. & Deos, D. (2008), Consuls for hire: Private actors, public diplomacy, place branding and public Diplomacy. St Antony's International Review, 4 (1).

Rashica, V. (2018). The Benefits and risks of digital diplomacy. SEEU Review, 13 (1), 75-89.

Rawson, E. A. (2007): Perceptions of the United States of America: Exploring the political brand of a nation. In: Place Branding and Public Diplomacy, 3, 213-221

Riggins, J. (1998). A strategic assesment of public diplomacy. National Defense University, 1-11.

Ross, C. (2002). Public diplomacy comes of age. The Washington Quarterly, 25, (2), 77–82.

Say, S. (2015). Propaganda için kullanılan bir örtmece olarak kamu diplomasisi kavramı. İnsan ve İnsan, 2 (4), 22-44.

Signitzer, B & Coombs, T. (1992). Public relations and public diplomacy: Conceptual convergence. Public Relations Review, 18 (1), 137-147.

Türkmen, B. (2022). Çeviri ve diplomasi ilişkisi bağlamında Türkiye'de yayınlanan dijital diplomasi konulu doktora tezlerinin dedüktif analizi. Uluslararası Dil Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi, 5 (2), 104-118.

Urcan, C. (2021). Leaders on Twitter- Twitter as a digital diplomacy tool. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23 (1), 207-232.

Van Ham, P. (2001). The Rise of the brand state: The Postmodern politics of image and reputation. Foreign Affairs, 80 (5), 2-6.

Waller, J. M. (2007). The Public diplomacy reader. The Institute of World Politics Press, Washington DC, 23.

Yağmurlu, A. (2018). Bir aşk ve nefret hikayesi: Halkla ilişkiler ve propaganda. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 46, 41-58.

Yağmurlu, A. (2019). Dijital diplomasi: Kamu diplomasisi çerçevesinden Avrupa Birliği üye ülkeleri ve Türkiye dışişleri bakanlıkları internet uygulamaları. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 7 (2) , 1267-1295.

Yağmurlu, A. (2019). Kültürel diplomasi: Kuram ve pratikteki çerçevesi. Selçuk İletişim, 12 (2) , 1210-1238.

Yıldırım, G. (2015). Türkiye Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'nün faaliyetlerinin kültürel diplomasi bağlamında incelenmesi. Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi, 5 (1), 2-24.

İNTERNET KAYNAKLARI

A News, (2023). Erişim adresi (19.02.2023): https://www.anews.com.tr/

AA, (2020). İletişim Başkanı Fahrettin Altun'dan 'dijital farkındalık' çağrısı. Erişim adresi (26.02.2023): https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/iletisim-baskani-fahrettin-altundan-dijital-farkindalik-cagrisi/1872609

AA, (2022a). Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun' Resmi Gazete'de. Erişim adresi (09.03.2023): https://www.aa.com.tr/tr/gundem/basin-kanunu-ile-bazi-kanunlarda-degisiklik-yapilmasina-dair-kanun-resmi-gazetede /2714032

AA, (2022b). İletişim Başkanı Altun: Basın Kanunu Düzenlemesinden ancak dezenformasyon yapanlar rahatsız olur. Erişim adresi (09.03.2023): https://www.aa.com.tr/tr/gundem/iletisim-baskani-altun-basin-kanunu-duzenlemesinden-ancak-dezenformasyon-yapanlar-rahatsiz-olur/2602869

AA, (2022c). Türk dizisi ihracatında bu yılki hedef 600 milyon dolar. Erişim adresi (19.02.2023): https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turk-dizisi-ihracatinda-bu-yilki-hedef-600-milyon-dolar/2713349

AA, (2022d). Türkiye, en çok insani yardım yapan ülke sıralamasında zirvedeki yerini korudu. Erişim adresi (10.02.2023): https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-en-cok-insani-yardim-yapan-ulke-siralamasinda-zirvedeki-yerini-korudu/2646685

AA, (2022e). Türkiye Maarif Vakfı, 6 kıtadaki 428 eğitim kurumuyla uluslararası marka oldu. Erişim adresi (7.01.2023): https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiye-maarif-vakfi-6-kitadaki-428-egitim-kurumuyla-uluslararasi-marka-oldu/2615996#:~:text=Di%C4%9Fer%20%C3%BClkelerin%201800'lerden%20beri,%C3%BClke%20aras%C4%B1nda%20%C3%BClkemizi%20temsil%20ediyor.%22

AA, (2023a). Tarihçe. Erişim adresi (08.02.2023): https://www.aa.com.tr/tr/p/tarihce

AA, (2023b). Yunanistan Başbakanı Miçotakis, depremlerin ardından ikili ilişkiler için iyimser konuştu. Erişim adresi (25.02.2023): https://www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/yunanistan-basbakani-micotakis-depremlerin-ardindan-ikili-iliskiler-icin-iyimser-konustu/2821718

AA, (2023c). Dezenformasyonun silahı bot hesap. Erişim adresi (23.03.2023). https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/blog/dezenformasyonun-silahi-bot-hesap-/1815604

AFAD, (2023). AFAD ve tarihçesi. Erişim adresi (10.02.2023): https://www.afad.gov.tr/afad-hakkinda

AFAD, (2023b). Dünyanın vicdanı olmaya devam ediyoruz. Erişim adresi (04.04.2023): https://www.afad.gov.tr/dunyanin-vicdani-olmaya-devam-ediyoruz

Akıllı, E. (2022). Diplomaside dijital dönüşüm: Deepfake, dezenformasyon ve 'hakikat ötesi' üzerine. Erişim adresi (26.02.2023): https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/ermanakilli/2022/03/26/diplomaside-dijital-donusum-deepfake-dezenformasyon-ve-hakikat-otesi-uzerine

APH, (2023). Public diplomacy in Australia. Erişim adresi (14.03.2023): https://www.aph.gov.au/Parliamentary_Business/Committees/Senate/Foreign_Affairs_Defence_and_Trade/Completed_inquiries/2004-07/public_diplomacy/report/c04

BBC, (2017a). BBC araştırması: Türkiye'de ABD'ye olumsuz bakış 3 yılda yüzde 28 arttı. Erişim adresi (10.02.2023): https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40506349

BBC, (2017b). Trump'ın başkanlığı 'dünya çapında ABD'ye bakışı olumsuz etkiledi'. Erişim adresi (10.02.2023): https://www.bbc.com/turkce/40402696

BBC, (2021). Suudi medya kuruluşu MBC'nin dizi yasağı 'Türkiye karşıtlığını körükledi'. Erişim adresi (13.01.2023): https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43372733

BBC, (2023). Deprem sonrası uluslararası yardımlar ve iş birliği Türk diplomasisini nasıl etkileyecek?. Erişim adresi (25.02.2023): https://www.bbc.com/turkce/articles/c3gnn8epzg8o

BBCNews, (2022). Rusya'nın Ukrayna'yı işgali: 6 grafikle savaşın 6 ayı. Erişim adresi 15.01.2023): https://www.bbc.com/turkce/articles/cq5vne99p45o

BBCNews, (2020). Erişim adresi (05.04.2023): https://www.bbc.com/ turkce/haberler-dunya-54917938

Beko, (2023). Tarihçe. Erişim adresi (19.02.2023): https://www.beko.com.tr/tarihce

Bourke, L. (2023). Australia slips again in global soft power ranking. Erişim adresi (15.03.2023): https://www.smh.com.au/world/europe/au stralia-slips-again-in-global-soft-power-ranking-20230302-p5coqa.html

Brand Finance. (2020). Brand Finance global 500 2020. Erişim adresi (20.02.2023): https://brandfinance.com/knowledge-centre/ reports/brand-finance-global-500-2020/

Brand Finance, (2022). Global soft power index 2022. Erişim adresi (14.03.2023): https://brandfinance.com/press-releases/global-soft-power-index-2022-usa-bounces-back-better-to-top-of-nation-brand-ranking

Brand Finance, (2023). Global soft power index 2023. Erişim adresi (14.03.2023): https://brandfinance.com/press-releases/gulf-nations-on-the-rise-in-global-soft-power-index-2023-uae-saudi-arabia-qatar-climb-in-new-rankings

CD, (2020). Cultural diplomacy history. Erişim adresi (23.12.2022): http://www.culturaldiplomacy.org/index.php?en_culturaldiplomacy.

CİB, (2021). Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı hazırlandı. Erişim adresi (28.02.2023): https://www.iletisim.gov.tr/t urkce/haberler/detay/ulusal-kamu-diplomasisi-strateji-belgesi-ve-eylem-plani-hazirlandi

CİB, (2021a). Vizyon-misyon. Erişim adresi (15.06.2021): https://www .iletisim.gov.tr/turkce/vizyonmisyon

CİB, (2022b). 2020-2024 Stratejik plan. Erişim adresi (26.02.2023): https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/%C4%B0leti%C5%9Fim_Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1_2020-2024_Stratejik_Plan%C4%B1_%28G%C3%BCncellenen%29.pdf

CİB, (2022c). Kamu Diplomasisi Koordinasyon Kurulu toplandı. Erişim adresi: (28.02.2023): https://iletisim.gov.tr/turkce/Haberler/detay/kamu-diplomasisi-koordinasyon-kurulu-toplandi

CİB, (2022d). Erişim adresi (07.04.2023): https://www.ile tisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskanligi-iletisim-baskanligindan-hello-turkiye-kampanyasi

CİB, (2023). Hakkımızda. Erişim adresi (08.01.2023): https://www.il etisim.gov.tr/turkce/kurum-hakkinda

CİB, (2023a). İletişim Başkanlığı, Dezenformasyonla Mücadele Merkezi ile ilgili soruları yanıtladı. Erişim adresi (08.02.2023): https://www.ile tisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/iletisim-baskanligi-dezenformasyonla-mucadele-merkezi-ile-ilgili-sorulari-yanitladi

CİB, (2023b). Stratejik iletişim çalışmaları. Erişim adresi (08.02.2023): https:/ /www.iletisim.gov.tr/turkce/stratejik-iletisim-calismalari

CİB, (2023c). İletişim Başkanlığı yayınları. Erişim adresi (25.02.2023): https:// www.iletisim.gov.tr/turkce/yayinlarimiz

CİB, (2023d). Dezenformasyon bülteni. Erişim adresi (25.02.2023): https:// www.iletisim.gov.tr/turkce/dezenformasyon-bulteni

CİB, (2023e). Stratejik iletişim çalışmaları. Erişim adresi (25.02.2023): https:// www.iletisim.gov.tr/turkce/stratejik-iletisim-calismalari

CİB, (2023f). Erişim adresi (25.04.2023): https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-sosyal-medyada-en-cok-takip-edilen-liderler-arasinda

CİB, (2023g). Erişim adresi (10.05.2023): https://www.iletisim.gov.tr/ turkce/haberler/detay/iletisim-baskani-altun-turkiye-iletisim-modeli-programinda-konustu

CİB, (2023ğ). Erişim adresi (11.05.2023): https://www.iletisim.gov.tr/ turkce/yerel_basin/detay/cumhurbaskanligi-iletisim-baskani-altun-iletisim-baskanligi-metaverse-platformu-lansmani-ve-meta-evreni-anlamak-paneline-katildi

Coşkun, B. B. (2012). Güvenlik sorunları ve kamu diplomasisi. Erişim adresi (10.11.2022): http://www.kamudiplomasisi.org/makalele r/haberle r/130-guevenlik-sorunlar-ve-kamudiplomasisi

Cumhuriyet, (2017). Danimarka dijital elçilik açtı. Erişim adresi (14.10.2022): https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/danimarka-dijital-elcilik-acti-668070 [Erişim Tarihi

DAAD, (2023). Erişim adresi (14.03.2023): https://www.daad-turkiye.org/tr/hakkimizda/daad-hakkinda/

Davies, J.D. (2020). Where is best? A Critical deconstuction of nation brands ranking, and the creation of a less theoretically flawed ındex of European country brand strength. Erişim adresi (10.05.2022): https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/317494/Davies_Caelum_Thesis_2020.pdf?sequence=3&isAllowed=y

DFAT, (2023). Public diplomacy. Erişim adresi (14.03.2023). https://www.dfat.gov.au/people-to-people/public-diplomacy

Dışişleri Bakanlığı, (2023). Görünüm. Erişim adresi: (08.01.2023): https://www.mfa.gov.tr/genel-gorunum.tr.mfa

Dışişleri Bakanlığı, (2023a). Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı tarihçesi. Erişim adresi (24.02.2023): http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhu riyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa

Dışişleri Bakanlığı, (2023b). Kültürel diplomasi. Erişim adresi (08.01.2023): https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/TKGM-Prestij-Kitabi-2020-2021.pdf

Dışişleri Bakanlığı, (2023c). Erişim adresi (05.04.2023): https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?23a3fc26-4f3b-47dd-943e-d8934cdad97e

Diplo, (2023). Metaverse diplomacy. Erişim adresi (11.05.2023): https:// www.diplomacy.edu/topics/metaverse-diplomacy/

EEAS, (2023). Dijital diplomacy. Erişim adresi (24.03.2023): https://www.eeas.europa.eu/eeas/digital-diplomacy_en#54408

Ensonhaber, (2023). Kahramanmaraş depremi. Erişim adresi (10.02.2023): https://www.ensonhaber.com/bilgi/kahramanmaras-depremi-turkiyeye-yardim-gonderen-ulkeler-hangi-ulke-ne-kadar-personel-yolla

Euronews, (2022). Erişim adresi (05.04.2023): https://tr.euronews.com/2022/05/16/turkiye-dunyan-n-kac-nc-buyuk-ekonomisi-dunya-ekonomisindeki-pay-ne-kadar#:~:text=T%C3%BCrkiye'nin%20milli%20geliri%20(GSYH)&text=2021'de%20T%C3%BCrkiye'nin%20GSYH,d%C3%BCnya%20ekonomisi%20y%C3%BCzde%20757%20b%C3%BCy%C3%BCd%C3%BC.

Fan, Y. (2010). Branding the nation: Towards a better understanding. Erişim Adresi (20.06.2022): http://www.academia.edu/5185202/ Branding_the_nation_towards_a_better_understanding.

GFP, (2023). Erişim adresi (04.04.2023): https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=turkey

GFP, (2023b). Erişim adresi (04.04.2023): https://www.globalfirepower.com/countries-listing-nato members.php#:~:text=Currently%2C%20NATO%20has%20a%20combined,(2023)%20annual%20defense%20review.

Goethe-Institut, (2023). Erişim adresi (14.03.2023): https://www.goethe.de/ins/tr/tr/ueb/auf.html

Hanson, F. (2010). A digital DFAT: Joining the 21st century. Erişim adresi (20.03.2023). https://www.lowyinstitute.org/Publication.asp?pid=1432

HBVÜ, (2023). Değişim programları. Erişim adresi (03.03.2023): https://hacibayram.edu.tr/ogris/degisim-programlari-erasmus-mevlana-farabi

Hürriyet, (2013). Erişim adresi (21.03.2023): https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/kosovanin-facebookta-varolma-savasi-25217875

ICD, (2021). What is cultural diplomacy?. Erişim adresi (25.09.2022): http://www.culturaldiplomacy.org/index.php?en_culturaldiplomacy#:~:text=%22Cultural%20Diplomacy%20may%20best%20be,beyond%3B%20Cultural%20diplomacy%20can%20be

Instituteforpr, (2011). Private sector summit on public diplomacy models for action, a cooperative initiative of the U.S. Department of State and the PR coalition. Erişim adresi 10.07.2022): http://www.instituteforpr.org/wp content/uploads/PrivSectorSummitPaper.pdf.

İlgüner, M. (2023). Yumuşak güç 2023. Erişim adresi (08.03.2023): https://www.ekonomim.com/kose-yazisi/yumusak-guc-2023/685561

Japon Dışişleri Bakanlığı (2022). Erişim adresi (20.02.20123): https://www.mofa.go.jp/policy/culture/public_diplomacy.html

Japan Foundation, (2022). About us. Erişim adresi (01.110.2022): (https://www.jpf.go.jp/e/about/index.html

Kamu Diplomasisi Enstitüsü, (2010). Kamu diplomasisi Nedir?. Erişim adresi 25.04.2022): http://www.kamudiplomasisi.org/ana-sayfa/39/59-kamu-diplomasisi-nedir.html

Krause, P. & Evera, S. V. (2009). Public diplomacy: Ideas for the war of ideas. Belfer Center for Science and International Affairs. Harvard Kennedy School. Erişim adresi 16.11.2022): https://www.belfercenter.org/p ublication/public-diplomacy-ideas-war-ideas

KTB, (2020). Müze istatistikleri. Erişim adresi (09.03.2023): https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-43336/muze-istatistikleri.html

KTB, (2023). Kuruluş ve görevler. Erişim adresi (08.03.2023): https://www.ktb.gov.tr/TR-96130/kurulus-ve-gorevler.html

Leonard, M. & Stead, C. & Snewing, C. (2002). Public diplomacy. The Foreing Policy Center. Erişim adresi (25.03.2022): https://fpc.org.uk/wp-content/uploads/2006/09/35.pdf

Manor, I. (2018), The Digitalization of diplomacy: Toward clarification of a fractured terminology. Workıng Paper Series Oxford Digital Diplomacy Research Group. Oxford Department of International Development University of Oxford. Erişim adresi (10.01.2023): https://www.qeh.ox.ac.uk/sites/www.odid.ox.ac.uk/files/DigDiploROxWP2.pdf

M&N (2021). Rus Ortodoks Kilisesinin yapısı ve işleyişi. Erişim adresi (11.03.2023): https://www.milelvenihal.org/din-kultur-arastirmalari/rus-ortodoks-kilisesinin-yapisi-ve-isleyisi

Mülteciler.org, (2023). Erişim adresi (25.02.2023): https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/?gclid=Cj0KCQiA3eGfBhCeARIsACpJNU-GvCw84_x0utFkGrK5zV2JvlvzZpa8b64kk7GkCV7deA4kxEiGm7AaAtO0EALw_wcB

Nakamura, T. (2013). Japan's new public diplomacy: Coolness in foreign policy objectives media and society. Graduate School of Languages and Cultures, Nagoya University, Japan, Erişim Adresi; 04. 11. 2021. https://www.lang.nagoyau.ac.jp/media/public/mediasociety/vol5/pdf/nakamura.pdf

Ndoye, I. (2009). Crafting the image of nations in foreign audiences: How developing countries use public diplomacy and public relations?. Erişim adresi (30.06.2022) http://www.instituteforpr.org/wpcontent/up loads/ImageInForeignAudiences.pdf,

NHK World, (2023). Erişim adresi (14.03.2023): https://www3.nhk.or.jp/nhkworld/en/about/

NTV, (2023). Erişim adresi (05.04.2023): https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/bayraktar-tb2-dronelarina-ovgu-3-silah-rusya-ukrayna-savasinin-seyrini-nasildegistirdi,JNyDLspaPkuNsm4fTYlQCQ/U coNIk-VFRU-QUkR8C2fstg

Nye, J. S. (2022). Soft power after Ukraine. Erişim adresi (04.01.2023): https://www.belfercenter.org/publication/soft-power-after-ukraine

Nye, J. S. & Armitage, R. L. (2007). CSIS Commission on smart power. A smarter, more secure America. Center for Strategic and International Studies. Washington. Erişim adresi (07.10.2022): https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs public/legacy_files/files/media/csis/pubs/071106_csissmartpowerreport.pdf

Resmi Gazete, (2010). Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü. Erişim adresi (27.02.2023): https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/01/20100130-19.htm

Resmi Gazete, (2022). Basın kanunu ile bazı kanunlarda değişiklik yapılmasına dair kanun. Erişim adresi (09.03.2023): https://www.resmiga zete.gov.tr/eskiler/2022/10/20221018-1.htm

RIAC, (2023). Erişim adresi (10.03.20123): https://russian council.ru/en/about/

Россотрудничество, (2023). Erişim adresi (14.03.20123): https://rs.gov.ru/deyatelnost/

RT, (2023). Erişim adresi (14.03.2023): https://www.rt.com/about-us/

Russkiy Mir Foundation, (2023). Erişim adresi (14.03.20123): https://russkiymir.ru/en/

SETA, (2018). Erişim adresi (25.04.2023): https://www.setav.org/pkk-ve-feto-sosyal-medyada-turkiyeye-karsi-kara-propagandada-birlikte-hareket-ediyor/

SIDD, (2014). Erişim adresi (10.12.2022). https://www.government.se/sb/d/18138

SI, (2018). Erişim adresi (11.11.2022). https://si.se/en/curators-of-sweden-comes-to-an-end/

Sputnik News, (2023). Erişim adresi (14.03.20123): https://sputniknews.com/docs/index.html

Snow, N. (2014). NHK World and Japanese public diplomacy: Journalistic boundaries and state interests. Erişim adresi (10.03.2021): https://www.researchgate.net/publication/275833590_NHK_World_and_Japanese_Public_Diplomacy_Journalistic_Boundaries_and_State_Interests

The Gorchakov Fund, (2023). Erişim adresi (15.03.20123): https://en.gorchakovfund.ru/portal/page/2902cca9-09f4-4a53-b9ed-868b5977a57b

TDV, (2023). Erişim adresi (09.04.20123): https://tdv.org/tr-TR/kurumsal/

TG, (2022), Turizmde dünya sıralaması değişti, Türkiye 3.sıraya yükseldi. Erişim adresi (10.03.2023): https://www.turizmgazetesi.com/haber/turizmde-dunya-siralamasi-degisti-turkiye-3-siraya-yukseldi/83998#:~:text=Bu%20y%C 4%B1l%20yakla%C5%9F%C4%B1k%201%20milyar,turizm%20s%C4%B1rlamas%C4%B1nda%20%C3%B6nemli%20de%C4%9Fi%C5%9Fiklikler%20oldu.

TGA, (2023), Hakkında. Erişim adresi (10.03.2023): https://tga.gov.tr/hakkinda/

TGSP, (2021). Sivil toplum kuruluşları için bir rehber Türkiye'de uluslararası öğrenciler. Erişim adresi (03.03.2023). https://tgsp.org.tr/tr/frontend/storage/documents/Nht4I1P8irLLadySQIdXNo4PCxfFMeNi95PZp6lE.pdf

THY, (2023). Hikayemiz. Erişim adresi (08.02.2023): https://www.turkishairlines.com/tr-int/basin-odasi/hakkimizda/hikayemiz/

TMV, (2023). Türkiye Maarif Vakfı. Erişim adresi (07.01.2023): https://turkiyemaarif.org/page/524-Turkiye-Maarif-Vakfi-12

TRT, (2021). Tarihçe. Erişim adresi (15.06.2021): http://www.trt.net.tr/Kurumsal/tarihce.aspx

TRT, (2023), TRT'nin hikayesi. Erişim adresi (08.02.2023): https://www.trt.net.tr/kurumsal/trtnin-hikayesi

TRTHABER, (2021). Anadolu Ajansının bir asırlık haber yolculuğu. Erişim adresi (06.09.2021): https://www.trthaber. com/haber/turkiye/anadolu-ajansinin-bir-asirlik-haber-yolculugu-473528.html

TRTHABER, (2022). Erişim adresi (05.04.2023): trthaber.com/haber/gundem/savunma-sanayiinde-gurur-yili-2022-boyle-gecti-732753.html

TRTHABER, (2022b). Erişim adresi (06.04.2023): https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyenin-enerji-alanindaki-stratejik-konumu-663189.html

TRTHABER, (2022c). Erişim adresi (07.04.2023): https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiye-marka-ofisi-kuruldu-678991.html

Türk Kızılay, (2023). Tarihçemiz. Erişim adresi (10.02.2023): https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz

TÜRKSOY, (2023). Erişim adresi (18.03.2023): https://www.turksoy.org/tarihce

USC, (2021). Whats pd?, Erişim adresi (28.10.2022): https://uscpublic diplomacy.org/page/what-is-pd

VOA, (2017). Türkiye'deki Amerika algısı neden olumsuz?. Erişim adresi (01.09.2022): https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiyedeki-amerika-algisi-neden-olumsuz/3715897.html

Yavaşgel, E. (2012). Saygınlık siyaseti: İletişim ve dış siyasa ilişkiselliği. Erişim adresi (10.03.2023): https://kde.tasam.org/pdf/s ayginliksiyaseti-emineyavasgel.pdf

YEE, (2023). Yunus Emre Enstitüsü vizyon, misyon, hakkında. Erişim adresi (07.01.2023): https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-ens titusu

YÖK, (2022). Erişim adresi (19.02.2023): https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2022/yuksekogretimde-uluslararasilasma-ve-turkiye-deki-universitelerin-uluslararasi-gorunurlulugunu-artirma-calistayi.aspx

YTB, (2021). 2021 Yılında Türkiye Bursları'na rekor başvuru. Erişim adresi (03.03.2023): https://ytb.gov.tr/haberler/2021-yilinda-turkiye-bur slari-na-rekor-basvuru

YTB, (2023). Yurtdışı Türkler Ve Akraba Topluluklar Başkanlığı. Erişim adresi (19.02.2023): https://ytb.gov.tr/kurumsal/baskanlik

RAPORLAR

Brand Finance, (2022). Nation Brands 2022. The annual report on the most valuable and strongest nation brands. Erişim adresi (07.04.2023): https://brandirectory.com/download-report/brand-finance-nation-brands-2022-preview.pdf

CİB (2021b) 2021 yılı idari faaliyet raporu, Erişim adresi (18.01.2023): https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/%C4%B0leti%C5%9Fim_Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1_2021_Y%C4%B1l%C4%B1_I%CC%87dare_Faaliyet_Raporu.pdf

Future Brand, (2020). Country Index 2020. Erişim adresi (07.04.2023): https://www.futurebrand.com/uploads/FBCi-2020-Assets/FutureBrand-Country-Index-2020.pdf

KTB, (2021). 2021 yılı idari faaliyet raporu. Erişim adresi (10.03.2023): https://sgb.ktb.gov.tr/Eklenti/94121,2021-yili-idare-faaliyet-raporupdf.pdf?0

Portland, (2019). The Soft Power 30 Report 2019. Erişim adresi (07.04.2023): https://softpower30.com/

TASAM, (2006). Küreselleşme sürecinin medya ve kültür üzerindeki etkileri. Stratejik Rapor No: 15. Erişim adresi (20.10.2022): https://tasam.org/tr-TR/Icerik/4160/kuresellesme_surecinin_medya_ve_kultur_uzerine_etkileri

TİKA, (2022). 2022 yılı idari faaliyet raporu. Erişim adresi (09.03.2023): https://www.tika.gov.tr/upload/old/2023/FAAL%C4%B0YET%20RAPORU/T%C4%B0KA%202022%20%C4%B0dare%20Faaliyet%20Raporu.pdf

WERARESOCIAL, (2023), The changing world of digital in 2023. Erişim adresi (08.03.2023): https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/

TEZLER

Köksoy, E. (2013) Halkla ilişkiler bağlamında kamu diplomasisi yönetimi: Türkiye'nin kamu diplomasisindeki yetkinlik incelemesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul. İ.Ü.SBE.

EKOLOJİK SOSYAL HİZMET
Kavramlar-Tartışmalar/ Teori-Uygulama

Dr. Şeniz Aslan

nobel bilimsel

EKOLOJİK SOSYAL HİZMET
Kavramlar-Tartışmalar/Teori-Uygulama
Dr. Şeniz Aslan

Yayın No.: 1605
ISBN: 978-625-398-522-6
E-ISBN: 978-625-398-523-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aslan, Şeniz.
EKOLOJİK SOSYAL HİZMET Kavramlar-Tartışmalar/Teori-Uygulama / Şeniz Aslan
1. Basım, VI + 134 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-398-522-6
E-ISBN: 978-625-398-523-3
1. Sosyal Hizmet 2. Ekolojik Sosyal Hizmet 3. Ekolojik Bozulmalar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **v**

GİRİŞ **1**

1. Bölüm:
EKOLOJİ KAVRAMINA VE ÇALIŞMANIN TERMİNOLOJİSİNE DAİR **7**

1.1. Neden Ekoloji/k? 7
1.2. Neden Ekolojide Israr? 9
1.3. Çalışmadaki Diğer Kullanımlar 10
1.4. Ekolojiyle İlgili Diğer Kavramlar (Çevre, Doğa) 13

2. Bölüm
EKOLOJİK VE SOSYAL BOZULMALAR: ETKENLER VE SONUÇLARI **15**

2.1. Ekolojik ve Sosyal Bozulmanın Ortak Etkenleri: 15
2.1.1. Sanayileşme 15
2.1.2. Kentleşme 17
2.1.3. Kapitalizm 18
2.2. Ekoloji ile İlgili Üç Temel Sonuç/Konu 21
2.2.1. Küresel Isınma 21
2.2.2. Çevre Kirliliği 22
2.2.3. İklim Değişikliği 23

3. Bölüm:
EKOLOJİNİN TARİHÇESİ, SOSYAL BİLİMLERDEKİ YERİ **25**

3.1. Ekoloji Bilimi ve Hareketi 25
3.2. Ekolojinin Sosyal Bilimlerdeki Yeri/Gelişimi 30

4. Bölüm:
EKOLOJİK SOSYAL HİZMET **35**

4.1. Ekolojik Sosyal Hizmete Genel Bakış 37
4.2. Ekolojik Sosyal Hizmette Yaklaşımlar: Gelenekleri ve Tarihsel Analizi 42

5. Bölüm:
SOSYAL HİZMET TEORİSİNDE EKOLOJİ ODAKLI DÖNÜŞÜM 53

5.1. Ekoloji Bağlamında Sosyal Hizmette Talep Edilen Paradigmal Değişimler 56
5.1.1. Çevrenin Yeniden Tanımlanması 57
5.1.2. İnsan Sorunlarından İnsan Kaynaklı Sorunlara Geçiş 59
5.1.3. İnsan Merkezli Paradigmanın Değişmesi 61
5.1.4. Çevresi İçinde Birey Tanımlaması 62
5.1.5. Sosyalin Yeniden Tanımlanması 63
5.2. Ekolojik Üç Temel Konu, Dezavantajlılık ve Ekolojik Sosyal Hizmet 65
5.3. Çevre Konularına Geçişte Sürdürülebilir Kalkınma 70
5.4. Sosyal Adaletten Çevresel Adalete ve Ekolojik Adalete Geçiş 74
5.5. İnsan Olmayan Unsurların Sosyal Hizmette Uygulama Aracı Olarak Kullanılması 79
5.6. Ekomerkezcilik veya Sosyal Hizmet Uygulamasının İnsan Olmayan Unsurları İçermesi 83
5.6.1. Ekomerkezciliğe Katkı Sunan Başlıca Konular 84
Derin ekoloji 84
Ekofeminizm 86
Türcülük 87
Ekomaneviyat veya Ekotinsellik 90

6. Bölüm:
UYGULAMADA EKOLOJİ ODAKLI DÖNÜŞÜM VE DAYANAKLARI 93

6.1. Eğitim ve Müfredatta Dönüşüm 93
6.2. Sosyal Çalışmacıların Ekolojik Uygulamada Rolleri ve Görevleri 97
6.3. Uygulama İçin Yasal Dayanaklar 102
6.4. Sosyal Hizmette Ekolojik Uygulamalar 107
6.5. Sosyal Hizmetin Dahil Olabileceği Mevcut Ekolojik Uygulamalar 112
6.6. Sosyal Politika Bağlamında Ekolojik Sosyal Hizmet 116

KAYNAKÇA 123

DİZİN 133

KAYNAKÇA

Ağırman, F. (2021). *Ekolojik krize çözüm olarak ekososyalizm* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Munzur Üni. LEE.

Akagündüz, Ü. (2010). Sanayi Devrimi ve Sanayileşme. İ. Güven (Ed.). *Uygarlık Tarihi* içinde (422-431). Ankara: Pegem Akademi.

Akın, G. (2006). Küresel Isınma, Nedenleri ve Sonuçları. *Ankara Üni. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,* 46(2), 29-43.

Aktok, Ö. (2021). Yarar ile Hak Arasında: Hayvanlarla Nerede Buluşmalı? *Felsefe Arkivi,* (54), 29-47.

Aliağaoğlu, A. ve Alevkayalı, A. (2017). Balıkesir'de Hobi Bahçeleri: Özellikler ve Sorunlar. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 0(35), 195-203.

Alptekin, M. Y. (2015). Kapitalizmin Ortaya Çıkışı: Jeo-Kültürel Yaklaşım. *KTÜ SBE Sosyal Bilimler Dergisi,* ?(10), 231-241.

Alston, M. (2015). Social work, climate change and global cooperation. *International Social Work*, 58(3), 355-363.

Androff, D., Fike, C. & Rorke, J. (2017). Greening social work education: teaching environmental rights and sustainability in community practice. *Journal of Social Work Education*, 53(3), 399-413.

Artan, T. ve Uzun, K. (2017). İklim Mültecileri Bağlamında Yeşil Sosyal Hizmet Üzerine Bir Tartışma. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 7(4), 171-184.

Aykul, Ö. (2021). Dördüncü Kuşak Haklar ya da Sürdürülebilir Yaşam Hakları. https://www.ekoiq.com/do%cc%88rdu%cc%88ncu%cc%88-kus%cc%a7ak-haklar-ya-da-su%cc%88rdu%cc%88ru%cc%88lebilir-yas%cc%a7am-haklari/ Erişim tarihi: 21 Mart 2022

Bailey, S., Hendrick, A. & Palmer, M. (2017). Eco-social work in action: a place for community gardens. *Australian Social Work*, 71(1), 98-110.

Barut, B. ve Kara, Y. (2020). Ekolojik Sosyal Hizmet Perspektifinden Hortikültürel Terapi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 31(1), 218-240.

Baş, İ. M. (2013). Sosyal Bilimler ve Ekoloji. *Sempozyum Bildirileri Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek Toplum ve Bilim ve Defter Dergileri Ortak Çalışma Grubu* içinde (209-220). İstanbul: Metis Yay.

Bay, U. (2010). Social work and the environment: understanding people and place. *Australian Social Work*. 63(3), 366-367.

Bay, U. (2015). Ecological social work in Encyclopedia of Social Work.

Baydar, V. ve Ersoy. A. F. (2017). Sosyal Hizmet ve Çevre: Ekososyal Yaklaşım. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*. 52(2), 236-247.

Baykara Acar, Y. ve Acar, H. (2002). Sistem Yaklaşımı, Eko-Sistem Yaklaşımı ve Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi.* 13(1), 29–35.

Beck, U. (2011). *Risk Toplumu Başka Bir Modernliğe Doğru.* (Çev.: K. Özdoğan, B. Doğan). İstanbul: İthaki Yay.

Bell, K. (2019) Transforming social work for environmental justice: theory, practice, and education, *Australian Social Work,* 72(2), 242-244,

Berger, R.M. ve Kelly, J.J. (1993). Social work in the ecological crisis. *Social Work*, 38(5), 521-526.

Besthorn, F. H ve Canda, E. R. (2002). Revisioning environment journal of teaching in social work, *Journal of Teaching in Social Work,* 22(1-2), 79–101.

Besthorn, F. H. (2012). Deep Ecology's contributions to social work: A ten-year retrospective. *International Journal of Social Welfare*. 21(3), 248-259.

Besthorn, F. H. (2014). Ecopsychology, meet ecosocialwork: what you might not know-a brief overview and reflective comment. *Ecopsychology*, 6(4), 199-206.

Besthorn, F. H. (2015). *Ecological social work, shifting paradigms in environmental practice international encyclopedia of the social & behavioral sciences,* Second Edition, 871-877.

Besthorn, F. H. ve Meyer, E. E. (2010). Environmentally displaced persons: broadening social work's helping. *Critical social work.* 11(3), 123-138.

Besthorn, F. H. & McMillen, D. P. (2002). The Oppression of Women and Nature: Ecofeminism as a Framework for an Expanded Ecological Social Work. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services,* 83(3), 221-232.

Besthorn, F.H. (1997). *Reconceptualizing social work's person-in-environment perspective: explorations in radical environmental thought*. [Dissertation (Ph.D.)-University of Kansas, Social Welfare].

Bexell, S.M., Decker Sparks, J.L., Tejada, J. ve Rechkemmer, A. (2019). An analysis of inclusion gaps in sustainable development themes: Findings from a review of recent social work literature. *International Social Work,* 62(2), 864-876.

Bhuyan, R., Wahab, S. & Park, Y. (2019). A green new deal for social work. *Affilia*, 34(3), 289-294.

Boetto, H. (2017a). *An ecologically centred approach in social work: Towards transformative change*. [Charles Sturt University in fulfilment of the requirements of Doctor of Philosophy].

Boetto, H. (2017b). A transformative eco-social model: Challenging modernist assumptions in social work. *The British Journal of Social Work*, 47(1), 48-67.

Bookchin, M. (2013). *Özgürlüğün Ekolojisi Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü.* (Çev.: M. K. Coşkun). İstanbul: Sümer Yay.

Borrell, J., Lane, S. ve Fraser, S. (2010). Integrating environmental issues into social work practice: Lessons learnt from domestic energy auditing. *Australian Social Work*, 63(3), 315-328.

Büyükgüngör, H. (2006). Çevre Kirliliği ve Çevre Yönetimi, *Toprak İşveren Dergisi*, 72, 1-16.

Carson, R. (2011). *Sessiz Bahar*. (Çev.: Ç. Güler). Ankara: Palme Yay.

Catton, W. R. ve Dunlap, E. R. (1980). A New ecological paradigm for post-exuberant sociology. *American Behavioral Scientist*. 24(1), 15-47.

Chalmers, D. (2012). Social work and the environment: understanding people and place. *Social Work Education,* 31(3), 397-398.

Coates, J. (2005). The Environmental crisis. *Journal of Progressive Human Services*, 16(1), 25-49.

Coates, J. ve Gray, M. (2012). The environment and social work: an overview and introduction. *International Journal of Social Welfare*. 21(3), 230-238.

Coates, J., Gray, M. ve Hetherington, T. (2006). An 'ecospiritual'perspective: finally, a place for indigenous approaches. *British Journal of Social Work*, 36(3), 381-399.

Compitus, K. (2019). The Process of integrating animal-assisted therapy into clinical social work practice. *Clinical Social Work Journal*. 49(?), 1-9.

Cotgrove, S. ve Duff, A. (1980). Environmentalism, middle-class radicalism and politics. *The Sociological Review*, 28(2), 333-351.

CSWE, (2015). Council on Social Work Education https://www.cswe.org/About-CSWE/Governance/Commissions-and-Councils/Commission-on-Global-Social-Work-Education/Committee-on-Environmental-Justice. Erişim tarihi: 26 Şubat 2022

Çalgüner, T. (2003). *Çevre mi? Ekoloji mi?* Ankara: Nobel Yay.

Çoban, A. (2020). *Çevre Politikası Ekolojik Sorunlar ve Kuram*. Ankara: İmge Kitabevi.

Çoban, A. İ., Özden, S. A. ve Pak, M. D. (2018). Sosyal Hizmet ve Sosyal Gelişim İçin Global Ajanda: Felsefesi, Gelişimi, Kapsamı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(2), 292-306.

Çoban, R. (2017). Sosyal Adalet, Eşitlik ve Sosyal Hizmet. *Gümüşhane Üni. Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(4), 252-260.

Dadak, K. (2015). Yeni Kuşak Hak Olarak Çevre Hakkı. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 0(5), 309-326.

Darroch, J. ve Adamson, C. (2016). Companion animals and disasters: The role of human services organisations. *Aotearoa New Zealand Social Work,* 28(4), 100-108.

Demirarslan, K. O. ve Demirarslan, D. (2018). Sanayileşme, Kentleşme ve Çevre İlişkisi: Kocaeli Örneği. *Mühendislik Uygulamaları ve Teknolojik Gelişmeler Dergisi,* 1(1), 29-43.

Demirbilek, M. (2016). Çevre, Çevre Mültecileri ve Çevreci Sosyal Hizmet. *International Journal of Social Sciences and Education Research.* 2(3), 905-914.

Dinçer, E. N. (2021). *Çalışanların gözünden sürdürülebilir kalkınma: afrika örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Başkent Üni. SBE.

Doğan, İ. (2015). *Sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyeleri ile çevreye yönelik tutumlarının belirlenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üni. Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Doğan, İ. (2021). *Ekolojik sosyal hizmet bakış açısından kent ortamında doğa deneyiminin engellilik bağlamında incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üni. SBE.

Dominelli, L. (2013). Environmental justice at the heart of social work practice: Greening the profession. *International Journal of Social Welfare*, 22(4), 431-439.

Dominelli, L. (2018). *Yeşil Sosyal Hizmet Çevre Krizlerinden Çevresel Adalete*. (Çev.: Ed.: A. İçağasıoğlu Çoban). Ankara: Nika Yay.

Drolet, J., Sampson, T., Jebaraj, D. P. & Richard, L. (2014). Social work and environmentally induced displacement: A commentary. *Refuge: Canada's Journal on Refugees,* 29(2), 55-62.

Drolet, J., Wu, H., Taylor, M. ve Dennehy, A. (2015). Social work and sustainable social development: teaching and learning strategies for 'green social work' curriculum. *Social Work Education,* 34(5), 528–543.

Duru, S. ve Kalaycı E. (2017). Kentleşme ve Yoksulluk Bağlamında Sosyal Hizmet Uzmanının Mesleki Rolleri, *International Journal of Academic Value Studies.* 3(17), 224-230.

Ekolojist (2021). https://ekolojist.net/cevre-kirliligi-nedir/. Erişim tarihi: 17 Mayıs 2021.

Elhadji Idi, I. A. ve Akbaş, E. (2021). Analysis of climate migration in niger: an adaptation strategy in facing the realities of the context. *Scientific Research Journal (SCIRJ),* (9)5, 17-28.

Encyclopedia (2022). https://www.encyclopedia.com/plants-and-animals/botany/botany-general/history-ecology Erişim tarihi 18.10.2022

Engstrom, S. (2019). Recognising the role eco-grief plays in responding to environmental degradation. *Journal of Transdisciplinary Peace Praxis*, 1(1), 168-186.

Er, F., Canatan, Ç., Barut, B. ve Kara, Y. (2020). Sosyal Hizmet Uygulamalarında Ekopsikolojiyi Düşünmek. *Aurum Sosyal Bilimler Dergisi,* 5(1), 73-82.

Erkan, E.A. (2010). *Afet Yönetiminde Risk Azaltma ve Türkiye'de Yaşanan Sorunlar*. Yayın No: 2812. Ankara: DPT.

Eryılmaz, Ç. (2017). Sosyal Bilim Paradigmaları Çerçevesinde Çevre Sosyolojisi'nin Kuramları ve Kavramları. *Fırat Üni. Sosyal Bilimler Dergisi.* 27(1), 159-174.

Ferreira, S. B. (2010). Eco-spiritual social work as a precondition for social development. *Ethics and Social Welfare*, 4(1), 3-23.

Feyzioğlu, Ü. (2015). *Doğa paradigmasindan siyasal paradigmaya: derin ve toplumsal ekoloji* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Ü. SBE.

Foster, J. B ve F. Magdoff (2014). *Her Çevrecinin Kapitalizm Hakkında Bilmesi Gerekenler*, (Çev.: Ö. Aksakal). İstanbul: Patika Yay.

Fourthsector (22 Mart 2022). https://www.fourthsector.org/the-fourth-sector

Fraser, H., Taylor, N. ve Riggs, D. W. (2021). Animals in disaster social work: an ıntersectional green perspective inclusive of species, *The British Journal of Social Work*, 51(5), 1739–1758.

Germain, C. B. (1981). The ecological approach to people-environment transactions. *Social Casework,* 62(6), 323–331.

Göktolga, O. (2013). Yeni Siyaset ve Ekolojik Hareketler. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 127–136.

Görkem, M. (2020). *Yavaş Şiddet Nedir ve Ne Kadar Uzaktadır?* https://etikmi.co/2020/06/16/yavas-siddet-nedir-ve-ne-kadar-uzaktadir/ Erişim tarihi: 21 Mart 2022

Görmez, K. (2015). *Çevre Sorunları*. Ankara: Nobel Yay.

Grandchalenngesforsocialwork(2013).https://grandchallengesforsocialwork.org/grand-challenges-for-social-work/can-social-work-promote-ecocity-citizenship/ Erişim tarihi: 11 Mart 2022

Gray, M. ve Coates J. (2012). Environmental ethics for social work, social work's responsibility to the non-human world, *International Journal of Social Welfare*, 21(3), 239-247.

Gray, M., Coates, J. and Hetherington, T. (2013). Overview of the last ten years and typology of ESW, Gray, M., Coates, J. and Hetherington, T. (eds). in *Environmental Social Work* (1-29). Oxon, Routledge.

Guattari, F. (1990). *Üç Ekoloji*. (Çev.: A. Akay). İstanbul: Hil Yay.

Guenther, M. E. L. (2021). An investigation into the potential of horticultural and nature-based ınterventions for change. *Journal of Undergraduate Social Work Research,* 5(1), 69-70.

Gulbenkian Komisyonu. (2014). *Sosyal Bilimleri Açın Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması.* (Çev.: Ş. Tekeli). İstanbul: Metis Yay.

Güldalı, O. (2014). Sosyal Hizmetin Diyalektiği, Sosyal Hizmete Dair Eleştirel Çıkarımlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet.* 25(2), 163-175.

Güney, E. (2004). *Çevre Sorunları Dünya Genelinde Türkiye Özelinde*. Ankara: Nobel Yay.

Güzel, B. ve Buz, S. (2019). "Yeşil" Yoksulluk, Çevresel Adalet ve Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet,* 30(3), 1052-1069.

Hanrahan, C. (2011). Challenging anthropocentricism in social work through ethics and spirituality: Lessons from studies in human-animal bonds. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work, Social Thought,* 30(3), 272-293.

Harari, Y. N. (2015). *Homo Sapiens Hayvanlardan Tanrılara İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi*. (Çev. E. Genç). İstanbul: Ayrıntı Yay.

Harari, Y. N. (2018). *21. Yüzyıl için 21 Ders.* (Çev.: S. Siral). İstanbul: Kolektif Kitap.

Harvey, D. (2009). *Sosyal Adalet ve Şehir*. (Çev.: M. Moralı). İstanbul: Metis Yay.

Harvey, D. (2015). *Asi Şehirler Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru*. (Çev.: A. D. Temiz). İstanbul: Metis Yay.

Heinsch, M. (2012). Getting down to earth: Finding a place for nature in social work practice. *Internatıonal Journal Of Social Welfare*. 21(3), 309-318.

Hoff, M. D. ve R. J. Polack (1993). Social dimensions of the environmental crisis: challenges for social work. *Social Work,* 38(2), 204–211.

Hostert, A. L. (2020). *The view of green social work among Danish social work students and practitioners* [Master thesis for: Nordic Master in Social Work and Welfare] Noswel, Denmark.

Hudson, J. W. (2014). *The natural environment in social work education* [Doctoral dissertation University of Kansas]. ABD.

International Federation of Social Workers. (2014). Global Definition of Social Work. http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/ Erişim tarihi: 26 Şubat 2022

İnmez, İ. ve Turgay, F. (2017). Yeşil Hareket ve Sosyal Politika. D. B. Sarıipek, A. G. Taşdemir (Ed.). *İdeoloji ve Sosyal Politika* içinde (169-200). İstanbul: Umuttepe Yay.

Jackson, K. (2013). The human-animal connection in social work social. *Social Work Today.* 13(2), 6.

Jardins, J. R. Des (2006). *Çevre Etiği: Çevre Felsefesine Giriş*. (Çev.: R. Keleş). Ankara: İmge Kitabevi.

Jones, P. (2008). *Expanding the Ecological Consciousness of Social Work Students: Education for Sustainable Practice.* International Conference. Sustainability in Higher Education: Directions for Change. Edith Cowan University. Perth Western Australia. 285-292.

Jones, P. (2010). Responding to the ecological crisis: transformative pathways for social work education. *Joumal of Social Work Education,* 46 (1), 67-84.

Jones, P. (2012). Green social work: from environmental crises to environmental justice. *British Journal of Social Work,* 42(8), 1636–1637.

Kaçmaz, F. K. ve Özaydın, M. (2019). Sosyal Politika Disiplini Bağlamında Küresel İklim Değişikliği. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 10(2), 96-128.

Kara, Y. (2020). Ekolojik Sosyal Hizmet Bağlamında Türcülük. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi,* 7(20), 82-94.

Karçal, F. (2019). Bir Mücadele Pratiği Olarak Sosyal Hizmet Uzmanlarının Örgütlenme Deneyimleri: İstanbul İli Kapsamında Bir Analiz. *Toplum ve Sosyal Hizmet,* 30(3), 909-935.

Kaya Örk, E. ve Çömez Polat, F. (2022). Çevresel Adaletsizlik Mağduru Grupların İhtiyaçlarını Karşılamada Yeni Bir Model Önerisi: "Yeşil Sosyal Hizmet Birimleri Kurulması". *Toplum ve Sosyal Hizmet,* 33(3), 975-990.

Keleş, R. (2013). *100 Soruda Çevre, Çevre Sorunları ve Çevre Politikası*. İzmir: Yakın Kitabevi.

Kılıç, S. (2006). Modern Topluma Ekolojik Yaklaşım. *Kocaeli Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 108-127.

Kışlalıoğlu, M. ve F. Berkes. (2009). *Ekoloji ve Çevre Bilimleri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kışlalıoğlu, M. ve F. Berkes. (2012). *Çevre ve Ekoloji.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Klemmer, C. L., ve McNamara, K. A. (2019). Deep ecology and ecofeminism, social work to address global environmental crisis. *Affilia*, 35(4), 1-13.

Kocakuşak, S. (2020). *Türkiye'de ekolojik iktisat üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Niğde Ömer Halisdemir Üni. SBE.

Koçak, S. (2022). Hortikültürel Terapinin Adli Sosyal Hizmet/Suç Alanında Kullanımı. *Toplum ve Sosyal Hizmet,* 33(2), 635-652.

Kominetsky, K. D. (2018). Poised *for change, saskatchewan undergraduate social work students' understanding of the environment* [(Doctoral dissertation] The University of Regina. Canada.

Kongar, E. (2007). *Sosyal Çalışmaya Giriş.* Ankara: Sabev Yay.

Kormondy, E. J. (2012). A brief introduction to the history of ecology. The *American Biology Teacher*, 74(7), 441-443.

Krings, A., Victor, B. G., Mathias, J. ve B. E. Perron. (2018). Environmental social work in the disciplinary literature, 1991–2015. *International Social Work*, 63(3), 275-290.

Kurt, M. (2020). Ekolojik *bir toplumun imkânı üzerine düşünmek: derin ekoloji ve toplumsal ekoloji* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üni. SBE.

Laing, M. (2020a). On being posthuman in human spaces: critical posthumanist social work with interspecies families. *International Journal of Sociology and Social Policy,* 41(3/4), 361-375.

Laing, M. (2020b). Encountering interspecies homelessness: Resisting anthroparchy in social work and the all-too-human services. in *Post-Anthropocentric Social Work* (pp. 187-197). Routledge.

Laing, M. ve Maylea, C. (2018). "They burn brightly, but only for a short time": The role of social workers in companion animal grief and loss. *Anthrozoös,* 31(2), 221-232.

Lewontin, R. C. (2021). *İdeoloji Olarak Biyoloji DNA Doktrini.* (Çev.: C. Adanur). İstanbul: Kolektif Kitap.

Lowe, P., Whitman G. ve Phillipson, J. (2009). Ecology and the social sciences. *Journal of Applied Ecology,* 46(2), 297-305.

Maltaş, A. (2015). Ekoloji Ekseninde İnsan-Doğa İlişkisi ve Özne Sorunu. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 17(29), 1-8.

Matthies, A. L., Närhi, K. ve Ward, D. (2001). *The eco-social approach in social work* (No. 58). University of Jyväskylän SoPhi.

Matthies, A. L., Peeters, J., Hirvilammi, T. & Stamm, I. (2020). Ecosocial innovations enabling social work to promote new forms of sustainable economy. *International Journal of Social Welfare,* 29(4), 378-389.

Matthies, A. L., Stamm, I., Hirvilammi, T. ve Närhi, K. (2019). Ecosocial innovations and their capacity to integrate ecological, economic and social sustainability transition. *Sustainability,* 11(7), 1-16.

Mazlum, S. C. (2009). Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Küresel İklim Değişikliği ve Yerel Yönetim, Politikaları. *Kamu'da Sosyal Politika,* 3(9), 51-54.

McKinnon, J. (2013) The environment: a private concern or a professional practice issue for australian social workers? *Australian Social Work,* 66(2), 156-170.

McKinnon, J. & Alston, M. (2016). *Ecological social work: Towards sustainability.* Macmillan International Higher Education. Pelgrave.

Mengi, A. ve N. Algan. (2003). *Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Meteoroloji Genel Müdürlüğü (17 Mayıs 2021). İklim Değişikliği (https://mgm.gov.tr /iklim/iklim-degisikligi.aspx.

Miller, S. E., Hayward, R. A. ve Shaw, T. V. (2012). Environmental shifts for social work: a principles approach. *International Journal of Social Welfare*. 21(3), 270–277.

Mulvale, J. P. (2017). Reclaiming and reconstituting our understanding of "environment" in social work theory. *Canadian Social Work Review.* 34(2), 168-186.

Mutlu, A. (2009). Türkiye'de Çevre Sorunları Literatürünün Baskın Niteliği ve Sosyal Bilimler Yaklaşımının Gerekliliği. *Ankara Ü. Çevrebilimleri Dergisi*, 1(1), 0-0.

Närhi, K. (2004). *The eco-social approach in social work and the challenges to the expertise of social work* (No. 243). University of Jyväskylä.

Närhi, K. ve Matthies, A. L. (2001). What is the ecological (self-)consciousness of social work? Perspectives on the relationship between social work and ecology. Matthies, A. L., Närhi, K. & Ward, D. (Ed.). *The Eco-Social Approach in Social Work* içinde (16-54). (No. 58). Jyväskylä: Sophi.

Närhi, K. ve Matthies, A. L. (2016b). The ecosocial approach in social work as a framework for structural social work. *International Social Work*, 61(4), 1-13.

Närhi, K. ve Matthies, A. L. (2016a). Conceptual and historical analysis of ecological social work. In J. McKinnon & M. Alston (Eds.), Ecological Social Work: Towards Sustainability içinde (21–38). London: Palgrave Macmillan Publishers.

Nesmith, A. ve N. Smyth, (2015). Environmental justice and social work education, social workers' professional perspectives. *Social Work Education.* 34(5), 484-501.

Norton, C. L. (2012). Social work and the environment: An ecosocial approach. *International Journal of Social Welfare,* 21(3), 299-308.

Nyahunda, L. (2021). Environmental Social Work Practice. V. Mabvurira'da, A. Fahrudin & E. Mtetwa (Ed.) *Professional social work in Zimbabwe: Past, Present and the Future* içinde (264-296). Publisher: National Association of Social Workers of Zimbabwe.

Özdemir, Ç. (2017). Bütüncül Sosyal Politika Modeli. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 117(230), 27-44.

Özerkmen, N. (2002). İnsan Merkezli Çevre Anlayışından Doğa Merkezli Çevre Anlayışına. *Ankara Üni. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 42(1-2), 167-185.

Özmen, T. (2009). Sera Gazı, Küresel Isınma ve Kyoto Protokolü, *Türkiye Mühendislik Haberleri Dergisi*, 54(1), 42-46.

Özmete, E. (2010). Sosyal Hizmette Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışı: Kavramsal Analiz. *Aile ve Toplum*. 11(6), 79-90.

Özmete, E. ve F. A. Gök (2015). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Sosyal İnovasyon ve Sosyal Hizmet İlişkisinin Değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 26(2), 127-143.

Öztürk, A. F. ve K. Uzun (2021). *Yeşil Sosyal Hizmet Bağlamında Üçüncü Kuşak İnsan Haklarını Yeniden Düşünmek.* 23. Ulusal Sosyal Hizmet Sempozyumu 2021 Covid-19 ve Sosyal Hizmet. Burdur.

Papadimitriou, E. (2020). Defining green social work. *Social Cohesion and Development.* 15(1), 139-152.

Papadimitriou, E. (2022). Coverage of environmental issues in undergraduate curricula in social work in four european countries: the UK, Switzerland, Germany and Greece. *Social Work Education*, (?),1-19.

Papadopoulos, A. (2019). Integrating the natural environment in social work education, sustainability and scenario-based learning. *Australian Social Work*, 72(2), 233-241.

Pardeck, J. T. (1988). An ecological approach for social work practice. *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 15(2), 133.

Park, K. M. (1996). The Personal is ecological: environmentalism of social work. *Social Work*, 41(3), 320–323.

Patel, R. ve J. W. Moore. (2019). *Yedi Ucuz Şey Üzerinden Dünya Tarihi.* (Çev.: S. Gündüz). İstanbul: Kolektif Yay.

Pawar, M. (2013). Water insecurity: a case for social policy action by social workers, *Australian Social Work*, 66(2), 248-260.

Payne, M. (2020). *Modern Sosyal Hizmet Kuramı*. (Çev. Ed.: K. Karataş). Ankara: Nika Yayınevi.

Peeters, J. (2012a). The place of social work in sustainable development: Towards ecosocial practice. *International Journal of Social Welfare*. 21(3), 1-21.

Peeters, J. (2012b). A comment on 'climate change, social workers' roles and contributions to policy debates and interventions'. *International Journal of Social Welfare,* 21(1), 105-107.

Peeters, J. (2012c). Social work and sustainable development: towards a social-ecological practice model. *Journal of Social Intervention*: Theory and Practice. 21(3), 5-26.

Philip, D. & Reisch, M. (2015). Rethinking social work's interpretation of 'environmental justice': from local to global. *Social Work Education*, 34(5), 471-483.

Powers, M. C., Schmitz, C. A., Nsonwu, C. Z. & Mathew, M. T. (2018). Environmental migration, social work at the nexus of climate change and global migration. *Advances in Social Work*, 18(3), 1023-1040.

Powers, M., Rinkel, M. & Kumar, P. (2021). Co-Creating a "sustainable new normal" for social work and beyond: embracing an ecosocial worldview. *Sustainability,* 13(19), 1-14.

Pulla, V. (2013). Critical Essay: Environmentalism and social work, *Rural Society,* 22(3), 263-268.

Pulla, V. (2014). Towards the greening of social work practice. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*. 1(3), 141-165.

Purutçuoğlu, E. ve Doğan, İ. (2017). Ekolojik Sosyal Hizmet Uygulamaları için Sürdürülebilir Kalkınmada Sosyal Hizmetin Yeri. *The Journal of International Social Research.* 10(51), 1083-1100.

Rambaree, K., Powers, M. C. ve Smith, R. J. (2019). Ecosocial work and social change in community practice. *Journal of Community Practice,* 27(3-4), 205-212.

Ramsay, S. ve Boddy. J. (2017). Environmental social work: a concept analysis. *British Journal of Social Work,* 47(1), 68-86.

Ranta-Tyrkkö, S. ve Närhi, K. (2021). Striving to strengthen the ecosocial framework in social work in Finland. *Community Development Journal*, 56(4), 608-625.

Rao, S. & Teixeira, S. (2020). The green new deal, social work's role in environmental justice policy. *Social Work*, 65(2), 197-200.

Risley-Curtiss, C. (2010). Social work practitioners and the human-companion animal bond: a national study. *Social Work,* 55(1), 38-46.

Ritzer, G. (1975). *Sociology: A Multiple Paradigm Science*. Boston: Allyn & Bacon.

Rocha, H. B. (2018). Social work practices and the ecological sustainability of socially vulnerable communities. *Sustainability,* 10(5), 1312.

Rotabi, K. S. (2007). Ecological theory origin from natural to social science of vice versa? A brief conceptual history for social work. *Advances in Social Work*, 8(1), 113-129.

Ryan, T. (2013). Social work, animals, and the natural world. *Environmental Social Work* içinde (156-171). London: Routledge.

Scoones, I. (1999). New ecology and the social sciences: what prospects for a fruitful engagement? *Annual Review of Anthropology,* 28 (?), 479-507.

Shaw, T. V. (2006). *Social workers knowledge and attitude toward the ecological environment.* University of California, Berkeley.

Socialworkdegreeguide (19 Şubat 2022). https://www.socialworkdegreeguide.com/lists/5-examples-of-ecological-social-work/

Soine, L. (1987). Expanding the environment in social work: the case for including environmental hazards content. *Journal of Social Work Education,* 23(2), 40-46.

Stamm, I. (2021). Ecosocial work and services for unemployed people: the challenge to integrate environmental and social sustainability. *Nordic Social Work Research*, (?),1-14.

Tann, S. (2016). *Holistic environmental social work-eine zukunftsweisende perspektive für die soziale arbeit* [Doctoral dissertation]. Hochschule für angewandte Wissenschaften Hamburg.

Tann, S. (2019). *Auf einen grünen zweig kommen mit environmental social work? zur praktischen umsetzung einer ökozentrischen sozialen arbeit* [Technische Hochschule Nürnberg Georg Simon Ohm Masterarbeit an der Fakultät für Sozialwissenschaften].

Teater, B. (2015). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri.* (Çev. Ed.: A. Karatay). Ankara: Nika Yayınevi.

Teixeira, S. ve Krings, A. (2015). Sustainable social work: an environmental justice framework for social work education. *Social Work Education*, 34(5), 513–527.

Terramadreanatolia (10 Ağustos 2022) https://terramadreanatolia.com/slow-food/

Thompson, N. (2002). *Loss and grief a guide for human services practitioners*. London: Palgrave.

Tıraş, H. H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni. İİBF Dergisi*, 2(2). 57-73.

Tok, M. G. ve Orbay, İ. (2020). Ekolojik Sosyal Hizmet Perspektifinde Su Güvensizliği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(4), 1786-1808.

Topgül, S. ve Beytaş, O. (2022). İklim Mültecileri ve Sosyal Hizmet: Kriz mi Fırsat mı? *Toplum ve Sosyal Hizmet,* 33(2), 687-705.

Tosun, E. K. (2017). Sürdürülebilirlik Bağlamında Ekolojik Kent Söylemi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üni. SBE Dergisi,* 17(4), 169-189.

Tozal, A. (2021). *Sürdürülebilir kentleşme için sakin şehir modelinin sosyal hizmet bağlamında değerlendirilmesi, seferihisar örneği* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yalova Üni. LEE.

Türk Dil Kurumu (2021). Türk Dil Kurumu. https://sozluk.gov.tr/

UNESCO (20 Şubat 2022). https://www.unesco.org.tr/pages/161/177

Ungar, M. (2002). A Deeper, more social ecological social work practice. *Social Service Review,* 76(3), 480-497.

Ungar, M. (2003). The professional social ecologist, social work redefined. *Canadian Social Work Review/Revue canadienne de service social,* 20(1), 5-23.

Vincent, A. (2006). *Modern Politik İdeolojiler.* (Çev. A. Tüfekçi). İstanbul: Paradigma Yay.

Walker, P., Aimers, J. & Perry, C. (2015). Animals and social work: an emerging field of practice for aotearoa new zealand. *Aotearoa New Zealand Social Work*, 27(1/2), 24-35.

Wallace-Wells, D. (2020). *Yaşanmaz Bir Dünya Isınma Sonrasında Hayat.* (Çev.: E. Kılıç). İstanbul: Domingo Yay.

Wang, Y., Gao, Q., Pei, F., Wang, Y., Cheng, Z., Zhang, J. & Wu, Y. (2022). Innovative technology-enhanced social work service during COVID-19: how 'garden on the balcony'promoted resilience, community bonds and a green lifestyle. *Qualitative Social Work,0(0).*

Wang, P. & Altanbulag, A. (2022). A concern for eco-social sustainability: Background, concept, values, and perspectives of eco-social work. *Cogent Social Sciences,* 8(1), 2093035.

Weber, B. A. (2012). Social work and the challenges of the green economy. *Advances in Social Work*, 13(2), 391-407.

Wenocur, K., Cabral, R. ve Karlovits, J. (2018). Social work for all species: dual consideration of social work ethics and the human-animal bond. *Perspectives on Social Work.* 14(2), 65-80.

Whipple, E. E. (2021). The Human–animal bond and grief and loss: implications for social work practice. *Families in Society*, 102(4), 518-528.

Wolf, D. B. (2000). Social work and speciesism. *Social Work*, 45(1), 88-93.

Yanardağ, U. (2019). Türkiye'de Çevre Odaklı Sosyal Çalışma Uygulamalarını Düşünmek. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 309-329.

Yanardağ, U. (2020). Hayvan ve İnsan Arasındaki Bağ Temelli Sosyal Çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(2), 743-763.

Yardımcı, S. (2006). İnsan-doğa ilişkisi ekseninde derin ekoloji ve toplumsal ekoloji [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üni. SBE.

Yaylı, H. (2007). *Sürdürülebilir Kalkınmanın Sürdürülebilirliği*, ICANAS 38, Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 921-940, Ankara.

Yeşilkayalı, E. ve Ofluoğlu, A. (2018). Sosyal Çalışma Uygulamalarında Hayvan Destekli Müdahaleler. *Journal of Human Sciences.*15(4),1874-1892.

Zapf, M. K. (2005). The spiritual dimension of person and environment: perspectives from social work and traditional knowledge. *International Social Work*, 48(5), 633-642.

Zapf, M. K. (2010). Social work and the environment: understanding people and place. *Critical Social Work*, 11(3), 30-46.

7. Basım

YÖNETİM VE ORGANİZASYON

Prof. Dr. Akyay Uygur

nobel

YÖNETİM VE ORGANİZASYON

Prof. Dr. Akyay Uygur

Yayın No.: 4615
İşletme No.: 330
ISBN: 978-625-427-806-8
E-ISBN: 978-625-427-805-1
Basım Sayısı: 7. Basım, Şubat 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Uygur, Akyay.
Yönetim ve Organizasyon / Akyay Uygur
7. Basım, XII + 248 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-806-8
E-ISBN: 978-625-427-805-1
1. Yönetim 2. Organizasyon 3. Çağdaş Yaklaşımlar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ ..... **ix**

TABLO LİSTESİ ..... **xi**

ÖRNEK OLAYLAR LİSTESİ ..... **xi**

BİRİNCİ BÖLÜM
YÖNETİM İLE İLGİLİ KAVRAMLAR VE YÖNETİM TEORİLERİ **1**

1. YÖNETİM İLE İLGİLİ KAVRAMLAR 2
1.1. Yönetimin Anlamı ve Tanımı 3
1.2. Yönetici Tanımı 6
1.2.1. Yöneticinin Nitelikleri 7
1.3. Yönetsel Düzeyler ve Beceriler 9
1.4. Organizasyon Kavramı 14
1.4.1. Organizasyonun Özellikleri 16
1.4.2. Yönetim ve Organizasyon İlişkisi 18
1.4.3. Organizasyon ve Çevre İlişkisi 18
1.4.4. Organizasyonu Etkileyen Çevresel Unsurlar 19
1.5. Yönetim Biliminin Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi 22
1.5.1. Klasik Organizasyon Teorisi 23
1.5.1.1. Klasik Organizasyon Teorisinin Temel İlkeleri 25
1.5.1.2. Bilimsel Yönetim Öncesi Dönem (1880 Öncesi) 26
1.5.1.3. Bilimsel Yönetim Yaklaşımı 27
1.5.1.4. Yönetim Süreci Yaklaşımı 30
1.5.1.5. Bürokrasi Yaklaşımı 35
1.5.2. Neoklasik Organizasyon Teorisi 39
1.5.2.1. Davranışsal Yaklaşım (İnsan İlişkileri Yaklaşımı) 40
1.5.2.2. Çevresel-Davranışsal Yaklaşım 45
1.5.2.3. Neoklasik Organizasyon Teorisiyle İlgili Geliştirilen Modeller 46
1.5.3. Modern Organizasyon Teorisi 52
1.5.3.1. Sistem Yaklaşımı 53

1.5.3.1.1. Sistem Yaklaşımı ile İlgili Temel Kavramlar ve Sisteme İlişkin Özellikler 55
1.5.3.1.2. Sistem Türleri 60
1.5.3.2. Durumsallık Yaklaşımı 63
1.5.3.2.1. Organizasyon Yapısı ve Durumsallık Yaklaşımı 65
1.5.3.2.2. Proje Organizasyonu 70
1.5.3.2.3. Matriks Organizasyon 73
ARAŞTIRMA VE TARTIŞMA SORULARI 81

İKİNCİ BÖLÜM
YÖNETİM FONKSİYONLARI 83

2. YÖNETİM FONKSİYONLARI 84
2.1. Planlama 85
2.1.1. Planlamanın Özellikleri 87
2.1.2. Etkili Bir Plan İçin Gerekli Koşullar 87
2.1.3. Planlamanın Engelleri 88
2.1.4. Planlamanın Araçları 89
2.1.5. Planlama Sürecinin Aşamaları 92
2.1.6. Planların Tür ve Şekilleri 95
2.1.7. Planlamanın Yararları 96
2.1.8. Planlamanın Sakıncaları 96
2.2. Örgütleme 97
2.2.1. Örgütleme İlkeleri 99
2.2.2. Örgütleme ile İlgili Temel Kavramlar 101
2.2.2.1. Yetki 101
2.2.2.2. Güç 102
2.2.2.3. Sorumluluk 102
2.2.2.4. Hesap Verme 103
2.2.2.5. Örgüt 103
2.2.3. Örgütleme Sürecinin Aşamaları 103
2.2.4. Bölümlere Ayırma 105
2.2.4.1. Bölümlere Ayırma Biçimleri 106
2.2.4.1.1. İşlevlere Göre Bölümlere Ayırma 106
2.2.4.1.2. Üretilen Mal ya da Hizmete Göre Bölümlere Ayırma 108
2.2.4.1.3. Bölge Temeline Göre Bölümlere Ayırma 109
2.2.4.1.4. Müşteri Temeline Göre Bölümlere Ayırma 109

2.2.4.1.5. Süreç ya da Makine Temeline Göre Bölümlere Ayırma ..111
2.2.4.1.6. Zaman Temeline Göre Bölümlere Ayırma 111
2.2.4.1.7. Sayı Temeline Göre Bölümlere Ayırma 111
2.3. Yöneltme 111
2.3.1. Yöneltme Unsurları 112
2.3.2. Etkin Bir Yöneltme Sistemi Kurma Koşulları 113
2.3.3. Yöneltme Fonksiyonunu İlgilendiren Konular 114
2.3.3.1. Motivasyon 115
2.3.3.2. Liderlik (Önderlik) 118
2.3.3.2.1. Yöneticilik ve Liderlik Ayırımı 119
2.3.3.2.2. Liderlik Yaklaşımları 120
2.3.3.3. Örgütsel İklim 123
2.3.3.4. Haberleşme (İletişim) 124
2.4. Koordinasyon 127
2.4.1. Koordinasyon İlkeleri 128
2.4.2. Koordinasyon Teknikleri 129
2.4.3. Koordinasyon Türleri 131
2.4.4. Koordinasyonun Sağladığı Yararlar 131
2.4.5. Koordinasyon Yöntemleri 132
2.5. Kontrol 132
2.5.1. Kontrol İlkeleri 133
2.5.2. Kontrol Sürecinin Temel Aşamaları 135
2.5.3. Örgütlerde Kullanılan Kontrol Türleri 136
ARAŞTIRMA VE TARTIŞMA SORULARI 141

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR 143

3. YÖNETİM VE ORGANİZASYON KONUSUNDA ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR 144
3.1. Toplam Kalite Yönetimi 145
3.1.1. Kalite Kavramı 146
3.1.2. Toplam Kalite Yönetiminin Tanımı ve Kapsamı 148
3.1.3. Toplam Kalite Yönetiminin Unsurları 149
3.1.4. Toplam Kalite Yönetiminin Amaçları 152
3.1.5. Toplam Kalite Yönetiminin Faydaları 153
3.1.6. Toplam Kalite Yönetiminin Uygulanmasında İzlenen Aşamalar 154
3.1.7. Toplam Kalite Yönetimi ile Klasik Görüşler Arasındaki Farklılıklar 155

3.1.8. Toplam Kalite Yönetiminde Kalite Çemberleri 157
3.1.8.1. Kalite Çemberlerinin Amaçları 157
3.1.8.2. Kalite Çemberlerinin İlkeleri 158
3.2. Şebeke (Ağ) Organizasyonlar 159
3.2.1. Şebeke Organizasyonların Tanımı ve Kapsamı 160
3.2.2. Şebeke Organizasyonların Özellikleri 161
3.2.3. Şebeke Organizasyon Türleri 163
3.2.3.1. Dahili Şebeke Organizasyonu 163
3.2.3.2. Dengeli Şebeke Organizasyonu 164
3.2.3.3. Dinamik Şebeke Organizasyonu 165
3.2.4. Şebeke Organizasyonların Faydaları 166
3.2.5. Şebeke Organizasyonlarla İlgili Sorunlar 167
3.3. Değişim Mühendisliği (Süreç Yenileme) 167
3.3.1. Değişim Mühendisliği Tanımı ve Kapsamı 169
3.3.2. Değişim Mühendisliğinin Amaçları 170
3.3.3. Değişim Mühendisliğinin Özellikleri 171
3.3.4. Değişim Mühendisliğinin Faydaları 172
3.3.5. Değişim Mühendisliğinin Aşamaları 172
3.3.6. Değişim Mühendisliğinin Başarılı Olma Koşulları 174
3.3.7. Değişim Mühendisliğinin Başarısızlık Nedenleri 175
3.4. Dış Kaynaklardan Yararlanma 176
3.4.1. Dış Kaynaklardan Yararlanmanın Tanımı ve Kapsamı 178
3.4.2. Dış Kaynaklardan Yararlanmanın Faydaları 179
3.4.3. Dış Kaynaklardan Yararlanmanın Sakıncaları 181
3.5. Kıyaslama 182
3.5.1. Kıyaslamanın Tanımı ve Kapsamı 184
3.5.2. Kıyaslamanın Amaçları 185
3.5.3. Kıyaslamanın Nedenleri 186
3.5.4. Kıyaslamanın Faydaları 187
3.5.5. Kıyaslamanın Türleri 187
3.5.5.1. Seçilen Ortağa Göre Kıyaslama 187
3.5.5.2. Odaklanılan Noktaya Göre Kıyaslama 189
3.5.6. Kıyaslama Süreci 190
3.5.7. Kıyaslamanın Başarılı Olma Koşulları 191
3.5.8. Kıyaslama ile İlgili Sorunlar 191
3.6. Personeli Güçlendirme 192

3.6.1. Personeli Güçlendirmenin Tanımı ve Kapsamı 193
3.6.2. Personeli Güçlendirme Uygulamalarının Nedenleri 194
3.6.3. Personeli Güçlendirmenin Faydaları 194
3.6.4. Personeli Güçlendirmenin Gerçekleştirilmesi ile İlgili Unsurlar 195
3.6.5. Personeli Güçlendirmenin Başarılı Olma Koşulları 197
3.6.6. Personeli Güçlendirmenin Uygulama Sorunları 198
3.7. Küçülme 199
3.7.1. Küçülme Stratejisi Aşamaları 201
3.7.2. Küçülme Çalışmalarında Başarı Sağlama Koşulları 202
3.8. Kademe Azaltma, Sıfır Hiyerarşi ve Yalın Organizasyonlar 203
3.9. Öğrenen Organizasyonlar 205
3.9.1. Öğrenen Organizasyonların Tanımı ve Kapsamı 207
3.9.2. Öğrenen Organizasyonların İlkeleri 208
3.9.3. Öğrenen Organizasyonların Özellikleri 210
3.9.4. Öğrenen Organizasyonların Gelişim Aşamaları 211
3.9.5. Klasik Organizasyonlar ile Öğrenen Organizasyonların Karşılaştırılması 213
3.10. Amaçlara Göre Yönetim 214
3.10.1. Amaçlara Göre Yönetimin Tanımı ve Kapsamı 215
3.10.2. Amaçlara Göre Yönetimin Özellikleri 218
3.10.3. Amaçlara Göre Yönetim Süreci 219
3.10.4. Amaçlara Göre Yönetimin Faydaları ve Sınırları 226
3.11. İstisnalarla Yönetim 227
3.11.1. İstisnalarla Yönetiminin Tanımı ve Kapsamı 228
3.11.2. İstisnalarla Yönetimin Aşamaları 228
3.11.3. İstisnalarla Yönetimin Faydaları 229
3.11.4. İstisnalarla Yönetim ile İlgili Sakıncalar 229
3.12. Sanal Organizasyon 230
3.12.1. Sanal Organizasyonların Oluşması 231
3.12.2. Sanal Organizasyonların Özellikleri 232
3.13. Yeşil Yönetim 233
3.13.1. Yeşil Yönetimin Tanımı ve Kapsamı 233
ARAŞTIRMA VE TARTIŞMA SORULARI 244

KAYNAKÇA 245

KAYNAKÇA

AKAT, İ., G. BUDAK ve G. BUDAK (1994); İşletme Yönetimi, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İzmir.

AKAT, İ., G. BUDAK ve G. BUDAK (2002); İşletme Yönetimi, Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, İzmir, 4. Baskı.

AKATAY, A. ve ASLAN Ş. (2008); *Yeşil Yönetim ve İşletmeleri Iso 14001 Sertifikası Almaya Yönelten Faktörler*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

BAŞARAN, İ. E. (1989); *Yönetim*, Gül Yayınevi, Ankara, 2. Baskı.

BATEMAN, T. S. ve S. A. SNELL (2007); Management: Leading and Colloborating In A Competitive World, McGrow-Hill Companies Inc., New York, 7. Baskı.

BÜYÜKÖZKAN, G. ve VARDAROĞLU, Z. (2008); *Yeşil Tedarik Zinciri Yöntemi*, Lojistik Dergisi.

CAN, H. (1999); *Organizasyon ve Yönetim*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 5. Baskı.

CERTO, S. C. (2003); *Modern Management*, Pearson Education Inc., New Jersey, 9. Baskı.

CERTO, S. C. ve S. T. CERTO (2006); *Modern Management*, Pearson Education Inc., New Jersey, 10. Baskı.

CHRISTMANN, P. and TAYLOR, G. (2002); *Globalization and The Environment: Strategies for International Voluntary Environmental Initiatives,* Academy of Management Executive.

COŞKUN, R. (2002); "Öz Yetkinliklere Odaklanma Stratejisi Olarak Dış Kaynak Kullanımı (Outsourcing)", *Stratejik Boyutuyla Modern Yönetim Yaklaşımları*, (Ed: İ. DALAY, R. COŞKUN ve R. ALTUNIŞIK), Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., Sayı: 1202, İstanbul.

DAFT, R. L. (1997); *Management*, Dryden Press, Orlondo, 4. Baskı.

DALAY, İ. (2001); *Yönetim ve Organizasyon: İlkeler, Teoriler ve Stratejiler*, Sakarya Üniversitesi Yayını, Sayı: 43, Sakarya.

DALE, E. (1999); *Yönetim Teorileri: Geçmiş ve Gelecek*, Öteki Yayınevi, (Çev. O. AKINHAY), Ankara.

DEMİRKOL, Ş. (2002); "Süreç Tasarımı-Bussiness Process Re-Engineering", *Stratejik Boyutuyla Modern Yönetim Yaklaşımları* (Ed: İ. DALAY, R. COŞKUN ve R. ALTUNIŞIK), Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., Sayı: 1202, İstanbul.

DESSLER, G. (2004); *Management: Principles and Practices for Tomorrow's Leaders*, Pearson Education Inc., New Jersey, 3. Baskı.

DİNÇER, Ö. ve Y. F. (1996); *İşletme Yönetimine Giriş*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 2. Baskı.

EFİL, İ. (1996); *İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon*, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, Sayı: 80, Bursa, 4. Baskı.

EFİL, İ. (1999); *İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 6. Baskı.

EREN, E. (2003); *Yönetim ve Organizasyon: Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 6. Baskı.

ERTÜRK, M (1995); *İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.

GENÇ, N. (2004); *Yönetim ve Organizasyon: Çağdaş Sistemler ve Yaklaşımlar,* Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., Ankara.

GEYBULLAYEV, G. (2002); *Yönetimin Esasları*, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayını, Sayı: 28, Isparta.

GOYAL, M. (2013); *Future Outlook of Green Management Practies*, Journal of Business Management.

GRIFFIN, R. W. (2002); *Management*, Houghton Mifflin Company, Boston, 7. Baskı.

GÜMÜŞ, M. (1995); *Yönetimde Başarı için Altın Kurallar*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

HAMMER, M. ve J. CHAMPY (1994); *Değişim Mühendisliği: İş İdaresinde Devrim İçin Bir Manifesto*, (Çev. S. GÜL), Gençlik Yayınları, İstanbul, 2. Baskı.

HELLRIEGEL, D., S. E. JACKSON ve J. W. SLOCUM JR (2002); *Management: A Competency-Based Approach*, South-Western, Kanada, 9. Baskı.

HOSSEINI, A. (2007); *Identification of Green Management System's Factors: A Conceptualized Model*, International Journal of Management Science and Engineering Management.

KARABULUT, E. (2003); *İşletmelerde Çevre Bilinci ve Yeşil Yönetim Uygulamalarının İşletme Başarısına Katkısını İncelemeye Yönelik Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Yönetimi ve Organizasyon Bilim Dalı, İstanbul.

KOÇEL, T (1998); *İşletme Yöneticiliği: Yönetim ve Organizasyon; Organizasyonlarda Davranış; Klasik-Modern-Çağdaş Yaklaşımlar*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 8. Baskı.

KOÇEL, T (2001); *İşletme Yöneticiliği: Yönetim ve Organizasyon; Organizasyonlarda Davranış; Klasik-Modern-Çağdaş Yaklaşımlar*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 8. Baskı.

KREITNER, R. (2004); Management, Houghton Mifflin Company, U.S.A., 9. Baskı.

KURLAND, N. B. and ZELL, D. (2011); *Green Management*: Principles and Examples, Organizatiomal Dynamics.

MARCUS, A. A. and FREMETH, A. R. (2009); Green *Management Matters Regardless,* Academy of Management Perspectives.

NAYLOR, J. (2004); Management, Pearson Education Limited, England, 2. Baskı.

NOGEREDA, J. S. and ZIEGLER, A. (2006); *Green Management and Green Technology- Exploring the Casual Relationship,* ZEW Discussion Papers.

ÖZEN KUTANİŞ, R. (2002); "Öğrenen Organizasyonlar", *Stratejik Boyutuyla Modern Yönetim Yaklaşımları* (Ed: İ. DALAY, R. COŞKUN ve R. ALTUNIŞIK), Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., Sayı: 1202, İstanbul.

ÖZTÜRK, M. (2002); *İşletmelerde Paradigmatik Yönetimden Enigmatik Yönetime Geçerken Örnek Olaylar Yönetimi*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.

PIPER, M. J. (2002); *Cea and Sustainable Development Evidence From UK Case Studies,* Enviromental Impact Assessment Review.

ROBBINS, S. P. ve D. A. DECENZO (2004); Fundamentals of Management: Essential Concepts and Applications, Pearson Education Inc., New Jersey, 4. Baskı.

ROBBINS, S. P. ve M. COULTER (2003); *Management*, Prentice Hall, New Jersey, 7. Baskı.

ROBBINS, S. P. ve M. COULTER (2012); *Management*, Pearson Education Limited, England, 11. Baskı.

SAWANT, U. S., MOSALIKANTI, R., JACOBI, R., CHINTHALA, S. P. and SIDDARTH, B. (2013); *Strategy for Implementation of Green Management System to Achieve Sustainable Improvement for Eco Friendly Environment, Globally*, International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology.

SCHERMERHORN JR, J. R. (2005); *Management*, John Wiley and Sons Inc., U.S.A., 8. Baskı.

ŞİMŞEK, M. Ş. (2002); *Yönetim ve Organizasyon*, Günay Ofset, Konya, 7. Baskı.

TRAN, B. (2009); *Green Management: The Reality of Being Green In Business,* Journal of Economics, Finance and Administrative Science.

YILDIZ, G. (2002); "Kıyaslama (Benchmarking)", *Stratejik Boyutuyla Modern Yönetim Yaklaşımları*, (Ed: İ. DALAY, R. COŞKUN ve R. ALTUNIŞIK), Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., Sayı: 1202, İstanbul.

İnternet Kaynakçası

(http://www.isletmeyonetimi.net/etiket/yesil-yonetim/).

(http://www.iso.org/iso/iso14000;http://www.kascert.com/goster.aspx?metin_id=1012).

(http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,11596/cevreye-duyarlilik-kampanyasi-yesil-yildiz.html).

TOPLUM
Felsefi ve Sosyolojik Bir Bakış

M. Zeki Duman

nobel

TOPLUM: Felsefi ve Sosyolojik Bir Bakış

M. Zeki Duman

Yayın No.: 4502
Beşeri Bilimler / Sosyoloji No.: 207
ISBN: 978-625-427-584-5
E-ISBN: 978-625-427-587-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Emre Gürbüz -emre@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Duman, M. Zeki.
TOPLUM: Felsefi ve Sosyolojik Bir Bakış / M. Zeki Duman
1. Basım, VI + 568 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-584-5
E-ISBN: 978-625-427-587-6
1. İnsan 2. Kültür 3. Toplum

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Giriş **1**

Birinci Bölüm
İnsan, Kültür ve Toplum Üzerine Felsefi ve Sosyolojik Bir Analiz **7**

1. Sosyal Bir Varlık Olarak İnsanın *Ne*liği 7
2. Tarihsel Bir Süreç Olarak Kültürün *Ne*liği 27
3. Sosyolojik Bir Olgu Olarak Toplumun *Ne*liği 59
4. Nesnel Bir Gerçeklik Olarak Toplumun *Ne*liği 87
5. Entelektüel Bir Uğraş Olarak Sosyolojinin *Ne*liği 124

İkinci Bölüm
Antik Yunan Dönemi Filozoflarında Toplum Düşüncesi **141**

1. Platon'un İdeal Toplumu 141
2. Aristoteles'in İyi Toplumu 150

Üçüncü Bölüm
Klasik Dönem Filozoflarında Toplum Düşüncesi **159**

1. Farabi'nin Erdemli Toplumu 159
2. İbn-i Haldun'un Bedevi ve Hadari Toplumu 176

Dördüncü Bölüm
Çağdaş Dönem Filozoflarında Toplum Düşüncesi **191**

1. Thomas Hobbes'un Politik Toplumu 191
2. John Locke'un Sivil Toplumu 218
3. Jean-Jacques Rousseau'nun Sözleşmeli Toplumu 240
4. Zubritski M. Kerov'un İlkel Topluluk, Köleci ve Feodal Toplumu 255
5. Zubritski M. Kerov'un Kapitalist Toplumu 263
6. Pierre-Joseph Proudhon'un Anarşik Toplumu 272

7. Ivan Illich'in Okulsuz Toplumu 283
8. Ivan Illich'in Şenlikli Toplumu 299
9. Michel Foucault'un Disiplin ve Kontrol Toplumu 309
10. Guy Debord'un Gösteri Toplumu 319
11. Anton C. Zijderveld'in Soyut Toplumu 328
12. Byung-Chul Han'ın Şeffaflık Toplumu 340
13. Byung-Chul Han'ın Palyatif Toplumu 345
14. Byung-Chul Han'ın Neoliberal Kapitalist Toplumu 349

Beşinci Bölüm
Klasik Dönem Sosyologlarında Toplum Düşüncesi 353

1. Auguste Comte'un Pozitivist Toplumu 353
2. Karl Marx'ın Kapitalist Toplumu 371
3. Emile Durkheim'in Mekanik ve Organik Toplumu 397
4. Max Weber'in Bürokratik Toplumu 409

Altıncı Bölüm
Çağdaş Dönem Sosyologlarında Toplum Düşüncesi 417

1. Raymond Aron'un Sanayi Toplumu 417
2. Peter F. Drucker'in Kapitalist Ötesi Toplumu 426
3. Zygmunt Bauman'ın Bireyselleşmiş Toplumu 433
4. Jean Baudrillard'ın Tüketim Toplumu 442
5. Lawrence M. Friedman'ın Yatay Toplumu 450
6. Manuel Castells'in Enformasyon/Ağ Toplumu 470
7. Ulrich Beck'in Risk Toplumu 487
8. Vincent De Gaulejac'ın İşletme Hastalığına Tutulmuş Toplumu 503
9. Jan Van Dijk'in Ağ Toplumu 513
10. Maurizio Lazzarato'nun Borçlandırılmış Birey Toplumu 518

Sonuç 527

Kaynakça 549

Kaynakça

Abeles, M. (1998). Devletin Antropolojisi. (Çev. N. Ökten). İstanbul: Kesit Yayıncılık.

Acar- Savran, G. (2013). Sivil Toplum ve Ötesi: Rousseau, Hegel, Marx. İstanbul: Belge Yayınları.

Adanır, O. (2010). Baudrillard. İstanbul: Say Yayınları.

Adler, A. (2004). İnsanın Doğası. (Çev. A. T. Kapkın). İstanbul: Payel Yayınevi.

Adler, P. S. (2009). The Oxford Handbook of Sociology and Organization Studies. New York: Oxford University Press.

Adorno, M.- Horkheimer, T.W. (2014). Aydınlanmanın Diyalektiği. (Çev. N. Ülner- E. Öztarhan Karadoğan). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Adorno, W. T. (2011). Kültür Endüstrisi, Kültür Yönetimi. (Çev. N. Ülner- M. Tüzel- E. Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.

Agah Çubukçu, İ. (1985). "Türk Filozofu Farabi ve Düşüncesi", Belleten, 49 (194), 273-286.

Ağaoğulları, M. A. (2006). Ulus Devlet ya da Halkın Egemenliği. Ankara: İmge Kitabevi.

Ağaoğulları, M. A.- Köker, L. (2009). Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı. Ankara: İmge Kitabevi.

Ağaoğulları, M.A.- Çulha Zabcı, F.- Ergün, R. (2009). Kral Devletten-Ulus Devlete. Ankara: İmge Kitabevi.

Ağırman, F. (2018). "Hobbes ve Rousseau'nun Devlet Kuramlarında Doğa Durumu", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 32, 115-120.

Akay, A. (2000). Michel Foucault' da İktidar ve Direnme Odakları. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Akçakaya, M. (2016). "Weber'in Bürokrasi Kuramının Bugünü ve Geleceği", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(8), 275-295.

Akın, H. M. (2013). "Bir Kültür Bilimi Olarak Sosyoloji ve Kültür Sosyolojisi". Kültür Sosyolojisi kitabı içinde, (Edt. K. Alver- N. Doğan). Ankara: Hece Yayınları, (121-132).

Akkurt, M. (2021). "John Locke'un Siyaset Felsefesi", Birey ve Toplum, 11(22), 109-143.

Akman, Ş.T. (2021). "John Locke'un Siyaset Felsefesi Ekseninde Doğal Hukukun Politikleştirilmesi", Amme İdaresi Dergisi, 54(2), 1-44.

Aktan, C. C. (1999). Müdahaleci Devletten Sınırlı Devlete. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Aktan, C.C.- Tutar, H. (2007). "Bir Sosyal Sabit Sermaye Olarak Kültür", Pazarlama ve İletişim Kültürü Dergisi, 6(20), 1-11.

Albayrak, A. (2010). "İbn Haldun'un Medeniyet Tasarımı ve İnsan" Journal of Islamic Research, 21(1), 7-20.

Alıç, M. (1995). "Örgütler", Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 1(1), 1-17.

Alver, K. (2013). "Emile Durkheim". Kültür Sosyolojisi kitabı içinde, (Edt. K. Alver- N. Doğan). Ankara: Hece Yayınları, (69-81).

Arendt, H. (2011). İnsanlık Durumu. (B. S. Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.

Argyris, C. (1972). The Applicability of Organizational Sociology. Cambridge: Cambridge University Press.

Aristoteles, (2014). Politika. (Çev. M. Tunçay). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aron, R. (1978). Sanayi Toplumu. (Çev. E. Gürsoy). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Aron, R. (1994). Sosyolojik Düşüncenin Evreleri. (Çev. K. Alemdar), Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aron, R. (2017). Çağdaş Alman Sosyolojisi. (Çev. Ö. Sayın). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Arslan, A. (2008a). İlkçağ Felsefe Tarihi-1: Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Arslan, A. (2008b). İlkçağ Felsefe Tarihi-2: Sofistlerden Platon'a. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Arslan, A. (2019). İbni Haldun. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Arslan, A. (2021). "Sunuş", Farabi: İdeal Devlet, kitabı içinde. (Çev. A. Arslan). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Arslan, H. (2013a). "John Locke'un Siyaset Felsefesinin Temelleri Üzerine Bir Deneme", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(17), 181-204.

Arslan, H. (2013b). "Nisbet'in Sosyolojik Düşünce Geleneği'ne Derkenar: Etik Cemaat", Sosyolojik Düşünce Geleneği İçinde, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Ashford, N. (2019). Özgür Toplumun İlkeleri. (Çev. C. Madenci). Ankara: Liberte Yayınları.

Aslanargun, E. (2007). "Modern Eğitim Yönetimi Anlayışına Yönelik Eleştiriler ve Postmodern Eğitim Yönetimi", Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, Sayı:50, 195-212.

Assmann, J. (2001). Kültürel Bellek. (Çev. A. Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Augustinus, A. (2021). Tanrı Şehri. (Haz. K. Canatan). Ankara: Eskiyeni Yayınları.

Aydın, H. M. (2013). "Bir Kültür Bilimi Olarak Sosyoloji ve Kültür Sosyolojisi". Kültür Sosyolojisi kitabı içinde, (Edt. K. Alver- N. Doğan). Ankara: Hece Yayınları, (121-132).

Aydınlı, F. (2008). Fârâbî. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Aygen, A. (2021). "Kendi Korkularından Kaçanlar: Thomas Hobbes, John Locke", Kırıkkale Hukuk Mecmuası, 1(2), 203, 293-309.

Aytaç, A. M. (2014). "Dünya Görüşü ve İdeoloji", Siyaset: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler içinde (Edt. Y. Taşkın). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bacon, F. (1597). Meditationes sacrae. www.wealthofnation.com (DA:12.05.2022).

Ballıkaya, C. (2015). "Pozitivizm: Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi ve Sosyolojik Düşünceye Etkileri", Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 33, 87-106.

Barry, N. P. (2012). Modern Siyaset Teorisi. (Çev. M. Erdoğan- Y. Şahin). Ankara: Liberte Yayınları.

Başıbüyük, O.- Karakuş, Ö. (2010). "Sosyal Düzensizlik ve Toplum Destekli Güvenlik Politikaları", Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 13(2), 64-97.

Baudrillard, J. (2006), Amerika. (Çev. Y. Avunç), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baudrillard, J. (2016). Tüketim Sosyolojisi. (Çev. H. Deliceçaylı- F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2003). Modernlik ve Müphemlik. (Çev. İ. Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2005). Bireyselleşmiş Toplum. (Çev. Y. Alogan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2014a). Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına Mıdır? (Çev. H. Keser). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2014b). Siyaset Arayışı. (Çev. T. Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.

Bauman, Z. (2015a). Akışkan Modern Toplumda Kültür. (Çev. İ. Çapçıoğlu- F. Ömek). Ankara: Atıf Yayınları.

Bauman, Z. (2015b). Bireyselleşmiş Toplum. (Çev. Y. Alogan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2015c). Sosyolojik Düşünmek. (A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2016). Cemaatler: Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı. (Çev. N. Soysal). İstanbul: Say Yayınları.

Bauman, Z. (2018). Kuşatılmış Toplum. (Çev. A. E. Pilgir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2020). "Sosyolojik Düşünmek", (Edt. A. Giddens). Sosyoloji: Başlangıç Okumaları. (Çev. G. Altaylar). İstanbul: Say Yayınları.

Bauman, Z. (2021). Sosyoloji Ne İşe Yarar? (Çev. A. E. Pilgir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baumann, G. (2006). Çokkültürlülük Bilmecesi: Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek. (Çev. I. Demirakın). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Bayka, M. H. (2016). "Rousseau Üzerine Birkaç Söz", Rousseau, J. J. Toplum Sözleşmesi ya da Siyaset Hukuku İlkeleri, kitabı içinde (Çev. İ. Yerguz). İstanbul: Say Yayınları.

Bayram, P. (2015). "Gösteri Toplumunda Zaman Tüketimi: Sünnet Konvoyu Reklamı Üzerinden Eleştirel Bir Analiz." Akademik Bakış Dergisi, 52, 243-255.

BBC News, "Oxfam Says Wealth of Richest 1% Equal to Other 99%", https://www.bbc. com/ news/ business-35339475 (E.T. 14.08.2022).

Beck, U. (2011). Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru. (Çev. K. Özdoğan- B. Doğan). İstanbul: İthaki Yayınları.

Becker, E. (1997). The Danial of Death, New York: Free Press.

Belek, İ. (1991). Toplumsal Bilinç: Evrimsel Bir Toplumsal Hareket Düşüncesine Doğru. İstanbul: Sorun Yayınları.

Berger L. P- Luckmann, T. (1996). The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge, New York: An Anchor Book.

Berger, L. P. (2011). Kutsal Şemsiye. (Çev. A. Coşkun). İstanbul: Rağbet Yayınları.

Berger, L. P. (2017). Sosyolojiye Çağrı. (Çev. E. Koca). İstanbul: İletişim Yayınları.

Berger, P.- Luckmann, T. (2008). Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi. (Çev. V. S. Öğütle). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Berkes, N. (2022). Türkiye'de Çağdaşlaşma. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları.

Berman, M. (2001). Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor: Modernlik Deneyimi. (Çev. U. Altuğ- B. Peker). İstanbul: İletişim Yayınları.

Berns, L. "Thomas Hobbes". Siyaset Felsefesi Tarihi, kitabı içinde (Edt. L. Strauss- J. Cropsey). İstanbul: Babil Kitap, 415-438.

Best, S.- Kellner, D. (2011), Postmodern Teori. (Çev. M. Küçük), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bhabha, H.I. (2016). Kültürel Konumlanış. (Çev. T. Uluç). İstanbul: İnsan Yayınları.

Bierstedt, R. (1997). "18. Yüzyılda Sosyolojik Düşünce", Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, kitabı içinde (Haz. M. Tunçay-A. Uğur). Ankara: Ayraç Yayınları, 18-50.

Bloom, A. (2022). "Jean Jacques Rousseau", Siyaset Felsefesi Tarihi kitabı içinde, (Edt. M. Akkurt). İstanbul: Babil Kitap, (585-605).

Bookchin, M. (1999). Kentsiz Kentleşme. (Çev. B. Özyalçın). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Boudon, R. (1991). Sosyoloji Yöntemleri. (Çev. A. Türker). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bourdieu, P. (1995). Pratik Nedenler. (Çev. H. Tufan). İstanbul: Kesit Yayıncılık.

Bourdieu, P.- Loic, W. (2003). Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar, (Çev. N. Okten), İstanbul: İletişim Yayınları.

Bouthoul, G. (1992). Sosyoloji Tarihi-I, (Çev. C. Süreyya), İstanbul: İletişim Yayınları.

Brenkert, G. G. (1998). Marx'ın Özgürlük Etiği. (Çev. Y. Alogan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Brotton, J. (2012). Rönesans. (Çev. H. Gür). Ankara: Dost Kitabevi Kültür Kitaplığı.

Bruce, S. (2000). "The Social Process of Secularization". (Edt. R. Fenn). The Blackwell Companion to Sociology of Religion. Oxford: Wiley-Blackwell Publishing.

Bruce, S. (2016). Sosyoloji. (Çev. P. Onur). Ankara: Dost Kitabevi.

Buechler, S. (2008). What Is Critical About Sociology? Teaching Sociology, 36(4), 318-330.

Buhr, M- Schroeder, W.- Barack, K. (2006). Aydınlanma Felsefesi. (Çev. V. Atayman). Yeni Hayat Yayıncılık.

Burke, E. (2016). Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler. (Çev. O. Arslan). Ankara: Kadim Yayınları.

Butler, E. (2018). Klasik Liberalizm: Bir El Kitabı. (Çev. A. Akçiçek). Ankara: Liberte Yayınları

Büyükkantarcıoğlu, N. (2006). Toplumsal Gerçeklik ve Dil, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Caird, E. (2003). Comte'un Din ve Tolum Felsefesi. (Çev. E. Ergün). Ankara: Yeryüzü Yayınevi.

Callinicos, A. (2004). Toplum Kuramı. (Çev. Y. Tezgiden). İstanbul: İletişim Yayınları.

Can, N. (2005). Özgür Birey Sınırlı Devlet. Ankara: Hece Yayınları.

Canatan, K. (2018). İnsan Felsefesi. İstanbul: Beyan Yayınları.

Canetti, E. (1998). Kitle ve İktidar. (Çev. G. Aygen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Carr, E. H. (2010). Karl Marx: Bağnazlık Üzerine Bir Araştırma. (Çev. U. Kocabaşoğlu). İstanbul: İletişim Yayınları.

Cassirer, E. (2017). Rousseau, Kant, Goethe, (Çev. M. Tüzel). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Castells, M. (2007). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Cilt-III. Binyılın Sonu (Çev. E. Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, M. (2008a). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Cilt-I. Ağ Toplumunun Yükselişi. (Çev. E. Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, M. (2008b). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Cilt-II. Kimliğin Gücü. (Çev. E. Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castoriadis, C. (1998). The Imaginary Institution of Society. New York: Mit Press.

Cevizci, A. (2021). Felsefenin Kısa Tarihi. İstanbul: Say Yayınları.

Chapin, F. S. (1918). What is Sociology? The Scientific Monthly, 7(3), 261-264.

Childe, G. (2001). Kendini Yaratan İnsan. (Çev. F. Ofluoğlu). İstanbul: Varlık Yayınları.

Cihan, M. (2008). "Machiavelli ve Hobbes'da insan doğası sorunu". Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 11, 165-179.

Coenen-Hunter, J. (2013). Durkheim'i Anlamak. (Çev. S. Akyüz). İstanbul: İletişim Yayınları.

Cohen, M. (2019). Felsefi Masallar: Felsefenin Gerçek Hikayesini Oluşturan Karakterleri, Entrikaları ve Gizli Sahneleri Ortaya Koyan Alternatif Bir Tarih. (Çev. S. Aktuyun-M. Yalçınkaya). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Cohen, M. (2020). Platon'dan Mao'ya Siyaset Felsefesi. (Çev. H. Bravo). Ankara: Fol Yayınları.

Collins, R. (2015). Sosyolojide Dört Ana Gelenek. (Çev. Ü. Tatlıcan). Bursa: Sentez Yayıncılık.

Collins, R. (2017). Max Weber. (Çev. T. Banguoğlu). Ankara: Phoenix Yayınları.

Collins, R.- Makowsky, M. (2012). Toplumun Keşfi. (Edt. N. Oktik). Ankara: Nobel Yayınları.

Comte, A. (2001). Pozitif Felsefe Kursları. (Çev. E. Ataçay). İstanbul: Sosyal Yayınları.

Comte, A. (2019). Pozitif Felsefe Dersleri ve Pozitif Anlayış Üzerine Konuşma. (Çev. E. Ataçay). Anlara: BilgeSu Yayıncılık.

Copp, D. (1992). The Concept of a Society. Dialogue XXXI,183-212.

Corcuff, P. (2009). Bireycilik Sorunu: Stirner, Marx, Durkheim, Proudhon. (Çev. A. U. Kılıç). İstanbul: Versus Yayınları.

Corcuff, P. (2009). Bireycilik Sorunu. (Çev. A. U. Kılıç). İstanbul: Versus Kitap.

Coşkun, S. (2021). "Jean Jacques Rousseau", Siyaset Felsefesi Tarihi kitabı içinde (Edt. A. Tunçel-K. Gülenç). Ankara: Doğu Batı Yayınları, (282-295).

Cottingham, J. (2015). Akılcılık. (Çev. B. Gözkan). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Cranston, M. (1995). Batı Düşüncesinde Siyaset Felsefeleri. (Çev. N. Muallimoğlu). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Cranston, M. (1997). "John Locke ve Rızaya Dayalı Hükümet", Siyasi Düşünce Tarihi, (Edt. Thomson, D.). İstanbul: Şule Yayınları.

Crary, J. (2015). 7/24 Geç Kapitalizm ve Uykuların Sonu. (Çev. N. Çatlı). İstanbul: Metis Yayınları.

Cropsey, J. (2022) "Karl Marx", Strauss, L.- Cropsey, J. Siyaset Felsefesi Tarihi kitabı içinde. İstanbul: Babil Yayınları.

Cuff, E. C- Sharrock, W. W.-Francis, D. W. (2013). Sosyolojide Perspektifler. (Çev. Ü. Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları.

Curaoğlu, F. (2005). Friedman'ın Yatay Toplum Tanımına Tasarımda Yataylaşma Açısından Bir Yaklaşım", Anadolu Sanat, 16, 131-137.

Çakır, M. (2014). Görsel Kültür ve Küresel Kitle Kültürü. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Çapar, S.- Yıldırım, Ş. (2012). "Hobbes ve Locke'un Devlet Düşüncesine Katkıları", Türk İdare Dergisi, 474, 77-102.

Çelikkol, S. (2010). "Farabi'nin Toplum Görüşü", bilimname, XIX, 2, 99-115.

Çiğdem, A. (2001). Aydınlanma Düşüncesi. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çiğdem, A. (2006). Toplum. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çilingir, L. (2019). "Locke'un Toplum Sözleşmesi Kuramı". Temaşa Felsefe Dergisi 11, 31-43.

Çuhadar, C. (2007). "Tarihi Süreç İçerisinde Felsefi Bir Kavram Olarak Anarşizm", Dini Araştırmalar Dergisi, 10(30), 75-89.

D'Amato, P. (2016). Marksizm'in Anlamı. (Çev. A. E. Pilgir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Davy, G. (2016). Sosyoloji Dersleri Üzerine Giriş, Emile Durkheim: Sosyoloji Dersleri kitabı içinde (Çev. A. Berkay), İstanbul: İletişim Yayınları.

Dawe, A. (1997). "Toplumsal Eylem Kuramı". Bottomore, T.- Nisbet, R. Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi kitabı içinde. (Haz. M. Tunçay-A. Uğur). Ankara: Ayraç Yayınları.

Dean, M. (2010). What is Society? Social Thought and the Arts of Government. The British Journal of Sociology, 61(4), 677-695.

Debord, G. (1996). Gösteri Toplumu ve Yorumlar. (Çev. A. Ekmekçi-O. Taşkent). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Değirmencioğlu Yıldız, B. (2016). "John Locke' ta Doğa Durumu ve Direnme Hakkı", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XX (3), 375-410.

Demirci, K. (2013). Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş. İstanbul: Ayışığı Kitapları.

Demirel, D. (2014). "Farabi'nin İdeal Devleti: Erdemli Şehir", Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 7(1), 358-369.

Demokritos, L. (2021). Atomcu Felsefe Fragmanları. (Çev. C. C. Çevik). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Derathe, R. (2016). "Toplum Sözleşmesi Üzerine", Rousseau, J.J. Toplum Sözleşmesi ya da Siyaset Hukuku İlkeleri, kitabı içinde (Çev. İ. Yerguz). İstanbul: Say Yayınları.

Dijk, J. V. (2016). Ağ Toplumu. (Çev. Ö. Sakin). İstanbul: Kafka Epsilon Yayıncılık.

Dikeçligil, B. (2013). "Kültür Kavramının Analizi veya Sosyo-Kültürel Gerçekliğin Yapısı Üzerine Bir İnceleme", Kültür Sosyolojisi kitabı içinde, (Edt. K. Alver- N. Doğan). Ankara: Hece Yayınları, (133-150).

Doğan, İ. (2000). Sosyoloji: Kavramlar ve Sorunlar. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Doğan, İ. (2002). Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum. İstanbul: Alfa Yayınları.

Doğan, N. (2013). "Kültür Sosyolojisinde Yöntem Arayışları". Kültür Sosyolojisi kitabı içinde, (Edt. K. Alver- N. Doğan). Ankara: Hece Yayınları, (83-105).

Doytcheva, M. (2009). Çokkültürlülük. (Çev. T. A. Onmuş). İstanbul: İletişim Yayınları.

Drucker, F. D. (1993). Kapitalist Ötesi Toplum. (Çev. B. Çorakçı)ç İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Duman, M. Z. (2014). Tüketim Toplumu: Eleştirel Bir Bakış. Ankara: Kadim Yayınları.

Duman, M. Z. (2020a). "Liberalizmde ve Sosyalizmde Birey (ciliğ)in Ontolojik Çıkmazı" Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi, 6, 1-19.

Duman, M. Z. (2020b). "Muhafazakâr Düşünce Geleneğinde Gelenek", Asos Journal, 8(103), 38-50.

Durakoğlu, A. (2017). "Ivan Illich'in Yabancılaşma Anlayışı Bağlamında Modern Üniversite Eleştirisi", Kalem: Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi, 8(2), 441-457.

Durant, W. (2012). Medeniyetin Temelleri. (N. Muallimoğlu). İstanbul: Erguvan Yayınları.

Durkheim (1898). Review of Zur Urgeschichte Der Ehe: Totemismus, Gruppenehe, Mutterrecht, Mutterecht, by, Kohler. LAnne'e Sociologique, 1, 306-19.

Durkheim, E. (1995). The Elementary Forms of Religious Life. New York: Free Press.

Durkheim, E. (1998). Selected Writings. (Edt. A. Giddens). London: Cambridge University Press.

Durkheim, E. (2002). İntihar. (Çev. Ö. Ozankaya). İstanbul: Cem Yayınevi.

Durkheim, E. (2005). Dini Hayatın İlkel Biçimleri. (Çev. F. Aydın). İstanbul: Ataç Yayınları.

Durkheim, E. (2014). The Division of Labor in Society. New York: Free Press.

Durkheim, E. (2016a). Ahlak ve Toplum. (Çev. D. Çenesiz). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Durkheim, E. (2016b). Sosyolojik Yöntemin Kuralları. (Çev. Ö. Doğan). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Durkheim, E. (2019). Montesquieu ve Sosyal Bilimin Gelişimi. (Çev. M. Kızıltuğ). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Durkheim, E. (2020a). Rousseau ve Toplum Sözleşmesi. (Çev. Ö.B. Kara). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Durkheim, E. (2020b). Toplumsal İşbölümü. (Ö. Ozankaya). İzmir: Cem Yayınevi.

Duverger, M. (2004). Siyaset Sosyolojisi. (Çev. Ş. Tekeli). İstanbul: Varlık Yayınları.

Eagleton, T. (2005). Kültür Yorumları. (Çev. Ö. Çelik). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Eagleton, T. (2011). Marx Neden Haklıydı? (Çev. O. Köymen). İstanbul: Yordam Kitap.

Eagleton, T. (2020). Kültür. (Çev. B. Göçer). İstanbul: Can Sanat Yayınları.

Edgell, S. (1998). Sınıf. (Çev. D. Özyiğit). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Ehrenberg, J. (2022). Sivil Toplum: Bir Fikrin Eleştirel Tarihi. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Eisenstadt, S.N. (2007). Modernleşme: Başkaldırı ve Değişim. (Çev. U. Coşkun). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Elias, N. (2016). Sosyoloji Nedir? (Çev. O. Değirmenci), İstanbul: Olvido Kitap.

Eliot, T. (1962). Notes Towards the Definition of Culture. London: Faber.

Ellwood, A. C. (1909). The Origin of Society. American Journal of Sociology, Vol:15, No:3, 394-404.

Erdoğan, İ. (2007). "Karl Marx, İnsan, Toplum ve İletişim", İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 25, 199-228.

Eriksen, H. T. (2011). What is a Society? Ethnicities, Vol:11, No:1,18-22.

Eriksen, T.H. (2000). Kültür Terörizmi: Kültürel Arınma Düşüncesi Üstüne Bir Deneme. (Çev. A. Ö. Otçu). İstanbul: Avesta Yayınları.

Erincik, S. (2015). "Hobbes: Tanrı Devleti'nden Tanrı Devlet'e Ya da *Plenitudo Potestatis*'in Serencamı", Journal of Islamic Research, 26(1), 10-23.

Eroğlu, M. (2010). "John Locke'un Devlet Teorisi", Akademik Bakış Dergisi, 21, 1-15.

Eroğul, C. (1999). Devlet. Ankara: İmge Kitapevi.

Ertit, V. (2015). Endişeli Muhafazakârlar Çağı. Ankara: Orient Yayınları.

Ertuğrul, T. (2021). "Hobbes'ta Egemenlik Protezi: Kurtların Gecesi, Makine ve Canavar". Çağımız ve Thomas Hobbes (Edt. M. E. Kardeş). İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 185-225.

Ezra Park, R. (2018). İnsan Doğası. (Çev. Ç. Taşkın). İstanbul: Pinhan Yayınları.

Farabi, (2021). İdeal Devlet. (Çev. A. Arslan). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Fay, B. (2012). Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi. (Çev. İ. Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Fichter, J. (2001). Sosyoloji Nedir? (Çev. N. Çelebi). Ankara: Atilla Kitabevi.

Fiske, J. (2012). Popüler Kültürü Anlamak. (Çev. S. İrvan). İstanbul: Parşömen Yayıncılık.

Fleury, L. (2009). Max Weber. (Çev. I. Ergüden). Ankara: Dost Kültür Kitaplığı.

Foucault, M. (2003a). İktidarın Gözü. (Çev. U. Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2003b). Society Must Be Defended: Lectures At The Collêge de France 1975-1876, New York: Picador.

Foucault, M. (2015). Toplumu Savunmak Gerek. (Ş. Aktaş). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Foucault, M. (2005). Entelektüelin Siyasi İşlevi. (Çev. I. Ergüden vd.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2011). Özne ve İktidar. (Çev. I. Ergüden vd.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Freund, J. (1997). "Max Weber Zamanında Alman Sosyolojisi", Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, kitabı içinde, (Haz. M. Tunçay-A. Uğur). Ankara: Ayraç Yayınevi.

Freyer, H. (2014). Sanayi Çağı. (Çev. B. Akarsu- H. Batuhan). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Friedman, L.M. (2002). Yatay Toplum. (Çev. A. Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Frisby, D.- Sayer, D. (2017). Toplum. (Çev. B. Bekmen). İstanbul: Habitus Yayıncılık.

Fromm, E. (1990). Sağlıklı Toplum. (Çev. Y. Salman- Z. Tanrısever). İstanbul: Payel Yayınevi.

Fromm, E. (2003). Sahip Olmak Ya Da Olmak. (Çev. A. Arıtan). İstanbul: Arıtan Yayınevi.

Fromm, E. (2016). Sevginin ve Şiddetin Kaynağı. (Çev. Y. Salman- N. İçten). İstanbul: Payel Yayınevi.

Fromm, E. (2019). Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum: Yanılsama Zincirlerinin Ötesinde. (Çev. N. Arat). İstanbul: Say Yayınları.

Fromm, E. (2020). İnsan Olmak Üzerine: Modern Dünyada Yabancılaşmaya Dair Hümanist Bir Bakış. (Çev. Ş. Alpagut). İstanbul: Say Yayınları.

Fülberth, G. (2010). Kapitalizmin Kısa Tarihi. (Çev. S. Usta). İstanbul: Yordam Kitap.

Gadamer, H. G. (2010). "Metin Sorunları". Çağdaş Filozoflarla Söyleşiler: Kıta Felsefesi Tartışmaları. (Çev. H. Arslan). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Garoutte, L. (2018). The Sociological Imagination and Community-based Learning: Using an Asset-based Approach, Teaching Sociology, Vol.46(2),148-159.

Gaulejac, V. (2013). İşletme Hastalığına Tutulmuş Toplum: İşletme İdeolojisi, Yönetimsel İktidar ve Toplumsal Taciz. (Çev. Ö. Erbek). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Geçtan, E. (2022). İnsan Olmak. İstanbul: Metis Yayınları.

Geertz, C. (2010). Kültürlerin Yorumlanması. (Çev. H. Gür). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Giddens, 2002). "Hermeneutik ve Sosyal Teori". Retorik Hermeneutik ve Sosyal Bilimler. (Der. H. Arslan). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Giddens, A. (1979). The Class Structure of the Advanced Societies. London: Hutchinson Press.

Giddens, A. (1997a). "Pozitivizm ve Eleştiricileri". Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi. (Edt. T. Bottomore- R. Nisbet). Ankara: Ayraç Yayınevi. (243-290).

Giddens, A. (1997b). Sosyoloji: Eleştirel Bir Giriş. (Çev. M.R. Esengül- İ. Öğretir). İstanbul: Birey Yayıncılık.

Giddens, A. (1999). Toplumun Kuruluşu. (Çev. M. Küçük). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Giddens, A. (2000). Elimizden Kaçıp Giden Dünya. (Çev. O. Akınhay). İstanbul: Alfa Yayınları.

Giddens, A. (2008). Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori. (Çev. T. Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.

Giddens, A. (2009). Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori: Marx, Durkheim ve Max Weber'in Çalışmalarının Bir Analizi. (Çev. Ü. Tatlıcan). İstanbul: İletişim Yayınları.

Giddens, A. (2011). Sosyolojinin Savunusu. (Çev. İ. Kaya). İstanbul: Say Yayınları.

Giddens, A. (2014). Modernliğin Sonuçları. (Çev. E. Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Giddens, A. (2019). Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları. (Çev. Ü. Tatlıcan- B. Balkız). Bursa: Sentez Yayıncılık.

Giddens, A. (2020). "Sosyoloji Nedir?". (Edt. A. Giddens). Sosyoloji: Başlangıç Okumaları. (Çev. G. Altaylar). İstanbul: Say Yayınları.

Giddens, A.- Sutton, P. W. (2020). Sosyolojide Temel Kavramlar. (Çev. A. Esgin). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Giraud, C. (2019). Sosyoloji Tarihi. (Çev. I. Ergüden). Ankara: Dost Kültür Kitaplığı.

Godwyn, M.- Hoffer Gittell, J. (2012). Sociology of Organizations. London: Sage Publications.

Goffman, E. (2014). Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar. (Çev. Ş. Geniş vd.). Ankara: Heretik Yayıncılık.

Goldwin, R. A. (2002). "John Locke". Siyaset Felsefesi Tarihi kitabı içinde. (Edt. Strauss, L.- Cropsey, J.). İstanbul: Babil Kitap.

Goodwin, G. A.- Scimecca, J. A. (2015). Klâsik Sosyolojik Teori: Sosyolojinin Vaadinin Yeniden Keşfi. (Haz. Ü. Tatlıcan). İstanbul: Say Yayımları.

Göçmen, D. (2015). "Thomas Hobbes, Leviathan ve Barışçıl Bir Toplum Perspektifi", Özne-Felsefe ve Bilim Yazıları, 22, 129-165.

Gökalp, Z. (2010). Kültür ve Medeniyet Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak. İstanbul: Gençlik Kitapevi.

Gökalp, Z. (2015). Türk Medeniyeti Tarihi. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Gökberk, M. (1996). Felsefe Tarihi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Görkaş, İ. (2013). "Farabi'nin İnsan Tasavvuru", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 50, 289-304.

Grint, K.- Nixon, D. (2015). The Sociology of Work. Cambridge: Polity Press.

Gros, F. (2021). Michel Foucault. (Çev. İ. Birkan). İstanbul: İletişim Yayınları.

Grosse, E. (1896). Formen der Familie. Freiburg & Leipzig., aktaran, Oppenheimer, F. (2005). Devlet. (Çev. A. Şenel- Y. Sabuncu). Ankara: Phoenix Yayınları.

Grsiwold, W. (2013). "Kültür Sosyolojisinde Yeni Gelişmeler." Kültür Sosyolojisi kitabı içinde, (Edt. K. Alver- N. Doğan). Ankara: Hece Yayınları, (83-105).

Gutek, G.L. (2001). Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar. (Çev. N. Kale). Ankara: Ütopya Yayınevi.

Gülenç, K.- Gürel, Ö. E. (2021). "Hangi Özgürlük & Kimin Hukuku? Max Horkhaimer ve Franz Neumann'ın Thomas Hobbes Okuması Üzerine Felsefi Bir İnceleme". Çağımız ve Thomas Hobbes (Edt. M.E. Kardeş). İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları. 257-279.111-149.

Gülsoy, P. (2010). "Platon'un Ruh Anlayışı" Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı.

Günay, C. A. (2019). "Okulsuz Toplum", Akademik Matbuat, 3(2), 93-101.

Günay, Ü. (2006). "Kuramsal Yaklaşım ve Türk Sosyolojisi", Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 21 (2), 509-542.

Gündüz, M. (2013). "Modern Eğitimin Doğuşu ve Alternatif Eğitim Paradigmaları", Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Eğitim Felsefesi Özel Sayı-1. 67-79.

Güneş, S.F.- Güldiken, N. (2022). "Elektronik Çalışma Hayatının Modern Sosyolojik Yaklaşımlar Çerçevesinde İncelenmesi", International Journal Human Sciences, "9(2), 311-328.

Günindi Ersöz, A. (2020). "Covid-19 Salgını Özelinde Ulrich Beck'in "Risk Toplumu" ile Anthony Giddens'ın "Geç Modernite" Kavramlarını Yeniden Düşünmek. *Turkish Studies*, 15(6), 525-538.

Gürbilek, N. (2011). Vitrinde Yaşamak: 1980'lerin Kültürel İklimi. İstanbul: Metis Yayınları.

Gürel, M. (2015). Örgüt Sosyolojisi. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Güvenç, B. (1996). İnsan ve Kültür. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Güvenç, B. (2007). Kültürün ABC'si. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları.

Hacıkadiroğlu, V. (1997). İnsan Felsefesi. İstanbul: Cem Yayınevi.

Hafız, M. (2017). "Platon ve Siyaset Felsefesi", Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni, (Ed. B. A. Çetinkaya). İstanbul: İnsan Yayınları, 2017: 170). (167-190).

Haklı, S. Z. (2017). Özgür Toplumda Birey ve Cemaat. Ankara: Liberte Yayınları.

Haldun, İ. (2021). Mukaddime. (Haz. S. Uludağ). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Hall, A. J.- Ikenberry, G. J. (2000). Devlet. (Çev. Y. O. Alibeygil- M. Şipal). Ankara: Doruk Yayıncılık.

Hallinan, T. M. (1997). A Sociological Perspective on Social Issues. The American Sociologist, Vol:28, No:1, 5-14.

Hammond, R (2001). Farabi Felsefesi ve Ortaçağ Düşüncesine Etkisi. (Çev. U. Nutku- G. Küken). İstanbul: Alfa Yayınları.

Han, B. (2017). Şeffaflık Toplumu. (Çev. H. Barışcan). İstanbul: Metis Yayınları.

Han, B. C. (2019). Psikopolitika: Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri. (Çev. H. Barışcan). İstanbul: Metis Yayınları.

Han, B. C. (2022). Palyatif Toplum: Günümüzde Acı. (Çev. H. Barışcan). İstanbul: Metis Yayınları.

Han, B. C. (2019). Psikopolitika. (Çev. H. Barışcan). İstanbul: Metis Yayınları.

Hançerlioğlu, O. (1996). Toplumbilim Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hardt, M.- Negri, A. (2002). İmparatorluk. (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hardt, M.- Negri, A. (2004). Çokluk: İmparatorluk Çağında Sava ve Demokrasi. (Çev. B. Yıldırım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Harrison, F. (2018). Travmatize Toplum: Hile Yapmayı Nasıl Yasaklar ve Uygarlığımızı Kurtarırız. (Çev. D. Yeniçeri). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Harvey, D. (2015). On yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu. (Çev. E. Soğancılar). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Hayek, A. F. (2012). Law, Legislation and Liberty: A New Statement of The Liberal Principles of Justice and Political Economy. New York: Routledge.

Heywood, A. (2007). Siyasi İdeolojiler. (Çev. A. K. Bayram vd.). Ankara: Adres Yayınları.

Heywood, A. (2011). Siyaset Teorisine Giriş, (Çev. H. M. Köse) İstanbul: Küre Yayınları.

Heywood, A. (2014). Siyaset. (Çev. B. B. Özipek vd.). Ankara: Adres Yayınları.

Hitchcock, L. A. (2013). Kuramlar ve Kuramcılar: Çağdaş Düşüncede Antik Edebiyat. (Çev. S. Pekşen). İstanbul: İletişim Yayınları.

Hobbes, T. (2013). Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti. (Çev. S. Lim). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hobbes, T. (2014). Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri. (Çev. C. D. Zarakolu) İstanbul: Belge Yayınları.

Hobbes, T. (2021). Çağımız ve Thomas Hobbes (Ed. M.Ertan Kardeş). İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

Hobsbawm, E. J. (2003). Devrim Çağı: Avrupa 1789-1848. (Çev. B. S. Şener). Dost Kitabevi Yayınları.

Holton, J.R. (1999). Kentler, Kapitalizm ve Uygarlık. (Çev. R. Keleş). Ankara: İmge Kitabevi.

https://worldpopulationreview.com/countries/countries-by-national-debt (DA:26.08.2022).

https://www.theguardian.com/politics/2013 /apr/08 /margaret -thatcher-quotes, 8 Apr. 2013 (DA: 18.03.2020).

Huntington, S. (2021). Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması. (Çev. E. Berktaş). İstanbul: Panama Yayıncılık.

Husserl, E. (2013). Ideas: General Introduction to Pure Phenomenology, London: Routledge.

Illich, I. (2011a). Şenlikli Toplum. (Çev. A. Kot). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Illich, I. (2011b). Sağlığın Gaspı. (Çev. S. Sertabiboğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Illich, I. (2020). Okulsuz Toplum. (K. Öztürk). İstanbul: Şule Yayınları.

Işık, E. (2016). Devrim ve Düzen: John Locke ve Edmund Burke'te Devrim Düşüncesi. Ankara: Kadim Yayınları.

Jenks, C. (2007). Alt Kültür: Toplumsalın Parçalanışı. (Çev. N. Demirkol). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kala, A. (2019). Sosyoloji Öncesi ve Sonrası Toplum Teorileri. İstanbul: Doğu Kitabevi.

Kalın, İ. (2013). Akıl ve Erdem: Türkiye'nin Toplumsal Muhayyilesi. İstanbul: Küre Yayınları.

Kanat, C.A. (2013). Platon ve Aristoteles'te Devlet ve Toplum Felsefesi. İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Kant, I. (2005). "Aydınlanma Nedir?", (Çev. A. Yayla), Liberal Düşünce Dergisi, 10 (38-39), 225-230.

Kant, I. (2013). Eğitim Üzerine. (Çev. A. Aydoğan). İstanbul: Say Yayınları.

Kapani, M. (2009). Politika Bilimine Giriş. Ankara: Bilgi Yayınevi

Kaplan, İ. (2002). Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi. İstanbul: İletişim Yayınları.

Karaduman, İ. C. (2020). "Thomas Hobbes ve Leviathan'ı Üzerine Bir İnceleme: Yönetim Bilimi'ni İçeriye Almak", Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, (3)1, 114-137.

Katz, S. (2017). "Michel Foucault", Çağdaş Toplum Kuramından Portreler, kitabı içinde (Der: A. Elliott, B. S. Turner), İstanbul: İletişim Yayınları.

Kaya, M. (2013). "Platon'un Ruh Kuramı", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 15(1), (171-182).

Keane, J. (1994). Demokrasi ve Sivil Toplum. (Çev. N. Erdoğan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kerov, Z. M. (2016). Kapitalist Toplum. (G. Birol). Ankara: Yason Yayınları.

Kerov, Z. M. (2019). İlkel Topluluk, Köleci Toplum, Feodal Toplum. (Çev. S. Belli). Ankara: Sol Yayınları.

Keskin, F. (2005). "İktidar, Hakikat ve Entelektüelin Siyasi İşlevi", Foucault, M. Entelektüelin Siyasi İşlevi kitabı içinde (Çev. I. Ergüden vd.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, (13-29).

Keskin, F. (2011). "Özne ve İktidar", Foucault, M. Özne ve İktidar kitabı içinde (Çev. I. Ergüden vd.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Keskin, F. (2021). "Michel Foucault", Siyaset Felsefesi Tarihi kitabı içinde (Der. A. Tunçel-K. Gülenç). Ankara: Doğu Batı Yayınları, 703-719.

Keyt, D. (1991). Three Basic Theorems in Aristotle's Politics, (Revision of original published 1987.), in: A Companion to Aristotle's Politics. Edited by David Keyt and Fred D. Miller, s. 118-141. Oxford: Blackwell, aktaran, Yeşilçayır, C. (2014). "Thomas Hobbes'un Geleneksel Siyaset Felsefesine Karşı Çıkışı", Mavi Atlas, 2, 62-72.

Khallikan, İ. (1299). "Tarikh Vefeyat el A'yan ve Enba Ebna'el Zaman" Bulak, 2, 76-77, aktaran, Sayılı, A. (1951). "Farabi ve Tefekkür Tarihindeki Yeri", Belleten, XV (51), 1-59.

Kılıç, Y. (2015). "Hobbes, Locke ve Rousseau'da "Doğa Durumu" Düşüncesi", Temaşa: Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi, 2, 97-117.

Kılıçbay, M. A. (2013). "Önsöz", Hobbes, T. Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti, kitabın içinde (Çev. S. Lim). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kiraz, S. (2021). "Kapitalizmin Sonu: Marx'a Sadık Bir Yorum". Temaşa: Felsefe Dergisi, 15, 129-139.

Korlaelçi, M. (2002). Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi. Ankara: Hece Yayınları.

Kökalan Çımrın, F. (2011). "Manuel Castells'i Yeniden Okumak: Küresel Ağ Hareketleri Yaklaşımının Eleştirel Bir Değerlendirmesi", Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt, IV Sayı, 2, 65-77.

Köker, L. (1998). İki Farklı Siyaset. Ankara: Vadi Yayınları.

Köktaş, M. (1995). "Auguste Comte'un Din Sosyolojisi", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 34(01), 67-73.

Köktürk, M. (2013). "Kültür Sosyolojisinin Temel Meseleleri", Kültür Sosyolojisi kitabı içinde, (Edt. K. Alver- N. Doğan). Ankara: Hece Yayınları, (13-46).

Kulak, Ö. (2021). "Thomas Hobbes", Siyaset Felsefesi Tarihi, kitabı içinde (Edt. A. Tunçel – K. Gülenç). Ankara: Doğu Batı Yayınları, (208-225).

Kur'an-ı Kerim (2018). (Haz. H. Karaman vd.). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kurtkan Bilgiseven A. (1986). Genel Sosyoloji. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Kurtoğlu, Z. (1999). İslam Düşüncesinin Siyasal Ufku. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kuyurtar, E. (2021). "John Locke", Siyaset Felsefesi Tarihi kitabı içinde. (Edt. A. Tunçel – K. Gülenç). Ankara: Doğu Batı Yayınları, 239-252.

Kymlicka, W. (2015). Çokkültürlü Yurttaşlık. (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Laborit, H. (1990). İnsan ve Kent. (Çev. B. Onaran). İstanbul: Payel Yayınevi.

Larson, G.- Gill, R. (2017). Organization and Identity. Cambridge: Polity Press.

Lavenda, R. H.- Schultz, E. A. (2021). Kültürel Antropoloji. (Çev. D. İşler- O. Hayırlı). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Lazzarato, M. (2015). Borçlandırılmış İnsanın İmalı: Neoliberal Durum Üzerine Deneme. (Çev. M. Erşen). İstanbul: Açılım Kitap.

Lee, D. (2000). The Society of Society: The Grand Finale of Niklas Luhmann. Sociological Theory, Vol:18, No:2, 320-330.

Lefebre, G. (2015). Fransız Devrimi. (Çev. H. Bucak). İstanbul: Hil Yayın.

Leledakis, K. (2000). Toplum ve Bilinçdışı. (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Lêvi-Strauss, C. (1994). Irk, Tarih ve Kültür. (Çev. H. Bayrı vd.). İstanbul: Metis Yayınları.

Locke, J. (2019). Yönetim Üzerine İkinci İnceleme. (F. Bakırcı). Ankara: Serbest Kitaplar.

Lord, C. (2022) "Aristoteles" Siyaset Felsefesi Tarihi. (Edt. L. Strauss-J. Cropsey). İstanbul: Babil Kitap.

Löwy, M. (2018). Demir Kafes: Max Weber ve Weberci Marksizm. (Çev. N. Çetinkaya). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Luckmann, T. (1967). The Invisible Religion: The Problem of Religion in Modern Society. New York: Macmillan, aktaran, Stauth, G.- Turner, B. S. (2005). Nietzsche'nin Dansı: Toplumsal Hayatta Hınç, Karşılıklılık ve Direniş. (Çev. M. Küçük). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Lukes, A. (2016). İktidar: Radikal Bir Giriş. (Çev. M. Ratip). İstanbul: İletişim Yayınları.

Lukes, S. (1998). Marksizm ve Ahlâk. (Çev. O. Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Macintyre, A. (2007). After Virtue. London: Duckworth., aktaran, Taşgetiren, A. (2020). Kadim Tartışma: Birey mi, Toplum mu? İstanbul: Dün, Bugün Yarın Yayınları.

Macionis, J. J. (2012). Sosyoloji. (Çev. V. Akan). Ankara: Nobel Yayınları.

Macpherson, C.B. (1971). La Thêorie Politique de I'individualisme Possesif de Hobbes â Locke. Paris: Editions Gallimard, aktaran, Ağaoğulları, M.A.- Köker, L. (2009). Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı. Ankara: İmge Kitabevi.

MacRae, D. (1985). Weber. (N. Vergin). İstanbul: Afa Yayınları.

Malinowski, B. (1992). Bilimsel Bir Kültür Teorisi. (Çev. S. Özkal). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Malinowski, B. (2020). Bilimsel Bir Kültür Teorisi. (Çev. D. Uludağ). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Mandic, O. (1967). The Marxist School of Sociology: What is Sociology in a Marxist Sence? Social Research, Vol:34, No:3, 435-455.

Mannheim, K. (2017). Kültür Sosyolojisi. (Çev. M. Yalçınkaya). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü. (Çev. O. Akınhay- D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Marx, K. (1844). Economic and Philosophical Manuscripts. MECW, 3, aktaran, Lukes, S. (1998). Marksizm ve Ahlâk. (Çev. O. Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Marx, K. (1947). Misêre de la Philosophie. Editions Sociales, aktaran, Löwy, M. (2018). Demir Kafes: Max Weber ve Weberci Marksizm. (Çev. N. Çetinkaya). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Marx, K.- Engels, F. (2018). Alman İdeolojisi (Feuerbach). (Çev. S. Belli). Ankara: Sol Yayınları.

Marx, K.- F. Engels (2010). Komünist Manifesto. (Çev. C. Üster-N. Deriş). İstanbul: Can Yayınları.

Marx, K.- F. Engels, F. (2016). Devlet ve Hukuk. (Çev. R. Serozan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Mead, G. H. (2021). Zihin, Benlik ve Toplum. (Çev. Y. Erdem). Ankara: Heretik Yayınları.

Meiksins Wood, E. (2012). Kapitalizmin Arkaik Kültürü: Eski Rejimler ve Modern Devletler Üstüne Tarihsel Bir Deneme. (Çev. O. Köymen). İstanbul: Yordam Kitap.

Mejuyev, V. (1998). Kültür ve Tarih. (Çev. S. H. Yokova). Ankara: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Mengüşoğlu, T. (2021). İnsan Felsefesi. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Meriç, C. (1968). "Sosyalizm ve Sosyoloji Tarihinde Proudhon", Sosyoloji Konferansları, 9, 111-132.

Meriç, C. (1996). Saint-Simon: İlk Sosyolog, İlk Sosyalist. (Haz. M. A. Meriç). İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, C. (2021). Bu Ülke. İstanbul: İletişim Yayınları.

Minogue, K.R. (1997). "Thomas Hobbes ve Mülkiyetçilik Felsefesi", Siyasi Düşünce Tarihi kitabı içinde. (Edt. D. Thomson). İstanbul: Şule Yayınları. 62-78.

Monaghan, J.- Just, P. (2013). Sosyal ve Kültürel Antropoloji. (Çev. H. Gür). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Montesquieu. (2021). Kanunların Ruhu. (Çev. B. Günen). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Moore, E. W. (1997). "İşlevselcilik", Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi kitabı içinde. (Haz. M. Tunçay- A. Uğur), Ankara: Ayraç Yayınevi.

Morin, E. (2019). Yitik Paradigma: İnsan Doğası. (Çev. D. Çetinkasap). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Mütercimler, E. (2006). Geleceği Yönetmek. İstanbul: Alfa Yayınları, aktaran, Ünalp, L. (2018). "Türk Harp Tarihî Yazıcılığına ve Askerî Tarıh-Harp Tarihî Konularına İlişkin Değerlendirme" Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 40, 64-80.

Newman, A.M. (2016). Sosyoloji: Günlük Yaşamın Mimarisini Keşfetmek. (Çev. A. Arslan). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Nisbet, A. R. (1974). The Sociology of Emile Durkheim, New York: Oxford University Press.

Nisbet, R. (2013). Sosyolojik Düşünce Geleneği. (Çev. Y. Kaplan). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Nozick, R. (2013). Anarchy, State and Utopia, New York: Basic Books.

Oktay, A. S. (2019). Farabi'nin Felsefesinde Erdemli Medeniyet Teorisi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12 (64), 975-990.

Oktik, N. (2014). "Toplum ve Yanılsama", Collins-Makowsky, Toplumun Keşfi kitabı içinde (Çev. N. Oktik vd.). Ankara: Nobel Yayıncılık, (1-15).

Okumuş, E. (2019). "Sosyolojide Tanrı Tasavvuruna Bir Giriş Denemesi", Eskiyeni, 39, 201-222.

Okumuş, E. (2020). Fârâbî'de Toplum. Ankara: Eskiyeni Yayınları.

Ollman, B. (2012). Yabancılaşma: Marx'ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı. (Çev. A. Kars). İstanbul: Yordam Kitap

Oppenheimer, F. (2005). Devlet. (Çev. A. Şenel- Y. Sabuncu). Ankara: Phoenix Yayınları.

Outram, D. (2007). Aydınlanma. (Çev. S. Çalışkan- H. Çalışkan). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Özakpınar, Y. (2018). Bir Medeniyet Teorisi: Kültür ve Medeniyete Yeni Bir Bakış. İstanbul: Ötüken Yayınları.
Özcan, M. (2016). İnsan Felsefesi: İnsanın Neliği Üstüne Bir Soruşturma. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Özdemir, M. (2014). "Eflatun ve Aristoteles'in Politikaya Dair Görüşleri Açısından İbn Haldun'un Mukaddime Metni", Mütefekkir, 1 (2), 107-121.

Özensel, E. (2013). "Kültürün popülerleşen Bir Alanı: Popüler Kültür." Kültür Sosyolojisi kitabı içinde, (Ed. K. Alver- N. Doğan). Ankara: Hece Yayınları, (237-260). (261-277)

Özipek, B.B. (2004). Muhafazakârlık: Akıl, Toplum, Siyaset. Ankara: Liberte Yayınları.

Özkul, O. (2013). Kültür ve Küreselleşme. İstanbul: Açılım Kitap.

Özlem, D. (1982). Bilim Felsefesi Ders Notları (Teksir). İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, aktaran, Köker, L. (1998). İki Farklı Siyaset. Ankara: Vadi Yayınları.

Özlem, D. (2001). Max Weber' de Bilim ve Sosyoloji. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Özlem, D. (2013). "Batılı Bilgi, Pozitivizm ve Felsefe çerçevesinde Avrupa merkezci Tarih Anlayışının Temelleri", İnsan & Toplum, 3(6), 7-24.

Özmakas, U. (2012). "Foucault: İktidardan Biyoiktidara", Cogito, Sayı:70-71, 53-81.

Özmen Akalın, F.A. (2021). "Claude-Henri de Saint Simon, Saint-Simonizm ve Toplumsal Değişim: Askeri Toplumdan Sanayi Toplumuna Geçiş", Akademik Hassasiyetler, 8(15), 43-65.

Öztürk Aykaç, N. (2016). "Sosyoloji ve Felsefe: Toplum Düşüncesinde Yaratıcı Bir Açılım İmkânı", Sosyoloji Divanı Özel Sayı: Sosyolojik Muhayyile, 4 (7), 1-15.

Öztürk, E. (2018). "George Herbert Mead'ın Sosyal Davranışçılık Devrimi: Sosyolojizm ve Psikolojizm Kıskacında Bir "İlişkisel Faillik" Denemesi", Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 21(2), 253-284.

Özyurt, C. (2007). "Durkheim Sosyolojisinde Ahlâkî Kontrol Sorunu", Değerler Eğitimi Dergisi, 5 (13), 95-121.

Özyurt, C. (2016). Erich Fromm'un İnsan ve Toplum Anlayışı. Ankara: Hece Yayınları.

Park. R. E. (2017). Sosyoloji ve Sosyal Bilimler. (Çev. D. B. Aksel). İstanbul: Pinhan Yayınları.

Parkan, B. (2011). Marx. (Haz. B. Parkan). İstanbul: Say Yayınları.

Parlak, Z. (2004) "Sanayi Ötesi Toplum Teorilerinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2, 95-125.

Pascal, B. (1647). "Blaise Pascal: Thoughts, Letters and Minor Works" içinde O. W. Wright, Harvard Classics, 1910: 442, aktaran, Gottlieb, A. (2021). Aydınlanma Rüyası: Modern Felsefenin Yükselişi, (Çev. C. Mavituna). İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

Pascal, B. (2019). Düşünceler. (Çev. F. Yücel). Ankara: Fol Yayınları.

Peters, R. (1995). "John Locke", Batı Düşüncesinde Siyaset Felsefeleri. (Edt. M. Cranston). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayını.

Platon. (2014). Devlet. (Çev. S. Eyüboğlu- M. A. Cimcoz). İstanbul: Türkiye İş bankası Kültür Yayınları.

Poggi, G. (2016). Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği. (Çev. A. Babacan). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Poloma, M. M. (1993). Çağdaş Sosyoloji Kuramları. (Çev. H. Erbaş). Ankara: Gündoğan Yayınları.

Popper, K.R. (2021). Açık Toplum ve Düşmanları. (Çev. M. Tunçay vd.). Ankara: Liberte Yayınları.

Postman, N. (2009). Teknopoli. (Çev. M. E. Yılmaz). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Price, R. (1785). Observations On The Importance of the American Revolution, London: Cambridge University Press, aktaran, Israel, J. (2018). Radikal Aydınlanma ve Modern Demokrasinin Kökenleri. (Çev. A. F. Yıldırım). İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

Ralph, S. (1997). Max Weber ve Kültür Sosyolojisi, (Çev. M. Küçük). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Raynaud, P.- Rials, S. (2003). Siyaset Felsefesi Sözlüğü. (Çev. İ. Yergüz vd.). İstanbul: İletişim Yayınları, aktaran, Arslan, H. (2013). "John Locke'un Siyaset Felsefesinin Temelleri Üzerine Bir Deneme", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(17), 181-204.

Raynoud, P.- Rials, S. (2017). Siyaset Felsefesi Sözlüğü. (Çev. İ. Yerguz vd.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Reboul, O. (1991). Eğitim Felsefesi. (Çev. I. Gürbüz). İstanbul: İletişim Yayınları.

Reiser, S. J. (1978). Medicine and the Reign of Technology. Cambridge, London, New York, Melbourne: Cambridge University Press., aktaran, Postman, N. (2009). Teknopoli. (Çev. M. E. Yılmaz). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Rızvanoğlu, E. (2019). "Gadamer'de Anlama ve Geleneğin Dilsel Konumu", Asos Journal, 89, 62-70.

Rice, A. S. (1932). What is Sociology? Social Forces, Vol:10, No:3, 319-326.

Riutort, P. (2019). Sosyolojiye Giriş Dersleri. (Çev. E. C. Gürcan). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Robertson, R. (1999). Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür. (Çev. Ü. H. Yolsal). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Rosenthal, J. I. E (2005). "Farabi'nin Felsefesinde Siyasetin Yeri", (Çev. B.A. Çetinkaya). İslami Araştırmalar Dergisi, 18(2), 169-181.

Rousseau, J. J. (2008). Siyasal Fragmanlar, Ekonomik Politik Üzerine Söylev. (Çev. İ. Yerguz). İstanbul: Say Yayınları.

Rousseau, J. J. (2016). Toplum Sözleşmesi ya da Siyaset Hukuku İlkeleri, kitabı içinde (Çev. İ. Yerguz). İstanbul: Say Yayınları.

Rousseau, J. J. (2021). İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı. (Çev. R.N. İleri). İstanbul: Say Yayınları.

Rousseau, J.J. (1996). Toplum Sözleşmesi. (Çev. A. Erenuluğ). Ankara: Öteki Yayınevi.

Ruby, C. (2012). Siyaset Felsefesine Giriş. (Çev. A. U. Kılıç). İstanbul: İletişim Yayınları.

Rudê, G. (2015). Fransız Devrimi. (Çev. A. İ. Dalgıç). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sahlins (2014). Akrabalık Nedir, Ne Değildir? (Çev. A. Pala). Ankara: Dipnot Yayınları.

Sahlins, M. (2012). Batı'nın İnsan Doğası Yanılsaması. (Çev. E. Ayhan- Z. Demirsü). İstanbul: bgst Yayınları.

Said, E.W. (1998). Kültür ve Emperyalizm: Kapsamlı Bir Düşünsel ve Siyasal Sorgulama Çalışması. İstanbul: Hil Yayın.

Sarıca, M. (1965). Pierre Joseph Proudhon, 1809-1865. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Samet Matbaası.

Sayer, D.- Frisby, D. (2017). Toplum. (Çev. B. Bekmen), İstanbul: Habitus Yayıncılık.

Sayılı, A. (1951). "Farabi ve Tefekkür Tarihindeki Yeri", Belleten, XV (51), 1-59.

Sayın, Ö. (2020). Aile Sosyolojisi. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Scheler, M. (1998). İnsanın Kozmostaki Yeri. (Çev. H. Tepe). Ankara: Ayraç Yayınevi.

Schopenhauer, A. (2014). İnsan Doğası Üzerine. (Çev. E. Yıldırım). İstanbul: Oda Yayınları.

Schroeder, R. (1996). Max Weber ve Kültür Sosyolojisi. (Çev. M. Küçük). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Schwarz, F. (1997). Kadim Bilgeliğin Yeniden Keşfi. (Çev. A. M. Aslan). İstanbul: İnsan Yayınları.

Scott, C. J. (2016). Toplum Gibi Görmek. (Çev. S. Torlak). İstanbul: Zoomkitap Yayınları.

Scott, W.R. (1994). Organizational Sociology. London: Routledge.

Senemoğlu, O. (2016). "Antik Yunan Siyasal Düşünüşünde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı: Platon ve Aristoteles", İnsan & İnsan, 3 (10), 42-63.

Senemoğlu, O. (2017a). "Locke ve Rousseau'nun İnsan Doğası ve Toplum Düşüncesi" İnsan ve Toplum Dergisi, 7(1). 187-221.

Senemoğlu, O. (2017b). Marx'ı Yeniden Düşünmek: İnsan Doğası, Toplum ve Özgürlük. Ankara: Hece Yayınları.

Silier, Y. (2013). Özgürlük Yanılsaması: Marx ve Rousseau. İstanbul: Yordam Kitap.

Simmel, G. (2009). Bireysellik ve Kültür. (Çev. T. Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.

Solomon, R. C.- Higgins, M. K. (2013). Felsefenin Kısa Tarihi. (Çev. M. Topal). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sorokin, P.A. (1997). Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri. (Çev. M. Tunçay). İstanbul: Göçebe Yayınları.

Soyocak, Özalp, S. (2011). "Peter Ferdinand Drucker'ın Yönetsel Açıdan Değerlendirilmesi" Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 3(2), 155-168.

Spring, J. (1997). Özgür Eğitim. (Çev. A. Ekmekçi). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Stauth, G.- Turner, B. S. (1998). Nietzsche's Dance, Resentment, Reciprocity and Resistance in Social Life, Basil Blackwell: London, aktaran, Turner, B. S., (2014). Klasik Sosyoloji. (Çev. İ. Çetin), İstanbul: İletişim Yayınları.

Steger, M. B. (2006). Küreselleşme. (Çev. A. Ersoy). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Strauss, L. (2022). "Platon". (Haz. M. Akkurt). İstanbul: Babil Kitap.

Stuart Mill, J. (2021). Auguste Comte ve Pozitivizm. (Çev. E. Erkan). Ankara: Fol Yayınları.

Sunar, İ. (1986). Düşün ve Toplum. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.

Swingewood, A. (2010). Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi. (Çev. O. Akınhay), İstanbul: Agora Kitaplığı.

Şahin, K. (2017). "John Locke'un Toplum ve Devlet Anlayışı", Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, 52(1), 41-55.

Şahin, R. (2016). "Gözetim ve Mahremiyet; Mahremiyetin Mekâna Hapsedilmesi ve Gösteri Toplumu", Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu, (Edt. Y. Ünal vd.). Samsun: Ordu İlahiyat Vakfı Yayınları, 517-528.

Şat, N. (2009). "Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı: Weber Bürokrasisinin Sonu Mu?" Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2 (1), 93-108.

Şenel, A. (2001). İlkel Topluluktan Uygar Topluma: Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Şenel, A. (2009). Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi. Ankara: İmge Kitabevi.

Şenel, A. (2020). Siyasal Düşünceler Tarihi. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Şentürk, Ü. (2014). "Toplumsal Alanın İktidar Devriyeleri", Doğu Batı Dergisi, Sayı: 69, 127-151.

Şeriati, A. (1994). Marxizm. (Çev. Y. Arslan- K. Çamurcu). İstanbul: Dünya Yayıncılık.

Şeriati, A. (2019). İnsanın Dört Zindanı. (Çev. E. Okumuş). Ankara: Fecr Yayınları.

Şimşek, O. (2003). "Sanayi Toplumunda Çalışma İlişkileri ve Bu Süreçteki Türk Sendikacılığının Gelişim Sosyolojisi", Kamu-İş, 7(2), 1-22.

Tabanlı, F. (2018). "Thomas Hobbes ve John Locke'un Devletin Kökeni Hakkındaki Görüşleri", Anadolu Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi, 4(2), 331-353.

Tan, M. (1983). "I. Illich ve Okulsuz Toplum", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(2), 45-59.

Tarnas, R. (2011). Batı Düşüncesi Tarihi, 2. Cilt. (Çev. Y. Kaplan). İstanbul: Külliyat Yayınları.

Taş, S. (2020). "Emile Durkheim'in Sosyolojik Anlayışında Toplumsal İşbölümü, Sosyolojik Yöntemin Kuralları, Din, Anomi ve İntihar", Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 13 (29), 442-229.

Taşgetiren, Ç. (2020). Kadim Tartışma: Birey mi, Toplum mu? İstanbul: Dün, Bugün Yarın Yayınları.

Taşkın, Y. (2014). "Siyaset Nedir?", Siyaset, kitabı içinde. (Edt. Y. Taşkın). İstanbul: İletişim Yayınları.

Tatlıcan, Ü. (2011). Sosyoloji ve Sosyal Teori Yazılar. Bursa: Sentez Yayıncılık.

Taylor, C. (2006). Modern Toplumsal Tahayyüller. (Çev. H. Koyukan), İstanbul: Metis Yayınları.

Tepe, H. (1998). "Giriş", "İnsanın Kozmostaki Yeri", kitabının İçinde, Scheler, M. İnsanın Kozmostaki Yeri", (Çev. H. Tepe). Ankara: Ayraç Yayınevi. (1-31).

Tevrat (2001). Tora, Neviim, Ketuvim, İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.

Tezcan, M. (2005). Çocuk Sosyolojisi. Ankara: Kök Yayıncılık.

Thatcher, M. (1993). The Downing Street Years. London. Harper Collins.

Thomson, D. (1997). "Rousseau ve Genel İrade". Siyasi Düşünceler Tarihi, kitabı içinde, (Edt. D. Tomlinson). İstanbul: Şule Yayınları.

Thurnwald, R. (1935). Werden, Wandel und Gestaltung von Staat und Kultur. Berlin: im Lichte der Völkerforschung, aktaran, Turhan, M. (1994). Kültür Değişmeleri: Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Timuçin, A. (2006). John Locke'un Siyaset Anlayışı. İstanbul: Bulut Yayınları.

Tiryakian A. E. (1997). "Emile Durkheim", Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi kitabı içinde (Haz. M. Tunçay ve A. Uğur), Ankara: Ayraç Yayınevi.

Toffler. A. (2012). The Third Wave. (Çev. S. Yeniçeri). İstanbul: Koridor Yayınları, aktaran, Gündüz, M. (2013). "Modern Eğitimin Doğuşu ve Alternatif Eğitim Paradigmaları", Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Eğitim Felsefesi Özel Sayı-1. 67-79.

Tomlinson, J. (1999). Kültürel Emperyalizm. (Çev. E. Zeybekoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Tomlinson, J. (2004). Küreselleşme ve Kültür. (A. Eker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Topçu, N. (2012). Kültür ve Medeniyet. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topkaya, A.- Karakaya, E. (2015). "Din-Felsefe İlişkisi Bağlamında Ruh Kavramına İki Farklı Yaklaşım: İslam ve Platon Örneği", Temaşa. Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi, 2, 25-50.

Touraine, A. (2010). Krizden Sonra. (Çev. O. Kunal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Touraine, A. (2017). Toplumların Sonu. (Çev. O. Kunal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Toynbee, A. J. (1955). A Study of History. Londra-New York-Toronto: Oxford University Press, C.III, aktaran, Arslan, A. (2019). İbni Haldun. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tönnies, F. (2020). Cemaat ve Cemiyet. (Çev. S. Zeybekoğlu). İstanbul: Ötüken Yayınları.

Tuck, R. (2014). "Giriş", T. Hobbes (2014). Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri, kitabı içinde. (Çev. C.D. Zarakolu) İstanbul: Belge Yayınları.

Tuna, K. (2013). "Dil ve Kimlik", Kültür Sosyolojisi kitabı içinde, (Edt. K. Alver- N. Doğan). Ankara: Hece Yayınları, (223-235).

Tunçay, M. (2009). Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar, Yeni Çağ. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Turhan, M. (1994). Kültür Değişmeleri: Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Turner, B. (1997). Eşitlik. (Çev. B. S. Şener). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Turner, B. S. (2014). Klasik Sosyoloji. (Çev. İ. Çetin). İstanbul: İletişim Yayınları.

Turner, H. J.- Beeghley, L.- Powers, C. H. (2010). Sosyolojik Teorinin Oluşumu. (Çev. Ü. Tatlıcan). Bursa: Sentez Yayıncılık.

Tutar, C. (2019). "Risk Toplumu Söylemlerinin Televizyon Reality Programlarında Temsili", Etkileşim, 4, 88-115.

Türkkahraman, M. (2009). "Teorik ve Fonksiyonal Açıdan Toplumsal Kurumlar ve Kurumlararası İlişkiler", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 14 (2), 25-46.

Ulaş, S.E. vd. (2002). Felsefe Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Uludağ, S. (2021). "Giriş: İbn Haldun ve Mukaddime", İbn Haldun. Mukaddime, kitabı içinde (Çev. S. Uludağ). İstanbul: Dergâh Yayınları, (1-154).

Umut, H. (2009). "İnsan Doğası Temelinde Farabi'nin Toplum ya da Devlet Görüşü", Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, 14(27), 119-144.

Ural, Ş. (2016). Pozitivist Felsefe. İstanbul: Say Yayınları.

Urhan, V. (2010). Foucault. İstanbul: Say Yayınları.

Uygun, O. (2019). İbni Haldun'un Toplum ve Devlet Kuramı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Uygur, N. (1998). İçi Dışıyla Batı'nın Kültür Dünyası. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları.

Uysal, G.- Walkinson, Duran, N.- Özbudun, S.- Rouzaud, A. (1998). İnsan: Doğası, Tarihöncesi, Kültürü. Ankara: Öteki Yayınevi.

Ülken, H. Z. (1969). Sosyoloji Sözlüğü. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Ünsaldı, L.- Geçgin, E. (2015). Sosyoloji Tarihi. Ankara: Heretik Yayıncılık.

Vergara, F. (2006). Liberalizmin Felsefi Temelleri. (Çev. B. Arıbaş). İstanbul: İletişim Yayınları.

Vincent, A. (2006). Modern Politik İdeolojiler. (Çev. A. Tüfenkçi). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Wallace A. R.- Wolf A. (1998). Contemporary Sociological Theory, New Jersey: Prentice Hall.

Wallace, R.A.- Wolf, A. (2012). Çağdaş Sosyoloji Kuramları. (Çev. L. Elburuz- M. R. Ayas). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Wallerstein, I. (2002). Tarihsel Kapitalizm. (Çev. N. Alpay). İstanbul: Metis Yayınları.

Warburton, N. (2019). Klasiklerle Felsefe. (Çev. A. Fethi). İstanbul: Alfa Basım Yayın.

Watkins, J.W.N. (1995)." Thomas Hobbes", Batı Düşüncesinde Siyaset Felsefeleri. (Edt. M. Cranston). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları (53-62).

Watson, J.- Hil, A. (1984). A Dictionary of Communication and Media Studies, London: Edward Arnold Publishers, aktaran, Kaplan, İ. (2002). Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi. İstanbul: İletişim Yayınları.

Weber, M. (1958). From Max Weber: Essays in Sociology, London: Routleddge & Kegan Paul.

Weber, M. (1964). The Theory of Social and Economic Organization. New York: Free Press.

Weber, M. (1968). Economy and Society-I, New York: Bedminster Press, aktaran, Edgell, S. (1998). Sınıf. (Çev. D. Özyiğit). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Weber, M. (1982). Gesammelte Aufsatze ur Wiessenschaftslehre, Tübingen: J. C. B. Mohr, aktaran, Schroeder, R. (1996). Max Weber ve Kültür Sosyolojisi. (Çev. M. Küçük). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Weber, M. (1998). Sosyoloji Yazıları. (Çev. T. Parla). İstanbul: İletişim Yayınları.

Weber, M. (2013). Bürokrasi ve Otorite. (Çev. H. Bahadır Akın vd.). Ankara: Adres Yayınları.

Wein, H. (2019). Felsefi Antropoloji: Tarih, İnsan ve Dil Felsefesi Üzerine. (Çev. İ. Tunalı). Ankara: Fol Yayınları.

Weischedel, W. (1997). Felsefenin Arka Merdiveni. (Çev. S. Umran). İstanbul: İz Yayıncılık.

West, D. (1998). Kıta Avrupası Felsefesine Giriş. (Çev. A. Cevizci). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Whitehead, A.N. (1978). Process and Reality: An Essay In Cosmology. New York: The Free Press.

Williams, R. (1993). Kültür. (Çev. S. Aydın). Ankara: İmge Kitabevi.

Williams, R. (2007). Anahtar Sözcükler. (Çev. S. Kılıç). İstanbul: İletişim Yayınları.

Wittgenstein, L. (2013). Tractatus Logico-Philosophicus. (Çev. O. Aruoba). İstanbul: Metis Yayınları.

Woff, H. K. (1997). Fenomenoloji ve Sosyoloji" Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi (Haz. M. Tunçay ve A. Uğur), Ankara: Ayraç Yayınevi.

Wolf, E.R. (2000). Köylüler. (Çev. A. Sönmez). Ankara: İmge Kitabevi.

Yavuz, S. (2014). Tipolojik Yaklaşım ve İbn Haldun ile Farabi'nin Toplum Görüşleri Üzerine", Dini Araştırmalar, 17 (44), 95-120.

Yayla, A. (2015). Liberalizm. Ankara: Liberte Yayınları.

Yelken, R. (2013). "Kültür Endüstrisini Yeniden Tartışmak ya da Popüler Kültürle Hesaplaşmak", Kültür Sosyolojisi kitabı içinde, (Edt. K. Alver- N. Doğan). Ankara: Hece Yayınları, (237-260).

Yıldız, M. (2010). "İbn Haldun'un Tarihselci Devlet Kuramı", FLSF: Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, 10, 25-55.

Yolsal- Murteza, E. (2021). "Çağdaş Fransız Politik Felsefesinde Politikaya Hobbesçu Yaklaşımlar". Çağımız ve Thomas Hobbes (Edt. M. E. Kardeş). İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları (257-279).

Yumuk, R. (1978). "İbn Haldun'da Devlet Görüşü", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3 (1-2), 229-278.

Yükselbaba, Ü. (2017). "Emile Durkheim'e Göre Toplum, Düzen ve Hukuk: Hukukun ve Cezanın Evrimi", ÜHFM C. LXXV, s. 1, 191-226.

Zabunoğlu, H. G. (2016). "Toplum Sözleşmesi Bağlamında John Locke'un Devlet Anlayışı", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7(2), 431-456.

Zarakolu, C. D. (2013). Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi. İstanbul: Belge Yayınları.

Zelyüt, S. (2010). Dört Adalı: Hobbes, Locke, Berkeley, Hume. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Zencirkıran, M. (2021). Örgüt Sosyolojisi; İstanbul: Dora Yayınları.

Zijderveld, A. C. (1985). Soyut Toplum. (Çev. C. Cerit). İstanbul: Pınar Yayınları.

Zijderveld, A. C. (2007). Sahnelik Toplum: Sosyolojinin Yeniden Tanımlanması. (Çev. K. Canatan). İstanbul: Pınar Yayınları.

Zola, E. (2019). Germinal. (Çev. V. Yalçıntoklu). İstanbul: Can Yayınları.

TÜRKİYE'DE BEĞENİ KÜLTÜRLERİ

Kesişimler ve Farklılaşmalar

Öznur Yılmaz Altun

nobel bilimsel

TÜRKİYE'DE BEĞENİ KÜLTÜRLERİ: KESİŞİMLER VE FARKLILAŞMALAR

Öznur Yılmaz Altun

Yayın No.: 1417
ISBN: 978-625-398-168-6
E-ISBN: 978-625-398-169-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yılmaz Altun, Öznur.
Türkiye'de Beğeni Kültürleri: Kesişimler ve Farklılaşmalar / Öznur Yılmaz Altun
1. Basım, XIV + 206 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-168-6
E-ISBN: 978-625-398-169-3
1. Beğeni Sosyolojisi 2. Beğeni Kültürü 3. Beğeni Kamusu

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

TABLO LİSTESİ ..... **ix**

ŞEKİL VE GRAFİK LİSTESİ ..... **xi**

KISALTMALAR ..... **xiii**

GİRİŞ **1**

BÖLÜM 1
BEĞENİNİN SOSYOLOJİSİ **1**

1.1. Beğeninin Tanımlanması ve Beğeniye Yaklaşımlar 3
1.1.1. Pierre Bourdieu: Ayrım 11
1.1.2. Herbert Gans: Beğeni Kültürleri ve Beğeni Kamuları 24
1.1.3. George H. Lewis: Kültür Sınıfları 42
1.1.4. Antoine Hennion: Bir Pratik Olarak Beğeni 45
1.1.5. Mike Featherstone: Bireyselleşmenin Beğenisi 49
1.1.6. Paul DiMaggio: Sanatın Sınıflandırılması 51
1.2. Beğeni Hiyerarşisi 57

BÖLÜM 2
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ **65**

2.1. Araştırmanın Ana Problemi ve Soruları 65
2.2. Araştırmanın Yaklaşımı 66
2.3. Evren ve Örneklem 67
2.4. Soru Formunun Tanıtımı ve Verilerin Analiz Yöntemi 68
2.5. Araştırmanın Olanakları ve Sınırlılıkları 69

BÖLÜM 3
BULGULAR **71**

3.1. Beğeni Kategorileri 71
3.1.1. Film Beğenisi 71
3.1.2. Dizi Beğenisi 72
3.1.3. Müzik Beğenisi 74

3.1.4. Edebiyat Beğenisi 77
3.1.5. Spor Beğenisi 78
3.1.6. Yiyecek ve İçecek Beğenisi 79
3.1.7. El Sanatları Beğenisi 81
3.1.7.1. Hat 81
3.1.7.2. Ebru 82
3.1.7.3. Vitray 82
3.1.7.4. Tezhip 83
3.1.7.5. Minyatür 83
3.1.7.6. Çini 84
3.1.7.7. Bakır/Ahşap/Taş İşleme 84
3.1.7.8. Kanaviçe/İğne Oyası 85
3.2. Beğenilerin İncelemesi 86
3.2.1. Eğitim Düzeyi: 86
3.2.1.1. Eğitim ve Film Beğenisi 87
3.2.1.2. Eğitim ve Dizi Beğenisi 89
3.2.1.3. Eğitim ve Müzik Beğenisi 91
3.2.1.4. Eğitim ve Edebiyat Beğenisi 94
3.2.1.5. Eğitim ve Spor Beğenisi 95
3.2.1.6. Eğitim ve Yiyecek İçecek Beğenisi 96
3.2.2. Cinsiyet 98
3.2.2.1. Cinsiyet ve Film Beğenisi 98
3.2.2.2. Cinsiyet- Dizi Beğenisi 100
3.2.2.3. Cinsiyet ve Müzik Beğenisi 102
3.2.2.4. Cinsiyet ve Edebiyat Beğenisi 106
3.2.2.5. Cinsiyet ve Spor Beğenisi 107
3.2.2.6. Cinsiyet ve Yiyecek İçecek Beğenisi 108
3.2.3. Yaş Grubu 110
3.2.3.1. Yaş Grubu ve Film Beğenisi 111
3.2.3.2. Yaş Grubu ve Dizi Beğenisi 112
3.2.3.3. Yaş Grubu ve Müzik Beğenisi 114
3.2.3.4. Yaş Grubu ve Edebiyat Beğenisi 116
3.2.3.5. Yaş Grubu ve Spor Beğenisi 116
3.2.3.6. Yaş Grubu ve Yiyecek İçecek Beğenisi 118
3.2.4. En Uzun Süre Yaşanan Yerleşim Yeri 119
3.2.4.1. En Uzun Süre Yaşanan Yerleşim Yeri ve Film Beğenisi 120

3.2.4.2. En Uzun Süre Yaşanan Yerleşim Yeri ve Dizi Beğenisi 122
3.2.4.3. En Uzun Süre Yaşanan Yerleşim Yeri ve Müzik Beğenisi 124
3.2.4.4. En Uzun Süre Yaşanan Yerleşim Yeri ve Edebiyat Beğenisi 126
3.2.4.5. En Uzun Süre Yaşanan Yerleşim Yeri ve Spor Beğenisi 127
3.2.4.6. En Uzun Süre Yaşanan Yerleşim Yeri ve Yiyecek İçecek Beğenisi ... 127
3.2.5. Meslek 129
3.2.5.1. Meslek ve Film Beğenisi 130
3.2.5.2. Meslek ve Dizi Beğenisi 133
3.2.5.3. Meslek Grubu ve Müzik Beğenisi 137
3.2.5.4. Meslek Grubu ve Edebiyat Beğenisi 138
3.2.5.5. Meslek Grubu ve Spor Beğenisi 139
3.2.5.6. Meslek Grubu ve Yiyecek İçecek Beğenisi 140
3.2.6. Gelir Düzeyi 143
3.2.6.1. Gelir Düzeyi ve Film Beğenisi 144
3.2.6.2. Gelir Düzeyi ve Dizi Beğenisi 146
3.2.6.3. Gelir Düzeyi ve Müzik Beğenisi 148
3.2.6.4. Gelir Düzeyi ve Edebiyat Beğenisi 150
3.2.6.5. Gelir Düzeyi ve Spor Beğenisi 151
3.2.6.6. Gelir Düzeyi ve Yiyecek İçecek Beğenisi 152
3.2.7. İnanç Düzeyi 154
3.2.7.1. İnanç Düzeyi ve Film Beğenisi 155
3.2.7.2. İnanç Düzeyi ve Dizi Beğenisi 157
3.2.7.3. İnanç Düzeyi ve Müzik Beğenisi 159
3.2.7.4. İnanç Düzeyi ve Edebiyat Beğenisi 162
3.2.7.5. İnanç Düzeyi ve Spor Beğenisi 164
3.2.7.6. İnanç Düzeyi ve Yiyecek İçecek Beğenisi 165
3.3. Beğenilerin Uyum Analizleri 167
3.4. Beğenilerin Çoklu Uyum Analizleri 172

SONUÇ 185

KAYNAKÇA 197

EK 205

KAYNAKÇA

Alpar, C. (2017). *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler*. Ankara: Detay.

Arsel, Z., ve Bean, J. (2013). Taste Regimes And Market-Mediated Practice. *Journal Of Consumer Research.* 39(5). 899-917.

Arun, Ö. (2010). Türkiye'de Televizyon Alanının Sosyal Yapısı Ve Televizyon Alanında Kültürel Tüketim Pratikleri. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Arun, Ö. (2012). Cultivated Citizens? Cultural Capital, Class, Gender And Generations In Contemporary Turkey. *Metu Studies in Development.* 39(3). 283-302.

Arun, Ö. (2013). Rafine Beğeniler Ya Da Sıradan Hazlar? Türkiye'de Beğeninin, Ortamın Ve Tüketimin Analizine İlişkin Bir Model. *Kültür Ve İletişim*. *16*(32). 45-72.

Arun, Ö. (2014). İnce Zevkler-Olağan Beğeniler: Çağdaş Türkiye'de Kültürel Eşitsizliğin Yansımaları. *Cogito*. 76. 167-191.

Atalay, M. C. (2013). Kamusal Alan Heykellerindeki Estetiğin, Beğeni Tutumlarının Ölçülmesi. *International Symposium On Language And Communication: Research Trends And Challenges*. 1179-1190.

Austin, B. (1983). Critics' And Consumers' Evaluations Of Motion Pictures: A Longitudinal Test Of The Taste Culture And Elitist Hypotheses. *Journal Of Popular Film And Television*. 10(4). 156-167.

Ayas, O. G. (2017). Beğeni Hiyerarşilerinin Tesis Edilmesinde Bir Sınıflandırma Stratejisi Olarak Klasik Türk Müziğinin İcadı: Sosyolojik Bir Yaklaşım*. İnönü Üniversitesi Kültür Ve Sanat Dergisi*. 3(1). 139-146.

Bali, R. N. (2002). *Tarz-I Hayat'tan Life Style'a Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar*. İstanbul: İletişim.

Bauman, Z. (1998). *Sosyolojik Düşünmek*. İstanbul: Ayrıntı.

Bauman, Z. (2000). *Postmodernlik Ve Hoşnutsuzlukları*. İstanbul: Ayrıntı.

Bauman, Z. (2011). *Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup*. İstanbul: Habitus Kitap.

Bauman, Z. (2015). *Akışkan Modern Toplumda Kültür.* Ankara: Atıf.

Bauman, Z. (2015b). *Özgürlük.* İstanbul: Ayrıntı.

Becker, H. S. (2013). *Sanat Dünyaları*. İstanbul: Ayrıntı.

Bennett, T., Emmison, M. Ve Frow, J. (1999). *Accounting For Tastes: Australian Everyday Cultures*. Cambridge University Press.

Berger, B. M. (1977). Popular Culture And High Culture: An Analysis And Evaluation Of Taste. *Contemporary Sociology*. 6(6). 661-664.

Berger, B. M. (1995). *An Essay On Culture: Symbolic Structure And Social Structure*. University of California Press.

Bertacchini, E., Bolognesi, V., Venturini, A., & Zotti, R. (2021). The Happy Cultural Omnivore? Exploring The Relationship Between Cultural Consumption Patterns And Subjective Well-Being. *IZA Discussion Papers No. 14749*.

Berzano, L. Ve Genova, C. *Lifestyles And Subcultures: History And A New Perspective*. Routledge.

Blasius, J. Ve Friedrichs, J. (2008). Lifestyles In Distressed Neighborhoods: A Test Of Bourdieu's "Taste Of Necessity" Hypothesis. *Poetics*. 36(1), 24-44.

Borlandi, M., Boudon, R., Cherkaoui, M., Ve Valade, B. (2011). *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü. İstanbul*: İletişim.

Bourdieu, P. (2015). *Ayrım Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. Ankara: Heretik.

Bourdieu, P. (2017). *Habitus: A Sense Of Place*. Routledge.

Buxton, D. (1983). Rock Music, The Star-System And The Rise Of Consumerism. *Telos*. 1983(57), 93-106.

Campbell, C. (2021). Shopping, Pleasure And The Sex War. *Consumption And Consumer Society*. 83-97.

Chaney, D. C. (1999). *Yaşam Tarzları*. Ankara: Dost.

Corcuff, P. (2009). *Bireycilik Sorunu: Stirner, Marx, Durkheim, Proudhon.* İstanbul: Versus.

Coulangeon, P. (2005). Social Stratification Of Musical Tastes: Questioning The Cultural Legitimacy Model. *Revue Française De Sociologie*. 46(5). 123-154.

Crane, D. (2003). *Moda Ve Gündemleri: Giyimde Sınıf, Cinsiyet Ve Kimlik*. İstanbul: Ayrıntı.

Crane, D. (2008). Taste Culture. *The International Encyclopedia Of Communication*. 1-3

Creswell, J. W. (2013). *Nitel, Nicel Ve Karma Yöntem Yaklaşımları Araştırma Deseni*. Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.

Creswell, J. W. (2017). *Karma Yöntem Araştırmalarına Giriş*. Ankara: Pegem.

Çeğin, G. ve Göker, E. (2015). Araştırmasından 50 Yıl, Kitabında 35 Yıl Sonra Ayrım. *Ayrım: Beğeni Yargısı'nın Toplumsal Eleştirisi, Takdim.* Ankara: Heretik.

Çeğin, G., Göker, E., Arlı, A., Ve Tatlıcan, Ü. (2007). *Ocak Ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi.* İstanbul: İletişim.

Çerezcioğlu, A. (2013). Popüler Müzik Ve Gündelik Yaşam Deneyimi. *Folklor/Edebiyat*. *19*(75). 159-172.

De Vries, R., & Reeves, A. (2022). What Does It Mean To Be A Cultural Omnivore? Conflicting Visions Of Omnivorousness. *Empirical Research*. *Sociological Research Online*. *27*(2). 292-312.

Denisoff, R. S. Ve Levine, M. H. (1972). Youth And Popular Music: A Test Of The Taste Culture Hypothesis. *Youth & Society*. 4(2). 237-255.

Denora, T. (2014). Making Sense Of Reality: Culture And Perception. *Everyday Life.* Sage.

Dimaggio, P. (1987). Classification. Art. *American Sociological Review.* 52(4). 440–455.

Dixon R. D. (1981) Musical Taste Cultures And Taste Publics Revisited: A Research Note Of New Evidence. *Popular Music And Society.* 8(1). 2-9.

Doğanay, M. ve Aktaş, M. K. (2021). Türkiye'de Televizyon Dizisi Sektörü. *Öneri Dergisi*. *16*(56). 852-878.

Dunbar, R. I., Teasdale, B., Thompson, J., Budelmann, F., Duncan, S., Van Emde Boas, E., ve Maguire, L. (2016). Emotional Arousal When Watching Drama Increases Pain Threshold And Social Bonding. *Royal Society Open Science*. 3(9). 160-288.

Griffin, E. M. (2012). *A First Look At Communication Theory*. New York: Mcgraw Hill.

Elias, N. (2004). *Uygarlık Süreci I Batılı Dünyevi Üst Tabakaların Davranışlarındaki Değişmeler.* İstanbul: İletişim.

Elias, N. (2004). *Uygarlık Süreci II Toplumun Değişimleri / Bir Uygarlaşma Teorisi İçin Taslak.* İstanbul: İletişim.

Emirbayer, M. (2012). "İlişkisel Bir Sosyoloji İçin Manifesto". *Tözcülüğün Tasfiyesi: İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar*. Ankara: Nota Bene Yayınları.

Emmison, M. (2003). Social Class And Cultural Mobility: Reconfiguring The Cultural Omnivore Thesis. *Journal Of Sociology*. 39(3). 211-230.

Fay, B. (2017). *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi: Çokkültürlü Bir Yaklaşım*. İstanbul: Ayrıntı.

Featherstone, M. (1990). Perspectives On Consumer Culture. *Sociology.* 24(1). 5-22.

Featherstone, M. (1997). *Undoing Culture: Globalization, Postmodernism And Identity.* Sage.

Featherstone, M. (2007). *Consumer Culture And Postmodernism*. Sage.

Featherstone, M., Ve Lash, S. (1999). *Spaces Of Culture: City, Nation, World.* Sage.

Fenster, M. (1989). The Problem Of Taste Within The Problematic Of Culture. *Communication Theory.* 1(2). 87-105.

Fox, W. S., ve Wince, M. H. (1975). Musical Taste Culture And Taste Publics. *Youth and Society*. 7(2). 198–224.

Friedman, S., ve Kuipers, G. (2013). The Divisive Power Of Humour: Comedy, Taste And Symbolic Boundaries. *Cultural Sociology*. 7(2). 179-195.

Frisby, D. (2002). *Georg Simmel.* Psychology Press.

Gans, H. J. (1985). American Popular Culture And High Culture In A Changing Class Structure. *Prospects*. 10. 17-37.

Gans, H. J. (2008). *Popular Culture And High Culture: An Analysis And Evaluation Of Taste*. Basic Books.

Gans, H. J. (2012). *Popüler Kültür Ve Yüksek Kültür*. İstanbul: Yapı Kredi.

Giddens, A. (2008). *Sosyoloji.* İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Goffman, E. (2009). *Gündelik Yaşamda Benliğin Sunumu.* İstanbul: Metis.

Göker, E. (2014). Araştırma Tasarımı Açısından Pierre Bourdieu'nün Sanat Sosyolojisi. *Ocak Ve Zanaat*. İstanbul: İletişim.

Greenacre, M. (2017). *Correspondence Analysis in Practice*. Chapman and Hall.

Gronow, J. (2002). *The Sociology Of Taste*. Routledge.

Gronow, J. (2007). Sociology Of Taste. *The Blackwell Encyclopedia Of Sociology*. Wiley Online Library.

Gültekin, A. K. (2018). Çoğunluğun Azınlığında Bir Antropoloğun Yabancılık Deneyimleri. *Etnografik Hikâyeler: Türkiye'de Alan Araştırması Deneyimleri*. İstanbul: Metis.

Güven, U. Z. (2016). Beğeni Sosyolojisi Açısından Kültürel Tabakalaşma: Yeni Orta Sınıf Ve Yeni Medya. *Sosyoloji Konferansları. 54*. 61–84.

Hakanen, E. A., ve Wells, A. (1993). Music Preference And Taste Cultures Among Adolescents. *Popular Music And Society.* 17(1). 55-69.

Hazır, I. K., ve Warde, A. (2015). The Cultural Omnivore Thesis: Methodological Aspects Of The Debate. *Routledge International Handbook Of The Sociology Of Art And Culture*. Routledge.

Hennion, A. (2004). Pragmatics Of Taste. *The Blackwell Companion To The Sociology Of Culture,* 131-144.

Hennion, A. (2007). Those Things That Hold Us Together: Taste And Sociology. *Cultural Sociology.* 1(1). 97-114.

Hennion, A. (2015). Taste As Performance. *The Routledge Reader On The Sociology Of Music. Routledge*.

Hirsch, P. M. (1976). Popular Culture And High Culture: An Analysis And Evaluation Of Taste. *American Journal Of Sociology*. 82(2). 486-490.

Holbrook, M. B. (1983). Product Imagery And The Illusion Of Reality: Some Insights From Consumer Esthetics. *Advances in Consumer Research*. 10(1). 65–71.

Hoyer, W. D., ve Stokburger-Sauer, N. E. (2012). The Role Of Aesthetic Taste In Consumer Behavior. *Journal Of The Academy Of Marketing Science,* 40(1). 167-180.

Hunting, K., ve Hains, R. C. (2019). Discriminating Taste: Maintaining Gendered Social Hierarchy in A Cross-Demographic Fandom*. Feminist Media Studies*. 19(4). 542-557.

Jæger, M. M., & Katz-Gerro, T. (2008). The Rise Of The Cultural Omnivore 1964-2004. *Research Department Of Social Policy And Welfare Services Working Paper 9*.

Jourdain, A. Ve Naulin, S. (2016). *Pierre Bourdieu'nun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları*. İstanbul: İletişim.

Kammen, M. (1999). American Culture American Taste: Social Change and the 20th Century. Alfred A. Knopf.

Kandiyoti, D. (2012). *Kültür Fragmanları: Türkiye'de Gündelik Hayat*. İstanbul: Metis.

Kara, Z. (2013). *Bauman Sosyolojisi.* İstanbul: Ayrıntı.

Karademir H. ve Purhonen, S. (2017). Kültürel Açılım, Hepçillik Ve Seçkin Sanatın Düşüşü: Türkiye-Avrupa Karşılaştırması. *İlef Dergisi*. 4(1). 29–58.

Kasapoğlu, A. (Ed.). (2021). *Uygulamalı İlişkisel Sosyoloji*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Katz-Gerro, T. Ve Shavit, Y. (1998). The Stratification Of Leisure And Taste: Classes And Lifestyles in Israel. *European Sociological Review.* 14(4). 369-386.

Kaufman J (2004) Endogenous Explanation in the Sociology Of Culture. *Annual Review Of Sociology* 30. 335–357.

Kılıç, A. F. Uyum Analizi (Correspondence Analysis). Ybsansiklopedi.Com.

Koçak, A., Ersözlü, M., & Arun, Ö. (2017). Televizyon Alanında Yaşlı Ev Kadınlarının Kültürel Tüketim Pratikleri. *Selçuk İletişim*. 10(1). 387-398.

Kozanoğlu, C. (1996). 80'lerde Gündelik Hayat. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi.* İstanbul: İletişim.

Lamont, M. (1992). *Money, Morals, And Manners: The Culture Of The French And The American Upper-Middle Class*. University Of Chicago Press.

Leguina, A., Widdop, P., & Tampubolon, G. (2016). The Global Omnivore: Identifying Musical Taste Groups in Austria, England, Israel And Serbia. *Sociological Research Online*. 21(3). 24-40.

Lewis, G. H. (1975). Cultural Socialization And The Development Of Taste Cultures And Culture Classes In American Popular Music: Existing Evidence And Proposed Research Directions. *Popular Music And Society.* 4(4). 226-241.

Lewis, G. H. (1977). Taste Cultures And Culture Classes in Mass Society: Shifting Patterns in American Popular Music*. International Review Of The Aesthetics And Sociology Of Music.* 39-48.

Lewis, G. H. (1978). *Trend Report-Sociology Of Popular Culture*. Sage.

Lewis, G. H. (1982). Between Consciousness And Existence: Popular Culture And The Sociological Imagination. *Journal Of Popular Culture.* 15(4). 81-92.

Lewis, G. H. (1987). Patterns Of Meaning And Choice: Taste Cultures In Popular Music. *Popular Music And Communication.* Sage.

Lewis, J. M. (1977b). The Differentiation Of Popular Culture Audiences. *Journal Of Popular Culture.* 11(2). 425- 435.

Loesberg, J. (1993). Bourdieu And The Sociology Of Aesthetics. *Elh*. 60(4). 1033-1056.

Lonsdale, A. J. ve North, A. C. (2009). Musical Taste And Ingroup Favouritism. *Group Processes & Intergroup Relations*, 12(3). 319-327.

Luttmer, E. F. P. ve Singhal, M. (2011). Culture, Context, And The Taste For Redistribution. *American Economic Journal: Economic Policy.* 3(1). 157–179.

Maffesoli, M. (1988). *The Time Of The Tribes: The Decline Of Individualism In Mass Society.* Sage.

Maguire, J. S. (2015). Cultural Omnivores. *The Wiley Blackwell Encyclopedia Of Consumption And Consumer Studies*. 1-2.

Marcotte, E. (1975). High/Low Dichotomy Of Cultural Tastes. *Outhwest Review*. 60(3). 303- 304.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü.* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Mennell, S. (2005). Taste, Culture And History. *Petits Propos Culinaires*. 78. 22–30.

Mesz, B., Trevisan, M. A., Ve Sigman, M. (2011). The Taste Of Music. *Perception.* 40. 209–219.

Meyer, H. D. (2000). Taste Formation in Pluralistic Societies: The Role Of Rhetorics And Institutions. *International Sociology.* 15(1). 33-56.

Modleski, T. (1998). *Eğlence İncelemeleri, Kitle Kültürüne Eleştirel Yaklaşımlar*. İstanbul: Metis.

North, A. C. ve Hargreaves, D. J. (2007). Lifestyle Correlates Of Musical Preference: 2. Media, Leisure Time And Music. *Psychology Of Music*. 35(2). 179–200.

Ohl, F. (2017). The Sociology Of The Taste For Sociology Of Sport. In *Reflections On Sociology Of Sport*. Emerald Publishing Limited.

Ollivier, M. ve Fridman, V. (2001). Taste And Taste Culture. *International Encyclopedia Of The Social Ve Behavioral* Sciences. Elsevier. (15442–15447).

Outhwaite, W. (Ed.). (2008). *The Blackwell Dictionary Of Modern Social Thought.* John Wiley and Sons.

Özdemir, N. (2005). Türk Eğlence Kültürü. Ankara: Akçağ.

Özmenteş, G. (2019). Müzikte Beğeni Hiyerarşilerinin Nahifliği: Sosyal Teorilerden Bir Eleştiri. *Etnomüzikoloji Dergisi*. 2(2). 139-178.

Parakilas, J. (1984) Classical Music As Popular Music, The Journal Of Musicology. 3(1). 1-18.

Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma Ve Değerlendirme Yöntemleri*. Ankara: Pegem.

Peterson, R. A. ve Kern, R. M. (1996). Changing Highbrow Taste: From Snob To Omnivore. *American Sociological Review*. 61(5). 900–907.

Postman, N. (1994). *Televizyon: Öldüren Eğlence.* İstanbul: Ayrıntı.

Powell C. ve Dépelteau, F. (2015). *İlişkisel Sosyoloji: Ontolojik Ve Teorik Yönelimler.* Ankara: Phoenix.

Rahkonen, K. (2020). *Bourdieu ve Nietzsche: Mücadele Olarak Beğeni*. Ankara: Phoenix.

Richard D. Dixon (1981) Musical Taste Cultures And Taste Publics Revisited: A Research Note Of New Evidence. *Popular Music And Society*. 8(1). 2-9.

Ritzer, G. (2013). *Sosyoloji Kuramları.* Ankara: De Ki.

Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2013). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları Ve Klasik Kökleri*. Ankara: De Ki.

Segre, S. (2020). Schutz and Becker on Making Music Together: A Note on Their Respective Contributions to the Sociology of Music. *Journal Of Classical Sociology*. 20(1). 64-79.

Seymour, D. (2004). The Social Construction Of Taste. Culinary Taste: Consumer Behaviour. *The International Restaurant Sector*. 1. 22.

Simmel, G. (2009). *Bireysellik Ve Kültür.* İstanbul: Metis.

Simmel, G. (2015). *Modern Kültürde Çatışma*. İstanbul: İletişim.

Sönmez, H. (2018). *Yeni Başlayanlar İçin Tezhip I*. İstanbul: İnkılap.

Stewart, S. (2013). *A Sociology Of Culture, Taste And Value.* Palgrave Macmillan.

Stokes, M. (2012). *Aşk Cumhuriyeti: Türk Popüler Müziğinde Kültürel Mahrem.* İstanbul: Koç Üniversitesi.

Sunar, L. (2018). *Beğeniler Gündelik Hayattan Toplumsal Değişimin Yansımaları*. İstanbul: İlem.

Swartz, D. (2011). *Kültür Ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*. İstanbul: İletişim.

Swingewood, Alan (1998), *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi.* Ankara: Bilim ve Sanat.

Şan, M. K. (2012). Zygmunt Bauman: Modernlik Ve Postmodernlik Arasında Bir Sosyolog*. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*. 3(11). 63-90.

Tatlıcan Ü. ve Çeğin, G. (2014). Bourdieu Ve Giddens: Habitus Ve Yapının İkiliği. *Ocak Ve Zanaat Ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi.* İstanbul İletişim.

Teil, G. ve Hennion, A. (2004). Discovering Quality Or Performing Taste? A Sociology Of The Amateur. *Qualities Of Food.* Manchester University Press.

Tunalı, İ. (1965). Estetik Beğeni Problemi. *Felsefe Arkivi.* 15. 57-67.

Tunalı, İ. (1983). *Estetik Beğeni.* İstanbul: Say.

Turner, B. S. (2006). *The Cambridge Dictionary Of Sociology*. Cambridge University Press.

Turner, B. S., ve Edmunds, J. (2002). The Distaste Of Taste: Bourdieu, Cultural Capital and the Australian Postwar Elite. *Journal Of Consumer Culture*. 2(2). 219-239.

Turner, G. (2016). *İngiliz Kültürel Çalışmaları.* Ankara: Heretik.

Ünsaldı, L. (2019*). Burada Ne Oluyor?: Türkiye'de Etkileşimlerin Ekolojisi Üzerine Bir Deneme*. Ankara: Heretik.

Van Eijck, K. (2000). Richard A. Peterson and The Culture Of Consumption. *Poetics*. 28(2-3). 207-224.

Van Eijck, K. (2001). Social Differentiation In Musical Taste Patterns. *Social Forces.* 79(3). 1163-1185.

Veblen, T. (2015). *Aylak Sınıfın Teorisi: Kurumların İktisadi İncelemesi.* Ankara: Heretik.

Wacquant, L. (1992). *The Blackwell Dictionary Of Twentieth-Century Social Thought*. Oxford: Blackwell.

Wacquant, L. (2003). "Giriş", *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. İstanbul: İletişim.

Wacquant, L. ve Bourdieu, P. (2003). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. İstanbul: İletişim.

Wallace, R.A. ve Wolf, A. (2012), *Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Klasik Geleneğin Genişletilmesi.* Ankara: Doğu-Batı.

Wang, Q., Woods, A. T. Ve Spence, C. (2015). "What's Your Taste In Music?" A Comparison of The Effectiveness of Various Soundscapes in Evoking Specific Tastes. *I-Perception.* 6(6). 1-23.

Warde, A. (2008). Dimensions of a Social Theory of Taste. *Journal Of Cultural Economy*. 1(3). 321-336.

Warde, A. (2014). After Taste: Culture, Consumption And Theories Of Practice. *Journal of Consumer Culture*. 14(3). 279-303.

Warde, A., Wright, D., ve Gayo-Cal, M. (2007). Understanding Cultural Omnivorousness: Or, The Myth Of The Cultural Omnivore. *Cultural Sociology*. 1(2). 143-164.

Wolfe, A. S., ve Haefner, M. (1996). Taste Cultures, Culture Classes, Affective Alliances, and Popular Music Reception: Theory, Methodology, and An Application to a Beatles Song. *Popular Music and Society*. 20(4). 127-155.

Woodward, I., ve Emmison, M. (2001). From Aesthetic Principles to Collective Sentiments: The Logics of Everyday Judgements Of Taste. *Poetics.* 29(6). 295-316.

Wright, D. (2016). Cultural Consumption And Cultural Omnivorousness. *The Sage Handbook Of Cultural Sociology*. 567-577.

Wright, D. (2018). Taste, Sensation, and Skill in the Sociology of Consumption. *The Oxford Handbook Of Consumption.* 473-486.

Wright, D., Purhonen, S., ve Heikkilä, R. (2013). Comparing "Cosmopolitanism": Taste, Nation and Global Culture in Finland and The Uk. *Comparative Sociology.* 12(3). 330-360.

Wynne, D. (2002). *Leisure, Lifestyle and The New Middle Class: A Case Study*. Routledge.

Yıldıran Önk, Ü. (2011). Türk Sineması'nda Türler Üzerine Bir İnceleme (1970-1980). *Journal Of Yasar University*. *6*(23). 3866-3876.

EĞİTİME GİRİŞ

Editörler
Doç. Dr. Mevlüt Kara - Doç. Dr. Fatih Bozbayındır

nobel

EĞİTİME GİRİŞ

Editörler: Doç. Dr. Mevlüt Kara - Doç. Dr. Fatih Bozbayındır

Yayın No.: 4726
Eğitim No.: 976
ISBN: 978-625-397-031-4
E-ISBN: 978-625-397-032-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kara, Mevlüt., Bozbayındır, Fatih.
Eğitime Giriş / Editörler: Mevlüt Kara - Fatih Bozbayındır
1. Basım, XXII + 416 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-031-4
E-ISBN: 978-625-397-032-1
1. Eğitim 2. Öğrenme 3. Öğretmen Adayı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜMLER VE YAZARLARI ..... **iii**
ÖN SÖZ ..... **vii**

1. BÖLÜM
EĞİTİME İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR **1**
Mevlüt Kara - Sedat Alev

Giriş 1
Eğitim 2
Formel Eğitim 3
Örgün Eğitim 3
Yaygın Eğitim 5
İnformel Eğitim 7
Uzaktan Eğitim 8
Özel Eğitim 9
Sosyalleşme Süreci Olarak Eğitim 10
Kültürleme 11
Kültürlenme 12
Kültürleşme 12
Öğretim 12
Öğrenme 14
Öğretme 15
Program 16
Eğitim Programı 19
Öğretim Programı 20
Ders Programı 20
Örtük Program 21
Sonuç 21
Önerilen Kitaplar 22
Değerlendirme Soruları 23
Kaynakça 25

2. BÖLÜM
EĞİTİMİN AMAÇ VE İŞLEVLERİ 29
İbrahim Limon

Giriş 29
Eğitimin Amaçları 30
Eğitimin Uzak Amaçları 31
Eğitimin Genel Amaçları 32
Türk Millî Eğitim Sisteminin Genel Amaçları 32
Eğitimin Özel Amaçları 33
Örgün Eğitimin Amaçları 33
Yaygın Eğitimin Amaçları 35
Eğitimin İşlevleri 36
Eğitimin Açık İşlevleri 38
Toplumsal İşlevleri 38
Eğitimin Ekonomik İşlevleri 40
Eğitimin Siyasal İşlevleri 42
Eğitimin Bireysel İşlevleri 43
Eğitimin Gizil İşlevleri 44
Eş Seçme İşlevi 44
Statü Kazandırma İşlevi 45
Çocuk Bakıcılığı İşlevi 45
İşsizliği Önleme ve Çocuğun Ekonomik Sömürüsünü Engelleme İşlevi 45
Tanıdık Sağlama İşlevi 46
Önleme ve Koruma İşlevi 46
Sonuç 47
Örnek Olay 48
Önerilen Kaynaklar 48
Değerlendirme Soruları 49
Kaynakça 51

3. BÖLÜM
EĞİTİMİN DİĞER BİLİMLERLE VE ALANLARLA İLİŞKİSİ 53
Bayram Bozkurt

Giriş 53
Eğitimin Bazı Bilimlerle İlişkisi 54
Eğitim-Antropoloji İlişkisi 54
Eğitim-Psikoloji İlişkisi 54

Eğitim-Felsefe İlişkisi 55
Eğitim-Sosyoloji İlişkisi 56
Eğitim-Tarih İlişkisi 57
Eğitim-Politika İlişkisi 57
Eğitim-Hukuk İlişkisi 58
Eğitim-Ekonomi İlişkisi 58
Eğitim Biliminin Bazı Alt Alanları ile İlişkisi 59
Eğitim Yönetimi 59
Eğitim Denetimi 60
Eğitimde Program Geliştirme 60
Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme 61
Rehberlik ve Psikolojik Danışma 62
Özel Eğitim 64
Eğitimin Diğer Alanlarla İlişkisi 65
Eğitim-Dil İlişkisi 65
Eğitim-Aile İlişkisi 65
Eğitim-Din İlişkisi 66
Eğitim-Sanat İlişkisi 67
Eğitim-Doğa İlişkisi 68
Eğitim-İnsan Hakları İlişkisi 69
Sonuç 70
Okuma Parçası 71
Değerlendirme Soruları 72
Kaynakça 74

4. BÖLÜM
BİR EĞİTİM VE ÖĞRENME ORTAMI OLARAK OKUL VE SINIF 77
Ebru Külekçi Akyavuz - Fatime Erol

Giriş 77
Öğretim Ortamı Olarak Okul 77
Okulun Amaçları ve İşlevleri 78
Okulun Fiziksel Ortamı 79
Okulun Sosyopsikolojik Ortamı 80
Etkili Okul 81
Etkili Okulun Özellikleri 81
Öğrenen Okul 83
Güvenli Okul 85

Okul Kültürü 86
Okul Kültürünün Temel Özellikleri 86
Okul İklimi 87
Okul İkliminin Unsurları 88
Okul Liderliği 89
Öğretim Ortamı Olarak Sınıf 91
Öğrenci Merkezli Öğrenme Ortamlarının Düzenlenmesi 92
Sınıfın Büyüklüğü ve Öğrenci Sayısı 93
Sınıfın Isısı 94
Sınıfın Işığı 94
Sınıfın Rengi 94
Sınıfın Yerleşim Düzeni 94
Etkili Sınıf Yönetimi 97
Öğretmen Liderliği 98
Sonuç 100
Örnek Olay 101
Okuma Önerileri 101
Değerlendirme Soruları 102
Kaynakça 104

5. BÖLÜM
EĞİTİMİN TARİHÎ TEMELLERİ 107
Emrah Berkant Patoğlu

Giriş 107
Dünyada Eğitimin Tarihî Temelleri 108
İlk Çağ'da Eğitim 108
Ön Asya Uygarlıkları (Eski Mısır, Mezopotamya) 108
Anadolu Uygarlıkları (Hititler) 110
Akdeniz Uygarlıkları (Antik Yunan, Roma, İsrail, Fenike) 111
Doğu Uygarlıkları (Çin, Hint, Fars) 113
Orta Çağ'da Eğitim 116
Yeni Çağ'da Eğitim 118
Yakın Çağ'da Eğitim 120
Türk Dünyasında Eğitimin Tarihî Temelleri 121
İslamiyet Öncesinde Türk Dünyasında Eğitim 121
Sakalar/İskitler 121

Hunlar 122
Göktürkler 123
Uygurlar 124
İslamiyet Sonrasında Türk Dünyasında Eğitim 125
Karahanlılar 125
Selçuklular 128
Osmanlılar 130
Türkiye Cumhuriyeti 134
Sonuç 138
Değerlendirme Soruları 141
Kaynakça 143

6. BÖLÜM
EĞİTİMİN SOSYAL VE KÜLTÜREL TEMELLERİ 147
Serkan Ünsal - Abdullah Çetin

Giriş 147
Eğitim Sosyolojisi 148
Eğitim Toplum İlişkisi 150
Toplumsallaşma 151
Sosyal Bir Sistem Olarak Okul 153
Eğitim ve Aile 154
Eğitim ve Toplumsal Tabakalaşma 155
Eğitimde Fırsat Eşitliği 155
Eğitim ve Toplumsal Hareketlilik 157
Eğitim ile Kültür Arasındaki İlişki 158
Toplumsal Değişimde Eğitim 159
Sonuç 160
Okuma Parçası 161
Değerlendirme Soruları 162
Kaynakça 164

7. BÖLÜM
EĞİTİMİN HUKUKİ TEMELLERİ 167
Muhammet Baş

Giriş 167
Hak ve Hukuk Kavramları 171
Eğitim Hakkı ve Eğitim Hukuku 172

Eğitim-Hukuk-Toplum ve Devlet İlişkisi 176
Normlar Hiyerarşisi 178
Uluslararası Belgelerde Eğitim Hakkı 182
İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 183
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 183
Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi 184
Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme 184
Ulusal Belgelerde Eğitim Hakkı 185
Eğitimle İlgili Kanunlar 187
Tevhid-i Tedrisat Kanunu 187
1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu 187
222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu 190
2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu 190
İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4+4+4 Eğitim Kanunu) 190
7354 sayılı Öğretmenlik Meslek Kanunu 191
Aday Öğretmenlik ve Öğretmenlik Kariyer Basamakları Yönetmeliği 191
Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK/652) 192
Sonuç 192
Okuma Parçası 193
Değerlendirme Soruları 196
Kaynakça 199

8. BÖLÜM
EĞİTİMİN POLİTİK TEMELLERİ 203
Feride Öksüz Gül

Giriş 203
Politika ve Eğitim 204
Ulusal Kurumlar ve Eğitim Politikaları 205
Uluslararası Kurumlar, Küresel Gelişmeler ve Eğitim Politikaları 208
İdeoloji ve Eğitim 210
Eğitim İdeolojileri 212
Öğretim Programı ve İdeoloji 217
Devlet, Kamu Eğitimi ve İdeoloji 220
Piyasa İdeolojisi ve Eğitim 221
Eğitim-İdeoloji İlişkisi Üzerine Eleştirel Görüşler: Bireyin Özgürleşmesi 223

Sonuç 225
Örnek Olay: Singapur'un eğitim ideolojisinin betimlenmesi 226
Değerlendirme Soruları 227
Kaynakça 229

9. BÖLÜM
EĞİTİMİN EKONOMİK TEMELLERİ 231
Fatih Bozbayındır

Giriş 231
İnsan ve Ekonomi Bilimi 232
Eğitim ve Ekonomi Bilimi 232
Ekonomi Kuramları ve Eğitim Anlayışları 234
Liberal Kapitalizm ve Eğitim 235
Sosyalizm ve Eğitim 235
Müdahaleci Kapitalizm ve Eğitim 235
Neoliberalizm ve Eğitim 236
Eğitim Ekonomisi ve Finansmanı 236
Eğitim Ekonomisi ve Planlama 239
Eğitim ve Verimlilik 241
Eğitimin Yararları ve Dışsallıkları 242
Eğitim Arzı ve Talebi 243
Eğitimin Maliyeti 245
Eğitim Harcamaları 247
Türkiye'de Eğitimin Gelir Kaynakları 249
Türkiye'de İlköğretimin Finansmanı 251
Türkiye'de Ortaöğretimin Finansmanı 252
Türkiye'de Yükseköğretimin Finansmanı 253
Türkiye'de Eğitim Harcamaları 254
Sonuç 257
Değerlendirme Soruları 259
Kaynakça 261

10. BÖLÜM
EĞİTİMİN FELSEFİ TEMELLERİ 265
Mehmet Özdoğru

Giriş 265
Felsefenin Alanları 266

Varlık Felsefesi (Ontoloji) 266
Bilgi Felsefesi (Epistemoloji) 266
Değerler Felsefesi (Aksiyoloji) 267
Eğitim ve Felsefe İlişkisi 267
Bilimsel Bir Disiplin Olarak Eğitim Felsefesi 269
Felsefi Akımlar Bağlamında Eğitim 270
İdealizm ve Eğitim 271
Realizm ve Eğitim 271
Natüralizm ve Eğitim 272
Pragmatizm ve Eğitim 273
Varoluşçuluk ve Eğitim 273
Analitik Felsefe ve Eğitim 276
Eleştirel Teori ve Eğitim 276
Eğitim Felsefesi Akımları 277
Daimîcilik 278
Esasicilik 278
İlerlemecilik 279
Yeniden Kurmacılık 280
Türkiye'de Eğitimin Şekillenmesinde Etkili Olan Felsefi Görüşler 282
Sonuç 284
Okuma Parçası 285
Okuma Önerileri 288
Film Önerileri 288
Değerlendirme Soruları 289
Kaynakça 291

11. BÖLÜM
EĞİTİMİN PSİKOLOJİK TEMELLERİ 295
Mustafa Ercengiz - Erol Uğur

Giriş 295
Gelişim ve Gelişim ile İlgili Kavramlar 296
Gelişimin Temel İlkeleri 298
Gelişim Dönemleri ve Başlıca Gelişim Görevleri 300
1. Bebeklik Dönemi (0-2 yaş) 300
2. İlk Çocukluk Dönemi (2-6) 300
3. Orta Çocukluk (6-12 Yaş) 301

4. Ergenlik (12-18 Yaş) 301
5. Genç Yetişkinlik (19-29 Yaş) 302
6. Orta Yetişkinlik (30-60 Yaş) 302
7. Yaşlılık (61 Yaş ve Üzeri) 303
Gelişim Kuramları 303
Psikoseksüel Gelişim Kuramı 303
Ahlaki Gelişim Kuramı 305
Bilişsel Gelişim Kuramı: Jean Piaget ve Lev Vygotsky 307
Piaget'in Bilişsel Gelişim Kuramı 307
Vygotsky'nin Sosyokültürel Bilişsel Gelişim Kuramı 310
Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı 311
Chomsky'nin Psikolinguistik (Doğuştancı) Dil Gelişim Kuramı 314
Öğrenme Psikolojisi 316
Öğrenme Kuramları 319
Davranışçı Öğrenme Kuramı 319
Bilişsel Öğrenme Kuramı 321
Sosyal Öğrenme Kuramı 322
Sonuç 323
Değerlendirme Soruları 324
Kaynakça 326

12. BÖLÜM
TÜRKİYE'DE ÖĞRETMENLİK MESLEĞİ 329
Abdullah Çetin - Serkan Ünsal

Giriş 329
Öğretmenliğin Meslekleşmesi 330
Öğretmenlik Mesleğinin Özellikleri 332
Öğretmen Yeterlikleri 333
Öğretmenlerin Rolleri 336
Değişim Sürecindeki Rolleri 336
Eğitsel Rolleri 337
Pedagojik Rolleri 337
Toplumsal Rolleri 337
Liderlik Rolleri 337
Öğretmenlik Mesleğinin Statüsü 338
Mesleki Gelişime Yönelik Engeller 338
Geçmişten Günümüze Öğretmen Yetiştirme 339

Osmanlı Dönemi'nde Öğretmen Yetiştirme 339
Cumhuriyet Dönemi'nde Öğretmen Yetiştirme (1923-1981) 340
İlkokula Öğretmen Yetiştirme 340
Branş Öğretmeni Yetiştirme 341
Yükseköğretim Kurumlarında Öğretmen Yetiştirme (1982-2022) 342
Sonuç 343
Okuma Parçası 345
Değerlendirme Soruları 346
Kaynakça 348

13. BÖLÜM
EĞİTİM BİLİMLERİNDE ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ 351
Servet Üztemur - İlker Dere - Erkan Dinç

Giriş 351
Temel Kavramlar 351
Bilgi 351
Bilgi Türleri 352
Bilim 352
Bilimin (Bilimsel Bilginin) Özellikleri 353
Bilimsel Araştırma 353
Araştırma Paradigmaları 354
Pozitivist Paradigma 355
Yorumlamacı Paradigma 356
Nicel Araştırma Desenleri 359
Deneysel Araştırmalar 359
Tarama Araştırması 360
İlişkisel (Korelasyonel) Araştırma 361
Nitel Araştırma Desenleri 361
Fenomenoloji (Olgubilim) 361
Eylem Araştırması 362
Etnografya (Kültür Analizi) 362
Durum (Vaka) Çalışması 363
Temellendirilmiş (Gömülü) Kuram 363
Anlatı Araştırması 364
Nicel Araştırma Süreci 364
Nitel Araştırma Süreci 365

Nicel Araştırmalarda Örnekleme 367
Basit Seçkisiz (Tesadüfi) Örnekleme 367
Tabakalı Örnekleme 367
Nicel Araştırmalarda Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması 368
Anketler (ölçekler) ve Testler 368
Gözlem Formları ve Diğer Veri Toplama Araçları 369
Nitel Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması 369
Görüşme 369
Gözlem 370
Dokümanlar 371
Nicel Araştırmalarda Veri Analizi 371
Betimsel İstatistikler 372
Nitel Verilerin Analizi ve Yorumlanması 375
Nicel Araştırma Raporlarının Yazımı 377
Nitel Araştırma Raporlarının Yazımı 378
Okuma Önerileri 380
Değerlendirme Soruları 381
Kaynakça 383

14. BÖLÜM
21. YÜZYILDA EĞİTİMLE İLGİLİ YÖNELİMLER 385
Ahmet Kaya - Ahmet Göçen

Giriş 385
Toplum 5.0 386
Endüstri Devrimleri 388
21. Yüzyıl Becerileri 389
STEM Eğitimi 391
Esnek Öğrenme Alanları -Geleceğin Sınıfı (FCL) Örneği 393
Ters Yüz Öğrenme 396
E-Öğrenme ve Uzaktan Eğitim 398
Online Öğrenme Ortamları (Sanal Kampüsler) 400
Sonuç 401
Örnek Olay 402
Değerlendirme Soruları 403
Kaynakça 405

YAZARLAR HAKKINDA 409

1. BÖLÜM
EĞİTİME İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR*

Mevlüt Kara - Sedat Alev

"Devler gibi eserler bırakmak için, karıncalar gibi çalışmak gerekir."

Necip Fazıl Kısakürek

Bölümün Amacı

Bu bölümde:

- Eğitimle ilgili temel kavramların tanıtılması,
- Sosyalleşme açısından eğitim sürecinin analiz edilmesi,
- Eğitimle yakın ilişkisi bulunan kavramların (öğretim, öğrenme, öğretme) açıklanması,
- Program kavramının, ögelerinin ve eğitimle ilgili program türlerinin okuyucuya sunulması amaçlanmıştır.

Giriş

Eğitim, bireye çeşitli yeterlikler kazandırmanın yanı sıra toplumun ihtiyaç duyduğu nitelikte insan kaynağının yetiştirilmesine hizmet etmektedir. Çünkü günümüz toplumunda eğitimin amacı, bir yandan çağın gereklerine ayak uyduran bireyler yetiştirirken bir yandan da vizyoner bir bakış açısıyla bireyleri 21. yüzyılın becerilerine sahip olarak yetiştirmek olmalıdır. Bu konuda Gün ve Baskan (2014), sürekli olarak değişen ve gelişen dünyada ülkelerin eğitim sitemlerinin de söz konusu değişim ve gelişimlere bağlı olarak şekillendiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla bireylerin yaşadıkları toplumun değerlerini, standartlarını, yaşama yollarını edinmesinde önemli rolü olan eğitim (Geçit,

* Atıf için: Kara, M., & Alev, S. (2023). Eğitime ilişkin temel kavramlar. M. Kara & F. Bozbayındır (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (ss. 1-27). Nobel Akademik Yayıncılık.

Kaynakça

Akçamete, G. (2018). Özel eğitime gereksinimi olan bireyler. Ü. Şahbaz (Ed.), *Özel eğitim ve kaynaştırma* içinde (ss. 1-29). Anı Yayıncılık.

Akpınar, B. (2011). *Eğitim programları ve öğretim*. Data Yayınları.

Aktaş, E., & Yolcu, H. (2020). Yetişkinlerin halk eğitim merkezlerindeki eğitim faaliyetlerine olan istemlerinin farklı değişkenler bakımından incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, *34*(1), 131-151. https://doi.org/10.33308/26674874.2020341166

Ayas, A. (2013). Eğitimle ilgili temel kavramlar. H. Özmen & D. Ekiz (Ed.), *Eğitime bilimine giriş* içinde (ss.1-12). Pegem Akademi.

Aytaç, T. (2000). Hizmet içi eğitim kavramı ve uygulamada karşılaşılan sorunlar. *Millî Eğitim Dergisi*, *147*, 66-69.

Bağcı, N., & Şimşek, S. (2000). Milli eğitim personeline yönelik hizmet içi eğitim faaliyetlerine genel bir bakış. *Millî Eğitim Dergisi*, *146*, 9-12.

Barış, M. (2015). Üniversite öğrencilerinin uzaktan öğretime yönelik tutumlarının incelenmesi: Namık Kemal Üniversitesi örneği. *Sakarya University Journal of Education*, *5*(2), 36-46.

Bayram, A. (2016). Eğitimle ilgili temel kavramlar. V. Sönmez (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* (13. Baskı) içinde (ss. 1-20). Anı Yayıncılık.

Bilir, M. (2007). Non-formal education implementations in Turkey: Issues and latest challenges. *International Journal of Lifelong Education*, *26*(6), 621-633.

Boden, D., Borrego, M., & Newswander, L. K. (2011). Student socialization in interdisciplinary doctoral education. *Higher Education, 62*(6), 741-755. https://doi.org/10.1007/s10734-011-9415-1

Boyacı, A. (2012). *Eğitimle ilgili temel kavramlar.* Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Bozbayındır, F., & Alev, S. (2018). Öğretmenlerin öz yeterlilik, proaktif kişilik ve değişime açıklık algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19*(2), 293-311. https://doi.org/10.17679/inuefd.346666

Büyükalan Filiz, S. (2017). Eğitimle ilgili temel kavramlar. M. Ç. Özdemir & A.S. Arslangiray (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (ss. 1-30). Pegem Akademi.

Camcı-Erdoğan, S. (2021). Öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylerin eğitimine yönelik görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 22*(2), 283-306. https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.663271

Cavkaytar, A. (2019). Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim. İ. H. Diken (Ed.), *Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim* içinde (ss. 3-29). Pegem Akademi.

Cetinkaya, M. (2020). Distance education in Turkey during the pandemic. S. Idin (Ed.), *Research highlights in education and science 2020* içinde (ss. 85-103). Isres Publishing.

Çetin, Ş. (2004). Değişen değerler ve eğitim. *Milli Eğitim Dergisi, 161.*

Çubukçu, Z. (2015). Eğitim program tasarımı ve geliştirilmesi. B. Duman (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri* içinde (ss. 65-108). Anı Yayıncılık.

Çuhadar, S. (2013). *Özel eğitim süreci*. S. Vuran (Ed.), *Özel eğitim* içinde (ss. 3-30). Maya Akademi.

Demircan, Z. A. (2018). Eğitim biliminin temel kavramları, amaç ve işlevleri. A. Arı (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (ss. 11-25). Eğitim Yayınevi.

Demirel, Ö. (2020). *Eğitim program geliştirme: Kuramdan uygulamaya* (29. Baskı). Pegem Akademi.

Demirel, Ö., & Kaya, Z. (2012). *Eğitim ile ilgili temel kavramlar*. Ö. Demirel & Z. Kaya (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* (3. Baskı) içinde (ss. 1-22). Pegem Akademi.

Dib, C. Z. (1988). Formal, non-formal and informal education: Concepts/applicability. *Cooperative networks in physics education* (pp. 300-315). American Institute of Physics.

Duban, N., & Şen, F. G. (2020). Sınıf öğretmeni adaylarının Covid-19 pandemi sürecine ilişkin görüşleri. *Electronic Turkish Studies, 15*(4), 357-376.

Elçiçek, M. (2022). Uzaktan eğitim engelleri: Bir meta-sentez çalışması. *Üniversite Araştırmaları Dergisi, 5*(1), 35-45. https://doi.org/10.32329/uad.937271

Erden, M. (1998). *Öğretmenlik mesleğine giriş.* Alkım Yayınları.

Ertürk, S. (1993). *Eğitimde program geliştirme.* Hacettepe Üniversitesi Basımevi.

Fer, S. (2022). *Eğitimde programda geliştirme: Kuramsal temellere bakış* (5. Baskı). Pegem Akademi.

Fidan, N. (2012). *Okulda öğrenme ve öğretme* (3. Baskı). Pegem Akademi.

Geçit, Y. (2018). Eğitimin temel kavramları. A. R. Akdeniz & M. Küçük (Ed.), *Eğitime giriş* (3. Baskı) içinde (ss.1-15). Nobel Akademi Yayıncılık.

Gedikoğlu, T. (2015). *Liderlik ve okul yönetimi.* Anı Yayıncılık.

Geray, C. (2002). *Halk eğitimi*. İmaj Yayınevi.

Gökçe, T. A. (2008). Küreselleşme sürecinde uzaktan eğitim. *Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11*, 1-12.

Grajcevci, A., & Shala, A. (2016). Formal and non-formal education in the new era. *Action Researcher in Education*, *7*(7), 119-130.

Greenfield, P. M. (2009). Technology and informal education: What is taught, what is learned. *Science, 323*(5910), 69-71. https://doi.org/10.1126/science.1167190

Gregory, M. S. J., & Lodge, J. M. (2015). Academic workload: the silent barrier to the implementation of technology-enhanced learning strategies in higher education. *Distance education*, *36*(2), 210-230. https://doi.org/10.1080/01587919.2015.1055056

Gültekin, M., & Çubukçu, Z. (2008). İlköğretim öğretmenlerinin hizmetiçi eğitime ilişkin görüşleri. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(19), 185-201.

Gün, F., & Baskan, G. A. (2014). New education system in Turkey (4+4+4): A critical outlook. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *131*, 229-235.

Güvenç, R. (1999). *İnsan ve kültür* (8. Baskı). Remzi Kitabevi.

Hızal, A. (1982). *Programlı öğretim yönteminin etkinliği.* Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 117.

Hofstede, G. (1993). Cultural constraints in management theories. *Academy of Management Perspectives*, *7*(1), 81-94.

Ivanova, I. V. (2016). Non-formal education: Investing in human capital. *Russian Education & Society*, *58*(11), 718-731.

İçli, G., & Bağış, R. C. (2018). Çocuk emeğine ve çıraklık eğitimine sosyolojik bir yaklaşım: Denizli kent örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (33),* 157-167. https://doi.org/10.30794/pausbed.397310

Kan, A. Ü. (2018). Eğitime ilişkin temel kavramlar. M. N. Gömleksiz (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri* içinde (ss. 19-41). Asos Yayınları.

Karabacak, K. (2018). Eğitime ilişkin temel kavramlar. A. Arslan (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (ss. 1-22). Nobel Yayıncılık.

Karakaya, Ş. (2006). Sosyal bir süreç olarak eğitim. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (13), 391-396.

Kaya, H. E. (2016). *Yaşam boyu yetişkin eğitimi.* Nobel Yayın Dağıtım.

Keskin, M., & Özer, K. D. (2020). Covid-19 sürecinde öğrencilerin web tabanlı uzaktan eğitime yönelik geri bildirimlerinin değerlendirilmesi. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 5*(2), 59-67.

Kıncal, R. Y. (2000). *Öğretmenlik mesleğine giriş* (3. Baskı). Eser Ofset.

Kim, M., & Dopico, E. (2016). Science education through informal education. *Cultural Studies of Science Education*, *11*(2), 439-445. https://doi.org/10.1007/s11422-014-9639-3

Milli Eğitim Bakanlığı. (2006). *Yaygın eğitim kurumları yönetmeliği.* https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/05/20100521-4.htm

Milli Eğitim Bakanlığı. (2012). *12 yıllık zorunlu eğitim sorular cevaplar.* Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2013). *Ortaöğretim kurumları yönetmeliği.* https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=18812&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5

Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği.* Https://orgm.meb.gov.tr/meb iys dosyalar/2018-07/09101900

Mengi, A., & Alpdoğan, Y. (2020). Covid-19 salgını sürecinde özel eğitim öğrencilerinin uzaktan eğitim süreçlerine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, *49*(1), 413-437.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2022). *Öğretim programı okuryazarlığı: Öğretmen rehber kitabı.* Ortaöğretim Genel Müdürlüğü.

Okçabol, R. (1996). *Halk eğitimi (Yetişkin eğitimi).* Der Yayınları.

Senemoğlu, N. (2012). *Gelişim, öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya* (21. Baskı). Pegem Akademi.

Smith, M. D., & Fowler, K. M. (2009). Phenomenological research. In J. Paul, J. Kleinhammer-Tramill, & Kathleen Fowler (Eds.), *Qualitative research methods in special education.* Love Publishing Company.

Smith, M.K (2000). *Curriculum theory and practice*. *The encyclopedia of informal education.* www.infed.org/biblio/b-curricu.htm

Sökül, B. (2014). *Yaygın eğitim kapsamında mesleki eğitim sistemi ve Türkiye iş kurumu için bir model önerisi.* Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.

Sönmez, V. (2012). *Eğitim felsefesi* (12. Baskı). Anı Yayıncılık.

Şahin, M. (2019). *Eğitim ve öğretimle ilgili temel kavramlar*. M. Şahin & T. Aytaç (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (ss.1-20). Pegem Akademi.

Şimşek, S. (2016). Eğitim ile ilgili temel kavramlar. N. Saylan (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (ss. 1-18). Anı Yayıncılık.

Şirikçi, H., & Yıldırım, A. (2020). İnsan kaynakları yönetimi eğitim ve geliştirme işlevi açısından MEB hizmetiçi faaliyetlerinin değerlendirilmesi. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4*(2), 38-46. https://doi.org/ 10.47257/busad.804868

Şişman, M. (2014). *Örgütler ve kültürler* (4. Baskı). Pegem Akademi.

Şişman, M. (2022). *Eğitime giriş* (23. Baskı). Pegem Akademi.

Şişman, M., & Turan, S. (2001). *Eğitimde toplam kalite yönetimi.* Pegem Akademi.

Terzi, A. R. (2005). İlköğretim okullarında okul kültürü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 11*, 423-442.

Töremen, F. (2014). Eğitimle ilgili temel kavramlar. F. Töremen (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (ss. 9-34). İdeal Kültür Yayıncılık.

Türk Dil Kurumu. (2023). https://sozluk.gov.tr/

Türk, E. (2015). *Türk eğitim sistemi ve ortaöğretim*. Ortaöğretim Genel Müdürlüğü Yayınları.

Türkoğlu, A. (2005). *109 soruda öğretmenlik meslek bilgisine giriş.* Kare Yayınları.

Türkoğlu, A., & Uça, S. (2011). Türkiye'de halk eğitimi: Tarihsel gelişimi, sorunları ve çözüm önerileri. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, *2*(2), 48-62. http://dergi.adu.edu.tr /egitimbilimleri/

Tyler, R. W. (2014). *Eğitim programlarının ve öğretimin temel ilkeleri* (B. Aslan ve M. E. Rüzgar, Çev.). Pegem Akademi.

Ural, O. (2007). Türkiye'de yetişkin eğitiminin bugünkü durumu ve geleceği. *Öğrenen Toplum İçin Yetişkin Eğitimi Sempozyumu.* (s. 12-42). İSMEK Yayınları.

Varış, F. (1994). *Eğitim bilimine giriş* (4. Baskı). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Yenen, E. T. (2022). Öğretim ile ilgili temel kavramlar. Sucuoğlu, H. & Gökdağ Baltaoğlu, M. (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri* içinde (ss. 1-14). Lisans Yayıncılık.

Yılmaz, F. (2017). Eğitime ilişkin temel kavramlar. F. Susar Kırmızı & N. Budan (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (ss. 1-28). Anı Yayıncılık.

Yılmaz, K. (2018). *Eğitimin temel kavramları*. H. B. Memduhoğlu & K. Yılmaz (Ed.), *Eğitime giriş* (8. Baskı) içinde (ss. 1-20). Pegem Akademi.

Yılmaz, S. & Sarpkaya, R. (2017). Eğitimin temel kavramları. A. Tanrıöğen & R. Sarpkaya (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (ss. 1-38). Anı Yayıncılık.

Yurtbakan, E., & Akyıldız, S. (2020). Sınıf öğretmenleri, ilkokul öğrencileri ve ebeveynlerin Covid-19 izolasyon döneminde uygulanan uzaktan eğitim faaliyetleri hakkındaki görüşleri. *Electronic Turkish Studies*, *15*(6), 949-977.

2. BÖLÜM
EĞİTİMİN AMAÇ VE İŞLEVLERİ*

İbrahim Limon

Bölümün Amacı

Bu bölüm sonunda okuyucuların:

- Eğitimin genel ve özel amaçlarını kavraması,
- Türk Millî Eğitim sisteminin genel ve özel amaçlarını kavraması,
- Eğitimin toplumsal işlevlerini kavraması,
- Eğitimin ekonomik işlevlerini kavraması,
- Eğitimin siyasal işlevlerini kavraması,
- Eğitimin bireysel işlevlerini kavraması amaçlanmıştır.

Giriş

Eğitim, bireyin ve toplumun ihtiyaçlarını karşılayan bir kurumdur. Birey açısından ele alındığında, bireyin yeteneklerini ve becerilerini geliştirmesi, ihtiyaç duyabileceği bilgileri edinmesi ve bu bilgileri nerede, nasıl kullanacağını öğrenmesi eğitim ile olanaklıdır. Öte yandan birey, toplumun bir parçası olabilmek için de eğitime ihtiyaç duymaktadır. Toplum ise mevcudiyetini korumak, gelişen dünyayı yakalamak ve yenilenmek için eğitime bel bağlamıştır (Avcı, 2018). Bu bağlamda, eğitimin topluma ve bireye yönelik bazı amaç ve işlevlerinden söz edilebilir.

Bu bölümde, eğitimin amaçları ve işlevleri tartışılacaktır. Öncelikle eğitimin genel amaçları ve özel amaçları ele alınacaktır. İlgili amaçlar ayrıca Türk millî eğitim sistemi bağlamında irdelenecektir. İkinci olarak, eğitimin işlevleri kapsamında toplumsal, ekonomik, siyasal ve bireysel işlevler tartışılacaktır.

* Atıf için: Limon, İ. (2023). Eğitimin amaç ve işlevleri. M. Kara & F. Bozbayındır (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (ss. 29-52). Nobel Akademik Yayıncılık.

Kaynakça

Adnan, A.H., & Smith, H. (2001). The social functions of education in a developing country: The case of Malaysian schools and the role of Malaysian teacher. *Intercultural Education, 12*(3), 325-336.

Anmin, Z., & Jinglong, X. (1983) A tentative discussion of the social functions of education, *Chinese Education, 16*(2-3), 3-20. https://doi.org/10.2753/CED1061-19321602033

Aydoğan, İ. (2009). Eğitimin toplumsal temelleri. M. Arslan (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (ss. 74-91). Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Avcı, M. G. (2018). Toplumsal kurumlar ve eğitim. N. Avci & Y. Erjem (Ed.), *Eğitim sosyolojisi* içinde (ss.175-196). Lisans Yayıncılık.

Bahar, H. İ. (2009). *Sosyoloji.* USAK Yayinları.

Bernard, M. (2022). *The clear correlation between education and crime*. https://esfandilawfirm.com/correlation-between-education-and-crime/

Biesta, G. (2015). What is education for? On good education, teacher judgement, and educational professionalism. *European Journal of Education, 50*(1), 76-87. https://doi.org/10.1111/ejed.12109

Banks, O. (1973). *The sociology of education*. B.T. Batsford.

Brüderl, J., & Diekmann, A. (1997). *Education and marriage: A comparative study.* Mannheim University.

Cheng, Y.C. (1996). *School effectiveness and school-based management a mechanism for development.* Routledge.

Çelikkaya, H. (2014). *Fonksiyonel eğitim sosyolojisi: Pedagojik formasyon amaçlı.* Nobel.

Çınar, İ. (2010). Eğitimin amaçları sonuçlarla uyumlu mu? Millî eğitimin genel amaçlarının açıklaması. *Eğitişim Dergisi*, *24*.

Doğan, S. (2014). Eğitimin işlevleri. C. T. Uğurlu (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (ss.1-17). Eğiten Kitap.

Eryılmaz Ballı, F., & Kartal, S. (2020). Eğitimin siyasal işlevi; Sosyal bilgiler ders kitabı örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 11*(1), 36-49.

Fidan, N., & Erden, M. (1996). *Eğitime giriş.* Alkım Yayınevi.

Flinders, D.J. (2009). Aims of education. E.F. Provenzo & J.P. Renaued (Ed.), *Encyclopedia of social and cultural foundations of education* içinde (ss.281-283). Sage.

Ginsburg, M. B. (2009). Education and economic development. E. F. Provenzo & J.P. Renaued (Ed.), *Encyclopedia of social and cultural foundations of education* içinde (ss.313-315). Sage.

Güneş, F. (2009). Eğitimde temel kavramlar ve çağdaş yönelimler. F. Güneş (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (ss.1-20). Pegem Akademi.

Gómez-Diago, G. (2020). Functionalist theory. D. L. Merskin (Ed.), *The SAGE International Encyclopedia of Mass Media and Society* içinde (ss. 657-658). SAGE Publications.

Hoşgörür, V., & Taştan, N. (2013). Eğitimin işlevleri. Ö. Demir & Z. Kaya (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (ss. 281-306). Pegem Akademi.

Kaplan, İ. (2005). *Türkiye'de milli eğitim ideolojisi ve siyasal toplumsallaşma üzerindeki etkisi.* İletişim Yayınları.

Karakütük, K. (2015). *Eğitim planlaması.* Elhan Kitap.

Kaya, Y. K. (2015). *İnsan yetiştirme düzenimiz.* Pegem Akademik Yayıncılık.

Murphy, L., Mufty, E., & Kassem, D. (2009). *Education studies: An introduction.* McGraw Hill Open University Press.

OECD. (2007). *Understanding the social outcomes of learning.* https://www.oecd.org/education/ceri/39097376.pdf

Öztürk, H. (1993). *Eğitim sosyolojisi.* Hatiboğlu Yayınları.

Peterson, P., Baker, E., & McGaw, B. (2010). *International encyclopedia of education.* Elsevier Science.

Powdthavee, N., & Adireksombat, K. (2010). *From classroom to wedding aisle: The effect of a nationwide change in the compulsory schooling law on age at first marriage in the UK.* IZA Discussion Paper Series, Discussion Paper No. 5019.

Reboul, O. (1990). *Eğitim felsefesi* (Çev. Gürbüz, I.). İletişim Yayınları.

Saxe, R.W. (1970). Manifest and latent functions in educational activities. *NASSP Bulletin, January,* 41-50.

Schaefer, T.S. (2016). *Sociology: A brief introduction.* McGraw-Hill Education.

Sezgin Nartgün, Ş. (2006). *Gelişim için eğitim.* Gazi Kitabevi.

Sharma, Y.K. (2016). *Foundations in sociology of education.* Kanishka Publishers.

Standish, P. (2002). Education without aims? R. Marples (Ed.), *The aims of education* içinde (ss. 35-49). Routledge.

Stevens, P., & Weale, M. (2003). Education and economic growth. G.Johnes & J. Johnes (Ed.), *International handbook on the economics of education* içinde (ss. 164-188). Edward Elgar Publishing.

Şahin, H. (2014). The relationship between education and crime: Crime as a social phenomenon that can be learned in children and adolescents. *European Journal of Research on Social Studies, 1*(1), 8-12.

Şişman, M. (2021). *Eğitime giriş.* Pegem Akademi.

Tezcan, M. (1996). *Eğitim sosyolojisi*. Feryal Matbaası.

Tischler, H.L. (2007). *Introduction to sociology*. Thomson Wadsworth.

Tight, M. (2002). *Key concepts in adult education and training*. RoutledgeFalmer.

Tilak, J.B.G., 1989. *Education and its relation to economic growth, poverty, and income distribution: Past evidence and further analysis*. World Bank- Discussion Papers 46, World Bank.

Turner, J.H. (2014). *Theoretical sociology: A concise introduction to twelve sociological theories.* Sage Publications.

UNESCO. (2011). *International standard classification of education ISCED 2011.* http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf

Winch, C., & Gingell, J. (2008). *Philosophy of education: The key concepts*. Routledge.

YÖK. (2021). https://istatistik.yok.gov.tr/

3. BÖLÜM
EĞİTİMİN DİĞER BİLİMLERLE VE ALANLARLA İLİŞKİSİ*

Bayram Bozkurt

Bölümün Amacı

Bu bölümde:

- Eğitimin, bazı bilim dalları (antropoloji, psikoloji, felsefe, sosyoloji, politika, tarih ve ekonomi) ile ilişkisi hakkında bilgi sunulması,
- Eğitim biliminin bazı alanlarının (eğitim yönetimi, eğitim denetimi, eğitimde program geliştirme, eğitimde ölçme ve değerlendirme, özel eğitim, rehberlik ve psikolojik danışmanlık) okuyucuya tanıtılması,
- Eğitimin bazı alanlarla (dil, aile, din, sanat, doğa ve insan hakları) ilişkisine yönelik bir çerçeve sunulması amaçlanmaktadır.

Giriş

Tarihsel süreç içerisinde farklı yöntem ve eğilimler ile insanlık, kendisini ve evreni anlama çabası içerisinde olmuştur. Bu anlama ve çaba sürecinin gerçekleştirilmesinin etkili yollarından birinin eğitim olduğu söylenebilir. Eğitimin temel işlevleri arasında bireyin kendisini, çevresini, toplumu anlaması ve anlamlandırması söz konusudur. Uygulamalı bir bilim alanı olarak eğitimin farklı bilimler ve alanlar ile ilişkisinden bahsetmemek mümkün değildir.

Bu bölümde eğitimin diğer bilimler ve alanlarla ilişkisi tartışılacaktır. Öncelikle eğitimin insan antropolojisi, psikoloji, felsefe, sosyoloji, tarih, politika, hukuk ve ekonomi gibi bilimlerle ilişkisi; dil, aile, din, sanat, doğa, insan hakları gibi alanlarla ve eğitim bilimlerinin eğitim yönetimi, eğitim denetimi, eğitimde program geliştirme, eğitimde ölçme ve değerlendirme, rehberlik ve psi-

* Atıf için: Bozkurt, B. (2023). Eğitimin diğer bilimlerle ve alanlarla ilişkisi. M. Kara & F. Bozbayındır (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (ss. 53-75). Nobel Akademik Yayıncılık.

Kaynakça

Acar, A.(1990). *Türk aile yapısı ve Kızılcahamam aile yapısı üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Akyeşilmen, N. (2014). Uluslararası insan hakları düzenlemeleri ve eğitim: Eğitime hak temelli bir bakış. *Millî Eğitim Dergisi*, *44*(201), 5-16.

Akyıldız, S. (2020). Okul ve sınıf ortamı (5. Baskı). H. Özmen & D. Ekiz (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (ss. 14-23). Pegem Akademi.

Aslan, A. K. (2001). Eğitimin toplumsal temelleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *4*(5), 16-30.

Atasoy, E. (2009). *Çevre için eğitim: Çocuk – doğa etkileşimi*. Ezgi Kitapevi.

Aydın, M. (2020). Eğitimin amaçları, işlevleri ve diğer alanlarla ilişkisi. H. Özmen & D. Ekiz (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (5. Baskı, ss. 14-23). Pegem Akademi.

Bacıoğlu, S. D., Kocabıyık, O. O., & Malkoç, A. (2017). Rehberlik ve psikolojik danışmanlık öğrencilerinin okullardaki rehberlik servisini değerlendirmeleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *7*(48), 45-62.

Belketin, N. (2021). Eğitim politikaları ile ilgili temel kavramlar. Balyer, A., Özcan, K. & Bayram, A. (Ed.). *Eğitim politikaları* içinde (ss. 1-20). Anı Yayıncılık.

Bozkurt, E., & Karabıyık, İ. (2003). *Türk milli eğitiminde denetim sistemi sorunları ve çözüm önerileri: Türk milli eğitim teftiş sisteminde yapılanma sorunu*. Temsen Yayınları.

Carnoy, M., & Tural, N. (1989). Eğitim ve ekonomi ilişkisi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, *22*(1), 485-504.

Cihan, M. (2021). Eğitim felsefesine giriş. M. Cihan & Z. Yılmaz (Ed.), *Eğitim felsefesi* içinde (2. Baskı, ss.1-18). Pegem Akademi.

Çalışkan, Ş., Karabacak, M., & Meçik, O. (2013). Türkiye'de eğitim-ekonomik büyüme ilişkisi: 1923-2011 (Kantitatif bir yaklaşım). *Yönetim Bilimleri Dergisi*, *11*(21), 29-48.

Çitil, M. (2009). *Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar Türkiye'de özel eğitim (1923–2007)* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.

Dolunay, S. K. (2010). Dil bilgisi öğretiminin amacı ve önemi. *Türklük Bilimi Araştırmaları, (27), 275-284.*

Ercan, L., & Şahin, S. (2019). Çağdaş eğitimde öğrenci kişilik hizmetleri: Psikolojik danışma ve rehberlik. C. Şahin (Ed.), *Psikolojik danışma ve rehberlik* içinde (ss. 3-35). Pegem Akademi.

Erden, M. (1998). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Alkım Yayınları.

Fer, S. (2021). *Eğitimde program geliştirme: Kuramsal temellere bakış*. Pegem Akademi.

Fidan, N., & Erden, M. (1998). *Eğitime giriş.* Alkım Yayıncılık.

Gültekin, M. (2020). Program geliştirmeye ilişkin temel kavramlar. B. Oral & T. Yazar (Ed.), *Eğitimde program geliştirme ve değerlendirme* içinde (ss. 2-37). Pegem Akademi.

Hesapçıoğlu, M. (1994). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Beta Basın Yayın Dağıtım.

Işık, S. Y. (2016). Türkiye'de antropolojik bilginin yetersizliği sorunu ve öğretmenler. *Folklor/Edebiyat*, *22*(87), 9-30.

Kamer, S. T. (2020). *Eğitimin sosyal ve kültürel temelleri kavramlar, olgular ve olaylar*. Pegem Akademi.

Kan, A. (2019). Ölçmenin temel kavramları. H. Atılgan (Ed.), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* içinde (ss. 19-42). Anı Yayıncılık.

Keleş, Ö., Uzun, N., & Uzun, F. V. (2010). Öğretmen adaylarının çevre bilinci, çevresel tutum, düşünce ve davranışlarının doğa eğitimi projesine bağlı değişimi ve kalıcılığının değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(32), 384-401.

Keyifli, Ş. (2013). Eğitim ve din eğitimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 13*(2), 103-126.

Kızıloluk, H. (2007). Ekonominin eğitimin amaçları ve içeriği üzerindeki etkileri. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 8*(1), 21-30.

Manav, F. (2020). Eğitim felsefesine giriş. F. Manav (Ed.), *Eğitim felsefesi* içinde (ss. 3-18). Pegem Akademi.

MEB. (2022). *Özel eğitim alanı. http://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-alani/icerik/1951*

MEB. (1973). Millî Eğitim Temel Kanunu, "1739 Sayılı Kanun", *Resmî Gazete,* 14574, 24 Haziran.

Mercin, L., & Karakuş, A. O. (2007). Birey ve toplum için sanat eğitiminin gerekliliği. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 9*, 14-20.

Oktay, A., & Esmer, E. S. (2020). Geçmişten günümüze eğitim düşüncesi, Türk eğitim sisteminin tarihsel temelleri ve Türkiye'de öğretmen yetiştirme. A. Oktay (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (ss. 72-107). Pegem Akademi.

Ottoway, A. K. C. (1962). *Education and society: An introduction to the socioloy of education.* Routledge & Kegan Paul.

Özcan, A. O., & Özcan, A. F. (2016). Rehberlik ve psikolojik danışma alanına giriş. H. Uşaklı, (Ed.), *Hayat boyu kapsamlı rehberlik ve psikolojik danışma* içinde (ss. 2-38). Pegem Akademi.

Özdemir, M. (2018). *Eğitim yönetimi: Alanın temelleri ve çağdaş yönelimler.* Anı yayıncılık.

Özsoy, V. (2003). *Görsel sanatlar eğitimi: Resim iş eğitiminin tarihsel ve düşünsel temelleri.* Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Ramazan, O. (2020). Eğitimin felsefi, hukuki, ekonomik ve politik temelleri. A. Oktay (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (10. Baskı, ss. 20-28). Pegem Akademi.

Sağır, M. (2018). Eğitim ve okul yönetiminde teftiş. N. Can (Ed.), *Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi* içinde (ss. 113-144). Pegem Akademi.

Sezer, F. (2021). *Rehberlik ve psikolojik danışma* (1. Baskı). Pegem Akademi.

Sönmez, V. (2015). *Eğitim felsefesi*. Anı Yayıncılık.

Şenyiğit, V. (2021). Yönetim kuramları ve eğitim yönetimine yansımaları. K. Yılmaz & K. Demir (Ed.), *Eğitim yönetimi: Kuram ve uygulama* içinde (ss.1-35). Pegem Akademi.

Şişman, M. (2020). *Eğitime giriş* (21. Baskı). Pegem Akademi.

Tezcan, M. (2016). *Eğitim sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.

Uludağ, Z. (2006). Dil ve bilim açısından eğitim ve eğitim biliminin dili. *Millî Eğitim*, *35*(171), 84-99.

Uysal, H. (2018). *Eğitim yöneticilerinin ve uzmanlarının görüşlerine göre Türkiye'deki eğitim politikalarının değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.

Ünsal, S., Bağçeci, B., Meşe, N. N., & Korkmaz, F. (2015). Eğitimin işlevlerini değerlendirme ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Adıyaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, *5*(2), 245-265.

Yavuzer, H. (1988). *Çocuk psikolojisi*. Remzi Kitabevi

Yeşil, R. (2003). Demokratik eğitim ortamının insan hakları temeli. *Ahi Evran Üniversitesi. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 4*(2), 45-54.

4. BÖLÜM
BİR EĞİTİM VE ÖĞRENME ORTAMI OLARAK OKUL VE SINIF*

Ebru Külekçi Akyavuz - Fatime Erol

Bölümün Amacı

Bu bölümde:

- Bir okulun fiziki ve sosyal tasarımı hakkında okuyucuya bilgi sunmak,
- Eğitim öğretim süreci için öğretmen liderliği ve okul liderliğinin önemini ortaya koymak,
- Bir sınıfın fiziki olarak tasarımı hakkında bilgi sunmak,
- Etkili ve güvenilir olan okulun özellikleri hakkında okuyuculara farkındalık yaratmak amaçlanmıştır.

Giriş

Bu bölümde; öğretim ortamı olarak okul, okulun amacı ve işlevi, okulun fiziksel, sosyal ve psikolojik ortamı, etkili okul, öğrenen okul, güvenli okul, okul kültürü ve iklimi, okul liderliği, öğretim ortamı olarak sınıf, sınıfın fiziksel boyutu, öğrenci merkezli öğrenme ortamı, etkili sınıf yönetimi ve öğretmen liderliği kavramları başlıklar hâlinde açıklanmıştır.

Öğretim Ortamı Olarak Okul

Öğrenme yeteneği olan ve öğrenebilen tek canlı insandır. İnsanlar öğrenme ihtiyacını aile, arkadaş grubu, kitle iletişim aracı, meslek ortamları ve medya gibi birçok yerden karşılayabilir. Fakat insanların sürekli öğrenme ortamı denilince akla; aile, okul ve sınıf gelmektedir (Gülbahçe, 2019).

* Atıf için: Külekçi Akyavuz, E., & Erol, F. (2023). Bir eğitim ve öğrenme ortamı olarak okul ve sınıf. M. Kara & F. Bozbayındır (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (ss. 77-106). Nobel Akademik Yayıncılık.

Kaynakça

Abdurrezzak, S., & Uğurlu, C.T. (2019). Etkili okul ölçeğinin geçerlilik ve güvenirlilik çalışması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *20*(1), 69-82. https://doi.org/10.17679/inuefd.359588

Akan, D. (2013). Kuram uygulamada eğitim yönetimi. N. Can (Ed.), *Türk eğitim sisteminin örgüt ve yönetim yapısı* içinde (2. Baskı, ss. 34-61). Pegem Akademi.

Anderson, A. (2016). *Global consultation on education in emergencies and protracted crises, phase II*, *January - March 2016*. INEE.

Arabacı, İ.B., Karabatak, S., & Polat, H. (2016). Ortaöğretim okulu yöneticilerinin dağıtımcı algıları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *4*(3), 1015-1032.

Aydın, A. (2002). *Sınıf yönetimi*. Alfa Basım Yayınevi.

Aydın, M. (2013). *Eğitimde örgütsel davranış.* Gazi Kitabevi.

Bakioğlu, A. (1998). Lider öğretmen. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, *10*(10), 11-19.

Balcı, A. (2007). *Etkili okul geliştirme: Kuram, uygulama ve araştırma* (4. baskı). Pegem Yayıncılık.

Barton, E.A. (2009). *Leadership strategies for safe schools*. Corwin Press.

Başar, H. (2011). *Sınıf yönetimi* (12. baskı). Anı Yayıncılık.

Brophy, J., & Good, T. L. (1984). *Teacher behavior and student achievement*. Occasional Paper.

Buckner, K.C., & McDowelle, J.O. (2000). Developing teacher leaders: Providing encouragement, opportunities, and support. *NASSP Bulletin*, *84*(616), 35-41.

Burgess, J., & Bates, D. (2010). *Other duties as assigned: Tips, tools and techniques for expert teacher leadership.* ASCD.

Bush, T., & Glover, D. (2003). *School leadership: Concepts and evidence*. National College for School Leadership.

Bush, T., & Glover, D. (2014). School leadership models: What do we know?. *School Leadership & Management*, *34*(5), 553-571. http://dx.doi.org/10.1080/13632434.2014.928680

Can, N. (2006). Öğretmen liderliğinin geliştirilmesinde müdürün rol ve stratejileri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *21*(2), 349-363.

Can, N. (2013). Okul yönetiminde rol oynayan öğeler. N. Can (Ed.), *Kuram uygulamada eğitim yönetimi* içinde (2. Baskı, ss. 179-205). Pegem Akademi.

Celep, C. (2008). Öğrenme ortamı olarak okul ve sınıf. *Eğitime Bakış Dergisi*, *11*, 3-10.

Cohen, J., McCabe, L., Michelli, N.M., & Pickeral, T. (2009). School climate: Research, policy, practice, and teacher education. *Teachers College Record*, *111*(1), 180-213.

Coppieters, P. (2005). Turning schools into learning organizations. *European Journal of Teacher Education*, *28*(2), 129–139. https://doi.org/10.1080/02619760500093131

Çalık, T. (2021). Sınıf yönetimi ile ilgili temel kavramlar. T. Çalık & M.M. Arslan (Ed.), *Sınıf yönetimi* içinde (1. Baskı, ss. 2-13). Pegem Akademi.

Danielson, C. (2006). *Teacher leadership that strengthens professional practice*. Association for Supervision and Curriculum Development.

Dart B.C., Burnet P.C., Purdie N., Lewis G.B., Cambell J., & Smith D. (2000). Student' conceptions of learning the classroom environment and approaches to learning. *The Journal of Education Research*, *93*(4), 262-270.

Day, C., Sammons, P., & Gorgen, K. (2016). *Successful school leadership*. Education Development Trust Highbridge House.

Demircioğu, İ.H., & Demircioğlu, E. (2021). Güvenli okul kavramı. İ. H. Demircioğlu , Z. Avşar , E. Demircioğlu & C. O. Tuncer (Ed.), *Güvenli okul* içinde (ss. 3-10). Pegem Akademi.

Demirtaş, B., Oğuz, Y., Üredi, L., & Akbaşlı, S. (2015). Yapıladırmacı öğrenme ortamları değerlendirmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *Özel Sayı*, 235-245.

Demirtaş, H. (2014). Sınıf yönetiminin temelleri. H. Kıran (Ed.), *Etkili sınıf yönetimi* içinde (9. Baskı, ss. 1-33). Anı Yayınları.

Dimock, V.B., & Kathleen, M. M. (1995). Leading change from the classroom: Teachers as leaders, *SDL*, *4*(4). https://sedl.org/change/issues/issues44.html

DiRanna, K., & Loucks-Horsley, S. (2001). *Designing programs for teacher leaders: The case of the California science implementation network*. Kenny Road. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED465590.pdf

Dönmez, B. (2001). Okul güvenliği sorunu ve okul yöneticisinin rolü. *Kuram Uygulamada Eğitim Yönetimi*, *55*, 63-74.

Dönmez, B., & Özer, N. (2009). *Okul güvenliği ve güvenli okul*. Nobel Yayıncılık.

Dönmez, İ. (2008). *İlköğretim fen ve teknoloji dersi öğrenme ortamlarının öğrenci merkezli eğitim açısından değerlendirilmesi* [Yayımlanmış yüksek lisans tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

Döş, İ. (2013). Etkili okul ve yönetimi. N. Can (Ed.), *Kuram uygulamada eğitim yönetimi* içinde (2. Baskı, ss. 218-242). Pegem Akademi.

Duru, S. (2014). Yapılandırmacı ve geleneksel öğrenme ortamlarının öğretmen adaylarının eğitim inançları üzerine etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *36*(2), 15-28.

Erdoğan, İ. (2005). *Sınıf yönetimi* (9.Baskı). Sistem Yayıncılık.

Freiberg, H. J. (1999). *School climate : Measuring, improving and sustaining healthy learning environments*. Routledge.

Frost, D., & Durrant, J. (2003). Teacher leadership: Rationale, strategy and impact. *School Leadership and Management*, *23*(2), 173-186. https://doi.org/10.1080/1363243032000091940

Gehrke, N. (1991). *Developing teachers' leadership skills*. ERIC Clearinghouse on Teacher Education. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED330691.pdf

Gigante, N.A. & Firestone, W.A. (2008). Administrative support and teacher leadership in schools implementing reform. *Journal of Educational Administration*, *46*(3), 302-331.

Gülbahçe, A. (2019). *Eğitim psikolojisi.* Atatürk Üniversitesi AÖF yayınları.

Gündoğdu, K. (2007). Öğrenme ve öğretme süreci. Z. Cafoğlu (Ed.), *Sınıf yönetimi* içinde (ss. 163-212). Grafiker Yayıncılık.

Gündüz, H.B. (2004). Eğitim okul ve sınıf yönetimi. Ş. Erçetin & Ç. Özdemir (Ed.), *Sınıf yönetimi* içinde (ss. 3-32). Asil Yayın Dağıtım.

Harris, A., & Muijs, D. (2005). *Improving schools through teacher leadership*. Open University Press.

Harris, A. (2005). Reflections on distributed leadership. *Management in Education, 19*(2), 10-12.

Harvey, J., & Holland, H. (2011). *The school principal as leader: Guiding schools to better teaching and learning.* The Wallace Foundation. *https://www.wallacefoundation.org*

Hawamdeh, B., & Jaradat, M.H. (2012). Basics of the learning organization at Jordanian schools: A case study. *Education*, *132*(3), 689-696.

Houtte, M. V., & Maele, D.V. (2011). The black box revelation: Insearch of conceptual clarity regarding climate and culture in school effectiveness research. *Oxford Review of Education*, *37*(4), 505-52.

Hoy W.K., & Miskel, C.G. (2012). *Eğitim yönetimi, teori, araştırma ve uygulama*. S. Turan (Çev. Ed., 7. Baskıdan Çeviri). Nobel Akademik Yayıncılık

Kardos, S.M., & Johnson, S.M. (2007). On their own and presumed expert: New teachers' experience with their colleagues. *Teachers College Record*, *109*(12), 2016–2083.

Kazu, H. (2017). Sınıfın fiziksel ortamının düzenlenmesinin eğitim öğretimdeki rolü. İ. Günbayı (Ed.), *Sınıf yönetimi* içinde (ss. 43-69). Lisans Yayıncılık.

Kingshott, B. F., & McKenzie, D.G. (2008). *School safety and security: In search of best practices*. Conference: ACJS, Cincinnati, OH.

Kools, M., & Stoll, L. (2016). *"What makes a school a learning organisation?.* Education Working Paper, OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/19939019

Kurland, H., Peretz, H., & Hertz-Lazarowitz, R. (2010). Leadership style and organizational learning: The mediate effect of school vision. *Journal of Educational Administration*, *48*(1), 7-30. https://doi.org/10.1108/09578231011015395

Kümüş, A. (1998). *Öğrenen organizasyon olarak okul* [Yayımlanmış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniveristesi.

MEB (2015). Eğitim yapıları asgari tasarım standartları kılavuzu. MEB Yayınları.

Mortimore, P. (1993). Effectiveness and the management of effective learning and teaching. *School Effectiveness and Improvement*. *4*(4), 290-310.

Ohlson, E. A. (1997). *The symbolic nature of teacher leadership* [Unpublished doctoral thesis]. University of Washington.

Öntaş, T., & Okut, L. (2017). Özel öğretim kurumlarındaki ilk ve ortaokul öğretmenlerinin öğretmen liderliği davranışları ve sınıf yönetimi eğilimleri arasındaki ilişki. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *18*(1), 98-115. https://doi.org/10.17679/inuefd.296131

Özdemir, S. M. (2011). Sınıf ortamını etkileyen sınıf içi ve dışı etkenler. Ç. Özdemir (Ed.), *Sınıf yönetimi* içinde (2. baskı, ss. 197-230). Pegem Yayıncılık.

Peterson, K. D., & Deal, T. E. (2002). *The shaping school culture fieldbook*. The Jossey-Bass Education Series.

Peterson, K. D., & Deal, T. E. (2011). Chapter six: How leaders influence the culture of schools. *Counterpoints, 408*, 49-52.

Rupšienė, L., & Skarbalienė, A. (2010). The characteristics of teacher leadership. *Liudmila Rupšienė, Aelita Skarbalienė, 53*(4), 67-76.

Samsons, P. Hillman, J., & Mortimore, P. (1995). *Key characteristics of effective schools: A review of school effectiveness research*. Office for Standards in Education.

Senge, P. M. (1990). *The fifth discipline: The art and practice of the learning organization*. Doubleday.

Şişman, M., & Turan, S. (2005). Eğitim ve okul yönetimi. Y. Özden (Ed.), *Eğitim ve okul yöneticiliği el kitabı* içinde (2. Baskı, s. 99-146). Pegem Akademi.

Şişman, M. (2011*). Eğitimde mükemmellik arayışı* (2. Baskı). Pegem Akademi.

Taşgın, A. (2018). Bir eğitim ve öğrenme ortamı olarak okul ve sınıf . Ö. Demirel & Z. Kaya (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (14. Baskı, s. 317-334). Pegem A Yayıncılık.

The Aspen Institute Education and Society Program (2021). *Creating conditions for student success: A policymakers' school climate playbook.* US Edication Policy.

Toprakçı, E. (2013). *Sınıf yönetimi*. Pegem Akademi.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü. (2022). https://sozluk.gov.tr

Uludağ, Z., & Odacı, H. (2002). Eğitim öğretim faaliyetlerinde fiziksel mekân. *Millî Eğitim Dergisi*, 150, 12 / Kış-Bahar, 153-154.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO]. (2016). *The psychosocial school enviroment.* https://learningportal.iiep.unesco.org/en/issue-briefs/improve-learning/the-psycho social-school-environment

Vermetten Y.J., Vermunt J.D., & Lodewijks H.G. (2002). Powerful learning environments? How university students differ in their response to instructional measures. *Learning and Instruction*, *12*(3), 263- 284.

Woolfolk, A.H. (2000). Educational psychology in teacher education. *Educational Psychologist*, *35*(4), 257-270. https://doi.org/10.1207/S15326985EP3504_04

Wynne, J. (2001). *Teachers as leaders in education reform*. ERIC Clearinghouse on Teaching and Teacher Education, Washington, DC.

Yılmaz, K., Oğuz, A., & Altınkurt, Y. (2017). Öğretmenlerin liderlik davranışları ile öğrenen özerkliğini destekleme davranışları arasındaki ilişki. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *32*(3), 659-675. https://doi.org/10.16986/HUJE.2016016394

York-Barr, J., & Duke, K. (2004). What do we know about teacher leadership? Findings from two decades of scholarship. *Review of Educational Research*, *74*(3), 255-316.

5. BÖLÜM
EĞİTİMİN TARİHÎ TEMELLERİ*

Emrah Berkant Patoğlu

Bölümün Amacı

Bu bölümde okuyucuların:

- Eğitimin tarihî temelleri hakkında genel bir bilgi sahibi olması,
- Eğitimin çağlara göre tarihsel gelişimi hakkında bilgi edinmesi,
- Eğitime ilişkin önemli çalışmalara imza atan tarihsel kişilikleri tanıması,
- Toplumsal olayların eğitimi nasıl etkilediğini öğrenmesi,
- Geçmişle bugün arasında eğitsel gelişmeleri mukayese ederek gelişimin boyutu hakkında fikir sahibi olması amaçlanmaktadır.

Giriş

Dünya üzerinde "modern" olarak tanımlanan "düşünebilen" insan türü, günümüzden yaklaşık 40.000 yıl önce ortaya çıkmıştır. Bu dönemde insanların küçük gruplar hâlinde yaşayıp hayatta kalma mücadelesi ekseninde avcılık ve toplayıcılık yaparak mağaralarda barındıkları bilinmektedir. Esasen fizyolojik ihtiyaçlar ve güvenlik ihtiyaçları bağlamında, öncelikle hayatta kalmak ve ardından hayatlarını kolaylaştırmak amacıyla çeşitli araç gereçlerin yanı sıra çeşitli yöntemler de geliştirmeye başlamışlardır. Hayatta kalmayı öğrenen insanın nüfusu arttıkça yeryüzünde mevcut olan kaynaklar yeterli gelmemiş ve insan artık üretmek zorunda kalmıştır. Bu da hâliyle yerleşik bir hayat tarzının benimsenmesine yol açmıştır. Öyle ki tarımın yapılması, sulama kanallarının açılmasına ve bu sayede özel mülkiyet anlayışının gelişmesine vesile olmuştur. Zamanla yaşam alanlarına sınırlar çizen insan toplulukları; öğrenmeye, keşfetmeye, üretmeye başlamış ve ilk uygarlıkların temellerini atmış-

* Atıf için: Patoğlu, E. B. (2023). Eğitimin tarihi temelleri. M. Kara & F. Bozbayındır (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (ss. 107-145). Nobel Akademik Yayıncılık.

Kaynakça

Aktepe, M. M. (1993). Çeşme vak'ası. *İslâm Ansiklopedisi, 8*, 288-289.

Akurgal, E. (2003). *Anadolu uygarlıkları*. Net Turistik Yayınları.

Akyıldız, A. (2003). Maârif-i umûmiye nezâreti. *İslâm Ansiklopedisi, 27*, 273-274.

Akyüz, K. (1986). Türk ocakları. *Belleten, L(196)*, 201-228.

Akyüz, Y. (2021). *Türk eğitim tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2021)*. Pegem Akademi.

Algar, H. (1989). Ahundzâde, Mirza Feth Ali. *İslâm Ansiklopedisi, 2*, 186-190.

Altın, H. (2008). 1869 maarif-i umumiye nizamnamesi ve öğretmen yetiştirme tarihimizdeki yeri. *İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13*(1), 271-283.

Ata, B. (2019). Eğitimin tarihsel temelleri. İçinde E. Karip (Ed.), *Eğitime Giriş* (ss. 99-124). Pegem Akademi.

Atasağun, G. (2004). Aztekler ve mayalar. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18*(18), 207-221.

Aydemir, H. (2020). İslamiyet öncesi eski Türklerde eğitim. İçinde M. Köçer & E. Koçoğlu (Eds.), *Eğitim Tarihi (ss. 49-115)*. Pegem Akademi.

Aydın, B. M. (2013). *Köy enstitüleri ve toplum kalkınması*. Anı Yayıncılık.

Aysal, N. (2005). Anadolu'da aydınlanma hareketinin doğuşu: Köy enstitüleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (35-36), 267-282.

Aytaç, K. (1972). *Avrupa eğitim tarihi (Antik Çağdan 19. yüzyılın sonlarına kadar)*. Ankara Üniversitesi Basımevi.

Balaban, A. (2006). *İskit, Hun ve Göktürklerde sosyal ve ekonomik hayat* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Baltacı, C. (2004). Mektep. *İslâm Ansiklopedisi, 29*, 6-7.

Bayraktar, Z. (2010). *Mizah teorileri ve mizah teorilerine göre Nasreddin Hoca fıkralarının tahlili* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Beydilli, K. (2020a). Mühendishâne-i bahrî-i hümâyun. *İslâm Ansiklopedisi, 31*, 513-514.

Beydilli, K. (2020b). Mühendishâne-i berrî-i hümâyun. *İslâm Ansiklopedisi, 31*, 515-516.

Bilhan, S. (1984). Asya eğitim felsefesine tarihsel bir yaklaşım (Çin). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 17*(1), 77-112.

Bilhan, S. (1985). Asya eğitim felsefesine tarihsel bir yaklaşım, Hindistan felsefesi ve eğitimi. *Gazi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1*(1), 1-34.

Bilhan, S. (1988). Asya eğitim felsefesine tarihsel bir yaklaşım (İran). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 21*(1), 271-281.

Binbaşıoğlu, C. (2009). *Başlangıçtan günümüze Türk eğitim tarihi*. Anı Yayıncılık.

Bossert, H. T. (1937). II. Türk tarih kongresi. T. T. Kurumu (Dü.), *Tabı Sanatının Keşfi* içinde (ss. 421-438). Türk Tarih Kurumu.

Bozkurt, N. (2003). Medrese. *İslâm Ansiklopedisi, 28*, 323-327.

Cücük, E. (2015). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e öğretmen yetiştiren kurumlara giriş şartları ile usûllerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi (nizamnâme ve talimatnâmelere göre)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Cücük, E. (2020). *Osmanlı'da eğitimin modernleşmesi ve Ahmed Kemal Paşa biyografisi, eğitim politika ve uygulamaları*. Pegem Akademi.

Çalık, M. (2020). Eğitimin tarihi temelleri. İçinde H. Özmen & D. Ekiz (Eds.), *Eğitime Giriş (ss. 108-124)*. Pegem Akademi.

Çandarlıoğlu, G. (2003). *İslam öncesi Türk tarihi ve kültürü*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Çandarlıoğlu, G. (2004). *Uygur devletleri tarihi ve kültürü (Çin Kaynakları ve Uygur Kitabelerine Göre)*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Çerikan, F. (2016). *Osmanlı Devleti'nde kız sanayi mektepleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çığır Dikyol, D. (2021). Antik Roma'da bir statü göstergesi olarak eğitim. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23*(3), 1025-1051.

Dede, B. (1990). *Yunus Emre'nin eserlerinin tahlili* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doğan, A., Çetin, S., Patoğlu, E. B. (2020). Birinci dünya savaşı yıllarında Osmanlı'da bir kıtlık türü; kâğıtsızlık, kâğıtsızlığın etkileri ve Matbaa-i Amire Müdürü İsmail Hamit Bey'in faaliyetleri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (50), 303-323.

Durusoy, A. (1999). İbni Sina. *İslâm Ansiklopedisi, 20*, 322-331.

Emecen, F. (2007). Osmanlılar. *İslâm Ansiklopedisi, 33*, 487-496.

Er, E. (2019). Eğitimin tarihi temelleri. İçinde T. Çalık & M. M. Arslan (Eds.), *Eğitime Giriş (ss. 100-125)*. Pegem Akademi.

Ercilasun, A. B., Akkoyunlu, Z. (2014). *Dîvânu lugâti't-Türk*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ergin, O. (1977). *Türkiye maarif tarihi*. Eser Matbaası.

Ergün, M. (1982). *Atatürk devri Türk eğitimi (Atatürk'ün 100. doğum yılına armağan)*. Ankara Üniversitesi Basımevi.

Ergün, M., Çoban, A. (2020). Selçuklular döneminde eğitim felsefesi. İçinde B. Özer & V. Duran (Eds.), *Eğitim Felsefesi (ss. 176-204)*. Pegem Akademi.

Esin, E. (1978). *İslâmiyetten önceki Türk kültür târihi ve İslâma giriş*. Edebiyat Fakültesi Matbaası.

Eyice, S. (1995). Fâtih camii ve külliyesi. *İslâm Ansiklopedisi, 12*, 244-249.

Frausto Mena, R., Frausto Illescas, R. (2008). İspanyol öncesi dönemde Meksika'da muhasebenin kökleri ve gelişimi. 12. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi, (ss. 220-228). İstanbul, Türkiye.

Genç, R. (1981). *Karahanlı devlet teşkilâtı (XI. yüzyıl) (Türk hâkimiyet anlayışı ve Karahanlılar)*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Girgin, G. (2006). *Fenikelilerde Akdeniz ticareti* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Göksu, E., Akdemirel, S. K. (2020). Ortaçağ ve yeniçağda doğu batı ve Türk-İslâm toplumlarında eğitim (375-1453/1789). İçinde M. Köçer & E. Koçoğlu (Eds.), *Eğitim Tarihi (ss. 117-140)*. Pegem Akademi.

Gözüküçük, M. (2017). Eğitimin tarihsel temelleri. İçinde F. Susar Kırmızı & N. Duban (Eds.), *Eğitim Bilimine Giriş (ss. 29-76)*. Anı Yayıncılık.

Gündüz, Y. (2020). Eğitimin tarihsel temelleri. İçinde K. Kıroğlu & C. Elma (Eds.), *Eğitime Giriş (ss. 18-53)*. Pegem Akademi.

Güven, İ. (2019). *Eğitim tarihi*. Pegem Akademi.

Hacıeminoğlu, N. (2001). Karahanlı Türkçesi. *İslâm Ansiklopedisi, 24*, 412.

Hali, S. (2020). Eğitimin tarihi temelleri. İçinde S. Hali & E. Töre (Eds.), *Eğitime Giriş (ss. 31-47)*. Pegem Akademi.

Hanioğlu, M. Ş. (1995). Enver Paşa (1881-1922). *İslâm Ansiklopedisi, 11*, 261-264.

Hazar, M. (2015). *Eski Uygur tarihine ve Türkçesine giriş*. Eğitim Kitabevi.

İnalcık, H. (2009). *Devlet-i 'Aliyye (Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İpşirli, M. (1995). Enderun. *İslâm Ansiklopedisi, 11*, 185-187.

İpşirli, M. (2003). Medrese. *İslâm Ansiklopedisi, 28*, 327-333.

Kanad, H. F. (1963). *Pedagoji tarihi*. Millî Eğitim Basımevi.

Karpat, K. H. (2010). *Türk demokrasi tarihi*. Timaş Yayınları.

Kaya, M. (1995). Farabi. *İslâm Ansiklopedisi, 12*, 145-162.

Kazıcı, Z. (1988). Ahîlik. *İslâm Ansiklopedisi, 1*, 540-542.

Kılıç, Y. (2009). Eski Ön Asya toplumları arasında yazı ve dil etkileşimi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4), 122-151.

Kılıç, Y., Sabuncuo, T. (2019). *Eski Mezopotamya toplumlarında eğitim*. Uluslararası Eğitimde ve Kültürde Akademik Çalışmalar Sempozyumu, (ss. 65-88). Denizli, Türkiye.

Kırpık, G., Ünal, U., Işık, H., Demirtaş, B., Tokdemir, M. A., Birbudak, T. S., Akyol, H. (2012). *Türk eğitim tarihi*. Otorite Yayınları.

Korkmaz, Z. (1987). *Millî Mücadele ve sonrasında Türklük şuuru*. Uluslararası Atatürk Sempozyumu, (s. 47-60). Ankara, Türkiye.

Kramer, S. N. (2002). *Tarih Sümer'de başlar*. Kabalcı Yayınevi.

Kut, G. (1991). Âşık Paşa. *İslâm Ansiklopedisi, 4*, 1-3.

Memiş, E. (2019). *Eskiçağ medeniyetleri tarihi*. Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Meydan, A. (2016). Eğitimin tarihsel temelleri. İçinde A. Uzunöz (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş (ss. 21-45)*. Pegem Akademi.

Nadim, P. (1996). İran eğitim sistemi: Bir değerlendirme. *M. Ü. Atatürk Eğitim Bilimleri Dergisi*, (8), 153-165.

Ocak, A. (2009). Selçuklular (dinî, ilmî, fikrî ve tasavvufî hayat). *İslâm Ansiklopedisi, 36*, 375-377.

Orkun, H. N. (2011). *Eski Türk yazıtları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ögel, B. (2015). *Büyük Hun İmparatorluğu tarihi I*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Özaydın, A. (2007a). Nizâmiye medreseleri. *İslâm Ansiklopedisi, 33*, 188-191.

Özaydın, A. (2007b). Nizâmülmülk. *İslâm Ansiklopedisi, 33*, 194-196.

Özcan, A. (2001). Karlofça. *İslâm Ansiklopedisi, 24*, 504-507.

Özkaral, T. C. (2007). *Hitit dünyasında katipler ve eğitime katkıları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özmen, C. (2015). Eğitim ve tarih. İçinde F. Güneş (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş (ss. 44-76)*. Pegem Akademi.

Patoğlu, E. B. (2018). *Osmanlı Devleti'nde askeri rüştiyeler* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ruben, W. (1944). *Eski Hind tarihi*. (C. Z. Şanbey, Çev.) Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi.

Sarınay, Y. (2012). Türk ocağı. *İslâm Ansiklopedisi, 41*, 545-546.

Somel, S. A. (2015). *Osmanlı'da eğitimin modernleşmesi (1839-1908)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sönmez, V. (2021). Eğitimin tarihsel temelleri. İçinde V. Sönmez (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş (ss. 21-54)*. Anı Yayıncılık.

Sümer, F. (2009). Selçuklular. *İslâm Ansiklopedisi, 36*, 365-371.

Şimşir, B. N. (2008). *Türk yazı devrimi*. Türk Tarih Kurumu.

Tanilli, S. (1994). *Yüzyılların gerçeği ve mirası (insanlık tarihine giriş) (cilt I: ilk çağ)*. Cem Yayınevi.

Taşağıl, A. (1999). *Gök-Türkler II (fetret devri 630-681)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

TBMM Zabıt Ceridesi. (1924). Devre: 2, Cilt: 7, İçtima: 1, ss. 26-27.

TDK. (2022, Haziran 21). https://www.tdk.gov.tr/tdk/kurumsal/tarihce-2/

Tunç, B. (2019). Eğitimin tarihsel gelişimi ve 21. yüzyılda eğitim biliminde yönelimler. İçinde H. B. Memduhoğlu & K. Yılmaz (Eds.), *Eğitime Giriş (ss. 171-194)*. Pegem Akademi.

Tümer, G. (1992a). Brahmanizm. *İslâm Ansiklopedisi, 6*, 329-333.

Tümer, G. (1992b). Budizm. *İslâm Ansiklopedisi, 6*, 352-360.

Ulu Kalın, Ö. (2020). Antik dönemde (Eskiçağ) eğitim. İçinde M. Köçer & E. Koçoğlu (Eds.), *Eğitim Tarihi (ss. 17-47)*. Pegem Akademi.

Unat, F. R. (1964). *Türkiye eğitim sisteminin gelişmesine tarihî bir bakış*. Millî Eğitim Basımevi.

Uzun, M. İ. (2004). Mektep. *İslâm Ansiklopedisi, 29*, 10-11.

Ünal, A. (2018). Eğitimin tarihsel temelleri. İçinde M. Yavuz (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş (ss. 27-87)*. Anı Yayıncılık.

Yalçın, S. (2019). Eğitimin tarihi temelleri. İçinde M. Kağan & S. Yalçın (Eds.), *Eğitime Giriş (ss. 52-68).* Pegem Akademi.

Yavuz, N., Patoğlu, E. B. (2017). Cumhuriyet dönemi eğitim politikaları. İçinde Y. E. Tansü & M. Biçici (Eds.), *Doç. Dr. Numan Durak Aksoy Anısına (Hayatı, Eserleri ve Armağanı) (ss. 559-588)*. Gaziantep Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü.

Yusuf Has Hacib. (2008). *Kutadgu bilig*. (R. R. Arat, Çev.) Kabalcı Yayınevi.

Zencirci, İ. (2020). Eğitimin tarihsel temelleri. İçinde N. Saylan (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş (ss. 19-54)*. Anı Yayıncılık.

Zeyrek, Ş. (2006). *Türkiye'de halkevleri ve halkodaları*. Anı Yayıncılık.

6. BÖLÜM
EĞİTİMİN SOSYAL VE KÜLTÜREL TEMELLERİ*

Serkan Ünsal - Abdullah Çetin

Bölümün Amacı

Bu bölümde:

- Eğitim ve toplum ilişkisi,
- Toplumsallaşma,
- Sosyal bir sistem olarak okul,
- Eğitim ve aile,
- Eğitim ve toplumsal tabakalaşma,
- Eğitimde fırsat eşitliği,
- Eğitim ve toplumsal hareketlilik,
- Eğitim ile kültür arasındaki ilişki
- Toplumsal değişimde eğitim konuları hakkında okuyucuya bilgi sunulması amaçlanmaktadır.

Giriş

İnsanlar, içinde yaşadığı toplumla sürekli etkileşim hâlindedir. Bu etkileşim sayesinde insanlar, toplumdan bilinçli ya da bilinçsiz şekilde birçok şeyi öğrenirken topluma da sahip olduğu nitelikler ölçüsünde katkıda bulunurlar. Bireylerin nitelik kazanmasında ve topluma uyum sağlamasında önemli kurumlardan biri de eğitimdir.

Eğitim, insanları ortak değerler etrafında bir araya getirmekte ve bireylere, mensubu bulunduğu toplumun kültürünü aktarmaktadır. Böylece bireyi sosyalleştirmekte ve topluma uyumunu sağlamaktadır. Diğer taraftan eğitim

* Atıf için: Ünsal, S., & Çetin, A. (2023). Eğitimin sosyal ve kültürel temelleri. M. Kara & F. Bozbayındır (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (ss. 147-165). Nobel Akademik Yayıncılık.

Kaynakça

Akyüz, H. (2018). *Eğitim sosyolojisi*. Pegem Akademi.

Aslan, A. K. (2001). Eğitimin toplumsal temelleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4*(5), 16-30.

Aydın, M. (1997). *Kurumlar sosyolojisi*. Vadi Yayınları.

Balkar, B. (2009). Okul aile işbirliği sürecine ilişkin veli ve öğretmen görüşleri üzerine nitel bir çalışma. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 36*(3), 105–123.

Ballantine H. J., & Hammack M. F., (2012). *The sociology of education a systematic analysis*. Taylor & Francis.

Biber, K. (2003). Teacher-parent communication based on socio-economic status of ıstgraders' families. *Educational Administration: Theory and Practice, 35*, 360-373.

Birel K. F., & Bars, M. (2019). Eğitim ve öğrenme hakkı. B. Oral, A. Çoban & M. Bars (Ed.), *Eğitimde ahlak ve etik* içinde (ss. 121-134). Pegem Akademi Yayıncılık.

Bodrova, E., & Leong, J. D. (2010). *Zihnin araçları: Erken çocukluk eğitiminde Vygostky yaklaşımı* (Tülin, G.Y, Şahin F., Yılmaz, A. & Kalkan, E. Çev.). Anı Yayıncılık.

Celkan, H. (2016). Eğitim ve toplum. M. Ç. Özdemir (Ed.), *Eğitim sosyolojisi* içinde (ss. 40-66). Pegem Akademi.

Cevizci, A. (2012). *Eğitim felsefesi*. Say Yayınları.

Chakraborty S., Chakraborty B., Singh V., & Timajo D. L. (2018). Education as an instrument of social change and enhancing teaching-learning process with the help of technological development (Bildiri Sunumu). https://www.researchgate.net/publication/325143953_Education_as_an_instrument_of_social_change_and_enhancing_teaching_learning_process_with_the_help_of_technological_development

Çalışkan, N., & Ayık, A. (2015). Okul aile birliği ve velilerle iletişim, *Ahi Evran üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(2), 69-82.

Çetin, A. & Gül, M. (2020). Toplumsal değişim sürecinde eğitim. S. Ünsal & A. Çetin (Ed.), *Eğitim sosyolojisi* içinde (ss. 93-115). Nobel Yayınları.

Çoştu, Y. (2009). Toplumsallaşma kavramı üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. *9*(3), (117-140).

Demirtaş, Z. (2020). Sosyal, kültürel, ahlaki bir sistem olarak okul. S. Ünsal & A. Çetin (Ed.) *Eğitim sosyolojisi* içinde (ss. 119-139). Nobel Yayıncılık.

Doğan, İ. (2014). *Sosyoloji: Kavramlar ve sorunlar*. Pegem Yayınevi.

Dworkin, G., Ballantine, J., Antikainen, A., Ligia M., Konstantinovskiy, D., Saha, J. L., Essack, S., Chang, J., Vryonides M., &. Teodoro A. (2013). *The sociology of education.* https://www.isaportal.org/resources/ resource/the-sociology-of-education/

Ergün, M. (1994*). Eğitim sosyolojisine giriş*. Ocak Yayınları.

Ertürk, D., & Öztürk M. (2020). Eğitim, toplumsal tabakalaşma ve hareketlilik. S. Ünsal & A. Çetin (Ed.), *Eğitim sosyolojisi* içinde (ss. 207-220). Nobel Yayıncılık.

Esgin, A. (2016). Eğitim sosyolojisi. M. Ç. Özdemir (Ed.), *Sosyalleşme* içinde (ss. 69-103). Pegem Akademi.

Eskicumalı, A. (2014). Öğretmen eğitimi ve eğitim sosyolojisi dersleri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*, 30-37.

Fichter, J. (1996). *Sosyoloji nedir*? (Çelebi, N. Çev.). Atilla Kitabevi.

Genç, S. Z. (2019). Eğitimin sosyal ve kültürel temelleri. K. Kıroğlu & C. Elma (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (ss. 86-104). Pegem Akademi.

Gökçe, E. (2000). İlköğretimde okul aile işbirliğinin geliştirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 7*(7) , 204-209.

Gündüzalp, S. (2018). Eğitimin temel kavramları, amaçları ve işlevleri. M. Boydak Özan & T. Y. Özdemir (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (ss. 15-34). Asos Yayınları.

Hill, N. E., & Taylor, L. C. (2004). Parental school involvement and childrens academic achievement: Pragmatics and issues. *Current Directions in Psychological Science, 13,* 161-164.

Hotaman, D. (2018). Toplumsal ve evrensel ihtiyaçlara göre okulun işgörüsünü yeniden tanımlamak. *Yıldız Journal of Educational Research*, *3*(1), 77-90.

İçli, G.(2012). *Sosyolojiye giriş*. Anı Yayıncılık.

Kılbaş Köktaş, Ş. (2003). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Hatipoğlu Yayın Evi.

Kraft, M. A. & Dougherty, S. M. (2013). The effect of teacher-family communication on studentengagement: Evidencefrom a randomized field experiment. *Journal of Research on Educational Effectiveness, 6*(3) 199-222.

Mammadov, R. (2018). Equality of opportunity in education. *International Journal of Instruction, 11*(2), i-iii.

Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. (2015). *Eğitim sosyolojisi.* Cafer Vayni (Ed.) MEB Devlet Kitapları.

OECD (2018). *Policy brief: Ten steps to equity in education.* https://www.oecd.org/ education /school/ 39989494.pdf

Özer, N. (2018) Eğitimin toplumsal temelleri. M. B. Özan & T. Y. Özdemir (Ed), *Eğitim bilimlerine giriş* içinde (ss. 79-101). Asos Yayınları.

Singh, K. (2014). Right to education and equality of educational opportunities. *Journal of International Cooperation in Education, 16*(2), 5-19.

Şahin, Ü. (2016). Toplumsal değişime ve yenileşmede eğitimin rolü. F. F. Kırmızı & N. Duman (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (ss. 351-376). Anı Yayıncılık.

Tatar, H. C., &. Tatar, T. (2016). Sosyal tabakalaşma, hareketlilik ve eğitim. M. Ç. Özdemir (Ed.), *Eğitim sosyolojisi* içinde (ss. 182-213). Pegem Akademi.

Tezcan, M. (2016). *Eğitim sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.

Topses, M. D. (2018). *Eğitim sosyolojisi*. Nobel Yayınevi.

Ünsal, S., & Korkmaz, Ü. (2020). Eğitim ve sosyoloji ilişkisi. S. Ünsal & A. Çetin (Ed.) *Eğitim sosyolojisi* içinde (ss. 35-58). Nobel Yayıncılık.

Yanık, B. (2020). Eğitim ve toplum. S. Ünsal & A. Çetin (Ed.), *Eğitim sosyolojisi* içinde (ss. 62-89). Nobel Yayıncılık.

Zencirkıran, M. (2016). *Sosyoloji*. Dora Basım.

7. BÖLÜM
EĞİTİMİN HUKUKİ TEMELLERİ*

Muhammet Baş

Bölümün Amacı

Bu bölümde:

- Hak ve hukuk kavramlarının tanımına,
- Eğitim hakkı ve eğitim hukuku kavramlarına,
- Eğitim-hukuk-toplum ve devlet ilişkisine,
- Normlar hiyerarşisi kavramına,
- Ulusal ve uluslararası belgelerde eğitim hakkına yönelik bilgi sunulması amaçlanmıştır.

Giriş

(…) eğitim bir çarpandır: eğitim yadsındığı ya da kısıtlandığı zaman -özellikle istihdam ve kendi kendini istihdamla ilgili- her şeyi tehlikeye sokarken etkili bir şekilde sunulduğunda diğer hakları ve özgürlükleri de arttırmaktadır.†

Eğitim; ekonomik, entelektüel, sosyal ve kültürel bağlamlarda bireyi güçlendirmede önemli bir güçtür. Ayrıca eğitim; öğrencilerin ahlaki, ruhsal güç, öz kontrol, kişilik, zekâ, asil karakter ve kendilerinin, toplumun, ulusun ve ülkenin ihtiyaç duyduğu becerilere sahip olma potansiyellerini aktif olarak geliştirmeleri için bir öğrenme atmosferi ve öğrenme süreci yaratmaya yönelik bilinçli ve planlı bir çabadır (Febriansyah vd., 2019). Bireyin sahip olduğu yetenek ve potansiyeli ortaya çıkarmanın en güçlü yolu olan eğitim, ulusal ve bireysel gelişimi destekleyen birey ve toplum için vazgeçilmez bir haktır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından bu yana dünyadaki gelişmekte olan

* Atıf için: Baş, M. (2023). Eğitimin hukuki temelleri. M. Kara & F. Bozbayındır (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (ss. 167-201). Nobel Akademik Yayıncılık.

† Tomaševski, K. (2012) United Nations Economic And Social Council, Commission on human rights, fifty-eighth session, item 10 of the provisional agenda 27 March 2002, ss. 19.

Kaynakça

Achinewhu-Nworgu, E. (2019). An overview of nigerian education law and policy: A case study of university admission policy (JAMB) and impact on youth educational development. *Bulgarian Comparative Education Society, 17*, 167-174.

Adamson, J. W. (2011). *The educational writings of John Locke*. Cambridge University Press.

Akyeşilmen, N. (2014). Uluslararası insan hakları düzenlemeleri ve eğitim: Eğitime hak temelli bir bakış. *Millî Eğitim Dergisi, Kış*.

Andaç, F. (2008). *Hukukun temel kavramları*. Detay Yayıncılık.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (2015). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 1 No'lu Protokol'ün 2. Maddesi hakkında rehber: eğitim hakkı.* https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_Protocol_1_TUR.pdf

Beckmann, J. (2015). A dance or a marriage? The relationship between education and the law in South Africa some personal observations from two vantage points. *Potchefstroom Electronic Law Journal, 18*(6), 2061-2078. https://doi.org/https://dx.doi.org/10.4314/pelj.v18i6.01

Bie, A., Brown, K., Mordell, D., & Suart, C. (2017). *Accessibility in teaching and learning team*.

Bojesen, E. (2016). A new version of optimism for education. *Studies in Philosophy and Education, 37*, 5-14. https://doi.org/10.1007/s11217-016-9560-1

Bouvier, J. (1856). *Law Dictionary, adapted to the constitution and laws of the United States.* https://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Right

Boztepe, M. (2018). Olağanüstü hal rejiminde yürütmenin düzenleyici bir işlemi olarak Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve OHAL kanun hükmünde kararnameleri ile mukayesesi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 1*(3), 378-395.

Buckner, K. G. (2022). *The role of elementary and secondary school principals, principal duties and responsibilities, principal qualifications*. https://education.stateuniversity.com/pages/2333/Principal-School.html

Cambron-McCabe, N., & McCarthy, M. M. (2005). Educating school leaders for social justice. *Educational Policy, 19*(1), 201-222.

Committee on Economic, Social and Cultural Rights (1999) CESCR General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13), Office of High Commisioner for uma Rights,

Chernaya, A. V. (2018). Childrens rights concept in modern social and humanitarian discourse. *Journal of Social Studies Education Research, 9*(4), 140-167.

Coleman, J. S. (1993). The role of rights in a theory of social action. *Journal of Institutional and Theoretical Economics, 149*(1), 213-232.

Cox, O. (1999). The meaning of law in the concept of law. *Australian Journal of Legal Philosophy, 24*, 145-166.

Davis, K. E., & Trebilcock, M. J. (2008). The relationship between law and development: Optimists versus skeptics. *The American Journal of Comparative Law, 56*(4), 895-946. https://doi.org/10.5131/ajcl.2007.0031

DiPaola, M., & Tschannen-Moran, M. (2003). The principalship at a crossroads: A study of the conditions and concerns of principals. *NASSP Bulletin, 87*(634), 43-65.

Education Law (2021). 15.05.2022 tarihinde https://www.findlaw.com/education.html adresinden erişildi.

Esener, T. (1998). *Hukuk başlangici dersleri*. Alkım Yayınları.

Febriansyah, F. I., Daroini, A., & Widowati, W. (2019). The role of Islamic education in student organizations to realize human resources in the review of higher education law perspectives. *Al-Hayat: Journal of Islamic Education, 3*(1), 61-67.

Gobena, G. A. (2018). Family socio-economic status effect on students' academic achievement at college of education and behavioral sciences, Haramaya University, Eastern Ethiopia. *Journal of Teacher Education and Educators, 7*(3), 207-222.

Gould, E. (2009). Childhood lead poisoning: Conservative estimates of the social and economic benefits of lead hazard control. *Environmental health perspectives, 117*(7), 1162-1167.

Gözler, K. (2001). *Devlet başkanları: Bir karşılaştırmalı anayasa hukuku incelemesi*. Ekin Yayınevi.

Gözler, K. (2016). *The Question of the rank of international treaties in national hierarchy of norms a theoretical and comparative study.* https://www.anayasa.gen.tr/rank-of-treaties.pdf

Gözler, K. (2021). *Genelge devleti: Hukukta şeklin önemi üzerine*. www.anayasa.gen.tr/genelge-devleti.html

Gullatt, D. E., & Tollett, J. R. (1997). Educational law: A requisite course for preservice and inservice teacher education programs. *Journal of Teacher Education, 48*(2), 129-135.

Güçlü-Yılmaz, F. (2017). Güçlü bir hukuk devleti için etik, demokratik, laik eğitim sistemi ve eğitim hukuku. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 388*.

Harding, P., & Hare, W. (2000). Portraying science accurately in classrooms: Emphasizing open-mindedness rather than relativism. *Journal of Research in Science Teaching, 37*(3), 225-236.

Hareket, E. (2018). *Eğitim Hukuku bağlamında çocuk hakları eğitimi: Bir eylem araştırması* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.

Heffernan, R., Brumpton, K., Randles, D., & Pinidiyapathirage, J. (2021). Acceptability, technological feasibility and educational value of remotely facilitated simulation based training: A scoping review. *Medical Education Online, 26*(1), 1972506. https://doi.org/10.1080/10872981.2021.1972506

Hegel, G. W. F. (2001). *Philosophy of right*. Batoche Books.

Henderson, J. Y. (2000). The context of the state of nature. M. Battiste (Ed.), *Reclaiming indigenous voice and vision* içinde (ss. 11-38). UBC Press.

Hill, K., Hoffman, D., & Rex, T. R. (2005). *The value of higher education: Individual and societal benefits*. Arizona State University*, Tempe, AZ, USA*.

Horizons, B. (2021). *Teaching children how to be good citizens*. https://www.brighthorizons.com/family-resources/how-to-be-good-citizen-for-kids

Imber, M. (2008). Pervasive myths in teacher beliefs about education law. *Action in Teacher Education, 30*(2), 88-97.

International Institute for Democracy and Electoral Assistance (2014). *What is a constitution? Principles and concepts*. https://constitutionnet.org/sites/default/files/what_is_a_constitution_0.pdf

Kelsen, H. (1990). On the theory of interpretation. *Legal Studies, 10*(2), 127-135. https://doi.org/10.1111/j.1748-121X.1990.tb00595.x

Lamballais, M. (2019). *A critical analysis of Kelsen's hierarchy of norms thesis*.

Lannegrand-Willems, L., & Bosma, H. A. (2006). Identity development-in-context: The school as an important context for identity development. *Identity, 6*(1), 85-113.

Levesque, R. J. R. (1995). The international law on the rights of the child. *Fordham International Law Journal, 19*(2), 831-839.

Levinger, B. (2009). Quality Education: The Work of Optimists. J. E. Cohen & M. B. Malin (Ed.), *International perspectives on the goals of universal basic and secondary education* içinde (ss. 83-87). Routledge.

Liang, Y., & Dong, Z. (2019). Has education led to secularization? Based on the study of compulsory education law in China. *China Economic Review, 54*, 324-336.

Littleton, M. (2008). Teachers' knowledge of education law. *Action in Teacher Education, 30*(2), 71-78.

Lounsbury, J. H., & Vars, G. F. (2003). 30 years of advocating for young adolescents: the future of middle level education: optimistic and pessimistic views. *Middle School Journal, 35*(2), 6-14.

Ma, X., Fan, C., Nie, Z., & Jia, Y. (2021). Investigation and countermeasure research on the learning adaptability of the first-year junior high freshman. *Open Journal of Social Sciences, 9*(8), 70-90.

Maynard, R. A., & McGrath, D. J. (1997). Family structure, fertility, and child welfare. J. R. Behrman & N. Stacey (Ed.), *The social benefits of education* içinde (ss. 125-174). University of Michigan Press. https://doi.org/https://doi.org/10.3998/mpub.15129

McCarty, T. L. (2021). The holistic benefits of education for Indigenous language revitalisation and reclamation (ELR2). *Journal of Multilingual and Multicultural Development, 42*(10), 927-940.

Moswela, B. (2008, 2008/01/01). Knowledge of educational law: an imperative to the teacher's practice. *International Journal of Lifelong Education, 27*(1), 93-105. https://doi.org/10.1080/02601370701803633

Naison, M. (2016, 11 Mart). Professor: Why I am 'incredibly pessimistic' about the future of public education. *The Washington Post.*

Njiri, K. N.(2020). Definition of law. https://doi.org/http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3658011

Normlar Hiyerarşisi. (2022). *T.C. Mevzuat* 13. 07. 2022 tarihinde https://www.tcmevzuat.com/normlar/normlar-hiyerarsisi/ adresinden erişildi.

Nowak, M. (2001). The right to education. A. Eide, C. Krause & Allan Rosas (Ed.), *Economic, social and cultural rights* içinde (ss. 245-271). Brill Nijhoff.

Olechowski, T. (2018). Legal hierarchies in the works of Hans Kelsen and Adolf Julius Merkl. U. Müßig (Ed.), *Reconsidering constitutional formation in decisive constitutional normativity: from old liberties to new precedence* içinde (ss. 353-362). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-73037-0_9

Oyedeji, S. O. (2012). Nigerian education law and discipline in secondary school: An assessment of the role of classroom teachers. *African Journal of Educational Research and Administration, 5*(4), 1-10.

Plank, D. N., & Davis, T. E. (2020). The economic role of the state in education. In S. Bradley & C. Green (Ed.), *The Economics of education (Second edition)* içinde (ss. 445-454). Academic Press. https://doi.org/ https://doi.org/10.1016/B978-0-12-815391-8.00032-X

Sarıgöz, O. (2020). *Yaşam boyu öğrenme.* Anı Yayıncılık.

Sergiovanni, T. J. (1999). *Educational governance and administration*. Allyn & Bacon.

Skowroński, K. P. (2018). John Lachs's relativism in philosophical education as seen from a practical perspective. K. P. Skowroński (Ed.), *John Lachs's Practical Philosophy* içinde (ss. 59-75). Brill.

Stewart, H. (2012). The definition of a right. *Jurisprudence, 3*(2), 319-339.

Sumbera, M. J., Pazey, B. L., & Lashley, C. (2014). How building principals made sense of free and appropriate public education in the least restrictive environment. *Leadership and Policy in Schools, 13*(3), 297-333.

Susanti, P., & Sari, R. (2021). Government responsibility for the fulfillment basic rights of unprosperous people in education sector. *Substantive Justice International Journal of Law, 4*(1), 47-59.

Taylor, K. R. (2001). Yesterday's principal, today's legal eagle. *Principal Leadership, 1*(6), 75-78.

Thomas, R. M. (1990). Education law as a mirror of maturity; The Indonesian case. *International Review of Education, 36*(1), 7-19.

Tomaševski, K. (2001). *Human rights obligations: making education available, accessible, acceptable and adaptable*. https://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/Tomasevski_Primer%203.pdf

UNESCO. (2019). *How education can strengthen the rule of law*. https://en.unesco.org/news/how-education-can-strengthen-rule-law

UNICEF. (2010). *Children's rights in education: applying a rights-based approach to education*. https://www.unicef.ca/sites/default/files/imce_uploads/UTILITY%20NAV/ TEACHERS/DOCS/GC/Childrens_Rights_in_Education.pdf

Uzunboylu, H., & Sarıgöz, O. (2015). The evaluation of anthropological attitudes towards social professional and lifelong learning in terms of some veriables. *The Anthropologist, 21*(3), 439-449.

van der Meer, J., Skalicky, J., Speed, H., & Young, D. G. (2022). focusing on the development of the whole student: An international comparative study of the perceived benefits of peer leadership in higher education. *Open Journal of Social Sciences, 10*(3), 14-35.

Veriava, F., & Paterson, K. (2020). The right to education. In J. Dugard, B. Porter, D. Ikawa, & L. Chenwi (Ed.), *Research handbook on economic, social and cultural rights as human rights* içinde (ss. 113-136). Edward Elgar Publishing. https://doi.org/http://dx.doi.org/10.4337/9781788974172

Yeniay, L., & Yeniay, G. (2019). Türk hukukunda yürütme organinin düzenleme yetkisi ve Cumhurbaşkanlığı kararnamesi. *Anayasa Yargısı, 36*(1), 105-138.

Yıldırım, T. (2017). Cumhurbaşkanlığı kararnameleri. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 23*(2), 13-28.

9. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (2018). Milletlerarası Andlaşmaların Onaylanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Kararname Numarası: 9) https://www.resmigazete. gov.tr/eskiler/2018/07/20180715.htm adresinden 10.05.2022 tarihinde alınmıştır.

Şekiller için Kaynaklar:

Şekil 2: https://flexforward.pressbooks.com/chapter/accessible-education/ sitesinden 10.05.22 tarihinde alınmıştır.

Şekil 4: https://www.tcmevzuat.com/normlar/normlar-hiyerarsisi/ sitesinden 10.05.22 tarihinde alınmıştır.

8. BÖLÜM
EĞİTİMİN POLİTİK TEMELLERİ*

Feride Öksüz Gül

Bölümün Amacı

Bu bölümde:

- Eğitim politikalarının oluşturulmasında etkili olan ulusal kurumların ve gelişmelerin incelenmesi,
- Eğitim politikalarının oluşturulmasında etkili olan uluslararası kurumların ve gelişmelerin incelenmesi,
- Eğitim ideolojilerine ilişkin farklı yaklaşımların gösterilmesi,
- Baskın eğitim ideolojilerine değinilmesi,
- Eğitim ve ideoloji ilişkisinin kavranabilmesi için aşağıdaki kavramların incelenmesi amaçlanmaktadır.
  - Devlet ve kamu eğitimi
  - Piyasalaşma ve neoliberalizm
  - Açık ve gizli öğretim programı
  - Kurumsal eğitime yöneltilen eleştirel yaklaşımlar

Giriş

Okullar ve eğitim biçimleri, ulus devletlerin küresel sivil toplumların gölgesinde kalmasıyla, tarihte hiç olmadığı kadar birbirine benzer hâle gelmiştir. Yine de dünyanın pek çok yerinde ulusal eğitim sistemleri, geleneksel biçimleriyle devlete sadık, demokratik ilkeleri benimsemiş ve vatansever yurttaşlar yetiştirmeye devam etmektedir. Uluslararası kurumlar, küresel gelişmeler ve göçler, ulus devletlerin eğitim anlayışını yeniden gözden geçirmeye zorlamaktadır. Bu kurumların ve gelişmelerin arka planında neoliberallerin serbest

* Atıf için: Öksüz Gül, F. (2023). Eğitimin politik temelleri. M. Kara & F. Bozbayındır (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (ss. 203-230). Nobel Akademik Yayıncılık.

Kaynakça

Akça, Y., Şahan, G., & Tural, A. (2017). Türkiye'nin kalkınma planlarında eğitim politikalarının değerlendirilmesi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, *3*(Özel Sayı 2), 394-403.

Akın, U., & Arslan, G. (2014). İdeoloji ve eğitim: Devlet-eğitim ilişkisine farklı bir bakış. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *4*(1), 81-90.

Althusser, L. (2000). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. (Çev. Yusuf Alp & Mahmut Özışık). İletişim Yayınları.

Apple, M. W. (1977). Power and school knowledge. *The Review of Education, 3*(1), 26–49. https://doi.org/10.1080/0098559770030105

Apple, M. W. (1985). The culture and commerce of the textbook. *Journal of Curriculum Studies, 17*(2), 147-162.

Apple, M. W. (2019a). On analyzing hegemony. M. Apple (Ed.), *Ideology and curriculum* içinde (ss. 1-26). Routledge: Taylor and Francis Group.

Apple, M. W. (2019b). The hidden curriculum and the nature of conflict. M. Apple (Ed.), *Ideology and Curriculum* içinde (ss. 85-109). Routledge: Taylor and Francis Group.

Apple, M. W., & Franklin, B. (2019*).* Curricular history and social control. M. Apple (ed.) *Ideology and Curriculum* içinde (ss. 63-84). Routledge: Taylor and Francis Group.

Aslaner, N. (2008). *Milli eğitim şuraları ve eğitim politikaları (1939-1946)* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.

Aydın, H. (2013). *Dünyada ve Türkiye'de çok kültürlü eğitim tartışmaları ve uygulamaları.* Nobel Akademik Yayıncılık.

Bennett, S.N. (1976). *Teaching styles and pupils' progress.* Open Books.

Caldwell, K. (1997). Ideological influences on curriculum development in nurse education. *Nurse Education Today, 17*(2), 140–144. https://doi.org/10.1016/S0260-6917(97)80032-9

Crossley, M. (2014). Global league tables, big data and the international transfer of educational research modalities. *Comparative Education, 50*(1), 15-26. https://doi.org/10.1080/03050068.2013.871438

Colebatch, H. (2009). *Policy*. McGraw-Hill Education.

Çelik, O., & Çetiner, S. (2019). Türkiye ekonomisinde kalkınma planları ve kalkınma planlarındaki söylem değişiklikleri. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, *2*(3), 121-131.

Çetin, H. (2001). Devlet, ideoloji ve eğitim. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *25*(2), 201-211.

Freire, P. (2018). *Ezilenlerin pedagojisi* (D. Hattatoğlu & E. Özbek, Çev., Genişletilmiş 50. Yıl özel basımı). Ayrıntı Yayınları (Orijinal çalışmanın basımı 1970).

Gardner, P. (1994). Schooling, markets and public agency 1833-1944. D. Bridges & T. H. McLaughlin (Ed.), *Education and the marketplace* içinde (ss. 9-19). Falmer Press.

Giddens, A. (2008). *Sosyoloji.* Kırmızı Yayınları.

Giorgetti, F. M., & Batır, B. (2008). İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde eğitim politikaları. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (13-14), 27-56.

Grace, G. (1994) Education is a public good: On the need to resist the domination of economic science. D. Bridges & T. H. McLaughlin (Ed.), *Education and the marketplace* içinde (ss.125-136). Falmer Press.

Hesapçıoğlu, M. (2001). *Türkiye'de makro düzeyde insan kaynakları planlaması.* Anı Yayıncılık.

Illich, I. D. (2014). *Okulsuz toplum* (M. Özay, Çev., 9. Baskı). Şule Yayınları (Orijinal Çalışmanın basımı 1970).

İnal, K. (1998). *Türkiye'de ders kitaplarında demokratik ve milliyetçi değerler: 27 Mayıs ve 12 Eylül askeri müdahale dönemlerine ilişkin bir inceleme* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.

Jackson, P. W. (1968). *Life in classroom.* Holt, Rinehart and Winston.

Kaya, İ., & Aydın, H. (2014). *Çoğulculuk, çokkültürlü ve çokdilli eğitim*. Anı Yayınları.

Kiraz, E., & Özdemir, D. (2006). The relationship between educational ideologies and technology acceptance in pre-service teachers. *Journal of Educational Technology & Society, 9*(2), 152-165.

Küçüker, E. (2012). Türkiye'de kalkınma planları kapsamında yapılan eğitim planlarının analizi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *20*(1), 9-26.

Matheson, C. (2015). Ideology in education in the United Kingdom. D. Matheson (Ed.), *An introduction to the study of education* içinde (ss. 29-48). Routledge.

McLaren, P. L. (1988). On ideology and education: Critical pedagogy and the politics of empowerment. *Social Text*, (19/20), 153-185.

MEB (2021). 20. Millî Eğitim Şûrası kararları. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_do syalar/2021_12/08163100_20_sura.pdf

Meighan, R. (1996). *A sociology of education*. Cassell Eductional Ltd.

Meyer, H. D., & Benavot, A. (Ed.). (2013, May). *PISA, power, and policy: The emergence of global educational governance*. Symposium Books Ltd.

O'Neill, W. F. (1990). *Educational ideologies contemporary expressions of educational philosophy.* Kendall / Hunt Publishing Company.

OECD (2022). What is PISA? https://www.oecd.org/pisa/

Oplatka, I. (2004). The characteristics of the school organization and the constraints on market ideology in education: An institutional view. *Journal of Education Policy, 19*(2), 143–161. https://doi.org/10.1080/0144341042000186318

Öntaş, T., & Atmaca, T. (2016). Eğitim ve ideoloji bağlamında hesap verebilirlik ve neoliberalizm bağlantısı. *Turkish Studies (Elektronik)*, *11*(3), 1813-1828. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9342

Özcan, A. S. (2018). Çokkültürlülük bağlamında Türkiye'nin Suriyeli öğrencilere yönelik eğitim politikası. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *4*(1), 17-29.

Peterson, P. E. & Hassel, B. C. (1998). *Learning from school choice.* The Brookings Institution.

Rousseau, J. J. (2019). *Emile* (Y. Avunç, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Shaughnessy, M. F., Peca, K., & Siegel, J. (2001). Educational and Curricular Restructuring and the Neoliberal and Neo-conservative Agendas: Interview with Michael Apple. *Curriculo sem fronteiras. Ill), pp. i-xxvi. www. curriculosemfronteiras.org*.

Smith, K. B. (2003). *The ideology of education: The commonwealth, the market, and America's schools.* SUNY Press.

Sönmez, V. (2007). *Program geliştirmede öğretmen el kitabı* (13. Baskı). Anı Yayıncılık.

Spring, J. (2014). *How educational ideologies are shaping global society: Intergovernmental organizations, NGOs, and the decline of the nation-state.* Routledge.

Şimşek, U., Küçük, B., & Topkaya, Y. (2012). Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarının ideolojik temelleri. *Electronic Turkish Studies, 7*(4), 2809-2823.

Tangülü, Z. (2012). Demokrat parti dönemi eğitim politikaları (1950-1960). *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 10*(2), 389-410.

Tanır, E. D., & Aslan, C. (2019). Birinci heyet-i ilmiye ve çalışma esasları. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, *52*(1), 251-276.

Tezcan, M. (2003). Gizli müfredat eğitim sosyolojisi açısından bir kavram çözümlemesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *1*(1), 53-58.

Usta, M. E. (2015). Siyasi parti programlarına göre eğitim politikaları. *TYB AKADEMİ Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, *13*, 55-73.

Van Dijk, T. A. (1995). Discourse semantics and ideology. *Discourse & Society*, *6*(2), 243-289. https://doi.org/10.1177/0957926595006002006

Wilmers, A., & Ylimaki, R. M. (2021). Public education at the crossroads: Introduction to the special issue. *European Educational Research Journal, 20*(3), 245–256. https://doi.org/10.1177/1474904121994415

Yapıcı, M. (2004). İdeoloji ve eğitim. *Journal of Human Sciences*, *8*(1), 1-8. https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/100

Youdell, D. (2011). *School Trouble: identity, power and politics in education*. Routledge.

Yüksel, S. (2004). *Örtük program: Eğitimde saklı uygulamalar.* Nobel Yayın Dağıtım.

9. BÖLÜM
EĞİTİMİN EKONOMİK TEMELLERİ*

Fatih Bozbayındır

Bölümün Amacı

Bu bölümde:

- Eğitim ile ekonomi arasındaki ilişkiye ilişkin bilgi sunmak,
- Ekonomi kuramlarının eğitim anlayışlarını analiz etmek,
- Eğitim ekonomisi ile planlama ve verimlilik arasındaki ilişkiyi koymak,
- Eğitim yararları ve dışsallıklarını sunmak,
- Eğitim arz ve talebi arasındaki ilişkiyi ortaya koymak,
- Eğitimin maliyetini etkileyen etkenleri belirlemek,
- Eğitim harcamaları hakkında var olan durumu ortaya koymak,
- Türkiye'de eğitimin gelir kaynakları ve harcamalarını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Giriş

Bu bölümde; eğitim ve ekonomi arasındaki etkileşim ortaya konulmaya çalışılmıştır. Eğitim birçok bilim alanıyla ilişkili olduğundan hem bu alanları etkilemekte hem de bu alanlardan etkilenmektedir. Bu bilim alanlarından biri de ekonomidir. Ekonomi eğitimden iyi üreten ve tüketen bir birey talep etmesine karşın eğitimin de ekonomiden özellikle mali kaynakları etkili ve verimli kullanma noktasında talepleri olmaktadır. Bundan dolayı bu bölümde, eğitim ve ekonomi arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkan kavramları ve durumları ortaya koymak amaçlanmıştır.

* Atıf için: Bozbayındır, F. (2023). Eğitimin ekonomik temelleri. M. Kara & F. Bozbayındır (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (ss. 231-263). Nobel Akademik Yayıncılık.

Kaynakça

Ak, T. (1997). *Türk eğitim sisteminin ekonomik analizi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Anadolu Üniversitesi.

Akın, U. (2009). Türkiye'de eğitim bütçesi. *Millî Eğitim*, *38*(184), 8-24.

Akın Mart, Ö., & Kartal, S. (2021). Türkiye'deki eğitim harcamalarının değerlendirilmesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi 8*(1), 3753. https://doi.org/10.21666/muefd.7449101.

Akıncıoğlu, N. (2005). *Örgütlerde eğitim programlarının maliyet etkililik açısından değerlendirilmesi: TCMB için bir rol model uygulaması* [Yayımlanmamış uzmanlık yeterlilik tezi]. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Müdürlüğü.

Altunay, E. (2017). Okul yöneticilerinin görüşleri doğrultusunda eğitim finansmanı politikaları: Sorunlar, nedenler ve çözümler. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, *6*(2), 689-714.

Altundemir, M. E. (2012). Kalkınma planlarından eğitime bakış: Kamusal mallar teorisi perspektifinden. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, *7*(1), 94-105.

Arabacı, İ. B. (2011). Türkiye'de ve OECD ülkelerinde eğitim harcamaları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(35), 100-112.

Balcı, A. (2016). *Açıklamalı eğitim yönetimi terimleri sözlüğü.* Pegem Akademi.

Balcı, A., & Öztürk, İ. (2014). Türkiye'de eğitimin finansmanı ve eğitim harcamaları bilgi yönetim sistemine (TEFBİS) ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri ve yaşadıkları sorunlar. *Millî Eğitim, 43*(204), 63-87.

Baş, K. (1997). Eğitim, kalkınma, gelir ve doğurganlık ilişkileri: Mersin örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 52* (01), 135-152. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001973

Baykul Güvence, S. (2008). *Küreselleşen Dünya'da kalkınma sürecinde AB'deki ve Türkiye'deki eğitim finansmanının karşılaştırılması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.

Bayram, A. (2018). The reflection of neoliberal economic policies on education: Privatization of education in Turkey. *European Journal of Educational Research, 7*(2), 341-347.

Bildirici, Z. (2017). *Türkiye ve Avrupa'da okul öncesi eğitim ekonomisinin karşılaştırmalı analizi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.

Bülbül, S. (1988). Dünya eğitim bunalımı ve eğitimin finansmanı sorunu. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES), 21*(1), 393-408.

Carnoy, M. (1989). Eğitim ve ekonomi ilişkisi (Çev. N. Kurul). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 22* (1), 485-504.

Cohn, E. (1975). *The economics of education*. Ballinger Publishing Company.

Demirgil, B., & Sonkur, G. (2022) An applied study on the relationship between public education expenditure and economic growth in Türkiye. *Journal of Economics and Administrative Sciences, 23*(4), 845-851.

Değirmenci, S. (2015). *Eğitim ekonomisi çerçevesinde mesleki yeterliliğin ekonomi üzerine etkisi: Türkiye değerlendirmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Aydın Üniversitesi.

Develi, E. S. (2020). Çin'in küresel ekonomi politikalarının merkantilizm kapsamında incelenmesi. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2*(1), 36-48. https://doi.org/10.46482/ebyuiibfdergi.725143

Devecioğlu, H. (2022). *Türkiye'de eğitim finansmanı politikaları (2000-2021).* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.

Dinçer, M. (2002). Cumhuriyetin ilanından bu yana eğitimde verimlilik konusuna bir bakış. *Ege Eğitim Dergisi, 1* (2), 34-46.

Düzgün, R. (2019). *Genel ekonomi.* Seçkin Yayıncılık.

ERG (Eğitim Reformu Girişimi). (2021). Eğitim yönetişimi ve finansmanı eğitim izleme raporu 2021. https://www.egitimreformugirisimi.org/egitim-izleme-raporu-2021-egitim-yonetisimi-ve-finansmani/

Gülseven Taner, S., & Ergen, H. (2021, 7-10 Temmuz). Türkiye'de eğitim finansmanına toplum katılımı [Bildiri sunumu]. *EJER Congress 2021 Bildiri Özetleri Kitabı*. Anı Yayıncılık.

Güngör, G., & Göksu, A. (2013). Türkiye'de eğitimin finansmanı ve ülkelerarası bir karşılaştırma. *Yönetim ve Ekonomi dergisi*, *20*(1), 59-72.

Gümüş, E., & Şişman, M. (2014). *Eğitim ekonomisi ve planlaması* (2. Baskı). Pegem Akademi.

Hesapçıoğlu, M., & Özcan, H. (1995). Türkiye'de eğitimin finansmanı ve özel okullar sorunu. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, *7*(7), 149-167.

Kısakürek, M. A. (1983). Eğitim ve kalkınma. *Eğitim ve Bilim*, *7* (41), 3-5.

Korkmaz, İ. (2005). İlköğretim okullarının karşılaştıkları finansman sorunları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 429-434.

Kurt, A. İ., & Aksoy, H. H. (2009). Eğitimde maliyet: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde sürdürülen eğitimin maliyeti üzerine bir araştırma. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, *42*(2), 1-26.

Maliye Bakanlığı, (2003). *5018 numaralı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu. Resmî Gazete*.

Millî Eğitim Bakanlığı, (1973). *1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu. Resmî Gazete*.

Millî Eğitim Bakanlığı, (1961). *222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu. Resmî Gazete*.

Millî Eğitim Bakanlığı, (2009). *Türkiye'de eğitimin finansmanı ve eğitim harcamaları bilgi yönetim sistemi okullar modülü kullanıcı kılavuzu*. Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.

Millî Eğitim Bakanlığı, (2022) *Millî eğitim istatistikleri (örgün eğitim) 2020-2021.* Millî Eğitim Bakanlığı

Millî Eğitim Bakanlığı, (2018). *2023 eğitim vizyonu.* Millî Eğitim Bakanlığı.

OECD (2022). *Education at a glance 2022: OECD indicators*. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/3197152b-en.

Özdemir, S. (1995). Eğitimde verimlilik ve toplam kalite yönetimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 3*(3), 377-388.

Özdemir, N. (2020a). Eğitimde ekonomi politikaları. Cemaloğlu, N. (Ed.), *Eğitimde politika analizi* içinde (ss. 147-175). Pegem Akademi.

Özdemir, T.Y. (2020b). Eğitim ve kalkınma ilişkisi. M. Sağır & R. Yirci, (Ed.), *Eğitim ekonomisi ve planlaması* içinde (ss.27-49). Pegem Akademi.

Pekin, T. (1990). Müdahaleci kapitalizm. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5* (1-2), 1-8.

Polat, E. (2008). *Türkiye'nin demografik yapısı içinde eğitim ekonomisinin yeri ve önemi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Saklan, E., & Erginer, A. (2016). Türkiye'de okul öncesi eğitime ilişkin politika ve finansman uygulamaları. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, *6*(2), 15-44.

Sarıaslan, H. (1978). Ekonomik büyüme ve eğitim. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences, 11* (1), 215-222. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000553

Savaş Yalçın, M., & Akan, D. (2018). Ortaöğretim finansmanının sağlanmasında kamu kesiminin görev ve sorumlulukları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 33*(4), 1002-1019. https://doi.org/10.16986/HUJE.2018037339.

Sağır, M. (2020). Ekonomik kuramlar ve eğitim anlayışları. M. Sağır & R. Yirci, (Ed.), *Eğitim ekonomisi ve planlaması* içinde (ss. 27-49). Pegem Akademi.

Serin, N. (1972). *Eğitim ekonomisi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını.

Sipahioglu, M. (2020). Neoliberal policies and reflections on education in Turkey. *Political Economy and Management of Education, 1*(1) , 14-25.

Söyler, İ., & Karataş, S. (2011). Türkiye'de özel yükseköğretim kurumlarının kuruluşu ve finansmanı. *Maliye Dergisi*, *160*, 57-72.

Şimşek, Y. (2001). Eğitimin dışsallıklarının dikkat çeken olguları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 26*(26) , 239-256.

Ükünç, F. (2016). *Eğitim ekonomisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Giresun Üniversitesi.

Tayyar, A., & Çetin, B. (2013). Liberal iktisadi düşüncede devlet. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *14*(1), 107-120.

Tezcan, Ö.E. (2017). *Ortaokullarda finansman ve finansman yönetiminin incelenmesi (Gaziantep ili örneği)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gaziantep Üniversitesi.

Tipi, S. (2020). *Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, Almanya ve Türkiye'de neoliberal ekonomi politikaları dönüşüm sürecinde eğitim finansmanında yaşanan değişimler* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.

Tomanbay, M. (2019). İktisadi düşüncenin gelişimi ve iktisat okulları. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *8*(15), 31-45.

Toy, H. (2019). *Eğitimin dışsallıklarına ilişkin öğretim elemanları ve üniversite öğrencilerinin görüşleri* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.

Tural, N. K. (2002). *Eğitim finansmanı*. Anı Yayıncılık.

Turan, İ. (2006). Ekonomi. İ. H. Demircioğlu (Ed.) *Sosyal Bilgilerin temelleri* içinde (ss. 57-82). Hegem Yayınları.

Turhan, M., & Erol, Y.C. (2020). Eğitim ekonomisine ilişkin temel kavramlar. M. Sağır & R. Yirci, (Ed.), *Eğitim ekonomisi ve planlaması* içinde (ss. 27-49). Pegem Akademi.

Tuzcu, G. (2004). Eğitimin finansman gerekleri ve boyutları. *Millî Eğitim Dergisi*, 163.

Tuzcu, G. (2021). *Eğitim ekonomisi.* Pegem Akademi Yayıncılık.

Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı. (2018). *On birinci kalkınma planı (2019-2023)-Eğitim sisteminde kalitenin artırılması özel ihtisas komisyonu raporu.*

Ünal, I. (1985). Eğitimin kalkınma açısından önemi. *Eğitim ve Bilim*, *10* (55), 28-34.

Yalçınkaya, Ö., & Kaya, V. (2016). Ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği, eğitim ve verimlilik ilişkisi: G-20 ülkeleri üzerinde bir uygulama 1992-2014. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 4*(4), 171-193.

Yıldırım, F. (2018). Dünyada adından söz ettiren iktisadi sistemler ve kısa değerlendirmesi. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD), 3*(2), 881-895. https://doi.org/ 10.21733/ibad.471648.

Yıldız, Z. (2000). Eğitim sürecinde ortaya çıkan kayıpların gerçek maliyetlerin hesaplanmasındaki önemi. *Millî Eğitim Dergisi*, *147*, 37-40

Yılmaz, S. (1989). Eğitim sektöründe arz-talep analizi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 47*(14), 379-387.

Yılmaz, T. (2014). *Eğitim ekonomi ilişkisine eleştirel bir yaklaşım* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi.

Yükseköğretim Kurumu (1981). *2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu. Resmî Gazete*.

10. BÖLÜM
EĞİTİMİN FELSEFİ TEMELLERİ*

Mehmet Özdoğru

Bölümün Amacı

Bu bölümde okuyucuların:

- Felsefenin başlıca çalışma alanlarını açıklaması,
- Eğitim ve felsefe ilişkisini kavraması,
- Farklı felsefi yaklaşımların eğitime bakış açılarını çözümlemesi,
- Farklı eğitim felsefesi yaklaşımlarını analiz edebilmesi,
- Türkiye'de eğitimin şekillenmesinde etkili olan felsefi görüşleri kavraması amaçlanmıştır.

Giriş

Ülkeler, belirledikleri hedeflere ulaşmak için vatandaşlarının nasıl bireyler olmaları gerektiği ve bu bireylerin hangi donanımlara sahip olmaları gerektiği konusunda adımlar atarak çeşitli sistemler kurmaktadır. Eğitim sistemleri, söz konusu özelliklerin bireylere kazandırılması noktasında devletlerin en önemli uygulama araçlarıdır. Ülkeler, eğitim sistemleri aracılığıyla bireyleri, ulaşmak istediği hedeflere doğru yönlendirmektedir. Eğitim sistemlerinin nasıl yapılandırılması gerektiği, başta ülkeler olmak üzere toplumun birçok kesiminin üzerinde durduğu önemli sorun alanlarındandır. Ülkeler, eğitim politikalarını yaparken bu sorunlara çözüm üretecek çok çeşitli kararlar almaktadır. Bu kararların alınmasında ve hayata geçirilmesinde eğitim felsefeleri belirleyici olmaktadır. Eğitim felsefeleri özellikle öğretim programlarının içeriğini, bireylere kazandırılacak davranışları, eğitim sürecinin yapılandırılmasını ve uygulamaları önemli ölçüde etkilemektedir. Politika yapıcıların almış oldu-

* Atıf için: Özdoğru, M. (2023). Eğitimin felsefi temelleri. M. Kara & F. Bozbayındır (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (ss. 265-293). Nobel Akademik Yayıncılık.

Kaynakça

Acar Erdol, T. (2018). Esasicilik. F. Manav (Ed.), *Eğitim felsefesi* içinde (ss. 107-120). Pegem Akademi.

Akarsu, B. (1988). *Felsefe terimleri sözlüğü*. İnkılap Kitabevi.

Akyüz, Y. (2020). *Türk eğitim tarihi* (33. baskı). Pegem Yayınları.

Alkan, C. (1984). Atatürk felsefesinde insan kavramı. *Eğitim ve Bilim*, *46,* 3-10.

Arslan, A. (1999). *Felsefeye giriş* (2. baskı). Vadi Yayınları.

Arslan, A. (2007). *İlkçağ felsefe tarihi 3: Aristoteles* (1. baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Arslan, M. (2007). Eğitimde yapılandırmacı yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 40*(1), 41-61.

Balcı, A. (2003). Eğitim örgütlerine yeni bakış açıları: Kuram-araştırma ilişkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 9*(33), 26-61.

Bakız, B. (2004). Frankfurt okulu ve eleştirel teori: Sosyolojik pozitivizmin eleştirisi. *Sosyoloji Dergisi, 12*(13), 135-158.

Bender, M. T. (2005). John Dewey'nin eğitime bakışı üzerine yeni bir yorum. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 6*(1), 13-19.

Bilhan, S. (1984). Atatürk'ün eğitim felsefesi. *Eğitim ve Bilim, 9*(52), 4-18.

Bilhan, S. (1991). *Eğitim felsefesi.* Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Büyükdüvenci, S. (1987). Pragmatizm ve eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 20*(1), 323-339.

Büyükdüvenci, S. (1994). *Varoluşçuluk ve eğitim*. Ankara Üniversitesi Yayınları.

Cevizci, A. (2006). *Felsefe ansiklopedisi* (4. cilt). Ebabil Yayınları.

Cevizci, A. (2008). *Felsefe* (2. baskı). Sentez Yayıncılık.

Cevizci, A. (2015). *Felsefeye giriş* (4. baskı). Say Yayıncılık.

Cicero, M. T. (1997). *Şair Archias savunması.* (B. Demiriş & Ç. Dürüşken, Çev.). Kabalcı Yayınevi.

Cicero, M. T. (2012). *Stoacıların paradoksları.* (C. Ü. Keyinci & S. G. Kalaycıoğulları, Çev.). İmge Kitabevi.

Değirmencioğlu, C. (2000). Eğitimin felsefi temelleri: Eğitim-felsefe ilişkisi-eğitim felsefesi. L. Küçükahmet, C. Değirmencioğlu, T. E. Uğuzman, A. F. Öksüzoğlu, İ. E. Özdemir & A. Korkmaz (Ed.), *Öğretmenlik mesleğine giriş* içinde (ss. 81-96). Nobel Yayın Dağıtım.

Demirel, Ö. (2010). *Eğitimde program geliştirme: Kuramdan uygulamaya.* Pegem Akademi.

Demirtaş, H. (2002). Eğitimde alternatif paradigmalar. E. Toprakçı (Ed.), *Eğitim üzerine* içinde (ss. 321-367). Ütopya Yayınevi.

Demirtaş, H., & Özer, N. (2015). Eleştirel kuram açısından eğitim ve eğitim yönetimi. *Journal of Teacher Education and Educators, 4*(2), 206-227.

Ekiz, D. (2013). Eğitim bilimine giriş. H.Özmen & D. Ekiz (Ed.), *Eğitimin felsefi temelleri* içinde (ss. 146-177). Pegem Akademi.

Ercan, R. (2008). Eğtimin felsefi temeller. N. Saylan (Ed.). *Eğitim bilimine giriş* içinde (ss. 55-89). Anı Yayıncılık.

Ergün, M. (1996). *Eğitim felsefesi.* Ocak Yayınları.

Ergün, M. (2019). *Eğitim felsefesi.* Pegem Akademi.

Erişen, Y. (2017). Eğitimin felsefi temelleri. E. Karip (Ed.), *Eğitim felsefesi* içinde (ss. 84-103). Pegem Akademi.

Erkılıç, A., T. (2013). Felsefi akımlar ve eğitim. A. Boyacı (Ed.), *Eğitime felsefesi* içinde (ss. 20-37). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Fidan, N. (1987). *Eğitim bilimine giriş.* REPA Yayınları.

Friere, P. (2013). *Ezilenlerin pedagojisi.* (D. Hattatoğlu & E. Özbek, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Güçlü, M. (2019). *Eğitim felsefesi.* Pegem Akademi.

Günay, S. (2010). *Türkiye'de ilköğretim eğitiminin evrimi ve yapılandırmacı eğitim.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Beykent Üniversitesi.

Gutek, G. L. (2017). *Eğitime felsefi ve ideolojik yaklaşımlar*. Ütopya Yayınevi.

Hilav, S. (1985). *Yüz soruda felsefe el kitabı.* Gerçek Yayınevi.

Hotaman, D. (2017). Eğitim programlarının geliştirilmesinde felsefenin rolü. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13*(2), 430-437.

Illich, I. (2002). *Okulsuz toplum*. (M. Özay, Çev.). Benseno Yayınları.

Kale, N. (1993). Eğitime ilişkin felsefi ve ideolojik görüşler, realizm ve eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 26*(1), 275-287.

Kantarcı, Z. (2013). Sokrates ve eğitim felsefesi. *Mavi Atlas, 1,* 78-90.

Kuçuradi, İ. (2013). *İnsan ve değerleri.* Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Küken, G. (1996). *Felsefe açısından eğitim*. Alfa Basım Yayım Dağıtım.

McCarthy, C., & Sears, E. (2000). Science education: Constructing a true view of the real world? L. Stone (Ed.), *Philosophy of education yearbook* içinde (ss. 369-370). Urbana.

Noddings, N. (2016). *Eğitim felsefesi* (R. Çelik, Çev.). Nobel Yayınları.

Owens, R. (1998). *Organizational behaviour in education*. Ally and Bacon.

O'Cornor, D. J. (1967). *An introduction to the philosophy of education* (6th Impression). Routledge & Kegan Paul.

Özcan, F. A. (2019). Eğitimin felsefi temelleri. K. Keskinkılıç (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (ss. 259-298). Pegem Akademi.

Öztürk, F. (2002). Eğitimin felsefi temelleri. Y. Özden (Ed.), *Öğretmenlik mesleğine giriş* içinde (ss. 115-142). Pegem A Yayıncılık.

Pearsall, J. (1998). *The new Oxford dictionary of English.* Clarendon Press.

Peca, K. (2000). *Critical educational administration: Research, theory and practice.* Eastern New Mexico University.

Polat, Ü. (2017). Eğitimin felsefi temelleri. M. Kağan & S. Yalçın, (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (ss. 116-119). Pegem Yayınları.

Ramazan, O. (2020). Eğitimin felsefi, hukuki, ekonomik ve politik temelleri. A. Oktay (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (ss. 20-37). Pegem Akademi.

Ricoeur, P. (2000). *Söz edimleri kuramı ve etik* (A. Altınörs, Çev.). Asa Kitabevi.

Savaş, B. (2001). Yapılandırmacı öğrenme. A. Kaya. (Ed), *Eğitim psikolojisi* içinde (ss. 435-464). Pegem Akademi.

Saygılı, S. (2020). Analitik felsefe ve eğitim. M. Cihan & Z. Yılmaz (Ed.), *Eğitim felsefesi* içinde (ss.75-83). Pegem Akademi Yayıncılık.

Sönmez, V. (1991). *Eğitim felsefesi.* Adım Yayıncılık.

Sönmez, V. (2017). *Eğitim felsefesi.* Anı Yayınları.

Şimşek, H. (1997). Pozitivizm ötesi paradigmatik dönüşüm ve eğitim yönetiminde kuram ve uygulamada yeni yaklaşımlar. *Eğitim Yönetimi, 1*, 97–109.

Şişman, M. (2006). *Eğitim bilimine giriş.* Anı Yayıncılık.

Şişman, M. (2020). *Eğitime giriş*. Pegem Akademi.

Terzi, A. R. (2008). *Eğitim bilimine giriş.* Detay yayıncılık.

Tezcan, M. (2005). *Sosyolojik kuramlarda eğitim.* Anı Yayıncılık.

Toker Gökçe, A. (2012). Eğitim felsefesi akımlarının Türkiye Cumhuriyeti eğitim sistemine etkileri. N. Gökalp & Ş. Çelik (Ed.), *Eğitim felsefesi* içinde (ss.174-184). Lisans Yayıncılık.

Tozlu, N. (2003). *İnsandan devlete eğitim.* Yeni Türkiye Yayınları.

Tunalı, İ. (2009). *Felsefeye giriş.* Altın Kitaplar.

Türer, A. (2009). *Eğitim bilimine giriş.* Detay Yayıncılık.

Türkoğlu, A. (1996). *Doksan dokuz soruda eğitim bilimine giriş.* Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık.

Üstüner, M. (2002). Eğitimin felsefi temelleri. E. Toprakçı (Ed.), *Eğitim üzerine* içinde (ss. 91-118). Ütopya Yayıncılık.

Wall, N. E. (2001). *A critical analysis of the theories, models, and policies of educational administration* [Unpublished master thesis]. University of New Brunswick.

Wiles, J., & Bondi, J. (2002). *Curriculum development a guide to practice* (6. Press). Upper Saddle River.

Yayla, A. (2017). Eğitimin felsefi temelleri. H. B. Memduhoğlu & K. Yılmaz (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (ss. 21-46). Pegem Akademi.

11. BÖLÜM
EĞİTİMİN PSİKOLOJİK TEMELLERİ*

Mustafa Ercengiz - Erol Uğur

Bölümün Amacı

Bu bölümde:

- Gelişim ve gelişim ile ilgili kavramları sunmak,
- Gelişimin temel ilkelerini tanımlamak,
- Gelişim dönemlerini ve başlıca gelişim görevlerini ortaya koymak,
- Psikoseksüel gelişim, ahlaki gelişim, bilişsel gelişim, psikososyal gelişim ve dil gelişimi ile ilgili kuramlar hakkında bilgi vermek,
- Öğrenmenin temel kavramlarını açıklamak,
- Öğrenmeyi etkileyen faktörleri sunmak,
- Davranışçı, bilişsel ve sosyal öğrenme kuramları hakkında bilgi vermek amaçlanmıştır.

Giriş

Bu bölümde, eğitim ve eğitimin en çok yararlandığı alanlardan biri olan psikolojinin ortaya koyduğu bireyin gelişimi ve öğrenmesi ile ilgili çalışmalar ve bulgular ortaya konulmaya çalışılmıştır. Temelde eğitim ve psikoloji bilimleri insan davranışları ile ilgilenmektedir. Bu durumdan dolayı eğitim ve psikoloji sürekli etkileşim içinde olmuştur. Eğitimin merkezinde yer alan bireyin sahip olduğu özelliklere uygun şekilde eğitimin amaçlarının ve içeriğinin belirlenmesi, öğrenme sürecinin ve ortamının düzenlenmesi, ölçme ve değerlendirme yapılması önem arz etmektedir. Eğitim sürecini yönlendiren öğretmenlerin bireyin gelişimi ve öğrenmesi ile ilgili yapılan çalışmalar ve kuramlar hakkında bilgi sahibi olması ve bunu öğrencilerin eğitim sürecini yapılandırır-

* Atıf için: Ercengiz, M., & Uğur, E. (2023). Eğitimin psikolojik temelleri. M. Kara & F. Bozbayındır (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (ss. 295-327). Nobel Akademik Yayıncılık.

Kaynakça

Akbağ, M. (2015). *Gelişim psikolojisi konularına giriş: kavramlar, ilkeler, dönemler*. Pegem Atıf İndeksi, 27-55.

All-Harbi, S. S. (2020). Language development and acquisition in early childhood. *Journal of Education and Learning (EduLearn), 14(*1), 69-73.

Ang, R. P., & Jiaqing, O. (2012). Association between caregiving, meaning in life, and life satisfaction beyond 50 in an Asian sample: Age as a moderator. *Social Indicators Research, 108*(3), 525-534.

Ay, S. M. (2002). *İstanbul ilinde 10-13 yaşındaki çocuklarda gelişim ve bedensel kontrolün araştırılması* [Yayımlanmamış doktora tezi], Marmara Üniversitesi.

Aydın, A. (2007). *Eğitim psikolojisi*. Tek Ağaç Eylül Yayıncılık.

Aydın, B., Can, G., Ersanlı, K., Kılıç, M., Külahoğlu, Ş., Öztürk, B., Bilge, F., Küçükkaragöz, H., Kısaç, İ., Korkmaz, İ., & Bilgin, M. (2002). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Pegem Yayıncılık.

Bandura, A. (1977). *Social learning theory.* Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall,

Bandura, A. (2001). A cognitive theory: An agentic perspective. *Annual Review of Psychology, 52*, 1-26.

Bayhan, P., & Artan İ. (2007). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. Morpa Kültür Yayınları.

Bjorklund, D. F., & Causey, K. B. (2017). *Children's thinking: Cognitive development and individual differences*. SAGE Publications.

Ceyhan, E. (2000). Çocuk gelişimi ve psikolojisi, açık öğretim okul öncesi öğretmenliği lisans programı. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 59, 60.

Chomsky, N. (2007). *Demokrasi ve eğitim* (E. Abaoğlu, Çev.). BGST Yayınları.

Chomsky, N. (2009). *Bilgi sorunları ve dil: Managua dersleri* (V. Kılıç, Çev.). BGST Yayınları.

Çakıcı, Y. (2010). Fen eğitiminde yapılandırmacı yaklaşım ve öğrencilerin kavram yanılgıları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12* (1), 89-115.

Çelik, E. (2018). *KPSS öğrenme psikolojisi*. Yedi İklim Yayınları.

Demir, M., & Karabacak, A. (2017). Ergenlerin duygusal özerkliklerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21*(2), 427-442.

Dilaver, Ü. (2018).*Öğrenme psikolojisi* (30. Basım). Pegem Akademi Yayınları.

Erdener, E. (2009). Vygotsky'nin düşünce ve dil gelişimi üzerine görüşleri: Piaget'e eleştirel bir bakış. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 7*(1), 85-103.

Erikson, E. H. (1984). *İnsanın sekiz çağı* (B. Üstün & V. Şar, Çev.). Birey ve Toplum Yayınevi.

Ferreira, A. P. (2014). Vygotsky and Piaget: Scientific concepts. *Psychology in Russia: State of the Art, 7*(3), 24-34.

Fidan, N., & Erden, M. (1993). *Eğitime giriş*. Meteksan Matbaacılık.

Flavell, J. H. (1982). On cognitive development. *Child Development*, *53* (1), 1-10.

Goswami, U. (2008). *Cognitive development: The learning brain*. Taylor Francis.

Havighurst, R. J. (1953). *Human development and education*. Longmans.

Havighurst, R. J. (1981). Philanthropic foundations as interest groups. *Education and Urban Society, 13*(2), 193-218.

Jaramillo, J. A. (1996). Vygotsky's sociocultural theory and contributions to the development of constructivist curricula. *Education, 117*(1), 133-141.

Karaman, K. K. (2020) *Öğrenme kuramları bağlamında korku çekiciliği* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.

Kayaoğlu, F. (2006). *İlköğretim kurumlarında uygulanan yapılandırmacı öğrenme kuramı* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Beykent Üniversitesi.

Maden, S. (2013). Temel dil becerileri eğitiminde kullanılabilecek aktif öğrenme öğretimsel iş/taktikleri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 1*(2), 20-35.

Mutlu, M., & Aydoğdu, M. (2003). Fen bilgisi eğitiminde Kolb'un yaşantısal öğrenme yaklaşımı. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *1*(13), 15-29.

Nicolopoulou, A. (1993). Play, cognitive development, and the social world: Piaget, Vygotsky, and beyond. *Human Development, 36*(1), 1-23.

Olkun, S., & Toluk-Uçar, Z. (2014). *İlköğretimde etkinlik temelli matematik öğretimi*. Eğiten Kitap.

Onur, B. (2000). *Gelişim psikolojisi* (5. Baskı). İmge Kitabevi.

Özbay, Y. (2004). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Öğreti Yayınevi.

Özdemir, G., & Yıldız, G. (2010). Genel gelişim sürecinde müziksel gelişim. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 77-90.

Özmen, H. (2004). Fen öğretiminde öğrenme teorileri ve teknoloji destekli yapılandırmacı (constructivist) öğrenme. *The Turkish Online Journal of Educational Technology, 3*(1), 100-111.

Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person.* Houghton Mifflin.

Rutledge, K. (2000). *Social learning theory-notes on Ormond's psychology of learning.*

Selçuk, Z. (2008). *Eğitim psikolojisi* (15. Baskı). Nobel Yayıncılık.

Senemoğlu, N. (2013). *Gelişim, öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya* (23. Baskı). Yargı Yayınevi.

Senemoğlu, N. (2018). *Gelişim, öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya* (25. Baskı). Anı Yayıncılık.

Şimşek, Z. C. (2017). *Farklı kitap okuma tekniklerinin 48-66 ay grubu çocuklarının dil gelişimine olan etkileri* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Pamukkale Üniversitesi.

Tuckman, B.W. (1991). *Educational psychology: From theory to application*. Harcourt.

Tudge, J. R., & Winterhoff, P. A. (1993). Vygotsky, Piaget, and Bandura: Perspectives on the relations between the social world and cognitive development. *Human Development, 36*(2), 61-81.

Türkmen, H. (2006). Öğrenme döngüsü yaklaşımıyla ilköğretimde fen nasıl öğretilmelidir?, *Elementary Education Online Cilt*, *5*(2), 1-15.

Ummanel, A., & Dilek, A. (2016). Gelişim ve öğrenme. S. Çelenk (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri* içinde (ss. 34-52). Pegem.

Vygotsky, L. S. (1978). M*ind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.

Yazıcı, Z., & Dereobalı, N. (2015). Sözel dil becerisi ve erken okuryazarlık. Z. F. Temel (Ed.), *Dil ve erken okuryazarlık* içinde (ss. 34-59). Hedef CS Yayıncılık.

Yılmaz, M. T. (2010). *Bireyin gelişmesi*. İ. Yıldırım (Ed.), *Eğitim psikolojisi* içinde (ss. 17-42). Anı Yayıncılık.

Yöyen, S.(2019) *Mesleki eğitim merkezlerindeki eğitimin öğrencilerin sosyo-ekonomik gelişimi üzerindeki etkileri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

12. BÖLÜM
TÜRKİYE'DE ÖĞRETMENLİK MESLEĞİ*

Abdullah Çetin - Serkan Ünsal

Bölümün Amacı

Bu bölümde:

- Öğretmenliğin meslekleşmesi,
- Öğretmenliğin mesleki özellikleri,
- Öğretmenlerin sahip olması gereken yeterlikler,
- Öğretmenlerin üstlenmiş olduğu roller,
- Öğretmenlik mesleğini icra ederken gösterilmesi gereken etik davranışlar,
- Öğretmenlik mesleğinde karşılaşılan sorunlar,
- Geçmişten günümüze öğretmen yetiştirmede meydana gelen gelişmeler açıklanmıştır.

Giriş

Eğitim sisteminin işlevsel olmasında öğretmenlerin önemli rolleri ve büyük sorumlulukları vardır. Öğretmenlik hem sanatsal hem de bilimsel yönleri olan çok boyutlu, evrensel bir meslektir. Öğretmenlik; kişisel özelliklerin yanında mesleki bilgi, beceri ve yeterlik gerektiren, faaliyet alanı eğitim ve öğretim olan ve insanı merkeze alan kadim bir meslektir.

Ünsal (2021), öğretmenliği; bilimsel, psikolojik, sosyal ve kültürel yönü olan birçok becerinin yanında birtakım kişisel özellikler gerektiren, özveriye dayalı, bireyi ve toplumu etkileme gücüne sahip, insan odaklı bir meslek olarak ifade etmiştir. 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda ise öğretmenlik, "Devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleğidir." şeklinde tanımlanmaktadır (Resmî Gazete, 1973).

* Atıf için: Çetin, A., & Ünsal, S. (2023). Türkiye'de öğretmenlik mesleği. M. Kara & F. Bozbayındır (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (ss. 329-350). Nobel Akademik Yayıncılık.

Kaynakça

Abazoğlu, İ. Yıldırım, O., & Yıldızhan, Y. (2016). Geçmişten günümüze Türk eğitim sisteminde öğretmen yetiştirme. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, (6)*, 143-160.

Ada, Ş., & Küçükali R. (2009). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. Anı Yayıncılık

Akar, K. (2006). *İlköğretim 6.7.8. sınıf öğrencilerinin çoklu zekâ kuramına göre sahip oldukları zekâ alanları ve akademik başarılarının karşılaştırılması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Uludağ Üniversitesi

Akyüz, Y. (2008). *Türk eğitim tarihi* (11. baskı). Pegem A. Yayıncılık.

Altınkurt, Y., & Ekinci, C. E. (2016). Examining there lationships between occupational professionalism and organization alcynicism of teachers. *Educational Process: International Journal, 5*(3), 236-253.

Altunya, N. (2005). *Köy enstitüsü sistemine toplu bir bakış*. Kelebek Matbaası.

Arslanoğlu, İ. (1997), *Türk eğitim sistemi*. Ankara.

Atmaca, T. (2020). Öğretmenlerin toplumsal saygınlık ve imajlarına olumsuz etki eden faktörlerin incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim, 34*(1), 152-167.

Aydın, İ., Demir, T., G., & Erdemli, O. (2015). Teacher's views regardingthe social status of the teaching profession. *Anthropologist, 22*(2), 146-156

Aydın, R., Şahin, H., & Topal, T. (2008). Türkiye'de ilköğretime sınıf öğretmeni yetiştirmede nitelik arayışları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12*(2), 119-142

Başkan, A., G. (2001). *Öğretmenlik mesleği ve öğretmen yetiştirmede yeniden yapılanma*. Ritm İletişim Hizmetleri Ltd. Şti.

Beycioğlu, K. (2009). *İlköğretim okullarında öğretmenlerin sergiledikleri liderlik rollerine ilişkin bir değerlendirme (Hatay İli Örneği)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İnönü Üniversitesi.

Bozbayındır, F. (2019). Öğretmenlik mesleğinin statüsünü etkileyen unsurların öğretmen görüşleri temelinde incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 18*(76), 2076-2104. https://doi.org/10.17755/esosder.583274

Buldu, M. (2014). Öğretmen yeterlik düzeyi değerlendirmesi ve mesleki gelişim eğitimleri planlaması üzerine bir öneri. *Millî Eğitim, 204*, 114-134.

Can, E. (2019). Öğretmenlerin meslekî gelişimleri: Engeller ve öneriler. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 7*(4), 1618-1650.

Celep, C. (2010). Meslek olarak öğretmenlik. C. Celep (Ed.) *Eğitim bilimine giriş* içinde (ss. 45-73). Anı Yayıncılık.

Çetin, A., & Gül, M. (2020). Toplumsal değişim sürecinde eğitim. S. Ünsal & A. Çetin (Ed.) *Eğitim sosyolojisi* içinde (ss. 93-115). Nobel Yayıncılık.

Çetin, A., Ünsal, S., & Hekimoğlu, E. (2021). 2018-2019 öğretim yılında güncellenen öğretmen yetiştirme lisans programının incelenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, (52)*, 337-358.

Dağ, N., & Özdemir, M. (2019). Sosyal, kültürel, ahlaki ve etik yönleri ile öğretmenlik mesleği. B. Oral, A. Çoban & M. Bars (Ed.), *Eğitimde ahlak ve etik* içinde (ss. 51-69). Pegem Akademi Yayıncılık.

Demir, E., & Köse, M. (2016). Öğretmenlerin rol modelliği hakkında öğretmen görüşleri. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (53), 38-57.

Demirtaş, Z. (2019). Etik ilke, etik kural, iş ve meslek ahlakı/etiği. B.Oral, A. Çoban & M. Bars (Ed.), *Eğitimde ahlak ve etik* içinde (ss. 37-50). Pegem Akademi Yayıncılık.

Dilek, H. (2016). 1927 Köy muallim mektepleri ile köy okulları müfredat programının analizi ve yurttaşlık bilgisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*(11), 92-110.

Duman, T. (1991). *Türkiye'de ortaöğretime öğretmen yetiştirme*. MEB Yayınları.

Eraslan, L., & Çakıcı, D. (2011). Pedagojik formasyon programı öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları. *Kastamonu Education Journal, 19(2), 427–438.*

Erdamar, G., & Tengilimoğlu, Ö. (2021). Pedagojik formasyon sertifika programına yönelik sorunlar ve çözüm önerileri: Öğretim elemanlarının bakış açısı. *Asya Öğretim Dergisi, 9*(1), 58-79. https://doi.org/10.47215/aji.834650

Erden, M. (1998*). Öğretmenlik mesleğine giriş.* Epsilon Yayınları.

Eskicumalı, A. (2002). Eğitim, öğretim ve öğretmenlik mesleği. Y. Özden (Ed.) *Öğretmenlik mesleğine giriş* içinde (ss. 2-31). PegemA Yayıncılık.

Eşme, İ. (2001*). Yüksek öğretmen okulları*. Bilgi Başarı Yayınevi.

Fwu, B. J., & Wang, H. H. (2002). The social status of teachers in Taiwan. *Compariative Education, 38*(2), 211-224.

Güven, D. (2010). Profesyonel bir meslek olarak Türkiye'de öğretmenlik. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi, 27*(2), 13-21.

Gönülaçar, Ş. (2016). *Türkiye'de öğretmen imajı ve itibarı üzerine bir inceleme.* http://s3.amazonaws.com /academia.edu.

Hall, D., & Langton, B. (2006). *Perceptions of the status of teachers.* Ministry of Education, New Zealand. https://www.educationcounts.govt.nz/publications/ECE/2535/5971

Harrison, C., & Killion, J. (2007) Ten roles for teacher leaders. *Educational Leadership, 65*(1), 74-77.

İbiş, Y., & Çalışkan, Ö. (2021).Öğretmenlerin liderlik rollerine ilişkin algı ve beklentilerinin incelenmesi. *Millî Eğitim Dergisi, (230)*, 423-444.

Karaca, D. (2015). *İlk ve ortaokullarda bürokratikleşme düzeyinin öğretmen profesyonelliğine etkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Pamukkale Üniversitesi.

Karaman, M., Acer, A., Kılınç, O., Buluş, U., & Erdoğan, Ö. (2013, 2-4 Mayıs). *Sakarya ilinde görev yapan öğretmenlerin gözüyle öğretmenlik mesleğinin statüsü ve saygınlığı* [Bildiri Sunumu]. VI. Ulusal Lisansüstü Eğitim Sempozyumu, Sakarya.

Karamustafaoğlu, O., & Özmen, H. (2004). Toplumumuzda ve öğretmen adayları arasında öğretmenlik mesleğine verilen değer üzerine bir araştırma. *Değerler Eğitimi Dergisi, 2*(6), 34-49.

Karataş, K. (2020). Öğretmenlik mesleğine kuramsal bir bakış. *Electronic Journal of Education Sciences, 9*(17), 39-56.

Kartal, S. (2008). Toplum kalkınmasında farklı bir eğitim kurumu: Köy Enstitüleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *4* (1), 23-36.

Kavcar, C. (2002). Cumhuriyet döneminde dal öğretmeni yetiştirme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 35*(1-2), 1-14.

Kaya, Y. K. (1984). *İnsan yetiştirme düzenimiz: Politika-eğitim-kalkınma* (4. basım). Hacettepe Üniversitesi.

Kesen, İ., & Öztürk, M. (2019). *Etkili öğretmen meslekî gelişimi, etkinlik temelli öğretmen eğitimi yaklaşımı*. SETA Yayınları.

Kıral, B. (2017). Pedagojik formasyon eğitimi alan öğrencilerin kendilerinden kaynaklanan sorunları. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergi*si, *4(*2), 37-50.

Korkmaz F., Bağçeci B., Meşe, N. N., & Ünsal, S. (2013). Türkiye'nin öğretmen yetiştirme problemi (1923-1954 yıllar arası). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi 1*(1). 155-167.

Küçükoğlu, A. (2004, 6-9 Temmuz). Türkiye'nin öğretmen yetiştirme serüveninde eğitim enstitüleri ve bir model olarak Kâzım Karabekir Eğitim Enstitüsü [Bildiri Sunumu]. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, Malatya.

MEB (1973). Millî Eğitim Temel Kanunu, "1739 Sayılı Kanun". *Resmî Gazete, 14574*, 24 Haziran, 1973.

MEB (2017). *Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri*. Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü.

Nessipbayeva, O. (2012). *Bulgarian Comparative Education Society*, Paperpresented at theAnnual Meeting of the Bulgarian Comparative Education Society (10th, Kyustendil, Bulgaria)

Özdemir, S. M. (2016). Öğretmen niteliğinin bir göstergesi olarak sürekli mesleki gelişim. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi, 2*(3), 233-244.

Özden, Y. (2002). *Eğitimde yeni değerler*. Pegem A Yayıncılık.

Özoğlu, M., Gür, B. S., & Altunoğlu, A. (2013). *Türkiye ve dünyada öğretmenlik: Retorik ve pratik.* Eğitim Bir-Sen Yayınları.

Öztürk, C. (1996) *Atatürk devri öğretmen yetiştirme politikası*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Öztürk, C. (2005). *Türkiye'de dünden bugüne öğretmen yetiştiren kurumlar*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Resmî Gazete (1973). Millî eğitim temel kanunu. *Resmî Gazete* 5(14574), 5101-5113. Millî Eğitim Bakanlığı.

Selvi, K. (2010). Teachers' competencies. *International Journal of Philosophy of Cultureand Axiology, 7*(1), 167-175.

Semerci, Ç., Semerci, N., Eliüşük, A., & Kartal, S. E. (2012). Öğretmenlik mesleğinin gündemine ilişkin öğretmen görüşleri (Bartın İli Örneği). *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*(1), 22-40.

Sezer, Ş. (2018). Öğretmenlerin sınıf yönetimi tutumlarının öğrencilerin gelişimi üzerindeki etkileri: Fenomenolojik bir çözümleme. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 33*(2), 534-549.

Şimşek, H. (2015). Eğitim sisteminde öğretmenin rolü öğretmenlik mesleği. H. B. Memduhoğlu & K. Yılmaz (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (ss. 253-277). Pegem Akademi Yayıncılık.

Şişman, M., & Acat, M. B. (2003). Öğretmenlik uygulaması çalışmalarının öğretmenlik mesleğinin algılanmasındaki etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13*(2), 235–250.

Tandırcı, C. (2022). *Kristalleştirici deneyimlerin mesleki gelişime yansımaları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.

Tangülü, Z., Karadeniz, O., & Ateş, S. (2010, Mayıs). Cumhuriyetten günümüze ilköğretime öğretmen yetiştirme [Bildiri Sunumu]. 9. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu, Elazığ.

Uştu, H., Mentiş Taş, A., & Sever, B. (2016). Öğretmenlerin mesleki gelişime yönelik algılarına ilişkin nitel bir araştırma. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi, (1)*, 15-23

Ünal, S., & Ada, S. (2001). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Marmara Üniversitesi Yayınları.

Ünişen, A., & Demirel, N. (2018). Öğretmenlerin öğretmenlik mesleğine ilişkin tutum ölçeğinin geliştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 17*(67), 997-1013.

Ünsal, S. (2015). *Öğretmenlerin mesleki imajlarına ilişkin görüşleri ve mesleki imaja etki eden faktörler* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gaziantep Üniversitesi.

Ünsal, S., & Bağçeci, B. (2016). Öğretmenlerin mesleki imajlarına ilişkin görüşleri ve mesleki imaja etki eden faktörler. *Journal of Human Sciences, 13*(3), 3905-3926.

Ünsal, S., Ağçam, R., & Korkmaz, F. (2017). Exploring teaching profession from a sociological perspective: Evidence from Turkey. *Universal Journal of Educational Research, 5*(5), 874-880.

Ünsal, S. (2018). Türkiye'de öğretmenlik mesleğinin statüsüne ilişkin bir Pareto analizi. *Sakarya University Journal of Education, 8*(2), 111-130.

Ünsal, S., & Çetin, A. (2019). Eğitim paydaşları arasındaki ilişkilerde etik. B. Oral, A. Çoban & M. Bars (Ed.), *Eğitimde ahlak ve etik* içinde (ss. 121-134). Pegem Akademi Yayıncılık.

Ünsal, S. (2021). Öğretmenlik mesleğinin tanımı, önemi ve öğretmenlerin değişen rolleri üzerine nitel betimsel bir araştırma. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20*(42), 1481-1504

Yalçınkaya, E., & Aktepe, V. (2016). Öğretmen yetiştirmenin tarihçesi. A. Uzunöz (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (ss. 397-424). Pegem Yayıncılık.

Yaşar, Ş. (2008). Öğretmenlik mesleği ve öğretmenin nitelikleri. M. Gültekin (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (ss. 179-196). Anadolu Üniversitesi Yayını.

Yirci, R. (2017). Öğretmen profesyonelliğinin önündeki engeller ve çözüm önerileri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*(1), 503-522.

Yurdakal, H.İ. (2018). Değişen sınıf öğretmenliği lisans program içeriğinin incelenmesi. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(29), 1483-149.

YÖK. (2007). *Öğretmen yetiştirme ve eğitim fakülteleri (1982-2007)*. Meteksan.

YÖK *(2018). Öğretmen yetiştirme lisans programları.* https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/ egitim_ogretim_dairesi

Yurdakul, S., Gür, B. S., Çelik, Z., & Kurt, T. (2016). *Öğretmenlik mesleği ve mesleğin statüsü*. Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Yüksel, S. (2011). *Türk üniversitelerinde eğitim fakülteleri ve öğretmen yetiştirme* (2. Baskı). Pegem Akademi.

13. BÖLÜM
EĞİTİM BİLİMLERİNDE ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ*

Servet Üztemur - İlker Dere - Erkan Dinç

Bölümün Amacı

Bu bölümde:

- Eğitim bilimleri alanında yer alan nicel ve nitel araştırma yaklaşımları hakkında genel bilgiler verilmesi,
- Nicel ve nitel bir araştırma tasarımının genel hatlarının ortaya koyulması,
- Veri toplama araçları ve veri analizi hakkında genel bilgiler verilmesi,
- Nicel ve nitel bir araştırma raporunun hazırlanma ilkeleri hakkında bilgiler verilmesi amaçlanmıştır.

Giriş

Bu bölümde eğitimde nicel ve nitel araştırma yöntemleri hakkında açıklayıcı bilgiler verildikten sonra nicel ve nitel araştırma desenleri, veri toplama süreci, verilerin analizi ve araştırma raporunun yazımı konularına değinilmiştir.

Temel Kavramlar

Bilgi

Bilme ve anlama isteği, insanı bilmek için çabaya sevk etmektedir. Bu çabanın odağı, bilgiye ulaşmak ve dünyayı anlamlandırmaktır. Anlama çabasının bir sonucu olan bilgi, araştırma alanlarının özelliklerine, zamana, oluşumuna, etkisine ve uygulama sahasına göre tanımlanmaktadır (Özenç-Uçak, 2010).

* Atıf için: Üztemur, S., Dere, İ., & Dinç, E. (2023). Eğitim bilimlerinde araştırma yöntemleri. M. Kara & F. Bozbayındır (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (ss. 351-384). Nobel Akademik Yayıncılık.

Kaynakça

Aiken, L. R. (2000). *Psychological testing and assessment* (10th ed). Allyn and Bacon.

Akbulut, Y. (2012). Veri çözümleme teknikleri. A. Şimşek (Ed.). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* içinde (ss. 163-195). Anadolu Üniversitesi.

Alıcı, D. (2020). Performansa dayalı ölçme. S. Tekindal (Ed.). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (6. Baskı). içinde (143-145). Pegem.

Arslan, A. (2009). *Felsefeye giriş*. Adres.

Baykul, Y. ve Güzeller, C. O. (2021). *Sosyal bilimler için istatistik SPSS uygulamalı* (8. Baskı). Pegem.

Bedir-Erişti, S. D. (2013). Bilimsel araştırma yöntemleri. A. A. Kurt (Ed.), *Bilimsel araştırma yöntemleri* içinde (ss. 3-18). Anadolu Üniversitesi.

Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology, 3*(2), 77-101.

Bryman, A. (2012). *Social research methods*. (4th ed.) Oxford University Press.

Cemal, A. (2005). *Sosyal bilimlerde temel kavramlar*. Anadolu Üniversitesi.

Cevizci, A. (2005). *Felsefe sözlüğü* (6. baskı). Paradigma.

Charmaz, K., Thornberg, R., & Keane, E. (2018). Evolving grounded theory and social justice inquiry. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research* (5th edition), (pp. 705-760). Sage.

Charmaz, K. (2008). Grounded theory as an emergent method. In S. Nagy Hesse-Biber & P. Leavy (Eds.), *Handbook of emergent methods* (pp. 155-170). Guilford Press.

Christensen, M., Welch, A. ve Barr, J. (2017). Husserlian descriptive phenomenology: A review of intentionality, reduction and the natural attitude. *Journal of Nursing Education and Practice*, *7*(8), 113-118. https://doi.org/10.5430/jnep.v7n8p113

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2021). *Eğitimde araştırma yöntemleri* (Çev. Ed. E. Dinç & K. Kıroğlu). Pegem.

Creswell, J. W. (2015). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (Fifth edition). Pearson.

Creswell, J. W. (2016). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları* (Çev. Ed. S. B. Demir). Eğiten Kitap.

Creswell, J. W. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (Çev. Ed. M. Bütün & S. B. Demir). Siyasal.

Creswell, J. W., & Plano-Clark, V. L. (2018). *Designing and conducting mixed methods research* (Third Edition). Sage.

Çüçen, A. K. (2013). *Bilim felsefesine giriş*. Sentez.

Doğanay, A. (2018). Bilimsel yönteme giriş. A. Şimşek (Ed.), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* içinde (ss. 2-29). Anadolu Üniversitesi.

Ersoy, A. F. (2019). Fenomenoloji. A. Saban, & A. Ersoy. (Ed.), *Eğitimde nitel araştırma desenleri* (3. Baskı) içinde (ss. 81-138). Anı.

Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2012). How to design and evaluate research in education (8th ed.). McGraw-hill.

Guthrie, G. (2010). *Basic research methods: An entry to social science research*. Sage.

Johnson, A. P. (2015). *Eylem araştırması el kitabı* (Çev. Ed. Y. Uzuner & M. Ö. Anay.). Anı.

Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi kavramlar ilkeler teknikler*. Nobel.

Kemmis, S., McTaggart, R., & Nixon, R. (2014). Critical theory and critical participatory action research. *The SAGE Handbook of action research* içinde (ss. 453-464). Sage.

Lodico, M. G., Spaulding, D. T., & Voegtle, K. H. (2010). Methods in educational research: From theory to practice (Vol. 28). John Wiley & Sons.

Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: a guide to design and interpretation*. Jos-sey-Bass.

Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (Çev. Ed. S. Turan). Nobel.

Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2015). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. John Wiley & Sons.

Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (Çev. Ed. S. Turan). Nobel.

Merriam, S. B., & Grenier, R. S. (2019). The nature of qualitative inquiry. In Merriam, S. B., & Grenier, R. S. (Eds.), *Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis* (pp. 3-18). John Wiley & Sons.

Moustakas, C. (1994). *Phenomenological research methods*. Sage.

Onwuegbuzie, A. J., Leech, N. L., & Collins, K. M. (2010). Innovative data collection strategies in qualitative research. *Qualitative Report*, *15*(3), 696–726.

Özden, M., & Saban, A. (2019). Nitel araştırmalarda paradigma ve teorik temeller. *Eğitimde nitel araştırma desenleri* içinde (ss. 1-29). Anı.

Özenç-Uçak, N. (2010). Bilgi: Çok yüzlü bir kavram. *Türk Kütüphaneciliği*, *24*(4), 705-722. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tk/issue/48858/622489

Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (Çev. Ed. M. Bütün ve S. B. Demir). Pegem.

Reiners, G. M. (2012) Understanding the differences between Husserl's (Descriptive) and Heidegger's (interpretive) phenomenological research. *Journal of Nursing and Care, 1*(5), 1-5.

Rubin, A. (2008). *Practitioner's guide to using research for evidence-based practice*. John Wiley & Sons.

Silverman, D. (2017). How was it for you? The Interview Society and the irresistible rise of the (poorly analyzed) interview. *Qualitative Research*, *17*(2), 144-158. https://doi.org/10.1177/1468794116686823

Silverman, D. (2018). *Nitel verileri yorumlama* (Çev. Ed. E. Dinç). Pegem.

Singh, K. (2007). *Quantitative social research methods*. Sage.

Somekh, B. (2006). *Action research: A methodology for change and development: A methodology for change and development*. McGraw-Hill Education (UK).

Sönmez, V. & Alacapınar, F. G. (2017). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri* (5. Baskı). Anı.

Tracy, S. J. (2020). *Qualitative research methods: Collecting evidence, crafting analysis, communicating impact*. John Wiley & Sons.

Willig, C. (2014). Interpretation and analysis. In U. Flick (Eds.), *The SAGE handbook of qualitative data analysis* (pp. 136-149). Sage.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Seçkin.

Yin, R. K. (2018). *Applications of case study research* (Sixth Edition). Sage.

14. BÖLÜM
21. YÜZYILDA EĞİTİMLE İLGİLİ YÖNELİMLER*

Ahmet Kaya - Ahmet Göçen

Bölümün Amacı

Bu bölümde:

- İlk çağlardan bu yana değişen toplum ile öğrenmenin, öğrencinin ve öğretmenin rolünü açıklamak,
- 21. yüzyıl gelişmelerine uygun yeni öğretim modellerini tanıtmak,
- Klasik sınıf ortamlarının teknoloji destekli öğrenme merkezine dönüşümünü açıklamak,
- Öğretmenlerin 21. yüzyılda teknoloji destekli öğretimsel sorumluluklarını sıralamak,
- Esnek öğrenme ortamlarının öğretim sürecine getirdiği farkları irdelemek amaçlanmıştır.

Giriş

Bu bölümde; tarihsel süreç içerisinde eğitimle ilgili yaşanan değişimler yanında 21. yüzyılda eğitimle ilgili yönelimler kapsamında yaşanan ve yaşanması muhtemel dönüşümlerden genel hatlarıyla bahsedilmiştir. Ayrıca özelde de Toplum 5.0 ve sanayi devrimleri, ters yüz öğrenme, STEM eğitimi, geleceğin sınıf modeli, sanal kampüsler, e-öğrenme, 21. yüzyıl becerileri ve esnek öğrenme konuları açıklanmıştır.

* Atıf için: Kaya, A., & Göçen, A. (2023). 21. yüzyılda eğitimle ilgili yönelimler. M. Kara & F. Bozbayındır (Ed.), *Eğitime giriş* içinde (ss. 385-407). Nobel Akademik Yayıncılık.

Kaynakça

Akarsu, M., Akçay, N. O., & Elmas, R. (2020). STEM eğitimi yaklaşımının özellikleri ve değerlendirilmesi. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi,* 37, 155-175. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1453916

Aksoy, S. (2017). Değişen teknolojiler ve endüstri 4.0: Endüstri 4.0'ı anlamaya dair bir giriş. *SAV Katkı*, 4, 34-44.

Altunel, M. (2018). STEM eğitimi ve Türkiye: Fırsatlar ve riskler. *Seta Perspektif*, *207*, 1-7.

Attewell, J., (2019). *Building Learning Labs and Innovative Learning Spaces: Practical Guidelines for School Leaders and Teachers*. European Schoolnet (EUN). https://fcl.eun.org/documents/10180/4589040/FCL_guidelines_2019_DEF.pdf

Aydın, C. H. (2002). Eğitim ortamlarının dünü ve bugünü. *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi, 19*(19), 151-161.

Aytaç, T. (2000). Geleceğin öğrenme biçimi: E-öğrenme. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*. http://www.yayim.meb.gov.tr/yayimlar/sayi35/aytac.htm.

Benade, L. (2019). Flexible learning spaces: Inclusive by design?. *New Zealand Journal of Educational Studies*, *54*(1), 53-68.

Benade, L. (2021). Theoretical approaches to researching learning spaces. *New Zealand Journal of Educational Studies*, *56*(1), 11-26.

Bergmann, J., & Sams, A. (2012). *Flip your classroom; Reach every student, in every class, everyday*. ISTE-ASCD.

Berktaş, S., & Dimli Oraklıbel, R. (2021). Sanayi devrimi ile gelen değişim: İş bölümü ve yabancılaşma. *Atlas Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(6), 112-121.

Blinder, A. P. (2006). Offshoring: The next industrial revolution?. *Foreign Affairs, 85*(2), 113-128.

Bryndin, E. (2018). System synergetic formation of society 5.0 for development of vital spaces on basis of ecological economic and social programs. *Annals of Ecology and Environmental Science, 2*(4), 12-19.

Büyükgöze, S., & Dereli, E. (2019, Kasım). *Toplum 5.0 ve dijital sağlık*. IV. Uluslararası Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar Kongresi-Fen ve Sağlık, Ankara, Türkiye.

Cansoy, R. (2018). Uluslararası çerçevelere göre 21. yüzyıl becerileri ve eğitim sisteminde kazandırılması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *7*(4), 3112-3134.

Ceylan, E., & Hamzaoğlu, E. (2022). Türkiye'de fen bilimleri eğitimi alanlarında ters yüz öğrenme yaklaşımının kullanıldığı lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, *6*(1), 31-43.

Clarey, J. (2009). *E-learning 101: An introduction to e-learning, learning tools, and technologies.* Brandon Hall Research.

Çığlık, H., & Bayrak, M. (2015). Uzaktan öğrenme ve yapısalcı yaklaşım. *İstanbul Journal of Open Distance Education, 1*(1), 87-101.

Demiralay, R., & Karataş, S. (2014). Evde ders okulda ödev modeli. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 3*(3), 333-340.

Duman, İ. (2019). *Etkinlik temelli öğrenmeye dayalı ters-yüz edilmiş sınıf modelinin öğrencilerin akademik başarı ve öğrenme motivasyonlarına etkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.

Ercan, M. (2020). *Öğretimsel lider olarak okul yöneticilerinin STEM eğitimi hakkındaki görüşleri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Harran Üniversitesi.

Ergün, M. (2021). *Eğitim felsefesi*. Pegem.

Eroğlu, S., & Bektaş, O. (2016). STEM eğitimi almış fen bilimleri öğretmenlerinin STEM temelli ders etkinlikleri hakkındaki görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, *4*(3), 43-67.

Frey, C. B. & Osborne, M. A. (2017). The future of employment: How susceptible are jobs to computerisation?. *Technological Forecasting and Social Change*, *114*, 254-280.

Fukuda, K. (2019). Science, technology and innovation ecosystem transformation toward society 5.0. *International Journal of Production Economics*, *220*, 107460.

Fukuyama, M. (2018). Society 5.0: Aiming for a new human-centered society. *Japan Spotlight*, *1*, 47-50.

Gladden, M. E. (2019). Who will be the members of society 5.0? Towards an anthropology of technologically posthumanized future societies. *Social Sciences, 8*(5), 148.

Goodyear, P. (2022). *Flexible learning spaces.* Routledge. https://doi.org/10.4324/9781138609877-REE7-1

Genç STEM. (t.y.). http://gencstem.com/

Göçen, A. (2022). Eğitim bağlamında Metaverse. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 6*(1), 98-122.

Gülbahar, Y. (2022). *E-öğrenme*. Pegem Akademi.

Gültekin, M. & Özenç İra, G. (2021). Classroom teachers' views on the physical learning environments of primary schools in Turkey. *International Online Journal of Primary Education, 10*(1), 180-192.

Gültekin, M., & Özenç İra, G. (2022). Pedagogy-driven design fundamentals of 21st century primary schools' physical learning environments. J*ournal of Education and Future, 21*, 99-110. https://doi.org/10.30786/jef.805905

Harayama, Y. (2017). Society 5.0: Aiming for a new human-centered society. Japan's science and technology policies for addressing global social challenges. *Interviewed by Mayumi Fukuyama. Hitachi Review,* 66, 8–13.

Hayırsever, F., & Orhan, A. (2018). Ters yüz edilmiş öğrenme modelinin kuramsal analizi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *14*(2), 572-596.

Hermann, M., Pentek, T., & Otto, B. (2015). *Design principles for Industrie 4.0 scenarios: A literature review.* Technische Universität Dortmund.

Karahan Sönmez, P. (2019). *Endüstri 4.0 ve dijital dönüşümde çalışanların değişime açıklığı ile yöneticilerinin liderlik tarzlarının incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Bahçeşehir Üniversitesi.

Kariippanon, K. E., Cliff, D. P., Lancaster, S. L., Okely, A. D., & Parrish, A. M. (2018). Perceived interplay between flexible learning spaces and teaching, learning and student wellbeing. *Learning Environments Research*, *21*(3), 301-320. https://doi.org/10.1007/s10984-017-9254-9

Kışla, T., & Karaoğlan, B. (2011). Üniversite öğrencilerinin e-öğrenme araçlarına yönelik görüşlerinin incelenmesi: Uluslararası bir karşılaştırma. *Ege Eğitim Dergisi, 12*(1), 51-73.

Kuş, E. (2022). *Toplum 5.0'a doğru okul yöneticilerinin liderlik tarzları ile öğretmenlerin bireysel yenilikçilik profilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Harran Üniversitesi.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2018a). *STEM eğitimi öğretmen el kitabı.* https://mus.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_03/14112534_STEM_EYitimi_YYre tmen_El_kitabY.pdf

Millî Eğitim Bakanlığı. (2018b). *Öğretmenler için geleceğin sınıfını tasarlama rehberi.* Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü.

Neill, S., & Etheridge, R. (2008). Flexible learning spaces: The integration of pedagogy, physical design, and instructional technology. *Marketing Education Review*, *18*(1), 47-53.

OECD. (2005). *The definition and selection of key competencies: Executive Summary* https://www.oecd.org/pisa/definition-selection-key-competencies-summary.pdf

Önday, Ö. (2020). Society 5.0-its historical logic and its structural development. *Journal of Scientific Reports*, *2*(1), 32-42.

P21 Partnership for 21st Century Learning. (2019). Framework for 21st century learning definitions.https://static.battelleforkids.org/documents/p21/P21_Framework_DefinitionsBFK.pdf

PayaSTEM (t,y). https://www.payastem.com/hakkimizda

Pearson, J., & Trinidad, S. (2005). OLES: An instrument for refining the design of e-learning environments. *Journal of Computer Assisted Learning, 21*, 396-404.

Purlusoy, İ. (2022). *Eğitim mekanları ve güncel yaklaşımlar: Esnek öğrenme alanları*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Saracel, N., & Aksoy, İ. (2020). Toplum 5.0: Süper akıllı toplum. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 9*(2), 26-34.

Saylar, Ö., & Işıldak, A. (2022). Köy enstitüleri fen bilimleri etkinlik örneklerinin STEM yansımaları açısından değerlendirilmesi. *Journal of Individual Differences in Education, 4*(1), 53-72.

Schwab, K. (2016). *Dördüncü sanayi devrimi*. Optimist Yayınları

Talan, T. (2021). Covid-19 salgını sürecinde öğrencilerin e-öğrenmeye hazır bulunuşluklarının ve memnuniyet düzeylerinin incelenmesi. Ş. İlgün & E. Altıntaş (Ed.), *Yeni nesil eğitim araştırmaları* içinde (ss. 23-56). Iksad Publications.

Tucker, B. (2012), The flipped classroom. https://www.educationnext.org/the-flipped-classroom/

Uluçınar Sağır, Ş., & Sakar, D. (2017). Flipped classroom model in education. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, *3*(5), 1904-1916. https://doi.org/10.24289/ijsser.348068

Urfa STEM. (t. y.). https://www.urfastem.gov.tr/stem-akademi-ve-kariyer-merkezlerimiz

Uyar, A., Canpolat, M., & Şan, İ. (2021). STEM merkezindeki öğretmenlerin ve öğrencilerin STEM eğitimi hakkındaki görüşleri: Paya STEM merkezi örneği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10*(1), 151-170.

Ünsal, H. (2018). Ters yüz öğrenme ve bazı uygulama modelleri. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi, 4*(2), 39-50.

Valtonen, T., Hoang, N., Sointu, E., Näykki, P., Virtanen, A., Pöysä-Tarhonen, J., ... & Kukkonen, J. (2021). How pre-service teachers perceive their 21st-century skills and dispositions: A longitudinal perspective. *Computers in Human Behavior*, *116*, 106643.

Voogt, J., & Roblin, N. P. (2012). A comparative analysis of international frameworks for 21st century competences: Implications for national curriculum policies. *Journal of Curriculum Studies*, *44*(3), 299-321.

Walker, S. L., & Fraser, B. J. (2005). Development and validation of an instrument for assessing distance education learning environments in higher education: The distance education learning environments survey (DELES). *Learning Environments Research: An International Journal, 8*(3), 289-308.

World Economic Forum. (2017, Kasım). *ASEAN 4.0: What does the Fourth Industrial Revolutaion mean for regional economic integration?* https://www.adb.org/publications/asean-fourth-industrial-revolution-regional-economic-integration.

Yacan, İ. (2021). Endüstri 4.0 teknolojileri ve Toplum 5.0 kavramı. *Yeni Fikir Dergisi, 13* (27), 31-39.

Yıldırım, B. (2020). Öğretmen yetiştirme üzerine bir model önerisi: STEM öğretmen enstitüleri eğitim modeli. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 50, 70-98.

Yıldırım, B., & Altun, Y. (2014, Haziran). *STEM eğitimi üzerine derleme çalışması: Fen bilimleri alanında örnek ders uygulanmaları*. VI. International Congress of Education Research, Ankara.

ERDEM EPİSTEMOLOJİSİ
Linda Zagzebski

Gönül Emirbilek

nobel bilimsel

ERDEM EPİSTEMOLOJİSİ: LINDA ZAGZEBSKI

Gönül Emirbilek

Yayın No.: 1583
ISBN: 978-625-398-480-9
E-ISBN: 978-625-398-481-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Emirbilek, Gönül.
Erdem Epistemolojisi: Linda Zagzebski / Gönül Emirbilek
1. Basım, VIII + 144 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-480-9
E-ISBN: 978-625-398-481-6
1. Epistemoloji 2. Erdem Epistemolojisi 3. Linda Zagzebski

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **v**

GİRİŞ **1**

1. BİLGİ FELSEFESİNDE ERDEM-BİLGİ İLİŞKİSİ VE ARAYIŞLAR **7**

1.1. KLASİK BİLGİ FELSEFESİ TEMSİLCİLERİ 8

1.1.1. Sokrates 9

1.1.2. Platon 10

1.1.3. Aristoteles 14

1.2. MODERN BİLGİ FELSEFESİNİN ODAĞI 16

1.2.1. Rene Descartes 17

1.2.2. John Locke 20

1.2.3. David Hume 24

1.3. ÇAĞDAŞ BİLGİ FELSEFESİNDE YÖNELİMLER 27

1.3.1. Haklılandırma Koşulları 28

1.3.2. Linda Zagzebski'ye Dair: Entelektüel Hayatı 30

2. ERDEM EPİSTEMOLOJİSİ **43**

2.1. ERDEM GÜVENİLİRCİLERİ 54

2.1.1. Ernest Sosa 55

2.1.2. John Greco 57

2.2. ERDEM SORUMLULUKÇULARI 58

2.2.1. James A. Montmarquet 58

2.2.2. Linda Zagzebski 62

3. LINDA ZAGZEBSKI'NİN BİLGİ ANLAYIŞI **65**

3.1. LINDA ZAGZEBSKI'NİN BİLGİYE YAKLAŞIMI 65

3.1.1. Değer Sorunu 82

3.1.2. Gettier Problemi 87
3.1.3. Kuşkuculuğun Meydan Okuması 102

4. BİLGİSEL ERDEMLER VE KUSURLAR 107

4.1. BİLGİSEL ERDEMLER 107
4.1.1. Entelektüel Dikkatlilik (*Intellectual Carefulness)* 110
4.1.2. Entelektüel Alçak Gönüllülük (*Intellectual Humility)* 111
4.1.3. Entelektüel Cesaret (*Intellectual Courage)* 112
4.1.4. Entelektüel Tarafsızlık (*Intellectual Fair-mindedness)* 114
4.2. BİLGİSEL KUSURLAR 116
4.2.1. Entelektüel Dogmatizm (Intellectual Dogmatism) 117
4.2.2. Entelektüel İnatçılık (Intellectual Stubbornness) 117
4.2.3. Entelektüel Fanatizm (Intellectual Fanaticism) 118
4.2.4. Kapalı Fikirlilik (Closed-mindedness) 120

5. ZAGZEBSKI'NİN ERDEM BİLGİ İLİŞKİSİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELERİNİN BİLGİSEL DEĞERİ 123

5.1. L. ZAGZEBSKI'YE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER 123
5.2. ÇAĞDAŞ BİLGİ FELSEFESİNE KATKILARI 132

SONUÇ 135

KAYNAKÇA 139

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

Zagzebski, Linda. (1991). *The Dilemma of Freedom And Foreknowledge*, New York: Oxford University Press.

_____. (1994). "The Inescapability of Gettier Problems", *The Philosophical Quarterly* 44, no. 174, 65-73.

_____. (1996). *Virtues of The Mind: An Inquiry into The Nature of Virtue And The Ethical Foundations of Knowledge*, Cambridge: Cambridge University Press.

_____. (2000a). "Précis of Virtues of the Mind", *Philosophical and Phenomenological Research*, 60, 169-177.

_____. (2000b). "Responses", *Philosophy and Phenomenological Research* 60 (2000), 207-219.

_____. *(*2001a). *Virtue Epistemology*: Essays on Epistemic Virtue and Responsibility, (Ed. With) Fairweather, Abrol. New York: Oxford University Press.

_____. (2001b). "Recovering Understanding", *Knowledge, Truth, and Duty: Essays on Epistemic Justification, Responsibility, and Virtue* içinde, (Ed: M. Steup), Oxford University Press, Oxford, 235-251.

_____. (2003a). *Intellectual Virtue*: Perspectives From Ethics And Epistemology, (Ed. With) Depaul, Michael. Oxford: Clarendon Press.

_____. (2003b). "The Search for the Source of Epistemic Good", *Metaphilosophy*, 34, 12-28.

_____. (2004). *Divine Motivation Theory*, Cambridge, England: Cambridge University Press.

_____. *(*2007). *Philosophy of Religion: An Historical Introduction*, Malden, Massachusetts: Blackwell Publishing.

_____. *(*2009). *On Epistemology*, Belmont, California: Wadsworth Press.

_____. (2010). "Linda Zagzebski" *A Companion to Epistemology Second Edition* (Ed.) Jonathan Dancy, Ernest Sosa ve Matthias Steup. Malden: A John Wiley & Sons Publication.

_____. *(*2012). *Epistemic Authority*: A Theory Of Trust, Authority, And Autonomy in Belief, New York: Oxford University Press.

_____. *(*2017). *Exemplarist Moral Theory*, New York: Oxford University Press.

_____. (2019). "Intellectual Virtues: Admirable Traits of Character", *The Routledge Handbook of Erdem Epistemology* içinde, (ed: H. Battaly), Routledge, New York, 26-36.

_____. *(*2020). *Epistemic Values: Collected Papers in Epistemology,* New York: Oxford University Press.

İkincil Kaynaklar

Açar, H. Rahman. *(*2020a). "Epistemolojinin Geleceği", *Epistemoloji*, (der.) Stephen Hetherington, Ankara: Fol Kitap.

_____. (2020b). "Epistemik / Bilgisel Normlar", *Bilgi ve Değer* (ed.) Şahabettin Yalçın, Ankara: Fol Kitap. ss. 223-229.

Arıkan, Seda. (2018). Türkçede İkili Karşıtlık Kavramları Olarak "Erdem ve Kusur". Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 7 (1), 592-606.

Athanassoulis, Nafsika, 2000, "A Response to Harman: Virtue Ethics and Character Traits", Proceedings of the Aristotelian Society (New Series), 100: 215–21.

Audi, Robert. (2018). *Epistemoloji: Bilgi Teorisine Çağdaş Bir Giriş*, (çev.) Melis Tuncel, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Baehr, Jason. (2006). "Character in Epistemology", *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, Apr.,, Vol. 128, No. 3 ss. 479-514.

Bonjour, Laurence. (2010). "Externalism/Internalism", *A Companion to Epistemology, Second Edition (*ed. J. Dancy and E. Sosa). Oxford: Blackwell. 364-8.

Broackes, Justin. (1995). "Hume", *The Oxford Companion to Philosophy (*ed.) Ted Honderich, New York: Oxford University Press. 377-81.

Code, Lorraine. (1987). *Epistemic Responsibility*, Hanover NH: University Press of New England.

Clarke, Desmond. M. (2020). "Descartes'in Epistemolojisi", *Epistemoloji,* (der.) Stephen Hetherington, Ankara: Fol Yay.

Descartes, Rene. (2007). *Felsefenin İlkeleri*, (çev.) Mesut Akın, İstanbul: Say Yayınları.

_____. (2003). *Meditations and Other Metaphysical Writings, (*çev.) D. M. Clarke. London: Penguin Classics.

Gerson, P. Lloyd (2009). *Ancient Epistemology*, 1. Baskı, Cambridge: Cambridge University Press.

Gettier, Edmund. (1963). "Is Justified True Belief Knowledge?". *Analysis*, 23: 121-3.

Greco, John. "Introduction: What is Epistemology": Greco, John / Sosa, Ernest (Editörler) (1999). *The Blackwell Guide To Epistemology*, Malden: Blackwell Publishing.

_____. (2000). "Two Kinds of Intellectual Virtue", *Philosophy and Phenomenological Research* 60: 180-185.

_____. (2002). "Virtues in Epistemology", In *The Oxford Handbook of Epistemology*, edited by Paul Moser. Oxford, U.K.: Oxford University Press.

_____. (2018). "Epistemolojide Erdemler" (çev. İlhami Çıtır), Paul Moser, *Oxford Epistemoloji* (Çev. Editörleri: Hasan Yücel Başdemir, Nebi Mehdiyev), Ankara: Adres Yay.

Goldman, Alvin (1992). "Epistemic Folkways and Scientific Epistemology", in *Liaisons: Philosophy Meets the Cognitive and Social Sciences* Cambridge, Mass.: The MIT Press, 155-169.

Grünberg, Teo. (2005). "Bilgi Teorisi ve Gettier Problemi", *Felsefe ve Felsefi Mantık Yazıları* içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Honer, M. Stanley, Thomas C. Hunt, Dennis L. Okholm (1996). *Felsefeye Çağrı Sorunlar ve Seçenekler,* (çev.) Hasan Ünder, Ankara: İmge Kitabevi.

Hume, David. (2009). *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme* (çev.) Ergün Baylan, Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

_____. (1986). *İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma* (çev.) Selmin Evrim, İstanbul: Meb Basımevi.

Hursthouse, Rosalind / Glen Pettigrove, "Virtue Ethics", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2018 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/win2018/entries/ethics-virtue/>.

Jones, Peter (2003). "Hume". *The Blackwell Companion to Philosophy, Second Edition (*ed. Nicholas Bunnin, E. P. Tsui-James). Malden: Blackwell. 709-24.

Kail Peter, J.E., (2020). Locke, Berkeley, Hume: Epistemoloji, (çev.) Hüseyin Deniz Özcan, Ankara: Fol Kitap, ss.181-207.

Kelp, Christoph / Greco, John (eds.) (2020). *Virtue Theoretic Epistemology: New Methods and Approaches,* Cambridge: Cambridge University Press.

Kuçuradi, Ionna. 2020*. İnsan ve Değerleri.* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Lehrer, Keith and Paxson, Thomas. "Knowledge: Undefeated Justified True Belief", *The Journal of Philosophy,* Vol. 66, No. 8 (Apr. 24, 1969), ss. 225-237.

Locke, John. (2013). *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

_____. (2008). *An Essay Concerning Human Understanding*, New York: Oxford University Press.

Mehdiyev, Nebi. (2011). "Gettier Sorununa Alternatif Bir Yaklaşım: L. Zagzebski'nin Erdem Epistemolojisi", *Çağdaş Epistemolojiye Giriş,* İstanbul: İnsan Yayınları.

Montmarquet, James. (1987). "Epistemic Virtue" *Mind*, Vol. 96, No. 384 (Oct. 1987), Oxford University Press. ss. 482-497.

_____. (1992). "Epistemic Virtue and Doxastic Responsibility", *American Philosophical Quarterly*, Vol. 29, No. 4 (Oct. 1992), University of Illinois Press ss. 331-341.

_____. (1999). "Summum bonum", *The Cambridge Dictionary of Philosophy*, 2nd Edition, Ed. By Robert Audi, Cambridge: Cambridge University Press.

_____. (1999). "Virtue Epistemology", *The Cambridge Dictionary of Philosophy*, 2nd Edition, Ed. By Robert Audi, Cambridge: Cambridge University Press.

Moser, Paul K. (2002). "Introduction", *The Oxford Handbook of Epistemology*, ed. Paul K. Moser, Oxford University Press, New York, ss. 3-24.

Platon (2013). *Gorgias*, (çev.) Mehmet Rifat-Sema Rifat, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

_____. (1997a). "*Gorgias"*, Cooper, John M / Hutchinson, D. S. (Editörler) Plato Complete Works, Hackett Publishing Company, Indiana.

_____. (1997b). "Theaetetus": Cooper, John M / Hutchinson, D. S. (Editörler) Plato Complete Works, Hackett Publishing Company, Indiana.

_____. (2014). "Menon", *Diyaloglar*, çev. Adnan Cemgil, Remzi Kitabevi, İstanbul

_____. (2014). "Theaitetos", *Diyaloglar*, çev. Macit Gökberk, Remzi Kitabevi, İstanbul

Pritchard, Duncan. (2018). *What is This Thing Called Knowledge*, 4. Ed. Routledge London: Taylor and Francis Group.

_____. (2022). Bilgi Felsefesi Nedir?, çev. H. Yücel Başdemir, İstanbul: Küre Yayınları, s. 5-6.

Riggs, Wayne. (2008). "The Value Turn in Epistemology", *New Waves in Epistemology* içinde, (Eds: V. Hendricks ve D. Pritchard), Palgrave-Macmillan, New York, 300-323.

Robert C. Roberts & W. Jay Wood, 2007. *Intellectual Virtues An Essay in Regulative Epistemology*, Oxford: Clarendon Press.

Sosa, Ernest. (1991). *Knowledge in Perspective: Selected Essays in Epistemology,* New York: Cambridge University Press.

Umbers, Richard J. (2004). "The Epistemology of Linda Zagzebski" (Doktora), Extracto de la Tesis Doctoral presentada en la Facultad Eclesiastica de Filosofia de la Universidad de Navarra, Pamplona.

Whitcomb, Dennis "Epistemic Value", Cullison, Andrew (ed). (2012). *The Continuum Companion to Epistemology,* New York: Continuum Books. ss. 270-87.

Online Kaynaklar

Battaly, Heather. (2008). "Virtue Epistemology". *Philosophy Compass,* Cilt: 3, Sayı: 4, 639-663.

https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1747-9991.2008.00146.x

Battaly, Heather. (1998). "What is Virtue Epistemology?", *The Paideia Archive: Twentieth World Congress of Philosophy,* Philosophy of Values, Volume 40, 18-26

https://doi.org/10.5840/wcp20-paideia199840710

https://www.bu.edu/wcp/Papers/Valu/ValuBatt.htm

Turri, John, Mark Alfano, and John Greco, "Virtue Epistemology", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (*Fall 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/fall2019/entries/epistemology-virtue/>.

Greco, John. (1999b) "Virtue Epistemology", in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Fall, edited by Edward N. Zalta. Available from http://plato.stanford.edu/

Poston, Ted. (2007). "Internalism and Externalism in Epistemology". *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, ISSN 2161-0002 http://www.iep.utm.edu/int-ext/

Aerts, Saskia "Interview With Professor Linda Zagzebski". Ku Leuven Institute of Philosophy, 1 Eylül 2020. Https://Hiw.Kuleuven.Be/En/Study/Alumni/Alumni-News/Zagzebski

Https://Www.Ou.Edu/Cas/Philosophy/People/Faculty/Linda-Zagzebski

Zagzebski, Linda (2016). "The Joys And Sorrows of A Philosophical Life". Proceedings And Addresses of The American Philosophical Association. https://core.ac.uk/download/pdf/215293668.pdf

Nils Karlson and Elina Fergin. *Virtue as Competence in the Entrepreneurial Society*. Ratio Working Paper No. 250. https://cms.ratio.se/app/uploads/2014/12/ka_fe_virtue_competence.pdf

https://cct.biola.edu/hypocrisy-intellectual-vice-interview-linda-zagzebski/

Baehr, Jason. (2004). "Virtue Epistemology," in *Internet Encyclopedia of Philosophy*, ed. James Feser, http://www.iep.utm.edu/v/VirtueEp.htm.

Otel İşletmelerinde
DIŞ KAYNAKLARDAN YARARLANMA

Prof. Dr. Akyay Uygur - Ayşe Sarıtaş

nobel bilimsel

Otel İşletmelerinde
DIŞ KAYNAKLARDAN YARARLANMA
Prof. Dr. Akyay Uygur - Ayşe Sarıtaş

Yayın No.: 1690
ISBN: 978-625-398-686-5
E-ISBN: 978-625-398-683-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seda Çelikkaya -seda@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Uygur, Akyay., Sarıtaş, Ayşe.
Otel İşletmelerinde DIŞ KAYNAKLARDAN YARARLANMA / Akyay Uygur - Ayşe Sarıtaş
1. Basım, X + 86 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-686-5
E-ISBN: 978-625-398-683-4
1. Dış Kaynaklardan Yararlanma 2. Otel İşletmeleri 3. Bir Araştırma

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

ÖN SÖZ

Ürün ya da hizmetlerin işletmelerin kendisi tarafından üretilmesi yerine başka işletmelerden daha ucuz ve kaliteli olarak sağlanması günümüzde hızla yaygınlaşan bir yönetim yaklaşımıdır. Dış kaynaklardan yararlanma (outsourcing) olarak bilinen yaklaşım otel işletmelerinin ana faaliyet alanı olan konaklamaya odaklanmasına yardımcı olarak yürütülen diğer faaliyetler ya da sunulan hizmetlerde başka firmalardan hizmet alınmasına olanak vermektedir. Kitapta dış kaynaklardan yararlanma konusunda otel işletmelerinde uygulama alanlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda otel işletmeleri tarafından sunulan hizmet veya yürütülen faaliyetlerde dış kaynaklardan yararlanma alanları, avantaj ve dezavantajları ile birlikte ortaya konulmuştur.

Bu kitapta, Manavgat ilçesinde faaliyet gösteren beş yıldızlı otel işletmelerinin dış kaynaklardan yararlanıp yararlanmadığının tespit edilmesi, dış kaynaklardan yararlanılan alanların belirlenmesi, dış kaynaklardan yararlanmanın avantaj ve dezavantajlarının ortaya çıkarılması ve dış kaynaklardan yararlanma uygulamasının işletme performansı üzerindeki etkisini incelemek amaçlanmıştır. Manavgat'ta faaliyet gösteren 5 yıldızlı otel işletmelerinin üst düzey yöneticilerine anket çalışması uygulanmıştır. Kitabımız için yapılan çalışmayla otel işletmelerinin dış kaynak kullanımı kavramına bakış açıları, hangi faaliyetler için dış kaynak kullanımını tercih ettikleri, tercih etme veya etmeme sebepleri, dış kaynaklardan yararlanmanın avantaj ve dezavantajları, dış kaynaklardan yararlanma uygulamasının işletme performansı üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu doğrultuda kitap, iki bölümden oluşturularak ayrıntılı ve kapsamlı bilgilere yer verilmiştir. Birinci bölümde genel anlamda dış kaynaklardan yararlanma kavramı, dış kaynaklardan yararlanmanın nedenleri, avantaj ve dezavantajları yer almaktadır. İkinci bölümde otel işletmelerinde dış kaynaklardan yararlanmaya yönelik bir araştırma yer almıştır.

Kitabın gerek akademisyenlere gerek kamu ve özel sektör çalışanlarına gerekse bu konuya ilgi gösteren öğrencilere ve genel anlamda kamuoyuna yararlı olmasını temenni ediyorum.

Prof. Dr. Akyay UYGUR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **iii**

TABLO LİSTESİ ..... **vii**

ŞEKİL LİSTESİ ..... **ix**

BÖLÜM 1
DIŞ KAYNAKLARDAN YARARLANMA

1.1. Dış Kaynaklardan Yararlanmanın Tanımı 3

1.2. Dış Kaynaklardan Yararlanmanın Nedenleri 21

1.3. Dış Kaynaklardan Yararlanmanın Avantajları iii

1.4. Dış Kaynaklardan Yararlanmanın Dezavantajları 30

BÖLÜM 2
OTEL İŞLETMELERİNDE DIŞ KAYNAKLARDAN YARARLANMAYA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

2.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi 39

2.2. Araştırmanın Yöntemi 39

2.3. Araştırmanın Hipotezleri 40

2.4. Bulgular 41

2.5. Araştırmanın Hipotezlerinin Test Edilmesi 69

2.6. Sonuç 74

KAYNAKÇA **81**

KAYNAKÇA

Agburu, J. I., Anza, N. C. ve Iyortsuun, A. S. (2017). Effect of outsourcing strategies on the performance of small and medium scale enterprises (SMEs). *Journal of Global Entrepreneurship Research* 7 *(26),* 1-34. DOI: 10.1186/s40497-017-0084-0.

Akdoğan, A. Asuman ve Karacaoğlu, K. (2003). Dış Kaynaklardan Yararlanma ve Bankacılık Sektöründe Teknoloji ve Bilgi İşlem Faaliyetleri İle İlgili Dış Kaynaklardan Yararlanma Üzerine Bir Uygulama. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 17, 1*, 291-107. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/29985 adresinden erişildi.

Akyürek, Ç. E. (2013). Sağlık Sisteminde Dış Kaynaklardan Yararlanma: T.C. Sağlık Bakanlığı Hastaneleri'nde Dış Kaynaklardan Yararlanma Uygulamalarının Değerlendirilmesi. (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Kurumları Yönetimi Anabilim Dalı.

Arpacı, Ö. Y. (2019). İşletmelerde Dış Kaynak Kullanımı ve İnovasyon İlişkisi. (Doktora tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Genel İşletme.

Atan, H. (2013). Konaklama İşletmelerinde Dış Kaynak Kullanımı Olarak Özel Güvenlik: Kuşadası Bölgesindeki Oteller Üzerine Bir Araştırma. (Yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.

Ayan, B. G. (2010). Dış Kaynaklardan Yararlanma Yaklaşımı Olarak Türkiye'deki Kamu Kurumlarında Alt İşverenlik Uygulamaları. (Yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı.

Aytekin İnce, G., İlhan, İ. ve Karacaoğlu, K. (2016). Otel işletmelerinde Dış Kaynaklardan Yararlanma Uygulamaları: Nevşehir İli Örneği. *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi, 1, 2,* 28-46. https://www.researchgate.net/publication/333199120 adresinden erişildi.

Aytekin, G. (2011). Otel işletmelerinde Dış Kaynaklardan Yararlanma: Nevşehir İli Örneği. (Yüksek lisans tezi). Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Genel İşletme Programı.

Bayrak, P. (2014). Üniversitenin Dış Kaynak Kullanımına Bakışı. (Yüksek lisans tezi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.

Boyar, Ö. (2010). Türkiye'de Konut Projelerinin Yönetiminde Dış Kaynak Kullanımının Değerlendirilmesi. (Yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Çakıcı, A. B. (2006). Modern Yönetim Teknikleri Ve Dış Kaynak (Outsourcıng) Kullanımı : Bir Sağlık Kuruluşunda Uygulama Örneği. (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanayi ve Teknoloji Yönetimi Ana Bilim Dalı.

Çakırlar, H. (2009). İşletmelerin Lojistik Faaliyetlerinde Dış Kaynak Kullanımı: Trakya Bölgesinde Faaliyet Gösteren İşletmeler Üzerinde Bir İnceleme. (Yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.

Çevik, E. (2006). Konaklama İşletmelerinde Dış Kaynak Kullanımı Olarak Özel Güvenlik. (Yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.

Çevirgen, A. (2009). Konaklama İşletmelerinde Dış Kaynak Kullanımı (outsourcing) Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review, 9, 4*, 1341-1355. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/558175 adresinden erişildi.

Çınar, M. (2018). Dış Kaynak Kullanımında Tedarikçi Firma İnsan Kaynağının İş Tatmini: Kamu Hastanelerinde Bir Araştırma. *Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 2, 2,* 1-15. DOI: 10.29226/TR1001.2018.13.

Çoğan, A. (2006). Dış Kaynaklardan Yararlanma Stratejisinin Örgütsel Değişime Etkisi. (Yüksek lisans tezi). Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dolar, N. G. G. (20019). Otel İşletmelerinde Dış Kaynak Kullanımının Nitel Olarak Değerlendirilmesi: Tr81 Bölgesinde Bir Uygulama. (Yüksek lisans tezi). Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.

Erer, B. (2018). İşletmelerde Dış Kaynak Kullanımının Nedenleri ve Riskleri. *Social Sciences Studies Journal, 4, 27,* 6114-6124. DOI: http://dx.doi.org /10.26449/sssj.1088.

Eriş, H. ve Öztürk, Z. (2019). Hastanelerde Dış Kaynak Kullanımı. Iksad Yayıncılık, ISBN: 978-605-7695-89-5, Ankara.

Karahan, A. (2009). Dış Kaynak Kullanımının Verimlilik Üzerine Etkisi (Hastane Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,12, 21, 185-199. https://dergipark.org.tr/tr/pub/baunsobed/ issue/50238/648007 adresinden erişildi.

Karakaş, Y. E. (2012). Otel İşletmelerinde Dış Kaynak Kullanımı: Alanya'da Faaliyette Bulunan Dört ve Beş Yıldızlı Otellerde Bir Araştırma. (Yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı.

Karaman, M. F. (2014). Lojistikte Dış Kaynak Kullanımı: Ege Bölgesi. (Yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.

Karayel, Ö. F. (2006). Temel Yetenek ve Dış Kaynak Kullanımı, İstanbul Tekstilkent Örneği. (Yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kesgin, M. (2005). Otel İşletmelerinde Dış Kaynak Kullanımı: Antalya'da Faaliyette Bulunan 4 ve 5 Yıldızlı Otellerde Bir Araştırma. (Yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Meral, Y. (2006). Sağlık Kuruluşlarında Dış Kaynaklardan Yararlanmanın Hasta Memnuniyetine Olan Etkisi ve Bu Konuya İlişkin Bir Araştırma. (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hastane ve Sağlık Kuruluşlarında Yönetim Bilim Dalı.

Ofluoğlu, G. ve Doğan, Ş. (2009). İşletmelerde Dış Kaynaklardan Yararlanma Yönteminin Organizasyon Yapısı ile Çalışma İlişkilerine Etkileri. *Kamu-İş, 11, 1,* 139-15. https://www.tuhis.org.tr/pdf/1116.pdf adresinden erişildi.

Öncü. M. A. ve Işkın, M. (2009). Otel İşletmelerinde Dış Kaynak Kullanımı Üzerine Kavramsal Bir Çalışma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 8, 29,* 143-156). https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/70127 adresinden erişildi.

Özdemir, H. Ö. (2010). Kamu Kuruluşlarında Dış Kaynaklardan Yararlanma "Outsourcing": Kafkas Üniversitesi Örneği. *Akademik Bakış Dergisi, 20,* 1-16. http://www.akademikbakis.org adresinden erişildi.

Özdemir. H. Ö. (2007). İşletmelerde Dış Kaynaklardan Yararlanma Uygulamaları (Outsourcing): Kafkas Üniversitesi Örneği. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.

Özdoğan, O. N. (2006). Otel İşletmelerinde Faaliyet Alanları Açısından Dış Kaynak Kullanımı (Outsourcing) ve Finans Performans Üzerine Etkileri. (Doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.

Özel, G. (2010). Konaklama İşletmelerinde Personel İstihdamında Dış Kaynak Kullanımının İşgörenler Üzerinde Etkisi: Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde bir Araştırma. (Yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.

Öztürk, A. ve Sezgili, K. (2002). Dış Kaynaklardan Yararlanmanın Yeni Bir Rekabet Stratejisi Olarak Kullanılması ve Uygulama Süreci. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, XXI, 2, 127-142. https://kutupha ne.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php?pdf=0003053&lng=0 adresinden erişildi.

Rodriguez, T. F. E. ve Lai, P. C. (2014). Activity outsourcing and competitive strategy in the hotel industry. The moderator role of asset specificity. *International Journal of Hospitality Management, 42,* 9–19. http://dx.doi.org/10.1016/j.ijhm.

Seven, E. (2007). İş Süreçlerinde Dış Kaynak Kullanımı ve Çağrı Merkezi Üzerine Bir Uygulama. (Yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı İşletme Yönetimi Yüksek Lisans Programı.

Sezer, A. (2009). Hastane İşletmelerinde Dış Kaynak Kullanımının (Outsourcıng) Hizmet Kalitesine Etkisi ve Bir Uygulama. (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Hastane ve Sağlık Kuruluşları Yönetimi.

Somjai, S. (2017). Advantages and Disadvantages of Outsourcing. *The Business and Management Review, 9, 1,* 157-160*.* https://cberuk.com/cdn/conference_pro ceedings/conference_21121.pdf adresinden erişildi.

Sztorc, M. (2018). The Importance of Business Process Outsourcing for the Competitiveness of Hotel Enterprises in the Process of Corporate Globalization on the Polish Market. *Atlantis Press, Advances in Economics, Business and Management Research, volume 56*, 287-292. DOI: https://doi.org/10 .2991/febm-18.2018.65 .

Şahin, B. (2005). İşletmelerde Dış Kaynaklardan Yararlanma ve Konaklama İşletmeleri Üzerinde Bir Uygulama. (Yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı.

Şahin, B. (2011). Dış kaynaklardan Yararlanma ve İşletme Fonksiyonlarına Uygulanabilirliği. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 6, 2,* 86-106. DOI: 10.19129/sbad.200.

Tetik, N. ve Ören, V. E. (2007). Dış Kaynak Kullanımı (Outsourcing): Antalya Yöresindeki 5 Yıldızlı Otellerde Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi, 34*, 74-86. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/426156 adresinden erişildi.

Troacă, V. A. ve Bodislav, D. A. (2012). Outsourcing. The Concept. *Theoretical and Applied Economics, XIX, 6(571),* 51-58. file:///C:/Users/HPP/ Downloads/734%20(2).pdf adersinden11.01.2022 tarihinde saat 14.22 de erişildi.

Turan, A. (2014). Temel Yetenek ve Dış Kaynaklardan Yararlanma Tekniklerine Felsefik Bir Bakış: Dinamik Beceriler ve İş Modeli Yaklaşımlarıyla İlişkilendirme. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5, 7,* 147-170. https://www.kafkas.edu.tr/dosyalar/iibfdergi/file/07/8.pdf adresinden erişildi.

Tutar, A. E., İnaç, H. ve Güner, Ü. (2006). Dış Kaynak Kullanımının (Outsourcıng) Makroekonomik Etkileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, VIII, 2*, 279-296. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/19052 adresinden erişildi.

Türkoğlu, A. (2012). Maliyet Azaltıcı Bir Yaklaşım Olarak Muhasebe-Finansman Alanında Dış Kaynak Kullanımı: Kobi'ler Üzerine Bir Uygulama. (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.

Türksoy, A. (2005). Otel İşletmelerinde Dış Kaynaklardan Yararlanma (Outsourcing). Ege Akademik Bakış, 5, 1, 11 – 18. https://dergipark.org.tr/tr/pub/eab/issue/39836/472319 adresinden erişildi.

Türksoy, A. (2009). Otel İşletmelerinde Dış Kaynaklardan Yararlanma (Outsourcing), (çevrimiçi), http://eab.ege.edu.tr/pdf/5/C5-S1-2-M2 adresinden erişildi.

Türksoy, A. ve Türksoy, S. (2007). Otel İşletmelerinde Dış Kaynaklardan Yararlanma: Çeşme İlçesinde Turizm Belgeli Otel İşletmelerinde Dış Kaynaklardan Yararlanma Alanlarına İlişkin Bir Araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22, 1,* 83-104. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/211233 adresinden erişildi.

Uçkun, C. G. ve Yüksel, A. (2007). Aile Şirketlerinin Performansının Arttırılmasında Bir Strateji: Dış Kaynaklardan Yararlanma(Outsourcing). Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi Yerel Ekonomiler Özel Sayısı, 25-39. http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/mayis2007/3.pdf adresinden erişildi.

Yılmaz, Ö. (2006). İşletmelerde Dış Kaynaklardan Yararlanma ve İşletme Performansı Üzerindeki Etkileri. (Yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.

Yılmaz, U. (2019). Dış Kaynaklardan Yararlanma Faaliyetlerinde İşletmelerin Karşılaştığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Tarım Makinaları Sektöründe Bir Araştırma. (Yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı.

Zıllı, U. (2010). Fethiye Bölgesi Konaklama İşletmelerinde Dış Kaynak Kullanımına Yönelik Bir Alan Araştırması. (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.

Zöngür, G., Yılmaz, K. G. ve Güngördü, A. (2016). Konaklama İşletmelerinde Dış Kaynak Kullanımı: Ankara İlindeki Dört ve Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Uygulama. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18, 1,* 217-235. https://dergipark.org.tr/tr/pub/gaziuiibfd/issue/28289/300490 adresi nden erişildi.

TURİZM İŞLETMELERİNDE FİNANSAL TABLOLAR ANALİZİ

Prof. Dr. Önder Met

nobel

TURİZM İŞLETMELERİNDE FİNANSAL TABLOLAR ANALİZİ

Prof. Dr. Önder Met

Yayın No.: 4900
İşletme No.: 348
ISBN: 978-625-397-393-3
E-ISBN: 978-625-397-392-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Met, Önder.
Turizm İşletmelerinde Finansal Tablolar Analizi / Önder Met
1. Basım, VIII + 150 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-393-3
E-ISBN: 978-625-397-392-6
1. Turizm İşletmeleri 2. Finansal Tablolar 3. Finansal Analiz

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

1. TURİZM İŞLETMELERİ VE FİNANSAL TABLOLAR ANALİZİ **1**

1.1 TURİZM SEKTÖRÜ 1

1.1.1 Ağırlama Hizmetleri 1

1.1.2 Turizm İşletmeleri 1

1.1.3 Turizm Sektörünün Önemi 2

1.2 TURİZM, AĞIRLAMA VE SEYAHAT SEKTÖRLERİNİN ARALARINDAKİ BENZERLİK VE FARKLILIKLAR 3

1.2.1 Turizm ve Ağırlama Sektörleri Arasındaki İlişki 3

1.2.2 Turizm ve Seyahat Sektörleri Arasındaki İlişki 3

1.2.3 Turizm, Ağırlama ve Seyahat Sektörleri Arasındaki İlişkiler 4

1.2.4 Konaklama İşletmeleri 5

1.2.5 Restoran İşletmeleri 5

1.3 TURİZM İŞLETMELERİNİN FİNANSAL ÖZELLİKLERİ 6

1.3.1 Turizm İşletmelerinde Satışlar Sezonluk Dalgalanma Gösterir 6

1.3.2 Turizm İşletmelerinde Faaliyet Döngüsü Kısadır 6

1.3.3 Turizm İşletmeleri Emek Yoğundur 7

1.3.4 Turizm İşletmeleri Duran Varlık Yoğundur 7

1.3.5 Turizm İşletmeleri Sermaye Yoğundur 8

1.3.6 Turizm İşletmeleri Tüketicilerin Serbest Harcanabilir Gelirlerine Bağımlıdır 9

1.4 TURİZM İŞLETMELERİNİN FİNANSAL ÖZELLİKLERİNİN ETKİLERİ 9

1.4.1 Kârlılığa Etkisi 10

1.4.2 Riske Etkisi 10

1.4.3 Likiditeye Etkisi 10

1.5 TURİZM İŞLETMELERİNDE FİNANSAL TABLOLAR ANALİZİ (FTA) 11

1.5.1 Tanımı ve Mahiyeti 11

1.5.2 Kapsamı 13

1.5.3 Yararları 13

1.6 TURİZM İŞLETMELERİNDE KARARLAR 13

1.6.1 Finansal Kararlar 14

1.6.1.1 Yatırım Kararları 14

1.6.1.2 Finanslama (Finansman) Kararları 14
1.6.2 Yönetimsel Kararlar 15
1.6.2.1 Personel Planlama Kararları 16
1.6.2.2 Yiyecek ve İçecek Fiyatlama Kararları 16
1.6.2.3 Oda Fiyatlama Kararları 17
1.6.2.4 Kârı Kurtarma Kararları 17
1.6.2.5 Başa Baş Analizi Kararları 18
1.7 TURİZM İŞLETMELERİNDE AMAÇ 20
1.7.1 Değer Kavramı 20
1.7.2 Yatırımın Getirisi (Yatırımcının Kazancı) 21
1.7.3 İşletmenin Piyasa Değerini Etkileyen Faktörler 22
TARTIŞMA SORULARI 23
BÖLÜMDE YARARLANILAN KAYNAKLAR 25

2. TURİZM İŞLETMELERİNDE FİNANSAL TABLOLAR VE YÖNETİM RAPORLARI 27

2.1 FİNANSAL TABLOLAR 27
2.1.1 Bilanço 28
2.1.1.1 Duran Varlıklar 28
2.1.1.2 Dönen Varlıklar 29
2.1.1.3 Kısa Vadeli Borçlar 29
2.1.1.4 Uzun Vadeli Borçlar 30
2.1.1.5 Öz Kaynak 30
2.1.1.6 Turizm İşletmelerinde Örnek Bilanço 30
2.1.1.7 Bilançonun Önemi 31
2.1.2 Gelir Tablosu 32
2.1.2.1 Satışlar (Hasılat) 32
2.1.2.2 Giderler 32
2.1.2.3 Konaklama İşletmelerinde Örnek Gelir Tablosu 35
2.1.2.4 Restoran İşletmelerinde Örnek Gelir Tablosu 37
2.1.2.5 Gelir Tablosunun Önemi 38
2.1.3 Nakit Akım Tablosu 38
2.1.3.1 Tanımı ve Önemi 38
2.1.3.2 Nakit Akım Tablosunun Düzenlenmesi 38
2.1.3.3 Örnek Nakit Akım Tablosu 39
2.2 YÖNETİM RAPORLARI 40
2.2.1 Günlük Gelir Raporu 40

2.2.2 Günlük Ücret Maliyeti Raporu 42
2.2.3 Odalar Geliri Tahmin Raporu 45
2.2.4 Yiyecek ve İçecek Menü Raporu 46
2.2.5 Alacakların Yaşı Çizelgesi 47
TARTIŞMA SORULARI 48
BÖLÜMDE YARARLANILAN KAYNAKLAR 50

3. FİNANSAL ANALİZ TEKNİKLERİ 51

3.1 GİRİŞ 51
3.2 YATAY ANALİZ 52
3.2.1 Genel Açıklama 52
3.2.2 Örnek Uygulama (Bilanço Yatay Analizi) 53
3.2.3 Örnek Uygulama (Gelir Tablosu Yatay Analizi) 55
3.3 DİKEY ANALİZ 57
3.3.1 Genel Açıklama 57
3.3.2 Örnek Uygulama (Gelir Tablosu Dikey Analizi) 58
3.3.3 Örnek Uygulama (Bilanço Dikey Analizi) 60
3.4 ORAN ANALİZİ 62
3.4.1 Oran Analizinin Anlamı 62
3.4.2 Oranların Yorumlanmasında Ölçütler 62
3.4.3 Oranların Kullanıcıları ve Amaçları 63
3.4.4 Oran Analizinin Sınırları 64
3.4.5 Oranların Sınıflandırılması 65
3.4.5.1 Likidite Oranları 69
3.4.5.2 Finansal Yapı Oranları 75
3.4.5.3 Etkinlik Oranları 79
3.4.5.4 Kârlılık Oranları 86
3.4.5.5 Faaliyet Oranları 92
3.5 NAKİT AKIM ANALİZİ 101
3.5.1 Nakit Akımı Oranlarının Geleneksel Oranlardan Farklılıkları ve Üstünlükleri . 101
3.5.2 Nakit Akım Oranları 102
3.5.3 Örnek Uygulama (Nakit Akım Analizi) 106
TARTIŞMA SORULARI 107
ÇÖZÜMLÜ ÖRNEK PROBLEMLER 115
ALIŞTIRMA PROBLEMLERİ 136
BÖLÜMDE YARARLANILAN KAYNAKLAR 146

BÖLÜMDE YARARLANILAN KAYNAKLAR

BARROWS, C.W. vd. (2012) *Introductionto Management in the Hospitality Industry,* John Wiley&Sons, Inc. New Jersey.

BARUTÇUGİL, İ. (1982) *Turizm İşletmeciliği,* Uludağ Üni. Yayınları, Bursa.

BARUTÇUGİL, İ. (1986) *Turizm Ekonomisi: Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri,* İstanbul.

BERNECKER, P. (1955) *Der Moderne Fremdenverkehr,* Gewerbeverlag, Wien.

BOZKURT, M. (Ed.) (2019), *Otel İşletmeciliği*, Paradigma Akademi, İstanbul

BURKART, A.J. ve MEDLİK, S. (1981) *Tourism: Past, Present and Future,* 2. Baskı, William Heinemann Ltd., London.

COLTMAN, M. (1979) *Financial Management for the Hospitality Industry*. Van Nostrand Reinhold Company, New York.

DEFRANCO, A. ve LATTİN, T. (2007) *Hospitality Financial Management*, John Wiley and Sons, Inc., New Jersey.

FAY, C. vd. (1985) *Ağırlama Hizmet Endüstrileri (Otel-Motel) Yönetim Muhasebesi*, Çev. S. Bekçioğlu, Cilt 1, Ankâra.

HUGHES, H.L. (1986*) Economics for Hotel and Catering Students*, Hutchinson, London.

KAHRAMAN, N. (1986) *Turizmde Yatırım Projeleri*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.

KASPAR, C. ve KUNZ, B. (1983) Unternehmensführung im Fremdenverkehr, St. Galler, *Beitraege Fremdenverkehrswirtschaft*, Reihe Fremdenverkehr, C. 3.

LUNDBERG, D. (1979) *The Hotel and Restaurant Business*, 3. Baskı, CBA Publisihing, Boston.

MACKENZİE, M. ve CHAN, B. (2009) *Introduction to Hospitality*, Hongkong.

MEDLİK, S. (1978) *Profile of the Hotel and Catering Industry*, 2. Baskı, London.

MEDLİK, S. (1997) *Otel İşletmeciliği*, Çev: Ö. L. Met, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

MET, Ö. *Turizm / Ağırlama İşletmeleri İçin Finansal Yönetim,* Nobel Akademik Yayıncılık, Ankâra, 2020.

MET, Ö. L. (2016) *Turizm / Ağırlama İşletmelerinde Yöneticilik,* Detay Yayıncılık, Ankâra.

MÜFTÜOĞLU, T. (1989) *İşletme İktisadı*, Turhan Kitabevi, Ankâra.

OKUMUŞ, F. vd. (2010) *Strategic Management for Hospitality and Tourism,* Elsevier Ltd. First Edition.

OLALI, H. ve TİMUR, A. (1986) *Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri*, İzmir.

OLALI, H. ve KORZAY, M. (1989) *Otel İşletmeciliği*, İ.Ü. İşletme Fakültesi Yay. 214, İstanbul.

PİZAM, A. (2009) "What is the Hospitality Industry and How does it Differ from the Tourism and Travel Industries?", *International Journal of Hospitality Management,* 28.

POWERS, T.F. (1979) *Introduction to Management in the Hospitality Industry*, John Wiley and Sons.

SABUNCUOĞLU, Z. ve TOKOL, T. (1997) *İşletme I-II*, Furkan Ofset, Bursa.

SARIASLAN, H. ve EROL, C. (2014) *Finansal Yönetim Kavramlar, Kurumlar ve İlkeler*, 2. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankâra.

SCHMİDGALL, R.S. (1986) *Hospitality Industry Managerial Accounting,* Michigan.

ŞİMŞEK, Ş. ve ÇELİK, A. (2010) *Genel İşletme*, 6. Baskı, Eğitim Akademi Yayınları, Konya.

TARRAS, J.M. (1991) *A Practical Guide to Hospitality Finance*, Van Nostrand Reinhold, New York.

TEVFİK, A. ve ÖZEK, S. (2015) *Temel İşletmecilik*, Papatya Yay. İstanbul.

TOSKAY, T. (1983) *Turizm Olayına Genel Yaklaşım,* İstanbul.

BÖLÜMDE YARARLANILAN KAYNAKLAR

ANDREW, W.P. ve SCHMİDGALL, R. (1993) *Financial Management for the Hospitality Industry*, East Lansing, Michigan.

COLTMAN, M. (1979) *Financial Management for the Hospitality Industry*. Van Nostrand Reinhold Company, New York.

COLTMAN, M. (1995) *Ağırlama İşletmelerinde Finansal Yönetim,* Çev. Ö. Met, İnceofset, Balıkesir.

DEFRANCO, A. ve LATTİN, T. (2007) *Hospitality Financial Management,* John Wiley and Sons, Inc., New Jersey.

FAY, C. vd. (1985) *Ağırlama Hizmet Endüstrileri (Otel-Motel) Yönetim Muhasebesi,* Çev. S. Bekçioğlu, Cilt 1, Ankâra.

GÜRSOY, C.T. (2007) *Finansal Yönetim İlkeleri,* Doğuş Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

HUGHES, H. L. (1986) *Economics for Hotel and Catering Students,* Hutchinson, London.

KIYILAR, M. (2000) *Çözümlü Finans Problemleri,* Literatür Yayınları: 20, İstanbul.

MET, Ö. (2020) *Turizm / Ağırlama İşletmeleri İçin Finansal Yönetim,* Nobel Akademik Yayıncılık, Ankâra.

MET, Ö. (2013) *Turizm ve Ağırlama İşletmelerinde Finansal Analiz ve Bir Uygulama,* Detay Yayıncılık, Ankâra.

SARIASLAN, H. ve EROL, C. (2014) *Finansal Yönetim Kavramlar, Kurumlar ve İlkeler, 2.* Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankâra.

SCHMİDGALL, R.S. (1986) *Hospitality Industry Managerial Accounting,* Michigan.

d) Restoranın Günlük Oturma Yeri Devir Hızı?

ALIŞTIRMA PROBLEMİ 11:

Aşağıdaki hareketler bir fast-food işletmesinin cari oranını nasıl etkiler?

a) Yiyecek içecek stokları satılır. Cari oran……

b) İşletme vadesi gelen ödemeleri yapabilmek için acil banka kredisi alır. Cari oran……..

c) İşletme bir miktar yiyecek ve içeceği satıcısından kredili olarak satın alır. Cari oran……..

d) İşletme biten stokları yenilemek için nakit ödeme yapar. Cari oran……..

ALIŞTIRMA PROBLEMİ 12:

Bir tatil köyü, 5.000 TL'yi tükenen stoklarını yenilemek için kullanır. İşletmenin cari oranı ve asit-test oranı bu işlemden etkilenir mi? Nasıl?

ALIŞTIRMA PROBLEMİ 13:

Bir restoranın yıllık (kredili) satışları 127.000 TL'dir. Ortalama (ticari) alacakları ise 92.000 TL'dir. Bu durumda restoranın ortalama tahsil süresi kaç gündür?

ALIŞTIRMA PROBLEMİ 14:

Sarıkız Restoranın 500 TL değerinde bir ortalama yiyecek stoku bulunmaktadır. Yıllık servisi yapılan yiyeceklerin maliyeti 87.000 TL'dir. Müşterilere servis edilen yiyeceklerin stokta kalma süresi ortalama kaç gündür?

ALIŞTIRMA PROBLEMİ 15:

Bir restoranın 10.000 TL yiyecek stok düzeyinin stokta kalma süresi 30 gün ise yıllık yiyecek satışlarının maliyeti nedir? Yiyecek stok devir hızı kaçtır?

BÖLÜMDE YARARLANILAN KAYNAKLAR

AKGÜÇ, Ö. (1994) *Finansal Yönetim*, 9. Baskı, Avcıol Basım Yayın, No 63, İstanbul.

ALTAN, M. vd., (2004), *Uygulamalı Finans, Örnek Problemler ve Çözümleri,* Atlas Kitabevi, Konya.

ANDREW, W.P. VE SCHMİDGALL, R. (1993) *Financial Management for the Hospitality Industry*, East Lansing, Michigan.

BENLİGİRAY, Y., (1990), Otel İşletmelerinde Faaliyet Oran ve Yüzdeleri, İlhan Cemalcılar'ın Anısına Armağan, Eskişehir: *Anadolu Üni. İİBF Yayınları,* 145-159.

BROWN, J. R. ve DEV, C. S. (1999), Looking Beyond Revpar, *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly,* 10(4), 20-35.

CANOĞULLARI, M., (2003), Mali Tablo Analizi, Nakit Akım Tablosunun Önemi, *Activeline*, Şubat, 1-2.

CHAMBERS, N. R., (1999), Finansal Tablolardan Fon Akım Tablosu İle Nakit Akım Tablosunun Hazırlanması, *M.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt XV, Sayı 1, 479 - 504.

COLTMAN, M. (1979) *Financial Management for the Hospitality Industry*. Van Nostrand Reinhold Company, New York.

COLTMAN, M. (1995) *Ağırlama İşletmelerinde Finansal Yönetim,* Çev. Ö. MET, İnceofset, Balıkesir.

DEFRANCO, A. ve LATTİN, T. (2007) *Hospitality Financial Management,* John Wiley and Sons, Inc., New Jersey.

DEFRANCO, A. ve SCHMİDGALL, R.S., (2007), Club Ratios: A Three Year Comparison, The Bottomline: *The Journal of Hospitality Financial and Technology Professionals*, 22(2), 23-29.

ERCAN, M.K. ve BAN, Ü. (2005) *Değere Dayalı İşletme Finansı, Finansal Yönetim,* Gazi Kitabevi, Ankâra.

ERDİNÇ, S.B., (2009), Konaklama İşletmelerinde Yiyecek-İçecek Maliyet Analizi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi,* 14(1), 313-330.

FAY, C. vd. (1985) *Ağırlama Hizmet Endüstrileri (Otel-Motel) Yönetim Muhasebesi,* Çev. S. BEKÇİOĞLU, Cilt 1, Ankâra.

GEL, O. C., (2003), *Operasyonel Yönetimde Finansal Farkındalık*, Sistem Yayıncılık: 346, 1. Basım, İstanbul.

GÜCENME, Ü., (1996), *Mali Tablolar Analizi*, Marmara Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Bursa.

GÜRSOY, C.T. (2007) *Finansal Yönetim İlkeleri,* Doğuş Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

HARRİS, P. ve HAZZARD, P. (1977) *Accounting and Financial Management in the Hotel and Catering Industry,* Cilt 2, London.

HUGHES, H. L. (1986) *Economics for Hotel and Catering Students,* Hutchinson, London.

ILVENTO, C.L., (1996), *Profit Planning and Decision Making in the Hospitality Industry,* USA: Kendall/Hunt Publishing.

JANG, S. ve PARK, K., (2011), Hospitality Finance Research During Recent Two Decades: Subjects, Methodologies and Citations., *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 23(4), 479-497.

KANDIR, S.Y. vd., (2007), Türk Turizm Sektöründe Büyüme Göstergelerinin Turizm İşletmelerinin Finansal Performansına Etkisinin İncelenmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi,* 9(2), 166-185.

KÂRADENİZ, E. vd. (2007) Seçilmiş Paydaşların SWOT Yöntemiyle Türk Turizm Yatırımlarını Değerlendirmesine Yönelik Bir Pilot Çalışma, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18 (2), Güz, 195-205.

KÂRADENİZ, E. (2008) Türk Konaklama İşletmelerinde Sermaye Yapısını Etkileyen Faktörlerin Analizi, *Çukurova Üniversitesi SBE (Basılmamış Doktora Tezi),* Adana.

KÂRADENİZ, E. vd. (2011) Varlık Yapısı ve Sermaye Yapısı Kararları: Otel ve Lokantalar Sektörü ile İnşaat Sektörünün Karşılaştırmalı Analizi, *Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar,* 48 (551), 61-78 .

KÂRADENİZ, E. ve İSKENDEROĞLU, Ö., (2011), İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda İşlem Gören Turizm İşletmelerinin Aktif Kârlılığını Etkileyen Değişkenlerin Analizi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi,* 22(1), 65-75.

KIYILAR, M., (2000), *Çözümlü Finans Problemleri*, Literatür Yayınları: 20, İstanbul.

KİM, W.G. ve AYOUN, B., (2005), Ratio Analysis for the Hospitality Industry: A Cross Sector Comparison of Financial Trends in theLodging, Restaurant, Airline and Amusement Sectors, *Journal of Hospitality Financial Management,*13(1), 1-33.

KOTAS, R., (1986), *Management Accounting for Hotels and Restaurants,* 2. Baskı, Surrey University Press, Glasgow andLondon.

MET, Ö. (2020) *Turizm / Ağırlama İşletmeleri İçin Finansal Yönetim,* Nobel Akademik Yayıncılık, Ankâra.

MET, Ö. (2013) *Turizm ve Ağırlama İşletmelerinde Finansal Analiz ve Bir Uygulama,* Detay Yayıncılık, Ankâra.

MET, Ö. (2015) *Otel İşletmelerinde Büyüme ve Finansmanı,* Detay Yayıncılık, Ankâra.

MET, Ö., (2008), Otel İşletmelerinde Faaliyet Analizi ve Denetimi, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi,* 8(29), 53-64.

MET, Ö., (2005), Nakit Akımı Oranları İle Finansal Analiz ve Konaklama İşletmeleri Açısından Değerlendirilmesi*, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 4(14), 41-56.

MET, Ö. vd., (2012), Türk Turizm / Otel İşletmelerinin Oranlar ile Finansal Analizi, *1. Uluslararası Muhasebe ve Finans Sempozyumu,* 31 Mayıs-2 Haziran, Gaziantep.

MET, Ö. ve Erdem, B. (2006), Konaklama İşletmelerinde Verimliliğin Ölçülmesi ve Verimliliği Etkileyen Etkenlerin Analizi, *T.C. Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi,* Sayı: 2, 53-76.

MET, Ö., (2007), Konaklama İşletmelerinin Değerini Etkileyen Faktörlerin Analizi ve Değerleme Yaklaşımları, *T.C. Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi,* Sayı: 1, Ocak, 42-58.

MONCARZ, E.S. ve KRON, R.N., (1993), Operational Analysis: A Case Study of Two Hotels in Financial Distress, *International Journal of Hospitality Management,* 12(2), 133-148.

O'NEİLL, J. W. (2003), ADR Rule of Thumb: Validity and Suggestions for it's Application, *Cornell H. R. A. Quarterly,* Ağustos.

ÖNAL, Y.B. vd., (2006), Finansal Analiz Tekniklerinin Otel İşletmelerinde Stratejik Yönetim Aracı Olarak Kullanımına İlişkin Teorik Bir Değerlendirme, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 3(2), 16-26.

REYNOLDS, D., (1999), Inventory Turnover Analysis, *Cornell Quarterly,* 54-58.

RYU, K. ve JANG, S., (2004), Performance Mesaurement Through Cash Flow Ratios Traditional Ratios: A Comparison of Commercial and Casino Hotel Companies, *Journal of Hospitality Financial Management,* 12(1), 14-25.

SARIASLAN, H. ve EROL, C. (2014) *Finansal Yönetim Kavramlar, Kurumlar ve İlkeler, 2.* Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankâra.

SARIKAMIŞ, C., (2000), Ekonomik Kriz Dönemlerinde İşletmelerde Nakit Planlaması, *MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi,* Sayı 5, 51-53.

SCHMİDGALL, R.S. (1986) *Hospitality Industry Managerial Accounting,* Michigan.

SCHMİDGALL, R. S. ve DEFRANCO, A., (2004), Ratio Analysis: Financial Benchmarks for he Club Industry, *Journal of Hospitality Financial Management,* 12(1), s. 1-14.

SCHMİDGALL, R. S. ve DEFRANCO, A., (2011), 2009 Financial Performance in the Club Industry: Winners and Losers, *Journal of Hospitality Financial Management,* 19(1),http://scholarworks.umass.edu/jhfm/vol19/iss1/7.

SCHMİDGALL, R. S. ve DEFRANCO, A., (2012), 2010 Financial Performance in the Club Industry, *Journal of Hospitality Financial Management,* 19(2), http://scholarworks.umass.edu/jhfm/vol19/iss2/8.

SCHMİDGALL, R. S. vd., (1993), Financial analysis Using The Statement of Cash Flows, *The Cornell Quarterly,* 34(1), s. 47-53.

SHEEL, A., (2011), Scholarly Contributions in Hospitality Finance: Some Trends in 2002-2003, *Journal of Hospitality Financial Management,* 12(1), s. 49-55.

SİNGH, A.J., (2001), Ratio Analysis Practice in the U.S. Lodging Industry*, Journal of Hospitality Financial Management,* 9(1), http://scholarworks.umass.edu/jhfm/vol9/iss1/2.

SİNGH, A. J. ve SCHMİDGALL, R.S., (2001), Use of Ratios by Financial Executives in the U.S. Lodging Industry, *Journal of Hospitality Financial Management,* 9(1), s. 27-44.

SİNGH, A. J. ve SCHMİGGALL, R.S., (2002), Analysis of Financial Ratios Commonly Used by U.S. Lodging Financial Executives, *Journal of Leisure Property,* 2(3), s. 201-213.

TÜRKSOY, A., (2011), *Konaklama Yönetim Muhasebesi-Maliyet Analizleri*, Turhan Kitabevi, 2. Baskı, Ankâra.

UPNEJA, A. vd., (2000), Differences in Financial Charakteristics between Small and Large Firms: An Empirical Examination of the Casino Industry, *Journal of Hospitality Financial Management,* 8(1), s. 22-35.

YILMAZ, H., (1999), İşletmelerin Finansal Yönetiminde Nakit Akış Rasyo Analizi, *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi,* Cilt 14, Sayı 1,185 - 198.

Yoon, E. ve Jang, S., (2005), The Effect of Financial Leverage on Profitability and Risk of Restaurant Firms, *Journal of Hospitality Financial Management,* 13(1), 1-18.

YOUN, H. ve GU, Z., (2010), The Impact of the Recent Recession on U.S. Lodging Firms: An Examination Based on Ratio Analysis, *Journal of Hospitality Financial Management,* 18(2), http://scholarworks.umass.edu/jhfm/vol18/iss2/3.

YOUNES, E. ve KETT, R. (2003), Goppar, A Derivative of Revpar, http www.hospitalitynet.org-pdf-060303hvspdf. 09.11.2003.

ULUSLARIN CAZİBESİ

Yumuşak Güç Bağlamında Türkiye'de Uluslararası Kültür Enstitüleri

Ahmet Akalın

nobel bilimsel

ULUSLARIN CAZİBESİ
Yumuşak Güç Bağlamında Türkiye'de Uluslararası Kültür Enstitüleri
Ahmet Akalın

Yayın No.: 1541
ISBN: 978-625-398-403-8
E-ISBN: 978-625-398-402-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Nisan 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Yunus Akseki
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Akalın, Ahmet.
ULUSLARIN CAZİBESİ Yumuşak Güç Bağlamında Türkiye'de Uluslararası Kültür Enstitüleri / Ahmet Akalın
1. Basım, XII + 256 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-403-8
E-ISBN: 978-625-398-402-1
1. Yumuşak Güç 2. Kültür Enstitüleri 3. Kamu Diplomasisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ ..... **iii**
TABLO VE ŞEKİLLER ..... **ix**
KISALTMALAR ..... **xi**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE YUMUŞAK GÜÇ **9**

1.1. Güç Kavramı ve Güç Tanımları 9
1.2. Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı 11
1.2.1. Uluslararası İlişkiler Kuramlarında Güç 11
1.2.1.1. Realist Kuramda Güç 13
1.2.1.2. Liberal Kuramda Güç 16
1.2.1.3. Eleştirel Kuramda Güç 18
1.2.2. Çağdaş Uluslararası İlişkiler Kuramlarında Güç 20
1.2.2.1. Neo-Realist Kuramda Güç 21
1.2.2.2. Neo-Liberal Kuramda Güç 22
1.2.2.3. Neo-Gramscici Kuramda Güç 22
1.2.2.4. Konstrüktivist Kuramda Güç 25
1.3. Uluslararası İlişkilerde Yumuşak Güç Tanımı 26
1.3.1. Yumuşak Güç Tanımının Ortaya Çıkışı 27
1.3.2. Yumuşak Güç ile İlgili Görüşler 29
1.4. Yumuşak Güç Kaynakları 30
1.4.1. Kültür 32
1.4.2. Siyasi Değerler 34
1.4.3. Hükûmet Politikaları ve Dış Politika 35
1.5. Uluslararası İlişkilerde Yumuşak Gücün Uygulama Alanları 37
1.6. Yumuşak Gücün Ölçümü 39
1.7. Kültür Dış Politikası Olarak Kamu Diplomasisi 42
1.7.1. Diplomasi Kavramı 43
1.7.2. Kamu Diplomasisi 45
1.7.3. Kamu Diplomasisinin Uygulama Alanı Olarak Kültürel Diplomasi 50
1.7.3.1. Kültürel Diplomasi ve Yumuşak Güç İlişkisi 51
1.7.3.2. Kültürel Diplomasi Kültürel Emperyalizm Farklılığı 54

İKİNCİ BÖLÜM
KÜLTÜREL DİPLOMASİ UNSURU OLARAK ULUSLARARASI KÜLTÜR ENSTİTÜLERİ 55

2.1. Hükûmet Destekli Kültür Enstitülerinin Ortaya Çıkışı 56
2.1.1. Kültür Milliyetçiliği Dönemi (1870-1914) 57
2.1.1.1. Alliance Française (1883) ve Fransız Enstitüsü (1907) 60
2.1.1.2. Dante Alighieri Cemiyeti ve İtalyan Kültür Merkezi 65
2.1.2. Kültürel Propaganda Dönemi (1914-1945) 71
2.1.2.1. Macar Kültür Merkezi (1927), Liszt Enstitüsü (2021) 72
2.1.2.2. British Council (1934) 75
2.1.2.3. Danimarka Kültür Enstitüsü (1940) 80
2.1.3. Kültürel Diplomasi Dönemi (1945-1989) 81
2.1.3.1. Goethe Enstitüsü (1951) 83
2.1.3.2. Japon Vakfı (1972) 88
2.1.4. Kültürel Kapitalizm Dönemi (1989-2009) 90
2.1.4.1. Cervantes Enstitüsü (1991) 92
2.1.4.2. Camoes Enstitüsü (1992) 95
2.1.4.3. Konfüçyüs Enstitüsü (2004) 97
2.1.4.4. Russkiy Mir Vakfı ve Rossotrudniçestvo 102
2.1.4.5. Yunus Emre Enstitüsü (2009) 106
2.1.4.6. Kore Kültür Merkezi (2009) 109
2.1.5. Enstitülerde Yeni Dönem (2010'dan Sonrası) 112
2.1.5.1. Saadi Vakfı (2012) 114
2.1.5.2. Şemsettin Sami Fraşeri Arnavut Kültür Merkezi (2014) 116
2.2. Kültür Enstitülerinin İsimlerinin Esin Kaynakları 118
2.3. Kültür Enstitülerinin Faaliyetleri 121
2.3.1. Dil Eğitimi 123
2.3.2. Kültür-Sanat ve Spor Etkinlikleri 127
2.3.2.1. Güzel Sanat Etkinlikleri 128
2.3.2.2. Sinema/Film Etkinlikleri 130
2.3.2.3. Mutfak-Gastronomi Etkinlikleri 131
2.3.2.4. Spor Etkinlikleri 132
2.3.3. Bilimsel ve Akademik Etkinlikler 133
2.3.4. İletişim Etkinlikleri 135
2.4. Kültür Enstitülerinin Yaygınlaşmalarının Sebepleri 137
2.4.1. Küresel Ekonomideki Yerleri 139
2.4.2. Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Kültür Enstitüleri 140

2.4.3. Ulus Devlet Bağlamında Uluslararası Kültür Enstitüleri 142
2.4.4. Post-kolonyal Ülkelerin Kültür Enstitülerine Bakışı 143
2.5. Uluslararası Kültür Enstitülerine Yönelik Eleştiriler 146
2.5.1. Hükûmet Destekli Yapılar Olmalarından Kaynaklı Eleştiriler 147
2.5.2. Kültür Enstitülerinin Dil Emperyalizmine Araç Olduğu Eleştirisi 148
2.5.3. Kültürel Hegemonya İnşasında Araç Oldukları Eleştirisi 151
2.5.4. Gizli Politikalar (İstihbarat) Yürütüldüğü İddiası 154

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE ULUSLARARASI KÜLTÜR ENSTİTÜLERİ (ARAŞTIRMA) 157

3.1. Çalışmanın Yöntemi 157
3.2. Çözümleme 161
3.3. Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme Soruları 162
3.4. Bulgular 162
3.4.1. İdari Yapıları 163
3.4.1.1. Hukuki Statüleri 165
3.4.1.2. Enstitülerin Çalışma Ortamları-Mekânları 169
3.4.1.3. Kültür Enstitülerin Çalışanları 176
3.4.1.4. Kültür Enstitülerinin İsimlendirilmeleri 181
3.4.1.5. Kültür Enstitülerinin Gelir Kaynakları 186
3.4.2. Hedef Kitleleri 190
3.4.2.1. Şehirlerin Seçimi 190
3.4.2.2. Enstitülerin Faaliyetlerinden Yararlananlar 195
3.4.3. Faaliyetlere İlişkin Paylaşımlar 198
3.4.3.1. Dil Eğitimi 199
3.4.3.2. Kültürel ve Sanatsal Faaliyetler 205
3.4.3.3. Bilimsel ve Akademik Faaliyetler 211
3.4.4. Enstitülerin Ortak ve Farklı Yönleri 215
3.4.4.1. Enstitülerin Kullandıkları Söylemler 217
3.4.4.2. Risk Durumlarında Yapılan Faaliyetler 220
3.4.5. Kültür Enstitülerinin Uluslararası İlişkilerdeki Yeri 222
3.4.6. Güncel Politik Tartışmalardaki Pozisyonları 226
3.4.7. İtibar ve İmaj Oluşturmadaki Etkileri 227

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 231

KAYNAKÇA 241

KAYNAKÇA

Acemoğlu, D. ve Robinson, J. A. (2014), Ulusların Düşüşü: Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri, 7. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap.

Adam, Ronald (1949), Britain's Cultural Relations with Other Nations, Royal United Services Institution. Journal, 94: 575, s.368-378.

Akhundova, J. (2015), Rusya'nın Yumuşak Güç Politikaları, Bursa: Ekin basın yayın Dağıtım.

Akoğuz, N.O (2018), "Uluslararası İlişkilerde Hegemonya, Yumuşak Güç, Algı Yönetimi: Amerika Birleşik Devletleri Örneği", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

Aksoy, Metin (2018), Alman Vakıfları ve Dış Politika, Ankara: Nobel Kitap.

Akyol A., Ulutürk S. (2007), "Küresel Kamu Malları: Hegemonya ve İstikrarın Küresel Ekonomi Politiği", Akdeniz İİBF Dergisi, Cilt: 7, Sayı 13, s.62-85.

Althusser, Louis (1989), İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ametbek, D. (2021), İran Vakıfları, Ankara: Astana Yayınları.

Arı, T. (2013), Uluslararası İlişkiler Teorileri, 8. Baskı, Bursa MKM Yayıncılık

Armitage, Richard L ve Nye, Joseph S. (2007), "Smart Power and the U.S. Strategy for Security in a Post 9/11 World", CSIS, Center For Strategic And International Studies, 7 Kasım, Washington.

Arndt, T. Richard (2005). The First Resort Of Kings: American Cultural Diplomacy In The Twentieth Century, Washington, Potomac Books.

Arodirik, H. D. (2019), "Rusya'nın Kültürel Diplomasi Çalışmaları: Castell'ın Kültürel Nod Kavramı Üzerinden Rusya'nın Kültürel Diplomasi Uygulamaları Ve Russkiy Mir Örneği", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü.

Aslan, Ö., Öztekin, A. (2020), "Kamu Diplomasisi Örneği Olarak RTÜK Çalıştayları: Gelecekle İletişim Çalıştayları'na Katılan Yabancı Uyruklu Öğrenciler Üzerine Bir İnceleme", Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, Cilt 8, Sayı 2, Eylül, 2020, e- GİFTER, s.1437-1465.

Aslan, Pınar (2018), "Bir Uluslararası Halkla İlişkiler Stratejisi Olarak Kültür ve Yaratıcı Endüstri Ürünleri: Latin Amerika Pazarında Türk Dizileri Üzerine Bir Araştırma", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aslan, Pınar (2020), Yumuşak Güç Kamu Diplomasisi ve Popüler Kültür, İstanbul: Nobel Bilimsel Eserler.

Asna, Alaeddin (2012), Kurumda ve Uygulamada Halkla İlişkiler, 2. Baskı, İstanbul: Pozitif.

Atacanlı, S. (1997), "Çağdaş Türk Diplomasisinde Medya ve NGO'larla İlişkiler", Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Haz. İsmail Sosyal, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 15-17 Ekim 1997.

Atawulla, M. T. (2020), Çin: Ulusal Güvenlik Politikaları ve Küresel Rekabet Stratejileri, Ankara: Seçkin Yayınları.

Atılgan, G. (2020),"Kültür", Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler, Haz. G. Atılgan ve E.A. Aytekin, 8. Baskı, s. 187-. 199.

Avşar, Zakir (2022),"Ön Söz", Türkiye'nin Yumuşak Güç Enstrümanı Olarak Kültürel Diplomasi ve İletişim, Editörler: Zakir Avşar; Mehmet Şahin, M. Mücahit Küçükyılmaz; Serkan Ökten; Marlana Popescu Veske, s. 13-15, Ankara: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları

Aydemir, E. (2016), Dış Politikada Yumuşak Güç ve Medya, İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

Aydemir, E. (2018), Kamu Diplomasisi, İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

Aydın, M., Yazgan, K. (2011), "Türkiye'de Uluslararası İlişkiler Akademisyenleri Eğitim, Araştırma ve Uluslararası Politika Anketi - 2011", Uluslararası İlişkiler, Cilt 9, Sayı 36, Kış 2013, s. 3-44.

Aydın, Mustafa (2004), *Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği*, Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 1 (Bahar 2004), s. 33-60.

Ayhan, N. (2018), Simgesel Yapılarda Hegemonya ve İdeolojinin İnşası, İstanbul: Cinius Yayınları.

Babaoğlu, R. (2019a), Türkiye'nin Soğuk Savaş Dönemi Kültür Hayatında İngiliz Etkisi (1948-1965), İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık

Babaoğlu, R. (2019b), "British Council, Köy Enstitüleri Ve Savaş Ortamında Kültürel Diplomasinin Yollarını Aramak", Tarih İncelemeleri Dergisi XXXIV / 1, 2019, 23-48

Babaoğlu, R. (2021), "Linguistic Imperialism or Cultural Diplomacy? British Council and The People's Houses in Early Republican Turkey", bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World 96: 255-282.

Bacque-Grammont, J.L, Flemming B., Gökberk M., Ortaylı İ., (1987), Robert Anhegger Armağanı, İstanbul: Divit Matbaacılık.

Balçıner, O. (2019), Bir Yumuşak Güç Aracı Olarak Ulus Markalama: Almanya ve Türkiye Ulus Markalarının Değerlendirilmesi, ARHUSS, (2019), 2(2): 65-87

Baldini, E. (2012),"*Machiavelli, Makyavelizm ve Siyasi Modernite Sorunu*", Hazırlayan Cemal Bali Akal, Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Baldwin, D. A. (2016). Power and International Relations: A Conceptual Approach,

Barnouw, Victor (1963), Culture and Personality, The Dorsey Press.

Batora, Jozef (2005), Public Diplomacy in Small and Medium Sized States: Norway and Canada; Netherlands Institute of International Relations.

Bauman, Zygmund (1999), Culture as Praxis, London: SAGE Publications Ltd.

Bazin, Andre (2011), Sinema Nedir?, Çev. İbrahim Şener, İstanbul: Doruk Yayınları

Bin, Sang Hun; Cho, Kyung Ryun; Na, Hong Ju ve Park, Young Hee (2013), "Correlation between Cultural Diplomacy and Cultural Exchange: in Cases of the British Council and the Korean Cultural Center", s. 1-9.

Binark, M. (2019), Kültürel Diplomasi ve Kore Dalgası "Hallyu", Ankara: Siyasal Kitabevi.

Bostanoğlu, B. (1997), "*Türkiye'nin Ulusal Çıkar Kavramlaştırmasının ABD ile İlişkileri Çerçevesinde*", Araştırma Dergisi, Sayı 2, s.7.

Bourdieu, P. (1986), *The forms of capital. In Handbook of the Theory and Research fort he Sociology of Education, ed. J. G. Richardson, 241-58. New York: Greenwood Press.*

Bourdieu, P. (2017), Ayrım, 2. Baskı, Çev. Derya Fırat Şannan, Ayşe Günce Berkkurt, Ankara Heretik Yayınları.

Bourdieu, Pierre (1995), "Kamuoyu Yoktur", Hazırlayan: Hülya Tufan, Kamuoyu Kimin Oyu?, ss.177-188, İstanbul: Kesit Yayınları.

Bourse M., Yücel H. (2017), Kültürel Çalışmaları Anlamak, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bozdağlıoğlu, Y., Özen, Ç. (2004), "Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık", Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 4 (Kış 2004), s. 59-79.

Brown, Chris (2019), Understanding International Relations, 5. Baskı, Londra: Red Globe Press.

Burchill, S., Linklater, A., Devetak, R. Donnelly, J., Nardin, T., Paterson, M., Reust-Smit, C., True, J. (2015), Uluslararası İlişkiler Teorileri, Tercüme: M. Ağcan, A. Aslan, Beşinci Edisyon, İstanbul: Küre Yayınları.

Burchill, S., Linklater, L. (2013), "Analiz Çerçeveleri", Uluslararası İlişkiler Teorileri, 4. Baskı, İstanbul: Küre Yayıncıları.

Cassirer, Ernst (1948), Saggio sull' uomo, Longanest, Mğlona.

Castells, M. (2013), Ağ Toplumunun Yükselişi, Birinci Cilt, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Chen, S. (2016), "*Cultural technology A framework for marketing cultural exports – analysis of Hallyu (the Korean wave)*", International Marketing Review, Vol. 33 No. 1, 2016 s. 25-50.

Chomsky, Noam (2018), Dil ve Zihin, 3. Edisyon, Çev. Ahmet Kocaman, Ankara: Bilge Su Yayınları

Claudia von Braunmülh, Uta von Winterfeld, "Sustainable Governance", Wuppertal Institute, Germany.

Coşgun, Bezen Balamir (2012), "Güvenlik Sorunları ve Kamu Diplomasisi", Abdullah Özkan ve Tuğçe E. Öztürk (Ed.), Kamu Diplomasisi, s. 51-55, İstanbul: TASAM Yayınları.

Cox, Robert W. (1981), "Social Forces, States and World Orders: Beyond İnternational Relations Theory", Millennium: Journal Of Internatiol Studies Vol. 10, No. 2.

Cull, J. N. (2009), Public Diplomacy Before Gullion, Nancy Snow and Philip M. Taylor (Eds.) Handbook of Public Diplomacy, Routledge, NY, pp. 19-23.

Cull, J. N. (2009), Public Diplomacy: Lessons from the Past, Figueroa Press, Los Angeles.

Cull, Nicholas J. (2019), Public Diplomacy: Foundations for Global Engagement in the Digital Age (Contemporary Political Communication).

Cummings, C. Milton (2009), Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey, p. 1-15, Washington: Center for Arts and Culture.

Cummings, C. Milton, Jr. (2003), Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey, s.1, Washington, D.C: Center for Arts and Culture.

Çaplı, B. (1995), Televizyon ve Siyasal Sistem, Ankara: İmge Yayınları.

Çavuşoğlu, A. (2016), Dil Kültür Zihniyet, Kayseri: Kimlik Yayınları

Çelik, H. (2019), "Eleştirel Yaklaşım Bağlamında Teknoloji ve Hegemonya İlişkisini Tartışmak", Yeni Medya Dergisi, Sayı 7, s.20-34, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yayını.

Çelikpala, Mitat (2005), "Türkiye'de Kafkas Diyasporası ve Türk Dış Politikası'na Etkileri", Uluslararası İlişkiler, Cilt 2, Sayı 5 (Bahar 2005), s. 71-108.

Çetinsaya, Gökhan (2020), "Diplomasi: Tarih Giriş", Dönüşen Diplomasi ve Türkiye, Editör Ali Resul Usul ve İsmail Yaylacı, İstanbul: Küre Yayınları

Çiftçi, Kemal (2009),"Soğuk Savaş Sonrasında ABD: Rızaya Dayalı Hegemonyadan İmparatorluk Düzenine", Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 10, ss. 203-219.

Dante Alighieri (2021), İlahi Komedya, çeviren Ayçin Kantoğlu, İstanbul: Everest Yayınları.

Davies, Graham (2000), "Camoes Institute", Routledge Encyclopedia of Language Teaching and Learning, Editör. Michale Byram, Taylor & Francis Routledge, London.

Demir, S., Varlık, A.B. (2013), *Realist ve Liberal Teorilerde "Güç" Anlayışı,* Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar, Ed. H. Çomak ve C. Sancaktar, s. 67-88, İstanbul: Beta Yayıncılık.

Demir, Vedat (2012), Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç, İstanbul: Beta Basım Yayım.

Demirbugan, Alper (2005), "*Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerinin Ekonomik Dönüşümlerinin Sürecinde Temel Eğilimler*", Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7 (2), s. 165-179.

Demirkaya, Yüksel; Çelik, Ferhat (2021), *Kamu destekli sivil örgütlenme gücü: Yunus Emre Enstitüsü (YEE)*, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10 (ÖS), s.137-156.

Dost, Süleyman (2015), *Milletlerarası Hukukta Mütekabiliyet İlkesi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt 5, Sayı 2, s.1-37.

Duran, Z. (2019), "*İspanyol Edebiyatında Kadın Dedektif Kurgusu*", Ed. S.S. Coşkun Adıgüzel, İspanya, İstanbul: Kriter Yayınları.

Eagleton, Terry (1991), Ideology An Introduction, London: Verso.

Eagleton, Terry (2011), İdeoloji, Çev: M. Özcan, 3. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Eagleton, Terry (2019), Kültür, 2. Baskı, Çev. Berrak Göçer, İstanbul: Can Yayınları.

Eco, U. (2017), Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Arayışı, Çev. Kemal Atakay, 3. Baskı, İstanbul: Literatür Yayıncılık

Ekşi, M. (2018), Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası, genişletilmiş 2. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Eliot, Thomas Steanrns (1987), Kültür Üzerine Düşünceler, Çeviren: Sevim Kantarcıoğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 478, Ankara: Mas Matbaacılık.

Er, Abuzer (2018), "*Türk Dış Politikası'nda Kültürel Diplomasi: Yunus Emre Enstitüsü Örneği*", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Erarslan, Cemil (2016), "Küresel Finansal Krizi Anlamak", Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 5 – Sayı: 1, s. 79-99.

Erdoğan, İ. (2011), İletişimi Anlamak, Pozitif Yayınları, Ankara.

Eren, E. (2020),"Education Policies as a Tool of Soft Power: Alliance Française and Yunus Emre Institute[1]", Curr Res Soc Sci, 6(2), ss. 125-134.

Ersoy, E. (2017),"4. Bölüm Realizm", Uluslararası İlişkiler Teorileri, ss. 159-, Editör: Ramazan Gözen 4. Baskı, Derleme, İstanbul: Sena Ofset.

Fanon, F. (2016), Siyah Deri Beyaz Maskeler, İstanbul: Encore Yayınları.

Fattor, E. (2017), Amerikan İmparatorluğu ve Eğlence Cephesi, Çev. Papatya Tabak, İstanbul Avangard Yayınları.

Fitzgerald, F. Scott (2004), Muhteşem Gatsby, Türkçesi: Utku İlban Coşkunoğlu, İstanbul: Bilgi Kültür Sanat.

Fodor, Gobor (2020), Harp İstanbul'unda Macar Arkeolojisi: Konstantinopolis Macar Bilim Enstitüsü (1916-1918), Annual of Istanbul Studies 2 (2020): 103–117.

Fombrun, C. (1996), Reputaion: Realizng Value rom the Corporate Image, Harvard Business School Press, Boston.

Fontana, Benedetto (1993), Hegemony and Power, On the Relation between Gramsci and Machiavelli, University of Minnesota Press, Londra.

[1] Yumuşak Güç Aracı Olarak Eğitim Politikaları: Alliance Française ve Yunus Emre Enstitüsü

Fürjész, Judit Éva (2013), "The Role of Cultural Institutes in the European Integration", The International Symposium on Cultural Diplomacy in Italy, 12-14 June, Roma

Galeano, E. (2015), Latin Amerika'nın Kesit Damarları, Çev. R. Hakmen, A. Tokatlı, İstanbul: Sel Yayınları.

Geun, L. (2009), A theory of Soft Power and Korea's Soft Power Strategy, Korean Journal of Defense Analysis, 21(2), s.205-218.

Giddens, Anthony (2000), Üçüncü Yol Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi, Çev. Mehmet Özay, İstanbul: Birey Yayıncılık

Giddens, Anthony (2012), Sosyoloji, İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Gilpin, Robert (1981), War & Change in World Politics, s.31, Cambridge: Cambridge University Press.

Gilpin, Robert (2016), Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politiği, 4. Baskı, Eylül 2016, Ankara: Kripto Yayınları.

Giroux, Henry A. (2011), "Antonio Gramsci'nin Eserlerinde Kültür Politikaları ve Radikal Pedagojiyi Yeniden Düşünmek", Gramsci ve Eğitim, İstanbul: Kalkedon Yayınları

Glade, Dieter (1987), Türk – Alman Kültür Enstitüsü 30. Yılı, İstanbul: Türk- Alman Kültür Enstitüsü Yayınları.

Glesne, C. (2013), *Nitel Araştırmaya Giriş*, Çev: A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu, Ankara: Anı Yayıncılık

Global Diplomacy, Westview Press, Bolder, s.20-50.

Goethe, J. W. V. (2018), Faust, Çeviren A. E. Köylügil, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık

Göksan, T.S, Uzundurukan, S., Keskin, S.N (2011), "Değişim Programlarının Genel Yapısı İşleyişi ve Kazandırdıkları", 2. İnşaat Mühendisliği Eğitim Sempozyumu 23-24 Eylül 2011, Muğla.

Gönlübol, Mehmet (1993), Uluslararası Politika, Ankara: Siyasal Yayınevi.

Gözen, Ramazan (2014), Uluslararası İlişkiler Teorileri, Ankara: İletişim Yayınları.

Gözen, Ramazan (2017), Uluslararası İlişkiler Teorileri, 4. Baskı, Derleme, İstanbul: Sena Ofset.

Gramsci, Antonio (1971), Selections from Prison Notebooks, London: Lawrence & Wishart.

Gramsci, Antonio (1992), Selections From The Prison Notebooks, 11. Baskı, New York: International Publishers.

Grigas, Agnia (2016), Beyond Crimea: The New Russian Empire, Yale University Press.

Gutierrez, Prieto J.J, (2015), "World libraries, the role of cultural agencies", European Review, 23(3), s. 361-368.

Guzzini, S. (2009), On the Measure of Power and the Power of Measure in İnternational Relations, Copenhagen: Danish Institude for International Studies (DİİS).

Güldağı, M. (2019), Kuşatma, 8. Baskı, Ankara: Lopus.

Gültekin, Mücahit (2020), Algı Yönetimi ve Manipülasyon, 9. Baskı, İstanbul: Pınar Yayınları.

Hajdarmataj, F. (2019), *Gözetimin Yeniden Üretildiği Bir Alan Olarak Yeni Medya ve Mahremiyet Algısındaki Değişim: Kosova Örneği*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Halidov, İslam (2014), *Rusya'nın Yumuşak Güç Araçları*, Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD), III/1, s. 37-75.

Hamzaoğlu, Halit (2020), "*Rus Dış Politikasına Realist Yaklaşım: Primakov Doktrini ve Yakın Çevre Kavramı*", Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 24, s.281-299.

Harpen, Marcel H. Van (2016), Putin's Propaganda Machine; Soft Power and Russian Foreign Policy, Rowman & Littlefield, London.

Hartig, Fal (2017), "German Public Diplomacy: The Importance of Culture and Education", The Routledge Handbook Of Soft Power, Ed. Naren Chitty, Li Ji, Gary D. Rawnsley, Craig Hayden, s. 260-271, New York: Routledge.

Herman, E., Chomsky N. (2017), Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politiği, 3.Baskı, İstanbul: bgst Yayınları.

Hill, David A. (2000), "British Council", Routledge Encyclopedia of Language Teaching and Learning, Editör. Michale Byram, Taylor & Francis Routledge, London.

Hubbert, Jennifer (2019), China in the World: An Anthropology of Confucius Institutes, Soft Power, and Globalization, Honolulu University of Hawai'i Press.

Huntington, Samuel, P. (2011), Üçüncü Dalga, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara: Kilit Yayınları.

Hynes, N., Caemmerer, B., Martin, E. ve Eliot, M. (2014), Use, abuse or contribute!: A framework for classifying how companies engage with country image, International Marketing Review, 31 (1), s.79 - 97.

Işık, Ali (2005), "*Egemen Dillerin Diğer Dilleri Etkisi Altına Alması ve Yabancı Dil Eğitimi*", January 2005, Abant Izzet Baysal University Graduate School of Social Sciences 11 (11), s.83-102.

İmre, Evrim (2023), "Güney Kore'nin Kültür Alanındaki Devlet Politikası: Kore Dalgası Sektörleri ve Kore Kültür Merkezleri", Doğu Asya Araştırmaları Dergisi - DAAD, Cilt 6, Sayı 11, ss.23-43.

İnal, K. (2012), Dil ve Politika, Ankara: Ütopya Yayınevi.

Jacob Udo-Udo Jacob (2017), "Cultural Approaches to Soft Power (Section Overview)", The Routledge Handbook Of Soft Power, Ed. Naren Chitty, Li Ji, Gary D. Rawnsley, Craig Hayden, s. 260-271, New York: Routledge.

Janet, R. Horne (2018), Global culture fronts: the Alliance Française and the cultural propaganda of the Free French, European Review of History: Revue européenne d'histoire, 25: 2, s.222-241.

Jil, Jeffrey (2017), "Soft Power and the Worldwide Promotion of chinese Language Learning", The Confucius Institute Project, Bristol.

Johnson, John M. (2002), In-Depth Interviewig. Handbook of Interview Research Context & Method, Editors: Jaber F. Gubrium, James A. Holstein, London: Sage Publications

Jones, Peter (2015), Track Two Diplomacy in Theory and Practice, Palo Alto, CA: Stanford University Press.

Kantek J., Veljanova I., Onnudottir, H. (2021), "Constructing Hungarian 'good-will ambassadors': the collaborative soft power efforts of Hungary's Balassi Institute and the Hungarian community in Australia, International Journal of Cultural Policy", International Journal of Cultural Policy.

Karadağ, Haluk (2016), Uluslararası İlişkilerde Yeni Bir Boyut Kamu Diplomasisi, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Karakartal, O. (2004), Türk- İtalyan Kültür İlişkileri, İstanbul: Eren Yayıncılık.

Kartari, Asker (2001), Farklılıklarla Yaşamak: Kültürlerarası İletişim, Ankara: Ürün Yayınları.

Kathe, Steffen R. (2005), Kulturpolitik um jeden Preis, Die Geschichete de Goethe-Insttitus von 1951 bis 1990, Martin Meidenbaurer, München.

Kavaliunaite, Sigita (2011), "Comparative analysis of concepts "soft security" and "soft power" in EU legislation", Public Policy And Administration, Vol. 10, No 2, s. 231-246.

Keskin, Fatih (1997), 2. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Alman Propagandası: Türkische Post, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Keskin, Fatih (2014), Politik İletişim Sözlüğü, Ankara: İmge Yayınevi.

Keskin, Fatih (2016), Politik Kampanya: Teorik ve Pratik, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Khashimov, M. (2020), *Putin Döneminde Rusya'nın Latin Amerika'ya Yönelik Yumuşak Güç Politikası*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Kılıçaslan, E. (2019), Küreselleşme Sürecinde Devletlerarası İlişkiler Siyasal İletişim ve Kamu Diplomasisi, İstanbul: Paradigma Akademi Yayınları.

Klaehn, Jeffery (2002), A Critical review and Assesment of Herman and Chomsk's Propaganda Model, European Journal Of Communcation, 17 (2), s.147-182.

Knutsen, Torbjörn L. (1992), A History of International Relations Theory, An Introduction, Manchester: Manshester University Press.

Kocabıyık, Hasan (2019), "*Değişen Diplomasi Anlayışı, Kamu Diplomasisi ve Türkiye*", Avrasya Etüdleri, 55 (1), s.163-196.

Kolb, Bonita (2011), "In-depth, Intercept and Expert Interviews In: Marketing Research", pp: 141-157, SAGE Publications Ltd.

Kottak, Conrad Phillip (2002), Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış, Ankara: Ütopya Yayınevi.

Kristeller, P. O. (1980), "The Modern System of the Arts", Renaissance Thought and the Arts: Collected Essays, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1965; 1980; s.163-227.

Kul, N. (2019), Mutfak, Kimlik, Diplomasi - Türkiye'de Gastro Diplomasi, Ankara: Tün Yayınları.

Kuntay, M. C. (2018), Üç İstanbul, 4. Baskı, İstanbul: Oğlak Yayınları.

Lahtinen, Anja (2015), China's Soft Power: Challenges of Confucianism and Confucius Institutes, Journal of Comparative Asian Development, 14: 2, 200-226, DOI: 10.1080/15339114.2015.1059055

Lee, S.J. and Melissen, J. (2011), Introduction, in S.J. Lee and J. Melissen (eds) Public Diplomacy and Soft Power in East Asia (s. 2–9). New York: Palgrave Macmillan.

Leonard, Marc (2002), Public Diplomacy, The Foreign Policy Centre, London.

Lien, Donald D., Lo, Melody ve Bojanic, David (2019), "Asymmetric Effects of Cultural Institutes on Trade and Foreign Direct Investment", The World Economy, 42 (5), ss. 1520-1553.

Lippman, Walter (2020), Kamuoyu, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Little, David (2000), "Cervantes Institute", Routledge Encyclopedia of Language Teaching and Learning, Editör. Michale Byram, Taylor & Francis Routledge, London.

Lopes, Quintino (2018), "Science and Diplomacy: The National Education Board and the League of Nations. Portugal in the 1930s", e-JPH, Vol. 16, number 2, December 2018, s.42-58.

Maalouf, A. (2020), Ölümcül Kimlikler, Çev. Aysel Bora, 52. Baskı, İstanbul: YKY Yapı Kredi Yayınları.

Macaulay, Thomas Babington, and G.M. Young (1935), Speeches by Lord Macaulay, With His Minute on Indian Education[2]. London: Oxford University Press, H. Milford.

Malone, Gifford D. (1988), Political advocacy and cultural communication: Organizing the nation's public diplomacy, Lanham, MD: University Press of America.

Manheim, Jarol B. (1994), Strategic Public Diplomacy and American Foreign Policy: The Evolution of Influence, NY: Oxford University Press

[2] Lord Macaulay'ın Eğitim Tutanağı

Mar- Molinero, Clare ve Stevenson, Patrick (2009), Language Ideologies, Policies and Practices: Language and the Future of Europe, New York: Palgrave Macmillan.

Mar-Molinero, Clare (2006), "Forces of Globalization in the Spanish-Speaking World: Linguistic Imperialism or Grassroots Adaptation", İçinde Globalization and Language in the Spanish-Speaking World: Macro and Micro Perspectives, (Ed.) Clare Mar-Molinero and Miranda Stewart, s. 8- 26.

Mar-Molinero, Clare (2009), "The European Linguistic Legacy in a Global Era: Linguistic Imperialism, Spanish and the Instituto Cervantes", (ed.) C. Mar- Molinero, P. Stevenson, Language Ideologies, Policies and Practices: Language and the Future of Europe, s. 76-90, New York: Palgrave Macmillan.

McClory, J. (2010), The New Persuaders: An International Ranking of Soft Power, London Institute For Government.

Melissen, Jan (2005), "The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice", The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations, Ed. Jan Melissen, New York, Palgrave MacMillan.

Melissen, Jan (2011),"Concluding Reflections on Soft Power and Public Diplomacy in East Asia", in S.J. Lee and J. Melissen (eds) Public Diplomacy and Soft Power in East Asia, s.249-262, New York: Palgrave Macmillan.

Mendelssohn, Moses (2022),"*Aydınlanma Ne Demektir? Sorusu Üzerine*", Aydınlanma Nedir?, çev. Mehmet Barış Albayrak, 2. Baskı, İstanbul: Albaraka Yayınları.

Merriam, B. S. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. (Çev: S.Turan). Ankara: Nobel Kitap

Meyer, T. (2014), Medya Demokrasisi: Medya Siyaseti Nasıl Sömürgeleştirir, Çeviren Ahmet Fethi, İstanbul: Köprü Yayınları.

Michels, E. (2005), Von der Deutschen Akademie zum Goethe-Institut[3], Münih: Institut für Zeitgeschichte (Çağdaş Tarih Enstitüsü).

Monaco, James (2002), Bir Film Nasıl Okunur?, Çeviren Ertan Yılmaz, İstanbul: Oğlak Yayınları

Morgenthau, Hans J (1970), Uluslararası Politika, Çevirenler: Baskın Oran ve Ünsal Oskay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara: Sevinç Matbaası.

Murray, Julia (2009), "The Global Rebranding of Confucius" in China in 2008: A Year of Great Significance, edited by Jeffrey Wasserstrom, Kate Merkel-Hess, and Kenneth Pomeranz, 263–270. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Mutlu, Erol (2012), İletişim Sözlüğü, Sofos, Ankara.

Mülayim, Selçuk (1994), Sanata Giriş, 2. Baskı, İstanbul: Bilim Teknik Yayınları.

Ngamsang N., Walsh W. (2013), "Confucius Institutes as Instruments of Soft Power: Comparison with International Rivals", Journal of Education and Vocational Research, Vol. 4, No. 10, pp. 302- 310, Oct 2013

Ngugi, wa Thiong'o (2017), Zihni Sömürgeden Azad: Afrika Edebiyatında Dil Politikası, Ankara: Hece Yayınları.

Nicolson, Harold (1950), Diplomacy, Oxford University Press, London.

Nye, Joseph S., Welch, David A. (2018), Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak, Çev. Renan Akman, Güncellenmiş 5. Baskı, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Nye, S. Joseph, Jr. (2011), The Future of Power, New-York: Public Affairs. Türkçe Geniş Özet: "Gücün Geleceği", Özet Kitap.

[3] Alman Akademisinden Goethe Enstitüsüne

Nye, S., Joseph, Jr. (2016), Amerikan Yüzyılı Bitti Mi?, Çev. Burç Beşgül, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık

Nye, S., Joseph, Jr. (1990), "Soft Power", Foreign Policy, No. 80, Twentieth Anniversary, (Autumn 1990): s. 153- 171.

Nye, S., Joseph, Jr. (2002), The Paradox of American Power: Why the World' Only Superpower Can't Go It Alone, Oxford University Press,

Nye, S., Joseph, Jr. (2008), "Public Diplomacy and Soft Power", Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 616, Public Diplomacy in a Changing World, ss. 94-109.

Nye, S., Joseph, Jr. (2017), Yumuşak Güç, 2. Baskı, Çev. Rayhan İnan- Aydın, Ankara: BB101 Yayınları

Ogawa, Tadashi (2009), "Origin and Development of Japan's Public Diplomacy", Routledge Handbook of Public Diplomacy, (Ed.) Nancy Snow, Philip M. Taylor, s. 270-281, London.

Oh, Chong-Jin; Chae, Young-Gil (2013), Constructing Culturally Proximate Spaces through Social Network Services: The Case of Hallyu (Korean Wave) in Turkey, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Volume 10, No. 38 (Summer 2013), s. 77-99.

Okur, M. A. (2015), Emperyalizm, Hegemonya, İmparatorluk, 3. Baskı, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Önal, B. (2020), "Çin'in Kültürel Diplomasisi: Konfüçyüs Enstitüleri'nin Rolü ve Eleştiriler". International Journal of Politics and Security (IJPS), Cilt. 2, Sayı. 4, 2020, ss.217-245

Özdemir, H. (2008), "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 63 (3), ss.113-144.

Özek, M. (2019), Yumuşak Güç Bağlamında Türkiye'de Uluslararası Öğrenci Hareketliliği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Özel, C. (2018), "Yumuşak Güce Bütünsel Bakış", Güvenlik Bilimleri Dergisi, Mayıs 2018, 7 (1), ss. 1-27.

Özkan, B., İ.; Boylu, Y. (2020), "Turizmin Yumuşak Güç Olarak Kullanımı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme", Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 4 (5), ss. 343-363.

Paffey, Darren J. ve Mar-Molinero, Clare (2009), "Globalization, linguistic norms and language authorities: Spain and the panhispanic language policy", Language and Society in the Hispanic World, (Ed.), J.C. Perez, L. F. Lara, M. Perl, A. S. Schwegler, K.Zimmermann, s.159-174, Madrid.

Papaioannou, Katerina (2018), A Theoretical Approach To The Terms Of Cultural Policy And Cultural Diplomacy As Pillars Of "Soft Power", IJASOS International E- Journal of Advances in Social Sciences, Vol IV, Issue 11, August 2018. S. 503-506.

Parsons, Anthony (1985), Parsons Source: International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 61, No. 1 (Winter, 1984-1985), s. 1-8.

Paschalidis, Gregory (2009), "Exporting National Culture: Histories of Cultural Institutes Abroad[4]", International Journal of Cultural Policy, 15:3, 275-289.

Pekcan, C. (2016), "*Çin'in Kültürel Diplomasisinin 'Çin Tehdidi' Algısının Kırılmasındaki Önemi*", İnternational Conferance on Eurasian Economics, Kaposvar, Macaristan, 29-31 Ağustos, s.212-219.

Pells, Richard (1997), Not Like Us, New York: Basic Books.

[4] "Milli Kültürün İhracı: Dünyadaki Kültür Enstitülerinin Tarihleri"

Pınar, L. (2017), "Amerika Birleşik Devletleri'nin Yumuşak Gücü ve Hollywood", İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, s.253-274.

Poggi, Gianfranco (2012), Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım, Çev. Şule Kut ve Binnaz Toprak, 6. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Polat, Veli (2016), "Teknolojik Belirleyicilik Kuramı", Kitle İletişim Kuramları, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Ortak Ders Notları. s. 164-84.

Popovic, Milos; Jenne, Erin K. & Medzihorsky, Juraj (2020): Charm Offensive or Offensive Charm? An Analysis of Russian and Chinese Cultural Institutes Abroad, Europe-Asia Studies.

Portelli, Hugues (1982), Gramsci ve Tarihsel Blok, çev. Kenan Somer, Savaş Yayınları, Ankara.

Prandi, Luana (2020), The Promotion of İtaly Through the Agency of Italian Cultural Diplomacy: The Case of the Italian Institutes of Culture in Germany.

Pretelli, M. (2006), "Culture or propaganda? Fascism and Italian culture in the United States", "Studi Emigrazione / Migration Studies", International Journal of Migration Studies, XLIII, n. 161, s. 171-192.

Prieto, J.J., Nunez, R.R. (2018), "Mass cultural communication: the case of the Cervantes Institute and its digital diplomacy via Twitter", Communication & Society, Vol. 31 (3), ss.239-259

Primakov, Yevgeni (2019), Rusların Gözüyle Ortadoğu, Çev. Olga Tezcan, Ankara: Alalma Yayınları.

Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Rawnsley, Gary D. (2020), "Communicating Confidence China's Public Diplomacy", Routledge Handbook of Public Diplomacy, (Ed) Nancy Snow ve Nicholas J. Cull, İkinci Edisyon, s. 284-300.

Riordan, S. (2005), Dialogue-based Public Diplomacy: a New Foreign Policy Paradigm (Jan Melissen (Ed.)), Palgrave MacMillan.

Rizanaj, Festim (2022), "Balkan Dillerinde Yayın Yapan Uluslararası Yayın Kuruluşlarının Kamu Diplomasisi Bağlamında Yayın Politikalarının İncelenmesi", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Robins, K. (2013), İmaj: Görmenin Kültür ve Politikası, 2. Baskı, Çev. Nurçay Türkoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Robinson, William I. (2002), "Küresel Kapitalizm ve Ulusötesi Kapitalist Hegemonya: Kuramsal Notlar ve Görgül Deliller", Çev. Erdem Türközü, *Praksis*, S.8, ss. 125-168.

Rofe, J. Simon (2016), Diplomatic Practice, Alison R. Holmes and J. Simon Rofe (Eds.)

Ryniejska, M. (2009), Cultural Diplomacy as a Form of International Communication, University of Wroclaw.

Said, E. W. (2017), Şarkiyatçılık, Onuncu Baskı, İstanbul: Metis Yayınları.

Said, E.W. (2016), Kültür ve Emperyalizm, Çev. Necmiye Alpay, 4. Baskı, İstanbul: Hil Yayınları

Sak, Elif ve Adilbekova, Kaldygul (2015), "Rusya ve Kültürel Dİplomasİsİ", Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, s.42-84.

Sancak, Kadir (2016), Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı ve Yumuşak Güç, Ankara: Nobel Yayınları.

Sancar, G.A. (2012), Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler, İstanbul: Beta Yayınları.

Sartori, Giovanni (2006), Görmenin İktidarı, Homo Videns, 2. Baskı, çev. G. Batuş, B. Ulukan, İstanbul Karakutu Yayınları.

Sarup, Madan (2017), Post-Yapısalcılık ve Post Modernizm, Beşinci Baskı, Ankara: Pharmakon Yayınevi.

Saunders, Frances Stonor (2020), Parayı Verdi Düdüğü Çaldı, 2. Baskı, Çev. Ülker İnce Ankara: İmge Kitabevi.

Scott, Mike (2000), "Alliance Française", Routledge Encyclopedia of Language Teaching and Learning, Editör. Michale Byram, Taylor & Francis Routledge, London.

Seymour, Richard (1957), "The British Council And The Commonwealth", Journal of the Royal Society of Arts, Vol. 105, s.781-792.

Shibasaki, Atsushi (2011), "Activities and Discourses on International Cultural Relations in Modern Japan: the making of KBS (Kokusai Bunka Shinko Kai), 1934-53", Editör Madeleine Herren, Networking the International System: Global Histories of International Organizations, s. 25-41

Signitzer, B. (2008), "Public Relations and Public Diplomacy, Some Conceptual Explorations", Ansgar Zerfass, Betteke van Ruler, Krishnamurthy Sriramesh, (Eds.), Public Relations Research-European and Internationals Perspectives and Innovations.

Signitzer, B. H. ve Coombs, T. (1992). Public Relations and Public Diplomacy: Conceptual Covergences. Public Relations Review, 18(2), 137–147.

Simonin, Bernand L. (2008). "Nation Branding and Public Diplomacy: Challenges and Opportunities", Fletcher Forum of World Affairs 32 (3): 19-34

Snow, N. (2014). Public Diplomacy: New Dimensions and Implications. Içinde T. L. McPhail (Ed.), Global Communication: Theorises, Stakeholders and Trends (4. Baskı, ss. 64–79). John Wiley & Sons, Inc.

Stalin, Josef (2005), Son Yazılar 1950-1953, Üçüncü Baskı, Sol Yayınları.

Starr, Don (2009), Chinese Language Educaiton in Europe: the Confucius Institutes, European Journal of Education, Vo. 44, No.1, Part I

Su, Ali Ercan (2006), "Eleştirel Teori Çerçevesinde Hegemonya ve Alt-Hegemonya: Almanya ve Japonya Örneği", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Sümer, Gültekin (2020). Yumuşak Güç Yanılgısı, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 22, Sayı 2, s.1143-1160.

Swartz, D. (2018), Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi, İstanbul: İletişim Yayınları.

Szondi, György (2009), "*Central and Eastern European Public Diplomacy A Transitional Perspective on National Reputation Management*", Routledge Handbook of Public Diplomacy, (Ed.) Nancy Snow, Philip M. Taylor, s. 294-313, London.

Şaul, Linet (2015), "Sefarad Şarkılarının Tarihçesi, Oluşumu ve Yapısı", Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Dergisi, 2015 (7), ss. 111- 119.

Şener, Mustafa (2020), "Baskı Grupları", Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler, 8. Baskı, Haz. G. Atılgan, E.A. Aytekin, s. 253-265, İstanbul: Yordam Kitap.

Şişman, A. (2009), XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti'nde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017), III. Milli Kültür Şurası, Şura Kitabı, 03-05 Mart 2017, III. Kültür Şurası Sekretaryası, İstanbul.

Tekin, H.H:, Tekin, H. (2012), "Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme", İstanbul University Journal of Sociology[5], 3 (13), s.101-116.

[5] İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Sosyoloji Dergisi

Tocqueville, A. (2015), Amerika'da Demokrasi -1, Çev. Özcan Doğan, Ankara: Doğu Batı Yayınları

Tolstoy, Lev Nikolayeviç (1941), Sanat Nedir, Hasan Ali Yücel'in Sunuşu, XIV. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Tomlinson, John (2002), Cultural Imperialism: A Critical Ontroduction, Continuum, New York.

Tomlinson, John (2005), "Globalization and Cultural Identity", The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate, (edited by) David Held and Anthony McGrew, 2. Baskı, s. 269- 278, Cambridge: Polity Press

Totaro-Genevois, Mariella (2005), Cultural and Linguistic Policy Abroad: The Italian Experience, Library of Congress Cataloging in Publication Data, Toronto

Tulun, Teoman Ertuğrul (2022), "Alman-Fransız Ortak Kültür Enstitüleri: Batı Avrupa Sömürgeciliğinin Medenileştirme Misyonunun Dönüşümü", Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No: 2019.

Turner, Graeme (2016), İngiliz Kültürel Çalışmaları, Türkçe Söyleyenler Deniz Özçetin, Burak Özçetin, Ankara: Heretik Yayıncılık

Usul, A.R. ve Yaylacı, İ. (2020), Dönüşen Diplomasi ve Türkiye, (Editörler), İstanbul: Küre Yayınları.

Ünalmış, A. N. (2019), "Yumuşak Gücün Tesis Edilmesinde Kültürel Diplomasinin Önemi ve Bir Uygulayıcı Olarak Yunus Emre Enstitüsü", bilig, Güz, 2019, Sayı 91, ss. 137-159.

Üstel, Füsun (2021), Kültür Politikasına Giriş, İstanbul: İletişim Yayınları

Van Kessel, T. M. C. (2011). Cultural promotion and imperialism: the Dante Alighieri Society and the British Council contesting the Mediterranean in the 1930s.

Van Kessel, Tamara (2019), "The Dante Alighieri Society in Warsaw From aristocratic sociability to Fascism's intellectual showcasing (1924-1934)", Fascicolo, 1, s. 83-96.

Velikaya, Anna A., Simons, Greg (2020), Russia's Public Diplomacy, Palgrave Macmillan, Switzerland.

Wallerstein, İ. (2014), Dünya Sistemleri Analizi, İstanbul: bgst Yayınları.

Waltz, K. N. (2015), Uluslararası Politika Teorisi, Ankara: Phoenix Yayınevi.

Wang, Jiayu (2014), Criticising images: critical discourse analysis of visual semiosis in picture news, Critical Arts: South-North Cultural and Media Studies, 28: 2, ss.264-286.

Weber, Max (2008), Sosyoloji Yazıları, Çeviren Taha Parla, 12. Baskı, İstanbul: Deniz Yayınları.

Williams, R. (2017), Kültür ve Toplum 1780- 1950, Çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları.

Williams, R. (2018), Modern Trajedi, Çev. Barış Özkul, İstanbul: İletişim Yayınları.

Wyszomirski, Margaret; Burgess Christopher; Peila, Catherine (2003), International Cultural Relations: A Multi-Country Comparison, Arts Policy and Administration Program The Ohio State University, April, Columbus.

Yağmurlu, A. (2007), "Halkla İlişkiler Yönetimi Olarak Kamu Diplomasisi", İletişim Araştırmaları, 5 (1): 9-38.

Yağmurlu, A. (2019a), "Kültürel Diplomasi: Kuram ve Pratikteki Çerçevesi", Selçuk İletişim, 12 (2), ss.1182-1210.

Yağmurlu, A. (2019b). "*Kamu Diplomasisi Bakışından Spor Diplomasisi*", Gaziantep University Journal of Social Sciences, 18(4), 1367-1380, Submission Date: 21-04-2019, Acceptance Date: 18-10-2019. Araştırma Makalesi.

Yağmurlu, A. (2019c), "*Kamu Diplomasisi ve Ulus Markalaşması: Bir Elmanın İki Yarısı Mı?*", İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Sayı 49, Güz 2019, ss.122-138, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.

Yağmurlu, Aslı (2019d) "Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Kültür Enstitüleri: Yunus Emre Kültür Enstitüsü", (Ed.) Çağatay Edgücan. Zeynel Karacagil, Şafak Bozgun, Current Debates on Social Sciences: Law Political Sciences and Economy, ss. 12-22, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Yalçın, Bahar (2010), Turizmde Sürdürülebilir Rekabet Açısından İşletmelerin Kurumsal İmajı ile Ülke İmajı Arasındaki Etkileşime Yönelik Bir Değerlendirme, Dayanışma Dergisi, Sayı 108, ss 23-33, İzmir.

Yang, Rui (2010), "Soft Power and Higher Education: An Examination of China's Confucius Institutes", Globalisation, Societies and Education, 8 (2), ss. 235-245.

Yaylacı, İsmail (2020), "Güç Kavramsallaştırmaları ve Diplomasi", Dönüşen Diplomasi ve Türkiye, Editör: A. R. Usul ve İ. Yaylacı, ss.47-57, İstanbul: Küre Yayınları.

Yazar, F. (2020), Kamu Diplomasisi Kriz Yönetimi Yaklaşımları, Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Yıldırım, Ali; Şimşek, Hasan (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık

Yıldırım, Yavuz (2017), Kültür ve Güç, Birinci Baskı, İstanbul: Cinius Yayınları.

Yılmaz, Ayhan Nuri ve Kılıçoğlu, Gökmen (2017), "Avrupa Birliği'nin Yumuşak Güç Kullanımı ve Diğer Ülkeler Üzerindeki Olumlu Etkisi", Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, Cilt 8, Sayı 15, ss. 83-118.

Yılmaz, Ayhan Nuri ve Kılıçoğlu, Gökmen (2018), Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler, Ankara: Nobel Kitap.

Yiğit Gülseren, Aslı, (2019), Geçmişten Günümüze Russkiy Mir (Rus Dünyası): Bir Kimlik Projesinden Uluslararası Politikaya, Avrasya Etüdleri, sayı 56, s.33-52.

Ying, Zhou ve Sabrina, Luk (2016), Establishing Confucius Institutes: a tool for promoting China's soft power?, Journal of Contemporary China, 25: 100, ss.628-642.

Young, J. Y. (2016), Postkolonyalizm, Çev. B.T. Köprülü, S. Şen, Ankara: Matbu Kitap.

Yukaruç, U. (2017), "A Critical Approach to Soft Power", BEÜ SBE Dergisi, 6 (2), s.491-502.

Yurdakul, Derya (2019), *ABD Hegemonyası Karşısında Çin'in Yükselişi ve "Barışçıl Dış Politika" Söylemi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Yüksel, E., Dingin A. E. (2020), Köşe Kapmaca, Konya: Litera Türk.

Zaharna, R. S (2009), "Mapping out a Spectrum of Public Diplomacy Initiatives", Nancy Snow and Philip M. Taylor (Eds) Routledge Handbook of Public Diplomacy, Routledge, NY, s.86-100.

Zaharna, R.S. (2010), Battles to Bridges: U.S. Strategic Communication and Public Diplomacy After 9/11, Studies in Diplomacy and International Relations, Palgrave Macmillan, London.

Zaptçıoğlu, Dilek (2012), "Sultan Abdülaziz 1867 Paris Dünya Fuarı'nda: Otantiklik Meselesine Bakış", Yeterince Otonatik Değilsiniz Padişahım, ss. 11-39, İstanbul: İletişim Yayınları.

Zöllner, Oliver (2020), "Germany's Public Diplomacy: Translating Domestic Discourses of Modernity and Culture, Past and Present", Routledge Handbook of Public Diplomacy, (Ed) Nancy Snow ve Nicholas J. Cull, İkinci Edisyon, s. 254-263

Raporlar (Faaliyet Raporları – Sektör Raporları)

IndexOnCersorship (2021), The Rise Of Confucius Institutes, Eylül 2021, A Report on Chinese Influence in Universities.

UNESCO (2005), Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi (KİFAÇ), 20 Ekim 2005, Paris

Yunus Emre Enstitüsü (2021), Yunus Emre Enstitüsü 2020 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara.

Kanun ve Yönetmelikler

"*Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile Rusya Federasyonu Hükûmeti Arasında Kültür Merkezlerinin Kuruluşu ve Faaliyetlerine Dair Anlaşma*", 6522 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 05/03/2014.

"*Yunus Emre Vakfı Kanunu*", 5653 Sayılı Kanun, Resmi Gazete: 18/05/2007

İnternet Kaynakları

"Türkiye'nin önemli bir Kamu Diplomasisi potansiyeli var…" https://www.abdullahozkan.com/2019/02/04/turkiyenin-onemli-bir-kamu-diplomasisi-potansiyeli-var/, E. 20.08.2021

Alliance Française, Adana, Atölyeler https://www.af-adana.org/copy-of-%C3%B6zel-dersler E. 27.02.2023

Ankara'da "Arnavut Kültür Merkezi" Açıldı https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avras yadan/ankara-39-da-39-39-arnavut-kultur-merkezi-39-39-acildi/54e703258a58c9117c9226dd E. 14.10.2021

Avrupa Dil Sınavları Birliği, ALTE, The Association of Language Testers in Europe https://www.alte.org/ E. 23.06.2021

Bir Başkentin Oluşumu, Almanca Konuşan Mimarların Ankara'daki İzleri https://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/trindex.htm, E. 27.02.2023

Boğaziçi Üniversitesi Konfüçyüs Enstitüsü http://www.confucius.boun.edu.tr/ E. 27.02.2023

British Council dil okulu kapandı, 05.05.2006 https://www.milliyet.com.tr/gundem/british-council-dil-okulu-kapandi-256422, E. 08.11.2021

British Council https://www.britishcouncil.org/about-us/history Erişim. 27.02.2023

Brussels University to Close Chinese-Funded Institute After Espionage Accusations", The Brussels Times (2019) https://www.brusselstimes.com/belgium/83195/brussels-university-to-close-chinese-funded-instituteafter-espionage-accusations-vub-confucius-institute/, E. 27.02.2023

Camoes Enstitüsü, Who We Are? https://www.instituto-camoes.pt/en/institutional/about-us/who-we-are E. 27.02.2023

Cervantes Enstitüsü, https://estambul.cervantes.es/tr/enstitunun_tanitimi.htm, E. 07.06.2021

Devlet, Nadir (2020), *Rusya neden yeni anayasa hazırlıyor?,* 09.03.2020 https://www.indyturk.com/node/143626/t%C3%BCrkiyeden-sesler/rusya-neden-yeni-anayasa-haz%C4%B1rl%C4%B1yor E.27.02.2023

Dünyanın "Engin" Hayranları, Türkiye'nin "Akyürek"li Elçileri, 28.06.2020 https://www.trtgeleceginiletisimcileri.com/haber-detay/217f9087-9c71-4a08-acf6-1e91b53c04e0/ dunyanin-engin-hayranlari-turkiyenin-akyurekli-elcileri, E.08.11.2022

European Union National Institutes for Culture, Avrupa Birliği Ulusal Kültür Enstitüleri https://www.eunicglobal.eu/ E.01.07.2021

Goethe Enstitüsü, Hakkımızda https://www.goethe.de/ins/tr/tr/ueb.html E. 24.11.2021

https://www.washingtonpost.com/news/josh-rogin/wp/2018/08/14/pentagon-barred-from-funding-confucius-institutes-on-american-campuses/?utm_term=.77cd5839ae44 E. 27.02.2023

Istituto Italiano di Cultura (İtalyan Kültür Merkezi) https://iicistanbul.esteri.it/iic_istanbul/tr/ E.29.11.2021

İlber Ortaylı, *Ankara Anlaşması'nın 100. Yılı*, Hürriyet Gazetesi, 31 Ekim 2021 Sayısı https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/ankara-anlasmasinin-100-yili-41928697 E. 01.11.2021

Joseph S. Nye, "The rise of China's soft power'", Harvard Kennedy School Belfer Centerfor Science and International Affairs, 29 Aralık 2005, https://www.belfercenter.org/publ ication/rise-chinas-soft-power, E. 26.02.2022

Kore Kültür Merkezi, https://tr.korean-culture.org/tr/6/contents/331, E.27.02.2023

Korkmaz Alemdar, "Sansüre Artık Gerek Kalmadı", 12.08.2018 https://www.odatv4.com/ makale/sansure-artik-gerek-kalmadi-12081840-144468, E.01.11.2022

New developments for global Confucius Institutes https://sites.gold.ac.uk/confucius-institute/new-developments-for-global-confucius-institutes/ E. 15.02.2022

Okçak, Hakan (2021), *Hallyu (Kore Dalgası)*, Yayım: 02.12.2021 https://www.gazeteduvar .com.tr/hallyu-kore-dalgasi-haber-1543953 E. 19.03.2022

Ortadoğu Teknik Üniversitesi Konfüçyüs Enstitüsü https://ci.metu.edu.tr/tr E. 31.12.2021

Russkiy Mir Foundation, Yönetim Kurulu Üyeleri https://russkiymir.ru/en/fund/management-board.php E, 30.01.2022

Rusya Federasyonu Başkanı'nın Russkiy Mir Vakfı'nın Kurulmasına İlişkin Kararnamesı https://russkiymir.ru/fund/the-decree-of-the-president-of-the-russian-federation-on-creation-of-fund-russian-world.php#1, E. 19.02.2022

TABİP Nedir? https://www.tabip.global/ecosystem/views/portalHeader/Tabip-Nedir-1 E. 10.03.2022

TEPAV Rusya Merkezi Açıldı, 12/05/2020 https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/1626 E.02.02.2022

Türkiye'deki Macar Anıtları https://www.turkmagyarizi.com/t%c3%bcrk.html, E. 13.12.2021

Uluslararası İlişkiler Kuramlarında Çağdaş Yaklaşımlar: Neo-Realizm ve Neo-Liberalizm (Yeni Gerçekçilik Ve Yeni İdealizm) https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefconte nt/20_21_Guz/uluslararasi_iliskiler_teorisi/5/index.html E.16.08.2021

Uluslararası İlişkiler Teorileri, "5. Uluslararası İlişkiler Kuramlarında Çağdaş Yaklaşımlar: Neo-realizm ve Neo-liberalizm (Yeni Gerçekçilik ve Yeni İdealizm)" https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_Guz/uluslararasi_iliskiler_teorisi/5/ index.html ,E.04.08.2021

Yeditepe Üniversitesi Konfüçyüs Enstitüsü https://confucius.yeditepe.edu.tr/en E. 31.12.2021

YEE (2017a), Yunus Emre Ensititüsü 2017 Yılı Faaliyet Raporu, https://www.yee.org.tr/ sites/default/files/yayin/2017-faaliyet-raporu-27.11.2018-dusuk-boyut.pdf E. 11.03.2022

YEE (2017b), Yunus Emre Enstitüsü 2017-2018 Stratejik Planı, Strateji Geliştirme Müdürlüğü, https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2017-2018_staratejik_plan_21.12.2017.pdf, E. 01.07.2022

Yumuşak Güç İndeksi, The Soft Power 30, Portland, https://softpower30.com/ E: 20.05.2021

Yunus Emre Vakfı Mütevelli Heyeti https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-vakfi-yonetimi, E.30.12.2021

İnternet Video Kaynakları

ODTÜ Konfüçyüs Merkezi Tanıtım Filmi / METU Confucius Institute Film https://www.youtube.com/watch?v=sQX282kgU7c E.24.01.2022

Teke Tek Bilim- İlber Ortaylı ile Türk Kültürünün Dünyaya Etkileri, Yayın Tarihi: 23 Şubat 2020 https://www.youtube.com/watch?v=8n-dWy3EeCQ, E. 13.03.2022

Yunus Emre Enstitüsü Başkanı Şeref Ateş Konuğumuz -Balkan Gündemi- TRT Avaz, 02.12.2016 https://www.youtube.com/watch?v=-2tdW3HGgAw E.20.02.2022

Enstitülerin İnternet Siteleri

British Council: http://www.britishcouncil.org/

Confucius Institute: http://english.chinese.cn/

EUNIC: http://www.eunic-online.eu/

Goethe Institut: http://www.goethe.de/

Institut Français: http://www.institutfrancais.com/

Instituto Cervantes: http://www.cervantes.es/

Istituto italiano di cultura all'estero: http://www.iic.esteri.it/

Japanese Foundation: https://www.jpf.go.jp/e/

Culture and Creativity https://culture.ec.europa.eu/

Danimarka Kültür Merkezi https://www.danishcultureturkiye.com/tr/

BANKACILIK ÖDEME SİSTEMLERİ VE SİBER GÜVENLİK

Dr. Mehmet Eren

nobel bilimsel

BANKACILIK ÖDEME SİSTEMLERİ VE SİBER GÜVENLİK

Dr. Mehmet Eren

Yayın No.: 1587
ISBN: 978-625-398-486-1
E-ISBN: 978-625-398-485-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı
kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Eren, Mehmet.
Bankacılık Ödeme Sistemleri ve Siber Güvenlik / Mehmet Eren
1. Basım, XVIII + 210 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-486-1
E-ISBN: 978-625-398-485-4
1. Siber Güvenlik 2. Bankacılık 3. Ödeme Sistemleri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **ix**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xi**

GRAFİKLER LİSTESİ ..... **xiii**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xv**

GİRİŞ **1**

1. BÖLÜM
ÖDEME SİSTEMLERİ VE SİBER GÜVENLİĞE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE **3**

1.1. Ödeme Sistemlerine İlişkin Kavramsal Çerçeve 5

1.1.1. Ödeme Araçları 7

1.1.1.1. Değiş Tokuş (Takas) 8

1.1.1.2. Materyaller 9

1.1.1.3. Para 10

1.1.1.4. Çek 12

1.1.1.5. Bono 14

1.1.2. Ödeme Sistemleri 14

1.1.2.1. Kartlı Ödeme Sistemleri 17

1.1.2.1.1. Banka Kartı ve Kredi Kartı Türleri 18

1.1.2.1.2. Banka Kartı ve Kredi Kartı Sisteminin İşleyişi 19

1.1.2.1.3. Türkiye'de Banka Kartı ve Kredi Kartı Bilgileri 22

1.1.2.2. Elektronik Ödeme Sistemleri 25

1.1.2.2.1. Havale 25

1.1.2.2.2. Elektronik Fon Transferi Sistemi (EFT) 27

1.1.2.2.3. Elektronik Menkul Kıymet Transferi Sistemi (EMKT) 28

1.1.2.2.4. Fonların Anlık ve Sürekli Transferi Sistemi (FAST) 29
1.1.2.2.5. SEPA 30
1.1.2.2.6. SWIFT 33
1.1.2.2.7. Fedwire 34
1.1.2.2.8. CHIPS 37
1.2. Siber Güvenliğe İlişkin Kavramsal Çerçeve 39
1.2.1. Bilgi Güvenliği 40
1.2.1.1. Gizlilik 41
1.2.1.2. Bütünlük 42
1.2.1.3. Kullanılabilirlik 42
1.2.2. Siber Güvenlik 43

2. BÖLÜM
BANKACILIK SEKTÖRÜNDE SİBER GÜVENLİK 47

2.1. Bankacılıkta Siber Saldırılar 50
2.1.1. Sosyal Mühendislik 51
2.1.2. Oltalama 57
2.1.2.1. Elektronik Posta Yoluyla Oltalama 59
2.1.2.2. Kısa Mesaj Servisi (SMS) Yoluyla Oltalama 60
2.1.2.3. Web Sitesi Oluşturulması Yoluyla Oltalama 61
2.1.3. Gelişmiş Kalıcı Tehdit 62
2.1.4. Hizmeti Devre Dışı Bırakma ve Engelleme 65
2.1.5. Kötücül Yazılım 67
2.1.6. Truva Atı 69
2.1.7. Virüs 70
2.1.8. Solucan 72
2.1.9. Fidye Yazılımı 73
2.1.10. Casus, Korsan ve Reklam Amaçlı Yazılımlar 76
2.2. Bankacılıkta Siber Saldırı Örnekleri 77
2.2.1. SWIFT Saldırıları 78
2.2.2. Kişisel Veri İhlalleri 83

3. BÖLÜM
DÜNYADAKİ UYGULAMALAR VE DÜZENLEMELER 91

3.1. Avrupa Birliği 95
3.1.1. 2007/64 Sayılı Direktif.....96
3.1.2. 2009/110 Sayılı Direktif.....98
3.1.3. 2015/2366 Sayılı Direktif.....99
3.1.4. 2016/1148 Sayılı Direktif.....103
3.1.5. 2016/679 Sayılı Tüzük 104
3.2. Amerika Birleşik Devletleri.....105
3.3. İngiltere.....110
3.4. Çin.....112
3.5. Uluslararası İyi Uygulamalarda Kullanılan Düzenlemeler 119
3.5.1. COBIT Çerçevesi 120
3.5.2. ISO/IEC 27001 Standardı.....124
3.5.3. PCI DSS 128

4. BÖLÜM
TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALAR VE DÜZENLEMELER 133

4.1. 5411 Sayılı Kanun.....137
4.2. 5651 Sayılı Kanun.....140
4.3. 6493 Sayılı Kanun.....142
4.4. 6698 Sayılı Kanun.....146
4.5. 31676 Sayılı Yönetmelik.....148
4.6. 31069 Sayılı Yönetmelik.....153
4.6. 2678 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı 161
4.7. 2019/12 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi.....162
4.8. CBDDO Rehberi.....164
4.9. CBDDO Denetim Rehberi.....168

5. BÖLÜM
SİBER GÜVENLİK FARKINDALIĞI LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ.....173

SONUÇ.....187

EKLER 189

Ek 1. Bankaların Bilgi Sistemleri ve Elektronik Bankacılık Hizmetleri Hakkında Yönetmelik Maddeleri 190

Ek 2. CBDDO Bilgi ve İletişim Güvenliği Tedbirleri 191

KAYNAKÇA.....193

KAYNAKÇA

Kitaplar:

ALTINKAYNAK, Mustafa. **Uygulamalı Siber Güvenlik ve Hacking**, İstanbul: Abaküs, 5. Baskı, 2018.

AMOROSO, Edward. **Cyber Security**, New Jersey: Silicon Press, 2006.

BIS. "Payment Systems in the United Kingdom", **CPSS Red Book**, 2003.

BİLGİLİ, Fatih ve Fatih CENGİL. **Blockchain ve Kripto Para Hukuku**, Bursa: Dora, 2019.

BİRSEN, Kemaleddin. **Borçlar Hukuku Dersleri Borçların Genel Hükümleri**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1967.

BOZKURT YÜKSEL, Armağan Ebru. **Bulut Bilişimde Kişisel Verilerin Korunması**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2016.

BOZKURT YÜKSEL, Armağan Ebru. **Elektronik Para, Sanal Para, Bitcoin ve Linden Doları'na Hukuki Bir Bakış**, İstanbul: Aristo, 2018.

BRINDLE, Michael ve Raymond COX (Ed.). **Law of Bank Payments,** London: Thomson Sweet and Maxwell, 2004.

CLOUGH, Bryan ve Paul MUNGO. **Sıfıra Doğru: Veri Suçları ve Bilgisayar Yeraltı Dünyası,** Çev. Emel Kurma, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.

ÇAKIR, Hüseyin ve Mehmet Serkan KILIÇ. **Güncel Tehdit: Siber Suçlar,** Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014.

ÇUBUKÇU, Faruk. **Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi ISO 27001:2013 Uygulama Kılavuzu**, İstanbul: Pusula Yayınevi, 2018.

DAVIES, Glyn. **A History of Money**, Cardiff: University of Wales Press, 2002.

DÜLGER, Murat Volkan. **Bilişim Suçları ve İnternet İletişim Hukuku**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 8. Baskı, 2020.

DÜLGER, Murat Volkan. **Bilişim Suçları**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004.

ERALP, Özgür. **İnternet Bankacılığı ve Kredi Kartı Dolandırıcılığının Teknik, Hukuki ve Cezai Boyutu,** Ankara: Eralp Kitap, 2012.

EREN, Mehmet. **Avrupa Birliği'nin Siber Güvenlik Politikası,** İstanbul: Beta Yayınları, 2017.

FRIEDMAN, Thomas Loren. **Geciktiğin İçin Teşekkür Ederim**, İstanbul: Boyner Yayınları, 2018.

GIMIGLIANO, Gabriella. **Money, Payment Systems and the European Union : The Regulatory Challenges of Governance**, New Castle: Cambridge Scholars Publishing, 2016.

HAMBURG, Morris. **Basic Statistics: A Modern Approach**, California: Harcourt Brace Jovanovich, 1985.

KAYA, Ferudun. **Kredi Kartları**, İstanbul: Beta Yayınevi, 2009.

KAYA, Mehmet Bedii. **Teknik ve Hukuki Boyutlarıyla İnternete Erişimin Engellenmesi**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2010.

KESER BERBER, Leyla. **İnternet Üzerinden Yapılan İşlemlerde Elektronik Para ve Dijital İmza**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2002.

KESER BERBER, Leyla. **Kurumsal Güven Bağlamında Güven Hizmet Sağlayıcı (Trust Service Provider), Güven Hizmetleri ve Karşılıklı Tanıma Sorunu**, İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2020.

KESER BERBER, Leyla ve Murat LOSTAR. **Bilişimde Biyometrik Yöntemler,** Ankara: Yetkin Yayınları, 2006.

KIZIL, Cevdet, Gülay Selvi HANİŞOĞLU ve Tunay ASLAN. **Kripto Paraların Finansal Piyasalara Etkileri ve Muhasebeleştirilmesi**, Bursa: Ekin Yayıncılık, 2019.

KOKKOLA, Tom. **The Payment System Payments, Securities and Derivatives, and the Role of The Euro System,** Main: European Central Bank, 2010.

MILL, Alfred. **Ekonomi 101 Arz-Talep Dengesi ve Ekonomik Büyümeden Döviz Kurları ve Bankacılığa Kadar Ekonomi Hakkında Bilmemiz Gereken Her Şey**, İstanbul: Say Yayınları, 2019.

MILLARD, Stephen, Andrew HALDANE ve Victoria SAPORTA. **The Future of Payment Systems,** London: Routledge, 2008.

MITNICK Kevin D. ve William L. SIMON. **The Art of Deception Controlling the Human Element of Security**, Indianapolis: Wiley Publishing Inc., 2002.

NORVANTO, Elisa. "The Human Layer of Cybersecurity – The Art of Social Engineering", **Handbook on Cybersecurity The Common Security and Defence Policy of the European Union**, Ed. Jochen Rehrl Vienna: Armed Forces Printing Centre, 2018, ss. 190-200.

ORRELL, David ve Roman CHLUPATY. **The Evolution of Money**, New York City: Columbia University Press, 2016.

ÖÇAL, Tezer ve Ö. Faruk ÇOLAK. **Para-Banka**, Ankara: İmge, 1998.

ÖZDOĞAN, Ogan. **Endüstri 4.0 Dördüncü Sanayi Devrimi ve Endüstriyel Dönüşümün Anahtarları,** İstanbul: Pusula Yayıncılık, 2018.

ÖZER, Yusuf Mansur. **Kişisel Verilerin Korunmasında Blok Zinciri Modeli: Vaatler ve Hukuki Engeller,** İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020.

ÖZKAYA, Erdal, Raif SARICA ve Şükrü DURMAZ. **Siber Güvenlik Saldırı ve Savunma Stratejileri**, Ankara: Buzdağı Yayınevi, 2019.

ÖZTAN, Fırat. **Kıymetli Evrak Hukuku,** Ankara: Turhan Kitabevi, 19. Baskı, 2015.

PULAŞLI, Hasan. **Kıymetli Evrak Hukukunun Esasları**, Ankara: Legal Kitabevi, 4. Baskı, 2015.

SAĞIROĞLU, Şeref ve Mustafa ALKAN. **Siber Güvenlik ve Savunma Farkındalık ve Caydırıcılık**, Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.

SAMUELSON, Paul A. ve Peter TEMIN. **Economics,** New York: McGraw-Hill Book Co., 1976.

SCOTT, Hal S. ve Philip A. WELLONS**. International Finance: Transactions, Policy, and Regulation**, Sunderland: Foundation Press, 2002.

SMITH, Gary. **Money, Banking and Financial Intermediation**, Lexington: D. C Heath, 1991.

TANER, Cemal. **Herkes İçin Siber Güvenlik**, İstanbul: Abaküs Yayınları, İstanbul, 2019.

TUHR, Andreas von. **Borçlar Hukuku,** Çev. Cevat Edege, Ankara: Olgaç Matbaası, 1983.

VIGNA, Paul ve Michael J. CASEY. **Kripto Para Çağı**, Ankara: Buzdağı Yayınları, 2017.

WHITMAN, Michael E. ve Herbert J. MATTORD. **Principles of Information Security**, Boston: Course Technology, 4. Baskı, 2012.

YILDIZ, Erkan. **SmartPLS ile Yapısal Eşitlik Modellemesi Reflektif ve Normatif Yapılar,** Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.

YURTÇİÇEK, Mehmet Sıddık. **Hukuki Açıdan Elektronik Para**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015.

Süreli Yayınlar:

AKCAN, Ahmet Tayfur. "Dünyanın En Büyük Özel Sektör Fon Transfer Sistemi: CHIPS", **Mevzuat Dergisi,** Sayı 181, Ocak 2013, https://www.mevzuatde rgisi.com/2013/03a/01.htm, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

AKGÜN, Özcan ve Murat TOPAL. "Eğitim Fakültesi Son Sınıf Öğrencilerinin Bilişim Güvenliği Farkındalıkları: Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Örneği, **Sakarya University Journal of Education,** Cilt 5, Sayı 2, 2015, ss. 98-121.

ALHARBI, Talal ve Asifa TASSADDIQ. "Assessment of Cybersecurity Awareness among Students of Majmaah University", **Big Data and Cognitive Computing**, cilt 5, sayı 23, 2021, ss. 1-15.

ALSAYED, Alhuseen Omar ve Anwar BILGRAMI. "E-Banking Security: Internet Hacking, Phishing Attacks, AnalysisandPrevention of Fradulent Activities", **International Journal of Emerging Technology and Advanced Engineering,** Cilt 7, Sayı 1, Ocak 2017, ss. 109-115.

ARIKAN, Rauf. "Anket Yöntemi Üzerine Bir Değerlendirme", **Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 1, 2018, ss. 97-159.

AVCI, Ümmühan ve Esin ARSLAN. "Dijital Veri Güvenliği Farkındalığı ve Bilgi Okuryazarlığı ile Alınan Hizmetiçi Eğitimin Etkisi" **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,** Cilt 52, Sayı 3, 2019, ss. 891-914.

AVCI, Ümmühan ve Orçun ORUÇ. "Üniversite Öğrencilerinin Kişisel Siber Güvenlik Davranışları ve Bilgi Güvenliği Farkındalıklarının İncelenmesi", **İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,** Cilt 21, Sayı 1, 2020, ss. 284-303.

AYAS, Tuncay; Furkan AYDIN ve Mehmet Barış HORZUM. "Sanal Zorbalık Farkındalık Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması", **Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying,** Cilt 2, Sayı 2, 2015, ss. 38-51.

BADDELEY, Michelle Catherine. "Using E-cash in the New Economy: An Economic Analysis of Micropayment System", **Journal of Electronic Commerce Research**, Cilt 5, Sayı 4, 2004, ss. 239-253.

BARSAN, İris M. "Legal Challenges of Initial Coin Offerings (ICO)", **Revue Trimestrielle de Droit Financier (RTDF),** sayı 3, 2017, ss. 54-65, https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID3064397_code1454271.pdf?abstractid=3064397&mirid=1, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

BEARD, Colin. "Environmental Awareness Training : Three İdeas For Greening The Company Culture", **Eco-ManagementandAuditing,** Cilt 3, Sayı 3, 1996, ss. 139-146.

BOHANNAN, Paul. "The Impact of Money on an African Subsistence Economy", **Journal of Economic History,** Cilt 19, Sayı 4, 1959, ss. 491–503.

BOLAT, Pelin ve Gizem KAYİŞOĞLU. "Antecedents and Consequences of Cybersecurity Awareness: A Case Study for Turkish Maritime Sector", **Journal of ETA Maritime Science,** Cilt 7, Sayı 4, 2019, ss. 344-360.

BÖHME, Rainer vd. "Bitcoin: Economics, Technology, and Governance", **Journal of Economic Perspectives**, Cilt 29, Sayı. 2, Bahar 2015, ss. 213-238, https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.29.2.213, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

BULGURCU, Burcu, Hasan CAVUŞOGLU ve Izak BENBASAT. "Information Security Policy Compliance: An Empirical Study of Rationality-Based BeliefsandİnformationSecurity Awareness", **MIS Quarterly**, Cilt 34, Sayı 3, 2010, ss. 523-548.

CANBEK, Gürol ve Şeref SAĞIROĞLU. "Kötücül ve Casus Yazılımlar: Kapsamlı Bir Araştırma", **Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi,** Cilt 22, Sayı 1, 2007, ss. 121-136.

ÇETİN, Hakan. "Kişisel Veri Güvenliği ve Kullanıcıların Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi", **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi,** Cilt 14, Sayı 29, 2014, ss. 86-105.

DODGE, Ronald C.; Curtis A. CARVER ve Aaron J. FERGUSON. "Phishing For User Security Awareness", **Computers & Security**, Cilt 26, Sayı 1, 2007, ss. 73-80.

DORWARD, D. C. "Precolonial Tiv Trade and Cloth Currency", **International Journal of African Historical Studies**, Cilt 9, Sayı 4, 1976, ss. 576–591.

ERDEM, Merve ve Gürkan ÖZOCAK. "Siber Güvenliğin Sağlanmasında Uluslararası Hukukun ve Türk Hukukunun Rolü", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** Cilt 68, Sayı 1, 2019, ss. 127-212.

GAL-OR, Esther ve Anindya GHOSE. "The Economic Incentives for Sharing Security Information", **Information Systems Research,** Cilt 16, Sayı 2, 2005, ss. 186-208.

GOODHART, Charles A. E. "The Two Concepts of Money: Implications for the Analysis of Optimal Currency Areas", **European Journal of Political Economy**, Cilt 14, Sayı 3, 1998, ss. 407-432.

GÜVEN, Ezgi ve Mustafa AYDOĞDU. "Çevre Sorunlarına Yönelik Farkındalık Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Öğretmen Adaylarının Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi", **Öğretmen Eğitimi ve Eğitimcileri Dergisi,** Cilt 1, Sayı 2, 2012, ss. 185-202.

HANSCHE, Susan. "Designing A Security Awareness Program: Part 1", **Information Systems Security**, Cilt 9, Sayı 6, 2001, ss. 1-9.

HEKİM, Hakan ve Oğuzhan BAŞIBÜYÜK. "Siber Suçlar ve Türkiye'nin Siber Güvenlik Politikaları", **Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, 2013, ss. 135-158.

HERATH, Tejaswini ve H.R. RAO. "Encouraging Information Security Behaviors in Organizations: Role of Penalties, Pressuresand Perceived Effectiveness", **Decision Support Systems**, Cilt 47, Sayı 2, 2009, ss. 154–165.

KARACAN, Ali İhsan. "Türkiye'de Ödeme Sistemleri Üzerine Genel Bir Bakış", **Banka ve Finans Hukuku Dergisi**, Cilt 6, Sayı 21, 2017, ss. 23-190.

KEMMERER, Richard Allen. "Cybersecurity", **ICSE '03: Proceedings of the 25th International Conference on Software Engineering**, Mayıs 2003, ss. 705–715.

KERR, Gordon. "Cybersecurity in Banking and Payments in the United Kingdom", **The Visio Journal**, Aralık 2018, Sayı 3, ss. 39-48.

KESER, Hafize ve Can GÜLDÜREN. "Bilgi Güvenliği Farkındalık Ölçeği (BGFÖ) Geliştirme Çalışması", **Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi,** Cilt 23, Sayı 3, 2015, ss. 1167-1184.

KOKAR, Mieczyslaw M. ve Mica R. ENDSLEY. "Situation Awareness and Cognitive Modeling", I**EEE Intelligent Systems,** Cilt 27, Sayı 3, 2012, ss. 91-96.

KORAUS, Antonin; Miroslav Gombar vd. "Awareness of Security Risks Associated With Payment Systems Analysed by the Methods of Multidımensional Statistics", **Journal of Security and Sustainablity Issues**, Cilt 8, Sayı 4, 2019, ss. 687-703.

KRUGER, Hennie ve Wayne D. KEARNEY. "A Prototype for Assessing Information Security Awareness", **Computers & Security,** Cilt 25, Sayı 4, 2006, ss. 289-296.

KURAKU, Sivaraju ve Dinesh KALLA. "Emotet Malware – A Banking Credentials Stealer", I**OSR Journal of Computer Engineering,** Cilt 22, Sayı 4, Temmuz-Ağustos, 2020, ss. 31-40.

KURU, Hüseyin ve Mehmet Akif OCAK. "Determination of Cyber Security Awareness of Public Employees and Consciousness-rising Suggestions", **Journal of Learning and Teaching in Digital Age**, Cilt 1, Sayı 2, 2016, ss. 57-65.

LEBEK, Benedikt; Jörg UFFEN vd. "Information Security Awareness and Behavior: A Theory-Based Literature Review", **Management Research Review**, Cilt 37, Sayı 12, 2014, ss. 1049-1092.

MAHONEY, Samuel; Emilie ROTH vd. "A Cognitive Task Analysis for Cyber Situational Awareness", **Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society Annual Meeting,** Cilt 54, Sayı 4, 2010, ss. 279 – 283.

MCNEESE, Michael; Nancy COOKE vd. "Perspectives on the Role of Cognition in Cybersecurity", **Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society Annual Meeting,** Cilt 56, Sayı 1, 2012, ss. 268-271.

MUNSCH, Alison ve Peter MUNSCH. "The Future of API Security: The Adoption of APIs for Digital Communications and the Implications for Cyber Security Vulnerabilities", **Journal of International Technology and Information Management,** Cilt 29, Sayı 3, ss. 25-45, https://scholarworks.lib.c susb.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1454&context=jitim, (Erişim Tarihi: 21.06.2022).

OKUL, Turan vd. "Konaklama İşletmesi Yöneticilerinde Bilgi Güvenliği Farkındalığı: Kuşadası'ndaki Beş Yıldızlı Oteller Örneği", **Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi,** Cilt 3, Sayı 2, Aralık 2018, ss. 189-201.

PFLEEGER, Shari Lawrence ve Deanna D. CAPUTO. "Leveraging Behavioral Science to Mitigate Cybersecurity Risk", **Computers & Security**, Cilt 31, Sayı 4, 2012, ss. 597- 611.

POLANYI, Karl. "Sortings and 'Ounce Trade' in the West African Slave Trade", **Journal of African History**, Cilt 5, Sayı 3, 1964, ss. 381–393.

REZGUI, Yacine ve Adam MARKS. "Information Security Awareness in Higher Education: An Exploratory Study", **Computers & Security**, Cilt 27, sayı 7, 2008, ss. 241-253.

SHAH, Nadeem ve Mohammed FARIK. "Ransomware - Threats, VulnerabilitiesandRecommendations", **International Journal of Scientific & Technology Research**, Cilt 6, Sayı 6, Haziran 2017, ss. 307-309.

SRINIVASAN, Kavitha. "Cyber Security Awareness among Women Users – An Empirical Study", **PRERANA: Journal of Management Thought & Practice**, Cilt 13, Sayı 2, 2021, ss. 11-22.

STAFFORD, Tom ve Andrew URBACZEWSKI. "Spyware: The Ghost in the Machine", **Communications of the Association for Information Systems,** Cilt 14, 2004, ss. 291-306.

TUĞAL, İhsan; Cengiz ALMAZ ve Mehmet SEVİ. "Üniversitelerdeki Siber Güvenlik Sorunları ve Farkındalık Eğitimleri", **Bilişim Teknolojileri Dergisi**, Cilt 14, Sayı 3, 2021, ss. 229-238.

VALENTINE, J. Andrew. "Enhancing The Employee Security Awareness Model", **Computer Fraud & Security**, Cilt 2006, Sayı 6, ss. 17-19.

VANEECHOUTTE, Mario. "Experience, Awareness and Consciousness: Suggestions for Definitions as Offered by an Evolutionary Approach", **Foundations of Science**, Cilt 5, Sayı 4, 2000, ss. 429-456.

VROOM, Cheryl ve Rossouw VON SOLMS. "Towards Information Security Behavioural Compliance", **Computers & Security**, Cilt 23, 22004, ss. 191-198.

YILMAZ, Seyhmus ve Sultan ZAVRAK. "Adware: A Review", **International Journal of Computer Science and Information Technologies**, Cilt 6, Sayı 6, 2015, ss. 5599-5604.

ZENGİN, Burcu ve Aybegüm GÜNGÖRDÜ. "Elektronik Ödeme sistemlerinin Olası Etkileri Üzerine Bir İnceleme", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** Cilt 15, Sayı 3, 2013, ss. 129-150.

Tezler:

ALOTAIBI, Fayez Ghazai S. "A Novel Framework For Improving Cyber Security ManagementandAwareness For Home Users", **Doktora Tezi,** University of Plymouth, 2020.

BOS, Arthur R. "Cryptocurrencies and Regulation, a Master Thesis on the best practices for regulating cryptocurrencies within the EU", Leiden Üniversitesi, **Yüksek Lisans Tezi,** 6 Temmuz 2018: https://openaccess.leide nuniv.nl/bitstream/handle/1887/64833/MA%20Thesis%20-%20Arthur%20Bos.pdf?sequence=1 (Erişim Tarihi: 04.12.2020).

ÇATUK, Cüneyt. "Siber Riskler Karşısında Kobi'lerin Bilgi Güvenliği Farkındalıklarını Ölçen Bir Ölçek Geliştirme: Gaziantep Örneklemi", **Doktora Tezi,** Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

ÇAVUŞOĞLU, Cenk. "Elektronik Paranın Gelişimi ve Merkez Bankası Bilançosu ve Para Politikası Uygulamaları Üzerine Etkisi", **Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, T.C. Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü, Ankara, 2015.

ÇAY, Şerif. "Elektronik Ödeme Sistemlerinin Finansal Piyasalara Etkisi", T.C. Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı,, **Yüksek Lisans Tezi,** Ankara, 2015.

DÜLGER, Murat Volkan. "Türk Ceza Hukukunda Bilişim Suçları", İstanbul Üniversitesi, **Yüksek Lisans Tezi,** 2004.

EROL, Salih Erdem. "Siber Güvenlik Farkındalığı için Yetenek Tabanlı Dinamik Model", **Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi, 2016.

GÜNGÖR, Murat. "Ulusal Bilgi Güvenliği: Strateji ve Kurumsal Yapılanma", **Uzmanlık Tezi,** T. C. Kalkınma Bakanlığı Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı, Mart 2015.

KİRDABAN, M. İbrahim. "Ödeme Sistemlerindeki Gelişmeler ve Ödeme Sistemlerinin Finansal Sistemler Üzerindeki Etkileri", Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, **Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, Ankara, 2005.

MADENCİ, Timur. "Kredi Kartı ve Debit Kart Uygulamaları ve Karlılık Açısından Değerlendirme", Marmara Üniversitesi, **Yüksek Lisans Tezi,** İstanbul, 1996.

Diğer:

AIC. "More Malware - Adware, Spyware, SpamandSpim", **High Tech Crime Brief No. 11,** Canberra: Australian Institute of Criminology, 1 Ocak 2006, https://www.aic.gov.au/publications/htcb/htcb11, (Erişim Tarihi: 27.04.2021).

ALDASORO, Inaki, Leonardo GAMBACORTA, Paolo GIUDICI ve Thomas LEACH. "The Drivers of Cyber Risk", **BIS Working Papers,** No 865, 20 Mayıs 2020.

Alessa. "Fedwire: An Overview For Depository Institutions", **Alessa,** 28 Temmuz 2021, https://alessa.com/blog/fedwire-overview/, (Erişim Tarihi: 24/10/2022).

Avrupa Ödeme Konseyi. "2019 Payment Threats and Fraud Trends Report", **EPC302-19**, 9 Aralık 2019, s. 33, https://www.europeanpayments council.eu/news-insights/news/2019-payment-threats-and-fraud-trends-report, (Erişim Tarihi: 27.08.2021).

BADA, Maria; Angela M. SASSE ve Jason R. C. NURSE. "Cybersecurity Awareness Campaigns: Why Do They Fail to Change Behavior", International Conference on Cyber Security for Sustainable Society, 2015.

BARTOCK, Michael vd. "Guide for Cybersecurity Event Recovery", **NIST Special Publication 800-184**, Aralık 2016, https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/S pecialPublications/NIST.SP.800-184.pdf, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

BDDK. Aylık Bülten, Aralık 2021, https://www.bddk.org.tr/bultenaylik, (Erişim Tarihi: 13.05.2022).

BIS. **A Glossary of Terms Used in PaymentsandSettlement Systems**, Committee on Payment and Settlement Systems, 2016.

BIS. **Cyber-Resilience: Range of Practices,** Basel Committee on Banking Supervision, 2018.

BIS. **Guidance On Cyber Resilience For Financial Market Infrastructures**, Committee on Payments and Market Infrastructures, 2015.

BIS. **Payment Aspects of Financial Inclusion In The Fintech Era, Committee on Payments and Market Infrastructures,** Nisan 2020, https://www .bis.org/cpmi/publ/d191.pdf, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

BIS. "Payments in the United States", CPSS Red Book 2003: https://www.b is.org/cpmi/paysys/unitedstatescomp.pdf, (Erişim Tarihi: 04.12.2020).

BKM. "BKM Hakkında", 24 Ağustos 2021, https://bkm.com.tr/bkm-hakkinda/bkmyi-taniyin/tarihce/, (Erişim Tarihi: 27.08.2021).

BKM. "Yurtiçi Takas ve Hesaplaşma (YTH) Sistemi", **BKM,** 24 Ağustos 2021, https://bkm.com.tr/urunler-ve-hizmetler/yurtici-takas-ve-hesaplasma-sistemi/, (Erişim Tarihi: 24.08.2021)

BKM. "Kart Sayıları", **BKM,** 24 Ağustos 2021, https://bkm.com.tr/kart-sayilari/, (Erişim Tarihi: 24.08.2021)

BLACKLOCK, Jacob ve Steve SHI. "Blockchain & Cryptocurrency Regulation 2020/China", **Global Legal Insights,** https://www.globallegalinsig hts.com/practice-areas/blockchain-laws-and-regulations/china, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

Blockchain Türkiye. "Dünyada Blokzinciri Regülasyonları ve Uygulama Örnekleri Karşılaştırma Raporu", Hukuk, Düzenlemeler ve Kamu İlişkileri Grubu, Şubat 2019, https://bctr.org/wp-content/uploads/2019/04/Du%CC%88nyada-Blokzinciri-Regulasyonlar%C4%B1.pdf, (Erişim Tarihi: 04.12.2020).

Blockchain Türkiye. "Çin'de Blockchain: Büyük Duvarın Ardında Büyüyen Tohum", 29 Mayıs 2019, https://bctr.org/cinde-blockchain-buyuk-duvarin-ardinda-buyuyen-tohum-9236/, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

BOUVERET, Antoine. "Cyber Risk for the Financial Sector: A Framework for Quantitative Assessment", 22 Haziran 2018, **IMF Working Paper WP/18/143,** https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WP/2018/wp18143.ashx, (Erişim Tarihi: 11.11.2022).

CANONGIA, Claudia ve Raphael MANDARINO. "Cybersecurity: The New Challenge of the Information Society", **Crisis Management: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications**, Ed. Management Association, Information Resources, Hershey, PA: IGI Global, 2014, ss. 60-80.

CHANDRASEKAR, Karthick. "Single Euro Payments Area (SEPA) - RuleBook 3.0", 26 Şubat 2017, https://www.linkedin.com/pulse/single-euro-payments-area-sepa-rulebook-30-karthick-chandrasekar/, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

CHEN, James. "Monetary Control Act", **Investopedia**, 29 Ocak 2021, https://www.in vestopedia.com/terms/m/monetary-control-act.asp, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

CHEN, Ping; Lieven DESMET ve Christophe HUYGENS. "A Study on Advanced Persistent Threats", **Communications and Multimedia Security**, Eylül 2014, ss. 63-72, https://hal.inria.fr/hal-01404186/document, (Erişim Tarihi: 27.08.2021).

CHENG, Chuyan. "Digitalize Your Wallet (Cash): China's Digital Currency, Fintech Companies, and Technology Race with the West", CSIS, 5 Mart 2021, https://www.csis.org/blogs/technology-policy-blog/digitalize-your-wallet-cash-chinas-digital-currency-fintech-companies, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

CHOHAN, Usman W. **Initial Coin Offerings (ICOs): Risks, Regulation, and Accountability**, 30 Kasım 2017, University of New South Wales, https://www.s pringerprofessional.de/en/initial-coin-offerings-icos-risks-regulation-and-accountability/17541700, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

CLAYTON, Jay. "Statement on Cryptocurrencies and Initial Coin Offerings", 11 Aralık 2017, https://www.sec.gov/news/public-statement/statement-clayton-2017-12-11, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

CNSS. "National Information Assurance Glossary", **Committee on National Security Systems (CNSS) Instruction No. 4009,** 2010, http://www.ncix.gov/publications/policy/docs/CNSSI_4009.pdf, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

CRAIGEN, Dan; Nadia DIAKUN-THIBAULT ve Randy PURSE. "Defining Cybersecurity", **Technology Innovation Management Review,** Ekim, 2014, ss. 13-21.

CRISANTO, Juan Carlos ve Jermy PRENIO. "Regulatory Approaches To Enhance Banks' Cyber-Security Frameworks", **BIS FSI Insights**, No 2, 2 Ağustos 2017.

Çin Merkez Bankası. **Progress of Research & Development of E-CNY in China**, Working Group on E-CNY Research and Development, Temmuz 2021, http://www.pbc.gov.cn/en/3688110/3688172/4157443/4293696/2021071614584691871.pdf, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

Deloitte. **SWIFT Systems and the SWIFT Customer Security Program,** Bakü, Azerbaycan, 2021, https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/az/ Documents/risk/swift-customer-security-programme.pdf, (Erişim Tarihi: 11.11.2022).

DIMITROV, Biser. "These Chinese Blockchain Platforms Are Launching Soon, Here Is Why", **Forbes**, 16 Nisan 2020, https://www.forbes.com/s ites/biserdimitrov/2020/04/16/these-chinese-blockchain-platforms-are-launching-soon-here-is-why/, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

DÜLGER, Murat Volkan ve Merve BAKDUR. "7222 Sayılı Kanun ile 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda Yapılan Düzenlemenin KVK Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", https://www.researchgate.net/profile/Murat-Duelger/publication/349552927_7222_Sayili_Kanun_ile_5411_say ili_Bankacilik_K anunu'nda_Yapilan_Duzenlemenin_KVK_Hukuku_Acisindan_Degerlendirilmesi/links/603617eb4585158939c5e295/7222-Sayili-Kanun-ile-5411-sayili-Bankacilik-Kanununda-Yapilan-Duezenlemenin-KVK-Hukuku-Acisindan-Degerlendirilmesi.pdf (Erişim Tarihi: 24.08.2020).

EKMAN, Alice. "Chına's BlockchaınandCryptocurrency Ambıtıons The First-Mover Advantage", **Euiss,** 13 Temmuz 2021, https://www.iss.europa.eu/content/ chinas-blockchain-and-cryptocurrency-ambitions#_china_s_dual_policy, (Erişim Tarihi: 14.03.2022).

EMIGH, Aaron. "Online Identity Theft: Phishing Technology, Chokepoints and Countermeasures", **ITTC Report on Online Identity Theft Technology and Countermeasures,** 3 Ekim 2005, ss. 1-58.

ENISA. "Advanced Persistent Threat Incident Handling", **Handbook, Document for Teachers,** Eylül 2014, https://www.enisa.europa.eu/topics/training-and-exercises/trainings-for-cybersecurity-specialists/online-training-material/documents/ advanced_persistent_threat_incident_handling_handbook, (Erişim Tarihi: 27.08.2021).

EPC. "European Payments Council, 2019 Payment Threats and Fraud Trends Report, EPC302-19, /Versiyon 1.0": https://www.europeanpaymentscouncil.eu/sites/default/files/kb/file/2019-12/EPC302-19%20v1.0%202019%20Payments%20Threats%20and%20Fraud%20Trends%20Report.pdf (Erişim Tarihi: 04.12.2020).

EREN, Mehmet. "İngiltere'nin Siber Güvenlik Politikası", Y**eni Küresel Tehdit Siber Saldırılar Siber Güvenlik ve Politika Uygulamaları**, Ed. Fulya KÖKSOY, Ankara: Nobel Yayınları, 2020, ss. 109-135.

Fire Eye. "M-Trends 2021", **Fire Eye Mandiant Services Special Report,** 2021, s. 20, https://content.fireeye.com/m-trends/rpt-m-trends-2021, (Erişim Tarihi: 27.08.2021).

GAVAZ, Berkay. "Ddos Nedir?", **Acarnet,** 27 Ağustos 2021, https://www.acarnet.com/blog/ddos-nedir/, (Erişim Tarihi: 27.08.2021)

GERACI, Michele. "ChinaandMarkets, the Global Renminbi": http://michelegeraci.com/en/2018/04/09/china_and_markets_the_global_renminbi/ (Erişim Tarihi: 04.12.2020).

Goode Intelligence. "The Impact of Payment Services Directive II on Authentication & Security", Haziran 2016, https://www.goodeintelligence.com/wp-content/uploads/2016/07/Goode-Intelligence-White-Paper-The-impact-of-PSD2I-on-authentication-and-security.pdf, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

GU, Michael. "China's National Digital Currency DCEP / CBDC Overview", **Boxmining,** 13 Eylül 2022, https://boxmining.com/dcep/, (Erişim Tarihi: 11.11.2021).

HAEUSSINGER, Felix J. ve Johann J. KRANZ. "Information Security Awareness: Its Antecedents and Mediating Effects on Security Compliant Behavior", **Conference: International Conference on Information Systems (ICIS),** Milan, Cilt 34, 2003.

HARDWICK, Joshua. "Google Search Operators: The Complete List (42 Advanced Operators)", **ahrefs,** 3 Ağustos 2020, https://ahrefs.com/blog/google-advanced-search-operators/, (Erişim Tarihi: 30.05.2022).

Harvard Business Review Press. "Dijital Dönüşüm Blok Zinciri", Optimist, İstanbul, 2020.

HAYES, Adam. "Clearing House Interbank Payments System (CHIPS)", **Investopedia,** 24 Şubat 2021, https://www.investopedia.com/terms/clearing-house-interbank-payments-system-chips.asp, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

HELMS, Kevin. "US Lawmaker Introduces Crypto-Currency Act of 2020 While Under Coronavirus Quarantine", **bitcoin.com,** 10 Mart 2020, https://news.bitcoin.com/cryptocurrency-act-of-2020/, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

HOGBEN, Giles. "Botnets: Measurement, Detection, Disinfection and Defence", **ENISA's Emerging and Future Risk Programme,** 7 Mart 2011, ss. 4-5, https://www.enisa.europa.eu/publications/botnets-measurement-detection-disinfection-and-defence/@@download/fullReport, (Erişim Tarihi: 27.08.2021).

IBM. "IBM Security Services 2014 Cyber Security Intelligence Index Analysis of Cyber Attack and İncident Data from IBM's Worldwide Security Operations", **Research Report**, Mayıs 2014, s. 3, https://i.crn.com/si tes/default/files/ckfinderimages/u serfiles/images/crn/custom/IBMSecurityServices2014.PDF, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

ISO. "About Us", https://www.iso.org/about-us.html, (Erişim Tarihi: 28.08.2021).

ISO. "ISO/IEC JTC 1/SC 27 Information Security, Cybersecurity and Privacy Protection", https://www.iso.org/committee/45306.html, (Erişim Tarihi: 25.10.2022).

ITU. "Overview of Cybersecurity", **Recommendation X.1205 (04/08),** 18 Nisan 2008, https://www.itu.int/rec/T-REC-X.1205-200804-I/en, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

İhlas Haber Ajansı, "Sahte E-Mail Dolandırıcılığa Dikkat", **İhlas Haber Ajansı,** 18 Kasım 2021, https://www.iha.com.tr/haber-sahte-e-mail-dolandiriciliga-dikkat-997094/, (Erişim Tarihi: 24.08.2022)

İTERGEN, Yıldıray. "Saniyeler İçinde Kredi Kartınızdan Ödeme Nasıl Alınıyor?", **Medium,** 12 Nisan 2019, https://medium.com/kartliodemeler/https-medium-com-kartliodemeler-auth-932995f6c245, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

JAMES, Clive. "Cybersecurity: Threats, Challenges, Opportunities", **ACS,** Sydney, Kasım 2016, https://www.acs.org.au/insightsandpublications/reports-publications/cybersecurity-threats-challenges-opportunities.html, (Erişim Tarihi: 30.05.2022).

JOVANOVIC, Bojan. "A Not-So-Common Cold: Malware Statistics in 2022", **Dataprot,** 2 Kasım 2022, https://dataprot.net/statistics/malware-statistics/#:~:text=560%2C000%20new%20pieces%20of%20malwar e,58%25%20of%20all%20com puter%20malware., (Erişim Tarihi: 11.11.2022).

Kanada Kamu Güvenliği. "Terminology Bulletin 281: Emergency Management Vocabulary", Ottawa: Translation Bureau, Government of Canada. 2014, http://www.btb.tpsgcpwgsc.gc.ca/publications/documents/urgence-emergency.pdf, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

KHARPAL, Arjun. "China has given away millions in its digital yuan trials. This is how it Works", **CNBC,** 4 Mart 2021, https://www.cnbc.co m/2021/03/05/chinas-digital-yuan-what-is-it-and-how-does-it-work.html, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

KISSEL, Richard. "Glossary of Key Information Security Terms", **NISTIR 7298,** Mayıs 2013.

KVKKr. "İlke Kararları", **Kişisel Verileri Koruma Kurumu,** 11 Kasım 2022, https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/7201/Ilke-Kararlari, (Erişim Tarihi: 11.11.2022).

KVKKr. **Kişisel Verileri Koruma Kurulu İlke Kararları**, Yayın No 36, Ankara: KVKK Yayınları, https://www.kvkk.gov.tr/SharedFolderServer/CMS Files/7a2f2dc1-b656-4325-9249-73e350c3ea57.pdf, (Erişim Tarihi: 27.10.2021).

KVKKr. **Kişisel Verilerin Korunmasına İlişkin Bankacılık Sektörü İyi Uygulamalar Rehberi**, Yayın No 41, Ankara: KVKK Yayınları, Temmuz 2022, https://kvkk.gov.tr/SharedFolderServer/CMSFiles/12236bad-8de1-4c94-aad6-bb93f53271fb.pdf, (Erişim Tarihi: 27.10.2021).

LEWIS, James Andrew. "Cybersecurity and Critical Infrastructure Protection", **CSIS,** 12 Ocak 2006, https://www.csis.org/analysis/cybersecurity-and-critical-infrastru ctu-re-protection, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Memurlar.Net, "Bu Türden Dolandırıcı Mesajlara İtibar Etmeyiniz", **Memurlar.net,** 2 Mayıs 2018, https://www.memurlar.net/haber/746044/bu-turden-dolandirici-mesajlara-itibar-etmeyiniz.html, (Erişim Tarihi: 27.08.2021)

MULLANY, Gerry. "China Restricts Banks' Use of Bitcoin", **The New York Times**, 5 Aralık 2013, https://www.nytimes.com/2013/12/06/business/inte rnational/china-bars-banks-from-using-bitcoin.html, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

MUSHARRAF, Mohammad. "Digital Yuan's Backend Development Complete, Says Chinese Official", **Cointelegraph**, 22 Haziran 2020, https:// coint elegraph.com/news/digital-yuans-backend-development-complete-says-chinese-official, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

NCSC. "Mitigating Malware and Ransomware Attacks", **Guidance**, 9 Eylül 2021, https://www.ncsc.gov.uk/guidance/mitigating-malware-and-ransomware-attacks, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

NICCS. "Glossary", **National Initiative For Cybersecurity CareersandStudies,** 27 Mart 2021, https://niccs.cisa.gov/cybersecurity-career-resources/glo ssary#C, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

NICKOLOV, Eugene. "Modern Trends in the Cyber Attacks against the Critical Information Infrastructure", **Regional Cybersecurity Forum**, Sofia, 7-9 Ekim 2008, https://www.itu.int/ITU-D/cyb/events/2008/sofia/docs/nickolov-modern-trends-sofia-oct-08.pdf, (Erişim Tarihi: 27.10.2022).

Norton Rose Fulbright. "China issues announcement to ban fundraising through token offerings", Eylül 2017, https://www.nortonrosefulbright.com/en/kn owled-ge/publications/aa676f71/china-issues-announcement-to-ban-fundraising-through-token-offerings, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

OECD. **Computer Viruses and Other Malicious Software: A Threat to the Internet Economy**, Paris: OECD Publishing, 2009, https://read.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/computer-viruses-and-other-malicious-software_9789264056510-en#, (Erişim Tarihi: 27.08.2021).

Oxford University Press. **Oxford Online Dictionary,** Oxford: Oxford University Press. 27 Mart 2021: http://www.oxforddictionaries.com/def inition/english/Cybersecurity, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

ÖZKAN, Özlem. "Dünyada Blokzinciri Regülasyonları ve Uygulama Örnekleri Karşılaştırma Raporu", Şubat 2019, https://bctr.org/wp-content/uploads/2019/04/Du%CC%88nyada-Blokzinciri-Regulasyonlar%C4%B1.pdf, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

PAN, David. "China's Congress Passes Cryptography Law, Effective Jan. 1, 2020", **Coindesk**, 26 Ekim 2019, https://www.coindesk.com/chinas-congress-passes-cryptography-law-effective-jan-1-2020, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

PENEZOĞLU, Yusuf Gökhan. "Dijital Ekonomilerin Vergilendirilmesi", **Ekonomist,** Mayıs 2020: https://www.ekonomist.com.tr/genel/telefona-indirdigimiz-uygulamalarin-vergisi-var-mi.html (Erişim Tarihi: 04.12.2020).

ROSS, Ronald S. "Managing Information Security Risk: Organization, Mission, and Information System View", **Special Publication (NIST SP) – 800-39,** National Institute of Standards and Technology, Gaithersburg, MD, https://tsapps.nist.gov/publication/get_pdf.cfm?pub_id=908030, (Erişim Tarihi: 27.08.2021).

SANTORO, Mattia vd. "Web Application Programming Interfaces (APIs): General-Purpose Standards, TermsandEuropean Commission initiatives", **JRC Technical Report,** Lüksemburg: Publications Office of the European Union, 2019, https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC118082, (Erişim Tarihi: 19.10.2021).

SCHAUB, Mark, Stanley ZHOU ve David HONG. "What the New PRC Blockchain Regulations Mean", **China Law Insight,** 2 Şubat 2019, https://www.chinalawinsight.com/2019/02/articles/finance/what-the-new-prc-blockchain-regulations-mean/, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

SHI-KUPFER, Kristin ve Mareike OHLBERG. "China's Digital Rise Challenges for Europe", sayı 7, Nisan 2019, Mercator Institute for Chine Studies, https://merics.org/sites/default/files/2020-06/MPOC_No.7_ChinasDigitalRise_web_final_2.pdf, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

SIMMONET, Oliver. "Analysis: Attacking and Defending Swift Systems Swift Systems and the SWIFT Customer Security Program", **F-Secure,** 2021, https://www.f-secure.com/content/dam/f-secure/en/consulting/our-thinking/collaterals/digital-q4-2021-q1-2022/FSecure_Consulting_Analysis-attacking-and-defending-SWIFT-systems.pdf, (Erişim Tarihi: 11.11.2022).

Statista. "Annual Number of Malware Attacks Worldwide from 2015 To First Half 2022", Haziran 2022, https://www.statista.com/statistics/873097/malware-attacks-per-year-worldwide/, (Erişim Tarihi: 27.10.2022).

Statista. "Annual Number of Ransomware Attacks Worldwide from 2016 to First Half 2022", 3 Ağustos 2022, https://www.statista.com/st atistics/494947/ransomware-attacks-per-year-worldwide/, (Erişim Tarihi: 11.11.2022).

Statista. "Malware - Statistics & Facts", 18 Ekim 2022, https://www.statista.com/topics/8338/malware/#topicOverview (Erişim Tarihi: 11.11.2022).

Statista. "Most Prevalent Botnets Worldwide in 2021", 6 Ekim 2022, https://www.statista.com/topics/8338/malware/#topicOverview, (Erişim Tarihi: 11.11.2022).

Statista. "Number of Newly Discovered Ransomware Families Worldwide from 2015 to 2021", 7 Temmuz 2022, https://www.statista.com/statistics/ 701029/number-of-newly-added-ransomware-families-worldwide/, (Erişim Tarihi: 11.11.2022).

Statista. "Phishing: Most Targeted Industry Sectors 2022", 7 Temmuz 2022, https://www.statista.com/statistics/266161/websites-most-affected-by-phishing/, (Erişim Tarihi: 11.11.2022).

Statista. "Sectors Most Targeted by Ransomware Attacks Worldwide in 2021, by Number of Complaints", 14 Eylül 2022, https://www.statista.com/s tatistics/1323599/us-most-targeted-industries-by-ransomware-attacks/, (Erişim Tarihi: 11.11.2022).

SWIFT. About Us, 5 Kasım 2022, https://www.swift.com/about-us, (Erişim Tarihi: 05.11.2022).

SWIFT, FIN, 27 Mart 2021, https://www.swift.com/our-solutions/global-financial-messaging/fin, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

SWIFT. SWIFT in Figures, Eylül 2022, 21 Ekim 2022, https://www. swift.com/about-us/discover-swift/fin-traffic-figures/swift-fin-traffic-document-centre, (Erişim Tarihi: 05.11.2022).

ŞAHİN, Kurtuluş. "Hiç Bilmeyenler İçin; API nedir?", **Medium**, 6 Mayıs 2018, https://medium.com/@kurtulussahin/api-nedir-462dff9922d0, (Erişim Tarihi: 05.11.2022).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. **On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023),** Temmuz 2019, https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads /2019/07/Onbirinci KalkinmaPlani.pdf, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

TCMB. Dijital Türk Lirası Kullanımına İlişkin Basın Duyurusu, Sayı 2022-55, 29 Aralık 2022, https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/1076a43f-3368-4565-a77e-964b06034e53/DUY2022-55.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-1076a43f-3368-4565-a77e-964b06034e53-oltJbZ2, (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

TCMB. Elektronik Fon Trasfer (EFT) Sistemi, https://www.tcmb.gov .tr/wps/wcm/ connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Odeme+Sistemleri/Turkiyedeki+Odeme+Sistemleri/Elektronik+Fon+Transfer+%28EFT%29+Sistemi, (Erişim Tarihi: 16.02.2022).

TCMB. Elektronik Menkul Kıymet Transfer (EMKT) Sistemi, https://www.tcmb .gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Odeme+ Sistemleri/Temel+Hususlar/Odeme+Hizmeti+ve+Odeme+Sistemi, (Erişim Tarihi: 16.02.2022).

TCMB. Elektronik Para Kuruluşları, 16 Ocak 2023, https://www.tcmb.gov.tr/ wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Odeme+Hizmetleri/Elektronik+Para+Kuruluslari, (Erişim Tarihi: 16.01.2023).

TCMB. Merkez Bankasından Yeni Nesil Anlık Ödeme Sistemi, https://fast.tcmb.gov.tr/#, (Erişim Tarihi: 16.10.2022).

TCMB. Ödeme Hizmeti ve Ödeme Sistemi, https://www.tcmb.gov.tr/wps /wcm/connect /TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Odeme+Sistemleri/Temel+Hususlar/Odeme+Hizmeti+ve+Odeme+Sistemi, (Erişim Tarihi: 16.02.2022).

TCMB. Ödeme Kuruluşları, 19 Kasım 2021, https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Odeme+Hizmetleri/Odeme+Kuruluslari, (Erişim Tarihi: 19.11.2022).

The Clearing House. "Owner Banks", https://www.theclearinghouse.org /about/owner-banks, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

The Clearing House. "Payment Systems", https://www.theclearinghouse.org /payment-systems, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

The Federal Reserve. "Fedwire Funds Service - Annual Statistics", 15 Şubat 2022, https://www.frbservices.org/resources/financial-services/wires/volume-value-stats/annual-stats.html, (24/10/2022).

TOWNSEND, Kevin. "Spyware, Adware and Peer-to-Peer Networks: The Hidden Threat to Corporate Security," **PestPatrol White Paper**, http://www.pestp atrol.com/ White-papers/CorporateSecurity0403.asp, (Erişim Tarihi: 27.04.2021).

Türkiye İş Bankası. "Virman İşlemi Nedir, Nasıl Yapılır?", 13 Ekim 2022, https://www.isbank.com.tr/blog/virman-islemi-nedir-nasil-yapilir, (Erişim Tarihi: 12.11.2022).

ZHANG, Yichao. "China: Regulators Ban Companies from Raising Money Through Virtual Currencies", 19 Ekim 2017, https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2017-10-19/china-regulators-ban-companies-from-raising-money-through-virtual-currencies/, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

ZHENG, Denise E. "2015 DOD Cyber Strategy", **CSIS,** 24 Nisan 2015, https://www.csis.org/analysis/2015-dod-cyber-strategy, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

ZYWICKI, Todd J. "The Economics of Payment Card Interchange Fees and Limits of Regulation", **ICLE Financial Regulatory Program White Paper Series**, 2 Haziran 2010.

Mevzuat:

5 U.S. Code § 552a - Kişiler Hakkında Tutulan Kayıtlar (Records maintained on individuals), https://www.law.cornell.edu/uscode/text/5/552a, (Erişim Tarihi: 30.03.2021).

Banka Kartları ve Kredi Kartları Hakkında Yönetmelik, https://www.resmigazete .gov.tr/eskiler/2007/03/20070310-7.htm, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu, https://www.mevzuat.gov.tr/Me vzuatMetin/1.5.5464.pdf, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Bankacılık Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/02/20200225-12.htm, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

Bankacılık Kanunu, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5411.pdf, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

Bankalarda Bilgi Sistemleri Yönetiminde Esas Alınacak İlkelere İlişkin Tebliğ, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/09/20070914-1.htm, (Erişim Tarihi: 27.08.2021).

Bankaların Bilgi Sistemleri ve Elektronik Bankacılık Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200315-10.htm, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

Bankaların Bilgi Sistemleri ve Elektronik Bankacılık Hizmetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, https://www.resmig azete.gov.tr/eskiler/2020/06/20200620-1.htm, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/10/20221018-1.htm, (Erişim Tarihi: 25.10.2022).

Bazı Kanunlarda ve Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/06/202 00626-1.htm, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

Birlik Genelinde Yüksek Düzeyde Ortak Ağ ve Bilgi Sistemleri Güvenliği için Önlemlerle İlgili Direktif, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/P DF/?uri=C ELEX:32016L1148&rid=1, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Blokzincir Bilgi Hizmet Yönetimine İlişkin Regülasyon (Regulations on the Administration of Blockchain Information Services), http://www.cac.gov.cn /2019-01/10/c_1123971164.htm, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

Borç Tahsilatı İyileştirme Yasası (The Debt Collection Improvement Act – DCIA), https://www.uniformlaws.org/HigherLogic/System/DownloadDocumentFile.ashx ?DocumentFileKey=7e19c3bc-ba1a-a3ba-ef77-f9c9e1f57bd1, ve https://www.congress.gov/104/bills/s1234/BILLS-104s1234is.pdf, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

Comptroller of the Currency's Consumer Protection Guidelines, https://www.occ .gov/publications-and-resources/publications/comptr ollers-handbook/files/other-consumer-protection-laws-regs/pub-ch-other-consumer-protect-laws-regs.pdf, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Cumhurbaşkanlığı Genelgesi (2019/12), https://www.resmigazete.gov.tr/ eskiler/2019/07/20190706-10.pdf, (Erişim Tarihi: 27.08.2021).

Çek Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/02/20120203M1-1.htm, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5941.pdf, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Elektronik Fon Transferi yasası (Electronic Fund Transfer Act – EFTA), https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2010-title15/pdf/ USCODE-2010-title15-chap41-subchapVI.pdf, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Elektronik Fon Transferi Yasası (Electronic Fund Transfer Act – EFTA), https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2010-title15/pdf/USC ODE-2010-title15-chap41-subchapVI.pdf, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Elektronik Para Kurumlarının Ele Alınması, Takibi ve İhtiyatlı Denetimi, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX: 32000L0046&from=EN, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Federal Rezerv Kanunu (Federal Reserve Act – FRA), https://fraser.stlouisfed.org /files/docs/publications/books/fract_iden_1914.pdf, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Finansal Hizmetler ve Piyasalar Yasası (FSMA), https://www.uniformlaws.org/HigherLogic/System/DownloadDocumentFile.ashx?DocumentFileKey=7e19c3bc-ba1a-a3ba-ef77-f9c9e1f57bd1, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR), https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679, (Erişim Tarihi: 30.03.2021).

İç Pazarda Ödeme Sistemlerine ilişkin Değişiklik, https://eur-lex.europa.eu/ LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:319:0001:0036:en:PDF, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/07/ 20200731-1.htm, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

İnternet Ortamında Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun, https://www.resmigazete.gov .tr/eskiler/2020/06/20200626-1.htm, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, https://www.mevzuat.gov.tr/ mevzuatmetin/1.5.6698.pdf, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat? MevzuatNo=6698&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

Madeni Ufaklık ve Hatıra Para Bastırılması Hakkında Kanun, https://www .mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1264.pdf, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Ödeme Hizmetleri Direktifi (PSD1), https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32007L0064&from=EN (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Ödeme Hizmetleri Direktifi (PSD2), https://ec.europa.eu/info/law/payment-services-psd-2-directive-eu-2015-2366_en, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Ödeme Hizmetleri Direktifi, (PSD1) https://ec.europa.eu/info/law/payment-services-psd-1-directive-2007-64-ec_en, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para İhracı ile Ödeme Kuruluşları ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Yönetmelik, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19816&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para İhracı ile Ödeme Hizmeti Sağlayıcıları Hakkında Yönetmelik, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/12/2 0211201-1.htm, (Erişim Tarihi: 05.01.2023).

Ödeme Hizmetlerinde TR Karekodun Üretilmesi ve Kullanılması Hakkında Yönetmelik, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/08/20200821-4.htm, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun, https://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuat Metin/1.5.6493.pdf, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler /2019/11/20191122-2.htm, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

Regulation E, https://www.federalreserve.gov/supervisionreg/reglisting.htm#E, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Regulation J, https://www.ecfr.gov/cgi-bin/text-idx?SID&node=pt12.2.210&rg n=div5, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Sağlam Müşteri Kimlik Doğrulaması ve Ortak, Güvenli, Açık İletişim Standartları için Düzenleyici Teknik Standartlar, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018R0389, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

SEPA Tüzüğü, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri =OJ:L:2012:094:FULL&from=EN, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Single Euro Payments Area (SEPA), https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/consumer-finance-and-payments/payment-services/single-euro-payments-area-sepa_en (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Telekomünikasyon Kurumu Tarafından Erişim Sağlayıcılara ve Yer Sağlayıcılara Faaliyet Belgesi Verilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/10/20071024-12.htm, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar, TCMB, https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/8bb1302e-cecc-4ae4-9622-54365f8ee2e1/kambiyo2.pdf?MOD=AJPERES, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

Türk Ticaret Kanunu, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6102.pdf (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1211.pdf, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Türkiye Ödeme ve Para Kuruluşları Birliği Statüsü, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/06/20200628-15.pdf, (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

Uniform Consumer Credit Code (UCCC), https://www.uniformlaws.org/HigherLogic/System/DownloadDocumentFile.ashx?DocumentFileKey=7e19c3bc-ba1a-a3ba-ef77-f9c9e1f57bd1, (Erişim Tarihi: 27.03.2021).

Uluslararası Yayıncılık Bağlamında
KAMU DİPLOMASİSİNDE STRATEJİK ANLATI

Dr. Festim Rizanaj

nobel bilimsel

Uluslararası Yayıncılık Bağlamında
KAMU DİPLOMASİSİNDE STRATEJİK ANLATI

Dr. Festim Rizanaj

Yayın No.: 1554
ISBN: 978-625-398-422-9
E-ISBN: 978-625-398-423-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Rizanaj, Festim.
Uluslararası Yayıncılık Bağlamında KAMU DİPLOMASİSİNDE STRATEJİK ANLATI / Festim Rizanaj
1. Basım, XIV + 342 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-422-9
E-ISBN: 978-625-398-423-6
1. Kamu Diplomasisi 2. Uluslararası Yayıncılık 3. Stratejik Anlatı 4. Batı Balkanlar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **V**

TABLOLAR DİZİNİ ..... **XI**

ŞEKİL DİZİNİ ..... **XIII**

GİRİŞ **1**

BÖLÜM I
KAMU DİPLOMASİSİ YA DA KAMUOYU DİPLOMASİSİ **5**

1.1. Diplomasi 9
1.1.1. Geçmişten günümüzde diplomasi 11
1.1.2. Diplomasi alanında yaşanan değişimler ve dönüşümler: eski diplomasiden yeni diplomasiye 20
1.1.2.1. Eski diplomasi 20
1.1.2.2. Yeni diplomasi 22
1.1.3. Diplomasi yöntemleri 25
1.1.3.1. Ad hoc diplomasi 25
1.1.3.2. İkili-bilateral diplomasi 26
1.1.3.3. Çok taraflı-multilateral diplomasi 27
1.1.3.4. Parlamenter diplomasi 28
1.1.3.5. Sessiz diplomasi 28
1.1.3.6. Doruk (zirve) diplomasisi 29
1.2. Kamu Diplomasisinin Ortaya Çıkışı 30
1.2.1. Dış politika açısından kamuoyu 33
1.2.2. Kamu diplomasisi kavramı 37
1.2.3. Kamu diplomasisi gelişme süreci 47
1.3. Yumuşak Gücün Manifestosu Olarak Kamu Diplomasisi 49
1.3.1. Uluslararası ilişkilerde güç kavramı 49
1.3.2. Yumuşak güç ve kamu diplomasisi 51
1.4. Geleneksel Kamu Diplomasisi ve Yeni Kamu Diplomasisi 54
1.5. Kamu Diplomasisi ve İlişkili Kavramlar 61
1.5.1. Kamu diplomasisi ve dış politika 61

1.5.2. Kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler 62
1.5.3. Kamu diplomasisi ve propaganda 62
1.5.4. Kamu diplomasisi ve ulus markalaşması 64
1.6. Kamu Diplomasisi Uygulama Alanları 66
1.6.1. Kültür 66
1.6.2. Eğitim 70
1.6.3. Lobicilik ve savunuculuk 74
1.6.4. İnanç (Din) 76

BÖLÜM II
KAMU DİPLOMASİSİ VE ULUSLARARASI YAYINCILIK 79

2.1. Bir İletişim Süreci Olarak Kamu Diplomasisi 80
2.2. Medyatikleşen Kamu Diplomasisi 85
2.3. Yeni Medya ve Kamu Diplomasisi 88
2.3.1. Dijital diplomasi 91
2.3.2. Sosyal medya ve kamu diplomasisi 97
3.4. Kamu Diplomasisinin Kalbi: Uluslararası Yayıncılık 100
3.4.1. Uluslararası yayıncılığın tarihsel gelişimi 107
3.4.1.1. Uluslararası yayıncılığın ortaya çıkışı 110
3.4.1.2. İkinci Dünya Savaşı Dönemi 115
3.4.1.3. Soğuk Savaş dönemi 117
3.4.1.4. Soğuk Savaş sonrası 121
3.4.1.5. 11 Eylül sonrası 123
3.4.2. Uluslararası yayıncılığın ömürleri ve tutarlılığı 125
3.4.3. Uluslararası yayıncılığın işleyiş türleri, görevleri ve işlevselliği 126
3.4.4. Uluslararası yayıncılıkta dil hizmetleri ve hedef kitle 140
3.4.5. Uluslararası yayıncılık örnekleri 146
3.4.5.1. BBC 147
3.4.5.2. CCTV 150
3.4.5.3. Deutsche Welle (DW) 151
3.4.5.4. Voice of America (VOA)-Amerika'nın Sesi 153
3.4.5.5. Al Jazeera (El Cezire) 155
3.4.3.6. Russia Today (RT) 156
3.4.5.7. TRT ve Anadolu Ajansı 158
3.5. Yeni Medya ve Uluslararası Yayıncılık 159

BÖLÜM III
BATI BALKANLAR KAMU DİPLOMASİSİ BAĞLAMINDA STRATEJİK ANLATI 167

3.1. Batı Balkanlar 169
3.1.1. Kosova 171
3.1.2. Arnavutluk 174
3.1.3. Sırbistan 177
3.1.4. Kuzey Makedonya 178
3.1.5. Karadağ 181
3.1.6. Bosna-Hersek 182
3.2. Araştırma 185
3.2.1. Araştırma yöntemi 188
3.2.1.1. Anlatı nedir? 190
3.2.1.2. Stratejik anlatılar kavramı 192
3.2.1.3. Stratejik anlatıların özellikleri ve türleri 193
3.2.1.4. Yeni medya ekolojisinde stratejik anlatılar 195
3.2.1.5. Stratejik anlatıların oluşturma süreci ve araştırma yöntemleri 196
3.2.1.6. Stratejik anlatılar, yumuşak güç ve kamu diplomasisi 198
3.3. Araştırmanın Bulguları: Batı Balkan Dillerinde Yayın Yapan Uluslararası Yayıncıların Tarihi, Dönemsel Yayınları ve Haberlerdeki Stratejik Anlatılar 203
3.3.1. Batı Balkan dillerinde Deutsche Welle'nin (DW) tarihi, yayınları ve hedef kitlesi 203
3.3.1.1. Deutsche Welle (DW) Arnavutça 204
3.3.1.2. Deutsche Welle (DW) Boşnakça, Hırvatça ve Sırpça 211
3.3.1.3. Deutsche Welle (DW) Makedonca 216
3.3.2. Batı Balkan dillerinde Amerika'nın Sesi'nin (VOA) tarihi, yayınları ve hedef kitlesi 217
3.3.2.1. Amerika'nın Sesi (VOA) Arnavutça 217
3.3.2.2. Amerika'nın Sesi (VOA) Boşnakça, Hırvatça ve Sırpça 222
3.3.2.3. Amerika'nın Sesi (VOA) Makedonca 228
3.3.3. Batı Balkan dillerinde Sputnik haber ajansının tarihi, yayınları ve hedef kitlesi 230
3.3.3.1. Sputnik Sırpça 230
3.3.4. Batı Balkan dillerinde Anadolu Ajansı'nın (AA) tarihi, yayınları ve hedef kitlesi 234
3.3.4.1. Anadolu Ajansı (AA) Arnavutça 234
3.3.4.2. Anadolu Ajansı (AA) Boşnakça-Hırvatça-Sırpça (Ortaklaşa) 235
3.3.4.3. Anadolu Ajansı (AA) Makedonca 236

3.4. Batı Balkan Dillerinde Yayın Yapan Uluslararası Yayıncıların Haberlerdeki Stratejik Anlatıları 236
3.4.1. DW'nin Batı Balkan dillerinde stratejik anlatıları 236
3.4.1.1. Almanya Batı Balkanlara yönelik etkili politikalar yürütmektedir..... 237
3.4.1.2. Doğu ülkelerine boş alan bırakmamak adına, AB ile ABD birlikte yürümeli 243
3.4.1.3. Batı Balkanlar'ın ortak paydası: AB entegrasyonu 247
3.4.1.4. İkili anlaşmazlıklar AB'ye taşınmamalı: Kosova-Sırbistan Diyaloğu ve Kuzey Makedonya-Bulgaristan Anlaşmazlığı 253
3.4.2. Amerika'nın Sesi'nin (VOA) Batı Balkan dillerinde stratejik anlatıları 255
3.4.2.1. ABD Batı Balkan ülkelerinin müttefikidir 256
3.4.2.2. Doğu Ülkelerinin bölgedeki nüfuzu tehlikeli 262
3.4.2.3. Avrupa entegrasyonuna ABD'nin desteğiyle 266
3.4.2.4. Kosova-Sırbistan Diyaloğu, K. Makedonya-Bulgaristan anlaşmazlığı ve Bosna-Hersek'in durumu 272
3.4.3. Sputnik'in (Sırpça) Batı Balkan dillerinde stratejik anlatıları 278
3.4.3.1. Rusya'nın politikalarına ve Çin'in yatırımlarına olumlu bakış 278
3.4.3.2. Avrupa Birliği politikaları yetersiz 281
3.4.3.3. ABD'nin bölgedeki politikaları: Sırp karşıtı 284
3.4.3.4. "Sözde" Kosova 288
3.4.4. Anadolu Ajansı'nın (AA) Batı Balkan dillerinde stratejik anlatıları 290
3.4.4.1. Türkiye bölgenin dostu ve kardeşidir 291
3.4.4.2. Avrupa entegrasyonu bölgenin istikrarı için önemli 298
3.4.4.3. ABD ve NATO için bölge önemlidir 302

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 307

KAYNAKÇA 321

KAYNAKÇA

1965-1969 | Organization | DW |. (2001). dw.com. https://www.dw.com/en/1965-1969/a-326466-1

1990-1994 - Who We Are. (2012). dw.com. https://www.dw.com/en/1990-1994/a-326552-1

Abbott, H. P. (2008). *The Cambridge Introduction to Narrative* (2. baskı). Cambridge University Press.

About Us - Sputnik International. (2020). sputniknews.com. https://sputniknews.com /docs/about/index.html

Abrahams, F. C. (2015). *Modern Albania: From Dictatorship to Democracy in Europe*. New York University Press.

Adcock, F. E. (1948). The Development of Ancient Greek Diplomacy. *L'antiquité classique*, *17*(1), 1–12. https://doi.org/10.3406/antiq.1948.2822

Ademi, B. (2019). *Qendra e publikimeve e AA-së në gjuhën shqipe shënon përvjetorin e pestë*. aa.co.tr./sq. https://www.aa.com.tr/sq/ballkani/qendra-e-publikimeve-e-aa-së-në-gjuhën-shqipe-shënon-përvjetorin-e-pestë/1598519

Adesina, O. S. (2017). Foreign policy in an era of digital diplomacy. *Cogent Social Sciences*, *3*, 1297175. https://doi.org/10.1080/23311886.2017.1297175

Akarcalı, S. (2003). *Radyo ve Televizyonda Türk Dış Yayınları*. İmaj Yayıncılık.

Albania: Membership Status. (2019). ec.europa.eu. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/albania_en

Alexandru, A. (2015). *Twiplomacy 2015 report: Twitter is the channel of choice for digital diplomacy*. Digital Diplomacy. http://digitaldiplomacy.ro/twiplomacy-2015-twitter-este-canalul-ales-pentru-diplomatie-digitala/#

Ammon, J. R. (2001). *Global Television and the Shaping of World Politics: CNN, Telediplomacy, and Foreign Policy*. McFarland & Company,Inc., Publishers.

Anadolu Ajans'ında Balkan açılımı . (2012). haber7.com. http://www.haber7.co m/gundem/haber/855436-anadolu-ajansinda-balkan-acilimi

Anderson, M. S. (2013). *The Rise of Modern Diplomacy: 1450-1919*. Routledge.

Anholt, S. (2007). *Competitive Identity: The New Brand Management fot Nations, Cities and Regions*. Palgrave Macmillan.

Anholt, S. (2010). *Places: Identity, Image and Reputation*. Palgrave Macmillan.

Antoniades, A., Miskimmon, A., & O'Loughlin, B. (2010). *Great Power Politics and Strategic Narratives* (Sayı 7). University of Sussex.

Aoki-Okabe, M., Makita, T., & Kawamura, Y. (2010). "Germany in Europe", "Japan and Asia": Natonal Commitments to Cultural Relations within Regional Frameworks. Içinde J. C. E. Gienow-Hecht & M. C. Donfried (Ed.), *Searching for Cultural Diplomacy* (ss. 212–240). Berghahn Books.

Arı, B. (2004). Early Ottoman Diplomacy: Ad Hoc Period. Içinde A. N. Yurdusev (Ed.), *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?* (ss. 36–65). Palgrave MacMillan.

Arı, T. (1999). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika* (3. baskı). Alfa Yayınları.

Arsenault, A., Hong, S., & Price, M. E. (2017). Strategic Narratives of the Arab Spring and After. Içinde A. Miskimmon, B. O'Loughlin, & L. Roselle (Ed.), *Forging the World: Strategic Narratives and International Relations* (ss. 190–217). University of Michigan Press.

Atabay, M. (2012). *20'nci Yüzyılda Türkiye ve Balkanlar (savaş, barış, Göç ve Dramın Tarihi)*. Kriter Yayınevi.

Atabek, N. (2002). Kamuoyu, Medya ve Demokrasi. *Kurgu Dergisi*, *19*, 223–238.

Awad, G. (2005). Aljazeera.net: Identity Choices and the Logic of the Media. Içinde M. Zayani (Ed.), *The Al Jazeera Phenomenon: Critical Perspectives on New Arab Media* (ss. 80–90). Pluto Press.

Ayata, A. (2015). Kosova: Sonun Başlangıcı / Kosovo: Beginning of the End. *Akademik Hassasiyetler*, *2*(3), 133–145.

Aydemir, E. (2013). *Siyasal İletişimi Yeniden Okumak*. Üçdal Neşriyat.

Aydemir, E. (2016). *Dış Politikada Yumuşak Güç ve Medya*. Kalkedon Yayınları.

Ayish, M. I. (1991). Foreign Voices as People's Choices; BBC Popularity in the Arab World. *Middle Eastern Studies*, *27*(3), 374–389. https://doi.org/10.1080/00263209108700866

Badie, B., Berg-Schlosser, D., & Morlino, L. (2011). Introduction to Political Science. Içinde *International Encyclopedia of Political Science* (ss. li–lxvii). SAGE Publications.

Bahram Maskanian. (2018). *Definition of Politics*. https://venusproject.org/k eywords/definition-of-politics.html.

Bahrampour, T. (2011). Success is Bittersweet for VOA's Croation Journalists. *The Washington Post*.

Bal, E. (2018). Kamuoyu Oluşumunda Güçlü Bir Unsur Olarak Dış Yayıncılık ve Dış Yayıncılıkta İçeriğin Önemi. *Humanities Sciences (NWSAHS)*, *13*(3), 74–83. https://doi.org/10.127 39/NWSA.2018.13.3.4C0226

Barghoorn, F. C. (1960). *Soviet Cultural Offensive: The Role of Cultural Diplomacy in Soviet Foreign Policy*. Princeton University Press.

Barston, R. P. (2014). *Modern Diplomacy* (4. baskı). Routledge.

Bátora, J. (2017). *Diplomacy and People*. Oxford University Press. http://oxfordre.com/i nternationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-153

Bechev, D. (2009). *Historical Dictionary of the Republic of Macedonia*. The Scarecrow Press.

Bentley, H. D. (1990). *Views on the Serbo-Croation Language Service at the Voice of America*. U.S. Government Printing Office.

Berenskoetter, F. (2014). Parameters of a national biography. *European Journal of International Relations*, *20*(1), 262–288. https://doi.org/10.1177/1354066112445290

Berg, J. S. (2008). *Broadcasting on the Short Waves: 1945 to Today*. McFarland & Company, Inc., Publishers.

Beriker, N. (2009). Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü ve Liberal Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dış Siyaset Araçlarına Bütüncül Bir Yaklaşım. Içinde N. Beriker (Ed.), *Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar* (1. baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Berridge, G. R. (2004). *Diplomacija: Teorija i Praksa*. Fakultet političkih znanosti.

Berridge, G. R., & James, A. (2003). *A Dictionary of Diplomacy* (2. baskı). Palgrave MacMillan.

Berridge, G. R., Keens-Soper, M., & Otte, T. G. (2001). Introduction. Içinde G. R. Berridge, M. Keens-Soper, & T. G. Otte (Ed.), *Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger*. Palgrave MacMillan.

BHS servis Anadolu Agency obilježava 7. godišnjicu osnivanja. (2019). aa.co.tr/ba. https://www.aa.com.tr/ba/balkan/bhs-servis-anadolu-agency-obilježava-7-godišnjicu-osnivanja-/1414714

Biberaj, E. (1998). *Albania in Transition: The Rocky Road to Democracy*. Westview Press.

Biberaj, E. (2018). *75 Vjet i Shërbimit Shqip të "Zërıt të Amerikës" me transmetime në Gjuhën Shqipe*. limit.al. http://limit.al/2018/05/12/75-vjet-i-sherbimit-shqip-te-zerit-te-amerikes-me-transmetime-ne-gjuhen-shqipe/

Bjola, C. (2017). *Digital diplomacy 2.0 pushes the boundary*. globaltimes.cn. http://www.globaltimes.cn/content/1073667.shtml

Bjola, C., Cassidy, J., & Manor, I. (2019). Public diplomacy in the digital age. *The Hague Journal of Diplomacy*, *14*(1–2), 83–101. https://doi.org/10.1163/1871191X-14011032

Bjola, C., & Holmes, M. (2015). *Digital Diplomacy: Theory and Practice* (C. Bjola & M. Holmes (Ed.)). Routledge.

Black, J. (2010). *A History of Diplomacy* (1. baskı). Reaktion Books Ltd.

Bogdani, M., & Laughlin, J. (2007). *Albania and the European Union: The Tumultuous Journey towards Integration and Accession*. I.B. Tauris.

Bollier, D. (2003). *The Rise of Netpolitic: How the Internet Is Changing International Politics and Diplomacy*. The Aspen Institute.

Bosnia and Herzegovina - Membership Status. (2019). ec.europa.eu. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/bosnia-herzegovina_en

Bostancı, M. (2012). *Kamu Diplomasisinde Medyanın Rölü ve Önemi*. Anahtal Kitaplar.

Boudana, S., & Segev, E. (2017). The Bias of Provocation Narratives in International News. *The International Journal of Press/Politics*, *22*(3), 314–332. https://doi.org/10.1177/1940161217704968

Bougarel, X. (2018). *Islam and Nationhood in Bosnia-Herzegovina: Surviving Empires*. Bloomsbury Publishing Plc.

Bound, K., Briggs, R., Holden, J., & Jones, S. (2007). *Cultural Diplomacy*. Demos.

Brey, T. (2018). Russische Medienmacht und Revisionismus in Serbien. *SÜDOSTEUROPA Mitteilungen*, 26–41.

Brown, R. (2017). Public Diplomacy, Networks, and the Limits of Strategic Narratives. Içinde A. Miskimmon, B. O'Loughlin, & L. Rosell (Ed.), *Forging the World: Strategic Narratives and International Relations* (ss. 164–189). University of Michigan Press.

Browne, D. R. (1982). *International Radio Broadcasting: The Limits of the Limitless Medium*. Praeger.

Brüggemann, M., & Schulz-Forberg, H. (2009). Becoming pan-European?: Transnational media and the European public sphere. *International Communication Gazette*, *71*(8), 693–712. https://doi.org/10.1177/1748048509345064

Bumbus, B., & Skelt, B. (1984). *Seventy Years of Internatıonal Broadcasting*. UNESCO.

Burke, K. (1969). *A Rethoric of Motives*. University of California Press.

Byrne, A. (2017, Mart 19). *Kremlin-backed media adds to western fears in Balkans*. ft.com. https://www.ft.com/content/3d52cb64-0967-11e7-97d1-5e720a26771b

Camaj, L. (2008). The New World Order and the "Voices": International Radio Broadcasters after the Cold War. *International Association for Media and Communication Research (IAMCR)*.

Campbell, B. (2001). Diplomacy in the Roman world (c.500 BC-AD 235). *Diplomacy and Statecraft*, *12*(1), 1–22. https://doi.org/10.1080/09592290108406185

Carpenter, M., & Boduszynski, M. P. (2018). *Does the West Have a Vision for the Western Balkans?* warontherocks.com. https://warontherocks.com/2018/04/does-the-west-have-a-vision-for-the-western-balkans/

Carr, E. H. (1946). *The Twenty Years' Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*. Macmillan Palgrave.

Castells, M. (2008). The New Public Sphere: Global Civil Society, Communication Networks, and Global Governance. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, *616*(1), 78–93. https://doi.org/10.1177/0002716207311877

Čegorović, N. (1993). Montenegrin Identity: Past, Present and Fture. *Journal of Area Studies*, *1*(3), 129–136. https://doi.org/10.1080/02613539308455693

Ceyhan, A. İ. (2018). *Siyasal İletişimde Kamu Diplomasisi*. Akademisyen Kitabevi.

Chernenko, E. (2013). *Digital diplomacy: Threat or opportunity?* . https://www.rbth.com/international/2013/03/14/digital_diplomacy_threat_or_opportunity_23865.html

Christodoulides, N. (2005). *Internet and Diplomacy*. http://americandiplomacy.web.unc.edu/2005/03/internet-and-diplomacy/

Cleary, J. (2008). Radio Free Europe. Içinde L. L. Kaid & C. Holtz-Bacha (Ed.), *Encyclopedia of Political Communication, Vol. 2* (ss. 698–699). Sage Publications.

Cohen, R. (2013). Diplomacy through the Ages. Içinde P. Kerr & G. Wiseman (Ed.), *Diplomacy in a Globalizing World* (ss. 15–29). Oxford University Press.

Cohen, Y. (1986). *Media Diplomacy: The Foreign Office in the Mass Communication Age*. FRANK CASS AND COMPANY LIMITED.

Cold War Broadcasting Impact; Conference Report. (2004). http://hoorferl.stanford.edu/

Constantinou, C. M. (1996). *On the Way to Diplomacy*. University of Minnesota Press.

Conway, M. (2008). Broadcast Journalism. Içinde W. Donsbach (Ed.), *The International Encyclopedia of Communication* (ss. 370–372). Blackwell Publishing Ltd.

Corneliu, B., & Jiang, L. (2015). Social Media and Public Diplomacy: A Comparative Analysis of the Digital Diplomatic Strategies of the EU, US and Japan in China. Içinde B. Corneliu & M. Holmes (Ed.), *Digital Diplomacy: Theory and Practice* (ss. 71–88). Routledge.

Corneliu, B., & Manor, I. (2016). *10 Tips to Increase ROI on #DigitalDiplomacy*. digdigblog.com. https://digdipblog.com/2016/12/03/10-tips-to-increase-roi-on-digitaldiplomacy/

Corneliu, B., & Markus, K. (2018). *Understanding International Diplomacy: Theory, Practice and Ethics* (2. baskı). Routledge.

Cowan, G., & Arsenault, A. (2008). Moving from Monologue to Dialogue to Collaboration: The Three Layers of Public Diplomacy. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, *616*(1), 10–30. https://doi.org/10.1177/0002716207311863

Cowan, G., & Cull, N. J. (2008). Public diplomacy in a changing word. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, *616*(1), 6–8. https://doi.org/10.1177/0002716207312143

Cukaj, F. (2019). *"AA shihet si ura lidhëse midis Turqisë dhe vendeve të Ballkanit"*. aa.com.tr/sq. https://www.aa.com.tr/sq/ballkani/aa-shihet-si-ura-lidhëse-midis-turqisë-dhe-vendeve-të-ballkanit/1653778

Cull, N. J. (2008a). Public diplomacy: Taxonomies and histories. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, *616*(1), 31–54. https://doi.org/10.1177/0002716207311952

Cull, N. J. (2008b). *The Cold War and The United States Information Agency*. Cambridge University Press.

Cull, N. J. (2008c). Voice of America. Içinde W. Donsbach (Ed.), *The International Encyclopedia of Communication* (ss. 5327–5329). Blackwell Publishing Ltd.

Cull, N. J. (2009a). How We Got Here. Içinde P. Seib (Ed.), *Toward a New Public Diplomacy* (ss. 23–47). Palgrave MacMillan.

Cull, N. J. (2009b). *Public Diplomacy: Lessons from the Past*. Figueroa Press. http://kamu diplomasisi.org/pdf/kitaplar/PDPerspectivesLessons.pdf

Cull, N. J. (2009c). Public Diplomacy before Gullion: The Evolution of a Phrase. Içinde N. Snow & P. M. Taylor (Ed.), *Routledge Handbook of Public Diplomacy* (ss. 19–23). Routledge.

Cull, N. J. (2010). Public diplomacy: Seven lessons for its future from its past. *Place Branding and Public Diplomacy*, *6*(1), 11–17. https://doi.org/10.1057/pb.2010.4

Cull, N. J. (2012). *The Decline and Fall of the United States Information Agency - American Public Diplomacy, 1989–2001* (1. baskı). Palgrave Macmillan US. https://doi.org/10.1057/9781137105363

Cull, N. J. (2013). The Long Road to Public Diplomacy 2.0: The Internet in US Public Diplomacy. *International Studies Review*. https://doi.org/10.1111/misr.12026

Cull, N. J. (2019). *Public Diplomacy: Foundations for Global Engagement in the Digital Age*. Polity Press.

Cummings, M. C. (2009). *Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey | Americans for the Arts* (s. 15). American for the Arts. https://www.americansforthearts.org/by-program/reports-and-data/legislation-policy/naappd/cultural-diplomacy-and-the-united-states-government-a-survey

Cummings, R. H. (2009). *Cold War radio: The Dangerous History of American Broadcasting in Europe, 1950–1989*. McFarland & Company, Inc., Publishers.

Çuvalo, A. (2007). *Historical Dictionary of Bosnia and Herzegovina* (2. baskı). The Scarecrow Press.

d'Hooghe, I. (2015). *China's Public Diplomacy*. Brill Nijhoff.

Dajani, D., Gillespie, M., & Crilley, R. (2021). Differentiated visibilities: RT Arabic's narration of Russia's role in the Syrian war. *Media, War & Conflict*, *14*(4), 437–458. https://doi.org/10.1177/1750635219889075

Danan, L. (2013). Shaping the Narrative of Religious Freedom. Içinde P. Seib (Ed.), *Religion and Public Diplomacy* (ss. 181–213). Palgrave Macmillan.

Dar, A. I., & Sayed, J. A. (2017). Diplomacy in Islam. *Asian Journal of Science and Technology*, *8*(9), 5616–5618.

Daskalovski, Z. (2019). Republic of Macedonia or North Macedonia? *Insight Turkey*, *21*(2), 63–73.

de Lima Jr, A. (2007). The Role of International Educational Exchanges in Public Diplomacy. *Place Branding and Public Diplomacy*, *3*, 234–251. https://doi.org/10.1057/ palgrave.pb.6000066

de Wit, H. (2002). *Internationalization of Higher Education in the United States of America and Europe: A Historical, Comparative, and Conceptual Analysis*. Greenwood Press.

Demir, V. (2012). *Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç*. Beta.

Denny, F. M. (1977). Ummah in the Constitution of Medina. *Journal of Near Eastern Studies*, *36*(1), 39–47.

Diamanti, I. (2011). Public Opinion. Içinde *İnternational Encyclopedia of Political Science* (ss. 2167–2172). SAGE Publications.

Dimitriu, G. R. (2012). Winning the story war: Strategic communication and the conflict in Afghanistan. *Public Relations Review*, *38*(2), 195–207. https://doi.org/10.1 016/j.pubrev.2011.11.011

Djerejian, E. P. (2003). *Changing Minds Winning Peace: A neew Strategic Direction for U.S. Public Diplomacy in the Arab & Muslim World*.

Dursun-Özkanca, O. (2019). The Western Balkans in the Transatlantic Security Context: Where do we go from here? *Insight Turkey*, *21*(2), 107–128. https://doi.org/10.25253 /99.2019212.08

DW Shqip - Për ne. (2018). https://www.facebook.com/dw.shqip. https://www.facebook.com /pg/dw.shqip/about/

Eilers, C. (2009). Introduction. Içinde C. Eilers (Ed.), *Diplomats and Diplomacy in the Roman World* (ss. 1–14). Brill.

Eisentraut, S., & Leon, S. de. (2018). *Propaganda and Disinformation in the Western Balkans: How the EU Can Counter Russia's Information War*. https://www.kas.de/c/docum ent_library/get_file?uuid=33dbbc29-eb30-e4ec-39c8-a4c976319449&groupId=252038

Ekinci, M. U. (2014a). *Bosna-Hersek Siyasetini Anlama Kılavuzu*.

Ekinci, M. U. (2014b). *Karadağ Siyasetini Anlama Kılavuzu*.

Ekinci, M. U. (2014c). *Makedonya Siyasetini Anlama Kılavuzu*.

Ekinci, M. U. (2014d). *Sırbistan Siyasetini Anlama Kılavuzu*.

El-Nawawy, M. (2006). US public diplomacy in the Arab world. *Global Media and Communication*, *2*(2), 183–203. https://doi.org/10.1177/1742766506066228

Emin, N. (2014a). *Arnavutluk Siyasetini Anlama Kılavuzu*.

Emin, N. (2014b). *Kosova Siyasetini Anlama Kılavuzu* (C. 42). SETA (Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı).

Entman, R. M. (2008). Theorizing Mediated Public Diplomacy: The U.S. Case. *The International Journal of Press/Politics*, *13*(2), 87–102. https://doi.org/10.1177/1940161208314657

Eren, E. (2019). Medya Diplomasisi Aktörü Olarak TRT ve Balkanlardaki Örnek Faaliyetleri. *TRT Akademi*, *4*(7), 26–41. http://dergipark.gov.tr/trta/issue/42992/485165

Ertekin, B. A. (2012). Uluslararası Sistemde Görsel-İşitsel Medyanın Kamu Diplomasisi ve Kamuoyu Yaratmadaki Önemi: TRT'nin Türkçe Dışında Yayın Yapan Kanalları Üzerine bir İnceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *11*(42), 323–354.

Ertekin, B. A. (2019). Uluslararası Siyasette Siyasi Manevra Aracı Olarak Gündem Değiştirme: Donald John Trump'ın Twitter Diplomasisi ve Uluslararası Siyaseti. *International Journal of Scientific and Technological Research*, *5*(8), 104–142. https://doi.org/10.7176/JSTR/5-8-12

Erzen, M. Ü. (2012). *Kamu Diplomasisi*. Derin Yayınları.

Europe: Bosnia and Herzegovina — The World Factbook. (2019). cia.gov. https://www.ci a.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bk.html

Europe: Montenegro — The World Factbook. (2019). cia.gov. https://www.cia.gov/library/ publications/the-world-factbook/geos/mj.html

Europe: North Macedonia — The World Factbook. (2019). cia.gov. https://www.cia.gov/library/ publications/the-world-factbook/geos/mk.html

Europe: Serbia — The World Factbook. (2019). cia.gov. https://www.cia.gov /library/publications/the-world-factbook/geos/ri.html

Fahmy, S., Wayne, W., & Nisbet, E. C. (2012). Mediated public diplomacy: Satellite TV news in the Arab world and perception effects. *International Communication Gazette*, *74*(8), 728–749. https://doi.org/10.1177/1748048512459144

Farnel, F. (1994). *Lobicilik: Müdahale Stratejileri ve Teknikleri*. Les Editions d'Organisation.

Fazlagic, A. (2019). *Сервисот на АА на македонски јазик одбележува четири години постоење*. aa.com.tr/mk. https://www.aa.com.tr/mk/балкан/сервисот-на-аа-на-македонски-јазик-одбележува-четири-години-постоење/1639985

Fiedler, A., & Frère, M.-S. (2016). "Radio France Internationale" and "Deutsche Welle" in Francophone Africa: International Broadcasters in a Time of Change. *Communication, Culture & Critique*, *9*, 68–85.

Fisher, A. (2013a). *Collaborative Public Diplomacy-How Transnational Networks Influenced American Studies in Europe*. Palgrave Macmillan US.

Fisher, A. (2013b). *The use of Social Media in Public Diplomacy: Scanning e-diplomacy by Embassies in Washington DC*. https://blogs.gwu.edu/ipdgcsmartpower/2013/02/19/the-use-of-social-media-in-public-diplomacy-scanning-e-diplomacy-by-embassies-in-washington-dc/

Fitzpatrick, K. R. (2011). *U.S public diplomacy in a post-9/11 world: From messaging to mutuality*. Figueroa Press. https://uscpublicdiplomacy.org/sites/uscpublicdiplomacy.org/files /useruploads/u35361/2011 Paper 6.pdf

Fitzpatrick, K. R. (2013). Public Diplomacy and Ethics: From Soft Power to Social Conscience. Içinde R. S. Zaharna, A. Arsenault, & A. Fisher (Ed.), *Relational, Networked and Collaborative Approaches to Public Diplomacy: The Connective Mindshift* (ss. 29–43). Routledge.

Fletcher, C. (2015). *Diplomacy in Renaissance Rome: The Rise o the Resident Ambassador*. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9781316256541

Fortner, R. S. (1994). *Public Diplomacy and International Politics: The Symbolic Constructs of Summits and International Radio News*. Praeger Publishers.

Freedman, L. (2006). Networks, culture and narratives. *The Adelphi Papers*, *45*(379), 11–26. https://doi.org/10.1080/05679320600661640

Fuga, A. (2008). *Media, politika, shoqëria (1990-2000)-Ikja nga Kompleksi i Rozafës*. Dudaj.

Fulbright Programı Hakkında. (y.y.). Tarihinde 13 Mart 2019, adresinden erişildi https://fulbright.org.tr/posts/21/Fulbright-Programı-Hakkında

Gienow-Hecht, J. C. E., & Donfried, M. C. (2010). The Model of Cultural Diplomacy: Power, Distance and the Promise of Civil Society. Içinde J. C. E. Gienow-Hecht & M. C. Donfried (Ed.), *Searching for Cultural Diplomacy* (ss. 13–32). Berghahn Books.

Gilboa, E. (2000). Mass Communication and Diplomacy: A Theoretical Framework. *Communication Theory*, *10*(3), 275–309. https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2000.tb00193.x

Gilboa, E. (2001). Diplomacy in the media age: Three models of uses and effects. *Diplomacy & Statecraft*, *12*(2), 1–28. https://doi.org/10.1080/09592290108406201

Gilboa, E. (2002a). *Global Communication and Foreign Policy*. http://tadpisim.kinneret.ac.il/88126.pdf

Gilboa, E. (2002b). Real-Time Diplomacy: Myth and Reality. Içinde E. H. Potter (Ed.), *Cyber-Diplomacy: Managing Foreign Policy in the Twenty-first Century* (ss. 83–109). McGill-Queen's University Press.

Gilboa, E. (2003). Television News and U.S. Foreign Policy: Constraints of Real-Time Coverage. *Harvard International Journal of Press/Politics*, *8*(4), 97–113. https://doi.org/10.1177/1081180X03256576

Gilboa, E. (2006). Public Diplomacy: The Missing Component in Israel's Foreign Policy. *Israel Affairs*, *12*(4), 715–747. https://doi.org/10.1080/13533310600890067

Gilboa, E. (2008). Searching for a Theory of Public Diplomacy. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, *616*(1), 55–77. https://doi.org/10.1177/0002716207312142

Gladstone, W. E. (2004). The Neutrality of Belgium (House of Commons, August 8 and 10, 1870). Içinde E. Jones (Ed.), *Selected Speeches on British Foreign Policy 1738-1914*. The Project Gutenberg eBook.

Glassgold, S. M. (2004). *Public Diplomacy - The Evolution of Literature*. US Center for Public Diplomacy.

Godding, G. A. (1959). *Broadcasting Without Barriers*.

Golan, G. J. (2013). An Integrated Approach to Public Diplomacy. *American Behavioral Scientist*, *57*(9), 1251–1255. https://doi.org/10.1177/0002764213487711

Golan, G. J., Manor, I., & Arceneaux, P. (2019). Mediated Public Diplomacy Redefined: Foreign Stakeholder Engagement via Paid, Earned, Shared, and Owned Media. *American Behavioral Scientist*. https://doi.org/10.1177/0002764219835279

Goldburg, D. (1991). Albanian Anecdotes. *USIA WORLD, Volume 10, Nr. 4*.

Goldstein, E. (1996). The Origins of Summit Diplomacy. Içinde D. H. Dunn (Ed.), *Diplomacy at the highest level : the evolution of international summitry* (ss. 23–37). macmillan Press.

Gonesh, A., & Melissen, J. (2005). *Public Diplomacy: Improving Practice*. Netherlands Institute of International Relations Clingendael. https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/Clingendael_20051000_cdsp_paper_diplomacy_5_gonesh_melissen.pdf

Gönlübol, M. (2000). *Uluslararası Politika* (5. baskı). Siyasal Kitabevi.

Gouveia, P. F. de. (2006). The Future of Public Diplomacy. Içinde J. Noya (Ed.), *The Present And Future Of Public Diplomacy: A European Perspective. The 2006 Madrid Conference on Public Diplomacy*. Real Instituto Ercano.

Graber, D. A., & Smith, J. M. (2005). Political Communication Faces the 21st Century. *Journal of Communication*, *55*(3), 479–507. https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2005.tb02682.x

Graham, S. E. (2008). US public diplomacy in the Asia Pacific: Opportunities and challenges in a time of transition. *Place Branding and Public Diplomacy*, *4*(4), 336–356. https://doi.org/10.1057/pb.2008.21

Gregory, B. (2011). American Public Diplomacy: Enduring Characteristics, Elusive Transformation. *The Hague Journal of Diplomacy*, *6*(3), 351–372. https://doi.org/10.1163/187119111X583941

Groebel, J. (2000). *Die Rolle des Auslandsrundfunks :Eine Vergleichende Analyse der Erfahrungen und Trends in fünf Ländern*. http://sowiport.gesis.org/search/id/gesis-solis-00291363

Hachten, W. A., & Scotton, J. F. (2016). *The World News Prism: Digital, Social and Interactive* (9. baskı). Wiley-Blackwell.

Hacker, K. L., & Mendez, V. R. (2016). Toward a Model of Strategic Influence, International Broadcasting, and Global Engagement. *Media and Communication*, *4*(2), 69. https://doi.org/10.17645/mac.v4i2.355

Hafez, K. (2005). *Mythos Globalisierung: Warum die Medien nicht grenzenlos sind*. VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Hagström, L., & Gustafsson, K. (2019). Narrative Power: How Storytelling Shapes East Asian International Politics. *Cambridge Review of International Affairs*, *32*(4), 387–406. https://doi.org/10.1080/09557571.2019.1623498

Haigh, A. (1974). *Cultural Diplomacy in Europe*.

Hale, J. (1975). *Radio Power: Propaganda and International Broadcasting*. Temple University Press.

Hallahan, K., Holtzhausen, D., van Ruler, B., Verčič, D., & Sriramesh, K. (2007). Defining Strategic Communication. *International Journal of Strategic Communication*, *1*(1), 3–35. https://doi.org/10.1080/15531180701285244

Hallams, E. (2010). Digital Diplomacy: The Internet, The Battle for Ideas & US Foreign Policy. *CEU Political Science Journal*, *5*(4), 538–574. https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=77339

Ham, P. van. (2001). The Rise of the Brand State: The Postmodern Politics of Image and Reputation. *Foreign Affairs*, *80*(5), 2. https://doi.org/10.2307/20050245

Ham, P. van. (2010). *Social Power in International Politics*. Routledge.

Hamilton, K., & Langhorne, R. (2011). *The Practice of Diplomacy: Its Evolution, Theory and Administration* (2. baskı). Routledge.

Hanson, F. (2010). *A Digital DFAT: Joining the 21st Century* (Sayı November, ss. 1–15). Lowy Institute for International Policy. https://www.files.ethz.ch/isn/124574/A_digital_DFAT.pdf

Hanson, F. (2012). *Baked in and wired: eDiplomacy@State* (ss. 1–41). Brookings Institution.

Hayden, R. M. (2013). Introduction. Içinde R. M. Hayden (Ed.), *From Yugoslavia to the Western Balkans: Studies of a European Disunion, 1991–2011* (ss. ix–xviii). Brill.

Heil, A. (1999). *In Kosovo War, VOA and Other International Broadcasters Played a Key Behind-the-Scenes Role*. WRMEA (Washington Report on Middle East Affairs. https://www.wrmea.org/1999-september/in-kosovo-war-voa-and-other-international-broadcasters-played-a-key-behind-the-scenes-role.html

Heil, A. (2003). *Voice of America: A History*. Columbia University Press.

Heywood, A. (2000). *Key Concepts in Politics*. Macmillan Palgrave.

Heywood, A. (2013). *Politics* (4.). Palgrave MacMillan.

Hinchman, L. P., & Hinchman, S. K. (1997). *Memory, Identity, Community: The Idea of Narrative in the Human Sciences*. https://philpapers.org/rec/HINMIC

Hocking, B. (2016). Diplomacy and Foreign Policy. Içinde C. M. Constantinou, P. Kerr, & P. Sharp (Ed.), *The SAGE Handbook of Diplomacy* (ss. 67–78). Sage Publications.

Hocking, B., & Melissen, J. (2015). *Diplomacy in the Digital Age*. http://www.clingendael.nl/

Holmes, M. (2015). Digital Diplomacy and International Change Management. Içinde B. Corneliu & M. Holmes (Ed.), *Digital Diplomacy: Theory and Practice* (ss. 13–32). Routledge.

Holsti, K. J. (1964). The Concept of Power in the Study of International Relations. *Background*, *7*(4), 179–194. http://www.jstor.org/stable/3013644

Holsti, O. R. (1992). Public Opinion and Foreign Policy: Challenges to the Almond-Lippmann Consensus Mershon Series: Research Programs and Debates. *International Studies Quarterly*, *36*(4), 439–466.

https://www.zeriamerikes.com/z/1718/about. (2020). https://www.zeriamerikes.com/z/1718/about

Huijgh, E. (2013). Changing Tunes for Public Diplomacy: Exploring the Domestic Dimension. *Journal for Public Diplomacy*, *2*(1), 62–73. https://surface.syr.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1018&context=exchange

Hurn, B. J., & Tomalin, B. (2013). Cross-cultural communication: Theory and practice. Içinde *Cross-Cultural Communication: Theory and Practice*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230391147

International Broadcasters: Waves in the Web. (2010). *The Economist*, *396*, 47–48. https://www.economist.com/international/2010/08/12/waves-in-the-web

International Broadcasting in the Social Media Era: A CPD Conference Report. (2013).

Ioffe, J. (2010). *What Is Russia Today?* https://archives.cjr.org/feature/what_is_russia_today.php

Iosifidis, P., & Wheeler, M. (2016). Public Diplomacy 2.0 and the Social Media. Içinde P. Iosifidis & M. Wheeler (Ed.), *Public Spheres and Mediated Social Networks in the Western Context and Beyond* (ss. 149–173). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/978-1-137-41030-6_7

İskit, T. (2012). *Diplomasi: Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması* (4. baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

İzeti, M. (2013). *Balkanlar'da Tasavvuf* (1st baskı). İnsan Yayınları.

James, A. (1980). Diplomacy and International Society. *International Relations*, *6*(6), 931–948. https://doi.org/10.1177/004711788000600604

Jelavich, B. (1983). *History of the Balkans, Volume 1: Eighteenth and Nineteenth Centuries*. Cambridge University Press.

Jelisić, J. (2012). Developing Public Diplomacy for Supporting EU Accession: Lessons to Be Learned at the Western Balkans. Içinde M. Andrlić & A. Gustović-Ercegovac (Ed.), *13th CEI DUBROVNIK DIPLOMATIC FORUM* (ss. 33–54). Diplomatic Academy Ministry of Foreign and European Affairs Republic of Croatia.

Jirik, J. (2008). China Central Television Channel 9 (CCTV-9). Içinde W. Donsbach (Ed.), *The International Encyclopedia of Communication* (ss. 458–460). Blackwell Publishing Ltd.

Johnston, D., & Cox, B. (2003). Faith-Based Diplomacy and Preventive Engagement. Içinde Douglas Johnston (Ed.), *Faith-Based Diplomacy: Trumping Realpolitik* (ss. 11–23). Oxford University Press.

Jones, W. S. (1985). *The Logic of International Relations* (5. baskı). Little, Brown and Company.

Jönsson, C. (2016). Diplomacy, Communication and Signaling. Içinde C. M. Constantinou, P. Kerr, & P. Sharp (Ed.), *The SAGE Handbook of Diplomacy* (ss. 79–91). SAGE Publications.

Kaarbo, J., & Ray, J. L. (2011). *Global Politics* (10. baskı). Cengage Learning.

Kaid, L. L. (2008). Radio, Politics and. Içinde L. L. Kiad & C. Holtz-Bacha (Ed.), *Encyclopedia of Political Communication, Vol. 2* (ss. 696–697). Sage Publications.

Kapani, M. (2007). *Politika Bilimine Giriş* (19. baskı). Bilgi Yayınevi.

Kaufman, E. (2002). A Broadcasting Strategy to Win Media Wars. *The Washington Quarterly*, *25*(2), 115–127. https://doi.org/10.1162/01636600252820171

Kelley, J. R. (2010). The New Diplomacy: Evolution of a Revolution. *Diplomacy & Statecraft*, *21*(2), 286–305. https://doi.org/10.1080/09592296.2010.482474

Kertesz, S. D. (1959). Diplomacy in the Atomic Age. *The Review of Politics*, *21*(1), 151–187. https://doi.org/10.1017/S0034670500022014

King, K. (2011). *VOA Ends Croatian Broadcasts*. insidevoa.com. https://www.insidevoa.com/a/voa-ends-croatian-broadcasts-------134407798/178578.html

Kılıç, E. A. (2015). Bir Kamu Diplomasisi Aracı olarak TRT Kurumu. Içinde M. Şahin & B. S. Çevik (Ed.), *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi* (ss. 365–390). Nobel Yayın.

Kılıçarslan, E. (2019). *Küreselleşme Sürecinde Devletlerarası İlişkiler Siyasal İletişim ve Kamu Diplomasisi*. Paradigma Akademi.

Klyueva, A. (2017). *Strategic Narratives of Public Diplomacy and the Enactment of Soft Power: An Exploratory Study*. University of Oklahoma.

Koneska, C. (2019). The Macedonia Name Dispute: A Few Drivers and Spoilers of Success. *Insight Turkey*, *21*(2), 51–61.

Kraidy, M. M. (2008). Arab Satellite TV News. Içinde W. Donsbach (Ed.), *The International Encyclopedia of Communication* (ss. 197–199). Blackwell Publishing Ltd.

Krenn, M. L. (2017). *The History of United States Cultural Diplomacy: 1770 to the Present Day*. Bloomsbury Publishing Plc.

Kushtetuta e Kosovës. (y.y.). kushtetutakosoves.info. Tarihinde 18 Haziran 2019, adresinden erişildi http://www.kushtetutakosoves.info/?cid=1,247

Lage, O. Da. (2005). The Politics of Al Jazeera or the Diplomacy of Doha. Içinde M. Zayani (Ed.), *The Al Jazeera Phenomenon: Critical Perspectives on New Arab Media* (ss. 49–65). Pluto Press.

Lams, L. (2018). Examining Strategic Narratives in Chinese Official Discourse under Xi Jinping. *Journal of Chinese Political Science*, *23*(3), 387–411. https://doi.org/10.1007/s11366-018-9529-8

Lawler, S. (2002). Narrative in Social Research. Içinde T. May (Ed.), *Qualitative Research in Action* (ss. 242–258). SAGE Publications.

Leira, H. (2016). A Conceptual History of Diplomacy. Içinde C. M. Constantinou, P. Kerr, & P. Sharp (Ed.), *The SAGE Handbook of Diplomacy* (ss. 28–38). SAGE Publications.

Leonard, M. (2002a). Diplomacy by Other Means. *Foreign Policy (132)*, 48–56. https://www.jstor.org/stable/pdf/3183455.pdf

Leonard, M. (2002b). *Public Diplomacy*. The Foreign Policy Centre.

Let´s face it! | DW. (2020). dw.com/sr. https://www.dw.com/sr/rubrike/lets-face-it/s-41369357

Limbourg, P. (2014). Socia Media – Chances and Challenges for International Broadcasting. *Global-ICT*. https://connect-world.com/social-media-chances-and-challenges-for-international-broadcasting/

Lippmann, W. (1998). *Public Opinion* (2. baskı). Transaction Publishers.

Ljubinka Milinčić: Razbili smo monopol na istinu. (2017). danas.rs. https://www.danas.rs/drustvo/ljubinka-milincic-razbili-smo-monopol-na-istinu/

Loskota, B., & Flory, R. (2013). Why Religion Still Matters in the World. Içinde P. Seib (Ed.), *Religion and Public Diplomacy* (ss. 9–26). Palgrave Macmillan.

Lucaites, J. L., & Condit, C. M. (1985). Re-constructing Narrative Theory: A Functional Perspective. *Journal of Communication*, *35*(4), 90–108. https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1985.tb02975.x

Lüfkens, M. (2018). *Twiplomacy Study 2018*. https://twiplomacy.com/blog/twiplomacy-study-2018/

Luke, C. M., & Kersel, M. M. (2013). *U.S. Cultural Diplomacy and Archaeology: Soft Power, Hard Heritage*. Routledge.

Mahbubani, K. (2013). Multilateral Diplomacy. Içinde A. F. Cooper, J. Heinge, & R. Thakur (Ed.), *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* (ss. 1–11). Oxford University Press.

Maley, W. (2016). Quiet and Secret Diplomacy. Içinde C. M. Constantinou, P. Kerr, & P. Sharp (Ed.), *The SAGE Handbook of Diplomacy* (ss. 451–461). Sage Publications.

Malone, G. (2005). Managing Public Diplomacy. *Washington Quarterly*, *8*(3), 199–213.

Manor, I. (2015). *In Light of Digital Diplomacy- Are We in Need of New Communication Models?* https://digdipblog.com/2015/02/17/in-light-of-digital-diplomacy-are-we-in-need-of-new-communication-models/

Manor, I. (2019). *The Digitalization of Public Diplomacy*. Palgrave MacMillan.

Manor, I., & Segev, E. (2015). America's Selfie: How the US Portrays Itself on its Social Media Accounts. Içinde B. Corneliu & M. Holmes (Ed.), *Digital Diplomacy: Theory and Practice* (ss. 103–122). Routledge.

Marshall, G. (2005). *Sosyloji Sözlüğü* (2. baskı). Bilim ve Sanat Yayınları.

Marshall, J. A., & Farr, T. F. (2009). Public Diplomacy in an Age of Faith. Içinde P. Seib (Ed.), *Toward a New Public Diplomacy: Redirecting U.S. Foreign Policy* (ss. 195–216). Palgrave Macmillan.

Martelanc, T., Splichal, S., Pavliç, B., Ferligoj, A., Batagelj, V., & Murko, M. D. (1977). *External Radio Broadcasting and International Understanding: Broadcasting to Yugoslavia.* UNESCO.

Mattina, L. (2011). Lobbying. Içinde *International Encyclopedia of Political Science, Vol. 4* (ss. 1225–1230). SAGE Publications.

Mattingly, G. (1988). *Diplomacy in Renaissance*. Dover Publications.

McCarthy, J., & Jenner, C. (2011). *Brave New World Service: A Unique Opportunity for the BBC to Bring the World to the UK*. Commonwealth Broadcastin Association.

McDowell, M. (2008). Public Diplomacy at the Crossroads: Definitions and Challenges in an "Open Source" Era. *The Fletcher Forum of World Affairs*, *32*(3), 7–15. http://www.eastwestcoms.com/images/public_diplomacy.pdf

McMurry, R. E., & Lee, M. (1947). *The Cultural Approach: Another Way in International Realations*. The University of Carolina Press.

McPhail, T. L. (2014). *Global Communication: Theories, Stakeholders and Trends* (4. baskı). John Wiley & Sons, Inc.

Melissen, J. (2005). The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice. Içinde J. Melissen (Ed.), *The New Public Diplomacy - Soft Power in İnternational Relations* (ss. 3–27). Palgrave MacMillan.

Melissen, J. (2011). *Beyond the New Public Diplomacy*. Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael'. http://www.clingendael.nl

Melissen, J. (2013a). Public Diplomacy. Içinde P. Kerr & G. Wiseman (Ed.), *Diplomacy in a Globalizing World* (ss. 192–208). Oxford University Press.

Melissen, J. (2013b). Public Diplomacy. Içinde A. Cooper, J. Heine, & R. Thakur (Ed.), *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* (ss. 436–452). Oxford University Press.

Mickelson, S. (1983). *America's Other Voice: The Story of Radio Free Europe and Radio Liberty*. Praeger Publishers.

Millar, F. (1988). Government and Diplomacy in the Roman Empire during the First Three Centuries. Içinde *Source: The International History Review* (C. 10, Sayı 3). https://www.jstor.org/stable/pdf/40105889.pdf?refreqid=excelsior%3Ab38a4149a30301ef3612dd69916c4b67

Miller, J. D. B. (1962). *The Nature of Politics*. Duckworth.

Miskimmon, A., & O'Loughlin, B. (2017). Russia's Narratives of Global Order: Great Power Legacies in a Polycentric World. *Politics and Governance*, *5*(3), 111–120. https://doi.org/10.17645/pag.v5i3.1017

Miskimmon, A., O'Loughlin, B., & Roselle, L. (2013). *Strategic Narratives: Communication Power and the New World Order*. Routledge.

Miskimmon, A., O'Loughlin, B., & Roselle, L. (2017a). Introduction. Içinde A. Miskimmon, B. O'Loughlin, & L. Roselle (Ed.), *Forging the World: Strategic Narratives and International Relations* (ss. 1–22). University of Michigan Press.

Miskimmon, A., O'Loughlin, B., & Roselle, L. (2017b). Strategic Narratives: Methods and Ethics. Içinde A. Miskimmon, B. O'Loughlin, & L. Roselle (Ed.), *Forging the World: Strategic Narratives and International Relations* (ss. 23–55). University of Michigan Press.

Montenegro - Membership Status. (2019). ec.europa.eu. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/montenegro_en

Morgenthau, H. J. (1997). *Politics Amoung Nations: The Struggle for Power and Peace* (6. baskı). Peking University Press.

Morrison, K. (2009). *Montenegro: A Modern History*. I.B. Tauris.

Morrison, K. (2018). *Nationalism, Identity and Statehood in Post-Yugoslav Montenegro*. Bloomsbury Publishing Plc.

Mosley, D. J. (1971). Diplomacy and Disunion in Ancient Greece. *Phoenix*, *25*(4), 319. https://doi.org/10.2307/1088062

Mowlana, H. (1996). *Global Communication in Transition: The End of Diversity*. SAGE Publications.

Muka, A. (2012). *Ja si dua të Informohem: Deutsche Welle në Shqip, një zë Europian në dy dekada, 1992-2012*. Instituti Shqiptar i Medias.

Murphy, J. (2008). Engagement. Içinde J. Welsh & D. Fearn (Ed.), *Engagement: Public Diplomacy in Gloabalised World* (ss. 6–15). Foreign and Commonwealth Office.

Mutlu, E. (2001). Ne Olacak Bu Kamu Yayıncılarının Hali. Içinde B. Kejanlıoğlu, S. Çelenk, & G. Adaklı (Ed.), *Medya Politikaları* (ss. 23–78). İmge Kitabevi.

Mytton, G. (2008). BBC World Service. Içinde W. Donsbach (Ed.), *The International Encyclopedia of Communication* (ss. 317–321). Blackwell Publishing Ltd.

Nason, J. O. H. (1977). International Broadcasting as an Instrument of Foreign Policy. *Millennium: Journal of International Studies*, *6*(2), 128–145. https://doi.org/10.1177/03058298770060020301

Nicolson, H. (1942). *Diplomacy*. Oxford University Press.

Nicolson, H. (2001). *The Evolution of Diplomatic Method*. University of Leicester. https://lra.le.ac.uk/handle/2381/4809

North Macedonia-Membership Status. (2019). ec.europa.eu. https://ec.europa.eu/ neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/north-macedonia_en

Numri i banorëve në Kosovë është 1.739.825. (2012). evropaelire.org. https://www.evropaelire.org/a/24715462.html

Nye, J. S. (2002). *The Paradox of American Power: Why the World Only Superpower Can't Go It Alone*. Oxford University Press.

Nye, J. S. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics* (1. baskı). Public Affairs.

Nye, J. S. (2008a). Foreword. Içinde Y. Watanabe & D. L. McConnell. (Ed.), *Soft Power Superpowers : Cultural and National Assets of Japan and the United States* (ss. ix–xiv). M.E. Sharpe.

Nye, J. S. (2008b). Public Diplomacy and Soft Power. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, *616*(1), 94–109. https://doi.org/10.1177/0002716207311699

Nye, J. S. (2010). Responding to my Critics and Concluding Thoughts. Içinde I. Parmar & M. Cox (Ed.), *Soft Power and U.S. Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives* (ss. 215–227). Routledge.

Nye, J. S. (2011). *The Future of Power*. PublicAffairs.

Nye, J. S. (2019). Soft Power and Public Diplomacy Revisited. *The Hague Journal of Diplomacy*, *14*(1–2), 7–20. https://doi.org/doi.org/10.1163/1871191X-14101013

O'Keeffe, A., & Oliver, A. (2010). *International Broadcasting and Its Contribution to Public Diplomacy*.

Ociepka, B. (2018). Public diplomacy as political communication: Lessons from case studies. *European Journal of Communication*, *33*(3), 290–303. https://doi.org/10.1177/0267323118763909

Ogawa, T. (2009). Origin and Development of Japan's Public Diplomacy. Içinde N. Snow & P. M. Taylor (Ed.), *Routledge Handbook of Public Diplomacy* (ss. 270–281). Routledge.

Öğütçü, Ö. N. (2017). *"Batı Balkanlar" Kavramı, Balkanlar ve Türkiye*.

Olins, W. (2005). Making a National Brand. Içinde J. Melissen (Ed.), *The New Public Diplomacy - Soft Power in İnternational Relations* (ss. 169–179). Palgrave MacMillan.

Oliver, J. H. (1975). *Comparison of the Russian Services of the Four Major Broadcasters (VOA, BBC, DW, RL)*. U.S. Information Agency, Office of Research.

Öymen, O. (2003). *Silahsız Savaş: Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi* (4. baskı). Remzi Kitabevi.

Park, S. J., & Lim, Y. S. (2014). Information networks and social media use in public diplomacy: a comparative analysis of South Korea and Japan. *Asian Journal of Communication*, *24*(1), 79–98. https://doi.org/10.1080/01292986.2013.851724

Paschke, K. T. (2000). *Paschke Report*. https://grberridge.diplomacy.edu/paschke-report/

Passarelli, G. (2019). The Presidentialisation of Political Parties in the Western Balkans. Içinde G. Passarelli (Ed.), *The Presidentialisation of Political Parties in the Western Balkans* (ss. 1–22). Palgrave MacMillan.

Patterson, M., & Monroe, K. R. (1998). Narrative in political science. *Annual Review of Political Science*, *1*, 315–331. https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.1.1.315

Payne, J. G. (2009). Reflections on Public Diplomacy: People-to-People Communication. *American Behavioral Scientist*, *53*(4), 579–606. https://doi.org/10.1177/0002764209347632

Peters, B. G. (2004). Politics is about Governing. Içinde A. Leftwich (Ed.), *What is Politics* (ss. 23–40). Polity Press.

Peterson, P. G. (2002). Public Diplomacy and the War on Terrorism. *Foreign Affairs*, *81*(5), 74–94. https://doi.org/10.2307/20033270

Phillips, D. A. (2004). *Bosnia and Herzegovina* (C. F. Gritzner (Ed.)). Chelsea House Publishers.

Plischke, E. (1979a). Summit Diplomacy - Diplomat in Chief. Içinde E. Plischke (Ed.), *Modern Dİplomacy: The Art and The Artisans* (ss. 169–187). AEI (American Enterprise Institute).

Plischke, E. (1979b). The New Diplomacy. Içinde E. Plischke (Ed.), *Modern Dİplomacy: The Art and The Artisans* (ss. 54–73). AEI (American Enterprise Institute).

Popullsia e Shqipërisë. (2019).

Popullsia sipas religjionit 1923-2011. (2012). open.data.al. http://open.data.al/sq/lajme/lajm/lang/sq/id/670/Popullsia-sipas-religjionit-1923-2011

Potter, E. H. (2002a). Information Technology and Canada's Public Diplomacy. Içinde E. H. Potter (Ed.), *Cyber-Diplomacy: Managing Foreign Policy in the Twenty-first Century* (ss. 177–200). McGill-Queen's University Press.

Potter, E. H. (2002b). Canada and the new public diplomacy. *International Journal*, *58*(1), 43–64. https://doi.org/10.2307/40203812

Powers, S., & Samuel-Azran, T. (2015). Conceptualizing International Broadcasting as Information Intervention. Içinde G. J. Golan, S.-U. Yang, & D. F. Kinsey (Ed.), *International Public Relations and Public Diplomacy: Communication and Engagement* (ss. 245–266).

Price, M. E. (2002). *Media and Sovereignty: The Global Information Revolution and Its Challenge to State Power*. MIT Press.

Price, M. E. (2003). Public Diplomacy and the Transformation of International Broadcasting. *Cardozo Arts and Entertainment Law Journal*, *21*(1), 51–85. https://doi.org/10.7551/mitpress/4533.003.0012

Price, M. E. (2009). End of television and foreign policy. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, *625*(1), 196–204. https://doi.org/10.1177/0002716209338701

Price, M. E. (2016). Information Asymmetries and Their Challenge to International Broadcasting. *Media and Communication*, *4*(2), 46. https://doi.org/10.17645/mac.v4i2.478

Price, M. E., Haas, S., & Margolin, D. (2008). New Technologies and International Broadcasting: Reflections on Adaptations and Transformations. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, *616*(1), 150–172. https://doi.org/10.1177/0002716207312033

Price, V. (1992). *Public opinion*. Sage Publications.

Profile | DW. (y.y.). Tarihinde 27 Ocak 2020, adresinden erişildi https://www.dw.com/en/about-dw/profile/s-30688

Public diplomacy and nation branding. (2012). https://publicandculturaldiplomacy3.wordpress.com. https://publicandculturaldiplomacy3.wordpress.com/2012/04/21/public-diplomacy-and-nation-branding-7/

Putnam, R. D. (1988). Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games. *International Organization, 42*(3), 427–460.

Rampal, K. R. (2007). Global News and Information Flow in the Internet Age. Içinde Y. R. Kamalipour (Ed.), *Global Communication* (2. baskı, ss. 105–132). Thomson Wadsworth.

Rana, K. S. (2007). *Bilateral Diplomacy*. DiploFoundation.

Rawnsley, G. D. (1996). *Radio Diplomacy and Propaganda: The BBC and VOA in International Politics, 1956–64*. Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1007/978-1-349-24499-7

Rawnsley, G. D. (2009). China Talks Back. Içinde P. M. Snow, Nancy & Taylor (Ed.), *Routledge Handbook of Public Diplomacy* (ss. 282–291). Routledge.

Rawnsley, G. D. (2015). To Know Us is to Love Us: Public Diplomacy and International Broadcasting in Contemporary Russia and China. *Politics*, *35*(3–4), 273–286. https://doi.org/10.1111/1467-9256.12104

Rawnsley, G. D. (2016). Introduction to "International broadcasting and public diplomacy in the 21st century". *Media and Communication*, *4*(2A), 42–45. https://doi.org/10.17645/mac.v4i2.641

Response from the East: Invasion of Kremlin media in the Balkan. (2018). anti.media. https://www.anti.media/en/mediji/analyzes-media/odgovor-sa-istoka-balkanska-ofanziva-kremaljskih-paramedija/

Richter, C. (2008). International Broadcasting and Intercultural Dialogue: Deutsche Welle in the Arab world. *Arab Media & Society*, *6*, 1–11.

Ridder-Symoens, H. de. (1992). MOBILITY. Içinde W. Ruegg & H. de. Ridder-Symoens (Ed.), *A History of the University in Europe: Vol 1. Universities in the Middle Ages* (ss. 280–306). Cambridge University Press.

Riordan, S. (2005). *Dialogue-based Public Diplomacy: a New Foreign Policy Paradigm* (Jan Melissen (Ed.)). Palgrave MacMillan. http://dlx.b-ok.org/genesis/1457000/6828db7354c8c712caad590cba728491/_as/[Jan_Melissen_(eds.)]_The_New_Public_Diplomacy_So(book4you.org).pdf

Risso, L. (2013). Radio Wars: Broadcasting in the Cold War. *Cold War History*, *13*(2), 145–152. https://doi.org/10.1080/14682745.2012.757134

Roberts, W. R. (2006). The Evolution of Diplomacy. *Mediterranean Quarterly*, *17*(3), 55–64. https://doi.org/10.1215/10474552-2006-015

Roselle, L., Miskimmon, A., & O'Loughlin, B. (2014). Strategic narrative: A new means to understand soft power. *Media, War & Conflict*, *7*(1), 70–84. https://doi.org/10.1177/1750635213516696

Rosenberg, E. S. (1982). *Spreading the American Dream: American Economic and Cultural Expansion, 1890-1945*. Hill and Wang.

Ross, A. (2011). Digital Diplomacy and US Foreign Policy. *The Hague Journal of Diplomacy*, *6*(3–4), 451–455. https://doi.org/10.1163/187119111X590556

Ross, C. (2002). Public Diplomacy Comes of Age. *Washington Quarterly*, *25*(2), 75–83. https://doi.org/10.1162/01636600252820144

Rozental, A., & Buenrostro, A. (2013). Bilateral Diplomacy. Içinde A. F. Cooper & T. R. Heine Jorge (Ed.), *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* (ss. 1–13). Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199588862.013.0013

Samuel-Azran, T. (2013). Al-Jazeera, Qatar, and New Tactics in State-Sponsored Media Diplomacy. *American Behavioral Scientist*, *57*(9), 1293–1311. https://doi.org/10.1177/0002764213487736

Sancar, G. A. (2012). *Uluslararası Halkla İlişkiler Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi: Türkiye için Bir Model Önerisi*. Marmara Üniversitesi.

Sancar, G. A. (2015). Kamu Diplomasisinde Medyanın Önemi: Anadolu Ajansı Örneği. Içinde M. Şahin & B. S. Çevik (Ed.), *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi* (ss. 439–464). Nobel Yayın.

Schmitt, C. (2012). *Siyasal Kavramı* (2. baskı). Metis Yayınları.

Schneider, C. P. (2005). Culture Communicates: US Diplomacy that Works. Içinde J. Melissen (Ed.), *The New Public Diplomacy - Soft Power in İnternational Relations* (ss. 147–168). Palgrave MacMillan.

Seib, P. (2006). *Broadcasts from the Blitz: How Edward R. Murrow Helped Lead America into War*. Potomac Books.

Seib, P. (2009). Public Diplomacy and Journalism: Parallels, Ethical Issues, and Practical Concerns. *American Behavioral Scientist*, *52*(5), 772–786. https://doi.org/10.1177/0002764208326522

Seib, P. (2010). Transnational Journalism, Publi Diplomacy, and Virtual States. *Journalism Studies*, *11*(5), 734–744.

Seib, P. (2011). Preface. Içinde N. Leight (Ed.), *Essays on Faith Diplomacy* (ss. 7–12). Figueroa Press.

Seib, P. (2012). *Real-Time Diplomacy: Politics and Power in the Social Media Era*. Palgrave MacMillan.

Seib, P. (2013). Introduction. Içinde P. Seib (Ed.), *Religion and Public Diplomacy* (ss. 1–8). Palgrave Macmillan.

Selvian, S. (2011). Faith Diplomacy: Religion and Global Publics Media Monitor Report. *A Review & Analysis of Current Public Diplomacy in the News*, *2*(3), 10–13.

Serbia: Membership Status. (y.y.). ec.europa.eu.

Servisi i AA-së në BHS shënon 7-vjetorin e themelimit. (2019). https://www.aa.com.tr/sq/ballkani/servisi-i-aa-së-në-bhs-shënon-7-vjetorin-e-themelimit-/1414763

Servisi i AA-së në gjuhën shqipe shënon përvjetorin e katërt të funksionimit. (2018). https://www.aa.com.tr/sq/gunun-basliklari/servisi-i-aa-së-në-gjuhën-shqipe-shënon-përvjetorin-e-katërt-të-funksionimit/1269459?amp=1

Sevin, E. (2015). Pathways of connection: An analytical approach to the impacts of public diplomacy. *Public Relations Review*, *41*(4), 562–568. https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2015.07.003

Sheafer, T., & Gabay, I. (2009). Mediated Public Diplomacy: A Strategic Contest over International Agenda Building and Frame Building. *Political Communication*, *26*(4), 447–467. https://doi.org/10.1080/10584600903297240

Shkreli, F. (2017). *75-vjetori i VOA-s: Shumë Vite – Shumë Tregime e Histori*. telegraf.al. http://telegraf.al/opinion/frank-shkreli-75-vjetori-i-voa-s-shume-vite-shume-tregime-e-histori/

Si, S. (2014). *Expansion of International Broadcasting. The Growing Global Reach of China Central Television*.

Signitzer, B. H. (2008). Public Relations and Public Diplomacy: Some Conceptual Explorations. Içinde A. Zerfass, B. van Ruler, & K. Sriramesh (Ed.), *Public Relations Research* (ss. 205–218). VS Verlag für Sozialwissenschaften. https://doi.org/10.1007/978-3-531-90918-9_13

Signitzer, B. H., & Coombs, T. (1992). Public Relations and Public Diplomacy: Conceptual Covergences. *Public Relations Review*, *18*(2), 137–147. https://doi.org/10.1016/0363-8111(92)90005-J

Silcock, B. W. (2002). Global News, National Stories: Producers as Mythmakers at Germany's Deutsche Welle Television. *Journalism and Mass Communication Quaterly*, *79*(2), 339–352. https://doi.org/10.1177/107769900207900206

Simons, G. (2014). Russian Public Diplomacy in the 21st Century: Structure, Means and Message. *Public Relations Review*, *40*(3), 440–449. https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2014.03.002

Slaughter, A. M. (2009). America's Edge: Power in the Networked Century. *Foreign Affairs*, *88*(1), 94–113. https://booksc.xyz/book/28029111/3fa4b5

Smith, G., & Sutherland, A. (2002). The New Diplomacy: Real Time Implications and Applications. Içinde E. H. Potter (Ed.), *Cyber-Diplomacy: Managing Foreign Policy in the Twenty-first Century* (ss. 151–176). McGill-Queen's University Press.

Snow, N. (2006). U.S. Public Diplomacy: Its History, Problems, and Promise. Içinde G. Jowett & V. O'Donnell (Ed.), *Readings in Propaganda and Persuasion: New and Classic Essays* (1. baskı, ss. 225–239). SAGE Publications.

Snow, N. (2009). Rethinking Public Diplomacy. Içinde *Routledge Handbook of Public Diplomacy* (ss. 3–11). Routledge.

Snow, N. (2014). Public Diplomacy: New Dimensions and Implications. Içinde T. L. McPhail (Ed.), *Global Communication: Theorises, Stakeholders and Trends* (4. baskı, ss. 64–79). John Wiley & Sons, Inc.

Snyder, J. (2015). Dueling Security Stories: Wilson and Lodge Talk Strategy. *Security Studies*, *24*(1), 171–197. https://doi.org/10.1080/09636412.2015.1003723

Snyder, J. T. (2013). *The United States and the Challenge of Public Diplomacy*. Palgrave Macmillan US. http://link.springer.com/10.1057/9780230390713_6

Sönmezoğlu, F. (1995). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi* (2. baskı). Filiz Kitabevi.

Sönmezoğlu, F. (2005). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Der Yayınları.

Soroka, S. N. (2003). Media, Public Opinion, and Foreign Policy. *Harvard International Journal of Press/Politics*, *8*(1), 27–48. https://doi.org/10.1177/1081180X02238783

Sotiriu, S. (2015). Digital Diplomacy: Between Promises and Reality. Içinde B. Corneliu & M. Holmes (Ed.), *Digital Diplomacy: Theory and Practice* (ss. 33–51). Routledge.

Straubhaar, J. D., & Boyd, D. A. (2007). International Broadcasting. Içinde Y. R. Kamalipour (Ed.), *Global Communication* (2. baskı, ss. 133–156). Thomson Wadsworth.

Studio Washington - O programu. (2020). insidevoa.com. https://ba.voanews.com/z/1974/about?withmediaplayer=1

Sullivan, M. P. (1990). *Power in Contemporary International Politics*. University of South Carolina Press.

Szondi, G. (2008). Public Diplomacy and Nation Branding: Conceptual Similarities and Differences. Içinde *Discussion Papers in Diplomacy: C. No. 112*. Netherlands Institute of International Relations Clingendael. https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20081022_pap_in_dip_nation_branding.pdf

Szondi, G. (2009). Central and Eastern European Public Diplomacy: A Transitional Perspective on National Reputation Management. Içinde P. M. Snow, Nancy & Taylor (Ed.), *Routledge Handbook of Public Diplomacy* (ss. 292–313). Routledge.

Tanaka, N. (2009). International Television Broadcasting in East Asia: Current Situation and Challenges. *NHK Broadcasting Studies*, *7*, 21–53.

Taussig, A. (2008). You Lose Some, You Win Some—1989 and After. *Historical Journal of Film, Radio and Television*, *28*(4), 583–618. https://doi.org/10.1080/01439680802311934

Taylor, M. (2000). Toward a Public Relations Approach to Nation Building. *Journal of Public Relations Research*, *12*(122), 179–210. https://doi.org/10.1207/S1532754XJPRR1202_3doi.org/10.1207/S1532754XJPRR1202_3

Taylor, P. M. (2003). *Munitions of the Mind: A History of Propaganda From the Ancient World to the Present Era* (3. baskı). Manchester University Press.

Taylor, P. M. (2009). Public Diplomacy and Strategic Communications. Içinde N. Snow & P. M. Taylor (Ed.), *Routledge Handbook of Public Diplomacy* (ss. 12–16). Routledge.

Taylor, P. M. (2011). Ethics and International Propaganda. Içinde R. S. Fortner & P. M. Fackler (Ed.), *The Handbook of Global Communication and Media Ethics, Volume II* (ss. 912–932). Wiley-Blackwell.

Temizel, H. (2008). Kamuoyu Kurumları ve Kamuoyu Oluşumunda Kitle İletişim Araçları. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *8*(15), 126–146. http://dergipark.gov.tr/susead/issue/28424/302712

The internationalisation agency - DAAD - Deutscher Akademischer Austauschdienst. (y.y.). Tarihinde 12 Mart 2019, adresinden erişildi https://www.daad.de/der-daad/ueber-den-daad/portrait/en/29143-the-internationalisation-agency/

Thomas, C. S. (2011). Lobbying. Içinde *International Encyclopedia of Political Science, Vol. 5* (ss. 1458–1463). SAGE Publications.

Thompson, M. (2002). Defining Information Intervention: An Interview with Jamie Metzl. Içinde M. E. Price & M. Thompson (Ed.), *Forging Peace: Intervention, Human Rights and the Management of Media Space* (ss. 41–65). Edinburgh University Press.

Thussu, D. K. (2008). Globalization of the Media. Içinde W. Donsbach (Ed.), *The International Encyclopedia of Communication* (ss. 1981–1987). Blackwell Publishing Ltd.

Tiedeman, A. (2004). U.S. Public Diplomacy in the Middle East: Lessons Learned from the Charlotte Beers Experience. *University of Southern California Center on Public Diplomacy*. http://media.leeds.ac.uk/papers/pmt/exhibits/2447/Anna_Tiedeman_Beers.pdf

Todorova, M. (2010). *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek* (3. baskı). İletişim Yayınları.

Tören, D. (2011). *Diplomasi ve Tarih Boyunca Geçirdiği Evrim*. TUİC Akademi. http://www.tuicakademi.org/diplomasi-ve-tarih-boyunca-gecirdigi-evrim/

Tuch, H. N. (1990). *Communicating With the World: U.S Public Diplomacy Overseas*. St. Martin's Press.

Tuncer, H. (2005). *Eski ve Yeni Diplomasi* (4. baskı). Ümit Yayıncılık.

Tuncer, H. (2006). *Küresel Diplomasi* (1. baskı). Ümit Yayıncılık.

Tuncer, H. (2009). *Diplomasinin Evrimi: Gizli Diplomasiden Küresel Diplomasiye*. Kaynak Yayınları.

Türkiye Bursları - HAKKIMIZDA | TÜRKİYE BURSLARI. (y.y.). Tarihinde 14 Mart 2019, adresinden erişildi https://www.turkiyeburslari.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda/turkiye-burslari

Ünal, U. (2016). *Kamu Diplomasisi - Kalkınma Yardımaları ve Algı Çerçevesinde*. Gazi Kitabevi.

Vergin, N. (2013). *Siyasetin Sosyolojisi*. Turhan Kitapevi.

Vlerësim: Popullsia e Kosovës 2017. (2018). http://ask.rks-gov.net/

VOA's Albanian-language TV Program Celebrates 10th Anniversary. (2009). https://www.insidevoa.com/a/a-13-34-2009-11-09-ditari-anniversary-111607629/178067.html

VOA Broadcasting in Albanian. (2020). https://www.insidevoa.com/p/voa-broadcasting-in-albanian.html

VOA Broadcasting in Bosnian. (2020). insidevoa.com. https://www.insidevoa.com/p/voa-broadcasting-in-bosnian.html

VOA Broadcasting in Macedonian . (2020). insidevoa.com. https://www.insidevoa.com/p/voa-broadcasting-in-macedonian.html

VOA Broadcasting in Serbian. (2020). insidevoa.com. https://www.insidevoa.com/p/voa-broadcasting-in-serbian.html

VOA Reducing Radio Frequencies. (2013). insidevoa.com. https://www.insidevoa.com/a/voa-reducing-radio-frequencies/1629194.html

VOA Through the Years. (2017). insidevoa.com. https://www.insidevoa.com/a/3794247.html

Volkmer, I. (2008). Deutsche Welle. Içinde W. Donsbach (Ed.), *The International Encyclopedia of Communication* (ss. 1226–1228). Blackwell Publishing Ltd.

von Twickel, N. (2010). *Russia Today Courts Viewers with Controversy*. https://www.rbth.com/articles/2010/03/23/230310_rt.html

Wang, J. (2006). Localising public diplomacy: The role of sub-national actors in nation branding. *Place Branding*, *2*(1), 32–42. https://doi.org/10.1057/palgrave.pb.5990043

Wasburn, P. C. (1992). *Broadcasting Propaganda: International Radio Broadcasting and the Construction of Political Reality*. Preager Publishers.

Watson, A. (2005). *Diplomacy: The Dialogue Between States*. Routledge.

Weisbrode, K. (2014). *Old Diplomacy Revisited: A Study in the Modern History of Diplomatic Transformations*. Palgrave Macmillan US.

Welch, D. (2003). Introduction: Propaganda in Historical Perspective. Içinde N. J. Cull, D. Culbert, & D. Welch (Ed.), *Propaganda and Mass Persuasion: A Historical Encyclopedia 1500 to the Present* (ss. xv–xxi). ABC-Clio.

Westcott, N. (2008). Digital Diplomacy: The Impact of the Internet on International Relations. *SSRN Electronic Journal*. https://doi.org/10.2139/ssrn.1326476

Westlake, H. D. (1970). Diplomacy in Thucydides. *Bulletin of the John Rylands Library*, *53*(1), 227–246.

Winseck, D. R., & Pike, R. M. (2008). Communication and Empire: Media Markets, Power and Globalization, 1860-1910. *Global Media and Communication*, *4*(1), 7–36. https://doi.org/10.1177/1742766507086850

Winter, T. von. (2011). Advocacy. Içinde *International Encyclopedia of Political Science, Vol. 1* (ss. 28–33). SAGE Publications.

Wood, J. (2000). *History of International Broadcasting: Volume 2*. The Institution of Engineering and Technology.

Wood, J. (2008). *History of International Broadcasting: Volume 1* (3. baskı). The Institution of Engineering and Technology.

Xu, W. W., & Wang, R. (2022). Nationalizing Truth: Digital Practices and Influences of State-Affiliated Media in a Time of Global Pandemic and Geopolitical Decoupling. *International Journal of Communication*, *16*(0), 29. https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/17191

Yablokov, I. (2015). Conspiracy Theories as a Russian Public Diplomacy Tool: The Case of Russia Today (RT). *Politics*, *35*(3–4), 301–315. https://doi.org/10.1111/1467-9256.12097

Yanardağoğlu, E. (2014). Changing Practices in International Broadcasting The BBC World Service Example. *İlef Dergisi*, *1*(1), 11–31. https://doi.org/10.24955/ilef.106582

Yavaşgel, E. (2004). *Siyasal iletişim: kavramlar ve ardındakiler* (1. baskı). Babil Yayıncılık.

Yavaşgel, E. (2009). Saygınlık Siyaseti: İletişim ve Dış Siyasa İlişkiselliği. Içinde A. Özkan (Ed.), *Siyasetin İletişimi* (ss. 233–270). TASAM Yayınları.

Youmans, W. L., & Powers, S. (2012). Remote Negotiations: International Broadcasting as Bargaining in the Information Age. *International Journal of Communication*, *6*, 2149–2172.

Yücel, G. (2016). Dijital Diplomasi. *TRT Akademi*, *1*(2), 748–760. http://dergipark.gov.tr/trta/issue/23620/252179

Yunus Emre Enstitüsü | Türkiye - Merkez. (y.y.). Tarihinde 12 Mart 2019, adresinden erişildi https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu

Yurdusev, A. N. (1996). "Uluslararası İlişkiler" Öncesi. Içinde A. Eralp (Ed.), *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar* (1. baskı). İletişim Yayınları.

Yurdusev, A. N. (2004). Introduction. Içinde A. N. Yurdusev (Ed.), *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?* (ss. 1–4). Palgrave MacMillan.

Zaharna, R. S. (2005). The Network Paradigm of Strategic Public Diplomacy. *Policy Brief*, *10*(1), 1–4. www.fpif.org

Zaharna, R. S. (2009). Mapping out a Spectrum of Public Diplomacy Initiatives. Içinde N. Snow & P. M. Taylor (Ed.), *Routledge Handbook of Public Diplomacy* (ss. 86–100).

Zaharna, R. S. (2010). *Battles to Bridges: U.S. Strategic Communication and Public Diplomacy after 9/11*. Palgrave Macmillan.

Zaharna, R. S. (2012). *The Cultural Awakening in Public Diplomacy* (ss. 1–73). CPD Perspectives on Public Diplomacy. www.uscpublicdiplomacy.org

Zaharna, R. S. (2015). *From Pinstripes to Tweets:* https://www.thecairorev iew.com/essays/from-pinstripes-to-tweets/

Zaller, J. R. (1992). *The Nature and Origins of Mass*. Cambridge University Press.

Zayani, M. (2005). Introduction—Al Jazeera and the Vicissitudes of the New Arab Mediascape. Içinde M. Zayani (Ed.), *The Al Jazeera Phenomenon: Critical Perspectives on New Arab Media* (ss. 1–46). Pluto Press.

Zdravkovski, A., & Ramet, S. P. (2019). The Proposed Territorial Exchange between Serbia and Kosovo. *Insight Turkey*, *21*(2), 11–21.

Zöllner, O. (2006). A Quest for Dialogue in International Broadcasting: Germany's Public Diplomacy Targeting Arab Audiences. *Global Media and Communication*, *2*(2), 160–182. https://doi.org/10.1177/1742766506061817

Zöllner, O. (2009). German Public Diplomacy: The Dialogue of Cultures. Içinde P. M. Snow, Nancy & Taylor (Ed.), *Routledge Handbook of Public Diplomacy* (ss. 262–269). Routledge.

Zöllner, O. (2011). International Broadcasting in the Social Network Era: New Allegiances in Deterritorialized Space Call for New Public Diplomacy. *Public Diplomacy Magazine*, 29–33.

SUÇ HABİTATI VE SUÇLU GENÇLİK HABİTUSU

Muhammed Ferit Duman

nobel bilimsel

SUÇ HABİTATI VE SUÇLU GENÇLİK HABİTUSU

Muhammed Ferit Duman

Yayın No.: 1412
ISBN: 978-625-398-157-0
E-ISBN: 978-625-398-158-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Ocak 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Duman, Muhammed Ferit.
Suç Habitatı ve Suçlu Gençlik Habitusu / Muhammed Ferit Duman
1. Basım, XVI + 310 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-157-0
E-ISBN: 978-625-398-158-7
1. Sosyal Değişim, 2. Suç Sosyolojisi 3. Kent Sosyolojisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

TABLOLAR ..... **xi**

ŞEKİLLER ..... **xiii**

EKLER ..... **xv**

GİRİŞ **1**

1. BÖLÜM
SUÇ HABİTATININ VE SUÇLU HABİTUSUNUN KURAMSAL KOORDİNATLARI **5**

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 5
1.1.1. Sapma ve Suç 5
1.1.2. Gençlik ve Sapan-Suçlu Gençlik 10
1.1.3. Kültür ve Alt Kültür 16
1.2. KURAMSAL ÇERÇEVE 23
1.2.1. Yaşama Evreninin İrrasyonelleşmesi ve Kamusal Ol(a)mayan Alanlar: Jürgen Habermas 23
1.2.1.1. Yaşama Evreninin Zemini ve Bir Sapma Olarak Özgürleşimci İlgi 24
1.2.1.2. Yaşama Evreninin Rasyonelleşmesi ve Kamusal Alan 28
1.2.1.2.1. İletişimsel Rasyonellik 29
1.2.1.2.2. İki Aşamalı Toplum Modeli 38
1.2.1.2.3. Yeni Feodalizm 40
1.2.1.3. Yaşama Evreninin İrrasyonelleşmesi ve Kamusal Ol(a)mayan Alanlar 43
1.2.2. Sapma-Suç Habitatı ve Sapan-Suçlu Habitusu: Pierre Bourdieu 55
1.2.2.1. Alan (Habitat) 56
1.2.2.2. Habitus 60
1.2.2.3. İktidar Alanı 66
1.2.2.4. Kırık ve/veya Bölünmüş Habitus 75
1.2.2.5. Yeni Bir Alanın Özerkleşmesi Süreci 76

2. BÖLÜM
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ 81

2.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE SORUNU 81
2.2. ARAŞTIRMANIN TEMEL VARSAYIMI VE ALT VARSAYIMLARI 81
2.3. ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ 82
2.4. ARAŞTIRMA SIRASINDA KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR 85
2.5. ARAŞTIRMA EVRENİNİN BELİRLENMESİ: İZMİR İLİ 90
2.6. ARAŞTIRMA ALANININ BELİRLENMESİ: İZMİR'İN SUÇHABİTATI 100
2.6.1. Geçmişinde İzmir'in Suç Habitatı 100
2.6.2. İstatistiklere Göre İzmir'in Suç Habitatı 101
2.6.2.1. 14-25/26-60 Yaş Suçluların Yaş ve İkamet Yeri Dağılımları 101
2.7. İZMİR'İN SUÇ HABİTATI 114
2.8. ARAŞTIRMA ÖRNEKLEMİNİN BELİRLENMESİ 114
2.8.1. Konak İlçesinde Suçluların Yaş ve İkamet Mahalleleri Dağılımları 114
2.8.2. Konak İlçesinde Suçluların Yaş ve Suç Yeri Dağılımları 119
2.9. ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİ 121
2.9.1. Görüşme Verilerinin Analizi 121
2.9.2. Kodlama 122
2.9.3. Temaların Belirlenmesi 123
2.9.3.1. Üst Temalar 124
2.9.3.2. Alt Temalar 124

3. BÖLÜM
SUÇ HABİTATI VE SUÇLU GENÇLİK HABİTUSU 127

3.1. SUÇ HABİTATI 127
3.1.1. Suç Habitatının Bağ Örgüsü 127
3.1.2. Suç Habitatına Giriş: Illusio 128
3.1.3. Suç Habitatında Sosyal Entegrasyon 133
3.1.3.1. Oyun Sezgisi Olarak Tedirginlik 135
3.1.3.2. Geleneksel Uzlaşının Olgusal Nedenleri 138
3.1.3.2.1. Sahiplenilme (Aidiyet) 138
3.1.3.2.2. Birlik (Dayanışma) 139
3.1.3.2.3. Garibanlık (Mecburiyet) 148
3.1.3.2.4. Benimseme (Alışkanlık) 150
3.1.4. Suç Habitatındaki Olasılar ve Ürünler Uzamlarının Daralması 151
3.1.4.1. Dışarıdan Dâhil Olan Alternatif Alt Alanlar:

Tarikatlar ve Cemaatler 155
3.1.4.2. İçeride Oluşmakta Olan Alternatif Alt Alanlar: Tas Kafalar, Cankiler vb. 158
3.1.5. Suç Habitatındaki Ortam Heterarşisi 161
3.1.5.1. Suç Habitatındaki Ortamların Genel Özellikleri 161
3.1.5.2. Suç Habitatındaki Ortam Heterarşisi 167
3.1.5.2.1. Legal ortamlar 168
3.1.5.2.2. İllegal Ortamlar 183
3.1.6. Suç Habitatında Gündelik Yaşama Hukuku 196
3.1.6.1. Arabuluculuk ve Garantörlük Statüleri 198
3.1.7. Suç Habitatındaki İllegal İş Ortamının Dizgeleşmesi ve Suç Sistemi 202
3.1.8. Suç Habitatındaki Egemen Ortam 205
3.1.9. Suç Habitatındaki Kamusal Olamayan Alanlar 211
3.1.10. Suç Habitatının Özerklik Derecesi 220
3.2. SUÇLU GENÇLİK HABİTUSU 221
3.2.1. Takılanlar: Kutuplaşan Ortamlar Heterarşisinde "Çocuk Olmak" 222
3.2.1.1. Rıza Manivelası: Zorunluluk mu Sorumluluk mu? 224
3.2.1.2. Göbek Bağı mı Ayak Bağı mı? 226
3.2.2. "Takılanlar"ın Sermaye Türü-Miktarı ve Eylem Stratejileri 227
3.2.2.1. Sermaye Türü ve Miktarı 227
3.2.2.1.1. Miras Alınan Sermaye 227
3.2.2.1.2. Edinilen Sermaye 228
3.2.1.2.3. Eylem Stratejileri 230
3.2.3. Takılanların Anlama ve Algılama Şemaları 232
3.2.3.1. Ev Ortamına İlişkin Anlama ve Algılama Şemaları 232
3.2.3.1.1. "Evdekiler Anlamaz" 232
3.2.3.1.2. "Evde Zaman Geçmez" 233
3.2.3.1.3. "Evde Kriz Çıkar" 234
3.2.3.1.4. Evin Bir Parçası Olmak ya da Ol(a)mamak 236
3.2.4. Takılandan Üyeliğe: Takılan Konumlarının Ev Ortamından Baş Vermesi 238
3.2.5. İllegal İş Ortamının Truva Atı: Arkadaş Ortamı 242
3.2.6. Ev Ortamı Versus Arkadaş Ortamı 246
3.2.6.1. Aralık Bırakılan Kapı 253
3.2.7. Üyelikten Kıdemli Üyeliğe: Ev Ortamından Kopuş 254
3.2.8. Etkisiz Ortam Okul 256
3.2.9. Yetersiz Ortam Legal İş 259

3.2.10. Kıdemli Üyelilikten Abiliğe: “Maaallenin Abisi” 260

4. BÖLÜM
SONUÇ VE ÖNERİLER: BÜYÜYEREK YAKLAŞMAKTA OLAN ŞİDDET DALGASI 267

4.1. GÜNCEL DURUMA İLİŞKİN SONUÇ VE ÖNERİLER: SUÇLU, GENÇLİK Mİ? 267
4.1.1. Suç Habitatının Güncel Durumuna İlişkin Sonuçlar 268
4.1.2. Suçlu Gençlik Habitusunun Güncel Durumuna İlişkin Sonuçlar 274
4.1.2.1. Kırık ve/veya Bölünmüş Habitus 277
4.1.2.2. “Çekirgenin Döngüsü”/Suç Bağımlılığı 278
4.1.2.3. “Ateşe Uçan Pervaneler” 280
4.1.3. Güncel Duruma İlişkin Öneriler 281
4.2. GELECEK DURUMUNA İLİŞKİN SONUÇ VE ÖNERİLER 285
4.2.1. Suç Habitatının Gelecek Durumuna İlişkin Sonuçlar 286
4.2.1.1. Alarm: Olasılar Evreninde Çete Ortamı İhtimali 286
4.2.2. Suçlu Gençlik Habitusunun Gelecek Durumuna İlişkin Sonuçlar 292
4.2.3. Gelecek Durumuna İlişkin Öneriler 293

KAYNAKÇA 297

EKLER 303

KAYNAKÇA

Aksel, Şeyda. "Çocuk Suçluluğu İle İlgili Psikolojik Kuramlar", Gelişim Psikolojisi Açısıİle Çocuk Suçluluğu, (Edi. Şeyda Aksel ve Türkan Yılmaz Irmak), Ege Üniversitesi Basım Evi, İzmir, 2012. ss.21-39.

Alver, Köksal ve Necmettin Doğan (Ed.), **Kültür Sosyolojisi**, Hece Yayınları, Ankara, 2011.

Arun, Özgür. "İnce Zevkler Olağan Beğeniler Çağdaş Türkiye'de Kültürel Eşitsizliğin Yansımaları", **Cogito**, Sayı.76, Bahar, 2014,

Aydın, C. Cemil. **İzmir'de Suç ve Suçlu Profili – 1927 / 1930**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Başkanlığı.2012.

Bauman, Zygmunt. **Sosyolojik Düşünmek**, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.

Bayart, Jean-Françoıs. **Kimlik Yanılsaması**, Çev: Mehmet Moralı, Metis Yayınları, İstanbul, 1999.

Beck, Ulrich. **Risk Toplumu**, çev. Kazım Özdoğan, Bülent Doğan, İthaki Yayınları, İstanbul, 2011.

Beirne Piers and James Messerschmidt. **Criminology**,Harcourt Brace Jovanovıch Pub., Usa, 1991.

Bırraux, Anni. "Yetişkin Olmak", Edi. Talat Parman, **Ergenlikte Değişim ve Erişkin Yaşama Geçiş**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2013.ss.15-35.

Bostancı, Naci. **Sosyolojiye Giriş**, Edi: İhsan Sezal, Martı Kitap- Yayınevi, Ankara, 2002.

Bourdieu Pierre, **Ayrım**, Çev. Derya Fırat, Günce Berkkurt, Heretik Yayınları, Ankara, 2015.

Bourdieu Pierre ve Passeron Jean-Claude, **Yeniden Üretim**, Çev. Aslı Sümer, Levent Ünsaldı, Özlem Akkaya, Heretik Yayınları, İstanbul, 2015.

Bourdieu Pierre, **Devlet Üzerine,** Çev. Aslı Sümer, İşletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

Bourdieu Pierre, **Dünyanın Sefaleti**, Edi., Levent Ünsaldı, Heretik Yayınları, Ankara, 2015.

Pierre Bourdieu ve Alain Darbel, **Sanat Sevdası**, çev. Sertaç Canbolat, Metis Yayınları İstanbul, 2011.

Bourdieu Pierre, **Eril Tahakküm**, çev. Bediz Yılmaz, Bediz Yılmaz, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2014.

Bourdieu Pierre ve Roger Chartier, **Sosyolog ve Tarihçi**, çev. Zuhal Karaca, Açılım Kitap, İstanbul, 2014.

Bourdıeu, Pierre. **Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine.** Çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Hil Yayın, İstanbul, 2006.

Bourdıeu, Pierre. "Viva La Crise! Sosyal Bilimde Heterodoksi için", Edi. Güney Çetin, EmrahGöker, Âlim Arlı, Ümit Tatlıcan, **Ocak ve Zanaat: PierreBourdieu Derlemesi.** İletişim Yayınları. İstanbul, 2007.ss.33-53

Bourdieu Pierre ve Loic Wacquant, **Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**, çev. Nazlı Ökten, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

Bourdieu Pierre ve Jean-Claude Passeron, **Varisler – Öğrenciler ve Kültür**, çev. Levent Ünsaldı ve Aslı Sümer, Heretik Yayınları, Ankara 2014.

Bourdıeu, Pierre. **Bilimin Toplumsal Kullanımları**, çev. Levent Ünsaldı, Heretik Yayıncılık, 2013.

Bourdıeu, Pierre. **Seçilmiş Metinler**, çev. Levent Ünsaldı,Heretik Yayıncılık, Ankara, 2013.

Bourdieu Pierre, **Sanatın Kuralları**, çev. Necmettin Kamil Şevil, Heretik Yayınları, Ankara, 2006.

Bourdıeu, Pierre. **Bir Otoanaliz İçin Taslak**, Çev. Murat Erşen, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2012.

Bourdieu Pierre, **Akademik Aklın Eleştirisi**, Çev. P. Burcu Yalım, Metis Yayınları, İstanbul, 2016.

Brandt, David E. **Delinquency, Development And Social Policy - Current Perspectives İn Psychology,** Yale Unıversıty Press, 2006.

Calhoun, Craig. "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları", **Ocak ve Zanaat**, (Der. Güney Çeğin, Emrah Göker, Âlim Arlı, Ümit Tatlıcan), İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.ss.77- 131.

Canter, David. **Criminal Psychology Topics İn Applied Psychology,** Hodder Education, Part Of Hachette Livre Uk, 2008.

Cowling, Mark. **Marksizm ve Kriminoloji Teorisi**, çev. Defne Yeşilsu, Notabene Yayınları, Ankara, 2012.

Çakmaklı, Kemal. **Çocuk ve Gençte Sosyal Gelişim**, Yağmur Yayınları, İstanbul, 2007.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, http://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarinaDairSozlesme.pdf, (02.07.2014)

Çocuk Koruma Kanunu, 2005, http.//www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf, (27.11.2017)

Çiğdem, Ahmet. **Akıl ve Toplumun Özgürleşimi: Jürgen Habermas Üzerine Bir Çalışma**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Çiğdem, Ahmet. **Bir İmkân Olarak Modernite: Weber ve Habermas**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

Demir, Songül. "**Kamusal Alanın Belirlenmesinde Ben İle Ötekinin Yeri**", Doğu Batı Dergisi, Sayı:5, 1998, ss. 223-241.

Dolu, Osman. **Suç Teorileri**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2012.

DPT, **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı** 1985-1989.

DPT, **İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı** 1968-1972.

DPT, **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma**, 1990-1994.

Eagleton, Terry. The İdea Of Culture, Blackwell Publishing, Usa, 2005.

Eisenstadt, Shmuel N. "Kültürün Düzeni Sürdüren ve Düzeni Dönüştüren Boyutları", **Kültür Kuramı**, (Ed. Richard Münch ve Neil J. Smelser), çev. Cumhur Atay, PalesYayınları, İstanbul, 2014. ss.89-116.

Emirbayer, Mustafa. "Charles Tilly ve Pierre Bourdieu", **Cogito,** Sayı:76, Bahar, 2014. ss.42-79.

Emirbayer Mustafa ve Erik Schneiderhan, " Demokrasi Üzerine Dewey ve Bourdieu", **Bourdieu ve Tarihsel Analiz**, (Ed. Gorskı S. Philip), çev. Özlem Akkaya, Heretik Yayınları, Ankara, 2014. ss.199-237.

Eliot, Thomas Stearns. **Notes Towards The Definition Of Culture**, Faber And Faber Limited, London, 1962.

Fay, Brain. **Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi**, Çev: İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.

Flemıng, Charlotte Mary. "The Socıology Of Youth And Adolescence", **The International Library Of Sociology**, 12 Volumes, Taylor & Francis, 2005. ss. 30-38.

France, Alan. **Understanding Youth İn Late Modernity**, Open University Press, England, 2007.

Girtler, Roland. **Terbiyesizliğin Teorisi**, çev. Medeni Beyaztaş, Kale Yayınevi, İstanbul, 2006.

Gorski, S. Philip. "Bourdieucü Teori ve Tarihsel Analiz: Haritalar, Mekanizmalar ve Yöntemler", Edi. Gorskı s. Philip, **Bourdieu ve Tarihsel Analiz**, çev. Özlem Akkaya, Heretik Yayınları, Ankara, 2014.ss.433-489.

Göker, Emrah. "Ekonomik İndirgemeci Mi Dediniz", **Ocak ve Zanaat**, (Der. Güney Çeğin, Emrah Göker, Âlim Arlı, Ümit Tatlıcan), İletişim Yayınları, İstanbul, 2004. Ss.277-303.

Göker, Emrah ve Güney Çeğin. "Araştırmasından 50 Yıl, Kitabından 35 Yıl SonraAyrım", **Ayrım**, Heretik Yayınları, Ankara, 2015. ss.9-21.

Göksu, Emel. **1929 Dünya Ekonomik Buhran Yıllarında İzmir ve Suç Coğrafyası**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2003.

Göktürk, Işılay. **Kültür Sosyolojisi**, Doğu Kitap Evi, 2016.

Güven, Sami, **Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri**, Ezgi Kitapevi, İstanbul, 2016.

Habermas, Jürgen. **Bilgi ve İnsansal İlgiler**, çev. Celal A. Kanat, Küyerel Yayınları, İstanbul, 1997.

Habermas, Jürgen, Hannah Arendt, Ronald Dworkin, Johan Galtung, Martin L. King, John Rawls, Hans Saner, Henry D. Thoreau. **Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik**, çev. Yakup Coşar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013.

Habermas, Jürgen. **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü**, Çev. Tanıl Bora, Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

Habermas, Jürgen. **Rasyonel Bir Topluma Doğru**, çev. Ahmet Çiğdem, Mehmet Küçük, Vadi Yayınları, Ankara, 1992.

Habermas, Jürgen. **Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine**, çev. Mustafa Tüzel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2011.

Habermas, Jürgen, Andre Gorz, Ernesto Laclau, Richard Rorty, Simon During, Thomas

D. Dochherty. **Post Modernist Burjuva Liberalizmi**, çev. Yavuz Alogan, Doruk Yayınları, İstanbul, 2002.

Habermas, Jürgen. **İletişimsel Eylem Kuramı**, çev. Mustafa Tüzel, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 1996.

Habermas, Jürgen. **Doğalcılık ve Din Arasında Felsefi Denemeler**, çev. Ali Nalbant,Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.

Habermas, Jürgen. "**Kamusal Alan: Ansiklopedik Bir Makale**", Birikim Dergisi, Sayı: 70, ss.62-66.

Halton, Eugene. "Kültürün Kültsel Kökenleri", **Kültür Kuramı**, (Ed. Richard Münch ve Neil J. Smelser), çev. Cumhur Atay, Pales Yayınları, İstanbul, 2014. ss.47-88.

Hebdige, Dick. **Alt Kültür: Tarzın Anlamı**, çev. Sinan Nişancı, Babil Yayınları,İstanbul, 2004.

Huerre Partice. "Ergenlik ve Ergenler", Edi. Talat Parman, **Ergenlikte Değişim veErişkin Yaşama Geçiş**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2013. ss.139-149.

İnan, Kemal. Pozitivizmin Aydınlanması ve Habermas, **Toplum ve Bilim** 27 Güz, 1984,ss.77-107.

İçli, Tülin, Günşen, **Kriminoloji**, Martı Kitap ve Yayınevi, Ankara, 2004.

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, 2012 http.//www.mevzuat.gov.tr/M evzuatMetin/1.5.6331.pdf, (27.11.2017)

Jenks, Chris. **Altkültür – Toplumsalın Parçalanışı**-, Çev. Nihal Demirkol, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.

Journet Nicolas. **Evrenselden Özele Kültür**, Çev. Yümni Sezen, İz Yayıncılık, İstanbul,2009.

Kaya, Ali. "Pierre Bourdieu'nün Pratik Kuramın Kilidi: Alan Kavramı", **Ocak ve Zanaat**, Der. Güney Çeğin, Emrah Göker, Âlim Arlı, Ümit Tatlıcan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004. ss.397-421.

Kontos, Louis. "Between Criminal And Political Deviance: A Sociological Analysis Of The New York Chapter Of The Almighty Latin King And Queen Nation", **The Post- Subcultures Reader**, (Ed. David Muggleton And Rupert Weinzierl), Berg Pub, Oxford, 2003, ss.133-151.

Abdullah Korkmaz, "Mümtaz Turhan", **Türkiye'de Sosyoloji**, (Der. M. ÇağtayÖzdemir), Phonix Yayınevi, Ankara, 2008. ss.703-738.

Kümbetoğlu Belkıs. **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Layder, Derek. **Sosyal Teoriye Giriş**, çev. Ümit Tatlıcan, Küre Yayınları, İstanbul, 2014.

Lüküslü, Demet. **Türkiye'de Gençlik Miti**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

Marshall, Gordon. **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003.

Mcwhorter, Richard. "Age, Gender, Race, and Rep. Trends, Juvenile Offendingand Victimization", **Youth Violence and Delinquency : Monsters And Myths**, vol.1, (Ed. Marilyn D. Mcshaneand Frank P. Williams), Praeger Publisher, 2007, ss.11-27.

Moles, Abraham A. **Kültürün Toplumsal Dinamiği**, Çev. Nuri Bilgin, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 2, 1983.

Morrison, Wayne**. Theoretıcal Crımınology: From Modernity To Post-Modernism**, Cavendish Publishing Limited, London, 1995.

Mücen, Barış. "Sabit Fikirle Yüzleşen Bilimsel Tutum", **Ocak ve Zanaat**, (Der. Güney Çeğin, Emrah Göker, Âlim Arlı, Ümit Tatlıcan), İletişim Yayınları, İstanbul, 2004. ss.421-439.

Okyay, Pınar ve Filiz Ergin, "Adolesan Dönemde Fiziksel Büyüme ve Gelişme", **Türkiye'de Gençlik**, Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği Yayınları 5, Ankara, 2012. ss.3-23

Onat, Nazım. **Kamusal Alan ve Sınırları**, Durak Yayınları, İstanbul, 2013.

Onur, Bekir. **Türkiye'de Çocukluğun Tarihi**, İmge Yayınevi, Ankara, 2005.

Scupin, Raymond. **Cultural Anthropology A Global Perspective**-, Prentice Hall, New Jersey, 1992.

Siegel, Larry J. **Criminology,** Wadsword Us, 2006.

Shaw, T. Margatre. **Gençlere Yatırım, Suçun Önlenmesi ve Mağduriyete Uluslar Arası Yaklaşımlar**, Çev. İtibar Uğurlu, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Ankara, 2007.

Shoemaker, Donald J., **Juvenile Delınquency,** Rowman & Lıttle fıeld Publıshers, USA, 2009.

Sokullu F. Akıncı. **Kriminoloji**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Specter, G. Matthew. **Habermas Entelektüel Bir Biyografi**, çev. İsmail Ilgar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Steinmetz, George. "Sosyolo Analize Doğru: Psikoanalizin Travmatik Çekirdeği ve Neo Bourdieucü Teori", , **Bourdieu ve Tarihsel Analiz**, (Haz. Philip S. Gorskı) çev. Özlem Akkaya, Heretik Yayınları, Ankara, 2014. ss.167-199.

Swartz L. David. **Kültür ve İktidar – Pierre Bourideu'nün Sosyolojisi**, Çev. Elçin Gen, İletişim Yayınları, 2013.

Swartz L. David. "Bourdieucü Perspektiften Sosyolojik Analiz İçin Meta İlişkiler", **Bourdieu ve Tarihsel Analiz**, (Der. Gorskı S. Philip), çev. Özlem Akkaya, Heretik Yayınları, Ankara, 2014. ss.41-65.

Tezcan, Mahmut. **Gençlik Sosyolojisi ve Antropolojisi Araştırmaları**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları No: 178, Ankara, 1997.

Tıerney, John. **Crımınology Theory And Context,** Pearson Education Limited, London, 2006.

Timur, Taner, **Habermas'ı Okumak**, Yordam Kitapevi, İstanbul, 2008.

Tok, Nazif. **Kültür Kimlik ve Siyaset**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.

Tomlinson, John. **Küreselleşme ve Kültür**, Çev. Arzu Eker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004.

Turner, H. Jonathan, Leonard Beeghley ve Charles H. Powers, **Sosyolojik Teorinin Oluşumu**, Çev. Ümit Tatlıcan, Sentez Yayınları, İstanbul, 2012.

Türk, Bahadır H. "Sihirden Nefret Eden Bir İllüzyonist: Bourdieu, Gelenek ve İdeoloji",**Ocak ve Zanaat**, (Der. Güney Çeğin, Emrah Göker, Âlim Arlı, Ümit Tatlıcan), İletişim Yayınları, İstanbul, 2004. ss.605-327.

Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2011.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, http.//www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf, (27.11.2017)

Türk Ceza Kanunu, 2004, https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html(21.01.2018)

Wyn, Johanna and Robe White. **Rethınkıng Youth**, Khl Printing Co. (Pte) Ltd,Singapore, 1997.

Yaman, Ö. Miraç. **Apaçi Gençlik**, Açılım Kitap, İstanbul, 2013.

Yıldırım, Ali. Şimşek Hasan**, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Kitapevi, Ankara, 2005.

Yıldız, Türker Turan, Ali Rıza Atasoy, Pelin Bayraktar ve Büşra Ünlü Leblebici. "Gençlik Araştırmaları Üzerine Bir Karar Destek Sistemi Önerisi: Gençlik Veri Tabanı", **Gençlik Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 1, 1 Issn: 2147-8473, 2013. (http://dergipark.ulakbim.gov.tr/genader/article/view/5000047045/5000044335)(04.04.2018)

Yörükoğlu, Atalay. **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, Özgür Yayınevi, İstanbul,2007.

Yörükoğlu, Atalay. **Gençlik Çağı**, Özgür Yayınları, İstanbul, 2012.

Yücel T. Mustafa. **Kriminoloji**, Umut Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004.

Zijderveld, C. Anton. **Kültür Sosyolojisi,** Çev. Kadir Canatan, Açılım Kitap, İstanbul,2013.

Zweig, Stefan. **Dünün Dünyası**, Çev. Gülperi Sert, Can Yayınları, İstanbul, 2013.

ASYA PASİFİK ÜLKELERİ VE EKONOMİLERİ

Editör
Dr. Öğr. Üyesi Remzi Bulut

TESAM
Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Merkezi
Center for Economic, Political and Strategic Research

nobel

ASYA PASİFİK ÜLKELERİ VE EKONOMİLERİ

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Remzi Bulut

Tesam Kitaplığı No.: 15
ISBN: 978-605-71746-9-7
E-ISBN: 978-605-71746-8-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Yayına Hazırlayan: TESAM
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Bulut, Remzi.
Asya Pasifik Ülkeleri ve Ekonomileri / Editör: Remzi Bulut
1. Basım, X + 150 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-605-71746-9-7
E-ISBN: 978-605-71746-8-0
1. Asya Pasifik 2. Bölgesel Ortaklıklar 3. Ekonomik Entegrasyon

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **v**

BÖLGESEL KAPSAMLI EKONOMİK ORTAKLIK (RCEP) ÜLKELERİ VE EKONOMİLERİ **1**

Remzi Bulut

Özet 1
Giriş 2
1. RCEP Oluşum'unun Temelleri ve Üye Ülkeler 3
1.1. RCEP Oluşumunun Temelleri 3
1.2. RCEP Oluşumuna Üye Ülkeler 4
1.3. RCEP Oluşumu 6
2. RCEP Ülkeleri Genel Ekonomik Durumu 7
2.1. Dış Ticaret 11
2.2. RCEP Ülkelerinin Dünya Ticaretindeki Yeri 13
3. RCEP Ülke Ekonomilerinde Çin Faktörü 16
3.1. Çin'in İhracatı 17
3.2. Çin'in İthalatı 18
Sonuç 20
Kaynakça 22

UZAK DOĞUDA ŞEKİLLENEN YENİ EKONOMİK DÜZENİN EĞRETİLİĞİ: RCEP ÜLKELERİNDE İŞ GÜCÜ PİYASALARI **25**

Ekrem Ersin Cesur

Giriş 25
1. Dünyada Üretim ve Dış Ticaretin Yapısı 29
2. RCEP Bölgesinde Üretim ve Dış Ticaretin Yapısı 33
3. RCEP Bölgesinde İş Gücü Piyasalarının Durumu 40
Sonuç 46
Kaynakça 48

ASYA-PASİFİK'TE EKONOMİK ENTEGRASYON 51
Nurullah Erem

Giriş 51
1. Ekonomik Entegrasyon Kavramı 52
2. Ekonomik Entegrasyon Teorileri 55
3. Asya-Pasifik Bölgesinin Temel Özellikleri 57
4. Asya-Pasifik'te Gerçekleştirilen Ekonomik Entegrasyonlar 59
Sonuç 63
Kaynakça 64

ASYA PASİFİK BÖLGESİNDE YÜKSELEN BİR EKONOMİ ANLAYIŞI; PAYLAŞIM EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ PAYLAŞIM EKONOMİSİ SÜRDÜRÜLEBİLİR Mİ? 67
Cem Tepebaşı - İsmet Kahraman Arslan

Özet 67
Giriş 69
1. Literatür Taraması 71
1.1. Paylaşım Ekonomisi 71
1.2. Paylaşım Ekonomisinde "DİDİ" Tercihi 72
1.3. Çalışma Hipotezleri 74
2. Yöntem ve Materyal 75
2.1. Değişkenlerin Ölçümü 75
2.1.1. Örnek Seçimi 75
2.1.2. Veri Analiz Yöntemi 75
2.2. Küçük Numune Testi 75
2.3. Geçerlilik Analizi 77
2.4. Numunenin Temel Durumu 78
2.5. Güvenilirlik Analizi 79
2.6. Geçerlilik Analizi 81
2.7. Ortak Yöntem Sapma Analizi ve Tanımlayıcı Analiz 82
2.8. Korelasyon Analizi 85
2.9. Hipotez Testi 87
2.10. Hipotez Testi Sonuçları 89
Sonuç 89
Kaynakça 92

ASEAN ÜLKELERİNİN EKONOMİK PERFORMANSLARININ ÜRETKEN KAPASİTE ENDEKSİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ 95
Barbaros Güneri

Özet 95
Giriş 95
1. Üretken Kapasite Endeksi 97
2. Asean Ülkeleri ve Üretken Kapasite Endeksi 100
3. Asean Ülkelerinin Potansiyel Büyüme Fırsatları: Güçlü ve Zayıf Yönleri 104
Sonuç 110
Kaynakça 112

ASEAN VE BARIŞÇIL BÖLGESEL EKONOMİK İŞ BİRLİĞİ POLİTİKALARI 115
Ali Oğuz Diriöz

Özet 115
Giriş 116
1. ASEAN'ı Kuruluşu ve Tarihçesi 118
2. Günümüzde ASEAN'ın Diğer Uluslararası Kuruluşlarla Benzerlikleri ve Farklılıkları 121
3. Ekonomik Barış Kuramını Okuyarak ASEAN'ın APEC ve RCEP ile Geleceği 125
Sonuç 129
Kaynakça 130

ŞANGAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ 133
Ali Yavuz Akın

Giriş 133
1. Şangay Beşlisi 134
2. Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) 135
3. Şangay İşbirliği Örgütünün Kurumsal Yapısı 136
3.1. Devlet Başkanları Konseyi 136
3.2. Hükûmet Başkanları Konseyi 136
3.3. Dışişleri Bakanlar Konseyi 136
3.4. Temsilcilikler Konseyi 136
3.5. Ulusal Koordinatörler Konseyi 137
3.6. Genel Sekreterlik 137
3.7. Bölgesel Anti-Terör Merkezi 137
4. Şangay İşbirliği Örgütüne Üye Ülkeler 137
4.1. Şangay Beşlisi Dışında Diğer Şangay İşbirliği Örgütüne Üye Ülkeler 137
4.1.1. Özbekistan 138

4.1.2. Hindistan-Pakistan 138
4.1.3. İran 138
5. Gerçekleştirilen Zirveler 139
5.1. 2001 Şangay Zirvesi 139
5.2. 2002 St. Petersburg Zirvesi 139
5.3. 2003 Moskova Zirvesi 139
5.4. 2004 Taşkent Zirvesi 139
5.5. 2005 Astana Zirvesi 140
5.6. 2006 Şangay Zirvesi 140
5.7. 2007 Bişkek Zirvesi 140
5.8. 2008 Duşanbe Zirvesi 140
5.9. 2009 Yekaterinburg Zirvesi 141
5.10. 2010 Taşkent Zirvesi 141
5.11. 2011 Astana Zirvesi 141
5.12. 2012 Pekin Zirvesi 142
5.13. 2013 Bişkek Zirvesi 142
5.14. 2014 Duşanbe Zirvesi 143
5.15. 2015 Ufa Zirvesi 143
5.16. 2016 Taşkent Zirvesi 143
5.17. 2017 Astana Zirvesi 144
5.18. 2018 Qingdao Zirvesi 144
5.19. 2019 Bişkek Zirvesi 144
5.20. 2020 Moskova Zirvesi 145
5.21. 2021 Duşanbe Zirvesi 145
5.22. 2022 Semerkant Zirvesi 146
Sonuç 147
Kaynakça 148

BÖLGESEL KAPSAMLI EKONOMİK ORTAKLIK (RCEP) ÜLKELERİ VE EKONOMİLERİ

Remzi Bulut

Özet

RCEP, İngilizce Regional Comprehensive Economic Partnership'in kısaltılmış şeklidir. Türkçe olarak Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (BKEO) anlamını taşımaktadır. Asya'da yeni bir oluşum olan RCEP'in temelleri 2011 yılında, Endonezya'nın Bali adasında ASEAN zirvesinde atılmıştır. 2012 yılında Kamboçya'da düzenlenen ASEAN zirvesinde ilk resmi müzakerelere başlanmıştır. Vietnam'ın ev sahipliğinde düzenlenen ASEAN zirvesinde 15 Kasım 2020 tarihinde Covid-19 salgınından kaynaklı olarak sanal ortamda imzalanmıştır. Anlaşmanın, üye ülkelerin onay vermeleriyle birlikte iki yıl içinde yürürlüğe girmesinde mutabık kalınmıştır. Kısaca ASEAN ile RCEP'in birbirlerini tamamlayan bölgesel ekonomik ortaklıklar olduğunu söylemek mümkündür.

Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık oluşumu, ekonomik yapı bakımından yüksek, orta ve düşük gelirli ülkeleri bir araya getirmektedir. Oluşum, ekonomi, ticaret ve gelir dağılımı bakımından bir kutuplaşma niteliği taşımamaktadır. Aksine farklı ekonomik yapı ve farklı gelir gruplarındaki ülkeleri bir araya getirmektedir. Dünyada diğer oluşumları ekonomi ve ticaret bakımından önemli ölçüde etkilemesi beklenmektedir. Bu oluşum, dünya ticaret merkezinin büyük olasılıkla Asya kıtasına kaymasına zemin hazırlamaktadır.

Dünyanın en büyük 30 ekonomisinden 9'u RCEP oluşumuna üye ülkelerden oluşmaktadır. Dünyanın en büyük ikinci ekonomisine sahip Çin ilk kez çoklu ülkelerin oluşturduğu oluşumda yer almaktadır. Böyle bir durumun oluşması Çin'in değişim ve gelişimi açısından önem taşımaktadır. 2020 yılı verilerine göre RCEP oluşumu, tartışılmasız büyüklüğü ile

Birliği ülkelerinin ekonomik gücündeki zayıflamalar, RCEP oluşumuna güç katması olarak değerlendirilebilir. Asya-Pasifik bölgesindeki ekonomik ve siyasi alanlardaki gelişmeler dünya kamu oyununun yakından ilgi ve dikkatini çekmesi beklenmektedir. Muhtemel olarak çıkar çatışmalarını beraberinde getirmesi tahminler arasında yer almaktadır.

Kaynakça

Ateş, E., (2022). Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (Rcep) Anlaşması Üzerine İktisadi Bir Değerlendirme, Doğu Asya Araştırmaları Dergisi, 5(9), s.44-70

Aran, B. (2022). Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması (RCEP) Yürürlüğe Girdi, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Şubat: 2022, www.tepav.org.tr

Gultom, D. (2020). RCEP: The Opportunity for Indonesia and Steps of Its Implementation, An Insider's Perspective, Policy Brief, No. 6, Center for Indonesian Policy Studies (CIPS), Jakarta

Hanayi, O. (2021). Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması Üzerine Bir Değerlendirme, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Avrasya Araştırma Enstitüsü, Kazakistan, Haftalık e-Bülten, No: 303

Nicita, A. (2021). An Assessment of the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) Tariff Concessions, UNCTAD Research Paper No. 73 UNCTAD/SER.RP/2021/16

Sarıçoban, K., (2022). RCEP Ülkelerinin Dış Ticareti ve Standart Ürün Grupları Bazında İhracattaki Karşılaştırmalı Üstünlükleri, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Ekim/October(2022) - Cilt/Volume:21 - Sayı/Issue:84, ISSN:1304-0278

Şimşek, M. (2005). Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütüne (WTO) Üyeliğinin Ekonomik Etkileri ve Çin'in Geleceğine İlişkin Senaryolar, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İ.İ.B. Fakültesi, Yönetim ve Ekonomi, Yıl: 2005, Cilt: 12 Sayı: 2

Yılmaz, B. (2021). Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık" (The Regional Comprehensive Economic Partnership -RCEP) Anlaşması: Dünyanın İlgi ve Rekabet Alanı Asya-Hint-Pasifik Bölgesinde Yoğunlaşıyor. Sabancı Üniversitesi, Jean Monnet Profesörü, www.ikv.org.tr

BP. (2021). *BP Statistical Review of World Energy* . London: BP. https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2021-full-report.pdf (e.t. 15.09.2022)

Çin Ülke Profili – AB Mevzuat, (2021). Türk Şirketleri İçin İş Yapma Rehberi, https://abmevzuat.com › Cin-Ulke-Raporu (e.t. 15.09.2022)

T. C. Ticaret Bakanlığı, (2020), Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP) Anlaşması İmzalandı https://ticaret.gov.tr › blog › malezya › bolgesel-kapsa... (e.t. 22.09.2022)

T. C. Dışişleri Bakanlığı, (2019). Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), https://www.mfa.gov.tr › guneydogu-asya-ulkeleri-birli... (e.t. 15.09.2022)

T. C. Hanoi Büyükelçiliği, Ticaret Müşavirliği, (2021). Vietnam ve Bölgesel Kapsamlı Ekonomik İşbirliği (RCEP) Anlaşması, https://ticaret.gov.tr› data› RCEP Bilgi Notu (e.t. 14.09.2022)

World Bank, (2022). Asia, already highly open to trade, is likely to reap benefits from further liberalization https://blogs.worldbank.org › ... (e.t. 22.09.2022)

International Trade Centre (ITC), (2022). ASEAN Regional Integration Support (Laos-ARISE Plus) ttps://intracen.org

Ülkelere Göre Güneş Enerjisi. (2021). Enerji Atlası (a): https://www.enerjiatlasi.com/ulkelere-gore-gunes-enerjisi.html

Ülkelere Göre Jeotermal Enerji. (5 Ocak 2022). Enerji Atlası: https://www.enerjiatlasi.com/ulkelere-gore-jeotermal-enerji.html

Nükleer enerji. (20 Eylül 2022). 6 Ocak 2022 tarihinde Wikipedia: https://tr.wikipedia.org/wiki/N%C3%BCkleer_enerji

Altın Madencileri Derneği, (2020). Dünya Altın Üretiminde İlk 20 Ülke, https://altinmadencileri.org.tr › dunya-altin-uretiminde-i...

Dünyanın en büyük ekonomileri sıralaması (2022). https://egezegen.com› Ekonomi (e.t. 12.09.2022)

Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP ... (2022). https://eccil.org › asean-and-aec

UZAK DOĞUDA ŞEKİLLENEN YENİ EKONOMİK DÜZENİN EĞRETİLİĞİ: RCEP ÜLKELERİNDE İŞ GÜCÜ PİYASALARI

Ekrem Ersin Cesur

Giriş

2012 yılının Kasım ayında, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'ne (ASEAN: Association of Southeast Asian Nations) üye on ülke (Bruney, Kamboçya, Endonezya, Laos, Malezya, Myanmar, Filipinler, Singapur, Tayland ve Vietnam) ile Avustralya, Çin, Güney Kore, Hindistan, Japonya ve Yeni Zelanda aralarında Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık müzakerelerinin başladığını duyurdular. Her ne kadar ilk hedef, müzakerelerin 2015 yılına değin sonuçlandırılması olsa da müzakerelerin karmaşıklığının beklenen sonuçların ortaya çıkışının da defalarca ertelenmesine yol açtığı görüldü. Ayrıca 2019 yılında Hindistan, Çin menşeili ürünlere piyasasını açmak konusunda zorlanacağı endişesiyle (Aran, 2022, s.2) müzakerelerden çekildi. Tüm bunlardan sonra Anlaşma, ancak 2020 yılının sonunda (15 Kasım 2020) on beş ülke tarafından imzalanabildi ve 2022 yılının başında yürürlüğe girdi (Oba, 2022, s.2).

ASEAN üyeleri ile bu ülkelerin büyük ticaret/diyalog ortakları arasında imzalanan Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması (RCEP: Regional Comprehensive Economic Partnership) bazı soruları da gündeme getirmiştir. Her şeyden önce ASEAN üyeleri ile ticaret/diyalog ortaklarının aralarında serbest ticaret anlaşmalarının bulunması ve anlaşmaya taraf 15 ülkenin tamamının Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üye olması, neden söz konusu anlaşmalara ek olarak uluslarüstü bir anlaşmaya gereksinim duyulduğu konusunda merak uyandırmıştır. Gerçekten de RCEP Anlaşması derinlemesine incelendiğinde DTÖ ya da ASEAN+1 (ASEAN ülkelerinin bir grup olarak Çin, Japonya, Kore, Hindistan, Avustralya ve Yeni Zelanda ile serbest ticaret anlaşması imzaladığı yapı) kapsamında verilen taahhütlerin bir tekrarının

yer alan Güneydoğu Asya ülkelerinin, bu bağlantıyı kendi aralarında kurduklarına ilişkin bir sonuca ulaşmak da zor değildir. Bölgesel değer/meta zincirinin özellikle çevresinde ve yarı çevresinde yer alan ülkeler ve bu ülkelerde yaşayan niteliksiz ve yarı nitelikli iş gücü açısından çalışma ve yaşam koşullarının ağırlaşacağı, ülke içi gelir dengesizliklerinin artacağı, orta ve uzun vadede iç huzursuzluk ve siyasi istikrarsızlıkların ortaya çıkacağı bir gelecek öngörüsü gerçekliğini korumaktadır.

Kaynakça

AFL-CIO, (2016). A Gold Standard for Workers? The State of Labor Rights in Trans-Pacific Partnership Countries, Washington, DC: The American Federation of Labor and Congress of Industrial Organizations.

Aran, Bozkurt. (2022). Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması (RCEP) Yürürlüğe Girdi. Değerlendirme Notu, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Şubat 2022.

Bhardwaj, Kajal. (2015). The International Trade and Investment Framework and the Implementation of the Asia Floor Wage: Challenges and Opportunities, A. Bhattacharjee (Ed.),

Towards An Asia Floor Wage: A Global South Labour Initiative for Garment Workers In Asia içinde (s. 62-100). Bangalore: Books for Change.

Büyükdere, Özlem Özgür, (2021). *Sosyal politika açısından uluslararası anlaşmalar ve Türkiye*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Chancel, L., Piketty, T., Saez, E., Zucman, G. et all., (2022). World Inequality Report 2022, Paris: World Inequality Lab.

Chu, Wing, Qian, Yuki, (2021). Tapping the RCEP opportunities: Hong Kong to maximise GBA's unique edge as a business platform, Wanchai: Hong Kong Trade Development Council, Association of Chartered Certified Accountants.

Cummins, E. (2013). Beyond the ghost town. Erişim tarihi: 29.10.2022, https://www.opendemocracy.net/en/opensecurity/beyond-ghost-town/.

EU, (2021). Short overview of the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP), Belgium: European Union.

ILO, (2017). Decent Work Country Programme for Lao PDR: 2017-2021, Geneva: International Labour Office.

ILO, (2021). Gender and the labour market in Viet Nam, Research Brief, Geneva: International Labour Office.

ILO, (2023). Trade and regional integration in Asia and the Pacific and the Arab States. Erişim tarihi: 01.01.2023, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/documents/publication/wcms_534295.pdf.

IMF, (2023). World Development Indicators. Erişim tarihi: 29.10.2022, https://data.worldbank.org/.

ITUC, (2020). 2020 ITUC Global Right Index: The World's Worst Countries for Workers, Brussels: International Trade Union Confederation.

e-Komite, (2022). Tek kutupluluk gerilerken Avrupa. *Komite*, (32), 5.

Güller, Mehmet Ali, (2022). Kuşak ve Yol: Büyük Avrasya Ortaklığı. İstanbul: Kırmızı Kedi.

Kingdom of Cambodia, (2019). Report on the Cambodia Labour Force Survey 2019, Phnom Penh: National Institute of Statistics.

Oba, Mie. (2022). Japan and the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP), ERIA Discussion Paper Series, No. 461, Economic Research Institute for ASEAN and East Asia (ERIA).

Oğuz, F. ve Oğuz, S. (2018). Küresel büyüme ve ticaret ilişkisinde uzun vadeli dönüşüm, *Maliye Dergisi*, (175): 171-199.

Plummer, Michael G., Petri, Peter A., Zhai, Fan, (2014). Assessing the impact of ASEAN economic integration on labour markets, ILO Asia-Pacific Working Paper Series, ISSN: 2227-4405, Bangkok: ILO Regional Office for Asia and the Pacific.

Quintos, Paul (2017). Notes on Monopoly Capital in the 21st Century: 100 Years since Lenin's Imperialism, A.A. Tujan Jr. (Ed.), *Lenin's Imperialism in the 21st Century* içinde (s.19-44). Manila: Institute of Political Economy.

Sarıçoban, K. (2022). RCEP ülkelerinin dış ticareti ve standart ürün grupları bazında ihracattaki karşılaştırmalı üstünlükleri, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(84): 1991-2012.

Tanaka, Sakiko, Spohr, Christopher, D'Amico, Sandra, (2015). Myanmar Human Capital Development, Employment, and Labor Markets, ADB Economics Working Paper Series, No: 469, Metro Manila: Asian Development Bank.

Tokatlı, S. G., Kocamaz, S. (2021). Güç dengelerindeki değişimin uluslararası sistem üzerindeki dönüştürücü etkisi: ABD ve Çin rekabeti üzerine bir analiz. *Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 3(2): 105-142.

Tran, Thi Thuy Duong. (2022). Evaluating the RCEP Agreement. Erişim tarihi: 30.08.2022, https://www.rosalux.de/en/news/id/46870/rcep-agreement.

Tujan Jr., A. Antonio, (2017). The Second Century of Imperialism: Neoliberal "Globalization" and Permanent War Project of Monopoly Capital, A.A. Tujan Jr. (Ed.), *Lenin's Imperialism in the 21st Century* içinde (s.1-18). Manila: Institute of Political Economy.

UHİM, (2022). Dünya hak ihlalleri raporu 2020-2021, İstanbul: Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi.

United States Department of State, (2022). Trafficking in Persons Report, Washington, DC: United States Department of State.

UNCTAD, (2021). The least developed countries report 2021, The least developed countries in the post-COVID world: Learning from 50 years of experience, New York: United Nations Publications.

UNCTAD, (2022). Key Statistics and Trends in International Trade 2021: The Effects of the COVID-19 Pandemic on International Trade, New York: United Nations Publications.

Urata, S. and Narjoko, D. A. (2017). International Trade and Inequality. ADBI Working Paper 675. Tokyo: Asian Development Bank Institute.

WTO, (2020). World Development Report: Trading for Development in the Age of Global Value Chains, Washington, DC: World Bank.

WWF, (2022). Deforestation and Forest Degradation. Erişim Tarihi: 29.10.2022, https://www.worldwildlife.org/threats/deforestation-and-forest-degradation.

Yazgan, M. Ege, (2020). Koronavirüs sonrası dünyada dış ticareti ne bekliyor? Ö.F. Çolak (Ed.), *Salgın Ekonomisi* içinde (s. 141-162). Ankara: Efil Yayınevi.

Zhiqiang, Han. (2022). Share the New Opportunities of the RCEP Toward a New Chapter of Opening Up and Cooperation. Erişim tarihi: 09.09.2022, http://th.china-embassy.gov.cn/eng/ztgx/202201/t20220107_10479886.htm.

ASYA-PASİFİK'TE EKONOMİK ENTEGRASYON

Nurullah Erem

Giriş

Günümüzde artık uluslararası ticaretin serbestliğinden daha çok, korumacılığından söz edilmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra liberal iktisat anlayışına dayalı olarak oluşturulan uluslararası ticaret sistemi her geçen gün daha da tartışılır hâle gelmektedir. Dünya ticaretinin merkezi ABD ve Avrupa'dan, Asya-Pasifik bölgesine kaymaktadır. Bu durum öteden beri devam eden "ticaret savaşları" olgusunun su yüzüne çıkmasına ve yıpratıcı rekabet ortamının saklanamaz hâle gelmesine neden olmaktadır. Özellikle ABD ve Çin arasındaki "ticaret savaşları", bölgesel bloklaşmaların hızlanmasına ve uluslararası ticaretle ilgili yeni paradigmaların geliştirilmesine zemin hazırlamaktadır. Bundan böyle Çin, Hindistan, Japonya, Endonezya, Pakistan, Malezya, Avustralya gibi ülkelerin merkezinde yer aldığı Asya-Pasifik bölgesi, dünya ticaretinde adından daha fazla söz ettiren bir coğrafya olacaktır. Asya-Pasifik bölgesi önemli bir nüfus kümelenmesine ev sahipliği yaptığı için hem üretimin artmasına hem de git gide tüketimin bu bölgede yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan uluslararası ticaret sisteminin temeli ayrımcı olmama kuralına dayanmaktadır. Bu kural GATT ve DTÖ sisteminin temelini oluşturmaktadır. Ayrımcı olmama ilkesine göre, DTÖ (GATT) üyesi bir ülke herhangi bir ülke için kabul ettiği avantajlı ticaret tarifesini diğer üye ülkelere de herhangi bir şarta tabi olmadan uygulamak zorundadır. Ancak GATT anlaşması ve bu anlaşmanın devamı niteliğinde olan DTÖ, üye ülkelerin serbest ticaret anlaşmaları yapmalarına ve gümrük birlikleri kurmalarına rıza göstermektedir. Bu durum ayrımcı olmama ilke-

yılda başta Tayvan ve Kuzey Kore olmak üzere siyasal gerginliklere ve genel olarak da ticaret savaşlarına doğru evrilmeye başlamıştır. Başta Japonya, Güney Kore ve Avustralya olmak üzere bir kısım bölge ülkeleri de Çin'in bölgesel askeri, siyasal ve ekonomik gücüne karşı ABD'yi bir denge unsuru olarak görmektedirler. ABD, Asya-Pasifik'teki siyasi ve ekonomik oluşumlara seyirci kalmamaktadır. ABD, Hindistan'ı da yanına alarak Tayvan, Japonya, Güney Kore ve Avustralya ile birlikte Çin'i çevreleme politikası gütmektedir.

Bölge gerginlik, çevreleme, dengeleme ve çatışma dinamiklerine sahip olmakla birlikte, ekonomik entegrasyonlar sayesinde bu gerginlik ve çatışmaları en aza indirmeye ve esnetmeye yönelik çabalara da ev sahipliği yapmaktadır. Dünyanın başarılı ekonomik entegrasyonları bu bölgede gerçekleştirilmektedir. Başta ASEAN ve RCEP olmak üzere APEC ve Trans-Pasifik Ortaklığı, Asya-Pasifik bölgesinin şekillenmesinde her biri önemli ve başarılı bir ekonomik entegrasyon modeli olarak yer almaktadır. Asya-Pasifik bölgesi, nüfus, üretim, tüketim, GSMH, dış ticaret vb. kriterler açısından dünya ticaretini domine etmektedir.

Kaynakça

Armstrong, S. & Drysdale, P. (2022), The Implications of the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) for Asian Regional Architecture, ERIA Discussion Paper Series, ERIA-DP-2022-25, No. 454.

Ateş, E., (2022). Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP) Anlaşması Üzerine İktisadi Bir Değerlendirme, Doğu Asya Araştırmaları Dergisi, 5(9), s.s. 44-70.

Azis, I. J. (2018), ASEAN Economic Integration: Quo Vadis? Journal of Southeast Asian Economies, 35(1), ss. 2-12.

Bulut, E., Bayraktar, Y. ve Aslan, Ç. (2022), Dünya ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Seçme Yazılar, RCEP Anlaşması: Üzerine İnşa Edildiği Değerler ve Gelecek Vizyonu, Editör: Fetullah Akın ve Hasan Çebi Bal, Ekin Yayınevi, Bursa.

Brou, D. & Ruta, M. (2011), a Economic integration, political integration or both? Journal of the European Economic Association, 9(6), ss. 1143-1167.

Ertürk, E. (1993), Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar, Ezgi Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Bursa.

Ertürk, E. (2006), Uluslararası İktisadi Birleşmeler, Alfa Aktüel Yayınları, Geliştirilmiş 4. Baskı, İstanbul.

Gül, İ. ve Dinçer, M. Z. (2016), Asya-Pasifik Ülkelerinin Stratejik Konumları ve Yükselen Turistik Pazar Payları, 15. Geleneksel Turizm Sempozyumu 22 Nisan 2016, Balıkesir.

Gürlük, S. (2022), Seçilmiş Asya-Pasifik Ülkelerinin Tarımsal Politika Göstergeleriyle Karşılaştırılması, Asya-Pasifik Çalıştayı: Yeniden Asya Açılımı Çerçevesinde Fırsatlar ve Zorluklar, Bildiriler Kitabı, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, 2022, İstanbul.

İncekara, A. ve Savrul, M. (2011), Küreselleşme, Büyüme ve Ekonomik Entegrasyonlar: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası,* 61(2), S.s. 3-22.

McDougall, D. (2016), Dünya Siyasetinde Asya-Pasifik, Lynne Rienner Yayınları, Çeviren: M. Savaş Bayındır, Astana Yayınları, 1. Baskı, 2021, Ankara.

Özay, M. (2022), Türkiye'nin Asya-Pasifik'te Bölgesel Bir Güç Olan ASEAN'la İlişkilerinde Beklentiler, Hayaller ve Gerçekler, Asya-Pasifik Çalıştayı: "Yeniden Asya Açılımı" Çerçevesinde Fırsatlar ve Zorluklar, Bildiriler Kitabı,Editörler: Ali Merthan Dündar ve Mehmet Özay, Ocak 2022, İstanbul, s.s. 93-143.

Pangestu, M. & Armstrong, S. (2018), Asian economic integration: The state of play. Australian National University (ANU) Press.

Sarıçoban, K. (2022), RCEP Ülkelerinin Dış Ticareti ve Standart ürün Grupları Bazında İhracattaki Karşılaştırmalı Üstünlükleri, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 21(84), s.s. 1991-2012.

Seyidoğlu, H. (1999), Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, Güzem Yayınları, Geliştirilmiş 13. Baskı, İstanbul.

Viner, J. (2019), Gümrük Birliği Meselesi, Editör: Paul Oslington, Çeviren: Cüneyd Yasin Aydınbaş, Cinius Yayınları, İstanbul.

Yiğenoğlu, K. (2016), İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze Değişen Güç Dengeleri ve ABD'nin Pasifik Bölgesi Stratejisi: Trans-Pasifik Ortaklığı Örneği, Akademik Bakış Dergisi, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sayı: 58. Ss. 327-341.

Asia-Pasific Economic Cooperation, https://www.apec.org/about-us/about-apec, (Erişim Tarihi: 09.01.2023).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/asya-pasifik-ekonomik-isbirligi-_apec_-.tr.mfa. (Erişim tarihi: 10.01.2023).

İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri (İMMİB), https://immib.org.tr/tr/trans-Pasifik'te-ekonomi-politik-dalgalar, (Erişim tarihi: 10.01.2023).

ASYA PASİFİK BÖLGESİNDE YÜKSELEN BİR EKONOMİ ANLAYIŞI; PAYLAŞIM EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ PAYLAŞIM EKONOMİSİ SÜRDÜRÜLEBİLİR Mİ?

Cem Tepebaşı - İsmet Kahraman Arslan

Özet

Asya-Pasifik bölgelerinde yer alan temel prensipte başarılı bir şekilde yürütülen paylaşım ekonomisi gelişme temelinde ele alınması gereken bir ekonomi çerçevesi sunmaktadır. Uluslararası arka planda, Amerika Birleşik Devletleri, ekonomik kalkınma ve yeniliğin paylaşıldığı yerdir. ABD'nin patlamasının arka planında, 2008 'deki konut balonu, bankaların ev sahipleri tarafından satın alınan büyük miktarlardaki kredileri nakde çevirememesi, bankaların ve garanti şirketlerinin büyük miktarlardaki boş mülkleri nakde çevirememesi, kullanılmayan mülkleri paylaşma modeline dayalı Airbnb'yi yaratan temel olarak görünmektedir. Bu ise ulus ekonomisinin krizden kurtulmasında bir çıkış sunmuştur.

Airbnb, sahiplik ve kaynak kullanımı ayrımında yeni bir dönem başlatarak, satılamayan veya boş bırakılan mülklerde, turistlerin veya iş amaçlı seyahat edenlerin Airbnb' de kısa süreli ikamet etmesiyle hem bir çözüm sunmuş hem de ekonomik katkı sağlamıştır. Böylelikle batık kredi miktarının ufak bir prosedürle insanların kullanımına sunulmuş olması yeni bir ekonomi modelini doğurmuştur. Mülkü kiralama, satın alma yahut ikamet işlemleri için harcanan yüksek maliyet olmaksızın konfor sunan bu model ile az kullanılacak malların anlamsızca yaratacağı maliyet önlenirken, bankaların ve garanti firmalarının sunduğu işlevsellikle "geri dönmeyen finansman" dolayısıyla ulusun vergisinin bir pazarlama stratejisi ile giderilmesi imkanını getiren ekonomi modeli temelini incelemeye değer kılmaktadır. Airbnb'ye benzer bir mantıkla ortaya çıkan Uber, paylaşım ekonomisinin diğer örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Uber, Silikon Vadisi'nde bir teknoloji şirketidir. Garrett Camp ve Travis tarafından kurulan UBER, aynı adla oluşturulan uygulama aracılığıyla yaygınlaştı. Çin sınırları içerisinde 60' tan fazla şehir-

Bu çalışmadaki sonuçlar göz önüne alındığında, her bir faktör için katsayı değeri ve önemi, paylaşım ekonomisi üzerinde daha fazla görüş sahibi olmak için müşteri tipi ve tedarikçi tipinin kendi kendini yöneten bir şekilde kurulması gerekliliği, iki alıcı ve tedarikçiyi bir araya getirmek için aşamalı bir iş prosedürü oluşturmada bir başarının olması için ise gerektiğinde müdahale edecek yöneticiyi içeren çok yönlü etkileri de içine almayı mümkün kılmaktadır.

Kaynakça

Aiken, L. R. (1997). Qustionnaires and inventories: Surveying opinions and assessing personality(M). NewYork: John Wiley & Sons, Inc.

Albinson, A. A. &Perera, B. Y. (2012). The Rise of the Sharing Economy(M). California: Yale University Press.

Armstrong, M. (2006).Competition in two-sided markets(J). RAND Journal of Economics, 37:3,668-691.

Bardhi, F. &Eckhardt, G. M. (2012). Access-Based Consumption: Case of Car Sharing(J). Journal of Consumer Research, 39:4, 881-898.

Belk, R. (2014).Youarewhatyou can access: Sharing and collaborative consumption online(J). Journal of Business Research, 67: 8, 1595-1600.

Bellotti, V., Ambard, A., Turner, D., Gossmann, C., Demkova, K.,& Carroll, J.M. (2015). A muddle of models of motivation for using peer-to-peer economy systems(M). In Proceedings of the 33rd Annual ACM Conference on Human Factors in Computing Systems, Seoul, Korea, 23: 1085–1094

Bostman, R. (2013). The Sharing Economy Lacks a Shared Definition(M). Fast Company.

Botsman, R., & Rogers, R. (2010). What's Mine Is Yours: The Rise of Collaborative Consumption(J). New York, NY: HarperBusiness.

Böcker, L. &Meelen, T. (2017). Sharingforpeople, planet orprofit? Analysing motivations for intended sharing economy participation(M). Environmental Innovation and Societal Transitions, 23, 28-39.

Bray, J., Nick J., & David, K. (2011). An Exploratory Study into the Factors Impeding Ethical Consumption(J). Journal of Business Ethics, 98 :4, 597-608.

Brehm J. (1993). The Phantom Respondents Ann Arbor(M), Univ. Mich. Press.

Castells, M. (1996). The Rise of the Network Society(J). Oxford: BlackwellPublishers.

ChiquanGuo, Yong Wang and Ying Zhu (2016). Distributor orientation and channel profitability for manufacturing-centered SMEs(J). Journal of Research in Marketing and Entrepreneurship, 18:2, 197-210.

Chih-Chien, W., Hsu, Y. & Fang, W. (2005). Acceptance of technology with network externalities: An empirical study of internet instant messaging services(J). Journal of Information Technology Theory and Application, 6:4, 15-28.

Crompton, J.L. (1979). Motivations for pleasure vacation. Annals of Tourism Research(M). 6:4, 408–424.

Davenport, T. H. &Prusak, L. (1998).Working knowledge: Managing you're your organization knows(M). Boston: Harvard Business School Press.

Davis, F.D. (1993). User acceptance of information technology: System characteristics, user perceptions and behavioral impacts(J). International Journal of man-machine Studies, 38:3, 475–487.

De Jong, H., Geiselmann, J., Batt, G., Hernandez, C., & Page, M. (2004). Qualitative simulation of the initiation of sporulation in B. subtilis(M). Bull.Math. Biol., 66:2, 61–99.

Eckhardt, Giana M., Russell Belk, and Timothy M. Devinney (2010).Why don't consumers consume ethically? Journal of Consumer Behavior(J), 9:6, 426-436.

Deshpande, R. F., J. U., and Webster, E. E., (1993). Corporate Culture, Customer Orientation, and Innovativeness in Japanese Firms(J). Journal of Marketing 57, 23-37.

Ellison, N., B. & Boyd, D. (2013). Sociality through social network site(M). Oxford: Oxford UniversityPress.

Fang, Y. &Neufeld, D. (2009). Understanding Sustained Participation in Open Source Software Projects(J). Journal of Management Information Systems, 25:4, 9-50.

Guttentang, D. (2015).Airbnb: Disruptive innovation and the rise of an informal tourism accommodation sector(J). Current Issues in Tourism, 18:12.

Gima, K., A. (1996). Market Orientation and Innovation(J). Journal of Business Research, 35, 93-103.

Hamari, J. &Koivisto, J. (2015). Why do people use gamification services? (J) International Journal of Information Management, 35: 4, 419-431.

Hamari, J., Koivisto, J., &Sarsa, H. (2014). Does Gamification Work? -- A Literature Review of Empirical Studies on Gamification(J). 2014 47th Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS), Waikoloa, HI, USA.

Hamari, J., Sjöklint, M., &Ukkonen, A. (2016). The sharing economy: Why people participate in collaborative consumption(J). Journal of the Association for Information Science and Technology, 67:9, 2047–2059.

Hawlitschek, F., Teubner, T., &Weinhardt, C. (2016). Trust in the Sharing Economy(J). Die Unternehmung, 70:1, 26-44

Heinrichs, H. (2013).Sharing economy: A potential new pathway to sustainability(J).Ecological Perspectives for Science, 22, 228–231.

Hennig-Thurau, T., Henning, V., & Sattler, H. (2007). Consumer File Sharing of Motion Pictures(J).Journal of Marketing, 71: 4, 1-18.

Hou, L. (2018). Destructive sharing economy: A passage from status to contract(J). Computer Law & Security Review, 1-12.

Huang, Z. (2017). Foreigners in China will finally get a ride-hailing app in English again(M),https://ca.finance.yahoo.com/news/foreigners-china-finally-ride-hailing-111723364.html?guccounter=1, (28.10.2022).

Kumar, V., Lahiri, A., & Doğan, O. B. (2018). A strategic framework for a profitable business model in the sharing economy(J). Industrial Marketing Management, 69, 147-160.

ASEAN ÜLKELERİNİN EKONOMİK PERFORMANSLARININ ÜRETKEN KAPASİTE ENDEKSİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Barbaros Güneri

Özet

Bu çalışmanın amacı, 2000 ve 2018 yılları arasında Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) ülkelerinin ekonomik performanslarını üretken kapasite endeksi çerçevesinde değerlendirmektir. Üretken kapasite kavramı uzun yıllardır ekonomik büyüme ve kalkınmanın önemli bir belirleyicisi olarak düşünülse de ülkeler arası karşılaştırmalı verisinin olmaması, bu alanda yapılan çalışmaların sınırlı kalmasına sebep olmuştur. 2021 yılında ise Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), çeşitli ekonomik ve sosyal verileri bir araya getirerek üretken kapasite endeksini (PCI) yayınlanmış ve bu endeksin ülkelerin büyüme performanslarının önemli bir belirleyicisi olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışma ise üretken kapasite endeksi çerçevesinde ASEAN ülkelerinin güçlü ve zayıf olduğu yanları analiz etmekte ve gelecekteki potansiyel büyüme fırsatları hakkında temel politika önerileri yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güneydoğu Asya Ulusları Birliği, Üretken Kapasite Endeksi, İktisadi Büyüme ve Kalkınma

Giriş

1967 yılında Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Singapur tarafından kurulan Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN), yıllar içerisinde genişleyerek beş ülkeyi daha (Brunei, Myanmar, Laos, Kamboçya ve Vietnam) birliğe eklemiş ve 2020 yılı itibari ile toplamda 650 milyon insanın yaşadığı önemli bir güç merkezi olmuştur. Her ne kadar birliğin ilk kuruluş amacı siyasi bir birliktelik oluşturmak olsa da üye ülkeler zaman içerisinde bu siyasi

Son olarak değinilmesi gereken önemli bir nokta ise birliğin siyasi ve politik anlamdaki geleceğidir. Nitekim, güçlü bir ekonomik birliğin sağlanması için aynı zamanda güçlü bir siyasal birliğin ve dengenin sağlanması da önemlidir. Özellikle demokrasiye tehdit oluşturabilecek ve ülkelerin kurumsal kalitelerini ciddi manada olumsuz etkileyebilecek askeri darbeler, hâlâ ASEAN için tehlike oluşturmaktadır. Nitekim, 2006 ve 2014 yıllarındaki Tayland askeri darbelerinden sonra, 2021 yılında olan Myanmar darbesi, bu olumsuzlukların en başında gelmektedir. Mahaseth ve Tulsyan (2022)'in da belirttiği üzere, ASEAN, siyasi krizin komşu ülkeler üzerinde yaratabileceği yayılma etkilerinin tekrarını önlemek için Myanmar'daki durumu son derece acil bir mesele olarak ele almalıdır. Kurumların etkinliği ve hukukun üstünlüğünün sağlanması hem ülkelerin üretken kapasiteleri açısından hem de uzun yıllar sürdürdükleri büyüme ve kalkınma performanslarının devamı için çok önemli bir koşuldur.

Kaynakça

Acemoglu, D., ve Robinson, J. (2008). *The role of institutions in growth and development* (Vol. 10). Washington DC: World Bank.

Acemoglu, D., Johnson, S., ve Robinson, J. A. (2005). Institutions as a fundamental cause of long-run growth. *Handbook of economic growth*, *1*, 385-472.

Affandi, Y., Anugrah, D. F., ve Bary, P. (2019). Human capital and economic growth across regions: a case study in Indonesia. *Eurasian Economic Review*, *9*(3), 331-347.

Aghion, P., ve Howitt, P. W. (2008). *The economics of growth*. MIT press.

Alessandria, G. A., Johnson, R. C., ve Yi, K. M. (2021). Perspectives on Trade and Structural Transformation. *NBER Working Paper, No 28720.*

Asean Statistical Yearbook 2019. (2019). The ASEAN Secretariat.

Asean Statistical Yearbook 2021. (2021). The ASEAN Secretariat.

Barro, R. J. (2001). Human capital and growth. *American economic review*, *91*(2), 12-17.

Bhaskaran, M. (2010). Economic diversification in Brunei Darussalam. *CSPS Strategy and Policy Journal*, *1*(1), 1-12.

Brewster, R. (2011). The Surprising Benefits to Developing Countries of Linking International Trade and Intellectual Property. *Chi. J. Int'l L.*, *12*, 1.

Canning, D., ve Pedroni, P. (2004). The effect of infrastructure on long run economic growth. *Harvard University*, *99*(9), 1-30.

Csereklyei, Z., Rubio-Varas, M. D. M., ve Stern, D. I. (2016). Energy and economic growth: the stylized facts. *The Energy Journal*, *37*(2).

Freire, C. (2011). Productive capacities in Asia and the Pacific. *ESCAP MPDD Working Papers, WP/11/17.*

Gala, P., Rocha, I., ve Magacho, G. (2018). The structuralist revenge: economic complexity as an important dimension to evaluate growth and development. *Brazilian Journal of Political Economy*, *38*(2), 219-236.

Gnangnon, S. K. (2021). Effect of Productive Capacities on Economic Complexity. *Journal of Economic Integration*, *36*(4), 626-688.

Grossman, G. M., ve Helpman, E. (1991). Quality ladders in the theory of growth. *The Review of economic studies*, *58*(1), 43-61.

Hanusch, M. (2012). The doing business indicators, economic growth and regulatory reform. *World Bank Policy Research Working Paper*, (6176).

Haq, M., ve Luqman, M. (2014). The contribution of international trade to economic growth through human capital accumulation: Evidence from nine Asian countries. *Cogent Economics & Finance*, *2*(1), 947000.

Hausmann, R., Hwang, J., ve Rodrik, D. (2007). What you export matters. *Journal of economic growth*, *12*(1), 1-25.

Hesse, H. (2009). Export diversification and economic growth. *Breaking into new markets: Emerging lessons for export diversification*, *2009*, 55-80.

Inglesi-Lotz, R. (2016). The impact of renewable energy consumption to economic growth: A panel data application. *Energy economics*, *53*, 58-63.

Ishikawa, K. (2021). The ASEAN Economic Community and ASEAN economic integration. *Journal of Contemporary East Asia Studies*, *10*(1), 24-41.

Lee, H., ve Plummer, M. G. (2011). Assessing the impact of the ASEAN economic community. *Osaka School of International Public Policy, Osaka University*.

Lucas Jr, R. E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of monetary economics*, *22*(1), 3-42.

Mahaseth H., ve Tulsyan A.(2022). The Myanmar Coup and the Role of Asean. *Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=4021075*

Mankiw, N. G., Romer, D., ve Weil, D. N. (1992). A contribution to the empirics of economic growth. *The quarterly journal of economics*, *107*(2), 407-437.

Niebel, T. (2018). ICT and economic growth–Comparing developing, emerging and developed countries. *World Development*, *104*, 197-211.

North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge university press.

Petri, P. A., Plummer, M. G., ve Zhai, F. (2012). ASEAN economic community: A general equilibrium analysis. *Asian Economic Journal*, *26*(2), 93-118.

Robinson, J. A., ve Acemoglu, D. (2012). *Why nations fail: The origins of power, prosperity and poverty* (pp. 45-47). London: Profile.

Rodrik, D. (2014). The past, present, and future of economic growth. *Challenge*, *57*(3), 5-39.

Romer, P. M. (1990). Endogenous technological change. *Journal of political Economy*, *98*(5, Part 2), S71-S102.

Sachs, J. D., ve Warner, A. (1995). Natural resource abundance and economic growth. *NBER Working Papers 5398,* National Bureau of Economic Research.

Saheed, A. A. A., ve Iluno, S. Z. C. (2015). Air transportation development and economic growth in Nigeria. *Journal of economics and sustainable development*, *6*(2), 1-11.

Sarin, V., Mahapatra, S. K., ve Sood, N. (2022). Export diversification and economic growth: A review and future research agenda. *Journal of Public Affairs*, *22*(3), e2524.

Smith, B. (2015). The resource curse exorcised: Evidence from a panel of countries. *Journal of development economics*, *116*, 57-73.

Stanley, T. D., Doucouliagos, H., ve Steel, P. (2018). Does ICT generate economic growth? A meta-regression analysis. *Journal of economic surveys*, *32*(3), 705-726.

UNCTAD (2020). *Building and Utilizing Productive Capacities in Africa and the Least-developed Countries - A Holistic and Practical Guide*. United Nations, Geneva, Switzerland.

UNCTAD (2021). *UNCTAD productive capacities index: methodological approach and results.* United Nations, Geneva, Switzerland.

United Nations (2011). Programme of Action for the Least Developed Countries for the Decade 2011-2020. A/CONF.219/3.

Vu, K. (2020). ASEAN economic prospects amid emerging turbulence: Development challenges and implications for reform. *Brookings Institution*.

Vu, K. M. (2017). ICT diffusion and production in ASEAN countries: Patterns, performance, and policy directions. *Telecommunications Policy*, *41*(10), 962-977.

ASEAN VE BARIŞÇIL BÖLGESEL EKONOMİK İŞ BİRLİĞİ POLİTİKALARI

Ali Oğuz Diriöz

Özet

Güneydoğu Asya Ulusları Birliği (ASEAN), bir uluslararası kuruluş olarak, 1980'lerden itibaren nispeten barışçıl ve daha istikrarlı bir bölgenin önemli simgesi olmuştur. Bu bölümün amacı, ASEAN'in kuruluş tarihi, genel özellikleri ve kuruluşundan bu yana nasıl geliştiği hususunu, diğer uluslararası kuruluşlarla da karşılaştırarak, ilgili uluslararası ilişkiler kuramlarıyla analiz etmektir. ASEAN'ın tarihi, kuruluş ve gelişimi bölümün başında ele alınacaktır. Ardından, ASEAN'ın günümüzde, Avrupa Birliği (AB), Körfez İşbirliği Konseyi/Teşkilatı (KİK), MERCOSUR/L, Amerikan Devletler Teşkilatı OAS, İslam İşbirliği Teşkilatı, Şangay İşbirliği Teşkilatı, ile Türk Devletleri Teşkilâtı (Eski adıyla Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi- Türk Konseyi "Türk Keneşi") gibi diğer bölgesel uluslararası kuruluşlarla olan benzerlikleri ve farkları analiz edilecektir. Bu kısımda ve bölümün genelinde Türkiye'nin ASEAN ile olan ilişkilerine de değinilecektir. Bu süreçte kaçınılmaz olarak Asya Pasifik bölgesi ön plana çıkarılarak, bölgesel aktörlerin ve ekonomik gelişim süreçlerine, 1997 Asya Finansal Krizine ve daha sonra APEC (Asia-Pacific Economic Cooperation-Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği) ve RCEP'e (Regional Comprehensive Economic Partnership-Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık) değinilecektir. Genel anlamda ticaretin ve ekonomik bağların bu barışçıl ve istikrarlı ilişkilere sağlamış olduğu katkıdan dolayı bu bağlamdaki uluslararası ilişkiler kuramlarına değinilecektir. Bu çerçevede, ticaretin ve ekonomik iş birliğinin bölgesel barışçıl düzene olumlu katkıları değerlendirilecektir. Bilhassa Demokratik Barış Kuramı ile Ekonomik Barış kuramları (Gatzke, Mousseau) ve Ticaretten Beklenti Kuramı (Copeland) kıyaslanıp, uluslararası kuruluşlarla ilgili kuramsal değerlendirmeler bölümün sonuç ve öneriler kısmında ele alınacaktır.

Anahtar Kelime: ASEAN, Uluslararası Kuruluşlar, Uluslararası Politik Ekonomi

Kaynakça

APEC, (2022). APEC, About US – Member Economies. Erişim: 12.12.2022: https://www.apec.org/about-us/about-apec/member-economies

ASEAN, (2021). ASEAN Digital Integration Index; Measuring Digital Integration to Inform Economic Policies, August 2021. Erişim: 1.11.2022: https://asean.org/wp-content/uploads/2021/09/ADII-Report-2021.pdf

Bearce, D. H. (2003). Grasping the commercial institutional peace. *International Studies Quarterly*, 47(3), 347-370.

Canton, H. (2021 a). Asia-Pacific Economic Cooperation—APEC. In *The Europa Directory of International Organizations 2021* (pp. 436-443). Routledge.

Canton, H. (2021 b). Association of Southeast Asian Nations—ASEAN. In *The Europa Directory of International Organizations* 2021 (pp. 451-467). Routledge.

Click, R. W., & Plummer, M. G. (2005). Stock market integration in ASEAN after the Asian financial crisis. *Journal of Asian Economics*, 16(1), 5-28.

Copeland, D. C. (2014). "Economic interdependence and war." Princeton University Press.

Copeland, D. C. (1996). Economic interdependence and war: A theory of trade expectations. *International security*, 20(4), 5-41.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi (2022) (mfa.gov.tr, 2022), Uluslararası Kuruluşlar ve İlişkilerimiz, Erişim Tarihi: 1.12.2022. https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?23a3fc26-4f3b-47dd-943e-d8934cdad97e

Gartzke, E., & Westerwinter, O. (2016). The complex structure of commercial peace contrasting trade interdependence, asymmetry, and multipolarity. *Journal of Peace Research*, 53(3), 325-343.

Gartzke, E. (2007). The capitalist peace. *American journal of political science*, 51(1), 166-191.

Kelsey, J. (2022). Opportunities and Challenges for ASEAN and East Asia from the Regional Comprehensive Economic Partnership on E-Commerce. Dynamism of East Asia and RCEP, 119. *ERIA Discussion Paper Series* No. 443 (September 2022).

Kurlantzick, J. (2020). The RCEP Signing and Its Implications. *Council on Foreing Relations*; Asia Unbound Blog Post November 16, 2020. Erişim Tarihi 2. 12. 2022: https://www.cfr.org/blog/rcep-signing-and-its-implications

McDonald, P. J. (2004). Peace through trade or free trade?. *Journal of conflict resolution*, 48(4), 547-572.

Mousseau, M. (2013). The Democratic Peace Unraveled: It's the Economy. *International Studies Quarterly*, 57(1), 186-197.

Mousseau, M. (2010). Coming to Terms with the Capitalist Peace. *International Interactions*, 36(2), 185-192. DOI: 10.1080/03050621003785074

Noble, G. W., & Ravenhill, J. (2000). Causes and consequences of the Asian financial crisis. Chapter 1 in *The Asian financial crisis and the architecture of global finance*, Cambridge: Cambridge University Press 1-35.

Régnier, P. & Wild, P. (2016). Recent Trends in First-Class World Competitiveness: Singapore and Switzerland in Global Entrepreneurship Rankings. In (Guo, Y. & Woo, J.J. Eds., 2016) Singapore and Switzerland: secrets to small state success (pp. 137-164).

Rodrik, D. (1999) The Asian Financial Crisis and the Virtues of Democracy, *Challenge*, 42:4, 44-59, DOI: 10.1080/05775132.1999.11472110

Temiz, S. (2019). Asean'ın Bölgesel Sorunların Çözümüne Yönelik Sistematiği Ve Bu Bağlamda Asean–Çin İlişkileri'ne Bir Bakış. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(4), 1319-1343.

Tulun, T. E. (2022). Kazakistan Cumhuriyeti: Türk Devletleri Teşkilatı'nın Öncü Ülkesi, *Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)*, Yorum No.2022 / 3. Ocak 07. Erişim Aralık 07, 2022. https://avim.org.tr/tr/Yorum/KAZAKISTAN-CUMHURIYETI-TURK-DEVLETLERITESKILATI-NIN-ONCU-ULKESI

Wikimedia Commons (2022). Map of the Association of Southeast Asian Nations. Erişim Aralık 12 2022: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/6f/Map_of_the_Association_of_Southeast_Asian_Nations.svg/1024px-Map_of_the_Association_of_Southeast_Asian_Nations.svg.png

Yean, T. S. (2021). Digital Commitments in ASEAN's Free Trade Agreements. ISEAS Yusof Ishak Institute, *PERSPECTIVE*, 2021 (No. 163), Singapore, 15 December 2021. Erişim 1 Kasım 2022: https://think-asia.org/bitstream/handle/11540/14527/ISEAS_Perspective_2021_163.pdf?sequence=1

ŞANGAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ

Ali Yavuz Akın

Giriş

Beşli, Çin ve Rusya'nın sınırlarında yaşanan sorunlar sebebiyle 26 Nisan 1996 yılında kurulmuştur. İkili ilişkilerinde yaşanabilecek sorunları çözmek adına bir araya gelen ülkeler, ilerleyen yıllarda aralarına alacakları yeni üyelerle genişlemiştir.

Ülkeler, özellikle Soğuk Savaş sonrasında Rusya ve Çin sınırlarında yaşanan güvenlik zafiyetini ve bu zafiyetin çözümünde aralarında Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan'ın bulunduğu Şangay Beşlisini kurmakta çare bulmuştur.

Bir araya gelen devletler zamanla bu ruhu yaşatarak ve çoğaltarak 2001 yılında Özbekistan'ın da katılımıyla resmi olarak Şangay İşbirliği Örgütünü kurmuştur. Üyelerinin özgürlüğünü ve dünyadaki statülerinin korunmasını, başta bölgesel ve sınırsal olarak görünen sorunların terör suçu oluşturmasına neden olduğunu bu suça karşı birlik oluşturulması gerekliliği temel vizyon olmuştur.

2017 yılında gerçekleşen zirvede Pakistan ve Hindistan da aralarına dâhil olmuştur. Bu iki ülkenin de dâhil olmasıyla birlikte örgüt dünya nüfusunda oldukça fazla yer edinmiştir. Bu üyeliğin sebep olduğu başka pozitif durum ise; coğrafi anlamda daha geniş alanlara yayılıp dünya ekonomisinde oldukça büyük bir yer kaplamıştır.

Yapılan her zirvede farklı statülerde yeni ülkelerin kabulüne karar veren bu örgüt zamanla gözlemci üye, ilişki ortağı ülkeleri de aralarına alarak dünya güçlerine karşı varlığını oldukça hissettirmiştir. Örgütün kurumsal yapısı belirli yapı taşları haricinde zirveler gerçekleştikçe yenilenmiş ve olduk-

Kaynakça

Abdullah, E. (2019). Küresel sistemde çok kutupluluk ve Şangay İşbirliği Örgütü Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Altundağ, Z. (2010). Karl Deutsch'ung Güvenlik Topluluğu Kuramını XXI. Yüzyılda Okumak: Şangay İşbirliği Örgütü (Master's thesis, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Altundağ, Z. (2010). Karl Deutsch'ung Güvenlik Topluluğu Kuramını XXI. Yüzyılda Okumak: Şangay İşbirliği Örgütü (Master's thesis, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Arslan, İ. (2019). Şanghay İş Birliği Örgütü: Çıkarlar/Öncelikler ve Bölgesel İş Birliği Arasında Bir Denge Arayışı. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 15(30), 289–330.

Bağcı, M. (2015). Başlangıçtan Günümüze Kazak – Çin Sınır Sorunları. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s. 107).

Çoğal, Nejat, Çok Kutuplu Dünya Projesi: Şanghay İşbirliği Örgütü, http://www.nejatcogal.com, Erişim Tarihi; 19 Aralık 2022.

Erdem, E. (2017). Şangay İşbirliği Örgütü ve Türk Dış Politikasında Gelecek Perspektifi. Strategic Public Management Journal, 3(5), 77-94.

Erdoğan, S. (2020). İran-Şangay İşbirliği Örgütü İlişkileri ve İran'ın Üyelik Beklentisi. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, *5*(2), 151–169.

Eren, E. (2017). Şangay İşbirliği Örgütü ve Türk Dış Politikasında Gelecek Perspektifi. Strategic Public Management Journal, 3(5), 77–94.

Huasheng, Z. (2013). China's View Of And Expectations From The Shanghai Cooperation Organization. Asian Survey, 53(3), 436-460.

Kutlu, E. (2021). İkili Anlaşmadan Bölgesel İşbirliğine: Şangay İşbirliği Örgütü . Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 8 (3), 533-553 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/64362/937221

Öz, E., & Erasa, İ. (2013). Avrupa Birliği'ne Alternatif Şanghay İşbirliği Örgütü ve Türkiye İlişkisi. Gümrük ve Ticaret Dergisi, 1, 47.

Özberk, S. (2010). Şangay İşbirliği Örgütü ve Orta Asya Cumhuriyetleri. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi).

Özdaşli, E. (2012). Çin ve Rusya Federasyonu'nun Perspektifinden Şanghay İşbirliği Örgütü. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6), 108-122.

Timür, M. Y. (2018). 1996-2017 Yılları Arasında Şangay İşbirliği Örgütü ve Türkiye (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Şangay İşbirliği Örgütü 2006 Şangay Devlet Başkanları Zirvesi Deklarasyonu, http://eng.sectsco.org/documents/, (Erişim tarihi: 20.12.2022).

Şangay İşbirliği Örgütü 2007 Üye Devletleri Başkanlar Konseyi Ortak Bildiri Toplantısı, http://eng.sectsco.org/documents/, (Erişim tarihi: 20.12.2022).

Şangay İşbirliği Örgütü 2008 Duşanbe Devlet Başkanları Zirvesi Deklarasyonu, http://eng.sectsco.org/documents/, (Erişim tarihi: 20.12.2022).

Şangay İşbirliği Örgütü 2009 Yekaterinburg Devlet Başkanları Zirvesi Deklarasyonu, http://eng.sectsco.org/documents/, (Erişim tarihi: 20.12.2022).

Şangay İşbirliği Örgütü 2010 Taşkent Devlet Başkanları Zirvesi Deklarasyonu, http://eng.sectsco.org/documents/, (Erişim tarihi: 21.12.2022).

Şangay İşbirliği Örgütü 2011 Astana Devlet Başkanları Zirvesi Deklarasyonu, http://eng.sectsco.org/documents/, (Erişim tarihi: 21.12.2022).

Şangay İşbirliği Örgütü 2012 Pekin Devlet Başkanları Zirvesi Deklarasyonu, http://eng.sectsco.org/documents/, (Erişim tarihi: 21.12.2022).

Şangay İşbirliği Örgütü 2014 Duşanbe Devlet Başkanları Zirvesi Deklarasyonu, http://eng.sectsco.org/documents/, (Erişim tarihi: 21.12.2022).

Şangay İşbirliği Örgütü 2015 Ufa Devlet Başkanları Zirvesi Deklarasyonu, http://eng.sectsco.org/documents/, (Erişim tarihi: 21.12.2022).

Şangay İşbirliği Örgütü 2016 Taşkent Devlet Başkanları Zirvesi Deklarasyonu, http://eng.sectsco.org/documents/, (Erişim tarihi: 21.12.2022).

Şanghay İşbirliği Örgütü 2018 Üye Devletleri Devlet Başkanları Toplantısı Akabinde Bilgilendirme Raporu, http://eng.sectsco.org/documents/, (Erişim tarihi: 22.12.2022).

Şanghay İşbirliği Örgütü 2019 Devlet Konseyi Başkanlarının Bişkek Bildirgesi, http://eng.sectsco.org/documents/, (Erişim tarihi: 22.12.2022).

Şangay İşbirliği Örgütü 2020 Moskova Devlet Başkanları Zirvesi Deklarasyonu, http://eng.sectsco.org/documents/, (Erişim tarihi: 22.12.2022).

Şangay İşbirliği Örgütü 2022 Semerkant Devlet Başkanları Zirvesi Deklarasyonu, http://eng.sectsco.org/documents/, (Erişim tarihi: 22.12.2022).

https://www.evrensel.net/haber/442918/iran-sanghay-isbirligi-orgutune-tam-uye-olarak-kabul-edildi, (Erişim tarihi: 22.12.2022).

https://tr.wikipedia.org/wiki/2010_K%C4%B1rg%C4%B1zistan_Devrimi#:~:text=2010%20K%C4%B1rg%C4%B1zistan%20Devrimi%2C%20K%C4%B1rg%C4%B1zistan'da,sonra%20yakla%C5%9F%C4%B1k%2087%20vatanda%C5%9F%20%C3%B6ld%C3%BC.

"www.fas.org". (2008). "Mutual Reduction of Military Forces in the Border Areas", http://www.fas.org/nuke/control/mrmfba/index.html, Erişim tarihi (02.12.2022)

İNSANİ GÜVENLİĞİN REALİST AÇIDAN ELEŞTİRİSİ

Avrupa Birliği'nin COVID-19 Pandemisiyle Mücadelesi

Dr. Şeyma Kalyoncu İlhan

nobel bilimsel

İNSANİ GÜVENLİĞİN REALİST AÇIDAN ELEŞTİRİSİ: AVRUPA BİRLİĞİ'NİN COVID-19 PANDEMİSİYLE MÜCADELESİ

Dr. Şeyma Kalyoncu İlhan

Yayın No.: 1563
ISBN: 978-625-398-442-7
E-ISBN: 978-625-398-444-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kalyoncu İlhan, Şeyma.
İnsani Güvenliğin Realist Açıdan Eleştirisi: Avrupa Birliği'nin COVID-19 Pandemisiyle Mücadelesi /
Şeyma Kalyoncu İlhan
1. Basım, XII + 204 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-442-7
E-ISBN: 978-625-398-444-1
1. İnsani Güvenlik 2. Realist Güvenlik Yaklaşımları 3. Sağlık Güvenliği 4. COVID-19 Pandemisi 5. Avrupa Birliği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **ix**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **ix**

GRAFİKLER LİSTESİ ..... **x**

HARİTALAR LİSTESİ ..... **x**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xi**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
İNSANİ GÜVENLİK VE SAĞLIK GÜVENLİĞİ **7**

1.1. Kavramsal Çerçeve: İnsani Güvenlik 7
1.2. Sağlık Güvenliği 13
1.2.1. Kimin Güvenliği? 16
1.2.2. Neye Karşı Güvenlik? 18
1.2.3. Ne Kadar Güvenlik? 20
1.3. Kuramsal Yaklaşımlar 22
1.3.1. Realizm ve İnsani Güvenlik 22
1.3.2. Diğer Kuramların İnsani Güvenlik Yaklaşımları 24
1.4. Sağlık Güvenliği ve Uluslararası Yapılanmalar 31
1.4.1. Uluslararası Örgütler 32
1.4.1.1. Birleşmiş Milletler 33
1.4.1.2. Dünya Sağlık Örgütü 37
1.4.1.3. Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) 41
1.4.1.4. Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) 43
1.4.2. Bölgesel Örgütler 49
1.4.2.1. Avrupa Birliği 50
1.4.2.2. Afrika Birliği 58
1.4.3. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları 61
1.4.3.1. Sınır Tanımayan Doktorlar 62

1.4.3.2. Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi 64
1.5. Sağlık Güvenliğine Yönelik Çok Boyutlu Tehditler 68
1.5.1. Küresel ve Bölgesel Tehditler 68
1.5.2. Az Gelişmişlik ve Kalkınma Sorunu 73
1.5.3. Etnik ve Dinsel Ayrımcılıklar 74

İKİNCİ BÖLÜM
SAĞLIK GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA SALGIN HASTALIKLAR 77

2.1. Salgın Hastalıklar: Epidemi ve Pandemi Nedir? 77
2.2. Salgın Hastalıkların Tarihî Seyri 79
2.3. Salgın Hastalıkların Türleri 84
2.3.1. Veba 85
2.3.2. Sıtma 87
2.3.3. Cüzzam 89
2.3.4. Çiçek 90
2.3.5. Frengi 92
2.3.6. Tüberküloz 94
2.3.7. AIDS/HIV 96
2.3.8. Tifüs 97
2.3.9. İnfluenza 98
2.3.9.1. İspanyol Gribi 99
2.3.9.2. Asya Gribi 101
2.3.9.3. 2009 Grip Pandemisi 103
2.3.10. Kolera 103
2.3.11. Korona Virüsler 104
2.4. Salgın Hastalıkların Siyasi ve Sosyal Sistemlere Etkileri 109
2.4.1. Sosyal ve Siyasi Etkileri 110
2.4.2. Ekonomik Etkileri 116

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
AVRUPA BİRLİĞİ VE SALGIN HASTALIKLARLA MÜCADELE 121

3.1. Geçmişten Günümüze Avrupa'nın Pandemilerle Mücadelesi 122
3.1.1. Dünya Sağlık Örgütü'nün Rolü ve Mevzuati Yetkileri 129
3.1.2. AB Sağlık Politikaları ve Mevzuatı Hükümleri 134
3.2. AB ve COVID-19 Pandemisi 141
3.2.1. Pandeminin Ulusal Düzeydeki Etkileri 143
3.2.2. Pandeminin AB Düzeyindeki Etkileri ve AB'nin COVID-19 Yönetimi 148

3.2.2.1. Sağlık Güvenliği Komitesi 158
3.2.2.2. Avrupa Hastalık Önleme ve Kontrol Merkezi 161
3.2.2.3. Erken Uyarı ve Müdahale Sistemi 164
3.2.2.4. Sivil Koruma Mekanizması 166
3.2.2.5. Birleşik Siyasi Kriz Müdahalesi 167
3.3. COVID-19 Salgını Yönetiminde AB ve Üye Devletler Arasındaki Farklılıklar 170
3.4. İnsani Güvenliğin Realist Açıdan Eleştirisi: AB'nin Geleceği 177

SONUÇ VE ÖNERİLER 185

KAYNAKÇA 191

ÖZ GEÇMİŞ 203

KAYNAKÇA

AEGON (2020), "Economic Impact of The Coronavirus Crisis: What Can We Learn From Past Pandemics?", **Aegon Asset Management**, https: //www.aegonassetmanagement.com/ us/thought-leadership/blog/macro research/economic-impact-of-the-coronavirus-crisis-what-can-we-learn-from-past-pandemics/ (06.04.2022).

African Medicines Agency (2019), **Treaty of The African Medicines Agency**, https: //au.int/sites/default/files/treaties/36892-treaty-0069_-_ama_treaty_e.pdf (11.02.2019).

African Union (2000), Constitutif Act of African Union, https: //au.int/sites/default/fil es/pages/34873-file-constitutiveact_en.pdf (09.02.2022).

_____ (t.y.), "Health, Humanitarian Affairs and Social Development", https: //au.int/en/hhs, (02.01.2022).

Agreement Between The United Nations and The World Health Organization (1948), **UN Treaty Series 19**, (10.07.1948).

Ak, Mehmet (2011), "19. Yüzyılda Antalya'da Kolera Salgını", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 4 (17), 254-268.

Akal, Değer (2020), Koronavirüs: Almanya Salgınla Mücadelede Nasıl Fark Yaratıyor?, https: //www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52053276 (28.04.2022).

Akçay, Belgin ve Göçmen, İlke (2014), **Avrupa Birliği; Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar,** Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Akdoğan, Muzaffer vd. (2020), "Avrupa Birliği'nin COVID-19 Yönetimi", **Ekonomi, Politika and Finans Araştırmaları Dergisi**, 5(Özel Sayı), 32-58.

Aksu Ereker, Fulya (2019), "Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü-NATO", **Uluslararası İlişkiler Konseyi**, https: //trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/NATO_FulyaAksu Ereker_v.1.pdf (erişim tarihi).

Aktan, Sertaç (2020), "AB Komisyonu Birlik Sınırlarının 30 Gün Boyunca Kapatılmasını Önerdi", https: //tr.euronews.com/2020/03/16/ab-komisyonu-birlik-sinirlarinin-30-gun-boyunca-kapatilmasini-onerdi (04.05.2021).

Alameşe, Yahya (2021), "COVID-19 Salgını ve İnsani Güvenlik", **İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi,** 2(1), 33-48.

Albrecht, Ulrich vd. (2004), "A Human Security Doctrine for Europe The Barcelona Report of the Study Group on Europe's Security Capabilities", https: //www.europarl.europa.eu /meetdocs/ 2004_2009/documents/dv/human_security_report_/human_security_re port_en.pdf, (01.06.2022).

_____ (2007), "A European Way of Security The Madrid Report of the Human Security Study Group comprising a Proposal and Background Report", http: //eprints.lse.a c.uk/40207/1/A_European_Way_of_Security%28author%29.pdf, (01.06.2022).

Alkan, Ahmet vd. (2016), "Sağlık Alanındaki Ayrımcı Tutum ve Davranışlar: Kavramsal Bir İnceleme", **Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi,** 19(3), 365-390.

Armağan Türk, Berna vd. (2020), "Tarihsel Süreçte Yaşanan Pandemilerin Ekonomik ve Sosyal Etkileri", **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, Special Issue, 612-632.

Arman, Murat Necip ve Çiftçi, Selahattin Ertürk (2019), "Güvenliğin Kalkınma Boyutu: Karabağ Örneği", **International Journel of Human Studies**, 2(3), 31-48.

Ataç, Adnan ve Uçar, Muharrem (2006), "Önemli Bulaşıcı Hastalıklar ve Yaşam Sürecine Etkileri", **Bilim Tarihi Araştırmaları**, (2), 33-42.

Bajpai, Kanti (2000), **Human Security: Concept and Measurement**, Kroc Institute, New Delhi.

Baldwin, David (1997), "The Concept of Security", **Review of International Studies**, 23(1), 5-26.

Barberis, Ilaria vd. (2017), "The History of Tuberculosis: From The First Historical Records to The Isolation of Koch's Bacillus", **Journal of Preventive Medicine And Hygiene**, 58(1), 9-12.

Barkawi, Tarak and Laffey, Mark (2006), "The Postcolonial Moment in Security Studies", **Review of International Studies 32,** (2), 329-352.

Bell, Clive ve Lewis, Maureen (2004), "The Economic Implications of Epidemics Old and New", **World Economics**, 5(4), 1-34.

Bigo, Didier (2000), "When Two Become One: Internal and External Securitisations in Europe", Morten Kelstrup and Michael Williams (Ed.), **International Relations Theory and The Politics of European Integration**, Routledge, London.

____ (2001), "The Möbius Ribbon of Internal and External Security(ies)", Mathias Albert vd. (Ed.), **Identities, Borders, Orders**, University of Minnesota Press, Minnesota.

BM Türkiye (2020), "Birleşmiş Milletler Kurumları Ortak Bir Çabayla, COVID-19 için hayat kurtarıcı Sağlık Teknolojilerinin yerel üretimini arttırmak amacıyla Teknolojiye Erişim Ortaklığı'nı Açıklıyor", https: //turkey.un.org/tr/45472-birlesmis-milletler-kurumlari-ortak-bir-cabayla-COVID-19-icin-hayat-kurtarici-saglik (19.03.2022).

Booth, Ken (2007), **Theory of World Security,** Cambridge University Press, Cambridge.

____ (2005), **Critical Security Studies Series**, Lynne Rienner, CO and London.

____ (1991), Security and Emancipation, **Review of International Studies**, 17(4), 313-326.

Butler, Thomas (1983), **Plague and Other Yersinia İnfections**, Plenum Press, New York.

Buzan, Barry (1991), **People, States and Fear: An Agenda For International Security Studies in The Post-Cold War Era**, 2nd Edition, ECPR, Boulder.

Buzan, Barry vd. (1990), **The European Security Order Recast: Scenarios For The Post-Cold War Era**, Pinter Publishers, Londra.

____ (1998), **Security: A New Framework For Analysi,** Lynne Rienner Publishers, Boulder.

Cameron, Potter (2001), "A History of İnfluenza", **Journal of Applied Microbiology,** 91(4), 572-579.

CDC (2021), "What is Ebola Virus Disease?", https: //www.cdc.gov/vhf/ebola/about.html (15.04.2022).

____ (2019a), "1957-1958 Pandemic (H2N2 virus)", https: //www.cdc.gov/flu/pandemic-resources/1957-1958-pandemic.html (15.04.2022).

____ (2019b), "2009 H1N1 Pandemic Timeline", https: //www.cdc.gov/flu/pandemic-resources/2009-pandemic-timeline.html (15.04.2022).

Charter of Fundamental Rights of The European Union (2000), **European Union**, (18.12.2000).

Chiu, Ya-Wen vd. (2009), "The Nature of International Health Security", **Asia Pac J Clin Nutr** 18(4), 679-683.

Christie, Ryerson (2010), "Critical Voice and Human Security: To Endure, To Engage or To Critique?", **Security Dialogue**, 41(2), 169-190.

Cole, Stewart ve Singh, Pushpendra (2012), "History and Phylogeography of Leprosy", Enrico Nunzi ve Cesare Massone (Ed.), *içinde* (3-15), **Leprosy**, Springer, London.

Commission on Human Security (2003), **Human Security Now: Final Report**, CHS, New York.

Comparison of Human Security Definitions (t.y.), https: //www.gdrc.org/sustdev/ husec/Comparisons.pdf (26.04.2021).

Constitution of WHO (1946), "Basic Documents" https: //www.who.int/governance/eb/ who_constitution_en.pdf (22.07.1946).

Council of the European Union (2009), "European Securtiy Strategy- A Secure Europe In A Better World", https: //www.consilium.europa.eu/media/30823/qc7809568enc.pdf (01.06.2022).

_____ (2016), "The EU Integrated Political Crisis Response-IPCR- Arrangements in Brief", https: //www.consilium.europa.eu/media/29699/web_ipcr.pdf (04.05.2022).

_____ (2022a), "How The Council Coordinates The EU Response to Crisis", https: //www.consilium.europa.eu/en/policies/ipcr-response-to-crises/ (04.05.2022).

_____ (2022b), "2020 Budget", https: //www.consilium.europa.eu/en/policies/coron avirus/COVID-19-economy/ (06.05.2022).

_____ (2022c), "COVID-19 Coronavirus Pandemic: The EU's Response", https: //www.consilium.europa.eu/en/policies/coronavirus/ (07.04.2022).

Çelik, Yusuf (2006), "Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı ve Sağlık", **Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi**, 9(1), 19-37.

Çıtak, Emre (2014), "Yeni Gerçekçilik ve Güvenlik", **Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Teorik Değerlendirmeler**, Emre Çıtak ve Osman Şen der., Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul, 33-47.

Çiçekçi, Ceyhun (2012), **Uluslararası Güvenlik Çalışmaları, Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Güvenlik Kuramı**, Kriter Yayınevi, İstanbul.

Delfino, Francesca (2020), "The Contribution of International Organizations, in Particular of The European Union, to The Fight Against Global Health Threats: COVID-19 and its Challenges and Opportunities", **Araucaria: Revista Iberoamericana de Filosofía, Política, Humanidades y Relaciones Internacionales**, 22(45), 359-382.

Droogers, Maaike vd. (2016), "European Pandemic Influenza Preparedness Planning: A Review of National Plans", **Disaster Medicine and Public Health Preparedness**, 13(3), 582-592.

DSÖ (2005), "Uluslararası Sağlık Tüzüğü", https: //www.hssgm.gov.tr/content/documents/ uluslararasi_antlasmalar/Uluslararası%20Sağlık%20Tüzüğü.pdf (23.04.2022).

Dubos, Rene Jules (1952), **The White Plague: Tuberculosis, Man and Society**, Rutgers University Press, Boston.

Dunne, Tim ve Schmidt Brian (2011), "Realism", **The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations**, John Baylis vd., der., Oxford University Press, Oxford, 162-177.

DW (2020), "Avrupa'da Hayat Durma Noktasına Geldi", https: //www.dw.com/tr/avrupada-hayat-durma-noktasına-geldi/a-52799918 (25.04.2022).

ECDC, (2022), "1 Haziran 2022 İtibarıyla AB/AEA İçin COVID-19 Durum Güncellemesi", https: //www.ecdc.europa.eu/en/cases-2019-ncov-eueea (08.06.2022).

ECDC (t.y.a), "About ECDC", https: //www.ecdc.europa.eu/en/about-ecdc (30.04.2022).

ECDC (t.y.b), "EU Partners", https: //www.ecdc.europa.eu/en/about-us/who-we-work/eu-partners (01.05.2022).

____ (t.y.c), "European Centre For Disease Prevention and Control An Agency of The European Union", https: //www.ecdc.europa.eu/en/about-ecdc (10.03.2022).

ECHR Convention (1970), "Declaration", https: //www.echr.coe.int/documents/convention _eng.pdf (21.09.1970).

Elçi, İsmail Hakkı (2020), "Salgın Hastalıkların Kısa Tarihi", **Stratejik Bakış**, (1), 1-10.

Eminoğlu, Ayça ve Kalyoncu, Şeyma (2021). "Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi", **Uluslararası Güvenliğe Giriş**, editör1. Baskı, Nobel yayıncılık, Ankara, 327-352.

Eşidir, Osman Vedüd ve Bak, Gökhan (2020), **Geçmişten Günümüze İspanyol Gribine Türkiye'den Bakış**, İksad Publishing House, Ankara.

EU (2004), **Regulation (Ec) No 851/2004 of The European Parlıament and of The Council of 21 April 2004 Establishing a European Centre for Disease Prevention and Control**, https: //eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX: 32004R0851&from=EN (30.04.2004).

____ (2013a), **Decision No 1313/2013/EU of The European Parliament and of The Council**, https: //eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX: 32013D1313&from=EN (20.12.2013).

____ (2013b), **Decision No 1082/2013/EU of The European Parliament and of The Council**, https: //ec.europa.eu/health/system/files/201611/decision_serious_crossborder_threats_22102013_en_0.pdf (22.10.2013)

____ (2018), **Council Implementing Decision (EU) 2018/1993 of 11 December 2018 on The EU Integrated Political Crisis Response Arrangements**, https: //eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/PDF/?uri=CELEX: 32018D1993&from=EN (11.12.2018).

____ (22.10.2013), "EU of The European Parliament and of The Council of 22 October 2013 on Serious Cross-Border Threats To Health and Repealing Decision No 2119/98/Ec", https: //eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ: L: 2013: 293: 0001: 0015: EN: PDF (10.03.2022).

____ (26.10.2012), "Consolidated Version of The Treaty on The Functioning of The European Union", https: //eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX: 12012E/TXT&from=en&_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=wapp (02.01.2021)

Euronews (2020), "Almanya AB Ülkelerinden Aldığı COVID-19 Hastalarının Tedavi Masraflarını Üstlenecek", https: //tr.euronews.com/my-europe/2020/04/20/almanya-ab-ulkelerinden-ald-g-COVID-19-hastalar-n-n-tedavi-ucretlerini-ustlenecek (26.04.2022).

European Commission (2007), **The Commission Health Emergency Operations Facility: for a Coordinated Management of Public Health Emergency at EU Level**, Printed by OIL, Lüksemburg.

____ (2013), **Rules of Procedure for The Health Securıty Commıttee**, https: //ec.europa.eu/health/system/files/2016-11/hsc_rules_procedure_en_0.pdf (22.10.2013).

____ (2020a), "The EU Budget Powering The Recovery Plan for Europe", https: //ec.europa.eu/info/sites/default/files/about_the_european_commission/eu_budget/1_en_act_part1_v9.pdf (29.04.2022).

____ (2020b), "Coronavirus: Commission Presents "Staying Safe From COVID-19 During Winter" Strategy", https: //ec.europa.eu/health/latest-updates/coronavirus-commission-presents-staying-safe-COVID-19-during-winter-strategy-2020-12-02-0_en (30.04.2022).

____ (2020c), "Meeting Report - EU Scientific Advice Platform on COVID-19", European Union, Brussels.

_____ (2022), "COVID-19: Commission Calls on Member States to Step Up Preparedness Fort He Next Pandemic Phase", https: //ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_2646 (30.04.2022).

_____ (t.y.a), "Health Security Committee (HSC)", https: //ec.europa.eu/health/health-security-and-infectious-diseases/preparedness-and-response/health-security-committee-hsc_en (39.04.2022).

_____ (t.y.b.), "Surveillance and Early Warning", https: //ec.europa.eu/health/health-security-and-infectious-diseases/surveillance-and-early-warning_en (01.05.2022).

_____ (t.y.c.), "EU Civil Protection Mechanism", https: //ec.europa.eu/echo/what/civil-protection/eu-civil-protection-mechanism_en (01.05.2022).

European Council (t.y.), "Crisis Coordination in The Council (IPCR)", https: //www.con silium.europa.eu/en/policies/ipcr-response-to-crises/ (05.03.2022).

European Parliament (t.y.), "About Parliament", https: //www.europarl.europa.eu/portal/en, (04.06.2021).

European Union (1997), **Treaty of Amsterdam 97/C**, https: //eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX: 11997D/TXT&from=EN (01.02.2022).

_____ (2002), **Consolidated Versions of The Treaty on European Union and of The Treaty Establishing The European Community 2002/C 325/01**, https: //eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX: 12002M/TXT&from=EN , (01.02.2022).

_____ (2007), **Treaty of Lisbon Amending The Treaty on European Union and The Treaty Establıshıng The European Community 2007/C306/01,** http: //publications.europa.eu/resource/cellar/688a7a98-3110-4ffe-a6b3-8972d8445325.0007.01/DOC_19 (01.02.2022).

_____ (2011), **Directive 2011/24/EU of The European Parliament and of The Council of 9 March 2011 on The Application Of Patients' Rights in Cross-Border Healthcare**, https: //eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX: 32011L0024&from=EN (01.02.2022).

Eurostat (t.y.), https: //ec.europa.eu/eurostat/web/main/search/-/search/estatsearchportlet_WAR_ estatsearchportlet_INSTANCE_bHVzuvn1SZ8J?_estatsearchportlet_WAR_estatsearchportlet_INSTANCE_bHVzuvn1SZ8J_pageNumber=2&_estatsearchportlet_WAR_estatsearchportlet_INSTANCE_bHVzuvn1SZ8J_pageSize=11&_estatsearchportlet_WAR_estatsearchportlet_INSTANCE_bHVzuvn1SZ8J_text=coronavirus&_estatsearchportlet_WAR_estatsearchportlet_INSTANCE_bHVzuvn1SZ8J_sort=_score&p_auth=aPv0ckOx%3E (27.04.2022).

FAO (1983), "World Food Security: A Reappraisal of The Concepts and Approaches", **Director General's Report**, Rome.

Falk, Richard (1999), "Pursuing the Quest for Human Security", **Worlds Apart Human Security and Global Governance**, Majid Tehranian der., I.B. Tauris Publisher, Londra.

Flinn, Michael (1987), **Avrupa ve Akdeniz Ülkelerinde Veba, Tarih ve Toplum**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Floyd, Rita (2006), "When Foucault Met Security Studies: A Critique of The "Paris School" of Security Studies", **BISA**, Cork Universitesi, İrlanda.

Foucault, Michel (2002), **Toplumu Savunmak Gerekir**, (Çev. Şehsuvar Aktaş), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Garrett, Thomas (2007), "Economic Effects of The 1918 Influenza Pandemic Implications for a Modern-day Pandemic", **Assistant Vice President and Economist Federal Reserve Bank of St. Louis**, 1-26.

Gözen, Ramazan (2009), **Türkiye'nin Dış Politikası**, Palme Yayıncılık, Ankara.

Griffiths, Martin ve Terry, O'Callaghan (2004), **International Relations: The Key Concepts**, Routledge, London ve New York.

Hallams, Ellen (2009), "The Transatlantic Alliance Renewed: The United States and NATO Since 9/11", **Journal of Transatlantic Studies**, 7(1), 38-60.

Hays, Jo (2005), **Epidemics and Pandemics, Their Impacts on Human History**, ABC- CLIO, California.

Henderson, Donald Ainslie vd. (2009), "Public Health and Medical Responses to The 1957-58 Influenza Pandemic", **Biosecurity and Bioterrorism: Biodefense Strategy**, **Practice and Science**, 7(3), 265-273.

Hirst, Fabian (1953), The Conquest of Plague. A Study of The Evolution of Epidemiology, Clarendon Press, Oxford.

Hitchcock, Penny vd. (2007), "Challenges to Global Surveillance and Response to Infectious Disease Outbreaks of International Importance", **Biosecurity and Bioterrorism: Biodefense Strategy, Practice and Science,** 5(3), 206-227.

ICESCR (1966), **International Covenant on Civil and Political Rights**, https: //www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights (16.12.1966).

ICRC (t.y.), "Who We Are", https: //www.icrc.org/en/mandate-and-mission, https: //www.icrc.org/en/mandate-and-mission, (10.02.2022).

IFRC (2019), "Statutory Texts of The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies Constitution Rules of Procedure Financial Regulations Staff Rules Rules for Travel Assistance", **International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies**, https: //www.ifrc.org/sites/default/files/2021-08/Statutory_Texts_2019_EN_web2.pdf, (10.02.2022)

_____ (t.y.a), "General Assembly", https: //www.ifrc.org/general-assembly, (10.02.2022).

_____ (t.y.b), "Governing Board", https: //www.ifrc.org/governing-board, (10.02.2022).

_____ (t.y.c), "Commissions and Committees", https: //www.ifrc.org/commissions-and-committees, (10.02.2022).

_____ (t.y.d), "Epidemic and Pandemic Preparedness", https: //www.ifrc.org/epidemic-and-pandemic-preparedness, (10.02.2022).

Ilgaz, Deniz (2017), "İnsani Güvenlik Doktrini: Avrupa'da ve Türkiye'de", Tolga Sakman (Ed.), **Devlet Doğasının Değişimi: Güvenliğin Sınırları**, Tasam Yayınları, İstanbul.

Irwin, Sherman (2020), **Dünyamızı Değiştiren On İki Hastalık**, (Çev. Emel Tümbay ve Mine Ani Küçüker), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

İstek, Emrah (2017), "Avrupa'da Veba Salgını ve Salgında Din Faktörü (Viyana Örneği)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, 36(62), 173-204.

Judt, Tony (2005), **Postwar: A History of Europe Since 1945,** Heinemann London.

Kalyoncu, Şeyma (2021), "Soğuk Savaş Sonrasında İç Çatışmaya Uluslararası Müdahale Örneği: NATO'nun Kosova Harekâtı", Emre Çıtak vd. (Ed.), **Pandora'nın Kutusu Açıldı: Soğuk Savaş Sonrasında İç Çatışmalar ve İç Savaşlar**, Palme Yayınevi, Ankara.

Karaağaç, Yunus (2020), "COVID-19 Sonrası Avrupa Birliği'nin Olası Görünümü", **Stratejik Bakış Arel USAM Dergi**, (1), 35-42.

Kaur, Garg vd. (2020), "A Review: Epidemics and Pandemics in Human History", **International Journal of Pharma Research and Health Sciences**, 8(2), 3139–3142.

Keçici, Ayşegül Sevim (2017), "Syphilis", https: //www.researchgate.net/publication/319628053 (16.04.2022).

Keith, Kristine (2004), "The Key to a Powerful Agenda, if Properly Defined", Peter Burgess and Taylor Owen (Ed), **What is Human Security?**, Special Issue of Security Dialogue.

Kılıç, Orhan (2004), **Eskiçağdan Yakınçağa Genel Hatlarıyla Dünyada ve Osmanlı Devleti'nde Salgın Hastalıklar**, Fırat Üniversitesi Orta-Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Elazığ.

Kiple, Kenneth (2006), "The History of Disease", Roy Porter (Ed.), **Cambridge History of Medicine,** Cambridge University Press, New York.

Kohn, George (2008), **Encyclopedia of Plague and Pestilence: From Ancient Times to The Present**, 3rd Edition, Infobase Publishing, New York.

Köksoy, Fulya (2020), "Avrupa Birliği'ni Sarsan Deprem: İnsani Güvenlik Bağlamında COVID-19", **Turkish Studies**, 15(6), 663-682.

Krause, Keith and Williams, Michael (1997), **Critical Security Studies: Concepts and Strategies,** 1st Edition, Routledge, UK.

Lee, Kelley ve Dodgson, Richard (2000) "Globalization and Cholera: Implications for Global Governance", **Global Governance**, 6(2), 213-236.

Leffler, Melvyn (1990), "National Security", **Journal of American History**, 77(1), 143-152.

LePan, Nicholas (2020), "Visualizing The History of Pandemics", http: //www.shaunmo malley.com/uploads/2/3/7/9/23795323/infographic__the_history_of_pandemics_by_death_toll.pdf (05.04.2022).

Liverani, Marco ve Coker, Richard (2012), "Protecting Europe from Diseases: From The International Sanitary Conferences to The ECDC", **Journal of Health Politics, Policy and Law**, 37(6), 915-934.

MacFarlane, Stephen Neil (2004), "A Useful Concept that Risks Losing Its Political Salience", Peter Burgess and Taylor Owen (Ed), **What is Human Security?**, Special Issue of Security Dialogue.

Mack, Andrew (2004), "A Signifier of Shared Values", **Security Dialogue 35**, (3), 366–367.

Mbengue, Makane Moïse (2010), "Public Health, International Cooperation", **Max Planck Encyclopedia of Public International**, Oxford University Press, UK.

Mcdonald, Matt (2002), "Human Security and The Construction of Security", **Global Society**, 16(3), 277-295.

McInnes, Colin and Lee, Kelley (2006), "Health, Security and Foreign Policy", **Review of International Studies**, 32(1), 5–23.

McIver, Iain ve Davies, Damon (2020), "The European Union's Response to COVID-19", https: //sp-bpr-en82020-prod-cdnep.azureedge.net/published/2020/5/21/The-European-Union-s-response-to-COVID-19/SB%2020-35.pdf (27.04.2022).

McKibbin, Warwick (2009), "The Swine Flu Outbreak and Its Global Economic Impact", https: //www.brookings.edu/on-the-record/the-swine-flu-outbreak-and-its-global-economic-impact/ (19.04.2022).

McNeill, William (2005), **Dünya Tarihi**, (Çev. Alaeddin Şenel), İmge Yayınevi, Ankara.

MD, Zulfekar Ali (2012), "Malaria", https: //www.researchgate.net/publication/279200967 (16.04.2022).

Medecins Sans Frontieres (t.y.), "Who We Are", https: //www.msf.org/how-we-are-run#offices, (12.02.2022).

Mercan, Sezgin (2017), "Avrupa Bütünleşmesinin "Brexit" Ardındaki Geleceği", **EURO Politika**, Özel Sayı, 35-47.

Middelaar, Luuk Van (2014), **Avrupa: Bir Geçiş Süreci**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

____ (2019), "The Lisbon Treaty in a Decade of Crises: The EU's New Political Executive", Anna Södersten, R. Daniel Kelemen Luuk van Middelaar Eleanor Spaventa Anne Thies (Ed.), **The Lisbon Treaty 10 years on: Success or Failure?**, Swedish Institute for European Policy Studies, Stockholm, 2, 17-44.

Mounier-Jack, Sandra ve Coker, Robert (2006), "Pandemic Influenza: Are Europe's Institutions Prepared?", **European Journal of Public Health**, 16(2), 119-121.

NATO (1949), **The North Atlantic Treaty**, https: //www.nato.int/cps/en/ natolive/official_texts_17120.htm, (10.04.2021).

____ (2010), "Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü Üyelerinin Savunması ve Güvenliği İçin Stratejik Kavram", https: //www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120207_strategic-concept-2010-tur.pdf, (09.03.2022).

____ (2020a), "Coronavirus Response to Top NATO Ministerial Agenda", https: //www.nato.int/cps/en/natohq/news_174785.htm, (10.03.2022).

____ (2020b), Coronavirus Response: NATO Defence Ministers Plan for Possible Second Wave of COVID-19, https: //www.nato.int/cps/en/natohq/news_176558.htm, (erişim: 10.03.2022)

____ (2020c), "From Smart Defence to Strategic Defence: Pooling and Sharing From The Start", **NATO Parliamentary Assembly, Science and Technology Committee**, 1–3.

____ (t.y.), "What is NATO?", https: //www.nato.int/nato-welcome/index.html, (06.04.2021).

Nef, Jorge (1999), **Human Security and Mutual Vulnerability: The Global Political Economy of Development and Underdevelopment**, 2nd Edition, IDRC, Canada.

Negri, Stefania (2018), **Salute Pubblica, Sicurezza E Diritti Umani Nel Diritto Internazionale**, Giappichelli, Torino.

Newman, Edward (2001), "Human Security and Constructivism", **International Studies Perspectives**, 2(3), 239-251.

Nicholson, Kg (1998), **Textbook of Influenza**, Blackwell Science, Oxford.

Nikiforuk, Andrew (2018), **Mahşerin Dördüncü Atlısı**. 7. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

OAU (1963), OAU Charter, https: //au.int/sites/default/files/treaties/7759-file-oau_charter_1963.pdf, (25.01.2022).

Obijiofor, Aginam (2002), "International Law and Communicable Diseases", **Bulletin of The World Health Organization**, 80 ((12 .951 - 946 ,

OECD (1960), Convention on The Organisation For Economic Cooperation and Development, (14.12.1960).

____ (t.y.a), "Organisational Structure", https: //www.oecd.org/about/structure/, (03.06.2021).

____ (t.y.b), "Health Policies", https: //www.oecd.org/els/health-systems/policy.htm, (09.08.2021).

Oğuzlu, Tarık (2012), "NATO'nun Dönüşümü ve Geleceği", **Ortadoğu Analiz**, 4(40), 8-18.

Oldstone, Michael (2010), **Viruses, Plagues, and History: Past, Present and Future**, Oxford University Press, UK.

Our World in Data (t.y.), "Daily New Confirmed COVID-19 Cases", https: //ourworld indata.org/explorers/coronavirusdataexplorer?zoomToSelection=true&facet=none&pickerSort=asc&pickerMetric=location&Interval=New+per+day&Relative+to+Population=false&Color+by+test+positivity=false&country=European+Union~ES P&Metric=Confirmed+cases (08.05.2022).

Ovalı, Şevket (2015). "Ütopya ile Pratik Arasında: Uluslararası İlişkilerde İnsan Güvenliği Kavramsallaştırması", **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, (der.) Mustafa Aydın vd., 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Owens, Patricia (2012), "Human Security and The Rise of The Social", **Review of International Studies**, 38(3), 547-567.

Özdemir, Hikmet (2005), **Salgın Hastalıklardan Ölümler 1914-1918**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Özer, M. Akif., Ayhan, Ufuk. Ve İrdem, İbrahim (2017), "Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Bölgesel Güvenlik", **Güvenlik Çalışmaları Dergisi**, 19(3), 165-184.

Özer, Sevilay (2016), "I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Dev Tifüs Salgını", **Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu**, 80(287), 219-260.

Özlü, Zeynel ve Çay, Mustafa (2020), "19. Yüzyılda Dünyada Sağlık Güvenliğini Sağlamaya Yönelik Çalışmalar ve Uluslararası Sağlık Güvenliği Açısından Lozan Antlaşması'nın Önemi", Yunus Emre Tansü (Ed.), **Küresel Salgın ve Güvenlik: Tarihsel Süreç**, İKSAD Publishing House, Gaziantep.

PAHO-WHO (t.y.), "History of PAHO", https: //www.paho.org/en/who-we-are/history-paho (21.04.2022).

Panzac, Daniel (1997), **Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Parıldar, Hülya (2020), "Tarihte Bulaşıcı Salgın Hastalıkları", **Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi**, 30, 19-26.

Parıldar, Hülya ve Dikici, Mustafa Fevzi (2020), "Pandemiler Tarihi", **Klinik Tıp Dergisi**, 12(1), 1-8.

Perrin, Paul vd. (2009), "Preparing For an Influenza Pandemic: Mental Health Considerations", **Prehospital and Disaster Medicine**, 24(3), 223- 230.

Perry, Robert ve Fetherston, Jacqueline (1997), "Yersinia Pestis- Etiologic Agent of Plague. Clinical Microbiology", **Reviews**, 10(1), 35-66.

Polat, Doğan Şafak (2020), "Yeni Pandemi: COVID-19", **Stratejik Bakış**, (1), 11-18.

Politico (2020), "Italian Ambassador to The EU: Italy Needs Europe's Help", https: //www.politico.eu/article/coronavirus-italy-needs-europe-help/ (01.04.2022).

Pollitzer, Robert (1954), "Cholera Studies", **Bulletin of The World Health Organization**, 10(3), 421-461.

Porta, Miquel (2008), **Dictionary of Epidemiology**, 5th Edition, Oxford University Press, Oxford.

Price-Smith, Andrew (2009), **Contagionand Chaos: Disease, Ecology, and National Security in The Era of Globalization**, MIT Publishing, Massachusetts.

Project Syndicate (2020), "Four Priorities for a Global Pandemic Strategy", https: //www.project-syndicate.org/commentary/global-priorities-covid19-response-by-josep-borrell-2020-03 (10.10.2021).

REUTERS (2022), "Coronavirus", https: //graphics.reuters.com/world-coronavirus-tracker-and-maps/regions/europe/ (06.04.2022).

Roloff, Ralf (2020), COVID-19 and No One's World: What Impact for The European Union?, **Connections: The Security Impact of The COVID-19 Pandemic**, 19(2), 25-37.

Rosenberg, Charles (2020), "Cholera in Nineteenth-Century Europe: A Tool For Socıal And Economıc Analysıs", **Subject tThe Cambridge Core**, 8(4), 452-463.

Sabah (2020), "CORONA Virüsü Son Dakika Haberi: Avrupa'da Maske Savaşları Başladı! Bunun Adı Korsanlık! Fransa'da Eklendi...", https: //www.sabah.com.tr/dunya/corona-virusu-son-dakika-haberi-avrupada-maske-savaslari-basladi-bunun-adi-korsanlik-fransada-eklendi-4917413 (01.04.2022).

Saltoğlu, Neşe ve Balkan, İlker İnanç (2010), "H1N1 Klinik Görünümler", **Ankem Dergisi**, 24(2), 196-200.

Sarıyıldız, Gülden (1994), "Karantina Meclisi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri", **Belleten**, 58(222), 329-376.

Sınır Tanımayan Doktorlar (2020), "Covid 19 ile Mücadele", http: //sinirtanimayan doktorlar.org/guncel/COVID-19-ile-mucadele-msf-hesap-verebilirlik-raporu-2-haziran-agustos-2020/, (12.02.2022)

____ (t.y.a), "Tarihçe", http: //sinirtanimayandoktorlar.org/hakkimizda/tarihce/, (12.02.2022)

____ (t.y.b), "Tüzük ve İlkeler", http: //sinirtanimayandoktorlar.org/hakkimizda/tuzuk-ve-ilkelerimiz/, (12.02.2022)

____ (t.y.c), "Ebola Salgını", http: //sinirtanimayandoktorlar.org/salgin-hastaliklar/bati-afrikada-ebola-salgini-sona-erdi/, (12.02.2022)

Sputnik (2020), "Rusya'nın İlk Koronavirüs Yardım Uçakları İtalya'ya Doğru Yola Çıktı", https: //tr.sputniknews.com/20200322/rusyanin-ilk-koronavirus-yardim-ucaklari-italyaya-dogru-yola-cikti-1041658050.html (01.04.2022).

Stoeva, Preslava (2020), "Dimensions of Health Security-A Conceptual Analysis", **Global Challenges,** 4(10), 1-12.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı (2020), "Avrupa Komisyonu", https: //www.ab.gov.tr/avrupa-komisyonu_45629.html, (08.06.2020).

Tampa Mircea vd. (2014), "Brief History of Syphilis", **Journal of Medicine and Life,** 7(1), 4-10.

Tekin, Ayşe (2021), "Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve Ekonomik Sonuçları", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 2(40), 330-355.

Thakur, Ramesh (1998), "Human Security Regimes", **Paper Prepared For The Workshop on Human Security**, University of Queensland, Brisbane.

____ (2004), "A Political Worldview", **Security Dialogue**, 35(3), 347–348.

The Economist (2009), "The Cost of Swine Flu", https: //www.economist.com /news/2009/07/27/the-cost-of-swine-flu (13.04.2022).

The European Health Report 2021 (2022), Taking stock of the health-related Sustainable Development Goals in the COVID-19 era with a focus on leaving no one behind. WHO Regional Office for Europe, Copenhagen.

Thèves, Catherine vd. (2014), "History of Smallpox and Its Spread in Human Populations", **Microbiology Spectrum**, 4(4), 1-10.

Tor, Dahl Eriksen (2007), "Human Security: A New Concept Which Adds New Dimensions to Human Right Discussions?", **Human Security Journal**, (5), 16-26.

Torun, Zerrin (2017), "Doktrinde İnsani Güvenlik Kavramı: Destekleyenler ve Eleştirenler", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 19(1), 223-241.

Trenin, Dmitri (2001), **The End of Eurasia: Russia on The Border Between Geopolitics and Globalization**, Carnegie Moscow Center, Washington.

UN (2015), **Universal Declaration of Human Rights**, https: //www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf (01.03.2022).

____ (2020), **74/274 Resolution Adopted by The General Assembly on 20 April 2020**, https: //rm.coe.int/a-res-74-274-e/16809e40f4 (01.03.2022).

____ (t.y.a), "Chapter IX: International Economic and Social Cooperation", **United Nations Charter**, https: //www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-9 (01.03.2022).

____ (t.y.b), "Chapter X: The Economic and Social Council", **United Nations Charter,** https: //www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-10 (01.03.2022).

____ (t.y.c.), **United Nations Charter**, https: //www.un.org/en/about-us/un-charter (01.03.2022).

____ (t.y.d.), **Tech Access Partnership**, https: //www.un.org/technologybank/tech-access-partnership (04.03.2021).

UN General Assembly (2005a), "In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights For All", https: //digitallibrary.un.org/record/550204 (01.03.2022).

____ (2005b), "Resolution Adopted By The General Assembly on 16 September 2005 A/RES/60/1", https: //www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.p (01.03.2022).

____ (2009), "Climate Change and Its Possible Security İmplications", **Report of The Secretary-General**, London.

____ (2012), "Consolidated Version of The Treaty on The Functioning of The European Union", https: //eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX: 12012E/TXT&from=en&_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=wapp (02.01.2021).

UNDP (1994), **Human Development Report**, Oxford University Press, NewYork.

____ (2005), **Human Development Report**, Oxford University Press, NewYork.

____ (2022), 2022 Specıal Report New Threats To Human Security In The Anthropocene Demanding Greater Solidarity, https: //hdr.undp.org/system/files/documents//srhs2022pdf.pdf (01.06.2022)

Uzluk, Feridun Nafiz (1948), "Cholera Asiaticanın Epidemi Tarihi Üstüne Bir Araştırma", **Türk Ljiyen ve Tecrübi Biyoloji Dergisi**, 8(1), 7-36.

Van De Rakt, Eva ve Christl, Florian (2020), "COVID-19 Pandemic Shows How Fragile The EU is", https: //eu.boell.org/en/2020/03/31/COVID-19-pandemic-shows-how-fragile-eu (05.03.2021).

Vandenbelt, Kristin (2021), "İnsani Güvenlik", Ayça Eminoğlu ve Murat Ülgül (Ed.), **Uluslararası Güvenliğe Giriş**, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Waever, Ole (1995), "Securitization and Desecuritization", Ronnie Lipshutz (Ed.), **On Security**, Columbia University Press, NewYork.

Wendt, Alexander (2003), Social Theory of International Politics, Cambridge Studies in International Relations: 67, Cambridge: Cambridge University Press

Wha, Jong-Lee ve McKibbin, Warwick (2004), "Estimating The Global Economic Costs of SARS", Stacey Knobler, Adel Mahmoud vd. (Ed.), **Learning From SARS: Preparing for The Next Disease Outbreak**, 1st Edition *içinde (91-109),* The National Academies Press, Washington.

WHO (1992), **Our Planet, Our Health**, Report of The WHO Comission on Health and Environment, Geneva.

_____ (1994) **Basic Documents**, 40th Edition, Geneva.

_____ (2002), **Cairo Consultation on Health and Human Security**, Organised By WHO, UNFPA and UNAIDS, Cairo.

_____ (2021), WHO Director-General's Keynote Address to The American Society of International Law, https: //www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-keynote-address-to-the-american-society-of-international-law (04.02.2022).

_____ (2022a), "HIV Data and Statistics", https: //www.who.int/teams/global-hiv-hepatitis-and-stis-programmes/hiv/strategic-information/hiv-data-and-statistics (31.03.2022).

_____ (2022b), "HIV/AIDS", https: //www.who.int/health-topics/hiv-aids#tab=tab_3 (01.04.2022).

_____ (t.y.), "Counrty Strategy and Support", https: //www.who.int/countries/country-strategy-and-support (04.02.2022).

Yıldırım, Nuran (2006), "Osmanlı Coğrafyasında Karantina Uygulamalarına İsyanlar: Karantina İstemezük", **Toplumsal Tarih Dergisi**, (150), 18-27.

_____ (2010), "Salgın Afetlerinde İstanbul", Said Öztürk (Ed.), **Afetlerin Gölgesinde İstanbul**, İstanbul Kültür Aş., İstanbul.

Yılmaz, Alper Eren (2020), Pandemi Sürecinde Avrupa Birliği'nin Tutumu ve Yeni Küresel Düzen, COVID-19 Süreci ve Örgütsel Yönetim, 237-268.

Yost, David (2010), "NATO's Evolving Purposes and The next Strategic Concept", **International Affairs**, 86(2), 489-522.

Youngerman, Barry (2008), Pandemic and Global Health, Infobase Publishing, New York.

Yurdakul, Eray Serdar (2015), "Tarihte Önemli Bulaşıcı Hastalık Salgınları", **Türkiye Klinikleri J Public Health-Special Topics**, 1(3), 1-6.

Zietz Björn ve Dunkelberg, Heike (2004), "The History of The Plague and The Research on The Causative Agent Yersinia Pestis", **Int J Hyg Env Health**, 203(1), 165–178.

Kuramdan Uygulamaya
YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

Editörler
Dr. Tarık Demir
Dr. Mehmet Er

nobel

KURAMDAN UYGULAMAYA YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

Editörler: Dr. Tarık Demir - Dr. Mehmet Er

Yayın No.: 4735
Eğitim No.: 979
ISBN: 978-625-397-050-5
E-ISBN: 978-625-397-051-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Demir, Tarık., Er, Mehmet.
Kuramdan Uygulamaya Yabancılara Türkçe Öğretimi / Editörler: Tarık Demir - Mehmet Er
1. Basım, XIV + 318 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-050-5
E-ISBN: 978-625-397-051-2
1. Yabancılara Türkçe Öğretimi 2. Okuma Becerisi 3. Yazma Becerisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**
ÖN SÖZ ..... **v**
SUNUŞ ..... **vii**

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE PEDAGOJİ VE ÖĞRETMEN YETERLİKLERİ **1**
Tarık Demir

Giriş 1
1. Yabancılara Türkçe Öğretiminde Öğretmen Yeterlikleri 5
2. Mesleki Bilgi 6
2.1. Alan Bilgisi 6
2.2. Alan Eğitimi Bilgisi 8
2.3. Mevzuat Bilgisi 9
3. Mesleki Beceri 11
3.1. Eğitim Öğretimi Planlama 11
3.2. Öğrenme Ortamları Oluşturma 12
3.3. Öğretme ve Öğrenme Sürecini Yönetme 14
3.4. Ölçme ve Değerlendirme 16
4. Tutum ve Değerler 17
4.1. Millî, Manevi ve Evrensel Değerler 17
4.2. Öğrenciye Yaklaşım 18
4.3. İletişim ve İş Birliği 20
4.4. Kişisel ve Mesleki Gelişim 21
Sonuç 22
Kaynakça 23

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE SINIF İÇİ İLETİŞİM **25**
Mehmet Er

Giriş 25
1. İlk Ders 29
2. Etkili İletişim 34
3. Kültürlerarası İletişim ve Etkileşim 36
4. Sınıf İçi İletişimde Karşılaşılabilecek Sorunlar 38
Sonuç 40
Kaynakça 43

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE DİNLEME BECERİSİ 47
İrem Nur Demir - Hülya Ağın Haykır

Giriş 47
1. Dinleme Amaçları 48
2. Dinleme Türleri 49
3. Dinleme Becerisinin Diğer Becerilerle İlişkisi 52
3.1. Dinleme-Okuma İlişkisi 53
3.2. Dinleme-Konuşma İlişkisi 59
3.3. Dinleme-Yazma İlişkisi 61
4. Dinleme Becerisinde Ölçme Değerlendirme 63
Sonuç 67
Kaynakça 69

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KONUŞMA BECERİSİ 71
F. Esra Kanmaz

Giriş 71
1. Konuşma Becerisi 72
2. Dil Seviyelerine Göre Sözlü Üretim ve Sözlü Etkileşime İlişkin Yeterlikler 72
3. Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Bir Öğreticinin/Kolaylaştırıcının Konuşma Becerisi Dersi Kapsamında Yapabilecekleri 75
Sonuç 86
Kaynakça 87

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE OKUMA BECERİSİ 89
Aliye Uslu Üstten

Giriş 89
1. Okuma Becerisi 89
2. Okuma Metni Soruları 92
2. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Okuma Becerisi 93
3. Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni'nde Okuma Becerisi 94
4. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Metin Seçimi 97
5. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Metin İşleme Süreci 100
6. Okuma Becerisini Ölçme ve Değerlendirme 109
Sonuç 110
Kaynakça 111

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE YAZMA BECERİSİ 113
Şeyda Yeşilyurt

Giriş 113
1. Yazma Becerisi 113
1.1. Zor Beceri "Yazma Becerisi" 114
2. Seviyelere Göre Yazma Becerisi 116
2.1. A0 ve A1 Yazma Becerisi 119
2.2. A2 Yazma Becerisi 123
2.3. B1 Yazma Becerisi 127
2.4. B2 Yazma Becerisi 128
2.5. C1 Yazma Becerisi 130
2.6. C2 (Akademik) Yazma Becerisi 131
3. Seviyelere Göre Yazma Sınavı Soru Örnekleri 132
3.1. Yazım Denetimi ve Puanlama 135
Sonuç ve Öneriler 137
Kaynakça 139

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE DİL BİLGİSİ 141
Hande Bulduk

Giriş 141
1. Yabancılara Türkçe Dil Bilgisi Öğretimi 142
1.1. Yabancı Dil Öğreniminde Dil Bilgisi Gereksinimi 142
1.2. Türkçe Dil Bilgisinin Yabancı Öğrenicilere Anlatımı 144
1.3. Dil Bilgisi Öğretiminde İçerik Belirleme Ölçütleri 145
1.4. Etkili ve İşlevsel Dil Bilgisi Öğretimi İçin İpuçları 149
1.5. Ölçme ve Değerlendirmede Dil Bilgisinin Yeri 152
2. Türkçe Dil Bilgisi Anlatım Örnekleri 153
Sonuç 161
Kaynakça 162

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KELİME ÖĞRETİMİ 163
Mehmet Yıldırım

Giriş 163
1. Dil Öğretiminde Kelime 163
2. Kelime Öğretimi 164
3. Türkçede Alıntı Kelimeler 167
4. Kelimeyle İlgili Öğrenilmesi Gereken Bilgiler 168
4.1. Şekil Bilgisi 169

4.2. Anlam Bilgisi 170
4.3. Dil Bilgisi 170
4.4. Kullanım Bilgisi 171
5. Kelime Öğretimi Yöntemleri 173
5.1. Görsel Kullanma 174
5.2. Gerçek Nesneler Kullanma 177
5.3. Beden Dili/Rol Yapma 178
5.4. Kelimenin Anlamını Türkçe Açıklama 178
5.5. Kelimenin Ana Dildeki Karşılığını Verme 180
5.6. Kelimenin Anlamını Buldurma 183
5.7. Sözlük Kullanma 185
6. Kelime Etkinlikleri 187
6.1. Kelime Eşleştirme 187
6.2. Görsele Dayalı Etkinlikler 192
6.3. Metindeki Boşlukları Uygun Kelimeyle Doldurma 193
6.4. Açıklaması Yapılan Kelimeyi Bulma 195
6.5. Kelimeleri Cümle İçinde Kullanma 195
6.6. Bulmacalar 196
6.7. Farklı Kelimeyi Bulma 197
6.8. Kelimeleri Gruplandırma 198
6.9. Çağrışımlı Kelimeler 200
6.10. Kelime Haritası 200
6.11. Kelime Oyunları 202
6.11.1. Kart Oyunu 202
6.11.2. Bingo 202
6.11.3. İpucu Oyunu 203
6.11.4. Kelime Eşleştirme 203
6.11.5. İsim Eşya Oyunu 204
Sonuç 205
Kaynakça 206

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME: GAZİ ÜNİVERSİTESİ TÖMER ÖRNEĞİ 211
Aslı Akıncılar - Sena Baykal

1. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme 211
1.1. Okuma Becerisini Ölçme ve Değerlendirme 213

1.2. Dinleme Becerisini Ölçme ve Değerlendirme 218
1.3. Konuşma Becerisini Ölçme ve Değerlendirme 222
1.4. Yazma Becerisini Ölçme ve Değerlendirme 227
2. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Uygulanan Sınavlar 230
2.1. Seviye Tespit Sınavları (Tanılama Amaçlı) 231
2.2. Kurs Sınavları (Biçimlendirme Amaçlı) 232
2.3. Türkçe Yeterlik Sınavları (Belgelendirme Amaçlı) 232
Sonuç 233
Ek-1. Sözlü Anlatım Dereceli Puanlama Anahtarı 235
Ek-2. Karşılıklı Konuşma Dereceli Puanlama Anahtarı 235
Ek-3. Yazılı Anlatım Değerlendirme Ölçeği 236
Kaynakça 237

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KURGUSAL METİNLER: MASAL METİNLERİ ÖRNEĞİ 239
Sema Kılıçaslan

Giriş 239
1. Dil Edinimi ve Masal 240
2. Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Materyallerinde Masallar 243
3. Dil Öğretiminde Masallardan Yararlanmanın Önemi 247
Sonuç 250
Kaynakça 251
EKLER (Masal Metinleri) 253

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE MATERYAL GELİŞTİRME 257
Hatice Saat

Giriş 257
1. Materyal Üretimi 259
1.1. Materyal Olarak Ders Kitabı 259
1.2. Ders Kitabı Dışındaki Materyaller 261
2. Materyal Hazırlarken Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar 262
2.1. Biçim 262
2.1.1. Görsel Kullanımı 263
2.1.2. Sarmallık 265
2.1.3. Kolaylık-Zorluk 266
2.1.4. Okunabilirlik 266
2.1.5. Yönergeler 267

2.2. İçerik 267
2.2.1. Kazanım 267
2.2.2. İşlevsellik ve İletişim 268
2.2.3. Bağlam 269
2.2.4. İlgi Çekicilik 271
2.2.5. Güncellik 273
2.2.6. Kültür 274
2.2.7. Pedagojik Yaklaşım 274
3. Materyallerin Kullanım Süreci 275
4. Otantik ve Teknolojik Materyallerin Kullanımı 276
5. Materyal Üreticilerinin Yeterlikleri 278
Sonuç 280
Kaynakça 281

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE BEYİN ARAŞTIRMALARI VE EVRENSEL DİL BİLİMİ 283
Hatice Parlak

Giriş 283
1. Dilin Beyinde İşlemlenmesi 284
1.1. Girdi/Duyular 285
1.2. Bellek 287
1.3. Ayna Nöronlar 289
1.4. Beynin Sağ ve Sol Yarım Küreleri 290
2. Dilin Evrensel Özellikleri 291
3. Dil Becerileri 293
3.1. Anlam 294
3.1.1. Dinleme 295
3.1.2. Okuma 297
3.2. Dilin Kullanımı 298
3.2.1. Konuşma 300
3.2.2. Yazma 302
Sonuç ve Öneriler 304
Kaynakça 308

ÖZ GEÇMİŞLER 311

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE PEDAGOJİ VE ÖĞRETMEN YETERLİKLERİ[1]

Tarık Demir

Giriş

Sosyal bir varlık olan insanın temel ihtiyaçlarından biri iletişimdir. İletişim, anne bebek arasında başlayıp baba ve aile üyeleri ile merkezden çevreye doğru genişleyen halkalar düzeninde büyür. Bu büyüme sürecine bireyin, ana dili haricinde bir dili öğrenmesi ile ikinci dil veya yabancı dil olarak öğrendiği dil(ler) de dâhil olur. Birey yabancı bir dille karşılaştığında ortaya çıkan ilk soru "Ne öğreneceğim?" sorusudur. Bireyin iç ve dış motivasyon unsurlarına göre ilk sorudan önce veya hemen ardından "Neden öğreneğim?" sorusu akla gelecektir. Hedef dilin ve oluşturduğu imkânların bireye sunacağı cevaplar sürecin devamlılığını sağlayacaktır. Şayet birey bu sorunun cevabından tatmin olursa dil öğrenim/öğretim süreci boyunca önem arz edecek üçüncü soru ortaya çıkacaktır: "Nasıl öğreneceğim?". Bu soru öğretmen tarafından da "Nasıl öğreteceğim?" şeklinde sorulup profesyonelce cevaplanmalıdır. Bu soru ve cevap kısmında sürece dâhil olan disiplinler arası kavramın adı pedagojidir.

Çalışma kapsamında ilk soru olan "Ne öğreneceğim?" sorusunun cevabı alan itibarıyla Türkçe olarak karşılık bulmaktadır. Bu soruyu soran yani Türkçe öğrenmeye talip olan bireyin hazırbulunuşluk özelliklerine göre özel tanımlamalar yapılmaktadır. Bunlar; çocuklara Türkçe, yetişkinlere Türkçe, Türk soylulara Türkçe, yabancı dil olarak Türkçe, ikinci dil olarak Türkçe, iki dillilere Türkçe; genel Türkçe, akademik Türkçe, iş Türkçesi vb. şekilde örneklendirilebilir. Bu tasnif hedef dile karşı sorulan "Neden?" ve "Nasıl?" soruları için de büyük önem arz etmektedir. "Nasıl Türkçe öğreneceğim?" sorusunun cevabı

[1] Yabancılara Türkçe kavramı, yabancı dil olarak Türkçe öğretiminden ayrışması ve alan yazında kapsayıcı biçimde kullanılıyor olması sebebiyle tercih edilmiştir. Yabancılara Türkçe öğretimi kavramı alt ayrımları da kapsar nitelikte kullanılmaktadır.

Türkçe öğretimindeki farklılaşmalar Türkçe öğretmenlerinin eğitiminde farklılaştırmaların yapılması gerektiğini göstermektedir. Millî Eğitim Bakanlığı (2010, s. 152) tarafından Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ve bu alandaki öğretmenlerin yetiştirilmesine ilişkin çalıştay raporunda da ifade edildiği üzere "Yurt dışında Türkçe öğretecek olan okutmanların seçimi için özel alan yeterlikleri belirlenmelidir." ihtiyacı diğer alt dallarla birlikte ele alınarak hâlâ çalışılmayı ve cevaplanmayı beklemektedir. Bu ihtiyaçlar öğretmen yeterliklerinin alana özgü biçimde yeniden tanımlanmasını da gerektirmektedir

Yabancılara Türkçe öğretimi alanında çalışacak öğretmenlere yönelik hazırlanan bu çalışmada MEB (2017)'den mülhem paylaşılan yeterlikler uygulama bilgisiyle yorumlanmış ve yapılan çalışmalar ışığında örneklendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda alanın en önemli ayrım noktası öğretmenlerin çok dilli ve kültürlü ortamların profesyonelleri olduğu ve olması gerektiği olarak görülmüştür. Çünkü Türkçenin yabancı dil olarak öğretildiği ortamlarda, sınıflar doğası gereği çok dilli ve çok kültürlü sınıflardır. Bu çok dilli ve kültürlü sınıflarda kültürlerarası etkileşimlerin oluşması günlük ve sıradan bir eylemken bu sürecin bilinçli bir biçimde yönetilip, yönlendirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

CEFR. (2020). *Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment. Companion volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing.*

CEFR. (2001). *Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment.* Cambride: Cambride University Press.

Çetin, O. (2020), "*Yabancılara Türkçe Öğretimi Sertifika Programlarında Görülen Eksiklikler ve Çözüm Önerileri",* XV. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildiri Kitabı, Sayfa:366-375, Gürcistan-Tiflis.

Demir, T. (2021). Türkçe öğretmenlerinin/öğreticilerinin pedagojik yeterlikleri üzerine bir değerlendirme. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(3), 966-977.

Demir, T. (2021). *Yabancılara Türkçe Öğretiminde Öğreticilerin Pedagojik Yeterliliklerine Yönelik Bir İnceleme*. Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi.

Güzel, A. (2010). Türkçe Eğitimi Bölümlerinde Kurulması Gerekli Görülen Ana Bilim Dalları. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Türkçe Öğretimi Özel Sayısı, 27, 371-383.

Kana, F., Boylu, M. & Başar, U. (2016). Yabancı dil olarak Türkçe öğretmeni yetiştirmenin gerekliliği ve lisans programı önerisi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi* 12(5), 1125-1138.

Er, M. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Mikroagresyon. *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi*, 1 (2), 92-99. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijotfl/issue/40118/502605

Kumaravadivelu, B. (2012). *Language Teacher Education for a Global Society*. New York and London: Routledge.

MEB (2017). *Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri.* Öğretmen Yetiştirme Genel Müdürlüğü, Ankara.

MEB (2010). *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi ve Bu Alan için Öğretmen Yetiştirmenin Önemi ve Gereği.* Marmaris: Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi ve Öğretmenliği Çalıştayı Kitabı.

TELC (2013). *Diller için Avrupa ortak başvuru metni*, Ankara. MEB Yayınları.

TTKDÖP (2018). Türkçe ve Türk Kültürü Dersi Öğretim Programı 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Seviyeler Ankara. MEB Yayınları.

TYDOP (2020). *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretim Programı.* İstanbul. Türkiye Maarif Vakfı Yayınları.

TYYÇ. (2020). *Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi*. Erişim adresi: http://tyyc.yok.gov.tr/?pid=38

Ustabulut, M. Y. (2019) *Yansıtıcı düşünme becerileri eğitiminin yabancı dil olarak Türkçe öğreten öğretmenler ve Türkçe öğretimi üzerindeki etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

YDOTÖP (2015). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretim Programı*. Ankara. Ankara Üniversitesi Basımevi.

YÖK - ÖYLP (2020). *Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları*. Erişim adresi: https://www,yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/AA_Sunus_%20Onsoz_Uygulama_Yonergesi.pdf

YDTÇP (2019). *Yurt Dışındaki Türk Çocukları İçin Türkçe ve Türk Kültürü Dersi Öğretim Programı 1-10. Sınıflar.* Ankara. MEB Yayınları.

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE SINIF İÇİ İLETİŞİM

Mehmet Er

Giriş

"Aklın süsü dildir, dilin süsü söz."

Kutadgu Bilig

İletişimin temel aracı dildir. Doğru kullanılan beden dili ve ses tonuyla birleştirilmiş sözler, etkili iletişimi de beraberinde getirmektedir. Sosyal bir varlık olan ve tüm hayatı farklı kişi ve gruplarla iletişim kurarak devam eden insanoğlu, bu becerisini farklı yollarla geliştirmeye çalışır. Çünkü etkili iletişim, sosyal hayatta karşılaşılabilecek tüm sorunların önüne geçmek; sağlıklı bir sosyal ilişki kurmak için en önemli yoldur. Doğru ve etkili iletişimin önemli olduğu safhalardan biri eğitim-öğretim süreçleridir. Bir dil öğretim süreci olan Türkçenin yabancı/ikinci dil olarak öğretiminde de etkili iletişim kurmak, hem öğretim hem öğrenimin tam ve doğru gerçekleşmesine önemli katkıda bulunur. Bununla birlikte dil öğretiminin temel öğrenme mekânları sınıflardır ve çok kültürlü ortamlar olan dil öğretim sınıflarında iletişim temelli sorunlarla karşılaşılabilir. Bu hususta karşımıza çıkan ilk önemli başlık, kültürlerarası duyarlılık ve kültürlerarası etkileşim kavramlarıdır. Doğru ve etkili iletişim kurmanın unsurları, ilk dersin nasıl olması gerektiği ve sınıf içinde iletişimi sekteye uğratacak davranışlar, tartışılması gereken diğer ana başlıklardır.

Eğitim amacıyla yurt dışına giden öğrenciler; misafir öğrenci, yabancı öğrenci, uluslararası öğrenci gibi birçok farklı sıfatla nitelendirilmektedir. Bu öğrenciler, gittikleri ülkelerin dillerini öğrenmekte ve genellikle eğitim öğretime başladıkları ilk bir yıllık süreç dil öğrenme dönemi olmaktadır. Her ne kadar uluslararası öğrencilerin büyük çoğunluğu eğitim amacıyla yurt dışına çıkmış olsalar da dil öğrenmenin tek amacı eğitim hayatına devam etmek de-

doğru iletişim yollarıyla öğrenicileriyle iletişim kuran öğretici; öğrenimin etkili şekilde gerçekleşmesindeki en önemli faktördür.

Kaynakça

Almukdad, M. (2020). *Uluslararası öğrencilerin kültür şoku, öz yeterlik, yaşam doyumu ve uyum stratejileri: Bir karma yöntem araştırması* [Yayınlanmamış doktora tezi.] Gazi Üniversitesi.

Alver, M. (2019). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde esas alınan ilkeler ile kullanılan yöntem ve teknikler. İ. Erdem, B. Doğan ve H. Altunkaya (Ed.), *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi* içinde. Ankara: Pegem Akademi.

Balcı F. (2018). *Okulda arabuluculuk*, Nobel Akademik Yayıncılık.

Barın, E. (2010). Yabancılara Türkçe öğretiminde öğretmen yeterliği ve yardımcı öğretmen kavramı*, II. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi*, İzmir.

Barın, E. (2004). Yabancılara Türkçe öğretiminde ilkeler, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* 1(1), 19-30.

Benson, S. D. (2016). Task-based language teaching: An empirical study of task transfer. *Language Teaching Research*, 20(3), 341-365.

Bölükbaş, F. (2013a). İşitsel-dilsel yöntem (Audio-lingual method). M. Durmuş ve A. Okur (Ed.), *Yabancılara Türkçe Öğretimi El Kitabı* içinde (s. 61-65). İstanbul: Grafiker Yayınları.

Brown, H. D. (2007). *Principles of language learning and teaching*. White Plains, NY: Pearson, Longman.

Büyükikiz, K. K. (2013a). Doğal yaklaşım (Natural approach). M. Durmuş ve A. Okur (Ed.), *Yabancılara Türkçe Öğretimi El Kitabı* içinde (s. 87-89). Ankara: Grafiker Yayınları.

Byram, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence: Clevedon:* Multilingual Matters.

Chen, G.-M. and Starosta, W.J. (1996*). Intercultural communication competence: A synthesis, Communication* Yearbook, 19, 353-384.

Council of Europe (2020). *Common European Framework of Reference For Languages*: *Learning, Teaching, Assessment Companion Volume With New Descriptors, Language Policy Programme Education Policy Division Education Department Council of Europe*, Strasbourg 2001 / 2018 / 2020.

Demir, T. (2021). *Yabancılara Türkçe öğretiminde öğreticilerin pedagojik yeterliklerine yönelik bir inceleme*, [Yayınlanmamış Doktora Tezi] Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Demircan, Ö. (2013). *Yabancı dil öğretim yöntemleri*. İstanbul: Der Yayınları.

Demirel, Ö. (2012). *Yabancı dil öğretimi.* Ankara: Pegem Akademi.

D-AOBM (2021). *Diller için Avrupa ortak başvuru metni*, "Öğrenme, öğretme ve Değerlendirme" Tamamlayıcı cilt, Ankara: MEB yayınları.

Durmuş, M. (2019). Kültürlerin temas alanı olarak dil öğretim süreçleri ve mikro saldırganlıklar, Millî *Folklor*, Sayı:122, 50-63. ORCID ID: 0000-0002-5337-3113.

Durmuş, M. (2018). Dil öğretiminin temel kavramları üzerine düşünceler: "Yabancılara Türkçe öğretimi mi, yabancı veya ikinci dil olarak Türkçe öğretimi mi?" *Türkbilig Dergisi*, 35(2), 181-190.

Durmuş,M. (2019). *Dil Öğretiminde öğretici yeterlilikleri ve pedagojik muhakeme becerisi,* Ankara: Grafiker Yayınları.

EPG (2005*). Dil Öğretmenleri İçin Avrupa Profil Tablosu*, Web: https://www.eaquals.org/wp-content/uploads/EPG-booklet_TR.pdf [20.04.2022]

Er, M., Saat, H., Uslu Üstten, A. (2018). "Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) Bursları Kapsamında Türkiye'de Öğrenim Gören Öğrencilerin

Yaşadıkları Uyum Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme". *International Journal of Language Academy*, 6(3): 331-346.

Er, M. (2021). *Yabancılara Türkçe öğretiminde kültürlerarası iletişim ve mikro saldırganlık*, [Yayınlanmamış doktora tezi] Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Erol, H.F. (2008). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde bildirme ve tasarlama kiplerinin öğretimi ve sıralaması*, [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi] İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Göçmenler, H. (2011). *Beden dilinin yabancılara Türkçe öğretiminde etkisi*, [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi] Ankara: Gazi Üniversitesi.

Güneş, F. (2013a). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Gömleksiz, M. N. ve Kan, A. Ü. (2012). Eğitimde duyuşsal boyut ve duyuşsal öğrenme. *Turkish Studies - International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(1), 1159- 1177.

Güvenç, B. (1979). *İnsan ve kültür,* İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.

Havviland, W.,A., Prins H.E.L., Walrath D., Mcbride B., (2008). *Kültürel antropoloji*, (Çev., Ergüvan D.), Kaknüs Yayınları.

Livan, B. (2011). *Yabancı bir ülkede öğrenci olmak*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Melanlıoğlu, D. (2013*).* Kültürler arası iletişim odaklı yaklaşımı, "*Yabancılara Türkçe Öğretimi el kitabı* içinde. Ed: Durmuş M. ve Okur A., Ankara: Grafiker Yayınları.

Moran, P. (2001). *Teaching culture*. Boston: Heinle.

Okur A., Durmuş M. (2014). *Yabancılara Türkçe öğretimi el kitabı,* Ankara: Grafiker Yayınları.

Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2002). *Approaches and methods in language teaching.* Cambridge University Press.

Seyhan, L. (2018). *Yabancılara Türkçe Öğretimi için Ortak Öneriler Çerçevesindeki bağlamlardan hareketle Türkçenin temel söz varlığının belirlenmesi,* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Sue, D. W., Nadal, K. L., Capodilupo, C. M., Lin, A. I., Torino, G. C. ve Rivera, D. P. (2008a). Racial microaggressions against black Americans: Implications for counseling, *Journal of Counseling & Development*, 86(3), 330-338.

Sue, D. W., Capodilupo, C. M. ve Holder, A. M. B. (2008b). Racial microaggressions in the life experiences of black Americans, *Professional Psychology: Research and Practice*, 39(3), 329-336.

Sue, D. W., Capodulipo, C. M. (2007). Racial microaggressions in everyday life: Implications for clinical practice. Web: tarihindehttps://www.researchgate.net/publication/6315413 _Racial_microaggressions_in_evryday_life_Implications_for_clinical_practice [11.09.2022].

Temur, N., Duman, A. (2020). "Yabancılara Türkçe öğretiminde dil düzeylerine göre sosyokültürel bilgilerin belirlenmesi ve sunumu, "*Yabancı/İkinci Dil Öğretiminde Kültür ve Kültürel Etkileşim* içinde", Editör: Gülnur A., s. 121-154, Ankara: Pegem Yayınları.

Tomalin, B. ve Susan S. (1993). *Cultural Awareness*, London, Oxford.

TYDÖP (2020). *Türkçenin Yabancı dil olarak öğretimi programı*.

UNESCO. (2009). Defining an inclusive education agenda: Reflections around the 48th session of the international conference on education. Geneva: *UNESCO International Bureau of Education.*

Ur, P. (2009). *A course in language teaching: practice and theory.* Cambridge University Press.

Uslu Üstten, A., Er, M. (2017). "Yabancılara Türkçe Öğretiminde Eş ve Zıt Anlamlı Sözcük Öğretiminin Söz Varlığına Katkısı Açısından Değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 12(34), 457-472.

Yazar, Z. (2014). Beden Dili, "*Tarımsal Yayım ve Danışmanlık içinde, editör: Sayılı ve diğerleri,* Tokat: Gaziosman Paşa Üniversitesi Yayınları.

Yeşilyurt, Ş. (2022). The use of "ıntermedıary language" ın teachıng turkısh as a foreıgn language, IJETSAR *(International Journal of Education Technology and Scientific Researches),* 7 (17), 688-719.

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE DİNLEME BECERİSİ

İrem Nur Demir - Hülya Ağın Haykır

Giriş

Dinleme, zihinsel karmaşık süreçleri içinde bulunduran işitme yoluyla alınan bilgileri anlama ve anlamlandırma sürecidir. Dinleme becerisi alan yazında en çok ihmal edilen beceri olarak nitelendirilirmiştir ve dinleme için çeşitli betimlemeler yapılmıştır.

Dinleme, alımlama becerileri içinde yer almaktadır. Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni'nde (2021, s. 51) alımlamanın temel olarak "girdiyi almayı" ve "işlemeyi" içerdiği söylenmektedir.

Dil öğretiminde ve dil ediniminde doğru girdilerin doğru çıktılara temel oluşturduğu kabul edilmiştir. Özbay (2009, s. 81) dinleme için temel dil becerileri arasında en önce gelişen ve diğer dil becerilerinin temelini oluşturan bir beceri olduğunu savunmuştur. Dinleme becerisinin önemi için Rankin (1928, s. 625) doğumdan ölüme kadar hayatın her döneminde karşımıza çıktığını, dil becerileri arasında en çok ve en sık kullanılan beceri olduğunu söylemiştir.

Dinleme becerisi için yer etmiş bazı genel tanımların temelinde işitme ve dinleme kavramlarının farklı olduğu vurgulanmıştır (Göğüş, 1978, s. 228).

İşittiğini anlamak amacıyla dikkat harcamak ve bir sonuç çıkarmak için konuşmayı izleme olarak tanımlarken; Sever (2000, s. 11), işitileni almak ve saklamak ya da işitileni anlamak amacıyla dikkat harcamak diye açıklamıştır.

İşitme dinlemenin yalnızca ilk basamağı olarak nitelendirilebilir. İşitme anlamlı ya da anlamsız seslerin kulak yoluyla beyne iletilmesi bir başka ifadeyle duyulmasıdır. Ancak dinleme bu işitme işinden sonra dikkat kesilme, anlama, anlamlandırma, yorumlama gibi süreçleri içerir. Nitekim dinlemede stratejilerden söz edilebilirken işitmede bu mümkün değildir. Diğer bir görüş ise dinleme becerisinin edinilen bir beceri olduğu sanılmasıdır. Eğitim ve öğretim

Öğretimi kadar ölçülüp değerlendirilmesi de daha fazla emek isteyen dinleme becerisinin ölçme değerlendirme süreçleri sübjektiflikten uzak ve nitelikli biçimde gerçekleştirilebilmelidir. Bunun için dereceli puanlama anahtarları (Rubrik) kullanılmalıdır.

Kaynakça

Akyol, H. (2006). *Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretimi Yöntemleri.* Ankara: Kök Yayıncılık.

Aşılıoğlu, B. (2009). Türkçe Öğretmen Adaylarına Göre Derslerde Karşılaşılan Başlıca Dinleme Engelleri. *Elektronik Sosyal bilimler Dergisi (Electronic Journal of social Sciences). (*8(29)), s. 45-63.

Aytekin, H. ve Harman, E. (2022). *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* (26(2)), s. 477-490.

Chermak, G. D., & Musiek, F. E. (1997). *Cental auditory processing disorders New perspectives.* San Diego: Singular Publishing Group.

Cohen, A. D., & Henry, A. (2002). Focus on the language learner: Motivation, Styles,and Strategies. N. Schmit (Dü.) içinde, *An Introduction to Applied Linguistics* (s. 165-189). London: Arnold.

Çiftçi, M. (2001). Dinleme Eğitimi ve Dinlemeyi Etkileyen Faktörler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(2(2)), s. 165.

Demir, T. (2022, Mayıs). Türkçe Öğretimi İçin Etkileşimsel Bir Yöntem: Kademeli Sorumluluk Aktarım Modeli. *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi, 9*(1), s. 50-60.

D-AOBM (2021). *Diller için Avrupa Ortak BAşvuru Metni: Öğrenme, Öğretme ve Değerlendirme: Tammalayıcı Cilt*. Milli Eğitim Bakanlığı.

Dreyer, C., & Oxford, R. (1996). Learning strategies and other predictors of ESL proficiency among Afrikaans Speakers in South Africa. R. Oxford (Dü.) içinde, *Language Learning Strategies Around the World: Cross-cultural Perspectives* (s. 61-74). Manoa: University of Hawaii Press.

Göçer, A. ve Tabak, G. (2007). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde A1-C1 düzey dinleme. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi, 6*(3), s. 400-411.

Göğüş, B. (1978). *Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi.* Ankara: Gül Yayınevi.

Grosu, L. M., & David, I. (2013). E-learning in foreign language teaching: What is gained and what is lost. *Journal of Advanced Distributed Learning Technology*(1(2)), s. 44-51.

MEB. (2019). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu (6, 7, 8.sınıflar).* Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.

Melanlıoğlu, D. (2012). Dinleme Becerisine Yönelik Ölçme Değerlendirme Çalışmalarında Üstbiliş Stratejilerinin Kullanımı. *İnternational Periodical For The Langueges, Literature and History of Turkishor Turkic*(7(1)), s. 1583-1595.

Melanlıoğlu, D. (2015). Yabancı Öğreniciler İçin Dinleme Becerisine Yönelik Üstbilişsel Dereceli Puanlama Anahtarı. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* s. 391-404.

Özbay, M. (2009). *Bir Dil Becerisi Olarak Dinleme Eğitimi,.* Ankara: Öncü Kitap.

Özbay, M. (2009). *Anlama Teknikleri: II Dinleme Eğitimi.* Öncü Kitap.

Rankin, P. T. (1928, 17 8). The importance of listening ability. *The English Journal*, s. 623-630.

Sever, S. (2000). *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme,* Ankara: Anı Yayınları.

Sever, S. (2004). *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Taşer, S. (2012). *Konuşma Eğitimi.* İstanbul: Pegasus Yayınevi.

Temur, T. (2001). *Dinleme becerisi konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu Türkçe 1-8,* Ankara: Nobel Yayınları.

Temur, T. (2010). Dinleme Metinlerinden Önce ve Sonra Sorulan Soruların ÜniversiteÖğrencilerinin Dinlediğini Anlama Becerisi Düzeyine Etkisi. *Ahmet Keleşoğlu*(29), s. 303-319.

TÖMER, A. Ü. (2018). *Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı A1-A2-B1.*Ankara.

TÖMER, G. Ü. (2016). *Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı A1-A2-B1.* Ankara.

Yunus Emre Enstitüsü (2018). *Yedi İklim Türkçe Ders Kitabı B1*. Ankara

Tuzcu-Eken, D. (2012). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde temel düzeydinleme-anlama becerisini geliştirmeye yönelik etkinlikler. *5. Uluslararası Türkçenin eğitimi-öğretimi kurultayı.* Mersin.

Uzun, L. ve Keçik, İ. (2004). *Türkçe sözlü ve yazılı anlatım.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KONUŞMA BECERİSİ

F. Esra Kanmaz

Giriş

Günümüzde eğitim, ticaret, turizm, politika, askerlik gibi pek çok nedenden ötürü Türkçenin yabancı dil olarak öğrenimine olan ilgi gün geçtikçe artmaktadır. Bu ilgi ve uluslararası eğitim hareketliliğinin doğal bir sonucu olarak ortaklık ve standart arayışı, diğer dillerde olduğu gibi, Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde de 2001 yılından beri "Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni"nin (D-AOBM) esas alınmasını sağlamıştır (Şen, 2019, s. 17). Dört temel dil becerisinden biri olan ve bir anlatma becerisi olan konuşma becerisi, üretime dönük bir beceri olduğu için yabancı uyruklu öğreniciler için yazma becerisi gibi zorlanılan bir beceridir. Sözlü etkileşim (karşılıklı konuşma), karşıdaki kişinin yönlendirmesiyle bir şekilde sürse de sözlü üretim, başka bir deyişle kişinin topluluk önünde konuşması kişinin ana dilinde bile zorlukla gerçekleştirebileceği bir beceridir. Bu bakımdan bu becerinin edindirilmesine ilişkin yapılan etkinliklerde, hedef dilin öğrenme ortamında etkin bir biçimde kullanılması gerekmektedir. Nitekim 2020 yılında yayımlanan "D-AOBM Tamamlayıcı Cilt"te dört temel dil becerisi ekseninde iletişim odaklı dil etkinliklerine de yer verilmiştir ve etkileşim vurgusu yapılmıştır. Bu etkinlikler "alımlama, üretim, etkileşim, aracılık" olarak dört temel başlık altında incelenmiştir (Coincil of Europe, 2020). Ayrıca Tamamlayıcı Cilt'te "eylem odaklı yaklaşım" benimsenmiş; dil öğrenicileri "sosyal aktörler" olarak görülmüş ve onların gerçek yaşamlarındaki hareketliliklerinin, kendilerini ifade etmelerinin ve farklı nitelikteki görevleri yerine getirmelerinin, dil öğreniminin hedefleri olarak görülmesine vurgu yapılmıştır. Buradan hareketle sınıf ortamında eylem odaklı bir yaklaşımı benimsemek, hedef dilin sınıfta yoğun bir şekilde kullanımını, öğrenicilerin "dili öğrenmeleri"nden çok "dili kullanmayı öğrenmeleri"ni gerektirir (Balcı ve Melanlıoğlu, 2020, s.175; D-AOBM, 2021, s.34). Dili "sosyal bir eylem" olarak değerlendiren Holtgraves'a göre de dil kullanımı,

tim, sözlü etkileşimden ayrılır. Çünkü kişinin topluluk önünde konuşması kendi ana dilinde bile zordur ancak karşılıklı konuşma bir şekilde karşıdaki muhatabın da yönlendirmesiyle sürebilir (Akt. Nunan, 1999, s. 26, 27). Bu anlamda Türkçeyi yabancı dil olarak öğreten birinin öğreniciyi, dili üretimsel olarak kullanmaya isteklendirici bir öğrenme ortamı kurgulaması gerekmektedir.

Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni'nde dil seviyeleri tanımlamış ve seviyelere ilişkin yeterliklere yer verilmiştir. Ayrıca yine D-AOBM'de (2021, s. 34) "eylem odaklı yaklaşım" benimsenmiştir, başka bir deyişle öğrenicilerin "dili öğrenmeleri" den çok "dili kullanmayı öğrenmeleri" üzerinde durulmuştur. Bu yaklaşımı esas alan bir öğretici/dil kolaylaştırıcısı, sınıf dışı uygulamaları sınıf içinde uygulamalı, öğrenicilerin dışarıda hedef dille ilgili yaşayabileceği zorluklarla onları sınıf ortamında karşı karşıya bırakabilmelidir (Pattison'dan Akt. Nunan, 1999, s. 31-32). Bu anlamda öğretici, D-AOBM'yi ve ondan hareketle hazırlanan Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı'nı incelemeli, dil seviyelerini iyi bilip derslerini ona göre yapılandırmalı, dilin bir beceriler bütünü olduğundan yola çıkarak dil unsurlarından (söz varlığı, sesletim, dil bilgisi) yalnızca araç olarak yararlanmalı, sınıfı güvenli bir ortam hâline getirmeli, iletişimsel yaklaşımı öncelemeli, bol uyaranlı bir eğitim ortamı kurgulamalı; ölçme ve değerlendirmede hem süreç hem sonuç odaklı olmalıdır. Unutulmamalıdır ki zaten kaygı verici olan yabancı dil öğretimi; sözünü, sesini, beden dilini düzgün kullanan ve öğreniciye güvenli bir ortam sağlayan bir dil kolaylaştırıcısı ile çok kolay olacaktır.

Kaynakça

Adıgüzel, Ö. (2006). Yaratıcı drama kavramı, bileşenleri ve aşamaları. *Yaratıcı drama dergisi*, 1(1), 17-30.

Akgün, A. (2015). Edebiyatımızda göç ve göçmen edebiyatları üzerine bir değerlendirme. *Göç Dergisi*, 2(1), 69-84.

Alkan, A., Mertol, H. ve Mertol, G. (2020). Özel yetenekli öğrencilerin bilişim teknolojileri derslerinde bir farklılaştırma örneği olarak resfebenin kullanımı. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi,* 8(21), 1-11.

Aslan, C. (2017). *Örnek eğitim durumlarıyla Türkçe-Türk dili ve edebiyatı öğretimi*. Anı Yayıncılık.

Balcı, M., Melanlıoğlu, D. (2020). Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi programı üzerine. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(2), 173-198.

Balçıkanlı, C. (2021). *50 soruda dil öğrenme*. Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

Barın, E. (2006). Yurt dışındaki Türk çocuklarına Türkçe öğretiminde dikte ve yazılı anlatımın önemi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 54(2006/1), 20-32.

Büyükalan Filiz, S. (2004). *Öğretmenler için soru sorma sanatı*. Asil Yayın Dağıtım.

Çer, E. (2017). *Karikatürlerle Türkçe öğretimi*. Eğiten Kitap.

Demirel, Ö. (2011). *Yabancı dil öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Dilidüzgün, S. (2018). *Çağdaş çocuk yazını: yazın eğitimine atılan ilk adım.* Tudem.

Council of Europe (2020). Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment - companion volume. France: Council of Europe Publishing, Strasbourg. Web: https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4 adresinden 22.06.2022 tarihinde erişilmiştir.

Efe, H. (2005). *Karikatür ve eğitim (Karikatür sanatının eğitimdeki işlevi)*. Etki Yayınevi.

Er, M. (2021). *Yabancılara Türkçe öğretiminde kültürlerarası iletişim ve mikro saldırganlık* [yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Göçmenler, H. (2014). Beden dilinin yabancılara Türkçe öğretimi açısından önemi. *Hacettepe Üniversitesi Yabancı Dil Olarak Türkçe Araştırmaları Dergisi,* 2014 Yaz (1), 63-73

Güneş, F. (2012). Öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirme. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 32, 127-145.

Holtgraves, T. (2019). *Sosyal bir eylem olarak dil: sosyal ve psikolojik dil kullanımı*, G. Tekdemir (Çeviri Ed.). Nobel Akademik Yayıncılık.

İzgören, Ş. (2015). *Dikkat vücudunuz konuşuyor*. Elma Yayınevi.

Karababa Candaş, C. (2009). Yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi ve karşılaşılan sorunlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42(2), 265-277.

Kavcar, C. vd. (2005). Türkçe öğretimi: Türkçe ve sınıf öğretmenleri için. Engin Yayınları.

Kurt, E. (2019). *Çocuklara yabancı dil olarak Türkçe öğretimi* [yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Küçükler, N. (2010). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine yönelik, sanatsal uyaranlarla yapılandırılmış etkinlikler üzerine bir model önerisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.

D-AOBM (2021). *Diller İçin Avrupa ortak başvuru metni: Öğrenme, öğretme ve değerlendirme. Tamamlayıcı cilt*. MEB.

http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_01/04144518_CEFR_TR.pdf 20 Haziran 2022 tarihinde erişilmiştir.

Nunan, D. (1999). *Designing tasks for the communicative classroom.* Cambridge University Press.

Özdemir, E. (2021). *Konuşma sanatı*. Bilgi.

Sever, S. (2006). Çocukla yazınsal iletişim. Y. Çotuksöten ve N. Neydim, (Editörler). *Çocuk ve ilkgençlik edebiyatı kurultayı 11-12 Kasım 2005* içinde (ss.21-35). Maltepe Üniversitesi.

Sever, S. (2008). *Çocuk ve edebiyat*. Tudem.

Sever, S. (2018), *Sanatsal uyaranlarla dil öğretimi*. Tudem.

Sever, S., Kaya, Z. ve Aslan, C. (2011). *Etkinliklerle Türkçe öğretimi.* Tudem.

Şen, Ü. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimine genel bir bakış. Ü. Şen (Ed.), *Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi* içinde (ss.1-23). Pegem Akademi.

TDK (2005). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

TYDÖP (2020). Türkçenin yabancı dil olarak öğretim programı. TMV Yayınları.

Görsellere Ait Dijital Kaynaklar

Görsel 1: *http://art-vangogh.com/saint-remy_31.html*

Görsel 2: *https://araklicumhuriyetio.meb.k12.tr/tema/dosyadetay.php?KATEGORINO=2149849&git=1*

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE OKUMA BECERİSİ

Aliye Uslu Üstten

Giriş

Okuma becerisi, bilginin basitçe çözülmesinden ve kelimenin tam anlamıyla kavranmasından daha geniştir. Okuma; yazılı bilgiyi anlamayı, kullanmayı ve üzerinde düşünmeyi içerir. Ayrıca metinleri işlerken çeşitli uygun stratejilerin farkındalığını ve kullanma becerisini kapsar. Öğrenciler, bilgi, beceri ve eğilimlerini okul içinde ve dışında öğrenmek, iletişim kurmak ve topluma etkin bir şekilde katılmak için geliştirdikçe okuryazar olurlar. Okuryazarlık, öğrencilerin dinleme, okuma, konuşma, yazma ve sözlü, basılı, görsel ve dijital metinler oluşturma, çeşitli bağlamlarda farklı amaçlar için dili kullanma ve değiştirme işlemlerini içerir. Aksan'a (2000, s. 13) göre dil, "sözlü ve yazılı olarak iletişimde kullandığımız, doğduğumuzda hazır bularak edinmeye başladığımız, doğrudan doğruya insana özgü, çok güçlü, büyülü bir düzendir; düşünme ve düşünüleni aktarma dizgesidir." Okuryazarlık da dilin farklı sosyal bağlamlarda nasıl anlam kazandığını anlamalarını; yazarların görüşlerini, ön yargılarını ve niyetlerini eleştirel olarak değerlendirmelerini sağlar (Kanmaz ve Aslan, 2022, s. 448). Böylece öğrencilerin giderek daha karmaşık dil seçimleri yapmalarına yardımcı olur. Genel olarak okuyan birey; geçmişini ve kendi zamanını öğrenir, yarınını düşünür, en önemlisi kendini bilir (Koç, 2019, s. 14-15).

1. Okuma Becerisi

Okuma becerisinde anlama, okunanlardan anlam kazanma yeteneğini ifade eder. Bu beceri, kelimelerin anlamını içeren süreçle başlayan ve sonrasında bir metnin temasını bulmak gibi daha karmaşık bir aşama olabilir. Okuma süreciyle ilgili yapılan araştırmalar dikkate alındığında, okumanın ilk olarak edilgen, daha sonraları etken ve son zamanlarda ise etkileşimsel olduğu gö-

teryal çeşidi ve erişim kolaylığı sunar. Bu nedenle öğrenicilerin karşılaştıkları metinler sınıf ortamı ve ders materyalleri ile sınırlanmamalı, öğrenicilere farklı ortamlarda değişik metinlerle buluşma imkânı verilmelidir.

Kaynakça

Adams, N. E. (2015). Bloom's taxonomy of cognitive learning objectives. *J Med Libr Assoc.* 103(3):152-153.

Aksan, D. (2000). *Her yönüyle dil, ana çizgileriyle dilbilim*, Türk Tarih Kurumu.

Aktulum, K. (1999). *Metinlerarası İlişkiler.* Öteki Matbaası.

Avrupa Konseyi (2021). *Diller için Avrupa ortak başvuru metni: öğrenme, öğretme ve değerlendirme -tamamlayıcı cilt* (MEB, Çev.). Strasbourg.

Bloom B.S. (1956). *Taxonomy of educational objectives: the classification of educational goals*. NY: Longmans, Green.

Halliday, M.A.K., Hasan, R. (1976). *Cohesion in English.* London: Longman.

Kanmaz, E., Aslan, C. (2022). "Eleştirel Düşünme Becerisi Edindirme Bağlamında Çocuk ve Gençlik Kitaplarının İncelenmesi". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 55(2):447-483.

Karatay, H. (2010). Bağdaşıklık araçlarını kullanma düzeyi ile tutarlı metin yazma arasındaki ilişki, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C.7, S.13, s. 373-385.

Kurt, M. ve Temur, N. (Ed.). (2019). *Yabancılar için Türkçe A1 ders kitabı.* Gazi Üniversitesi TÖMER.

Kurt, M. ve Temur, N. (Ed.). (2019). *Yabancılar için Türkçe A2 ders kitabı.* Gazi Üniversitesi TÖMER.

Kurt, M. ve Temur, N. (Ed.). (2019). *Yabancılar için Türkçe B1 ders kitabı.* Gazi Üniversitesi TÖMER.

Koç, C. (2019). *Okuma Hâlleri*. Pruva.

Maden, S., Altunbay, M., Dinçel, Ö. (2016). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde sözcük öğretimi uygulamaları: kavram haritası örneği. *Milli Eğitim Dergisi,* 210: 477-488.

Nation, I. S. P., Waring, Rob. (2019). Teaching extensive reading in another language. Routledge.

Nurlu, M., Dağdelen, S., Kutlu, A., Kara Özkan, N., Çekici, Y. E., Yıldırım, M., Korkmaz, C. B. ve

Yıldırım, T. (2022). *Yabancılar için resimli temel Türkçe sözlük*. Kalem Kitap.

Peregoy, S., Boyle, O. (2000). English learners reading in English: What we know, what we need to know. In L. Meyer (Ed.), Theory into Practice, 39(4), 237-247.

Peregoy, S., Boyle. O. (2017). Reading, writing, and learning in ESL: a resource book for teaching K-12 English learners. Pearson Education.

Subaşı Uzun, L. (1995). *Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı.* Simurg Yayınları.

Thomson, S., Hillman K., Bortoli, L. (2013). *A teacher's guide to PISA reading literacy*. ACER.

Uslu Üstten, A. ve Haykır, T. (2019). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde metin seçimi. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(3), 1633-1652.

Yeşilyurt, Ş. (2021). "Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Ders Kitaplarındaki Yönergelere Yönelik Öğretici Görüşleri: Temel Seviye". *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 9(1):198-214.

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE YAZMA BECERİSİ

Şeyda Yeşilyurt

Giriş

Okumak ve yazmak, insan iletişiminin temel unsurlarındandır. Yazı olmadan okumak, okuma olmadan da yazmak mümkün değildir. Okumak için yazılı bir metne ihtiyaç vardır. Yazılı metinler ise okununca anlam kazanmaktadır. Bütünleşik birer beceri olan bu iki unsur birbirini tamamlamaktadır.

Yazma becerisi hem ana dili öğretiminde hem de yabancı dil öğretiminde diğer temel beceri alanlarına göre en zor kazanılan beceri olarak görülmektedir (Tok ve Ünlü, 2014, s. 75; İlter, 2014, s. 36; Şimşek ve Erdem, 2021, s. 267). Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi penceresinden bakıldığında ise "yazma becerisi" hem öğreticiler hem de öğreniciler açısından zor olarak nitelendirilen bir beceri olarak tanımlanmıştır. Peki, yazma becerisi nedir ve gerçekten en zor beceri midir? Dil öğretiminde seviye seviye öğreniciden ve öğreticiden beklenenler nelerdir? Çalışmada bu sorulara cevaplar aranacaktır.

1. Yazma Becerisi

Dil becerileri, anlamaya ve anlatmaya dayalı olarak iki temel üzerine inşa edilmiştir. Okuma ve dinleme becerileri, anlama becerileri grubunda yazma ve konuşma ise anlatma becerileri grubunda yer almaktadır. Bu sebeple anlatmak istediklerimizin yazılı dille ifadesi yazma becerisini, sözlü dille ifadesi ise konuşma becerisini oluşturmaktadır. Yazma becerisi, anlatmaya dayalı olup harflerin kelimelere, kelimelerin cümlelere, cümlelerin paragraflara evrildiği üretimsel bir beceridir. Yazı yazmak zordur; belli bir birikim ve bilgi isteyen bir uğraştır (Yalçın, 1998, s. 149). Calp (2005, s. 195), yazmayı; duygu, düşünce ve hayallerin, istek ve arzuların, bilinen ve görülenlerin, okunan veya duyulanların dil aracılığıyla kâğıt üzerine güzel ve etkili bir şekilde aktarılması; yazılı anlatımı ise topluluk hâlinde yaşayan insanların duygu, düşünce ve tasarılarının, dil kurallarına

öğreniciden beklenen birkaç cümlelik paragraflardır. Yazma etkinlikleri planlanırken öğrenicilerin hazırbulunuşluğu, seviyesi, kültürel altyapısı gözetilmelidir. Verilecek yazma konuları, öğrencilerin ilgisini çeken ve kalem oynatabilecekleri alanlarla ilgili olmalıdır. Teknolojiyle birlikte hayatımıza giren anlık mesajlaşma ortamları yazma becerisinin geliştirilmesi için önemli ortamlardır. Öğretici ve öğrenicilerin ortak kullandığı anlık mesajlaşma ortamları oluşturulmalı, öğrenici ders dışında da Türkçe yazmaya, mesajlaşmaya teşvik edilmelidir. Karikatürler, güncel şarkılar, ilginç videolar, afişler gibi öğrenciyi görsel-işitsel yönden motive edecek her türden materyal ders ortamına taşınmalı ve yazma etkinlikleri zevkli hâle getirilmelidir.

Kaynakça

Calp, M. (2005). *Özel Öğretim Alanı Olarak Türkçe Öğretimi*. Konya: Eğitim Kitabevi.

Council of Europe (2018). Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment - companion volume with new descriptors. France: Council of Europe Publications. Web: https://rm.coe.int/cefr-companion-volume-with-new-descriptors-2018/1680787989 adresinden 29.01.2022 tarihinde alınmıştır.

Çakır, İ. (2010). Yazma becerisinin kazanılması yabancı dil öğretiminde neden zordur?. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *1*(28), 165-146.

Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni: Öğrenme, Öğretme ve Değerlendirme Tamamlayıcı Cilt. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_01/04144518_CEFR_TR.pdf adresinden 31.01.2022 tarihinde alınmıştır.

Genç, H. N. (2017). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yazma eğitimi bağlamında yazım ve noktalama. *Dil Dergisi*, *168*(2), 31-42.

Hocaoğlu, N. ve Ocak, G. (2019). Challenges of writing English according to university students' views. *European Journal of English Language Teaching*, 4(4), 49-69.

İlter, B. G. (2014). Yabancı Dil Öğretiminde Yazma Becerisi Nasıl Geliştirilebilir?. *Dil Dergisi*, (163), 36-45.

Kırkkılıç, Ahmet ve Akyol, Hayati (Ed.) (2007). *İlköğretimde Türkçe öğretimi*. Ankara PegemA Yayıncılık.

Şimşek, R. ve Erdem, İ. (2021) Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yazma becerisi ve kazanım ilişkisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 267-279. DOI:10.29000/rumelide. 895762.

Temur, N. ve Yıldırım M. (2018). Yabancılara Türkçe öğretiminde yazma becerisinin geliştirilmesinde dikkat edilmesi gereken bazı hususlar. Ed. Abdullah Şahin, Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi. Ankara: Pegem Akademi.

Tiryaki, E. N. (2013). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Yazma Eğitimi, Ana Dili Eğitimi Dergisi, 1 (1), 38-44.

Tok, M. ve Ünlü, S. (2014). Yazma becerisi sorunlarının ilkokul, ortaokul ve lise öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda karşılaştırılmalı olarak değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (elektronik)*, *13*(50), 73-95.

Türkiye Maarif Vakfı "Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı (2020)" https://www.turkiyemaarif.org/uploads/Turkcenin_Yabanci_Dil_Olarak_Ogretimi_Programi_2_Baski.pdf 31.02.2022 tarihinde alınmıştır.

Walker, J. P. ve Sampson, V. (2013). Argument-driven ınquiry: Using the laboratory to improve undergraduates' science writing skills through meaningful science writing, peer-review, and revision. *Journal of Chemistry Education*, 90(10), 1269–1274.

Yalçın, S. D. (1998). Yazma Eğitiminde Yeni Bir Araştırma Alanı: Yaratıcı Yazarlık. *Türkçenin Öğretimi ve Eğitimi Sempozyum Bildiriler* (ss. 145-152). AÜ TÖMER Gaziantep Şubesi Yayını.

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE DİL BİLGİSİ

Hande Bulduk

Giriş

Toplum içinde yaşamanın doğurduğu ihtiyaçları karşılama araçlarından biri olarak ortaya çıkan dil edinim ve öğrenim süreci, seslerden anlama; söz varlığından söz dizimine doğru gelişim gösterirken aslında her insan, dili edinmesine veya öğrenmesine göre değişen farklı bir bilinçle dilin mantığını kavrama yolunda ilerlemektedir. Ana dili ediniminde insanlar dile azamî düzeyde maruz kalma, sesleri taklit yoluyla tekrarlama, sonra bu seslerin karşılığını anlama, alımladıklarını zihinsel bir süreçten geçirme ve gerekiyorsa uygun dönütler verme gibi bir dizi aşamadan geçerken neyi, ne zaman, nerede, nasıl kullandığını "yapı" bakımından sorgulama gereği duymasa da zamanla iletişimsel dil becerilerinde yapıya ilişkin unsurları kusursuza yakın sergileyebilmektedir. Çevremizdeki küçük çocukların ana dili edinim sürecini bir düşünelim: Özellikle okul öncesi çağında bir çocuğun Türkçeye yönelik "-dan nedir?" veya "Neden bazen 'masadan', bazen 'masayı' diyoruz?" benzeri bir sorusunu ne sıklıkla duyarız? Ama aynı çocuğun, anlam odaklı bir yaklaşımla nesnelerin isimlerini, kelimelerin/cümlelerin manalarını defalarca sorma ihtiyacına tanıklık etmişizdir. Yabancı dil öğreniminde ise öğreniciler, dili anlayıp etkin bir şekilde kullanabilmek için söz varlığının yanı sıra zihinlerinde o dilin yapı bilgisini doğru bir şekilde kodlayabilme gereksinimi duyarlar. Dolayısıyla öğretici, biçim yönünden yapı bilgisi içeren; temelde ise önce dili anlama, sonra da doğru şekilde kullanma ihtiyacını gidermeye yönelik sorulara sıklıkla maruz kalacaktır. İşte, tam da bu noktada dil bilgisi öğretiminin hangi bilgileri içereceği, bir ders olarak verilip verilmemesi gereği, ne şekilde gerçekleştirileceği, etkili ve işlevsel olması için ne tür teknikler kullanılabileceği, ölçme ve değerlendirmedeki ağırlığı gibi dikkatler üzerinde durmak yararlı olacaktır.

gisini keşfetme yolculuğuna çıkacaktır. Tam bu noktada yabancılara Türkçe öğreticisinin ana diline kabullerden uzak, sorgulayıcı biçimde bakabilmesi gerektiği söylenebilir. Bu sayede öğreticinin diline dışarıdan bakması ve öğrenicilerle bu bağlamda empati kurması da kolaylaşacaktır.

Kaynakça

Cem, A. (2005). Dilbilgisi Öğretiminde Biçim-Anlam-Kullanım Üçlüsü: Ders Malzemesi Hazırlama ve Uygulama Önerisi. *Dil Dergisi,* 128: 7-24. Web: https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=563927 [4 Eylül 2022].

Council of Europe (2001, 2018, 2020). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment - Companion Volume.* France: Council of Europe Publishing, Strasbourg. Web: https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4 [20 Mart 2022]

D-AOBM (2021). *Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni: Öğrenme, Öğretme ve Değerlendirme. Tamamlayıcı Cilt*. MEB. Web: https://rm.coe.int/diller-icin-avrupa-ortak-basvuru-metni-ogrenme-ogretme-degerlendirme-t/1680a52d54 [13 Şubat 2022].

Durmuş, M. ve Okur, A. (Ed.). (2018). *Yabancılara Türkçe Öğretimi El Kitabı.* Ankara: Grafiker Yayınları.

Ekren, C. ve Ökten, C. E. (2019). Yabancılara Türkçe Öğretenlerin Dil Bilgisine İlişkin Algıları: Bir Metafor İncelemesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 8*(3), 1687-1708. Web: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/823660 [15 Şubat 2022].

Mwanza, D.S. (2017). The Eclectic Approach to Language Teaching: Its Conceptialisation and Misconceptions. International Journal of Humanities Social Sciences and Education 4/8: 53-67. Web: http://dspace.unza.zm/bitstream/handle/123456789/7147/eclectic%20mthod%20its%20conceptions%20and%20misconceptionss%20%20david%20mwanza.pdf?sequence=1&isAllowed=y [29 Ocak 2023].

Özel, R.T. (2019). Yabancı Dil Öğretiminde Yeni Bir Paradigma: Yöntem Sonrası Dönem. *DTCF Dergisi,* 59.2: 1057-1086. Web: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2153688 [29 Ocak 2023].

Özüdoğru, M. ve Dilman H. (2014). *Anadil Edinimi ve Yabancı Dil Öğrenim Kuramları.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Sebzecioğlu, T. (2016). *Dilbilim Kavramlarıyla Türkçe Dilbilgisi.* İstanbul: Kesit Yayınları.

TDK (1998). *Türkçe sözlük.* Ankara: TDK yayınları.

TYDÖP (2020). *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı.* İstanbul: TMV Yayınları. Web: https://www.turkiyemaarif.org/uploads/Turkcenin_Yabanci_Dil_Olarak_Ogretimi_Programi_2_Baski.pdf [13 Şubat 2022].

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KELİME ÖĞRETİMİ

Mehmet Yıldırım

Giriş

Yabancı dil öğretimi; bilgi ve beceri olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Dil bilgisi ve kelime hazinesi, dilin bilgi kısmını; dinleme, okuma, konuşma ve yazma ise beceri kısmını oluşturmaktadır. Bilgi, dil becerilerinin temelinde yer almakta ve onları sürekli olarak desteklemektedir. Dolayısıyla temel ne kadar sağlam olursa dil de o kadar etkili kullanılabilmektedir. Dil, bir ağaç olarak düşünülecek olursa dil bilgisi ve kelime ağacın köklerini, anlamaya yönelik dinleme ve okuma becerileri ile anlatmaya yönelik konuşma ve yazma becerileri de ağacın gövde, dal ve yapraklarını oluşturur. Ağaç, köklerinden ne kadar iyi beslenirse dalları ve yaprakları da o kadar güçlü ve gösterişli olur. Bir dilde de öğrenicinin dil bilgisi kurallarına hâkimiyeti ne kadar fazlaysa ve söz varlığı ne kadar genişse dil becerilerinin de o kadar gelişmiş olması beklenir.

1. Dil Öğretiminde Kelime

Kelime, çok farklı şekillerde tanımlanmakla birlikte en geniş manasıyla "anlamlı ses veya ses birliği" şeklinde tanımlanabilir (TDK, 2005, s. 1130). Bu çalışmada "kelime", bir dilin "söz varlığı" anlamında kullanılacaktır. Bir dilde yer alan kelimeler, terimler, yabancı dillerden gelen ögeler, atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler, kalıplaşmış birtakım özdeyişler bir bütün olarak "söz varlığı" adı altında ele alınır (Aksan, 2014, s. 13). Dolayısıyla "kelime" kavramı tek bir parçayı ifade etse de aslında birlikte kullanılan pek çok kavramı da kapsamaktadır. Akademik çalışmalarda da kelime yerine genellikle, daha kapsamlı bir anlam ifade eden "söz varlığı" kavramı kullanılmaktadır. Örneğin; "yabancılara Türkçe öğretimi kitaplarının söz varlığı", "ortaokul Türkçe kitaplarının söz varlığı", "çocuk kitaplarının söz varlığı", "gazetelerde

Kaynakça

Akçayır M. ve Akçayır. G. (2016). Yabancı dil öğretiminde arttırılmış gerçeklik uygulamalarının kelime öğrenimine ve kalıcılığa etkisi. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (18), 331-345. https://www.kafkas.edu.tr/dosyalar/sobedergi/file/18/3.pdf

Aksan, D. (2014). *Anadilimizin söz denizinde*. Bilgi.

Apaydın, D. (2007). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde sözcük öğretimi üzerine bir yöntem denemesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.

Aslan, E. (2016). Türkçede Batı kökenli kelimeler sözlüğü üzerine. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, *5*(1). https://doi.org/10.7884/teke.617

Aşcı, Y. (2019). Anlambilimin yabancı dil ve sözcük öğretimindeki yeri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12*(67), 647-653. http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3752

Avrupa Konseyi. (2021). *Diller için Avrupa ortak başvuru metni: Öğrenme, öğretme ve değerlendirme -Tamamlayıcı cilt* (MEB, Çev.). (Orijinal eserin basım tarihi 2020).

Aytan, T. ve Başal, A. (2016). Yabancılara Türkçe öğretiminde ulam temelli sözcük öğretiminin başarıya etkisi. *EKEV Akademi Dergisi*, (65), 559-576. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2581236

Barın, E. (Ed.), Çobanoğlu, Ş. (Ed.), Ateş, Ş. (Ed.), Balcı, M. (Ed.), Özdemir, C. (Ed.), Gültekin, İ., Kalfa, M., Atabey, İ, Mete, F., Eryiğit, A. ve Kılıç, U. (2016). *Yedi iklim Türkçe A2 ders kitabı*. Yunus Emre Enstitüsü.

Barın, E. (Ed.), Çobanoğlu, Ş. (Ed.), Ateş, Ş. (Ed.), Balcı, M. (Ed.), Özdemir, C. (Ed.), Gültekin, İ., Kalfa, M., Atabey, İ, Mete, F., Eryiğit, A. ve Kılıç, U. (2016). *Yedi iklim Türkçe B1 çalışma kitabı*. Yunus Emre Enstitüsü.

Başar, U. ve Coşgun, G. (2015). İranlılara yabancı dil olarak Türkiye Türkçesi öğretiminde önemli bir sorun: Yalancı eşdeğerlikler. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, (4), 497-512. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/562704

Büyükikiz, K. ve Hasırcı, S. (2013). Yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde sözcük öğretimi üzerine bir değerlendirme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *10*(21), 145-155. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/182885

Büyükyavuz, O. (2018). Yabancı dil öğretiminde sözcük bilgisinin önemi: Başlıca öğrenme ve öğretme uygulamaları. A. Şahin (Ed.), *Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kuramlar, yaklaşımlar, etkinlikler* içinde (2. Baskı, s. 589-599). Pegem Akademi.

Çakır, R., Solak, E. ve Tan, S. S. (2015). Artırılmış gerçeklik teknolojisi ile İngilizce kelime öğretiminin öğrenci performansına etkisi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi, 1*(1), 45-58. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/419752

Çalışkan, N. (2020). *Türkçe A1 ve A2 düzeylerine yönelik diller için Avrupa ortak öneriler çerçevesi ile uyumlanmış bir söz varlığı önerisi*. Nobel Bilimsel Eserler.

Çetinkaya, Z. (2005). Basit tekrar ve alıştırmalar yoluyla sözcük öğretimi. *Dil Dergisi*, (130), 68-85. https://doi.org/10.1501/Dilder_0000000042

Demir, T. (2017). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde çağrışım tekniğiyle kavram öğretimi. M. E. Gökmen, N. Tutaş ve S. Alan (Ed.), *Yabancı Dil Olarak Türkçe ve Yabancı Dil Öğretimi Araştırmaları* içinde (s. 101-110). Ankara Üniversitesi.

Demir, T. (2021). *Yabancılara Türkçe öğretiminde öğreticilerin pedagojik yeterliklerine yönelik bir inceleme* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Demirel, Ö. (2021). *Yabancı dil öğretimi*. Pegem Akademi.

Demirezen, M. (1983). Sözcük öğretiminde anadili-yabancı dil çatışması. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi XLVII*(381), 282-289.

Demiriz, H. N. ve Okur, A. (2019). Türkçe öğretiminde yazma öğretimine akademik Türkçe aşamasında yabancı öğrenciler üzerinden bir bakış. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 7*(2), 436-449. https://doi.org/10.16916/aded.525728

Deregözü, A. ve Kuyumcu, N. (2015). Yabancı dil öğretiminde beden dili kullanımının önemi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (54), 97-104. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/31823

Durmuş, M. (2019). Yabancı dil öğretimi sınıflarında ana dilinin yeri. *Sakarya University Journal of Education*, *9*(3), 567-577. https://doi.org/10.19126/suje.614963

Dursunoğlu, H. (2009). Türkiye Türkçesindeki farsça sözcükler ve kullanım şekilleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *13*(1), 131-142. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/32150

Dursunoğlu, H. (2014). Türkiye Türkçesindeki Arapça sözcükler ve bu sözcüklerdeki ses olayları. *Turkish Studies*, *9*(9), 517-528. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7028

Fidan, D. (2020). *Yabancılar için Türkçe görsel sözlük ve etkinlik kitabı (A1-A2)*. Kültür Sanat.

Fujinaga, K., Kubota, Y. ve Kitani, N. (2011). *Çuu-jookyuu o oşieru*. Japan Foundation.

Göçmenler, H. (2014). Beden dilinin yabancılara Türkçe öğretimi açısından önemi. *Hacettepe Üniversitesi Yabancı Dil Olarak Türkçe Araştırmaları Dergisi*, (1), 63-74. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/493511

Güzel, M. K. (2021). *Yabancılara Türkçe öğretimi ders kitaplarında kelime öğretimi stratejileri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.

Halat, S. ve Fırat, H. (2021). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde sözlük kullanımına yönelik öğrenci görüşleri. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, *16*(Özel Sayı), 148-165. https://doi.org/10.35675/befdergi.849926

Hassan Abdullah, R. (2020). *Arapça ile Türkçe arasındaki yalancı eşdeğerliklerin anlambilim ve yorumbilim teorilerinden hareketle kelime öğretimine katkısı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Hergüner, S. (2007, 22-23 Kasım). Yabancı dil öğretiminde beden dilinin etkili bir şekilde kullanılması. S. Ağıldere ve N. Ceviz (Ed.), *Türkiye'de Yabancı Dil Eğitimi Ulusal Kongresi Bildiriler* (ss. 472-476). Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi.

İşcan, A. ve Kanca, E. (2021). Yabancılara Türkçe öğretimi ders kitaplarında görsel-metin uyumu. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 6*(1), 133-160. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1064530

Kara Özkan, N. (2020). Yabancı dil olarak Türkçe kelime öğretimi üzerine bir değerlendirme. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, *3*(2), 126-139. https://doi.org/10.48174/buaad.826371

Karadağ, B. M. (2020). Yabancılara Türkçe öğretiminde eşdizimlilik: Bir model önerisi. *Dilbilim*, (34), 27-56. https://doi.org/10.26650/jol.2020.003

Kardaş, D. (2016). Türkçe öğrenen yabancı öğrencilerin sözlük kullanma tutum ve alışkanlıkları üzerine bir araştırma. *Millî Eğitim Dergisi*, *45*(210), 507-519. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/441292

Khomeniuk, A. (2020). Ukrayna'da yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ve karşılaşılan sorunlar üzerine bir inceleme. *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi*, *3*(1), 5-20. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1186813

Kida, M., Şinozava, S., Nakamura, M. ve Hamakawa, Y. (2011). *Moji-goi o oşieru*. Japan Foundation.

Kojima, F. (2010). *Suguni yakudatsu Nihongo no oşiekata*. Aruku.

Kurt, M. ve Temur, N. (Ed.). (2019). *Yabancılar için Türkçe A1 ders kitabı.* Gazi Üniversitesi TÖMER.

Kurt, M. ve Temur, N. (Ed.). (2019). *Yabancılar için Türkçe A2 ders kitabı.* Gazi Üniversitesi TÖMER.

Kurt, M. ve Temur, N. (Ed.). (2019). *Yabancılar için Türkçe B2 ders kitabı.* Gazi Üniversitesi TÖMER.

Melanlıoğlu, D. (2012). Yabancılara Türkçe öğretenlerin hâl eklerinin öğretimine ilişkin görüşleri: Nitel bir araştırma. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4*, 2401-2411.

Memiş, M. R. (2018). Kelime hazinesi ve yabancı dilde kelime öğretimi üzerine. *Turkish Studies Educational Sciences, 13*(19), 1273-1289. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13857

Memiş, M. R. (2019). Yabancılara Türkçe öğretenlerin başvurdukları kelime öğretim stratejilerinin belirlenmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 14*(28), 275-300. https://doi.org/10.35675/befdergi.643415

Mesbah, B. S. (2007, 22-23 Kasım). Etkin yabancı dil öğretimi. S. Ağıldere ve N. Ceviz (Ed.), *Türkiye'de Yabancı Dil Eğitimi Ulusal Kongresi Bildiriler* (ss. 660-666). Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi.

Nurlu, M., Dağdelen, S., Kutlu, A., Kara Özkan, N., Çekici, Y. E., Yıldırım, M., Korkmaz, C. B. ve Yıldırım, T. (2022). *Yabancılar için resimli temel Türkçe sözlük*. Kalem Kitap.

Nurlu, M., Özkan, N., Kutlu, A., Korkmaz, C. B. ve İlgün, K. (2022). *Yabancılar için Türkçe fiiller sözlüğü*. Kalem Kitap.

Özçakmak, H. (2019). Arapça kökenli sözcüklerin Türkçe öğrenmeye etkisine dair öğrenci görüşleri. *Turkish Studies Language and Literature, 14*(3), 1479-1495. http://doi.org/10,29228/TurkishStudies.36998

Öztürk, F. (2018). *Yabancılar için eş ve zıt anlamlı sözcükler sözlüğü*. Kesit.

Sarıgül, E. (2007, 22-23 Kasım). Sözcükbilim ve anlambilimin yabancı dil öğretimine katkıları. S. Ağıldere ve N. Ceviz (Ed.), *Türkiye'de Yabancı Dil Eğitimi Ulusal Kongresi Bildiriler* (ss. 725-728). Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi.

Sarıgül, E. (2017). Yabancı dil öğretiminde sözcük öğrenimi ve öğretimi sürecine genel bir bakış. *The Journal of Academic Social Science Studies, 1*, 91-104. http://dx.doi.org/10.9761/JASSS6940

Saydam, M. (2018). *Kelime öğretimi stratejileri açısından yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kitapları üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.

Tanın, R. (2004). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde sözcük bilgisi ve öğretimi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Tarhan, Z. (2020). *Sanal gerçeklik araçlarının yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde sözcük öğrenimine etkisi ve akılda tutmadaki verimliliği*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe sözlük*. TDK.

Uğur, A. (2019). *Yedi iklim Türkçe öğretim seti ders kitaplarının sözcük öğretimi açısından incelenmesi.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.

Uslu Üstten, A. ve Er, M. (2017). Yabancılara Türkçe öğretiminde eş anlamlı ve zıt anlamlı sözcük öğretiminin söz varlığına katkısı açısından değerlendirilmesi. *Turkish Studies, (12)*34, 457-472. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12588

Uzun, E. (Ed.), Kurt, C., Aygün, E. N., Leblebici, E., Altınkaynak Coşkun, Ö., Çiçek, A., Altaş, H., Dursun, M., Dilçin, Ş. ve Köse, D. (2011). *Yeni Hitit yabancılar için Türkçe ders kitabı 1 temel (A1, A2)*. Ankara Üniversitesi TÖMER.

Uzun, E. (Ed.), Kurt, C., Aygün, E. N., Leblebici, E., Altınkaynak Coşkun, Ö., Çiçek, A., Altaş, H., Dursun, M. ve Köse, D. (2010). *Yeni Hitit yabancılar için Türkçe ders kitabı 2 orta (B1)*. Ankara Üniversitesi TÖMER.

Yahşi Cevher, Ö. (2018). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde sözcük öğretimi. A. Şahin (Ed.), *Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kuramlar, yaklaşımlar, etkinlikler* içinde (2. Baskı, s. 569-588). Pegem Akademi.

Yeşilyurt, Ş. (2022). The use of "intermediary language" in teaching Turkish as a foreign language. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 17, 688-719. https://doi.org/10.35826/ijetsar.436

Yıldırım, M. ve Güven Hacıömer, D. (2019). *Yabancılar için Türkçe A2 çalışma kitabı*. Gazi Üniversitesi TÖMER.

Yılmaz, E. (2018). *Yabancılar için başlangıç düzeyi Türkçe sözlük (A1)*. Pegem Akademi.

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME: GAZİ ÜNİVERSİTESİ TÖMER ÖRNEĞİ

Aslı Akıncılar - Sena Baykal

1. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme

Dil öğretiminin temel amacı, öğrenicilerin; okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerilerini geliştirmektir. Bu becerilerin istenilen düzeyde gelişip gelişmediğini belirlemek içinse sağlıklı bir ölçme ve değerlendirmeye ihtiyaç vardır. Ölçme ve değerlendirme, dil öğretiminde önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki ölçme ve değerlendirme olmadan bir dili öğretmeye çalışmak neredeyse imkânsızdır. Çünkü genelde dil öğretiminde özelde ise Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde öğrenicilerin durumlarını belirlemek, eksiklerini tespit etmek, hedef dili ne düzeyde kullanabildiklerini görmek ve bir sonraki süreci planlamak için ölçme ve değerlendirmeden yararlanılmaktadır.

Alan yazında ölçme ve değerlendirme ile ilgili pek çok tanımla karşılaşılmaktadır. Turgut ve Baykul (2012, s. 3) ölçmeyi "herhangi bir niteliği gözlemek ve gözlem sonucunu sayı veya sıfatlarla ifade etmek"; Kan (2016, s. 3) "bir büyüklüğün gözlenip aynı cinsten bir birimle gösterilmesi", Tekin (2000, s. 31) "Geniş anlamda ölçme, belli bir nesnenin ya da nesnelerin belli özelliğe sahip olup olmadığının, sahipse oluş derecesinin gözlenip gözlem sonuçlarının sembollerle ve özellikle sayı sembolleriyle ifade edilmesidir." şeklinde tanımlamıştır.

Değerlendirme ise "ölçme sonuçlarını bir ölçüte veya ölçütlere vurarak ölçülen nitelik hakkında bir değer yargısına varma süreci" (Turgut ve Baykul, 2012, s. 3); "bir ölçüt kullanarak yargıya varma ve karar verme süreci" (Semerci, 2015, s. 3); "ölçme sonucu elde edilen verilerin bir ölçütle karşılaştırılıp yorumlanması işi" (Kurnaz, 2019, s. 243); "ölçümlerden bir anlam çıkarmak ve

Kaynakça

Akkaya, A., Yılmaz, M. Y. ve Aydın, G. (2018). Instructor's views on the assessment and evuluation of the speaking skill in turkish as a foreign language (tfl) classes. *International Journal of Progressive Education,* 14(5), 130-143.

Akyol, H. (2006). *Türkçe Öğretim Yöntemleri.* Ankara: Kök Yayıncılık.

Arıcı, A. F., Sallabaş, M. E. ve Başaran, M. (2016). Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin B2 seviyesi konuşma becerileri: dereceli puanlama ölçeği geliştirme çalışması. *International Online Journal of Educational Sciences*, 9(2), 516-526.

Baştuğ, M., Hiğde, A., Çam, E., Örs, E. ve Efe, P. (2019). *Okuduğunu anlama becerilerini geliştirme stratejiler, teknikler, uygulamalar*. Pegem Akademi.

Boylu, E. (2020). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde ölçme ve değerlendirme. H. Karatay (Ed.). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi el kitabı* içinde (ss. 521-571). Ankara: Pegem Akademi.

Çakır, İ. (2010). Yazma becerisinin kazandırılması yabancı dil öğretiminde neden zordur?. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(1), 165-176.

Çetin, D. (2017). Dil becerileri - Anlatma (Konuşma ve yazma becerileri). H. Develi, C. Yıldız vd. (Ed.). *Uygulamalı Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi el kitabı I. cilt* içinde (ss. 358-424). İstanbul: Kesit Yayınları.

Demirel, Ö. (2003). *Türkçe Öğretimi. Ankara: PegemA Yayıncılık.*

Emiroğlu, S., Pınar, F. N. (2013). Dinleme becerisinin diğer beceri alanları ile ilişkisi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* 8(4), 769-782.

Genç, H. N. (2017). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yazma eğitimi bağlamında yazım ve noktalama. *Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi,* 168(2), 31-42.

Güneş, F. (2014). Konuşma öğretimi yaklaşım ve modelleri. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 3(1), 1-27.

Harris, A. & Sipay, E. R. (1990). *How Toİncrease Readin Ability.* New york: Longman.

Karataş, T. (2014). *Türk Dili.* Ankara: Öncü Kitap.

Karakuş Tayşi, E. (2017). Dil becerileri - Anlama (Dinleme ve okuma becerileri). H. Develi, C. Yıldız vd. (ed.). *Uygulamalı Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi el kitabı I. cilt* içinde (ss. 289-358). İstanbul: Kesit Yayınları.

Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Sever, S. (1998). *Türkçe Öğretimi-Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri İçin.* Ankara: Engin Yayınevi.

Kıymaz, M. S., Doyumğaç, İ. (2020). Okuma eğitiminde ölçme ve değerlendirme. M. Kaya, M. N. Kardaş (Ed.). *Okuma eğitimi* içinde (ss. 309-340). Ankara: Pegem Akademi.

Kurudayıoğlu, M. (2003). Konuşma eğitimi ve konuşma becerisini geliştirmeye yönelik etkinlikler. *TÜBAR-XIII*, 287-309.

Melanlıoğlu, D. (2012). Dinleme becerisine yönelik ölçme değerlendirme çalışmalarında üstbiliş stratejilerinin kullanımı. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* 7(1), 1583-1595.

Memiş, M. ve Şentürk, R. (2022). Yazma eğitiminde ölçme ve değerlendirme. İ. Y. Öztürk, M. Memiş (Ed.). *Yazma eğitimi* içinde (ss. 349-436). Ankara: Nobel Yayınları.

Örge Yaşar, F. (2018). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirme. A. Şahin (Ed.). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kuramlar, yaklaşımlar, etkinlikler* içinde (ss. 619-653). Ankara: Pegem Akademi.

Savaş, H. (2013). *Yazma Becerisi Puanlama Rubriklerinin Güvenirlik ve Geçerlik Açısından Değerlendirilmesi ve Geliştirilmesi Üzerine Bir Çalışma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çağ Üniversitesi.

Sevim, O. (2020). Dinleme becerilerini ölçme ve değerlendirme. M. N. Kardaş (Ed.). *Dinleme eğitimi* içinde (ss. 307-328). Ankara: Pegem Akademi.

Şahin, Y. (2018). *Yabancı dilde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi.

Şengül, M. ve Demirel, S. (2021). Türkçe Yeterlik Sınavı'nın (TYS) Uluslararası Geçerliğe Sahip Bazı Dil Yeterlik Sınavlarıyla İçerik Açısından Karşılaştırılması. *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology,* 31, 2 573-598.

Temur, N. (2016). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde başlangıç düzeyinde (A0) "ilk ders". F. Yıldırım ve B. Tüfekçioğlu (Ed.). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kuramlar-yöntemler-beceriler-uygulamalar* içinde (ss.35-41). Ankara: Pegema Yayıncılık.

TELC (2013). *Diller için Avrupa ortak öneriler çerçevesi öğrenim, öğretim ve değerlendirme. MEB.*

Tiryaki, E. N. (2013). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yazma eğitimi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi,* 1 (1), 38-44.

Turgut, M. F. Ve Baykul, Y. (2012). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi.

Yıldırım, M. (2018). *Yabancılara Türkçe Öğretiminde Yazma Gelişim Dosyası Uygulaması* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.

Yorgancı, O. K. (2021). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde podcast (sesli yayın) kullanımının üretici dil becerilerine etkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.

İnternet Kaynakları

https://tomer.gazi.edu.tr/view/page/189394

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KURGUSAL METİNLER: MASAL METİNLERİ ÖRNEĞİ

Sema Kılıçaslan

Giriş

Günümüzde yabancı dil öğrenme ve dolayısıyla da yabancı dil öğretme önem kazanmış, bu durum söz konusu alandaki çalışmaların, araştırmaların ve projelerin çoğalmasına imkân vermiştir. Dil ve kültür birlikte geliştiğinden yeni bir dil öğrenilirken aynı zamanda o dilin kültürel değerleri de öğrenilir. Hedef dili doğru, etkili ve yerinde kullanabilmek için hedef kültürün de etkileşim ortamlarına dâhil edilmesi gerekmektedir. Bu açıdan yapı ve şekil özellikleriyle dilin en doğal hâlini yansıtan edebî metinlerin ve edebiyatın rolü oldukça önemlidir.

Sözlü gelenek içinde oluşmuş masallar, toplumun kültürel ve ahlaki değerlerini yansıtan edebiyat ürünleridir. Bir tür olarak yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından çeşitli yönleri ile ele alınan masalın farklı tanımları yapılmıştır. Boratav, masalı "Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyülük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı" olarak değerlendirmiş ve masalın belirleyici özelliklerini vurgulamıştır (Boratav, 1995, s. 75). Elçin (1981, s. 368)'e göre de masal bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait olayların hikâyesidir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise masal genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebî tür olarak tanımlanır (Türk Dil Kurumu [TDK], 1994, s. 514). Her ne kadar kaynaklarda birbirlerinden farklı biçimlerde ifade edilmiş olsa da bu tanımlamalardaki ortak söylem, masalların belirsiz bir zaman ve mekânda geçtiği, hayal ürünü olduğu ve olağanüstü özelliklere sahip oluşudur.

verilmelidir. Hedef dili öğrenenlerin hazırbulunuşlukları ve dil seviyeleri dikkate alınarak masal metinleri seçilmeli, dil öğretimini olumlu yönde etkileyecek masal metinlerinin sayısı ve çeşitliliği arttırılmalıdır. Ayrıca seçilen masal metinleri dil öğrenicisi için zorlayıcı, güdülenmeyi engelleyici olmamalı, aksine okuma isteğini arttırıcı nitelikte olmalıdır. Uyarlama ve düzenleme çalışmaları yapılmadan önce kullanılacak dil seviyelerine ait kazanımlar ayrıntılı biçimde önceden belirlenmelidir.

Masallarla dil dersleri monotonluktan kurtulur, farklı türlerdeki metinlerle karşılaşmak dil öğrenenlerin derse olan ilgisi artırır. Öğretim didaktik boyutta sıyrılarak daha keyifli bir hâl alır. Öğrenmekte zorlanacağı soyut ifadeleri somut olaylar içinde görür, böylece daha kolay ve kalıcı öğrenme sağlanır. Öğrenici dil derslerin dinleyici ve tekrarlayıcı olmaktan çıkarak etkin bir katılımcı olur. Tekerlemeler yardımıyla ise dilin ezgi ve vurgu özelliklerini fark ederek hedef dilde telaffuz ve konuşma becerisi gelişir.

Kolay anlaşılır cümle yapısı, akıcı ve doğal dili, zengin söz varlığı ile masallar, farklı dil seviyelerinde uygulanacak etkinliklere olanak sağlar. Masal metinlerinde sıkça rastlanan ikilemeler, pekiştirme sıfatları, benzetmeler, hayır duaları, beddualar, deyimler, atasözleri mecazlı ve kalıp ifadeler dil gelişimine katkıda bulunur. Hedef dilde söz dağarcığı zenginleşen bireyin anlama ve anlatım becerisi gelişir. Gün geçtikçe daha fazla önem arz eden yabancı dil öğretiminde zengin hayal gücü ürünü olan masal gibi özgün metinler kullanmak dili etkili ve doğru öğretme fırsatı sunar.

Kaynakça

Ankara Üni. TÖMER (2018). *Yeni Hitit 1 Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı (Temel)*. Yazarlar: Cemil Kurt, E. Nurşen Aygün, Elif Leblebici, Nimet Yabacı, Özden

Altınkaynak Coşkun, Özgül Taşçıoğlu, Şeyda Yılmaz İbrahimi. Editörler: N. Engin Uzun; Özlem Dağ Tarcan. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Aksan, D. (2004). *Türkçenin Sözvarlığı.* Ankara: Engin.

Boratav, P. N. (1958). *Zaman Zaman İçinde*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Boratav, P. N. (1995). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek.

Bölükbaş, F., Yılmaz, M.. (2017). *İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı A2*. İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.

Bülbül, M. (2007). "Karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının yabancı dil eğitimine katkısına yönelik bir uygulama". *Türkiye'de yabancı dil eğitimi ulusal kongresi, 22-23 Kasım, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara.*

Demir, A. ve Açık, F. (2011). "Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kültürler Arası Yaklaşım ve Seçilecek Metinlerde Bulunması Gereken Özellikler". *TÜBAR XXX, s. 51-72.*

Demir, C. (2016). "Türkçe eğitim-öğretim programları ve kişisel söz varlığı". Milli Eğitim, s. 2*10, 141-161. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/441265 sayfasından erişilmiştir.*

Demir, T. (2022). "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenler İçin Anlatı Metni Geliştirme Sürecinde Dikkat Edilmesi Gerekenler". *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, *7, 595-606.*

Develioglu, F. (1962). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Doğuş Matbaası.

Dilidüzgün, S. (1996). *Çağdaş Çocuk Yazını*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Elçin, S. (1981). "Türk Halk Edebiyatına Giriş". Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Erişek, Ö. ve Yücel, F. (2002). "Dil Öğretiminde Yazınsal Metinlerin Yeri". *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* cilt: 3 Sayı: 2, 63-76.

Gazi Üni. TÖMER (2019). *Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı B1*. Yazarlar: Dr. Nezir Temur, Dr. Mustafa Kurt, Dr. Sefa Yüce, Dr. Gülsün Mehmet, Şebnem Gökalp, Bilge Uluğlar, Özcan Korkut, Dr. Mehmet Çevik, Esra Kanmaz, Esra Hımhım, Şeyda Yeşilyurt, Hande Bulduk, Dr. Hasan Kaplan, Sevda Özden, Nihal Kümüştaş, Tayfun Haykır, İlknur İşcanoğlu, Hande Bakan, Serhat Koçak, Derya Güven, Fatih Keskin, Ziya Bağrıaçık. Editörler: Mustafa Kurt, Nezir Temur. Ankara: Salmat Basım Yayıncılık.

Günay, D. V. (2007). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

İstanbul Üni. DİLMER (2017). *İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı A2*. Yazarlar: Doç. Dr. Fatma Bölükbaş, Enver Gedik, Gül Gönültaş, Funda Keskin, Fazilet Özenç, Hande Tokgöz, Gizem Ünsal. Editörler: Fatma Bölükbaş, Mehmet Yalçın Yılmaz. Edtörler. Fatma Bölükbaş, Mehmet Yalçın Yılmaz. İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.

Keskin, F. ve Okur A. (2013). "*Yabancılara Türkçe Öğretimi El Kitabı*". s. 293-308. Ankara: Grafiker Yayınları.

Kurt, M., Temur, N. (2019). *Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı B1*. Ankara: Salmat Basım Yayıncılık.

Memiş, M. R. (2016). "Yabancı dil öğretiminde eğitim ortamı ve kültür aktarımı". *Turkish Studies, 11(9), 605-616.*

Oğuz, Ö. (2004). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayıncılık.

Oğuz, M. Öcal, Metin Ekici, Mehmet Açа, Mustafa Arslan, Dilaver Düzgün, R. Bahar Akarpınar, Gülin Öğüt Eker, Aktan Müge Ercan, Tuba Saltık Özkan. "*Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*". Grafiker Yayıncılık 2. BASIM, Ankara 2004

Özünlü, Ü. (2001). "*Edebiyatta Dil Kullanımları"*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Soyer, S. (2016). "Yabancı Dil Öğretiminde Edebiyatın Yeri Ve Dil Becerilerinin Gelişimine Katkısı". *Ekev Akademi Dergisi, (67), 303 - 314.*

Selahattin, D. (1996). "*Çağdaş Çocuk Yazını*". Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 31.

Telc (2013). "*Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi*". Frankurt: Main.

Yunus Emre Enstitüsü (2015). *Yedi İklim Türkçe Ders Kitabı A2*. Yazarlar: Yrd. Doç. Dr. İbrahim Gültekin, Doç. Dr. Mahir Kalfa, Yrd. Doç. Dr. İbrahim Atabey, Yrd. Doç. Dr. Filiz Mete, Aydan Eryiğit, Uğur Kılıç. Editörler: Erol Barın, Şaban Çobanoğlu, Şeref Ateş, Mustafa Balcı, Cihan Özdemir. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.

Yücel, F. (2005). "Dil Edinimi ve Masal Dili". *Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:12. 105-115.*

Zengin, D. (2004). "Tekerlemelerin Çevirisi". *Dil Dergisi (125), 45.*

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE MATERYAL GELİŞTİRME

Hatice Saat

Giriş

1990'lara kadar dil öğretimi için materyal geliştirme, akademik bir disiplin olarak kabul edilmediğinden eğitimcilerin ilgi gösterdiği bir konu olmamıştır (Tomlinson, 2022, s. 3). Günümüzde ise eğitimde öğrenicinin kısa sürede en iyi verimi alması görüşü öne çıktığından materyalin değeri ön plana çıkmıştır.

Eğitim materyali konusunda araştırmacıların benzer tanımlarda birleştikleri görülmektedir. Canniveng ve Martinez, Tomlinson (1998)'a da atıfta bulunarak materyallerin, bir dilin öğrenilmesini kolaylaştırmak amacıyla öğretici ve öğreniciler tarafından kullanılan her türlü unsuru barındırdığını; materyal geliştirmede ise yazarların dâhil olduğu yazar-öğretici-öğrenici üçlüsüne dikkat çekerek fayda oranını en üst düzeye çıkaracak girdi kaynağı sağlayan her türlü araç olarak tanımlandığını ifade etmiştir (2014, s. 479). McGrath ise dil öğretimi için kalem, sandalye, çanta gibi gerçek nesneler ve bunların çizim veya fotoğraflarının materyal sayılabileceğini dile getirmiş ancak akademik yönden ve üreticilik bakımından düşünüldüğünde dil öğretim ve öğrenimi için özel olarak hazırlanmış ders kitabı, çalışma sayfaları, dijital araçlar; öğretici tarafından seçilen ve kullanılan otantik materyaller; öğretici ve öğrenicilerin özel olarak oluşturdukları materyalleri bu başlık altında değerlendirmiştir (2002, s. 7). Benzer şekilde geniş bakış açısıyla Tomlinson materyali bir dilin öğretilmesini kolaylaştırmak amacıyla kullanılan her türlü araç olarak tanımlar; video, DVD'ler, e-postalar, YouTube, sözlükler, dil bilgisi kitapları, okuma kitapları, çalışma kitapları ve yazılı alıştırmaları ayrıca gazeteler, yiyecek paketleri, fotoğraflar, ana dilli konuşurlar, öğretmen tarafından verilen talimatlar, kartlara yazılı görevler veya öğreniciler arasındaki tartışmalar gibi birçok nesne/durumu dil öğretim materyali olarak değerlendirir (2011, s. 2). Özetlemek gerekirse dil öğretimi ve öğreniminde süreci destekleyici araçlar bu-

yürütmemesi gerektiği dile getirilmiştir. Aksine ders kitabını yol gösterici olarak görüp kitaba gerekli yerlerde eklemeler ve çıkarmalar yapmalı, öğrencilerin ihtiyaç ve beklentilerine göre mevcut kitabın gerekli bölümlerini kullanıp eksik kalan kısımlarını kendi tamamlamalıdır.

Materyal geliştirme; üretim süreci, uygulama aşaması ve geri bildirim değerlendirmesiyle bir bütün oluşturmaktadır. Bu üçlü iş bölümünün tamamında eğitimciler öne çıktığından eğitim süreci içinde en önemli görevin öğreticilere düştüğü görülmüştür. Dolayısıyla öğreticiler sadece materyalin uygulayıcısı değil aksine üreticisi ve bilinçli tüketicisi olmalıdırlar. Hatta öğreticinin en önemli materyali kendisi olduğundan taklit, canlandırma ve beden dilinin etkisi de yadsınamayacak seviyededir. Böylece eğitimcilerin yabancılara Türkçe öğretiminde kaliteli ve uygun içerikler hazırlamalarına rağmen materyalin sunulma biçiminde etkin rol oynadıkları sonucu fark edilmektedir.

Kaynakça

Akpınar Dellal, N. ve M. Seyhan Yücel (2015). "Yabancı Dil Öğretmenlerinin Derslerinde Materyal Kullanımına İlişkin Tutum ve Görüşleri". *Turkish Studies 10/2*. 1051-1066.

Allen, H. W. (2008). "Textbook Materials and Foreign Language Teaching Perspectives From The Classroom". *Northeast Conference on The Teaching of Foreign Language/ 62*. 5-28.

Aşcı, Y. ve Y. Alican (2019). "Türkçenin Yabancı dil Olarak Öğretiminde Dinleme ve Konuşma Becerilerinin Kazandırılmasına Yönelik Materyal Geliştirme". *Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu Dil-Tarih-Coğrafya*. 252-267.

Brinton, D. M. (1991). "The Use of Media in Language Teaching". *Teaching English as a Second or Foreign Language/ Third Edition* (Ed. Marianna Gelce- Murcia). United States: Heinle and Heinle. 459- 474.

Canniveng, C. and M. Martinez (2014). "Materials Development and Teacher Training". *Developing Materials for Language Teaching/ Second Edition* (Ed. Brian Tomlinson). London: Bloomsbury. 479-489.

Carter, R., R. Hughes and M. McCarthy (2011). "Telling Tails: Grammar, The Spoken Language and Materials Development". *Materials Development in Language Teaching/ Second Edition* (Ed. Brian Tomlinson). 78-100.

D-AOBM (2021). *Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni: Öğrenme, Öğretme ve Değerlendirme. Tamamlayıcı Cilt*. Ankara: MEB.

Demir, T. (2015). "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Materyal Yetkinliği". *Dil Dergisi, 166/1*, 43-52.

Duman, G. B. (2013). "Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Materyal Geliştirme ve Materyallerin Etkin Kullanımı". *Ana Dili Eğitimi Dergisi 1/2*. 1-8.

Durmuş, M. (2013). "İkinci/ Yabancı Dil Öğretiminde Özgün ve Değiştirilmiş Dilsel Girdi Üzerine". *Turkish Studies, 8/ 1*. 1291-1306.

Er, Mehmet, Hatice Saat ve Aliye Uslu Üstten (2018). Uluslararası, WORKSHOP, 09.04.2018-11.04.2018, Eğitim Materyalleri Tasarımı Yarışması/Sergisi, İstanbul, (No: 243263)

Garton, S. and K. Graves (2014). "Materials in ELT: Current Issues". *International PErspectives on Materials in ELT* (Ed. Sue Garton and Kathleen Graves). 1-15.

McGrath, I. (2002). *Materials Evaluation and Design For Language Teaching*. Edinburg: Edinburg University Press.

Özdemir, C. (2013). "Yabancılara Türkçe Öğretiminde Ders Malzemelerinin Önemi ve İşlevsel Ders Malzemelerinin Nitelikleri". *Turkish Studies 8/1*. 2049-2056.

Peacock, M. (1997). "The Effect of Authentic Materials on the Motivation of EFL Learners". *ELT Journal*, 51/ 2. 144-156.

Peçenek, D. (2005). "Yabancı Dil Öğretiminde Araç Geliştirme". *Dil Dergisi*, *129*. 85-95.

Rubdy, R. (2014). "Selection of Materials". *Developing Materials for Language Teaching/ Second Edition* (Ed. Brian Tomlinson). London: Bloomsbury. 37-57.

Temur, N., H. Saat ve A. Uslu Üstten (2019). *Yabancılar için Türkçe Dil Bilgisi-Çalışma Kitabı*. Gazi Üniversitesi TÖMER. Salmat Basım Yay.

Tomlinson, B. (2011). "Introduction: Principles and Procedures of Materials Development". *Materials Development in Language Teaching/ Second Edition* (Ed. Brian Tomlinson). 1-34.

Tomlinson, B. (2022). "The Discipline of Materials Development". *The Routledge Handbook of Materials Development for Language Teaching* (Ed. Julie Norton and Heather Buchanan). London: Routledge. 3-16.

Jones, C. (2022). "Authenticity in Language Teaching Materials". *The Routledge Handbook of Materials Development for Language Teaching* (Ed. Julie Norton and Heather Buchanan). London: Routledge. 65-77.

Dijital Kaynaklar

Görsel 1: Materyal Örneği https://twitter.com/pskbilgidestek/status/585559695043198976 adresinden alınmıştır.

Görsel 5: Materyal Örneği https://www.youtube.com/watch?v=29MsTeA_JDw/ https://www.milligazete.com.tr/haber/8329981/ev-ve-araba-satisina-kur-darbesi-piyasa-allak-bullak-oldu/http://www.kirkagac.net/guncel/kaza-trafigi-allak-bullak-etti-h4921.html adreslerinden alınmıştır.

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE BEYİN ARAŞTIRMALARI VE EVRENSEL DİL BİLİMİ

Hatice Parlak

Giriş

İnsanoğlu dili; genetik, çevresel ve kültürel faktörler aracılığıyla edinir. İnsan bir dil yetisi ile dünyaya gelir ve beynin özellikleri sayesinde hem bir dili anlayabilir hem de kullanıma geçirebilir. Duygu ve düşüncelerin aktarılmasına aracılık eden dil, beyindeki aynı modüller kullanılarak edinildiği için birtakım evrensel özelliklere sahiptir. Evrensel dil bilime göre dil, doğuştan getirilen; bütün dillerde ortak ve genel ilkelere sahip olan bir sistemdir. Dil, genetik-çevre etkileşiminin yönlendirmesine göre gelişen ve biyolojik alt yapısı doğuştan var olan insana özgü bir yetidir (Torun 2018, s. 90). Çevreye ait bilgiler duyular aracılığıyla algılanır, beyne kodlama işi ise dil aracılığıyla gerçekleşir. Beynin biyolojik özellikleri, dilin nasıl kullanılacağı, bilgilerin nereye kaydedileceği, çağırma işleminin nasıl yapılacağı, nelere odaklanılacağını belirler. Beyin söz konusu bu işlemleri nöronlar arasında bağlantı kurarak gerçekleştirir. Nöronlar arasında bağlantı kurulabilmesi için de beynin duyuları aracılığıyla alacağı dış uyaranlara ihtiyacı vardır. Pinker'in (2017, s. 44-55) ifadesi ile nöronlar (sinir hücreleri) arasındaki milyarlarca bağlantı, zekânın cismanileşmesini sağlar. Dil, üst bilişsel beceriler gerektirir. Her ne kadar dil merkezlerinde yaklaşık 900 saatte dilin öğretilmesi hedeflense de bir dilin öğrenilmesi bir ömür boyu devam eder.

İnsanoğlu, beyinde bulunan dil işlemcisi sayesinde dili öğrenir. Türkiye'deki dil merkezlerinin öğrenci profilini yetişkinler oluşturmaktadır. Hedef dil öğreticileri beynin dili nasıl işlediği ve dilin evrensel özelliklerinin farkında olursa yetişkinlere dil öğretimi, daha kolay ve sistemli hâle gelecektir.

- ❖ Öğrenci için hedef dille ilgili girdi anlamlı olmadığı ve beyin verileri doğru ayrıştıramadığı sürece hedef dilde anlamın, özellikle de kullanımın mümkün olmadığı unutulmamalıdır.

Kaynakça

Abutalebi, J. (2008). Neural aspects of second language representation and language control. *Acta Psychologica.* 128: 466-478.

Altmışdört, G. (2013). Dil edinimi ve dil öğrenimi olgusuna beyin ve dil gelişimi açısından bir bakış. *Ege Eğitim Dergisi*, (14) 2: 41-62

Atlı, M. H. (2018). Çok dillilik ve çok dilli beyin. Multilingualism and a mutltilingual brain. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. cilt: 11, sayı: 60

Avcı, D. E. (2008). Beyin yarı kürelerinin baskın olarak kullanılmasına yönelik öğretim stratejileri. *GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi.* Cilt 28. Sayı 2

Ayrancı, B. B. (2018). 0-12 yaş dil gelişimi uygulamaları ve yapılması gerekenler. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi* (KÜSBD), cilt 8, sayı 1, s. 13-34, Ocak.

Baddeley, A. (1998). Working Memory. *Academie des Sciences*. 321: 167-173.

Bayırlı, İ. K. (2009). Dilin Evrimi, *Cogito Dergisi*. Kış Darwin özel sayısı.

Comrie, B. (2005). *Dil evrensellikleri ve dilbilim tipolojisi.* Hece Yayınları.

Cook, V. (1997). *Inside language.* Bristol, İngiltere: J. W. Arrowsmith Ltd.

Coşan, T. E. (2016). Beyin ve bilinç evrimi. *Osmangazi Tıp Dergisi*. 2016; 38 (Özel Sayı 1): 20-28.

Çakır, C. (2004). Anlamın bağlam açısından incelenmesi: kökanlambilim ve artanlambilim. GÜ *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,* Cilt 24, Sayı 3 s.245-255.

Değer, A. C. (1996). Evrensel dil bilgisi ve ikinci dil edinimi kuramı. *Dilbilim Araştırmaları*. Eğe Üniversitesi, s. 110-113.

Demir, E. A. & Gergerlioğlu, H. S. (2012). Ayna nöron sistemine genel bakış. *European Journal of Basic Medical Sciences* Eur J Basic Med Sci: 2(4): 122-126.

Demircan, Ö. (1978). *Türkiye Türkçesinin ses düzeni Türkiye Türkçesinde sesler.* Türk Dil Kurumu

Doğan, C. (2012). *Sistematik yabancı dil öğretim yaklaşımı ve yöntemleri*. Ensar Neşriyat, İstanbul.

Eagleman, D. (2016). *Beyin senin hikayen.* Domingo yay. 6. Baskı.

Eker, S. (2007). Türkçenin sesbirimleri ve belirgin alt ses birimleri. *İlmi Araştırmalar,* Sayı 24, 23-42

Ergenç, İ. (2020). Dilin beyindeki gerçekleşimi ve konuşma eylemi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dilbilim Bölümü*,. httpts://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/30136

Ersoy, E. ve Karal, Ö. (2012). Yapay sinir ağları ve insan beyni. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi.* cilt. 1, sayı: 2- Volume. 1, issue: 2.

Girgin, M. C. (2006). İşitme engelli çocukların konuşma edinimi eğitiminde dinleme becerilerinin önemi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* 7: 15: 28.

Güneş, F. (2011). Dil öğretim yaklaşımları ve Türkçe öğretimindeki uygulamalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt/Volume: 8 ♦ Sayı/Issue: 15, s. 123-148

İlhan, N. (2005). Çocukların dil edinimi, gelişimi ve dile katkıları. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 7(13), 155-160.

Karacan, E. (2000). Bebeklerde ve çocuklarda dil gelişimi. *Klinik Psikiyatri,* 2000;3: 263-268.

Keleş, E. Ve Çepni, S. (2006). Beyin ve öğrenme. *Türk Fen Eğitimi Dergisi,* Yıl 3, Sayı 2, Aralık.

Korkmaz, Ö. Ve Mahiroğlu, A. (2007). Beyin, bellek ve öğrenme. *Kastamonu Eğitim Dergisi,* 15 (1), 93-104.

Korkut, E. ve Ayırır, İ.Ö. (2016). *Dil bilimleri ve dil öğretimi*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Koyuncu, Z. ve Mercan, B. (2019). Konuşma ve dile özgü nörogelişimsel bozukluklar. *İKSSTD* 2019: 11 (ek sayı): 40-46.

König, W. (1994). *Dilbilim ve Yapay Zeka*. Dilbilim Araştırmaları

Köpke, B. (2004). Neurolinguistic aspects of attrition. *Journal of Neurolinguistics*. 17: 3-30.

Köseoğlu, A.ve Ün, C. (2018). Konuşma dilinin biyolojik temelleri ve FOXP2 geninin etkisi. *Uluslararası Akademik-Der* (Tarih, Eğitim, Bilim ve Kültür Dergisi). sayı:2.

Krashen, S. (1981). *Second language acquisition and second language learning*. Pergamon Press Erişim Tarihi: (22.07.2008) http://www.sdkrashen.com/SL_Acquisition_and_Learning/index.htm

Mergen, F. (2010). *İki dilli bireylerin ana dillerinde ve ikinci dilde dilbilgisel ve anlambilimsel işlemlemelerinin nörodilbilimsel açıdan İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, İzmir.

Müldür, F. (2016). Noam Chomsky'de Üretici Dilbilgisi: derin yapı yüzey yapı ayrımı. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*. Sayı 2, issue 27, Güz.

Obler, K. L. & Gjerlow K. (1999). *Language and the Brain*. İngiltere: Cambridge University Press.

Onan, B. (2012). Türkçenin Ana dili olarak öğretiminde bilgi işleme süreci. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.* Cilt 8. Sayı 1. Nisan. ss.96-113.

Paradis, M. (2004). *A neurolinguistic theory of bilingualism.* Hollanda: John Benjamins Publishing Company.

Peterson, B. (2009). Dilin evrimi. *Bilim ve Teknik*, Haziran.

Pinker S. (2017). *Zihin nasıl çalışır, zihnin evrimsel ve nörobilimsel İncelemesi,* Çev. Sabri Gürses, Alfa Bilim.

Solms, M. ve Turnbull, O. (2013). *Beyin ve iç dünya: Sinirbilime Giriş.* Metis Yayınları

Tanrıdağ, O. (2009). Nöroloji pratiğinde konuşma ve dil bozuklukları. *Turk Nörol Derg* 2009; 15: 155-160.

Torun, Ş. (2018). *Beyin ve dil*. Detay Yayıncılık.

Türker, F. M. (2014). Yabancı dil eğitiminde web tabanlı uzaktan Türkçe öğretim yöntemleri, *Route Educational and Social Science Journal,* Volume 1(2), April 2014-91.

Üngüren, E. (2015). Beynin nöroanatomik ve nörokimsayal yapısının kişilik ve davranış üzerindeki etkisi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi.* International Journal of Alanya Faculty of Business. c:7, S:1, s. 193-219.

Yılmaz, Y. Y. (2011). *Yabancı Dilde Bilgisayar Yazılımı ile Sözcük Öğrenimi Bir Model Denemesi*. (Yayınlanmamış doktora tezi) Mayıs. Ankara Üniversitesi

YÜKSEKÖĞRETİMİN YÖNETİMİ
Disiplinler Arası Bir Yaklaşım

Editörler
Semra Kıranlı Güngör
Deniz Görgülü
Rıdvan Küçükali

nobel bilimsel

YÜKSEKÖĞRETİMİN YÖNETİMİ
Disiplinler Arası Bir Yaklaşım
Editörler: Semra Kıranlı Güngör - Deniz Görgülü - Rıdvan Küçükali

Yayın No.: 1455
ISBN: 978-625-398-336-9
E-ISBN: 978-625-398-335-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kıranlı Güngör, Semra., Görgülü, Deniz., Küçükali, Rıdvan.
YÜKSEKÖĞRETİMİN YÖNETİMİ Disiplinler Arası Bir Yaklaşım /
Editörler: Semra Kıranlı Güngör - Deniz Görgülü - Rıdvan Küçükali
1. Basım, X + 394 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-336-9
E-ISBN: 978-625-398-335-2
1. Disiplinlerarası Çalışma 2. Yönetim 3. Yükseköğretim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Bölümler ve Yazarlar ..... **iii**

Ön Söz ..... **ix**

BÖLÜM 1 Üniversitelerin Tarihsel Temelleri **1**
Deniz Görgülü

BÖLÜM 2 Dünden Bugüne Türkiye'de Yükseköğretim **21**
Yar Ali Mete

BÖLÜM 3 Türkiye'de 1933-1946 Üniversite Reformları **35**
Halil İbrahim Çelik

BÖLÜM 4 Yükseköğretimde Örgüt Yapısı ve Akademik Kültür **57**
Rıdvan Küçükali

BÖLÜM 5 Yükseköğretimde Akademik Liderlik **81**
Semra Kıranlı Güngör

BÖLÜM 6 Yükseköğretimde Kalite Güvencesi Sistemi **111**
Gonca Uludağ

BÖLÜM 7 Üniversitelerde Dijital Dönüşüm **159**
Gül Kadan

BÖLÜM 8 Yükseköğretimde Uzaktan Eğitim **185**
Mehmet Kemal Aydın-Ahmet Koç

BÖLÜM 9 Yükseköğretimde Etik **209**
Nihal Yıldız Yılmaz

BÖLÜM 10 Yükseköğretimin Finansmanına Garritzman'ın Dört Parametre Perspektifinden Bakış **237**
Bahar Yakut Özek

BÖLÜM 11 Yükseköğretimde Hesap Verebilirlik ve Akademik Özgürlük **259**
Aylin Kirişçi Sarıkaya

BÖLÜM 12 Yükseköğretimde İtibar Yönetimi 285
Mete Sipahioğlu

BÖLÜM 13 Yükseköğretimde Profesyonel Gelişim 311
F. Şehkar Fayda Kınık

BÖLÜM 14 Yükseköğretimde Uluslararasılaşma 335
Semra Kıranlı Güngör

BÖLÜM 15 Yükseköğretimde Üniversitelerin Markalaşma ve Kurumsal Kimlik Uygulamaları 369
Bekir Keskin

Yazarlar Hakkında Bilgi 387

BÖLÜM 1
Üniversitelerin Tarihsel Temelleri

Deniz Görgülü

1. Giriş

Ülkeler sahip oldukları değerlerden yola çıkarak yönetim, ticaret, din, sağlık, hukuk gibi alanlarda birtakım yapılar ve kurumlar kurup toplumsal yaşamın düzenli bir şekilde işleyişini sürdürmek isterler. Söz konusu yapıların ve kurumların ihtiyaç duyduğu kişilerin yetiştirilmesinde ise en yüksek seviyede hizmet veren eğitim kurumlarının önemli bir işlevi bulunmaktadır (Kenan, 2015). Üniversiteler bahsedilen bu döngüde sağladığı nitelikli eğitim hizmetiyle modern tarihin en üst seviyedeki eğitim kurumu olarak kabul edilebilir.

Ülkelerin gelişimi, bilimsel araştırmalara olan ilgileriyle toplumsal ve uluslararası problemlerim çözümünde bu araştırmalara ne ölçüde bağlı kaldıklarıyla ölçülebilir. Bu bağlamda üniversite, bilimsel araştırmaların temel kuluçka makinesi olarak görülebilir. Bunun yanında üniversite toplumu bilimsel, ekonomik ve entelektüel olarak geliştirmek için nitelikli bilimsel kadrolar hazırlamaya odaklanan bir eğitim kurumudur (El-Hadidi, 2022). Bu açıdan üniversite bir araştırma ve eğitim üssü olarak betimlenebilir.

Üniversitelerin tarihsel süreç içerisindeki gelişimi incelendiğinde, dört farklı üniversite tipinin olduğu görülmektedir. Bunlar, Birinci Kuşak Üniversite (Orta Çağ Üniversitesi), İkinci Kuşak Üniversite (Humboldt tipi Üniversite), Üçüncü Kuşak Üniversite (Wissema, 2014) ve özellikle teknolojideki hızlı gelişmeler, sosyal ve ekonomik faktörler ile birlikte kullanılmaya başlanan "Sanayi 4.0" kavramıyla (Universities of the Future, 2018) birlikte ortaya atılan Dördüncü Kuşak Üniversitedir. Söz konusu sınıflandırma üniversitelerin işlevlerindeki farklılaşmanın ve gelişimin bir sonucu niteliğindedir. Bu çalışmada söz konusu üniversite modelleri birinci kuşaktan başlanarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

bir rol oynar hâle gelmiştir. Söz konusu rolü başarılı bir şekilde yerine getirebilmek için üniversiteler uluslararasılaşma, akademik itibar, girişimcilik, başarı odaklı olma, uzmanlaşma, kalite gibi kavramları gündemlerine alarak etkinliklerini artırmanın yollarını arar olmuşlardır.

Kaynakça

Altuner, İ. (2017). Rönesans ve modern dönemde değerlerin teolojik, metafizik ve bilimsel açıdan konumu. *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9, 27-38.

Antalyalı, Ö. (2007). Tarihsel süreç içerisinde üniversite misyonlarının oluşumu. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 25-40.

Arap, S. K. (2010). Türkiye yeni üniversitelerine kavuşurken: Türkiye'de yeni üniversiteler ve kuruluş gerekçeleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65*(1), 1-29.

Balaban, U. (2012). Türkiye'de yükseköğretim reform ve ABD'de endüstri-üniversite ilişkisinin tarihi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 67*(4), 25-61.

Clark, R. B. (2004). Delineating the character of the entrepreneurial university. *Higher Education Policy*, 17, 355-370.

Çelik, M. (2019). *Osmanlı medreseleri ve Avrupa üniversiteleri (1450-1600).* İstanbul: Küre Yayınları.

El-Hadidi, A. I. (2022). Evaluation of postgraduate programs at the faculty of education at Al-Aqsa University in light of the standards of the national authority for accreditation and quality. *International Journal of Learning Management Systems, 10*(2), 97-106. doi: 10.21608/ijlms.2022.243179

Erdem, A. R. (2016). Üniversite anlayışındaki değişim: birinci nesil üniversiteden dördüncü nesil üniversiteye. *TYB Akademi, Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(16), 21-52.

Erwee, R., Harmes, M.A., Harmes, M.K., Danaher, P.A. & Padró, F.F. (2018). Contexts, debates, histories, and futures of postgraduate education in higher education. In F. F. Padró (Ed.), *Postgraduate education in higher education* (pp. 3-16). Singapore: Springer Nature.

Etzkowitz, H. (2013). Anatomy of the entrepreneurial university. *Social Science Information, 52*(3), 486-511.

Fernandez-Nogueira, D., Arruti, A., Markuerkiaga, L., & Saenz, N. (2018). The entrepreneurial university: a selection of good practices. *Journal of Entrepreneurship Education*, 21, Special Issue, 1-17.

Göze, A. (2020). *Siyasal düşünceler ve yönetimler*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Guerrero, M., & Urbano, M. (2010). The development of an entrepreneurial university. *The Journal of Technology Transfer, 37*(1), 43-74.

Gür, B. S. (2016). *Egemen üniversite: Amerika'da yükseköğretim sistemi ve Türkiye için reform önerileri*. İstanbul: EDAM.

Hannon, P. D. (2013). Why is the entrepreneurial university important. *Journal of Innovation Management, 1*(2), 10-17.

Haskins, C. H. (1957). *The rise of universities*. London: Routledge.

Kenan, S. (2015). Modern üniversitenin oluşum süreci. *Osmanlı Araştırmalar, 45*(45), 333-367.

Lapteva, A. V., & Efimov, V. S. (2016). New generation of universities. University 4.0. *Journal of Siberian Federal University Humanities & Social Sciences, 9*(11), 2681-2696.

Lukovics, M., & Zuti, B. (2013). Successful universities towards the improvement of regional competitiveness: "Fourth Generation" universities. *53rd ERSA Congress Regional Integration: Europe, the Mediterranean and the World Economy*, 27-31 August 2013, Palermo, Italy.

Neal, J. E. (1998). Quality assurance in the entrepreneurial university. *New Directions for Institutional Research*, (99), 69–85. doi:10.1002/ir.9906

Östling, J. (2018). *Humboldt and the modern German university: an intellectual history*. Lund University Press.

Öztel, H. (2020). Fourth generation university: co-creating a sustainable future. In *Quality education. Encyclopedia of the UN sustainable development goals*. Cham: Springer. ISBN 9783319699028

Pawlowski, K. (2009). The "fourth generation university" as a creator of the local and regional development. *Higher Education in Europe, 34*(1), 51-64.

Perkin, H. (2007). History of universities. In J.J.F. Forest, & P.G. Altbach (Eds.), *International handbook of higher education* (pp.159-205). Netherlands: Springer

Peterka, S. O., & Salihovic, V. (2012). What is entrepreneurial university and why we need it. *Economy of Eastern Croatia Yesterday, Today, Tomorrow*, 1, 98-107.

Rashdall, H. (2010). Frontmatter. In the *Universities of Europe in the Middle Ages* (Cambridge Library Collection - Medieval History, pp. I-IV). Cambridge: Cambridge University Press.

Reiners, A. (2014). *Humboldt versus Neoliberalism: university academics' perception of higher education changes in Germany and England*. Retrieved from http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-108324, 13.10.2020.

Rukancı, F., ve Anameriç, H. (2004). Orta Çağ'da ilk üniversiteler: studium generale. *Felsefe Dünyası,* 39, 170 - 186.

Rüegg, W. (2011). Themes. In W. Rüegg (Ed.), *A history of the university in Europe. Vol.4: Universities Since 1945* (pp. 3–30). Cambridge University Press.

Saklı, A. R., & Akbulut, H. T. A. (2017). Dünyada ve Türkiye'de üniversitelerin tarihi gelişimi. A. R. Saklı (Ed.), *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi akademisyenleri ile Rize halkının karşılıklı algı ve beklentileri* (s.9-46). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları.

Schmitz, A., Urbano, D., Guerrero, M., & Dandolini, G. A. (2017). Activities related to innovation and entrepreneurship in the academic setting: a literature review. In M. Peris-Ortiz, M. J.A. Gomez, J.M., Merigó-Lindahl, & C. Rueda-Armengot (Eds.), *Entrepreneurial universities: exploring the academic and innovative dimensions of entrepreneurship in higher education* (pp. 1-17). Switzerland: Springer International Publishing.

Sedlacek, S. (2013). The role of universities in fostering sustainable development at the regional level. *Journal of Cleaner Production*, 48, 74-84.

Subotzky, G. (1999). Alternatives to the entrepreneurial university: new modes of knowlegde production in community service programs. *Higher Education, 38*(4), 401-440.

Schwinges, R. C. (1992). Admission. In H. de Ridder-Symoens (Ed.), *A history of the university in Europe Vol 1: universities in the Middle Ages* (pp. 171-194). Cambridge: Cambridge University Press.

Şarlak, Ö. (2018). *Alma mater studiorum: anne gibi yetiştiren kurum üniversite*. Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri.

Thorp, H., & Goldstein, B. (2012). *Engines of innovation: the entrepreneurial university twenty first century.* The University of North Carolina Press.

Timur, T. (2000). *Toplumsal değişme ve üniversiteler.* Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Topdemir, H. G. (2013). Batı'da bilim geleneğinin doğuşu ve Oxford çevresi. *Bilim ve Teknik Dergisi*, Mart 2013, 90-93.

TÜSİAD. (1994). *Türkiye'de ve dünyada yükseköğretim bilim ve teknoloji*. İstanbul: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği Yayını.

Verger, J. (1991). Patterns. In Ridder-Symoens, H. (Ed.), *A history of the university in Europe* (pp. 35-74). Cambridge: Cambridge University Press.

Wissema, J. G. (2014). *Üçüncü kuşak üniversitelere doğru: geçiş döneminde üniversiteleri yönetmek.* İstanbul: Özyeğin Üniversitesi Yayınları.

Universities of the Future. (2018). Industry 4.0 implications for higher education institutions. Erişim: https://universitiesofthefuture.eu/wp-content/uploads/ 2019/02/State-of-Maturity_Report.pdf, 28.09.2020.

Zuti, B., & Lukovics, M. (2015). "Fourth generation" universities and regional development, In R. Hamm & J. Kopper (Eds.), *Higher education institutions and regional development: proceedings of the 3. ERSA international workshop* (pp.14 -31). Stünings Medien, Krefeld.

BÖLÜM 2
Dünden Bugüne Türkiye'de Yükseköğretim

Yar Ali Mete

1. Giriş

Türk dünyasında asırlarca yükseköğretimin işlevini medreseler yerine getirmiştir. Türk-İslam dünyasının ilim kalesi olan medreseler, müderris, devlet adamı ve adalet dağıtıcıları yetiştirmekle görevli idi. Bu özgün eğitim kurumu Karahanlılar (840-1212) döneminde açılmıştır. Medreseler, Abbasiler (750-1258) devrinde yaşamış açık fikirli düşünürler, halifeler üzerinde etkili olması ve onların da ilim tarafını tutmasından dolayı İslam dünyasında ilim ve felsefenin serbestçe gelişmesine zemin hazırlamıştır (Adıvar, 1944, s.104). Katolik ruhanilerin Batı dünyasında bir tek mühendis doktor, dindar, tabiatçı yok iken Şark'ta medreselerce dünyaca ünlü âlimler yetişmiştir (Cevdet, 1978, s.63).

Selçuklu Devleti Veziri Nizamülmülk (1018-1092) döneminde medreseler sistemli hâle sokulmuş ve Osmanlı imparatorluğu döneminde yaygın hâle gelmiştir. Medreseler yüzlerce asır Türk-İslam medeniyet ve kültürünün merkezi, geliştiricisi ve koruyucusu olmuş ve dünyaca tanınan âlimler yetiştirmiştir. Esen bu ilim havası, Orta Çağ biliminin kurucusu olan birçok âlimin yetişmesini sağlamıştır. Batı korku içinde kıyametin kopmasını beklerken İslam ülkeleri evrensel kültürün Rönesans'ını geliştiriyor ve katkıda bulunuyordu. Hekimlerin önderi İbni Sina (980-1037), İbni Rüşt (1126-1198), asırları aşan Mevlana (1207-1273), Hacı Bayram Veli (1352-1430), Avrupa'dan tam iki asır önce mikrobu keşfeden Akşemsettin (1389-1459) gibi birçok âlim, ilim yolunun tertemiz olduğu medreselerde yetişmiş ve ilim dünyasına büyük faydalar sağlamışlardı. Ak Şemsettin Louis Pasteur'ün (1822-1895) müjdecisi olmuştur. XII. asırdan itibaren giderek sayıları artan medreselerin ve bunların finansmanını sağlayan vakıfların, komşu ülkelerin kültürleri ve medeniyetleri üzerinde de etkili olduğu görülmüştür.

elemanı sayısı ise 184.702'e ulaşmıştır. Yükseköğretimde Osmanlı Devleti döneminde başlayan ve hâlen devam eden yenilikler ile günümüz üniversiteleri bilgi üretmeyi, istihdam için gerekli iş gücünü yetiştirmeyi, bulunduğu yerleşim yerlerinde toplumsal, kültürel ve ekonomik kalkınmada rol oynamayı sürdürmektedir.

Kaynakça

Adıvar, A .(1944). *İlim ve din. İstanbul*: Remzi Kitap Evi.

Akyüz, Y. (1999). Osmanlı son döneminde kızların eğitimi ve öğretmen Faika Ünlüer'in yetişmesi ve meslek hayatı. *Millî Eğitim Dergisi*, 143, 12-32.

Akyüz, Y. (2013). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Pegem Akademi.

Aytaç, K. (1992). *Avrupa eğitim tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Baskan, G. A. (2001). Türkiye'de yükseköğretimin gelişimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21*(1), 21-32.

Başbuğ, İ. (2017). *20. yüzyılın en büyük lideri*. İstanbul: Remzi Kitap Evi.

Berkez, N. (2019). *Türkiye'de çağdaşlaşma*. İstanbul: YKY.

Cevdet, M. (1978). *Medrese ve mektep*. İstanbul: Çınar Yayınları.

Demirel, T. (2011). *Türkiye'nin uzun on yılı – Demokrat Parti iktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Doğramacı, İ. (2007). *Türkiye'de ve dünyada yükseköğretim*. Ankara: Meteksan Yayıncılık.

Erdoğan, İ., Mete, Y. A. ve Serin, H. (2018). Çağdaş eğitim bilimleri. Ankara: Murat Yayınları.

Erdem, A. R. (2004). Türkiye'de yükseköğretim ve değişimi. *Eğitim, Bilim ve Düşünce Dergisi, 4*(2), 166-175.

Gök, F. (1998). Cumhuriyet döneminde eğitim sistemi ve üniversiteler. *İktisat Dergisi,* 383, 75-80.

Günay, D. & Günay, A. (2017). Türkiye'de yükseköğretimin tarihsel gelişimi ve mevcut durumu. *Yükseköğretim Dergisi, 7*(3), 156-178.

Gürüz, K. (2001). *Dünyada ve Türkiye'de yükseköğretim (tarihçe ve bugünkü sevk ve idare sistemleri)*. Ankara: ÖSYM Yayınları.

İnalcık, H.(2019). *Tanzimat*. İstanbul : İş Bankası Yayınları.

İnalcık, H. (2019). *İmparatorluktan cumhuriyete*. İstanbul: Kronik Yayınları.

İnan, N. (1998). *Üniversite ve yükseköğretim kavramı açısından Türkiye'deki gelişmeler*. Sözlü Bildiri. Ankara: Yükseköğretimde Gelişmeler, Türk Eğitim Derneği Yayınları.

Karakök, T. (2011). Menderes Dönemi'nde (1950-1960) Türkiye'de eğitim. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 1*(2), Ağustos, 89-97. DOI: 10.5961/jhes.2011.014

Kitapçı, A. (Ed., 1997). *Yükseköğretim mevzuatı* (2.Baskı). İstanbul: Yaylım Yayıncılık.

Kodaman, B. (1999). *Abdülhamit devri eğitim sistemi*. Ankara: TTK Yayınları.

Okçabol, R. (2007). *Yükseköğretim sistemimiz.* Ankara: Ütopya Yayınevi.

Orta - Doğu Teknik Üniversitesi kanunu layihası ve Muvakkat Encümen mazbatası (1/357), Sayı: 71-914/1129

Ortaylı, İ. (2018). *Gazi Mustafa Kemal*. İstanbul: Kronik Yayınları.

Ozankaya, Ö. (2018). *Dünya ve düşünürleri gözüyle Atatürk ve cumhuriyet.* İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Öncü, A. (2002). Akademisyenler: üniversite reformu söyleminde Batı. U. Kocabaşoğlı (Ed.), *Modernleşme ve Batıcılık* içinde (s.521-536). İstanbul: İletişim Yayınları.

Özdil, Y. (2018). *Mustafa Kemal.* İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.

Sargın, S. (2007). Türkiye'de üniversitelerin gelişim süreci ve bölgesel dağılımı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (5), 133-150.

Sevuk, İ. H. (2019). *Atatürk ile beraber*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Şarman, K. (2008). *Türk Promethe'ler*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Tanili, S. (1991). *Uygarlık tarihi* (6. Baskı). İstanbul: Say Yayınları.

Tekeli, İ. (2003). Dünya'da ve Türkiye'de üniversite üzerinde konuşmanın değişik yolları. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 97, 123-143.

Timur, T. (2000). *Toplumsal değişme ve üniversiteler*. Ankara: İmge Kitabevi.

Turan, Ş. (1998). *Türk devrim tarihi* (3. Kitap). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Unat, R. F. (1964). *Türkiye'de eğitim sisteminin gelişmesine tarihi bir bakış*. Ankara: MEB Yayınları.

Uzunçarşı, İ. H. (1965). *Osmanlı devletinin ilmiye teşkilatı*. Ankara:TTK Yayınları.

Widmann, H. (2000). *Atatürk ve üniversite reformu*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Yaltkaya, M. Ş. (1940). *Tanzimat'tan sonra medreseler*. İstanbul: Maarif Matbası.

Yamaner, Ş. (1999). *Atatürk, öncesi ve sonrası kültürel değişim*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

BÖLÜM 3
Türkiye'de 1933-1946 Üniversite Reformları

Halil İbrahim Çelik

1 Giriş

Osmanlı Devleti'nin yeniden yapılanma döneminde Batı ülkelerindeki örneklere benzeyen, medrese dışında bir yükseköğretim (Darülfünun) kurumu açma düşüncesi Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin yayınlanması ile yasal yapı kazanmıştır (Arşiv Belgelerine Göre, 2017). Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyete tevarüs eden Batılı anlamda tek yükseköğretim kurumu uzun bir hazırlık dönemi sonrasında Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne göre açılan İstanbul Darülfünunu olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923-1933 yılları arasında da eğitim öğretimi sürdüren kurum 1933 Üniversite reformu ile yeniden yapılandırılmak üzere kapatılmıştır.

Türkiye'de yükseköğretim erken cumhuriyet döneminde iki kanun ile düzenlenmiştir. Bu kanunlar 31 Mart 1933 tarihli ve 2252 sayılı İstanbul Darülfünununun İlgasına ve Maarif Vekâletince Yeni Bir Üniversite Kurulmasına Dair kanun ile 13 Haziran 1946 tarihli ve 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu'dur. Bu iki yasa düzenlemesi Cumhuriyetin kurucu kadrosunun Türkiye'yi çağdaşlaştırma ve Batı medeniyeti ile bütünleştirme projelerinin ürünü olarak değerlendirilmektedir. Kanun düzenlemelerinde Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki siyasi gelişmeler ve bu ülkelerden davet edilen uzman ve akademisyenlerin katkıları olmakla birlikte Türkiye'de yükseköğretim sistemi, modernleşme sürecinin bir parçası olarak Türk devlet adamlarının düşünceleri ve talepleri çerçevesinde şekillenmiştir.

Batı Anadolu'da Yunan işgaline karşı kazanılan zafer sonrasında İstanbul'daki Darülfünun çevresi Mustafa Kemal Paşa'ya yakın ilgi göstermiştir. 19 Eylül 1922 tarihinde Darülfünun Edebiyat Fakültesi hocalarından Yahya Kemal fakültenin profesörler meclisine Mustafa Kemal Paşa'ya *fahri Edebiyat Müderrisi* unvanı verilmesini teklif etmiş, Yahya Kemal'in bu teklifi kurul tara-

şüncesi ile hazırlanmıştı. Dönemin şartlarına göre modern bir yükseköğretim önerisi sunuyordu. 1933 Yasası, nizamnameye göre kurulan Darülfünunu çağdaşlaşmanın önünde bir engel olarak görmüştür. 1946 yılında ise 1933 yasasının yetersiz olduğu değerlendirilmiştir. Elbette ki tarihî süreçteki bu değişim zamanın ve dünya konjonktürünün değişmesi ile doğrudan ilişkilidir.

Eğitim sistemleri toplum ile birlikte gelişmesi gereken canlı bir organizma gibi değerlendirilmeli, eğitimde yeniden yapılanma sürekli bir ihtiyaç olarak görülmelidir. Dünyada ve Türkiye'de yükseköğretimin tarihî gelişiminde din kurumlarının ve din prensiplerinin belirleyici olduğu yaklaşımlardan seküler ve modern yaklaşımlara yönelimin XIX. yüzyıldan itibaren güçlenerek gelişmesi yasa düzenlemelerine de yansımıştır. 1933 ve 1946 üniversite reformları hem gelişim süreçleri hem de sonuçları itibarıyla başarı ve başarısızlık değerlendirmesinin ötesinde önemli bir reform tecrübesi sağlamıştır. Güncel üniversite reformu ya da yeniden yapılanma çalışmalarında Cumhuriyetin ilk dönemi üniversite reformu çalışmalarından yararlanılmalıdır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-1-0-0/90-559-5; BCA; 30-03-1-2/34-16-7; BCA, 30-18-1-2/110-28-17; BCA, 30-18-1-2/136-75-6; BCA, 490-01-0-0/28-129-4; BCA, 30-01-0-0-12-69-7.

Resmî Yayınlar

Resmî Gazete, 6 Haziran 1933.

Resmî Gazete, 25 Mayıs 1946, S. 6316.

Resmî Gazete, 18 Haziran 1946, S. 6336.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:4, C. XV, İçtima; 2.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, C. XXIV, 62. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, C. XXIV, 63. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, C. XXIV, 64. Birleşim.

Hükûmetler ve Programları, C. I, 1920-1960, Hzr. Nuran Dağlı, Belma Aktürk, Ankara, 1988.

CHP Programı, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931, s. 31.

Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme, Başbakanlı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul, 2017.

Süreli Yayınlar

Cumhuriyet 5 Haziran 1933.

Cumhuriyet 6 Haziran 1993.

Cumhuriyet, 11 Haziran 1946.
Cumhuriyet, 12 Haziran 1946.
Cumhuriyet, 14 Haziran 1946.
Cumhuriyet, 16 Haziran 1946.
Cumhuriyet, 2 Haziran 1933.
Cumhuriyet, 3 Haziran 1933.
Cumhuriyet, 31 Mayıs 1933.
Cumhuriyet, 4 Nisan 1933.
Cumhuriyet, 5 Nisan 1933.
Milliyet, 25 Mayıs 1933.
Milliyet, 1 Haziran 1933.
Milliyet, 2 Haziran 1933.
Milliyet, 31 Mayıs 1933.
Milliyet, 7 Haziran 1933.
Vakit, 28 Mayıs 1933.
Vakit, 30 Mayıs 1933.
Yunus Nadi, "Darülfununda ıslah faaliyetleri", Cumhuriyet, 28 Mayıs 1993.

Telif Eserler

Akyüz, Y. (2020). *Türk eğitim tarihi* (8. Baskı). Alfa Yayınları.

Arslan, A. (1995). *Darülfünundan üniversiteye*, Kitabevi.

Arslan, A. (2010). Darülfünundan üniversiteye*. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 201-250.

Atatürk, G. M. K. (1984). *Eğitim politikası üzerine konuşmalar* (Yay. Haz. K. Aykaç, 1. Baskı). Ankara Üniversitesi Basımevi.

Atatürk, M. K. (2006). *Atatürk'ün söylev ve demeçleri I-II-III*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi III, Divan Yayıncılık.

Baylı, G. G. (2013). *Türkiye'de istihdam edilen Fransız uzmanlar ve Türk modernleşmesine katkıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Coşar, S. (2001 Nisan). Türkiye'de aydın/entelektüel ayrışması üzerine. *Birikim,* 144, 37-49.

Çalışlar, İ. (2010). *Halide Edib: biyografisine sığmayan kadın*. Everest Yayınları.

Çelik, H. İ. (2019). *II. Meşrutiyetten Fulbright Komisyonuna; Türk eğitim sisteminde Batı etkisi*. Yayımlanmış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelik, H. İ. (2021). *Türkiye-ABD ilişkilerinin eğitim boyutu ve Fulbright Programı*. Nobel Yayınları.

Doğan, İ. (2018). *Türk eğitim tarihi*. Nobel Yayınlar.

Ergin, O. N. (1977). *Türkiye maarif tarihi* (C. I-V). Eser Matbaası.

Ergün, M. (2012). *Atatürk devri türk eğitimi*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Hirsch, E. E. (1997). *Anılarım, -Kayzer dönemi, Weimar Cumhuriyeti, Atatürk ülkesi-* (Çev: F. Suphi). TUBİTAK Yayınları.

Kafadar, O. (2007). Cumhuriyet dönemi eğitim tartışmaları. *T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), Modernleşme ve Batıcılık içinde (*s. 351-368) İletişim Yayınları.

Karpat, K. H. (2013). *Türk demokrasi tarihi*. Timaş Yayınları.

Kocatürk, U. (1984). Atatürk'ün üniversite reformu ile ilgili notları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, *1*(1), 3-95.

Köstüklü, N. (2013). *Kâzım Karabekir ve eğitim*. Çizgi Yayınları.

Lök, A., Erten, B., (2007) 1933 reformu ve yabancı öğretim üyeleri *(*C.III). T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modernleşme ve Batıcılık* içinde (s. 537-544). İletişim Yayınları.

Malche, A. (1939). *İstanbul Üniversitesi hakkında rapor*. Devlet Basımevi.

Namal, Y. (2012). Türkiye'de 1933–1950 yılları arasında yükseköğretime yabancı bilim adamlarının katkıları. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, II (1), 14-19.

Ortaylı, İ. (2018). *Türkiye'nin yakın tarihi*. Timaş Yayınları.

Öncü, A. (2007). Akademisyenler: üniversite reformu söyleminde Batı, modernleşme ve Batıcılık (C.III, 4. Baskı). T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modernleşme ve Batıcılık* içinde (s. 521-536). İletişim Yayınları.

Taşdemirci, E. (1994). Atatürk'ün önderliğinde 1933 üniversite reformu. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 135-153.

Taşer, S. (2010). *XX. yüzyılın başlarında Türkiye'de yükseköğretim*. Çizgi Yayınları.

Timur, T. (2000). *Toplumsal değişme ve üniversiteler*. İmge Kitapevi.

Widmann, H. (2000). *Atatürk ve üniversite reformu* (Çev: S. Bozkurt ve A. Kazancıgil). Kabalcı Yayınevi.

Zürcher, E. J. (2000). *Modern Türkiye'nin tarihi* (7. Baskı, Çev: Y. S. Gönen). İletişim Yayınları.

BÖLÜM 4
Yükseköğretimde Örgüt Yapısı ve Akademik Kültür

Rıdvan Küçükali

1. Giriş

Örgütler, belirli bir amacı gerçekleştirmek için bir araya gelen, belirli özellikleri olan canlı ve yaşayan organizmalar olarak ifade edilebilirler (Koçel, 2018). İçinde taşıdığı bireyler ve bireylerin etkileşimleri ile bir arada olan örgütlerde temel amaç, belirli bir kimlik duygusunu oluşturmaktır. Oluşan bu kimlik duygusunun ise tıpkı bireylerin sahip oldukları kimlik gibi belirli özellikleri bulunmaktadır (Köse-Tetik ve Ercan, 2001). Bu özelliklere bir bütün olarak bakıldığında örgütün kimlik yapısının belirli bir kültüre sahip olduğu, belirli bir felsefesinin bulunduğu, taşıdığı özellikleri ile örgüt iklimine katkı sunduğu ya da örgütsel çatışmaya neden olabileceği görülmektedir. Örgütle ne kadar uyumlu özellik olursa hiç kuşkusuz ki örgütsel özdeşleşmenin gerçekleşmesi kolaylaşacak bununla birlikte de güven ilişkisi hem bireyler arasında hem de birey örgüt arasında oluşabilecek, bu kapsamda da örgütün sağlıklı ortamda kendini gerçekleştirmesi söz konusu olabilecektir (Akgün, 2018; Öztürk, 2020; Yüceler, 2009). Bu açıdan bakıldığında üniversitenin de bir örgüt olduğu ortadadır.

Üniversiteler ilk kurulduğu andan itibaren hem içerisinde yer alanlar hem de taşıdığı misyon ve vizyonlar sonucunda canlı bir örgüt konumunda yer almıştır (Çelik ve Gür, 2014; Doğan ve Altınoğlu, 2014). Üniversitenin en temel misyonunun ise bilgi üretmek, araştırma yapmak, öğrenen konumunda olan öğrencilere meslek kazandırırken hayata hazırlamak ve toplumun gelişmesine katkı sağlamak olduğu ifade edilebilir (Harris, 2008; Günal, 2013; Kaynar ve Parlak, 2005). Durum böyle olsa da üniversitelerin de kendine yönelik bir kültürü bulunmaktadır (Silver, 2003). Üniversite kültürü, akademik kültür olarak

8. Sonuç

Örgütler taşıdıkları amaçlarla ve misyonlarla işi ve toplumu ileriye götürme amacı taşıyan organizasyonlar olarak ele alınabilir. Yaşayan bir sistem olan örgütlerin kendilerine yönelik bir kimlik yapıları, özerklikleri, felsefeleri, kültürleri bulunmaktadır. Örgütlerde yer alan kişilerin de o kuruluşta yer alabilmeleri için örgüt kimliğini benimsemeleri ve buna yönelik olarak hareket etmeleri gerekmektedir. İfade edilenlerin gerçekleşmesi ise her şeyden önce örgütün sağlıklı işlev görmesini kolaylaştıracak, bu durum devamlılığı ve ilerlemeyi sağlayabilecektir.

Üniversiteler de önemli örgütsel yapılardan biridir. Üniversiteler, ilk kurulduğu andan itibaren, araştırma, geliştirme hizmetleri ile hem alana meslek elemanı yetiştirmeyi hem de toplumsal gelişmeyi hedeflemiştir. Bu kapsamda canlı bir örgütsel yapıya sahip olan üniversitelerin de bir kültürel yapısından söz etmek mümkündür. Üniversite kültürü heterojen yapılardan oluşan bir bütün olarak ele alınabilir. Bu yapılar, kurum kültürü, öğrenci kültürü ve akademik kültür olarak sıralanabilir. Her bir altyapı oldukça önemli olmakla birlikte akademik kültür, üniversitenin işleyişinin sağlanması ve amaca ulaşmada oldukça önemlidir.

Akademik kültür, akademisyenlerin araştırmalarında, eğitim hizmetlerini sunmada, topluma hizmet vermelerinde özgür olmalarını gerektiren akademik özgürlük; yönetimde ve diğer işlerde görüş ve düşüncelerinin ön plana alınmasını gerektiren akademik özerklik boyutlarından oluşmaktadır. Ancak gerek Türkiye'de ve gerekse özellikle gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere tüm dünyada akademik kültürün istenen biçimde oluşmadığı görülmektedir. Akademik kültürün oluşmaması ise önemli bir örgütsel yapı olan üniversitelerin amaçlarına ve misyonlarına ulaşmada büyük bir engel olabilmektedir. Sonuç olarak, tüm örgütlerde olduğu gibi üniversite örgütünün de sağlıklı olması, amaçlarına ulaşabilmesi için her alt kademede gereken değişikliklerin yapılması ve aynı zamanda örgütte yer alan tüm birimlerin örgütsel kimliklerini oluşturmalarında gereken desteğin gösterilmesinin önemli olduğu unutulmamalıdır.

Kaynakça

Akgün, S. (2018). Kimlik oluşumu sürecinde örgüt ve örgütlenmenin yeri. *Turkish Studies, 13*(3), 1-12.

Aktan, C. C. (2004). İdeal bir üniversite için on temel ilke. C. C. Aktan (Ed.), *Nasıl bir üniversite?* içinde (s. 13-21). Adapazarı: Değişim Yayınevi.

Antić, M., ve Cerić, A. (2008). Organizational culture of faculty of civil engineering, university of Zagreb. In *International Conference: Organization, Technology and Management in Construction*, 8, 2008.

Arslan, M. (2005). Cumhuriyet dönemi üniversite reformları bağlamında üniversitelerimizde demokratiklik tartışmaları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(18), 23-49.

Aydın, İ. (2010). *Yönetsel, mesleki ve örgütsel etik*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Bakan, Ö. (2005). *Kurumsal imaj oluşumu ve etkili faktörler*. Konya: Tablet Kitabevi.

Balay, R., Kaya, A. ve Cülha, A. (2013). Örgüt kültürü ve örgütsel sinizm ilişkisi. *C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 14*(2), 123-144.

Balcı, A. (2007). *Etkili okul geliştirme kuram ve araştırma*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Berchem, T. (2006). The university as an agora–based on cultural and academic values. *Higher Education in Europe, 31*(4), 395-398.

Beytekin, O. F., Yalçınkaya, M., Doğan, M. ve Karakoç, N. (2010). The organizational culture at the university. *International Journal of Educational Researchers, 1(*2), 1-13.

Bingöl, B. (2012). *Üniversite özerkliği*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara]. Yükseköğretim Ulusal Tez Merkezi.

Celep, C. (2004). *Dönüşümsel liderlik*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Çelik, Z. ve Gür, B. S. (2014) Yükseköğretim sistemlerinin yönetimi ve üniversite özerkliği: Küresel eğilimler ve Türkiye örneği. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 4*(1), 18-27.

Çobanoğlu, F. (2008). *İlköğretim okullarında örgütsel kimlik ve örgütsel etkililik (Denizli ili örneği)* (Tez No. 257558) [Yayınlanmamış Doktora Tezi] Hacettepe Üniversitesi, Ankara Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Dale, K. K. (2012). Perceptions of organizational culture of a multi-campus community college district: Mixed methods in concert. [Yayınlanmamış Doktora Tezi, Colorado State University, Colorado].

Doğan, B. ve Altunoğlu, E. (2014). Bilgi yönetimi, örgüt kültürü, örgüt yapısı ve performans ilişkileri: sivil toplum kuruluşları üzerine bir inceleme. *NÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 3, 41-52.

Durğun, S. (2006). Örgüt kültürü ve örgütsel iletişim. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3*(2), 112-132.

Ebrahimi R, Adli F, Mehran G. (2015). The role of academic culture on the knowledge creation from perspectives of experts of the higher educational system. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education, 21*(1),127-151.

Empson, L. (2004). Organizational identity change: Managerial regulation and member identification in accounting acquisition. *Accounting Organizations and Society,* 29, 759-778.

Erdem, A. R. (2003). Üniversite kültüründe önemli bir unsur: değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi, 1* (4), 55-72.

Erdem, F. ve İşbası, J. Ö. (2001). Eğitim kurumlarında örgüt kültürü ve öğrenci alt kültürünün algılamaları. *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi,* 1, 33-57.

Erdem, F., Sumer, F. E., Alan, A. A., & Baser, G. G. (2011). Cultural dimensions of academic organizations: A pilot research on faculties of economics and administrative sciences. *Eurasian Journal of Educational Research, 11*(3), 73-90.

Ertürk, A. (2003). Örgütsel iletişim ve adalet algılarının örgütsel kimlik algısı üzerindeki etkileri. *Yönetim Araştırmaları Dergisi, 3*(157), 147-170.

Fırat, N. (2007). *Okul kültürü ve öğretmenlerin değer sistemleri* [Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir]. Yükseköğretim Ulusal Tez Merkezi.

Ghassabichorsi, M., Hassani, M., Ghalavandi, H. ve Ghasemzadeh, A. (2022). Challenges and obstacles of academic culture in institutionalizing quality culture in higher education: A grounded theory study. *Journal of Medical Education Development, 15*(47), 43-54.

Gizir, S. (2007). Üniversitelerde örgüt kültürü ve örgüt-içi iletişim üzerine bir derleme çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 50*(50), 247-268.

Gizir, S., & Simsek, H. (2005). Communication in an academic context. *Higher Education, 50*(2), 197-221.

Goffee, R., & Jones, G. (2003). *Kurum kültürü* (Çev. K. Katmandu). İstanbul: MediaCat Yayınları.

Güçlü, N. (2003). Örgüt kültürü. *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31*(6),147-159.

Günal, İ. (2013). *50 soruda üniversite.* Ankara: TÜBİTAK Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

Güney, S. (2004). *Açıklamalı yönetim-organizasyon ve örgütsel davranış terimler sözlüğü.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Güven, S. (2014). *İlköğretim okulu öğretmenlerinin müdürlerinin duygusal zekâ düzeylerine ilişkin algıları ile öğretmenlerin örgütsel kimliği arasındaki ilişkinin incelenmesi (İzmir ili Karşıyaka ilçesi örneği)* [Yüksek Lisans Tezi, T.C. Okan Üniversitesi- İzmir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Harris, S. (2008). Internationalising the university. *Educational Philosophy and Theory, 40*(2), 346-357.

Harvey, L., & Stensaker, B. (2008). Quality culture: Understandings, boundaries and linkages. *European Journal of Education, 43*(4), 427-442.

Hermanowicz, J. C. (2005). Classifying universities and their departments: a social world perspective. *The Journal of Higher Education, 76*(1), 26-55.

Kaufman, K. J. (2013). *Organizational culture as a function of ınstitutional type in higher education* [Yayınlanmamış Doktora Tezi, Minnesota State University, Minnesota].

Kaynar, M. ve Parlak, İ. (2005). *Her ile bir üniversite: Türkiye'de yükseköğretim sisteminin çöküşü.* Ankara: Paragraf Yayınevi.

Knutson, J. M. (2010). *Observing faculty culture: Faculty attitudes and perceptions toward program changes due to accreditation*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi, Capella University].

Koçel, T. (2018). *İşletme yöneticiliği* (17. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

Kotler, P. (2000). *Pazarlama yönetimi* (10. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.

Köse Tetik, S. ve Ercan C. (2001). Örgüt kültürünü oluşturan faktörler. *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi, 7*(1), 219- 242.

Kucinskas, V., & Paulauskaite, A. (2005). Organization culture and ıts development in private colleges. *Quality of Higher Education, 2*, 144-165.

Kuh, G. D., & Whitt, E. J. (1988). The invisible tapestry. Culture in American colleges and universities. ASHE-ERIC *Higher Education, Report No. 1. Association for the Study of Higher Education, Dept. E, One Depont Circle, Suite* 630, Washington, DC 20036-1183. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED299934.pdf

Kuşakçıoğlu, A. (2003). *Marka kimliği, kurum kimliği ve aralarındaki bağıntı* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi- Ankara]. Yükseköğretim Ulusal Tez Merkezi.

Lodhi, A. S. (2012). A pilot study of researching the research culture in Pakistan'i public universities: the academics' perspective. *Procedia-Social and Behavioral Sciences,* 31, 473-479.

Lunenberg, F. C., & Ornstein, A. C. (2012). *Educational administration* (6th Edition). USA: Wadsworth CENGAGE Learning.

Maya, İ. (2013). Akademisyenlerin meslek ahlakına aykırı olan davranışlara ilişkin algıları (ÇOMÜ Eğitim Fakültesi örneği). *Turkish Studies, 8*(6), 491-509.

Memduhoğlu, H. B. (2009). *Ulusal, küresel ve örgütsel bağlamda farklılıkları yönetme*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Mengi, F., & Schreglmann, S. (2013). Akademisyenlik bağlamında bilimsel üretkenliği etkileyen çevresel faktörler. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2*(1), 1-17.

Nartgün, Ş. S. (2006). Öğretim elemanlarının örgütsel değerlere ilişkin görüşleri (Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi örneği). *Journal of Values Education, 4*(12), 129-148.

Odabaşı, H. F., Fırat, M., İzmirli, S., Çankaya, S., ve Mısırlı, Z. A. (2010). Küreselleşen dünyada akademisyen olmak. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(3), 127-142

Öncel, M. ve Sevim, Ş. (2011). Sürdürülebilir rekabet üstünlüğü sağlamada kurumsal itibar yönetimi ve yükseköğretimde yapılandırılmasına yönelik bir model önerisi. *Uluslararası Yüksek Öğretim Kongresi.* 27- 29 Mayıs, 2011, İstanbul.

Özdemir, A. (2002). Sağlıklı okul ikliminin çeşitli görünümleri ve öğrenci başarısı. *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi, 10*(1), 39-46.

Özer, M. (2011). Türkiye'de yükseköğretimde büyüme ve öğretim üyesi arzı. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi,* 1, 23-26.

Özer, M., Gür, B. S. ve Küçükcan, T. (2011). Kalite güvencesi: Türkiye yükseköğretimi için stratejik tercihler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 1*(2), 59-65.

Öztürk, Ş. (2020). *Üniversitelerde görev yapan idari personelin örgütsel kimlik ve özyeterlik algıları arasındaki ilişki* [Yayınlanmış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi - Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Polat, S. (2009). *Eğitim örgütleri için sosyal sermaye: örgütsel güven*. Ankara: Pegem Akademi.

Riketta, M. (2005). Organizational identification: a meta-analysis. *Journal of Vocational Behavior, 66*(2), 358-384.

Rosovsky, H. (2011). *Üniversite: bir dekan anlatıyor* (Çev. Ersoy, S.). Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.

Sckerl, J. A. M. L. (2002). Organizational culture in higher education effectiveness: a case study of a Midwest University in change [Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of South Dakota.].

Silver, H. (2003). Does a university have a culture? *Studies in Higher Education, 28*(2), 157- 169.

Tamimi, Y. (2005). *Örgüt kültürünün metaforlarla analizi (Tekstil sektöründe faaliyet gösteren bir işletme örneği)* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi-Eskişehir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Terzi, A. R. (2007). Üniversite öğrencilerinin fakülte kültürüne yönelik algıları. *Millî Eğitim, 176*, 98-108.

Tierney, W. G. (1988). Organizational culture in higher education: defining the essentials. *The Journal of Higher Education, 59*(1), 2-21.

Toma, J. D. (1997). Alternative inquiry paradigms, faculty cultures, and the definition of academic lives. *The Journal of Higher Education,* 68, 679–705.

Topçu, İ. (2019). *Okul iklimi ve okul kültürü.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Turan, S., Durceylan, B. ve Şişman, M. (2005). Üniversite yöneticilerinin benimsedikleri idari ve kültürel değerler. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 13, 181-202.

Tüfekçi Akcan, A., Malkoç, S. ve Kızıltan, Ö. (2017). Akademisyenlere göre akademi ve akademik kültür. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*(1), 569-591.

Tüzün, İ. K. (2006). *Örgütsel güven, örgütsel kimlik ve örgütsel özdeşleşme ilişkisi: Uygulamalı bir çalışma* [Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi- Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Tüzün, İ. K. ve Çağlar İ. (2008). Örgütsel özdeşleşme kavramı ve iletişim etkinliği ilişkisi. *E-Journal of Yaşar University, 9*(2), 1-13.

Usta, A. (2011). Kuramdan uygulamaya kamu yönetiminde etik ve ahlak. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1*(2), 39-50.

Uztuğ, F. (2004). *Siyasal iletişim yönetimi- siyasette marka yaratmak*. İstanbul: MediaCat Yayınları.

Yaykıran, Z. (2019). *İlköğretim okulu öğretmenlerinin örgütsel kimlik algıları ve örgütsel özdeşleşme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Doktora tezi Hacettepe Üniversitesi, Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

YÖK (2019). Yükseköğretim Kanunu. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2547.pdf

Yüceler, A. (2009). Örgütsel bağlılık ve örgüt iklimi ilişkisi: teorik ve uygulamalı bir çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt* 2(22), 445-458.

BÖLÜM 5
Yükseköğretimde Akademik Liderlik

Semra Kıranlı Güngör

1. Giriş

Lider ve liderlik kavramlarının insanlık tarihi kadar geçmişe sahip olmasına rağmen özellikle son yüzyılda liderlik konusunda yapılan bilimsel araştırmalar artarak devam etmiştir. Belki de liderliğe bu kadar ilgi duyulmasının temel nedeni, insanlığın geleceğini şekillendiren liderlerin nasıl yol gösterdiğini, yaptığını ve yapacağını anlama ihtiyacıdır. Genel olarak bu durum insanlar var olduğu sürece devam edecektir. Lider ihtiyacı sadece insanlara özgü değildir ve birçok canlı için de geçerlidir. Özellikle son yıllarda dünyada lider olarak kabul gören insanların uygulamalarıyla dünyanın daha yaşanılır hâle geleceği inancı, yeni aktif liderlere her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir (Kıral ve Başaran, 2019).

Liderlikle ilgili tarihsel süreç incelendiğinde; duruma, zamana ve koşullara bağlı olarak büyük ölçüde değişiklik gösterdiği gözlemlenmektedir (Hodgetts ve Luthans, 2013). Unutulmaması gereken önemli bir nokta, liderlik kavramının sürekli değiştiği ve geliştiğidir. Bunun yanı sıra genellenebilirliği, çok boyutluluğu ve performansı bağlama göre değişmektedir. Örneğin kamu kurumlarındaki liderlik, özel kurumlardaki liderlikten farklıdır. Bunun nedeni, her iki bağlamın da hedefler, değerler, ilkeler, yönetim tarzları ve felsefeler açısından farklılık göstermesidir. Sonuç olarak, liderlerin etkinliği, becerileri ve yetkinlikleri içinde bulundukları bağlama göre değişebilir. Bir organizasyonun başarısının, liderlerin süreçteki rolüne bağlı olduğu belirtilmektedir (Karsantık ve Çetin, 2019).

Liderlik ve yönetim, yükseköğretim kurumları bağlamında ilgi konusu olmuştur. Bu kurumların temel bir özelliği, bakış açıları, uygulamaları ve görevleri önemli ölçüde değişebilen farklı disiplinlere göre iş bölümüdür. Bunun-

bir lider olmanın talepleri ve zorlukları her geçen gün artmaktadır. Bu nedenle yükseköğretim kurumları geleceğin liderlerini yetiştirmeye odaklanmalı ve metodolojik bir süreç yönetimi uygulamalıdır.

Kaynakça

Akhter, I. & Haque, S. M. (2012). In search of academic excellence by becoming an effective leader: A study of academic leadership in higher education. *Global Journal of Management and Business Research, 12*(10), 5-12.

Anderson, N. (2009). *Endüstri, iş ve örgüt psikolojisi El Kitabı 2. Cilt: Örgüt psikolojisi* (Yayına hazırlayan: Neşenur Domaniç). İstanbul: Literatür Yayınları.

Anthony, S. G., & Antony, J. (2017). Academic leadership – special or simple. *International Journal of Productivity and Performance Management, 66*(5), 630-637.

Askling, B., & Stensaker, B. (2002). Academic leadership: prescriptions, practices and paradoxes. *Tertiary Education and Management*, *8*(2), 113-125.

Astin, A., & Astin, H. (2000). *Leadership reconsidered: engaging higher education in social change.* Battle Creek, MI: W.K. Kellogg Foundation.

Belbin, R. (1997). *Changing the way we work*. Oxford: Butterworth Heinemann

Bass, Bernard M., Ruth Bass. (2009). *The Bass handbook of leadership: theory, research, and managerial applications* (4. Print). New York: Free Press.

Bennis, W. (2016). *Bir lider olabilmek* (5. Basım). Aura Yayıncılık.

Berg, C. H. ve Jarbour, C. (2014). Leadership and leadership development in academia. CESAER Task Force Human Resources.

Bolden, R., Gosling, J., O'Brien, A., Peters, K., Ryan, M. K., Haslam, S. A., Longsworth, L., Davidovic, A. & Winklemann, K. (2012). Academic leadership: Changing conceptions, identities and experiences in UK higher education. 3 (4), London: Leadership Foundation for Higher Education.

Çelikkalp, Ü., Temel, M., & Bilgiç, F. (2019). Akademisyenlerin iş doyumu ve etkileyen faktörler. *Yükseköğretim Dergisi, 9*(1), 59–66.

Demir, F. (2019). *Akademik entelektüel liderlik, örgütsel destek ve örgütsel vatandaşlık arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Dima, A. M., & Ghinea, V. (2016). A model of academic leadership. In *proceedings of the 12th European Conference on Management, Leadership and Governance*, (pp. 61-70). (10-11 November 2016). Bucharest, Romania.

Drew, G. (2010). Issues and challenges in higher education leadership: Engaging for change. *The Australian Educational Researcher, 37*(3), 57-76.

Durmaz, A. (2017). Akademik liderlerin gelişimi. *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational CColleges), 7* (3) , 8-14

Erçetin, Ş., (2000). *Lider sarmalında vizyon.* (2.Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

Ervay, S. (2006). Academic leadership in America's public schools. *NASSP Bulletin*, *90*(2), 77-86.

Evans, L., Homer, M. and Rayner, S. (2013). Professors as academic leaders: The perspectives of „the led". *Educational Management Administration and Leadership*, *41*(5), 674-689.

Gardner, J. W. (1988). The tasks of leadership. *NASSP Bulletin, 72*(510), 77.

Gmelch, W. H. (2002). The call for department leaders. Paper presented at the *Annual Meeting of the American Association of Colleges for Teacher Education*. (23-26 February 2002). New York.

Gmelch, W. H., & Miskin, V. D. (2010). Call for leadership. In W. H. Gmelch, & V. D. Miskin (Eds.), *Department chair leadership skills* (2nd Edition, pp. 5-22). Madison, Wisconsin: Atwood Publishing.

Gmelch, W. H. (2013). The development of campus academic leaders. *International Journal of Leadership and Change*, *1*(1), 24-35.

Gmelch, W. H., & Buller, J. L. (2015). *Building academic leadership capacity: A guide to best practices.* San Francisco, CA: John Wiley & Sons, Inc.

Gmelch, W.H. ve Buller, J.L. (2016). Skill Development for Academic Leaders. *The separtment Chair, 26*(4), 25- 27.

Hacıfazlıoğlu, Ö. (2010). Yükseköğretimde lider olarak göreve uyum sağlama süreci: Türkiye ve Amerika'dan kadın liderlerin deneyimleri. *Perspectives in Education*, *28*(2), 51-62.

Hacıfazlıoğlu, Ö. (2017). Yükseköğretimde akademik liderlik ve profesyonel gelişme. Çetin, M. (Ed.), *Güncel liderlik kuramları* (ss. 181-203). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Hall, P. A. & Taylor, R. C. (1996). Political science and the three new institutionalisms. *Political studies*, *44*(5), 936-957.

Hendrickson, R. M., Lane, J. E., Harris, J. T., & Dorman, R. H. (2013). *Academic leadership and governance of higher education: A guide for trustees, leaders, and aspiring leaders of two- and four-year institutions.* Virginia: Stylus Publishing.

Hodgetts, H. & Luthans, F. (2013). *Culture, strategy, and Behavior*. *International Management*.

House, R. J. (2004). *Culture, leadership, and organizations*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Jones, S., Ladyshewsky, R., Oliver, B. & Flavell, H. (2009). *Leading courses: academic leadership for course coordinators, Final Report.* Strawberry Hills, NSW: Australian Learning and Teaching Council

Joyce, P. & O'Boyle, C. (2013). Sustaining academic leadership in higher education. In C. O'Farrell, & A. Farrell (Eds.) *Emerging issues in higher education* (pp. 69- 81). Athlone: EDIN.

Juston C. P. & Angell, L. R. (2013). Factors community college faculty consider important to academic leadership. *Kentucky Journal of Higher Education Policy and Practice, 2*(1), 1-13.

Karsantık, İ. & Çetin, M. (2021). Akademik Liderlik Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Yükseköğretim Dergisi*, *11*(3), 671-681.

Karsantık, İ. (2016). Yönetici akademisyenlerin akademik liderlik algısı üzerine bir inceleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Karsantık, İ. (2019). *Yükseköğretimde akademik liderlik, yükseköğretim kültürü ve akademik kimlik arasındaki ilişkilerin incelenmesi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Kekäle, J. (1999). Preferred' patterns of academic leadership in different disciplinary (sub)cultures. *Higher Education, 37*, 217-238.

Kekäle, J. (2003). Academic leaders as thermostats. *Tertiary Education and Management, 9*(4), 281-298.

Keleş, H. N. ve Kıral-Özkan, T. (2010). Liderlik, kültür ve performans arasındaki ilişkinin örgütsel zekâ modelinden hareketle incelenmesi. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 2* (1)65-70

Ketteridge, S., Marshall, S. & Fry, H. (2002). *The Effective Academic: A Handbook for enhanced academic practice. The Times Higher Education Supplement*. Stylus Publishing Inc., 22883 Quicksilver Drive, Sterling, VA 20166-2012.

Kıral, E. & Başaran, R. (2019). Academic Leadership. In T. Fidan (Ed.), *Vocational Identity and Career Construction in Education* (pp. 238-257). IGI Global. https://doi.org/10.4018/978-1-5225-7772-0.ch013

Kıranlı-Güngör, S.& Yavuz, P. (2021). Eğitim bilimler alanında uluslararası araştırmalar VI. (Editör Doç. Dr. Semra Kıranlı-Güngör) *Prof. Dr. Orhan Oğuz ve Prof. Dr. Yılmaz Büyükerşen'in akademik liderliklerinin incelenmesi. (s.31-50).* Eylül 2021. Konya, Eğitim Yayınevi.

Knight, P. & Trowler, P. (2001). *Department leadership in higher education: New directions for communities of practice.* Buckingham: Open University.

Korkut, H. (2019). Üniversite akademik yöneticilerinin liderlik davranışları. Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES), 25(1), 93-111.

Krabel, S. & Schacht, A. (2014). Follow the leader? How leadership behavior influences scientists' commercialization behavior (or not). *Economics of Innovation and New Technology, 23*(2), 134-160. doi: 10.1080/10438599.2013.816107

Ladyshewsky, R. K. & Flavell, H. (2012). Transfer of training in an academic leadership development program for program coordinators. *Educational Management Administration & Leadership, 40*(1), 127–147.

Law, S. & Glover, D. (2000). *Educational leadership and learning*. Buckingham, England: Open University Press.

Marshall, S. Adams, M. & Cameron, A. (2000, July). In search of academic leadership. In *Prodeedings of the Flexible Learning For a Flexible Society, ASET-HERDSA Conference (pp.* 483-492*).* Toowoomba, University of Southern Queensland.

Posner, B. Z. & Kouzes, J. M. (1993). Psychometric properties of the leadership practices inventory-updated. *Educational and psychological measurement*, *53*(1), 191-199.

Raines, S. C. & Alberg, M. S. (2003). The role of professional development in preparing academic leaders. *New Directions for Higher Education*, *2003*(124), 33-39.

Ramsden, P. (1998). *Learning to lead in higher education.* London, UK: Routledge.

Rowley, D. J., & Sherman, H. (2003). The special challenges of academic leadership. *Management Decision*, *41*(10), 1058-1063.

Saruhan, S. C. ve Yıldız, M. L. (2009). *Çağdaş yönetim bilimi.* Ankara: Beta Basım.

Saydam, S. (2019). *Öğretim elemanlarının örgütsel adalet ve örgütsel özdeşleşme algılarının akademik entelektüel liderlik davranışlarına etkisi: İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa örneği.* Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Schön, D. A. (1983). *The reflective practitioner: How professionals think in action*. New York: Basic Books.

Scott, G., Coates, H. & Anderson, M. (2008). *Academic leadership capabilities for Australian higher education.* Sydney: Australian Learning and Teaching Council.

Siddique, A., Aslam, H. D., Khan, M., & Fatima, U. (2011). Impact of academic leadership on faculty's motivation, and organizational effectiveness in higher education system. *International Journal of Academic Research*, *3*(3), 730-737.

Spendlove, M. (2007). Competencies for effective leadership in higher education. *International Journal of Educational Management*, *21*(5), 407-417.

Şimşek, E. & Garipağaoğlu, B. Ç. (2016). Bolman ve Deal'in dört çerçeve modeline göre akademik liderlerin liderlik yaklaşımlarının incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17*(1), 81-94. DOI: 10.17679/iuefd.17126525

Van Wart, M. (2013). Lessons from leadership theory and the contemporary challenges of leaders. *Public Administration Review*, *73*(4), 553-565.

Wolverton, M. & Gmelch, W. H. (2002). *College deans: Leading from within*. Westport, CT: American Council on Education, Oryx Press.

Yeşilyurt, E. (2007). Akademik ve yönetimsel liderlik. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, *5*(3), 76-80.

Yielder, J. & Codling, A. (2004). Management and leadership in the contemporary university. *Journal of Higher Education Policy and Management*, *26*(3), 315- 328.

Yukl, G. (2013). *Leadership in organizations.* (8th ed.) Harlow: Pearson Education,

Zafar, S. T., Hmedat, W., Chaubey, D. S. & Rehman, A. (2019). An exploration of academic leadership dynamics: a literature review. *Int. J. Leadersh*, *7*, 35-43.

BÖLÜM 6
Yükseköğretimde Kalite Güvencesi Sistemi

Gonca Uludağ

1. Giriş

Bilimsel, teknolojik, politik, ekonomik ve kültürel gelişmelerin yaşandığı ve hızlı bir değişim dönüşümün söz konusu olduğu 21. yüzyılda; üretim ve üretimi pazarlama da her geçen gün önem kazanmaktadır. Bu durum doğal olarak ülkeler arası rekabet de giderek artmaktadır. Bu rekabet ortamında fark yaratacak ve kalkınmaya katkı sağlayacak olan hususların başında hiç şüphesiz "eğitim" gelmektedir.

Eğitim, ülkelerin kalkınma sürecine katkıda bulunan öncelikli ve önemli hizmetlerden biridir. Ülkeler insan sermayesine yaptıkları sürdürülebilir yatırımlarla sürdürülebilir kalkınma gerçekleştirebilirler (Jain ve Prasad, 2018). Sürdürülebilir kalkınma, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (The World Commission on Environment and Development) tarafından 1987 yılında yayımlanan Ortak Geleceğimiz isimli raporda dikkat çeken kavramlardan biridir. Bu kavram; günümüz neslinin ihtiyaçlarının, gelecek nesillerin ihtiyaçlarından ödün vermeden karşılanmasını ifade etmektedir (United Nations, 1987). Buna göre birey, bireyin farkındalığı, bireyin uygulamaları ve elbette ki bireyin eğitimi sürdürülebilir kalkınmada önemli hususlardır.

Bireylerin yaratıcılıklarını ve üretkenliklerini artıran, girişimciliği teşvik eden ve teknolojik, ekonomik ve sosyal ilerlemenin sağlanmasında etkin bir rol oynayan eğitimin faydalarından mümkün olduğu kadar çok ve etkili yararlanılabilmesi için iki konuya dikkat çekilebilir: (1) eğitimde kalitenin artırılması, (2) eğitimde kalitenin korunması (Jain ve Prasad, 2018). Bu bağlamda eğitim ve kalite kavramlarını daha detaylı ele almanın gerekli olduğu düşünülmektedir.

Eğitim; bireye bilgi, beceri, değer, inanç ve alışkanlıkların kazandırılması ve böylece öğrenmenin kolaylaştırılması süreci olarak tanımlanabilir (United

2022 yılında YKS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzuna göre, Tablo 5'teki kuruluşlar tarafından akredite edilen program sayısı 863, Tablo 6'daki kuruluşlar tarafından akredite edilen program sayısı 136'dır (ÖSYM, 2022). YÖKAK'ın tüm faaliyetleri ile Türk yükseköğretiminde kalite güvencesi sistemine ve kalite kültürünün gelişmesine katkı sağladığını söylemek mümkündür. Uludağ ve diğerleri (2021) de yükseköğretim kurumlarının iç ve dış kalite güvencesindeki süreçlerinin hem ulusal ve uluslararası bağlamda ivme kazandığına ve bu gelişmede YÖKAK'ın çalışmalarının etkisine dikkat çekmişlerdir.

6. Sonuç

Günümüzde eğitim ve öğretime, araştırmaya, geliştirmeye ve uluslararası iş birliğine olanak sağlayan karmaşık bir sistem olan yükseköğretim; tüm toplumların bel kemiğidir ve bir ülkenin insan kaynaklarının kalitesini belirleyen yükseköğretimin kalitesidir (Mishra, 2007). Yükseköğretimde kalite güvencesi ise Bologna Sürecinin önemli konu başlıklarından biridir ve kaliteyi temin ve garanti etme süreçlerini kapsamaktadır. Yükseköğretim kurumlarının gelişmeye açık yanlarını iyileştirmeleri ve gelişimlerinin sağlanması için iç kalite güvencesi sistemlerini kurmaları ve bu sistem kapsamında kalite güvencesi ajansları aracılığıyla dış kalite güvencesi faaliyetlerinin yürütülmesi gerekmektedir. En yaygın dış kalite güvencesi yöntemlerinden biri olan akreditasyon ise program akreditasyonu ve kurumsal akreditasyon şeklinde sisteme katkı sağlamaktadır. Türkiye'de yükseköğretimde kalite güvencesi bağlamında geçmişten günümüze birçok adım atılmıştır. Bu önemli adımlardan biri de YÖKAK'ın kurulmasıdır. Ulusal ve uluslararası faaliyetleri ile YÖKAK, yükseköğretimde kalite güvencesi sistemlerine önemli katkılar sunmaktadır. Yükseköğretimin, hedeflerine ulaşabilmesi için hem iç hem de dış kalite güvencesi sistemlerinin güçlendirilmesi önemsenmeli ve süreçler sağlıklı bir şekilde işletilmelidir.

Kaynakça

Açık ve Uzaktan Öğretim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (AUDAK) (2017). *Tarihçe.* http://audak.org/tarihce/

Allam, Z. (2020). Demystifying the aspect of quality in higher education: Insights from Saudi Arabia. *SAGE Open,* 1–8. https://doi.org/10.1177/215824401989905

Almadani, K., Reid, N., & Rodrigues, S. (2011). Quality assurance: A pressing problem for education in the 21st century. *Problems of Education in the 21st Century, 32,* 9-22.

Ansah, F. (2015). Conceptualising external and internal quality assurance in higher education: A pragmatist perspective. *International Journal of African Higher Education, 2*(1). https://doi.org/10.6017/ijahe.v2i1.9261

Arain, A. A., Jafri, I. H., Ashraf, I., & Ali, H. (2013). Expansion of quality assurance mechanism in south Asian higher education system: an empirical analysis. *Journal of Education and Practice, 5*(4), 55–70.

Assié-Lumumba, N.T. (2006). *Higher education in Africa crises, reforms and transformation*. CODESRIA Working Paper Series.

Avrupa Bölgesinde Yüksek Eğitim Niteliklerinin Tanınmasına İlişkin Sözleşme (1997). https://bit.ly/3TkcIcq

Barnett, R. (1992). The idea of quality: Voicing the educational. *Higher Education Quarterly, 46*(1), 3-19.

Beerkens, M. (2018). Evidence-based policy and higher education quality assurance: progress, pitfalls and promise. *European Journal of Higher Education, 8*(3), 272-287. https://doi.org/10.1080/21568235.2018.1475248

Bernhard, A. (2012). *Quality assurance in an international higher education area a case study approach and comparative analysis* (1st Ed.). Deutsche Nationalbibliothek.

Bilkent Üniversitesi (t.y.). *Ana sayfa*. https://w3.ie.bilkent.edu.tr/tr/

Birand, M. T. (2006). ODTÜ Mühendislik Fakültesinde Akreditasyon Etkinliklerinin Başlangıcının ve ABET Değerlendirme Sürecinin Öyküsü. *Öncü ve Önder,* (s. 21-30). ODTÜ'nün Kuruluşunun 50. Yılında ODTÜ Mühendislik Fakültesi Dekanlığı. https://bit.ly/3Dg3MiO

Brisco, G.F.M., Gilli, J.J., Armengol, M.A.L., & Colombo, M. de la P. (2016). Higher education quality: What is the perception of the players involved? Conclusions of a comparative analysis. *Revista Científica "Visión de Futuro",* 20(1), 24-43.

Cameron, R., & Harrison, J. L. (2012). The interrelatedness of formal, non-formal and informal learning: Evidence from labour market program participants. *Australian Journal of Adult Learning, 52*(2), 277-309.

Campbell, C., & Rozsnyai, C. (2002). *Quality assurance and the development of course programmes.* Papers on Higher Education. UNESCO-CEPES.

Canvar Kahveci, T., Uygun, Ö., Yurtsever, U., & İlyas, S. (2012). Quality assurance in higher education ınstitutions using strategic ınformation systems. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 55,* 161–167. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.09.490

Charantimath, P. M. (2017). *Total quality management* (3rd Ed.). Pearson India Education Services Pvt. Ltd.

Chandrupatla, T. R. (2009). *Quality and reliability in engineering*. Cambridge University Press.

Colardyn, D., & Bjornavold, J. (2004). Validation of formal, non-formal and informal learning: policy and practices in EU member states. *European Journal of Education, 39*(1), 69-89.

Council for Higher Education Accreditation (CHEA) (t.y). *About accreditation.* https://www.chea.org/about-accreditation

Council for Higher Education Accreditation (CHEA) (2010). *The value of accreditation*. Booklet, Council for Higher Education Accreditation. https://bit.ly/3fO8Q4t

Çabuk, S.N. (2013). Kalite yönetim sistemlerinde temel kavramlar: Kalite kontrol, kalite güvence ve kalite iyileştirme. D. Taşçı ve S.N. Çabuk (Ed.), *Kalite yönetim sistemleri,* (ss.46-73). Anadolu Üniversitesi Yayını.

Çelik, Z. (2012). Bologna Süreci'nin Avrupa yükseköğretim sistemi üzerine etkileri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 2*(2), 100-105.

Dahlgaard, J.J., Kristensen, K., & Kanji, G.K. (2007). *Fundamentals of total quality management: Process analysis and improvement*. Taylor & Francis.

Delors, J. (1998). Learning the treasure within: Report to UNESCO of the International Commision on Education for the Twenty-first Century. UNESCO.

Denman, B.D. (2005). What is a university in the 21st century?. *Higher Education Management and Policy, 17*(2), 9-28. OECD Publications Service.

Dib, C. Z. (1988). Formal, non-formal and informal education: Concepts/applicability*. AIP Conference Proceedings, 170*(300).

Dil Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (DEDAK) (t.y.). *Kısaca DEDAK*. https://www.dedak.org/kisaca-dedak

Dill, D.D. (2010). Quality assurance in higher education – practices and ıssues. In P. P. Peterson, E. Baker, & B. McGaw (Eds.), *International Encyclopedia of Education* (pp.377-383). Elsevier Ltd. https://doi.org/10.1016/B978-0-08-044894-7.00833-2

Diş Hekimliği Eğitim Programları Akreditasyon Derneği (DEPAD) (t.y.). *Kuruluş ve tescil*. http://www.depad.org/kurulus

Durman, M. (2007). *Sakarya Üniversitesi rektörü Prof. Dr. Mehmet Durman'ın konuşması.* Eğitim Bilimleri Bakış Açısıyla Eğitim Fakülteleri ve Akreditasyon" Çalıştay I, 1-3 Mart 2007, Ankara.

Eaton, J. S. (2010). The role of accreditation of higher education ınstitutions. *International Encyclopedia of Education,* 384–389. https://doi.org/doi:10.1016/b978-0-08-044894-7.00832-0

Eczacılık Eğitimi Programlarını Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (ECZAKDER) (t.y.). *Hakkımızda.* https://www.eczakder.org.tr/hakkimizda-i-587.html

Eshach, H. (2007). Bridging in-school and out-of-school learning: Formal, non-formal, and informal education. *Journal of Science Education and Technology, 16*(2), 171-189.

European Higher Education Area (EHEA) (1999). *The Bologna Declaration of 19 June 1999*. https://bit.ly/2CyL7k3

European Higher Education Area (EHEA) (2001). *Towards the European Higher Education Area.* https://bit.ly/2yclUYL

European Higher Education Area (EHEA) (2003). *Realising the European Higher Education Area.* https://bit.ly/2A2bRad

European Higher Education Area (EHEA) (2005). The European Higher Education Area - Achieving the goals. https://bit.ly/2C4UC9n

European Higher Education Area (EHEA) (2007). *Towards the European Higher Education Area: Responding to challenges in a globalised world*. https://bit.ly/2Okb5y6

European Higher Education Area (EHEA) (2009). *The Bologna Process 2020 - The European Higher Education Area in the new decade*. https://bit.ly/2PpeFmL

European Higher Education Area (EHEA) (2010). *Budapest-Vienna Declaration on the European Higher Education Area*. https://bit.ly/2pNKs5M

European Higher Education Area (EHEA) (2012). *Making the most of our potential: Consolidating the European Higher Education Area.* https://bit.ly/2CxBx0B

European Higher Education Area (EHEA) (2015). *Yerevan Communiqué.* https://bit.ly/2PjmcDz

European Higher Education Area (EHEA) (2018). *Paris Communiqué.* https://bit.ly/3C8hpi1

European Higher Education Area (EHEA) (2020). *Rome Ministerial Communiqué.* https://bit.ly/3yiNvGZ

European Higher Education Area (EHEA) (t.y.[1]). *Full members.* http://www.ehea.info/page-full_members

European Higher Education Area (EHEA) (t.y.[2]). *Ministerial conferences.* http://www.ehea.info/page-ministerial-conferences

European Higher Education Area (EHEA) (t.y.[3]). *Quality assurance.* http://www.ehea.info/page-quality-assurance

European Quality Assurance Agency (EQAA) (t.y.). *Agency.* https://eqaa.eu/en/

European Universities Association (EUA) (2003). G*raz Declaration 2003, Forward from Berlin: The role of the universities.* EUA Genève.

Fadeeva, Z., Galkute, L., Mader, C., & Scott, G. (2014). Assessment for transformation –higher education thrives in redefining quality systems. In Z. Fadeeva et al. (Eds), *Sustainable development and quality assurance in higher education: Transformation of learning and society* (pp.1-22). The Palgrave Macmillan.

Fen, Edebiyat, Fen-Edebiyat, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakülteleri Akreditasyon Derneği (FEDEK) (t.y.). *Anasayfa.* http://www.fedek.org.tr/

Fesenko, T., Ruban, I., Karpenko, K., Fesenko, G., Kovalenko, A., Yakunin, A., & Fesenko, H. (2022). Improving of the decision-making model in the processes of external quality assurance of higher education. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies, 1/3*(115), 74–85.

Galkute, L. (2004). A Quality assurance system based on the sustainable development paradigm: The Lithuanian perspective. In Z. Fadeeva et al. (Eds), *Sustainable development and quality assurance in higher education: Transformation of learning and society* (pp.114-130). The Palgrave Macmillan.

German Academic Exchange Service (DAAD) (2010). *A road map to quality: Hand book for quality assurance in higher education.* Volume 4: Implementation of a quality assurance system. The Inter-University Council for East Africa.

Hanh, N.D. (2020). A review of issues of quality assurance and quality accreditation for higher education institutions and the situation in Vietnam. *Accreditation and Quality Assurance, 25,* 273–279.

Hanh, N.D., Nga, N.T.M, Loan, V.Q., & Viet, N.M. (2019). Role of quality assurance and quality accreditation in higher education in some developing countries and Vietnam. *American Journal of Educational Research, 7*(9), 649-653.

Hallak, J., & Poisson, M. (2007). *Academic fraud, accreditation and quality assurance: learning from the past and challenges for the future, higher education in the World 2007.* Palgrave Macmillan.

Harvey, L. (2001). *The end of quality?* Opening speech delivered at the 6th Seminar on Quality in Higher Education, 25–26 May 2001. UK.

Harvey, L. (2004-22). Analytic Quality Glossary. *Quality Research International*. http://www.qualityresearchinternational.com/glossary/

Harvey, L. (2004). The power of accreditation: Views of academics. *Journal of Higher Education Policy and Management, 26*(2), 207-223. https://doi.org/10.1080/1360080042000218267

Harvey, L. (2006). Understanding quality. In L. Purser (Ed.), Introducing Bologna objectives and tools. In E. Froment et al. (Eds.), *EUA Bologna handbook – Making Bologna work,* (pp.1-29). EUA.

Harvey, L., & Green, D. (1993). Defining quality. *Assessment & Evaluation in Higher Education, 18*(1), 9-34. https://doi.org/10.1080/0260293930180102

Hedge, G. (2022). Quality assurance and private higher education in India. In N.V. Varghese, J. Panigrahi (Eds.), India Higher Education Report 2021: Private Higher Education (1st ed.). Routledge India. https://doi.org/10.4324/9781003298724

Heleta, S., & Bagus, T. (2021). Sustainable development goals and higher education: leaving many behind*. Higher Education, 81,* 163–177. https://doi.org/10.1007/s10734-020-00573-8

Hellman,P., & Liu, Y. (2013). Development of quality management systems: How have disruptive technological innovations in quality management affected organizations? *Quality Innovation Prosperity, 17*(1). https://doi.org/10.12776/qip.v17i1.154

Hoosen, S., Butcher, N., & Njenga, B. (2009). Harmonization of higher education programmes: A strategy for the African Union. *African Integration Review, 3*(1), 1–36.

Ivanova, I. V. (2016). Non-formal education. *Russian Education and Society, 58*(11), 718-731.

İlahiyat Akreditasyon Ajansı (İAA). (t.y.). *Kuruluş.* https://iaa.org.tr/kurulus/

İletişim Eğitimi Değerlendirme Akreditasyon Kurulu (İLEDAK) (t.y.). *Anasayfa.* https://iledak.ilad.org.tr/tr

Jain, C., & Prasad, N. (2018). *Quality of secondary education in India concepts, indicators, and measurement*. Springer.

Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu (2003). *Resmî Gazete 25326* (10 Aralık 2003), Kanun No. 5018.

Karaim, R. (2011, November 15). Expanding higher education. *CQ Global Researcher, 5,* 525-572. http://library.cqpress.com/

Kis, V. (2005). *Quality assurance in tertiary education: Current practices in OECD countries and a literature review on potential effects*. OECD Thematic Review of Tertiary Education. https://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/38006910.pdf

Lundqvist, R. (1997). *Quality in higher education- approaches to its management and improvement.* (Unpublished license thesis), Luleå University of Technology.

Martin, M., & Stella, A. (2007). *External quality assurance in higher education: making choices.* Fundamentals of Educational Planning 85. UNESCO IIEP.

Matei, L., & Iwinska, J. (2016*). Quality assurance in higher education: A practical handbook.* Central European University, Yehuda Elkana Center for Higher Education, Hungary.

Mesleki Yeterlilik Kurumu (t.y.). *MYK tarihçe.* https://bit.ly/3EVCAHe

Mimarlık Eğitimi Akreditasyon Derneği (MİAK). (t.y.). *Kısaca MİAK.* https://bit.ly/3VW741Y

Mishra, S. (2007). *Quality assurance in higher education: An introduction*. National Assessment and Accreditation Council, National Printing Press.

Moen, R.D., & Norman, C.L. (2010). Clearing up myths about the Deming cycle and seeing how it keeps evolving. *Quality Progress, 43,* 22-28.

Nyamwesa, A.M., Magambo, E.F., & Onyango, D.O. (2020). Impact of external quality assurance practices on higher education institutions in Tanzania: A review paper. *East African Journal of Education and Social Sciences, 1*(3), 191-196.

Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD] (2005*). Report from Thematic Group 2: Standards and quality assurance in qualifications with special reference to the recognition of non-formal and informal learning*.

Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (2022). *2022 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu.* https://bit.ly/3FFOvcm

The Role of National Qualifications Systems in Promoting Lifelong Learning. OECD. https://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/34376318.pdf

Öğretmenlik Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (EPDAD) (t.y.). *Tarihçe.* https://epdad.org.tr/icerik/tarihce

Özer, M., Gür, B.S., & Küçükcan, T. (2011). Kalite güvencesi: Türkiye yükseköğretimi için stratejik tercihler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 1*(2), 59-65.

Pedraja-Rejas, L., & Rodriguez-Ponce, E. (2015). The quality assurance: A strategic imperative in higher education. *Ingeniare. Revista chilena de ingeniería,* 23(1), 2-3. http://dx.doi.org/10.4067/S0718-33052015000100001

Petnuchova, J. (2012). Non-formal and ınformal education: Where does it go in the Slovak Republic?. *US-China Education Review B 6,* 614-625.

Peyzaj Mimarlığı Eğitim ve Bilim Derneği (PEMDER) (t.y.). *Hakkında*. http://pemder.org.tr/hakkinda/

Sağlık Bilimleri Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (SABAK) (t.y.). *Tarihçe.* https://bit.ly/3TnMJRm

Sahney, S., Banwet, D. K., & Karunes, S. (2003). Enhancing quality in education: application of quality function deployment – an industry perspective*. Work Study, 52*(6), 297–309. https://doi.org/10.1108/00438020310496569

Sallis, E. (2002). *Total quality management in education* (3rd Ed.). Stylus Publishing Inc.

Sanayinin Geliştirilmesi ve Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2017). *Resmî Gazete 30111* (01 Temmuz 2017). https://www.resmigazete.gov.tr/

Shah, M., Nair, S. & Wilson, M. (2011). Quality assurance in Australian higher education: historical and future development. *Asia Pacific Education Review, 12,* 475–483. https://doi.org/10.1007/s12564-011-9152-2

Sosyal Beşerî ve Temel Bilimler Akreditasyon ve Raiting Derneği (STAR) (2020). *STAR Sosyal Beşerî ve Temel Bilimler Akreditasyon ve Rating Derneği Tüzüğü.* https://star.org.tr/ hakkimizda/tuzuk/

Spor Bilimleri Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Kurulu (SPORAK) (t.y.). *SBD Çalışma Yönetmeliği*. https://bit.ly/3NkB6bN

Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG) (2015). Brussels, Belgium.

Stumbrys, E. (2004). Internal and external quality assurance in higher education. *Quality of Higher Education, 1,* 158-165.

Sutopo, S., Sugiyono, S., & Setiadi, B.R. (2019). Analysis of the accreditation grade of study programs of higher education in Indonesia. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research, 335,* 96-104.

Swamidass, P. M. (2000). *Encyclopedia of Production and Manufacturing Management.* Springer. https://doi.org/10.1007/1-4020-0612-8_229

Sywelem, M., & Witte, J. (2009). Higher education accreditation in view of international contemporary attitudes. *Contemporary Issues In Education Research, 2*(2), 41-54.

Szulevicz, T., & Feilberg, C. (2018). What has happened to quality? In J. Valsiner, A. Lutsenko, & A., Antoniouk (Eds.), *Sustainable Futures for Higher Education: The Making of Knowledge Makers* (pp.313-326). Springer International Publishing.

Şenol, E., (2005). *Avrupa Üniversiteler Birliği (European University Associations-EUA)*. https://bit.ly/3ThXAw1

Tasarım ve Planlama Akreditasyon Derneği (TA-PLAK) (t.y.). *Taplak tarihi ve yapısı.* https://bit.ly/3VLtPpi

Taşçı, D. (2013). Kalite kavramı. D. Taşçı, & S.N. Çabuk (Ed.), *Kalite yönetim sistemleri,* (ss.1-23). Anadolu Üniversitesi Yayını.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982). https://bit.ly/3TzgpL2

Weber, L., Mahfooz, S., & Hovde, K. (2010). Quality assurance in higher education: A comparison of eight systems. *Europe and Central Asia Knowledge Brief, 35*. DC. https://hdl.handle.net/10986/10148

Tandberg, D.A., & Martin, R.R. (2019). *Quality assurance and improvement in higher education: The role of the states.* State Higher Education Executive Officers Association. https://bit.ly/3DriToq

The Deming Institute (t.y.). *PDSA cycle*. https://deming.org/explore/pdsa/

The European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA) (t.y.). *Member and affiliate database*. https://www.enqa.eu/membership-database/

Tudor, S. L. (2013). Formal - non-formal – informal in education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 76,* 821-826.

Turizm Eğitimi, Değerlendirme ve Akreditasyon Kurulu (TURAK) (2020). *Hakkında.* https://turak.org/hakkinda/

Turner, D. A. (2011). Quality in higher education. *Comparatıve and international education: A diversity of voices, 10.* Sense Publishers.

Türkiye Ulusal Ajansı (t.y.). *Başkanlık.* https://bit.ly/3MQbpPO

Uludağ, G., Bora, M., & Çatal, S. (2021). Türk yükseköğretiminde kalite güvencesi sistemi ve öğrenci katılımının önemi. *Trakya Üniversitesi Kalite ve Strateji Yönetimi Dergisi, 1*(1), 91-111.

United Nations [UN] (1987). *Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development.* https://bit.ly/3A454KR

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO] (t.y.). *SDG resources for educators - Quality education*. https://bit.ly/3PGgQRy

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO] (1998). *Final Report: Higher Education in the Twenty-first Century Vision and Action*. World Conference on Higher Education, 5–9 October 1998, Paris.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO] (2022). *What you need to know about higher education?* https://bit.ly/3Cke4OC

University of Bologna (t.y.). *Our history*. https://www.unibo.it/en/university/who-we-are/our-history/our-history

Üniversite Sanayi İşbirliği Merkezleri Platformu (2019). *Mühendislik Dekanları Konseyi.* https://bit.ly/3CR2EAu

Vardar, Ö. (2020). *History of IEP /EUA in Turkey.* https://bit.ly/3SjAp3k

Veteriner Hekimliği Eğitim Kurumları ve Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (VEDEK) (t.y.). *Tarihçe.* https://bit.ly/3CQ7E8D

Vlăsceanu, L., Grünberg, L., & Pârlea, D. (2007). *Quality assurance and accreditation: A glossary of basic terms and definitions.* Bucharest: UNESCO-CEPES.

Watty, K. (2003) When will academics learn about quality? *Quality in Higher Education*, *9*(3), 213-221. https://doi.org/10.1080/1353832032000151085

Werquin, P. (2008). Recognition of non-formal and informal learning in OECD countries: A very good idea in jeopardy?. *Lifelong learning in Europe, 3,* 142-149.

Wilger, A. (1997). *Quality assurance in higher education: A literature review*. National Center for Postsecondary Improvement.

Yurt Dışı Yükseköğretim Diplomaları Denklik Yönetmeliği (2010). *Resmî Gazete 27751* (6 Kasım 2010). https://www.resmigazete.gov.tr/

Yükseköğretim Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Komisyonu (YÖDEK) (2006). *Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Rehberi (Sürüm 1.0).* https://bit.ly/3yX1se2

Yükseköğretim Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Komisyonu (YÖDEK) (t.y.). *Duyurular.* http://www.yodek.sakarya.edu.tr/

Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi (t.y.). *Türlerine göre mevcut üniversite sayısı.* https://istatistik.yok.gov.tr/

Yükseköğretim Kalite Güvencesi Yönetmeliği (2015). *Resmî Gazete 29423* (23 Temmuz 2015). https://www.resmigazete.gov.tr/

Yükseköğretim Kalite Güvencesi ve Yükseköğretim Kalite Kurulu Yönetmeliği (2018). *Resmî Gazete 30604* (23 Kasım 2018). https://www.resmigazete.gov.tr/

Yükseköğretim Kalite Güvencesi ve Yükseköğretim Kalite Kurulu Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (2021). *Resmî Gazete 21656* (11 Kasım 2021). https://www.resmigazete.gov.tr/

Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK) (2017). *Yükseköğretim Değerlendirme Ve Kalite Güvencesi 2016 Yılı Durum Raporu.* https://bit.ly/3DjqLbv

Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK) (2018). *Yükseköğretim Değerlendirme Ve Kalite Güvencesi 2017 Yılı Durum Raporu.* https://bit.ly/3zupTQh

Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK) (2019a). *2018 Yükseköğretim Değerlendirme ve Kalite Güvencesi Durum Raporu.* https://bit.ly/3SmkoJT

Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK) (2019b). *2018 – 2019 Yükseköğretim Değerlendirme ve Kalite Güvencesi Durum Raporu*. https://bit.ly/3DhW9bG

Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK) (2019c). *YÖKAK Genel Değerlendirme Raporu 2015-2019*. https://bit.ly/3zwivDP

Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK) (2020a). *Kurumsal dış değerlendirme ve akreditasyon sürecine hazırlık ve sürecin yönetilmesi.* https://bit.ly/3fnzVfa

Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK) (2020b). *2019 yılı Akreditasyon Kuruluşları Genel Değerlendirme Raporu.* https://bit.ly/3STLxnR

Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK) (2021). *2020 Yükseköğretim Değerlendirme ve Kalite Güvencesi Durum Raporu.* https://bit.ly/3DMw8kO

Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK) (2022). *Kalite elçisi el kitabı*. Ankara: Yükseköğretim Kalite Kurulu.

Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK) (t.y.[1]). *Program akreditasyonu nedir?* https://bit.ly/3CQhk2X

Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK) (t.y.[2]). *Tüm duyurular ve haberler.* https://yokak.gov.tr/Announce/GetAnnouncesAll

Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK) (t.y.[3]). *Hakkımızda.* https://yokak.gov.tr/hakkinda

Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK) (t.y.[4]). *Organizasyon şeması*. https://yokak.gov.tr/hakkinda/Organizasyon-Semasi

Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK) (t.y.[5]). *Saha ziyaret tarihleri*. https://bit.ly/3TWmNN8

Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK) (t.y.[6]). *Ulusal akreditasyon kuruluşları*. https://bit.ly/3sLXD7R

Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK) (t.y.[7]). *Uluslararası akreditasyon kuruluşları*. https://bit.ly/3WghSIm

Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK) (t.y.[8]). *Yetkilendirilen akreditasyon kuruluşları: Tescil süresi devam edenler.* https://bit.ly/3UdISXa

Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK) (t.y.[9]). *Tanınan uluslararası akreditasyon kuruluşları.* https://bit.ly/3gUav9g

Yükseköğretim Kanunu (1981). *Resmî Gazete 17506* (06 Kasım 1981), Kanun No. 2547.

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) (2008). *Yükseköğretim kurumları "Bologna Eş Güdüm Komisyonu-BEK Çalışma İlkeleri.* https://bit.ly/3TD4R9x

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) (2009). *Türkiye Yükseköğretim Ulusal Yeterlikler Çerçevesi Ara Raporu S.1.* http://bologna.kilis.edu.tr/dosyalar/tyyc.pdf

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) (2010a). *Yükseköğretimde yeniden yapılanma: 66 soruda Bologna süreci uygulamaları.* Ankara.

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) (2010b). *Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi*. http://tyyc.yok.gov.tr/?pid=20)

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) (t.y.[1]). *Tarihçe.* https://www.yok.gov.tr/kurumsal/tarihce

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) (t.y.[2]). *Derece ve öğrenim sürelerinin tanınması.* https://bit.ly/3ySMS7d

Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Konseyleri ve Yükseköğretim Kurumları Ulusal Öğrenci Konseyi Yönetmeliği (2005). *Resmî Gazete 25942* (20 Eylül 2005). https://www.resmigazete.gov.tr/

Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Yönetmeliği (2005). *Resmi Gazete 25942* (20 Eylül 2005). https://www.resmigazete.gov.tr/

Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Kontrol Yönetmeliği (2002). *Resmî Gazete 24914* (22 Ekim 2002). https://www.resmigazete.gov.tr/

Yükseköğretim Kurumları Teşkilat Kanunu (1983). *Resmî Gazete 18003* (30 Mart 1983). https://www.resmigazete.gov.tr/

Ziraat Fakülteleri Eğitim Programları Değerlendirme ve akreditasyon Derneği (ZİDEK) (t.y.). *Hakkında.* https://zidek.org.tr/kisaca-zidek/

BÖLÜM 7
Üniversitelerde Dijital Dönüşüm

Gül Kadan

1. Giriş

21. yüzyılın insan hayatına getirdiği en büyük ve yararlı dönüşüm, teknoloji-yaşam entegrasyonu olmuştur denilebilir. Bu yüzyılın öncesinde insan gücü ile yapılan pek çok uğraş, artık makinelere bırakılmıştır. Söz konusu bırakılma sonucunda ise hem insanlar daha kaliteli zaman geçirebilmiş, hem kendini gerçekleştirebilmiş ve hem de pek çok alanda etkili sonuçlar alınabilmiştir. Teknolojik araçlar, artık günümüzde en ücra köşelere kadar giderek bilgilenmeyi, eğlenmeyi, dinlenmeyi, işlerin daha kısa zamanda ve uygun bir şekilde yerine getirilmesini sağlamaktadır. Eğitimde teknolojik araçların kullanılması ise öğrenenlerin gelişimsel gereksinimlerini karşılamakta, beş duyuya hitap ederek öğrenmeyi kolaylaştırırken kalıcılığı da sağlamaktadır. Tüm bunlara ek olarak eğitimde teknolojinin kullanılması, eğitimin sadece kapalı bir alanda değil her alanda ve her an kullanılmasını sağlamaktadır. Eğitimde teknolojide yaşanan bu tür değişim ve gelişimler ise eğitimde dijitalleşme kavramının tartışılmasını doğurmuştur. (Ataş ve Gündüz, 2020; Dickinson ve Bass, 2020; Doğantan, 2020; Elvan ve Mutlubaş, 2020).

Dijital dönüşüm en genel anlamda işlerin daha kısa zamanda tamamlanabilmesi, bireylerin işlerinin kolaylaştırılması, tüm süreçlerin daha iyi ve verimli hâle getirilmesi, yeni iş alanlarının oluşturulmasının sağlanması amaçlarıyla dijital araçların ve dijital teknolojilerin işin içine dâhil edilmesidir (Fitzgerald vd., 2013; Rodrigues, 2017). Eğitimde dijital dönüşüm ise eğitim içeriklerinin, konuların anlatım yöntemlerinin dijitalleşme evreninde gerçekleştirilmesini tanımlamaktadır. Bu dijitalleşme sayesinde, özellikle dijital dünyaya gözlerini açan ve eğitim sisteminin en önemli kaynaklarından olan öğrencilerin öğrendiklerini anlamlandırmaları ve transfer etme becerilerinin gelişimi desteklenmiş olmaktadır. Eğitimde dijitalleşmeye özellikle Covid-19 pandemi süre-

Kaynakça

Aka, B. (2018). Bebek patlaması, X ve Y kuşağı yöneticilerinin örgütsel bağlılık düzeylerinin kamu ve özel sektör farklılıklarına göre incelenmesi: Bir araştırma. *Vizyoner Dergisi, 9*(20), 118-135.

Akınoğlu, O. (2005). Türkiye'de uygulanan ve değişen eğitim programlarının psikolojik temelleri. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 22,* 31-46.

Aksu, H. (2018). *Dijitopya.* İstanbul: Pusula Yayınları.

Alexander, B., Adams Becker, S., Cummins, M. ve Hall Giesinger, C. (2017). *Digital literacy in higher education.* Austin, Texas: The New Media Consortium.

Altunbay, M. ve Bıçak, N. (2018). Türkçe eğitimi derslerinde "z kuşağı" bireylerine uygun teknoloji tabanlı uygulamaların kullanımı. *Journal of World of Turks, 10*(1), 127-142.

Altuntağ, N. (2012). Kuşaktan kuşağa tüketim algısı ve geleceğin tüketici profili. *Süleyman Demirel Üniversitesi Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 1*(4), 203-212.

Altuntaş, E.Y. (2018). Dijital dönüşüm uygulamalarının kurumların marka değeri üzerindeki etkisi. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi,* 2, 1-18.

Altuntaş Yılmaz, N. (2020). Yükseköğretim kurumlarında Covid-19 pandemisi sürecinde uygulanan uzaktan eğitimin durumu hakkında öğrencilerin tutumlarının araştırılması: Fizyoterapi ve rehabilitasyon bölümü örneği. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 3*(1), 15-20.

Aral, N. ve Kadan, G. (2020). Inclusive education and application of inclusive education today. O. Zahal (Ed.). *Academic studies in educational sciences-II.* In (p. 85-101). Ankara: Gece Kitaplığı.

Arık, S., Karakaya, F., Çimen, O. ve Yılmaz, M. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde uygulanan uzaktan eğitim hakkında ortaöğretim öğrencilerinin görüşlerinin belirlenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 41*(2), 631-659.

Arslan, A. (2019). Ortaöğretim öğrencilerinin dijital bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Sivas ili örneği. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi, 5*(2), 63-80.

Arslan, A. ve Bardakçı, S. (2020). Üniversite öğrencilerinin dijital bağımlılık düzeylerinin iletişim becerileri üzerindeki etkisi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi, 8*(20), 36-70.

Ataş, H. ve Gündüz, S. (2020). Yükseköğretimde dijital dönüşüm. İ. E. Çelik (Ed.), *Dijital dönüşüm: ekonomik ve toplumsal boyutlarıyla* içinde (s. 1-59). Ankara: Gazi Kitabevi.

Avcı, A. (2020). Dijital okuryazarlıkta müzik eğitimi. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, 8*(20), 111-131.

Bağcı, D., Daş, O ve Genç, S. (2018). Mesleki ve teknik yükseköğretim kurumları öğrencilerinin sektördeki modern teknolojilerle uyum süreçlerinin yapılandırılması. *Başkent University Journal of Education, 1*(1), 47-54.

Başaran, B.I. (2004). Etkili öğrenme ve çoklu zekâ kuramı: Bir inceleme. *Ege Eğitim Dergisi, 5,* 7-15.

Başaran, M., Doğan, E., Karaoğlu, E. ve Şahin, E. (2020). Koronavirus (Covid-19) pandemi sürecinin getirisi olan uzaktan eğitimin etkililiği üzerine bir çalışma. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi, 5*(2), 368-397.

Bates, A.W. (2015). *Teaching in a digital age: Guidelines for designing teaching and learning for a digital age.* BC Campus: Tony Bates Associates Ltd.

Bell, A., Chetty, R., Jaravel, X., Petkova, N. ve Van Reenen, J. (2019). Who becomes an inventor in America? The importance of exposure to innovation. *The Quarterly Journal of Economics, 134*(2), 647-713.

Bond, M., Morin, V.I., Dolch, C., Bedenlier, S. ve Zawacki- Richter, O. (2018). Digital transformation in German higher education: student and teacher perceptions and usage of digital media. *International Journal of Educational Technology in Higher Education, 15*(1), 1-20.

Bonfour, A. (2016). *Digital futures, digital transformation from lean production to acceluction.* Springer.

Bozkurt, A., Hamutoğlu, N.B., Liman Kaban, A., Taşçı, G. ve Aykul, M. (2021). Dijital bilgi çağı: Dijital toplum, dijital dönüşüm, dijital eğitim ve dijital yeterlilikler. *Açık Öğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 7*(2), 35-63.

Brooks, D. C. ve McCormack, M. (2020). *Driving digital transformation in higher education.* EDUCAUSE.

Campbell, E. (2016). *Pre-service teachers' perceptions and practices: integrating digital literacy into English education.* (Dissertation Doctoral Thesis), University of Cape Town.

Candır- Şimşek, H., İslamoğlu, E. ve Yıldırımalp, S. (2017). The role and importance of continuing education centers in Turkey on lifelong learning. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6*(5), 1-10.

Çallı, İ., İşman, A. ve Torkul, O. (2014). Sakarya Üniversitesinde uzaktan eğitimin dünü, bugünü ve geleceği. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3,* 1-8.

Çubukçu, A. ve Bayzan, Ş. (2013). Türkiye'de dijital vatandaşlık algısı ve bu algıyı internetin bilinçli güvenli ve etkin kullanımı ile artırma yöntemleri. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research, 5,* 148-174.

Desai, S. P. ve Lele, V. (2017). Correlating internet social networks and work place- a case of generatipn Z students. *Journal of Commerce & Management Thought, 8*(4), 802-815.

Dewar, J. (2017). *Call for tertiary sector to gear toward university 4.0.* http://www.ceda.com .au/2016/10/call-for-tertiory-sector-to-gear-toward-university-40.

Dickinson, K. ve Bass, B.L. (2020). A systematic review of educational mobile-applications (APPS) for surgery residents: Simulation and beyond. *Journal of Surgical Education, 77*(5), 1244-1256.

Dodd, W.D. (2015). *Teaching and learning in the digital age.* https://webcpm.com/article s/2015109/01/teaching-learning-technologies.aspx.

Doğan, O. (2019). *Dijital dönüşümün yönetimi sürecinde üniversite öğrencilerinin endüstri 4.0 kavramsal yararlanma düzeyleri.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.

Doğantan, D. E. (2020). An interactive instruction model design with role play technique in distance education: A case study in open education system. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education, 27,* 100268.

Eğitim .Bilişim Ağı (2016). http://www.eba.gov.tr/hakkimizda.

Elvan, D. ve Mutlubaş, H. (2020). Eğitim öğretim faaliyetlerinde teknolojinin kullanımları ve teknolojinin sağladığı yararlar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 4*(6), 100-109.

Emin, Ö. (2019). Eğitimde dijital dönüşüm ve eğitim bilişim ağı (EBA). *Açık Öğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 5*(1), 5-9.

Erbil, O., Demirezen, S., Terzi, Ü., Eroğlu, H., Erdoğan, A. ve İbiş, M. (2003). *Öğrenci merkezli eğitim uygulama modeli.* Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

Erçetin, Ş. Ş., Akbaşlı, S. ve Durnalı, M. (2018). Dijital teknolojilere erişim motivasyonu ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Dergisi, 8*(4), 75-88.

Erden Ayhün, S. (2013). Kuşaklar arasındaki farklılıklar ve örgütsel yansımaları. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2*(1), 93-112.

Fırat, S. Ü. (2016). Sanayi 4.0 dönüşümü nedir? Belirlemeler ve beklentiler. *Global Sanayici: Ekonomi ve İş Dünyası Dergisi,* http://www.sanayicidergisi.com/sanayi-40-donusumu-nedir-belirlemeler-ve-beklentiler-makale,585.html.

Fırat, M. ve Güney, Y. (2020). Açık öğretimin toplumda dijital dönüşüm işlevi. *Açık Öğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 6*(1), 53-62.

Fitzgerald, M., Kruscwitz, N., Bonnet, D. ve Welch, M. (2013). Embracing digital technology: a new strategic imperative. *MIT Sloan Management Review, 55*(2), 1.

Funamori, M. (2016). The impact of the digital age on higher education: Beyond transformation from the physical space to the digital sphere. *Proceedings- 2016,* 5th IIAI International Congresson Advanced Applied Informatics.

Gasaymeh, A. A. M., Al- Tawel, A. M., Al-Moghrabi, K. G. ve Al- Ghonmein, A. M. (2017). University students' perceptions of the use of digital Technologies in their formal learning: A developing country perspective. *International Journal of Learning and Development, 7*(3), 149-164.

Genç, H. (2017). Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin hayat boyu öğrenme gereksinimleri. *Açık Öğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 125-139.

Gümüş, N. (2020). Z kuşağı tüketicilerinin satın alma karar tarzlarının incelenmesi. *Yaşar Üniversitesi e-Dergisi, 58,* 381-396.

Güney, B. (2017). Dijital bağımlılığın dijital kültüre dönüşmesi: Netlessfobi. *Yeni Medya Elektronik Dergi, 1*(2), 207-213.

Han, F., Demirbilek, N. ve Demirtaş, H. (2021). Okul yöneticisi ve öğretmenlerin koronavirus (Covid-19) salgını sürecinde yürütülen uzaktan eğitime ilişkin görüşleri. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi, 10*(3), 1168-1193.

Henriette, E., Feki, M. ve Boughzala, I. (2016). Digital transformation challenges. *Mediterranean Conference on Information Systems (MCIS),* 4-6 September, Cyprus.

Hidvegi, A. ve Klemen- Erdös, A. (2016). Assessing the online purchasing decision of generation Z. *FİKUSZ 16. Symposium for Young Researchers,* 25 November, Keleti Faculty of Business and Management.

Housewright, R. ve Schonfeld, R. (2008). Ithoka's 2006 studies of key stokeholders in the digital transformation in higher education. *Higher Education, 33,* http://reserved.serialssolutions.com/downloads/Ithoka-2006-Studies.pdf.

Huang, Q. (2015). Digital transformation of education publishing in China. *Publishing Research Quarterly, 31*(4), 258-263.

İçme, T., Yıldırım, T. ve Büyük, U. (2022). Z kuşağı öğrencilerinin uzaktan eğitim algıları. *Erciyes Akademi, 36*(1), 82-102.

Kane, G. C., Palmer, D., Phillips, A. N., Kiron, D. ve Buckley, N. (2015). Strategy not technology, drives digital transformation. *MIT Sloan Management Review and Deloitte University Press, 14,* 1-25.

Karaaslan, S. (2014). *Kuşaklar arası farklılıkları örgütler üzerinden anlamak: bir alan araştırması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Karadağ, E. ve Kılıç, B. (2019). Öğretmen görüşlerine göre öğrencilerdeki teknoloji bağımlılığı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 11*(1), 101-117.

Karadoğan, A. (2019). Z kuşağı ve öğretmenlik mesleği. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, 5*(2), 9-42.

Karakeçili, V. (2019). *Y ve Z kuşaklarının online eğitim teknolojilerine karşı tutumlarının karşılaştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kavalcı, K. ve Ünal, S. (2016). Y ve Z kuşaklarının öğrenme stilleri ve tüketici karar verme tarzları açısından karşılaştırılması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20*(3), 1033-1050.

Khalid, S., Slaettalio, T., Parveen, M. ve Hossain, MS (2015). A systematic review and meta-analysis of teachers' development of digital literacy. *Innovations in Digital Learning for Inclusion 1st D4 Learning International Conference,* https://vbn.aau.dk/en/publications/a-systematic-review-and-meta-analysis-of-teachers-development-of-

Khitskov, E. A., Veretekhina, S. V., Medvedeva, A.V., Mnatsakanyon, O.L., Shmakova, E.G. ve Kotenev, A. (2017). Digital transformation of society: Problems entering in the digital economy. *Eurasian Journal of Analytical Chemistry, 12*(5), 855-873.

Kır, Ş. (2020). Dijital dönüşüm sürecinde yükseköğretim kurumları ve öğretim elemanlarının gelişen rolleri. *Açık Öğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 6*(3), 143-163.

Kocaman- Karaoğlu, A., Bal, K. ve Çimşir, E. (2020). Toplum 5.0 sürecinde Türkiye'de eğitimde dijital dönüşüm. *Üniversite Araştırmaları Dergisi, 3*(3), 147-158.

Koral- Gümüşoğlu, E. (2017). Yükseköğretimde dijital dönüşüm. *Açık Öğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 3*(4), 30-42.

Kurtdede F. N., Erbasan, Ö. ve Kolsuz, S. (2016). Sınıf öğretmenlerinin eğitim bilişim ağından (eba) yararlanmaya ilişkin görüşleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9*(45), 626-637.

Lapteva, A.V. ve Efimov, V.S. (2016). New generation of universities: university 4.0. *Humanities & Social Sciences, 9*(11), 2681-2696.

Lolargo, J. (2016). *Millenials vs. Gen Z: Understanding generational preferences & their motivations.* https://www.linkedin.com/pulse/millenials-vs-gen-z-understanding-generational-jacob-lolarga.

Loveland, E. (2017). Instant generation. *The Journal of College, Admission, 235,* 34-38.

MacNeill, S. ve Johnston, B. (2013). The digital university in the modern age: a proposed framework for strategic development. *The Journal of Learning and Teaching at the University of Greenwich, 7,* 1-5.

Margaryan, A., Littlejohn, A. ve Vojt, G. (2011). Are digital natives a myth or reality? University students' use of digital technologies. *Computers & Education, 56*(2), 429-440.

Merriam, S.B. ve Brocket, R.G. (2011). *The profession and practice of adult education: an introduction.* San Francisco: John Wiley & Sons.

Nalbantoğlu, C. B. (2021). COVID-19 sürecinin dijital dönüşüme etkileri. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(4), 13-18.

Nawaz, A. ve Kundi, G.M. (2010). Demographic implications fort he user-perceptions of e-learning in higher education institutions of N-WFP Pakistan. *The Electronic Journal of Information Systems in Developing Countries, 41*(1), 1-17.

Ng, W. (2012). Can we teach digital natives digital literacy? *Computers & Education, 59*(1), 1065-1078.

Nuroğlu, E. ve Nuhoğlu, H.H. (2018). Türkiye ve Almanya'nın sanayide dijital dönüşümü: Yol haritaları ve şirketlerin karşılaştırılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Endüstri, 4*(23), 1537-1560.

Ocak, G. ve Karakuş, G. (2019). Öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık öz-yeterlilik becerilerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21*(1), 129-147.

Osmundsen, K., Iden, J. ve Bygstod, B. (2018). *Digital transformation drivers, success factors and implications.* MCIS.

Özen, E. (2019). Eğitimde dijital dönüşüm ve eğitim bilişim ağı (EBA). *Açık Öğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 5*(1), 5-9.

Özerbaş, M. ve Kuralbeyava, A. (2018). Türkiye ve Kazakistan öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeylerinin değerlendirilmesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5*(1), 16-25.

Özispa, N. ve Akdaş, O. (2019). Dijital dönüşüm konusunda yapılmış çalışmaların lisansüstü tezlere dayalı bibliyometrik analizi. *Denizcilik ve Lojistik Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 60-75.

Parlak, B. (2017). Dijital çağda eğitim: olanaklar ve uygulamalar üzerine bir analiz. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Kayfor, 15 Özel Sayısı,* 1741-1759.

Pekyürek, M. F. (2021). A review of content development studies for parents in open and online learning environments. *Instructional Technology and Lifelong Learning, 2*(2), 175-208.

Puncreobutr, V. (2016). Education 4.0: New challange of learning. *St Theresa Journal of Humanities and Social Sciences, 2*(2), https://scirp.org/reference/referencespapers.aspx?referenceid=2395494

PWC (2018). *The 2018 digital university.* https://goo.gl/znyzi.1

Radmard, S. ve Arik, Z. Ö. (2019). Eğitimde dijitalleşme faaliyetleri ve eğitim yöneticilerinin sürece uyumuna ilişkin bir araştırma. *Ulusal Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Dergisi, 6*(37), 1343-1361.

Rambousek, V., Stipek, J. ve Vankova, P. (2016). Contents of digital literacy from the perspective of teachers and pupils. *Procedia Social and Behavioral Sciences, 217,* 354-362.

Rickes, P. S. (2016). Generation in flux: How gen Z will continue to transform higher education space. *Planning for Higher Education Journal, 44*(4), 21-45.

Rodrigues, L.S. (2017). Challenges of digital transformation in higher education institutions: A brief discussion. *30th 131MA Conference,* Seville, Spain.

Rozhkova, D., Rozhkova, N. ve Uliana, B. (2019). Digital universities in Russia: Prospects and problems. *The 2018 International Conference on Digital Science,* Springer, Cham.

Sandkuhl, K. ve Lehmann, H. (2017). Digital transformation in higher education: The role of enterprise architectures and portals. Digital enterprise computing. A. Rossmann ve A. Zimmerman (Eds.). *Lecture notes in informatics.* In (p. 49-60). Bonn: Gessellschaft für informatik.

Sarıoğlu, E. B. ve Özgen, E. (2018). Z kuşağının sosyal medya kullanım alışkanlıkları üzerine bir çalışma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11*(61), 1067-1081.

Sarıtaş, E. ve Barutçu, S. (2020). Öğretimde dijital dönüşüm ve öğrencilerin çevrim içi öğrenmeye hazırbulunuşluğu: Pandemi döneminde Pamukkale Üniversitesi öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Journal of Internet Applications and Management, 11*(1), 5-22.

Seemiller, C. ve Grace, M. (2016). *Generation Z goes to college.* San Francisco, CA: Jossey Bass.

Serçemeli, M., Kurnaz, E. ve Özcan, M. (2015). Y kuşağı öğrencilerinin muhasebe eğitimine bakışı: Atatürk Üniversitesi İİBF de bir araştırma. *Süleyman Demirel University The Journal of Faculty of Economics and Administrative Science, 20*(1), 261-276.

Serçemeli, M. ve Kurnaz, E. (2020). Covid-19 pandemi döneminde öğrencilerin uzaktan eğitim ve uzaktan muhasebe eğitimine yönelik bakış açıları üzerine bir araştırma. *Journal of International Social Sciences Academic Research, 4*(1), 40-53.

Sezgin, S. ve Fırat, M. (2020). COVID-19 pandemisinde uzaktan eğitime geçiş ve dijital uçurum tehlikesi. *Açık Öğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 6*(4), 37-54.

Sezgin, A.A. ve Karabacak, Z. İ. (2020). Yükseköğretimde dijital dönüşüm ve dijital okuryazarlık dersine yönelik betimsel bir analiz. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi, 28*(1), 17-30.

Seymen, A. F. (2017). Y ve Z kuşak insani özelliklerinin Millî Eğitim Bakanlığı 2014-2019 stratejik programı ve TUBİTAK vizyon 2023 öngörüleri ile ilişkilendirilmesi. *Kent Akademisi, 10*(32), 467-489.

Somyürek, S. (2014). Öğrenme sürecinde Z kuşağının dikkatini çekme: Artırılmış gerçeklik. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 4*(1), 63-80.

Soyöz- Semerci, Ö. ve Balcı, E. V. (2020). Lise öğrencilerinde dijital oyun bağımlılığı üzerinde bir alan araştırması: Uşak örneği. *Journal of Humanities and Tourism Research, 10*(3), 538-567.

Spada, M.M (2014). An overview of problematic internet use. *Addictive Behaviors, 39*(1), 3-6.

Svensson, M. ve Baelo, R. (2015). Teacher students' perceptions of their digital competence. *Procedia Social and Behavioral Sciences, 180,* 1527-1534.

Şener, G. ve Gündüzalp, S. (2018). Akademisyenlerin üniversitelerde dijital dönüşüm ile ilgili görüşleri. *1. Uluslararası Battalgazi Multi Disipliner Çalışmalar Kongresi,* 9 Aralık, Malatya.

Şişman, M. (2011). *Eğitim bilimine giriş.* (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Taipjutorus, W., Hansen, S. ve Brown, M. (2012). Investigating a relationship between learner control and self-efficacy in an online learning environment. *Journal of Open, Flexible and Distance Learning, 16*(1), 56-69.

Taşçı, V. ve Taşlıbeyaz, E. (2021). Yükseköğretim kurumlarında dijital dönüşüm çalışmalarının incelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 11*(1), 172-183.

Taşkıran, A. (2017). Dijital çağda yükseköğretim. *Açık Öğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 3*(1), 96-109.

Taşlıbeyaz, E. (2019). Z kuşağı ile ilgili araştırma eğilimlerinin ve eğitime yönelik katkılarının analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21*(3), 715-729.

Taşlıbeyaz, E. (2020). Yükseköğretimde dijital dönüşüm. S. Karaman (Ed.). *Yükseköğretimde dijital dönüşüm.* İçinde (s. 20-32). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

TBD (2019). *1. Dijital dönüşüm ve standartlar zirvesi sonuç raporu.* https://www.tbd.org.tr/wp-control/uploads/2019/02/2019-Dijital-Donusum-Zirvesi-Sonuc-Raporu.pdf.

Telli, S. G. ve Altun, D. (2021). Coronavirus (Covid-19) pandemisi döneminde çevrim içi öğrenme. *Üniversite Araştırmaları Dergisi, 4*(2), 90-107.

Temizyürek, F. ve Ünlü, N.A. (2015). Dil öğretiminde teknolojinin materyal olarak kullanımına bir örnek: "Flipped classroom". *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 4*(1), 64-72.

Thiele, A. K., Mai, J. A. ve Post, S. (2014). The student-centered classroom of the 21st century: integrating web 2.0 applications and other technology to actively engage students. *Journal of Physical Therapy Education, 28*(1), 80.

Toruntay, H. (2011). *X ve Y kuşağı üzerinde karşılaştırmalı bir araştırma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Türker, A. ve Güven, C. (2016). Lise öğretmenlerinin eğitim bilişim ağı (eba) projesinden yararlanma düzeyleri ve proje ile ilgili görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 5*(1), 244-254.

Tüysüz, C. ve Çimen, V. (2016). EBA ders web sitesine ilişkin ortaokul öğrencilerinin görüşleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27*(3), 278-296.

Twenge, J. M. (2017). *i gen: Why today's super-connected kids are growing up less rebellious, more tolerant, less happy and completely unprepared for adulthood and what that means for the rest of us.* New York, NY: Atria Books.

Tyger, R. L. (2011). *Teacher candidates' digital literacy and their technology integration efficacy.* (Dissertation doctoral thesis), George Southern University.

Ünlü, M. (2019). Dijital çağda e-öğrenme ortamlarının kalitesini artırmaya yönelik gerçekleştirilen uluslararası çalışmalar. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* https://www.ufuk.edu.tr/uploads/page/enstituler/sosyal-bilimler/ensdergi/say-16/p165-182.pdf

Veletsianas, G. (2010). *Emerging technologies in distance education.* Athabasca University Press.

Wade, M. (2015). *A conceptual framework for digital business information global center for digital business transformation: An 1MD and Cisco.* Switzerland: Initiative, Lausanne.

Yalçın, S. (2018). 21. yüzyıl becerileri ve bu becerilerin ölçülmesinde kullanılan araçlar ve yaklaşımlar. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences, 51*(1), 183-201.

Yalçın, S. ve Beritz, Y. (2019). Üniversite öğrencilerinde oyun bağımlılığının etkileri üzerine nitel bir çalışma. *Bilim Eğitim Sanat ve Teknoloji Dergisi, 3*(1), 27-34.

Yalçınkaya, D., Korkmaz, S. ve Karataş, A. (2019). *Endüstri 4.0 ile değişen ve gelişen eğitim yapısı.* https://www.researchgate.net/publication/331113917_endustrı_40_ıle_degısen_ve_gelısen_egıtım_yapısı_educatıonal_structure_changıng_and_developıng_wıth_ındustry_40/citations

Yaşaroğlu, C. (2018). Öğretmenlik mesleğinin geleceği üzerine bir öngörü denemesi. *Akademik Matbuat, 2*(1), 16-29.

Yavuzçehre, P. S. (2016). Üniversitelerin kentlerine etkileri: Denizli Pamukkale Üniversitesi örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21*(1), 235-250.

Yazar, T. (2012). Yetişkin eğitiminde hedef kitle. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4*(7), 21-30.

YÖK Temmuz (2019). *Türkiye'nin fırsat penceresi: Türk Yükseköğretimi toplantısı Muş'ta gerçekleştirildi.* https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2019/turkiyenin-firsat-penceresi-turk-yuksekogretimi-toplantisi.aspx.

Yurdakul, İ. H. ve Kırmızı-Susan, F. (2021). COVID-19 salgını sürecinde gerçekleştirilen acil uzaktan eğitime ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri. *Journal of Higher Education and Science, 11*(2), 290-302.

Zawacki- Richter, O., Dolch, C. ve Müskens, W. (2017). Weniger ist mehr? Studentische mediennutzung im Wandel synergie fachmogazin für digitialisierung in der. *Lehre, 3,* 70-73.

Zeybek, H. İ., Çakır, G., Sipahi, F. ve Çam, H. (2022). Gümüşhane Üniversitesinin dijital dönüşüm ve Covid-19 pandemisine ilişkin çalışmalarının değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13*(1), 177-187.

Zhang- Kennedy, L., Abdelaziz, Y. ve Chiasson, S. (2017). Cyberheroes: The design and evaluation of an interactive ebook to educate children about online privacy. *International Journal of Child-Computer Interaction, 13,* 10-18.

Zorluoğlu, S. L., Devecioğlu, G. ve Sayın, İ. (2021). Uzaktan eğitimin öğretim elemanları açısından değerlendirilmesi: Covid-19 pandemi süreci. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7*(3), 1007-1025.

BÖLÜM 8
Yükseköğretimde Uzaktan Eğitim

Mehmet Kemal Aydın-Ahmet Koç

1. Giriş

Teknolojik gelişmeler yaşamın her alanında hızla yaygınlaşmakta ve toplumsal hayatın tüm alanlarını etkisi altına almaktadır. Teknolojik gelişmelerin en fazla etkilediği alanlardan birisi de kuşkusuz eğitimdir. Bu bağlamda teknolojinin özellikle yükseköğretime entegre olmasıyla ortaya çıkan değişimin en belirgin örnekleri uzaktan eğitim uygulamalarıdır. Uzaktan eğitim açısından dünya genelindeki uygulamalar incelendiğinde yükseköğretimin her alanında teknoloji kullanımında giderek artan bir ivmelenmeden bahsedilebilir. Son pandemiyle birlikte yaşanan gelişmeler, dünya genelinde ve ülkemizdeki hemen hemen tüm yükseköğretim kurumlarını âdeta bir uzaktan eğitim merkezine dönüşmeye mecbur bırakmıştır. Ancak tüm bu gelişmelerle birlikte uzaktan eğitimle ilgili kavramlar açısından bir karışıklık söz konusudur. *Uzaktan eğitim, uzaktan öğretim, çevrim içi öğrenme, mobil öğrenme, e-öğrenme* ve *dijital eğitim* gibi kavramlar çoğunlukla karıştırılan ve zaman zaman birbirinin yerine kullanılan kavramlardır. Bu nedenle bu bölümde ilk olarak bu kavramlar açıklanacak ve devamında uzaktan eğitimin tarihsel gelişimi ile yükseköğretim alanında bazı ülkelerde ve Türkiye'deki mevcut uzaktan eğitim uygulamalarına değinilecektir. Bölüm sonunda Türkiye açısından alınabilecek dersler ve öneriler sunulacaktır.

2. Temel Kavramlar: Uzaktan Eğitim, Uzaktan Öğretim, Uzaktan (Online) Öğrenme, Mobil Öğrenme e-Öğrenme ve Dijital Eğitim

Uzaktan eğitim, aynı ortamda bulunma zorunluluğu olmamakla birlikte farklı ortamda bulunan öğrenci, öğretmen ve eğitim materyallerinin teknoloji

ten dolayı son yıllarda giderek önem kazanmıştır. Bu itibarla teknoloji ve medya araçlarındaki gelişmelerle yakın gelecekte daha da büyük önem kazanması beklenen dijital eğitim, mobil öğrenme, sanal eğitim, eğitimde yapay zekâ ve eğitim 4.0 gibi kavramların iyi anlaşılması ve özellikle yükseköğretim kurumlarında bu alanlarda yenilikçi uygulamaların hayata geçirilmesi uzaktan eğitimin geleceği açısından büyük önem taşımaktadır.

Türkiye açısından ilk uzaktan eğitim uygulamaları dünya genelindeki uygulamalara benzer şekilde mektup yoluyla eğitim şeklinde başlamış olsa da tarihsel gelişim açısından cumhuriyetle birlikte başlayan uygulamaların yükseköğretim alanında ise 1982 yılında Anadolu Üniversitesi bünyesinde Açık Öğretim Fakültesi (AÖF) kurulmasıyla başlamıştır. Dünya genelindeki örneklerde açık üniversiteler ve açık ve uzaktan eğitimi düzenleyici kuruluşlar gibi çeşitli örnekler mevcuttur. Bu açılardan bakıldığında, Türkiye özelinde açık üniversitelere ve yükseköğretim alanında uzaktan eğitim uygulamalarını geliştirici, denetleyici, düzenleyici bir üst kuruluşa ihtiyaç olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra sadece ön lisans ve lisans programlarına yönelen bir anlayıştan ziyade lisansüstü programları da kapsayan bir anlayışın yerleşmesi gerekmektedir. Diğer taraftan uzaktan eğitim hizmetlerinin sunuluşu açısından ele alındığında dünyadaki örneklerde YouTube, Moodle, Canvas, Podcastlar ve radyo-televizyon yayınları gibi uygulamalar aracılığıyla eğitim hizmetlerinin çeşitlendirildiği görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de de uzaktan eğitim programları uygulayan yükseköğretim kurumlarının çeşitlilik sağlamaları sanal gerçeklik, yapay zekâ ve öğrenme analitiği gibi yenilikçi uygulamaları hayata geçirmeleri beklenmektedir.

Kaynakça

Adıyaman, Z. (2002). Uzaktan eğitim yoluyla yabancı dil öğretimi. *The Turkish Online Journal of Educational Technology,* 1(1), 92-97.

Ak, A. Oral, B., & Topuz, V. (2018). Marmara Üniversitesi teknik bilimler meslek yüksekokulu uzaktan öğretim sürecinin değerlendirilmesi. *Bilim Eğitim Sanat ve Teknoloji Dergisi*, 2(1), 73-80.

Alkan, C. (1981). *Açık öğretim uzaktan eğitim sistemlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Antalyalı, Ö. L. (2004). *Uzaktan eğitim algısı ve yöneylem araştırması dersinin uzaktan eğitim ile verilebilirliği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.

Aslan, Ö. (2006). Öğrenmenin yeni yolu: E-öğrenme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 121-131.

Ateş, Ö. T. (2014). Yükseköğretimde uzaktan eğitimin sayısal verilerle değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 22-40.

Aziz, A. (1977). Türkiye'de radyo televizyon ile eğitim uygulamaları. *Eğitim ve Bilim, 2*(7), 19-27.

Başaran, M., Doğan, E., Karaoğlu, E., & Şahin, E. (2020). Korona virüs (Covıd-19) pandemi sürecinin getirisi olan uzaktan eğitimin etkililiği üzerine bir çalışma. *Akademi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 368-397.

Bozkurt, A. (2015). Mobil öğrenme: her zaman, her yerde kesintisiz öğrenme deneyimi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, *1*(2), 65-81.

Bozkurt, A. (2016). *Bağlantıcı kitlesel açık çevrim içi derslerde etkileşim örüntüleri ve öğreten öğrenen rollerinin belirlenmesi* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Anadolu Üniversitesi.

Bozkurt, A. (2017). Türkiye'de uzaktan eğitimin dünü, bugünü ve yarını. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 85-124.

Bozkurt, A. (2019). From distance education to open and distance learning: a holistic evaluation of history, definitions, and theories. *Handbook of Research on Learning in the Age of Transhumanism*.

Bozkurt, A., Hamutoğlu, N. B., Kaban, A. L., Taşçı, G., & Aykul, M. (2021). Dijital Bilgi Çağı: Dijital Toplum, Dijital Dönüşüm, Dijital Eğitim Ve Dijital Yeterlilikler*. Açıköğretim Uygulamaları Ve Araştırmaları Dergisi, 7(2), 35-63.*

Cabı, E., & Ersoy, H. (2017). Yükseköğretimde uzaktan eğitim uygulamalarının incelenmesi: Türkiye örneği. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 3, 419-429.

Çoban, S. (2012). Uzaktan ve teknoloji destekli eğitimin gelişimi. *Retrieved*, *1*, 2013.

Çoban, S. (2013). Uzaktan ve teknoloji destekli eğitimin gelişimi. *XVII. Türkiye'de İnternet Konferansı, 7-9 Kasım, Eskişehir, 30.*

Duran, N., Önal, A., & Kurtuluş, C. (2006). E-Öğrenme ve Kurumsal Eğitimde Yeni Yaklaşım Öğrenim Yönetim Sistemleri.

Emre, Y. (2002). Kitle iletişim araçları ve www teknolojilerinin uzaktan eğitim uygulamalarında kullanılması. *Açık ve Uzaktan Eğitim Sempozyumu*, *23-25 Mayıs, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.*

Ergüney, M. (2017). *İnternet yoluyla uzaktan eğitim uygulamaları: Sorunlar ve çözüm önerileri* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.

Eygü, H., & Karaman, S. (2013). Uzaktan eğitim öğrencilerinin memnuniyet algıları üzerinde bir araştırma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 36-59.

Gelişli, Y. (2015). Uzaktan eğitimde öğretmen yetiştirme uygulamaları: tarihçe ve gelişim. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(3).

Gökçe, A. T. (2008). Küreselleşme sürecinde uzaktan eğitim. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 11, 1-12.

Güler, E. (2018). Açık ve uzaktan öğrenme ortamlarında esneklik*. Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırma Dergisi,* 4(3), 75-95.

Hakan, A. (2021). "Eğitim Biliminde Yönelimler: Uzaktan Eğitim", Gültekin, M. (Ed.) Eğitim Bilimine Giriş, (s. 225-243), Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Irmak, M. (1974). Türkiye'de mektupla öğretim çalışmaları. *Halk eğitim Bülteni,* 8(47).

İşman, A. (2011). *Uzaktan eğitim*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Jahan, K. K. & Selvarani, D. C. (2015). Higher education in India: Issues and challenges. International Conference on Humanities, Literature and Management. Dubai, UAE.

Kaya, Z. (1996). *Uzaktan eğitimde ders kitapları "açıköğretim lisesi örneği*". Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Baskı Atölyesi.

Kaya, Z. (2002). *Uzaktan eğitim*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Kaya, Z., Erden, O., Çakır, H. & Bağırsakçı N. B. (2004). Uzaktan eğitimin temelleri dersindeki uzaktan eğitim ihtiyacı ünitesinin web tabanlı sunumunun hazırlanması. *The Turkish Online Journal of Educational Technology,* 3(3), 165-175.

Kırık, M. A. (2014). Uzaktan eğitimin tarihsel gelişimi ve Türkiye'deki durumu. *Marmara İletişim Dergisi* 21, 73-94.

Kırkan, B. & Kalelioğlu, F. (2017). Türkiye'de uzaktan eğitim merkezlerinin durumu: Betimsel bir çalışma. *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education, 6*(3), 88-98.

MEB. (1982). *Yaygın yüksek öğretim kurumu (YAYKUR).* Mesleki ve Teknik Açıköğretim Okulu Matbaası.

Ministry of Education. (2016). Education statistics 2016. Retrieved 25 Ekim 2022 from http://www.moe.edu.cn/s78/A03/moe_560/jytjsj_2016/

Mshvidobadze, T. & Gogoladze, T. (2012). About web-based distance learning. *International Journal of Distributed and Parallel Systems,* 3(3), 133-143. https://10.5121/ijdps.2012.3313

Nipper, S. (1989). *Third Generation Distance Learning and Computer Conferencing.* In R. Mason and A. Kaye (Eds.), Mind weave: Communication, Computers and Distance Education, Pergamon, Oxford, 63.

Özbay, Ö. (2015). Dünyada ve Türkiye'de uzaktan eğitimin güncel durumu. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, 2*(5), 376-394.

Parlak, B. (2019). Bir Kamu Hizmeti Ve Politikası Alanı Olarak Eğitimde Teknolojik Gelişimin İzlerini Sürmek Ve Dijital Eğitim. *Tesam Akademi Dergisi*, 6(1), 77-95.

Paydar, S., & Doğan, A. (2019). Öğretmen adaylarının açık ve uzaktan öğrenme ortamlarına yönelik görüşleri. Eğitim ve Teknoloji, 1(2), 154-162.

Şahin, M. (2021). Dünyada ve Türkiye'de yükseköğretimde uzaktan eğitimin tarihi ve gelişim süreci. *Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 5(7), 91-113.

Şahin, M. & Bülbüloğlu, S. (2021). The effects of nomophobic behavior of university students on their intellectual thinking tendency. *African Educational Research Journal*, 9(1), 197-204. https://doi.org/10.30918/AERJ.91.21.032

Taşpınar, M. (2014). Mesleki eğitimde uzaktan eğitim ve toplumsal algı. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 3*(4), 1-7.

Taylor, J. (1992). Distance education and technology in Australia: A conceptual framework. *International Council for Distance Education Bulletin* 28, 22-30.

Uşun, S. (2006). *Uzaktan eğitim.* Nobel Yayın Dağıtım.

Yalçınkaya, S. (2006). *Web tabanlı uzaktan eğitim sistemi ve Çukurova Üniversitesi öğretim elemanlarının yatkınlıkları* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.

Yıldırım, Y. (2022). Mektupla öğretim üzerine bir inceleme. *JRES, 9*(1), 132-141. https://doi.org/10.51725/etad.1031800.

YÖK. (2014). *Yükseköğretim kurumlarında uzaktan öğretime ilişkin usul ve esaslar.* https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Uzaktan_ogretim/yuksekogretim_kurumlarinda_uzaktan_ogretime_iliskin_usul_ve_esaslar.pdf

YÖK. (2021). *Yükseköğretime ilişkin "en yüksek katılımlı" anketin sonuçları açıklandı.* https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2021/yok-un-yaptigi-anket sonuclari-aciklandi.aspx

Zawacki-Richter, O., & Jung, I. (2022). Handbook of Open, Distance and Digital Education. Zawacki-Richter, O., & Qayyum, A. (2019). Open and distance education in Asia, Africa and the Middle East: National perspectives in a digital age (p. 140). *Springer Nature.*

BÖLÜM 9
Yükseköğretimde Etik

Nihal Yıldız Yılmaz

1. Giriş

Etik kavramı, bilgiye ulaşmanın çok kolay olduğu günümüzde önemini daha da artırmıştır. Artık bilgiler sadece kütüphanelerde, kitaplarda değil telefonda, tablette, bilgisayarda yani istenilen her yerde, her an ulaşılabilir hâldedir. Bu durum da beraberinde etik ihlallerin artmasına ve daha çok gündeme gelmesine sebebiyet vermiştir. Oysaki etik kavramı temelinde insanoğlunun var olduğu günden bugüne kadar varlığını sürdürmüştür. Etik, insanlar arasındaki ilişkileri (doğru-yanlış, iyi-kötü gibi) yazısız kurallar dâhilinde açıklamayı konu edinmektedir. Etik ilkeler ve ahlak kuralları birbirinin yerine sıklıkla kullanılan kavramlardır. Ancak etik bir ahlak felsefesidir.

Bilimin en üst düzeyde üretildiği yerler olan yükseköğretimlerde etik kavramı büyük önem arz etmektedir. Yükseköğretim kurumlarının en çok bilimsel yayın hazırlayan ve araştırma yapan kurumlar oldukları düşünüldüğünde etik kavramının üniversiteler açısından önemi daha belirgin hâle gelmektedir. Yükseköğretimde etik kurallar sadece bilimsel yayın sürecinde değil eğitim öğretim sürecinde ve yönetim kademesinde de mevcuttur. Yükseköğretimin bilim üretmek dışındaki en önemli görevlerinden birisi de eğitim öğretimdir. Eğitim ve öğretim sürecinde tıpkı diğer kademelerdeki öğretmenler gibi meslek etiğine ve akademisyenlik ilkelerine uygun olarak hareket etmeleri gerekmektedir. Bu nedenle öğretim üyelerinin üstlerine giydiği cübbelerin her bir detayı akademinin etik kültürünün varlığını her daim hatırlatmaktadır. Etik ilkeler yükseköğretim kurumlarının her adımında itinayla uyulması gereken kurallar bütünüdür.

Yükseköğretim yönetimlerinin etik kuralları kullanmaları ve ilke edinmeleri geleceğin meslek sahibi gençlerinin de etik kurallar çerçevesinde mesleklerini yapmalarını sağlayacaktır. Diğer bütün mesleklerde olduğu gibi yükse-

oluşmasında toplumun ahlaki bilinç düzeyleri, davranışlarının ve iletişimlerinin ne şekilde olduğu ile etik davranışlar ve faaliyetler etkili olmaktadır. Eğitim kademesinin en üst düzeyi olan yükseköğretimlerdir. Bilim insanlarının yoğunlukla yer aldığı yükseköğretim kurumlarında, etik kurallara uygun hareket edilmesi ve bir etik kültürün oluşturulması önem arz etmektedir. Bu kültürü oluştururken bireysel ilişkiler, kişiler arası ilişkiler, kurum içi ve kurumlar arası ilişkiler, siyasi ilişkiler, iletişim şekilleri, manevi düşüncelerin davranışlara yansıma şekilleri dikkate alınarak oluşturulmalıdır. Yönetimden en alt kademeye kadar tüm çalışanlar, oluşturulan bu etik kültür doğrultusunda hareket etmelidir. Bu etik kültür, hem yönetimi adalet, sorumluluk gibi değerler noktasında rahatlatacak hem de çalışanları eşitlik, liyakat gibi değerler noktasında güvende hissetmelerini sağlayacaktır. Yükseköğretim kurumları bilimin gerçekleştirildiği merkezler olarak görüldüğünden dolayı bu kurumlarda araştırma ve yayın etiğine de gerekli önem verilmesi gerekmektedir. Bilim insanları bilim yaparken gereksiz yayın yapmama ya da daha öne yapılmış yayınları yapmama, bir yayının gereksiz bir şekilde bölümlere ayırmama, potansiyel fayda zarar ilişkisini hesaplama, kaynakların seçiminde yanlı davranma gibi etik kuralları temele alması önemlidir. Yükseköğretim kurumları sadece bilimin gerçekleştirildiği kurumlar olmayıp aynı zamanda geleceğin meslek erbaplarını yetiştiren kurumladır. Yani öğretmen-öğrenci ilişkinin de aktif olarak yaşandığı kurumlardır. Bu nedenle eğitim öğretim etiği kavramı da yer almaktadır. Öğrencilere kurallar çerçevesinde akademisyenlerin etik çerçevede davranması zorunlu iken öğrencilerin de yükseköğretim kurumunun tüm çalışanlarına etik kurallar doğrultusunda davranması zorunludur. Ayrıca akademisyenlerin de çalışmalarını gerçekleştirirken öğrencilerine ders verirken ve diğer iş ve işlemlerini gerçekleştirirken etik kurallar çerçevesinde çeşitli hakları mevcuttur. Tüm bu etik kuralların yükseköğretim kurumlarında yer alan paydaşlar tarafından ihlal edilmesi durumunda ise yasalar, kanunlar ve kurumların iç tüzükleri doğrultusunda disiplin cezaları belirlenmiştir ve gerektiğinde uygulanmaktadır.

Kaynakça

Akkaya, B. (2020). Etik, bilim etiği ve akademik etik. G. Atanur Baskan ve N. Cemaloğlu (Ed.), *Yükseköğretim üzerine düşünmek* içinde (s.325-386. Pegem Akademi Yayıncılık.

Arslan, S. (2015). Eğitim ve etik. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, *10*(7), 111-124.

Aydın, İ. (2006). *Eğitim ve öğretimde etik* (2. Baskı). Pegem A Yayıncılık.

Aydın, İ. (2012). *Öğretimde denetim* (3. Baskı). Pegem A Yayıncılık.

Aydın, İ. (2016). *Akademik etik.* Pegem Akademi Yayıncılık.

Berg, B. L, & Lune, H. (2015). Etik konular. H. Aydın (Çev. Ed.) ve F. Kaysi (Çev.), *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* içinde (s.81-128). Eğitim Yayınevi.

Creswell, J. W. (2017). Yazma stratejileri ve etik hususlar. S. B. Demir (Çev. Ed.), *Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları* (3. Baskı) içinde (s. 77-104). Eğiten Kitap Yayıncılık.

Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2021). Yazma stratejileri ve etik değerlendirmeler. E. Karadağ (Çev. Ed.) ve A. Özkaya ve N. Özkaya (Çev.), *Araştırma tasarımı nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları* içinde (s. 75-100). Nobel Akademik Yayıncılık.

Christians, C. G. (2005). *In qualitative research.* Sage Handb. Qualitat. Res, 139, 139-164.

Coşkun, M. (2020). *Matematik öğretmenlerinin öğretimsel kararlarındaki etik değerlendirmeler: çoklu durum çalışması.* Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi.

Davis, M. (1998). *Ethics and the university.* Routledge..

Dmitrenko, N., Voloshyna, O., Budas, I., & Klybanivska, T. (2021). Formation of ethical culture of intending educators in the educational process of higher education institution. *In Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference* (Vol. 1, pp. 95-104).

Doğanay, H., Caner, A., & Şahin, E. (2020). *Türk dil kurumu başkanlığı etik rehberi* (2. Baskı). Türk Dil Kurumu.

Eren, A. (2018). Türk yükseköğretim etik mevzuatının hukuki değerlendirmesi. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(1), 1-46.

Gedikoğlu, T. (2013). Yükseköğretimde akademik özgürlük. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi,* (3), 179-183.

Gerçek, H., Güven, M. H., Özdamar, Ş. O., Yanpar Yelken, T. & Korkmaz, T. (2011). Yükseköğretim kurumlarında etik ilkeler, sorumluluklar ve davranış kuralları. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 1* (2), 80-88.

Günay, D. (2011). Türk yükseköğretiminin yeniden yapılandırılması bağlamında sorunlar, eğilimler, ilkeler ve öneriler-I. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (3), 113-121.

Jean-Louis, M. (2017). Change leadership, ethics and the future of higher education. In D. Singh and C. Stückelberger (Ed.), Ethics in higher education: values-driven leaders for the future (pp. 123-131). Globethics.net Education Ethics 1.

Hammersley, M., & Traianou, A. (2017). Nitel araştırmalarda etik. S. Balcı ve B. Ahi (Çev.), Anı Yayıncılık. (Orijinal eserin yayın tarihi 2012, 1. Baskı).

Ike, O. (2017). Ethics in higher education as a tool for discovering our ultimate destiny. D. Singh and C. Stückelberger (Ed.), *Ethics in higher education: values-driven leaders for the future* (pp. 17-30). Globethics.net Education Ethics 1.

Imanipour, M. (2012). Ethical principles in education. *Iranian Journal of Medical Ethics and History of Medicine, 5*(6), 27-41.

Irzık, G. (2008). Bilimin farklı boyutları ve etik. A. Erzan (Ed.), *Bilim etiği el kitabı* içinde (s.5-9). Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.

İnal, K. (1996). Sosyalist etik. *Gelecek Dergisi, 1*(3), 43.

Kaşıkara, S. (2017). Yükseköğretimde etik: gelecek için değer odaklı liderler. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 3*(1), 209-217.

Levent, F. (2020). *Yükseköğretimde etik.* Ön Söz. Nobel Akademik Yayıncılık.

Mengüşoğlu, T. (1965). *Değişmez değerler değişen davranışlar (Felsefi ethik için kritik bir hazırlık).* İstanbul Matbaası.

Norkulovna, I. M. (2021). The importance of developing the ethical culture of higher education students. *Academicia Globe: Inderscience Research, 2*(07), 148-150.

Sarı, T., Kaval, T., Aksarı Süslü, Z., & Kuru Çetin, S. (2021). Türk ve dünya üniversitelerinin etik kodları üzerine bir inceleme. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(23), 506-522.

Sönmez, V. & Alacapınar, F.G. (2016). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri* (4. Baskı). Anı Yayıncılık.

Stückelberger, C. (2017). The significant role of higher education in developing a global ethical culture. In D. Singh and C. Stückelberger (Ed.), *Ethics in higher education: values-driven leaders for the future* (pp. 31-51). Globethics.net Education Ethics 1.

TÜBA, (2002). *Bilimsel araştırmalarda etik ve sorunları* (2. Baskı). Türkiye Bilimler Akademisi Bilim Etiği Komitesi. Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları. Tübitak Matbaası.

TÜSİAD. (2005). Devlette etikten etik devlete: kamu yönetiminde etik. *Kavramsal Çerçeve ve Uluslararası Uygulamalar,* Cilt 1. TÜSİAD Devlette Etik Altyapı Dizisi.

YÖK, (1981). 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu. https://www.mevzuat.gov.tr/m evzuatmetin/1.5.2547.pdf

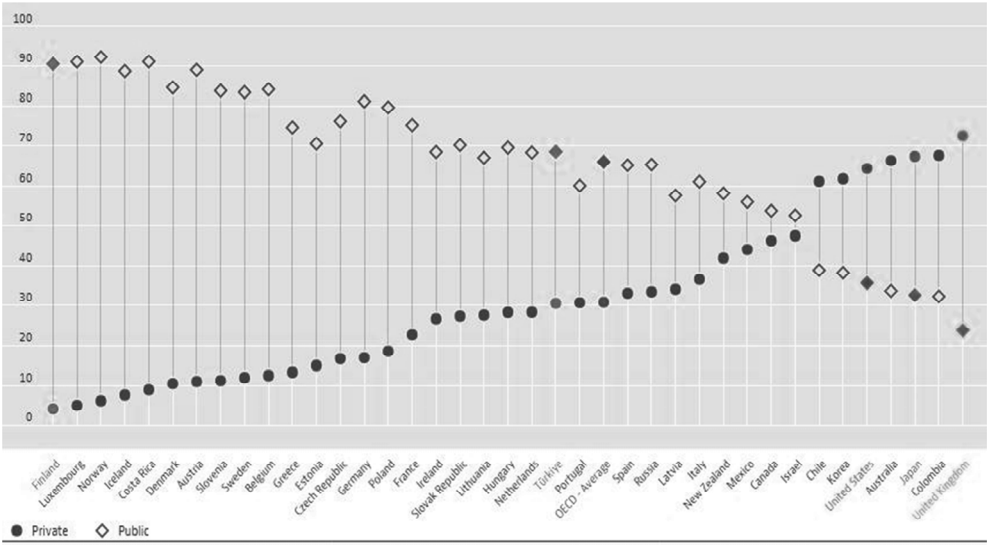
BÖLÜM 10
Yükseköğretimin Finansmanına Garritzman'ın Dört Parametre Perspektifinden Bakış

Bahar Yakut Özek

1. Giriş

Yükseköğretim, bir toplumun kalkınmasında, dönüşmesinde ve gelişmesinde rol oynayan öncü bir kurumdur. Bu faaliyetleri ülkelerinde yükseköğretime erişen öğrencilere sağladığı eğitim ve öğretim faaliyetleri ile gerçekleştirmektedir. Söz konusu eğitim öğretim faaliyetleri ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora derecelerini içeren programlar ile öğrencilere sunulmaktadır. Öğrenciler kendi ilgi alanları dâhilinde bilgilerini ve becerilerini derinleştirmek ve geliştirmek için tasarlanan bu sisteme katılmaktadırlar.

Yükseköğretim sistemine dâhil olan öğrenciler sistemin çıktı sağladığı toplum için de kritik önem taşımaktadır. Yükseköğretim, öncelikle öğrencilerin belirli bir alanda uzmanlaşmalarına, eleştirel düşünmelerine ve problem çözme becerilerini geliştirmelerine olanak sağlamakta, ayrıca sağladığı imkânlarla öğrencilere bilimsel araştırma yapma fırsatı sunmaktadır. Böylelikle alanında nitelikli bir şekilde yetişen öğrenciler, edindikleri bilgi ve beceri ile iş sahasına kolaylıkla entegre olabilmekte ve istihdam edilebilmektedir. Yükseköğretim mezunları iş gücüne katıldıkça ekonomik büyümeyi ve yeniliği yönlendirebilecek yeni fikirleri ve becerileri de beraberinde getirmekte böylelikle de ülkenin bütünsel gelişimine katkı sağlamaktadırlar. Bu katkı sadece ülke içerisinde değil küresel pazarda da üretkenliğe ve rekabet edebilirliğe sağladığı teşvikle de ülkenin kalkınmasında itici güç olmaktadır. Bunun yanı sıra yükseköğretim sosyoekonomik geçmişleri ne olursa olsun, bireylere kariyerlerinde ilerlemek için gerekli bilgileri ve becerileri kazanma fırsatı sağlayarak sosyal hareketliliği ve eşitliği de mümkün kılmaktadır.

Şekil 3. Yükseköğretime yapılan harcamalar, Kamu/Özel/Hane halkı eğitim harcamalarının yüzdesi, 2020

Kaynak: OECD (2022), Spending on tertiary education (indicator). doi: 10.1787/a3523185-en (Accessed on 4 December 2022)

Kaynakça

Aarrevaara, T., Dobson, I., & Elander, C. (2009). Brave new world: Higher education reform in Finland. *Higher education management and policy*, *21*(2), 1-18.

Altbach, P. G. (2004). Higher education crosses borders: Can the United States remain the top destination for foreign students?. *Change: the magazine of higher learning*, *36*(2), 18-25.

Altbach, P. G. (2005). The private higher education revolution: An introduction. In *Private Higher Education* (pp. 1-9). Brill.

Altbach, P. G. (2007). Globalization and the university: realities in an unequal world. In *International handbook of higher education* (pp. 121-139). Springer, Dordrecht.

Altbach, P. G., Gumport, P. J., & Berdahl, R. O. (Eds.). (2011). *American higher education in the twenty-first century: Social, political, and economic challenges*. JHU Press.

Altbach, P. G., & Knight, J. (2007). The internationalization of higher education: Motivations and realities. *Journal of studies in international education*, *11*(3-4), 290-305.

Anderson, R. (2006). *British universities past and present*. Bloomsbury Publishing.

Aoki, H. (1957). *The effect of American ideas upon Japanese higher education*. Stanford University.

Aydın, M. S. (2014). *Türkiye'de yükseköğretimin finansmanı*. Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul.

Baum, S., & Scott-Clayton, J. (2013). Redesigning the Pell Grant program for the twenty-first century.

Bestor, V. L., Lyon-Bestor, V., & Yamagata, A. (Eds.). (2011). *Routledge handbook of Japanese culture and society* (p. 251). New York, NY: Routledge.

Brubacher, J. (2017). *Higher education in transition: history of American colleges and universities*. Routledge.

Brunner, J. J., & Labraña, J. (2020). The transformation of higher education in Latin America: from elite access to massification and universalisation. In *Higher education in Latin America and the challenges of the 21st century* (pp. 31-41). Springer, Cham.

Cobban, A. B. (2017). *The medieval English universities: Oxford and Cambridge to c. 1500*. Routledge.

Crandall-Hollick, M. L. (2014, July). The American opportunity tax credit: overview, analysis, and policy options. Library of Congress, Congressional Research Service.

Crawford, C., Dearden, L., Micklewright, J., & Vignoles, A. (2016). *Family background and university success: differences in higher education access and outcomes in England*. Oxford University Press.

Curs, B. R., Singell Jr, L. D., & Waddell, G. R. (2007). Money for nothing? The impact of changes in the Pell Grant program on institutional revenues and the placement of needy students. *Education Finance and Policy*, *2*(3), 228-261.

Çetinsaya, G. (2014). Büyüme, kalite, uluslararasılaşma: Türkiye yükseköğretimi için bir yol haritasi. *Yükseköğretim Kurulu raporu, Ankara*.

Damme, D. V. (2001). Quality issues in the internationalisation of higher education. *Higher education*, *41*(4), 415-441.

Dandridge, N. (2019). The office for students: reflections on our first year. *Perspectives: Policy and Practice in Higher Education*, *23*(4), 158-161.

De Boer, H., Jongbloed, B., Benneworth, P., Cremonini, L., Kolster, R., Kottmann, A., ... & Vossensteyn, H. (2015). Performance-based funding and performance agreements in fourteen higher education systems. *Center for Higher Education Policy Studies*.

Deem, R., Mok, K. H., & Lucas, L. (2008). Transforming higher education in whose image? Exploring the concept of the 'world-class' university in Europe and Asia. *Higher education policy*, *21*(1), 83-97.

Dynarski, S., Scott-Clayton, J., & Wiederspan, M. (2013). Simplifying tax incentives and aid for college: Progress and prospects. *Tax policy and the economy*, *27*(1), 161-202.

Erdoğan, Z. (2019). *Kamusal Bir mal olarak yükseköğretim.* Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul.

Ferrara, M. S. (2015). *Palace of ashes: China and the decline of American higher education*. JHU Press.

Garritzmann, J. L. (2016). *The political economy of higher education finance: The politics of tuition fees and subsidies in OECD countries, 1945–2015*. Springer.

Gordon, T., Fischer, M., Malone, D., & Tower, G. (2002). A comparative empirical examination of extent of disclosure by private and public colleges and universities in the United States. *Journal of Accounting and Public Policy*, *21*(3), 235-275.

Halinen, I., & Järvinen, R. (2008). Towards inclusive education: the case of Finland. *Prospects*, *38*(1), 77-97.

HEFCE (2022). Higher Education Funding Council for England**.** https://www.gov.uk/ government/organisations/higher-education-funding-council-for-england adresinden erişilmiştir.

HEPI (2018). Targeted Tuition Fees: Is means-testing the answer? By Alex Usher and Robert Burroughs. https://www.hepi.ac.uk/2018/09/20/targeted-tuition-fees-means-testing-answer/ adresinden erişilmiştir.

Hershberg, E., Nabeshima, K., & Yusuf, S. (2007). Opening the ivory tower to business: University–industry linkages and the development of knowledge-intensive clusters in Asian cities. *World development*, *35*(6), 931-940.

Huang, F. (2014). Challenges for higher education and research: A perspective from Japan. *Studies in Higher Education*, *39*(8), 1428-1438.

Huang, F. (2018). Higher education financing in Japan: Trends and challenges. *International Journal of Educational Development*, *58*, 106-115.

Huang, F., & Horiuchi, K. (2020). The public good and accepting inbound international students in Japan. *Higher Education*, *79*(3), 459-475.

Jacob, W. J., & Gokbel, V. (2018). Global higher education learning outcomes and financial trends: Comparative and innovative approaches. *International Journal of Educational Development*, *58*, 5-17.

Johnstone, B. (2002). Challenges of financial austerity: Imperatives and limitations of revenue diversification in higher education. *The Welsh Journal of Education*, *11*(1), 18-36.

Johnstone, D. B. (2006). *Financing higher education: Cost-sharing in international perspective*. Brill.

Johnstone, D. B., & Marcucci, P. N. (2007). Worldwide trends in higher education finance: Cost-sharing, student loans, and the support of academic research. *Commissioned paper V. Lynn Meek and Dianne Davies*, *81*, 1-36.

Johnstone, D. B., & Marcucci, P. N. (2010). *Financing higher education worldwide: Who pays? Who should pay?*. JHU Press.

Kyvik, S. (2004). Structural changes in higher education systems in Western Europe. *Higher education in Europe*, *29*(3), 393-409.

Lam, N. N. T. (2019). Some characteristics of higher education system in Japan and lessons for educational innovation in Vietnam. http://lib.bvu.edu.vn/bitstream/TVDHBRVT/19747/1/Some-characteristics-of-higher-education.pdf adresinden erişilmiştir.

Long, B. T., & Riley, E. (2007). Financial aid: A broken bridge to college access?. *Harvard Educational Review*, *77*(1), 39-63.

Marcucci, P. (2013). The politics of student funding policies from a comparative perspective. In *Student financing of higher education* (pp. 9-31). Routledge.

Marginson, S. (2007). National and global competition in higher education. In *The RoutledgeFalmer reader in education policy and politics* (pp. 141-163). Routledge.

Marginson, S. (2011). Higher education in East Asia and Singapore: Rise of the Confucian model. *Higher education*, *61*(5), 587-611.

Marginson, S. (2018). Global trends in higher education financing: The United Kingdom. *International Journal of Educational Development*, *58*, 26-36.

Martin, B. R. (2011). The Research Excellence Framework and the 'impact agenda': are we creating a Frankenstein monster?. *Research evaluation*, *20*(3), 247-254.

Mohrman, K., Ma, W., & Baker, D. (2008). The research university in transition: The emerging global model. *Higher education policy*, *21*(1), 5-27.

NAO (2018). Financial sustainability of local authorities. https://www.nao.org.uk/reports/financialsustainability-of-local-authorities-2018/ adresinden erişilmiştir.

OECD (2022), Spending on tertiary education (indicator). doi: 10.1787/a3523185-en (Accessed on 4 December 2022)

Parker, L. D. (2012). From privatised to hybrid corporatised higher education: a global financial management discourse. *Financial Accountability & Management*, *28*(3), 247-268.

Pelkonen, A., Teräväinen, T., & Waltari, S. T. (2008). Assessing policy coordination capacity: higher education, science, and technology policies in Finland. *Science and Public Policy*, *35*(4), 241-252.

Phillips, R. (2010). The impact agenda and geographies of curiosity. *Transactions of the Institute of British Geographers*, *35*(4), 447-452.

Pinheiro, R., & Pillay, P. (2016). Higher education and economic development in the OECD: policy lessons for other countries and regions. *Journal of Higher Education Policy and Management*, *38*(2), 150-166.

Rasmussen, E., Moen, Ø., & Gulbrandsen, M. (2006). Initiatives to promote commercialization of university knowledge. *Technovation*, *26*(4), 518-533.

Rautiainen, M., & Kostiainen, E. (2015). Finland: policy and vision. *Education in the European Union*, 91-108.

Ridder-Symoens, H. (Ed.). (1991). *A history of the university in Europe: Volume 1, Universities in the Middle Ages* (Vol. 1). Cambridge University Press.

Sahlberg, P. (2012). A model lesson: Finland shows us what equal opportunity looks like. *American Educator*, *36*(1), 20.

Salmi, J., & Hauptman, A. M. (2006). Innovations in tertiary education financing: a comparative evaluation of allocation mechanisms. *Education working paper series*, *4*, 38324.

Sanderson, M. (2016). *The universities in the nineteenth century*. Routledge.

Shin, J. C. (2015). Higher education development in Korea: Accomplishments and challenges. In *mass higher education development in East Asia* (pp. 43-61). Springer, Cham.

Shin, J. C., & Harman, G. (2009). New challenges for higher education: Global and Asia-Pacific perspectives. *Asia Pacific Education Review*, *10*(1), 1-13.

Siurala, L. (1993). Modernization, youth and educational policy issues: a Finnish perspective. *journal of Education Policy*, *8*(1), 17-27.

Stephenson, A. L., & Bell, N. (2014). Motivation for alumni donations: a social identity perspective on the role of branding in higher education. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, *19*(3), 176-186.

Şahin, M., & Alkan, R. M. (2016). Yükseköğretimde değişim dönüşüm süreci ve üniversitelerin genişleyen rolleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, *5*(2), 297-307.

Şenses, F. (2007). Uluslararası gelişmeler ışığında Türkiye yükseköğretim sistemi: temel eğilimler, sorunlar, çelişkiler ve öneriler. *Economic Research Center Working Papers in Economics*, *7*(5), 1-32.

Şentürk, B., & Kesken, J. (2016). Bilimsel alandaki örgütsel değişimler: üniversite sanayi iş birlikleri ve inovasyonun sosyoekonomik analizi. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, *7*, 163-174.

Tammi, T. (2009). The competitive funding of university research: the case of Finnish science universities. *Higher Education*, *57*(5), 657-679.

Tedlock, B. (1991). From participant observation to the observation of participation: the emergence of narrative ethnography. *Journal of anthropological research*, *47*(1), 69-94.

Thelin, J. R. (2011). *A history of American higher education*. JHU Press.

Trow, M. (1999). From mass higher education to universal access: the American advantage. *Minerva*, 303-328.

Tutkun, O. F. (1998). *An historical investigation on birth of Turkish higher education*. University of Pittsburgh.

Vardar, Ö. (2007). Government-university ınterfaces, globalization and ınternationalization in Turkey. *Attila Pausits/Ada Pellert (Hgs.), Higher education management and development in Central, Southern and Eastern Europe, Münster*, 95-106.

Välimaa, J. (2012). The relationship between Finnish higher education and higher education research. *Higher education research in Finland*, 27.

Välimaa, J. (2019). *A history of Finnish higher education from the middle ages to the 21st century* (Vol. 52). Springer Nature.

Yarime, M., Trencher, G., Mino, T., Scholz, R. W., Olsson, L., Ness, B., ... & Rotmans, J. (2012). Establishing sustainability science in higher education institutions: towards an integration of academic development, institutionalization, and stakeholder collaborations. *Sustainability Science*, *7*(1), 101-113.

Yakut Özek, B., & Akbaşlı, S. (2021). Yükseköğretim Kurumlarının Finansmanı: Dünyadaki Uygulamalar ile Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty (GUJGEF)*, *41*(2).

Yonezawa, A. (2003). Making "world-class universities":Japan's experiment. *Higher education management and policy*, *15*(2), 9-23.

Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Kanunu. (1961). *T. C. Resmî Gazete*, 10887, 22 Ağustos 1961.

Whitchurch, C., & Gordon, G. (2017). *Reconstructing relationships in higher education: challenging agendas*. Routledge.

White, J. R., & Scott, G. A. (2012). Higher education: ımproved tax ınformation could help families pay for college. Report to the Committee on Finance, US Senate. GAO-12-560. *US Government Accountability Office.*

Williams, A. (2008). New Mexico's land grant and severance tax permanent funds: renewable wealth from non-renewable resources. *Natural Resources Journal*, 719-743.

Windolf, P. (2018). *Expansion and structural change: Higher education in Germany, the United States, and Japan, 1870-1990*.

BÖLÜM 11
Yükseköğretimde Hesap Verebilirlik ve Akademik Özgürlük

Aylin Kirişçi Sarıkaya

1. Giriş

Son yıllarda pek çok ülkede yükseköğretimin verimliliği, performansı ve potansiyeli olgusu ön plana çıkmış ve sorunsallaştırılmıştır. Bu gelişmelerin ve yükseköğretim gündemini meşgul eden temel sebeplerin birkaçı, özellikle bilgi toplumu ve bilgi ekonomisinin taleplerini karşılayabilmek için yükseköğretimin ekonomiyi şekillendirme ve hatta belli açılardan dönüştürebilme potansiyeli, yükseköğretimin sosyokültürel önemi ve yükseköğretim kurumlarına ayrılan yüksek bütçeler olarak gösterilmektedir. Artık hükûmet, toplum, uluslararası kuruluşlar, işveren gibi yükseköğretimin pek çok paydaşının; yükseköğretim kurumlarına karşı ekonomiye, ulusal hedeflere, topluma, gelişmeye ve gelişmişliğe olan katkıları ve verimli olup olmadıkları noktasında büyük beklentiler içerisinde olduğu ve devamlı olarak bu kurumları sorguladıkları söylenebilir. Bu açıdan yükseköğretimde hesap verebilirlik olgusunun araştırılması, kavramsallaştırılması, ulusal ve uluslararası düzeyde incelenerek gerekli değerlendirmelerin yapılması yükseköğretimin etkili yönetimi açısından önemli bir konu olarak karşımızda durmaktadır.

Akademik özgürlük, yükseköğretimin yönetimi bağlamında bir diğer önemli konudur. Bu kavram, akademisyenliği diğer meslek gruplarından ayıran temel özelliklerden biri olarak düşünülebilir. Farklı zamanlarda farklı coğrafyalarda farklı olarak ele alınan, günümüzde ise sınırları açısından hâlâ tartışmalara maruz kalan akademik özgürlüğün, sadece bilimsel bilginin ve özgür düşüncenin beşiği olan akademik dünya için değil bütün toplum için çok önemli ve korunması gereken bir olgu olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda yükseköğretim açısından büyük bir öneme sahip olan söz konusu

ve herhangi bir sansüre uğramadan araştırmalarını yayınlama özgürlüğüne sahip olması, özgürce öğretim yapabilmesi ve iş güvencesi altında çalışması akademik özgürlük kapsamına girmektedir. Bu sebep ile akademik özgürlük çok önemli bir olgudur ve akademik özgürlüğün her yerde ve her koşulda savunulması gerekmektedir.

Hesap verebilirlik kavramı, akademik özgürlüğe göre çok daha yenidir. 1980'li yıllarda ortaya çıkan neoliberalizm ve piyasa ekonomisi anlayışının kamu yönetimine etkisi beraberinde yapısal dönüşümleri, peşi sıra ise hesap verebilirliği gündeme getirmiştir. Yükseköğretim kurumlarının sayıca artması ve belli bir kitleye hitap etmekten sıyrılarak bütün topluma ulaşması sonrasında yükseköğretimin kimin için, kime karşı ve hangi araçlar kullanarak hesap verebilir kılınacağı tartışılır olmuştur. Temel olarak; devletin öncelikleri, politik hesap verebilirlik; akademik kaygılar, profesyonel hesap verebilirlik ve pazar gücü, pazar hesap verebilirliğini (Burke, 2005) doğurmuştur.

Kaynakça

Altbach, P. G. (2001). Academic freedom: International realities and challenges. *Higher Education, 41*, 205-219.

Aydın, A. H. (2009). *Türk kamu yönetimi*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Balcı, A. (2003). Kamu yönetiminde 'hesap verebilirlik' anlayışı. A. Balcı, A. Nohutçu, N. K. Öztürk, B. Coşku (Ed.), *Kamu yönetiminde çağdaş yaklaşımlar-sorunlar, tartışmalar, çözüm önerileri, modeller, dünya ve Türkiye yansımaları* içinde (s.155-181). Ankara: Seçkin Yayınları.

Berdahl, R. (2010). *Thoughts about academic freedom, autonomy and accountability.* Paper presented at the Magna Charta Observatory Seminar, Istanbul, Turkey. Berdahl 2010 - Thoughts About Academic Freedom, Autonomy and Accountability (magna-charta.org)

Bovens, M. (2007). Analyzing and assessing accountability: a conceptual framework*. European Law Journal, 13*(4), 447–468.

Bovens, M. (1998). *The quest for responsibility – accountability and citizenship in complex organisations.* Cambridge: Cambridge University Press.

Brown, J. T. (2017). The seven silos of accountability in higher education: systematizing multiple logics and fields, *Research & Practice in Assessment,* 11, 41-58.

Brunsson, N., & Jacobsson, B. 2000. The contemporary expansion of standardization. In Brunsson, N. & B. Jacobsson (Eds.), *A world of standards* (pp. 1-17). Oxford: Oxford University Pres

Burke, J. C. (2003). The new accountability for public higher education: From regulation to results. *Research in University Evaluation,* 3*,* 67-85.

Burke, J. C. (2005). *Achieving accountability in higher education: Balancing public, academic, and market demands.* San Francisco: Jossey-Bass.

Burke, J. C. (2005). The many faces of accountability. In Burke J. C. (Ed.), *Achieving accountability in higher education* (pp. 1-24). San Francisco, CA: Jossey-Bass/John-Wiley & Sons.

Calling academia to account: rights and responsibilities. Society for Research into Higher Education & Open University Press

Clark, B. R. (1983). *The higher education system. academic organization in cross- national perspective.* Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.

Collins Dictionary (2022, Temmuz 18). https://www.collinsdictionary.com/ dictionary/english/accountable

Darling-Hammond, L., & Ascher, C. (1991). *Creating accountability in big city school systems*. Urban Diversity Series, 102. ERIC Clearinghouse on Urban Education, New York.

DeGeorge, R. T. (1997). *Academic freedom and tenure.* New York: Row m an & Littlefield Publishers.

Dewey, J. (1902). Academic freedom*. Educational Review* 23, 1-14.

Eryılmaz, B. ve Biricikoğlu, H. (2011). Kamu yönetiminde hesap verebilirlik ve etik*. İş Ahlakı Dergisi, 4(*1), 19-45.

Evans, G. R. (1999). *Calling academia to account: rights and responsibilities*. Society for Research into Higher Education & Open University Press.

Friedman, M. (2007). *Trying hard is not good enough: How to produce measurable improvements for customers and communities.* Bloomington, IN: Trafford Publishing.

Gedikoğlu, T. (2013). Yükseköğretimde akademik özgürlük. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *3*(3), 179-183.

General Report (1916). 1915 General report of the committee on academic freedom and academic tenure presented at the annual meeting of the association. *American Political Science Review, 10*(2).

Gerber, L.G. (2001). Inextricably linked: shared governance and academic freedom. *Academe, 87*(3), 22–24.

Günay, D. (2004). Üniversitenin neliği, akademik özgürlük ve üniversite özerkliği. *International Congress on Higher Education Bildiriler Kitabı* içinde, 1-15. İstanbul.

Güner, H. ve Levent, F. A. (2020). *Etik ve hesap verebilirlik bağlamında akademik özgürlük*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Hanushek, E. A., & Raymond, M. E. (2001). The confusing world of educational accountability. *National Tax Journal. 54*(2), 365-384.

Hofstadter, R. (1955). *Academic Freedom in the age of the college*. Columbia University Press. New York.

Hofstadter, R., & Metzger, W. P. (1955). *The development of academic freedom in the United States.* New York, NY:Columbia University Press

Howe, K. H. (2003). *Closing methodological divides toward democratic educational research.* Kluwer Academic. New York

Huisman, J. (2018). Accountability in higher education. In P. Teixeira & J. C. Shin (Eds.), *Encyclopedia of international higher education systems and institutions (pp.* 1–5). Cham, Switzerland: Springer.

Kaboğlu, İ. Ö. (2013). *Özgürlükler hukuku* (7. Baskı). İmge Kitabevi.

Karran, T. (2009) Academic freedom: in justification of a universal ideal, *Studies in Higher Education, 34*(3), 263-283.

Karran, T. (2007). Academic freedom in Europe: a preliminary comparative analysis. *Higher Education Policy, 20*(3), 289-313.

Kish, K. A. (2010). *Academic freedom: a history of the academy's legitimating concept.* Unpublished doctoral dissertation. Indiana University.

Kükner, B. (2015). Bir hak olarak akademik özgürlük, *ViraVerita E-dergi,* 2, 65-88.

Leithwood, K. ve Earl, L. (2000). Educational accountability effects: an international perspective. *Peabody Journal of Education, 75*(4), 1-18.

Leveille, D. E. (2005). An emerging view on accountability in American Higher Education. Research & Occasional Paper Series: CSHE. 8.05. *Center for Studies in Higher Education.*

Leveille, D. E. (2006). Accountability in higher education: a public agenda for trust and cultural change. Research & Occasional Paper Series. *Center for Studies in Higher Education.*

Lingenfelter, P. E. (2003) Educational accountability: setting standards, improving performance, change. *The Magazine of Higher Learning, 35*(2), 18-23.

Machlup, F. (1955). Some misconceptions concerning academic freedom. *AAUP Bulletin*, 41, 753–784.

Manan, W. (2000). Academic freedom: ethical implications and civic responsibilities. In G. Neave (Ed.), *The universities' responsibilities to society: International perspectives* (pp. 253–270). Kidlington: Elsevier Science.

Mulgan, R. (2000). 'Accountability': an ever-expanding concept? *Public Administration,* 78*,* 555-573.

OECD. (2002). *Regulatory reform in the UK: government capacity to assure high quality regulation*. Paris: OECD Publishing

Pekince-Kardaş, D. (2016). *Eğitimde hesap verebilirliğe ilişkin model önerisi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri.

Roberts, N. C. (2002). Keeping public officials accountable through dialogue: resolving the accountability paradox. *Public Administration Review, 62*(6), 658-669.

Poch, R. (1993). *Academic freedom in American higher education: rights, responsibilities and limitations.* ASHE-ERIC Higher Education Report No. 4. Washington, DC: The George Washington University, School of Education and Human Development.

Romzek, B. S. and Dubnick, M. J. (1987) Accountability in the public sector: lessons from the Challenger Tragedy, *Public Administration Review,* 47, 227–238.

Romzek, B. S. (2000). Dynamics of public sector accountability in an era of reform. *International Review of Administrative Sciences*, 66(1), 21-44.

Samsun, N. (2003). *Hesap verebilirlik ve iyi yönetişim: iyi yönetişimin temel unsurları.* Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Ankara, 18-33.

Seldon, S., Coleman, B., Gene, A. ve Brudney, J. L. (1999). Reconciling competing values in public administration: understanding the administrative role concept. *Administration and Society 31*(2), 171–204.

Scriven, M. (1991). *Evaluation thesaurus.* Sage Publications.

Shiell, T. C. (2006). Three conceptions of academic freedom. E. Gerstmann, ve M. J. Streb (Eds.), *Academic freedom at the dawn of a new century: how terrorism, governments, and culture wars impact free speech.* Stanford University Press.

Sinclair, A. (1995). The chameleon of accountability: Forms and discourses. *Accounting, organizations and Society*, *20*(2-3), 219-237.

Slesinger, D. (1937). Professors' freedom. *Harper's Monthly Magazine*. 437-551.

Stewart, W. (2005). The history of academic freedom. In *Partial fulfillment of the requirements for EDUC 2112*. Oklahoma Panhandle State University- Goodwell, Oklahoma.

Stewart, C. (1962). The place of higher education in a changing society. N. Sanford (Ed.), *The American college: a psychological and social ınterpretation of the higher learning* (pp.894-939). John Wiley & Sons, Inc. New York.

TDK (2022, Temmuz 18). Hesap verebilirlik. TDK Sözlük Anlamı (sozluk.gov.tr)

Trow, M. (1996). Trust, markets and accountability in higher education: a comparative perspective. *Higher Education Policy, 9*(4), 309–324.

Tutar, H., & Altınöz, M. (2017). Hesap verebilirlik bağlamında iç denetim ve sorun alanları: eleştirel bir analiz. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8* (15), 225-248. https://dergipark.org.tr/tr/pub/bartiniibf/issue/30498/329746

Uhr, J. (1993). Redesigning accountability. *Australian Quarterly,* 65, 1–16.

Vidovich, L., & Slee, R. (2001). Bringing universities to acoount? Exploring some global and local policy tensions. *Journal of Educational Policy, 16*(5), 431-453.

BÖLÜM 12
Yükseköğretimde İtibar Yönetimi

Mete Sipahioğlu

"*İtibar* kazanmak 20 yıl sürer, kaybetmekse 5 dakika!"

Warren Buffett

1. Giriş

Son yıllarda yükseköğretim kurumları arasında rekabetin artmasına yol açan büyük değişiklikler meydana gelmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan küreselleşme, talep genişlemesi ve kamu kaynaklarında yaşanan daralma gibi olgular arzın erişim ve çeşitlilik açısından artmasına neden olmuştur (Marringe ve Gibbs, 2009). Küreselleşme, uluslararası öğrenci sayısını (Altbach, Reisberg ve Rumbley, 2009) ve üniversitelerin onları çekmeye olan ilgisini önemli ölçüde artırarak yükseköğrenimde uluslararasılaşma politikalarına yön vermiştir. Kamu finansmanındaki azalma, kaynaklar için daha fazla rekabeti teşvik etmiş ve yükseköğretimin özelleştirilmesine ve özel kurumların çoğalmasına katkıda bulunmuştur. Tüm bu sebepler üniversiteler arasında yurt içi ve yurt dışındaki öğrencileri, kaynakları ve prestijli öğretim elemanlarını çekmek için yükseköğretim kurumları arasındaki uluslararası rekabeti artırmıştır. Birçok üniversitede, paydaşlar arasında kuruma karşı duygusal tepki ve davranışların farklılaşmasında önemli bir unsur olan "olumlu imaj ve itibar" inşa etmenin ihtiyacını doğurmuştur (Alves ve Raposo, 2007; Belanger, Mount ve Wilson, 2002; Drydakis, 2015; Helgesen ve Nesset, 2007; Kheiry, Rad ve Asgari,2012; Nguyen ve LeBlanc, 2001). Bu bağlamda yükseköğretim kurumlarının toplumun beklentilerine cevap verebilen ve paydaşları tarafından güven duyulan örgütler olabilmeleri için çok boyutlu bileşenlerden oluşan itibarlarını etkili bir şekilde yönetmeleri gerekmektedir. Kurumsal kimlik,

olmakla birlikte araştırmalar daha çok halkla ilişkiler, işletme ve turizm alanında yoğunlaşmaktadır. Eğitim kurumlarında itibar yönetiminin zorlukları, ele alınan literatür çalışmalarında açıkça görülmektedir. Program çeşitliliği, finansman yapılarındaki farklılıklar, eğitimin uluslararasılaşması, küreselleşme, paydaşların çeşitliliği, ulusal ve uluslararası sıralamalar, öğrenci ve öğretim üyelerinin hareketliliği gibi unsurlar bu sürecin ne kadar karmaşık ve çok boyutlu olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda itibar yönetimi çalışmalarının disiplinler arası bir boyutunun olduğunu açıkça görülmektedir. Yükseköğretim kurumlarının toplumun ihtiyaçlarına cevap veren, kaliteli hizmet sunan ve paydaşlarında güven duygusu oluşturan birer sistemler hâline gelebilmesi için yükseköğretim alanında çalışan araştırmacıların, politika yapıcıların ve uygulayıcıların görüşlerine dayalı bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Sonuç olarak kitabın bu bölümünde itibar kavramı ve tanımı, itibarın amacı ve önemi, temel boyutları, ölçümlenmesi, yönetsel bir araç olarak itibar, yükseköğretimde paydaş yönetimi, başarı sıralama aracı olarak itibar göstergeleri ve Türk Yükseköğretimi sistemine yansımaları konu başlıklarını içeren bilgiler sentezlenmeye çalışılmıştır.

Kaynakça

Alessandri, S. W., Yang, S. U., & Kinsey, D. F. (2006). An integrative approach to university visual identity and reputation. *Corporate reputation review*, *9*(4), 258-270.

Altbach, P. G., Reisberg, L., & Rumbley, L. E. (2009). *Trends in global higher education: tracking an academic revolution*. Paris: UNESCO.

Alves, H., & Raposo, M. (2007). Conceptual model of student satisfaction in higher education. *Total Quality Management & Business Excellence, 18*(5), 571–588.

Alves, H., & Raposo, M. (2010). The influence of university image on student behaviour. *International journal of educational management*, *24*(1), 73-85.

Amado, M., & Juarez, F. (2022). Reputation in higher education: a systematic review. In *Frontiers in Education* (p. 411). Frontiers. doi: 10.3389/feduc.2022.925117

Argenti, P. (2000). Branding B-schools: reputation management for MBA programs. *Corporate Reputation Review*, *3*(2), 171-178.

Argon, T., & Dilekçi, Ü. (2014). Öğretmenlerin okul müdürlerinin yönetim tarzları ve kurumsal itibara yönelik algıları arasındaki ilişki. *Turkish Studies*, *9*(2), 161-181.

Arpan, L. M., Raney, A. A., & Zivnuska, S. (2003). A cognitive approach to understanding university image. *Corporate communications: An international journal*, *8*(2), 97-113.

Balmer, J. M. (1998). Corporate identity and the advent of corporate marketing. *Journal of marketing management*, *14*(8), 963-996.

Belanger, C., Mount, J., & Wilson, M. (2002). Institutional image and retention. *Tertiary Education and Management, 8*(3), 217–230.

Bennett, R., & Kottasz, R. (2000). Practitioner perceptions of corporate reputation: an empirical investigation. *Corporate Communications: An International Journal*, *5*(4), 224-235.

Brewer, A., & Zhao, J. (2010). The impact of a pathway college on reputation and brand awareness for its affiliated university in Sydney. *International Journal of Educational Management*, *24*(1), 34-47.

Bromley, D.B. (1993). *Reputation, image and ımpression management*. John Wiley & Sons Ltd, Chichester.

Brown, R. M., & Mazzarol, T. W. (2009). The importance of institutional image to student satisfaction and loyalty within higher education. *Higher education*, *58*(1), 81-95.

Bryson, J. M. (2004). What to do when stakeholders matter: stakeholder identification and analysis techniques. *Public management review*, *6*(1), 21-53.

Cambridge Dictionary (n.d.). Reputation. In dictionary.cambridge.org dictionary. Retrieved May 24, 2022, from https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce-t%C3%BCrk%C3%A7e/reputation

Carter, S. M., & Deephouse, D. L. (1999). 'Tough talk'and 'soothing speech': managing reputations for being tough and for being good. *Corporate Reputation Review*, *2*(4), 308-332.

Christensen, T., & Gornitzka, Å. (2017). Reputation management in complex environments-a comparative study of university organizations. *Higher Education Policy*, *30*(1), 123-140. https://doi.org/10.1057/s41307-016-0010-z

Christensen, T., Gornitzka, Å., & Ramirez, F. O. (2019). Reputation management, social embeddedness, and rationalization of universities. In *Universities as agencies* (pp. 3-39). Palgrave Macmillan, Cham.

Christensen, T., Gavrila, S. G., Ma, L., & Ramirez, F. O. (2020). Reputation management by Chinese universities: primary profile and comparative features. *Public Administration*, *98*(4), 1027-1043.

Caruana, A., Cohen, C., & Krentler, K. A. (2006). Corporate reputation and shareholders' intentions: an attitudinal perspective. *Journal of brand management*, *13*(6), 429-440.

Chapleo, C. (2008). External perceptions of successful university brands. *International Journal of Educational Advancement*, *8*(3), 126-135.

Chapleo, C. (2010). What defines "successful" university brands? *International Journal of Public Sector Management*.

Chapleo, C., & Simms, C. (2010). Stakeholder analysis in higher education: a case study of the University of Portsmouth. *Perspectives*, *14*(1), 12-20.

Chun, R. (2005). Corporate reputation: Meaning and measurement. *International journal of management reviews, 7*(2), 91-109.

Coombs, W. T., & Holladay, S. J. (2006). Unpacking the halo effect: reputation and crisis management. *Journal of Communication Management, 10*(2), 123-137.

Corley, K., & Gioia, D. (2000). The rankings game: managing business school reputation. *Corporate Reputation Review, 3*(4), 319-333.

Cornelissen, J., & Thorpe, R. (2002). Measuring a business school's reputation: perspectives, problems and prospects. *European Management Journal*, *20*(2), 172-178.

Csiszar, E., & Heidrich, G. W. (2006). The question of reputational risk: perspectives from an industry. *The Geneva Papers on Risk and Insurance-Issues and Practice*, *31*(3), 382-394.

De Chernatony, L. (1999). Brand management through narrowing the gap between brand identity and brand reputation. *Journal of marketing management*, *15*(1-3), 157-179.

Deem, R., Lucas, L., & Mok, K. H. (2009). The 'world-class' university in Europe and East Asia: Dynamics and consequences of global higher education reform. In *University rankings, diversity, and the new landscape of higher education* (pp. 117-134). Brill.

Devellioğlu, F. (1962). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat.* Ankara: Doğuş Matbaası.

Drydakis, N. (2015). Economics applicants in the UK labour market: University reputation and employment outcomes. *International Journal of Manpower*, *36*(3), 296-333.

Donaldson, T., & Preston, L. E. (1995). The stakeholder theory of the corporation: Concepts, evidence, and implications. *Academy of management Review*, *20*(1), 65-91.

Dowling, G. (1994). *Corporate reputation,* longman publishing. New York, NY.

Ergün, M. (2017). İtibar yönetimi. S. Özdemir & N. Cemaloğlu (Ed.), *Örgütsel davranış ve yönetimi* içinde (s.149-178). Pegem Akademi.

Fombrun, C.J. (1996), *Reputation. realizing Value from the Corporate Image.* Harvard Business School, Boston, MA.

Fombrun, C., & Shanley, M. (1990). What's in a name? Reputation building and corporate strategy. *Academy of management Journal*, *33*(2), 233-258.

Fombrun, C. J., Gardberg, N. A., & Sever, J. M. (2000). The Reputation QuotientSM: a multi-stakeholder measure of corporate reputation. *Journal of brand management, 7*(4), 241-255.

Fryxell, G. E., & Wang, J. (1994). The Fortune corporate reputation index: reputation for what? *Journal of management*, *20*(1), 1-14.

Gaultier-Gaillard, S., & Louisot, J. P. (2006). Risks to reputation: a global approach. *The Geneva Papers on Risk and Insurance-Issues and Practice*, *31*(3), 425-445.

Goldberg, M. E., & Hartwick, J. (1990). The effects of advertiser reputation and extremity of advertising claim on advertising effectiveness. *Journal of consumer research*, *17*(2), 172-179.

Gray, E. R., & Balmer, J. M. (1998). Managing corporate image and corporate reputation. *Long range planning*, *31*(5), 695-702.

Greene, R., Elffers, J., & Babayiğit, Z. İ. (2004). *İktidar: güç sahibi olmanın 48 yasası.* Altın Kitaplar.

Grönroos, C. (1990). *Service management and marketing* (Vol. 27). Lexington, MA: Lexington books.

Heinonen, J. (2014). *İtibar yönetimi performansı nasıl ölçümlenecek?* Erişim: https://www.repman.com.tr/tr/itibar-yonetimi-performansi-nasil-olcumlenecek-jouni-heinonen/

Helgesen, Ø., & Nesset, E. (2007). Images, satisfaction and antecedents: drivers o fstudent loyalty? A case study of a Norwegian university college*. Corporate Reputation Review*, *10*(1), 38–59.

Hemsley-Brown, J. (2012). 'The best education in the world': reality, repetition or cliché? International students' reasons for choosing an English university. *Studies in Higher Education*, *37*(8), 1005-1022.

Ivy, J. (2001). Higher education institution image: acorrespondence analysis approach. *International Journal of educational management*, 16(6), 276-282.

Jarocka, M. (2012). University ranking systems–from league table to homogeneous groups of universities. *International Journal of Educational and Pedagogical Sciences*, *6*(6), 1377-1382.

Johnes, G. (1987). Research performance indications in the university sector. *Higher Education Quarterly*, *42*(1), 54-71.

Jarocka, M. (2015). Transparency of university rankings in the effective management of university. *Business, Management and Economics Engineering, 13*(1), 64-75.

Jung, N. Y., & Seock, Y. K. (2016). The impact of corporate reputation on brand attitude and purchase intention. *Fashion and Textiles*, *3*(1), 1-15. https://doi.org/10.1186/s40691-016-0072-y

Kadıbeşegil, S. (2013). *İtibar yönetimi.* (7.Baskı). İstanbul: Mediacat

Kanto, D. S., de Run, E. C., & Md Isa, A. B. (2013). Developing an alternative measurement of corporate reputation within the Malaysian context. *Interdisciplinary journal of contemporary research in business*, *5*(1), 730-738.

Karadağ, E. & Yücel, C. (2022). *Türkiye üniversite memnuniyet araştırması.* Üniar Yayınları

Karaköse, T. (2006). *Eğitim Örgütlerindeki iç ve dış paydaşların kurumsal itibara, ilişkin algılamaları.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Elâzığ: Fırat Üniversitesi.

Kotler, P., & Fox, K. F. (1995). *Strategic marketing for educational institutions*. Prentice Hall.

Kheiry, B., Rad, B. M., & Asgari, O. (2012). *University intellectual image impact onsatisfaction and loyalty of students (Tehran selected universities).* African Journal of Business Management, *6*(37), 10205–10211.

Lafuente-Ruiz-de-Sabando, A., Zorrilla, P., & Forcada, J. (2018). A review of higher education image and reputation literature: Knowledge gaps and a research agenda. *European research on management and business economics*, *24*(1), 8-16.

Lloyd, S. (2007). *Corporate reputation: Ontology and measurement*. Doctoral dissertation, Auckland University of Technology.

Maringe, F., & Gibbs, P. (2009). *Marketing higher education: theory and practice.* UK:McGraw-Hill.

Markwick, N., & Fill, C. (1997). Towards a framework for managing corporate identity. *European Journal of marketing*, *31*(5/6), 396-409.

Melewar, T. C., & Akel, S. (2005). The role of corporate identity in the higher education sector: a case study. *Corporate communications: An international journal*.

Merriam-Webster. (n.d.). Reputation. In Merriam-Webster.com dictionary. Retrieved May 24, 2022, from https://www.merriam-webster.com/dictionary/reputation

Morgeson, F. P., & Nahrgang, J. D. (2008). Same as it ever was: recognizing stability in the Business Week rankings. *Academy of Management Learning & Education*, *7*(1), 26-41.

Nguyen, N., & LeBlanc, G. (2001). Image and reputation of higher education institutions in students' retention decisions. *International journal of educational management*.

Oxford Dictionary. (n.d.). Reputation. In oxfordlearnersdictionary.com dictionary. Retrieved May 24, 2022, from https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/defi nition/english/reputation?q=reputation

Ramirez, F. O. (2006). The rationalization of universities. I M.-L. Djelic & K. Sahlin-Andersson (Eds.), *Transnational governance: institutional dynamics of regulation* (s. 225–244).

Rayner, J. (2004). *Managing reputational risk: Curbing threats, leveraging opportunities*. John Wiley & Sons.

Ressler, J., & Abratt, R. (2009). Assessing the impact of university reputation on stakeholder intentions. *Journal of general management*, *35*(1), 35-45.

Shamma, H. M. (2007). *A stakeholder perspective for examining corporate reputation: An empirical study of the US wireless telecommunications industry.* Doctoral dissertation, George Washington University.

Shin, J. C., & Toutkoushian, R. K. (2011). The past, present, and future of university rankings. In *University rankings* (pp. 1-16). Springer, Dordrecht.

Sipahioğlu, M. (2020). *Yükseköğretimde kurumsal itibar yönetimi.* İksad Yayınevi.

Šontaitė, M., & Bakanauskas, A. (2011). Measurement model of corporate reputation at higher education institutions: customers' perspective. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, (59), 115-130.

Sung, M., & Yang, S. U. (2008). Toward the model of university image: the influence of brand personality, external prestige, and reputation. *Journal of public relations research*, *20*(4), 357-376.

Soutar, G. N., & Turner, J. P. (2002). Students' preferences for university: a conjoint analysis. *International journal of educational management*.

Steiner, L., Sundström, A. C., & Sammalisto, K. (2013). An analytical model for university identity and reputation strategy work. *Higher Education*, *65*(4), 401-415.

Suomi, K., & Järvinen, R. (2013). Tracing reputation risks in retailing and higher-education services. *Journal of Retailing and Consumer Services*, *20*(2), 207-217.

Sumer, A., Göç Gürbüz, D. (2014). *Türk Ticaret Kanunu'na Göre Şirketler Topluluğu'nda Hâkim Şirketin İtibarı ve Güven Sorumluluğu.* H. Sumer, H. Pernsteiner (ed.), İtibar Yönetimi (ss.191-212) İçinde. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Taşçı G. & Kenan, S. (2021). *Yükseöğretimde uluslararasılaşma teoriden uygulamaya*. Pegem Akademi.

Theus, K. T. (1993). Academic reputations: the process of formation and decay. *Public relations review*, *19*(3), 277-291.

Tuominen, S. (2011). The influence of university image and reputation on potential students' intention to apply to university. *Dissertations in Social Sciences and Business Studies*, (26).

Türk Dil Kurumu. (n.d.). *İtibar*. 24 Mayıs 2022 tarihinde https://sozluk.gov.tr/ stesinden alınmıştır.

van Raan, A. F. J. (2007). Challenges in ranking universities. In J. Sadlak & L. Nian Cai (Eds.), *The world-class university and ranking: aiming beyond status* (pp. 87–121). Bucharest: UNESCO-CEPES.

Vidaver-Cohen, D. (2007). Reputation beyond the rankings: a conceptual framework for business school research. *Corporate reputation review, 10*(4), 278-304.

Wang, Y., Kandampully, J. A., Lo, H. P., & Shi, G. (2006). The roles of brand equity and corporate reputation in CRM: a Chinese study. *Corporate Reputation Review, 9*(3), 179-197.

Wæraas, A., & Solbakk, M. N. (2009). Defining the essence of a university: Lessons from higher education branding. *Higher education*, *57*(4), 449-462.

Wilkins, S., & Huisman, J. (2015). Factors affecting university image formation among prospective higher education students: The case of international branch campuses. *Studies in higher education*, *40*(7), 1256-1272.

BÖLÜM 13
Yükseköğretimde Profesyonel Gelişim

F. Şehkar Fayda Kınık

1. Giriş

Yükseköğretim kurumları, bilgiye dayalı ekonominin yoğun etkisi altındadır. Bu durum, topluma entelektüel katkının yanında sosyoekonomik katkının da sağlanması açısından üniversiteler üzerindeki baskıyı artırmaktadır (Callender ve Scott, 2013; Davis, van Rensburg ve Venter, 2016). Bu bakımdan üniversitelerin temel görevlerinin yeniden değerlendirilmesi elzemdir (OECD-EC, 2018). Toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak yüksek becerilere sahip insan sermayesi yetiştirme, araştırma ve inovasyon ile toplumsal sorunlara çözüm üretme, üniversitelerin temel görevleri olarak özetlenebilir (Hazelkorn, 2010). Bu açıdan değerlendirildiğinde üniversitelerin sundukları eğitim, araştırma ve inovasyon hizmetleri bilgi ekonomisinden doğrudan etkilenen süreçlerdir. Kasulea, Wesselink ve Mulder (2016), bilgi ve inovasyon çağının getirdiği paradigmanın üniversitelerde kaliteli eğitim ve öğrenimin, araştırma ve inovasyonun, toplulukların gelişimini hedefleyen programların önemini artırdığını ve devletlerin eğitim politikalarında merkezî bir yere taşındığını ifade etmiştir. Bu sebeple üniversiteler gerek toplumsal taleplerden gerek teknolojik gelişmelerden gerekse bilgi ve inovasyon çağından kaynaklanan çok çeşitli değişimle karşı karşıyadır. Bu değişimlerin, yükseköğretim kurumlarında dönüşümü sağlaması açısından yükseköğretimde profesyonel gelişimi tekrar değerlendirmek ve güncel paradigmalar doğrultusunda yükseköğretimde profesyonel gelişimi yönlendirmek, üniversitelerin amaçlarını etkili bir biçimde gerçekleştirmelerine olanak sağlayabilir.

Profesyonel gelişim, eğitimcinin gelişimini sistematik olarak destekleyen sürekli bir iş birliğine dayalı öğrenme süreci olarak tanımlanabilir (Speck ve Knipe, 2005). Yükseköğretim programlarından talep edilen daha kaliteli ve nitelikli öğretim, akademisyenlerin daha nitelikli, yüksek motivasyonlu, bilgili

Kaynakça

Allen, D., McPherson, M. S., Nilson, L. B., & Sorcinelli, M. D. (2019). ACUE student, faculty, and institutional impact research: independent review process and findings. *Association of College and University Educators.* Retrieved from https://acue.org/wp-content/uploads/2019/06/ACUE-Research-Review-Findings2019.pdf

Amundsen, C., Abrami, P., McAlpine, L., Weston, C., Krbavac, M., Mundy, A., & Wilson, M. (2005, April). The what and why of faculty development in higher education: an in-depth review of the literature. In Presentation at the annual meeting of the *American Educational Research Association (AERA)*, Montreal, Canada. Retrieved from Concordia University, http://doe.concordia.ca/cslp/Downloads/PDF/CAmundsen_etal.pdf

Baldwin, R. G., & Chang, D. A. (2006). Reinforcing our "keystone" faculty: strategies to support faculty in the middle years of academic life. *Liberal Education*, *92*(4), 28–35.

Beavers, A. (2009). Teachers as learners: implications of adult education for professional development. *Journal of College Teaching & Learning*, *6*(7), 25–30.

Beijaard, D., Meijer, P. C., & Verloop, N. (2004). Reconsidering research on teachers' professional identity. *Teaching and Teacher Education*, *20*(2), 107–128.

Bélanger, P. (2011). *Theories in adult learning and education*. Barbara Budrich Publishers.

Bergquist, W. H., & Phillips, S. R. (1975). Components of an effective faculty development program. *Journal of Higher Education*, *46*(2), 177–215.

Bergsteiner, H., Avery, G. C., & Neumann, R. (2010). Kolb's experiential learning model: critique from a modelling perspective. *Studies in Continuing Education*, *32*(1), 29–46.

Birleşik Krallık Yaşam Boyu Öğrenme Standartları. (2007). *New overarching professional standards for teachers, tutors and trainers in the lifelong learning sector*. http://www.et-foundation.co.uk/wpcontent/uploads/2014/04/new-overarching-standards-for-ttt-in-lifelong-learning-sector.pdf

Bland, C. J., & Schmitz, C. C. (1986). Characteristics of the successful researcher and implications for faculty development. *Journal of Medical Education*, 61(1), 22–31.

Boyer, E. (1990). *Scholarship reconsidered: Priorities of the professoriate.* Jossey-Bass Publishers.

Brew, A., & Boud, D. (1996). Preparing for new academic roles: A holistic approach to development. *International Journal for Academic Development, 1*(2), 17–25.

Buskist, W., & Benassi, V. A. (Eds.). (2012). *Effective college and university teaching: strategies and tactics for the new professoriate*. Sage Publications, Inc.

Callender, C., & Scott, P. (Eds.). (2013). *Browne and beyond: modernizing English higher education*. Institute of Education Press Bedford Way Papers.

Centra, J. A. (1976). *Faculty development practices in U.S. colleges and universities*. Princeton Educational Testing Service.

Centra, J. A. (1989). Faculty evaluation and faculty development in higher education. In J. C. Smart (Ed.), *Higher education: handbook of theory and research* (pp. 155-179). Agathon Press.

Cochran-Smith, M., & Lytle, S. (1999). Relationships of knowledge and practice: teacher learning in communities. *Review of Research in Education, 24*(1), 249–305. https://doi.org/10.3102/0091732X024001249

Colbeck, C. L. (1998). Merging in a seamless blend. *The Journal of Higher Education*, *69*(6), 647–671.

Conklin, N. (1997). *University extension*. The Ohio State University.

Davis, A., van Rensburg, M. J., & Venter, P. (2016). The impact of managerialism on the strategy work of university middle managers. *Studies in Higher Education*, *41*(8), 1480–1494.

Day, C., & Sachs, J. (2004). *International handbook on the continuing professional development of teachers.* Open University Press.

Eble, K. E., & McKeachie, W. J. (1985). *Improving undergraduate education through faculty development.* Jossey-Bass Publishers.

Eison, J. (2002). Teaching strategies for the twenty-first century. In R. M. Diamond (Ed.), *Field guide to academic leadership* (pp. 157–173). Jossey-Bass Publishers.

Elliot, D. L., Skeff, K. M., & Stratos, G. A. (1999). How do you get to the improvement of teaching? A longitudinal faculty development program for medical educators. *Teaching and Learning in Medicine*, *11*(1), 52–57.

Ertmer, P. A., & Newby, T. J. (2013). Behaviorism, cognitivism, constructivism: comparing critical features from an instructional design perspective. *Performance Improvement Quarterly*, *26*(2), 43–71. https://doi.org/10.1002/piq.21143

Fauzi, M. A., Nya-Ling, C. T., Thursamy, R., & Ojo, A. O. (2019). Knowledge sharing: role of academics towards research productivity in higher learning institution. *VINE Journal of Information and Knowledge Management Systems*, *49*(1), 136–159.

Fishman, B. (2016). Possible futures for online teacher professional development. In C. Dede, A. Eisenkraft, K. Frumin, & A. Hartley (Eds.), T*eacher learning in the digital age: online professional development in STEM education* (pp. 13–30). Harvard University Press.

Floyd, A. (2022). Investigating the PDR process in a UK university: continuing professional development or performativity? *Professional Development in Education*, *48*(2), 315–329. https://doi.org/10.1080/19415257.2019.1696874

Frye, A. W., & Hemmer, P. A. (2012). Program evaluation models and related theories: AMEE guide no. 67. *Medical Teacher*, *34*(5), e288–e299.

Gaff, J. C. (1975). *Towards faculty renewal*. Jossey-Bass Publishers.

Graham, I. D., Logan, J., Harrison, M. B., Straus, S. E., Tetroe, J., Caswell, W., & Robinson, N. (2006). Lost in knowledge translation: time for a map?. *The Journal of Continuing Education in the Health Professions*, *26*(1), 13–24.

Greenbank, P. (2006). The academic's role: the need for a re-evaluation? *Teaching in Higher Education, 11*(1), 107–112.

Gruppen, L. D., Simpson, D., Searle, N. S., Robins, L., Irby, D. M., & Mullan, P. B. (2006). Educational fellowship programs: common themes and overarching issues. *Academic Medicine: Journal of the Association of American Medical Colleges*, *81*(11), 990–994. https://doi.org/10.1097/01.acm.0000242572.60942.97

Guraya, S. Y., Guraya, S. S., Mahabbat, N. A., Fallatah, K. Y., Al-Ahmadi, B. A., & Alalawi, H. H. (2016). The desired concept maps and goal setting for assessing professionalism in medicine. *Journal of Clinical and Diagnostic Research*, *10*(5), JE01-JE05.

Guskey, T. (2002). Professional development and teacher change. *Teachers and Teaching*, *8*(3), 381–391.

Hazelkorn, E. (2010). Teaching, research and engagement: Strengthening the knowledge triangle. Paper presented at *EUA SIRUS Conference*, Vienna, Austria.

Holland, B. (1999). Factors and strategies that influence faculty involvement in public service. *Journal of Public Service and Outreach*, *4*(1), 37–43.

Huber, M. T. (2002). Faculty evaluation and the development of academic careers. *New Directions for Institutional Research*, *114*(Summer), 73–83.

Jonassen, D. H. (1991). Evaluating constructivistic learning. *Educational Technology*, *31*(9), 28–33. http://www.jstor.org/stable/44401696

Kasule, G. W., Wesselink, R., & Mulder, M. (2016). Professional development status of teaching staff in a Ugandan public university. *Journal of Higher Education Policy and Management*, *38*(4), 434–447. https://doi.org/10.1080/1360080X.2016.1181883

Knight, P. T., & Trowler, P. R. (2000). Department-level Cultures and the Improvement of Learning and Teaching. *Studies in Higher Education, 25*(1), 69–83.

Knowles, M. (1990). *The adult learner: a neglected species* (4th Ed.). Gulf Publishing.

Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: experience as the source of learning and development*. Prentice-Hall Publishing.

Kyvik, S. (2013). The academic researcher role: enhancing expectations and improved performance. *Higher Education*, *65*(4), 525–538. https://doi.org/10.1007/s10734-012-9561-0

Leidner, D. E., & Jarvenpaa, S. L. (1995). The use of information technology to enhance management school education: a theoretical view. *MIS Quarterly*, *19*(3), 265–291. http://www.jstor.org/stable/249596

Lieff, S., Baker, L., Mori, B., Egan-Lee, E., Chin, K., & Reeves, S. (2012). Who am I? Key influences on the formation of academic identity within a faculty development program. *Medical Teacher*, *34*(3), e208–e215.

Martin, E., Trigwell, K., Prosser, M., & Ramsden, P. (2003). Variation in the Experience of Leadership of Teaching in Higher Education. *Studies in Higher Education*, *28*(3), 247–259. https://doi.org/10.1080/03075070309297

Merriam, S., & Caffarella, R. (1999). *Learning in adulthood: a comprehensive guide* (2nd Ed.). Jossey-Bass Publishers.

Mezirow, J. (1991). *Transformative dimensions of adult learning*. Jossey-Bass Publishers.

Mezirow, J. (1997). Transformative learning: theory to practice. *New Directions for Adult and Continuing Education*, *1997*(74), 5–12. https://doi.org/10.1002/ace.7401

Mezirow, J. (2003). Transformative learning as discourse. *Journal of Transformative Education*, *1*(1), 58–63.

Mitchell, R. (2013). What is professional development, how does it occur in individuals, and how may it be used by educational leaders and managers for the purpose of school improvement? *Professional Development in Education*, *39*(3), 387–400.

Moore, T. L., & Ward, K. (2010). Institutionalizing faculty engagement through research, teaching, and service at research universities. *Michigan Journal of Community Service Learning*, Fall 2010, 44–58.

OECD-EC. (2018). *Supporting entrepreneurship and innovation in higher education in the Netherlands*. OECD Publishing.

Ouellett, M. L. (2010). Overview of faculty development: history and choices. In K. J. Gillespie & D. L. Robertson (Eds.), *A guide to faculty development* (2nd Ed., pp. 3-20). Jossey-Bass Publishers.

Plank, K. M., Kalish, A., Rohdieck, S. V, & Harper, K. A. (2004). 11: A vision beyond measurement: creating an integrated data system for teaching centers. *To Improve the Academy*, *23*(1), 173–190.

Ramsden, P., & Ramsden, P. (2003). Learning to teach in higher education (2nd Ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203507711

Reino, A., & Jaakson, K. (2014). Value conflicts embedded in service-oriented academic professions. *Industry and Higher Education*, *28*(1), 15–25.

Seevers, B., & Graham, D. (2012). *Education through cooperative extension* (3rd Ed.). University of Arkansas.

Senge, P. (1990). *The fifth discipline: the art and practice of the organizational learning*. Doubleday/Currency.

Shagrir, L. (2012). How evaluation processes affect the professional development of five teachers in higher education. *Journal of the Scholarship of Teaching and Learning*, *12*(1), 23–35.

Sheets, K. J., & Schwenk, T. L. (1990). Faculty development for family medicine educators: an agenda for future activities. *Teaching and Learning in Medicine*, *2*(3), 141–148. https://doi.org/10.1080/10401339009539447

Skinner, B. F. (1950). Are theories of learning necessary? *Psychological Review*, *57*(4), 193-216. https://doi.org/10.1037/h0054367

Sorcinelli, M. D. (2020). The evaluation of faculty development programs in the United States: a fifty-year retrospective (1970s-2020). *Excellence and Innovation in Learning and Teaching - Open Access*, *5*(2). 5–17.

Sorcinelli, M. D., Austin, A. E., Eddy, P. L., & Beach, A. L. (2005). *Creating the future of faculty development: learning from the past, understanding the present*. JB-Anker.

Speck, M., & Knipe, C. (2005). *Why can't we get it right? Designing high-quality professional development for standards-based schools* (2nd Ed.). Corwin Press.

Steinert, Y., & McLeod, P. J. (2006). From novice to informed educator: the teaching scholars program for educators in the health sciences. *Academic Medicine: Journal of the Association of American Medical Colleges*, *81*(11), 969–974. https://doi.org/10.1097/01.ACM.0000242593.29279.be

Thoreson, R. W., Kardash, C. M., Leuthold, D. A., & Morrow, K. A. (1990). Gender differences in the academic career. *Research in Higher Education*, *31*(2), 193–209.

van Winkel, M. A., van der Rijst, R. M., Poell, R. F., & van Driel, J. H. (2018). Identities of research-active academics in new universities: towards a complete academic profession cross-cutting different worlds of practice. *Journal of Further and Higher Education*, *42*(4), 539–555. https://doi.org/10.1080/0309877X.2017.1301407

Ward, K. A. (2003). *Faculty service roles and the scholarship of engagement. In Faculty service roles and the scholarship of engagement*. Jossey-Bass Publishers in cooperation with ERIC Clearinghouse on Higher Education, Association for the Study of Higher Education, Graduate School of Education and Human Development, the George Washington University.

Weber, J. E. (2014). Humanism within globalization. *Adult Learning*, *25*(2), 66–68.

Whitchurch, C. (2018). Being a higher education professional today: working in a third space. In C. Bossu & N. Brown (Eds.), *Professional and support staff in higher education* (pp. 11-21). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-10-6858-4

Xie, J., & Rice, M. F. (2021). Professional and social investment in universal design for learning in higher education: insights from a faculty development programme. *Journal of Further and Higher Education*, *45*(7), 886–900. https://doi.org/10.1080/0309877X.2020.1827372

Yang, B. (2004). Can adult learning theory provide a foundation for human resource development? *Advances in Developing Human Resources*, *6*(2), 129–145. https://doi.org/10.1177/1523422304263325

Yerin Güneri, O., Eret Orhan, E., & Çapa Aydın, Y. (2017). Professional development needs of junior faculty: a survey study in a public university in Turkey. *Yükseköğretim Dergisi, 7*(2), 73–81. https://doi.org/10.2399/yod.17.005

BÖLÜM 14
Yükseköğretimde Uluslararasılaşma

Semra Kıranlı Güngör

1. Giriş

Tarihin akışı içinde üniversitelerin görevleri dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik koşullarına göre farklılık göstermiştir. Örneğin 12. yüzyılda üniversitelerin asıl misyonu eğitim vermek iken 18. yüzyılda millî bilinç aşılama çabaları olmuştur. 21. yüzyılda ise üniversitelerin temel görevleri küreselleşmenin somutlaşmış hâli olarak nitelendirilen uluslararasılaşma olarak değerlendirilebilir (Scott, 2006). Tarihsel süreç içerisinde 1980'li yılların sonlarında uluslararasılaşmaya verilen önem artarak değişimler yaşanmış ve son 40 yılda farklı uygulamalara geçiş yapılmıştır. 1970'li ve 1980'li yıllarda birçok ülke, uluslararasılaşmayı geliştirme çabalarında birbirleriyle iş birliğine ve dayanışmaya odaklanmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde iş birliği artarak ortak müfredat geliştirmeye başlanmış, Erasmus vb. programlar kapsamında öğrenci ve öğretim elemanı değişimleri de gerçekleşmeye başlamıştır. Günümüzde yükseköğretim kurumları, uluslararasılaşmayı kültürler arası diyalog, etkileşim ve müzakereyi teşvik etmek için güçlü bir araç olarak kullanmaktadır. Uluslararası öğrencilerin ve programların, araştırma ve bilgileri diğer ülkelerle paylaşarak iki yönlü kamu diplomasisi hedeflerine ulaşmaları sağlanmaktadır (YÖK, 2021).

Eğitim sistemlerinde uluslararasılaşmaya yönelik artan odaklanma, uluslararası öğrenci sayısını artırmayı amaçlamaktadır. Bu, birçok eğitim kurumu için önemli bir hedef olarak kabul edilmektedir. Söz konusu vurgunun bir diğer nedeni de uluslararası öğrencilerin artmasının yükseköğretim sistemine olumlu katkılar sağlayacağıdır. Bu amaç doğrultusunda hem öğrencilerin hem de öğretim elemanlarının hareketliliği desteklenmektedir (YÖK, 2022). Şu anda beş milyondan fazla uluslararası öğrenci sayısı yirmi yılda neredeyse üç katına çıkmıştır (OECD, 2021). Son on yılda eğitimde uluslararasılaşmaya ar-

Kaynakça

Altbach, P. G., Reisberg, L., & Rumbley, L. E. (2009). *Trends in global higher education: tracking an academic revolution.* Paris: UNESCO.

Altbach, P., & De Wit, H. (2020). Rethinking the relevance of ınternational branch campuses. *International Higher Education,* (101), 14-16.

Arum, S., & Water, J. Van de. (1992). The need for a definition of international education in U.S universities. In C. B. Klasek (Ed.), *Bridges to the future: strategies for internationalizing higher education* (pp. 191–202). Illinois: Association of International Education Administrators.

Bartell, M. (2003). Internationalization of universities: a university culture-based framework. *Higher Education, 45* (1), 43-70.

BAU International, Bahceşehir University, https://int.bau.edu.tr/aboutbau/ bahcesehir-university/

Bolat, M. A. (2014). *Türkiye için uluslararası öğrencilerin anlamı*. İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar.
https://www.academia.edu/7969572/Tu_rkiye_ic_in_uluslararas%C4%B1_o_g_rencilerin_anlam%C4%B1_Mehmet_Ali_Bolat

Carter, H. M. (1992). Implementation of ınternational competence strategies: faculty. In C. B. Klasek (Ed.), *Bridges to the future: strategies for ınternationalizing higher education* (pp. 39-63). Association of International Education Administrators, Carbondale, IL.

Cross-Border Education Research Team **(***update year, month date***).** C-BERT International Campus Listing. [Data originally collected by Kevin Kinser and Jason E. Lane]. http://cbert.org/resources-data/intl-campus/

Çetinsaya, G. (2014). *Büyüme, kalite, uluslararasılaşma: türkiye yükseköğretimi için bir yol haritası.* Ankara: Yükseköğretim Kurulu.

De Wit, H. & P. G. Altbach (2020). Internationalization in higher education: global trends and recommendations for its future. *Policy Reviews in Higher Education 5*(1), 28-46*,* DOI: 10.1080/23322969.2020.1820898

De Wit, H. (2002). *Internationalization of higher education in the United States of America and Europe: a historical, comparative, and conceptual analysis. Westport,* Connecticut: Greenwood.

Giedt, . T., Gokcek , G., & Ghosh , J. (2015). International education in the 21st century: the ımportance of faculty in developing study abroad research opportunities. *Frontiers. The Interdisciplinary Journal of Study Abroad*, *26*(1), 167–186.

Göver, İ. H. (2021). *Yükseköğretimde uluslararasılaşmanın eğitim kalitesine etkisi: Kayseri örneği*. Doktora Tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Hudzik, J. K. (2015). Integrating institutional policies and leadership for 21st century internationalization. *International Higher Education,* (83), 5-7.

Jung, K. Y. (2009). *Internationalization policies of Jesuit universities: a case study of Japan and the US.* Doctoral Dissertation, University Of Maryland, College Park.

Kahane, D. (2009). Learning about obligation, compassion, and global justice: the place of contemplative pedagogy. *New Directions for Teaching and Learning*, *2009*(118), 49-60.

KAM (2015). *Yükseköğretim sisteminin uluslararasılaşması çerçevesinde Türk üniversitelerinin uluslararası öğrenciler için çekim merkezi hâline getirilmesi araştırma projesi*. Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Araştırmaları Merkezi, kam.kalkinma.gov.tr

Knight, J. (1994). *Internationalization: elements and checkpoints*. Canadian Bureau for International Education. Ottawa, Canada. Research Monograph, No: 7.

Knight, J., & De Wit, H. (1995). Strategies for internationalisation of higher education: historical and conceptual perspectives. In de Wit, H. (ed.) *Strategies for internationalisation of higher education: a comparative study of Australia, Canada, Europe and the United States of America*. Amsterdam.

Knight, J. (1997). Internationalization of higher education: A conceptual framework. In Knight, J., & de Wit, H. (Eds.), *Internationalization of higher education in Asiapacific countries.* Amsterdam.

Knight, J. (1999). Internationalisation of higher education. In J. Knight & H. De Wit (Eds.). *Quality and ınternationalisation in higher education*. Paris: OECD.

Knight, J. (2003). *Internationalization of higher education*: *practices and priorities*. *1st Global Survey Report.* Paris Cedex, France: UNESCO.

Knight, J. (2004). Internationalization remodeled: definition, approaches, and rationales. *Journal of Studies in International Education,* (8), 15-31.

Knight, J. (2006). Internationalization: concepts, complexities and challenges. In J. Forest & P. Altbach (Eds.), *International handbook of higher education* (207– 228). Dordrecht, Netherlands: Springer Academic Publishers.

Kreber, C. (2009). Different perspectives on ınternationalization in higher education. *New Directions For Teaching And Learning*, *2009*(118), 1-14.

Lin, S. C., & Kung, H. Y. (2009). Curriculum as an International Text: Evaluation of global education from junior high school students' knowledge and attitude in Taiwan. *Asian Social Science*. *5*(6), 49-63.

Maringe, F. Foskett, N. (2010). *Globalization and internationalization in higher education, theoretical, strategic and management perspectives, continum international publishing group, trends and emerging issues (Working Paper)*. Paris: OECD/CERI.

OECD (2019). *What is the profile of ınternationally mobile students? In Education at a glance 2019: OECD indicators*. Paris OECD Publishing.

OECD. (2021). *International student mobility.* https://data.oecd.org/students/international-student-mobility.htm

Qiang, Z. (2003). Internationalization of higher education: towards a conceptual framework. *Policy Futures in Education, 1*(2), 248-270.

Reinold, J. (2020). Migration and education: international student mobility. *NVVVN,* https://nvvn.nl/migration-and-educationinternational-student-mobility/

Rudzki, R. E. J. (1995). The application of a stretegic management model to the internationalization of higher education institutions. *Higher Education*, 421- 441.

Rumbley, L. E., & De Wit, H. (2019). International faculty mobility: crucial and understudied. In *Intelligent internationalization* (pp. 33-36). Brill.

Scott, J. C. (2006). The mission of the university: medieval to postmodern transformations. *Journal Of Highereducation*, 77(1), 1–39.

Seggie, F. N. ve Ergin, H. (2018). *Yükseköğretimin uluslararasılaşmasına güncel bir bakış Türkiye'de uluslararası akademisyenler*. İstanbul.

Siah, F. (2009). *Internationalization of higher education in Iran: an interpretive case study of perceptions of a selected group of university professors*. Unpublished Doctoral Thesis. University of Hawai‟i at Manoa, Hawaii, United States of America.

Snoubar, Y. (2015). *Türkiye'de öğrenim gören uluslararası öğrencilerin sorunları ve sosyal hizmet gereksinimleri*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Van der Wende, M. (1997). The relationship between national policies for internationalisation and those for higher education in general. In T. Kalvemark & M. Van Der Wende (Eds.), *National policies for the internationalisation of higher education in Europe*, (pp. 10-41). Hauge: National Agency for Higher Education.

Van Der Wende, M. (2010). Internationalization of higher education. In P. Peterson, E. Baker, & B. Mcgaw (Eds.), *International Encyclopedia of education* (pp. 540–545). Oxford: Elsevier.

Vural-Yılmaz, D. (2014). *Yükseköğretimde uluslararasılaşma: Türkiye'de ulusal siyasalar, kurumsal stratejiler ve uygulamalar*. Doktora Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Isparta.

Wachter, B. (2003). An introduction: ınternationalization at home in context. *Journal Of Studies in International Education*, *7*(1), 5-11.

Warner, G. (1992). Internationalization models and role of the university. *International Education Magazine*, 21.

Yıldırım, Ç. D., & Aksarı, D. M. (2004). Avrupa yükseköğretim alanına doğru Bologna süreci 2004-2005 Türkiye ulusal raporu. *Eğitim Bilim Toplum, 3*(9), *79-83.*

Yogev, A. (2008). *International perspectıves on education and society, the woldwide transformation of higher education.* David P. Baker, Alexander W. Wıseman (eds), Jaı Pres, sayı, 9.

YÖK (2017). *Yükseköğretimde Uluslararasılaşma Strateji Belgesi 2018-2022*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu

YÖK (2021). *Yükseköğretimde hedef odaklı uluslararasılaşma.* Ankara: Yükseköğretim Kurulu

YÖK (2022). Yükseköğretim İstatistikleri, https://istatistik.yok.gov.tr/

YÖK (2022). *Üniversite izleme ve değerlendirme genel raporu 2022*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu

YÖK (2022). *Tanıma ve Denklik Hizmetleri ve Daire Başkanlığı*. https://denklik.yok.gov.tr/

YÖK (2022).*Yükseköğretim bilgi yönetim sistemi.* https://istatistik.yok.gov.tr/

Yudkevich, M., Altbach, P. G., & Rumbley, L. E. (Eds.). (2016). *The global academic rankings game: changing institutional policy, practice, and academic life*. Routledge.

Yurdakul, S., Yıldırım, B., & Şahin, A. (2021). *Eğitime bakış 2021: değerlendirme raporu.* Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.

BÖLÜM 15
Yükseköğretimde Üniversitelerin Markalaşma ve Kurumsal Kimlik Uygulamaları

Bekir Keskin

1. Giriş

Yükseköğretim kurumları, öğretim ve araştırma misyonlarıyla entelektüel ve bilimsel değerleri doğrudan ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda uygulamalarında güçlü örgütsel değerleri ve daha geniş sosyal ve kültürel değerlerin ortaya çıkarılmasına da yardımcı olur. Son yıllarda, tüm dünyada yükseköğretim kurumlarının yönetişiminde bir paradigma değişikliği olmuştur. Önceleri yüksek derecede bürokrasi tarafından kontrol edilen ile karakterize edilen bu kurumlarda yönetim anlamında dünya çağında daha liberal ve özerk uygulamalar öne çıkmaya başlamıştır (Jongbloed, 2003).

Teknolojik, sosyal veya ekonomik her alanda yaşanan gelişmeler hayatın her alanında yenilenmeyi ve yeni yapılanmaları beraberinde getirmektedir. Küresel, bölgesel, toplumsal, ekonomik vb. farklı ihtiyaçlar doğrultusunda yeni yükseköğretim kurumları kurulmaktadır. Her geçen gün artan yükseköğretim kurumları bu alanda yaşanan rekabeti de beraberinde getirmektedir. Bu durumda yükseköğretim kurumları kendilerini diğerlerinden farklılaştırma ve öne çıkarma ihtiyacı duymaktadır. Yükseköğrenim kurumları daha fazla tanıtılır hâle geldikçe kurumsal kimlik ve marka oluşturma daha fazla önem kazanır ve isimler giderek daha önemli hâle gelir (Williams vd., 2012). Yükseköğretim kurumları kendi "kurumsal kimlik" ve "markasını" öne çıkarmak üzere kurumsal kimlik ve markalaşma uygulamalarını profesyonel bir biçimde yürütmek zorundadır.

Yükseköğrenim alanında kurum seçimi veya yükseköğrenim piyasalarındaki tüketici davranışı üzerine yapılan çalışmalarda ilkesel olarak bireysel bir

olan her kurum ve kuruluş kendini tanıtmak ve benzerlerinden ayrıştırmak zorundadır. Bu çerçevede ele alındığında kurumsal kimlik sahibi olmak bir zorunluluk hâline gelmektedir. Yükseköğretim kurumları da kaçınılmaz bir biçimde ortaya çıkan bu süreci planlı bir biçimde yürütmek mecburiyetindedir. Aksi takdirde kendiliğinden ortaya çıkan, stratejik hedeflerle bağdaşmayan, rekabet avantajı sağlamayan ve hatta istenmeyen bir imajla birlikte bunun ekonomik ve akademik sonuçlarının ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Yükseköğretim kurumlarının başarı değerlendirmelerinde; uluslararası yayın, yazar ve ödüle bağlı olarak değerlendirilebilecek akademik başarı sıralamaları, yabancı araştırmacı, eğitimci ve öğrenci sayısı, ar-ge proje sayısı, dışardan alınan kaynak miktarı gibi birçok farklı kriter değerlendirilmektedir. Gelişen teknoloji ve artan rekabet ile birlikte yükseköğretim kurumları başarılı olabilmek, tanınırlığını ve etki alanını artırmak adına uluslararasılaşma stratejilerini de aktif bir biçimde uygulamaktadır. Ulusal ve uluslararası arenada varlığını ve popülerliğini korumak için ihtiyaç duyulan sıralanan bütün bu kriterlerin sağlanmasında yükseköğretim kurumlarının akademisyen, yönetici ve öğrencilere başarılı paydaşlara ulaşma ve kurumu eğitim öğretim pazarında cazip hâle getirme arzusunu beraberinde getirmektedir. Bu doğrultuda arzu edilen hedeflere ulaşma konusunda organizasyonel başarının elde edilmesinde, ulusal ve uluslararası arenada istenen imajın oluşturulmasında markalaşma ve kurumsal kimlik çalışmaları yükseköğretim kurumlarına büyük katkı sunmaktadır.

Kaynakça

Aaker, D. A. (1991). *Managing brand equity: capitalizing on the value of a brand name*. New York: The Free Press.

Ambler, T. (1997). Do brands benefit consumers? *International Journal Of Advertising, 16*(3), 167-198.

Balmer, J. M. T., & Gray, E. R. (2000). Corporate identity and corporate communications: creating a competitive advantage. *Industrial And Commercial Training*, *32*(7), 256-262.

Balmer, J. M. T. (1998). Corporate ıdentity and the advent of corporate marketing. *Journal Of Marketing Management*, *14*(8), 963-996.

Berthon, P., Hulbert, J. M., & Pitt, L. F. (1999). Brand management prognostications. *Sloan Management Review*; Winter 1999; 40, 2; Proquest Central Pg. 53.

Bickerton, D. (1999). *Corporate marketing: rediscovering drucker's lost agenda for marketing.* International Centre For Corporate Identity Studies Working Paper Series, University Of Strathclyde.

Binsardi, A., & Ekwulugo, F. (2003). International marketing of british education: research on the students' perception and the UK market penetration. *Marketing Intelligence & Planning*, *21*(5), 318-327.

Bulotaite, N. (2003). University heritage—an ınstitutional tool for branding and marketing. *Higher Education in Europe*, 28(4), 449-454.

Bunzel, D. L. (2007). Universities sell their brands. *Journal Of Product & Brand Management*, *16*(2), 152 – 153.

Caywood, C. (1997). *The handbook of strategic public relations and ınternational communications*. New York: Mcgraw Hill.

Chapleo, C. (2007). Barriers to brand building in UK universities? *International Journal Of Nonprofit And Voluntary Sector Marketing, 12*(1), 23–32.

Cobb, C. (2001). University of Oklahoma, Oklahoma, (UMI No. 3006667). *The concept of brand ıdentity ın relation to students' ıntent-to-persist.*

Cornelissen, J. and Elving, W.J.L. (2003). Managing corporate identity: an integrative framework of dimensions and determinants. *Corporate Communications: An International Journal, 8*(2), 114-20.

Downey, S. M. (1987). The relationship between corporate culture and corporate ıdentity. Public *Relations Quarterly 31*(4), 7–12.

Foskett, N. H., Hemsley-Brown, J. V. (2001). *Choosing futures: young people's decision-making in education, training and careers markets*. Routledge/Falmer, London.

Hemsley-Brown J. V. and Oplatka, I. (2006). Universities ın a competitive global marketplace: a systematic review of the literature on higher education marketing. *International Journal Of Public Sector Management*, *19*(4), 316-338.

Henrion, H. and Parkin, A. (1967). *Design coordination and corporate image*. London: Studio Vista.

Jongbloed, B. (2003). Marketisation ın higher education, Clarke's Triangle and the essential ıngredients of markets. *Higher Education Quarterly,* 57(2), 110-135.

Kapferer, J. N. (2012). *The new strategic brand management* (5th Edition). Kogan Page. P150.

Karens, R., Eshuis, J., Klijn, E.-H., & Voets, J. (2016). The ımpact of public branding: an experimental study on the effects of branding policy on citizen trust. *Public Administration Review, 76*(3), 486–494.

Keller, K. L. (2003a). *Strategic brand management: building, measuring and managing brand equity.* New Jersey: Pearson, Upper Saddle River.

Keller, K. L. and Lehmann, D. R. (2006). Brands and branding: research findings and future priorities. *Marketing Science, 25*(6), 740-759.

Keller, K. L. (2003b). Understanding brands, branding and brand equity. *J Direct Data Digit Mark Pract*, 5, 7–20.

Keller, K. L., Parameswaran, A. M. G., Jacob, I. (2015). *Strategic brand management building, measuring, and managing brand equity*. Pearson.

Knapp, D. E. (2000). *The brand mindset.* Mcgraw-Hill, Newyork, NY.

Maringe, F., & Gibbs, P. (2009). *Marketing higher education: theory and practice*. Maidenhead: Open University Press.

Melewar, T. C. ve Akel, S. (2005). The role of corporate ıdentity ın the higher education sector. *Corporate Communications An International Journal, 10*(1), 41-57.

Melewar, T. C. (2003). Determinants of the corporate ıdentity construct: a review of the literatüre. *Journal Of Marketing Communications*, *9*(4), 195-220.

Melewar, T. C. and Jenkins, E. (2002). Defining the corporate ıdentity construct. *Corporate Reputation Review*, *5*(1), 76-91.

Melewar, T. C. and Saunders, J. (1999). International corporate visual ıdentity: standardisation or localisation? *Journal Of International Business Studies, 30*(3), 583–98.

Melewar, T. C. and Saunders, J. (2000a). Global corporate visual ıdentity systems: using an extended marketing mix. *European Journal Of Marketing, 34*(5/6), 538-550.

Melewar, T. C. and Saunders, J. (2000b). Global corporate visual ıdentity systems: standardisation or localisation?, Fitzgerald and Arnott (Eds), *Marketing communication classics* (pp. 57-72). Surrey: Thompson International.

Mohamad, B., Abu Bakar, H., Ismail, A. R., Halim, H., & Bidin, R. (2016). Corporate ıdentity management (CIM) model in Malaysian higher education sector: literature review and hypothesis development. In B. Mohamad (Ed.), *Challenge of ensuring research rigor in soft sciences* (Vol 14). European Proceedings Of Social And Behavioural Sciences (659-666).

Molesworth, M., Scullion, R., Nixon, E. (Eds.). (2010). *The marketisation of higher education.* Abingdon: Routledge

Mourad, M., Ennew, C., Kortam, W. (June 21, 2011). Brand equity ın higher education. *Marketing Intelligence & Planning, 29*(4), 403–420.

Ng, C. J. W. (2014). We offer unparalleled flexibility: purveying conceptual values ın higher educational corporate branding. *Discourse & Communication, 8*(4), 391–410.

Olins, W. (1989). *Corporate identity: making business strategy visible through design.* London: Thames And Hudson.

Oswald, L. R. (2012). *Marketing semiotics: signs, strategies, and brand value.* Oxford: Oxford University Press.

Papadimitriou, A., Blanco Ramírez, G. (2018). Conclusions and reflections on branding and marketing in higher education. In A. Papadimitriou (Ed), *Competition in higher education branding and marketing.* Palgrave Macmillan, Cham.

Perrey, J., Spillecke, D. (2013). *Retail marketing and branding*. Second Edition. Wiley, s.4.

Reed, D. (2004). Universities and the promotion of corporate responsibility: reinterpreting the liberal arts tradition. *Journal Of Academic Ethics* 2, 3–41.

Ries, A., J. Trout (1981). *Positioning: the battle for the mind*. Warner Brooks, New York, NY.

Schmidt, K. (1995). *The quest for identity*. London: Cassell.

Seiler, J.A. (1984). Architecture at work. *Harvard Business Review*, 62, 111–84.

Stamatogiannakis, A., Luffarelli, J. Ve Yang, H. (2015). How to use visual design to boost brand equity. In R. Batra, C. Seifert Ve D. Brei (Eds.), *The psychology of design: creating consumer appeal* (S. 121-132). New York: Routledge.

Topalian, A. (1984). Corporate ıdentity: beyond the visual statements. *International Journal Of Advertising*, Vol. 3, 55-62.

URL-1:Https://Www.Marketingtutor.Net/Brand-Elements/ E. Tarihi: 25.01.2023

URL-2: Tow, H. (2019). *8 essential brand elements for a cohesive identity.* Erişim: https://www.G2.Com/ Articles/Brand-Elements, 25.01.2023.

Van Riel, C.B.M. (1995). *Principles of corporate communication.* Prentice-Hall, London.

Williams, R., Osei, C. Omar, M. (2012). Higher education ınstitution branding as a component of country branding ın Ghana: renaming Kwame Nkrumah University of science and technology. *Journal of Marketing For Higher Education, 22*(1), 71-81.

İSTDER TALKS

DOĞRU BİLİNEN YANLIŞLAR PODCAST KİTABI

Editörler

Dr. Aslı Telseren Ömeroğlu

Dr. Nihan Akıncılar Köseoğlu

nobel bilimsel

İSTDER TALKS - DOĞRU BİLİNEN YANLIŞLAR PODCAST KİTABI

Editörler: Dr. Aslı Telseren Ömeroğlu - Dr. Nihan Akıncılar Köseoğlu

Yayın No.: 1684
ISBN: 978-625-398-669-8
E-ISBN: 978-625-398-670-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Telseren Ömeroğlu, Aslı., Akıncılar Köseoğlu, Nihan.
İSTDER TALKS - Doğru Bilinen Yanlışlar Podcast Kitabı / Editörler: Aslı Telseren Ömeroğlu - Nihan Akıncılar Köseoğlu
1. Basım, VIII + 194 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-669-8
E-ISBN: 978-625-398-670-4
1. Sosyal Bilimler 2. Podcast 3. Doğru Bilinen Yanlışlar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

⇒İÇİNDEKİLER

⇒ÖN SÖZ v

⇒SOSYAL BİLİMLERDE PODCAST YAYINCILIĞI 1
Dr. Aslı Telseren Ömeroğlu - Dr. Nihan Akıncılar Köseoğlu

⇒MEDYADA MANİPÜLASYON VE ALGI YÖNETİMİ 9
Dr. Dilhan Apak

⇒TÜRKİYE'DE BAŞKANLIK SİSTEMİ 19
Üstüner Okan Çınar - Efe Can Müderrisoğlu

⇒TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ (AB) İLİŞKİLERİ 35
Efe Can Müderrisoğlu

⇒GÖÇ: DOĞRU BİLİNEN YANLIŞLAR 45
Dr. Merve Hazer Yiğit Uyar

⇒ASYA PASİFİK'TE KORE YARIMADASININ JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK ÖNEMİ 59
Dr. Can Uyar

⇒TÜRKİYE'NİN KURUCU ANTLAŞMALARI İLE İLGİLİ DOĞRU BİLİNEN YANLIŞLAR 71
Doç.Dr. Hazal Papuççular

⇒TARIM VE TİCARETTE YEŞİL EKONOMİK DÖNÜŞÜM 79
Burak Beder - Ezgi Demiral

⇒İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE SAĞLIK İLİŞKİSİ 91
Ezgi Demiral

⇒KADIN, SİYASET VE SİYASİ PARTİLER.....101
Dr. Nur Sinem Kourou

⇒TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA SÖYLEM ANALİZİ:
DOĞRU BİLİNEN YANLIŞLAR 111
Nazlı Akyüz

⇒İNSAN HAKLARINDA DÖNÜŞÜM - UNUTULMA HAKKI 121
Dr. Şirin Duygulu

⇒TÜRKİYE'DE AZINLIK OLMAK.....131
Dr. Nihan Akıncılar Köseoğlu

⇒ALEVİ KİMLİĞİ: DOĞRU BİLİNEN YANLIŞLAR.....145
Dr. Özlem İngün Karkış

⇒KESİŞİMSELLİK VE İKTİDAR İLİŞKİLERİ.....151
Dr. Aslı Telseren Ömeroğlu

⇒LGBTİ'LER HAKKINDA DOĞRU BİLİNEN YANLIŞLAR.....159
Dr. Jade Cemre Erciyes

⇒HÜKÜMLÜ VE TUTUKLU ÇOCUKLAR (ÇOCUK ADALET
SİSTEMİNDE DOĞRU BİLİNEN YANLIŞLAR) 175
Dr. Nilay Kavur

⇒YAZAR ÖZ GEÇMİŞLERİ 185

⇒SOSYAL BİLİMLERDE PODCAST YAYINCILIĞI

Dr. Aslı Telseren Ömeroğlu[1]
Dr. Nihan Akıncılar Köseoğlu[2]

Bir yeni medya türü olarak hayatımıza giren podcast, sıradan insanların medya üreticisi olmasına olanak sağlamıştır (Gürbüz Arslan, 2021). Podcast yayıncılığı genel olarak eğlence ve dinlence ile ilişkilendirilen bir mecra olsa da son yıllarda - özellikle Kovid-19 kaynaklı pandemi dönemi ile yaygınlaşan uzaktan eğitim ile birlikte - eğitim amacıyla da kullanılmaktadır (Özer ve Bahtlı, 2023: 434). Eğitim amaçlı podcastlerin çoğu psikoloji, hukuk ve tıp alanlarındaki bilimsel içeriklerden oluşsa da günümüzde siyasi ve toplumsal konularda da giderek artan sayıda podcast üretilmektedir (Özer ve Bahtlı, 2023: 442). Bu podcastler, kısa ya da özet dersler seklinde düşünülebilir (Reiman, 2021: 1). Podcast yayıncılığı böyle bir bağlamda gittikçe popülerleşen bir iletişim aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Konu-

[1] Dr. Öğretim Üyesi, Doğuş Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, atelseren@dogus.edu.tr; Araştırmacı, LCSP & CEDREF, Université de Paris, ORCID: 0000-0003-3697-9858.
[2] Dr. Öğretim Üyesi, Fenerbahçe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, nihan.koseoglu@fbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8565-506X.

örgüt müdür, dış görünüşlerinden anlaşılırlar mı, eşcinsellik zihinsel bir hastalık mıdır, tüm eşcinseller seks işçisi midir ya da tüm eşcinseller HIV midir gibi sorulara cevap vermektedir.

On altıncı bölümde Dr. Nilay Kavur, "Hükümlü ve Tutuklu Çocuklar (Çocuk Adalet Sisteminde Doğru Bilinen Yanlışlar)" başlıklı podcastinde Türkiye'deki çocuk hapishaneleri, hüküm giyen çocuklar için olan hapishaneler, tutuklu çocuklar için olan hapishaneler, Türkiye'de günde ortalama kaç çocuğun hapsolmuş olduğu ve ceza sorumluluğunun kaç yaşından itibaren başladığı konularının üzerinde durmaktadır.

Bu kitap, sosyal bilimler alanında podcast yayıncılığına ilgi duyan herkes için faydalı bir kaynak olacaktır. Kitapta yer alan örneklerin hem konularla ilgili okuyucuyu bilgilendirmesini hem de okuyucuların farklı konulara dair podcast yayınlarının nasıl yapılabileceğini göstererek sosyal bilimler alanında podcast yayıncılığına yeni başlayacak olanlar için de önemli bir rehberlik sağlayacağını umuyoruz.

KAYNAKÇA

Bulut, S. (2022). Kişisel anlatı örneği olarak podcast: Yayıncılar ve dinleyicilerin görüşleri çerçevesinden bir inceleme. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 60, 119-42.

Gürbüz Arslan, G. (2021). *Türkiye'de Podcast Yayıncılığı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Reiman, R. A. (2021). Podcasting for teaching and research in history: A case study. *Proceedings of IHSES 2021-- International Conference on Humanities, Social and Education Sciences* içinde (s. 1-10). New York, USA: ISTES Organization.

⇒MEDYADA MANİPÜLASYON VE ALGI YÖNETİMİ[1]

Dr. Dilhan Apak[2]

İddia / Soru 1: Propaganda ve algı yönetimi aynı anlama gelmektedir.

Yanlış. Propaganda, bir mesajın tek yanlı olarak hedef kitleye dayatıldığı asimetrik bir iletişim yöntemidir. Algı yönetimi ise, dış izleyicilerin duygularını, güdülerini ve amaçlarını etkilemek amacıyla, seçilmiş bilgileri yayma faaliyetidir. Görünüşte hedefler ve sonuçlar açısından propaganda ile benzerlikler taşısa da araç ve yöntemler açısından farklılıklar barındırmaktadır. Örnek olarak, propaganda tek yönlü ve dikey bir süreçten oluşurken; algı yönetimi, çok yönlü ve yatay bir süreci kapsamaktadır (Erol ve Ozan, 2014: 186-187).

Algı yönetimi faaliyetleri, propaganda çalışmalarından farklı olarak çift yönlü iletişimi benimsemektedir. Hedef kitlenin kül-

[1] Bu çalışma, ağırlıklı olarak yazarın "Soğuk Savaş Döneminde Algı Yönetimi ve Haber-Propaganda İlişkisi" başlıklı doktora tez çalışmasından alıntılanmıştır.

[2] Dr. Öğretim Üyesi, Haliç Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, dilhanapak@halic.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7947-0755.

KAYNAKÇA

Akarcalı, S. (2003). *II. Dünya Savaşında İletişim ve Propaganda*. Ankara: İmaj Yayınevi.

Erol, S. M., & Ozan, E. (2014). Türk Dış Politikasında Algı Yönetimi. *Algı Yönetimi* içinde (s. 185-208). İstanbul: Alfa Yayımcılık.

Kakutani, M. (2019*). Hakikatin Ölümü: Trump Çağında Yalancılık Sanatı.* İstanbul: Doğan Kitap.

Özsamanlı, A. Y., ve Pank, Ç. (2013). Kamu Yönetiminde Etik Açısından Algılama Yönetimi. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 47-61.

Sarıoğlu, E., B. (2020). Yalan Haber, "Post-Truth" Kavramı ve Medya Üçlemesi: Geçmişten Günümüze Gündem Belirleyen Örnekler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 377 - 397.

Şener, O. (2017). *Filtre balonu patlıyor mu: Guardian'dan sağcı yazar açılımı* https://journo.com.tr/filtre-balonu-patliyor-mu (17.11.2019)

Tanca, E. K. (2019). *Bilişimsel propaganda yöntemlerini kullanan ülkelerin sayısı artıyor.* : https://teyit.org/bilisimsel-propaganda- yontemlerini-kullanan-ulkelerin-sayisi-artiyor/ (17.11.2019)

Ünver, A. (2017, 6 Kasım). *Bilişimsel Diplomasi: Algoritmalar ve Otomasyon Çağında Dış Politika İletişimi*. https://edam.org.tr/bilisimsel-diplomasi-algoritmalar-ve-otomasyon-caginda-dis-politika-iletisimi/ (10.05.2022).

Woolley, S. C. ve Howard, P. N. (2016). Political Communication, Computational Propaganda, and Autonomous Agents. *International Journal of Communication*, 4882–4890.

Yetkin, B. (2018). Siyasal İletişimin Dijital Propaganda Makineleri: Botlar. *Atatürk İletişim Dergisi*, 16, 51-72.

⇒TÜRKİYE'DE BAŞKANLIK SİSTEMİ

Üstüner Okan Çınar[1]
Efe Can Müderrisoğlu[2]

Türkiye'de 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylamasında Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi adıyla kabul edilen hükûmet sistemi, bir başkanlık sistemidir. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Genel Seçimleri ile yeni sistem yürürlüğe girmiştir. Bu bölümde Türkiye'de geçmişte yapılan sistem tartışmaları ve kuvvetler ayrılığı temelinde yeni sistemin iddiaları tartışılmaktadır.

[1] Araştırma Görevlisi, Doğuş Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ucinar@dogus.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4442-9792.
[2] Araştırma Görevlisi, Doğuş Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, emuderrisoglu@dogus.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0078-4493.

Yasama denetiminin zayıflaması, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri aracılığı ile meclisin yasama yetkisine alternatif bir yetki tanınması, yüksek yargı organlarının üyelerinin seçimindeki belirleyicilik, Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi'nin hem yasama yürütme ilişkileri hem de bağımsız yargı açısından sorgulanır hale gelmesine sebep olmuştur. Ayrıca cumhurbaşkanının belirlenen görev süresinin de meclis çoğunluğunun seçim kararında yeniden aday olma imkânı ile uzatılması ihtimali bulunmaktadır. Bu sorunlar kuvvetler ayrılığı, yetki ve sorumluluk tahsisi, demokratik hesap verebilirlik değerleri kapsamında ortaya konulabilecek yeni bir yönetim sistemi ile aşılabilecektir.

KAYNAKÇA

Eroğul, C. (2016). *Çağdaş Devlet Düzenleri.* Ankara: İmaj Yayıncılık

Gözler, K. (2017). *Cumhurbaşkanlığı Sistemi mi, Başkanlık Sistemi mi, Yoksa Neverland Sistemi mi? 16 Nisan'da Neyi Oylayacağız?* http://www.anayasa.gen.tr/neverland.htm (21 Ekim 2022).

Göztepe, E. (2016) *'Mutlakî cumhurbaşkanlığı geliyor'* Gazeteduvar, https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2016/12/26/mutlaki-cumhurbaskanligi-geliyor . (21 Ekim 2022).

Göztepe, E. (2017). Cumhurbaşkanlığı' Sistemine Geçiş ve Anayasa Değişikliği. *Güncel Hukuk,* (Mart) 2017/3-159, 46-51.

Lijphart A. (1999). *Çağdaş Demokrasiler.* (Çev: Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran). Ankara: Yetkin Yayınları

Lijphart, A. (2008). *Thinking About Democracy: Power Sharing and Majority Rule in Theory and Practice.* USA: Routledge.

MSP, (1973). *Millî Selamet Partisi 1973 Seçim Beyannamesi*, https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/815/197600578_1973.pdf?sequence=1&isAllowed=y (22.05.2022).

Türk, H. B. (2014). *Muktedir: Türk Sağ Geleneği ve Recep Tayyip Erdoğan*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Türkeş, A. (1974). *Yeni Ufuklara Doğru*. Üçüncü Baskı, İstanbul: Kutluğ Yayınları

Zengin, O. (2020). "Türkiye'de Başkanlık Sistemi: Siyasal Sistemin Niteliği ve Yönetsel Yapıdaki Değişim. *Türkiye'de Kamu Politikaları: Güncel Konular ve Eğilimler* içinde (s. 85-126). Ankara: A.Ü. Kamu Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi.

⇒TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ (AB) İLİŞKİLERİ

Efe Can Müderrisoğlu[1]

İddia / Soru 1: "AB bir Hristiyan Kulübüdür."

Bu iddia aslında fikrî karmaşanın bir ürünü olup söz konusu karmaşa da maalesef tarihsel arka planı sayesinde geniş kesimlerce kolayca kabul görebilmektedir. AB'nin başlangıcı bilindiği üzere resmî olarak 1952 yılına götürülebilir. Türkiye de Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET'ye) 1959 yılında başvuru yapmıştır. Bu başvuru sonucunda 1963 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşması elimizde bulunmaktadır.

Bu girizgâhın sebebi şudur ki 1963 yılında ortaklık ilişkilerinin temelini oluşturan Ankara Anlaşması'ndan çok kısa bir süre sonra 1969 yılında Millî Görüş Hareketi kuruldu. Türkiye başvurduğunda adı AET olan yapı, Milli Görüş Hareketi'nin kurulduğu dönemde Avrupa Topluluğu (AT) olmuştur. Bu iddia (AB Hristiyan kulübüdür) çerçevesinde fikri karmaşanın örneklerin-

[1] Araştırma Görevlisi, Doğuş Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, emuderrisoglu@dogus.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0078-4493.

selleştirilemediğine, sadece üyelik alabilmek için uyum paketleriyle yalnızca yasal değişiklikler yapıldığına dair bir izlenim de yaratabilmektedir. Bu izlenimin oluşması neticesinde de dinamik bir yapı olarak AB söz konusu reformların içselleştirilmesini de beklemektedir. AB-Türkiye ilişkilerinin geldiği noktaya rağmen, Türkiye'de başta İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) olmak üzere AB çalışmalarına yön veren kurumların bulunması, üyelik ilişkilerinin tekrar canlanması yönündeki umutları da taze tutmaktadır. Son olarak belki şu cümle söylenebilir: Kopenhag kriterleri üyelik için değil, herkes için gereklidir.

KAYNAKÇA

CNNTürk, (03.09.2005). *"AB olmazsa, Ankara kriterleri der geçeriz"*, https://www.cnnturk.com/dunya/ab-olmazsa-ankara-kriteri-der-geceriz (20.12.2022).

Erbakan, N. (1975). *Milli Görüş*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

European Council, Helsinki European Council 10 and 11 December 1999, (11.12.1999), https://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm (11.05.2016).

İKV, (2014). *Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri Hakkında Doğru Bilinen Yanlışlar*, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No: 264.

Karluk, R., (1996). *Avrupa Birliği ve Türkiye*, İstanbul: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası.

⇒GÖÇ: DOĞRU BİLİNEN YANLIŞLAR[1]

Dr. Merve Hazer Yiğit Uyar[2]

İddia / Soru 1: "Mülteci, göçmen ve sığınmacı kavramları aynı duruma referans verirler. Ha göçmen ha sığınmacı, ne fark eder!"

Yanlış. Küreselleşme ve teknolojinin dönüşümünün insan hareketliliği açısından çeşitli sonuçları olmuştur. Bunlar, karma göç hareketinin görünürleşmesi, göç hareketlerinin düzensizleşmesi ve sürecin kazanımlarının sorgulanmaya başlanmasıdır. Göçün farklı sonuçları gibi kendisi de çok farklı anlamlarda ve şekillerde kategorize edilebilir. Göçe dair çok fazla tanımlanması gereken kavram mevcuttur. Örneğin, mültecilik, sığınma, koruma statüsü, süreli/süresiz göç, ekonomik-siyasi göç, kayıtlı/kayıtsız

[1] Bu makale, yazar Merve Hazer Yiğit Uyar'ın 2021 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde tamamlanan "Siyasal Söylemde 'Mülteci Krizi': İtalya, Macaristan, Türkiye" başlıklı yayımlanmamış doktora tezinden alınarak hazırlanmıştır.

[2] Dr. Öğretim Üyesi, Fenerbahçe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, merve.yigit@fbu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2412-2494.

da yerinden edilen Venezüellalıların %72'si menşe ülkelerine komşu ülkelerde yaşamaktadır (The UN Refugee Agency, 2022).

KAYNAKÇA

Hathaway, J. (2005). *The Rights of Refugees under International Law.* Cambridge: Cambridge University Press.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (tarih yok). *Türkiye'de Geçici Koruma*. https://www.goc.gov.tr/turkiye-de-gecici-koruma (04.07.2022).

Amnesty International. (2022). *REFUGEES, ASYLUM-SEEKERS AND MIGRANTS*. https://www.amnesty.org/en/what-we-do/refugees-asylum-seekers-and-migrants/ (04.04.2022).

BMMYK Türkiye Temsilciliği. (tarih yok). *Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme.* https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/01/Multecilerin-Hukuki-Durumuna-Iliskin-Sozlesme.pdf (04.07.2022).

Bostan, H. (2018). Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Uyum, Vatandaşlık ve İskan Sorunu. *The Journal of Migration Studies, 4*(2).

Klabbers, J. (2013). *International Law.* Cambridge: Cambridge University Press.

Özerim, M., Eroğlu, D., & Yazgan, P. (2019). Editörden: Çatışma ve Kriz Sürecinde Yoğun Kitlesel Akışlara Uluslararası Toplumun Bir Cevabı Olarak Küresel Göç ve Mülteci Mutabakatları. *Göç Dergisi,* 6(1), 1-10.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı . (tarih yok). *Mülteci*. https://www.goc.gov.tr/multeci (04.05.2022).

The UN Refugee Agency. (2022). *Refugee Data Finder*. https://www.unhcr.org/refugee-statistics/ (04.03.2022).

UN, D. O. (2019). *Population Facts.* UN, Department Of Economic And Social Affairs. UN. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/populationfacts/docs/MigrationStock2019_PopFacts_2019-04.pdf (04.02.2022).

UNHCR. (1967). *States Parties to the 1951 Convention relating to the Status of Refugees and the 1967 Protocol.* https://www.unhcr.org/protect/PROTECTION/3b73b0d63.pdf (04.04.2022).

UNHCR. (2022). *Figures at a Glance*. https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html (04.05.2022).

UNHCR. (tarih yok). *Türkiye'de Geçici Koruma*. https://help.unhcr.org/turkey/tr/information-for-syrians/temporary-protection-in-turkey/ (04.07.2022).

United Nations Foundation. (2018, 12 10). *6 FACTS ABOUT MIGRATION YOU SHOULD KNOW*. https://unfoundation.org/blog/post/6-facts-about-migration-you-should-know/ (04.03.2022).

⇒ASYA PASİFİK'TE KORE YARIMADASININ JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK ÖNEMİ[1]

Dr. Can Uyar[2]

İddia / Soru 1: 1950'de başlayan Kore Savaşı bitmiş midir?

Bu soruyla birlikte bugün uzak bir coğrafyaya gidiyoruz. Coğrafya uzak ama dünyanın ve Türkiye'nin gündeminde gerek nükleer füzelerin kullanımı gerekse de silahlı çatışma çıkma ihtimali en yüksek bölgelerden biri; Kore Yarımadası. Ancak eminim ki ülkemizde uluslararası ilişkiler alanında çalışanlar dâhil birçoğumuz Kore'lerin resmî adını bilmiyordur. Bazıları da iki ayrı Kore devletinin tek bir devlet olduğunu bile düşünüyordur.

[1] Bu makale, yazar Can Uyar'ın 2021 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde tamamlanan "Teritoryal Çatışmalarda Dış Aktörlerin Rolü: Koreler Örneği" başlıklı yayımlanmamış doktora tezinden alınarak hazırlanmıştır.

[2] Dr. Öğretim Üyesi, Doğuş Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, cuyar@dogus.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0135-8410.

politikaları ve propaganda ile vatandaşların birbirlerini yanlış tanımasına sebep olmasıdır. Güneyliler, kuzeydekileri şeytanımsı yaratıklar olarak biliyorlardı; keza kuzeydekiler için de güneydekiler pek farklı değildi. İç siyasetteki yarışta partiler bunlardan menfaat sağlamakta ve kendi çıkarlarını korumak için de bunu devam ettirmekteler.

Ayrıca bütün temaslara rağmen Kuzey Kore ABD tarafından *axis of evil*; yani şer ekseninin 3 ülkesinden biridir. Ayrıca Kuzey Kore nükleer denemelerini yapmaya devam etmektedir. Bitmeyen savaş Asya Pasifik'te büyük güçlerin mücadelesinin de önemli etkisiyle unvanını korumaktadır.

KAYNAKÇA

Guen-hye, P. (2011, Eylül/Ekim). A New of Korea. *Foreign Affairs,* 90(5), 13-18.

Hyun-ju, O. (2018). *US strongly supports inter-Korean railway inspection: nuclear envoy*. http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20181121000644 (2019).

International Crisis Group. (2019). *The Case for Kaesong: Fostering Korean Peace through Economic Ties.* Asia Report N°300.

Kil, B.-o. (2001). *Security Policy Dynamics: Effects of Contextual Determinants to South Korea.* Hampshire: Ashgate Publishing Limite.

Kim, S. S. (2016). *The Two Koreas and the Great Powers.* Cambridge University Press: Cambridge.

Michishita, N. (2006). Coercing to reconcile: North Korea's response to US 'hegemony. *Coercing to reconcile: North Korea's response to US 'hegemony,* 29(6), 1015-1040.

Qin, W. (2019, Eylül 6). *Trump, Kim Jong Un meet, shake hands in Panmunjom*. http://www.xinhuanet.com/english/2019-06/30/c_138186480.htm (17.01.2020).

The Korean War Armistice Agreement. (tarih yok). Panmunjom. https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/KP%2BKR_530727_AgreementConcerningMilitaryArmistice.pdf (24.04.2018).

Uyar, C. (2021). Bitmeyen Savaş: Koreler Arası Teritoryal Çatışma ve Dış Aktörler. *21. Yüzyılda Bölgesel Sorunlar* içinde (s. 453-481). Nobel Akademik Yayıncılık.

Wang, J. (2003). Territorial Disputes and Asian Security: Sources, Management, and Prospects. *Asian Security Order: Instrumental and Normative Features* içinde (s. 33-75).

Xintian, Y. (2005). China and Northeast Asian regional security cooperation. *Asia-Pacific Review,* 12(2), 30-38.

Xu, B., & Bajoria, J. (tarih yok). *The Six Party Talks on North Korea's Nuclear Program.* Council on Foreign Relations (2019).

⇒TÜRKİYE'NİN KURUCU ANTLAŞMALARI İLE İLGİLİ DOĞRU BİLİNEN YANLIŞLAR

Doç.Dr. Hazal Papuççular[1]

İddia / Soru 1: Lozan Antlaşması 2023'te sona eriyor.

Hayır aslında ermiyor. 2023'e çok az bir vakit kaldı ve antlaşmanın bir sene sonra bitmediği hâlihazırda zaten ortaya çıkacak. Fakat bunun yanlışlığının kabul edileceğini yine de sanmıyorum. Büyük ihtimalle yeni bir iddia ile tarih ötelenmeye çalışılacak.

Bu iddianın yanlış olduğunu açıklamaya çalışırken genelde öncelikle yine Lozan'a bakıyoruz. Metnin içinde herhangi bir bitiş tarihine rastlamak mümkün değil, öncelikle bunu belirtmek gerekir. Herhangi bir uluslararası antlaşma ya da sözleşmenin bitiş tarihi varsa, genelde o metnin içinde yazar. Örneğin, yine Türkiye'nin önemli antlaşmalarından biri olan Montrö Boğazlar

[1] Doç. Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, h.papuccular@iku.edu.tr, 0000-0002-2035-133X.

politika güdülse başarı gösterebilir miydi? Buna rahatlıkla hayır cevabı verilebilir. Zira konferans sırasındaki müzakereler, bu durumda Türkiye'nin başka konularda fedakârlık etmek zorunda kalacağını göstermektedir.

Bugün çokça konuşulan bu sonuç, yani adaların bugün Türkiye'nin elinde bulunmaması, Lozan'ı bir hezimet yapar mı? Bu da aslında 4. bir iddiayı oluşturmaktadır. Buna da rahatlıkla hayır cevabı verilebilir. Çünkü Lozan'da Türkiye'nin öncelikleri arasında adalar bulunmamaktadır. Türkiye, Lozan'da önceliği olan konularda, yani kapitülasyonlar konusunda, Ermeni meselesi konusunda ve ordu konusunda istediğini almıştır. Bu da 4. iddiayı çürütmektedir.

KAYNAKÇA

Demirci, S. (2015). *Belgelerle Lozan.* İstanbul: Alfa Yayınları.

Eti Maden (t.y.). *Tarihçe.* https://www.etimaden.gov.tr/tarihce (10.12.2022).

Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (t.y.). *Tarihçe.* https://www.mta.gov.tr/v3.0/kurumsal/tarihce (10.12.2022).

Meray, S. L (çev.) (1969). *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar, Belgeler*. Takım 1, Cilt 1, Kitap 1. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Oda TV (2016, 5 Nisan). *Lozan Antlaşması 2023'te Bitiyor mu.* https://www.odatv4.com/analiz/lozan-anlasmasi-2023te-bitiyor-mu-0504161200-92335 (10.12.2022).

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (t.y.). *Bor.* https://enerji.gov.tr/bilgimerkezi-tabiikaynaklar-bor (10.12.2022).

Papuççular, H. (2019). *Türkiye ve Oniki Ada, 1912-1947.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

⇒TARIM VE TİCARETTE YEŞİL EKONOMİK DÖNÜŞÜM

Burak Beder[1] *& Ezgi Demiral*[2]

İddia / Soru 1: İklim krizine neden olan sadece fosil yakıtlar mıdır? Petrol-kömür tüketimi biterse iklim değişikliği de biter mi?

Bu soruya cevap vermeden önce iklim değişikliği ve sera etkisi nedir onu çok kısa şekilde tanımlamakta fayda var. Yerküreyi çevreleyen atmosfer azot, oksijen, argon, karbondioksit ve diğer çok sayıda gazın birleşiminden meydana gelmektedir. Güneşten yeryüzüne yansıyan ışınımların bir kısmı daha atmosferden geçmeden uzaya geri yansırken, bir kısmı ise yerküreye erişerek yerküreyi ısıtmaktadır. Yerkürenin ısınan yüzeyinden ise uzun boylu dalga ışınımları atmosfere geri yansımakta ve yansıyan bu ışınımların bir kısmı atmosferden geçerken bir kısmı da atmosferi çevreleyen sera gazları tarafından emilmek-

[1] Araştırma Görevlisi, Doğuş Üniversitesi Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü, bbeder@dogus.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6551-9415.

[2] Araştırma Görevlisi, Doğuş Üniversitesi İktisat Bölümü, edemiral@dogus.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7822-7967.

alışkanlık hâline getirebilirsek biz de tüketici olarak üzerimize düşen sorumlulukları yerine getirmiş oluruz diye düşünüyorum.

KAYNAKÇA

Adaman, F. vd (2020). *İklim Değişikliği Bağlamında Tarımda Dönüşümün Politik Ekolojisi,* İstanbul Politikalar Merkezi.

European Commission, (2019). *The European Green Deal*. Brussels, COM(2019) 640 Final.

European Commission, (2021a). *'Fit for 55': Delivering the EU's 2030 Climate Target on the way to Climate Neutrality*. Brussels, COM(2021) 550 Final.

European Commission, (2021b). *Proposal for a Regulation The European Parliament and of The Council Establishing a Carbon Border Adjustment Mechanism*. Brussels, COM(2021) 564 Final.

European Parliament, (2021). *European Parliament Resolution of 10 March 2021 towards a WTO Compatible EU Carbon Border Adjustment Mechanism* (2020/2043(INI)). https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0071_EN.pdf

Meadows D. H., Meadows D. L., Randers J., Behrens III W. W., (1972). *The Limits to Growth*. New York: Universe Books

NASA, 2022. https://climate.nasa.gov/vital-signs/carbon-dioxide/ (15 Temmuz 2022).

TÜİK, 2022. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sera-Gazi-Emisyon-Istatistikleri-1990-2020-45862#:~:text=Sera%20gaz%C4%B1%20envanteri%20sonu%C3%A7lar%C4%B1na%20g%C3%B6re,CO2%20e%C5%9Fd.%20olarak%20hesapland%C4%B1 (18 Temmuz 2022).

⇒İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE SAĞLIK İLİŞKİSİ

Ezgi Demiral[1]

İddia / Soru 1: Türkiye su kaynakları çok zengin olan bir ülke midir ve dolayısıyla su kıtlığı yaşanması mümkün değil midir?

Türkiye'nin üç tarafının denizlerle çevrili olması su kaynaklarının da bol olduğu gibi bir algı yaratabiliyor ancak bu doğru bir bilgi değil. Burada öncelikle tatlı su-tuzlu su ayrımını ortaya koymakta fayda var. Dünyanın yaklaşık 3/4'ünün sularla kaplı olduğunu biliyoruz ancak tatlı su kaynakları yeryüzündeki toplam su hacminin yaklaşık %2,5'i ve bu oranın da yaklaşık %68'i buz, kar formunda olduğu ya da çok derin jeolojik tabakalarda bulunduğu için ulaşılabilir değildir. Ulaşılabilen tatlı su kaynakları ise dünyanın toplam su varlığının %1'inden az orandadır.

Bununla birlikte, Türkiye ile ilgili ulusal ya da uluslararası birçok çalışmanın ortaya koyduğu durum Türkiye'nin gelecek yıllarda

[1] Araştırma Görevlisi, Doğuş Üniversitesi İktisat Bölümü, edemiral@dogus.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7822-7967.

KAYNAKÇA

Cankardaş, S. ve Sofuoğlu, Z. (2021). İklim değişikliği ve birey üzerindeki etkilerinin gözden geçirilmesi. *Nesne*, 9(19), 139-146.

Cunsolo A. ve Ellis N. R. (2018). Ecological grief as a mental health response to climate change-related loss. *Nature Climate Change*, 8, 275-281.

Çelik S. vd. (2008). Küresel iklim değişikliği ve insan sağlığına etkileri. *Telekomünikasyon Şube Müdürlüğü.*

International Water Management Institute. (2007). Water for food, water for life. Molden M. (ed.). UK and USA: Earthscan.

Khan vd. (2019). Environmental pollution is associated with increased risk of psychiatric disorders in the US and Denmark*. PLOS Biology,* 17,10, 513-535.

McKinsey Global Institute, (2020). Climate risk and response: Physical hazards and socioeconomic impacts. Woetzel J. vd. (haz.)

Robine, J. M. vd. (2008). Death toll exceeded 70,000 in Europe during the summer of 2003. *Comptes Rendus Biologies*, 331, 2, 171–178.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2015). Ülkemizde iklim değişikliğinin sağlık üzerine olumsuz etkilerinin azaltılması ulusal programı ve eylem planı.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). Sera gazı emisyon istatistikleri, 1990-2019. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sera-Gazi-Emisyon-Istatistikleri-1990-2019-37196 (9 Temmuz 2022).

Türk Tabipler Birliği. (2011). Hava kirliliğinin öne çıkan sağlık etkileri. https://www.ttb.org.tr/845yehs (8 Temmuz 2022).

UNICEF. (2021). https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BClten leri/bi%CC%87lgi%CC%87-notu-unicef-d%C3%BCnya-el-y%C4%B1kamag%C3%BCn%C3%BCnde-her-10-ki%C5%9Fiden-3%C3%BCn%C3%BCnbula%C5%9F%C4%B1c%C4%B1#:~:text=Bas%C4%B1n%20b%C3%BClteni-,B%C4%B0LG%C4%B0%20NOTU%3A%20UNICEF%2C%20D%C3%BCnya%20El%20Y%C4%B1kama%20G%C3%BCn%C3%BC'nde%2C,olanaklar%C4%B1na%20sahip%20olmad%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20konusunda%20uyar%C4%B1yor&text=NEW%20YORK%2C%2015%20Ekim%202021,hastal%C4%B1klarla%20m%C3%BCcadelede%20kritik%20%C3%B6neme%20sahiptir (2 Temmuz 2022).

World Bank. (2021). ‘’*Global Water Security and Sanitation Partnership Annual Report 2021’’*. https://documents1.worldbank.org/curated/en/470921636660686226/pdf/Global-Water-Security-and-Sanitation-Partnership-Annual-Report-2021.pdf

World Health Organization. (2017). *Diarrhoeal Disease*, https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/diarrhoeal-disease (10 Temmuz 2022)

World Health Organization. (2020). *Vector-Borne Diseases*, https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/vector-borne-diseases (10 Temmuz 2022).

World Meteorological Organization. (2020). *WMO Statement on the State of the Global Climate in 2019*. https://library.wmo.int/doc_num.php? explnum_id=10211.

⇒KADIN, SİYASET VE SİYASİ PARTİLER

Dr. Nur Sinem Kourou[1]

İddia / Soru 1: Türkiye'de kadınların seçme ve seçilme hakkı 1934'de yasallaşmıştır. Burada hep ezberden retorik tekrarlanır. "Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi" denir. Kadınlar siyasal haklarını birdenbire mi aldı?

Türkiye'de Kadın ve siyaset konusu başlı başına bir bilmece. Bu bilmece de aslında konuya dair çok fazla yanlış bilginin ya da varsayıma dayalı bilginin insanlar tarafından doğru kabul edilmesine sebep oluyor.

Ama bir yanıyla da çok boyutlu birden çok araştırmanın malzemesi olacak kadar da katmanlı. Araştırmalar arttıkça konuya dair doğru bilgilere de erişimimiz artıyor. Tıpkı sorduğunuz sorunun yüklemini değiştiren tarihsel araştırmalar gibi.

[1] Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, n.kilic@iku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5063-7910.

ne anlama geldiğinin altınız çizdik. Son olarak söylemek istediğim ise siyasi partilerin kadın seçmenlere ve kadın siyasetçilere gerekli hassasiyeti göstermedikleridir. Bir erkek kulübü olan siyasette kadınlar sembolik temsilin ya da bir oy mesafesinden öteye geçemiyorlar. Ancak bunun aşamalı bir durum olduğunu ve aslında kadınların seçme ve seçilme hakkının 100. Yılına doğru bu geç kalınmış temsilde adaletin sağlanması gerektiğini düşünüyorum.

Konuya ilgisi olanlar ve daha fazlasını merak edenler için ise: yukarıda değindiğim Nezihe Muhiddin'in siyasal hayatıyla paralel kadınların siyasal hak mücadelesini bize anlatan Yaprak Zihnioğlu'nun kadınsız inkılap kitabı ve yine Serpil Çakır'ın hem Osmanlı'da kadın hareketi ama günümüzü anlamak içinde erkek kulübünde siyaset kitabını önermek isterim. Birde İngilizce bir-iki kitap da Türkiye'yi anlamaya çalışırken kavramlara ihtiyaç duyulduğundan önerebilirim ki o da bende tezimi yazarken çokça faydalandım. Bunlardan birisi Lovenduski'nin *Feminizing Politics*'i diğeri de Ruth Lister'in *Citizenship: Feminist Perspectives* kitaplarıdır.

KAYNAKÇA

Atatürk Ansiklopedisi (tarih yok). *Türk Kadınlar Birliği*. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-kadinlar-birligi/?pdf=3289.

Bacchetta, P., ve Margaret, P. (eds.). 2002. *Right-Wing Women: From Conservatives to Extremists around the World.* New York: Routledge.

Childs, S, ve Paul W. (2012). *Sex, Gender and the Conservative Party: From Iron Lady to Kitten Heels*. London: Palgrave Macmillan.

Çakır, S. (2016). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları

Çakır, S. (2019). *Erkek Kulübünde Siyaset*. İstanbul: Sel Yayıncılık

Çavdar, G. (2022). Why Women Support Conservative Parties: The Case of Turkey. *Political Science Quarterly* ,137 (1), 43–72.

Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with Patriarchy. *Gender & Society,* 2 (3), 274–90.

Lister, R. (1997). *Citizenship: Feminist Perspectives*. London: Macmillan.

Lovenduski, J. (2002). Feminizing Politics. *Women: A Cultural Review*, 13 (2), 207–20.

Lovenduski, J. (2005). *Feminizing Politics*. Cambridge, UK ; Malden, MA: Polity Press.

Toprak, Z. (1994). Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkasından Arsıulusal Kadınlar Birliği Kongresine (1923-1935), *Kadın Araştırmaları Dergisi*.

Zihnioğlu, Y. (2003). *Kadınsız İnkılâp*. İstanbul: Metis yayınları.

⇒TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA SÖYLEM ANALİZİ: DOĞRU BİLİNEN YANLIŞLAR

Nazlı Akyüz[1]

İddia / Soru 1: Toplumsal cinsiyet bağlamında düşündüğümüzde ayrımcılık, cinsiyet rolleri ve eşitlik kavramlarından ne anlamalıyız?

Bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde günlük hayatta söylemlerimizle nasıl cinsiyetçi bir dil üretiyor, şiddeti nasıl besliyoruz bunun üzerinde durarak soruya cevap bulabiliriz. Bu bağlamda dilde cinsiyetçilik, kadın ve erkek söylemlerinde cinsiyetçilik ve normalleştirdiklerimiz şeklinde 3 alt başlığa dikkat çekeceğim.

Öncelikle bazı temel kavramlardan bahsetmeliyim:

Ayrımcılık nedir? Ön yargıların davranışa dönüşmesidir ayrımcılık. Ön yargılar, kişilerin bireysel varoluşlarından bağımsız olarak bir gruba ya da grup üyelerine yöneltilen olumsuz ve dog-

[1] Öğretim Görevlisi, İstanbul Aydın Üniversitesi UNESCO Kültürel Diplomasi, Yönetişim ve Eğitim Kürsüsü, nazlakyuz@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7620-3515.

gereken temel davranışlar gerçekten. Sadece ağzımızdan çıkan sözler değil mimik, beden davranışları, hatta susmak bile bizim ifademizdir. İfade her şey demektir. Kullandığımız dil de ifademizi oluşturur. Takındığımız tavır kullandığımız mimik farkında olmadan cinsiyetçi-ayrıştırıcı ifade içeriyor olabilir. Bu ihtimalin önüne geçebilmemiz için önce dilimizin ayrıştırıcı olmaması yönünde bir hassasiyet yaratmalı, kendimizi düzeltmeli, normalleştirdiğimiz kalıp cümleler ve söylemleri gözden geçirmeli ve her tür iletişimimizde farkındalıklı bir dil kullanmaya yönelmeliyiz. Bakış açımızı değiştirelim, Dilimizi değiştirelim, çünkü dilimiz değişirse, dünya değişir!

Bu konuda çok kıymetli çalışmalar var, ilgilenenlere kitap ve makale önerilerinde bulunabilirim. E-mail adresimden bana ulaşabilirsiniz (nazlakyuz@gmail.com) Nihan Kaya'nın *İyi Toplum Yoktur*, *İyi Aile Yoktur*, R. W. Connell'ın *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar* kitaplarını temel olarak tavsiye edebilirim.

KAYNAKÇA

Loftus, E. F., ve Loftus, G. R. (2019). *Human Memory: The Processing of Information* (1st ed.). Routledge.

⇒İNSAN HAKLARINDA DÖNÜŞÜM - UNUTULMA HAKKI

Dr. Şirin Duygulu[1]

İddia / Soru 1: Unutulma hakkı nedir?

Unutulma hakkı en basit hâliyle bireylerin "kendileri hakkındaki bilgilerin ne zaman, nasıl ve ne ölçüde başkalarına iletileceğine karar verme" hakkı olarak tanımlanabilir (Gülener, 2012). Daha detaylı tanımlamak gerekirse de unutulma hakkının "dijital hafızada yer alan bireylere ait rahatsız edici her türlü kişisel içeriğin, yine bireylerin talebi üzerine bir daha geri getirilemeyecek biçimde ortadan kaldırılması/silinmesi" anlamına geldiği söylenebilir (Nalbantoğlu, 2018).

Pratikte ise "unutulma hakkı", bazı durumlarda, kişilerin arama motorlarında isimlerinin aranmasının ardından görünen bilgilerin listeden çıkarılmasını talep etmelerini sağlayan bir prensiptir. Kişilerin sunuculardan çeşitli web sitelerinde kendileri hakkında olan bilgilerin silinmesine ilişkin talepleri de bu kapsamda

[1] Dr., King's College London, International School for Government, sirinduygulu@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6264-3819.

bakımından hangi sonuçları doğuracağının da değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Son söz: İnsan haklarının gücü bireylerin, kurumların ve devletlerin bu hakları ihlal etmemek ve koruyup geliştirmek konusunda gösterecekleri özen kadar bireylerin hakları konusunda ne kadar bilinçli olduğu ile de doğrudan bağlantılıdır.

Hayatımızın her alanın giderek dijitalleştiği günümüzde dijital haklarımızın neler olduğunu bilmek, bu hakların bize sağlayacağı korumanın sınırları konusunda fikir sahibi olmak, olası ihlallerden kendimizi korunmamızda önemli rol oynayacaktır. Bu bağlamda herkesi dijital haklarını ve bu hakları korumanın yollarını öğrenmeye davet etmek isterim.

KAYNAKÇA

Bennett, S. C. (2012). The right to be forgotten: Reconciling EU and US perspectives, *Berkeley J. Int'l L.*, 30(1), 161-195.

Gülener, S. (2012). Dijital hafızadan silinmeyi istemek: temel bir insan hakkı olarak "unutulma hakkı", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 102, 219-240.

Karakaş, M. E. (2020). Dijital geçmişin internet erişiminden kaldırılması "unutulma hakkı" ve Türk hukukunda görünümü, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(2), 262-289.

Kaya, K. (2022). Özel hayatın gizliliği hakkı ile kişisel verilerin korunması hakkı bağlamında ortaya çıkan bir hak olarak unutulma hakkının değerlendirilmesi, *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, 5(8), 177-196.

Nalbantoğlu, S. (2018). Bir temel hak olarak unutulma hakkı. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (35), 583-605.

Ocak, A. (2018). Hakları dengelemek: unutulma hakkı ifade özgürlüğüne karşı, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (33), 507-536.

Salihpaşaoğlu, Y. ve Değirmencioğlu, B. (2020). Unutulma hakkının bir "insan hakkı"na dönüşme yolculuğu, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24 (2), 361-388.

Sönmez, Y. (2022). *Temiz ve sağlıklı çevre, artık evrensel bir insan hakkı*, Hürriyet, https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hurriyet-pazar/temiz-ve-saglikli-cevre-artik-evrensel-bir-insan-hakki-42113687 (07.08.2022).

The Guardian (2019). *'Right to be forgotten' on Google only applies in EU, court rules*, https://www.theguardian.com/technology/2019/sep/24/victory-for-google-in-landmark-right-to-be-forgotten-case (24.09.2022).

Woollacott, E. (2023). *Pandemic fuels European right to be forgotten requests*, Forbes, https://www.forbes.com/sites/emmawoollacott/2023/03/06/pandemic-fuels-european-right-to-be-forgotten-requests/?sh=c26a5183216f (06.03.2023).

⇒TÜRKİYE'DE AZINLIK OLMAK

Dr. Nihan Akıncılar Köseoğlu[1]

İddia / Soru 1: Üzerinde anlaşılmış bir azınlık tanımı var mıdır? Türkiye'de kimler azınlık statüsündedir?

Aslında hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri düşündüğümüzde, hâlâ azınlık haklarının salt yasal değil, hatta daha çok politik bir mesele olarak görülmesi nedeniyle üzerinde anlaşılmış ve uluslararası hukuka eklenmiş bir azınlık tanımı yok diyebiliriz. Çünkü her tanım önerisinin kendi içinde eksiklikleri ya da ülkeler tarafından kabul görülmeyen, politik olarak hassas bulunan detayları mevcut.

BM Azınlıklara Karşı Ayrımcılığı Önleme ve Azınlıkları Koruma Alt Komisyonu'nun Özel Raportörlüğünü yapmış Francesco Capotorti'nin 1979 yılında önerdiği azınlık tanımı uluslararası hukukta en çok kabul gören tanımdır. Bu tanıma göre azınlık:

Sayıları bir devletin geri kalan nüfusundan az olan, dominant olmayan bir konumda bulunan ve o devletin vatandaşı olan,

[1] Dr. Öğretim Üyesi, Fenerbahçe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, nihan.koseoglu@fbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8565-506X.

tavsiye ediyorum (Akıncılar Köseoğlu, 2021). Özelikle Türkiye ve Yunanistan'daki azınlık haklarıyla ilgili çok detaylı bilgiye ulaşabileceklerini düşünüyorum.

KAYNAKÇA

Akıncılar Köseoğlu, N. (2021) *Europeanization of Minority Rights in Turkey and Greece: A Comparative Analysis*. Legal Yayıncılık.

Avrupa Komisyonu. (2022). *Türkiye Raporu*. Brüksel, 12.10.2022 SWD(2022) 333 nihai. https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2022_turkiye_report_tr_27.11.2022_22.05.pdf (22.05.2023).

Cemaat Vakıfları Temsilcisi. (23 Nisan 1923) http://www.cemaat akiflaritemsilcisi.com.

EUR-lex (d). (2007). Treaty of Lisbon. http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:FULL:EN:PDF (15.06.2013).

Kurubaş, E. (2006). *Asimilasyondan Tanınmaya: Uluslararası Alanda Azınlık Soruınları ve Avrupa Yaklaşımı*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Lozan Antlaşması. (1923) https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200343.pdf.

Mülteciler Derneği. (23 Nisan 2023). https://multeciler.org.tr/.

Nüfus İşleri Müdürlüğü. (23 Nisan 2023) https://www.nvi.gov.tr/.

Özel Eğitim Kurumları Kanunu. (2007) https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5580.pdf.

Özel Eğitim Kurumları Kanunu. (18 Haziran 1965). https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12026.pdf.

Proposed Definition of Minority. (01.03.2013). http://oppenheimer.mcgill.ca/IMG/pdf/definitions_droit_des_minorites_ethniques.pdf.

T.C. 1982 Anayasası. https://www.mevzuat.gov.tr/mevz uatmetin/1.5.2709.pdf.

Uluslararası Azınlık Hakları Grubu. (2007). *"Bir Eşitlik Arayışı: Türkiye'de Azınlıklar" raporu*. https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2015/07/MRG_Rep_Turk2007_TURK.pdf.

⇒ALEVİ KİMLİĞİ: DOĞRU BİLİNEN YANLIŞLAR

Dr. Özlem İngün Karkış[1]

İddia / Soru 1: Alevi kimliği sadece din temelli bir kimlik midir?

Kimlik, sosyal bilimler disiplinlerini içerisinde araştırılan konuların başında gelmektedir. Kimliğimizi belirleme gibi bir seçeneğe sahip değiliz. Kimlik, bizi birey olarak var ederken, ötekinden ayırır ve farklı kılar. Öteki ile kurduğumuz ilişkilerde aslında kendimizi tanımlıyoruz ve bu ötekinin sınırlarını da çizen bir süreci getiriyor beraberinde. En basit ve tanımlayıcı hâliyle kimlik; toplum ya da toplulukların "kimsiniz?" ya da "kimlerdensiniz?" sorusuna verilen cevapla ilişkilidir (Akdemir, 2009).

Alevi kimliğinin tanımını yapmak aslında hatalı bir yaklaşımdır, çünkü Alevilik içinde farklı uygulamalar, ritüeller barındırmaktadır. Bu hâli ile de belirlenmiş kuralları olan inanç biçimlerine uymamaktadır. Alevi kimliği esas itibari ile hem bir inanç kimliği

[1] Dr. Öğretim Üyesi, Doğuş Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, oingun@dogus.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9915-8398.

Alevi toplumuna 'tehlikeli topluluk' olarak bakıldığı ve bu meyanda davranıldığı öne sürülen argümanlar arasında yer alıyor.

Alevilik tartışmaları, Aleviliğin ne olduğu ya da ne olmadığı veya Alevilik İslam dairesi içinde midir, dışında mıdır, kültür müdür, din midir, mezhep midir gibi Aleviliği tanımlamaya ve belli kalıplara sokmaya yönelik tartışmalardan ziyade; Alevi vatandaşların bu ülkede, Alevi kimliklerinden ötürü karşılaştıkları sorunların, eşitliğin kanunlar, yasalar gündelik hayatta nasıl tam anlamıyla karşılık bulabileceği, siyasal ve hukuksal eşitsizliklerin nasıl minimize edilebileceği gibi çözüm odaklı tartışmaların yürütülmesi ve buna yönelik somut adımların atılması, Alevilerin sorunlarını çözmek adına daha faydalı olacaktır (Alvanoğlu, 2017: 187).

KAYNAKÇA

Akdemİr, E. (2009). 11 Eylül 2001, 11 Mart 2004 ve 7 Temmuz 2005 terörist saldırılarının ardından İslam'ın Avrupa'da algılanışı. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 8(1), 1-26.

Alvanoğlu, Sönmez (2017). Türkiye'de alevi kimliği tartışmaları üzerine bir Değerlendirme. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 15, 173-189.

Aslan, Ş. (2023). Kimlikler, İnançlar, Alevilik ve Etnisite, *Sosyal Bilimler Perspektifinden Aleviler ve Alevilik* içinde (s. 50-62), Ankara: Ütopya Yayınları.

Borovalı, B. Ve Boyraz, C. (2015). The Alevi Workshops: An Opening Without an Outcome? *Turkish Studies*, 16:2, 145-160.

Ertan, M. (2017). *Aleviliğin Politikleşme Süreci: Kimlik Siyasetinin Kısıtlılıkları ve İmkanları*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ertan, M. (2023). Türkiye Siyasal Hayatında Alevi Partileri: (Türkiye) Birlik Partisi ve Barış Partisi Deneyimleri, *Sosyal Bilimler Perspektifinden Aleviler ve Alevilik* içinde (s. 136-167), Ankara: Ütopya Yayınları.

İngün-Karkış, Ö. (2020). Alevi Seçmenlerin Siyasal Tercihlerini Hangi Faktörler Belirler? Ekonomik Kriz mi, Kimliklere Yönelik Tehditler mi?, *Siyasal, Sosyal ve Kurumsal Yönleriyle İktisadi Kriz* içinde (s. 59-93), Ankara: Gazi Kitabevi.

Köse, T. (2012). Ideological or religious? Contending visions on the future of Alevi identity, identities. *Global Studies in Culture and Power*, 19(5), 576–596.

Özkul, D. (2015). Alevi "Openings" and Politicization of the "Alevi Issue" During the AKP Rule, *Turkish Studies*, 16, 1, 80-96.

Soner, A.B. ve Toktaş, Ş. (2011). Alevis and Alevism in the Changing Context of Turkish Politics: The Justice and Development Party's Alevi Opening, *Turkish Studies*, 12,3, 419-434.

Tekdemir, O. (2018). Constructing a social space for Alevi political identity: Religion, antagonism and collective passion. *National Identities*, 20,1, 31-51.

Yılmaz, İ. Ve Barry, J. (2019). The AKP's de-Securitization and re-Securitization of a Minority Community: The Alevi Opening and Closing. *Turkish Studies*, 21,2, 231-253.

⇒KESİŞİMSELLİK VE İKTİDAR İLİŞKİLERİ

Dr. Aslı Telseren Ömeroğlu[1]

İddia / Soru 1: Kesişimsellik teorisi son yıllarda ortaya atılmış bir kavramdır.

Yanlış. Kesişimsellik ilk olarak Kimberlé Crenshaw (1989; 1991) tarafından yazılan iki makalede kavramsallaştırılmıştır. Bu kavramsallaştırma o döneme kadar meydana gelmiş tarihsel, toplumsal ve politik süreçlerin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Özellikle 19. yüzyılda Afro-Amerikan kadınların uğradığı ayrımcılıkları ve onlara özgü ezilme biçimleri üzerine 1970'lerde siyah feministler tarafından araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar *black feminizm*i, yani siyah feminizm literatürünü oluşturmuştur (Kocadost, 2021). Bu akademik çalışmalarla Siyah kadınlar, 1960'ların sonları itibarıyla bir yandan cinsiyetlerinden ötürü bir baskıyla karşılaşırken diğer yandan etnik kökenlerinden ve ırksal görünümlerinden ötürü ayrı bir baskıyla karşılaştıklarını,

[1] Dr. Öğretim Üyesi, Doğuş Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, atelseren@dogus.edu.tr; Araştırmacı, LCSP & CEDREF, Université de Paris, ORCID: 0000-0003-3697-9858.

ralların da beyaz kadınların deneyimlerine odaklanarak geliştirildiğini, Afro-Amerikan kadınların haklarınınsa ancak bu beyaz kadınların ya da Afro-Amerikan erkeklerin deneyimleriyle kesiştiği ölçüde korunduğunu ortaya koydu.

Biraz önce bahsettiğim aynı kişinin nasıl olup da deneyimlerinin farklı bağlamlarda farklılaştığı konusunu anlamak için bile bu tüm tahakküm eksenlerini bir arada düşünmek önemli.

KAYNAKÇA

Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory, and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1, 139-167.

Crenshaw, K. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review*, *43*(6), 1241–1299.

Davis, K. (2015), L'intersectionnalité, un mot à la mode. Ce qui fait le succès d'une théorie féministe*, Cahiers du CEDREF: Intersectionnalité et colonialité. Débats contemporains,* 67-95.

Héritier, F. (1996). *Masculin-féminin*. Paris: O. Jacob.

Hill Collins, P., Toujours courageuses [*brave*] ? Le féminisme noir en tant que projet de justice sociale », *Intersectionnalité et colonialité. Débats contemporains,* 19-38.

Kocadost, B. (2021). *Kesişimsellik*. Feminist Bellek*. https://feministbellek.org/kesisimsellik/#:~:text=Kesi%C5%9Fimsellik%20cinsiyet%2C%20cinsel%20y%C3%B6nelim%2C%20s%C4%B1n%C4%B1f,ele%20al%C4%B1namayaca%C4%9F%C4%B1n%C4%B1%20vurgulayan%20bir%20yakla%C5%9F%C4%B1md%C4%B1r* (2 Ağustos 2022).

Nash, J. C. (2008). Rethinking Intersectionality. *Feminist Review*, 89, 1, 1-15.

Telseren Ömeroğlu, A. (2022). 19. Yüzyıl Fransız Oryantalist Resimlerinde Doğulu Kadınlar: Harem, Hamam ve Kamusal Alanda Kadın İmgeleri. *Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 1 , 3-24.

⇒LGBTİ'LER HAKKINDA DOĞRU BİLİNEN YANLIŞLAR

Dr. Jade Cemre Erciyes[1]

İddia / Soru 1: Sizce LGBTİ+ bir örgüt müdür ve aynı zamanda bu örgüte dâhil olan kişilerin tümüne verilen isim midir?

LGBTİ+'lardan bahsederken genellikle bir genelleme yapıp örgütleştirme, aralarında biraradalık, bütünlük varmış gibi bir algı var ancak bu, doğru bilinen yanlışlardan en temeli. LGBTİ aslında bir kısaltmadır. Farklı cinsiyet kimlikleri ve cinsel yönelim kimliklerinin baş harflerinden oluşan bir şemsiye kavram aslında. Bunu isterseniz biraz parçalayalım çünkü bundan sonra konuşacağımız her şey bunun üzerine dayalı olacağı için kavramı iyi anlamakta fayda olacağını düşünüyorum.

LGBTİ'nin öncelikle cinsel yönelim kimliklerini içeren ilk üç harfine bakalım. Bu harfler Lezbiyen, Gey, Biseksüel olarak bildiği-

[1] Dr., University of Sussex, School of Global Studies, jadecemre@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4186-8901.

ğini, tarihten günümüze efsaneleştirilmiş bazı kimliklerin toplumsal cinsiyete dair artık normalleşmeye başladığını görüyoruz. Ve bu bize -eğer çok geleneksel bir yapıda toplumsal cinsiyete bakıyorsak, yani sadece doğuştan gelen ve bize atanan cinsiyetlerin toplumda var olmasını istiyorsak- bir saldırı gibi geliyor olabilir. Ancak nasıl her insanın yaşama hakkı varsa, her insanın farklı cinsiyet kimliği ile de yaşama, cinsel yönelimiyle de yaşama hakkının olduğunu hatırlarsak daha güzel bir toplumda hep birlikte yaşayabiliriz diye düşünüyorum.

KAYNAKÇA

Ghattas, D. C. (2016). *İnterseks Bireylerin İnsan Haklarını Savunmak: Nasıl yardım Edebilirsiniz?* [Çeviren: Belgin Günay]. Ankara: Pembe Hayat LGBTT Dayanışma Derneği, Kaos GL Derneği, Interseks Anatolya, ILGA Europe, Oii Europe. https://ilga-europe.org/files/uploads/2022/04/interseks-bireylerin-insan-haklarini-savunmak.pdf (1 Kasım 2022).

Harmancı, C. (2022). HIV ile yaşayanlar, LGBTİ+LAR, seks işçileri. *Görünmeyeni Görünür Kılmak II "Pandeminin Derinleştirdiği Sağlık Eşitsizlikleri" Sempozyum Kitabı* (Ed. Bilgin vd.) içinde (s. 88-107). Ankara: HASUDER. https://www.halksagligiokulu.org/Kitap/Detay/gorunmeyeni-gorunur-kilmak-ii-sempozyum-pandeminin-derinlestirdigi-saglik-esitsizlikleri/68b78938-e528-a999-c26a-3a07e104cb1e (4 Aralık 2022)

Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği. (2014). *Başka Bir Aile Anlayışı Mümkün mü?* https://tr.boell.org/sites/default/files/baska_bir_aile_anlayisi_mumkun_mu.pdf (15 Ağustos 2022).

Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (KAOS GL). (2022a). *LGBT Sözlük.* https://kaosgl.org/haber/lgbt-sozluk (15 Ağustos 2022).

O'Neil, M. L. vd. (2022a). *Türkiye'de Kamu Çalışanı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseks ve Artıların Durumu: 2022 Yılı Araştırması*. https://kaosgldernegi.org/images/library/kamu-c-alis-anlari-2022.pdf (1 Kasım 2022).

O'Neil, M. L. vd. (2022b). *Türkiye'de Özel Sektör Çalışanı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseks ve Artıların Durumu: 2022 Yılı Araştırması*. https://kaosgldernegi.org/images/library/o-zel-sekto-r2022.pdf (1 Kasım 2022).

Pozitif Yaşam Derneği. (2022). *Kitaplarımız*. https://pozitifyasam.org/kitaplarimiz/ (1 Kasım 2022).

Şahin, S. (2016). *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı için LGBT Hakları El Kitabı*. Ankara: : Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği.

Taplı, E. (2018). *Eşcinselliğin Kısa Bir Tarihçesi.* https://hipokampusakademi.com/escinselligin-kisa-bir-tarihcesi/ (1 Kasım 2022).

Uluslararası Af Örgütü. (2018). *Interseks hakkında yanlış bilinen 5 şey.* https://www.amnesty.org.tr/icerik/interseks-hakkinda-yanlis-bilinen-5-sey (15 Ağustos 2022).

⇒HÜKÜMLÜ VE TUTUKLU ÇOCUKLAR (ÇOCUK ADALET SİSTEMİNDE DOĞRU BİLİNEN YANLIŞLAR)

Dr. Nilay Kavur[1]

İddia / Soru 1: Türkiye'de çocuk hapishaneleri nasıldır?

Türkiye'de çocuk hapishaneleri iki türlüdür ve aralarında mimari açıdan da çocukların özgürlük dereceleri açısından da devasa farklar vardır. Birincisi, hüküm giyen çocuklar için olan hapishaneler, yani suçu işlediğine karar verilmiş, hüküm giymiş ve hapsolmasına karar verilmiş çocuklar için var olan hapishaneler. Diğer yanda, tutuklu çocuklar için olan hapishaneler, yani suç işlediği şüphesi ile yargılanmakta olan, davanın sonucunun belirsiz olduğu, henüz hüküm giymemiş ancak genel olarak kaçma şüphesiyle özgürlüğünden alıkonulan çocuklar için inşa edilen hapishaneler.

[1] Dr., Koç Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, nkavur@ku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8468-6067.

KAYNAKÇA

Kavur, N. (2016). *Revisiting Remand Imprisonment Within Biopolitics: A Study on Turkey's Juvenile Justice System Through Legislative, Judiciary and Executive Powers" (Tutukluluğun Biyopolitika İçinde Yeniden Değerlendirilmesi: Yasama, Yargı ve Yürütme Ayaklarında Türkiye'nin Çocuk Adalet Sistemi Üzerine Bir Çalışma),* Doktora Tezi, University of Kent, İngiltere ve Eötvös Loránd University, Macaristan.

Kavur, N. (2020). Changes and continuities in the Turkish penal politics since 2000s, Special Issue: Turkey in 2000s: Change within Continuity, Continuity within Change*, Interdisciplinary Political Studies,* 62, 327-356.

Kavur, N. (2021). "İnsan Hakları Söylemi" Ne Zaman ve Nasıl Çocukları Değil de Hapishaneleri Kapatmayı Başlatabilir? Yüksek Güvenlikli Hapishaneden Sosyal Güvenliğe Doğru. *Çocuklar, Adalet, Haklar ve Eleştirel Sosyal Hizmet, Sevda Uluğtekin'e Armağan* içinde (s. 19-43), Ankara: Nika Yayınevi.

Kavur, N. (2021). The (in)distinction between remand imprisonment and prison sentence: revisiting pre-trial detention within Turkish youth justice system. *International Journal of Law, Crime and Justice.* Vol 65.

Kavur, N. (2023). Managing Turkey's marginalized youth: 'managerialism' in Turkey's youth justice and penal systems, Youth Justice. https://doi.org/10.1177/14732254231184771

Öztürk, C. (1995). *Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimin Doğuşu 1: Islahaneler, Hakkı Dursun, Irmak Armağanı*. Ankara: Türk Tarih Basımevi.

Rusche, G. ve Kirchheimer, O. (2003). *Punishment and Social Structure*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers.

Sipahi, A. (2006). *Labour-Based Prisons in Turkey 1933-1953.* Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Ankara.

Ümit, Eylem. (2006). *Kentte Suça Karışmış Çocuklarda Toplumsal Ortam ve Ceza Ehliyeti Araştırmaları*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Yalçın, A. (2016). *Türkiye'de Çocuk Mahpus Olmak*. İstanbul: TCPS Kitaplığı 7.

İKTİDAR VE DEMOKRASİ
Çağdaş Tartışmalar

Editör
Sibel Kiraz

nobel

İKTİDAR VE DEMOKRASİ: Çağdaş Tartışmalar

Editör: Sibel Kiraz

Yayın No.: 4847
Yönetim Siyaseti ve Kamu Yönetimi No.: 100
ISBN: 978-625-397-281-3
E-ISBN: 978-625-397-282-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kiraz, Sibel.
İKTİDAR VE DEMOKRASİ: Çağdaş Tartışmalar / Editör: Sibel Kiraz
1. Basım, XIV + 416 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-281-3
E-ISBN: 978-625-397-282-0
1. İktidar 2. Demokrasi 3. Siyaset Felsefesi 4. Çağdaş Felsefe

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ ..... **v**

FOUCAULT, İKTİDAR VE DEMOKRASİ **1**
Utku Özmakas

JÜRGEN HABERMAS: TEKNOKRATİK BİLİNCE KARŞI DEMOKRATİK MÜZAKERE **39**
Ferda Yıldırım

AXEL HONNETH VE ELEŞTİREL TEORİ GELENEĞİ: İKTİDAR, TOPLUMSAL PATOLOJİ VE DEMOKRATİK İMGELEM **71**
Özgür Emrah Gürel

SİYASAL SAVAŞLAR: GRAMSCI'DE HEGEMONYA, İKTİDAR VE SİVİL TOPLUM **101**
Kurtul Gülenç - Akın Karaca

BİR RADİKAL DEMOKRASİ TEKLİFİ: ERNESTO LACLAU VE CHANTAL MOUFFE **133**
Fatma Betül Tatlı

MEŞRUİYET, İKTİDAR VE DEMOKRASİ: SEYLA BENHABİB'İN MÜZAKERECİ DEMOKRASİ MODELİ .. **167**
Murat Satıcı

HANNAH ARENDT: GÖRÜNÜRLÜK VE POLİTİK GÜÇ ALANI OLARAK KAMUSAL ALAN VE DEMOKRASİ 193
Melike Durmaz

ADALET VE DOSTLUK İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DERRIDA'DA GELECEK DEMOKRASİ 213
Banu Alan Sümer - Erdem Baykal

JUDITH BUTLER'IN İDDİASI: ALTÜST İKTİDAR VE DEMOKRASİ..... 245
Ezgi Demir Oralgül

ANTİ İKTİDAR ÖZNESİ OLARAK HERHANGİ VAR OLANLAR: AGAMBEN'İN TEMEL KAVRAMLARI ÜZERİNE 271
Fikriye Gözde Mocan

JEAN-LUC NANCY: DEMOKRASİYİ DÜŞÜNMEK 299
Eylem Yolsal-Murteza

MICHAEL HARDT VE ANTONIO NEGRI: BİYOPOLİTİKANIN OLANAKLARI VE DEMOKRASİ 319
Öner Güler

DELEUZE: İKTİDAR VE DEMOKRASİ ÜZERİNE 343
Bahattin Uzunlar

FANTAZMAGORİ OLARAK DEMOKRASİ: WALTER BENJAMIN DÜŞÜNCESİ IŞIĞINDA İKTİDAR ELEŞTİRİSİ 375
Emine Canlı

ÖZ GEÇMİŞLER 409

FOUCAULT, İKTİDAR VE DEMOKRASİ

Utku Özmakas

1

Yirminci yüzyılda iktidara ilişkin görüşlerimizi en çok etkileyen düşünürlerin kimler olduğu sorulsa hemen hemen herkesin en azından bir isim üzerinde uzlaşacağına pek şüphe yoktur: Michel Foucault. Fransız düşünür, yapıtlarıyla iktidara ilişkin geleneksel yaklaşımlardaki çürük tahtalara işaret etmekle kalmadı, aynı zamanda iktidarı kavramak için yepyeni bir harita, muhtelif güzergâhlar ve araçlar da sundu. Bir yandan iktidarı devlet ve egemenlik merkezli yorumlayan anlayışlara meydan okudu, öte yandan da önümüze koyduğu bir dizi yeni kavramsal araçla başka bir bakışın imkânına işaret etti. Dolayısıyla -iki anlamıyla da- bu *hacimli düşünce* yalnızca felsefe sahasında değil, siyaset bilimden iletişim çalışmalarına, antropolojiden kültürel çalışmalara kadar pek çok alanda etkili oldu.

Foucault'nun "iktidar" kavramının çözümlenmesine yaptığı katkıyı anlamak için farklı kapıları zorlamak mümkündür zira hemen hemen bütün çalışmaları bir biçimde bu kavrama bağlanır, bu kavramdan yoksun bir yorumlama girişimi daima eksiklikle malul olacaktır. Dolayısıyla bu çalışmada önce Foucault'nun düşüncesinin iki temel unsurundan biri olan "özne" ("öznel deneyim") ve iktidar kavramları ele alınacaktır zira hangi kapının anahtarı çevrilirse çevrilsin, bu

Frédéric Gros'un *Deliliğin Tarihi* için bağlamında söylediği şu cümlelerdeki "akıl" ifadesinin yerine "demokrasi" yazmamızda hiçbir beis yoktur: "Felsefe geleneksel olarak bütünleştirici, uzlaştırıcı ve barışı sağlayan bir Akıl tezini savunuyor olsa da Foucault anlatısında rasyonelliğin dışlayan, cezalandıran ve ayrıştıran yüzünü keşfeder. Gururla taşıdığımız bu klasik iyi akıl aslında bir ölçüde gizli bir şiddet içeriyor olabilir."[79]

Başta da dile getirdiğimiz üzere iktidarı tanımlamak imkânsız bir görev değildir. Theodor Adorno'nun dediği gibi "şudur neredeyse imkânsız olan görev: Başkalarının iktidarının da kendi iktidarsızlığımızın da bizi aptallaştırmasına izin vermemek."[80] Michel Foucault, bunun için bize gereken kavramsal alet çantasını veren en önemli düşünürlerden biri olmaya devam ediyor. Yeter ki bunun için gerekli edevatı yanlış ışık altında veyahut yanlış adreste aramayalım.

▶ Kaynakça

Adorno, Theodor. *Minima Moralia*. çev. Orhan Koçak ve Ahmet Doğukan, İstanbul: Metis Yayıncılık, 2012.

Dahl, Robert. "The Concept of Power", *Behavioral Sciences*. 2/3 (1957), 201-215.

Foucault, Michel, "Hakikat ve İktidar", *Entelektüelin Siyasi İşlevi*. çev. Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005,

Foucault, Michel. "Foucault", *Felsefe Sahnesi*. çev. Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004.

rağmen hakların, disiplin sistemine ya da güvenlik sistemine karşı eleştirel bir enstrüman olarak kullanılmasının son derece faydalı olduğunu düşünüyorum." Bk. "Danger, Crime and Rights: A Conversation between Michel Foucault and Jonathan Simon", *Theory, Culture & Society*, cilt: 34, s. 1, s. 19.

79 Frédéric Gros, "Foucault Deliliğe Sarsıcı Gücünü İade Ediyor", *Sosyal Bilimlerde 101 Temel Kitap*, çev. Zeynep Turan, Der. Cyril Lemieux, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2022, s. 80-81.

80 Theodor Adorno, *Minima Moralia*, çev. Orhan Koçak ve Ahmet Doğukan, İstanbul: Metis Yayıncılık, 2012, s. 61.

Foucault, Michel. "Michel Foucault ile Söyleşi: Cinsiyet, İktidar ve Kimlik Siyaseti", *İktidarın Gözü*. çev. Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2007.

Foucault, Michel. "Michel Foucault'nun Oyunu", *Entelektüelin Siyasi İşlevi*. çev. Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.

Foucault, Michel. "Monstrosities in Criticism". çev. Robert J. Matthews, *Diacritics*, cilt: 1, sayı: 1, 1971.

Foucault, Michel. "Nietzsche, Soybilim, Tarih", *Felsefe Sahnesi*. çev. Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004.

Foucault, Michel. "Özne ve İktidar", *Özne ve İktidar*. çev. Işık Ergüden ve Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.

Foucault, Michel. "Siyaset ve Etik", *Özne ve İktidar*. çev. Işık Ergüden ve Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.

Foucault, Michel. *Cinselliğin Tarihi*. çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2007.

Foucault, Michel. *Doğruyu Söylemek*, çev. Kerem Eksen, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

Foucault, Michel. *Foucault à Montréal*. Montréal: Les éditions de la rue Dorion, 2021.

Foucault, Michel. *Güvenlik, Toprak, Nüfus*. çev. Ferhat Taylan, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013,

Foucault, Michel. *The Birth of Biopolitics*. çev. Graham Burchell, Londra: Palgrave.

Foucault, Michel. *The Government of Self and Others*, çev. Graham Burchell, Londra: Palgrave, 2010.

Foucault. Michel. "Danger, Crime and Rights: A Conversation between Michel Foucault and Jonathan Simon", *Theory, Culture & Society*, cilt: 34, sayı: 1, 2017.

Fraser, Nancy. *Unruly Practices: Power, Discourse, and Gender in Contemporary Social Theory*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1989.

Gros, Frédéric. "Foucault Deliliğe Sarsıcı Gücünü İade Ediyor", *Sosyal Bilimlerde 101 Temel Kitap*. çev. Zeynep Turan, Der. Cyril Lemieux, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2022.

Kelly, Mark G.E. *The Political Philosophy of Michel Foucault*. New York: Routledge, 2009.

Lemke, Thomas. *Biyopolitika*. çev. Utku Özmakas, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

Lemke, Thomas. *Foucault, Governmentality, and Critique*, Londra: Paradigm, 2011.

Lukes, Steven. *İktidar: Radikal Bir Görüş*. çev. Mehmet Ratip, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

Olssen, Mark. "Invoking Democracy: Foucault's Conception (With Insights from Hobbes), *Counterpoints*, 292 (2007): 205-226

Olssen, Mark. *A Normative Foucauldian.* Leiden: Brill, 2021.

Özmakas, Utku. "Firari Demokrasi", *Mediterranean Journal of Humanities*. X (2020): 381-396.

Özmakas, Utku. *Biyopolitika: İktidar ve Direniş*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

William Connolly, "Beyond Good and Evil: The Ethical Sensibility of Michel Foucault", *Political Theory*. 21/3 (1993): 265-389.

Wolin, Sheldon S. "On the Theory and Practice of Power", *Fugitice Democracy and Other Essays*. Princeton: Princeton University Press, 2016.

JÜRGEN HABERMAS: Teknokratik Bilince Karşı Demokratik Müzakere

Ferda Yıldırım

2

► Giriş

Çağdaş tartışmalarda giderek artan önemine rağmen demokrasinin kabul ile ret arasında salındığı bir meşruiyet kriziyle karşı karşıya olduğu söylenebilir. Bu krizi derinleştiren faktörleri tartışmaya açtığımızda sorunsallaştırdığımız kavramlardan biri de iktidardır. Yönetsel pratiklerin bireysel ve toplumsal pratiklere nüfuz ettiği ve hatta zaman zaman bu pratikleri belirlediği günümüz dünyasında adalet, eşitlik, özgürlük, demokrasi gibi kavramların altı oyulmakta, dahası bu kavramlar anti demokratik uygulamaları meşrulaştıran bir karaktere büründürülerek sömürgeleştirici düzeneklere rahatlıkla eklemlenebilmektedir. Kendisini demokratik olarak nitelendiren ve özgürlükçü politikalar geliştirilmesi gerektiğine dikkat çeken modern toplumların gelişimi izlendiğinde, demokrasinin ya bu toplumlar ya da çeşitli devlet otoriteleri ile bürokratik yapılanmalar tarafından araçsallaştırıldığı görülmektedir.

Dünyada yaşanan toplumsal ve siyasal gelişmelerde açığa çıkan bu çelişki, demokrasinin yaşadığı meşruiyet krizini

Üçüncü olarak, mevcut eşitsizliklerin görünür kılındığı bir toplum analizine yönelmek ve demokrasi tartışmasını bu analiz temelinde yürütmek gerekir. İleri kapitalizmdeki gelir adaletsizliği ve artan yoksulluğun sebep olduğu eşitsizliğe ulus devletlerin ayrımcı politikaları eşlik etmektedir. Bunların yanı sıra artan göçler, salgın hastalıklar, iklim ve gıda krizi gibi küresel ölçekteki sorunlar eşitsizliği derinleştiren diğer hususlardır. Bugün neden hâlâ demokrasiyi savunmamız gerektiğini sorarsak, yükselen hak taleplerinin ancak demokrasinin kazanımları sayesinde karşılık bulabileceği cevabını verebiliriz. İnsan hakları bir ütopya olmadığı gibi demokrasi de bir ütopya ya da hızlı çıkarımlarla reddedilecek bir ideal değildir. Her ikisi de tarihsel-toplumsal gerçeklikte açığa çıkar ve yurttaşların sahici taleplerine dayanır. Dolayısıyla mevcut demokrasilerin çelişkileri, demokratik kazanımlardan vazgeçmeyi zorunlu kılmaz. Yurttaşların kendi yaşamlarını etkileyecek kararlara dâhil olması bu nedenle oldukça önemlidir. Dolayısıyla çalışmanın girişinde de ifade ettiğimiz gibi, demokrasi bir taraftan yurttaşların hak ve sorumluluklarını gündeme taşıyan, diğer taraftan ise devlet yöneticilerini yurttaşlara karşı sorumluluklarını yerine getirmeye davet eden bir çağrı olarak kabul edilebilir.

► Kaynakça

Arato, Andrew. "Reflexive Law, Civil Society, and Negative Rights". *Cardozo Law Review*. 17 (1995-1996): 785-789.

Arendt, Hannah. *Şiddet Üzerine*. Çev. Bülent Peker. İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

Deflem, Mathieau. "Law in Habermas's Theory of Communicative Action". *Habermas, Modernity and Law*. Ed., Mathieu Deflem. London: Sage Publications, 1996.

Foucault, Michel. "Bir Özgürlük Pratiği Olarak Kendilik Kaygısı Etiği". Çev. Osman Akınhay. *Özne ve İktidar: Seçme Yazılar 2*. Haz., Ferda Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019.

Foucault, Michel. *Biyopolitikanın Doğuşu*. Çev. Alican Tayla. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

Foucault, Michel. "Hükümetlere Karşı, İnsan Hakları". Çev. Işık Ergüden. *Özne ve İktidar: Seçme Yazılar 2*. Haz., Ferda Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019.

Geuss, Raymond. *Eleştirel Teori: Habermas ve Frankfurt Okulu*. Çev. Ferda Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2002.

Goode, Luke. *Jürgen Habermas, Democracy and the Public Sphere*. London: Pluto Press, 2005.

Gülenç, Kurtul ve Özgür Emrah Gürel. "Önsöz: Eleştiri, Özgürlük ve Toplumsal Ontoloji: Yirmi Birinci Yüzyılda Hegel'i Yeniden Düşünmek". *Alacakaranlıkta Hegel'i Düşünmek: Eleştiri, Özgürlük, Toplumsal Ontoloji*. Der., Kurtul Gülenç ve Özgür Emrah Gürel. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2021.

Habermas, Jürgen. *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Çev. William Rehg. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1996.

Habermas, Jürgen. "Hannah Arendt'in İletişimsel Erk Kavramı". Çev. Zeynep Çağlayan. *Cogito*. 5 (1995): 257-268.

Habermas, Jürgen. *"İdeoloji" Olarak Teknik ve Bilim*. Çev. Mustafa Tüzel. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019.

Habermas, Jürgen. *İletişimsel Eylem Kuramı*. Çev. Mustafa Tüzel. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2001.

Habermas, Jürgen. *Moral Consciousness and Communicative Action*. Çev. Christian Lenhardt ve S. Weber Nicholsen. Maldon: Polity Press, 2007.

Habermas, Jürgen. *"Öteki" Olmak, "Öteki"yle Yaşamak*. Çev. İlknur Aka. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.

Habermas, Jürgen. *Söylem Etiği*. Çev. Seyit Coşkun. Ankara: Fol Kitap, 2020.

Habermas, Jürgen. "The Public Sphere: An Encyclopedia Article". *New German Critique*. 3 (1974): 49-55.

Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*. Çev. Paul Guyer ve Allen W. Wood. Cambridge: Cambrdige University Press, 1998.

Marcuse, Herbert. *Tek Boyutlu İnsan*. Çev. Seçkin Çağan. İstanbul: May Yayınları, 1968.

Mouffe, Chantal. "Radikal Demokrasi: Modern mi Postmodern mi?". Çev. Mehmet Küçük. *Modernite versus Postmedirnite*. Der., Mehmet Küçük. Ankara: Vadi Yayınları, 1994.

AXEL HONNETH VE ELEŞTİREL TEORİ GELENEĞİ: İktidar, Toplumsal Patoloji ve Demokratik İmgelem

Özgür Emrah Gürel

3

▶ I

Georg Lukács'ın *Tarih ve Sınıf Bilinci* (1923)[1] ve Karl Korsch'un *Marksizm ve Felsefe* (1923)[2] adlı çalışmaları, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Marksizmin felsefi boyutunun tekrar gündeme getirilmesinde en çarpıcı incelemeler olarak ön plana çıkmıştır. Bu iki düşünürün ileri sürdüğü pek çok kavram, Marx'ın uzun zamandır ihmal edilen *1844 El Yazmaları*'nın yayımlanmasıyla (1932)[3] ortaya çıkarılan yeni keşiflerle birlikte, on yıl sonra doğrulanmış oldu. Farklı nedenlerden dolayı bu düşünürlerin çabaları gücünü kaybettiğinde, Marksist teoriyi yeniden canlandırmak görevini, ilk olarak Toplumsal Araştırmalar Enstitüsündeki genç düşünürler üstlendi. Axel Honneth'in de vurguladığı üzere, 1930'lardaki Frankfurt

1 Georg Lukács, *History and Class Consciousness: Studies in Marxist Dialectic*, çev. Rodney Livingstone, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1971.
2 Karl Korsch, *Marxism and Philosophy*, çev. Fred Haliday, London: Verso, 2012.
3 Karl Marx, *1844 El Yazmaları*, çev. Murat Belge, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.

► Kaynakça

Adorno, Theodor W. *Minima Moralia: Sakatlanmış Yaşamdan Yansımalar*. Çev. Orhan Koçak ve Ahmet Doğukan. İstanbul: Metis Yayınları, 6. bs. 2009.

Adorno, Theodor W. *Negatif Diyalektik*. çev. Şeyda Öztürk. İstanbul: Metis Yayınları, 2. bs. 2019.

Çıdam, Volkan. "Eleştirel Teorinin (Sol-)Hegelci Revizyonu: Axel Honneth ve Tanınnma Kavramı", *Alacakaranlıkta Hegel'i Düşünmek: Eleştiri, Özgürlük, Toplumsal Ontoloji*. Kurtul Gülenç ve Özgür Emrah Gürel. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2021.

Habermas, Jürgen. *Between Facts and Norms: Contributions of a Discourse Theory of Law and Democracy*. Çev. William Rehg. Cambridge, Mass.: The MIT Press, 3. bs. 1999.

Habermas, Jürgen. *The Philosophical Discourse of Modernity: Twelve Lectures*. Çev. Frederick G. Lawrence. Cambridge, Mass.: The MIT Press, 11. bs. 2000.

Honneth, Axel. "A Physiogonomy of the Capitalist Form of Life: A Sketch of Adorno's Social Theory", *Pathologies of Reason*, *Pathologies of Reason: On the Legacy of Critical Theory*. Çev. James Ingram. New York: Columbia University Press, 2009.

Honneth, Axel. "A social pathology of reason: on the intellectual legacy of Critical Theory", *The Cambridge Companion to Critical Theory*. Haz. Fred Rush. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Honneth, Axel. "Pathologies of the Social: The Past and Present of Social Philosophy", *Disrespect: The Normative Foundations of Critical Theory*. Çev. Joseph Ganahl, Cambridge, UK: Polity Press, 2007.

Honneth, Axel. "Reconstructive Social Criticism with a Genealogical Proviso: On the Idea of "Critique" in the Frankfurt School", *Pathologies of Reason: On the Legacy of Critical Theory*. Çev. James Ingram. New York: Columbia University Press, 2009.

Honneth, Axel. "The Other of Justice: Habermas and the Ethical Challenge of Postmodernism", *Disrespect: The Normative Foundations of Critical Theory*. Çev. John Farrell. Cambridge, UK: Polity Press, 2007.

Honneth, Axel. *Das Recht Der Freiheit: Grundriss einer demokratischen Sittlichkeit*. Berlin: Suhrkamp, 2011.

Honneth, Axel. *Recognition: A Chapter in the History of European Ideas*. Çev. Joseph Ganahl. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.

Honneth, Axel. *Sosyalizm Fikri: Bir Güncelleme Denemesi*. Çev. Cem Şentürk, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

Honneth, Axel. *Tanınma Uğruna Mücadele: Sosyal Çatışmaların Ahlaki Grameri Üzerine*. Çev. Özgür Aktok. İstanbul: İthaki Yayınları, 2016.

Honneth, Axel. *The Critique of Power: Reflective Stages in a Critical Social Theory*. Çev. Kenneth Baynes. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1991.

Honneth, Axel. *The Pathologies of Individual Freedom: Hegel's Social Theory*. Çev. Ladislaus Löb. Princeton: Princeton University Press, 2010.

Horkheimer, Max. "The Latest Attack on Metaphysics", *Critical Theory: Selected Essays*. Çev. Matthew J. O'Connell ve diğerleri, New York: Continuum, 2002.

Horkheimer, Max. *Dawn & Decline: Notes 1926-1931 and 1950-1969*. Çev. Michael Shaw. New York: The Seabury Press, 1978.

Horkheimer, Max. *Geleneksel ve Eleştirel Kuram*. Çev. Mustafa Tüzel. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 3. bs. 2023.

Ingram, David. *Critical Theory and Philosophy*. St. Paul, Minnesota: Paragon House, 1990.

Korsch, Karl. *Marxism and Philosophy*. Çev. Fred Haliday, London: Verso, 2012.

Laden, Anthony Simon. "Reasonable Deliberation: Construction, Power and the Struggle for Recognition", *Recognition and Power: Axel Honneth and the Tradition of Critical Social Theory*. Haz. Bert van den Brink ve David Owen. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Lukács, Georg. *History and Class Consciousness: Studies in Marxist Dialectic*. Çev. Rodney Livingstone. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1971.

Marx, Karl *1844 El Yazmaları*. Çev. Murat Belge. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. bs. 2021.

Savaşçın, Zeynep. "Çağdaş Siyaset Felsefesinde Hegel'e Dönüş: Axel Honneth'in Düşüncesinde Tanınma Sorunu ve Özgürlüğün Toplumsal Koşulları". *Felsefi Düşün*. 4(2015): 159-182.

Zurn, Christopher F. *Axel Honneth: A Critical Theory of the Social*. Malden, MA: Polity Press, 2015.

SİYASAL SAVAŞLAR: Gramsci'de Hegemonya, İktidar ve Sivil Toplum

Kurtul Gülenç - Akın Karaca

4

Antonio Gramsci 20. yüzyıl Batı Marksizmi'nin en önemli isimlerinden biri olarak kabul edilmektedir. İtalyan düşünürün başvurduğu temel kavramlar ve bu kavramlar çerçevesinde ortaya koyduğu metodolojik ve maddi çözümlemeler sadece kendi yüzyılını etkilemekle kalmamış, 21. yüzyılda da güncelliğini korumaya devam etmiştir. Post Marksist siyaset anlayışının önemli temsilcileri sayılan Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'un radikal demokrasi savı çerçevesinde geliştirdikleri yeni sosyalist stratejinin hegemonya kavramından hareketle tesis edilmesi[1] ve yine günümüzde önemli bir tartışma bağlamını oluşturan post faşizm sorunsallaştırmasının büyük ölçüde Gramsci'nin ideoloji anlayışına referansla yürütülmesi[2] düşünürün fikirlerinin güncelliğini koruduğunun ispatı olarak yorumlanabilir.

Gramsci yapılar tartışmasından tarihsel blok kavramına, sivil toplumdan siyasal toplum ve devlet çözümlemesine, he-

1 Bk. Ernesto Laclau ve Chantal Moufe, *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*, çev. Ahmet Kardam. (İstanbul: İletişim, 2017).

2 Bk. John Keane, *Yeni Despotizm*, çev. İsmail Ferhat Çekem. (İstanbul: İletişim, 2021); Robert Paxton, *Faşizmin Anatomisi*, çev. Hakan Atay ve Hivren Demir Atay (İstanbul: İletişim, 2014).

rak devlet henüz ekonomik-korporatif aşamasındadır ancak organik bir bütünlük olarak kendisini yöneten bir sivil toplumu oluşturabilmek ve yeni devlet örgütlenmelerini yaratabilmek için bu aşamanın ötesine geçmek gerekir. Burjuva hegemonyası sivil toplumun tam olarak gelişmişliğine dayanarak parlamenter hükûmeti ortaya çıkarmıştır. İşçi sınıfının hegemonyası da aynı şekilde temelini sivil toplumdan almalı ve çabalarını siyasal toplumun sivil toplumda soğurulması ve devletin sönümlenmesine yöneltmelidir, bu sayede zorlayıcı müdahaleler yerini yönetilenlerin çıkarlarını tatmin eden bir rızaya bırakır. İşte bu mevzi savaşının kazanılması olacaktır ve daha önce de belirtildiği gibi siyasette mevzi savaşının kazanılması iktidarı ele geçirmek konusunda belirleyicidir.

▶ Kaynakça

Anderson, Perry. *Gramsci: Hegemonya, Doğu-Batı Sorunu ve Strateji*, çev. Tarık Günersel. (İstanbul: Salyangoz, 2007).

Bağla, Lusin. "Antonio Gramsci ve Aydınların Rolü Sorunu", *Birikim*, sayı 23, (1977).

Bank, R. Berker. "Gramsci'nin Devlet ve Hegemonya Kavramlarının Kuramsal Çözümlemesi", *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt VIII, Sayı 2 (2015).

Buci-Glucksmann, Christine. "Hegemonya ve Rıza: Politik Bir Strateji", *Gramsci'ye Farklı Yaklaşımlar* içinde, der. Anne Showstack Sassoon, çev. Mustafa Kemal Coşkun, Burcu Şentürk, Ozan Kamiloğlu, Çağla Erdoğan. (Ankara: Dipnot, 2012).

Bobbio, Norberto ve Texier, Jacques. *Gramsci ve Sivil Toplum*, çev. Kenan Somer ve Arda İpek. (Ankara: Savaş, 1982).

Cevizci, Ahmet. *Felsefenin Kısa Tarihi*. (İstanbul: Say, 2012), s. 491.

Cornu, Auguste. "Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi", Karl Marx, *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi* içinde, çev. Kenan Somer. (Ankara: Sol, 1997).

Draper, Hal. "State and Bureaucracy", *Karl Marx's Theory of Revolution*, vol. 1. (New York ve Londra: Monthly Review, 1977).

Fedoseyev, Pyotr Nikolayeviç ve diğerleri. *Karl Marx – Biyografi*, çev. Ertuğrul Kürkçü, (İstanbul: Öncü Kitabevi, 1976).

Gramsci, Antonio. *Hapishane Defterleri – Seçmeler*, çev. Adnan Cemgil. (İstanbul: Belge, 1986).

Gramsci, Antonio. "Kapital'e Karşı Devrim", *Gramsci Kitabı Seçme Yazılar 1916-1935* içinde, der. David Forgacs, çev. İbrahim Yıldız. (Ankara: Dipnot, 2010).

Gramsci, Antonio. *Hapishane Defterleri*, cilt 1-4, çev. Barış Baysal, (İstanbul: Khalkedon, 2014)

Gramsci, Antonio. *Modern Prens: Machiavelli, Siyaset ve Modern Devlet Üzerine*, çev. Pars Esin (İstanbul: Dipnot, 2018).

Hoare, George ve Sperber, Nathan. *An Introduction to Antonio Gramsci: His Life, Thought, Legacy*. (Londra: Bloomsbury, 2016).

Keane, John. *Yeni Despotizm*, çev. İsmail Ferhat Çekem. (İstanbul: İletişim, 2021).

Laclau, Ernesto ve Moufe, Chantal. *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*, çev. Ahmet Kardam. (İstanbul: İletişim, 2017).

Merrington, John. "Gramsci'nin Marksizm Anlayışında Kuram ve Uygulama", *Siyaset Biliminde Temel Yaklaşımlar* içinde, haz. Kemal Saybaşlı. (İstanbul: Doruk, 1999).

Öz, Haden. "Gramsci Felsefesinin Temel Kavramları 1", https://oggito.com/icerikler/gramsci-felsefesinin-temel-kavramlari-1/63661, Erişim tarihi 18 Şubat 2023.

Özbek, Sinan. *İdeoloji Kuramları.* (İstanbul: Bulut, 2003).

Özgüden, Mehmet. *Hegemonya ve Politik Toplum: Bir Gramsci Okuması*, (Ankara: Phoenix, 2015).

Paxton, Robert. *Faşizmin Anatomisi*, çev. Hakan Atay ve Hivren Demir Atay (İstanbul: İletişim, 2014).

Portelli, Hugues. *Gramsci ve Tarihsel Blok*, çev. Kenan Somer. (Ankara: Savaş, 1982).

Ransome, Paul. *Antonio Gramsci: Yeni Bir Giriş*, çev. Ali İhsan Başgül. (Ankara: Dipnot, 2011).

Vacca, Giuseppe. "Aydınlar ve Marksist Devlet Teorisi", *Gramsci'ye Farklı Yaklaşımlar* içinde, der. Anne Showstack Sassoon, çev. Mustafa Kemal Coşkun, Burcu Şentürk, Ozan Kamiloğlu, Çağla Erdoğan. (Ankara: Dipnot, 2012),

Yetiş, Mehmet. "Marx ve Sivil Toplum", *Praksis*, sayı 10 (2011)

BİR RADİKAL DEMOKRASİ TEKLİFİ: Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe

Fatma Betül Tatlı

5

► Giriş

Gregor McLennan, Marksizme yönelik eleştirileri üç kategoride sınıflandırır: İndirgemecilik, özcülük ve evrenselcilik.[1] Bu eleştirilerin derli toplu bulunduğunu düşündüğü ve postmodern bir kaynak olarak aldığı Michele Barrett'in *The Politics of Truth: From Marx to Foucault* isimli çalışmasına referansla eleştirilerin temel argümanlarını da şöyle özetler:

- 19. yüzyılın kapitalist modeli ile şekillenen Marksizmin materyalist öncülleri (ekonomik) geç 20. yüzyılın siyaset, kültür ve toplumsal yaşamına ilişkin yeterli bir açıklama temeli sunamaz.
- Çeşitlilik ve farklılıkların görünür olduğu bu çağda Marksizmin sınıf teorisi, dayandığı a priori özne belirlenimi nedeniyle artık iş görmemektedir ve sosyal

1 Gregor Mclennan, "Post Marxism and the Problems of 'modernist' Explanation." *Contemporary Issues in Education*, Vol. 14. (1995), s. 140. (Erişim 23.02.2020)

► Kaynakça

Anderson, Perry. *Batı Marksizmi Üzerine Düşünceler.* Çev. Bülent Aksoy. 5. Baskı. İstanbul: Birikim, 2016.

Benhabib, Şeyla *Modernizm, evrensellik ve birey: Çağdaş Ahlak felsefesine Katkılar.* Çev. Mehmet Kaçak. İstanbul: Ayrıntı, 1992.

Benhabib, Şeyla. "Demokratik Moment ve Farklılık Sorunu", *Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışılmaya Açılması*. Çev. Zeynep Gürata-Cem Gürsel. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 1999.

Boron, Atilio A. "Embattled Legacy: "Post Marxism" and the Social and Political Theory of Karl Marx, Latin American Perspectives"*, Politics, Culture, and Postmodernism,* Vol. 27, No. 4, (Jul., 2000), (pp. 49-79).

Carnoy, Martin. "Gramsci ve Devlet", *Praksis* 3. Çev. Mehmet Yetiş, 2001. (Orijinal metin "State and Political Theory, Princeton University Press, 1984").

Coşkun, M. K. "Süreklilik ve Kopuş Teorileri Bağlamında Türkiye'de Eski ve Yeni Toplumsal Hareketler", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* Cilt 61, Sayı 01, 2006.

Dunayevskaya, Raya. *Marxism and Freedom*, New York: Columbia University Press, 1989.

Fisken, Timothy David. "The Turn to the Political: Post Marxism and Marx's Critique of Politics", (Unpublished Phd Theses). Berkeley: University of California, 2012.

Gouldner, Alvin*. The Two Marxism*. New York: Seabury, 1980.

Gregor, Mclennan. "Post Marxism and the Problems of 'modernist' Explanation." *Contemporary Issues in Education,* Vol. 14., 1995.

Johansen, Tormod Otter. *Three Concepts of The Political – A Comparative Study of The Political in the Works of Hannah Arendt, Jacques Rancière and Chantal Mouffe*, Höstterminen: Södertörn University, 2012.

Korsch, Karl. *Marksizm ve Felsefe.* Çev. Yılmaz Öner. İstanbul: Belge, 1991.

Laclau Ernesto ve Chantal Mouffe. "Amasız Fakatsız Marksizm Sonrası", Marksizm ve Gelecek Sayı:5. Çev. Ahmet Kardam, (http://tustav.org/yayinlar/sureli_yayinlar/marksizm-ve-gelecek/1992_5.pdf.1992. (Erişim Tarihi: 15.02.2020).

Laclau, Ernesto ve Chantal Mouffe. *Hegemonya ve Sosyalist Strateji, Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru.* Çev. Ahmet Kardam. İstanbul: İletişim, 2017.

Laclau, Ernesto. *Evrensellik, Kimlik, Özgürleşme.* Çev. Ertuğrul Başer. İstanbul: Birikim, 2015.

Laclau, Ernesto. *Marksist Teoride İdeoloji ve Politika*. Çev. Faruk Gültekin. İstanbul: Doruk Yayınları, 2015.

Miliband, Ralph. "The New Revisionism in Britain", *New Left Review* 150, 1985.

Mouffe, Chantal. "Democracy, Power, and the 'Political'", Ed. Seyla Benhabib, *Democracy and Difference, Contesting the Boundaries of the Political*, New Jersey: Princeton University, 1996.

Mouffe, Chantal. *Demokratik Paradoks*. Çev. A. Cevdet Aşkın. 3. Baskı. Ankara: Epos.

Mouffe, Chantal. *Dünyayı Politik Düşünmek, Agonistik Siyaset*. Çev. Murat Bozluolcay. İstanbul: İletişim, 2015.

Purvis, Trevor ve Alan Hunt. *Discourse, Ideology, Discourse, Ideology, Discourse, Ideology...* Vol. 44, No. 3, The British Journal of Sociology, (Sep., 1993), pp. 473- 499.

Schmitt, Carl. *Siyasal Kavramı.* Çev. Ece Göztepe. İstanbul: Metis, 2012.

Smith, Anna Marie. Laclau and Mouffe:The Radical Democratic Imaginary. London and New York, 1998.

Tatlı, Fatma Betül. "Çağdaş Siyaset Felsefesinde Post Marksizm: Özne, Siyaset ve Demokrasi Üzerine Eleştirel Soruşturmalar". Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul. 2022.

Wood, Ellen Meiksins. *Sınıftan kaçış, yeni 'hakiki' sosyalizm*. Çev. Şükrü Alpagut. İstanbul: Yordam Kitap. 2. Basım, 1992.

MEŞRUİYET, İKTİDAR VE DEMOKRASİ: Seyla Benhabib'in Müzakereci Demokrasi Modeli

Murat Satıcı

6

Modern siyaset felsefesinin iktidar ve demokrasi ilişkisine odaklanan paradigması, yerini bu ilişkiyi tanımlama biçimlerinin çağımızda kriz içerisinde olduğu söylemine bırakmıştır. Kısaca modern siyaset geleneğinin liberal-cumhuriyetçi iktidar ve demokrasi teorileri, ciddi biçimde ayrımcılık, despotizm ve liberal otoriteryanizm pratikleriyle ilişkilendirilmektedir. Müzakereci demokrasi ve radikal demokrasi kuramları gibi çağdaş kuramlar, söz konusu ortak kriz tespitinden hareketle iktidar, demokrasi, siyasal olan, özel-kamusal alan ve meşruiyet kavramlarına odaklanarak demokratik bir siyasetin yeniden tanımlanmasına ve inşasına yönelik çağdaş öneriler ortaya atmaktadırlar.

Siyaset ve siyasal eylem, günümüzde indirgemeci biçimde siyasal parti üyeliği ve oy verme pratiği ile sınırlandırılmakta ve meşru siyasetin sadece bu pratiklerden ibaret olduğu yaygın biçimde kabul edilmektedir. Kimlik, toplumsal cinsiyet, yaşam tarzı, beslenme biçimleri ve çevresel mesele-

▶ Kaynakça

Arendt, Hannah. *Geçmişle Gelecek Arasında*, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim, 2012.

Benhabib, Seyla. "Afterword: Communicative Ethics and Contemporary Controversies in Practical Philosophy", *The Communicative Ethics Controversy*. Ed. by Seyla Benhabib and Fred Dallmayr, Cambridge:-MIT, 1995, s. 330-371.

Benhabib, Seyla. *Eleştiri, Norm, Ütopya*, çev. İsmet Tekerek, İstanbul: İletişim, 2006.

Benhabib, Seyla. "In Defense of Universalism Yet Again! A Response to Critics of Situating the Self". *New German Critique*, No. 62, (Spring-Summer 1994): 173-189.

Benhabib, Seyla. *Modernizm, Evrensellik ve Birey*, çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı. 1999.

Benhabib, Seyla. "Müzakereci Bir Demokratik Meşruiyet Modeline Doğru", *Demokrasi ve Farklılık*, Ed., Seyla Benhabib, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 1999, s. 101-140.

Habermas, Jürgen. *Between Facts and Norms*, trans. William Rehg, Massachusetts: The MIT Press, 1998.

Habermas, Jürgen. *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, çev. Tanıl Bora-Mithat Sancar, İstanbul: İletişim, 1997.

Kant, Immanuel. *Critique of Judgement*, çev. James Creed Meredith, London: Oxford At The Clarendon Press, 1980.

Laclau, Ernesto-Chantal Mouffe. *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*, çev. Ahmet Kardam, İstanbul: İletişim, 2008.

Mouffe, Chantal. "Democratic Politics Today", *Dimensions of Radical Democracy*. Ed. Chantall Mouffe, Verso, 1992, s. 1-17.

Mouffe, Chantal. *Siyasal Üzerine*, çev. Mehmet Ratip, İstanbul: İletişim, 2010.

Özbek, Meral. "Giriş: Kamusal Alanın Sınırları", *Kamusal Alan,* Ed. Meral Özbek, İstanbul: Hil Yayın, 2004, s. 19-91.

Rawls, John. *A Theory of Justice*, Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 1999.

Üstüner, Fahriye. "Radikal Demokrasi: 'Liberalizm mi, Demokrasi mi? Evet, Lütfen!'", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 34 (Aralık 2007): 313-336.

HANNAH ARENDT: Görünürlük ve Politik Güç Alanı Olarak Kamusal Alan ve Demokrasi

Melike Durmaz

7

► Giriş

Bu çalışma Hannah Arendt'in "Nation-State and Democracy" başlıklı yazısında ifade ettiği biçimiyle demokrasinin, yine Arendt düşüncesinde temel olan eylem, konuşma, kamusal alan ve güç kavramları ile bağlantısını serimlemeyi amaçlamaktadır. Arendt'e göre demokrasi, basitçe ifade edilirse, insanların kamusal alana girme olanağına ve orada kamusal işlerle ilgili karar alma gücüne iye olmalarıdır. Bu karar alma gücü, aynı zamanda, insanların kamusal alanda ve yine onun aracılığıyla görünür ve duyulur olmaları anlamına gelmektedir. Konuşma ve eylem aracılığıyla görünür ve duyulur olma, Arendt için politik yetkeye iye olma olanağının kendisini imlemektedir. Buna bağlı olarak çalışma, Arendt'in demokrasi tanımını daha açık kılmak için yukarıda ifade edilen kavramları, demokrasi düşüncesi ile bağlantıları içerisinde incelemektedir.

Bu inceleme çabasında ilk durak Arendt düşüncesinin temel kavramlarından biri olan çoğulluk (plurality) ve temel

► Kaynakça

Arendt, Hannah, "Labor, Work, Action." *Amor Mundi: Explorations in the Faith and Thought of Hannah Arendt*, edited by S. J. James W. Bernauer, Springer Netherlands, 1987.

Arendt, Hannah, *The Human Condition*, University of Chicago Press, 2nd Edition, 1998.

Arendt, Hannah, *Thinking Without a Banister: Essays in Understanding, 1953-1975*, edited by Jerome Kohn, Shocken Books, New York, 2018.

Benhabib, Seyla, *The Reluctant Modernism of Hannah Arendt,* London and New Delhi: Sage, 1996.

Ledermann, Shumel, *Hannah Arendt and Participatory Democracy: A People's Utopia*, Palgrave Macmillan, 2019.

Rensmann, Lars, "Grounding Cosmopolitics: Rethinking Crimes Against Humanity and Global Political Theory with Arendt and Adorno," in *Arendt and Adorno: Political and Philosophical Investigations*, ed. Lars Rensmann and Samir Gandesha, Stanford: Stanford University Press, 2012.

Ricoeur, Paul, "Action, Story and History: On Re-reading *The Human Condition*," *Salmagundi*, 1983.

ADALET VE DOSTLUK İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DERRIDA'DA GELECEK DEMOKRASİ

Banu Alan Sümer - Erdem Baykal

8

► Giriş: Yapısökümün Bir Politikası Var mıdır?

İlk dönem yapıtlarında politik perspektifin dışında bir filozof olarak görünen Derrida, Soğuk Savaş döneminin sonunda "küreselleşen" dünyanın ve *liberal demokrasinin* zaferinin ilan edilmesiyle politikayla ilişkisini başlatmış gibidir. Derrida'nın 1993'te *Marx'ın Hayaletleri (Spectres de Marx)*, 1994'te *Dostluk Politikası* (*Politiques de l'amitié)* ve 2003'te *Haydutlar (Voyous)* adlı politik eserlerini yayımlamasıyla yapısöküm de politikaya dâhil olmuştur. Derrida'nın politikaya dönüşü ile ilgili olarak Mikics şu fikri öne sürer: "Akademide yeni bir çağ başlıyordu: Siyasi girişim geri dönmüştü ve bu da genel itibariyle yazarlarda ve metinlerde ideolojik yanlışlıklar bulunmasını gerektiriyordu. Derrida'nın künyesini değiştirip siyasi bir düşünür olma vakti gelmişti."[1] Böylece dışsal

1 David Mikics, *Jacques Derrida Kimdir? Entelektüel bir Biyografi*. Çev. M. B. Gürsoy. Ankara: Fol Yayınları, 2019, s. 237.

▶ Kaynakça

Alan Sümer, Banu. *Jacques Derrida ve Sorumluluk Etiği*. Ankara: Nobel, 2020.

Borradori, Giovanna. *Terör Günlerinde Felsefe, Jürgen Habermas ve Jacques Derrida ile Diyaloglar*. Çev. Emre Barca. İstanbul: Cogito, 2003.

Bellou, Thea. *Derrida's Deconstruction of the Subject: Writing, Self and Other*. New York: Peter Lang AG, 2013.

Caputo, John. "Without Sovereignty, Without Being: Uncondionality, the Coming God and Derrida's Democracy to Come". *Journal of Cultural and Religious Theory,* 4.3, Summer (2003): 9-26.

Choat, Simon. *Marx through Post Structuralism: Lyotard, Derrida, Foucault, Deleuze*. New York: Continuum Studies in Continental Philosophy, 2010

Derrida, Jacques. *Marges de la Philosophie*. Paris: Editions de Minuit, 1972.

Derrida, Jacques. *Politiques de l'amitié suivi de L'oreille de Heidegger*. Paris: Galilée, 1994.

Derrida, Jacques. *Hospitality, Justice and Responsibility: A Dialogue with Jacques Derrida: Questioning Ethics: Contemporary Debates in Philosophy*. Haz., R. Kearney ve M. Dooley. New York: Routledge, 1999.

Derrida, Jacques. *Voyous: Deux Essais Sur La Raison*. Paris: Galilée, 2003

Derrida, Jacques. *Öteki Hedef*. Çev. Melih Başaran. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2003a.

Derrida, Jacques. *Gün Doğmadan. Elisabeth Roudinesco ile Konuşma*. Çev. Kenan Sarıalioğlu. İstanbul: Dharma Yayınları, 2006

Derrida, Jacques. *Marx'ın Hayaletleri*. Çev. Alp Tümertekin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2007.

Derrida, Jacques. *İsim Hariç*. Çev. Didem Eryar. İstanbul: Kabalcı, 2008.

Derrida, Jacques. *Khora*. Çev. Didem Eryar. İstanbul: Kabalcı, 2008a.

Derrida, Jacques, "*Yasanın Gücü, Otoritenin Mistik Temeli*" Çev. Zeynep Direk, Şiddetin Eleştirisi, Aykut Çelebi, 2010.

Derrida, Jacques ve Vattimo, Gianni. *Din*. Çev. Durdu Kundakçı ve Mehmey Emin Özcan. Ankara: Dost Yayınları, 2011

Deutscher, Penelope. *How to Read Derrida?*. New York: Granta Publications, 2006.

Dinan, Matt. "Keeping the Old Name: Derrida and the Deconstructive Foundations of Democracy". *European Journal of Political Theory*. 13/1 (2013): 61-77.

Glendinning, Simon. *Derrida.* Çev. Nursu Örge. Ankara: Dost Yayınları, 2014.

Mikics, David. *Jacques Derrida Kimdir? Entelektüel bir Biyografi*. Çev. Mustafa Bozkurt Gürsoy. Ankara: Fol Yayınları, 2019.

Naas, Michael. "One Nation… Indivisible: Jacques Derrida on the Autoimmunity of Democracy and the Sovereignty of God". *Research in Phenomenology*. 36 (2006): 15-44.

Pepperell, N. "Handling Value: Notes on Derrida's Inheritance of Marx". *Derrida Today* 2/2 (2009): 222-233.

Thomson, Alexander John Peter. *Deconstruction and Democracy Derrida's Politics of Friendship*. New York: Continuum, 2005.

JUDITH BUTLER'IN İDDİASI: Altüst İktidar ve Demokrasi

Ezgi Demir Oralgül

9

Judith Butler, feminizmin yanı sıra *queer* teori, siyaset felsefesi, etik, sanat kuramı gibi pek çok alanda kendisine sıkça atıfta bulunulan günümüzün önemli bir düşünürüdür. Butler, 1956 yılında Cleveland'da Yahudi bir ailenin üyesi olarak dünyaya gelmiştir. İlk felsefe eğitimini bir sinagogda alan Butler'ın 1984 yılında Yale Üniversitesinde tamamladığı doktora tezi Hegel'in *Tinin Fenomenolojisi* isimli eserinin yirminci yüzyıl Fransız filozofları üzerindeki etkisini konu alır.[1]

Halen Berkeley Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat ve Retorik bölümünde profesörlük yapan Butler'a büyük bir ün kazandıran ise 1990 yılında yayımlanan *Toplumsal Cinsiyet Belası (Gender Trouble)* isimli kitabı olmuştur. Kitap, feminist kuramda neredeyse sabitleşen cinsiyet *(sex)*-toplumsal cinsiyet *(gender)* ayrımına sarsıcı bir eleştiri getirmiş; heteroseksist sisteme yönelttiği eleştiri, toplumsal cinsiyeti yalnızca ikili bir yapıda görmeyişi, performatif bir toplumsal cinsiyet kuramı ortaya koyuşuyla *queer* kuramın da temel metinlerinden biri sayılmıştır.

Butler, feminizme getirdiği eleştirel bakış kadar özne sayılmayanları görünür hâle getirerek eşitlik, özgürlük, ada-

1 Judith Butler, *Subjects of Desire: Hegelian reflections in Twentieth Century France*, New York: Columbia University Press, 1987.

layıcılığını açığa çıkarmakla, bu yapıları altüst etmekle sınırlı değildir. Butler dünyadaki tüm adaletsizliklere karşı bir duyarlılık oluşturmanın olanağını da araştırır. Bu anlamda Butler, birbirlerini tamamlayan kavramlar olarak mülksüzleşme ve performatifliği; kimlik ve özne gibi dışlayıcı kavramların yerine geçirmek ister. Butler'ın yas tutma ve mülksüzleşme deneyimlerinde karşımıza çıkan ilişkiselllik, Descartes'ın *cogito*su gibi benliğe ilişkin asli bir niteliktir. Ancak bu ilişkisellik Descartes'ın *cogito*'sunun aksine ben'i kendine hapsetmez; tam tersine ben'in öteki aracılığıyla ben olduğunu ortaya çıkarır.[75] Bu da egemen, özerk, kendine yeter öznenin yerine toplumsal bağlarının, küresel yükümlülüklerinin farkında olan yeni bir öznelliğin inşasına, yeni bir etik ve demokrasi anlayışına olanak tanır.

▶ Kaynakça

Althusser, Louis. *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları,* Çev. Alp Tümertekin, İstanbul: İthaki Yayınları, 2016.

Aristoteles, , *Nikomakhos'a Etik*, Çev. Saffet Babür, Ankara: Ayrıntı Yayınları, 1998.

Austin, J. L. *Söylemek ve Yapmak.* Çev. R. Levent Aysever. İstanbul: Metis Yayınları, 2009.

Best, Steven ve Dougles Kellner. *Postmodern Teori*. Çev. Mehmet Küçük. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.

Burke, Peter. *Kültür Tarihi.* Çev. Mete Tunçay. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.

Butler, Judith. *Bodies That Matter*: *on the discursive limits of "sex"*. London: Routledge, 1993.

Butler, Judith. *Excitible Speech: A Politics of the Performative,* New York: Routledge, 1997.

Butler, Judith. *Kırılgan Hayat*. Çev. Başak Ertür. İstanbul: Metis Yayınları, 2004.

Butler, Judith. *İktidarın Psişik Yaşamı*. Çev. Fatma Tütüncü. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.

75 Butler ve Athanasiou, *Mülksüzleşme*, s. 93.

Butler, Judith. *Taklit ve 'Toplumsal Cinsiyet'e Karşı Durma*. Çev. Osman Akınhay. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2007.

Butler, Judith, S.Benhabib, D. Cornell ve N. Fraser. *Çatışan Feminizmler-Felsefi Fikir Alışverişi*. Çev. Feride Evren Sezer, İstanbul: Metis Yayınları, 2008 a.

Butler, Judith. *Cinsiyet Belası*. Çev. Başak Ertür. İstanbul: Metis Yayınları, 2008 b.

Butler, Judith ve Sunaura Taylor. *Examined Life: Judith Butler & Sunaura Taylor.* Çev. Ümid Gurbanov. https://www.youtube.com/watch?v=vQR-2pA6dT0w. 2008 c.

Butler, Judith, E. Laclau ve S. Zizek. *Olumsallık, Hegemonya ve Evrensellik.* Çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Hil Yayın, 2009.

Butler, Judith. *Ulus Devlet Marşını Kimler Söyler?* Çev. Osman Akınhay. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2010 a.

Butler, Judith. "Queer Yoldaşlığı". (19-28). *Homofobi Kimin Meselesi?:Anti-Homofobi Kitabı 2* içinde. Çev. Elçin Yılmaz. Ankara: Kaos GL, 2010 b.

Butler, Judith. *Bela Bedenler*. Çev. Cüneyt Çakırlar, Zeynep Talay. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2014.

Butler, Judith. *Savaş Tertipleri.* Çev. Şeyda Öztürk. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015.

Butler, Judith ve Athena Athanasiou. *Mülksüzleşme*. Çev. Başak Ertür, İstanbul: Metis Yayınları, 2017.

Butler, Judith. *Şiddetsizliğin Gücü: Etik-Politik Bir Düğüm*. Çev. Başak Ertür, İstanbul: Metis Yayınları, 2021.

Direk, Zeynep. *Cinsiyetli Olmak-Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar* (Der.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 201).

Direk, Zeynep. *Başkalık Deneyimi.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.

Donovan, Josephine. *Feminist Teori*. Çev. Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

Foucault, Michel. *Entelektüelin Siyasi İşlevi*, Çev. I. Ergüden, F. Keskin, O. Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000.

Foucault, Michel. *Hapishanenin Doğuş*u. Çev. M. Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Kitabevi, 2006.

Foucault, Michel. *Cinselliğin Tarihi*. Çev. H. Uğur Tanrıöver. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2007.

Freud, Sigmund. *Mourning and Melancholia*, 243-258. Çev. Joan Riviere. http://users.clas.ufl.edu/burt/freud_-_mourning_and_melancholia.pdf

Jackson, Stevi. *Cinselliği Kuramlaştırmak*. Çev. Selen Serezli. Ankara: Nota-Bene Yayınları, 2012.

Lacan, Jacques. *Fallus'un Anlamı*, Çev. Saffet Murat Tura, İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları, 2013.

Laclau, Ernesto. *Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme*. Çev. Ertuğrul Başer. İstanbul: Birikim Yayıncılık, 2012.

Özkazanç, Alev. *Feminizm ve Queer Kuram*. Ankara: Dipnot Yayınları, 2015.

Salih, Sara. *Judith Butler*. New York: Routledge Critical Thinkers, 2002.

Scott, Joan Wallach. *Feminist Tarihin Peşinde.* Çev. A. Günaydın, A. Sönmez, F. Dinçer, Ö.Tümer, Ö. Aslan. İstanbul: BGST Yayınları, 2013.

ANTİ İKTİDAR ÖZNESİ OLARAK HERHANGİ VAR OLANLAR: Agamben'in Temel Kavramları Üzerine

Fikriye Gözde Mocan

10

► Giriş

Bir aradalık, birlikte yaşamak ve topluluk kavramları Antik Yunandan çağdaş felsefe geleneğine kadar ele alınan temel kavramlardandır. Özellikle siyaset felsefesi, politik olan, iktidar ve demokrasi düşünüldüğünde "nasıl bir arada yaşayacağız?" sorusunun yeri tartışmasız olarak ilk sıralarda gelmektedir. Antik Yunan'da Aristoteles'ten itibaren ele alınan bir aradalık kavramı çağdaş siyaset felsefesi, demokrasi ve iktidar üzerine yapılan tartışmalarda yeniden yorumlanmakta ve işlenmektedir. Bir aradalık kavramı belli uğraklar temelinde ele alınabilir. Aristoteles, *koinonia* (bir aradalık) kavramı ile politik olana ilişkin görüşlerini sunarken aynı zamanda *philos* (dost) üzerinden etik olarak olması gereken bir aradalığa dikkat çekmektedir. Çünkü Aristoteles'in dost üzerine söyledikleri onun siyaset felsefesine ve demokrasi görüşüne giriş niteliğinde olan bir tartışmadır. Siyaset felsefesinin temelini kuran bir aradalığı oluşturacak karşılıklı ilişki *philia* (dostluk) ilişkisinde kurulmaktadır. "Dostluk bir aradalıktır" ifadesiyle Aristoteles, tek tek birlikte yaşam için olması gereken bir aradalık

geldiği hatta bir tehdit olarak gördüğü herhangi var olanlar ve istisnalar yeni iktidarların sesi ve demokrasinin etik yüzü olacaklardır.

► Kaynakça

Alfonso Lingis, *Ortak Bir Şeyleri Olmayanların Ortaklığı*. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Ayrıntı Yay., 1997.

Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*. Çev. Saffet Babür. Ankara: Kebikeç Yay., 2005.

Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofoların Yaşamları ve Öğretileri*. Çev. Candan Şentuna. İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2007.

Emmanual Levinas, *Zaman ve Başka*. Çev. Özkan Gözel. İstanbul: Metis Yay., 2005.

Giorgio Agamben, *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*. Çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yay., 2001.

Giorgio Agamben, *Dispozitif Nedir?/Dost*. Çev. Ekin Dedeoğlu. İstanbul: Monokl Yay., 2012.

Giorgio Agamben, *Gelmekte Olan Ortaklık*. Çev. Betül Parlak. İstanbul: MonoKL Yay., 2012.

Giorgio Agamben, *Tanık ve Arşiv: Auschwitz'den Artakalanlar*. Çev. Ali İhsan Başgül, Ankara: Dipnot Yay., 2017.

Giorgio Agamben, İstisna Hali. Çev. Kemal Atakay. İstanbul: Ayrıntı Yay., 2020.

Jacques Derrida, *The Politics of Friendship*. Çev. George Collins. New York: Vergo, 2006.

Judith Butler, *Savaş Tertipleri*. Çev. Şeyda Öztürk. İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2020.

JEAN-LUC NANCY: Demokrasiyi Düşünmek

Eylem Yolsal-Murteza

11

Jean-Luc Nancy ve Philippe Lacoue-Labarthe, 1980 yılında Politik Olan Üzerine Felsefi Araştırmalar Merkezini (Centre de Recherches Philosophiques sur le Politique 1980-1984) kurdular. Amaçları felsefe ve politika diyalogundaki mutabakat veya ihtilafın geleneksel noktalarına temastan çekinmeden, politik olanın özünün (*essence du politique*) hatta politik olanın geri çekilmesinin (*retrait du politique*) ne olduğu sorusunun araştırılmasıydı. Bu nedenle dönemin filozoflarına bu tartışmalara katılmaları için açık bir çağrıda bulundular. Nancy ve Lacoue-Labarthe'ın bu çağrısının ilk buluşmasına Étienne Balibar, Luc Ferry, Jean- François Lyotard ve Paul Thibaud katılmıştı.[1] Nancy ve Lacoue-Labarthe açılış konuşmalarında 1980 yılının başında Jacques Derrida'nın "Les fins de l'homme" (İnsanın Amaçları) adlı sunumu hakkında yapılan tartışmaların Merkezin oluşumunu fitilleyen olay olduğunu ve bu tartışmaların sonucunda merkezin araştırma konusuna (*le politique*) kavuştuğunu belirtmişlerdi.[2]

1 İlk etaptaki sunumlar ve tartışmalar Thibaud'nun metni hariç 1981 yılında *Rejouer le Politique* adlı kitapta yayınlanmıştır. Étienne Balibar, Luc Ferry, Philippe Lacoue-Labarthe, Jean François Lyotard, Jean-Luc Nancy, *Rejouer le politique* (Paris: Éditions Galilée, 1981).

2 Philippe Lacoue-Labarthe ve Jean-Luc Nancy, "Ouverture (8 Décembre 1980)", *Rejour le politique* (Paris: Éditions Galilée, 1981), 12,27. Jean-Luc Nancy, "The Political and/or Politics", *Oxford Literary Review,* çev. Christopher Sauder, vol.36, no.1; 7 (2014), 5-17.

▶ Kaynakça

Abensour, Miguel. "Réflexions sur les deux interprétations du Totalitarisme chez C.Lefort". *La démocratie à l'oeuvre*. Derleyenler Claude Habib ve Claude Mouchard. Paris: Éditions Esprit, 1993.

Balibar, Étienne. Ferry, Luc. Lacoue-Labarthe, Philippe. Lyotard, Jean François. Nancy, Jean-Luc. *Rejouer le politique*. Paris: Éditions Galilée, 1981.

Ferry, Luc. "Tarih Felsefeleri Sistemi". *Siyaset Felsefesi*. Editörler Luc Ferry ve Alain Renaut. Çeviren Murat Erşen. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.

Lacoue-Labarthe, Philippe. "'Political' Seminar". *Retreating the Political*. Editör Simon Sparks. London ve NY: Routledge, 1997.

Lacoue-Labarthe, Philippe ve Nancy, Jean-Luc. "Ouverture (8 Décembre 1980)". *Rejour le politique*. Paris: Éditions Galilée, 1981.

" 'Chers Amis' A Letter on the Closure of the Political". *Retreating the Political*. Editör Simon Sparks. London ve NY: Routledge, 1997.

Retreating the Political. Editör Simon Sparks. London ve NY: Routledge, 1997.

Lefort, Claude. "La question de la démocratie". *Essais sur le politique XIXe-XXe-Siècles*. Paris: Éditions du Seuil.

Manent, Pierre. *Cours familier de philosophie politique*. Paris: Fayard, 2001.

Morin, Edgar. "Ce qui a changé dans la vie intellectuelle française". *Le Débat.* N° 40 (1986/3):72-84.

Nancy, Jean-Luc. *La Communaute Désœuvrée*. Paris: Collection Détroits, 1986.

Être singulier pluriel. Galilée, 1996.

Özgürlük Deneyimi. Çeviren Aziz Ufuk Kılıç. İzmir: ARA-lık Yayınları, 2006.

"Sonlu ve Sonsuz Demokrasi". *Demokrasi Ne Âlemd*e? Hazırlayan Eric Hazan. Çeviren Savaş Kılıç. İstanbul: Metis Yayınları, 2010.

"İle olmak ve Demokrasi". *Demokrasinin Hakikati*. Çeviren Atakan Karakış. İstanbul: MonoKL Yayınları, 2010.

"Le commun le moins commun". *Actuel Marx*. N° 48 (2010): 55-59.

Demokrasinin Hakikati. Çeviren Murat Erşen. İstanbul: MonoKL Yayınları, 2010.

"The Political and/or Politics". *Oxford Literary Review*. Çeviren Christopher Sauder. Vol.36. No.1 (2014): 5-17.

Rancière, Jacques. *La Mésentente: Politique et Philosophie.* Galilée, 1995.

"The Use of Distinctions". *Dissensus on Politics and Aesthetics*. Editör ve Çeviren Steven Corcoran. Continuum, 2010.

Yolsal-Murteza, Eylem. " Pierre Clastres: İlkeller ve Bölünme". *Cogito: Yoksulluk*. Sayı:105-106 (Yaz 2022): 323-334.

MICHAEL HARDT VE ANTONIO NEGRI: Biyopolitikanın Olanakları ve Demokrasi

Öner Güler

12

► Giriş

Michael Hardt ve Antonio Negri'nin felsefi çalışmalarının ve politik uğraşlarının en karakteristik özelliğinin sınıf mücadelesini demokratik bir eksene yerleştirmek olduğunu söyleyebiliriz. İkiliye göre günümüz siyasetinin temel sorunu da zaten ardı arkası kesilmeksizin devam eden savaşlar ve bununla paralel ilerleyen terör tehdidinin bir sonucu olarak demokrasinin askıya alınmasıdır. Savaşın ontolojik hâle gelmesi ve savaşların yarattığı olağanüstü durumların üstesinden gelmek için egemenlik güçlerinin geçici olarak bir kişi ya gruba devredilmesi anlamına gelen istisna hâli, sürekli savaş tehdidinin sonucu olarak normalleşmiştir. Küreselleşmenin etkisiyle savaşlar gibi egemenlik de ulusal sınırları aşmış tüm dünyaya yayılmıştır. Hardt ve Negri, egemenlik alanı tüm dünyaya yayılan ve demokrasiye karşıt olan bu yeni egemenlik rejimini anlatmak için imparatorluk terimini kullanırlar. İmparatorluk, yaratıcılık ve üretkenlik niteliklerinden yoksun, topluma

tır ve hâlâ da açmaktadır. Son dönemde Avrupa ülkeleri ve Amerika'da sağ politikacıların popülaritelerinin artması bu tepkinin anti demokratik bir karaktere evrilme tehlikesiyle karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir. Böyle bir tehlikeye karşı Hardt ve Negri'nin yeni dilinin kapsayıcı ve demokratik karakteri daha da önem kazanmakta ve düşünürlere çağdaş demokrasi tartışmaları içerisinde önemli pozisyon sağlamaktadır.

▶ Kaynakça

Foucault, Michel. *Cinselliğin Tarihi*. Çev. Hülya Uğur Tanrıöver. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010.

Foucault, Michel. *Toplumu Savunmak Gerekir.* Çev. Şehsuvar Aktaş. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015.

Hardt, Michael ve Antonio Negri. *Çokluk*. Çev. Barış Yıldırım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.

Hardt, Michael ve Antonio Negri. *Ortak Zenginlik*. Çev. Efla-Barış Yıldırım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011b.

Hardt, Michael ve Antonio Negri. *İmparatorluk*. Çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.

Koyuncu, Emre. "Foucault'nun Siyaset Felsefesinde Biyopolitikanın Doğuşu", Biyopolitika - Cilt 2 Foucault'dan Günümüze Biyopolitikanın İzdüşümleri. Der., Onur Kartal. Ankara: Notabene Yayınları, 2016.

Lemke, Thomas. *Biyopolitika*. Çev. Utku Özmakas. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

Marx, Karl. *Kapital*. Çev. Alaattin Bilgi. Ankara: Sol Yayınları, 2004.

Negri, Antonio. *Aykırı Spinoza*. Çev. Nurfer Çelebioğlu-Eylem Canaslan. İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2011.

Revel, Judith. *Michel Foucault: Güncelliğin Bir Ontolojisi*. Çev. Kemal Atakay. İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2006.

Spinoza, Teolojik Politik İnceleme

Özmakas, Utku. "Hardt ve Negri: Biyopolitikanın Kurucu Uğrağı", Biyopolitika - Cilt 2 Foucault'dan Günümüze Biyopolitikanın İzdüşümleri. Der., Onur Kartal. Ankara: Notabene Yayınları, 2016.

Veyne, Paul. *Foucault: Düşüncesi Kişiliği*. Çev. Işık Ergüden. İstanbul: Alfa Basım Yayım, 2014.

DELEUZE: İktidar ve Demokrasi Üzerine

Bahattin Uzunlar

13

Deleuze'ün özellikle Guattari ile karşılaşmasından sonra birlikte yazdıkları metinler her ne kadar doğrudan örgütlü ve kitlesel politik mücadeleden uzak görünse de politik olana dair problem ve kavramlar içerir. *Anti-Ödipus*'ta "arzu" kavramından hareketle mevcut toplumsal pratiğe yönelik bir mücadele geliştirirlerken, *Bin Yayla*'da kapitalist aksiyomatiğin siyasal örgütlenme biçimlerine karşı "çokluk" kavramından hareketle bir mücadeleyi bizlere sunarlar. Bu iki mücadele şekli de farka dayalı bir yaşamı dinamik biçimde ele almamıza ve verili olanı aşarak yaşama içkin olan potansiyelleri keşfetmemize imkân sunmayı amaçlar. Yaşamın içkinliğine doğru yönelişte bir taraftan içinde bulunduğumuz özdeşlikleri arzulamamızın nedenleri kapitalizm ve gelişimlerine yönelik analizlerle düşünülürken, diğer taraftan kapitalist aksiyomatikten çıkış pratikleri, kaçış çizgileri, minör oluş ve moleküler oluş gibi yeni mücadele araçları ile ele alınır. Bu analiz ve araçlar, iktidar ile arzu arasında kurulan ilişkisellikte meydana gelen ve nihayetinde arzunun kendi bastırılışını ister hâle geldiği toplumsal formasyonlar tarihinde, aşkınlıkla donatılmış iktidarın korkunç yüzünü ve kendini yenileme yönünde sürekli gelişimini fark etmemize ve ondan çıkış yönünde kaçış çizgilerini örgütle-

çoğunluğun yönetimi ya da herkesin herkesi yönetimi şeklindeki ilkesi de birbirleri ile "ortak zenginlik"ler üretebilen, farklılıkları ile güçlü, etkin toplumsal bedenler içerisinde gerçekleşme olanağı bulabilir. Hardt ve Negri'nin de Deleuze'e benzer bir şekilde dile getirdikleri gibi "demokrasi ne sadece kapitalizmin siyasal yüzüdür, ne de bürokratik elitlerin hâkimiyetidir."[69] Kapitalist aksiyomatiğin eşitsizliğine, sefaletine ve homojenliğine kafa tutan yersizyurtsuzlaştırma girişimi olarak bireysel ve kolektif kimliklerdeki niteliksel değişimlere yönelik demokratik oluş şeklinde ifade edilen sürekli direniş, bu bağlamda iktidarın kendisini yeniden üretmeyen bir kurtuluş ve oluş mücadelesi olarak düşünülebilir. Böyle bir oluş mücadelesi, nefretin değil Nietzscheci bir neşenin dünyası olarak yaşamın olumlanması yönünde bizler için bireysel anlamda virtüel olanaklarımızı gerçekleştirme ve açık kılma ile birlikte kolektif düzeyde bir dönüşümü yaşayabileceğimiz politik bir pratiği oluşturabilir.

▶ Kaynakça

Baştürk, Efe. *İçkinlik Demokrasisi Deleuze ve Politik Felsefe*. İstanbul: Norgunk Yayıncılık, 2018.

Bogue, Ronald. *Deleuze ve Guattari*. Çev. İsmail Öğretir ve Ali Utku. İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2013.

Colebrook, Claire. *Gilles Deleuze*. Çev. Cem Soydemir. Ankara: Doğu Batu Yayınları, 2013.

Daniel,W. Smith. *Saf İçkin Yaşam Deleuze'ün "Kritik ve Klinik" Projesi*. Çev. Emre Koyuncu. İstanbul: Norgunk Yayıncılık, 2013.

Deleuze, Gilles. *Issız Ada ve Diğer Metinler- Metinler ve Söyleşiler 1953-1974*. Haz. David Lapoujade. Çev. Ferhat Taylan ve Hakan Yücefer. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2009.

Deleuze, Gilles. *İki Delilik Rejimi Metinler ve Söyleşiler 1975-1995*. Haz., David Lapoujade. Çev. Mahir Ender Keskin. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2009.

69 Hardt ve Negri, *Çokluk İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi*, s. 253.

Deleuze, Gilles. *Müzakereler 1972-1990.* Çev. İnci Uysal. İstanbul: Norgunk Yayıncılık, 2013.

Deleuze, Gilles ve Félix Guattari. *Anti-Ödipus Kapitalizm ve Şizofreni 1*. Çev. Fahrettin Ege, Hakan Erdoğan ve Mustafa Yiğitalp. Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 2012.

Deleuze, Gilles ve Félix Guattari. *A Thousand Plateaus Capitalism and Schizophrenia 2*. Çev. Brian Massumi. Minneapolis: University of Minnesota, 2005.

Deleuze, Gilles ve Félix Guattari. *Felsefe Nedir?.* Çev. Turhan Ilgaz. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.

Foucault, Michel. *Hapishanenin Doğuşu*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Kitabevi, 2000.

Goodchild, Philip. *Deleuze ve Guattari Arzu Politikasına Giriş*. Çev. Rahmi G. Öğdül. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.

Hardt, Michael. *Gilles Deleuze Felsefede Bir Çıraklık*. Çev. İsmail Öğretir ve Ali Utku. İstanbul: Otonom Yayınları, 2012.

Hardt, Michael ve Antonio Negri. *İmparatorluk*. Çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2003.

Hardt, Michael ve Antonio Negri. *Çokluk İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi*. Çev. Barış Yıldırım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004.

Holland,W., Eugene. "Şizofreniden Toplumsal Denetime", *Gilles Deleuze'de Toplum ve Denetim*. Haz. ve çev. Barış Başaran. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2005.

Kara, Onur Eylül. "Temsil'den Kaçış'a Minör Siyaset", *Göçebe Düşünmek*. Haz. Ahmet Murat Aytaç ve Mustafa Demirtaş. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.

Kıvanç, Ümit (Yönetmen). *16 Ton* (Belgesel Filmi). Türkiye, 2021. https://vimeo.com/23760586 son erişim: 06.01.2023.

Massumi, Brian. *Kapitalizm ve Şizofreni İçin Kullanıcı Rehberi- Deleuze ve Guattari'den Sapmalar*. Çev. Fahrettin Ege. Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 2013.

May, Todd. *Deleuze Bir Birey Nasıl Yaşayabilir?*. Çev. Sercan Çalcı. İstanbul: Kolektif Kitap, 2017.

Patton, Paul. *Deleuze and the Political*. London ve New York: Routledge, 2000.

Patton, Paul. "Demokratik oluş", *Gilles Deleuze: Ortadan Başlamak*. Çev. Erkan Ünal. Ed. Hakan Yücefer. Cogito, 82/Kış 2016:144-164.

Raunig, Gerald. *Bin Makine Toplumsal Hareket Olarak Makinenin Kısa Felsefesi*. Çev. Münevver Çelik. İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2013.

Thoburn, Nicholas. *Deleuze, Marx ve Politika*. Çev. Ali Utku ve Mukadder Erkan. İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2009.

Toscano, Alberto. *The Deleuze Dictionary Revised Edition*. Ed. Adrian Parr. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2010.

Uzunlar, Bahattin. "Edebiyatın Politik Rolü". Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 2018.

Yücefer, Hakan. "Potansiyelleri Düşünmek Deleuze'de Virtüellik, Oluş ve Tarih", *Gilles Deleuze: Ortadan Başlamak*. Ed., Hakan Yücefer. Cogito, 82/Kış 2016:87-119.

FANTAZMAGORİ OLARAK DEMOKRASİ: Walter Benjamin Düşüncesi Işığında İktidar Eleştirisi

Emine Canlı

14

► Kavram

Walter Benjamin'in kavramları, bizler için hem felsefi-politik problemleri hem de çağın gündelik pratiklerde açığa çıkan gerilim noktalarını çözümlemek için *monad* niteliği taşıyabilir. Benjamin'in demokrasi veya iktidar ile ilgili ileri sürdüğü "bütünlüklü" bir teori yoktur ama mevcut teorileri karara bağlanamaz kılan ve böylece yeni olanaklara imkân sağlayan "fikirleri" vardır. Bu fikirler, yerleştikleri bağlama özgün okuma imkânları sundukları için tüketilemez olup güçlerini de buradan alırlar. Benjamin'in bizatihi monad kavramını izah ederken dikkat çektiği hususlar bu kanaati güçlendirmektedir: Her fikir bir monad olup tikelliğinde diğer monadları temsil eder ve tıpkı monadda olduğu gibi kendisinden önceki ve sonraki fikirleri içerir, çözümlendiğinde ise bağlamını açık ederek nesnel olana dair imada bulunur. Başka bir deyişle, bir fikir sunulduğunda, esasında onda bir dünya tasarımı açığa çıkar.[1]

1 Walter Benjamin, *The Origin of German Tragic Drama*, trans. by John Osborne, London: Verso, 2003, s. 47-48.

▶ Kaynakça

Adorno, Theodor. *Walter Benjamin Üzerine,* çev. Dilman Muradoğlu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.

Benjamin, Walter. "XIX. Yüzyılın Başkenti Paris", *Pasajlar*, çev. Ahmet Cemal, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012, s. 87-108.

Benjamin, Walter. "Baudelaire'de Bazı Motifler Üzerine", *Son Bakışta Aşk: Walter Benjamin'den Seçme Yazılar*, haz. Nurdan Gürbilek, İstanbul: Metis Yayınları, 2012, s. 116-155.

Benjamin, Walter. "Deneyim ve Yoksulluk", *Parıltılar*, ev. Yılmaz Öner, İstanbul: Belge Yayınları, Üçüncü Baskı, Eylül 2016, s. 25-33.

Benjamin, Walter. "Materials fort he Exposé of 1935", *The Arcades Project,* trans. by Howard Eiland and Kevin McLaughlin, ed. by Rolf Tiedemann, USA: Harvard University Press, 2002, s. 899-919.

Benjamin, Walter. "Şiddetin Eleştirisi", *Benjamin*, çev. Efe Çakmak, yay. haz. Besim F. Dellaloğlu, İstanbul: Say Yayınları, 2013, s. 83-111.

Benjamin, Walter. "Şiddetin Eleştirisi", *Şiddetin Eleştirisi Üzerine,* çev. Ece Göztepe, der. Aykut Çelebi, İstanbul: Metis Yayınları, 2010, s. 19-43.

Benjamin, Walter. "Tarih Kavramı Üzerine", *Pasajlar*, çev. Ahmet Cemal, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012, s. 37-50.

Benjamin, Walter. "Tarih Kavramı Üzerine", *Son Bakışta Aşk: Walter Benjamin'den Seçme Yazılar*, haz. Nurdan Gürbilek, İstanbul: Metis Yayınları, 2012, s. 39-51.

Benjamin, Walter. *Tek Yön,* çev. Tevfik Duran, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı, 2011.

Benjamin, Walter. "Theological-Political Fragment", *Selected Writings Volume 3: 1935-1938,* ed. by. Howard Eiland, Michael W. Jennings, USA: Harvard University Press, 2006, s. 305-307.

Benjamin, Walter. *The Arcades Project,* trans. by Howard Eiland and Kevin McLaughlin, ed. by Rolf Tiedemann, USA: Harvard University Press, 2002.

Benjamin, Walter. *The Origin of German Tragic Drama***,** trans. by John Osborne, London: Verso, 2003.

Benjamin, Walter. "Yıkıcı Karakter", *Parıltılar*, çev. Yılmaz Öner, İstanbul: Belge Yayınları, Üçüncü Baskı, Eylül 2016, s. 21-25.

Bıçak, Ayhan. *Tarih Düşüncesi IV: Tarih Metafizikleri,* İstanbul: Dêrgah Yayınları, Haziran 2005.

Buck-Morss, Susan. *Görmenin Diyalektiği: Walter Benjamin ve Pasajlar Projesi*, çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Metis Yayınları, 2010.

Canlı, Emine ve Jan Gwidon Byzczkowski, "*Demos*, *Polis*, *Nomos*: Migration in the Context of Democratisation", Uluslararası İstanbul Felsefe Kongresi Bildiri Kitabı: Cilt IV, haz. M. Ertan Kardeş ve Nedim Yıldız, İstanbul: Mantık Derneği Yay., 2018, s. 41-65.

Fukuyama, Francis. *Tarihin Sonu ve Son İnsan,* çev. Zülfü Dicleli, İstanbul: Simavi Yayınları, [t.y.].

Gülenç, Kurtul ve Önder Kulak, *Marx ve Sonrası: Marksist Düşünceye Katkılar*, İstanbul: İthaki Yayınları, 2017.

Hardt, Michael ve Antonio Negri, *Çokluk: İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi*, çev. Barış Yıldırım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004.

Karatani, Kojin. *İzonomi ve Felsefenin Kökenleri*, çev. Ahmet Nüvit Bingöl, İstanbul: Metis Yayınları, 2018.

Kardeş, M. Ertan. "Walter Benjamin'in Politik Felsefesine Dair Ögeler", *Dar Kapıdaki Mesih: Walter Benjamin ve Politik Felsefesi*, der. M. Ertan Kardeş, İstanbul: İthaki Yayınları, Aralık 2017, s. 29-49.

Kuçuradi, İoanna. "Yirmibirinci Yüzyılın Eşiğinde Demokrasi Kavramı ve Sorunları", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi: Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı.

Leslie, Esther. *Konformizmi Alt Etmek,* çev. Eda Çaça, İstanbul: Habitus Yayıncılık, 2010.

Löwy, Michael. *Dünyayı Değiştirmek Üzerine: Karl Marx'tan Walter Benjamin'e Siyaset Felsefesi Denemeleri,* çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999.

Lukacs, György. *Tarih ve Sınıf Bilinci,* Çev. Yılmaz Öner, İstanbul: Belge Yayınları, 2015.

Marx, Karl. *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, çev Sevim Belli, Ankara: Sol Yayınları, Dördüncü Baskı, Temmuz 1979.

Marx, Karl. *Kapital: Kapitalist Üretimin Eleştirel Bir Tahlili*, Birinci Cilt, çev. Alaattin Bilgi, Eriş Yayınları, Üçüncü Baskı, 2003.

Marx, Karl. *Louis Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire'i,* çev. Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı, 2013.

Nietzsche, Friedrich. *Tarih Üzerine,* çev. Nejat Bozkurt, İstanbul: Say Yayınları, Haziran 1996.

Tocqueville, Alexis de. *Amerika'da Demokrasi*, çev. Seçkin Özdemir, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

Uslu, Ateş. "Politik ve Entelektüel Bağlamı İçinde Walter Benjamin'in Şiddet Teorisi", *Dar Kapıdaki Mesih: Walter Benjamin ve Politik Felsefesi*, der. M. Ertan Kardeş, İstanbul: İthaki Yayınları, Aralık 2017, s. 89-115.

Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2010.

SAĞLIK SOSYOLOJİSİ

Editör: Doç. Dr. Musa Yavuz Alptekin

nobel

SAĞLIK SOSYOLOJİSİ

Editör: Doç. Dr. Musa Yavuz Alptekin

Yayın No.: 4925
Beşeri Bilimler/Sosyoloji No.: 213
ISBN: 978-625-397-439-8
E-ISBN: 978-625-397-438-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Emine Sırakaya -emine@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Alptekin, Musa Yavuz.
Sağlık Sosyolojisi / Editör: Musa Yavuz Alptekin
1. Basım, X + 242 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-439-8
E-ISBN: 978-625-397-438-1
1. Toplum 2. Sağlık 3. Sağlık Sosyolojisi 4. Kültür ve Sağlık

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

YAZARLAR HAKKINDA BİLGİ ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **ix**

BİRİNCİ BÖLÜM TEMEL KAVRAMLAR **1**

Tıp Sosyolojisi/Tıbbi Sosyoloji 1
Sağlık ve Hastalık Kavramları 2
Halk Hekimliği 6
Halk Sağlığı 7
Koruyucu Hekimlik 8
Sağlık Sosyolojisinde Teorik Yaklaşımlar 9
İşlevselci Yaklaşım 9
Politik-Ekonomik Yaklaşım/Marksist Yaklaşım 10
Sosyal İnşacılık Yaklaşımı 10
Feminist Yaklaşım 11
Dünya Sağlık Sistemleri 11
Etiyoloji 13
Sağlık Okuryazarlığı 14
Makro ve Mikro Sağlık Yaklaşımı 16
Sağlıkta Disiplinler Arası Yaklaşım 17
Sağlıkta Bütüncül Yaklaşım 18
Medikalizasyon/Tıbbileştirme 18
Sağlık İletişimi 20

İKİNCİ BÖLÜM SOSYAL BİLİMLERDE SAĞLIK SOSYOLOJİSİ TEORİLERİ **23**

Sağlık Sosyolojisinde Model ve Kuramlar 27
Tıbbi Model (Biyomedikal Model) ve Sosyal Model 27
Yapısal İşlevselci Yaklaşım 29
Yapısal İşlevselcilik Yaklaşım: Durkheim, Parsons 30
Çatışmacı Yaklaşım 36
Sembolik Etkileşimcilik 40
Postyapısalcı, Postmodern ve Feminist Yaklaşım 43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM GELENEK, KÜLTÜR VE SAĞLIK: HALK HEKİMLİĞİ VE GELENEKSEL SAĞLIK PRATİKLERİ 49

Sağlık Hastalık ve Kültür 49
Modern Tıp/ Geleneksel Tıp/ Alternatif Tıp/ Tamamlayıcı Tıp 53
Bitkilerle Tedavi 56
Kayropraktik ve Kırık-Çıkıkçılar 57
Kan Alma: Hacamat ve Sülük 58
Hidroterapi Su Tedavileri ve Şifalı Sular 60
Rukye ve Muska 60
Kurşun Dökme 61
Halk Hekimliği-Şifa Ocakları ve El Verme / El Alma 62
Günümüzde Popüler Olan Alternatif Tedaviler 63
Apiterapi: 63
Ses ve Işık Terapileri: 63
Homeopati: 64
Akupunktur: 64

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM DİN VE SAĞLIK 65

Manevi (Spiritual) Sağlık 65
Din ve Maneviyat Sağlığı Nasıl Etkiler? 67
Biyolojik Yaklaşımlar 67
Psikososyal Yaklaşımlar 69
İslam'da ve Diğer Dinlerde Sağlık 71
İslam'da Sağlık 71
Diğer Dinlerde Sağlık 84
Hristiyanlık'ta Sağlık 84
Yahudilik'te Sağlık 88
Din/Maneviyat ve Sağlık İlişkisi 94
Din/Maneviyat ve Fiziksel Sağlık 94
Din/Maneviyat ve Ruhsal (Mental) Sağlık 95
Din/Maneviyat ve Sosyal Sağlık 97

BEŞİNCİ BÖLÜM TOPLUMSAL CİNSİYET VE SAĞLIK 103

Toplumsal Cinsiyete İlişkin Yaklaşımlar 104
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri ve Sosyal Dışlanma 106
Toplumsal Cinsiyet ve Sağlık: Farklı Toplumsal Cinsiyet Algıları ve Uygulamaları Bireysel ve Toplumsal Sağlığı Nasıl Etkiliyor? 108
Kadın ve Erkeklerin Sağlık Pratiklerindeki Farklılaşmalar 109

Cinsiyet, Medya ve Tıbbileşme İlişkisi 111
Depresyon ve Toplumsal Cinsiyet 113
Kadına Yönelik Şiddet 114
Kişisel Hijyen Alışkanlıkları, Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi 116

ALTINCI BÖLÜM KÜLTÜR VE SAĞLIK 119

Yaşam Tarzı Olarak Kültür ve Sağlık 120
Çevre ve Sağlık 122
Yaş Evreleri ve Sağlık 125
Çocukluk 126
Yetişkinlik 127
Yaşlılık 128
Beslenme, Fiziksel Aktivite ve Sağlık 129
Dengeli ve Dengesiz Beslenme 130
Sağlıklı Yaşam ve Yemek Kültürü 131
Coğrafya ve Yemek 132
Modern Yaşam ve Sağlık 133
Stres ve Sağlık 134
Sağlık-Maddiyat İlişkisi 135

YEDİNCİ BÖLÜM MEDYA VE SAĞLIK: SAĞLIK VE MEDYA OKURYAZARLIĞI 139

Dijital Çağda Medyayı Anlamak 139
Medya ve Sağlık 144
Medyada Sağlığın Temsili ve Sağlık Kampanyaları 150
Medya ve Sağlık Okuryazarlığı 153

SEKİZİNCİ BÖLÜM SAĞLIK PERSONELİ VE HASTA İLETİŞİMİ 159

Genel Hatlarıyla İletişim ve İletişim Kavramı 160
Sağlık İletişimi 164
Sağlık İletişiminde Araçlar 168
Sağlık İletişiminde Taraflar 171
Hasta İle Hekim İletişimi 171
Hasta İle Hemşire İletişimi 173
Hasta İle Diğer Sağlık Personeli İletişimi 174
Hasta İle Hastane Yönetimi İletişimi 175
Sağlık Uzmanları ve Hasta Yakınları İletişimi 176
Sonuç Yerine 176

DOKUZUNCU BÖLÜM KÜRESELLEŞME VE SAĞLIK: SAĞLIK ANLAYIŞI, POLİTİKALARI VE HİZMETLERİNDEKİ DEĞİŞME TRENDİ 179

Küreselleşme Nedir? 179
Küreselleşme ve Sağlık İlişkisi 180
Modern Toplumlarda Küreselleşmenin Sağlık Açısından Sonuçları 182
Uluslararası Sözleşmelerde Sağlık Hakkı 184
Sağlık Teknolojileri ve Düşük Maliyetli Sağlık Hizmetleri 186
Küresel Salgınlar 187
Çevre Üzerindeki Etkileri 189
Küreselleşmenin Halk Sağlığı Politikaları, Araştırmaları ve Yapısal Düzenlere Yansıması 190

ONUNCU BÖLÜM ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR: SAĞLIĞIN TIBBİLEŞTİRİLMESİ VE TİCARİLEŞMESİ 193

Zihin-Beden Düalizmi ve Biyomedikal Sağlık Modeli 193
Modern Tıp ve Biyomedikal Sağlık Modeline Yönelik Eleştiriler 195
René Dubos (1901-1982) 196
Thomas McKeown (1912-1988) 198
Vicente Navarro (1937-) 199
Fritjof Capra (1939-) 201
Ivan Illich (1926-2002) 203
Tıbbileştirme (Medikalizasyon) 205
Tıbbi Emperyalizm 207
Toplumsal Kontrolün/ Sapmanın Tıbbileştirilmesi 208
Dört Tıbbileştirme Kategorisi 210
Sapkın Davranışın Tıbbileştirilmesi 210
"Doğal Yaşam Süreçleri"nin Tıbbileştirilmesi 210
Gündelik Yaşam Sorumlarının Tıbbileştirilmesi 210
Biyo Tıbbileştirme: Sağlıklı Bireylerin "Geliştirilmesi" 211
Sağlığın Metalaşması ve Sağlık Hizmetlerinin Ticarileşmesi 211
Neoliberal Dönüşüm 211
Farmasötikalizasyon 213
Pandemiler ve Tek Sağlık Anlayışı 214

KAYNAKÇALAR 215

KAYNAKÇALAR

BİRİNCİ BÖLÜM (TEMEL KAVRAMLAR) KAYNAKÇASI

AKDUR, R. (2000). Sağlık Hizmetleri ve Sınırlı Kaynakların Dağıtımı: Tartışılması Gereken Sorular. Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi, 8(1), 38-45.

AYTAÇ, Ö. ve Muzaffer Çağlar KURTDAŞ (2015). Sağlık-Hastalığın Toplumsal Kökenleri ve Sağlık Sosyolojisi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (25:1), 231-250.

BİLİR, N (2014). Sağlık Okuryazarlığı. Turk J Public Health,12(1), 61-68.

BİRKÖK, C. (2013). Eğitim Sosyolojisinde Kuramsal Yaklaşımlar, Mimar Türkkahraman ve İbrahim Keskin (Ed.). Eğitim Sosyolojisi içinde (ss.27-47). İstanbul: Lisans Yayıncılık.

CİRHİNLİOĞLU, Z (2016). Sağlık Sosyolojisi. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

CONRAD, P. (1992). Medicalization and Social Control. Annual Review of Sociology, (18), 209-232.

DOMAÇ, S. , Esra AKI ve Mine UYANIK (2014). Disiplinler Arası Eğitimin Sağlık ve Sosyal Bakım Çalışmaları için Önemi. Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi, 2(1), 29-34.

EKİZER, A (2020). Sağlık Sosyolojisi ve Tarihsel Gelişimi. Selçuk Sağlık Dergisi. (1). 1-12.

ERDEM, İ (2019). Drapetomania Bağlamında Sağlık Hizmetlerinde Çalışan ve Yönetici İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. SDÜ Sağlık Yönetimi Dergisi, (1), 17-25.

ILLICH, I (2017). Sağlığın Gaspı. Süha Sertabiboğlu (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

KARA, S (2018). Sağlık Sistemleri: Farklı Modeller, Dünyadaki ve Türkiye'deki Uygulamalar. Mineş Kılıç (Der.). Tarihsel Bir Perspektiften Sağlık Sosyolojisi içinde (ss.89-158). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi.

KASAPOĞLU, A (2008). Madalyonun İki Yüzü: Hastalık ve Sağlık. Ankara: Phoenix Yayınevi.

KILIÇASLAN, Z. (2015). Medikalizasyon (Tıbbileştirme), Aşırı Teşhis/Tedavi ve Kışkırtılmış Sağlık Talebi. SD, Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, (35), 20-23.

KOÇAK A. ve Yasin BULDUKLU (2010). Sağlık İletişimi; Yaşlıların Televizyonda Yayınlanan Sağlık Programlarını İzleme Motivasyonları. Selçuk İletişim Dergisi, 6(3), 5-17.

KURDTAŞ, M. Çağlar (2017). Medikalizasyon Süreci, Sağlığın Ticarileşmesi ve Bedenin Denetlenmesine Sosyolojik Bir Bakış. Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (27), 209-232.

LASKY, J. (2020). Etiology (Medicine). Salem Press Encyclopedia of Health. New York: Grey House.

LERNER K.L and B.W LERNER (Ed). (2008). Etiology. The Gale Encyclopedia of Science. 4th ed. Vol. 2. Detroit: Gale.

MARRÉE J. and Peter P. GROENEWEGEN (1997). Back to Bismarck: Eastern Europe Health Care Systems in Transition. Aldershot: Avebury.

MECHANIC, D. and D.A. ROCHEFORT (1996). Comparative Medical Systems. Annual Review of Sociology, (22), 239-270.

MERRICK, J (2016). Public Health: Some International Aspects. New York: Nova Science Publishers.

ÖZÇELİK, H. (1995). Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinde Aile Hekimliği, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

ÖZER, Ö (2019). Sağlık Sosyolojisinde Temel Kavramlar. Özlem Özer ve Fatih Şantaş (Der.). Sosyolojik Boyutlarıyla Sağlık içinde (ss.1-21). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

ÖZTÜRK, C. (2020). Sağlığın Geliştirilmesinde Sağlık İletişiminin ve Sosyal Medya Kanallarının Rolü, İstanbul Medipol Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

PARSONS, T (1951). The Social System. New York: The Free Press.

ROWLAND, D. and A.V. TELYUKOV (1991). Soviet Health Care from Two Perspectives. Health affairs.10(3). 71–86.

SEZGİN, D (2011). Tıbbileştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Sağlık. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

SONTAG, S (2005). Metafor Olarak Hastalık/AIDS ve Metaforları. Osman Akınhay (Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.

TİMURTURKAN M. (2013). Tıbbi Sosyal Kontrol: Şişmanlığın Tıbbileşmesi Bağlamında Bedenlerin Denetimi (ss.349-359), VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı III, Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.

THOMAS, R. K (2003). Society and Health: Sociology for Health Professionals. New York: Kluwer Academic Publishers.

TORAMAN A. Ve Ramazan ERDEM (2016). Kavramsal Açıdan Tıbbileştirme. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 19(4), 503-510.

TÖZÜN, M. ve Melih Kaan Sözmen (2014). Halk Sağlığının Tarihsel Gelişimi ve Temel Kavramları. Smyrna Tıp Dergisi. 58-62.

TURNER, B (1995). Medical Power and Social Knowledge. California: Sage Publications.

TÜRKDOĞAN, O. (2016). Toplumsal Yapı ve Sağlık-Hastalık Sistemi. Konya: Çizgi Kitabevi.

UĞURLU, E. S. (2014). Hemşirelikte Manevi Bakımın Uygulanması. Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 5(3), 187-191.

ÜNSAL, A. (2017). Hemşireliğin Dört Temel Kavramı; İnsan, Çevre, Sağlık ve Hastalık, Hemşirelik. Ahi Evran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Dergisi, 1(1), 11-25.

WHITE, K. (2002). Sociology of Health and Illness.London: Sage Publications.

WILLOUGHBY, C. D. E. (2018). Running Away From Drapetomania: Samuel A. Cartwright, Medicine, and Race in the Antebellum South. The Journal of Southern History.84(3), 579-614.

YARIMCA, Ö. (2011). Disiplinler Arası Yaklaşıma Dayalı Bir Durum Çalışması. Akademik Bakış Dergisi, (25), 1-22.

YILDIZ, A (2018). Sağlık Sosyolojisi. Mineş Kılıç (Der.). Tarihsel Bir Perspektiften Sağlık Sosyolojisi içinde (ss.1-14). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

İKİNCİ BÖLÜM (SAĞLIK SOSYOLOJİSİ TEORİLERİ) KAYNAKÇASI

ABRAHAMSON, Mark (1990). İşlevselcilik, Nilgün Çelebi (çev.), Konya: Sebat Ofset Matbaası.

AKALIN, M. Akif (2013). Toplumcu Tıbba Giriş: Toplumcu Ders Notları, İstanbul: Yazılama Yayınevi.

AKGÜN, Deniz (2014). Kapitalizm Hasta Eder: Toplumcu Tıp, İstanbul: NotaBene Yayınları.

BAKER, Ulus (2021). Dolaylı Eylem, Ege Berensel (der.), İstanbul: İletişim Yayınları.

BAYLY, A. Christopher (2018). Modern Dünyanın Doğuşu Küresel Bağlantılar ve Karşılaştırmalar 1780-1914, M. Neva Şellaki (çev), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

BECKER, S. Howard (1953). Becoming a Marihuana User, The American Journal of Sociology, Vol. 59, No. 3 (Nov., 1953), pp. 235-242. https://www.sfu.ca/~palys/Becker-1953-BecomingAMarihuanaUser.pdf. Erişim tarihi: 02.08.2022.

BECKER, S. Howard, GEER Blanche, HUGHES C.Everett ve STRAUSS L.Anselm (1992[1961]). Boys in White: Student Culture in Medical School, U.S.A: Transaction Publishers.

BLOOM, W. Samuel (2002). The Word as Scalpel: A History of Medical Sociology, Oxford: Oxford University Press.

BOURDIEU, Pierre (2022). Akademik Aklın Eleştirisi, Normali Beklerken içinde (37), İstanbul Metis Yayınları.

BOURDIEU, Pierre veWACQUANT, J. D. Loic (2007). Düşünümsel Bir Antropoloji için Cevaplar, Nazlı Ökten (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

BOURDIEU, Pierre (2015). Eril Tahakküm, Bediz Yılmaz (çev.), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

CLARKE, E. Adale, Laura Mamo, Jennifer Ruth Fosket, Jennifer R. Fishman ve Janet Shim (2010). Biomedicalization: Technoscience, Health, and Illness in the U.S., Durham: Duke University Press.

COCKERHAM C. William (2016). Medical Sociology, London and New York: Routledge.

COCKERHAM, C. William ve SCAMBLER, Graham (2010). Medical Sociology and Sociological Theory, William C. Cockerham (Der.), Medical Sociology içinde (3-27). United Kingdom: Wiley-Blackwell.

CONRAD, Peter (2007). The Medicalization of Society: On the Transformation of Human Conditions into Treatable Disorders, Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

BYNUM, William (2014). Tıp Tarihi. Nur Gökçeoğu (çev.), Ankara: Dost Kitabevi.

ÇELİK, Faik (2013). İnsancıl Bir Tıp ve İyi Hekimlik için Hekimliğin Seyir Defteri, İstanbul: Deomed Yayıncılık.

DEMİRER, Yücel (2006). Kültür ve Siyaset Ekseninde Sağlıkta Kavramsallaştırma: "Hasta" ve "Hastalık" Örnekleri, Toplum Ve Hekim. Ocak - Şubat 2006, Cilt 21, Sayı 1.

DİKMEN, Aylin (2001). Giriş, Toplumbilim Sağlık Sosyolojisi 13. Özel Sayısı içinde (7-10). ISSN 1301-0468. İstanbul: Kardeşler Matbaası.

ENGELS, Friedrich (2013). İngiltere'de Emekçi İşçi Sınıfın Durumu, Oktay Emre (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

ERIKSEN, H. Thomas ve Finn Sivert NIELSEN (2010). Antropoloji Tarihi, Aksu Bora (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

ERBAYDAR, Tuğrul (2001). Sağlık; Kimin İçin?, Toplumbilim Sağlık Sosyolojisi 13. Özel Sayısı içinde (49-58). ISSN 1301-0468. İstanbul: Kardeşler Matbaası.

FOUCAULT, Michel (1965). Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason, Richard Howard (çev.), New York: Vintage Books.

FOUCAULT, Michel (1995). Discipline and Punish: The Birth of the Prison. Alan Sheridan (çev.), New York: Vintage.

FROMM, Erich (1973). Çağımızın Özgürlük Sorunu, Bozkurt Güvenç (çev.), Ankara: Özgür İnsan Yayınları.

FROMM, Erich (2006). Sağlıklı Toplum, Yurdanur Salman-Zeynep Tanrısever (çev.), İstanbul: Payel yayınları.

GLASER, G.Barney ve STRAUSS L. Anselm (1974). Time for Dying, Chicago: Aldine Publishing Company.

GOFFMAN, Erving (2015). Tımarhaneler, Ebru Arıcan (çev.), Ankara: Heretik Yayınları.

GÜVENÇ, Bozkurt (2005). İnsan ve Kültür, İstanbul: Remzi Kitabevi.

GÜVENÇ, Bozkurt (2015). Sosyal Bilimlerde Yöntem ve İdeoloji Sorunları, Araştırmacılar Derneği VII Araştırma Zirvesi, https://pt.slideshare.net/BozkurtGuvenc/sosyal-bilimlerde-yntem.

GÜVENÇ, Bozkurt (2016). Sosyal Kültürel Değişme, Ankara: Efiş Yayınevi.

HUGHES Scheper Nancy ve LOCK M. Margaret (1987). The Mindful Body: A Prolegomenon to Future Work in Medical Anthropology, New Series, Vol. 1, No. 1 (Mar., 1987), pp. 6-41. https://www.jstor.org/stable/648769, Erişim Tarihi: 08.08.2022.

ILLICH, Ivan (2000). Sağlığın Gaspı, Süha Sertabiboğlu (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

IŞIK, Emre (1998). Beden ve Toplum Kuramı, İstanul: Bağlam Yayınları.

JENSEN, Derrick (2009). Bir Devlet Düşmanı ile Röportaj: John Zerzan, Cemal Atila (çev.), Gelecekteki İlkel içinde (263-281). İstanbul: Kaos Yayınları.

KESKİN, Ferda (2005). Michel Foucault, Işık Ergüven ve Ferda Keskin (çev), Büyük Kapatılma, içinde (7-10). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

KONGAR, Emre (2006). Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, İstanbul: Remzi Kitabevi.

KÖSEMİHAL, Ş. Nurettin (1971). Durkheim Sosyolojisi, İstanbul: Remzi Kitabevi.

LE GUIN, K. Ursula (2017). Zihinde Bir Dalga Yazar, Okur ve Hayal Gücü Üzerine, Müge Gürsoy Sökmen, Tuncay Birkan, Savaş Kılıç, Özge Çelik, Duygu Özge Gürkan (çev.), Ayaklar Hakkında, içinde (138-142), İstanbul: Metis Yayınları.

LIEBERMAN, E. Daniel (2015). İnsan Vücudunun Öyküsü: Sağlık, Hastalık ve Evrim, Raşit Bilgin (çev.), İstanbul: Say Yayınları.

MANSFIELD, Nick (2006). Öznellik: Freud'dan Haraway'e Kendilik Kuramları, H. Çetinkaya-R. Durmz (çev.), İzmir: ARA-lık Yayınları.

MARTIN, Emily (1987). The Woman in the Body A Cultural Analysis of Reproduction, Boston: Beacon Press.

MEAD, G. Herbert (1972). Mind, Self, and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist, Charles W. Morris (edit), Chicago &London: The University of Chicago Press.

MOON Graham and GILLESPIE Rosemary (1995). Society and Health An introduction to social science for health professionals, Routledge: London and New York.

PARSONS, Talcott (2005[1951]). The Social Systems, London: Routledge.

RISSMAN, Nathan (2018). I am Because We are.

RITZER, George ve STEPNISKY, Jeffrey (2013). Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri, Irmak Ertuna Howison (çev.), Ankara: De Ki Basım Yayım.

ROSE, Nicolas (2007). The Politics of Life itself: Biomedicine, Power, and Subjectivity in Twenty-first century. New Jersey: Princeton University Press.

SARUP, Madan (1997). Postyapısalcılık ve Postmodernizm, A. Baki Güçlü (çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

SEAMAN, Barbara ve ELDRIDGE, Laura (2014). Kadın Sağlığı Hareketinden Sesler 1. Cilt, Aksu Bora, Elif Ekin Akşit, Simten Çoşar, Nagehan Tokdoğan, Burcu Şimşek, Seyhan Aydınlıgil (çev.), Ankara: Ayizi Yayınları.

SEZGİN, Deniz (2011). Tıbbileştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Sağlık, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

SZASZ, Thomas (2007). The Medicalization of Everyday Life: Selected Essays, New York: Syracuse University Press.

ŞAVRAN, G. Temmuz (2013). Sağlık, Hastalık ve Toplum, Nadir Suğur (edit), İnsan ve Toplum içinde (153-187). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

TERZİ, Cem (2001). Toplum Sağlığına Bir Köprü: Tıp Eğitimi, İstanbul: İletişim.

TURNER, S. Bryan (2011). Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi, Ümit Tatlıcan (çev.), Bursa: Sentez.

TURNER, H. Jonathan, BEEGHLEY, Leonard, POWERS, H. Charles (2010). Sosyolojik Teorinin Oluşumu, Ümit Tatlıcan (çev), Bursa: Sentez.

ÜNSALDI, Levent (2014). Takdim ve Heretik'in Onuncu Kitabı Vesilesiyle, Ş. Geniş, L. Ünsaldı, S.N. Ağırnaslı (çev.), Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar, içinde (7-19). Ankara: Heretik Yayıncılık.

WALLACE, A. Ruth ve WOLF, Alison (2013). Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Genişletilmesi, Leyla Elburuz-M. Rami Ayas (çev.), Ankara: Doğu Batı Yayınları.

ZERZAN, John (2009). Gelecekteki İlkel, Cemal Atila (çev.), İstanbul: Kaos Yayınları.

ZOLA, K. Irving (1972). Medicine as an Institution of Social Control, Sociological Review 20: 487-504. https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/j.1467-954X.1972.tb00220.x., Erişim tarihi: 10.08.2022.

Resim için kullanılan kaynaklar

https://www.britannica.com/biography/Emile-Durkheim 07.08.2022

https://www.felsefe.gen.tr/talcott-parsons-kimdir/ 07.08.2022

https://www.bremen.eu/tourism/sights/legends-and-monuments/friedrich-engels 10.08.2022

https://www.indyturk.com/node/70346/d%C3%BCnya/foucaultneoliberalizminas%C4%B1l-bu-kadar-yanl%C4%B1%C5%9F-anlad%C4%B1

https://galeri14.uludagsozluk.com/876/lotus-ayak_1747226.jpg

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM (GELENEK, KÜLTÜR VE SAĞLIK) KAYNAKÇASI

Adekson Mary Olufunmilayo, (2003), The Yoruba Traditional Healers of Nigeria, Routledge Series: Afrıcan Studies, History, Politics, Economics, Culture ed: Molefi Asante, Routledge Taylor & Francis, New York &London.

Ashforth, Adam, (2005), 'Muthi, Medicine and Witchcraft: Regulating 'African Science' in Post-Apartheid South Africa?', Social Dynamics, Volume 31, Issue 2, pp211-242.

Bayat Ali Haydar, (2010), Tıp Tarihi, Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği Yayını, İstanbul.

Boratav Pertev Naili (1973), Yüz Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

Burford Gemma, Gerard Bodeker and Jonathan Cohen (2007), Traditional Orthopaedic Practices Beyond 'Bonesetting, in: Traditional, Complementary And Alternative Medicine Policy and Public Health Perspectives, eds: Gerard Bodeker, Gemma Burford, pp. 349-388Imperial College Press, London.

Classen, Albrecht (2017) Magic and Magicians in the Middle Ages and the Early Modern Time: The Occult in Pre-Modern Sciences, Medicine, Literature, Religion, and Astrology, Eds: Albrecht Classen and Marilyn SandidgeBerlin, Boston: De Gruyter.

Çelebi İlyas (2008), "Rukye", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:35, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları ss.219-222, İstanbul.

Dhawan Amit, (2022), A Brief Note on History of Homeopathy Medicine, Journal of Traditional Medicine & Clinical Naturopathy Vol: 11 Issue: 3 p.312.

Ekici Metin, Öger Adem, (2007), Türklerde "Ocak Kültü" ve Bu Kültün Alevilik İnancına Yansımaları, II. Uluslarası Türk Kültür Evreninde alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı Cilt 2, ed: Filiz Kılıç, Tuncay Bülbül, Gazi Üniversitesi Yürk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, ankara

Faden. Ruth, Alan Faden, (I977), False belief and the refusal of medical treatment, Journal of medical ethics, Vol:3(3), pp.133-136

Gaabucayan, Samuel, (1971), The Medicine Men of Agusan in Mindanao, Philippines, Asian Folklore Studies, Vol: 30, No: 1, pp. 39–54.

Ganesh Devkate, S. Tate, S. Deokate, A. Bhujbal, A. Tupe, R. Patil, (2016), Hydrotherapy A New Trend in Disease Treatment IJSRM-International Journal of Science and Research Methodology, Vol:5 (2): 117-135.

Gerard Bodeker, Fredi Kronenberg and Gemma Burford Policy And Public Health Perspectives On Traditional, Complementary And Alternative Medicine: An Overview in: Traditional, Complementary And Alternative Medicine Policy and Public Health Perspectives, eds: Gerard Bodeker, Gemma Burford, pp. 9-40, Imperial College Press, London.

Girija K P (2022), Mapping The History of Ayurveda Culture, Hegemony and the Rhetoric of Diversity, Routledge, Taylor & Francis, New York

Goldstein, Michael S., (1999), Alternative Health Care, Philadelphia, PA: Temple University Press.

Gregory P. Fields, (2001), Religious Therapeutics Body And Health in Yoga, Ayurveda, And Tantra, State University of New York Press, Albany.

Hehmeyer Ingrid, Schönig Hanne (2012), Herbal medicine in Yemen: traditional knowledge and practice, and their value for today's world, Islamic History and Civilization Studies and Texts Eds: Sebastian Günther Wadad Kadi Volume 96, Koninklijke Brill NV, Leiden

Husain Ahmad, G.D. Sofi, Tajuddin, Raman Dang, Nilesh Kumar (2010) Unani System of Medicine introduction and Challenges, Medical Journal of Islamic World Academy of Sciences Vol: 18, ısSue 1, pp27-30.

Hornsey Matthew J., Josep Lobera, Celia Díaz-Catalán (2020), Vaccine hesitancy is strongly associated with distrust of conventional medicine, and only weakly associated with trust in alternative medicine, Social Science & Medicine, Vol: 255.

İçli Ahmet, (2013), Türk Kültüründe Ocak Anlayışı ve Ergani Deringöze Köyü'ndeki Bir Ocaklı Aile, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 1 (18) , ss. 95-101.

Judd Nanette L.K., (1994), Native Hawaiian Traditional Healing, Hawaii Medical Journal, Vol. 53, December, pp.348-349

Kalafat Yaşar, (2010), Doğu Anadolu'da Eski Türk inançlarının İzleri, Berikan Yayınevi, Ankara

Kelly Kate, (2009), The history of medicine, Early civilizations: prehistoric times to 500 C.E. Facts On File books New York.

Kieliszek Marek, Kamil Piwowarek, Anna M. Kot, Stanisław Błażejak, Anna Chlebowska-Śmigiel, Iwona Wolska (2018)Pollen and bee bread as new health-oriented products: A review, Trends in Food Science & Technology Vol: 71, January, Pages 170-180.

Köşe Abdullah (1996) "Hacamat" TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 14 Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları s.422 İstanbul.

Lawal Ibraheem, (2014), Traditional medicine practices among the Yoruba people of Nigeria: a historical perspective, Journal of Medicinal Plants, Volume 2, Issue: 6, pp.20-33.

Leung Big (2007) Traditional Chinese Medicine The Human Dimension Traditional Chinese Medicine, Verdant House, Amsterdam,

Manz Hedwig, (2009), The Art of Cupping, [Die Kunst des Schröpfens: Grundlagen, Durchführung, naturheilkundliche Therapiekonzepte] İngilizce Çeviri: Sabine Wilms Georg Thieme Verlag Publishing, New York

Michalsen Ellen Wittke-(2007), The History of Leech Therapy, in Medicinal Leech Therapy, eds: Andreas Michalsen, Manfred Roth, Gustav Dobos, [Blutegeltherapie] İngilizce Çeviri:, Suzyon O'Neal Wandrey, pp 4-12, Georg Thieme Verlag, Publishing, New York.

Motoo Yoshiharu, Seki Takashi, Tsutani Kiichiro, (2011), Traditional Japanese Medicine, Kampo: Its History and Current Status, Chinese Journal of Integrative Medicine, February Vol: 17, issue: 2 pp. 85-87, Springer Verlag.

Özdemir G, Ersöz E, Dilek NM. (2021), Apitherapy and health. BSJ Health Sci, Volume4, Issue: 2.

Sairam T. V. (2008)." Gomutra" in The Penguin Dictionary of Alternative Medicine, Penguin Books Limited. p. 311.

Siregar Amarullah H, (2020), Jamu: Traditional Indonesian medicine, Journal of Health and Medical Research, Special Issue, 17th Annual Congress on Wellness and Healthcare Informatics (Euro Health 2020) May 18-19, 2020, Paris, France

Sujatha, V. (2009), The Patient as a Knower: Principle and Practice in Siddha Medicine Economic and Political Weekly, vol: 44, no: 16, pp. 76–83.

Sumarni W, Sudarmin S, Sumarti S S (2019), The scientification of jamu: a study of Indonesian's traditional medicine Journal of Physics: Conference Series 5th ICMSE2018, 1321 (2019),IOP Publishing.

Stock, R. (1981) Traditional Healers in Rural Hausaland GeoJournal, Studies in Medical Geography in Africa, vol. 5, no. 4, 1981, pp. 363–68

Şar Sevgi, (2005), Anadolu'da Halk Hekimliği Uygulamaları, Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi, Cilt: 13 (2) ss.131-136.

Trawick Margaret, (1995), Western reflections on Chinese and Indian medicine, in Knowledge and the Scholarly Medical Traditions Part III "Ayurvedic medicine" ed: Don Bates, (pp. 277-278). Cambridge: Cambridge University Press.

Trotter Robert T., Chavira Juan Antonio (2011) Curanderismo: Mexican American Folk Healing, University of Georgia Press.

Tyler Varro E., (2000), Herbal medicine: from the past to the future, Public Health Nutrition 3(4A), pp. 447-452 Cambridge University Press

Veiga Alexandra Paula da Silva, (2016), Health and Medicinein Ancient Egypt Magic and science, BAR International Series 1967-2009, BAR publishing Oxford.

WHO [World Health Organization] (2009) WHO Standard, Acupuncture Point Locations, In The Western Pacific Region, World Health Organization Publications.

Wright Leonard D., (2004), Complementary and alternative medicine for hospice and palliative care, American Journal of Hospice & Palliative Medicine Vol: 21, No: 5, September/October 2004 pp. 327-330

Zimmermann Francis, (1995), Western reflections on Chinese and Indian medicine, in Knowledge and the Scholarly Medical Traditions Part III "Ayurvedic medicine" ed: Don Bates, (pp. 277-278). Cambridge: Cambridge University Press.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM (DİN VE SAĞLIK) KAYNAKÇASI

ADDIS, Gulen (2020). "Hristiyanlık ve Hemşirelik Yaklaşımları". Içinde Farklı Dinler ve Hemşirelik Yaklaşımları, editör Gülbu Tanrıverdi, 57-73. Ankara:Nobel Akademik Yayıncılık.

AI, Amy Lee, Kenneth Pargament, Ziad Kronfol, Terrence N. Tice ve Hoa Appel. (2010). "Pathways to Postoperative Hostility in Cardiac Patients: Mediation of Coping, Spiritual Struggle and Interleukin-6". Journal of Health Psychology 15 (2): 186-95. https://doi.org/10.1177/1359105309345556.

AKYOL, Gülüzar. 1994. "İnterlökinler". Mikrobiyoloji Bülteni 28: 286-93.

ALALOUL, Fawwaz, Judith A. Schreiber, Taghreed S. Al Nusairat ve Michael A. Andrykowski (2016). "Spirituality in Arab Muslim Hematopoietic Stem Cell Transplantation Survivors: A Qualitative Approach". Cancer Nursing 39 (5): E39-47. https://doi.org/10.1097/NCC.0000000000000312.

ALBAYRAK, Ahmet (2013). Gençlerde Dua Psikolojisi: Üniversite Gençlerinin Dua Tutum ve Davranışları. İstanbul: Düşünce Kitabevi Yayınları.

AYDIN, Mehmet (2005). Ansiklopedik Dinler Sözlüğü. Konya: Damla Ofset.

——— (2011). "Yahudilik'te İnsan Sağlığı". Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi Yıl 6 (12): 9-18.

AYTEN, Ali (2012). Din Psikolojisi: Dine ve Maneviyata Psikolojik Yaklaşımlar. İstanbul: İz Yayıncılık.

AYTEN, Ali ve Sezai Korkmaz (2019). "The relationships between religiosity, prosociality, satisfaction with life and generalised anxiety: a study on Turkish Muslims". Mental Health, Religion & Culture 22 (10): 980-93.

BALOG, J. E. (1978). "An historical review and philosophical analysis of alternative concepts of health and their relationship to health education". University of Maryland.

BERNTSON, Gary G., Greg J. Norman, Louise C. Hawkley ve John T. Cacioppo (2008). "Spirituality and Autonomic Cardiac Control". Annals of Behavioral Medicine: A Publication of the Society of Behavioral Medicine 35 (2): 198-208.

BİLMEN, Ömer Nasuhi (2008). Büyük İslam İlmihali. İstanbul: Çelik Yayınevi.

BIRCHER, Johannes (2005). "Towards a Dynamic Definition of Health and Disease". Medicine, Health Care, and Philosophy 8 (3): 335-41.

CHAAR, Emile Abou, Souheil Hallit, Aline Hajj, Racha Aaraj, Joseph Kattan, Hicham Jabbour ve Lydia Rabbaa Khabbaz (2018). "Evaluating the Impact of Spirituality on the Quality of Life, Anxiety, and Depression among Patients with Cancer: An Observational Transversal Study". Supportive Care in Cancer 26 (8): 2581-90.

CHEADLE, Alyssa C. D. ve Christine Dunkel Schetter. 2017. "Untangling the Mechanisms Underlying the Links between Religiousness, Spirituality, and Better Health". Social and Personality Psychology Compass 11(2):e12299.

CHIRICO, Francesco (2016). "Spiritual Well-Being in the 21st Century: It's Time to Review the Current WHO's Health Definition?" Journal of Health and Social Sciences 1 (1): 11-16. CLEMENTS, Andrea D.ve Anna V. Ermakova (2012.) "Surrender to God and Stress: A Possible Link between Religiosity and Health." Psychology of Religion and Spirituality 4 (2): 93-107.

COHEN, Adam B. ve Daniel E. Hall (2009). "Existential Beliefs, Social Satisfaction, and Well-Being Among Catholic, Jewish, and Protestant Older Adults". International Journal for the Psychology of Religion 19 (1): 39-54.

LINDER, Nikeea C. (2006). "Stress among black women in a south African township: The protective role of religion". Journal of Community Psychology 34 (5): 577-99.

COYLE, Joanne (2002). “Spirituality and Health: Towards a Framework for Exploring the Relationship between Spirituality and Health”. Journal of Advanced Nursing 37 (6): 589-97.

CUNNINGHAM, Alastair J. (2002). Bringing Spirituality into Your Healing Journey. Toronto: Key Porter Books Ltd.

ÇAĞRICI, Mustafa (1999). “İbn Meymûn”. İçinde TDV İslam Ansiklopedisi, 20:194-97. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

ÇELEBİ, M. Yaşar (2008). “Rukye”. İçinde TDV İslam Ansiklopedisi, 35:219-22. TDV.

ÇOLAK, Ali (2011). “Hasta Ziyareti ile İlgili Hadisler Bağlamında Bir İnceleme”. EKEV Akademi Dergisi 15 (48): 161-76.

DASSEN, Myrra Vernooij ve Yun-Hee Jeon (2016). “Social Health and Dementia: The Power of Human Capabilities”. International Psychogeriatrics 28 (5): 701-3.

DHAR, Neera, S. K. Chaturvedi ve Deoki Nandan (2013). “Spiritual Health, the Fourth Dimension: A Public Health Perspective”. WHO South-East Asia Journal of Public Health 2 (1): 3-5.

DIENER, Ed, Richard E. Lucas ve Shigehiro Oishi (2002). “Subjective well-being: The science of happiness and life satisfaction”. İçinde Handbook of Positive Psychology, editör C. R. Snyder ve Shane J. Lopez, 63-73. New York: Oxford University Press.

DOĞAN, Hatice (2009). “İbn Meymun’un Hayatı, Eserleri ve Delâletü’l-Hâirîn Adlı Eseri Üzerinde Bir İnceleme”. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bİlimler Enstitüsü.

DOYLE, Derek (1992). “Have We Loked Beyond the Physical and Psychosocial?” Ournal of Pain and Symptom Management 7 (5): 302-11.

DRÖES, R. M., R. Chattat, A. Diaz, D. Gove, M. Graff, K. Murphy, H. Verbeek, vd. (2017). “Social Health and Dementia: A European Consensus on the Operationalization of the Concept and Directions for Research and Practice”. Aging & Mental Health 21 (1): 4-17.

DUMAN, Ali (2008). “Sadaka”. İçinde TDV İslam Ansiklopedisi, 35:383-84. Türkiye Diyanet Vakfı.

DURKHEIM, Emile (2020). Dinsel Yaşamın İlk Biçimleri. Çeviren Özer Ozankaya. 3. bs. İzmir: Cem Yayınevi.

EGE, Ramazan (2006). “Arap Dilinde ‘s-l-m’ Maddesi ve Kur’ân’daki Anlamları”. Nüsha 6 (22): 49-67.

EL-CUAYSİN, Abdullah bin Ali (2007). Hastamıza Nasıl Moral Verebiliriz? Çeviren Savaş Kocabaş. İstanbul: Polen Yayınları.

ELLISON, Christopher G. ve Jeffrey S. Levin (1998). “The Religion-Health Connection: Evidence, Theory, and Future Directions”. Health Education & Behavior 25 (6): 700-720.

ELLISON, Craig W. (1983). “Spiritual Well-Being: Conceptualization and Measurement”. Journal of Psychology and Theology 11 (4): 330-38.

ERDEM, Mustafa (1997). “İlahi Dinlerin Kutsal Kitaplarında Helal ve Haram Anlayışı Üzerine Bir Araştırma”. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 37 (3-4): 151-73.

EROĞLU, Ahmet Hikmet (2015). “Hıristiyanlık”. İçinde Dinler Tarihi El Kitabı, editör Baki Adam. Ankara: Grafiker Yayınları.

ERTEN, Rifai (2020a). “Hıristiyanlık’ta, İslamiyet’te Şifa ve Bu Dine İnananların Sağlık Konusuna Bakışları”. Kalemname 5 (10): 387-443.

———. (2020b). “Hıristiyanlık’ta, İslamiyet’te Şifa ve Bu Dine İnananların Sağlık Konusuna Bakışları”. Kalemname 5 (10): 387-443.

EYÜPOĞLU, İsmet Zeki (2004). Türk Dilinin Etimolojisi Sözlüğü. İstanbul: Sosyal Yayınlar.

FEINSTEIN, Alvan R (1992). "Benefits and Obstacles for Development of Health Status Assessment Measures in Clinical Settings". Medical Care 30 (5): MS50-56.

FISHER, John W. (1998). "Spiritual Health: Its Nature and Place in the School Curriculum". PhD, Melbourne: epartment of Science and Mathematics Education, University of Melbourne.

———. 2009. "Understanding and Assessing Spiritual Health". Içinde International Handbook of Education for Spirituality, Care and Wellbeing, editör Marian de Souza, Leslie J. Francis, James O'Higgins-Norman ve Daniel Scott, 69-88. International Handbooks of Religion and Education. Dordrecht: Springer Netherlands.

FONG, Angela J., Tanya M. F. Scarapicchia, Meghan H. McDonough, Carsten Wrosch ve Catherine M. Sabiston (2017). "Changes in Social Support Predict Emotional Well-being in Breast Cancer Survivors". Psycho-Oncology 26 (5): 664-71. FROMM, Erich (1993). Psikanaliz ve Din. Çeviren Aydın Arıtan. İstanbul: Arıtan Yayınevi.

GARTNER, John, Dave B. Larson ve George D. Allen (1991). "Religious Commitment and Mental Health: A Review of the Empirical Literature". Journal of Psychology and Theology 19 (1): 6-25.

GEORGE, Tammy (2022). "What Is Social Health? Definitions, Examples and Tips on Improving Your Social Wellness". HIF. 2022.

GUIDI, J., Lucente, M., Sonino, N. and Fava, G. A. (2021). Allostatic Load and Its Impact on Health: A Systematic Review. Psychotherapy and Psychosomatics, 90(1), 11-27.

GÜLER, Çağatay (2004). "Kişisel Hijyen". TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni 3 (6): 119-32.GÜNER, Simge (2020). "Meme Kanseri Cerrahisi Uygulanacak Hastaların Sosyal Destek Algısı, Manevi Yönelim ve Umut Düzeyleri". Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

GÜRKAN, Salime Leyla (2010). "Talmud". İçinde TDV İslam Ansiklopedisi, 39:550-52. TDV.

HARMAN, Ömer Faruk (2001). "Vahiy Geleneği İçinde İslam". İçinde TDV İslam Ansiklopedisi, 23:2-5. TDV.

HASLAM, S. A., J. Jetten, T. Postmes ve C. Haslam. 2009. "Social Identity, Health and Well-Being: An Emerging Agenda for Applied Psychology". Applied Psychology-An International Review-Psychologie appliquee-Revue internationale 58 (1): 1-23.

HHS, (U.S. Department of Health and Human Services). 1999. "Mental Health: A Report of the Surgeon General." Rockville, MD: U.S. Department of Health and Human Services.

HILL, Terrence D. (2008). "Religious Involvement and Healthy Cognitive Aging: Patterns, Explanations, and Future Directions". The Journals of Gerontology Series A: Biological Sciences and Medical Sciences 63 (5): 478-79.

HILL, Terrence D., Sunshine M. Rote ve Christopher G. Ellison (2017). "Religious Participation and Biological Functioning in Mexico". Journal of Aging and Health 29 (6): 951.

HOLT-LUNSTAD, Julianne, Patrick R. Steffen, Jonathan Sandberg ve Bryan Jensen (2011). "Understanding the Connection between Spiritual Well-Being and Physical Health: An Examination of Ambulatory Blood Pressure, Inflammation, Blood Lipids and Fasting Glucose". Journal of Behavioral Medicine 34 (6): 477-88.

HOSEINI, Akram Sadat, AbdulHosein Khosro Panah ve Fateme Alhani (2015). "The Concept Analysis of Health Based on Islamic Sources: Intellectual Health". International Journal of Nursing Knowledge 26 (3): 113-20.

HOSSEINI, Seyed Morteza, Saeed Hesam ve Seyed Amirhossein Hosseini. 2022. "Relationship of Hardiness Components to General Health, Spiritual Health, and Burnout: The Path Analysis". Iranian journal of psychiatry 17(2):196-207.

HÖKELEKLİ, Hayati (2010). Din Psikolojisine Giriş. 1. bs. İstanbul: Dem Yayınları.

HUBER, Machteld, J. André Knottnerus, Lawrence Green, Henriëtte van der Horst, Alejandro R. Jadad, Daan Kromhout, Brian Leonard vd. (2011). "How Should We Define Health?" BMJ 343: 1-3.

JAPPY, Alistair (2001). Master. Master, Canada: Trinity Western University.

JUSTER, Robert-Paul, Marc Sasseville, Charles-Édouard Giguère, Signature Consortium ve Sonia J. Lupien (2018). "Elevated Allostatic Load in Individuals Presenting at Psychiatric Emergency Services". Journal of Psychosomatic Research 115 (Aralık): 101-9.

KARABULUTLU, Elanur Yılmaz, Süheyla Yaralı ve Seda Karaman (2019). "Evaluation of Distress and Religious Coping Among Cancer Patients in Turkey". Journal of Religion and Health 58 (3): 881-90.

KARAKARTAL, Demet (2017). "Kanser Tanısı Almış Hastaların Ruh Sağlıkları İle Kişisel Yardım ve Destekleri". Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 30 (2): 583-99.

KARAMAN, Hayreddin (1996). "Fıkıh". İçinde TDV İslam Ansiklopedisi, 13:1-14. TDV.

KEYES, Corey L. M. (1998). "Social well-being". Social Psychology Quarterly 61 (2): 121-40.

KIM, Eric S., Ashley V. Whillans, Matthew T. Lee, Ying Chen ve Tyler J. VanderWeele (2020). "Volunteering and Subsequent Health and Well-Being in Older Adults: An Outcome-Wide Longitudinal Approach". American Journal of Preventive Medicine 59 (2): 176-86.

KING, Imogene M. (1981). A Theory for Nursing : Systems, Concepts, Process. New York: John Wiley.

KOENIG, H. G. (2015). "Religion, spirituality, and health: a review and update". Advances In Mind-Body Medicine 29 (3): 19-26.

KRAUSE, Neal (2006). "Gratitude Toward God, Stress, and Health in Late Life". Research on Aging 28 (2): 163-83.

KUMAR, C. R. Satish ve Neha Parashar (2015). "Death anxiety, coping and spirituality among cancer patients". Indian Journal of Positive Psychology 6 (3): 291-94.

KURT, Abdurrahman (2008). "Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu". Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 17 (2): 73-93.

KURT, Ali Osman (2010). "Yahudilik'te Koşer ve Koşer Ekonomisi". Cumhuriyet Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi 14 (2): 103-49.

KURT, Emine (2021). Onkoloji Hastalarına Manevi Destek: Uygulamalı Bir Araştırma ve Onkoloji Manevi Danışmanlığı İçin Bir Model Önerisi. 1. bs. Bursa: Emin Yayınları.

KUTLUAY, İbrahim (2015). "Tıbb-ı Nebevî'nin Vahiy Kaynakları". İçinde, editör Hasan Akkanat ve Ertuğrul Döner, 37-49. Adana.

KÜÇÜK, Hülya ve Zeynep Arzu Yegin (2016). Tasavvuf ve Tıp: Selim Kalbin Fziyolojisi. İstanbul: Ensar Neşriyat.

LARSON, James S. (1999). "The Conceptualization of Health". Medical Care Research and Review 56 (2): 123-36.

LEVIN, Jeff (2001). "God, Love, and Health: Findings from a Clinical Study". Review of Religious Research 42 (3): 277-93..

LUTGENDORF, Susan, Daniel Russell, Philip Ullrich, Tamara Harris ve Robert Wallace (2004). "Religious Participation, Interleukin-6, and Mortality in Older Adults". Health Psychology 23 (5): 465-75.

LUTJEN, Laura J., Nava R. Silton ve Kevin J. Flannelly (2012). "Religion, Forgiveness, Hostility and Health: A Structural Equation Analysis". Journal of Religion and Health 51 (2): 468-78.

McEWEN, Bruce S. (2006). "Sleep Deprivation as a Neurobiologic and Physiologic Stressor: Allostasis and Allostatic Load". Metabolism: Clinical and Experimental 55 (10 Suppl 2): S20-23.

McGILLIVRAY, Mark ve Matthew Clarke (2006). "Human well-being: Concepts and measures". İçinde Understanding human well-being, editör Mark McGillivray ve Matthew Clarke, 3-15. New York: United Nations University Press.

MOXEY, Annette, Mark McEvoy, Steven Bowe ve John Attia (2011). "Spirituality, Religion, Social Support and Health among Older Australian Adults". Australasian Journal on Ageing 30 (2): 82-88.

NIKFARJAM, Masoud, Saeid Heidari-Soureshjani, Abolfazl Khoshdel, Parisa Asmand ve Forouzan Ganji (2017). "Comparison of spiritual well-being and social health among the students attending group and individual religious rites". Middle East Journal of Family Medicine 15 (8): 160-65.

OMAN, Doug ve Carl E. Thoresen (2002). "'Does Religion Cause Health?': Differing Interpretations and Diverse Meanings". Journal of Health Psychology 7 (4): 365-80.

O'NEILL, Debra P. ve Elaine K. Kenny (1998). "Spirituality and Chronic Illness". Image: The Journal of Nursing Scholarship 30 (3): 275-80.

OREM, Dorothea E., Susan G. Taylor ve Kathie McLaughlin Renpenning (1995). Nursing: Concepts of Practice. 5th ed. New York: McGraw-Hill.

ÖZDOĞAN, Öznur (2000). "İnsan-Kutsal Kitap İlişkisi". Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 41 (1): 293-308.

PADEN, William E (2008). Kutsalın Yorumu. Çeviren Abdurrahman Kurt. Bursa: Sentez Yayıncılık.

PAIVA, Carlos Eduardo, Bianca Sakamoto Ribeiro Paiva, Sriram Yennurajalingam ve David Hui (2014). "The Impact of Religiosity and Individual Prayer Activities on Advanced Cancer Patients' Health: Is There Any Difference in Function of Whether or Not Receiving Palliative Anti-Neoplastic Therapy?" Journal of Religion and Health 53 (6): 1717-27.

PALOUTZIAN, Raymond F. ve Crystal L. Park (2015). "Religiousness and Spirituality: The Psychology of Multilevel Meaning-Making Behavior". Religion, Brain & Behavior 5 (2): 166-78.

PARENTE, Victoria, Lauren Hale ve Tia Palermo (2013). "Association between Breast Cancer and Allostatic Load by Race: National Health and Nutrition Examination Survey 1999-2008". Psycho-Oncology 22 (3): 621-28.

PARGAMENT, Kenneth (2003). "Tanrım Bana Yardım Et: Din Psikolojisi Açısından Başa Çıkmanın Teorik Çatısına Doğru". Çeviren Ahmet Albayrak. Tabula Rasa 3 (9): 207-38.

PARGAMENT, Kenneth I. (1997). The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice. New York: The Guilford Press.

PARK, Crystal L., Kevin S. Masters, John M. Salsman, Amy Wachholtz, Andrea D. Clements, Elena Salmoirago-Blotcher, Kelly Trevino ve Danielle M. Wischenka (2017). "Advancing our understanding of religion and spirituality in the context of behavioral medicine". Journal of Behavioral Medicine 40 (1): 39-51.

PAZARLI, Osman (1972). Din Psikolojisi. İstanbul: Remzi kitabevi.

PEPLAU, H. E. (1988). "The Art and Science of Nursing: Similarities, Differences, and Relations". Nursing Science Quarterly 1 (1): 8-15.

POLAT, Dilan (2019). "Meme Kanseri Cerrahisi Geçiren Kadınlarda Sosyal Destek, Yalnızlık ve Anksiyete Düzeylerinin Belirlenmesi". Yüksek Lisans, İstanbul: İstanbul Okan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

POST, Stephen G. (2005). "Altruism, Happiness, and Health: It's Good to Be Good". International Journal of Behavioral Medicine 12 (2): 66-77.

REB, Anne M. (2007). "Transforming the Death Sentence: Elements of Hope in Women With Advanced Ovarian Cancer". Oncology Nursing Forum 34 (6): E70-81.

REGENSTEIN, J. M. ve C. E. Regenstein (2010). "Kosher Laws in Food Processing". İçinde Handbook of Poultry Science and Technology, editör Isabel Guerrero-Legarreta, Volume 1:131-81. New Jersey: Wiley.

REYNOLDS, Diane (2006). "Examining Spirituality among Women with Breast Cancer". Holistic Nursing Practice 20 (3): 118-21.

RYAN, Richard M. ve Edward L. Deci (2001). "On Happiness and Human Potentials: A Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-Being". Annual Review of Psychology 52 (1): 141-66.

SEEMAN, Teresa E., Linda Fagan Dubin ve Melvin Seeman (2003). "Religiosity/Spirituality and Health. A Critical Review of the Evidence for Biological Pathways". The American Psychologist 58 (1): 53-63.

SEYBOLD, Kevin S. ve Peter C. Hill (2001). "The Role of Religion and Spirituality in Mental and Physical Health". Current Directions in Psychological Science 10 (1): 21-24.

SHAFRANSKE, Edward P. ve Richard L. Gorsuch (1984). "Factors associated with the perception of spirituality in psychotherapy". Journal of Transpersonal Psychology 16 (2): 231-41.

SHAW, Annick, Stephen Joseph ve P. Alex Linley (2005). "Religion, spirituality, and posttraumatic growth: a systematic review". Mental Health, Religion & Culture 8 (1): 1-11.

SHERMAN, Allen C., Thomas V. Merluzzi, James E. Pustejovsky, Crystal L. Park, Login George, George Fitchett, Heather S. L. Jim, vd. (2015). "A Meta-Analytic Review of Religious or Spiritual Involvement and Social Health among Cancer Patients". Cancer 121 (21): 3779-88.

SOMUNOĞLU, Sinem (1999). "Kavramsal Açıdan Sağlık". Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi 4 (1): 51-62.

STERN, Lise (2004). How to Keep Kosher: A Comprehensive Guide to Understanding Jewish Dietary Laws. First Edition. New York: William Morrow Cookbooks.

STRANAHAN, S. (2001). "Spiritual Perception, Attitudes about Spiritual Care, and Spiritual Care Practices among Nurse Practitioners". Western Journal of Nursing Research 23 (1): 90-104.

STRAWBRIDGE, W. J., S. J. Shema, R. D. Cohen ve G. A. Kaplan (2001). "Religious Attendance Increases Survival by Improving and Maintaining Good Health Behaviors, Mental Health, and Social Relationships". Annals of Behavioral Medicine: A Publication of the Society of Behavioral Medicine 23 (1): 68-74.

SVALASTOG, Anna Lydia, Doncho Donev, Nina Jahren Kristoffersen ve Srećko Gajović (2017). "Concepts and definitions of health and health-related values in the knowledge landscapes of the digital society". Croatian Medical Journal 58 (6): 431-35.

SVENSSON, Nanna Herning, Anders Larrabee Sonderlund, Sonja Wehberg, Niels Christian Hvidt, Jens Søndergaard ve Trine Thilsing (2022). "The Association Between Individualised Religiosity and Health Behaviour in Denmark: Are Social Networks a Mediating Factor?" Journal of Religion and Health 61 (6): 4738-57.

ŞAHİN, Zuhal Ağılkaya (2016). "Hristiyan Gelenekte Manevi Bakımın Teorik Temelleri". Spiritual Psychology and Counseling 1: 43-74.

ŞEKER Şemsettin ve Mustafa Yılmaz (2017). İnfak ve Zarâfet: Sadaka Taşlarının Mimarî ve Kültürel Hususiyetleri, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.

ŞENTÜRK, Hâbil (2009). İbâdet Psikolojisi: Hz. Peygamber Örneği. İstanbul: İz Yayıncılık.

TAHA, Asma A., Aaron M. Eisen, Hana Q. Abdul-Rahman, Tariq Q. Abdul-Rahman, Stacey La, Douglas Hanes ve Alexander Zouros (2021). "Spirituality and Quality of Life among Parents of Adolescents with Spina Bifida". Western Journal of Nursing Research 43 (8): 742-50.

TAHAN, Mohammad ve Farank Azari. 2022. "Spiritual Health in Iranian University Students: a Systematic Review and meta-analysis". Neuropsychopharmacologia Hungarica 24(2):78-84.

TAPLAMACIOĞLU, Mehmet (1967). Din Sosyolojisi: Giriş. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

TAŞPINAR, İsmail (2017). "Yahudilik ve Hıristiyanlıkta Tıp". Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, sy 41.

TDK. 2021a. https://sozluk.gov.tr/?kelime=maneviyat, 03.01.2023.

———. 2021b. https://sozluk.gov.tr/?kelime=şifa, 03.01.2023.

———. 2022. Güncel Türkçe Sözlük. 2022. https://sozluk.gov.tr/?kelime=manevi, 03.01.2023.

THORESEN, Carl E. ve Alex H. S. Harris (2002). "Spirituality and Health: What's the Evidence and What's Needed?" Annals of Behavioral Medicine 24 (1): 3-13.

TIMIO, M., P. Saronio, C. Verdura, M. Schiaroli, F. Timio ve C. Monarca (2001). "A Link between Psychosocial Factors and Blood Pressure Trend in Women". Physiology & Behavior, Social Stress: Acute and Long-term Effects on Physiology & Behavior, 73 (3): 359-63.

TOPALOĞLU, Bekir (2009). "Selâm". İçinde TDV İslam Ansiklopedisi, 36:341-42.

TOV, William (2018). "Well-Being Concepts and Components". Içinde Handbook of Well-Being, editör E. Diener, S. Oishi ve L. Tay, 1-15. Salt Lake City, UT: DEF Publishers.

TUNCAY, Tarık (2009). "Genç Kanser Hastalarının Hastalık Deneyimlerinin Güçlendirme Yaklaşımı Temelinde Analizi: Bir Model Önerisi". Doktora, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TÜMER, Günay (1991). "Âyin". İçinde TDV İslam Ansiklopedisi, 4:248-50. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

ÜNAL, İ Hakkı (2015). "Tıbb-ı Nebevî'nin Kaynağı". İçinde, editör Hasan Akkanat ve Ertuğrul Döner, 19-24. Adana.

WACH, Joachim (1995). Din Sosyolojisi. Çeviren Ünver Günay. Marmara Üniversitesi İlâhiyat Vakfı Yayınları.

WAITE, Linda J, Rebeccah Duvoisin ve Ashwin A Kotwal (2021). "Social Health in the National Social Life, Health, and Aging Project". Editör Merril Silverstein. The Journals of Gerontology: Series B 76 (Supplement_3): S251-65.

WANG, Yilu, Jianqiao Ge, Hanqi Zhang, Haixia Wang ve Xiaofei Xie (2020). "Altruistic Behaviors Relieve Physical Pain". Proceedings of the National Academy of Sciences 117 (2): 950-58.

WARD, Sarah J. ve Laura A. King (2018). "Religion and moral self-image: The contributions of prosocial behavior, socially desirable responding, and personality". Personality and Individual Differences 131: 222-31.

WHO (1947). "The Constitution of the WHO". 1. WHO Chronicle.

XING, Cathleen Y., Michelle Doose, Bo Qin, Yong Lin, Tiffany L. Carson, Jesse J. Plascak, Kitaw Demissie, Chi-Chen Hong, Elisa V. Bandera ve Adana A. M. Llanos (2020). "Pre-Diagnostic Allostatic Load and Health-Related Quality of Life in a Cohort of Black Breast Cancer Survivors". Breast Cancer Research and Treatment, Sep:1-14.

YAVUZ, Tuğba (2020). "Hemodiyaliz Hastalarında Sabır ve Yaşam Memnuniyeti İlişkisi". Yüksek Lisans, Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

YERİNDE, Adem (2010). "Şifa". İçinde TDV İslam Ansiklopedisi, 39:129-31. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. /sifa.

YÜNCÜ, H. Rafet ve Selda Uca (2021). "İlkel Çağlardan Günümüze Gastronomi Kültüründe Din Etkisi". Journal of Gastronomy, Hospitality, and Travel 4 (2): 526-37.

URL-1: https://tr.pinterest.com/pin/19210735902285654/, 10.01.2023

URL-2: https://tr.pinterest.com/pin/320177854772581511/, 10.01.2023

URL-3: https://tr.pinterest.com/pin/44332377572451512/, 10.01.2023

URL-4: https://tr.pinterest.com/pin/584067450844102 1/ , 10.01.2023

URL-5: https://tr.pinterest.com/pin/864198616012053798/, 10.01.2023

URL-6: https://www.haytap.org/tr/bir-zamanlar-kuraylar, 10.01.2023

URL-7: http://www.bursadakultur.org/gurebahane.htm, 10.01.2023

URL-8: https://www.topragizbiz.com/blog/gurabahane-i-laklakan-duskun-leylek-evi-dunyanin-ilk-hayvan-hastanesi-2927, 10.01.2023

URL-9: https://rosettaapp.getty.edu/delivery/DeliveryManagerServlet?dps_pid=IE2901298, 10.01.2023

URL-10: https://ro.pinterest.com/pin/30117891245094687/, 10.01.2023

URL-11: https://tr.pinterest.com/pin/1337074880135773/, 12.01.2023

URL-12: https://cenacolovinciano.org/museo/le-opere/ultima-cena-leonardo-da-vinci-1452-1519/, 21.03.2023

URL-13: https://www.stthomasmoreusc.org/anointing-of-the-sick, 15.01.2023

URL-14: https://straymonds.org/annointing-the-sick/, 15.01.2023

URL-15: https://yeahthatskosher.com/what-is-kosher-understanding-kosher-foods-and-ingredients/, 15.01.2023

URL-16: https://www.dmt.oslo.no/en/kosher-certification/, 15.01.2023

URL-17: https://www.interpack.com/en/Discover/Tightly_Packed_Magazine/FOOD_INDUSTRY_PACKAGING/News/Packaging_symbols,_Part_4_Kosher_Foodstuffs, 15.01.2023

URL-18: https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/75991/jewish/Maimonides-His-Life-and-Works.htm, 15.01.2023

URL-19: https://www.flickr.com/search/?text=Maimonides, 15.01.2023

URL-20: https://www.salom.com.tr/arsiv/koseyazisi/81944/doktorun-duasi, 10.01.2023

URL-21: https://tr.pinterest.com/pin/914862417939941/, 15.01.2023

URL-22: Kaynak: https://tr.pinterest.com/pin/645703665343809456/, 15.01.2023

URL-23: http://www.fbcjeff.org/senior-adults, 15.01.2023

URL-24: https://www.christchurchrockville.org/ministries/test-page/#, 15.01.2023

URL-25: https://bainbridgefirstbaptist.org/wp/?page_id=145, 15.01.2023

URL-26: https://www.urfadegisim.com/iftari-cami-avlusunda-oturarak-bekliyorlar/58855/, 15.01.2023

URL-27: https://tr.pinterest.com/pin/60869032455889161/, 15.01.2023

URL-28: https://tr.pinterest.com/pin/257549672429150181/, 15.01.2023

URL-29: http://clipart-library.com/image_gallery/n1611358.jpg, 15.01.2023

BEŞİNCİ BÖLÜM (TOPLUMSAL CİNSİYET VE SAĞLIK) KAYNAKÇASI

Acar-Savran, G. ve Demiryontan T. N. (2012). Kadının Görünmeyen Emeği. Yordam Kitap. İstanbul.

Acar-Savran G., 2013, Beden Emek Tarih: Diyalektik Bir Feminizm İçin, Pusula Yayıncılık, İstanbul.

Akın, A. (2007), Toplumsal Cinsiyet (Gender) Ayırımcılığı Ve Sağlık, Çağrılı Yazı/Derleme, Toplum Hekimliği Bülteni, Cilt 26, Sayı 2, Ss. 1-9.

Akın, A. Ve Diğerleri (2008), Kadının Statüsü ve Sağlığı ile İlgili Gerçekler, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Erişim 09.06.2022, Ankara.

Alkan, Ö. (2017), "Türkiye'de Gençlerin Tütün Kullanımında Cinsiyet Farklılıklarının Araştırılması", Bağımlılık Dergisi – Journal of Dependence | 2017; 18(2):35-45.

Atila Demir S.& Nam D. (2014). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti Önlemede Erkeğin Rolü. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19(3), 211-227.

Atila Demir S. &Nam, D. (2019), "Evlilik Yolu ile Edinilen Kimliklerin Toplumsal Cinsiyet Rollerini Yeniden Üretmeye Etkisi: "Gelin"- "Görümce" Kimliği Örneği", Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi, Sayı II (1) 67-92.

Atila Demir, S. (2021), "Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Dışlanma ve Dezavantajlılık", Tezkire, S:74, İstanbul.

Başak, S. (2015), Kadın Olmak, TRT Avaz, https://www.youtube.com/watch?v=iTcYP_a-ohQ, Erişim: 19.04.2022.

Başak, Suna- Kıngır, Sevgi- Yaşar, Şehnaz (2013), Kadının Görünmeyen Emeği: İkinci Vardiya, ANKA Kadın Araştırma Merkezi, https://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/001/012/original/anka_kad%C4%B1n_rapor_13-1_ikinci_vardiya_.pdf?1387185056, Ankara.

BLOOM, S.S. (2008). "Violence Against Women and Girls a Compendium of Monitoring

and Evaluation Indicators", USAID, IGWG, Measure Evaluatio, East Africa.

Bolsoy, N.&Sevil, Ü. (2006), "Sağlık Hastalık ve Kültür Etkileşimi", Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi Cilt: 9 Sayı: 3, 78-87.

Bora, Aksu (2012), Kadınların Sınıfı ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası, İletişim Yayınları, İstanbul.

Cirhinlioğlu, Z. (2015), Sağlık Sosyolojisi, Nobel Yayınları, Ankara.

Heryasta.org, (2022), Türkiye Okuryazarlık Oranı %97,4, Erişim: 27.05.2022, https://heryasta.org/2021/09/08/turkiye-okur-yazarlik-orani-974/#:~:text=T%C3%BCrkiye%20genelinde%20okuma%20yazma%20bilenler,erkeklerde%20bu%20oran%20y%C3%BCzde%2099.29.

Güler, N., Tel, H., Özkan Tuncay, F. (2005), "Kadının Aile İçinde Yaşanan şiddette Bakışı", Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 27(2), 51-56.

Gönç Şavran, Temmuz (2014), "Sağlıkta Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri: Eskişehir'de Kırsal ve Kentsel Alanlarda Kadın Sağlığı," Fe Dergi 6, no. 1 (2014), 98-116.KASAUM, Ankara.

Ecevit, Yıldız ve Diğerleri, 2011, Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1304, Eskişehir.

İnceoğlu, Y.& Kar, A. (2016), Kadın ve Bedeni, Ayrıntı yayınları, İstanbul.

Kaufman, M. (1999). "The Seven P's Of Men's Violence", http://www.michaelkaufman.com/1999/the-7-ps-of-mens-violence.

Körükçü, Ö., Kayır, G.Ö. Ve Kukulu, K. (2012). "Kadına Yönelik şiddetin Sonlandırılmasında Erkek iş birliği", Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry, 4(3): 396-413.

Sezgin, D. (2011), Tıbbileştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Sağlık, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Sezgin, D. (2015), Toplumsal Cinsiyet Perspektifinde Sağlık ve Tıbbileştirme, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi / Journal Of Sociological Research Cilt / Volume 18, Sayı: 1, 153-186.

Talo Yıldırım, T.&Acun Kaya F.&Uysal E. (2013), "Diş Hekimi Korkusu ile Cinsiyet, Yaş, Medeni Durum, Diş Hekimine Gitme Sıklığı, Eğitim, Sosyoekonomik ve Periodontal Durum Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", Türkiye Klinikleri J Dental Sci 2013;19(2):77-85.

Tiggemann, M.&Zaccardo, M. (2015), "Exercise to be fit, not skinny": The effect of fitspiration imagery on women's body image", Elsevier, Body image 15 (2015), 61-67.

Tiggemann, M. (2022), "Digital modification and body image on social media: Disclaimer labels, captions, hashtags, and comments", Elsevier, Body image 41 (2022), 172-180.

Turner, B. S. (2011), Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi, çev: Ümit Tatlıcan, Sentez Yayınları, Bursa.

Türmen, T. (2003). Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Sağlığı. Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın İçinde. A. Akın (Ed.). Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (Hüksam), H.Ü. Yayınları.

TÜİK (2021), Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, Erişim: 09.06.2022.

TÜİK, (2022), İstatistiklerle Kadın 2021, Erişim: 19.04.2022.

Verbrugge, L. M. (1985), "Gender and Health: An Update on Hypotheses and Evidence", Journal of Health and Social Behavior , Sep., 1985, Vol. 26, No. 3 (Sep., 1985), pp. 156-182

Yaşar, M.R. (2007), "*Depresyonun Kadınlaşması",* Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal of Social Science Cilt: 17, Sayı: 2 Sayfa:251-281.

ALTINCI BÖLÜM (KÜLTÜR VE SAĞLIK) KAYNAKÇASI

ADAK Nurşen Özçelik (2015). Sağlık Sosyolojisi Kadın ve Kentleşme, Ankara, Siyasal Kitabevi.

AK Muammer (2016). Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk, Akademik Bakış Dergisi, Sayı 54, ss. 296-306.

AKBEN Ali (2006). Bir Ömür Boyu Sağlıklı Yaşam, İstanbul, Akis Kitap Yayınları.

BALOĞLU Burhan (2006). Ekonomik ve Sosyolojik Bakış Açısıyla Sağlık ve Hastalık, Istanbul Der Yayınları.

BEARDSWORTH Alan-KEIL Teresa (2011). Yemek Sosyolojisi, Ankara, Phoenix Yayıncılık.

BİLGİLİ Muhammed Yunus (2015). Anayasal Bir Hak Olarak Çevre Hakkı, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 2, Cilt 6, ss. 563-584.

BOZKURT Veysel (2010). Değişen Dünyada Sosyoloji, Bursa, Ekin Yayınları.

CANDAN Gürhan (2019). Yemek Kültüründe Coğrafyanın İzleri, Geoced: Coğrafya Eğitimi Derneği Dergisi, Sayı 1, ss. 19-28.

ÇELİK Rabia (2022). Yemek Sağlık İlişkisi/Diyet (Gıdaların Beden ve Ruh Sağlığına Etkisi, Siyer Dergisi, Sayı 23, Cilt 6.

DADAK Kemal (2015). Yeni Kuşak Hak Olarak Çevre Hakkı, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Sayı 5, Cilt 0, ss. 309-326.

ESİN M. Nihal (1999). Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması, Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi, Sayı 45, Cilt 12, 1999, ss. 45-87.

IŞIK Sevgül ve TANRIVERDİ Haluk (2014). Sağlık Profesyonellerinin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ile İş Yaşam Kaliteleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 7, Bahar 2014, ss. 125.

LEWIS Oscar (1966). Yoksulluk Kültürü, Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Şubat 2018, Sayı 1, Cilt 4, ss. 209-216. Çeviren: Zeynel Abidin Kılınç.

SUNGUR Cuma, KAR Ahmet, KIRAN Şafak, MACİT Mustafa (2019). Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarının Değerlendirilmesi: Klinik Sağlık Hizmeti Alan Hastalar Üzerinde Bir Araştırma, Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 15, Cilt 8, 2019, ss. 43–52.

URL1:"ÇevreSağlığı,Tanımı":https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/113958/mod_resource/content/1/1.%C3%87evre%20Sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1.pdf 12-09-2022.

URL2: ER Pınar Demir (2017, 13 Eylül). "İdealler ve Gerçekler Arasında Mesken Hikâyemiz": https://www.lacivertdergi.com/dosya/2017/09/13/idealler-ve-gercekler-arasinda-mesken-hikyemiz. 17-09-2022.

URL3: https://sagligim.gov.tr/cevre-saglik.html 17-09-2022.

URL4:https://www.ideauniversal.org/empati-yuruyusu/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=grant_&utm_content=d%C3%BCnyada%20su%20k%C4%B1tl%C4%B1%C4%9F%C4%B1&gclid=EAIaIQobChMIzaur_vKg-gIVbAWiAx05kQVJEAAYASAAEgJXuPD_BwE 06-10-2022

URL5:https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/2881/mod_resource/content/1/6.%20Hafta%20Beslenme.pdf 06-10-2022.

URL6: https://www.aile.gov.tr/media/89041/yasli_nufus_istatistik_bulteni.pdf 10-10-2022.

URL7:BİNGÖLNurhan:https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/2881/mod_resource/content/1/6.%20Hafta%20Beslenme.pdf 17-10-2022

URL8: Fatma Çelik, beslenme ve Sağlık. https://www.dicle.edu.tr/Dosya/2018-09/beslenme-ve-saglik-2013_1036.PDF. 5-11-2022.

URL9:https://www.sozcu.com.tr/2023/saglik/dunyanin-en-cok-sigara-icen-ulkeleri-belli-oldu-7580849/ 26-06-2023

URL10:LaleElmacıoğlu:https://www.indyturk.com/node/503126/sa%C4%9Flik/t%C3%BCrkiyede-antidepresan-kullan%C4%B1m%C4%B1ndaki-y%C3%BCkseli%C5%9F-alarm-veriyor-son-2-y%C4%B1lda-sat%C4%B1%C5%9Flar 26-06-2023

URL11:https://www.kapadokyahastanesi.com.tr/bilgilendirici-makale/bagimliligin-zararlari-nelerdir? 26-06-2023

YÜKSEL Hasan (2014). Çalışma Yaşamı ve Stres Kavramı: Durumsal Bir Yaklaşım, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 3, Cilt 3, ss. 109-131.

YEDİNCİ BÖLÜM (MEDYA VE SAĞLIK) KAYNAKÇASI

AKRAM, Waseem, KUMAR, R. (2017). A Study On Positive And Negative Effects Of Social Media On Society. *International Journal Of Computer Sciences And Engineering*, *5*(10), 351-354.

ALKAN, Seval Ağaçdiken ÖZDELİKARA, Afitap, BOĞA, Nuran Mumcu (2017). Hemşirelik Öğrencilerinin Sağlık Algılarının Belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *6*(2), 11-21.

ASLAN, Emine Ulu, BAYRAM, Baş (2022). Eğlence Amacına Duyarlı Medya Okuryazarlığı Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, *10*(1), 74-88.

AVŞAR, Zakir (2014). Medya Okuryazarlığı. *İletişim Ve Diplomasi*, (2), 5-17

AZİZ, Aysel (2007). Siyasal İletişim. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

CHEN, Xuewei HAY, Jennifer, WATERS Erika et al. (2018). Health Literacy And Use And Trust İn Health İnformation. *Journal Of Health Communication*, *23*(8), 724-734.

COŞKUN, Aziz, KAYMAK, Aydın (2022). Ruh/Akıl Hastalığına Sahip Bireylerin Hürriyet ve Sabah Haber Sitelerinde Temsili. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (37), 187-208.

ÇINARLI, İnci (2008). Sağlık İletişimi ve Medya. Nobel. İstanbul.

ÇOBANER, Aslıhan Ardıç, Köksoy, Sümbüle (2014). Sağlık Alanında Sosyal Medyanın Kullanımı: Twitter'da Sağlık Mesajları. *Akademik Konferans Bildirileri*, *899*, 906.

ÇOBANER, Aslıhan Ardıç, ÖĞÜT, Pelin Yıldırım (2017). . Alzheimer Ve Alzheimer'lı Hastaların Haberlerde Temsili. *Kurgu*, *25*(2), 1-22.

DANESI, Marcel (2009). *Dictionary of Media and Communications*, NY: M.E. Sharpe, Inc.

DOLGUN, Uğur (2016). Kitle İletişim Araçları ve Yeni Medya, Ali Arslan; Mustafa Çağlayandereli (Der.), Günlük Yaşamı Anlamak içinde (ss. 345-369), Çanakkale: Paradigma Akademi.

EKTİRİCİOĞLU, Cihan, ARSLANTAŞ, Hülya YÜKSEL, Rüveyda (2020). Ergenlerde çağın hastalığı: Teknoloji bağımlılığı. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, *29*(1), 51-64.

GÖKSU, Nilüfer Fatma (2018). Sağlık İletişimi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları

https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK221239/ ET:04.04.2022

İNCEOĞLU, Yasemin Giritli (2020). Covid-19 Pandemisi ve Medya. *TTB Covid-19 pandemisi*, *6*, 632-643.

KAYA, Asuman, YÜKSEL, Erkan, ÖĞÜT, Pelin (2011). Sağlık haberlerinde "mucize tedavi" ler. *Selçuk İletişim,* 7, 1, 2011

KILIÇ, Deniz (2012). Medya Kavramı ve Toplum. Halil İbrahim Gürcan (Der.) *Medya ve İletişim* içinde (ss. 72-92. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

KILINÇ, Barış (2017). Yeni Medya ile İlişkiler, İzlem Vural ve Ufuk Eriş, (Der.). *Medya İlişkileri* içinde (ss. 46-62). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

KOÇAK, Abdullah, BULDUKLU Yasin (2010). Sağlık İletişimi: Yaşlıların Televizyonda Yayınlanan Sağlık Programlarını İzleme Motivasyonları. *Selçuk İletişim*, *6*(3), 5-17.

KOÇAK, Ömer Faruk, TEMEL, Mustafa (2022). Görsel Medya Yapımlarında Uyuşturucu Maddelerin Temsili. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *19*(49), 129-153.

LAUGHEY, Dan (2010). Medya Çalışmaları. (Çev.A. Toprak), İstanbul: Kalkedon Yayınları.

MADSAR, Serhat (2021). Sosyal Medya ve Post-Truth İlişkisi: Covid-19 Aşı Haberleri Üzerine Bir İnceleme. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, (7), 48-63.

MCLUHAN, Marshall. (2001). Gutenberg Galaksisi: Tipografik İnsanın Oluşumu, İstanbul: Yapıkredi Yayınları.

MEHRAJ, Hâkim Khalid; BHAT, Akhtar Neyaz; MEHRAJ, Hakeem Rameez. (2014). Impacts Of Media On Society: A Sociological Perspective*, International Journal Of Humanities And Social Science Invention*, 3.6: 56-64.

MORA, N. (2008). Medya, Toplum ve Haber Kaynağı Olarak Sembolik Seçkinler, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(1), 1-25.

MYRICK Jessica G. (2020). Media Effects And Health. Media Effects Advances İn Theory And Research. Mary Beth Oliver Arthur A. Raney Jennings Bryant (Edt.) in)Pp 308-314). NY: Routlege. NAZLI, R. S., & Bağ, S. M. Yeni Medya Ve Sağlık İlişkisi. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, *5*(9), 82-95.

OKAY, Ayla (2020). Sağlık İletişimi Kampanyaları, Erkan Yüksel (Der.) Bütün Yönleriyle Sağlık İletişimi içinde (ss 211-236). Konya: Literatürk.

ÖZTÜRK, Mesude Canan (2020). Sağlık İletişiminde Dijital Stratejiler. . Bütün Yönleriyle SAĞLIK İLETİŞİMİ. EDİTÖR ERKAN YÜKSEL. LİTERATÜRK. KONYA. 263-288

PEPIN, Genevieve, ENDRESZ, Natalie (2015). Facebook, Instagram, Pinterest and co.: body image and social media. *Journal of Eating Disorders*, *3*(1), 1-1.

POLAT, Hıdır (2018). Geleneksel Medyada Temsil Sorunu: Alternatif Bir Mecra Olarak Yeni Medya. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, *38*(38), 45-60.

PORSUK, Ahmet Önder, CERİT, Çiğdem (2021). Sosyal Medyada Covıd-19 Aşısı Tartışmaları: Ekşi Sözlük Örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, *24*(2), 347-360.

RENGİM, Sine Nazlı, BAĞ Sadullah Mücaid (2020). Yeni Medya ve Sağlık İlişkisi. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, *5*(9), 82-95.

SCHMITZ, Andy (2012). A Primer On Communication Studies. Retrieved September, 19(2).

SEZGİN, Deniz (2011). Tıbbileştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Sağlık. İstanbul:Ayrıntı Yayınları

Sezgin, Deniz (2013). Sağlık Okuryazarlığını Anlamak. *İLETİ-Ş-İM*, 73-92.

ŞAHİN, Zeynep Burcu (2021). Sosyal Medyaya Eleştirel Bir Yaklaşım: Ekonomik Ve Siyasi Bir Güç Olarak Sosyal Medya. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, (6), 1317-1338.

TOYGAR, Şükrü Anıl. (2018). E-sağlık uygulamaları. *Yasama Dergisi*, (37), 101-123.

TÖZÜN, Mustafa, SÖZMEN, Melih Kaan (2015). Halk Sağlığı Bakışı İle Sağlık Okuryazarlığı, *Smyrna Tıp Dergisi*, *2*, 48-54.

TÜRKOĞLU, Hülya Semiz. (2017). Çocukların Televizyon İzleme Davranışlarında Medya Okuryazarlığı Dersinin Etkisi Üzerine Bir Alan Araştırması. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İnif E-Dergi)*, 2017, 2.1: 27-46.

ULUDAĞ, Ayhan (2020). Sağlık İletişiminde Güncel Tartışmalar. Erkan Yüksel (Der.) Bütün Yönleriyle Sağlık İletişimi içinde (ss 435-458). Konya: Literatürk.

URL-1, Türk Dil Kurumu, https://sozluk.gov.tr/ ET: 10.04.2022

URL-2 Televizyon İzleme Ölçümü 2020 Yıllığı. Türkiye'de Televizyon İzlenme Oranları Https://Tiak.Com.Tr/Upload/Files/2020yillik.Pdf ET: 18.05.2022

URL-3 We Are Social 2022. https://wearesocial.com/uk/blog/2022/07/the-global-state-of-digital-in-july-2022/ ET:02.08.2022

URL-4 MAYFİELD A. (2008). What İs Social Media?-İcrossing. Www.İcrossing.Co.Uk/.../What_İs_Social_Media_İcrossing_Ebook.Pdf ET: 04.05.2022

URL-5 Centers For Disease Dontrol And Prevention, (2011), The Health Communicator's Social Media Toolkit,
Https://Www.Cdc.Gov/Healthcommunication/Toolstemplates/Socialmediatoolkit_Bm.Pdf. ET:30.05.2022

URL-6 The Future Of The Public's Health İn The21stCentury

ÜNÜR, Ece; APAK İlhan (2021). *İletişim ve Medya Kavramları Sözlüğü*, Ankara: Gazi Kitabevi.

ZHAO, Xiaoquan (2020). Health Communication Campaigns: A Brief İntroduction And Call For Dialogue. *International Journal Of Nursing Sciences*, *7*, S11-S15.

SEKİZİNCİ BÖLÜM (Sağlık Personeli ve Hasta İletişimi) KAYNAKÇASI

FINCH, Linda P. (2006). Patients' Communication with Nurses: Relational Communication and Preferred Nurse Behaviors. International Journal of Human Caring, 4 (10), 14-22.

FRANK, Arthur W. (1991). Talcott Parsons: Theorists of Modernity, Roland Robertson and Bryan S. Turner (Ed.). from sick role to health role: deconstructing Parsons içinde. London: Sage.

GÜLLÜPUNAR, Hasan (2020). Sağlık İletişiminin Kavramsal Çerçevesi, Ramazan Erdem-Sedat Bostan-Ali Yılmaz (Ed.). sağlık iletişimi makro perspektif içinde (ss.1-33). Ankara: Nobel.

GÜNGÖR, Nazife (2015). İletişime Giriş, Ankara: Siyasal Kitabevi.

ISHİKAWA, Hirono and KİUCHİ, Takahiro (2010). Health Literacy and Health Communication. BioPsychoSocial Medicine, 4(18), doi: 10.1186/1751-0759-4-18.

R. Kaba A, P. Sooriakumaran. (2007). The Evolution of The Doctor-Patient Relationship. International Journal of Surgery, 5, 57-65.

IŞIK, Metin (2017). İletişim bilimine Giriş. Konya: Eğitim Yayınevi.

KÖSE, İlker (2020). Sağlık İletişim Teknolojileri. Ramazan Erdem-Sedat Bostan-Ali Yılmaz (Ed.). sağlık iletişimi makro perspektif içinde (ss. 59-73). Ankara: Nobel.

KÜÇÜKALİ, Rıdvan, ÇAKIR, Rahman ve ÖZDEMİR, Hamide Nur Çevik (2019). Sağlık Profesyonellerinin İletişimsel Sorunlarının Belirlenmesi. Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi. 20 (14), 763-783.

MARSHALL, Gordon (1999). Sosyoloji Sözlüğü. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

NOROUZİNİA, Roohangiz, AGHABARARİ, Maryam, SHİRİ, Maryam, KARİMİ, Mehrdad & SAMAMİ, Elham (2016). Communication Barriers Perceived by Nurses and Patients. Global Journal of Health Science, 6 (8), 65-74.

OSKAY, Ünsal (2015). İletişimin ABC'si. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

PARSONS, Talcott (1975). The Sick Role and the Role of the Physician Reconsidered. The Milbank Memorial Fund Quarterly. Health and Society, 3 (53), 257-278.

PHELPS, Charles E. (2003). Health Economics, New York: Addison Wesley.

PILNICK, Alison ve DINGWALL, Robert (2011). On the remarkable persistence of asymmetry in doctor/patient interaction: A critical review. Social Science & Medicine, 8 (72), 1374-1382.

SCHIAVO, Renata (2007). Health Communication: from Theory to Practice. San Fransisco: Jossey-Bass.

T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sağlığın Teşviki ve Geliştirilmesi Sözlüğü, Ankara, 2011. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/64546/9789755903613_tur.pdf?sequence=3&isAllowed=y, 20.06.2022.

THOMAS, Richard K. (2006). Health Communication. Boston: Springer.

TÜRKDOĞAN, Orhan (2016). Toplumsal Yapı ve Sağlık Hastalık Sistemi. Konya: Çizgi Kitabevi.

VATANDAŞ, Saniye (2020). Sağlık İletişimi ve Sağlığı Etkileyen Sosyokültürel Faktörler, Ramazan Erdem-Sedat Bostan-Ali Yılmaz (Ed.). Sağlık iletişimi makro perspektif içinde (ss. 93-123). Ankara: Nobel.

VIRILIO, Paul (2003). Enformasyon bombası. Kaya Şahin (Çev.). İstanbul: Metis.

World Health Organization. Constitution. WHO, 1948. https://www.who.int/about/governance/constitution, 15.05.2022.

DOKUZUNCU BÖLÜM (Küreselleşme ve Sağlık) KAYNAKÇASI

AGOSTINI, Francesco, Sara, MAZZUCCO and Gianna BIOLO (2010). Metabolic Adaptation to İnactive Life style: From Muscle Atrophy to Cardiovascular Risk. Annales Kinesiologiae, 1(1), 47-60.

AĞCAKAYA, Serpil ve Süleyman ÖĞREKÇİ (2016). Küreselleşme ve Küreselleşmenin Evrensel Değerleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 7(14), 25-42.

AKTEL, Mehmet (2001). Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(2), 193-202.

ALHAZMI, A. A., Sami H. ALZAHRANI, Mukhtiar BAIG, Emad M. SALAWATI and ALKATHERI, Ahmad (2018). Prevalence and Factors Associated with Smartphone Addiction Among Medical Students at King Abdulaziz University, Jeddah. Pakistan Journal of Medical Sciences, 34 (4), 984.

Al-MENAYES, J. Jamal (2015). Dimensions of Social Media Addiction Among University Students in Kuwait. Psychology and Behavioral Sciences, 4(1), 23-28.

ALOTAİBİ, M. Saud, Mim, FOX, Robyn, COMAN, Zubair Ahmed RATAN and Hassan HOSSEİNZADEH (2022). Smartphone Addiction Prevalence and Its Association on Academic Performance, Physical Health, and Mental Well-Being among University Students in Umm Al-Qura University (UQU), Saudi Arabia. International Journal of Environmental Research and Public Health, 19(6), 3710.

ALTAY, Asuman (2007). Sağlık Hizmetlerinin Sunumunda Yeni Açılımlar ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. Sayıştay Dergisi, 64, 33-58.

ALTER, D. Alter and Eny KAREN (2005). The relationship between the supply of fast-food chains and cardiovascular outcomes. Canadian Journal of Public Health, 96(3), 173-177.

ALTINER, A., Eda BOZKURT ve Yılmaz TOKTAŞ (2018). Küreselleşme ve Ekonomik Büyüme: Yükselen Piyasa Ekonomileri İçin Bir Uygulama. Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar, 639, 1117-1161.

ARSLAN, Kahan Onur (2015). Bir Temel Hak Olarak Sağlık Hakkı. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 19(1-2), 35-59.

ARSLANOĞLU, Rana A. (2002). Küreselleşme ve Üniversite. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(1), 1-12.

ASLAN, D. ve Cavit Işık YAVUZ (2013). WEB Tabanlı Araştırmalar ve Halk Sağlığı Alanında Kullanımı. Turkish Journal of Public Health, 11(2), 104-110.

AZİZ, N., Nordin, Jan NORDİN, Said Jadid ABDULKADİR and Muhammad Muhaimin M. SALİH (2021). Digital Addiction: Systematic Review of Computer Game Addiction Impact on Adolescent Physical Health. Electronics, 10(9), 996.

BALTACI, Alişan ve Hakan AKAYDIN (2020). COVID-19 Pandemi Sürecinin Tüketicilerin Gıda Ürünlerini Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi: Bir Literatür Taraması. Yüksek İhtisas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 1, 57-64.

BAŞOL, Emel ve Abdülkadir IŞIK (2015). Türkiye'de Sağlık Politikalarında Güncel Gelişmeler: Sağlıkta Dönüşüm Programından Günümüze Bazı Değerlendirme ve Öneriler. International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal, 2(2), 1-26.

BAYAR, Fırat (2008). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, 32(4), 25-34.

BELİCE, Tahir, Selman, BÖLÜKBAŞ ve Aliye MANDIRACIOĞLU (2021). Yaşlılarda Fiziksel İnaktivitenin Yaşam Kalitesi Üzerine Etkileri. Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 8(1), 44-48.

BOOTH, Frank Laye, Matthew. J., Lees, Simon. J., Rector, R. Scott and Thyfault, John P. (2008). Reduced Physical Activity and Risk of Chronic Disease: The Biology Behind The Consequences. European Journal of Applied Physiology, 102(4), 381-390.

BOZKURT, İbrahim (2020). Bölüm 4 Hizmet, Sağlık Hizmeti ve Hastane Kavramları. Sağlık Yönetiminde Güncel Konular, s.85. Ankara: İKSAD.

CHA, Seong-Sooand Bo-Kyung SEO (2018). Smartphone Use and Smartphone Addiction in Middle School Students in Korea: Prevalence, Social Networking Service, and Game Use. Health Psychology Open, 5(1), 1-15.

CHENG, C., Yan-ching LAU, Linus CHAN and Jeremy W. LUK (2021). Prevalence of Social Media Addiction Across 32 Nations: Meta-Analysis with Subgroup Analysis of Classification Schemes and Cultural Values. Addictive Behaviors, 117, 106845.

ÇAKMAK-BARSBAY, Mehtap (2021). Tüm Politikalarda Sağlık Yaklaşımının Değerlendirilmesi. ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi, 6(2), 191-199.

ÇAVUŞ, Pelin Cansu (2016). Erzurum'un Hava Kalitesi Değerlendirilmesi ve Modellenmesi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ÇÖL, Meltem ve Gülsen GÜNEŞ (2020). Covid-19 Salgınına Genel Bir Bakış. ss.1-8. Covid-19 içinde. ed. Osman MEMİKOĞLU ve Volkan GENÇ. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.

DERMAN, Orhan (2020). Tarih Boyunca İnsanlığın Salgın Hastalıklarla Mücadelesi. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 63, 26-31.

DOCQUİER, Frédéric and RAPOPORT Hillel (2011). Globalization, Brain Drain and Development. Working Paper, No. 2011-18, Bar-Ilan University, Department of Economics, Ramat-Gan.

DOMİNGUEZ, L. J., Miguel A. MARTİNEZ-GONZALEZ, Francisco Javier BASTERRA-GORTARİ, Alfredo GEA, Mario BARBAGALLO and Maira BES-RASTROLLO (2014). Fast Food Consumption and Gestational Diabetes Incidence in the SUN project. PloSone, 9(9), 1-7.

DUMANLI- KÜRKÇÜ, Duygu (2013). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 3(2), 1-11.

ELVEREN, Âdem Yavuz (2018). Türkiye'de Beyin Göçü Yazını ve Bir Alan Araştırması. Gürhan Fişek'in İzinde Ortak Emek ve Ortak Eylem, 191-214.

ERTAŞ, Handan ve FATMA Kıraç Çiftçi (2017). Küreselleşmenin Ülkelerin Sağlık Sistemleri ve Politikaları Üzerine Etkileri. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(3), 28-34.

EVREN, Ebru ve Ebru US (2020). Covid-19 Etkeni. ss.10-18. Covid-19 içinde. ed. Osman MEMİKOĞLU ve Volkan GENÇ. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi

FRENK, Julio and Octavio GÓMEZ-DANTÉS (2002). Globalisation and the Challenges to Health Systems. BMJ, 325(7355), 95-97.

GARCİA, G., Thankam S. SUNİL and Pedro HİNOJOSA (2012). The Fast Food and Obesity Link: Consumption Patterns and Severity of Obesity. Obesity Surgery, 22(5), 810-818.

HUYNEN, Maud MTE., Pim MARTENS and Henk HİLDERİNK (2005). The Health Impacts of Globalisation: A Conceptual Framework. Globalization and Health, 1(1), 1-12.

İLTER, Esat (2019). Küreselleşme Sürecinde Ortaya Çıkan Toplumsal Sorunlar ve Sosyal Politikalardaki Değişimlerin İncelenmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24(4), 989-1003.

İnsan Hakları Derneği. https://www.ihd.org.tr Erişim Tarihi: 18.08.2022

INİKORİ, Joseph E. (2022). The Industrial Revolution and Globalization: A Discussion of Patrick O'Brien's Contribution. Journal of Global History, 17(1), 165-171.

JOO, H., Brian A. MASKERY, Andre D. BERRO, Lisa D. ROTZ, Yeon-Kyeng LEE and Clive M. BROWN (2019). Economic Impact of The 2015 MERS Outbreak on The Republic of Korea'sTourism-Related Industries. Health Security, 17(2), 100-108.

KAWABE, Kantaro., Fumie, HORİUCHİ., Marina, OCHİ., Yasunori, OKA and Shu-ichi UENO (2016). Internet Addiction: Prevalence and Relation with Mental States in Adolescents. Psychiatry and Clinical Neurosciences, 70(9), 405-412.

KAYA, Yunus (2011). Küreselleşme ve İktisadi Entegrasyon Bağlamında 2000 Sonrasında Türkiye Ekonomisi. İnsan ve Toplum, 1(1), 67-86.

KAYPAK, Şafak (2014). Çevre Sorunlarının Çözümünde Küresel Çevre Politikaları. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (31), 17-34.

KAZİ, R.N. Ahmed., Mohammed M. L. EL-KASHİF and Mohammed S. AHSAN (2020). Prevalence of Salt Rich Fast Food Consumption: A Focus on Physical Activity and İncidence of Hypertension Among female students of Saudi Arabia. Saudi Journal of Biological Sciences, 27(10), 2669-2673.

KILIÇ, Taşkın (2017). e-Sağlık, İyi Uygulama Örneği; Hollanda. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 6(3), 203-217.

KIRAÇ, R., Ali, GÖDE ve Adil AYDOĞDU (2020). Küreselleşmenin Sağlık Üzerine Etkileri. ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, 7(17), 26-33.

LİLLYCROP, KA and GC BURDGE (2011). Epigenetic Changes in Early Life and Future Risk of Obesity. International Journal of Obesity, 35(1), 72-83.

MAVROVOUNİOTİS, Fotios (2012). Inactivity in Childhood and Adolescence: A Modern Lifestyle Associated with Adverse Health Consequences. Sport Science Review, 21(3-4), 75.

MCMİCHAEL, J. Anthony (2000). The Urban Environment and Health in a World of İncreasing Globalization: Issues for Developing Countries. Bulletin of the World Health Organization, 78, 1117-1126.

METİN, Bayram (2017). Sağlık Hakkı. Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 4(1), 46-50.

MILANI, Fabio (2021). COVID-19 Outbreak, Social Response, and Early Economic Effects: A Global VAR Analysis of Cross-Country Interdependencies. Journal of Population Economics, 34(1), 223-252.

MIZUMOTO, Kenji., Masaya, SAITOH., Gerardo, CHOWELL., Yuichiro MIYAMATSU and Hiroshi NISHIURA (2015). Estimating the Risk of Middle East Respiratory Syndrome (MERS) Death During the Course of the Outbreak in the Republic of Korea, 2015. International Journal of Infectious Diseases, 39, 7-9.

MOHAMMADBEİGİ, A., ASGARİAN, A., MOSHİR, E., HEİDARİ, H., AFRASHTEH, S., KHAZAEİ, S and ANSARİ H (2019). Fast Food Consumption and Overweight/Obesity Prevalence in Students and its Association with General and Abdominal Obesity. Journal of Preventive Medicine And Hygiene, 59(3), 236-240.

MONTEİRO, D., Sergio MACHADO, João MOUTÃO, Teresa BENTO, Anabela VİTORİNO, Susana ALVES, Filipe RODRİGUES, João Lucas Maciel de LİMA, Diogo TEİXEİRA, Eric MURİLLO- RODRİGUEZ and Luis CİD (2019). Physical Exercise and Sedentary Lifestyle: Health Consequences. Espiral. Cuadernos Del Profesorado, 12(25), 75-88.

O'DAY, Emily. B ve Richard G. HEIMBERG (2021). Social Media Use, Social Anxiety, and Loneliness: A Systematic Review. Computers in Human Behavior Reports, 3(2022), 1-13.

OĞUR, S., Şükrü HAYTA, ve Hülya DURMAZ-BEKMEZCİ (2020). Covid-19 salgını sürecinde gıda güvenliği riskleri ve önlemleri. İçinde: K. Koçak (Edt.), Covid-19 küresel salgının siyasi, sosyal ve ekonomik yansımaları, 91-100.

ÖZEL, Hasan Alp (2011). İktisadi Perspektiften Küreselleşme Kavramı ve Gelişimi. Sosyal Bilimler Dergisi, (2), 91-98.

ÖZKAN, Abdullah (2006). Küreselleşme Sürecinin Medya ve Kültür Üzerindeki Etkileri. İstanbul: Tasam Yayınları.

ÖZPINAR, Ömer ve Ergün ŞİMŞEK (2003). Küreselleşmenin Getirdiği Sorunlar ve Bu Sorunlara Çözüm Önerileri. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(2), 1-11.

PARILDAR, Hülya (2020). Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları. Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi, 30, 19-26.

PARK, H. Y., LEE, E. J., RYU, Y. A., KİM, Y., KİM, H., LEE, H and Yİ, S. J. (2015). Epidemiological İnvestigation of MERS-Cov Spread in A Single Hospital in South Korea, May to June 2015. Eurosurveillance, 20(25), 21169.

PARK, Jung Ha., JiHyun MOON., HyeonJu KIM., Mi Hee KONG and YunHwan OH (2020). Sedentary Lifestyle: Overview of Updated Evidence of Potential Health Risks. Korean Journal of Family Medicine, 41(6), 365.

PINAR-ŞENKALFA, Burcu (2020). Covid-19 Pandemisi Sırasında Kistik Fibrozisli Çocuk Hastaların ve Ailelerinin Kaygı Durumlarının Anketle Değerlendirilmesi ve Hastaların Klinik Durumu İle İlişkisinin İncelenmesi. Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık Tezi, Ankara.

POLSKY, J. Y., Rahim MOİNEDDİN, Richard H. GLAZİER, James R. DUNN and Gillian L. BOOTH, (2016). Relative and Absolute Availability of Fast-Food Restaurants in Relationto The Development of Diabetes: A Population-Based Cohort Study. Canadian Journal of Public Health, 107(1), 27-33.

REY-LÓPEZ, J. P., Germa´n VICENTE-RODRI´GUEZ., Mireia BİOSCA and Luis A. MORENO (2008). Sedentary Behaviour and Obesity Development in Children and Adolescents. Nutrition, Metabolism and Cardiovascular Diseases, 18(3), 242-251.

SALADINO, V., Davide ALGERI and Vincenzo AURIEMMA (2020). The Psychological and Social Impact of Covid-19: New Perspectives of Well-Being. Frontiers in psychology, 2550.

SAVCI, M. ve Ferda AYSAN (2016). Relationship Between Impulsivity, Social Media Usage and Loneliness. Educational Process: International Journal, 5(2), 106.

SHERATON, M., Neha DEOB, Taru, DUTT, Salim SURANİD, Daniel HALL-FLAVİNE and Rahul KASHYAP (2020). Psychological Effects of The Covıd 19 Pandemic on Healthcare Workers Globally: A Systematic Review.Psychiatry Research, 292, 1-7.

SİNGH, Monika ve Sunnita MİSHRA (2012). Fast Food Consumption Pattern and Obesity Among School Going (9-13 year) in Luck now District. International Journal of Science and Research, 3(6), 1672-4.

ŞAHBAZ, İbrahim (2009). Bir Sosyal Hak Olarak Sağlık Hakkı. TBB Dergisi, 86, 405-423.

ŞARE, Ersin (2022). Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Yönünden Suça İştirak. AndHD, 8(19), 107-147.

ŞİMŞİR, İsmail ve Buse METE (2021). The Future of Health care Services: Digital Health Technologies. Journal of Innovative Health care Practices, 2(1), 33-39.

ŞİMŞİR, İsmail ve İlhan SAĞ (2014). Hastanelerde Sağlık Teknolojileri Yönetimi. Sağlık Hizmetlerinde Dijitalleşme ve Geleceği içinde s.39. ed. Burhanettin UYSAL ve Tarık SEMİZ. Ankara: İKSAD.

TEMİZ, Özgür. (2014). Türk Hukukunda Bir Temel Hak Olarak Sağlık Hakkı. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 69(1), 165-188.

TİFTİKÇİ, İffet (2020). Covid- 19 Pandemi Sürecinin Acil Tıp Asistanlarının Eğitimine ve İş Gerginliğine Etkisi. Akdeniz Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Antalya.

TREMBLAY, Mark Stephen., Rachel Christine COLLEY, Travis John SAUNDERS, Genevieve Nissa HEALY and Neville OWEN (2010). Physiological and Health Implications of A Sedentary Lifestyle. Applied physiology, nutrition, and metabolism, 35(6), 725-740.

ULUSOY-TAŞ, Ayçin (2016). Ortaokul Öğrencilerinin 'Doğal ve Yapay Çevre' Hakkındaki Zihinsel Modellerinin Araştırılması. Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

UZUN, U. Süleyman., Caner, BAYSAN ve Türker BEKAR (2021). Türkiye'de Son 11 Yılda Halk Sağlı

ğı Alanında Yapılmış Tıpta Uzmanlık, Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerinin Bibliyometrik Analizi. Fırat Tip Dergisi, 26(3), 124-129.

VAİDA, Naheed (2013). Prevalence of Fast Food Intake Among Urban Adolescent Students. The International Journal of Engineering And Science, 2(1), 353-359.

YALÇIN-Irmak, Aylin ve Semra ERDOĞAN (2016). Ergen ve Genç Erişkinlerde Dijital Oyun Bağımlılığı: Güncel Bir Bakış. Türk Psikiyatri Dergisi, 27(2), 128-137.

YILDIRIM, Mehmet Zeki (2019). İnsanın Doğal Çevre Üzerindeki Değiştirici Rolü ve Dinî İnançların Etkisi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

YILDIZ, Özkan (2008). Küreselleşme, Sağlık ve Toplum. Gaziantep Tıp Dergisi, 30-34.

YILDIZ, Hicran ve Mustafa TURAN (2010). Küreselleşme ve Sağlık. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 36(1), 39-41.

YOUNG, Fiona., Julia A CRITCHLEY., Lucy K JOHNSTONE and Nigel C UNWIN (2009). A Review of Co-Morbidity Between Infectious and Chronic Disease ın SubSaharanAfrica: TB and Diabetes Mellitus, HIV and Metabolic Syndrome, and the Impact of Globalization. Globalization and Health, 5(1), 1-9.

ZENGİN, Nazmi (2010). "Sağlık Hakkı" ve Sağlık Hizmetlerinin Sunumu. Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi, 1(1), 44-52.

ONUNCU BÖLÜM (Sağlığın Ticarileşmesi) KAYNAKÇASI

ATALAY, Selin (2019a). Sosyolojik Bakış Açısından Aşı Karşıtlığı ve Halk Sağlığı. İçinde T. Yılmaz (Ed.), Psikoloji, Sosyoloji ve Coğrafya Bakış Açısından Sağlık (ss. 61–92). Ankara: Berikan Yayıncılık.

ATALAY, Selin (2019b). Postmodern Sağlık Anlayışı Çerçevesinde Tamamlayıcı ve Alternatif Tıbbın Yükselişi, (Ed. E. Eğribel, Y. Yıldırım) İçinde Sağlık Sosyolojisine Giriş, Istanbul: Doğu Kitabevi

ATALAY, Selin (2020a). Sosyolojik Perspektiften Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu: Tıbbileştirme ve Farmasötikalizasyon Temelinde Kavramsal Bir Değerlendirme. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, (65), 461–485.

ATALAY, Selin (2020b). Tıbbileştirme ve farmasötikalizasyon bağlamında dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu: Türkiye'de Web 2.0 içerikleri üzerinden bir değerlendirme. İçinde Medeniyet bağlamında sosyolojik çalışmalar (ss. 84–114). Ankara: İKSAD Yayınevi.

ATALAY, Selin (2020c). Pandeminin Sosyolojisi: Dünya Pandemi Tarihi, Küreselleşme ve Risk Toplumu Tartışmaları Temelinde Covid-19, (Ed. F. Sünbül) İçinde Doğal Afetler: Pandemi ve Deprem (ss. 1-38), Ankara: Gazi Kitabevi

ATALAY, Selin (2021). Riskin İnşası ve Sosyal Kontrolün Tıbbileştirilmesi Bağlamında Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu: Hürriyet Gazetesi Örneği. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 9(27), 319–346.

ATALAY, Selin (2022). 'The ones who die are lost and the survivors are what we have': neoliberal governmentality and the governance of Covid-19 risk in social media posts in Turkey. Health, Risk and Society, 24(3–4), 127–148.

BJÖRKLUND, Anita, Svensson, Tommy ve Read, Sanna (2006). Holistic And Biomedical Concepts Of Health : A Study Of Health Notions Among Swedish Occupational Therapists And A Suggestion For Developing An Instrument For Comparative Studies. Scandinavian Journal of Occupational Therapy, 13(3), 141–150.

BUETER, Anke (2017). Androcentrism, Feminism, and Pluralism in Medicine. Topoi, 36(3), 521–530.

BUSFIELD, Joan (2017). The concept of medicalisation reassessed. Sociology of Health and Illness, 39(5), 759–774.

CAPRA, Fritjof. (1975). The Tao of physics: an exploration of the parallels between modern physics and eastern mysticism. New York: Shambhala.

CAPRA, Fritjof. (1978). The new physics as a model for a new medicine. Journal of Social and Biological Systems, 1(1), 71–77.

CAPRA, Fritjof (1986). Wholeness and health. Journal of Interprofessional Care, 1(2), 145–159.

CONRAD, Peter (1992). Medicalization and Social Control. Annual Review of Sociology, 18, 209–232.

CONRAD, Peter ve POTTER, Deborah (2000). From Hyperactive Children to ADHD Adults : Observations on the Expansion of Medical Categories. Social Problems, 47(4), 559–582.

DAVIS, Joseph E. (2010). Medicalization, Social Control, and the Relief of Suffering. Içinde W. A. Cockerham (Ed.), The New Blackwell Companion to Medical Sociology (ss. 211–241). Singapore: Blackwell Publishing.

DUBOS, Rene (1976). The state of health and the quality of life. Western Journal of Medicine, 125(1), 8.

ERGÖNÜL, Önder (2016). Epidemiology is a Field That Searchs Diseases and Their Indicators. The Medical Journal of Okmeydani Training and Research Hospital, 32, 1–7.

FUREDI, Frank (2007). Culture of Fear Revisited: Risk-taking and the Morality of Low Expectation. New York: Continuum.

GERHARDT, Chloe (1995). Critisizms of biomedicine. Içinde G. Moon ve R. Gillespie (Ed.), Society and Health: An Introduction To Social Science For Health Professionals (ss. 78–91). London, New York: Routledge.

GIDDENS, Anthony (2012). Sosyoloji. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

ILLICH, Ivan (1975). Clinical Damage, Medical Monopoly, The Expropriation of Health: Three Dimensions of Iatrogenic Tort. Journal of Medical Ethics, 1(2), 78–80.

ILLICH, Ivan (2011). Sağlığın Gaspı (Çev. Süha Sertabiboğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları

MCKEOWN, Thomas (1983). A basis for health strategies. A classification of disease. British Medical Journal, 287(6392), 594–596. https://doi.org/10.1136/bmj.287.6392.594

MEHTA, Neeta (2011). Mind-body dualism: A critique from a health perspective. Mens Sana Monographs, 9(1), 202–209.

NAVARRO, Vincente (1977). Social Class, Political Power, And the State And Their Implications In Medicine. International Journal of Health Services, 7(2), 255–292.

NAVARRO, Vincente (1988). Professional dominance or proletarianization?: Neither. The Milbank Quarterly, 57-75.

PARSONS, Talcott (1991). The Social System. London: Routledge.

ROSER, Max, ORTIZ-OSPINA, Esteban ve RITCHIE, Hannah (2013) - "Life Expectancy". OurWorldInData.org. Retrieved from: 'https://ourworldindata.org/life-expectancy' adresinden erişildi

URL-1: https://en.wikipedia.org/wiki/Ren%C3%A9_Descartes

URL-2: https://www.imdb.com/title/tt0119177/mediaindex

URL-3: https://en.wikipedia.org/wiki/Ren%C3%A9_Dubos

URL-4: https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_McKeown_(physician)

URL-5: https://en.wikipedia.org/wiki/Vicen%C3%A7_Navarro

URL-6: https://en.wikipedia.org/wiki/Fritjof_Capra

URL-7: https://www.imdb.com/title/tt10919420/

YABANCILAŞMANIN ANALİZİ

Prof. Dr. Ali Rıza Erdem - Bilim Uzmanı Hasan Güneş

nobel

YABANCILAŞMANIN ANALİZİ

Prof. Dr. Ali Rıza Erdem - Bilim Uzmanı Hasan Güneş

Yayın No.: 4577
Eğitim No.: 945
ISBN: 978-625-427-737-5
E-ISBN: 978-625-427-736-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Şubat 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Erdem, Ali Rıza., Güneş Hasan.
Yabancılaşmanın Analizi / Ali Rıza Erdem - Hasan Güneş
1. Basım, VIII + 124 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-427-737-5
E-ISBN: 978-625-427-736-8
1. Yabancılaşma 2. Analiz 3. İnsan

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNU v

GİRİŞ 1

YABANCILAŞMA NEDİR? 1

YABANCILAŞMANIN BOYUTLARI 4

Güçsüzlük 4

Anlamsızlık 4

Kuralsızlık 5

Soyutlanmışlık 5

Kendine yabancılaşma 6

YABANCILAŞMANIN NEDENLERİ 7

Sanayi devrimi 7

Kentleşme 8

Modernleşme 11

Küreselleşme 13

BÖLÜM 1
YABANCILAŞMANIN FELSEFESİ 15

Felsefe 15

FELSEFECİLERE GÖRE YABANCILAŞMA 16

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) 16

Ludwig Andreas Feuerbach (1804-1872) 18

Karl Marx (1818-1883) 19

Friedrich Nietzsche (1844-1900) 22

Jean-Paul Sartre (1905-1980) 24

Albert Camus (1913-1960) 26

YABANCILAŞMANIN KAVRAMSALLAŞMASI 29

Yabancılaşmanın kavramsal izdüşümü 29

Yabancılaşmanın kavramsal nitelikleri 33

BÖLÜM 2
YABANCILAŞMANIN SOSYOLOJİSİ 37

AİLE VE YABANCILAŞMA 38

BÖLÜM 3
YABANCILAŞMANIN PSİKOLOJİSİ[*] 51

KAYGI 51
STRES 62
DEPRESYON 66

BÖLÜM 4
YABANCILAŞMANIN ANTROPOLOJİSİ 71

Kültür 71
YABANCILAŞMANIN KÜLTÜRLE BAĞLANTISI 73
Kültür endüstrisi 73
Kültür endüstrisinin argümanları 78
Kültür endüstrisi ve yabancılaşma 80
YABANCILAŞMANIN KÜLTÜRE ETKİLERİ 81
Tüketim kültürü 81
Popüler kültür 84

SONUÇ 87

YABANCILAŞMANIN SONUÇLARI 87
Yabancılaşmanın bireysel sonuçları 87
Yabancılaşmanın örgütsel sonuçları 88
Yabancılaşmanın toplumsal sonuçları 92
YABANCILAŞMADAN ÇIKARIMLAR 93
Yabancılaşmadan bireysel çıkarımlar 93
Yabancılaşmadan örgütsel çıkarımlar 95
Yabancılaşmadan toplumsal çıkarımlar 97
SONUÇ YERİNE 98

KAYNAKÇA 101

DİZİN 123

KAYNAKÇA

Abbas, A. A., Abbas, A. ve Khali, H. H. (2017). The effect of hostile work environment on organizational alienation: The mediation role of the relaionship between the leader and followers. *Asian Social Science*, *13*(2), 140-158. DOI: 10.5539/ass.v1 n2p140.

Acer, S. (2016). Giriş. Kaygı. Düşün-ü-yorum. Anadolu Aydınlanma Vakfı Sosyal ve Kültürel Bülteni, Kış, 7-8.

Adler, A. (1996). Sorunlu okul çocuğu. Çeviren: Kamuran Şipal, İstanbul: Cem Yayınevi.

Adorno, W. T (2003). Kültür endüstrisini yeniden düşünürken. Çeviren: Bülent O. Doğan, *Cogito,* 36, 76-84.

Adorno, W. T. (2005). *Minima moralia: Sakatlanmış yaşamdan yansımalar*. 4. Basım, Çevirenler: Orhan Koçak Ahmet Doğukan, İstanbul: Metis Yayınları.

Adorno, W. T (2011). *Kültür endüstrisi - kültür yönetimi*. 6. Baskı, Çevirenler: Nihat Ülner, Mustafa Tüzel ve Elçin Gen, İstanbul: İletişim Yayınları.

Adorno, W. T. ve Horkheimer, M. (2014). *Aydınlanmamın diyalektiği: Felsefi fragmanlar.* Çevirenler: Nihat Ülner ve Elif Öztarhan Karadoğan, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Agarwal, S. (1993). Influence of formalization on role stress, organizational commitment, and work alienation of salespersons: A crossnational comparative study. *Journal Of International Business Studies, 24*(4), 715-739.

Akarsu, B. (1998). *Felsefe terimleri sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Yayınları.

Akbaş, A. (1993). Ergenlerin kendini gerçekleştirme düzeylerini etkileyen bazı faktörler. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 8 (8), 1-12.

Akgül, A. E. (2006). Popüler kültür-televizyon ilişkisi üzerine bir değerlendirme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Akgün, E. (1999). Örgütlerde çatışma ve yabancılaşma sorunlarının yönetiminde etkili bir araç olarak yönetime katılma [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akgün, İ. (2015). Türk toplumunda değişme süreci ve yabancılaşma- din ilişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Akkaya, S. (2008). Üniversite öğrencilerinin popüler kültür etkinlikleri ve boş zaman alışkanlıkları [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Akpınar, B. S. (2019). Kentleşme süreci ve sosyal sermayeye etkisi [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Aksan, D. (2003). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksoy, A. (2016). Geleneksel devletten modern devlete: Sanayi devrimi ve kamu yönetimi düşüncesinde değişim. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 2*(3), 31-37.

Al-A'raj, A.H.A. (1989). Labour turnover in the west bank: An analysis of causes of turnover in the ındustrial sector. Unpulished Thesis of Doctor of Philosophy. University of Glasgow, Glasgow.

Aladağ, İ. (2012). Televizyon dizilerinin kültürel yozlaşma açısından incelenmesi (Fırat Üniversitesi öğrencileri üzerinde bir alan araştırması) [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Alagöz, İ. (2016a). Yokluk ile varlık arasında kaygı. Kaygı Düşün-ü-yorum. Anadolu Aydınlanma Vakfı Sosyal Kültürel Bülteni, Kış, 18-22.

Alagöz, M. (2016b). Gereksinimden kaygıya. Kaygı. Düşün-ü-yorum Anadolu Aydınlanma Vakfı Sosyal Kültürel Bülteni, Kış, 120-123.

Alıç, M. (1995). Örgütler. *Eğitim Yönetimi, 1*(1), 1-17.

Alper, Y. (2001). *Depresyon psikoterapisi*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Altıok, M. (2014). Ekolojik kriz, kapitalist birikimin sürdürülebilirliği, gelecek ve ütopya. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 81-98.

Arslanoğlu, İ. (2001). Kültür ve medeniyet kavramları. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi,* 15, 243-255.

Arthur, C. (1982). Objectification and alienation in Marx and Hegel. *Radical Philosophy*, 30, 14-23.

Aşkan, A. (2001). Varoluşçuluk ve heykel sanatı. *Anadolu Sanat Dergisi,* 11, 66-85.

Atay, M. Ş. (2009) The contribution of training and development to turnover [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aydın, G. H. (2020) Küreselleşen modernleşme ve kültür: Erol Güngör örneği [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Aydın Öztürk T. (2020). Sosyolojide müzik: Frankfurt okulu, Adorno ve kültür endüstrisi. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, *26*(45), 527-534. DOI: 10.35247/ataunigsed.743676.

Aydın, T. (2015). Sivil toplum ve demokratik konsolidasyon: Türkiye örneği [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aytaç, Ö. (2006). Tüketimcilik ve metalaşma kıskacında boş zaman. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 27-53.

Aytekin, İ. (2013). Küreselleşme ve ekonomik küreselleşme. *Bülent Ecevit üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(2). 123-134.

Ayten, A. (2004). Kendini gerçekleştirme ve dindarlık ilişkisi [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Baran, D. (2016). Tasarımın diyalektiği: Diyalektik kavrayışla tasarım kavramına dokunma denemesi. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(3), 93-125.

Barutçugil, İ.(2004). *Stratejik insan kaynakları yönetimi*. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.

Başaran, İ. E. (1998). *Örgütsel davranış*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

Baudrillard, J. (2008). *Tüketim toplumu: Söylenceleri, yapıları*. 3. Baskı, Çevirenler: Hazal Deliceçaylı, Ferda Keskin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baudrillard, J. (2010). *Nesneler sistemi.* Çevirenler: Oğuz Adanır ve Aslı Karamollaoğlu, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Bauman, Z. (1997). *Özgürlük*. Çeviren: Vasıf Erenus, İstanbul: Sarmal Yayınları

Bauman, Z. (2002). *Sosyolojik düşünmek*. Çeviren: Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve müphemlik*. Çeviren: İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bayhan, V. (2005). Türkiye'de sivil toplum örgütleri, Demokrasi ve patinaj. Editör: Lütfi Sunar, *Sivil toplum ve demokrasi* içinde (ss.145-170), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Bayındır, B. (2002). Ortaöğretim dal öğretmenlerinin mesleğe yabancılaşmaları ile öğretme-öğrenme sürecindeki davranışları arasındaki ilişki [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Baysal A. C. (1981). *Sosyal ve örgütsel psikolojide tutumlar*. İstanbul: Yalçın Ofset Matbaası.

Bayrakdar, N. (2016). Sınıf disiplini problemine varoluşçu felsefe perspektifinden genel bir bakış. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *9*(43), 1397-1404.

Berger, P. ve Kellner, H. (1985). *Modernleşme ve bilinç*. Çeviren: Cevdet Cerit, İstanbul: Pınar Yayınları.

Bergson, H. (1997). *Şuurun doğrudan doğruya verileri*. Çeviren: Mustafa Şekip Tunç, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Bernstein, J. M. (2011). Sunu. Çevirenler: Nihat Ülner, Mustafa Tüzel ve Elçin Gen, 6. Baskı, Theodor W. Adorno, *Kültür endüstrisi - kültür yönetimi* içinde (ss. 7-43), İstanbul: İletişim Yayınları.

Beyazyüz, S. (2020). Albert Camus'nün varoluşçuluk, yabancılaşma ve absürd kavramlarının Jean-Paul Sartre özelinde sinema anlatıları üzerinden okunması. *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS), 6*(1), 300-313.

Begel, E. E. (1996).Kentlerin doğuşu.Çeviren: Özden Arıkan, *Cogito*, 8, 7-16.

Bektaş, G. (2013). Albert Camus ve varoluşçuluk [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Belk, R. W. (1988). Possesions and the extended self*. Journal of Consumer Research,* 15, 139-168.

Belk, R. W. (1998). Third word consumer culture. Editors: Jagdish N. Sheth, Erdoğan Kumcu, A. Fuat Firat, Leigh McAlister, Nikhilesh Roy Dholakia, In *Marketing and development: Toward broader Dimensions* (pp. 103-126), Greenwich: JAI Press.

Bender, M. T. (2009). Varoluşçuluk ve Jean Paul Sartre örneklemi. *Sanat ve Tasarım Dergisi,* 4, 23-33.

Biber, A. E. (2008). Değişen devlet anlayışı, müdahalecilik ve piyasa ekonomisi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(16), 56-69.

Black, C. E. (1989). *Çağdaşlaşmanın itici güçleri.* Çeviren: M. Fatih Gümüş, 2. Baskı, Ankara: Verso Yayıncılık.

Blackburn, S.(1996). *Oxford dictionary of philosophy*. New York: Oxford University Press.

Bloch, E., Halley, A. ve Suvin, D. (1970). Entfremdung, verfremdung: Alienation, estrangement. *The Drama Review*, *15*(1), 120– 125.

Boella, M. J. (2000). *Human resource management in the hospitality ındustry*. Cheltenham: Nelson Thornes.

Boguslaw, R. (2000) liberalizm/conservatism. 2. Edition, Editor in-chief: Edgar F. Borgatta, Managing editör: Rhonda Montgomery, In *Encyclopedia of sociology* (pp.1596-1604), USA: Macmillan Reference.

Bolat, Ö. (2016). *Beni ödülle cezalandırma*. İstanbul: Doğan Kitap.

Boochin M. (1999). *Kentsiz kentleşme: Yurttaşlığın yükselişi ve çöküşü*. Çeviren: Burak Özyalçın, İstanbul: Ayrıntı Kitabevi.

Bottomore, T. (1997). *Frankfurt okulu*. Çeviren: Ahmet Çiğdem, Ankara: Vadi Yayınları

Bottomore, T. (2016). *Frankfurt okulu ve eleştirisi*. Çeviren: Ümit Hüsrev Yolsal, İstanbul: Say Yayınları.

Bozkurt, B. Ü. (2018). Kavram, kavramsallaştırma yaklaşımları ve kavram öğretimi modelleri: Kuramsal bir derleme ve sözcük öğretimi açısından bir değerlendirme. *TÖMER Dil Dergisi, 169*(2), 5-23.

Briggs, A. (2007). Kültür. Çeviren: Sevim Kebeli, *Milli Folklor Dergisi, 19*(74), 99-103.

Bruning, R., Gergory, J. S. ve Royce, R. R. (1995). *Cognitive psyhology and instruction*. 2. Edition, New Jersey: Prentice-Hall Publishing.

Buğra, A. (2018). *Kapitalizm, yoksulluk ve Türkiye'de sosyal politika*. 9. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Bunulday, S. (2010). 1975-2005 arası Türkiye sanat üretiminde "toplu sergiler" ve "kavramsallaştırma". *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 51-59.

Burç, P. E. (2015). Popüler kültür ve annelik: Anneliğin farklı görünümleri. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi,* 1-15.

Büyükayhan, B. (2017). Farklı çalışma biçimleri. *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 17*(66), 12-18.

Camus, A. (2016) *Yabancı*. 55. Basım, Çeviren: Samih Tiryakioğlu, İstanbul: Can Sanat Yayınları.

Cevizci, A. (1999a). *Felsefe sözlüğü.* 3. Basım, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Cevizci, A. (1999b). *Felsefe tarihi (Thales'ten Baudrillard'a).* İstanbul: Say Yayınları.

Ceylan, A. ve Sulu, S. (2011). Organizational injustice and work alienation. *Ekonomika a Management*, 2, 65-78.

Ciccarelli, S. (2018). *Psikoloji ve bir keşif gezintisi*. Çeviri Editörü: Naife Deniz Nafia Şahin. Ankara: Nobel Yayınları.

Cihan, E. Z. (2017). Türk kültür ve modernleşmesinde kadın ve eğitimi [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Conway, D. (2011). Klasik liberalizm. Çeviren: Atilla Yayla, *Liberal Düşünce, 16*(64), 85-90.

Coser, L. A.(1977). *Masters of sociological thought: Ideas in historical and social context*. 2nd ed. New York: Harcourt Brace Jovanovich.

Coşgun, M. (2012). Popüler kültür ve tüketim toplumu. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 1*(1), 837-850.

Coştu, Y. (2005). Küreselleşme üzerine bazı düşünceler. *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4*(7-8), 95-104.

Cüceloğlu, D. (1995). *İnsan ve davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cüceloğlu, D. (2016). *Geliştiren anne- baba*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çağdaş, A. (2015). *Anne-baba-çocuk iletişim*. Ankara: Eğiten Kitap.

Çağdaş, A. ve Zarife Şahin, S. (2015). *Anne-baba ve çocuk*. İstanbul: Ankara: Eğiten Kitap.

Çağlar, Ç. (2012). Öğrenci yabancılaşma ölçeği'nin (ÖYÖ) geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim. 37*(166), 195-205.

Çaha, Ö. (1999). Liberalizmin temel ilkeleri. *Yeni Türkiye (Liberalizm Özel Sayısı),* 25, 38-55.

Çankaya, T. (2016). Kaygının insanın biyolojisi etkisi. Kaygı. Düşün-ü-yorum. Anadolu Aydınlanma Vakfı Sosyal Kültürel Bülteni, Kış, 46—50.

Çelebi, V. (2013). J. P. Sartre ve S. Kierkegaard'ın varoluşçuluk düşüncelerinin karşılaştırılması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *23*(2), 247-262.

Çelebi, V. (2014). Jean Paul Sartre'ın varoluşçuluk düşüncesi. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy, 4*(2), 63-76.

Çelik, M. Y. (2012). Boyutları ve farklı algılarıyla küreselleşme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(32), 57-58.

Çelik, S. (1993). Öğretmenlerin kişisel özellikleri ve ihtiyaçlarının karşılanma derecesi ile kendini gerçekleştirme düzeyleri arasındaki ilişki [Yayınlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çelik, T. (2011). Gürsel Korat'ın tarihsel düzlemli romanlarında varoluşçuluk. *Dil ve Edebiyat Dergisi, 8*(1), 41-76.

Çetin, H. (2001). Liberalizmin temel ilkeleri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2*(1), 219-237.

Çırak, G. K. (2006). Üniversite öğrencilerinin ahlaki yargı yetenekleri ve ahlaki yargı yetenekleri ile kendini gerçekleştirme düzeylerinin karşılaştırılması [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Çokşen, S. (2015). Yabancılaşmanın toplumsallaşması. *Düşün-ü-yorum*, 63, 99-100.

Dağlıoğlu, H. E. ve Çakır, F. (2007). Erken çocukluk döneminde düşünme becerilerinden planlama ve derin düşünmenin geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, *32*(144), 28-35.

Davaslıgil, Ü. (1994). Bebeklik Dönemi: 0-2 yaş. *Ana- baba okulu* içinde (ss. 7-9), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Davis, K. (1982). *İşletmelerde insan davranışı: Örgütsel davranış*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.

Dedeoğlu, B. (2011). Türkiye'de AB karşıtlığı-küreselleşme karşıtlığı ilişkisi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, *7*(28), 85-109.

Deleuze, G. (2001). Üstinsan: Diyalektiğe karşı. Çeviren: Turhan Ilgaz, *Cogito-Nietzsche: Kayıp Bir Kıta*, 25, 111-132.

Demir, Z. (2018) Karl Marx'ın bakış açısından kapitalist toplumda yabancılaşma ve sonuçları. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, *3*(5): 63-74.

Denhardt, B. (1972). Yabancılaşma ve katılma sorunu. Çeviren: Emine Örs, *Amme İdaresi Dergisi, 5*(4), 92-101.

Diken, B. (2011). *Nihilizm.* Çeviren: Aylin Onacak, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Doğan, F. (2019). Yabancı ile birarada yaşama ve ötekileştirme: Mardin halkının bakışından Suriyeli sığınmacılar [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Doğan, K. C. (2016). Küreselleşme ve neo-liberal kuşaklar çerçevesinde devleti konumlandırma sorunsalı: Minimal devlet'ten düzenleyici devlet'e". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9*(43), 1795-1803.

Doğan, Ö. (1999). *Siyaset, bilim ve tarih bilinci*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Dökmen, Ü. (2008). *Küçük şeyler 3: Yaşama yerleşmek*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Duman, B. (2008). Öğrencilerin benimsedikleri eğitim felsefeleriyle kullanıldıkları öğrenme strateji ve öğrenme stillerinin karşılaştırılması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17*(1), 203-224.

Dunn, D. (2016) *Psikoloji ve çağdaş yaşam insan uyumu*. Çeviri Editörü: Ebru İkiz. Ankara: Nobel Yayıncılık

Durmuş, O. D. (2006). Popüler kültürün kimlik oluşumuna etkileri: "Özgür kız-Nil Karaibrahimgil" modeli. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE),* 17, 121-133.

Edvardsson, B. ve Gustavsson, B.O. (2003). Quality in the work environment: A prerequisite for success in new service development. *Managing Service Quality, 13*(2), 148-163. DOI: 10.1108/09604520310466851

Eisenstadt, S.N. (1973). *Tradition, change and moderrnity*. New York: John Wiley İnterscience Publication,

Ekmekçi, İ. S. (2013). John Locke'un liberalizm kuramı üzerine, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 106, 205-214.

Engin, A. O., Demirci, N. ve Yeni, E. (2013). Stres ve öğrenme arasındaki ilişki. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, *2*(2), 290-199.

Erdem, A. R. (2016). Üniversite anlayışındaki değişim: Birinci nesil üniversiteden dördüncü nesil Üniversiteye. *TYB Akademi: Dil, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*(16), 21-52.

Erdem, A. R. (2012). Küreselleşme: Türk yükseköğretimine etkisi. *Yükseköğretim Dergisi, 2*(2), 109-117.

Erdem, A. R. (2019). *Okuryazar mısınız?: Okuryazarlık kültürü*. Ankara: Gece Akademi.

Erdem, A. R. (2020). *Ayrımcılığın analizi.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Erdem, A. R. (2022). *Dünyada ve Türkiye'de eğitim sendikası ve sendikacılığı.* Ankara: Sobil Yayıncılık.

Erdem, A.R. ve Güneş, H. (2021). *Küreselleşmenin yansımaları.* Ankara: Vizetek Yayıncılık.

Erdoğan, İ. (2001). Popüler kültürde gasp ve popülerin gayrimeşruluğu. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi, 15*(2), 65-106.

Erdoğan, İ. (2004). Popüler kültürün ne olduğu üzerine. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, 5*(57), 1-18.

Ergil, D. (1980). *Yabancılaşma ve siyasal katılma*. Ankara: Olgaç Yayınevi.

Ergün, M. (2015). *Eğitim felsefesi.* 5. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Eroğlu F. (2010). *Davranış bilimleri*. İstanbul: Beta Basım.

Eroğluer, K. (2020). Örgütsel vatandaşlık ve örgütsel yabancılaşma arasındaki ilişkide iş zenginleştirmenin aracılık etkisi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 15*(21), 323-355. DOI: 10.26466/opus.620697

Erş, İ. (2016). Dünyanın kaygısı. Kaygı. Düşün-ü-Yorum Anadolu Aydınlanma Vakfı Sosyal Kültürel Bülteni, Kış, 15-18.

Ertem, F. (2002). Üniversite 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin kendini gerçekleştirme engel düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi [Yayınlanmamış doktora tezi]. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Ertit, V. (2014). Sekülerleşmenin hızlandırıcısı olarak kapitalizm. *Liberal Düşünce Dergisi*, *19*(73-74), 63-82

Ertör, S. ve Ertör Akyazı, P. (2010). Yetkin personelin şirkette tutulması, *Sosyal Bilimler Metinleri,* 2, 1-21.

Ertuğrul, G. ve İnan, B. (2009). Socratic method: Its role in the cognitive domain of Bloom's taxonomy and its use in advanced elt literature classes to teach plato's republic*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 119-125.

Eryılmaz, A. ve Burgaz, B. (2011). özel ve resmi lise öğretmenlerinin örgütsel yabancılaşma düzeyleri. *Eğitim ve Bilim, 36*(161), 271-286.

Eskin, M., Harlak, H., Demirkıran, F. ve Dereboy, Ç. (2013). Algılanan stres ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Güvenirlik ve geçerlik analizi. *New Symposium Journal*, *51*(3), 132-140.

Evrensel, Ö. (2017). Metalaşma: Meta biçiminin gelişimi. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi, 15*(58), 60-115.

Featherstone, M. (1990). Perspectives on consumer culture. *Sociology, 24*(1), 5-22.

Ferguson, L. ve Lavalette, M. (2004). Beyond power discourse: Alienation and social work. *British Journal of Social Work*, *34*(3), 297–312. DOI: 10.1093/bjsw/bch039.

Fırıncıoğulları, S. (2018). Modernizme çok yönlü bir eleştiri ve Frankfurt okulu. *Karadeniz Dergisi*, 37, 49-59.

Fields D. L. ve Blum T. C. (1997). Employee satisfaction in work groups with different gender composition. *Journal of Organizational Behavior, 18*(2), 181-196.

Fischer, C. S. (1976). Alienation: Trying to bridge the chasm. *The British Journal of Sociology*, *27*(1), 39–49.

Fiske, J. (1999). *Popüler kültürü anlamak.* Çeviren: Süleyman İrvan, Ankara: Ark Yayınları.

Fromm, E. (1992). *Marx'ın insan anlayışı*. Çeviren: Kaan H. Ökten. İstanbul: Arıtan Yayınevi.

Gans, H. J. (2005). *Popüler kültür ve yüksek kültür*. Çeviren: Emine Onaran İncirlioğlu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Geçer, E. (2018). Popüler kültür, politika ve din: prime-time ya da selfie dindarlığı. *İnsan & İnsan Dergisi, 5*(16), 85-99. DOI: https://doi.org/10.29224/insan veinsan.398459.

Geçtan, E. (2016). *İnsan olmak*. İstanbul: Metis Yayınları.

Gençoğlu, A. Y. (2013). Ticari kapitalizmden sanayi kapitalizmine: Merkantilizm, liberalizm ve Marksizm. *Toplum Bilimleri Dergisi, 7*(14), 79-94.

Giddens, A. (1993). *Sosyoloji*. Çevirenler: Ruhi Esengün, İsmail Öğretir. İstanbul: İhtar Yayıncılık.

Giddens, A. (2010). *Modernite ve bireysel kimlik*, Çeviren: Ümit Tatlıcan, İstanbul: Say Yayınları.

Giddens, A. (2012). *Modernliğin sonuçları*. Çeviren: Ersin Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gökdaş, Ö. (2020). Erhan Bener'in *yalnızlar* adlı eseri ile Heinrich Böll'ün *palyaço* adlı eserinin yabancılaşma bağlamında karşılaştırılması [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gökmen, C. (2013). Türk modernleşmesinde merkez – çevre ilişkisi bağlamında milliyetçilik [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Gökulu, G. (2010). Kent güvenliği kentleşme ve suç ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24*(1), 209-226.

Görmez, K. (1997). *Yerel demokrasi ve Türkiye*. Ankara: Vadi Yayınları.

Gözübüyük, Ş. (2013). *Anayasa hukuku.* 19. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.

Graham, H. (1999). *Stresi kendi yararınıza kullanın*. Çevirenler: Murat Sağlam ve Türkan Tezcan. İstanbul: Alfa Yayınları

Greenberg, J. ve Baron, R. A. (2000). *Behavior in organizations*. Seventh Edition, New Jersey: Prentice Hall.

Gül, E. C. (2016). Postmodern sanrı ve yabancılaşma gerçeği. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(6), 75-107.

Güldalı, O. (2018). Baskı karşıtı sosyal hizmet: modern dünya-sistemi açısından eleştirel bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 29*(1), 228-244.

Günay, D. (2002). Sanayi ve sanayi tarihi. *Mimar ve Mühendis Dergisi,* 31, 8-14.

Gündüz, Y. (2015). Popüler kültürün görsel sanatlar dersine olası yansımaları. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,* 4, 278-293.

Güneş, A. (2016). *Güvenli bağlanma*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Güngör, E. (1986). *Kültür değişmesi ve milliyetçilik*. İstanbul, Ötüken Yayınevi.

Gürkan, A. (1989). İşletmelerde işgücü devir hızı ve uygulamadan örnekler [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Güvenç, B. (1984). *İnsan ve kültür.* İstanbul: Remzi Yayınevi.

Güzel, F. ve Kirazoğlu, C. (2020). Halk eğitim merkezinde çalışan öğretmenlerin iş doyumu ile yabancılaşma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *ABMYO Dergisi*, 58, 193-222.

Güzel Şenay, H. (2019). *Stresin psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Hayaloğlu, P., Kalaycı, C. ve Artan, S. (2015). Küreselleşme farklı gelir grubundaki ülkelerde ekonomik büyümeyi nasıl etkilemektedir?. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 10*(1), 119- 152.

Hayek, F. A. V. (2009). Liberalizm. Çeviren: Ünsal Çetin, *Liberal Düşünce, 14*(55), 197-224.

Heidegger, M. (2001). *Nietzsche'nin Tanrı öldü sözü ve dünya resimleri çağı*. Çeviren: Levent Özşar. Bursa: Asa Kitabevi.

Heywood, A. (1997). Demokrasi. Çeviren: Bican Şahin, *Liberal Düşünce, 2*(8), 108-121.

Heywood, A. (2013). *Siyasi ideolojiler: Bir giriş*. 5. Baskı, Çevirenler: Ahmet Kemal Bayram, Özgür Tüfekçi, Hüsamettin İnaç, Şeyma Akın, Buğra Kalkan, Ankara: Adres Yayınları.

Hirschfeld, R. ve Feild, H.S. (2000). Work centrality and work alienation: Distinct aspects of a general commitment to work. *Journal of Organizational Behavior, 21*(7), 789- 800. DOI: 10.1002/1099-1379.

Hobsbawm, E. J. (2002). *1780'den günümüze milletler ve milliyetçilik*. Çeviren: Osman Akınhay, İstanbul:Ayrıntı Yayınları.

Horney, K. (1994). *Çağımızın nevrotik kişiliği*. Çeviren: Selçuk Budak, Ankara: Öteki Yayınevi.

Horwitz, S. (2011). Smith'ten Menger'e ve Hayek'e: Kendiliğinden doğan düzen geleneğinde liberalizm. Çeviren: Atilla Yayla, *Liberal Düşünce, 16*(64), 91-106.

Işgın, D. (2019). Kültür felsefesi bağlamında kültür bakanlığı kültür politikalarının (2002-2017) incelenmesi [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Işık, V. (2006). II. Meşrutiyet'ten günümüze kültürel yabancılaşma [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Işık, V. (2012). *Kültürel yabancılaşma (II. Meşrutiyet'ten günümüze)*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.

Işık, Y. (2022). Modernleşmenin sonucu olarak yabancılaşma olgusu ve kültürel yabancılaşma bağlamında Türk modernleşmesinin değerlendirilmesi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 7, 381-403. DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1088252.

İştar, E. (2012). Stres ve verimlilik ilişkisi. *Akademik Bakış Dergisi*, 33, 1-21.

Ivancewich, J.M. ve Mattason, M. T. (1996). *Organizational stres and management*. Irwin Publishing.

Jay, M. (2001). *Adorno.* Çeviren: Ünsal Oskay, İstanbul: Der Yayınevi.

Jeanniere, A. (2011). *Modernite nedir?*. Çeviren: Nilgün Tutal, Ankara: Say Yayınları.

Inwood, M. J. (1992). *A Hegel dictionary.* Oxford: Blackwell Publishers.

Kabasakal, M. (2008). Sivil toplum ve demokrasi. Denetçi Yeterlik Tezi. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, Ankara

Kahraman, H. B. (2003). *Kitle kültürü kitlelerin afyonu*, İstanbul: Agora Yayıncılık.

Kanburoğlu, B. Ü (2011). Popüler kültür – din eğitimi ilişkisi: İmam hatip liseleri örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kanungo, R. N. (1992). Alienation and empowerment: Some ethical imperatives in business. *Journal of Business Ethics, 11*(5-6), 413-422.

Kapani, M. (2019) *Politika bilimine giriş*, 58. Baskı, Ankara: Serbest Kitaplar.

Karabulut, C. (2016). Eğitimde metalaşma ve ticarileşme. *Sosyal Araştırmalar Vakfı Katkı Dergisi,* 2, 66-79.

Karaduman, N. (2017). Popüler kültürün oluşmasında ve aktarılmasında sosyal medyanın rolü. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* X(III), 7-27.

Karagöz, Y. (2002). Liberal öğretide adalet, hak ve özgürlük. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 26*(2), 267-295.

Karagülle, A. E. ve Çaycı, B. (2014). Ağ toplumunda sosyalleşme ve yabancılaşma. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC, 4*(1), 1-9.

Kargı, V. ve Yayğır, T. (2016). Küreselleşme, vergi rekabeti ve Türkiye'de vergi yükü. *International Journal of Public Finance, 1*(1), 1-22.

Kartal, G. (2012). Kültür endüstrisinde birey, otorite ve tahakküm ilişkisi [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Kartal, Z. (2007). Kavramsal ve tarihsel yönleri ile küreselleşme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8*(2), 251-264.

Katz, D.ve Kahn, R, (1977). *Örgütlerin toplumsal psikolojisi*. Çeviren: Halil Can ve Yavuz Bayar, Ankara: Todaie Yayınları.

Kaya, K. (2021). Banka çalışanlarında işe yabancılaşma, iş doyumu ve tükenmişlik arasındaki ilişki. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 17*(37), 4510-4534. DOI: 10.26466/opus.821059.

Kaya, N. (2018). *İyi aile yoktur*. İstanbul İthaki Yayınları.

Kaymak, M. (2011) Sanayi devrimi neden İngiltere'de gerçekleşti? Karşılaştırmalı bir makro tarih denemesi. Derleyen: Hakan Mıhcı, *İktisada dokunmak* içinde (ss. 163-185), Ankara: Phoenix Yayınevi.

Kaypak, Ş. (2012). Yerel yönetimlerde katılımcı/müzakereci demokrasi sürecinde sivil toplum kuruluşlarının önemi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 8*(17), 171-196.

Kaypak, Ş. (2013). Modernizmden postmodernizme değişen kentleşme. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, 2*(4), 80-95.

Kazak, P. (2012). işletmelerde personel devrinin nedenleri ve işgörenlerin eğitim düzeyi ile ilişkisi:

Denizli'deki bir işletmede ampirik bir araştırma [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Kejanlıoğlu, D. B. (2005). *Frankfurt Okulu'nun eleştirel bir uğrağı: İletişim ve medya*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Keleş, R. (2002). *Kentleşme politikası.* Ankara: İmge Yayınları.

Kellner, D. (2010). Frankfurt Okulu'nu yeniden değerlendirmek: Martin Jay'in diyalektik imgelem'inin eleştirisi. Çeviren: Armağan Öztürk, Editörler: Hüseyin Emre Bağce, *Frankfurt Okulu* içinde (ss. 134-164), Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Kelly, J. R. ve Freysinger, V. J. (2000). *21st Century leisure: Current issues*. Boston: Allyn and Bacon Publication.

Keniston, K. (1972). *The varieties of alienation: An attempt at definition, alienation and the social system*. New York: John Wiley and Sons Inc.

Kılıç, A. (2004). Örgüt içi stres faktörlerinin çalışanların "çatışma ve işten ayrılma eğilimleri" üzerindeki etkisi [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kılıç, D. (2011). Bir ötekileştirme pratiği olarak basında eşcinselliğin sunumu: Hürriyet ve Sabah örneği (2008-2009). *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 1, 143-169.

Kızılçelik, S. ve Erjem, Y. (1992). *Açıklamalı sosyoloji terimleri sözlüğü*. Konya: Göksü Matbaası.

Kızıltan, G. S. (1986). *Kişinin silinen yüzü-çağımızda yabancılaşma sorunu*. İstanbul: Metis Yayınları.

Kirschenbaum, A. ve Weisberg, J. (2002). Employee's turnover ıntentions and job destination choices *Journal of Organizational Behavior*, 23, 109-125. DOI: 10.1002/job.124.

Kiraz, S. (2011). Yabancılaşma sorunu ve Hegel [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kiraz, S. (2015). Kitle, kültür, bunalım ve yabancılaşma. *Mavi Atlas Dergisi*, 5, 126-147. DOI: 10.18795/ma.70822

Kocadaş, B. (2004). Kültür ve medya. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 1*(1), 1-8.

Koç, E. (1999). J. P. Sartre felsefesinde ben-başkası-iletişim problemi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *40*(1), 333-347.

Koç, E. (2009). Felsefe nedir?. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 221-231.

Koç, E. (2015). Gabriel Marcel'e göre sava neden olarak soyutlama ruhu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *8*(37), 619-627.

Kohn, M. L. (1976). Occupational Structure and Alienation. *The American Journal of Sociology, 82*(1), 111–130.

Kojeve. A. (1980) *Introduction to reading of Hegel*. Translated from the french by James H. Nicolas, Newyork: Cornell University Press.

Kongar, E. (2004). *Toplumsal değişme kuramları ve Türkiye gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Korkman, H. (2015). İlkçağ'dan başlayarak bilimsel düşüncenin gelişim seyri içerisinde psikolojinin yeri. *Asya Öğretim Dergisi, 3*(1), 1-20.

Korkmazlar, Ü. (1994). Son çocukluk dönemi. Ana- Baba Okulu içinde (ss 75-85). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kottak, C. P. (2001). *Antropoloji: İnsan çeşitliliğine bir bakış*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Köknel, Ö. (1993). *Zorlanan insan: Kaygı çağında stres*. İstanbul: Altın Yayınları.

Köknel, Ö. (1997). *Depresyon*. İstanbul: Altın Kitap.

Köknel, Ö. (2013) *Kaygıdan korkuya*. İstanbul: Altın Kitap.

Köktürk, M. (2006). *Kültürün dünyası: Kültür felsefesine giriş.* 5. Basım, Ankara: Hece Yayınları.

Köse, M. ve Küçük, M. (2015). Oryantalizm ve "öteki" algısı. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, 1*(1), 107-127.

Krogh, T. (1999). Frankfurt Okulunun kültür analizi. Derleyen: Mehmet Küçük, *Medya iktidar ideoloji* içinde (ss. 245-270), Ankara: Ark Yayınları.

Kuehner, A. ve Langer, P. (2019). Dealing with dilemmas of difference - ethical and psychological considerations of "othering" and "peer dialogues" in the research encounter. Editors: İbrahim Sirkeci, Theodoros Iosifides, Carla DeTona ve Annalisa Frisina, In *Reader in qualitative methods in migration research* (pp. 97-106), London: Transnational Press.

Kula, N. (2012). TV dizileri yoluyla yeniden üretilen tüketim kültürü. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 1*(4), 507-530.

Kulak, Ö. (2016). Theodor Adorno: Kültür endüstrisinin kıskacında kültür [Yayınlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kulaksızoğlu, A. (2018). *Ergen ve psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kuzgun, Y. (1972). Kendini gerçekleştirme. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, X, 162-177.

Küçük, K. (2006). Din eğitim ve öğretimi açısından yabancılaşma [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Lavru, D. (2013). Ergenlerde ruhsal sorunsallar. Çeviren: Elda Abreveya, Yayına Hazırlayan: Talat Parman, *Ergenlikteki değişim ve erişkin yaşama geçiş*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Leblebici, D. N. (2008). Örgüt kuramının temelleri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 9(1), 111-129.

Lefebvre, H. (1998). *Modern dünyada gündelik hayat*. Çeviren: Işın Gürbüz, İstanbul: Metis Yayınları.

Lipman, M. (2003). *Thinking in education*. 2. Edition, Cambridge: Cambridge University Press.

Lipset, S.M. (1986). *Siyasal insan.* Çeviren: Mete Tunçay, Ankara: V Yayınları.

Lomasky, L. E. (2007). İki liberalizm anlayışı. Çeviren: Mustafa Erdoğan, *Liberal Düşünce, 12*(45), 27-58.

Ludovici, A. M. (2011). *Nietzsche Hayatı ve eserleri.* Çeviren: Didem Çimiçin. İstanbul: Parşömen Yayınları.

Lukacs, G. (2006). *Tarih ve sınıf bilinci*. Çeviren: Yılmaz Öner, İstanbul: Belge Yayınları.

Lull, J. (2001). *Medya iletişim kültür*. Çeviren: Nazife Güngör. Ankara: Vadi Yayınları.

Marcuse, H. (1964). *One dimensional man: Studies in the ideology of advanced industrial society.* Boston: Beacon Press.

Marks, K. (2003). *1844 Elyazmaları: Ekonomi politik ve felsefe*. İstanbul: Eriş Yayınları.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. Çevirenler: Osman Akınbay ve Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

May, R. (2021). *Kaygının anlamı*. Çeviren: Aysun Babacan. İstanbul: Okyanus Yayınları.

McKenzie, J. (1989). *Imperialism and popular culture*. Manchester: Manchester University Press

McLaren, P. (1994). White terror and oppositional agency. Editor:David Theo Goldberg, In *Multiculturalism: A critical reader* (pp. 45-74, Oxford: Blackwell Publishing.

Mcluhan M (2005). *Yaradanımz medya*. Çeviren: Ünsal Oskay, İstanbul: Merkez Kitaplar.

Mcluhan, M. ve Powers, B. R. (2001). *Global köy*. Çeviren: Bahar Öcal Düzgören, İstanbul: Scala Yayıncılık.

Merrill, M. D. (1994). Component display theory. Editors: M.D. Merril ve D.G. Twitcheli, In *Instructional design theories* (pp. 11-157), NJ: Edicational Tecnology Publications.

Miller, A. (2003). *Başlangıçta eğitim vardı*. İstanbul: Arion Yayınları.

Miller, A. (2020). *Yetenekli çocuğun dramı*. İstanbul: Profil Kitap.

Morrison, R. (2004). Informal relationships in the workplace: Associations with job satisfaction, organisational commitment and turnover intentions. *New Zealand Journal of Psychology*, *33*(3), 114-128.

Mouffe, C. (2015). *Dünyayı politik düşünmek.* Çeviren: Murat Buzluolcay, İstanbul: İletişim Yayınları.

Mutlu E. (2005). *Kitle iletişim kuramları*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Mutlu, E. ve Aktan, E. (2011). Okul öncesi öğretmenlerinin düşünme eğitimi ile ilgili tutumlarının İncelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 9*(4), 799-830.

Mutlu, N. P. (2016). Türkiye'de din ve modernleşme ilişkileri (Şerif Mardin örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Müminov, K. (2016). Nikolay Berdyayev ve Sartre felsefesinde kişilik ve özgürlük problemi. *Dini Araştırmalar Dergisi*, *19*(48), 9-24.

Nahya, Z. N. (2010). Avrupa Birliği bağlamında imge ve ötekileştirme: Bir grup Ankara Üniversitesi ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi öğrencisi örneği [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Nahya, Z. N. (2011). İmgeler ve ötekileştirme: Cadılar, yerliler, Avrupalılar. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(1), 27-38.

Navaro, L. (1994). *Çocuklarla iletişim nasıl kurulur*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Nef, J. (1980). *Sanayileşmenin kültürel temelleri*. Çeviren: Erol Güngör, İstanbul: Kalem Yayıncılık.

Nietzsche, F. (2010). *Güç istenci.* Çeviren: Nilüfer Epçeli, İstanbul: Say Yayınları.

Nietzsche, F. (2011). *Ahlakın soykütüğü: Bir polemik.* Çeviren: Zeynep Alangoya, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Nietzsche, F. (2020). *Deccal: Hıristiyanlığa lanet*. Çeviren: Oruç Aruoba, 2. Baskı, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Niray, N. (2002). Tarihsel süreç içinde kentleşme olgusu ve Muğla örneği. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 1-27.

Nirun, N. (1994). *Sistematik sosyoloji açısından aile ve kültür*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Oakley, N., Aksu, A. ve İra, N. (2013). Varoluşçu okul yöneticisi değerlendirme envanteri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *17*(3), 87-97.

Odabaş, U. K. (2018). Frankfurt Okulu ya da Eleştirel Teori üzerine. *Dört Öge Dergisi, 7*(14), 211-233.

Odağ, C. (2014). *Nevrozlar.* İzmir: Odağ Psikanaliz Hizmetleri Yayınları.

Odağ, C. (2016). *Nevrozlar*. İzmir: Odağ Psikanaliz Hizmetleri Yayınları.

Odağ, C. (2017). *Nevrozlar.* İzmir: Odağ Psikanaliz Hizmetleri Yayınları.

Ofluoğlu, G. & Büyükyılmaz, O. (2008). Türkiye taşkömürü kurumu Kozlu işletme müessesesinde yabancılaşmanın boyutları üzerinde etkili olan nedenlerin araştırılması. *Kamu-İş*, 9(4), 1-43.

Oğlu, A. M. (2014). Kendini gerçekleştirme ve kişilik [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Oktay, A. (1994). Okul Öncesi Dönemi: 0-3 yaş. *Ana- baba okulu* içinde (ss. 9-35), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Okutan, M. ve Tengilimoğlu, D. (2002). İş ortamında stres stresle başa çıkma yöntemleri: Bir alan Uygulaması. *Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 3, 15-42.

Oktan, V. (1999). Öğretmen adaylarında ve öğretmenlerde kendini gerçekleştirme düzeyleri ile yükleme biçimlerinin incelenmesi [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Oktay, A. (1995). *Popüler kültürler.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Ollman, B. (2015a). *Yabancılaşma: Marx'ın kapitalist toplumdaki insan anlayışı.* 2. Baskı, Çeviren: Ayşegül Kars, İstanbul: Yordam Kitap.

Ollman, B. (2015b). *Diyalektiğin dansı: Marx'ın yönteminde adımlar*. Çeviren: Cenk Saraçoğlu, 4. Basım, İstanbul: Yordam Kitap.

Ongori, H. (2007). A review of the literature on employee turnover. *African Journal of Business Management, 1*(2)*,* 49-54.

O'Shaughnessy, M. (1999). *Media and society: An introduction*. Oxford: Oxford University Pres.

Osmanoğlu, Ö. (2016). Hegel'den Marcuse'ye yabancılaşma olgusu. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(3), 65-92.

Öngen, T. (1993). Kapitalizm ve sınıf yapısı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 49*(3-4), 303-349.

Özaltın, H., Kaya, S., Demir, C. ve Özer, M. (2002). Türk silahlı kuvvetlerinde görev yapan muvazzaf tabiplerinin iş doyum düzeylerinin değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp Dergisi 44*(4), 423 – 427.

Özbudun, S. ve Demirer, T. (2008). Yabancılaşma. Derleyenler: Sibel Özbudun, Temel Demirer ve George Makus, *Yabancılaşma ve….*içinde (ss.13-106), Ankara: Ütopya Yayınevi.

Özçınar, Ş. (2013). Tarihsel materyalizm'de diyalektik ve belirlenimcilik. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar, 6*(2), 93-116.

Özdemir, A. M. (2005). Sağlığın ekonomi politiği: Sağlık hizmetlerinde metalaşma süreci üzerine bir deneme. *Ekonomik Yaklaşım*, 16 (56), 79-95.

Özdemir, Ö. (2012). Albert Camus'nün başkaldırı felsefesinde yabancılaşma sorunu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Özden, Ö. (2010). Üniversite öğrencilerinin popüler kültür ve popüler müzikle ilgili görüşleri [Yayınlanmamış doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Özdoğan, Ö. (1995). Dindarlıkla ilgili bazı faktörlerin kendini gerçekleştirme düzeyine etkisi [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özel, H. A. (2011). İktisadi perspektiften küreselleşme kavramı ve gelişimi. *İstanbul Üniversitesi Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 91-98.

Özkaynak Ayhan, Ö. (2013). *En doğru anlatımla çocuk ve ergen psikolojisi*. İstanbul: Ekinos Yayınları.

Özmutaf, N. M. (2006). Örgütlerde insan kaynakları ve stres: Ampirik bir yaklaşım. *Ege Üniversitesi Su Ürünleri Dergisi*, *23*(1-2), 75-81.

Öztürk, S. (2016). Kaygıdan güvene. Kaygı. Düşün-ü-Yorum Anadolu Aydınlanma Vakfı Sosyal ve Kültürel Bülteni, Kış, 50-54.

Özyeşil, Z. (2011). Üniversite öğrencilerinin öz-anlayış düzeylerinin bilinçli farkındalık kişilik özellikleri ve bazı değişkenler açısından incelenmesi [Yayınlanmamış doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Pappenheim, F. (2002). *Modern insanın yabancılaşması: Marx'a ve Tönnies'ye dayalı bir yorum.* Çeviren: Salih Ak, Ankara: Phoenix Yayınevi.

Parman, T. (2013). Ergenlerde kim olmak ve idealler. Yayına Hazırlayan: Talat Parman, *Ergenlerdeki değişim ve erişkin yaşama geçiş*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Petroviç, G. Ve Kohl, P. L. (1993). Yabancılaşma. Çeviren: Mete Tuncay, Yayın Yönetmeni: Tom Bottomore, *Marxist düşünce sözlüğü* içinde (ss. 597-603), İstanbul: İletişim Yayınları.

Picard, R. G. (2005). *Media product portfolios: Issues in management of multiple products and services*. New Jersey: Lawrence Erlbaum.

Politzer, G. (1996). *Felsefenin temel ilkeleri*. Çeviren: Muzaffer Erdost, 12. Baskı, Ankara, Sol Yayınları.

Postman, N. (2004). *Televizyon: Öldüren eğlence*. Çeviren: Osman Akınhay, 5.Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Presseisen, B. Z. (1984). *Thinking skills: Meanings, models, materials*. Pennsylvania: Research for_Bettor School.

Psychsmart (2017). *Aklının Aklı*. Çeviri Editörleri: Mithat Durak, Emre Seral Durak-Ufuk- Kocatepe. Ankara: Nobel Yayınları.

Purutçuoğlu, E. (2008). Üniversite öğrencilerinin demografik özellikleri ve materyalist eğilimleri ile çevreye yönelik tutum ve davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Raico, R. (2011). Klasik liberalizm nedir?. Çeviren: Atilla Yayla, *Liberal Düşünce, 16*(64), 69-73.

Rand, A. (2015). Kapitalizm nedir?. Çeviren: Nejdet Kandemir, *Liberal Düşünce,* 10(37), 165-184.

Richins, M. L. (2004). The material values scale: Measurement properties and development of a short form. *Journal of consumer Research*, *31*(1), 209-219.

Robertson, R. (1992). *Globalization: Social theory and global culture.* Londra: Sage Publications.

Robins, K. (2013). *İmaj: Görmenin kültür ve politikası*. Çeviren: Nurçay Türkoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Rojek, C. (l995). *Decentring leisure: Rethinking leisure theory*, London: Sage Publication.

Rowe, D. (1996). *Popüler kültürler*. Çeviren: Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Rzayeva, R. (2005). Modernleşme süreci üzerine. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşi Veli Araştırma Dergisi*, 34, 413-421.

Russ, J. (2011). *Avrupa düşüncesinin serüveni: Antik çağlardan günümüze batı düşüncesi*. Çeviren: Özcan Doğan, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Saal, F. ve Knight P. A (1988). *Industrial/ organizational psychology: Science and practice*. California: Brooks/ Cole Publishing.

Sabuncuoğlu, B. (2010). Popüler kültür ve hayat mecmuası [Yayınlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sabuncuoğlu Z. (2008). *İnsan kaynakları yönetimi (Uygulamalı)*. Bursa: Alfa Aktüel Basım.

Sadatlou, N. A. (2014). 19. yüzyıldan günümüze sanayi yapılarının modernleşme süreci bağlamında irdelenmesi: otomobil yerleşkeleri [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Salecl, R. (2021). *Kaygı üzerine*. Yayına Hazırlayan: Özde Duygu Gülcan. İstanbul: Metis Yayınları.

Sanidad Leones, V. C. (2006). The current situation of crime associated with urbanization: Problems experienced and countermeasures initiated in the Philippines. Editor: Masahiro Tauchi, In *Research material series* (pp 133-150), vol. 68, Tokyo: UNAFEI.

Sarı, Ü. (2006). Kitle kültürü ve popüler kültür bağlamında, kitle iletişim araçlarının kitle kültürüne etkileri: Örnek olarak popstar Türkiye yarışması [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sarıoğlu, G. (2008). Tarih felsefesi alanında bir inceleme: Varoluş felsefesi ve tarih anlayışı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *5*(9), 243-257.

Sartori, G. (1996). *Demokrasi teorisine geri dönüş.* Çevirenler: Tuncer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan, Ankara: Yetkin Yayınları.

Sartre, J. P. (1981). *Bulantı*. Çeviren: Selahattin Hilav, İstanbul: Can Yayınları.

Sartre, J. P. (2011). *Varlık ve hiçlik / Fenomenolojik ontoloji denemesi*. Çevirenler: Turhan Ilgaz ve Gaye Çankaya Eksen, 4. Baskı, İstanbul: İthaki Yayınları.

Schmidt. M. G. (2001). *Demokrasi kuramına giriş*. Çeviren: M. Emin Köktaş, Ankara: Vadi Yayınları.

Schudson, M. (1999). *Modern çağ.* Çeviren: Emre Arslan, İstanbul: Timaş Yayınları.

Seeman M. (1959). On the meaning of alienation. *American Sociological Review, 24*(6), 783-791.

Serozan, R. (2013). Hukukta yöntem. *Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e armağan kitap* içinde (ss. 2423-2440), İstanbul, 2013.

Seven, M. A. (2004). Eğitimde bilginin felsefi temelleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4*(2), 197-207.

Shepard, J. M. (1972). Alienation as a process: Work as a case in point. *The Sociological Quarterly, 13*(2), 161–173.

Silverberg, S. M. (2008) Employee perceptions & voluntary turnover: A case study. Unpulished Thesis of Doctor of Philosophy. University of Calgary Department of Sociology, Alberta.

Smart, J. J. C. (1987). *Essays metaphysical and moral*: *Selected philosophical papers*. Oxford: Basil Blackwell Publishing.

Slater, P. (1989). *Frankfurt okulu: Kökeni ve önemi*. Çeviren: Ahmet Özden, İstanbul: Bilim-Felsefe-Sanat Yayınları.

Soysal, A. (2009). İş yaşamında stres. *Çimento İşveren Dergisi,* 1, 17-40.

Sönmez, V. (2009). *Eğitim felsefesi.* 9. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.

Spurk, J. (2008). *Toplumsal aklın eleştirisi: Frankfurt okulu ve toplum teorisi*. Çeviren: Işık Ergüden, İstanbul: Versus Yayınları.

Stewart, E. C. (2001). Culture of the mind: On the origins of meaning and emotion. Editor: James Lull, *Culture in the communication age* içinde (pp 9-30), London: Routledge.

Suárez-Mendoza, M. J. ve Zoghbi-Manrique-de-Lara, P. (2007). The impact of work alienation on organizational citizenship behavior in the canary ıslands. *International Journal Of Organizational Analysis, 15*(1), 56-76. https://doi.org/10.1108/19348830710860156.

Suher, H. (1996). *Şehircilik*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.

Sungur, P. (2008). Üniversite son sınıf öğretmen adaylarının benlik tasarımı ve kendini gerçekleştirme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.

Swingewood, A. (2010). *Sosyolojik düşüncenin kısa tarihi.* Çeviren: Osman Akınhay, İstanbul: Agora Yayınları.

Şahin, K. (2011). Kültürel yozlaşmaya neden olan bir unsur olarak televizyon. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(1), 243-277.

Şahin, R. (2019). Sanayi devrimi Osmanlı İmparatorluğu'n da neden başlamadı?. *Business, Economics and Management Research Journal – BEMAREJ, 2*(1), 1-16.

Şeker, M. & Şimşek, F. (2011). Ötekilik bağlamında 'muhteşem yüzyıl' dizisinin farklı ideolojideki gazetelerin köşe yazılarına yansımaları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 29, 483-501.

Şengül T. (2001). Tüketim toplumu, tüketim kültürü ve tüketim merkezleri. *Ege Mimarlık Dergisi*, 40-41, 8-9.

Şentürk, L. V. (1999). Varoluşçuluk felsefesi ve resim sanatı. *Anadolu Sanat Dergisi,* 9, 157-165.

Şimşek, Ö. Z. (2020). Albert Camus felsefesi'nde yabancılaşma ve ölüm [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi] Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Şişman, M. (1995). Örgüt kavramının kültürel açıdan çözümlenmesi ve eğitim örgütleri. *Eğitim Yönetimi, 1(*1), 79-94.

Şerifoğulları, G. (2021). Albert Camus perspektifinden saçma, yabancı, başkaldırı, özgürlük kavramlarının Türk sinemasıyla serimlenişi [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Tajfel, H. ve Forgas, J. P. (1981). Social categorization: Cognitions, values and group. Hazırlayan: Joseph P. Forgas, In *Social cognition: Perspectives oneverday understanding* (pp. 113-140), London: Academic Press.

Taner, A. (2013). Çağdaş liberalizmde yeni yol ayrımı: Anarko kapitalist liberalizme karşı minimal devletçi liberalizm. *Liberal düşünce, 18*(69-70), 227-243.

Taşdelen, V. (1992). Varoluşçuluk ve edebiyat etkileşimi [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Taviloğlu, G. (2016). Kaygıdeğer dünya. Kaygı. Anadolu Aydınlanma Vakfı Sosyal Kültürel Bülteni, Kış, 128-132.

Tayfundağı, T. (2017). 1980'ler Türkiye'sinden bir popüler kültür ögesi: Taverna müziğini sosyolojik perspektifle yeniden okumak [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Therborn, G. (2015). Frankfurt okulu. Çeviren: H. Emre Bağce, Editör: H. Emre Bağce, *Frankfurt okulu* içinde (ss.19-54), Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Tiltay, M. A. ve Torlak, Ö. (2011). Materyalist eğilim, dini değerler, marka bağımlılığı ve tüketici ahlakı arasındaki ilişkiler. *Turkish Journal of Business Ethics, 4*(7), 94-98

Tolan, B. (1981). *Çağdaş toplumun bunalımı anomi ve yabancılaşma*. 2. Baskı, Ankara: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.

Tolan, B. (1996). *Toplum bilimlerine giriş*, Ankara: Adım Yayıncılık.

Tomlin, E.W.F. (1959). Kültür nedir?. *Türk Yurdu Mecmuası, 7*(10), 31-32.

Topaloğlu, A. (2007). Klasik materyalizmin mahiyeti ve son dönem Osmanlı düşünürleri arasında yayılışı. *Felsefe Dünyası*, 45, 111-124.

Topdemir, H. G. (2009). Felsefe nedir? Bilgi nedir?. *Türk Kütüphaneciliği, 23*(1), 119-133.

Toptaş Arslan, G. (2018). Çalışmanın evrimi: Sanayi toplumundan sanayi ötesi topluma geçiş. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2*(1), 145-162.

Toscani, O. (1996). *Reklam bize sırıtan bir leştir.* Çeviren: Nihal Önol, İstanbul: Doğan Kitap.

Tosun, C. M. (2010). Liberalizm ve sosyal Darwinizm karşısında John Rawls. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 10, 81-94.

Tosun, G. E. (2005). Birleştirici demokrasi devlet-sivil toplum ilişkisinin yeniden yapılandırılması için bir analiz aracı olabilir mi?, Editor: Lütfi Sunar, *Sivil toplum ve demokrasi* içinde *(*ss. 23-54), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Touraine, A. (2008). *Başka türlü düşünmek*. Çeviren: Mehmet Moralı, İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Tuncer, M. ve Kaysi, F. (2013). Öğretmen adaylarının üst biliş düşünme becerileri açısından Değerlendirilmesi. *TURJE- Turkish Journal of Education*, *2*(4), 44-54.

Tunç, H. (2008). Demokrasi türleri ve müzakereci demokrasi kavramı. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12*(1-2), 1113-1132.

Turan, M. ve Parsak, G. (2011). Yabancılaşma ve iş tatmini ilişkisi: Bir devlet üniversitesi idari personeli üzerinde araştırma. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20*(2), 1-20.

Tutar, H. (2010). İşgören yabancılaşması ve örgütsel sağlık ilişkisi: Bankacılık sektöründe bir uygulama. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 65*(1), 175-204.

Ulağlı, S. (2006). İmgebilim: 'Öteki'nin bilimine giriş. Ankara: Sinemis Yayınları.

Uluç, M. A. (2020). Karl Marx ve yabancılaşma: Sosyolojik bir analiz. *Hafıza - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(1), 26-38.

Urick, V. R. (1970). *Alienation*. USA: Prentice Hall Inc.

Uygun, A. (2006). Kentleşme sürecinde ahlâki değerler [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Uysal, E. (2004). Kindî ve Fârâbî'de akıl ve nefs kavramlarının ahlâkî içeriği. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13*(2), 141-156.

Ünal, Y. (2009). Tüketim toplumuna geçişte televizyonun sosyo ekonomik rolü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.

Üstün, B. ve Tutal, O. (2008). Tüketim alışkanlıklarındaki değişimler ve bu değişimlerin alışveriş mekânlarına etkisinin Eskişehir örneğinde irdelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8*(2), 259-282.

Varer, M. (2016). İnsanın kaygısını anlamak. Kaygı. Düşün-ü-yorum Anadolu Aydınlanma Vakfı Sosyal Kültürel Bülteni, Kış, 126-127.

Varlıklıöz Arıca, F. (2011). Yabancılaşma ve din [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Victor, G. (1973). *Invisible men faces of alienation*. New Jersey: Prentice Hall Inc.

Vikipedi. Albert Camus. https://tr.wikipedia.org/wiki/Albert_Camus. Erişim Tarihi: 23.07.2022.

Vikipedi. Friedrich Nietzsche. https://tr.wikipedia.org/wiki/Friedrich_Nietzsche. Erişim Tarihi: 21.07.2022.

Vikipedi. Georg Wilhelm Friedrich Hegel. https://tr.wikipedia.org/wiki/Georg_Wilhelm_Friedrich_Hegel. Erişim Tarihi: 18.07.2022.

Vikipedi. Jean-Paul Sartre. https://tr.wikipedia.org/wiki/Jean-Paul_Sartre. Erişim Tarihi: 22.07.2022.

Vikipedi. Karl Marx. https://tr.wikipedia.org/wiki/Karl_Marx. Erişim Tarihi: 20.07.2022.

Vikipedi. Ludwig Andreas Feuerbach. https://tr.wikipedia.org/wiki/Ludwig_Andreas_Feuerbach. Erişim Tarihi: 19.07.2022.

Wallerstein, I. (2007). *Avrupa evrenselciliği: İktidarın retoriği*. Çeviren: Sinan Önal, İstanbul: Aram Yayınları.

Ward, S., & Wackaman, D. (1971). Family and media influences on adolescent consumer learning. *American Behavioral Scientist, 14*(1-2), 415-427.

Weisskopf, A. W. (1996) *Yabancılaşma ve iktisat*. Çevirenler: Çağatay Koç, Yahya Madra, Değer Eryar, Kenan Erçel, Ceren Özselçuk, Alper Önder ve Kemal Badur, Hazırlayan: Oya Köymen, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayıncılık.

Willis, S. (1991). *Gündelik hayat kılavuzu.* Çevirenler: Aksu Bora ve Asuman Emre, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Yalçın, Ö. ve Dönmez, A. (2017). Sosyal psikolojik açıdan yabancılaşma: Dean'in yabancılaşma ölçegi'nin Türkçeye uyarlanması. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8*(2), 150-175. DOI: 10.1501/sbeder_0000000143.

Yaman, M. (2016). Meta. *Sosyal Araştırmalar Vakfı Katkı Dergisi,* 2, 5-13.

Yanık, L. K. (2015). Liberalizm: Bir yazın değerlendirmesi. *Uluslararası İlişkiler, 12*(46), 35-55.

Yanıklar, C. (2006). *Tüketimin sosyolojisi*. İstanbul: Birey Yayınları.

Yapıcı, M. (2004). Eğitim ve yabancılaşma. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 1(1), 1-9.

Yavuz, H. V. (2016). Sanayi ve hizmet sektöründe işgücü devir oranlarının yüksek olmasının nedenleri ve çözüm önerileri: Denizli örneği [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Yayla, A. (1998). *Liberalizm,* Ankara: Liberte Yayınları.

Yayla, A. (2002). *Siyaset teorisine giriş*. 2. Baskı, Ankara: Liberte Yayınları.

Yetkin Cılızoğlu, G. (2007). *Sivil toplum örgütlerinin iletişim süreci*, Kocaeli: Yayıncı Yayınları.

Yıldırım, E. (2019). Üniversite öğrencilerinde dindarlık ve modernleşme algısı: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi örneği [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Yıldırım, İ. (1991). Stres ve stresle başa çıkmada gevşeme teknikleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 6, 175-189.

Yıldız, E. ve Gültekin, T. (2016). İletişimsel açıdan sanatçı algısında Aufhebung çözümlemeleri. *İdil Dergisi, 5*(23), 811-830. DOI: 10.7816/idil-05-23-03.

Yılmaz, E. ve Çitçi, S. (2011). Kentlerin ortaya çıkışı ve sosyo-politik açıdan Türkiye'de kentleşme dönemleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(35), 252-267.

Yılmaz, N. (2010). Farklılaştıran ve ayrıştıran bir mekanizma olarak kentleşme. *Journal of Social Policy Conferences*, 48, 249-267.

Yılmaz, S. ve Sarpkaya, P. (2009). Eğitim örgütlerinde yabancılaşma ve yönetimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 6*(2), 314-333.

Yüksel, H. (2014). Yabancılaşma kavramı paralelinde emeğin yabancılaşması ve sonuçları. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14*(2), 159-188.

Zadeh, J. M, Kahouei, M., Cheshmenour, O. ve Sangestani, S. (2016). Work ethics, organizational alienation and justice among health ınformation technology managers. *Mater Sociomed*, *28*(3), 224-228. DOI: 10.5455/msm.2016.28.224-228.

Zahavi, D. (2014). Yönelimsellik ve bilinç. Çeviren: Çağlar Koç, *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 22, 167-182.

Zipes, J. (2005). Frankfurt Okulu ve kültür eleştirisi. Çeviren: Erol Mutlu, Derleyen: Erol Mutlu, *Kitle iletişim kuramları* içinde (ss.227-232), Ankara: Ütopya Yayınevi.

Zorlu, A. (2006). *Modern tüketimin tarihinden tüketim araştırmalarına: Tüketim sosyolojisi.* Ankara: Glocal Yayınları

.

YAŞLI HASTALIKLARI

Editör
Dr. Öğr. Üyesi Sevinç Sütlü

TÜRKİYE GERONTOLOJİ SERİSİ
TGS

nobel

YAŞLI HASTALIKLARI

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Sevinç Sütlü

Yayın No.: 4618
Sağlık Bilimleri No.: 186
ISBN: 978-625-427-817-4
E-ISBN: 978-625-427-818-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Sütlü, Sevinç.
Yaşlı Hastalıkları / Editör: Sevinç Sütlü
1. Basım, XVI + 152 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-817-4
E-ISBN: 978-625-427-818-1
1. Gerontoloji 2. Yaşlı Hastalıkları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Türkiye Gerontoloji Serisi İçin Ön Söz iii

Bölüm Yazarları v

Ön Söz vii

Biyolojik Yaşlanma 1

Mümin Polat

GİRİŞ 1

1. BİYOLOJİK YAŞLANMA 2

1.1. Yaşam Enerjisi Teorisi 3

1.2. Serbest Radikaller Teorisi 3

1.3. Oksidatif Stres Teorisi 3

1.4. Telomer Teorisi 4

1.5. İmmünolojik Yaşlanma Teorisi 5

1.6. Hormon Teorisi 5

1.7. Protein Sentezinin Azalması 5

1.8. DNA Hasarları 6

1.9. Yaşlanmada Glikozilasyon Teorisi 6

1.10. Vücut Hücrelerindeki Hasarlara Fiziksel ve Kimyasal Yıkıcıların Etkisi 6

1.11. Mitokondri Etkisi 7

1.12. Lipid Peroksidasyonu 7

1.13. Melatonin Eksikliği 7

SONUÇ 7

KAYNAKLAR 8

Sınırlı Kaynakların Adil Kullanımı Perspektifinden Türkiye'de Yaşlı Bireylere Sunulan Sağlık Hizmetleri 11

Deniz Say Şahin

GİRİŞ 11

1. GRİ TSUNAMİ VE ARTAN GERONTOLOJİK HİZMET İHTİYACI 12

2. YAŞLI BİREYLER İÇİN SAĞLIK HİZMETLERİ 12

2.1. Koruyucu Sağlık Hizmetleri 13

2.2. Tedavi Edici Sağlık Hizmetleri 14

2.3. Rehabilite Edici Sağlık Hizmetleri 15

3. ETİK İKİLEME GİDEN YOL: YAŞLILARA YÖNELİK SAĞLIK HİZMETLERİNDE SINIRLI KAYNAKLARIN ADİL DAĞILIMI 15

SONUÇ 16

KAYNAKÇA 18

Geriatrik Diş Hekimliği 19

Süleyman Faki

GİRİŞ 19

1. YAŞLILARDA AĞIZ HİJYENİ 20

2. GERİATRİK HASTALARDA ÇENE YÜZ BÖLGESİNDE SERT VE YUMUŞAK DOKULARDAKİ DEĞİŞİMLER 21

2.1. Sert Dokuda Ortaya Çıkan Değişimler 21

2.1.1. Mine 21

2.1.2. Dentin 21

2.1.3. Pulpa 21

2.1.4. Sement 21

2.1.5. Periodonsium 22

2.1.6. Alveol Kemiği 22

2.1.7. Kök Çürükleri 22

2.1.8. Temporomandibular Eklem 22

2.2. Yumuşak Dokuda Ortaya Çıkan Değişimler 23

2.2.1. Oral Mukoza 23

2.2.3. Tükürük 24

2.2.4. Kserestomi 25

3. GERİATRİK HASTALARDA PROTETİK YAKLAŞIMLAR 25

4. YAŞLI BİREYLERDE DENTAL TEDAVİLER SIRASINDA ORTAYA ÇIKABİLECEK ACİL DURUMLAR 27

SONUÇ 29

KAYNAKÇA 30

Menopoz.....31
Birgül Akdaş
GİRİŞ 31
1. MENOPOZ.....32
2. MENOPOZ BELİRTİLERİ VE SEMPTOMLARI.....33
2.1. Eken Dönem Etkileri.....33
2.1.1. Vazomotor Semptomlar.....33
2.1.2. Psikosomatik Semptomlar.....34
2.1.3. Menopozun Genitoüriner Sendromu 36
2.2. Uzun Dönem Etkileri.....37
2.2.1.Osteoporoz 37
2.2.2. Kardiyovasküler Hastalıklar 40
3. MENOPOZ YÖNETİMİ.....41
3.1. Vazomotor Semptom Tetikleyicileri 41
3.2. Sağlıklı Kiloyu Korumak.....42
3.3. Düzenli Egzersiz.....42
3.4. Beslenme.....43
3.5. Zihin ve Beden Temelli Uygulamalar 44
3.6. Kanser Taraması 45
3.7. Hormon Replasman Tedavileri 45
SONUÇ 46
KAYNAKÇA.....46

Geriatrik Popülasyonda Yaygınlığı Artan Bir Sorun: Bağımlılık 51
Özge Kutlu
GİRİŞ 51
1. FİZYOLOJİK VE PSİKOLOJİK PERSPEKTİFTEN YAŞLI BİREYLERDE BAĞIMLILIK.....52
2. ALKOL VE YAŞLI BİREYLER.....54
3. YAŞLI BİREYLER ARASINDA MADDE KULLANIMI PREVELANSI.....56
4. RİSK FAKTÖRLERİ.....58
4.1. Fiziksel ve Psikolojik Risk Faktörleri.....58
4.2. Sosyal Risk Faktörleri.....59
5. YAŞLILARDA BAĞIMLILIK BELİRTİLERİ.....60
6. BAĞIMLI YAŞLI BİREYE NASIL YARDIM EDİLEBİLİR?.....62

SONUÇ 64
KAYNAKLAR 65

Yaşlılıkta Diabet 67
Dilara Genç Demirağ

GİRİŞ 67
1. RİSK FAKTÖRLERİ VE KORUNMA 67
2. TANI VE SINIFLAMA 69
2.1. Diyabet Semptomları 69
2.2. Tanı Kriterleri 69
2.3. Sınıflama 70
2.3.1. Tip 1 Diyabet 70
2.3.2. Tip 2 Diyabet 70
2.3.3. Gestasyonel Diyabet 70
2.3.4. Diğer Spesifik Diyabet Tipleri 70
2.4. Erken Tanı ve Tarama 70
3. AKUT KOMPLİKASYONLAR 71
3.1. Diyabetik Ketoasidoz ve Hiperozmolar Hiperglisemik Durum 71
3.2. Laktik Asidoz 71
3.3. Hipoglisemi 71
4. KRONİK KOMPLİKASYONLAR 72
4.1. Makrovasküler Komplikasyonlar 72
4.2. Mikrovasküler Komplikasyonlar 72
4.2.1. Retinopati 72
4.2.2. Nefropati 72
4.2.3. Nöropati 73
4.3. Diyabetik Ayak 73
5. TEDAVİ 74
5.1. Eğitim 74
5.2. Beslenme 75
5.3. Egzersiz 75
5.4. Farmakolojik Tedaviler 76
5.4.1. İnsülin Dışı Antihiperglisemik İlaçlar 76
5.4.2. İnsülin Tedavisi 77
6. YAŞLILARDA ÖZEL DURUMLAR 77
6.1. Multimorbidite ve Polifarmasi 78

6.2. Bilişsel Bozukluklar 78
6.3. Frajilite ve Sarkopeni 79
6.4. Fonksiyonel Bozukluklar 80
6.5. Düşmeler 80
6.6. Psikososyal ve Sosyoekonomik Durumlar 81
6.7. Hipoglisemi 81
6.8. Huzurevleri 82
SONUÇ 83
KAYNAKLAR 83

Yaşlılık ve Enfeksiyon 85
Sevinç Sökel

GİRİŞ 85
1. GENEL PROBLEMLER 86
2. SPESİFİK ENFEKSİYONLAR 89
2.1. Solunum Sistemi Enfeksiyonları 89
2.2. Üriner Sistem Enfeksiyonları: 92
2.3. Deri Enfeksiyonları 94
2.4. Sağlık Hizmeti İlişkili Enfeksiyonlar (SHİE) 95
3. ERİŞKİNDE BAĞIŞIKLAMA 96
SONUÇ 98
KAYNAKLAR 98

Yaşlılık ve Kanser 101
Sevinç Sütlü

GİRİŞ 101
1. KANSER 102
2. YAŞLANMA VE KANSER İLİŞKİSİ 103
3. YAŞLILARDA KANSER EPİDEMİYOLOJİ 104
4. YAŞLANMANIN VE KANSERİN BİYOLOJİSİ 106
5. TEDAVİ 107
5.1. Kanser Hastası Yaşlılarda Komorbidite Değerlendirme İndeksi 108
6. YAŞLILARDA KANSERDEN KORUNMA 109
6.1. Erken Tanı 109

SONUÇ 112
KAYNAKÇA 113

Yaşlılarda Görülen Kalp Damar Sistemi Hastalıkları 115
Orkun Temizer - Nadide Hülya Temizer

GİRİŞ 115
1. YAŞLILARDA GÖRÜLEN KALP DAMAR SİSTEM DEĞİŞİKLİKLERİ 115
2. YAŞLILARDA GÖRÜLEN KALP DAMAR HASTALIKLARI 117
2.1. İskemik Kalp Hastalıkları 117
2.2. Akut Koroner Sendrom 118
2.3. Kalp Yetersizliği 119
2.4. Hipertansiyon 121
2.5. Kalp Kapak Hastalıkları 123
2.5.1. Aort Stenozu 124
2.5.2. Aort Yetersizliği 124
2.5.3. Mitral Stenoz/Mitral Anüler Kalsifikasyon 125
2.5.4. Mitral Yetersizlik 126
2.6. Aritmiler 127
2.6.1. Bradiaritmiler 127
2.6.2. Supraventriküler Taşiaritmiler 128
2.6.3. Atriyal Fibrilasyon 129
2.6.4. Ventriküler Aritmiler 129
2.7. Periferik Arter Hastalıkları, Abdominal Aort Anevrizması ve Aort Diseksiyonu 130
2.7.1. Alt Ekstremite Periferik Arter Hastalığı 130
2.7.2. Abdominal Aort Anevrizması 132
2.7.3. Aort Diseksiyonu 132
2.8. Venöz Tromboembolizm 133
2.9. İnme 134
3. YAŞLI BİREYLERDE KARDİYOVASKÜLER HASTALIK YÖNETİMİ VE BAKIMI 135
SONUÇ 136
KAYNAKLAR 136

Yaşlılarda Solunum Yolu Hastalıkları 143
Utku Tapan

GİRİŞ 143
1. YAŞLILARDA KOAH 144

2. YAŞLILARDA ASTIM 145
3. YAŞLILARDA PULMONER EMBOLİ 146
4. YAŞLILARDA PNÖMONİ 147
5. YAŞLILARDA İDİYOPATİK PULMONER FİBROZİS 149
6. YAŞLILARDA AKCİĞER KANSERİ 150
SONUÇ 150
KAYNAKLAR 150

1

Biyolojik Yaşlanma

Mümin Polat

GİRİŞ

Yaşlanma, bireyin doğumundan başlayıp ölümüne kadar olan süreç içerisinde biyolojik, fizyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan değişime uğrayarak yaşamını etkileyen geri dönülmez ve kaçınılmaz bir süreçtir. Yaşlanma, bireyin sosyoekonomik şartlarına bağlı olarak olumlu ya da olumsuz şekilde gerçekleşebilir. Yaşlanma; ölüm olasılığının artıp değişen tüm koşullara uyum yeteneğinin giderek azaldığı, bireylerin tamamında benzer değişikliklerle seyreden kaçınılmaz bir fizyolojik ve biyolojik süreç olarak tanımlanır. 21. yy. ile birlikte gelişen en önemli kavram toplumların yaşlanmasıdır. Yaşlı nüfus oranının 1900'lü yıllarda %1 olduğu, 2050 yılında ise %20 olacağı tahmin edilmektedir. Ülkemizde de Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 1950 yılında %3,3 olan yaşlı nüfus oranı 2011 yılında %7,5 olarak tespit edilmiştir. Yaşlı nüfusun artışı gelişmiş ülkelerde çok daha yaygın olmakla birlikte ülkemiz nüfusunun da giderek yaşlanmakta olduğu görülmektedir. Bu yaşlı nüfusun hayatlarını zorunluluktan ya da tercihen huzurevi gibi yaşam alanlarında sürdürmesi de özellikle patojen mikroorganizmalarla karşılaşma riskini artırmaktadır. Bu yaşam şekli özellikle ileri yaş grubunda çok riskli enfeksiyon ve bunlara bağlı komplikasyonlara sebep olabilmekte, buna bağlı olarak da hastane ortamında yoğun tıbbi tedavi gereksinimi duyabilmektedirler.

Yaşlanmanın genel özelliklerini ortaya koymaya çalışan bilgiler hipotez seviyesinde olup bu bilgilerin tek başına yaşlanmayı açıklaması olası değildir. Bir tanıma göre yaşlanma; birçok iç ve dış kaynaklı etkenin beraber etki ederek ortaya çıkan tesadüfi bir olgudur. Bir başka tanıma göre de yaşlanma, genetik bir programla düzenlenen ve organizmada çevresel faktörlerin etkisiyle meydana gelen yapısal, işlevsel ve psikolojik değişimlerin toplamı şeklinde ifade edilmektedir. Yaşlanmayı ortaya koyan süreçlerin mekanizmalarının açığa kavuşturulması ve yaşlanma sürecinin yavaşlatılması ve mümkünse durdurulması açısından farklı fırsatlar doğurabilecektir. Günümüzde en önemli noktalardan biri de yaş aldıkça ortaya çıkan hastalıkların tedavisine odaklanmak yerine, yaşlanmanın sebeplerini bütüncül olarak anlamak ve bu sebeplere özellikle önleyici yaklaşımlar ortaya koymaktır.

yüzde 60'lara rahatlıkla ulaşacağını öngörmektedirler. Canlılarda yaşlanma süreci temelde birbirine benzeyen yollarla meydana gelmesine rağmen aslında bireysel olarak önemli farklılıklar göstermektedir. Yaşlanmanın temel gerekçeleri ve süreci bilinmesine rağmen yukarıda bahsedilen teorilerin hiçbiri de tek başına bütün mekanizmayı açıklamak için yeterli olmadığı bilinen bir gerçektir.

Yaşlanma doğal ve engellenemez bir süreçtir ancak bu süreci yavaşlatma ve sağlıklı bir şekilde geçirmek mümkündür. Bu amaçla bireylerin aşırı alkol tüketimi, hormon eksikliği, serbest radikallerin artması, bedensel aktivitenin azlığı, düzensiz yaşam, sağlıksız ve dengesiz beslenme, uyku düzensizliği, tütün bağımlılığı ve stresten uzak durulması yaşlılık ve yaşlanma sürecinin olması gerektiği hızda ve sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için alınması gereken önemli tedbirler olarak değerlendirilmelidir. Bu aşamada asıl gayemiz; yaşlanmayı durdurmaktan çok yaşlanma sürecini yavaşlatmak ve vücudun dengeli bir şekilde sağlıklı yaşlanmasını sağlamak olmalıdır.

KAYNAKLAR

ASLAN, M, HOCAOĞLU, Ç. (2017). Yaşlanma ve Yaşlanma Dönemiyle İlişkili Psikiyatrik Sorunlar. *JDU Health Sci Inst*, 7(1): 53-62

BAŞARAN A. (2005). *Tıbbi Biyoloji (Ders Kitabı).* Genişletilmiş 7. Baskı. İstanbul: Güneş ve Nobel Tıp Kitabevleri.

BEĞER T, YAVUZER H. (2012). Yaşlılık ve Yaşlılık Epidemiyolojisi. *Klinik Gelişim*,25:1-3.

BİLİR N.(2006). Değişen Sağlık Örüntülerinde Halk Sağlığı Çalışanlarının Rolü: Kronik Hastalıklar ve Yaşlılık Sorunları. *Toplum Hekimliği Bülteni* ,25:1-6.

CAN Mİ, ASLAN A. (2014). Yaşlanmanın moleküler temelleri. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi,* 30(2):107-12.

ELENA ARMANDOLA. (2005). Time and the Biology of Aging. *Medscape Ge-neral Medicine*,7(1):1-4.

EKİCİ E. (2020).Care Management of Elderly People During Covid 19 Pandemic. *Halic Uni J Health Sci,* 3(3) 145-152

KARAN MA, TUFAN F. (2010). Yaşlanma mekanizmaları. *Ege Tıp Dergisi*. 49, 11-17.

LOPEZ-OTİN C, GALLUZZİ L, FREİJE JMP, ET AL. (2016). Metabolic control of longevity. *Cell,* 166:802-21.

NALBANT, S. (2006). Yaşlanmanın Biyolojisi. *Turk J Phys Med Rehab* ,52(Suppl A): A12-A17

ÖĞÜT, S., POLAT, M., ORHAN, H., KÜÇÜKÖNER, E. (2008). Isparta ve Burdur huzurevlerinde kalan yaşlıların sosyodemografik durumları. *Türk Geriatri Dergisi*, 11(2), 82-87.

ÖĞÜT, S.; ÖĞÜT DÜZEN, K., & POLAT, M. (2017). Huzurevlerinde yaşayan yaşlıların yerinde yaşlanma konusundaki duygu ve düşünceleri. *Manisa CBU Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 522- 526.

ÖKSÜZOKYAR MM, ERYİĞİT SÇ, ÖĞÜT DÜZEN K, ERDOĞMUŞ MERGEN B, SÖKMEN ÜN, ÖĞÜT S. (2016). Biyolojik yaşlanma nedenleri ve etkileri. MAKÜ Sag. Bil. Enst. Derg. 4(1): 34-41.

POLAT, M. (2021). Yaşlılıkta Enfeksiyon Hastalıkları. *Yaşlılık, Yardım ve Bakım* Ed. Ayşe Dericioğlu Ergun. Nobel Kitabevi, s.43-54.

SAĞLAM E, ÖZDAMAR EN. (2012). Yaşlanma teorileri ve tedavi yaklaşımları. *Maltepe Tıp Dergisi*, 4(1):56-61.

SWART W, SOLER C, HOLMAN J. (2004). Uncomplicated UTIs in elderly patients: How best to treat. *Consultant* ,44(14): 1805-1809

ŞAHİN S.(2012). Geriatrik Sendromlar. *Klinik Gelişim* ,25:13-7.

ŞAHİN S, CANKURTARAN M.(2010). Geriatrics syndromes. *Ege Journal of Medicine* , 49 (Suppl 3): 31– 37.

ŞEKEROĞLU ZA. (2009). Oksidatif mitokondrial hasar ve yaşlanmadaki önemi. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi.* 2(2), 69-74.

TİFTİK S, KAYIŞ A, İNANIR İ.(2012). Yaşlı Bireylerde Sistemsel Değişiklikler, Hastalıklar ve Hemşirenin Rolü. *Akad Geriatri* , 4:1-11.

UNFPA, Küresel teknik bilgi notu covıd-19'un yaşlılar açısından sonuçları: salgına müdahale,https://turkey.unfpa.org/sites/default/files/pubpdf/UNFPA_Technical_Guide_Older_Persons_and_COVID19_English.pdf, (erişim tarihi:07.07.2021)

WAGENLEHNER FM, NABER KG, WEİDNER W. (2005). Asymptomatic bacteriuria in elderly patients: significance and implications for treatment. *Drugs Aging.* 22(10): 801-807.

YALÇIN AD, TERZİOĞLU E. (2010). İmmün yaşlanma. Turkish Journal of Geriatrics, 14(3):276-80.

YILMAZ H, YILMAZ EM, ESEN Ş, SÜNBÜL M, LEBLEBİCİOĞLU H. (2012). Enfeksiyon hastalıkları servisinde takip edilen geriatrik hastaların irdelenmesi. *Türk Geriatri Dergisi Özel Sayı* Türk Geriatri 2012 Kongresi,s78.

2

Sınırlı Kaynakların Adil Kullanımı Perspektifinden Türkiye'de Yaşlı Bireylere Sunulan Sağlık Hizmetleri

Deniz Say Şahin

GİRİŞ

Dünya yaşlandıkça yaşlı bireylerin ekonomik, sosyal, sağlık ve bakım hizmetleri başta olmak üzere gerontolojik hizmet ihtiyaçları artmaktadır. Artan ihtiyaçlara karşılık sunulan hizmetler ve anılan hizmetlerin sunumunda kullanılan kaynaklar ihtiyaçlar gibi sonsuz olmayıp sınırlıdır. Kaynaklar sınırlı olduğunda ve talep miktarı, arz miktarının önüne geçtiğinde kaynakların dağılımı bir sorun hâline dönüşmektedir. Bu sorunun nasıl çözüleceği ise tıp etiğinin geçmişten günümüze süregelen bir tartışma konusudur. Zira bir tarafta temel bir insan hakkı olarak sağlık hizmetlerinden faydalanma gerekliliği yer alırken diğer tarafta kaynakların sınırlılığı ile toplam faydayı maksimize etmek ihtiyacı yer almaktadır. Bu iki unsurun en doğru şekilde nasıl dengeleneceği ise birden fazla unsurun gözetilmesini zorunlu kılan, kompleks bir süreçtir.

Sağlık hizmetlerinde hem maddi hem insani sağlık kaynakları sınırlıdır. Sınırlılık gerçeği, insan doğasında yer almaktadır. Zira kaynakların miktarı her zaman sınırlı olacaktır çünkü inşa edilebilecek tesis sayısının, üretilebilecek alet sayısının, mevcut olacak organ sayısının, kan miktarının vs. bir sınırı bulunmaktadır. Bu nedenle sağlık hizmetleri kaynaklarına olan talep her zaman ve zorunlu olarak arzı aşacaktır. Sınırlı kaynakları nasıl dağıtılacağı sorunun çözümü ise münferit durumlarda işe yarayan ve yalnızca seçilen alanlarda ve parça parça uygulanabilen bir şey olmaktan ziyade tüm sağlık hizmeti alanında tutarlı bir şekilde uygulanabilecek genel bir çözüm gerektirmektedir (Kluge, 2007). Kitabın bu bölümünde yaşlılara yönelik sağlık hizmetleri incelenmiş olup sınırlı sağlık kaynaklarının adil bir biçimde dağılımının mümkün olup olmadığı etik perspektifinden tartışılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak artan yaşlı nüfusu ve bu nüfusun ihtiyaç duyduğu hizmetlere genel bir bakış sağlanmıştır. Ardından yaşlı bireylere yönelik sunulan sağlık hizmetleri; koruyucu sağlık hizmetleri, tedavi edici sağlık hizmetleri ve rehabilite edici sağlık hizmetleri olmak üzere üç grupta ele alınmıştır. Bölüm, sağlık hizmetlerinde yer alan sınırlı kaynakların adil bir biçimde nasıl kullanılacağına ilişkin tartışmanın etik ilkelerden adalet ilkesi bağlamında tartışılması ile sonlandırılmıştır.

KAYNAKÇA

AKDUR, R. (1999). Türkiye'de Sağlık Hizmetleri ve Avrupa Topluluğu Ülkeleri ile Kıyaslanması. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

ATEŞ, M. (2011). Sağlık Sistemleri. İstanbul: Beta Basın Yayın.

BODUR, S., (1991). Aile Sağlığı. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı.

ÇOBANOĞLU, N., (2009). Kurumsal ve Uygulamalı Tıp Etiği. Ankara: Eflatun Yayınevi.

DEMİREL DEĞİRMENCİ, S. (2021). Sağlık Hizmetlerinde Reform: Temel Sağlık Hizmetleri (TSH) Üzerine Bir İnceleme, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

EKMEKÇİ, P.E. ve ARDA, B., (2015). Temel Etik Kuramlar Açısından Adalet ve Sağlık Hakkı Kavramlarının Değerlendirilmesi. Türkiye Klinikleri Tıp Etiği Hukuku Tarihi Dergisi, 23(1), 6-21.

EREN, N., ÖZTEK, Z., (1997). Sağlık Ocağı Yönetimi, Ankara: Okan Yayın Dağıtım.

GÜLER, Ç. VE AKIN, L. (2006). Halk Sağlığı Temel Bilgiler, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

KIRILMAZ, U., ÇANKAYA, D., ÖZDEMİR, Ö., MADANİ, J., CHOİJİLJAV, G., AKBULUT, S., ASLAN, D. (2005). Bir meslek eğitim merkezi üçüncü sınıfında okuyan öğrencilerin sağlık hizmeti kullanım durumlarının saptanması, İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 12(1), 19-24.

KLUGE, E.H., (2007). Resource allocation in healthcare: Implications of Models of Medicine as a Profession. Medspace General Medicine, 9(1), 57.

LAĞARLI, T., ESER, E. (2009). Bazı aile hekimliği pilot uygulama birimlerinde birinci basamak değerlendirme ölçeği ile sağlık hizmet özelliklerinin değerlendirilmesi, VI. Temel Sağlık Hizmetleri Buluşması, Kongre Bildiri Kitabı.

ÖZTÜRK, A., ÖZENÇ, S., CANMEMİŞ, S., BOZOĞLU, E., (2016). Yaşlılık Döneminde Koruyucu Sağlık Bakımı. Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care, 10(1), 34-41.

Sağlık Bakanlığı, (2014). Aile Hekimliği Türkiye Modeli. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.

SAMANCIOĞLU, S., KARADAKOVAN, A. (2010). Yaşlı sağlığının korunması ve geliştirilmesi, Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 5(13), 125-141.

SÜTLÜ, S. (2020). Yaşlanma ve Sağlık. D. Say Şahin (Ed) Yaşlanmaya Sağlık ve Sosyoloji Perspektifinden Multidisipliner Yaklaşım içinde (ss 25-48), Bursa: Ekin Yayıncılık.

TENGİLİMOĞLU, D., IŞIK, O., AKBOLAT, M., (2012). Sağlık İşletmeleri Yönetimi. Ankara: Nobel Yayınevi.

The American Medical Association, (t.y.). Allocating Limited Health Care Resources, Erişim tarihi: 30.11.2022, https://code-medical-ethics.ama-assn.org/ethics-opinions/allocating-limited-health-care-resources

YARDIMCI, E. (1995). İstanbul'da yaşayan yaşlı öğretmenlerin sağlık sorunlarının günlük yaşam aktiviteleri ve aletli günlük yaşam aktiviteleri ile ilişkisi, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Uzmanlık Tezi.

3

Geriatrik Diş Hekimliği

Süleyman Faki

GİRİŞ

Yaşlılığın ortaya çıkardığı rahatsızlıklar tüm organ ve dokularda izlenebilir. Geriatrik hastaların sağlık sorunlarını tek başına çözmenin, genel sağlık şikâyetlerinin ağızdaki bulgularını tedavi etmede yardımcı olacağı ancak ağız içindeki hastanın beklentilerini ve fonksiyon kayıplarını gideremeyeceği de bir gerçektir.

Diş hekimliğinde geriatrik hastaların ağız ve diş sağlığı, tek boyutlu olarak sadece ağız ve yüz bölgesindeki şikâyet ve rahatsızlıklarla değerlendirilemez diğer sistemik hastalıklardan bağımsız olarak düşünülemez.

Geriatrik hastalarda ağız ve diş sağlığına özel bir yaklaşım ve çalışma yapılmalıdır. Bu konuda yapılan çalışmalar, geriatrik hastalarda hastalara ve hekimlere yeni tedavi seçenekleri sunarken tedavinin yanında hastaların psikolojik, fonksiyonel ve estetik beklentilerini de karşılamaya yöneliktir.

Diş hekimliğinde bu çalışmalar gerodontoloji bilim dalı adı altında incelenmektedir.

Gerodontoloji; geriatrik hastaların sağlık sorunları, rahatsızlıkları, şikâyetleri, tedavi süreçleri, yaşam kaliteleri, fonksiyonel yaşam tarzları, beklentileri, duygusal ve psikolojik durumlar vb. birçok faktörün birlikte değerlendirilmesini gerektiren bir bilim dalı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yaşlılık ve yaşlılığa bağlı rahatsızlıklar; özellikle ağız ve yüz bölgesinde dişler, yumuşak dokular, periodontal dokular, ağız mukozası, çiğneme sistemi, nöromuskuler sistem, temporomandibuler eklem, çene kemikleri ve tükürük bezleri üzerinde fizyolojik etkilere yol açarken aynı zamanda var olan sistemik hastalıklar, kullanılan ilaçlar, medikal öz geçmiş, beslenme alışkanlıkları ve türü, bireyin ağız hijyenine bağlı olarak patolojik sonuçlarla da karşımıza çıkmaktadır (Özkan, 2012).

Genel nüfus projeksiyonlarına göre 65 yaş üstü kişiler yaşlı olarak değerlendirilmektedir.

Yaşlı bireylerin beslenme alışkanlıkları, yetersiz ve sağlıksız beslenmeleri de oral tedavilerde başarıyı etkileyen faktörler arasındadır.

Sistemik rahatsızlıkların ağız içinde görülen bulguları, erken dönemde hastalığın teşhisinde ve ayırıcı tanıda önemli bir rol oynar. Erken dönemde hastalığın fark edilmesi tedavi sürecinin başarısını olumlu etkileyen bir faktördür, burada diş hekiminin deneyimli, bilgili ve birikimli olması da hastalığın erken teşhisinde önemlidir. Dental tedaviler sırasında özellikle yaşlı bireylerde oluşabilecek komplikasyonları en aza indirmek için sistemik hastalıkların risklerini ortadan kaldırmaya yönelik önlemler alınmalıdır.

Özellikle yaşlı bireylerde; Kardiovasküler rahatsızlıklar, Kan Hastalıkları, Karaciğer rahatsızlıkları, Endokrin ve metabolizma rahatsızlıkları, Solunum sistemi rahatsızlıkları, Nörolojik Hastalıklar, Böbrek Hastalıkları, İmmün sistem hastalıklardan herhangi birisi veya birileri mevcutsa hastanın genel durumu yanında ağız bulgularının da çok iyi değerlendirilmesi, tedavi sürecinin ilgili konsültan hekimle de diyalog hâlinde planlanmasında fayda vardır.

KAYNAKÇA

BOZDEMİR, E., & AMASYA, H. (2019). Yaşlanmayla birlikte ağız ve çevresindeki dokularda gözlenen yapısal ve fonksiyonel değişiklikler. Selcuk Dental Journal, 6(2), 239-246.

ÖNEM, E. &TUĞSEL, E. Z. (2012), Yaşlanmanın çiğneme sistemine etkileri, İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, Cilt 46, Sayı 2, Sayfa 58 – 65

ÖZKAN, G. & KANLI, A. (2012), Ağız ortamında yaşlanma ile birlikte görülen değişimler, İstanbul Üniversitesi Diş hekimliği Fakültesi Dergisi, cilt 46 sayı 3, sayfa 68 -78

ÖZTÜRK A. & KESKİN A. (1997). Diş Hekimliğinde Tıbbi Sorunlar, Ankara. Ankara Ü. Diş Hekimliği Fakültesi Yayınları.

ÖZTÜRK E.A. (2020) Geriatrik endodonti, bitirme tezi. İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi. Danışman: Hakan ÖZBAŞ

TOMAN, M., TOKSAVUL, S., ÇAL, E., TÜRKÜN, M., (2012), Geriatrik hastaların dental tedavileri sırasında görülebilecek acil durumlar, Ege Tıp Dergisi, 51 Ek sayı, Supplement 65- 68.

4

Menopoz

Birgül Akdaş

GİRİŞ

Dünya nüfusunun yarısından fazlasını oluşturan kadınlar, ailenin ve toplumun en önemli ögesidir. Yeterli beden ve ruh sağlığını gerektiren pek çok görevi nedeniyle sağlık, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılanması toplum sağlığı açısından önemlidir (Parand vd., 2014). Menopoz kadınların hayatındaki en kritik aşamalardan birisidir. Kadınlar birçok yaşam tecrübesine sahip olmalarına rağmen menopoz sürecinde daha önce deneyimlemedikleri çeşitli değişimler yaşarlar (Speroff ve Fritz , 2005).

Menopoz, yumurtalık hormonları olan östrojen ve progesteronun salgılanmasının azalmasına bağlı olarak âdet döngüsünün sona erdiği yaşam dönemidir. Yaşlanmanın normal bir parçasıdır ve çoğu kadın hayatlarının üçte birini bu özel dönemde geçirir (Weismiller, 2009). Menopoza geçiş âdet döngüsündeki düzensizliklerle birlikte menopozdan birkaç yıl önce başlar ve bu düzensizlik, sıklıkla kadının hayatında psikofiziksel ve psikososyal değişikliklere ve önemli sağlık sorunlarına yol açar. Menopoz geçişi ile ilgili kişisel deneyimler çeşitlilik göstermekle birlikte etkileyen önemli faktörler arasında menopoz yaşı, kadının sağlığı ve refahı, çevre ve kültür yer alır (Kaufert , 1986).

Menopoz sırasında yumurtalıkların östrojen üretiminde azalma, menopozun vazomotor semptomları (VMS) olan sıcak basması ve gece terlemesi, ürogenital atrofi, cinsel işlev bozukluğu, ruh hâli değişimleri, kemik kaybı ve kardiyovasküler hastalığa ve diyabete yatkınlık gibi sağlığı bozucu birçok semptoma neden olabilmektedir (Davis, vd, 2015). Bu durum çok sayıda kadın için genel yaşam kalitesi üzerinde önemli derecede olumsuz bir etkiye neden olur.

Dünya genelinde kadınların yaşam süresinin artması nedeniyle menopoz semptomlarının etkisi önem kazanmıştır. Bu dönemindeki kadınlar için tedavi kararları semptomlara, tıbbi durumlara, acil ve uzun vadeli sağlık risklerine, bireysel yaşam beklentisine ve maliyete göre değişmektedir. Bu dönemde işlevsel yeteneğin ve yaşam kalitesinin korunması son derece önemlidir. Buna rağmen menopoz geçişi ve bunun sağlık üzerindeki etkileri ile ilgili birçok soru hâlâ yeterince ele alınmamıştır.

SONUÇ

Genel olarak menopoz geçişinin kadınlar üzerindeki etkileri, süresini ve zamanlamasını etkileyen faktörlere ilişkin epidemiyolojik çalışmalardan elde ettiğimiz bilgiler belirsiz ve eksiktir. Sadece gelişmiş ülkelerdeki kadınlar için değil aynı zamanda gelişmekte olan bölgelerden ve çeşitli popülasyonlardan kadınlar için menopoz geçişi, zamanlaması ve uzun vadeli sağlık etkileri hakkında daha kapsamlı ve ayrıntılı çalışmalar gerekmektedir. Az gelişmiş ülkelerde kadınların yaşam süresinin uzamasıyla birlikte özellikle bu ülkelerde menopoza geçişin etkisinin daha iyi anlaşılması gerekmektedir. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerde ve yaşlı kadınlarda menopozu araştıran çalışmalara şiddetle ihtiyaç vardır.

Menopoz yönetimine yatırım yapmak, sağlığa yatırım yapmak anlamına gelir çünkü bugünün genç kadınlarının hayatlarının yarısı menopoz döneminde geçecektir. Bu nedenle kapsamlı sağlık değerlendirmeleri ve periyodik önleyici taramalar, yaşamın bu aşamasında önemlidir. Farmakolojideki gelişmelere rağmen fiziksel aktivite ve iyi beslenme ile sağlıklı bir yaşam tarzının önemini vurgulamak gerekir. Ayrıca menopoz semptomlarının ve komplikasyonlarının farkında olmak, menopoz sonrası kadınlarda sorunları en aza indirmede ve yaşam kalitesini iyileştirmede etkili olabilecektir.

KAYNAKÇA

ABA, Y., ATAMAN, H., & ŞIK, B. (2016). Vulvovajinal atrofi ifadesinde yeni terminoloji: "Menopozda genitoüriner sendrom". *Androloji Bülteni*, 18(67): 289-293. https://androlojibulten.org/jvi.aspx?pdir=androloji&plng=tur&un=AND-42713 adresinden alındı. (03.06.2022)

ACOG. (2014). *ACOG Practice Bulletin No. 141: management of menopausal symptoms. Obstet Gynecol.* he American College of Obstetricians and Gynecologists. Published by Wolters Kluwer Health. doi:https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24463691/

AÇMAZ, G., ALBAYRAK, E., AKSOY, H., & BAŞER, M. (2014). Cerrahi Menopozlu Hastaların Depresyon Anksiyete Ve Uyku Kalitesi Sıklığı Açısından Araştırılması. *Bozok Tıp Dergisi*, 4 (1) , 22-28. doi:10.16919/btd.01033.

AGCA , C., KLAKOTSKAİA , D., STOPA , E., SCHACHTMAN , T., & AGCA , Y. (2020). Ovariectomy Influences Cognition and Markers of Alzheimer's Disease. *Alzheimers Dis*, 73(2):529-541. doi:10.3233/JAD-190935

ALTCHEK, A., DELİGDİSCH, L., & KASE, N. (2004). *Diagnosis and Management of Ovarian Disorders.* New York: Academic Press. https://www.elsevier.com/books/diagnosis-and-management-of-ovarian-disorders/altchek/978-0-12-053642-9 adresinden alındı. (03.06.2022)

ANGELOU, K., GRİGORİADİS, T., DİAKOSAVVAS, M., ZACHARAKİS, D., & ATHANASİOU, Z. (2020). The Genitourinary Syndrome of Menopause: An Overview of the Recent Data. *Cureus*, 12(4). doi:10.7759/cureus.7586

AYGEN, E., & BAŞBUĞ, M. (1996). *Frequently Observed Signs And Symptoms During Menopause And Their Treatment Modalities.* 223-227: ERCİYES MEDICAL JOURNAL. https://erciyesmedj.com/jvi.aspx?un=EMJ.4554&volume=18&issue=3 adresinden alındı. (03.06.2022)

BACHMANN , G. (1995). Urogenital ageing: an old problem newly recognized. *Maturitas*, 1-S5. doi:10.1016/0378-5122(95)00956-6

BAİLL , I., & CASTİGLİONİ, A. (2017). Health Maintenance in Postmenopausal Women. *Am Fam Physician*, 95(9):561-570. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28671391/ adresinden alındı.

BRİNTON , R., YAO , J., YİN , F., MACK, M., & CADENAS , E. (2015). Perimenopause as a neurological transition state. *Nat Rev Endocrinol*, 11(7):393-405. doi:10.1038/nrendo.2015.82.

BROMBERGER, J., KRAVİTZ, H., CHANG, Y., & RANDOLPH, J. (2013). Does risk for anxiety increase during the menopausal transition? Study of women's health across the nation. *Does risk for anxiety increase during the menopausal transition? Study of women's health across the nation.*, 20(5),488–495. doi:https://doi.org/10.1097/GME.0b013e3182730599.

CAULEY , J. (2011). Defining ethnic and racial differences in osteoporosis and fragility fractures. *Clin Orthop Relat Res.*, 469(7):1891-9. doi:10.1007/s11999-011-1863-5.

COLE , Z., DENNİSON , E., & COOPER , C. (2008). Update on the treatment of post-menopausal osteoporosis. *Br Med Bull*, 86:129-43. 10.1093/bmb/ldn017 adresinden alındı.

COUGHLAN, T., & DOCKERY, F. (2014). Osteoporosis and fracture risk in older people. *Clinical medicine (London, England)*, 14(2), 187–191.

DALAL , P., & AGARWAL , M. (2015). Postmenopausal syndrome. *Indian J Psychiatry*, :S222-32.

doi:10.4103/0019-5545.161483.

DAVİS, S., LAMBRİNOUDAKİ, I., LUMSDEN, M., MİSHRA, G., PAL, L., REES, M., SİMONCİNİ, T. (2015). Menopause. *Nat Rev Dis Primers*, 1, 15004. doi:https://doi.org/10.1038/nrdp.2015.4.

DİCKER, D., NGUYEN, G., ABATE, D., & ABATE, K. (2018). GBD 2017 Mortality Collaborators. Global, Regional, and National Age-Specific Mortality and Life Expectancy, 1950–2017: A Systematic Analysis for the Global Burden of Disease Study 2017. *The Lancet*, 392. 1684-1735. doi:10.1016/S0140-6736(18)31891-9.

EL KHOUDARY , S., GREENDALE , G., CRAWFORD , S., & AVİS, N. (2019). The menopause transition and women's health at midlife: a progress report from the Study of Women's Health Across the Nation. *Menopause*, (10):1213-1227. doi:10.1097/GME.0000000000001424

GERHARD , M., & GANZ, P. (1995). How do we explain the clinical benefits of estrogen? From bedside to bench. *Circulation*, 92(1):5-8. doi:10.1161/01.cir.92.1.5

GOLD , E. B. (2011). The timing of the age at which natural menopause occurs. *Obstetrics and gynecology clinics of North America*, 38(3), 425–440. doi:https://doi.org/10.1016/j.ogc.2011.05.002

GREENDALE , G., WİGHT , R., HUANG , M., AVİS , N., & GOLD, E. (2010). Menopause-associated symptoms and cognitive performance: results from the study of women's health across the nation. *Am J Epidemiol*, 171(11):1214-24. doi:10.1093/aje/kwq067

HAGEY , A., & Warren, M. (2008). Role of exercise and nutrition in menopause. *Clin Obstet Gynecol*, 51(3):627-41. doi:10.1097/GRF.0b013e318180ba84

HARLOW , S., CRAWFORD , S., SOMMER , B., & GREENDALE , G. (2000). Self-defined menopausal status in a multi-ethnic sample of midlife women. *Maturitas*, 36(2):93-112. doi:10.1016/s0378-5122(00)00145-6.

HUNTER, M. (2020). Cognitive behavioral therapy for menopausal symptoms. *ublished online:*, 51-56. doi:https://doi.org/10.1080/13697137.2020.1777965

JANE , F., & DAVİS , S. (2014). A practitioner's toolkit for managing the menopause. *Climacteric*, (5):564-79. doi:10.3109/13697137.2014.929651

JOHNELL, O. (1997). The socioeconomic burden of fractures: today and in the 21st century. *Am J Med*, 18;103(2A):20S-25S. doi:10.1016/s0002-9343(97)90023-1

KAUFERT , P. (1986). Menstruation and menstrual change: women in midlife. *Health care for women international*, 7(1-2), 63–76. https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07399338609515724 adresinden alındı (03.06.2022).

KOROL , D., & PİSANİ, S. (2015). Estrogens and cognition: Friends or foes?: An evaluation of the opposing effects of estrogens on learning and memory. *Horm Behav*, 74:105-15. doi:10.1016/j.yhbeh.2015.06.017

KRONENBERG , F. (1990). Hot flashes: epidemiology and physiology. *Ann N Y Acad Sci*, 592:52-86; discussion 123-33. doi:10.1111/j.1749-6632

LEİTH, L. (1994). Foundation of exercise and mental health. Fitness Information Technology. *Fitness Information Technology*. https://www.scirp.org/(S(i43dyn45teexjx455qlt3d2q))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=83913 adresinden alındı (03.06.2022),

LEVİNE, M., LU , A., CHEN , B., HERNANDEZ , D., & SİNGLETON , A. (2016). Menopause accelerates biological aging. *Proc Natl Acad Sci U S A*, 16;113(33):9327-32. doi:10.1073/pnas.1604558113

LEWİECKİ , E. (2008). Prevention and treatment of postmenopausal osteoporosis. *Obstet Gynecol Clin North Am*, 35(2):301-15.

MASTORAKOS, G., IATRAKİS, G., ZERVOUDİS, S., & SYROPOULOU, S. (2005). Progestins and the Risk of Breast Cancer. *Acta endocrinologica*, 17(1), 90–100. doi:10.4183/aeb.2021.90

MATTHEWS, K., WİNG, R., KULLER, L., MEİLA, E., & KELSEY, S. (1990). Influences of natural menopause on psychological characteristics and symptoms of middle-aged healthy women. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 58(3), 345–351. doi:https://doi.org/10.1037/0022-006X.58.3.345

MİNKİN , M., MAAMARİ , R., & REİTER , S. (2014). Postmenopausal vaginal atrophy: evaluation of treatment with local estrogen therapy. *Int J Womens Health*, 12;6:281-8. doi:10.2147/IJWH.S57900

MONTELEONE , P., MASCAGNİ, G., GİANNİNİ, A., & GENAZZANİ , A. (2018). Symptoms of menopause - global prevalence, physiology and implications. *Nat Rev Endocrinol.*, 14(4):199-215. doi:10.1038/nrendo.2017.180

MORGAN , K., DERBY , C., & GLEASON , C. (2018). Cognitive Changes with Reproductive Aging, Perimenopause, and Menopause. *Obstet Gynecol Clin North Am*, 45(4):751-763. doi:10.1016/j.ogc.2018.07.011

NAPPİ , R., MARTİNİ , E., CUCİNELLA , L., MARTELLA , S., TİRANİNİ , L., INZOLİ , A., BOSONİ , D. (2019). Addressing Vulvovaginal Atrophy (VVA)/Genitourinary Syndrome of Menopause (GSM) for Healthy Aging in Women. *Front Endocrinol (Lausanne)*, 10:561. doi:10.3389/fendo.2019.00561

NELSON , D., SAMMEL , M., FREEMAN , E., LİN , H., & GRACİA , C. (2008). Effect of physical activity on menopausal symptoms among urban women. *Med Sci Sports Exerc*, 40(1):50-8. doi:10.1249/mss.0b013e318159d1e4

NELSON, H., HANEY , E., HUMPHREY , L., MİLLER , J., & NEDROW , A. (2005). Management of menopause-related symptoms. *Evid Rep Technol Assess (Summ)*, (120):1-6. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15910013/ adresinden alındı (03.06.2022).

NEWSON , L. (2018). Menopause and cardiovascular disease. *Post Reprod Health*, 24(1):44-49. doi:10.1177/2053369117749675

NEWSON, L. (2018). Post Reprod Health. *Post Reprod Health*, 24(1):44-49. doi:10.1177/2053369117749675

NGUYEN , N., AHLBORG , H., CENTER , J., EİSMAN , J., & NGUYE, T. (2007). Residual lifetime risk of fractures in women and men. *J Bone Miner Res*, 22(6):781-8. doi:10.1359/jbmr.070315

NIH CONSENSUS DEVELOPMENT PANEL ON OSTEOPOROSİS PREVENTİON, DİAGNOSİS, AND THERAPY. (2001). Osteoporosis prevention, diagnosis, and therapy., (s. 285(6):785-95.). 10.1001/jama.285.6.785 adresinden alındı (03.06.2022).

OKEKE , T., ANYAEHİE , U., & EZENYEAKU , C. (2013). Premature menopause. *Ann Med Health Sci Res.*, Jan;3(1):90-5. doi:10.4103/2141-9248.109458

ÖNDEROĞLU, L., & BOZDAĞ, G. (2014). MENOPOZ VE YAŞLANAN KADIN. *Tebakademi*, 2130. https://e-kutuphane.teb.org.tr/pdf/tebakademi/geriatri_2009/7.pdf adresinden alındı (03.06.2022).

ÖZCAN, H., & OSKAY, Ü. (2013). Menopoz Döneminde Semptom Yönetiminde Kanıta Dayalı Uygulamalar. *Medeniyet Medical Journal*. doi:10.5222/J.GOZTEPETRH.2013.157

PALACİOS , S., HENDERSON , V., SİSELES , N., & VİLLASECA , P. (2010). Age of menopause and impact of climacteric symptoms by geographical region. *Climacteric.*, 13(5):419-28. doi:10.3109/13697137.2010.507886

PALMA , F., XHOLLİ , A., & CAGNACCİ , A. (2018). The most bothersome symptom of vaginal atrophy: Evidence from the observational AGATA study. *Maturitas*, 108:18-23. doi:10.1016/j.maturitas.2017.11.007

PARAND , A. N., MOSALANEJAD, L., RAMEZANLİ, S., & GHAVİ, G. (2014). Menopause and crisis? Fake or Real: Comprehensive Search to the Depth of Crisis Experienced: a Mixed-method Study Crisis? *Global Journal of Health Science*, 6(2), 246–255. doi:https://doi.org/10.5539/gjhs.v6n2p246

POLO-KANTOLA, P. (2007). Sleep and Menopause. *Women's Health*, 99-106. doi:10.2217/17455057.3.1.99

QİAO, L., Lİ , Y., LİU , X., ZHANG , X., QİAN , X., & ZHANG , H. (2020). Association of obesity with bone mineral density and osteoporosis in adults: a systematic review and meta-analysis. *Public Health*, :22-28. doi:0.1016/j.puhe.2019.11.001

RAO , S., SİNGH, M., PARKAR , M., & SUGUMARAN , R. (2008). Health maintenance for postmenopausal women. *Am Fam Physician*, 78(5):583-91. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/18788234/ adresinden alındı (03.06.2022).

ROSSOUW , J., ANDERSON , G., PRENTİCE , R., & LACROİX , A. (2002). Writing Group for the Women's Health Initiative Investigators. Risks and benefits of estrogen plus progestin in healthy postmenopausal women: principal results From the Women's Health Initiative randomized controlled trial. *JAMA*, ;288(3):321-33. doi:10.1001/jama.288.3.321

SANDHU , S., & HAMPSON , G. (2011). The pathogenesis, diagnosis, investigation and management of osteoporosis. *J Clin Pathol*, 64(12):1042-50. doi:10.1136/jcp.2010.077842

SANTORO , N., EPPERSON , C., & MATHEWS , S. (2015). Menopausal Symptoms and Their Management. *Endocrinol Metab Clin North Am*, 44(3):497-515. doi:10.1016/j.ecl.2015.05.001

SANTORO , N., EPPERSON , C., & MATHEWS , S. (2015). Menopausal Symptoms and Their Management. *Endocrinol Metab Clin North Am*, 44(3):497-515. doi:10.1016/j.ecl.2015.05.001

SHEPHERD , J. (2001). Effects of estrogen on congnition mood, and degenerative brain diseases. *J Am Pharm Assoc (Wash).*, 41(2):221-8. doi:10.1016/s1086-5802

SHERMAN, S. (2005). Defining the menopausal transition. *The American Journal of Medicine*, 118 Suppl 12B, 3–7. https://doi.org/10.1016/j.amjmed.2005.11.002 adresinden alındı (03.06.2022).

SİNDEL, D., & GULA, G. (2015). Osteoporozda kemik mineral yoğunluğunun değerlendirilmesi. *Türk Osteoporoz Dergisi*, 23-29. https://app.trdizin.gov.tr/makale/TVRZNU56Y3hNUT09/osteoporozda-kemik-mineral-yogunlugunun-degerlendirilmesi adresinden alındı. (03.06.2022).

SPEROFF , L., & FRİTZ , M. (2005). *Clinical gynecologic endocrinology and infertility.* Philadelphia: Lippincott Williams & wilkins. https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=8sIkqPT2gh4C&oi=fnd&pg=PA5&dq=Speroff+L+Fritz+M.+A+Clinical+gynecologic+endocrinology+and+infertility+2005+7nd+ed+Philadelphia+Lippincott+Williams+&ots=Cy5oLeeyux&sig=CcTnM8-nhkGvNJPo-OscIN-a9oI&redir_esc=y#v adresinden alındı (03.06.2022).

SPEROFF , L., MİLLİON , L., & BYYNY , R. (1996). *A Clinical Guide for the Care of Older Women: Primary and Preventive Care Subsequent Edition.* LWW: Williams & Wilkins. https://books.google.com.cu/books?id=2B5sAAAAMAAJ&source=gbs_book_other_versions_r&cad=4 adresinden alındı (03.06.2022).

STEFANİCK , M., ANDERSON , G., MARGOLİS , K., & HENDRİX , S. (2016). WHI Investigators. Effects of conjugated equine estrogens on breast cancer and mammography screening in postmenopausal women with hysterectomy. *JAMA*, 295(14):1647-57. doi:10.1001/jama.295.14.1647

STERNFELD , B., & DUGAN , S. (2011). Physical activity and health during the menopausal transition. *Obstet Gynecol Clin North Am*, 38(3):537-66. doi:10.1016/j.ogc.2011.05.008

STEWART, W., VAN ROOYEN , J., CUNDİFF , G., ABRAMS , P., HERZOG, A., COREY , R., & HUNT , T. (2013). Wein AJ. Prevalence and burden of overactive bladder in the United States. *World J Urol*, 20(6):327-36. doi: 10.1007/s00345-002-0301-4.

SÜSS , H., & EHLERT , U. (2020). Psychological resilience during the perimenopause. *Maturitas*, 131:48-56. doi:0.1016/j.maturitas.2019.10.015.

The Effects of Physical Activity on Menopausal Symptoms and Metabolic Changes around Menopause. (1995). Florida: The Journal of The North American Menopause Society. doi:10.1097/00042192-199502040-00004.

WEİSMİLLER, D. (2009). Menopause. *Primary Care: Clinics in Office Practice*, 36(1), 199–226. doi:10.1016/j.pop.2008.10.007.

World Health Organization. (1996). *Research on the menopause in the 1990s : report of a WHO scientific group.* Geneva, Switzerland: World Health Organization. https://apps.who.int/iris/handle/10665/41841 adresinden alındı.

YEŞİL, A., AYAZ, A., & YİĞİT, , H. (2020). Menopozun Beyindeki Etki Mekanizmaları. B. U. Bozat içinde, *Research in Health Sciences* (s. 273-283). https://www.researchgate.net/profile/ErenPolat2/publication/344906018_AKUPUNKTUR_VE_AKUPUNKTUR_TEKNIKLERI/links/6001f9af299bf140889b653d/AKUPUNKTUR-VE-AKUPUNKTUR-TEKNIKLERI.pdf.adresinden.alındı (03.06.2022).

YOUNG , T., FİNN , L., AUSTİN , D., & PETERSON , A. (2003). Menopausal status and sleep-disordered breathing in the Wisconsin Sleep Cohort Study. *Am J Respir Crit Care Med*, 167(9):1181-5. doi:10.1164/rccm.200209-1055OC.

ZHAO, Z., FU , Q., SPENCER , S., KENNEDY , G., & CONDUİT , R. (2021). Acupuncture: A Promising Approach for Comorbid Depression and Insomnia in Perimenopause. *Nat Sci Sleep*, 13:1823-1863. doi:10.2147/NSS.S332474.

5

Geriatrik Popülasyonda Yaygınlığı Artan Bir Sorun: Bağımlılık

Özge Kutlu

GİRİŞ

Bağımlılık ayrım yapmayan bir hastalıktır. Her yaştan, ırktan ve her kesimden insanı etkilemektedir. Bağımlılık veya maddenin kötüye kullanımı söz konusu olduğunda çoğunlukla esrar kullanan bir ergen, eroin kullanan bir genç veya alkol kullanan yetişkin bir birey akılda canlanmaktadır. Bu imajinasyonlar, toplumda var olan gerçek sorunlar olsa da yaşlı bağımlılığı; henüz odak noktası hâline gelmeyen ve giderek büyüyen bir sorundur (Adams, 2015). Doğum oranlarının azalması, yaşam beklentisinin artması ve "baby boomer kuşağı" olarak adlandırılan 1946-1964 yılları arasında doğan neslin yaşlanması neticesinde yaşlı bireylerin, toplam nüfus içindeki payı giderek artmakta ve demografik yapı değişmektedir. 65 yaş ve üzeri bireylerde bağımlılık yapıcı madde kullanım oranı düşük olmakla birlikte dönüşen demografik yapı neticesinde yaşlı bireylerde bağımlılık gündeme gelen bir halk sağlığı sorunu olarak görülmektedir.

Bağımlılığın bir yaşı yoktur. Yaşlı bireyler, gençlik dönemlerinde başlayan alkol, madde kullanma davranışlarını yaşlılık dönemlerine taşıyabilecekleri gibi bulundukları dönem içerisinde de bağımlılık yapıcı maddeleri kullanmaya başlayabilmekte ve bağımlılık geliştirebilmektedir. Alkol veya maddenin kötü etkilerine karşı yaşlı bireylerin daha duyarlı olması, alkol veya madde kullanımının bu grubun üzerindeki etkisinin diğer yaş gruplarına nazaran daha tehlikeli olmasına yol açmaktadır. 65 yaşın üzerindeki bireylerde uyuşturucu veya alkolü metabolize etme kabiliyetinde azalma görülürken bağımlılık yapıcı maddelere karşı beyin duyarlılığı artmaktadır. Bu iki durumun birleşimi, kişi bağımlı olmasa bile yaşlıların alkol veya madde kullanmasını tehlikeli hâle getirmektedir.

Yaşlılar arasındaki bağımlılık genel olarak iki grupta ele alınmaktadır. Bu gruplardan birini uzun yıllardır alkol-madde kullanıp 65 yaşına ulaşan yaşlı bireyler oluştururken bir diğer grubu ileri yaşlarda alkol-madde kullanımına başlayıp bağımlı olan kişiler oluşturmaktadır. Bağımlılığın hangi yaşta veya ne kadar sürede geliştiği, bağımlılık şiddetinin ölçülmesi ve tedaviye yön verilmesi açısından önem arz etse de bağımlı

için etkili tedavi ve rehabilitasyon modelleri konusunda daha fazla araştırmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Benzer şekilde küresel ve ulusal ölçekteki raporlarda yaşlı bireyler arasında bağımlılığın yaygınlığına ve yaşlıların bağımlılık profiline ilişkin verilerin toplanması ve raporlanması noktasında önemli eksiklikler bulunmaktadır. Sorunun mevcut durumunun saptanması, gelecek çalışmalara yön vermesi açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle bağımlılık araştırmalarına 65 yaş ve üzeri grubun da dâhil edilmesi, giderek yaygınlaşan yaşlı bağımlılığı sorununun çözülmesi noktasında atılacak öncü adımlardandır.

KAYNAKLAR

ADAMS, T. (2015). *Senior Addiction: Drug Addiction in Older Adults, Senior Alcoholism, and Recovery Solutions*, Rapid Response Press, London.

AKTÜRK, İ. (2019). Bağımlılığa neden olan sosyal sorunlar, İ. Aktürk, Ö.F. Bozdoğan, G.Çuhacı, K.Ögel, G.M., Şimşek, N.Tokluoğlu (Ed.), *Bağımlılıkta Sosyal Hizmet Uygulamaları* içinde (29-40 ss.), Yeşilay Yayınları: İstanbul.

Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (2021). Avrupa Uyuşturucu Raporu, Erişim tarihi: 25.04.2022, https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/13838/2021.2256_TR_02.pdf

BEYNON, C.M. (2009). Drug use and ageing: older people do take drugs! *Age Ageing*. 38(1): 8-10.

BLOW, F.C., BARRY, K.L., (2012). Alcohol and Substance Misuse in Older Adults, *Curr Psychiatry Rep*, 14:310-319.

CARMONA, M. (2022). Alcohol Addiction and Abuse, Erişim tarihi: 24.02.2022, https://www.therecoveryvillage.com/alcohol-abuse/

EPSTEIN, E. E., FISCHER-ELBER, K., AL-OTAIBA, Z. (2007). Women, Aging, and Alcohol Use Disorders. *Journal of Women & Aging,* 19(1-2), 31-48.

HAN, B., GFROERER, J.C., COLLIVER, J.D., PENNE, M.A. (2009). Substance use disorder among older adults in the United States in 2020. *Addiction*, 104(1):88-96.

KÖROĞLU, E. (2016). *Bağımlılıktan Kurtuluş*, Boylam Psikiyatri Enstitüsü, Ankara: HYB Basım.

KUERBIS, A. (2019). Substance Use among Older Adults: An Update on Prevalence, Etiology, Assessment, and Intervention. *Gerontology*, 1–10.

KUERBIS, A., SACCO, P., BLAZER, D.G., MOORE, A.A., (2014). Substance Abuse Among Older Adults*, Clin Geriatr Med*., 30(3): 629-654.

LAIDLAW, K., PACHANA, N.A. (2009). Aging, mental health, and demographic change: challenges for psychotherapists. *PrPsychol Res Pract*., 40(6):601-608.

LYNSKEY, M.T., DAY, C., HALL, W., (2003). Alcohol and other drug use disorders among older-aged people. *Drug Alcohol Rev.,* 22(2):125-133.

MENNINGER, J.A. (2002). Assessment and treatment of alcoholism and substance-related disorders in the elderly. *Bull Menninger Clin.*66(2):166-183.

MERRICK, E.L., HORGAN, C.M., HODGKIN, D., GARNICK, D.W., HOUGHTON, S.F., PANAS, L., SAITZ, R., BLOW, F.C. (2008). Unhealthy drinking patterns in older adults: prevalence and associated characteristics. *J Am Geriatr Soc*. 56(2):214-223.

MOORE, A.A., KARNO, M.P., GRELLA, C.E., LİN, J.C., WARDA, U., LİAO, D.H., HU, P. (2009). Alcohol, tobacco, and nonmedical drug use in older U.S. Adults: data from the 2001/02 national epidemiologic survey of alcohol and related conditions*. J Am Geriatr Soc.*, 57(12): 2275-2281.

MOSEL, S., (2022). Alcohol&Aging: Impacts of alcohol abuse on the elderly, Erişim tarihi: 24.04.2022, https://americanaddictioncenters.org/alcoholism-treatment/elderly

MYERS, J.E., HARPER, M.C. (2004). Evidence-based effective practices with older adults. *J Couns Dev*., 82:207-218.

OSLIN, D.W. (2005). Treatment of late-life depression complicated by alcohol dependence. *Am J Geriatr Psychiatry*. 13(6):491-500.

ÖGEL, K. (2018). *Bağımlı Aileleri için Rehber Kitap*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

ÖGEL, K. (2018). *Bağımlılık ve Tedavisi Temel Kitabı*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık: İstanbul.

Öztürk, M.O. (2001). *Ruh sağlığı ve hastalıkları*. Nobel Tıp Kitabevleri: Ankara.

PATTERSON, T.L., JESTE, D.V. (1999). The potential impact of the baby-boom generation on substance abuse among elderly persons. *Psychiatr Serv.* 50:1184-1188.

REDGRAVE, G.W., SWARTZ, K.L., ROMANOSKI, A.J., (2003). Alcohol misuse by women. *International Review of Psychiatry*, 15(3), 256-268.

RIGLER, S.K., (2000). Alcoholism in the elderly. *American Family Physician,* 61(6), 1710-1716.

ROYER, C. M., DICKSON-FUHRMANN, E., MCDERMOTT, C. H., TAYLOR, S., ROSANSKY, J. S., JARVIK, L. F., (2000). Portraits of Change: Case Studies from an Elder-Specific Addiction Program. *Journal of Geriatric Psychiatry and Neurology*, 13(3), 130-133.

SANJUAN, P.M., LANGENBUCHER, J.W. (1999). Age-limited populations: Youth, adolescents, and older adults. B.S. McCrady & E.E. Epstein (Ed.), *Addictions: A comprehensive guidebook* içinde (477-498 ss.), New York: Oxford University Press.

SATTAR, S. P., PETTY, F., BURKE, W. J. (2003). Diagnosis and treatment of alcohol dependence in older alcoholics. *Clinics in Geriatric Medicine,* 19(4), 743-761.

SCHOU, A.L., MOLBAK, M.L., SCHNOR, P., GRONBAEK, M., TOLSTRUP, J.S. (2017). Alcohol consumption, smoking and development of visible age-related signs: a prospective cohort study. *J Epidemiol Community Health*. 71(12): 1177-1184.

SIMONI-WASTILA, L., YANG, H.K. (2006). Psychoactive drug abuse in older adults. *Am J Geriatr Pharmacother*, 4(4):380-394.

Substance Abuse and Mental Health Services Administration, (2020). National Survey of Substance Abuse Treatment Services (N-SSATS): 2020, Erişim tarihi: 23.04.2022, https://www.samhsa.gov/data/sites/default/files/reports/rpt35313/2020_NSSATS_FINAL.pdf

Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2019). *Results from the 2018 National Survey on Drug Use and Health: Detailed Tables,* Erişim tarihi: 22.04.2022, https://www.samhsa.gov/data/sites/default/files/cbhsq-reports/NSDUHDetailedTabs2018R2/NSDUHDetTabsSect1pe2018.htm

ŞİMŞEK, N. (2010). Madde Kullanım Bozukluğu Olan Birey ve Ailesinin Hemşirelik Bakımı, *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 1(2): 96-99.

T.C. İçişleri Bakanlığı, (2021). Türkiye Uyuşturucu Raporu, Erişim tarihi: 25.04.2022, http://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/TUB%C4%B0M/2021-Turkiye-Uyusturucu-Raporu.pdf

THOMES, P. G., RASINENI, K., SARASWATHI, V., KHARBANDA, K. K., CLEMENS, D. L., SWEENEY, S. A., KUBIK, J. L., DONOHUE, T. M., CASEY, C. A. (2021). Natural Recovery by the Liver and Other Organs after Chronic Alcohol Use. *Alcohol research : current reviews*, *41*(1), 05.

TOWNSEND, M.C. (2002). Substance related disorsers. K.I. Morgan ve M.C. Townsend (Ed.), *Psychiatric mental health nursing* içinde (221-259 ss.). Davis Company: Philadelphia.

WADD, S., PAPADOPOULOS, C. (2014). Drinking behaviour and alcohol-related harm amongst older adults: analysis of existing UK datasets. *BMC Research Notes*, *7*, 741.

World Drug Report, (2021). Global Overvıew: Drug Demand Drug Supply, Erişim tarihi: 25.04.2022, https://www.unodc.org/res/wdr2021/field/WDR21_Booklet_2.pdf

6

Yaşlılıkta Diyabet

Dilara Genç Demirağ

GİRİŞ

Diyabet, insülin salgısındaki yetersizlik veya insülinin dokulardaki etkisindeki bozukluklar nedeniyle organizmanın karbonhidrat, yağ ve proteinlerden yeterince yararlanamadığı, kronik bir metabolizma bozukluğudur. (TEMD, 2020) Beklenen yaşam sürelerinin uzaması, kardiyolojik ve metabolik risk faktörlerine maruziyetin artması, azalan fiziksel aktivite seviyeleri, kas kütlesinin küçülmesi ve yağlı vücut yapısı gibi nedenlerle diyabet prevalansı dünya çapında hızla artmaktadır (Bellary vd., 2021). Yaşlılarda neredeyse her 3 kişiden birinde diyabet bulunmaktadır ve bunların yaklaşık 6'da biri hastalıklarının farkında değildir (CDC, 2019). Tüm mortalite sebepleri arasında 9. sırada yer alan diyabet, her yıl 1 milyonun üzerinde ölüme sebebiyet vermektedir. Bunun yanı sıra sebep olduğu pek çok kronik komplikasyon nedeniyle yaşam kalitesinde de ciddi bir düşüşe neden olmaktadır (Khan vd., 2020).

1. RİSK FAKTÖRLERİ VE KORUNMA

Önlenmesi mümkün hastalıkların tamamında olduğu gibi, diyabet de oluşmadan önce önlenebilirse hasta yıllar boyunca ilaçlar kullanmaktan ve komplikasyonlarla mücadele etmekten kurtulmuş olacaktır. Özellikle yaşlılarda en sık görülen diyabet çeşidi olan Tip 2 Diyabetes Mellitusun önlenmesinde veya ortaya çıkmasının geciktirilmesinde çevresel faktörler ve yaşam tarzı değişikliklerinin etkili olduğu pek çok çalışmada gösterilmiştir. Diyabetin önlenmesi konusunda en yüksek kanıt düzeyine sahip olan faktörler obezitenin önlenmesi ve diyet ve egzersiz yoluyla glukoz regülasyonunun sağlanması olarak sıralanabilir (Chatterjee vd., 2017; Kirkman vd., 2012).

Özellikle Tip 2 Diyabet açısından yüksek kalorili beslenme ve hareketsiz yaşamın birincil risk faktörleri olduğuna inanılmaktadır (Kolb ve Martin, 2017). Tip 2 diyabet açısından yüksek riskli bireylerin, vücut ağırlıklarında %7-10 düşme sağlayacak ve bu azalmayı koruyacak yağdan azaltılmış diyet ve haftada en az 150 dakikalık egzersiz

sonuçları daha riskli olabileceğinden kilo kaybı için diyet düzenlenmesi önerilmez. Bunun yerine sağlıklı ve düzenli beslenme önerilir. Fonksiyonel kapasitesi yüksek olan yaşlıların hafif ve orta düzeyde egzersiz programlarına dâhil edilmesi önerilmektedir. Ciddi hiperglisemi veya hipoglisemi sekellerinden korunmaları için huzurevlerinde konaklayan diyabetlilerin kan glukoz düzeyi takiplerinin aksatılmaması da önem arz etmektedir (Weinger vd., 2014).

SONUÇ

Yaşlı bireylerde diyabet hem görülme sıklığının yüksek olması ve giderek artması hem de yaşam kalitesini düşürmesinin yanı sıra önemli bir mortalite sebebi olması nedeniyle üzerinde durulması gereken bir konudur. Pek çok organ üzerinde çeşitli etkileri olabilen ve yaşam süresinin de kısalmasına sebep olabilen diyabet oluşmadan önlenebileceği gibi, diyabet tanısı almış bireyler de yaşam tarzı değişikliklerini de içeren bir tedavi stratejisi oluşturularak diyabetin uzun dönem etkilerinden korunabilirler.

Çoklu hastalıkların ve çoklu ilaç kullanımının sık olduğu, fonksiyonel, fiziksel ve bilişsel kapasitelerinin daha düşük olabildiği ve kendine özgü psikososyal ve sosyoekonomik özel durumları olabilen yaşlılar için tedavi stratejileri oluşturulurken tüm bu özel durumlar özenle sorgulanmalı ve multidisipliner bir yaklaşım içinde tedavi ve hastalık yönetimi stratejileri gelişen yeni durumlara göre güncellenmelidir. Diyabet yönetiminin dinamik bir süreç olduğu, kişinin hastalığını tanıyarak beslenmesinden fiziksel aktivitesine ve yaşam alanı düzenlemesine kadar hayatının her alanını diyabete göre düzenlemesi gerektiği, gerekli durumlarda hasta yakınlarının ve bakım verenlerinin de sürece dâhil edilmesi gerektiği unutulmamalıdır.

Diyabetli yaşlı bir bireyin mücadele etmesi gereken pek çok faktör olsa da multidisipliner bir yaklaşım ve devamlılığı olan bir sağlık hizmeti ile, hasta da diyabet yönetimine dâhil edilerek, eğitimler ile tedavisini ve yaşam tarzı değişikliklerini içselleştirmesi sağlanarak daha sağlıklı ve kaliteli bir yaşam sürmesi sağlanabilir.

KAYNAKLAR

American Diabetes Association (2021). 4. Comprehensive Medical Evaluation and Assessment of Comorbidities: *Standards of Medical Care in Diabetes-2021*. *Diabetes care*, *44*(Suppl 1), S40–S52. https://doi.org/10.2337/dc21-S004

BANSAL, N., DHALİWAL, R., & WEİNSTOCK, R. S. (2015). Management of diabetes in the elderly. *The Medical clinics of North America*, *99*(2), 351–377. https://doi.org/10.1016/j.mcna.2014.11.008

BELLARY, S., KYROU, I., BROWN, J. E., & BAİLEY, C. J. (2021). Type 2 diabetes mellitus in older adults: clinical considerations and management. *Nature reviews. Endocrinology*, *17*(9), 534–548. https://doi.org/10.1038/s41574-021-00512-2

Centers for Disease Control and Prevention. *National diabetes statistics report: estimates of diabetes and its burden in the United States.* 2019. Erişim tarihi: 14.06.2022, http://www.cdc.gov/diabetes/pubs/statsreport14/national-diabetes-report-web.pdf.

CHATTERJEE, S., KHUNTİ, K., & DAVİES, M. J. (2017). Type 2 diabetes. *Lancet (London, England)*, *389*(10085), 2239–2251. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(17)30058-2

IZZO, A., MASSİMİNO, E., RİCCARDİ, G., & DELLA PEPA, G. (2021). A Narrative Review on Sarcopenia in Type 2 Diabetes Mellitus: Prevalence and Associated Factors. *Nutrients*, *13*(1), 183. https://doi.org/10.3390/nu13010183

KHAN, R., CHUA, Z., TAN, J. C., YANG, Y., LİAO, Z., & ZHAO, Y. (2019). From Pre-Diabetes to Diabetes: Diagnosis, Treatments and Translational Research. *Medicina (Kaunas, Lithuania)*, *55*(9), 546. https://doi.org/10.3390/medicina55090546

KHAN, M., HASHİM, M. J., KİNG, J. K., GOVENDER, R. D., MUSTAFA, H., & AL KAABİ, J. (2020). Epidemiology of Type 2 Diabetes - Global Burden of Disease and Forecasted Trends. *Journal of epidemiology and global health*, *10*(1), 107–111. https://doi.org/10.2991/jegh.k.191028.001

KİRKMAN, M. S., BRİSCOE, V. J., CLARK, N., FLOREZ, H., HAAS, L. B., HALTER, J. B., HUANG, E. S., KORYTKOWSKİ, M. T., MUNSHİ, M. N., ODEGARD, P. S., PRATLEY, R. E., SWİFT, C. S., & Consensus Development Conference on Diabetes and Older Adults (2012). Diabetes in older adults: a consensus report. *Journal of the American Geriatrics Society*, *60*(12), 2342–2356. https://doi.org/10.1111/jgs.12035

KOLB, H., & MARTİN, S. (2017). Environmental/lifestyle factors in the pathogenesis and prevention of type 2 diabetes. *BMC medicine*, *15*(1), 131. https://doi.org/10.1186/s12916-017-0901-x

MENEİLLY, G. S., & TESSİER, D. M. (2016). Diabetes, Dementia and Hypoglycemia. *Canadian journal of diabetes*, *40*(1), 73–76. https://doi.org/10.1016/j.jcjd.2015.09.006

SCHEEN, A. J., PAQUOT, N., & BAUDUCEAU, B. (2014). Le diabète du sujet âgé: du défi épidémiologique á une approche personnalisée [Diabetes mellitus in the elderly: from the epidemiological challenge to a personalized approach]. *Revue medicale de Liege*, *69*(5-6), 323–328.

SESTİ, G., ANTONELLİ INCALZİ, R., BONORA, E., CONSOLİ, A., GİACCARİ, A., MAGGİ, S., PAOLİSSO, G., PURRELLO, F., VENDEMİALE, G., & FERRARA, N. (2018). Management of diabetes in older adults. *Nutrition, metabolism, and cardiovascular diseases : NMCD*, *28*(3), 206–218. https://doi.org/10.1016/j.numecd.2017.11.007

Türkiye Endokrinoloji ve Metabolizma Derneği (TEMD) Diabetes Mellitus Çalışma ve Eğitim Grubu (2020). Diabetes Mellitus ve Komplikasyonlarının Tanı, Tedavi ve İzlem Kılavuzu, 14. Baskı, Haziran.

WEİNGER, K., BEVERLY, E. A., & SMALDONE, A. (2014). Diabetes self-care and the older adult. *Western journal of nursing research*, *36*(9), 1272–1298. https://doi.org/10.1177/0193945914521696

7

Yaşlılık ve Enfeksiyon

Sevinç Sökel

GİRİŞ

Yaşam, doğumla başlayıp ölümle sonuçlanan bir süreçtir. Yaşam içinde yaşlanma her canlı için kaçınılmaz bir olaydır (Tereci vd., 2016: 84-116). Bu duruma bağlı olarak yaşlanma kronolojik yaşın ilerlemesi ile fonksiyonel yetersizlikler ve ölüm olasılığının arttığı değişikliklerin bütünüdür. Yaşam süresinin artması ve doğumların azalması dünya nüfusunu yaşlandırmaktadır. Bu durumdan en fazla gelişmekte olan ülkelerin etkileneceği bildirilmiştir. Türkiye'de hızla yaşlanan ülkelerden birisidir. Son beş yılda yaşlı nüfusunun %22,5 artması, yaşlı bakımının önemini ortaya koymuştur. TÜİK verilerine göre 2021 yılında ortanca yaş 33,1'e ve yaşlı bağımlılık oranı da %14,3'e yükselmiştir. Yaş gruplarına göre 65 yaş üstü nüfus oranı 2007 yılında %7,1 iken 2021 yılında %9,7'ye yükselmiştir (TÜİK, 2022). Yaşlı nüfusun artması Türkiye içinde bilinmezlikleri ortaya koymaktadır. İnsan yaşamında yaşlılığa bağlı gelişen problemler günümüzün araştırma konularının başında gelmektedir. Bu araştırmalarda belirlenen sorunları azaltmak ya da ortadan kaldırmak için sunulacak hizmetlerin planlanması önem kazanmaktadır (Tereci vd., 2016: 84-116). Bu hizmetlere yönelik yeni stratejiler ve planlamalar sağlık hizmetleri planlamasında önemli hâle gelmektedir. Aynı zamanda yaşlı bireyde görülen enfeksiyonlar ve diğer hastalıklara bağlı olarak tanı konulması ve tedavi planlamasında bilgi ve deneyimin de önemini ortaya koymaktadır (Dindar Demiray vd., 2022: 143-149).

Nüfus yaşının artması toplumda birçok yeni problemleri ortaya çıkarmaktadır. Bu problemlerden birisi de toplumda görülen enfeksiyon hastalıklarının değişmesidir (Samancı Tekin ve Kara, 2018: 219-229). Toplum genelinde enfeksiyonlara bağlı riskler iyi planlanan ve düzenli uygulanan bağışıklama hizmetleri sonucunda günümüzde azalmaya başlamıştır. Ancak gittikçe yaşlanan toplumda enfeksiyon hastalıkları ayrı bir önem kazanmaktadır. Enfeksiyon belirtilerinin yaşlı bireylerde genç yetişkinlerden farklı olması, yaşa bağlı olarak toplumda enfeksiyona neden olan etkenlerin farklılaşması ve tedavi zorlukları nedeniyle bu yaş grubunda farklı riskleri ortaya koymaktadır. Bu riskler,

SONUÇ

Yaşam süresinin uzaması sadece gelişmiş ülkelerin sorunu değildir. Gelişmekte olan ülkelerde de uzayan yaşam süresi beraberinde farklı halk sağlığı problemlerini yaratmaktadır. Yaşam süresinin uzaması kronik hastalıkları ön plana çıkarsa da yaşlılığa bağlı immünitenin zayıflaması, fizyolojik, psikolojik ve sosyal eksiklikler sonucunda enfeksiyon hastalıkları halk sağlığı problemi olmaya devam edecektir. İklim değişikliğine bağlı olarak yeni ortaya çıkan ya da yeniden önem kazanan bakteri veya virüs kaynaklı bulaşıcı hastalıkların etkileri yaşlı bireylerde daha ağır seyretmektedir. Aynı zamanda yaşlılarda klinik bulgu ve belirtilerin gençlerden farklı olması tanı konulmasını güçleştirmektedir. Bu nedenle tedavinin gecikmesine neden olmaktadır. Kronik hastalıklar nedeniyle yaşlıların hastaneye yatışları ve süreleri artmaktadır. Bu hastalıklar nedeniyle bağımlılıkları da artmaktadır. Bu durum yaşlılarda enfeksiyonların morbiditesi ve mortalitesini de artırmaktadır. Enfeksiyon hastalıklarının yaşlı bireylerde gösterdiği etkilerini belirlemek için yaşlı ve çok yaşlı gruplarda daha fazla epidemiyolojik araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Enfeksiyon hastalıklarında korunma hastaneye yatışları azaltması nedeniyle maliyet etkindir. Bakteri ve virüslerin neden olduğu hastalıklarda aşılama etkin ve ucuz korunma yöntemidir. Ancak aşıyla önlenebilen hastalıklarda etkin olabilmesi için belirlenen hedef nüfus da kapsayıcılığının yüksek olması gerekmektedir. Bu yüksek kapsayıcılığın sağlanması için Türkiye'de uygulanan çocukluk dönemi enfeksiyon hastalıklarının kontrolüne yönelik "Genişletilmiş Bağışıklama Programı"nın *Yaşam Boyu Bağışıklama* şeklinde yürütülmesinin enfeksiyon hastalıklarının morbidite ve mortalitesini azaltacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

AKINCI- TAN, A. (2009) Inflammatıon ın elderly *Turkish Journal of Geriatrics*; 12 (2): 96-101

BİJKERK, P., Van LİER, EA., Van VLİET, JA., KRETZSCHMAR, ME. (2010). Effecten van vergrijzing op infectieziekten [Effects of ageing on infectious disease]. *Ned Tijdschr Geneeskd*. 154:A1613. Dutch. PMID: 20977793.

BÜKE, AÇ. (2012) Ateşli Yaşlıya Yaklaşım. *Ege Tıp Dergisi*, 51(0): 0-0.

CAIRNS, S., REILLY, J., STEWART, S., TOLSON, D., GODWIN, J., KNİGHT, P. (2011). The prevalence of health care–associated ınfection in older people in acute care hospitals. *Infect. Control. Hosp. Epidemiol*. 32, 763–767.

CDC, (17. 02 2022) *Immunization Schedules*. Erişim tarihi: 29.04.2022. https://www.cdc.gov/vaccines/schedules/hcp/imz/adult.html#note-mening.

CHASE J. (2020) Caring for Frail Older Adults During COVID-19: Integrating Public Health Ethics into Clinical Practice. *J Am Geriatr Soc.* 2020 Aug;68(8):1666-1670. doi: 10.1111/jgs.16666.

CHASQUEİRA MJ, PAİXÃO P, RODRİGUES ML, PİEDADE C, CAİRES I, PALMEİRO T, BOTELHO MA, SANTOS M, CURRAN M, GUİOMAR R, PECHİRRA P, COSTA I, PAPOİLA A, ALVES M, NEUPARTH N. (2018). Respiratory infections in elderly people: Viral role in a resident population of elderly care centers in Lisbon, winter 2013-2014. *Int J Infect Dis.* 69:1-7. doi: 10.1016/j.ijid.2018.01.012.

CRİSTİNA ML, SPAGNOLO AM, GİRİBONE L, DEMARTİNİ A, SARTİNİ M. (2021). Epidemiology and prevention of healthcare-associated ınfections in geriatric patients: a narrative review. *Int J Environ Res Public Health*. 18(10):5333. doi: 10.3390/ijerph18105333.

DEMİREL, A. C., SÜTÇÜ, S. (2021). Covid-19 Salgınında Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Uygulamalar ve Hizmetlerin Değerlendirilmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, Pandemi Özel Sayısı, 3641-3675 . DOI: 10.26466/opus.858337

DİNDAR DEMİRAY, EK., ALKAN, S., ÖNDER, T., ÖNTÜRK, H., ÖNDER, A. (2022). Yaşlılıkta Kırılganlık ve Üriner Sistem Enfeksiyonları. *Black Sea Journal of Health Science*, 5 (1) , 143-149. DOI: 10.19127/bshealthscience.962441

DUNCAN, D. (2019). Alternative to antibiotics for managing asymptomatic and non-symptomatic bacteriuria in older persons: a review. British Journal of Community Nursing, 24(3), 116–119. doi:10.12968/bjcn.2019.24.3.116.

EKMUD Erişkin Bağışıklama Çalışma Grubu. (2019) *Erişkin Bağışıklama Rehberi*. Ankara

FARSHBAFNADİ M, KAMALİ ZONOUZİ S, SABAHİ M, DOLATSHAHİ M, AARABİ MH. (2021). Aging & COVID-19 susceptibility, disease severity, and clinical outcomes: The role of entangled risk factors. *Exp Gerontol*. 2021 Oct 15;154:111507. doi: 10.1016/j.exger.2021.111507.

GBİNİGİE, O.A., ORDÓÑEZ-MENA, J.M., FANSHAWE, T., PLÜDDEMANN, A., HENEGHAN, C.J. (2019). Limited evidence for diagnosing bacterial skin infections in older adults in primary care: systematic review. *BMC Geriatr*. 2019 Feb 18;19(1):45. doi: 10.1186/s12877-019-1061-y. PMID: 30777025; PMCID: PMC6380032.

HAHNEL, E., BLUME-PEYTAVİ, U., TROJAHN, C et al. (2017). Prevalence and associated factors of skin diseases in aged nursing home residents: a multicentre prevalence study *BMJ Open*. 2017; 7:e018283. https://doi.org/10.1136/ bmjopen-2017-018283

İNCİ, A. (2013). Geriatrik İnfeksiyonların Değerlendirilmesi. *Kocaeli Tıp Dergisi*, 2 (2) , 19-22. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/kotder/issue/38578/447627

JUTHANİ-MEHTA, M. (2007). Asymptomatic Bacteriuria and Urinary Tract Infection in Older Adults. Clinics in Geriatric Medicine, 23(3), 585–594. doi:10.1016/j.cger.2007.03.001

LİANG SY. (2016). Sepsis and Other Infectious Disease Emergencies in the Elderly. *Emerg Med Clin North Am.* 34(3):501-22. doi: 10.1016/j.emc.2016.04.005.

NİU S, TİAN S, LOU J, KANG X, ZHANG L, LİAN H, ZHANG J.(2020) Clinical characteristics of older patients infected with COVID-19: A descriptive study. *Arch Gerontol Geriatr*. 2020 Jul-Aug;89:104058. doi: 10.1016/j.archger.2020.104058.

PALMER, S.J. (2020) Skin infections in older adults. *British Journal of Community Nursing* 2020 25:11, 552-554.

SAMANCI TEKİN, Ç., KARA, F. (2018). Dünyada ve Türkiye'de Yaşlılık. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 3 (1) , 219-229 . DOI: 10.21733/ibad.370584

SAYINER, A., BABAYİĞİT, C. (2021). *Erişkinlerde toplumda gelişen pnömonili hasta tavı ve tedavi uzlaşı raporu* Erişim tarihi:22.04.2022 https://www.ekmud.org.tr/rehberler/1-ekmud-rehberleri

SCHOEVAERDTS, D., SİBİLLE, FX., Gavazzi, G. (2021). Infections in the older population: what do we know? *Aging Clin Exp Res*. 2021 Mar;33(3):689-701. doi: 10.1007/s40520-019-01375-4. Epub 2019 Oct 26. PMID: 31656032

SCOTT, MM., LIANG SY., (2021) Infection in Older Adults. *Emerg Med Clin N Am*. 39: 379–394. https://doi.org/10.1016/j.emc.2021.01.004

STALAM, M ve KAYE, D. (2004). Antibiotic agents in the elderly. *Infectious Disease Clinics of North America, 18(3), 533–549.* doi:10.1016/j.idc.2004.04.004

ŞENOL E, AZAP A, ERBAY A, ALP-CAVUŞ S, KARAKUŞ R, ACAR A. (2018). Pneumococcal vaccine as one of the immunization coverage targets for adulthood vaccines: A consensus report of the Study Group for Adult Immunization of the Turkish Society of Clinical Microbiology and Infectious Diseases. *Klimik Derg*. 31(Suppl. 1): 2-18. Turkish.

TERECİ, D., TURAN, G., KASA, N. , ÖNCEL, T., ARSLANSOYU, N. (2016). Yaşlılık Kavramına Bir Bakış. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi,* 16 (1), 84-116. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/uobild/issue/42561/513077

Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2021, Erişim Tarihi: 18.04.2022, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayal%C4%B1-N%C3%BCfus-Kay%C4%B1t-Sistemi-Sonu%C3%A7lar%C4%B1-2021-45500&dil=1

ULUTAN, F. (2004). aşlılıkta Enfeksiyonu kolaylaştıran Faktörler ve Yaşlılıkta Sık Görülen Enfeksiyonların Özellikleri *KLİMİK,* 17 (3), 139-141.

VUKADİNOV J, SEVİĆ S, CANAK G, MADLE-SAMARDZİJA N, TURKULOV V, DODER R. (2003). Starost i infekcija [Aging and infection]. *Med Pregl*. 56(5-6):243-6. Serbian. doi: 10.2298/mpns0306243v. PMID: 14565047

YAPAR, D. (2011) Yoğun Bakım Ünitelerinde Hastane İnfeksiyonu Gelişen Yaşlı ve Yaşlı Olmayan Erişkinlerin Karşılaştırması. Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi, *Uzmanlık Tezi*, Ankara.

YAYLI, G. (2005) Yaşlılık ve Enfeksiyon. *KLİMİK* 18 Özel Sayı, 155-6.

YE C, ZHU W, YU J, Lİ Z, FU Y, LAN Y, LAİ S, WANG Y, PAN L, SUN Q, ZHAO G. (2017). Viral pathogens among elderly people with acute respiratory infections in Shanghai, China: Preliminary results from a laboratory-based surveillance, 2012-2015. *J Med Virol*. 89(10):1700-1706. doi: 10.1002/jmv.24751.

YOSHİKAWA TT ve OUSLANDER JG Edits. *Infection Management for Geriatrics in Long-Term Care Facilities*: Edition 2 2006 CRC Press, New York, USA

YOSHİKAWA TT, NORMAN DC.(2017). Geriatric Infectious Diseases: Current Concepts on Diagnosis and Management. *J Am Geriatr Soc*. 65(3):631-641. doi: 10.1111/jgs.14731.

8

Yaşlılık ve Kanser

Sevinç Sütlü

GİRİŞ

Günümüzde dünya nüfusu 20. yüzyılın ortalarındakinin üç katına ulaşmıştır. Bundan 70 yıl önce 1950'de, iki buçuk milyar olan nüfusun Kasım 2022 itibarıyla sekiz milyara ulaşması beklenmektedir (BM, 2022). Nüfus artışı, doğumda beklenen yaşam süresinin uzaması olarak karşımıza çıkan, mortalitenin azalmasından kaynaklanmaktadır. Küresel düzeyde doğumda yaşam beklentisi 1990 yılından bu yana 9 yıl artarak 2019 yılında 72,8 yıla ulaşmış olup 2050 yılında 77,2 yaş olacağı öngörülmektedir. Doğumda beklenen yaşam süresi kadınlarda 73,8 yıl erkeklerde ise 68,4 yıl olup arasında 5,4 yıl fark bulunmaktadır (BM, 2022). Altmış yaş üzeri kişi sayısı ve oranı artmaktadır. 2019 yılında bir milyar olan 60 yaş üzeri kişi sayısının 2030 yılında 1,4 milyara 2050 yılında ise 2.1 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu artış benzeri görülmemiş bir hızla ortaya çıkmış ve önümüzdeki dekatlarda da artışın özellikle gelişmekte olan ülkelerde devam edeceği beklenmektedir (WHO, 2022b). Yaşlanma, geçmiş yüzyıllarda çok az insana nasip olan bir durumken günümüzde artan yaşam süresine bağlı olarak küresel bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Tufan, 2014). Dünya üzerindeki tüm ülkelerde kişinin uzun ve sağlıklı yaşama şansı bulunmaktadır. Özellikle aşılamanın yaygınlaşması ve antibiyotiklerin keşfi sonrası enfeksiyon hastalıklarından ölümlerin azalmasının uzayan insan ömrüne katkısı olduğu bilinmektedir. Günümüz dünyasında insan ölümlülüğünde bulaşıcı hastalıkların yerini büyük ölçüde bulaşıcı olmayan hastalıklar (BOH) almıştır. Kalp krizi, inme, kanser, diyabet ve kronik akciğer hastalıkları gibi bulaşıcı olmayan hastalıklar dünya genelindeki tüm ölümlerin %74'ünden sorumludur. Bu hâliyle BOH epidemisinden bahsetmek yanlış olmayacaktır. Tüm BOH ölümlerinin dörtte üçünden fazlası ve 70 yaşından önce veya erken olan 17 milyon ölümün %86'sı düşük ve orta gelirli ülkelerde görülmektedir. BOH'un dört temel risk faktörü tütün kullanımı, fiziksel inaktivite, zararlı alkol kullanımı ve sağlıksız beslenme olarak sayılmaktadır. BOH epidemisi bireylerin, ailelerin ve toplumun sağlığı üzerinde yıkıcı etkiler oluşturabilmekte, sağlık sistemlerini olumsuz etkilemekte, ağır sosyoekonomik sonuçlar doğurabilmektedir (WHO, 2022a).

rını merkeze alan, klinik araştırmalara yaşlıları dâhil eden ve daha tolere edilebilir tedavi yaklaşımları geliştiren, mevcut tedavileri daha erişebilir hâle getiren geriatrik karar verme araçları oluşturulup uygulanmasını sağlayan yaklaşımlara ihtiyaç vardır. Böyle bir strateji yaşlı hastalarda da gençlerde olduğu gibi temelini oluşturan erken teşhis ve daha etkili daha az agresif tedavi imkânlarını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

AAPRO, M & WİLDİERS, H. (2012). Triple-negative breast cancer in the older population. Ann Oncol, 23(suppl 6):vi52-5.

AAPRO, MS. (2012). Management of advanced prostate cancer in senior adults: the new landscape. Oncologist ,17(suppl 1):16-22.

AUNAN, J. R., CHO, W. C., & SØREİDE, K. (2017). The biology of aging and cancer: a brief overview of shared and divergent molecular hallmarks. *Aging and disease*, *8*(5), 628.. doi: 10.14336/AD.2017.0103.

BALDUCCİ, L. (2006). Management of cancer in the elderly. *Oncology (Williston Park, NY)*, *20*(2), 135-43.;

BERBEN, L., FLORİS, G., WİLDİERS, H., & HATSE, S. (2021). Cancer and aging: two tightly interconnected biological processes. *Cancers*, *13*(6), 1400.doi: 10.3390/cancers13061400. PMID: 33808654; PMCID: PMC8003441.

BERGER, N. A., SAVVİDES, P., KOROUKİAN, S. M., KAHANA, E. F., DEİMLİNG, G. T., ROSE, J. H., ... & MİLLER, R. H. (2006). Cancer in the elderly. Transactions of the American Clinical and Climatological Association, 117, 147.

Birleşmiş Milletler (BM). (2022). United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division. World Population Prospects 2022. https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_summary_of_results.pdf.

Cancer Prevention During Older Adulthood Writing Group. (2019). Highlights from a meeting on opportunities for cancer prevention among older adults. *The Gerontologist,* 59(Suppl 1), S94–S101.

Centers for Disease Control and Prevention (CDC). (2022). https://www.cdc.gov/cancer/dcpc/prevention/screening.htm.

DE MARTE,L C., GEORGES, D., BRAY, F., FERLAY, J., CLİFFORD, G.M. (2020). Global burden of cancer attributable to infections in 2018: a worldwide incidence analysis. *Lancet Glob Health*, 8(2):e180-e190.

DESANTİS, C. E., MİLLER, K. D., DALE, W., MOHİLE, S. G., COHEN, H. J., LEACH, C. R., ... & SİEGEL, R. L. (2019). Cancer statistics for adults aged 85 years and older, 2019. *CA: a cancer journal for clinicians*, *69*(6), 452-467.

ESTAPÉ T. (2018). Cancer in the elderly: challenges and barriers. *Asia-Pacific journal of oncology nursing*, *5*(1), 40-42.

FERLAY, J., COLOMBET, M., SOERJOMATARAM, I., MATHERS, C., PARKİN, D. M., PİÑEROS, M., ... & BRAY, F. (2019). Estimating the global cancer incidence and mortality in 2018: GLOBOCAN sources and methods. *International journal of cancer*, 144(8), 1941-1953.

FREEMAN, H. P. (2004). Poverty, culture, and social injustice: Determinants of cancer disparities. CA: *A Cancer Journal for Clinicians*, 54, 72–77. doi:10.3322/canjclin.54.2.72

HUBBARD, J., & JATOİ, A. (2011). Adjuvant chemotherapy in colon cancer: ageism or appropriate care. *J Clin Oncol*, 29(24), 3209-3210.

JØRGENSEN, T. L., HALLAS, J., FRİİS, S., & HERRSTEDT, J. (2012). Comorbidity in elderly cancer patients in relation to overall and cancer-specific mortality. *British journal of cancer*, *106*(7), 1353-1360.https://doi.org/10.1038/bjc.2012.46

LAWLER, M., SELBY, P., AAPRO, M. S., & DUFFY, S. (2014). Ageism in cancer care. *BMJ*, 348(feb28 1), g1614–g1614. doi:10.1136/bmj.g1614

LİSSANDRA D.L. & PONDÉ N.(2022). ESMO E-Learning: Geriatric Oncology: An Introduction https://oncologypro.esmo.org/content/download/523034/9945308/1/E-Learning-Geriatric-Oncology-An-Introduction.pdf

MAROSİ,C., & KÖLLER, M. (2016). Challenge of cancer in the elderly. *Esmo Open*, *1*(3), e000020. https://doi.org/10.1136/esmoopen-2015-000020.

National Cancer Equality Initiative/Pharmaceutical Oncology Initiative. (2012). The impact of patient age on clinical decision-making in oncology. London: Department of Health.. www.gov.uk/government/publications/the-impact-of-patientage-on-clinical-decision-making-in-oncology

National Cancer Institute (2022a). (https://seer.cancer.gov/statistics)

National Cancer Institute, (2021). https://healthcaredelivery.cancer.gov/seermedicare/considerations/comorbidity-table.html.

National Cancer Institute.(2022b).The Surveillance, Epidemiology, and End Results (SEER) Program. https://seer.cancer.gov/statfacts/html/all.html

PROTİÈRE, C., VİENS, P., ROUSSEAU, F., & MOATTİ, J. P. (2010). Prescribers' attitudes toward elderly breast cancer patients. Discrimination or empathy?. *Critical reviews in oncology/hematology*, 75(2), 138-150.

RAJPUT, M., DWİVEDİ, L., SABARWAL, A., SİNGH, R.P. (2020). The Biology of Aging and Cancer: A Complex Association. In: Rath, P. (eds) Models, Molecules and Mechanisms in Biogerontology. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-32-9005-1_21.

SCHROYEN, S., ADAM, S., JERUSALEM, G., & MİSSOTTEN, P. (2015). Ageism and its clinical impact in oncogeriatry: state of knowledge and therapeutic leads. *Clinical interventions in aging*, *10*, 117.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2022). Halk sağlığı Genel Müdürlüğü Kanser Daire Başkanlığı. Kanser tarama standartları https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/kanser-tarama-standartlari)

TUFAN, İ. editör. Türkiye'de Yaşlılığın Yapısal Değişimi. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları; 2014.

Türkiye Yaşlı Sağlığı Raporu: Güncel Durum, Sorunlar ve Kısa-Orta Vadeli Çözümler. (2021). Karan MA, Satman İ (Editörler). Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı Türkiye Halk Sağlığı ve Kronik Hastalıklar Enstitüsü Yayın No: 48569, İstanbul.

VAN HERCK, Y., FEYAERTS, A., ALİBHAİ, S., PAPAMİCHAEL, D., DECOSTER, L., LAMBRECHTS, Y., ... & WİLDİERS, H. (2021). Is cancer biology different in older patients?. *The Lancet Healthy Longevity*, *2*(10), e663-e677.

WHITE, M. C., HOLMAN, D. M., GOODMAN, R. A., & RİCHARDSON, L. C. (2019). Cancer risk among older adults: time for cancer prevention to go silver. *The Gerontologist*, *59*(Supplement_1), S1-S6.

WILD, CP., WEİDERPASS, E., STEWART, B.W., editors (2020). World Cancer Report: Cancer Research for Cancer Prevention. Lyon,France: International Agency for Research on Cancer. Available from: http://publications.iarc.fr/586. Licence: CC BY-NC-ND. 3.0 IGO .

World Health Organization (WHO). (2020). Report on cancer: setting priorities, investing wisely and providing care for all. Geneva: World Health Organization; 2020. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.

World Health Organization (WHO). (2022a). Noncommunicable diseases. Overview https://www.who.int/health-topics/noncommunicable-diseases#tab=tab_1

World Health Organization (WHO). (2022b) Health topics/Ageing. https://www.who.int/health-topics/ageing#tab=tab_1

9

Yaşlılarda Görülen Kalp Damar Sistemi Hastalıkları

Orkun Temizer-Nadide Hülya Temizer

GİRİŞ

Yaşlanma ile birlikte tüm organlarda bazı önemli değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Kardiyovasküler sistemde ortaya çıkan bazı önemli fizyolojik ve biyolojik değişimler, kalp damar hastalıklarını beraberinde getirmektedir. Küresel çapta beklenen yaşam süresinin artmasıyla birlikte yaşlanmaya bağlı kardiyovasküler morbidite ve mortalite oranları da artmaktadır. Günümüzde 65 yaş üstü ölümlerin %80'inden, 75 yaş üstü ölümlerin yaklaşık %60'ından kardiyovasküler hastalıklar sorumlu tutulmaktadır. Tüm kardiyovasküler hastalıklı bireylerin yaklaşık üçte ikisi 60 yaş ve üzeri bireylerdir, 85 yaş üstü bireylerin ise %85'inde en az bir çeşit kalp damar hastalığı bulunmaktadır. Kalp damar hastalıkları her yaştaki birey için önemli bir mortalite nedeni olmasına rağmen yaşlılarda daha yüksek mortaliteye sahip olup işlev kaybı, yaşam kalitesinde azalma, tekrarlayan hastaneye yatış riskini artırmaktadır.

Yaşlılarda yoğun bakım ünitelerinde yatış süresi daha uzundur ve diğer nüfus gruplarına göre hem bireysel hem de ülkesel sağlık maliyetleri daha fazladır. Kardiyak bakım ünitelerine yatan yaşlılarda, yaşa bağlı kardiyak şikâyetlere yönelik tedavi ve bakım verilirken; çoklu hastalık, çoklu ilaç kullanımı, bilişsel gerileme, deliryum ve kırılganlığına bağlı olarak genel durumlarında kötüleşme de olabilmektedir. Ayrıca koroner yoğun bakım ortamı, uyku düzensizliği, yeni ilaçlar, duygusal yüklenme, uzun süre yatakta kalma, beslenme düzeninin değişmesi, kardiyak bakımın mükemmelliğine bakılmaksızın yaşlı kalp hastaları için yıkıcıdır. Bu hastalarda koruyucu önlemlerin alınması sağlık kapasitesinin sürdürülmesini sağlamakta ve gereksiz yatışların önüne geçebilmekte, hatta daha kaliteli yaşayan bir yaşlı nüfus ortaya çıkarabilmektedir (Kozan, Kocabay ve Şafak, 2019).

1. YAŞLILARDA GÖRÜLEN KALP DAMAR SİSTEM DEĞİŞİKLİKLERİ

Yaşlanma, miyofilament aktivasyonu, mitokondriyal fosforilasyon, kalsiyum ve protein fonksiyonu, hücre büyümesi ve rejenerasyonu, matriks içeriği ve apoptozis gibi

Bu nedenle palyatif bakım merkezlerinde geriatrik kardiyoloji hastalarının, psikososyal ve manevi gereksinimleri daha iyi karşılanabilmektedir (Mann, 2019).

SONUÇ

Yaşlılığa özgü bazı fizyolojik ve biyolojik değişimler, bireylerin kalp ve damar hastalığına yatkınlığını artırmaktadır. Dünya genelinde doğumda beklenen yaşam süresinin artmasına paralel olarak yaşlılık döneminde karşılaşılan kardiyovasküler hastalıkların sıklığı da artmaktadır. Yaşlılarda kardiyovasküler hastalık patofizyolojisi daha heterojen bir temelde şekillenmektedir. Bu nedenle karşılaşılan kardiyovasküler hastalıkların tipi, prognozu ve tedavi süreci gençlere göre farklılıklar göstermektedir. Yaşlılar ölüm, işlev kaybı, yaşam kalitesinde azalma, tekrarlayan hastaneye yatış gibi risklerle daha çok karşılaşmaktadır. Sonuç olarak yaşlı popülasyonda kardiyovasküler sistem hastalıkları açısından tarama, erken tanı ve tedavi daha fazla önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

ABRAMOWİTZ, Y., JİLAİHAWİ, H., CHAKRAVARTY, T., MACK, M. J., MAKKAR, R. R. (2015). Mitral annulus calcification. *Journal of the American College of Cardiology*, *66*(17), 1934-1941.

AFİLALO, J., ALEXANDER, K. P., MACK, M. J., MAURER, M. S., GREEN, P., ALLEN, L. A., ... FORMAN, D. E. (2014). Frailty assessment in the cardiovascular care of older adults. *Journal of the American College of Cardiology*, *63*(8), 747-762.

ALHUSBAN, A. & FAGAN, S. C. (2011). Secondary prevention of stroke in the elderly: a review of the evidence. *The American journal of geriatric pharmacotherapy*, *9*(3), 143-152.

ALİ, M. S. & CZARNECKA-KUJAWA, K. (2016). Venous thromboembolism in the elderly. *Current Geriatrics Reports*, *5*(2), 132-139.

Amiodarone Trials Meta-Analysis Investigators. (1997). Effect of prophylactic amiodarone on mortality after acute myocardial infarction and in congestive heart failure: meta-analysis of individual data from 6500 patients in randomised trials. *The lancet*, *350* (9089), 1417-1424.

ARONOW W. S. (2007). Peripheral arterial disease in the elderly. *Clinical interventions in aging*, *2*(4), 645–654. https://doi.org/10.2147/cia.s2412

ARONOW, W.S. & AHN, C. (1994). Prevalence of coexistence of coronary artery disease, peripheral arterial disease, and atherothrombotic brain infarction in men and women > or = 62 years of age. *American journal of cardiology,* 74, 64-65.

ARONOW, W. S., FLEG, J. L., PEPİNE, C. J., ARTİNİAN, N. T., BAKRİS, G., BROWN, A. S., ... & WESLEY, D. J. (2011). ACCF/AHA 2011 expert consensus document on hypertension in the elderly: a report of the American College of Cardiology Foundation Task Force on clinical expert consensus documents developed in collaboration with the American Academy of Neurology, American Geriatrics Society, American Society for Preventive Cardiology, American Society of Hypertension, American Society of Nephrology, Association of Black Cardiologists, and European Society of Hypertension. *Journal of the American College of Cardiology*, *57*(20), 2037-2114.

AVEZUM, A., MAKDİSSE, M., SPENCER, F., GORE, J. M., FOX, K. A., MONTALESCOT, G., ... Grace Investigators. (2005). Impact of age on management and outcome of acute coronary syndrome: observations from the Global Registry of Acute Coronary Events (GRACE). *American Heart Journal*, *149*(1), 67-73.

AZAD, N.& LEMAY, G. (2014). Management of chronic heart failure in the older population. *Journal of geriatric cardiology: JGC*, *11*(4), 329.

Bakris, G. L., Sarafidis, P. A., Weir, M. R., Dahlöf, B., Pitt, B., Jamerson, K., ... ACCOMPLISH Trial Investigators. (2010). Renal outcomes with different fixed-dose combination therapies in patients with hypertension at high risk for cardiovascular events (ACCOMPLISH): a prespecified secondary analysis of a randomised controlled trial. *The Lancet*, *375*(9721), 1173-1181.

BAYER, A. J., CHADHA, J. S., FARAG, R. R., PATHY, M. J. (1986). Changing presentation of myocardial infarction with increasing old age. *Journal of the American Geriatrics Society*, *34*(4), 263-266.

BECKETT, N. S., PETERS, R., FLETCHER, A. E., STAESSEN, J. A., LİU, L., DUMİTRASCU, D., ... BULPİTT, C. J. (2008). Treatment of hypertension in patients 80 years of age or older. *New England Journal of Medicine*, *358*(18), 1887-1898.

BOEY, J.P.& GALLUS, A. (2016). Drug Treatment of Venous Thromboembolism in the Elderly. *Drugs Aging,* 33, 475-490. https://doi.org/10.1007/s40266-016-0378-x)

BOUTİTİE, F., BOİSSEL, J. P., CONNOLLY, S. J., CAMM, A. J., CAİRNS, J. A., JULİAN, D. G., ... FRANGİN, G. (1999). Amiodarone interaction with β-blockers: Analysis of the merged EMIAT (European myocardial infarct amiodarone trial) and CAMIAT (Canadian amiodarone myocardial infarction trial) databases. *Circulation*, *99*(17), 2268-2275.

BRİGNOLE, M., VARDAS, P., HOFFMAN, E., HUİKURİ, H., MOYA, A., RİCCİ, R., ... BOTTO, G. L. (2009). Indications for the use of diagnostic implantable and external ECG loop recorders. *Europace*, *11*(5), 671-687.

BRUGADA, J., KATRİTSİS, D. G., ARBELO, E., ARRİBAS, F., BAX, J. J., BLOMSTRÖM-LUNDQVİST, C., ... ZAZA, A. (2020). 2019 ESC guidelines for the management of patients with supraventricular tachycardia the task force for the management of patients with supraventricular tachycardia of the European society of Cardiology (ESC) developed in collaboration with the association for European paediatric and congenital Cardiology (AEPC). *European heart journal*, *41*(5), 655-720.

BUSHNELL, C., MCCULLOUGH, L. D., AWAD, I. A., CHİREAU, M. V., FEDDER, W. N., FURİE, K. L., ... WALTERS, M. R. (2014). Guidelines for the prevention of stroke in women: a statement for healthcare professionals from the American Heart Association/American Stroke Association. *Stroke*, *45*(5), 1545-1588.

CHEN, R. L., BALAMİ, J. S., ESİRİ, M. M., CHEN, L. K., BUCHAN, A. M. (2010). Ischemic stroke in the elderly: an overview of evidence. *Nature Reviews Neurology*, *6*(5), 256-265.

CHOW, G. V., MARİNE, J. E., FLEG, J. L. (2012). Epidemiology of arrhythmias and conduction disorders in older adults. *Clinics in geriatric medicine*, *28*(4), 539-553.

COLLET, J. P., THİELE, H., BARBATO, E., BARTHÉLÉMY, O., BAUERSACHS, J., BHATT, D. L., ... KARİA, N. (2021). 2020 ESC Guidelines for the management of acute coronary syndromes in patients presenting without persistent ST-segment elevation: the Task Force for the management of acute coronary syndromes in patients presenting without persistent ST-segment elevation of the European Society of Cardiology (ESC). *European heart journal*, *42*(14), 1289-1367.

CONGET, F., OTERO, R., JİMÉNEZ, D., MARTÍ, D., ESCOBAR, C., RODRÍGUEZ, C., ... YUSEN, R. (2008). Short-term clinical outcome after acute symptomatic pulmonary embolism. *Thrombosis and haemostasis*, *100*(05), 937-942.

ÇAKAN, F. Ö. (2017). İleri yaşta kardiyovasküler fizyolojide değişiklikler. *Turk Kardiyol Dern Ars*, *45*(5), 5-8.

DAMLUJİ, A. A., FORMAN, D. E., VAN DİEPEN, S., ALEXANDER, K. P., PAGE, R. L., 2ND, HUMMEL, S. L., MENON, V., KATZ, J. N., ALBERT, N. M., AFİLALO, J., COHEN, M. G., & American Heart Association Council on Clinical Cardiology and Council on Cardiovascular and Stroke Nursing (2020). Older Adults in the Cardiac Intensive Care Unit: Factoring Geriatric Syndromes in the Management, Prognosis, and Process of Care: A Scientific Statement From the American Heart Association. *Circulation*, *141*(2), e6–e32. https://doi.org/10.1161/CIR.0000000000000741

DANNENBERG, A. L., LEVY, D., GARRİSON, R. J. (1989). Impact of age on echocardiographic left ventricular mass in a healthy population (the Framingham Study). *The American journal of cardiology*, *64*(16), 1066-1068. https://doi.org/10.1016/0002-9149(89)90816-3

DEMİRBAĞ, R.& KAYA, Z. (2013). Yaşlılık ve Kalp Kapak Hastalıkları. *Türkiye Klinikleri J Cardiol-Special Topics*, 6, 58-65.

EPSTEİN, A. E., DİMARCO, J. P., ELLENBOGEN, K. A., ESTES III, N. M., FREEDMAN, R. A., GETTES, L. S., ... SWEENEY, M. O. (2013). 2012 ACCF/AHA/HRS focused update incorporated into the ACCF/AHA/HRS 2008 guidelines for device-based therapy of cardiac rhythm abnormalities: a report of the American College of Cardiology Foundation/American Heart Association Task Force on Practice Guidelines and the Heart Rhythm Society. *Circulation*, *127*(3), e283-e352.

ERBEL, R., ABOYANS, V., BOİLEAU, C., BOSSONE, E., BARTOLOMEO, R. D., ... KRAVCHENKO, I. (2014). 2014 ESC Guidelines on the diagnosis and treatment of aortic diseases: document covering acute and chronic aortic diseases of the thoracic and abdominal aorta of the adult The Task Force for the Diagnosis and Treatment of Aortic Diseases of the European Society of Cardiology (ESC). *European heart journal*, *35*(41), 2873-2926.

FAKHRY, F., SPRONK, S., VAN DER LAAN, L., WEVER, J. J., TEİJİNK, J. A., HOFFMANN, W. H., ... HUNİNK, M. M. (2015). Endovascular revascularization and supervised exercise for peripheral artery disease and intermittent claudication: a randomized clinical trial. *Jama*, *314*(18), 1936-1944.

FANG, M. C., CHEN, J., RİCH, M. W. (2007). Atrial fibrillation in the elderly. *The American journal of medicine*, *120*(6), 481-487.

FEİGİN, V. L., LAWES, C. M., BENNETT, D. A., & ANDERSON, C. S. (2003). Stroke epidemiology: a review of population-based studies of incidence, prevalence, and case-fatality in the late 20th century. *The lancet neurology*, *2*(1), 43-53.

FLEG, J. L., ARONOW, W. S., FRİSHMAN, W. H. (2011). Cardiovascular drug therapy in the elderly: benefits and challenges. *Nature Reviews Cardiology*, *8*(1), 13-28.

FREEMANTLE, N., CLELAND, J., YOUNG, P., MASON, J., HARRİSON, J. (1999). β Blockade after myocardial infarction: systematic review and meta regression analysis. *Bmj*, *318*(7200), 1730-1737.

GAGE, B. F., BİRMAN-DEYCH, E., KERZNER, R., RADFORD, M. J., NİLASENA, D. S., RİCH, M. W. (2005). Incidence of intracranial hemorrhage in patients with atrial fibrillation who are prone to fall. *The American journal of medicine*, *118*(6), 612-617.

GO, A. S., HYLEK, E. M., PHİLLİPS, K. A., CHANG, Y., HENAULT, L. E., SELBY, J. V., SİNGER, D. E. (2001). Prevalence of diagnosed atrial fibrillation in adults: national implications for rhythm management and stroke prevention: the Anticoagulation and Risk Factors in Atrial Fibrillation (ATRIA) Study. *Jama*, *285*(18), 2370-2375.

GOLLEDGE, J., NORMAN, P. E. (2009). Pathophysiology of abdominal aortic aneurysm relevant to improvements in patients' management. *Current opinion in cardiology*, *24*(6), 532–538. https://doi.org/10.1097/HCO.0b013e328330c2d3

GOYAL, P., & RİCH, M. W. (2016). Electrophysiology and heart rhythm disorders in older adults. *J Geriatr Cardiol*, *13*(8), 645.

GÖRENEK, B. (2010). Aritmiler, Nedenleri, Güncel Tanı ve Tedavi Yöntemleri. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

GREGORATOS G. (1999). Permanent pacemakers in older persons. *Journal of the American Geriatrics Society*, *47*(9), 1125–1135. https://doi.org/10.1111/j.1532-5415.1999.tb05239.x

GROSSİ, E. A., ZAKOW, P. K., SUSSMAN, M., GALLOWAY, A. C., DELİANİDES, J., BAUMANN, G., COLVİN, S. B. (2000). Late results of mitral valve reconstruction in the elderly. *The Annals of thoracic surgery*, *70*(4), 1224-1226.

HEERİNGA, J., VAN DER KUİP, D. A., HOFMAN, A., KORS, J. A., VAN HERPEN, G., STRİCKER, B. H., STİJNEN, T., LİP, G. Y., WİTTEMAN, J. C. (2006). Prevalence, incidence and lifetime risk of atrial fibrillation: the Rotterdam study. *European Heart Journal*, *27*(8), 949-953. https://doi.org/10.1093/eurheartj/ehi825

HİNDRİCKS, G., POTPARA, T., DAGRES, N., ARBELO, E., BAX, J. J., BLOMSTRÖM-LUNDQVİST, C., ... WATKİNS, C. L. (2021). 2020 ESC Guidelines for the diagnosis and management of atrial fibrillation developed in collaboration with the European Association for Cardio-Thoracic Surgery (EACTS) The Task Force for the diagnosis and management of atrial fibrillation of the European Society of Cardiology (ESC) Developed with the special contribution of the European Heart Rhythm Association (EHRA) of the ESC. *European heart journal*, *42*(5), 373-498.

IBANEZ, B., JAMES, S., AGEWALL, S., ANTUNES, M. J., BUCCİARELLİ-DUCCİ, C., BUENO, H., ... WİDİMSKÝ, P. (2018). 2017 ESC Guidelines for the management of acute myocardial infarction in patients presenting with ST-segment elevation: The Task Force for the management of acute myocardial infarction in patients presenting with ST-segment elevation of the European Society of Cardiology (ESC). *European heart journal*, *39*(2), 119-177.

JANUARY, C. T., WANN, L. S., CALKİNS, H., CHEN, L. Y., CİGARROA, J. E., CLEVELAND, J. C., ... YANCY, C. W. (2019). 2019 AHA/ACC/HRS focused update of the 2014 AHA/ACC/HRS guideline for the management of patients with atrial fibrillation: a report of the American College of Cardiology/American Heart Association Task Force on Clinical Practice Guidelines and the Heart Rhythm Society. *Journal of the American College of Cardiology*, *74*(1), 104-132.

KAMEL, H., HEALEY, J.S. (2017). Cardioembolic Stroke. *Circulation Research,* 120, 514-526.

KEARON, C., AKL, E. A., ORNELAS, J., BLAİVAS, A., JİMENEZ, D., BOUNAMEAUX, … MOORES, L. (2016). Antithrombotic Therapy for VTE Disease: CHEST Guideline and Expert Panel Report. *Chest*, *149*(2), 315–352. https://doi.org/10.1016/j.chest.2015.11.026

KERNAN, W. N., OVBİAGELE, B., BLACK, H. R., BRAVATA, D. M., CHİMOWİTZ, M. I., EZEKOWİTZ, M. D., ... WİLSON, J. A. (2014). Guidelines for the prevention of stroke in patients with stroke and transient ischemic attack: a guideline for healthcare professionals from the American Heart Association/American Stroke Association. *Stroke*, *45*(7), 2160-2236.

KİSTLER, P. M., SANDERS, P., FYNN, S. P., STEVENSON, I. H., SPENCE, S. J., VOHRA, J. K., ... KALMAN, J. M. (2004). Electrophysiologic and electroanatomic changes in the human atrium associated with age. *Journal of the American College of Cardiology*, *44*(1), 109-116.

KNUUTİ, J., WİJNS, W., SARASTE, A., CAPODANNO, D., BARBATO, E., FUNCK-BRENTANO, C., ... BAX, J. J. (2020). 2019 ESC Guidelines for the diagnosis and management of chronic coronary syndromes: The Task Force for the diagnosis and management of chronic coronary syndromes of the European Society of Cardiology (ESC). *European heart journal*, *41*(3), 407-477.

KONSTANTİNİDES, S. V., MEYER, G., BECATTİNİ, C., BUENO, H., GEERSİNG, G. J., HARJOLA, V. P., ... ZAMORANO, J. L. (2020). 2019 ESC Guidelines for the diagnosis and management of acute pulmonary embolism developed in collaboration with the European Respiratory Society (ERS) The Task Force for the diagnosis and management of acute pulmonary embolism of the European Society of Cardiology (ESC). *European heart journal*, *41*(4), 543-603.

KOZAN, Ö., KOCABAY, G., ŞAFAK, Ö. (2019). *Kalp*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi.

KÖKSAL C. (2016). İntermittan klodikasyon. Bozkurt AK (Der.), Periferik arter ve ven hastalıkları ulusal tedavi kılavuzu içinde (12-26). İstanbul: Bayçınar Tıbbi Yayıncılık.

LOPES, R. D., GHARACHOLOU, S. M., HOLMES, D. N., THOMAS, L., WANG, T. Y., ROE, M. T., ... ALEXANDER, K. P. (2015). Cumulative incidence of death and rehospitalization among the elderly in the first year after NSTEMI. *The American Journal of Medicine*, *128*(6), 582-590.

MANN, D.L., ZİPES, D.P., TOMASELLİ, G.F., LİBBY, P., BONOW, R.O., BRAUNWALD, E. (2019). *Braunwald's Hearth Disease: A textbook of cardiovascular medicine* (Eleventh edition.). Philadelphia, PA:Elsevier/Saunders.

MARTİ, J., ANTON, E.(2005). Stroke in the very elderly. *Stroke,* 36, 705-6.

MARZİLLİ, M., MERZ, C. N. B., BODEN, W. E., BONOW, R. O., CAPOZZA, P. G., CHİLİAN, W. M., ... WEİNTRAUB, W. S. (2012). Obstructive coronary atherosclerosis and ischemic heart disease: an elusive link!. *Journal of the American College of Cardiology*, *60*(11), 951-956.

MEHRAN, R., AYMONG, E. D., NİKOLSKY, E., LASİC, Z., IAKOVOU, I., FAHY, M., ... DANGAS, G. (2004). A simple risk score for prediction of contrast-induced nephropathy after percutaneous coronary intervention: development and initial validation. *Journal of the American College of Cardiology*, *44*(7), 1393-1399.

MEHTA, R. H., RATHORE, S. S., RADFORD, M. J., WANG, Y., WANG, Y., KRUMHOLZ, H. M. (2001). Acute myocardial infarction in the elderly: differences by age. *Journal of the American College of Cardiology*, *38*(3), 736-741.

MİLLER, A. P., HUFF, C. M., ROUBİN, G. S. (2016). Vascular disease in the older adult. *Journal of geriatric cardiology : JGC*, *13*(9), 727–732. https://doi.org/10.11909/j.issn.1671-5411.2016.09.011)

MOLANDER, U., KUMAR DEY, D., SUNDH, V., STEEN, B. (2003). ECG abnormalities in the elderly: prevalence, time and generation trends and association with mortality. *Aging clinical and experimental research*, *15*(6), 488-493.

MONTALESCOT, G., SECHTEM, U., ACHENBACH, S., ANDREOTTİ, F., ARDEN, C., ...ZAMORANO, J. L. (2013). 2013 ESC guidelines on the management of stable coronary artery disease: the Task Force on the management of stable coronary artery disease of the European Society of Cardiology. *European heart journal*, *34*(38), 2949-3003.

MOSTERD, A. & HOES, A. W. (2007). Clinical epidemiology of heart failure. *Heart (British Cardiac Society)*, *93*(9), 1137–1146. https://doi.org/10.1136/hrt.2003.025270

MOZAFFARİAN, D., BENJAMİN, E. J., GO, A. S., ARNETT, D. K., BLAHA, M. J., CUSHMAN, M., DAS, S. R., DE FERRANTİ, S., DESPRÉS, J. P., FULLERTON, H. J., HOWARD, V. J., HUFFMAN, M. D., ISASİ, C. R., JİMÉNEZ, M. C., JUDD, S. E., KİSSELA, B. M., LİCHTMAN, J. H., LİSABETH, L. D., LİU, S., … Stroke Statistics Subcommittee (2016). Executive Summary: Heart Disease and Stroke Statistics-2016 Update: A Report From the American Heart Association. *Circulation*, *133*(4), 447–454. https://doi.org/10.1161/CIR.0000000000000366

MYA, M. M., ARONOW, W. S. (2003). Increased prevalence of peripheral arterial disease in older men and women with subclinical hypothyroidism. *The Journals of Gerontology Series A: Biological Sciences and Medical Sciences*, *58*(1), 68-69.

NESS, J., ARONOW, W. S., AHN, C. (2000). Risk factors for symptomatic peripheral arterial disease in older persons in an academic hospital-based geriatrics practice. *Journal of the American Geriatrics Society*, *48*(3), 312-314.

NESS, J., ARONOW, W. S., NEWKİRK, E., MCDANEL, D. (2005). Prevalence of symptomatic peripheral arterial disease, modifiable risk factors, and appropriate use of drugs in the treatment of peripheral arterial disease in older persons seen in a university general medicine clinic. *The Journals of Gerontology Series A: Biological Sciences and Medical Sciences*, *60*(2), 255-257.

NİSHİMURA, R. A., OTTO, C. M., BONOW, R. O., CARABELLO, B. A., ERWİN, J. P., FLEİSHER, L. A., ... THOMPSON, A. (2017). 2017 AHA/ACC focused update of the 2014 AHA/ACC guideline for the management of patients with valvular heart disease: a report of the American College of Cardiology/American Heart Association Task Force on Clinical Practice Guidelines. *Journal of the American College of Cardiology*, *70*(2), 252-289.

NİSHİMURA, R. A., VAHANİAN, A., ELEİD, M. F., MACK, M. J. (2016). Mitral valve disease-current management and future challenges. *The Lancet*, *387*(10025), 1324-1334.

NKOMO, V. T., GARDİN, J. M., SKELTON, T. N., GOTTDİENER, J. S., SCOTT, C. G., ENRİQUEZ-SARANO, M. (2006). Burden of valvular heart diseases: a population-based study. *The lancet*, *368*(9540), 1005-1011.

O'GARA, P. T., KUSHNER, F. G., ASCHEİM, D. D., CASEY, D. E., CHUNG, M. K., DE LEMOS, J. A., ... ZHAO, D. X. (2013). 2013 ACCF/AHA guideline for the management of ST-elevation myocardial infarction: a report of the American College of Cardiology Foundation/American Heart Association Task Force on Practice Guidelines. *Journal of the American college of cardiology*, *61*(4), e78-e140.

ONAT A. (2017). *TEKHARF 2017 Tıp Dünyasının Kronik Hastalıklara Yaklaşımına Öncülük.* İstanbul: Logos Yayıncılık.

PAPE, L. A., AWAİS, M., WOZNİCKİ, E. M., SUZUKİ, T., TRİMARCHİ, S., EVANGELİSTA, A., … O'GARA, P. (2015). Presentation, Diagnosis, and Outcomes of Acute Aortic Dissection: 17-Year Trends From the International Registry of Acute Aortic Dissection. *Journal of the American College of Cardiology*, *66*(4), 350-358.

PERRY JR, H. M., DAVİS, B. R., PRİCE, T. R., APPLEGATE, W. B., FİELDS, W. S., GURALNİK, J. M., ... PROBSTFİELD, J. L. (2000). Effect of treating isolated systolic hypertension on the risk of developing various types and subtypes of stroke: the Systolic Hypertension in the Elderly Program (SHEP). *Jama*, *284*(4), 465-471.

PFİSTERER, M. (2004). Long-term outcome in elderly patients with chronic angina managed invasively versus by optimized medical therapy: four-year follow-up of the randomized Trial of Invasive versus Medical therapy in Elderly patients (TIME). *Circulation*, *110*(10), 1213-1218.

PONİKOWSKİ, P., VOORS, A. A., ANKER, S. D., BUENO, H., CLELAND, J. G., COATS, A. J., … VAN DER MEER, P. (2016). ESC Guidelines for the diagnosis and treatment of acute and chronic heart failure: The Task Force for the diagnosis and treatment of acute and chronic heart failure of the European Society of Cardiology (ESC). Developed with the special contribution of the Heart Failure Association (HFA) of the ESC. *European journal of heart failure*, *18*(8), 891–975. https://doi.org/10.1002/ejhf.592

PRİEBE H.J. (2000).The aged cardiovascular risk patient. *British Journal of Anaesthesia*, 85(5), 763-778.

PRİORİ, S. G., BLOMSTRÖM-LUNDQVİST, C., MAZZANTİ, A., BLOM, N., BORGGREFE, M., ... ZANNAD, F. (2015). 2015 ESC Guidelines for the management of patients with ventricular arrhythmias and the prevention of sudden cardiac death: The Task Force for the Management of Patients with Ventricular Arrhythmias and the Prevention of Sudden Cardiac Death of the European Society of Cardiology (ESC) Endorsed by: Association for European Paediatric and Congenital Cardiology (AEPC). *Ep Europace*, *17*(11), 1601-1687.

REMENYİ, B., ELGUİNDY, A., SMİTH JR, S. C., YACOUB, M., HOLMES JR, D. R. (2016). Valvular aspects of rheumatic heart disease. *The Lancet*, *387*(10025), 1335-1346.

ROOKE, T. W., HİRSCH, A. T., MİSRA, S., SİDAWY, A. N., BECKMAN, J. A., FİNDEİSS, L. K., ... ZİERLER, R. E. (2011). 2011 ACCF/AHA focused update of the guideline for the management of patients with peripheral artery disease (updating the 2005 guideline) a report of the American college of cardiology foundation/American heart association task force on practice guidelines. *Journal of the American College of Cardiology*, *58*(19), 2020-2045.

SAVJİ, N., ROCKMAN, C. B., SKOLNİCK, A. H., GUO, Y., ADELMAN, M. A., RİLES, T., & BERGER, J. S. (2013). Association between advanced age and vascular disease in different arterial territories: a population database of over 3.6 million subjects. *Journal of the American College of Cardiology*, *61*(16), 1736–1743. https://doi.org/10.1016/j.jacc.2013.01.054)

SCHOUTEN, H. J., GEERSİNG, G. J., KOEK, H. L., ZUİTHOFF, N. P., JANSSEN, K. J., DOUMA, R. A., ... REİTSMA, J. B. (2013). Diagnostic accuracy of conventional or age adjusted D-dimer cut-off values in older patients with suspected venous thromboembolism: systematic review and meta-analysis. *Bmj*, *346*.

SPRINT Research Group. (2015). A randomized trial of intensive versus standard blood-pressure control. *New England Journal of Medicine*, *373*(22), 2103-2116.

SWİNNE, C. J., SHAPİRO, E. P., LİMA, S. D., FLEG, J. L. (1992). Age-associated changes in left ventricular diastolic performance during isometric exercise in normal subjects. *The American journal of cardiology*, *69*(8), 823–826. https://doi.org/10.1016/0002-9149(92)90518-4

The European Stroke Organisation (ESO), Authors/Task Force Members, Tendera, M., Aboyans, V., Bartelink, M. L., Baumgartner, I., ... Van Damme, H. (2011). ESC Guidelines on the diagnosis and treatment of peripheral artery diseases: document covering atherosclerotic disease of extracranial carotid and vertebral, mesenteric, renal, upper and lower extremity arteries The Task Force on the Diagnosis and Treatment of Peripheral Artery Diseases of the European Society of Cardiology (ESC). *European heart journal*, *32*(22), 2851-2906.

TRİTSCHLER, T., AUJESKY, D. (2017). Venous thromboembolism in the elderly: A narrative review. *Thrombosis research*, *155*, 140–147. https://doi.org/10.1016/j.thromres.2017.05.015

TSAİ, J., GROSSE, S. D., GRANT, A. M., HOOPER, W. C., ATRASH, H. K. (2012). Trends in in-hospital deaths among hospitalizations with pulmonary embolism. *Archives of Internal Medicine*, *172*(12), 960-961.

VAHANİAN, A., BEYERSDORF, F., PRAZ, F., MİLOJEVİC, M., BALDUS, S., BAUERSACHS, J., ... WOJAKOWSKİ, W. (2022). 2021 ESC/EACTS Guidelines for the management of valvular heart disease: developed by the Task Force for the management of valvular heart disease of the European Society of Cardiology (ESC) and the European Association for Cardio-Thoracic Surgery (EACTS). *European heart journal*, *43*(7), 561-632.

WHİTE, H. D., BARBASH, G. I., CALİFF, R. M., SİMES, R. J., GRANGER, C. B., WEAVER, W. D., ... TOPOL, E. J. (1996). Age and outcome with contemporary thrombolytic therapy: results from the GUSTO-I trial. *Circulation*, *94*(8), 1826-1833.

WİLKERSON, W. R., SANE, D. C. (2002). Aging and thrombosis. *Seminars in thrombosis and hemostasis*, *28*(6), 555-568. https://doi.org/10.1055/s-2002-36700

WİLLİAMS, B., MANCİA, G., SPİERİNG, W., AGABİTİ ROSEİ, E., AZİZİ, M., BURNİER, M., ... DESORMAİS, I. (2018). 2018 Practice Guidelines for the management of arterial hypertension of the European Society of Cardiology and the European Society of Hypertension. *Blood pressure*, *27*(6), 314-340.

YEŞİLBURSA, D. (2017). Yaşlılarda kalp yetersizliğine yaklaşım. *Turk Kardiyol Dern Ars*, *45*(5), 42-46.

YETKİN, İ. (2018). Yaşlılıkta Endokrinolojik Hastalıkların Tedavi Kılavuzu, Ankara: Türkiye Endokrinoloji ve Metabolizma Derneği.

ZEFİROV, T. L., SVYATOVA, N. V., ZİYATDİNOVA, N. I. (2001). A new insight into mechanisms of age-related changes in heart rate. *Bulletin of Experimental Biology and Medicine*, *131*(6), 518-522.

ZİPES, D. P., CAMM, A. J., BORGGREFE, M., BUXTON, A. E., CHAİTMAN, B., FROMER, M., ... RİEGEL, B. (2006). ACC/AHA/ESC 2006 guidelines for management of patients with ventricular arrhythmias and the prevention of sudden cardiac death: a report of the American College of Cardiology/American Heart Association Task Force and the European Society of Cardiology Committee for Practice Guidelines (Writing Committee to Develop guidelines for management of patients with ventricular arrhythmias and the prevention of sudden cardiac death) developed in collaboration with the European Heart Rhythm Association and the .... *Europace*, *8*(9), 746-837.

10

Yaşlılarda Solunum Yolu Hastalıkları

Utku Tapan

GİRİŞ

Yaşlanma, 65 yaş üstü olarak kabul edilen, ilerleyen yaş ile birlikte hem fiziksel hem de ruhsal olarak vücut fonksiyonlarında değişikliklerin olduğu normal, dinamik, fizyolojik gerileme ve işlevlerde azalma dönemidir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 65-74 yaşlar arasını genç yaşlı, 75-84 yaş arası orta yaşlı, 85 yaş üzerini ise ileri yaşlı olarak tanımlamıştır.

Yaşlanma ile birlikte diğer sistemlere benzer şekilde solunum sisteminde, birçok biyolojik ve fizyolojik değişiklik olmaktadır. Solunum sisteminde yaşlanmayla birlikte en önemli değişim alveollerde olmaktadır. Alveoller genişlemekte ancak solunum yüzey alanı azalmaktadır (Reiser & Henessy,1987). Bu durum ventilasyonu azaltmakta, difüzyonda düşmeye neden olmaktadır. Bunun nedeni elastik liflerin azalıp kolajen liflerin artmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca interkostal kasların yaşla birlikte elastikiyetinin sınırlanması sonucu göğüs duvar sertliği artmaktadır. Yardımcı solunum kaslarının ve en önemli solunum kası olan diyaframın kas kaybının olması, bu kasları inerve eden motor nöron kayıpları, kifozitenin artması, küçük hava yollarındaki yaşa bağlı daralmalar solunum kas gücünde azalmaya neden olmaktadır.

Yaşla beraber dinamik volümlerden ilk bir saniyedeki zorlu ekspiratuar volüm (FEV1) ve zorlu vital kapasite (FVC) parametrelerinde her yıl azalma olmaktadır. Erkeklerdeki kayıp kadınlara oranla daha fazladır. Yine yaşa bağlı difüzyon kapasitesi (DLCO) düşer. Parsiyel oksijen basıncında (PO2) yıllık 0.3 mmHg düşme olur. Eforla olan abdominal solunum katkısı artmıştır. Yaşla birlikte mukosiliyer aktivitede yavaşlama ve öksürük refleksinde gecikme olmaktadır.

Özellikle yaşlılıkta solunum yolu hastalıklarında belirgin artış olur. Sık görülen hastalıkları başlıklar altında inceleyeceğiz.

6. YAŞLILARDA AKCİĞER KANSERİ

Akciğer kanseri, tüm dünyada en sık görülen kanser türüdür ve kansere bağlı ölümlerde birinci sıradadır. Akciğer kanseri ileri yaşla birlikte görülme insidansı artar. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Kanser Savaş Dairesine ait 2021 yılında yayınlanan 2017 yılına ait raporda erkeklerde akciğer kanseri insidansı en yüksek yaş aralığı 75-79 yaşları arasında 464.7/100.000, kadınlarda ise 80-84 yaşları arasında 87.6/100.000'dir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2021). Yine aynı raporda erkeklerde 70 yaş ve üzerinde %20,4 ile akciğer kanseri ilk sırada iken, kadınlarda %8,7 ile üçüncü sıradadır.

Akciğer kanserleri hücre tipine göre ikiye ayrılmaktadır. Bunların %80-85'i küçük hücreli dışı akciğer kanseri (KHDAK), %15-20'si küçük hücreli akciğer kanseridir (KHAK). Yaşlı akciğer kanserli olguların teşhis ve tedavisi, genç olgulara göre daha zor olmaktadır (Gajra vd., 2016). Akciğer kanseri tedavisi, KHDAK veya KHAK olması ve evresine uygun şekilde yapılmaktadır. Ancak hasta veya doktor tercihi, tedavi yan etkisinden korkma, ek hastalıkların varlığı, hastaneye ulaşmada zorluk gibi nedenlerle yaşlı akciğer kanserli hastalar standart tedavileri daha az almaktadırlar (Newcomb & Carbone, 1993). Tüm hastalar palyatif bakım açısından değerlendirilmelidir. Yaşlı olgularda, palyatif bakımın erken olması ve tedavi ile birleştirilmesi sağ kalımı artırmıştır (Presley vd., 2017).

SONUÇ

Dünyada ve ülkemizde yaşlı nüfus giderek artmakta ve bu durum yaşlı sağlığı için yeni önlemlere ihtiyaç duyulmasına yol açmaktadır. Yaşlanma ile birlikte solunum sisteminde anatomik ve fizyolojik değişiklikler olmakta ve diğer sistemlerde bu duruma olumsuz katkıda bulunmaktadır. Solunum yolu hastalıkları, gerek mortalite gerekse morbidite açısından büyük bir öneme sahiptir. Kronik obstrüktif akciğer hastalığı, idiyopatik pulmoner fibrozis ve akciğer kanseri özellikle ileri yaşta görülen ve önemli mortalite nedenlerindendir. Yaşlılık, pulmoner emboli ve pnömoni gibi hastalıklarda bir risk faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hastalıkların tanı ve tedavisinde yaşanan zorluklar nedeniyle daha fazla ulusal rehberlere ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKLAR

AGUSTİ, A., VOGELMEİER, C., FANER, R. (2020), COPD 2020: Changes and Challenges, *Am J Physiol Lung Cell Mol Physiol*, 319(5):L879-L883

American Thoracic Society / European Respiratory Society Statement (2013), Update of the International Multidisciplinary Classification of the Idiyopathic Interstitial Pneumonias, *Am J Respir Crit Care Med*, 188(6): 733-48.

ARSEVEN, O. (1995), Yaşlılarda Pnömoni, *Klimik derg*., 8(2):51-54.

BATTAGLIA, S., BENFANTE, A., SPATAFORA, M., SCICHILONE, N. (2016), Asthma in the Elderly: A Different Disease?, *Breathe*, 12(1):18-28.

BİRCAN, A., KAYA, O., GÖKIRMAK, M., ÖZTURK, O., ŞAHİN, U., AKKAYA, A. (2006), Toplum Kökenli Pnömonilerin Ağırlığının değerlendirilmesinde C-Reaktif Protein, Lökosit Sayısı ve Eritrosit Sedimentasyon Hızının Yeri, *Tüberküloz ve Toraks Dergisi*, 54 (1): 22-9.

CORSONELLO, A., SCARLATA, S., PEDONE, C., BUSTACCHINI, S., FUSCO, Z., ZITO, A., INCALZI, R.A. (2015), Treating COPD and Oldest Old Patients, *Curr Pharm Des,* 21(13): 1672-89.

EHNERT, P., LANGE, T., MOLLER, C.H., et al. (2018), Acute Pulmonary Embolism in a National Danish Cohort: Increasing Incidence and Decreasing Mortality, *Thromb Haemost*, 118(3):539-546.

FERNANDEZ PEREZ, E.R., DANİELS, C.E., SCHROEDER, D.R., et al. (2010) Incidence, Prevalence, and Clinical Course of Idiopathic Pulmonary Fibrosis: A Population-based Study, *Chest*, 137:129-37.

FERREIRA, A., GARVEY, C., CONNORS, G.L., et al. (2009), Pulmonary Rehabilitation in Interstitial Lung Disease: Benefits and Predictors of Response, *Chest*, 135(2):442-447.

GAJRA, A., AKBAR, S.A., DIN, N.U. (2016), Management of Lung Cancer in the Elderly, *Clin Geriatr Med*, 32(1):81-95.

GBD 2019 Diseases and Injuries Colloborators (2020), Global Burden of 369 Diseases and Injuries in 204 Countries and Territories, 1990-2019: a systemic analysis for the Global Burden of Disease Study, *Lancet*, 396(10262):1562.

Global Initiative for Asthma (2021), Global Strategy for Asthma Management and Prevention, www.ginasthma.org/reports

Global Initiative for Chronic Obstructive Lung Disease (GOLD) (2022), Global Strategy for the Diagnosis, Management, and Prevention of Chronic Obstructive Pulmonary Disease, Report. http://goldcopd.org.

GOLDHABER, S.Z., BOUNAMEAUX, H. (2012), Pulmonary Embolism and Deep Vein Thrombosis, *Lancet*, 379(9828): 1835-46.

HWANG, H.G., CHOI, W.I., LEE B., LEE C.W. (2019), Incidence and Risk Factors of Recurrent Venous Thromboembolism After Pulmonary Embolism, *Tuberc Respir Dis (Seoul)*, 82(4):341-347.

KOKTURK N, OGUZULGEN IK, DEMİR N, et al. (2005), Differences in Clinical Presentation of Pulmonary Embolism in Older vs Younger Patients, *Circ J*, 69(8):981-6.

KONSTANTINIDES SV, MEYER G, BECATTINI C, et al. (2020), 2019 ESC Guidelines for the Diagnosis and Management of Acute Pulmonary Embolism Developed in Collaboration with the European Respiratory Society (ERS): The Task Force for the Diagnosis and Management of Acute Pulmonary Embolism of the European Society of Cardiology (ESC), *Eur Respir J*, 54(3):1901647.

KONSTANTINIDES, S., GOLDHABER, S.Z. (2012), Pulmonary Embolism: Risk Assessment and Management, *Eur Heart J*, 33(24):3014-22.

LEY, B., RYERSON, C.J., VITTINGHOFF, E., RYU, J.H., TOMASSETTI, S., LEE, J.S., et al. (2012), A Multidimensional Index and Staging System for Idiyopathic Pulmonary Fibrosis. Ann Intern Med., 156:684-91.

LORTET-TIEULENT, J., SOERJOMATARAM, I., LOPEZ-CAMPOS, J.L., et al. (2019), International Trends in Chronic Obstructive Pulmonary disease mortality, 1995-2017, *Eur Respir J*, 54(6):1901791.

LUDER, E., EHRLICH, R.I., LOU, W.Y., MELNIK, T.A., KATTAN, M. (2004), Body Mass Index and the Risk of Asthma in Adults, *Respir Med*, 98(1):29-37.

MCCARTHY, B., CASEY, D., DEVANE, D., MURPHY, K., MURPHY, E., LACASSE, Y. (2015), Pulmonary Rehabilitation for Chronic Obstructive Pulmonary Disease, *Cochrane Database Syst Rev,* (2):CD003793.

MEYER, K.C. (2004), Lung Infections and Aging, *Ageing Res Rev*., 3(1):55-67.

NEWCOMB, P.A., CARBONE, P.P. (1993), Cancer Treatment and Age: Patient Perspectives, *J Natl Cancer Inst*, 85(19):1580-4.

Office of the Surgeon General (US), et al. (2008), The Surgeon General's Call to Action to Prevent Deep Vein Thrombosis and Pulmonary Embolism, http://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK44178/.

OLDHAM, J.M., NOTH, I. (2014), Idiopathic Pulmonary Fibrosis: Early Detection and Referral, *Respir Med*, 108(6):819-29.

ORAKA, E., KIM, H.J., KING, M.E., CALLAHAN, D.B. (2012), Asthma Prevalence Among US Elderly by Age Groups: Age Still Matters, *J Asthma*, 49(6):593-9.

ÖZHAN, M.H. (2017), Geriatrik Olgularda Pnömoni, *Review Turkiye Klinikleri J Pulm Med-Special Topic*s, 10 (3):177-83.

ÖZLÜ, T., ÖZÇELİK, U., KÖKSAL, İ. (2014), *Erişkin Ve Çocuklarda Solunum Sistemi Enfeksiyonları, Temel Başvuru Kitabı, Pnömoniler Özel Durum: Yaşlılarda Gelişen Pnömoni*, S:507-531.

PEZZOLI, L., GIARDINI, G., CONSONNI, S.G., et al. (2003), Quality of Spirometric Performance in Older People, *Age and Ageing*, 32(1): 43-6.

PRESLEY, C.J., REYNOLDS, C.H., LANGER, C.J. (2017), Caring for the Older Population With Advanced Lung Cancer, *Am Soc Clin Oncol Educ Book*, 37:587-596.

RABBAT, A., HUCHON, G.J. (2004), *Bacterial pneumonia*, Clinical Respiratory Medicine (second edition), Philadelphia: Mosby Inc, 273-288.

RAGHU, G. (2017), Idiopathic Pulmonary Fibrosis: Lessons from Clinical Trials over the past 25 Year, *Eur Respir J*, 50(4):1701209

REISER, K.M., HENESSY, S.M. (1987), Analysis of Age-Associated Changes in Collagen Crosslinking in the Skin and Lung in Monkeys and Rats, *Biochim Biopshy Acta,* 926(3):339-348.

Sağlık Bakanlığı, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu (2021), 2017 Türkiye Kanser İstatistikleri Raporu

SANO, H., IWANAGA, T., NISHIYAMA, O., SANO, A., HIGASHIMOTO, Y., TOMITA, K. (2016), Characteristics of Phenotypes of Elderly Patients with Asthma, *Allergol Int*, 65(2):204-209.

SORINO, C., BATTAGLIA S., SCICHILONE, N., PEDONE, C., ANTONELLI-INCALZI, R., SHERRILL, D., BELLIA, V. (2012), Diagnosis of Airway Obstruction in the Elderly: Contribution of the SARA Study, *Int J Chron Obstruct Pulmon Dis*, 7: 389-95.

ŞENOL, E., AZAP, A., ERBAY, A., et al. (2018), Erişkin Bağışıklamasının Hedefindeki Aşılardan Biri Olarak Pnömokok Aşısı: Türk Klinik Mikrobiyoloji ve İnfeksiyon Hastalıkları Derneği Erişkin Bağışıklaması Çalışma Grubu Uzlaşı Raporu*, Klimik Derg.*, 31(Suppl. 1):2-18.

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2013), Türkiye Kronik Hava Yolu Hastalıkları Önleme ve Kontrol Programı (2018-2023), T.C. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 1118. Ankara: Artı6 Medya Tanıtım.

Türk Toraks Derneği (2021), Erişkinlerde Toplumda Gelişen Pnömoniler Tanı ve Tedavi Uzlaşı Raporu, https://members.toraks.org.tr/library/books/3.

VIEGI, G., MAİO, S., FASOLA, S., BALDACCI, S. (2020), Global Burden of Chronic Respiratory Diseases, *J Aerosol Med Pulm Drug Deliv*, 33(4):171-177

WEILL, D., BENDEN, C., CORRIS, P.A., et al. (2015), A Consensus Document for the Selection of Lung Transplant Candidates: 2014 an Update from the Pulmonary Transplantation Council of the International Society for Heart and Lung Transplantation, *J Heart Lung Transplant*, 34:1-15.

WELLS, P.S., ANDERSON, D.R., RODGER, M., et al. (2001), Excluding Pulmonary Embolism at the Bedside Without Diagnostic Imaging: Management of Patients with Suspected Pulmonary Embolism Presenting to the Emergency Department by Using a Simple Clinical Model and D-dimer, *Ann Intern Med*, 135(2):98-107.

BANKALARDA İÇ DENETİM VE RİSK YÖNETİMİ

Dr. Levent Sezal

nobel bilimsel

BANKALARDA İÇ DENETİM VE RİSK YÖNETİMİ

Dr. Levent Sezal

Yayın No.: 1434
ISBN: 978-625-398-200-3
E-ISBN: 978-625-398-201-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Sezal, Levent.
Bankalarda İç Denetim ve Risk Yönetimi / Levent Sezal
1. Basım, X + 194 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-200-3
E-ISBN: 978-625-398-201-0
1. Denetim 2. Risk Yönetimi 3. Bankacılık

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

GİRİŞ **1**

1. BÖLÜM
GENEL OLARAK DENETİM **5**

1.1. Giriş 5
1.2. Denetimin Tanımı 6
1.3. Denetim Türleri 7
1.3.1. Denetimin Amacı Yönünden Türleri 7
1.3.1.1. Mali Tablolar Denetim 7
1.3.1.2. Uygunluk Denetimi (Düzenlilik, Usul Denetimi, Mali Denetim) 8
1.3.1.3. Performans Denetimi (İşletme Denetimi, Faaliyet Denetimi) 9
1.3.1.4. Ekonomik Denetim (Bütünleşik Denetim, Sistemci Denetim) 10
1.3.2. Denetimin Statüsüne Göre Türleri 10
1.3.2.1. İç Denetim (Internal Auditing) 10
1.3.2.2. Dış Denetim (External Auditing) 12
1.4. Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları 15
1.4.1. Genel Standartlar 16
1.4.1.1. Mesleki Eğitim ve Deneyim 16
1.4.1.2. Bağımsızlık ve Tarafsızlık 17
1.4.1.3. Mesleki Özen 17
1.4.2. Çalışma Sahası Standartları 18
1.4.2.1. Planlama ve Gözetim 18
1.4.2.2. İç Kontrolün İncelenmesi 19
1.4.2.3. Kanıt Toplama 20
1.4.3. Raporlama Standartları 22
1.4.3.1. Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine Uyum 22
1.4.3.2. Devamlılık 23
1.4.3.3. Açıklayıcı Bilgiler 23
1.4.3.4. Denetçi Görüşü 24

1.5. Denetimin Süreçleri 25
1.5.1. Veri Sağlama 25
1.5.2. Karar Alma 25
1.5.3. Planlama 26
1.5.4. Organizasyon 26
1.5.5. İletişim 27
1.5.6. Etkilenme 27
1.5.7. Koordinasyon 27
1.5.8. Düzeltici Önlemlerin Alınması 28
1.6. Denetçi Türleri 28
1.6.1. Bağımsız Denetçiler 28
1.6.2. İç Denetçiler 29
1.6.3. Kamu Denetçileri 30
1.7. Özet 31

2. BÖLÜM
İÇ DENETİM VE RİSK YÖNETİMİ AÇISINDAN BANKALAR VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR ... 33

2.1. Giriş 33
2.2. İç Denetim Kavramı 34
2.3. İç Denetimin Amacı ve İç Denetimi Gerektiren Nedenler 36
2.3.1. Sorumluluk ve Hesap Verebilme 36
2.3.2. Vekalet Teorisi 37
2.3.3. Yönetime Danışmanlık ve Yardım 38
2.3.4. Tasarruf İhtiyacı 38
2.3.5. Hileli İşlemlere Karşı Korunma İhtiyacı 38
2.4. İç Denetim Faaliyetinin Nitelikleri 39
2.4.1. Sistematik ve Nesnel Onay 39
2.4.2. Tüm İşlemler 40
2.4.3. Doğru ve Güvenilir Bilgi 40
2.4.4. Risklerin Tanımlanması ve En Aza İndirilmesi 40
2.4.5. Hukuka ve İşletme İçi Kural ve Usullere Uygunluk 41
2.4.6. Kaynakların Etkin ve Verimli Olarak Kullanılması 41
2.4.7. İşletmenin Amaçlarına Etkin Bir Şekilde Ulaşması 41
2.5. Bankanın Tanımı 41
2.6. Banka İşletmelerinin Fonksiyonları 42
2.6.1. Kaynak Sağlama Fonksiyonu 43

2.6.2. Fon Kullanma Fonksiyonu 43
2.6.3. Kaydi Para Oluşturma Fonksiyonu 44
2.6.4. Hizmet Fonksiyonu 44
2.7. Bankacılığın Risk Yapısı ve Banka Faaliyetlerindeki Sınırlandırmalar 45
2.7.1. Banka İşletmelerini Karşılaştığı Riskler 45
2.7.1.1. Kredi Riski 46
2.7.1.2. Faiz Oranı Riski 47
2.7.1.3. Likidite Riski 48
2.7.1.4. Piyasa Riski 50
2.7.1.5. Kur Riski 50
2.7.1.6. Sermaye Yetersizliği Riski 51
2.7.1.7. Faaliyet Riski 51
2.7.1.8. Suistimal Riski 52
2.7.1.9. Ülke Riski 53
2.7.2. Banka Faaliyetlerindeki Sınırlandırmalar 53
2.7.2.1. Pazardaki Sınırlandırmalar 53
2.7.2.2. Sosyal Sınırlandırmalar 54
2.7.2.3. Yasal Düzenlemelere Bağlı Sınırlandırmalar 54
2.8. Bankacılık Sektöründe Risk Yönetimi ve Beklentiler 55
2.8.1. Bankalar Kanunu ve Risk Yönetimi 56
2.8.2. Finansal Risk ve Yönetimi 57
2.8.3. Risk Yönetim Politikasından Beklentiler 61
2.9. Banka İşletmelerinde İç Denetim İlke ve Esasları 64
2.9.1. Banka İşletmelerinde İç Denetimin Önemi ve Amaçları 66
2.9.2. Banka İşletmelerinde İç Denetim İlkeleri 66
2.9.2.1. Süreklilik 67
2.9.2.2. Bağımsız İşlev 67
2.9.2.3. Denetim Tüzüğü 67
2.9.2.4. Yansızlık 67
2.9.2.5. Profesyonel Yeterlilik 68
2.9.2.6. Faaliyetin Kapsamı 68
2.9.3. Banka İşletmelerinde Etkin Bir İç Kontrol Sistemine İhtiyaç Duyulmasının Nedenleri 68
2.10. Bankalarda İç Denetim Sisteminin Temel Unsurları 71
2.10.1. Banka Yönetiminin Gözetimdeki Rolü ve Kurum İçi Denetim Kültürü 71
2.10.1.1. Banka Yönetim Kurulunun Rolü 72

2.10.1.2. Banka Üst Düzey Yönetiminin Rolü 73
2.10.1.3. Denetim Kültürü 73
2.10.2. Risk Tespiti ve Değerlendirme 75
2.10.3. Denetim İşlevi ve Görev Dağılımı 76
2.10.4. Bilgi ve İletişim 79
2.10.5. İzleme Faaliyetleri ve Denetim Sisteminde Hataların Düzeltilmesi 81
2.11. Türk Bankacılık Sektöründe Etkin Bir İç Denetim ve Risk Yönetim Sistemi Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar 83
2.11.1. Enflasyon ve İstikrar Kararlarına Bağlı Sorunlar 84
2.11.2. Yüksek Kaynak Maliyeti 85
2.11.3. Bankacılık Sektörünün Düzenlenmesinden Kaynaklanan Sorunlar 87
2.11.4. Özkaynak Sorunu 88
2.11.5. Hızlı Teknolojik Gelişmelere Bağlı Sorunlar 89
2.11.6. Ticari Bankaların Kaynaklarının Dönüşüm Hızının Düşük Olması 90
2.11.7. Bankların Açık Pozisyon Sorunu 90
2.11.8. Bankacılık Sektöründe Gözetim ve Denetimin Yetersiz Olması 91
2.11.9. Devlet Kaynaklı Sorunlar 92
2.11.10. Grup veya Holding Bankacılığından Kaynaklanan Sorunlar 93
2.12. Özet 94

3. BÖLÜM
BANKACILIK GÖZETİM VE DENETİM FAALİYETLERİNDE SEÇİLMİŞ ÜLKE UYGULAMALARI 95

3.1. Giriş 95
3.2. Fransa'da Bankacılık Gözetim ve Denetim Faaliyetleri 96
3.2.1. Kurumsal Denetim Organları 96
3.2.2. Operasyonel Denetim Organları 101
3.3. Almanya'da Bankacılık Gözetim ve Denetim Faaliyetleri 102
3.3.1. Federal Bankacılık Gözetim Bürosu 102
3.3.1.1. Organizasyon 103
3.3.1.2. Merkez Bankası ile İlişkiler 103
3.3.1.3. Büro'nun Yetkileri (www.hans.engelbrectht.com/banksys. htm.) 104
3.3.1.4. Avrupa Toplulukları Komisyonu ile İlişkiler 106
3.4. İngiltere'de Bankacılık Gözetim ve Denetim Faaliyetleri 106
3.4.1. Merkez Bankası 107
3.4.2. Hazine 107

3.4.3. Mali Hizmetler Otoritesi (FSA) 107
3.5. Kore'de Bankacılık Gözetim ve Denetim Faaliyetleri 109
3.5.1. Mali Denetim Komisyonu (Financial Supervisory Commission-FSC) 109
3.5.2. FSC'nin İdari Yapısı 111
3.5.3. SFC'nin İdari Yapısı 112
3.5.4. FSB'nin İdari Yapısı 112
3.6. Avustralya'da Bankacılık Gözetim ve Denetim Faaliyetleri 113
3.7. Özet 115

4. BÖLÜM
BASEL KRİTERLERİNİN İÇ DENETİM VE RİSK YÖNETİMİ AÇISINDAN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ 119

4.1. Giriş 119
4.2. Basel Sermaye Yeterliliği Standartları ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Etkileri 120
4.2.1. Bankacılık Sektörüne İlişkin Düzenlemelerin Nedenleri 121
4.2.2. Bir Düzenleme Aracı Olarak Sermaye Yeterliliği 125
4.2.3. Bankacılık Düzenlemeleri Konusunda Uluslararası Bütünleşmenin İlk Adımları 126
4.2.4. Sermaye Yeterliliği Konusunda Yaşanan Uluslararası İşbirliği 127
4.3. Basel I Kriteri 128
4.3.1. Sermayenin Bileşenleri 129
4.3.2. Bilanço Aktiflerine Uygulanan Risk Katsayıları 131
4.3.3. Bilanço Dışı Aktiflere Uygulanan Risk Katsayıları 133
4.3.4. Hedeflenen Standart Oran ve Basel Standardının Uygulanması 134
4.3.5. Basel I Kriterinn Piyasa Riskini Kapsayacak Şekilde Değiştirilmesi 136
4.3.5.1. Standart Yaklaşım 137
4.3.5.2. Bankaların İçsel Risk Ölçüm Modellerinin Kullanılması Yaklaşımı 141
4.4. Basel II Kriterleri 145
4.4.1. Minimum Sermaye Gerekliliği 150
4.4.2. Gözetim Uygulamaları 156
4.4.3. Piyasa Disiplini 157
4.5. Basel I ve Basel II Kriterleri Çerçevesinde Türk Bankacılık Sektörü 158
4.5.1. Türk Bankacılık Sisteminde Basel I Kriteri Uygulanana Kadar Yürürlükte Olan Düzenlemeler 159
4.5.2. Basel I Kriterinin Türk bankacılık Sistemine Uyarlanması 161
4.5.2.1. Sermaye Yeterliliği Konusunda 1989-2001 Tarihleri Arasında Yapılan Düzenlemeler 161

4.5.2.2. BDDK'nın Kurulmasından Sonra Sermaye Yeterliliği Konusunda Yapılan Düzenlemeler 165
4.5.3. Basel II'nin Türk Bankacılık Sistemine Etkisi 167
4.5.4. Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik 170
4.6. Basel III Kriterleri 173
4.6.1. Basel III Kriterleri ve Türk Bankacılık Sisteminde Uygulama Süreci 174
4.6.2. Basel III Kriterlerinin Uygulanma Sürecine İlişkin Endişeler 177
4.6.3. Basel III ve Türk Bankacılık Sistemine Etkileri 178
4.7. Özet 180

SONUÇ 183

KAYNAKÇA 185

KAYNAKÇA

ACAR, Özgür ve Burçak Tulay (2000); "Bankacılık Denetiminde ve Gözetiminde Seçilmiş Ülke Uygulamaları", *Activefinans Dergisi*, Ağustos-Eylül, S.1.

AKARKARASU, Nahit (2000); "Halka Açık Şirketlerde İç Denetim Kurullarının Etkinleştirilmesi İçin Öneriler", *SPK Yeterlilik Etüdü*, İstanbul, S.11.

AKAY, Hüseyin (1995); "Muhasebe Denetiminde İç kontrol Riskinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi," *Vergi Dünyası*, Ekim, Sayı 170, S.102.

AKGÜÇ, Öztin (1992); "Batı Avrupa Ülkelerinde Bankacılığın Denetimi ve Gözetimi", *İSO Araştırma Dairesi*, Yayın No:10, Aralık, S.7.

AKIN, Cevdet (2001); "Denetimin Esasları", *Banka-mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Sayı 31, İstanbul, Ocak, S.31.

AKSOY, Tamer (2002); *Tüm Yönleriyle Denetim*, Yetkin Hukuk Yayınları, Ankara: S.3.

AKSOY, Tamer (1998); "*Çağdaş Bankacılıkta Son Eğilimler ve Türkiye'de Uluslarüstü Bankacılık*", *SPK Yayınları*, S.2

ALOĞLU, Ziya Tunç (2005); "Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizleri Üzerindeki Etkileri", *TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü*, Ankara

ALPARSLAN, Melike (2003); "Son Dönemde Bankacılık Alanında Gerçekleştirilen Yasal ve Düzenleyici Değişiklikler 1999-2001", *Bankacılar Dergisi, TBB Yayınları, Bankacılık ve Araştırma Grubu,* Sayı 39, S.75

ALPARSAN, M. ve G. Zübeyiroğlu (2001); "Avrupa Birliğine Üye Ülkelerde Bankacılığın Kurumsal Yapısı", *TBB Yayını*, SS.43-67.

ALTUĞ; Osman ve Diğerleri (1996); *Banka İşlemleri ve Muhasebesi*, İstanbul: S.14

ANDERSON, A. (2001); "Riskler ve Risk Yönetimi*", Seminer Notları*, Ankara.

APAK, Sudi (1993); "Türk Bankacılığında Sermaye Yeterliliği ve Cooke Rasyosu",*Uzman Gözüyle Bankacılık*, Sayı 199, S.34.

ASSOCIATION Of German Banks (1993); *By-Laws of the Deposit Protection Fund* P.22.

AUDITING Concepts Commıtte (1972); "Report of Committe on Basic Auditing Concepts", Accounting Rewiev, Vol.47, Page No.181.

AVERY, Robert and Ailen N.Berger (1991); "Risk-Based Capital and Deposit Insurance Reform" Journal of Banking and Finance, P.15.

BAILY, Robert (2005); "Basel II and Development Countries: Understanding The Implications", Development Studies Institute, Page No.7.

BAILY, P. Larry (1970); *Contempary Auditing*

BANKA ve EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ (2002), Sayı 5, İstanbul, Mayıs, S.3.

BANKACILAR DERGİSİ (1998), TBB Yayınları, Sayı 28, İstanbul, Mart, S.159.

BANKACILAR DERGİSİ (1999); TBB Yayını, Sayı 30, İstanbul, Eylül, S.87.

BANKACILAR DERGİSİ (1999); Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Sayı 31, İstanbul, Aralık, S.21.

BANKACILAR DERGİSİ (2000); TBB Yayını, Sayı 32, İstanbul, Mart, S.37.

BANKACILIKTA Etkin Gözetim ve Denetime İlişkin Temel Prensipler, Basel Bankacılık Gözetim Komitesi Raporu, 1997

BASEL Bankacılık Gözetim Komitesi Raporu (1998); "Bankalarda İç Denetim Sistemleri", *TBB Yayınları,* Eylül

BANKACILAR DERGİSİ (2000); "Bankalarda İç Denetim ve Bankacılık Gözetim Otoritesinin İç ve Dış Denetçiler ile İlişkisi", Bankacılık Gözetimine İlişkin Basel Komitesi Tarafından Yayımlanan Danışma Belgesi, TBB Yayınları, Sayı 34, İstanbul, Eylül, S.102.

BANQUE De France Eurosysteme (2001); "The Commission Bancaire", April 2001, Fact Sheet No.120, http://www.banque-france.fr.

BDDK (2001); Bankalarda İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik, 08.02.2001

BASEL COMMITTE on Bankıng Supervısıon (2001); A New Framework on Capital Adequacy.

BASEL COMMITTE on Bankıng Supervısıon (1996); Amendment to The Capital Accord The Incorporate Market Risks.

BASEL COMMITTE on Bankıng Supervısıon (1988); International Convergence of Capital Measurement And Capital Standarts.

BAŞAK EKONOMİ DERGİSİ (2001); Sayı 13, Ankara, Ocak-Haziran, S.34.

BAŞBAKANLIK HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI (1995); 3182 Sayılı Bankalar Kanunu'na İlişkin Tebliğ, No:12, 9 Şubat, 22197 Sayılı Resmi Gazete.

BAŞBAKANLIK HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI (1998); Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ, 30.06.1998, 23388 (Mükerrer) Sayılı Resmi Gazete.

BAŞBAKANLIK HAZİNE ve Dış Ticaret Müsteşarlığı (1993); 3182 Sayılı Bankalar Kanunu'na İlişkin Tebliğ, No: 8, 1 Nisan 1993, 21539 Sayılı Resmi Gazete.

BDDK (2002); Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik, 24657 Sayılı Resmi Gazete.

BERDİBEK, Yaşar (1998); "Dahili Kontrol Anlayışı", *Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları, TBB Yayınları*, İstanbul, Mart, S.13.

BERGH, Paul Van Den and Sahajwala Ranjana (2000); "Supervisory Risk Assesment and Early Warning Systems Basel Committe On Banking Supervision" December 2000, Working Papers No.4,

BERSTEIN, Peter L. (1996); "The New Religion Of Risk Management", *Harward Business Review*, March-April, S.1

BESSIS, Joel (2002); *Risk Management Banking*, New York, John Wiley Sons Ltd.

BEŞİNCİ, Murat (2005); E-Ekonomist Dergisi, 29.03.2005, S.1.

BEŞİNCİ, Murat (2005); "Türk Bankacılık Sektörünün Basel II'ye Uyum Süreci", Activefinans Dergisi, 06.06.2005., S.1.

BLACKSTONE, William J. And Others (1994); *Bank Control and Audit*, Washington D.C.: American Bankers Association Pres, SS.64-65.

BLUM, Jurg (1999); "Do Capital Adeqacy Requirements Reduce Risk in Banking?" Journal of Banking and Finance, No.11, P.23.

BOARD Of Governers Of Federal Reserve System (1999); "Trading and Capital Markets Manuel" Division of Banking Supervision and Regulation, Page No.3.

BRAUCHLI, Marcus and Others (1995); "Barings PLC Officials May Have Been Aware of Trading Position" *Wall Streer Journal*, March 6, S.6.

BOZKURT, Nejat (1998); *Muhasebe Denetimi*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, S.32.

BUCKLE, M. And Thompson, J. (1995); *The UK Financial Systems Theory And Practice*, Manchester University Pres., S.25.

CANDAN, H.; "Risk Based Capital in Turkey", *Risk Management Workshop Turkey*, İstanbul, 9-11 Şubat, S.12.

CARISONA, J. (1992); *Deposit Insurance: Theory, policy and Evidence*, New York, Billing and Sons Ltd., S.21.

CARUANA, Jaime (2005); "Overview of Basel II and Its Reflections on Financial Stability," *International Conference on Financial Stability and Implications of Basel II, Central Bank of the Republic of Turkey*, İstanbul, 16 May, S.2.

CENK, Ali Kemal (2005); "Uluslar arası Bankacılık Denetim İlkeleri ve Denetim Süreçleri", *Active,* Mart-Nisan, S.3.

CLAESSENS, S. and Embrechts, G. (2002); "Basel II, Sovereign Ratings And Transfer Risk External Versus Internal Rating," *Conforence on Basel II, Economic Assesssments, BIS Conference Paper.*

COLBERT, L.J. and P.L. Bowen (1998); *A Comparison of Internal Controls*, S.1.

CORNS, Marshall (1986); Audit a Bank, Boston: Bankers Publishing Company, S.95.

COWAN, Neil (1994); *Business Control Accountabity and Corparate Governance,* Stanley Thorneys Publishing, S.11.

CROUHY, Michel, Galai, Dan And Mark, Robert (2001); "Prototype Risk Raiting Systems," *Journal Of Banking and Finance*, S.45.

ÇAĞRI, Hasan (1999); "İşletme Yönetimi", *Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi*, Sayı 25, İstanbul, Nisan, S.14.

ÇAM, Sinan (1999); "Banka Denetiminin Özerkliği ve İngiltere'de FSA (Financial Services Authority) Örneği," *Active Dergisi*, Şubat-Mart, S.4.

ÇELİK, Faik (2001); "Türk Bankacılığında Risk Yönetimi Yönetmeliği Dönemi ve Piyasa Riski Ölçüm Metodları," *İktisat Dergisi*, Eylül, S.62.

ÇETİNADA, Emine (2002); "Bankalarda Risk Yönetimi," *Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları, Türkiye Bankalar Birliği Yayını*, İstanbul, Şubat, S.11.

ÇÖMLEKÇİ, Ferruh (1980); *Muhasebe Denetimi,* Eskişehir: İTİA Yayınları, No:202/131, Akademi Basımevi, S.6

ÇÖMLEKÇİ, Ferruh ve Melih Erdoğan (1996); *Muhasebe Denetimi*, Eskişehir: AÖF Yayınları, 2.Basım, No:544, S.6

DEWATRIPONT, M. And Tirole, J. (1994); *The Prudential Regulation of Banks,* Cambridge, The MIT Press, S.56.

DİCLE, Berk (1997); "İç Denetim Anlayışı ve İç Kontrol", *Vergi Dünyası, Hesap Uzmanları Derneği Yayınları,* Mart, Sayı 187, S.40.

DR. JOHNSON, J.H. (1996); *Banking in Europe*, Lafferty Publications, S.12.

DURER, Salih (1998); *Türkiye'de Ticaret Bankalarının Sermaye Yapı ve Yeterliliği,* İstnabul: Yapı Kredi Bankası Yayınları, S.173.

EITEMAN, David K. and Others (1998); *Multinational Business Finance*, Addison-Wesley Publishing Company, 7 th, S.3.

ERÇEL, Gazi (2000); "Konuşmalar-1999, Bankacılıktaki Son Gelişmeler", İstanbul: *TCMB, İktisadi Kalkınma Vakfı-AKDENET,* Eylül, S.135.

ERÇEL, Gazi (2000); "Konuşmalar-1999, Türk Bankacılık Sistemi", Ankara: *TCMB*, Şubat, S.68-69.

ERDOĞAN, Melih (2001); *Denetim*, Eskişehir: S.4.

ERDÖNMEZ, Pelin ve Burçak Talay (2001); "Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerin Bankacılık Sistemleri", *TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu*, S.6.

EREN, K. (1996); *Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Bankacılık*, Beta Basım ve Yayım Dağıtım A.Ş., S.21.

ERZAN, Refik (2001); "Kuşbakışı Türk Bankacılık Sektörü", İstanbul: *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, Sayı 17, Mart-Nisan, S.6

EŞSİZ, B. ve K. Yamakoğlu (1999); "Bankalar Kanununun Getirdikleri" *Active Finans Dergisi,* VII, S.7

EUROMONEY (1998); The Eve of Destruction, November, S.8.

EYÜPGİLLER, Servet (1988); *Banka İşletmeciliği Bilgisi*, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Yayın No:219, 1988, S.22.

FACER, T. (1997); *European Banking Law*, FT Financial Publishing, S.18.

FIKIRKOCA, Meryem (2003); "Bütünsel Risk Yönetimi", Ankara: TBB Yayınları, Mart, S.3.

FRANSA, Belçika, İrlanda, İtalya, Hollanda, İsveç ve İngiliz Bankacılık Sistemleri, www.fbe.be

AB DANIŞMANLIK ve Yatırım Hizmetleri A.Ş. (1996); *Fransa Ekonomisi ve Bankacılık Sistemleri*, S.32.

1984 TARİHLİ Fransa Bankalar Kanunu

FRAZIER R., David and L. Scott Spradling (1998); "Another New Definition of Internal Control for Auditors", *CPA Journal*, January, S.3.

FRASER, R. Donald and Others (1995); *Commercial Banking*, San Francisco: West Publishing Company, SS.10-11.

FREIXAS, Xavier and Jean Charles Rochet (1998); *Microeconomics of Banking*, Cambridge and London, The MIT Pres, Second Printing, P.2.

GEYLAN, Ramazan (1985); *Ticari Banka Yönetimi ve Türk Ticaret Banklarının Temel Yönetim Sorunları*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:86, S.18

GOWLAND, D.H. (1999); *Economics Of Modern Banking*, Taslak, S.27.

GREENBAUM, I. Stuart and Thakor, V. Anjan (1995); *Contemporary Financial Intermediation*, London: The Dryden, Press, S.67.

GÜLTEKİN, E. (2001); "Risk Tabanlı Sermaye Modeli ve Türkiye Örneği", *BDDK Yetki Etüdü Raporu*, Ankara, S.7.

GÜRBÜZ, Hasan (1990); *Muhasebe Denetimi,* Eskişehir: Bilim Teknik Yayınevi, 4. Basım, S.52.

GÜREDİN, Ersin (1994); *Denetim*, İstanbul: 6.Basım, Beta Basım Yayım Dağ.A.Ş., S.5.

GÜVEN, Semih (2001); "Sermaye Hareketlerinin Nedenleri, Etkileri ve Türkiye Örneği", İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Ağustos, S.7.

HALL, J.B.M (1999); *Handbook Of Banking Regulation And Supervision in The United Kingdom*, U.K, Edward Elgar, S.16.

HALL, Maximilian J.B. (1998); *Banking Regulation and Supervision in the United Kingdom,* U.K., Edward Elgar Publishing Limited, S.11.

HANLEY, David (2004); "Finans Sektörü Global Stratejileri, Basel II ve Kurumsal Yönetişim", *Active Academy*, Aralık, S.1.

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI ve T.C. Merkez Bankası (1998a); "Yabancı Para Net Genel Pozisyonu/Sermaye Tabanı ve Yabancı Para Net Vadeli İşlem Pozisyonu /Sermaye Tabanı, Stan-

dart Rasyolarının Bankalarca Hesaplanmasına ve Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ," 30.06.1998a, 23388(mükerrer) Sayılı Resmi Gazete.

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI ve T.C. Merkez Bankası (1998b); Yabancı Para Net Genel Pozisyonu/Sermaye Tabanı Standart Rasyosunun Bankalarca Hesaplanmasına ve Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ, 29.08.1998b, 23448(mükerrer) Sayılı Resmi Gazete.

HEFFERNAN, Shelagh (2000); *Modern Banking In Theory And Practice*, New York: Wiley, S.26.

HORWARD, F. Stetler (1982); *Auditing Principles,* New Jersey: Englewood Cliff, Prentice Hall, S.54.

IFAC, International Auditing Practise Committe (2002); "International Auditing Practices Statment 1004 The Relationship Between Banking Supervisors and Banks' External Auditors" http://www.ifac.org.

IMF (2000); "Republic Of Korea Economic And Policy Developments, Staff Country Reports", Washington: S.26.

İLKORUR, Korkmaz (2000); "Bankacılık Kurulu Belirlenirken", *Yeni Bin Yıl Gazetesi,* 23.03.2000

KAHRAMAN, Abdülkadir (2000); "Bankacılık Sektöründe Risk Yönetimi ve Beklentiler," *Activefinans Dergisi*, Ekim-Kasım, S.1.

KANDİLLER, Rıza (1996); "Banka Hukuku ve Bankalar Kanunumuzun Başlıca Hükümleri", TBB Yayınları, S.13.

KARA, Ziya (2001); "Banka Denetiminde Uluslararası Kriterler," *Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi,* Sayı 38, İstanbul, Haziran, S.12.

KARACAN, Ali İhsan (1997); "Bankacılık ve Kriz," *Creative Yayıncılık*, S.23.

KAUFMAN, George G. (1994); *Banking Structures in Major Countries,* Boston, Dordrecht, London, Kluwer Academic Publishers, Second Printing, P.24.

KAVAL, Hasan (2000); *Bankalarda Risk Yönetimi*, Ankara: Yaklaşım Yayınları, S.28

KEELEY, M.C and Furlong, F.T. (1990); "A Re-Examination Of Mean-Variance Analysis Of Bank Capital Regulation," *Journal Of Banking And Finance*, 14, SS.69-84.

KEELEY, Michael C. (1990); "Deposit Insurance, Risk and Market Power in Banking" *The Amerikan Economic Review*, P.57.

KENGER, Erdal (2001); *Denetçi yardımcıları Eğitim Notları*, Ankara: S.1.

KEPEKÇİ, Celal (1994); *İç Kontrol Sistemi*, Ankara:, S.1.

KOCABAY, İbrahim (1998); "İşletmelerde İç Denetim," *Vergi Dünyası*, Sayı 198, Şubat, S.12.

KÖYLÜOĞLU, H. Uğur (2001); "Risk Yönetimi! Zaman Geçirmeden Neden? Nasıl?," *Active Finans*, Mart-Nisan, S.82.

KPMG (2003); *Basel II-A Worldwide Challenge For The Banking Sector*, S.17.

KURBAN, İbrahim (1997); "İç Denetim Fonksiyonunun Etkinliği İçin Kurum İçi Düzenlemeler," *İç Denetim Enstitüsü Yayınları*, No:13, Mayıs, S.24.

LONGET, Bruno (2001); "The Early Warning System" BIS Financial Stability Institute, Page No.7

MANDACI, Pınar Evrim (2003); "Türk Bankacılık Sektörünün Taşıdığı Riskler ve Finansal Krizi Aşmada Kullanılan Risk Ölçüm Teknikleri," *Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi,* Cilt 5, Sayı 1, S.72.

MANDORA, Laura (1997); "GAO Reports Weak Controls At FBOS", International Banking Regulator, V.1, I.38, June, S.3.

MARSHALL, Kenneth L. (1995a); "Internal Controls and Derivatives," The CPA Journal, Oct., S.2.

MARSHALL, C. Corns (1986b); *How to Audit a Bank,* Boston: Banker Publishing Company, 2nd Revised Edition, 1966, S.319.

MICHAEL, I. And Perraudin, W. (1998); "The Impact Of Capital Requirement On UK Bank Behaviour," *Federal Reserve Of New York Policy Review*, October, S.15-22

MISHKIN, S.Frederic (1994a); *Anatomy of Financial Crisis*, *An International Perspektive,* London: National Bureau of Economic Research Inc., February, S.5.

MISHKIN, S.Frederic (2001b); *Money Banking and Financial Markets*, London: Scott Foresmend and Company, S.4.

MISHKIN, S.Frederic (1994c); *Preventing Financial Crisis: An International Perspektive,* London: National Bureau of Economic Research Inc., February, S.4.

OECD (1999); Bank Profitability.

OECD (1998); *Economic Outlook*, June, S.6.

ÖRENAY, Hami (2005); "Kamuda Denetim," *Maliye Bütçe Kontrolörleri Derneği Yayınları*, Mart, S.1.

ÖZGEN, Aysun (2001); "Denetim ve Planlama," *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi,* Sayı 180, Mart, S.23.

ÖZİNCE, Ersin (2005); "Implications for Banks in Turkish," *Financial Stability and Implications of Basel II, Central Bank of the Republic of Turkey*, İstanbul, 17 May, S.2.

ÖZKAN, Arif (2000); "Muhasebe Denetimi Mesleğinde Sorumluluklar ve Meslek Ahlakı," *Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Sayı 5, İstanbul, Mayıs, S.24.

ÖZKAN, Turgut (1999); "Ulusal ve Uluslararası Bankacılıkta Rekabet," *İktisat Dergisi,* Sayı: 387, Şubat-Mart, S.43.

ÖZTÜRK, Durmuş ve Çağlayan, Toper (1998); "Kamu Harcamalarının Yönetim ve Denetimi," *Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu,* Yayın No:1998/800, Ankara, S.21.

PARASIZ, İlker (2000); *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Bursa: 7.Baskı, Ezgi Kitabevi, Ocak, S.132.

PARK, Sangyun (2000); "Explanations fort he Increased Riskiness of Banks in the 2000's" Federal Reserve Bank of St.Louis Review, Vol.76, No.4, P.23.

PEKER, Alparslan (1983); *Modern Yönetim Muhasebesi,* İstanbul: Genişletilmiş 3.Basım Filiz Kitabevi, S.236.

PICKETT, K.H. Spencer (2003); *The International Auditing Handbook,* Second Edition Wiley, S.2.

PHILLIPS, Susan M. (1998); "Trends and Challenges in FED Supervision" Speech at Houston Baptist University, Houston, Page No.2.

POLAT, Erdal (1998); "Denetimde Beşeri Unsurun Rolü ve Önemi," *Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi,* Sayı 23, Eylül, S.6.

POROY, Reha ve Diğerleri (1997); *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku,* İstanbul: Beta Yayınları, S.331.

POYRAZ, Sinem; *Denetim Teknikleri,* İstanbul: Beta Basım Yayım A.Ş., S.29.

RAJASHEKHAR, H.S. (2004); "Basel II Uygulaması –Önemli Noktalar ve Pratik Yaklaşımlar," *Active Academy,* Aralık, S.1.

RATLIFF, R.L. (1988); *Internal Auditing*, The Institude of Internal Auditors Pres, Florida, S.109.

REINHART, C.M. (2002); "Sovereign Credit Ratings Before and After Financial Crises" University of Maryland, P.24.

RICHARD, J. Herring (2005); "Implementing Basel II: Is The Game Worth The Candle?" Financial Markets, Institutions&Instrument, Vol.14, No.5, Pages.267-287.

ROGER, H. Hermansan (1976); *Auditing Theory and Practice*, İllinois Richard D. Irwing Inc., Homewood, S.14.

ROSE, Peter S. (2002); *Commercial Bank Management,* New York: International Edition, McGraw-Hill, S.168.

ROTBERG, H. Eugene (1992); *Risk Management in Financial Services*, OECD, Paris, S.49

RUSS, Cary (1999); "IRS-Gelirler Genel Müdürlüğü Eğitim Seminerleri," *Seminer Notları*, Mart, S.9.

SANTOMORE, Anthony (1997); "Commercial Bank Risk Management: An Analysis of The Process," *The Wharton Financial Institutions Center*, Feb., S.3.

SANTOS, Joao (2000); "Bank Capital Regulation in Contemporary Banking Theory" A Review of the Literature, BIS Working Papers, No.90, P.27.

SARTORI, Giovanni (1996); *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, Ankara: Yetkin Yayınları, Çev: Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan, S.266.

SAUNDERS, A. (1999); *Financial Institution Management*, McGraw-Hill Higher Education, Third Edition, S.2.

STANDARTD AND POOR'S (1999); "Sovereign Credit Rating" A Primer Sovereign Raitings Services, Page No.3.

SAWYER, B. Lawrance (1988a); *Sawyer's Internal Auditing*, Florida: The Institude of Internal Auditors Press, S.90

SAWYER, B. Lawrance (1973b); *The Practice of Modern Internal Auditing*, New York: The Institute of Internal Auditors, S.5.

SCOTT, Christopher (1996); *Internal Audit in a Central Bank*, England: Handbooks in Central Banking, S.21.

SCAPENS, Robert W. (1992); "The Role Of Case Study Methods In Management Accounting Research: A Personal Reflection And Reply", British Accounting Review, No.4

SEVİLENGÜL, Orhan (1997); *Banka Muhasebesi*, Ankara: S.122.

SEZER, Halit (2001); "İç Denetimin Fonksiyonel Yapısı," *Active Finans ve Bankacılık Dergisi,* Sayı 16, İstanbul, S.20.

SHRIEVES, R.E., and Dahl, D. (1992); "The Relationship Between Risk And Capital In Commercial Bank," *Journal Of Banking And Finance*, 16, S.439.

SONG, Inwon (1998); "Korean Banks Responses To The Strengthening Of Capital Adequacy Requirements," *Pasicif Basin Working Paper Series*, Federal Reserve Bank, San Francisco, S.11.

SPICER, Baryy H. (1992); "The Resurgence of Cost and Management Accounting: A Rewiev of Some Recent Developments in Practice, Theories and Case Research Methods", *Management Accounting Research*, Vol.3, p.1-37.

STANDARTD AND POOR'S (1999); "Sovereign Credit Rating" A Primer Sovereign Raitings Services, Page No.3.

STEWART, P. (1994); "Korea The Next Step", *Euromoney Publication,* S.2.

SVETCHINE, Michel (2002); "Balancing the Supervisory Responsibilities with Resource Constraints Commission Bancaire Approach" Secretariat General de la Commission Bancaire Delegation au Controle sur Place, Page No.22.

ŞENVER, Bülent (1998); "Bankalarda İç Denetim," *Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları,* İstanbul, Ekim, S.19.

ŞİRİN, Ahmet (2005); "Supervisory and Regulatory Concerns in Turksh," *Financial Stability and Implications of Basel II, Central Bank of the Republic of Turkey,* İstanbul, 17 May, S.14.

T.C. ZİRAAT BANKASI Teftiş Kurulu Yönetmeliği, Madde 15

T.C MALİYE BAKANLIĞI (2005); "İç Denetçilerin Çalışma Usul ve Esasları İle Diğer Hususlar Hakkında Yönetmelik Taslağı," Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Ocak.

TAKAN, Mehmet (2001); *Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim*, Ankara: 1.Basım, Nobel Yayın, S.2.

TARGAN, Ünal ve Ekrem Keskin (1997); "Türk Banka Sisteminin Genel Görünümü" *Para ve Sermaye Piyasası Dergisi*, İstanbul, Eylül, S.10.

TBB (2004b), "Risk Yönetimi ve Basel II'nin KOBİ'lere Etkileri", Yayın No 228, Eylül, S.6.

TBB (2002d), Basel Komite Yeni Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi, S.3.

TBB (1999c), Yeni Bir Sermaye Yeterliliği Çerçevesi, Çeviri, Haziran, S.2.

TBB (1997a); Bankacılıkta Etkin Gözetim ve Denetime İlişkin Prensipler, TBB Yayınları, Eylül, S.3.

TEVFİK T.A. ve G. Tevfik (1997); *Bankalarda Finansal Yönetime Giriş*, İstanbul: S.260.

TEZER, Öcal ve Ö.Faruk Çolak (1999); *Finansal Sistem ve Bankalar*, Ankara: Nobel Yayını, S.14.

THE AUSTRIAN Fınancıal Markets A Survey Of Austrıa's Capıtal Markets (1999); *Facts and Figures*, Financial Markets Austria Services Ltd., P.3.

THE GERMAN Bankıng System (1999); www.hans.engelbrectht.com/banksys.htm

THE KOREAN Overseas Culture and Informatıon Center (1998); A Handbook Of Korea, Sansung Moonwha Printing, P.24

TOPRAK, Metin ve Osman Demir (2002); "Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar," *Ç.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* Cilt 2, Sayı 2, S.9

TÜMER, Melih (1975); *Yönetim ve Yönetici*, İstanbul: S.326.

ULUSLARARASI İÇ DENETİM SEMPOZYUMU (1995); *İç Denetim Enstitüsü Yayınları*, No:1, S.7.

UMAN, Nuri (1985); "Bağımsız İşletme Dışı Denetimin Ekonomilerdeki Rolü ve Önemi," *SPK Yayınları, İşletmelerde Bağımsız Dış Denetim Seminerleri,* S.25

UZAY, Şaban (1999); "İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin İncelenmesi, Bağımsız Dış Denetimin Karar Alma Sürecindeki Yeri ve Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma," *SPK Yayınları*, No:132, Ankara, S.41.

ÜNSAL, B.A. (2001); "Bankacılıkta Likidite Riski Yönetimi," *BDDK Yetki Etüdü Raporu,* Ankara, S.1.

WALMSLEY, Julian (1997); *New Financial Instruments*, Second Edition, S.22.

WESBERRY, Jim and Orhers (1996); "Assessing Internal Controls in LAC", *Accountability & Auditing*, V.1, N.9, March, S.1.

WHITE, L.J (2001); *The Credit Rating Industry: Organization Analysis*, Sternn School of Business New York University, Page.34.

WILLIAM, P. Leonard (1983); *The Management Audit*, New Jersey, Englewood Cliffs Prentice Hall, S.35.

YAYLA, Münür ve Yasemin Türker Kaya (2005);" Basel-II, Ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci," *BDDK ARD Çalışma Raporları*, Mayıs, S.18.

YILDIRIM, Oğuz (2004); "Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler," *Dış Ticaret Dergisi*, Yıl 9, Sayı 30, Ocak, S.1.

YIN, Robert K. (1994); Case Study Research: Design and Methods, Second Edition, Sage Publications, USA.

YÖRÜKER, Sacit (2003); Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu Hakkında Notlar, Kasım, S.1.

YURTSEVER, Gürdoğan (2003); "Türk Bankacılığın Kontrol ve Denetim Yapısı İçinde İç Kontrol Merkezlerinin Yeri", *Active Finans Dergisi*, Kasım-Aralık, S.2.

YÜZGÜN, Arslan (1995); "Genel Denetim Yaklaşımı," *Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi,* Sayı 16, Ankara, S.14.

ZARAKOLU, Avni (1994); *Para ve Kredi Bilgisi,* Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 161, S.26.

İnternet Kaynakları

İngiltere Mali Hizmetler Otoritesi, www.fsa.gov.uk (15.07.2006)

Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu, www.bddk.org.tr. (01.09.2006)

Türkiye Bankalar Birliği (TBB), www.tbb.org.tr (01.02.2006)

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), www.tcmb.gov.tr (10.12.2005)

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), www.spk.gov.tr (15.09.2005)

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), www.die.gov.tr (02.10.2005)

Milli Kütüphane, www.mktutup.gov.tr (08.07.2005)

www.bankaciyiz.biz (15.06.2006)

Bank of International Settelments (BIS),www.bis.org (07.07.2005)

European Bank Training, www.ebtn.com (15.01.2006)

European Guide on Banking and Business Achives, www.euroarciveguide.org (15.01.2006)

Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu, www.ifac.org (16.02.2006)

Dünya Merkez Bankaları, www.zagury.com/cbanks.htm (16.02.2006)

www.german-banks.com/bankings.htm (16.02.2006)

www.law.nyu.edu./centralbank/Deutsch Bundesbank Banking act.htm (16.02.2006)

T.C Hazine Müsteşarlığı, www.dtm.gov.tr (15.03.2005)

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, www.imkb.gov.tr (01.10.2006)

Teorik ve Uygulamalı
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇALIŞMALARI
Muhasebe ve Finans

Editör: Hakan Cavlak

nobel bilimsel

Teorik ve Uygulamalı
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇALIŞMALARI
Muhasebe ve Finans
Editör: Hakan Cavlak

Yayın No.: 1501
ISBN: 978-625-398-324-6
E-ISBN: 978-625-398-323-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Alper Cavlak -alpercavlak@hotmail.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Cavlak, Hakan.
Teorik ve Uygulamalı SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇALIŞMALARI Muhasebe ve Finans / Editör: Hakan Cavlak
1. Basım, XX + 204 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-324-6
E-ISBN: 978-625-398-323-9
1. Sürdürülebilirlik 2. Muhasebe 3. Finans

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

HAKEM KURULU ..... **iii**

TAKDİM ..... **v**

ÖN SÖZ ..... **vii**

TEŞEKKÜR ..... **xi**

BİRİNCİ KISIM
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMININ MUHASEBE VE FİNANS İLE İLİŞKİSİ

Bölüm 1
Sürdürülebilirlik Muhasebe ve Finans Alanına Nasıl Bir Yön Verdi? **2**
Emine Serap Kurt

Giriş 3
1. Sürdürülebilirlik Kavramının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi 4
2. Sürdürülebilirlikle İlgili Temel Kavramlar 7
3. Sürdürülebilirliğin Muhasebe Alanına Etkileri 9
4. Sürdürülebilirliğin Finans Alanına Etkileri 12
Sonuç 13
Kaynakça 14

İKİNCİ KISIM
MUHASEBE ALANINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇALIŞMALARI

Bölüm 2
Bütçelemeye Çevresel Bir Yaklaşım: Yeşil Bütçe **20**
Yasin Cebeci

Giriş 21
1. Bütçe Kavramı ve Faydaları 21
2. Yeşil Bütçe 22
2.1. Güçlü Stratejik Çerçeve 24
2.2. Yeşil Bütçe Araçları ve Yöntemleri 24
2.3. Hesap Verebilirlik ve Şeffaflık 26
2.4. Etkin Ortam 27
3. Yeşil Bütçe Etiketleme 28
Sonuç 29
Kaynakça 30

Bölüm 3
Sürdürülebilirlik Raporlarında Güvence Denetimi 33
Sezer Külah

Giriş 34
1. Güvence Hizmetleri 36
2. Sürdürülebilirlik Kapsamında Güvence Hizmetleri 38
2.1. Güvence Türleri 39
2.2. Sürdürülebilirlik Raporlarında Güvence İhtiyacı 39
2.3. Sürdürülebilirlik Raporlarında Güvence Denetimi 41
2.4. Sürdürülebilirlik Raporlarında Güvence Denetimine İlişkin Güncel Yaklaşımlar 43
2.5. Farklı Güvence Seviyeleri 44
Sonuç 46
Kaynakça 48

Bölüm 4
Sınırda Karbon Düzenlemesinin Mali Niteliği ve Sürdürülebilir Ticaret Bağlamında Etkileri 53
Raşit Gültekin

Giriş 54
1. Sınırda Karbon Düzenlemesinin Genel Çerçevesi 55
1.1. Sınırda Karbon Düzenlemesinin Amacı ve Kapsamı 56
1.2. Sınırda Karbon Düzenlemesinin İşleyişi ve Karbon Muhasebesi 57
2. Sınırda Karbon Düzenlemesinin Mali Niteliği 58
2.1. Karbon Vergileri Bağlamında Sınırda Karbon Düzenlemesi 61
2.2. Gümrük Vergileri Bağlamında Sınırda Karbon Düzenlemesi 62
3. Sınırda Karbon Düzenlemesi ve Sürdürülebilirlik Boyutu 64
3.1. Uluslararası Ticaret ve Sürdürülebilirlik İlişkisi 64
3.2. Sınırda Karbon Düzenlemesinin Sürdürülebilirlik Bağlamında Değerlendirilmesi 65
4. Sınırda Karbon Düzenlemesine İlişkin Belirsizlikler 66
Sonuç 67
Kaynakça 68

Bölüm 5
Sürdürülebilirlik Göstergeleri: Finansal Oranlar ve ESG Skorları Üzerine Bir Araştırma 71
Oğuz Yusuf Atasel

Giriş 72
1. Sürdürülebilirliğin Göstergeleri Olarak Finansal Oranlar 74

2. Veri Seti ve Araştırma Yöntemi 76
2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi 76
2.2. Araştırmanın Kısıtları 76
2.3. Veri Seti 76
2.4. Araştırmanın Yöntemi 77
3. Bulgular 78
Sonuç 87
Kaynakça 89

Bölüm 6
Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Döngüsel Ekonomi İlişkisi: Uluslararası Bir Araştırma 93
Nevzat Güngör

Giriş 94
1. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Döngüsel Ekonomi 95
2. Araştırmanın Metodolojisi 100
3. Bulgular 102
Sonuç 103
Kaynakça 105

ÜÇÜNCÜ KISIM
FİNANS ALANINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇALIŞMALARI

Bölüm 7
Sürdürülebilir Finansman Aracı Olarak Yeşil Yatırım Fonları 110
Yakup Söylemez ve Nihan Caba

Giriş 111
1. Yeşil Finansal Ürün ve Hizmetler 113
2. Yeşil Yatırım Fonları 114
Sonuç 120
Kaynakça 122

Bölüm 8
Yeşil Tahvil ve Sürdürülebilirlik Endeksleri Arasındaki Risk Taşınımının Asimetrik Testler ile Araştırılması 125
Emre Esat Topaloğlu ve Şefika Nilay Onatça Engin

Giriş 126
1. Yeşil Tahvil 127
2. Literatür Taraması 130

3. Metodolojik Altyapı 132
4. Bulgular 135
Sonuç 141
Kaynakça 142

Bölüm 9
Yatırımcı Tercihi ve Getiri Performansı Bağlamında Sürdürülebilirlik Temalı Fonların Türk Bireysel Emeklilik Sistemindeki Yeri ve Önemi 145
Cihan Yılmaz

Giriş 146
1. Türkiye'de Uygulanan Bireysel Emeklilik Sistemi ve Emeklilik Yatırım Fonları 147
2. Literatür Taraması 150
3. Türk Bireysel Emeklilik Sistemi İçerisinde Sürdürülebilirlik Temalı Fonlar 152
Sonuç 159
Kaynakça 161

Bölüm 10
Ekonomik Politika Belirsizliğinin Şirketlerin ESG Skorları Üzerindeki Etkisi: Avrupa Ülkeleri Örneği 165
Ömer Faruk Tan

Giriş 166
1. Ekonomik Politika Belirsizliği ve ESG 166
2. Literatür 167
3. Data ve Metodoloji 168
4. Ampirik Sonuçlar 170
Sonuç 173
Kaynakça 174

Bölüm 11
ESG Skorları Finansal Performansı Etkiliyor Mu? Borsa İstanbul'dan Kanıtlar 179
Ebubekir Mollaahmetoğlu

Giriş 180
1. Literatür 183
2. Veri ve Yöntem 184
3. Bulgular 186
Sonuç 189
Kaynakça 190

DÖRDÜNCÜ KISIM
SON SÖZ: SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bölüm 12
Sürdürülebilirlik Çalışmalarının Muhasebe ve Finans Alanındaki Geleceğine İlişkin Değerlendirmeler 194
Hakan Cavlak

Giriş 194
1. Mevcut Gelişmeler ve Öngörüler 195
2. Zorluklar ve Eleştiriler 198
Sonuç 200
Kaynakça 202

Bölüm 1

Sürdürülebilirlik Muhasebe ve Finans Alanına Nasıl Bir Yön Verdi?

Emine Serap Kurt[1]

Özet

Sürdürülebilirlik, özellikle son yirmi yılda en sık kullanılan ve tartışılan kavramlardan biri olmuştur. Bu durumun yaşanmasında iklim değişikliğinin iklim krizine dönüşmesi başta olmak üzere dünya genelinde yaşanan ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeydeki çevresel, toplumsal, yönetimsel ve ekonomik krizlerin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Sözü edilen olumsuzluklar, insanların yaşadıkları çevreyi, coğrafyayı ve gezegeni de olumsuz etkilemiş olup dahası bu alanların geleceğini de tehdit etme noktasına gelmiştir. Bu durum hem bireyleri hem de toplumları bir çözüm aramaya yöneltmiştir. Bu noktada ise "sürdürülebilirlik" kavramı ve bu kavram çevresinde oluşturulan anlayışlar ve yaklaşımlar, bir can simidi olarak görülmeye başlanmıştır. Bu çalışmada, öncelikle ele alınan sürdürülebilirlik kavramının daha iyi anlaşılması adına tanımı ve tarihsel gelişiminden bahsedilmiştir. Daha sonra kitabın diğer bölümlerinin de daha net okunabilmesi için sürdürülebilirlik ile ilgili temel kavramlara değinilmiştir. İlerleyen kısımda ise sürdürülebilirliğin muhasebe alanındaki yansımaları ile çoğunlukla birbiri yerine kullanılan ESG ve sürdürülebilirlik arasındaki ayrım ele alınmakta, raporlama standartları hakkında açıklamalar yapılmaktadır. Ayrıca sürdürülebilirliğin finans alanındaki yansımalarına ilişkin değerlendirmelerde de bulunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Muhasebe, Finans

[1] Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü ORCID: 0000-0003-2192-0669 e-posta: serapkurt@trakya.edu.tr

bir parçası olarak görmektedir. İşletmeler sürdürülebilirliği hem kendi faaliyetlerini optimize etmek hem de toplumsal ve çevresel fayda yaratmak için bir fırsat olarak değerlendirmektedirler. Şirketin sürdürülebilirlik uygulamalarına ilişkin olarak paydaşlarla şeffaf bir şekilde iletişim kurmasının aracı, sürdürülebilirlikle ilgili bilgiler ve açıklamalar içeren raporlar yayınlamasıdır. Raporlama sürecinde teknolojik gelişmelerden faydalanılması önemlidir. Raporlarda yer alan bilgilerin güvenirliğini artırmak için güvence hizmetlerinden faydalanılarak hesap verebilirlik geliştirilmelidir. Kamu sektörü kuruluşları da daha geniş sürdürülebilirlik bağlamındaki rollerini analiz etmekle ilgilenmektedir. Bazı ülkelerde, sürdürülebilirlik bilgileri kamu sektörü ulusal hesaplarına, sürdürülebilir kalkınma stratejilerine ve politikaların veya yasaların etki değerlendirmelerine dâhil edilmiştir. Bunların yanı sıra, sürdürülebilirlik, bir kamu kuruluşunun eylemlerinin sürdürülebilirlik sonuçlarına odaklanarak örgütsel düzeyde de açıklanabilmektedir (INTOSAI, 2013). Şirketlerin ve hükûmetlerin sürdürülebilirlik ve ESG ile ilgili gelişmeleri yakından takip etmesi gerekmektedir.

Sürdürülebilirlik, kaynakların daha verimli kullanımını gerektirmesi nedeniyle şirketlerin faaliyetlerinde daha az kaynak kullanmaları, atıkları azaltmaları ve çevre üzerindeki etkilerini azaltmaları anlamına gelmektedir. Bu nedenle, sürdürülebilirlik, şirketlerin kaynaklarını daha etkili kullanmalarına ve böylece maliyetlerini azaltmalarına yardımcı olmaktadır. Risk yönetiminde sürdürülebilirlik ve ESG ile ilgili riskler göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca sürdürülebilirlik, şirketlerin performanslarını ve yatırım kararlarını etkileyen önemli bir faktördür. Yatırımcılar, sadece finansal performansları değil, aynı zamanda işletmelerin çevresel ve sosyal performanslarını da dikkate alarak yatırım yaparlar. Bu nedenle, işletmelerin sürdürülebilirlik ve ESG performansı, yatırımcıların kararlarını etkileyebilmektedir.

Kaynakça

Abdulai, D., Knauf, O. ve O'Riordan, L. (2020). Achieving sustainable development goals 2030 in Africa: a critical review of the sustainability of western approaches. S. O. I. René, S. Liangrong ve Zu (Ed.), *CSR, sustainability, ethics & governance* (s. 3-44) içinde. Springer.

ACFE ve Grant Thornton. (2022). *Managing fraud risks in an evolving ESG environment.*

Baste, I. A. ve Watson, R. T. (2022). Tackling the climate, biodiversity and pollution emergencies by making peace with nature 50 years after the Stockholm Conference. *Global Environmental Change*. Elsevier Ltd.

BBC Türkçe. (2021). İklim sözlüğü: krizi ve çözüm önerilerini anlamak için bilmeniz gereken 15 kavram. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58161113

Boffo, R. ve Patalano, R. (2020). *ESG investing: practices, progress and challenges*. www.oecd.org/finance/ESG-Investing-Practices-Progress-and-Challenges.pdf

Borsa İstanbul. (2014). *Şirketler için sürdürülebilirlik rehberi*.

Borsa İstanbul. (2022). *Şirketler için iklim raporlama rehberi*.

Bozloğan, R. (2005). Sürdürülebilir gelişme düşüncesinin tarihsel arka planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 1011-1028.

Böhringer, C. (2003). *The Kyoto Protocol: a review and perspectives*. *Oxford Review of Economic Policy*, *19*(3), 451-466.

Bradley, B. (2021). *ESG Investing*. John Wiley & Sons, Inc.

Clouds On Mars. (2021). Sustainability analytics services. https://cloudsonmars.com/sustainability-analytics

Colombo, U. (2001). *The Club of Rome and sustainable development*. *Futures*, *33*(1), 7-11.

Craig, F., Gilbert, B., LeBlanc, B., Ballou, B. ve Heitger, D. L. (2013). *Integrating the triple bottom line into an enterprise risk management program*. COSO.

Elkington, J. (1994). Towards the sustainable corporation: win-win-win business strategies for sustainable development. *California Management Review*, *36*(2), 90-100.

Elkington, J. (1997). *Cannibals with forks: the triple bottom line of 21th century business*. Capstone Publishing.

Ellis, M. (2020). ESG vs. sustainability: what's the difference? *Measurable*. 9 https://www.measurabl.com/esg-vs-sustainability-whats-the-difference

European Parliament. (2022). Circular economy: definition, importance and benefits. https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/economy/20151201STO05603/circular-economy-definition-importance-and-benefits

GEF. (2018). *Introduction green finance*.

GIC, EDB ve McKinsey & Company. (2021). *Putting carbon markets to work on the path to net zero - how investors can help decarbonise the economy and manage risk-adjusted returns*.

Global Compact Türkiye (2023). *UN Global Compact*. https://www.globalcomp actturkiye.org/un-global-compact

Green Business Bureau. (2021). *ESG and sustainability: your 101 guide for understanding corporate sustainability*. https://greenbusinessbureau.com/topics/sustainability-benefits-topics/esg-and-sustainability-your-101-guide-for-understanding-corporate-sustainability

GRI. (2023). *GRI - sustainable development*. https://www.globalreporting.org/public-policy-partnerships/sustainable-development

GRI. (2023). *GRI - Mission & history*. https://www.globalreporting.org/about-gri/mission-history

Heinberg, R. (2010). *The post carbon reader series: foundation concepts what is sustainability?* http://www.postcarbonreader.com

Hotelling, H. (1931). The economics of exhaustible resources. *Journal of political Economy*, *39*(2), 137-175.

ICAEW. (2022). *New standards for sustainability reporting*. https://www.icaew.com/technical/audit-and-assurance/faculty/audit-and-beyond/audit-and-beyond-2022/audit-and-beyond-may-2022/new-standards-for-sustainability-reporting

ICAEW. (2023). Sustainability and climate change. Technical. *ICAEW*. https://www.icaew.com/technical/sustainability

IFAC. (2019). *Future-fit accountants: roles for the next decade*. https://www.ifac.org/system/files/publications/files/IFAC-Future-Fit-Accountant-ROLES-V5-Singles.pdf

IFAC, AICPA ve CIMA. (2023). *The state of play: sustainability disclosure & assurance, 2019-2021 trends & analysis*.

IFC. (2017). *Green finance - a bottom-up approach to track existing flows*.

IFC. (2022). Impact investing at IFC. *Impact Principles*.

INTOSAI. (2013). *Sustainability reporting: concepts, frameworks and the role of supreme*.

İSO. (2014). *GRI G4 guidelines and ISO 26000:2010 how to use the GRI G4 guidelines and ISO 26000 in conjunction*

KPMG. (2022). *Big shifts, small steps*.

Kuhlman, T. ve Farrington, J. (2010). What is sustainability? *Sustainability*. *2*(11), 3436-3448.

Kurt, E. S. ve Cavlak, H. (2022). Türkiye'deki kurumsal raporlama ekosistemi üzerine değerlendirmeler. *Denetişim*, (25), 5-26.

Leonie, J. (2022). *No, ESG is not the same as sustainability*. KPMG Netherlands. https://kpmg.com/nl/en/blogs/home/posts/2022/07/no-esg-is-not-the-same-as-sustainability.html

Lutkevich, B. (2022). ESG vs. CSR vs. sustainability: what's the difference? *Techarget*. https://www.techtarget.com/whatis/feature/ESG-vs-CSR-vs-sustainability-Whats-the-difference

Meadows, D., Meadows, D., Randers, J. ve Behrens III, W. W. (1972). *The limits to growth: a report to the Club of Rome (1972)*.

Niemoller, J. (2021). *Sustainability vs ESG: what's the difference, and why does it matter?*

OECD. (2019). *Social impact investment: the impact imperative for sustainable development*.

Paglia, E. (2021). The Swedish initiative and the 1972 Stockholm Conference: the decisive role of science diplomacy in the emergence of global environmental governance. *Humanities and Social Sciences Communications*, *8*(1), 1-10.

Ranjbari, M., Shams Esfandabadi, Z., Zanetti, M. C., Scagnelli, S. D., Siebers, P. O., Aghbashlo, M., … Tabatabaei, M. (2021). Three pillars of sustainability in the wake of COVID-19: a systematic review and future research agenda for sustainable development. *Journal of Cleaner Production*, *297*, 126660.

Sachs, J. D., Woo, W. T., Yoshino, N. ve Taghizadeh-Hesary, F. (2019). Why is green finance important? *ADBI Working Paper*, (917), 1-9.

SDGS. (2023). The 17 goals | sustainable development. https://sdgs.un.org/goals

SKD. (2016). *100 maddede sürdürülebilirlik rehberi*.

Sustainable Stock Exchanges Initiative. (2019). *About* https://sseinitiative.org

Swiss Re. (2017). *Responsible investments - shaping the future of investing*.

TEMA. (2023). *İklim sözlüğü*.

Townsend, B. (2020). From SRI to ESG: the origins of socially responsible and sustainable investing. *The Journal of Impact & ESG Investing*, *Fall*, 1-16.

TSKB. (2022). *TSKB sorumlu sürdürülebilirlik iletişimi kılavuzu*. https://www.tskb .com.tr/uploads/file/tskb-sorumlu-iletisim-ve-pazarlama-politikasi-072.pdf

TÜRMOB. (2022). *Sürdürülebilirlik ve iklim sözlüğü*. https://online.fliphtml5.com/nitus/ pwwa/#p=1

TÜRMOB. (2022). *Dünya Muhasebeciler Kongresi (WCOA 2022)*. www.turmob.org.tr

UN Global Compact. (2023). *Homepage*. https://unglobalcompact.org

UN Global Compact. (2023). *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları*. https://www.glo balcompactturkiye.org/surdurulebilir-kalkinma-amaclari

UN PRI. (2022). What is responsible investment? *Introductory guides to responsible investment*. https://www.unpri.org/introductory-guides-to-responsible-investment/what-is-responsible-investment/4780.article

UN PRI. (2023). *About the PRI.* https://www.unpri.org/about-us/about-the-pri

UNEP. (2011). *Governing Council of the United Nations Environment Programme*.

United Nations. (2023). *The Paris Agreement*. https://www.un.org/en/climatechange/paris-agreement

WCED. (1987). *Our Common Future*. https://sustainabledevelopment.un.org/content/ documents/5987our-common-future.pdf

Bölüm 2

Bütçelemeye Çevresel Bir Yaklaşım: Yeşil Bütçe

Yasin Cebeci[1]

Özet

Devletlerin ya da işletmelerin koydukları hedefe ulaşmak adına belirli bir dönemde elde edilecek kaynakları ve bunların kullanım yerlerini gösteren nicel bir planı temsil eden bütçenin oluşturulması, zaman ve maliyet açısından zorlu olsa da yapıldığı takdirde çok önemli kazanımlar sağlamaktadır. Bunun yanı sıra süreçte çevresel hususlar göz önünde bulundurulduğunda elde edilecek kazanımlar daha geniş bir alana yayılmaktadır. Çevresel kaygıları da dikkate alan çevreye duyarlı bütçeleme olarak nitelendirilen "yeşil bütçe", iklim ve çevre bakış açısını bütçeye entegre etmektedir. Diğer taraftan yeşil bütçe her ne kadar daha çok devlet bütçelerinde kullanılsa da işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk girişimlerini tamamlayan yenilikçi bir kavram olarak da kullanılmaktadır. İster devlet ister özel işletme olsun bu bütçe yaklaşımını benimseyen örgütlerin sürdürülebilir büyüme konusunda önemli bir adım atacağı ve rekabet üstünlüğü başta olmak üzere çeşitli faydalar elde edebileceği ifade edilmektedir. Bu çalışmada hükûmetlerin çevre ile ilgili yapacakları eylemlere yer verdikleri yeşil bütçe kavramı incelenmiştir. Bu bağlamda ilk önce bütçe kavramı açıklanmıştır. Ardından yeşil bütçe kavramına değinilmiş ve yeşil bütçenin yapıtaşları açıklanmıştır. Son olarak bütçe bileşenlerini iklim ve çevresel etkileri bakımından sınıflandıran ve hükûmetlerin yeşil eylemlerine dair bir bilgi sunan bütçe etiketleme açıklanmıştır. İlgililer için teorik olarak kavramsal bir çerçeve sunulmaktadır. İlerleyen çalışmalarda hem devletlerin hem de işletmelerin yeşil bütçe sürecine ilişkin uygulamalarının örnek olay vb. yöntemler ile somut hâle getirilmesinin konu hakkında mevcut olan önemli bir boşluğu dolduracağı ve faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bütçe, Yeşil Bütçe, Bütçe Etiketleme, OECD

[1] Marmara Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü ORCID: 0000-0002-0110-8625 e-posta: yasin.cebeci@marmara.edu.tr

Kaynakça

Ağcakaya, S. ve Kaya, I. (2022). Sürdürülebilir kalkınma ve yeşil ekonomi perspektifinden yeşil maliye politikaları uygulamaları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *31*(2), 512-525. https://doi.org/10.35379/cusosbil.1123783

Altınöz, B. (2015). Sürdürülebilir kalkınma sürecinde kamu bütçesinin önemi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *30*(1), 223-256. https://dergipark.org.tr/en/pub/deuiibfd/issue/22716/242451

Altunal, I. (2016). Sürdürülebilirlik çalışmalarına farklı bir yaklaşım: yeşil bütçeleme. N. Kurnaz (Ed.), *Muhasebe bakış açısıyla sürdürülebilirlik ve raporlama üzerine seçme yazılar* (s. 259-269) içinde. Eğitim Yayınevi.

Avcı, M. (2022). OECD ülkelerinde yeşil bütçe girişimleri ne durumda? Kanıtların değerlendirilmesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, *20*(46), 885-914. https://doi.org/10.35408/COMUYBD.1151646

Bency, S. (2020). Green budgeting : an innovative apparatus for corporate social responsibility. *Mukt Shabd Journal*, *9*(4), 389-391.

Blazey, A. ve Lelong, M. (2022). Green budgeting: a way forward. *OECD Journal on Budgeting*, *22*(2), 1-19. https://doi.org/10.1787/DC7AC5A7-EN

Brewer, P. C., Garrison, R. H. ve Noreen, E. (2010). *Introduction to managerial accounting*. McGraw-Hill. https://doi.org/10.4135/9781412964289.n608

Crosson, S. V. ve Needles, E. B. (2011). *Managerial accounting*. South-Western Cengage Learning.

Doğan, A. ve Coşkun, M. E. (2021). Çevreye duyarlı bütçe: Avrupa Birilği ve Türkiye değerlendirmesi. *Turkuaz Uluslararası Sosyo-Ekonomik Stratejik Araştırmalar Dergisi*, *3*(1), 17-38.

Edmonds, T. P., Tsay, B.-Y. ve Olds, P. R. (2011). *Fundamental managerial accounting concepts*. McGraw-Hill/Irwin.

Ergen, Z. (2021). Ekolojik dengeyle uyumlu yeşil bütçeler ve yerel yönetim uygulamaları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *30*(2), 62-73. https://doi.org/10.35379/cusosbil.944665

Giritli, N. ve Koçak, B. (2021). Yeşil bütçe uygulamaları ve KKTC değerlendirmesi. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, *12*(1), 40-64. https://dergipark.org.tr/en/pub/euljss/issue/64119/970635

Günay, H. F. (2022). Yeşil bütçeleme yaklaşımı: dünyadan örnekler ve Türkiye ekseninden değerlendirilmesi. A. Karaca (Ed.), *Sosyal, beşeri ve idari bilimler alanında uluslararası araştırmalar XI* (s. 57-74) içinde. Eğitim Yayınevi.

Horngren, C. T., Harrison, W. T. J. ve Oliver, M. S. (2012). *Financial & managerial accounting*. Prentice Hall.

Kılıçer, E. (2016). Çevreye duyarlı bütçeleme. *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, *6*(2), 37-53.

Kohlhaas, M. (1999). Green budget reform: macroeconomic impacts and impacts on innovation. K. Schlegelmilch (Ed.), *Green budget reform in Europe* (s. 23-32) içinde. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-58637-8

Marinheiro, C., Sousa, A. ve Pinheiro, A. (2022). The climate dimension of fiscal policy sustainability: best practices in green budgeting and lessons for Portugal. *Conselho das Financas Publicas* (Sayı 01) içinde. https://ideas.repec.org/p/alf/wpaper/2022-01.html

OECD. (2021a). *Green budget tagging: introductory guidance & principles*. https://doi.org/10.1787/fe7bfcc4-en

OECD. (2021b). Green budgeting framework: highlights. *Paris Collaborative on Green Budgeting*. www.oecd.org/environment/green-budgeting/

OECD. (2021c). *Green budgeting in OECD countries*. OECD Publishing. https://doi.org/https://doi.org/10.1787/acf5d047-en

Petrie, M. (2022). Integrating economic and environmental policy. *Policy Quarterly*, *18*(2), 10-17. https://doi.org/10.26686/PQ.V18I2.7569

Tandırcıoğlu, H. ve Yapıcı, F. (2016). Vergi küreselleşme sürecinde postmodern bütçe yaklaşımlarına toplu bir bakış. *Vergi Raporu*, *206*, 38-62.

Warren, C. S., Reeve, J. M. ve Duchac, J. E. (2009). *Managerial accouting*. South-Western Cengage Learning.

Bölüm 3

Sürdürülebilirlik Raporlarında Güvence Denetimi

Sezer Külah[1]

Özet

Zamanında, doğru ve ilgili sürdürülebilirlik bilgilerine olan talep son yıllarda önemli ölçüde artmıştır. Yatırımcılar, düzenleyiciler ve değerlendiriciler, sürdürülebilirlik açıklamalarının uygun süreçler ve kontrollerle yapıldığına ve sağlanan bilgilerin doğru ve güvenilir olduğuna dair güvence taleplerini her geçen gün arttırmaktadırlar ve güvence standartları muhtemelen bilgilerin daha titiz bir şekilde incelenmesine ve önemli yanlışlık içermediğine ilişkin makul bir güvence sağlanmasına olan ihtiyaç da şüphesiz artacaktır. Günümüzde, üçüncü bir tarafça güvence sağlanan sürdürülebilirlik raporlarının sayısında bir artış eğilimi vardır. İşletmeler, paydaşlarına kurumun sürdürülebilirlik raporlamasına verdiği önemi göstermekte, sürdürülebilirlik raporlamasıyla ilgili iç kontrolleri ve raporlama sistemlerini güçlendirmekte, yönetim kurulu düzeyinde sürdürülebilirlik bilgilerinin önemi konusunda farkındalığı arttırmakta ve daha yüksek kaliteli sürdürülebilirlik bilgilerine dayalı daha iyi karar alma süreçlerini teşvik etmektedirler. Sürdürülebilirlik raporlaması ve sürdürülebilirlik raporlarına yönelik güvence verilmesi, kuruluşlar tarafından paydaşlarına hesap verebilirlik sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde sürdürülebilirlik konusunda büyük endişe duyan sektörlerde faaliyet gösteren şirketlerin güvence beyanı yayınlama olasılığının daha yüksek olduğu bazı çalışmalarda ortaya konulmuştur. Sürdürülebilirlik raporlarında güvence denetiminin güvenilirliği konusunda ilgili raporların objektif bir biçimde hazırlanması hususundaki endişeler dolayısıyla bu düşük güvenilirliği arttırmak amacıyla sürdürülebilirlik güvencesi olarak bilinen harici bir doğrulama getirilmesi çok önemlidir. Bu bölümün amacı genel olarak kuruluşların sürdürülebilirlik performanslarını nasıl ele aldıkları ve sürdürülebilirlik raporlarında nasıl sunulduğu hakkında bilgi sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Güvence Denetimi

[1] Marmara Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü ORCID: 0000-0002-2478-4693 e-posta: sezer.kulah@marmara.edu.tr

ve olmayan 600'ün üzerinde Avrupa şirketinden oluşan eşleştirilmiş bir örneklem için sonuçlar, güvence sürecinin yüksek kaliteli tasarımının bilgi asimetrisi düzeyini azalttığını göstermektedir. Yüksek bir güvence seviyesini kanıtlayan bir güvence süreci bilgi asimetrisini azaltırken, yalnızca orta düzeyde bir güvence seviyesi sağlayan bir güvence süreci yetersizdir. Güvence sağlayıcının sayısal verilerin ayrıntılarına ilişkin testler gerçekleştirmesi bilgi asimetrisini daha da azaltır. Sürdürülebilirlik raporlamasına ilişkin düzenlemeleri olmayan ülkeler için, toplu göstergelerin analitik testlerinin, güvence sağlayıcının yetkinliklerinin tanımının ve sürdürülebilirlik güvencesine özgü iş adımlarının tanımının da bilgi asimetrilerinin azaltılmasına katkıda bulunduğuna dair kanıtlar bazı çalışmalarda gösterilmiştir (Fuhrmann vd., 2017).

Uluslararası bir örneklemin 2007-2016 dönemine ait verilerinin analizi, açıklama kalitesinin değer uygunluğu fikrini önemli ölçüde desteklemektedir. Firmanın sürdürülebilirlik girişimleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olmanın finansal erişimi kolaylaştırdığını düşünülmektedir. Ayrıca, sürdürülebilirlik açıklamasının kalitesi ve dış güvencesi, açıklama ve finansmana erişim arasındaki ilişkiyi daha da güçlendirmektedir (García-Sánchez vd., 2019). Sürdürülebilirlik raporları üzerinde yapılacak çalışmalarda da öngörülen güvence hizmetlerinin finansmana erişimi güçlendireceği görüşünün desteklenebileceği ifade edilebilir. Güvence hizmetlerinin sunulduğu diğer alanlarda olduğu gibi sürdürülebilirlik raporlarında da en büyük engel maliyet konusudur. Bu sorun ilgili raporların uzun vadede topluma ve ekonomilere sağlayacağı fayda düşünüldüğünde etkisinin sınırlı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

AICPA ve GRI. (2020). *FAQs on external assurance of sustainability reporting*. https://us.aicpa.org/content/dam/aicpa/interestareas/businessindustryandgovernment/resources/sustainability/downloadabledocuments/sustainability-faqs.pdf

Alsahali, K. F. ve Malagueño, R. (2022). An empirical study of sustainability reporting assurance: current trends and new insights. *Journal of Accounting & Organizational Change*, *18*(5), 617-642. https://doi.org/10.1108/JAOC-05-2020-0060

Arens, A. A., Elder, R. J. ve Beasley, M. S. (2020). *Auditing and assurance services*. Pearson.

Boiral, O. ve Heras-Saizarbitoria, I. (2020). Sustainability reporting assurance: creating stakeholder accountability through hyperreality? *Journal of Cleaner Production*, *243*, 118596. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.118596

Boiral, O., Heras-Saizarbitoria, I. ve Brotherton, M.-C. (2019). Professionalizing the assurance of sustainability reports: the auditors' perspective. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, *33*(2), 309-334. https://doi.org/10.1108/AAAJ-03-2019-3918

Braam, G. ve Peeters, R. (2018). Corporate sustainability performance and assurance on sustainability reports: diffusion of accounting practices in the realm of sustainable development. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, *25*(2), 164-181. https://doi.org/10.1002/csr.1447

Chen, P.-C., Ballou, B., Grenier, J. H. ve Heitger, D. L. (2019). Sustainability assurance's link to reporting quality. *Journal of Accountancy*, *Online*. https://www.journalofaccountancy.com/news/2019/oct/sustainability-assurance-link-to-reporting-quality-201919354.html

Cohen, J. R. ve Simnett, R. (2015). CSR and assurance services: a research agenda. *Auditing*, *34*(1), 59-74. https://doi.org/10.2308/ajpt-50876

Commissions, T. B. of the I. O. of S. (2022). *The Board of the International Organization of Securities Commissions.* Issue February.

Cooper, S. ve Owen, D. (2014). Independent assurance of sustainability reports. J. Bebbington, J. Unerman ve B. O'Dwyer (Ed.), *Sustainability accounting and accountability* (s. 72-85) içinde. Routledge.

Emerick, D. (2022). *What is sustainability report assurance?* ESG | The Report. https://www.esgthereport.com/what-is-esg/the-g-in-esg/what-is-sustainability-report-assurance/#:~:text=Sustainability%20Report%20Assurance%20might%20seem, what%20they%20say%20is%20true

Fermin, M. B. (2022). *Why ESG sustainability report assurance matters to your business*. SGS News. https://www.sgs.com/en-id/news/2022/03/why-esg-sustainability-report-assurance-matters-to-your-business

Filosa, M., Alqaseer, F. ve McGovern, M. (2021). The state of U.S. sustainability reporting. *Harvard Law School Forum on Corporate Governance*. https://corpgov.law.harvard.edu/2021/11/02/the-state-of-u-s-sustainability-reporting

Fuhrmann, S., Ott, C., Looks, E. ve Guenther, T. W. (2017). The contents of assurance statements for sustainability reports and information asymmetry. *Accounting and Business Research*, *47*(4), 369-400. https://doi.org/10.1080/00014788.2016.1263550

García-Sánchez, I., Hussain, N., Martínez-Ferrero, J. ve Ruiz-Barbadillo, E. (2019). Impact of disclosure and assurance quality of corporate sustainability reports on access to finance. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, *26*(4), 832-848. https://doi.org/10.1002/csr.1724

GRI. (2013). *The external assurance of sustainability reporting*.

Haysler, N. (2020). *What is sustainability assurance?* Point Advisory Publications. https://pointadvisory.com/what-is-sustainability-assurance

Herda, D. N., Taylor, M. E. ve Winterbotham, G. (2014). The effect of country-level investor protection on the voluntary assurance of sustainability reports. *Journal of International Financial Management & Accounting*, *25*(2), 209-236. https://doi.org/10.1111/jifm.12018

Herzig, C. ve Schaltegger, S. (2011). Corporate sustainability reporting. J. Godemann & G. Michelsen (Ed.), *Sustainability communication: ınterdisciplinary perspectives and theoretical foundations* (s. 151-169) içinde. Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-94-007-1697-1_14

Hodge, K., Subramaniam, N. ve Stewart, J. (2009). Assurance of sustainability reports: impact on report users' confidence and perceptions of information credibility. *Australian Accounting Review*, *19*(3), 178-194. https://doi.org/10.1111/j.1835-2561.2009.00056.x

IAASB. (2022). *Sustainability assurance*. Focus Areas. https://www.iaasb.org/focus-areas/sustainability-assurance

ICAEW. (2010). *Sustainability assurance: your choice*.

IESBA. (2022). *Sustainability reporting and assurance: a focus on ethics and independence*. Focus Areas. https://www.ethicsboard.org/focus-areas/sustainability-reporting-and-assurance

IFAC. (2023). *The state of play in sustainability assurance*. IFAC Content Series (Contributing to the Global Economy). https://www.ifac.org/knowledge-gateway/contributing-global-economy/discussion/state-play-sustainability-assurance

IFAC, AICPA ve CIMA. (2023). *The state of play: sustainability disclosure & assurance (2019-2021 trends & analysis)*.

Junior, R. M., Best, P. J. ve Cotter, J. (2014). Sustainability reporting and assurance: a historical analysis on a world-wide phenomenon. *Journal of Business Ethics*, *120*(1), 1-11. https://doi.org/10.1007/s10551-013-1637-y

KPMG. (2021). *Assurance over ESG disclosures - building corporate trust through in-depth reporting*. Insights. https://kpmg.com/ie/en/home/insights/2021/04/assurance-over-esg-disclosures-sustainable-finance.html

Laine, M., Tregidga, H. ve Unerman, J. (2022). *Sustainability accounting and accountability*. Routledge.

Lobo, G., Homroy, S. ve Zengin-Karaibrahimoğlu, Y. (2022). What do we know about sustainability reporting assurance quality? *The British Accounting Review*, *Call for papers*.

Manetti, G. ve Toccafondi, S. (2012). The role of stakeholders in sustainability reporting assurance. *Journal of Business Ethics*, *107*(3), 363-377. https://doi.org/10.1007/s10551-011-1044-1

Martínez-Ferrero, J. ve García-Sánchez, I.-M. (2017). Coercive, normative and mimetic isomorphism as determinants of the voluntary assurance of sustainability reports. *International Business Review*, *26*(1), 102-118. https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2016.05.009

Marx, B. ve van Dyk, V. (2011). Sustainability reporting and assurance. *Meditari Accountancy Research*, *19*(1/2), 39-55. https://doi.org/10.1108/10222521111178628

Miralles Quirós, M. M., Miralles Quirós, J. L. ve Daza Izquierdo, J. (2021). The assurance of sustainability reports and their impact on stock market prices. *Cuadernos de Gestión*, *21*(1), 47-60. https://doi.org/10.5295/cdg.201262mm

Perego, P. (2009). *Causes and consequences of choosing different assurance providers: an international study of sustainability reporting*. *26*(3), 412-425.

PwC. (2022). *Sustainability assurance - building trust in sustainability*.

Rao, S. S. (2012). *Corporate sustainability reporting: investigation of assurance process, assurance characteristics and assurance frameworks used*. Dissertation, University of Kansas.

Reimsbach, D., Hahn, R. ve Gürtürk, A. (2018). Integrated reporting and assurance of sustainability information: an experimental study on professional investors' information processing. *European Accounting Review*, *27*(3), 559-581. https://doi.org/10.1080/09638180.2016.1273787

Ruhnke, K. ve Gabriel, A. (2013). Determinants of voluntary assurance on sustainability reports: an empirical analysis. *Journal of Business Economics*, *83*(9), 1063-1091. https://doi.org/10.1007/s11573-013-0686-0

Sìmnett, R., Vanstraelen, A. ve Chua, W. F. (2009). Assurance on sustainability reports: an international comparison. *Accounting Review*, *84*(3), 937-967. https://doi.org/10.2308/accr.2009.84.3.937

Simnett, R., Vanstraelen, A. ve Chua, W. F. (2009). Assurance on sustainability reports: an international comparison. *The Accounting Review*, *84*(3), 937-967. https://doi.org/10.2308/accr.2009.84.3.937

Threlfall, R., King, A., Shulman, J. ve Bartels, W. (2020). *The KPMG survey of sustainability reporting 2020*. KPMG.

WBCSD. (2020). *UNCTAD - ISAR - WBCSD webinar assurance on sustainability reports: current practices and challenges*. Webinars. https://www.wbcsd.org/Overview/Events/Webinars/UNCTAD-ISAR-WBCSD-Webinar-Assurance-on-Sustainability-Reports-Current-Practices-and-Challenges

Bölüm 4

Sınırda Karbon Düzenlemesinin Mali Niteliği ve Sürdürülebilir Ticaret Bağlamında Etkileri

Raşit Gültekin[1]

Özet

Avrupa Birliği sınırda karbon düzenlemesi, çevre temalı küresel girişimlerden hareketle, iklim değişikliğine neden karbon emisyonunun sıfırlanarak Avrupa'nın ilk karbon nötr kıta olması hedefine yönelik somut bir adımdır. Sınırda karbon düzenlemesi, çevresel amaçları ve sonuçları bağlamında bölgesel ve daha da önemlisi küresel düzeyde olumlu etkileri olabilecek bir mali araç niteliği taşısa da içerdiği karbon hesaplama tekniği ve Dünya Ticaret Örgütü himayesinde uygulama alanı bulan çok taraflı ticaret kurallarına uygunluğu bakımından tartışmaya açıktır. Düzenlemenin mevcut hâliyle uluslararası ticaret önünde engel olma ve Avrupa Birliği ile ticaret ortağı olan ülkeler arasında ticaret savaşlarına neden olma potansiyeli yüksektir. Dolayısıyla sınırda karbon düzenlemesinin mali yük niteliği ve uluslararası ticarete etkileri bakımından incelenmesi ve sorunlu alanlarına ışık tutulması önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı Avrupa Birliği sınırda karbon düzenlemesinin genel çerçevesinden hareketle mali niteliğinin ortaya konulabilmesi için vergi teorisi ve uygulamaları karşısındaki durumunu ve uluslararası ticaret ve sürdürülebilirlik perspektifinden olası etkilerini incelemektir. Çalışma, amacına ve kapsamına uygun şekilde literatür ve mevzuat taraması şeklinde yürütülmüştür. Çalışma neticesinde sınırda karbon düzenlemesinin mali içeriğinin karbon tarifesi şeklinde uygulanacak bir gümrük vergisi olması gerektiği; ancak içerdiği belirsizliklerin giderilmesi için tasarımının ve usul kurallarının çok taraflı ticaret kurallarına uyacak şekilde gözden geçirilmesinin yerinde olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sınırda Karbon Düzenlemesi, Uluslararası Ticaret, Karbon Vergileri, Gümrük Vergileri, Sürdürülebilirlik

[1] Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü ORCID: 0000-0001-8390-327X e-posta: rasitgultekin@trakya.edu.tr

ilgili olumlu ancak uluslararası ticaretin işleyişi açısından olumsuz sonuçlar doğurma ihtimalinin yüksek olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

Aksoy, Ş. (1998). *Kamu maliyesi*. Filiz Kitabevi.

Alıcı, B. ve Yıldız, H. (2012). Küresel kamusal bir mal olan çevrenin korunmasında karbon vergisi ve etkinliği. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 55-64.

Altınbay, A. ve Golacan, M. (2016). Küresel ısınma sorununa muhasebecilerin bakışı: karbon muhasebesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5*(7), 2106-2119.

Bozhan, Ş. (2021). Karbon vergisi uygulamasının Türkiye'ye ekonomik etkileri. https://www.ekoiq.com/karbon-vergisi-uygulamasinin-turkiyeye-ekonomik-etkileri

Brenton, P. ve Chemutai, V. (2021). *The trade and climate change nexus: the urgency and opportunities for developing countries*. World Bank Group Publications.

Canbay, T. (2009). D*ünyada vergileme anlayışındaki değişim (Antikçağdan günümüze)*. Dora Yayıncılık.

Çayırağası, F. (2022). Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ihracat ve sınırda karbon ayarlaması üzerine değerlendirme. *Vergi Raporu*, (276), 69-84.

Çelik, Y. ve Sofracı, İ. E. (2022). Sürdürülebilir kalkınma politikası aracı olarak çevre vergileri: Türkiye ve seçilmiş ülkelerde çevre vergilerinin değerlendirilmesi. *Bulletin of Economic Theory and Analysis, 7*(1), 1-31.

Çelikkaya, A. (2011). Avrupa Birliği üyesi ülkelerde çevre vergisi reformları ve Türkiye'deki durumun değerlendirilmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *11*(2), 97-120.

Dikmen, S. ve Çiçek, H. G. (2020). Avrupa Birliği'nde çevre vergisi gelirlerinin karşılaştırmalı analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (57), 57-88.

Duman, H., Özpeynirci, R., Yücenurşen, M. ve Bağcı, H. (2012). Karbon muhasebesi. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 12*(24), 105-119.

EC. (2001). *Environmental taxes - a statistical guide-2001 edition*, Office for Official Publications of the European Communities.

Eren, T. M. (2021). *Avrupa ekonomik entegrasyonu ve Avrupa'nın yeşil geleceği*, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No: 317.

Ferhatoğlu, E. (2003). *Avrupa Birliği'nde ortak çevre politikası çerçevesinde çevre vergileri*. http://emrahferhatoglu.net/.pdf

Figures, T., Gilbert, M., McAdoo, M. ve Voight, N. (2021, October 12). *The EU's carbon border tax will redefine global value chains*. https://www.bcg.com/publications/2021/eu-carbon-border-tax

Gültekin, R. (2019). Gümrük mevzuatında "Yeşil Gümrük" uygulamaları. *XI. Uluslararası Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Kongreler Serisi Bildiriler Kitabı*, 1096-1108.

Gültekin, R. (2022). Avrupa Birliği Sınırda Karbon Düzenlemesi ve Türkiye açısından bir değerlendirme. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, (8), 203-213.

Hotunluoğlu, H. ve Tekeli, R. (2007). Karbon vergisinin ekonomik analizi ve etkileri: karbon vergisinin emisyon azaltıcı etkisi var mı? *Sosyoekonomi*, (2), 108-126.

IMF/OECD. (2021, September). Tax policy and climate change-IMF/OECD report for the G20 Finance Ministers and Central Bank Governors. www.oecd.org/tax/tax-policy/imf-oecd-g20-report-tax-policy-and-climate-change.htm

Ireland, R. (2010). Implications for customs of climate change mitigation and adaptation policy options: a preliminary examination. *World Customs Journal, 4*(2), 21-36.

Jensen, M. F. (2020, October). How could trade measures being considered to mitigate climate change affect LDC exports. http://documents.worldbank.org/curated/en/How-Could-Trade-Measures-Being-Considered-to-Mitigate-Climate-Change-Affect-LDC-Exports

Karakoç, Y. (2016). Vergi gelirlerinin kamu giderlerinin karşılığı olması ilkesi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, *21*(2), 413-456.

Keen, M., Parry, I. ve Roaf, J. (2021, September). Border carbon adjustments: rationale, design and impact. IMF Working Paper. https://www.imf.org/en/Issues/2021/09/24/Border-Carbon-Adjustments-Rationale-Design-and-Impact-466176

OECD. (1996). *Implementation strategies for environmental taxes*, OECD Publications.

OECD. (2001). *Environmentally related taxes: issues and strategies*, OECD Publications.

OECD/EEA. (2001). *Database on instruments used for environmental policy and natural resources management.*

Öner, C. (2014). Çevre vergileri üzerine kavramsal bir deneme: terminoloji ve uyumlaştırma problemleri. *Ankara Barosu Dergisi*, (3), 135-157.

Öz, E. ve Kutbay, H. (2016). Ekolojik vergileme: seçilmiş bazı dünya ülkeleri ile Türkiye verilerinin karşılaştırılması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 11*(1), 247-271.

Özdemir, B. (2009). Küresel kirlenme sürdürülebilir ekonomik büyüme ve çevre vergileri. *Maliye Dergisi*, (156), 1-36.

Özkol, A. E. (1998). Çevre muhasebesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *13*(I), 15-26.

Öztürk, M. ve Öztürk, A. (2019). BMİDÇS'den Paris Anlaşması'na: Birleşmiş Milletler'in iklim değişikliğiyle mücadele çabaları. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *12*(4), 527-541.

PwC. (2021). Customs aspects of the Carbon Border Adjustment Mechanism. https://www.pwc.nl/en/insights-and-publications/tax-news/vat/customs-aspects-of-the-carbon-border-adjustment-mechanism.html

Seymen, D. (2005). Dış ticaret-çevre ilişkilerinin dengelenmesi: sürdürülebilir ticaret, teori ve Türkiye değerlendirmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7*(3), 99-127.

Toprak, D. (2006). Sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde çevre politikaları ve mali araçlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2*(4), 146-169.

Turhan, S. (2020). *Vergi teorisi ve politikası*. Filiz Kitabevi.

Tutar, F. (2011). Türkiye'de sürdürülebilir kalkınma bağlamında çevre, kalkınma ve ticaret. *Mevzuat Dergisi*, (166), 1-18.

Ubay, B. ve Bilgici, Y. (2021). Karbon fiyatlandırmasında emisyon ticaret sistemi ve önemi. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. *10*(1), 47-72.

UN. (2021). *United Nations handbook on carbon taxation for developing countries*, UN Publication.

UNEP. (2022). *Green customs guide to multilateral environmental agreements*, UN Publication.

Uyar, S. ve Cengiz, E. (2011). Karbon (sera gazı) muhasebesi. *Mali Çözüm Dergisi, 21*(105), 47-70.

Vargün, H. ve Ok, Ş. (2019). Yönetim kararları açısından karbon muhasebesi bilgilerinin önemi. *Mali Çözüm Dergisi, 29*(156), 73-88.

Vural, İ. Y. (2004). Ekolojik değişimin kamu maliyesine yansıması: iklim değişikliği, sürdürülebilir kalkınma ve karbon vergileri. C. C. Aktan, İ. Y. Vural ve D. Dileyici (Ed.). *Kamu maliyesinde çağdaş yaklaşımlar* (s. 153-168) içinde, Seçkin Yayıncılık.

WTO. (2022). *World Trade report 2022*. WTO Publications.

Yalçın, A. Z. (2016). Sürdürülebilir kalkınma için yeşil ekonomi düşüncesi ve mali politikalar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6*(1), 749-775.

Yerlikaya, G. K. (2003). Karbon vergisi. *AÜEHFD, VII*(1-2), 686-700.

Yıldız, S. (2017). Sürdürülebilir kalkınma için karbon vergisi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, *10*(3), 367-384.

Yılmaz, T. Z. ve Eser, L. Y. (2021). Avrupa Birliği ve Türkiye'de çevre vergileri ve bu vergilerden elde edilen gelirlerin analizi. *Mali Çözüm Dergisi, 31*(167), 107-133.

Yücel, F. (2003). Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında çevre korumanın ve ekonomik kalkınmanın karşıtlığı ve birlikteliği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11*(11), 100-120.

Bölüm 5

Sürdürülebilirlik Göstergeleri: Finansal Oranlar ve ESG Skorları Üzerine Bir Araştırma

Oğuz Yusuf Atasel[1]

Özet

Bu çalışmanın amacı, BIST100 Endeksi'nde yer alan verisine tam olarak ulaşılabilen bankalar dışındaki 14 işletmenin sürdürülebilirliğini etkileyen finansal oranlar (kârlılık, likidite, finansal etkinlik, finansal yapı/borç ödeme gücü) ile Environment (Çevresel), Social (Sosyal), Governance (Kurumsal Yönetim) - ESG skorlarını 2010-2020 yılları arasında incelemektir. Bu amaç doğrultusunda söz konusu işletmelerin finansal oranları ile ESG alt boyutlarındaki ve toplam ESG Skorları içerik analizi yöntemi yardımıyla araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre çevresel skoru en düşük işletmelerden biri olan BIMAS işletmesinin aktif ve özkaynak kârlılığının en yüksek değerlerde olduğu, net kâr marjı açısından ise en yüksek işletmelerden olan TTKOM işletmesinin sosyal, kurumsal yönetim ve toplam ESG skorunun en düşük değere sahip olduğu belirlenmiştir. Diğer taraftan aktif ve özkaynak kârlılık oranları düşük işletmeler arasında yer alan ARCLK, TUPRS gibi işletmelerin ESG boyutlarında ve toplam ESG skorlarında en yüksek değere ulaştığı tespit edilmiştir. Kârlılık oranları yüksek işletmeler arasında yer alan FROTO, TOASO gibi işletmelerin ESG boyutlarında ve toplam ESG skorlarında da en yüksek değerlere ulaştığı belirlenmiştir. ESG skoru başta olmak üzere alt boyutlarında yer alan çevresel ve sosyal skorları en yüksek işletmeler daha çok İmalat sektöründe faaliyet gösterdiği ve hammadde olarak doğal kaynaklardan yararlandığı söylenebilir. Buna binaen de söz konusu işletmelerin sorumlu üretim bilincinde hareket ederek ESG boyutlarında önemli açıklamalarda bulunduğu bundan dolayı da ilgili skorlarının yüksek olduğu ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Sürdürülebilirlik, Finansal Oranlar, ESG, BIST100

[1] Trabzon Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü ORCID: 0000-0003-1654-9850 e-posta: oguzatasel@hotmail.com

Kaynakça

Abdel-Maksoud, A. (2007). Performance measurement systems at operational level. Abdel-Maksoud, A. B. ve Abdel-Maksoud, A. (Ed.) *Studies in managerial and financial accounting volume 17 - non-financial performance measurement and management practices in manufacturing firms: a comparative international analysis* (s.13-34) içinde, JAI Press- Elsevier.

Akçakanat, Ö., Senal, S. ve Ateş, B. A. (2013). Türkiye Muhasebe Standartları çalışmalarının içerik analizi bakımından değerlendirilmesi (2004- 2011). *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, *5*(3), 1-8.

Almeyda, R. ve Darmansya, A. (2019). The influence of environmental, social, and governance (ESG) disclosure on firm financial performance. *IPTEK Journal of Proceedings Series*, *5*, 278-290. https://doi.org/10.12962/j23546026.y2019i5.6340

Altman, E. I. (1993). *Corporate financial distress and bankruptcy*. John Wiley & Sons, Inc.

Aras, G. ve Sarıoğlu, G. U. (2015). *Kurumsal raporlamada yeni dönem: entegre raporlama*. TÜSİAD Yayını, Yayın No: T/2015, 10-567.

Bobinaite, V. (2015). Financial sustainability of wind electricity sectors in the Baltic States. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *47*, 794-815.

Büchling, M. ve Maroun, W. (2021). Accounting for biodiversity and extinction: the case of South African National Parks, *Social and Environmental Accountability Journal*, *41*(1-2), 66-97. https://doi.org/10.1080/0969160X.2021.1889385

Can, I. ve Bakoğlu, R. (2021). Finansal sürdürülebilirliğin değerlendirilmesine yönelik bir model önerisi. *Istanbul Management Journal*, 91, 87-107. http://doi.org/10.26650/imj.2021.91.004

Castro, N. R. ve Chousa, J. P. (2006). An integrated framework for the financial analysis of sustainability. *Business Strategy and the Environment*, *15*(5), 322-333. https://doi.org/10.1002/bse.539

Duque-Grisales, E. ve Aguilera-Caracuel, J. (2021). Environmental, social and governance (ESG) scores and financial performance of Multilatinas: moderating effects of geographic international diversification and financial slack. *Journal of Business Ethics*, *168*(2), 315-334. https://doi.org/10.1007/s10551-019-04177-w

Gökçe, O. (2006). *İçerik analizi*. Siyasal Kitabevi.

Güneysu, Y. ve Atasel, O. Y. (2022). GRI 304: biyoçeşitlilik sürdürülebilirlik standardı kapsamında biyoçeşitlilik muhasebesi ve finansmanı. Aksoy, E. E. ve Çil Koçyiğit, S. (Ed.) *İklim değişikliği perspektifinden çevre muhasebesi ve finansı* (s. 65-83) içinde, Gazi Kitabevi.

Heijungs, R. (2022). Ratio, sum, or weighted sum? the curious case of BASF's Eco-efficiency analysis. *ACS Sustainable Chemistry & Engineering*, *10*(27), 8754-8762. https://doi.org/10.1021/acssuschemeng.2c01073

Huppes, G. ve Ishikawa, M. (2005). Eco-efficiency and its terminology. *Journal of Industrial Ecology*, *9*(4), 43-46.

Imhanzenobe, J. O. (2020). Managers' financial practices and financial sustainability of Nigerian manufacturing companies: which ratios matter most? *Cogent Economics & Finance*, *8*(1), 1-23, https://doi.org/10.1080/23322039.2020.1724241

KGK. (2022). UFRS S1 sürdürülebilirlikle ilgili finansal bilgilerin açıklanmasına ilişkin genel hükümler (taslak metin), https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/Surdurulebilirlik/S1%2030_11_2022.pdf

Landi, G. ve Sciarelli, M. (2019). Towards a more ethical market: the impact of ESG rating on corporate financial performance. *Social Responsibility Journal*, *15*(1), 11-27. https://doi.org/10.1108/SRJ-11-2017-0254

McLaren, J. I. ve Struwig, F. W. (2019). Financial ratios as indicators of financial sustainability at a South African University. *Journal of Contemporary Management*, *16*(2), 68-93. https://doi.org/10.35683/jcm19030.0027

Ngwakwe, C. C. ve Ambe, C. M. (2016). Business sustainability performance measurement: eco-ratio analysis. *Risk Governance & Control: Financial Markets and Institutions*, Special Issue "Macroeconomic Risks and State Governance" *6*(4), 516-520.

Nirino, N., Santoro, G., Miglietta, N. ve Quaglia, R. (2021). Corporate controversies and company's financial performance: exploring the moderating role of ESG practices. *Technological Forecasting and Social Change*, 162, 120341. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120341

Nollet, J., Filis, G. ve Mitrokostas, E. (2016). Corporate social responsibility and financial performance: a non-linear and disaggregated approach. *Economic Modelling*, *52*, 400-407. http://dx.doi.org/10.1016/j.econmod.2015.09.019

Parish, E. S., Daleb, V. H., Davisa M., Efroymsona, R. A., Hilliarda M. R., Jagera H., Klinea K. L. ve Xie F. (2021). An indicator-based approach to sustainable management of natural resources. Dunn, J. B. ve Balaprakash, P. (Ed.), *Data science applied to sustainability analysis* (s. 255-279) içinde, Elsevier Inc.

Saygili, E., Arslan, S. ve Birkan, A. O. (2021). ESG practices and corporate financial performance: evidence from Borsa Istanbul. *Borsa Istanbul Review*, *22*(3), 525-533, https://doi.org/10.1016/j.bir.2021.07.001

Shank, J. (1989). Strategic cost management: new wine, or just new bottles? *Journal of Management Accounting Research*, 1(1), 47–65.

Şahin, A. ve Ergün, B. (2018). Finansal sürdürülebilir büyüme oranı ve finansal oranlar: Borsa İstanbul imalat sanayi üzerinde bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *10*(1), 172-197.

Şeker, Y. ve Atasel, O. Y. (2021). Firmaların çevresel sürdürülebilirlik değerleri ve kurumsal yönetim derecelendirme notu: BİST Kurumsal Yönetim Endeksi'nde bir araştırma. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (39), 722-761. https://doi.org/10.14520/adyusbd.1009409

Şeker, Y. ve Atasel, O. Y. (2022). COVID-19 Pandemisinin BIST Ulaştırma Endeksi'ndeki şirketler üzerindeki etkilerine yönelik bir araştırma. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *11*(1), 52-74. https://doi.org/10.53306/klujfeas.1062837

Şeker, Y. ve Güngör, N. (2022). Does ESG performance impact financial performance? evidence from the utilities sector. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, *24*(MODAVICA Özel Sayısı), ÖS160-ÖS183. https://doi.org/10.31460/mbdd.1065217

Şeker, Y. ve Şengür, E. D. (2022). Çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim (ESG) performansı: uluslararası bir araştırma. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. *15*(2), 349-387.

Temiz, H., Şeker, Y. ve Özdemir, F. S. (2022). Sürdürülebilirlik raporlaması ve bağımsız güvence kararlarının belirleyicileri, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, *17*(3), 862-892. https://doi.org/10.17153/oguiibf.1147346

Umobong, A. A. (2015). Assessing the impact of liquidity and profitability ratios on growth of profits in pharmaceutical firms in Nigeria. *European Journal of Accounting, Auditing and Finance Research*, *3*(10), 97–114.

Velte, P. (2017). Does ESG performance have an impact on financial performance? evidence from Germany. *Journal of Global Responsibility*, *8*(2), 169–178. https://doi.org/10.1108/JGR-11-2016- 0029

Xie, J., Nozawa, W., Yagi, M., Fujii, H. ve Managi, S. (2019). Do environmental, social, and governance activities improve corporate financial performance? *Business Strategy and the Environment*, *28*(2), 286-300.

Yameen, M. ve Pervez, A. (2016). Impact of liquidity, solvency and efficiency on profitability of steel authority of India Limited. *International Journal of Accounting Research*, *2*(9), 25–31.

Zhao, C., Guo, Y., Yuan, J., Wu, M., Li, D., Zhou, Y. ve Kang, J. (2018). ESG and corporate financial performance: empirical evidence from China's listed power generation companies. *Sustainability*, *10*(8), 2607. https://doi.org/10.3390/su10082607

Zorn, A., Esteves, M., Baur, I. ve Lips, M. (2018). Financial ratios as indicators of economic sustainability: a quantitative analysis for Swiss dairy farms. *Sustainability*, *10*(8), 2942. https://doi.org/10.3390/su10082942

Bölüm 6

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Döngüsel Ekonomi İlişkisi: Uluslararası Bir Araştırma

Nevzat Güngör[1]

Özet

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri (SKH) ve döngüsel ekonomi birbirleriyle yakından ilişkili olup bu unsurlar sürdürülebilir kalkınmanın başarılması için hayati önem taşımaktadır. Döngüsel ekonomi, atıkların azaltımını, yenilenebilir enerji kaynaklarını ve inovasyonu teşvik ederek, doğal kaynakları koruyarak ve uluslararası iş birliği ve ortaklıkları destekleyerek SKH'lere ulaşmada önemli bir rol oynamaktadır. Döngüsel ekonomi, sera gazı emisyonlarının azaltılmasına, istihdam yaratılmasına ve ekonomik büyümenin teşvik edilmesine yardımcı olabileceğinden sürdürülebilir kalkınmanın kilit bir destekleyicisidir. Döngüsel ekonomi aynı zamanda iklim değişikliği, kaynakların tükenmesi ve yoksulluk gibi çağımızın en acil sorunlarından bazılarının çözüme kavuşturulmasına da destek olmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı SKH'ler ile döngüsel ekonomi modeli arasındaki ilişkinin tespit edilmesidir. Bu amaçla "Corporate Knights" tarafından her yıl yayımlanan "Dünyanın En Sürdürülebilir 100 Şirketi" listesinde yer alan şirketlerin 2022 yılı sürdürülebilirlik raporları doküman analizi yönetimi kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda araştırmada yer alan şirketlerin tamamına yakınının sürdürülebilirlik raporlarında döngüsel ekonomi uygulamalarına ve SKH'lere yer verdiği belirlenmiştir. SKH 13, SKH 12 ve SKH 7 en çok raporlanan hedefler iken; SKH 1, SKH 16 ve SKH 2 ise en az raporlanan hedefler olarak tespit edilmiştir. Döngüsel ekonomi uygulamaları ile ilişkilendirilen SKH'ler ise SKH 12, SKH 13 ve SKH 7 olarak belirlenmiştir. SKH 4 ve SKH 10 ise döngüsel ekonomi ve uygulamaları ile ilişkilendirilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik Raporları, Sürdürülebilir Kalkınma, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Döngüsel Ekonomi

[1] İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü ORCID: 0000-0001-9883-1985 e-posta: nevzat.gungor@istanbul.edu.tr

katkı bulunmaktadır. Döngüsel ekonomi uygulamalarını hayata geçirilmesi için hükûmetlerin, şirketlerin ve bireylerin birlikte çalışması da oldukça önemlidir. Bu durum faydalı ortaklıkların hayata geçirilmesini sağlamaktadır.

Kaynakça

Abreu, M. C. S. de ve Ceglia, D. (2018). On the implementation of a circular economy: the role of institutional capacity-building through industrial symbiosis. *Resources, Conservation and Recycling*, *138*, 99-109. https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2018.07.001

Acci, Y., Akarsu, G. ve Cafri, R. (2023). Döngüsel ekonomi ve yeşil büyüme çerçevesinde sürdürülebilir kalkınma göstergelerinin ekonomik büyüme üzerine etkisi: seçilmiş AB ülkelerinden ampirik kanıtlar. *Verimlilik Dergisi, (Özel Sayı - Döngüsel Ekonomi ve Sürdürülebilirlik),* 53-66. https://doi.org/10. 51551/verimlilik.1110535

Baldassarre, B., Schepers, M., Bocken, N., Cuppen, E., Korevaar, G. ve Calabretta, G. (2019). Industrial symbiosis: towards a design process for eco-industrial clusters by integrating circular economy and industrial ecology perspectives. *Journal of Cleaner Production*, *216*, 446-460. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.01.091

Banait, D. ve Tamošiūnienė, R. (2016). Sustainable development: the circular economy indicators' selection model. *Journal of Security & Sustainability Issues*, *6*(2), 315-323. https://doi.org/10.9770/jssi.2016.6.2(10)

Bruntland, G. H. (1987). Our common future. *The World Commission on Environment 1 and Development*, 45-65.

Corbin, J. ve Strauss, A. (2008). Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory. Sage.

Dantas, T. E. T., de-Souza, E. D., Destro, I. R., Hammes, G., Rodriguez, C. M. T. ve Soares, S. R. (2021). How the combination of circular economy and industry 4.0 can contribute towards achieving the sustainable development goals. *Sustainable Production and Consumption*, *26*, 213-227. https://doi.org/10.1016/j.spc.2020.10.005

Di Maio, F., Rem, P. C., Baldé, K. ve Polder, M. (2017). Measuring resource efficiency and circular economy: a market value approach. *Resources, Conservation and Recycling*, *122*, 163-171. https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2017.02.009

Domenech, T. ve Bahn-Walkowiak, B. (2019). Transition towards a resource efficient circular economy in Europe: policy lessons from the EU and the member states. *Ecological Economics*, *155*, 7-19. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2017.11.001

Domenech, T., Bleischwitz, R., Doranova, A., Panayotopoulos, D. ve Roman, L. (2019). Mapping industrial symbiosis development in Europe_ typologies of networks, characteristics, performance and contribution to the circular economy. *Resources, Conservation and Recycling*, *141*, 76-98. https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2018.09.016

Fernandes, S. da C., Pigosso, D. C. A., McAloone, T. C. ve Rozenfeld, H. (2020). Towards product-service system oriented to circular economy: a systematic review of value proposition design approaches. *Journal of Cleaner Production*, *257*, 120507. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.120507

Fujii, H., Iwata, K., Kaneko, S. ve Managi, S. (2013). Corporate environmental and economic performance of Japanese manufacturing firms: empirical study for sustainable development. *Business Strategy and the Environment*, *22*(3), 187-201.

Hapuwatte, B. M. ve Jawahir, I. S. (2021). Closed-loop sustainable product design for circular economy. *Journal of Industrial Ecology*, *25*(6), 1430-1446. https://doi.org/10.1111/jiec.13154

Hernandez, R. J. (2019). Sustainable product-service systems and circular economies. *Sustainability*, *11*(19), 5383. https://doi.org/10.3390/su11195383

Heshmati, A. (2017). A review of the circular economy and its implementation. *International Journal of Green Economics*, *11*(3-4), 251-288. https://doi.org/10.1504/IJGE.2017.089856

Khajuria, A., Atienza, V. A., Chavanich, S., Henning, W., Islam, I., Kral, U., Liu, M., Liu, X., Murthy, I. K., Oyedotun, T. D. T., Verma, P., Xu, G., Zeng, X. ve Li, J. (2022). Accelerating circular economy solutions to achieve the 2030 agenda for sustainable development goals. *Circular Economy*, *1*(1), 100001. https://doi.org/10.1016/j.cec.202 2.100001

Leitão, A. (2016). Bioeconomy: The challenge in the management of natural resources in the 21st century. *Open Journal of Social Sciences*, *4*(11), 26-42. https://doi.org/10.4236/jss.2016.411002

Liu, L., Liang, Y., Song, Q. ve Li, J. (2017). A review of waste prevention through 3R under the concept of circular economy in China. *Journal of Material Cycles and Waste Management*, *19*(4), 1314-1323. https://doi.org/10.1007/s10163-017-0606-4

MahmoumGonbadi, A., Genovese, A. ve Sgalambro, A. (2021). Closed-loop supply chain design for the transition towards a circular economy: A systematic literature review of methods, applications and current gaps. *Journal of Cleaner Production*, *323*, 129101. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.129101

Manickam, P. ve Duraisamy, G. (2019). 4—3Rs and circular economy. S. S. Muthu (Ed.), *Circular economy in textiles and apparel* (s. 77-93) içinde. Woodhead Publishing. https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102630-4.00004-2

Martínez-Vázquez, R. M., Milán-García, J. ve de Pablo Valenciano, J. (2021). Challenges of the blue economy: evidence and research trends. *Environmental Sciences Europe*, *33*(1), 61. https://doi.org/10.1186/s12302-021-00502-1

Pieroni, M. P. P., McAloone, T. C. ve Pigosso, D. C. A. (2019). Business model innovation for circular economy and sustainability: a review of approaches. *Journal of Cleaner Production*, *215*, 198-216. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.01.036

Ribul, M., Lanot, A., Tommencioni Pisapia, C., Purnell, P., McQueen-Mason, S. J. ve Baurley, S. (2021). Mechanical, chemical, biological: moving towards closed-loop bio-based recycling in a circular economy of sustainable textiles. *Journal of Cleaner Production*, *326*, 129325. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.129325

Rodriguez-Anton, J. M., Rubio-Andrada, L., Celemín-Pedroche, M. S. ve Alonso-Almeida, M. D. M. (2019). Analysis of the relations between circular economy and sustainable development goals. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, *26*(8), 708-720. https://doi.org/10.1080/13504509.2019.1666754

Rodríguez-Antón, J. M., Rubio-Andrada, L., Celemín-Pedroche, M. S. ve Ruíz-Peñalver, S. M. (2022). From the circular economy to the sustainable development goals in the European Union: An empirical comparison. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, *22*(1), 67-95. https://doi.org/10.1007/s10784-021-09553-4

Schroeder, P., Anggraeni, K. ve Weber, U. (2019). The relevance of circular economy practices to the sustainable development goals. *Journal of Industrial Ecology*, *23*(1), 77-95. https://doi.org/10.1111/jiec.12732

Sharma, H. B., Vanapalli, K. R., Samal, B., Cheela, V. R. S., Dubey, B. K. ve Bhattacharya, J. (2021). Circular economy approach in solid waste management system to achieve UN-SDGs: Solutions for post-COVID recovery. *The Science of the Total Environment*, *800*, 149605. https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2021.149605

Söderholm, P. (2020). The green economy transition: the challenges of technological change for sustainability. *Sustainable Earth*, *3*(1), 6. https://doi.org/10.1186/s42055-020-00029-y

Stahel, W. R. (2016). The circular economy. *Nature*, *531*(7595), 435-438. https://doi.org/10. 1038/531435a

Tukker, A. (2015). Product services for a resource-efficient and circular economy – a review. *Journal of Cleaner Production*, *97*, 76–91. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.11.049

United Nations. (2015). Transforming our world: the 2030 agenda for sustainable development. https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld

United Nations. (2018). Sustainable development goals. https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals

Wach, E., ve Ward, R. (2013). *Learning about qualitative document analysis*. IDS Practice Paper In Brief.

Bölüm 7

Sürdürülebilir Finansman Aracı Olarak Yeşil Yatırım Fonları

Yakup Söylemez[1] ve Nihan Caba[2]

Özet

Yeşil finansman, sürdürülebilir yatırım projelerinin yine sürdürülebilir araçlarla finanse edilmesi anlamına gelmektedir. Bu noktada yeşil finansman kurum ve kaynakları, bankalar ve diğer finansal kuruluşlar, yeşil sermaye piyasası araçları, kamu kaynaklı krediler ve hibeler, Avrupa Birliği fonları, uluslararası kalkınma kuruluşları ve uluslararası piyasalar olarak sayılabilmektedir. Birleşmiş Milletler ise yeşil finansman ürün ve hizmetlerini bireysel bankacılık, kurumsal ve yatırım bankacılığı, varlık yönetimi ve sigorta başlıkları altında dört temel kategoriye ayırmaktadır. Bireysel bankacılık kapsamında ele alınan yeşil finans ürünleri, ipotekli konut kredisi, ticari yapı kredisi, varlık teminatlı kredi, filo kredisi, kredi kartı, mevduat ve indirimli satıştan oluşmaktadır. Kurumsal ve yatırım bankacılığı ele alındığında ise yeşil finans ürünleri, yeşil proje finansmanı, kısmi kredi kefaleti, menkul kıymetleştirme, tahviller, teknoloji kiralama, özel sermaye yatırımı, endeksler ve karbon finansmanı ve emisyon ticareti olarak sıralanabilmektedir. Bu çalışmanın konusunu da oluşturan yeşil yatırım fonları, yeşil mali fonlar ve afet fonları ile birlikte varlık yönetimi başlığı altında ele alınmaktadır. Son olarak sigorta başlığı altında ise araba, konut, iş ve karbon sigortası ürünleri yer almaktadır. Bu araştırmanın konusunu oluşturan yeşil yatırım fonları, sürdürülebilir yatırım projelerinin fonlanmasında kullanılan yatırım fonları olarak tanımlanabilmektedir. Bu çalışma yeşil yatırım fonlarına ait teorik çerçevenin oluşturulmasının yanında, söz konusu fonlara ilişkin uygulamaların da ele alınmasını ve değerlendirilmesini amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Finans, Yeşil Finans, Yeşil Tahviller, Yeşil Yatırım Fonları

[1] Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Devrek Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü ORCID: 0000-0002-6185-3192 e-posta: yakup.soylemez@beun.edu.tr

[2] Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Devrek Meslek Yüksekokulu, Ulaştırma Hizmetleri Bölümü ORCID: 0000-0003-1137-1934 e-posta: nihancaba@beun.edu.tr

Kaynakça

Agoraki, M. E. K., Aslanidis, N. ve Kouretas, G. P. (2023). How has COVID-19 affected the performance of green investment funds? *Journal of International Money and Finance, 131*, 1-18, https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2022.102792

Anderson, A. ve Robinson, D. T. (2022). Financial literacy in the age of green investment. *Review of Finance, 26*(6), 1551-1584, https://doi.org/10.1093/rof/rfab031

Aras, G., Tezcan, N., Furtuna, Ö.K. ve Kazak, E.H. (2020). *Sürdürülebilirlik değerlemesinde yeni yaklaşım: çok boyutlu kurumsal sürdürülebilirlik modeli-bankacılık sektörü değerlemesi.* Yıldız Teknik Üniversitesi Finansal Kurumsal Yönetim ve Sürdürülebilirlik Merkezi (CFGS) Yayınları.

Bai, J., Chen, Z., Yan, X. ve Zhang, Y. (2022). Research on the impact of green finance on carbon emissions: evidence from China: znanstveno-strucni casopis. *Ekonomska Istrazivanja, 35*(1), 6965-6984, https://doi.org/10.1080/1331677X.2022.2054455

BDDK (2021). *Yeşil dönüşümün finansmanı: fırsatlar ve zorluklar*. https://www.bddk.org.tr/KurumHakkinda/EkGetir/18?ekId=111

Canikli, S. (2022). Sürdürülebilir finans mekanizmaları, araçları ve sürdürülebilir kalkınma ilişkisi. *Akdeniz İİBF Dergisi*, *22*(1), 26-39. https://doi.org/10.25294/auiibfd.903364

Cheberyako, O. V., Varnalii, Z. S., Borysenko, O. A. ve Miedviedkova, N. S. (2021). "Green" finance as a modern tool for social and environmental security. *IOP Conference Series. Earth and Environmental Science, 915*(1), 1-8, https://doi.org/10.1088/1755-1315/915/1/012017

Chichilnisky, G. (1997). What is sustainable development? *Land Economics*, *73*(4), 467-491. https://doi.org/10.2307/3147240

Chițimiea, A., Minciu, M., Manta, A. M., Ciocoiu, C. N. ve Veith, C. (2021). The drivers of green investment: a bibliometric and systematic review. *Sustainability, 13*(6), 1-25, https://doi.org/10.3390/su13063507

Green Bond Principles (2022). *Voluntary process guidelines for issuing green bonds,* https://www.icmagroup.org/assets/documents/Sustainable-finance/2022-updates/Green-Bond-Principles_June-2022-280622.pdf

Gonçalves, T., Pimentel, D. ve Gaio, C. (2021). Risk and performance of European green and conventional funds. *Sustainability, 13*(8), 1-17, https://doi.org/10.3390/su13084226

Ji, X., Zhang, Y., Mirza, N., Umar, M. ve Rizvi, S. K. A. (2021). The impact of carbon neutrality on the investment performance: evidence from the equity mutual funds in BRICS. *Journal of Environmental Management, 297*, 1-7, https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2021.113228

Keeble, B.R. (1988) The Brundtland report: 'Our common future', *Medicine and War*, *4*(1), 17-25, https://doi.org/10.1080/07488008808408783

Khan, M. A., Riaz, H., Ahmed, M. ve Saeed, A. (2022). Does green finance really deliver what is expected? An empirical perspective. *Borsa Istanbul Review, 22*(3), 586-593, https://doi.org/10.1016/j.bir.2021.07.006

Konsko, L. (2014). *How your credit card can help you go green? NerdWallet*. https://www.businessinsider.com/make-everyday-purchases-greener-2014-4

Kuloğlu, E. ve Öncel, M. (2015). Yeşil finans uygulaması ve Türkiye'de uygulanabilirliği. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(2), 2-19.

Lukšić, I., Bošković, B., Novikova, A. ve Vrbensky, R. (2022). Innovative financing of the sustainable development goals in the countries of the Western Balkans. *Energy, Sustainability and Society*, *12*(1), 1-19, https://doi.org/10.1186/s13705-022-00340-w

Naqvi, B., Mirza, N., Rizvi, S. K. A, Porada-Rocho´n, M. ve Itani, R. (2021). Is there a green fund premium? Evidence from twenty seven emerging markets. *Global Finance Journal, 50*(4), 1-14, https://doi.org/10.1016/j.gfj.2021.100656

Pal, S. (2015). Smart green banking: Product with deposit-payment mechanism in education discipline for inclusive financial growth. *Global Journal of Management and Business Research*, https://ssrn.com/abstract=2743755

Su, X. (2021). Can green investment win the favor of investors in China? Evidence from the return performance of green investment stocks. Emerging Markets Finance and Trade, *57*(11), 3120-3138, https://doi.org/10.1080/1540496X.2019.1710129

Sun, Y., Guan, W., Cao, Y. ve Bao, Q. (2022). Role of green finance policy in renewable energy deployment for carbon neutrality: evidence from China. *Renewable Energy, 197*, 643-653, https://doi.org/10.1016/j.renene.2022.07.164

Şenbayram, E. A. (2022). Sürdürülebilir kalkınma perspektifinden yeşil finans. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, *11*(3), 399-409.

Wang, Y. ve Zhi, Q. (2016). The role of green finance in environmental protection: two aspects of market mechanism and policies. *Energy Procedia*, *104*, 311-316. https://doi.org/10.1016/j.egypro.2016.12.053

Yalçın, A. Z. (2016). Sürdürülebilir kalkınma için yeşil ekonomi düşüncesi ve mali politikalar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *6*(1), 749-775. https://doi.org/10.18074/cnuiibf.282

Yousaf, I., Suleman, M. T. ve Demirer, R. (2022). Green investments: a luxury good or a financial necessity? *Energy Economics, 105*, 1-10, https://doi.org/10.1016/j.eneco.2021.105745

Zengin, B. ve Aksoy, G. (2021). Sürdürülebilir kalkınma anlayışının yeşil pazarlama ve yeşil finans açısından değerlendirilmesi. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, *4*(2), 362-379. https://doi.org/10.33416/baybem.845904

Bölüm 8

Yeşil Tahvil ve Sürdürülebilirlik Endeksleri Arasındaki Risk Taşınımının Asimetrik Testler ile Araştırılması

Emre Esat Topaloğlu[1] ve Şefika Nilay Onatça Engin[2]

Özet

Bu çalışmada yatırımcıların risk-getiri tercihlerini etkilediği düşünülen yeşil tahvil ve sürdürülebilirlik endeksleri arasındaki asimetrik ilişkilerde risk taşınımı olup olmadığını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda S&P Green Bond Index ve ESG-Screened-SP-500-ETF endekslerinde 6.10.2020 ile 13.7.2022 dönemine ilişkin seriler, varyanstaki pozitif veya negatif şokların asimetrik etkilerini ve bu etkinin büyüklüğünü gösteren FIEGARCH koşullu değişen varyans modeli ile tahminlenerek volatilite (risk) kalıntı serileri elde edilmiştir. Araştırma sonucunda, FIEGARCH(1,1) modellerinde pozitif şokların negatif şoklara göre yeşil tahvil endeksinde daha az oynaklığa neden olduğu ortaya çıkarılırken, sürdürülebilirlik endeksinde ise pozitif şokların negatif şoklara göre oynaklığı daha fazla etkilediği ortaya çıkarılmıştır. Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik analizinde sürdürülebilirlik endeks volatilitesinden yeşil tahvil endeks volatilitesine doğru risk taşınımı olduğu tespit edilmiştir. Etki-tepki fonksiyonları incelendiğinde, yeşil tahvil endeks volatilitesinde meydana gelen bir şokun sürdürülebilirlik endeks volatilitesinde düşüşe yol açtığı ve bu etkinin ortalama 10 gün içerisinde ortadan kalkarak sıfıra yakınsadığı belirlenmiştir. Varyans ayrıştırması analiz sonuçlarına göre yeşil tahvil volatilitesindeki değişimlerin tamamının birinci günde kendisinden, ikinci günde ise yeşil tahvil volatilitesindeki değişimlerin %5.087'sinin sürdürülebilirlik endeks volatilitesinden kaynaklandığı ve bu etkinin 12. gün itibariyle yaklaşık %6.675 ile sınırlandığı ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Yeşil Tahvil, Risk Taşınımı, Asimetrik İlişki

[1] Şırnak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü ORCID: 0000-0001-8771-779X e-posta: emresatopal@hotmail.com

[2] Çağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Finans ve Bankacılık Bölümü ORCID: 0000-0002-0891-8743 e-posta: sefikanilayonatca@cag.edu.tr

kaynaklandığı, ikinci günde ise yeşil tahvil volatilitesindeki değişimlerin %5.087'sinin sürdürülebilirlik endeks volatilitesinden kaynaklandığı ve bu etkinin 12. gün itibariyle yaklaşık %6.675 ile sınırlandığı tespit edilmiştir.

Çalışmadan elde edilen bulgular yatırımcılar, analistler ve politika yapıcılar için bilgiler sunmaktadır. Yeşil tahvillerin iklim değişikliği ve sürdürülebilirlik ile ilgili sorunları ortadan kaldırmada önemli rol oynayacağı görüşü altında bulgular, yatırımcıların sürdürülebilir bir portföy oluşturmak için kullanacakları stratejilerde iki endeks arasındaki risk taşınımını dikkate alarak yatırım stratejileri geliştirmeleri açısından önemlidir.

Kaynakça

Azhgaliyeva, D., Kapoor, A. ve Liu, Y. (2020). Green bonds for financing renewable energy and energy efficiency in South-East Asia: a review of policies. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, *10*(2), 113-140.

Bhattacharya, A., Oppenheim, J. ve Stern, N. (2015). Driving sustainable development through better infrastructure: Key elements of a transformation program. *Brookings Global Working Paper Series*.

Bollerslev, T. and H. Mikkelsen (1996), Modeling and pricing long memory in stock market volatility, *Journal of Econometrics*, *73*, 151-184.

Environmental Finance (2020). Sustainable bonds ınsight 2020. *Environmental Finance*,1-64. https://www.environmental-finance.com/assets/files/research/sustainable-bonds-insight-2020.pdf

ESG-Screened-SP-500-ETF. (2023). https://www.spglobal.com/spdji/en/index-family/esg/core-esg/sp-sustainability-screened/#overview

Fatica, S., Panzica, R. ve Rancan, M. (2021). The pricing of green bonds: are financial institutions special? *Journal of Financial Stability*, *54*, 100873.

Febi, W., Schäfer, D., Stephan, A. ve Sun, C. (2018). The impact of liquidity risk on the yield spread of green bonds. *Finance Research Letters*, *27*, 53-59.

Flammer, C. (2021). Corporate green bonds. *Journal of Financial Economics*, *142*(2), 499-516.

Gianfrate, G. ve Peri, M. (2019). The green advantage: exploring the convenience of issuing green bonds. *Journal of Cleaner Production*, *219*, 127-135.

Hachenberg, B. ve Schiereck, D. (2018). Are green bonds priced differently from conventional bonds? *Journal of Asset Management*, *19*(6), 371-383.

Hatemi- J, A. (2012) Asymmetric causality tests with an application. *Empirical Economics*, *43*(1), 447-456. https://doi.org/10.1007/s00181-011-0484-x

ICMA (2022). *Green bond principles voluntary process guidelines for issuing green bonds*. https://www.icmagroup.org/assets/documents/Sustainable-finance/2022-updates/Green-Bond-Principles_June-2022-280622.pdf

IOSCO (2019). Sustainable finance in emerging markets and the role of securities regulators: final report. *International Organization of Securities Commissions*, 1-22.

Jan, W. and Jebran, K. (2015). Empirical analyses of volatility spillover from G5 Stock Markets to Karachi Stock Exchange, *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences*, *9*(3), 928-939.

Kanamura, T. (2020). Are green bonds environmentally friendly and good performing assets? *Energy Economics*, *88*, 104767.

Kumar, S. (2022). A quest for sustainium (sustainability premium): review of sustainable bonds. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*, *26*(2), 1-18.

Maltais, A. ve Nykvist, B. (2020). Understanding the role of green bonds in advancing sustainability. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 1-20.

Nazlıoğlu, Ş., Soytaş, U., and Gupta, R. (2015). Oil prices and financial stress: a volatility spillover analysis, *Energy Policy*, *82*, 278-288.

OECD (2017), *Investing in climate, investing in growth*, OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/9789264273528-en

Reboredo, J. C., Ugolini, A. ve Aiube, F. A. L. (2020). Network connectedness of green bonds and asset classes. *Energy Economics*, *86*, 104629.

S&P. (2023). *Green Bond Index (GRBND)*. https://www.spglobal.com/spdji/en/indices/esg/sp-green-bond-index/#overview

Sims, C. A. (1980). Macroeconomics and reality. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1-48.

Teti, E., Baraglia, I., Dallocchio, M. ve Mariani, G. (2022). The green bonds: empirical evidence and implications for sustainability. *Journal of Cleaner Production*, *366*, 132784.

Tolliver, C., Keeley, A. R. ve Managi, S. (2020). Drivers of green bond market growth: the importance of nationally determined contributions to the Paris Agreement and implications for sustainability. *Journal of Cleaner Production*, *244*, 118643.

Topaloğlu, E. E. (2019). CBOE VIX endeksi ile OECD ülke borsaları arasındaki volatilite yayılımı CCC-MGARCH modeli ile ampirik bir araştırma. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *21*(3), 574-595.

World Bank. 2015. *What are green bonds?* World Bank. https://documents1.worldbank.org/curated/en/400251468187810398/pdf/99662-REVISED-WB-Green-Bond-Box393208B-PUBLIC.pdf

Zhou, X. ve Cui, Y. (2019). Green bonds, corporate performance, and corporate social responsibility. *Sustainability*, *11*(23), 6881.

Bölüm 9

Yatırımcı Tercihi ve Getiri Performansı Bağlamında Sürdürülebilirlik Temalı Fonların Türk Bireysel Emeklilik Sistemindeki Yeri ve Önemi

Cihan Yılmaz[1]

Özet

Son yıllarda yatırımcıların, araştırmacıların ve şirketlerin çevreye, sosyal sorumluluğa ve yönetişime olan artan ilgisi, kendisini yatırım fonlarındaki çeşitlikte de göstermektedir. Emeklilik yatırım fonları, sermaye piyasalarındaki likidite ve derinlik ile finansal piyasaların etkinliğini artırma, asimetrik bilgi riskini azaltma ve kurumsal yönetimi iyileştirme potansiyeline sahiptirler. Bu çalışmanın amacı, sürdürülebilirlik temalı hisse senedi emeklilik yatırım fonlarının Türk Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) içerisindeki yerini ortaya koyarak, bu fonların getirilerini seçili diğer fonlar, çeşitli makroekonomik ve finansal göstergeler ile karşılaştırmaktır. Ayrıca bahsi geçen yatırım fonlarının sermaye piyasalarının gelişimi ve derinleşmesi üzerindeki rolüne ilişkin, verilerden yola çıkılarak değerlendirmelerde bulunmaktır. Bu kapsamda yapılan araştırma ve değerlendirme neticesinde, 2022 yılında en çok kazandıran 50 BES emeklilik yatırım fonundan yalnızca 1'inin sürdürülebilirlik hisse senedi emeklilik yatırım fonu olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın, sürdürülebilirlik hisse senedi emeklilik yatırım fonlarının döviz kurlarının, mevduat faizlerinin ve para piyasası emeklilik yatırım fonlarının üzerinde getiri performansı gösterdiği görülmüştür. BES içerinde faaliyet gösteren 29 şirketin sadece 6'sında 6 adet sürdürülebilirlik emeklilik yatırım fonunun bulunduğu, 270'in üzerinde emeklilik yatırım fonu olduğu göz önüne alındığında bu rakamın oldukça yetersiz olduğu, kavrama ilişkin ilgi ve bilgi düzeyinin artmasıyla paralel olarak BES içerindeki öneminin ve payının da artacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bireysel Emeklilik Sistemi, Yatırım Fonu, Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilirlik Hisse Senedi Emeklilik Yatırım Fonu

[1] Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü ORCID: 0000-0001-8620-4888 e-posta: cihanyilmaz@ardahan.edu.tr

dikleri hususundan sistemin genel hatlarıyla işleyişi kadar haberdar olmadıkları düşünülmektedir. Sistemdeki fon sayısının azaltılması, benzer içerikli fonların bir araya getirilmesi, günümüz koşullarının dikkate alınarak gözden geçirilmesi gerekmektedir. BES fonlarının daha çok sermaye piyasasına değil, para piyasasına aktarıldığı görülmektedir. BES'in EYF'ler aracılığıyla sağlamaya çalıştığı amacın bu olmadığı ortadadır. Yatırımcıların vade ufku, hisse senedi piyasalarındaki oynaklıklar ve yüksek risk düzeyi katılımcıların düşük riskli EYF'lere yönlenmesine neden olmaktadır. Söz konusu faktörleri azaltıcı adımların atılması sermaye piyasalarının tabana yayılma temel amacını sağlamasına da yardımcı olacaktır.

Kaynakça

Akgiray, V., Peksevim, S. ve Şener, E. (2016). Emeklilik fonları ve finansal istikrar: Şili ve Türkiye örneklerinden dersler. *International Journal of Finance & Banking Studies*, *5*(2), 1-20.

Alda, M. (2020). ESG fund scores in UK SRI and conventional pension funds: are the ESG concerns of the SRI niche affecting the conventional mainstream? *Finance Research Letters*, *36*(2), 101313.

Altıntaş, K. M. (2008). Türk Özel Emeklilik Fonlarının risk odaklı yönetim performansı: 2004-2006 dönemine ilişkin bir analiz. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(1), 85-110.

Amalric, F. (2006). Pension funds, corporate responsibility and sustainability. *Ecological Economics*, *59*(4), 440-450.

Apak, S. ve Taşçıyan, K. A. (2009). Morningstar Yıldız Derecelendirme Sistemi ile Türk Emeklilik Yatırım Fonlarının performanslarının değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, *44*, 80-91.

Aren, S. ve Kaplan Yıldırım, R. (2018). Sosyal sorumlu yatırım fonların performans ve yatırımcı değerlendirmesi. *International Congress of Management, Economy and Policy (ICOMEP'18)*, 325-337.

Ateş, M. H. ve Dağıdır Çakan, C., ve Koç, İ. (2022). Comparative performance analysis of sustainable themed funds with traditional funds in Turkey. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, *7*(IERFM Özel Sayısı), 123-139.

Ayaydın, H. (2013). Türkiye'deki emeklilik yatırım fonlarının performanslarının analizi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *22*(2), 59-80.

Bauer, R., Koedijk, K. ve Otten, R. (2005). International evidence on ethical mutual fund performance and investment style. *Journal of Banking & Finance*, *29*(7), 1751-1767.

Bayar, Y. (2017). Yükselen piyasa ekonomilerinde emeklilik fonları, finansal gelişme ve ekonomik büyüme: bir panel nedensellik analizi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, *11*(1), 51-64.

Bayar, Y. (2016). Individual pension funds and capital market development in Turkey. *Review of Economic and Business Studies*, *9*(2), 95-109.

Benson, K. L., Brailsford, T. J. ve Humphrey, J. E. (2006). Do socially responsible fund managers really invest differently? *Journal of Business Ethics*, *65*, 337-357.

Borsa İstanbul. (2014). *Şirketler için sürdürülebilirlik rehberi*. https://www.borsaistanbul.com/data/kilavuzlar/surdurulebilirlik-rehberi.pdf

Budiono, D. P. ve Martens, M. (2010). Mutual funds selection based on funds characteristics. *Journal of Financial Research*, *33*(3), 249-265.

Çelik, M. S. (2018). *Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi ve sistemde değerlendirilen fonların performans ölçümü*. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Çelik, M. S. ve Arslan, S. (2018). Türkiye'deki emeklilik yatırım fonlarının performanslarının BIST-100 endeksinin performansı ile karşılaştırılması. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, *6*(4), 61-73.

Çıtak, L. ve Ersoy, E. (2016). Firmaların BIST Sürdürülebilirlik Endeksine alınmasına yatırımcı tepkisi: olay çalışması ve ortalama testleri ile bir analiz. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, *8*(1), 43-57.

Cortez, M. C., Silva, F. ve Areal, N. (2009). The performance of European Socially Responsible Funds. *Journal of Business Ethics*, *87*(4), 573-588.

Dağlı, H., Bank, S. ve Er, B. (2008). Türkiye'deki bireysel emeklilik yatırım fonlarının performans değerlendirmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, *40*, 84-95.

Dalğar, H. (2006). *Kurumsal yatırımcılar olarak emeklilik yatırım fonları ve performanslarının değerlendirilmesi*. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.

Davis, E. P. ve Hu, Y. (2004). *Is there a link between pension-fund assets and economic growth? - a cross-country study,* Public Policy Discussion Papers Economics and Finance Section, Sayı 04-23.

Dos, A. ve Foltyn-Zarychta, M. (2018). Socially responsible investment and fiduciory duties of mutual funds. B. Diaz Diaz, S. Idowu ve P. Molyneux (Ed.), *Corporate governance in banking and ınvestor protection. CSR, sustainability, ethics and governance* (s. 305-320) içinde. Springer.

Emeklilik Gözetim Merkezi. (2023). www.egm.org.tr

Gómez-Déniz, E., Pérez-Rodríguez, J. V. ve Sosvilla-Rivero, S. (2022). Analyzing how the social security reserve fund in Spain affects the sustainability of the pension system. *Risks*, *10*(120), 1-17.

Gün, A. (2019). *Bireysel emeklilik fon getirilerinin katılımcıların fon türü tercihlerine etkisi: Türkiye örneği*. Marmara Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Impavido, G., Musalem, A. R. ve Tressel, T. (2003). *The impact of contractual savings institutions on securities markets,* World Bank Policy Research Working Paper, Sayı: 2948.

İskenderoğlu, Ö., Arslan, S. ve Çelik, M. S. (2019). Emeklilik yatırım fonlarının performanslarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi: Türkiye örneği. *Journal of Business Research - Turk*, *11*(3), 2114-2120.

İşseveroğlu, G. ve Hatunoğlu, Z. (2012). Türkiye'de bireysel emeklilik sisteminin makro ekonomik dinamiklere etkisi kapsamında SWOT analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, *56*, 155-173.

Karacabey, A. A. ve Gökgöz, F. (2005). *Emeklilik fonlarının portföy analizi*. Siyasal Kitabevi.

Kaymak, G. (2016). *Türkiye'de bireysel emeklilik fonları ve portföy performanslarının analizi*. Balıkesir Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Komşuoğlu Yılmaz, N. (2019). Sürdürülebilirlik perspektifiyle finansa yeni bir yaklaşım: yeşil finans ve uygulamaları. *Florya Chronicles of Political Economy*, *5*(2), 139-160.

Korkmaz, T. ve Uygurtürk, H. (2007). Türk Emeklilik Fonlarının performans ölçümünde regresyon analizinin kullanılması. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, *3*(5), 37-52.

Korkmaz, T., Uygurtürk, H. ve Çevik, E. İ. (2010). Bireysel emeklilik yatırım fonlarının işlem hacmine etki eden faktörlerin analizi. *TİSK Akademi*, *I*, 65-80.

Kurtaran, A. T. ve Kurtaran, A. (2010). Türkiye'de emeklilik yatırım fonlarının performans değerlendirmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(26), 248-259.

Kuşat, N. (2012). Sürdürülebilir işletmeler için kurumsal sürdürülebilirlik ve içsel unsurları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, *14*(2), 227-242.

Lean, H. H., Ang, W. R. ve Smyth, R. (2014). Performance persistence of socially responsible investment funds in the Asia Pacific. D. Lee ve G. Gregoriu (Ed.), *Handbook of Asian Finance: REITs, trading and fund performance* (s. 377-392) içinde. Elsevier.

Malhotra, D. K. ve McLeod, R. W. (1997). An empirical analyses of mutual fund expenses. *The Journal of Financial Research*, *20*(2), 175-190.

Massa, M. (2003). How do family strategies affect fund performance? When performance-maximization is not the only game in town. *Journal of Financial Economics*, *67*, 249-304.

Müslümov, A. ve Aras, G. (2003). Türk Sigorta Sektörünün özel emeklilik reformu sürecinde değişen rolü: fırsatlar ve tehditler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Mecmuası*, *53*, 37-56.

Oktayer, N. ve Oktayer, A. (2007). Özel emeklilik fonlarının finansal piyasaların gelişime etkileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, *9*(11), 55-80.

Ozan, M. H. (2010). *İşletmelerde alınan finansal kararların yatırımcı davranışları üzerindeki etkilerinin incelenmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Özman, H. (2022). Sosyal sorumluluklara yönelik yeni nesil fon türü: sürdürülebilir (ESG) yatırım fonları. *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, *6*(13), 1-20.

Özmerdivanlı, A. (2014). Bireysel emeklilik yatırım fonlarının yapısal bir analizi. *Journal of Economics, Finance and Accounting*, *1*(3), 138-160.

PWC. (2011). *Türk İş Dünyası'nda sürdürülebilirlik uygulamaları değerlendirme raporu*.

Raisa, M. L. (2012). *Spillover effects of pension funds on capital markets. The EU-15 countries case.* Annals of the Constantin Brâncuşi University of Târgu Jiu Economy Series, Sayı 4.

Renneboog, L., Horst, J. T. ve Zhang, C. (2008). Socially responsible investments: institutional aspects, performance, and investor behavior. *Journal of Banking & Finance*, *32*(9), 1723-1742.

Rooij, M. V., Lusardi, A. ve Alessie, R. (2011). Financial literacy and stock market participation. *Journal of Financial Economics*, *101*, 449-472.

Statman, M. (2000). Socially responsible mutual funds. *Financial Analysts Journal*, *56*, 30-39.

Statman, M. (2008). Quiet conversations: the expressive nature of socially responsible investors. *Journal of Financial Planning*, *21*, 40-46.

TCMB. (2011). *Finansal istikrar raporu (Kasım, Sayı: 13)*. www.tcmb.gov.tr

TEFAS-BEFAS. (2023). www.tefas.gov.tr

Thomas, A., Spataro, L. ve Mathew, N. (2014). Pension funds and stock market volatility: an empirical analysis of OECD countries. *Journal of Financial Stability*, *11*, 92-103.

Turan, A. (2005). *Türkiye'de emeklilik yatırım fonları ve performans değerlendirmesi*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

UNDP. (2016). *UNDP Programme policy and programme-UNDP support to the implementation of the 2030 agenda for sustainable development*.

WCED. (1987). *Report of the World Commission on environment and development: our common future*. http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf

Zandberg, E. ve Spierdijk, L. (2014). Funding of pensions and economic growth: are they really related? *Journal of Pension Economics & Finance*, *12*(2), 151-167.

Zor, İ. ve Aslanoğlu, S. (2005). Kurumsal yatırımcı olarak özel emeklilik fonları. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, *26*, 184-197.

Bölüm 10

Ekonomik Politika Belirsizliğinin Şirketlerin ESG Skorları Üzerindeki Etkisi: Avrupa Ülkeleri Örneği

Ömer Faruk Tan[1]

Özet

Son yıllarda finans literatüründe önemli hâle gelen sürdürülebilirlik kavramı ile sadece yatırımcıların değil paydaşların da finansal kararları üzerinde daha fazla belirleyici rolü olan ESG (Çevresel, Sosyal, Yönetişim) skorları yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca son yıllarda belirsizlik durumunun hem makro veriler hem de firma politikaları üzerindeki etkisi de önemli hâle gelmiştir. Bu çalışma Ekonomik Politika Belirsizlik (EPU) endeksinin Almanya, Fransa, İspanya ve İtalya'da yer alan 217 firmanın ESG skorları üzerindeki etkisi 2005-2019 yılları arasında panel veri metodu kullanılarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre belirsizliğin arttığı ortamlarda firmaların ESG kriterlerine daha çok yatırım yaptığı bulunmuştur. Belirsizliğin yaratmış olduğu maliyetleri firmalar çevresel, sosyal ve yönetişim faaliyetlerine yatırımlar yaparak azaltmaya çalışmaktadırlar. Literatürde, belirsizliğin ESG skorları üzerindeki etkisini analiz eden çok fazla çalışma yer almamaktadır. Bu çalışma ile literatüre katkı yapmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: ESG, Belirsizlik, Avrupa Ülkeleri, Panel Veri Analizi

[1] Marmara Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü ORCID: 0000-0002-8875-4696 e-posta: omer.tan@marmara.edu.tr

Sonuç

Son yıllarda ESG kriterlerinin önemi gittikçe artmaktadır ve literatürde de ESG kriterlerinin firma performansı üzerine etkisi ile ilgili son yıllarda yapılan çalışmalar artmaya başlamıştır. Ancak ESG kriterlerinin makroekonomik değişkenler ile olan ilişkisi ile ilgili çalışmaların literatürde daha az olduğunu görmekteyiz. Bu çalışmada da 4 Avrupa ülkesindeki (Almanya, Fransa, İspanya, İtalya) ESG kriterleri hesaplanan 217 firma 2005-2019 yılları arasında analiz edilerek ESG kriterlerinin belirsizlik ile ilişkisi analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre belirsizlik ortamında firmaların ESG kriterlerine daha çok yatırım yaptığını yani çevresel, sosyal ve yönetişim konulara daha çok önem verdiği bulunmuştur. Bunun da en büyük sebebi belirsizlik ortamının yarattığı maliyetleri firmalar ESG kriterlerine yatırım yaparak dengelemek istemesi şeklinde düşünülebilir. Bulunan analiz sonuçları literatürdeki çalışmalar ile tutarlılık göstermiştir (Ahsan ve Qureshi, 2021; Ilyas ve ark., 2022; Vural-Yavaş, 2021). Bu çalışma ile hem literatüre katkı yapması hem de gelecekte yapılacak araştırmalara yol göstermesi hedeflenmiştir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yer alan firmalar karşılaştırılarak gelişmişlik düzeyinin belirsizlik ortamında ESG yatırımları üzerinde fark oluşturup oluşturmadığı ve ayrıca COVID-19 döneminin ESG yatırımları üzerindeki etkisine bakılabilir.

Kaynakça

Abdi, Y., Li, X. ve Càmara-Turull, X. (2022). Exploring the impact of sustainability (ESG) disclosure on firm value and financial performance (FP) in airline industry: the moderating role of size and age. *Environment, Development and Sustainability*, *24*(4), 5052-5079. https://doi.org/10.1007/s10668-021-01649-w

Ahsan, T. ve Qureshi, M. A. (2021). The nexus between policy uncertainty, sustainability disclosure and firm performance. *Applied Economics*, *53*(4), 441-453. https://doi.org/10.1080/00036846.2020.1808178

Akron, S., Demir, E., Díez-Esteban, J. M. ve García-Gómez, C. D. (2020). Economic policy uncertainty and corporate investment: evidence from the U.S. hospitality industry. *Tourism Management*, *77*, 104-119. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2019.104019

Apergis, N., Poufinas, T. ve Antonopoulos, A. (2022). ESG scores and cost of debt. *Energy Economics*, *112*(July), 106186. https://doi.org/10.1016/j.eneco.2022.106186

Asimakopoulos, P., Asimakopoulos, S. ve Li, X. (2023). The combined effects of economic policy uncertainty and environmental, social, and governance ratings on leverage. *European Journal of Finance*, 1–23. https://doi.org/10.1080/1351847X.2022.2150559

Atif, M., Liu, B. ve Nadarajah, S. (2022). The effect of corporate environmental, social and governance disclosure on cash holdings: life-cycle perspective. *Business Strategy and the Environment*, *31*(5), 2193-2212. https://doi.org/10.1002/bse.3016

Bai, X., Han, J., Ma, Y. ve Zhang, W. (2022). ESG performance, institutional investors' preference and financing constraints: empirical evidence from China. *Borsa Istanbul Review*, *22*(Supplement 2), S157-S168. https://doi.org/10.1016/j.bir.2022.11.013

Baker, S. R., Bloom, N. ve Davis, S. J. (2016). Measuring economic policy uncertainty. *Quarterly Journal of Economics*, *131*(4), 1593–1636. https://doi.org/10.1093/qje/qjw024.Advance

Benlemlih, M., Shaukat, A., Qiu, Y. ve Trojanowski, G. (2018). Environmental and social disclosures and firm risk. *Journal of Business Ethics*, *152*, 613-626. https://doi.org/10.1007/s10551-016-3285-5

Bonaime, A., Gulen, H. ve Ion, M. (2018). Does policy uncertainty affect mergers and acquisitions? *Journal of Financial Economics*, *129*(3), 531-558. https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2018.05.007

Burkhardt, K., Nguyen, P. ve Poincelot, E. (2020). Agents of change: women in top management and corporate environmental performance. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, *27*(4), 1591-1604. https://doi.org/10.1002/csr.1907

Çetenak, E. H., Ersoy, E. ve Işık, Ö. (2022). ESG (çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim) skorunun firma performansına etkisi: Türk bankacılık sektörü örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *63*, 75-82. https://doi.org/10.18070/erciyesiibd.1212587

Cetenak, E. H. ve Vural, G. (2015). Business group affiliation and financial constraints: investment-cash flow sensitivity of Turkish business groups. *Journal of Economics, Finance and Accounting*, *2*(3), 313-333. https://doi.org/10.17261/Pressacademia.2015312958

Chen, X., Le, C. H. A., Shan, Y. ve Taylor, S. (2020). Australian policy uncertainty and corporate investment. *Pacific Basin Finance Journal*, *61*(April). https://doi.org/10.1016/j.pacfin.2020.101341

Crifo, P., Diaye, M. A. ve Oueghlissi, R. (2017). The effect of countries' ESG ratings on their sovereign borrowing costs. *Quarterly Review of Economics and Finance*, *66*, 13-20. https://doi.org/10.1016/j.qref.2017.04.011

Cuadrado-Ballesteros, B., Martínez-Ferrero, J. ve García-Sánchez, I. M. (2017). Board structure to enhance social responsibility development: A qualitative comparative analysis of US companies. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, *24*(6), 524-542. https://doi.org/10.1002/csr.1425

Demir, E. ve Ersan, O. (2017). Economic policy uncertainty and cash holdings: evidence from BRIC countries. *Emerging Markets Review*, *33*, 189-200. https://doi.org/10.1016/j.ememar.2017.08.001

Driscoll, J. C. ve Kraay, A. C. (1998). Consistent covariance matrix estimation with spatially dependent panel data. *Review of Economics and Statistics*, *80*, 549-560.

Duong, H. N., Nguyen, J. H., Nguyen, M. ve Rhoe, S. G. (2017). *Economic policy uncertainty and corporate cash holdings*. http://hdl.handle.net/10063/6869

Duque-Grisales, E. ve Aguilera-Caracuel, J. (2021). Environmental, social and governance (ESG) scores and financial performance of multilatinas: moderating effects of geographic international diversification and financial slack. *Journal of Business Ethics*, *168*, 315-334. https://doi.org/10.1007/s10551-019-04177-w

Dyck, A., Lins, K. V., Roth, L. ve Wagner, H. F. (2019). Do institutional investors drive corporate social responsibility? International evidence. *Journal of Financial Economics*, *131*, 693-714. https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2018.08.013

Fatemi, A., Glaum, M. ve Kaiser, S. (2018). ESG performance and firm value: the moderating role of disclosure. *Global Finance Journal*, *38*, 45-64. https://doi.org/10.1016/j.gfj.2017.03.001

Feng, X., Lo, Y. L. ve Chan, K. C. (2019). Impact of economic policy uncertainty on cash holdings: firm-level evidence from an emerging market. *Asia-Pacific Journal of Accounting and Economics*, *29*(2), 363-385. https://doi.org/10.1080/16081625.2019.1694954

Fonseka, M., Rajapakse, T. ve Richardson, G. (2019). The effect of environmental information disclosure and energy product type on the cost of debt: evidence from energy firms in China. *Pacific Basin Finance Journal*, *54*, 159-182. https://doi.org/10.1016/j.pacfin.2018.05.001

Galbreath, J. (2013). ESG in focus: the Australian evidence. *Journal of Business Ethics*, *118*(3), 529-541. https://doi.org/10.1007/s10551-012-1607-9

Ge, W. ve Liu, M. (2015). Corporate social responsibility and the cost of corporate bonds. *Journal of Accounting and Public Policy*, *34*(6), 597-624. https://doi.org/10.1016/j.jaccpubpol.2015.05.008

Gonçalves, T. C., Dias, J. ve Barros, V. (2022). Sustainability performance and the cost of capital. *International Journal of Financial Studies*, *10*(3), 1-32. https://doi.org/10.3390/ijfs10030063

Guizani, M. (2017). The financial determinants of corporate cash holdings in an oil rich country: evidence from Kingdom of Saudi Arabia. *Borsa Istanbul Review*, *17*(3), 133-143.

Gulen, H. ve Ion, M. (2016). Policy uncertainty and corporate investment. *Review of Financial Studies*, *29*(3), 523-564. https://doi.org/10.1093/rfs/hhv050

Hamdi, K., Guenich, H. ve Ben Saada, M. (2022). Does corporate financial performance promote ESG: evidence from US firms. *Cogent Business and Management*, *9*(1), 1-18. https://doi.org/10.1080/23311975.2022.2154053

Hausman, J. A. (1978). Specification tests in econometrics. *Econometrica*, *46*(6), 1251-1271.

Husted, B. W. ve Sousa-Filho, J. M. de. (2019). Board structure and environmental, social, and governance disclosure in Latin America. *Journal of Business Research*, *102*, 220-227. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2018.01.017

Ilyas, M., Mian, R. U. ve Suleman, M. T. (2022). Economic policy uncertainty and firm propensity to invest in corporate social responsibility. *Management Decision*, *60*(12), 3232-3254. https://doi.org/10.1108/MD-06-2021-0746

Kalash, I. (2021). The impact of environmental performance on capital structure and firm performance: the case of Turkey. *Society and Business Review*, *16*(2), 255-277. https://doi.org/10.1108/SBR-11-2020-0138

Kassinis, G., Panayiotou, A., Dimou, A. ve Katsifaraki, G. (2016). Gender and environmental sustainability: a longitudinal analysis. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, *23*(6), 399-412. https://doi.org/10.1002/csr.1386

Keçeli, B. ve Çankaya, S. (2020). ESG ve finansal verilerin pay değerine etkisi: Kuzey ve Latin Avrupa ülkeleri üzerine bir çalışma. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi*, *4*(7), 31-49.

Khanchel, I. ve Lassoued, N. (2022). ESG disclosure and the cost of capital: is there a ratcheting effect over time? *Sustainability*, *14*(15), 1-19. https://doi.org/10.3390/su14159237

Lavin, J. F. ve Montecinos-Pearce, A. A. (2021). Esg disclosure in an emerging market: an empirical analysis of the influence of board characteristics and ownership structure. *Sustainability*, *13*(19), 1-20. https://doi.org/10.3390/su131910498

Li, X. (2019). Economic policy uncertainty and corporate cash policy: international evidence. *Journal of Accounting and Public Policy*, *38*(6), 106694. https://doi.org/10.1016/j.jaccpubpol.2019.106694

Limkriangkrai, M., Koh, S. ve Durand, R. B. (2017). Environmental, social, and governance (ESG) profiles, stock returns, and financial policy: Australian evidence. *International Review of Finance*, *17*(3), 461-471. https://doi.org/10.1111/irfi.1210

Liu, G. ve Zhang, C. (2020). Economic policy uncertainty and firms' investment and financing decisions in China. *China Economic Review*, *63*(January 2019), 101279. https://doi.org/10.1016/j.chieco.2019.02.007

Maaloul, A., Zéghal, D., Ben Amar, W. ve Mansour, S. (2021). The effect of environmental, social, and governance (ESG) performance and disclosure on cost of debt: the mediating effect of corporate reputation. *Corporate Reputation Review*, *0123456789*. https://doi.org/10.1057/s41299-021-00130-8

Matos, P. V., Barros, V. ve Sarmento, J. M. (2020). Does ESG affect the stability of dividend policies in Europe? *Sustainability*, *12*(21), 1-15. https://doi.org/10.3390/su12218804

McGuinness, P. B., Vieito, J. P. ve Wang, M. (2017). The role of board gender and foreign ownership in the CSR performance of Chinese listed firms. *Journal of Corporate Finance*, *42*, 75-99. https://doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2016.11.001

Naeem, N., Cankaya, S. ve Bildik, R. (2022). Does ESG performance affect the financial performance of environmentally sensitive industries? A comparison between emerging and developed markets. *Borsa Istanbul Review*, *22*, 128-140. https://doi.org/10.1016/j.bir.2022.11.014

Ortas, E., Gallego-Álvarez, I. ve Álvarez, I. (2019). National institutions, stakeholder engagement, and firms' environmental, social, and governance performance. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, *26*(3), 598-611. https://doi.org/10.1002/csr.1706

Ray, R. S. ve Goel, S. (2022). Impact of ESG score on financial performance of Indian firms: static and dynamic panel regression analyses. *Applied Economics*, 1-14. https://doi.org/10.1080/00036846.2022.2101611

Saygili, E., Arslan, S. ve Birkan, A. O. (2022). ESG practices and corporate financial performance: Evidence from Borsa Istanbul. *Borsa Istanbul Review*, *22*(3), 525-533. https://doi.org/10.1016/j.bir.2021.07.001

Şeker, Y. ve Güngör, N. (2022). Does ESG performance impact financial performance? Evidence from the utilities sector. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, *24*. https://doi.org/10.31460/mbdd.1065217

Shen, H., Hou, F., Peng, M., Xiong, H. ve Zuo, H. (2021). Economic policy uncertainty and corporate tax avoidance: Evidence from China. *Pacific Basin Finance Journal*, *65*(August 2020). https://doi.org/10.1016/j.pacfin.2021.101500

Torre, M. La, Mango, F., Cafaro, A. ve Leo, S. (2020). Does the ESG index affect stock return? Evidence from the Eurostoxx50. *Sustainability*, *12*(16), 1-12. https://doi.org/10.3390/SU12166387

Velte, P. (2017). Does ESG performance have an impact on financial performance? Evidence from Germany. *Journal of Global Responsibility*, *8*(2), 169-178. https://doi.org/10.1108/JGR-11-2016-0029

Vural-Yavaş, Ç. (2021). Economic policy uncertainty, stakeholder engagement, and environmental, social, and governance practices: the moderating effect of competition. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, *28*(1), 82-102. https://doi.org/10.1002/csr.2034

Yıkılmaz, A. (2022). Çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim (ESG) skorları ve kar payı kararları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *7*(4), 872-881. https://doi.org/10.29106/fesa.1209238

Yıldız, B. ve Yıldız, G. (2018). Sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Avrupa ve Merkez Asya ülkeleri örneği. *Maliye Dergisi*, *174,* 203-218.

Yoon, B. H., Lee, J. H. ve Cho, J. H. (2021). The effect of ESG performance on tax avoidance - evidence from Korea. *Sustainability*, *13*(12), 1-16. https://doi.org/10.3390/su13126729

Zahid, R. M. A., Taran, A., Khan, M. K. ve Chersan, I. C. (2022). ESG, dividend payout policy and the moderating role of audit quality: empirical evidence from Western Europe. *Borsa Istanbul Review*, (In Press), 1-18. https://doi.org/10.1016/j.bir.2022.10.012

Zhang, D., Wang, C. ve Dong, Y. (2022). How does firm ESG performance impact financial constraints? An experimental exploration of the COVID-19 pandemic. *European Journal of Development Research*, *0123456789*. https://doi.org/10.1057/s41287-021-00499-6

Zhao, C., Guo, Y., Yuan, J., Wu, M., Li, D., Zhou, Y. ve Kang, J. (2018). ESG and corporate financial performance: Empirical evidence from China's listed power generation companies. *Sustainability*, *10*(8), 1-18. https://doi.org/10.3390/su10082607

Bölüm 11

ESG Skorları Finansal Performansı Etkiliyor Mu? Borsa İstanbul'dan Kanıtlar

Ebubekir Mollaahmetoğlu[1]

Özet

Yatırımcılar açısından, firmaların finansal durumlarının yanı sıra çevresel (E), sosyal (S) ve kurumsal yönetişim (G) faaliyetlerinin de yatırım karar sürecine dâhil edilmesi durumu söz konusu olmaktadır. Bu çalışmada; 2010-2020 tarihleri arasında yıllık verilerle Borsa İstanbul 30 endeksinde işlem gören 24 firmanın finansal performansı (ROA ve ROE) ile ESG performansı arasındaki ilişki panel veri analizi yöntemiyle araştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, ESG'nin üç temel sacayağı olan çevresel, sosyal ve kurumsal yönetişim performans skorlarının bir bileşeni olan ESG ile firma performans ölçütlerinden ROA (Aktif Kârlılık Oranı) arasında istatistiki olarak anlamlı ancak negatif bir ilişki tespit edilmiştir. ROA ile kurumsal yönetişim performans skoru arasında da istatistiki olarak anlamlı ancak negatif bir ilişki tespit edilmiştir. ROE (Özkaynak Kârlılık Oranı) ile sadece kurumsal performans skoru arasında da istatistiki olarak anlamlı ancak negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu durum; ESG skoru yüksek olan şirketlerin daha iyi yönetildiği ve daha az risk taşıdığı dolayısıyla finansal performansının olumlu yönde etkilendiği iddialarıyla çelişmektedir. Dolayısıyla, ESG skoru yüksek olan şirketlerin kârlılığının her zaman daha yüksek olamayabileceği sonucuna varılmıştır. Bir firmanın performansının göstergesi olarak kârlılığı etkileyen birçok faktör söz konusu olmasından hareketle; firmanın ESG skorunun yüksek olması, şirketin finansal performansının daha iyi olma olasılığını göstermekle birlikte diğer faktörlerin de dikkate alınması gerekliliği söz konusu olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, ESG Performans Değerlemesi, Borsa İstanbul

[1] İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İşletme Bölümü ORCID: 0000-0003-2900-6580 e-posta: ebubekirm@istanbul.edu.tr

konusu olmaktadır. Ayrıca; ESG performansının değerlendirilmesinde karşılaşılan zorluklar bu durumun nedenleri arasında sayılabilir.

Borsa İstanbul özelinde değerlendirildiğinde ise şirketlerin daha doğru ESG stratejilerine ihtiyaçlarının olduğu sonucuna varılabilir. Bir başka deyişle; firmaların ESG stratejilerini ve performanslarını daha çok ön plana çıkarmaları, ürün veya hizmet stratejilerini ESG çerçevesinde daha iyi tanıtmaları, marka reklamlarında ESG stratejilerini vurgulamaları, ESG odaklı tedarik zinciri ortaklarına veya müşterilere hitap etmesi gerekliliği sonucu ortaya çıkmaktadır. Yatırımcılar için ise bir şirketin ESG skorunun yüksek olması, şirketin finansal performansını etkilemektedir ancak diğer faktörlerin de finansal performans konusunda dikkate alınması gerektiği söylenebilir.

Kaynakça

Akyıldırım, E., Coşkun, A., Çelik, İ. ve Höl, A. Ö. (2022). Çevresel, sosyal ve yönetişim (ESG) haberlerinin firmaların finansal performansına etkisi: Borsa İstanbul'dan kanıt. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *24*(2), 598-621.

Balasubramanian, A. M. D. P. (2019). A study on relationship between corporate financial performance and environmental social & governance score (ESG score). *FIFI-2019*.

Berg, F., Koelbel, J. ve Rigobon, R. (2019). Aggregate confusion: the divergence of ESG ratings. *MIT Sloan School*, Working Paper No: 5822-19.

Boffo, R. ve R. Patalano (2020). ESG investing: practices, progress and challenges, *OECD Paris*, www.oecd.org/finance/ESG-Investing-Practices-Progress-and-Challenges.pdf

Bhargava, A., L. Franzini ve W. Narendranathan. (1982). Serial correlation and the fixed effects model. *Review of Economic Studies*, *49*(4), 533-549.

Çetenak, E. H., Ersoy, E. ve Işık, Ö. (2022). ESG (çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim) skorunun firma performansına etkisi: Türk bankacılık sektörü örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (63), 75-82.

Driscoll, J. C. ve Kraay, A. C. (1998). Consistent covariance matrix estimation with spatially dependent panel data. *Review of Economics and Statistics*, *80*(4), 549-560.

Friedman, M. (1937). The use of ranks to avoid the assumption of normality implicit in the analysis of variance. *Journal of the American Statistical Association*, *32*(200), 675-701.

Greene, W. (2001). Estimating econometric models with fixed effects. *Department of Economics, Stern School of Business, New York University*.

Henisz, W., Koller, T. ve Nuttall, R. (2019). Five ways that ESG creates value, *McKinsey Report*, 1-12.

Hausman, J. A. (1978). Specification tests in econometrics. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1251-1271.

Kulalı, G. (2022). Çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim (ESG) performansının piyasa değeri üzerindeki etkisi: firma büyüklüğünün rolü. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *17*(3), 787-809.

Nikolov, V. (2021), What makes ESG ratings problematic, *Sustainability & ESG*, https://www.tenderalpha.com/blog/post/sustainability-esg/what-makes-esg-ratings-problematic

Pesaran, M. H. (2004). General diagnostic tests for cross section dependence in panels. *Institute for the Study of Labor (IZA)*, Discussion Paper No. 1240.

Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. *Journal of applied econometrics*, *22*(2), 265-312.

Tatoğlu, F., Y. (2021). Panel veri ekonometrisi: Stata uygulamalı, Beta Yayınevi.

Thomson Reuters ESG Scores (2017), https://www.esade.edu/itemsweb/biblioteca/bbdd/inbbdd/archivos/Thomson_Reuters_ESG_Scores.pdf

Saygili, E., Arslan, S. ve Birkan, A. O. (2022). ESG practices and corporate financial performance: evidence from Borsa Istanbul. *Borsa Istanbul Review*, *22*(3), 525-533.

Şimşek, O. ve Çankaya, S. (2021). Bankalarda ESG skorları ile finansal performans arasındaki ilişkinin incelenmesi: G8 ülkeleri örneği. *PressAcademia Procedia*, *14*(1), 169-170.

Şişman, M. E. ve Çankaya, S. (2021). Çevresel, sosyal ve kurumsal yönetişim (ESG) verilerinin firmaların finansal performansına etkisi: hava yolu sektörü üzerine bir çalışma. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *25*(1), 73-91.

Whelan, T., Atz, U., Van Holt, T. ve Clark, C. (2021). ESG and financial performance: uncovering the relationship by aggregating evidence from 1,000 plus studies published between 2015-2020. *New York: NYU STERN Center for sustainable business*.

Bölüm 12

Sürdürülebilirlik Çalışmalarının Muhasebe ve Finans Alanındaki Geleceğine İlişkin Değerlendirmeler

Hakan Cavlak[1]

Giriş

Sürdürülebilirlik, yaklaşık son yirmi yılda giderek artan bir düzeyde kullanılan, makro ve mikro düzeyde her alanda doğrudan ya da dolaylı olarak süreçlere dâhil edilen bir kavramdır. Önceleri çevresel kaygılar nedeni ile ifade edilmeye başlayan daha sonraları ise iklim değişikliğinin artan ciddiyeti ile daha sık tartışılan, dikkate alınmadığı takdirde de şirketlerin itibarı ve gelirleri için bir sorun teşkil eden sürdürülebilirlik günümüzde şirketlerin gündemlerinde ön sıralarda yer almaktadır (Devanny, 2021). Söz konusu gündem, işletmelerin kurumsal karar alma süreçlerine entegre edilmekte ve "olsa iyi olur" anlayışından stratejik bir zorunluluğa evrilen bir durumu ortaya koymaktadır (Akbulak, 2023; McConnell ve Jin, 2023).

2023'e girerken sürdürülebilirlik konusunda küresel düzeyde pozitif bir ivme söz konusu. Bu durum, yeni düzenlemeler, yenilenen devlet ve şirket taahhütleri ile kendisini göstermektedir (Bolman, 2023). 2023 itibariyle süregelen savaşlar, yüksek enflasyon, enerji piyasalarındaki dalgalanmalar, siyasi belirsizlik, sürekli büyüyen iklim kaynaklı felaketler ve benzeri unsurlar sürdürülebilirlik üzerinde baskı oluşturmaktadır (de la Mar, 2023). Dolayısıyla sürdürülebilirlik, baskının oluşturduğu riskler yanında ortaya çıkardığı fırsatlar ile bir bütün olarak makro düzeyde ülkeler, mikro düzeyde de işletmeler için zorlu bir paradigma değişimini temsil etmektedir.

Muhasebe ve finans, işletmelerin faaliyetlerinde kilit işlevlerdir. Bu fonksiyonların eğilimleri; teknolojik gelişmeler, ekonomideki değişiklikler ve düzenleyici ortam dâhil olmak üzere çeşitli faktörlerden sürekli olarak etkilenmektedir. Dijital dönüşüm ile birlikte bu ve diğer işletme fonksiyonları üzerinde önemli etkilere ve değişime neden olan unsur ise sürdürülebilirliktir. Genel olarak bu tarz etki unsurları, muhasebe ve finansta iş geliştirme ve iyileştirme için muhtelif risklerin yanında çok sayıda fırsat da sunmaktadır. Bu riskleri iyi yönetebilen ve fırsatları da kullanan işletmeler gelecekte rekabet avantajına sahip olmaktadır (Božić, 2023).

Muhasebe ve finansın kaydını, sınıflandırmasını, raporlamasını gerçekleştirdiği finansal kaynaklar gerçek anlamda sürdürülebilir projelere aktarıldığı takdirde, çevreye ve dolayısıyla toplumlara ciddi katkılar sunmaktadır. Diğer taraftan, fosil

[1] Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü ORCID: 0000-0002-5891-7722 e-posta: hakancavlak@ardahan.edu.tr

Kaynakça

Abhayawansa, S. ve Mooneeapen, O. (2022). Directions for future research to steer environmental, social and governance (ESG) investing to support sustainability: a systematic literature review. C. A. Adams (Ed.), *Handbook of accounting and sustainability* (s. 318-341) içinde. Edward Elgar Publishing Limited.

Akbulak, Y. (2023). Sürdürülebilir finans: şimdiye kadar alınan yol ve ileriye bakış. *Legal Blog*. https://legal.com.tr/blog/genel/surdurulebilir-finans-simdiye-kadar-alinan-yol-ve-ileriye-bakis

Angle, A., Nelson, J. ve Rizakos, D. (2023). *The ongoing evolution of sustainable business: 2023 trends report*.

Association of Chartered Certified Accountants - ACCA. (2021). *Professional accountants at the heart of sustainable organisations*.

Bolman, C. (2023). *10 trends that will define sustainability in 2023*. LinkedIn - Pulse. https://www.linkedin.com/pulse/10-trends-define-sustainability-2023-chris-bolman

Božić, V. (2023). Contemporary trends in finance and accounting. *Researchgate - Research Proposal*, 1–5.

Bradley, L. (2022). *Sustainability reporting: time to deliver on global alignment*. KPMG - Insights. https://kpmg.com/xx/en/home/insights/2022/10/ifrs-blog-sustainability-reporting-global-alignment.html

Coşkun, İ. L. (2021). *Süreklilikten sürdürülebilirliğe - bir kurumsal sürdürülebilirlik yolculuğu*. Artisan.

de la Mar, V. (2023). *Sustainability & ESG insights January '23: ESG trends, risks and circularity in 2023*. LinkedIn - Pulse. https://www.linkedin.com/pulse/sustainability-esg-insights-january-23-trends-risks-2023-de-la-mar

de Villiers, C., La Torre, M. ve Molinari, M. (2022). The Global Reporting Initiative's (GRI) past, present and future: critical reflections and a research agenda on sustainability reporting (standard-setting). *Pacific Accounting Review*, *34*(5), 728-747. https://doi.org/10.1108/PAR-02-2022-0034

de Villiers, C. ve Maroun, W. (2018). The future of sustainability accounting and integrated reporting. C. de Villiers ve W. Maroun (Ed.), *Sustainability accounting and ıntegrated reporting* (s. 163-170) içinde. Routledge.

Devanny, L. (2021). *The future of Sustainability*. WBR - Environmental Economics. https://www.wesleyanbusinessreview.com/recents/8mhgctblxpee1cz1bw1x3q1o4fke0n

Dolgorukov, D. (2023). *Ways to introduce green finance in 2023*. Forbes Finance Council. https://www.forbes.com/sites/forbesfinancecouncil/2023/02/22/ways-to-introduce-green-finance-in-2023/?sh=6ee699e9b405

Edmans, A. (2023). The end of ESG. *Financial Management*, *52*(1), 3-17. https://doi.org/10.1111/fima.12413

Hand, D., Ringel, B. ve Danel, A. (2022). *Sizing the impact investing market: 2022*.

Harris, T. W. ve Lim, A. (2022). *Alliance for Green Commercial Banks Standard Chartered training session - green and sustainable capital market evolution*.

IFAC. (2023). *IFAC strategic plan*.

Kurnaz, L. (2023). Yeşil badana ve ötesi. *Yeşil Gazete*. https://yesilgazete.org/yesil-badana-ve-otesi

Kurt, E. S. (2022). Kurumsal raporlamada ESG hilesine ilişkin kavramsal bir inceleme. N. Sarıgüzel (Ed.), *Sosyal beşeri ve idari bilimler alanında uluslararası araştırmalar XIX* (s. 601-620) içinde. Eğitim Yayınevi.

Maechler, S. (2022). Accounting for whom? The financialisation of the environmental economic transition. *New Political Economy*, 1-17. https://doi.org/10.1080/13563467.2022.2130222

McConnell, C. ve Jin, X. (2023). Sustainable finance: the road so far and a look ahead. *Harvard Law School Forum on Corporate Governance*. https://corpgov.law.harvard.edu/2023/01/10/sustainable-finance-the-road-so-far-and-a-look-ahead

Nidumolu, R., Prahalad, C. K. ve Rangaswami, M. R. (2009). *Why sustainability is now the key driver of innovation*. Harvard Business Review. https://hbr.org/2009/09/why-sustainability-is-now-the-key-driver-of-innovation

OECD. (2020). *OECD business and finance outlook 2020: sustainable and resilient finance*.

Olsen, C. (2022). Best practice vs necessary practice - transforming business and regulation. *The Reporting Times*, *21*, 4–5.

Olynec, N. (2023). *13 sustainability trends driving business in 2023*. IMD - Sustainability. https://www.imd.org/ibyimd/sustainability/13-sustainability-trends-driving-business-in-2023

Segal, M. (2023). *Guest post: ESG trends that will define 2023 and beyond*. ESG Today - Investors. https://www.esgtoday.com/guest-post-esg-trends-that-will-define-2023-and-beyond

Seidler, B. (2022). *The many colours of ESG fraud*. KPMG Blogs. https://kpmg.com/ca/en/blogs/home/posts/2022/04/the-many-colours-of-esg-fraud.html

Sezgin, F. H., Acı, E. Y. ve Kuşçu, R. A. (Ed.). (2023). *Avrupa Yeşil Mutabakatı kapsamında yeşil ekonomi*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Simnett, R., Zhou, S. ve Hoang, H. (2022). The history and future of sustainability assurance. C. A. Adams (Ed.), *Handbook of accounting and sustainability* (s. 241-259) içinde. Edward Elgar Publishing.

Slinger, H. (2022). Bringing together finance and sustainability: the perspective of A4S. C. A. Adams (Ed.), *Handbook of accounting and sustainability* (s. 10-25) içinde. Edward Elgar Publishing Limited.

Subramanian, S. ve Mahmood, R. (2022). Regulators turn their gaze to ESG funds. M. T. Eastman (Ed.), *ESG and climate trends to watch for 2023* (s. 13-15) içinde. MSCI ESG Research LLC.

Tettamanzi, P., Venturini, G. ve Murgolo, M. (2022). Sustainability and financial accounting: a critical review on the ESG dynamics. *Environmental Science and Pollution Research*, *29*(11), 16758-16761. https://doi.org/10.1007/s11356-022-18596-2

Washington, P. ve Mitchell, C. (2022). *The shift to stakeholder capitalism is real and durable*. The Conference Board. https://www.conference-board.org/topics/toward-stakeholder-capitalism/tectonic-shift-in-capitalism

Wells Fargo Corporate and Investment Banking. (2023). *Top 10 sustainability trends for 2023*.

Willis, J., Bofiliou, T., Manili, A., Reynolds, I. ve Kozlowski, N. (2023). The greenwashing hydra. *Planet Tracker*.

Wollmert, P. ve Hobbs, A. (2022). *How the EU's new sustainability directive is becoming a game changer*. EY - Assurance. https://www.ey.com/en_jp/assurance/how-the-eu-s-new-sustainability-directive-is-becoming-a-game-changer

Yeşil Büyüme. (2022). *Avrupa Yeşil Mutabakatı ve sürdürülebilir finans*. Sürdürülebilirlik. https://yesilbuyume.org/avrupa-yesil-mutabakati-ve-surdurulebilir-finans

Yücel, G. ve Kurnaz, L. (2021). *Yeni gerçeğimiz sürdürülebilirlik*. Yeni İnsan Yayınevi.

TEACHING IN ONLINE AND BLENDED LEARNING ENVIRONMENTS

Emerging Trends in English Language Teaching

Editors
Assoc. Prof. Dr. Ömer Özer - Assoc. Prof. Dr. Ceyhun Yükselir

nobel

TEACHING IN ONLINE AND BLENDED LEARNING ENVIRONMENTS:
Emerging Trends in English Language Teaching

Editors: Assoc. Prof. Dr. Ömer Özer - Assoc. Prof. Dr. Ceyhun Yükselir

Publishing No.: 4710
Education No.: 972
ISBN: 978-625-427-997-3
E-ISBN: 978-625-427-998-0
Edition: 1st Edition, March 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
All rights for this edition are reserved for Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means, including photocopying, electronically or mechanically recording or by any information storage or retrieval system, without permission of Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.

Nobel Publishing Group has been operating nationwide since 1984 and worlwide since 2011. Nobel publications are included in the catalogs of higher education institutions at national and international levels.

The authors are responsible for the originality, information, and interpretation of their chapters.

Executive Editor: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Publishing Coordinator: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Interior Designer: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Proofreader: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Cover Designer: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-

Library Information Card

Özer, Ömer., Yükselir, Ceyhun.
Teaching in Online and Blended Learning Environments: Emerging Trends in English Language Teaching /
Editors: Ömer Özer - Ceyhun Yükselir
1st Edition, XII + 144 p., 16,5x24 cm. Includes references. No index.
ISBN: 978-625-427-997-3
E-ISBN: 978-625-427-998-0
1. English Language Teaching 2. Blended Language Learning
3. Online Language Teaching 4.Teaching Language Skills With Technologies

General Distribution

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Address: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Phone: +90 312 278 50 77 - **Fax:** 0 312 278 21 65
Sales: siparis@nobelyayin.com- **E-Sales:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Points of Delivery and Sales: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Printing and Binding: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

CONTENTS

CHAPTERS AND AUTHORS ..... **iii**
PREFACE ..... **v**
ABOUT THE EDITORS ..... **vii**

GEN ZERS AND THEIR USE OF YOUTUBE FOR SELF-DIRECTED LANGUAGE LEARNING **1**
Saadet Korucu-Kış

INTRODUCTION 1
Self-directed learning 3
Self-directed language learning 5
Using YouTube in self-directed language learning 6
CONCLUDING REMARKS 8
REFERENCES 9

LEARNER CORPUS RESEARCH AND NATURAL LANGUAGE PROCESSING **13**
Hakan Cangır - Kutay Uzun - Taner Can - Kurtuluş Küllü - Enis Oğuz - Ömer Faruk Kaya

INTRODUCTION 14
CORPORA IN LANGUAGE EDUCATION AND ASSESSMENT 14
LEARNER CORPUS 17
NATURAL LANGUAGE PROCESSING (NLP) 20
LEARNER CORPORA AND NLP 22
OUR RESEARCH 25
Aim and scope of the study 25
Participants and procedure 25
Association Measures (AMs) 26
CONCLUSION 30
ACKNOWLEDGEMENT 31
REFERENCES 31

ENGLISH LANGUAGE TEACHERS' PERCEIVED TECHNOLOGICAL PEDAGOGICAL AND CONTENT KNOWLEDGE FOLLOWING EMERGENCY DISTANCE EDUCATION **37**
Duygu İşpınar Akçayoğlu

INTRODUCTION 38
METHODOLOGY 41

Research design 41
Data collection tools 41
Participants 42
Data analysis 43
FINDINGS 44
DISCUSSION 48
CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS 51
Limitations 52
REFERENCES 52

MULTILITERATE DIGITAL PEDAGOGY IN ELT: MULTIMODALITY AND MULTILITERACY 57
Ayşe Kızıldağ

INTRODUCTION 58
Key components of multiliterate digital pedagogies 60
Digital multiliteracies in ELT 63
Critical issues 65
CONCLUSION 67
REFERENCES 68

WHAT WORKS IN ONLINE LEARNING: A META-SYNTHESIS OF FACTORS IMPACTING UNIVERSITY STUDENTS' INTERACTION 73
Ömer Özer - Ceyhun Yükselir

INTRODUCTION 73
Background and significance 75
MATERIALS AND METHODS 75
RESULTS 78
DISCUSSION 81
CONCLUSION 83
REFERENCES 84

THE RATIONALE BEHIND THE EPOSTL: DOES IT AID TEACHING COMPETENCIES? 87
Burcu Şentürk

INTRODUCTION 87
Teacher autonomy 88
European Portfolio for Student Teachers of Languages (EPOSTL) 90
The sections of the EPOSTL 93
Implementation of the EPOSTL 97

CONCLUSION AND SUGGESTIONS 97
REFERENCES 98

A SYSTEMATIC REVIEW OF ELECTRONIC FEEDBACK PRACTICES IN EFL EDUCATIONAL SETTINGS IN TURKEY 101
Serhat Başar - Meltem Işık

INTRODUCTION 102
LITERATURE REVIEW 103
Development of feedback procedures on second language students' writing at a glance 103
Electronic and automated feedback in ESL / EFL writing context 104
METHOD 106
RESULTS 107
E-feedback studies in Turkey regarding the target group 108
E-feedback studies in Turkey regarding the medium of feedback 108
E-feedback studies in Turkey regarding the source of feedback 109
The overview of studies 109
DISCUSSION & CONCLUSION 112
REFERENCES 117

THE PERCEPTIONS OF PRE-SERVICE EFL TEACHERS ON FLIPPED LEARNING EXPERIENCE IN A READING FOCUSED COURSE 121
Ayşegül Okumuş - İzel Andıç Seyhan

INTRODUCTION 122
LITERATURE REVIEW 124
Advantages and disadvantages of flipped learning 124
Flipped learning and language learning 125
Perceptions of flipped learning approach 126
METHODOLOGY 128
Participants 128
Data collection 129
Data analysis procedure 130
FINDINGS 130
Perceptions regarding technology and flipped learning 130
Perception of technology integration 131
Perception of flipped classroom 132
Findings of qualitative data 135

Advantages of flipped learning 135
Disadvantages of flipped classroom 136
Contribution of flipped learning to language skills 138
Learners' recommendations 138
DISCUSSION 139
CONCLUSION 141
ACKNOWLEDGEMENT 142
REFERENCES 142

GEN ZERS AND THEIR USE OF YOUTUBE FOR SELF-DIRECTED LANGUAGE LEARNING

Saadet Korucu-Kış

Abstract

Language learning occurs in different contexts and the type of setting where learning takes place greatly affects how learners learn the target language. Current youth, called Generation Z (Gen Z or Gen Zer), is assumed to take technology-supported self-initiated actions in out-of-classroom settings to learn languages other than their first. Relatedly, the focus of this chapter is on Gen Zers' self-directed language learning (SDLL) using YouTube. Specifically, it intends to find out how Gen Z learners gain control over their language learning by means of this video streaming service. To this end, the chapter will first begin with an introductory section defining the key concepts. Next, it will explicate the notion of self-directed learning (SDL) and then explore how it is incorporated into language learning. After that, it will outline the ways Gen Zers take independent actions through YouTube for language learning purposes. Finally, it will evaluate the possibilities of YouTube for SDLL.

Keywords: Social media; YouTube; Generation Z; Self-directed language learning

INTRODUCTION

Developments and changes taking place in an era significantly influence the characteristics and behaviors of that generation. This being the case, a concept that has gained currency in tandem with today's tech-dependent world to describe the current generation is that of Gen Z. According to Seemiller and Grace (2016), this group often labeled digital natives grow up immersed in digital technologies. Prensky (2001) maintains that due to their extensive interaction with digital technologies since the very early years of their lives; digital natives think, learn and act in quite distinct ways from their

being multilingual has attracted an ever-increasing interest, it is highly likely that current youth undertakes self-initiated actions to learn languages other than their first. In their SDLL practices, what learners need is a wide range of resources that are relevant to their goals and have the potential to maintain their interest with appealing content. In this sense, YouTube can be viewed as a resourceful platform offering social interactions, multimodal learning opportunities and free access to numerous language learning resources. Yet, as this chapter reveals, there is limited research on how YouTube is being leveraged for language learning purposes in out-of-classroom settings. Given this, future studies are needed to understand language learners' self-directed use of YouTube for learning languages. Such an inquiry can help language teachers guide learners in their self-initiated language learning journey using YouTube while also encouraging them to bridge the gap between in-school and out-of-school language learning practices.

REFERENCES

An, Y. J., & Williams, K. (2010). Teaching with Web 2.0 technologies: Benefits, barriers and lessons learned. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning, 7*(3), 41–48. https://www.itdl.org/Journal/Mar_10/article04.htm

Antenos-Conforti, E. (2009). Microblogging on Twitter: social networking in intermediate Italian classes. In L. Lomicka & G. Lord (Eds), *The next generation: social networking and online collaboration in foreign language learning* (pp. 59–90). CALICO Publications.

Aslam, S. (2023, January 3). *YouTube by the numbers: Stats, demographics & fun facts.* Omnicoragency. https://www.omnicoreagency.com/YouTube-statistics/

Barron, B. (2010). Conceptualizing and tracing learning pathways over time and setting. *National Society for the Study of Education*, *109*(1), 113–127. http://www.life-slc.org/nsf/linkd/files/Barron.NSSE.tracing.learning.pathways.%202010.pdf

Benson, P. (2015). Commenting to learn: Evidence of language and intercultural learning in comments on YouTube videos. *Language Learning & Technology*, *19*(3), 88–105. http://dx.doi.org/10125/44435

Blattner, G., & Fiori, M. (2011). Virtual social network communities: An investigation of language learners' development of sociopragmatic awareness and multiliteracy skills. *CALICO Journal, 29*(1), 24– 43. https://www.jstor.org/stable/calicojournal.29.1.24#metadata_info_tab_contents

boyd, D., & Ellison, N. B. (2007) Social network sites: definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication, 13*(1), 210-230. https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x

Chu, S. K. W., Capio, C. M., van Aalst, J. C. W., & Cheng, E. W. L. (2017). Evaluating the use of social media tool for collaborative group writing of secondary school students in Hong Kong. *Computers & Education, 110*, 170–180. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2017.03.006

Davis, F. D. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology. *MIS Quarterly, 13*, 319–340. https://www.jstor.org/table/249008#metadata_info_tab_contents

Dede, C. (2005). Planning for neomillennial learning styles. *EDUCAUSE Quarterly, 28*(1), 7–12. https://er.educause.edu/articles/2005/1/planning-for-neomillennial-learning-styles

Doyle, T. (2008). *Helping students learn in a student-centered environment. A guide to facilitating learning in higher education.* Stylus.

Du, F. (2013). Student perspectives on self-direct language learning: Implications for teaching and research. *International Journal for Scholarship of Teaching and Learning, 7*(2), 1–18. https://doi.org/10.20429/ijsotl.2013.070224

Hong, J.-C., Hwang, M.-Y., Szeto, E., Tsai, C.-R., Kuo, Y.-C., & Hsu, W.-Y. (2016), Internet cognitive failure relevant to self-efficacy, learning interest, and satisfaction with social media learning. *Computers in Human Behavior, 55*(A), 214-222. https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.09.010

Jin, S. V. (2018). Celebrity 2.0 and beyond! Effects of Facebook profile sources on social networking advertising. *Computers in Human Behavior, 79*, 154–168. https://doi.org/10.1016/J.CHB.2017.10.033

Kelley, J. A. (2010). Social network sites and the ideal L2 self: Using Myspace in a Chinese EFL class. *The JALT CALL Journal, 6*(1), 17-33. https://doi.org/10.29140/jaltcall.v6n1.89

Knowles, M. S. (1975) *Self-directed learning: A guide for learners and teachers*. Association Press.

Kreisen, B. (2009). Teaching EFL to the iGeneration: A survey of using YouTube as supplementary material with college EFL students in Taiwan. *CALL-EJ Online, 10*(2), 1-18. http://callej.org/journal/10-2/kelsen.html

Lai, C. (2013). A framework of developing self-directed technology use for language learning. *Language Learning & Technology, 17*(2), 100–122.

Lai, C., Shum, M., & Tian, Y. (2016). Enhancing learners' self-directed use of technology for language learning: The effectiveness of an online training platform. *Computer Assisted Language Learning, 29*(1), 40–60. https://doi.org/10.1080/09588221.2014.889714

Lai, Y., Saab, N., & Admiraal, W. (2022). University students' use of mobile technology in self-directed language learning: Using the integrative model of behavior prediction. *Computers & Education, 179,* 104413. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2021.104413

Li, Z., Dursun, A., & Hegelheimer, V. (2017). Technology and L2 writing. In Chapelle C.A., & Sauro S. (Eds.), *The handbook of technology and second language teaching and learning* (pp.77–92). Wiley Blackwell.

Lomicka, L., & Lord, G. (2016). Social networking and language learning. In F. Farr, & L. Murray (Eds.), *The Routledge handbook of language learning and technology* (pp. 255–268). Taylor & Francis.

Mayer, R. E. (1997). Multimedia learning: Are we asking the right questions? *Educational Psychologist*, *32(1)*, 1–19. https://doi.org/10.1207/s15326985ep3201_1

McLeod, S., Bathon, J. M., & Richardson, J. W. (2011). Studies of technology tool usage are not enough: A response to the articles in this special issue. *Journal of Research on Leadership Education, 6*(5), 288-297. https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ958892.pdf

Nations, D. (2015). *What is social media? Explaining the big trend*. http://webtrends.about.com/od/web20/a/social-media.htm.

Nishioka, H. (2021). My Korean language teachers are YouTubers: Learning Korean via self-instruction. *Computer Assisted Language Learning*. https://doi.org/10.1080/09588221.2021.1928227

Oblinger, D., & Oblinger, J. L. (2005). Is it age or IT: First steps toward understanding the net generation. In D. Oblinger & J. L. Oblinger (eds.), *Educating the net generation* (pp. 1–20). Educause.

Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants: Part 1. *On the Horizon, 9*(5), 1–6. https://doi.org/10.1108/10748120110424816

Seemiller, C., & Grace, M. (2016). *Generation Z goes to college*. SanFrancisco, CA: Jossey-Bass.

Selwyn, N. (2009). The digital native-myth and reality. *Perspectives, 61*, 364-379. http://dx.doi.org/10.1108/00012530910973776

Tapscott, D. (1998). *Growing up digital: the rise of the Net generation*. McGraw-Hill.

Tapscott, D., & Williams, A. (2008). *Wikinomics. How mass collaboration changes everything*. Portfolio.

Teo, T. (2013). An initial development and validation of a digital natives assessment scale (DNAS). *Computers & Education 67*, 51–57. https://doi.org/10.1016/j .compedu.2013.02.012

Veen, W., & Vrakking, B. (2006). *Homo Zappiens. Crescere nell'era digitale.* Edizioni Idea.

Vygotsky, L. S. (1978) *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.

Wang, H-C., & Chen, C. W-Y. (2019). Learning English from YouTubers: English L2 learners' self-regulated language learning on YouTube. *Innovation in Language Learning and Teaching*, *14*, 333–346. https://doi.org/10.1080/17501229.2019.1607356

Wang, C.-H., Shannon, D. M., & Ross, M. E. (2013). Students' characteristics, self-regulated learning, technology self-efficacy, and course outcomes in online learning. *Distance Education, 34*(3), 302–323. https://doi.org/10.1080/01587919.2013.835779

Wang, S., & Vasquez, C. (2012). Web 2.0 and second language learning: What does the research tell us? *CALICO Journal*, 29(3), 412-430. http://camillavasquez.com/pdf/ WangVasquez_Web2_CALICO.pdf

Yang, Y., Crook, C., & O'Malley, C. (2014). Can a social networking site support afterschool group learning of mandarin? *Learning, Media and Technology, 39*(3), 267–282. https://doi.org/ 10.1080/17439884.2013.839564

LEARNER CORPUS RESEARCH AND NATURAL LANGUAGE PROCESSING

Hakan Cangır - Kutay Uzun - Taner Can
Kurtuluş Küllü - Enis Oğuz - Ömer Faruk Kaya

Abstract

Corpora are either used directly by language instructors to teach a particular aspect of language or indirectly to design materials for language teaching. They are also used to build language assessment material or assess student writings. Reference corpora, consisting of texts by native speakers of English, are particularly preferred over specialised corpora as non-native teachers do not trust their language intuitions and these corpora include the most natural language samples to help students discover the language in context. On the other hand, learner corpora, used by researchers to investigate learners' interlanguage, are not broadly utilised in language teaching as they are rather scarce due to their laboursome development phase, and they may not represent natural language use, given the infelicities in learner production. Recent technological developments enable more reliable annotation of learner corpora, and they have the potential to guide material designers, language instructors and assessors. Current trends in learner corpus research show that its integration with natural language processing techniques can yield more powerful and pedagogically more convenient results. Following this trend, this chapter (a) takes an overall look at the use of corpora in language education, (b) introduces the fields of learner corpus and natural language processing (NLP), (c) highlights the intersection of learner corpora and NLP by referring to research tools used to detect L2 writing performance, and (e) reports the results of a study investigating the relationship between the use of multi-word expressions and overall writing performance by incorporating learner corpus and NLP techniques.

Keywords: Corpora, learner corpus, natural language processing, multi-word expressions, writing performance

trigger more interest in computational lexical research and prime more studies at the intersection of corpus linguistics and NLP with strong and promising pedagogical implications.

ACKNOWLEDGEMENT

This study is conducted as part of a project supported by TÜBİTAK (220K289)

REFERENCES

Alderson, C. (1996). Do corpora have a role in language assessment? In J. Thomas & M. Short (eds.), *Using corpora for language research* (pp. 248–259). Longman.

Ball, F. (2001). Using corpora in language testing. *Research Notes*, *6*, 6–8.

Ball, F., & Wilson, J. (2002). Research projects relating to YLE speaking tests. *Research Notes*, *7*, 8–10.

Barrot, J. S., & Agdeppa, J. Y. (2021). Complexity, accuracy, and fluency as indices of college-level L2 writers' proficiency. *Assessing Writing*, *47*, 100510. https://doi.org/10.1016/j.asw.2020.100510

Bates, D., Mächler, M., Bolker, B., & Walker, S. (2015). Fitting linear mixed-effects models Using lme4. *Journal of Statistical Software*, *67*(1), 1–48. https://doi.org/10.18637/jss.v067.i01

Bernardini, S. (2004). Corpora in the classroom: An overview and some reflections on future development. In J. M. Sinclair (eds.), *How to use corpora in language teaching* (pp. 15-36). J. Benjamins. https://doi.org/10.1075/scl.12.05ber

Bestgen, Y. (2017). Beyond single-word measures: L2 writing assessment, lexical richness and formulaic competence. *System*, *69*, 65-78. https://doi.org/10.1016/j.system.2017.08.004

Biber, D., Gray, B., & Poonpon, K. (2011). Should we use characteristics of conversation to measure grammatical complexity in L2 writing development? *TESOL Quarterly*, *45*(1), 5–35. https://doi.org/10.5054/tq.2011.244483

Braun, S. (2007). Integrating corpus work into secondary education: From data-driven learning to needs-driven corpora. *ReCALL*, *19*(3), 307–328. https://doi.org/10.1017/S0958344007000535

Brezina, V. (2018). Statistics in Corpus Linguistics. *Statistics in Corpus Linguistic: A Practical Guide*. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781316410899

Brown, T., Mann, B., Ryder, N., Subbiah, M., Kaplan, J. D., Dhariwal, P., Neelakantan, A., Shyam, P., Sastry, G., Askell, A., Agarwal, S., Herbert-Voss, A., Krueger, G., Henighan, T., Child, R., Ramesh, A., Ziegler, D., Wu, J., Winter, C., … Amodei, D. (2020). Language models are few-shot learners. In H. Larochelle, M. Ranzato, R. Hadsell, M. F. Balcan, H. Lin (Eds.), *Advances in Neural Information Processing Systems* (Vol. 33, pp. 1877–1901). Curran Associates, Inc. https://proceedings.neurips.cc/paper/2020/file/1457c0d6bfcb4967418bfb8ac142f64a-Paper.pdf

Calcagno, V. (2020). glmulti: *Model Selection and Multimodel Inference Made Easy*. https://CRAN.R-project.org/package=glmulti

Chambers, A., & O'Sullivan, I. (2004). 'Corpus consultation and advanced learners' writing skills in French', *ReCALL, 16(1),* 158–172. https://doi.org/10.1017/S0958344004001211

Cheng, W., Warren, M., & Xun-feng, X. (2003). 'The language learner as language researcher: Putting corpus linguistics on the timetable', *System*, *31*(2), 173–186. https://doi.org/10.1016/S0346-251X(03)00019-8

Crossley, S. A., Bradfield, F., & Bustamante, A. (2019). Using human judgments to examine the validity of automated grammar, syntax, and mechanical errors in writing. *Journal of Writing Research*, *11*(2), 251-270. https://doi.org/10.17239/jowr-2019.11.02.01

Crossley, S. A., Kyle, K., & McNamara, D. S. (2016). The tool for the automatic analysis of text cohesion (TAACO): Automatic assessment of local, global, and text cohesion. *Behaviour research methods*, *48(*4), 1227-1237. https://doi.org/10.3758/s13428-015-0651-7

Crosthwaite, P. (2016). L2 English article use by L1 speakers of article-less languages: A learner corpus study. *International Journal of Learner Corpus Research*, *2*(1), 68-100. https://doi.org/10.1075/ijlcr.2.1.03cro

Crosthwaite, P. R., & Raquel, M. (2019). Validating an L2 academic group oral assessment: Insights from a spoken learner corpus. *Language Assessment Quarterly*, *16*(1), 39-63. https://doi.org/10.1080/15434303.2019.1572149

Cullen, P. (2012). *Vocabulary for IELTS advanced*. Cambridge: Cambridge University Press.

De Clercq, B., & Housen, A. (2017). A cross-linguistic perspective on syntactic complexity in L2 development: Syntactic elaboration and diversity. *The Modern Language Journal*, *101*(2), 315–334. https://doi.org/10.1111/modl.12396

De Clercq, B., & Housen, A. (2019). The development of morphological complexity: A cross-linguistic study of L2 French and English. *Second Language Research*, *35*(1), 71–97. https://doi.org/10.1177/0267658316674506

De Marneffe, M. C., & Manning, C. D. (2008). *Stanford typed dependencies manual*. Technical report, Stanford University. Available at: http://nlp.stanford.edu/downloads/lex-parser.shtml.

Devlin, J., Chang, M.-W., Lee, K., & Toutanova, K. (2019). BERT: Pre-training of Deep Bidirectional Transformers for Language Understanding. *Proceedings of the 2019 Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics: Human Language Technologies, Volume 1 (Long and Short Papers)*, 4171–4186. https://doi.org/10.18653/v1/N19-1423

Durrant, P., Moxley, J., & McCallum, L. (2019). Vocabulary sophistication in first-year composition assignments. *International Journal of Corpus Linguistics*, *24*(1), 33–66. https://doi.org/10.1075/ijcl.17052.dur

Fligelstone, S. (1993). "Some reflections on the question of teaching, from a corpus linguistics perspective", *ICAME Journal. 17*, 97–110.

Gablasova, D., Brezina, V., & McEnery, T. (2017). Collocations in corpus-based language learning research: Identifying, comparing, and interpreting the evidence. In *Language Learning* (Vol. 67, pp. 155–179). https://doi.org/10.1111/lang.12225

Garner, J., Crossley, S., & Kyle, K. (2019). N-gram measures and L2 writing proficiency. *System*, 176–187. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.system.2018.12.001

Geertzen, J., Alexopoulou, T., & Korhonen, A. (2013). Automatic Linguistic Annotation of Large Scale L2 Databases: The EF-Cambridge Open Language Database (EFCamDat). In R. T. Miller, K. I. Martin, C. M. Eddington, A. Henery, N. Miguel, A. Tseng, A. Tuninetti, & D. Walter (eds.), *Proceedings of the 31st Second Language Research Forum* (pp. 240-254). Cascadilla Press.

Gilquin, G. (2020). Learner corpora. In M. Paquot & S. Gries (eds.) *A Practical Handbook of Corpus Linguistics* (pp. 283-303). Springer https://doi.org/10.1007/978-3-030-46216-1_13

Granger, S. (1993). International Corpus of Learner English. In Aarts, J., de Haan, P., and Oostdijk, N. (eds.) *English language corpora: Design, analysis and exploitation* (pp 57-71). Rodopi.

Granger, S. (2003). "The international corpus of learner English: A new resource for foreign language learning and teaching and second language acquisition research", *TESOL Quarterly,* 37(3), 538–546. https://doi.org/10.2307/3588404

Granger, S. (2004). Computer learner corpus research: Current status and future prospects. In U. Connor and T. Upton (eds.), *Applied corpus linguistics: A multidimensional perspective* (pp. 123-145). Rodopi. https://doi.org/10.1163/9789004333772_008

Granger, S. (2009). The contribution of learner corpora to second language acquisition and foreign language teaching: A critical evaluation. In K. Aijmer (Ed.), *Corpora and language teaching* (pp. 13-32). John Benjamins. https://doi.org/10.1075/scl.33.04gra

Granger, S. (2021). Commentary: Have Learner Corpus Research and Second Language Acquisition Finally Met? In B. Le Bruyn & M. Paquot (eds.), *Learner Corpus Research Meets Second Language Acquisition* (Cambridge Applied Linguistics, pp. 243-257). Cambridge University Press. https://doi:10.1017/9781108674577.012

Granger, S., & Bestgen, Y. (2014). The use of collocations by intermediate vs. advanced non-native writers: A bigram-based study. *International Review of Applied Linguistics*, 52, 229–252. https://doi.org/10.1515/iral-2014-0011

Granger, S., Dupont, M., Meunier, F., Naets, H., & Paquot, M. (2020). *The International Corpus of Learner English. Version 3*. Louvainla-Neuve: Presses universitaires de Louvain.

Hawkey, R. (2001). *IIS student questionnaire*. Cambridge: UCLES.

Hewings, M. (2012). *Cambridge Academic English: Upper-intermediate*. Cambridge University Press.

Hewings, M., & Thaine, C. (2012). *Cambridge Academic English: Advanced.* Cambridge University Press.

Housen, A., & Kuiken, F. (2009). Complexity, accuracy, and fluency in second language acquisition. *Applied Linguistics*, *30*, 461–473. https://doi.org/10.1093/applin/amp048

Hunston, S. (2002). *Corpora in Applied Linguistics (Cambridge Applied Linguistics)*. Cambridge: Cambridge University Press. https://doi:10.1017/CBO9781139524773

Huttner, J. (2010). 'The potential of purpose-built corpora in the analysis of student academic writing in English', *Journal of Writing Research, 2*(2), 197-218. https://doi.org/10.17239/jowr-2010.02.02.6

Ishikawa, S. (2013). The ICNALE and sophisticated contrastive interlanguage analysis of Asian learners of English. *Learner corpus studies in Asia and the world, 1*, 91-118.

Ishikawa, S. (2014). Design of the ICNALE Spoken: A new database for multi-modal contrastive interlanguage analysis. *Learner corpus studies in Asia and the world, 2*, 63-76.

Ishikawa, S. (2018). The ICNALE edited essays; A dataset for analysis of L2 English learner essays based on a new integrative viewpoint. *English Corpus Studies*, *25*, 117-130.

Ishikawa, S. (2019). The ICNALE Spoken Dialogue: A new dataset for the study of Asian learners' performance in L2 English interviews. *English Teaching* (The Korea Association of Teachers of English), *74*(4), 153-177. https://doi.org/10.15858/engtea.74.4.201912.153

Jadhav, S. A., Somayajulu, D. V., Bhattu, S. N., Subramanyam, R. B. V., & Suresh, P. (2013). Topic dependent cross-word spelling corrections for web sentiment analysis. In *2013 International Conference on Advances in Computing, Communications and Informatics (ICACCI'13)* (pp. 1093-1096). IEEE Computer Society. https: //doi.org/10.110 9/ICACCI.2013.6637329

Johns, T. (1991). Should you be persuaded: Two examples of data-driven learning. *English Language Research Journal*, *4*, 1–16.

Kennedy, C., & Miceli, T. (2001). 'An evaluation of intermediate students' approaches to corpus investigation', *Language Learning and Technology*, *5*(3), 77–90.

Kim, M., Crossley, S. A., & Kyle, K. (2018). Lexical sophistication as a multidimensional phenomenon: Relations to second language lexical proficiency, development, and writing quality. *The Modern Language Journal*, *102*(1), 120–141. https://doi.org/https://doi.org /10.1111/modl.12447

Kyle, K. (2016). Measuring syntactic development in l2 writing: Fine-grained indices of syntactic complexity and usage-based indices of syntactic sophistication. Doctoral dissertation. Atlanta, GA: Georgia State University.

Kyle, K., & Crossley, S. A. (2015). Automatically assessing lexical sophistication: Indices, tools, findings, and application. *TESOL Quarterly, 49*(4), pp. 757-786. https://doi: 10.1002/tesq.194

Kyle, K., & Crossley, S. A. (2018). Measuring syntactic complexity in L2 writing using fine-grained clausal and phrasal indices. *The Modern Language Journal*, *102*(2), 333-349. https://doi.org/10.1111/modl.12468

Larsen-Freeman, D. (2014). Another step to be taken: Rethinking the endpoint of the interlanguage continuum. In Z.-H. Han & E. Tarone (eds.), *Interlanguage: Forty years later* (pp. 203–220). John Benjamins. https://doi.org/10.1075/lllt.39.11ch9

Lee, D., & Swales, J. (2006). A corpus-based EAP course for NNS doctoral students: Moving from available specialized corpora to self-compiled corpora. *English for Specific Purposes*, *25*(1), 56–75. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.esp.2005.02.010

Leech, G. (1997). Teaching and language corpora: A convergence. In A. Wichmann, S. Fligelstone, T. McEnery, & G. Knowles (eds.), *Teaching and language corpora* (pp. 1-23). Longman.

Lemhöfer, K., & Broersma, M. (2012). Introducing LexTALE: A quick and valid Lexical Test for Advanced Learners of English. *Behavior Research Methods*, *44*(2), 325–343. https://doi.org/10.3758/s13428-011-0146-0

Ludwig, B. (1997). *A contribution to the question of* authenticity of Rhesus using part-of-speech tagging*. Lecture Notes in Computer Science, 231–242.* https://doi:10.1007/3540634932_18

McCarthy, M., & O'Dell, F. (2008). *Academic Vocabulary in Use*. Cambridge University Press.

McEnery, T., & Xiao, R. (2011). What corpora can offer in language teaching and learning. In E. Hinkel (eds.), *Handbook of research in second language teaching and learning* (pp. 364-380). Routledge.

McEnery, T., Brezina, V., Gablasova, D., & Banerjee, J. (2019). Corpus linguistics, learner corpora, and SLA: Employing technology to analyze language use. *Annual Review of Applied Linguistics*, *39*, 74-92. https://doi.org/10.1017/S0267190519000096

Michel, M., Murakami, A., Alexopoulou, T., & Meurers, D. (2019). Effects of task type on morphosyntactic complexity across proficiency: Evidence from a large learner corpus of A1 to C2 writings. *Instructed Second Language Acquisition*, *3*(2), 124–152. https://doi.org/10.1558/isla.38248.

Murakami, A., & Alexopoulou, T. (2016). Longitudinal L2 development of the English article in individual learners. In D. Papafragou, D. Grodner, D. Mirman, & J. Trueswell (eds.), *Proceedings of the 38th Annual Meeting of the Cognitive Science Society (*pp. 1050–1055). Cognitive Science Society.

Murakami, A., & Ellis, N.C. (2022). Effects of availability, contingency, and formulaicity on the accuracy of English grammatical morphemes in second language writing. *Language Learning*, 72, 899–940. https://doi.org/10.1111/lang.12500

Myles, F. (2021). Commentary: An SLA Perspective on Learner Corpus Research. In B. Le Bruyn & M. Paquot (eds.), *Learner Corpus Research Meets Second Language Acquisition* (Cambridge Applied Linguistics, pp. 258-273). Cambridge University Press. https://doi:10.1017/9781108674577.013

Myles, F. (2015). Second language acquisition theory and learner corpus research. In Granger, S., Gilquin, G., & Meunier, F. (eds.), *Cambridge Handbook of Learner Corpus Research* (pp. 309–332). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9781139649414.014

Norris, J. M., & Ortega, L. (2009). Towards an organic approach to investigating CAF in instructed SLA: The case of complexity. *Applied Linguistics*, *30*(4), 555–578. https://doi.org/10.1093/applin/amp044

Paquot, M. (2008). Exemplification in learner writing: A cross-linguistic perspective. In F. Meunier, & S. Granger (eds.), *Phraseology in foreign language learning and teaching* (pp. 101-119). John Benjamins. https://doi.org/10.1075/z.138.09paq

R Core Team. (2022). R: *A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing*. Retrieved from: http://www.R-project.org

Renouf, A. (1997). 'Teaching Corpus Linguistics to Teachers of English', in A. Wichmann, S. Fligelstone, T. McEnery and G. Knowles (eds.), *Teaching and Language Corpora (pp*. 255-266). London: Longman. https://doi.org/10.4324/9781315842677-22

Römer, U. (2004). 'Comparing real and ideal language learner input: The use of an EFL textbook corpus in corpus linguistics and language teaching' in Aston, G. Bernardini, S. and Stewart, D. (eds.), *Corpora and Language Learners* (pp. 151-168.). John Benjamins Publishing Company. https://doi.org/10.1075/scl.17.12rom

RStudio Team (2020). *RStudio: Integrated Development for R.* RStudio, PBC, Boston, MA URL http://www.rstudio.com/

Shermis, M. D., & Burstein, J. (Eds.). (2013). *Handbook of automated essay evaluation: Current applications and new directions*. Routledge/Taylor & Francis Group.

Shin, Y., & Kim, Y. (2017). Using lexical bundles to teach articles to L2 English learners of different proficiencies. *System*, *69*, 79–91. https://doi.org/10.1016/j.system.2017.08.002

Shmueli, G., Patel, N., & Bruce, P. (2007). *Data Mining for Business Intelligence.* Canada: John Wiley & Sons, Inc.

Sinclair, J. (2004). Trust the Text: Language, Corpus, and Discourse. Routledge.

Swales, J. M. (2002). 'Integrated and fragmented worlds: EAP materials and corpus linguistics'. In Flowerdew, J. (eds.), *Academic Discourse* (pp. 150–164). Longman.

Taylor, L. (2003). The Cambridge approach to speaking assessment. *Research Notes*, *13*, 2–4.

Uzun, K. (2018). The use of lexical bundles and the definite article 'the': A core expression analysis. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 7(3), 269–286. http://dx.doi.org/10.30703/cije.441596

Uzun, K. (2021). Performance prediction strengths of noun and verb phrases in L2 writing: Comparison of density and complexity variables. *Assessing Writing*, *50*, 100572. https://doi.org/10.1016/j.asw.2021.100572

Vinodhini, G., & Chandrasekaran, R. M. (2012). Sentiment analysis and opinion mining: a survey. *International Journal*, *2*(6), 282-292.

Vrieze, S. I. (2012). Model selection and psychological theory: A discussion of the differences between the Akaike information criterion (AIC) and the Bayesian information criterion (BIC). *Psychological Methods*, *17*(2), 228. https://doi.org/10.1037/a0027127

Weisser, M. (2017). Corpora. In A. Barron, Y. Gu & G. Steen, *The Routledge handbook of pragmatics* (pp. 41-52). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315668925-5

Weizenbaum, J. (1966). ELIZA—a Computer Program for the Study of Natural Language Communication between Man and Machine. *Communications of the ACM*, *9*(1), 36–45. https://doi.org/10.1145/365153.365168

Yoon, H. (2008). 'More than a linguistic reference: The influence of corpus technology on L2 academic writing', *Language learning and Technology, 12*(2), 31-48.

ENGLISH LANGUAGE TEACHERS' PERCEIVED TECHNOLOGICAL PEDAGOGICAL AND CONTENT KNOWLEDGE FOLLOWING EMERGENCY DISTANCE EDUCATION

Duygu İşpınar Akçayoğlu

Abstract

During the pandemic period, the use of technology became compulsory in so many ways and for so many parties involved in education. The purpose of this study is to investigate the perceived technological pedagogical content knowledge of English teachers teaching English at schools affiliated with the Ministry of National Education in Turkey and to explore the effects of distance education, if any, on these perceptions and experiences. This descriptive study utilized a mixed methods design. Data were collected through the Technopedagogical Education Competency Scale (TPACK-Deep), which was followed by open-ended questions prepared by the researcher. The participants were 119 English language teachers who taught English during the pandemic period. Data analysis was performed using SPSS and content analysis methods. Participating English teachers' general level of technopedagogical competence was found to be 3.99, indicating an advanced level of competence. The results also showed that male teachers, teachers working in private schools, and teachers with 6-10 years of experience had higher technopedagogical competence levels. Qualitative data obtained from the study revealed both positive and negative effects of the sudden shift to distance education. Although the results indicated that the compulsory use of technology increased English language teachers' technopedagogical levels, severe difficulties were also noted by some participants. Teachers' technopedagogical competence should be increased through various activities that promote using technology for learning and teaching purposes effectively, English language learning and teaching in this context.

Keywords: Distance education; English language teachers; Technopedagogical; TPACK; Pandemic

during the pandemic period. This cumulative learning should be turned into an advantage for future learning and teaching activities. Since there is a need for a balanced integration of technological, content, and pedagogical domains, teachers' technopedagogical competence should be increased through various activities that promote using technology for learning and teaching purposes effectively, English language learning and teaching in this context. In conclusion, only the introduction of tools and apps is not enough for teachers, particularly those who use technology less, to integrate technology into their teaching. Teachers with various teaching experiences should be provided with structured training events in their contexts, which is believed to facilitate their teaching process during the times like the pandemic. Besides, technology efficacy should be encouraged and increased among teachers.

Limitations

This study was conducted in the 2021-2022 education year, when the participants spent a period of distance education during the pandemic. The participants' experiences reflected their response to a sudden shift to distance education under extraordinary conditions. Data were collected from those who responded to the questionnaires sent to them in an online environment, indicating the presence of many other teachers who did not fill in or were not interested in filling in the questionnaires due to some factors that could potentially be associated with TPACK levels. Future studies may investigate how the pandemic period experiences affected teaching processes in the post-pandemic period and utilize in-depth data collection methods that enable to explore teachers' experiences more thoroughly.

REFERENCES

Abdurahman, T., Basalama, N., & Widodo, M. R. (2018). The impact of podcasts on EFL students' listening comprehension. *International Journal of Language Education*, *2*(2), 23-33.

Açıkgül, K. (2017). *Geogebra destekli mikro öğretim uygulaması ve oyunlaştırılmış teknolojik pedagojik alan bilgisi (TPAB) etkinliklerinin ilköğretim matematik öğretmen adaylarının tpab düzeylerine etkisi*. [Effects of Micro Teaching Application Supported by Geogebra and game-based technological pedagogical content knowledge (TPACK) activities on the elementary prospective Mathematics teachers TPACK levels]. (Unpublished Master's thesis). İnönü University

Akçayoğlu, D. İ., & Dağgöl, G. D. (2020). Better than nothing but far from ideal: Views of instructors and students about emergency distance education during the Covid-19 pandemic. (pp.19-33). Iksad Publications

Albayrak-Sari, A., Canbazoglu-Bilici, S., Baran, E., & Ozbay, U. (2016). Investigating the relationship between teachers' technological pedagogical content knowledge (TPACK) competencies and attitudes towards information and communication technologies. *Educational Technology Theory and Practice*, *6*(1), 1-21.

Angelini, M. L., & Garcia-Carbonell, A. (2019). Developing English speaking skills through simulation-based instruction. *Teaching English with Technology*. 19(2):3-20.

Atakan, İ. (2019). *Pre-service science teachers' TPACK efficacy levels and technology integration quality: application of TPACK-IDDIRR model.* (Unpublished Master's thesis). Middle East Technical University.

Atan, E. (2021). Investigating the effects of in-service EFL teachers' TPACK on their technostress levels. (Unpublished Master's thesis). Bahçeşehir University.

Atmojo, A. E., & Nugroho, A. (2020). EFL classes must go online! Teaching activities and challenges during COVID-19 Pandemic in Indonesia. *Register Journal*, *13*(1), 49-76

Azhar, I. N. K., & Hashim, H. (2022). Level of ESL teachers' technological pedagogical content knowledge (TPACK) skill and attitude towards technology. *Creative Education*, *13*(4), 1193-1210.

Bal, M. S., & Karademir, N. (2013). Determining the self-evaluation levels of social studies teachers on technological pedagogical content knowledge (TPACK). *Pamukkale University Faculty of Education Journal*, *34*, 15-32.

Creswell, J. W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (2nd ed.). Sage.

Çam, M. (2020). *İngilizce öğretmenlerinin kullandıkları öğretim yöntemlerinin ve teknopedagojik eğitim yeterliklerinin incelenmesi* . [Examining The Teaching Methods and Technopedagogıcal Knowledge Competencies of English Language Teachers]. (Unpublished Master's thesis). Balıkesir Üniversitesi.

Dinçer, R. (2020). *Exploring predictive power of in-service EFL instructors' technology integration self efficacy beliefs on their TPACK levels* (Unpublished master's thesis). Bahçeşehir University

Efe, H. A., Efe, R., & Yücel, S. (2016). A comparison of Swiss and Turkish preservice science teachers' attitudes, anxiety and self-efficacy regarding educationaltechnology. *Universal Journal of Educational Research*, *4*(7), 1583-1594.

Günüç, S. & Babacan, N. (2017). Technology integration in English language teaching and learning. *The Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes*, *5*, 349-358.

İşigüzel, B. (2014). Almanca öğretmen adaylarının teknopedagojik eğitime yönelik yeterlik düzeylerinin incelenmesi. [Relationship between Teaching-Learning Conceptions and Technopedagogical Education Proficiency of Pre-Service Primary School Mathematic Teachers]. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *7*(34), 768-778.

Jang, S. J., & Tsai, M. F. (2013). Exploring the TPACK of Taiwanese secondary school science teachers using a new contextualized TPACK model. *Australasian Journal of Educational Technology*, *29*(4). https://doi.org/10.14742/ajet.282

Kabakçı Yurdakul, I., Odabasi, H. F., Kilicer, K., Coklar, A. N., Birinci, G., & Kurt, A. A. (2012). The development, validity and reliability of TPACK-deep: A technological pedagogical content knowledge scale. *Computers and Education*, *58*(3), 964–977.

Kamisli, M. U., & Akinlar, A. (2022). Emergency distance education experiences of EFL instructors and students during the COVID-19 pandemic. *Adult Learning*. https://doi.org/10.1177/1045159522109407

Karataş, T. Ö., & Tuncer, H. (2020). Sustaining language skills development of pre-service EFL teachers despite the COVID-19 interruption: A case of emergency distance education. *Sustainability*, *12*(19). https://doi.org/10.3390/su12198188

Kaya, N. (2022). *EFL teacher's anxiety towards educational technologies in relation to teacher burnout during Covid-19 pandemic*. (Unpublished master's thesis). Istanbul Medeniyet University

Kılıçkeser, M. (2019). *İlköğretim öğretmenlerinin teknolojik pedagojik alan bilgileri (TPAB) ile öğretim teknolojilerine yönelik tutumları arasındaki ilişki (Akyazı örneği)*. Master's thesis, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

Kozikoğlu, İ., & Babacan, N. (2019). The investigation of the relationship between Turkish EFL teachers' technological pedagogical content knowledge skills and attitudes towards technology. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 15(1), 20-33.

Liu, S., Liu, H., Yu, Y., Li, Y., & Wen, T. (2014). TPACK: A new dimension to EFL teachers' PCK. *Journal of Education and Human Development*, *3*(2), 681-693.

Maboe, E., Smith, C. G., Banoobhai, M., & Makgatho, M. (2018). Implementing tablets to teach Reading in Grade 5. *Reading & Writing-Journal of the Reading Association of South Africa*, *9*(1), 1-10.

Marczyk, G., DeMatteo, D., & Festinger, D. (2005). *Essentials of research design and methodology*. Essentials of behavioral science series. Wiley.

Mishra, P., & Koehler, M. J. (2006). Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge. *Teachers College Record*, *108*, 1017-1054.

Mishra, P., & Koehler, M. J. (2008). *Introducing technological pedagogical content knowledge*. New York.

Mishra, P., Koehler, M. J. and Kereluik, K. (2009). The song remains the same: Looking back to the future of educational technology. *TechTrends*, *53*(5), 48-53

Niess, M. L. (2005). Preparing teachers to teach science and mathematics with technology: Developing a technology pedagogical content knowledge. *Teaching and Teacher Education*, *21*, 509–523.

Obos, A. I., Aridah, A., & Rusmawaty, D. (2022). Transition to online learning: Implementing the TPACK framework by English teachers due to the COVID-19 pandemic. *Journal of Education and Teaching (JET)*, *4*(1), 20-34.

Pasaribu, T. A. (2020). Challenging EFL students to read: Digital reader response tasks to foster learner autonomy. *Teaching English with Technology*. *20*(2), 21-41.

Polat, A. and Erişti, B.(2019).“The effects of authentic video materials on foreign language listening skill development and foreign language listening anxiety at different levels of English proficiency,” *Int. J. Contemp. Educ. Res.*

Prasojo, L. D., Habibi, A., Mukminin, A., & Yaakob, M. F. M. (2020). Domains of technological pedagogical and content knowledge: Factor analysis of Indonesian in-service EFL teachers. *International Journal of Instruction*, *13*(4), 593-608. https://doi.org/10.29333/iji.2020.13437a

Rahimi, M., & Soleymani, E. (2015). The impact of mobile learning on listening anxiety and listening comprehension. *English Language Teaching*, *8*(10), 152-161

Rahmadi, I. F. (2019). Technological pedagogical content knowledge (TPACK): Kerangka pengetahuan guru abad 21. *Jurnal Pendidikan Kewarganegaraan*, *6*(1), 65-74. https://doi.org/10.32493/jpkn.v6i1.y2019.p65-74

Raphael, C., & Mtebe, J. (2017). Pre-service teachers' self-efficacy beliefs towards educational technologies integration in Tanzania. *Journal of Learning for Development*, *4*(2), 196-210

Ruggiero, D., & Mong, C. J. (2015). The teacher technology integration experience: Practice and reflection in the classroom. *Journal of Information Technology Education: Research*, 14, 161-178.

Sarıçoban, A., Tosuncuoğlu, İ., & Kırmızı, Ö. (2019). A technological pedagogical content knowledge (TPACK) assessment of pre-service EFL teachers learning to teach English as a foreign language. *Journal of Language and Linguistic Studies*, *15*(3), 1122-1138.

Shulman, L. S. (1986). Those who understand: Knowledge growth in teaching. *Educational Researcher*, *15*(2), 4-14.

Solak, E., & Cakir, R. (2014). Examining preservice EFL teachers' TPACK competencies in Turkey. *Journal of Educators Online*, *11*(2), 1-22.

Sujannah, W. D., Cahyono, B. Y., & Astuti, U. P. (2020). Effect of blended learning using Google Classroom on writing ability of EFL students across autonomy levels. *Teaching English with Technology, 20*(2), 82-97

Şad, S. N., Acikgül, K., & Delican, K. (2015). Senior preservice teachers' senses of efficacy on their technological pedagogical content knowledge (TPACK). *Journal of Theoretical Educational Science*, *8*, 204-235.

Taopan, L. L., Drajati, N. A., & Sumardi. (2019). Discovering the teacher's beliefs in TPACK framework for teaching English in high school. *Indonesian Journal of Informatics Education*, *3*(1), 1-11.

Tashakkori, A., & Teddlie, C. (1998). *Mixed methodology: Combining qualitative and quantitative approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage

Teker, Ş. B. (2019). *Öğretmenlerin teknolojik pedagojik alan bilgisi (TPAB) yeterlilikleri ile eğitim bilişim ağı (EBA) kullanımına yönelik tutumları arasındaki ilişki* . [The relationship between teachers' technology pedagogic content knowledge (TPACK) qualifications and attitudes for use of education information network (EBA)]. (Unpublished master's thesis). Balıkesir University.

Thompson, A. D., & Mishra, P. (2007). Breaking news: TPCK becomes TPACK! *Journal of Computing in Teacher Education*, *24*(2), 38-64.

Tseng, J. J., Chai, C. S., Tan, L., & Park, M. (2020). A critical review of research on technological pedagogical and content knowledge (TPACK) in language teaching. *Computer Assisted Language Learning*, 1-24.

Van Loi, N. (2021). Vietnamese high-school teachers' perceptions of TPACK in teaching English as a foreign language. *European Journal of Education Studies*, *8*(4), 183-197.

Yang, Y. (2000). *History of English education in China* (1919-1998). Retrieved from ERIC database

Yıldırım, S. (2019). *Coğrafya öğretmenlerine C-Tpab modeli temelli açık kaynak kodlu Cbs Yazılımı ve ücretsiz verilerden yararlanılmasına yönelik hizmet içi eğitimin geliştirilmesi, uygulanması ve değerlendirilmesi* [Developing, implementing and evaluating in-service training program for geography teachers based on G-TPACK model using open source GIS software and free data]. (Unpublished doctoral dissertation). Marmara University.

Yıldız, B. (2020). *İngilizce öğretim görevlilerinin günlük hayatta teknoloji kullanımlarının teknolojik pedagojik alan bilgileri üzerindeki tahmin gücüne dair bir Araştırma.* [*Exploring the predictive power of in-service EFL instructors' informal technology usage situations on their TPACK levels*]. (Unpublished Master's thesis). Bahçeşehir University

MULTILITERATE DIGITAL PEDAGOGY IN ELT: MULTIMODALITY AND MULTILITERACY

Ayşe Kızıldağ

Abstract

Digital age has changed the ways people interact and the functions they adhere to via which the term *literacy* has also been re-defined. Unlike the traditional ones, contemporary learners are multiliterate individuals from earlier ages; the ways they code and de-code multiple semiotic modes such as text, images, and sound while communicating give them the roles of both natural multimodal creators and consumers. This being the case, literacy today contains such skills as digital literacy, information literacy, visual literacy, and media literacy, which is beyond the linguistic literacy. A natural result of this is that language classes would cover a range of communication modes, and a combination of traditional language skill competencies with such emerging literacies would certainly lead to a digital language pedagogy which encompasses digital multiliteracies. Consequently, a new approach to English Language Teaching (ELT) is necessary and inevitable for providing diverse modalities to enlarge the learners' communicative repertoire within this digital age. Therefore, this chapter explores the digital pedagogy in the context of ELT with reference to a symbiosis of multimodality and multiliteracies, where national and transnational standards have been re-designed with the emerging transformations in the modes of communication. The chapter frames a rationale and key concepts for multiliterate digital pedagogies in ELT, first. Next, it elaborates on the implications for in-class learning/teaching praxis referring to the multimodal and multiliterate classroom milieu and its relation with different learner styles. Finally, it discusses some critical issues such as building linguistic and cultural diversity and increasing student motivation and forming agency.

Keywords: Digital pedagogy; English language teaching; Multiliteracy; Multimodality

how traditional face-to-face methods lacking the contemporary multimodal representation of the language would yield very poor results in terms of achieving national goals. Thus, educating critical and multiliterate citizens of the new epoch, digital multiliterate pedagogies have been proven to be a vital part of new curricula across many national educational standards. Moreover, accepting language in its social context, one needs to develop a range of repertoires to convey and interpret the new modes of messages, which is another way of reviewing why such pedagogies immediately are in need for authentic classroom applications.

REFERENCES

Abdelhadi, R., Hameed, L., Khaled, F., & Anderson, J. (2020). Creative interactions with art works: an engaging approach to Arabic language-and-culture learning. *Innovation in Language Learning and Teaching*, *14*(3), 273-289. https://doi.org/10.1080/17501229.2019.1579219

Adami, E. (2017). Introducing multimodality. In O. Garcia, N. Flores & M. Spotti (Eds.), *The Oxford handbook of language and society* (pp. 451-472). Oxford University Press.

Ajayi, L. (2010). Preservice teachers' knowledge, attitudes, and perception of their preparation to teach multiliteracies/multimodalitiy. *The Teacher Educator*, *46*(1), 6-31. https://doi.org/10.1080/08878730.2010.488279

Almghams, B. R. (2020). *Gender representation in Saudi EFL textbooks: A study of the Family and Friends Series.* [Unpublished master's thesis]. Imam Mohammed Ibn Saud Islamic University, Saudi Arabia. https://doi.org/10.31235/osf.io/76gxv

Anstey, M., & Bull, G. (2018). *Foundations of multiliteracies: Reading, writing and talking in the 21st century*. Routledge.

Blair, A. (2015). Evolving a post-native multilingual model of ELF-aware teacher education. In Y. Bayyurt & S. Akcan (Eds.), *Current perspectives on pedagogy for English as a Lingua Franca* (pp. 89-102). De Gruyter.

Botelho, M. J., Kerekes, J., Jang, E. E., & Peterson, S. S. (2014). Assessing multiliteracies: Mismatches and opportunities. *Language and Literacy*, *16*(1), 1-20. https://doi.org/10.20360/G21G6W

Brown, I., Lockyer, L., & Caputi, P. (2010). Multiliteracies and assessment practice. In D. R. Cole & D. L. Pullen (Eds.), *Multiliteracies in motion* (pp. 203-218). Routledge.

Burke, A., & Hardware, S. (2015). Honouring ESL students' lived experiences in school learning with multiliteracies pedagogy. *Language, Culture and Curriculum*, *28*(2), 143-157. https://doi.org/10.1080/07908318.2015.1027214

Burrows, K. M., Staley, K., & Burrows, M. (2022). The potential of open educational resources for English language teaching and learning: From selection to adaptation. *English Teaching Forum, 60*(2), pp. 2-9. https://americanenglish.state.gov/files/ae/60_2_pg02-09_cx2_corrected.pdf

Canagarajah, S. (2005). Critical pedagogy in L2 learning and teaching. In E. Hinkel (Ed.), *Handbook of research in second language teaching and learning* (pp. 931-949). Routledge.

Cesur, K., & Özişler, N. (2019). Evaluation of EFL textbook 'Traveller Elementary' from the perspective of instructors and university students. *International Journal of Language and Literary Studies, 1*(2), 1-16. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3447600

Cervetti, G., Damico, J., & Pearson, P. D. (2006). Multiple literacies, new literacies, and teacher education. *Theory into practice*, *45*(4), 378-386.

Curiel, L. C. (2017). *Texturing with multimodal texts across content areas: A translanguaging multiliteracies approach to teaching and learning*. [Unpublished doctoral dissertation]. The University of Texas at Austin. https://repositories.lib.utexas.edu/handle/2152/62994

Danzak, R. L. (2011). Defining identities through multiliteracies: EL teens narrate their immigration experiences as graphic stories. *Journal of Adolescent & Adult Literacy, 55*(3), 187–196. https://doi.org/10.1002/JAAL.00024

Doucette-Vanthuyne, A. (2016). *An investigation of multiliteracies pedagogies in language teacher education: A mixed methods study*. [Unpublished doctoral dissertation]. The University of Western Ontario, Canada. https://ir.lib.uwo.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=5536&context=etd

Elsner, D., & Viebrock, B. (2013). Developing multiliteracies in the 21st century: Motives for new approaches of teaching and learning foreign languages. In D. Elsner, S. Helff & B. Viebrock (Eds.), *Films, graphic novels & visuals: Developing multiliteracies in foreign language education–An interdisciplinary approach* (pp.17-32). LIT Verlag.

Etuş, Ö. (2013). New realms of meaning making: Multimodal literacies in language classrooms. In D. Elsnar, S. Helff & B Viebrock (Eds.), *Films, graphic novels & visuals: Developing multiliteracies in foreign language education–An interdisciplinary approach* (pp.33-50). LIT Verlag.

Fairclough, N. (2000). Multiliteracies and language: Orders of discourse and intertextuality. In B. Cope & M. Kalantzis (Eds.), *Multiliteracies: Literacy learning and the design of social futures* (pp. 159-178). Routledge.

Gallego, M. A., & Hollingsworth, S. (2000). Introduction: The idea of multiple literacies. In M.A. Gallego & S. Hollingsworth (Eds.), *What counts as literacy: Challenging the school standard* (pp. 1–23). Teachers College Press.

García, O., & Wei, L. (2014). *Translanguaging: Language, bilingualism and education*. Palgrave Macmillan.

Greenhow, C., Lewin, C., & Staudt Willet, K. B. (2021). The educational response to Covid-19 across two countries: A critical examination of initial digital pedagogy adoption. *Technology, Pedagogy and Education*, *30*(1), 7-25. https://doi.org/10.1080/1475939X.2020.1866654

Guo, Y., & Beckett, G. (2012). A critical analysis of English language teaching in today's market economy in China. In K. Sung & R. Pederson (Eds.), *Critical ELT practices in Asia* (pp. 55-70). Brill.

Hanifa, R. (2018). EFL published materials: An evaluation of English textbooks for junior high school in Indonesia. *Advances in Language and Literary Studies*, *9*(2), 166-174. http://dx.doi.org/10.7575/aiac.alls.v.9n.2p.166

Heath, S. B. (1983). *Ways with words: Language, life and work in communities and classrooms*. Cambridge University Press.

Jackman, J. A., Gentile, D. A., Cho, N. J., & Park, Y. (2021). Addressing the digital skills gap for future education. *Nature Human Behaviour, 5(5)*, 542–545. https://doi.org/10.1038/s41562-021-01074-z

Jewitt, C. (2008). Multimodality and literacy in school classrooms. *Review of Research in Education*, *32*(1), 241-267. https://doi.org/10.3102/0091732X07310

Jewitt, C., Bezemer, J., & O'Halloran, K. (2016). *Introducing multimodality*. Routledge.

Kalantzis, M., & Cope, B. (2008). Language education and multiliteracies. *Encyclopedia of language and education*, *1*, 195-211. https://newlearningonline.com/files/2009/03/springerhandbook.pdf

Kasaian, S. A., & Subbakrishna, R. (2011). Iranian parents' resistance to incompatible aspects of western culture: Implications for ELT material development. *English Language Teaching*, *4*(1), 230-239. https://eric.ed.gov/?id=EJ1080328

Kress, G. (2000). Multimodality: Challenges to thinking about language. *TESOL Quarterly*, *34*(2), 337-340. https://doi.org/10.2307/3587959

Kumaravadivelu, B. (2016). The decolonial option in English teaching: Can the subaltern act? *TESOL Quarterly*, *50*(1), 66-85. https://doi.org/10.1002/tesq.202

Lau, S. M. C. (2020). Translanguaging for critical bi-literacy: English and French teachers' collaboration in transgressive pedagogy. In S. M. C. Lau & S. van Viegan (Eds.), *Plurilingual pedagogies* (pp. 115-135). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-36983-5_6

Little, D. (2022). Language learner autonomy: Rethinking language teaching. *Language Teaching*, *55*(1), 64-73. https://doi.org/10.1017/S0261444820000488

Lopriore, L. (2015). ELF and early language learning: Multiliteracies, language policies and teacher education. In Y. Bayyurt & S. Akcan (Eds.), *Current Perspectives on Pedagogy for English as a Lingua Franca* (pp. 69-86). De Gruyter.

Lotherington, H. (2007). From literacy to multiliteracies in ELT. In J. Cummins & C. Davison (Eds.), *International handbook of English language teaching* (pp. 891-905). Springer. https://doi.org/10.1007/978-0-387-46301-8_59

Lotherington, H., & Jenson, J. (2011). Teaching multimodal and digital literacy in L2 settings: New literacies, new basics, new pedagogies. *Annual Review of Applied Linguistics*, *31*, 226–246. https://doi.org/10.1017/S0267190511000110

Luke, C. (2000a). Cyber-schooling and technology change: Multiliteracies for new times. In B. Cope & M. Kalantzis (Eds.), *Multiliteracies: Literacy learning and the design of social futures* (pp. 67-88). Routledge.

Luke, C. (2000b). New literacies in teacher education. *Journal of Adult & Adolescent Literacy, 43*(5), 424–435. https://www.jstor.org/stable/40017079Mahboob, A. (2011). English: The industry. *Journal of Postcolonial Cultures and Societies*, *2*(4), 46-61. https://www.academia.edu/1441288/English_-_The_Industry

Maia, A. A. de M. (2022). English language teacher education and the multiliteracies Pedagogy: constructing complex professional knowledge and identities. *RELC Journal*, *53*(3), 657-671. https://doi.org/10.1177/0033688220954909

Martin-Jones, M., & Jones, K. (2000). Introduction: Multilingual literacies. In M. Martin-Jones & K. Jones (Eds.), *Multilingual literacies* (pp. 1–15). John Benjamins.

McPherson, S., Wang, S. K., Hsu, H. Y., & Tsuei, M. (2007). New literacies instruction in teacher education. *TechTrends*, *51*(5), 24-31. https://doi.org/10.1007/s11528-007-0066-0

Mizusawa, K., & Kiss, T. (2020). Connecting multiliteracies and writing pedagogy for 21st century English language classrooms: Key considerations for teacher education in Singapore and beyond. *Journal of Nusantara Studies, 5*(2), 192-214. https://doi.org/10.24200/jonus.vol5iss2pp192-214

New London Group. (1996). A pedagogy of multiliteracies: Designing social futures. *Harvard Educational Review, 66*(1), 60–92. https://vassarliteracy.pbworks.com/w/file/fetch/9012261/Pedagogy of Multiliteracies_New London Group.pdf

New London Group. (2000). A pedagogy of multiliteracies: Designing social futures. In B. Cope & M. Kalantzis (Eds.), *Multiliteracies: Literacy learning and the design of social futures* (pp. 9-36). Routledge.

O'Rourke, M. (2005). Multiliteracies for 21st century schools. *Snapshot, 5*, 1-12. http://www.darlingdeer.com.au/learningcollective/publication%20folder/Multiliteracies%20for%20the%2021st%20Century_May%2005.pdf

Oxford, R. (2017). Peace through understanding: Peace activities as innovations in language teacher education. In T. S. Gregersen & P. D. MacIntyre (Eds.), *Innovative practices in language teacher education: Spanning the spectrum from intra- to inter-personal professional development* (pp. 125– 163). Springer International. https://doi.org/10.1007/978-3-319-51789-6_7

Pennycook, A. (2017a). *The cultural politics of English as an international language*. Routledge.

Pennycook, A. (2017b). Translanguaging and semiotic assemblages. *International Journal of Multilingualism, 14*(3), 269-282. https://doi.org/10.1080/14790718.2017.1315810

Rajendram, S. (2015). Potentials of the multiliteracies pedagogy for teaching English language learners (ELLs): A review of the literature. *Critical Intersections in Education*, 3, 1–18. https://jps.library.utoronto.ca/index.php/cie/article/view/26307/20173

Rajendram, S. (2021). A pedagogy of multiliteracies and its role in English language education. In P. Vinogradova & J. K. Shin (Eds.), *Contemporary foundations for teaching English as an additional language* (pp. 151-187). Routledge.

Richards, J. C. (2014). *Approaches and methods in language teaching* (3rd Ed.). Cambridge University Press.

Rowsell, J., Kosnik, C., & Beck, C. (2008). Fostering multiliteracies pedagogy through preservice teacher education. *Teaching Education*, *19*(2), 109-122. https://doi.org/10.1080/10476210802040799

Shoffner, M., de Oliveira, L. C., & Angus, R. (2010). Multiliteracies in the secondary English classroom: Becoming literate in the 21st century. *English Teaching: Practice and Critique*, *9*(3), 75-89. https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ912624.pdf

Street, B. (1995). *Social literacies: Critical approaches to literacy in development, ethnography and education*. Longman.

Tan, L., Zammit, K., D'warte, J., & Gearside, A. (2020). Assessing multimodal literacies in practice: A critical review of its implementations in educational settings. *Language and Education*, *34*(2), 97-114. https://doi.org/10.1080/09500782.2019.1708926

Taylor, D. B. (2012). Multiliteracies: Moving from theory to practice in teacher education courses. In D. Polly, C Mims & K. A. Persichitte (Eds.), *Developing technology-rich teacher education programs: Key issues* (pp. 266-287). IGI Global.

Taylor, D. B., & Yearta, L. S. (2013). Putting multiliteracies into practice in teacher education: Tools for teaching and learning in a flat world. In R. Hartshorne, T. L. Heafner & T. Petty (Eds.), *Teacher education programs and online learning tools: Innovations in teacher preparation* (pp. 244-263). IGI Global.

Trilling, B., & Fadel, C. (2009). *21st century skills: Learning for life in our times*. Jossey-Bass.

Ulum, Ö. G., & Köksal, D. (2020). *Ideology and hegemony of English foreign language textbooks: Globally and locally written practices*. Springer Nature.

Van Lier, L. (2010). Foreword: Self and identity in language learning. In B. O'Rourke & L. Carson (Eds.), *Language learner and autonomy: Policy, curriculum, classroom* (pp. ix-xviii). Peter Lang.

Vartanova, E., Gladkova, A., Lapin, D., Samorodova, E., & Vikhrova, O. (2021). Theorizing Russian model of the digital divide. *World of Media. Journal of Russian Media and Journalism Studies*, 1, 5-40. https://doi.org/10.30547/worldofmedia.1.2021.1

Warner, C., & Dupuy, B. (2018). Moving toward multiliteracies in foreign language teaching: Past and present perspectives and beyond. *Foreign Language Annals, 51*(1), 116–128. http://doi.org/10.1111/fan.12316

Wei, L. (2011). Moment analysis and translanguaging space: Discursive construction of identities by multilingual Chinese youth in Britain. *Journal of Pragmatics*, *43*(5), 1222-1235. https://doi.org/10.1016/j.pragma.2010.07.035

Westby, C. (2010). Multiliteracies: The changing world of communication. *Topics in Language Disorders*, *30*(1), 64-71. https://doi.org/10.1097/TLD.0b013e3181d0a0ab

Williams, T. K., McIntosh, R. W., & Russell III, W. B. (2021). Equity in distance education during COVID-19. *Research in Social Sciences and Technology*, *6*(1), 1-24. https://eric.ed.gov/?id=EJ1317047

Wilson, A. A., Chavez, K., & Anders, P. L. (2012). "From the *Koran* and *Family Guy*": The expressions of identity in English language learners' digital podcasts. *Journal of Adolescent and Adult Literacy, 55*(5), 374–384. https://doi.org/10.1002/JAAL.00046

Xu, Z. (2013). Globalization, culture and ELT materials: a focus on China. *Multilingual Education, 3*(6), 1-19. https://doi.org/10.1186/2191-5059-3-6

Yi, Y. (2014). Possibilities and challenges of multimodal literacy practices in teaching and learning English as an additional language. *Language and Linguistics Compass, 8*(4), 158–169. https://doi.org/10.1111/lnc3.12076

Zein, S. (2022). Translanguaging and multiliteracies in the English to Speakers of Other Languages (ESOL) Classroom. *영어교육*, *77*, 3-24. https://doi.org/10.15858/engtea.77.s1.202209.3

WHAT WORKS IN ONLINE LEARNING: A META-SYNTHESIS OF FACTORS IMPACTING UNIVERSITY STUDENTS' INTERACTION

Ömer Özer - Ceyhun Yükselir

Abstract

In response to the COVID-19 pandemic outbreak as a global concern to public health, an overwhelming majority of schools worldwide began to offer courses remotely. Similarly, universities tried hard to make online learning experiences meaningful for their students, but how remote teaching transitioned into online teaching and how it worked varied greatly from one university to another. This chapter taps into university students' experiences of interaction in online learning classes and provides a review on the factors that influence peer- and teacher-student interaction. To this end, it first explains the context of the pandemic and how it affected schools and education systems worldwide. Second, it reviews studies and discusses the shift in English language learning and teaching during the pandemic. Finally, based on the research reviewed, this chapter attempts to envisage the context of online English language classroom in the aftermath of the pandemic. The findings of this meta-synthesis reveal a set of facilitating and debilitating factors that influence university students' interaction in online learning environments. Implications about promoting interaction in online learning are discussed.

Keywords: Meta-synthesis; Online language learning; EFL learners; English language teaching; Interaction

INTRODUCTION

In today's world, interdependence is felt by people from all walks of life and it requires people to engage in some form of communication and connect

language learners. Online teaching offers students some novel ways of learning, for example, allowing students to progress at their own pace and interact with their classmates as well as teacher even when they are out of the classroom. However, this advantage does not guarantee that students will form a habit of interacting with others as they seem to be considering online learning as a lesser form of face-to-face learning.

The themes from university students' experiences reveal that the barriers outweigh the facilitators of interaction. These are distractions in the home environment, lack of peer support, technical issues, and lack of equipment due to income inequality. All of these barriers are avoidable if in-service and pre-service teachers are equipped with digital pedagogy skills and knowledge. The results of the current meta-synthesis study also show that some university students think that collaboration with peers and self-regulation are the contributions of online teaching in this changing learning environment along with the growing needs of taking responsibility in online teaching.

In conclusion, this meta-synthesis study has added to a growing understanding of interaction in online classrooms and has provided in-depth insights for future classroom practices. By identifying some situations where online learning facilitates and hinders interaction, this study puts emphasis on the critical role of digital pedagogy in in-service teacher training as well as in teacher education. A practical implication offered is that the challenges of online teaching can be overcome by simple measures such as pedagogical mentoring, motivation regulation, emotion regulation, and autonomy-supportive teaching practices and so on.

REFERENCES

*References marked with an asterisk indicate studies included in the meta-synthesis.

Alghasab, M., & Alvarez-Ayure, C. P. (2021). Towards the promotion of intercultural competences: Telecollaborative conversations between Kuwaiti and Colombian English as a foreign language university students. *Computer Assisted Language Learning*. https://doi.org/10.1080/09588221.2021.1934483

*Al Qunayeer, H. S. (2020). Exploring EFL learners' online participation in online peer writing discussions through a Facebook group. *Journal of Information Technology Education: Research*, *19*, 671-692. https://doi.org/10.28945/4621

Bhaumik, R., & Priyadarshini, A. (2020). E-readiness of senior school learners to online learning transition amid COVID-19 lockdown. *Asian Journal of Distance Education*, *15*(1), 244-256.

Bylieva, D., Hong, J.-C., Lobatyuk, V., & Nam, T. (2021). Self-regulation in e-learning environment. *Education Sciences*, *11*. https://doi.org/10.3390/educsci11120785

Carter Jr, R. A., Rice, M., Yang, S., & Jackson, H. A. (2020). Self-regulated learning in online learning environments: strategies for remote learning. *Information and Learning Sciences*, *121*(5/6), 321-329. https://doi.org/10.1108/ILS-04-2020-0114

*Cancino, M., & Avila, D. (2021). Switching to fully online EFL learning environments: An exploratory study in higher education. *Journal of Language and Education, 7*(3), 23-42. https://doi.org/10.17323/jle.2021.12101

Cheung, A. (2021). Synchronous online teaching, a blessing or a curse? Insights from EFL primary students' interaction during online English lessons. *System*, *100*. https://doi.org/10.1016/j.system.2021.102566

*Curelaru, M., Curelaru, V., & Cristea, M. (2022). Students' perceptions of online learning during COVID-19 pandemic: A qualitative approach. *Sustainability*, *14*. https://doi.org/10.3390/su14138138

Edisherashvili, N., Saks, K., Pedaste, M., & Leijen, Ä. (2022). Supporting self-regulated learning in distance learning contexts at higher education level: Systematic literature review. *Frontiers in Psychology*, *12*. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.792422

Grieve, R., Woodley, J., Hunt, S. E., & McKay, A. (2021). Student fears of oral presentations and public speaking in higher education: A qualitative survey. *Journal of Further and Higher Education*, *45*(9), 1281-1293. https://doi.org/10.1080/0309877X.2021.1948509

Guest, G., MacQueen, K., & Namey, E. (2012). Applied thematic analysis. Sage.

Harsch, C., Müller-Karabil, A., & Buchminskaia, E. (2021). Addressing the challenges of interaction in online language courses. *System*, *103*. https://doi.org/10.1016/j.system.2021.102673

Jiang, L. (2022). Factors influencing EFL teachers' implementation of SPOC-based blended learning in higher vocational colleges in China: A study based on grounded theory. *Interactive Learning Environments*. https://doi.org/10.1080/10494820.2022.2100428

*Kamisli, M. U., & Akinlar, A. (2022). Emergency distance education experiences of EFL instructors and students during the COVID-19 pandemic. *Adult Learning*. https://doi.org/10.1177/10451595221094075

*Kara, M. (2021). Transactional distance and learner outcomes in an online EFL context. *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning*, *36*(1), 45-60. https://doi.org/10.1080/02680513.2020.1717454

Kohnke, L., & Jarvis, A. (2021). Coping with English for Academic Purposes provision during COVID-19. *Sustainability*, *13*(15). https://doi.org/10.3390/su13158642

*Koşar, G. (2021). Online collaborative learning: Does it improve college students' critical reading skills? *Interactive Learning Environments*. https://doi.org/10.1080/10494820.2021.1998137

*Lee, A. R. (2021). Breaking through digital barriers: Exploring EFL students' views of Zoom breakout room experiences. *Korean Journal of English Language and Linguistics*, *21*, 510-524. https://doi.org/10.15738/kjell.21.202106.510

Lin, C. H., Zheng, B., & Zhang, Y. (2017). Interactions and learning outcomes in online language courses. *British Journal of Educational Technology, 48*, 730–748. https://doi.org/10.1111/bjet.12457

*Ma, W., & Luo, Q. (2022). Pedagogical practice and students' perceptions of fully online flipped instruction during COVID-19. *Oxford Review of Education*, *48*(3), 400-420. https://doi.org/10.1080/03054985.2021.1994382

Mendieta-Aragón, A., Arguedas-Sanz, R., Ruiz-Gómez, L. M., & Navío-Marco, J. (2022). Tackling the challenge of peer learning in hybrid and online universities. *Education and Information Technologies*. https://doi.org/10.1007/s10639-022-11397-7

Milic, S., & Simeunovic, V. (2022). Teachers' roles in online learning communities: A case study from the digitally underdeveloped country. *Interactive Learning Environments*. https://doi.org/10.1080/10494820.2022.2081210

Moore, G. E., Warner, W. J., & Jones, D. W. W. (2016). Student-to-student interaction in distance education classes: What do graduate students want? *Journal of Agricultural Education*, *57*(2), 1-13. https://doi.org/10.5032/jae.2016.02001

Moorhouse, B. L., Li, Y., & Walsh, S. (2021). E-classroom interactional competencies: Mediating and assisting language learning during synchronous online lessons. *RELC Journal*. https://doi.org/10.1177/0033688220985274

Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E., & Moules, N. J. (2017). Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria. *International Journal of Qualitative Methods*, *16*(1). https://doi.org/10.1177/1609406917733847

*O'Dowd, R. (2020). What do students learn in virtual exchange? A qualitative content analysis of learning outcomes across multiple exchanges. *International Journal of Educational Research*, *109*. https://doi.org/10.1016/j.ijer.2021.101804

*Ozer, O., & Badem, N. (2022). Student motivation and academic achievement in online EFL classes at the tertiary level. *LEARN Journal: Language Education and Acquisition Research Network*, *15*(1), 361-382.

Özdal, R. Yükselir, C., & Akarsu, O. (2021). Foreign language learners' perceptions and preferences of synchronous and asynchronous online language learning during COVID-19 pandemic. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *25*(2), 699-715.

Payne, J. S. (2020). Developing L2 productive language skills online and the strategic use of instructional tools. *Foreign Language Annals, 53*(2), 243–249. https://doi.org/10.1111/flan.12457

Rinekso A. B., & Muslim, A. B. (2020). Synchronous online discussion: Teaching English in higher education amidst the COVID-19 pandemic. *Journal of English Educators Society*, *5*(2), 155-162. http://doi.org/10.21070/jees.v5i2.646

*Ruiz-Alonso-Bartol, A., Querrien, D., Dykstra, S., Fernández-Mira, P., & Sánchez-Gutiérrez, C. (2022). Transitioning to emergency online teaching: The experience of Spanish language learners in a US university. *System*, *104*. https://doi.org/10.1016/j.system.2021.102684

United Nations. (2022, March 30). *COVID-19: Education risks becoming 'greatest divider'*. https://news.un.org/en/story/2022/03/1114932

*Van, D. T. H., & Thi, H. H. Q. (2021). Student barriers to prospects of online learning in Vietnam in the context of COVID-19 pandemic. *Turkish Online Journal of Distance Education*, *22*(3), 1-16. https://doi.org/10.17718/tojde.961824

Wong, K. M., & Moorhouse, B. L. (2021). Digital competence and online language teaching: Hong Kong language teacher practices in primary and secondary classrooms. *System*, *103*. https://doi.org/10.1016/j.system.2021.102653

*Yeung, M. W., & Yau, A. H. (2022). A thematic analysis of higher education students' perceptions of online learning in Hong Kong under COVID-19: Challenges, strategies and support. *Education and Information Technologies*, *27*(1), 181-208. https://doi.org/10.1007/s10639-021-10656-3

Yong, S. M., & Thi, L. S. (2022). Online learning motivation during COVID-19 pandemic: The role of learning environment, student self-efficacy and learner-instructor interaction. *Malaysian Journal of Learning and Instruction*, *19*(2), 213-249.

*Zhang, K., & Wu, H. (2022). Synchronous online learning during COVID-19: Chinese university EFL students' perspectives. *SAGE Ope*n. https://doi.org/10.1177/21582440221094821

THE RATIONALE BEHIND THE EPOSTL: DOES IT AID TEACHING COMPETENCIES?

Burcu Şentürk

Abstract

The term "European Portfolio for Student Teachers of Languages," or "EPOSTL," refers to a self-assessment tool used by students in institutions across Europe that prepare people to teach foreign languages. It incorporates knowledge from the “European Language Portfolio” (ELP), “Common European Framework of Reference” (CEFR), and “European Profile for Language Teacher Education”. It also enables student foreign language teachers to purposefully track and evaluate their experiences, performance, and growth throughout teacher education. In conclusion, using the EPOSTL helps student teachers build their metacognitive learning techniques as independent learners, which is a crucial step in becoming teachers of foreign languages who implement the CEFR and the ELP principles in their lessons.

Keywords: Pre-service teacher education; EPOSTL; Professional development; Language teacher education; Teacher autonomy

INTRODUCTION

The preparation of teachers is among the most crucial components of the educational system. It should go without saying that it significantly affects the quality of schooling. Strategic regulation and development of teacher preparation programs and education faculty curricula are essential in this regard. A new movement that resulted in the renovation of Turkey's education faculty programs arose in 1997 in response to this demand (Yelken, 2009). The Council of Higher Education (CHE) reorganized the curricula of the education faculties in 2006 to suit local, national, and international criteria as well as social, educational, and political needs (Coşkun, 2008; OECD, 2005). Thus, the new English Language Teacher Education (ELTE) curriculum's

The EPOSTL is a helpful tool for student teachers to utilize for self-evaluation since it challenges them to think about the possibilities for their own learning and teaching. Student language instructors need time and space to reflect on their accomplishments in order to directly experience self-directed learning as autonomous learners and develop into teachers who can also offer autonomous learning facilities for the students in their future classes. Student language teachers who possess EPOSTLs become adept users of the Europass documentation system and produce their own Europass CVs, Europass Language Passports, and supplemental documents before they even receive their departmental diplomas.

Additionally, it can be advised that professors be trained to use CEFR and ELP-based foreign language teaching practices in their classes by prioritizing autonomous learning, self-assessment, and cultural diversity from the perspective of life - long learning, in addition to instructing student language teachers in the higher education in accordance with the principles and standards established by the Council of Europe.

REFERENCES

Barton, J., & Collins, A. (1997). *Portfolio assessment: A handbook for educators* (Eds.). Addison-Wesley Publishing Co.

Bird, T. (1990). The schoolteacher's portfolio: An essay on possibilities. In J. Millman, & L. Darling-Hammond (Eds.), *The new handbook of teacher evaluation: Assessing elementary and secondary school teachers* (pp. 241–256). SAGE.

Council of Europe. (2001). *Common European framework of reference for languages*. Cambridge.

Council of Europe, (2007). European portfolio for student teachers of languages, http://www.coe.int

Coşkun, A. (2008). The changing face of English. Retrieved June 10. 2012 from http://www.developingteachers.com/articles_tchtraining/elf1_abdullah.htm

Coşkun, A., & Daloğlu, A. (2010). Evaluating an English language teacher education program through peacock's model. *Australian Journal of Teacher Education*, *35*(6), 24-42.

Çakır, A., & Balçıkanlı, C. (2012). The use of the EPOSTL to foster teacher autonomy: ELT student teachers' and teacher trainers' views. *Australian Journal of Teacher Education*, *37*(3), 1-16.

Dam, L. (1995). *Learner autonomy 3: From theory to classroom practice*. Authentik.

Ellis, R. (2010). Second language acquisition, teacher education and language pedagogy. *Language Teaching*, *43*(2), 182–201. https://doi.org/10.1017/s0261444809990139

European Language Portfolio. (n.d.). *Council of Europe*. http://www.coe.int/t/dg4/education/elp/

European Portfolio for Student Teachers of Languages. (n.d.). European portfolio for student teachers of languages. http://www.ecml.at/epostl

Freeman, D., & Johnson, K. E. (1998). Reconceptualizing the knowledge-base of language teacher education. *TESOL Quarterly*, *32*(3), 397–397.

Frick, L., Carl, A., & Beets, P. (2010). Reflection as learning about the self in context: mentoring as catalyst for reflective development in pre-service teachers. *South African Journal of Education*, *30*, 421-437

Holec, H. (1981). Autonomy and foreign language learning. Perganmon.

Hymes, D. (1970). Models of the interaction of language and social life. In J. J. Gumperz & D. Hymes /Eds.), *Directions in sociolinguistics*, (pp. 35-71). Holt, Rinchart and Winston.

Kelly, M., Grenfell, M., Allan, R., Kriza, C., & McEvoy, W. (2004). *European profile for language teacher education - A frame of reference*. Retrieved March 6, 2014, from http://edz.bib.uni-mannheim.de/daten/edz-gdbk/04/spr/European_profile_ frame_en.pdf.

Little, D. (1995). Learning as dialogue: The dependence of learner autonomy on teacher autonomy. *System*, *23*(2), 175-181. https://doi.org/10.1016/0346-251x(95)00006-6

Little, D. (2002). *The European language portfolio and learner autonomy*. Council of Europe Publishing.

Little, D., Dam, L., & Legenhausen, L. (2017). *Language learner autonomy: Theory, practice and research*. Multilingual Matters.

Little, D., Hodel, H., Kohonen, V., Meijer, D. & Perclova, R. (2007). *Preparing teachers to use the European language portfolio - Arguments, materials and resources*. European Centre for Modern Languages Council of Europe.

Makinen, K. (2011). The use of the personal statement. In D. Newby, A-B. Fenner, & B. Jones (Eds.), *Using the European portfolio for student teachers of languages* (pp. 45-54). Council of Europe Publishing.

Manzano Vázquez, B. (2016). Teacher development for autonomy: An exploratory review of language teacher education for learner and teacher autonomy. *Innovation in Language Learning and Teaching*, *4*, 1-12.

Mc Grath, I. (2000). Teacher autonomy. In B. Sinclair, I. McGrath, & T. Lamb (Eds.), *Learner autonomy, teacher autonomy: Future direction*, (pp. 100-110). Longman.

Mirici, İ. H., & Hergüner, S. (2015). A digital European self-assessment tool for student teachers of foreign languages: The EPOSTL. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, *14*(1), 1-10.

Moon, J. (2001). *PDP working paper reflection in higher education learning*. https://nursing-midwifery.tcd.ie/assets/director-staff-edu-dev/pdf/PD-%20Working-Paper-4-Moon.pdf

Mueller, J. (2014). Authentic assignment toolbox. http://jfmueller.faculty.no ctrl.edu/toolbox/portfolios.htm#reflection.

Mues, F., & Sorcinelli, M. D. (2000). Preparing a teaching portfolio. Retrieved March 13, 2014 from https://cndls.georgetown.edu/media/documents/teachingportfolio

Newby, D. (2007). *The European portfolio for student teachers of languages*. Retrieved October 25, 2013, from http://www.babylonia-ti.ch/.

Newby, D. (2011). Issues in using the EPOSTL. In D. Newby, A-B. Fenner, & B. Jones (Eds), *Using the European portfolio for student teachers of languages* (pp. 9-18). Council of Europe Publishing.

Newby, D. (2012). *Insights into the European portfolio for student teacher of languages (EPOSTL).* Cambridge Scholarship.

Newby, D., Allan, R., Fenner, A-B., Jones, B., Komorowska, H., & Soghikyan, K. (2007). *European portfolio for student teachers of languages: A reflection tool for language teacher education*. ECML Publications.

Pierce, L. V., & O'Malley, J. M. (1992). *Performance and portfolio assessment for language minority students*. National Clearinghouse for Bilingual Education.

Richards, J. C. (1998). *Beyond training*. Cambridge University Press.

Richards, J. C., & Lockhart, C. (1996). *Reflective teaching in second language classrooms*. Cambridge University Press.

Seferoglu, G. (2006). Teacher candidates' reflections on some components of a pre-service English teacher education programme in Turkey. *Journal of Education for Teaching*. *32*(4):369-378

Sharifi, A., & Hassakhah, J. (2011). The role of portfolio assessment and reflection on process writing. *Asian EFL Journal*, *13*(1), 193-225.

Smith, R. C. (2001). Learner and teacher development: Connections and constraints. *The Language Teacher*, *25*(6), 43-44.

Smith, R. C. (2003*). Teacher education for learner autonomy*. http://homepages.warwick.ac.uk/~elsdr/Teacher_autonomy.pdf

Smith, R. C. (2006). Developing teacher-learner autonomy: Constraints and opportunities in pre-service training. In L. Bobb-Wolff & J. L. Barista (Eds.), *Proceedings of the Canarian Conference on Developing Autonomy in the FL Classroom 2003*. University of Laguna.

Smith, R. C., & Erdoğan, S. (2008). Teacher-learner autonomy: Programme goals and student-teacher constructs. In T. E. Lamb & H. Reinders (Eds.), *Learner and teacher autonomy: Concepts, realities and responses* (pp. 83–102). John Benjamins

Tort-Moloney, D. (1997). *Teacher autonomy: A Vygotskian theoretical framework*. CLCS Occasional Paper no.48, Trinity College.

Widdowson, H. G. (1978). *Teaching language as communication*. Oxford University Press.

Wilkens, D. (1978). *Notational syllabuses.* Oxford University Press

Wolf, D. P. (1989). Portfolio assessment: sampling student work. *Educational Leadership*, *46*(7), 35-39.

Yelken, T. (2009). An evaluation of the teacher development program standards by European teacher candidates from Turkey, Germany, and Denmark. *Educational Sciences: Theory and Practice*, *9*(4), 2077-2094.

Zeichner, K., & Wray, S. (2001). The teaching portfolio in US teacher education programs: What we know and what we need to know. *Teaching and Teacher Education*, *17*(5), 613-621.

A SYSTEMATIC REVIEW OF ELECTRONIC FEEDBACK PRACTICES IN EFL EDUCATIONAL SETTINGS IN TURKEY

Serhat Başar - Meltem Işık

Abstract

EFL students' language skills can improve through effective written and/or oral feedback. While students can utilize feedback from their teachers and peers through traditional methods in class, the need for using technology for language teaching and learning has also paved the way for various techniques and tools to provide feedback electronically. Integrating electronic and automated feedback into language teaching practices offers new dimensions to student-student and teacher-student interactions beyond the classroom. In this sense, this systematic review aimed to examine how the electronic feedback methods and tools are applied within the scope of EFL context in Turkey. A total of 20 studies conducted between the years 2012-2022 were found in academic databases using various keywords. Among these studies, 12 studies containing electronic and automated feedback were included in the research based on the predetermined criteria. Studies were analyzed through content analysis. Selected studies were found to be generally conducted with mixed methods research design, and quantitative and qualitative methods followed it. The results indicated that the studies focused on using various mediums including self-feedback, peer feedback, teacher feedback, and digital feedback while giving feedback electronically. All studies were based on e-feedback practices taking place in writing courses mostly in the tertiary-level and pre-service language teacher education contexts. The findings also showed that students' sense of being a part of a community, positive peer feedback perceptions and course engagement were high due to the electronic feedback process. Accordingly, students benefited from e-feedback methods in terms of academic writing skills.

Keywords: Feedback; Electronic feedback; Automated feedback; EFL students; EFL teachers

REFERENCES

Armağan, S., Bozoğlu, O., Güven, E., & Çelik, K. (2016). Usage of video feedback in the course of writing in EFL: Challenges and advantages. *International Journal of Sciences: Basic and Applied Research*, *30*(2), 95-102. http://gssrr.org/index.php?journal= JournalOfBasicAndApplied

Arslan, R. S. (2013). Integrating feedback into prospective English language teachers' writing process via blogs and portfolios. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, *13*(1), 131-150. https://doi.org/10.1080/09588221.2010.486575

Bitchener, J. & Storch, N. (2016). *Written corrective feedback for L2 development.* Multilingual Matters.

Black, P., & Wiliam, D. (1998). Assessment and classroom learning. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice, 5*(1), 7–74. https://doi.org/10.1080/0969595980050102

Bonk, C., Lee, M.M., Reeves, T.C. & Reynolds, T.H. (2018). The emergence and design of Massive Open Online Courses. In R. A. Reiser and J. V. Dempsey (Eds.) *Trends and Issues in Instructional Design and Technology* (pp. 250-258). Pearson.

Butler, D. A. (2011). Closing the loop 21st century style: Providing feedback on written assessment via MP3 recordings. *Journal of Australasian Law Teachers Association, 4*(1&2), 99–107.

Card, N. A. (2012). *Applied meta-analysis for social science research*. Guilford Publications.

Cavalcanti, A. P., Barbosa, A., Carvalho, R., Freitas, F., Tsai, Y., Gašević, D. & Mello, R. F. (2021). Automatic feedback in online learning environments: A systematic literature review. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, *2*. https://doi.org/10.1016/j.caeai.2021.100027

Cavanaugh, A., & Song, L. (2014). Audio feedback versus written feedback: Instructors' and students' perspectives. *MERLOT Journal of Online Learning and Teaching, 10(1)*, 122-138.

Chandler, J. (2003). The efficacy of various kinds of error feedback for improvement in the accuracy and fluency of L2 student writing. *Journal of Second Language Writing, 12*(3), 267–296. https://doi.org/10.1016/S1060-3743(03)00038-9

Cheng, D., & Li, M. (2020). Screencast video feedback in online TESOL classes. *Computers and Composition, 58*. https://doi.org/10.1016/j.compcom.2020.102612

Chong, S. W. (2019). A systematic review of written corrective feedback research in ESL/EFL contexts. *Language Education & Assessment, 2*(2), 70–95. https://doi.org/10.29140/lea.v2n2.138

Chou, H. N. C., Moslehpour, M., & Yang, C. Y. (2016). My access and writing error corrections of EFL college pre-intermediate students. *International Journal of Education, 8*(1), 144–161. https://doi.org/10.5296/ije.v8i1.9209

Ciftci, H., & Kocoglu, Z. (2012). Effects of peer e-feedback on Turkish EFL students' writing performance. *Journal of Educational Computing Research*, *46*(1), 61-84. https://doi.org/10.2190%2FEC.46.1.c

Cohen, A., & Robbins, M. (1976). Toward assessing interlanguage performance: The relationship between selected errors, learners' characteristics, and learners' explanations. *Language Learning, 26*(1), 45–66. https://doi.org/10.1111/j.1467-1770.1976.tb00259.x

Crook, A., Mauchline, A., Maw, S., Lawson, C., Drinkwater, R., Lundqvist, K., & Park, J. (2012). The use of video technology for providing feedback to students: Can it enhance the feedback experience for staff and students? *Computers and Education*, *58*(1), 386–396. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2011.08.025

Dikli, S. (2006). An overview of automated scoring of essays. *Journal of Technology, Learning, and Assessment, 5*(1).

Ellis, R. (2010). A framework for investigating oral and written corrective feedback. *Studies in Second Language Acquisition, 32*(02), 335-349. https://doi.org/10.1017/S0272263109990544

Elola, I., & Oskoz, A. (2016). Supporting second language writing using multimodal feedback. *Foreign Language Annals, 49*(1), 58-74. https://doi.org/10.1111/flan.12183

Ene, E., & Upton, T. A. (2014). Learner uptake of teacher electronic feedback in ESL composition. *System, 46,* 80–95. https://doi.org/10.1016/j.system.2014.07.011

Ene, E., & Upton, T. A. (2018). Synchronous and asynchronous teacher electronic feedback and learner uptake in ESL composition. *Journal of Second Language Writing*, *41*, 1-13. https://doi.org/10.1016/j.jslw.2018.05.005

Fan, Y., & Xu, J. (2020). Exploring student engagement with peer feedback on L2 writing. *Journal of Second Language Writing, 50*. https://doi.org/10.1016/j.jslw.2020.100775

Ferris, D. R. (1995). Student reactions to teacher response in multiple-draft composition classrooms. *TESOL Quarterly*, *29*(1), 33–53. https://doi.org/10.2307/3587804

Ferris, D. R. (1997). The influence of teacher commentary on student revision. *TESOL Quarterly, 31*(2), 315. https://doi.org/10.2307/3588049

Ferris, D. R. (2002). *Treatment of error in second language student writing.* University of Michigan Press.

Ferris, D. R. (2003). *Response to student writing: Implications for second language students* (1st ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781410607201

Ferris, D. R., & Kurzer, K. (2019). Does error feedback help L2 writers?: latest evidence on the efficacy of written corrective feedback. In K. Hyland & F. Hyland (Eds.), *Feedback in second language writing: contexts and issues* (pp. 106-124). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781108635547.008

Fraenkel, J.R., & Wallen, N. (2000). *How to design and evaluate research in education* (4th ed.). McGraw-Hill.

Guénette, D. (2007). Is feedback pedagogically correct? *Journal of Second Language Writing, 16*(1), 40–53. https://doi.org/10.1016/j.jslw.2007.01.001

Han, T., & Sari, E. (2022). An investigation on the use of automated feedback in Turkish EFL students' writing classes. *Computer Assisted Language Learning*, 1-24. https://doi.org/10.1080/09588221.2022.2067179

Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of Educational Research*, *77*(1), 81–112. https://doi.org/10.3102/003465430298487

Hyland, F. (2003). Focusing on form: Student engagement with teacher feedback. *System, 31*(2), 217–230. https://doi.org/10.1016/S0346-251X(03)00021-6

Hyland, K., & Hyland, F. (2006). Feedback on second language students' writing. *Language Teaching, 39*(2), 83-101. https://doi.org/10.1017/S0261444806003399

Hyland, K., & Hyland, F. (2019). Contexts and issues in feedback on L2 writing. In K. Hyland & F. Hyland (Eds.), *Feedback in second language writing: Contexts and issues* (pp. 1-22). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781108635547.003

Ice, P., Curtis, R., Philips, P., Wells, J. (2007). Using asynchronous audio feedback to enhance teaching presence and students' sense of community. *Journal of Asynchronous Learning Networks, 11*(2), 3-25.

Inan-Karagul, B., & Seker, M. (2021). Improving language learners' use of self-regulated writing strategies through screencast feedback. *SAGE Open*, *11*(4), 1-14. https://doi.org/10.1177%2F21582440211064895

Kayacan, A., & Razı, S. (2017). Digital self-review and anonymous peer feedback in Turkish high school EFL writing. *Journal of Language and Linguistic Studies*, *13*(2), 561-577. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/440790

Kellogg, R. T., Whiteford, A. P., & Quinlan, T. (2010). Does automated feedback help students learn to write? *Journal of Educational Computing Research*, *42*(2), 173–196. https://doi.org/10.2190/EC.42.2.c

Kılıçkaya, F. (2019). Pre-service language teachers' online written corrective feedback preferences and timing of feedback in computer-supported L2 grammar instruction. *Computer Assisted Language Learning*. *35*(1-2), 62-87. https://doi.org/10.1080/09588221.2019.1668811

Leki, I. (1993). Reciprocal themes in reading and writing. In J. Carson & I. Leki (Eds.), *Reading in the composition classroom: Second language perspectives* (pp. 9–33). Heinle & Heinle.

Liao, H. C. (2015). Using automated writing evaluation to reduce grammar errors in writing. *ELT Journal*, *70*(3), 308–319. https://doi.org/10.1093/elt/ccv058

Lipnevich, A. A., & Panadero, E. (2021). A review of feedback models and theories: Descriptions, definitions, and conclusions. *Frontiers in Education*, *6*. https://doi.org/10.3389/feduc.2021.720195

Lundstrom, K. & Baker, W. (2008). To give is better than to receive: The benefits of peer review to the reviewer's own writing. *Journal of Second Language Writing*, *18*, 30-43.

Lunt, T., & Curran, J. (2009). "Are you listening please?" The advantages of electronic audio feedback compared to written feedback. *Assessment and Evaluation in Higher Education*, *35*, 759–769. https://doi.org/10.1080/02602930902977772

Maier, U., & Klotz, C. (2022). Personalized feedback in digital learning environments: Classification framework and literature review. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, *3*, 100080. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.caeai.2022.100080

Mann, S. (2015). Screen capture software to improve the value of feedback on academic assignments in teacher education. In Farrell, T. (Ed.), *International perspectives on English language teacher education: Innovations from the field* (pp. 160–180). Palgrave Macmillan.

Molloy, E. & Boud, D. (2013). Changing conceptions of feedback. In Boud, D. & Molloy, E. (Eds.). *Feedback in higher and professional education*. (pp.11-33). Routledge.

Nye, E., Melendez-Torres, G. J., & Bonell, C. (2016). Origins, methods and advances in qualitative meta-synthesis. *Review of Education*, *4*(1), 57-79.

Oflaz, M., Coşkun, Y. D., & Bolat, Ö. (2022). The effects of the technology-integrated writing lessons: CIPP model of evaluation. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, *21*(1), 157-179.

Özkul, S., & Ortaçtepe, D. (2017). The use of video feedback in teaching process-approach EFL writing. *TESOL Journal, 8*(4), 862-877. https://doi.org/10.1002/tesj.362

Polio, C., Fleck, C., & Leder, N. (1998). "If I only had more time:" ESL learners' changes in linguistic accuracy on essay revisions. *Journal of Second Language Writing, 7*(1), 43–68. https://doi.org/10.1016/s1060-3743(98)90005-4

Razı, S. (2016). Open and anonymous peer review in a digital online environment compared in academic writing context. In C. Goria, O. Speicher & S. Stollhans (Eds), *Innovative language teaching and learning at university: Enhancing participation and collaboration* (pp. 49–56). Researchpublishing.net.

Reiser, R.A., & Dempsey, J.V. (Eds.) (2018). *Trends and issues in instructional design and technology* (4th ed.). Pearson Education.

Rollinson, P. (2005). Using peer feedback in the ESL writing class. *ELT Journal, 59*(1), 23–30. https://doi.org/10.1093/elt/cci003

Seror, J. (2012). Show me! Enhanced feedback through screencasting technology. *TESL Canada Journal, 30*(1), 104–116. https://doi.org/10.18806/tesl.v30i1.1128

Solhi, M., & Eğinli, İ. (2020). The effect of recorded oral feedback on EFL learners' writing. *Journal of Language and Linguistic Studies*, *16*(1), 1-13. https://doi.org/10.17263/jlls.712628

Sun, C., & Feng, G. (2009). Process approach to teaching writing applied in different teaching models. *English Language Teaching, 2*(1), 150–155.

Taskiran, A., & Goksel, N. (2022). Automated feedback and teacher feedback: writing achievement in learning English as a foreign language at a distance. *Turkish Online Journal of Distance Education*, *23*(2), 120-139. https://doi.org/10.17718/tojde.1096260

Thompson, A. D., Simonson, M. R. and Hargrave, C. P. (1992) *Educational technology: A review of research*. Association for Educational Communications and Technology.

Truscott, J. (1996) The Case against grammar correction in L2 writing classes. *Language Learning, 46*, 327-369. https://doi.org/10.1111/j.1467-1770.1996.tb01238.x

Truscott, J. (1999). The case for "The case against grammar correction in L2 writing classes": A response to Ferris. *Journal of Second Language Writing, 8*(2), 111–122. https://doi.org/10.1016/s1060-3743(99)80124-6

Vygotsky, L. (1978). Interaction between learning and development. *Readings on the Development of Children, 23*(3), 34-41.

Ware, P., & Warschauer, M. (2006). Electronic feedback and second language writing. In *Feedback in second language writing: Contexts and issues* (pp. 105–122). Cambridge University Press.

Wilson, J., Olinghouse N. G., & Andrada, G. N. (2014). Does automated feedback improve writing quality? *Learning Disabilities: A Contemporary Journal, 12*, 93–118.

Zhang, S. (1995). Reexamining the affective advantage of peer feedback in the ESL writing class. Journal of Second Language Writing, 4(3), 209-222. https://doi.org/10.1016/1060-3743(95)90010-1

Zhang, Z. V. (2020). Engaging with automated writing evaluation (AWE) feedback on L2 writing: Student perceptions and revisions. *Assessing Writing, 43,* 100439. https://doi.org/10.1016/j.asw.2019.100439

Zhang, Z., & Hyland, K. (2018). Student engagement with teacher and automated feedback on L2 writing. *Assessing Writing, 36*, 90–102. https://doi.org/10.1016/j.asw.2018.02.004

THE PERCEPTIONS OF PRE-SERVICE EFL TEACHERS ON FLIPPED LEARNING EXPERIENCE IN A READING FOCUSED COURSE

Ayşegül Okumuş - İzel Andıç Seyhan

Abstract

In recent years, flipped learning has distinguished itself as a novel strategy that has accelerated student growth and captured the interest of educators all over the world. Four pillars of F-L-I-P stand for a flexible environment, learning culture, intentional content, and professional educator (Hamdan et al., 2013). The present quantitative study aimed to explore pre-service English language teachers' perceptions of the flipped learning model in a reading-focused course. There were 30 freshman students who took part in this study. They were studying at Foreign Language Education Department at a foundation university located in Ankara. They were registered in a reading course which was conducted in a flipped manner as a part of a face-to-face course for four weeks within the framework of the current study. As a data collection tool, the survey consisting of 4-point Likert scale and open-ended questions was administered via Google Forms. Quantitative data were analysed by running descriptive statistics, and qualitative analysis was conducted with constant-comparative method. Findings revealed that there is a general positive perception of the students in the flipped classroom. It was also found out that the model of flipped learning promoted active participation and classroom engagement. Thus, it made valuable contributions to student-centred learning, as well. Based on the findings, some implications were provided regarding the implementation of flipped learning in a reading-focused course. In further research, longitudinal and experimental studies can be carried out by gathering data from more participants.

Keywords: Flipped learning; Pre-service English teachers; Perceptions; English language learners

is why longitudinal and experimental studies can be carried out by gathering data from more participants.

ACKNOWLEDGEMENT

We would like to express our deepest gratitude to Dr. Işıl Günseli Kaçar for her guidance and invaluable feedback on the earlier version of this study.

This study was presented as an oral presentation at THE Conference: Towards Higher Education at Boğaziçi University on September 27-28, 2019.

REFERENCES

Adnan, M. (2017). Perceptions of senior-year ELT students for flipped classroom: A materials development course. *Computer Assisted Language Learning*, *30*(3-4), 204-222. https://doi.org/10.1080/09588221.2017.1301958

Akaslan, D., & Law, E. L. C. (2016). A model for flipping electrical engineering with e-learning using a multidimensional approach. Turkish Journal of Electrical Engineering and Computer Sciences, 24(5), 3419-3431. https://doi.org/10.3906/elk-1411-144

Akçayır, G., & Akçayır, M. (2018). The flipped classroom: A review of its advantages and challenges. *Computers & Education*, *126*, 334-345. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2018.07.021

Anderson, L. W., & Krathwohl, D. (2001). *A Taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives*. Longman.

Arslan, A. (2020). A systematic review on flipped learning in teaching English as a foreign or second language. *Journal of Language and Linguistic Studies, 16*(2), 775-797.

Aydın, B., & Demirer, V. (2016). *Flipping the drawbacks of flipped classroom: Effective tools and recommendations*. Retrieved on April 14, 2019, from http://www.wjeis.org/FileUpload/ds217232/File/04.betul_aydin.pdf

Babbie, E. R. (2013). *The basics of social research*. *Cengage learning.*

Başal, A. (2015). The implementation of a flipped classroom in foreign language teaching. *Turkish Online Journal of Distance Education*, *16*(4), 28-37. https://doi.org/10.17718/tojde.72185

Bergmann, J., Overmeyer, J., & Willie, B. (2011). The flipped class: What it is and what it is not. *The Daily Riff.* Retrieved from http://www.thedailyriff.com/articles/the-flipped-class-conversation-689.php

Bergmann, J., & Sams, A. (2012). *Flip your classroom: Reach every student in every class every day*. ISTE.

Bishop, J. L., & Verleger, M. A. (2013, June). The flipped classroom: A survey of the research. In *ASEE National Conference Proceedings, GA, 30*(9), 1-18.

Brame, C. (2013). *Flipping the classroom*. Vanderbilt University Center for Teaching. Retrieved on May 24, 2019 from http://cft.vanderbilt.edu/guides-sub-pages/flipping-the-classroom

Chivata, Y. P., & Oviedo, R. C. (2018). EFL students' perceptions of activeness during the implementation of flipped learning approach at a Colombian university. *GIST: Education and Learning Research Journal*, *17*, 81-105. https://doi.org/10.26817/16925777.436

Cirit, N. C. (2015). Assessing ELT pre-service teachers via Web 2.0 tools: Perceptions toward traditional, online and alternative assessment. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, *14*(3), 9-19.

Cohen, S., & Brugar, K. (2013). I want that... flipping the classroom. *Middle Ground, 16*(4), 12-13.

Council of Europe. (2001). *Common European Framework of Reference for Languages: learning, teaching, assessment*. Cambridge University Press.

Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (3rd ed.). Sage publications.

Dehham, S. H., Bairmani, H. K., & Shreeb, M. A. (2022). Developing Iraqi EFL preparatory students' performance in reading comprehension by flipped learning strategy. *Journal of Language and Linguistic Studies*, *18*(Special IssueI 1), 640-651.

Driscoll III, T. F., & Petty, K. A. (2017). Student-driven education with flipped learning and 20-time. In *Flipped instruction: Breakthroughs in research and practice* (pp. 372-389). IGI Global.

Enfield, J. (2013). Looking at the impact of the flipped classroom model of instruction on undergraduate multimedia students at CSUN. *Techtrends, 57*(6), 14-27.

Fulton, K. (2012). Upside down and inside out: Flip your classroom to improve student learning. *Learning & Leading with Technology*, *39*(8), 12-17.

Gardner, H. (1983). *Frames of mind*. New York: *Basic Books.*

Hamdan, N., McKnight, P., McKnight, K., & Arfstrom, K. M. (2013). A review of flipped learning. Retrieved on April 20, 2019, from https://flippedlearning.org/review

Ivanytska, N., Dovhan, l., Tymoshchuk, N., Osaulchyk, O., & Havryliuk, N. (2021). Assessment of flipped learning as an innovative method of teaching English: A case study. *Arab World English Journal, 12*(4), 476-486.

Kazu, İ. Y. & Kurtoğlu Yalçın, C. (2022). A meta-analysis study on the effectiveness of flipped classroom learning on Students' academic achievement. *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 13*(1), 85-102. https://doi.org/10.19160/e-ijer.1033589

Lee, G., & Wallace, A. (2018). Flipped learning in the English as a foreign language classroom: Outcomes and perceptions. *Tesol Quarterly*, *52*(1), 62-84.

Lestari, I. W. (2021). Flipped classroom in Indonesian higher education: A mixed-method study on students' attitudes and experiences. *Studies in English Language and Education, 8*(1), 243-257. https://doi.org/10.24815/siele.v8i1.17636

Li, Z., & Li, J. (2022). Using the flipped classroom to promote learner engagement for the sustainable development of language skills: A mixed-methods study. *Sustainability*, *14*(10), 5983. https://doi.org/10.3390/su14105983

Li, S., He, J., Tao, Y., & Liu, X. (2022). The effects of flipped classroom approach in EFL teaching: Can we strategically use the flipped method to acquire communicative competence? *Language Teaching Research*. https://doi.org/10.1177/13621688221081575

Lucke, T. (2014). *Using learning analytics to evaluate the effectiveness of the flipped classroom approach*. Paper presented at the Australasian Association for Engineering Education 2014 Conference, Wellington. Retrieved from https://www.researchgate.net/p ublication/280127841_ Evaluating_the_Flipped_Classroom_Approach_using_Learning_Analytics

Ma, W., & Luo, Q. (2022). Pedagogical practice and students' perceptions of fully online flipped instruction during COVID-19. *Oxford Review of Education*, *48*(3), 400-420. https://doi.org/10.1080/03054985.2021.1994382

Mandasari, B., & Wahyudin, A. Y. (2021). Flipped classroom learning model: Implementation and its impact on EFL learners' satisfaction on grammar class. *Ethical Lingua: Journal of Language Teaching and Literature*, *8*(1), 150-158.

Milman, N. B. (2012). The flipped classroom strategy: What is it and how can it best be used? *Distance learning*, *9*(3), 85.

Nugraheni, B. I., Surjono, H. D., & Aji, G. P. (2022). How can flipped classroom develop critical thinking skills? A literature review. *International Journal of Information and Education Technology*, *12*(1). https://doi.org/10.18178/ijiet.2022.12.1.1590

Pasaribu, T. A., & Wulandari, M. (2021). EFL teacher candidates' engagement in mobile-assisted flipped classroom. *Turkish Online Journal of Distance Education*, *22*(3), 1-18. https://doi.org/10.17718/tojde.961774

Phoeun, M., & Sengsri, S. (2021). The effect of a flipped classroom with communicative language teaching approach on undergraduate students' English speaking ability. *International Journal of Instruction, 14*(3), 1025-1042. https://doi.org/10.29333/iji.2021.14360a

Purwanti, I. T., & Suryawati, E. (2022). Video Lectures in Online EFL Flipped-Classroom: Effectiveness, Students' Evaluation and Experiences. *European Journal of Educational Research*, *11*(2), 885-898. https://doi.org/10.12973/eu-jer.11.2.885

Raths, D. (2014). Nine video tips for a better flipped classroom. *The Education Digest*, *79*(6), 15. Retrieved on April 20, 2019, from https://tinyurl.com/2w82c35w

Schmidt, S. M., & Ralph, D. L. (2014). The flipped classroom: A twist on teaching. *The Clute Institute*, *9*(1) 98-104.

Samiei, F., & Ebadi, S. (2021). Exploring EFL learners' inferential reading comprehension skills through a flipped classroom. *Research and Practice in Technology Enhanced Learning*, *16*(1), 1-18 https://doi.org/10.1186/s41039-021-00157-9

Santhanasamy, C., & Yunus, M. M. (2022). A systematic review of flipped learning approach in improving speaking skills. *European Journal of Educational Research, 11*(1), 127-139. https://doi.org/10.12973/eu-jer.11.1.127

Setyosari, P., Kuswandi, D., & Widiati, U. (2021). Reading Comprehension Skills: The Effect of Online Flipped Classroom Learning and Student Engagement during the COVID-19 Pandemic. *European Journal of Educational Research*, *10*(4), 1613-1624. https://doi.org/10.12973/eu-jer.10.4.1613

Torres-Martin, C., Acal, C., El-Homrani, M., & Mingorance-Estrada, Á. C. (2022). Implementation of the flipped classroom and its longitudinal impact on improving academic performance. *Educational Technology Research and Development*, *70*, 1-21. https://doi.org/10.1007/s11423-022-10095-y

Unal, Z., & Unal, A. (2017). Comparison of student performance, student perception, and teacher satisfaction with traditional versus flipped classroom models. *International Journal of Instruction, 10*(4), 145. https://doi.org/10.12973/iji.2017.1049a

van Alten, D. C., Phielix, C., Janssen, J., & Kester, L. (2020). Self-regulated learning support in flipped learning videos enhances learning outcomes. *Computers & Education*, *158*. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2020.104000

Yu, Z., & Gao, M. (2022). Effects of video length on a flipped English classroom. *SAGE Open*, *12*(1), 1-14. https://doi.org/10.1177/21582440211068474

Yulian, R. (2021). The flipped classroom: Improving critical thinking for critical reading of EFL learners in higher education. *Studies in English Language and Education, 8*(2), 508-522. https://doi.org/10.24815/siele.v8i2.18366

Zappe, S., Leicht, R., Messner, J., Litzinger, T., & Lee, H. W. (2009, June). "Flipping" the classroom to explore active learning in a large undergraduate course. In 2009 Annual Conference & Exposition (pp. 14-1385).

AKADEMİK DİSİPLİNLERDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Editörler
Dr. Esra Bayhantopçu - Dr. Pınar Gökçin Özuyar

nobel bilimsel

AKADEMİK DİSİPLİNLERDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Editörler: Dr. Esra Bayhantopçu - Dr. Pınar Gökçin Özuyar

Yayın No.: 1489
ISBN: 978-625-398-308-6
E-ISBN: 978-625-398-307-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Bayhantopçu, Esra., Gökçin Özuyar, Pınar.
Akademik Disiplinlerde Sürdürülebilirlik / Editörler: Esra Bayhantopçu - Pınar Gökçin Özuyar
1. Basım, XII + 262 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-308-6
E-ISBN: 978-625-398-307-9
1. Sürdürülebilir Üniversiteler 2. Yükseköğretimde Sürdürülebilirlik 3. Sorumlu Eğitim-Öğretim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRLER HAKKINDA ..... **v**
ÖZET ..... **xi**
ABSTRACT ..... **xii**
GİRİŞ **1**

AKADEMİK DİSİPLİNLERDE HER YÖNÜYLE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK **1**
Dr. Esra Bayhantopçu, Dr. Pınar Gökçin Özuyar

AKADEMİK DİSİPLİNLERDE DEĞİŞEN ANLAYIŞ 8
KAYNAKÇA 10
BÖLÜMLER HAKKINDA 12

SOSYOLOJİ DİSİPLİNİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK **29**
Dr. Selen Yanmaz

GİRİŞ 30
1. SOSYOLOJİ EĞİTİMİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 39
2. SOSYOLOJİ DİSİPLİNİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN ARAŞTIRMA BOYUTU 46
3. TOPLUMA KATKI AÇISINDAN SOSYOLOJİ DİSİPLİNİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 51
SONUÇ 56
KAYNAKÇA 59

YÖNETİM BİLİMLERİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK **61**
Prof. Dr. Fahri Erenel, Dr. Orhan Sezgin

GİRİŞ 63
1. YÖNETİM BİLİMLERİ EĞİTİMİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 68
1.1. Yönetim Bilimleri Eğitiminin Planlama İlkeleri 68
1.2. Sorumlu Yönetim Eğitimi Prensipleri 69
1.3. Yönetim Bilimleri Eğitiminde Mevcut Durum 71
1.4. Yönetim Bilimleri Eğitimine İlave Edilebilecek Dersler 73
1.5. Ders İçeriklerine Sürdürülebilirlikle İlgili Konuların Eklenmesi 75
2. YÖNETİM BİLİMLERİ DİSİPLİNİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN ARAŞTIRMA BOYUTU 76
3. TOPLUMA KATKI AÇISINDAN YÖNETİM BİLİMLERİ DİSİPLİNİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 79
SONUÇ 81
KAYNAKÇA 85

EKONOMİ DİSİPLİNİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 89
Dr. İlayda Fidan, Doç. Dr. Çiğdem Gürsoy
GİRİŞ 91
1. EKONOMİ EĞİTİMİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 93
2. EKONOMİ DİSİPLİNİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN ARAŞTIRMA BOYUTU 96
3. TOPLUMA KATKI AÇISINDAN EKONOMİ DİSİPLİNİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 101
SONUÇ 105
KAYNAKÇA 107

TIPTA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 109
Prof. Dr. Pınar Yurdakul Mesutoğlu
GİRİŞ 111
1. TIP EĞİTİMİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 114
1.1. Mezuniyet Öncesi Eğitim 114
1.2. Mezuniyet Sonrası Eğitim 118
2. TIPTA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN ARAŞTIRMA BOYUTU 121
3. TOPLUMA KATKI AÇISINDAN TIPTA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 125
3.1. Sürdürülebilir Klinik Uygulamalar ve Eğitim 126
3.2. Sağlıklı Yaşamın Desteklenmesi, Koruyucu Sağlık ve Eğitim 128
3.3. Tek Sağlık Yaklaşımı 130
3.4. İklim Değişikliği ve Hastalıklar 131
3.5. Pandemi, Sağlıkta Eşitsizlik ve Eğitim 133
3.6. Ulusal ve Uluslararası Örgütlenmeler 134
SONUÇ 136
KAYNAKÇA 141

ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 147
Doç. Dr. Efe Can Gürcan
GİRİŞ 149
1. ULUSLARARASI İLİŞKİLER EĞİTİMİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 150
2. ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN ARAŞTIRMA BOYUTU 156
3. TOPLUMA KATKI AÇISINDAN ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 161
SONUÇ 167
KAYNAKÇA 169

BİLİŞİM SİSTEMLERİ DİSİPLİNİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 171
Doç. Dr. Okan Yaşar
GİRİŞ 173
1. BİLİŞİM SİSTEMLERİ EĞİTİMİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 176
2. BİLİŞİM SİSTEMLERİ DİSİPLİNİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN ARAŞTIRMA BOYUTU..... 181
3. TOPLUMA KATKI AÇISINDAN BİLİŞİM SİSTEMLERİ DİSİPLİNİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK..... 186
SONUÇ 192
KAYNAKÇA 195

SANATTA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 199
Dr. Rana Öztürk
GİRİŞ 201
1. SANAT EĞİTİMİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 205
1.1. Sürdürülebilir Kalkınma Eğitiminde Sanat Eğitiminin Rolü 205
1.2. Sanat Eğitiminde Sürdürülebilirlik: İnsanlar ve Türler Arası İlişkiler 209
1.3. Sanat Eğitiminde Disiplinlerötesi Yaklaşımlar 213
2. SANATTA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN ARAŞTIRMA BOYUTU 219
2.1 Disiplinlerötesi Uygulamalı Araştırma Alanı Olarak Sanat 219
2.2. Sürdürülebilirlik ve Yer Odaklı Sanatsal Araştırmalar 223
3. TOPLUMA KATKI AÇISINDAN SANATTA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK..... 226
SONUÇ 230
KAYNAKÇA 233

MÜHENDİSLİK DİSİPLİNİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK..... 237
Dr. Işık Ateş Kıral, Dr. Osama Dawoud
GİRİŞ 239
1. MÜHENDİSLİK EĞİTİMİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 243
1.1. Mühendislik Fakültesi Müfredatının İncelenmesi 246
1.2. Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi Derslerinin Yöntemsel İncelenmesi.... 250
2. MÜHENDİSLİK DİSİPLİNİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN ARAŞTIRMA BOYUTU 253
3. TOPLUMA KATKI AÇISINDAN MÜHENDİSLİK DİSİPLİNİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 257
SONUÇ 259
KAYNAKÇA 261

AKADEMİK DİSİPLİNLERDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

ÖZET

Günümüzün önemli kavramı olan 'sürdürülebilirlik', kapsadığı alanın genişliği ve önemi sebebiyle uzun zamandır üniversitelerin ve akademik disiplinlerin de odak noktası haline gelmiştir. Yüksek Öğretim Kurumları sürdürülebilirlik amaçlarına varmada kilit rol oynayan kurumlardır. Çünkü geleceğin bireylerini yetiştiren üniversitelerde uzmanlık alanlarına göre verilen eğitimin yanı sıra, verilen öğretim gelecek neslin düşünce şekliyle birlikte davranış biçimini de etkilemekte ve şekillendirmektedir. Bu nedenledir ki üniversitelerin, eğitim-araştırma-topluma katkı alanlarında toplumsal değerler ile ekonomik ve çevresel bileşenler açısından kapsamlı ve koordineli bir şekilde hareket etmeleri her zamankinden daha önemli hale gelmiştir. Bu çalışma Türkiye başta olmak üzere tüm ülkelerde akademik disiplinlerde sürdürülebilirliğin mevcut durumunu ve bu kapsamda nelerin yapılabileceğine dair gelişim alanlarını ortaya çıkarma düşüncesinden yola çıkarak oluşturulmuştur. Bu çalışmada amacımız, üniversitelerin eğitim, araştırma ve topluma katkı olarak kabul edilen üç temel faaliyet alanında ilgili akademik disiplin için sürdürülebilirliğin rolünü ortaya koyabilmektir. Bu noktadan hareketle kitabımızda üniversitelerde yer alan temel disiplinlerin sürdürülebilirlik ile ilişkisinin genel bir resmini çizebilmek için 'Sosyoloji', 'Yönetim Bilimleri', 'Ekonomi', 'Tıp' 'Uluslararası İlişkiler', 'Bilişim Sistemleri, 'Sanat', 'Mühendislik', alanları akademisyenlerinden oluşan yazar kadrosuyla ilgili bölümün "Eğitim-Öğretim", "Ar-Ge" ve "Topluma Katkı" kapsamlarında sürdürülebilirlikle ilgili bağlantı noktaları ve bu noktalarda ilgili bölümün nasıl bir rolü olduğu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Üniversiteler, Yüksek Öğretimde Sürdürülebilirlik, Sorumlu Eğitim-Öğretim, Akademik Disiplinlerde Sürdürülebilirlik, Toplumsal Kalkınma

İlerleyen çalışmaların bu disiplinleri de ele alarak geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması en temel arzumuzdur.

Çalışmamız küresel çerçevede literatür taraması metodu çerçevesinde gerçekleştirilmiş olmakla birlikte, farklı akademik disiplinlerin birbiri ile uyum içinde ele alınabilmesi için hâlihazırda Türkiye'deki üniversitelerin tabi olduğu ve strateji ve uygulamalarını bu şekilde ifade ettiği Yükseköğretim Kurumu Kalite Komisyonunun (YÖKAK) uygulama anlayışını referans almıştır. 30604 sayılı Resmî Gazete'de, 23.11.2018 tarihinde yürürlüğe giren Yükseköğretim Kalite Güvencesi ve Yükseköğretim Kalite Kurulu Yönetmeliği'ne göre Madde 19'da belirtilen *"Yükseköğretim kurumları, iç değerlendirme süreçlerini stratejik plan, yıllık performans programı ve faaliyet raporu ile bütünleşik yapıda, bu raporları hazırlama yükümlülüğü bulunmayan vakıf yükseköğretim kurumları ise vizyon, misyon ve stratejik hedefleri ve kalite güvence sistemleriyle bütünleşik olarak; eğitim-öğretim, araştırma ve toplumsal katkı faaliyetlerini ve bunları destekleyen idarî hizmetlerin tümünü içine alacak şekilde yürütür."* (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2018) ifadesini temel alarak, bu çalışmaya dâhil olan akademik disiplinler için eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme ve topluma katkı açısından değerlendirme yapılmıştır. Böylece izleyen çalışmalarda daha farklı akademik disiplinleri ve hatta ana bilim dallarını da ele alarak bir kılavuz belgeye ulaşılması hedeflenmektedir.

Çalışmamızın bu alanda sistemlerini yapılandırmak isteyen üniversiteler için yol gösterici bir kılavuz olmasını, bu alanda araştırma yürütecek değerli meslektaşlarımız içinse bir veri kaynağı olmasını umut ediyoruz.

Kitabımıza büyük özveri ve titizlikle katkı sağlayan değerli akademisyenlerimize teşekkürlerimizi sunarız...

KAYNAKÇA

AASHE. (2022). *"The Campus Sustainability Hub".* https://hub.aashe.org, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Bayhantopçu, E. & Özuyar, P. G. (2021). "Sürdürülebilir Üniversitelerin Yönetişim-Strateji Çalışmaları ve İletişimi İçin Karşılaştırma Bazlı Bir Yaklaşım Önerisi", *Selçuk Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Der.*, (45), 396-412.

COPERNICUS Campus. (2010). "*COPERNICUS-Guidelines for Sustainable Development in The European Higher Education Area"*. https://unece.org/fileadmin/DAM/env/esd/information/COPERNICUS%20Guidelines.pdf, Erişim Tarihi: 14.09.2022.

GreenOffice. (2022). *"GreenOffice Movement"*. https://www.greenofficemovement.org/join/, Erişim Tarihi: 22.09.2022.

GUNI (Global University Network for Innovation). (2017). *"Higher Education in The World 6".* https://www.guninetwork.org/report/higher-education-world-6, Erişim Tarihi: 14.08 .2022.

HOCH-N. (2022). *"HOCH-N".* https://www.hochn.uni-hamburg.de/en.html, Erişim Tarihi: 15.05.2022.

ISCN (International Sustainable Campus Network). (2010). *"Implementation Guidelines to The ISCN-GULF Sustainable Campus Charter".* https://educacionysustentabilidad.tecsuma.cl/wp-content/uploads/2011/11/4-ISCN-GULF_Charter_Guidelines_20101027.pdf, Erişim Tarihi: 15.05.2022.

Novatlantis Network. (2008). *"International Sustainable Campus Network: Best Practices – Future Challenges"*, Conference Summary Second Annual Conference, April 23–25, 2008. Switzerland: Zurich.

Özuyar, P. & Bayhantopçu, E. (2021). "Yüksek Öğretim Kurumlarının Sosyal Etkilerinin Ölçümü Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Beykoz Üniversitesi Beykoz Akademi Dergisi,* 9(1), 136-149.

Solís-Espallargas, C. & Ruiz-Morales, J. & Limón-Domínguez, D. & Valderrama-Hernández, R. (2019). "Sustainability in The University: A Study of Its Presence in Curricula, Teachers and Students of Education", *Sustainability,* 11, 6620.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2018). *"Yükseköğretim Kalite Güvencesi ve Yükseköğretim Kalite Kurulu Yönetmeliği".* https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=28996&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5, Erişim Tarihi: 10.12.2022.

The Talloires Declaration. (1990). *"Association of University Leaders for A Sustainable Future. The Talloires Declaration 10 Point Action Plan".* http://ulsf.org/wp-content/uploads/2015/06/TD.pdf, Erişim Tarihi: 18.06.2022.

UN. (2022). *"The Higher Education Sustainability Initiative (HESI)".* https://sdgs.un.org/HESI, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

UN. (1992). *"Agenda 21: Programme of Action for Sustainable Development Earth Summit"*, United Nations Conference on Environment and Development (UNCED), Rio de Janeiro, 3-14 June 1992. New York: UN.

UNESCO. (2018). *Issues and Trends in Education for Sustainable Development.* (Ed. A. Leicht & J. Heiss & W. J. Byun). NYC: UNESCO Publishing.

UNESCO. (2014). *Shaping The Future We Want. UN Decade of Education for Sustainable Development (2005-2014).* Final Report, DESD Monitoring and Evaluation. Luxembourg: UNESCO.

UNESCO. (2005). *"UN Decade of Education for Sustainable Development 2005 – 2014. The DESD At A Glance".* https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141629, Erişim Tarihi: 12.09.2022.

SOSYOLOJİ DİSİPLİNİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Dr. Selen Yanmaz*

ÖZET

İklim ve çevre krizinin etkilerinin giderek daha fazla hissedilmesi, üniversitelerin ve çeşitli akademik disiplinlerin odaklarını sürdürülebilirlik tartışma ve çalışmalarına daha fazla çevirmelerine araç olmuştur. Sosyoloji disiplini çalışma alanları, disiplini yönlendiren sorular, yürütülen araştırmalar ve topluma katkı faaliyetleri açısından sürdürülebilirlik alanında ön safhada yer almaktadır. Öncelikle, sosyoloji insan-doğa ilişkisi, toplumsal düzenin inşası, bu düzen içindeki iktidar ilişkileri ve çeşitli eşitsizlikleri çalışmalarının merkezine aldığı için sürdürülebilirliğe dair geliştirilen politikaları temelden etkileyecek politik ve kültürel bir kavram tartışması sunar.

Bu çalışmada Türkiye ve dünyadan çeşitli üniversitelerin sosyoloji müfredatları incelenmiş ve bu programların sunduğu derslerin hem teorik hem de pratikte sürdürülebilirliğe dair çıktıları tartışılmış, sosyoloji derslerinin Birleşmiş Milletler'in (BM) ortaya koyduğu Sürdürülebilirlik Kalkınma Amaçları'nın (SKA) hemen hemen hepsine katkı sağlayacak geniş bir yelpazede bilgi birikimi kazandırdığı ortaya konmuştur. Sosyolojik araştırmaların ve kullandıkları yöntemlerin sürdürülebilirlik politikaları ve uygulamalarını yönlendirmede ne gibi öngörüsel ve verisel katkılarda bulunduğu incelenmiş, özellikle bu politikalardan etkilenen topluluklardan veri sağlama kabiliyeti ile sosyolojinin önemi vurgulanmıştır. Son olarak, çeşitli sosyolojik araştırmaların topluma katkı potansiyellerinin altı çizilmiş, Uluslararası Sosyoloji Derneği başta olmak üzere sosyolojiye ait çeşitli meslek örgütü ve çalışma merkezlerinin kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde yaptıkları araştırma ve proje örnekleri incelenmiş, ve üniversitelerde yaşanan sürdürülebilirlik dönüşümünün etkisi ve bu süreçte sosyolojinin rolü tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Tabakalaşma, Toplumsal Eşitsizlik, İnsan ve Gezegen Sağlığı, İnsan Hakları, Küresel Eşitsizlik, Toplumsal Adalet, Çevresel Adalet, Küresel Risk, Kırılgan Topluluklar, Çevre Sosyolojisi

* Dr. Öğr. Üyesi; İstinye Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü; selen.yanmaz@istinye.edu.tr; ORCID: 0000-0003-2978-4198

KAYNAKÇA

Ağı Günerhan, S. & Günerhan. H. (2016). "Türkiye İçin Sürdürülebilir Üniversite Modeli", *Mühendis ve Makina*, 57(682):54-62.

American Sociological Association. (2022). *"Sociology Action Network".* https://www.asanet .org/public-engagement/sociology-action-network, Erişim Tarihi: 06.10.2022.

BM (Birleşmiş Milletler Türkiye). (2022). *"Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları".* https://turkiye. un.org/tr/sdgs, Erişim Tarihi: 01.10.2022.

Brundtland, G. (1987). *"Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future",* United Nations General Assembly. A/42/427. https://sustaina bledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf, Erişim Tarihi: 01.10.2022.

Burns, H. (2011). "Teaching for Transformation: (Re)Designing Sustainability Courses Based on Ecological Principles", *Journal of Sustainability Education*, 2.

Christiansen, L. & Fischer, N. (2010). "Teaching Urban Sociology and Urban Sustainability on Two Feet, Two Wheels, and in Three Cities: Our Experience Teaching Sustainable Cities in North America", *Teaching Sociology*, 38(4), 301–313.

De Welde, K. (2015). "A Case Study of Sustainability and Civic Engagement in A Sociology of Food Course", *Journal of Education for Sustainable Development*, 9(1), 90–100.

DuPuis, E. M. & Ball, T. (2013). "How Not What: Teaching Sustainability As Process", *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 9:1, 64-75.

Ehrenreich, B. (2001). *Nickel and Dimed: On (Not) Getting By in America*. NY: Metropolitan Books.

Gürcan, E. C. & Kahraman, Ö. E. & Yanmaz, S. (2021). *COVID-19 and The Future of Capitalism: Postcapitalist Horizons Beyond Neo-Liberalism*. Canada: Fernwood Publishing.

Mandić, D. (2022) *"SOCIOL 1000: Introduction to Sociology Syllabus",* Harvard University. https://canvas.harvard.edu/courses/104501, Erişim Tarihi: 05.10.2022.

International Sociological Association. (2022a). *"ISA-United Nations".* https://www.isa-sociology.org/en/about-isa/internal-organization/acting-globally/united-nations, Erişim Tarihi: 20.08.2022.

International Sociological Association. (2022b). *"ISA Co-Sponsored Parallel Events at the 66th Session of UN Commission on the Status of Women".* https://www.isa-sociology.org/uploads /imgen/1317-un-feminist-approaches-to-justice.pdf, Erişim Tarihi: 05.10.2022.

Irwin, A. (2001). *Sociology and The Environment: A Critical Introduction to Society, Nature and Knowledge*. Cambridge, UK: Polity.

Koç Üniversitesi. (2022). *"Ders Tanımları".*https://cssh.ku.edu.tr/egitim/ sosyoloji/ derstanimlari/, Erişim Tarihi: 05.10.2022.

Kozol, J. (1991). *Savage Inequalities: Children in America's Schools*. New York: Crown Publishers, Inc.

Lie, J. (2021). *"Advanced Study in Social Theory: The Covid-19 Crisis and The Global Environmental Crisis"*, Berkeley Academic Guide. https://classes.berkeley.edu/content/2 021-fallsociol-103-001-lec-001, Erişim Tarihi: 05.10.2022.

Lin, J. & Mele, C. (2012). *The Urban Sociology Reader (Routledge Urban Reader Series)*. London: Routledge.

Liu, J. C. E. & Szasz, A. (2019). "Now Is The Time to Add More Sociology of Climate Change to Our Introduction to Sociology Courses", *Teaching Sociology*, 47(4), 273–283.

Lockie, S. (2012). "Sustainability and A Sociology of Monsters", *Sociologica,* 2:1-14.

Maldonado, J. K. & Shearer, C. & Bronen, R.& Peterson, K. & Lazrus, H. (2013). "The Impact of Climate Change on Tribal Communities in The US: Displacement, Relocation, and Human Rights", *Climatic Change*, 120:601–614.

Marx, K. (1845). *"Theses on Feuerbach".* https://www.marxists.org/archive/marx/works/1845/theses/, Erişim Tarihi: 06.10.2022.

Marx, K. & Engels, F. & Jones, G. S. & Moore, S. (2002). *The Communist Manifesto.* London, UK*:* Penguin Classics.

Middle East Technical University. (2022). *"SOC101 Introduction to Sociology I".* https://catalog.metu.edu.tr/course.php?prog=232&course_code=2320101, Erişim Tarihi: 06.10.2022.

Mills, W. C. (2000). *The Sociological Imagination* (40th anniversary). New York: Oxford University Press.

Mylan, J. (2015). "Understanding The Diffusion of Sustainable Product-Service Systems: Insights from The Sociology of Consumption and Practice Theory", *Journal of Cleaner Production*, *97*, 13–20.

Neckel, S. (2017). "The Sustainability Society: A Sociological Perspective", *Culture, Practice & Amp; Europeanization*, *2*(2), 46–52.

Passerini, E. (1998). "Sustainability and Sociology", *The American Sociologist*, *29*(3), 59–70.

Redclift, M. R. & Woodgate, G. (2011). *The International Handbook of Environmental Sociology, Second Edition (Elgar Original Reference)*. UK: Edward Elgar Pub.

Ritzer, G. (1993). *The McDonaldization of Society an Investigation into The Changing Character of Contemporary Social Life*. Newbury Park, CA: Pine Forge Press.

Soron, D. (2010). "Sustainability, Self-identity and The Sociology of Consumption", *Sustainable Development*, *18*(3), 172–181.

Sosyoloji Derneği. (2022). *"Projeler"*. https://sosyolojidernegi.org.tr/projeler#baslik1, Erişim Tarihi: 07.10.2022.

Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Merkezi. (2022a). "*SEÇBİR'in Öyküsü"*. https://secbir.org/secbirin-oykusu/, Erişim Tarihi: 05.10.2022.

Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Merkezi. (2022b). "*Eğitim Ortamında Engelli Ayrımcılığıyla Mücadele Etmek"*. https://secbir.org/egitim-ortaminda-engelli-ayrimciligiyla-mucadele-etmek/, Erişim Tarihi: 05.10.2022.

Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Merkezi. (2022c). *"Projelerimiz".* https://secbir.org/projelerimiz/, Erişim Tarihi: 05.10.2022.

Sugender. (2022). *"RESISTIRÉ - Salgınlarla Ortak, Yaratıcı, Kapsayıcı ve Sürdürülebilir Stratejilerle Baş Etme (2021-2023)".* https://sugender.sabanciuniv.edu/arastirmalar, Erişim Tarihi: 20.11.2022.

Sümer, K. & Alak, A. & Tekin, A. (2020). "Antropojen ve Antroposen Kavramlarının Tarihsel Gelişimine Yerbilimsel Bir Bakış", *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 63(1):1–20.

UN (United Nations). (2022). *"The 17 Goals".* https://sdgs.un.org/goals, Erişim Tarihi: 01.10.2022.

YÖNETİM BİLİMLERİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Prof. Dr. Fahri Erenel*, Dr. Orhan Sezgin†

ÖZET

Doğanın sunduğu kaynakların kendiliğinden yenilenebilmelerine olanak tanıyacak hızda kullanılmasıyla sağlanabilen sürdürülebilirlik için disiplinlerarası çalışmalara ihtiyaç olması kaçınılmazdır. Sürdürülebilir bir gelecek için yapılacak her türlü çalışmanın hedef odaklı ve koordineli yönetilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca, sürdürülebilirliğin her yönetim kademesinde içselleştirilmesi, bir kültür haline getirilmesi, günlük faaliyetlerde yer bulması, yönetim/yönetişimin iyi bilinmesi, sürdürülebilirlik ile ilgili konuların yönetim bilimleri eğitimlerinde yer bulması, bu eğitim konu ve kapsamlarının modüler, dinamik ve birbiri ile bütüncül bir anlayışla düzenlenmesini gerekli kıldığı görülmektedir. Konu sadece işletme yönetimi açısından değerlendirilmemelidir. Mahalle/köy yönetiminden başlayarak ekosistem içinde yer alan her kademe (kamu ve özel) yönetiminde sürdürülebilirliğin vizyoner bir anlayışla, üst yönetimin taahhüdü olarak yer alması, sürdürülebilirliğin gerçekten sürdürülebilir olmasını sağlayabilecektir. Özellikle kurumsal sürdürülebilirlik yönetimi için sürdürülebilir liderlik ve sürdürülebilirliğe bağlılık ön plana çıkmaktadır. Sürdürülebilirlik konulu çalışmalarda disiplinlerarası, beşeri bir bilim olan, birden çok bireyin ortak amaç ya da amaçlar doğrultusunda ilişkide bulunduğu bir süreci kapsayan yönetim ve yönetim bilimlerinin bir lokomotif görevi görmesi kaçınılmazdır. Eleştirel ve disiplinlerarası düşünme anlayışını, proje, program ve portföy yönetim yaklaşımını, problem çözmeyi, takım çalışmasını ve bütüncül düşünme becerilerini geliştirmeyi ve özellikle 'ne' sorusundan çok 'nasıl' sorusuna odaklanarak düşünmeyi ve 'sorun-odaklı öğrenme' yöntemini sunmayı hedefleyen yönetim bilimleri eğitimlerinin planlanması diğer disiplinler açısından da öncelik taşımaktadır. Üniversitelerin eğitim, araştırma ve topluma katkı olarak adlandırılan üç temel faaliyet alanında, sürdürülebilir, etkin ve örnek

* Prof. Dr.; İstinye Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü; ferenel@istinye.edu.tr; ORCID: 0000-0001-8943-7265

† Dr. Öğr. Üyesi; İstanbul Atlas Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü; orhan.sezgin@atlas.edu.tr; ORCID: 0000-0002-6704-4716

eğitimlerinin düzenlenmesi, yapılan faaliyetlerin düzenli olarak rapor edilmesi diğer üniversite, kurum ve kuruşlarla iş birliği yapılması başarı sağlanmasında rol oynayacaktır. Gelecek nesillere daha yaşanabilir bir dünya bırakmak için geleceğin lider ve yöneticilerinin eğitimi oldukça önemli katkılar sağlayabilecektir.

Alana ilişkin araştırma merkezleri kurulmakla birlikte yine 1-2 merkez hariç henüz araştırma yapma/proje üretme seviyesine ulaşamadıkları belirlenmiştir. Topluma katkı konusunda ise çabalar olmakla birlikte bu çabaların genellikle çevre boyutu dışına çıkamaması kat edilmesi gereken çok mesafe olduğunu göstermektedir. Araştırma merkezlerinin yapacakları araştırmalar için "Sürdürülebilir Kalkınma 2021 Raporu ile Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu-2019"un dikkate alınmasının Türkiye'nin Sürdürülebilir Kalkınmada hedeflerine ulaşabilmesinde önemli etken olacağı değerlendirilmektedir. Bu raporlar araştırma merkezlerine araştırmaları için yön gösterici niteliktedir. Yine topluma katkı içinde bu raporlardan yararlanılabilecektir. Bu raporlarda yer alan konuların büyük kısmı topluma katkı yapılabilecek alanları da belirtmektedir.

KAYNAKÇA

Abdullah Gül Üniversitesi. (2022). *"Vizyon, Misyon"*. http://fms.agu.edu.tr/misyon-vizyon, Erişim Tarihi:12.07.2022.

Acar, S. (2021). *Örgütsel Öğrenmenin Sürdürülebilir İnsan Kaynakları Yönetimine Etkisi: BİST Sürdürülebilirlik Endeksinde Yer Alan Firmalar Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Afyonkarahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Afyonkarahisar.

Akbulut, F. (2019). *Sürdürülebilirlik Kavramına Farklı Yaklaşımlar Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Avansasblog. (2018). *"Uzun Ömürlü İşletmelerin Sırrı".* https://www. avansas.com/blog/ uzun-omurlu- isletmelerin-sirlari, Erişim Tarihi:17.05.2022.

Bayhantopçu, E. & Özuyar, G. P. (2021). "Sürdürülebilir Üniversitelerin Yönetişim-Strateji Çalışmaları ve İletişimi İçin Karşılaştırma Bazlı Bir Yaklaşım Önerisi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 45, 396-412.

Bilgili, M. & Topal A. (2021). "Sürdürülebilir Yükseköğretim Kurumları Oluşturulmasında Talloires Deklarasyonunun Rolü ve Önemi", *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science,* 11(2), 417-424.

Cambridge Üniversitesi. (2022). *"Business Sustainability Management"*. https://www.educations .com/study-abroad/getsmarter/university-of-cambridge-business-sustainability-management-1608979, Erişim Tarihi:08.08.2022.

Columbia Üniversitesi. (2022). *"Center for Sustainable Development"*. https://csd.columbia. edu/content/about-csd, Erişim Tarihi: 08.08.2022.

Çankaya Üniversitesi. (2022). "*Yeşil Kampüs"*. https://www.cankaya.edu.tr/yesilkampus/, Erişim Tarihi: 01.07.2022.

Fidan, Y. (2011). "Yönetimden Yönetişime: Kavramsal Bir Bakış", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi,* 1,5-10.

Fişek, K. (2011). *Yönetim.* (3. Baskı). Ankara: Kilit Yayınları.

Gedikkaya, P. vd. (2022). "Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Uluslararası Üniversite Sıralama İndeksleri ve Türkiye'deki Üniversiteler", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 23(1), 331-349.

Geylan, A. (2017). "*Shinise Ruhu Yaratmak".* http://asligeylan. blogspot.com/ 2017/12/shinise-ruhu-yaratmak.html, Erişim Tarihi: 11.05.2022.

Global Compact Network Türkiye. (2021). "*10 İlke".* https://www.globalcompactturkiye.org/10-ilke/, Erişim Tarihi:12.07.2022.

Hodgkinson, C. (2008). *"Yönetim Felsefesi" - Örgütsel Yaşamda Değerler ve Motivasyon.* Çev. Ed. İbrahim Anıl ve Binali Doğan. İstanbul: Beta Yayınevi.

İstanbul Üniversitesi. (2022). *"Ders İçerikleri".* https://ebs.istanbul.edu.tr/home/izlence/?id=587404&bid=1164, Erişim Tarihi: 14.07.2022.

İstinye Üniversitesi. (2021). *"Yönetmelik".* https://www.resmigazete. gov.tr/eskiler/2021/02/20210208-2.htm, Erişim Tarihi: 14.07.2022.

Jonkoping Üniversitesi. (2022). https://tr.educations.com/study-abroad/jonkoping-university/sustainable-supply-chain-management-1022594, Erişim Tarihi: 08.08.2022.

Kardeş, S. S. & Yazıcı, R. (2021). "Türkiye'de Kurumsal Yönetişim ve Sürdürülebilirlik", *Muhasebe ve Finansman Dergisi,* Özel Sayı, 113-136.

Kuşat, N. (2012). "Sürdürülebilir İşletmeler İçin Kurumsal Sürdürülebilirlik ve İçsel Unsurları", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14/2, 227-242.

Marmara Üniversitesi. (2022). *"Program Tanıtımı".* https://meobs.marmara.edu.tr/ProgramTanitim/sosyal-bilimler-enstitusu/surdurulebilir buyume-ve-kalite-yonetimi-tezli-yuksek-lisans-2-yillik-turkce-1035-777-0, Erişim Tarihi:15.05.2022.

Montreal Üniversitesi. (2022). *"BBA - Sustainability Management"*. https://www.educations.com/study-abroad/hec-montreal/bachelor-of-business-administration-bba-sustainability-management-1506326, Erişim Tarihi: 08.08.2022.

Öztürk, M. (2017). "Sürdürülebilir Gelişme Odaklı Eğitim: Kuramsal Çerçeve, Tarihsel Gelişim ve Uygulamaya Dönük Öneriler", *İlköğretim Online*, 16(4), 1-11.

Özyeğin Üniversitesi-1. (2022). *"Sürdürülebilirlik ve Eğitim".* https://surdurulebilirlik.ozyegin.edu.tr/tr/ozude-surdurulebilirlik/egitim, Erişim Tarihi: 15.07.2022.

Özyeğin Üniversitesi-2. (2022). "*Sürdürülebilirlik ve Araştırma".* https://surdurulebilirlik.ozyegin.edu.tr/tr/ozude-surdurulebilirlik/arastirma, Erişim Tarihi: 15.07.2022.

Özyeğin Üniversitesi-3. (2022). *"Sürdürülebilir Kalkınma Forumu".* https://surdurulebilirlik.ozyegin.edu.tr/tr/skf/tusiad-ozu-surdurulebilir-kalkinma-forumu, Erişim Tarihi: 15.07.2022.

Pamukkale Üniversitesi. (2022). *"Ders İçerikleri*". https://ebs.pusula.pau.edu.tr/bilgigosterDers.aspx?, Erişim Tarihi: 13.07.2022.

Sabancı Üniversitesi. (2022). "*Misyon".* https://sbs.sabanciuniv.edu/tr/misyonumuz, Erişim Tarihi: 12.07.2022.

Simon Fraser Üniversitesi. (2022). *"Centre for Sustainable Development".* https:// www.sfu.ca/sustainabledevelopment/about-us.html, Erişim Tarihi: 08.08.2022.

Soydemir, S. (2021). "Kurumsallaşma ve Kurumsal Yönetişim", *Görüş,* https://gorus21.com/kurumsallasma-ve-kurumsal-yonetisim/, Erişim Tarihi: 27.05.2022.

Sönmez, İ. O. (2018). *Doğru Yönetim "Stratejik İnsan Yönetimi Yazıları*". İstanbul: Hiperyayın.

Tanç, Ş. G. & Tanç, A. & Çardak, D. & Yağlı, İ. (2022). "Türkiye'deki Üniversitelerin Sürdürülebilirlik Çalışmalarının İncelenmesi", *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 66, 83-100.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2019). "*Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu"*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/Surdurulebilir-Kalkinma-Amaclari-Degerlendirme-Raporu_13_12_2019-WEB.pdf, Erişim Tarihi: 08.08.2022.

UN. (1987). *"Report of the World Commission on Environment and Devolopment",* General Assembly Restution 42/187. http://www.un.org/documents/9a/res/42/ares42_187.htm, Erişim Tarihi: 08.08.2022.

UNESCO. (2012). *"Shaping the Education of Tomorrow*", United Nations Decade of Education for Sustainable Development, Full-length Report, DESD Monitoring & Evaluation.

UNPRME. (2022). *"What is PRME?".* https://www.unprme.org/about, Erişim Tarihi: 10.06.2022.

UN SDSN Türkiye. (2022). *"Sürdürülebilir Kalkınma İçin Bilimsel Yaklaşımlar ve Çözümler Ağı".* http://unsdsn.boun.edu.tr/, Erişim Tarihi: 08.08.2022.

EKONOMİ DİSİPLİNİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Dr. İlayda Fidan*, Doç. Dr. Çiğdem Gürsoy†

ÖZET

Son yıllarda sürdürülebilirlik tıptan mühendisliğe, siyaset biliminden gastronomiye kadar pek çok alanda kendine yer bularak disiplinler arası kavramlardan biri haline gelmiştir. Bunda Birleşmiş Milletler'in belirlediği 2030 Küresel Kalkınma Amaçları'nın rolü de şüphesiz ki etkili olmuştur. Hedeflerin, insan ihtiyaçlarının karşılanması sırasında üretim ve tüketim ilişkilerinden kaynaklanan negatif dışsallıkların giderilmesine yönelik olduğu görülmektedir. Ayrıca, ekonomik ilişkiler sırasında doğadaki diğer canlılar ve yaşam alanları da sürdürülebilirlik hedeflerinin bir parçası sayılmıştır. Bu noktada, doğadaki dengenin korunabilmesi ve kaynak israfının önlenebilmesi için üretimde yenilenebilir kaynakların kullanımına dikkat çekilmelidir. Tüketim kısmında ise, aynı amaçlarla başta atıkların azaltılması olmak üzere paylaşım, yeniden kullanım, onarım gibi yeni kavramlarla eski alışkanlıklarımızı değiştirecek tutumlara ihtiyaç vardır. Tüm bunlar aslında yeni bir ekonomik paradigmanın ayak sesleridir. Hedeflerin doğru anlaşılıp uygulanması şüphesiz ki büyümenin ve kalkınmanın da kesintisiz devam etmesini beraberinde getirecektir.

Belirlenen 17 hedef ekonomi, çevre, adalet, sağlık, eğitim gibi ortak paydalarda toplanabilir. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda sürdürülebilirlik ile diğer alanlara nispeten daha az bağ kurulmuş olan başlık eğitimdir. Halbuki eğitimin, tıpkı ekonomi gibi hedeflerin gerçekleştirilmesinde rolü büyüktür ve önceliklendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada diğer başlıkların gölgesinde kalmış eğitimin, spesifik olarak da ekonomi eğitiminin toplumsal farkındalığı artırıcı etkisinden bahsedilerek sürdürülebilirlik hedeflerinin gerçekleştirilmesine sağlayacağı katkılarla birlikte, araştırmada ve toplumsal katkıda ne şekilde yer aldığı ya da alması gerektiği anlatılmıştır.

* Dr. Öğr. Üyesi; İstinye Üniversitesi, İİBF, Ekonomi Bölümü; ilayda.isabetli@istinye.edu.tr; ORCID: 0000-0003-2739-9018

† Doç. Dr; İstinye Üniversitesi, İİBF, Ekonomi Bölümü; cgursoy@istinye.edu.tr; ORCID: 0000-0001-9292-1963

dışsallıkları artırıcı özellik taşıdığı görülmüştür. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları da küresel ölçekte pozitif dışsallık yaratmak üzerine kurulu olduğu için eğitim şarttır. Eğitimimiz kapsamında aldığımız kararlar ve sergilediğimiz davranışlarımızla geleceğimizi şekillendirdiğimizin bilincinde olarak bizden sonraki nesillere nasıl bir dünya bırakacağımızı iyi düşünmemiz gerekir.

KAYNAKÇA

Borsa İstanbul. (2015). *"Sürdürülebilirlik Endeksi"*. https://www.borsaistanbul.com/tr/sayfa/165/bist-surdurulebilirlik-endeksi. Erişim Tarihi: 20.11.2021.

Cipolla, C. (2012). *Dünya Nüfusunun İktisat Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Deaton, A. (2018). *Büyük Firar Sağlık, Varlık ve Eşitsizliğin Kökenleri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Difiglio, C. & Güray, B. & Merdan, E. (2020). "*Turkey Energy Outlook 2020",* Sabancı University Istanbul International Centre for Energy and Climate, 2020.

Engin, H. (2010). *Coğrafya Eğitiminde Sürdürülebilir Kalkınma, Sürdürülebilirlik Eğitimi ve Çevre Eğitimi Konularının Kazandırılması,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

European Comission. (2020). *"An SME Strategy for a Sustainable and Digital Europe".* https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2020:103:FIN, Erişim Tarihi: 01.11.2021.

European Comission. (2018). *"2050 Long-Term Strategy".* https://ec.europa.eu/clima/eu-action/climate-strategies-targets/2050-long-term-strategy_en, Erişim Tarihi: 01.11.2021.

Global Footprint Network. (2021). *"Earth Overshoot Day".* https://www.footprintnetwork.org/our-work/earth-overshoot-day/, Erişim Tarihi: 28.10.2021.

Gürsoy, Ç. & Özer, Ç. (2022). "Sürdürülebilir Unsurların Gelişmesine Katkıda Bulunan Bir Yaratıcı Ekonomi Alanı: Gastroekonomi", *Journal of Tourism Intelligence and Smartness,* Vol: 5(1). 11-23.

Halog, A. & Anieke, S. (2021). "A Review of Circular Economy Studies in Developed Countries and Its Potential Adoption in Developing Countries", *Circular Economy and Sustainability*, Vol:1, 209-230.

Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2021). *"Sürdürülebilir Finansman Çerçeve Dokümanı".* https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2021/11/Republic-of-Turkey-Sustainable-Finance-Framework.pdf, Erişim Tarihi: 01.12.2022

Koç Holding. (2021). *"Koç Holding, İklim Kriziyle Mücadele Yolunda ve 2050 Karbon Nötr Hedefine Yönelik "Karbon Dönüşüm Programı"nı Başlattı".* https://www.koc.com.tr/medya-merkezi/haberler/2021/koc-holding-karbon-donusum-programini-baslatti, Erişim Tarihi: 11.11.2021.

Meadows Donella H. & Dennis L. (1990). *Ekonomik Büyümenin Sınırları*. Çev. Kemal Tosun. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını.

Moody's Analytics. (2021). *"Climate Risk is Heating Up: Is Your Bank Ready?".* https://www.moodysanalytics.com/articles/2021/climate-risk-is-heating-up, Erişim Tarihi: 20.11.2021.

Norhaus, W. (2020). *İklim Kumarı*. İstanbul: Doğan Kitap.

Önder, H. (2018). "Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışında Yeni Bir Kavram: Döngüsel Ekonomi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 57, 196-204.

Özuyar, P. G. & Gürsoy, Ç. (2021). "Türkiye'deki Bilimsel Yayınlarda Döngüsel Ekonomi Teriminin Yeri", *İşletme Akademisi Dergisi*, 2(4).

Sapmaz, V. E. S. (2021). "Döngüsel Ekonomi: Engeller, Stratejiler ve İş Modelleri", *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi,* 8(1), 7-18.

S&P Dow Jones. (2021) *"S&P Dow Jones Indices Announces Dow Jones Sustainability Indices 2021 Review Results".* https://www.spglobal.com/spdji/en/indices/esg/dow-jones-sustainability-world-index/#overview, Erişim Tarihi: 20.11.2021.

T.C. İletişim Başkanlığı. (2021). *"Türkiye'nin Yeşil Kalkınma Devrimi".* https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/Turkiyenin_Yesil_Kalkinma_Devrimi.pdf, Erişim Tarihi: 26.11.2022.

TÜBİTAK. (2021). *"Sosyal ve Beşeri Bilimler ile Güçlüklere Karşı Birlikte Etki Oluşturma".* https://tubitak.gov.tr/sites/default/files/26723/sosyal_ve_beseri_bilimler_tubitak.pdf, Erişim Tarihi: 11.11.2021.

TUİK. (2020). *"Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2019"*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kucuk-ve-Orta-Buyuklukteki-Girisim-Istatistikleri-2019-37548, Erişim Tarihi: 28.10.2021.

TÜSİAD. (2021). *"Avrupa Yeşil Mutabakatı Döngüsel Ekonomi Eylem Planı Türk İş Dünyasına Neler Getirecek?"* https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10790-avrupa-yesil-mutabakati-dongusel-ekonomi-eylem-plani-turk-is-dunyasina-neler-getirecek, Erişim Tarihi: 15.11.2021

Yüce, M. E. (2020). *Döngüsel Ekonomi ve Yeşil Yönetim Uygulamalarının İnovasyon Üzerinden Firmanın Büyüme Performansı Üzerine Etkisi,* Basılmamış Doktora Tezi. Beykent Üniversitesi, İşletme Ana Bilim Dalı: İstanbul.

YÖKAK. (2021). *"Tanım ve Terimler Sözlüğü"*. https://portal.yokak.gov.tr/terimler-sozlugu/?name_directory_startswith=T, Erişim Tarihi: 28.10.2021.

U.S. Department of Energy. (2016) *"The Future Arrives for Five Clean Energy Technologies – 2016Update".* https://www.energy.gov/sites/prod/files/2016/09/f33/Revolutiona%CC%82%E2%82%ACNow%202016%20Report_2.pdf, Erişim Tarihi: 23.10.2021.

TIPTA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Prof. Dr. Pınar Yurdakul Mesutoğlu*

ÖZET

İklim değişikliğinin etkileri insan sağlığını ve iyilik halini tehdit etmektedir. Bu etkiler, aşırı olaylara maruz kalmayı artırmakta olup, enfeksiyon hastalıklarının bulaşması için çevresel uygunluğu ve nüfus hareketlerini değiştirirken, hane halklarının geçim kaynaklarına ve akıl sağlığına da zarar vermektedir. Sürdürülebilirlik yaşadığımız dünyanın sınırlı kaynaklarının daha verimli kullanılabilmesi ve gelecek nesillere daha iyi bir dünya bırakabilmenin merkezinde yer almaktadır. Günümüzde iklim değişikliğiyle mücadele kapsamında önemi gitgide artan sürdürülebilirlik yaklaşımının, sağlık hizmeti verilen kuruluşlarda ve tüm sağlık uygulamalarında benimsetilmesi bir gereklilik haline gelmiştir. COVID-19 pandemisi küresel bir sağlık krizinin milyonlarca hayata mal olabildiğini göstermiş ve dünya çapında birçok topluluğu ciddi ölçüde etkilemiştir. Sürdürülebilir sağlık uygulamalarını tüm politikalara dahil edebilmek, şimdiki ve gelecek nesillerin sağlığını güvence altına almak için tarihsel bir fırsatı temsil etmektedir. Bahsi geçen bu kavramlara ek ve en az onlar kadar önemli bir konu olarak, Tıp/Sağlık Bilimleri eğitimi ve araştırmalarında sürdürülebilirlik de çok büyük önem arz etmektedir. Mezuniyet öncesi ve sonrası tıp ve sağlık bilimleri eğitiminde, kanıta dayalı tıp faaliyetlerinde, yenilikçi araştırma geliştirmeye yönelik tüm akademik bilimsel alanlarda ve araştırma platformlarında sürdürülebilirlik farkındalığının artırılması hususu artan sıklıkta vurgulanmaktadır. Sağlık profesyonellerine bu farkındalığın kazandırılmasında ise Tıp/Sağlık Bilimi Fakülteleri'nin sorumluluğu büyüktür. Tıp Fakültesi/Sağlık Bilimleri çekirdek eğitim programlarının bu doğrultuda yeniden değerlendirilmesi, tıp ve sağlıkta sürdürülebilirlik derslerinin müfredata entegrasyonu, tıp eğitiminde aktif rol oynayan eğiticilerin eğitimi ve yetkinlik/yeterlilik değerlendirilmesi önemli girişimlerdir. Uluslararası platformlarda son 10 yıldır örneklerine artan sıklıkta rastlanan bu müfredat yapılandırmasının ülkemizdeki Tıp/Sağlık Bilimleri çekirdek eğitim programına yansıması da kaçınılmaz görünmektedir. Erken dönemlerden itibaren başlayacak bütünleşik bir yaklaşım sayesinde sürdürülebilir hizmet sunan bir sağlık sistemi

* Prof. Dr; İstinye Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıbbi Mikrobiyoloji AD; pinar.mesutoglu@istinye.edu.tr; ORCID: 0000-0002-0043-7287

ders ve konuların eklenmesi; probleme dayalı ve senaryo bazlı eğitimle, sürdürülebilir pratiklere yatkınlaşma ve hayat akışına dâhil etme sayesinde tıp/sağlık bilimleri her aşamada olabildiğince sürdürülebilir uygulamalara yönelebilir. Sağlık sektörünün sahip olduğu etkileme gücünü, sosyal, çevresel ve ekonomik sağlığı da iyileştirecek yenilikleri hayata geçirmek için kullanması kritik önemdedir (Machalaba vd., 2021; Romanello vd., 2021; M. S. Tun, 2019).

Sağlık hizmetlerinin sürdürülebilir pratiğe evrildiği günümüzde, bu alandaki tüm öğrencileri gelecekteki rolleri için hazırlamak adına kullanılabilecek araçları ve pedagojik yaklaşımları bilmek çok değerlidir. Huss vd.nin belirttiği gibi, bu doğrultuda tek bir çözüm söz konusu değildir ancak yaklaşım ve öğretim yöntemleri karışımı kullanılarak hedefe yaklaşılabilir. Unutmamak gerekir ki, bu nesil, geleceğin sağlık çalışanlarını oluşturacak nesil, hem çevreye hem de toplumsal adalet ve eşitlik ilkelerine meraklı, öğrenmeye ve uygulamaya yatkın bir nesildir. Bu fırsatı gecikmeden değerlendirmek ise en başta tıp/sağlık bilimleri eğitimcilerine düşmektedir (Dunne vd., 2022; Gandhi vd., 2020; Hackett vd., 2020; Huss vd., 2020; Rabin vd., 2020; M. S. Tun, 2019; Wellbery vd., 2018).

KAYNAKÇA

Akay, D. S. & Akca, G. & Atik, A. D. & Erkoç, F. (2020). "Yaşam Bilimleri Profesyonellerinin İklim Değişikliğinin Sağlık Etkileri Konusunda Eğitim İhtiyaçları Var Mı?", *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences,* 6(1), 141–151.

Aksakal Baran, F. N. (2019). *"Sağlık Okuryazarlığı"*, Türkiye Klinikleri Halk Sağlığı Özel Konular, 1–5.

AMA. (2019). *"Climate Change Education Policy".* https://psr.org/wp-content/uploads/2019/07/ama-climate-change-education-policy-2019.pdf, Erişim Tarihi: 12.06.2022.

Badur, S. (2020). *"Küreselleşmeden İklim Krizine: Enfeksiyon Hastalıklarında Gelinen Nokta"*, İstanbul Politikalar Merkezi, Sabancı Üniversitesi. https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20200521-19053922.pdf, Erişim Tarihi: 12.06.2022.

Bhatt, S. & Gething, P. W. & Brady, O. J. & Messina, J. P. & Farlow, A. W. & Moyes, C. L. & Drake, J. M. & Brownstein, J. S. & Hoen, A. G. & Sankoh, O. & Myers, M. F. & George, D. B. & Jaenisch, T. & William Wint, G. R. & Simmons, C. P. & Scott, T. W. & Farrar, J. J. & Hay, S. I. (2013). "The Global Distribution and Burden of Dengue", *Nature,* 496(7446), 504-507.

Bilir, N. (2014). "Sağlık Okur-Yazarlığı/Health Literacy", *Türkiye Halk Sağlığı Dergisi,* 12(1), 61.

Brundtland, G. H. (1987). *"Our Common Future",* World Commission on Environment and Development. Oxford University Press.

CFMS (Canadian Federation of Medical Students). (2022). *"Health and Environment Adaptive Response Task Force".* https://www.cfms.org/what-we-do/global-health/heart, Erişim Tarihi: 06.10.2022.

Columbia. (2021). *"Global Consortium on Climate and Health Education".* https://www.publichealth.columbia.edu/research/global-consortium-climate-and-health-education/, Erişim Tarihi: 06.10.2022.

Columbia University. (2022). *"A Youth-led Advocacy Initiative for Global Citizenship".* https://globalcenters.columbia.edu/news/youth-led-advocacy-initiative-global-citizenship, Erişim Tarihi: 10.10.2022.

Çelik, S. & Başaran, T. & Gökalp, M. R. & Yeşildal, M. & Han, O. (2016). "Hemşirelik ve Tıp Öğrencilerinin Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları", *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi,* 3(2), 91–98.

Climate and Health Journal. (2022). *"About The Journal".* http://climateandhealthj.org/index.php/ch, Erişim Tarihi: 12.10.2022.

Concept, G. H. (2018). "Yeşil Hastane Kavramı ve Türkiye'deki Son Kullanıcıların Beklentileri Üzerine Bir Hastane Örneği", *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,* 7(1), 164–174.

Costello, A. & Abbas, M. & Allen, A. & Ball, S. & Bell, S. & Bellamy, R. & Friel, S. & Groce, N. & Johnson, A. & Kett, M. & Lee, M. & Levy, C. & Maslin, M. & McCoy, D. & McGuire, B. & Montgomery, H. & Napier, D. & Pagel, C. & Patel, J., … Patterson, C. (2009). "Managing The Health Effects of Climate Change", *The Lancet,* 373(9676), 1693–1733.

Demir, L. S. & Akay, G. (2020). "Toplum Beslenmesinde Sürdürülebilirlik ve Çevre", *Selçuk Tıp Dergisi,* 3(36), 282–287.

Dunne, H. & Rizan, C. & Jones, A. & Bhutta, M. F. & Taylor, T. & Barna, S. & Taylor, C. J. & Okorie, M. (2022). "Effectiveness of An Online Module: Climate-change and Sustainability in Clinical Practice", *BMC Medical Education,* 22(1), 682.

Eker, H. H. & Özer, A. & Aydın, M. E. & Deniz, A. & Kara, F. (2020). "*Türkiye'de İklim Değişikliği ve Halk Sağlığı Raporu"*, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.

Ergin, A. & Akbay, B. & Özdemir, C. & Uzun, S. U. (2017). "Medical Faculty Students' Knowledge, Attitudes and Behavior about Global Warming and Its Health Effects", *Pamukkale Medical Journal,* 10(2), 172–180.

EU Health Policy Platform. (2022). *"Health For All".* https://webgate.ec.europa.eu/hpf/, Erişim Tarihi: 11.11.2022.

Evci Kiraz, E. D. (2019). *"İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 14",* İklim Değişikliği Alanında Ortak Çabaların Desteklenmesi Projesi (iklimİN).

Gandhi, V. & Al-Hadithy, N. & Göpfert, A. & Knight, K. & Van Hove, M. & Hockey, P. (2020). "Integrating Sustainability into Postgraduate Medical Education", *Future Healthcare Journal,* 7(2), 102–104.

GASP (Greener Anaesthesia and Sustainability Project). (2022). https://www.gaspanaesthesia.com, Erişim Tarihi: 06.10.2022.

GCCHE (Global Consortium on Climate and Health Education). (2021). *"Climate & Health Key Competencies for Health Professions Students".* https://www.publichealth.columbia.edu/sites/default/files/global_consortium_on_climate_and_health_education_key_competencies_2021.pdf, Erişim Tarihi: 11.11.2022.

Hackett, F. & Got, T. & Kitching, G. T. & MacQueen, K. & Cohen, A. (2020). "Training Canadian Doctors for The Health Challenges of Climate Change", *The Lancet Planetary Health,* 4(1), e2–e3.

Harvard Medical School Green. (2022). *"Sustainability".* https://green.harvard.edu/schools-units/medical-hms, Erişim Tarihi: 06.10.2022.

Huss, N. & Ikiugu, M. N. & Hackett, F. & Sheffield, P. E. & Palipane, N. & Groome, J. (2020). "Education for Sustainable Health Care: From Learning to Professional Practice", *Medical Teacher,* 42(10), 1097–1101.

IPCC (2021). *"Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC): Climate Change 2021 The Physical Science Basis".* https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_Full_Report.pdf,

İklimBU (Boğaziçi Üniversitesi İklim Değişikliği ve Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi) (2022). *"İklim Değişikliği".* http://climatechange.boun.edu.tr/iklim-degisikligi, Erişim Tarihi: 16.09.2022.

Kocaeli Üniversitesi. (2022). *"Çevre, İklim ve Sağlık için İşbirliği Projesi".* http://tip.kocaeli.edu.tr/haziran5-20.php, Erişim Tarihi: 05.10.2022.

Krüger, A. & Rech, A. & Su, X. Z. & Tannich, E. (2001). "Short Communication: Two Cases of Autochthonous Plasmodium Falciparum Malaria in Germany with Evidence for Local Transmission by Indigenous Anopheles Plumbeus", *Tropical Medicine and International Health,* 6(12), 983–985.

Kütükçü, A. E. & Davas, A. & Çağlayan, Ç. & Tolunay, D. & Gacal, F. & Yavuz, M. (2021). *Tek Sağlık Bakış Açısıyla İklim Degisikligi ve COVID-19 Pandemisi*.

Leger, P. (2016). "*Environmental Sustainability in Medicine: An Ethical Study".* https://www.mcgill.ca/library/files/library/leger_philip_2016.pdf, Erişim Tarihi: 05.10.2022.

Machalaba, C. & Raufman, J. & Anya, A. & Berrian, A. M. & Berthe, F. C. J. & Gray, G. C. & Jonas, O. & Karesh, W. B. & Larsen, M. H. & Laxminarayan, R. & Madoff, L. C. & Martin, K. & Mazet, J. A. K. & Mumford, E. & Parker, T. & Pintea, L. & Rostal, M. K. & De castañeda, R. R. & Vora, N. M., … Weiss, L. M. (2021). "Applying A One Health Approach in Global Health and Medicine: Enhancing Involvement of Medical Schools and Global Health Centers", *Annals of Global Health,* 87(1), 1–11.

McMichael, A. J. & Woodruff, R. E. & Hales, S. (2006). "Climate Change and Human Health: Present and Future Risks", *The Lancet,* 367(9513), 859–869.

Molero, A. & Calabrò, M. & Vignes, M. & Gouget, B. & Gruson, D. (2020). "Sustainability in Healthcare: Perspectives and Reflections Regarding Laboratory Medicine", *Annals of Laboratory Medicine,* 41(2), 139–144.

Neira, M. & Prüss-Ustün, A. (2016). "Preventing Disease Through Healthy Environments: A Global Assessment of The Environmental Burden of Disease", *Toxicology Letters,* 259, 1.

Osborn, M. & Thompson, E. M. (2013). *"Health Literacy: The Solid Facts",* WHO Regional Office for Europe, (C. 322, Sayı 7301).

Özdemir, O. & Yıldız, A. & Ocaktan, E. & Sarışen, Ö. (2004). "Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Çevre Sorunları Konusundaki Farkındalık ve Duyarlılıkları", *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası,* 57(3), 117–127.

Özvarış, Ş. B. & Doğan, B. G. & Ünlü, H. K. & Karadağ, O. & Doğan, N. & Gelbal, S. & Sakarya, S. (2022). "Development and Validation of a Culture-Sensitive Generic Health Literacy Scale in Turkish-Speaking Adults", *HLRP: Health Literacy Research and Practice,* 6(1), e2–e11.

Resmi Gazete. (2021). *"Paris Antlaşması",* Pub. L. No. 9. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/10/20211007M1-1.pdf, Erişim Tarihi: 15.01.2022.

Rabin, B. M. & Laney, E. B. & Philipsborn, R. P. (2020). "The Unique Role of Medical Students in Catalyzing Climate Change Education", *Journal of Medical Education and Curricular Development.*

Rogers, D. J. & Suk, J. E. & Semenza, J. C. (2014). "Using Global Maps to Predict The Risk of Dengue in Europe", *Acta Tropica,* 129(1), 1–14.

Romanello, M. & McGushin, A. & Di Napoli, C. & Drummond, P. & Hughes, N. & Jamart, L. & Kennard, H. & Lampard, P. & Solano Rodriguez, B. & Arnell, N. & Ayeb-Karlsson, S. & Belesova, K. & Cai, W. & Campbell-Lendrum, D. & Capstick, S. & Chambers, J. & Chu, L. & Ciampi, L. & Dalin, C., … Hamilton, I. (2021). "The 2021 Report of The Lancet Countdown on Health and Climate Change: Code Red for A Healthy Future", *The Lancet,* 398(10311), 1619–1662.

Sağlık Okuryazarlığı Dergisi. (2022).

Sağlık ve İklim Değişikliği Derneği. (2022). https://www.saglikiklimde.org/, Erişim Tarihi: 09.10.2022.

Schwerdtle, P. N. & Maxwell, J. &Horton, G. & Bonnamy, J. (2020). "12 Tips for Teaching Environmental Sustainability to Health Professionals", *Medical Teacher,* 42(2), 150–155.

Shaw, E. & Walpole, S. & McLean, M. & Alvarez-Nieto, C. & Barna, S. & Bazin, K. & Behrens, G. & Chase, H. & Duane, B. & El Omrani, O. & Elf, M. & Faerron Guzmán, C. A. & Falceto de Barros, E. & Gibbs, T. J. & Groome, J. & Hackett, F. & Harden, J. & Hothersall, E. J. & Hourihane, M., … Woollard, R. (2021). "AMEE Consensus Statement: Planetary Health and Education for Sustainable Healthcare", *Medical Teacher,* 43(3), 272–286.

Singh, B. K. & Bardgett, R. D. & Smith, P. & Reay, D. S. (2010). "Microorganisms and Climate Change: Terrestrial Feedbacks and Mitigation Options", *Nature Reviews Microbiology,* 8(11), 779–790.

Stenvinkel, P. (2020). "The One Health Concept - The Health of Humans is Intimately Linked with The Health of Animals and A Sustainable Environment", *Journal of Internal Medicine*, C. 287(3), 223–225.

SDSN (Sustainable Development Solutions Network). (2022). https://www.unsdsn.org/turkey, Erişim Tarihi: 12.07.2022

Thomas, F. & Depledge, M. (2015). "Medicine "Misuse": Implications for Health and Environmental Sustainability", *Social Science and Medicine,* 143, 81–87.

Trovato, G. M. (2014). "Sustainable Medical Research by Effective and Comprehensive Medical Skills: Overcoming The Frontiers by Predictive, Preventive and Personalized Medicine", *EPMA Journal,* 5(1), 1–16.

Tun, M. S. (2019). "Fulfilling A New Obligation: Teaching and Learning of Sustainable Healthcare in The Medical Education Curriculum", *Medical Teacher,* 41(10), 1168–1177.

Tun, S. Y. M. & Martin, T. (2022). "Education for Sustainable Healthcare - A Curriculum for The UK", *Medical Schools Council.*

TURKMSIC (Türk Tıp Öğrencileri Birliği). (2022). *"İklim Değişikliği ve Çevre Sağlığı Programı*". https://scoph.turkmsic.org/iklimdegisikligivecevresagligi, Erişim Tarihi: 05.10.2022.

Türk Tıp Öğrencileri Birliği. (2022). *"Ulusal İklim Elçileri Ağı".* https://turkmsic.org/index.php/basvurular/ulusal-iklim-elcileri-agi-basvuru-formu, Erişim Tarihi: 12.10.2022.

University of Cambridge. (2021). *"Climate Emergency Declaration".* https://www.medschl.cam.ac.uk/climate-emergency-declaration/, Erişim Tarihi: 12.10.2022

CRHE (Climate Resources for Health Education). (2022). https://climatehealthed.org/, Erişim Tarihi: 12.10.2022

Walpole, S. C. & Barna, S. & Richardson, J. & Rother, H. A. (2019). "Sustainable Healthcare Education: Integrating Planetary Health into Clinical Education", *The Lancet Planetary Health,* 3(1), e6–e7.

Watts, N. & Adger, W. N. & Agnolucci, P. (2015). "Health and Climate Change: Policy Responses to Protect Public Health", *Environnement, Risques et Sante,* 14(6), 466–468.

Wellbery, C. & Sheffield, P. & Timmireddy, K. & Sarfaty, M. & Teherani, A. & Fallar, R. (2018). "It's Time for Medical Schools to Introduce Climate Change into Their Curricula", *Academic Medicine,* 93(12), 1774–1777.

WHO (World Health Organization). (2021). *"COP26 Special Report on Climate Change and Health"*, The Health Argument for Climate Action.

Zinsstag, J. & Schelling, E. & Waltner-Toews, D. & Tanner, M. (2011). "From "One Medicine" to "One Health" and Systemic Approaches to Health and well-being", *Preventive Veterinary Medicine,* 101(3–4), 148–156.

Zinsstag, Jakob, Crump, L. & Schelling, E. & Hattendorf, J. & Maidane, Y. O. & Ali, K. O. & Muhummed, A. & Umer, A. A. & Aliyi, F. & Nooh, F. & Abdikadir, M. I. & Ali, S. M. & Hartinger, S. & Mäusezahl, D. & de White, M. B. G. & Cordon-Rosales, C. & Castillo, D. A. & McCracken, J. & Abakar, F., … Cissé, G. (2018). "Climate Change and One Health", *FEMS Microbiology Letters,* 365(11), 1-9.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Doç. Dr. Efe Can Gürcan*

ÖZET

Sürdürülebilirlik ve çevre, Uluslararası İlişkiler disiplininin gündeminde nasıl bir yer işgal eder? Bu soru etrafında şekillenen mevcut çalışma, söz konusu gündemin üniversitelerin üç temel fonksiyonu olarak kabul edilen eğitim, araştırma ve topluma katkı alanlarındaki yansımalarına yoğunlaşmaktadır. Karma yöntemli bir yaklaşım üzerinden yürütülen bu araştırma boyunca, çeşitli üniversitelerin ders katalogları ve izlencelerinin "tematik içerik incelemesi" nin yanı sıra Quacquarelli Symonds (QS) Dünya Üniversiteleri Sıralaması verilerinden, Teaching, Research & International Policy (Eğitim, Araştırma ve Uluslararası Siyasa veya TRIP) anket sonuçlarından ve Google Akademik veri tabanından faydalanılmıştır. Sürdürülebilirlik, Uluslararası İlişkiler disiplini kapsamında ağırlıklı olarak çevre ile ilişkili hususlar bağlamında değerlendirilmektedir. Çevre ve sürdürülebilirlik başlıkları, her ne kadar henüz bu disiplinin ana tartışmalarının merkezine yerleşmemişse de eğitim, araştırma ve topluma katkı alanlarında ağırlığını gittikçe daha fazla hissettirmektedir. Eğitim ile ilgili olarak, dünyanın önde gelen üniversitelerinde yer alan programların müfredatlarında çevre ve sürdürülebilirlik temalarının görünürlük kazanmaya başladığı tespit edilmiştir. Bu tema etrafında tasarlanan derslerin ayrıntılı bir incelemesi üzerinden, Türkiye genelindeki üniversitelerin Uluslararası İlişkiler müfredatının yenilenmesine yönelik birtakım öneriler getirilmiştir. Araştırma alanında ise önde gelen Uluslararası İlişkiler dergilerinin bu konudaki yayınlarında gözle görülür bir artış söz konusudur. İklim değişimi, dünyadaki Uluslararası İlişkiler akademisyenlerinin gözünde en önemli üç siyaset başlığı arasına girmiştir. Bununla birlikte iklim değişimi, Türkiye'deki Uluslararası İlişkiler akademisyenleri arasında önemli siyaset başlıkları arasında değerlendirilmemektedir. Son olarak, Uluslararası İlişkiler disiplininin topluma katkı ayağında düşünce kuruluşları, araştırma merkezleri ve enstitüler öne çıkmaktadır. Bu aktörler, üniversiteler ile sivil toplum,

* Doç. Dr.; İstinye Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü; efe.gurcan@istinye.edu.tr; ORCID: 0000-0002-5415-3163

KAYNAKÇA

Bilkent Üniversitesi. (2021). *"Programs of Department of International Relations".* https://stars.bilkent.edu.tr/homepage/curriculum.php?DEPT=IR, Erişim Tarihi: 05.11.2021.

Cimadamore, A. D. (2016). "Global Justice, International Relations and The Sustainable Development Goals' Quest for Poverty Eradication", *Journal of International and Comparative Social Policy*, 32(2), 131-148.

Corti, L. & Wathan, J. (2017). "Online Access to Quantitative Data Resources*", SAGE Handbook of Online Research Methods,* 489-508.

Dobrota, M. & Bulajic, M. & Bornmann, L. & Jeremic, V. (2016). "A New Approach to The QS University Ranking Using The Composite I-distance Indicator: Uncertainty and Sensitivity Analyses", *Journal of the Association for Information Science and Technology*, *67*(1), 200-211.

Ennis, M. J. (2019). "What is "English for Tourism"?: A "Grounded Review" of Textbooks and Secondary Literature", ss.9-40. İçinde *Teaching English for Tourism*. UK: Routledge.

Erçandırlı, Y. (2021). "Antroposen, Posthümanizm ve Uluslararası İlişkiler Kuramının 'Ekoloji' Taahhüdünün Tarihsel Materyalist Eleştirisi", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*.

Green, J. F. & Hale, T. N. (2017). "Reversing The Marginalization of Global Environmental Politics in International Relations: An Opportunity for The Discipline", *PS: Political Science & Politics,* 50(2), 473-479.

Gürcan, E. C. (2011). "Food Crisis and Beyond: Locating Food-sovereign Alternatives in A Post-neoliberal Context", *Kasarinlan: Philippine Journal of Third World Studies*, *26*(1-2), 482-496.

Gürcan, E. C. (2013). "Au-delà de la Critique du Rôle Hégémonique de L'agro- industrialisation « verte»: La Nature de Classe des Relations Alimentaires et les Alternatives Pour Une Transformation radiale » ", *Revue Possibles*, *36*(4), 33-41.

Gürcan, E. C. (2014). "Cuban Agriculture and Food Sovereignty: Beyond Civil-society-centric and Globalist Paradigms", *Latin American Perspectives,* 41(4), 129-146.

Gürcan, E. C. (2018). "Theorizing Food Sovereignty from a Class-Analytical Lens: The Case of Agrarian Mobilization in Argentina", *Agrarian South: Journal of Political Economy*, 7(3), 320-350.

Gürcan, E. C. (2019). "Extractivism, Neoliberalism, and The Environment: Revisiting The Syrian Conflict rom An Ecological Justice Perspective", *Capitalism Nature Socialism*, *30*(3), 91-109.

Gürcan, E. C. (2020*). International Security After The Arab Spring: Domestic and International Sources of The Syrian and Libyan Conflicts (2011-2020).* Book Reviews, *2020*, 2019-2020.

Gürcan, E. C. (2021). "On The Development of China's Environmental Policies towards An Ecological Civilization", *Belt & Road Initiative Quarterly,* 2(3), 7-25.

Gürcan, E. C. & Kahraman, Ö. E. & Yanmaz, S. (2021). *COVID-19 and The Future of Capitalism: Postcapitalist Horizons Beyond Neo-Liberalism.* Nova Scotia: Fernwood Publishing.

Hall, N. (2016). "The Institutionalisation of Climate Change in Global Politics", *Environment, Climate Change and International Relations,* 15(2).1-19.

Harris, P. G. (1997). "Affluence, Poverty, and Ecology: Obligation, International Relations, and Sustainable Development", *Ethics and the Environment*, 121-138.

Harvard University. (2021). *"Welcome to DCE Course Search and Registration. Harvard Division of Continuing Education".* https://extension.harvard.edu/course-catalog/courses-by-degree/International-Relations?degree_required=Int%27l%20Relations%20courses&keyword=sustainable, Erişim Tarihi: 03.11.2021.

Ibrahim, C. & Fadhli, R. (2021). "Performance of Indonesia's World-Class University Efficiency with Bibliometrics (Scientific Strength) Approach and Data Envelopment Analysis", *Webology*, *18*(1), 32-50.

İstinye Üniversitesi. (2021). *"Uluslararası İlişkiler Ders İçerikleri*". https://iibf.istinye.edu.tr/tr/bolumler/uluslararasi-iliskiler/ders-icerikleri, Erişim Adresi: 07.11.2021.

Kavak, Y. (2019). *"Toplumsal Katkı Politikası",* Yükseköğretim Kalite Kurulu. https://portal.yokak.gov.tr/makale/kurumun-toplumsal-katki-politikasi/, Erişim Tarihi: 08.11.2021.

Koç Üniversitesi. (2021). *"Ders Tanımları".* https://case.ku.edu.tr/akademik/uluslararasi-iliskiler/ders-tanimlari/?pag=1&lessons=INTL&class=all&search=, Erişim Tarihi: 01.11.2021.

Koçak, K. & Günay, A. (2020). *"Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporu 2020*". Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Levine, D. (2012). *Recovering International Relations: The Promise of Sustainable Critique*. UK: Oxford University Press.

Maliniak, D. & Peterson, S. & Tierney, M. (2016). *TRIP Journal Article Database Codebook*. https://trip.wm.edu/home/phocadownload/trip_journal%20article%20database_codebook2%201.pdf, Erişim Tarihi: 01.11.2021.

McGlinchey, S. (2021). *International Relations*. Bristol: E-International Relations.

O'neill, K. (2017). *The Environment and International Relations*. UK: Cambridge University Press.

Özuyar, P. & Gürcan, E.C. & Bayhantopçu, E. (2021). "The Policy Orientation of Turkey's Current Climate Change Strategy", *Belt & Road Initiative Quarterly*, 2(3). 31-46.

Pereira, J. C. (2015). "Environmental Issues and International Relations, A New Global (dis) order-The Role of International Relations in Promoting A Concerted International System", *Revista Brasileira de Política Internacional*, 58, 191-209.

Popping, R. (2016). *Online Tools for Content Analysis*. The SAGE Handbook of Online Research Methods, 329.

Princeton University. (2021). *"Complete Course Listing".* https://politics.princeton.edu/graduate/complete-course-listing?field-of-study%5B20%5D=20, Erişim Tarihi: 05.11.2021.

QS World University Rankings. (2020). *"The Impact of the Coronavirus on Global Higher Education"*. http://info.qs.com/rs/335-VIN-535/images/The-Impact-of-the-Coronavirus-on-Global-Higher-Education.pdf, Erişim Tarihi: 16.10.2020.

Sabancı Üniversitesi. (2021). *"Undergraduate Course Catalog".* https://pols.sabanciuniv.edu/en/course-catalog/undergraduate, Erişim Tarihi: 02.11.2021.

Sciences Po. (2021). *"Master in Environmental Policy"*. https://www.sciencespo.fr/psia/content/master-environmental-policy, Erişim Tarihi: 08.11.2021.

Sharma, I. (2020). "Climate Change and Order: Mapping the Scope of International Relations in Studying Climate Politics", *International Studies*, 57(4), 361-374.

Tarhan, K. (2018). "Küresel Çevre Sorunlarının Politikleşmesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri Kapsamında Analiz", *International Journal of Social and Humanities Sciences*, 2(1), 152-170.

TRIP. (2016). *"TRIP Snap Poll VIII: 2016 Presidential Campaign, Zika, and Terrorism in The Middle East".* https://trip.wm.edu/charts/#/bargraph/41/6717, Erişim Tarihi: 01.11.2021.

TRIP. (2017). *"2017 Faculty Survey*". https://trip.wm.edu/data/our-surveys/faculty-survey, Erişim Tarihi: 01.11.2021.

TRIP. (2018). "*Journal Article Database*". https://trip.wm.edu/data/dashboard/journal-article-database, Erişim Tarihi: 01.11.2021.

BİLİŞİM SİSTEMLERİ DİSİPLİNİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Doç. Dr. Okan Yaşar*

ÖZET

Sürdürülebilirlik konusu, Bilişim Sistemleri (BS) araştırmalarının ana alanlarından biri olmakla birlikte, araştırmalar sınırları genişledikçe, sürdürülebilirliğin tam anlamı giderek bir belirsizlik kaynağı haline gelmektedir. Alanyazın araştırmaları, sürdürülebilir üniversitelerin temelinin üç parçası olan eğitim, araştırma ve toplumsal katkı boyutları ile ele alınmasının önemli olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, insan toplumunu tanımlayan teknolojilerden biri olarak bilişim sistemlerinin sürdürülebilirliğe nasıl yardımcı olabileceği konusunda çok az araştırma yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı, sürdürülebilirlik ve BS kavramlarını eğitim, araştırma ve topluma katkı boyutlarıyla değerlendirmektir. Bu kapsamda bilişim eğitiminde özellikle lisans ve lisansüstü boyutuyla verilen eğitimler ele alınmıştır. BS'nin başta enerji, sanayi, tarım ve ulaşım gibi sektörler olmak üzere tüm sektörlerde enerji tüketimi ile karbon salımını azaltma yönündeki etkisi araştırma boyutunda ilginin artmasına neden olurken, eğitim sektöründeki derslerin gerek sayı gerekse içerik boyutlarıyla yetersiz olduğu göze çarpmaktadır. Araştırmacılar ve uygulayıcılar tarafında kuruluşların sürdürülebilirlik sorumlulukları konusunda artan bir farkındalık oluştuğu ancak bunun BS eğitim müfredatlarında yer alması, araştırma merkezlerinin ve uygulayıcıların odak noktası olması konusunda yetersizlik saptanmıştır. BS'nin iki yönlü sürdürülebilirlik ilişkisi bulunmaktadır. İlki dijitalleşmenin yayılması ve BS'nin kullanım alanının ve zamanının artmasıyla BS'nin kendi süreçlerinin yönetimini sürdürülebilir kılması gerekliliğidir. İkinci olarak yapay zekâ, bulut bilişim, büyük veri ve nesnelerin interneti başta olmak üzere araştırma ve uygulama alanlarında endüstrilerin verimliliklerini artırma ve kaynak kullanımlarını düşürme yönündeki önemli rolüdür. Alanyazında akıllı şehirlerin alanındaki son dönem çalışmalarının toplum, yaşam kalitesi ve sürdürülebilirlik gibi yönlere odaklanan bütüncül bir BS perspektifi kapsamında yapıldığı görülmektedir. Ancak yayınların, pek çoğunun

* Doç. Dr.; İstinye Üniversitesi, İİBF, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü; okan.yasar@istinye.edu.tr; ORCID: 0000-0002-5455-4274

uygulanmasına ve raporlanmasına ihtiyaç olduğu açıkça görülmüştür. Özellikle üniversitelerin bilişim alanıyla destekleyecekleri projeleri hayata geçirmeleri önemlidir. Örneğin mezun olan her öğrencinin ağaç dikmesinin zorunlu hâle getirilmesi ve bunun çevrim içi sistemlerle takip edilmesi, bu gibi faaliyetlerin fonlarının yine üniversiteye özgü teknolojilerden sağlanması gibi projeler hayata geçirilebilir. Üniversitelerde kâğıtsız bir ortamı teşvik etmek için, form ve diğer akademik ve araştırma materyalleri çevrim içi hâle getirilebilir. Bunun sonucunda tamamen kâğıtsız bir üniversiteye yol açabilecek bir "Kampüs Yönetim Sistemi" uygulanabilir. Projelerin uygulamada karşılaşacağı sorunlar yine bilişim fırsatları ile, örneğin, bireylerin davranışlarının teknoloji yoluyla değiştirilmesini sağlayan uygulamalar olarak tanımlanan, "ikna edici teknolojiler" yoluyla giderilebilir.

KAYNAKÇA

AB Komisyonu Raporu. (2022). *"EU Action Plan on Digitalising The Energy System".* https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_22_6229, Erişim Tarihi: 14.11.2022.

Adams, W. M. & Jeanrenaud, S. J. (2008). *Transition to Sustainability: Towards a Humane and Diverse World*. IUCN: Gland, Switserland.

Alabama University. (2022). *"Sustainable Smart Cities Research Center"*. https://www.uab .edu/engineering/smartcities/, Erişim Tarihi:18.12.2022.

Ampere Strikes Back, Energy Savings Trust. (2007). *"The Ampere Strikes Back: Stop Wasting Electricity!".* https://www.wired.com/2007/07/the-ampere-stri/, Erişim Tarihi: 14.08.2022.

APC. (2022). *"Climate Savers Computing"*. https://www.apc.org/en/resources/climate-savers-computing, Erişim Tarihi: 30.10.2022.

Ardito, L. & Ferraris, A. & Petruzzelli, A. M. & Bresciani, S. & Del Giudice, M. (2019). "The Role of Universities in The Knowledge Management of Smart City Projects", *Technological Forecasting and Social Change*, *142*, 312-321.

Bilgi Üniversitesi. (2022). "*İstanbul Bilgi Üniversitesi*". https://www.bilgi.edu.tr/tr/universite/hakkinda/kurumsalilkeler/surdurulebilirlik/surdurulebilirlik-uzerine-dersler/, Erişim Tarihi: 13.11.2022.

Bray, D. A. (2007). "*Conceptualizing Information Systems and Cognitive Sustainability in 21st Century' Attention' Economies"* (Includes Syllabus), Piedmont Project. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=991165, Erişim Tarihi: 30.10.2022.

Butler, T. & Daly, M. (2009). "Environmental Responsibility and Green IT: An Institutional Perspective", *Proceedings of The European Conference on Information Systems (ECIS)".* Verona, Italy, June 2009, 1855–66.

Cameron, K. W. (2009). "Green Introspection", *Computer*, Vol.42. 101-102.

Carayannis, E. G. & Campbell, D. F. (2009). "Mode 3'and'Quadruple Helix': Toward a 21st Century Fractal Innovation Ecosystem", *Int J Technol Management*, 46(3–4), 201-234.

Courtney, J. F. & Richardson, S. & Paradice, D. (2000). "Information Technology and Sustainable Development", *Proceedings of the Americas Conference on Information Systems (AMCIS)*. Long Beach, August 2000, paper 253.

Davenport, T. & Beck, J. (2002). *The Attention Economy: Understanding the New Currency of Business.* Cambridge, MA: Harvard Business School Press.

Elliot, S. (2011). "Transdisciplinary Perspectives on Environmental Sustainability: A Resource Base and Framework for IT-enabled Business Transformation", *Mis quarterly*, 197-236.

Erek, K. & Schmidt, N.-H. & Zarnekow, R. & Kolbe, L.M. (2009). "Sustainability in Information Systems: Assortment of Current Practices in IS Organizations", *Proceedings of The Americas Conference on Information Systems (AMCIS).* San Francisco Conference, 2009.

Etzkowitz, H. & Carvalho de Mello JM. (2004). "The Rise of a Triple Helix Culture: Innovation in Brazilian Economic and Social Development", *Int J Technol Manag Sustain Dev,* 2(3):159–171.

Fernández-Izquierdo, M. A. & Muñoz-Torres, M. J. & Rivera-Lirio, J. M. & Ferrero-Ferrero, I. & Escrig-Olmedo, E. (2020). "Digital Transformation and Specialized Training in Sustainability", *Edulearn20 Proceedings*, 4550-4553.

Forés, B. & Puig-Denia, A. & Boronat-Navarro, M. & Fernández-Yáñez, J. M. (2021). "Introducing Social Sustainability in An Information Systems Course", *ICERI2021 Proceedings*, 8348-8354.

Gartner, Inc. (2008). *WWF-Gartner Assessment of Global Lowcarbon IT Leadership*. Stamford CT: Gartner Inc.

GeSI. (2020). "*Driving The Global Transformation Agenda".* https://gesi.org/, Erişim Tarihi: 30.10.2020.

Glavič, P. & Lukman, R. (2007). "Review of Sustainability Terms and Their Definitions", *J. Clean. Prod.*, Vol. 15(18), 1875–1885.

Google. (2022). *"Carbon Neutral since 2007. Carbon free by 2030".* https://sustainability.google/, Erişim Tarihi: 30.10.2020.

Greve, K. & Cremers, A.B. (2010). "Integration of Environmental Information in Europe, Proceedings of the 24th International Conference on Informatics for Environmental Protection", *EnviroInfo 2010,* Cologne/Bonn, Germany.

Hamid, S. & Ijab, M. T. & Sulaiman, H. & Anwar, R. M. & Norman, A. A. (2017). "Social Media for Environmental Sustainability Awareness in Higher Education", *International Journal of Sustainability in Higher Education*, Vol.18.474-491 2017.

Jönköping Üniversitesi. (2022). "*Jönköping Üniversitesi Programları*". https://ju.se/en/study-at-ju/our-programmes/master-programmes/learning-digitalization-and-sustainability-leads-two-years.html, Erişim Tarihi: 13.11.2022.

Itoi, N. G. (2022). *"AI and Sustainability: Will AI Help or Perpetuate The Climate Crisis?"*. https://hai.stanford.edu/news/ai-and-sustainability-will-ai-help-or-perpetuate-climate-crisis, Erişim Tarihi:05.112.2022.

Kurp, P. (2008). "Green Computing: Are You Ready for a Personal Energy Meter?", *Communications of the ACM*, 51 (10), 11- 13.

Lyon, J. & Sargent, R. M. & Dorney, R. (2010). *"Environmental Studies and Sustainability Business Plan",* Unpublished Report, Merrimack College, North Andover, Massachusetts.

Manning, C. (2007). "Facilitating and Enabling Global Change: Towards A Model of Knowledge-based Paradigm Shift", *Proceedings of the Australasian Conference on Information Systems (ACIS).* Toowoomba, Australia, December 2007, paper 105.

Melville, N. P. (2010). "Information Systems Innovation for Environmental Sustainability", *MIS Quarterly*, 31 (1), 1–21.

MIT (2022). *"Professional Education".* https://professionalprogramsmit.com/en/professional-certificate-program-in-sustainability-csm-eng.html?utm_campaign=mpe-csm-eng&utm_source=ppc&utm_medium=adwords&utm_content=mpe-csm-eng-gads-sea-emea&utm_term=sustainability%20university&utm_location=1012782&utm_network=g&gclid=CjwKCAiAp7GcBhA0EiwA9U0mttAyPnl6cl686UYo72JSFLh2iwQmcOOiYnLDjBB7CFBECv_IKoiWgBoCe6YQAvD_BwE, Erişim Tarihi:05.12.2022.

Molla, A. & Cooper, V. & Corbitt, B. & Deng, H. & Peszynski, K. & Pittayachawan, S. & Teoh, S.Y. (2008). "E-readiness to G-readiness: Developing A Green Information Technology Readiness Framework", *Proceedings of the Australasian Conference on Information Systems (ACIS)*. Christchurch, New Zealand, December 2008, paper 35.

Murugesan, S. (2008). "Harnessing Green IT: Principles and Practices", *IEEE IT Professional,* 10 (1), 24- 33.

Naumann, S. (2002). "Supporting Customer Cooperation to Promote Sustainable Development", *Proceedings of the Americas Conference on Information Systems (AMCIS)*. Dallas, August 2002, paper 268.

Orr, D. W. (2002). "Four Challenges of Sustainability", *Conservation Biology*, *16*(6), 1457-1460.

Paavilainen, E. (1994). "The Concept of Sustainable Management in Boreal and Temperate Forests", *IUFRO News,* Vol. 23/3:7–8.

Paquette, S. & Wiseman, E. (2006). "Knowledge for Sustainable Development: The Role of Knowledge Networks & Organizational Learning", *Proceedings of the Americas Conference on Information Systems (AMCIS)*. Acapulco, Mexico, 2006.

Palmer, J. A. & Birch, J. C. (2003). "Education for Sustainability: The Contribution and Potential of A Non-governmental Organisation", *Environmental Education Research*, *9*(4), 447-460.

Pappas, I. O. & Mikalef, P. & Giannakos, M. N. & Krogstie, J. & Lekakos, G. (2018). "Big Data and Business Analytics Ecosystems: Paving The Way towards Digital Transformation and Sustainable Societies", *Information Systems and e-Business Management*, *16*(3), 479-491.

Petrini, M. & Pozzbon, M. (2009). "Managing Sustainability with The Support of Business Intelligence: Integrating Socio-environmental Indicators and Organisational Context", *Journal of Strategic Information Systems*, 18, 178–191.

Porter, M. E. (1985). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. NY: Free Press.

Risi, C. (2019). *"SimClimat Documentation"*. https://web.lmd.jussieu.fr/~crlmd/simclimat/documentation_ 2019_english.pdf, Erişim Tarihi: 30.10.2022.

Ruth, S. (2009). "Green IT--More Than a Three Percent Solution?", *IEEE Internet Computing*, 13 (4), 74-78.

Schmutzenhofer, H. (1992). "IUFRO's Birthday", *IUFRO News*, Vol. 21/1:2-3.

SCR Certificate. (2021). *Sustainability and Climate Risk Exam*. NewYork: Pearson.

Seidel, S. & Recker, J. & Vom Brocke, J. (2013). "Sensemaking and Sustainable Practicing: Functional Affordances of Information Systems in Green Transformations", *MIS Quarterly*, 37(4), 1275-1299.

Sendall, P. & Shannon, L. J. Y. & Peslak, A. & Saulnier, B. (2011). "The Greening of The Information Systems Curriculum", *Information Systems Education Journal*, *9*(5), 27.

Siemens. (2020). "*Sustainability Information-2022*". https://assets.new.siemens.com/siemens/assets/api/uuid:13f56263-0d96-421c-a6a4-9c10bb9b9d28/sustainability2020-en.pdf, Erişim Tarihi: 30.10.2022.

Soon, O. Y. & Hui, L. K. (2022). "*Making Artificial Intelligence Work For Sustainability*". https://www.a-star.edu.sg/News/a-star-news/news/features/making-artificial-intelligence-work-for-sustainability, Erişim Tarihi: 06.12.2022.

Stern, N. (2007). *The Economics of Climate Change: The Stern Review*. UK, Cambridge: Cambridge University Press.

USC, Masrhall. (2022). *"Digital Strategies for Sustainability in Global Markets"*. https://web-app.usc.edu/soc/syllabus/20221/16274.pdf, Erişim Tarihi: 12.11.2022.

Wang, Y. & Chen, Y. & Benitez-Amado, J. (2015). "How Information Technology Influences Environmental Performance: Empirical Evidence from China", *International Journal of Information Management*, *35*(2), 160-170.

Utrecht University. (2022). *"AI & Sustainability Lab."* https://www.uu.nl/en/research/ai-sustainability-lab/about-us, Erişim Tarihi: 12.11.2022.

Yeditepe Üniversitesi. (2022). *"Yeditepe Üniversitesi Dersler".* https://iibf.yeditepe.edu.tr/en/agricultural-trade-and-management/dersler/5547, Erişim Tarihi: 12.11.2022.

SANATTA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Dr. Rana Öztürk*

ÖZET

Bu çalışma, son yıllarda sanat bağlamında sıkça kullanılmaya başlanan sürdürülebilirlik kavramının sanat alanındaki akademik çalışmalarda nasıl ele alındığını incelemektedir. UNESCO'nun uluslararası bağlamda vurguladığı Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi kapsamında sanatın önemli bir rol oynayabileceği düşünülmektedir. Sanat sürdürülebilirlikle ilgili güncel konularda bilimsel bilginin tek başına sunamadığı türden bilgi, deneyim ve yaklaşımlar sunabilir. Bu nedenle sanat eğitimini tüm eğitim süreçlerine dahil etmek sürdürülebilirlik konusunda farkındalık ve bilinç yaratabilecek bir potansiyel sunabilir. Öte yandan üniversite seviyesindeki sanatsal eğitimin sürdürülebilirlikle ilişkisine dair yakın dönemde yapılan çalışmalarda, sanat eğitiminde disiplinlerötesilik, farklı paydaş ve gruplarla iş birlikleri, katılımcı projeler ve toplumsal konularla ilişkilenen sanatsal çalışmaları teşvik eden yaklaşımların gerekliliği vurgulanmıştır. Aynı zamanda "insan-sonrası duruma" uygun olarak dünyayı merkezine insanı alarak değil de, canlı, cansız tüm varlıkların bir arada ve birbirleriyle ilişkili olarak yaşadığı bir yer olarak gören bir sanat eğitimi yaklaşımı öne çıkmaktadır. Bu da sürdürülebilirliğin dünyayı bütünsel bir varoluş alanı olarak gören yaklaşımlarıyla örtüşmektedir.

Çalışmada, uluslararası bağlamdaki sanatsal eğitim çalışmalarıyla ilgili literatür incelenerek sanat eğitiminin sürdürülebilirlik eğitimine olası katkısına dair çeşitli fikir ve yaklaşımlar incelenmiştir. Ayrıca sanatın bilimsel disiplinlerin metot ve yaklaşımlarından farklı olarak daha ucu açık, hedef yerine süreç odaklı disiplinlerötesi uygulamalı bir araştırma alanı olarak sürdürülebilirlik araştırmalarında bilgi üretme potansiyeli ele alınmıştır. Yapılan çalışmalarda eğitim, araştırma ve topluma katkı boyutlarının çoğunlukla iç içe geçtiği; çalışmaların katılımcı ve çok katmanlı süreçleri kapsadığı görülmüştür. Ayrıca bir yerin kendine özgü nitelikleriyle belirlenmiş sanatsal üretim ve araştırmalar ile sanatın farklı bilimsel alanlarla iş birlikleriyle ortaya çıkabilecek yaratıcı süreçlerinin potansiyeli vurgulanmıştır.

* Dr. Öğr. Üyesi; İstinye Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Yeni Medya ve İletişim Bölümü; rana.ozturk@istinye.edu.tr; ORCID: 0000-0003-0405-5167

Sonuç olarak üniversitelerdeki sanat bölümlerinin müfredatı bu tür disiplinlerötesi düşünme ve uygulama biçimlerini destekleyecek şekilde geliştirilmelidir. Lisans ve yüksek lisans seviyesindeki programlarda diğer bölümlerle ortak geliştirilmiş dersler oluşturulmalı ve öğrencilerin diğer bölümlerden öğrencilerle iş birliği içinde projeler gerçekleştirmesine imkân yaratılmalıdır. Aynı şekilde araştırma düzeyinde de bölümler arası iş birlikleri kurulabilir. Sanatın farklı bakış ve yöntemlerle işleyen bir bilgi ve deneyim üretme alanı olarak daha fazla tanınması, akademik ve toplumsal bağlamdaki olası katkısını artıracak, dahası sürdürülebilirlikle ilgili sorunları ele almaya uygun yöntem ve perspektifler sunacaktır.

KAYNAKÇA

Aalto University. (2022). *"Creative Sustainability, Master of Arts (Art and Design)"*. https://www.aalto.fi/en/study-options/creative-sustainability-master-of-arts-art-and-design, Erişim Tarihi: 12.10.2022.

Burford, G. & Hoover, E. & Velasco, I. & Janouškova, S. & Jimenez, A. & Piggot, G. & Podger, D. & Harder, M. K. (2013). "Bringing The "Missing Pillar" into Sustainable Development Goals: Towards Intersubjective Values-based Indicators", *Sustainability,* 5(7), 3035–3059.

Burren College of Art. (2022). *"MFA/MA in Art and Ecology".* https://www.burrencollege.ie/programmes/mfa-ma-in-art-ecology, Erişim Tarihi: 15.09.2022.

Connelly, A. & Guy, S.C. & Wainwright, E. & Weileder, W. & Wilde, M. (2016). "Catalyst: Reimagining Sustainability with and through Fine Art", *Ecology and Society,* 21(4): 21.

Desai, D. (2002). "The Ethnographic Move in Contemporary Art: What Does It Mean for Art Education?", *Studies in Art Education*, 43, 307–323.

Eisner, E. W. (2002). *The Arts and the Creation of Mind*. New Haven and London: Yale University Press.

Fischer, J. & Dyball, R. & Fazey, I. & Gross, C. & Dovers, S. & Ehrlich, P.R. & Brulle, R.J. & Christensen, C. & Borden, R. J. (2012). "Human Behavior and Sustainability", *Frontiers in Ecology and The Environment*, 10 (3): 153-160.

GSA (Glasgow School of Art) Sustainability. (2022). *"GSOFA Sustainability".* https://www.gsasustainability.org.uk/, Erişim Tarihi: 12.10.2022.

GSA. (Glasgow School of Art). (2022). *"Strategic Research Themes".* https://www.gsa.ac.uk/research/research-themes/, Erişim Tarihi: 12.10.2022.

Göteborg Üniversitesi. (2022a). *"Environmental Visual Practice – Extended Ways of Telling".* https://www.gu.se/en/study-gothenburg/environmental-visual-practice-extended-ways-of-telling-fkaevp/, Erişim Tarihi: 12.10.2022.

Göteborg Üniversitesi. (2022b). *"PLACE: Public Life, Arts and Critical Engagement"*. https://www.gu.se/en/study-gothenburg/environmental-visual-practice-extended-ways-of-telling-fkaevp, Erişim Tarihi: 12.10.2022.

Hawkes, J. (2001). *The Fourth Pillar of Sustainability: Culture's Essential Role in Public Planning*. Melbourne, Vic: Cultural Development Network.

Heinrich, F. & Kørnøv, L. (2022). "Art and Higher Education for Environmental Sustainability: A Matter of Emergence?", *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 23(3), 728-747.

Heras, M. & Galafassi, D. & Oteros-Rozas, E. & Ravera, F. & Berraquero-Diaz, L. & Ruiz-Mallén, I. (2021). "Realising Potentials for Arts-based Sustainability Science", *Sustainability Science*, 16, 1875–1889.

Hunter, M. A. & Aprill, A. & Hill, A. & Emery, S. (2018). *Education, Arts and Sustainability: Emerging Practice for a Changing World*. Singapore: Springer.

Inwood, H. J. & Taylor, R. W. (2012). "Creative Approaches to Environmental Learning: Two Perspectives on Teaching Environmental Art Education", *International Journal of Environmental Education*, 2(1).

Illeris, H. (2012). "Nordic Contemporary Art Education and The Environment: Constructing an Epistemological Platform for Art Education for Sustainable Development (AESD)", *Nordic Journal of Art and Research*, 1(2), 73-93.

Jokela, T. & Coutts, G. (2021). Art and Design Education for Sustainability in The North and The Arctic içinde *Arts, Sustainability and Education*: ENO Yearbook 2, (Ed. E. Wagner, C. S. Nielsen, L. Veloso, A. Suominen, & N. Pachova). Springer. Ss. 317-333.

Jokela, T. & Huhmarniemi, M. (2008). Environmental Art and Community Art Learning in Northern Places içinde *International Dialogues about Visual Culture, Education and Art,* (Ed. T. Eça & R. Mason). Bristol: Intellect. Ss. 197-210

Jónsdóttir, Á. B. (2017). *Artistic Actions for Sustainability: Potential of Art in Education for Sustainability*, Doktora Tezi. Laponya Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi ve İzlanda Üniversitesi Eğitim Fakültesi. *Acta Universitatis Lapponiensis 355*, Rovaniemi, Finlandiya: Lapland University Press.

Keuchel, S. (2021). Arts Education and Education for Sustainable Development (ESD) in Germany: Convergences, Divergences, Opportunities and Challenges içinde *Arts, Sustainability and Education*: ENO Yearbook 2, (Ed. E. Wagner, C. S. Nielsen, L. Veloso, A. Suominen, & N. Pachova). Springer. Ss. 157-172.

Leeds Arts University. (2022). *"Sustainability Framework".* https://www.leeds-art.ac.uk/media/1492123/sustainability-framework.pdf, Erişim Tarihi: 20.10.2022.

Paker, H. (2021). *"Ekolojik Dönüşüm İçin Kültür ve Sanat Raporu",* İstanbul Kültür Sanat Vakfı. https://www.iksv.org/i/content/14910_1_IKSV_Ekolojik_Donusum_2021.pdf. Erişim Tarihi: 10.12.2022.

Root-Bernstein, R. (2015). "Arts and Crafts as Adjunct to STEM Education to Foster Creativity in Gifted and Talented Students", *Asia Pacific Education Review*, 16 (2), 203-212.

Shrivastava, P. (2010). "Pedagogy of Passion for Sustainability", *Academy of Management Learning and Education*, 9 (3), 443-455.

Sipos, Y. & Battisti, B. & Grimm, K. (2008). "Achieving Transformative Sustainability Learning: Engaging Head, Hands and Heart", I*nternational Journal of Sustainability in Higher Education,* 9 (1), 68-86.

Suominen, A. & Hiltunen, M. & Anttila, E. (2021). Arts Education Research, Projects and Pedagogy of Three University Programmes in Finland, içinde *Arts, Sustainability and Education*: ENO Yearbook 2, (Ed. E. Wagner, C. S. Nielsen, L. Veloso, A. Suominen, & N. Pachova). Springer. Ss. 35-56.

UAL (University of the Arts London). (2022a). *"MA Art and Science".* https://www.arts.ac.uk/subjects/fine-art/postgraduate/ma-art-and-science-csm#course-overview, Erişim Tarihi: 15.10.2022.

UAL. (2022b). *"Sustainable Learning, Teaching and Research".* https://www.arts.ac.uk/about-ual/sustainability/sustainable-learning-teaching-and-research, Erişim Tarihi: 15.10.2022.

UCLG. (2010). *"Culture: Fourth Pillar of Sustainable Development".* https://www.agenda21culture.net/sites/default/files/files/documents/en/zz_culture4pillarsd_eng.pdf, Erişim Tarihi: 11.09.2022.

UJI (Universitat Jaume I). (2022). *"Q-HEART - Quality of Life and Sustainable Development from Music and the Arts".* https://www.uji.es/serveis/ocit/base/grupsi nvestigacio/detall?codi=304, Erişim Tarihi: 15.10.2022.

UNESCO. (2010). *"Seoul Agenda: Goals for the Development of Arts Education",* The Second World Conference on Arts Education. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000190692, Erişim Tarihi: 11.09.2022.

UNESCO (2014). *"Shaping the Future We Want: UN Decade of Education for Sustainable Development (2005-2014) – Final Report".* https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1682Shaping%20the%20future%20we%20want.pdf, Erişim Tarihi: 10.9.2022.

UNESCO. (2015). *"UNESCO and Sustainable Development Goals".* https://en.unesco.org/sustainabledevelopmentgoals. Erişim Tarihi: 10.09.2022.

UWO (Western University). (2022). *"Center for Sustainable Curating".* https://www.uwo.ca/visarts/resources/CSC.html, Erişim Tarihi: 12.10.2022.

Vella, R. & Caruana, C. & Zammit, C. (2021). It's About Time: Re-Imagining Present and Future Times in Art, Education and Sustainable Development, içinde *Arts, Sustainability and Education*: ENO Yearbook 2, (Ed. E. Wagner, C. S. Nielsen, L. Veloso, A. Suominen, & N. Pachova). Springer. Ss. 115-129.

Yaklaş. (2022). *"Küresel Sorunlarımız İçin Sanat Ne Yapabilir?"* https://www.yaklas.org/, Erişim Tarihi: 02.10.2022.

Wagner, E. (2021). Arts Education and Sustainable Development. Examples from Around the Globe and What We Can Learn from Them, içinde *Arts, Sustainability and Education*: ENO Yearbook 2, (Ed. E. Wagner, C. S. Nielsen, L. Veloso, A. Suominen, & N. Pachova) Springer. Ss. 3-32.

Wals, A. & Rodela, R. (2014). "Social Learning Towards Sustainability: Problematic, Perspectives and Promise", *NJAS - Wageningen Journal of Life Sciences*, 69, 1-3.

MÜHENDİSLİK DİSİPLİNİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Dr. Işık Ateş Kıral*, Dr. Osama Dawoud†

ÖZET

Son yıllarda ekolojik bozulmalardaki artışların daha belirgin hale gelmesiyle, sürdürülebilirlik ile ilgili endişeler günden güne artmaktadır. Sürdürülebilirlik alanında yaşanan zorluklar, özellikle sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlar açısından insanlığın geleceğinde önemli tehditler oluşturmaktadır. Gelecek nesillerin refah seviyelerinde çevrenin etkisi çok büyüktür. Ayrıca kaynakların sınırsız olmadığı da aşikârdır. Bu sebeple çevre sorunlarının doğasını anlamak ve bu sorunları çözmek için uygun yaklaşımlar geliştirmek, gelecek nesiller için yaşanılabilir bir ortam bırakmak adına büyük önem taşımaktadır. Şayet son birkaç yüzyıl boyunca toplumlar, insan faaliyetlerinin çevresel etkileri ve bu etkinin gelecek nesiller için ne gibi olası sonuçlar oluşturabileceği konusunda günden güne daha fazla endişe duymaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma konusu Birleşmiş Milletler (BM) 2030 gündemine taşınmış ve 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı (SKA) belirlenmiştir. Kısaca sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma gerek akademide gerekse toplumsal çalışmalar yürüten kurumların gündeminde önemli bir yere sahiptir. Mühendislik projeleri temel olarak; fonksiyonelliği yerine getirmek, çevresel gerekliliklere uymak, kentleşme faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak ve afetlere karşı koruma sağlamak için tasarlanmıştır. Mevcut mühendislik projeleri hedefleri, aslında sürdürülebilir kalkınmanın üç ayağı olan çevre, toplum ve ekonomiyi de içermektedir. Bu sebeple, mühendislik alanında yapılan tüm projeler, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde bir yapı taşı olarak değerlendirilmelidir. Mühendislik projelerinin sürdürülebilir kalkınma alanında etkin olabilmeleri için farkındalık yaratılması temel bir yöntem olarak görülmelidir. Sürdürülebilir bir ortam yaratılmasının en önemli başlangıç noktası; yeni yetişen mühendis adaylarının sürdürülebilirlik,

* Dr. Öğr. Üyesi; İstinye Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü; isik.kiral@istinye.edu.tr; ORCID: 0000-0002-5602-8497

† Dr. Öğr. Üyesi; İstinye Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü; od@istinye.edu.tr; ORCID: 0000-0002-3138-0793

ülkemiz, küresel alanda da önemli yer tutan bir konuda öncü konuma geçebilecektir.

KAYNAKÇA

Ankrah, S. N. & Burgess, T. F. & Grimshaw, P. & Shaw, N. E. (2013). "Asking Both University and Industry Actors about Their Engagement in Knowledge Transfer: What Single-group Studies of Motives Omit", *Technovation,* 33(2-3), 50-65.

Arizona Devlet Üniversitesi. (2023). *"Sürdürülebilirlik Onur Topluluğu".* https://schoolofsustainability.asu.edu/student-life/student-clubs-and-organizations/, Erişim Tarihi: 11.08. 2022.

Berbegal-Mirabent, J. & García, J. L. S. & Ribeiro-Soriano, D. E. (2015). "University–Industry Partnerships for The Provision of R&D Services", *Journal of Business Research,* 68(7), 1407-1413.

Boğaziçi Üniversitesi. (2023). *"SDCPC'ye Hoşgeldiniz"*. http://www.sdcpc.boun.edu.tr/tr/, Erişim Tarihi: 14.01.2023.

Brundtland, G. H. (1987). "Our Common Future-Call for Action", *Environmental Conservation,* 14(4), 291-294.

Ders Planı, "*Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi".* https://muhendislik.istinye.edu.tr/tr/bolumler/insaat-muhendisligi/ders-plani, Erişim Tarihi: 04.01.2023.

Di Maria, E. & De Marchi, V. & Spraul, K. (2019). "Who Benefits from University–Industry Collaboration for Environmental Sustainability?", *International Journal of Sustainability in Higher Education*.

Duarte, A. J. & Malheiro, B. & Arnó, E. & Perat, I. & Silva, M. F. & Fuentes-Durá, P., ... & Ferreira, P. (2019). "Engineering Education for Sustainable Development: The European Project Semester Approach", *IEEE Transactions on Education*, 63(2), 108-117.

İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ). (2023). *"Misyon Vizyon".* https://sustainability.itu.edu.tr/tr/surdurulebilirlik-ofisi/misyon-vizyon, Erişim Tarihi: 11.01.2023.

Hacking, I. & Hacking, J. (1999). *The Social Construction of What?.* USA: Harvard University Press.

Hélie, S. & Sun, R. (2010). "Incubation, Insight, and Creative Problem Solving: A Unified Theory and A Connectionist Model", *Psychological Review,* 117(3), 994–1024.

Jonker, G. & Harmsen, J. (2012*). Engineering for Sustainability: A Practical Guide for Sustainable Design.* Almanya: Elsevier.

Kao, K. (2010). *"Net Zero Energy Development: Sustainable Communities & Technology".* Cambridge, MA, Harvard University. https://locator.tlt.harvard.edu/course/gsd-200537/2010/ fall, Erişim Tarihi: 11.12.2022.

Kelly, W. E., Luke, B., Wright, R. N. (2017). *Engineering for Sustainable Communities: Principles and Practices.* American Society of Civil Engineers.

Kolmos, A. (2021). "Engineering Education for The Future. In Engineering for Sustainable Development: Delivering on The Sustainable Development Goals", UNESCO.

Kreith, F. (2012). "Bang for The Buck", *Mech. Eng.*, 134, 26–31.

Leung, M. K.H. (2018). *"Carbon Audit and Management, Hong Kong, City University of Hong Kong".* https://www.cityu.edu.hk/catalogue/pg/202223/course/SEE8115.pdf, Erişim Tarihi: 11.12.2022.

Li, X. & Su, S. & Shi, J. & Zhang, Z. (2015). "An Environmental Impact Assessment Framework and Index System for The Pre-use Phase of Buildings Based on Distance-to-target Approach", *Building and Environment,* 85, 173-181.

Liu, L. (2023). *"Life Cycle Thinking and the Circular Economy [Syllabus]. Guildford, University of Surrey".* https://www.surrey.ac.uk/cpd-and-short-courses/life-cycle-thinking-and-circular-economy#overview, Erişim Tarihi: 04.01.2023.

Moon, K. & Cvitanovic, C. & Blackman, D. A. & Scales, I. R. & Browne, N. K. (2021). "Five Questions to Understand Epistemology and Its Influence on Integrative Marine Research", F*rontiers in Marine Science*, 8, 574158.

Navarra Üniversitesi. (2023). *"Sürdürülebilirlik Kulübü".* https://en.unav. edu/web /sustainability-club, Erişim Tarihi: 04.01.2023.

Pate, R. (2012). "Open Versus Closed Questions: What Constitutes A Good Question", *Educational Research and Innovations,* 29-39.

Perpignan, C. & Baouch, Y. & Robin, V. & Eynard, B. (2020). "Engineering Education Perspective for Sustainable Development: A Maturity Assessment of Cross-Disciplinary and Advanced Technical Skills in Eco-design", *Procedia CIRP,* 90, 748-753.

Quelhas, O. L. G. & Lima, G. B. A. & Ludolf, N. V. E. & Meiriño, M. J. & Abreu, C. & Anholon, R. & Neto, J. V. & Rodrigues, L. S. G. (2019). "Engineering Education and The Development of Competencies for Sustainability", *International Journal of Sustainability in Higher Education,* 20(4), 614-629.

Sandin, P. (2006). "A Paradox Out of Context: Harris and Holm on The Precautionary Principle", *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics,* 15(2), 175-183.

Su Çevre Federasyonu. (2023). "About WEF". https://www.wef.org/about/about-wef/, Erişim Tarihi: 04.01.2023.

Tanç, Ş. G. & Ahmet, T. A. N. Ç. & Çardak, D. & Yağlı, İ. (2022). "Türkiye'deki Üniversitelerin Sürdürülebilirlik Çalışmalarının İncelenmesi", *Muhasebe ve Denetime Bakış,* 22(66), 83-100.

TAGEM (Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü). (2023). *"Özel Sektör İşbirliği AR-GE Projeleri".* https://arastirma.tarimorman.gov.tr/ktae/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId =46, Erişim Tarihi: 04.01.2023.

Wackernagel, M. & Rees, W. E. (1996). *Our Ecological Footprint: Reducing Human Impact on The Earth.* Gabriola Island, BC: Gabriola Press New Society Publishing.

Wagner, R. K. & Sternberg, R. J. (1985). "Practical Intelligence in Real-world Pursuits: The Role of Tacit Knowledge", *Journal of Personality and Social Psychology,* 49(2), 436.

BLOK ZİNCİR DÜNYASI

Editörler
Doç. Dr. Hamide Özyürek - Dr. Zeynep Baysal

nobel bilimsel

BLOK ZİNCİR DÜNYASI

Editörler: Doç. Dr. Hamide Özyürek - Dr. Zeynep Baysal

Yayın No.: 1566
ISBN: 978-625-398-448-9
E-ISBN: 978-625-398-449-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Özyürek, Hamide., Baysal, Zeynep.
Blok Zincir Dünyası / Editörler: Hamide Özyürek - Zeynep Baysal
1. Basım, XXX + 536 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-448-9
E-ISBN: 978-625-398-449-6
1. Blok Zincir 2. Teknoloji 3. Dijital 4. Disiplinlerarası

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**
ÖN SÖZ ..... **xxi**
SUNUŞ ..... **xxv**

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİLERİNİN İŞ DÜNYASINA, İŞLETMELERE VE YÖNETİMLERE ETKİSİ **1**
Ünsal Sığrı

1. Giriş 2
2. Blok Zincir Teknolojilerinin Avantajları 3
   2.1. Güven 4
   2.2. Merkezî Olmayan Yapı 4
   2.3. Gelişmiş Gizlilik 5
   2.4. Maliyetlerin Azaltılması 5
   2.5. Hız 6
   2.6. Görünürlük ve İzlenebilirlik 6
   2.7. Değişmezlik 7
   2.8. Verilerin Bireysel Kontrolü 7
   2.9. Tokenizasyon-Tokenlaştırma 7
   2.10. Yenilikçilik 7
   2.11. İşletme Giderlerinin Düşürülmesi 8
   2.12. Tedarik Zinciri Takibi 8
   2.13. Takip Kolaylığı 9
   2.14. Geleneksel İşlemlerden Daha Ucuz Ödeme Yöntemleri 10
   2.15. Ek Güvenlik 10
   2.16. Sınır Ötesinde-Coğrafyadan Bağımsız Ödeme Kolaylığı 10
   2.17. Girişimcilikte İş Birliği ve İş Ekosistemleri Oluşturma 11
3. Blok Zincir Teknolojisinin İş ve İşletme Uygulamalarına Örnekler 11
   3.1. İş Operasyonları ve Takip İşlemlerindeki Yenilikçi Uygulamalar 12
   3.2. Fiyatlandırma ve Ödeme Fırsatlarındaki Yenilikçi Uygulamalar 13
   3.3. Sağlık Sektörü 14
   3.4. Tedarik Zinciri Yönetimi ve Lojistikte Artan Verimlilik 15
   3.5. Üretim Sektörü 15

3.6. Muhasebe Denetimi 16
3.7. Finans ve Bankacılık Hizmetleri 16
3.8. Hizmet Sektörü 18
3.9. İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları 18
3.10. Pazarlama Faaliyetleri 19
3.11. Hukuki-Yasal Hizmetler 19
3.12. KOBİ Uygulamaları 20
4. Blok Zincir Teknolojilerinin Önündeki Zorluklar 21
4.1. Düzenlemelere Uyumlanma Sorunu 22
4.2. Standardizasyon Zorluğu 22
4.3. Ortak Standartların Eksikliği 23
4.4. İş Birliği Paradoksu 23
4.5. Ölçekli Fizibilite Zorluğu 24
4.6. Teknoloji Sınırlamaları 24
4.7. Fiziksel Varlıkların Dijitalleştirilmesi Zorluğu 25
4.8. Güvenlik Açığı 26
4.9. Yüksek Yatırım Maliyetleri 26
5. Sonuç: Blok Zincir Teknolojisinde Gelecek Beklentileri 26
Kaynakça 28

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİ ETİĞİ 33
Arzu Uğurlu Kara

1. Giriş 34
2. Blockhain Teknolojisi 35
2.1. Blockhain Teknolojisi ve Etik 38
2.2. Blockhain Etiği 41
2.2.1. Etik Olarak Uygun Olmayan Uygulamalar 43
2.2.2. Etik Olarak Uygun Olan Uygulamalar 45
2.3. Blockhain'in Etik Uygulamasına İlişkin İlkeler 47
3. Sonuç 50
Kaynakça 53

BLOK ZİNCİR VE KARİYER PLANLAMA 63
Sercan Edinsel

1. Giriş 63
2. Blok Zincir Teknolojisi 64

2.1. Tanımı 64
2.2. Özellikleri 65
2.3. Kullanım Alanları 67
3. Kariyer 68
3.1. Kariyer Planlama 68
3.2. Amaçları 69
3.3. Önemi 71
3.4. Türleri 72
3.4.1. Bireysel Kariyer Planlama 72
3.4.2. Örgütsel Kariyer Planlama 72
3.4.3. Blok Zincir ve Kariyer Planlama 72
3.4.4. Blok Zincir ve İKY'de Kullanımı 72
3.4.5. Blok Zincirin Kariyer Planlama Etkileri 73
4. Sonuç 85
Kaynakça 87

BLOK ZİNCİR, AKILLI SÖZLEŞMELER VE MİLLETLERARASI ÖZEL HUKUK İLİŞKİSİ 93
Büşra Dündar

1. Giriş 93
2. Blok Zincir Teknolojisi 94
3. Blok Zincir Teknolojisinde Akıllı Sözleşmeler 95
4. Akıllı Sözleşmeler ve Milletlerarası Özel Hukuk İlişkisi 96
5. Akıllı Sözleşmelerdeki Hukuki Engeller 99
6. Sonuç 99
Kaynakça 101

TÜRK HUKUK SİSTEMİNDE TAŞINIR VE TAŞINMAZ MAL MÜLKİYETİNİN BLOK ZİNCİRİ ÜZERİNDEN DEVRİ VE VERGİSEL SONUÇLARI 103
Memduh Aslan - Serkan Ağar

1. Giriş 103
2. Hukuki Altyapı 107
2.1. Genel Olarak 107
2.2. Akıllı Sözleşme 107
2.2.1. Akıllı Sözleşmeye Elverişlilik 108
2.2.2. Akıllı Sözleşmeye Elverişli Hâle Getirme 109
2.2.3. Mal Tesliminin Olanaklı Hâle Getirilmesi 112
3. Taşınır Malların Devri 113

3.1. Karşılıklı Edimin Bir Parçası Olarak 113
3.1.1. Satış Sözleşmeleri 113
3.1.2. Tek Taraflı veya Tetiklenen İşlemler 115
3.1.3. Blok Zincire Uygun Özel Düzenlemeler 116
4. Taşınmaz Malların Devri 120
4.1. Genel Olarak 120
4.1.1. Tapu Devri 120
4.1.2. Sermaye Piyasası Araçları ile Dolaylı Mülkiyet Devri 121
5. Vergisel Sonuçları 124
5.1. Genel Olarak 124
5.2. Katma Değer Vergisi Yönünden 124
5.3. Gelir Vergisi veya Kurumlar Vergisi Yönünden 125
6. Sonuç 127
Kaynakça 128

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN FİNANS SİSTEMİNİ DEĞİŞTİRMESİ VE MALİYETLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 129
Levent Özdemir

1. Giriş 130
2. Finansal Kuruluşlar ve Aracılar Neden Var? 131
3. Blok Zincir Teknolojisinin Finans Alanına Etkileri 133
3.1. Blok Zincir Teknolojisinin Getirdiği Yenilikler 134
3.1.1. Merkezî Bir Yönetim Olmaması 134
3.1.2. Doğruluk (Değişmezlik) 135
3.1.3. Güvenilirlik 135
3.1.4. Akıllı Sözleşmeler 136
3.2. Blok Zincir Teknolojisinin Riskleri ve Sınırlamaları 136
3.3. Blok Zincir Teknolojisinin Finansal Aracılara ve Ürünlere Etkileri 138
3.3.1. Merkez Bankalarına Etkisi 138
3.3.2. Kripto Varlıkların Ödeme Aracı Olarak Kullanılması 139
3.3.3. Para Transferi 140
3.3.4. Fon Toplama 141
3.3.5. Borç Alma ve Borç Verme 142
3.3.6. Tedarik Zinciri Finansına Katkıları 142
3.3.7. Yeni Piyasalar Yaratma Kapasitesi 143
4. Blok Zincir Teknolojisinin İşlem Maliyetlerine Etkisi 144

5. Sonuç 145
Kaynakça 147

BLOK ZİNCİR VE DENETİM 151
Göksel Korkmaz

1. Giriş 151
2. Denetim Kavramı, İç ve Dış Denetim Ayrımı 154
3. Blok Zincirin Denetim Süreçlerine Etkisi 156
4. Blok Zincirin Denetimi 163
5. Sonuç 165
Kaynakça 167

BLOK ZİNCİR VE DİJİTAL PAZARLAMA 171
Engin Yavuz

1. Giriş 171
2. Kavramsal Çerçeve 173
   2.1. Blok Zincir 173
   2.2. Dijital Pazarlama 175
   2.3. Blok Zincir ve Dijital Pazarlama İlişkisi 178
3. Sonuç 182
Kaynakça 184

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN KAMU YÖNETİMİNDE KULLANIMI 187
Erdem Erciyes

1. Giriş 187
2. Blok Zincir Teknolojisinin Güncel Uygulamaları 189
3. Blok Zincir Teknolojisinin Kamu Yönetiminde Kullanımı 192
4. Blok Zincir Teknolojisinin Yarını 197
5. Sonuç 198
Kaynakça 199

TARIM SEKTÖRÜ VE BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİ 201
Erdoğan Güneş - Dicle Naz İnal

1. Giriş 201
2. Blok Zinciri Teknolojisi: Tanımı, Kullanım Alanları, Gelişim Sürecinde Tarımsal İlişkileri 202
3. Sektörlerde Blok Zinciri Teknolojisi Uygulamaları ve Tarım Sektörü 207

4. Tarım Sektöründe Blok Zinciri Teknolojisinin Uygulama Olanak ve Sınırlılıkları 211
5. Blok Zinciri Teknolojisinin Tarım Sektörüne Etkileri 214
6. Sonuç 216
Kaynakça 217

BLOK ZİNCİRİN LOJİSTİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ 219
Şeyda Ok - Egehan Özkan Alakaş

1. Giriş 220
2. Lojistik ve Tedarik Zinciri Yönetiminin Gelişimi, Entegrasyonu ve Yeşil Dönüşüm 221
3. Yeşil Lojistik ve Yeşil Tedarik Zinciri Yönetiminin Sürdürülebilirlik Üzerindeki Rolü 229
4. Blok Zincir Teknolojisinin Lojistik ve Sürdürülebilir Tedarik Zinciri Yönetimi Üzerindeki Etkisi 231
5. Lojistikte Blok Zincir Teknolojisine Bakış 233
6. Lojistikte Blok Zincir Uygulamalarının Faydaları 235
7. Sonuç 236
Kaynakça 237

BLOK ZİNCİR UYGULAMALARI YENİ KURUMSAL KURAMDA ZENGİNLEŞMEYE KATKI SAĞLAYABİLİR Mİ? DAĞINIK AKTÖRLER ÖRNEĞİ 241
Hasibe Aysan

1. Giriş 242
2. Yeni Kurumsal Kuram ve Aktör 243
3. Dağınık Aktör Kavramı 245
4. Blok Zincirde Aktörlerin Mutabakatı 248
5. Blok Zincirde Aktörlerin İlgi-Çıkar Çeşitliliği 250
6. Kavramsal Çerçeve 252
7. Sonuç 255
Kaynakça 256

SANATTA YENİ ALANLAR: KRİPTO SANAT, DİJİTAL SANAT, NFT 259
Kevser Çeltik Şahlan - Gizem Kuçak Toprak

1. Giriş 259
2. Dijital Sanat, Kripto Sanat ve NFT (Non Fungible Tokens) 260
3. Sonuç 277
Kaynakça 278

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN BİNA BİLGİ MODELLEMESİNDE (BIM) KULLANILMASININ MALİYETLERE ETKİSİ 281
Hamide Özyürek - Tuğçe Çelik

1. Giriş 282
2. Kavramsal Blok Zincir Bilgi Modellemesi ve Yaşam Döngüsü Maliyetleme 283
   2.1. Blok Zincir Teknolojisi 283
   2.2. Bina Bilgi Modellemesi 286
      2.2.1. Bina Bilgi Modellemesi Bileşenleri 288
      2.2.2. Bina Bilgi Modellemesi İş Birliği 292
   2.3. Bina Bilgi Modellemesi Faydaları 293
   2.4. Bina Bilgi Modellemesi Problemleri 294
   2.5. Ürün Yaşam Döngüsü Maliyetleme 295
   2.6. BIM ve Blok zincir Teknolojisinin Entegrasyonu 298
      2.6.1. Tasarım Mülkiyeti 298
      2.6.2. Verilerin Güvenliği 299
      2.6.3. Telif Hakları 299
      2.6.4. Sözleşme Sorunları 300
   2.7. BIM ve Blok Zincir Teknolojisinin Entegrasyonu için Bir Akış Şeması 300
3. Sonuç 302
Kaynakça 303

META EVREN'DE SANAL MEKÂN TASARIM İLKELERİNİN BELİRLENMESİ: DECENTRALAND ÖRNEĞİ 307
Gizem Kuçak Toprak - Kevser Çeltik Şahlan

1. Giriş 308
2. Mimarlık, Mimari Tasarım, Fiziksel Mekân ve Sanal Mekân 309
3. Sanal Mekân ve Tasarım İlkeleri: Decentraland Örneği 324
4. Sonuç 329
Kaynakça 330

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR MİMARLIĞA KATKILARI 333
İlkay Dinç Uyaroğlu - Nurgül İnan

1. Giriş 334
2. Sürdürülebilir Mimarlık 335
3. Blok Zincir (Blockchain) Teknolojisi 338
4. Blok Zincir Teknolojisinin Sürdürülebilir Mimarlığa Katkıları 342
5. Sonuç 346
Kaynakça 347

EĞİTİMDE BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN ARAŞTIRILMASI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TASARIM EĞİTİMİ İÇİN "KAYITZİNCİRİ" MODELLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ 349
Zeliha Şahin Çağlı - Ahmet Fatih Karakaya

1. Giriş 350
   1.1. Araştırma Yöntemi Yapısı 352
2. Kavramsal Çerçeve 352
   2.1. Tasarım Nedir? 353
   2.2. Anıtkabir Yarışma Projeleri 356
   2.3. Tasarım Stüdyolarındaki Eğitim Sürecinin İncelenmesi 363
   2.4. Kayıtzinciri Teknolojisinin Tasarım Eğitimindeki Kullanım Alanı 364
   2.5. Model Denemeleri 366
3. Sonuç 368
Kaynakça 369

METAVERSE ORTAMINDA MÜZİK VE KRİPTO PARA 371
Ayça Avcı

1. Giriş 372
2. Kavramsal Çerçeve 373
   2.1. Metaverse Nedir? 373
   2.2. Web 1.0, 2.0, 3.0 ve 4.0 Teknolojileri 373
   2.3. Bitcoin 374
   2.4. Alanda Yapılan Çalışmalar 374
3. Metodoloji 376
   3.1. Veriler 377
   3.2. Analiz Yöntemi 377
   3.3. Bulgular ve Tartışma 377
   3.4. Metaverse ortamında müziğin yeri nedir? 379
      3.4.1. Metaverse Ortamındaki Müziğin Ses Boyutu 379
      3.4.2. Metaverse Ortamındaki Müziğin Görüntü Boyutu 380
   3.5. Metaverse Ortamında Müzik Eğitiminin Yeri Nedir? 380
   3.6. Metaverse Ortamında Verilmesi Hedeflenen Müzik Eğitiminde Bitcoin'in Yeri Nasıl Olabilir? 382
4. Sonuç 387
   4.1. Dijital Çağ Müzik Öğretmeni ve Öğrencisi Nitelikleri 388
Kaynakça 391

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİ: ENERJİ VERİMLİLİĞİ VE TİCARETİNE ETKİSİ 395
Kemal Eroğluer

1. Giriş 396
2. Kuramsal Çerçeve 396
   2.1. Blok Zinciri Kavramı ve Teknolojisi 396
   2.2. Blok Zincir Teknolojisinin Avantaj ve Dezavantajları 398
   2.3. Blok Zincir Kullanım Alanları 399
3. Blok Zincir Teknolojisi ve Enerji Verimliliği 403
   3.1. Enerji Ticareti 407
      3.1.1. Enerchain Projesi 408
      3.1.2. Brooklyn Microgrid Projesi 408
      3.1.3. Akıllı Ev Sistemi Enerji Tasarruf Uygulaması 409
      3.1.4. Flexi-Grid Projesi 409
4. Blok Zincir Teknolojisi ve Ticarete Yansımaları 411
   4.1. Ticaret Kavramı ve Ticaretin Gelişimi 411
   4.2. Uluslararası Ticaret 413
   4.3. E-Ticaret ve Blok Zincir Teknolojisi 414
5. Sonuç 416
Kaynakça 419

BLOK ZİNCİRİN DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI: ESCI, SCI VE SSCI İNDEKSLER BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRMALI SOSYAL NETWORK VE ORTAK KELİME ANALİZİ 423
Muhammet Fatih Şengüllendi - Murat Süslü

1. Giriş 424
2. Kavramsal Çerçeve 425
   2.1. Bibliyometrik Analiz 425
   2.2. Ortak Kelime Analizi ve Sosyal Network Analizi 425
3. Analiz ve Bulgular 427
4. Anahtar Kelimelerin Kullanım Sıklıkları Analizi 429
   4.1. Sosyal Network Analizi (SNA) 430
   4.2. Ortak Kelime Analizi 434
5. Sonuç 437
Kaynakça 439

BLOK ZİNCİRİN İŞGÖREN YETENEKLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ; GELECEĞE İLİŞKİN İŞGÖREN YETENEK ANALİZİ 441
Harun Ergen

1. Giriş 442
2. Blok Zincir Teknolojisi 443
   2.1. Blok Zincirin İşgören ve İşvereni Bağlayıcı Etkisi 445
   2.2. Yetenek Yönetimi 446
   2.3. Sanayi 4.0 ve Toplum 5.0 449
3. Geleceğe İlişkin Yeni Düzen Sistemlerinin İnsanlığa Etkisi 455
   3.1. Blok Zincir İşgören Bulmada Neden Önemli? 456
   3.2. Gelecekte Blok Zincir ile Yetenek Analizi 457
4. Blok Zincir Kullanımı ve Analizleri 458
5. Sonuç 460

Kaynakça 461

BLOK ZİNCİRİN KONTROLÜ: KONTROL KİMDE? 465
Zehra Fırat

1. Giriş 466
2. Kavramsal Çerçeve 467
   2.1. Blok Zincir Türleri 470
   2.2. Blok Zincirin Gelişim Süreci 470
3. Merkezi Olmayan Ağ Yönetişimi 473
   3.1. Bir Yönetişim Modeli Olarak Blok Zincir 473
   3.2. Merkezi Olmayan Ağ Yönetişimi ve Blok Zincir Teknolojisi 476
   3.3. Merkezi Olmayan Ağ Yönetişiminden Kontrol Toplumlarına 478
4. Blok Zincir Yönetişiminin Tasarımı 480
   4.1. Blok Zincir Yönetişiminin Boyutları 484
   4.2. Blok Zincir Yönetişimine Dâhil Olan Aktörler 484
   4.3. Blok Zincir Yönetişimi Ürün Mekanizmaları 485
   4.4. Blok Zincir Yönetişiminin Tasarımı 486
5. Sonuç 487

Kaynakça 488

BLOK ZİNCİRİN GÜVENLİĞİ, GENEL VE ÖZEL AĞLARDA GÜVENLİK SORUNLARI 491
Arda Sezen

1. Giriş 491
2. Blok Zincir Teknolojisi ve Temel Unsurları 492

3. Blok Zincir Türleri 495
4. Blok Yapısı 497
5. Konsensüs (Consensus) Algoritmaları 500
6. Güvenlik Açıkları 502
6.1. %51 Saldırısı 503
6.2. Yasadışı Olaylar 504
6.3. Akıllı Sözleşmeler 504
6.4. Şifreleme Anahtarları 505
6.5. Dağıtılmış Kayıt Defteri 505
6.6. Yazılım Protokolü Güncellemeleri 505
7. Sonuç 506
Kaynakça 507

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİ İÇİN SİMÜLASYON ARAÇLARI 509
Gökhan Karabulut

1. Giriş 509
2. Modelleme ve Simülasyon 510
2.1. Simülasyon Teknikleri 511
2.2. Simülasyonun Bileşenleri 513
2.3. Simülasyonun Aşamaları 513
2.4. Simülasyonun Amaçları 513
2.5. Simülasyonun Fayda ve Kısıtlamaları 514
3. Ağlar ve Simülasyon 515
3.1. Ağ Teknolojisinde Simülasyon Uygulamalarının Geçmişi 515
3.2. Ağ Teknolojisinde Simülasyonu Gerekli Kılan Sebepler 515
4. Blok Zincir ve Simülasyon 516
4.1. Blok Zincir Özelinde Simülasyonu Gerekli Kılan Sebepler 516
4.2. Simülasyon Açısından Blok zincir Teknolojisinin Genel Yapısı 517
5. Blok Zincir Teknolojisinde Uygulamada Kullanılan Simülatörler 517
5.1. Blok Zincir Simulator 518
5.2. BlockSim (Faria ve Correia) 520
5.3. BlockPerf 521
5.4. BlockSim (Alharby ve Moorsel) 522
5.5. SimBlock 523
5.6. VIBES (Visualizations of Interactive, Blok zincir, Extended Simulations) 524
5.7. eVIBES 526

5.8. Local Bitcoin Network Simulator 528
5.9. SIMBA (SIMulator for Blok zincir Applications) 530
5.10. BlockEval 531
6. Karşılaştırmalı Analiz 531
7. Sonuç 533
Kaynakça 535

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİLERİNİN İŞ DÜNYASINA, İŞLETMELERE VE YÖNETİMLERE ETKİSİ

Ünsal Sığrı

Öz

Kitap bölümünde ilk olarak blok zincir teknolojilerine genel bir giriş yapılarak blok zincirin kapsamı ve iş dünyasına etkileri ele alınmıştır. Sonrasında, blok zincir teknolojilerinin avantajları kapsamında; güven, merkezî olmayan yapı, gizlilik, maliyetlerin azaltılması, hız, görünürlük ve izlenebilirlik, değişmezlik, verilerin bireysel kontrolü, tokenlaştırma, yenilik, işletme giderlerinin düşürülmesi, tedarik zinciri takibi, takip kolaylığı, geleneksel işlemlerden daha ucuz ödeme yöntemleri, ek güvenlik, sınır ötesinde ödeme kolaylığı ile birlikte girişimcilikte iş birliği ve iş ekosistemleri oluşturma avantajlarına yer verilmiştir. Kitap bölümünün içerisinde, blok zincir teknolojisinin iş ve işletme uygulamalarına örnekleri kapsamında; iş operasyonları ve takip işlemlerindeki yenilikçi uygulamalar, fiyatlandırma ve ödeme fırsatlarındaki yenilikçi uygulamalar, sağlık sektörü uygulamaları, tedarik zinciri yönetimi ve lojistikte artan verimlilik, üretim sektörü, muhasebe denetimi, finans ve bankacılık hizmetleri, hizmet sektörü, insan kaynakları yönetimi uygulamaları, pazarlama faaliyetleri, yasal hizmetlerdeki örnekler ile birlikte işletmelerdeki uygulamalarına yer verilmiştir. İş dünyası uygulamalarından sonra, blok zincir teknolojilerinin önündeki bazı meydan okumalara ve zorluklara değinilmiştir. Bu kapsamda; düzenlemelere uyumlanma sorunu, standardizasyon, iş birliği paradoksu, ölçekli fizibilite zorluğu, ortak standartların eksikliği, teknoloji sınırlamaları, fiziksel varlıkların dijitalleştirilmesi zorluğu ile birlikte güvenlik açığı konularındaki zorluklar blok zincir teknolojilerinin önümüzdeki dönemde karşılaşabileceği zorluklar olarak ele alınmıştır. Bölümün son kısmında, sonuç ve değerlendirme yapılarak, blok zincir teknolojilerinin iş dünyasındaki uygulamalarına yönelik gelecek beklentilerine yer verilmiştir.

Küresel blok zincir pazarı önümüzdeki yıllarda önemli ölçüde büyüyecektir. Dijital dönüşüme yönelik artan taleple birlikte, yeni ve gelişmiş iş süreçlerinin oluşturulması için blok zincirinin kullanımı artmaktadır. Gartner tarafından yapılan bir ankete göre, ankete katılanların neredeyse %40'ı en az bir tane çalışan blok zincir pilot projesi olduğunu belirtti. Araştırma şirketi Gartner'ın tahminleri, dünya çapındaki blok zincir projelerinin neredeyse %30'unun 2022'de üretime geçeceğini gösteriyor[70]. Bankacılık ve finansal hizmetler sektörü, uzun süredir blok zincirinin benimsenmesine hâkim olmuştur ve bunu yapmaya devam edecektir. Blok zincirinin merkezî olmayan yapısı, finansal hizmetler sektöründe blok zinciri işinin kapsamını genişletmektedir. Sonuç olarak, perakendeci finansal hizmetlerde ve temassız işlemlerde umut verici büyüme seviyelere tanık olunabilecektir.

Kaynakça

Adalı, E.Ç., Sığrı, Ü. (2022). E-Ticaret Sektöründe Kullanılan Dijital Pazarlama Araçlarının Şirketlerin Marka Değerine Etkileri Üzerine Nitel Bir Araştırma, *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, Cilt 15, Sayı: 1, Ocak 2022, 93-140.

Akuli, R. (2020). Internet of Things (IoT) Applications with Blockchain Technique. (119-132) (eds. Mishra, B.K., Kuanar, S.K., Peng,S.L., Dasig, D.D.). *Handbook of IoT and Blockchain*, Taylor and Francis Group CRC Press.

Alphonse, A.S., Starvin, M.S. (2020). Blockchain and Internet of Things: An Overview. (295-321). (eds. Krishnan, S., Balas, V.E., Julie, E.G., Robinson, H., Balaji, S., Kumar, R.) *Handbook of Research on Blockchain Technology*, Elsevier Academic Press.

Banyal, S., Saxena, M., Sharma, D.K. (2020) Blockchain- Enabled Security and Privacy Schemes in IoT Technologies.(1-24). (eds. Mishra, B.K., Kuanar, S.K., Peng,S.L., Dasig, D.D.). *Handbook of IoT and Blockchain*, Taylor and Francis Group CRC Press.

Batra, G., Olson, R., Pathak, S., Santhanam, N., Soundararajan, H. (2019) *Blockchain 2.0: What's in Store for the Two Ends*. McKinsey Company Report.

Blockchainland. (2019). *Integra Announces Successful Proof-of-Concept of Blockchain Platform to Streamline Compliance in Law Firm Procurement*. https://theblockchainland.com/2019/04/15/integra-blockchain-platform-streamline-compliance-law-firm-procurement/.

Cybercrime Magazine. (2022). *Global Cybersecurity Industry 2022-2026*. www.cybersecu rityventures.com.

Dayal, M., Garg, R.K., Chaudhary, S., Chaubey, C., Chawla, A. (2022) Blockchain for Medicine and Healthcare. (171-182) (eds. Saini, K., Khari, M.) *Handbook of Green Computing and Blockchain Technologies*, Taylor and Francis Group CRC Press.

Deloitte Company Report (2019). *Business Blockchains,* August 2019.

Deloitte Company Report (2021). *Business Blockchains*.

[70] www.gartner.com, (2022).

Ernst & Young Company Report, E & Y Global (2019). *How Blockchain is Moving from the Lab to the Production Line.*

Ernst & Young Company Report, E & Y Global. (2020). *How Blockchain Can Support Smart Contracts.*

Ernst & Young Company Report, E & Y Global. (2021). *Can Blockchain Give an Economy a Competitive Advantage?.*

EY Türkiye Basın Bülteni (8 Tem 2022). 'Blockchain Desk' ile Blok Zinciri Teknolojilerinin Potansiyeline Dikkat Çekecek, İstanbul.

Gountia, D., Satapathy, U.. (2020). Security and Privacy- Enhancing Technologies for Blockchain and Cryptocurrency. (133-150) (eds. Mishra, B.K., Kuanar, S.K., Peng,S.L., Dasig, D.D.). *Handbook of IoT and Blockchain*, Taylor and Francis Group CRC Press.

Gupta, N. (2020). A Deep Dive Into Security and Privacy Issues of Blockchain Technologies, (95-112), (eds. Krishnan, S., Balas, V.E., Julie, E.G., Robinson, H., Balaji, S., Kumar, R.) *Handbook of Research on Blockchain Technology*, Elsevier Academic Press.

Hays Company Report, Weston, S. (2020). *Blockchain Industry.*

Hays Company Report, Weston, S. (2022). *Why Blockchain Could Transform Every Industry*.

Holotiuk, F., Pisani, F., Moormann, J..(2017). The Impact of Blockchain Technology on Business Models in the Payments Industry, *Conference Book: International Conference on Wirtschaftsinformatik.*

IBM Annual Report (2022). *IBM Blockchain Platform.* www.ibm.com/blockchain/platform.

Jeyabharathi, D., Kesavaraja, D., Sasireka, D. (2020). Cloud-Based Blockchaining for Enhanced Security, (171-180). (eds. Krishnan, S., Balas, V.E., Julie, E.G., Robinson, H., Balaji, S., Kumar, R.) *Handbook of Research on Blockchain Technology*, Elsevier Academic Press.

Juniper Research (2022). *Three Key Trends Transforming Digital Money Transfer*. https://www.juniperresearch.com/whitepapers/three-key-trends-transforming-digital-money.

Kaur, G., Gandhi, C. (2020). Scalability in Blockchain: Challenges and Solutions. (373-406). (eds. Krishnan, S., Balas, V.E., Julie, E.G., Robinson, H., Balaji, S., Kumar, R.) *Handbook of Research on Blockchain Technology*, Elsevier Academic Press.

Komalavalli, C., Saxena, D., Laroiya, C. (2020). Overview of Blockchain Technology Concepts.(349-370). (eds. Krishnan, S., Balas, V.E., Julie, E.G., Robinson, H., Balaji, S., Kumar, R.) *Handbook of Research on Blockchain Technology*, Elsevier Academic Press.

KPMG International (2016). *How Might Blockchain Technology Impact Your Business*.

Kumar, M., Dubey, Kumar , H. K. (2022). Blockchain in Healthcare: A Smart and Hierarchical Decentralized Tracing Application in Healthcare by Blockchain. (133-140) (eds. Saini, K., Khari, M.) *Handbook of Green Computing and Blockchain Technologies*, Taylor and Francis Group CRC Press.

Kumar, M., Dubey, H., Kumar, K. (2022). Blockchain in Administration: Advances and Implications of Decentralized Applications for Sharing Information. (1-16) (eds. Saini, K., Khari, M.) *Handbook of Green Computing and Blockchain Technologies*, Taylor and Francis Group CRC Press.

Laroiya, C., Saxena, D., Komalavalli, C. (2020). Applications of Blockchain Technology, (213-241), (eds. Krishnan, S., Balas, V.E., Julie, E.G., Robinson, H., Balaji, S., Kumar, R.) *Handbook of Research on Blockchain Technology*, Elsevier Academic Press.

Le, C.V., Puri, V., Jagdev, S.S. (2020). Object Detection System with Image and Speech Recognition. (85-94) (eds. Mishra, B.K., Kuanar, S.K., Peng,S.L., Dasig, D.D.). *Handbook of IoT and Blockchain*, Taylor and Francis Group CRC Press.

Li, S. (2021). How Does Digital Transformation Improve Customer Experience?. (473-504) (eds. Maurizio Pompella·Roman Matousek), *The Palgrave Handbook of FinTech and Blockchain*, Palgrave Macmillan Press.

McKinsey Company Report, (2021) *Blockchain Industry.*

Mishra, B.K., Sahu, M., Behura, A. (2020). Starring Role of Internet of Things (IoT) in the Field of Biomedical Peregrination for Modern Society. (175-186) (eds. Mishra, B.K., Kuanar, S.K., Peng,S.L., Dasig, D.D.). *Handbook of IoT and Blockchain*, Taylor and Francis Group CRC Press.

National Association of Professional Process Services. (2020). *Swedish Government to use Blockchain Technology*. https://napps.org/blog.aspx?id=130.

Nehra, V., Ajay K. S., Tripathi, R.K. (2020). Blockchain Implementation for Internet of Things Applications. (113-130), (eds. Krishnan, S., Balas, V.E., Julie, E.G., Robinson, H., Balaji, S., Kumar, R.) *Handbook of Research on Blockchain Technology*, Elsevier Academic Press.

Papadimitri, P.,Tasiou, M., Tsagkarakis, M., Pasiouras, F. (2021). FinTech and Financial Intermediation. (347-374) (eds. Maurizio Pompella·Roman Matousek), *The Palgrave Handbook of FinTech and Blockchain*, Palgrave Macmillan Press.

Pompella, M., Costantino, L. (2021). Fintech and Blockchain Based Innovation: Technology Driven Business Models and Disruption. (403-430) (eds. Maurizio Pompella·Roman Matousek), *The Palgrave Handbook of FinTech and Blockchain*, Palgrave Macmillan Press.

Porkodi, S., Kesavaraja, D. (2020). Integration of Blockchain and Internet of Things, (61-94), (eds. Krishnan, S., Balas, V.E., Julie, E.G., Robinson, H., Balaji, S., Kumar, R.) *Handbook of Research on Blockchain Technology*, Elsevier Academic Press.

Regmi, R., Rai, D., Khanal, S. (2021). Fintech and Blockchain: Contemporary Issues, New Paradigms, and Disruption. (71-86) (eds. Maurizio Pompella·Roman Matousek), *The Palgrave Handbook of FinTech and Blockchain*, Palgrave Macmillan Press.

Sahoo, S., Dansana, D. , Kumar, R. (2020). "IoT": Bright Future in Healthcare Industry. (49-70) (eds. Mishra, B.K., Kuanar, S.K., Peng,S.L., Dasig, D.D.). *Handbook of IoT and Blockchain*, Taylor and Francis Group CRC Press.

Sahoo, S., Dansana, D., Mishra, B. K. (2020). Application and Challenges of IoT in Healthcare. (24-48) (eds. Mishra, B.K., Kuanar, S.K., Peng,S.L., Dasig, D.D.). *Handbook of IoT and Blockchain*, Taylor and Francis Group CRC Press.

Sahoo, S.K., Mishra, B.K. (2020). Geospatial Data Classification Using Sequential Pattern Mining with Modified Deep Learning Architecture. (165-174) (eds. Mishra, B.K., Kuanar, S.K., Peng,S.L., Dasig, D.D.). *Handbook of IoT and Blockchain*, Taylor and Francis Group CRC Press.

Sakız, B., Gencer, A.H. (2019). Blockchain Technology and its Impact on the Global Economy *International Conference on Eurasian Economies*.

Samal, N., Gountia, D.. (2020). Security and Privacy in IoT . (151-164) (eds. Mishra, B.K., Kuanar, S.K., Peng,S.L., Dasig, D.D.). *Handbook of IoT and Blockchain*, Taylor and Francis Group CRC Press.

Sharma, A., Gupta, R., Seth, J.K., Garg, S.(2022). Blockchain and Government (119-132) (eds. Saini, K., Khari, M.) *Handbook of Green Computing and Blockchain Technologies*, Taylor and Francis Group CRC Press.

Sharma, D.K., Pant, S., Sharma, M., Brahmachari, S. (2020). Cryptocurrency Mechanisms for Blockchains: Models, Characteristics, Challenges, and Applications. (271-294). (eds. Krishnan, S., Balas, V.E., Julie, E.G., Robinson, H., Balaji, S., Kumar, R.) *Handbook of Research on Blockchain Technology*, Elsevier Academic Press.

Sharma, D.P., Pardhe, T., Kulshreshtha, Y., Singh, S. (2020). Blockchain Applications and Implementation. (95-114) (eds. Mishra, B.K., Kuanar, S.K., Peng,S.L., Dasig, D.D.). *Handbook of IoT and Blockchain*, Taylor and Francis Group CRC Press.

Sharma, Z., Zhu, Y. (2021). Platform Development in Blockchains, Risks, and Regulation. (307-326) (eds. Maurizio Pompella·Roman Matousek), *The Palgrave Handbook of FinTech and Blockchain*, Palgrave Macmillan Press.

Shukla, R.G., Agarwal, A., Shukla, S. (2020). Blockchain-Powered Smart Healthcare System. (245-266) (eds. Krishnan, S., Balas, V.E., Julie, E.G., Robinson, H., Balaji, S., Kumar, R.) *Handbook of Research on Blockchain Technology*, Elsevier Academic Press.

Sığrı, Ü. (2021). KOBİ'ler ve Dijitalleşmem(1-28), *Dijital İşletme*, Beta Yayınevi, İstanbul.

Singh, A., Sonone, S.S., Sankhla, M.S., Parihar, K., Saxena, M. (2022). Blockchain for IoT Edge Devices and Data Security. (141-170) (eds. Saini, K., Khari, M.) *Handbook of Green Computing and Blockchain Technologies*, Taylor and Francis Group CRC Press.

Singh, P.D. (2020). Putting Blockchain into Practice. (71-84) (eds. Mishra, B.K., Kuanar, S.K., Peng,S.L., Dasig, D.D.). *Handbook of IoT and Blockchain*, Taylor and Francis Group CRC Press.

Vitasek, K., Bayliss, J., Owen, L., Srivastava, N. (2022). How Walmart Canada Uses Blockchain to Solve Supply-Chain Challenges, Harvard Business Review, January 2022.

Weking, J., Mandalenakis, M., Hein, A., Hermes, S. (2020). The Impact of Blockchain Technology on Business Models – A taxonomy and Archetypal Patterns. *Electronic Markets*, 30(2):285–305.

Zhang, S.T. (2021). Bitcoin and Other Blockchain Technologies: Mechanisms, Governance, and Applications. (243-258) (eds. Maurizio Pompella·Roman Matousek), *The Palgrave Handbook of FinTech and Blockchain*, Palgrave Macmillan Press.

www.getsmarter.com (2022). *Blockchain's Effect on Business*. https://www.getsmarter.com /blog/market-trends/blockchains-effect-on-business.

www.helplama.com (2022). *10 Proven Benefits of Blockchain Technology for Business in 2022*. https://helpdesk.helplama.com/benefits-of-blockchain-technology-for-business/

www.maersk.com (2022). *A.P. Moller - Maersk and IBM to discontinue TradeLens, a blockchain-enabled global trade platform*. https://www.maersk.com/news/articles/ 2022/11/29 /maersk-and-ibm-to-discontinue-tradelens.

www.medium.com/, WorkChain.io, (2018), *The Blockchain Solution for the Future of Payroll*

www.medium.com (2016). *Announcing Paperchain: Utilising the Blockchain to Standardise and Validate Song Metadata. (Oct 7,* 2016). https://medium.com/paperchain/announcing-paperchain-utilising-the-blockchain-to-standardise-and-validate-song-metadata-3038f0bbde3f

www.ctemag.com (2020). *The Effect of Blockchain Technology in the Manufacturing Industry.* https://www.ctemag.com/news/blockchain-technology-and-manufacturing.

www.blog.gameoflife.co, (2018). *Aworker Collaborates with eBitcoin Foundation*

www.graphicartistsguild.org/ (2018). *KODAKOne Uses Blockchain Technology and Cryptocurrency to Manage Image Rights*

www.abra.com (2022).

www.corda.com (2022).

www.gartner.com (2022).

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİ ETİĞİ

Arzu Uğurlu Kara

Öz

Blok zinciri teknolojisi yeniliği, kullanıcıları arasında döviz işlemlerini açık bir şekilde depolamak için kullanıldığı Bitcoin kripto para biriminin bir parçası olarak geliştirilmiştir. Blok zinciri teknolojisinin son araştırma ve geliştirme çalışmalarının çoğunluğu bir dizi farklı kripto para birimi uygulamasında yapılmış olsa da, teknolojinin kendisi çeşitli alanlarda önerilmiş ve kullanılmıştır. Blok zinciri teknolojisi, işlemleri kalıcı olarak kaydeden ve şifreleyen ve bunları ağdaki tüm üyelere dağıtan ve böylece işlemlerin tam geçmişini koruyarak kuruluşlara avantaj sağladığından kullanımı son zamanlarda yaygınlaşmıştır. Blok zinciri teknolojisi, işlevsellik açısından gelişmeye ve farklı alanlarda uygulanmaya açık bir teknolojidir ve aynı zamanda işletmeler, teknik uzmanlar, hükûmetler ve diğer paydaşlar gelecekte onu şekillendirmeye devam edeceklerdir. World Wide Web genişlemeye devam ettiği sürece, blok zinciri teknolojisinin hem ticari hem de kâr amacı gütmeyen sektörlere hizmet ederek gelişeceği ve güvenlik açısından endüstri uygulamalarına çok şey katacağı değerlendirilmektedir. Blok zincir teknolojisi, modern dijital toplumları şekillendirmek için potansiyel olarak dikkate değer bir güce sahip olduğundan, kullanımı birçok etik soruyu da beraberinde getirmektedir. Bu çalışma, blok zinciri ve etiği araştırmalarındaki en son durumu incelemek için bir literatür taraması sunmaktadır. Sonuçlar, alanın hızla olgunlaştığını, ancak uygulayıcılar ve akademisyenler için somut kullanılabilir araçlar ve ilgili etik kaygıların daha derin anlaşılması için bir çağrı olduğunu göstermektedir. Teknolojinin bir iş bağlamında uygulanması sırasında ortaya çıkabilecek bazı etik veya sürdürülebilirlik konularını veya fırsatlarını anlamak önemlidir. Bu nedenle, bu çalışmanın amacı, blok zinciri teknolojisinin daha etkin ve etik bir şekilde uygulanmasına yardımcı olacak ilgili bilgileri sunmak ve önerilerde bulunmaktır.

Blok zinciri ve yapay zekâ arasındaki ilişki de gelişmektedir. Blok zinciri, dağıtılmış karar vermeyi ve değişmez kayıt tutmayı sağlayan bir kayıt mekanizmasıdır. Blok zincirindeki bloklara yazdırılan bilgiler, yapay zekâ ile etkinleştirilebilir. Başka bir deyişle, yapay zekâ, bloklar ve harici veriler arasındaki bağlantıdır. Örneğin, blok zinciri teknolojisinde tüm kullanıcıların genel bilgileri bloklarda saklanır. Bununla birlikte, kullanıcıların bilgilerini toplayan ve bunları depolayan yapay zekâ algoritmalarına dayalı olarak yeni bloklar eklenebilir. Yapay zekâ algoritmaları, kullanıcılar arasında paylaşılan ve yeni bloklara eklenen bilgileri belirlediği için bu algoritmalar daha fazla âdemi merkeziyetçiliğe izin vermektedir. Ayrıca hem yapay zekâ algoritmasının hem de kaydedilen bilgi türlerinin, bu sosyal ağın altında yatan temel mantık olarak benimsenen fikir birliği mekanizmalarına göre değiştirilebileceği düşünülebilir. Blok zincirinin organizasyonlarda yapay zekâ ile ortaklaşa kullanılması, blok zincirinin değişmez veri depolama kapasitesinin, yapay zekânın veri üretme konusundaki sürekli artan kapasitesini karşıladığı göz önüne alındığında, yeni etik sorunlar ortaya çıkabilir.

Blok zinciri teknolojisine çalışanlar açısında yaklaşıldığında ise potansiyel çalışanların aldatmadan kaçınarak uygulamalarında şeffaf olmalarını sağlar, organizasyonda çalışırken onlara net beklentiler verir ve ses davranışlarını artırmaları ve organizasyonel kararlara katılmaları için teşvik sağlar. Blok zinciri platformları ayrıca kuruluşların daha adil bir iş yeri yaratması ve çalışanların beklentilerinde açık olması için ihtiyaç duyduğu araçları sağlar ve çatışma çözümü için akıllı sözleşmelerin oluşturulmasına izin verir. Sonuç olarak, bu çabalar daha etik bir çalışma ortamı yaratır. Blok zinciri etiğinin net bir şekilde anlaşılması, blok zincirinin teknolojinin ötesindeki potansiyel etkilerini tanımlayabilen etikçiler, filozoflar, bilgisayar bilimcileri, ekonomistler, siyaset bilimcileri, hukuk uzmanları, blok zinciri sosyologları, psikologlar, yönetim bilimciler ve antropologların disiplinlerarası ortak çabalarını gerektirir.

Kaynakça

Abadi, J. and Brunnermeier, M. (2018). *Blockchain economics* (No. w25407). National Bureau of Economic Research.

Adams, R., Kewell, B. and Parry, G. (2017). Blockchain for Good? Digitalledger Technology and Sustainable Development Goals. In W. L. Filho, R. Marans, & J. Callewaert (Eds.), *Handbook of Sustainability and Social Science Research* (World sustainability series, pp. 127–140). Cham, Switzerland: Springer

Akerlof, G. (1970). Quarterly Journal of Economics. *Quarterly Journal of Economics*, *84*, 488.

Akgiray, V. (2019). The Potential for Blockchain Technology in Corporate Governance. https://www.oecd-ilibrary.org/content/paper/ef4eba4c-en Erişim Tarihi: 10.08.2022.

Allen, C., Varner, G. and Zinser, J. (2000). Prolegomena to any Future Artificial Moral Agent. *Journal of Experimental & Theoretical Artificial Intelligence, 12*(3), 251-261.

Allen, D. G., Bryant, P. C. and Vardaman, J. M. (2010). Retaining Talent: Replacing Misconceptions with Evidence-Based Strategies. *Academy of Management Perspectives, 24*(2), 48–64.

Angel, J.J. and McCabe, D. (2015). The ethics of payments: paper, plastic, or bitcoin?. *Journal of Business Ethics, 132*(3), 603-611.

Annas, J. (2004). Being Virtuous and Doing The Right Thing. *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association, 78*(2), 61–75.

Atzori, M. (2017). Blockchain Technology and Decentralized Governance: Is the State Still Necessary ?. *Jornal of Governance and Regulation, 6*(1), 45-62.

Banerjee, D., Cronan, T.P. and Jones, T.W. (1998). Modeling IT ethics: A Study in Situational Ethics. *MIS Quarterly, Vol. 22*(1), 31-60.

Baruffaldi, G. and Sternberg, H. (2018). Chains in Chains - Logic and Challenges of Blockchains in Supply Chains. 51st Hawaii International Conference on System Sciences, HICSS 2018, Hilton Waikoloa Village, Hawaii, January 3-6, pp. 3936-3943.

BBC (2018). Russian Nuclear Scientists Arrested for 'Bitcoin Mining Plot'. www.bbc.com/news/world-europe-43003740 Erişim Tarihi 10.08.2022.

Bertland, A. (2009). Virtue Ethics in Business and the Capabilities Approach. *Journal of Business Ethics, 84*(1), 25–32.

Bo¨hme, R., Christin, N., Edelman, B. and Moore, T. (2015). Bitcoin: Economics, Technology, and Governance. *Journal of Economic Perspectives, 29*(2), 213–238.

Bonnefon, J.F., Shariff, A. and Rahwan, I. (2016). The Social Dilemma of Autonomous Vehicles. *Science, 352*(6293), 1573-1576.

Bostrom, N. and Yudkowsky, E. (2014). *The ethics of artificial intelligence*, in Frankish, K. and Ramsey, W. (Eds), The Cambridge Handbook of Artificial Intelligence, Cambridge University Press, Cambridge, pp. 316-334.

Böhme, R., Christin, N., Edelman, B. and Moore, T. (2015). Bitcoin: Economics, Technology, and Governance. *Journal of Economic Perspectives, 29*(2), 213-238.

Brady, F. N. and Dunn, C. P. (1995). Business Meta-Ethics: An Analysis of Two Theories. *Business Ethics Quarterly, 5*(3), 385–398.

Brav, A. and Mathews, RD (2011). Boş Oylama ve Kurumsal Yönetimin Etkinliği. *Finansal Ekonomi Dergisi*, *99*(2), 289-307.

Brewer, K. B. (1997). Management as a Practice: A Response to Alasdair MacIntyre. *Journal of Business Ethics, 16*(8), 825–833.

Brinsfield, J. W. (1998). Army Values and Ethics: A Search for Consistency and Relevance. *The US Army War College Quarterly: Parameters, 28*(3), 5.

Buchenau, M. W. (2018).Mission E. -So setzt Porsche Die Blockchain Beim Neuen Elektroflitzer ein. *Handelsblatt*.

Buterin, V. (2013). A Next-generation Smart Contract and Decentralized Application Platform. *GitHub*. Retrieved from www.github.com/ethereum/wiki/wiki/White-Paper Erişim Tarihi 15.08.2022.

Bynum, T.W. and Simon, R. (2004). *Computer Ethics and Professional Responsibility*, Blackwell Pub, Malden, MA.

Calzarossa, M.C., De Lotto, I. and Rogerson, S. (2009). Ethics and İnformation Systems-Guest Editors' Introduction. *Information Systems Frontiers, 12* (4), 357-359.

Card, C. (2010). *The unnatural lottery: Character and moral luck*. Temple University Press.

Catalini, C. and Tucker, C. (2018). Antitrust and Costless Verification: An Optimistic and A Pessimistic View of the Implications of Blockchain Technology. *SSRN Electronic Journal*. https://ide.mit.edu/sites/default/files/publications/SSRN-id3199453.pdf Erişim Tarihi 15.08.2022.

Chatterjee, S. and Sarker, S. (2013). Infusing ethical considerations in knowledge management scholarship: toward a research agenda. *Journal of the Association for Information Systems, 14*(8), 452-481.

Chatzidakis, A. and Mitussis, D. (2007). Computer ethics and consumer ethics: the impact of the Internet on consumers' ethical decision-making process. *Journal of Consumer Behaviour, 6*(5), 305-320.

Chen, Y. and Bellavitis, C. (2020). Blockchain disruption and decentralized finance: The rise of decentralized business models. *Journal of Business Venturing Insights*, *13*, e00151.

Davidson, S., De Filippi, P. and Potts, J. (2018). Blockchains and the Economic Institutions of Capitalism. *Journal of Institutional Economics*, *14*(4), 639–658.

Dean, P. J. (1992). Making Codes of Ethics 'Real.' *Journal of Business Ethics, 11*(4), 285–290.

De Bruin, B. and Floridi, L. (2017). The Ethics of Cloud Computing. *Science and Engineering Ethics, 23*(1), 21-39.

De Filippi, P. and Loveluck, B. (2016). The Invisible Politics of Bitcoin: Governance Crisis of a Decentralized Infrastructure. *Internet policy review*, *5*(4), 1-32.

De Soto, H. (2001). The Mystery of Capital. *Finance & Development*, *38*(001).

Deloitte (2018). Deloitte's 2018 Global Blockchain Survey. https://www2.deloitte.com/ content/dam/Deloitte/cz/Documents/financial-services/cz-2018-deloitte-global-blockchain-survey.pdf Erişim Tarihi: 18.08.2022.

Dierksmeier, C. and Seele, P. (2016). Cryptocurrencies and Business Ethics. *Journal of Business Ethics, 152*(1), 1-14.

Dierksmeier, C. and Seele, P. (2020). Blockchain and Business Ethics. *Business Ethics: A European Review, 29*(2), 348–359.

Deuber, L. (2018). Chinas Bitcoin-Gott Bobby Lee : Der Begriff Blockchain wurde gekidnappt. *Wiwo*. https://www.wiwo.de/finan%20zen/gelda%20nlage/%20chinas-bitco%20in-gott-bobby-lee-der-begri%20ffblockchain-wurde-gekid%20nappt/%2021139%20612.html Erişim Tarihi: 19.08.2022.

Doss, E. and Loui, M.C. (1995). Ethics and the Privacy of Electronic Mail. *The Information Society, 11*(3), 223-235.

Dove, E. S., Joly, Y., Tassé, A. M. and Knoppers, B. M. (2015). Genomic Cloud Computing: Legal and Ethical Points to Consider. *European Journal of Human Genetics*, *23*(10), 1271-1278.

Dunfee, T. W. and Donaldson, T. (1995). Contractarian Business Ethics: Current Status and Next Steps. *Business Ethics Quarterly, 5*(2), 173–186.

Ess, C. (2009). Floridi's Philosophy of Information and Information Ethics: Current Perspectives, Future Directions. *The Information Society, 25*(3), 159-168.

EU (2019). Ethics guidelines for trustworthy AI. available at: https://ec.europa.eu/digital-singlemarket/en/news/ethics-guidelines-trustworthy-ai Erişim Tarihi 19.08.2022.

Gajendran, R. S. and Joshi, A. (2012). Innovation in Globally Distributed Teams: The Role of LMX, Communication Frequency, and Member Influence on Team Decisions. *Journal of Applied Psychology, 97*(6), 1252.

Gerber, S. (2017). Wie Die UBS Van Gogh in Di Blockchain Holt. *Finews*. https://www.finews.ch /news/banke%20n/29113-ubs-axel-weber-sergio-ermot%20ti-block%20chain-ki-big-data-sf Erişim Tarihi 20.08.2022.

Gier, N. F. (2001). The dancing Ru: A Confucian Aesthetics of Virtue. *Philosophy East and West, 51*(2), 280–305.

Goel, A. (2015). Blockchain Use Cases: Comprehensive Analysis & Startups Involved. *Medici*. https://www.researchgate.net/figure/Blockchain-Use-Cases-Comprehensive-Analysis-Startups-Involved-23_fig2_318807799 Erişim Tarihi: 20.08.2022.

Floridi, L. (1999). Information Ethics: On the Philosophical Foundation of Computer Ethics. *Ethics and Information Technology. 1*(1), 33-52.

Floridi, L. (2005). Information Ethics, Its Nature and Scope. *ACM SIGCAS Computers and Society, 35*(2), 3-3.

Floridi, L. (2013). Distributed Morality in an Information Society. *Science and Engineering Ethics, 19*(3), 727-743.

Filippi, P.D. (2014). Bitcoin: A Regulatory Nightmare to a Libertarian Dream. *Internet Policy Review, 3*(2), 1-11.

Fischer, D. (2018). Ethical and Professional Implications of Blockchain Accounting Ledgers. *Available at SSRN 3331009*. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cf m?abstract_id =3331009 Erişim Tarihi: 18.08.2022.

Frenken, K., Vaskelainen, T., Fünfschilling, L. and Piscicelli, L. (2020). An Institutional Logics Perspective on The Gig Economy. In *Theorizing The Sharing Economy: Variety and Trajectories Of New Forms Of Organizing*. Emerald Publishing Limited.

Haines, R. and Leonard, L.N.K. (2007). Situational Influences on Ethical Decision-Making in an IT Context. *Information & Management, 44* (3), 313-320.

Hansen, R. S. (1992). A Multidimensional Scale for Measuring Business Ethics: A Purification and Refinement. *Journal of Business Ethics, 11*(7), 523–534.

Hansen, J. and Walden, E. (2013). The Role of Restrictiveness of Use in Determining Ethical and Legal Awareness of Unauthorized File Sharing. *Journal of the Association for Information Systems, 14*(9), 521-549.

He, S. (2020). Impact of Blockchain Applications on Trust in Business. *iBusiness*, *12*(3), 103–112.

Herian, R. (2018). The Politics of Blockchain. *Law and Critique, 29*(2), 129-131.

Himma, K.E. and Tavani, H.T. (2008). The Handbook of Information and Computer Ethics, John Wiley & Sons, Hoboken, NJ.

Hofmann, F., Wurster, S., Ron, E. and Böhmecke-Schwafert, M. (2017). The Immutability Concept of Blockchains and Benefits of Early Standardization. In *2017 ITU Kaleidoscope: Challenges for a data-driven society (ITU K)* (pp. 1–8). IEEE.

Huckle, S., Bhattacharya, R., White, M. and Beloff, N. (2016). Internet of Things, Blockchain and Shared Economy Applications. *Procedia computer science*, *98*, 461-466.

Hughes, K. (2017). Blockchain, the Greater Good, and Human and Civil Rights. *Metaphilosophy, 48*(5), 654-665.

Hunt, S. D. and Vasquez-Parraga, A. Z. (1993). Organizational Consequences, Marketing Ethics, and Salesforce Supervision. *Journal of Marketing Research, 30*(1), 78–90.

Hyrynsalmi, S., Hyrynsalmi, S. M. and Kimppa, K. K. (2020). Blockchain Ethics: A Systematic Literature Review of Blockchain Research. In *International conference on well-being in the information society* (pp. 145–155). Springer.

Iansiti, M. and Lakhani, K. R. (2017). The Truth About Blockchain. *Harvard Business Review*, *95*(1), 118–127.

Johnson, D.G. (1985), Computer Ethics, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ.

Kaal, W. A. (2021). Blockchain-based corporate governance. *Stanford Journal of Blockchain Law & Policy*, *4*(1), 19-10.

Kiviat, T.I. (2015). Beyond Bitcoin: Issues in Regulating Blockchain Transactions. *Duke Law Journal, 65*(3), 569-608.

Kizza, J.M. (2016). *New Frontiers for Computer Ethics: Artificial Intelligence, Virtualization, and Cyberspace. in Mackie*, I. (Ed.), Ethics in Computing: A Concise Module, Springer International Publishing, Cham, pp. 207-225.

Kshetri, N. (2018). 1 Blockchain's roles in meeting key supply chain management objectives. *International Journal of information management*, *39*, 80-89.

Korpela, K., Hallikas, J. and Dahlberg, T. (2017). Digital Supply Chain Transformation Toward Blockchain Integration. Proceedings of the 50th Hawaii International Conference on System Sciences, Hawaii, pp. 4182-4191. https://scholarspace.manoa.hawaii.edu/handle /10125/41666 Erişim Tarihi: 25.08.2022

Kuebler, E. (2018). Op-ed: How Decentralized Protocols are Threatening Traditional Business Models. *Bitcoin Magazine*. https://bitcoinmagazine.com/articles/op-ed-how-decentrali zedprotocolsare-threatening-traditional-business-models/ Erişim Tarihi: 25.08.2022.

Langford, D. (1996). Ethics and the Internet: Appropriate Behavior in Electronic Communication. *Ethics & Behavior, 6*(2), 91-106.

Langford, D. (2000), Internet Ethics, Macmillan, London.

Lapointe, C. and Fishbane, L. (2019). The Blockchain Ethical Design Framework. *Innovations: Technology, Governance, Globalization, Vol. 12*(3-4), 50-71.

Lashley, C. (2016). Business Ethics and Sustainability. *Research in Hospitality Management, 6*(1), 1–7.

Leonard, A. (2018). Meet the Man with a Radical Plan for Blockchain Voting. *Wired*. https://www.wired.com/story/santiago-siri-radical-plan-for-blockchain-voting/ Erişim Tarihi: 25.08.2022.

Lewis, B. (2018). De Beers Turns to Blockchain to Guarantee Diamond Purity. *Reuters*. https://www.reuters.com/article/us-anglo-debeers-blockchain-idUSKBN1F51HV Erişim Tarihi 05.09.2022.

Lin, P., Abney, K. and Bekey, G. (2011). Robot Ethics: Mapping the Issues for a Mechanized World. *Artificial Intelligence, 175*(5), 942-949.

Luther, W.J. (2016). Cryptocurrencies, Network Effects, and Switching Costs. *Contemporary Economic Policy, 34*(3), 553-571.

Mani, Z. and Chouk, I. (2018). Consumer Resistance to Innovation in Services: Challenges and Barriers in the Internet of Things Era. *Journal of Product Innovation Management*, *35*(5), 780-807.

Martínez-Ferrero, J. and García-Sánchez, I.-M. (2017). Sustainability Assurance and Cost of Capital: Does Assurance Impact on Credibility of Corporate Social Responsibility Information? *Business Ethics: A European Review*, *26*(3), 223–239.

Mason, R.O. (1986). Four Ethical Issues of the Information Age. *MIS Quarterly, 10*(1), 5-12.

Matzutt, R., Hiller, J., Henze, M., Ziegeldorf, J. H., Müllmann, D., Hohlfeld, O. and Wehrle, K. (2018). A Quantitative Analysis of the Impact of Arbitrary Blockchain Content on Bitcoin. *Financial Cryptography and Data Security Conference*. Curaçao.

Meguerditchian, V. (2017). Roadmap for Blockchain Standards. Standards Australia, www.standards.org.au/getmedia/ad5d74db-8da9-4685-b171-90142ee0a2e1/Roadmap_for_Blockchain_Standards_report.pdf.aspx Erişim Tarihi: 02.09.2022.

Metcalf, J. and Crawford, K. (2016). Where are Human Subjects in Big Data Research? The Emerging Ethics Divide. *Big Data & Society, 3*(1), 1-14.

Metzinger, T. (2013). Two principles for robot ethics. Robotik und Gesetzgebung, pp. 247-286, https://www.blogs.uni-mainz.de/fb05philosophieengl/files/2013/07/Metzinger_RG_2013_penultimate.pdf Erişim Tarihi: 03.09.2022.

Micewski, E. R. and Troy, C. (2007). Business Ethics–Deontologically Revisited. *Journal of Business Ethics, 72*(1), 17–25.

Mckinsey and Company, (2020). https://www.ceskainfrastruktura.cz/wp-content/uploads /2020/06/To-emerge-stronger-from-the-COVID-19-crisis.pdf Erişim Tarihi: 03.09.2022.

Miller, K.W. (2010). Ethical Analysis in the Cloud. IT Professional, 12(6), 7-9.

Mittelstadt, B.D. and Floridi, L. (2016). *The Ethics Of Big Data: Current And Foreseeable Issues in Biomedical Contexts*. in Mittelstadt, B.D. and Floridi, L. (Eds), The Ethics of Biomedical Big Data, Springer International Publishing, Cham, pp. 445-480.

Mittelstadt, B.D., Allo, P., Taddeo, M., Wachter, S. and Floridi, L. (2016). The Ethics of Algorithms: Mapping the Debate. Big Data & Society, 3(2), 1-21.

Moor, J. H. (1985). What is Computer Ethics?. *Metaphilosophy*, *16*(4), 266-275.

Moor, J.H. (2006). The Nature, Importance, and Difficulty of Machine Ethics. IEEE *Intelligent Systems, 21*(4), 18-21.

Mukkamala, R.R., Vatrapu, R., Ray, P.K., Sengupta, G. and Halder, S. (2018). Converging Blockchain and Social Business for Socio-Economic Development. 2018 IEEE International Conference on Big Data (Big Data), pp. 3039-3048. https://ieeexplore.ieee.org/ abstract/document/8622238 Erişim Tarihi: 05.09.2022.

Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A Peer-To-Peer Electronic Cash System. https://klausnordby.com /bitcoin/Bitcoin_Whitepaper_Document_HD.pdf Erişim Tarihi: 05.09.2022.

Newman, L. H. (2018). Now Cryptojacking Threatens Critical İnfrastructure, too. *Wired*. www.wired.com/story/cryptojacking-critical-infrastructure/ Erişim Tarihi 06.09.2022.

Ng, B. (2018). With PwC, VeChain is Building Supply Chain of the Future. *Ej Insight*. www.ejinsight.com/20180717-with-pwcvechain-is-building-supply-chain-of-the-future/O'Leary Erişim Tarihi 08.09.2022.

Orcutt, M. (2018). The Latest Blockchain Use Case: Anonymously Betting on Public-Figure Death Pools. *MIT Technology Review*. www.technologyreview.com/the-download/611729/the-latest-blockchain-use-case-anonymously-betting-on-publicfigure-death-pools/ Erişim Tarihi 08.09.2022.

Orlikowski, W. J. (2000). Using Technology and Constituting Structures: A Practice Lens for Studying Technology in Organizations. *OrganizationScience, 11*(4), 404–428

Quiniou, M. (2019). *Blockchain: The advent of disintermediation*. Wiley.

Panetta, K. (2018). The CIO's Guide to Blockchain. www.gartner.com/smarterwithgartner/the-cios-guide-to-blockchain/ Erişim Tarihi: 10.09.2022

Peterson, D.K. (2002). Computer Ethics: The Influence of Guidelines and Universal Moral Beliefs. *Information Technology & People, 15*(4), 346-361.

Pierce, M.A. and Henry, J.W. (1996). Computer Ethics: The Role of Personal, Informal, and Formal Codes. *Journal of Business Ethics, 15*(4), 425-437.

Prasanna (2018). G20 Countries to Regulate Cryptocurrencies. https://cryptoticker.io/en/g20-countries-regulate-cryptocurrencies/ Erişim Tarihi: 10.09.2022.

Rauchs, M., Blandin, A., Klein, K., Pieters, G., Recanatini, M. and Zhang, B. (2018). 2nd Global Cryptoasset Benchmarking Study", The Cambridge Centre for Alternative Finance, www.jbs.cam.ac.uk/faculty-research/centres/alternative-finance/publications/2nd-globalcryptoasset-benchmark-study/#.XU7piuhKiUk Erişim Tarihi: 01.09.2022.

Rahimzadeh, V. (2018). Ethics Governance Outside the Box: Reimagining Blockchain as a Policy Tool to Facilitate Single Ethics Review and Data Sharing for the 'Omics' Sciences, *Blockchain in Healthcare Today*, *1*, 1–10.

Rawls, J. (1991). Justice as Fairness: Political not Metaphysical. In *Equality and liberty* (pp. 145–173). Palgrave Macmillan. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-349-21763-2_10 Erişim Tarihi: 01.09.2022.

Risius, M. and Spohrer, K. (2017). A Blockchain Research Framework. *Business & Information Systems Engineering*, *59*(6), 385–409.

Ronaghi, M. H. (2020). A blockchain maturity model in agricultural supply chain. *Information Processing in Agriculture*. https:// doi. org/ 10. 1016/j. inpa. 2020. 10. 004

Rothstein, M.A. (2015). Ethical Issues in Big Data Health Research: Currents in Contemporary Bioethics. *The Journal of Law, Medicine & Ethics, 43*(2), 425-429.

Scheffler, S. (2002). *Boundaries and Allegiances: Problems of Justice and Responsibility in Liberal Thought*. Oxford University Press on Demand.

Schmitz, J. and Leoni, G. (2019). Accounting and Auditing at the Time of Blockchain Technology: A Research Agenda. *Australian Accounting Review*, *29*(2), 331-342.

Schultz, M. D., & Seele, P. (2020). Conceptualizing Data-Deliberation: The Starry Sky Beetle, Environmental System Risk, and Habermasian CSR in the Digital Age. *Business Ethics: A European Review*, *29*(2), 303-313.

Smith, H.J. and Hasnas, J. (1999). Ethics and Information Systems: The Corporate Domain. *MIS Quarterly, 23*(1), 109-127.

Sorell, T. and Draper, H. (2014). Robot Carers, Ethics, and Older People. *Ethics and Information Technology, 16*(3), 183-195.

Stahl, B. C., Chatfield, K., Holter, C. T. and Brem, A. (2019). Ethics in Corporate Research and Development: Can Responsible Research and Innovation Approaches Aid Sustainability? *Journal of Cleaner Production, 239*, 118044.

Stein, S. (2018). Blockchain Engineers are in Demand. *Techcrunch*. https://techcrunch.com/2018/02/14/blockchain-engineers-are-in-demand/ Erişim Tarihi: 01.09.2022.

Sullins, J.P. (2006). *When is a Robot a Moral Agent,* in Anderson, M. and Anderson, S.L. (Eds), Machine Ethics, Cambridge University Press, Cambridge, pp. 151-160.

Sukumaran, R. (2004). Cryptology, Digital Assassination and the Terrorism Futures Markets. *Strategic Analysis*, *28*(2), 219–236.

Sulkowski, A. J. (2020). The Tao of DAO: Hardcoding Business Ethics on Blockchain. *The Business & Finance Law Review, 3*, 146.

Swan, M. (2015). *Blockchain: Blueprint for a New Economy*. Cambridge, MA: O'Reilly.

Szabo, N. (1996). Smart Contracts: Building Blocks for Digital Markets. *EXTROPY: the Journal of Transhumanist Thought, 16*(2), 18.

Tang, Y., Xiong, J., Becerril-Arreola, R. and Iyer, L. (2019). Blockchain Ethics Research: A Conceptual Model. Proceedings of the 2019 on Computers and People Research Conference, ACM, Nashville, TN, pp. 43-49.

Tang, Y., Xiong, J., Becerril-Arreola, R. and Iyer, L. (2020). Ethics of Blockchain: A Framework of Technology, Applications, Impacts, and Research Directions. *Information Technology & People, 33*(2), 602–632.

Tapscott, D. and Tapscott, A. (2016a). *Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin is Changing Money, Business, and the World,* Penguin, New York, NY.

Tapscott, D. and Tapscott, A. (2016b). The Impact of the Blockchain Goes Beyond Financial Services. *Harvard Business Review, 10*, pp. 2-5.

Tapscott, D., & Tapscott, A. (2017). How Blockchain will Change Organizations. *MIT Sloan Management Review*, *58*(2), 10.

Thomason, J., Ahmad, M., Bronder, P., Hoyt, E., Pocock, S., Bouteloupe, J., … Joseph, L. (2018). Blockchain—Powering and Empowering the Poor in Developing Countries. In A. Marke (Ed.), *Transforming climate finance and green investment with blockchains* (pp. 137–152). Cambridge, MA: Academic Press.

Timmermans, J., Stahl, B.C., Ikonen, V. and Bozdag, E. (2010). The Ethics of Cloud Computing: A Conceptual Review. 2010 IEEE Second International Conference on Cloud Computing Technology and Science, pp. 614-620.

Treleaven, P., Brown, R. G. and Yang, D. (2017). Blockchain Technology in Finance. *Computer, 50*(9), 14–17.

Tsui, A. S., Nifadkar, S. S. and Ou, A. Y. (2007). Cross-National, Crosscultural Organizational Behavior Research: Advances, Gaps, and Recommendations. *Journal of Management, 33*(3), 426–478.

UN (2018). World Economic and Social Survey 2018: Frontier Technologies for Sustainable Development. United Nations, www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/WESS2018_full_web.pdf Erişim Tarihi: 07.09.2022. (accessed May 24, 2019)

Underwood, S. (2016). Blockchain Beyond Bitcoin. *Communications of the ACM, 59* (11), 15-17.

Upadhyay, A., Ayodele, J. O., Kumar, A. and Garza-Reyes, J. A. (2020). A Review of Challenges and Opportunities of Blockchain Adoption for Operational Excellence in The UK Automotive Industry. *Journal of Global Operations and Strategic Sourcing*. Pp. 7-60.

Upadhyay, A., Mukhuty, S., Kumar, V., & Kazancoglu, Y. (2021). Blockchain technology and the circular economy: Implications for sustainability and social responsibility. *Journal of Cleaner Production*, *293*, 126130.

Varley-Winter, O. and Shah, H. (2016). The Opportunities and Ethics of Big Data: Practical Priorities for A National Council of Data Ethics. Philosophical Transactions of the Royal Society of London A: Mathematical. *Physical and Engineering Sciences, 374*(2083), 1-10.

Werbach, K. (2018). Trust, But Verify: Why the Blockchain Needs the Law. *Berkeley Technology Law Journal*, *33*(2), 487-550.

World Bank. (2019). https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP. Erişim Tarihi: 10.09.2022.

World Economic Forum. (2016, January). New Vision for Education: Fostering Social and Emotional Learning Through Technology. Geneva: World Economic Forum.

Wörner, D. and Bilgeri, D. (2016). The Bitcoin Ecosystem: Disruption Beyond Financial Services?", Proceedings of the Twenty-Fourth European Conference on Information Systems, Istanbul, June 12-15.

Yaga, D., Mell, P., Roby, N. and Scarfone, K. (2018). Blockchain Technology Overview. https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/ir/2018/NIST.IR.8202.pdf Erişim Tarihi: 11.09.2022.

Weng, Y.-H. (2010). Beyond Robot Ethics: On a Legislative Consortium for Social Robotics. *Advanced Robotics, 24*(13), 1919-1926.

Westermeir, J.T. (2003). Ethics and the Internet. *Georgetown Journal of Legal Ethics, 17*, pp. 267-283.

Wolf, M.J. and Fresco, N. (2016). Ethics of the Software Vulnerabilities and Exploits Market. *The Information Society, 32*(4), 269-279.

Yermack, D. (2017). Yermack, D. (2017). Corporate Governance and Blockchains. *Review of finance*, *21*(1), 7-31.

Zachariadis, M., Hileman, G. and Scott, S. V. (2019). Governance and Control in Distributed Ledgers: Understanding the Challenges Facing Blockchain Technology in Financial Services. *Information and Organization*, *29*(2), 105-117.

Zwitter, A. (2014). Big data ethics. *Big data & society*, *1*(2).

BLOK ZİNCİR VE KARİYER PLANLAMA

Sercan Edinsel

Öz

Dönüşüm, insan kaynakları yönetiminin (İKY) en büyük gücüdür. İnsan kaynakları (İK) sistemleri, sürekli olarak gelişmekte ve zayıf yönlerini avantaja çevirmek için dönüşmektedir. Özellikle bilim, teknoloji ve bilişim sistemlerinde meydana gelen büyük gelişmeler İKY'deki dönüşümü derinden etkilemektedir. Bu büyük gelişmelerin en göze çarpanı ise blok zincir teknolojisidir. Blok zincir teknolojisi tedarik zinciri, lojistik, devlet yönetimi vb. çeşitli alanlarda yaygın olarak kullanılmakla birlikte İKY'de yeni bir olgudur. İKY sağladığı faydaların yanı sıra özellikle maliyet azaltması ve verimliliği artırması nedeni ile birlikte yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak blok zincir, İK'da yeni bir olgu olmasına rağmen birçok İK fonksiyonuna büyük etkisi bulunmaktadır. Bu fonksiyonlardan bir tanesi de kariyer planlamadır. Örgütler ve çalışanlar kariyer planlamalarını blok zincir teknolojisinin getirdiği yenilikler ışığında revize etmektedirler. Blok zincir teknolojisi kariyer planlamasını daha basit ve daha etkin bir hâle getirmekle birlikte farklı kariyer imkânları da sağlamaktadır. Bu çalışmada blok zincir teknolojisinin kariyer planlamaya olan etkileri araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *İnsan Kaynakları Yönetimi, Kariyer Planlama, Blok zincir*

1. Giriş

Günümüzde özellikle teknoloji ve bilişim alanında birçok önemli gelişme meydana gelmektedir. Bu gelişmelerin başında ise Amerika'da meydana gelen mortgage krizi sonrası daha da önemli hâle gelen ve lojistikten devlet kayıtlarının tutulmasına kadar birçok alanda silinmezlik, şeffaflık gibi önemli özellikleri sebebi ile aktif bir şekilde kullanılan blok zincir teknolojisi gelmektedir[1]. Blok zincir teknolojisi henüz tam olarak tüm alanlarda tamamen kullanılama-

[1] Binance, 2022, Erişim tarihi: 20.07.2022

yüklemektedir. Performans değerlendirme ile ilgili kıstaslar her ne kadar otomatik olarak takip edilse de konuya yönelik performans esasları yine insan tarafından girilmektedir. Bu sebeple İK bölümünün performans hedefleri belirlerken çok dikkatli olması, oluşturulan yanlış hedeflerin hatalı sonuçlar ortaya çıkarabileceği ve işletmeyi zarara uğratabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı şekilde maaş, vergi, sigorta gibi konuları her ne kadar otomatikleştirilse de insanlar tarafından veri girişi yapıldığından sistemin şirkete entegrasyonu esnasında bu verilerin doğru girilmesine yönelik kontrollerin yapılmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Gelişen teknolojilere yapılan yatırımların risk içermesi nedeni ile işletmelerin blok zincir konusunda yatırım yaparken dikkatli olmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca her firmanın kendine uygun bir sistemi olacağından uygulanması düşünülen blok zincir sisteminin firmaya uygun tasarlanmasının ve daha önceden kullanılan ve başarılı olan bir sistem ile blok zincir geçişi yapılmasının daha uygun olacağı düşünülmektedir. Çalışanlar ve işletmelerin kişisel veriler konusunda çok dikkatli olması yapılabilecek herhangi bir hatanın verilerin ifşası ile sonuçlanabileceği unutulmamalıdır. Ayrıca hem işletmeler hem de çalışanlar blok zincir konusunda ülkelerindeki yasal mevzuata da uymaları önem arz eden bir diğer konudur. İKY alanı dışında da blok zincir alanında meydana gelen gelişmelerin takip edilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Çünkü diğer alanlardaki yenilikler İKY alanında da etkili olabilmektedir. blok zincir teknolojisi avantajları olduğu kadar dezavantajları olan bir konudur. Özellikle fazla enerji tüketimi ve depolama alanına ihtiyaç duyması hususlarına dikkat edilmelidir. İşletmeler blok zincir teknolojisi konusunda sürekli araştırma yapılmalı ve bilgi sahibi olmalıdırlar. Ancak her ne kadar dezavantajları da olsa kariyer planlama konusunda sağlayacağı avantajlar sebebi ile işletmelerin blok zincir teknolojisine gereken önemi göstermelerinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

Ahmed, A., (2018), *How Blockchain Will Change HR Forever*, Retrieved from https://www.forbes.com/sites/ashikahmed/2018/03/14/how-blockchain-will-change-hrforever/#41e5baed727c, Erişim tarihi: 21.06.2022.

Aishwarya N., (2018), *Potential Impact Of Blockchain on HR and People Management*, 2018 JETIR September 2018, Volume 5, Issue 9 www.jetir.org (ISSN-2349-5162).

Albalushi, A., (2018), *HR in the Era of Blockchain,* https://www.rbl.net/insights/articles/hr-in-the-era-of-blockchain, Erişim tarihi: 16.07.2022.

Allthings Talent Team, (2021), *How Blockchain in Human Resources is a Game Changer in Early Startups,* https://allthingstalent.org/2021/10/21/how-blockchain-in-human-resources-is-a-game-changer-in-early-startups/, Erişim tarihi: 21.07.2022.

Arran, S., (2018), *Blockchain Bridges The Trust Gap In Recruitment – Opinion*, http://blocktribune.com/blockchain-bridges-the-trust-gap-in-recruitment-opinion/, Erişim tarihi: 18.07.2022.

Aytaç, S., (2005), *Çalışma Yaşamında Kariyer Yönetimi, Planlaması, Gelişim ve Sorunları,* (2. Baskı), Bursa: Ezgi Kitabevi.

Bahga A., V. Madisetti, (2016), *"Blockchain Platform for Industrial Internet of Things",* Journal of Software Engineering and Applications, No. 9, s. [36]]533-546, 2016.

Balon, B., Kalinowski, K., Paprocka, I. (2022), *Application of Blockchain Technology in Production Scheduling and Management of Human Resources Competencies,* Sensors 2022, 22, 2844. https://doi.org/10.3390/s22082844.

Barimeks, *Blockzincirde Düğüm (Node) Nedir?* https://www.barimeks.com/sss/blockzincirde-dugum-node-nedir#:~:text=Node%20(d%C3%BC%C4%9F%C3%BCm)%2C%20bir%20blockchain,i%C5%9Flevselli%C4%9Fi%20a%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan%20olduk%C3%A7a%20%C3%B6nemli%20unsurlard%C4%B1r., Erişim tarihi: 23.07.2022.

Bates, S., (2018), Know *Blockchain? You are Hired,* Retrieved from https://www.shrm .org/resourcesandtools/hr-topics/talent acquisition/pages/blockchainjobs- hired.aspx, Erişim tarihi: 15.07.2022.

Blockverify, "*Blockchain Based Anti-Counterfeit Solution"* [online]. Available from: http://www. blockverify.io/, Erişim tarihi: 03.06.2022.

Balu. L., (2022). *Blockchain in HR management..*

Binance, (2022), *Blockchain Advantages and Disadvantages* https://academy.binance.com /en/articles/positives-and-negatives-of-blockchain, Erişim tarihi: 20.07.2022.

Bingöl D., (2019), *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Beta Basım Yayım.

Blockgeeks, (2018), *Blockchain Jobs: Is One Right for You*, Retrieved from: https://bl ockgeeks.com/guides/blockchain-jobs/, Erişim tarihi: 18.06.2022.

Business Matters, (2018), *5 powerful ways blockchain technology will impact HR in 2018*, https://bmmagazine.co.uk/in-business/powerful-ways-blockchain-technology-impact-hr/ , Erişim Tarihi :22.07.2022.

Carter, G., (2018), *The Top Seven Blockchain Careers you Should Know About*, Retrieved from https://dataconomy.com/2018/07/the-top-seven-blockchain-careers-you-should-knowabout/, Erişim tarihi: 24.06.2022.

Cascio, W., (2006), *The Economic Impact of Employee Behaviors on Organizational Performance*. 10.1057/9781403983596_14.

Chakladar, P., Roopesh Kannepalli, R., (2018), *Here's How Blockchain İs Going To İmpact Human Resources*, Retrieved from https://www.peoplematters.in/article/hr-industry/heres-howFourth International Scientific Business Conference .

Chamberlain, A., (2015),*Why Is Hiring Taking Longer? New Insights from Glassdoor-data*,https://www.glassdoor.com/research/app/uploads/sites/2/2015/06/GD_Report_3.pdf, Erişim tarihi: 30.06.2022.

Chand S. (2022) 4 Major Steps Involved in Career Planning Process, http://www.yourarticlelibrary.com/career/4-major-steps-involved-in-career-planning-process/35295/ Erişim tarihi: 29.06.2022

Coita, D., Abrudan, M., Matei, M., (2019), *Effects of the Blockchain Technology on Human Resources and Marketing: An Exploratory Study*, 10.1007/978-3-030-12453-3_79.

Colino, J., (2017), *Blockchain for HR and Recruitment Is More Than Just Hype*, Retrieved from http://www.cielotalent.com/blog/cielos-hr-leader-blog/blockchain-for-hr-andrecruitment-is-more-than-just-hype/, Erişim tarihi: 12.07.2022.

DeNisco R., A., (2018), *The 6 best blockchain jobs of the future*, Retrieved from https://www.techrepublic.com/article/the-6-best-blockchain-jobs-of-the-future/, Erişim tarihi: 17.07.2022.

Dorney, G., (2018), *10 reasons why blockchain can revolutionize your HR in Africa 10 reasons why blockchain can revolutionize your HR in Africa – Talent2Africa,* https://talent2africa .com/blockchain-recruitment-africa/, Erişim tarihi: 14.07.2022.

DHL Trend Research, (2018), *Blockchain in Logistics,* https://www.dhl. com/content/dam/dhl/global/core/documents/pdf/glo-core-blockchain-trend-report.pdf., Erişim tarihi: 19.07.2022.

Erdoğmuş, N., (2003), *Kariyer Geliştirme Kuram ve Uygulama*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Everledger, "*Pioneers of digital provenance"* [online]. Available from:https://www.ever ledger.io/about-us/about), Erişim tarihi: 03.06.2022.

Fachrunnisa, O., Hussain, F., (2020), *Blockchain-based human resource management practices for mitigating skills and competencies gap in workforce*, International Journal of Engineering Business Management. 12. 184797902096640. 10.1177/1847979020966400.

Fernández-Caramés T. M., P. Fraga-Lamas, (2018), *A Review on the Use of Blockchain for the Internet of Things*, Makale, Mayıs.

Fındıkçı İ., (1999), *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Alfa Yayınları, İstanbul,1999, s.345.

Fincher M., (2021), *5 Ways Blockchain Technology Can Revolutionize Human Resource Management Digital Content Director, Trust My Paper 5 Ways Blockchain Technology Can Revolutionize HR Management | Spiceworks Hr,* https://www.spiceworks.com/hr/hr-compliance/articles/5-ways-blockchain-technology-can-revolutionize-human-resource-management/, Erişim tarihi: 19.07.2022.

Followmyvote.com, *Why Online Voting*, [online] Available from: https://followmyvote.com, Erişim tarihi: 07.07.2022.

Frizzo-Barker J., Peter A. Chow-White, P. R. Adams, J. Mentanko, D. Ha, S. Green, (2020) *Blockchain as a disruptive technology for business: A systematic review*, International Journal of Information Management, Volume 51, 2020, 102029, ISSN 0268-4012.

Girdler, S., (2018), *The Real Impact Of A Bad Hire For Your Business*, https://www.entrepreneur .com/article/313729.

Gürüz, D., Yaylacı, G,Ö., (2009), *İletişimci Gözüyle İnsan Kaynakları Yönetimi*, Yaylacılık Matbaa, 4. Basım, İstanbul, 32.

Hackius N., Petersen M., (2017), *Blockchain in logistics and supply chain: Trick or treat? Published in: "Digitalization in supply chain management and logistics,* In: Proceeding of the 23rd Hamburg International Conference of Logistics (HICL) (eds W Kersten, T Blecker and CM Ringle), Hamburg, Germany, 12–14 October 2017, pp. 3–18. Epubli.

Hayes A., (2022), *What Is a Blockchain?* https://www.investopedia.com/terms/ b/blockchain.asp, Erişim tarihi: 16.06.2022.

Hegadekatti, K., (2018), *Blockchain and Human Resources Management.* SSRN Electronic Journal. 10.2139/ssrn.3232203.

Hileman, G., Rauchs, M., (2017), *Global Cryptocurrency Benchmarking Study,* Retrieved from https://www.jbs.cam.ac.uk/faculty-research/centres/alternative-finance/publications/global-cryptocurrency, Erişim tarihi: 25.07.2022.

Iansiti, M., Lakhani, K.A., (2017), *The Truth About Blockchain. Harvard Business Review*, https://hbr.org/2017/01/the-truth-about-blockchain, Erişim tarihi: 18.06.2022.

Juneja P., (2015), *How Blockchain can Help Human Resource Managers in Efficient Management*, https://www.managementstudyguide.com/how-blockchain-can-help-hr-managers-in-efficient-management.htm, Erişim tarihi: 21.07.2022.

Kocabey, U., (2010), *İşletmelerde Performans Değerlendirme, Geri Bildirim, Kariyer Planlama Ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkilere Yönelik Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.

Lai, J., (2020), *The Application Prospects of Blockchain Technology in Human Resource Management*, Modern Management Forum. 4. 167. 10.18686/mmf.v4i4.2782.

Lettink, A., (2018), *How can Blockchain Improve your Hiring Processes?*, Retrieved from https://www.ngahr.com/blog/how-can-blockchain-improve-your-hiring-processes, Erişim tarihi: 17.07.2022.

Lukić, J., (2016), *The New Job Positions for Working with Big Data Technologies and Their Placement in Companies Worldwide: Evidence From Empirical Research,* Facta Universitatis, Series: Economics and Organization, 13(3): 301-312.

Marr, B., (2018), *The Best Blockchain Jobs and Careers Available Today*, Retrieved from https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2018/06/18/the-best-blockchain-jobs-andcareers available-today/#43efef5d7ca0, Erişim tarihi: 17.07.2022.

MedRec, *What is Medrec?,* [online]. Available from: https://medrec.media.mit.edu/ Erişim tarihi: 03.06.2022.

Nakamoto, S., (2008), *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System*, https://bitcoin.org/bitcoin.pdf, Erişim tarihi: 01.07.2022.

NASDAQ, (2018), *Nasdaq blockchain strategy: Moving beyond the POC*, Retrieved from https://business.nasdaq.com/media/Blockchain%20Mutual%20Fund%20Strategy%20SEB%20and%20Nasdaq%202018_tcm5044-61791.pdf, Erişim tarihi: 14.07.2022.

Nauikri Hiring Suite, (2022), https://www.naukri.com/naukrihiringsuite/, Erişim tarihi: 21.07.2022.

Odintsov, S., Leonid, K., (2019), *Blockchain in HR,* Advances in Economics, Business and Management Research.

Olivas-Lujan, M.R., (2019), *Blockchains 2019 in e-HRM: Hit or Hype?,* HRM 4.0 For Human-Centered Organizations (Advanced Series in Management, Vol. 23), Emerald Publishing Limited, Bingley, pp. 117-139. https://doi.org/10.1108/S1877-636120190000023010.

Özalp, A., (2018), *Uluslararası Ticaretin Finansmanı, Prensipleri ve Blockchain*, Türkmen Kitabevi, İstanbul., 293.

Popescu N., A. (2003), *Planning And Career Management İn Organizations*, Journal of Organizational Psychology, Vol. 3 No. 4, pp. 216-225.

Risius M., Kai S., (2017), *A Blockchain Research Framework,* Business and Information Systems Engineering. vol. 59, issue 6, 385-409.

Sakovich J., (2022), *How HR Departments Can Leverage Blockchain to Streamline Processes, Trends to Look Out For in 2022*, https://www.coinspeaker.com/hr-blockchain-trends-2022/.

Salah, D., Ahmed, M., Eldahshan, K., (2020), *Blockchain Applications in Human Resources Management: Opportunities and Challenges*, 383-389. 10.1145/3383219.3383274.

Scherry K., (2022), *Cxcglobal Blockchain In Human Resources: A Deeper Look On Its Impact*, https://www.cxcglobal.com/en-us/blockchain-in-human-resources-a-deeper-look-on-its-impact, Erişim tarihi: 25.07.2022.

Shao Q, Jin C, Zhang Z , vd. (2018), *Blockchain: Architecture and research progress*, Chinese Journal of Computers 2018 41 (5): 969 988

Shin, L., (2017), *The First Government To Secure Land Titles On The Bitcoin Blockchain Expands Project,* Forbes. Retrieved from https://www.forbes.com/sites/laurashin/2017/02/07/thefirst- government-to-secure-land-titles-on-the-bitcoin-blockchain-expands-project/#365d2bc34dcd. Accessed on May 9, 2018.

Smit, N., (2017), *Will Blockchain Disrupt The Hr Technology Landscape?*, https://www.linkedin.com/pulse/blockchain-disrupt-hr-technology-landscape-norman-smit/ Erişim tarihi: 14.07.2022.

Soules, C. T., (2020), *Blockchain Technology as a Disruptive Innovator in Human Resource Management Finance and Business Management*, Human Resource Management Minor Honors Student, Class of 2020 https://digitalcommons.sacredheart.edu/acadfest/2020/all/22/, Erişim tarihi: 25.07.2022.

Sun, C., (2018), *10 Smart Ways for STEM Majors to Make Money on the Side*, https://www.entrepreneur.com/slideshow/311925#:~:text=You%20can%20make%20money%20selling,through%20an%20online%20learning%20portal, Erişim tarihi: 07.07.2022.

Şimşek, M. Ş., Akgemci, T., Çelik, A. ve Soysal, A., (2004), *Kariyer Yönetimi ve İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları,* Ankara : Gazi Kitabevi, 2004.

Taş, O., Kiani, F., (2018), *Blok Zinciri Teknolojisine Yapılan Saldırılar Üzerine bir İnceleme*, Bilişim Teknolojileri Dergisi, 11 (4) , 369-382., 372.

Tunçer, P., (2012), *Değişen İnsan Kaynakları Yönetimi Anlayışında Kariyer Yönetimi*, Ondokuz Mayis University Journal of Education Faculty , 31 (1) , . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/omuefd/issue/20248/214834.

Turkanović M. vd., (2018), *EduCTX: A Blockchain-based Higher Education Credit Platform,* IEEE Access. IEEE. Erişim tarihi: 03.06.2022.

Usta, A., Doğantekin, S., (2017), *Blockchain 101,* Bankalararası Kart Merkezi Yayınları, Güncellenmiş İkinci Versiyon. 118-119.

Van R, M., (2018), *How to Develop a Blockchain Strategy: A Blockchain Roadmap for Your Business,* Retrieved from https://datafloq.com/read/develop-blockchain strategyblockchainroadmap/ 4769?utm_source=Datafloq%20newsletter&utm_campaign=923637a8dd, Erişim tarihi: 11.06.2022.

Very, *Top Blockchain Use Cases for Supply Chain Management*, [online]. Available from: https://www.verypossible.com/blog/topblockchain-use-cases-for-supply-chain-management, Erişim tarihi: 03.06.2022

Vikipedia, *İnsan Kaynakları Yönetimi* [online] https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0nsan_kaynaklar%C4%B1_y%C3%B6netimi, Erişim tarihi: 25.07.2022.

Wang, X., Feng, L., Zhang, H., Lyu, C., Wang, L., You, Y., (2017), *Human Resource Information Management Model based on Blockchain Technology, 2017 IEEE Symposium on Service-Oriented System Engineering (SOSE)*, 168-173.

Wifiattendance, (2019), *9 Ways Blockchain Can Impact Human Resource Management,* (wifiattendance.com), Erişim tarihi: 03.07.2022.

Wright A. D., (2018), *6 HR tech trends for 2018, HR technology*, HR magazine, February 2018 https://www.indeed.com/q-Blockchain-Technologies-jobs.html, Erişim tarihi: 11.07.2022.

Yi, C., Yung, E., Fong, C., Tripathi, S., (2020), *Benefits and Use of Blockchain Technology to Human Resources Management: A Critical Review*, International Journal of Human Resource Studies. 10. 131. 10.5296/ijhrs.v10i2.16932.

Zamagna R. , (2021), *The Future of HR Belongs to Blockchain Technology. Part 1*, Thedisintermediationhttps://medium.datadriveninvestor.com/the-future-of-hr-belongs-to-blockchain-technology-part-1-the-disintermediation-6ec2a5d8046d, Erişim tarihi: 28.07.2022.

Zambrano R., Ruhiya K. S., Phet S., (2017), *Unpacking the Disruptive Potential of Blockchain Technology for Human Development*, URI: http://hdl.handle.net/10625/56662

BLOK ZİNCİR, AKILLI SÖZLEŞMELER VE MİLLETLERARASI ÖZEL HUKUK İLİŞKİSİ

Büşra Dündar

Öz

Gelişen teknoloji ile beraber yapılan uluslararası ticaret ve yatırım biçimleri de değişiklik göstermektedir. İnsanlar daha küresel değişimlere ve fırsatlara açık bir şekilde hareket etmektedirler. Bu teknolojik gelişimlerin son dönemde en çok ortaya çıkarak ekonomiye de doğrudan etki eden bir tarafı kripto paralardır. Kripto paraların işlem gördüğü sistem blok zincir ve bu sistemin doğuracağı her türlü sonucu direkt yönetecek olan sözleşmeler ise akıllı sözleşmeler olarak adlandırılmaktadır. Blok zincir teknolojisinin global ekonomiye olan etkileri göz önüne alındığında son dönem yatırımcılar tarafından artan ilgi göz ardı edilemeyecek durumdadır. Hazırlanan bölümde, ülkeler arasında hızla yayılan blok zincir sistemi ele alınarak Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ayrıca yapılan çalışmada, blok zincir teknolojisinin temeli olan akıllı sözleşmeler ve karşılaşabilecekleri hukuki engellerde de incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Blok zincir Teknolojisi, Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku, Akıllı Sözleşmeler, Kripto Para.*

1. Giriş

Günümüz şartlarıyla beraber sürekli değişim gösteren ticaret arenasına, blok zincir sistemi yeni bir soluk aldırmıştır. Sistem var olan akış üzerinde yepyeni bir inovasyon olarak görülmektedir. Öyle ki, blok zincir teknolojisi veri tabanı ile yapılan ticaretler etrafında çok yönlü anlaşmaları da beraberinde getirmiştir. Blok zincir veri tabanıyla beraber oluşum gösteren akıllı sözleşmeler işlevselliği ve doğurdukları sonuç açısından sistemde temel öneme sahiptirler. Akıllı sözleşmeler, yapılacak olan her türlü hareketin sınırını ve sonucunu belirlemektedir. Akıllı sözleşmeler veri tabanı aracılığı ile oluşturuldukları için üçüncü kişileri aradan çıkarmaktadırlar. Ayrıca kod girişi şeklinde

Kaynakça

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu. (2011). https://www.resmigazete.gov.tr/ eskiler/2011/02/20110204-1.htm

Araalan, C. (2020), Akıllı Sözleşmeler, *Terazi Hukuk Dergisi*, 15 (163), s. 502-515.

Bayata-Canyaş, A. (2011). Roma I Tüzüğü ile Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun Uyarınca Sözleşmeden Doğan Borç İlişkilerinde Örtülü Hukuk Seçimi, *Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(1).

Bilgili, F. & Cengil, M. F. (2019), "Medeni Usul Hukukunda İspat Aracı Olarak Blockchain Teknolojisi", *TicaretKanunu.net*, http://www.ticaretkanunu.net/medeni-usul-hukukundaispat-araci-olarak-blokchain-teknolojisi-fatih-bilgili-fatih-cengil

Çağlayan-Aksoy, P. (2021), *Akıllı Sözleşmelerin Kuruluşu ve Geçerlilik Şartları,* XII*,* İstanbul: Levha Yayıncılık.

Chohan, U. W. (2017). A History of Bitcoin. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3047875

Christidis, K. & Devetsikiotis, M. (2016). Blockchains and Smart Contracts for the Internet of Things. *IEEE Access*, 4, s. 2292-2303.

Cong, L. W. & He, Z. (2018). "Blockchain Disruption and Smart Contracts", http://www .zhiguohe.com/uploads/1/0/6/9/106923057/bdsc.pdf.

Doğan, V. (2016). *Milletlerarası Özel Hukuk.* 4. Basım. Savaş Yayınları.

Erdem, B. B. (1990). INCOTERMS'in Uluslararası Satımlarda Uygulanacak Hukuka Etkisi ve Hukuki Niteliği, *Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni (MHB)*. 10 (1-2), s. 66

Fawcett, J. & Carruthers J. M. (2008). *Cheshire, North & Fawcett: Private International Law*, 14. Basım, Oxford University Press, s. 700-701.

Härdle, W. K., Harvey, C. R. & Reule R. C. G. Understanding Cryptocurrencies. s.3-5, http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3360304

Iansiti, M. & Lakhani, K. R. (2017). The Truth About Blockchain, *Harvard Business Review*, https://hbr.org/2017/01/the-truth-about-blockchain

Kapancı, K. B. (2020). "Özel Hukuk Penceresinden Blok zincir: Sanal Para Değerleri ve Akıllı Sözleşmeler Üzerinde Değerlendirmeler", Emine Eylem Aksoy Retornaz ve Osman Gazi Güçlütürk (ed.), *Gelişen Teknolojiler ve Hukuk I: Blok zincir*, XII İstanbul: Levha Yayıncılık, s. 113-154.

Karamanlıoğlu, A. (2018). Concept of Smart Contracts - A Legal Perspective, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, s. 29-42.

Levi, S. D. & Lipton, A. B. (2018). "An Introduction to Smart Contracts and Their Potential and Inherent Limitations", s.2. https://corpgov.law.harvard.edu/2018/05/26/an-introduction-to-smart-contracts-and-their-potential-and-inherent-limitations/

Luo, Das, Wang & Cheng. (2019). Construction Payment Automation Through Smart Contract-Based Blockchain Framework, *36th International Symposium on Automation and Robotics in Construction*, Banff Alberta, s. 2.

Milletlerarası Özel Hukuk ve Milletlerarası Usul Hukuku Kanunu Öntasarısı Sempozyumu (1978), *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Enstitüsü*, İstanbul.

Nakamoto, S. (2018). "Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System", s. 1, https://bitcoin.org/ bitcoin.pdf

Nomer, E. (2017). Devletler Hususi Hukuku, 22. Baskı, İstanbul: Beta, s. 317.

Önder-Balaman, S. (2016), *Milletlerarası Özel Hukukta Elektronik Sözleşmeler*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, s. 31.

Öztekin-Gelgel, G. (2000). *Türk Devletler Özel Hukukunda Tüketici Akitlerine İlişkin Sorunlar*, İstanbul: Filiz, s. 93.

Özyüksel, S. & Ekinci, M. (2020). Blok Zinciri Teknolojisinin Dış Ticarete Etkisinin Örnek Projeler Çerçevesinde İncelenmesi, *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), s. 84;.

RG: 04.12.2007 – 26728.

Şahin, T. (2015). Elektronik Sözleşmelerin Kuruluşuna İlişkin İrade Beyanları ve Bu Beyanların Geri Alınması, *TBB Dergisi*, 95, s. 344.

Şanlı, C., Esen, E. & Ataman-Figenmeşe, İ. (2015), *Milletlerarası Özel Hukuk*, 3. Baskı, İstanbul: Vedat, s. 251.

Sargın, F. (2002), Milletlerarası Unsurlu Patent ve Ticari Marka Lisansı Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk, s. 39.

Tarman Z.D. (2010), 5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK) Uyarınca Yabancılık Unsuru Taşıyan Akdi Borç İlişkilerinde Hukuk Seçimi, s.148.

Tekinalp, G. (1985), Akdi İlişkide Uygulanacak Hukuk, MÖHUK m. 24 ve Zımnî Hukuk Seçimi. *Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni (MHB)*. 5(1), s. 28.

Tevetoğlu, M. (2021). Ethereum ve Akıllı Sözleşmeler. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1), s. 193-208.

Tulsidas, T. U. (2018), *Smart Contracts from a Legal Perspective*, Universitat d'Alacant, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Alicante.

Turan, G. (2008), Elektronik Sözleşmeler ve Elektronik Sözleşmelere Uygulanacak Hukukun Tespiti, *TBB Dergisi,* 77.

Turanboy, A. (2019). Kripto Paraların Ortaya Çıkmaları ve Hukukî Nitelikleri, *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 35(3), s. 48 - 61.

Üstün, E. S. (2021). *TBK Kapsamında Geleneksel Sözleşmeler ile Mukayeseli Olarak Akıllı Sözleşmeler: Blok zincir Teknolojisi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yavuz, M. S. (2019). Ekonomide Dijital Dönüşüm: Blockchain Teknolojisi ve Uygulama Alanları Üzerine Bir İnceleme, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), s. 15-29.

Yıldız, B. (2019), "Dijital Dönüşüm Sürecinde Blok Zincir Teknolojisi ve Akıllı Sözleşmeler", (ed.) Ela Sibel Bayrak Meydanoğlu, Müge Klein & Dilek Kurt, *Dijital Dönüşüm Trendleri,* s. 3.

Yurtçiçek M. S. (2015). Hukuki Açıdan Elektronik Para. Seçkin Yayıncılık.

https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5718&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/04/20100407-1.htm

www.guzeloglu.legal/tr/haber-makale/1958-tarihli-new-york-sozlesmesi-kapsaminda-yabanci-hakem-kararlarinin-taninmasi-ve-tenfizi-sartlari-428.html

TÜRK HUKUK SİSTEMİNDE TAŞINIR VE TAŞINMAZ MAL MÜLKİYETİNİN BLOK ZİNCİRİ ÜZERİNDEN DEVRİ VE VERGİSEL SONUÇLARI

Memduh Aslan - Serkan Ağar

Öz

Blok zinciri teknolojisinin kripto para ile birlikte hayatımıza girmesinin ardından akıllı sözleşmelerle hâli hazırda aracı kullanılarak yapılan birçok işlemin aracısız yapılabilme olanağı gündeme gelmektedir. Blok zinciri üzerinde yapılacak işlemlerin hukuk düzeninde bir tanınabilmesi için hukuk düzeninin buna elverişli olması gerekmektedir. Bu çalışmada, Türk hukuk sistemindeki sözleşme tipleri de dikkate alınarak, blok zinciri üzerinde akıllı sözleşmelerin hukuki olarak nasıl çalışabileceği ve sözleşmelerin akıllı sözleşmeye elverişli hâle getirilerek taşınır veya taşınmaz malların devrinde akıllı sözleşmelerin nasıl kullanılabileceği ve vergisel sonuçları değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler*: Blok Zinciri, Akıllı Sözleşmeler, Vergilendirme, Ürün Senedi, Lisanslı Depo.*

1. Giriş

Blok zinciri, kaydedilen verinin güvenliğini ve değiştirilemezliğini garanti etmekle birlikte bu kayıtlar üzerinde yapılacak değişikliklere esas alınacak işlem güvenliğini sağlayacak bir mekanizmaya henüz sahip değildir. Bu nedenle, işlem talimatını verecek mekanizmanın cüzdan sahibinin iradesine uygun hareket ettiğinden emin olmak, bu iradeye aykırı bir işlem gerçekleştirilmesi hâlinde ise işlem sonucunun eski hâline getirilebilmesi gerekir.

kayıt dışı işlemlerin gerçekleşmesinin önüne geçecektir. Blok zinciri teknolojisinin gelişmesi ve yaygınlaşması ile kamu idaresinin ekonomik aktiviteler üzerindeki kontrolü de artacaktır.

Kaynakça

Adıgüzel, B., (2010). Türk Sermaye Piyasasında Yeni Bir Sermaye Piyasası Aracı Olarak Varant, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XIV (3-4), 227-267.

Akgün, M. A. (2020). *Umumî Mağaza*, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Özkul Ulucan, F., Baş, E. (2020). Dijital Çağın Teknolojisi Blok zincir ve Kripto Paralar: Ulusal Mevzuat ve Uluslararası Standartlar Çerçevesinde Mali Yönden Değerlendirme, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, (60), 57-74.

Cengiz, Ö., Cengiz, C. (2022). Sanatın Yeni Teknolojisi: NFT Özgün ve Özgür mü?, *Moment / Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2022, 9 (1): 52-72.

Dağlı, M. K. (2021). "Akıllı Sözleşmeler ve Sermaye Piyasalarına Etkisi", (ed.) Serhat Eskiyörük, Ömer Tuğsal Doruk, *Blok zinciri, Kripto Paralar ve Akıllı Sözleşmelerde Güncel Gelişmeler*, 51-80.

Gazioğlu, A., Özen, A. (2022). NFT'nin Gelişimi ve Vergilendirilmesi Üzerine Genel Değerlendirme, *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1), 23-33.

ISSA Raporu, (2019). Crypto Assets: Moving from Theory to Practise, https://issanet.org/content/uploads/2016/02/2019_11_ISSA_Report_Crypto_Assets_Moving_from_Theory_to_Practice.pdf, Erişim Tarihi: 31/08/2022.

Kaya, Ö. F., Benli, V. F., Yetgin, F. (2020). Varlığa Dayalı Finansman İşlemlerinde Blok zincir Etkisi'nin Analizi: Gayrimenkul Sertifikaları ve Blok zincir Entegrasyonu, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 19 (37), 57-63.

Mendi, A. F. (2021a). Blok zincir Mimarisi ve Getirdiği Fırsatlar, *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (29), 181-186.

Mendi, A. F. (2021b). Blok zincir Uygulamaları ve Gelecek Öngörüleri, *GSI Journals Serie C: Advancements in Information Sciences and Technologies (AIST)*, 4 (1), 76-88.

Özaltın, O., Ersoy, M. (2020). Kamu Yönetiminde Blok zincir Kullanımı: D5 Örneği, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (2), 746-763.

Raskin, M. (2017). The Law and Legality of Smart Contracts, *Georgetown Law Technology Law Review*, (305), 305-341.

Turanboy, A., (2019). Kripto Paraların Ortaya Çıkmaları ve Hukuki Nitelikleri, *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 35 (3), 47-62.

Ünal, G., Çelebi, U., Blok Zinciri Teknolojisi, *Bilim Teknolojileri Dergisi*, 13 (2), 167-175.

Ünsal, E., Kocaoğlu, Ö. (2018). Blok Zinciri Teknolojisi: Kullanım Alanları, Açık Noktaları ve Gelecek Beklentileri, *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (13), 54-64.

Varlı, A. (2016), Cumhuriyet Dönemi Lojistik: Umumi Mağazacılık, *Marmara Üniversitesi VIII. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu, Montrö Antlaşması'nın 80. Yılında Türk Boğazları, Marmara Denizi ve İstanbul*, 27-28 Mayıs 2016, Tebliğler Kitabı, 273-281.

Yaşar, Y. (2022). Blok zincir Teknolojisi ve Kripto Paraların Finansal Piyasalar Üzerine Muhtemel Etkileri, *Turkish Business Journal*, 2 (4), 1-26.

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN FİNANS SİSTEMİNİ DEĞİŞTİRMESİ VE MALİYETLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Levent Özdemir

Öz

Finansal aracılar, tasarruf sahipleri ve girişimciler arasında güven tesis ederek veya ihtiyaç duyulan güvene ilişkin sorumluluğu üstlenerek taraflar arasında bilgi asimetrisinin azalmasını sağlamakta, ayrıca sahip oldukları uzmanlık sayesinde ölçek ekonomisinden istifade ederek finansal ürün ve hizmetleri düşük maliyetlerle sunabilmektedirler. Ancak son yıllarda finansal işlemler için hızla kullanılmaya başlanmış olan blok zincir teknolojisinin finans sektörüne önemli oranda etki etmeye başladığı ve bu etkinin giderek arttığı görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada blok zincir teknolojisinin finans alanına etkileri, finans alanına getirdiği yenilikler, riskleri ve sınırlamaları, finansal ürün ve hizmetlere etkileri ve işlem maliyetlerine etkileri incelenmiştir. Blok zincir teknolojisi, merkeziyetsiz yapısı ile finansal işlemlerin vazgeçilmezi olan "güvenilir" merkezî otorite veya yönetime olan ihtiyacı ortadan kaldırırken, güvenilir ve değişmez veri tabanı yapısıyla finansal işlemlerin rahatlıkla yapılmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca akıllı sözleşmelerle, sözleşmede tanımlı bazı işlemlerin otomatik olarak yapılmasına imkân sağlanmakta ve böylece zaman ve emekten tasarruf edilmektedir. Blok zincir teknolojisi sayesinde finansal işlemlerin geleneksel finansal aracılara oranla daha kısa sürede ve daha düşük maliyetlerle yapılması mümkün hâle gelmektedir. Ödeme işlemleri, fon toplama, para transferi, borç alma ve borç verme, akreditif işlemleri gibi birçok finansal işlemin blok zincir teknolojisi aracılığı ile yapılmasına yönelik adımlar atılmıştır ve bu yöndeki gelişmeler devam etmektedir. Ancak blok zincir teknolojisi hızla finans sektörüne dâhil olurken, blok zincir teknolojisinin finansal ürün ve hizmetlerde kullanılmasına ilişkin kapsayıcı yasal düzenlemeler ülkemizde ve dünya genelinde henüz hazırlanamamıştır. Diğer yandan, blok zincir teknolojisine olan ilgi artarken, blok zincir teknolojisinin artan talebi karşılayabilecek büyüme becerisi sınırlı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Blok Zincir, Kripto Varlıklar, Finans Sistemi, Maliyet, Finansal Ürün ve Hizmetler.*

Kaynakça

Allen, F., Santomero, A.M. (1998). The Theory of Financial Intermediation, *The Journal of Banking and Finance,21(11-12)*, 1461-1485.

Avusturya Finansal Piyasalar Kurumu. (2022). ICOs. https://www.fma.gv.at/en/fintech-point-of-contact-sandbox/fintech-navigator/initial-coin-offerings/. Erişim Tarihi: 10.10.2022.

Bech, M.L., Garratt, R. (2017). Central Bank Cryptocurrencies. *BIS Quarterly Review*. https://ssrn.com/abstract=3041906, Erişim Tarihi: 02.10.2022.

Benston, G.J., Smith, C.W. (1976). Papers and Proceedings of the Thirty-Fourth Annual Meeting of the American Finance Association Dallas, *Journal of Finance, 31(2),* 215-231.

Bhattacharya, S., Thakor, A.V. (1993). Contemporary Banking Theory, *Journal of Financial Intermediation, 3(1),* 2-50.

Bhatnagar, U. (2020, 19 Ağustos). Letter of Credit Issuance-Powered Through Blockchain. Oracle Financial Services Blog. https://blogs.oracle.com/financialservices/post/letter-of-credit-issuance---powered-through-blockchain, Erişim Tarihi: 22.07.2022.

Binance Academy. (2019). Akıllı Sözleşme Nedir? https://academy.binance.com/tr/articles/what-are-smart-contracts, Erişim Tarihi: 25.09.2022.

Binance Academy. (2020). Blockchain Ölçeklenebilirliği-Yan Zincirler ve Ödeme Kanalları. https://academy.binance.com/tr/articles/blockchain-scalability-sidechains-and-payment-channels, Erişim Tarihi: 06.10.2022.

Binance Academy. (2021). Blockchain İşlem Ücretleri. https://academy.binance.com/tr/articles/what-are-blockchain-transaction-fees, Erişim Tarihi: 01.09.2022.

Burkert, U. (t.y.) Bitcoin & Co.: Digitalwahrungen auf dem Prüfstand. https://www.spar kasse.de/themen/geldanlage/bitcoin.html, Erişim Tarihi: 22.08.2022.

Carson, B., Romanelli, G., Walsh, P., Zhumaev, A. (2018). *Blockchain beyond the hype: what is the strategic business value*, McKinsey&Company Digital, https://www.mckinsey.com/ capabilities/mckinsey-digital/our-insights/blockchain-beyond-the-hype-what-is-the-strategic-business-value.

Chang, V., Baudier, P., Zhang, H., Xu, Q., Zhang, J., Arami, M. (2020). How Blockchain can impact financial services – The overview, challenges and recommendations from expert interviewees, *Technological Forecasting and Social Change*. Vol.158. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120166.

Cognizant. (2017). How Blockchain Can Revitalize Trade Finance (Part 1). https://www.cognizant.com/fr/fr/dotcom/documents/how-blockchain-can-revitalize-trade-finance-part1-codex2766.pdf, Erişim Tarihi: 28.07.2022.

Cryptonews. (2022). Countries Where Bitcoin is Banned or Legal in 2022. https://cryptonews.com/guides/countries-in-which-bitcoin-is-banned-or-legal.htm, Erişim Tarihi: 08.10.2022.

Deloitte. (2017). A View on How Blockchain can Change Banking. Blockchain Institute. https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/de/Documents/Innovation/Blockchain-Banking-Whitepaper-Deloitte-2017.pdf, Erişim Tarihi: 25.07.2022.

Deloitte. (2022). Was sind die Chancen und Risiken der Blockchain? https://www2.deloitte.com/de/de/pages/innovation/contents/Blockchain-Game-Changer.html, Erişim Tarihi: 26.07.2022.

Diamond, D.W. (1984), Financial intermediation and delegated monitoring, *The Review of Economic Studies, 52(3),* 393-414.

Du, W., Pan, S. L., Dorothy, E., Leidner, D. E., Yinga, W. (2019). Affordances, experimentation and actualization of FinTech: A Blockchain Implementation Study, *The Journal of Strategic Information Systems, 28,* 50–65.

Duggan, W. (2022, 24 Ocak). Cryptocurrency Definition. https://money.usnews.com/investing/term/cryptocurrency, Erişim Tarihi: 27.07.2022.

Dünya Bankası. (2021). Recovery Covid-19 Crisis Through a Migration Lens, Migration and Development Brief 35. https://www.knomad.org/sites/default/files/2021-11/Migration_Brief%2035_1.pdf, Erişim Tarihi: 08.10.2022.

Dünya Ekonomik Formu. (2022). How Blockchain Accelerates Small Business Growth and Development. https://www.weforum.org/agenda/2022/01/how-blockchain-accelerates-small-business-growth-and-development/, Erişim Tarihi: 01.10.2022.

Europe Banking Authority. (2019). Report with Advice for the European Commission on Crypto-Assets. https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/ documents /10180/2545547/67493daa-85a8-4429-aa91-e9a5ed880684/EBA%20 Report%20 on%20 crypto%20assets.pdf?retry=1, Erişim Tarihi: 10.10.2022.

Gal, G., Sherwood, M. (2021). The External Financial Statement Audit Process and Blockchain Technology. *TİDE Academia Research,* 3, 103-140.

Gan, R., Tsoukalas, G., Netessine, S. (2022). Financing Platforms With Cryptocurrency: Token Retention, Sales Commission, and ICO Caps. SMU Cox School of Business Research Paper No. 21-03, http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3776411, Erişim Tarihi: 03.10.2022.

Hofmann, E., Strewe, U.M., Bosia, N. (2018). *Supply chain finance and blockchain technology, the case of reverse securitisation.* SpringerBriefs in Finance: Cham, İsviçre. https://link. springer.com/book/10.1007/978-3-319-62371-9

Kırbaş, İ. (2018). Blokzinciri Teknolojisi ve Yakın Gelecekteki Uygulama Alanları, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *9(1),* 75-82.

Külahlı, S., Çağlıyan, V. (2022). Tedarik Zincirinde Blok Zinciri Teknolojisi Uygulamaları: Sistematik Bir Literatür Taraması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 22 (1) , 57-75, doi:10.30976/susead.1100978.

Leland H.E., Pyle, D.H., (1977). Informational Asymmetries, Financial Structure, and Financial Intermediation, *The Journal of Finance, 32(2),* 371-387.

Niforos, M. (2019). Blockchain in Financial Services in emerging markets-current trends. In WorldBank (Ed.), *Blockchain Opportunities for private enterprises in emerging markets.* Worldbank Group.

Özyürek, H. (2021). Blockchain Teknolojisinin Mevcut Ve Muhtemel Kullanım Alanları. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (4), 31-50.

OECD. (2021). The Digital Transformation of SMEs. https://doi.org/10.1787/bdb9256a-en, Erişim Tarihi: 01.10.2022.

Patel, D., Ganne,E. (2020). *Blockchain & DLT In Trade: Where Do We Stand?,* World Trade Organization and Trade Finance Global Publication. https://www.wto.org/english/res_e /booksp_e/blockchainanddlt_e.pdf, Erişim Tarihi: 31.07.2022.

Portilla, D.L., Kappos, D.J., Ngo, M.V., Rosenthal-Larrea, S., Buretta, J.D. ve Fargo, C.K. (2022). Blockchain in the Banking Sector: A Review of the Landscape and Opportunites. https://corpgov.law.harvard.edu/2022/01/28/blockchain-in-the-banking-sector-a-review-of-the-landscape-and-opportunities/, Erişim Tarihi: 01.09.2022.

Scholtens, B., Wensveen, D. (2000). A Critique on the Theory of Financial Intermediation, *The Journal of Banking and Finance, 24(8),* 1243-1251.

Staples, M., Chen, S., Falamaki, S., Ponomarev, A., Rimba, P., Tran, A. B., Weber, I., Xu, X., Zhu, J. (2017). Risks and Opportunities for Systems Using Blockchain and Smart Contracts. Data61 (CSIRO). https://data61.csiro.au/~/media/052789573E9342068C5735BF604E7824.ashx, Erişim Tarihi: 03.09.2022.

Treat, D. (2020). Banking on Blockchain, A Value Analysis for Investment Banks. Accenture Report. https://www.accenture.com/_acnmedia/PDF-119/Accenture-Banking-on-Blockchain.pdf#zoom=50, Erişim Tarihi: 01.09.2022.

The BitPay Blog. (2021, 10 Kasım). Use Bitcoin on Amazon (+Other Crypto) to Buy Everything. https://bitpay.com/blog/use-bitcoin-on-amazon-other-crypto-to-buy-whatever-you-want/, Erişim Tarihi: 12.02.2022.

. (2021). Varlık Transferi. https://blok zincir.bilgem.tubitak.gov.tr/bz-calistay/varlik-transferi.html, Erişim Tarihi: 02.09.2022.

Ünal, G., Uluyol, Ç. (2020). Blok Zincir Teknolojisi, *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 13/2, 167-175. Doi:10.17671/gazibtd.516990, Erişim Tarihi: 01.08.2022.

Üzümcü, R., Yıldırım, Y. (2022). Kripto Paraların Hukuki Statüleri ve Sözleşmeler İçerisindeki Yerleri, *Vizyoner Dergisi,* 13/33, 271-291, https://doi.org/10.21076/vizyoner.902422, Erişim Tarihi: 21.08.2022.

Vakıfbank. (t.y.). Akreditif. https://www.vakifbank.com.tr/akreditif.aspx?pageID=336, Erişim Tarihi: 12.10.2022.

Yusufov, R., Anichkin, A., Soloviev, E., Makarova, E., Kasyanovich, K., Borisov, G. (2020). *The Blockchain Revolution 2020, In Banks and Financial Institutions.* MindSmith - Clifford Change Publication.

Zheng, Z., Xie, S., Dai, H.N., Chen, X., Wang, H. (2018). Blockchain Challenges and Opportunities: A Survey. *Int. J. Web Grid Serv.* 14 (4), 352–375, doi.org/10. 1504/IJWGS.2018.095647, Erişim Tarihi: 01.09.2022.

BLOK ZİNCİR VE DENETİM

Göksel Korkmaz

Öz

Bitcoin gibi kripto paraların altında yatan teknoloji olarak bilinen Blok zincir, internetten sonra en önemli teknolojik inovasyonlardan biri olarak görülmektedir. Birçok alanda kullanılmaya başlayan ve giderek yaygınlaşan bu ağ teknolojisi denetim süreçlerini de önemli ölçüde etkilemektedir ve önümüzdeki dönemde de etkilemeye devem edecektir. Gerek iç denetçilerin gerekse dış denetçilerin iş yapış biçimlerini derinden etkileyecek olan bu teknolojinin aynı zamanda sistematik ve disiplinli bir yaklaşımla denetlenmesine de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu teknoloji her ne kadar birçok faydayı beraberinde getirse de birçok riski de içermektedir. Denetçilerin bu noktadaki temel görevi bu riskleri anlamaktan ziyade proaktif bir şekilde karşılaşılabilecek risklerin yönetimi konusunda tavsiyelerde bulunabilmektir. Bu çalışmanın amacı blok zincir teknolojisine denetim perspektifinden bakarak bu teknolojinin denetim süreçlerine etkisini incelemek ve bu teknolojinin nasıl denetlenmesi gerektiğini ortaya koyabilmektir. Bu kapsamda çalışmada öncelikle iç ve dış denetim kavramları tanımlanmakta, blok zincirin denetim süreçlerine etkisi incelenmekte, bu teknolojinin nasıl denetleneceği ortaya konulmakta ve önerilerde bulunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Blok zincirin denetimi, iç denetim, dış denetim, ağ denetimi, denetim süreçleri.*

1. Giriş

Blok zincir, kriptografi kullanan internet tabanlı bir uçtan uca (peer to peer) ağ teknolojisi olarak tanımlanmaktadır. Uçtan uca ağlar, görevleri ağa katılan uçlar arasında tahsis eden ve paylaşan dağıtılmış bir uygulama mimarisi kullanmaktadır. Bu ağ yapısı, tüm katılımcıların görevlere ve karar verme sürecine dâhil olduğunu varsaymaktadır. Ayrıca, tüm ağ katılımcıları, bilgilerin kaydedildiği defterin bir kopyasını bulundurmaktadır. Bu defterler, blokların

Kaynakça

AICPA, (2017). The Blockchain Technology and Its Potential Impact on the Audit and Assurance Profession. the Chartered Professional Accountants of Canada (CPA Canada) and the American Institute of CPAs https://us.aicpa.org/content/dam/aicpa/int erestareas/frc/as suranceadvisoryservices/downloadabledocuments/blockchain-technology-and-its-potential-impact-on-the-audit-and-assurance-profession.pdf Erişim tarihi: 20.07.2022

Alarcon, A.J. ve Cory, Ng. (2018). Blockchain and the future of accounting. *Pennsylvania CPA Journal*. https://www.fox.temple.edu/posts/2018/05/blockchain-future-accounting/ Erişim tarihi: 22.06.2022

Atzori, M. (2017). Blockchain Technology and Decentralized Governance: Is the State Still Necessary?, *Journal of Governance and Regulation*, 6 (1): 45–62.

Bonson, E. ve Bednárová, M. (2018). Blockchain y los registros contables consensuados compartidos (RC3), *Revista de la Asociacion Española de Contabilidad y Administracion de Empresas*, Vol. 123, ss. 4-5.

Bonson, E. ve Bednarova, M. (2019). Blockchain and its implications for accounting and auditing Meditari *Accountancy Research* Vol. 27 No. 5, 2019 ss. 725-740.

Brender, N., Gauthier, M., Morin B., Marion, G., Morin, J.H. ve Salihi, A. (2019). The Potential Impact of Blockchain Technology on Audit Practice. University of *Applied Sciences and Arts Western Switzerland.*

Casey, M. ve Vigna, P. (2018). *The Truth Machine: The Blockchain and the Future of Everything*, Harper Collins, New York.

Carcello, J.V.,Hermanson, D.R. ve Ye, Z. (2011). Corporate Governance Research in Accounting and Auditing: Insights, Practice Implications, and Future Research Directions *AUDITING: A Journal of Practice & Theory* (2011) 30 (3): 1–31.

CPA ve AICPA (2017). "Blockchain Technology and Its Potential Impact on the Audit and Assurance Profession". https://www.cpacanada.ca/en/business-and-accounting-resources/audit-and-assurance/canadian-auditing-standards-cas /publications/impact-of-Blok zincir-on-audit Erişim tarihi 09 Haziran 2022.

Dai, J. ve Vasarhelyi, M.A. (2017). Toward Blockchain-Based accounting and assurance, *Journal of Information Systems*, Vol. 31 No. 3, pp. 5-21.

Deloitte, (2021). "An internal auditor's guide to blockchain Auditing blockchain environments" https://www2.deloitte.com/us/en/pages/risk/articles/internal-auditing-guide-to-blockchain.html Erişim tarihi: 23.06.2022.

Gauthier, M.P. ve Brender, N. (2021). "How do the current auditing standards fit the emergent use of blockchain?", *Managerial Auditing Journal*, Vol. 36 No. 3, pp. 365-385. https://doi.org/10.1108/MAJ-12-2019-2513

Hayes, R., Dassen, R., Schilder, A., Wallage, P. (2014). *Principles of auditing. An introduction to international standards on auditing*, 3rd ed. Pearson. Chap 1

Hileman, G. ve Rauchs, M. (2017). "Global Blockchain Benchmarking Study", Cambridge Centre for Alternative Finance, University of Cambridge Judge Business School, with the support of Visa and EY. https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-global-blockchain-benchmarking-study-2017/$File/ey-global-blockchain-benchmarking-study-2017.pdf, Erişim tarihi: 23.06.2022

Iansiti, M., & Lakhani, K. R. (2017). The Truth About Blockchain. *Harvard Business Review,* 95(1): 118–127. https://hbr.org/2017/01/the-truth-about-blockchain

Kacina, J., Harler, M., Rajnic, M. (2017). "Sophia TX whitepaper, the blockchain for business." https://www.sophiatx.com/storage/web/SophiaTX_Whitepaper_v1.9.pdf Erişim tarihi: 21.06.2022

Kanaracus C. (2016). "Don't believe the blockchain hype: Examining the weaknesses and risks". *ZDNet*. https://www.zdnet.com/article/dont-believe-the-blockchain-hypeexamining-its-weaknesses-and-risks/ Erişim tarihi 21.06.2022

Kokina, J., Mancha, R. ve Pachamanova D. (2017). Blockchain: Emergent industry adoption and implications for accounting. *Journal of Emerging Technologies in Accounting* 14 (2): 91–100. https://doi.org/10.2308/jeta-51911

KPMG, (2018). "Auditing blockchain solutions," https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/in/pdf/2018/10/Auditing_Blockchain_Solutions.pdf Erişim tarihi 16 Temmuz 2022.

Liu, M., Wu, K. ve Xu, J.J. (2019). How Will Blockchain Technology Impact Auditing and Accounting: Permissionless versus Permissioned Blockchain*. American Accounting Association* Vol. 13, No. 2 Fall 2019 ss. A19–A29 DOI: 10.2308/ciia-52540

Mainelli, M. ve Smith, M. (2015). Sharing ledgers for sharing economies: an exploration of mutual distributed ledgers (aka blockchain technology), *The Journal of Financial Perspectives*, Vol. 3 No. 3, pp. 38-69.

Minichiello, N. (2015). "Deloitte launches Rubix, a one stop blockchain software platform",https://bravenewcoin.com/news/deloitte-launches-rubix-a-one-stop-blockchain-software-platform/ Erişim tarihi 02 Haziran 2022.

Moeller, R. R. (2009). *Brink's Modern Internal Auditing: A Common Body of Knowledge.* New Jersey.: Wiley.

Nikolic, I., Kolluri, A., Sergey, I., Saxena, P., Hobor, A. (2018). Finding the Greedy, prodigal, and suicidal contracts at scale. Cornell University Library. https://arxiv.org/pdf/1802.06038.pdf Erişim tarihi: 22.06.2022

Nyumbayire, C. (2017). "Blockchain technology innovations part 1", www.interlogica.it/en/insight/blockchain-technology-innovations-part-i/ Erişim tarihi 03.06.2022.

O'Leary, D.E. (2017). Configuring blockchain architectures for transaction information in blockchain consortiums: the case of accounting and supply chain systems, *Intelligent Systems in Accounting, Finance and Management*, Vol. 24, ss. 138-147.

Ølnes, S., Ubacht, J. ve Hanssen, M. (2017). Blockchain in Government: Benefits and Implications of Distributed Ledger Technology for Information Sharing, *Government Information Quarterly*, 34: 355–64.

Özbek, Ç. (2012). *İç Denetim.* İstanbul: Türkiye İç Denetim Enstitüsü.

Pickett, S. (2010). *The Internal Auditing Handbook* Third edition, A John Wiley and Sons, Ltd., Publication.

Popper, N. (2016). "A Hacking of More Than $50 Million Dashes Hopes in the World of Virtual Currency." *The New York Times*. June 17 2016 https://www.nytimes.com/2016/06/18/business/dealbook/hacker-may-have-removed-more-than-50-million-from-experimental-cybercurrency-project.html Erişim tarihi: 22.06.2022

Rooney, H., Aiken, B. ve Rooney, M. (2017). Q&A. Is Internal Audit Ready for Blockchain? 2017/10/27 Technology Innovation Management Review. Ss 41-44 DOI:10.22215/timreview/1113.

Rozario, A.M. ve Vasarhelyi, M.A. (2018) Auditing with Smart Contracts, International Journal of Digital Accounting Research, 18 (1): 1–27.

Smith, S. (2018), "Digitization and financial reporting, how technology innovation may drive the shift toward continuous accounting", Accounting and Finance Research, Vol. 7 No. 3, ss. 240-250.

Schatsky, D. ve Muraskin, C. (2015). Beyond bitcoin, blockchain is coming to disrupt your industry. *Deloitte Insight*.

Schmitz, J., Leoni, G. (2019). Accounting and Auditing at the Time of Blockchain Technology: A Research Agenda. *Australian Accounting Review,* auar.12286–. doi:10.1111/auar.12286

Spoke, M. (2015). "How blockchain tech will change auditing for good." https://www.coindesk.com/blockchains-and-the-future-of-audit/ Erişim tarihi: 21.06.2022

Whitehouse, T. (2018). Auditors develop early plans for how to audit blockchain, *Complience week*, Apr 3, 2018 https://www.complianceweek.com/auditors-develop-early-plans-for-how-to-audit-blockchain/2328.article Erişim tarihi: 20.07.2022

Yermack, D. (2017). Corporate governance and blockchains. *Review of Finance* 21 (1): 7–31

BLOK ZİNCİR VE DİJİTAL PAZARLAMA

Engin Yavuz

Öz

Teknolojide yaşanan gelişmeler nedeniyle birçok iş alanı kendisini yenilemek zorunda kalmaktadır. Özellikle pazarlama açısından sürekli değişim ve gelişim söz konusudur. Ticaretin çevrim içi olarak yapılmasında yaşanan artış nedeniyle birçok işletme faaliyetlerini çevrim içi olarak yapmaya gayret göstermektedir. Dijital olarak işlem yapılabilen cihazların kullanım alanlarının genişlemesi ve yaygınlaşması da ticaretin çevrim içi yapılmasına katkı sağlamaktadır. İnternette daha çok zaman geçiren tüketiciler nedeniyle pazarlamanın da dijital olarak yapılma zorunluluğu meydana gelmektedir. Ayrıca çevrim içi yapılan alışverişin ödeme yöntemleri de değişerek blok zincir teknolojisinin gelişimine katkıda bulunmuştur. Blok zincir teknolojisinin birçok kullanım amacından sadece bir tanesi de aracıları ortadan kaldırarak daha şeffaf ve güvenli şekilde ticaret yapılmasını sağlamasıdır. Bu çalışmada da blok zincir teknolojisi ile dijital pazarlama arasındaki ilişkinin kavramsal çerçevesi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Blok zincir, Dijital Pazarlama, Pazarlama, Kripto para*

1. Giriş

Dijital platformlar zaman geçtikçe daha popüler hâle gelmektedir. Mal ve hizmet sektörü, tedarik zinciri ve tüketici ile üretici arasındaki ticari ilişki sürekli olarak değişime uğramaktadır. Ayrıca dijital platformlar, pazar sınırlarını belirginsizleştirerek üreticileri ve tüketicileri etkilemektedir[1].

Dijital pazarlama, tüketicilere mal veya hizmet sağlamak için dijital ortamları kullanan reklam biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dijital pazarlamadan yararlanan işletmeler, internet ve bilişim teknolojilerini yoğun olarak kullanmaktadırlar. Bilişim çağının zirve yaptığı günümüzde, dijital pazarlamayı

[1] Evans ve Gawer, (2016), s.4-23.

elde etmek için en kısa sürede adaptasyon sağlanmalıdır. Teknolojinin gelişimi ve yakından takibi sürecin kritik noktalarıdır. İşletmelerin pazarlama stratejilerinde esneklik, değişime çabuk ayak uydurma, personel eğitimi ve teknolojik altyapı sürekli olarak gözden geçirilmelidir. Sistemin güvenliğini sağlamak da tüketici güvenini sürdürmek ve mali kayıplar yaşamamak için sürekli kontrol edilmelidir.

Üreticiler açısından bakıldığında; blok zincir ve dijital pazarlama, tüketicilerin güvenini sağlama, niyetini öğrenme, ürün ve hizmetlerini tanıtma, ödemeleri güvenli şekilde alma, maliyetleri azaltma vb. yönleriyle fayda sağlamaktadır. Tüketici tarafından düşünüldüğünde; mali sürecin güvenli şekilde ilerlemesi, bilgilere kolay şekilde ulaşma, zaman tasarrufu, direkt üretici ile iletişime geçebilme, kişisel bilgilerin güvenliğinin sağlanması avantajlarını teşkil etmektedir. Ancak sistemlerin ilk kurulum maliyetleri, teknolojinin sürekli değişmesi ve bunu takip etmekteki zorunluluk işletmelere ek maliyetler getirmesi nedeniyle dezavantaj oluşturabilir. Ayrıca aracıların ortadan kaldırılması tedarikçiler bakımından sürecin hızlanması ve maliyetin azalmasına katkı sağlamaktadır.

Kaynakça

Adıgüzel, S. (2021). The Impact of Blockchain In Marketing, *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 7 (10), 66-97.

Al-Ahwal, T.M., Mladenović, D. ve ZareRavasan, A. (2022). Blockchain Implications for Marketing; A Review and an Empirical Analysis, *Journal of Information Technology Management,* 83-106, University of Tehran, Faculty of Management https://doi.org/ 10.22059/jitm.2022.87843, Erişim Tarihi: 31.07.2022

Babayev, K. (2020). *Effects of Blockchain and Cryptocurrencies on Digital Marketing Strategy of Businesses in Developing Countries*. Corvinus University of Budapest Corvinus Business School, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Budapeşte, https://www.academia.edu/56572548/Effects_of_Blockchain_and_Cryptocurrencies_on_Digital_Marketing_Strategy_of_Businesses_in_Developing_Countries?from=cover_page, Erişim Tarihi: 31.07.2022.

Bezovski, Z., Jovanov, T. ve Temjanovski, R. (2021) The Impact and the Potential Disruption of the Blockchain Technology on Marketing, *Journal of Economics*, 6 (1), 13-23. ISSN 1857-9973.

Bu,Y., Thaichon, P. ve Parkinson, J. (2021). "Igniting the Flame with Electronic Word-of-mouth in Digital Marketing" (ed.), Park Thaichon, Vanessa Ratten, *Developing Digital Marketing: Relationship Perspectives*, Emerald Publishing Limited, ISBN: 978-1-80071-348-2.

Chaffey, D. ve Smith, P.R. (2017). *Digital Marketing Excellence: Planning, Optimizing and Integrating Online Marketing*. Milton Park: Routledge. doi: 10.4324/9781315640341.

Deshpande, I. (2021). What Is Blockchain in Marketing? Strategies, Best Practices, Benefits and Examples, https://www.spiceworks.com/marketing/blockchain-in-marketing/articles/what-is-blokzincir-how-to-use-it-in-marketing/ Erişim Tarihi: 30.08.2022.

Dharini, G. ve Ahmed, S.R. (2022), Blockchain in Digital Marketing: A Study On Marketing Performance With Special Reference to Chennai City, *Zeichen Journal*, ISSN No: 0932-47478, (1), 341-355.

Erragcha, N. ve Babay, H. (2021), "Blockchain Towards Decentralized Digital Marketing", (ed.), Rohit Bansal, Pacha Malyadri, Amandeep Singh, Asif Pervez, *Blockchain Technology and Applications for Digital Marketing*, ISSN:2327-5502, USA: IGI Global book series Advances in Marketing, Customer Relationship Management, and E-Services (AMCRMES), 32-51.

Ertemel, A. (2018). Implications of Blockchain Technology on Marketing. *Journal of International Trade, Logistics and Law,* 4(2), 35–44.

Evans, P.C. ve Gawer, A. (2016). The Rise of the Platform Enterprise: A Global Survey. New York. *The Center for Global Enterprise*. https://www.thecge.net/app/uploads/2016/01/PDF-WEB-Platform-Survey_01_12.pdf, Erişim Tarihi: 03.09.2022.

Garg, S., Gupta, S.ve Gupta, B. (2021). "Impacts of Blockchain on Digital Marketing", (ed.), Atulya K. Nagar, Dharm Singh Jat, Gabriela Marín-Raventós, Durgesh Kumar Mishra, *Intelligent Sustainable Systems,* ISSN 2367-3389 Selected Papers of WorldS4 Springer, 209-218.

Gleim, M.R. ve Stevens, J.L. (2021). Blockchain: a Game Changer for Marketers?, *Marketing Letters*, *Springer*, 32:123-128, https://doi.org/10.1007/s11002-021-09557-9, Erişim Tarihi: 31.07.2022.

Harvey, C.R., Moorman, C. ve Toledo, M. (2018). *How Blockchain Will Change Marketing As We Know It*, SSRN: https://ssrn.com/abstract=3257511 veya http://dx.doi.org/10.2139 /ssrn.3257511, Erişim Tarihi: 31.07.2022.

Hanlon, A. (2022). *Digital Marketing: Strategic Planning & Integration* 2. Baskı, SAGE Publications, ISBN 978-1-5297-4281-7.

Haxhiaj, E. ve Çera, B. (2021). Blockchain (BC), Technology Notary in Data Driven Marketing (DDM) Contracts, *"Ovidius" University Annals, Economic Sciences Series* 21 (1), 108-118.

Khan, H. ve Kushwah, K.K. (2021). "Blockchain and the Future of Digital Marketing", (ed.), Rohit Bansal, Pacha Malyadri, Amandeep Singh, Asif Pervez, *Blockchain Technology and Applications for Digital Marketing*, ISSN:2327-5502, USA: IGI Global book series Advances in Marketing, Customer Relationship Management, and E-Services (AMCRMES), 250-275.

Kotler, P., Armstrong, G., Harris, L.C., He, H. (2019). *Principles of. Marketing*, 8. Baskı, Hoboken : Pearson, ISBN 9781292269610.

Kumar, A. ve Brar, V. (2018). Digital Marketing and Role of Blockchain in Digital Marketing Industry, *International Journal of All Research Education and Scientific Methods (IJARESM)* ISSN: 2455-6211, 6 (12), 23-26.

Kumar, V., Leone, R.P., Aaker, D.A. ve Day, G.S. (2018). *Marketing Research,* 13. Baskı, Hoboken: Wiley, ISBN: 978-1-119-49758-5.

Lorne, F.T., Daram, S., Frantz, R., Kumar, N., Mohammed, A. ve Muley, A. (2018) Blockchain Economics and Marketing. *Journal of Computer and Communications*, 6, 107-117.https://doi.org/10.4236/jcc.2018.612011.

Madhani, P. M. (2022). "Blockchain Implementation in Marketing: Enhancing Effectiveness of Marketing Mix Strategy", *Marketing Mastermind*, 19 (2), 29-40.

Menon, M. ve Mady, A. (2022). Blockchain A Non-Technical Primer For Marketing Academics, *Marketing Education Review*, 32 (3), 186-204, DOI: 10.1080/10528008.2021.1943445.

Ratten, V. ve Thompson, A.J. (2021). "Digital Sport Marketing" (ed.), Park Thaichon, Vanessa Ratten *Developing Digital Marketing: Relationship Perspectives,* Emerald Publishing Limited, ISBN: 978-1-80071-348-2.

Rejeb A., Keogh JG ve Treiblmaier H. (2020) How Blockchain Technology Can Benefit Marketing: Six Pending Research Areas. *Front. Blockchain* 3 (3), 1-12. doi: 10.3389/fbloc.2020.00003.

Sakas, D.P., Giannakopoulos, N.T., Kanellos, N. ve Tryfonopoulos, C. (2022). Digital Marketing Enhancement of Cryptocurrency Websites through Customer Innovative Data Process. *Processes*, 10 (960), 1-24, https://doi.org/10.3390/pr10050960, Erişim Tarihi: 31.07.2022.

Sharma, M. (2021). Emergence of Virtual Currencies-Study of Cryptocurrency in Digital Marketing, *International Journal of Islamic and Social Sciences*, 1-5, E-ISSN 2798-4559.

Wang, Z., Li, M., Lu, J. ve Cheng, X. (2022). Business Innovation based on artificial intelligence and Blockchain technology, *Information Processing and Management* 59, 102759, 1-14.

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN KAMU YÖNETİMİNDE KULLANIMI

Erdem Erciyes

Öz

Bu çalışma, blok zincir teknolojisinin, kamu yönetimindeki uygulama alanlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. "Blok zincir teknolojisinin kamu yönetiminde nasıl kullanılabileceği" araştırma sorusuna cevap bulabilmek için nitel ve ikincil kaynaklara dayalı bir araştırma yöntemi benimsenmiştir. Bu teknolojinin ilk etapta kamudaki potansiyel kullanma alanları olarak; vergi uygulamaları, sağlık, eğitim ve seçim sistemleri, tedarik zinciri yönetimi, dijital para ve transferi, dijital devlet uygulamaları, siber güvenlik, kişisel ve kurumsal kayıtların tutulması belirlenmiştir. Blok zincir teknolojisinin kamudaki uygulama alanlarının genişletilmesine yönelik olarak kriptografi, yapay zekâ ve büyük veri teknolojileriyle beraber düşünerek araştırma ve geliştirme çalışmaları yürütülmelidir. Ayrıca merkezî sistemlerin kontrol edemediği blok zincir teknolojisi türünün Dünya'daki anarşi temelli akımlara ekonomik ve teknolojik altyapı sağlama ihtimalinin de bulunduğu hususu not edilmelidir.

Anahtar Kelimeler: *Blok zincir teknolojisi, kamu yönetimi, teknoloji yönetimi, kayıt zincir, dijitalleşme.*

1. Giriş

İnsanlık tarihinin en eski buluşlarından birisi olan para, toplum yaşamını kolaylaştırmak için icat edilen bir araç olmanın ötesinde bir anlama bürünerek, çoğu insan için yaşamının en temel gereksinimlerinden ve en çok arzu edilen amaçlarından birisi olmuştur. Paranın insanlık tarihine bıraktığı izleri takip etmek insanlığın geçirdiği teknolojik, ekonomik, sosyokültürel ve toplumsal dönüşümleri izleyebilmek için önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Para insanlığın hiçbir döneminde sadece para olarak kalmamış ve meta olarak değerinin ötesinde daha büyük bir anlam taşımıştır.

nin ruhuna uygun protokoller hazırlanarak özellikle siber suçlar, terörün finansmanı, kaçakçılık ve kara para aklama gibi suçların işlenmesine yönelik bazı tedbirler geliştirilmelidir.

Merkezî bir sisteme bağlı olmayan blok zincir teknolojisinin, altyapısını sağladığı para sistemlerinin gelecekte kapitalist sistemin sonunu mu getireceği yoksa revize edilmiş bir kapitalist sistem mi oluşturacağı bu teknolojinin en merak edilen yanlarından birisi olacaktır. Devlet ve uluslararası organizasyonlar gibi merkezî sistemlerin kontrol edemediği blok zincir teknolojisinin, Dünya'daki anarşi temelli akımlara ekonomik ve teknolojik altyapı sağlama ihtimalini de bulunmaktadır.

Kaynakça

Allessie, D. Vd. (2019). Blockchain for Digital Government,<https://joinup.ec.e uropa.eu/sites/default/files/document/2019-04/Jblockchainfordigitalgovernment.pdf>, Erişim Tarihi: 24.08.2022.

Aydın, M.E. (2018). Blokzincir Tabanlı Oy Verme Sistemi Önerisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Babaoğlu, C. ve H.A. Karasoy (2022). "Kamu Yönetiminde Blokzincir: Kullanım Alanları ve Örnek Uygulamalar", Sosyoekonomi, 30 (52), 283-297.

Bianchini, M. ve Kwon, I. (2020). Blockchain for SMEs and Entrepreneurs in Israel. Wasington: OECD Publishing.

Cheng, S. et al. (2017). Using Blockchain to Improve Data Management in the Public Sector,McKinsey Digital, <https://www.mckinsey.com/business-functions/mckinsey-digital/our-insights/using-blockchain-to-improve-data-management-in-the-public-sector>, Erişim Tarihi: 25.08.2022.

Collosa, A. (2021). Blockchain in Tax Administrations, CIAT, https://www.ciat.org/blockchain-in-tax-administrations/?lang=en Erişim Tarihi: 23.08.2022

Cretarola, A. and Figà-Talamanca, G. (2019), Modeling Bitcoin Price and Bubbles, Salman, A. , & Razzaq, M. G. A. , (Eds.), Blockchain and Cyrptocurrencies, IntechOpen.

Çığ, M.İ. (2018). *Uygarlığın Kökeni Sumerliler-2*, 9. Basım, İstanbul. Kaynak Yayınları

Fayeulle, E. (2022). Colorado to become the first state to accept crypto as payment for taxes, abc News, https://abc7chicago.com/colorado-to-become-the-first-state-to-accept-crypto-as-payment-for-/11593656/ Erişim Tarihi: 20.08.2022

Güleç, T.C. (2018). Blokchain Tabanlı Kripto Para Birimlerinin Mevcut Durumuna Dair Finansal Analizler ve Geleceği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi.

Hult, G. Tomas M. (2004). Global supply chain management: An integration of scholarly thoughts. Industrial Marketing Management, 33, 3-5.

İş Bankası (2020). *Tarihte Bir Yolculuk: Paranın İcadı ve Gelişimi,* https://www .isbank.com.tr/blog/paranin-icadi-ve-gelisimi, Erişim Tarihi: 31.07.2022

Karaman, A. (2022). Ripple ve SEC davasında karar 2023'e kalabilir, https://tr.cointelegraph. com/news/final-hearing-in-sec-v-ripple-case-may-wait-until-2023 Erişim Tarihi: 14.08.2022

Kaya, F. (2009), *Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması*, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.

Kedem, S. (2022). Central African republic freezes adoption of bitcoin, African Business, https://african.business/2022/07/technology-information/what-you-need-to-know-about-the-central-african-republics-adoption-of-bitcoin/ Erişim Tarihi: 21.08.2022

Lindman, J., Berryhill, J., Welby, B. ve Barbieri, M.P. (2020). The uncertain promise of blockchain for government, OECD, 43,<https://www.oecd-ilibrary.org/governance/the-uncertain-promise-of-blockchain-for-government_d031cd67-en>, Erişim Tarihi: 25.08.2022.

Muneidat, F., Patelb, D., Tammisettyb, S. Tawalbehc, Lo'ai A. ve Tawalbeh, M. (2021). Emerging Concepts Using Blockchain and Big Data, The 12th International Conference on Emerging Ubiquitous Systems and Pervasive Networks (EUSPN 2021).

Ojo, A. ve Adebayo, S. (2017). Government 3.0 – Next Generation Government Technology Infrastructure and Services. Springer International Publishing, 32, 283–298.

Özaltın, O. ve Ersoy, M. (2020). "Kamu Yönetiminde Blokzincir Kullanımı: D5 Örneği", Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 10(2), 746-763.

Reiff, N. (2022). What Was the First Cryptocurrency? https://www.investopedia.com/tech/were-there-cryptocurrencies-bitcoin/ Erişim Tarihi: 08.08.2022

Schofield, M. (2016). How blockchain technology could improve the tax system? https://www.pwc.co.uk/how-blockchain-could-improve-the-tax-system Erişim Tarihi: 23.08.2022

Sheldon, R. (2021), A timeline and history of blockchain technology, Erişim Tarihi: 04.08.2022 https://www.techtarget.com/searchcio/Blockchain-for-businesses-The-ultimate-enterprise-guide

Schwartz, D., Youngs, N. ve Britto A. (2014). The Ripple Protocol Consensus Algorithm. Ripple Labs Inc.

Tammik, O. ve Eglitis, A. (2022). Estonia Moves to Reassure Crypto Sector as New Rules Weighed, Bloomberg. https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-01-03/estonia-moves-to-reassure-crypto-sector-amid-new-rules Erişim Tarihi: 20.08.2022

Tüfekçi, A. ve Karahan, Ç. (2019). Blokzincir Teknolojisi ve Kamu Kurumlarınca Verilen Hizmetlerde Blokzincirin Kullanım Durumu, *Verimlilik Dergisi*, (4), 157-193.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Yayınları.

Üzer, B. (2017). Sanal Para Birimleri, Uzmanlık Tezi, Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Ödeme Sistemleri Genel Müdürlüğü.

Visa (2022). Visa'nın Tarihi, Erişim Tarihi: 31.07.2022 https://www.visa.com.tr/visa/i simiz/visa-kredi-kartlarinin-tarihcesi.html.

Walport, M. (2016). Distributed Ledger Technology: Beyond Block Chain, <https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/492972/gs-16-1-distributed-ledger-technology.pdf>, Erişim Tarihi: 25.08.2022.

https://www.forbes.com/advisor/investing/cryptocurrency/top-10-cryptocurrencies/ Erişim Tarihi: 07.08.2022

https://ethereum.org/tr/what-is-ethereum/ Erişim Tarihi: 13.08.2022

https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2017/12/21/swifte-alternatif-sistem Erişim Tarihi: 13.08.2022

TARIM SEKTÖRÜ VE BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİ

Erdoğan Güneş - Dicle Naz İnal

Öz

Günümüz ekonomilerinde güven ve istikrar giderek daha önemli hâle gelmekte, sürdürülebilir kalkınma için gerekli inovasyon ve teknolojik gelişmelerden yararlanmak zorunlu olmaktadır. Gelişmelere uyum sağlamak ve hedeflerine sistematik ve sürekli ulaşmada gayret sarf eden ülkelerde faaliyette bulunan işletmelerin blok zinciri teknolojisini takip etmeye çalıştıkları görülebilmektedir. Denetlenebilir ve izlenebilir verileri saklayarak gelişmeleri gözlemlemek ve işletmelerin eksik yanları kadar güçlü yanlarını da ortaya koymayı mümkün kılan blok zinciri teknolojisi ile tarım sektörünün gelişimine katkı sağlamak mümkündür. Bu süreçte tarladan sofraya kadar tarımsal ürünlerin izlenebilirliğini sağlamak yanında tüketici güvenini sağlamak, blok zinciri uygulamalarıyla geliştirilebilecektir. Tarımda işletme yönetimi ve organizasyonu sürecinde profesyonel yaklaşımlarla yönetim anlayışının sağlanması ve işletme içi kontrollerin sürekliliği, ürün izlemesinin güvenli takibi blok zincirle mümkün olabilmektedir. Bu süreçte tarım işletmelerinin teknolojik olanaklardan yararlanabilecek ölçek ve hedeflere ulaşması zorunludur. Bu arada özellikle küçük ölçekli işletmelerin teknolojik olanaklardan yararlanması, sektörel gelişmenin bir bütün olarak gerçekleşmesine yardımcı olacaktır. Bu çalışmada temel amaç, tarım sektörü ve tarım işletmelerinin yapısal durumları ve özelliklerinden hareketle blok zincirin sektör için uygulama alanlarını, koşullarını, sınırlılık ve yararlarını ortaya koymak, önerilerde bulunmak ve tedarik zinciri sürecinde blok zincir teknolojisini tartışmaktır.

Anahtar Kelimeler: *Tarım, blok zinciri, tedarik zinciri, tarım işletmeleri.*

1. Giriş

Her geçen gün gelişen teknoloji, işletmeler arası rekabetin artmasını ortaya çıkarmakta, yenilik ve ilerlemelerden sektörlerin yararlanmasına yönelik arayışları artırmaktadır. Birçok yönü ile uygulama alanı bulan blok zinciri tek-

durumların olumsuz etkileri azaltmak için dijital okuryazarlık üretimden pazarlamaya kadar ki konularıyla üreticilere verilmelidir.

Tüm dünyayı etkileyen COVID-19 pandemi süresince, ürün tedarikinde alınan önlemler neticesinde önemli sorunların yaşanmamasında, üretimden dağıtıma kadar ki süreçte izleme ve değerlendirme yanında dağıtım organizasyonlarında blok zincir teknoloji sorunların azalmasına yardımcı olmuştur. Bu yapı mevcut teknolojilerden yeterince yararlanamayan ülkelerin tarım sektörüne örnek oluşturmuştur. Bu durumun gıda tedariki ve fiyat değişimi gibi konulara olumlu etkisi olacaktır. Pandemi ile birlikte tarım ürünleri üretimi, dış ticareti, dijitalleşme ve uzaktan çalışma alanlarında yakalanılan fırsatlardan blok zincir aracılığıyla da yararlanılmalıdır.

İklim değişikliği ile mücadele ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılması için yeni temiz üretim teknolojileri ve hizmetlerinin sayısının ve etkinliğinin hızla artması tarım sektörü için gereklidir. Blok zinciri teknolojisinin tarımsal alanda uygulamalara katkılarının iyi anlaşılması yanında uyumlu olabilmesi için, sektörün sorunlarını ele alarak farklı planlama ve metodolojik yaklaşımlarla uygulamalı çalışmaların yapılması önemlidir. Blok zincir teknolojisinin yeterince gelişmediği birçok ülkede gelecekte teknolojinin yaygınlaşacağı, uygulama alanlarının artmasıyla maliyetlerin azalabileceği beklenmektedir. Bu durum, tarım sektörünün sorunlarına ve uygulamada karşılaşılan engellerinin çözümüne blok zincir katkısının artmasını sağlayabilecektir.

Kaynakça

Açıl, A.F., Demirci, R.(1984). Tarım Ekonomisi Dersleri. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları:880. Ders Kitabı: 245.Ankara.

Alnıaçık, B. (2019). Kripto Paraların Dünya ve Türkiye'deki Güncel Durumu Üzerine Bir İnceleme. Research Studies Anatolia Journal, 2 (4), 21 – 30.

Altunbaşak, T. A. (2018). Blok zincir (Blockchain) teknolojisi ile vergilendirme. *Maliye Dergisi*, 174, 360-371.

Bakan, İ & Şekkeli, Z.H. (2019). Blok Zincir Teknolojisi ve Tedarik Zinciri Yönetimindeki Uygulamaları. OPUS *International Journal of Society Researchers,* 11 (18), 2847 – 2877.

Barutçu, S. (2007). İnternet Tabanlı Tedarik Zinciri Yönetimi: Denizli Tekstil İşletmelerinin İnternet Tabanlı Tedarik Zinciri Yönetiminden Yararlanma Durumuna Yönelik Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (18), 133 – 150.

Cauberghe ve De Pelsmacker, (2006). Veroline Cauberghe(Ugent) and Patrick De Pelsmacker(Ugent) *Journal of Interactive Advertising*.7(1).p.21-37.

Dönmezgel, E. (2017). Bitcoin Tarihi. https://bitcoinlerim.com/bitcoin-tarihi/. (Erişim Tarihi: 23.07.2022).

Durğay, Z. & Karaarslan, E. (2018). Blokzinciri Teknolojisinin E-Devlet Uygulamalarında Kullanımı: Ön İnceleme. Akademik Bilişim Konferansı, Karabük.

Gerdan, G. (2019). Blokzincir Teknolojisiyle Gıda Güvenliği ve Yumurta Sektörü İçin Örnek Bir Uygulama. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Gökoğlan, K. & Atalan, İ. (2022). Tarımsal Gıda Ürünlerinin Tedarik Zinciri Yönetimine Blok Zincir Teknolojisinin Etkisi. Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6 (1), 97 – 112.

İndap, Ş. (2022). Tarım – Gıda Tedarik Zincirinde İzlenebilirlik ve Gıda Güvenliği İçin Blok Zinciri: Kiraz Ürünü Uygulaması. Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (Doktora Tezi), İstanbul.

Özer, B. (2017). Gıda Kalite Kontrol ve İzlenebilirlik Süreçlerinde Blockchain Yaklaşımı, Süt Bilimi, https://blasea.org/gida-kalite-kontrol-izlenebilirlik-surecinde-blockchain-yaklasimi/#

Özçelik, A., Fidan, H., Albayrak, M., Güneş, E., Tanrıvermiş, H., Gülçubuk, B. (2012). Tarım Ekonomisi. RC. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2226. Açık Öğretim Fakültesi Yayını No: 1225. Eskişehir.

Nakamoto, S. & Bitcoin, A. (2008). A Peer-to-Peer Electronic Cash System: Bitcoin. https://bitcoin.org/bitcoin. pdf, 4, 2.

Yıldızbaşı, A. & Üstünyer, P. (2019). Tarımsal Gıda Tedarik Zincirinde Blokzincir Tasarımı: Türkiye'de Hal Yasası Örneği. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi* 21 (2), 458 – 465.

Usta, A., Doğantekin, S., (2017), "Blockchain 101". Kapital Medya Hizmetleri A.Ş., ISBN: 978-605-4584-97-0, İstanbul.

BLOK ZİNCİRİN LOJİSTİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Şeyda Ok - Egehan Özkan Alakaş

Öz

Teknolojinin ilerlemesi ile birlikte rekabetin her geçen gün daha zorlu hâle gelmeye başlaması işletmelerin farklı uygulamaları bünyelerine alabilmelerini zorunlu kılmaya başlamıştır. Lojistik ve tedarik zinciri yönetimi süreçlerinde de dijitalleşmenin yoğun olarak hissedilmeye başlaması iş süreçlerinin daha koordineli ve kontrollü devam etmesi üzerinde etkili olmaktadır. Dijitalleşme sürecinin hız kazanması ile ortaya çıkan blok zincir teknolojisinin, finansal alanda gerçekleşen değişimler ile sınırlı kalmayarak zaman içerisinde işletmelerin tüm süreçlerinde uygulama alanı bulduğu görülmektedir. Blok zincir teknolojisinin şeffaf ve bilgi aktarımında taraflar arasında merkezî olmayan yapısı, güvenilir olması ve anlık iletişimin sağlanması açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Lojistik ve tedarik zinciri süreçlerinde yaşanan dengesizliğin çözülmesi, tedarikçilerden müşterilere kadar tüm zincirde şeffaflığın, sürdürülebilir izlenebilirliğin ve güvenliğin artırılması üzerinde pozitif bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu teknolojik değişim ve gelişimin lojistik ve tedarik zincirinin başarısı üzerinde etkili olduğu ve ayrıca işletme maliyetlerinin azalmasında da etkili olduğu ifade edilebilir. Blok zincir teknolojisi lojistik ve tedarik zinciri ağ yapısı içerisinde yer alan bütün katılımcıların gerçek zamanlı operasyon akışını görebilmesine ve bu sayede zaman tahmini yapabilmelerine fırsat tanımakta ayrıca ihtiyaç duyulan verilerin kronolojik olarak işlenmesine ve zamana duyarlı sorunların çözülmesi aşamalarında yardımcı olmaktadır. Böylece lojistik ve tedarik zinciri süreçlerinde, başlangıç noktası ile bitiş noktası arasındaki tüm faaliyetlerin izlenebilirliğinin artması ve tüketiciye ilgili ürünün veya hizmetin tam zamanında ulaşmasına imkân tanıdığı kabul edilmektedir. Bu bölümde blok zincir teknolojisinin, lojistik ve tedarik zinciri yönetimi alanındaki etkileri hakkında bilgi verilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Lojistik, tedarik zinciri yönetimi, blok zincir teknolojisi*

Kaynakça

Abduaziz, O. Cheng, J. K., Tatar, R. M., Varma, R. (2015). A Hybrid Simulation Model for Green Logistics Assessment in Automotive Industry, Science Direct, Procedia Engineering, 100: 960-969.

Ahi, P. ve Searcy, C. (2013). A Comparative Literature Analysis of Definitions for Green and Sustainable Supply Chain Management. Journal of Cleaner Production, 52. 329-341

Baki, B. (2004). Lojistik Yönetimi ve Lojistik Sektör Analizi. Volkan Matbaacılık, I. Baskı Trabzon.

Bayar, F. (2008). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi,* 32, 25-34.

Bowersox, D. J. (1969). Physical Distribution Development, Current Status, And Potential. *Journal Of Marketing,* 33(1), 63-70.

Choi, S. (2018). Examining the inter-relationship among competitive market environments, green supply chain practices, and firm performance.

Chopra S.,ve Meindl, P. (2017). *Supply Chain Management: Strategy, Planning and Operation, (Çev. Emrah Bulut), İstanbul: Nobel Yayıncılık.*

Conti, M.; Kumar, E.S.; Lal, C.; Ruj, S.; E, S.K. (2018). A Survey on security and privacy ıssues of bitcoin. IEEE *Communications Surveys & Tutorials*, 20, 3416–3452.

Czepluch, J.S.; Lollike, N.Z.; Malone, S.O. The use of Block Chain Technology in Different Application Domains Bachelor Project in Software Development. Available online: http://www.lollike.org/bachelor.pdf (Erişim Tarihi: 3 Ekim 2022).

Dickson, B. Blockchain has the Potential to Revolutionize the Supply Chain.: https: //techcrunch.com/2016/11/24/blockchain-has-the-potential-to-revolutionize-the-supply-chain/ (Erişim Tarihi: 3 Ekim 2022).

Eş, A. (2008). Sürdürülebilirlik ve Firma Düzeyinde Sürdürülebilirlik Performans Ölçümü (Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Faioli, M.; Petrilli, E.; Faioli, D. Blockchain, Contratti e lavoro. La ri-rivoluzione del digitale nel mondo produttivo e nella PA.: https://www.researchgate.net/publication/309180158_Blockchain_contratti_e_lavoro_a_ri-rivoluzione_del_digitale_nel_mondo_produttivo_e_nella_PA (Erişim Tarihi: 4 Ekim 2022).

Fettahlıoğlu, H. S., ve Birin, C. (2016). Sürdürülebilirlik Açısından Tersine Lojistik Faaliyetlerini ve Sürdürülebilir Pazarlamayı Etkileyen Faktörlerin Analitik Hiyerarşi Yöntemi ile Belirlenmesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(2): 89-114.

Francisco, K. ve Swanson, D. (2018). The Supply chain has no clothes: technology adoption of blockchain for supply chain transparency. *Logistics*, 2(1), 1-13

Gattorna, J., ve Day, A. Hargreaves John, (1991). Effective Logistics Management. *Logistics Information Management,* 4(2), 2-86.

Goodland, R. (1995). The Concept of Environmental Sustainability, Annual Review of Ecology and Systemaics, 26: 1-24.

Guirong, Z., Guning, L, V., Xinxiang, W, X. (2010). The Study of Operation Mode of Green Logistics 2010 Second International Conference on Intelligent Human-Machine Systems and Cybernetics

Haber, S.; Stornetta, W. (1991) How to time-stamp a digital document. J. Cryptol, 3, 99–111

Habib, M. (2018). "Supply Chain Management (SCM): Theory and Evolution. Submitted: December 8th, 2010 Published: September 12th, 2011 (https://www.intechopen.com/chapters/17671)

Habib, M., ve C. Jungthirapanich, (2008). An integrated framework for research and education supply chain for the universities, Proceedings of the 4th IEEE International Conference on Management of Innovation and Technology, IEEE Computer Society, Piscataway, USA, ISBN: 978-1-4244-2329-3, 1027-1032.

Hervani, A. A., Helms, M. M., Sarkis, J. (2005). Performance measurement for green supply chain management. Benchmarking: An International Journal, 12(4), 330–353

Ivascu, L., Mocan, M., Draghici, A., Turi, A., Rus, S. (2015). Modeling the green supply chain in the context of sustainable development, 26(15), 702–708

Kazançoğlu, Ö. (2020). Lojistik İşletmelerini Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimine Yönlendiren Etkenlerin Değerlendirilmesi. Journal of Yasar University, 15(59), 490-502.

Korucuk, S. (2018). Yeşil Lojistik Uygulamalarının Rekabet Gücü ve Hastane Performansına Etkisinin Lojistik Regresyon Analizi ile Belirlenmesi: Ankara İli Örneği. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 19, Sayı 1.

Kılıç, U. (2010). Kurumsal Verimlilik ve Sürdürülebilir Yaşam Planında 2020 Vizyonu, Erişim Yeri: http://comtalks.com/2010/12/20/kurumsalverimlilik-ve-surdurulebilir-yasam-planinda-2020-vizyonu/, (Erişim Tarihi: 03.11.2022)

Kutlu, B. ve Ercoşkun, Ö. (2021). Türkiye'deki Lojistik Firmalarının Yeşil Lojistik Uygulamaları Üzerinden Değerlendirmesi. Eksen Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi, 2(1), 52-71

Laari, S., Töyli, J., ve Ojala, L. (2017). Supply chain perspective on competitive strategies and green supply chain management strategies. *Journal of Cleaner Production*, 141, 1303–1315

Litke, A. Anagnostopoulos, D. Varvarigou, T. (2019). Blockchains for Supply Chain Management: Architectural Elements and Challenges Towards a Global Scale Deployment. *Logistics*, 3(1), 5.

Mücevher, M., H. (2021). Sürdürülebilir lojistik için üç öncelikli strateji: Yeşil Lojistik, Tersine Lojistik ve Yalın Lojistik. Enderun Dergisi 5(1), 39-54.

Özdemir, A. İ. (2004). Tedarik zinciri yönetiminin gelişimi, süreçleri ve yararları. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* (23), 87-96.

Öztürk, D. (2016). Tedarik zinciri yönetimi süreçlerini etkileyen faktörler. *International Journal of Social and Economic Sciences,* 6(1), 17-24.

Raman, S.; Patwa, N.; Niranjan, I.; Ranjan, U.; Moorthy, K.; Mehta, A. (2018). Impact of big data on supply chain management. Intern. J. Log. Res. App. 21, 1–18.

Rauch, E.; Seidenstricker, S.; Dallasega, P.; Hämmerl, R. (2016). Collaborative cloud manufacturing: design of business model ınnovations enabled by cyberphysical systems in distributed manufacturing systems. *Journal of Engineering*, 1–12.

Regodić, D. (2010). Logistica. *Fakultet Za İnformatika İ Menadţment, Univerzitet Singidunum, Beograd,* 1-662.

Romano, D. ve Schmid, G. Beyond bitcoin: a critical look at blockchain-based systems. cryptography 2017, 1, 15.

Sadouskaya, K. (2017). Adoption of blockchain technology in supply chain and logistics. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/126096/Adoption%20of%20Blockchain%20Technology%20in%20Supply%20Chain%20and%20Logistics.pdf?sequence=1 (Erişim Tarihi: 4 Ekim 2022)

Seebacher, S. ve Schüritz, R. (2017). Blockchain technology as an enabler of service systems: a structured literature review. Springer Nature, 279, 12–23

Solomon, M.M. (2013). Logistics and supply chain management. *Springer Nature*, 3, 900–907

Szabo, N. (1997). Formalizing ve securing relationships on public networks. http://journals.uic.edu/ojs/index.php/fm/article/view/548/469 (Erişim Tarihi: 5 Ekim 2022)

Taylor, T. (2002). The Truth About Globalization. *Public İnterest,* 24-44.

Teixeira, A. A., Jabbour, C. J. C., De Sousa Jabbour, A. B. L., Latan, H., ve De Oliveira, J. H. C. (2016). Green training and green supply chain management: Evidence from Brazilian firms. *Journal of Cleaner Production*, 116, 170–176.

Tek, Ö. B, Özgül, E. (2005). *Modern Pazarlama İlkeleri,* Uygulamalı Yönetimsel Yaklaşım. Birleşik Matbaacılık, İzmir.

UbiMS. A Global Supply Chain Revolution. Available online: http://www.ubims.com/ (5 Ekim 2022)

Wang, H.; Zheng, Z.; Xie, S.; Dai, H.N.; Chen, X. (2018). Blockchain challenges and opportunities: a survey. IJWGS, 14(4), 352-375

World Economic Forum's Report. Enabling Trade. Valuing Growth Opportunities. Geneva. http://www3.weforum.org/docs/WEF_SCT_EnablingTrade_Report_2013.pdf (Erişim Tarihi: 5 Ekim 2022).

Vitasek, V. (2006). *Terms And Glossary.* Supply Chain Visions, 1-222

Yang, C. S., Lu, C. S., Haider, J. J., and Marlow, P. P. (2013). "The Effect of Green Supply Chain Management on Green Performance and Firm Competitiveness in the Context of Container Shipping in Taiwan". Transportation Research Part E, Vol. 55, 55–73. doi:10.1016/j.tre.2013.03.005.

Zhu, Q., Sarkis, J., ve Lai, K. (2007). "Initiatives and Outcomes of Green Supply Chain Management Implementation by Chinese Manufacturers". *Journal of Environmental Management,* 85, 179-189.

Zhu, Q., Sarkis, J., Lai, K. (2008). Green supply chain management ımplications for cloosing the loop. *Transportation Research*, 44, 1-18.

Zhu, Q., Feng, Y., Choi, S. B. (2017). The role of customer relational governance in environmental and economic performance improvement through green supply chain management. *Journal of Cleaner Production*, 155, 46–53.

Zyskind, G.; Nathan, O.; Pentland, A.S. (2018). New solutions for cybersecurity; chapter 15: enigma: decentralized computation platform with guaranteed privacy; The MIT Press: Cambridge, MA, USA.

BLOK ZİNCİR UYGULAMALARI YENİ KURUMSAL KURAMDA ZENGİNLEŞMEYE KATKI SAĞLAYABİLİR Mİ? DAĞINIK AKTÖRLER ÖRNEĞİ

Hasibe Aysan

Öz

Bu çalışmadaki temel amaç yeni kurumsal kuramın pek fazla çalışılmamış bir kavramı olan dağınık aktör kavramını Türkçe yazına kazandırmak ve bu kavramı zenginleştirmektir. Dağınık aktör kavramının var olan çalışmalarında oluşabilecek farklı dağınık aktör konfigürasyonları ve senaryoları ile alakalı olarak yeterli çalışma bulunmamaktadır. Var olan çalışmalar, bu tarz bir aktör tabanlı hareketlenmeyi kabul etmekte ancak mekanizmalarını ve aktörlerin hangi boyutlarda farklılaşabileceğini anlatmamaktadırlar. Yazına bu anlamda katkı sunmak için yapılan bu kuramsal çalışmada blok zincir uygulamaları görgül alan olarak kullanılmıştır. Buna göre blok zincir uygulamalarının teknik özellikleri ve teknolojik algoritmaları, oluşturulacak kavramsal çerçevenin birinci boyutunu türetmek için kullanılırken, blok zincir uygulamalarının örgütler bazındaki uygulama örnekleri ise kavramsal çerçevenin ikinci boyutunu türetmek için kullanılmıştır. Buna göre, dağınık aktörlerin olası tipolojileri için bir kavramsal çerçeve geliştirilmiştir. Ortaya çıkan ilk boyutta, aktörlerin kendi aralarındaki fikir birliği yani mutabakat içinde olup olmamaları dikkate alınmıştır. Mutabakat kavramı blok zincir uygulamalarında zincirin güvenilirliği ve sistemin çalışma prensiplerinin temelinde yer alan bir hususdur. İkinci boyut ise, blok zincir uygulamalarının ve bu uygulamaları kullanan örgüt formlarının şu an çalıştığı ya da ileride çalışabileceği olası alanlardan belirlenmiştir. Buna göre ortaya çıkan ise, bu alanlardaki aktörlerin blok zincir kullanma ile ilgili olarak ilgi ve çıkarlarının oldukça çeşitli olduğu ya da bazı alanlarda görüldüğü üzere tek bir çıkar boyutunda sınırlı kaldığı şeklindedir. Bu iki boyuta göre belirlenen dört farklı dağınık aktör tipi ise çalışmanın ana çıktısı olarak kavramsallaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Dağınık Aktör, Yeni Kurumsal Kuram, Örgüt, Örgütsel Değişim, Mutabakat*

Kaynakça

Auer, R., Monnet, C., & Shin, H. S. (2021). Permissioned Distributed Ledgers and the Governance Of Money. *SSRN 3770075*.

Berger, P., & Luckmann,T. (1966). The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge, 1.Baskı New York: Anchor Books.

Çakar, M., & Danışman A., (2012), "Kurumsal Kuram", (ed.) H. Cenk Sözen & H. Nejat Basım, *Örgüt Kuramları*, İstanbul: Beta Yayıncılık.

Dacin, T., Goodstein, M. J., & Scott, R. W., (2002). Institutional Theory and Institutional Change: Introduction to the Special Research Forum. *Academy of Management Journal*, 45(1), 45-56.

Delbridge, R., & Edwards, T. (2008). Challenging Conventions: Roles and Processes During Non-Isomorphic Institutional Change. *Human Relations*, 61(3), 299-325.

DiMaggio, P. J., & Powell, W. W. (1983). The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. *American Sociological Review*, 147-160.

DiMaggio, P. J. (1988). Interest and Agency in Institutional Theory. *Institutional Patterns and Organizations*, 3-21.

Garud, R., & Karnøe, P. (2003). Bricolage Versus Breakthrough: Distributed and Embedded Agency In Technology Entrepreneurship. *Research Policy*, 32(2), 277-300.

Garud, R., Hardy, C., & Maguire, S. (2007). Institutional Entrepreneurship As Embedded Agency: An Introduction To The Special Issue. *Organization Studies*, 28(7), 957-969.

Government Office for Science, A Report by the UK Government Chief Scientific Adviser (2016). Distributed Ledger Technology: Beyond Block Chain, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/492972/gs-16-1-distributed-ledger-technology.pdf, Erişim Tarihi: 01.09.2022

Hardy, C., & Maguire, S. (2008). Institutional entrepreneurship. *The Sage handbook of organizational institutionalism*, 1, 198-217.

Holm, P. (1995). The Dynamics Of Institutionalization: Transformation Processes in Norwegian Fisheries. *Administrative Science Quarterly*, 398-422.

Lawrence, T., Suddaby, R., & Leca, B. (2011). Institutional work: Refocusing Institutional Studies of Organization. *Journal of Management Inquiry*, 20(1), 52-58.

Meyer, J. W. (2010). World Society, Institutional Theories, and The Actor. *Annual Review of Sociology*, 36, 1-20.

Mingxiao, D., Xiaofeng, M., Zhe, Z., Xiangwei, W., & Qijun, C. (2017). A Review On Consensus Algorithm Of Blockchain. *IEEE International Conference on Systems, Man, and Cybernetics (SMC)*, 2567-2572.

Özdoğan, B., & Kargın, S. (2018). Blok Zinciri Teknolojisinin Muhasebe ve Finans Alanlarına Yönelik Yansımaları ve Beklentiler. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (80), 161-176.

Quack, S. (2007). Legal Professionals and Transnational Law-Making: A Case of Distributed Agency. *Organization*, 14(5), 643-666.

Sherer, P. D. (2017). When Is It Time to Stop Doing the Same Old Thing? How Institutional and Organizational Entrepreneurs Changed Major League Baseball. *Journal Of Business Venturing*, *32*(4), 355-370.

Shermin, V. (2017). Disrupting Governance with Blockchains and Smart Contracts. *Strategic Change*, 26(5), 499-509.

Szabo, N. (1996). Smart contracts: Building Blocks for Digital Markets. *Extropy: The Journal of Transhumanist Thought*, (16),18(2), 28.

Şafak, E., Arslan, Ç., Gözütok, M., & Köprülü, T. (2021). Dağıtık Defter Teknolojileri ve Uygulama Alanları Üzerine Bir İnceleme. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (29), 36-45.

Thornton, P. H. (2002). The Rise of the Corporation in a Craft Industry: Conflict and Conformity in Institutional Logics. *Academy Of Management Journal*, 45(1), 81-101.

Thornton, P. H., & Ocasio, W. (2008). Institutional Logics. *The Sage Handbook Of Organizational Institutionalism*, *840*(2008), 99-128.

Uzun, H. (2020). İşletmelerin Blok Zinciri (Blockchain) Uygulamalarında Ticari Birliklerin Rolü. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 88-109.

Zheng, Z., Xie, S., Dai, H., Chen, X., & Wang, H. (2017). An Overview of Blockchain Technology: Architecture, Consensus, and Future Trends. *IEEE International Congress On Big Data (Big-Data congress)*, 557-564.

Zucker, L. G. (1988). Where Do Institutional Patterns Come From? Organizations As Actors in Social Systems. *Institutional Patterns And Organizations: Culture and Environment*, 20(3), 23-49.

SANATTA YENİ ALANLAR: KRİPTO SANAT, DİJİTAL SANAT, NFT

Kevser Çeltik Şahlan - Gizem Kuçak Toprak

Öz

2000'li yıllarda hızla gelişen, değişen teknoloji ve dijitalleşmenin artması birçok yeni kavramı, deneyimi de hayatımıza kazandırmaktadır. Son dönemlerde blok zincir teknolojisi, kripto para hem yeni bir ekonomik düzen oluşturmakta hem de farklı alanların üretimi, tasarımı, ticarileşmesinde değişikliklerin yaşanmasına neden olmaktadır. Blok zincir, kripto para ve dijitalleşme ile sanat ve sanat eserlerinin tasarımı, üretimi, yayılması, ticarileşmesi, alımı, satımı, sergilenmesi, ilgili etkinliklerin düzenlenmesinde de yeni bir dönem başlamıştır. İnsanoğlunun ve sanatın var olmaya başladığı ilk dönemlerden bu yana sanat toplumsal, kültürel, ideolojik, politik, teknolojik tüm gelişme ve değişimlerden etkilendiği gibi son dönemlerde de yine dijitalleşme, blok zincir, kripto gibi oluşumlardan etkilenmiştir. Geleneksel, klasik sanat anlayışına ve tasarım, üretim, sergileme, müzayede, etkinlik gerçekleştirme yöntemlerine yeni yöntemler eklenmiştir. Bu çalışmanın temel amacı, sanatta açılan kripto sanat, dijital sanat ve NFT gibi yeni alanları ortaya koymak, incelemek ve gelecekte beklenen değişikliklere dair bir kaynak oluşturmaktır. Yapılan çalışma geleneksel, klasik sanat anlayışına ek olarak dijital sanat, kripto sanat ve sanatta NFT'lerin yaygınlaştığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Blokzincir, kripto sanat, dijital sanat, NFT, sanat pazarı*

1. Giriş

2000'li yıllar dijitalleşmenin, teknolojik gelişmelerin hız kazandığı ve hayatımızın birçok noktasında etkisini hissetmeye başladığımız yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. 2002 yılında basımı gerçekleştirilen "Gelecek 50 Yıl" başlıklı kitap incelendiğinde, zihinlerin değiş tokuş edilip edilemeyeceği[1], beden

[1] Hauser, (2007), 59-69.

Bu çalışma kapsamında yapılan inceleme bize dijital sanata hem dünyada hem de Türkiye'de 2004 yıllarında, kripto sanata dünyada 2017 Türkiye'de 2021 yıllarında ve NFT ve sanat arasındaki ilişkiye ise dünya ve Türkiye'de 2020'li yıllarda ilginin yoğunlaştığını göstermektedir. Dijital sanat özellikle eser üretmeye olanak tanıyan dijital programlarının ortaya çıkması ile birlikte yaygınlaşırken, kripto sanat ve NFT'ler blok zincir teknolojisi ve yaygınlaşması ile birlikte artmıştır. Günümüzde çeşitli platformlar üzerinden 3.468.419 eserin satıldığı bilinmektedir [35].

Çeşitli platformlarda satışları yapılan veya satışa çıkarılan eserler incelendiğinde ise görsellik, işitsellik gibi kavramlar aynı eserde buluşabilmekte, animasyonlar hâlinde sunulabilmekte, video çekimleri, tekrar eden video kareleri veya dijital dünya içerisinde sınırların zorlanması sonucu ortaya çıkabilecek daha birçok farklı biçimde eserler tasarlanabilmektedir. Seçeneklerin çokluğu ise tasarımların özgünlüğüne ve özgürlüğüne yansımaktadır.

Kripto sanat, dijital sanat ve NFT'ler, geleneksel sanat yöntemleri olarak tanımlanabilecek ve devamlılığını sürdüren klasik yöntemlere ek bir yöntem olarak 2000'li yılların ilk çeyreğinden önce karşımıza çıkmıştır ve yeni bir sanat biçimi olarak her gün hız kazanmaktadır. Bu bağlamda kripto sanat, dijital sanat ve NFT ile ilişkili sanat alanlarına ilgi duyan ve/veya duyacak kişilerin desteklenmesi, disiplinlerarası çalışmaların yaygınlaştırılması, disiplinlerarası etkileşimin arttırılmasına yönelik çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Kaynakça

Akdoğan, E., (2018). "Kuantum Bilişim Bitcoin'i Bitiri Mi?" *Bilim Teknik*, 605, 72-73.

Anadol, R. https://nft.refikanadol.com/machine-hallucinations-mars-landscapes/, Erişim Tarihi: 01.08.2022.

Bozoğlu Demirdöven, J., Ödekan, A. (2008). Müzayedelerin Sanat Piyasalarındaki Rolü ve Türkiye'deki Yansımaları. *Itüdergisi/b Sosyal Bilimler* 5 (1): 55–66.

Brooks, R. (2007) "Beden ve Makine Kaynaşması" (ed.) John Brockman, *Gelecek 50 Yıl*, 205–215. İstanbul, Türkiye: NTV Yayınları.

Chen, R. (2022). "CryptoArt Market Data." https://cryptoart.io/data, Erişim Tarihi: 01.08.2022.

Crow, K., Ostroff, C. (2021). "Beeple NFT Fetches Record-Breaking $69 Million in Christie's Sale ." *The Wall Street Journal*, https://www.wsj.com/articles/beeple-nft-fetches-record-breaking-69-million-in-christies-sale 11615477732?reflink=desktopwebshare_permalink. Erişim Tarihi: 08.08.2022

[35] Chen, (2022).

Chen, R. (2022)., "CryptoArt Market Data." https://cryptoart.io/data. Erişim Tarihi: 09.08.2022

Collins Dictionary, (2022). "NFT Definition and Meaning | Collins English Dictionary." https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/nft. Erişim Tarihi: 09.08.2022

Çildir, Ç., Fettahlıoğlu, H. S., (2019). Sanat ve Pazarlama İlişkisi, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 9 (2), 47–61.

Dmitri Cherniak. "Ringers", https://opensea.io/collection/ringers-by-dmitri-cherniak, Erişim Tarihi: 01.08.2022.

Doğan, B., Ersöz, S. Ş., Şahin, C. (2020). Crypto Art and NFT, *Journal of History Culture and Art Research* , 11 (1), 1–12.

Dowling, M., (2022). Fertile LAND: Pricing Non-Fungible Tokens, *Finance Research Letters,* 44, 1–5. https://doi.org/10.1016/J.FRL.2021.102096. Erişim Tarihi: 09.08.2022

Dündar, F. N., (2013). Dijital Sanatın Gerçekliğinin İrdelenmesi, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi,* 5 (2), 103–11.

Hobbs, T. (2022). "Fidenza" https://tylerxhobbs.com/fidenza. Erişim Tarihi: 09.08.2022

Franceschet, M., Braidotti, C., (2021). Enhancing Art With Information: The Case of Blockchain Art, *Universita'Degli Studi Di Udine Dipartimento Di Matematica E Informatica,* 1, 1-11.

Google Trends (2022a). "Nft Sanat - Keşfedin - Google Trendler." https://trends.google.com/trends/explore?date=today 5-y&geo=TR&q=nft sanat, Erişim Tarihi: 01.08.2022.

Google Trends (2022b). "Nft Art - Keşfedin - Google Trendler." 4 https://trends.google.com/trends/explore?date=today 5-y&geo=TR&q=nft art, Erişim Tarihi: 01.08.2022.

Google Trends, "Nft and Art - Keşfedin - Google Trendler." https://trends.google.com/trends/explore?date=today 5-y&q=nft and art, Erişim Tarihi: 01.08.2022.

Google Trends (2022). "Dijital Sanat - Keşfedin - Google Trendler." https://trends.google.com/trends/explore?date=today 5-y&geo=TR&q=dijital sanat, Erişim Tarihi: 01.08.2022.

Google Trends (2022). "Digital Art - Keşfedin - Google Trendler." https://trends.google.com/trends/explore?date=today 5-y&q=digital art, Erişim Tarihi: 01.08.2022.

Google Trends (2022). "Kripto Sanat - Keşfedin - Google Trendler." https://trends.google.com/trends/explore?date=today 5-y&geo=TR&q=kripto sanat, Erişim Tarihi: 01.08.2022.

Google Trends (2022). "Cripto Art - Keşfedin - Google Trendler." https://trends.google.com/trends/explore?date=today 5-y&q=cripto art, Erişim tarihi: 01.08.2022.

Google Trends (2022). "NFT - Keşfedin - Google Trendler." https://trends.google.com/trends/explore?date=today 5-y&q=%2Fg%2F11g0g4sbp3, Erişim Tarihi: 01.08.2022.

Google Trends (2022). "NFT - Keşfedin - Google Trendler." https://trends.google.com/trends/explore?date=today 5 y&q=%2Fg%2F11g0g4sbp3, Erişim tarihi: 23.08.2022.

Gombrich, E. H. (1986)., *Sanatın Öyküsü*. 3. Baskı,. Ankara: Remzi Kitapevi Yayınları.

Gonzalez, O., (2021). "Thinking about Giving the Gift of an NFT? What to Know about Digital Tokens - CNET," https://www.cnet.com/personal-finance/crypto/thinking-about-giving-the-gift-of-an-nft-what-to-know-about-digital-tokens/#ftag=CAD-00-10aag7d, Erişim Tarihi: 09.08.2022

Hauser, M. D. (2007) "Değiştokuş Edilebilir Zihinler." (ed.) John Brockman, *Gelecek 50 Yıl*, 1. Baskı., 59–69. İstanbul, Turkey: NTV Yayınları.

Kaya, F. (2013), "Sanat ve Pazarlama: Türkiye'deki Sanat Galerilerinde Pazar Odaklılık ve Performans İlişkisi", Art and marketing: The relationship between market orientation and performance of art galleries in Turkey, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi.

Kristwood, https://foundation.app/collection/study?sortOrder=DEFAULT, Erişim tarihi: 01.08.2022.

Koyuncu, H. (2010), Kriptoloji Tarihi. *Aselsan Dergisi*, 2, 4–7.

Mendi, A. F., (2021). Blokzincir Uygulamaları ve Gelecek Öngörüleri, *GSI Journals Serie C: Advancements In Information Sciences and Technologies (AIST),* 4 (1), 76–88.

Nakamoto, S., (2019). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System, 1-9. https://bitcoin.org/bitcoin.pdf. Erişim Tarihi: 09.08.2022

Nifty Gateway, (2022). "Machine Hallucinations: Mars Landscapes by Refik Anadol | Collection | Nifty Gateway." https://www.niftygateway.com/collections/refikmars,

Erişim Tarihi: 09.08.2022

Oduncu, S., (2022). NFT, Kripto Sanatı ve Türkiye'deki Yansımaları." *SDÜ Art-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi* 15 (29), 195–224.

Ostachowski. https://mlo.art/artwork/tokenized-cloud-sphere-one-yyz-to-mco/, Erişim Tarihi: 01.08.2022.

Ola., (2022). "10 Best NFT Artists in 2022," 2022. https://nftevening.com/the-10-best-selling-nft-artists-of-all-time/, Erişim Tarihi: 09.08.2022

Pak. (2020). "Rubik's Lure", https://cryptoart.io/, Erişim Tarihi: 01.08.2022.

Pak. (2021). "Merge", https://opensea.io/, Erişim tarihi: 01.08.2022.

Prestige Online Thailand (2021). "Beeple NFT Fetches Record-Breaking $69 Million in Christie's Sale." 2021. https://www.prestigeonline.com/th/pursuits/art-culture/beeple-nft-art-christies/, Erişim Tarihi:01.08.2022.

Şenkardeş, Çağla Gül (2022), *Blokzincir Teknolojisi ve NFT'ler*. İstanbul: Ceres Yayınları. https://books.google.com.tr/books?id=VJVpEAAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Blokzincir+Teknolojisi+ve+NFT%E2%80%99ler&hl=tr&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Blokzincir%20Teknolojisi%20ve%20NFT%E2%80%99ler&f=false Erişim Tarihi: 11.08.2022

Throsby, D. (1994). The Production and Consumption of the Arts: A View of Cultural Economics, *Journal of Economic Literature* 32 (1) 1–29.

Türk Dil Kurumu, (2022). "Dijital." https://sozluk.gov.tr/, Erişim Tarihi: 09.08.2022.

Türk Dil Kurumu, (2022). "Sanat." https://sozluk.gov.tr/, Erişim Tarihi: 09.08.2022

TylerHobbs. "Fidenza", https://tylerxhobbs.com/fidenza, Erişim Tarihi: 01.08.2022.

Wang, Q., Li, R., Wang, Q.,Chen, S., Non-Fungible Token (NFT): Overview, Evaluation, Opportunities and Challenges (Tech Report V2), *Arxiv, Cornell University*, 1–22. https://www.coingecko.com/en/nft. Erişim Tarihi: 09.08.2022

Yıldırım, M., (2020). "Furry Night", https://muartive.com/furry-artworks Erişim Tarihi: 09.08.2022

Yurdabak, M. K., (2022). NFT: Dijital Sanatta Yeni Bir Perspektif ve Getirdiği Fırsatlar Üzerine Bir Derleme, *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10 (1), 143–53.

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN BİNA BİLGİ MODELLEMESİNDE (BIM) KULLANILMASININ MALİYETLERE ETKİSİ

Hamide Özyürek - Tuğçe Çelik

Öz

Kripto paraların arkasındaki teknoloji olan blok zincir teknolojisi, Bitcoin'in operasyonel temelini oluşturan çalışma mekanizmasıdır. Finans ve bankacılık alanlarında başlayan değişim ve dönüşüm sürecinde Ethereum ile hayatımıza giren akıllı sözleşmelerin çeşitli endüstriyel, kamu ve iş sektörlerinde kullanılmaya başlaması ile yeni bir evreye girmiştir. Merkeziyetsiz teknolojinin herhangi bir sektörde kullanılması, iş akış süreçlerinde şeffaflığı, hesap verilebilirliği zorunlu hâle getirerek güçlendirilmiş güvenlik gerektirerek kültürel, sosyal değişim ve dönüşümü hızlandıracaktır. Çok kısa bir gelecekte blok zincir teknolojisinin ana akım hâline geleceği, akla gelebilecek her alanda uygulamasının yapılacağı, her resmî veya özel kurum, kuruluş devlet ve hatta bireylerin kendi blok zincir ağına sahip olacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda blok zincir teknolojisinin her alanda uygulama potansiyelinin tespiti önem kazanmaktadır. Bu çalışmada mimari ve tasarım alanında son yıllarda yaygın olarak kullanılan, dijital dönüşümün ön saflarında yer alan iş birliğini ve güveni teşvik eden ve veri alışverişini basitleştiren Bina Bilgi Modelleme sürecinde blok zincir teknolojisinin potansiyel kullanımı irdelenmektedir. Tasarımdan, binanın yıkımı ve yeniden üretime kazandırılmasına kadar olan ürün yaşam döngüsü maliyetlerin izlenmesi, daha güvenilir veri depolamanın, değişiklikleri izlemenin, veri sahipliğinin, ağ güvenliğinin ve birlikte çalışabilirliğin sağlanması hususlarında BIM ve blok zincir teknolojilerinin birlikte kullanımının avantajlı olacağı görülmektedir. Blok zincir teknolojisinin sağlam, güvenilir ve güvenli ağ altyapısından etkin bir şekilde yararlanmak BIM iş akışı süreçlerini önemli ölçüde geliştirecektir. Çalışmada Kitap bölümünde ilk olarak blok zincir teknolojisi kısaca ele alınmış daha sonra BIM bileşenleri, faydaları açıklanmış, ürün yaşam dönemince maliyetleme süreci incelenmiştir. Daha sonra BIM ve blok zincir teknolojisinin entegrasyonunun getireceği

leri blok zincirde kayıt altına alınabilecek ve projenin gerçek maliyetlerinin tespiti mümkün olacaktır. Projeler fikir ve tasarım aşamasındayken blok zincirde NFT olarak kayıt altına alınacağından telif hakları korunacaktır. Blok zincir yapısı gereği mimari projenin tüm paydaşları, ortak bir ağda aynı anda verilerin ve bilgilerin tümüne erişim sağlayabileceği için şeffaf ve güvenilir bir bilgi alışverişi gerçekleşecektir. Projenin herhangi bir aşamasında ortaya çıkacak bir aksaklıkta hatalar kolaylıkla tespit edilebilecek ve hatanın gerçek sorumluları belirlenebilecektir. Önerilen akış şemasında BIM ve blok zincir entegrasyonu ile birlikte tasarım aşamasından başlayan (yapım öncesi evre), yapım süreci ve projenin yaşam döngüsü boyunca tüm adımlarını kapsayan, çok katılımcılı bu döngü, problemleri önceden ve kolay saptama, çözüme ulaşma, katılımcılar arasında yapılacak olan akıllı sözleşmeler, ihtiyaç duyulan zaman, kaynak ve iş gücünün belirlenerek doğru maliyet hesapları ile proje katılımcılarına büyük avantajlar sağlayacaktır.

Kaynakça

Afrane, G., & Ntiamoah, A. (2012). Analysis of the life-cycle costs and environmental impacts of cooking fuels used in Ghana. *Applied energy*, *98*, 301-306.

Ahram, T., Sargolzaei, A., Sargolzaei, S., Daniels, J., ve Amaba, B. (2017). Blockchain technology innovations. In 2017 *IEEE technology ve engineering management conference (TEMSCON),* 137-141.

AIA. (2013). AIA Document G202™-2013, Project Building Information Modeling Protocol Form. American Instutite of Architects.

Al-Jaroodi, J., & Mohamed, N. (2019). Blockchain in industries: A survey. *IEEE Access*, *7*, 36500-36515.

An Association for All IT Architects. (2018). What is Information Modeling? IASA Global. https://iasaglobal.org/itabok/capability-descriptions/informationmodeling/, Erişim tarihi: 20.10.2019.

Angelis, D.S., Aniello, L., Baldoni, R., Lombardi, F., Margheri, A. ve Sassone, V. (2018). *Pbft vs proof-of-authority: applying the cap theorem to permissioned blockchain*, Italian Conference on Cyber Security, Milan, Italy.

Atling, L. (1993). A key issue in product life cycle design: dissembly. *Annals of the CIRP*, *42*(2), 651-658.

Autodesk. (2018). Autodesk Inc. Autodesk Inc Web sitesi: https://www.autodesk.com /solutions/bim, Erişim tarihi: 25.10.2019.

Azhar, S. (2011). Building Information Modeling (BIM): Trends, Benefits, Risks and Challenges for the AEC Industry. *Leadership and Management in Engineering*, 241-252.

Azhar, S., Khalfan, M., & Maqsood, T. (2012). Building Information Modeling (BIM): Now and Beyond. *Australasian Journal of Construction Economics and Building*, 15-28.

Bachman, M. (2009). BIM's Effect on Design Culture. DesignIntelligence. https://www .di.net/articles/bims_effect_on_design_culture/, Erişim tarihi: 09.03.2019.

Barringer, H. P. (2003). *A life Cycle Cost Summary*, International Conference Of Maintenance Societies (Icoms®-2003)

Belle, I. (2017). The architecture, engineering and construction industry and blockchain technology. *Digital Culture*, 2017, 279-284.

BIMFORUM. (2015). Level Of Development Specification. BIMFORUM. https://biminternational .com/wp-content/uploads/2016/03/LOD-Specification-2015.pdf, Erişim tarihi: 12.08.2019.

BIMSOFT. (2018). BIMSOFT Yazılım Teknolojileri A.Ş. BIMSOFT Yazılım Teknolojileri A.Ş. https://bimsoft.com.tr/bim-nedir/, Erişim tarihi: 03.05.2019.

Bilge, B. (2017). Yıkıcı Teknolojilerin Belirlenmesi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 16(1), 57-83.

Brilliantova, V. ve Thurner, T. W. (2019). Blockchain and the future of energy. *Technology in Society*, 5, 38-45.

Chen, G., Xu, B., Lu, M., ve Chen, N. S. (2018). Exploring blockchain technology and its potential applications for education. *Smart Learning Environments*, 5(1), 1-10.

Cheng, C., ve Huang, Q. (2019). *Exploration on the Application of Blockchain Audit.* In 5th International Conference on Economics, Management, Law and Education (EMLE 2019) (63-68). Atlantis Press.

Cong, L. W. ve He, Z. (2019). Blockchain disruption and smart contracts. *The Review of Financial Studies*, 32(5), 1754-1797.

Czmoch, I., & Pekala, A. (2014). Traditional Design versus BIM based Design. *Elsevier*, 210-215.

Çorluk, K. (2021). Blockchain Nedir? https://koinsaati.com/blockchain-nedir/, Erişim Tarihi: 29.10.2021.

Dallasega, P., Marengo, E., Nutt, W., Rescic, L., Matt, D., & Rauch, E. (2015). *Design of a Framework for Supporting the Execution-Management of Small and Medium sized Projects in the AEC-industry.* In DCEE 4 The 4th International Workshop on Design in Civil and Environmental Engineering: Taipei, Taiwan October 30-31, 2015. National Taiwan University.

Demirkan, S., Demirkan, I., McKee, A. (2020). Blockchain Technology in The Future of Business Cyber Security and Accounting. *Journal of Management Analytics,* 7(2), 189-208.

Dogru, T., Mody, M., & Leonardi, C. (2018). *Blockchain technology & its implications for the hospitality industry.* Boston University.

Drescher, D. (2017). *Blockchain basics. A non-tecnical introduction in 25 steps* (1st. Edn). Francfurt am Main: Apress.

Eastman, C., Teicholz, P., Sacks, R., and Liston, K. (2008). *BIM handbook: A guide to building information modeling for owners, managers, designers, engineers and contractors*, Wiley, New York.

Elitaş, C., Yıldız, F., & Dereköy, F. (2010). Ürün Yaşam Dönemi Maliyetlemesi. *Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences*, *12*(1).

Ernstrom, B., Hanson, D., Hill, D., Jarboe, J., Kenig, M., Nies, D., Webster, T. (2005). *The Contractors' Guide to BIM*- Edition I. Arlington VA: The Associated General Contractors of America.

Fabris, P. (2010). BIM for home builders. *Professional Builder Magazine*. http://www. probuilder. com/bim-home-builders, Erişim Tarihi:20.09.2018.

Fachrunnisa, O., & Hussain, F. K. (2020). Blockchain-based human resource management practices for mitigating skills and competencies gap in workforce. *International Journal of Engineering Business Management*, 12.

Garber, R. (2014). *BIM Design: Realising the Creative Potential of Building Information Modelling.* West Sussex: John Wiley & Sons, Ltd.

Garg, P., Gupta, B., Chauhan, A. K., Sivarajah, U., Gupta, S., & Modgil, S. (2021). Measuring the perceived benefits of implementing blockchain technology in the banking sector. *Technological forecasting and social change*, *163*, 120407.

Green, E. (2016). BIM 101: What is Building Information Modeling?. *Engineering*. https://www.engineering.com/BIM/ArticleID/11436/BIM-101-What-isBuilding-Information-Modeling.aspx, Erişim tarihi: 20.01.2019.

Güneş, R., & Aksu, İ. (2003). Ürün yaşam seyri maliyetlemesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *8*(2), 43-61.

Hacırüstemoğlu, R., & Demir, V. (2002). Muhasebenin Yönetim Aracı Olarak Kullanımı. *ÖNERİ*, *5*(17), 15-19.

Hardin, B. (2009). *BIM and Construction Management: proven Tools, Methods, and Workflows||,* Wiley Publishing Inc. Indianapolis, Indiana.

Hardin, T., & Kotz, D. (2019, October). Blockchain in health data systems: A survey. In *2019 sixth international conference on internet of things: Systems, management and security (IOTSMS)*, 490-497.

Heiskanen, A. (2017). The technology of trust: How the Internet of Things and blockchain could usher in a new era of construction productivity. *Construction Research and Innovation*, 8(2), 66-70.

Kardaş, S. (2019). Blokzincir teknolojisi: uzlaşma protokolleri. *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi*, *10*(2), 481-496.

Kensek, K. M. (2014). *Building information modeling*: Routledge.

Keys, L. K., (1990). System Life Cycle Engineering And Df `X'. *Ieee Transactions On Components, Hybrids And Manufacturing Technology,* 13 (1), 83- 93.

Kinnaird, C., Geipel, M., & Bew, M. (2017). Blockchain Technology, How the Inventions Behind Bitcoin are Enabling a Network of Trust for the Built Environment. *Arup report* https://www. arup. com/- /media/arup/files/.../arup--blockchain-technology-report. pdf, Erişim Tarihi: 20.12.2017.

Kriwet, A., E. Zussman, And G. Selıger, 1995, Systematic İntegration Of Design For Recycling İnto Product Design. *International Journal Of Production Economics*, 38, 15- 22.

Kumar, R. (2021). Advance Concepts of Blockchain. S.S. Tyagi, Shaveta Bhatia (Ed.), Blockchain for Business: How It Works and Creates Value, *Scrivener Publishing LLC*, 361-372.

Kumari, M., Gupta, P., & Deshwal, S. S. (2022). Integrated Life Cycle Cost Comparison and Environment Impact Analysis of the Concrete and Asphalt Roads. *Materials Today: Proceedings*. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.matpr.2022.01.240

Lane, R. (2017). Working toward a unified approach to BIM in Europe. *National BIM Report 2017-NBS*, 30-31.

Lawson, B. (1990). *How designers think.* Boston: Butterworth Architecture Press.

Leng, J., Ruan, G., Jiang, P., Xu, K., Liu, Q., Zhou, X. ve Liu, C. (2020). Blockchain-empowered sustainable manufacturing and product lifecycle management in industry 4.0: A survey. *Renewable and sustainable energy reviews*, 132(2020), 110112.

Lévy, F. (2011). *BIM in small-scale sustainable design*, John Wiley & Sons.

Lohry M, Bodell B (2015). Blockchain enabled co-housing. https://medium.com/@MatthewLohry/blockchain-enabled-cohousingde48e4f2b441#.oejyrrsuy, Erişim Tarihi: 28.02. 2017

Luthin, A., Backes, J. G., & Traverso, M. (2021). A framework to identify environmental-economic trade-offs by combining life cycle assessment and life cycle costing–A case study of aluminium production. *Journal of Cleaner Production*, 321.

Mathews, M., Robles, D., & Bowe, B. (2017). *BIM+ blockchain: A solution to the trust problem in collaboration?*

Migilinskas, D., Popov, V., Juocevicius, V., & Ustinovichius, L. (2013). The Benefits , Obstacles and Problems of Practical Bim Implementation. *11th International Conference on Modern Building Materials , Structures and Techniques , MBMST 2013,* 768.

Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. file:///C:/Users/Del l/Downloads/21260-bitcoin-a-peer-to-peer-electroniccash-system.pdf, Erişim Tarihi: 23.10.2021.

Nam, K., Dutt, C. S., Chathoth, P. ve Khan, M. S. (2021). Blockchain technology for smart city and smart tourism: latest trends and challenges. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 26(4), 454-468.

Nawari, N. O., & Ravindran, S. (2019). Blockchain technology and BIM process: Review and potential applications. *ITcon*, 24, 209-238.

Nofer, M., Gomber, P., Hinz, O., ve Schiereck, D. (2017). Blockchain. *Business ve Information Systems Engineering*, 59(3), 183-187.

Okutmuş, E. (2019). Ürün Yaşam Dönemi Maliyetleme Yönteminin İncelenmesi: Bir Vaka Analizi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 216-226.

Önder, I., & Treiblmaier, H. (2018). Blockchain and tourism: Three research propositions. *Annals of Tourism Research*, *72*(C), 180-182.

Özorhon, B. (2018). *Yapı Bilgi Modellemesi (BIM).* İstanbul: Abaküs Kitap Yayın.

Özyürek, H. (2021). Blockchaın Teknolojisinin Mevcut ve Muhtemel Kullanım Alanları. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *22*(4), 31-50.

Özyürek, H. ve Etlioğlu, M. (2022). *İşletmeler İçin Blockchain*. Efe Akademi Yayınları.

Pimentel, E. ve Boulianne, E. (2020). Blockchain in Accounting Research and Practice: Current Trends and Future Opportunities. *Accounting Perspectives*, 19(4), 325-361.

Prota Yazılım (2019). BIM Nedir? Prota. https://www.protayazilim.com/bim-nedir, Erişim tarihi: 13.04.2019

Sacks, R., Eastman, C., Lee, G., & Teicholz, P. (2018). *BIM Handbook,A Guide to Building Information Modeling for Owners, Designers, Engineers, Contractors and Facility Managers* 3rd Edition. Haboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.

Salah, K., Rehman, M. H. U., Nizamuddin, N. ve Al-Fuqaha, A. (2019). Blockchain for AI: Review and open research challenges. *IEEE Access*, 7, 10127-10149, doi: 10.1109, Erişim Tarihi: 28.07.2018

Srinsoft (2022) https://www.srinsofttech.com/bim-level-of-development-lod-300-400-500.html, Erişim Tarihi: 06.09.2022

Stougiannos, L., & Magneron, A. (2018). *BIM, Blockchain and the Smart Construction Contract*. Mondaq Business Briefing U6.

Swan, M. (2015). *Blockchain: Blueprint for a new economy*. O'Reilly Media, Inc.

Tavares, E.C., Meirelles, Meirelles, F.S., Tavares, E. C., Cunha, M. A. ve Schunk, L. M. (2021). Blockchain in the Amazon: creating public value and promoting sustainability. *Information Technology for Development*, 27(3), 579-598.

Wilson, R. L. (1986). Operations and support cost model for new product concept development. *Computers & Industrial Engineering*, *11*(1-4), 128-131.

Yürekli, İ. (2004). Mimari tasarım eğitiminde enformellik, *İTÜ Dergisi*/a, 3 (1), 53-62.

Zhang, C. ve Chen, Y. (2020). A review of research relevant to the emerging industry trends: Industry 4.0, IoT, blockchain, and business analytics. *Journal of Industrial Integration and Management*, 5(1), 165-180.

META EVREN'DE SANAL MEKÂN TASARIM İLKELERİNİN BELİRLENMESİ: DECENTRALAND ÖRNEĞİ

Gizem Kuçak Toprak - Kevser Çeltik Şahlan

Öz

Bu çalışma kapsamında mimarlık, mekân ve sanallık arasındaki ilişki, dijital ortamda üretilen sanal mekânların oluşturulma süreçleri, dayandığı kriterler, üretiminin sağlanması ve blok zincir (blochchain) teknolojisi ile kullanıcıya ulaşması konusu ele alınmıştır. Bu konu ele alınırken tasarım, mimarlık, mekân kavramları incelenmiş, fiziksel dünyada mekân tasarım süreçleri ve kriterleri ile sanal ortamdaki mekân oluşum süreçleri ve süreçleri etkileyen kriterler karşılaştırılmıştır. Fiziksel dünyada alışkın olunan tasarımı etkileyen faktörlerin sanal mekân tasarımında ne gibi değişiklikler ile karşımıza çıktığı tespit edilmiştir. Dijital ortamda üretilen sanal mekân örnekleri Meta Evren kavramının içerisinde ele alınmıştır ve eleştirel bir bakış açısıyla incelenmiştir. Meta Evren üzerinden yapılan inceleme esnasında uygulamalar arasında popüler olan "Decentraland" uygulaması örnek çalışma alanı olarak seçilmiştir. Decentraland blok zincir teknolojisi ile oluşturulmuş dijital bir evren olarak tasarlanmıştır. Uygulama dijital varlıkların sahipliğini kaydetmek için Ethereum blok zincirini kullanır. Uygulamanın parsel düzeni kuşbakışı izlenebilen bir harita sistemi ve içerisinde gezilebilen üç boyutlu sanal alanlardan oluşmaktadır. Uygulamada mekânlaşmanın yaygınlaştığı, çeşitli işlevlere cevap veren sanal yapıların konumlandırıldığı gözlemlenmektedir. Yapı ve mekân tasarımlarında ise bilinen tasarım ilkelerinin farklılaştığı gözlemlenmektedir. Bu değişim hem tasarım özgürlüğü sağlamakta hem de çeşitli kısıtlılıklar doğurmaktadır. Özellikle yapının işlevi, satın alınan parselin büyüklüğü ve konumu, bağlam, kullanıcı, teknoloji, merkeziyetsizlik temel tasarım faktörlerini oluşturmaktadır. Kendi tasarım ilkelerini oluşturan Decentraland'de tasarımlar oldukça ilkel ve basit düzeyde kalmaktadır. Bu bağlamda uygulamanın geliştirilmesi önerilmektedir. Bu uygulamalar aracılıyla, mimarlığın gelişen teknolojilere ve sanal dünyaya adapte olabilmesi için mimarlığın değerini iyi tanımlamak, yeni tasarım ilkelerini keşfetmek, geçmiş ve ge-

Yapılar incelendiğine ise bilinen tasarım ilkelerinin şekil değiştirdiği gözlemlenmektedir. Bu değişim hem tasarım özgürlüğü sağlamakta hem de çeşitli kısıtlılıklar doğurmaktadır. Özellikle yapının işlevi, satın alınan parselin büyüklüğü ve konumu, bağlam, kullanıcı, teknoloji, merkeziyetsizlik temel tasarım faktörlerini oluşturmaktadır.

Fakat tasarımlar oldukça basit ve temel düzeyde kalmaktadır. Hatta bir tasarım olup olmadığı dahi tartışmaya açılabilir. Yapılar, Stephenson'ın Parazit[36] adlı kitabında da betimlediği piramit örneğinde olduğu gibi basit geometrik biçimlerin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda uygulamanın kendi iç araçlarının geliştirilmesi, daha profesyonel mimari 3 boyutlu model oluşturmaya izin veren programlarla entegre olması önerilir.

Tasarlanan 3 boyutlu mimari nesnelerin sadece bir imgeden kurtulması ve yaygınlaşması açısından NFT'ye dönüştürülebilir olması mimarlık mesleği açısından önemli gözükmektedir. Bu bağlamda uygulamaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Gelişen teknolojilere ve sanal dünyaya mimarlık mesleğinin ve mimarlığın adapte olabilmesi için ise mimarlığın değerini iyi tanımlamak, yeni tasarım ilkelerini keşfetmek, geçmiş ve gelecek arasında bir köprü oluşturmak değerli olacaktır. Bu sayede mimarlık Meta Evrende maddeden oluşmayan yeni tasarımlar ile var olacaktır.

Kaynakça

Aktuğ, E. (2020). "Dans Eden Ev," https://archi101.com/yapilar/dans-eden-ev/, Erişim Tarihi: 26.08.2022

Arkitektuel (2017). "Centre Pompidou / Renzo Piano + Richard Rogers ", https://www.a rkitektuel.com/centre-pompidou/, Erişim Tarihi: 26.08.2022.

Arkitektuel (2017). "Haydar Aliyev Kültür Merkezi / Zaha Hadid Architects", https://www.arkitektuel.com/haydar-aliyev-kultur-merkezi/, Erişim Tarihi: 26.08.2022.

Arkitektuel (2018). "Berlin Yahudi Müzesi", https://www.arkitektuel.com/berlin-yahudi-muzesi/berlin-yahudi-muzesi-plan/, Erişim Tarihi: 26.08.2022

Avcı, H. (2013). "Yarışmayla Yapılan Yahudi Müzesi", https://www.arkitera.com/haber/ya rismayla-yapilan-yahudi-muzesi/, Erişim Tarihi: 26.08.2022

Aydın, S. N. (2021). "20. Yüzyılın Mimari Ikonlarından Biri: Centre Pompidou", https://www .gzt.com/arkitekt/20-yuzyilin-mimari-ikonlarindan-biri-centre-pompidou-3566656, Erişim Tarihi: 26.08.2022.

[36] Stephenson, (2016), s.26-30, s.38-41.

Bachelard, Gaton (2014), *Mekânın Poetikası*, (çev.) Alp Tümertekin, 2. Baskı, İstanbul, Türkiye: İthaki Yayınları.

Braidwood, Robert J. (1995), *Tarihöncesi İnsan, (çev.) Bilgi Altınok,* İstanbul, Türkiye: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Deneme Eleştiri ve Tarih Dizisi: 14.

Cansever, A. B., Poyraz, E. (2021). Dijital Oyunlarda Biyopolitik Söylem ve Anlatı: The Sims 4 Örneği. *Intermedia International E-Journal,* 8 (14), 117–37.

Childe, V. Gordon (1951), *Man Makes Himself*, 13. Baskı, New York: Mentor Book Series, The New American Library Inc. Press.

Childe, V. Gordon (1957), *New Light on the Most Ancient Easte*, 3. Baskı, New York: Grove Press.

Childe, V. Gordon (1947), *Social Evolution*, London: WATTS & CO, https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.105479, Erişim Tarihi: 26.08.2022.

Conrads, U. *20. Yüzyıl Mimarisinde Program ve Manifestolar (Çev. Sevinç Yavuz)*. İstanbul, Türkiye: Şevki Vanlı Vakfı Yayınevi, 1991.

Damacıer, H., Arıdağ, L. (2022). Artırılmış Mekânın Sinematografiden Ortaya Çıkışı. *Online Journal of Art and Design*, 10 (2), 167–82.

Decentraland, (2022). "Get a Wallet – Beginners Guide | Decentraland." https://docs.de centraland.org/examples/get-a-wallet/, Erişim Tarihi: 26.08.2022.

Decentraland (2022), "Welcome to Decentraland", https://decentraland.org/, Erişim Tarihi: 26.08.2022.

Demirarslan, Deniz; Demiraraslan, Oğuz (2020), *Tasarım ve Tasarım Süreci*. Adıyaman, Türkiye: İKSAD Yayınevi.

Electronic Arts (EA Games). (1989). "SimCity™ – PC & Mac – EA." https://www.ea.com/games/simcity/simcity?isLocalized=true#description, Erişim Tarihi: 26.08.2022.

Electronics Arts (EA Games). (2014). "*The Sims 4*." https://www.ea.com/games/the-sims/the-sims-4?isLocalized=true, Erişim Tarihi: 26.08.2022.

Google, (2022). "Google Trendler", https://trends.google.com/trends/?geo=TR, Erişim Tarihi: 26.08.2022.

Google Trends (2022). "Metaverse." https://trends.google.com/trends/explore?date=today 5-y&q=metaverse, Erişim Tarihi: 26.08.2022.

Gündem, Ö., Antel, F. A. (2015). 20. Yüzyıl'dan Günümüze Müzik ve Mekân: Tokyo ve İstanbul'da Performans Sanatları Yapıları, *Tasarım Kuram*, 20, 76–98.

Güngör, F. S. (2019). Postmodern Dünyanın Mekân Anlayışında Sanal Mekân. *Turkish Studies* 14 (5), 93–104. https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.23008, Erişim Tarihi: 26.08.2022.

Harrouk, C. (2021). "Mars House, First Digital Home to Be Sold on the NFT Marketplace", https://www.archdaily.com/959011/mars-house-first-digital-home-to-be-sold-on-the-nft-marketplace, Erişim Tarihi: 26.08.2022.

İlin, M, Segal, E. (2021). *İnsan Nasıl İnsan Oldu,* (çev.) Ahmet Zekeriya, Ankara, Türkiye: Say Yayınları.

Melvin, J. (2007). *İzmler: Mimarlığı Anlamak, (çev.) Murat Şahim,* 1. Baskı, İstanbul: YEM Yayın.

Mystakidis, . (2022). "Metaverse", *E Encyclopedia*, https://doi.org/10.3390/encyclopedia2010031, Erişim tarihi: 26.08.2022.

Nakamoto, S. (2019). "Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System", https://bitcoin.org/bitcoin.pdf, Erişim Tarihi: 26.08.2022.

Onat, E. (2020). *Mimarlık, Form ve Geometri*. 7. Baskı, Ankara, Türkiye: Efil Yayınevi.

Özkan, A. (2007). *İç Mekân Tasarımı Kuram ve Yöntemleri Işığında Günümüz Türk Iç Mekân Tasarımcıları ve Tasarım Anlayışlarına Bir Yaklaşım*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Ana Sanat Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Türkiye.

Platon (1999). *Devlet*. İstanbul, Türkiye: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Savaşır, K., Tuğrul, F. (2014). Uzay Kafes Sistemlerle Yaratılabilecek Üst Örtülerin Geometrilerinin İncelenmesi: Heydar Aliyev Merkezi, *7. Ulusal Çatı & Cephe Sempozyumu*. İstanbul, 2014.

Stephenson, Neal (2016). *Parazit,* (çev.) Sibel Hacıoğlu, İstanbul, Türkiye: Altıkırkbeş Yayın.

Sun, C. (2021). "Architecting the Metaverse ", https://www.archdaily.com/968905/ architecting-the-metaverse, Erişim tarihi: 26.08.2022.

Szekely, P. (2018). "Louvre Museum", https://www.flickr.com/photos/pedrosz/27128035747, Erişim Tarihi: 26.08.2022

Şişman, B. (2021). Bilim Kurgudan Gerçeğe: Artırılmış Gerçeklik, Sanal Gerçeklik ve Karma Gerçeklik, *Bilim Teknik*, 58–65, https://bilimteknik.tubitak.gov.tr/system/files/ma kale/3_teknoloji.pdf, Erişim Tarihi: 26.08.2022.

Tunalı, İsmail (2009). *Tasarım Felsefesi*. İstanbul, Türkiye: YEM Yayın.

Türk Dil Kurumu. "Sanal", https://sozluk.gov.tr/, Erişim Tarihi: 26.08.2022.

Türk Dil Kurumu. "Tasarım", https://sozluk.gov.tr/, Erişim Tarihi: 26.08.2022.

Ünügür, S. Mete (1989). *Bina Tasarımının Temel İlkeleri*, İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.

Vazquez, R. (2013). "Interior-Louvre", https://www.flickr.com/photos/imagenrob/8556965545/in/photolist-e39FJH-U9mAtZ-2p3pgu-2hSCN6E-7943iw-98nyhG-bsnhJb-BwSb7E-7huqLf-5cd8zP-98LLB6-2TGG29-5f4VWA-6YYpXC-5mTQtv-PUD7ug-5Jwe5X-bYZ22A-yF5RW5-23njWza-24X5TNs-22yNBo9-in5wqx-2mWeKgD-21iRhGD-YcfnDF-2nw, Erişim Tarihi: 26.08.2022.

Vitruvius (1998). *Mimarlık Üzerine On Kitap,* (çev.) Suna Güven, 3. Baskı, İstanbul: Şevki Vanlı Mmarlık Vakfı.

Wachowski, L., Wachowski, L. (1999), *Matrix I*.

Wang, Q., Li, R., Wang, Q.,Chen, S., Non-Fungible Token (NFT): Overview, Evaluation, Opportunities and Challenges (Tech Report V2), *Arxiv, Cornell University*, 1–22. https://www.coingecko.com/en/nft, Erişim Tarihi: 09.08.2022

Wright, G. A. (1971). Origins of Food Production in Southwest Asia: A Survey of Ideas, *Current Antropology: A World Journal of Sciences and Man (The University of Chicago Press),* 12 (4-5), 448, 452.

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR MİMARLIĞA KATKILARI

İlkay Dinç Uyaroğlu - Nurgül İnan

Öz

Teknolojik gelişmeler, hızlı nüfus artışı ve kontrolsüz şehirleşme/yapılaşma zamanla doğal çevreyi ve ekolojik dengeyi etkilemektedir. Gittikçe artan enerji krizi, çevre kirliliğinin artması, iklim değişikliği, küresel ısınma ile ilgili çevresel sorunlar, sürdürülebilirlik konusunu hayati derecede önemli kılmıştır. Diğer bir açıdan, adil, demokratik ve kapsayıcı bir anlayışla yaşanabilir çevreler inşa etmek, yoksulluğu ortadan kaldırmak ve dünya barışını güçlendirmek sürdürülebilir şehir yaşamı için öncelikli kriterlerdir. Bu bütüncül çerçevede, sürdürülebilir mimarlık, toplumsal, çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla tanımlanan bir kavramdır. Herkes için refah ve demokratik yerleşimlerin oluşumunu, doğal ve yapılı çevre arasındaki uyumu korumayı hedefleyen sürdürülebilir mimarlık, disiplinler arası çaba gerektiren bütüncül bir süreçtir. Kolektif çalışma ortamı içinde farklı uzmanlık alanlarından olan profesyonellerin, eş zamanlı ve verimli bir şekilde çalışması, sürecin en az hatayla, minimum maliyetle ve başarılı bir şekilde gerçekleşmesini sağlayabilir. Bu süreçte, bilginin/verinin kolay, hızlı ve güvenilir yollarla üretilmesi ve paylaşımının sağlanması önemlidir. Bilgi/veri paylaşımı için kullanılan iletişim ağının şeffaf ve güvenli bir yapıda olması, hem sürecin verimli bir şekilde yürütülmesine hem de yasal işlemlerin sağlıklı sürdürülmesine katkı koyabilecektir. Bu noktada, merkezî yapılara ihtiyaç duymayan güvenli, hızlı ve şeffaf veri kaydetme, depolama ve paylaşma özellikleri ile blok zincir (blockchain) teknolojisi sürdürülebilir mimarlık için potansiyel değere sahiptir. "Sürdürülebilir bina" ve "akıllı şehir" projelendirme/planlama, uygulama ve onay sürecine, yönetim, denetim, fikri mülkiyet transferi ve sözleşmeler/protokoller ile ilgili alanlarda sağladığı katkıyla destek olabilir. Bu bölüm, bu kavramları mimarlık disiplininin perspektifinden değerlendirirken, hem gelecek mimarlığına dair senaryoları üretmeyi hem de bu bilginin katkısıyla blok zincir alanında inovasyon ve yeni tartışmaların ortaya çıkmasına katkı koymayı hedeflemektedir.

atık yönetimi, gayrimenkul yönetimi, BIM, tedarik zinciri yönetimi, ekipman kiralama ve daha birçok alanda söz konusu olmaya başlamıştır. Bugün hâlâ kurumlar, kentlerdeki yapılaşma ve morfolojik oluşumlara dair bilgileri farklı kaynaklardan elde etmeye çalışmakta ve bu noktada büyük zaman kaybı yaşamaktadırlar. Ayrıca kurumlar arası iş birliklerinde koordinasyon eksikliğinin ciddi oranda yaşandığı görülmektedir. Veri yönetimi, iş birliği ağı ve koordinasyon kapasitesi, akıllı şehirlerin oluşumunda öncelikli konular arasındadır. Günümüzde bu tür faaliyetler hâlen merkezî bir yapı altında geleneksel yöntemlerle uygulanmakta olsa da adım adım gelişmeler olmaktadır. Yerelleştirilmiş, demokratik ve tabandan gelen paylaşım ekonomisi blok zincir teknolojisini desteklemekte ve bu paylaşım ekonomisi üzerine kurulu fikirler "akıllı şehir" kavramını beslemektedir. Blok zincir teknolojisinin yaygınlaşması, uygulamalardaki yanlışları/eksiklikleri ortaya koyarak yaşanabilecek zaman kaybını ve mali kayıpları en aza indirebilecek; bireyler, uygulamalar ve nesneler arasındaki ağın daha güçlü, güvenli ve hızlı bir şekilde kurulmasını sağlayacaktır. Tüm bu özellikleriyle blok zincir teknolojisi mimarlık alanında sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirme yolunda destekleyici bir araç olarak görülmektedir.

Kaynakça

Arslan Selçuk, S., Gönenç Sorguç, A. (2015). *Reconsidering The Role of Biomimesis in Architecture: An Holistic Approach for Sustainability.* 2nd "International Sustainable Building Symposium-ISBS 2015", 28-30 Mayıs 2015, Ankara.

Ataöv, A. (2013). Karar Verme Süreçlerinin Demokratikleşmesinde Stratejik Yaklaşımın Rolü ve Örnek Uygulamalar Süreç Tasarımı, Katılım ve Eylem, *Planlama*, 23 (3), 125-133.

Ateş, M. (2017). Akıllı Şehirler ve Dünya Şehirlerinin Geleceği, *İTÜ Vakfı Dergisi*, 77, s. 28-31.

Avrupa Birliği (European Commision) (2022a). IoT and The Future of Edge Computing in Europe. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/iot-and-future-edge-computing-europe Erişim Tarihi: 09.11.2022

Benton, L. ve Short, J. (1999). *Environmental Discourse and Practice*. 1. Baskı, Oxford: Blackwell.

Birleşmiş Milletler (BM). Sustainability [Sürdürülebilirlik], https://www.un.org/en/academic-impact/sustainability. Erişim tarihi: 27.02.2023.

BlockchainHub (2018). Blockchain & Sustainability, https://blockchainhub.net/blog/blog/blockchain-sustainability-programming-a-sustainable-world/ Erişim Tarihi: 15.11.2022

Briggs, G. (2005). "The Intelligent City: Ubiquitous Network or Humane Environment", (ed.) Mike Jenks and Nicola Dempsey, *Future Forms and Design for Sustainable Cities,* UK: Architectural Press, 31-53.

Coyne, R. and Onabolu, T. (2017). Blockchain For Architects: Challenges From The Sharing Economy, *Architectural Research Quarterly*, 21 (4), 369–374.

ÇŞİDB (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı) (2021). *Bina Kimlik Sistemine Dair Yönetmelik*. https://yapiisleri.csb.gov.tr/bina-kimlik-sistemine-dair-yonetmelik-yayimlandi-haber-263038 Erişim Tarihi: 22.11.2022

Dinç Uyaroğlu, İ. (2023). Mahallede Kapsayıcı Kamusal Yaşam İçin Erişilebilirlik Denetimi. *Planlama,* 33 (1), 123-142. DOI: 10.14744/planlama.2022.15045.

Guy, S. and Farmer, G. (2001). Reinterpreting Sustainable Architecture: The Place of Technology, *Journal of Architectural Education*, 54 (3), 140-148.

Hakak, S., Khan, W. Z., Gilkar, G. A., Imran, M.ve Guizani, N. (2020). Securing Smart Cities through Blockchain Technology: Architecture, Requirements, and Challenges, *IEEE Network*, 34 (1), 8-14.

İlhan, B., Yaman, H. (2015). BIM ve Sürdürülebilir Yapım Bütünleşme: IFC–Tabanlı Bir Model Öneri, *Megaron,*10 (3), 440-448.

İnan, N. ve Yıldırım, T. (2009). Mimari Tasarım Sürecinde Disiplinlerarası İlişkiler ve Eşzamanlı-Dijital Ortam Tasarım Olanakları, *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 24 (4), 583-595.

Khatoon, A., Verma, P., Southernwood, J., Massey, B. & Corcoran, P. (2019). Blockchain in Energy Efficiency: Potential Applications and Benefits, *Energies*. 12 (17), 3317.

Köseoğlu, Ö. & Demirci, Y. (2018). Akıllı Şehirler ve Yerel Sorunların Çözümünde Yenilikçi Teknolojilerin Kullanımı, *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 4 (2), 40-57.

Külahlı, S. & Çağlıyan, V. (2022). Tedarik Zincirinde Blok Zinciri Teknolojisi Uygulamaları: Sistematik Bir Literatür Taraması, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 22 (1), 57-75.

Liu, Z., Chi, Z., Osmani, M., ve Demian, P. (2021). Blockchain and Building Information Management (BIM) for Sustainable Building Development within the Context of Smart Cities, *Sustainability,* 13 (4), 2090.

Llatas, C., Soust-Verdaguer, B. ve Passer, A. (2020). Implementing Life Cycle Sustainability Assessment during design stages in Building Information Modelling: From systematic Literature review to a methodological approach. *Building and Environment*, Volume:182.

Nasarre-Aznar, S. (2018). Collaborative housing and Blockchain, *Administration,* 66 (2), 59–82.

Özmehmet, E. (2007). Avrupa ve Türkiye'deki Sürdürülebilir Mimarlık Anlayışına Eleştirel Bir Bakış, *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi,* 2 (7), 809-826.

Parmentola, A., Petrillo, A., Tutore, I., & De Felice, F. (2022). Is Blockchain Able to Enhance Environmental Sustainability? A Systematic Review and Research Agenda From The Perspective of Sustainable Development Goals (SDGs), *Business Strategy and the Environment*, 31 (1), 194–217.

Succar, B. (2009). Building Information Modelling Framework: A Research and Delivery Foundation for Industry Stakeholders, *Automation in Construction*, 18 (3), 357-375.

Tanrıverdi, M., Uysal, M. & Üstündağ, M. T. (2019). Blok zinciri Teknolojisi Nedir? Ne Değildir?: Alanyazın İncelemesi, *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 12 (3), 203-217.

Tekeli, İ., & Ataöv, A. (2017). *Sürdürülebilir Toplum ve Yapılı Çevre: Stratejiler Yelpazesi,* 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

UNDP (2022). 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. http://www.tr.undp.org/ Erişim Tarihi: 12.09.2022

Wang, Q., Li, R., Wang, Q., & Chen, S. (2021). Non-fungible Token (NFT): Overview, Evaluation, Opportunities and Challenges, *ArXiv,* Preprint ArXiv:2105.07447.

Wikipedia (2022). Merkle Tree, https://en.wikipedia.org/wiki/Merkle_tree, Erişim Tarihi: 12.09.2022

Yırtıcı, H. & Uluoğlu, B. (2004). Mekânın Altyapısal Dönüşümü, *İTÜ Dergisi/A, Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 3 (1), 43-52.

EĞİTİMDE BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN ARAŞTIRILMASI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TASARIM EĞİTİMİ İÇİN "KAYITZİNCİRİ" MODELLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Zeliha Şahin Çağlı - Ahmet Fatih Karakaya

Öz

Teknolojik dönüşümle akılcı sinerji alternatifleri oluşturma, eğitimde sürdürülebilir ve bütünsel yaklaşımlar, dijital devrimin önemli konularının başında gelmektedir. Blok zincir teknolojisi dördüncü endüstri çağına geçişin katalizörlerden biri olarak görülmektedir. Blok, kodlanmış geçerli işlemlerin kayıtlarını tutan birimdir. Birbirine eklenerek bağlanan bloklar bir zincir oluşturmaktadır. Her blokun kendinden önce gelenin şifreli fonksiyonunu içerdiği sistem olan 'Blok zincir', bu çalışmada 'Kayıtzinciri' olarak tanımlanmıştır ve literatüre önerilmektedir. Kayıtzinciri teknolojisi, yalnızca para transfer etmek veya değer saklamak için değil, 'Akıllı Sözleşmeler' ile taraflar arasındaki işlemleri güvenli, hızlı ve düşük maliyetle gerçekleştirmeye de olanak sağlamaktadır. Kayıtzinciri üzerindeki akıllı sözleşmeler, dünyanın her yerindeki sağlık, eğitim, bankacılık ve daha birçok alandaki uygulamalar için itici bir güçtür. Akıllı sözleşmelerin tasarım eğitiminde de ekonomik, çevresel ve stratejik modelle geliştirilerek tasarımcıları ve kullanıcıları için potansiyel fırsatlara dönüşebileceği öngörülmektedir. Bir probleme veya ihtiyaca, kısıtları dikkate alınarak, sonsuz çözüm alternatifi sunulabilir. Bu süreçte çözüme ulaşan her bir tasarım fikri çok değerlidir, biriciktir; bir probleme alternatif tasarımlar oluşturulabilirken, disiplinler arası da adapte edilerek geliştirildiğinde başka alanlara katma değer sağlayabilecek güçlü veriler olduğu düşünülmektedir. Tasarım stüdyosu dersi proje kritiklerinde ve jürilerde mevcut durum; eğitmenlerce sonuca ulaştığı düşünülen tek bir çıktının değerlendirilmesi şeklindedir. Bu çalışmada birbirini geliştiren fikirlerin kayıt altına alınabileceği model kurgulanmıştır. Her dönemde stüdyolardaki eğitim ile aşamalı olarak ölçülebilir, proje uygulandığında ise önceki tasarım, maliyet, sözleşme bilgilerine ulaşılabilir ve başka uzmanlık alanlarında değerlendirilebi-

sözleşmelerde tasarımın aidiyetini ve tasarım haklarını korumaktadır. Tasarım öğrencisinin telif hakkı edinmesini sağlayabilmektedir. **Şifreleme;** Kayıtzincirinde saklanan tüm işlem verileri yarışma ve kapalı jüri süreçlerinin gizliliğini korumak için şifrelenebilmektedir. Tasarımın yaşam boyu bilgisi veritabanı olarak korunabilmektedir. Bu şekilde bazı tarihî yapıların arkeolojik nitelik kazandıktan sonra tasarım aşmasındaki yapı bilgilerine ulaşılabilecektir. Bu durum ***Akıllı Tasarım Arkeolojisi*** olarak tanımlanabilir. **Aracısızlaştırma;** Ağın paydaşlar arası yapısı, tasarım stüdyosunun ve birçok aşamasının kayıtzinciri modellerine dönüştürülürken aracısız şekilde doğrudan işlenebilmesine olanak sağlayabilmektedir.

Kaynakça

Cross, N. (1982). Designerly ways of knowing, Design Studies, 3 (4), pp. 221-227.

Gray, C. M. (2013). Informal peer critique and the negotiation of habitus in a design studio. Art, Design & Communication in Higher Education, 22(2), 195–209.

Grech, A. and Camilleri, A. F. (2017) Blockchain in Education. Inamorato dos Santos, A. (ed.) EUR 28778 EN; doi:10.2760/60649

Inamorato Dos Santos, A., editor(s), Grech, A. and Camilleri, A., Blockchain in Education, EUR 28778 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2017, ISBN 978-92-79-73497-7, doi:10.2760/60649, JRC108255.

Jacobs, D. & Utting, B. (2019). Un-Working: New Tactics for Architectural Pedagogy. Journal of Architectural Education, 73(2), 261–263. https://doi.org/10.1080/1046 4883.2019.1 633208

Mulder, I. (2018). Co-creative partnerships as catalysts for social change. Strategic Design Research Journal, 11(3), 178–185. https://doi.org/10.4013/sdrj.2018.113.01

Naz, N. (2005). Contribution Of Turkish Architects To The National Architecture Of Pakistan: Vedat Dalokay. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, *22*(2), 51–77. http://jfa.arch .metu.edu.tr/archive/0258-5316/2005/cilt22/sayi_2/51-77.pdf

Uğurlu, F. Y. (2001), Mimari Tasarım Sorunlarında Kılgı-Kuram İlişkisi, 2001 Ocak Kozan ofset ankara ISBN 978-975-01190-0-2

Van Dooren, E., Van Dorst, M., Asselbergs, T., Van Merrienboer, J., & Boshuizen, E. (2019). The tacit design process in architectural design education. Design and Technology Education: an International Journal, 24(1), 79–100.

İnternet Kaynağı:

https://www.arkitera.com/haber/donemin-mimarlari-anitkabir-icin-neler-onerdiler/

https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC108255

http://www.mitua.net/images/urun/Kitap-Pdf_2672022165953.pdf

http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/2005/cilt22/sayi_2/51-77.pdf

METAVERSE ORTAMINDA MÜZİK VE KRİPTO PARA

Ayça Avcı

Öz

Metaverse ortamının konu edildiği çalışmalarda üç boyutlu yazılımlar, reklamcılık, veri depolama, yapay zekâ, insan-robot etkileşimi, sanal sınıf ortamında eğitim gibi konulara ağırlık verildiği görülmektedir. COVID-19 salgını sonrasında artan dijitalleşme, bireyselleşme ve sanal kimlik oluşumları nedeniyle yakın gelecekte müziğin üretiminde, tüketiminde ve eğitiminde de köklü değişimlere ihtiyaç duyulacağı fark edilmiştir. Alanyazın incelendiğinde, müzik performanslarının sanal ortamlarda yer aldığını içeren çalışmaların sayısının arttığı tespit edilmiştir. Ancak müzik eğitimi ve çalgı öğretimi süreçlerinin zaman içinde sanal ortamda yani metaverse tabanlı bir sistem içinde Bitcoin alışverişiyle yapılması üzerine bir çalışmaya rastlanmamıştır. Literatüre bu alanda katkı sağlamak üzere bu araştırmada metaverse ortamında müzik eğitiminin Bitcoin alışverişiyle gerçekleştirilmesi üzerine önerilerde ve çıkarımlarda bulunması amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere betimsel araştırma yöntemlerinden doküman tarama yöntemi seçilmiştir. 2022 yılına kadar metaverse ve Bitcoin'in müzik ile ilişkisi üzerine yazılmış ve yayımlanmış olan gerek ulusal gerek uluslararası akademik makaleler ve kitaplardan (elektronik kaynaklar dâhil) yararlanılmıştır. Araştırmanın içeriğinde konu başlığına ait internet siteleri de incelenmiş ve güncel yaklaşımlar da gözden geçirilmiştir. Alanyazında metaverse ile müzik ve metaverse ile Bitcoin içerikli çalışmalar taranmış ve oluşturulan kavramsal çerçeve doğrultusunda analizler yapılmıştır. Elde edilen bulgular dâhilinde gelecekte müzik öğretmeni yetiştiren kurumlarda "Dijital Müzik Öğretmenliği Programı" açılmasına, müzik eğitiminin metaverse ortamında bitcoin alışverişiyle verilmesine ilişkin öneriyi destekleyecek diğer önerilere de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Metaverse, müzik, müzik eğitimi, kripto para, dijital*

(Örneğin, Musverse isimli müzik eğitimi verilen evrenin bir şirket tarafından oluşturulması ve tüm müzik öğretmenlerinin kullanımına sunulması)

9- Müzik öğretmenliği bölümlerinde dijital müzik öğretmenliği programı çerçevesinde Bitcoin'in dijital platformlarda (metaverse'de) kullanımına ilişkin eğitim verilmesi

10- Konseratuvar eğitimlerinde de öğrencilerin sanatlarını metaverse ortamında icra etmelerine ilişkin yönlendirici eğitimlerin verilmesi

11- Konservatuvar eğitimlerinde öğrencilerin sanatlarını metaverse ortamında icra etmelerinin sonucunda Bitcoin ile kazançlarını sağlamalarına ilişkin yönlendirici eğitimlerin verilmesi

12- Gerçek yaşamda tanımlanan "sokak sanatçıları" ifadesinin "metaverse sanatçıları-müzisyenleri" ifadesi olarak metaverse'te yerini alması ve bağış yapmak isteyenlerin Bitcoin ile ödeme yapacağı bir platformun "metaverse sanatçıları-müzisyenleri" için kurulması. ….

Kaynakça

Akpınar, B. ve Akyıldız, T., Y. (2022). Yeni Eğitim Ekosistemi Olarak Metaversal Öğretim. *Journal of History School*, 56, 873-895.

Avcı, A. (2020). Dijital Çağ Müzik Öğretmeni ve Öğrencilerinin Nitelikleri, *Route Educational and Social Science Journal* 7(53):134-154, doi:10.17121/ressjournal.2740

Bailenson, J. N. (2021). Nonverbal Overload: A Theoretical Argument for the Causes of Zoom Fatigue. *Technology, Mind, and Behavior*, 2(1). https://doi.org/10.1037/tmb0000030

Balcı, A. (2006); Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler, Pegem Yayıncılık, Ankara

Barthes, R. (1977), *Image Music Text. Trans. Heath*, S. London: Fontana.

Boellstorff, T. (2008), *Coming of Age in Second Life - An Anthropologist Explores the Virtually Human*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Condy J., Chıgona A., Gachago D., ve Cape E. I. (2012). Pre-Service Students' Perceptions And Experiences Of Digital Storytelling in DiverseClassrooms. *The Turkish Online Journal Of Educational Technology*, 11 (3).

Corbetta, P. (2003), *Social Research: Theory Methods and Techniques*. SAGE Publications Ltd., London.

Damar, M. (2021). *Metaverse ve Eğitim Teknolojisi. Eğitimde Dijitalleşme ve Yeni Yaklaşımlar.* Tarık Talan (Ed.), Eğitimde Dijitalleşme ve Yeni Yaklaşımlar içinde (ss. 169-192). Efe Akademi Yayınevi.

Davis, A., Murphy, J. D., Owens, D. Khazanchi, D. and Zigurs, I. (2009). "Avatars, People, and Virtual Worlds: Foundations for Research in Metaverses". Information Systems and Quantitative Analysis Faculty Publications 25. https://digitalcommons. unomaha.edu/isqafacpub /25 , Erişim Tarihi: 18.01.2022.

Finnegan, R. (1989), *The Hidden Musicians*, Cambridge: Cambridge University Press.

Gagen, J., (2012). Metaverse, Metachorus: Virtual live music performance in Second Life, https://www.researchgate.net/profile/Justin-Gagen/publication/265864918_Metaverse_Metachorus_Virtual_live_music_performance_in_Second_Life/links/541ff2390cf241a65a1ae65b/Metaverse-Metachorus-Virtual-live-music-performance-in-Second-Life.pdf ,Erişim Tarihi: 16.08.2022

Go S.Y., Jeong H.G., Kim J.I., Sin Y.T., (2021). *Concept And Developmental Direction of Metaverse*, Korea Inf Process Soc Rev, Erişim: 3 Haziran 2021, http://www.koreascience.kr/article/JAKO202122450520317.pdf.

Han, Y., Niyato, D.T., Leung, C., Miao, C., & Kim, D.I. (2021), *A Dynamic Resource Allocation Framework for Synchronizing Metaverse with IoT Service and Data*. ArXiv, abs/2111.00431.

Hendaoui, A., Limayem, M. and Thompson. C. W. (2008). 3d Social Virtual Worlds: Research İssues And Challenges. *IEEE İnternet Computing*, 12 (1), 88–92.

Ihde, D. (2007), *Listening and Voice,* (2nd edition). Albany, NY: State University of New York Press.

Jooyoung, K. (2021). Advertising in the Metaverse: Research Agenda, *Journal of Interactive Advertising*, 21(3), 141-144, doi: 10.1080/15252019.2021.2001273.

Jung E.J., Kim N.H., (2021). Virtual and Augmented Reality For Vocational Education: A Review of Major Issues. ***Journal of Education Information Media***, 27, 79-109. https://doi.org/10.15833/KAFEIAM.27.1.079

Kriptoradar. (2022). Metaverse Değer Zinciri, https://www.kriptoradar.com/metaverse-degerzinciri/ , Erişim Tarihi: 21.08.2022

Köse, M. (2021). Metaverse Nedir ve Neden Çok Önemlidir? Yaşamlarımızı Dijital Bir Evrene Taşıyabilir miyiz? https://evrimagaci.org/meta verse-nedir-veneden-cok-onemlidir-yasamlarimizi-dijital-bir-evrenetasiyabilir-miyiz-11135, Erişim Tarihi: 21.08.2022.

Kumar N., Rose R. ve D'silva J. L., (2008). Teachers' Readiness to Use Technology in The Classroom: An Empirical Study, *European Journal of Scientific Research*, 21 (4): 603-616

Lee, L.H., Braud, T., Zhou, P., Wang, L., Xu, D., Lin, Z., Kumar, A., Bermejo, C. and Hui, P. (2021). All One Needs to Know about Metaverse: A Complete Survey on Technological Singularity, Virtual Ecosystem, and Research Agenda, *Journal Of Latex Class Fıles,* 14 (8), 1-66

Lee, J. Y. (2021). A Study on Metaverse Hype for Sustainable Growth, *International Journal of Advanced Smart Convergence* 10(3) 72-80, http://dx.doi.org/10.7236/IJASC.2021.10.3.72

Long R., U., (2019), *Roblox and Effect On Education*, Master's Thesis, Springfield (MO): Drury University.

Malaby, T. M. (2009), *Making Virtual Worlds*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Merriam, A. P. (1964), *The Anthropology of Music*, Evanston, IL: Northwestern University Press.

Milgram P., Kishino F., (1994), A Taxonomy of Mixed Reality Visual DisPlays. *IEICE Trans Inf Syst*, 77, 1321-1329.

Miller, K. (2012), *Playing Along: Digital Games, YouTube and Virtual Performance*, Oxford: Oxford University Press

Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: Eşten-eşe Elektronik Nakit Ödeme Sistemi https://bctr.org/wp-content/uploads/2019/03/t%C3%BCrk%C3%A7e_bitcoin.pdf (Erişim Tarihi: 15.08.2022)

Ng, W. C., Lim, W. Y. B., Ng, J. S., Xiong, Z., Niyato, D and Miao, C. (2021), *Unified Resource Allocation Framework For The Edge İntelligence-Enabled Metaverse*, arXiv preprint arXiv:2110.14325.

Radoff, J. (2021), *The Metaverse Value-Chain*, https://medium.com/building-the-metaverse/themetaverse-value-chain-afcf9e09e3a7 , Erişim Tarihi: 21.08.2022.

Roblox Corp. Roblox, (2021), San Mateo (CA): Roblox Corp, https:// www.roblox.com, Erişim Tarihi: 3.6.2021,

Sipahioğlu, M. ve Demirçelik, E. (2021). The Digital Transformation of Education: Metaverse and Changing Nature of Teaching and Learning. *I. Uluslararası Eğitimde Mükemmellik Kongresi.*

Sivan, Y. Yesha. (2008). The 3D3C Metaverse: A New Medium is Born, https://www.aca demia .edu /2684965/The_3D3C_Metaverse_A_New_Mediu m_is_Born , Erişim Tarihi: 20.08.2022.

Snow Corp. Zepeto, (2021), Seongnam: Snow Corp, https://zepeto. me/, Erişim Tarihi: 3.06.2021,

Tilley, C. (1994), *A Phenomenology of Landscape*, Oxford: Berg.

Weber, Robert., Philip., (1989), *Basic Content Analysis*, Sage, London

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİ: ENERJİ VERİMLİLİĞİ VE TİCARETİNE ETKİSİ

Kemal Eroğluer

Öz

Bilim ve teknolojide gelinen son nokta insanlığı teknolojinin temel olduğu Endüstri 4.0 ve Toplum 5.0 kavramları ile tanıştırmış, günlük yaşam bu kavramların etkisi altında şekillenmeye başlamıştır. İlk sanayi devrimini hazırlayan şartlar ile bugün gelinen nokta karşılaştırıldığında gelişimin üç yüz yıllık süreçte hayal bile edilemeyen bir noktaya ulaştığını göstermektedir. Bundan sonraki süreçte gelişim, daha hızlı bir şekilde insan hayatını bir yandan kolaylaştırırken diğer yandan belirli kalıplarla sınırlandırarak devam edecektir. Teknolojik gelişmelerin sonucu olarak ortaya çıkan iletişim ve bilgi teknolojileri günümüz dünyasında tüm faaliyetleri yönlendirmekte ve kontrol etmektedir. Sanal dünyada yapılan işlemler arttıkça bu işlemlerin güvenliği, kayıtlarının doğruluğu ve korunabilirliği ön plan çıkmıştır. Özellikle ticari ilişkilerin küreselleşme ile birlikte sınırsız bir şekilde gelişmesi ülkelere ve işletmelere yeni pazarlar açmakta, yeni imkânlar sunmaktadır. Artan ticari faaliyetler enerji kullanımı, güvenlik ve hız kavramlarını ön plana çıkarmaktadır. Dünya nüfusunun giderek artması insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için ihtiyaç duyduğu ürün ve hizmetlere olan taleplerini artırmaktadır. Artan talebin karşılanabilmesi ve insanların konforlu bir yaşam sürmeleri için enerjiye olan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Öyle ki ülkelerin gelişmişlik düzeyi enerji kullanımıyla değerlendirilmektedir. Sınırlı olan enerji kaynaklarının tükenmeye yüz tutması var olan enerji kaynaklarının bu süreçte verimli kullanılmasını, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının ise yaygınlaştırılmasını gerektirmektedir. Saniyede milyonlarca işlemin yapıldığı sanal dünyaya aktarılan işlemlerin güvenliğinin sağlanması için teknoloji üretimi olanca hızıyla devam etmektedir. Bu çalışmada sanal dünyada güvenlik imkânı sunan önemli gelişmelerden blok zincir teknolojisinin kullanımının enerji verimliliği ve dünya ticaretine etkisi açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Blok zincir teknolojisi, enerji, ticaret*

son gelişmelerinin enerji sektörüne ve yaşamın kilit unsuru olan ticaret alanına aktarılmasını zorunlu hâle getirmektedir. Enerji ve ticaret dünya üzerinde yaşamın düzenli bir şekilde sürmesini sağlayan temel faktörlerdir. Bu faktörlerin maliyet etkin olarak işletilmesi için teknolojik gelişmelerin yakından takip edilmesi ve gelişmelerin bu alanlara aktarılması gereklidir. Son dönemin önemli gelişmelerinden bir olan blok zincir teknolojisinin gelecekte daha da gelişerek hayatın pek çok alanında bugünkü kullanımından daha geniş bir kullanım alanına sahip olacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

Altay Topcu, B. ve Sümerli Sarıgül, S. (2020). Dünyada ve Türkiye'de Blok Zinciri Teknolojisi: Finans Sektörü, Dış Ticaret ve Vergisel Düzenlemeler Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (18), 27-39.

Ata, A.Y. (2009). Yeni Ekonomik Düzenin Kavramsal Çerçevesi ve Ekonomilere Sunduğu Fırsatlar: Adana Ekonomisi Üzerine Bir İnceleme. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 27–48.

Atzori, M. (2017). Blockchain technology and decentralized governance: Is the state still necessary? *Journal of Governance and Regulation*, 6(1), 45-62.

Balcı, M. ve Göcen, C.E. (2017). Uluslararası Ticaret ve Üretimin Tarihsel Gelişimi ve Bu Bağlamda Türkiye'nin Politik Ekonomi Analizi. Uluslararası Politik Ekonomi 1 içinde, Savaş Yayınevi.

Boone, L.E. ve Kurtz, D.L. (2016). *Çağdaş İşletme.* 14. Basımdan Çeviri. (Çev. Ed. Azmi Yalçın) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Chohan, U.W. (2017). A history of bitcoin. https://ssrn.com/abstract=3047875 Erişim Tarihi: 16.02.2023

Calış Duman, M. (2022). Toplum 5.0: İnsan odaklı dijital dönüşüm. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,* 82, 309-336.

Çarkacıoğlu, A. (2016). Kripto-Para Bitcoin. Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu, Ankara.

Demirkan, G. (2021). *Blokzincir Teknolojisi ve Teknolojik Determinizm Çerçevesinde Toplumsal Değişime Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Medipol Üniversitesi. İstanbul.

Diken, A.Ö. (2015). *Endüstri-İçi Ticaret Kavramı: Nedenleri, Ölçüm Yöntemleri ve Türkiye ile AB Arasında Endüstri-İçi Ticaretin Gelişimi (2004-2014)*. Yüksek Lisans Tezi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi. Karaman.

Göktaş, P. ve Aksu, B. (2021). Endüstri 4.0 İle Beraber Blok Zincir (Blockchaın) Teknolojisi, Bitcoin ve Sanal Paraların Gelecekteki Olası Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26(3), 279-293.

Güven, Ö. (2020). *Dijital Dönüşümde Blokzincir Teknolojisi ve Bitcoin'in Ekonomiye Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi. Aydın.

Kar, I. (2016). General Blockchain, The latest Customers for The Technology Behind Bitcoin Are NATO and The US Military. Quartz, http://qz.com/681580/the-latestcustomersfor-the-technology-behind-bitcoin-are-nato-and-the-usmilitary

Khatoon, A., Verma, P., Southernwood, J., Massey, B. ve Corcoran, P. (2019). Blockchain in Energy Efficiency: Potential Applications and Benefits. *Energies*, 12, 1-14, 3317; doi:10.3390/en12173317

Keskin, M.H. (2020). *Lojistik – Tedarik Zinciri Yönetimi.* 8. Basım. Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.

Kirpes, B., Mengelkamp, E., Schaal, G. and Weinhardt, C. (2019). Design of a microgrid local energy market on a blockchain-based information system. *DE GRUYTER OLDENBOURG Information Technology*. 1-13.

Laurence, T. (2019). *Blockchain for dummies*. United States: John Wiley and Sons, Inc

Merz, M. (2018). Enerchain Project Overview and Key Insights, 5-6, Hamburg: PONTON GmbH.

Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A peer-to-peer Electronic Cash System.: https://bitcoin.org/ bitcoin.pdf Erişim tarihi: 14. 01. 2023

Oğuztürk, B.S. ve Alparslan, A.M. (2011). E-Ticaret Stratejisinde Entelektüel Sermayenin Görünümü. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 145-168.

Özaltın, O. ve Ersoy, M. (2020). Kamu Yönetiminde Blok zincir Kullanımı: D5 Örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 746-763.

Özen, Ü. (2014). *E-Ticaret.* 1. Bölüm. Giriş ve Temel Kavramlar. Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları. Erzurum.

Pilkington, M. (2016). *Blockchain technology: principles and applications. In Research handbook on digital transformations.* United Kingdom: Edward Elgar Publishing.

Schletz, M., Cardoso, A., Dias, Gabriella P. ve Salomo, S. (2020). How Can Blockchain Technology Accelerate Energy Efficiency Interventions? A Use Case Comparison. *Energies*, 13, 5868, 1-23.

Sümer, G. (2021). Dünyada ve Türkiye'de blok zincir teknolojisinin gelişimi ve kripto paralar. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 191-207.

Tanrıverdi, M., Uysal, M. ve Üstündağ, M. T. (2019). Blok zincir teknolojisi nedir? Ne değildir? Alanyazın incelemesi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 12(3), 203-217.

Tüfekçi, A. ve Karahan, Ç. (2019). Blokzincir Teknolojisi ve Kamu Kurumlarınca Verilen Hizmetlerde Blokzincirin Kullanım Durumu, *Verimlilik Dergisi*, 4, T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Yayını, 157-193.

Ünsal, E. ve Kocaoğlu, Ö. (2018). Blok Zinciri Teknolojisi: Kullanım Alanları, Açık Noktalar ve Gelecek Beklentileri. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*,13, 54-64.

Williams, S.P. (2020). Blok zinciri: Gelecekteki herşey. (Çev. Gündüz, O.), İstanbul: Kaktüs Yayınları

Yavuz, M.S. (2022). Ekonomide Dijital Dönüşüm: Blockchain Teknolojisi ve Uygulama Alanları Üzerine Bir İnceleme. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 15-29.

Yıldırım, H. (2018). Günlük Bitcoin ile Altın Fiyatları Arasındak İlişkinin Test Edilmesi: 2012-2013 Yılları Arası Johansen Eşbütünleşme Testi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 2328-2343.

Yıldırım, M. (2019). Blok Zincir Teknolojisi, Kripto Paralar ve Ülkelerin Kripto Paralara Yaklaşımları. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(20), 265-277.

Yıldız, B. (2019). Dijital Dönüşüm Sürecinde Blok Zinciri Teknolojisi ve Akıllı Sözleşmeler. Kitap içinde: Dijital Dönüşüm Trendleri (120-143), İstanbul: Filiz Kitabevi.

https://blok zincir.bilgem.tubitak.gov.tr/blok-zincir.html Blok Zincir Teknolojileri. Erişim Tarihi: 25.07.2022

https://bctr.org/dokumanlar/Enerji_Sektorunde_Blokzinciri_Gelismeleri.pdf Enerji Sektöründe Blok zinciri Gelişmeleri. Kasım 2021.

Powercompare (2019). https://powercompare.co.uk/bitcoin. Erişim Tarihi: 06.08.2022

Blokzincir Türkiye Platformu (BCTR). https://bctr.org/ Erişim Tarihi: 16.08.2022

https://www.iberdrola.com/innovation/blockchain-energy How can blockchain be used to certify the source of green energy? Erişim Tarihi: 29.08.2022

https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/energy-resources/us-blockchain-disruptor-for-energy-industry.pdf Blockchain in energy and resources. Erişim Tarihi: 30.08.2022

https://baslangicnoktasi.org/savunma-sanayi-ve-blockchain-teknolojisi-nerede-kesisir-uygulamalar-ve-genel-durum/ Savunma Sanayi ve Blockchain Teknolojisi Nerede Kesişir: Uygulamalar ve Genel Durum. Erişim Tarihi: 03.09.2022

https://tr.euronews.com/2020/02/23/blok zincir-blockchain-nedir-askeri-teknolojiyi-nasil-etkileyecek Blokzincir (Blockchain) nedir, askeri teknolojiyi nasıl etkileyecek? Erişim Atrihi: 03.09.2022

https://enerchain.ponton.de/ Enerchain - Decentrally Traded Decentral Energy. Erişim Tarihi: 04.09.2022.

https://www.zorluenerji.com.tr/uploads/pdf/pdflist/surdurulebilirlik-raporu-2016-2017-4.pdf 2016-2017 Sürdürülebilirlik Raporu. Erişim Tarihi: 04.09.2022

https://flexgrid-project.eu/ Flexigrig Project. Erişim Tarihi: 04.09.2022

https://www.epdk.gov.tr 2020 Ocak dönemi kabul edilen projeler. Erişim tarihi:04.09.2022

TDK Büyük Sözlük. https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 02.09.2022

BLOK ZİNCİRİN DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI: ESCI, SCI VE SSCI İNDEKSLER BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRMALI SOSYAL NETWORK VE ORTAK KELİME ANALİZİ

Muhammet Fatih Şengüllendi - Murat Süslü

Öz

Blok zincir teknolojisinin işletmeler açısından sahip olduğu öneme istinaden bu araştırmada blok zincir alanında son beş yılda yayınlanmış makaleler üzerinden bibliyometrik araştırma yöntemlerinden bir tanesi olan ortak kelime analizi ve sosyal network analizi yapılarak bulgular, dergilerin tarandıkları dizinler temelinde yorumlanmıştır. Bu bağlamda makalelerde bulunan anahtar kelimeler üzerinden kullanım sıklıkları, derece merkeziliği, arasındalık merkeziliği ve yakınlık merkeziliği değerleri PAJEK ve UCINET yazılımlarıyla tespit edilerek alandaki en temel araştırma konuları ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca en temel araştırma konuları içerisindeki en güncel araştırma konularının tespit edilmesi için ise Vosviewer yazılımı kullanılarak bilimsel haritalama yapılmıştır. Bilimsel haritalamalara göre ESCI indekste çalışılan en baskın konular arasındaki en güncel araştırma konuları (gelecekte daha fazla çalışılması muhtemel) "innovation", "COVID-19" ve "internet of things"; SCI indekste çalışılan en baskın konular arasındaki en güncel araştırma konuları "internet of things" ve "supply chain management"; SSCI indekste çalışılan en baskın konular arasındaki en güncel araştırma konuları ise "food supply chain", "digital transformation", "machine learning" ve "artificial intelligence"dir. Bu araştırmanın en başta gelen hedef kitlesi blok zincir konusunda araştırma yapacak araştırmacılardır. Blok zincir konusuna ilgi duyan araştırmacılar bu çalışmadan faydalanarak daha nitelikli bilimsel araştırmalar yapmak için ipuçları bulabilirler. Üç indeks (SSCI, SCI, ESCI) bağlamında ortak veya farklı araştırma konularının blok zincir ile birlikte çalışılması bir tutarsızlık olarak değil blok zincir konusunun yeni bir araştırma konusu olması nedeniyle araştırmacıların blok zincir araştırmaları kapsamında yeni rotalar çiziyor olmaları olabilir.

Kaynakça

Aria, M. ve Cuccurullo, C. (2017). Bibliometrix: An R-Tool For Comprehensive Science Mapping Analysis. *Journal of Informetrics*, 11(4): 959-975.

Baker, H.K., Kumar, S. ve Pattnaik, D. (2020), "Twenty-Five Years of The Journal of Corporate Finance: A Scientometric Analysis", *Journal of Corporate Finance*, 66: 1-24.

Chen, X., Chen, J., Wu, D., Xie, Y., ve Li, J. (2016). Mapping the Research Trends By Co-Word Analysis Based On Keywords From Funded Project. *Procedia computer science*, 91: 547-555.

Feng, J., Zhang, Y. Q., ve Zhang, H. (2017). Improving The Co-Word Analysis Method Based on Semantic Distance. *Scientometrics,* 111(3): 1521–1531.

Khan, G. F., ve Wood, J. (2015). Information Technology Management Domain: Emerging Themes And Keyword Analysis. *Scientometrics*, 105(2): 959–972.

Kuzior, A., ve Sira, M. (2022). A Bibliometric Analysis of Blockchain Technology Research Using VOSviewer. *Sustainability*, 14(13), 8206.

Koseoglu, M. A., Rahimi, R., Okumus, F. ve Liu, J. (2016). Bibliometric Studies in Tourism. *Annals of Tourism Research*, 61: 180-198.

Marin, A., ve Wellman, B. (2011). *Social network analysis: An introduction*. In J. Scott, & P. J. Carrington (Vol. Eds.), The SAGE handbook of social network analysis: Vol. 11. Thousand Oaks, CA: Sage.

Özyürek, H. (2021).Blockchaın Teknolojisinin Mevcut Ve Muhtemel Kullanım Alanları. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(4), 31-50.

Patel, R., Migliavacca, M., ve Oriani, M. (2022). Blockchain in Banking and Finance: is the best yet to come? A bibliometric review. *Research in International Business and Finance*, 101718.

Prakash, S., Kumar, S., Soni, G., Mahto, R. V., ve Pandey, N. (2021). A decade of The İnternational Journal of Lean Six Sigma: Bibliometric Overview. *International Journal of Lean Six Sigma*, 13(2): 295-341.

Scott, J. (2013). *Social network analysis*. London: Sage.

Sedighi, M. (2016), "Application of Word Co-Occurrence Analysis Method in Mapping of The Scientific Fields (Case Study: The Field of Informetrics)". *Library Review*. 65(2): 52-64.

Şehitoğlu, Y., Şengüllendi, M. F., ve Bilgetürk, M. (2022). Structure of Human Resource Management in The Information Technology Field: A Bibliometric Analysis. Управленец, 13(2): 85-103.

Tandon, A., Kaur, P., Mäntymäki, M., ve Dhir, A. (2021). Blockchain applications in management: A bibliometric analysis and literature review. *Technological Forecasting and Social Change*, 166, 120649.

Tunçay, S. S., Özer, P. S., ve Tozkoparan, G. (2015). Yerel Yazında Sosyal Sermaye Araştırmaları: Odaklar ve Boşlukların Sosyal Ağ Analizi ile İncelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 16(2): 71-89.

Wasserman, S., ve Faust, K. (1994). *Social network analysis*: Methods and applications.

Yang, Y., Wu, M., ve Cui, L. (2012). Integration of Three Visualization Methods Based on Co-Word Analysis. *Scientometrics*, 90(2), 659–673.

Zupic, I., ve Čater, T. (2015). Bibliometric Methods in Management and Organization. *Organizational Research Methods*, 18(3): 429-472.

BLOK ZİNCİRİN İŞGÖREN YETENEKLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ; GELECEĞE İLİŞKİN İŞGÖREN YETENEK ANALİZİ

Harun Ergen

Öz

Günümüz gelişen sanayisi, teknoloji ve toplum yapısıyla birlikte çağa uymanın gerekliliğinde, kısıtlı kaynakların doğru kullanılması ve yönetilmesine duyulan ihtiyacı arttırmıştır. Kaynakların yönetiminin, kaliteli iş gücüne ulaşmada; maliyet, zaman ve güvenilirlik problemlerini ortadan kaldırmak amacıyla yeni altyapı sistemlerinin geliştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Gelişen toplum düzeni ve Sanayi 4.0'ın hayatımıza girişiyle birlikte; yetenekli işgörenin önemi artmış, yetenekli işgörenin bulunmasına harcanan zaman ve maliyet tasarrufuna gitmesi zorunluluğu; işverenin zamanın hızına ayak uydurmakta zorlanmasına sebep olmuştur. Yapılması planlanan işte kullanılacak, doğru yetenekteki bireyi bulmanın maliyetlerinin artmasıyla birlikte; insan kaynakları yönetiminde doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma ve saklama ihtiyacı, merkezî ve aracısız sistemlerin geliştirilmesiyle Blok zincir Teknolojisini kullanma ihtiyacını doğurmuştur. Blok zincir teknolojisinin gelişmesiyle birlikte bireyler ve kuruluşlar için daha güvenli ve maliyeti düşük dijital kimlikler oluşturulmuştur. Oluşturulan bu kimlikler bireylerin gizliliğini sağlarken, kişi veya kuruluşa ait tüm verileri ağa aktararak güvenilir doğrulama, güvenilirlik ve bu verilerin basit bir şekilde depolanmasını sağlamıştır. Doğru ve güvenilir bilgi kaynağıyla birlikte işgören yeteneklerinin analizi zaman ve maddi kaynakların kullanımını en aza indirerek çoğu alanda işletmelere çağı yakalama olanağı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: *Blokzincir, Toplum 5.0, Sanayi 4.0, Yetenek Yönetimi, Güvenlik*

Cengiz Aytmatov'un da dediği gibi "Mide beyinden akıllıdır çünkü kendisine iyi gelmeyen şeyi kusmasını bilir. Beyin ise içine ne atılırsa atılsın bunu dışarıya atamaz." Bilgi kirliliği, yanlış bilgilendirme ve sisteme yüklenen herhangi bir kötü yazılım, nasıl insan beynine giren kötü bir fikir o kişiyi hayatı boyunca etkileyebiliyorsa, sisteme giren yanlış bilgi de tüm sistemin çarklarını etkilemektedir. Sonuç olarak, geleceğin analiz edilmesi, yorumlanması; geçmiş ve şu anın doğruluğuyla orantılı olarak ilerlemektedir.

Toplum 5.0 ve Sanayi 4.0 ile birlikte hayatımızın her yerine müdahil olacak yapay zekâ sistemlerinin geliştirilmesiyle; kurulacak işletmelerin, tüketilecek kaynakların, çalışacak insanların, insan sağlığının, kamu hizmetlerinin aklınıza gelebilecek tüm verilerinin yönetilmesi ve planlaması için, güvenilir yıkıcı teknoloji olarak adlandırılan Blok zincir, verilerin sisteme yüklenerek, çağı daha da ileri götürmesine sebep olacak itici bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır.

Blok zincir teknolojilerinin tüm bahsettiğimiz bağlamlarla yorumlanmasıyla birlikte, karşımıza çıkan gerçek; çağa adapte olması gereken insanlığın ve insanlığın oluşturduğu her sistemin verileri güvenli ortak ağlara yüklenerek bu ağlardaki verilerin geleceğin planlarına göre şekillendirilmesi gerekmektedir. Blok zincir altyapısıyla kurulmuş uygulamaların arttırılması devletlerce desteklenmeli. Güvenli bilginin büyük veri havuzlarına aktarımıyla yapay zekâ teknolojilerinin gelecekteki büyük payıyla birlikte insanlığın refah seviyesini arttırıcı önlemler ve atılımlar gerçekleştirilmelidir.

Blok zincir teknolojileriyle uyumlu uygulamalar ile insan davranışları analizleri, iş verimliliği verileri, yetenek havuzlarının belirlenmesi ve geliştirilmesiyle ilgili verilerin kullanımı da gelecek için çok önemli bir yapı taşı olarak karşımıza çıkar.

İnsanlığın gelecekte çalışmak zorunda dahi kalmadan, sadece kendi istediği hayatı yaşadığı bir dünyanın temelleri böylece atılacaktır.

Kaynakça

A. (2014). Küreselleşen emek piyasalarında yeni bir olgu: Yetenek yönetimi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 187-212.

Alayoğlu, N. (2010). İnsan kaynakları yönetiminde yeni dönem: yetenek yönetimi. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 68-97.

ALÇIN, S. (2016). Endüstri 4.0 ve İnsan Kaynakları. *Popüler Yönetim Dergisi*, 47.

Bambara, J. J., Allen, P. R. (2018). Blockchain. A practical guide to developing

business, law and technology solutions. New York City: McGraw-Hill Professional.

Berger, A. (2004). The talent management handbook.: Creating a sustainable competitive advantage by selecting, developing and promoting the best people (2nd Ed.). *United State of America, McGraw-Hill Trade*.

Bersin, J. (2006). Why Talent Management is Key to Business-Focused Learning. *Best Practices, 5(10)*.

CISCO. (2018). Blokzincir by Cisco: Build trust-based business networks for digital transformation. 6.

Foresti, R. R. (2019). Smart Society and Artificial Intelligence: Big Data Scheduling and the Global Standard Method Applied to Smart Maintenance. *Engineering*, 1-12.

Fulmer, R. (2004). Growing your company's leaders: How great organizations use sucession management to sustain competitive advantage. *AMACOM*.

Hancock, M. A. (2015). Distributed ledger technology: Beyond block chain. UK: Government Chief Scientific Adviser.

Harayama, Y. (2017, Ağustos 6). Society 5.0: Aiming for a New Human-centered Society. Collaborative Creation through Global R&D Open Innovation for Creating the Future. s. 8-13.

Hiltrop, J. M. (1999). The Quest For The Best: Human Resource Practices to Attract and Retain Talent. *European Management Journal*, 17.

Hussain, O. F. (2020). Blokzincir-based human resource management practices for mitigating skills and competencies gap in workforce.

Jackson, S. (1990). Human resource planning: Challenges for ındustrial/organizational psychologists. *American Psychologist*, 223-239.

KAGERMANN, H. L. (2011). Industrie 4.0 –Mit dem Internet der Dinge auf dem Weg zur 4. Industriellen Revolution. Berlin: VDI Nachrichten.

Lockwood, N. (2006). Talent management: Driver for organizational success. . *Research Quarterly, Society for Human Resource Management.*

Luthans, F. Y. (2007). Psychological Capital: Rhemananda H.Proceedings of International Conference on Smart Computing and Cyber Security. *Lecture Notes in Networks and Systems*, 149.

N.W., G. (2018). Singapore's Higher Education Systems in the Era of the Fourth Industrial Revolution: Preparing Lifelong Learners. In Higher Education in the Era of the Fourth Industrial Revolution. *Singapore*, 145-169.

NAKAMOTO, S. (2008). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System.

Nietzche, F. (2009). *Aforizmalar.* İş Bankası Yayınları.

Ojo, A. V. (2017). Government 3.0 – Next Generation Government Technology Infrastructure and Services. . *Springer International Publishing*, 283-298.

Okan Gökten, P. (2018). Karanlıkta üretim: yeni çağda maliyetin kapsamı. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 880-897.

Özsoylu, A. F. (2017). Endüstri 4.0. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 41-64.

Pazaitis, A. D. (2017). Blokzincir and value systems in the sharing economy: The illustrative case of Backfeed. *Technological Forecasting and Social Change*, 105-115.

Ramanathan, K. (2014). Industry 4.0: Implications for The Adis Pasific Manufacturing Industry. 24-28.

Recommendations for Implementing the Strategic Initiative. (2013). *ACATECH*.

Reyna, A. M. (2018). On Blokzincir and Its Integration With IoT. Challenges and Opportunities. *Future Generation Computer Systems*, 173-190.

SR (2006), ". (2022, Ağustos 9). *Results of ISR's Asia Pacific Talent Survey, How To Retain & Motivate Your Talent.* www.isrinsight.com adresinden alındı

Sudibjo, N. I. (2019). Characteristics of Learning in the Era of Industry 4.0 and Society 5.0. Advances in Social Science. *Education and Humanities Research.*, 276-278.

Sungunay, S. S. (2018). Robotlara Vatandaşlık. *Bütün Dünya Dergisi*, 147-150.

Şener S. ve Elevli, B. (2017). Endüstri 4.0'da Yeni İş Kolları ve Yüksek Öğrenim. *Mühendis Beyinler Dergisi*, 25-37.

TREIBLMAIER, H. (2018). The Impact of the Blokzincir on the Supply Chain: A Theory-Based Research Framework and A Call for Action, Supply Chain Management. *An International Journal*, 545-559.

Viriyasita V., W. H. (2018, Mart). Blokzincir characteristics and consensus in modern business processes. *Journal of Industrial Information Integration*, s. 1-2.

Wang, H., Zheng, Z., Xie, S., Dai, H. N. and Chen, X. (2018). Blockchain challenges and

opportunities: a survey. International Journal of Web and Grid Services, 14(4), 352 - 375.

Wust, K. and Gervais, A. (2018). Do you need a blockchain?. 2018 Crypto Valley Conference on Blockchain Technology (pp. 45–54), Zug: IEEE .

Zheng, Z. X. (2018, Mart 14). Blokzincir Challenges and Opportunities: A Survey. *International Journal of Web and Grid Services (IJWGS)*, s. 352-375.

BLOK ZİNCİRİN KONTROLÜ: KONTROL KİMDE?

Zehra Fırat

Öz

Günümüzde herkesin özellikle de yeni neslin merakını cezbeden, en popüler olanının Bitcoin olduğu kripto paralar ile hayatımıza giren ve aslında bütün bu ekosistemin çarklarının dönmesini sağlayan yapı blok zincir teknolojisidir. Blok zincir teknolojisini; kullanım alanları, işleyişi, zafiyetleri gibi birçok açıdan inceleyen pek çok araştırma mevcuttur. Bunlara ilave olarak bu çalışmada blok zincir teknolojisi, elinde tuttuğu kontrol ve güç perspektifinden bakılarak irdelenmiştir. Çalışmanın amacı; güven ilişkilerine ihtiyacı olmayan, merkeziyetsiz yapıdaki blok zincir teknolojisinin gücünü anlamak ve kim ya da kimler tarafından yönetildiği konusunda katkı sunmaktır. Çalışma doküman analizi ve literatür taraması şeklinde yapılmıştır. Başlangıçta blok zincir teknolojisi ile ilgili kısa bir kavramsal çerçeve çizildikten sonra, bu teknolojinin kontrol ve yönetim yapısına ait yazar ve düşünür görüşlerine yer verilmiştir. Çalışmada, kontrol ve yönetim kavramları blok zincir teknolojisi için hem yapının kendi içindeki yönetişim mekanizması ve kontrol alanı bakımında hem de başka yapılar için bir kontrol ve yönetişim aracı olarak kullanılması bakımından iki perspektiften incelenmiştir. Blok zincir teknolojisi kendi içinde oluşum türüne göre bir yönetişim yapısına sahiptir ve kontrol gücü bu yapıların içindeki ilişkilere göre yer değiştirebilmektedir. Ayrıca çalışma sırasında yapılan okuma ve incelemeler; günümüzde kurumsal yapılarda teknolojik imkânların artması ve her yapının içinde yer bulması nedeniyle blok zincir teknolojisinin bir yönetim aracı olarak kullanılabileceğini göstermektedir. Sistemin kendisi bir yönetişim mekanizması olarak kurumların içine entegre edilebilir ancak bu durumda da işleyişin demokratik ya da otoriter olması sistem kodunun değişmesindeki esnekliğe ve adalete bağlıdır.

Anahtar Kelimeler: *Blok zincir, kontrol, yönetişim, yönetim, güç*

uzak tutma yetkisine sahiptirler. Onlar platformun egemenidir ve nihai güce sahiptirler. Blok zincir sistemlerinde güç, ağı işleten tüm kullanıcılar arasında dağıtılmaktadır.

Dolayısıyla bu teknolojinin kullanım amacının çok iyi anlaşılması gerekmektedir. Blok zincir sisteminin sağladığı mülkiyet tazı ve güç unsurlarının sosyal düzlemde ikna edici dayanakları olmalıdır.

Etkin şekilde kullanılan merkezi olmayan ağ yönetişimi, ağ gücünü kullanarak blok zincir teknolojisini adalet dağıtıcı olarak kullanabilir. Bunun örnekleri; sosyal ağların veya diğer teknolojik araçların kullanımı yoluyla, grupların endişelerini dile getirmesi, diğerlerini güçlendirmesi, hakların korunması, yasaların yeniden düzenlenmesi ve başkalarına yükümlülüklerini yeterince yerine getirmeleri için baskı yaparak zararın önlenebilmesidir. Örneğin, dijital alanda daha zayıf tarafların haklarının korunmasına ilişkin uluslararası kamu iş birliğini geliştirilebilir.

Blok zincir teknolojisinin, merkezi olmayan ağ yönetişimi yapısı olarak kullanılması sonucu insan ve toplum üzerindeki etkisi sağladığı güvenlik, adalet, mahremiyet gibi etik değerlerle ölçülebilir.

Blok zincir teknolojisi, günümüzün dijital altyapı ve sosyal medya platformları dünyasında bir inovasyon katalizörü olarak görülüyor. Teknolojisi, merkezi olmayan çalışma şekli ve bunun getirdiği daha fazla şeffaflık ve kapsayıcılık yoluyla verilerin kontrolünü insanlara geri vermeyi vadediyor. Doğru ve etkin kullanım, blok zincir teknolojisini gücün yeniden düzenlenmesinde baş rol oyuncusu yapabilir.

Kaynakça

Atabaş, H. (2018). *Blokzinciri Teknolojisi ve Kripto Paraların Hayatımızdaki Yeni Yeri.* İstanbul: Ceres Yayıncılık.

Buter, V. (09.May.2019). *Control as Liability.* https://vitalik.ca.

Deleuze, G. (1992). Postscript on the Societies of Control. *October (59),* 3-7.

Domjan P., Serkin G., t. Brandon., Toschak J. (23.April.2021). Who Really Controls Blockchain? *Chain Reaction*, 25-43.

Filippi P. (31 January 2022). Who controls the blockchain? *https://erc.europa.eu/projects-figures/stories/who-controls-blockchain*.

J. C. Cheng, N. Y. Lee, C. Chi, Y. H. Chen,(2018), "Blockchain and smart contract for digital certificate", *Proceedings of 4th IEEE International Conference on Applied System Innovation*, 1046–1051.

Käll, J. (2018). Blockchain Control. *Law Critique*, 133-140.

Lin I.C., Liao T.C. (Vol.19, No.5, 2019). A Survey of Blockchain Security Issues and. *International Journal of Network Security*, 653-659.

Liu Y., Lu Q., . (March 29, 2022). A Systematıc Lıterature Revıew On Blokchain Governance. *Journal of Systems and Software*.

Meijer D., Ubacht J. (May 30-June 1,2018). The governance of blockchain systems from an institutional. *19th Annual International Conference on Digital Government Research.* Delft, Netherlands.

Mermer G., Zeydan E., Arslan S. (May 2018). An overview of blockchain technologies: Principles, opportunities and challenges. *26th Signal Processing and Communications Applications Conference (SIU).*

Meshkov D., Chepurnoy A., Jansen M. (2017). Revisiting Difficulty Control for Blockchain. *eprint.iacr.org*.

Nooteboom, B. (2002). *Trust: Forms, foundations, functions, failures and figures*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham.

Pelt R., Jansen S. (2021, VOL. 38, 1). Defining Blockchain Governance: A Framework for Analysis and Comparison. *Informatıon Systems Management*, 21-41.

Tanrıverdi M., Uysal M., Üstündağ M.T. (2019). Blok Zinciri Teknolojisi Nedir? Ne Değildir? *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, Cilt 12, Sayı 3, 203-2017.

Ünsal E., Kocaoğlu Ö. (Ağustos 2018, Sayı 13). Blok Zinciri Teknolojisi: Kullanım Alanları, Açık Noktaları ve Gelecek Beklentileri. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 56-64.

Yavuz, M. S. (2019, Cilt 4, Sayı 1). Ekonomide Dijital Dönüşüm: Blokchain Teknolojisi ve UygulamaAlanları Üzerine Bir İnceleme. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15-29.

Zhang R., Xue R., Liu L. (July 2019). Security and Privacy on Blockchain. *ACM Computing Surveys*, 51-85.

Zwitter A., Hazenberg J. (2020). Decentralized Network Governance: Blockchain Technology and the Future of Regulation. *Hypothesıs And Theory* .

BLOK ZİNCİRİN GÜVENLİĞİ, GENEL VE ÖZEL AĞLARDA GÜVENLİK SORUNLARI

Arda Sezen

Öz

Blok zincir ağlarında yaşanan güvenlik tehditleri ve bunların etkilerini anlamak adına bu çalışmada ilgili literatürden faydalanarak blok zincir teknolojisinin bileşenleri ve çeşitli güvenlik açıkları incelenmiştir. Literatür güvenlik açıklarını azaltmak adına kullanım amacına göre farklılaşan ağ yapılarının tasarım aşamasından başlayarak güvenlik merkezli özelleştirilmesini önermektedir. İncelenen teknikler ve algoritmalar ile bu çalışmada hem genel hem de özel ağ tarafında güvenlik unsurları belirtilmiştir. Bu yazıda blok zincir teknolojisinde yer alan teknik bileşenler sayesinde arada üçüncü bir taraf olmadan güvenli işlem yapılabilmesinin önemi vurgulanmış ve her bir ağ türünün ayrıştıkları noktalar güvenlik odaklı belirtilmiştir. Aynı zamanda, bir teknolojinin güvenliği güçlendirirken kullanım şeklinden kaynaklı güvenlik açığı oluşturabileceği de çeşitli örneklerle vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *blok zincir ağları, blok zincir güvenlik açıkları, veri şifreleme*

1. Giriş

Gündelik yaşantımızda teknoloji ile ne derece iç içe olduğumuzu belki en basit şekliyle akıllı telefonların hayatımıza dâhil oldukları ilk zamanı ve günümüzde nasıl vazgeçilmez hâle geldiklerini gözümüzde canlandırarak algılayabiliriz. Hazır beynimizdeki düşünce zincirini tetiklemişken şimdi de farklı bir teknolojiyi gözümüzde canlandırmaya çalışalım. Öyle bir teknoloji düşünelim ki örneğin finansal işlemler için arada bankalar olmadan yapılan işlemlerin kayıtları tutulabilsin, mal ve mülk gibi sahip olunan varlıkların takibi yapılabilsin ve de bu tarz işlemler için şeffaflık, güven ve güvenliği sağlamayı amaçlasın[1]. Hâlihazırda devam etmekte olan çeşitli alanlardaki iş ve işlem şeklini

[1] Islam vd., (2021), s.227.

jisinin işleyişinden kaynaklı güvenlik tehditleriyle karşılaşılması son derece olasıdır.

Kaynakça

Haque, A. K. M., & Rahman, M. (2020). Blok zincir technology: methodology, application and security issues. *arXiv preprint arXiv:2012.13366*.

Islam, M. R., Rahman, M. M., Mahmud, M., Rahman, M. A., & Mohamad, M. H. S. (2021, August). A Review on Blockchain Security Issues and Challenges. In *2021 IEEE 12th Control and System Graduate Research Colloquium (ICSGRC)* (pp. 227-232). IEEE.

Kuzuloğlu, S. (2020, September 9). *Public Key Nedir?* Paribulog https://www.paribu .com/blog/sozluk/public-key-nedir/, Erişim Tarihi: 16.08.2022

Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system. *Decentralized Business Review*, 21260.

Siddiqui, S. T., Ahmad, R., Shuaib, M., & Alam, S. (2020). Blockchain security threats, attacks and countermeasures. *In Ambient Communications and Computer Systems* (pp. 51-62). Springer, Singapore.

Stallings, W. (2014). *Cryptography and network security, 6/E*. Pearson Education England.

Varshney, T., Sharma, N., Kaushik, I., & Bhushan, B. (2019, October). Authentication & encryption based security services in blok zincir technology. In *2019 International Conference on Computing, Communication, and Intelligent Systems (ICCCIS)* (pp. 63-68). IEEE.

Velliangiri, S., & Karthikeyan, P. (2020, January). Blok zincir technology: challenges and security issues in consensus algorithm. In *2020 International Conference on Computer Communication and Informatics (ICCCI)* (pp. 1-8). IEEE.

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİ İÇİN SİMÜLASYON ARAÇLARI

Gökhan Karabulut

Öz

Modelleme ve simülasyon, gelişen teknolojik imkânların da etkisiyle pek çok farklı alanda tercih edilmektedir. Diğer gelişen ve yaygın uygulama alanı bulan teknoloji ise blok zincir teknolojisidir. Blok zincir teknolojisinin yapısı ve çalışma şekli temelde ortak olmakla birlikte, farklı parametreler ve hatta farklı algoritmalar uygulanmaktadır. Buna ek olarak blok zincir uygulamalarının mevcut imkânlar dâhilinde optimal düzeyde olup olmadığı ilgi çeken bir araştırma konusu olmaktadır. Bu durum ise bir mukayese yapma ihtiyacını gündeme getirmektedir. Bu noktada simülasyon tekniğinin blok zincir ağları üzerinden uygulanması en verimli çözüm olarak görülebilir. Bu çalışmada da blok zincir dünyasında diğerlerine oranla öne çıkmış blok zincir simülatörleri ele alınmış ve ilgili kullanıcıların faydalanabileceği şekilde açıklamalı bilgi verilmiştir. Öncelikle literatür taraması yapılmış, gerek blok zincir simülatörlerinin bizzat izah edildiği, gerekse simülatörlerin topluca incelendiği çalışmalar incelenmiştir. Neticede tespit edilen belli başlı v simülasyonları tek tek açıklamalı olarak tanıtılmış, nihayetinde ise mukayeseli bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Modelleme, simülasyon, blok zincir, ağ, verimlilik*

1. Giriş

Blok zincir teknolojisi yaygın olarak kripto para birimleriyle özdeşleştirilir gibi algılansa da ağ teknolojisi kapsamında sunduğu yenilikçi teknolojik ve yazılımsal imkânlar sayesinde pek çok farklı sektöre yönelik olarak potansiyel uygulama alanı bulunmakta ve bu yönde yapılan çalışmalara her geçen gün yenisi eklenmektedir. Çünkü bahsi geçen alanlar toplumsal yaşama doğrudan temas eden finans, üretim, tedarik, muhasebe, enerji, turizm ve sağlık gibi sek-

Kaynakça

Albshri, A., Alzubaidi, A., Awaji, B., ve Solaiman, E. (2022). Blockchain Simulators: A Systematic Mapping Study. *2022 IEEE International Conference on Services Computing (SCC)*, (s. 284-294).

Alharby, M., ve van Moorsel, A. (2018). BlockSim: A Simulation Framework for Blockchain Systems. *ACM SIGMETRICS Performance Evalution Review, 46*(3), s. 135–138.

Alsahan, L., Lasla, N., ve Abdallah, M. (2020). Local Bitcoin Network Simulator For Performance Evaluation Using Lightweight Virtualization. *IEEE International Conference on Informatics, IoT, and Enabling Technologies, ICIoT 2020*, (s. 355–360).

Altiok, T., ve Melamed, B. . (2007). *Simulation Modeling and Analysis with Arena.*

Anilkumar, V., Afzal, A., Sheik, P., ve Joji, J. A. (2019). Blockchain Simulation and Development Platforms: Survey, Issues and Challenges. *International Conference on Intelligent Computing and Control Systems*, (s. 935-939).

Aoki, Y., Kai , O., Kaneko, T., Bannoy , R., ve Shudoz, K. (2019). SimBlock: A Blockchain Network Simulator. *IEEE INFOCOM 2019 - IEEE Conference on Computer Communications Workshops (INFOCOM WKSHPS*, (s. 325-329).

Banks, J. (2000). Introduction to Simulation. J. Joines, R. Barton, K. Kang, ve P. Fis (Dü.), *2000 Winter Simulation Conference Proceedings* içinde, *I*, s. 9-16.

Chung, C. (2004). *Simulation Modeling Handbook A Practical Approach.* Washington: CRC Press.

Coşkun, T. (2020). Üretim Sistemleri İçin Endüstri 4.0 Uygulamalarında Simülasyon Yaklaşımı ve Bir Uygulama. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Çelen, S. (2017). Sanayi 4.0 ve Simülasyon. *International Journal of 3D Printing Technologies and Digital Industry , 1 (1), 1*(1), s. 9-26.

Deshpande, A., Nasirifard, P., ve Jacobsen, H.-a. (2018). Demo Abstract: eVIBES: Configurable and Interactive Ethereum Blockchain Simulation Framework. *19th International Middleware Conference.*

Dupuy, A., Schwartz, J., ve Yemini, Y. (1989). Nest: A Network Simulation Prototyping Testbed. *1989 Winter Simulation Conference*, (s. 1058-1064).

Ersöz, F. (2021). *Benzetim ve Modelleme* (3. Baskı b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Faria, C. S. (2018). BlockSim: Blockchain Simulator. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Instituto Superior Técnico.

Faria, C., ve Correia, M. (2019). BlockSim: Blockchain Simulator. *International Conference on Blockchain*, (s. 439-446).

Fattahi, S. M., Makanju, A., ve Fard, A. M. (2020). Simba: An Efficient Simulator For Blockchain Applications. *50th Annual IEEE-IFIP International Conference on Dependable Systems and Networks*, *Supplemental (DSN-S)*, s. 51-52.

Gervais, A., Karamevd, G. O., Wüst, K., Glykantzis, V., Ritzdorf , H., ve Čapkun, S. (2016). On the Security and Performance of Proof of Work Blockchains. *2016 ACM SIGSAC Conference on Computer and Communications Security*, (s. 3-16).

Gouda, D. K., Jolly, S., ve KapoorSeyed, K. (2021). Design and Validation of Blockeval, A Blockchain Simulator. *International Conference on COMmunication Systems and NETworkS, COMSNETS 2021*, (s. 281–289).

Gürtürk, U., ve Daş, R. (2017). Ağ Benzetim ve Modelleme Araçlarının İncelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, 17*(2), s. 516-536.

Karakurt, K. (2019). Acil Servis Sürecinin Sistem Dinamiği Simülasyon Yöntemiyle Analizi. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Hacettepe Üniversitesi.

Kaur, J. (2020). *10 Blockchain Simulators And Testnets For All Your Testing Needs.*

Keshav, S. (1988). *REAL: A Network Simulator (Technical Report).* University of California.

Mevlutoglu, A. (2010). Modelleme ve Simülasyon Teknolojilerinin Tedarik Süreç Yönetiminde Kullanılması ve Simülasyon Tabanlı Tedarik Yönetimi. *SSM Gündemi*, s. 21-25.

Mevlutoglu, A. (2010). Modelleme ve Simülasyon Teknolojilerinin Tedarik Süreç Yönetiminde Kullanılması ve Simülasyon Tabanlı Tedarik Yönetimi. SSM Gündemi.

Özyürek, H., ve Etlioğlu, M. (2021). *İşletmeler İçin Blockchain* (1. Baskı b.). İstanbul: Efe Akademi Yayınevi.

Paulavičius, R., Grigaitis, S., ve Filatovas, E. (2021). A Systematic Review and Empirical Analysis of Blockchain Simulators. *International Conference on Intelligent Computing and Control Systems*, *9*, s. 38010-38028.

Polge, J., Ghatpande, S., Kubler, S., Robert, J., ve Le Traon, Y. (2021). BlockPerf: A Hybrid Blockchain Emulator/Simulator Framework. *IEEE Access, 9*, s. 107 858–107 872.

Rampfl, S. (2013). Network Simulation and its Limitations. *Seminar Future Internet.*

Sarkar, N., ve A. Halim, S. (2008). Simulation of Computer Networks: Simulators, Methodologies and Recommendations. *5th International Conference on Information Technology and Applications.*

Stoykov, L., Zhang, K., ve Jacobsen, H.-a. (2017). VIBES: Fast Blockchain Simulations for Large-scale Peer-to-Peer Networks. *18th ACM/IFIP/USENIX Middleware Conference: Posters and Demos*, (s. 19-20).

POSTMODERN TÜRK ROMANINDA GROTESK

Gülçin Tuğba Nurdan

nobel bilimsel

POSTMODERN TÜRK ROMANINDA GROTESK

Gülçin Tuğba Nurdan

Yayın No.: 1525
ISBN: 978-625-398-374-1
E-ISBN: 978-625-398-375-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet
yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Bu kitap, Atatürk Kültür Merkezi bursu desteği ile hazırlanmıştır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Emine Sırakaya -emine@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Nurdan, Gülçin Tuğba.
Postmodern Türk Romanında Grotesk / Gülçin Tuğba Nurdan
1. Basım, XII + 264 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-374-1
E-ISBN: 978-625-398-375-8
1. Grotesk 2. Postmodernizm 3. Türk Edebiyatı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **V**

KISALTMALAR ..... **Xİ**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
TÜRK EDEBİYATINDA GROTESK KAVRAMI **45**

1.1. KAYSER ÖRNEKLEMİ DIŞINDA TÜRK EDEBİYATINDA GROTESK ALGISI 45

1.2. WOLFGANG KAYSER ÖRNEKLEMİNDE TÜRK EDEBİYATINDA GROTESKİN GÖRÜNÜMLERİ 51

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRK EDEBİYATINDA YABANCILAŞMA **73**

2.1. YABANCILAŞMA 74

2.1.1. Yaşama Duyulan Korku 79

2.1.2. Bireye Karşı Yabancılaşan Dünya Algısı 84

2.1.3. Unutkanlık 97

2.1.4. Belirsizlik 99

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRK EDEBİYATINDA İNSAN BEDENİNİN FARKLILAŞMASI/ ÇOĞALMASI/ GROTESK BEDEN **119**

3.1. İNSAN BEDENİNİN FARKLILAŞMASI/ÇOĞALMASI/ GROTESK BEDEN 120

3.1.1. Değişim/Dönüşüm 121

3.1.2. Tuhaf/Şaşırtıcı Biçim 131

3.1.3. Bedenin Parçalanması/Deformasyon 140

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TÜRK EDEBİYATINDA PARÇALANMA/PARÇALAMA/YIKIM 145

4.1. PARÇALANMA/PARÇALAMA/YIKIM..... 145
4.1.1. Metnin Yıkımı..... 147
4.1.2. Kurgusal Yıkım 166
4.1.3. Dilin Yıkımı 172
4.1.4. Gerçekliğin Yitimi-Grotesk Gerçeklik 179
4.1.5. Kimliğin Parçalanması..... 201

BEŞİNCİ BÖLÜM
TÜRK EDEBİYATINDA KARŞITLIK/AÇIKLANAMAYAN DURUM, NESNE, ŞEY 207

5.1. KARŞITLIK/AÇIKLANAMAYAN DURUM, NESNE, ŞEY 207
5.1.1. Karşıt Görüntü 210
5.1.2. Karikatürleşme..... 212
5.1.3. Sınırsızlık- Aşırılık 215

ALTINCI BÖLÜM
TÜRK EDEBİYATINDA ÇOK SESLİLİK/ÇOĞUL ANLATIM 223

6.1. ÇOK SESLİLİK/ÇOĞUL ANLATIM 223

SONUÇ..... 247

KAYNAKÇA..... 253

KAYNAKÇA

Açık, T., A'dan C'ye Bilge Karasu. *Kitap-lık,* 2012, 156, 5-10.

Ağaoğlu, A., *Üç Beş Kişi.* İstanbul: Remzi Yayınları, 1984.

Ağaoğlu, A., *Hayır….* İstanbul: Everest Yayınları, 2014.

Ahmadov, R., *Orhan Pamuk'un Romanlarında Üçgen Arzu.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2018.

Akaş, C. , *Y.* İstanbul: Can Yayınları, 2018.

Akatlı, F. -Gürsoy Sökmen M. (haz.)., *Bilge Karasu Aramızda.* İstanbul: Metis Yayınları, 1997.

Akçam, A., *Türk Romanında Karnaval.* Ankara: Abis Yayınları, 2018.

Akkıyal, B., *Adalet Ağaoğlu'nun Dar Zamanlar Üçlemesinde "Kimlik" Sorunsalı.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi 2005

Akman, İ., Bilge Karasu'nun Eserlerinin Postmodern Yazar ve Anlatıcı Bağlamında Analizi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi.* 2017, C.6. S.3. s.1590-1606.

Aktari, S., Karnaval, Grotesk Gerçeklik ve Gülmenin Devasa Gücü. *Hece Dergisi,* 2011, S.171, s.66-74.

Aktulum, K., *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Öteki Yayınları, 1999.

Aktulum, K., *Parçalılık Metinlerarasılık.* Ankara: Öteki Yayınları, 2004.

Akyıldız, Ş., *Murat Gülsoy'un Eserlerinde Postmodernist Ögeler.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2015.

Al, H. İ., *Alev Alatlı'nın Eserlerinde Siyasal, Kültürel, Edebî Eleştiri ve Tespitler.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2010.

Alatlı, A., *Schrödinger'in Kedisi-Rüya.* İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.

Alatlı, A., *Schrödinger'in Kedisi- Kâbus*. İstanbul: Everest Yayınları, 2005.

Apaydın, M., Adalet Ağaoğlu'nun Dar Zamanlar Üçlemesinde Zaman Kurgusu Üzerinde Bazı Değerlendirmeler. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 2006, C.15. S.2. s.17-38.

Arabacı, H., *Ercüment Ekrem Talu'nun Romanlarında Mizah.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2013.

Atay, H., Bener ile Sahtegi, Lağım ile Buzdolabı İroni ile Alegori. *Monograf,* 2015, 3, 526-557.

Atlı, F., *Siyasal Düşünceler Bakımından Adalet Ağaoğlu Romanları.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi, 2011.

Ayık, A., Hasan Ali Toptaş'ın Gölgesizler Romanında Postmodern Kurgu. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları.* 2010, S.4. s. 67-78.

Aytaç, G., *Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler.* Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2012.

Aytaç, G., "Üç Beş Kişi"nin Aydınları. *Çağdaş Eleştiri,* Y. 3, s.4-18.

Aytaç, G., *Genel Edebiyat Bilimi.* Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2016.

Aytaç, G., *Edebiyat Eleştirisine Eleştirel Bir Bakış*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2017.

Bahtin, M. M., *Karnavaldan Romana edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar.* çev. Sibel Irzık- Cem Soydemir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001.

Bahtin, M. M., *Dostoyevski Poetikasının Sorunlar.* İstanbul: Metis Yayınları, 2004.

Bahtin, M. M., *Rabelais ve Dünyası.* çev. Çiçek Öztek. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.

Bahtin, M. M., *Sanat ve Sorumluluk: İlk Felsefi Denemeler.* çev. Cem Soydemir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.

Bahtin, M. M., Roman Söyleminin Tarih Öncesinden. Türkçesi: Mustafa Kırca, Rabia Nesrin ER. *Hece Dergisi,* 2011, S.171, s.86-96.

Bahtin, M. M., *Karnavaldan Romana.* çev. Cem Soydemir. der: Sibel Irzık. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.

Bakkaloğlu, Ş., *Ayfer Tunç'un Roman ve Hikâyelerinde Sosyal Eleştiri.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2018.

Ballı, Ö., *Dijital Teknoloji Olanaklarıyla Sanatta Grotesk Bedenler ve Tuhaflıklar*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2016.

Baş, S., *Türk Hikayeciliğinde Yabancılaşma (1950-1980).* Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2003.

Başokur, E., *Dürrenmatt'ın Tiyatro Oyunlarında Grotesk Özellikler.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2008.

Bayraktar, B., Mekânın İronisi: Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi,* 2017, S. 6/2, s. 925-935.

Bener, E., *Böcek.* Ankara: Ümit Yayıncılık, 1995.

Bener, V. O., *Bay Muannit Sahtegi'nin Notları.* İstanbul: YKY, 2018.

Birkök, C., "Modernizmden Postmodernizme Yeni Problemler". İstanbul, 1998 (file:///C:/Users/asus/Downloads/75-245-1-PB.pdf.)

Bozköylü, E., Ali Teoman: "Müziği çok ciddi olarak yaptığım zamanlar oldu ama yazı silindir gibi ezdi geçti". *Oggito.* 18 Kasım 2015 (https://oggito.com/icerikler/ali-teoman-muzigi-cok-ciddi-olarak-yaptigim-zamanlar-oldu-ama-yazi-silindir-gibi-ezdi-gecti-/9077).

Brandist, C., *Bahtin ve Çevresi*. çev. Cem Soydemir. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2011.

Butler, C., *Modernizm.* çev. Nursu Örge. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2013.

Büyükçizmeci, Ş., Üç ölü, beş yaralı. *Nokta,* 9-15 Nisan 1984, s. 56-57.

Büyüktuncay, M., Sistem Parodileri ve Dizgeselliğin Çözülüşü: Mikhail Bakhtin'in François Rabelais Okuması Çerçevesinde İhsan Oktay Anar'ın Muammalı Folklorik Yergisine Eleştirel Bir Yaklaşım. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 2011, C. 9. S.2. s.431-447.

Cengiz, S., *Almanya'daki Türk Yazarların Romanlarında Kimlik ve Yabancılaşma. Yayınlanmış Doktora Tezi.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2009.

Cevizci, A., *Felsefe Sözlüğü.* İstanbul: Paradigma Yayınları, 2005.

Çelik, T., *Alev Alatlı'nı Romanlarında Modernizm ve Postmodernizmin Yansıması.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2002.

Çeliker, M., *Mikhail Bakhtin's Concept of Polyphony and the Novel As Reflected in J. M. Coetzee's Summertime Diary of a Bad Year.* Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, 2015.

Çıraklı, M. Z., Çoksesli Anlatı ve Dostoyevsky. *Hece Dergisi,* 2011, S.171, s.97-102.

Dağıstan Çetindaş, T., *Bilge Karasu Hayatı ve Eserleri.* Yayımlanmış Doktora Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, 2018.

Damak, F., *Yalnızlar İçin Çok Özel Bir Hizmet:* Yası Yazıya Tutturmak. *Monograf,* 2019/11, s. 99-130.

Demir, F., Üç Beş Kişi. *Varlık,* 1985, S. 932, s.27.

Demir, F., *Orhan Pamuk'un Romanları Üzerine Bir Araştırma.* Yayımlanmış Doktora Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2011.

Demirli, H., Edebiyat İnsan Olma Belirtisi Sadece. *Monograf,* 2017/7, s. 194-210.

Demirli, H., *Ayfer Tunç'un Romanlarında Yabancılaşma.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, 2018.

Dilber, K. C., Postmodernizm ve Yeni Adlandırmalar.*Hece Dergisi: Düşüncede, Edebiyatta, Sanatta Modernizmden Postmodernizme Özel Sayısı,* 2008, S. 138/139/140.

Dikmen, Ö., *Adalet Ağaoğlu'nun Romanlarında Sosyal Yapı.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, 2008.

Dirican, S., *Hikmet Erhan Bener'in Hayatı ve Romanları.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, 2011.

Doğan, Z., *Demirciler Çarşısı Cinayeti ve Leopar Adlı Romanların Karnaval Yöntemiyle Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, 2008.

Doğan, H., *Sosyolojik ve Psikolojik Olguların Etkisinde Sanatta Grotesk Beden İmgesi.* Yayınlanmış sanatta Yeterlilik Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2018.

Doğan, M.M., *Çağdaş Türk Şiirinde Yabancılaşma (1950'den Günümüze).* Yayınlanmış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2019.

Doğan, M.M., *Çağdaş Türk Şiirinde Yabancılaşma (1950'den Günümüze).* Yayınlanmış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2019.

Doğanalp, E., *Murat Gülsoy'un Hayatı, Sanatı ve Eserleri.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, 2016.

Doltaş D., *Postmodernizm ve Eleştirisi: Tartışmalar / Uygulamalar.* İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2003.

Duğancı, N., *Adalet Ağaoğlu'nun Romanları ve Romancılığı.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2006.

Dunne, R., *A New Book of the Grotesques.* The Kent State University Press, 2005.

Duran, T., *Orhan Pamuk, Hasan Ali Toptaş ve İhsan Oktay Anar'ın Romanlarında Zaman.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2011.

Eagleton, T., *Edebiyat Kuramı*. (çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.

Eagleton, T., *Eleştiri ve İdeoloji*. (çev. Savaş Kılıç). İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

Ecevit, Y., *Orhan Pamuk'u Okumak.* İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1996.

Ecevit Y., *Orhan Pamuk'u Okumak: Kafası Karışmış Okur ve Modern Roman,* İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Ecevit, Y., Seksen Sonrasından Günümüze Edebiyat.*Kurmaca Bir Dünyadan,*

İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

Ecevit, Y., *Türk Romanında Postmodern Açılımlar.* İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

Edwards J.- Grauland R., *The Grotesque,* New York: Routledge, 2013.

Eke, N. U., Murat Gülsoy Hikâye ve Romanlarına Sembol Dilinin Görüntüsü "Rüya"nın Penceresinden Bakmak. *6. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Kitabı*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2013.

Emre, İ., *Postmodernizm ve Edebiyat*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2006.

Er, S. E. - Varolun, O., Derrida ve Tekillik Edebiyatı. *Beytulhikme Philosophy Circle.* 2018, 8 (2). 491-504.

Erbay, E., *Tahsin Yücel'in Romanlarında Yabancılaşma ve İroni.* Yayımlanmış Doktora Tezi. Erzurum: Erzurum Üniversitesi, 2010.

Ercilasun, B., Schrödinger'in Kedisi Hakkında. *Şinasi Tekin Anısına Uygurlardan Osmanlıya*. İstanbul: Simurg Yayınları, 2005, s.350-362.

Eren, Z., Karnavalesk Roman Örneği Olarak Ayfer Tunç'un *Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi*. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi,* 2011, 51,2, 207-229.

Erkmen, Ç., *Yıldızfer*. İstanbul: Doğan Kitap, 2019.

Erol, S., *Orhan Pamuk'un Romanlarının Tema Bakımından İncelenmesi.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi, 2014.

Eronat, K., *Adalet Ağaoğlu İnsan ve Eser.* Yayımlanmış Doktora Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, 2004.

Esen N., *Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar.* İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

Ertem, B., *Hasan Ali Toptaş'ın Romanlarında Gerçeklik Algısı.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2018.

Etem, B., *Hikmet Erhan Bener'in Romanlarında Toplumsal Konular.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, 2008.

Fırdolaş, D., *Murat Gülsoy Romanlarında "Zaman" Kavramının Psikolojik Verilerle Açıklanması.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi, 2010.

Ghofoorian, A. B., *Ali Teoman'ın Hayatı ve Eserleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, 2017.

Gören, D., *Adalet Ağaoğlu'nun Roman ve Tiyatrolarında Kadın ve Kadın Eğitimi.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2008.

Gözübüyük, A., *Toplumsal Dönüşümden Grotesk İmgeler.* Yayımlanmış Sanatta Yeterlilik Sanat Çalışması Raporu. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2013.

Guthke, K. G., *Modern Tragicomedy: An Investigation into the Nature of the Genre,* New York: Random House, 1966.

Gülgün, S., Sıkı Bir Bilge Karasu Okuması. *Milliyet Sanat.* 2008, 85-1. 100-102.

Gülsoy, M., *Karanlığın Aynasında.* İstanbul: Can Yayınları, 2014.

Gülsoy, M., *Yalnızlar İçin Çok Özel Bir Hizmet.* İstanbul: Can Yayınları, 2016.

Gülsoy, M., *İstanbul'da Bir Merhamet Haftası.* İstanbul: Can Yayınları, 2018.

Gülsoy, M., *Ve Ateş Bizi Tüketiyor.* İstanbul: Can Yayınları, 2019.

Gülüm, E., Karnavalesk Bir imgelemin Taşıyıcısı Olarak Bektaşi Mizahı. *Milli Folklor,* 2016, S.112, s.130-141.

Gültekin, A. (yay. Haz.)., *Vüs'at O. Bener: "Bir Tuhaf Yalvaç*, İstanbul: Norgunk Yayıncılık, 2004.

Gümüş, S., *Adalet Ağaoğlu'nun Romancılığı.* İstanbul: Adam Yayınları, 2000.

Gümüş, S., *Vüs'at O. Bener: Kara Anlatı Yazarı*. İstanbul: Adam Yayınları, 2000.

Gümüş, S., Postmodernizm Kavşağında Orhan Pamuk Romanı. *Milliyet,* 2006, s.83.

Gümüş, S., *Modernizm ve Postmodernizm.* İstanbul: Can Yayınları, 2015.

Gürbilek, N., Anlatabilmeliydim. *Vüs'at O. Bener: "Bir Tuhaf Yalvaç*, İstanbul: Norgunç Yayıncılık, 2004, s.31-47.

Güzel, E., *1980-2000 Yılları Arasında Türk Romanında Postmodern Yansımalar*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi, 2009,

Işık Bilen, S., Alev Alatlı'ya Göre Doğu ve Batı Toplumlarında İnsanın Konumlandırılışı. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi.* 2019, C.3. S.1. s.17-25.

İleri, S., Selim İleri Sordu Adalet Ağaoğlu Yanıtladı. *Hürriyet Gösteri,* 1984, S. 41, s. 12. (Röportaj).

İleri, S., *Edebiyatımızda Sevdiğim Romanlar Kılavuzu.* İstanbul: Everest Yayınları, 2015.

İnci, H., *Ayfer Tunç'la Karanlıkta Kelimeler.* İstanbul: Can Yayınları, 2014.

İslamoğlu, F., *Umberto Eco ve Orhan Pamuk'un Romanları Arasında Metinlerarasılık*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, 2014.

Jameson, F., *Modernizm İdeolojisi.* çev. Kemal Atalay-Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları, 2016.

Kabacalı, A. (haz.)., *"An"ların Uzun Soluklu Yazarı: Adalet Ağaoğlu.* İstanbul: TÜYAP, 1994.

Kalem, G. N., *Yalnızlar İçin Çok Özel Bir Hizmet* Romanında Metinlerarası Unsurlar. *Söylem Dergisi,* 2018, 3 (1), s.50-65.

Kantarcıoğlu, S., *Türk ve Dünya Romanlarında Modernizm*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.

Kantarcıoğlu, S., *Edebiyat Akımları Platon'dan Derrida'ya*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2009.

Karadeniz, H., *Orhan Pamuk'un Romanlarında Üstkurmaca.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi, 2014.

Karadeniz, M., Orhan Pamuk'un Beyaz Kale Romanında Anlatım Teknikleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 2016, C. 9, S. 46, s. 118-122.

Karasu, B., *Gece.* İstanbul: Metis Yayınları, 2017.

Karlıdağ, E., *Türk Romanında Gülmece: 1950'den Günümüze.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2017.

Karatekin, T., *Orhan Pamuk Eserlerinde Aşk.* Yüksek Lisans Tezi. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, 2013.

Kas, B., *Mine Söğüt'ün Romanlarında Postmodern Unsurlar*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi, 2018.

Kayser, W., *Das Groteske. Seine Gestaltung in Malerei und Dichtung.* Rowohlt Verlag, 1960.

Kayser, W., *The Grotesque in Art and Literature.* trans. Ulrich Weisstein. Bloomington: University of Indiana Press, 1963.

Kılıç, Ö., *Ferit Edgü'nün Romanlarında Yabancılaşma*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi, 2018.

Kızılgök, M., *Mine Söğüt'ün Romanlarında Halk Kültürü Unsurları.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2015.

Koca, C., Yıldızın Söndüğü Anlar. *Dil ve Edebiyat Dergisi,* 2012, 9:2, 33-43.

Koç, Y., Edebiyat Teorisi: Rabelais ve Dünyası. *Söylem Filoloji Dergisi,* C.2, 2017, S.1, s.132-148.

Koçak, O., Vüs'at O. Bener'de Kurmaca ve Otobiyografi: Yazı Kurtarır Mı?. *Virgül,* 1999, 6, 6-11.

Koçyiğit, M., *İhsan Oktay Anar'ın Romanlarında "Karnaval"ın İzleri.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, 2017.

Kolcu, A. İ., *Türk Romanı El Kitabı.* Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları, 2013.

Korkmaz, R., Metaforik Dönüştürme Biçimleri ve Efendi-Köle Diyalektiği Bakımından Beyaz Kale. *Bilig,* 2009, S. 50, s. 119-130.

Köker, S., *Deneysel Edebiyat Bağlamında Murat Gülsoy'un İstanbul'da Bir Merhamet Haftası Adlı Romanının İncelenmesi.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi, 2015.

Kuyumcu, F., Rabelais'de Hiciv ve Hicvin İfadesinde Dil ve Dil Ötesi Unsurların Kullanımı. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 2014, C.3, S.2, s.222-231.

Lüleci, G., İkinci Yeni Şiir Akımında Karşıtlıklar. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 2009.

Lyotard, J.F., Postmodern Durum. çev. İsmet Birkan. Ankara: Bilge Su Yayınları, 2014.

Mallı, C., *Ertem Eğilmez Sinemasının Üretiminde Bir Gösterge Olarak "Grotesk Halk Kültürü".* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2013.

Moran, B., *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Moran, B., *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış III: Sevgi Soysal'dan Bilge*

Karasu'ya. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Naci, F., Üç Beş Kişi. *Hürriyet Gösteri,* 1984, S. 44, s.12-15.

Naci, F., *Yüz Yılın 100 Türk Romanı.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.

Narlı, M., Kâbus: Dil ve Algı Kaybı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 2007, Cilt 17, S. 1, s. 109-119.

Narlı, M., Postmodern Roman ve Modern Gerçekliğin Yitimi. *Türkbilig,* 2009, 18, 122-132.

Nıetzsche, F., *Tragedya'nın Doğuşu.* çev. Elif Yıldırım. İstanbul: Roman Yayınları, 2012.

Oktay, A., "Üç Beş Kişi" de Sorunlar ve Sorular. *Çağdaş Eleştiri,* 1984, Y.3, s.4-18.

Öz, H., *Ayfer Tunç'un Roman ve Hikayelerinde Yapı ve Tema.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2016.

Özakın, D., Deliliğe Övgü: Michael Cheval'in Saray Soytarısı Metaforuna Karnavalesk Yaklaşım. *İdil Dergisi*, 2012, 3, 1-18.

Özata, J., *Bilge Karasu'nun Gece'sine Metin ve Okur Odaklı Bir Yaklaşım.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi, 2003.

Özçelebi, B., *Erhan Bener, Hayatı, Sanatı ve Eserleri.* Yayımlanmış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2004.

Özdem, H., *Alatlı'nın Or'da Kimse Var Mı? Roman Serisinde Yabancılaşma (Bir Edebiyat Sosyolojisi Çalışması).* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, 2015.

Özdemir, Ö., Karnavalesk Club Kültürü. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi,* 2014, S. 7, 30-46.

Özekin, T., *Tarihsel Romana Karşılaştırmalı Bir Bakış: Amin Maalouf, Orhan Pamuk, Nedim Gürsel.* Yayımlanmış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2007.

Öztop, E., Karanlığın Aynasına Bakmak Her Şeyi Bulandırıyor. *Cumhuriyet Kitap Eki,* 2007, S.1046, 14.

Pala Güzel, Ş. (Yayına hazırlayan)., *Grotesk.* Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2016.

Pamuk, O., *Beyaz Kale.* İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Pamuk, O., *Benim Adım Kırmızı.* İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

Pamuk, O. ,*Yeni Hayat.* İstanbul: YKY, 2019.

Parla, J., *Türk Romanında Yazar ve Başkalaşım.* İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Parla, J., "Karanlığın Aynasında Üzerine". *Türk Romanında Yazar ve Başkalaşım*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Petsch, R., *Das Groteske.* Deutsche Literaturwissenschaft. Berlin: Ebering, 1940.

Rabelaıs, F., *Gargantua.* çev. Sabahattin Eyüboğlu- Azra Erhat- Vedat Günyol. İstanbul: Türkiye iş Bankası Kültür Yayınları, 2018.

Rızvanoğlu, E., Bakhtin'de Beden ve Dünyanın Grotesk Kavranışı. *Grotesk.* Ankara: BilgeSu yayınları, 2016.

Salihoğlu, B., Gülmeden Grotesk Etkiye. *İstanbul Aydın Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi,* 2016. C. 2, S. 3, s. 47-59.

Saraçlı, S., *Dönüşüm ve Grotesk.* İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2009.

Sarı, B., *Mad Women of Literature Gender and Narrative in Mine Söğüt's Writngs*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Sabancı Üniversitesi, 2016.

Sarı, F. T., *Adalet Ağaoğlu Romanlarında Aile.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2016.

Sayın, E., Antik Çağın Grotesk Figürinleri. *Akademik Sanat,* 2018, C.3, S. 6, s.28-49.

Sazyek, H., Türk Romanında Postmodernist Yöntemler ve Yönelimler. *Hece Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı*, 2002, s.493-509, Ankara: Hece Yayınları.

Sazyek, H., Grotesk-Yabancılaşma İlişkisi Bağlamında Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü. *Turkish Studies,* 2013, 8/4, s.1243-1267.

Sevinç, C., Karnavalesk Bir Roman Olarak Barbarın Kahkahası. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 2016, S. 44, s. 229-244.

Sığlan, M., *Hasan Ali Toptaş Romanlarında Varoluşçuluk.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2017.

Sipahioğlu, B., *1980 Sonrası Fantastik Türk Romanı.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2006.

Soman Çelik, T., Edebiyatta Grotesk Kavramı. *Grotesk.* Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2016.

Soylu, Ü., Franz Kafka'nın Dönüşüm Adlı Eserinin Uzun Öykü ve Televizyon Filmi Olarak Karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 2015,* 51,1, 325-342.

Söğüt, M., *Madam Arthur Bey ve Hayatındaki Her Şey.* İstanbul: YKY, 2019.

Sürgit, B., *Orhan Pamuk'un romanlarında Geleneksel-Kültürel Ögeler.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. II. Cilt, İstanbul: Fatih Üniversitesi, 2010.

Şahin, Ü., *Vüs'at O. Bener, Hayatı, Eserleri ve Hikâyeciliği.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, 2006.

Şarklı-Güvercin, G., *Ayfer Tunç'un Romanlarında Şahıslar Dünyası.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, 2017.

Şahin, S., *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanlarında Yabancılaşma.* Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ordu: Ordu Üniversitesi, 2011.

Şen, M., *Vüs'at O. Bener Üzerinde Bir İnceleme (İnsan-Eser).* Yüksek Lisans Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, 2007.

Şen, N., *The Bakhtinian Carnival Spirit in A Midsummer Night's Dream, As You Like It and Twelfth Night: The Chronotope, Role Reversal, Laughter, Parody and Grotessque Imagery.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Atılım Üniversitesi, 2015.

Teoman, A., *Karadelik Güncesi.* İstanbul, Sel Yayıncılık, 2007.

Teoman, A., *Uykuda Çocuk Ölümleri.* İstanbul: YKY, 2018.

Teoman, A., *Gecenin Atları.* İstanbul: YKY, 2019.

Topaktaş, A., *Adalet Ağaoğlu'nun Romanlarına Arketipsel Bir Yaklaşım.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 2017.

Topaloğlu, Y., *Adalet Ağaoğlu'nun Çağdaş Türk Romanındaki Yeri.* Yayımlanmış Doktora Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi, 2005.

Topçu, H., *Anlatıcı Sorunsalı Işığında Türk Romanına Dair Bir Değerlendirme.* Yayımlanmış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2015.

Toprak, İ., *Bakhtin'in Diyaloji ve Heteroglissia Kavramları Bağlamında Alev Alatlı'nın Orda Kimse Var Mı? Roman Dizisinde Çokseslilik.* Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2017.

Topsakal, S., *Hasan Ali Toptaş'ın Romanlarında Postmodern Öğeler.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi, 2011.

Toptak, İ., *Bakhtin'in Diyaloji ve Heteroglossia Kavramları Bağlamında Alev Alatlı'nın "Or'da Kimse Var Mı?" Roman Dizisinde Çokseslilik.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2017.

Toptaş, H. A., *Gölgesizler.* İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

Toptaş, H. A., *Kayıp Hayaller Kitabı.* İstanbul: Everest Yayınları, 2017.

Toptaş, H. A., *Bin Hüzünlü Haz.* İstanbul: Everest Yayınları, 2019.

Tuğan, A. G., *Wolfgang Kayser ve Mikhail Bakhtin'in Grotesk Tiplemeleri: Flannery O'Connor'ın Seçilmiş Öyküleri.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırsat Üniversitesi, 2015.

Tunç, A.,*Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi.* İstanbul: Can Yayınları, 2009.

Turgut, S., *Orhan Pamuk'un Romanlarında Kurucu Bir Unsur Olarak Yalan Fenomeni.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, 2018.

Tutumlu, R., *Vüs'at O. Bener'in Yapıtlarına Anlatıbilimsel Bir Yaklaşım.* Yayımlanmış Doktora Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi, 2007 (2010 da kitap olarak basılmış)

Türker, E., Masal Mı, Yeni Hayat Mı? Yeni Hayat Romanını Masalın Biçimbilimi'ne Göre Okuma Denemesi. *Milli Folklor,* 2013, S.100, s. 154-161.

Tüzün, Z., *Tiyatroda Sahne Dili Olarak Grotesk ve Bir Örnek Olarak Uygulama: Masanın Altında (Roland Topor).* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2010.

Uçan, H., Modernizm/Postmodernizm ve J. Derridanın Yapısökümcü Okuma ve Anlamlandırma Önerisi. *Turkish Studies,* 2009, 4/8, 2283-2306.

Uçar, M. M., *Murat Gülsoy'un Eserlerine Bir Bakış ve Nisyan'ın Psikanalitik Açıdan İncelenmesi.* Yayımlanmış Bitirme Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2017.

Uysal Z., https://www.birgun.net/haber-detay/yalnizlar-icin-cok-ozel-bir-hizmet-olum-ulkesinin-labirentinde-100675.html

Uğurlu, S. B., *Adalet Ağaoğlu'nun Hayatı, Roman ve Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma.* Yayımlanmış Doktora Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2003.

Uzun, D., *Adalet Ağaoğlu'nun Romanlarında Sosyal Meseleler.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2008.

Ünal, H., "Herhangi Biri'nin Poetikası". *Hece Dergisi,* 2011, S. 171, s.75-85.

Ünlü Aycıl, N., *Tiyatroda Grotesk Anlatım ve Türk Oyun Yazarlığına Katkıları.* Yayımlanmış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2002.

Ünlü Aycıl, N., Grotesk Anlatım ve Türk Oyun Yazarlığında Kullanımı. *A. Ü., D. T. C. F. Tiyatro Araştırma Dergisi,* 68-84.

Ünsal, K., *Alev Alatlı'nın Romanları Üzerine Bir İnceleme.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Muğla: Muğla Üniversitesi, 2008.

Yalçın Çelik, S. D., 1980 Sonrası Türk Romanında Tarihin Postmodern Kurguda Ses Vermesi: Beyaz Kale. *IV. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı,* 5-6 Kasım 1998, Antalya. / *IV. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı Bildirileri,* Ankara, 1998, s. 117-133.

Yalçın Çelik, S. D. *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları.* Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.

Yalçın Çelik, S. D., 1980 sonrası Türk Romanı: Postmodernist Algı Biçimlerinin Oluşması. *Türk Dili Kültürü ve Tarihi,* (Haz. Alev Karaduman ve Meltem Ekti). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 9-36.

Yanıkkaya, Z., *Tiyatroda Grotesk ve Bir Örnek Olarak Fernando Arrabal Tiyatrosu.* Yayımlanmış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2003.

Yaprak, T., *Postmodernizmin Orhan Pamuk'un Romanlarındaki Yansımaları.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi, 2012.

Yavuz, Ç. C., *The Grotesque Space: Grotesque Bodies and Identities in Wonderlands.* Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, 2018.

Yitik, H., *Latife Tekin'in Romanlarında Yabancılaşma.* Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Uşak: Uşak Üniversitesi, 2019.

Yivli, O., *Alev Alatlı'nın Romancılığı.* Yayımlanmış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi. (m.e.b. den çıkmış), 2009.

Yücel, T. ,*Peygamberin Son Beş Günü.* İstanbul: Çağdaş Yayınları, 2019.

Zariç, M., Göstergebilim ve Yapıbozumdan Potmodernist Yapısal Eleştiriye. *Turkish Studies.2004,*9/12, s.751-767.

Zekâ, S., *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Roman ve Hikâyelerinde Mizah*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2004.

EDEBİ GAZETECİLİK

Gazeteci Kurgusuyla Toplumsal Eleştiri

Ömer Aytaç Aykaç

nobel bilimsel

EDEBİ GAZETECİLİK
Gazeteci Kurgusuyla Toplumsal Eleştiri

Ömer Aytaç Aykaç

Yayın No.: 1581
ISBN: 978-625-398-476-2
E-ISBN: 978-625-398-477-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Emine Sırakaya -emine@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aykaç, Ömer Aytaç.
EDEBİ GAZETECİLİK Gazeteci Kurgusuyla Toplumsal Eleştiri / Ömer Aytaç Aykaç
1. Basım, XII + 420 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-476-2
E-ISBN: 978-625-398-477-9
1. Edebî Gazetecilik 2. Yitik Kuşak 3. Gazeteci-Edebiyatçılar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
KURAMSAL ÇERÇEVE **17**

1.1. TOPLUMSAL ELEŞTİRİYE GENEL BİR BAKIŞ 17
1.2. TARİHSEL ELEŞTİRİ 29
1.3. SOSYOLOJİK (TOPLUMSAL) ELEŞTİRİ 36
1.4. MARKSİST ELEŞTİRİ 39
1.5. TOPLUMCU (SOSYALİST) GERÇEKÇİLİK 41

İKİNCİ BÖLÜM
EDEBİYAT VE GAZETECİLİK **61**

2.1. TEK METİN, İKİ TÜR 61
2.2. EDEBÎ GAZETECİLİK/ANLATI GAZETECİLİĞİ 67
2.3. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN
EDEBÎ GAZETECİLİK SERÜVENİ 87
2.4. ÜÇ GAZETECİ EDEBİYATÇI:
HEMINGWAY, STEINBECK, PASSOS 104

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
GAZETECİ-EDEBİYATÇI BAKIŞ AÇISI İLE SAVAŞ **147**

3.1. KURGU VE GERÇEK ARASINDA SAVAŞA TANIKLIK:
STEINBECK VE SAVAŞ MUHABİRLİĞİ 147
3.2. HEMINGWAY: SAVAŞ VE AŞK ARASINDA
BİR GAZETECİ-YAZAR 180
3.3. SAVAŞI FİKİR CEPHESİNDE VEREN YAZAR:
JOHN DOS PASSOS 211

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ROMANLARA YANSIYAN GAZETECİ ANLATISI 237

4.1. RÖPORTAJ YAZARLIĞI VE STEINBECK:
AMERİKA'YI AMERİKALILARA ANLATMAK 237
4.2. A.B.D. ÜÇLEMESİ, EDEBİYAT VE GAZETECİLİK 282
4.3. HEMINGWAY'İN ESERLERİNDE "GAZETECİLİK" İZLERİ 318

BEŞİNCİ BÖLÜM
YİTİK KUŞAK'IN MUHALİFLERİ 345

5.1. İDEOLOJİK ARKA PLAN 345
5.2. ROMANLARA YANSIYAN MUHALİF DURUŞ 350
5.3. TOPLUMCU GERÇEKÇİ TEMELLİ BİR DEĞERLENDİRME İLE
STEINBECK, HEMINGWAY VE PASSOS 370

SONUÇ 397

KAYNAKLAR 409

ÖZ GEÇMİŞ 419

KAYNAKLAR

Allen, Alice Jacob. (1966). *World War I in the Novels of John Dos Passos*. Texax Hausten: Rice University.

Althusser, Louis (2014). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. İstanbul: İthaki Yayınları.

Anatoli Lunaçarski. (1998). Sosyalizm ve Edebiyat, çev. Asım Bezirci, İstanbul. Evrensel Basım Yayın.

Antakyalıoğlu, Zekiye. (2016). *Roman Kuramına Giriş*. İstanbul. Ayrıntı Yayınları.

Ashdown, Paul. (2009). A Century of Literary Journalism. İçinde (Norman Sims). İçinde. (*True Stories*) s. 123-126. *The Journal of the International Association for Literary Journalism Studies*.

Ataöv, Türkkaya. (2019). *Amerikan Edebiyatında Muhalif Yazarlar*. İstanbul. İleri Yayınları.

Atlas, Navas. (2018). Gertrude Stein, Godmother of the Lost Generation. *Literary Ladies Guide*. From: https://www.literaryladiesguide .com/author-biography/stein-gertrude/ Erişim Tarihi: 15.03.20222

Aydın, M. A. (2003). "Mecelle-i Ahkam-i Adliyye". *TDV İslam Ansiklopedisi (DIA),* XXVIII, 231-235.

Aytaç, G. (2005). *Edebiyat ve Medya*. Hece Yayınları.

Baechler, Jean (1976). *Qu'est-ce que l'Idéologie*. Paris: Gallimard.

Baker, Carlos. (2003). *Ernest Hemingway Selected Letters.* 1917-1961. New York: Scribner Classics.

Baskett, Belma Ötüş. (2020) *Sonsuza Dek Hemingway*. Ankara. Bilgi Yayınları.

Beşe, Ahmet. (2018). *1930'lu Yıllar Amerikan Tiyatrosunda Toplumsal Eleştiri ve Clifford Odets*. Border Crossing, 8(2), 455–464. https://doi.org/10.33182/bc.v8i2.624

Biberoğlu, Ali Baran. (Bt.) Nobel Ödüllü yazarlar, *William Faulkner ve Ernest Hemingway'in edebi rekabeti*. Retrieved 12 October 2021. From: https://iyikigormusum.com/edebiyat-kavgalari-faulkner-vs-hemingway-2. Erişim Tarihi: 09.02.2022

Bode, Carl. (1983). *Highlights of American Literature. English Teaching Division Educational and Cultural Affairs*. Washington, D.C. United States Information Agency.

Bowden, M. (2019). Giriş. *J. Steinbeck içinde, Bir Savaş Vardı* E. Ersavcı, (Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Bracken, Haley. (2019). *The Sun Also Rises*. Encyclopedia Britannica. Retrieved from https://www.britannica.com/topic/The-Sun-Also-Rises. Erişim Tarihi: 14.03.2022

Büke, Asuman Kafaoğlu. (2009) *Bir Savaş Vardı – John Steinbeck: Yıllarca korku tarafından sömürüldük biz, sadece ve sadece korku tarafından*. Radikal Kitap.

Chicho, Luqman Ameen. (2019). *Isolation And Loneliness In Carson Mccullers's And Ernest Hemingway's Novels*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Christopher Caudwell. (1988), Y*anılsama ve Gerçeklik: Şiirin Kaynakları Üzerine Bir İnceleme*, çev. Mehmet H. Doğan, İstanbul. Payel Yayınevi.

Coers, Donald V. (1991) *John Steinbeck as Propagandist: The Moon is Down Goes to War*. Tuscaloosa & London. The University of Alabama Press.

Conley, David. (1998) Birth Of a Novelist, Death Of a Journalist. *Australian Studies in Journalism* 7: 1998: 46-73

Corbett, Bob. (2014). *John Dos Passos*. Comments. A Mariner Book. Boston. Houghton Mifflin.

Danışman, Ş. (2017), *Toplumsal Eleştiri ve Tahsin Yücel'in Öykü Kişileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dos Passos, John. (2016). *Doğu Ekspresi*. İletişim Yayınları.

Dow, W. E., & Maguire, R. S. (Eds.). (2019). *The Routledge Companion to American Literary Journalism*. Routledge.

Eagleton, Terry (2017), *Edebiyat Kuramı*. İstanbul. Ayrıntı Yayınları.

Eagleton, Terry. (2016). *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi*. İletişim.

Eagleton, Terry. (2019) *Edebiyat Nasıl Okunur*. İletişim Yayınları.

Eagleton, Terry. 2015. *İdeoloji*. İstanbul. Ayrıntı Yayınları.

Erdem, Murat. (2016). *Edebi Gazetecilik Kavramı: ABD Örneğindeki Gelişimi, Yapısı ve İçeriği*. Journal of Graduate School of Social Sciences, 20 (1).

Erdemkol, Mustafa K. (2018). *Gönüllü askerlikten savaş karşıtlığına: Unutulan bir yazar: John Dos Passos*. Birgün Gazetesi. https://www.birgun.net/haber/gonullu-askerlikten-savas-karsitligina-unutulan-bir-yazar-john-dos-passos-199962 Erişim Tarihi: 11.12.2021

Ernest, Hemingway. (2018.) *Nick Adams Öyküleri*. Ankara. Bilgi Yayınevi.

Ernest, Hemingway. (2021). *In Our Time*. Vintage.

Erzen, Arif. (2018). *Toplumcu Gerçekçi Türk Şiirinde Savaş*. ('40 Kuşağı). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Van.

Fenton, Charles. (1954) *The Apprenticeship of Ernest Hemingway*: The Early Years. New York: The Viking Press.

Filiz, H. (2015, December 20). *Mark Twain! Mark Twain! Ohh her şey yolunda...* Retrieved August 2, 2018, from http://www.egetelgraf.com/mark-twainmark-twain-ohh-her-sey-yolunda/ Erişim Tarihi: 02.04.2022

Fischer, Ernst. (2018). *Sanatın Gerekliliği* (Çeviren: Cevat Çapan). İstanbul. Sözcükler

Fishkin, Shelley Fisher. (1985). *From Fact to Fiction: Journalism & Imaginative Writing in America* (Literature/American Studies). Oxford University Press.

Fletcher, C., 1974, *Beneath the Surface: An Account Of Three Styles Of Sociological Research*, London and Boston, Routledge & Kegan Paul.

Fry, Paul H. (2017). *Edebiyat Kuramı*. Ankara. Hece Yayınları.

Gazi, Filiz. (2019) *Sözcüklerle Uğraşma Sanatı: Edebiyat ve Gazetecilik*. NewsLabTurkey. (Online.) https://www.newslabturkey.org/2019/01/23/sozcuklerle-ugrasma-sanati-edebiyat-ve-gazetecilik/ Erişim Tarihi: 22.08.2022

Gladstein, Mimi Reisel. (2003). *Mr. Novelist Goes to War: Hemingway and Steinbeck as frontline correspondents, War*. Literature and the Arts: An International Journal of the Humanities, 15/1,2: 258–66.

Good, Howard. (1986). *Acquainted with the Night: The Image of Journalists in American Fiction*, 1890–1930. Metuchen, New Jersey: The Scarecrow Press.

Güldağ, Hakan. (2016). *Bir Sis Çanı Gibi*. Dünya Gazetesi.

Güzel, Mehmet. (2021) *John Steinbeck'in Gazeteciliğine Bugünden Bakmak*. Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi, Yıl/Year: 2022, 37. Online First ss/pp. 1-19. ISSN: 2630-6220. DOI: 10.17829/turcom.808381

Hamann, Kerstin. (2010). *Hemingway's For Whom the Bell Tolls: Rebellion and the Meaning of Politics in the Spanish Civil War*. Hemingway on Politics and Rebellion. 1st Edition. Routledge.

Harvey, L. (2012). *Social Research Glossary*. [online] Qualityresearchinternational.com. Available at: https://www.qualityresearchinternational.com/socialresearch/socialcriticism.htm [Accessed 16 Oct. 2019]. Erişim Tarihi: 11.09.2021

Hemingway, Ernest (1999). *Death in the Afternoon*. Simon and Schuster.

_____, (1998) *By-Line: Earnest Hemingway*: By-Line: Selected Articles and Dispatches of Four Decades. Pocket Books; Touchtone.

_____, (1935) *Green Hills of Africa*. New York.

_____, (2018). *Güneş de Doğar*. Ankara. Bilgi Yayınevi.

_____, (2019). *Çanlar Kimin İçin Çalıyor*. Ankara. Bilgi Yayınevi.

Hemingway, Sean. (2019). *What Hemingway Cut From For Whom the Bell Tolls*. Retrieved 30 September 2021, from https://lithub.com/what-hemingway-cut-from-for-whom-the-bell-tolls/ Erişim Tarihi: 28.11.2021

Hoffman, Frederick J. (1951). *The Modern Novel in America*. Chicago: Henry Regnery.

Howarth, William. (1990). *"The Mother of Literature: Journalism and The Grapes of Wrath," Literary Journalism in the Twentieth Century*. Ed. Norman Sims. New York: Oxford UP, 1990:53–81.

Howe, Andrew. (2016). *What every journalist can learn from Ernest Hemingway*. Retrieved 30 September 2021, from https://muckrack.com/blog/2016/08/23/what-every-journalist-can-learn-from-ernest-hemingway. Erişim Tarihi: 18.04.2022

Humphries, David T. (2006). *Different Dispatches Journalism in American Modernist Prose.* New York & London. Routledge.

Hurwitz, N. (n.d.). *The Sun Also Rises by Hemingway: Summary & Analysis*. Degrees & Careers. Study.Com. Retrieved July 5, 2021, from https://study.com/academy/lesson/the-sun-also-rises-by-hemingway-summary-analysis-quiz.html. Erişim Tarihi: 17.04.2022

Impostor Sendromu. (2016). *Einstein'ın Bile Yaşadığı Kendini Sürekli Yetersiz Görme Sanrısı: Impostor Sendromu*. (Onedio). Retrieved 4 November 2021, from https://onedio.com/haber/einstein-in-bile-yasadigi-kendini-surekli-yetersiz-gorme-sanrisi-impostor-sendromu-698673 Erişim Tarihi: 03.06.2022

Kara, S. (2017). *Eleştiri Nedir, Eleştirinin Özellikleri, Eleştiri Türleri | Edebiyat Sultanı*. [online] Edebiyat Sultanı. Available at: http://edebiyatsultani.com/elestiri-nedir/ Erişim Tarihi: 02.01.2022

Karcher, Carolyn L. (2019). *The Antebellum Origins Of American Literary Journalism: Five Pioneers*. Dow, W. E., & Maguire, R. S. (Eds.) The Routledge Companion to American Literary Journalism. Routledge.

Kavita. (2015). Social Realism In John Steinbeck's The Grapes Of Wrath. *INTERNATIONAL JOURNAL OF ENGLISH LANGUAGE, LITERATURE AND TRANSLATION STUDIES.* Int.J.Eng.Lang.Lit&Trans.Studies 2(4).

Kazancı, M. (2012). *Althusser, İdeoloji ve İdeolojiyle İlgili Son Söz*. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi | Istanbul University Faculty of Communication Journal, 0 (24), Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifd/issue/22865/244156

Keeble, R., & Wheeler, S. (2007). *The journalistic imagination: literary journalists from Defoe to Capote and Carter*. Routledge.

Kemal, Yaşar. (2011) *Röportaj Yazarlığında 60 Yıl*. İstanbul. Yapı Kredi Yayınları.

Kıllıoğlu, İsmail. (2020). *J. D. Passos'un "Doğu Ekspresi"*. Milli Gazete. https://www.milligazete.com.tr/makale/3451328/ismail-killioglu/j-d-passosun-dogu-ekspresi. Erişim Tarihi: 16.11.2021

Kırtunç, Ayşe Lahur. (2005). *Kim bu Amerikalı, Bu Yeni Adam?.* Doğu-Batı Dergisi. Yıl. 8, Sayı 32. Mayıs-Haziran, Temmuz 2005. ISSN: 1303-7242.

Kinnamon, K. (1996). *Hemingway and politics*. In S. Donaldson (Ed.), The Cambridge Companion to Hemingway (Cambridge Companions to Literature, pp. 149-169). Cambridge: *Cambridge University Press*. doi:10.1017/CCOL0521454794.008

Kolcu, Ali İhsan. (2015). *Edebiyat Kuramları*. Erzurum. Salkımsöğüt Yayınevi.

Kovacs, Katherine S. (1982). Dos Passos, Politics, and Art. *The International Fiction Review*, 9 (2).

Kramer, M. (1995, January 1). *Breakable Rules for Literary Journalists*. Nieman Storyboard. https://niemanstoryboard.org/stories/breakable-rules-for-literary-journalists/ Erişim Tarihi: 17.10.2021

Lamb, R. P. (1996). Hemingway and the Creation of Twentieth-Century Dialogue. *Twentieth Century Literature*, *42*(4), 453–480. https://doi.org/10.2307/441877

Lannamann, Taylor. (2017). *'The Moon is Down.'* LitCharts LLC, Web. Retrieved from: https://www.litcharts.com/lit/the-moon-is-down Erişim Tarihi. 06.12.2021

Lauter, P. (2003). *The Heath Anthology of American Literature*. American Literature, (26).

Levin, Harry. (1979). Revisiting Dos Passos' 'U.S.A.'. *The Massachusetts Review*, Autumn, 1979, Vol. 20, No. 3 (Autumn, 1979), pp. 401-415. Stable URL: https://www.jstor.org/stable/25088971

Lock, Charles. (1995). *Not the Lost Generation: John Cowper Powys and American Literature*. The Powys Journal, 1995, Vol. 5 (1995), pp. 178-197.

Love, Heather A. (2017). Newsreels, Novels, and Cybernetics: Reading the Random Patterns of John Dos Passos' s *U.S.A. Journal of Modern Literature*, Vol. 40, No. 2 (Winter 2017), pp. 112-131. Published by: Indiana University Press

Lucacs, Georg. (1987). *Avrupa Gerçekçiliği: Balzac-Stendhal-Zola-Tolstoy-Gorki ve Diğerleri*. Ankara. Payel Yayınevi. 2. Basım.

Lukacs, Georg. (2000). *Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı* (Çeviren: Cevat Çapan). Payel Yayınevi. İstanbul.

Maine, Barry. (2005). *John Dos Passos: The Critical Heritage*. London and New York. Routledge.

Mambrol, Nasrullah. (2021). *Analysis of Ernest Hemingway's In Our Time. Literary Theory and Criticism*. Retrieved from: https://literariness.org/2021/05/26/analysis-of-ernest-hemingways-in-our-time/ Erişim Tarihi: 12.02.2022

Mardin, Şerif (1969). *Din ve İdeoloj*. Ankara: SBF Yayını.

Mardin, Şerif (1976). *İdeoloji*. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.

Marino, Jacqueline & Jacobson, Susan. (2019). Dow, W. E., & Maguire, R. S. (Eds.). From Magic Lanternt Slides to Virtual Reality. Tracing the Visual in and around American Literary Journalism. *The Routledge Companion to American Literary Journalism*. Routledge.

Masciotra, David. (2021) *Hemingway's Politics Were No Secret—Just Read His Only Crime Novel*. To Have and Have Not, Hemingway's patchwork Depression-era crime novel, was the story of one man's radicalization. Retrieved from: https://crimereads.com/hemingways-politics-were-no-secret-just-read-his-only-crime-novel/ Erişim Tarihi: 02.03.2022

Mckenna, J.F. (2014). *His Greatest Generation: The Lessons of John Steinbeck's World War II Reporting*. Retrieved from http://www.steinbecknow.com/2014/01/17/greatest-generation-john-steinbeck-world-war-ii/ Erişim Tarihi: 12 October 2021

Meyer, Gitte, and Lund, Anker Brink. (2006). 'Making room for pluralism by redefining journalism: an essay on practical reasoning', Ethical Space: T*he International Journal of Communication Ethics,* 3/2,3, 51–9.

Mizener, Arthur, (1962). *The Lost Generation in A Time of Harvest*, ed. Robert E. Spiller. New York: Hill and Wang.

Moran, Berna. (2016). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul. İletişim Yayınları.

Morton, Sunny (2020). *The Lost Generation*: Who They Are and Where The Name Came From. FamilySearch. From: https://www.familysearch.org/en/blog/who-is-the-lost-generation. Erişim Tarihi: 09.09.2021

Nabiyev, V. V. (2010). *Yapay Zekâ: İnsan-Bilgisayar Etkileşimi*. (3. bsk.) Ankara. Seçkin.

Namlı, Taner. (2010). *Tanzimat Devri Türk Romanında Sosyal Tenkit.* Elazığ: Fırat Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı / Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

O'Connor, Kate. (2012) *Lost Generation*. http://writersinspire.org/content/lost-generation. Published on 13 August 2012. Erişim Tarihi 16 Kasım 2021.

Onediocom. (2016, March 27). *Einstein'ın bile Yaşadığı Kendini sürekli yetersiz görme sanrısı: Impostor Sendromu*. Onedio. Retrieved from https://onedio.com/haber/einstein-in-bile-yasadigi-kendini-surekli-yetersiz-gorme-sanrisi-impostor-sendromu-698673. Erişim Tarihi: 10 Eylül 2022.

Oktay, A. (2008). *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları Sosyalist Realizm Üstüne Eleştirel Bir Çalışma*. İstanbul: İthaki Yayınları

Öğretir, İsmail. (1987) *John Dos Passos ve roman tekniği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Erzurum: Atatürk Üniversitesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı.

Özarslan, Zeynep-Çoban, Barış (2015). *Söylem ve İdeoloji*. İstanbul. Su yayınları.

Özçelebi, H. (2008). *Türk Edebiyatında Toplumcu Gerçekçi Eleştiri Anlayışının Temelleri*. Atatürk Kültür, Ankara. Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

Özel, Mustafa. (2018). *Roman Diliyle Siyaset*. İstanbul. Küre Yayınları.

Özer, Ömer (2013). *Haber Roman: George Orwell ve Yaşar Kemal'den Örneklerle Edebi Gazetecilik/Röportaj*. Konya. Literatürk Yayınları.

Özkul. Barış. (2016) *Önsöz*. Doğu Ekspresi. İletişim Yayınları.

Parini, J. (1994). *John Steinbeck: A Biography*. London: Heinemann.

Parini, Jay, (1995). *John Steinbeck: A Biography*. New York: Holt.

Parini, Jay. (2012). *Introduction. J. Steinbeck*. "Travels With Charley in Search Of America. Apple Books.

Parla. Jale. (2013). *Sunuş. La Manchalı Yaratıcı Asilzade Don Quijote*. Yapı Kredi Yayınları.

Passos, John Dos. (2011) *A.B.D. – I / 42. Enlem*. İstanbul. Türkiye İş Bankası Yayınları.

_____, (2012) *A.B.D. – II / 1919*. İstanbul. Türkiye İş Bankası Yayınları.

_____, (1991) *A.B.D. – II / Büyük Para*. İstanbul. Adam Yayınları.

_____, (2011). *One Man's Initiation*: 1917. Onesuch Press.

_____, (1997). *Three Soldiers* (Penguin Twentieth-Century Classics) Paperback – December 1, 1997.

Philip, Young. (2018) *Önsöz*. Ankara. Bilgi Yayınevi.

Phillips, Larry W. (2019). *Ernes Hemingway: Yazma Üzerine*. İstanbul. Bilgi Yayınları.

Platon. (1942). *Devlet*. İstanbul. Remzi Kitabevi.

Powell, Jason. (2006) *Review: The Breaking Point: Hemingway, Dos Passos, and the Murder of Jose Robles*. Retrieved from https://origins.osu.edu/review/breaking-point-hemingway-dos-passos-and-murder-jose-robles. Erişim Tarihi: 8 Ekim 2021

Puri, Neha. (2020). *Re-Reading the Selected Novels of John Dos Passos: A Foucauldian Analysis*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Lovely Professional University

Riccio-Berry, Catherine. (2015). *The Sun Also Rises by Hemingway: Summary & Analysis*. (2015, February 25). Retrieved from https://study.com/academy/lesson/the-sun-also-rises-by-hemingway-summary-analysis-quiz.html. Erişim Tarihi: 10.06.2022

Rohrkemper, John. (1984). MR. DOS PASSOS' WAR. *Modern Fiction Studies*, Spring 1984, Vol. 30, No. 1, SPECIAL ISSUE: MODERN WAR FICTION (Spring 1984), pp. 37-51 Published by: The Johns Hopkins University Press Stable URL: https://www.jstor.org/stable/26280896

Rollmann, Rhea Rollmann. (2017). *The Story Of Hemingway And Dos Passos Is As Exciting As Any Of Their Novels*. Retrieved from https://www.po pmatters.com/the-ambulance-drivers-hemingway-dos-passos-and-a-friendship-made-and-lost-i-2495397342.html. Erişim Tarihi 8 Eylül 2021

Ross, Alex. (2018). *How Orson Welles's "The Other Side of the Wind" Was Rescued from Oblivion*. Retrieved from https://www.newyorker.com /culture/culture-desk/how-orson-welles-the-other-side-of-the-wind-was-rescued-from-oblivion. Erişim Tarihi: 4 Kasım 2021

Röportaj. (t.y.). Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük içinde. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/

Rrizer. Donald. (1997). John Dos Passos' Rosinante to the Road Again and the Modernist Expatriate Imagination. *Journal of Modern Literature*, Summer, 1997, Vol. 21, No. 1 (Summer, 1997), pp. 137-150 Published by: Indiana University Press Stable URL: https://www.jstor.org/stable/3831580

Saavedra, Miguel de Cervantes. (2013). *La Mancha'lı Yaratıcı Asilzade Don Quijote*. İstanbul. Yapı Kredi Yayınları. 22. Baskı.

Saraç, Hasan. (2018). *Yazdıklarıyla Yaşayanlar*. Portakal Kitap.

Sayar, E. (2010). *1975 Yılında Yayımlanan Türk Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik*. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/(Tez No. 270821).

Sartre, Jean-Paul (1946), *"American Novelists in French Eyes"*, New York. Atlantic Monthly, Aug., p. 117.

Schellhase, John. (2015). *Gone With Youth: Ernest Hemingway's Journalism*. https://allthatsinteresting.com/hemingway-journalism. Erişim Tarihi: 18.07.2022

Sezgin, Murat-Talaz, Lütfiye. (2006). *Bilişim Devrimi, Sibernetik İletişim ve Stratejik Halkla İlişkiler*. Uşak: Uşak Üniversitesi İletişim Fakültesi.

Sezgin, Sedat. (2019). *Jake Barnes'in Özgürlük Trajedisi*. Retrieved from www.mevzuedebiyat.com/jake-barnesin-ozgurluk-trajedisi/ Erişim Tarihi: 12 Eylül 2021

Simon, Sara, (2013). *A Reporter's Story: The Significance of Hemingway's Early Work in Journalism*. Honors Thesis Collection.

Sims. Norman. (2007). *True Stories: A Century of Literary Journalism*. Northwestern University Press.

Slatoff, Walter J. (1977). *The Great Sin in For Whom the Bell Tolls. The Journal of Narrative Technique*, Spring, 1977, Vol. 7, No. 2, pp. 142-148 Published by: Journal of Narrative Theory Stable URL: https://www.jstor.org /stable/30225612

Söyleşi. (t.y.). Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük içinde. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/

Steinbeck, John, & Ricketts, E. F. (1995). *The log from the Sea of Cortez*. Penguin.

Steinbeck, John (1990). *Working Days: The Journals of The Grapes of Wrath*, 1938-1941. Penguin.

_____, (2012). *Travels With Charley: In search of America*. Penguin Books.

_____, (2017). *Ben Bir Devrimciyim*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

_____, (2019a). *Ay Batarken*. İstanbul. Sel Yayıncılık.

_____, (2019b). *Bir Savaş Vardı*. İstanbul. Sel Yayıncılık.

_____, (2019c). *Gazap Üzümleri*. İstanbul. Sel Yayıncılık.

_____, (2019d). *Köpeğim Charley ile Amerika Yollarında*. İstanbul. Sel Yayıncılık.

Stoltzfus, B. (1963). *John Dos Passos and the French*. *Comparative Literature*, *15*(2), 146–163. https://doi.org/10.2307/1768901

Stone, Peter. (1981). Gabriel García Márquez, *The Art of Fiction* No. 69. The Paris Review.

Tanrısal, Meldan. (1988). *New Journalism and the Nonfiction Novel: Creating art through facts.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Tanrıtanır. Bülent Cercis. (2016). The Use Of Camera-Eye Technique In The Three Soldiers and Manhattan Transfer. *The Journal of International Social Research*. Cilt: 9 (42) Issue: 4, Issn: 1307-9581

Tanzimat Dönemi Edebiyatında İlk Gazeteler. (b.t.) https://www.edebiyatogretmeni.org/tanzimat-donemi-edebiyatinda-ilk-gazeteler/ Erişim Tarihi: 16.05.2022

Tornaritis, Nicholas. (2006). Kissel, Adam ed. *In Our Time Study Guide*. GradeSaver, 27 November. Web. (12 November 2021).

Tökel, Dursun Ali. (2004). Medya-Edebiyat İlişkisi: Mazlumun Zaferi, Gâlibin Hezimeti. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*, Yıl: 8 (94).

Trombold, John. (1995) Popular Songs as Revolutionary Culture in John Dos Passos' U.S.A. and Other Early Works. *Journal of Modern Literature,* Autumn, 1995, 19 (2). (Autumn, 1995), pp. 289-316 Published by: Indiana University Press Stable URL: https://www.jstor.org/stable/3831594

Türkoğlu, Faruk. (2014). *Gazeteci Oluyorum: Gelenekselden Dijitale, Ekonomi Gazeteciliğinin Temelleri*. İstanbul. Optimus Yayım Dağıtım.

Tyson, Lois (2006). *Critical Theory Today*. New York. Routledge Taylor & Francis Group.

Underwood, Doug. (2008). *Journalism and The Novel*. Cambridge. Cambridge University Press.

VanSpanckeren, K. (1994). *Amerikan Edebiyatı'nın Ana Hatları*. Outline of American literature. US Department Of State.

Vladimir Ilyiç Lenin. (1990). *Parti Örgütü ve Parti Literatürü*, Proletarya Kültürü, çev. Nadiye R. Çobanoğlu, İstanbul. Yar Yayınları.

Weeks, Lewis E. (1968). Mark Twain and Hemingway: A Catastrophe and A Natural History of the Dead. *Mark Twain Journal*, Summer, 1968, Vol. 14, No. 2 (Summer, 1968), pp. 15-17 Published by: Alan Gribben Stable URL: https://www.jstor.org/stable/41640850

White, W. (Ed.). (1967). *By-Line: Ernest Hemingway: Selected Articles and Dispatches of Four Decades*. Penguin.

Whitt, Jan. (2006). To Do Some Good and No Harm: The Literary Journalism of John Steinbeck. *The Steinbeck Review*, Fall 2006, Vol. 3, No. 2 (Fall 2006), pp. 41-62 Published by: Penn State University Press.

Whitt. J. (2007). Awakening a social conscience: the study of novels in journalism education. *Asia Pacific Media Educator* Issue 18 Article 8. University of Colorado.

Wikipedia contributors. (2019). *Social criticism*. In Wikipedia, The Free Encyclopedia. Retrieved from https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Social_criticism&oldid=921052735 Erişim Tarihi 15 Eylül 2019

Wikipedia katılımcıları (2019). Buzdağı teorisi. *Vikipedi, Özgür Ansiklopedi*. Erişim tarihi 19.10. 2021

Wikipedia katılımcıları (2021). *Toplumsal gerçekçilik*. Vikipedi, Özgür Ansiklopedi. 2021url://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Toplumsal_ger%C3%A7ek%C3%A7ilik&oldid=25058440. Erişim tarihi 10.05.2021.

Willig, Charles Loyd. (1960). *John Dos Passos: Art And Ideology*. Oklahoma. Oklahoma State University Stillwater.

Yanık, Elif. (2016). *Yaşar Kemal'in İnce Memed, Demirciler Çarşısı Cinayeti, Yusufcuk Yusuf Adlı Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik*. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Zdovc, Sonja Merljak. (2008). *Literary Journalism in the United States of America and Slovenia*. University Press of America. Language Arts & Disciplines/Journalism.

Zdovc, Sonja. (2004). *Literary journalism: The intersection of literature and journalism*. Acta Neophilologica 37(1-2):17-23.

AYRIMCILIK YASAĞI HUKUKU

Uluslararası ve Avrupa Konseyi Belgeleri ile Avrupa Birliği ve Türk Hukuku Çerçevesinde

Dr. Ensari Yücel

nobel bilimsel

AYRIMCILIK YASAĞI HUKUKU
Uluslararası ve Avrupa Konseyi Belgeleri ile Avrupa Birliği ve Türk Hukuku Çerçevesinde

Dr. Ensari Yücel

Yayın No.: 1674
ISBN: 978-625-398-661-2
E-ISBN: 978-625-398-662-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yücel, Ensari.
AYRIMCILIK YASAĞI HUKUKU
Uluslararası ve Avrupa Konseyi Belgeleri ile Avrupa Birliği ve Türk Hukuku Çerçevesinde / Ensari Yücel
1. Basım, X + 312 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-661-2
E-ISBN: 978-625-398-662-9
1. Ayrımcılık 2. Ayrımcılık Temelleri 3. Farklı Muamele

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

KISALTMALAR ..... **ix**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
AYRIMCILIK YASAĞIYLA İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR **5**

1.1. Adalet Kavramı 5
1.2. Eşitlik İlkesi 9
1.2.1. Genel Olarak 9
1.2.2. Eşitlik İlkesi Kavramı 14
1.3. Ayrımcılık Yasağı 22
1.3.1. Ayrımcılık Kavramı 22
1.3.2. Ön Yargı, Kalıp Yargı ve Ayrımcılık Yasağı 25
1.3.3. Çok Kültürlülük, Çoğulculuk ve Ayrımcılık Yasağı 28
1.3.4. Eşitlik ile Ayrımcılık Yasağı İlkeleri Arasındaki İlişki 32
1.3.5. Ayrımcılık Çeşitleri 34
1.3.6. Ayrımcılık Yasağıyla İlgili Diğer Kavramlar 42

İKİNCİ BÖLÜM
ULUSLARARASI BELGELERDE AYRIMCILIK YASAĞI VE DENETİMİ **49**

2.1. Birleşmiş Milletler Belgelerinde Ayrımcılık Yasağı ve Denetimi 49
2.1.1. Sözleşme Dışı Sistem 51
2.1.2. Sözleşme İçi Sistem 56
2.2. Uluslararası Çalışma Örgütü Belgelerinde Ayrımcılık Yasağı ve Denetimi 81
2.2.1. Eşit Değerde İş İçin Erkek ve Kadın İşçiler Arasında Ücret Eşitliği Hakkında 100 Sayılı Sözleşme 81

2.2.2. İş ve Meslek Bakımından Ayrımcılık Hakkında 111 Sayılı Sözleşme 82
2.2.3. Uluslararası Çalışma Örgütü Denetim Mekanizmaları 84
2.3. Amerika Birleşik Devletleri'nde Ayrımcılık Yasağı 85
2.3.1. Ayrımcılık Yasağının Tarihsel Gelişimi 85
2.3.2. Amerika Birleşik Devletleri Hukukunda Ayrımcılık Yasağı 89
2.3.3. Amerika Birleşik Devletleri Hukukunda Ayrımcılık Yasağının Denetimi 92

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
AVRUPA KONSEYİ BELGELERİ VE AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKUNDA AYRIMCILIK YASAĞI VE DENETİMİ 95

3.1. Avrupa Konseyi Belgelerinde Ayrımcılık Yasağı ve Denetimi 95
3.1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 95
3.1.2. Evlilik Dışı Doğan Çocukların Hukuki Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nde Ayrımcılık Yasağı 109
3.1.3. Azınlıkların Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Belgelerinde Ayrımcılık Yasağı 111
3.1.4. Avrupa Sosyal Şartında ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartında Ayrımcılık Yasağı 119
3.1.5. Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu 124
3.2. Avrupa Birliği Hukukunda Ayrımcılık Yasağı ve Denetimi 126
3.2.1. Avrupa Birliği Hukukunun Özellikleri ve Kaynakları 126
3.2.2. Avrupa Birliğinin Temel Antlaşmalarında Ayrımcılık Yasağı ... 129
3.2.3. Avrupa Birliği Direktiflerinde Ayrımcılık Yasağı 132
3.2.4. Avrupa Birliği Hukukunda Ayrımcılık Yasağı Denetimi 167

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
HUKUKTA TANINAN AYRIMCILIK TEMELLERİ VE BUNLARA İLİŞKİN AİHM VE ABAD KARARLARI 173

4.1. Cinsiyet Temelinde Ayrımcılık 174
4.1.1. Cinsiyet Temelinde Ayrımcılık Çeşitleri 178
4.1.2. Cinsiyet Temelinde Pozitif Ayrımcılık 186
4.2. Engellilik Temelinde Ayrımcılık 187

4.2.1. Engellilik ve Hastalık 189
4.2.2. Makul Düzenleme 192
4.2.3. Pozitif Ayrımcılık 193
4.3. Yaş Temelinde Ayrımcılık 195
4.3.1. Pozitif Ayrımcılık 199
4.4. Etnik Köken Temelinde Ayrımcılık 200
4.4.1. Soy 201
4.4.2. Azınlık 202
4.4.3. Millî Köken 203
4.4.4. Apartheid 204
4.4.5. Nefret Suçu 205
4.5. Din veya İnanç Temelinde Ayrımcılık 206
4.5.1. Din ve İnanç Kavramları 206
4.5.2. Din ve İnanç Temelinde Ayrımcılık Türleri 207
4.6. Dil Temelinde Ayrımcılık 213
4.7. Mülkiyet Temelinde Ayrımcılık 215
4.8. Doğum Temelinde Ayrımcılık 215
4.9. Medeni Durum Temelinde Ayrımcılık 217
4.10. Siyasi veya Başka Düşünceler Temelinde Ayrımcılık 218
4.11. Cinsel Yönelim Temelinde Ayrımcılık 221
4.12. Diğer Statüler Temelinde Ayrımcılık 224

BEŞİNCİ BÖLÜM
TÜRK HUKUKUNDA AYRIMCILIK YASAĞI VE DENETİMİ 227

5.1. Uluslararası Sözleşmelerin Türk Ayrımcılık Yasağı Hukukuna Etkileri 227
5.2. AB Sürecinin Türk Ayrımcılık Yasağı Hukukuna Etkileri 229
5.2.1. Din Temelinde Ayrımcılık 229
5.2.2. Yerel Dillerin Geliştirilmesinin Önündeki Engellerin Kaldırılması 230
5.2.3. Kadın ve Çocuk Haklarında İyileştirmeler 232
5.3. Türk Hukukunda Ayrımcılık Yasağı 233
5.3.1. Anayasa'da Ayrımcılık Yasağı 233

5.3.2. Türk Ceza Kanunu'nda Ayrımcılık Yasağı 249
5.3.3. İş Kanunu'nda Ayrımcılık Yasağı ve İşverenin Eşit Davranma Borcu 254
5.3.4. Engelliler Hakkında Kanun'da Ayrımcılık Yasağı 267
5.3.5. Devlet Memurları Kanunu'nda Ayrımcılık Yasağı 270
5.3.6. Milli Eğitim Temel Kanunu'nda Ayrımcılık Yasağı 270
5.3.7. Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nda Ayrımcılık Yasağı 271
5.3.8. Siyasi Partiler Kanunu'nda Ayrımcılık Yasağı 272
5.3.9. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nda Ayrımcılık Yasağı 272
5.3.10. Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanunu'nda Ayrımcılık Yasağı 273
5.3.11. Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanunu'nda Ayrımcılık Yasağı 274
5.3.12. Türk Medeni Kanunu'nda Ayrımcılık Yasağı 275
5.4. Türk Hukukunda Ayrımcılık Yasağının Denetimi 277
5.4.1. Anayasa Mahkemesi 277
5.4.2. Kamu Denetçiliği Kurumu 281
5.4.3. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu 283
5.4.4. Türkiye İnsan Hakları Kurumu 284
5.4.5. İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları 287
5.4.6. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü 289
5.4.7. Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü 290

SONUÇ, DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER 291

KAYNAKÇA 301

KAYNAKÇA

Acas. **A Guide for Employers and Employee-Religion or Belief and the Workplace.** (Çevrimiçi) http://www.acas.org.uk/media/pdf/f/l/ religion_1.pdf (Erişim Tarihi: 15.08.2013).

AĞIRBAŞLI, Şennur. **Sınırlı Ayrımcılık Yasağından Genel Eşitlik İlkesine.** 1.b. Ankara: Seçkin Yayınları. 2009.

AİHM. **Irk Ayrımcılığı Bilgi Notu.** 2011. (Çevrimiçi) http://www.echr.coe.int /Documents/FS_Racial_discrimination_TUR.pdf (Erişim Tarihi: 14.03.2014).

AKÇAY, Belgin ve İlke Göçmen. (drl.). **Avrupa Birliği-Tarihçe, Teori, Kurumlar ve Politikalar.** Ankara: Seçkin Yayınları. 2012.

AKPINAR, Taner. "AB İşgücü Piayasasında Cinsiyet Ayrımcılığının Boyutları ve Ortadan Kaldırmaya Yönelik Çabalar". **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi.** S. 60-4. (Çevrimiçi) http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/60/4/Akpinar_Taner.pdf (Erişim Tarihi: 22.11.2014).

AKSAY, Murat. "Apartheid rejimi ve 'De Klerk'in cesareti". **Yeni Şafak Gazetesi.** 04.09.2012. (Çevrimiçi) http://yenisafak.mobi/yaz arlar/MuratAksoy/apartheid-rejimi-ve-de-klerkin-cesareti/33899 (Erişim Tarihi: 05.02.2014).

AKTAY, A. Nizamettin , Kadir Arıcı ve E. Tuncay Kaplan/Senyen, **İş Hukuku**. 2.b. Ankara: Seçkin Yayınları. 2007.

ALEXANDER, Raymond P. **Amerika'da Zencilerin Başkaldırışı**. Tunçer Karamustafaoğlu (Çev.). (Çevrimiçi) http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/327/3271.pdf (Erişim Tarihi: 06.07.2014).

ALGAN, Bülent. **Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması.** 1.b. Ankara: Seçkin Yayınları. 2007.

ALTINTAŞ, Ömer Faruk. **Avrupa Birliği Hukukunun Kaynakları**. Ankara: Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü. 2007. (Çevrimiçi) http://www.abgm.adalet.gov.tr/e-kutuphane/AVRUPA%20B% C4%B0RL%C4%B0%C4%9E%C4%B0%20HUKUKUNUN%20KAYNAKLARI.pdf (Erişim Tarihi: 25.03.2014).

Amerika Dışişleri Bakanlığı- Uluslararası Enformasyon Programları Ofisi. **Ana Hatları ile Amerikan Tarihi.** y.y. .t.y.

ATAMAN, Hakan. **Ayrımcılığa Karşı Bir Adım At**. Ankara: İnsan Hakları Gündemi Derneği. 2011. (Çevrimiçi) http://www.rightsagenda.org/attachments/658_Ayr%C4%B1mc%C4%B1l%C4%B1%C4%9Fa%20Kar

%C5%9F%C4%B1%20Bir%20Ad%C4%B1m%20At!.pdf (Erişim Tarihi: 06.08.2013). (Çevrimiçi) http://www.inhak.adalet.gov.tr/tematik/ayrimcilik/irk.pdf (Erişim Tarihi: 20.07.2013).

ATEŞ, Selahattin."Amerika Birleşik Devletlerinde Özgürlüklerin Sınırı Güvenlik Tehdidi Algılaması". **AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. C.14. S.14. (Çevrimiçi) http://www.sbedergi.ibu.edu.tr/Makaleler/1173865387_makale1.pdf (Erişim Tarihi: 06.07.2014).

ATEŞOĞULLARI, Kamil. "Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇO-ILO) Türkiye İlişkileri, Belgeler". **Sosyal İş Sendikası Eğitim Belgeleri**. (Çevrimiçi) http://www.sosyal-is.org.tr/yayinlar/uco_ilo.pdf (Erişim Tarihi: 04.11.2013).

Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü. **Avrupa Birliği'ne Aday Türkiye'de AB Uyum Yasalarının İç Hukuka Etki ve Katkısı.** http://www.abgm.adalet.gov.tr/e-kutuphane/AB%20uyum%20y asalar%C4%B1n%C4%B1n%20i%C3%A7%20hukuka%20etkisi%20ve%20katk%C4%B1s%C4%B1.pdf (Erişim Tarihi: 06.11.2014).

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. **Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma.** 2011. (Çevrimiçi) http://www.ab.gov.tr/eva/ (Erişim Tarihi: 26.11.2013).

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı ve Avrupa Konseyi (FRA ve AK). **Avrupa Ayrımcılık Yasağı Hukuku El Kitabı.** 2010. (Çevrimiçi) http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/kitaplar/elkitabi.pdf (Erişim Tarihi: 26.11.2013).

Avrupa Konseyi**, 12 Nolu Ek Protokol Açıklamalı Gerekçeli Raporu**. (Çevrimiçi) http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/177.htm (Erişim Tarihi: 17.11.2013).

Avrupa Konseyi. **Avrupa Sosyal Şartına Kısa bir Bakış.** (Çevrimiçi) https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/presentation/charterglance/Turkish.pdf (Erişim Tarihi: 1710.2013).

Avrupa Konseyi. **Irkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (RCRI), Dördüncü izleme dönemi**. 8 Şubat 2011. (Çevrimiçi) http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/turkey/TUR-CBC-IV-2011-005-TUR.pdf (Erişim Tarihi: 22.11.2013).

AYBAY, Aydın. **Evlilik Dışında Doğan Çocuklar Sorunu.** (Çevrimiçi) http://www.ankarabarosu.org.tr/siteler/ankarabarosu/tekmakale/1969-3/2.pdf (Erişim Tarihi: 21.02.2014).

AYDINGÖZ, Gonca. " Avrupa Birliği ile ATAD Kararları Çerçevesinde Ayrımcılık Yasağı ve Ayrımcılığın İspatı". **Çalışma ve Toplum.** S.2009/3. (Çevrimiçi) http://calismatoplum.org/sayi22/aydinoz.pdf (Erişim Tarihi: 15.10.2015).

AYOP, Ahmet Mahdzan. **Affrimative Action is not Reverse Discrimination**. (Çevrimiçi) http://www.mahdzan.com/papers/AFFIRMATIVE_ACTION.pdf (Erişim Tarihi: 23.09.2013).

AYSAN, Fatih. "Amerika'da Zenci Olmak; Toplumsal Adaletsizliği Hergün Yaşamak". **Sosyal Politika Dergisi.** (Çevrimiçi) http://www.sosyalpolitikalar.com.tr/derg-boeluemler/kapak-/kapak-dosyasi/107-amerikada-zenci-olmak-toplumsal-adaletsizlii-herguen-yaamak.html (Erişim Tarihi: 06.07.2014).

BAKIRCI, Kadriye. **Uluslararası Hukuk, AB ve ABD Hukuku ile Karşılaştırmalı Çalışma Yaşamında Kadın Erkek Eşitliği Arayışı Cinsiyet Ayrımcılığı Yasağı ve Türkiye**. 2. b. Ankara: Seçkin Yayıncılık. 2012.

BANULESCU, Natalia-Bogdan Terri Givens. **The State of Antidiscrimination Policies in Europe: Ten Years after the Passage of the Racial Equality Directive**. (Çevrimiçi) http://www.stranieriinitalia.it/briguglio/immigrazione-e-asilo/2011/marzo/rapp-mpi-discrimin.pdf (Erişim Tarihi: 05.05.2014).

Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. **Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri**. Ankara. 2007.

Başbakanlık Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı. **Sessiz Devrim-Türkiye'nin Demokratik Değişim ve Dönüşüm Envanteri 202-2012.** 1.b. Ankara. 2013.

Başbakanlık Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı. **Sessiz Devrim-Türkiye'nin Demokratik Değişim ve Dönüşüm Envanteri 202-2012.** 1.b. Ankara. 2013.

BENNINGTON, Lynne, Ruth Wein. "Aiding and Abetting Employer Discrimination: The Job Applicant's Role". **Employee Responsibilities and Rights Journal.** 14(1). 2002.

BM**. Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları.** Lema Uyar (der). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2006.

BOZKURT, Enver, Mehmet ÖZCAN ve Arif KÖKTAŞ. **Avrupa Birliği Hukuku**. 6.b. Ankara: Yetkin yayınları. 2012.

CAN, Haci. **Avrupa Birliği Hukuku.** İstanbul: Sürat Üniversite Yayınları. 2013.

CULEX, Kathryn. "Sex Equality". **Anklarabarreview**. 2009/1. (Çevrimiçi) http://www.ankarabarosu.org.tr/siteler/AnkaraBarReview/tekmakale/2009-1/6.pdf (Erişim Tarihi: 09.05.2014).

ÇAĞLAR, Selda. "Anayasa Mahkemesi Kararlarında Eşitliğin Dar Yorumu". **Ankara Barosu Dergisi.** S.3. Y.2012. (Çevrimiçi) http://www.ankarabarosu.org.tr/siteler/ankarabarosu/tekmakale/2012-3/02.pdf (Erişim Tarihi: 05.06.2014).

ÇAYIR, Kenan. "Nefret Söylemi ve Nefret Suçlarının Sosyolojik Arka Planı". **Güncel Hukuk.** (Çevrimiçi) http://www.secbir.org/wp-content/uploads/2011/02/sosyolojik-arka-plan2.pdf (Erişim Tarihi: 18.04.2014).

ÇELİK, Nuri. **İş Hukuku Dersleri.** 25.b. İstanbul: Beta Yayınlar. 2012.

ÇETİN Cana ve Ata Özdemirci. **İnsan Kaynakları Uygulamalarında Siyasi Ayrımcılık.** (Çevrimiçi) http://www.academia.edu/5437550/INSAN_KAYNAKLARI_UYGULAMALARINDA_SIYASI_AYRIMCILIK (Erişim Tarihi: 20.02.2014).

DAVENPORT Noa, Ruth DISTLER SCWARTZ and Gail PURSELL ELLIOTT. **Mobbing: İşyerinde Duygusal Taciz.** Osman Cem ÖNERTOY (Çev.). 1.b. 2003. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

DOĞRU Osman ve Atilla NALBANT. **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi: Açıklama ve Önemli Kararlar**, **European Union, Council of Europe**. Ankara: Pozitif Matbaa. C.2. 2013.

DOYTCHEVA, Milena. **Çokkültürlülük**, Tuba Akıncılar Onmuş (Çev.), 1.b. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

DÖNMEZ, Burcu Demren. "Ayrımcılık Suçu". **TBB Dergisi.** Y.2012, S.102. (Çevrimiçi) http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2012-102-1212 (Erişim Tarihi: 19.07.2014).

DWORKIN, Ronald. **Hakları Ciddiye Almak**. Ahmet Ülvi Türkbağ (Çev). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları. 2007.

EKİNCİ, Hüseyin ve Musa SAĞLAM. **66 soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru.** Ankara. 2012. (Çevrimiçi) http://www.anayasa.gov.tr/files/bireysel_basvuru/66_Soru.pdf (Erişim Tarihi: 14.05.2014).

ERDOĞAN, Mustafa. **İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku**. 2.b. Ankara: Orion Kitabevi. 2011.

ERDOĞAN, Mustafa. **Özgürlük Perspektifinden Hukuk ve Demokrasi**. 1.b. İstanbul: Kesit Yayınları. 2013.

EUMC. **European Communities, 2004, Islamophobia in the EU After 11 September 2001: Summary Report.** 2004. (Çevrimiçi) http://bookshop.europa.eu/en/islamophobia-in-the-eu-after-11-september-2001-pbTK6004385/ (Erişim Tarihi: 09.06.2014).

EUMC. **Perception of Discrimination and Islamophobia-Voices from members of Muslim communities in the European Union**. 2006. (Çevrimiçi) http://www.oicun.org/uploads/files/articles/Percep tions_EN.pdf (Erişim Tarihi: 05.06.2014).

EUMC. **The Impact of 7 July 2005 London Bomb Attacks on Muslim Communities in The EU.** 2005. (Çevrimiçi) http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/197-London-Bomb-attacks-EN.pdf (Erişim Tarihi: 16.05.2014).

European Commission. **Age and Employment.** 2011. (Çevrimiçi) http://bookshop.europa.eu/en/age-and-employment-pbKE3210575/ (Erişim Tarihi: 30.06.2014).

European Commission**. Age Discrimination and European Law**. 2005. (Çevrimiçi) http://bookshop.europa.eu/en/age-discrimination-and-european-law-pbKE6805147/ (Erişim Tarihi: 04.05.2014).

European Commission. **Developing Anti-discrimination Law in Europe.** 2012. (Çevrimiçi) http://bookshop.europa.eu/en/developing-anti-discrimination-law-in-europe-pbDSAW13001/ (Erişim Tarihi: 28.09.2013).

European Commission. **Disability and non-discrimination law in the European Union.** Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2009. (Çevrimiçi) http://bookshop.europa.eu/en/disability-and-non-discrimination-law-in-the-european-union-pbKE3209142/ (Erişim Tarihi: 28.06.2014).

European Commission. **EU Gender Equality Law.** 2008. (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/your_rights/genderequalitylaw2008_en.pdf (Erişim Tarihi: 26.05.2014).

European Commission. **EU Gender Equality Law.** 2008. (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/employment_social/publications/about_us/index_en.htm (Erişim Tarihi: 25.06.2014).

European Commission. **EU Rules on Gender Equality:How are they transposed into national law**? 2009. (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/your_rights/eurulesongenderequalitytranspositionfinal2009_en.pdf (Erişim Tarihi: 26.05.2014).

European Commission. **Fighting Discrimination on the ground of pregnancy, maternaty and parenthood.** 2012. (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/your_rights/discrimination__pregnancy_maternity_parenthood_final_en.pdf (Erişim Tarihi: 26.05.2014).

European Commission. **Harassment related to Sex and Sexual Harassment Law in 33 European Countries.** (2011). (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/your_rights/final_harassement_en.pdf (Erişim Tarihi: 26.06.2014).

European Commission. **Religion and Belief Discrimination in Employment-the EU Law.** 2007. (Çevrimiçi) http://bookshop.europa.eu/en/religion-and-belief-discrimination-in-employment-pbKE7606351/ (Erişim Tarihi: 30.06.2014).

European Commission. **The Prohibition of Discrimination under European Human Rights Law**. 2011. (Çevrimiçi) http://bookshop.europa.eu/en/the-prohibition-of-discrimination-under-european-human-rights-law-pbDS3211994/?CatalogCategoryID=cOwKABstC3oAAAEjeJEY4e5L (Erişim Tarihi: 12.12.2013).

European Commission. **The Prohibition of Discrimination under European Human Rights Law**. 2011.

European Commission. **The Prohibition of Discrimination under European Human Rights Law.** 2011. (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/the_prohibition_of_discrimination_under_european_human_rights_law_update_2011__en.pdf (Erişim Tarihi: 17.06.2013).

European Commisssion. **Developing Anti-discrimination Law İn Europe: The 27 EU Memeber States Compared. 2009.** (Çevrimiçi) http://www.non-discrimination.net/content/media/Comparitive%20EN.pdf (Erişim Tarihi: 30.05.2014).

Federal Ayrımcılıkla Mücadele Birimi. **Genel Eşit Muamele Yasası (AGG) Rehberi.** (Çevrimiçi) http://www.antidiskriminierungsstelle.de/SharedDocs/Downloads/DE/publikationen/agg_wegweiser_tuerkisch.pdf?__blob=publicationFile (Erişim Tarihi: 03.09.2013).

For Diversity Against Discrimination. **Equal Rights in Practice- Key Voices 2004.** (Çevrimiçi) http://bookshop.europa.eu/en/equal-rights-in-practice-pbKE6004660 (Erişim Tarihi: 23.10.2013).

FRA. **Making hate crime visible in the European Union: Acknowledging victims' rights.** 2012. (Çevrimiçi) http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2012_hate-crime.pdf (Erişim Tarihi: 05.02.2014).

GEMALMAZ, Mehmet Semih. **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri.** İstanbul: Legal Yayınları. C.1. 2011.

GEMALMAZ, Mehmet Semih. **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**. 5.b. İstanbul: Legal Yayıncılık.

GÖREGENLİ, Melek. "Ayrımcılığın Meşrulaştırılması". **Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar**, der. Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan. 1.b. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2012.

GÖREGENLİ, Melek. "Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıp Yargı ve Ayrımcılık". **Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar.** der. Kenan Çayır, ve Müge Ayan Ceyhan. 1.b. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2012.

GÖZE, Ayferi. **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler.** İstanbul: Beta Yayınları. 2000.

GÖZLER, Kemal. **İdare Hukuku**. C.2. 2.b. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım. 2009.

GÜL, İdil Işıl ve Ulaş KARAN. **Ayrımcılık Yasağı, Kavram, Hukuki, İzleme ve Belgeleme**. Burcu Yeşil Adalı ve Gökçeçiçek Ayata (der). 1.b. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2011.

GÜL, İdil Işıl. "Ayrımcılık Yasağına İlişkin Bazı Sorunlar". **Uğur Alacakaptan'a Armağan.** Mehmet Murat İnceoğlu (der). C. 2. 1.b. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2008.

GÜLMEZ, Mesut. "İnsan Haklarında Ayrımcılık Yasaklı Eşitlik İlkesi". **Çalışma ve Toplum**. 2010/2. (Çevrimiçi) http://calismatoplum.org/sayi25/gulmez.pdf (Erişim Tarihi: 20.07.2013).

GÜNEŞ, Ahmet M. "Avrupa Birliği Yönergelerinin Doğrudan Etkisi." **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C.58. S.2. 2009. (Çevrimiçi), http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/1501/16564.pdf (Erişi Tarihi: 27.06.2014).

GÜRİZ Adnan. "Adalet Kavramı Üzerine". **HFSA: Hukuk Felsefe ve Sosyoloji Arkivi**. Hayrettin Ökçesiz (der). İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları. 9. Kitap (Şubat 2004).

GÜRİZ, Adnan. **Hukuk Felsefesi**. 5.b. Ankara: Siyasal Yayıncılık. 1999.

GÜZEL, Hasan Celal. **Sabah Gazetesi**. 19.09.2013. (Çevrimiçi) http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/guzel/2013/09/19/nefret-sucu-da-neymis (Erişim Tarihi: 18.04.2014).

HATEMİ, Hüseyin. "Adalet Kavramının İçeriği ve Mutlaklık ve Değişmezliği".Hayrettin Ökçesiz (der). **Hukuk Felsefe ve Sosyoloji Arkivi.** İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları. 9. Kitap (Şubat 2004).

HENRARD, Kristin. **Equal Rights versus Special Rights? Minority Protection and the Prohibition of Discrimination**. 2007. (Çevrimiçi) http://bookshop.europa.eu/en/equal-rights-versus-special-rights--pbKE7807246/ (Erişim Tarihi: 02.08.2013).

HIRŞ, Ernest. **Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi Dersleri**. 3.b. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü-Türkiye İş Bankası Vakfı. 2001.

HÜNLER, Solmaz Zelyut. "Adaletin Muadili Nedir?" Hayrettin Ökçesiz (der). **HFSA: Hukuk Felsefe ve Sosyoloji Arkivi**, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları. 9. Kitap (Şubat 2004).

Interights, **Non-Discrimination in International Law, A Hand Book For Practitiontitioners**. edit. by. Kevin Kitching. London. 2005. (Çevrimiçi) http://www.academia.edu/675821/Non-discrimination_in_international_law_a_handbook_for_practitioners (Erişim Tarihi: 26.07.2013).

İHOP. **BM Irk Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi Genel Tavsiyeler, Türkiye Taraf Devlet Raporu**. 2010. Çevrimiçi) http://www.ihop.org.tr/dosya/BB/CERD-Kitap-Yorum-Rapor.pdf (Erişim Tarihi: 05.06.2014).

İNCEOĞLU, Sibel. "ABD Anayasa Hukukunda Mahremiyet Hakkı." **İnsan Hakları Yıllığı.** C.19. TODAİE. 1997.

İNCEOĞLU, Sibel. "Türk Anayasa Mahkemesi ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Eşitlik ve Ayrımcılık Yasağı Çerçevesinde Af, Şartlı Salıverme, Dava ve Cezaların Ertelenmesi". **Anayasa Yargısı Dergisi**, C.18. Y.2001. (Çevrimiçi) http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/ anayasa_yargisi/anyarg18/INCEOGLU.PDF (Erişim Tarihi: 02.04.2014).

İnsan Hakları Başkanlığı. **İnsan Hakları Bülteni (2011 Verileri).** S. 2012/1. (Çevrimiçi) http://www.tihk.gov.tr/www/files/insan_haklari _istatistikleri_2011.pdf, (Erişim Tarihi: 12.11.2014).

KALABALIK Halil. **İnsan Hakları Hukuku**. 3.b. Ankara: Seçkin Yayınları. 2013.

Kamu Denetçiliği Kurumu. **2013 Yılı Faaliyet Raporu.** (Çevrimiçi) http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/pdf/faaliyet_rap.pdf (Erişim Tarihi: 12.11.2014).

KAPANİ, Münci. **Kamu Hürriyetleri.** 7.b. Ankara: Yetkin Yayınları. 1993.

KARAN, Ulaş. "Avrupa Birliği Ülkelerinde Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik Kurumları"**. İHOP.** (Çevrimiçi) http://ihop.org.tr/dosya/ab-kurumlar.pdf (Erişim Tarihi: 20.07.2013).

KARAN, Ulaş. **Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı: Hukuksal Çerçeve.** (Çevrimiçi) http://www.secbir.org/wp-content/uploads/2011/01/12-ULAS-KARAN.pdf (Erişim Tarihi: 02.08.2013).

KARAOSMANOĞLU, Fatih. **İnsan Hakları.** 2.b. Ankara: Seçkin Yayınları. 2012.

KARDAM, Filiz ve Gülay TOKSÖZ. "Gender Based Discrimination at Work in Turkey: A Cross-Sectorel Overview". **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi.** C.59. S.4. (Çevrimiçi) http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/456/5165.pdf (Erişim Tarihi: 05.07.2014).

KAYA, Gözde. **Avrupa Birliği İş Hukuku'nda Cinsiyet Ayrımcılığı** (Doktora Tezi). (Çevrimiçi) http://www.abgs.gov.tr/files/pub/gozde_kaya_doktora_tezi.pdf (Erişim Tarihi: 25.07.2013).

KILIÇ, Ebru. "İşverenin Eşit Davranma Borcu Açısından Türk İş Hukukunun Avrupa Birliği İş Hukukuna Uyumu". **TAAD**. Y.2. C.1. S. 6. 2011. (Çevrimiçi) http://www.taa.gov.tr/dosya/dergiler/taad6/files/assets/basic-html/page218.html (Erişim Tarihi: 11.04.2014).

KORKUT, Levent. **Ayrımcılık Karşıtı Hukuk**. 1.b. Ankara: Cantekin Matbaası, 2009. (Çevrimiçi) http://www.rightsagenda.org/attachments/209_ayrimcilikkarsitihukuk.pdf (10.02.2013).

KURT, Hayrettin." İnanç Özgürlüğü Bağlamında Dini Sembollerin Kullanımının Mukayeseli Hukuk Bakımından Değerlendirilmesi". **EÜHFD.** C.XVII, S. 1-2. 2013. (Çevrimiçi) http://www.erzincan.edu.tr/birim/ HukukDergi/makale/2013%20XVII%201.9.pdf (Erişim Tarihi: 11.10.2014).

LASOK, D. & J.W. Bridge. **Law and Institutions of the European Communities**. London: Butterwords.

MATA, Tiago, Smyth F.L. "Migration and Boundry Work: Harward, Radical Economists, and the Committee on Political Discrimination". **Science in Context.** Vol. 22(1). 2009.

Mazlumder. **Türkiye'de Dini Ayrımcılık Raporu**. (Çevrimiçi) http://www.mazlumder.org/fotograf/yayinresimleri/dokuman/turkiyede_dini_eyrimcilik_raporu.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2014).

NARMANLIOĞLU, Ünal. **İş Hukuku Ferdi İş İlişkileri I.** 4.b. İstanbul: Beta Yayınları. 2012.

ODYAKMAZ, Zehra, Umit Kaymak ve İsmail Ercan. **Anayasa Hukuku İdare Hukuku**. 14.b. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık. 2012.

OĞURLU, Yücel. **"A Comparative Study On The Principle Of Proportionality In Turkish Administrative Law.**" (Çevrimiçi) http://www.idare.gen.tr/ogurlu-proportionality.htm (Erişim Tarihi: 20.10.2014).

OĞURLU, Yücel. **Karşılaştırmalı İdare Hukukunda Ölçülülük İlkesi**. 1. b. Ankara: Seçkin Yayınları. 2002.

ORAN, Baskın. **Küreselleşme ve Azınlıklar.** 5.b. Ankara: İmaj Yayınevi. 2009.

OVEY, Clare & Robin WHITE. **The European Convention on Human Rights.** New York: Oxford University Press. 4. Edition.

ÖDEN, Merih. **Türk Anayasa Hukukunda Eşitlik İlkesi**. Ankara:Yetkin Yayınları. 2003.

ÖRMECİ, Ozan. "Güney Afrika." **Uluslararası Politika Akademisi.** 24.03.2012. (Çevrimiçi) http://politikaakademisi.org/guney-afrika/ (Erişim Tarihi: 05.02.2014).

ÖZBUDUN, Ergun. **Türk Anayasa Hukuku**. 8.b. 2005. Ankara: Yetkin Yayınları.

ÖZDEMİR, Haluk. **Avrupa Mantığı-Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri.** İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. 2012.

ÖZTAN, Ece. "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Olumlu Ayrımcılık". **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi.** C.59. S.1. Çevrimiçi) http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/450/5079.pdf (Erişim Tarihi: 10.09.2013).

ROUSSEAU, J.J. **The Social Contract**. Book II. Capter VI. London. 1941.

SAMBUR, Bilal. "Özgürlük, Çoğulculuk ve Barış". **Liberal Düşünce Dergisi**. Y. 18. S. 71 (Yaz 2013).

SCHMIDTZ, David. **Adaletin Unsurları**. Hayrettin Özler (Çev.). 1.b. Ankara: Liberte Yayınları. 2010.

SCHUTTER, Olivier De. "Avrupa Sosyal Şartı'nın İki Yaşamı". **Avrupa Sosyal Şartı: Avrupa İçin Yeni Bir Sosyal Anayasa.** Olivier De Schutter (Koordinatör). 2010. (Çevrimiçi) http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/kitaplar/sosyalsart.pdf (Erişim Tarihi: 12.02.2014).

SENEL, Alaeddin. "Eşitlik Kavramı ve Tarihsel Gelişmesi". **Yavuz Abadan'a Armağan**. Ankara: AÜSBF Yayınları, 1969. İNCEOĞLU, Sibel. "Mahkeme Kararlarında Eşitlik İlkesi ve Ayırımcılık Yasağı", **Çalışma ve Toplum**, 2006/4 (Çevrimiçi) http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/an ayasa_yargisi/anyarg18/INCEOGLU.PDF (27.07.2013).

SMITH, Anne. "Constitutionalizing Equality: The South African Experince". **International Journal of Discrimination and the Law**. 2008. Vol. 9. (Çevrimiçi) http://jdi.sagepub.com (Erişim Tarihi: 02.08 2013).

SMITH, Rhona. **Textbook on International Human Rights**. New York: Oxford University Press. 2003.

SPINKS, Phil and Tony Phillips. **The Equal Opportunities Handbook: How to Recognise Diversity, Encourage Fairness and Promote Anti-Discriminatory.** London: Kogan Page Ltd. 4th Edition. 2009. (Çevrimiçi) http://site.ebrary.com/lib/ticaret/docDetail.action?docID=10288101 (Erişim Tarihi: 30.08.2013).

SÜZEK, Sarper. **İş Hukuku**. 9.b. İstanbul: Beta Yayınları. 2013.

ŞAHBAZ, İbrahim. "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türk Yargı Sistemindeki Yeri". **TBB Dergisi.** S. 54. 2004, (Çevrimiçi) http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2004-54-66 (Erişim Tarihi: 06.11.2014).

ŞEN, Ersan. "Yeni Demokratikleşme Paketi ve Yorumu 3". **Haber7com.** 20.12.2013. (Çevrimiçi) http://www.haber7.com/yazarlar/prof-dr-ersan-sen/1107738-yeni-demokratiklesme-paketi-ve-yorumu-3 (Erişim Tarihi: 07.05.2014).

ŞENGÜL, Ramazan. "Kamu Yönetimi İle Birey İlişkilerinin Dönüşümüne Ombudsman Kurumunun Etkisi". **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. 2003. C.18. S.3. (Çevrimiçi) http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=126f43d8-a45a-4eb0-9416-dbc52e138a0c%40sessionmgr4003&vid=1&hid=4202 (Erişim Tarihi: 15.05.2014).

T24. **Uluslararası Af Örgütü: Avrupa'da Müslümanlara ayrımcılık yapılıyor**. 25.04. 2012. (Çevrimiçi) http://t24.com.tr/haber/uluslararasi-af-orgutu-avrupada-muslumanlara-ayrimcilik-yapiliyor,202443 (Erişim Tarihi: 19.10.2014).

TAPAN, Ruhi. "Avrupa Birliği (AB) Hukukunun Kaynakları ve Ulusal Hukuka Etkileri-Avrupa Adalet Divan". **Sayıştay Dergisi**. S.32. (Çevrimiçi) http://www.sayistay.gov.tr/dergi/icerik/der32m9.pdf (Erişim Tarihi: 19.20.2014).

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu. **24. Dönem 3. Yasama Yılı Faaliyet Raporu.** (Çevrimiçi) http://www.tbmm.gov.tr/ko misyon/insanhaklari/belge/24_donem_3_yasama_yili_faaliyet_raporu.pdf (Erişim Tarihi: 11.11.2014).

TDK. (Çevrimiçi) http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts& arama=gts&guid= TDK.GTS.5385ba0aeb4924.50851802 (Erişim Tarihi: 28.05.2014).

TOK, Nafiz. "İki Liberal Kültürel Çoğulculuk Modeli: Müdahale etmeme ve Ayrımcılık Yapmama". **Liberal Düşünce Dergisi**. Y. 10. S. 38-39 (Bahar-Yaz 2005).

TOMUSCHAT, Christian. **Human Rights, Between Idealism and Realism**. New York: Oxford University Press. 2003.

TURNER, Bryan. **Eşitlik**. Bahadır Sina Şener (Çev.). 1.b. Ankara: Dost Kitapevi Yayınları. 1997.

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu. **4857 Sayılı İş Kanunu ve Gerekçesi.** (Çevrimiçi) http://tisk.org.tr/tr/e-yayinlar/is_kanunu _yenilenmis_4 _baski/pdf_is_kanunu_yenilenmis_4_baski.pdf (Erişim Tarihi: 25.07.2014).

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu. **Psikolojik Taciz (Mobbing) İle Mücadelede İşletme Rehberi**. Ankara: Matsa Basımevi. 2012.

TÜRKMEN, Rıza. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin İç Hukukumuza Etkileri.** http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasayargisi/anay argi/ turmen.pdf (Erişim Tarihi: 09.07.2014).

WEIWEI, Li. "Equality and Non-Discrimination Under International Human Rights Law"**. Research Notes 03/3004.** The Norwegian Centre for Human Rights. 2004. (Çevrimiçi) http://www.corteidh.or.cr/tablas/R081 21.pdf (Erişim Tarihi:15.08.2013).

YENİSEY, Kübra Doğan. "İş Kanununda Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı". **Çalışma ve Toplum.** Y.2006. S.4. (Çevrimiçi) http://www.calis matoplum.org/sayi11/yenisey.pdf (Erişim Tarihi: 20.07.2013).

YEŞİLTAŞ, Mehmet, Ömer Emre ARSLAN ve Rahman TEMİZKAN. "İşgören Seçiminde ve Örgüt İçi İş yaşamında Siyasi Ayrımcılık: Otel İşletmelerinde Bir Araştırma". **İşletme Araştırmaları Dergisi.** (Çevrimiçi)http://www.isarder.org/isardercom/2012vol4Issue1/Vol.4_Issue.1-06_full_text.pdf (Erişim Tarihi: 08.06.2014).

ZEYTİNOĞLU, Emin. "İş Hukukunda Özgürlük, Sendika Üyeliği ve Yaş Açısından Ayrımcılık Yasağı". **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (10. Yıl'a Armağan**). Y. 11. S. 22. Güz 2012/2. (Çevrimiçi) http://www.iticu.edu.tr/uploads/kutuphane/dergi/s22/177-202.pdf (15.10.2014).

DİJİTAL OKUMALAR

Editör: Gökmen H. Karadağ

nobel bilimsel

DİJİTAL OKUMALAR

Editör: Gökmen H. Karadağ

Yayın No.: 1509
ISBN: 978-625-398-344-4
E-ISBN: 978-625-398-343-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: E. Sıla Sırakaya -eminesrkyya@gmail.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karadağ, Gökmen H. .
Dijital Okumalar / Editör: Gökmen H. Karadağ
1. Basım, X + 306 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-398-344-4
E-ISBN: 978-625-398-343-7
1. Dijital Çağ 2. Dijitalleşme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

YAYIN KURULU ..... **iii**
ÖN SÖZ ..... **v**
GİRİŞ **1**

OTT TELEVİZYON PLATFORMLARININ TÜRK SİNEMASINA ETKİLERİ **5**
Veli Boztepe

SAHTE HABERLE MÜCADELE BAĞLAMINDA MEDYA PROFESYONELLERİNİN GÖRSEL VE VİDEO MANİPÜLASYONLARINA KARŞI OLANAKLARI **27**
Gökmen H. Karadağ

TÜRKİYE'DE SAĞ POPÜLİZM VE SİYASİ MOBİLİZASYONDA DİJİTAL MEDYANIN ROLÜ: BÜYÜK AİLE BULUŞMALARI ÜZERİNDEN BİR ANALİZ **47**
Burcu Gümüş - Müge Öztunç

MEDYADA SANAL GERÇEKLİK KULLANIMI: HABER ÜRETİMİ ÖRNEĞİ BBC HABER **73**
Deniz Yengin - Tamer Bayrak - Sefa Harranoğlu

DİJİTAL ÇAĞDA ÇOCUK HAKLARI, YENİ MEDYA VE AİLE **95**
Esra Ercan Bilgiç

SOSYAL MEDYADA DEĞİŞEN DEĞERLER, DUYGUSAL YAYILIM VE MAHREMİYET ALGISI **119**
Aylin Tutgun Ünal

"ULTIMATE SELFIE" (NİHAİ ÖZÇEKİM) KONSEPTİ TEMELİNDE BENLİK SİMÜLASYONUNA DAİR FÜTÜRİSTİK BİR BAKIŞ **137**
Serdar Kuzey Yıldız

MODERNİZMİN GETİRİSİ: BİLİM VE TEKNOLOJİ YANILSAMASINA İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME **153**
Burhan Kılıç - Gizem Uyanık

DİJİTALLEŞMENİN TOPLUMSAL BELLEK ÜZERİNE ETKİLERİ **175**
Gülsün Bozkurt

DİJİTAL GÖRSEL KÜLTÜR VE REKLAM **191**
Fatma Nazlı Köksal

DİJİTAL PAZARLAMADA YAPAY ZEKÂ: ŞİRKETLERİN YAPAY ZEKÂ STRATEJİLERİ 203
Nihal Toros Ntapiapis

KURUMSAL İLETİŞİM BAĞLAMINDA INSTAGRAM'DA PAYLAŞIM TÜRLERİNİN İNCELENMESİ: TRAKYA ÜNİVERSİTELER BİRLİĞİ ÖRNEĞİ 219
Hicran Özlem Ilgın - Aykan Şahin - Yasemin Çakar

KRİPTOGRAFİK VARLIK OLARAK NFT'LER 243
Şule Kurt

DİJİTAL EMEK KAVRAMI BAĞLAMINDA MECHANICAL TURK PLATFORMU VE TURKOPTICON EKLENTİSİ 273
Mert Can Atar

YAZARLAR HAKKINDA 295

DİZİN 305

OTT TELEVİZYON PLATFORMLARININ TÜRK SİNEMASINA ETKİLERİ

Veli Boztepe[1]

Öz

Televizyon ve sinema endüstrileri arasındaki ilişki çok boyutlu ve karmaşıktır. Sinema ile televizyon endüstrilerinin ilişkisi sorunlu başlamış, bu sorunlu ilişki sonraki süreçte özellikle sinema sektöründen kaynaklanan bazı nedenlerle gelişmiştir. Yeni medyanın özellikle de internet tabanlı televizyon platformlarının yayına başlamasıyla birlikte televizyon ile sinema endüstrileri arasındaki ilişki yeni bir sürece girmiştir. Ağırlıklı olarak ulus ötesi/küresel bir yapıya sahip olan televizyon platformları ortaya çıktıkları ülkelerde ve gittikleri ülkelerde televizyon ve sinema arasındaki ilişkide belirleyici rol oynamaktadır. Söz konusu süreç teknolojik gelişmeler kadar ülkelerin toplumsal, ekonomik koşullarından etkilenmekte; ülkeden ülkeye değişkenlik göstermektedir. Klasik niteliksel inceleme yönteminin kullandığı bu çalışmada ulus ötesi OTT (Over The Top) TV platformları Netflix, Disney + ve Amazon Prime Video'nun Türk Sinema endüstrisine etkileri Türkiye'nin medya yapısı, siyaset, ekonomi, kültür yapısı da dikkate alınarak bütüncül bir yaklaşımla incelenmiştir. Bu platformların seçilmesinin nedeni Türkiye'de sinema sektörüne dış sermaye getirmeleri ve filmlere büyük yatırımlar yapmalarıdır. İncelenen TV platformlarının orijinal sinema filmlerine odaklanan çalışmanın sonuçları, platformların Türk Sineması'nda önemli değişimlere yol açtığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: *OTT TV platformları, Netflix, Disney +, Amazon Prime Video, Türk sineması.*

[1] Doç. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi İletişim Fakültesi, Türkiye, veliboztepe@aydin.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-3757-3772.

ötesi TV platformlarının büyüme süreci Türk sineması için tehditler ve fırsatlar anlamına gelmektedir. Bu platformların getirdiği fırsatların en iyi şekilde değerlendirilmesi, yaratacağı sorunların en aza indirilmesi için devlet kurumları, sektör bileşenleri ve akademinin iş birliğine ihtiyaç vardır. TV platformlarının Türk sinemasına etkileri konusunda daha fazla akademik çalışma yapılması da gerekmektedir.

Kaynakça

Aydemir, Ş. (2023, 18 Ocak). Gişe kaygısıyla sinema bitiyor... Kendine güvenen salona çıkar! *Hürriyet*. Erişim tarihi: 28 Ocak 2023, https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hayat/gise-kaygisiyla-sinemayi-bitiyor-kendine-guvenen-salona-cikar-42205641.

Başal, O. (2019, 10 Şubat). Dijital platformlar ve festivaller: Netflix-Cannes kavgası sürecek mi? *Evrensel*. Erişim tarihi: 27 Aralık 2022, https://www.evrensel.net/haber/373202/dijital-platformlar-ve-festivaller-netflix-cannes-kavgasi-surecek-mi.

Beyazperde (2017). *TRT TV Filmleri Projesinde Yeni Dönem!* Erişim tarihi: 3 Şubat 2023 https://www.beyazperde.com/haberler/filmler/haberler-77007/

Box Office Türkiye (2023a). *Tüm Zamanların Seyirci Rekorları*. Erişim Tarihi: 5 Şubat 2023, https://boxofficeturkiye.com/tum-zamanlar/seyirci-rekorlari/tum-filmler.

Box Office Türkiye (2023b). *Disney Plus önümüzdeki aylarda yayınlayacağı Türk dizilerini duyurdu*. Erişim Tarihi: 7 Şubat 2023, https://boxofficeturkiye.com/haber/disney-plus-onumuzdeki-aylarda-yayinlayacagi-turk-dizilerini-duyurdu--4741.

Boztepe, V. (2022). Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının Yeni Ekonomisi. N.E. Koç (Ed.), *İletişimin Dijital Hali* içinde (121-140). İstanbul: Nobel Bilimsel Eserler.

Dişţaş, P. (2022, 4 Şubat). Netflix 2023'te Gelecek Projelerinden Detayları Paylaştı! Erişim tarihi: 25 Aralık 2022, https://www.beyazperde.com/haberler/diziler/haberler-1000001726/

Dorsay, A. (1989). *Sinemamızın Umut Yılları: 1970-80 Arası Türk Sinemasına Bakışlar.* İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Dorsay, A. (2003). Gişe kaygısıyla sinema bitiyor... Kendine güvenen salona çıkar! *Hürriyet*. Erişim tarihi: 28 Ocak 2023, https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hayat/gise-kaygisiyla-sinemayi-bitiyor-kendine-guvenen-salona-cikar-42205641

Flixpatrol (2022a). *Netflix Subscribers in Turkey*. Erişim tarihi: 1 Şubat 2023, https://flixpatrol.com/streaming-service/netflix/subscribers/turkey/

Flixpatrol (2022b). *TOP 10 on Disney+ in Turkey in 2022.* Erişim Tarihi: 3 Şubat 2023, https://flixpatrol.com/top10/disney/turkey/2022

Flixpatrol (2023). *VOD and Streaming market.* Erişim tarihi: 10 Şubat 2023, https://flixpatrol.com/market/.

Gemius. (2023). *Recep İvedik Disney Plus'ın ziyaretçi trafiğini uçurdu*. Erişim Tarihi: 26 Ocak 2023, https://www.gemius.com.tr/968/recep-vedik-disney-plusn-ziyaretci-trafigini-ucurdu.html.

Gray, J. ve Johnson, D. (2021). *Television Goes to the Movies*, Routledge: New York ve Londra.

Habertürk (2022). *Disney Plus Türkiye fiyatlarına yüzde 85 zam geldi! Disney Plus yeni üyelik ücretleri*. Erişim Tarihi: 6 Şubat 2023, https://www.haberturk.com/disney-plus-turkiye-fiyatlarina-yuzde-85-zam-geldi-disney-plus-yeni-uyelik-ucretleri-ne-kadar-kac-tl-oldu-3545792-teknoloji.

Hürriyet (2023). *Gişe kaygısıyla sinema bitiyor... Kendine güvenen salona çıkar!* Erişim Tarihi: 28 Ocak 2023, https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hayat/gise-kaygisiyla-sinemayi-bitiyor-kendine-guvenen-salona-cikar-42205641.

İçağasıoğlu, M. (2022). *Cenk Soner: Ülkemize çok güzel bir giriş yaptık ve bu kısa sürede çok başarılı işlere imza atarak beklediğimizin de üzerinde bir ilgiyle karşılaştık*. Erişim Tarihi: 1 Şubat 2023, https://www.haberturk.com/cenk-soner-ulkemize-cok-guzel-bir-giris-yaptik-ve-bu-kisa-surede-cok-basarili-islere-imza-atarak-beklediğimizin-de-uzerinde-bir-ilgiyle-karsilastik-3544014-magazin.

Lobato, R. (2019). *Netflix Nations: The Geography of Digital Distribution*. New York: New York University Press.

Lotz, A. (2022). *Netflix and Streaming Video: The Business of Subscriber-Funded Video on Demand*, Cambridge: Polity Press.

Özcan, S., Şakı Aydın, O. (2022). Netflix İçeriklerinin Oryantalist ve Self Oryantalist Bağlamda Alımlanması Üzerine Bir Araştırma: "Hakan: Muhafız" Dizisi Örneği, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *21*(43), 168-195. doi: 10.46928/iticusbe.1049395

Satista (2023). *Number of Netflix paid subscribers worldwide*. Erişim Tarihi: 7 Şubat 2023, https://www.statista.com/statistics/250934/quarterly-number-of-netflix-streaming-subscribers-worldwide/

Soner, C. (2022). *Cenk Soner: Ülkemize çok güzel bir giriş yaptık ve bu kısa sürede çok başarılı işlere imza atarak beklediğimizin de üzerinde bir ilgiyle karşılaştık.* Erişim Tarihi: 6 Şubat 2023, https://www.haberturk.com/cenk-soner-ulkemize-cok-guzel-bir-giris-yaptik-ve-bu-kisa-surede-cok-basarili-islere-imza-atarak-beklediğimizin-de-uzerinde-bir-ilgiyle-karsilastik-3544014-magazin.

Stokes, J. (1999). *On Screen Rivals Cinema and Television in the United States and Britain, Londra:* Macmillan*.*

Şen, M.T. (2023). *Recep İvedik 7*. Erişim Tarihi: 5 Şubat 2023, https://www.bey azperde.com/filmler/film-305459/elestiriler-beyazperde/.

Tekinalp, Ş. (2003). *Camera Obscura'dan Synopticon'a Radyo ve Televizyon.* İstanbul: Der Yayınları.

TİAK. (2021). *Televizyon İzleme Ölçümü 2020 Yıllığı*. Erişim Tarihi: 10 Ocak 2023, https://tiak.com.tr/upload/files/2020yillik.pdf

TRT (2023). *Tarihçe*. https://www.trt.net.tr/kurumsal/tarihce. Erişim Tarihi: 15 Ocak 2023.

TÜİK (2022). *Sinema ve Gösteri Sanatları İstatistikleri-2021*. Erişim Tarihi: 2 Şubat 2023, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sinema-ve-Gosteri-Sanatlari-Istatistikleri-2021-45743.

Ulusal, Ş. G. (2014). Küresel/Yerel Eksende Cem Yılmaz Filmleri: G.O.R.A., A.R.O.G. ve Yahşi Batı Filmleri Örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Vardan, U. (2023). Erişim Tarihi: 4 Şubat 2023, https://www.hurriyet.com.tr/kelebek /hayat/gise-kaygisiyla-sinemayi-bitiyor-kendine-guvenen-salona-cikar-42205641.

Vitrinel, E. ve Ildır, A. (2021). *Turkey*. Erişim Tarihi: 3 Ocak 2023, https://www.global-internet-tv.com/turkey.

Vivarelli, N. (2022). *Netflix, HBO Max, Amazon Prime Up the Ante in Turkish TV Production and Storytelling.* Erişim Tarihi: 18 Ocak 2023, https://variety.com/2022/tv/spotlight/turkish-tv-netflix-amazon-hbo-max-1235220335/.

Yahşi, E. (2023). Erişim Tarihi: 4 Şubat 2023, https://www.hurriyet.com.tr/ kelebek/hayat/gise-kaygisiyla-sinemayi-bitiyor-kendine-guvenen-salona-cikar-42205641

SAHTE HABERLE MÜCADELE BAĞLAMINDA MEDYA PROFESYONELLERİNİN GÖRSEL VE VİDEO MANİPÜLASYONLARINA KARŞI OLANAKLARI[1]

Gökmen H. Karadağ[2]

Öz

Gerçek ötesi çağda manipülasyona uğratılmış içerikler medya ve demokrasi ilişkisi bağlamında giderek daha büyük bir sorun teşkil etmektedir. İnternet ortamlarında sahte içeriklerin hızla yayılması kamuoyunun yanlış oluşmasına, buna yankı odaları etkisinin de eklenmesiyle kutuplaşmanın artmasına yol açmaktadır. Enformasyon manipülasyonları içinde görsel ve video manipülasyonlarıyla oluşturulmuş sahte içerikler çok yaygındır. Bu çalışmada görsel ve video manipülasyonlarının türleri, tahrif edilmiş görsel ve videoların kullanıcılar üzerindeki etkisi ve bu içerikleri saptayabilme konusunda medya profesyonellerinin olanakları araştırılmaktadır. Türkiye'de International Fact Checking Network (Uluslararası Doğrulama Ağı) üyesi olan Teyit ve Teyit'le iş birliği hâlinde medya profesyonellerine eğitimler veren Türkiye Gazeteciler Sendikası Akademi yöneticileriyle ve yeni medya girişimcilerine kuluçka eğitimlerinin bir parçası olarak sahte haber atölyeleri düzenleyen NewsLabTurkey yöneticileriyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca bu eğitimlere katılanların perspektifini de değerlendirmek üzere bir odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada Türkiye'de yayın organlarının kendi içlerinde teyit birimleri oluşturma olanağı da sorgulanmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Sahte haber, gerçek ötesi, yankı odaları, görsel manipülasyonu, video manipülasyonu, teyit, doğrulama*

---

[1] Bu çalışma İstinye Üniversitesi tarafından 24-26 Mayıs 2022 tarihlerinde düzenlenen 2. Uluslararası Medya ve Toplum Sempozyumunda sunumu yapılan ve özet metin kitabında yayımlanan bildirinin genişletilmiş ve zenginleştirilmiş halidir.

[2] Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi İletişim Fakültesi, Türkiye, gokmenkaradag@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6087-4098

Katılımcıların bazıları eğitimlerde araçları tam olarak öğrenebilmek ve uygulayabilmek konusunda süre ve konsantrasyon açısından bazı zorluklar yaşadıklarını söyleseler de bu eğitimlerin faydasına itiraz etmeyerek eğitimlerin yaygınlaşması ve güçlendirilmesi gerektiğine dair görüş beyan ettiler. Katılımcıların bazıları eğitimin çalıştıkları yayın organlarına yansıması konusunda bir gözleme sahip olmadığını belirtti. Buna olumlu yanıt veren bir katılımcıysa teyitçiliğin bulaşıcı olduğunu hatta bunun sadece mesai arkadaşlarına değil çevresindekilere de sirayet ettiğini anlattı. Ancak eğitimin kuruma yansıması ve bir teyit birimi düşüncesi uyandırdığı konusunda nötr davranan katılımcılar bile belli büyüklüğü aşan kurumlarda mutlaka bir teyit birimi olması gerektiğini söyledi.

Görüşmede yayın organlarının doğrulamaya yatırım olanakları soruldu. Katılımcıların hiçbiri aboneli nitelikli (premium) içerik modelinin henüz Türkiye'de işleyebileceği kanaatinde değil. Dolayısıyla böyle bir modelin, yayın organlarını doğrulamaya daha fazla yatırım yapmaya teşvik etmesi de söz konusu olamamakta. Katılımcıların yarıdan fazlası önceliğin görünürlük ve tıklanma olduğunu, düşük ücretlerle çalışan gazetecilerin yaptıkları haberlere fazla vakit ayıramadıklarını belirtti. Katılımcıların anlattıklarından sahte veya yanlış haberin yayın organını uğratabileceği itibar kaybı korkusunun da yeterince işlemediği anlaşılmaktadır. Katılımcılar Türkiye'de gündemin çok hızlı değiştiğini, her şeyin çok çabuk unutulduğunu, yayın organlarının da bunun farkında olduğunu anlattılar.

Doğrulamanın kurumlarda yeterince profesyonelleşmemesinin altında "premium" içeriğe değil de daha çok tıklanmaya dayanan modelin yattığı ve yayın organlarının çok hızlı değişen Türkiye gündeminde yaptıkları bir yanlışın çabuk unutulacağını bilmeleri hususlarında, eğitimi düzenleyenler ile katılımcıların bakış açılarının örtüştüğü saptanmıştır.

Kaynakça

Almansa, E. (2020, 26 Kasım). An Overview of Textual and Visual Content to Detect Fake News. *Medium*. Erişim tarihi: 14 Eylül 2022. https://medium.com/swlh/an-overview-of-textual-and-visual-content-to-detect-fake-news-8d3cf076dce9

Amazeen, M.A. (2015). Revisiting the Epistemology of Fact-Checking. *Critical Review*, *27*(1), 1-22. doi: 10.1080/08913811.2014.993890

Baig, R. (2022, 9 Ocak). Manipüle edilmiş görseller nasıl anlaşılır. *Deutsche Welle Türkçe*. https://www.dw.com/tr/manipüle-edilmiş-görseller-nasıl-anlaşılır/a-60371886

Berghel, H. (2017). Lies, Damn Lies, and Fake News. *Computer*, Feb 2017, Vol. 50, 80-85. doi Bookmark: 10.1109/MC.2017.56

Brandtzaeg, P. B. ve Folstad, A. (2017). Trust and distrust in online fact-checking services. *Communications of the ACM*, *60*(9), 65-71.

Budak, E. ve Dağ, H. (2019). Gazetecilik eğitiminde farklı bir boyut: Dijital gazetecilik akademileri. (Eds: Asad Layek, Sami Baskın) 11. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri içinde, 464-471.

Cao, J., Qi, P., Sheng, Q., Yang, T., Guo, J. ve Li, J. (2020). Exploring the role of visual content in fake news detection. Kai Shu, Suhang Wang, Dongwon Lee, Huan Liu (Eds), *Disinformation, Misinformation, and Fake News in Social Media: Emerging Research Challenges and Opportunities* içinde (141-161). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-42699-6_8

Çavuş, G. (2018). Medyada güven erozyona uğrarken doğrulama platformları neden önemli. S. Çoban (Ed.) *Medya ve Yalanlar* içinde (55-74). İstanbul: Siyah Beyaz Yayınevi.

Çömlekçi, M. F. (2019). Sosyal medyada dezenformasyon ve haber doğrulama platformlarının pratikleri. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, *7*(3), 1549-1563.

Demircan, B. (2021). "Gördüğün Her Şeye İnanma": Derin Sahte Çalışmaları Üzerine Bir Doküman Analizi. *TRT Akademi*, *6*(13), 728-747. https://doi.org/10.37679/trta.969162

doi: 10.3389/fcomm.2021.632317

Ellefson, L. (2020). ABC News Creates New Visual Verification Team to Combat 'Doctored Video' and Fake News. The Wrap. https://www.thewrap.com/abc-news-creates-new-visual-verification-team-to-combat-doctored-video-and-fake-news/

Ezber, B. ve Sayar, T. E. (2016). Türkiye'de Akademi Dışı Medya ve İletişim Eğitimi. *Marmara İletişim Dergisi*, (26), 71-83. doi: 10.17829/midr.2017.45

Fazio, L. (2020, 14 Şubat). Out-of-context photos are a powerful low-tech form of misinformation. *The Conversation*. Erişim tarihi: 21 Ağustos 2022, https://theconversation.com/out-of-context-photos-are-a-powerful-low-tech-form-of-misinformation-129959

Foça, M. A. (2017). İçgörü raporu: İnternette nelerden şüphe ediyoruz. *Teyit*. Erişim tarihi: 4 Aralık 2022 https://cdn.teyit.org/wp-content/uploads/2017/12/nelerden_suphe_ediyoruz.pdf

Foça, M.A. (2019). Sahte haber karnesi yerel seçim 2019. *Teyit*. Erişim tarihi: 6 Aralık 2022. https://cdn.teyit.org/wp-content/uploads/2019/05/Rapor-YS-2019-1.pdf

Graves, L. ve Cherubini, F. (2016). Digital news project 2016 the rise of fact-checking sites in Europe. University of Oxford, Reuters Institute for the Study of Journalism.

Gregory, S. (2020). Deepfakeler ve gelişmekte olan manipülasyon teknolojileri hakkında nasıl düşünmeli? C. Silverman (Ed.), *Dezenformasyon ve Medya Manipülasyonu üzerine Doğrulama El Kitabı* içinde (104-111). *Teyit*. Erişim tarihi: 6 Kasım 2022, https://teyit.org/files/dezenformasyon-el-kitabi.pdf

Guy, H. (2017, 17 Ekim). Why we need to understand misinformation through visuals. *First Draft*. Erişim tarihi: 17 Temmuz 2022. https://firstdraftnews.org/articles/understanding-visual-misinfo/

Hansen, J. ve Wanke, M. (2010). Truth from language and truth from fit: The impact of linguistic concreteness and level of construal on subjective truth. *Personality & Social Psychology Bulletin*, *36*(11), 1576–1588. doi:10.1177/0146167210386238

Karadağ, G. H. ve Ayten, A. (2020). A comparative study of verification/fact-checking organizatons in Turkey: dogrulukpayi. com and teyit. org. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, *13*(29), 483-501. https://doi.org/10.12981/mahder.673262

Karadağ, G.H. (2020). Dijital Kültür ve Çevrim İçi Haber Videoları. A. Övür (Ed.), *Korona Günlerinde Dijital Toplum İstanbul* içinde (81-105). İstanbul: Der Yayınları

Kavaklı, N. (2019). Üniversite Öğrencileri Arasında İnternet Teyit/Doğrulama Platformlarının Kullanımı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 18*(69), 398-411.

Kessler, G. (2019, 25 Haziran). Introducing The Fact Checker's guide to manipulated video. *Washington Post*. Erişim tarihi: 11 Ekim 2022, https://www.washingtonpost.com/politics/2019/06/25/introducing-fact-checkers-guide-manipulated-video/

Langguth, J., Pogorelov, K., Brenner, S., Filkuková, P. ve Schroeder, D. T. (2021). Don't Trust Your Eyes: Image Manipulation in the Age of DeepFakes. *Frontiers in Communication*, 6:632317.

Langin, K. (2018, 8 Mart). Fake news spreads faster than true news on Twitter—thanks to people, not bots. *Science*. Erişim tarihi: 4 Ocak 2023, https://www.science.org/ content/article/fake-news-spreads-faster-true-news-twitter-thanks-people-not-bots doi: 10.1126/science.aat5350

Nightingale, S. J., Wade, K. A., ve Watson, D. G. (2017). Can people identify original and manipulated photos of real-world scenes?. *Cognitive research: principles and implications*, *2*(1), 1-21. https://doi.org/10.1186/s41235-017-0067-2

Oxford dictionaries online. (2016). Word of the Year 2016 is... Erişim tarihi: 13 Ocak 2020, https://languages.oup.com/word-of-the-year/word-of-the-year-2016

Özay, S. ve Bayrakcı, S. (2022). Data Journalism in Turkey: Developing a Scale and Measuring Journalists' Skills. *İnsan ve Toplum Dergisi, 12* (4), 74-98. doi:10.12658/M0666

Rumors, Unverified Claims, and Misinformation. Tow Center for Digital Journalism, Columbia Journalism School, New York, 2015; https://academiccommons.columbia.edu/doi/10.7916/D8Q81RHH

Silverman, C. *Lies, Damn Lies, and Viral Content. How News Websites Spread (and Debunk) Online*

Sundar, S.S., Molina, M.D. ve Cho, E. 2021. Seeing Is Believing: Is Video Modality More Powerful in Spreading Fake News via Online Messaging Apps? *Journal of Computer-Mediated Communication. 26* (2021) 301–319.

Şahin, Ö. D. (2018). Hakikat Ötesi (Post-truth) dönemde doğrulama platformları: teyit.org örneği. *Dönüşen Dünyada İletişimin Rolü Sempozyumu*, 15-16 March 2018, 151-162. Cyprus International University.

Tanca, E.K. (2019, 10 Temmuz). Sözlük: Yanlış bilgi içeren videoları tanımlama rehberi. *Teyit*. Erişim Tarihi: 11 Ekim 2022, https://teyit.org/sozluk-yanlis-bilgi-iceren-videolari-tanimlama-rehberi

Toler, A. (2019, 26 Aralık). Guide To Using Reverse Image Search for Investigations. *Bellingcat*. Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2022, https://www.bellingcat.com/resources/how-tos/2019/12/26/guide-to-using-reverse-image-search-for-investigations/

Yadav, A., Phillips, M. M., Lundeberg, M. A., Koehler, M. J., Hilden, K., ve Dirkin, K. H. (2011). If a picture is worth a thousand words is video worth a million? Differences in affective and cognitive processing of video and text cases. *Journal of Computing in Higher Education*, *23*(1), 15–37. doi:10.1007/s12528-011-9042-y

TÜRKİYE'DE SAĞ POPÜLİZM VE SİYASİ MOBİLİZASYONDA DİJİTAL MEDYANIN ROLÜ: BÜYÜK AİLE BULUŞMALARI ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

Burcu Gümüş[1] - Müge Öztunç[2]

Öz

Son dönemde sağ partilerin ve liderlerinin tüm dünyada yükselişi farklı şekillerde toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu gelişmelere paralel olarak, farklı disipline dayalı akademik çalışmalarda bu hareketler sıklıkla ele alınmaktadır. Ancak yapılan çalışmaların çok azı sağ popülist politika ve söylemleri aile değerleri ile ilişkilendirmiştir. Türkiye'de aile, özellikle sağ muhafazakâr çevrelerde genel siyasi söylemin değişmez bir parçası olurken, Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarında her zamankinden daha fazla kamu politikalarının hedefi hâline gelmiş ve popülist söylemlerin merkezine yerleşmiştir. Günümüzde toplumun çeşitli kesimlerini kendi çıkarlarını korumaya ikna etme gücünün yerini söylemsel süreçlere bırakmasıyla birlikte popülizm son dönemlerde bir söylem olarak değerlendirilmekte ve iktidarlar popülist söylemlere toplumu mobilize edebilmek amacıyla ihtiyaç duymaktadır. Eylül 2022'den beri düzenlenen "Büyük Aile Buluşmaları" mitingleri LGBTİ+ bireylerden dolayı ailenin geleneksel değerlere bağlılığını yitirdiğini ve ahlaki açıdan yozlaştırıldığı iddiası ile başlamış ve dünyadaki sağ hareketlere benzer şekilde sosyal medya üzerinden örgütlenmiştir. Bu çalışma cinsiyet eşitliği, aile kavramı ve LGBTİ+ hakları ile ilgili politikalar ve popülist söylemler bağlamında Twitter'da trend topic olan #BüyükAileBuluşması #büyükailebuluşması #Lgbtdayatmasınahayır #LgbtSapkınlığınaDurDe etiketleriyle yapılan paylaşımlar üzerinden sağ popülizmi ele almaktadır. Eylül – Aralık 2022 tarihleri arasında yapılan paylaşımlar içerik analizi ile incelenmiş, keşfedilen temalar üzerinden kolektif aktörlerin eylemleri arasındaki etkileşimler sağ popülizm üzerinden ele alınarak tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Aile politikaları, din, popülist söylem, sağ popülizm, Türkiye*

[1] Dr. Öğr. Üyesi Burcu Gümüş, Doğuş Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, İstanbul/Türkiye, burcugumus@dogus.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2643-2744

[2] Dr. Öğr. Üyesi Müge Öztunç, İstanbul Aydın Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul/Türkiye, mugeoztunc@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4514-7386

si toplumdaki farklı gruplar arasında köprülerin değil duvarların örülmesine etki edebilme potansiyeline sahiptir.

Demokratik kültür, toplumdaki her bireyin özgürce ifade hakkını kullanması, nefret söylemine ya da nefret suçuna varmadığı sürece ve herkesin birbirini duyması ile yaratılabilir. Bu anlamda bu çalışma "Büyük Aile Buluşmaları" üzerinden toplumun muhafazakâr islami kesiminin söylemlerinden yola çıkarak bu alandaki aktörlerin etkileşimlerindeki temel temaları ve içerikleri keşfetmekte ve bir anlamda ifade hakkının sınırlarını bu söylemler üzerinden tartışmaktadır. Özellikle günümüzde yükselmekte olan sağ popülizm ve bundan doğan dijital medya üzerinden güçlenen hareketler giderek farklı şekillerde ortaya çıkarak çeşitlenmektedir. Bu anlamda azınlık grupların temel hak ve özgürlükleri ile ilgili çok boyutlu farklı çalışmalara her geçen gün daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

Akdoğan, Y. (2004). Adalet ve kalkınma partisi, (Justice and development party). Y.Aktay, M. Gültekingil ve T. Bora (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık (Political Thought in Turkey: Islamism)* içinde (620-631). İstanbul: İletişim Yayınları.

Altıparmak, K. (2019). Başkent'te LGBTİ yasakları: Yeni dönemin hızlandırılmış özeti (LGBTI bans in the capital: a quick summary of the new era). *KAOS – İnsan Hakları İhlali Aracı Olarak Hukuk*, 166, (30-32).

Benček, D. ve Strasheim, J. (2016). Refugees welcome? A dataset on anti-refugee violence in Germany. *Research & Politics, 3*(4).

Bianet (2015). *2001'den 2015'e AKP'in LGBTİ Tarihi*. Erişim Tarihi: 28 Aralık 2023, https://bianet.org/biamag/lgbti/167837-2001-den-2015-e-akp-in-lgbti-tarihi

Burke, S., ve Goodman, S. (2012). Bring back Hitler's gas chambers: Asylum seeking, Nazis and Facebook – a discursive analysis. *Discourse & Society, 23*(1), 19–33.

Conway M, Scrivens R ve Macnair L (2019) Right-wing extremists' persistent Online presence: history and contemporary trends. T*he International Centre for Counter-Terrorism—The Hague,* 10: 1–24.

Çetin, Z. (2016). The dynamics of the queer movement in Turkey before and during the conservative AKP government. Working paper, research group EU/Europe 2016/01, January 2016 SWP Berlin. Erişim Tarihi: 25 Aralık 2023, https://www.swp-berlin.org/publications /products/arbeitspapiere/WP_RG_Europe_2016_01.pdf.

Depeli, G. (2021). Aile üzerine dağınık düşünceler: Huzursuz "konfor". *Birikim* Sayı 387-388, 122- 130.

Dornbusch, R., ve Edwards, S. (1991). *The Macroeconomics of Populism in Latin America.* Chicago: University of Chicago Press.

Featherstone, M. (2000) 'Archiving Cultures', special issue on Sociology Facing the Next Millennium. *British Journal of Sociology, 51*(1).

Financial Times (2023, 9 Ocak). *Brazil's dangerous insurrection,* The editorial board. Erişim Tarihi: 13 Ocak 2023, https://www.ft.com/content/d1d1d91a-7fdc-47ef-9b81-a260432baa51

Gattinara, C. P. ve Pirro A.L.P (2019). The far right as social movement, *European Societies*, 21:4, 447-462.

Göregenli M. (2012). Temel kavramlar: ön yargı, kalıp yargı ve ayrımcılık, *İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları*, 175-187

Greven, T. (2016). *The rise of right-wing populism in europe and the united states*. Berlin: FriedrichEbert-Stiftung Press.

Grieve, P. G., ve Hogg, M. A. (1999). Subjective Uncertainty and Intergroup Discrimination in the Minimal Group Situation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *25*(8), 926–940.

Hawkins, K. A. (2009). Is Chávez Populist? Measuring Populist Discourse in Comparative Perspective. C*omparative Political Studies 42*(8), 1040–1067.

Herman, E. and Chomsky, N. (1988). *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media.* London: Pantheon.

Jagers, J. ve Walgrave, S. (2007). Populism as Political Communication Style: An Empirical Study of Political Parties' Discourse in Belgium. *European Journal of Political Research, 46*(3), 319–45.

Kabasakal Badamchi, D. (2015). Nefret Söylemi İfade Özgürlüğünün Bir Parçası mıdır? *Felsefe Dünyası,* (61), 55 – 79.

Kauffman, L.A. (1990). The Anti-Politics of Identity, *Socialist Review.* 20 (1990), 67-80.

Kiraz, S., ve Kestel, S. (2017). Kadınların madun sorunsalı ve bir alternatif olarak yeni medyada dijital aktivizm: Change.org. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,* (53), 139-163.

Koopmans, R. (1996). Explaining the rise of racist and extreme right violence in Western Europe: Grievances or opportunities? *European Journal of Political Research, 30*(2), 185–216.

Koopmans, R., ve Olzak, S. (2004). Discursive opportunities and the evolution of right-wing violence in Germany. *American Journal of Sociology.*110, 198–230.

Laclau, E. (1990). *New Reflections on the Revolution of Our Time*. London: Routledge, Chapman & Hall, Incorporated.

Laclau, E. (2005). *On Populist Reason*. London: Verso Books.

Laclau, E., ve Mouffe, C. [1985] (2001). *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.

Lévi-Strauss, C. (1978). *Myth and Meaning* (1st ed.). Routledge.

Lüders, M. (2008). Conceptualizing personal media. *New media & society*, *10*(5), 683-702.

Mondal, M., Silva, L. A., ve Benevenuto F. (2017). A Measurement Study of Hate Speech in Social Media. *In Proceedings of the 28th ACM Conference on Hypertext and Social Media (HT '17). Association for Computing Machinery*, New York, NY, USA, 85–94.

Mutluer, N. (2019). The Intersectionality of gender, sexuality, and religion: Novelties and continuities in Turkey during the AKP era. *Southeast European and Black Sea Studies*, *19*(1): 99-118.

Norocel, O. C., Saresma, T., Lähdesmäki, T., ve Ruotsalainen, M. (2020). Discursive constructions of white Nordic masculinities in right-wing populist media. *Men and Masculinities*, *23*(3-4), 425-446.

Oztunc, Muge H. (2019). *The interactions of middle-class lifestyles within the context of Islamization in Turkey*, Ph.D. thesis, Istanbul: Istanbul Bilgi University.

Özkazanç, A. (2019). Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, otoriter popülizm ve Türkiye. Erişim Tarihi: 25 Kasım 2023, https://kaosgl.org/haber/toplumsal-cinsiyet-karsiti-hareketler-otoriter-populizm-ve-turkiye

Persson, G. (2017). Love, Affiliation, and Emotional Recognition in #kämpamalmö: The Social Role of Emotional Language in Twitter Discourse. *Social Media + Society*, 3(1).

Saydam, A. ve Çelebi, E. (2021). Demografik, sosyal ve politik dönüşümler ekseninde Türkiye'de aile ve ailecilik yazını. *Birikim* Sayı 387-388, 40- 49.

Schmidt, J. H. (2016). Twitter ve Kişisel Kamuların Doğuşu. Çev: Emre Erbatur. K.Weller vd. (der.) *Twitter ve Toplum* içinde (47- 61). İstanbul: Kafka, Epsilon Yayıncılık.

Van Dijk, T. (2010). Söylem ve İktidar. Ayşe Çavdar ve Aylin B.Yıldırım (Ed.), *Nefret Suçları ve Nefret Söylemi* içinde (9-44). İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.

Van Dijk, T. (2003). Söylem ve İdeoloji Çokalanlı Bir Yaklaşım. Barış Çoban ve Zeynep Özarslan (Ed.), *Söylem ve İdeoloji* içinde (13-112). İstanbul: Su Yayınları.

Vardal, Z. B. (2016). Nefret Söylemi ve Yeni Medya. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, *2*(1), 132-156.

Weiner R. (1982). Collective identity formation and social movements. *Psychology and Social Theory,* 3, 13-23.

Yazar, R. (2020). Kur'an'da Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Eşcinselliğe Sosyolojik Bakış. *Journal of Analytic Divinity,* 4/1,196-213.

MEDYADA SANAL GERÇEKLİK KULLANIMI: HABER ÜRETİMİ ÖRNEĞİ BBC HABER

Deniz Yengin[1] - Tamer Bayrak[2] - Sefa Harranoğlu[3]

Öz

İnsan var olduğundan bu yana belli dönemlerde yeni buluşlar keşfetmiş ve keşfettikleri tüm olguları yaşam pratiklerinde uygulamıştır. Her buluş insanlığa çağ atlatmış, en sonunda enformasyon çağını getirmiştir. Söz konusu çağda teknoloji kümülatif olarak ilerlemekte yeni kavramların yeni aygıtların hayatımıza girmesine neden olmaktadır. Bunlardan biri de sanal gerçeklik kavramı ve bunun uzantısı olan VR gözlüğü ve 360 derece çekilen kamera gibi aygıtlardır. Bu sanal alana medyadan mimariye birçok sektör dâhil olmuştur. Gazetecilik sektörü de söz konusu sanal alana ayak uydurmuş ve yeni tür habercilik anlayışı içine girmiştir. Yeni tür sanal altyapılı habercilik olan immersive gazetecilik aktardıkları haberleri izleyicisine birinci gözden tanık olma ve orda olma hissi bırakmaktadır. Bu çalışmada köklü haber/medya kuruluşlarından BBC News örneklemi üzerinden sanal altyapılı yayınlanan haberlere bakılmıştır. Youtube platformu üzerinden ele alınan 5 haberin nasıl oldukları habercilik anlayışına ne gibi yenilikler getirdikleri üzerine odaklanmıştır. Ele alınan haberlerin rastgele 4 farklı sürelerinin ekran görüntüleri alınmış ve içerik analizi yöntemiyle irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Teknoloji, Yeni Medya, Sanal Gerçeklik, BBC Haber*

[1] Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İletişim Fakültesi, Çanakkale/Türkiye, deniz.yengin@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6846-0770

[2] Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İletişim Fakültesi, Çanakkale/Türkiye, tamer.bayrak@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0776-1606

[3] Doktora öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İletişim Fakültesi, Çanakkale/Türkiye, sefaharranoglu@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9679-3233

tedir. Araştırmalardan bireylerin sanal ortamlara ilgi gösterdikleri ve farklı bir tecrübe kazandıkları görülmektedir. Yapılan araştırmalar ve teknolojinin bu denli hızlı gelişim göstermesi gelecekte daha fazla bu haberlerin olacağı düşünülmekte ve artık bu sanal alana ayak uyduran televizyon kanallarının olacağı düşünülmektedir. Bu düşüncenin gerçekleşmesi sonucunda habere duyarlılık ve bazı haberlerde insani duyguların daha da aratacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Akdeniz, S., Ahçı, Z. ve Yumuşak, S. (2020). Sanal gerçeklik ve psikoterapide kullanımı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (4), 1-20. https://dergipark.org.tr/tr/pub/karataysad/issue/57168/807031

Aksu, M. (2019). Mobil Cihazlarda BIM – Sanal Gerçeklik (VR) Görselleştirme Entegrasyonu ve Uygulamaları. *Yapı Bilgi Modelleme*, *1*(2), 74-86. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ybm/issue/52430/413671

Arıcı, A., Kılınç, Ö. & Bayçu, S. (2019). Yeni Medya Çağında İlişki İnşası: Sanal Gerçeklik Teknolojisi ve Halkla İlişkiler Kampanyaları. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (30), 91-115. doi: 10.16878/gsuilet.442965

Aydoğan, D., Yengin, D. ve Bayrak, T. (2022). Sanatın Hibrit Gerçeklik Alanı: 'Metaverse'. *Yedi*, (28), 53-66. doi: 10.17484/yedi.1028845

Bayer, H. ve Bulut Özek, M. (2021). Yeni Medya Eğitimi ve Önemi. *İletişim Bilimi Araştırmaları Dergisi*, *1*(2),127-138. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ibadergi/issue/64518/961756

Çaba, D. (2018). Dijital Çağda Değişen Haber Sunumu: Gazetecilikte Sanal Gerçeklik Uygulamaları. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, *6*(1), 691-723. doi: 10.19145/e-gifder.377120

Çambay, S.O. (2015). Bir Toplumsallaşma Aracı Olarak Yeni Medya: Kuramsal Bir Değerlendirme. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *5*(2), 237-247. https://dergipark.org.tr/tr/pub/joiss/issue/10035/332924

De la Peña, N., Weil, P., Llobera, J., Spanlang, B., Friedman, D., Sanchez-Vives, M. V., & Slater, M. (2010). Immersive journalism: Immersive virtual reality for the first-person experience of news. *Presence*, *19*(4), 291-301.

Ekin, V. (2013). Sanal Gerçeklik Ortamları ve Uygulamalar: Spor ve Sanal Ortam Göstergeleri. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, *4*(13), 7-21. doi: 10.5824/1309-1581.2013.4.001.x

Erken, F. (2019). Sanal Gerçeklik Teknolojileri ile İzlenen Haberlerin Bellek ve Anlama Üzerine Etkisi. (Yayınlanmış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürcan, H.İ. (1998). Sanal Gazete ve Gazetecilik. *Kurgu Dergisi,* (15), 143-158

Kara, D. (2017). Elektronik Çağın Fütürizmi Sanal Gerçeklik ve Sanal Ortamın Değerleri. *Sanat-Tasarım Dergisi*, (8), 43-45. doi: 10.17490/Sanat.2018.20

Kara, M. (2020). Dijital Boyamanın Evriminde Sanal Gerçeklik Boyutu. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *10*(1), 24-33. https://dergipark.org.tr/tr/pub/odusobiad/issue/53307/678770

Karaduman, M. (2003). İnternet ve Gazetecilik. Sevda Alankuş (Der.), *Yeni iletişim Teknolojileri ve Medya* içinde (141-153). İstanbul: IPS İletişim Vakıf Yayınları.

Öztermiyeci, M. (2017). İnternet Gazeteciliği Geleneksel Gazeteciliğe Karşı. *Türk Dünyası Araştırmaları*, *116*(228): 171-190

Ünalan, D. (2020). Gazetecilikte Sanal Gerçeklik Uygulamaları: Immersive Gazetecilik. Suat Gezgin ve Hasan Çiftçi (Ed.), *İletişimde Seçme Konular (1)* içinde 415-450. Ankara: İksad Yayınevi.

İnternet kaynakları

URL 1: https://www.youtube.com/watch?v=A2kC_KjmLqk&t=449s (Erişim tarihi 15.11.2022).

URL 2: https://www.youtube.com/watch?v=thTVgI1rbM4&t=657s (Erişim tarihi 15.11.2022).

URL 3: https://www.youtube.com/watch?v=RKseZzSL2jM (Erişim tarihi 15.11.2022).

URL 4: https://www.youtube.com/watch?v=5jBPqveBdfk&t=34s (Erişim tarihi 15.11.2022).

URL 5: https://www.youtube.com/watch?v=6CX2TcwS3fo&t=410s (Erişim tarihi 15.11.2022).

DİJİTAL ÇAĞDA ÇOCUK HAKLARI, YENİ MEDYA VE AİLE

Esra Ercan Bilgiç[1]

Öz

2016 tarihli Dijital Dünyada Çocuk Hakları Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Strateji Belgesi'ne göre çocukların dijital dünyanın beraberinde getirdiği risklerden korunması ve bunun yanında bilgiye erişme, ifade özgürlüğü ve dijital ortama katılım hakkı gibi sunduğu fırsatlardan yararlanması, dijital çağda çocuk haklarının iki önemli unsuru olarak öne çıkmaktadır (Avrupa Konseyi, 2016). Aynı şekilde, Birleşmiş Milletler'in çocuk haklarının bundan böyle dijital ortamda da geçerli olacağını tanıyan Genel Yorum No 25 Belgesi 4 Şubat 2021 tarihinde Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi tarafından kabul edilmiş olup, risklerden korunma ve fırsatlardan yararlanma vurguları arasında bir denge gözetmektedir (BM, 2021). Günümüz dünyasında çevrim içi fırsatlara erişim bir hak olarak görülmekte, aile içinde güvene dayalı diyaloğun sürdürülmesinin, dijital dünyanın risklerine maruz kalmayı önleme ve bu risklerden korunarak dijital dünyaya katılma konusunda etkili bir rol oynadığı düşünülmektedir. Bu bölümün amacı, aile içi iletişim yoluyla yeni medya kullanımında çocukların dijital yetkinliklerini pekiştirmenin önemini vurgulamaktır. Bölüm kapsamında arabulucu ebeveynlik, dijital riskler, oyun oynama bozukluğu, siber zorbalık, siber uşaklaştırma, kişisel veri gibi kavramların yanında çocukların doğru yönlendirilmesi için benimsenmesi gereken temel prensip ve kuralların anlaşılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Y*eni medya, dijital dünyada çocuk hakları, dijital ebeveynlik, dijital çağda aile*

[1] Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul/Türkiye, esra.ercan@bilgi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4132-5085

duğunu ve nasıl önlenebileceğini anlamak; çocuk yetiştirme sürecinin geneline yayılan olumlu ebeveynlik tutumlarının, çocukların dijital medyayla ilişkilerini düzenlemede de olumlu yansımaları olacağını fark etmek.

Yine yukarıda detaylarıyla ele alınan ilgili literatürden özetle, temel bazı prensiplerin ailelerce benimsenmesinin, çocukların yeni medyayla ilişkisinde sağlıklı temeller atılmasına yardımcı olacağı öngörülüyor. En temel prensibin, çocukların dijital medya kullanımını yasaklar koymadan sınırlarla yönlendirmek olduğunu söylemek mümkün. Bu sınırlar çizilirken çocukların çevrim içi dünyanın kullanım, temas, içerik ve mali risklerine karşı bilinçlendirilmesi, 12 yaşından önce sosyal medyayla tanıştırılmaması, ekran süresinden çok içeriğe odaklanılması önem taşıyor. Çocuklara eleştirel düşünme becerileri kazandırmak, çevrim içi istismar, siber zorbalık ve siber uşaklaştırma gibi risklerle karşılaşıldığında çocukları dinlemek, çocuklarla güvenli aile bağları kurmak potansiyel risklerin zarara dönüşmesinin önüne geçebiliyor. Bununla birlikte ebeveynlerin çocuklarının kişisel bilgilerini sosyal medyada paylaşarak dijital ayak izi yaratmamaya dikkat etmeleri öneriliyor. Ailelerin dijital oyunların yalnızca olumsuz değil, olumlu etkileri de olabileceğini, çevrim içi dünyaya erişimin çocukların ve gençlerin kendilerini ifade edebilmeleri için fırsatlar sunduğunu göz önünde bulundurmaları çatışmaların azalmasını sağlıyor.

Bitirirken, çocuklara daha güvenli bir çevrim içi dünya sağlama sorumluluğunun yalnızca ailelerin üzerinde olamayacağının altını çizmek önem taşıyor. Birleşmiş Milletler 25. Genel Yorumu, çevrim içi ortamları ve platformları, çocukların yüksek yararını ve iyi olma hâlini gözeterek düzenleme ve denetleme sorumluluğunun dünya hükûmetlerinde olduğunu net bir biçimde ortaya koyarken, teknoloji şirketlerinin de çocuklar söz konusu olduğunda etik prensiplerle hareket etmeleri önem taşıyor. Çocuklar için daha güvenli bir çevrim içi dünya mümkün olana kadar, yeni medya, çocuk ve aile ilişkisinin sağlıklı kurulması, çocukların çevrim içi ortamlarda kendilerini ifade edebilme, toplumsal hayata katılma ve risklerden korunması konusunda başat rol oynuyor.

Kaynakça

AAP American Academy of Pediatrics (2016), New Recommendations for Children's Media Use. Erişim tarihi: 8 Mart 2020, https://www.aap.org/en-us/about-the-aap/aap-press-room/Pages/American-Academy-of-Pediatrics-Announces-New-Recommendations-for-Childrens-Media-Use.aspx.

Akil, S. (2017). Çocuğunuz Dijital Medya Kullanırken Omurga Sağlığına Dikkat! Erişim tarihi: 20 Şubat 2020, https://dijitalmedyavecocuk.bilgi.edu.tr/

Aksoy, E. (2019). Çocuklar İçin Dijital Medyada Yeni Bir Evre: 13 Yaş. Erişim tarihi: 15 Mart 2020, https://dijitalmedyavecocuk.bilgi.edu.tr/

Alter, A. (2018) *Karşı Konulmaz*. İstanbul: Paloma

Avrupa Konseyi / Council of Europe (2018). Recommendation CM/Rec(2018)7 of the Committee of Ministers to member States on Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment. Erişim tarihi: 16 Mart 2020, https://search.coe.int/directorate_of_communications/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016808c1a4f.

Avrupa Konseyi, (2016). Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi 2016-2021. Erişim tarihi: 16 Mart 2020, https://rm.coe.int/avrupa-konseyi-cocuk-haklar-stratejisi-2016-2021-/1680931c9b.

Baştürk-Akça, E., Sayımer, İ., Ergül, S. (2015). Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımları ve Siber Zorbalık Deneyimleri: Ankara Örneği. *Global Media Journal TR Edition*, *5*(10), 71-86.

Birleşmiş Milletler (2021). BM Genel Yorum No 25. Türkçe çeviri: Can Yavuz. Erişim tarihi: 10 Şubat 2023, https://www.researchgate.net/publication/350558149_Cocuk_Haklari_ Dijital_Ortamda_da_Gecerlidir_Cocuk_Haklarina_Dair_Sozlesme%27nin_25_Genel_Yorumu

Blum-Ross, A. Livingstone, Sonia. (2017) Sharenting: parent blogging and the boundaries of the digital self. *Popular Communication*, *15*(2), 110-125.

BM Çocuk Hakları Komitesi (2016). Ergenlikte Çocuk Haklarının Uygulanmasına Yönelik Genel Yorum No. 20. Erişim tarihi: 16 Mart 2020, http://www.cocukhaklariizleme.org/ ergenlikte-cocuk-haklarinin-ygulanmasina-yonelik-genel-yorum-no-20-2016.

Colins Dictionary (2015). Erişim tarihi: 10 Mart 2020, https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/sharenting.

Coyne, S. M., Radesky, J., Collier, K. M., Gentile, D. A., Linder, J. R., Nathanson, A. I., ... & Rogers, J. (2017). Parenting and digital media. *Pediatrics*, *140*(Supplement_2), 112-116.

De Moor et.al. (2018). Teens and ICT: Risks and opportunities. Belgium: TIRO

Duerager, A. and Sonia Livingstone (2016). How can parents support children's internet safety? Erişim tarihi: 10 Şubat 2023, https://eprints.lse.ac.uk/42872/1/How%20can%20parents%20support%20children%E2%80%99s%20internet%20safety%28lsero%29.pdf

Dünya Sağlık Örgütü / World Health Organization (2018). Gaming Disorder. Erişim tarihi: 18 Şubat 2020, https://www.who.int/features/qa/gaming-disorder/en/.

Dünya Sağlık Örgütü / World Health Organization (2019). Guidelines on physical activity, sedentary behaviour and sleep for children under 5 years of age. Erişim tarihi: 18 Şubat 2020, https://apps.who.int/iris/handle/10665/311664

Eden, S., Yoram Eshet-Alkalai (2014). The Effect of Digital Games and Game Strategies on Young Adolescents' Aggression. *Journal of Educational Computing Research, 50*(4), 449-466.

Filucci, S. (2017). How to Spot Fake News and Teach Kids to Be Media-Savvy, 2017. Erişim tarihi: 10 Şubat 2023, https://www.commonsensemedia.org/articles/how-to-spot-fake-news-and-teach-kids-to-be-media-savvy

Goodwin, K. (2018). *Dijital Dünyada Çocuk Büyütmek*. İstanbul: Aganta

Gündoğar, S. (2019). Siber Uşaklaştırmaya Dikkat! Erişim tarihi: 10 Mart 2020, https://dijitalmedyavecocuk.bilgi.edu.tr/.

Harvard Family Reserch Project (2017). Erişim tarihi: 17 Şubat 2023, https://archive.globalfrp.org/

Jugend und Medien (2013). Dijital medyaların güvenli kullanımı için en önemli öneriler. Erişim tarihi:10 Mart 2020, https://www.jugendundmedien.ch/fileadmin/user_upload_redesign/Brosch%C3%BCren_Flyer/Flyer_goldene_Regeln_13_Sprachen/tuerk_goldene_Regeln_JuM.pdf.

Kasperky Lab (2016). Türkiye'de ailelerin sadece 3'te 1'i çocuklarıyla internetteki tehditlere dair konuşuyor. Erişim tarihi: 10 Aralık 2018, kaspersky.com.

Kaspersky Lab (2019). Kaspersky's Family Campaign Report, Parents fear for kids' online safety, but aren't putting time in to talk about it. Erişim tarihi: 16 Mart 2020, https://media.kasperskydaily.com/wp-content/uploads/sites/92/2019/09/12065947/family-campaign-report-final.pdf.

Kesici, İ. (2018). Young audiences, Youtube culture and fandom concept in Turkey. Unpublished MA Thesis, Istanbul Bilgi University, MA in Media and Communication Systems.

Kneer, J., Jacobs, R. ve Ferguson, C.J. (2018). You Could Have Just Asked: The Perception of Motivations to Play Violent Video Games. *Studies in Media and Communication, 6*(2), 1-11.

Livingstone, S. (2016). What are pre-schoolers doing with tablets and is it good for them? Erişim tarihi: 9 Mart 2020, https://blogs.lse.ac.uk/parenting4digitalfuture/.

Livingstone, S. ve Alicia Blum-Ross (2020). The trouble with 'screen time rules'. Erişim tarihi: 15 Mart 2020, https://blogs.lse.ac.uk/parenting4digitalfuture/.

Livingstone, S. ve Kardefelt-Winther, D. (2019). Global Kids Online Comparative Report, Innocenti Research Report, UNICEF Office of Research.

Naab, T. (2018). From Media Trusteeship to Parental Mediation. DIGITAL PARENTING Yearbook The Challenges for Families in the Digital Age.

NSPCC (2017). Net Aware report 2017: "Freedom to express myself safely". Erişim tarihi: 10 Mart 2020, https://learning.nspcc.org.uk/research-resources/2017/net-aware-report-2017-freedom-to-express-myself-safely/.

NSPCC (2019). Sexting: advice for professionals. Erişim tarihi: 15 Şubat 2020, https://learning.nspcc.org.uk/.

Owen, L. H. (2019). How local TV news stations are playing a major (and enthusiastic) role in spreading the Momo hoax. Erişim tarihi: 17 Şubat 2023, https://www.niemanlab.org/tag/momo-challenge/

Rogow, F. (2013). Why Counting Screen Time Minutes isn't an Education Strategy? Erişim tarihi: 6 Mart 2020, https://www.fredrogerscenter.org/.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, *55*(1), 68-78.

Selçuk, Z. (2015). *Piaget`nin Duyuşsal ve Bilişsel Gelişim Kuramı*. Ankara: Pegem Akademi.

Soner, T. (2017). Ekran Zamanı ve Çocukların Göz Sağlığı. Erişim tarihi: 20 Şubat 2020. https://dijitalmedyavecocuk.bilgi.edu.tr/.

Stanford History Education Group (2015). Executive Summary Evaluating Information: The Cornerstone of Civic Online Reasoning. Erişim tarihi: 10 Mart 2020, https://pdfs.semanticscholar.org/0e0c/527a45f05734f0d836f050d8e0120f137253.pdf?_ga=2.46161447.1237342960.1584374311-799719662.1584374311.

The Events Foundation (2020). Media Literacy in Europe. Erişim tarihi: 10 Mart 2020, https://issuu.com/evensfoundation/docs/medialiteracymagazine_issuu.

Third, A. vd. (2014). Dijital çağda çocuk hakları Tüm dünyadaki çocuklardan çevrim içi görüş, UNICEF. Erişim tarihi: 10 Mart 2020, http://www.unicef.org.tr/files/b ilgimerkezi/doc/Dijital%20Cagda%20Cocuk%20Haklari.pdf.

Third, A. vd. (2017). Çocukların Korunma, Erişim ve Katılımlarının Dengelenmesi, Odabaşı, F. (der.). Dijital Yaşamda Çocuk, Ankara: Pegem.

Tisseron, S. (2015). Erişim tarihi: 17 Şubat 2023. https://www.3-6-9-12.org/UNICEF (2018). Fair Parent, Fair Child: handbook on positive parenting. Erişim tarihi 10 Şubat 2023, https://www.unicef.org/northmacedonia/sites/unicef.org.northmacedonia/files/2019-04/Fair%20Parent_Fair%20Child%20_ENG.pdf

UNICEF (2016). Children's Rights and the Internet From Guidelines to Practice. Erişim tarihi: 10 Şubat 2023, https://sites.unicef.org/csr/files/Childrens_Rights_and_the_Internet_Guidelines_to_Practice_Guardian_Sustainble_Business_English.pdf

Vygotsky, L. (1978). *Mind in Society*. Cambridge Mass: Harvard University Press.

SOSYAL MEDYADA DEĞİŞEN DEĞERLER, DUYGUSAL YAYILIM VE MAHREMİYET ALGISI

Aylin Tutgun Ünal[1]

Öz

Teknolojik ilerlemelerle birlikte sosyal medya gibi dijital platformların hızla hayatımızın içinde yer alması, gizlilik anlamına gelen mahremiyet algısını da dönüşüme uğrattı. Gönüllü ifşa yoluyla kişilerin yaşamlarının her anını sosyal medya gibi dijital platformlarda paylaşması, değişen değerlerin ve çeşitli duyguların dijital medyaya yansımasıyla birlikte mahremiyet algısı konusunda da tartışma alanı yaratmıştır. Madalyonun diğer bir yüzünde ise bilişim suçlarının gündeme geldiği görülmektedir ve özgürce yapılan paylaşımların kişilerin hayatında sorunlar yarattığı bildirilmektedir. Sosyal medyanın sunduğu sınırsız özgürlük ile yapılan paylaşımlar, kişinin hem kendi hem paylaşıma konu olan yakın çevresini etkileyerek güçlü etki bırakmaktadır. Hatta kişinin ailesini ve sosyal çevresini ilgilendiren sosyal medya paylaşımlarında kişilik haklarının ne derece dikkate alındığı da ayrı bir çalışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı disiplinlerde *mesken masuniyeti* olarak da alanyazında yer alan mahremiyet, çok boyutlu olarak ele alınmaktadır. Gönüllü ifşa yoluyla veya kişinin rızası olmadan başkaları tarafından kişisel bilgilerin ya da görüntülerin yayımlanmasıyla ortaya çıkan mahremiyet ihlalleri, dijital medyadaki özgürlük anlayışı ile mahremiyet algısı arasında ince bir çizginin olduğunu gözler önüne sermektedir. Sosyal medyada değişen değerlerin, duygusal yayılımın ve buna bağlı değişen mahremiyet algılarının bireysel ve toplumsal sonuçları olacağından, sosyal medya okuryazarlığı ve bilişim hukuku kapsamındaki kişilik hak ve özgürlükleri konusunda bilinçlendirme çalışmalarının yapılmasına ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal Medya, Duygusal Yayılım, Mahremiyet, Bilişim Suçları, Stalking*

[1] Doç. Dr., Üsküdar Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, İstanbul/Türkiye. aylin.tutgununal@uskudar.edu.tr , ORCID: 0000-0003-2430-6322

etki yaratıyor. Duyguların olumlu olması avantaj sağlarken, olumsuz duyguların küresel boyutta yayılması, algı yönetimi mekanizmasıyla birleşerek, kişileri korku, öfke, panik gibi olumsuz ruh hâline sürüklüyor. Sosyal medya kullanımı günlük 4 saati aştığında, kötücüllük algılarının devreye girdiği bildiriliyor. Böylece, uzun süre sosyal medya kullananların kişileri, olayları, duyguları yorumlaması farklılaşıyor, iyi niyeti baskılanabiliyor.

Tüm bu bilgilerin ışığında, sosyal medya kullanımı, değişen değerler sistemi ve duygusal yayılımın kişilerin dijital dünyadaki mahremiyet algısını dönüştürdüğü söylenebilir. Buradan hareketle, kişinin, gerçek yaşamdaki gizlilik anlayışının sosyal medyada da devam ettirip ettiremediğini sorgulaması, sosyal medyadaki tehlikelerden haberdar olması ve bilinçli sosyal medya kullanımını hayata geçirebilmesi için dijital medya okuryazarlığı becerilerini kazanarak paylaşımlarını buna göre yapması gerekmektedir. Bu davranış biçimi kişilik hakları ile ilgili de olduğundan ve başkalarında da etki bıraktığından vatandaşlık görevi olarak da ele alınabilir.

Sosyal medyanın etkilediği değerler sistemi ve mahremiyet anlayışının teknolojik gelişmelerle birlikte değişim göstereceği düşünüldüğünde, bu konuların bilimsel yazında güncellenerek yeniden üretileceği ve yer almaya devam edeceği soncuna varılabilir.

Kaynakça

Akkurt, S. S. (2017). Kişilik hakkının sosyal medya kullanıcıları tarafından ihlâli hâlinde ortaya çıkacak cezaî sorumluluğa medenî hukuk bağlamında bir bakış. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 25*(2), 329-373. doi: 10.15337/suhfd.327503

American Academy of Pediatrics (2016). *Researchers caution about potential harms of parents' online posts about children. National Conference & Exhibition 2016*. https://www.aap.org/en-us/about-the-aap/aap-pressroom/pages/researchers-caution-about-potential-harms-of-parents-online-posts-about-children.aspx

Artuk M. E., Gökcen, A. ve Yenidünya C. (2009). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Turhan Kitapevi.

Aydın, B. (2014). Sosyal medya mecralarında mahremiyet anlayışının dönüşümü. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, *3*(5), 131-146. https://dergipark.org.tr/en/pub/isauicder/issue/31610/375956

Barkuş, F. ve Koç, M. (2019). Dijital mahremiyet kavramı ve ilgili çalışmalar üzerine bir derleme. *Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi), 3*(1), 35-44.

Battersby L. (2016). *Millions of social media photos found on child exploitation sharing sites*. The Sydney Morning Herald. http://www.smh.com.au/national/millions-of-social-mediap hotos-found-on-child-exploitation-sharing-sites-20150929-gjxe55.html

BBC News TR (2020). *Sosyal medya yasası: Hangi ülke, internette nasıl denetimler uyguluyor?* https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53261921

Blum-Ross, A. ve Livingstone S. (2017). Sharenting parent blogging, and the boundaries of the digital self. *Popular Communication*, *15*(2), 110-25.

Bostancı, M. (2019). Dijital ebeveynlerin sosyal medyada mahremiyet algısı. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology, 10*(38), 115-128. DOI: 10.5824/1309-1581.2019.3.005.x

Boyar, O. ve Kama Işık, S. (2019). Dördüncü kuşak haklar ve bilişim teknolojilerinin doğuşunda mahremiyet kavramına karşılaştırmalı bir bakış. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, *25*(2), 602-623. doi: 10.33433/maruhad.667577

Christakis, N. A. ve Fowler, J.H. (2012). *Sosyal ağların şaşırtıcı gücü ve yaşantımızı biçimlendiren etkisi.* İstanbul: Varlık Yayınları.

Çaycı, B. (2014, Şubat). *International Trends and Issues in Communication & Media Conference,* Dubai.

Çekiç, S. ve Ayengin, T. (2021). Sosyal medyadaki mahremiyet ihlallerinin bazı fıkhî yansımalarına dair. *Mütefekkir*, *8*(15), 71-93. https://doi.org/10.30523/mutefekkir.939267

Çoban, B. (2019). Sosyal medya kullanımı ile değişen mahremiyet algısı: YouTube üzerine bir inceleme. *Yüksek Lisans Tezi*. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Dedeoğlu, S. G. (2014). Özgürlük, mahremiyet, demokrasinin değeri ve bilişim toplumunda maruz kaldığı tehditler. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, *9*(34). 5887-5897. doi: 10.19168/jyu.03813

Deniz, L. ve Tutgun Ünal, A. (2019). Sosyal medya çağında kuşakların sosyal medya kullanımı ve değerlerine yönelik bir dizi ölçek geliştirme çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 1025-1057. doi: 10.26466/opus.557240

Diler, R. (2014). Mahremiyet eğitimi ve önemi. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *2*(1), 69-98.

Ergül, G. ve Yıldız, S. (2021). Sosyal medyada sosyal annelik: Instagram anneliği. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(2), 611-627. https://dergipark.org.tr/tr/pub/kusbd/issue/64339/893470

Girgin, Ö. A. ve Gönal, S. (2020). Çocuğun kişisel verilerinin sosyal medyada ebeveyn tarafından paylaşılmasının hukuki sonuçları. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 44, 99-128.

International Commission of Jurists (1967). *Right to Privacy: Conclusions of the Nordic Conference.* Cenevre, Mayıs 1967, s. 2. http://www.icj.org/wp-content/uploads/2013/06/Right-to-privacy-seminarreport-conclusions-1967-eng.pdf

International Commission of Jurists (1972). The Protection of Privacy. *UNESCO International Social Science Journal, XXIV*(3), 1972.

Karagülle, A. E. (2015). Günümüzde değişen mahremiyet algısının sosyal ağlar bağlamında incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Korkmaz, İ. (2013). Facebook ve Mahremiyet: Görmek ve Gözetle(n)mek. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(5). https://dergipark.org.tr/tr/pub/yalovasosbil/issue/21789/615767

Köktener, A. ve Akgün, N. (2020). Mahremiyet algısının dönüşümü: Instagram anneleri üzerinden bir analiz. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *7*(9), 235-247. https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/56911/780273

Morsümbül, Ş. (2014). Kültürel değerlerin üç kuşak arasındaki değişimi üzerine bir inceleme: Ankara örneği. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 21, 137-160.

Resmî Gazete (1949). *Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası* Md. 1 ve 2. http://www .adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/08ALMANYA%20209-276.pdf

Rotenberg, M. (2001). *The Privacy Law Sourcebook 2001: United States Law International Law and Recent Developments*. Washington: Electronic Privacy Information Center.

Serçemeli, C. (2017). Sosyal medyada mahremiyetin gizliliğini ihlalde yeni bir trend olan "stalk" a hukuki açıdan bir bakış. *Güncel Hukuk Dergisi*, 4, 2-158.

Serin, H. (2019). Sosyal medyada çocuk hakları ihlalleri: Ebeveynler ve öğretmenler farkında mı? *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20*(özel sayı), 1005-1031. https://doi.org/10.17494/ogusbd.555107

Steinberg, S.B. (2017). Sharenting: children' s privacy in the age of social media. *Emory Law Journal,* 66, 839-884.

Tarhan, N. (2010). *Asimetrik Savaş.* 1. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.

Tarhan, N. (2021). *Sosyal medya psikolojik savaş alanına dönüştü.* https://uskudar.edu.tr/tr/icerik/6349/sosyal-medya-psikolojik-savas-alanina-donustu

Tarhan, N. (2022). *Kötülük iyiliğe göre 5 misli hızla yayılıyor.* https://uskudar.edu.tr/tr/icerik/8214/kotuluk-iyilige-gore-5-misli-hizla-yayiliyor

Tarhan, N. ve Tutgun-Ünal, A. (2021). *Sosyal Medya Psikolojisi*. 1. Baskı. İstanbul: Der Yayınevi.

Tarhan, N. ve Tutgun-Ünal, A. (2022a). Validity and Reliability Studies of the Uskudar Benevolence and Malevolence Scale (USBEMA) in the Digital Age. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology, 21*(3), 101-113.

Tarhan, N. ve Tutgun-Ünal, A. (2022b). Developing a Series of Scales for Generations' Values in the Age of New Media: Validity and Reliability Study of Uskudar XYZ Generation Differences Scale. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, *21*(2), 20-38.

Tokuç, H. ve Duyan, V. (2022). Sosyal medya, aile ve çocuk etkileşiminin çocuk hakları bağlamında incelenmesi. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi*, *1*(1), 46-66. https://dergipark.org.tr/en/pub/dicod/issue/74125/1223748

Tutgun-Ünal, A. (2022). Sosyal medyanın etkileri ve duygusal etki yaratma stratejileri. C.İ. Yılmaz (Ed.), *Psikolojik Harp, Post-Truth ve Stratejik İletişim* içinde (149-167). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları.

Tutgun-Ünal, A. ve Deniz, L. (2020). Sosyal medya kuşaklarının sosyal medya kullanım seviyeleri ve tercihleri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *15*(22), 125-144. doi: 10.26466/opus.626283

Utma, S. (2018). Mahremiyet olgusu ve sosyal medyada mahremiyetin serüveni. *Journal of International Social Research*, *11*(59), 1193-1204.

ÜHA (2022). *İyicilik ve Kötücülük Ölçeğinde Türkiye sınırın altında kaldı*. Üsküdar Haber Ajansı (ÜHA). https://uskudar.edu.tr/tr/icerik/8221/iyicilik-ve-kotuculuk-olceginde-turkiye-sinirin-altinda-kaldi

Warren, S. ve Louis Brandeis (1890). The Right to Privacy. *Harvard Law Review*, *4*(5), 193-220.

Yılmaz, C.İ. (2022). *Psikolojik Harp, Post-Truth ve Stratejik İletişim.* Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları.

Yüksel, M. (2003). Mahremiyet hakkı ve sosyo-tarihsel gelişimi. *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 58*(1), 181-213.

“ULTIMATE SELFIE” (NİHAİ ÖZÇEKİM) KONSEPTİ TEMELİNDE BENLİK SİMÜLASYONUNA DAİR FÜTÜRİSTİK BİR BAKIŞ

Serdar Kuzey Yıldız[1]

Öz

İnsan sonrası bir çağın habercisi olarak da yorumlanabilecek olan avatar kavramı, günümüzde sanal dünyalar başlığı altında sıklıkla tartışılmaktadır. Benlik kavramına ilişkin kuramsal tartışmalarla yan yana gelmesi ile siberpsikoloji gibi niş alanların da ortaya çıkmasını sağlayan avatar kavramı için bugüne kadar pek çok farklı tanımlama yapılmıştır. Fakat günün baskın dijitalleşme kültüründe bu tartışmaların temel olarak gerçek bir insanı sahip olduğu tüm yönleriyle simüle edebilen *sentetik vekil* ya da *dijital ikiz* tanımı etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu çalışmanın temel dayanağını oluşturan *“Ultimate Selfie” (Nihai Özçekim)* konsepti, kabul görmüş bu tanımlamalarla benzerlik taşımasının yanı sıra avatar tartışmalarında kendine has bir argüman olarak karşımızda durmaktadır. Sanal gerçeklik çalışmalarıyla tanınan bilim insanı Jacquelyn Ford Morie tarafından ortaya atılan *Nihai Özçekim* konsepti, hafızanın ve deneyimlerin gelecekte de etkileşim kurma yeteneği ile bedenin ölümü sonrasında yaşamaya devam edecek bir avatar vekile işaret etmektedir. Morie tarafından sunulan konsept, kullanıldıkça bireyin davranış desenlerini öğrenen modern bir yapay zekâ aracına işaret etmektedir. İnsanın varlığının sanal düzleme taşınma serüveni olarak da ifade edilebilecek olan avatar kavramı üzerine fikirlerin ortaya konulduğu bu çalışmada benlik kavramının psikoloji disiplinindeki yerine de değinilmiştir. Ortaya çıkan fikirler ile Morie’nin bakış açısı arasındaki bağlamsal ilişki de görünür kılınmaya çalışılmış ve konsepti meydana getiren trendler detaylıca açıklanmıştır. Çalışma, insan doğasının teknolojik ilerleme ile ölümsüzleşme arzusuna gönderme yapan konseptin Türkçe alanyazında incelenip tartışıldığı ilk akademik çalışma olma özelliğini taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Avatar, Sanal Gerçeklik, Metaverse, Nihai Özçekim, Benlik Simülasyonu.*

[1] Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, İstanbul/Türkiye, skuzeyyildiz@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5891-5682

da *suret (avatar vekil)* sahibi olmak yaşam pratiğinin bir parçası olarak yeni normal olacaktır. Sanal dünyada insanların kendilerinin ve sosyal toplulukların dijital formlarını oluşturmak için avatarları giderek daha fazla kullandıklarına da dikkat çeken Morie, fiziksel bedenlerle avatarlar arasındaki çizginin teknolojiye paralel olarak giderek muğlak hâle geldiğini söylemektedir.

Geleceğin dünyasında insanların bu dijital gerçekliklerde yaşayabileceklerine ve fiziksel ile dijital arasında bugün hayal bile edemeyecekleri şekillerde hareket edebileceklerine inandığını dile getiren Morie, bunu varoluşsal bir fırsat olarak kabul etmektedir. Morie, ayrıca günümüzde faaliyet gösteren ve insanları hareket hâlindeyken 3D olarak tarayabilen yapay zekâ girişimlerinin bu konsept için yeterli olmayacağını, bunun yapılabilmesi için kişiye özel yapay zekâlar üretebilmenin gerekli olduğunu vurgulamaktadır.

Kaynakça

Fox, J. ve Bailenson, J. N. (2009). Virtual Self-Modeling: The Effects of Vicarious Reinforcement and Identification on Exercise Behaviors. *Media Psychology*, *12*(1), 1-25.

Gere, C. (2018). *Dijital Kültür* (Çev. A. Aydoğdu). İstanbul: Salon Yayınları.

González-Franco, M., Pérez-Marcos, D., Spanlang, B. ve Slater, M. (2010, March). The Contribution of Real-Time Mirror Reflections of Motor Actions on Virtual Body Ownership in An Immersive Virtual Environment. *IEEE Virtual Reality Conference (VR 2010)*. Waltham, Massachusetts, USA, 111-114.

Hašan, M., Fuchs, M., Matusik, W., Pfister, H. ve Rusinkiewicz, S. (2010). Physical Reproduction of Materials With Specified Subsurface Scattering. *ACM Transactions on Graphics (TOG)*, 29(4), 61.

James, W. (1950). *The Principles of Psychology*. Vol 1. Reprint Edition, New York: Dover Publications. (Orijinali 1890 yılında MacMillan and Co, London tarafından basılmıştır.)

Kurt, A.S. (2022). Dijital Avatarların Benlik Üzerindeki Etkileri. Tarhan, N. ve Tutgun Ünal, A. (Der.). *Metaverse: Dijital Oyun Psikolojisi* içinde (39-49). İstanbul: Der Yayınevi.

Kurzweil, R. (2005). *The Singularity is Near: When Humans Transcend Biology*. New York: Penguin.

Le, B. H., Zhu, M. ve Deng, Z. (2013). Marker Optimization for Facial Motion Acquisition and Deformation. *IEEE Transactions on Visualization and Computer Graphics*, *19*(11), 1859-187

Li, H., Vouga, E., Gudym, A., Luo, L., Barron, J. T. ve Gusev, G. (2013). 3D Self-Portraits. *ACM Transactions on Graphics (TOG)*, *32*(6), 187.

Lunden, I. (2019, August 27). Beam, The Remote-Controlled Telepresence Robot, Gets Acquired by Denmark's Blue Ocean Robotics. *Tech Crunch*. Erişim tarihi: 04.02.2023, https://techcrunch.com/2019/08/26/beam-the-remote-controlled-telepresence-robot-gets-acquired-by-denmarks-blue-ocean-robotics/

Morie, J.F. (2014). The Ultimate Selfie: Musings on The Future of Our Human Identity. *23rd Annual Conference On Behavior Representation in Modeling and Simulation*, Brims, 93-102.

Nietzsche, F. W. (1883-1885). *Also Sprach Zarathustra. Ein Buch für Alle und Keinen*. Parts 1-3, Chemnitz: Ernst Schmeitzner, 1883-1884; part 4, Leipzig: C.G. Naumann, 1891.

Normand, J.M., Giannopoulos, E., Spanlang, B. ve Slater, M. (2011). Multisensory Stimulation Can Induce An Illusion of Larger Belly Size in Immersive Virtual Reality. *Plos One*, 6 (1), e16128.

Reeves, B. ve Nass, C.I. (1996). *The Media Equation: How People Treat Computers, Television, and New Media Like Real People and Places*. New York: Cambridge University Press.

Root, J. (2010). Real-time Motion Capture. Zwerman, S. ve Okun J.A. (Eds.). *The VES Handbook of Visual Effects: Industry Standard VFX Practices and Procedures* içinde (35-386). Burlington, MA: Focal Press.

Swan, M. (2012). Sensor mania! The Internet of Things, Wearable Computing, Objective Metrics, and The Quantified Self 2.0. *Journal of Sensor and Actuator Networks*, 1 (3), 217-253.

Vance, A. (2012, September 27). Beam Yourself Anywhere for $16,000. *Bloomberg Business Week*. Erişim tarihi: 04.02.2023 (Morie, 2014). http://www.businessweek.com/articles/2012-09-27/beam-yourself-anywhere-for-16-000

Vinge, V. (1993). The Coming Technological Singularity: How To Survive in the Post-Human Era. *Whole Earth Review*. https://doi.org/ 10.5040/9781474248655.0037

Wilkins, J.L.M. (2004). Mathematics And Science Self-Concept: An International Investigation". *The Journal of Experimental Education*, *72* (4), 331-346.

Yee, N. ve Bailenson, J. (2007). The Proteus Effect: The Effect of Transformed Self-Representation on Behavior. *Human Communication Research*, *33*(3), 271-290.

Yee, N. ve Bailenson, J. N. (2006). Walk A Mile in Digital Shoes: The Impact of Embodied Perspective-Taking on The Reduction of Negative Stereotyping in Immersive Virtual Environments. *Proceedings of PRESENCE 2006: The 9th Annual International Workshop on Presence*. August 24 – 26, Cleveland, Ohio, USA., 24-26.

Yıldız, S.K. (2022). Metaverse Çağında Fotogerçekçi Kimlik İnşası: "Sentetik Benlik". Kiraz Demir, S. (Ed.). *Postmodern Çağda Toplumsal Kimlikler* içinde (201-213). İstanbul: Kriter Yayınevi.

MODERNİZMİN GETİRİSİ: BİLİM VE TEKNOLOJİ YANILSAMASINA İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

Burhan Kılıç[1] - Gizem Uyanık[2]

Öz

Teknolojik araçların sahipliğinin, bireylerin elinden bir grubun veya sermayenin eline geçmesi, teknolojinin salt insan yararı dışında da kullanılmasına yol açmıştır. Rönesans ve reform hareketlerinin de etkisiyle beliren aydınlanma düşüncesi yeni buluşlara ortam hazırlamış, bu buluşlar ve teknolojik icatlar zamanla el emeğine dayanan üretim biçimlerini makineye dayanan üretim biçimlerine dönüştürmüştür. Üretim için kullanılan makinelerin sahipliği o makinelerin üretimini yapan bireylere ait olmadığı için makineler aracılığıyla yapılan üretimin sonucunda ortaya çıkan ürün de bu bireylere ait değildir. Böylece ürün, üreticisinin üzerinde söz sahibi olmadığı bir meta durumuna gelmiştir. Bu durum teknolojinin insanlara getirmiş olduğu en önemli olumsuzluklardan biri olarak belirtilebilmektedir. Ancak teknolojinin tek başına bir olumsuzluk barındırmadığını bu olumsuzluğun teknolojinin sahipliğini elinde bulunduranların onu hangi amaç için kullandıklarından kaynaklandığını belirtmek gerekmektedir. Modern toplumun önemli bir unsuru olan teknoloji bireylerin eleştirel düşünme yetisini zayıflatmakta, onları çevrelerinde gerçekleşen olay ve olgulara karşı kayıtsız hâle getirmektedir. Bunun sonucunda teknolojinin hayatına çeşitli kolaylıklar sağladığını düşünen birey, teknolojik aygıtların arkasında yatan kapitalist üretim süreçlerini ve bu aygıtların sahipliğini elinde bulunduranların amaçlarını düşünmeye daha az vakit ayırabilmekte veya bu süreç ve amaçları görmezden gelebilmektedir. Bu çalışmada modernizmin getirmiş olduğu 'mutlak doğru' düşüncesi, 'bilim ile teknolojinin tüm insanlığın refahını sağlayacağı' tezi ve teknolojinin özü tartışılmış, gelinen noktada dijital teknolojinin insanları âdeta birbirlerinden farkı olmayan nesneler durumuna getirişi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Modernizm, küreselleşme, bilim, teknoloji, determinizm*

[1] Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, burhankilic@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0894-129X,

[2] Arş. Gör., İstanbul Aydın Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, gizemuyanik@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7841-1526,

artırarak neredeyse dünyadaki tüm ülkelere ulaştırması bunun açıkça bir göstergesi olarak okunabilir.

Dünyanın tek bir ülke olması hedefi olarak düşünebileceğimiz küreselleşme düşüncesi ile tüm toplumlar ortak yeme, içme, eğlenme şekillerini kullanmaya başlamış ve bu da seçme özgürlüğü olarak sunulmuş ve bu alanlarda bir üst kültür oluşmaya başlamıştır. Bireyler kendilerinin olmayan, tercih ettikleri hayatları yaşıyormuş gibi bir yanılsamaya kapılmışlardır. Teknolojinin, bilimin bir teknik olarak değil bir ideolojiyi ya da idealize edilmiş bir yaşam biçimini kitlelere benimsetmeye çalışması eleştiri getirilmesi gereken bir olgudur.

Genelde teknolojinin özelde iletişim teknolojisinin insanlara sağladığı faydalar zamana ve mekâna bağlılığı ortadan kaldırması ve ulaşılabilecek en fazla insana anında enformasyon sağlayabilmesi olarak düşünülmektedir. Ancak bu enformasyon iletiminin insanların temel sorunlarına kökten çözümler getirdiği söylenemez. Alvin Toffler, Nicholas Negroponte, De Kerckove ve Gaudin gibi düşünürler teknolojik gelişmelerle ilgili olumlu bakış açılarını yansıtırlarken, Neil Postman, Ivan Illich, Martin Heidegger gibi düşünürler ise teknolojinin olumlu yanlarını yok saymamakla birlikte onu eleştirmişlerdir. Bu düşünürler teknolojinin bilinç içeren ve denetlenebilecek şekilde kullanılmasının doğru olacağını ifade etmektedir. Onlara göre gelişmeyi teknolojinin ilerlemesi ile eş değer tutmak yanlış bir yaklaşımdır. Her şeyin teknolojinin denetimine girmesi, insanların üzerindeki kontrol mekanizmalarını merkezileştirerek onlara direniş alanları bırakmayacaktır. Böyle bir süreçte teknolojik ilerlemeden ziyade, bireylerin öznel ve toplumsal kimliğini kazanmasına imkân tanınmasının ve insanların salt tüketen bir obje rolünden çıkarak bilinçli ve kendini tanıyan bir özne olabilmesinin önemli olduğu belirtilmelidir.

Kaynakça

Adorno, T. (1998). *Minima Moralia* (Çev. O. Koçak, A. Doğukan). İstanbul: Metis Yayınları.

Baudrillard, J. (2011). Simülakrlar ve Simülasyon (Çev. O. Adanır). İstanbul: Doğu Batı Yayınları

Beck, U. (1992). *Risk Society Towards a New Modernity.* London: SAGE Publications.

Benjamin, W. (1995). *Estetize Edilmiş Yaşam* (Çev. Ü. Oskay) İstanbul: Der Yayınları.

Benjamin, W. (2015). *Teknik Olarak Yeniden-Üretilebilirlik Çağında Sanat Yapıtı* (Çev. G. Sarı). İstanbul: Zeplin Yayıncılık.

Foucault, M. (1992). Hapishanenin Doğuşu (Çev. M. Kılıçbay). İstanbul: İmge Kitabevi.

Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları* (Çev. E. Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Giddens, A. (2003). *Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları- Yorumcu Sosyolojilerin Pozitif Eleştirisi* (Çev. Ü. Tatlıcan, B. Balkız.). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Giddens, A. (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet* (Çev. H. Tanıttıran). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Giddens, A. (2010). *Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum* (Çev. Ü. Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları.

Habermas, J. (1993). *İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim* (Çev. M. Tüzel). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Heidegger, M. (1998a). *Tekniğe İlişkin Soruşturma* (Çev. D. Özlem). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Heidegger, M. (1998b). *Bilim Üzerine İki Ders* (Çev. H. Hünler). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Horkheimer, M. (1998). *Akıl Tutulması* (Çev. O. Koçak). İstanbul: Metis Yayınları.

Ignatowaand, G. & Robinson, L. (2017). Pierre Bourdieu: Theorizing The Digital, Information Communication and Society, *20*(7): 950–966.

Kardeş, M. (2020). Walter Benjamin Düşüncesinde Teknik: İmkânlar, Eleştiri ve Politik Eylem. *Felsefe Arşivi* (52), 7, 9.

Marcuse, H. (1990). *Tek-Boyutlu İnsan* (Çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınları.

Marcuse, H. (1998). Some Social Implications of Modern Technology. Ed. A. Arato, & E. Gebhardt, Essential Frankfurt School Reader (138-162). New York: The Continuum Publishing.

Postman, N. (1990). *Televizyon: Öldüren Eğlence Gösteri Çağında Kamusal Söylem* (Çev. O. Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Postman, N. (2006). *Teknopoli: Yeni Dünya Düzeni* (Çev. M. E. Yılmaz). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Terranova, T. (2000). Free labor: Producing culture for the digital economy. Social Text, 18(2), 39.

Thompson, J. (2008). *Medya ve Modernite* (Çev. S. Öztürk). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Torun, T. (2018). Yaşam-Dünyasının Sömürgeleştirilmesi Olarak Modernitenin Krizi. *Kaygı Dergisi* (30), 173.

Wright, O. E. (2020). *Yirmi Birinci Yüzyılda Anti-Kapitalist Olmak* (Çev. B. Yıldırım). İstanbul: NotaBene Yayınları.

DİJİTALLEŞMENİN TOPLUMSAL BELLEK ÜZERİNE ETKİLERİ

Gülsün Bozkurt[1]

Öz

Toplumsallığın devamlılığı için toplumsal aidiyeti mümkün kılan ayrıntıları sürekli bir biçimde hatırlatan ortam ve araçlara ihtiyaç vardır. Sözlü kültür çağında mitler ve çeşitli türden anlatılarla gelişen bu süreç dijitalin imkânlarında farklı boyutlara ulaşmıştır. Maddi ve manevi olmayan kültür ögeleriyle birlikte sürekli canlı tutulmaya çalışılan toplumsal belleğin nasıl oluştuğu son derece önemli bir konudur. Gündelik yaşamda pek çok pratiği doğrudan ve dolaylı bir biçimde etkileyen dijitalleşme olgusu çekirdek ve birleştirici bir güç olan kolektif hafıza üzerinde de etkilidir. Hatırlamaya olanak sağlayan koşulların oluşması çoğu zaman kitle iletişim araçlarının yönlendirici etkisiyle gerçekleşir. Toplumların neyi nasıl hatırladığı kitle iletişim araçlarının neyi nasıl düşündürtmek istediğiyle de bağlantılıdır. Birçok alanda büyük avantajlar sunan dijitalleşme süreci arşiv ve depolama konusunda da yeni olanaklar yaratmaktadır. Fakat diğer konularda olduğu gibi dijitalleşmenin toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini yalnızca tek bir bakış açısıyla ele almak gözle görülmeyen sonuçlarının tartışılmamasına neden olmaktadır. Bu çalışmada giderek görselin ön plana çıkmaya başladığı günümüz koşullarında dijitalleşmenin toplumsal yaşam üzerindeki etkilerine odaklanarak özellikle toplumsal bellek üzerine eleştirel bir okuma yapılabilmesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda bellek ve toplumsal bellek konuları dijitalleşme süreciyle birlikte yeniden değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Toplumsal bellek, dijitalleşme, dijitalleşmenin etkileri, medya ve toplumsal bellek*

[1] Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi İletişim Fakültesi, Yeni Medya ve İletişim Bölümü, İstanbul/Türkiye, gulsunbozkurt@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9558-7577.

le dijitalleşmesinin bir gereklilik olduğu yönünde ortak bir kamuoyu yaratma çabası sadece bu durumdan kar elde etmek isteyen büyük teknoloji şirketlerinin hedefi olmasa gerek. Bu durum bir açıdan günümüz insanının fiziki toplumun kusurlu yönlerini ortadan kaldırarak kendini gerçekleştirebileceği alternatif sanal evrenleri yaratabileceği yönündeki inancına da gönderme yapmaktadır. Sanal evrenin istenilen "beni" yaratmaya açtığı alan, bugün birçok insanın platform üyeliklerinin başlıca sebepleri arasında yer alırken toplumsal belleği oluşturan dinamiklerin de bu motivasyonla birlikte yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Kaynakça

Anderson, J. ve Rainie, L. (2018). Stories from experts about the impact of digital life. *Pew Research Center*. Erişim Tarihi: 15 Ocak 2023, https://www.pewresearch.org /internet/2018/07/03/the-negatives-of-digital-life/,

Assmann, J. (2015). *Kültürel bellek: Eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Brand, S. (2003). Escaping the digital dark age. *Library Journal*, *124*(2), 46-49.

Castells, M. (2008). *Enformasyon çağı: ekonomi, toplum ve kültür birinci cilt ağ toplumunun yükselişi* 2. Basım (Çev. E. Kılınç). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Donk, A. (2009). The digitization of memory: blessing or curse, MIT6: Stone and Papyrus, Storage and Transmission, April 24-26, 2009, Massachusetts Institute of Technology, Boston.

Erll, A. (2011). *Memory in culture*. Palgrave Macmillan Memory Studies.

Hoskins, A., A. Banier, W. Kantsteiner ve J. Sutton (2008). Editorial. *Memory studies*. Vol: 1, 1-5.

Katz, R.L. (2017). Social and economic impact of digital transformation on the economy. international telecommunication union (ITU) report. https://www.itu.int/en/ITU-D/Conferences/GSR/Documents/GSR2017/Soc_Eco_impact_Digital_transformation_final GSR.pdf

Misztal, B. (2003). Durkheim on collective memory. *Journal of Classical Sociology*, *3*(2), 123-143.

Nora, P. (2006). *Hafıza mekânları* (Çev. Mehmet Emin Özcan). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Platon (2015). *Phaidros ya da güzellik üzerine.* Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Rayudu, C. S. (2010). *Communication*. Himalaya Publishing House.

Roediger, H.L. III. ve Wertsch, J.V. (2008). Creating a new discipline of memory studies. *Memory Studies*, *1*(1), 9-22.

Said, Edward W. 2000. Invention, memory, and place. *Critical Inquiry*. *26*(2), 175-192.

Schwartz, B. (1991). Iconography and collective memory: Lincolns image in the American mind. *Sociological Quaterly*, *32*(3), 300-319.

Taşkıran, H. B. (2022). Kültürel bellek aktarımında dijital medyanın kullanımı: Türkiye'nin en çok ziyaret edilen müzeleri üzerine bir inceleme. *Global Media Journal* (TR Edition), *12*(24), 1.

TDK (Türk Dil Kurumu). Erişim Tarihi: 3 Şubat 2023, https://sozluk.gov.tr/

DİJİTAL GÖRSEL KÜLTÜR VE REKLAM

Fatma Nazlı Köksal[1]

Öz

Reklam, araçsal olarak teknolojiden faydalanan ve kültürel yapıyı işaret eden imgesel bir iletişim biçimi olarak, dijital görsel kültürün yansıdığı alanlardan biridir. Reklamda kullanılan imgenin biçimsel ve içeriksel olarak temsil aracına dönüşmesi, iletişimsel bir işlevi yerine getirirken, aynı zamanda biçime içerik de kazandırmaktadır. Özellikle görsel kültüre dair imgelerin reklamın retorik aracına dönüşmesi, reklamı aynı zamandan kültürel yapıyı işaret eden imgesel bir iletişim biçimi hâline getirmiştir. Bu noktadan hareketle mevcut çalışmada, görsel kültürel ürünlerin dijitalleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan dijital görsel kültür ve yine bu süreçle birlikte dönüşüme uğrayan reklam iletişimi hermeneutik-yorumsamacı bir okuma üzerinden ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: *Reklam, dijital görsel kültür, imge*

[1] Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul/Türkiye, fatmanazlikoksal@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0119-341X

olarak reklam, görsel kültürel imgeleri dijital ortamlara taşıyarak temsili olanın neredeyse 'gerçeğin yerini aldığı ve idealize edildiği' alanın tam da kendisidir.

Kaynakça

Arnheim, R. (2004). *Visual thinking.* Berkeley: University of California Press.

Barnard, M. (2002). *Sanat, tasarım ve görsel kültür.* Ankara: Ütopya.

Baudrillard, J. (2010). *Tüketim toplumu* (Çev. H. Deliçaylı ve F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Becker, K. (2004). Where is visual culture in contemporary theories of media and communication? *Nordicom Review, 40*(2). 149-157.

Berger, J. (1986). *Görme biçimleri* (Çev. Y. Salman). İstanbul: Metis Yayınları.

Boehm, G. (2012). Representation, presentation, presebce: tracing the homo pictor, In J. Alexander, D. Bartmanski, & B. Giesen (Edt.) *Iconic power-materiality and meaning in social life* (15-23). New York: Palgrave Macmillan.

Chandler, D. & Munday, R. (2018). *Medya ve iletişim sözlüğü.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Çetin, B. N. (2014). Yeniden anlamlandırma aracı olarak reklam. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* 559-573.

Dietzmann, F. (2008). *Possibilities of art appropriation in print advertising.* MA Thesis, Kaajani University of Applied Sciences.

Duncum, P. (2005). Visual culture art education: Why, what and how? In R. Hickman (Edt.) *Critical studies in art & design education*. Intellect Books.

Fuery, P. & Fuery, K. (2003). *Visual cultures and critical theory.* London: Oxford University Press.

Güney, E. (2014). *Dijital görsel kültür ve yeni medya ekseninde sanatın değişen rolü.* Doktora Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Hall, E. T. (1998). The power of hidden differences. In M. J. Bennett (Edt.) *Basic concepts of intercultural Communication* (53-67). Maine: Intercultural Press.

Hatipler, M. (2016). *Ekonomik boyutuyla görsel kültür ve kültür endüstrisi.* İstanbul: Değişim Yayınları.

Henderson, K. (1999). *On line and on paper: Visual representations, visual culture, and computer graphics in design engineering*. Cambridge: MIT Press.

İnan, N. (2019). *Yeni medyada reklamın dönüşümü: Dijital görsel kültür bağlamında televizyon ve internet reklamlarının karşılaştırmalı analizi.* Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

İnatçı, Ü. (2012). *Bakışma.* Lefkoşa: Söylem Yayınları.

Jenks, C. (1995). *Visual culture*. London: Routledge.

Kartarı, A. (2014). *Kültür, farklılık ve iletişim: Kültürlerarası iletişimin kavramsal dayanakları.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Küçükerdoğan, R. (2009). *Reklam nasıl çözümlenir.* İstanbul: Beta Yayınları.

Lanham, R. (1991). *A handlist of rhetorical terms*. Berkeley: University of California Press.

Leppert, R. (1996). *Art and the committed eye: The cultural functions of imagery.* United States: Westview Press.

Manovich, L. (2006). *The language of new media.* Cambridge: MIT Press.

Messaris, P. (2001). Visual culture. In J. Jull, (Edt.) *Culture in the communication age.* London and New York: Routledge.

Mirzoeff, N. (1998). What is visual culture? In N. Mirzoef (Edt.) *The visual culture reader* (ss 3-13). New York: Routledge.

Mitchell, J. M. (1994). *Picture theory*. The University of Chicago Press.

Mucuk, İ. (2014). *Pazarlama ilkeleri.* İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Mutlu, E. (1998). *İletişim sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Robins, K. (1999). *İmaj: Görmenin kültürü ve politikası* (Çev. N. Türkoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Rutherford, P. (1994). *Yeni ikonalar: Televizyonda reklam sanatı* (Çev. M.K. Gerçekler). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Saybaşılı, N. (2017). *Sanat sahada: Görsel kültür çalışmalarında etnografik bilgi.* İstanbul: Metis Yayınları.

Scott, L. (1994). Images in advertising: The need for a theory of visual Rhetoric. *Journal of Consumer Research*, *21*(2), 382-419.

Tavin, K. M.& Housman, J. (2004). Art education and visual culture in the age of globalization, *Art Education, 57*(5).

Williamson, J. (1994). *Decoding advertisements: Ideology and meaning in Advertising.* UK: Marion Boyars Publishers.

Yeşil, S. (2012). Türkiye'nin ulusal kültürel özellikleri ve yenilikçilik potansiyeli arasındaki ilişki açısından bir değerlendirme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9*(17), 33-62.

DİJİTAL PAZARLAMADA YAPAY ZEKÂ: ŞİRKETLERİN YAPAY ZEKÂ STRATEJİLERİ

Nihal Toros Ntapiapis[1]

Öz

Markalar piyasadaki müşteri talebini karşılamak, ürünlerinin reklamını ve pazarlamasını daha etkili yapabilmek için süregelen bir strateji araştırması içerisindedirler. Geleneksel tarzdaki televizyon reklamları ve billboardların yerini alan teknoloji dünyasıyla günümüzde farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu noktada, bilgisayar yazılımlarının ve makine öğreniminin de gelişmesiyle birlikte yapay zekâ, satışlarını ve pazarlama stratejilerini farklı boyutlara taşımak isteyen şirketler için vazgeçilmez bir seçenek hâlini almıştır. Yapay zekâ teknolojisi, derin makine öğrenimi ve uygun yazılımlar ile markaların hedef kitleye uygun ürün seçenekleri sunmasından müşterilerin özel indirim almasına ya da şirketin pazarlama verilerini toplarken eksiksiz bir süreç yönetmesinden şirket bilgilerinin dijital ortamda hatasız bir şekilde arşivlenmesine kadar çok geniş bir ölçekte firmaları desteklemektedir. Bu inceleme; şirketlerin ve markaların, pazarlama stratejilerini geliştirmede yapay zekâyı nasıl kullandıklarını anlatmayı ve yapay zekâ kullanımının şirketlerin yükselme stratejilerindeki önemine dikkat çekmeyi hedeflemektedir.

Yapılan literatür araştırması ile birlikte şirketlerin yıllık gelir artışı ve içerikte anlatılan yapay zekânın katkıları da göz önünde bulundurularak derin makine öğrenimi teknolojisinin firmalar üzerinde oldukça olumlu bir etki yarattığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Pazarlama, dijital pazarlama, strateji, yapay zekâ, makine öğrenimi, yazılım*

[1] Dr. Öğr.,Üyesi, Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi, Reklamcılık Bölümü, İstanbul/Türkiye, nihal.toros@uskudar.edu.tr , ORCID: 0000-0002-7533-9629

tirme departmanları kurmuştur. Bu nedenle yapay zekâ, çeşitli endüstriler ve stratejiler arasında geniş çapta benimsenmiştir.

Gelir rakamları, pazarlama stratejilerinde yapay zekâ ve derin makine öğrenimini benimseyen şirketlerin pazarda önemli bir avantaja sahip olduğunu göstermektedir. Yapay zekâ teknolojisinin bir şirketin performansı üzerinde olumlu bir etkisi olduğu kanısına varılmış ve geleceğin dünyasında bu teknolojinin varlığının kaçınılmaz olacağı anlaşılmıştır.

Kaynakça

Barber, S. (19 Nisan 2022). *Unilever: Using AI to freeze out competition & discover "breakfast for dessert"*. Erişim tarihi: 17 Kasım 2022, https://d3.harvard.edu/platform-digit/submission/unilever-sugary-sweet-moves-to-freeze-out-competitors-game-their-way-to-success/#:~:text=In%20addition%20to%20infiltrating%20the,invested%20in%20the%20hiring%20process.

Burns, E., Laskowski, N., & Tucci, L. (23 Şubat 2022). *What is Artificial Intelligence (AI)? definition, benefits and use cases.* Erişim tarihi: 12 Kasım 2022, https://www.techtarget.com/searchenterpriseai/definition/AI-Artificial-Intelligence

Conick, H. (12 Aralık 2019). *The past, present and future of AI in marketing*. Erişim tarihi: 17 Kasım 2022, https://www.ama.org/marketing-news/the-past-present-and-future-of-ai-in-marketing/

Davenport, T. H. (2019). *The Ai advantage: How to put the Artificial Intelligence Revolution to work*. Boston. Massachusetts: The MIT Press.

Davenport, T. H., Guha, A., & Grewal, D. (30 Ağustos 2021). *How to design an AI marketing strategy*. Erişim tarihi: 17 Kasım 2022, https://hbr.org/2021/07/how-to-design-an-ai-marketing-strategy

De Bruyn, A., Viswanathan, V., Beh, Y. S., Brock, J. K.-U., & von Wangenheim, F. (2020). Artificial Intelligence and Marketing: Pitfalls and opportunities. *Journal of Interactive Marketing*, *51*, 91–105. https://doi.org/10.1016/j.intmar.2020.04.007

Faggella, D. (10 Mayıs 2022). *Artificial Intelligence at alibaba - two current use-cases*. Erişim tarihi: 17 Kasım 2022, https://emerj.com/ai-sector-overviews/artificial-intelligence-at-alibaba/#:~:text=Driving%20Sales%20with%20Optimized%20Recommen dation,Tmall%20homepage%20and%20mobile%20app.

Frankenfield, J. (12 Eylül 2022). *Artificial Intelligence: What it is and how it is used*. Erişim tarihi: 5 Kasım 2022, https://www.investopedia.com/terms/a/artificial-intelligence-ai.asp

Future Stores. (Haziran 2020). *How Starbucks is using AI and more to better serve its customers*. Erişim tarihi: 17 Kasım 2022, https://futurestores.wbresearch.com/blog/starbucks-ai-serve-customers-strategy

Grimms, K. (1 Kasım 2022). *Ai Marketing: What, why and how to use Artificial Intelligence in marketing*. Erişim tarihi: 17 Kasım 2022, https://www.mageplaza.com/blog/ai-marketing-what-why-how.html

Hall, J. (12 Ekim 2022). *Council post: How artificial intelligence is Transforming Digital Marketing*. Erişim tarihi: 25 Kasım 2022, https://www.forbes.com/sites/forbesagen cycouncil/2019/08/21/how-artificial-intelligence-is-transforming-digital-marketing/?sh=60ceaf1121e1

InsideRadio. (31 Temmuz 2019). *Chase turns to AI technology for copywriting needs.* Erişim tarihi: 17 Kasım 2022, https://www.insideradio.com/free/chase-turns-to-ai-technology-for-copywriting-needs/article_7ebd0324-b358-11e9-85d8-fbc9c351d8b1.html

Ives, N. (30 Temmuz 2019). *JPMorgan Chase Taps AI to make marketing messages more powerful*. Erişim tarihi: 17 Kasım 2022, https://www.wsj.com/articles/jpmorgan-chase-taps-ai-to-make-marketing-messages-more-powerful-11564482606#:~:text=JPMorgan%20Chase%20%26%20Co.%20is%20adopting,from%20software%20company%20Persado%20Inc.

Jarek, K., & Mazurek, G. (2019). Marketing and artificial intelligence. *Central European Business Review*, *8*(2), 46–55. https://doi.org/10.18267/j.cebr.213

Jones, S., & Groom, F. M. (2020). *Artificial Intelligence and machine learning for business for non-engineers*. Boca Raton, Florida: CRC Press.

King, K. (2019). Chapter 2: The personalization paradox: global apetite for AI the changing customer journey. *Using artificial intelligence in marketing: How to harness AI and maintain the competitive edge* (pp. 23–44). London, England: Kogan Page Limited.

Liu-Thompkins, Y., Okazaki, S., & Li, H. (2022). Artificial empathy in marketing interactions: Bridging the human-ai gap in affective and Social Customer experience. *Journal of the Academy of Marketing Science*, *50*(6), 1198–1218. https://doi.org/10.1007/s11747-022-00892-5

Marr, B. (13 Temmuz 2021). *How Amazon uses Artificial Intelligence: The flywheel approach*. Erişim tarihi: 17 Kasım 2022, https://bernardmarr.com/how-amazon-uses-artificial-intelligence-the-flywheel-approach/

Marwala, T., & Hurwitz, E. (2017). Future work. *Artificial Intelligence and Economic Theory: Skynet in the Market*, 171–179. https://doi.org/10.1007/978-3-319-66104-9_15

Mathews, M. (26 Haziran 2019). *Technology is dramatically improving consumers' shopping experience*. Erişim tarihi: 17 Kasım 2022, https://nrf.com/media-center/press-releases/technology-dramatically-improving-consumers-shopping-experience

Norris, P. (19 Kasım 2022). *10 impressive examples of AI in marketing*. Erişim tarihi: 16 Kasım 2022, https://blog.socialmediastrategiessummit.com/10-examples-of-ai-in-marketing/

Oakes, O. (21 Ocak 2019). *How ai helped Unilever discover 'breakfast for dessert'*. Erişim tarihi: 17 Kasım 2022, https://www.campaignlive.com/article/ai-helped-unilever-discover-breakfast-dessert/1522441

Ohsawa, Y., & Tsumoto, S. (2006). *Chance discoveries in Real World Decision Making: Data-based interaction of human intelligence and Artificial Intelligence*. New York City, New York: Springer.

Overgoor, G., Chica, M., Rand, W., & Weishampel, A. (2019). Letting the computers take over: Using AI to solve marketing problems. *California Management Review*, *61*(4), 156–185. https://doi.org/10.1177/0008125619859318

Richman, D. (20 Aralık 2016) *How Starbucks is using artificial intelligence to connect with customers and Boost Sales*. Erişim tarihi: 17 Kasım 2022, from https://www.geekwire.com/2016/starbucks-using-artificial-intelligence-connect-customers-boost-sales/

Rust, R. T., Ng, I. C. L., Klostermann, J., Kannan, P. K., Kakatkar, C., Hartmann, J., Altman, N. S., Amos, B., Ansari, A., Athey, S., Bengio, Y., Berry, S., Blei, D. M., Bodapati, A. V., Braun, M., Breiman, L., Büschken, J., Chiong, K. X., Chung, T. S., … Hauser, J. R. (21 Ağustos 2021). *Machine learning and AI in marketing – connecting computing power to human insights*. Erişim tarihi: 25 Kasım 2022, https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0167811620300410

Shukla Shubhendu , S., & Vijay, J. (2013). Applicability of Artificial Intelligence in Different Fields of Life . *International Journal of Scientific Engineering and Research (IJSER)*, *1*(1), 1–35. https://doi.org/ISSN (Online): 2347-3878

Sterne, J. (2017). Chapter 1: Welcome to the Future. *Artificial Intelligence for marketing: Practical applications* (pp. 3–56). Hoboken, New Jersey: Wiley.

Syam, N., & Kaul, R. (2021). *Machine Learning and Artificial Intelligence in marketing and sales: Essential reference for practitioners and data scientists*. Bingley, England: Emerald Publishing.

Tegmark, M. (2018). Chapter 2: Matter Turns Intelligence. *Life 3.0: Being human in the age of Artificial Intelligence* (pp. 49–82). London, England: Penguin Books.

Van Esch, P., & Stewart Black, J. (2021). Artificial Intelligence (AI): Revolutionizing Digital Marketing. *Australasian Marketing Journal*, *29*(3), 199–203. https://doi.org/10.1177/18393349211037684

Venkatesan, R., & Lecinski, J. (2021). *The Ai marketing canvas a five-stage road map to Implementing Artificial Intelligence in marketing*. Redwood City, California: Stanford Business Books, Stanford University Press.

Ward, M., & Marr, B. (2019). *Artificial Intelligence in practice: How 50 successful companies used Ai and machine learning to solve problems*. Hoboken, New Jersey: Wiley.

West, D. M., & Allen, J. R. (9 Mart 2022). *How artificial intelligence is transforming the world*. Erişim tarihi: 15 Kasım 2022, https://www.brookings.edu/research/how-artificial-intelligence-is-transforming-the-world/

KURUMSAL İLETİŞİM BAĞLAMINDA INSTAGRAM'DA PAYLAŞIM TÜRLERİNİN İNCELENMESİ: TRAKYA ÜNİVERSİTELER BİRLİĞİ ÖRNEĞİ

Hicran Özlem Ilgın[1] - Aykan Şahin[2] - Yasemin Çakar[3]

Öz

Kurumsal iletişim bugün özel ve kamu kurumlarının hem gelişen teknolojik ortamın etkisiyle hem rekabet ortamlarının artması nedeniyle artık stratejik olarak uygulanması gereken önemli bir yönetim fonksiyonudur. İletişim teknolojilerinin gelişim göstermesi ile kurumsal iletişim kavramı da dijital dünyaya ayak uydurarak kendisine her gün yenilenen ve yeni uygulamalar ile şekil veren bir alan oluşturmuştur. Bu bağlamda kuruluşlar kurumsal iletişim perspektifinde, sosyal medya uygulamalarını son yıllarda daha stratejik olarak kullanmaya başlamıştır. Bu bağlamda kurum ve kuruluşların sosyal medya uygulamalarını nasıl kullandıkları da akademik çalışmaların konusu hâline gelmiştir. Bu çalışma kapsamında da kamu kuruluşu olarak Trakya Üniversiteler Birliği bünyesinde bulanan 5 üniversitenin resmî Instagram hesaplarının incelenerek, sosyal medya uygulamalarından Instagram'ı kurumsal iletişim aracı olarak ne biçimde kullandıklarının ortaya konması amaçlanmıştır. Çalışmanın evrenini Yüksek Öğretim Kurumuna bağlı 129 devlet üniversitesi, araştırmanın örneklemini ise Trakya Üniversiteler Birliğine üye olan üniversiteler oluşturmuştur. Örneklemi oluşturan üniversiteler ise Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Kırklareli Üniversitesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Trakya Üniversitesidir. Çalışmanın yöntemini oluştururken nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi tekniği belirlenmiş ve bu teknik kapsamında Instagram paylaşımları 9 kategori altında incelenmiştir. Oluşturu-

[1] Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İletişim Fakültesi, Çanakkale/Türkiye, hicranilgin@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0549-0710

[2] Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İletişim Fakültesi, Çanakkale/Türkiye, aykanshn17@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4512-431X

[3] Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İletişim Fakültesi, Çanakkale/Türkiye, yaseminncakr@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2145-6966

yapılmıştır. Bu durum hesabı takip eden kişilerin ve öğrencilerin üniversite ortamına yönelik içerikler hakkında bilgilendirilmeleri ve bu kategoriye yönelik içerik paylaşımlarının arttırılması gerekmektedir. Kategorilere göre en çok beğeni kurum haberleri kategorisinde yapılmıştır. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi en çok paylaşımı duyurular kategorisinde yapmıştır. Ayrıca etkinlik haberleri kategorisi, kampüs görseli kategorisi ve sosyal sorumluluk kategorisine yönelik gönderi içeriği paylaşmamıştır. İncelenen 3 aylık süreçte en az paylaşım yapan üniversite olan Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi'nin kurumsal iletişim aracı olarak Instagram hesabını tercih etmediği ve aktif olarak kullanmadığı söylenebilir. Kategorilere göre en çok beğeni duyurular kategorisinde yapılmıştır. Trakya Üniversitesi en çok paylaşımı kutlama/anma kategorisinde yapmıştır. Kurum haberleri kategorisi ve sosyal sorumluluk kategorisine yönelik gönderi paylaşımı yapmamıştır. Bu kategorilerde içerik paylaşımı yapılmaması etkileşim sayılarının yeteri kadar yüksek olmamasına neden olmaktadır. Kategorilere göre en çok beğeni kutlama/anma kategorisinde yapılmıştır.

Kırklareli Üniversitesi en çok paylaşımı etkinlik haberleri kategorisinde yapmıştır. Ele alınan üniversiteler arasında en çok paylaşım yapan üniversite konumundadır. Kurumsal iletişim bağlamında Instagram hesaplarını etkili bir şekilde kullandıkları görülmektedir. Kategorilere göre en çok beğeni etkinlik haberleri kategorisinde yapılmıştır.

Bandırma Üniversitesi en çok paylaşımı tanıtım kategorisine yapmıştır. Duyurular, sosyal sorumluluk ve diğer kategorisine yönelik gönderi paylaşımı yapılmamıştır. Kategorilere göre en çok beğeni etkinlik haberleri kategorisinde yapılmıştır. Elde edilen bu verilere göre üniversitelerin Instagram hesaplarını kurumsal iletişim aracı olarak farklı kategoriler için kullandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

Bayrak, T. (2022). Sesli Kitap Kullanımı ve Storytel Uygulaması İçerik İncelemesi. A. Övür (Ed.), *Dijital Devrim* içinde (109-127). İstanbul: Der Yayınevi.

Bilbil, E. K. (2008) Kurumsal İletişim Aracı Olarak Web Sayfalarının Kamu ve Özel Sektör Kuruluşlarında Karşılaştırmalı Analizi, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (32), 67-81.

Bingöl, E. ve Tahtalıoğlu, H. (2017). Türkiye'de Üniversitelerin Sosyal Medya Kullanımı: Gazi Üniversitesi Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22, 2405- 2423.

Boztepe, H. (2013). Halkla İlişkiler Perspektifinden Güven Kavramı: Katılımcılık, Şeffaflık ve Hesap Verilebilirlik İlkelerinin Kamu Kurumlarına Yönelik Güvenin Oluşturulmasındaki Rolü. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (45), 53-74.

Çağlar, N. ve Yılmaz, B. (2007). Üniversite Kütüphanelerinde Halkla İlişkiler ve Başkent Üniversitesi Kütüphanesi. *Bilgi Dünyası*, *8*(1), 1-29.

Çakar, Y. ve Can, D. (2022). Sosyal Ağlarda Paylaşım Türleri: Instagram'da Anonim ve Kişisel Hesapların Karşılaştırılması. D. Yengin ve H.Çiftçi (Ed.), A'dan Z'ye İletişim Çalışmaları-8 içinde (381-402). Ankara: İksad Yayınevi.

Erdem, A, R. (2016). Üniversite Anlayışındaki Değişim: Birinci Nesil Üniversiteden Dördüncü Nesil Üniversiteye. *TYB Akademi- Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*(16), 21-53.

Gökler, K. ve Onay, A. (2020). Üniversitelerin Kurumsal İletişim Aracı Olarak Instagram Kullanımı: Vakıf Üniversitelerinin Instagram Sayfaları Üzerine Betimsel Bir İçerik Analizi. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, (35), 311-337. doi: 10.17829/turcom.584419

Güven, S. (2016). Kurumsal İletişim Bağlamında Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Etik İlişkisi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (26), 133-154. doi: 10.31123/akil.441385

Ilgın, H. Ö. ve Konuk, N. (2019). Instagram Usage as a New Media Tool Among Universities for Corporate Communication The Case of The TRNCUniversities. Twenty Eighth Annual World Business Congress (136-141). Nicosia, Cyprus (KKTC)

Köseoğlu, Ö. ve Köker, N. E. (2014). Türk Üniversiteleri Twitter'ı Diyalogsal İletişim Açısından Nasıl Kullanıyor? Beş Türk Üniversitesi Üzerine Bir İçerik Analizi. *Global Media Journal, 4*(8), 213-238.

Kurtulmuş, M. ve Ilgın, H. Ö. (2022). Sosyal Medyada Sağlık İletişimi: #Sağlıkiletişimi Etiketi Üzerine İnceleme. 9 th INTERNATIONAL "COMMUNICATION IN THE NEW WORLD" Congress (76-84). Baku, Azerbaijan.

Sığın, N. (2022). Kurumsal İletişim Bağlamında Vakıf Üniversitelerinin Twıtter Kullanımı Üzerine Bir Araştırma. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, *12* (2), 26-45. doi: 10.53495/e-kiad.1189826

Silen, D. (2015). Kurumsal İletişimde Yeni Bir Platform Olarak Sosyal Medya Kullanımı: Üniversitelere Yönelik Bir Kurumsal İletişim Uygulaması. Y.Y.L.T., Kadir Has Üniversitesi, İstanbul.

Şahin, A. ve Ilgın, H. Ö. (2022). Halkla İlişkiler Perspektifinden Sağlık İletişim Aracı Olarak Instagram Uygulaması. 9 th INTERNATIONAL "COMMUNICATION IN THE NEW WORLD" Congress (64-75). Baku, Azerbaijan.

Tezcan, E. T. ve Yengin, D. (2018). Halkla İlişkilerin Dijitalleşmesi Bağlamında Konum Tabanlı Pazarlama. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, *10*(1), 113-123. doi: 10.17932/IAU.IAUD.m.13091352.2018.1/37.

Yaşar, İ. H. (2022). Kurumsal İletişim Aracı Olarak Instagram Platformu: Garanti BBVA ve Denizbank Üzerine Bir İnceleme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, *22*(1), 1-19. doi: 10.54961/uobild.1039664

Yengin, D. (2022). Dijital Hastalık Olarak Phantom Vibration. A. Övür (Ed.), *Dijital Devrim* içinde (93-108). İstanbul: Der Yayınevi.

Yengin, D. ve Bayrak, T. (2022). *Yeni Medya Kuramları 101*. İstanbul: Der Yayınevi.

Yeniçıktı, N. (2016). Halkla İlişkiler Aracı Olarak Instagram: Sosyal Medya Kullanan 50 Şirket Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk İletişim Dergisi*, *9*(2), 95

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

KRİPTOGRAFİK VARLIK OLARAK NFT'LER

Şule Kurt[1]

Öz

Günümüz dünyası, 4.0 endüstriyel dönüşüm sürecine ilişkin olarak dijitalleşme ve bilişim sistemlerinin yarattığı toplumsal değişimi yaşamaktadır. Yaşanılan sürecin ve geleceğin temel bileşenleri arasında "meta", "yapay zekâ", "iletişim", "bilgi ağı" yer almaktadır. Siber sistemler, blockchain teknolojisi, nesnelerin interneti, makineler arası iletişim, bulut iletişim ortamları yaygın olarak kullanılmaya aday durumdadır. Bu bağlamda, kripto sanat eserlerinin "ethereum" adı verilen kripto para üzerinden değer görmesi dijital sürecin mihenk taşı olmuştur. Kripto sanatın bu denli değerli olmasını sağlayan öge ise eserlerin eşsiz, biricik olarak varlığını sürdürmesini sağlayan NFT'ye dönüştürülmesidir. NFT'ler, özellikle sanat eserlerinin satışına yönelik pazarlanması ve dijital dünyanın sahiplik ekonomisi bağlamında önemli bir dönüştürücü rol üstlenmektedir. NFT'ler sayesinde, dijital ekonominin kripto tabanlı pazarları ile sanatçılar ekseninde, aracısız ortamlarda "dijital sahiplik sertifikaları" oluşturulmaktadır. İyelik olgusu kriptografi yoluyla sonsuzluğa taşınmaktadır. Bu çalışmada, kripto varlık olarak NFT'lerin sanat endüstrisinin dijital teknolojilerle bütünleşik bir yapı olarak, blok zincir teknolojisi ile uygulamalarının fizikî eserin değerine ilişkin avantaj ve dezavantajları, teknolojik yenilikler bağlamında örneklerle incelenip tartışılmıştır. İnternet veri tabanında yer alan NFT ve blok zincir kavramının genel bir çerçevede betimsel literatür içerik analizlerinin yapılması ve kripto sanatın teknoloji ile günümüz yaşamına etkisi örneklerle açıklanmıştır. Sanat eserinin NFT uygulamalarıyla eserin biriciklik ve benzersiz olma ispatı, dijital bütünleşik yapı, telif hakları, yeni iş olanakları ve güvenlik alanlarında avantaj sağlarken, gizlilik sorunları, kullanıcı kaynaklı sorunlar, yasal düzenlemelerin henüz yetersiz oluşu dezavantaj sağlamaktadır. Günümüzde, görsel sanatlar ile dijital sanatların güncel piyasasının adı artık NFT ile anılır olmuştur. NFT, bağımsız olarak sanat ve sanatçıya eserleriyle var olma olanağı ile ağ ortamında blok zincir tabanlı pazar yerleri sayesinde sanatsal üretimin alıcısıyla buluşmasına olanak sağlamaktadır. NFT'nin uygulanmasına ilişkin yeterince kaynak olmasına karşın kullanımına ilişkin engeller bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Blockchain, NFT, kripto sanat*

[1] Öğr. Gör. Dr., Yeniz Yüzyıl Üniversitesi, İstanbul/Türkiye, sule.kurt@yeniyuzyil.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9789-6402

NFT'lerin sanat endüstrisinde kullanımı tüm dünyada hâlen farklı kapsamdaki önerilerle tartışılan bir konudur. Yasal mevzuattaki belirsizlikler uygulamanın geniş kitlelere ulaşmasındaki önemli engellerden biridir. Telif hakkı ihlal edilen eser sahipleri, tazminat davası açıp, NFT'nin satış bedeli ve sonraki satışlardan NFT içerik üreticisinin alacağı pay oranına yönelik zararlar tazmin edilebilecektir. FSEK'nun 52. Maddesi NFT oluşturmak ve pazarlamak için ileride yaşanacak uyuşmazlıkların belirsizliğinin giderilmesine yönelik bir yetki belgesine ihtiyaç duyulacağı düşünülmektedir (Ersoy, 2022).

Çalışmanın sonucunda, makro ölçekte ise NFT'ler ile birlikte daha çok gündeme gelen "Metaverse" kavramı ve ekonomideki NFT'lerin rolünün azımsanmayacak kadar önemli olduğudur.

Kaynakça

Aksoy, P.Ç. ve Üner, Ö.Z. (2021). NFTs and copyright: challenges and opportunities, *Journal of Intellectual Property Law & Practice, 6*(10), 1115-1126. http://repository.bilkent.edu.tr/bitstream/handle/11693/78125/NFTs_and_copyright_challenges_and_opportunities.pdf?sequence=1

Arbelo, M. ve Franco, J. (2014). Towards digital art in information society. *CLCWeb: Comparative Literature and Culture*, *16*(5), 4.

Ateş, M. (2018). Eser Sahibinin Eserin Yeniden Satışından Pay Alma Hakkı. *Terazi Hukuk Dergisi, 13*(140), 66-77.

Aydıner, T. (2022, 1 Şubat) CryptoPunks Nedir? CryptoPunks NFT'leri Hakkında Bilmeniz Gereken Her Şey. *CryptoPotato*. Erişim tarihi: 31.01.2023,

Bauman, Z. (2005). *Liquid Life.* Cambridge: Polity Press.

Bauman, Z. ve Lyon, D. (2013). *Akışkan Gözetim* (Çev. Elçin Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı.

Binance (2021). Kripto Koleksiyonlukları ve Eşsiz Tokenlar (NFT) Rehberi. Erişim Tarihi: 13.09.2022, https://academy.binance.com/tr/articles/a-guide-to-crypto-collectibles-and-non-fungible-tokens-nfts #what-is- a-non-fungible-token-nft sitesinden alındı

Binance Academy. (2021, 29 Nisan). Merke ağaçları ve Merkle kökleri. Erişim tarihi: 25.12.2022, https://academy.binance.com/tr/articles/merkle-trees-and-merkle-roots-explained

Blockchain Türkiye (2019). *Dijital Kimlik Raporu.* İstanbul: Türkiye Bilişim Vakfı.

Bodo, B., Giannopoulou A., Mezei, P. ve Quintais J.P. (2022). The Rise of NFTs: These Aren't the Droids You're Looking for, *European Intellectual Property Review, 44*(5), 267–282.

Bozbel, S. (2012). *Fikir ve sanat eserleri hukuku*. İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık.

Brıto, j. ve Castıllo, A. (2014). Bitcoin: a primer for policymakers. *Policy*, *29(4),* 3-12. https://www.cis.org.au/wp-content/uploads/2015/04/images/stories/policy-magazine/2013-summer/29-4-13-jbrito-acastillo.pdf

Bsteh, S. (2021). From Painting to Pixel: Understanding NFT artworks. *Master Cultural Economics & Entrepreneurship. Erasmus University Rotterdam, 2021* (1), 1-7.

Chevet, S. (2018). *Blockchain Technology and Non-Fungible Tokens: Reshaping value chains in creative industries.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). HEC, Paris. Erişim tarihi: 16.12.2022, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3212662.

Chow, J. (2017). Ethereum, Gas, Fuel & Fees. *ConsenSys*. Erişim Tarihi. 13.09.2022, https://media.consensys.net/ethereum-gas-fuel-and-fees-3333e17fe1dc

Coinbase (2023). Erişim tarihi: 26.01.2023, https://www.coinbase.com/tr/

Çağlayan Aksoy, P. ve Özkan Üner, Z. (2021). NFTs and copyright: challenges and opportunities. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, *16*(10), 1115-1126. https://dx.doi.org/10.1093/jiplp/jpab104

Dash, A. (2021, 7 Haziran). NFTs Weren't Supposed to End Like This. *The Atlantic*. Erişim tarihi: 23.12.2022, https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2021/04/nfts-werent-supposed-end-like/618488/

Diesendorf, M. (2000). Sustainability and sustainable development. Sustainability: The corporate challenge of the 21st century, Sydney: *Allen&Unwin*, 2, 19-37.

Dukedom, C. (2021). *The Nft Revolution 2022: 2 in 1 Basic guide for beginners + Crypto art & Fashion.* Independently published. ISBN: B09KM76BFD

Ersoy, P. (2022, 19 Aralık). NFT'lerin Telif Hukuku Yönünden değerlendirilmesi. *IPR Gezgini*. Erişim tarihi: 03.01.2023, https://iprgezgini.org/tag/nft-ve-telif-hakki/

Esmer, F. (2018, 18 Haziran). Blockchain Hakkında. Erişim tarihi: 09.01.2023, https://firatesmer.com/blockchain-hakkinda/

Fortnow, M ve Quharrison T. (2021). *The NFT Handbook: How to Create, Sell and Buy Non-Fungible Tokens* (1. Baskı). Hokoben: Wiley.

Franceschet, M., Colavizza, G., Smith, T., Finucane, B., Ostachowski, M. L., Scalet, S., Perkins, J., Morgan, J. Ve Hernández, S. (2021). Crypto Art: A Decentralized View. *Leonardo*, *54*(4), 402-405. https://doi.org/10.1162/leon_a_02003

Frankel S. J. (2021, 16 Temmuz). What Copyright Lawyers Need to Know About NFTs. *Bloomberg Law*. Erişim tarihi: 16.01.2023, https://news.bloomberglaw.com/ip-law/what-copyright-lawyers-need-to-know-about-nfts

Gombrich, E.H. (1997). *Sanatın Öyküsü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Goodwin, J. (2021). What is an NFT? Non-fungible tokens explained. *CNN*. Erişim Tarihi. 18.09.2022, https://edition.cnn.com/business/what-isnftmeaningfeseries/index.html

Güneş, İ. (2021). *Uygulamada Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku.* Ankara: Seçkin.

Haberler (2023, 31 Ekim). NFT sektöründen milyonlarca lira kazanan Cem Yılmaz, yeni eserlerini sergiledi. Erişim tarihi: 31 Ekim 2023, https://www.haberler.com

Holden, E., Linnerud, K. ve Banister, D., (2017). The imperatives of sustainable development. *Sustainable Development*, *25*(3), 213-226. doi:10.1002/sd.1647

Hoppe, D.B., (2021). United States: Legal and Regulatory Challanges Related to

https://cryptopotato.com/language/tr/cryptopunks-nedir-cryptopunks-nftleri-hakkinda-bilmeniz-gereken-her-sey/

https://niftygateway.com/marketplace/artist/9858

Ipfs.io. (2021). What-is-ipfs Decentralization. Erişim Tarihi. 29.10.2022, https://docs.ipfs.io /concepts/what- is-ipfs/ #decentralization

Johnson, H. ve Shaw, J. S. (2005). Glossary of digital art and printmaking. Erişim tarihi: 06.10.2022, https://www.bermangraphics.com/dapttf/GlosDigArt.pdf

Joselit, D. (2021). NFTs, or The Readymade Reversed. *October*, (175), 3-4. https://doi.org /10.1162/octo_a_00419

Kay, G. (2021). People are buying and selling crypto collectibles in a $250 million market check out the sites where you can browse and bid on NFTs. *Business Insider*. Erişim tarihi. 28.01.2023, https://www.businessinsider.com/nft-marketplaces-where-to-buy-sell-non-fungible-tokens-online-2021-3

Kayar, Â., Ayvaz B. ve Öztürk, F. (2018). Akıllı Fabrikalar, Akıllı Üretim: Endüstri 4.0'a Genel Bakış, *International Eurasian Conference on Science, Engineering and Technology,* 22-23 November 2018 Ankara, 1651-1658.

Kılıç, S. ve Alkan, R. M. (2018). Dördüncü Sanayi Devrimi Endüstri 4.0: Dünya ve Türkiye Değerlendirmeleri. *Girişimcilik Inovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 2*(3), 29-49.

Lapatoura, I. (2022). Copyright & NFTs of Digital Artworks, Erişim tarihi: 19.11.2022, https://ipkitten.blogspot.com/2021/03/guest-post-copyright-nfts-of-digital.html

Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. *Bitcoin*. Erişim tarihi: 29.01.2023, https://bitcoin.org/bitcoin.pdf

Nathan. (2018). The early evolution of art on the blockchain — The road to nfts — Part 1. *Medium.com*. Erişim tarihi: 22.01.2023, https://medium.com/kaleidoscope-xcp/the-early-evolution-of-art-on-the-blockchain-part-1-d52d1454e34b

Nifty Gateway. (2022). NFTs by Refik Anadol. Erişim tarihi: 29.12.2022,

Non-Fungible Assets. *Mondaq*. Erişim tarihi: 15.01.2023, https://www.mondaq.com/unitedstates/fin-tech/1062494/legal-and-regulatory-challenges-related-to-non-fungible-assets

OpenSea, the largest NFT marketplace. (2022). Erişim Tarihi: 29.12.2022, https://opensea.io/

Pak, M. (2021). Metarift. *Markersplace.com.* Erişim tarihi:16.10.2023 https://makersplace.com/0x1DA5331994e781AB0E2AF9f85bfce2037A514170/metarift-1-of-1-55174

Pilkington, M. (2018). Blockchain Technology: Principles and Applications. Research Handbook on Digital Transformations, Erişim tarihi: 15.12.2022, https://ssrn.com/abstract=2662660

Pires, S. (2021, 10 Şubat). Crypto Art: How Artists Are Selling Their Work on Blockchain. *My Modern Met*. Erişim tarihi: 20.01.2023, https://mymodernmet.com/crypto-art-blockchain/

Pittwire, P. E. (2021). Crypto Art's Grand Entrance. Erişim Tarihi. 12.09.2022, https://www.pittwire.pitt.edu/news/what-nft-pitt-experts-explain-digital-tokens

Rarible (2022). Create, sell or collect digital items secured with #blockchain. Erişim tarihi: 29.11.2022, https://rarible.com

Sayarlıoğlu, A. (2018, 6 Nisan). Herkes için Blok-Zincir (Blokchain). *Medium*. Erişim tarihi: 09.01.2023, https://medium.com/%40ahmet.sayarlioglu/blok-zincir-tekniği-70edbe732442

Singhal, B., Dhameja, G., ve Panda, P. S. (2018). How blockchain works. Beginning Blockchain, *Master Cultural Economics & Entrepreneurship. Erasmus University.* https://doi.org/10.1007/978-1-4842-3444-0_2

Suluk, C. ve Karasu, R.N. (2021). *Temel, Fikri Mülkiyet Hukuku.* Ankara: Seçkin.

Teftiş (2022). Erişim tarihi: 04.01.2023, https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263695/guzel-sanat-eserleri-ilim-ve-edebiyat-eserleri-ile-musi-.html

Tekinalp, Ü. (2002). *Fikri Mülkiyet Hukuku.* Ankara: Seçkin.

Trautman, L.J. (2021). Virtual Art and Non-Fungible Tokens. *Hofstra Law Review*, *50*(361), 361-426. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3814087

Tulloch, A. S., (2022). Copyright Office Ruling Exposes Artificial Intelligence and NFT Issues. *IP & Media Law Updates*. Erişim tarihi: 26.10.2022, https://ipandmedialaw.fkks.com/post/102hk15/copyright-office-ruling-exposes-artificial-intelligence-and-nft-issues

Valkealahti, J. (2015). *Liquide art: Embracing temporary aesthetics* (Master's Thesis*).* Aalto: Aalto University.

Verl, A. (2017). *Robotics & Industrie 4.0.* IFR- International Federation of Robotics.

Wang, Q., Li, R., Wang, Q. ve Chen, S. (2021, Ekim 25). "Non-Fungible Token (NFT): Overview, Evaluation, Opportunities and Challenges". *Cornell University*. Erişim tarihi: 20.12.2022, https://arxiv.org/abs/2105.07447v1.

Yeniçağ. (2021, 28 Ekim). Cem Yılmaz'dan 2 milyon 940 bin TL'lik NFT satışı. Erişim tarihi: 27.01.2023, http://www.yenicaggazetesi.com.tr

Zhao, J., Fan, L. S. ve Yan, J., (2016). Overview of business innovations and research opportunities in blockchain and introduction to the special issue. *Finance Innovation, 2,* 28-38.

DİJİTAL EMEK KAVRAMI BAĞLAMINDA MECHANICAL TURK PLATFORMU VE TURKOPTICON EKLENTİSİ

Mert Can Atar[1]

Öz

Bu çalışmanın amacı; kitle kaynak tabanlı, kitle işi sitesi olan Amazon Mechanical Turk platformunu ve buradaki kitle işçilerinin dayanışma amacıyla oluşturduğu Turkopticon eklentisini dijital emek kavramı bağlamında analiz etmektir. Bu bağlamda öncelikle Mechanical Turk'ün çalışma yöntemi olarak belirlenen kitle kaynak kavramı tanımlanmıştır. Daha sonra ise kitle işi platformlarının ekonomi politiği irdelenerek Mechanical Turk platformu incelenmiştir. Son olarak ise Mechanical Turk platformundaki kitle işçilerinin, platformdaki işverenleri değerlendirebildiği Turkopticon oluşumu işlenmiştir. Tüm bu analizlerin sonucunda Mechanical Turk platformunun geleneksel fabrikanın işçiler üzerinde uyguladığı tahakküm yöntemlerini aynen benimsediği değerlendirilmiştir. Buna göre platform; kitle işçileriyle işverenler arasında, işverenler lehine asimetrik bir güç sistemi oluşturmuştur. Turkopticon eklentisi bu asimetrinin giderilmesi amacıyla kurulmuş, üçüncü bir internet tarayıcısı eklentisidir.

Anahtar Kelimeler: *Kitle kaynak, kitle işi, Mechanical Turk, Turkopticon, dijital emek.*

[1] İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Doktora Programı, İstanbul/Türkiye, tremrata@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2479-8120

adaletsiz ücret ödeme sistemiyle işçiler arasında yoğun rekabeti körüklediği ve dolaylı olarak dayanışma motivasyonlarını kırmaya çalıştığı değerlendirilmektedir.

Bunların yanında dijital işçiliğin, geleneksel işçiliğin yolundan gittiği saptanmıştır. Nitekim dijital işçiler sermayenin bu yaptırımlarına rağmen, bir tepki olarak kendi aralarında dayanışma yoluna gitmiş ve Turkopticon eklentisiyle teklifçilere karşı büyük bir koz elde etmeyi başarmışlardır. Turkopticon eklentisinin bu yönüyle neo-sendika görevi gördüğü sonucuna varılmıştır. Yapı, bu hâliyle 19. yüzyılda yükselmeye başlayan işçi hareketlerinin 21. yüzyıldaki son temsilini ifade etmektedir. Önümüzdeki dönemlerde bu adımın çeşitli yasal hareketliliklere sahip olacağı kuvvetle muhtemeldir.

Öyle ki kitle işçilerinin dayanışma refleksleri bazı hukuki kıpırdanmalara sebep olmaya çoktan başlamıştır. Örneğin 2013 yılında Oregon sakini Christopher Otey, kitle işi platformu olan CrowdFlower'a karşı, çalışanlara asgari federal ücret ödemediği, böylelikle Adil Çalışma Standartları Yasası'nı ihlal ettiği gerekçesiyle dava açmıştır. Dava 2015 yılında karara bağlanmış ve CrowdFlower platformu 5 dolardan fazla ücret alan 19 bin 992 kişiye toplam 585 bin 507 dolar ödemeyi kabul etmiştir (“Crowdsourcing Supplier Settles Class Action Lawsuit”, 2015).

Buradan yola çıkılarak dijital emeğin küresel iş piyasasında daha görünür oldukça, gelişmiş ülkelerde kitle işçiliğinin hukuki olarak daha fazla tanınacağı tahmin edilmektedir. Ancak Hindistan gibi gelişmekte olan ülkelerdeki kitle işçileri için aynı durumun söz konusu olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Buradaki kitle işçiliği haklarının, geleneksel işçi haklarını uzun yıllar yakalayamayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Altenried, M. (2020). The platform as factory: Crowdwork and the hidden labour behind artificial intelligence. *Capital & Class*, *44*(2), 145–158.

Altunışık, R. (2017). Bir Veri Toplama Platformu Olarak Crowdsourcing (Cs): Mechanical Turk Örneği Üzerinden Bir Literatür Taraması ve Değerlendirme. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, *13*(13), 975-982.

Brabham, D. C. (2013). *Crowdsourcing*. Massachusetts: The MIT Press.

Crowdsourcing Supplier Settles Class Action Lawsuit, (2015, 8 Temmuz), Erişim Tarihi: 20 Ocak 2023, https://www2.staffingindustry.com/eng/Publications/CWS-3.0/July-2015/July-8-2015/Crowdsourcing-supplier-settles-class-action-lawsuit.

Ellmer, M. (2015). "The Digital Division of Labor: Socially Constructed Design Patterns of Amazon Mechanical Turk and the Governing of Human Computation Labor". *Momentum Quarterly*. *4*(3), 174-186.

Estellés-Arolas, E.; Guevara, F. G. L. (2012). Towards an Integrated Crowdsourcing Definition. *Journal of Information Science, 38*(2), 1-14.

Hayek, F. A. (1945). "The Use of Knowledge in Society*". The American Economic Review*. *35*(4), 519-530.

Howe, J. (2006). The Rise of Crowdsourcing. *Wired*. Erişim Tarihi: 22 Ocak 2023, https://www.wired.com/2006/06/crowds/

Howe, J. (2010). *Crowdsourcing* (Çev. Günseli Aksoy). İstanbul: KoçSistem Bilgi ve İletişim Hizmetleri.

Hyman, P. (2013). "Software Aims to Ensure Fairness in Crowdsourcing Projects". *Communications Of The Acm*. *56*(8), 19-21.

International Labour Organization. (2018). *Digital Labour Platforms And The Future Of Work*, Erişim Tarihi: 19 Ocak 2023, http://wtf.tw/text/digital_labour_platforms_and_the_future_of_work.pdf.

Irani, L. (2015). "The Cultural Work of Microwork". *New Media & Society*, *17*(5), 1-20.

Irani, L.C., ve Silberman, M.S. (2013). Turkopticon: interrupting worker invisibility in amazon mechanical turk. *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems*. (611-620), Paris, Fransa.

Leadbeater, C.; Miller P. (2004). *The Pro-Am Revolution.* London: Demos.

Reyes, J. (2022). How Counter-Strike Went From Half Life Mod to a Massively Influential FPS. Erişim Tarihi: 7 Mart 2023, https://www.svg.com/858281/how-counter-strike-went-from-half-life-mod-to-a-massively-influential-fps/.

Silberman, M.S. (2015). *Human-centered computing and the future of work: lessons from Mechanical Turk and Turkopticon 2008-2015*. California Üniversitesi, Irvine.

Silberman, M.S., Irani, L. ve Ross. J. (2010). "Ethics and tactics of professional crowdwork". *XRDS: Crossroads*. *17*(2). 39-43.

Taylorizm Nedir? Kısaca Taylorizm ve Özellikleri. (t.y.), Erişim Tarihi: 10 Ocak 2023, https://tarihibilgi.org/taylorizm-nedir-kisaca-taylorizm-ve-ozellikleri/.

FİZİKSEL RİSK ETMENLERİ

Prof. Dr. Uğur Çevik

nobel

FİZİKSEL RİSK ETMENLERİ

Prof. Dr. Uğur Çevik

Yayın No.: 4844
Fen Bilimleri No.: 192
ISBN: 978-625-397-275-2
E-ISBN: 978-625-397-276-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Evrim Korkmaz -evrim@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çevik, Uğur.
Fiziksel Risk Etmenleri / Uğur Çevik
1. Basım, X + 290 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-275-2
E-ISBN: 978-625-397-276-9
1. İş Sağlığı ve Güvenliği 2. Fiziksel Risk Etmenleri 3. Gürültü 4. Aydınlatma 5. Radyasyon

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **ix**

GİRİŞ **1**

BÖLÜM 1
GÜRÜLTÜ **3**

GİRİŞ 5
1.1. DALGALAR 6
1.2. SES 8
1.2.1. Ses Hızı 11
1.2.2. Ses Basıncı 13
1.2.3. Ses Basınç Seviyesi 14
1.2.4. Ses Gücü 16
1.2.5. Ses Yoğunluğu (Şiddeti) 17
1.2.6. Ses Yoğunluk (Şiddet) Seviyesi 19
1.2.7. İnce ve Kalın Ses 20
1.2.8. Yüksek ve Alçak Ses 21
1.3. GÜRÜLTÜ 24
1.3.1. Gürültü Şiddetlerinin Toplanması 29
1.3.2. Endüstriyel Gürültü 31
1.3.3. Ofis Ortamındaki Gürültü 33
1.4. GÜRÜLTÜNÜN İNSAN SAĞLIĞINA ETKİLERİ 33
1.4.1. Kulağın Yapısı ve İşitme Mekanizması 33
1.4.1.1. Sağlıklı ve Hasarlı Kulak 35
1.4.2. Gürültünün Fiziksel, Fizyolojik, Psikolojik ve Performans Etkileri 35
1.4.3. Gürültünün İşitme Sistemine Etkisi 38
1.4.3.1. Akustik Sarsıntı (Travma) 38
1.4.3.2. Geçici İşitme Kaybı 39
1.4.3.3. Kalıcı İşitme Kaybı 39
1.4.3.4. Odyometri 41

1.5. GÜRÜLTÜDEN KORUNMA YÖNTEMLERİ VE ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER 41
1.5.1. Kaynağında Alınması Gereken Önlemler 42
1.5.2. Ortamda Alınması Gereken Önlemler 42
1.5.3. Kişide Alınması Gereken Önlemler 43
1.6. GÜRÜLTÜNÜN ÖLÇÜLMESİ 45
1.6.1. Ses Seviyesi Ölçer 45
1.6.2. Gürültü Dozimetresi 46
1.7. KONU TESTLERİ 48

BÖLÜM 2
TİTREŞİM 57

GİRİŞ 59
2.1. TİTREŞİM TANIMLARI 60
2.1.1. Yerdeğiştirme 61
2.1.2. Hız 61
2.1.3. İvme 61
2.1.4. Genlik 62
2.1.5. Titreşimin Frekansı ve Periyodu 62
2.1.6. Titreşim Şiddeti 63
2.1.7. Rezonans 64
2.1.8. El-Kol Titreşimi 65
2.1.10. Maruziyet Eylem ve Sınır Değerleri 67
2.2. TİTREŞİM ÇEŞİTLERİ 68
2.2.1. Harmonik Titreşim 68
2.2.2. Kompleks Titreşim 70
2.2.3. Rastgele Titreşim 70
2.2.4. Geçici Titreşim 71
2.3. TİTREŞİM VE İNSAN 71
2.4. DUYU ÇEŞİTLERİ VE TİTREŞİM 78
2.4.1. Kinestetik Duyu Organı Bozulması 79
2.5. TİTREŞİME MARUZİYETİN ÖNLENMESİ VEYA AZALTILMASI 81
2.6. TİTREŞİMİN ÖLÇÜLMESİ 83
2.6.1. Titreşimi Ölçen Aletler 85
2.7. KONU TESTLERİ 88

BÖLÜM 3
TERMAL KONFOR 95
GİRİŞ 97
3.1. İNSAN İLE ÇEVRE ARASINDAKİ ISI ALIŞVERİŞİ 98
3.2. HAVA SICAKLIĞI 101
3.3. RADYAN ISI (TERMAL RADYASYON) 104
3.3.1. Termal Radyasyonun Ölçümü 105
3.3.2. Radyan Isıya Karşı Korunma Yöntemleri 106
3.4. NEM 108
3.4.1. Nem Ölçümü 110
3.4.1.1. Psikrometreler 110
3.4.1.2. Higrometreler 112
3.4.2. Sıcaklık ve Bağıl Nem Arasındaki İlişki 113
3.5. HAVA AKIM HIZI 115
3.6. HAVALANDIRMA 117
3.7. ETKİN SICAKLIK 119
3.8. SICAKLIĞIN İNSAN SAĞLIĞINA ETKİLERİ 120
3.8.1. Yüksek Sıcaklığın Etkileri 120
3.8.2. Düşük Sıcaklığın Etkileri 122
3.9. KONU TESTLERİ 125

BÖLÜM 4
AYDINLATMA 133
GİRİŞ 135
4.1. IŞIK 136
4.1.1. Işık Ölçü Birimleri 138
4.2. AYDINLATMA 140
4.2.1. Amacı Bakımından Aydınlatma 141
4.2.2. Aydınlatma Türleri 141
4.2.2.1. Doğal Aydınlatma (Gün Işığı) 141
4.2.2.2. Yapay Aydınlatma 142
4.2.3. Aydınlatmanın Özellikleri 145
4.3. LAMBALARIN SEÇİMİ 147
4.3.1. Akkor Lambalar 148
4.3.2. Floresan Lambalar 148
4.3.2.1. Floresan Lambaların Çalışma Prensibi 149

4.3.3. Cıva Buharlı Lambalar 150
4.3.4. LED Lambalar 151
4.4. OFİS AYDINLATMASI 152
4.5. YAKIN IŞIĞIN ZARARLARI 153
4.6. ULTRAVİYOLE (UV) RADYASYON 153
4.7. GÖZ KAMAŞMASI 155
4.8. İYİ VE YETERSİZ AYDINLATMA 159
4.8.1. İyi Aydınlatma 159
4.8.2. Yetersiz Aydınlatma 159
4.9. AYDINLATMANIN ÖLÇÜLMESİ 160
4.10. AYDINLATMA İLE İLGİLİ BAZI YASAL DÜZENLEMELER 161
4.10.1. Binaların Yangından Korunmasına Dair Yönetmelik 161
4.10.2. Elektrik Kuvvetli Akım Tesisleri Yönetmeliği 162
4.11. KONU TESTLERİ 163

BÖLÜM 5
BASINÇ 173

GİRİŞ 175
5.1. BASINÇ NEDİR? 176
5.1.1. Alçak (Düşük) Basınç 182
5.1.2. Yüksek Basınç 183
5.2. BASINCIN İNSAN SAĞLIĞI ÜZERİNE ETKİLERİ 184
5.2.1. Düşük Basınç Etkileri 184
5.2.2. Basınç Artmasında Meydana Gelen Bozukluklar 185
5.2.3. Vurgun 186
5.3. KORUNMA YÖNTEMLERİ 188
5.4. DENETİM YÖNTEMLERİ VE YASAL DÜZENLEMELER 189
5.5. KONU TESTLERİ 190

BÖLÜM 6
RADYASYON 197

GİRİŞ 199
6.1. ELEKTROMANYETİK DALGALAR 200
6.2. RADYASYON VE RADYOAKTİVİTE 202
6.2.1. Doğal ve Yapay Radyasyon 202
6.2.1.1. Doğal Radyasyon 202
6.2.1.2. Yapay Radyasyon 203

6.2.1.3. Birimler 204
6.2.2. İyonlaştırıcı ve İyonlaştırıcı Olmayan Radyasyon 204
6.2.2.1. Nötronlar 206
6.2.2.2. α-parçacıkları 206
6.2.2.3. β-parçacıkları 207
6.2.2.4. γ-ışınları 208
6.2.2.5. X-Işınları 208
6.2.2.6. Morötesi (UV) Işınlar 209
6.2.2.7. Kızılötesi (IR) Işınlar 211
6.3. BAZ İSTASYONLARI VE CEP TELEFONLARI 211
6.4. WI-FI (Kablosuz Bağlantı) VE ANTENLER 212
6.5. MİKRODALGA FIRINLAR 213
6.6. YÜKSEK GERİLİM HATLARI 213
6.7. LAZERLER 214
6.8. TOMOGRAFİ VE RADYOTERAPİ 217
6.9. GIDALARDA İYONİZE RADYASYON UYGULAMALARI 217
6.10. RADYASYONDAN KORUNMA 220
6.11. RADYASYONUN BİYOLOJİK ETKİLERİ 221
6.11.1. Erken Etkiler 222
6.11.2. Ertelenmiş Etkiler 222
6.12. RADYASYON GÜVENLİĞİ YÖNETMELİĞİ 222
6.13. KONU TESTLERİ 224

KAYNAKLAR 233

EKLER 237

YAZAR BİLGİLERİ 289

KAYNAKLAR

Adams D. E., Mechanical Vibraitons, Ders notları, yayınlanmamış.

Atasever MA, Atasever M, İyonlaşmanın Gıda Teknolojisinde Kullanımı, Atatürk Üniversitesi Vet. Bil. Derg., 2007, 2(3), 107-116

Boyraz İ, Yıldız A, Lazer çeşitleri ve yüksek yoğunluklu lazer kullanımı, J Contemp Med, 2016, 6, 104-109.

Brenner D.J., Hall E.J., Computed Tomography-An Increasing Source of Radiation Exposure, N Engl J Med, 2007, 357, 2277-2284.

Broch J. T., Mechanical Vibration and Shock Measurements, Larsen & Son; Revised edition (1973)

Ekerbiçer H. Ç., Saltık A., Endüstriyel Gürültünün İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri ve Korunma Yöntemleri, TAF Prev Med Bull 2008; 7(3):261-264.

Güner Ç., "Gürültünün Sağlık Üzerine Etkileri", Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi (2000).

Hammer M. S., Swinburn T. K., Neitzel R. L., Environmental Noise Pollution in the United States: Developing an Effective Public Health Response, Environ Health Perspect, 2014, 122(2) 115-119.

ICNIRP Guidelines For Limiting Exposure To Electromagnetic Fields (100 khz to 300 ghz) Health Phys, 118(5), 483–524, (2020).

International Labour Organization (ILO), Encyclopaedia of Occupational Health and Safety, Fourth Edition (2012).

İlten N., Selici A.T., Caner İ., İç ortamlardaki sıcaklık ve bağol nem parametrelerinin sosyo-ekonomik yapı ile ilişkisi, Baun Fen Bil. Enst. Dergisi, 2017, 19(2), 52-61.

Karlı İ, Niğde şehir merkezinde trafikten kaynaklanan gürültü kirliliği ölçümü ve gürültü haritası oluşturma üzerine deneysel bir çalışma, Yüksek Lisans Tezi, 2021, Niğde.

Koçak G., Gemi makineleri işletmesinde ergonomik analiz, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

Kürkçü E. A., Çakar İ., Zeyrek S., "İşyerlerinde Aydınlatma", İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamaları Rehberi (2014).

Masalski M., Grysinski T., Krecicki T., Hearing Tests Based on Biologically Calibrated Mobile Devices: Comparison With Pure-Tone Audiometry, JMIR Mhealth Uhealth 2018; 6(1):e10.

Onur B., İşçi sağlığı ve güvenliği açısından aydınlatma, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2012.

Özcan M, Özkan AO, Yağcı M, Lazer Cihazlarının İnsan Sağlığı Açısından Değerlendirilmesi Ve Zararlı Etkilerinin Giderilmesi, Selçuk Dergisi, 2005, 4(3), 111-121

Özevci G, B Ceyhan B, Atakır K, Artan Cep Telefonu Kullanımının İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri, Dünya Sağlık ve Tabiat Bilimleri Dergisi, 2021, 4(2), 80-93.

Özkum E., Doğal ve yapay aydınlatmanın insan psikolojisi üzerine etkileri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.

Özmen A., Altıparmak Z., Aslantaş A., Köle D., Öztürk N., Çalışanların el-kol titreşimine maruziyet risklerinden korunmalarına ilişkin uygulama rehberi, İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, Ankara, 2013.

Özmen A., Altıparmak Z., Aslantaş A., Köle D., Öztürk N., Çalışanların bütün vücut titreşimine maruziyet risklerinden korunmalarına ilişkin uygulama rehberi, İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, Ankara, 2013.

Palonen J., Sappanen O., Jaakkola J.K., The effects of air temperature and relative humidity on thermal comfort in the Office environment, Indoor Air, 1999, 3, 391-397.

Rasmussen G., Human Body Vibration Exposure and Its Measurements, The Journal of the Acoustical Society of America, 1983.

Sabuncu H. H., Endüstri'de gürültü ile oluşan işitme kayıpları ve alınacak önlemler, TMMOB İş Sağlığı ve Güvenliği Konferansı, 27-28 Kasım 1999, 99-107, İstanbul.

Sinik V., Despotovic Z., Jankovic S., Background of a Vibration Measurement to Hand-Arm Vibration, Helath Surveillance and Health Risks, VI International Conference Industrial Engineering and Environmental Protection, 2016, Serbia.

Tarbuck, E.J. and Lutgens F.K., Earth Science (Eight Edition). Prentice Hall Upper Saddle River, New Jersey, (1997).

Taşyürek M., Termal Konfor-İşyeri çalışma ortamında olağanüstü sıcaklıklar-1, Çalışma Ortamı, Sayı 72, (2004).

Türkkan A, Çocukluk Çagi Lösemileri ve Elektromanyetik Alan, J Curr Pediatr, 2009, 7(3), 137-141.

World Health Organization (WHO), Guidelines for community noise Edited by Birgitta Berglund (1999)

Zeyrek S., Titreşim, İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Tezi, 2009, Ankara.

İnternet Kaynakları

URL-1: http://www.appstate.edu/~steelekm/classes/psy3203/Ear/Structure.htm

URL-2: http://www.hcs.harvard.edu/hap/?p=824

URL-3: https://sound.pressbooks.com/chapter/time-domain-graphs-rewrite/

URL-4: http://www.medicalook.com/human_anatomy/organs/Proprioceptors.html

URL-5: https://sustainabilityworkshop.autodesk.com/buildings/psychrometric-charts

URL-6: https://www.eit.edu.au/cms/resources/books/practical-fundamentals-of-heating-ventilation-and-air-conditioning-hvac-for-engineers-and-technicians

URL-7 http://vnniosh.vn/english/Topics/Detail_Topics/id/7225/Microclimate-pe rmissible-value-of-microclimate-in-the-workplace

URL-8 https://www.weather.gov/ama/heatindex

URL-9 https://isguvenligi.net/gorunur-isinlar-veya-aydinlatma/

URL-10 https://nuken.tenmak.gov.tr/ogrenci/sf7.html

Dijital Zincirlerimiz Bağımlı mıyız? NOMOFOBİ VE NETLESSFOBİ

Kadir Aydın

nobel bilimsel

Dijital Zincirlerimiz ,
Bağımlı mıyız?
NOMOFOBİ VE NETLESSFOBİ

Kadir Aydın

Yayın No.: 1703
ISBN: 978-625-398-707-7
E-ISBN: 978-625-398-706-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aydın, Kadir.
Dijital Zincirlerimiz Bağımlı mıyız? Nomofobi ve Netlessfobi / Kadir Aydın
1. Basım, XVIII + 204 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-707-7
E-ISBN: 978-625-398-706-0
1. Davranış Bağımlılığı 2. Nomofobi 3. Netlessfobi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ..... **v**

ÖN SÖZ ..... **vii**

GİRİŞ ..... **xv**

Birinci Bölüm
BAĞIMLILIK NEDİR? **1**

Bağımlılığın Nedenleri 5
Psikolojik Etkenler 6
Sosyokültürel Etkenler 8
Kişilik Özellikleri 10
Antisosyal Kişilik Bozukluğu 12
Pasif Agresif Kişilik Bozukluğu 12
Borderline (Sınırda) Kişilik Bozukluğu 12
Ruhsal (Biyolojik) Etkenler 13
Bağımlılık Türleri 15
Madde Kullanımına Yönelik Bağımlılık Türleri 16
Alkol Bağımlılığı 16
Tütün Bağımlılığı 22
Madde Bağımlılığı Bileşenleri 23
Tolerans 24
Yoksunluk 24
Başarısız Bırakma Girişimleri 24
Zarar Görmesine Rağmen Kullanmaya Devam Etme 25
Zamanın Büyük Bölümünü Ayırmak 25
Kontrol Edememe 25
Madde Kullanım İsteği 25
Davranışsal Eyleme Yönelik Bağımlılık Türleri 26
İnternet Bağımlılığı 27

Dünyada ve Türkiye'de İnternet Kulanım İstatistikleri 30
Akıllı Telefon Bağımlılığı 32
Dünyada ve Türkiye'de Akıllı Telefon Kullanım İstatistikleri.....34
Kumar Bağımlılığı.....36
Alışveriş Bağımlılığı.....41
Sosyal Medya Bağımlılığı 44
Dünyada ve Türkiye'de Sosyal Medya Kullanım İstatistikleri 48
Davranış Bağımlılığı Bileşenleri.....51
Dikkat 52
Ruh Hâli Değişikliği 52
Hoşgörü 53
Yoksunluk Belirtileri.....54
Fikir Ayrılığı.....54
Nüks.....55

İkinci Bölüm
DAVRANIŞ BAĞIMLILIĞI NOMOFOBİ VE NETLESSFOBİ.....57

Davranış Bağımlılığı Nedir?.....57
Nomofobi Kavramı, Tanımı ve Tarihsel Gelişimi.....62
Nomofobi Nedir?.....62
Nomofobiyi Oluşturan Etkenler.....71
İletişim Kuramama 72
Çevrim İçi Bağlantıyı Kaybetme.....72
Bilgiye Erişememek 73
Rahatlıktan Feragat Etme.....73
Nomofobi Rahatsızlığının Birey Üzerindeki Etkileri 74
Nomofobi Rahatsızlığında Kontrol Yöntemleri.....77
Netlessfobi Kavramı, Tanımı ve Tarihsel Gelişimi.....79
Netlessfobiyi Oluşturan Etmenler 91
Kontrol Kaybı.....92
Daha Fazla Çevrim İçi Kalma İsteği 92
Sosyal İlişkilerde Olumsuzluk 93
Netlessfobi Tanı ve Belirtileri 94

Netlessfobi Rahatsızlığının Birey Üzerindeki Etkileri 99
Netlessfobi Rahatsızlığının Kontrol Yöntemleri 104
Nomofobi ve Netlessfobi Bağımlılığı İlişkisi 110
Uluslararası Literatürde Nomofobi Alanında Yapılan Akademik Çalışmalar 113
Ulusal Literatürde Nomofobi Alanında Yapılan Akademik Çalışmalar 119
Ulusal Tez Merkezinde Nomofobi Kapsamında Yapılan Lisans Üstü Araştırmalar 125
Netlessfobi ile İlgili Alanyazında Yapılan Akademik Çalışmalar 129
Uluslararası Literatürde Netlessfobi Alanında Yapılan Akademik Çalışmalar 129
Ulusal Literatürde Netlessfobi Alanında Yapılan Akademik Çalışmalar 136
Davranışsal Bağımlılıklar ile Mücadele Ulusal Strateji Eylem Planı, 2019-2023 Politikası 140

Üçüncü Bölüm
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN NOMOFOBİ VE NETLESSFOBİ SEVİYESİNİ BELİRLEMEYE YÖNELİK BİR UYGULAMA 145

Araştırmanın Amacı 145
Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi 146
Araştırmanın Yöntemi 147
Araştırmanın Örneklemi 148
Araştırmada Veri Toplama Süreci 149
Verilerin Analizi 150
Netlessfobi ve Nomofobi ile İlgili Değişkenler 152
Uygulama Sonucu ve Değerlendirme 161
Üniversite öğrencilerinin netlessfobi ve nomofobi düzeyinin cinsiyete yönelik incelenmesinde tespit edilen bulguların tartışılması 163
Üniversite öğrencilerinin netlessfobi ve nomofobi düzeyinin yaş gruplarına yönelik incelenmesinde tespit edilen bulguların tartışılması 165

Üniversite öğrencilerinin netlessfobi ve nomofobi düzeyinin gelir gruplarına yönelik incelenmesinde tespit edilen bulguların tartışılması 167
Üniversite öğrencilerinin netlessfobi ve nomofobi düzeyinin ikamet edilen yere göre incelenmesinde tespit edilen bulguların tartışılması 168
Üniversite öğrencilerinin netlessfobi ve nomofobi düzeyinin internet ve akıllı telefon kullanım sürelerine yönelik incelenmesinde tespit edilen bulguların tartışılması 170
Üniversite öğrencilerinin netlessfobi ve nomofobi düzeyinin internet ve cep telefonu kullanımını kısıtlayıcı faktörlere göre incelenmesinde tespit edilen bulguların tartışılması 171
Üniversite öğrencilerinin netlessfobi düzeyinin okuduğu fakülteye yönelik incelenmesinde tespit edilen bulguların tartışılması 173
Üniversite öğrencilerinin nomofobi düzeyinin okuduğu fakülteye göre incelenmesinde tespit edilen bulguların tartışılması 175
Netlessfobi ve nomofobi ilişkisine yönelik tespit edilen bulguların tartışılması 176
Sonuç ve Öneriler 178
Öneriler 179
Araştırmacılara Yönelik Öneriler 181

EKLER 183

EK1: Nomofobi Ölçeği 183
EK2: Netlessfobi Ölçeği 185

KAYNAKÇA 187

KAYNAKÇA

Adnan, M., & Gezgin, D. M. (2016). "A modern phobia: Prevalence of nomophobia among college students". Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES), 49(1), 141-158.

Akdağ, M., Şahan-Yılmaz, B., Özhan, U., & İsmail, Ş. A. N. (2014). Üniversite öğrencilerinin internet bağımlılıklarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (İnönü Üniversitesi örneği). İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(1), 77-95.

Akin, G. (2018). "Erzincan üniversitesi öğrencilerinde akıllı telefon bağımlılık düzeyinin belirlenmesi ve ilişkili faktörlerin değerlendirilmesi". (Yayınlanmamış tıpta uzmanlık tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez no. 521811).

Akkaş İ. (2019). "Teknoloji bağımlılığı". (1. Basım), Konya: Eğitim Yayınevi.

Aktaş, H., Yılmaz, N. (2017). "Üniversite gençlerinin yalnızlık ve utangaçlık unsurları açısından akıllı telefon bağımlılığı". International Journal of Social Sciences and Education Research, 3(1), (85-100).

Alt, D., & Boniel-Nissim, M. (2018). "Links between adolescents' deep and surface learning approaches, problematic Internet use, and fear of missing out (FOMO)". Internet interventions, 13, (30-39).

Alter, K. J., & Raustiala, K. (2018). "The rise of international regime complexity". Annual Review of Law and Social Science, 14, (329-349).

Allianz Türkiye, (2020). https://www.allianz.com.tr/tr_TR/faali etlerimiz/bizden-haberler/allianz-arastirdi-cep-telefonlari-suruculeri-olduruyor.html/ adresinden temin edinilmiştir.

Amiel, T., & Sargent, S. L. (2004). Individual differences in Internet usage motives. Computers in human behavior, 20(6), 711-726.

Ang, C. S., Chan, N. N., & Lee, C. S. (2018). "Shyness, loneliness avoidance, and internet addiction: what are the relationships?". The Journal of psychology, 152(1), 25-35.

APA (1980) Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 3rd edition (DSM-III). Washington, DC, American Psychiatric Association.

APA (1994) Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 4th edition (DSM-IV). Washington, DC, American Psychiatric Association.

APA (2013) Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th edition (DSM-V). Washington, DC, American Psychiatric Association.

Ariyabuddhiphongs, Vanchai, "Older Adults and Gambling: A Review", International Journal of Mental Health and Addiction volume 10, pages297–308(2012).

Argumosa L. V., J. B., Grau & A. V. Colet, (2017). "Exploratory investigation of theoretical predictors of nomophobia using the mobile phone ınvolvement questionnaire (MPIQ)". Ergenlik Dergisi, 56, s. 127 - 135, 10.1016/j.adolescence.2017.02.003

Arısoy, Ö. (2009). "Dürtü kontrol bozuklukları". Lut Tamam, "internet bağımlılığı", 11. Bölüm, (1. Basım), Ankara: HYB Basım Yayın

Aslan B. ve Öz, A. (2016). "Üniversite öğrencilerinin demografik özelliklerinin kompulsif satın almaları üzerindeki etkisinin incelenmesi", Akademik Bakış Dergisi Sayı: 55 Mayıs – Haziran, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

Aygül H. Hasan & Eke, E. (2020). "Dijital bağımlılık ve e-hastalıklar", Arklan Ü., Rençber H., Kartal Z. N., (1. Basım) Ankara: Nobel Yayınları

Babacan, E. M. (2017). "Sosyal medya ve gençlik", (1. Baskı) İSTANBUL: Bir Yayıncılık

Bahl, R. R. (2015). "Nomophobia", (Duquesne University, USA) and David deıuliis (duquesne university, usa) source title: encyclopedia of mobile phone behavior, Pages: 10, DOI: 10.4018/978-1-4666-8239-9.ch061

Bal, E. (2019). Kamu güvenliği açısından kentsel suçlar: kütahya madde bağımlılığı örneği, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez no. 619232)

Balcı, Ş., & Gülnar, B. (2009). "Üniversite öğrencileri arasında internet bağımlılığı ve internet bağımlılarının profili" Selçuk İletişim Dergisi, 6(1), (5-22).

Barna K. T., Erica M. W., David C. H. & Robert J. W. (2015). "Natural course of behavioral addictions: a 5-year longitudinal study". Konkolÿ Thege et al. BMC Psychiatry DOI 10.1186/s12888-015-0383-3

Bavyera Uzman Kurumu, (2021). https://bayern.jugendschutz.de/de/material/Gluecksspiel-bei-Kindern-u-Jdl_-tuerk.pdf/ adresinden temin edinilmiştir.

Beard, K. W. (2005). "Internet addiction: a review of current assessment techniques and potential assessment questions". CyberPsychology & Behavior, 8(1), (7-14).

Bekaroğlu E., & Yılmaz T. (2020). "Nomofobi: ayırıcı tanı ve tedavisi, psikiyatride güncel yaklaşımlar". 12(1), (131-142). DOİ: 10.18863/pgy.528897

Bhardwaj, V., & Rani, M. (2018). "Effect of internet addiction in relation to healthiness and wellbeing in rural and urban students: Comparative study." Indian Journal of Health and Well-being, 9(1), 12-18.

Bhandari, P. M., Neupane, D., Rijal, S., Thapa, K., Mishra, S. R., & Poudyal, A. K. (2017). "Sleep quality, internet addiction and depressive symptoms among undergraduate students in Nepal". BMC psychiatry, 17(1), (1-8).

Billieux, J., Van der Linden, M., & Rochat, L. (2008). The role of impulsivity in actual and problematic use of the mobile phone. Applied Cognitive Psychology: The Official Journal of the Society for Applied Research in Memory and Cognition, 22(9), 1195-1210.

Binark, M. (2007). "Yeni medya çalışmalarında yeni sorular ve yöntem sorunu", Yeni Medya Çalışmaları, ()1. Baskı) Ankara: Dipnot Yayıncılık

Bisen, S. S., and Deshpande, Y. (2018). "The ımpact of the ınternet in twenty-first century addictions: an overview". Psychological, Social, and Cultural Aspects of Internet Addiction, (1-19).

Black, D. W. (2013). "Behavioural addictions as a way to classify behaviours". The Canadian Journal of Psychiatry, 58(5), (249-251).

Block, J. J. (2008). "Issues for DSM-V: internet addiction", The American Journal of Psychiatry, 165, (306-307).

Boztaş, M. H. & Arısoy, Ö. (2010). "Uçucu madde bağımlılığı ve tıbbi sonuçları". Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 2(4), (516-531).

Bragazzi, N. L., Re, T. S. & Zerbetto, R. (2019). "The relationship between nomophobia and maladaptive coping styles in a sample of Italian young adults: Insights and implications from a cross-sectional study". JMIR mental health, 6(4), e13154.

Bragazzi, N. L. & Del P. G. (2014). "A proposal for including nomophobia in the new DSM-V". Psychology research and behavior management, (7-155).

Brand, M., Young, K. S., & Laier, C. (2014). "Prefrontal control and Internet addiction: a theoretical model and review of neuropsychological and neuroimaging findings". Frontiers in human neuroscience, (8-375).

Bünyamin, A. T. E. Ş., & SAĞAR, M. E. (2021). "Üniversite öğrencilerinde bilişsel esneklik ve duygu düzenleme becerilerinin internet bağımlılığı üzerindeki yordayıcı rolü." Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 7(1), 87-102.

Büyüköztük, Ş. (2009). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, spss uygulamaları ve yorum (9. baskı). Ankara: Pegem

Cami, J., & Farré, M. (2003). "Drug addiction". New England Journal of Medicine, 349(10), (975-986).

Carbonell, X., Chamarro, A., Oberst, U., Rodrigo, B., & Prades, M. (2018). "Problematic use of the internet and smartphones in university students: 2006–2017". International journal of environmental research and public health, 15(3), 475.

Castells, M. (2016). "İletişim gücü", Çev: Ebru Kılıç, (1. Baskı) İSTANBUL: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,

Ceyhan, E., Ceyhan, A. A. & Gürcan, A. (2007). "The validity and reliability of the problematic Internet usage scale". Educational Sciences: theory & practice, 7(1).

Cha, S. S., & Seo, B. K. (2018). "Smartphone use and smartphone addiction in middle school students in Korea: Prevalence, social networking service, and game use". Health psychology open, 5(1), 2055102918755046.

Chou, C., & Hsiao, M. C. (2000). Internet addiction, usage, gratification, and pleasure experience: the Taiwan college students' case. Computers & Education, 35(1), 65-80.

Cheng, C., & Li, A. Y. L. (2014). "Internet addiction prevalence and quality of (real) life: A meta-analysis of 31 nations across seven world regions". Cyberpsychology, behavior, and social networking, 17(12), 755-760. doi:10.1089/cyber.2014.0317

Choliz, M. (2012). "Mobile-phone addiction in adolescence: The test of mobile phone dependence". Progress in Health Sciences, 2(1), (33–44)

Choi, S. W., Kim, D. J., Choi, J. S., Ahn, H., Choi, E. J., Song, W. Y., & Youn, H. (2015). "Comparison of risk and protective factors associated with smartphone addiction and Internet addiction". Journal of Behavioral Addictions, 4(4), (308–314)

Christakis, D. A. (2010). "Internet addiction: a 21 st century epidemic?". BMC medicine, 8(1), (1-3)

Clark, M., & Calleja, K. (2008). "Shopping addiction: A preliminary investigation among Maltese university students". Addiction Research & Theory, 16(6), (633-649)

CNET, (2021). https://www.cnet.com/news/facebook-more-crucial-than-having-a-toilet-survey/ adresinden temin edinilmiştir.

Çağlar F. (2021). "Sosyal medya bağımlılığı ile narsisistik kişilik özellikleri ve beğenilme arzusu arasındaki ilişkinin incelenmesi". (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez no. 673320)

Çakmak S., & Tamam L. (2018). "Kumar oynama bozukluğu: genel bir bakış". Bağımlılık Dergisi, 19(3):78-97.

Çetin, E. (2013). "Eğitsel dijital oyunlar". Mehmet Akif Ocak (Ed.), Tanımlar ve temel kavralar (s. 20-31). Ankara: Pegem Akademi.

Çetinkaya S. (2019). "Algılanan anne baba tutumlarının ergenlerde akıllı telefon bağımlılığı ile ilişkisinin incelenmesi." (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez no. 537945).

Çömlekçi, M. F., & Başol, O. (2019). "Gençlerin sosyal medya kullanım amaçları ile sosyal medya bağımlılığı ilişkisinin incelenmesi". Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(4), 173-188.

Çutuk, Z. A. (2020). "Üniversite öğrencilerinde özdenetim ile internet bağımlılığı ilişkisi". Trakya Eğitim Dergisi, 10(3), 854-863.

Dalal, P. K., & Basu, D. (2016). "Twenty years of internet addiction… quo Vadis?". Indian journal of psychiatry, 58(1), 6.

Dalvi, E. M., Niknafs, A., Kuss, D. J., Nilashi, M., & Afrough, S. (2019). "Social media addiction: Applying the DEMATEL approach". Telematics and Informatics, 43, 101250.

Darren R. C., Alun C. J., Nicki A. D., Rachel A. V., Shane A. T. (2015). "An Examination of a Proposed DSM-IV Pathological Gambling Hierarchy in a Treatment Seeking Population: Similarities with Substance Dependence and Evidence for Three Classification Systems", J. Gambl Stud, 31: 787–806. DOI 10.1007/s10899-014-9449-2

Davis, R. A. (2001). A cognitive-behavioral model of pathological Internet use. Computers in human behavior, 17(2), (187-195)

Davranışsal Bağımlılıklar İle Mücadele, (2021). 2018-2023e Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2019-2023, Artı6 Medya Tanıtım Matbaa Ltd. Şti. Özveren Sokak No:13/A Demirtepe - Kızılay /ANKARA. https://bmyk.gov.tr/Eklenti/38488/0/davranissal-bagimliliklar-ile-mucadele-ulusal-strateji-belgesi-ve-eylem-plani-2018---2023pdf.pdf/ adresinden temin edinilmiştir.

D'Arienzo, M. C., Boursier, V., & Griffiths, M. D. (2019). "Addiction to social media and attachment styles: a systematic literature review". International Journal of Mental Health and Addiction, 17(4), 1094-1118.

Demetrovics, Z., & Griffiths, M. D. (2012). "Behavioral addictions: Past, present and future", Journal of Behavioral Addictions 1(1), pp. 1–2. DOI: 10,1556/JBA.1.2012.1.0

Deniz, F. (2020). "Modern ve sufi psikolojide doğum travması: ilksel birlik ve ayrılık". (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez no. 621279)

De Blasio, G. (2008). "Urban–rural differences in internet usage, e-commerce, and e-banking: Evidence from Italy. Growth and change". 39(2), 341-367.

De-Sola Gutiérrez, J., Rodríguez de Fonseca, F., & Rubio, G. (2016). Cell-phone addiction: A review. Frontiers in psychiatry, 7, 175.

De-Sola, J., Talledo, H., Rodríguez de Fonseca, F., & Rubio, G. (2017). "Prevalence of problematic cell phone use in an adult population in Spain as assessed by the Mobile Phone Problem Use Scale (MPPUS)". PloS one, 12(8), e0181184.

Diclemente, C. C. (2016). "Bağımlılık ve değişim, bağımlılık nasıl gelişir ve bağımlı insan nasıl iyileşir?", Çeviren, Şahin, M. Ildırım, E. Kural, U. (1. Basım), Ankara: Nobel Yayınları

Dinç, M. (2020). "Sosyal hizmet ve bütün yönleriyle bağımlılık", (Ed.) Sinan Zavalsız, 'İnternet bağımlılığı özelinde yeni davranışsal bağımlılıklar', (175-195). 1. Baskı, Ankara: Grafiker Yayınları

Dittmar, H. (2005). "Compulsive buying – a growing concern? An examination of gender, age, and endorsement of materialistic values as predictors". British Journal of Psychology 96: 467–91.

Doğan, C. (2002). "Üniversite gençliğinin alkol ve uyuşturucuya ilişkin tutumları". Journal of Istanbul University Faculty of Theology, (6).

Doğan V. M. (2021). "Üniversite öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı belirtilerinin ve sosyal medya bağımlılığı ile depresyon arasındaki ilişkinin incelenmesi". (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez no. 693436)

Douglas, A. C., Mills, J. E., Niang, M., Stepchenkova, S., Byun, S., Ruffini, C. & Blanton, M. (2008). "Internet addiction: Meta-synthesis of qualitative research for the decade 1996–2006". Computers in human behavior, 24(6), 3027-3044.

Duke, É. & Montag, C. (2017). "Smartphone addiction, daily interruptions and self-reported productivity" Bağımlılık Yapıcı Davranış Raporları, 6, 90-95. doi:10.1016/j.abrep.2017.07.002

Duman D. Ö. (2019). "Sosyal medya bağımlılığı: Erzurum ili üzerine bir inceleme". (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez no 594853)

Durmuş, H., Günay, O., Yıldız, S., Timur, A., Balcı, E., & Karaca, S. (2018). "Üniversite öğrencilerinde internet bağımlılığı ve üniversite yaşamı boyunca değişimi". Anadolu Psikiyatri Dergisi, 19(4), 383-389.

Dünya Sağlık Organizasyonu, (2021). https://www.euro.who.int/en/health-topics/disease-prevention/tobacco/tobacco/ adresinden temin edinilmiştir.

Edition, F. (2013). "Diagnostic and statistical manual of mental disorders". Am Psychiatric Assoc, 21.

Enes, B. A. L., & BALCI, Ş. (2020). Akıllı cep telefonu bağımlılığı: kişilik özellikleri ve kullanım örüntülerinin etkinliği üzerine bir inceleme. Erciyes İletişim Dergisi, 7(1), 369-394.

Erdem, H., KALKIN, G., Türen, U., & Deniz, M. (2016). Üniversite öğrencilerinde mobil telefon yoksunluğu korkusunun (nomofobi) akademik başariya etkisi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(3).

Eraslan, L. (2011). "Bireysel sosyal sorumluluk ölçeğinin (BSS) geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması". Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 24(24), 81-92.

Eryılmaz, A. Deniz, E. (2019). "Tüm yönleriyle bağımlılık", 2. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık

Fauth-Bühler, M., Mann, K., & Potenza, M. N. (2017). "Pathological gambling: a review of the neurobiological evidence relevant for its classification as an addictive disorder". Addiction biology, 22(4), (885-897).

Fisher, S. (2000). "Developing the DSM-IV-DSM-IV criteria to identify adolescent problem gambling in non-clinical populations". Journal of gambling studies, 16(2), (253-273).

Forgays, D. K., Hyman, I., & Schreiber, J. (2014). "Texting everywhere for everything: Gender and age differences in cell phone etiquette and use". Computers in Human Behavior, 31, 314–321

Gawin, F. H. (1991). "Cocaine addiction: psychology and neurophysiology", Vol. 251, Issue 5001, pp. 1580-1586 DOI: 10.1126/science.2011738

Gawin, F. H., & Ellinwood Jr, E. H. (1989). "Cocaine dependence. Annual review of medicine". 40(1), 149-161.

Gençer, L. S. (2011). "Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık durumlarının internet kullanım profilleri ve demografik özelliklere göre farklılıklarının incelenmesi", (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez no. 283752

Gezgin, D. M., Şumuer, E., Arslan, O., & Yıldırım, İ. S. (2017). "Öğretmen adayları arasında nomofobi yaygınlığı: Trakya Üniversitesi Örneği". Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.

Gezgin, D. M., Şahin, Y. L., & Yıldırım, S. (2017). Sosyal ağ kullanicilari arasinda nomofobi yayginliğinin çeşitli faktörler açisindan incelenmesi. Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 7(1), 1-15.

Gezgin, D. M., Arslantaş, T. K., & Şumuer, E. (2018). "Meslek lisesi öğrencilerinin siber aylaklık düzeyinin farklı değişkenlere göre incelenmesi". Ege Eğitim Dergisi, 19(2), 408-424.

Global status report on alcohol and health, World Health Organization 2018, https://www.who.int/publications/i/item/9789241565639 adresinden edinilmiştir.

Goldberg, I. (1996). "Internet addiction disorder".

Goodman, A. (1990). "Addiction: definition and implications". British journal of addiction, 85(11), 1403-1408.

Griffiths, M. (2005). "A 'components' model of addiction within a biopsychosocial framework". Journal of Substance use, 10(4), (191-197).

Griffiths, M., King, D. & Demetrovics, Z. (2014). "DSM-5 internet gaming disorder needs a unified approach to assessment". *Neuropsychiatry*, *4*(1), (1-4).

Griffiths, M. D. & Kuss, D. (2017). "Adolescent social media addiction (revisited)". Education and Health, 35(3), (49-52).

Güçdemir, Y. (2017). "Sosyal medya- halkla ilişkiler, reklam ve pazarlama". İSTANBUL: Derin Yayınları

Gülkan, C. B. (1994). "Eroin Bağımlılarının Kişilik ve Sosyodemografik Özellikleri", (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez no. 38038)

Güleryüz, S., Esentaş, M., Yıldız, K., & güzel, P. (2020). "Sosyal izolasyon sürecindeki bireylerin serbest zaman değerlendirme biçimleri: Sosyal medya kullanım amaçları ile sosyal medya bağımlılığı ilişkisinin incelenmesi". Focuss Spor Yönetimi Araştırmaları Dergisi, 1(1), 31-45.

Güney, S. (2009). "Davranış bilimleri". İstanbul: Nobel Yayınları

Günlü, A. & Baş, A. U. (2020). "Genişletilmiş benlik kuramı bağlamında nomofobi". Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches, 9(5).

Günlü A. (2021). "Üniversite öğrencilerinde nomofobinin temel psikolojik ihtiyaçlar doyumu, öz kontrol ve duygu düzenleme değişkenleriyle modellenmesi". (Yayınlanmamış doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez no. 687786)

Günüç S. (2009). "İnternet bağımlılık ölçeğinin geliştirilmesi ve bazı demografik değişkenler ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkilerin incelenmesi", (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez no. 234300)

Güze, SB (1995). "Diagnostic and statistical manual of mental disorders". 4th ed. (DSM-IV). Amerikan Psikiyatri Dergisi, 152 (8), 1228–1228. doi: 10.1176/ ajp.152.8.1228

Güzel, E. (2016). "Dijital kültür ve çevrimiçi sosyal ağlarda rekabetin aktörü: dijital habitus", Gümüşhane Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Elektronik Dergisi, Cilt/:4, Sayı: 1, (82-103).

Haand, R., & Shuwang, Z. (2020). "The relationship between social media addiction and depression: A quantitative study among university students in Khost, Afghanistan". International Journal of Adolescence and Youth, 25(1), 780-786. DOI: 10.1080/02673843.2020.1741407

Hahn, A., & Jerusalem, M. (2001). "Internetsucht—reliabilität und validität in der online-forschung". In Online-Marktforschung (pp. 213-233). Gabler Verlag, Wiesbaden.

Hale, T. M., Cotten, S. R., Drentea, P., & Goldner, M. (2010). Rural-urban differences in general and health-related internet use. American Behavioral Scientist, 53(9), 1304-1325.

Hamutoğlu, N. B., Gezgin, D. M., Samur, Y., & Yıldırım, S. (2018). "Genç nesil arasinda yayginlaşan bir bağimlilik: Akilli telefon bağimliliğinin farkli değişkenler açisindan incelenmesi". Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 8(2), 212-231. DOI: 10,17943/etku.397112.

Hamza, A., Sharma, MK, Anand, N., Marimuthu, P., Thamilselvan, P., Thakur, PC, ... & Singh, P. (2019). Gençler arasında internet kullanımının kentsel ve kırsal yapısı ve ruh hali ile ilişkisi. Aile Hekimliği ve Birinci Basamak Dergisi, 8 (8), 2602.

Hassan, T., Alam, M. M., Wahab, A., & Hawlader, M. D. (2020). Prevalence and associated factors of internet addiction among young adults in Bangladesh. Journal of the Egyptian Public Health Association, 95(1), 1-8.

Haug, S., Castro, R. P., Kwon, M., Filler, A., Kowatsch, T., & Schaub, M. P. (2015). "Smartphone use and smartphone addiction among young people in Switzerland. Journal of behavioral addictions". 4(4), (299-307).

Healt Line Sağlık Kuruluşu, (2021). https://www.healthline.com /health/addiction/ adresinden temin edinilmiştir.

Ho, R. C., Zhang, M. W., Tsang, T. Y., Toh, A. H., Pan, F., Lu, Y. & Mak, K. K. (2014). "The association between internet addiction and psychiatric comorbidity: a meta-analysis". BMC psychiatry, 14(1), 1-10.

Huang, R. L., Lu, Z., Liu, J. J., You, Y. M., Pan, Z. Q., Wei, Z., ... & Wang, Z. Z. (2009). Features and predictors of problematic internet use in Chinese college students. Behaviour & Information Technology, 28(5), 485-490.

Ilgaz E. (2021). "Erişkinlerde sosyal medya bağımlılığı ile dürtüsellik ve sosyal anksiyetenin ilişkisi". (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez no. 660684)

Işik, M., & Kaptangil, İ. (2018). "Akıllı telefon bağımlılığının sosyal medya kullanımı ve beş faktör kişilik özelliği ile ilişkisi: Üniversite öğrencileri üzerinden bir araştırma". Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches, 7(2).

Işıklı, S, (2020). "Bağımlılık Odağında Gençlerde Teknoloji Kullanımı...", Gençlik ve Dijital Çağ. Hacettepe Üniversitesi, Gençlik Araştırmaları ve Uygulama Merkezi

İnce, M., & Koçak, M. C. (2017). "Üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım alışkanlıkları: Necmettin Erbakan Üniversitesi örneği". Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(2), 736-749.

Jameel, S., Shahnawaz, M. G., & Griffiths, M. D. (2019). "Smartphone addiction in students: A qualitative examination of the components model of addiction using face-to-face interviews". Journal of Behavioral Addictions, 8(4), 780-793.

James, R. J. & Tunney, R. J. (2017). "The need for a behavioural analysis of behavioural addictions". Clinical Psychology Review, 52, (69-76).

Kahraman N. (2021). "Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığının beğenilme arzusu ile ilişkisinin incelenmesi". (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez no. 693947)

Kalaman, S., & Bat, M. (2016). İNTERNET BAĞIMLILIĞI VE MEDYA KULLANIMI: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA. Journal of International Social Research, 9(47).

Kalkan, M. ve Kaygusuz, C. (2013**).** "İnternet bağımlılığı, sorunlar ve çözümler". (1. Basım), Ankara: Anı Yayınları,

Kanbay, Y., Fırat, M., Akçam, A., Çınar, S., & Özbay, Ö. (2021). "Development of fırat netlessphobia scale and investigation of its psychometric properties". Perspectives in Psychiatric Care.

Kanmani, A., Bhavani, U., & Maragatham, R. S. (2017). "Nomophobia–an insight into its psychological aspects in India". The International Journal of Indian Psychology, 4(2), 5-15.

Karadağ, A., & Akçinar, B. (2019). "Üniversite öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı ve psikolojik semptomlar arasındaki ilişki". Bağımlılık Dergisi, 20(3), 154-166.

Karasu, F. (2017). "Üniversite öğrencilerinin internet bağımlılığı ile sosyal destek arasındaki ilişkinin incelenmesi". Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(14), 372-386.

Kaya, D. V. (2020). "Eğitim bilimlerinde akıllı telefonsuz kalma korkusuna (nomofobi) ilişkin yapılan çalışmaların incelenmesi: türkiye örneği", Fırat Üniversitesi, Uluslararası Pegem Eğitim Kongresi (IPCEDU - 2020).

Kayaoğlu, M. (2017). "Eyvah çocuğum bağımlı mı?". (1. Basım), İstanbul: Nesil Yayınları

Kayis, A. R., Satici, B., Deniz, M. E., Satici, S. A., & Griffiths, M. D. (2021). "Fear of COVID-19, loneliness, smartphone addiction, and mental wellbeing among the Turkish general population: a serial mediation model". Behaviour & Information Technology, 1-13.

Kaysi, F., Aydemir, E., & Yavuz, M. (2021). "Üniversite öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılığına yönelik görüşlerinin incelenmesi". İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), 79-92.

Kendler KS, Heath AC, Neale M. C. (1992). "A population-based twin study of alcoholism in women". Jama, October-14, Vol-268, No:14.

Kim, S. & Zeelim-Hovav, A. (2011). "The impact of smart phone usability on group task performance in a university environment: media synchronicity perspective". In International Conference on Information Resources Management (CONF-IRM). http://aisel.aisnet.org/confirm2011 adresinden temin edilmiştir.

King, A. L. S., Valença, A. M. & Nardi, A. E. (2010). " Nomophobia: the mobile phone in panic disorder with agoraphobia reducing phobias or worsening of dependence? ". 23(1), (52-54). doi:10.1097/wnn.0b013e31 81b7eabc

King, A. L. S., Valenca, A. M., Silva, A. C. O., Baczynski, T., Carvalho, M. R. & Nardi, A. E. (2013). "Nomophobia: Dependency on virtual environments or social phobia?". Computers in human behavior, 29(1), 140-144**.** doi:10.1016/j.chb.2012.07.025

King, A. L. S., Valença, A. M., Silva, A. C., Sancassiani, F., Machado, S. & Nardi, A. E. (2014). "Nomophobia: Impact of cell phone use interfering with symptoms and emotions of individuals with panic disorder compared with a control group". Clinical practice and epidemiology in mental health: CP & EMH, 10, 28. doi:10.2174/1745017901410010028

Khazaal, Y., Xirossavidou, C., Khan, R., Edel, Y., Zebouni, F. & Zullino, D. (2012). Cognitive-behavioral treatments for "ınternet addiction". The Open Addiction Journal, 5(1).

Ko, C. H., Yen, J. Y., Yen, C. F., Chen, C. S. & Chen, C. C. (2012). "The association between Internet addiction and psychiatric disorder: a review of the literatüre". European Psychiatry, 27(1), (1-8).

Koob, G. F. (2011). "Theoretical frameworks and mechanistic aspects of alcohol addiction: alcohol addiction as a reward deficit disorder". Behavioral neurobiology of alcohol addiction, 3-30.

Korkmaz, Y. (2017). "Ergenlerde internet bağımlılığının depresyon ve anksiyete üzerindeki etkisi". (1. Basım), Ankara: Gece Kitaplığı

Kotyuk, E., Farkas, J., Magi, A., Eisinger, A., Király, O., Vereczkei, A. & Demetrovics, Z. (2019). "The psychological and genetic factors of the addictive behaviors (PGA) study". International journal of methods in psychiatric research, 28(1), e1748.

Köknel, Ö. (1998). "Bağımlılık, alkol ve madde bağımlılığı". (1. Basım), İSTANBUL: Altın Kitaplar

Kwon, M., Lee, J.-Y., Won, W.-Y., Park, J.-W., Min, J.-A., Hahn, C., ... Kim, D.-J. (2013). Development and Validation of a Smartphone Addiction Scale (SAS) 8(2), e56936. doi:10.1371/journal. pone.0056936

Kuloğlu, A., & Orhan, f. G. (2021). "Öğretmen adaylarının akıllı telefon bağımlılığının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi." Tarih Okulu Dergisi, 14(52), 1906-1926.

Kuss J. Daria and Griffiths, D. Mark (2020). "Pisikoterapide internet bağımlılığı", (Çev.: Aslı Koruyucu), (1. Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Kuss, D. J., Kristensen, A. M., & Lopez-Fernandez, O. (2021). "Internet addictions outside of Europe: A systematic literature review". Computers in Human Behavior, 115, 106621.

Kuyumcu, M. (2021). "Akıllı telefon bağımlılığı: erzurum ili üzerine bir inceleme." SDÜ İFADE, 3(1), 33-61.

Küresel Alkol Raporu ve Sağlık (2018). https://www.who.int/publications/i/item/9789241565639/ adresinden temin edinilmiştir.

Johansson, A., & Götestam, K. G. (2004). Internet addiction: characteristics of a questionnaire and prevalence in Norwegian youth (12–18 years). Scandinavian journal of psychology, 45(3), 223-229.

Lan, Y., Ding, J. E., Li, W., Li, J., Zhang, Y., Liu, M. & Fu, H. (2018). "A pilot study of a group mindfulness-based cognitive-behavioral intervention for smartphone addiction among university students". Journal of Behavioral Addictions, 7(4), (1171-1176).

Loan, F. A. (2011). "Internet use by rural and urban college students: a comparative study." DESIDOC Journal of Library & Information Technology, 31(6).

Lopez-Fernandez, O., Kuss, D. J., Griffiths, M. D., & Billieux, J. (2015). "The conceptualization and assessment of problematic mobile phone use". Encyclopedia of mobile phone behavior, (591-606).

Mamun, M. A., Hossain, M. S., Moonajilin, M. S., Masud, M. T., Misti, J. M., & Griffiths, M. D. (2020). "Does loneliness, self-esteem and psychological distress correlate with problematic internet use? A Bangladeshi survey study". Asia-Pacific Psychiatry, 12(2), e12386.

Mann, K., Fauth-Bühler, M., Higuchi, S., Potenza, M. N. & Saunders, J. B. (2016). "Pathological gambling: a behavioral addiction". World Psychiatry, 15(3), 297.

Manovich, Lev, "The language of new media". Cambridge, Mass, MIT Press, 2001, https://www.alice.id.tue.nl/references/manovich-2007.pdf adresinden temin edilmiştir.

Marlatt, G. A., Curry, S. & Gordon, J. R. (1988). "A longitudinal analysis of unaided smoking cessation". Journal of consulting and clinical psychology, 56(5), 715.

Marks, I. (1990). "Behavioural (non-chemical) addictions". British journal of addiction, 85(11), (1389-1394).

Martin, C. S., Chung, T., & Langenbucher, J. W. (2008). "How should we revise diagnostic criteria for substance use disorders in the DSM-V?". Journal of abnormal psychology, 117(3), 561.

Minaz, A. & Çetinkaya, B. Ö. (2017). "Investigation of university students smartphone addiction levels and usage purposes in terms of different variables". Mehmet Akif Ersoy University Journal of Social Sciences Institute, 9(21), (268-286).

Montag, C., Kannen, C., Lachmann, B., Sariyska, R., Duke, É., Reuter, M. & Markowetz, A. (2015). "The importance of analogue zeitgebers to reduce digital addictive tendencies in the 21st century". Addictive behaviors reports, 2, 23-27.

Munezawa, T., Kaneita, Y., Osaki, Y., Kanda, H., Minowa, M., Suzuki, K., ... & Ohida, T. (2011). "The association between use of mobile phones after lights out and sleep disturbances among Japanese adolescents: a nationwide cross-sectional survey". Sleep, 34(8), 1013-1020.

Murali, V., Ray, R. & Shaffiullha, M. (2012). "Shopping addiction. Advances in psychiatric treatment". 18(4), (263-269).

Mustafa, U. S. L. U. (2016). "Türkiye'de sosyal medya bağımlılığı ve kullanımı araştırması". Turkish Academic Research Review, 6(2), 370-396 adresinden temin edinilmiştir.

Müller, M., Brand, M., Mies, J., Lachmann, B., Sariyska, R. Y. & Montag, C. (2017). "The 2D: 4D marker and different forms of internet use disorder". Frontiers in Psychiatry, 8, 213.

Nalwa, K., & Anand, A. P. (2003). Internet addiction in students: A cause of concern. Cyberpsychology & behavior, 6(6), 653-656.

Nasar, J., Hecht, P., & Wener, R. (2008). "Mobile telephones, distracted attention, and pedestrian safety". Accident analysis & prevention, 40(1), (69-75).

O'Brien, C. (2011). "Addiction and dependence in DSM-V. Addiction". 106(5), (866-867).

Ofcom, (2016). The UK is now a smartphone society. https://www.ofcom.org.uk/about-ofcom/latest/media/media-releases/2015/cmr-uk-2015/ adresinden temin edinilmiştir.

Okuyan, C. B., SÜREYYA, N. U. R., Karasu, F., & Deveci, E. (2020). Sağlık alanındaki ön lisans öğrencilerinde akıllı telefon bağımlılığı üzerine nitel ve nicel bir çalışma. *Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi*, *5*(3), 455-463.

Omoyemiju, M. A., & Popoola, B. I. (2021). "Prevalence of internet addiction among university students in Nigeria". British Journal of Guidance & Counselling, 49(1), 132-139.

Ögel K., T. Defne, Cüneyt E. & Duran Ç. (2000). "Uçucu madde kullanımının yaygınlığı: Çok merkezli bir araştırmanın verilerinin değerlendirilmesi", Anadolu Psikiyatri Dergisi, 1(4): (220-224)

Ögel, K. (2020). "Bağımlılık ve tedavisi temel kitabı". (3.Baskı). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Ögel, K. (2020). "İnternet Bağımlılığı, İnternetin Psikolojisini Anlamak ve Başa Çıkmak". (4.Baskı). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Özdamar K. (2004). "Tabloların oluşturulması, güvenirlik ve soru analizi. Paket programlarla istatistiksel veri analizi-1". (5. Basım) Eskişehir: Kaan Kitabevi

Öztürk, U. C. (2015). "Bağlantıda kalmak ya da kalmamak işte tüm korku bu: internetsiz kalma korkusu ve örgütsel yansımaları". Journal of International Social Research, 8(37).

Öztürk U. M. & Uluşahin, A. (2011). "Ruh sağlığı ve bozuklukları". (11. Baskı) Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri

Övür, A. (2017), "Diseases and the possible effects that the new media brought into the digitalizing world., Communication and Technology Congress

Pamuk, M., & Kutlu, M. (2017). "Türkiye'de cep telefonunun problemli kullanımına ilişkin yapılan çalışmaların incelenmesi". International Academic Research Congress, Antalya.

Panova, T. & Carbonell, X. (2018). "Is smartphone addiction really an addiction?. Journal of behavioral addictions". 7(2), 252-259. DOI: 10.1556/2006.7.2018.49

Peraman, R. & Parasuraman, S. (2016). "Mobile phone mania: Arising global threat in public health". Journal of natural science, biology, and medicine, 7(2), 198. doi: 10.4103/0976-9668.184712

Pies, R. (2009). "Should DSM-V designate ınternet addiction a mental disorder?". Psychiatry (Edgmont), 6(2), 31.

Pinna, F. E. D. E. R. I. C. A., Dell'Osso, B., Di Nicola, M., Janiri, L., Altamura, A. C., Carpiniello, B. E. R. N. A. R. D. O., & Hollander, E. (2015). "Behavioural addictions and the transition from DSM-IV-TR to DSM-5". Journal of Psychopathology, 21(4), 380-389.

Polat, R. (2017). "Dijital hastalik olarak nomofobi" Yeni Medya Elektronik Dergisi, 1(2), (164-172).

PUDMED, (2021). https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/?term=internet+addiction&filter=datesearch.y_5&size=200/ adresinden temin edinilmiştir.

Puharić, Z., Kudumija Slijepčević, M., Badrov, T., & Petričević, N. (2016). "Gambling among teenagers in bjelovar-bilogora county (Croatia)". Alcoholism and psychiatry research: Journal on psychiatric research and addictions, 52(1), 5-16.

R Core Team (2021). "R: A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing". Vienna, Austria. URL https://www.R-project.org adresinden temin edinilmiştir.

Radeef, A. S., & Faisal, G. G. (2020). Internet addiction among pharmacy undergraduate students in Malaysia. IIUM Journal of Orofacial and Health Sciences, 1(2), 78-83.

Revelle, W. & Revelle, M. W. (2015). "Package 'psych'. The comprehensive R archive network", (337, 338).

Rodríguez-García, A. M., Moreno-Guerrero, A. J., & Lopez Belmonte, J. (2020). "Nomophobia: An individual's growing fear of being without a smartphone—a systematic literature review". International Journal of Environmental Research and Public Health, 17(2), 580.

Rosseel, Y. (2012). "Lavaan: An R package for structural equation modeling and more". Version 0.5–12 (BETA). Journal of statistical software, 48(2), (1-36).

Sally, L. P. M. (2006). "Prediction of internet addiction for undergraduates in Hong Kong". Baptist University, Hong Kong, UMI Dissertation Information Service.

Saunders, J. B., Hao, W., Long, J., King, D. L., Mann, K., Fauth-Bühler, M. ... & Poznyak, V. (2017). "Gaming disorder: Its delineation as an important condition for diagnosis, management, and prevention". Journal of behavioral addictions". 6(3), 271-279.

Schlosser, S., Black, D. W., Repertinger, S. & Freet, D. (1994). "Compulsive buying: Demography, phenomenology, and comorbidity in 46 subjects". General hospital psychiatry, 16(3), 205-212.

SecurEnvoy. (2012). 66% of the population suffer from Nomophobia the fear of being without their phone https://securenvoy.com/blog/66-population-suffer-nomophobia-fear-being-without-their-phone-2/ adresinden temin edinilmiştir.

Servidio, R., Bartolo, M. G., Palermiti, A. L., & Costabile, A. (2021). "Fear of COVID-19, depression, anxiety, and their association with Internet addiction disorder in a sample of Italian students". Journal of Affective Disorders Reports, 4, 100097.

Shao, R., Zheng, H., Jia, S., Jiang, Y., Yang, Q. & Kang, G. (2018). "Nitric oxide enhancing resistance to PEG-induced water deficiency is associated with the primary photosynthesis reaction in Triticum aestivum L". International journal of molecular sciences, 19(9), 2819. doi:10.3390/ijerph8093528.

Shaw, M., & Black, D. W. (2008)." Internet addiction". CNS drugs, 22(5), (353-365).

Shek, D. T., Sun, R. C., & Yu, L. (2013). "Internet addiction". Springer. https://ira.lib.polyu.edu.hk//handle/10397/69656 adresinden temin edinilmiştir.

Sinan, K. U. L. (2020). "Dijital okuryazarlik ve diğer değişkenlerle internet bağimliliği ilişkisinin incelenmesi". Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi, 4(1), 28-41.

Snyder, S. M., Li, W., O'Brien, J. E., & Howard, M. O. (2015). "The effect of US university students' problematic internet use on family relationships: A mixed-methods investigation". PloS one, 10(12), e0144005. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0144005

Soni, R., Upadhyay, R. & Jain, M. (2017). "Prevalence of smart phone addiction, sleep quality and associated behaviour problems in adolescents". International Journal of Research in Medical Sciences, 5(2), 515-519. DOI: 10.18203/2320-6012.ijrms20170142

Spitzer, M. (2015). "M-Learning? When it comes to learning, smartphones are a liability, not an asset". Trends in Neuroscience and Education, 4(4), 87-91.

Sülün, A. A., Yayan, E. H., & Düken, M. E. (2021). COVID-19 salgını sürecinin ergenlerde akıllı telefon kullanımına ve uyku üzerine etkisi. Turk J Child Adolesc Ment Health, 28(1), 35-40.

Şahin, C., & Korkmaz, Ö. (2011). "Adaptatıon of Internet Addıctıon Scale To Turkısh (İnternet Bağımlılığı Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması)". Ahmet Kelesoglu Education Faculty (akef) Journal, 32.

Şahin, T., & Ballı, E. (2020). "Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları". Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(1), 59-74.

Şahin, S., Ozdemir, K., Unsal, A., & Temiz, N. (2013). Evaluation of mobile phone addiction level and sleep quality in university students. Pakistan journal of medical sciences, 29(4), 913.

Şengör Y. (2020). "İyi oluşun yordayıcıları olarak yalnızlık ve nomofobi". (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez no. 615708)

Tarhan, N., & Nurmedov S. (2017). "Bağımlılık, sanal veya gerçek". (5. Baskı) İstanbul: Timaş Yayınları

Taştan S. (2020). "Spor Yapan ve Yapmayan Üniversite Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı ve Nomofobi Düzeylerinin İncelenmesi". (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez no. 634368)

The Verge Dijital Teknoloji Kurumu, (2021). https://www.thev erge.com/2012/2/5/2771255/social-media-willpower-failure-chicago-university-study/ adresinden temin edinilmiştir.

Tsitsika, A. K., Tzavela, E. C., Janikian, M., Ólafsson, K., Iordache, A., Schoenmakers, T. M., ... & Richardson, C. (2014). "Online social networking in adolescence: Patterns of use in six European countries and links with psychosocial functioning". Journal of adolescent health, 55(1), 141-147.

Tur-Porcar, A. (2017). Parenting styles and Internet use. Psychology & Marketing, 34(11), 1016-1022.

Türen, U., Erdem, H., & Kalkin, G. (2017). "Mobil telefon yoksunluğu korkusu (nomofobi) yayılımı: Türkiye'den üniversite öğrencileri ve kamu çalışanları örneklemi". Bilişim Teknolojileri Dergisi, 10(1), 1.

Türker, G. (2021). "Yetişkinlerde COVID-19 kaygı ve sosyal medya bağımlılığının sosyo demografik özellikler açısından incelenmesi". (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez no. 698443)

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2020. Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=saglik-ve-sosyal-koruma-101&dil=1/ adresinden temin edinilmiştir.

Türkiye Psikiyatri Derneği, (2021). https://www.psikiyatri.org.tr/halkayonelik/46/nikotin-sigara-bagimliligi/ adresinden temin edinilmiştir.

Uğuz, G. (2019). "Kişilik Özellikleri ve Nomofobi İlişkisi: Kamu Hastanelerinde Çalışan Hemşireler İle Bir Araştırma". (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez no. 577837)

Ünal, T. A., (2015). "Sosyal medya bağımlılığı: üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma". (Yayınlanmamış doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez no. 396821)

Walsh, S. P., White, K. M., Cox, S., & Young, R. M. (2011). Keeping in constant touch: The predictors of young Australians' mobile phone involvement. Computers in human behavior, 27(1), 333-342.

Weinstein, A., & Lejoyeux, M. (2010). "Internet addiction or excessive internet use". The American journal of drug and alcohol abuse, 36(5), 277-283.

We are Social and Houtsuite, (2018). https://datareportal.com/reports /digital-2018-global-digital-overview/ adresinden temin edinilmiştir.

We are Social and Houtsuite, (2019). https://datareportal.com/reports/ digital-2019-global-digital-overview/ adresinden temin edinilmiştir.

We are Social and Houtsuite, (2020). https://datareportal.com/reports/ digital-2020-global-digital-overview/ adresinden temin edinilmiştir.

We are Social and Houtsuite, (2021). https://datareportal.com/reports/ digital-2021-global-overview-report/ adresinden temin edinilmiştir.

We are Social and Houtsuite, (2018). https://datareportal.com/reports /digital-2018-turkey/ adresinden temin edinilmiştir.

We are Social and Houtsuite, (2019). https://datareportal.com/reports/ digital-2019-turkey/ adresinden temin edinilmiştir.

We are Social and Houtsuite, (2020). https://datareportal.com/reports/ digital-2020-turkey/ adresinden temin edinilmiştir.

We are Social and Houtsuite, (2021). https://datareportal.com/reports /digital-2021-turkey/ adresinden temin edinilmiştir.

We are Social and Houtsuite, (2021). https://tr.wikipedia.org/wiki/Ne tlessfobi/ adresinden temin edinilmiştir.

We are Social and Houtsuite, (2021). https://www.theguardian.com /technology/2008/mar/23/news.internet/ adresinden temin edinilmiştir.

Wolfers, L. N., Festl, R., & Utz, S. (2020). "Do smartphones and social network sites become more important when experiencing stress?". Results from longitudinal data. Computers in human behavior, 109, 106339.

Wood, M., Center H. and Parenteau S. C. "Social media addiction and psychological adjustment: religiosity and spirituality in the age of social media", Mental Health, Religion & Culture, , DOI: 10.1080/1367 4676.2017.1300791. 15 Mar 2017.

Wu, A. M., Lau, J. T., Cheng, K. M., Law, R. W., Tse, V. W., & Lau, M. M. (2018). Direct and interaction effects of co-existing familial risk factors and protective factors associated with Internet addiction among Chinese students in Hong Kong. The Journal of Early Adolescence, 38(4), 429-450.

Van den Eijnden, R. J., Meerkerk, G. J., Vermulst, A. A., Spijkerman, R., & Engels, R. C. (2008). "Online communication, compulsive Internet use, and psychosocial well-being among adolescents: a longitudinal study". Developmental psychology, 44(3), 655.

Van Gordon, W., Shonin, E., Dunn, T., Garcia-Campayo, J., & Griffiths, M. (2017). "Meditation Awareness Training for the treatment of fibromyalgia: A randomised controlled trial". British Journal of Health Psychology, 22, 186-206. British Journal of Health Psychology, 22.

Yam, F. C., Korkmaz, O., & Griffiths, M. D. (2021). "The association between fear of Covid-19 and smartphone addiction among individuals: the mediating and moderating role of cyberchondria severity". Current Psychology, 1-14.

Yellowlees, P. M., & Marks, S. (2007). "Problematic Internet use or Internet addiction?". Computers in human behavior, 23(3), 1447-1453.

Yildirim, C. (2014). "Exploring the dimensions of nomophobia: Developing and validating a questionnaire using mixed methods research". Doctoral dissertation, Iowa State University.

Yildirim, C., & Correia, A. P. (2015). "Exploring the dimensions of nomophobia: Development and validation of a self-reported questionnaire". Computers in Human Behavior, 49, 130-137.

Yildirim, C., Sumuer, E., Adnan, M., & Yildirim, S. (2016). "A growing fear: Prevalence of nomophobia among Turkish college students". Information Development, 32(5), (1322-1331).

Yilmaz, G. (2015). "Ergenlerde mobil telefon bağımlılığının sosyal anksiyeteye etkisinin bazı değişkenlere göre incelenmesi". Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yılmazsoy, B., & Kahraman, M. (2017). "Uzaktan eğitim öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinin incelenmesi". Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 3(4), 9-29.

Young, K. S. (1998). "Internet addiction: the emergence of a new clinical disorder". CyberPsychology & Behavior, 1(3), 237–244. doi:10.1089/cpb.1998.1.237

Young, K. S., & Rogers, R. C. (1998). "The relationship between depression and Internet addiction". Cyberpsychology & behavior, 1(1), (25-28).

Young, K., Pistner, M., O'MARA, J. A. M. E. S., and Buchanan, J. (1999). "Cyber disorders: The mental health concern for the new millennium". Cyberpsychology & behavior, 2(5), (475-479).

İLGİLENİM
Teknolojik İnovasyon Uyumu İlişkisinde Yenilikçiliğin Aracı Etkisi

Ceren Yeşiltuna - Zeynep Ergen Işıklar

nobel bilimsel

İLGİLENİM -
Teknolojik İnovasyon Uyumu İlişkisinde Yenilikçiliğin Aracı Etkisi
Ceren Yeşiltuna - Zeynep Ergen Işıklar

Yayın No.: 1481
ISBN: 978-625-398-290-4
E-ISBN: 978-625-398-291-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yeşiltuna, Ceren., Ergen Işıklar, Zeynep.
İlgilenim - Teknolojik İnovasyon Uyumu İlişkisinde Yenilikçiliğin Aracı Etkisi / Ceren Yeşiltuna - Zeynep Ergen Işıklar
1. Basım, XVI + 90 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-290-4
E-ISBN: 978-625-398-291-1
1. Teknolojik İnovasyon Uyumu 2. İlgilenim 3. Tüketici Yenilikçiliği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR LİSTESİ ..... **xi**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xiii**

KISALTMALAR ..... **xv**

GİRİŞ **1**

1. BÖLÜM:
İNOVASYON, TEKNOLOJİK İNOVASYON VE TEKNOLOJİK İNOVASYON UYUMU **5**

1.1. İnovasyon Kavramı 5
1.2. İnovasyonu Etkileyen Faktörler 8
1.3. İnovasyon Türleri 8
1.3.1. Ürün İnovasyonu 9
1.3.2. Süreç İnovasyonu 10
1.3.3. Organizasyonel İnovasyon 11
1.3.4. Pazarlama İnovasyonu 12
1.3.5. Hizmet İnovasyonu 13
1.3.6. Üretim İnovasyonu 14
1.3.7. Yönetim İnovasyonu 14
1.3.8. Kademeli İnovasyon 14
1.3.9. Radikal İnovasyon 15
1.3.10. Marka İnovasyonu 15
1.3.11. Yıkıcı İnovasyon 16
1.3.12. Eko-İnovasyon 16
1.3.13. Sosyal İnovasyon 17
1.3.14. Teknolojik Olmayan İnovasyon 17
1.4. Teknolojik İnovasyon Kavramı 18
1.4.1. Teknolojik İnovasyonu Etkileyen Faktörler 18
1.4.1.1. Sektör 19
1.4.1.2. Büyüklük 19
1.4.1.3. Teknoloji Hayat Döngüsü 20
1.4.1.4. Ulusal Yenilik Sistemi 20
1.5. İnovasyona Yönelik Uyum Kavramı 21

1.6. Teknolojik İnovasyon Uyumu Kavramı 22
1.7. İnovasyonların Yayılması 23
1.7.1. İnovasyonların Yayılmasına İlişkin Kuramlar 24
1.7.1.1. Rogers'ın İnovasyonların Yayılımı Teorisi 24
1.7.1.1.1. Teknoloji Kabul Modeli 25
1.7.1.1.2. Bass Yayılma Modeli 26
1.7.1.1.3. Beklenti Onay Teorisi 26
1.7.1.1.4. Akış Teorisi 26
1.8. Teknolojik İnovasyon Uyumuna Yönelik Literatür Taraması Özeti 28

2. BÖLÜM:
TÜKETİCİ İLGİLENİMİ VE TÜKETİCİ YENİLİKÇİLİĞİ 31

2.1. Tüketici İlgilenimi Kavramı 31
2.1.1. Tüketici İlgilenimini Etkileyen Faktörler 33
2.1.1.1. Kişisel Faktörler 33
2.1.1.2. Fiziksel Faktörler 34
2.1.1.3. Durumsal Faktörler 34
2.1.2. İlgilenim Türleri 35
2.1.2.1. Rothschild ve Houston'un İlgilenim Sınıflandırması 35
2.1.2.1.1. Sürekli İlgilenim 35
2.1.2.1.2. Durumsal İlgilenim 36
2.1.2.1.3. Tepkisel İlgilenim 36
2.1.2.2. Zaichkowsky'nin İlgilenim Sınıflandırması 37
2.1.2.2.1. Ürün İlgilenimi 37
2.1.2.2.2. Satın Alma İlgilenimi 38
2.1.2.2.3. Reklam (Mesaj) İlgilenimi 38
2.1.2.3. Krugman'ın İlgilenim Sınıflandırması 39
2.1.2.3.1. Yüksek İlgilenim 40
2.1.2.3.2. Düşük İlgilenim 40
2.2. Tüketici İlgilenimine Yönelik Literatür Taraması Özeti 41
2.3. Yenilikçilik Kavramı 43
2.3.1. Yenilikçiliği Etkileyen Faktörler 44
2.3.1.1. Sosyal Sınıf ve Sosyal Kimlik 45
2.3.1.2. Kişisel Değerler 45
2.3.1.3. Yöresel ve Ulusal Kültür 45
2.3.1.4. Sosyodemografik Özellikler 46
2.3.2. Tüketicilerin Yeniliği Benimseme Düzeyleri 46

2.3.2.1. Yenilikçiler 47
2.3.2.2. Erken Benimseyenler 47
2.3.2.3. Erken Çoğunluk 48
2.3.2.4. Geç Çoğunluk 48
2.3.2.5. Gecikenler 48
2.3.3. Tüketici Yenilikçiliği Kavramı 48
2.3.3.1. Tüketici Yenilikçiliği Türleri 49
2.3.3.1.1. Kişisel Yenilikçilik 49
2.3.3.1.2. Ürün Temelli Yenilikçilik 50
2.3.3.1.3. Moda Yenilikçiliği 50
2.3.3.1.4. Güdülenmiş Tüketici Yenilikçiliği 51
2.3.3.1.5. Fonksiyonel Yenilikçilik 51
2.3.3.1.6. Hedonik Yenilikçilik 52
2.3.3.1.7. Sosyal Yenilikçilik 52
2.3.3.1.8. Bilişsel Yenilikçilik 53
2.3.3.1.9. Davranışsal Yenilikçilik 53
2.4. Tüketici Yenilikçiliğine Yönelik Literatür Taraması Özeti 53

3. BÖLÜM:
TEKNOLOJİK İNOVASYON UYUMUNDA TÜKETİCİLERİN İLGİLENİM VE YENİLİKÇİLİK DÜZEYLERİ 57

3.1. Araştırmanın Metodolojisi 57
3.2. Araştırmanın Amacı 59
3.3. Araştırmanın Önemi 60
3.4. Araştırmanın Modeli ve Hipotezler 61
3.5. Bulgular 62
3.5.1. Örneklemin Özellikleri 62
3.5.2. Veri Toplama Aracının Güvenilirliği ve Geçerliliği 63
3.5.3. Teknolojik İnovasyon Uyumu Ölçeğine Ait Güvenilirlik ve Geçerlilik Analizi Sonuçları 64
3.5.4. İlgilenim Ölçeğine Ait Güvenilirlik ve Geçerlilik Analizi Sonuçları 65
3.5.5. Tüketici Yenilikçiliği Ölçeğine Ait Güvenilirlik ve Geçerlilik Analizi Sonuçları 66
3.5.6. Teknolojik İnovasyon Uyumu Ölçeğine İlişkin Bulgular 67
3.5.7. İlgilenim Ölçeğine İlişkin Bulgular 68
3.5.8. Tüketici Yenilikçiliği Ölçeğine İlişkin Bulgular 69
3.5.9. Teknolojik İnovasyon Uyumu, İlgilenim ve Tüketici Yenilikçiliği İlişkisi 70
3.5.10. Aracılık Etkisi Analizi Sonuçları (Hipotez Testleri) 70

3.5.10.1. Teknolojik İnovasyon Uyumu ve İlgilenim Regresyon Analizi..... 71
3.5.10.2. İlgilenim ve Tüketici Yenilikçiliği Regresyon Analizi 71
3.5.10.3. Teknolojik İnovasyon Uyumu, İlgilenim ve Tüketici Yenilikçiliği Regresyon Analizi..... 72

SONUÇ VE ÖNERİLER 75

KAYNAKÇA 79

KAYNAKÇA

Aboal, D., and Garda, P. (2015). Technological and Non-Technological Innovation and Productivity in Services Vis-à-Vis Manufacturing Sectors. *Economics of Innovation and New Technology, 25* (5), 435-454.

Açıkgöz, A. (2015). İnovasyon Çiftustalığı: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması. *Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi, 4* (2), 1-26.

Akbey, F. (2014). Ar-Ge, İnovasyon ve Kalkınma İlişkisine Yönelik Bir Literatür Taraması: Kuramsal Özet. *Maliye Dergisi* (166), 1-16.

Akbulut, G. (2017). *Teknolojik İnovasyonun Ekonomik Büyüme ve İhracat Üzerindeki Etkisi: Türkiye-AB (15) Ülkeleri Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Akdoğan, M. Ş., ve Karaarslan, M. H. (2013). Tüketici Yenilikçiliği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 27* (2), 1-20.

Akgün, V. Ö., ve Çini, M. A. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinde İşletmelerin İnovasyon Kümesinin Pazarlama ve Yönetim Perspektifinden Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (45), 377-395.

Akinwale, Y. O., Adepoju, A. O., and Olomu, M. O. (2017). The Impact of Technological Innovation on SME's Profitability in Nigeria. *International Journal Research, Innovation and Commercialisation, 1* (1), 74-92.

Altan, S. (2018). Türkiye'deki Yenilikçi Örgütleri Arttırabilmek için, Eğitim Sistemine İnovasyon Kavramı Üzerinden Bir Bakış ve Çözüm Önerileri. *Journal of Management, Marketing and Logistics – (JMML), 5* (2), 124-139.

Andries, P., and Czarnitzki, D. (2014). Small Firm Innovation Performance and Employee. *Small Business Economics, 43* (1), 21-38.

Armağan, E., ve Akel, G. (2017). Ürünlere Olan İlgilenimin Marka Sadakati Üzerine Etkisi: Cep Telefonu Örneği. *Global Business Research Congress (GBRC). 3*, s. 646-665. İstanbul: PressAcademia Procedia.

Aslan, Y. (2018). İnovasyonun Kavramsal Çerçevesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3* (6), 122-150.

Ateş, M. (2019). Türkiye'de Sosyal İnovasyon ve Kamu Kurumlarında Sosyal İnovasyonun Bilinirliği. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 7* (3), 1-22.

Audretsch, D. B., and Belitsk, M. (2020). The Role of R&D and Knowledge Spillovers in Innovation and Productivity. *European Economic Review, 123*, 1-24.

Avcı, İ. (2020). Yerli Markalı Otomobil Satın Alma Niyetinde Etnosentrizm, Ülke İmajı ve Yenilikçiliğin Etkisi: Türkiye'nin Otomobili (TOOG) Bağlamında Bir Araştırma. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (20), 439-466.

Avidov-Ungar, O., and Eshet-Alkakay, Y. (2011). Teachers in a World of Change: Teachers' Knowledge and Attitudes towards the Implementation of Innovative Technologies in Schools. *Interdisciplinary Journal of E-Learning and Learning Objects, 7* (1), 291-303.

Aydın Kılıç, E., ve Portakalcı, M. (2018). Bir Rekabet Aracı Olarak Tüketici Yenilikçiliğinin Satın Alma Davranışına Etkisi. *Journal of Life Economics, 5* (1), 95-108.

Aydın, S. (2009). Kişisel ve Ürün Temelli Yenilikçilik: Cep Telefonu Kullanıcıları Üzerine Ampirik Bir Uygulama. *Doğuş Üniversitesi Dergisi, 10* (2), 188-203.

Azar, G., and Ciabuschi, F. (2017). Organizational Innovation, Technological Innovation, and Export Performance: The Effects of Innovation Radicalness and Extensiveness. *International Business Review, 26* (2), 324-336.

Badowska, S., Zamojska, A., and Rogala, A. (2015). Baby Boomers' Attitudes Toward Innovations: Empirical Research in Poland. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 213*, 1050-1056.

Bartels, J., and Reinders, M. J. (2011). Consumer Innovativeness and its Correlates: A Propositional Inventory for Future Research. *Journal of Business Research, 64*, 601-609.

Baş, Y., Mert, K., ve Altunışık, R. (2016). Tüketicilerin Farklı Ürün ve Hizmet Kategorilerindeki Bilgi Arama Davranışlarında Etkili Unsurlar ve Bir Model Önerisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 12* (27), 43-66.

Başer, B. C., Yılmaz, A., ve İyiler, Z. (2013). Kümeler İçin İnovasyon ve Ar-Ge Yönetimi Kılavuzu. Ankara, Türkiye. Erişim Tarihi: 10.12.2022 http://www.smenetworking.gov.tr/userfiles/pdf/belgeler/ekonomiBakanligi/8_inovasyon.pdf.

Bayar, E. (2020). *Teknolojik İnovasyonun Cinsiyetler Arası İstihdam Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Şırnak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Şırnak.

Behe, B. K., Bae, M., Huddleston, P. T., and Sage, L. (2015). The Effect of Involvement on Visual Attention and Product Choice. *Journal of Retailing and Consumer Services, 24*, 10-21.

Biçimveren, L. (2017). *Pazar Odaklılık, Yenilik Odaklılık, Pazarlama İnovasyonu ve Uluslararası Pazar Performansı: Balıkesir ve Bursa İllerinde Dış Ticaret Yapan Firmalara Yönelik Bir Uygulama.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Biskjaer, M. M., Dalsgaard, P., and Halskov, K. (2019). The Same, but Better: Understanding the Practice of Designing for Incremental Innovation in Web Design. *International Journal of Design, 13* (3), 89-104.

Bukhari, A. M., and Hilmi, M. F. (2011). Strategic and Behavioral Innovativeness in the Tourism Industry: A Rewiew and Research Proposition. *In Proceedings of 2nd Regional Conference on Tourism Research* (s. 271-278). Malaysia: Sustainable Tourism Research Cluster.

Bülbül, H., ve Özoğlu, B. (2014). Tüketici Yenilikçiliği ve Algılanan Riskin Satın Alma Davranışına Etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (44), 43-58.

Cai, Z., Fan, X., and Du, J. (2017). Gender and Attitudes Toward Technology Use: A Meta-Analysis. *Computers & Education, 105*, 1-13.

Cavallo, E., Ferrari, E., Bollani, L., and Coccia, M. (2014). Attitudes and Behaviour of Adopters of Technological Innovations in Agricultural Tractors: A Case Study in Italian Agricultural System. *Agricultural Systems, 130*, 44-54.

Cerne, M., Kaše, R., and Škerlavaj, M. (2016). Non-Technological Innovation Research: Evaluating the Intellectual Structure and Prospects of an Emerging Field. *Scandinavian Journal of Management, 32* (2), 69-85.

Cestre, G., and Darmon , R. Y. (1998). Assessing Consumer Preferences in the Context of New Product. *International Journal of Research in Marketing, 15* (2), 123-135.

Chao, C. W., Hung, Y. C., and Sun, L. (2021). Does Consumer Innovativeness Matter in Electrified Vehicle? The Moderation Role of Consumer Involvement. *Journal of International Consumer Marketing, 34* (3), 298-311.

Chao, C. W., Reid, M., and Mavondo, F. T. (2012). Consumer Innovativeness Influence on Really New Product Adoption. *Australasian Marketing Journal, 20*, 211-217.

Chen, Q., Wang, C.-H., and Huang, S.-Z. (2020). Effects of Organizational Innovation and Technological Innovation Capabilities on Firm Performance: Evidence from Firms in China's Pearl River Delta. *Asia Pacific Business Review, 26* (1), 72-96.

Cheng, C. C., and Shiu, E. C. (2019). How to Enhance Smes' Customer Involvement Using Social Media: The Role of Social CRM. *International Small Business Journal: Researching Entrepreneurship, 37* (1), 22-42.

Cheng, V. T., and Guo, R. (2021). The Impact of Consumers' Attitudes Towards Technology on the Acceptance of Hotel Technology-Based Innovation. *Journal of Hospitality and Tourism Technology, 12* (4), 624-640.

Cheung, M. F., and To, W. M. (2021). Effect of Customer Involvement on Co-Creation of Services: A Moderated Mediation Model. *Journal of Retailing and Consumer Services, 63*, 1-9.

Chimhundu, R., Hamlin , R. P., and McNeill, L. (2010). Impact of Manufacturer Brand Innovation on Retailer Brands. *International Journal of Business and Management, 5* (9), 10-18.

Cho, E., Fiore, A. M., and Yu, U. J. (2018). Impact of Fashion Innovativeness on Consumer-Based Brand Equity. *Journal of Consumer Marketing*, 1-32.

Cooper, J. R. (1998). A Multidimensional Approach to the Adoption of Innovation. *Management Decision, 36* (8), 493-502.

Coşkun, R., ve Altunışık, R. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı* (9. Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Cruz-Cárdenas, J., Zabelina, E., Deyneka, O., Guadalupe-Lanas, J., and Velín-Fárez, M. (2019). Role of Demographic Factors, Attitudes Toward Technology, and Cultural Values in the Prediction of Technology-Based Consumer Behaviors: A Study in Developing and Emerging Countries. *Technological Forecasting & Social Change, 149*, 1-12.

Cui, A. S., and Wu, F. (2016). Utilizing Customer Knowledge in Innovation: Antecedents and Impact of Customer Involvement on New Product Performance. *Journal of the Academy of Marketing Science, 44* (4), 516-538.

Çağlar Çetinkaya, N. (2020). Tüketici İlgilenimi ve Satın Alma Niyeti Arasındaki İlişki Üzerinde Markaya Duyulan Güvenin Düzenleyici Etkisi. *Uluslararası İşletme ve Ekonomi Çalışmaları Dergisi, 2* (2), 98-109.

Çakır, M. (2019). Pazarlamada Yeni Bir Yaklaşım: İnovatif Odaklı Pazarlama. B. Uyan, ve M. Çakır içinde, *İktisadi ve Sosyal Yönleriyle İnovasyon* (s. 259-305). Ankara: İKSAD Yayınevi.

Çakır, V. (2007). Tüketici İlgilenimini Ölçmek. *Selçuk İletişim, 4* (4), 163-180.

Çelik, A. E. (2020). Sürdürülebilir ve Sosyal Sorumlu Bankacılığa Katkı Sağlayan İnovasyon Uygulamalarının 4P İnovasyon Modeli Çerçevesinde Analizi. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 12* (4), 3656-3675.

Çifci, S. (2012). Tüketicilerin Yeni Ürünlere Yönelik Adaptasyon Tutumları Üzerinde Tüketicilerin ve Firmaların Yenilikçilik Düzeylerinin Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (34), 83-92.

Çiftçi, S., ve Gündüz, S. N. (2016). Eğitimde İnovasyon ve Yaratıcılık. E. Yılmaz, M. Çalışkan, ve S. A. Sulak içinde, *Eğitim Bilimlerinden Yansımalar* (s. 95-104). Konya: Çizgi Kitabevi.

Damanpour, F. (1987). The Adoption of Technological, Administrative, and Ancillary Innovations: Impact of Organizational Factors. *Journal of Management, 13* (4), 675-688.

Damanpour, F., and Aravind, D. (2012). Managerial Innovation: Conceptions, Processes, and Antecedents. *Management and Organization Review, 8* (2), 423-454.

Datta, A., Mukherjee, D., and Jessup, L. (2015). Understanding Commercialization of Technological Innovation: Taking Stock and Moving Forward. *R&D Management, 45* (3), 215-249.

Davis, F. D., Bagozzi, R. P., and Warshaw, P. R. (1989). User Acceptance of Computer Technology: A Comparison of Two Theoretical Models. *Management Science, 35* (8), 982-1003.

Değirmenci, B., Öztürk, C., ve Büyükbeşe, T. (2022). Yöneticiye Duyulan Güvenin Hizmet İnovasyon Performansı Üzerine Etkisinde İçsel Motivasyonun ve Örgütsel Öğrenmenin Aracılık Rolü: Adıyaman İli Finans Sektöründe Bir Araştırma. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi, 8* (1), 124-144.

Deniz, A., ve Erciş, A. (2016). Tüketici Yenilikçiliğinin Boyutları ve Yenilikçiliği Etkileyen Faktörler Arasındaki İlişkiler. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7* (14), 461-475.

Diaconu, M. (2011). Technological Innovation: Concept, Process, Typology and Implications in the Economy. *Theoretical and Applied Economics, 18* (10), 127-144.

Dinler Sakaryalı, A. M. (2014). İnovasyon ve Risk Sermayesi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 9* (1), 183-210.

Donbesuur, F., Ampong, G. A., Owusu-Yirenkyi, D., and Chu, I. (2020). Technological Innovation, Organizational Innovation and International Performance of Smes: The Moderating Role of Domestic Institutional Environment. *Technological Forecasting & Social Change, 161*, 1-11.

Drucker, P. F. (1985). *Innovation and Entrepreneurship* (1st Edition). London: Routledge.

Dursun, T. (2016). Teknolojik Ürünlerde Algılanan Riskin Tüketicilerin Yenilikleri Benimseme Eğilimleri Üzerinde Etkisi. *AJIT-E: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi, 8* (26), 55-68.

Erler, S. (2017). *İnovasyon Stratejilerinin İşletmelerin Girişimcilik Uygulamalarına Etkileri: İlaç Sanayinde Fason Üretim Yapan Bir İşletme Örneği.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. Doğuş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Erpay, İ. (2019). Eğitimde İnovasyon ve Din Eğitimi İlişkisi. B. Uyan, ve M. Çakır içinde, *İktisadi ve Sosyal Yönleriyle İnovasyon* (s. 70-115). Ankara: İksad Publishing House.

Esmer, Y., ve Alan, M. A. (2019a). Endüstri 4.0 Perspektifinde İnovasyon. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 7* (18), 465-478.

Esmer, Y., Yüksel, M., ve Şaylan, O. (2019b). Yerel Yönetimlerde İnovasyon Uygulamalarına Yönelik Bir Değerlendirme. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 11* (2), 175-189.

Feng, X., Fu, S., and Qin, J. (2016). Determinants of Consumers' Attitudes Toward Mobile Advertising: The Mediating Roles of Intrinsic and Extrinsic Motivations. *Computers in Human Behavior, 63*, 334-341.

Flor, M. L., Cooper, S. Y., and Oltra, M. J. (2018). External Knowledge Search, Absorptive Capacity and Radical Innovation in High-Technology Firms. *European Management Journal, 36* (2), 183-194.

Fort-Rioche, L., and Ackermann, C. L. (2013). Consumer Innovativeness, Perceived Innovation and Attitude Towards "Neo-Retro"- Product Design. *European Journal of Innovation Management, 16* (4), 495-516.

Geldes, C., Heredia, J., Felzensztein, C., and Mora, M. (2017). Proximity as Determinant of Business Cooperation for Technological And Non-Technological Innovations. A Study of an Agribusiness Cluster. *Journal of Business & Industrial Marketing* (32), 1-26.

Goldsmith , R. E., and Hofacker, C. F. (1991). Measuring Consumer Innovativeness. *Journal of the Academy of Marketing Science, 19* (3), 209-221.

Goldsmith, R. E., d'Hauteville, F., and Flynn, L. R. (1998). Theory and Measurement of Consumer Innovativeness. *European Journal of Marketing, 32* (3/4), 340-353.

Grützmann, A., Felício Macedo, F. M., and Zambalde, A. L. (2013). Knowledge Management and Innovation: The Role of Virtual Social Networks in Innovative Consumer Behavior. *Journal of Technology Management & Innovation, 8* (1), 1-16.

Güleş, H. K., ve Bülbül, H. (2004). *Yenilikçilik İşletmeler İçin Stratejik Rekabet Aracı* (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Gürbüz, S., ve Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem-Analiz* (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Hameed, W. U., Nisar, Q. A., and Wu, H.-C. (2021). Relationships Between External Knowledge, Internal Innovation, Firms' Open Innovation Performance, Service Innovation and Business Performance in the Pakistani Hotel Industry. *International Journal of Hospitality Management, 92*, 1-15.

Hancıoğlu, Y. (2016). Küresel İnovasyon Endeksini Oluşturan İnovasyon Girdi ve Çıktı Göstergeleri Arasindaki İlişkinin Kanonik Korelasyon Analizi ile İncelenmesi: OECD Örneği. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16* (4), 131-158.

Hayes, A. F. (2013). *Introduction to Mediation, Moderation and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach.* New York: NY: The Guilford Press.

Heriyati, P., and Yusuf, A. A. (2015). Consumer Innovativeness and Shopping Style: A Study on Consumer Shopping Behavior in the Greater Jakarta Area. *International Business Management, 9* (3), 215-220.

Holland, M. (1997). Diffusion of Innovation Theories and Their Relevance to Understanding the Role of Librarians When Introducing Users to Networked Information. *The Electronic Library, 15* (5), 389-394.

Hong, J. C., Lin, P. H., and Hsieh, P. C. (2017). The Effect of Consumer Innovativeness on Perceived Value and Continuance Intention to Use Smartwatch. *Computers in Human Behavior, 67*, 264-272.

Hourigan, S. R., and Bougoure, U. S. (2012). Towards a Better Understanding of Fashion Clothing Involvement. *Australasian Marketing Journal (AMJ), 20* (2), 127-135.

Hsia, T.-L., Wu, J.-H., Xu, X., Li, Q., Peng, L., and Robinson, S. (2020). Omnichannel Retailing: The Role of Situational Involvement in Facilitating Consumer Experiences. *Information & Management, 50*, 1-14.

Hurt, H. T., Joseph, K., and Cook, C. D. (1977). Scales for the Measurement of Innovativeness. *Human Communication Research, 4* (1), 58-65.

Huseynli, B., ve Bozbay, Z. (2018). Mobil Uygulamalarda Oyunlaştırma Kabulünün Tüketicilerin Tutumuna ve Kullanım Niyetlerine Olan Etkisinin Belirlenmesi. *İstanbul Business Research, 47* (1), 64-87.

Hwang, J., Kim, H., and Kim, W. (2019). Investigating Motivated Consumer Innovativeness in the Context of Drone Food Delivery Services. *Journal of Hospitality and Tourism Management, 38*, 102-110.

Indrawati, H. (2020). Barriers to Technological Innovations of Smes: How to Solve Them? *International Journal of Innovation Science, 12* (5), 545-564.

İşçioğlu, T. E. (2018). Sanal Market Alışverişi Niyetinin Sürekliliğini Etkileyen Unsurlar ve Bir Model Önerisi. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 11* (21), 99-124.

Ivanov, S., Webster, C., and Seyyedi, P. (2018). Consumers' Attitudes Towards the Introduction of Robots in Accommodation Establishments. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal, 66* (3), 302-317.

Jahanmir, S. F., and Cavadas, J. (2018). Factors Affecting Late Adoption of Digital Innovations. *Journal of Business Research, 88*, 337-343.

Jansson-Boyd, C. V. (2010). *Consumer Pyschology.* England: McGraw-Hill Education.

Jantz, R. C. (2015). The Determinants of Organizational Innovation: An Interpretation and Implications for Research Libraries. *College & Research Libraries, 76* (4), 512-536.

Jiang, X., Deng, N., Fan, X., and Jia, H. (2022). Examining the Role of Perceived Value and Consumer Innovativeness on Consumers' Intention to Watch Intellectual Property Films. *Entertainment Computing, 40*, 1-10.

Jiao, H., Koo, C. K., and Cui, Y. (2015). Legal Environment, Government Effectiveness and Firms' Innovation in China: Examining the Moderating Influence of Government Ownership. *Technological Forecasting & Social Change* (96), 15-24.

Kalyoncuoğlu, S. (2018). Tüketicilerin Online Alışverişlerindeki Sanal Kart Kullanımlarının Teknoloji Kabul Modeli İle İncelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20* (2), 193-213.

Kambar, R. (2016). Moda Ürünlerinde Güdülenmiş Tüketici Yenilikçiliğinin Satın Alma İlgilenimi Üzerindeki Etkisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 32*, 149-166.

Kandemir, D., Atakan, S. S., ve Demirci, C. (2013). İlgilenim Kavramı ve Türkçe İlgilenim Ölçeklerinin Değerlendirilmesi: Tüketici İlgilenimi, Sürekli İlgilenim ve Satın Alma Kararı İlgilenimi. *İktisat İşletme ve Finans, 28* (330), 21-48.

Kapferer, J. N., and Laurent, G. (1993). Further Evidence on the Consumer Involvement Profile: Five Antecedents of Involvement. *Psychology & Marketing, 10* (4), 347-355.

Karahan, M., ve Çetintaş, F. (2020). Eğitim Faaliyetlerinin Sosyal Yenilikçilik Yeteneğine Etkisinin İncelenmesi: Fırat Üniversitesi Örneklemi. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4* (2), 59-80.

Kayabaşı, A., ve Özkan, P. (2020). Küresel Tüketim Odaklılık, Tüketici Yenilikçiliği, Küresel ve Yerel Marka Tutumları Açısından Kümeleme Analizi ile Pazar Bölümleme. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi* (27), 159-178.

Kaynak, S., ve Demir, A. (2015). İmalat Sektöründe İnovasyon Uygulamaları: TRA1 Düzey 2 Bölgesinde Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19* (3), 273-292.

Keser, E., Aslan, D., ve Demir, İ. (2018). Otomotiv Sektöründe Tüketici İlgileniminin İncelenmesi. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4* (1), 229-257.

Khanal, P. N., Grebner, D. L., Straka, T. J., and Adams, D. C. (2019). Obstacles to Participation In Carbon Sequestration for Nonindustrial Private Forest Landowners in the Southern United States: A Diffusion of Innovations Perspective. *Forest Policy and Economics, 100*, 95-101.

Kılıç, R., ve Keklik, B. (2012). KOBİ'lerde Genel Firma Özelliklerinin İnovasyon Uygulamalarına Etkisi: Balıkesir İlinde Bir Araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (39), 93-118.

Kinley, T. R., Josiam, B. M., and Lockett, F. (2010). Shopping Behavior and the Involvement Construct. *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal, 14* (4), 562-575.

Kobarg, S., Stumpf-Wollersheim,, J., Schlägel, C., and Welpe, I. M. (2020). Green Together? The Effects of Companies' Innovation Collaboration with Different Partner Types on Ecological Process and Product Innovation. *Industry and Innovation, 27* (9), 953-990.

Koç, E., Desticioğlu, B., Çalıpınar, H., ve Özyörük, B. (2021). İçsel Yeteneklerin İnovasyon Kapasitesine Etkisinde İşletme ve Endüstri Mühendisliği Eğitiminin Rolü. *Journal of Turkish Operations Management, 5* (2), 750-764.

Koçak Alan, A., Tümer Kabadayı, E., ve Gökmen Köksal, C. (2018). Tüketicilerin Kişilik Özelliklerinin ve Zaman Baskısının Online Alışveriş Niyeti Üzerindeki Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (56), 40-56.

Köker, N. E., ve Maden, D. (2012). Hazcı ve Faydacı Tüketim Bağlamında Tüketicinin Ürün Temelli Yenilikçiliği Algılaması: Amprik Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 4* (2), 94-121.

Köker, N. E., ve Maden, D. (2017). Tüketici Yenilikçiliğinin, Öz Saygı ve Sosyal Kimlik Boyutları Temelinde İncelenmesi: İtalya ve Türkiye Üzerine Bir Araştırma. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10* (2), 835-854.

Krlev, G., Bund, E., and Mildenberger, G. (2014). Measuring What Matters-Indicators of Social Innovativeness on the National Level. *Information Systems Management, 31* (3), 200-224.

Krugman, H. E. (1966). The Measurement of Advertising Involvement. *Public Opinion Quarterly, 30* (4), 583-596.

Külahlı, A. (2016). *Tüketici İlgilenimi, Müşteri Memnuniyeti ve Marka Sadakati Arasındaki İlişkiler: Akıllı Telefon ve Parfüm Ürünleri Temelinde Bir Araştırma.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Leicht, T., Chtourou, A., and Youssef, K. B. (2018). Consumer Innovativeness and Intentioned Autonomous Car Adoption. *Journal of High Technology Management Research, 29* (1), 1-11.

Lennerts, S., Schulze, A., and Tomczak, T. (2019). The Asymmetric Effects of Exploitation and Exploration on Radical and Incremental Innovation Performance: An Uneven Affair. *European Management Journal, 38* (1), 121-134.

Levina, M. (2017). Disrupt or Die: Mobile Health and Disruptive Innovation as Body Politics. *Television & New Media, 18* (6), 548-564.

Li, L., Wang, Z., Li, Y., and Liao, A. (2021). Impacts of Consumer Innovativeness on the Intention to Purchase Sustainable Products. *Sustainable Production and Consumption, 27*, 774-786.

Liu, X., Wu, X., Shi, W., Tong, W., and Ye, Q. (2022). The Impacts of Electronic Word-of-Mouth on High-Involvement Product Sales: Moderating Effects Of Price, Brand Origin, and Number of Customers. *Journal of Electronic Commerce Research, 23* (3), 177-189.

Lu, Y., Zhou, T., and Wang, B. (2009). Exploring Chinese Users' Acceptance of Instant Messaging Using the Theory of Planned Behavior, the Technology Acceptance Model, and the Flow Theory. *Computers in Human Behavior, 25* (1), 29-39.

Marzilli, C., Delello, J., Marmion, S., McWhorter, R., Roberts, P., and Marzilli, T. S. (2014). Faculty Attitudes Towards Integrating Technology and Innovation. *International Journal on Integrating Technology in Education (IJITE), 3* (1), 1-20.

McClure, C., and Seock, Y. K. (2020). The Role of Involvement: Investigating the Effect of Brand's Social Media Pages on Consumer Purchase Intention. *Journal of Retailing and Consumer Services, 53*, 1-8.

Minna, M., Karjoluoto, H., and Pento, T. (2003). Internet Banking Adoption Among Mature Customers: Early Majority or Laggards? *Journal of Services Marketing, 17* (5), 514-528.

Mitchell, A. A. (1979). Involvement: a Potentially Important Mediator of Consumer Behavior. *ACR North American Advances, 6*, 191-196.

Morton, C., Anable, J., and Nelson, J. D. (2016). Exploring Consumer Preferences Towards Electric Vehicles: The Influence of Consumer Innovativeness. *Research in Transportation Business & Management, 18*, 18-28.

Mothe, C., and Nguyen-Thi , T. U. (2012). Non-Technological and Technological Innovations: Do Services Differ From Manufacturing? an Empirical Analysis of Luxembourg Firms. *International Journal of Technology Management, 57* (4), 227-244.

Muehling, D. D., and Laczniak, R. N. (1988). Advertising's Immediate and Delayed Influence on Brand Attitudes: Considerations across Message Involvement Levels. *Journal of Advertising, 17* (4), 23-34.

Nguyen, M. T., Lei, H., Vu, K. D., and Le, P. B. (2018). The Role of Cognitive Proximity on Supply Chain Collaboration for Radical and Incremental Innovation: A Study of a Transition Economy. *Journal of Business & Industrial Marketing*, 1-14.

Nguyen, T. D., Nguyen, T. M., Pham, Q. T., and Misra, S. (2014). Acceptance and Use of E-Learning Based on Cloud Computing: The Role of Consumer Innovativeness. *In: International Conference on Computational Science and Its Applications* (s. 159-174). Switzerland: Springer, Cham.

Odabaşı, Y., ve Gülfidan, B. (2002). *Tüketici Davranışı.* İstanbul: MediaCat Kitapları Kapital Medya Hizmetleri A.Ş.

OECD, ve Eurostat. (2005). Oslo Kılavuzu: Yenilik Verilerinin Toplanması ve Yorumlanması için İlkeler. (3. Baskı). Ankara. Erişim Tarihi: 20.09.2022 https://www.tubitak.gov.tr/ tubitak_content_files/BTYPD/kilavuzlar/Oslo_3_TR.pdf.

Oğrak, A., ve Eldemir, M. (2020). Örgütsel İnovasyonun Performans Yönetim Sistemi Üzerindeki Etkisi: Batman İlinde Bir Araştırma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD), 7* (10), 337-358.

Oğuz, E. S. (2011). Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı. *Edebiyat Fakültesi Dergisi, 28* (2), 123-139.

Özçifçi, V. (2015). Tüketici Yenilikçiliği ve Moda Yenilikçiliği İlişkisinin İncelenmesi. *Social Sciences, 10* (4), 135-148.

Özden, A. T. (2019). Tüketici Yenilikçiliği ve Sosyal Onay İhtiyacı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 11* (3), 1537-1558.

Özden, B., ve Uysal, D. (2020). Türkiye'de İnovasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. *Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi, 4* (10), 53-64.

Özer, A., ve Dinçer, Ö. (2019). Moda İlgilenimi ve Yenilikçiliğin, Giyim Satın Almada İnternet Kullanımı Üzerine Etkisinin İncelenmesi. *Journal of Internet Applications and Management, 10* (2), 41-62.

Özoğlu, B., ve Bülbül, H. (2013). Güdülenmiş Tüketici Yenilikçiliği ve Algılanan Risk Ölçeklerinin Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 5* (3), 129-139.

Özpolat, Z. (2015, Ekim 18). *http://ziyaozpolat.com/*. Erişim Tarihi: 22.06.2022 http://ziyaoz polat.com/:http:// ziyaozpolat.com/grup/makaleler/inovasyon.html.

Öztopçu, A. (2015). Yerel Kalkınmada Sosyal İnovasyon Vizyonu. (s. 115-127). Elazığ: Tübitak.

Park, D.-H., Lee, J., and Han, I. (2007). The Effect of On-Line Consumer Reviews on Consumer Purchasing Intention: The Moderating Role of Involvement. *International Journal of Electronic Commerce, 11* (4), 125-148.

Park, J. E., Yu, J., and Zhou, J. X. (2010). Consumer Innovativeness and Shopping Style. *Journal of Consumer Marketing, 27* (5), 437-446.

Parrilli, M. D., and Heras, H. A. (2016). STI and DUI Innovation Modes: Scientific-Technological and Context-Specific Nuances. *Research Policy, 45* (4), 747-756.

Peker, A., Özkan, E., ve Okumuş, A. (2017). Marka Genişlemesine Yönelik Tüketici Tutumlarına Etki Eden Faktörlerin Yerli ve Yabancı Markalı Ürünler Açısından Karşılaştırılması. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6* (3), 19-37.

Pereira, C. S., and Romero, F. C. (2013). Non-Technological Innovation: Current Issues and Perspectives. *Independent Journal of Management & Production, 4* (1), 360-376.

Perez, G., Popadiuk, S., and Cesar, A. R. (2016). Internal Factors that Favor the Adoption of Technological Innovation Defined by Information Systems: A Study of the Electronic Health Record. *RAI Revista de Administração e Inovação, 14* (1), 67-78.

Peris-Ortiz, M., and Hervás-Oliver, J. L. (2014). Management Innovation and Technological Innovation: Friends or Foes? J. L. Hervás-Oliver, and M. Peris-Ortiz içinde, *Management Innovation Antecedents, Complementarities and Performance Consequences* (s. 1-17). Switzerland: Springer Science & Business Media.

Pippel, G. (2014). R&D Cooperation For Non-Technological Innovations. *Economics of Innovation and New Technology, 23* (7), 611-630.

Porter, M. E. (1990). *The Competetive Advantage of Nations* (1st Edition). New York: The Free Press.

Prasad, S., Gupta, I. C., and Totala, N. K. (2017). Social Media Usage, Electronic Word of Mouth and Purchase Decision Involvement. *Asia-Pacific Journal of Business Administration, 9* (2), 1-31.

Quazi, A., and Talukder, M. (2011). Demographic Determinants of Adoption of Technological Innovation. *Journal of Computer Information Systems, 52* (1), 34-42.

Rogers, E. M. (1983). *Diffusion of Innovation* (3rd Edition). New York: Free Press.

Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of Innovations* (5th Edition). New York: Free Press.

Rothschild, M. L. (1984). Perspectives on Involvement: Current Problems and Future Directions. *ACR North American Advances, 11*, 216-217.

Rothschild, M. L., and Houston, M. J. (1980). Individual Differences in Voting Behavior: Further Investigations of Involvement. *ACR North American Advances, 7*, 655-658.

Salgado-Beltrán, L., Beltrán-Morales, L. F., Velarde-Mendivil, A. T., and Robles-Baldenegro, M. E. (2018). Attitudes and Sensory Perceptions of Food Consumers towards Technological Innovation in Mexico: A Case-Study on Rice-Based Dessert. *Sustainability, 10* (1), 1-15.

Santa, R., Hyland, P., and Ferrer, M. (2014). Technological Innovation and Operational Effectiveness: Their Role in Achieving Performance. *Production Planning & Control, 25* (12), 969–979.

Schumpeter, J. A. (1939). *Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process* (1st Edition). New York: McGraw-Hill Book Company.

Seçkin Halaç, D., Eren, H., ve Bulut, Ç. (2014). Sosyal Yenilikçilik: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 32* (1), 165-190.

Shiau, W. L., Huang, L. C., and Shih, C. H. (2011). Understanding Continuance Intention of Blog Users: A Perspective of Flow and Expectation Confirmation Theory. *Journal of Convergence Information Technology, 6* (4), 306-317.

Soylu, A., Ceylan, S., ve Özdipçiner, N. S. (2019). Turizmde Deneyim İnovasyonu: Doğu Ekspresi Örneği. *In SETSCI Conference Proceedings , 4 (8)*, s. 231-235. Samsun.

Steenkamp, J.-B. E., Hofstede, F. T., and Wedel, M. (1999). A Cross-National Investigation into the Individual and National Cultural Antecedents of Consumer Innovativeness. *Journal of Marketing, 63* (2), 55-69.

Svendsen, M. F., Haugland, S. A., Grønhaug, K., and Hammervoll, T. (2011). Marketing Strategy and Customer Involvement in Product Development. *European Journal of Marketing, 45* (4), 513-530.

Şahbaz, A., ve Tanyeri, M. (2018). Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerde İnovasyona Yönelik Tutumlar ve İnovasyon Engelleri: Çanakkale İlinde KOBİ'ler Üzerine Bir Araştırma. *ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 3* (2), 233-263.

Şahinli, M. A., ve Kılınç, E. (2013). İnovasyon ve İnovasyon Göstergeleri: Ab Ülkeleri ve Türkiye Karşılaştırması. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 13* (25), 329-356.

Şen, E., ve Bolat, M. (2015). İşletmelerde Demokratik Yönetim Anlayışının İnovasyon ve Firma Performansı Üzerine Etkisi: İstanbul Avrupa Yakası Lojistik İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi, 14* (27), 149-172.

Şenbabaoğlu Danacı, E., ve Parıltı, N. (2021). Teknolojik İnovasyona Yönelik Uyumda Tüketici Yenilikçiliğinin Rolü: Algılanan Değerin Aracı Etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 13* (1), 29-46.

Talukder, M. (2012). Factors Affecting the Adoption of Technological Innovation by Individual Employees: An Australian Study. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 40*, 52-57.

Tekin, M., ve Ömürbek, N. (2016). *Endüstri 4.0'da Teknoloji Yönetimi* (1. Baskı). Konya: Günay Ofset.

Tellis, G. J., Yin, E., and Bell, S. (2009). Global Consumer Innovativeness: Cross Country Differences and Demographic Commonalities. *Journal of International Marketing, 17* (2), 1-22.

Thurlings, M., Evers, A. T., and Vermeulen, M. (2015). Toward a Model of Explaining Teachers' Innovative Behavior: A Literature Review. *Review of Educational Research, 85* (3), 430-471.

Tiftik, C. (2020). İnovasyon Yönetiminin İşletme Performansina Etkisi: Dams Makine Örneği. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi* (Özel Sayı), 180-201.

Topsakal, Y., Çelik, P., ve Yüzbaşıoğlu, N. (2018). Küçük ve Orta Boy Turizm İşletmelerinde (KOBTİ) İnovasyon: Kaleiçi, Antalya Örneği. *Electronic Turkish Studies, 13* (2), 737-752.

Trott, P. (2005). *Innovation Management and New Product Development* (3rd Edition). London: Financial Times Pearson Education Limited.

Truong, Y. (2013). A Cross-Country Study of Consumer Innovativeness and Technological Service Innovation. *Journal of Retailing and Consumer Services, 20* (1), 130-137.

Tuan, L. T., and Venkatesh, S. (2010). Organizational Culture and Technological Innovation Adoption in Private Hospitals. *International Business Research, 3* (3), 144-153.

Türk, B., ve Yıldız, T. (2020). Alışveriş ve Moda Yöneliminde İtici Güç Olarak Benliği İfade Etme ve Moda Yenilikçiliğinin Değerlendirilmesi. *Business & Management Studies: An International Journal, 8* (5), 4124-4156.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2021). Erişim Tarihi: 19.12.2022 (TUIK): https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayalı-Nüfus-Kayıt-Sistemi-Sonuçları-2021-45500&dil=1.

Ulusu, Y. (2016). İlgilenim. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, 12* (45), 569-586.

Ustaahmetoğlu, E. (2013). Tüketici Karar Türleri ve İlgilenim. B. Candan içinde, *Tüketici Davranışları* (s. 1-23). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.

Uyar, M. (2018). Muhasebe Denetimi ve İç Kontrol Sisteminin İşletmelerde İnovasyon Yapma Yeteneğine Etkileri Üzerine Ampirik Bir İnceleme. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5* (1), 149-168.

Uzun, C. (2020). Turizm İşletmelerinde İnovasyon Stratejileri. *AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi, 23* (2), 271-294.

Ünlü, F., ve Gençoğlu, P. (2016). Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türk İmalat Sanayinin Göreceli İnovasyon Performansı: Çok Değişkenli İstatistiksel Bir Analiz. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (47), 183-206.

Vandecasteele, B., and Geuens, M. (2010). Motivated Consumer Innovativeness: Concept, Measurement, and Validation. *International Journal of Research in Marketing, 27* (4), 308-318.

Vargo, S. L., Akaka, M. A., and Wieland, H. (2020). Rethinking the Process of Diffusion in Innovation: A Service-Ecosystems and Institutional Perspective. *Journal of Business Research, 116*, 526-534.

Wong, S. S. (2013). The Role of Management Involvement in Innovation. *Management Decision, 51* (4), 709-729.

Yiğit, S. (2014). Kültür, Örgüt Kültürü ve İnovasyon İlişkisi Bağlamında "İnovasyon Kültürü". *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 16* (27), 1-8.

Yıldız, B., ve Kütahyalı, D. N. (2021). Tüketici Yenilikçiliğinin Akıllı Saat Kullanmaya Devam Etme Niyeti Üzerindeki Etkisinde Hedonik ve Faydacı Değerin Aracı Rolü. *Alanya Akademik Bakış Dergisi, 5* (2), 705-726.

Yıldız, B., ve Seyhan, M. (2019). Ürün İnovasyon Uygulamalarının Ürün Pazar Performansı Üzerindeki Etkisinde Ürün Kalitesinin Aracı Rolü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 18* (71), 1409-1428.

Yılmaz, T. (2019). *Yeni Ürün İnovasyonu ve Yeni Ürün İnovasyonunun Satışlarının Önraporlaması.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Yılmaz, Z., ve İncekaş, E. (2018). Türkiye'de İnovasyon ve Bölgesel Kalkınma. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2* (1), 154-169.

Yüksel, M., ve Karavardar, G. (2022). Girişimci Liderliğin Örgütsel Yenilik Üzerindeki Etkisinde Çalışanların İnovasyon Davranışları: Teorik Bir Çerçeve. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 5* (1), 193-210.

Zaichkowsky, J. L. (1985). Measuring the Involvement Construct. *Journal of Consumer Research, 12* (3), 341-352.

Zaichkowsky, J. L. (1986). Conceptualizing Involvement. *Journal of Advertising, 15* (2), 4-34.

Zhang, F., Sun, S., Liu, C., and Chang, V. (2020). Consumer Innovativeness, Product Innovation and Smart Toys. *Electronic Commerce Research and Applications, 41*, 1-13.

Zhang, M., and Chen, S. (2022). Modeling Dichotomous Technology Use Among University EFL Teachers in China: The Roles of TPACK, Affective and Evaluative Attitudes Towards Technology. *Cogent Education, 9* (1), 1-24.

Zhao, Y., Feng, T., and Shi, H. (2018). External Involvement and Green Product Innovation: The Moderating Role of Environmental Uncertainty. *Business Strategy and the Environment, 27* (8), 1167-1180.

21. YÜZYILDA HİZMET SEKTÖRÜNE YENİ BİR BAKIŞ

Editörler
Betül Çal - İpek Cebeci

nobel bilimsel

21. YÜZYILDA HİZMET SEKTÖRÜNE YENİ BİR BAKIŞ

Editörler: Betül Çal - İpek Cebeci

Yayın No.: 1558
ISBN: 978-625-398-432-8
E-ISBN: 978-625-398-433-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Emine Sırakaya -emine@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çal, Betül., Cebeci, İpek.
21. Yüzyılda Hizmet Sektörüne Yeni Bir Bakış / Editörler: Betül Çal - İpek Cebeci
1. Basım, X + 230 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-432-8
E-ISBN: 978-625-398-433-5
1. Hizmet Sektörü 2. Hizmet İşletmeleri 3. Dijitalleşme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

21. YÜZYILDA HİZMET SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ **1**
Betül Çal

Giriş 1
1. Tüketici Temelli Değişimler 2
2. Çalışan Temelli Değişimler 3
3. Sistem Temelli Değişimler 3
Sonuç 4
Kaynakça 5

HİZMET İNOVASYON DAVRANIŞI **7**
Ayhan Bayram

Giriş 7
1. Hizmet İnovasyon Davranışı Kavramı 8
2. Hizmet İnovasyon Davranışının Boyutları 15
3. Hizmet İnovasyon Davranışı Yaklaşımları 16
Kaynakça 22

ÇOCUK KÜTÜPHANESİ HİZMETLERİNE TÜRKİYE EKSENLİ BİR BAKIŞ **23**
Asuman Varlık

Giriş 23
1. Kavramsal Çerçeve 25
1.1. Kütüphane 25
1.2. Halk Kütüphaneleri 26
1.3. Millî Kütüphane 26
1.4. Çocuk Kütüphaneleri 27
1.4.1. Çocuk Kütüphanelerinin Çocuklar Üzerindeki Etkileri 28
1.4.2. Türkiye'de Çocuk Kütüphanesi Hizmetleri 29
Sonuç 35
Kaynakça 37

BİR HİZMET SEKTÖRÜ OLARAK GAYRİMENKULDE DİJİTAL DÖNÜŞÜM: PROPTECH.....39
Burcu Akkaya

Giriş 39
1. Proptech Ekosistemine Genel Bir Bakış 40
1.1. Proptech Kavramı, Kapsamı ve Süreci 40
1.2. Proptech Alanında Yenilikçi Yaklaşımlar ve Teknolojiler 48
1.3. Proptech Sektörünün Diğer Sektörlerle İlişkisi 53
2. Literatür 58
Sonuç 61
Kaynakça 62

HİZMET KALİTESİNİN E-S-QUAL MODELİ İLE ÖLÇÜLMESİ:
ALANYA'DA EMLAK SİTELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....65
Tahire Hüseyinli - Işıl Kellevezir - İnci Nur Durak - Dilan Adiyan

Giriş 65
1. Hizmet ve Kalite Kavramı 66
2. Servqual Ölçeği E-S-QUAL 68
2.1. Literatür Taraması 70
3. Türkiye'de Gayrimenkul ve Emlak Kavramı 72
4. Türkiye'de Emlak Siteleri 75
5. Alanya'da Emlak Siteleri 77
6. Araştırmanın Amacı, Yöntemi ve Bulguları 78
6.1. Araştırmanın Amacı 78
6.2. Araştırmanın Yöntemi 78
6.3. Bulgular 78
Sonuç 82
Kaynakça 84

DİJİTAL REKREASYON HİZMETLERİ 87
Nazik Çelikkanat Paslı

Giriş 87
1. Zaman, Boş Zaman ve Rekreasyon 87
2. Elektronik Boş Zaman 89
3. Dijital Rekreasyon ve Dijital Rekreasyon Hizmetleri 90
3.1. Dijital Kültürel ve Sanatsal Etkinlikler 92
3.2. Dijital Oyun ve Sportif Etkinlikler 96

3.3. Dijital Sosyalleşme Etkinlikleri 99
Sonuç 100
Kaynakça 102

GLAMPING TURİZM HİZMETLERİNE YÖNELİK GİRESUN İLİ ÖZELİNDE BİR ARAŞTIRMA . 107
Haluk Cebeci - Musa Genç

Giriş 107
1. Kavramsal Çerçeve 108
1.1. Glamping Kavramı 108
1.2. Glamping Çeşitleri 109
1.3. Literatür 112
2. Araştırma Yöntemi 114
2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi 114
2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi 115
2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları 115
2.4. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği 116
2.5. Araştırmada Veri Toplama Yöntemi 117
2.6. Verilerin Analizi 118
2.7. Araştırmanın Bulguları 118
Sonuç ve Öneriler 126
Kaynakça 130

FİNANSAL HİZMETLER GÜVEN ENDEKSİ İLE SEÇİLİ MAKROEKONOMİK VE FİNANSAL GÖSTERGELER ARASINDAKİ NEDENSELLİK ETKİLEŞİMİ 133
Onur Şeyranlıoğlu - Mehmet Akif Kara

Giriş 133
1. Literatür İncelemesi 135
2. Veri Seti ve Ekonometrik Yöntem 138
3. Ampirik Bulgular 144
Sonuç 146
Kaynakça 148

FİNANS VE BANKACILIK HİZMETLERİNİN METAVERSE DÜNYASINA TAŞINMASI 151
İpek Cebeci

Giriş 151
1. Metaverse Kavramı ve Kapsamı 153
1.1. Metaverse'ün Tarihsel Seyri 153

1.2. Metaverse'ün Mimarisi 155
1.2.1. Altyapı (Infrastructure) Katmanı 157
1.2.2. Etkileşim (Interaction) Katmanı 158
1.2.3. Ekosistem (Ecosystem) Katmanı 159
1.3. Metaverse'ün Sektörel Etkileri 163
1.4. Metaverse'e Yatırım Yapan En Büyük Şirketler 165
2. Metaverse Kapsamında Finans ve Bankacılık Hizmetleri 169
2.1. Sektörün Evrilme Süreci 169
2.2. Metaverse'de Finans ve Bankacılık Hizmetlerinin Mevcut Durumu 171
2.2.1. Blockchain ve Web3'ün metaverse ile ilişkisi 172
2.2.2. Metaverse'de NFT'nin rolü 173
2.2.3. MetaFi: Metaverse DeFi 173
2.2.4. Hizmet Olarak Metaverse Modeli 174
Sonuç 182
Kaynakça 186

BANKACILIK İŞLEMLEMLERİNDE QR KOD KULLANIMI: AKADEMİSYENLER ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA 191
İpek Cebeci

Giriş 191
1. Kavramsal Çerçeve 192
1.1. QR Kod Teknolojisi 192
1.2. Teknoloji Kabul Modeli ve Literatürdeki Gelişim Süreci 193
1.3. QR Kod Teknolojisinin Kullanımına Yönelik Eğilim 196
1.4. QR Kod Teknolojisinin Bankacılık Sektöründe Kullanımı 197
2. Ampirik Uygulama 198
2.1. Araştırmanın Amacı 198
2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi 198
2.3. Araştırmanın Yöntemi 198
2.4. Verilerin Analizi 200
2.5. Bulgular 200
2.5.1. Katılımcılara Yönelik Genel (Demografik) Bulgular 200
2.5.2. QR Kod Teknolojisinin Tanımlanmasına Yönelik Bulgular 201
2.5.3. Katılımcıların QR Kod Teknolojisini Kullanım Durumlarına İlişkin Bulgular 202
2.5.4. QR Kod Teknolojisine Yönelik Katılımcı Görüşlerine Dair Diğer Bulguları 203

2.5.5. Katılımcıların QR Kodla Bankacılık Hizmetlerindeki Kullanımlarına İlişkin Bulgular 204
Sonuç ve Öneriler 206
Kaynakça 208

HİZMET PAZARLASINDA MOBİL UYGULAMALARIN KULLANIMI 211
Ufuk Pala

Giriş 211
1. Hizmet Pazarlamasında Mobil Uygulama Kullanımının Faydaları 214
1.1. Kişiselleştirme 214
1.2. Müşteri Etkileşimi 214
1.3. Müşteri Sadakati 214
1.4. Kullanıcı Deneyimi 215
1.5. Geliştirilmiş Müşteri Hizmeti 215
2. Hizmet Pazarlamasında Mobil Uygulamaların Tasarlanmasında Ana Unsurlar 216
2.1. Hedef Kitlenin Belirlenmesi 216
2.2. Kullanıcı Deneyimi 216
2.3. İlgili İçerik ve Özellikler 216
2.4. Test ve Geliştirme 217
2.5. Hizmet Pazarlamasında Başarı Ölçümü 217
2.5.1. İndirme Sayısı 218
2.5.2. Kullanıcı Etkileşimi 218
2.5.3. Kullanıcı Tutma Oranı 218
2.5.4. Uygulama Derecelendirmeleri ve Yorumları 218
2.5.5. Dönüşüm Oranı 219
2.5.6. Müşteri Yaşam Boyu Değeri 219
3. Hizmet Pazarlamasında Başarılı Mobil Uygulamalara Örnekler 219
3.1. Starbucks Mobil Uygulaması 219
3.2. Nike Training Club Uygulaması 220
3.3. Domino's Pizza Uygulaması 220
3.4. Hilton Honors Uygulaması 220
3.5. Yemeksepeti 221
3.6. Garanti BBVA Mobil 221
3.7. Getir 221
3.8. Biletix 222
3.9. Hepsiburada 222

4. Mobil Uygulamalar ve Hizmet Pazarlamasındaki Gelecek Trendler 222
4.1. Artırılmış Gerçeklik (AG) 223
4.2. Sesli Etkileşimli Arayüzler 223
4.3. 5G Teknolojisi 223
4.4. Blockchain Teknolojisi 223
4.5. Yapay Zekâ (YZ) 224
4.6. Mobil Ödemeler 224
Değerlendirme: Hizmet Pazarlamasında Mobil Uygulamaların Kritik Rolü 224
Kaynakça 225

21. YÜZYILDA HİZMET SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

Betül Çal

Giriş

Hizmet sektörü, birçok gelişmiş ülke ekonomisinin lokomotif sektörü durumundadır. Yarattığı katma değerin ve iş olanaklarının yanı sıra, diğer birçok sektöre gerek doğrudan gerekse dolaylı yaptığı katkı, hizmet sektörünü vazgeçilmez kılmaktadır. 21. yüzyılda yaşanan birçok değişim ve dönüşümden etkilenen hizmet sektörü, bu dinamizm içinde sürekli evrilmekte, bireylerin ve toplumların değişen istek, beklenti ve değer algılarını karşılamaya çalışmaktadır (Boksberger ve Melsen, 2011). Bu adaptasyon gücü, zaman içinde sektör bünyesinde farklı hizmet alanlarını ortaya çıkarırken mevcut hizmet alanlarının da yeniden yapılandırılması sonucunu beraberinde getirmiştir. Şüphesiz, bu değişimin son dönemdeki en önemli ve büyük tetikleyicisi, Covid-19 salgınıdır. Küresel salgın, hizmet sektöründe yaşanan değişim süreçlerine hız kazandırmış, bu süreçte birçok hizmet alt dalında var olan yapı ve sistemler, farklılaşan tüketici talep ve beklentileri doğrultusunda önemli değişimler geçirmiştir (Li ve diğ., 2021; Mehta, Saxena ve Purohit, 2020; Sheng, Ketron ve Wan, 2022). Örneğin, sağlık sektöründe yaygınlaşan tele-sağlık, online sağlık danışmanlığı, turizm ve rekreasyon sektöründe yaygınlaşan online ören yeri, otel, müze vb. ziyaretleri, eş zamanlı konserler ya da bankacılık sektöründe yaygınlaşan e-kredi, QR kod gibi yenilikçi sistemler, yakın dönemde hizmet sektöründe yaşanan değişikliklerden sadece birkaçıdır.

21. yüzyılda hizmet sektöründe yaşanan değişimler, daha anlaşılır bir inceleme sunmak adına, tüketici temelli, çalışan temelli ve sistem temelli olarak sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmayı yaparken değişimin tek yönlü olmadığının ve her iki tarafı da farklı şekillerde etkilediğinin altını çizmekte fayda vardır. Bu değişimler bir sonraki bölümde incelenmektedir.

Metaverse uygulaması kapsamında ele alınırken onuncu bölümde bankacılık sektöründe diğer önemli bir uygulama olan QR kod kullanımı incelenmektedir. On birinci ve son bölümde, dijital hizmet pazarlamasında özellikle son dönemde büyük ivme kazanan mobil uygulamalara yer verilmekte ve mobil pazarlama kavramına yönelik bir analiz sunulmaktadır. 21. yüzyılda hizmet sektöründe yaşanan değişimler, bu kitapta bahsedilen yaklaşımlarla sınırlı olmamakla birlikte, söz konusu yaklaşımların okuyucuya yeni ve alternatif bir bakış açısı sunacağına inanılmaktadır.

Kaynakça

Alvarez, C., Brick, D.J. ve Fournier, S. (2021) 'Doing Relationship Work: A Theory of Change in Consumer-Brand Relationships'. *J Cconsum Res,* 48 (4), 610-632.

Anker, T.B., Gordon, R. ve Zainuddin, N. (2021) 'Consumer-dominant social marketing: a definition and explication'. *Eur J Marketing.*

Atkinson, L. (2014) 'Green moms: the social construction of a green mothering identity via environmental advertising appeals'. *Cnsumpt Mark Ccult,* 17 (6), 553-572.

Betz, A. ve dig. (2015) 'Food waste in the Swiss food service industry – Magnitude and potential for reduction'. *Waste Manag,* 35 218-226.

Boksberger, P.E. ve Melsen, L. (2011) 'Perceived value: a critical examination of definitions, concepts and measures for the service industry'. *J Serv Mark,* 25 (3), 229-240.

Crane, A., Matten, D. ve Moon, J. (2004) 'Stakeholders as Citizens? Rethinking Rights, Participation, and Democracy'. *J Bus Ethics,* 53 (1/2), 107-122.

DeVincenzo, M.H. ve Scammon, D. (2015) 'Principle-Based Consumption Communities: Exploring the Meanings Derived from Socially Conscious Consumption Practices'. *J Public Policy Mark,* 34 (2), 143-155.

Farrokhnia, F. ve Richards, C. (2016) 'E-Commerce Products Under the World Trade Organization Agreements: Goods, Services, Both or Neither?'. *J World Trade,* 50 (5), 793-817.

Giesler, M. (2008) 'Conflict and Compromise: Drama in Marketplace Evolution'. *The Journal of Consumer Research,* 34 (6), 739-753.

Gurrieri, L. ve dig. (2018) 'Social marketing and social movements: creating inclusive social change coalitions'. *J Soc Market,* 8 (4), 354-377.

Li, S. ve dig. (2021) 'The closer I am, the safer I feel: The "distance proximity effect" of COVİD-19 pandemic on individuals' risk assessment and irrational consumption'. *Psychology & Marketing,* 38 (11), 2006-2018.

Mariani, M. ve Borghi, M. (2019) 'Industry 4.0: A bibliometric review of its managerial intellectual structure and potential evolution in the service industries'. *Technol Forecast Soc,* 149 119752.

Mariani, M.M. ve Borghi, M. (2020) 'Online Review Helpfulness and Firms' Financial Performance: An Empirical Study in a Service Industry'. *Int J Electron Comm,* 24 (4), 421-449.

Mariani, M.M. ve Borghi, M. (2023) 'Artificial intelligence in service industries: customers' assessment of service production and resilient service operations'. *International Journal of Production Research*, 1-17.

Matten, D. ve Crane, A. (2005) 'Corporate Citizenship: Toward an Extended Theoretical Conceptualization'. *The Academy of Management Review,* 30 (1), 166-179.

Mehta, S., Saxena, T. ve Purohit, N. (2020) 'The New Consumer Behaviour Paradigm amid COVİD-19: Permanent or Transient?'. *Journal of Health Management,* 22 (2), 291-301.

Pai, P., Tsai, H.-T. ve Zhong, J.-Y. (2022) 'Enhancing IT industry employees' service innovation performance: antecedents and outcomes of service innovation engagement'. *Eur J Marketing,* 56 (8), 2455-2483.

Saraiva, A., Fernandes, E. ve von Schwedler, M. (2020) 'The green identity formation process in organic consumer communities: Environmental activism and consumer resistance'. *Qual Mark Res,* 23 (1), 69-86.

Sheng, X., Ketron, S.C. ve Wan, Y. (2022) 'Identifying consumer segments based on COVİD-19 pandemic perceptions and responses'. *J Consum Aff,* 56 (1), 34-67.

Thyne, M. ve Hede, A.-M. (2016) 'Approaches to managing co-production for the co-creation of value in a museum setting: when authenticity matters'. *Journal of Marketing Management,* 32 (15-16), 1478-1493.

Toffler, A. (1981) *The Third Wave.* London: London: Pan Books.

Visnjic, I., Ringov, D. ve Arts, S. (2019) 'Which Service? How Industry Conditions Shape Firms' Service-Type Choices'. *J Prod Innovat Manag,* 36 (3), 381-407.

Wu, Z. ve dig. (2022) 'Convergence of green total factor productivity in China's service industry'. *Environ Sci Pollut Res,* 29 (52), 79272-79287.

Zhong, B. ve dig. (2016) 'Prevalence and correlates of loneliness among Chinese service industry migrant workers A cross-sectional survey'. *Medicine,* 95 (24), e3903-e3903.

HİZMET İNOVASYON DAVRANIŞI

Ayhan Bayram

Giriş

Gelişen teknoloji ve artan rekabet, işletmelerin müşteri tatmini ve verimlilik arayışlarına yönelmesine neden olmuştur. Bu durumda, hizmet sektörü giderek daha fazla önem kazanmaktadır. İşletmeler, üretim sürecinde müşteriye yönelik hizmetlerin önemini fark ederek ürünün üretiminden sonraki süreçleri de hizmet ağırlıklı hâle getirme yoluna gitmektedirler. Bu sayede, müşteriye daha iyi hizmet sunarak müşteri tatmini artırılabilmekte ve rekabet avantajı elde edilebilmektedir. Ayrıca işletmelerin hizmette yeniliklere girişerek, sürdürülebilir bir rekabet avantajı elde etmeleri de mümkün olmaktadır. Hizmet yenilikleri ve hizmet sektörü günümüzde ekonomik büyüme göstergelerinden biri hâline gelmiştir. Bu gelişmeler hizmet sektöründe inovatif davranışları içerisinde barındıran hizmet inovasyonu kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Hizmet inovasyonunun önemi günümüz işletmeleri için giderek artmaktadır. İnovasyon, işletmelerin sürdürülebilir rekabet avantajı kazanmasını sağlayan bir faktördür. Hizmet inovasyonu da bu avantajın sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Hizmet sektörü, müşteri odaklı hizmetler sunarak rekabet avantajı elde etmeye çalışmaktadır. Bu nedenle hizmet inovasyonu, müşterilerin ihtiyaçlarına yönelik hizmetler sunarak işletmelerin rekabet gücünü artırmalarına yardımcı olmaktadır. Hizmet inovasyonu, üretim süreçlerinde yapılan inovasyonlarla karşılaştırıldığında müşteri ihtiyaçlarına daha fazla odaklanır. Bu nedenle hizmet inovasyonu sürekli bir süreç olarak değerlendirilmelidir. İnovasyon sürecinde işletmeler, müşteri geri bildirimlerini dikkate alarak hizmetlerini sürekli olarak geliştirmelidirler. Hizmet inovasyonu üç farklı şekilde yapılabilir. İlk olarak hizmet dağıtım süreci veya sunulan hizmetin değiştirilmesiyle müşteri odaklı hizmet sunumu sağlanabilir. İkinci olarak örgütlenme ve yönetim sisteminin değiştirilmesiyle hizmetlerin daha verimli bir şekilde sunulması sağlanabilir. Son olarak hizmetin veya sürecin yeniden tasarlanmasıyla müşteri odaklı hizmet sunumu sağlanabilir. Hizmet

Kaynakça

Chen, J. (2020). Mobile Banking, https://www.investopedia.com/terms/m/mobile-banking.asp (Erişim Tarihi: 08.10.2022).

Coombs, R. & Miles, I. (2000). Innovation Measurement and Services: The New Problematique, In J.S. Metcalfe and I. Miles (Eds.), Innovation Systems in the Service Economy: Measurements and Case Study Analysis, Kluwer Academic Publisher, 85-103.

Demirkaya, H. & Zengin, R. (2014). Hizmet İnovasyonu ve Bir Uygulama Örneği. *Elektronik Mesleki Gelişim Ve Araştırmalar Dergisi*, 2, 106-116.

Den Hertog, P. (2000) Knowledge-Intensive Business Services as Co-Producers of Innovation. *International Journal of Innovation Management*, 4, 491-528.

Elçi, Ş. & Karataylı, İ. (2008). *İnovasyon rehberi karlılık ve rekabetin el kitabı*. Ankara: Technopolis Yayınevi.

Ferraz, I. N. & Melo Santos, N. D. (2016). The relationship between service innovation and performance: a bibliometric analysis and research agenda proposal. RAI Revista de Administração e Inovação, 13, 251–260.

Geetrs, A., Blindenbach-Driessen, F. & Gemmel, P. (2010). *Ambidextrous innovation behaviour in service firms*, Falnders DC: Belgium.

Gümüşsoy, Y. (2020). Ruhsal Liderliğin Hizmet İnovasyon Davranışı Üzerindeki Etkisinde, Takım Uyumu Ve Bilgi Paylaşımının Aracılık Rolü Üzerine Bir Araştırma. Yayınlamamış doktora tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Aksaray.

Hussain, K., Konar, R. & Ali, F. (2016). Measuring service innovation performance through team culture and knowledge sharing behaviour in hotel services: A pls approach. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 224, 35-43.

McMullen, K. (2022). Innovative teaching strategies: Nine techniques for success https://educationadvanced.com/resources/blog/innovative-teaching-strategies-nine-techniques-for-success/ (Erişim Tarihi: 08.10.2022).

Merdan, E. (2021). Teknostresin ve iş geriliminin hizmet inovasyon davranışı üzerine etkisinde esnek çalışma düzenlemelerinin aracılık rolü: Çağrı merkezi örneği. Yayınlamamış doktora tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Aksaray.

OECD, (2022). https://www.oecd.org/education/ceri/IS_Project_Brochure.pdf, (Erişim Tarihi: 08.10.2022).

Ogunnaike, O.O., Ibidunni, S. A & Adetowubo-King, S. (2014). Assessing the Link Between Service Innovation and Performance in Telecommunication Industry, *Science Journal of Business and Management*, 2(1): 16-23.

Oruç, Ş. (2021). Toksik liderlik algısının hizmet inovasyon davranışı ve işten ayrılma niyeti üzerine etkisinde metanetin düzenleyici rolü. Yayınlamamış doktora tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Aksaray.

Özsungur, F. (2019). Etik liderliğin hizmet inovasyon davranışı ve iç girişimcilik üzerindeki etkisinde, işe bağlılığın aracılık rolü üzerine bir araştırma. Yayınlamamış doktora tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Aksaray.

Top 10 Health Care İnnovations: Achieving More For Less (2016). https://www2.deloitte.com/us/en/pages/life -sciences-and-health-care/articles/top-10-health-care-innovations. html, (Erişim Tarihi: 08.10.2022).

Tuominen, T. & Toivonen, M. (2011). Studying Innovation And Change Activities in Kibs Through The Lens of Innovative Behaviour. *International Journal of Innovation Management*, 15(2), 393-422.

Yıldırır, S. C. (2015). Havayolu Taşımacılığında Rekabet Unsurlarının Değişkenliği ve Hizmet İnovasyonu ile Müşteri Memnuniyetinin Artırılması: Yeni Bir "Mil+Süre Puanı" Uygulaması, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 340-359.

ÇOCUK KÜTÜPHANESİ HİZMETLERİNE TÜRKİYE EKSENLİ BİR BAKIŞ

Asuman Varlık

Giriş

Tarihte ilk kütüphane M.Ö. VII. yüzyılda Mezopotamya'da bulunan Asur medeniyetinde görülmüştür. Bugünkü Dicle Nehri'nin batı kıyısında, Musul'a çok yakın olan Ninova şehrinde Asurlular tarafından kurulan ilk kütüphanenin adı "Ninova Kütüphanesi"dir. Mezopotamya'nın topraklarında gelişen uygarlıklar edindikleri bilgiyi gelecek nesillere aktarma ihtiyacı duymaları nedeniyle ilk kütüphaneler kurulmuştur (Dörtlemez, 2013: 30). Kütüphanelerin tarih sahnesinde görüldükleri ilk andan günümüze kadar ki süreçte kütüphanecilik hizmetlerinin temel amacı, bilgilerin gelecek kuşaklara aktarımını sağlamak ve kütüphane kullanıcılarının bilgiye rahatlıkla erişebilmelerini mümkün kılmak olmuştur. Ancak zaman içerisinde hem çağın gereklilikleri hem de bireysel ihtiyaçların, beklentilerin çeşitlenmesi ve bunların giderilmesinin zarureti nedeniyle kütüphanecilik hizmetlerinde yenilikçilik anlayışı ön plana çıkmıştır. Yenilikçi hizmet yaklaşımı, kütüphane kullanıcılarının memnuniyetlerini sağlayarak kurumsal sürekliliği güvence altına almakta ve hizmetlerin devamlı olarak gelişimine imkân sağlamaktadır. Bu sürecin başarılı bir şekilde yönetilmesi, kütüphanenin benimsediği hizmet anlayışının devamlı değişime uğrayan kullanıcı gereksinim ve beklentileri doğrultusunda şekillendirmesiyle mümkündür. Ancak bu sağlandığı takdirde, kütüphane kullanıcılarında memnuniyet de sağlanabilir (Alaca ve Yılmaz, 2017: 335).

Kütüphanecilik hizmetlerinde yenilik (inovasyon) karşımıza farklı şekillerde çıkabilmektedir: Hizmetin sunumunun değiştirilmesi, organizasyon biçiminin ve idare sisteminin değiştirilmesi, sunulan hizmetin tekrardan tasarlanması ve kütüphane hizmetlerinde değişiklik yapılarak müşteri odaklı sunumun sağlanması şeklinde olabilmektedir (Demirkaya ve Zengin, 2014: 107). Yenilikçilik anlayışı, kütüphane hizmetleri kapsamında bir süreç olarak değerlendirilmekte ve bu sürecin neticesinde ortaya yeni bir hizmet, ürün ya da

Kaynakça

Akkaya, M. A., & Odabaş, H. (2019). *Kütüphane Deneyiminin Beşiği Olarak Çocuk Kütüphaneleri.* Bilgi Merkezleri: Kütüphaneler–Arşivler–Müzeler, İstanbul: Hiperyayın. 82-125.

Alaca, E., & Yılmaz, B. (2017). *Bartın Ulus Kültür ve Sanatevi Halk Kütüphanesi'nde Yenilikçi Hizmet Yaklaşımının Kullanıcı Memnuniyetine Etkisi*. Türk Kütüphaneciliği, 31(3), 334-347.

Altundağ, O. (2018). *Kütüphane Nedir? Kütüphane Türleri Nelerdir?*. Kütüphane 101.

Anadolu Ajansı. (2023). https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyenin-ilk-bebek-ve-cocuk-kutuphanesi-hizmete-girdi/1594018#:~:text=G%C3%BCncelleme%20%3A%2025.09.2019-,Tokat,oyuncaklar%20ve%20dokunmatik%20kitaplarla%20donat%C4%B1ld%C4%B1.

Ankara'nın Kütüphaneleri. (2023). http://ankaraninkutuphaneleri.weebly.com/ali-day305-ccedilocuk-kuumltuumlphanesi.html

Atılgan, D. (1991). *Eğitim ve Kütüphane*. Türk Kütüphaneciliği, 5(2), 69-72.

Atılgan, D. (1995). *Türkiye'de Kütüphaneciliğin Gelişimi*. Türk Kütüphaneciliği, 9(1), 10-20.

Atmaca, H. (1997). *Boş Zaman-Kütüphane Bağlamında Psikolojik ve Sosyolojik Açılardan Birey*. Türk Kütüphaneciliği, 11(4), 326-336.

Bilgiç, D. E., & Keskin, E. *Çocuk Kütüphanelerinin Okul Öncesi Çocukların Görsel Algı Gelişimine Uygun Tasarlanması.* Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 6(3), 370-400.

Burkut, E. B. (2016). *Üsküdar Çocuk Kütüphaneleri.*

Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi. (2023). https://mk.gov.tr/icerik/detay/kutuphane-hakkinda; https://mk.gov.tr/icerik/detay/nasreddin-hoca-cocuk-kutuphanesi-1 (Erişim tarihi:01.03 .2023)

Çağlayan, P. (2011). *Halk Kütüphanesi Hizmetlerine İlişkin Kullanıcı Memnuniyeti*. Bilgi Dünyası, 12(2), 379-398.

Çakın, İ. (1986). *Kütüphanenin Toplumsal Konumu ve İşlevleri*. Türk Kütüphaneciliği, 35(1), 8-16.

Çakmak, T. & Yılmaz, B. (2009). *Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Okuma Alışkanlığına Hazırlık Durumları Üzerine Bir Araştırma: Hacettepe Üniversitesi Beytepe Anaokulu Örneği*. Türk Kütüphaneciliği 23(3), 489-509.

Dalkıran, Ö. (2014). *Türkiye'de Eğitim–Halk Kütüphanesi İlişkisi*. Bilgi Dünyası, 15(2), 439-462.

Dörtmez, Y.H. (2013). *Dünya ve Türkiye'de Kütüphaneler.* İŞKUR İstihdam'da 3İ. Ankara

Ersoy, O. (1983). *Halk Kütüphaneleri*. Türk Kütüphaneciliği, 32(1), 1-4.

Ertek, G. A., & Güneş, Ö. Y. (2021). *Arşiv Belgeleri Işığında Giresun Kapusen Kilisesi'nin İnşa Süreci ve Mimarisi*. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (28), 483-501.

Gill, P., Henry, C., & Bülent, Y. (2004). *Halk Kütüphanesi Hizmeti: Gelişim için IFLA/UNESCO İlkeleri*. Turkish Librarians' Association.

Gönen, M. (2015*). Erken Çocukluk Döneminde Çocuk Kütüphanelerinin Rolü ve Önemi: Bir Kütüphane Programı Örneği.* Milli Eğitim Dergisi,45(208),76-89

Keseroğlu, H. (2019). *Kütüphane Üstüne Bir Deneme.* Bilgi Merkezleri Kütüphaneler - Arşivler – Müzeler. İstanbul: Hiperyayın

Kınalı, F. (1953). *Çocuk Kütüphaneleri ve Çocuk Kitapları*. Türk Kütüphaneciliği, 2(1), 36-39.

Kültür Portalı. (2023). https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/giresun/gezilecekyer/cocuk-kutuphanesi (Erişim tarihi:02.03.2023)

Örs, B. (2022). *Ali Dayı Çocuk Kütüphanesi'nde Yer Alan Erken Çocukluk Dönemine Yönelik Çocuk Kitaplarının Niteliklerinin İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi

Raux, H. F. (1952). Türkiye'nin Bibliyografya Alanındaki İhtiyaçlarının Karşılanması ve Türk Milli Bibliyografya Enstitüsü (Z. Arsebük, Çev*.). Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 2, 120-126.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. 2023. https://teftis.ktb.gov.tr/TR-264443/halk-ve-cocuk-kutuphanleri-yonetmeligi.html ; https://kygm.ktb.gov.tr/TR-308336/bebek-ve-cocuk-kutuphaneleri.html ; https://kygm.ktb.gov.tr/TR-1044/ilk-ornek-cocuk-kutuphanesi-alidayi.html#:~:text=Ali%20Day%C4%B1%20%C3%87ocuk%20K%C3%BCt%C3%BCphanesi'nin,taraf%C4%B1ndan%201985%20y%C4%B1l%C4%B1nda%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1m%C4%B1za%20ba%C4%9F%C4%B1%C5%9Flanm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r. ; https://giresun.ktb.gov.tr/TR-207020/merkez-cocuk-kutuphanesi.html ; https://giresun.ktb.gov.tr/TR-269548/eski-katolik-kilisesi.html (Erişim tarihi: 03.03.2023)

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı veri tabanı , https://kygm.ktb.gov.tr/TR-308336/bebek-ve-cocuk-kutuphaneleri.html (Erişim tarihi: 25.03.2023)

TRT Haber. (2023). https://www.trthaber.com/haber/cocuk/bebek-kutuphaneleri-artiyor-704674.html (Erişim tarihi: 05.03.2023)

Yılmaz, B. (1989). *Boş Zaman ve Halk Kütüphanesi: Kavramsal Bir Yaklaşım*. Türk Kütüphaneciliği, 3(4), 200-206.

Yılmaz, B. (2019). *Çocuk Kütüphanesi Hizmetleri Kılavuzu*. İstanbul: Hiperyayın

Yılmaz, B., & Ekici, S. (2011). *Çocuk Kütüphanesi Hizmetleri İçin İlkeler*. Türk Kütüphaneciliği, 25(4), 545-552.

Yılmaz, B., & Ezenel, E. (2022). *IFLA-UNESCO Halk Kütüphanesi Bildirgesi 2022*. Türk Kütüphaneciliği, 36(3), 388-391.

BİR HİZMET SEKTÖRÜ OLARAK GAYRİMENKULDE DİJİTAL DÖNÜŞÜM: PROPTECH

Burcu Akkaya

Giriş

Gayrimenkul en büyük varlık türlerinden birisi olmasına rağmen gayrimenkul piyasası teknolojinin ortaya çıkardığı yenilikleri ve değişimleri en son benimseyen varlık türleri arasında gösterilmektedir (Baum, 2017:10). Teknoloji ile entegrasyonu geç olmakla birlikte hizmet sektörünün içerisinde yer alan gayrimenkul faaliyetleri zamanla teknolojide yaşanan ilerlemelerden etkilenmiş, bu sektörde faaliyet gösteren şirketler ile müşterilerin beklentileri yenilikçi yaklaşımların doğmasını sağlamıştır.

Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) 2021 yılı yıllık sanayi ve hizmet istatistikleri hesaplanırken hizmet sektörü; ulaştırma ve depolama, konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri, bilgi ve iletişim, **gayrimenkul faaliyetleri**, mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler, idari ve destek hizmet faaliyetleri, eğitim, insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri, kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor ile diğer hizmet faaliyetleri olarak gruplandırılmıştır. Bu çerçevede hizmet sektöründe yapılan gruplandırmada gayrimenkul faaliyetlerinin üretim değeri eğitim faaliyetlerinin ardından ikinci sırada gelmektedir. TÜİK tarafından açıklanan verilere göre, gayrimenkul faaliyetlerinin 2020 yılında 63 milyar TL olan üretim değeri 2021 yılında 92 milyar TL'ye ulaşmıştır (TÜİK, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, 2021).

Türkiye genelinde konut satışları ise 2022 yılında toplam 1 milyon 485 bin 622 iken (TÜİK, Konut Satış İstatistikleri, Aralık 2022) 2023 yılının Ocak ayında bu sayı bir önceki yılın aynı ayına göre %10,6 artarak 97 bin 708 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, Konut Satış İstatistikleri, Ocak 2023). Bununla birlikte, Türkiye'de ikamet eden nüfus, 31 Aralık 2022 tarihi itibarıyla bir önceki

çi yaklaşımların ortaya koyulduğu araştırılmıştır. Bundan sonraki aşamada özellikle Proptech 3.0 sürecinin daha iyi anlaşılması ve gayrimenkul sektörünün dijital fırsatları daha kolay yakalayabilmesi için teoriye dayalı çalışmaların yanı sıra, uygulamalı çalışmaların da yürütülmesi faydalı görülmektedir.

Kaynakça

Aihie, V.U. (2019). The PropTech Revolution: The Imperatives for Nigeria's Estate Surveying and Valuation Professionals to Catch Up or Get Left Behind. *Journal of African Real Estate Research*, *4*(2), 56-75. https://doi.org/10.15641/jarer.v4i2.734

Ascendix. (2023a). Proptech Market Map: How Many Proptech Companies are There? https://ascendixtech.com/proptech-market-map/

Ascendix. (2023b). What is Proptech and How It Changed the Real Estate Industry. https://ascendixtech.com/proptech-real-estate-definition/

Baum, A. (2017). PropTech 3.0: the future of real estate. *University of Oxford Research*. https://www.sbs.ox.ac.uk/sites/default/files/2018-07/PropTech3.0.pdf

Baum, A., Saull, A. & Braesemann, F. (2020). PropTech2020: the future of real estate. *University of Oxford Research*. https://www.sbs.ox.ac.uk/sites/default/files/2020-02/proptech2020. pdf

Berman, T., Schallmo, D. & Williams, C.A. (2022). Business Model Transformation: The Case of Israeli PropTech and ConTech. *XXXIII ISPIM Innovation Conference*, Event Proceedings: LUT Scientific and Expertise Publications.

Bittini, J.S., Rambaud, S.C., Pascual, J.L. & Moro-Visconti, R. (2022). Business Model and Sustainability Plans in the Fintech, Insurtech, and Proptech Industry: Evidence from Spain. *Sustainability*, *14,* 12088. https://doi.org/10.3390/su141912088

Blue Future Partners. (2018). Proptech Series, Understanding the Real Estate Tech Market. https://medium.com/blue-future-partners/proptech-investing-101-understanding-the-real-estate-tech-market-f66e611c2838

Braesemann, F. & Baum, A. (2020). PropTech: Turning Real Estate into a Data-driven Market? *Oxford Future of Real Estate Initiative*, Working Paper Version 1.3. http://doi.org/10.2139/ssrn.3607238

CBRE. (2019). CEE Proptech Index 2019, How Technologically Advanced are Office Buildings and What are Tenants' Digital Needs? https://www.cbre.com/insights/reports/cee-proptech-index-2019

Demirciler, L.G. (2022). Gayrimenkul ve İnşaat Proptech ile Büyüyecek. https://www.ekonomist.com.tr/makale/gayrimenkul-ve-insaat-proptech-ile-buyuyecek-28519

Eder, G. (2019). Digital Transformation: Blockchain and Land Titles. 2019 OECD Global Anti-Corruption & Integrity Forum. https://www.oecd.org/corruption/integrity-forum/academic-papers/Georg%20Eder-%20Blockchain%20-%20Ghana_verified.pdf

Feth, M. & Grüneberg, H. (2018). PropTech-The Real Estate Industry in Transition. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3134378

Fields, D. & Rogers, D. (2021). Towards a Critical Housing Studies Research Agenda on Platform Real Estate. *Housing, Theory And Society*, *38*(1), 72-94. https://doi.org/10.1080/14036096.2019.1670724

Fu, B. (2022). *Does PropTech Facilitate Liquidity in the Property Transaction Process?, A Qualitative Study on the Swedish Real Estate Market*. Master's Thesis. Sweden: KTH Royal Institute of Technology.

Geoscape. The Product Manager's Guide to Proptech Trends. https://geoscape.com.au/wp-content/uploads/2021/08/The-Product-Managers-Guide-to-Proptech-Trends.pdf

Górska, A., Mazurczak, A. & Strączkowski, Ł. (2021). Young Customers' Expectations in Terms of Implementing PropTech (Property Technology) on the Local Primary Residential Market in Poland. *Research Papers in Economics and Finance*, *5*(1), 59-75. https://doi.org/10.18559/ref.2021.1.5

ING Economics Department. (2018). Technology in the Real Estate Sector. ING_EBZ_PropTech-Technlogy_in_the_real_estate_sector-June_2018_tcm162-148619.pdf

Kassner, A.J., Cajias, M. & Zhu, B. (2023). The PropTech Investors' Dilemma - What are the Key Success Factors that Secure Survival? *Journal of Property Investment & Finance*, *41*(1), 76-91. https://doi.org/10.1108/JPIF-01-2022-0007

Kim, J. & Kim, J. (2021). An Integrated Analysis of Value-Based Adoption Model and Information Systems Success Model for PropTech Service Platform. *Sustainability*, *13*,12974. https://doi.org/10.3390/su132312974

KPMG. (2017). https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/uk/pdf/2017/11/proptech-bridging-the-gap.pdf

KPMG. (2023). Pulse of Fintech H2'22, Global Analysis of Fintech Investment. https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/xx/pdf/2023/02/pulse-of-fintech-h2-22-web-file.pdf

Landau-Ward, A. & Porter, P. (2019). Digital Innovations, PropTech and Housing - the View from Melbourne. *Planning Theory & Practice*, *20*(4), 575-603. https://doi.org/10.1080/14649357.2019.1651997

Luque, J. (2021). PropTech Global Trends Annual Barometer, ESCB Business School. https://escp.eu/sites/default/files/PDF/news-events/proptech-global-trends-2021.pdf

O'Barien, B. (2020). Proptech: A Disruptive Force in Real Estate. Deloitte REflexions Magazine, Issue: 11, 20-25. https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/lu/Documents/realestate/reflexions/lu-proptech-disruptive-force-real-estate.pdf

Önder, H.G. (2021). Gayrimenkul 4.0 ve Emlak Yönetiminde Dijitalizasyon. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *20*(79), 1341-1357. https://doi.org/10.17755/esosder.845494

Peterson, B.L. & Moon, D.J. (2019). 9 Dos And Don'ts For Big Data Analytics In Proptech. *Mondaq*. https://www.mondaq.com/unitedstates/privacy-protection/802366/9-dos-and-don39ts-for-big-data-analytics-in-proptech

Saiz, A. (2020). Bricks, Mortar, and PropTech: The Economics of IT in Brokerage, Space Utilization and Commercial Real Estate Finance. *Journal of Property Investment & Finance. 38*(4), 327-347. http://doi.org/10.1108/JPIF-10-2019-0139

Shaw, J. (2020). Platform Real Estate: Theory and Practice of New Urban Real Estate Markets. *Urban Geography*, *41*(8), 1037-1064. https://doi.org/10.1080/02723638.2018.1524653

Siniak, N., Kauko, T. Shavrov, S. & Marina, N. (2020). The Impact of Proptech on Real Estate Industry Growth. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, *869*. http://doi.org/10.1088/1757-899X/869/6/062041

Şahin, A. (2018). Proptech Zamanı. *Fortune Dijital*. https://www.fortuneturkey.com/proptech-zamani-50368

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2022). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2022-49685#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=T%C3%BCrkiye'de%20ikamet%20eden%20n%C3%BCfus,575%20bin%20441%20ki%C5%9Fi%20oldu

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2022). Konut Satış İstatistikleri, Aralık 2022. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Konut-Satis-Istatistikleri-Aralik-2022-49526#:~:text=T%C3%BCrkiye%20genelinde%20Aral%C4%B1k%20ay%C4%B1nda%20207,en%20y%C3%BCksek%20paya%20sahip%20oldu

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2023). Konut Satış İstatistikleri, Ocak 2023. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=House-Sales-Statistics-January-2023-49519

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2021). Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yillik-Sanayi-ve-Hizmet-Istatistikleri-2021-45836#:~:text=Ge%C3%A7ici%20sonu%C3%A7lara%20g%C3%B6re%202021%20y%C4%B1l%C4%B1nda%20ciro%2016%20trilyon%20679%20milyar,495%20511%20ki%C5%9Fi%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti.

Ullah, F., Sepasgozar, S.M.E. & Wang, C. (2018). A Systematic Review of Smart Real Estate Technology: Drivers of, and Barriers to, the Use of Digital Disruptive Technologies and Online Platforms. *Sustainability*, *10*, 3142. https://doi.org/10.3390/su10093142

Unissu. A Deep Dive Analysis of PropTech 2020: The Future of Real Estate. https://www.unissu.com/proptech-resources/deep-dive-analysis-of-PropTech-2020-the-future-of-real-estate

Unissu. Augmented Reality. https://www.unissu.com/proptech-solutions/augmented-reality

Unissu. Internet of Things. https://www.unissu.com/proptech-solutions/internet-of-things

Unissu. What is PropTech. https://www.unissu.com/proptech-resources/what-is-proptech

Unissu. 3D Printing. https://www.unissu.com/proptech-solutions/3d-printing

World Economic Forum. (2018). How Drones, Data and Al are Changing the Property Sector. https://www.weforum.org/agenda/2018/01/proptech-drones-data-ai-property-sector/

HİZMET KALİTESİNİN E-S-QUAL MODELİ İLE ÖLÇÜLMESİ: ALANYA'DA EMLAK SİTELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Tahire Hüseyinli - Işıl Kellevezir - İnci Nur Durak - Dilan Adiyan

Giriş

Gelişen teknoloji sayesinde meydana gelen internet kullanımındaki artış birçok sektörü internet platformunda yer almaya yöneltmiştir. Günümüz koşullarında emlak sektörü de elektronik ortamda faaliyet göstererek bu değişime ayak uydurmaktadır. Zira günümüzde insanlar kiralık veya satılık emlak bilgileri için daha kolay ve hızlı olan elektronik ortamda ticaret faaliyeti gösteren emlak sitelerini kullanmaktadır. Artan rekabet koşullarında sürekli değişiklik gösteren müşteri beklentilerinin karşılanmasında ve müşteri sadakatinin oluşmasında elektronik ticaret sitelerinin rolü, firmalar açısından oldukça önemlidir. Dolayısıyla şirketlerin müşteri için değer yaratılması ve sadakat bağı oluşturulabilmesi için farklılaştırma yoluna giderek elektronik hizmet sektörüne uyum sağlamaları gerekmektedir. İşletmeler, elektronik hizmet sunan platformlarda, ticari faaliyetler gerçekleştirebilmeleri neticesinde geniş tüketici çevresi yakalayarak önemli bir rekabet avantajı kazanabilir. Bu bağlamda işletmeler bir web sitesine sahip olarak veya aracı kurumla anlaşarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Müşterinin hizmeti satın aldıktan sonra hizmetten sağladığı fayda neticesinde oluşan tatmin olma derecesi hizmet kalitesini ifade eder. Hizmet kalitesi; alıcının ihtiyaçları dolayısıyla beklentilerini bu doğrultuda hizmette yer olması gereken özellikleri ve hizmetin sahip olduğu bu özelliklerin derecesini ifade eder (Esin, 2002).

Hizmet kalitesi müşteri bağlılığının oluşmasında ve sadakatini yükseltmede oldukça önemlidir (Parasuraman, A., Zeithaml, V. ve Malhotra, 2005). Hizmetin soyut özellikli olması sebebiyle tüketicilerin hizmet kalitesini anlaması ve hizmet kalitesinin değerlendirilmesi ile ölçülmesi zorlaşmaktadır (Parasuraman vd., 1985: 42). Değişen koşullar ve internetin yaşamımıza daha çok

lemlerde, sitenin ulaşılabilirlik ve problem çözücülük başarısı genel olarak yüksek bulunurken şimdiye kadar sorun yaşamadığını ancak yaşarlarsa da hemen çözüm bulabileceklerine inandıklarını belirten katılımcılar mevcuttur.

Genel olarak değerlendirildiğinde emlak sitelerinin tercih edilme nedenlerinin kalitenin tüm boyutları ile ilgili olduğu; seçimde tesadüf veya bilinçsizlik olarak değerlendirilecek durumların söz konusu olmadığı gözlenmiştir. Sektördeki yerlerini sağlamlaştırıp rakiplerin önüne geçmek isteyen firmaların kalitenin boyutlarını göz önünde bulundurarak hizmetlerini geliştirmeleri tavsiye edilebilir.

Kaynakça

Akın, M. & Toksarı, M. (2017). Sanal Mağazacılıkta E-Hizmet Kalitesinin E-Sadakate Etkisi. İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, 5(1), 48-59.

Akıncı, S., Atılgan İnan, E. & Aksoy, S., (2010). Re-assessment of E-S-Qual and E-RecS-Qual in a pure service setting. Journal of Business Research, 63(3), pp.232–240.

Akkaynak, B. (2014). *Gayrimenkul Değerlemesi ve Gayrimenkul Değerlemesi Üzerine Bir Uygulama*, (Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Altan, Ş. ve Atan, M. (2004). "Bankacılık Sektöründe Toplam Hizmet Kalitesinin SERVQUAL Analizi ile Ölçümü", *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(1), ss. 17-32

Atan, M., Baş, M. & Tolon, M. (2005). Servqual Analizi İle Migros ve Gima Süpermarketlerinde Hizmet Kalitesinin Ölçülmesine Yönelik Bir Alan Çalışması, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 7 (2), 159-180.

Barnes, S.J. and Vidgen, R. (2000), "WebQual: an exploration of web site quality", paper presented at the European Conference on Information System, Vienna.

Basmacı, U., ve Çengel, Ö. (2018). Gayrimenkul Sektöründe Dijital Pazarlamada Arama Motorları Reklamları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 1(1), 29-36.

Başaran, B., ve Çelik, H. (2008). E-Hizmet Müşterileri Arasında E-Hizmet Kalite Boyutlarını Algılamada Oluşan Farklılıkların İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *17*(3), 47-62.

Bozkurt, Rıdvan. (1995). "Hizmet Endüstrilerinde Kalite", MPM Verimlilik Dergisi, Toplam Kalite Özel Sayısı.

Cai, S. & Jun, M. (2003). Internet Users Perceptions of Online Service Quality: A Comparison of Online Buyers and Information Searches, Managing Service Quality, 13(6), 504-519.

Cronin, J. J. Jr. & Taylor, S. A. July (1992), "Measuring Service Quality: A Reexamination and Extension", Journal of Marketing, 56, 55-68.

Çiftçi, T. E., & Organ, İ. (2019). Emlak Vergisi Özelinde Vergi Güvenlik Önlemlerinin Değerlendirilmesi, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *27*(1), 79-105.

Çikler, Y. (2008). Emlak Sektöründe Pazarlama Planının Değerlendirilmesi ve Alternatif Pazar Araştırması Sistematiği Önerisi (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Doğan, Ö. İ., ve Tütüncü, Ö. (2003). Hizmet İşletmelerinde Toplam Kalite Yönetimi Kapsamında ISO 9001: 2000 ve Bilgisayar Destekli Bir Uygulama, *Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlük Yayınları*, (s 1).

Erkan, B., ve Yurdakul, D. (2019). Gayrimenkul Pazarlamasında Web Sitesi Hizmet Kalitesi Unsurlarının Tüketici Memnuniyetine Etkisi, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *11*(3), 1757-1768.

Gedik, H., & Etlioğlu, M. (2018). Real Estate Marketing on the Internet. International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 12(32), 79-94.

Gedik, H., ve Etlioğlu, M. (2017). İnternette Emlak Pazarlaması, Electronic Turkish Studies, 12(32).

Gerson R. F. (1997). Müşteri Tatmininde Süreklilik, Rota Yayınları, (Çeviren: Tülay Savaşer), İstanbul.

İri, R. (2021). Gayrimenkul ve emlak pazarlamasında yaşanan sorunlar ve sektörde kullanılan pazarlama iletişimi: Niğde ve yöresi gayrimenkul ve emlak işletmelerine yönelik bir araştırma. Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3 (1), 42-52 .

İri, R. (2021). Gayrimenkul ve Emlak Satışlarında Mevcut Durumdaki Uygulamalarda Kullanılabilir: Niğde ve Yöresi Emlak ve Emlak İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma, *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 42-52.

Kaynama, S. and Black, C.I. (2000). "A proposal to assess the service quality of online travel agencies: an exploratory study", Journal of Professional Services Marketing, Vol. 21 No. 1, pp. 63-88.

Kılıç, Y. & Eleren, D. (2010). Termal Otel İşletmelerinde Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi. S. *Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15 (3), 119-142.

Kocabıyık, İ., ve Öktem, R. (2021). Gayrimenkul Değerlemesinde Çok Boyutlu Yaklaşımlar. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *6*(1), 160-177.

Kotler, P., Armstrong, G., Saunders, J. and Wong, V. (1996). Principles of Marketing, the European Edition. London: Prentice Hall.

Lee, G. G. & Lin, H. F. (2005). "Customer perceptions of e-service quality in online shopping". International Journal of Retail & Distribution Management, 33(2), 161-176.

Loiacono, E., Watson, R. and Goodhue, D. (2002), "WEBQUAL: a measure of web site quality", in Evans, K. and Scheer, L. (Eds), Marketing Educators' Conference: Marketing Theory and Applications, No. 13, pp. 432-438

Mucuk, İ. (2014). Pazarlama İlkeleri, 20. Basım, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Önder, H. G. (2021). Gayrimenkul 4.0 ve Gayrimenkul Yönetiminde Dijitalizasyon, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 1341-1357.

Öztürk, M. ve Bacaksız, P. (2019). İnternette Emlak Reklamlarına Yönelik Tüketici Güveni: Tüketici Tutum Bileşenleri Üzerine Bir Araştırma, Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, Cilt: 7 Sayı: 18, 323-348.

Öztürk, N. ve Yarar, G. (2018). Alanya Yabancılar Meclisi: Yabancıların Yerel Yönetime Katılım Örneği, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 38 (2) , 423-440 .

Öztürk, S. A. (2003). Hizmet Pazarlaması, Eskişehir. 4. Baskı, Ekin Kitabevi, İstanbul.

Parasuraman, A., Zeithaml, A. V. & Berry, L. (1985). A Conceptual Model of Service Quality and its Implication for Future Research (SERVQUAL). The Journal of Marketing, Vol. 49, No. 4 (Autumn, 1985), pp. 41-50.

Parasuraman, A., Zeithaml, V. & Berry, L., (1988). SERVQUAL- A MultipleItem Scale for Measuring Consumer Perceptions of Service Quality, *Journal of Retailing,* 64*,* pp.12–40.

Parasuraman, A., Zeithaml, V. and Malhotra, A., (2005). E-S-QUAL: A Multiple-Item Scale for Assessing Electronic Service Quality, *Journal of Service Research,* 7(3), pp. 213–233.

Sayım, F. ve Aydın, V. (2015). Hizmet Sektörü Özellikleri ve Sistematik Olmayan Risklerin Sektör Menkul Kıymetleri ile Etkileşimine Dair Teorik Bir Çalışma, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (29), 245-262.

Sevim, N. (2018). Çevrim içiE-Müşteri Sadakatinin Oluşumunda E-Hizmet Kalitesi, E-Güven ve E-Tatminin Etkisi. *Business & Management Studies: An International Journal*, *6*(1), 107-127.

Seyrek, İ. H. & Akşahin, A. (2016). Mobil Bankacılık Uygulamaları Kalite Faktörlerinin Analitik Hiyerarşi Prosesi ile Karşılaştırılması, International Review of Economics and Management, 4 (3), 47-61

Südaş, İ., ve Mutluer, M. (2008). Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye'nin Turizm Merkezlerine Yönelik Avrupalı Göçleri, *Ege Coğrafya Dergisi*, *17*(1-2), 51-59.

Teslim, S. (2019). *E-hizmet Kalitesinin Ölçümü: Bir Yemek Siparişi Sitesinde Uygulanması,* Kırıkkale Üniversitesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Tosun, E. K. (2016). Türkiye'de Gayrimenkul Sektörünün Daha Kurumsal Bir Yapıya Kavuşma Sürecinde Gayrimenkul Danışmanlarının Rolü. Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 2016 Özel Sayı, 329-343.

TÜİK. (2022). Konut Satış İstatistikleri, Ocak 2022. Erişim tarihi: https://data.tuik.gov.tr/ Bulten/Index?p=Konut-Satis-Istatistikleri-Ocak-2022-45673 . Erişim Tarihi:23.05.2022

Türk Dil Kurumu. (2022). Türk Dil Kurumu Sözlüğü. https://sozluk.gov.tr/ Erişim tarihi: 10.01.2016

Üner, M. (1994). Hizmet Pazarlamasında Pazarlama Karması Elemanları Değişiklik Gösterir Mi? *Pazarlama Dünyası*, *8*(43), 2-11.

Wolfinbarger, M. and Gilly, M. (2003), "eTailQ: dimensionalizing, measuring, and predicting retail quality", Journal of Retailing, Vol. 79, pp. 183-93.

Yalçın, S. (2006). *Gayrimenkul Değerlemesinde Değerleme Uzmanlığı Üzerine Bir İnceleme,* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Yıldız, Ö. G. S. ve Çilingir, A. G. Z. (2010). Elektronik Pazarlamada Müşteri Sadakatinin Geliştirilmesi: Karadeniz Teknik Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19 (1), 412-428.

Yoo, B. & Donthu, N. (2001), "Developing a scale to measure perceived quality of an internet shopping site (SITEQUAL)", *Quarterly Journal of Electronic Commerce*, Vol. 2 No. 1, pp. 31-46

Zeithaml, V. A., Parasuraman, A. & Malhotra, A. (2002), "Service Quality Delivery Through Web Sites: A Critical Review of Extant Knowledge". *Journal of the Academy of Marketing Science*, 30(4), 362-375.

Zengin, E., ve Erdal, A. (2000). Hizmet Sektöründe Toplam Kalite Yönetimi, *Journal of Qafqaz University*, *3*(1), 43-56.

Zerenler, M. ve Öğüt, A., (2007). "Sağlık Sektöründe Algılanan Hizmet Kalitesi ve Hastane Tercih Nedenleri Araştırması: Konya Örneği", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 18, ss. 501-519.

DİJİTAL REKREASYON HİZMETLERİ

Nazik Çelikkanat Paslı

Giriş

Dijitalleşme Çağı ile birlikte yeni teknolojilerin ortaya çıkması, insanların boş zamanlarında katılım gösterdikleri etkinliklerin çeşitlenmesine ve katılım biçimlerinin değişmesine neden olmuştur. 20. yüzyılda gerçekleştirilen birçok etkinlik, günümüzde teknolojinin her alana nüfuz etmesiyle dijital etkinliklere dönüşmüştür. Yeni yerler görmek, sanatsal etkinliklere katılmak, spora gitmek, aile ve arkadaşlarla bir araya gelmek gibi etkinlikler için eskiden fiziksel bir çaba gerekirken günümüzde yer değişikliğine gerek kalmadan dijital ortamda söz konusu etkinlikleri gerçekleştirmek mümkün olmaktadır. İnsanların boş zamanlarını değerlendirme şekillerinde meydana gelen bu değişim sonucunda yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Elektronik boş zaman, dijital rekreasyon kavramları söz konusu kavramlar içerisinde yer almaktadır. Teknolojinin boş zaman içerisinde yoğun olarak kullanımından elektronik boş zaman kavramı doğmuş, elektronik boş zaman etkinliklerinden de dijital rekreasyon kavramı oluşmuştur.

Bu bölümde; zaman, boş zaman, rekreasyon, elektronik boş zaman, dijital rekreasyon kavramları açıklanmaya çalışılmıştır. Sonrasında dijital rekreasyon hizmetleri kapsamında dijital rekreasyon faaliyetleri; dijital kültürel ve sanatsal etkinlikler, dijital oyun ve sportif etkinlikler, dijital sosyalleşme etkinlikleri olmak üzere 3 başlıkta incelenmiştir.

1. Zaman, Boş Zaman ve Rekreasyon

Zaman, insanların sahip olduğu çok değerli bir kaynaktır. Zaman durdurulamaz, geri döndürülemez, çoğaltılamaz, başkalarına devredilemez ve yeri başka bir şeyle doldurulamaz. Zaman hayattır ve insanlar hayatı güzelleştirmek ve yaşam kalitelerini yükseltmek için bu değerli kaynağı etkin ve verimli bir şekilde kullanmak durumundadır (Arslan, 2013: 2; Kaymaz ve Ulema,

Kısacası dijitalleşme, rekreasyon etkinliklerini dijital ortama taşımış ve birçok etkinliğin daha kolay ulaşılabilir olmasını sağlamıştır. Gelecekte teknolojik yeniliklerin boş zaman etkinlikleri üzerinde etkisini artıracağı ve yeni etkinliklerin ortaya çıkmasına neden olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Adar, M. (2021). *Dijital Sanat Formlarına Yönelik Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.

Ahraz, A. O., Çar, B. ve Cengiz, C. (2021). Fiziksel Aktivitenin Arttırılmasına Yönelik Dijital Teknolojiler Hakkında Literatür Taraması: 2010-2020. *Sportmetre The Journal of Physical Education and Sport Sciences, 19*(3), 218-232.

Akoğlan Kozak, M. ve Özkeroğlu, Ö. (2018, 20-22 Eylül). *Turizm ve Rekreasyon Kavramları: Sanal Bakış İle Değerlendirme*. II. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi, Gümüşhane, 399-409.

Aksoy, G. ve Baş, M. (2020). Dijital Turizm Kapsamında Şehir Tanıtımında Kullanılan Bir Araç Olarak Sanal Tur. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, *4*(3), 2542-2564.

Altunay, A. (2015). Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Yeni Medya. *Selçuk İletişim*, *9*(1), 410-428.

Ardahan, F., Turgut, T. ve Kaplan Kalkan, A. (2016). Serbest Zaman ve Rekreasyon. F. Ardahan (Ed.), *Her Yönüyle Rekreasyon* içinde (ss. 1-116). Ankara: Detay Yayıncılık.

Arslan, S. (2013). *(Yetişkin Eğitimi Bakış Açısıyla) Serbest Zaman-Rekreasyon ve Serbest Zaman Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Aylan, F. K. (2022). *Elektronik Boş Zaman Kapsamında Dijital Rekreasyon*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Aylan, F. K. ve Aylan, S. (2020). Sanal Gerçeklik ve Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Rekreatif Faaliyetlere Yansıması: Dijital Rekreasyon. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, *4*(3), 2746-2760.

Aytaç, Ö. (2017). İşlevselci Yaklaşım Açısından Boş Zaman Sosyolojisi: Kuramlar, Süreçler, Etkinlikler. S. Karaküçük, S. Kaya ve B. M. Akgül (Ed.), *Rekreasyon Bilimi 2* içinde (ss. 69-105). Ankara: Gazi Kitabevi.

Bayram, A. T. ve Kavlak, H. T. (2021). Rekreasyon ve Teknoloji. S. G. Güneş ve F. Varol (Ed.), *Rekreasyon (Disiplinlerarası Yaklaşım ve Örnek Olaylar)* içinde (ss. 383-402). Ankara: Nobel.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. (2020). *Dijital Oyunlar Raporu*. Erişim Tarihi: 15.02.2023. https://www.guvenlioyna.org.tr/dosya/jVFeB.pdf

Brightbill, C. K. (1960). *The Challenge of Leisure*. USA: Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, N.J.

Çam, F. (2021). Yerel Yönetimlerde Pandemi Döneminde Dijital Kültür Sanat Hizmetleri. *Akademik Hassasiyetler*, *8*(16), 373-395.

Çavuşoğlu, F. (2021). Kapalı Alanlarda Gerçekleştirilen Rekreasyonel Faaliyetler. Ü. Gaberli ve Y. Yağmur (Ed.), *Açık ve Kapalı Alan Rekreasyonu* içinde (ss. 101-118). Ankara: Nobel.

Çelebi, E. (2014, 16-17 Ekim). *Dijital Sosyalleşme: Çevrim içiSosyalleşmenin Sosyal Bağlılık, Kaygı, Depresyon ve Mutluluk Üzerine Etkileri*. 'Dijital İletişim Etkisi' Uluslararası Akademik Konferans Bildiri Kitabı, İstanbul: İskendiriye Kitap, 547-554.

Demirbaş, Y. (2019). Dijital Oyun Araştırmalarında Biçimsel Analiz ve Oyun Türleri: Hayatta Kalma Oyunları Türü. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi*, *12*, 15-32.

Demirhan Sayın, M. E. (2016). *Dijital Oyunların Bilişsel Yeteneklere Etkileri: Faktör Referanslı Bilişsel Test Kiti İle Oyuncu ve Oyuncu Olmayan Grupların Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Ercan, Ö. (2021). *Dijital Spor Pazarlaması*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Ergün, E. (2016). Türkiye'de Kullanılan Online Müzik Platformları: Spotify Örneği. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, *6*(2), 114-118.

Götting, M. C. (2023). *Digital Music – statistics & facts*. Erişim Tarihi: 14.02.2023. https://www.statista.com/topics/1386/digital-music/#topicOverview.

Gulam, A. (2016). Recreation-Need and Importance in Modern Society. *International Journal of Physiology, Nutrition and Physical Education*, *1*(2), 157-160.

Gül Ünlü, D. (2021). COVİD-19 Pandemisi Dönemindeki Ev İçi Boş Zaman Aktivitelerinin Dijital Yansıması. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, *38*, 1-18.

Gül, T. (2014). Rekreasyon Olgusuna Genel Yaklaşım. A. Yaylı (Ed.), *Rekreasyona Giriş* içinde (ss. 1-67). Ankara: Detay Yayıncılık.

Güler, H., Altınışık, Ü. ve Bulut, Ç. (2022). Meta Evrende Spor ve Rekreasyon (Metaverse Spor ve Rekreasyon İlişkisi). İ. Özmutlu ve Y. Arı (Ed.), *Spor Bilimlerinde Betimsel Metinler* içinde (ss.125-144). İstanbul: Efe Akademi Yayınları.

Güler, M. (2022). Fiziksel Aktiviteyi Artırmada Herkes İçin Ortak Yeni Bir Yol: Exergame. H. Kula (Ed.), *Spor İnovasyonu ve Dijital Teknoloji* içinde (ss. 65-80). İstanbul: Efe Akademi Yayınları.

Gülsoy, S. (2020). Exergaming, Kısa Bir Literatür Özeti ve Türkçeleştirme Önerisi: Antroyun. *Akademik Düşünce Dergisi, 2*, 26-45.

Güncan, Ö. (2021a). Elektronik Boş Zaman Uygulamaları "Sanal Rekreasyon" Mudur Yoksa "Dijital Rekreasyon" Mu?. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, *4*(2), 163-181.

Güncan, Ö. (2021b). Sanal Rekreasyon Kavramının Özellik ve Temel Unsurlarını Belirlemeye Yönelik Bir Çalışma. *Tourism and Recreation*, *3*(1), 66-76.

Hacıoğlu, N., Gökdeniz, A. ve Dinç, Y. (2017). *Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi* (4. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Hazar, A. (2014). *Rekreasyon ve Animasyon* (4. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

İşman, A., Buluş, B. ve Yüzüncüyıl, K. S. (2016). Sosyalleşmenin Dijitale Dönüşümü ve Dijital Benliğin Sunumu. *TRTakademi*, *1*(2), 608-619.

Kara, M. ve Keş, Y. (2016). Bir Öğrenme Aracı Olarak Etkileşimli E-Kitap. *Art-e Sanat Dergisi*, *9*(17), 189-209.

Karahisar, K. (2013, 21-23 Kasım). *Türkiye'de Dijital Oyun Sektörünün Durumu*. Sanat Tasarım ve Manipülasyon Sempozyumu Bildiri Kitabı, Sakarya, 107-113.

Karaküçük, S. (2008). *Rekreasyon, Boş Zamanları Değerlendirme* (6. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

Karaküçük, S. ve Akgül, B. M. (2016). *Ekorekreasyon, Rekreasyon ve Çevre*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Kaya Deniz, A. (2020). COVİD-19 Salgını Sürecinde Dijitalleşen Eğlence Anlayışı: Çevrim İçi Konserler. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *4*(2), 191-206.

Kaymaz, E. ve Ulema, Ş. (2022). Rekreasyon ve Boş Zaman Kavramı. B. Eryılmaz (Ed.), *Rekreasyon Kavram ve Uygulamalar* içinde (ss. 3-21). Ankara: Detay Yayıncılık.

Kılbaş, Ş. (2010). *Rekreasyon Boş Zamanı Değerlendirme* (4. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

Kirriemuir, J. (2002). Video Gaming, Education and Digital Learning Technologies. *D-Lib Magazine*, *8*(2), 1-12.

Korkmaz, Z. (2019). *Dijital Teknolojileri Kullanım Alışkanlıkları ve Sosyalleşme: İlkokul Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Kulakoğlu Dilek, N. ve İstanbullu Dinçer, F. (2020). Sanal Gerçeklik Uygulamalarının Engelli Bireylerin Rekreasyonel Faaliyetlere Katılımında Destekleyici Rolü. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, *3*(1), 1-9.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023a). *Sanal Gezinti*. Erişim Tarihi: 10.02.2023. https://www.ktb.gov.tr/TR-96599/sanal-gezinti.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023b). *Sanal Müze*. Erişim Tarihi: 10.02.2023. https://sanalmuze.gov.tr/

Meyer, H. D., Brightbill, C. K. & Sessoms, H. D. (1969). *Community Recreation, A Guide to Its Organization* (Fourth Edition). USA: Prentice-Hall.

Mustafaoğlu, R. (2018). E-Spor, Spor ve Fiziksel Aktivite. *Ulusal Spor Bilimleri Dergisi*, *2*(2), 84-96.

Mutz, M., Müller, J. & Reimers, A. K. (2021). Use of Digital Media for Home-Based Sports Activities during the COVİD-19 Pandemic: Results from the German SPOVID Survey. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(9), 1-12.

Odabaş, H. (2017). Kitap Okumadan Dijital Okumaya: Okuma Kültüründe ve Davranışında Gözlemlenen Değişimler. H. Odabaş ve M. A. Akkaya (Ed.), *Bilişim Teknolojilerinin Bilgi Merkezlerine ve Hizmetlerine Etkileri içinde* (ss. 277-292). İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Odabaş, H., Odabaş, Z. Y. ve Sevmez, H. (2018). Üniversite Öğrencilerinde Dijital / E-Kitap Okuma Kültürü: Selçuk Üniversitesi Örneği. *DTCF Dergisi*, *58*(1), 139-171.

Okat, Ç. ve Kömürcü, S. (2020). Rekreasyonda Güncel Trend ve Gelişmeler. Y. Yağmur ve Ü. Gaberli (Ed.), *Rekreasyon: Tarihsel Gelişim, Teoriler, Farklı Alanlarla İlişkiler ve Güncel Gelişmeler* içinde (ss. 149-163). Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Özhan, S. (2011). Dijital Oyunlarda Değerlendirme ve Sınıflandırma Sistemleri ve Türkiye Açısından Öneriler. *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, *7*(25), 21-33

Özkeroğlu, Ö. ve Akyıldız Munusturlar, M. (2020). Elektronik Boş Zaman. M. Akyıldız Munusturlar (Ed.), *Boş Zamanda Yeni Yönelimler* içinde (ss. 1-30). Ankara: Gazi Kitabevi.

Sarı, Ü. ve Türker, H. (2021). Dijital Platform Kullanıcılarının İzleme Alışkanlıklarına Yönelik Bir Araştırma: Netflix Örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21*(1), 59-80.

Sarıca Ünal, A. (2023). Bir Performans Mekânı Olarak Türkiye'de Dijital Sahne Örneği: "Yeniperform" Platformu Üzerinden Bir Oyun İnceleme. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *15*(1), 1-14.

Sezgin, D. (2017). *Okul Öncesi Dijital Boyama Kitaplarının Görsel İletişim Tasarım Açısından İncelenmesi ve Uygulama Önerisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Işık Üniversitesi.

Shepherd, J. (2023). *23 Essential Spotify Statistics You Need to Know in 2023*. Erişim Tarihi: 14.02.2023. https://thesocialshepherd.com/blog/spotify-statistics

Sivri, O. ve Çınar, S. (2018). Resim Sanatında Dijital Ortamlar Üzerine İnceleme. *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*, *3*(6), 173-182.

Taştan, N. (2019). E-kitap Arayüzlerinin Okuma Deneyimiyle İlişkisi. *Tasarım Kuram*, *15*(28), 65-76.

Türkmen, E. (2022). *Elektronik Boş Zaman Yapay zekâ Farkındalığı Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Eskişehir Teknik Üniversitesi.

Uncu, G. (2020). Dijital Sosyalleşme Olgusunun Sosyal Kuşaklar Üzerinde Yarattığı Deneyimler ve Etkiler. *Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science*, *7*(47), 333-359.

We Are Social (2022). *The Global State of Dıgıtal in October 2022.* Erişim Tarihi: 14.02.2023. https://wearesocial.com/us/blog/2022/10/the-global-state-of-digital-in-october-2022/

Yıldız, G. (2021). *Kurtlar sofrasında kazanan dijital yayın platformu hangisi?*. Erişim Tarihi: 14.02.2023. https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/dijital-yayin-platform larin-da-rekabet-kizisiyor/

GLAMPING TURİZM HİZMETLERİNE YÖNELİK GİRESUN İLİ ÖZELİNDE BİR ARAŞTIRMA[1]

Haluk Cebeci - Musa Genç

Giriş

Turizm hizmet sektörü, hızla gelişen ve büyüyen sektörlerin başında gelmektedir. Küresel dünyanın sınırlarının ortadan kalkması, teknolojik gelişimin hızlanması, ulaşımın kolaylaşması ve çeşitlenmesi, bireylerin gelir düzeylerindeki artış ve gelirlerinden turizme daha fazla pay ayırmaları, bireylerin farklı destinasyonlar görmek arzusu gibi birçok neden turizm faaliyetlerine yönelik katılımları arttırmıştır. Bu durum ise turizm sektörünün gelişmesine yönelik olumlu bir etki yapmıştır.

Günümüzde turistlerin turizm hizmetlerine yönelik tercihlerinde önemli değişikliklerin olduğu görülmektedir. Günümüz insanı bilhassa büyük şehirlerin yoğun yaşam temposundan uzaklaşarak, doğa ile baş başa kalarak, izole bir tatil anlayışını tercih etmeye başlamışlardır. Bu tercih değişikliğinde özellikle son yaşanan Covid-19 salgınının tüketicilerin bu yöndeki eğilimlerini güçlendiği görülmüştür. Doğadan kopmadan farklı destinasyonlarda, sakin ancak lüks ve rahattan da feragat etmeden bireysel ya da küçük gruplar hâlinde tatil yapma arzusunu taşıyan turistlerin, yeni bir tatil anlayışı olarak glamping turizmi ön plana çıkmıştır. Glamping turizminde; konfor tatilin odağında tutulurken turistlere doğa içerisinde farklı konseptlerde konaklama olanağı ve yeni deneyimler kazandıran farklı rekreasyonel aktiviteler sunulmaktadır (Cebeci ,2021).

Bu çalışmada amaç; glamping turizmini ele almak ve glamping turizminin Giresun il sınırları dâhilinde uygulanabilirliğini araştırmaktır. Giresun ili glamping turizmi bakımından doğal kaynaklarıyla oldukça yüksek bir potansi-

[1] *Bu çalışma, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekoturizm Rehberliği Anabilim Dalı bünyesinde hazırlanan "Covid-19 Salgını Sonrasında Güncellenen Turizm Algısının Glamping Turizmine Etkisi Üzerine Bir Araştırma: Giresun Örneği" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.*

tesisin üzerinde bulunan ormanlık alanda Giresun evi mimarisinde 60-80 m^2, iki katlı evlerin tamamen ağaçtan imal edilebilir. Ziyaretçilerin tamamen doğal ortamda, doğal bir Giresun evinde, gün doğumunu ve gün batımını izleyebilecekleri, diledikleri zaman özel koyda tertemiz Karadeniz sularıyla buluşabilecekleri bir glamping turizmi olanağı oluşturularak bölge ekonomisine katkı sağlanabilir.

Kaynakça

Akıncı, Z. & Sönmez, N. (2015). Engelli bireylerin erişilebilir turizm beklentilerinin değerlendirilmesine yönelik nitel bir araştırma, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26(1), 97-113.

Altunışık, R.; Coşkun, R.; Bayraktaroğlu, S. & Yıldırım, E. (2007). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı* (9.baskı), Sakarya Yayıncılık.

Arıkan, R. (2011). *Araştırma Yöntem ve Teknikleri* (2. baskı), Ankara Nobel Akademik Yayıncılık.

Bakar, N.A. & Rosbi, S. (2020). Effect of coronavirus disease (COVİD-19) to tourism industry. International Journal of Advanced Engineering Research and Science, 7(4), 189-193.

Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *DEUHFED*, 9(1), 23-28.

Benjamin, S., Dillette, A. & Alderman, D. H. (2020). We can't return to normal: committing to tourism equity in the post-pandemic age", *Tourism Geographies*, 22(3), 476–483.

Birdir, K. ; Unur, K. & Dalgıç, A. (2015). *Türkiye ve Dünya'da kamping ve yeni bir turistik ürün olarak 'glamping'.* 1. Eurisia International Tourism Congress: Current Issues, Trends and Indicators (EITOC-2015), 28-30 Mayıs 2015, Konya/Türkiye, 2, s.168-177.

Brochado, A. & Pereira, C. (2017). Comfortable experiences in nature accomadation: perceived service, Journal of Outdoor Recreation and Tourism, 17, 77-83.

Brooker, E. & Joppe, M. (2013). Trends in camping and outdoor hospitality -an international review", *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 3(4), 1-6.

Boscoboinik, A. & Bourquard, E. (2011). Glamping and rural imagery, in H. Harakova and Boscoboinik (Eds.), From production to consuption: Transformation of rural communities, Zurich: LIT Verlag.

Cebeci, H. (2021). *Covid-19 Salgını Sonrasında Güncellenen Turizm Algısının Glamping Turizmine Etkisi Üzerine Bir Araştırma: Giresun Örneği.* Yüksek Lisans Tezi. Giresun: Giresun Üniversitesi.

Çelik, N.; Bahar, O. & Tatar, S. (2017). Kırsal kalkınmada glamping turizmin rolü: Club Amazon Bördübet örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(51), 1282-1287.

Çetinkaya, Ö.; Özer, Y. & Altuner, G. K. (2020). Covid-19 sürecinde turistik seyahat risk algısı ve hijyen-güvenlik algısının değerlendirilmesi. *Tourism and Recreation*, 2(2), 78-83.

Craig, C. A. & Karabas, İ. (2021). Glamping after the coronavirus pandemic, *Tourism and Hospitality Research,* 21(2), 251–256.

Ergüven, M. H.; Yılmaz, A. & Kutlu, D. (2015). Turistik ürün çeşitlendirme bağlamında hibrit turizm: glamping örneği", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 41, 255-265.

Filipe, S.; Santos, C. & Barbosa, B. (2018). *"Tourists' Motivations and Obstacles for Choosing Glamping: An Exploratory Study",* CBU International Conference on Innovations in Science and Education March 21-23 2018, Prague, Czech Republic.

Göktaş, L. S.; Çetin, G. & Kızılırmak, İ. (2017). *"Özel ilgi turizmi olarak glamping turizminin mevcut durumu: Bir örnek olay analizi araştırması"*, Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi 9 – 12 Kasım 2017, Kuşadası, Aydın.

Gürbüz, S. & Şahin, F. (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma yöntemleri*. (1. baskı), Ankara Seçkin Yayıncılık.

Hall, C. M.; Timothy, D. J. & Duval, D.T. (2003). Security and tourism: Towards a new understanding?, *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 15(3), 1–18.

Horakova, H. & Boscoboinik, A. (Editörler). (2012). From production to consumption: Transformation of rural communities. Zürich: LIT Verlag.

Korkmaz, E. (2019). Ekoturizm alanındaki gelişmelerden glamping'in uygulanabilirliği: Datça yöresinde bir araştırma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Girişimcilik Programı, İzmir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı: https://giresun.ktb.gov.tr/TR-58155/seyahat-acentalari.html, Erişim tarihi: 11.04.2021

Lee, C.C. & Chen C.-J. (2011), The reaction of elderly Asian tourists to Avian influenza and SARS, *Tourism Management,* 32(6), 1421–1422.

Olcay, A. & Turhan, U. (2017). Türkiye'de glamping hizmeti veren işletmelerin sahip ve yöneticilerinin 'yeni turizm trendi glamping' ile ilgili görüşleri (Muğla ve Antalya Örneği), *Gaziantep University Journal of Social Sciences,* 16(4), 980-996.

Öztürk, İ. & Tankuş, E. (2020). COVİD-19'un potansiyel turist profili oluşturan tüketici davranışı üzerindeki etkilerinin çözüm önerileri perspektifinde değerlendirilmesi, *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(2), 103-121.

Şengel, Ü.; Genç, K., Işkın, M.; Ulema, Ş. & Uzut, İ. (2020). Turizmde 'sosyal mesafe' mümkün mü? kamp ve karavan turizmi bağlamında bir değerlendirme, *Turkish Studies*, 15(4), 1429-1441.

Tekin, H. H. (2006). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(13), 101-116.

TÜRSAB (2020). *Covid-19 sürecinde Türkiye ve Dünya Turizmi değerlendirmesi raporları*. https://www.tursab.org.tr/duyurular/Covid-19-surecinde-turkiye-ve-dunya-turizmi-degerlendirmesi, Erişim Tarihi: 08.04.2021.

Tüter, D. N.; Duran, E.; Yıldırım, H. M.; Eryücel, Ö. (2018). *Sürdürülebilir Turizmde Yeni Trend Glamping Turizmi: Çanakkale Örneği,* IWACT 2018 International West Asia Congress of tourism research 27 SEPT – 30 SEPT 2018, Van- Turkey.

Ural, A. & Kılıç, İ. (2014). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi* (4.baskı), Ankara Detay Yayıncılık.

Wachyuni, S. S. & Kusumaningrum, D. A. (2020). The effect of COVİD-19 pandemic: how are the future tourist behavior? *Journal of Education, Society and Behavioural Science*, 33(4), 67-76.

Yetiş, Ş. A. (2021). Kapadokya'da turistik ürün olarak kamping mi glamping mi?" *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi,* 5(1), 131-148.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (10. Baskı), Ankara Seçkin Yayıncılık.

Zenker, S. & Kock, F. (2020). The coronavirus pandemic: a critical discussion of a tourism research agenda. *Tourism Management*, 81(2020), 1-4.

FİNANSAL HİZMETLER GÜVEN ENDEKSİ İLE SEÇİLİ MAKROEKONOMİK VE FİNANSAL GÖSTERGELER ARASINDAKİ NEDENSELLİK ETKİLEŞİMİ

Onur Şeyranlıoğlu - Mehmet Akif Kara

Giriş

Bir sektör olarak finansal hizmetler; mevduat, kalkınma, yatırım ve katılım bankalarını, sermaye piyasalarını, sigortacılık, faktoring, finansal kiralama, tüketici finansmanı ve bireysel emeklilik sistemlerini içeren çok sayıda sektörü kapsamaktadır (DPT, 2007: 2). Küresel kapitalizmin neoliberal politikaları uygulaması ile birlikte hız kazanan sermayenin küreselleşmesi süreci aynı zamanda uluslararası finans sisteminin ortak standartlarının belirlenmesine ve hazırlanmasına yönelik çalışmaların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Keza, küreselleşmenin 1990'lardan itibaren neoliberal paradigmaya dayanarak ortaya koyduğu hiyerarşik yapı, Amin'in ifade ettiği "*beş tekelin*" kullanılmasına bağlı olarak işlemektedir. Merkez ülkelerin hakimiyetinde olan bu "*beş tekelden"* birisi de "*dünya finans pazarlarının finansal denetimi*"dir (Amin, 1999: 16-18). Dolayısı ile hem merkez ülkelerin hâkimiyetini sağlamak amacıyla hem de dünya genelinde finansal sistemin sağlamlılığını ve istikrarını küresel düzeyde sağlamak bu minvalde amaçlanmaktadır.

Finansal sistemin en önemli araçlarından birisi de finansal hizmetlerdir. Mal ve hizmetlerin üretimi, tüketimi, alım ve satımı, bunlar karşılığında yapılan ödemeler, borç alma, borç verme, yatırım gibi ekonomik faaliyetler genel olarak ekonomik yapı içerisinde gerçekleşmektedir. Bunlar arasında yer alan üretim, tüketim, değişim ve reel yatırım gibi olanları reel sektörü ilgilendirirken finansal nitelikte olan varlıkların üretim ve değişimi ise finans sektörünün konusunu oluşturmaktadır. Finansal piyasalar ve bu konudaki gelişmeler ekonomideki tüm birimleri yakından ilgilendirmektedir. Tüketici güveninin "düş-

tüketicinin mali durumları ve genel ekonomiye ilişkin mevcut durum değerlendirmeleri ve gelecekteki beklentilerinin karşılıklı etkileşimde olduklarını göstermektedir. Ayrıca her iki endeksteki değişimlerin karşılıklı ilişkisi bir açıdan tüketicinin finansal hizmet sektörüne olan bağımlılığın bir göstergesi olarak da yorumlanabilir.

Kaynakça

Acemoğlu, D., & Scott, A. (1994). Consumer confidence and rational expectations: are agents' beliefs consistent with theory?. *The Economical Journal*, 104, 1-19.

Afshar, T., Arabian, G., & Zomorrodian, R. (2007). Stock return, consumer confidence, purchasing manager's ındex and economic fluctuations. *Journal of Business & Economics Research*, 5(8), 97-106.

Amin, S. (1999). *Küreselleşme çağında kapitalizm*. (V. Erenus, Çev.). İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Aren, S. (1984). *100 Soruda Para ve Para Politikası*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Batchelor, R., & Dua, P. (1998). Improving macro-economic forecasts: the role of consumer confidence. *International Journal of Forecasting*, 14(1), 71-81.

Bremmer, D. (2008). Consumer confidence and stock prices. *72nd Annual Meeting of The Midwest Economics Association, March*, 1-22.

Borsa İstanbul (BİST) (t.y.). *Yatırımcı rehberi*. https://www.borsaistanbul.com/files/borsa_istanbul_yatirimci_brosuru.pdf, (Erişim Tarihi: 05.03.2023).

Çelik, S., Aslanoğlu, E., & Uzun, S. (2010). The relationship between consumer confidence and financial market variables in Turkey during the global crisis. *Topics in Middle Earth and North African Economies,* 12, 1-17.

Devlin, J. F., Ennew, C. T., Sekhon, H. S., & Roy, S. K. (2015). Trust in financial services: Retrospect and prospect. *Journal of Financial Services Marketing*, 20, 234-245.

Devlin, J.F. (2015). As far as they can throw. *Financial World.* February/March: 56–58.

DPT (2007). Finansal Hizmetler Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT: 2543–ÖİK: 559, Ankara.

Ennew, C.T., & Sekhon, H. (2007) The trust index. *Consumer Policy Review.* 17 (2): 62–68.

Ferrer, E., Salaber, J., & Zalewska, A. (2016). Consumer confidence indices and stock markets' meltdowns. *The European Journal of Finance*, *22*(3), 195-220.

Filiz Baştürk, M. (2019). Tüketici güven endeksi ile hisse senedi piyasası arasındaki ilişki: Türkiye örneği. *Maliye Dergisi,* Temmuz Aralık 117, 145-159.

Fisher, K.L., & Statmant, M. (2003). Consumer confidence and stock returns. *Journal of Porfolio Management*. 30(1), 115-128.

Forson, J.A., & Janrattanagul J. (2014). Selected macroeconomic variables and stock market movements: Empirical evidence from Thailand (June 30, 2014). *Contemporary Economics*, 8 (2), 154-174.

Granger, C. W. (1969). Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 424-438.

Hacker, R. S., & Hatemi-J, A. (2006). Tests for causality between integrated variables using asymptotic and bootstrap distributions: Theory and application. *Applied Economics*, 38(13), 1489-1500.

Hacker, S., & Hatemi-J, A. (2012). A bootstrap test for causality with endogenous lag length choice: theory and application in finance. *Journal of Economic Studies*, 39(2), 144-160.

Hatzakis, E.D., Nair, S.K., & Pinedo, M. (2010), Operations in financial services—an overview. *Production and Operations Management*, 19: 633-664.

Hsu, C.-C., Lin, H.-Y., & Wu, J.-Y. (2011). Consumer confidence and stock markets: The panel causality evidence, *International Journal of Economics and Finance*, 3(6), 91-98.

Osamwonyi, I. O., & Evbayiro-Osagie, E. I. (2012). The relationship between macroeconomic variables and stock market index in Nigeria. *Journal of Economics*, 3(1), 55-63.

İskenderoğlu, Ö., & Akdağ, S. (2017). Finansal hizmetler güven endeksinin geçerliliğinin incelenmesi: Türkiye örneği. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(4), 625-633.

Kandır, S. (2006). Tüketici güven endeksi ve hisse senedi getirileri İlişkisi: İMKB mali sektör şirketleri üzerinde bir uygulama. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 15(2), 217-230.

Kılcı, E. N. (2021). A study on confidence ındexes in Turkey under structural breaks for the period covering the Covid-19 pandemic. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), 948–960.

Kıyılar, M., & Akkaya, M. (2016). *Davranışsal finans.* İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Kremer, M., & Westermann, T. (2004). Consumer confidence and stock prises in the euro area: ıs there a relationship and does ıt matter?. *27. CIRET Conference*. http://ssrn.com/abstract=1396329.

Lapavitsas, C. (2009). Financialised capitalism: Crisis and financial expropriation. *Historical Materialism*, *17*(2), 114-148.

Lee, J., & Strazicich, M. C. (2003). Minimum lagrange multiplier unit root test with two structural breaks. *Review of Economics and Statistics*, 85(4), 1082-1089.

Masoud, N. M. (2013). The impact of stock market performance upon economic growth. *International Journal of Economics and Financial Issues*, *3*(4), 788–798.

MKK. (2022). *RISE (Risk İştahı Endeksi).* https://www.vap.org.tr/rise-risk-istahi-endeksi, (Erişim Tarihi: 05.03.2023).

Özek, Y. (2021). Finansal piyasa derinliği ekonomik büyüme üzerinde etkili midir? Doğrusal ve fourier nedenselliklerden kanıtlar. *Finans Alanında Uygulamalı Güncel Çalışmalar* içinde (Edt. Eda Fendoğlu).s.155-168. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Patterson, B., & Lygnerud, K. (1999). The determination of interest rates. *European Parliament Working Paper, Economic Affairs Series*. Econ 116 En, 1 – 45

Seyrek, İ., & Mızırak, Z. (2009). Faiz teorileri üzerine bir inceleme: Finansal istikrarsızlık hipotezinin temel dayanağı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 383-394.

Süsay, A., & Ergin Ünal, A. (2020). Seçilmiş güven endeksleri, VIX ve CDS primlerinin büyümeye etkisi: Türkiye örneği. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 83-97.

TCMB EVDS. (2022). *Finansal hizmetler istatistikleri ve finansal hizmetler güven endeksi*. https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/34352274-ecd6-4c08-8ec4-50a19de26613/FHA-Metaveri.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-34352274-ecd6-4c08-8ec4-50a19de26613-nWaUCUj, (Erişim Tarihi: 05.03.2023).

TCMB EVDS. (2022). *Piyasa verileri*. https://evds2.tcmb.gov.tr, (Erişim Tarihi: 05.03.2023).

Toda, H.Y., & Yamamoto, T. (1995). Statistical inference in vector autoregression with possibly integrated processes. *Journal of Econometrics*, 66, 225–250.

TÜİK. (2022). İstatistik veri portalı. https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Sanayi-114, (Erişim Tarihi: 05.03.2023).

Tüzün, O., & Erem Ceylan, I. (2018). Finansal hizmetler güven endeksi ile kredi temerrüt takası (CDS) arasındaki nedensellik ilişkisi. *Business and Organization Research Safranbolu/Karabuk (International Conference*, 595-604.

West, K. D., & Cho, D. (1995). The predictive ability of several models of exchange rate volatility. Journal of Econometrics, 69(2), 367-391.

Zaleskiewicz, T. (2015). Behavioral finance. In *Handbook of Contemporary Behavioral Economics* (pp. 728-750). Routledge.

FİNANS VE BANKACILIK HİZMETLERİNİN METAVERSE DÜNYASINA TAŞINMASI

İpek Cebeci

Giriş

Teknolojik yeniliklerin yaşandığı ve değişimlerin olağanüstü bir hızla izlendiği son elli yıllık dönemde, yeniliklere ayak uydurmak ve değişimlere yön verebilmek toplumların karşı karşıya kaldığı en önemli sorunların başında gelmektedir. Zira teknolojik değişimler ile birlikte hayatımıza yansıyan tüm yenilikler, bireylerin içinde bulundukları çevreyi çok yönlü bir biçimde etkilemektedir. Her ne kadar kişisel teknolojik kaygılar, alışkanlıklar, eğitim yetersizliği, imkânsızlıklar gibi sebeplerle bu yeniliklere uyum sağlamak hepimiz için zor olsa da bireylerin değişimlere adaptasyonu konusu toplumsal refahın sağlanması adına büyük önem arz etmektedir. Teknolojik ilerleyiş ve iletişim olanaklarının gelişmesi farklı sektörlerde birçok sürece pratiklik ve hız kazandırmaktadır. Bu açıdan kamu otoritelerinin toplumdaki bireyler arasında teknolojiye ulaşma olanakları bakımından birbirleri arasındaki farkın açılmayacak bir şekilde teknolojik değişimi yönetmesi gerekmektedir.

Teknolojik yeniliklere paralel olarak bireylerin işletmelerden beklentileri değişmektedir. Günümüzde birçok sektörde müşterilerin beklentilerinin farklılaştığı gözlenmekteyse de özellikle hizmetler sektöründe bu değişimin daha da hızlı yaşandığını söyleyebilmekteyiz. Dolayısıyla hizmet işletmeleri rekabetlerini koruyabilmek için değişen müşteri beklentilerini ivedi bir şekilde tespit etmeye ve bunları hızlı bir şekilde karşılamaya gayret etmektedirler.

Teknolojinin getirdiği yeni yaklaşımlarla birlikte hizmet sektörünün önemli bir alanı olan finans/bankacılık hizmetleri; ilk etapta geleneksel bankacılık faaliyetlerinden dijital bankacılık faaliyetlerine, akabinde ise açık bankacılık anlayışından açık ötesi bankacılığa doğru bir değişim süreci yaşamıştır. Blokzincir teknolojisinin etkisi ile merkeziyetsiz finansla (decentralized finance, kısaltılmış şekli DeFi) tanışan bankacılık sektörünün günümüzde ise meta-

bankacılık sektörünün girişimleriyle hayata geçirilmiştir. İnternet ve mobil bankacılık alternatif kanallarında, devamlı güncellenen uygulamalar sayesinde yenilikler müşterilere kesintiye uğramadan hızlı bir şekilde hizmet alabilmelerini sağlamıştır. Dijital kanalların da derinleşmesiyle birlikte, yenilikleri takip eden, teknolojik ilerleyişin gerisinde kalmak istemeyen bankalar metaverse alanına da ilgi duymaktadırlar. Özellikle Web 3.0 çağının başlamasıyla ön plana çıkan metaverse'ün dayandığı blokzincir teknolojisinin denetlenebilir ve sürdürülebilir özellikleri ile şeffaf, gizli, arızalara karşı dirençli ve işlem maliyetini büyük oranda azaltması bankacılık sektörü için önemli bir artıdır. Metaverse her ne kadar yeni bir alan olsa ve birtakım belirsizlikleri bünyesinde barındırsa da sisteme ait teknolojik altyapının geliştirilmesi sürecinde bankacılık sektörünün etkili olacağı nettir. Bu açıdan metaverse alanında bankacılık faaliyetlerine yönelik adımını erken atanlar yol alacak ve rakiplerinin önünde olacaklardır.

Kaynakça

Ağırman, E. & Barakalı, O.C. (2022). Finans ve finansal hizmetlerin geleceği: metaverse. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi ASEAD, 9(2), 329-346.

Ak, T. (2021). Yapay zekâ teknolojileri, güvenlik ve kolluk kuvvetinin suç önleme faaliyetleri. *SDE Akademi Dergisi*, 1(1), 120-140.

Akalın, B. & Veranyurt, Ü. (2020). Sağlıkta dijitalleşme ve yapay zekâ. *SDÜ Sağlık Yönetimi Dergisi*, 2(2),131-141.

Akkus, H.T., Gursoy, S., Dogan, M. & Demir, A.B. (2022). Metaverse and metaverse cyrptocuurencies (meta coins): bubles and future? Journal of Economics, Finance and Accounting (JEFA), 9(1), 22-29. http://doi.org/10.17261/Pressacademia.2022.1542

Akyılmaz, B. (2021). Yapay zekâ temelli gözetim teknolojileri ve pazar ilişkisi. C. T. Kadıoğlu (Ed.). Dijital pazarlamada güncel araştırmalar. içinde. (1. Baskı, s. 81-101). Artikel Akademi.

Allianz, *"NFT nedir? Nasıl alınır? Nasıl üretilir?"*, https://www.allianz.com.tr/tr_TR/seninleguzel/nft-nedir.html (Erişim tarihi: 10.02.2023)

Anıl, F. & Alankuş, Z. (2022). Metaverse evreninde pazarlama: 7P pazarlama karması üzerinden bir değerlendirme. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi,* 5(1). 134-168.

Aramonte, S.; Huang, W. & Schrimpf, A. (2021). DeFi risks and the decentralisation illusion. BIS Quarterly Review,21-36.

Arslan, K. (2020). Eğitimde yapay zekâ ve uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 71-88.

Ateşler, H. (2022). *Metaverse'e yatırım yapan en büyük 10 şirket* https://uzmancoin .com/metaversee-yatirim-yapan-en-buyuk-10-sirket/ , (Erişim tarihi 26.01.2023).

Ball, M. (2021). Framework for the metaverse. https://www.matthewball.v c/all/forwardto themetaverseprimer. (Erişim tarihi: 06.03.2023).

Başer, M. Y. & Olcay, A. (2022). Akıllı turizmde yapay zekâ teknolojisi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 21(3), 1795-1817.

Başkaya, O., Ağaçsapan, B. & Çabuk, A. (2020). Akıllı şehirler kapsamında yapay zekâ teknikleri kullanarak etkin ulaşım planlarının oluşturulması üzerine bir model önerisi. GSI Journals Serie C: Advancements in Information Sciences and Technologies (AIST), 3 (1): 1-21.

BCTR, "*Metaverse'te yerli ortaklıkla kurulan ilk banka şubesi DenizBank ve ve Atlas Space iş birliğiyle geliyor*". https://bctr.org/metaversete-yerli-ortaklikla-kurulan-ilk-banka-subesi-denizbank-ve-ve-atlas-space-is-birligiyle-geliyor-27311/ (Erişim tarihi: 12.02.2023)

Bulut, E. (2019). Fintek: kavramsal bir çerçeve. Yıldız, H. & Aybar, A.S. (Ed.), Researches in Economics Econometrics & Finance içinde (213-236. ss.), London: United Kingdom ; Turkey IJOPEC Publication Limited.

Cai, W.; Wang, Z.; Ernst, J.B.; Hong, Z.; Feng, C.; Leung, V.C.M. (2018). Decentralized applications: the blockchain- empowered software system. IEEE Access 2018, 6, 53019–53033. Doi: 10.1109/ACCESS.2018.2870644

Chaum, D. L. (1979). Computer Systems Established, Maintained and Trusted by Mutually Suspicious Groups, CA, USA: Electronics Research Laboratory University of California.

CitiGPS (2022). Metaverse and money: decrypting the future, Citi Global Perspective and Solutions, https://icg.citi.com/icghome/what-we-think/citigps/insights/metaverse-and-money_20220330 , (Erişim tarihi: 04.02.2023).

Coinmarketcap: https://coinmarketcap.com/alexandria/glossary/metaverse-as-a-service-maas, (Erişim Tarihi 13.01.2023)

Çelik, R. (2022). Metaverse nedir? Kavramsal değerlendirme ve genel bakış. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi,* 8(1), 67-74.

Demir, Ç. (2022). Metaverse teknolojisinin otel sektörünün geleceğine etkileri üzerine bir inceleme. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10(1), 542-555.

Dönmez, N. (2022). Metaverse bankacılığı yolunda değişen müşteri beklentilerine hitaben gelişen pazarlama anlayışları üzerine bir inceleme. *Journal of International Banking, Economy and Management Studies*, 5(1), 97-132.

Duan, H.; Li, J.; Fan, S.; Lin, Z.; Wu, X. & Cai, W. (2021). Metaverse for social good: a university campus prototype. Proceedings of the 29th ACM International Conference on Multimedia (MM '21) in (153–161 ss.), China, October 20–24, 2021.

Gomber, P.; Koch, J.A.& Siering, M. (2017). Digital finance and FinTech: current research and future research directions. *Journal of Business Econ*omics: JBE, 87(5), 537–580

Göçen, A. (2022). Eğitim bağlamında metaverse. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi,* 6(1):98-122.

Gökırmak, H. (2019). Lojistik sektöründe dijital dönüşüm ve İstanbul Otobüs Aş akıllı ulaşım sistemleri uygulaması. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 14(1), 73-87.

Erdal, H. (2018). Yapay zekâ teknikleri ve uzman sistemlerin karasal akıllı ulaşım sistemlerinin denetiminde kullanımı. *Akıllı Ulaşım Sistemleri ve Uygulamaları Dergisi*, 1 (1) , 32-39.

Fiğan, M. (2021). Üç boyutlu bir dünyaya doğru: Metaverse. *Yeni Medya*, https://yenimedya.wordpress.com/2021/11/24/uc-boyutlu-bir-dijital-dunyaya-dogru-metaverse/ , (Erişim Tarihi: 16.01.2023).

Financial Stability Board. 2017. Artificial Intelligence and Machine Learning in Financial Services. Market developments and financial stability implications. *Financial Stability Board*. November 1. Available online: https://www.fsb.org/wp-content/uploads/P011117.pdf (accessed on 06.03.2023).

Halkbank, https://www.halkbank.com.tr/tr/dijital-bankacilik/metaverse/metaverse-sube-ve-etkinlik-merkezi.html. (Erişim Tarihi:20.02.2023).

İçözü, T. (2022). Citi'nin "Metaverse and Money" raporundan öne çıkanlar, https://webrazzi.com/2022/04/09/citi-nin-metaverse-and-money-raporundan-one-cikanlar/ (11.02.2023).

Jaksic, M. & Marinc, M. (2018). Relationship banking and information technology: The role of artificial intelligence and FinTech. *Forthcoming in Risk Management*, (1-31). Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=3059426 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3059426

Kara, H. T. (2022). Finansal piyasalarda blokzincir uygulamalarının metaverse ile ilişkisi. Esen F.S. (Ed.), Metaverse Geleceğin Dünyalarını İnşa Edecek Teknolojiler, Fırsatlar ve Tehditler içinde (365-390 ss.), Ankara, Türkiye, Nobel Akademik Yayıncılık.

Kaya, E. (2022). *Metaverse Meta İnsana Hazır mısınız?* (1. Basım) Nemesis Kitap Yayıncılık.

Khodkar, S. & Bahar, R. (2021). Akıllı ulaşım sistemlerinde öğrenme mekanizmasına sahip akıllı olay algılama sisteminin gelişimi. Tektaş, M. (Ed.) 2. Uluslararası Akıllı Ulaşım Sistemleri Konferansı BANU- ITSC'21 içinde (143-149. ss.). Bandırma, Türkiye, 22-24 Ekim 2021.

Kim, J. (2021). Advertising in the metaverse: research agenda. *Journal of Interactive Advertising*, 21(3), 141-144. doi: 10.1080/15252019.2021.2001273

Kotler, P., Kartajaya, H. & Setiawan, I. (2021). Pazarlama 5.0 İnsan İçin Teknoloji (2. Basım). İstanbul: Kapital Medya Hizmetleri A.Ş.

Körpe, E. (2021). Dijital dönüşüm ile yeni finans çağı ve gelecek yaklaşımları. Uluslararası Bankacılık, Ekonomi *ve Yönetim Araştırmaları,* 4(2), 108-131.

Krumm, J., Davies, N. & Narayanaswami, C. (2008). User-generated content. *IEEE Pervasive Computing,* 7 (4): 10–11. doi:10.1109/MPRV.2008.85.

Lee, L.-H., Braud, T., Zhou, P., Wang, L., Xu, D., Lin, Z., et al. (2021). All one needs to know about metaverse: A complete survey on technological singularity, virtual ecosystem, and research agenda. Journal of Latex Class Files. 14(8), 1–66. https://doi.org/10.13140/RG.2.2.11200.05124/8.

Loo, R. V. (2018). Making innovation more competitive: the case of fintech. *65 U.C.L.A. Law Review,* 232(2018), 233-279. https://scholarship.law.bu.edu/faculty_scholarship/50.

Ma, Z. & Liu, S. (2018). A review of 3D reconstruction techniques in civil engineering and their applications. *Advanced Engineering Informatics,* 37 (2018), 163–174.

Magnuson, W. J. (2018). Regulating Fintech. 71 Vand. L. Rev. 1167(2018), available at https://scholarship.law.tamu.edu/facscholar/1256.

Makarov, I. & Schoar, A. (2022). Cryptocurrencies and decentrralized finance (Defi). (March 24, 2022). Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=4104550 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4104550

Mandal, T.; Sağır, A.B.; Öztürk, M.N.A.; Uysal, M.Y.; Külekçi, M. & Büyükakıncı, B.Y. (2022). Metaverse: Sanal dünyadan gerçek gizlilik ve güvenlik problemlerine. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 4 (2): 100-106, https://doi.org/10.47769/izufbed.1130284

McKinsey: The 2020 McKinsey Global Payments Report, https://www.mckinsey.com/~/media/mckinsey/industries/financial%20services/our%20insights/accelerating%20winds%20of%20change%20in%20global%20payments/2020-mckinsey-global-payments-report-vf.pdf (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

Min, T.; Wang, H.; Guo, Y. & Cai, W. (2019). ''Blockchain games: A survey,'' in Proc. 2019 IEEE Conference on Games (CoG) içinde (1–8 ss.), London, U.K., 20-23 August 2019, doi:10.1109/CIG.2019.8848111.

Mystakidis, S. (2022). Metaverse. Encyclopedia, 2(1), 486-497. doi:https://doi.org/10.3390/encyclopedia2010031

NetBT Danışmanlık: "Açık bankacılık nedir?".https://net-bt.com.tr/acik-bankacilik/ (Erişim Tarihi:09.01.2023).

Pai, S. (2022). Banking on the metaverse. *Forbes*, https://www.forbes.com/sites/forbestechcouncil/2022/03/15/banking-on-the-metaverse/?sh=1763db9c6068 , (Erişim tarihi: 11.02.2023).

Radoff, J. (2021). The metaverse value-chain. *Medium*, https://medium.com/building-the-metaverse/the-metaverse-value-chain-afcf9e09e3a7 , (Erişim tarihi:16.01.2023).

Seth, D., Gupta, M., & Singh, B. J. (2022). A study to analyse the impact of using the metaverse in the banking industry to augment performance in a competitive environment. In Applying Metalytics to Measure Customer Experience in the Metaverse (pp. 9-16). IGI Global.

Sigorta Gazetesi, "Sigortacılar metaverse ne kadar hazır?", https://sigortagazetesi.com/ sigortacilar-metaverse-ne-kadar-hazir/ (Erişim tarihi: 13.01.2023).

Soykan, B. (2022). *"Metaverse, Fintech Sektörü İçin de Fırsatlar Doğuracak",* https://www.teknotalk.com/metaverse-fintech-sektoru-icin-de-firsatlar-doguracak-100440/ , (Erişim Tarihi: 10.09.2022)

Statista. (2022). Leading business sectors worldwide that have already invested in the metaverse as of March 2022. https://www.statista.com/statistics/1302091/globalbusiness-sectors-investing-in-the-metaverse/ (Erişim Tarihi:01.02.2023).

Stephenson, N. (1992). Snow Crash. Bantam Books, New York.

Tayfun, A., Silik, C. E., Şimşek, E. & Dülger, A. S. (2022). Metaverse: Turizm için bir fırsat mı? Yoksa bir tehdit mi? *Journal of Tourism and Gastronomy Studies,* 10 (2), 818-836.

Treleaven, P.; Greenwood, A.; Pithadia, H. & Xu, J. (2022). Web 3.0 tokenization and decentralized finance (DeFi) (February 17, 2022). Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=4037471 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4037471

Wang, Y.; Su, Z.; Zhang, N.; Xing, R.; Liu, D.; Luan, T.H. & Shen, X. S. (2022). A Survey on metaverse: fundamentals, security, and privacy. https://arxiv.org/abs/2203.02662 , (Erişim tarihi: 01.02.2022).

XR TODAY: https://www.xrtoday.com/virtual-reality/what-is-metaverse-as-a-service-maas/ (Erişim tarihi: 11.02.2022).

Yılmaz, F., Mete, A.H., Fidan Türkön, B., & İnce, Ö. (2022). Sağlık hizmetlerinin geleceğinde metaverse ekosistemi ve teknolojileri: Uygulamalar, fırsatlar ve zorluklar. Eurasian Journal of Health Technology Assessment, 6(1),12-34.

Yurduneri, D. (2022). *"Türkiye, 'metaverse'te bir ilki gerçekleştirdi: Gerçek ödeme yöntemleri ile alışveriş yapıldı",* https://www.aksam.com.tr/teknoloji/turkiye-metaversete-bir-ilki-gerceklestirdi-gercek-odeme-yontemleri-ile-alisveris-yapildi/haber-1242495 , (Erişim Tarihi: 17.02.2023).

Zetzsche, D.A.; Arner, D.W. & Buckley, R.P. (2020). Decentralized Finance. *Journal of Financial Regulations,* 6(2), 172-203.

BANKACILIK İŞLEMLEMLERİNDE QR KOD KULLANIMI: AKADEMİSYENLER ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

İpek Cebeci

Giriş

Dünyada yaşanan teknolojik gelişmeler, finans piyasalarındaki ilerlemeler ve Covid-19 salgını gibi endişeler nedeniyle müşteriler finansal işlemlerinde yeni temassız teknolojilere yönelmişlerdir (Demirdöğmez, Taş ve Gültekin, 2020). Yeni teknolojilerin artan kullanımı sonucunda geleneksel bankacılık hizmetleri yerini dijital uygulamalara terk etmeye başlamıştır. Özellikle dijitalleşmenin tesiriyle birlikte elektronik tabanlı bankacılık hizmet kanallarının ön plana çıkması sonucunda, şube merkezli işlemler arka plana itilmiştir. Artık günümüz banka müşterileri finansal işlemlerini self servis bir hizmet anlayışında; mobil bankacılık, internet bankacılığı, ATM gibi alternatif kanallarından yeni teknolojiler aracılığıyla gerçekleştirmeyi tercih etmektedirler (Keskin, 2020; bkm.com.tr). Özellikle finans gibi birçok hizmet alanında değişen müşteri tercihlerini anlamak ve ortaya koymak önem arz etmektedir.

Bu çalışma önemli bir hizmet sektörü olan bankacılık sektörü odağında, yeni temassız teknolojik uygulamalardan biri olan QR kod teknolojisine yönelik akademisyenlerin görüşlerini incelemeyi amaçlamıştır. Eğitimli ve finansal konulara daha hâkim olan bir katılımcı grubunun konuya dair yaklaşımları ve görüşleri gözler önüne serilmek istenmiştir. Bu doğrultuda uygulama olarak nitel araştırma modeli kapsamında ampirik bir çalışma yapılmıştır. Yarı yapılandırılırmış görüşme formuyla katılımcıların görüşleri derinlemesine elde edilmek istenmiştir. Toplanan verilerin analizinde betimsel analiz tekniğinden yararlanılmıştır.

sebebi Giresun ilinde yapılan bu çalışmanın katılımcıların yaşadıkları ilde böyle bir teknolojiye çok fazla ihtiyaç duymaması (K1), alışkanlıkları, diğer teknolojik ürünlerin pratikliği (K2), tanıtım eksikliği ve güvensizlik (K4) unsurları şeklinde belirlenmiştir. Gelecekte ise araştırmacıların daha büyük illerde, özellikle metropollerde yeni örneklemler ile konu üzerinde çalışması önerilir.

Kaynakça

Ajzen, Icek – Fishbein, Martin (1977), Attitude-Behavior Relations: A Theoretical Analysis and Review of Empirical Research, Psychological Bulletin, 84(5), ss.888-918.

Bağlıbel, Murat – Samancıoğlu, Mustafa – Summak, M. Semih (2010), "Okul Yöneticileri Tarafından E-Okul Uygulamasının Genişletilmiş Teknoloji Kabul Modeline Göre Değerlendirilmesi", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(13), ss.331-348.

Bayrak, Tamer – Daşpınar, Sinan (2021). "Pandemi Döneminde Temassız Teknolojilerin Kullanılması Üzerine Bir Araştırma: QR Kod Örneği", Communication and Technology Congress – CTC 2021 (April 12th-14th, 2021 – Turkey, Istanbul), ss.877-888.

Bilir, Mert Ogün – Özkoç, Esma Ergüner (2020), "QR Kod Güvenlik Farkındalığı Üzerine Ankara İlinde Bir Araştırma", İnternet Uygulamaları ve Yönetimi Dergisi, 11(2), ss.113-129.

Büyüköztürk, Şener - Çakmak, Ebru Kılıç - Akgün, Özcan Erkan - Karadeniz, Şirin - Demirel, Funda (2008). Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Pegem Akademi, Ankara.

Cata, Teuta – Patel, S. Patel – Sakaguchi, Toru (2013), "QR Code: A New Opportunity for Effective Mobile Marketing", Journal of Mobile Technologies, Knowledge and Society, (2013), ss.1-7.

Cebeci, İpek (2020), Bankacılık İşlemlerinde QR Kod (Kare Kod) Uygulamaları ve Müşteri Eğilimleri, Değişim Yayınları, İstanbul.

Chaveesuk, Singha – Piyawat, N. (2021). "Use of QR Code Technology in Eastern Thailand: Entrepreneur Perspective", Utopía y Praxis Latinoamericana, 26(Esp.2), ss. 76-88.

Davis, Fred. D. (1989). "Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance", MIS Quarterly, 13(3), 319–340.

Davis, Fred. D. - Bagozzi, Richard P. - Warshaw, Paul R. (1989). "User Acceptance of Computer Technology: A Comparison of Two Theoretical Models." Management Science, 35(8), ss.982–1003.

Demirdöğmez, Mehmet - Taş, Hacı Yunus - Gültekin, Nihat (2020), "Koronavirüs' ün (Covid-19) E-Ticarete Etkileri", OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16(29), ss.125-144.

Ekiz, Durmuş (2003), Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş. AnıYayıncılık, Ankara.

Elmore, Lauren - Stephens, Derek (2012), "The Application of QR Codes in UK Academic Libraries", New Review of Academic Librarianship,18, ss.26-42.

Escobar-Rodrıguez, T. - Carvajal-Trujıllo, E. (2014), "Online Purchasing Tickets for Low Cost Carriers: An Application of The Unified Theory of Acceptance and Use of Technology (UTAUT) Model", Tourism Management 43, ss.70-88.

Eyüboğlu, Kemal - Sevim, Uğur (2016), "Türkiye'de Tüketicilerin QR Kod ile Alışverişi Benimsemesini Etkileyen Faktörler", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(43), ss.1830-1839.

Fishbein, Martin A. – Ajzen, Icek (1975), Belief, Attitude, Intention and Behaviour: An Introduction to Theory and Research, Reading, M.A: Addison-Wesley Pub.

Gerdan, Dilara - Koç, Caner - Vatandaş, Mustafa (2020), "Gıda Ürünlerinin İzlenebilirliğinde Blok Zinciri Teknolojisinin Kullanımı", Tarım Makinaları Bilimi Dergisi, 16(2): 8-14.

Gürol. Aysun (2008)., "Teknik Öğretmen Adaylarının Bilgi ve İletişim Teknolojilerine İlişkin Niyetlerini Belirlemek Amacıyla Teknoloji Kabul Modelini Uygulamak", 8th International Educational Technology Conference, ss. 157-162.

Hossain, Md Shamim – Zhou, Xiaoyan – Rahman, Mst Farjana (2018), "Examining the Impact of QR Codes on the Purchase Intention and Customer Satisfaction on the Basis of Perceived Flow", International Journal Of Engineering Business Management, 10, ss.1-11.

https://bkm.com.tr/raporlar-ve-yayinlar/donemsel-bilgiler/ , (22.03.2022)

Jacob, Meenu – Mathew, Nikhil – Jose, Rose Merin – Siby, Seba – Sekhar, Neethu (2016), "QR based Card-less ATM Transactions", Journal for Research, 2(2), ss.81-83.

Kosım, Krisananda Putera - Legowo, Nilo (2021), "Factors Affecting Consumer Intention on QR Payment of Mobile Banking: A Case Study in Indonesia", Journal of Asian Finance, Economics and Business, 8(5), ss.391–401.

Imani, Aulia Tiara - Anggono, Achmad Herlanto (2020), "Factors Influencing Customers Acceptance of Using the QR Code Feature in Offline Merchants for Generation Z in Bandung (Extended UTAUT2)" "in International Conference on Economics, Business and Economic Education 2019, KnE Social Sciences, ss. 1174–1201.

Legris, Paul – Ingham- John – Collerette, Pierre (2003), "Why do people use information technology? A Critical Review of the Technology Acceptance Model", Information & Management, 40(2003), ss.191–204.

Liao, Kuan-Chieh – Lee, Wei-Hsun (2010), "A Novel User Authentication Scheme Based On QR Code", Journal of Networks, 5(8), ss.937-941.

Mercan, Nuray (2015), "Ajzen'in Planlanmış Davranış Teorisi Bağlamında Whistleblowing (Bilgi İfşası)", Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 7(2), ss.1-14.

Nhu, Mai Thi Quynh – Nhan, Nguyen Le – Tuan, Le Anh (2019), "Research Factors Affecting to Decide to use the QR Code Service in Payment of Individual Customers at Commercial Banks: Experimental Survey on Da Nang City", International Journal of Innovative Science and Research Technology, 4(4), ss.861-868.

Nseir, Sana – Hirzallah, Nael – Aqel, Musbah (2013), "A Secure Mobile Payment System Using QR Code," 2013 5th International Conference on Computer Science and Information Technology, ss. 111-114.

Özkocagil, Ela (2016), "Havayolu Taşımacılığı Sektöründe Elektronik Ortamda Bilet Alımının Birleşik Teknoloji Kabul ve Kullanım Modeli ile İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Antalya.

Pulliam, Beatrice - Landry, Chris (2010), "Tag, You're It! Using QR Codes to Promote Library Services", The Reference Librarian, 52(1-2), ss.68-74.

Sanal, Aysel – Öztürkoğlu, Yücel (2017), "Hizmet Sektöründe QR Kod Kullanım Alanlarına Yönelik Bir Alan Çalışması", BMIJ, 5(4),ss. 172-189.

Solak, Mehmet (2013), Öğretmenlerin Akıllı Tahta Kullanımına Karşı Tutumlarının Teknoloji Kabul Modeline Göre İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, BÖTE Ana Bilim Dalı, Sakarya.

Sheppard, Blair H. - Hartwick, Jon – Warshaw, Paul R. (1988). "The Theory of Reasoned Action: A Meta-Analysis of Past Research with Recommendations for Modifications and Future Research", Journal of Consumer Research, 15(3), ss.325–343.

Şenel, Bilgin (2011), Teknoloji Kabulünün Sanal Organizasyonların E-Hizmet Kalitesine Etkisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme A.B.D, Afyonkarahisar.

Srinivasan, K - Chitra, S. (2017), "Malicious Pixels-Using QR Code in Dentistry- A Review", Indian Journal of Dental Advancements, 9(2), ss.92-97.

Ursavaş, Ömer Faruk (2014), Öğretmenlerin Bilişim Teknolojilerini Kullanmaya Yönelik Davranışlarının Modellenmesi, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.

Venkatesh, Viswanath - Davis, Fred D. (2000), "A Theoretical Extension of the Technology Acceptance Model: Four Longitudinal Field Studies", : Institute for Operations Research and the Management Sciences (INFORMS), 46(2), ss.186-204.

Venkatesh,Viswanath – Morris, Michael G. – Davis, Gordon B. – Davis, Fred D.(2003), " User Acceptance of Information Technology: Toward a Unified View", MIS Quarterly, 27(3), ss.425-478.

Vidas, Timothy – Owunsu, Emmanuel – Wang, Shuai – Zeng, Cheng – Cranor, Lorrie Faith – Christin, Nicolas (2013), "QRishing: The Susceptibility of Smartphone Users to QR Code Phishing Attacks. In Adams, A.A.- Brenner, M - Smith, M (eds) " , Financial Cryptography and Data Security, Springer Berlin Heidelberg.

Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan (2003), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin, Ankara.

Yılmaz, Emine (2006), Mantıklı Eylem Teorisi ile Muhasebecilerin Bilgi Teknolojisi Kullanımına Yönelik Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Gebze İleri teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme A.B.D., Gebze.

Zasadna; Khrystyna O. (2014), QR Coding and Alternative Technologies, Financial Space, 3 (15), ss.109-110.

HİZMET PAZARLASINDA MOBİL UYGULAMALARIN KULLANIMI

Ufuk Pala

Giriş

Mobil uygulamalar, özellikle hizmet pazarlaması alanında işletmelerin müşterileriyle etkileşim şeklini baştan aşağı değiştirmiştir. Akıllı telefonlar ve tabletlerin yaygınlaşmasıyla birlikte, mobil uygulamalar hizmet sağlayıcıları için müşterileriyle etkileşimde bulunmanın giderek popülerleşen bir aracı hâline gelmiş ve müşterilerin hizmet deneyimlerini geliştirmelerine ve genel memnuniyetlerini artırmalarına yardımcı olmuştur (Bender 2020; Molinillo vd. 2022). Randevu alma, yemek siparişi verme ve teslimat takibi yapma gibi işlemler, mobil uygulamalar sayesinde hizmet sunum sürecini basitleştirmiş ve müşteriler için daha uygun ve erişilebilir hâle getirmiştir. Bu süreç sadece müşterilere fayda sağlamakla kalmamış aynı zamanda işletmelere tüketici davranışları ve tercihleri hakkında değerli veriler toplama fırsatı sunarak işletmelerin hizmetlerini müşteri ihtiyaçlarını daha iyi karşılamak üzere özelleştirmelerine olanak tanımıştır (Blasco-Arcas vd., 2022; Kitchens vd., 2018; Schweidel vd., 2022). Bu bağlamda işletmelerin hizmet pazarlamasındaki mobil uygulama potansiyelini anlamaları ve faydalarını kullanarak pazarda rekabet avantajı elde etmeleri önemli hâle gelmiştir.

Akıllı telefon ve tabletlerin yaygın kullanımı ile mobil uygulamalar müşterilerle etkileşim kurmanın giderek popüler bir yolu hâline gelmiş ve mobil uygulama kullanımı, hizmetlerin sunum ve tüketim şeklini büyük oranda değiştirerek hem hizmet sağlayıcıları hem de müşteriler için önemli faydalar sağlamıştır (Ström, Vendel ve Bredican, 2014). Mobil uygulamalar, işletmelerin müşterilerle gerçek zamanlı olarak iletişim kurmalarına ve kişiselleştirilmiş deneyimler sunmalarına olanak tanıyan dijital pazarlamanın önemli bir bileşeni hâline gelmiştir. eMarketer'ın (2020) bir araştırmasına göre, mobil cihazlarda geçirilen sürenin %90'dan fazlası mobil uygulamalarda harcanmak-

Mobil uygulamaların kolay erişilebilirlik, kolaylık ve kişiselleştirilmiş deneyimleri sunması, tüketiciler için hizmet sağlayıcılarıyla etkileşimde bulunmak için çekici bir seçenek hâline gelmiştir. Mobil uygulamaların faydalarını kullanarak hizmet sağlayıcıları marka görünürlüğünü artırabilmekte, müşteri etkileşimini ve sadakatini geliştirebilmekte ve nihayetinde işletme performansının artmasına olanak sağlayabilmektedir.

Hizmet pazarlamasında başarılı mobil uygulama kampanyaları, kullanıcı dostu bir tasarım, kişiselleştirilmiş özellikler ve net bir değer önerisi oluşturmanın önemini göstermiştir. Başarılı bir mobil uygulamanın temel unsurları arasında sorunsuz navigasyon, kişiselleştirilmiş deneyimler, hızlı bilgi erişimi ve kolay iletişim kanalları yer alır.

Mobil uygulama pazarlaması, sosyal medya platformlarını kullanma, hedefli reklamcılık ve uygulama mağazası optimizasyonunu içeren kapsamlı bir yaklaşım gerektirir. Bir mobil uygulama kampanyasının başarısını ölçmek, uygulama indirme sayısı, kullanıcı etkileşimi, müşteri geri bildirimi ve gelir büyümesi gibi anahtar performans göstergelerinin takibini gerektirmektedir.

Mobil uygulamalar ve hizmet pazarlamasındaki gelecek trendler, yapay zekâ ve makine öğrenimine daha fazla odaklanmayı, artırılmış gerçeklik ve sanal gerçekliğin entegrasyonunu ve mobil ödeme seçeneklerinin genişlemesini göstermektedir. Bu trendler, hizmet sağlayıcılarına mobil uygulamalar aracılığıyla müşterilerine daha da kişiselleştirilmiş ve etkileşimli deneyimler sunma fırsatı sağlayacaktır.

Genel olarak mobil uygulamalar hizmet pazarlaması stratejilerinin ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir ve öneminin gelecekte daha da artacağı görülmektedir. Hizmet sağlayıcıları, mobil uygulama tasarımı, pazarlaması ve ölçümünde en iyi uygulamaları kullanarak mobil uygulamaların potansiyelini işletmelerini büyütmek ve müşteri deneyimlerini geliştirmek için en üst düzeye çıkarabilirler.

Kaynakça

Alnawas, Ibrahim ve Faisal Aburub. 2016. "The Effect of Benefits Generated from Interacting with Branded Mobile Apps on Consumer Satisfaction and Purchase Intentions". *Journal of Retailing and Consumer Services* 31:313-22. doi: 10.1016/j.jretconser.2016.04.004.

Alqahtani, Mohammed M., ve Anthony S. Atkins. 2016. "A Mobile Enterprise Solution for Mobile Teams: A Case Study for Front Desk Outsourcing Company in Saudi Arabia". *Procedia Computer Science* 98:540-47. doi: 10.1016/j.procs.2016.09.078.

Aluri, Ajay, Bradley S. Price ve Nancy H. McIntyre. 2019. "Using Machine Learning To Cocreate Value Through Dynamic Customer Engagement In A Brand Loyalty Program". *Journal of Hospitality & Tourism Research* 43(1):78-100. doi: 10.1177/1096348017753521.

Appel, Gil, Barak Libai, Eitan Muller ve Ron Shachar. 2020. "On the Monetization of Mobile Apps". *International Journal of Research in Marketing* 37(1):93-107. doi: 10.1016/j.ij esmar.2019.07.007.

Baabdullah, Abdullah M., Ali Abdallah Alalwan, Nripendra P. Rana, Hatice Kizgin, ve Pushp Patil. 2019. "Consumer Use of Mobile Banking (M-Banking) in Saudi Arabia: Towards an Integrated Model". *International Journal of Information Management* 44:38-52. doi: 10.1016/j.ijinfomgt.2018.09.002.

Babic, Boris, Sara Gerke, Theodoros Evgeniou ve I. Glenn Cohen. 2021. "Direct-to-Consumer Medical Machine Learning and Artificial Intelligence Applications". *Nature Machine Intelligence* 3(4):283-87. doi: 10.1038/s42256-021-00331-0.

Bayoude, Kenza, Youssef Ouassit, Soufiane Ardchir ve Mohamed Azouazi. 2018. "How Machine Learning Potentials Are Transforming the Practice of Digital Marketing: State of the Art". *Periodicals of Engineering and Natural Sciences (PEN)* 6(2):373. doi: 10.21533/pen .v6i2.526.

Bender, Benedict. 2020. "The Impact of Integration on Application Success and Customer Satisfaction in Mobile Device Platforms". *Business & Information Systems Engineering* 62(6):515-33. doi: 10.1007/s12599-020-00629-0.

Bilgihan, Anil, Jay Kandampully ve Tingting (Christina) Zhang. 2016. "Towards a Unified Customer Experience in Online Shopping Environments: Antecedents and Outcomes". *International Journal of Quality and Service Sciences* 8(1):102-19. doi: 10.1108/IJQSS-07-2015-0054.

Bitrián, Paula, Isabel Buil ve Sara Catalán. 2021. "Enhancing User Engagement: The Role of Gamification in Mobile Apps". *Journal of Business Research* 132:170-85. doi: 10.1016/j.jbusres.2021.04.028.

Blasco-Arcas, Lorena, Hsin-Hsuan Meg Lee, Minas N. Kastanakis, Mariano Alcañiz ve Ana Reyes-Menendez. 2022. "The role of consumer data in marketing: A research agenda". *Journal of Business Research* 146:436-52. doi: 10.1016/j.jbusres.2022.03.054.

Duarte, Paulo, Susana Costa e Silva ve Margarida Bernardo Ferreira. 2018. "How Convenient Is It? Delivering Online Shopping Convenience to Enhance Customer Satisfaction and Encourage e-WOM". *Journal of Retailing and Consumer Services* 44:161-69. doi: 10.1016/j.jretconser.2018.06.007.

Dube, Apramey ve Anu Helkkula. 2015. "Service Experiences beyond the Direct Use: Indirect Customer Use Experiences of Smartphone Apps" editör D. Elina Jaakkola, Anu Helkkula and Dr Leena Aarikka-Stenroos. *Journal of Service Management* 26(2):224-48. doi: 10.1108/JOSM-11-2014-0308.

Dudhane, Nilima A., ve Sanjeevkumar T. Pitambare. 2015. "Location Based and Contextual Services Using Bluetooth Beacons: New Way to Enhance Customer Experience". *Lecture Notes on Information Theory* 3(1). doi: 10.18178/lnit.3.1.31-34.

eMarketer (2020). The Majority of Americans' Mobile Time Spent Takes Place in Apps. https://www.insiderintelligence.com/content/the-majority-of-americans-mobile-time-spent-takes-place-in-apps (Erişim Tarihi: 20.03.2023).

Fitzgerald, Martin ve Tracy McClelland. 2017. "What Makes a Mobile App Successful in Supporting Health Behaviour Change?" *Health Education Journal* 76(3):373-81. doi: 10.1177/0017896916681179.

Gavalas, Damianos, Charalampos Konstantopoulos, Konstantinos Mastakas ve Grammati Pantziou. 2014. "Mobile Recommender Systems in Tourism". *Journal of Network and Computer Applications* 39:319-33. doi: 10.1016/j.jnca.2013.04.006.

Gu, Zhuojun, Ravi Bapna, Jason Chan ve Alok Gupta. 2022. "Measuring the Impact of Crowdsourcing Features on Mobile App User Engagement and Retention: A Randomized Field Experiment". *Management Science* 68(2).

Ho, Mia Hsiao-Wen ve Henry F. L. Chung. 2020. "Customer Engagement, Customer Equity and Repurchase Intention in Mobile Apps". *Journal of Business Research* 121:13-21. doi: 10.1016/j.jbusres.2020.07.046.

Humbani, Michael ve Melanie Wiese. 2019. "An Integrated Framework for the Adoption and Continuance Intention to Use Mobile Payment Apps". *International Journal of Bank Marketing* 37(2):646-64. doi: 10.1108/IJBM-03-2018-0072.

Ifrach, Bar ve Ramesh Johari. 2014. "The Impact of Visibility on Demand in the Market for Mobile Apps". *SSRN Electronic Journal*. doi: 10.2139/ssrn.2444542.

Kaczorowska-Spychalska, Dominika. 2019. "How Chatbots Influence Marketing". *Management* 23(1):251-70. doi: 10.2478/manment-2019-0015.

Kannan, P. K., ve Hongshuang "Alice" Li. 2017. "Digital Marketing: A Framework, Review and Research Agenda". *International Journal of Research in Marketing* 34(1):22-45. doi: 10.1016/j.ijresmar.2016.11.006.

Khrais, Laith T., ve Abdullah M. Alghamdi. 2021. "The Role of Mobile Application Acceptance in Shaping E-Customer Service". *Future Internet* 13(3):77. doi: 10.3390/fi13030077.

Kim, Seeun ve Tae Hyun Baek. 2018. "Examining the Antecedents and Consequences of Mobile App Engagement". *Telematics and Informatics* 35(1):148-58. doi: 10.1016/j.tele.2017.10.008.

Kim, Young Hoon, Dan J. Kim ve Kathy Wachter. 2013. "A Study of Mobile User Engagement (MoEN): Engagement Motivations, Perceived Value, Satisfaction, and Continued Engagement Intention". *Decision Support Systems* 56:361-70. doi: 10.1016/j.dss.2013.07.002.

King, Nancy J., ve V. T. Raja. 2012. "Protecting the Privacy and Security of Sensitive Customer Data in the Cloud". *Computer Law & Security Review* 28(3):308-19. doi: 10.1016/j.clsr.2012.03.003.

Kitchens, Brent, David Dobolyi, Jingjing Li ve Ahmed Abbasi. 2018. "Advanced Customer Analytics: Strategic Value Through Integration of Relationship-Oriented Big Data". *Journal of Management Information Systems* 35(2):540-74. doi: 10.1080/07421222.2018.1451957.

Komulainen, Hanna ve Saila Saraniemi. 2019. "Customer Centricity in Mobile Banking: A Customer Experience Perspective". *International Journal of Bank Marketing* 37(5):1082-1102. doi: 10.1108/IJBM-11-2017-0245.

Kumar, Sachin ve Balbir Singh. 2022. "What Drives Students to Adopt M-Learning Apps? The Role of e-WOM in Signalling Theory Perspective". *Behaviour & Information Technology* 1-18. doi: 10.1080/0144929X.2022.2107950.

Kwon, Jae-Yoon, Ji-Suk Lee ve Tae-Seung Park. 2022. "Analysis of Strategies to Increase User Retention of Fitness Mobile Apps during and after the COVİD-19 Pandemic". *International Journal of Environmental Research and Public Health* 19(17):10814. doi: 10.3390/ijerph191710814.

Larivière, Bart, Herm Joosten, Edward C. Malthouse, Marcel van Birgelen, Pelin Aksoy, Werner H. Kunz ve Ming-Hui Huang. 2013. "Value Fusion: The Blending of Consumer and Firm Value in the Distinct Context of Mobile Technologies and Social Media" editör L. Aksoy. *Journal of Service Management* 24(3):268-93. doi: 10.1108/09564231311326996.

Lee, Seonjeong (Ally). 2018. "Enhancing Customers' Continued Mobile App Use in the Service Industry". *Journal of Services Marketing* 32(6):680-91. doi: 10.1108/JSM-01-2017-0015.

Liu, Ying, Anthony Soroka, Liangxiu Han, Jin Jian ve Min Tang. 2020. "Cloud-Based Big Data Analytics for Customer Insight-Driven Design Innovation in SMEs". *International Journal of Information Management* 51:102034. doi: 10.1016/j.ijinfomgt.2019.11.002.

McIlroy, Stuart, Nasir Ali ve Ahmed E. Hassan. 2016. "Fresh Apps: An Empirical Study of Frequently-Updated Mobile Apps in the Google Play Store". *Empirical Software Engineering* 21(3):1346-70. doi: 10.1007/s10664-015-9388-2.

Molinillo, Sebastian, Rocío Aguilar-Illescas, Rafael Anaya-Sánchez ve Elena Carvajal-Trujillo. 2022. "The Customer Retail App Experience: Implications for Customer Loyalty". *Journal of Retailing and Consumer Services* 65:102842. doi: 10.1016/j.jretconser.2021.102842.

Oh, Yun Kyung, ve Jung-Min Kim. 2022. "What Improves Customer Satisfaction in Mobile Banking Apps? An Application of Text Mining Analysis". *Asia Marketing Journal* 23(4). doi: 10.53728/2765-6500.1581.

Ozturk, Ahmet Bulent, Anil Bilgihan, Khaldoon Nusair ve Fevzi Okumus. 2016. "What Keeps the Mobile Hotel Booking Users Loyal? Investigating the Roles of Self-Efficacy, Compatibility, Perceived Ease of Use, and Perceived Convenience". *International Journal of Information Management* 36(6):1350-59. doi: 10.1016/j.ijinfomgt.2016.04.005.

Parise, Salvatore, Patricia J. Guinan ve Ron Kafka. 2016. "Solving the Crisis of Immediacy: How Digital Technology Can Transform the Customer Experience". *Business Horizons* 59(4):411-20. doi: 10.1016/j.bushor.2016.03.004.

Persaud, Ajax, ve Irfan Azhar. 2012. "Innovative Mobile Marketing via Smartphones: Are Consumers Ready?" *Marketing Intelligence & Planning* 30(4):418-43. doi: 10.1108/02634501211231883.

Rauschnabel, Philipp A., Reto Felix ve Chris Hinsch. 2019. "Augmented Reality Marketing: How Mobile AR-Apps Can Improve Brands through Inspiration". *Journal of Retailing and Consumer Services* 49:43-53. doi: 10.1016/j.jretconser.2019.03.004.

Rejeb, Abderahman, John G. Keogh ve Horst Treiblmaier. 2020. "How Blockchain Technology Can Benefit Marketing: Six Pending Research Areas". *Frontiers in Blockchain* 3:3. doi: 10.3389/fbloc.2020.00003.

Salehinejad, Simin, Sharareh R. Niakan Kalhori, Sadrieh Hajesmaeel Gohari, Kambiz Bahaadinbeigy ve Farhad Fatehi. 2021. "A Review and Content Analysis of National Apps for COVİD-19 Management Using Mobile Application Rating Scale (MARS)". *Informatics for Health and Social Care* 46(1):42-55. doi: 10.1080/17538157.2020.1837838.

Sandesara, Mudita, Umesh Bodkhe, Sudeep Tanwar, Mohammad Dahman Alshehri, Ravi Sharma, Bogdan-Constantin Neagu, Gheorghe Grigoras ve Maria Simona Raboaca. 2022. "Design and Experience of Mobile Applications: A Pilot Survey". *Mathematics* 10(14):2380. doi: 10.3390/math10142380.

Schweidel, David A., Yakov Bart, J. Jeffrey Inman, Andrew T. Stephen, Barak Libai, Michelle Andrews, Ana Babić Rosario, Inyoung Chae, Zoey Chen, Daniella Kupor, Chiara Longoni ve Felipe Thomaz. 2022. "How Consumer Digital Signals Are Reshaping the Customer Journey". *Journal of the Academy of Marketing Science* 50(6):1257-76. doi: 10.1007/s11747-022-00839-w.

Stallone, Valerio, Martin Wetzels ve Michael Klaas. 2021. "Applications of Blockchain Technology in Marketing—A Systematic Review of Marketing Technology Companies". *Blockchain: Research and Applications* 2(3):100023. doi: 10.1016/j.bcra.2021.100023.

Ström, Roger, Martin Vendel, ve John Bredican. 2014. "Mobile Marketing: A Literature Review on Its Value for Consumers and Retailers". *Journal of Retailing and Consumer Services* 21(6):1001-12. doi: 10.1016/j.jretconser.2013.12.003.

Sung, Eunyoung (Christine), Dai-In Danny Han ve Yung Kyun Choi. 2022. "Augmented Reality Advertising via a Mobile App". *Psychology & Marketing* 39(3):543-58. doi: 10.1002/mar.21632.

Tak, Preeti ve Mansi Gupta. 2021. "Examining Travel Mobile App Attributes and Its Impact on Consumer Engagement: An Application of S-O-R Framework". *Journal of Internet Commerce* 20(3):293-318. doi: 10.1080/15332861.2021.1891517.

Tiwari, Siddhartha Paul. 2022. "Knowledge Enhancement and Mobile Technology: Improving Effectiveness and Efficiency". *International Journal of Social Science Research and Review* 5(7):127-34. doi: 10.47814/ijssrr.v5i7.338.

Tong, Siliang, Xueming Luo, ve Bo Xu. 2020. "Personalized Mobile Marketing Strategies". *Journal of the Academy of Marketing Science* 48(1):64-78. doi: 10.1007/s11747-019-00693-3.

Tran, Trang P., Enping Shirley Mai ve Erik C. Taylor. 2021. "Enhancing Brand Equity of Branded Mobile Apps via Motivations: A Service-Dominant Logic Perspective". *Journal of Business Research* 125:239-51. doi: 10.1016/j.jbusres.2020.12.029.

Ulas, Dilber. 2019. "Digital Transformation Process and SMEs". *Procedia Computer Science* 158:662-71. doi: 10.1016/j.procs.2019.09.101.

Valtolina, Stefano ve Lorenzo Neri. 2021. "Visual Design of Dialogue Flows for Conversational Interfaces". *Behaviour & Information Technology* 40(10):1008-23. doi: 10.1080/0144929X.2021.1918249.

Verhoef, Peter C., Andrew T. Stephen, P. K. Kannan, Xueming Luo, Vibhanshu Abhishek, Michelle Andrews, Yakov Bart, Hannes Datta, Nathan Fong, Donna L. Hoffman, Mandy Mantian Hu, Tom Novak, William Rand ve Yuchi Zhang. 2017. "Consumer Connectivity in a Complex, Technology-Enabled, and Mobile-Oriented World with Smart Products". *Journal of Interactive Marketing* 40(1):1-8. doi: 10.1016/j.intmar.2017.06.001.

Zhang, Xing. 2021. "New Retail Marketing Strategy Combining Virtual Reality and 5G Mobile Communication" editör S.-B. Tsai. *Mathematical Problems in Engineering* 2021:1-14. doi: 10.1155/2021/6632701.

Zolkepli, Izzal Asnira, Sharifah Nadiah Syed Mukhiar ve Chekfoung Tan. 2021. "Mobile Consumer Behaviour on Apps Usage: The Effects of Perceived Values, Rating, and Cost". *Journal of Marketing Communications* 27(6):571-93. doi: 10.1080/13527266.2020.1749108.

Zulaikha, Siti, Hazik Mohamed, Masmira Kurniawati, Sulistya Rusgianto ve Sylva Alif Rusmita. 2020. "Customer Predictive Analytics Using Artificial Intelligence". *The Singapore Economic Review* 1-12. doi: 10.1142/S0217590820480021.

SİBER UZAMIN BİREYLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Teknoloji Bağımlılıkları ve Yeni Sorun Alanları

Editörler
Dr. Öğr. Üyesi Faruk Caner Yam - Prof. Dr. Hatice Kumcağız

nobel

SİBER UZAMIN BİREYLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
Teknoloji Bağımlılıkları ve Yeni Sorun Alanları
Editörler: Dr. Öğr. Üyesi Faruk Caner Yam - Prof. Dr. Hatice Kumcağız

Yayın No.: 4811
Psikoloji-PDR No.: 429
ISBN: 978-625-397-207-3
E-ISBN: 978-625-397-208-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yam, Faruk Caner., Kumcağız, Hatice.
Siber Uzamın Bireyler Üzerindeki Etkisi: Teknoloji Bağımlılıkları ve Yeni Sorun Alanları /
Editörler: Faruk Caner Yam - Hatice Kumcağız
1. Basım, XII + 266 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-207-3
E-ISBN: 978-625-397-208-0
1. Siber Uzam 2. Teknoloji Bağımlılıkları 3. Çevrim İçi İletişim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **xi**

1. BÖLÜM
TEKNOLOJİ VE İNTERNET BAĞIMLILIĞI **1**
Cengiz Şahin

Giriş 1
Madde Bağımlılığı 3
Davranışsal Bağımlılık 5
İnternet Bağımlılığı Tanı Kriterleri 9
Teknoloji ve İnternet Bağımlılığının Ortaya Çıkması Üzerinde Etkili Olan Faktörler 10
Teknoloji ve İnternet Bağımlılığının Nedenleri 13
Teknoloji Kaynaklı Nedenler 13
Teknoloji Dışı Kaynaklı Nedenler 14
Teknoloji ve İnternet Bağımlılığının Bireyler Üzerindeki Etkisi 15
İnternet ve Teknoloji Bağımlılığının Tedavisi ve Önlemler 17
Koruyucu Önleyici Hizmetler 17
Sosyal Medya Okuryazarlığı 17
Aile Desteği ve Toplumsal Farkındalık 18
Tedavi Edici Hizmetler 18
Kendi Kendine Yardım 18
Psikoterapi 18
Psikolojik Danışma 19
İlaç Tedavisi 19
Rehabilitasyon ve Yataklı Tedavi 19
Özet ve Öneriler 19
Eğiticiler/Bağımlı ile Çalışan Personele Yönelik Öneriler 21
Aileye Yönelik Öneriler 23
Çocuğa Yönelik Öneriler 23
Kaynakça 25
Ekler 27

2. BÖLÜM
PHUBBING 31
Faruk Caner Yam

Giriş 31
Phubbing Davranışının Türleri 33
Genel Phubbing / General Phubbing 33
Ebeveyn Phubbing / Parantel Phubbing 34
Eş Phubbing Davranışları / Partner Phubbing 34
Yönetici Phubbing Davranışları / Boss Phubbing 34
Phubbing Davranışının Ortaya Çıkmasında Etkili Olan Faktörler 35
Phubbing Davranışının Bireyler Üzerindeki Etkileri 36
Phubbing Davranışlarının Değerlendirilmesine Yönelik Ölçme Araçları 38
Genel Phubbing Ölçeği 38
Yönetici Phubbing Ölçeği 39
Eş Phubbing Ölçeği 39
Özet ve Öneriler 40
Kaynakça 40
Ekler 44

3. BÖLÜM
NETLESSFOBİ: İNTERNETSİZ KALMA KORKUSU 47
Seval Kızıldağ Şahin

Giriş 47
Netlessfobi (Being NetlessFobia-Fobo) Kavramının Tanımı 50
Netlessfobinin Ortaya Çıkması Üzerinde Etkili Olan Faktörler 50
Netlessfobinin Bireyler Üzerindeki Etkisi 51
Netlessfobinin Örgütler Üzerindeki Etkisi 52
Netlessfobisi Olan Bireylerin Özellikleri 52
Nestessfobi ile İlgili Araştırma Sonuçları 54
Netlessfobi ile İlgili Ölçme Araçları 56
Fırat Netlessfobi Ölçeği 56
Özet ve Öneriler 57
Uzmanlara Yönelik Öneriler 58
Ailelere Yönelik Öneriler 58
Kaynakça 60
Ekler 63

4. BÖLÜM
NOMOFOBİ: TELEFONSUZ KALMA KORKUSU 65
Yeliz Tiryaki Göksu

Giriş 65
Nomofobinin Ortaya Çıkmasında Etkisi Olan Faktörler 67
Nomofobinin Bireyler Üzerindeki Etkisi 70
Nomofobi ile İlgili Araştırma Sonuçları 72
Nomofobi ile İlgili Ölçme Araçları 75
Nomofobi Ölçeği 75
Özet ve Öneriler 76
Kaynakça 78
Ekler 83

5. BÖLÜM
SOFALIZING 85
Ayten Doğan Keskin - Nerimal Aral

Giriş 85
Sofalising Kavramının Ortaya Çıkması Üzerinde Etkili Olan Faktörler 89
Bireysel Faktörler 89
Çevresel Faktörler 90
Teknolojik Gelişmelere Bağlı Faktörler 91
Sofalising ile İlgili Ölçme Araçları 92
Sofalising ile İlgili Yapılmış Araştırma Sonuçları 92
Özet ve Öneriler 97
Kaynakça 98

6. BÖLÜM
EKRAN BAĞIMLILIĞI 101
Ozan Korkmaz

Giriş 101
Ekran Bağımlılığın Bireylerde Ortaya Çıkması Üzerinde Etkili Olan Faktörler 105
Ekran Bağımlılığının Bireyler Üzerindeki Etkisi 106
Ekran Bağımlılığı ile İlgili Araştırma Sonuçları 108
Ekran Bağımlılığı ile İlgili Ölçme Araçları 111
Problemli Medya Kullanım Ölçeği Türkçe Formu:
Çocuklarda Ekran Bağımlılığı Ölçeği Ebeveyn Formu 111
Çoklu Ekran Bağımlılığı Ölçeği 112

Özet ve Öneriler 112
Uzmanlara Yönelik Öneriler 113
Ailelere Yönelik Öneriler 113
Kaynakça 115
Ekler 118

7. BÖLÜM
FoMO (FEAR OF MISSING OUT): GELİŞMELERİ KAÇIRMA KORKUSU 121
Hatice Kumcağız

Giriş 121
Gelişmeleri Kaçırma Korkusunun (FoMO) Ortaya Çıkması Üzerinde Etkili Olan Faktörler 124
Gelişmeleri Kaçırma Korkusunun (FoMO) Bireyler Üzerindeki Etkisi 127
Gelişmeleri Kaçırma Korkusunun (FoMO) Sağaltımı 130
Gelişmeleri Kaçırma Korkusunun (FoMO) Tedavi Yöntemleri 132
Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (FoMO) ile İlgili Araştırma Sonuçları 132
Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (FoMO) ile İlgili Ölçme Araçları 135
Özet ve Öneriler 137
Kaynakça 137

8. BÖLÜM
SİBERKONDRİA KAVRAMI: CYBERCHONDRIA 141
Abdullah Nuri Dicle - Yaşar Barut

Giriş 141
Siberkondria'nın Bireylerde Ortaya Çıkması Üzerinde Etkili Olan Faktörler 145
Siberkondria'nın Bireyler Üzerindeki Etkisi 147
Siberkondira ile İlgili Araştırma Sonuçları 149
Siberkondira ile İlgili Ölçme Araçlarının Tanıtılması 155
Siberkondria Ciddiyet Ölçeği (SCÖ-33) 155
Siberkondria Ciddiyeti Ölçeği Kısa Formu (SCÖ-15) 156
Siberkondria Şiddeti Ölçeği Kısa Formu (SŞÖ-KF) 157
Siberkondria Eğilim Ölçeği 157
Siberkondria Ölçeği (SİBKÖ) 158
Özet ve Öneriler 158
Kaynakça 159
Ekler 165

9. BÖLÜM
ÇEVRİM İÇİ BENLİK SUNUMU KAVRAMI: ONLINE SELF PRESENTATION 167
Abdullah Nuri Dicle - Yücel Öksüz

Giriş 167
Tiyatrovari Yaklaşım (Dramaturgical Perspective) 170
Kendini Sevdirme Kuramı (Ingratiation Theory) 172
Aktif Benlik Sunumu Taktikleri 174
Savunucu Benlik Sunumu Taktikleri 175
Çevrim İçi Benlik Sunumunun Ortaya Çıkması Üzerinde Etkili Olan Faktörler 175
Çevrim İçi Benlik Sunumunun Bireyler Üzerindeki Etkisi 178
Çevrim İçi Benlik Sunumu ile İlgili Araştırma Sonuçları 179
Çevrim İçi Benlik Sunumu ile İlgili Ölçme Araçları 182
Online Benlik Sunumu Ölçeği (OBS) 182
Özet ve Öneriler 182
Kaynakça 184
Ekler 187

10. BÖLÜM
ÇEVRİM İÇİ KENDİNİ AÇMA: ONLINE SELF DISCLOSURE 189
Selen Demirtaş Zorbaz

Giriş 189
Trendeki Yabancı (Strangers on the Train) 190
Çevrim İçi Kendini Açma Üzerinde Etkili Olan Faktörler 190
Çevrim İçi Flörtleşmede Kendini Açma 193
Bir Ebeveyn Davranışı Olarak Sharenting 194
Çevrim İçi Kendini Açmanın Bireyler Üzerindeki Etkisi 196
Çevrim İçi Kendini Açma ile İlgili Araştırma Sonuçları 197
Çevrim İçi Kendini Açma ile İlgili Ölçme Araçları 199
Özet ve Öneriler 199
Kaynakça 200
Ekler 204

11. BÖLÜM
SOSYAL AĞ BAĞIMLILIKLARI 205
Yasin Demir

Giriş 205
YouTube 207

Facebook 209
WhatsApp 210
Instagram 212
Twitter 214
Sosyal Ağ Bağımlılıklarıyla İlgili Ölçme Araçları 215
Özet ve Öneriler 220
Kaynakça 220

12. BÖLÜM
AKILLI TELEFON BAĞIMLILIĞI 225
Gülhan Gökçe Ceran Yıldırım

Giriş 225
Akıllı Telefon Bağımlılığında Bireysel Risk Faktörleri 227
Akıllı Telefon Bağımlılığının Kuramsal Alt Metni 230
Ekranın Ardında Kim Var? 231
Sosyal Etki Kuramı 231
Gerekçeli Eylem Teorisi 231
Planlanmış Davranış Kuramı 232
Akıllı Telefon Bağımlılığı ile İlgili Ölçme Araçları 234
Özet ve Öneriler 236
Kaynakça 237

13. BÖLÜM
AŞIRI İZLEME (BINGE-WATCHING) 241
Melek Demir

Giriş 241
Aşırı İzleme Davranışını Kuramsal Açıklamaları 245
Aşırı İzleme Davranışının Motivasyonları 248
Aşırı İzleme ile İlgili Ölçme Araçları 254
Yurt Dışında Geliştirilen Ölçme Araçları 254
Özet ve Öneriler 258
Kaynakça 259
Ekler 264

EDİTÖRLER 265

1. BÖLÜM
TEKNOLOJİ VE İNTERNET BAĞIMLILIĞI

Cengiz Şahin

Giriş

Hızlı bir şekilde gelişme gösteren bilişim teknolojilerinin birey ve toplum üzerinde önemli değişimlere neden olduğu, herkes tarafından bilinen bir gerçektir. 18. yüzyılın başından itibaren büyük bir gelişme kaydeden yeni teknolojiler, bireylerin yaşam biçiminin değişimine, yeni sosyal yapıların oluşmasına ve üretim alanlarında farklılıklara neden olmuştur. Bu şekilde oluşan yeni sosyal yapı, sanayi toplumu şeklinde adlandırılmaktadır. 21. yüzyılda, sanayi toplumunun son aşamasında çeşitli dijital otomasyon sistemi ile birlikte veri alışverişleri, nesnelerin interneti, üretim teknolojileri, internet hizmetleri ve siber-fiziksel sistemleri içeren değerler sistemi gelişmeye başlamıştır. 21. yüzyılda gelişen bu yapı, yapay zekâ fabrikasını içeren sisteminin oluşmasında büyük önem taşımaktadır. İnsan hayatında önemli bir yer tutan bilgisayar teknolojilerinin bu şekilde hızlı gelişim göstermesi ve aynı zamanda internetin keşfedilmesinin, insan hayatında çok önemli değişimlere neden olduğu ifade edilebilir.

Genel itibarıyla 21. yüzyıl bilgi çağı olarak bilinmekte ve bilgi ve teknik alanındaki gelişmeler ile ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde içinde bulunulan bu yüzyılın teknolojik gelişmeleri de beraberinde getirdiği ve aynı zamanda teknoloji alanında gerçekleşen bu gelişmelerin ekonomik büyümeyi büyük oranda etki ettiği görülmektedir. Teknoloji çağı olarak belirtilen 21. yüzyılda bilgisayar ve internet, insan hayatında vazgeçilmez teknolojik araçlar hâline gelmişlerdir. Matbaanın yerini dijital bilgisayarlar almaya başlamıştır. Bilgisayar teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte matbaanın yerini dijital bilgisayarlar almıştır. Kronolojik gelişime göre elektronik ve dijital teknoloji incelendiğinde önemli gelişmeler şu şekilde sıralanabilir: 19. yüzyılın başlarında telgraf, telefon ve radyonun icadı; 1950'lerde televizyonun icadı;

Kaynakça

Andreassen, C. S. (2015). Online social network site addiction: A comprehensive review. *Current Addiction Reports. 2(2), 175-184.*

APA-Amerikan Psikiyatri Birliği. (2013). *Mental bozuklukların tanısal ve sayımsal elkitabı (DSM-5)*, Köroğlu, E. (Çev.). Hekimler Yayın Birliği.

Aslan, T. (2020). *Üniversite öğrencilerinin sosyal medya kaygılarının sosyal medya bağımlılıklarını yordayıcı rolünün incelenmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atzori, L., Iera, A. & Morabito, G. (2010). The internet of things: A survey. *Computer Networks, 54(15), 2787-2805.*

Chou, C., Condron, L. & Belland, J. (2005). A review of the research on Internet addiction. *Educational Psychology Review, 17,* 363-388.

Dinç, M. (2014). *İnternet bağımlılığı "Ne bilmeliyiz, ne yapmalıyız?".* Türkiye Yeşilay Cemiyeti Yayınları.

Dinç, M. (2015). Teknoloji bağımlılığı ve gençlik. *Gençlik Araştırmaları Dergisi, 3(3): 31-65.*

Durak, H. ve Seferoğlu, S.S. (2016). Türkiye'de sosyal medya okuryazarlığı ve sosyal ağ kullanım örüntülerinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *9(46), 526-536.*

Eichenberg, C. & Ott, R. (1999). Internetabhängigkeit: Massenphänomen oder Erfindung der Medien? c't, 19, 106-111. Online: http://www.heise.de/ct/99/19/106/

Ersöz, B. (2020). Yeni Nesil Web Paradigması: Web 4.0. *Bilgisayar Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi*, *1(2), 58-65.*

Fernando Luis, A. (2017) Concept and dimensions of web 4.0. *International Journal of Computers & Technology. 16(7), 7040-7046.*

Griffiths, M. D. (2000) Internet addiction - Time to be taken seriously?, *Addiction Research, 8(5), 413-418*

Griffths, M. D. (1995). Technological addictions. *Clinical Psychology Form. 76: 14-19.*

Gündoğdu, D. (200). *İlköğretim öğrencilerinin internet kullanım düzeyleri ve amaçları: Elazığ ili örneği.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Harris, P., Nagy, S. ve Vardaxis, N. (2014). *Mosby's dictionary of medicine, nursing and health professions- Australian & New Zealand edition*. Elsevier Health Sciences.

https://www.internetworldstats.com (Haziran 2022). World internet usage and population statistics 2022 year estimates. https://www.internetworldstats.com/stats.htm

ICD-11 (2019). ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics. https://icd.who.int/dev11/l-m/en

İçel, K. (1998). *Kitle İletişim Haberleşme Hukuku.* Beta Basım Yayım Dağıtım.

Kayri, M. & Günüç, S. (2009). The adaptation of internet addiction scale into Turkish: The study of validity and reliability. *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences, 42(1): 157-175.*

Khanzode, K. & Sarode, R. (2016). Evolution of the world wide web: From web 1.0 to 6.0. *International Journal of Digital Library Services, 6(2): 1-11.*

Korsmeyer, P. & Kranzler, H. R. (2009). *Encyclopedia of drugs, alcohol and addictive behavior* (3rd ed.). MI: Macmillan Reference.

ODTÜ (2022). İnternet tarihi. http://internetarsivi.metu.edu.tr/tarihce.php

Ögel, K. (2010). *Sigara, alkol ve madde kullanım bozuklukları: Tanı, tedavi ve önleme*. Yeniden Yayınları.

Parvathi, M. & Mariselvi, R. (2017). A bird's eye on the evolution - Web 1.0 to Web 5.0: Lib 1.0 to Lib 5.0. *International Journal of Advanced Research Trends in Engineering and Technology, 4(4), 167-176.*

Sezerel, H. ve Gökbulut, Ö. Ö. (2015). İnternet bağımlılığı ve süreçsel drama: Bir bağımlılığın önlenebilir gelişimi. *Yaratıcı Drama Dergisi*, *10*(1), 103-116.

Shadbolt, N., Kleek, M. & Binns, R. (2016). The Rise of Social Machines. *IEEE Consumer Electronics Magazine*, 106-111.

Şahin, C. (2020). *Sosyal medya bağımlılığı*. Şahin, C. ve Günüç, S. (Ed.) Teknoloji Bağımlılıkları (s. 79-102) içinde. Nobel Akademi.

Şahin, C. ve Günüç, S. (2020). *Davranışsal ve teknoloji bağımlılıklarına genel bir bakış*. Şahin, C. ve Günüç, S. (Ed.) Teknoloji Bağımlılıkları (s. 1-26) içinde. Nobel Akademi.

Şahin, C. ve Korkmaz, Ö. (2011). İnternet bağımlılığı ölçeğinin Türkçeye uyarlanması. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, 32, 101-115.*

Tarhan, N. ve Nurmedov, S. (2011). *Bağımlılık: Sanal veya gerçek*. Timaş.

TOAD (2022). Türkiye ölçme araçları dizini. https://toad.halileksi.net

Uzbay, İ. T. (2018). *Hazdan bağımlılığa.* Destek Yayınları.

Vanwynsberghe, H., Boudry, E. & Verdegem, P. (2011). *Mapping social media literacy-towards a conceptual framework*. http://emsoc.be/wp-content/uploads/2012/01/ emsoc-WP2-MICT-deliverable1_14.pdf adresinden 5 Eylül 2022 tarihinde alınmıştır.

Yang, S. & Tung, C. (2007). Comparison of Internet addicts and non-addicts in Taiwanese high schools. *Computers in Human Behavior, 23*, 79-96.

Young, K. S. (1998). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology & Behavior, 1, 237-244.*

2. BÖLÜM
PHUBBING

Faruk Caner Yam

Giriş

İçinde bulunduğumuz çağda teknolojinin sunmuş olduğu imkânlar, yaşamlarının birçok alanında yer almaktadır. Başka bir ifadeyle bireyler, teknolojik unsurları; iletişim kurmak, alışveriş yapmak, bankacılık işlemleri, görüntülü görüşme, oyun oynamak, sosyalleşmek ve buna benzer birçok etkinlik için kullanmaktadır. Görünüşte birçok kolaylık sağlayan bu teknolojik gelişmeler, getirmiş oldukları bu kolaylıklar birlikte teknoloji bağımlılığı olarak isimlendirilen bir problem alanın ortaya çıkmasına neden olmuştur (Chayko, 2008). Teknoloji bağımlılığı ile ilgili alan yazın incelendiğinde ilk zaman daha çok teknolojinin gelişme seyri ile birlikte bilgisayar bağımlığı ve internet bağımlılığı konularına odaklanılmış ancak ilerleyen zamanlarda bu bağımlılıklara ek olarak sosyal medya, oyun ve akıllı telefon bağımlılıkları da eklenmeye başlamıştır (Young vd., 1999; Meral, 2018).

Teknolojideki hızlı gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan akıllı telefonlarla birlikte teknoloji bağımlılığı yeni bir boyut kazanmış ve daha karmaşık bir sürece evirilmiştir (De Pasquale vd., 2015). Öyle ki akıllı telefonlar, bireylere; internette dolaşma, sosyal medyada gezinme, oyun oynama ve buna benzer birçok etkinliği tek bir cihaz üzerinden zaman ve mekân sınırlaması olmadan gerçekleştirmesine fırsat vermeye başlamıştır. Akıllı telefonların bu kadar kapsamlı olması ve bireylerin birçok ihtiyacını karşılamaya başlaması bu cihazların bireyler tarafından daha fazla kullanılmasına ve akıllı telefon bağımlığı olarak isimlendirilen yeni bir bağımlılık türünün tanımlanmasına neden olmuştur (Geser, 2006; Kwon vd., 2013). Bireylerin akıllı telefon kullanım oranları ise gün geçtikçe artmaktadır. Dünyadaki insanların teknoloji kullanım oranlarının araştıran We Are Social (2021) isimli kuruluş, yayınlamış olduğu "Dünyanın Dijital Karnesi" isimli raporunda dünyadaki insanları yaklaşık

yüksek puanlar, bireylerin romantik partnerlerinin phubbing davranışlarına maruz kalma düzeylerinin yüksek olduğuna işaret etmektedir.

Özet ve Öneriler

Teknolojinin gelişme birçok getirmiş olduğu yeniliğin yanı sıra birçok sorun alanının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Teknolojik unsurların bireylerde tarafından aşırı kullanımını ifade etmek için kullanılan teknoloji bağımlılığı ve teknolojiyi kötüye kullanma gibi kavramlar kullanılmıştır. Yakın zamana kadar bilgisayar bağımlılığı, oyun bağımlılığı, akıllı telefon bağımlılığı ve sosyal medya bağımlılığı kavramları üzerine çalışmalar yapılmış ve hâlen de yapılmaktadır. Bununla birlikte son zamanlarda bu teknoloji bağımlılıklarının zararlarının sadece bu bağımlılığı sergileyen bireylere değil aynı zamanda çevresindekilere ve onlarla olan ilişkilerine de zarar verdiği gözlenmiştir. Bu konu üzerine çalışma yapan kişiler, İngilizce telefon anlamına gelene phone kelimesiyle kötüye kullanma, yok sayma anlamına gelen snubbing kelimesini birleşiminden oluşan phubbing kavramını üretmişlerdir. Phubbing bireylerin yüz yüze iletişim kurdukları ortamlarda karşındaki bireylerle iletişimlerini aksıya alarak akıllı telefonuyla ilgilenmesi olarak tanımlanmıştır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere phubbing, bireylerin sosyal ilişkileri üzerinde ciddi olumsuz etkileri olan ve araştırmalar ebeveyn-çocuk, partner, arkadaşlık ve iş yeri ilişkileri üzerinde oldukça olumsuz etkilerinin olduğu ortaya konulmuştur. Akıllı telefon bağımlılığının en çok etkili olduğu düşünülen phubbing bu davranışa maruz kalan kişilerin değersizlik ve dikkate alınmama gibi duygulara hissettikleri ve bu davranışı sergileyen kişilerle bir daha iletişim kurmak istemedikleri bilinmektedir. Özetle phubbing'in gelişen teknoloji ile birlikte toplumda yayılma ihtimali yüksek olan ve bireylerin sosyal gelişim alanlarına çok ciddi zarar verme olasılığı olan diğer teknolojik bağımlılıklardan daha karmaşık bir yapı barındıran bir durum olduğu görülmektedir.

Kaynakça

Aagaard, J. (2019). Digital akrasia: A qualitative study of phubbing. *AI & Socıety*, 1-8.

Afdal, A., Alizamar, A., Ifdil, I., Ardi, Z., Sukmawati, I., Zikra, Z., ... & Hariyani, H. (2019, April). "An Analysis of Phubbing Behaviour: Preliminary research from counseling perspective." In *International Conference on Educational Sciences and Teacher Profession (ICETeP 2018), 219*, 270-27.

Al-Saggaf, Y., MacCulloch, R. & Wiener, K. (2018). Trait Boredom Is a Predictor of Phubbing Frequency. *Journal of Technology in Behavioral Science*, 1-8. https://doi.org/10.1007/s41347-018-0080-4.

Al-Saggaf, Y. & O'Donnell, S. B. (2019). Phubbing: Perceptions, reasons behind, predictors, and impacts. *Human Behavior and Emerging Technologies*, *1*(2), 132-140. https://doi.org/10.1002/hbe2.137.

Andreassen, C. S., Pallesen, S. & Griffiths, M. D. (2017). The relationship between addictive use of social media, narcissism, and self-esteem: Findings from a large national survey. Addictive behaviors, 64, 287-293. https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2016.03.006.

Balta, S., Emirtekin, E., Kircaburun, K. & Griffiths, M. D. (2018). Neuroticism, trait fear of missing out, and phubbing: the mediating role of state fear of missing out and problematic ınstagram use. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-12. https://doi.org/10.1007/s11469-018-9959-8.

Barrios-Borjas, D. A., Bejar-Ramos, V. A. & Cauchos-Mora, V. S. (2017). Uso excesivo de Smartphones/teléfonos celulares: Phubbing y Nomofobia. *RevistaCchilena de Neuro-Psiquiatría, 55*(3), 205-206. http://dx.doi.org/10.4067/s0717-92272017000300205.

Brkljačić, T., Šakić, V. & Kaliterna-Lipovčan, L. (2018). "Phubbing among Croatian students". *1th International Scientific Conference of the Department of Psychology at the Catholic University of Croatia,* Zagreb, Croatia.

Cameron, A. F. & Webster, J. (2011). Relational outcomes of multicommunicating: Integrating incivility and social exchange perspectives. Or*ganization Science, 22*(3), 754-771. https://doi.org/10.1287/orsc.1100.0540.

Chayko, M. (2008). Portable communities: The social dynamics of online and mobile connectedness.New York: *Suny Press.*

Chak, K. & Leung, L. (2004). Shyness and locus of control as predictors of internet addiction and internet use. *CyberPsychology & Behavior, 7*(5), 559-570. https://doi.org/10.1089/cpb.2004.7.559.

Chotpitayasunondh, V. & Douglas, K. M. (2018). Measuring phone snubbing behavior: Development and validation of the Generic Scale of Phubbing (GSP) and the generic scale of being phubbed (GSBP). Computers in Human Behavior, 88, 5-17. https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.06.020.

Çizmeci, E. (2017). Disconnected, though satisfied: Phubbing behavior and relationship satisfaction. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, *7*(2), 364-375.

Davey, S., Davey, A., Raghav, S. K., Singh, J. V., Singh, N., Blachnio, A. & Przepiórkaa, A. (2018). Predictors and consequences of "Phubbing" among adolescents and youth in India: An impact evaluation study. Journal of family & Community Medicine, 25(1), 35-42. https://doi.org/10.4103/jfcm.JFCM_71_17.

De Pasquale, C., Sciacca, F. & Hichy, Z. (2015). Smartphone addiction and dissociative experience: An investigation in Italian adolescents aged between 14 and 19 years. *International Journal of Psychology & Behavior Analysis, 109*(1), 1-4.

Ergün, N., Göksu, İ. & Sakız, H. (2020). Effects of phubbing: Relationships with psychodemographic variables. *Psychological Reports, 123*(5), 1578-1613. https://doi.org/10.1177/0033294119889581.

Franchina, V., Vanden Abeele, M., van Rooij, A., Lo Coco, G. & De Marez, L. (2018). Fear of missing out as a predictor of problematic social media use and phubbing behavior among Flemish adolescents. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 15* (10), 2319. https://doi:10.3390/ijerph15102319.

Fox, J. & Moreland, J. J. (2015). The dark side of social networking sites: An exploration of the relational and psychological stressors associated with Facebook use and affordances. *Computers in Human Behavior, 45*, 168-176. https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.11.083.

Geser, H. (2006). Is the cell phone undermining the social order? Understanding mobile technology from a sociological perspective. *Knowledge, Technology & Policy, 19*(1), 8-18. https://doi.org/10.1515/9783839404034-001.

Griffiths, M. D. & Szabo, A. (2013). Is excessive online usage a function of medium or activity? An empirical pilot study. *Journal of Behavioral Addictions, 3(*1), 74-77. https://doi.org/10.1556/jba.2.2013.016.

Kwon, M., Kim, D. J., Cho, H. & Yang, S. (2013). The smartphone addiction scale: development and validation of a short version for adolescents. *PloS One, 8*(12), e83558. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0056936.

Karadağ, E., Tosuntaş, Ş. B., Erzen, E., Duru, P., Bostan, N., Mızrak-Şahin, B., ... & Babadağ, B. (2016). Sanal dünyanın kronolojik bağımlılığı: Sosyotelizm (phubbing*). Addicta: The Turkish Journal on Addiction, 3*(2), 223-269. https://doi.org/10.15805/addicta.2016.3.0013.

Meral, G. (2018). Is digital addiction a reason for obesity. *Age, 11*(18), 14-50.

Nazir, T. & Pişkin, M. (2016). Phubbing: A technological invasion which connected the world but disconnected humans. International *Journal of Indian Psychology, 3(*4), 39-46.

Özdemir, S. (2020). Yönetici sosyotelizmi (Phubbing): Bir ölçek uyarlama çalışması Dicle *Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10*(19), 134-145.

Pancani, L., Gerosa, T., Gui, M. & Riva, P. (2020). Mom, dad, look at me: The development of the Parental Phubbing Scale. *Journal of Social and Personal Relationships*, 1-24. https://doi.org/10.1177/0265407520964866.

Roberts, J. A. & David, M. E. (2016). My life has become a major distraction from my cell phone: Partner phubbing and relationship satisfaction among romantic partners. *Computers in Human Behavior, 54*, 134-141. https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.07.058.

Roberts, J. A. & David, M. E. (2017). Put down your phone and listen to me: How boss phubbing undermines the psychological conditions necessary for employee engagement. *Computers in Human Behavior, 75*, 206-217. https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.05.021.

Roberts, J. A. & David, M. E. (2020). Boss phubbing, trust, job satisfaction and employee performance. *Personality and Individual Differences, 155*, 109702. https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.109702.

Soni, R., Upadhyay, R. & Jain, M. (2017). Prevalence of smart phone addiction, sleep quality and associated behaviour problems in adolescents. *International Journal of Research in Medical Sciences, 5*(2), 515-519. http://dx.doi.org/10.18203/2320-6012.ijrms20170142.

Stockdale, L. A., Coyne, S. M. & Padilla-Walker, L. M. (2018). Parent and child technoference and socioemotional behavioral outcomes: A nationally representative study of 10- to 20-yearold adolescents. *Computers in Human Behavior, 88*, 219-226. http://doi.org/10.1016/j.chb.2018.06.034.

Stockdale, L. & Coyne, S. M. (2018). Video game addiction in emerging adulthood: Cross-sectional evidence of pathology in video game addicts as compared to matched healthy controls. *Journal of Affective Disorders, 225*, 265-272. https://doi.org/10.1016/j.jad.2017.08.045.

Yam, F. C. & İlhan, T. (2020). Holistic technological addiction of modern age: Phubbing. *Current Approaches in Psychiatry 12*(1), 1-15. https://doi.org/10.18863/pgy.551299.

Yam, F. C. & Kumcağız, H. (2020). Adaptation of general phubbing scale to Turkish culture and investigation of phubbing levels of university students in terms of various variables. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions, 7*(1), 48-60. https://doi.org/10.5152/addicta.2020.19061.

Yam, F. C. (2021). Investigation of individuals' perceived partner phubbing levels in terms of some variables (Full Text Paper). *International symposium of scientific research and innovative studies* (22-25 February 2021).

Yam, F. C. (2023). The Relationship Between Partner Phubbing and Life Satisfaction: The Mediating Role of Relationship Satisfaction and Perceived Romantic Relationship Quality. *Psychological Reports, 126*(1), 303-331.

Yan, L. F. & Wan, J. C. (2017). Current situation and reason analysis of phubbing? Mobile phone addiction. *Journal of North China University of Science and Technology (Social Science Edition), (1)*, 3-11.

Young, K., Pistner, M., O'mara, J. & Buchanan, J. (1999). Cyber disorders: The mental health concern for the new millennium. *Cyberpsychology & Behavior, 2*(5), 475-479. https://doi.org/10.1089/cpb.1999.2.475.

We Are Social (2021). Digital in 2021. https://wearesocial.com/uk/blog/2021/01/digital-2021-the-latest-insights-into-the-state-of-digital/.

Wang, X., Xie, X., Wang, Y., Wang, P. & Lei, L. (2017). Partner phubbing and depression among married Chinese adults: The roles of relationship satisfaction and relationship length. *Personality and Individual Differences, 110*, 12-17. https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.01.014.

3. BÖLÜM
NETLESSFOBİ: İNTERNETSİZ KALMA KORKUSU

Seval Kızıldağ Şahin

Giriş

Günümüz dünyasında internet, neredeyse her alanda kullanılmaktadır. Dünyanın hemen her yerinde, her yaştan ve özellikte bireyin internet erişimi mümkün olabildiğinden internet kullanmanın da normal bir davranış olduğu söylenebilir. İnternet kullanımı her geçen gün artmakta ve kullanım alanları çeşitlenmektedir. Daha çok masaüstü bilgisayarlarla hayatımıza giren internet, artık kullandığımız her araç gerecin temel özelliklerinden biri hâline gelmiştir. Akıllı saatler, akıllı mutfak araç ve gereçleri, akıllı ev sistemleri bunlardan sadece birkaçıdır. Bu araç ve gereçler sayesinde insanın olduğu her yerde internetin de olduğunu görebilmemiz mümkündür. İnternet, hiç hayatımızda yokken kısa zaman içinde hayatımızın vazgeçilmez bir unsuru hâline gelmiştir. İnternetin olmadığı bir zaman dilimi de artık bazı insanlar için tahammül edilemez ve bir an önce kurtulunması gereken bir an olarak düşünülmektedir. Böylece internetin hâkim olduğu bu yaşam biçiminin olumlu ve olumsuz birçok sonucunu görmek mümkündür. Örneğin, dünyanın her yerine anında ulaşabilen birey için iletişim, internet sayesinde küreselleşmiştir (Yengin ve Bayrak, 2017). Gündelik işler daha hızlı ve kolay şekilde gerçekleştirilebilir hâle gelmiştir. Bilgiye ulaşım çok kolaylaşmış ve bireyin önüne birçok seçenek sunulmuştur. Hizmet alma ve verme durumu da internet sayesinde çeşitlenmiş ve niceliksel artışın yanında niteliksel artış da gerçekleşmiştir. Özellikle Covid-19 pandemisi ile birlikte yaşanılan dışarı çıkma yasakları, bireylerin internette geçirdikleri süreyi doğal olarak artırmıştır. Evinde internet imkânı olmayan insanlar da çoğunlukla bu dönemde evde de internet bağlantısına sahip olma yolunu seçmişlerdir. Böy-

- Çocukların ev veya başka ortamlarda (kafe, otel, misafirlik gibi) internet kullanımını takip edip bu ortamlarda etkili zaman geçirmelerini sağlayabilmek için çocuğa alternatif seçenekler sunulabilir.
- Çocuğu daha iyi gözlemleyebilmek için çocukla birlikte internet kullanımı için zaman ayırabilmeli ve çocuğu yakından takip edebilmelidir.
- İnternet "ödül" olarak çocuklara sunulmamalıdır (yemeğini yersen, ödevini yaparsan gibi).
- İnternet kullanımı, internet uygulamalarının riskleri, güncel oyun gibi içerikleri hakkında ebeveyn olarak bilgilerini güncellemeleri gerekebilir.
- İnternette geçirilen zaman ile internetsiz geçirilen zamanı dengelemek gerekebilir.
- İnterneti sağlıklı bir şekilde kullanabilmek için içerik filtreleme özelliklerini bilmek gerekebilir.

Kaynakça

Afsana, A. (2020). An overview of socio-psychological impact of social media on the youth. *Journal of Critical Review, 7* (8), 3535-3538.

Akman, E., Işık, M. (2018). Kamu çalışanlarında internetsiz kalma korkusu (netlessfobi): Isparta ilinde bir araştırma. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi,14,* 20-37. https://doi.org /10.33692/avrasyad.510600.

Bacaksiz, F. E., Tuna, R., Alan, H. (2022). Nomophobia, netlessphobia, and fear of missing out in nursing students: A cross-sectional study in distance education. *Nurse Education Today, 118,* 3-7. https://doi.org/10.1016/j.nedt.2022.105523

Berkup, S. B. (2014). Working with generations X and Y in generation Z period: management of different generations ın business life. *Mediterranean Journal of Social Sciences, 5* (19), 218-229. https://doi.org/10.5901/mjss.2014.v5n19p218.

Bisen, S. S. & Deshpande, Y. (2018). The impact of the internet in twenty- first century addictions: An overview. *Psychological, Social, and Cultural Aspects of Internet Addiction,* 1-19. https://doi.org/10.4018/978-1-5225-3477-8.ch001

Çağlar, Y. (2014). Exploring the dimensions of nomophobia: Developing and validating a questionnaire using mixed methods research. Master thesis. Iowa State University, Iowa.

Digital 2019: Global Internet Use Accelerates. Erişim adresi: https://Wearesocial.Com/Us/ Blog/2019/01/Digital-2019-Global-Internet-Use-Accelerates/.

DNA, C. (2014). Coming of Age on Screens. Erişim adresi: https://vdocuments.net/coming-of-age-on-screens.html?page=1.

Ereren, S. (2015). Dijital detoks için 12 durak. Erişim adresi: https://www.Haberturk. Com/Yasam/Haber/1067656-Dijital-Detoks-İcin-12-Durak.

Eryılmaz, İ. (2018). Bilgi toplumunun yeni korkuları: nomofobi ve netlessfobi. İçinde H. Yıldız (Ed.) *Sosyal Medyanın İş Yaşamındaki Yeri* (ss. 1-24). Beta Yayıncılık.

Fritz, L. (2017). How much digitalization can a human tolerate? In: *Conference Proceedings Trends in Business Communication 2016* [Internet]. *Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden,* 107-13.

Goodwin, K. (2018). *Dijital Dünyada Çocuk Büyütmek* (Çev. Tülin Er). İstanbul: Aganta Yayınları.

Güney, B. (2017). Dijital bağımlılığın dijital kültüre dönüşmesi: Netlessfobi. *Yeni Medya Elektronik Dergisi, 2*, 207- 213. https://doi.org/10.17932/IAU.EJNM.25480200.2017.1/2.207-213

Gürhan-Canlı, Z.G., Hayran, C. & Sarial, G. (2016). Customer-based brand equity in a technologically fast-paced. *Academy of Marketing Science, 6,* 23-32. https://doi.org /10.1007/s13162-016-0079-y.

Havas People. (2014). Marketing to Generation Z: https://www.slideshare.net/Talent Bites1/marketing-to-generation-z adresinden ulaşıldı

Jaleniauskienė, E. & Jucevičienė, P. (2015). Reconsidering University Educational Environment for the learners of generation Z. *Social Sciences, 88* (2), 38-53. https://doi.org/ 10.5755/j01.ss.88.2.12737 .

Kalip, K. ve Çöl, M. (2020). Teknolojiye bağlantılı yeni davranışsal bozukluklar. *Eskişehir Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Halk Sağlığı Dergisi, 5*(2), 318.

Kanbay, Y., Fırat, M., Akçam, A., Çınar, S. & Özbay, Ö. (2021). Development of Fırat Netlessphobia Scale and ınvestigation of its psychometric properties. *Perspectives in Psychiatric Care,* 1-9. https://doi.org/10.1111/Ppc.12924

Kaplan-Akıllı, G., Gezgin, D.M. (2016). Üniversite öğrencilerinin nomofobi düzeyleri ile farklı davranış örüntülerinin arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1* (40), 51-69. https://doi.org/10.21764/efd.80423.

King, A. L. S., Valenca, A. M., Silva, A. C. O., Baczynski, T., Carvalho, M. R. & Nardi, A. E. (2013). Nomophobia: Dependency on virtual environments or social phobia?. *Computers in Human Behavior, 29*(1), 140-144. https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.07.025

Lim, K. G. Vivien (2002). The it way of loafing on the job: cyberloafing, neutralizing and organizational justice. *Journal of Organizational Behavior, 23*(5), 675-694. https://doi.org/10.1002/job.161.

Longstreet, P., Brooks, S. & Gonzalez, E. S. (2019). Internet addiction: when the positive emotions are not so positive. *Technology in Society, 57*, 76-85. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2018.12.004.

Öztürk, U. (2015) Bağlantıda kalmak ya da kalmamak işte tüm korku bu, internetsiz kalma korkusu ve örgütsel yansımaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8,* 37. https://doi.org/10.17719/jisr.20153710629

Pathak, N. K. (2016). Digital detoks in India. *International Journal for Research in Management and Pharmacy, 4,* (8), 60-66.

Pew Research Center: *Internet, Science & Tech* (2019). Internet/ Broadband Fact Sheet. https://www.pewresearch.org/internet/2019/06/13/mobile-technology-and-home-broadband-2019/ adresinden ulaşıldı.

Pınarbaşı, T. E., Astam, F. K. (2020). Vazgeçmek mümkün mü?": kuşakların dijital detoks deneyimleri üzerine bir analiz. *Atatürk İletişim Dergisi, 20,* 5-27. https://doi.org/10.32952 /atauniiletisim.775351

Sarıbay, B. & Durgun, G. (2020). Dokunmatik toplumların fobileri: netlessfobi, nomofobi ve fomo kavramları üzerine bir içerik analizi çalışması. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, Special Issue on Business and Operations Research - March,* 280-294 . Retrieved from https://dergipark .org.tr/en/pub/jyasar/issue/53734/630583

Sayar, K. ve Yalaz, B. (2016). *Ağ sanal dünyada gerçek kalmak.* Kapı Yayınları

Subramanian, K. R. (2017). Influence of social media in ınterpersonal communication. *International Journal of Scientific Progress And Research, 38*(2), 70-75.

Tanır, G. (2021). *Fiziksel Aktivitenin Teknoloji Çağı Hastalıkları Netlessfobi ve Nomofobi İle İlişkisi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Türkiye İstatistik Kurumu (2021). Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması 2021. https://Data.Tuik.Gov.Tr/Bulten/Index?P=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132 adresinden ulaşıldı.

Türkiye İstatistik Kurumu (2022). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2022. https://Data.Tuik.Gov.Tr/Bulten/Index?P=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587 adresinden ulaşıldı.

Twenge, J. M. (2018). *i-Nesli.* (Çev. Gündüz, O.) Kaknüs Yayınları.

Yengin, D., Bayrak, T. (2017). Sosyal medyada dijital kamuoyu. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 7* (2), 376-386.

Yıldız, H. &Yıldız, B. (2016). Sanal kaytarma yapmak kötü bir şey değildir. Ama? *Harvard Business Review Türkiye,* 9, 108-115.

Yıldız, K., Kurnaz, D., Kırık, A. M. (2020). Nomofobi, netlessfobi ve gelişmeleri kaçırma korkusu: sporcu genç yetişkinler üzerine bir araştırma. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18* (Özel Sayı), 321-338. https://doi.org/10.18026/cbayarsos.669601.

4. BÖLÜM
NOMOFOBİ: TELEFONSUZ KALMA KORKUSU

Yeliz Tiryaki Göksu

Giriş

Günümüzde bilgi ve haberleşme teknolojilerinde oluşan gelişme ve değişimde cep telefonlarının payı çok yüksektir. Cep telefonları, geçmişte sadece iletişim amacıyla kullanılırken günümüzde çoğu ihtiyaçlarımıza karşılık verebilecek akıllı telefonlara dönüşmüş ve dolayısıyla hayatımızın vazgeçilmez bir parçası hâline gelmiştir. Gittikçe yaygınlaşan akıllı telefon kullanımının dünya genelindeki oranı %60 civarı iken ülkemizde bu oranın %79 olduğu ve giderek bu oranların artacağı tahmin edilmektedir (GSMA, 2019).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2020) verilerine göre, bir hanede akıllı telefon/mobil telefon bulundurma oranı %99,4'e, mobil abone sayısı 81 milyona ulaşmıştır. Deloitte'nin (2018) otuz üç ülkeden yaklaşık 54 bin katılımcı ile gerçekleştirdiği araştırma sonucuna göre; Türkiye gün içinde ortalama telefon kontrol etme oranı açısından %80 büyüklüğünde bir oran ile lider konumdadır. Türkiye'de en çok kullanılan cihaz akıllı telefonlardır ve kullanıcıların %55'i, telefonu ile oyun oynamayı tercih etmektedir. Türkiye'de oyun oynama sıklığı konusunda da diğer ülkelere göre daha önde olduğu, araştırmada yer alan sonuçlar arasındadır.

Akıllı telefonlar, iletişim aracı olmanın ötesinde bireylerin yaşamlarını kolaylaştırıcı bir gereklilik hâline dönüşmüştür (Lee vd., 2014). İnsanlar, bu fonksiyonel cihazlar ile arama, mesajlaşma, film/video izleme, alışveriş yapma, müzik dinleme, sosyal ağları kullanma, haberleri takip etme, oyun oynama, kitap okuma, navigasyon aracı olarak kullanma, bankacılık, e-posta gönderme ve alma, video ve fotoğraf çekme ve paylaşma, internette turlama gibi birçok aktiviteyi gerçekleştirebilmektedir (Bian ve Leung, 2014; Lepp vd., 2015). Akıllı telefonların aşırı ve kontrolsüz kullanımı, bireylerin günlük alışkanlıkla-

- İlgili alanda geliştirilen ölçme araçlarının takip edilmesi, güncel formlarla değerlendirilme yapılması önerilir.
- Bilişsel davranışçı yaklaşım temelli müdahaleler vasıtasıyla bireylerin telefonsuz kalmaya ilişkin olan akılcı olmayan düşünceleri ele alınabilir.
- Dijital detoks hakkında bilgilendirici psikoeğitimler düzenlenebilir.

Ebeveynlere yönelik öneriler:

- Çocuk yetiştirme sürecinde rol ve model olmak çok önemlidir. Bu amaçla ebeveynler, ilk olarak kendi telefon kullanımlarını kontrol etmelidir.
- Ekran süresi kısıtlaması getirmek uygun olabilir. Çocuklara belli zaman aralıklarında telefonla ilgilenmesi konusunda sınırlandırılma getirilebilir. Bu noktada çocuğun yaşına uygun bir kısıtlama planlanmalıdır.
- Alternatif uğraşlar bulunması faydalı olabilir. Çocukların ilgi alanları belirlenerek farklı dallarda etkinliklere yönlendirilebilir.
- Ödül olarak sunulan şeyler çocuklarda ilgi çekici hâle gelmektedir. Bu açıdan telefon ödül olarak sunulmamalıdır.
- Yemek yerken telefonlar masada bulunmamalıdır. Masada aile birlikte sohbet etmelidir.
- Oyunlar gibi bağımlılığı artıcı uygulamalar telefondan kaldırılmalıdır.

Kaynakça

Adnan, M. ve Gezgin, D. M. (2016). Modern çağın yeni fobisi: Üniversite öğrencileri arasında nomofobi prevalansı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 49(1), 141-158. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001378

Amerikan Psikiyatri Birliği. (2013). *Ruhsal bozuklukların tanısal ve sayımsal elkitabının tanı ölçütleri başvuru kitabı.* (5. baskı). (Çev. E. Köroğlu). Hekimler Yayın Birliği.

Argumosa-Villar, L., Boada-Grau, J. ve Vigil-Colet, A. (2017). Exploratory investigation of theoretical predictors of nomophobia using the Mobile Phone Involvement Questionnaire (MPIQ). *Journal of Adolescence*, 56, 127-135. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2017.02.003

Ball, A. D. ve Tasaki, L. H. (1992). The role and measurement of attachment in consumer behavior. *Journal of Consumer Psychology* 1(2), 155-172. https://doi.org/10.1016/S1057-7408(08)80055-1

Belk, R. W. (1988). Possessions and the extended self. *Journal of Consumer Research,* 15(2), 139-168. https://doi.org/10.1086/209154

Belk, R. W. (2013). Extended self in a digital world*. Journal of Consumer Research,* 40(3), 477-500. https://doi.org/10. 1086/671052

Bian, M. ve Leung, L. (2014). Smartphone addiction: Linking loneliness, shyness, symptoms and patterns of use to social capital. *Media Asia,* 41(2), 159-176. https://doi.org/10.1177/0894439314528779

Bragazzi, N. L. ve Del Puente, G. (2014). A proposal for including nomophobia in the new DSM-V. *Psychology Research and Behavior Management*, 7, 155- 160. https://doi.org/10.2147/PRBM.S41386

Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss*. New York: Basic Book.

Buctot, D. B., Kim, N. ve Kim, S. H. (2020). The role of nomophobia and smartphone addiction in the lifestyle profiles of junior and senior high school students in the philippines. *Social Sciences ve Humanities Open*, 2(1), 1-14. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3571366

Cazzulino, F., Burke, R. V., Arbogast, H. ve Upperman, J. S. (2014). Cell phones and young drivers: A systematic review regarding the association between psychological factors and prevention. *Traffic İnjury Prevention* 15(3), 234-242. https://doi.org/10.1080/15389588.2013 .822075

Choliz, M. (2012). Mobile-phone addiction in adolescence: the test of mobile phone dependence (TMD). *Progress in Health Sciences*, 2(1), 33-44. https://www.researchgate.net/publication/284690452_Mobilephone_addiction_in_adolescence_The_Test_of_Mobile_Phone_Dependence_TMD

Cüceloğlu, D. (2015). *İnsan ve davranışı*. Remzi Kitapevi Yayınları.

Deloitte. (2018). Global Mobil Kullanıcı Araştırması. https://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/technology-media-andtelecommunications/articles/global-mobile-consumer-survey.html

Djik, V.J. (2020). *The Network Society*. Londra. The Sage Publications.

Dixit, S., Shukla, H., Bhagwat, A., Bindal, A., Goyal, A., Zaidi, A. K. ve Shrivastava, A. (2010). A study to evaluate mobile phone dependence among students of a medical college and associated hospital of central India. *Indian Journal of Community Medicine, 35*(2), 339-341. https://doi.org/10.4103/0970-0218.66878

Duke, É. ve Montag, C. (2017). Smartphone addiction, Daily interruptions and self-reported producyivity. *Addictive Behaviors Reports 6*, 90-95. https://doi.org/10.1016/j.abrep.2017.07.002

Erdem, H., Türen, U. ve Kalkın, G. (2017). Mobil telefon yoksunluğu korkusu (Nomofobi) yayılımı: Türkiye'den üniversite öğrencileri ve kamu çalışanları örneklemi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi, 10*(1), 1-12. https://doi.org/10.17671/btd.30223

Eren, B., Kılıç, Z. N., Günal, S. E., Kırcalı, M. F., Öznacar, B. B. ve Topuzoğlu, A. (2020). Lise öğrencilerinde nomofobinin ve ilişkili etkenlerin değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 21(2), 133-140. https://doi.org/10.5455/apd.56124

Ferraro, R., Escalas, J. E. ve Bettman, J. R. (2011). Our possessions, our selves: domains of self-worth and the possession—self link. *Journal of Consumer Psychology*, 21, 169-177. https://doi.org/10.1016/j.jcps.2010.08.007

Forgays, D. K., Hyman, I. ve Schreiber, J. (2014). Texting everywhere for everything: Gender and age differences in cell phone etiquette and use. *Computers in Human Behavior,* 31(1), 314-321, https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.10.053

Gezgin, D. M. ve Çakır, Ö. (2016). Analysis of nomofobic behaviors of adolescents regarding various factors. *Journal of Human Sciences, 13*(2), 2504-2519. https://doi.org/10.14687/jhs.v13i2.3797

Gezgin, D. M, Şahin, Y. L. ve Yıldırım, S. (2017). Sosyal ağ kullanıcılarının nomofobi düzeylerinin çeşitli faktörler açısından incelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 7*(1), 1-15.

Gezgin, D. M., Çakır, Ö. ve Yıldırım, S. (2018). The relationship between levels of nomophobia prevalence and internet addiction among high school students: The factors influencing Nomophobia. *International Journal of Research in Education and Science, 4*(1), 215-225. https://doi.org/10.21890/ijres.383153

Gezgin, D. M., Hamutoglu, N. B., Sezen-Gultekin, G. ve Ayas, T. (2018). The relationship between nomophobia and loneliness among Turkish adolescents. *International Journal of Research in Education and Science (IJRES), 4*(2), 358-374. https://doi.org/10.21890/ijres.409265

GSMA. (2019). The Mobile Economy 2018. https://www.gsma.com/mobileeconomy/

Güzeller, C. O. ve Coşkuner, T. (2012). Development of a problematic mobile phone use scale for turkish adolescents. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 15,* 205-211. https://doi.org/10.1089/cyber.2011.0210

Han S., Kim K. J. ve Kim J. H. (2017). Understanding nomophobia: structural equation modeling and semantic network analysis of smartphone separation anxiety. *Cyberpsychologcy Behaviour Journal*, 20(7), 419-427. https://doi.org/10.1089/cyber.2017.0113

Hawi, N. S. ve Rupert, M. S. (2015). Impact of e-Discipline on children's screen time. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 18(6), 337-342.

Hoşgör, H., Tandoğan, Ö. ve Gündüz-Hoşgör, D. (2017). Nomofobinin günlük akıllı telefon kullanım süresi ve okul başarısı üzerindeki etkisi: Sağlık personeli adayları örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5*(46), 573-595. https://doi. org/10.16992/ASOS.12266

Kaplan Akıllı, G. ve Gezgin, D. M. (2016). Üniversite öğrencilerinin nomofobi düzeyleri ile farklı davranış örüntülerinin arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*(40), 51-69. https://doi.org/10.21764/efd.80423

Kara, M., Baytemir, K. ve Inceman-Kara, F. (2019). Duration of daily smartphone usage as an antecedent of nomophobia: exploring multiple mediation of loneliness and anxiety. *Behaviour ve Information Technology*, 1-14. https://doi.org/10.1080/0144929X.2019.1673485

King, A. L. S., Valença, A. M. ve Nardi A. E. (2010). Nomophobia: The mobile phone in panic disorder with agoraphobia - reducing rhobias or worsening of dependence? *Cognitive ve Behavioral Neurology, 23*(1*)*, 52-54. https://doi.org/10.1097/WNN.0b013e3181b7eabc

King, A. L. S., Valença, A. M., Silva, A. C. O., Baczynski, T., Carvalho, M. R. ve Nardi, A. E. (2013). Nomophobia: Dependency on virtual environments or social phobia? *Computers in Human Behavior*, 29(1), 140-144. https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.07.025

King, A. L. S., Valença, A. M., Silva, A. C., Sancassiani, F., Machado, S. ve Nardi, A. E. (2014). Nomophobia: Impact of Cell Phone Use Interfering with Symptoms and Emotions of Individuals with Panic Disorder Compared with a Control Group. *Clinical practice and epidemiology in mental health*: *CP ve EMH*, 10, 28-35. https://doi.org/10.2174/1745017901410010028

Lee, Y. K., Chang, C. T., Lin, Y. ve Cheng, Z. H. (2014). The dark side of smartphone usage: Psychological traits, compulsive behavior and technostress. *Computers in human behavior*, *31*, 373-383. https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.10.047

Lepp, A., Li, J., Barkley, J. E., Sanders, G. J., Reebold, M. ve Gates, P. (2013). The Relationship Between Cell Phone Use, Physical and Sedentary Activity, and Cardiorespiratory Fitness in A Sample of U.S. College Students. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity, 10,* 1-9. https://doi.org/10.1186/1479-5868-10-79

Lepp, A., Li, J., Barkley, J. E. ve Salehi-Esfahani, S. (2015). Exploring the relationships between college students' cell phone use, personality and leisure. *Computers in Human Behavior*, 43, 210-219. https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.11.006

Leung, L. (2008) Linking psychological attributes to addiction and ımproper use of the mobile phone among adolescents in Hong Kong. *Journal of children and media, 2*, 93-113. https://doi.org/10.1080/17482790802078565

Lin, Y. H., Chen, C. Y., Li, P. ve Lin, S. H. (2013). A dimensional approach to the phantom vibration and ringing syndrome during medical internship. *Journal of Psychiatric Research*, 47(9), 1254-1258 https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2013.05.023

Lin, Y. H., Fang, C. H. ve Hsu, C. L. (2014). Determining uses and gratifications for mobile phone apps. *Future Information Technology*, 661-681. https://doi.org/10.1007/978-3-642-55038-6_103

Lin, C. Y., Griffiths, M. D. ve Pakpour, A. H. (2018). Psychometric evaluation of Persian Nomophobia Questionnaire: Differential item functioning and measurement invariance across gender. *Journal of behavioral addictions*, *7*(1), 100-108. https://doi.org/10.1556/2006.7.2018.11

Marcuse, H. (2015). *Tek Boyutlu İnsan.* (A, Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınevi.

Menezes, P. M. ve Pangam, S. (2017). Prevalence, awareness and effects of nomophobia among adolescents. *International Journal of Psychiatric Nursing*, *3*(2), 16-18. https://doi.org/10.5958/2395-180X.2017.00015.9

Montag, C. ve Walla, P. (2016). Carpe diem instead of losing your social mind: Beyond digital addiction and why we all suffer from digital overuse. Cogent Psychology, 3, 1157281. https://doi.org/10.1080/23311908.2016.1157281

Öner, N. ve Le Compete, A. (1983). *Durumluk sürekli kaygı envanteri el kitabı.* Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Padır, M. A. (2016). *Akıllı telefon bağımlılığı: Teknolojinin olumsuz etkileri.* Vize Yayıncılık.

Pavithra, M. B., Madhukumar, S. ve Mahadeva Murthy, T. S. (2015). A study on nomophobia-mobile phone dependence, among students of a medical college in Bangalore. *National Journal of Community Medicine, 6*(3), 340-344. http://njcmindia.org/uploads/6-3_340-344.pdf

SecurEnvoy. (2012, Şubat 16). *66% of the population suffer from Nomophobia the fear of being without their phone*. https://www.securenvoy.com/blog/2012/02/16/66-of-the-population-sufferfrom-nomophobia-the-fear-of-being-without-their-phone/

Sivadas, E. ve Machleit, K. A. (1994). A scale to determine the extent of object incorporation in the extended self. *Marketing theory and applications*, *5*(1), 143-149.

Takao, M., Takahashi, S. ve Kıtamura, M. (2009). Addictive personality and problematic mobile phone use. *Cyberpsychology and Behavior, 12*: 501-507. https://doi.org/10.1089/cpb.2009.0022

Tamura, H., Nishida, T., Tsuji, A. ve Sakakibara, H. (2017). Association between excessive use of mobile phone and ınsomnia and depression among japanese adolescents. *International Journal of Environmental Reseach and Public Health*, 14 (7), 1-11. https://doi.org/10.3390/ijerph14070701

Tavolacci, M. P., Meyrignac, G., Richard, L., Dechelotte, P. ve Ladner, J. (2015). Problematic use of mobile phone and nomophobia among french college students. *The European Journal of Public Health, 25*(3), 206. https://doi.org/10.1093/eurpub/ckv172.088

Thomée, S., Härenstam, A. ve Hagberg, M. (2011). Mobile phone use and stress, sleep disturbances,and symptoms of depression among young adults: A prospective cohort study. *BMC Public Health,* 11,66. https://doi.org/10.1186/1471-2458-11-66

Toda, M. ve Ezoe, S. (2013) Multifactorial study of mobile phone dependence in medical students: Relationship to health-related lifestyle, Type A behavior, and depressive state. Open *Journal of Preventive Medicine, 3*, 99-103. https://doi.org/10.4236/ojpm.2013.31012

Tran, D. (2016). Classifying nomophobia as smart-phone addiction disorder. *UC Merced Undergraduate Research Journal*, 9(1), 1-22. https://doi.org/10.5070/M491033274

Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028 adresinden erişilmiştir.

Yen, C., Tang, T., Yen, J., Lin, H., Huang, C. ve Liu, S. (2009). Symptoms of problematic cellular phone use, functional ımpairment and ıts association with depression among adolescents in southern taiwan. *Journal of Adolescence, 32*, 863-873. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2008.10.006

Yildirim, C. (2014). *Exploring the dimensions of nomophobia: Developing and validating a questionnaire using mixed methods research*. [Graduate Theses and Dissertations, Iowa State University].14005. http://lib.dr.iastate.edu/etd/14005

Yildirim, C. ve Correia, A. P. (2015). Exploring the dimensions of nomophobia: Development and validation of a self-reported questionnaire*. Computers in Human Behavior*, 49, 130-137. https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.02.059

Yıldırım, C., Sumuer, E., Adnan, M. ve Yıldırım, S. A. (2016). Growing fear pravalence of nomophobi a among Turkish college students. *Information Development, 32*, 1322-1331 https://doi.org/10.1177/0266666915599025

Yıldız Durak, H. (2018). Investigation of nomophobia and smartphone addiction predictors among adolescents in Turkey: Demographic variables and academic performance. *The Social Science Journal, 56*(4), 492-517. https://doi.org/10.1016/j.soscij.2018.09.003

Yıldız, M. A. ve Duy, M. (2014). Adaptation of the short-form of the UCLA Loneliness Scale (ULS-8) to Turkish for the adolescents, The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences, 27, 194-203. https://doi.org/10.5350/DAJPN2014270302

5. BÖLÜM
SOFALIZING

Ayten Doğan Keskin - Nerimal Aral

Giriş

Teknolojinin gelişmesiyle insanların yaşam tarzında ve alışkanlıklarında değişiklikler meydana gelmiştir. İnsanların yaşam alanları teknolojik aletlere uygun şekilde tasarlanmış; koltuk, sandalye, masa, aydınlatma, ısıtma gibi diğer tüm gereksinimler insanların konforlu şekilde teknolojik aletleri kullanması için oluşturulmuştur. Aynı zamanda bu teknolojik aletler, birini kapatmadan diğerini kullanabilecek şekilde geliştirilmiştir. Öyle ki geçmişte bir vitrinin içinde yer alan televizyon kapaklı bir dolap içinde tasarlanmış ve televizyon izlenmediğinde vitrinin içinde yer alan televizyonun kapağı kapatılmıştır. Böylece kullanılmayan teknolojik aletler gözden uzaklaştırılmıştır. Ancak günümüzdeki teknolojik aletler kullanılmadığında kapatmak, kaldırmak veya saklamak yerine aynı anda hepsinin kullanılmasına olanak verecek şekilde tasarlanmaktadır.

Teknolojinin gelişim hızı ve ortaya çıkarılan teknolojik aletler, insanların beklentilerinin ve ihtiyaçlarının ötesine geçmiştir. Teknolojik araçlar; hayatı kolaylaştırması, kişinin kendine ve çevresine ayırabileceği zamanı arttırması, yaşamı zevkli hâle getirmesi gibi nedenlerle hem yetişkinler hem de çocuklar tarafından daha fazla istenmeye ve kullanılmaya başlanmıştır. İnsanlar teknolojik bir alete alışmadan bir üst modeli piyasaya sürülmüş, kullanım kolaylığı açısından o alete farklı aparatlar eklenmiştir. Aynı zamanda bu ürünleri piyasaya sürenler de birden fazla teknolojik aleti eş güdümlü ve uyumlu kullanabilecek şekilde geliştirmiştir. Örneğin birey, televizyon izlerken akıllı telefonundan izledikleri ile ilgili internet ortamında bilgilere ulaşabilmekte, sosyal medyada izlediği içerikle ilgili yorumları okuyabilmekte, arkadaşlarıyla konuyla ilgili fikir alışverişinde bulunabilmekte, izlediği programa program etiketlerini kullanarak sosyal medya aracılığıyla yorum yazabilmektedir.

nüz yeterli sayıda çalışma bulunmamaktadır. Sofalising yaygınlığı tam olarak bilinmemektedir. Buna rağmen ulusal boyutta toplum örneklemi üzerinde yapılan çalışmalarda yaygınlığın düşük olduğu bildirilmiştir. Yaygınlığının belirlenmesi için kapsamlı boylamsal çalışmalara ve hem toplum hem klinik örneklemlerde yapılmış çalışmalara gereksinim vardır. Yaygınlığın belirlenmesi müdahale gereksinimleri için hazırlıkları ortaya çıkaracaktır. Bu yüzden konuyla ilgili kapsamlı verilere ihtiyaç bulunmaktadır Sofalising akademik alan yazında henüz yeterli ilgiyi görmemiştir ancak olumsuz yanları bireyleri etkilemeye başladığında daha fazla araştırmacının ilgisini çekebilecek bir kavramdır. Bu nedenle konuyla ilgili mevcut durumun belirlenmesine yönelik sofalising davranışlarının yaş gruplarına göre karşılaştırılması, bireylerin bu eylemlerle ilgili görüşleri ele alınarak kapsamlı çalışmaların yapılmasına gereksinim vardır.

Kaynakça

Akıncı Yüksel, N. (2013). Yeni medyanın ve sosyal ağların yaşamımıza soktuğu yeni bir yaşam pratiği: Sofalising. *Kurgu*, *25*(1), 17-27.

Aral, N. (2022). Dijital dünyada çocuk olmak. *TRT Akademi*, *7*(16), 1134-1153.

Aral, N. & Doğan- Keskin, A. (2017). Ebeveyn bakış açısıyla 0-6 yaş döneminde teknolojik alet kullanımının incelenmesi. *Addicta. The Turkish Journal on Addictions, 5*(2), 317-348.

Blake, A. (2013). Rise of sofalising is the new social trend, 28 April 2013. Wales Online. Erişim adresi:https://www.walesonline.co.uk/news/wales-news/rise-sofalising-new-social-trend-1886545 Erişim tarihi: 13.11.2022

Collins Dictionary (2014). Sofalising. Erişim adresi: https://www.collinsdictionary.com/ submission/13524/Sofalising-Sofalizing Erişim tarihi: 16.08. 2022

Cowman, K. (2015). Cultural value: from parlour songs to IPlayers: Experiencing culture in the 20th & 21st century home. Project Report. Arts and Humanities Research Council. Erişim adresi: http://eprints.lincoln.ac.uk/id/eprint/19698/

Deveci, M. (2019). Türkiye'de yeni iletişim teknolojilerinin yükseköğrenim kurumlarında uzaktan eğitim alanında kullanımı. Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, İletişim Bilimleri Bilim Dalı, İstanbul.

Doughty, M., Rowland, D. & Lawson, S. (2012, July). Who is on your sofa?: TV audience communities and second screening social networks. EuroITV '12: Proceedings of the 10th European Conference on Interactive TV and Video*, Rome, Italy (pp. 79-86).*https://doi.org/10.1145/2325616.2325635

Ermolova, T. V., Litvinov, A. V., Savitskaya, N. V. & Krukovskaya, O. A. (2021). Contemporary realities of communication ethics in the educational space. *Journal of Modern Foreign Psychology*, *10*(3), 8-20.

Fox, A. (2011). Mixing it up-multi-generational discord can impede workplace relationships and lower engagement. *HR Magazine-Alexandria*, *56*(5), 22-27.

Herrero, J., Urueña, A., Torres, A. & Hidalgo, A. (2019). Socially connected but still isolated: Smartphone addiction decreases social support over time. *Social Science Computer Review*, *37*(1), 73-88.

Ilic, U. (2021). Online learning readiness, phubbing and sofalizing levels of pre-service teachers amidst pandemic. *Shanlax International Journal of Education*, *9*(4), 1-12.

Ji, Q. & Raney, A. A. (2015). Morally judging entertainment: A case study of live tweeting during Downton Abbey. *Media Psychology*, *18*(2), 221-242.

Kadan, G. & Aral, N. (2021). The digital identity of the Z generation and their use of digital technology. P.M. Chernopolski, N.L. Shapekova & B. Ak. (Eds.). İçinde *Academic researches in heatlh sciences.* (pp. 643-675). Sofia: St Kliment Ohridski University Press.

Macmillan Dictionary (2010). Sofalising. Erişim adresi: https://www.macmillandictionary.com /buzzword/entries/sofalizing.html Erişim tarihi: 16.08. 2022

Montag, C., Pontes, H. M., Rozgonjuk, D., Brandt, D., Bischof, A., Salbach, H., Mößle, T., Wölfling, K. & Rumpf, H. J. (2022). Examining the interplay between Internet Use Disorder tendencies and well-being in relation to sofalizing during the COVID-19 pandemic. *PsychArchives.* https://doi.org/10.23668/psycharchives.12197 (preprint).

Razak Özdinçler, A., Azim Rezaei, D., Şeker Abanoz, E., Atay, C., Aslan Keleş, V., Tahran, Ö. & Köroğlu, F. (2019). Okul çağındaki çocuklarda teknoloji bağımlılığının postür ve vücut farkındalığı üzerindeki etkisi. *Bağımlılık Dergisi, 20*(4), 185-196.

Rippon, P. (2011). Sofa-lising with newsnight, 27 May 2011. BBC News. Erişim adresi: https://www.bbc.co.uk/blogs/theeditors/2011/05/sofa-lising_with_newsnight.html Erişim tarihi: 13.11.2022

Shuva, N. Z., Banerjee, T., Naningrum, A., Madrid, M., Agabirwe, P. & Kulisooma, E. (2011). ICTS In national libraries of Bangladesh, Indonesia, Philippines & Uganda: Comparative study. *Infotheca-Journal of Informatics & Librarianship*, *12*(1), 33-48.

Smith, L. R., Pegoraro, A. & Cruikshank, S. A. (2019). Tweet, retweet, favorite: The impact of Twitter use on enjoyment and sports viewing. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, *63*(1), 94-110.

Tosuntaş, Ş. B., Karadağ, E., Emirtekin, E., Kircaburun, K. & Griffiths, M. D. (2020). Sofalizing and its relationship with social media addiction and psychosocial factors: A new phenomenon among emerging adults. *The Social Science Journal*, 1-13. DOI: 10.1080/03623319.202 0.1809900

TÜİK (2022). İstatistik veri portalı. Erişim adresi: *https://data.tuik.gov.tr/Kategori/Get Kategori?p=bilgi-teknolojileri-ve-bilgi-toplumu-102&dil=1* Erişim tarihi: 16.12.2022

Yeşilay. Teknoloji bağımlılığı: Ticari kaygılar çocukları korumanın önüne geçiyor. Erişim adresi: https://yesilay.org.tr/tr/makaleler/ticari-kaygilar-cocuklari-korumanin-onune-geciyor Erişim tarihi: 16.12.2022

Sofalising. Erişim adresi: https://search.carrot2.org/#/search/web/sofalising/pie-chart Erişim tarihi: 15.12.2022

Zeybekoğlu Akbaş, Ö. & Dursun, C. (2020). Teknolojinin aileye etkisi: Değişen ailenin dijital ebeveyn ve çocukları. *Turkish Studies Social Sciences, 15*(4), 2245-2265

6. BÖLÜM
EKRAN BAĞIMLILIĞI

Ozan Korkmaz

Giriş

Gelişen teknoloji ve artan dijitalleşme ile birlikte hayatımıza vazgeçilmesi zor medya araçları dâhil olmaya başlamıştır. Bu araçların günlük yaşamda genişçe yer tutmaya başlaması, farklı kullanım alanlarında ön plana çıkmasına neden olmuştur. İlk önce televizyon ile başlayan ekran deneyimi günümüzde tablet, telefon, bilgisayarlar ile genişleyerek sürmektedir. Dünya çapında artan medya kullanımı, medya özellikli ekranlı cihazların kullanılmasını yaşamın içine ayrılmaz bir biçimde yerleştirmiştir. Bugünün bireyleri önceki nesillere göre dijital medyaya daha fazla erişme imkânına sahiptir. Ekranlar aracılığıyla dijital içeriğin tamamına neredeyse ulaşılabilmektedir. Yayın medyası, televizyon ve filmleri içermektedir. Etkileşimli medya, kullanıcıların hem tüketebileceği hem de içerik üretebileceği sosyal medya ve video oyunlarını içermektedir. Bu nedenle etkileşimli medya, bilgi paylaşımına izin verir ve son derece kişiselleştirilmiş ilgi çekici bir dijital ortam sağlar (Amerikan Pediatri Akademisi [AAP], 2016).

TV izleme saatlerinin son yıllarda değişim gösterse de en yaygın yayın ortamının hala TV olduğunu belirtmektedir. TV izleme, YouTube ve Netflix gibi akış siteleri aracılığıyla kişiselleştirilmiş olarak sunulan içerikle birtakım değişiklikler göstermiştir (AAP, 2016). Günümüzde anne-babaların yüzde 90'ı, iki yaşından küçük çocuklarının en az bir ekranda vakit geçirerek medya izlediğini belirtmiştir (Zimmerman vd., 2007). Üç yaşına kadar çocukların neredeyse üçte birinin yatak odalarında televizyon bulunmaktadır (Rideout ve Hamel, 2006). Anne-babalar, televizyonu çocukları için akşam yemeği hazırlarken, işe hazırlanırken veya ev işleri yaparken güvenli bir aktivite olarak gördüklerini bildirmektedir (Rideout ve Hamel, 2006).

- Sevdiklerinizle yazışmalar yerine telefon görüşmeleri yoluyla iletişim kurmanız daha uygun olabilir.
- Bir odaklanma ve farkındalık uygulamasına başlayın. İşinize başlamadan önce bunun için her gün 30 dakikanızı ayırabilirsiniz. 30 dakika size çok geliyorsa, her gün 5 dakika ile başlayın ve birkaç hafta boyunca 30 dakikaya kadar artırın. Sessizce oturun ve nefesinizi gözlemleyin. Dikkatinizi dağıtacak şeyleri en aza indirmek ve anda olmak için zihninizi geliştirin. Unutmayın, bu esnada sıkılmak sorun değil. Aslında can sıkıntısı ilerlemesinin bir parçasıdır.
- Günlük yaşam ritminizi dengede tutmak için doğada ya da dışarıda (bahçe, orman, park, göl kıyısı gibi) 30 dakika geçirin. Akşam yemeğinden sonra ekranlı cihazlarınız olmadan yürüyüşe çıkın.
- Daha iyi uyku için TV'ler, cep telefonları ve tabletler dâhil tüm teknolojik aletleri yatak odanızdan çıkarın.

Kaynakça

Anderson, D. R. & Pempek, T. A. (2005). Television and very young children. *American Behavioral Scientist, 48*(5), 505-522. https://doi.org/10.1177%2F0002764204271506

Amerkan Pediatri Akademisi. (2016). Media use in school-aged children and adolescents. *Pediatrics*, *138*(5), e20162592. https://doi.org/10.1542/peds.2016-2592

Aşut, Ö., Abuduxike, G., Acar-Vaizoğlu, S. & Cali, S. (2019). Relationships between screen time, internet addiction and other lifestyle behaviors with obesity among Secondary school students in the Turkish Republic of Northern Cyprus. *The Turkish Journal of Pediatrics, 61*, 568-579. https://doi.org/10.24953/turkjped.2019.04.014

Aydın, G. & Öztürk, R. (2022, Mayıs). *Ebeveynlerde ekran bağımlılığı.* Nudgenetwork. https://www.nudgenetwork.net/wp-content/uploads/2022/05/Ebeveynlerde-Ekran-Bagimliligi.pdf

Balhara, Y. P. S., Verma, K. & Bhargava, R. (2018). Screen time and screen addiction: Beyond gaming, social media and pornography-A case report. *Asian Journal of Psychiatry*, *35*, 77-78. https://doi.org/10.1016/j.ajp.2018.05.020

Bölükbaşı-Macit, Z. & Kavafoğlu, S. (2019). Screen: Subject of all information technology addiction. *Middle Black Sea Journal of Health Science*, *5*(3), 293-301. https://doi.org/10.19127/mbsjohs.542122

Brown, A. (2011). Media use by children younger than 2 years. *Pediatrics*, *128*(5), 1040-1045. https://doi.org/10.1542/peds.2011-1753

Çom Aybal, N. (2021). *4-11 yaş çocuklarda ekran bağımlılığı eğiliminin incelenmesi ve ebeveynlerin ekran bağımlılığını önlemeye yönelik tutumlarının değerlendirilmesi.* Tıpta uzmanlık tezi. Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul.

Decelis, A., Jago, R. & Fox, K. R. (2014). Physical activity, screen time and obesity status in a nationally representative sample of Maltese youth with international comparisons. *BMC Public Health, 14,* 1-11. https://doi.org/10.1186/1471-2458-14-664

Domoff, S. E., Harrison, K., Gearhardt, A. N., Gentile, D. A., Lumeng, J. C. & Miller, A. L. (2017). Development and validation of the Problematic Media Use Measure: A parent report measure of screen media "addiction" in children. *Psychology of Popular Media Culture*, *8*(1), 2-11. https://doi.org/10.1037/ppm0000163

Furuncu, C. & Öztürk, E. (2020). Problemli Medya Kullanım Ölçeği Türkçe Formunun geçerlik güvenirlik çalışması: Çocuklarda Ekran Bağımlılığı Ölçeği Ebeveyn Formu. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, 4*(3), 535-566. https://doi.org/10.24130/eccd-jecs.1967202043237

Gortmaker, S. L., Must, A., Sobol, A. M., Peterson, K., Colditz, G. A. & Dietz, W. H. (1996). Television viewing as a cause of increasing obesity among children in the United States, 1986-1990. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, *150*(4), 356-362. https://doi.org/10.1001/archpedi.1996.02170290022003

Gülseren, Ö. (2021). Uzaktan eğitim sürecinde ilkokul velilerinin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *İstanbul Journal of Social Sciences, 31,* 2-26. http://www.istjss.org/resim/2021_fall_31_1.pdf

Hale, L. & Guan, S. (2015). Screen time and sleep among school-aged children and adolescents: A systematic literature review. *Sleep Medicine Reviews*, *21*, 50-58. https://doi.org/10.1016/j.smrv.2014.07.007

Işık Karaşahin, B. (2021). *Ekrana maruz kalmanın çocukların iyilik hali üzerindeki etkisi: Duygu düzenleme ve aile işlevselliğinin rolü.* Doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Kardaras, N. (2016). *Glow kids: How screen addiction is hijacking our kids-and how to break the trance.* St. Martin's Press.

Kaur, M., Adarkar, S., Rao, S. & Gupta, V. (2022). A Cross-sectional comparative study of health concerns associated with screen addiction. *Indian Journal of Psychiatry, 64*(3), 696-697. https://doi.org/10.4103%2F0019-5545.342060

Kelly, G., Dockrell, S. & Galvin, R. (2009). Computer use in school: Its effect on posture and discomfort in schoolchildren. *Work, 32*(3), 321-328. https://doi.org/10.3233/wor-2009-0830

Khalili-Mahani, N., Smyrnova, A. & Kakinami, L. (2019). To each stress its own screen: A cross-sectional survey of the patterns of stress and various screen uses in relation to self-admitted screen addiction. *Journal of Medical Internet Research*, *21*(4), e11485. https://doi.org/10.2196/11485

Koyuncu, B. (2022). *Çocuklarda ekran bağımlılığının fiziksel aktivite, fiziksel performans, denge, sirkadiyen ritim ve yaşam kalitesi ile ilişkisi*. Yüksek lisans tezi. Üsküdar Üniveristesi, İstanbul.

Koyuncuoğlu, D. (2022). *4-6 yaş çocukların ekran kullanım alışkanlıkları ile öz düzenleme becerileri arasındaki ilişki.* Yüksek lisans tezi, KTO Karatay Üniversitesi, Konya.

Kroshus, E., Tandon, P. S., Zhou, C., Johnson, A. M., Steiner, M. K. & Christakis, D. A. (2022). Problematic child media use during the COVID-19 pandemic. *Pediatrics*, *150*(3), e2021055190. https://doi.org/10.1542/peds.2021-055190

Lin, T. T. C., Kononova, A. & Chiang, Y.-H. (2019). Screen addiction and media multitasking among American and Taiwanese users. *Journal of Computer Information Systems*, *60*(2), 1-10. https://doi.org/10.1080/08874417.2018.1556133

Lodha, P. & De Sousa, A. (2020). Mental health perspectives of COVID-19 and the emerging role of digital mental health and telepsychiatry. *Archives of Medicine & Health Sciences, 8*(1), 133-139. https://doi.org/10.4103/amhs.amhs_82_20

Niblett, H. (2020). *Guide to screen addictions and responsible digital use.* Sustainable Development Goals. https://gdc.unicef.org/resource/guide-screen-addictions-and-responsible-digital-use

Peele, S. (1985). *The meaning of addiction: Compulsive experience and its interpretation*. Lexington Books.

Radesky, J., Miller, A. L., Rosenblum, K. L., Appugliese, D., Kaciroti, N. & Lumeng, J. C. (2015). Maternal mobile device use during a structured parent-child interaction task. *Academic Pediatrics*, *15*(2), 238-244. https://doi.org/10.1016/j.acap.2014.10.001

Ramya, R. (2022). *Impact of screen addiction on academic performance among college students* (ss. 71-81). İçinde K. Manimekalai ve S. Poulpunitha (Ed.), *Prevalence of screen addiction among college students.* Shanlax Publications.

RescueTime. (2019). *Screen time stats 2019: Here's how much you use your phone during the workday*. RescueTime: Blog. https://blog.rescuetime.com/screen-time-stats-2018/

Rideout, V. J. & Hamel, E. (2006). *The media family: Electronic media in the lives of infants, toddlers, preschoolers and their parents.* Henry J. Kaiser Family Foundation.

Saritepeci, M. (2021). Multiple Screen Addiction Scale: Validity and reliability study. *Instructional Technology and Lifelong Learning, 2*(1), 1-17. https://doi.org/10.52911/itall.796758

Seaward, B. L. (2020). Digital screen time: The new social addiction. *Alternative and Complementary Therapies, 26*(2), 1-3. https://doi.org/10.1089/act.2020.29266.bls

Sigman, A. (2014). Virtually addicted: why general practice must now confront screen dependency. *British Journal of General Practice, 64*(629), 610-611. https://doi.org/10.3399/bjgp14X682597

Stewart, G. (2017). *The rise of screen addiction*. https://sites.psu.edu/phoneless/files/2017/04/The-Rise-of-Screen-Addiction-1cvfra6.pdf

Sussman, S. & Moran, M. B. (2013). Hidden addiction: Television. *Journal of Behavioral Addictions, 2*(3), 125-132. https://doi.org/10.1556/jba.2.2013.008

Şimşir Gökalp, Z., Saritepeci, M. & Durak, H.Y. (2022). The relationship between self-control and procrastination among adolescent: The mediating role of multiscreen addiction. *Current Psychology.* Advance online publication. https://doi.org/10.1007/s12144-021-02472-2

Tovey, H. (2007). *Playing outdoors: Spaces and places, risk and challenge*. McGraw-Hill Education.

Turkle, S. (2017). *Alone together.* Basic Books.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2022, Ağustos 26). *Hanehalkı bilişim teknolojileri (BT) kullanım araştırması, 2022.* https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587&dil=1

Türkiye İstatistik Kurumu. (2021, Aralık 22). *Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2021.* https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132

WeAreSocial. (2022, Nisan 21). *More than 5 billion people now use the internet.* https://wearesocial.com/uk/blog/2022/04/more-than-5-billion-people-now-use-the-internet/?utm_source=feedotter&utm_medium=email&utm_campaign=FO-05-04-2022&utm_content=httpswearesocialcomukblog202204morethan5billionpeoplenowusetheinternet

Yobel, L. A. (2019). A Study on screen addiction among adolescents. *International Journal of Research in Engineering, Science and Management, 2*(10), 845-848. https://www.ijresm.com/Vol.2_2019/Vol2_Iss10_October19/IJRESM_V2_I10_226.pdf

Zimmerman, F. J., Christakis, D. A. & Meltzoff, A. N. (2007). Television and DVD/video viewing in children younger than 2 years. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, *161*(5), 473-479. https://doi.org/10.1001/archpedi.161.5.473

7. BÖLÜM
FoMO (FEAR OF MISSING OUT): GELİŞMELERİ KAÇIRMA KORKUSU

Hatice Kumcağız

Giriş

Sosyal medya, geniş anlamda kullanıcıların herkese açık veya yarı halka açık profiller oluşturmasına, diğer kullanıcılarla bir iletişim ağı kurmasına ve kullanıcı tarafından oluşturulan içeriğin değiş tokuşuna olanak tanıyan web tabanlı hizmetler olarak tanımlanmaktadır (Alabri, 2022). Sosyal medya, modern dünyada sosyalleşmenin ve diğer insanlarla bağlantı kurmanın önemli bir parçasıdır. Bu nedenledir ki sosyal yaşamda giderek yaygınlaşan sosyal medya ile insanlar içerik oluşturup paylaşmaktadırlar. Sosyal medya sayesinde insanlar, birbirleriyle bağlantı kurabilmek amacıyla herhangi bir dijital platform, sistem, web sitesi veya uygulamaları yaygın olarak kullanmaktadırlar. İnsanların düzenli olarak sosyal medyayı kullanmalarının başlıca nedenleri arasında; arkadaşlarıyla konuşmak, grup sohbetlerine katılmak, güncel olaylar hakkında bilgi edinmek ve çevrim içi içerikle güncel kalmak, yeni insanlarla tanışmak, sosyal medya aracılığıyla güncel gelişmeleri kaçırmamak yer almaktadır (Parents, 2018).

2020 yılının başlarından itibaren başlayan Covid-19 pandemi süreci, toplumsal hayatı önemli ölçüde etkilemiştir. Covid-19 salgını ile birlikte insanların evlerde birbirlerinden izole olmaları, sosyal alandaki kısıtlamalar, korona virüs hakkında ayrıntılı bilgi edinme isteği, belirsizlik, kendilerini yalnız hissetmeleri, sevdiklerinden haber alma istekleri bireylerin sosyal medya araçlarına yönelmelerine, zamanlarının çoğunu çeşitli sosyal medya mecralarında geçirmelerine neden olmuştur. Covid-19 süreci bireylerin sosyal medya araçlarına yönelmelerini artırmıştır (Uslu, 2021). 18-30 yaşları arasındaki Amerikalı yetişkinlerin %84'ünün YouTube, Instagram ve Facebook gibi sosyal

Özet ve Öneriler

İnsanlık tarihi incelendiğinde, insanın var oluşundan bu yana bireyler arasında iletişim kurma ihtiyacı en önemli gereksinimlerden biri hâlini almıştır. Bireyler arasındaki iletişim gereksinimi ve iletişim gereksinimin karşılanma şekli teknolojik imkânların gelişmesiyle birlikte inanılmaz bir hızla değişikliğe uğrayarak değişme göstermiştir. Teknolojinin getirdiği değişiklikler ve modern yaşam, insanların iletişimini de değiştirmiştir. Teknolojik gelişmeyle birlikte internetin kullanımının yaygınlaşması ve sosyal ağ ağlarının artışı ve bireyler arasındaki yaygın kullanımı bireyler için bir avantaj olarak görülürken diğer taraftan ise internetin ve dolayısıyla sosyal medyanın bireyler arasındaki yaygın kullanımı beraberinde dezavantaj olan sorunlu sosyal medya kullanımını gündeme getirmiştir. Sosyal medyanın insanların hayatlarına yoğun bir şekilde girmesi, insanların hayatını çok ciddi şekilde etkilemiştir. Sosyal medyadaki paylaşımlarındaki artış, sosyal medya kullanıcılarında bilgi paylaşımı ve eksik bilgi olabileceği konusunda endişe hissinin gelişmesine neden olmuştur. Bu duygu sosyal medyada gelişmeleri kaçırma korkusu olan FoMO kavramının gelişmesine neden olmuştur. Tanhan, Özok ve Tayiz (2022) tarafından FoMO'nun sosyal medyanın sağlıksız bir şekilde kullanımı sonucu ortaya çıktığı belirtilmektedir. Teknolojik gelişmelerin hızlı gelişimin bireyler üzerindeki etkisini bilmek ve bu bağlamda önleyici tedbirler almak önemlidir. Bu bakımdan FoMO kavramını bilmek, FoMO'nun bireyler üzerindeki olumsuz durumlarını analiz edebilmek ve bu doğrultuda uygun müdahaleleri ortaya koyabilmek önemlidir. Sonuç olarak sürekli olarak sosyal medya ile ilgilenen bireylerin, FoMO durumları ile ilgili yapılan çalışmalar ile farkındalıklarının artırılması önerilmektedir.

Kaynakça

Abel, J. P., Buff, C. L. ve Burr, S. A. (2016). Social Media and the Fear of Missing Out: Scale Development and Assessment. *Journal of Business & Economics Research, 14*(1), 33-43.

Adams, S.K., Williford, D.N., Vaccaro, A., Kisler, T.S., Francis, A., Newman, B. (2017). The young and the restless: socializing trumps sleep, fear of missing out, and technological distractions in first-year college students. *International Journal of Adolescence and Youth, 22*(3), 337-348.

Adrian, K.ve Sahrani, R. (2021). *Relationship Between Fear of Missing Out (FoMO) and Problematic Smartphone Use (PSU) in Generation Z with Stress as a Moderator.* Advances in Social Science, Education and Humanities Research, 570, 964- 970. Proceedings of the International Conference on Economics, Business, Social, and Humanities (ICEBSH 2021)

Alabri, A. (2022). Fear of Missing Out (FOMO): The Effects of the need to belong, perceived centrality, and fear of social exclusion. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 1-12, https://doi.org/10.1155/2022/4824256

Albayrak, E.S. (2021). Erasmus öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ve gelişmeleri kaçırma korkusu (FoMO). *Aksaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 3*(1), 86-104 Doi: 10.47771/aid.837200

Altuwairiqi, M., Jiang, N. & Ali, R. (2019). Problematic attachment to social media: five behavioural archetypes. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 16*(12), 2136.

Anderson, M., Jiang, J. (2018). *Teens, Social Media and Technology 2018*. https://www.pewresearch.org/internet/2018/05/31/teens-social-media-technology-2018/

Appel, H., Crusius, J. & Gerlach, A. L. (2015). Social comparison, envy, and depression on Facebook: A study looking at the effects of high comparison standards on depressed individuals. *Journal of Social and Clinical Psychology, 34*(4), 277-289.

Aydın, H. (2018). Sosyal Medyadaki Gelişmeleri Kaçırma Korkusunun (Fomo) İçgüdüsel Alımlara Etkisinin Öz Belirleme Kuramı İle Açıklanması. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, (17. UİK Özel Sayısı),* 415-426.

Billieux, J. (2012). Problematic use of the mobile phone: A literature review and a pathways model. *Current Psychiatry Reviews, 8*(4), 299-307.

Billieux, J., Philippot, P., Schmid, C., Maurage, P., De Mol, J. & Van der Linden, M. (2015). Is dysfunctional use of the mobile phone a behavioural addiction? confronting symptom-based versus process-based approaches. *Clinical Psychology & Psychotherapy, 22*(5), 460-468.

Biricik, Z. ve Ergün, Z. (2019). *Gündemdeki gelişmeleri kaçırma korkusunun (Fomo) dijital bağımlılıkla ilişkisi üzerine bir inceleme.* Hoca Ahmet Yesevi 2. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi(6-8 Aralık 2019), Erzurum.

Cacioppo, S., Capitanio, J. P. & Cacioppo, J. T. (2014). Toward a neurology of loneliness. *Psychological Bulletin, 140*(6), 1464.

Casale, S., Rugai, L. & Fioravanti, G. (2018). Exploring the role of positive metacognitions in explaining the association between the fear of missing out and social media addiction. *Addictive Behaviors, 85*, 83-87.

Cunha, L. F., Pellanda, L. C. & Reppold, C. T. (2019). Positive psychology and gratitude interventions: A randomized clinical trial. *Frontiers in Psychology, 10*, 584.

Çelik, F. ve Özkara, Y.B. (2022). Gelişmeleri kaçırma korkusu (FoMO) ölçeği: Sosyal medya bağlamına uyarlanması ve psikometrik özelliklerinin sınanması. *Psikoloji Çalışmaları, 42*(1), 1-34.

Elhai, J.D., Levine ,J.C., Dvorak, R.D. ve Hall, B.J. (2016). Fear of missing out, need for touch, anxiety and depression are related to problematic smartphone use. *Computers in Human Behavior, 63*, 509-516.

Erciş, A., Deligöz, K., Mutlu, M. (2020). Öğrencilerin FoMO ve plansız satın alma davranışları üzerine bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 35*(1), 219-243.

Franchina, V., Abeele, M.V., Van Rooij, A.J., Lo Coco, G.ve De Marez, L. (2018). Fear of Missing Out as a Predictor of Problematic Social Media Use and Phubbing Behavior among Flemish Adolescents. *International Journal of Environmental Research and Public Health. 15*(10), 1-19. doi: 10.3390/ijerph15102319

Gökler, M.E., Aydın, R., Ünal, E., Metintaş, S. (2016). Sosyal ortamlarda gelişmeleri kaçırma korkusu ölçeğinin Türkçe sürümünün geçerlilik ve güvenilirliğinin değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 17*(*Ek.1*), 53-59 doi: 10.5455/apd.195843

Güven, A. (2021). Multidisipliner bir kavram olarak "Fear Of Missing Out" (Fomo): Literatür taraması. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18*(48), 99-124.

Gupta, M., Sharma, A. (2021). Fear of missing out: A brief overview of origin, theoretical underpinnings and relationship with mental health. *World Journal of Clinical Cases, 9*(19), 4881-4889. doi:10.12998/wjcc.v9.i19.4881

James, A., Roberts, J.A. ve David, M.E. (2019). The social media party: Fear of missing out (FoMO), social media ıntensity, connection, and well-being*. International Journal of Human-Computer Interaction 36*(1), 1-7.

Kavak, B., Özkul, N.E., Tunçel, N. (2021). Gelişmeleri kaçırma korkusu (FoMO) nun sosyal medya temelli satın alma eğilimi üzerindeki etkisinde cinsiyetin düzenleyici rolü İstanbul *Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Disiplinlerarası Yenilik Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 94-103, 2021

Kaya, C. ve Özilhan Özbey, D. (2022). Olan biteni kaçırma korkusu (FoMO) konusunda yapılmış lisansüstü tezlerin İiçerik analizi yöntemi ile değerlendirilmesi. *Journal of Tourism Intelligence and Smartness, 5*(1), 61-70.

Kruger, D.J.; Djerf, J.M. (2016). High ringxiety: Attachment anxiety predicts experiences of phantom cell phone ringing. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 19*, 56-59.

Kuss, D.J. ve Griffiths, M.D. (2011). Online social networking and addiction. A review of the psychological literature. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 8*, 3528-3552.

La Guardia, J.G. ve Patrick, H. (2008). Self-determinationtheory as a fundamental theory of close relationships. *Canadian Psychology, 49*, 201.

Metin, B., Pehlivan, R. ve Tarhan, R. (2017). Üsküdar gelişmeleri kaçırma korkusu ölçeğinin geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Neurobehavioral Sciences, 4*(2), 43-46.

Parents, (2018). Social media and teenagers, from https://parents.au.reachout.com/skills-to-build/wellbeing/social-media-andteenagers Washington, DC: Pew Internet & American Life Project.

Pew Research Center*, "Social media use in 2021"* Pew Research Center, 2021, Erişim adresi: http://www.pewresearch.org/internet/2021/04/07/social-media-use-in-2021/.(erişim tarihi 20.08.2022).

Rifkin, J., Cindy, C. ve Barbara, K.B. (2015). Fomo: How the fear of missing out leads to missing out in NA. *Association for Consumer Research, 43*, 244-248.

Przybylski, A.K., Murayama, K. ve DeHaan, C.R.(2013). Motivational, emotional, and behavioral correlates of Fear of Missing Out. *Computers in Human Behavior, 29(*4), 1841-1848.

Slutske, W.S. (2006). Natural recovery and treatment-seeking in pathological gambling: results of two U.S. national surveys. *American Journal of Psychiatry, 163*, 297-302.

Sturgeon, J.A., Zautra, A.J. (2016). Social pain and physical pain: shared paths to resilience. *Pain Manag, 6*(1), 63-74. 10.2217/pmt.15.56

Sutanto, F., Sahrani, R. ve Basaria, D. (2020). *Fear of missing out (FoMO) and psychological well-being of late adolescents using social media. Advances in Social Science, Education and Humanities Research, 478*, 463- 468.

Şahin, E.ve Çavuş, E.Ş. (2020). Sosyal medya algısı ve FoMO'nun tüketici satın alma davranışına etkisinin belirlenmesine yönelik bir araştırma: Selçuk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Örneği. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 4*(1), 149-182.

Şenel, M. (2018). *Farklı kıtlık mesajlarının plansız satın alma niyeti üzerindeki etkisi ve FoMO (Fırsatları Kaçırma Korkusu)'nun aracı rolü.* Yüksek lisans tezi. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

Oberst, U., Wegmann, E., Stodt, B., Brand, M. and Chamarro, A. (2017). Negative consequences from heavy social networking in adolescents: The mediating role of fear of missing out. *Journal of Adolescence, 55*, 51-60.

Oulasvirta, A., Rattenbury, T., Ma, L., Raita, E. (2012). Habits make smartphone use more pervasive. *Personal and Ubiquitous Computing, 16*, 105-114.

Özcan, H.M. ve Koç, U. (2019). Dijitalleşmenin karanlık yüzü gelişmeleri kaçırma Kkorkusu: Banka çalışanları örneklemi. *Busıness & Management Studıes: An Internatıonal Journal, 7*(5), 2851-2862.

Tandon, A., Dhir, A., Almugren, I., AlNemer, G.N. & Mäntymäki, M. (2021) Fear of missing out (FoMO) among social media users: a systematic literature review, synthesis and framework for future research. *Internet Research, 31*(3), 782-821.

Uslu, M. (2021), Türkiye'de sosyal medya bağımlılığı ve kullanımı araştırması. *Turkish Academic Research Review, 6*(2), 370-396.

Tanhan, F., Özok, H.İ., Tayiz V. (2022). Fear of Missing Out (FoMO): A current review. *Current Approaches in Psychiatry, 14*(1), 74-85

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2022). *İstatistik Veri Portalı*. Erişim adresi: https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=sosyal%20medya%20kullan%C4%B1m&dil=1(erişim tarihi 20.08.2022).

Van de Ven, N., Zeelenberg, M. ve Pieters, R. (2009). Leveling up and down: the experiences of benign and malicious envy. *Emotion, 9*, 419-429.

Vandoninck, S., d'Haenens, L. ve Roe, K.(2913). Online risks: Coping strategies of less resilient children and teenagers across Europe. *Journal of Children and Media, 7*, 60-78.

Yanardağ, M.Z., Bilge, M.ve Yanardağ, U. (2020). Davranış bağımlılığı ve sosyal hizmet uygulamaları üzerine bir inceleme. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 7*(4), 551-560

Zhang, Z., Jiménez, F. R. ve Cicala, J. E. (2020). Fear Of missing out scale: A self-concept perspective. *Psychology & Marketing, 37*(11), 1619-1634. doi:10.1002/mar.21406

We are Social, Hootsuit (2022). *We Are Social 2022: Dünyada ve Türkiye'de İnternet-Sosyal Medya Kullanımı.* Erişim adresi: https://recrodigital.com/dunyada-ve-turkiyede-internet-sosyal-medya-kullanimi-2022(erişim tarihi 20.08.2022).

8. BÖLÜM
SİBERKONDRİA KAVRAMI: CYBERCHONDRIA

Abdullah Nuri Dicle - Yaşar Barut

Giriş

"Siberkondria" 1999 yılında Harris Poll'da Taylor (1999) tarafından yayınlanan bir anket araştırmasında kullanılan ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte günlük yaşantımız içerisinde sıklıkla kullandığımız bir kavram olup Oxford sözlüğünde "Kişinin kendisinde gerçekte var olan veya gerçekte var olmayıp ta var olduğunu düşündüğü semptomlara bağlı hastalıkları bulabilmek için takıntılı bir biçimde sürekli olarak çevrim içi sağlık bilgisi araştırması yapması" olarak tanımlanmakta olan Siberkondria kavramı Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından yayımlanmış olan ve dünya üzerinde geçerli olarak kabul edilen *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı*'nda (DSM) hâlen tanılanmış bir bozukluk değildir (Loos, 2013).

Sözcük anlamı olarak "siberkondria" (cyberchondria) kavramı cyber ve hypochondriasis sözcüklerinin birleşimi ile oluşmuş olup son yıllarda sıklıkla kullanılmaktadır. Siberkondria sözcüğü için internet veya bilgisayar kullanımı ile ilgili hatta belki de ondan kaynaklanan bir hipokondriazis olduğu düşünülmektedir. Starcevic (2017), siberkondria terimi hipokondrianın dijital bir formu olarak nitelendirmiş, Starcevic ve Berle (2013) ise siberkondrianın anormal bir davranış örüntüsüne ve duygusal duruma işaret ettiği varsaymıştır.

White ve Horvitz (2009), siberkondria terimini "çevrim içi internet ortamındaki arama sonuçlarına ve çevrim içi internet ortamındaki literatürün incelenmesine dayalı ortaya çıkan yaygın semptomlar ve belirtilerle ilgili olarak gerçek olmayan kaygı durumu" olarak tanımlamışlardır. Starcevic ve Berle (2013) ise siberkondriayı, "sağlıkla ilgili sıklıkla çevrim içi webde tarama sonucunda bireyde ortaya çıkan endişe, kaygı ve risk durumu" şeklinde ifade etmektedir. Starcevic ve Berle'nin (2013) tanımına göre siberkondriada iki

lığı olarak da tanımlanan hipokondria ile beslenerek ortaya çıkan bir davranış örüntüsü olarak kabul edilir. "İnternet kullanım süresi, sağlık kaygısı, e-sağlık okuryazarlığı, doktor-hasta iletişimindeki sorunlar" siberkondriayı tetikleyen unsular olarak kabul edilebilir. Kişileri internetteki bilgi kirliliği hususunda, sağlık konusunda doğru bilgi edinebileceği siteleri nasıl tanıyabileceği ve bu sitelerden elde ettiği bilgileri nasıl değerlendireceği konusunda verilecek olan psikoeğitimler, siberkondria tedavisinde temel yaklaşım olarak geçerliliğini korumaktadır.

Siberkondria ile ilgili olarak şu öneriler getirilebilir:

- Bireyler, internette yer alan sağlık bilgilerinin çelişkili, belirsiz ve yanlış olması riskine karşı bilinçlendirilmeli.
- Siberkondria sağlık kuruluşlarının iş yükünün artmasına yol açabilir, bu konuda kişilerin farkındalık kazanmaları sağlanabilir.
- İnternette buluna tıbbi sağlık bilgileri sıklıkla denetlenmeli, kişilerin anlayabileceği biçimde net ve anlaşılır ifadeler şeklinde verilmeli.
- İnternette bulunan sağlık ile ilgili bilgiler konusunda yanlış anlaşılmalara sebep olmayacak biçimde düzenlemeler yapılmalı.
- Kişiler, internetin bir tanı aracı olmadığını fark etmeli.
- Kişiler, hastalık semptomlarının hastalık belirlenirken tek başına yeterli olmadığını fark etmeli.

Kaynakça

Buss, A. ve Strauss, N. (2009). *Online Community Handbook: Building your business and brand on the Web*. New Riders.

Abramowitz, J. S., Olatunji, B. O. ve Deacon, B. J. (2007). Health anxiety, hypochondriasis, and the anxiety disorders. *Behavior Therapy*, 38(1), 86-94.

Aiken, M. ve Kirwan, G. (2013). The psychology of cyberchondria and "Cyberchondria by Proxy". *In Cyberpsychology and New Media* (pp. 158-169). Psychology Press.

Aiken, M., Kirwan, G., Berry, M. and O'Boyle, C. (2012). The age of cyberchondria. *Royal College of Surgeons in Ireland Student Medical Journal*, 5, 71-74.

Alpaslan, A. H. (2016). Cyberchondria and adolescents. *International Journal of Social Psychiatry*, 62(7), 679-680.,

Altındiş, S., İnci, M. B., Aslan, F. G. ve Altındiş, M. (2018). Üniversite çalışanlarında siberkondria düzeyleri ve ilişkili faktörlerin incelenmesi. *Sakarya Tıp Dergisi*, *8*(2), 359-370.

Altınışık, D. (2020). *İnternet Çağının Hastalığı: Siberkondria*. https://www.bilimvetekno.com/internet-caginin-hastaligi-siberkondria/. Erişim Tarihi: 19 Eylül 2022.

Asmundson, G. J., Taylor, S., Carleton, R. N., Weeks, J. W. ve Hadjstavropoulos, H. D. (2012). Should health anxiety be carved at the joint? A look at the health anxiety construct using factor mixture modeling in a non-clinical sample. *Journal of Anxiety Disorders*, 26(1), 246-251.

Avcı, İ. B. ve Sönmez, M. F. (2013). Sağlık İletişimi Bağlamında Bireylerin Televizyonda Yayınlanan Sağlık Programlarını İzleme Alışkanlıkları ve Motivasyonları: Elazığ Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2(2): 119-138.

Aydın Kartal, Y. ve Kaya, L. (2021). Covid-19 Salgınında Ebelik Öğrencilerinin Siberkondria Düzeyleri ve Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(3), 541-556. https://doi.org/10.47115/jshs.969748.

Barke, A. (2016). The Cyberchondria Severity Scale (CSS): German Validation and Development of a Short Form. *International Journal of Behavioral Medicine*, 595-605. https://doi.org/10.1007/s12529-016-9549-8

Barke, A., Bleichhardt, G., Rief, W. ve Doering, B. K. (2016). The Cyberchondria Severity Scale (CSS): German validation and development of a short form. *International journal of behavioral medicine*, 23(5), 595-605.

Barsky, A. J., Goodson, J. D., Lane, R. S. ve Cleary, P. D. (1988). The amplification of somatic symptoms. *Psychosomatic medicine*, 50(5), 510-519.

Basch, C. H., MacLean, S. A., Romero, R. A. ve Ethan, D. (2018). Health information seeking behavior among college students. *Journal of community health*, 43 (6), 1094-1099.

Batıgün, A. D., Gör, N., Kömürcü, B. ve Ertürk, İ. Ş. (2018). Siberkondriaya ölçeği (SİBKÖ): Geliştirme, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Dusunen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 31(2), 148-162.

Baumgartner, S. E. ve Hartmann, T. (2011). The role of health anxiety in online health information search. *Cyberpsychology, behavior, and social networking*, 14(10), 613-618.

Benigeri, M. ve Pluye, P. (2003). Shortcomings of Health Information on The Internet. *Health Promotion International,* 18(4), 381-386. https://doi.org/10.1093/heapro/dag409

Caiata-Zufferey, M., Abraham, A., Sommerhalder, K. ve Schulz, P. J. (2010). Online health information seeking in the context of the medical consultation in Switzerland. *Qualitative health research*, 20(8), 1050-1061.

Carleton, R. N. (2012). The intolerance of uncertainty construct in the context of anxiety disorders: Theoretical and practical perspectives. *Expert Review of Neurotherapeutics*, 12(8), 937-947.

Çınarlı, İ. (2008). Sağlık iletişimi ve medya. Nobel Yayıncılık.

Deniz, S. (2020). Bireylerin e-sağlık okuryazarlığı ve siberkondria düzeylerinin incelenmesi. *İnsan ve İnsan*, *7*(24), 84-96.

Doğan, S., Acar, F. ve Baynal Doğan, T. G. (2021). İnternet bağımlılığı ve sağlık anksiyetesinin siberkondria davranışları üzerine etkisi. *Erciyes Akademi*, *35*(1), 281-298.

Doğanyiğit, P. B. ve Keçeligil, H. T. (2022). Covid-19 Pandemi Sürecinde Bireylerin Sağlık Kaygılarının Siberkondria Üzerindeki Etkisi. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *9*(3), 355-362.

Duman, Y. (2020). Anksiyete bozukluğu ve majör depresif bozukluk hastalarında, siberkondria düzeylerinin, yaşam kalitesine ve hastane başvurusu sayısına etkisi. Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi. Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi. Ankara.

Durak Batıgün, A., Gör, N., Kömürcü, B. ve Ertürk, İ. Ş. (2018). Cyberchondria scale (CS): Development, validity and reliability study. *Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 31(2), 148-162. https://dx.doi.org/10.5350/DAJPN2018310203

Durmuş, A., Deniz, S., Akbolat, M. ve Çimen, M. (2022). Does cyberchondria mediate the effect of COVID-19 fear on the stress? *Social Work in Public Health*, *37*(4), 356-369.

Ekinci, Y., Tutgun-Ünal, A., Bayse, R., Ekinci, A. ve Tarhan, N. (2021). Siberkondria, sağlık okuryazarlığı ve sosyo-ekonomik statü ilişkisi bağlamında x ve y kuşağına yönelik bir araştırma. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, *9*(20), 117-148.

Elciyar, K. ve Taşçı, D. (2017). Siberkondria ciddiyet ölçeği'nin anadolu üniversitesi iletişim bilimleri fakültesi öğrencilerine uygulanması. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2(4), 57-70.

Erdoğan, A. ve Hocaoğlu, Ç. (2020). Siberkondria: Bir gözden geçirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar,* 12(4), 435-443. https://doi.org/10.18863/pgy.654648.

Eryiğit Günler, O. (2015). Bilgi toplumunda internetin önemi ve sağlık üzerindeki etkileri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 17 (29): 33 - 40.

Fergus, T. A. (2013). A comparison of three self-report measures of intolerance of uncertainty: An examination of structure and incremental explanatory power in a community sample. *Psychological assessment*, 25(4), 1322.

Fergus, T. A. (2013). Cyberchondria and intolerance of uncertainty: examining when individuals experience health anxiety in response to Internet searches for medical information. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, *16*(10), 735-739.

Fergus, T. A. ve Spada, M. M. (2017). Cyberchondria: Examining relations with problematic Internet use and metacognitive beliefs. *Clinical psychology ve psychotherapy*, *24*(6), 1322-1330.

Gençer, A. G., Karadere, M. E., Okumuş, B. ve Hocaoğlu, Ç. (2018). DSM-5'e giremeyen tanılar (kompulsif satın alma, misophonia, facebook kıskançlığı, pagofaji, siberkondria, internet bağımlılığı). Hocaoğlu Ç, editör. *DSM-5'in Yeni Tanıları*. Türkiye Klinikleri, 11, 87-96.

Güzel, S, Özer, Z. (2021). Cyberchondria Levels and Affecting Factors in Heart Patients. *Turkish Journal of Cardiovascular Nursing*, 12(27):36-46.

Hadjistavropoulos, H. D., Craig, K. D. ve Hadjistavropoulos, T. (1998). Cognitive and behavioral responses to illness information: the role of health anxiety. *Behaviour Research and Therapy*, 36(2), 149-164.

Hitchcock, P. B. ve Mathews, A. (1992). Interpretation of bodily symptoms in hypochondriasis. *Behaviour research and Therapy*, 30(3), 223-234.

Hocaoğlu, Ç. (2015). Farklı Bir Hipokondriayazis: Bir Vaka Sunumu. *Journal of Mood Disorders*, 5(1), 36. https://doi.org/10.5455/jmood.20141119012438

Jokić-Begić, N., Mikac, U., Čuržik, D. ve Sangster Jokić, C. (2019). The Development and Validation of the Short Cyberchondria Scale (SCS). *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 41(4), 662-676. https://doi.org/10.1007/s10862-019-09744-z

Jungmann, S. M. ve Witthöft, M. (2020). Health anxiety, cyberchondria, and coping in the current COVID-19 pandemic: Which factors are related to coronavirus anxiety? *Journal of anxiety disorders*, *73*, 102239.

Korucu, K. S., Oksay, A. ve Kocabaş, D. (2018). Online health concern: Cyberchondria. Kapucu H., Akar, C. (Ed.). *Changing Organizations From The Psychological and Technological Perspectives*. 1. Ed. IJOPEC Publication; 211-218.

Köteles, F. ve Witthöft, M. (2017). Somatosensory amplification-An old construct from a new perspective. *Journal of psychosomatic research*, 101, 1-9.

Loos, A. (2013). Cyberchondria: Too Much Information for the Health Anxious Patient? *Journal of Consumer Health on the Internet*, 17(4), 439-445. https://doi.org/10.1080/15398285.2013.833452

Luth, W., Jardine, C. ve Bubela, T. (2013). When pictures waste a thousand words: analysis of the 2009 H1N1 pandemic on television news. *PloS one*, 8(5), e64070.

Mathes, B. M., Norr, A. M., Allan, N. P., Albanese, B. J. ve Schmidt, N. B. (2018). Cyberchondria: Overlap with health anxiety and unique relations with impairment, quality of life, and service utilization. *Psychiatry Research*, 261, 204-11.

McElroy, E. ve Shevlin, M. (2014). The development and initial validation of the cyberchondria severity scale (CSS). *Journal of anxiety disorders*, 28(2), 259-265. http://dx.doi.org/10.1016/j.janxdis.2013.12.007

McElroy, E., Kearney, M., Touhey, J., Evans, J., Cooke, Y. ve Shevlin, M. (2019). The CSS-12: Development and Validation of a Short-Form Version of the Cyberchondria Severity Scale. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 22(5), 330-335. https://doi.org/10.1089/cyber.2018.0624

McManus, F., Leung, C., Muse, K. ve Williams, J. (2014). Understanding 'cyberchondria': An interpretive phenomenological analysis of the purpose, methods and impact of seeking health information online for those with health anxiety. *The Cognitive Behaviour Therapist*, 7, E21. doi:10.1017/S1754470X14000270.

McMullan, R. D., Berle, D., Arnáez, S. ve Starcevic, V. (2019). The relationships between health anxiety, online health information seeking, and cyberchondria: Systematic review and meta-analysis. *Journal of affective disorders*, 245, 270-278.

Morriss, J., Christakou, A. ve Van Reekum, C. M. (2016). Nothing is safe: Intolerance of uncertainty is associated with compromised fear extinction learning. *Biological psychology*, 121, 187-193.,

Muse, K., McManus, F., Leung, C., Meghreblian, B. ve Williams, J. M. G. (2012). Cyberchondriasis: fact or fiction? A preliminary examination of the relationship between health anxiety and searching for health information on the Internet. *Journal of anxiety disorders*, 26(1), 189-196.

Norman, C. D. ve Skinner, H. A. (2006). eHealth Literacy: Essential Skills for Consumer Health in a Networked World. *Journal of Medical Internet Research*, 8(2), 1-10. https://doi.org/10.2196/jmir.8.2.e9

Nurwahideni, S. (2022). *Hubungan Antara E-health Literacy Dengan Cyberchondria Pada Dewasa Awal Pengguna Internet Di Kota Pekanbaru* (Doctoral dissertation, Universitas Islam Riau).

Owens, K., Asmundson, G. J., Hadjistavropoulos, T. ve Owens, T. J. (2004). Attentional bias toward illness threat in individuals with elevated health anxiety. C*ognitive Therapy and Research*, 28(1), 57-66.

Önder, R. (2014). Sağlık Arama Davranışı ve Etki Eden Etmenler. Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi.

Özer, Ö., Şantaş, F., Şantaş, G. ve Saygılı, M. (2018). Sağlık Yönetimi bölümü öğrencilerinin siberkondria algılarının değerlendirilmesine yönelik bir araştırma, 2. Uluslararası 12. Ulusal Sağlık ve Hastane İdaresi Kongresi (s. 1568-1573). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.

Özyıldız, K. H. ve Alkan, A. (2022). Akademisyenlerin sağlık anksiyeteleri ile siberkondria düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, *13*(33), 309-324.

Rachman, S. (2012). Health anxiety disorders: A cognitive construal. *Behaviour research and therapy*, 50(7-8), 502-512.

Reiss, S. ve McNally, R. J. (1985). *Expectancy model of fear. Theoretical issues in behavior therapy*. Ed:S. Reiss, R.R. Bootzin. San Diego, CA: Academic Press. 107-121.

Sabandüzen, H. ve Kavaklı, Ö. (2022). Bebeği yenidoğan yoğun bakım ünitesinde yatan ebeveynlerin siberkondria düzeylerinin ve ilişkili faktörlerin değerlendirilmesi. *BANÜ Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi, 4*(3), 190-200. doi:10.46413/boneyusbad.1075954

Sarigedik, E. ve Ölmez, S. B. (2021). The investigation of the relationships among coronavirus anxiety, cyberchondria, and online shopping. *Konuralp Medical Journal*, *13*(S1), 446-454.

Selvi, Y., Turan, S. G., Sayin, A. A., Boysan, M. ve Kandeger, A. (2018). The Cyberchondria Severity Scale (CSS): Validity and reliability study of the Turkish version. *Sleep and Hypnosis*, 20(4), 241-246. http://dx.doi.org/10.5350/Sleep.Hypn.2018.20.0157.

Singh, K. ve Brown, R. J. (2014). Health-related Internet habits and health anxiety in university students. *Anxiety Stress Coping*, (27): 542-554.

Starcevic, V. (2017). Cyberchondria: challenges of problematic online searches for health-related information. *Psychotherapy and psychosomatics*, 86(3), 129-133.

Starcevic, V. ve Aboujaoude, E. (2015). Cyberchondria, cyberbullying, cybersuicide, cybersex: "New" psychopathologies for the 21st century? *World Psychiatry*, 14(1): 97-100. https://doi.org/10.1002/wps.20195,

Starcevic, V. ve Berle, D. (2013). Cyberchondria: towards a better understanding of excessive health-related Internet use. *Expert Review of Neurotherapeutics*, 13(2), 205-213. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23368807/

Starcevic, V., Berle, D. ve Arnáez, S. (2020). Recent Insights Into Cyberchondria. *Curr Psychiatry Rep*. 22(11), 1-8. https://doi.org/10.1007/s11920-020-01179-8.

Tarhan, N., Tutgun-Ünal, A. ve Ekinci, Y. (2021). Yeni kuşak hastalığı siberkondria: Yeni medya çağında kuşakların siberkondria düzeyleri ile sağlık okuryazarlığı ilişkisi. *OPUS International Journal of Society Researches*, *17*(37), 4253-4297.

Tatli, Z., Tatli, O. ve Kokoc, M. (2019). Development and Validity of Cyberchondria Tendency Scale. *World Journal on Educational Technology: Current Issues,* 11(1), 1-9. https://doi.org/10.18844/wjet.v11i1.4030

Taylor, H. (1999). Explosive Growth Of A New Breed Of "Cyberchondriacs". The Harris Poll,

Tolin, D. F., Abramowitz, J. S., Brigidi, B. D. ve Foa, E. B. (2003). Intolerance of uncertainty in obsessive-compulsive disorder. *Journal of anxiety disorders*, 17(2), 233-242.

Tuğtekin, U. ve Barut Tuğtekin, E. (2021). Siberkondria Ciddiyet Ölçeği'nin Kısa Formunun Türkçeye Uyarlanması ve Öğretmen Adaylarının Aşırı Çevrim İçi Bilgi Arama Davranışları. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(6): 1747-1762.

Turkiewicz, K. L. (2012). The impact of cyberchondria on doctor-patient communication. The University of Wisconsin-Milwaukee.

Türkön, B. F. ve Toraman, A. (2021). Hastanelerde İdari Hizmet Çalışanlarının Siberkondriaya Düzeylerinin İncelenmesi: Bursa İli Örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 494-513.

Tüter, M. (2019). Aile Hekimliği Polikliniğine Başvuran Hastalarda Siberkondria Düzeyinin ve İlişkili Faktörlerin Değerlendirilmesi. Aile Hekimliği Ana Bilim Dalı. Tıpta Uzmanlık Tezi. Sağlık Bilimleri Üniversitesi.

Uzun, S. U. (2016). Pamukkale Üniversitesi çalışanlarında siberkondria düzeyi ve etkileyen etmenler. Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi. Pamukkale Üniversitesi.

Uzun, S. U. ve Zencir, M. (2018). Reliability and Validity Study of The Turkish Version of Cyberchondria Severity Scale. *Current Psychology*, 20(4), 241-246. https://doi.org/10.1007/s12144-018-0001-x.

Uzun, S.U., Akbay, B., Özdemir, C. ve Zencir, M. (2017). Siberkondria ciddiyet ölçeğinin üniversite öğrencilerinde geçerlilik-güvenilirliği. 19. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Kongre Kitabı: 241, Antalya, 15-19 Mart 2017. (Poster Bildiri)

White, R. W. ve Horvitz, E. (2009). Cyberchondria: studies of the escalation of medical concerns in web search. ACM Transactions on Information Systems (TOIS), 27(4), 1-37. https://dl.acm.org/doi/abs/10.1145/1629096.1629101

Yam, F. C., Korkmaz, O. ve Griffiths, M. D. (2021). The association between fear of Covid-19 and smartphone addiction among individuals: the mediating and moderating role of cyberchondria severity. *Current Psychology*, 1-14.

Yılmaz, Y., Bahadır, E. ve Erdoğan, A. (2021). Siberkondria, anksiyete duyarlılığı, bedensel duyumları abartma ve belirsizliğe tahammülsüzlük arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, *24*(4), 450-458

Zheng, H. ve Jiang, S. (2022). Linking the pathway from exposure to online vaccine information to cyberchondria during the COVID-19 pandemic: a moderated mediation model. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 25(10), 625-633.

9. BÖLÜM
ÇEVRİM İÇİ BENLİK SUNUMU KAVRAMI: ONLINE SELF PRESENTATION

Abdullah Nuri Dicle - Yücel Öksüz

Giriş

Benlik, "kişinin nitelikleri, kişisel kabiliyetleri, değer yargıları, hedefleri ve ülkülerine ilişkin düşüncelerinin dinamik bir bütünüdür" (Laing, 2015). Benliği, "bireyin kendisiyle ilgili olan her şeyin toplamı" olarak tanımlayan James (1890), benliği "bilinen benlik" ve "bilen benlik" olmak üzere iki kategoride sınıflandırmış ve bu kategorileri de "maddesel benlik", "sosyal benlik", "ruhsal benlik" ve "saf ego" olarak dört türe ayırmıştır (Yılmaz, 2016). Burada bireyin fiziksel varlığı, vücudu, kendisine ait özel eşyaları ve sahip olduğu unvanları gibi unsurlar maddesel benliği, bireyin çevresindeki diğer bireyler ve toplum tarafından algılanması ile alakalı benlik türü sosyal benliği, kişinin tutumları, arzuları, kişisel özellikleri gibi kişinin bilişsel ve psikolojik durumları ruhsal benliği, kişinin varlığının içinde olan, bireye süreklilik duygusu veren ve deneysel olarak değerlendirilemeyen kısmı ise saf egoyu ifade etmektedir. Yine benzer bir biçimde Taylor, Peplau ve Sears (2015), benlik kavramını, kendimize ilişkin görüşlerimizin bütünü olup önemli niteliklerimiz, güçlü ve zayıf yönlerimiz, tercihlerimiz, kimliğimiz ile ilgili algılarımız olarak tanımlamaktadır. Köknel (2005) benliğin başlıca görevlerini;

- Kendinde oluşan denetleme, engelleme ve düzenleme isteği,
- Çevredeki nesne ve kişilerle etkileşimde bulunma çabası,
- Gerçeklerin farkında olması,
- Algıladığı uyarımları sınırlamak, sıralamak, zamanlamak,
- Algılamak, saklamak, hatırlamak, düşünmek, karşılaştırmak, çıkarımlar yapmak, yargıya varmak,
- Var olan kavramları birleştirmek veya bütünleştirmek,

Kaynakça

Acar, S., Gürsoy, H. ve Ünsal, N. Ö. (2014). İlişkisel Toplumda Sosyal İş Ağlarının Kariyer Gelişimi Açısından Önemi: LinkedIn Örneği. *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges), 4*(3), 17-34.

Algül, A. (2018). Sosyal ağ kullanıcılarının abartılı paylaşım, benlik sunumu ve mahremiyet tüketimleri. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, *13*(49), 21-44.

Araz, A. (1998). Çeşitli Değişkenler Açısından Benlik Sunumu. Yayımlanmamış Doktora Tezi. *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı.*

Araz, A. (2005). *Kişilerarası İlişkilerde Benlik Sunumu: Maskelerimiz Mi Gerçek Yüzümüz Mü?* Varlık Yayınları.

Aronson, E., Wilson, T.D. ve Akert. R.M. (2012). *Sosyal Psikoloji.* O. Gündüz. (çev.). Kaknüs Yayınları.,

Balcı, Ş. ve Yıldırım, A. (2019). Sosyal Medyada Emoji Kullanım Tutum ve Motivasyonları ile Benlik Sunumu Arasındaki İlişki. *Journal of International Social Research*, *12*(64).

Bilgin, N. (2003). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü: Kavramlar, Yaklaşımlar.* Bağlam Yayıncılık.

Bilgin, N. (2013). *Sosyal Psikoloji.* Ege Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 145.,

Binark, M., Toprak, A., Yıldırım, A., Aygül, E., Börekçi, S. & Çomu, T. (2009). *Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: Görülüyorum Öyleyse Varım*. Kalkedon.

Boyd, D. (2008). Social Network Sites: The Role of Networked Publics. *Digital Media*. 7641, 119-142.

Boz, N. (2012). *Yeni İletişim Ortamlarında Dijital Kimlik ve Benlik Sunumu*. Marmara Üniversitesi.

Bozeman, D.P. ve Kacmar, K.M. (1997). A Cybernetic Model of Impression Management Processes in Organisations. *Organisational Behaviour and Human Decision Processes.* 69 (1), 9- 30.

Brown, J. (2006). Emerging adults in a media-saturated world. In J. J. Arnett & J. L. Tanner (Eds.), *Emerging adults in America: coming of age in the 21st century* (pp. 279-299). American Psychological Association.

Bruno, F. J. (1982). *Psikoloji Tarihine Giriş.* (Çev. N. Hisli). Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Buss, A. ve Strauss, N. (2009). *Online Community Handbook: Building your business and brand on the Web*. New Riders.

Carron, A. V. ve Prapavessis H., (1997). Self-Presentation and Group Influence. *Small Group Research*, 28(4), 500-516.

Çakır, P. ve Temir, E. (2022). Sosyal Medyada Benlik Sunumu ve Mahremiyet Kavramı ile İlişkisi: Nicel Bir Araştırma. *Yeni Medya*, (13), 205-228.

Çakmak, V. (2018). Online benlik sunumu ve narsisizm arasındaki ilişki: Üniversite öğrencileri üzerinde bir araştırma. *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, *9*(31), 137-152.

De Vries, D. A. ve Peter, J. (2013). Women on display: The effect of portraying the self online on women's self-objectification. *Computers in Human Behavior*, *29*(4), 1483-1489.

Değer, B. E. ve Sine Nazlı, R. (2022). Sosyal medyada influencer etkisi bağlamında benlik sunumu. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *15*(2), 25-45.

Dilmen, N. (2007). Yeni Medya Kavramı Çerçevesinde İnternet Günlükleri- Bloglar Ve Gazeteciliğe Yansımaları. *http://dergipark.gov.tr/download/article-file/2936*, 113-122.

Fullwood, C., James, B. M. ve Chen-Wilson, C. H. (2016). Self-concept clarity and online self-presentation in adolescents. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 19(12), 716-720.

Giddens, A. (2010). *Modernliğin Sonuçları.* (E. Kuşdil, Çev.) Ayrıntı Yayınları.

Goffman, E. (2016). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu.* (B. Cezar, Çev.) Metis Yayınları.

Güler, Ş., Şahin, Y. ve Balcı, E. V. (2022). Sosyal medyada çevrim içi benlik sunumunun öznel iyi oluş üzerine etkisi: Instagram kullanıcıları üzerine bir araştırma. *Erciyes İletişim Dergisi*, 9(1), 361-380.

Higgins, E. T. (1987). Self-discrepancy: A theory relating self and affect. *Psychological Review*, 94(3), 319-340. https://doi.org/10.1037/0033-295X.94.3.319.

Hülür, A. (2017). Kitap eleştirisi: Erving Goffman, Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 2*(4), 158-165

Jensen Schau, H. ve Gilly, M.C. (2003). We are what we post? Self-presentation in personal web space. *Journal of Consumer Research, 30,* 385-404.

Jones, E. E. (1990). *Interpersonal Perception.* W.H. Freeman and Company.

Kaplan, A. M. ve Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business horizons*, *53*(1), 59-68.

Kara, T. (2016). Gençler Neden Snapchat Kullanıyor Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı Üzerinden Bir Araştırma. *Intermedia International e-Journal*, 262-278.

Karp, D. A. & Yoels, W. C. (1979). *Symbols, Selves, and Society: Understanding Interaction.* J. B. Lippin- Cott/Harper and Row.

Kavut, S. (2018). Goffman'ın benlik sunumu kuramı bağlamında sosyal medyada kimlik inşası: Instagram üzerine bir araştırma. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, (1), 1-12.

Köknel, Ö. (2005). *Kaygıdan Mutluluğa*. Altın Kitaplar.

Krämer, N.C. & Winter, S. (2008). Impression management 2.0: The relationship of Self-Esteem, Extraversion, Self-Efficacy, and Self-Presentation within social networking sites. *Journal of Media Psychology, 20(3),* 106- 116.

Laing, R. D. (2015). *Bölünmüş Benlik Akıl Sağlığı ve Delilik Üzerine Varoluşsal Bir Çalışma* (2. baskı). (E. Akça, Çev.) Pinhan Yayıncılık.

Leary, M.R. (1996). *Self-Presentation: Impression Management and Interpersonal Behavior*. Westview Press Inc.

Lenhart, A. ve Madden, M. (2007). Social networking websites and teens: An overview. Pew Internet and American Life Project Report. Retrieved March 04, 2023 from http://www.pewinternet.org/2007/01/07/social-networking-websites-and-teens/

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü.* (O. Akınhay & D. Kömürcü, Çev.) Bilim ve Sanat Yayınları.

Mascheroni, G., Vincent, J. ve Jimenez, E. (2015). Girls are addicted to likes so they post semi-naked selfies: Peer mediation, normativity and the construction of identity online. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*. V:9 N:1.https://doi.org/10.5817/CP2015-1-5

Michikyan, M., Subrahmanyam, K. ve Dennis, J. (2014). Can you tell who I am? Neuroticism, extraversion, and online self-presentation among young adults. *Computers in Human Behavior*, *33*, 179-183. https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.01.010

Morva, O. (2014). Goffman'ın Dramaturjik Yaklaşımı ve Dijital Ortamda Kimlik Tasarımı. S. Çakır (Dü.) içinde, *Medya ve Tasarım* (s. 231-255). Urzeni Yayıncılık.

Mulvey, P., Boves-Speery, L. ve Klein, H. J. (1998). The Effects of Perceived Loafing and Defensive Impression Management on Group Effectiveness. *Small Group Research*, 29(3), 394-415.

Niedzviecki, H. (2010). Dikizleme Günlüğü. (G. Gündüç, Çev.), Ayrıntı Yayınları.

Okur, D. H. ve Özkul, M. (2015). Modern İletişimin Arayüzü: Sanal İletişim Sosyal Paylaşım Sitelerinin Toplumsal İlişki Kurma Biçimlerine Etkisi (Facebook Örneği). *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 213-246.

Özdevecioğlu, M. ve Erdem, S. (2008). İzlenim Yönetimi Davranışı: Örgütsel Açıdan Teorik Çerçeve. (Ed.), Mahmut Özdevecioğlu ve Himmet Karadal, *Örgütsel Davranışta Seçme Konular: Organizasyonların Karanlık Yönleri ve Verimlilik Azaltıcı Davranışlar*. İlke Yayınevi, Yayın No: 11, Ankara, x33-54.

Özkök, Ö., (2019). Sosyal Medyada Sanal Kimlikler; Sosyal Medya Fenomenlerinin Benlik Sunumları Üzerine Bir Araştırma. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Kültür Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü.

Papacharissi, Z. (2015). *Affective publics: sentiment, technology, and politics.* Oxford University Press.

Pempek, T. A., Yermolayeva, Y. A. ve Calvert, S. L. (2009). College students' social networking experiences on Facebook. *Journal of applied developmental psychology*, *30*(3), 227-238.

Picard, A. (2018). *The History of Twitter: 140 Characters at a Time.* Retrieved March 11, 2023 from https://www.theglobeandmail.com/technology/digital-culture/the-history-of-twitter-140-characters-at-a-time/article573416/

Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2015). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri.* (I. E. Howison, Çev.) De Ki Yayıncılık.

Rosenberg, J. ve Egbert, N. (2011). Online Impression Management: Personality Traits and Concerns for Secondary Goals as Predictors of Self-Presentation Tactics on Facebook, *Journal of Computer- Mediated Communication*, V:17, pp.1- 18.

Rosenfeld, P.R. (1994). Self-Esteem And Impression Management Explanations For Self-Serving Biases. *The Journal Of Social Psychology*, 130(4), 495-500.

Şahin, G. & Güz, P. H. (2018). Sosyal Medya İletişiminin Yeni Aracı Olarak Bedenler ve Benliklerin Dramaturjik Bir Analizi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(2), 235-254

Taylor, S.E., Peplau, L.A., Sears, D.O. (2015). Sosyal Psikoloji. Çeviren: Ali Dönmez. İmge Kitabevi.

Tedeschi, J. T., Lindskold, S. & Rosenfeld, P. (1985). *Introduction to Social Psychology.* West Publishing.

Tosun, L. P. (2017). *Sosyal Ağlar ve Sosyal Psikoloji.* Nobel Akademik Yayıncılık.

Türkmenoğlu, H. (2014). Teknoloji ile Sanat İlişkisi ve Bir Dijital Sanat Örneği Olarak Instagram. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 87-100.

Wealther, J.B. (2007). "Selective self-presentation in computer-mediated communication: Hyperpersonal dimensions of technology, language, and cognition", *Computers in Human Behavior*, *23*(5), pp. 2538-2557.

Worchel, S., Cooper, J. ve Goethals, G. R. (1991). *Understanding social psychology*. Thomson Brooks/Cole Publishing Co.

Yılmaz, H. A. (2016). Bir Derleme Benlik Kavramına İlişkin Bazı Yaklaşımlar ve Tanımlamalar. *Sosyal Bilimler Dergisi* (48), 79-89.

Zhao, S., Grasmuch, S. ve Martin, J. (2008). Identity Construction On Facebook: Digital Empowerment In Anchored Relationships, *Computers in Human Behavior,* 24(5), 1816-1836.

10. BÖLÜM
ÇEVRİM İÇİ KENDİNİ AÇMA: ONLINE SELF DISCLOSURE

Selen Demirtaş Zorbaz

Giriş

Kendini açma, bireyin kendini diğer insanlara tanıtma süreci olarak tanımlanmaktadır (Jourard ve Lasakow, 1958). Kendini tanıtma süreci yalnızca bireye ait kimlik ya da fiziksel bilgileri değil aynı zamanda bireyin durumlar ve olaylar karşısında yaşadığı duygular ve düşünceleri de kapsamaktadır. Dolayısıyla iletişim için olmazsa olmaz unsurlardan biridir. Kim ve Dindia (2011) kendini açmanın geleneksel tanımının kasıtlı "sözel" ifadeleri kapsaması ve sözel olmayan ipuçlarını içermediğinden dolayı çevrim içi kendini açmayı karşılamadığını öne sürmektedirler. Onlara göre çevrim içi kendini açma sözel olarak kendini ortaya koymanın yanı sıra kişinin fotoğraflarını ve sevdiği web site linklerini de içerdiğinden hem sözel hem de sözel olmayan açmayı kapsayan daha geniş bir kavramdır.

Tanımından da anlaşılacağı gibi kendini açma aslında bireyin kendiyle ilgili bilgilerin gizliliğini koruması ya da korumaması ile ilgili bir kavramdır. Literatürde bireyin çevrim içi ortamda mahremiyeti/gizliliği (privacy) nasıl koruyacağı ve hangi noktaya kadar kendini açacağı ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. Walther'a (2011) göre kullanıcılar, kendilerini çevrim içi ortamda ne kadar çok ifşa ederse, bu sistemlerin sunduğu avantajlardan o kadar fazla faydalanabilirler. Aynı zamanda, ne kadar çok kendilerini açarlarsa, mahremiyetlerinin ihlal edildiğini düşündükleri şeyleri o kadar riske atarlar. Dolayısıyla kendini açma kişiye birtakım yararlar sağlarken beraberinde bazı zararları da getirebilmektedir. Nemecc-Zlotelas ve diğerleri (2019) de Facebook kullanıcılarıyla yaptığı çalışmasında Facebooka duyulan güvenin arttıkça kendini açmanın da daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Diğer bir ifade ile bireyler,

açma, sosyalliğin gelişmesi, benzer ilgi alanlarına sahip insanlarla iletişim kurma, bireylerle yakınlık kurma gibi olumlu sonuçlara yol açabildiği gibi beraberinde birtakım olumsuz sonuçlar da getirmektedir. Çevrim içi kendini açma ne iyi ne de kötü olarak değerlendirilmemeli, daha çok niceliği ve niteliği ele alınmalıdır. Diğer bir ifade ile bireylerin çevrim içi ortamda kendilerini açıp açmadığından daha çok ne kadar açtığı ve neyle ilgili açtığı önemli olmaktadır. Bu konudaki paydaşlara aşağıdaki öneriler verilebilir:

- Çevrim içi ortamda kendini açma ya da çocuğa ait bilgileri paylaşma herşeyden önce bir güvenlik sorunudur. Çevrim içi ortama konulan bir bilginin kontrolünün artık bireyde olmadığı ve her bilgi ya da görüntünün dijital iz bıraktığı unutulmamalıdır. Bugün paylaşılan bir bilgi ya da durumun on yıl, yirmi yıl sonra da internet ortamında kalacağı düşünülerek bireyler, paylaşmak istedikleri konuları tekrar gözden geçirmelidir.
- Paylaşılan konum, okul, ev adresi gibi bilgilerin herkesin eline geçebileceği ve güvenlik açığı yaratabileceği unutulmamalıdır.
- Kendi çocuğu bile olsa başkasına ait bilgilerin kişinin izni olmadan paylaşılmasının yasal bir suç olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.
- Kendilerini daha çok çevrim içi ortamda açan bireylerin yüz yüze iletişim kurmada zorlanıyor olabilecekleri göz önünde bulundurulmalı ve bu bireylerle çalışırken sosyal beceri, iletişim becerisi gibi konular gözden geçirilmelidir.
- Bireylerin üye oldukları sosyal medya platformlarının güvenlik ve gizlilik şartlarını okumaları sağlanmalıdır.
- Çevrim içi kendini açma davranışının kültürden etkilendiği göz önünde bulundurulmalı ve bireylerin bu davranışı "aşırı" ya da "az" olarak değerlendirirken içinde bulundukları kültürün özellikleri de hesaba katılmalıdır.

Kaynakça

Arpaci, I. (2020). What drives students' online self-disclosure behaviour on social media? A hybrid SEM and artificial intelligence approach. *International Journal of Mobile Communications, 18*(2), 229-241.

Attrill, A. ve Jalil, R. (2011). Revealing only the superficial me: Exploring categorical self-disclosure online. *Computers in Human Behavior*, *27*(5), 1634-1642.

Ayhan, H. ve Öztürk, E. (2021). Dijital Dünyada Ebeveyn Olmanın Görünürde Normal Bir Yansıması Olarak Paylaşan Ebeveynlik (Sharenting). *Türkiye Klinikleri Adli Tıp ve Adli Bilimler Dergisi*, *18*(2).

Balcı, Ş. ve Arsal-Gölcü, A. (2020). Sosyal medyada kendini açma: Öz saygı, güven ve algılanan faydanın etkinliği üzerine bir inceleme. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *16*(27), 116-149.

Barak, A. ve Gluck-Ofri, O. (2007). Degree and reciprocity of self-disclosure in online forums. *CyberPsychology & Behavior*, *10*(3), 407-417.

Bareket-Bojmel, L. ve Shahar, G. (2011). Emotional and interpersonal consequences of self-disclosure in a lived, online interaction. *Journal of Social and Clinical Psychology*, *30*(7), 732.

Bargh, J. A., McKenna, K. Y. ve Fitzsimons, G. M. (2002). Can you see the real me? Activation and expression of the "true self" on the Internet. *Journal of social issues*, *58*(1), 33-48.

Baştemur, Ş., Borucu, D. H. ve Bulut, S. (2021). Ebeveynlerin Çocuklarının Fotoğrafını Sosyal Medyada Paylaşmasının (Sharenting) Psikolojik Sonuçları: Bir Sharenting Olgu İncelemesi. *Turk J Child Adolesc Ment Health*, *28*(2), 166-173.

Bobkowski, P. S. ve Pearce, L. D. (2011). Baring their souls in online profiles or not? Religious self-disclosure in social media. *Journal for the Scientific Study of Religion*, *50*(4), 744-762.

Davis, K. (2012). Friendship 2.0: Adolescents' experiences of belonging and self-disclosure online. *Journal of adolescence*, *35*(6), 1527-1536.

Dhir, A., Talwar, S., Kaur, P., Budhiraja, S. ve Islam, N. (2021). The dark side of social media: Stalking, online self-disclosure and problematic sleep. *International Journal of Consumer Studies*, *45*(6), 1373-1391.

Díaz Ferreyra, N. E., Kroll, T., Aïmeur, E., Stieglitz, S. ve Heisel, M. (2020). Preventative nudges: Introducing risk cues for supporting online self-disclosure decisions. *Information*, *11*(8), 399.

Dindia, K. ve Allen, M. (1992). Sex differences in self-disclosure: a meta-analysis. *Psychological bulletin*, *112*(1), 106.

Edwards, M. A., Howcroft, J. G. ve Lambert, T. (2021). Young Adults' Perceptions of Online Self-Disclosure. *Rev. Eur. Stud.*, *13*, 26.

Gibbs, J. L., Ellison, N. B. ve Heino, R. D. (2006). Self-presentation in online personals: The role of anticipated future interaction, self-disclosure, and perceived success in Internet dating. *Communication research*, *33*(2), 152-177.

Gibbs, J. L., Ellison, N. B. ve Lai, C. H. (2011). First comes love, then comes Google: An investigation of uncertainty reduction strategies and self-disclosure in online dating. *Communication Research*, *38*(1), 70-100.

Green, M., Bobrowicz, A. & Ang, C. S. (2015). The lesbian, gay, bisexual and transgender community online: discussions of bullying and self-disclosure in YouTube videos. *Behaviour & Information Technology*, *34*(7), 704-712.

Joinson, A. N., Paine, C., Buchanan, T. & Reips, U. D. (2008). Measuring self-disclosure online: Blurring and non-response to sensitive items in web-based surveys. *Computers in Human Behavior*, *24*(5), 2158-2171.

Jourard, S. M. & Lasakow, P. (1958). Some factors in self-disclosure. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, *56*(1), 91.

Kanwal, S., Pitafi, A. H., Akhtar, S. & Irfan, M. (2019). Online self-disclosure through social networking sites addiction: A case study of Pakistani university students. *Interdisciplinary Description of Complex Systems: INDECS*, *17*(1-B), 187-208.

Kim, J. ve Dindia, K. (2011). Online self-disclosure: A review of research. In K. B. Wright & L. M. Webb (Eds.), *Computer-mediated communication in personal relationships* (pp. 156-180). New York: Peter Lang Publishing.

Kisilevich, S., Ang, C. S. & Last, M. (2012). Large-scale analysis of self-disclosure patterns among online social networks users: a Russian context. *Knowledge and information systems*, *32*(3), 609-628.

Krasnova, H., Kolesnikova, E. & Guenther, O. (2009). " It won't happen to me!": self-disclosure in online social networks. Proceedings of the Fifteenth Americas Conference on Information Systems, San Francisco, California.

Latipah, E., Kistoro, H. C. A., Hasanah, F. F. & Putranta, H. (2020). Elaborating motive and psychological impact of sharenting in millennial parents. *Universal Journal of Educational Research*, *8*(10).

Lazard, L., Capdevila, R., Dann, C., Locke, A. & Roper, S. (2019). Sharenting: Pride, affect and the day-to-day politics of digital mothering. *Social and Personality Psychology Compass*, *13*(4), e12443.

Ledbetter, A. M., Mazer, J. P., DeGroot, J. M., Meyer, K. R., Mao, Y. & Swafford, B. (2011). Attitudes toward online social connection and self-disclosure as predictors of Facebook communication and relational closeness. *Communication Research*, *38*(1), 27-53.

Lee, J., Gillath, O. & Miller, A. (2019). Effects of self-and partner's online disclosure on relationship intimacy and satisfaction. *PloS one*, *14*(3), e0212186.

Li, K., Cheng, L. & Teng, C. I. (2020). Voluntary sharing and mandatory provision: Private information disclosure on social networking sites. *Information Processing & Management*, *57*(1), 102128.

Margulis, S. T. (2011). Three Theories of Privacy: An Overview. (S. Trepte ve L. Reinecke, ed.), *Privacy Online içinde,* Springer-Verlag Berlin Heidelberg, DOI 10.1007/978-3-642-21521-6_1.

Mısır, S. (2017). *Online vs. face to face self-disclosure and interpersonal competence: the role of shyness and loneliness* (Master's thesis, Middle East Technical University).

Nemec Zlatolas, L., Welzer, T., Hölbl, M., Heričko, M. & Kamišalić, A. (2019). A model of perception of privacy, trust, and self-disclosure on online social networks. *Entropy*, *21*(8), 772.

Nguyen, M., Bin, Y. S. & Campbell, A. (2012). Comparing online and offline self-disclosure: A systematic review. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, *15*(2), 103-111.

Ouvrein, G. & Verswijvel, K. (2019). Sharenting: Parental adoration or public humiliation? A focus group study on adolescents' experiences with sharenting against the background of their own impression management. *Children and Youth Services Review*, *99*, 319-327.

Öksüz, E., Mersin, S. ve Türker, T. (2017). Kendini açma ölçeğinin üniversite öğrencilerinde Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *18*(6), 586.

Sayar, K. (2016). Dijital toplum. *TRT Akademi*, *1*(2), 762-775.

Schouten, A. P. (2007). Adolescents' online self-disclosure and self-presentation. The Amsterdam School of Communications Research ASCoR.

Schouten, A. P., Valkenburg, P. M. & Peter, J. (2007). Precursors and underlying processes of adolescents' online self-disclosure: Testing an "Internet-Attribute-Perception" model. Media Psychology, 10, 292-315.

Siibak, A. & Traks, K. (2019). The dark sides of sharenting. *Catalan journal of communication & cultural studies*, *11*(1), 115-121.

Towner, E., Grint, J., Levy, T., Blakemore, S. J. & Tomova, L. (2022). Revealing the self in a digital world: a systematic review of adolescent online and offline self-disclosure. *Current Opinion in Psychology*, 101309.

Trepte, S. & Reinecke, L. (2013). The reciprocal effects of social network site use and the disposition for self-disclosure: A longitudinal study. *Computers in Human Behavior*, *29*(3), 1102-1112.

Valkenburg, P. M., Sumter, S. R. & Peter, J. (2011). Gender differences in online and offline self-disclosure in pre-adolescence and adolescence. *British Journal of Developmental Psychology*, *29*(2), 253-269.

Van Eerdt, I. W. A. H., de Man, A. L., de Kimpe, L. M. & Bragg, J. (2018). *Discuss Issues With Strangers Online, Why Do We Do It?* (Bachelor's thesis). Universiteit Utrecht

Verswijvel, K., Walrave, M., Hardies, K. & Heirman, W. (2019). Sharenting, is it a good or a bad thing? Understanding how adolescents think and feel about sharenting on social network sites. *Children and Youth Services Review*, *104*, 104401.

Walther, J. (2011). Introduction to privacy online. (S. Trepte ve L. Reinecke, ed.), *Privacy Online içinde,* Springer-Verlag Berlin Heidelberg.

Xudong, L. & Shahira, F. (2011). Exploring the spiral of silence in the virtual world: lndividuals' willingness to express personal opinions in online versus offline settings. *Journal of Media and Communication Studies*, *3*(2), 45-57.

Yang, D., Yao, Z., Seering, J. & Kraut, R. (2019, May). The channel matters: Self-disclosure, reciprocity and social support in online cancer support groups. In *Proceedings of the 2019 chi conference on human factors in computing systems* (pp. 1-15).

Yavuz, C. (2020). Sosyal medya ebeveynliği ve çocukların unutulma hakkı. *İzmir Barosu Dergisi*, *85*(1), 15-52.

Zhao, C., Hinds, P. & Gao, G. (2012, February). How and to whom people share: the role of culture in self-disclosure in online communities. In *Proceedings of the ACM 2012 Conference on Computer Supported Cooperative Work* (pp. 67-76).

11. BÖLÜM
SOSYAL AĞ BAĞIMLILIKLARI

Yasin Demir

Giriş

Son yıllarda teknolojik anlamdaki gelişmelerin baş döndürücü bir hızla ilerleme kaydettiğine şahitlik etmekteyiz. Bu hızlı ve devasa değişimlerden insanlar arasındaki ilişki biçimi de nasibini almıştır. Henüz on yıl öncesine kadar ismini dahi duymadığımız birçok sanal platform ve dijital uygulamalar, bugün yediden yetmişe birçok kesimin kullandığı sıradan etkileşim araçları hâline gelmiştir. Bu kullanım o kadar yaygınlaşmış ve kabul görmüştür ki bu araçları aşırı düzeyde kullanan insanlar değil kullanmayı tercih etmeyen, gerçek iletişim/etkileşim dediğimiz yüz yüze sosyal iletişime/etkileşime devam eden insanlar garipsenir olmuştur. Bu noktada toplumumuzda farklı şekillerde anlatılan "deli suyundan içmek" hikâyesine biraz değiştirerek değinmek istiyorum:

Uzun yıllar önce küçük bir ülke varmış. Ülke küçükmüş ama halkı dürüst ve çalışkan, toprakları verimli, padişahı adil ve cömertmiş. Mutluluk ve huzur içerisinde yaşamlarını sürdürürlermiş. Bu ülkede günün birinde -nedendir bilinmez- halkın kullandığı su kaynağında bozulma olmuş. Suyu içen ahali hem normal davranışlar sergilemez olmuş hem de içmeyen diğer insanlara da içmeleri yönünde baskılar yapmaya başlamışlar. Ülke halkı büsbütün o sudan içince ülkede işler karışmış, padişah buyrukları dinlenmez olmuş ve dirlik bozulmuştur. Ahali padişahın söylediklerini anlamamaya başlamış ve padişah ile halk iletişim kuramaz olmuştur. Padişah kara kara ne yapacağını düşünürken danışmanlarından bir çözüm önerisi gelmiş: "Padişahım biz de onların içtiği sulardan içelim, bu sayede onlar gibi olur ve anlaşabiliriz" demiş. Padişah bakmış ki başka çıkar yolu yok, "Getirin o sudan tüm saraydakilerle birlikte içelim" demiş. Saraydakiler de o sudan içip delirmişler ve ahaliyle tekrar iletişim kurup anlaşmaya başlamışlar.

"Escapism": Instagram kullanarak zihnimdeki rahatsız edici düşünceleri engellerim.

"Disengagement": Instagram kullanmam mümkün olmadığında/yoksun kaldığımda kendimi huzursuz hissederim.

"Obsession": Instagram'a sıklıkla fotoğraf ya da video yüklerim.

"Health and Interpersonal Trouble": Instagram kullanmaya başladığımdan beri ailemle olan etkileşimim azaldı.

Özet ve Öneriler

İnternetin icadı birçok anlamda insanların dünyasında yapısal değişikleri beraberinde getirmiştir. Tabiri caizse buharlı makinenin icadı ve sanayi devrimiyle birlikte bireylerin çalışma alışkanlıklarında ve üretim süreçlerinde olan köklü değişimlerin aynısı ve belki de daha fazlası internetin insanların yaşamlarına girmesiyle gerçekleşmiştir. İnternetin yaygınlaşması ve cep telefonları gibi mobil araçlarla kolay bir şekilde kullanabilmesi, iletişim alışkanlıklarımızı ve tercihlerimizi de derinden etkilemiştir. Sosyal medya ve sanal ağlar sunduğu birtakım avantajlar ve bazı cazibelerinden ötürü hızla yayılmıştır. Günümüzde yediden yetmişe değil de neredeyse beşikten mezara kadar kullanılan bir araç hâline gelmişlerdir. Öyle ki bebekler dünyaya geldiklerinde, kimi ebeveynler tarafından adlarına sanal hesaplar açılarak paylaşımlar yapılmakta olduğuna dahi sıklıkla şahitlik etmekteyiz. Bu bağlamda kitabın bu bölümünde en sık kullanılan sosyal ağlar tanıtılmış, tercih edilme nedenleri ile ilişkili olabilecekleri faktörler tartışılmıştır. Sonrasında sanal ağ bağımlılıklarını ölçmede kullanılabilecek bazı ölçme araçları hakkında bilgilendirme yapılmıştır.

Kaynakça

Andreassen, C. S., Billieux, J., Griffiths, M. D., Kuss, D. J., Demetrovics, Z., Mazzoni, E. & Pallesen, S. (2016). The relationship between addictive use of social media and video games and symptoms of psychiatric disorders: A large-scale cross-sectional study. *Psychology of Addictive Behaviors*, *30*(2), 252-262.

Andreassen, C. S., Torsheim, T., Brunborg, G. S. & Pallesen, S. (2012). Development of a Facebook addiction scale. *Psychological reports*, *110*(2), 501-517.

Appiah, M. K. (2016). Influence of WhatsApp on study habit of university students in Ghana. *International Journal of Research in Economics and Social Sciences*, *6*(3), 280-292.

Ariffin, N. R. B. M. & Idris, N. B. (2018). Whatsapp addiction affecting students at Politeknik Sultan Mizan Zainal Abidin. *Jurnal Konseling dan Pendidikan*, *6*(3), 107-120. https://doi.org/10.29210/127900

Arrazy, M. A., Ndaru, M. T. A., Sari, N. M., Ariyanti, M. D. & Ghosh, A. (2021). The impact of social media use on suicide-related behavior. *Bulletin of Social Informatics Theory and Application*, *5*(1), 7-13.

Avci, U., Karaoglan Yilmaz, F. G. & Yilmaz, R. (2022). Parental attitude and Instagram addiction: The mediating role of obsessive-compulsive disorder. *Psychology in the Schools*. https://doi.org/10.1002/pits.22796

Baek, E. C., Scholz, C., O'Donnell, M. B. & Falk, E. B. (2017). The value of sharing information: a neural account of information transmission. *Psychological Science*, *28*(7), 851-861.

Ballarotto, G., Volpi, B. & Tambelli, R. (2021). Adolescent attachment to parents and peers and the use of Instagram: The mediation role of psychopathological risk. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(8), 3965. https://doi.org/10.3390/ijerph18083965

Benjamin, L. S., Shanmugam, S. R. & Alsherim, M. M. A. (2021). WhatsApp addiction and educators role in WhatsApp usage among students. *Psychology And Education*, *58*(2), 10242-10245.

Bouffard, S., Giglio, D. & Zheng, Z. (2021). Social media and romantic relationship: Excessive social media use leads to relationship conflicts, negative outcomes, and addiction via mediated pathways. *Social Science Computer Review, 40*(6). https://doi.org/10.1177/08944393211013

Burke, S. C. & Snyder, S. L. (2008). Youtube: An innovative learning resource for college health education courses. *International Electronic Journal of Health Education 11*, 39-46.

Cheung, L. M. & Wong, W. S. (2011). The effects of insomnia and internet addiction on depression in Hong Kong Chinese adolescents: An exploratory crosssectional analysis. *Journal of Sleep Research, 20*, 311-317. http://dx.doi.org/ 10.1111/j.1365-2869.2010.00883.x

D'Souza, L., Samyukta, A. & Bivera, T. J. (2018). Development and validation of Test for Instagram Addiction (TIA). *The International Journal of Indian Psychology, 6*(3), 4-14.

Demir, Y. & Kutlu, M. (2016). Üniversite öğrencilerinde sosyal etkileşim kaygısı ile mutluluk arasındaki ilişki: yalnızlığın aracı rolü. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *36*(1).

Demir, Y. & Ozdemir, T. Y. (2020). An explanatory model of academic success. *Educational Policy Analysis and Strategic Research*, *15*(1), 275-293.

Demirci, İ. (2019). Bergen sosyal medya bağımlılığı ölçeğinin Türkçeye uyarlanması, depresyon ve anksiyete belirtileriyle ilişkisinin değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *20*, 15-22.

Ershad, Z. S. & Aghajani, T. (2017). Prediction of Instagram social network addiction based on the personality, alexithymia and attachment styles. *Sociological Studies of Youth*, *8*(26), 21-34.

Faelens, L., Hoorelbeke, K., Cambier, R., van Put, J., Van de Putte, E., De Raedt, R. & Koster, E. H. (2021). The relationship between Instagram use and indicators of mental health: A systematic review. *Computers in Human Behavior Reports*, *4*, 100121. https://doi.org/10.1016/j.chbr.2021.100121

Faye, A. D., Gawande, S., Tadke, R., Kirpekar, V. C. & Bhave, S. H. (2016). WhatsApp addiction and borderline personality disorder: A new therapeutic challenge. *Indian Journal of Psychiatry*, *58*(2), 235-237. doi: 10.4103/0019-5545.183790

Foroughi, B., Griffiths, M. D., Iranmanesh, M. & Salamzadeh, Y. (2022). Associations between Instagram addiction, academic performance, social anxiety, depression, and life satisfaction among university students. *International Journal of Mental Health and Addiction*, *20*(4), 2221-2242. https://doi.org/10.1007/s11469-021-00510-5

Hanson, G. & Haridakis, P. (2008). YouTube users watching and sharing the news: A uses and gratifications approach. *Journal of Electronic Publishing*, *11*(3).

Huang, H. & Leung, L. (2009). Instant messaging addiction among teenagers in China: Shyness, alienation, and academic performance decrement. *CyberPsychology and Behavior, 12*(6), 675-679. http://dx.doi.org/10.1089/ cpb.2009.0060.

Huang, Y. T. & Su, S. F. (2018). Motives for Instagram use and topics of interest among young adults. *Future Internet*, *10*(8), 77. https://doi.org/10.3390/fi10080077

Huberman, B., Romero, D. M. & Wu, F. (2008). Social networks that matter: Twitter under the microscope. *First Monday*, *14*(1), 1-9. https://doi.-org/10.5210/fm.v14i1.2317

Işık, U. , Kalem, M. , Aliyeva, F. & Ülker, M. (2022). Medya bağımlılığı teorisi doğrultusunda Instagram: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Yeni Medya,*(12) , 97-116 . Doi: 10.55609/yenimedya.1107775

İlhan, E. & Aydoğdu, A. G. (2018). Türkiye'de YouTube yayıncılığı ve YouTuber olmak. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 47, 141-166.

Jonason, P. K., Webster, G. D. & Lindsey, A. E. (2008). Solutions to the problem of diminished social interaction. *Evolutionary Psychology*, *6*(4), 637-651.

Jung, J. & Kim, G. (2021). Excessive YouTube usage of middle school boys and ınternalizing and externalizing problems: Moderating effects of social support. *Journal of the Korea Academia-Industrial Cooperation Society, 22*(2), 676-684.

Karaca, F., Yıldırım, O. G. & Kulaksız, T. (2019). Sosyal Ağ Bağımlılığı Ölçeği'nin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, *6*(2), 337-360.

Karademir, T. & Alper, A. (2011). *Standarts of social networks being a learning environment*. 5th International Computer & Instructional Technologies Symposium, Fırat University, Elazığ.

Kavaklı, M. & İnan, E. (2021). Psychometric properties and correlates of the Turkish version of Instagram Addiction Scale (IAS). *Journal of Clinical Psychology Research, 5*(2), 86-97.

Kircaburun, K. (2016). Effects of gender and personality differences on Twitter addiction among Turkish undergraduates. *Journal of Education and Practice*, *7*(24), 33-42.

Kircaburun, K. & Griffiths, M. D. (2018). Instagram addiction and the Big Five of personality: The mediating role of self-liking. *Journal of Behavioral Addictions*, *7*(1), 158-170. https://doi.org/10.1556/2006.7.2018.15

Lee, J. M. (2020). An exploratory study on effects of loneliness and YouTube addiction on college life adjustment in the distance education during COVID-19. *The Journal of the Korea Contents Association*, *20*(7), 342-351.

Lee, M. (2019). The effects of appearance-related photo activity and appearance comparison on body satisfaction-Focusing on the moderating effects of Instagram addiction. *Journal of the Korean Society of Clothing and Textiles*, *43*(1), 81-94. https://doi.org/10.585 0/JKSCT.2019.43.1.81

Liu, C. & Ma, J. (2020). Social media addiction and burnout: The mediating roles of envy and social media use anxiety. *Current Psychology*, *39*(6), 1883-1891.

Mahmood-ul-Hassan, S., Khan, S. U., Sheikh, A., Ayub, T., Mustansar, A. & Tabassum, M. F. (2022). Impact Of Youtube usage on sleep quality and cognitive function in Efl learners. *Journal of Positive School Psychology, 6*(11), 189-199.

Neculai, C. N. (2020). The relation between the dark triad and social media addiction, with the moderating role of social anxiety in young people. *Journal of Experiential Psychotherapy*, *23*(3), 91.

Nguyen, T. H., Lin, K. H., Rahman, F. F., Ou, J. P. & Wong, W. K. (2020). Study of depression, anxiety, and social media addiction among undergraduate students. *Journal of Management Information and Decision Sciences*, *23*(4), 284-303.

Pekpazar, A., Aydın, G. K., Aydın, U., Beyhan, H. & Arı, E. (2021). Role of Instagram addiction on academic performance among Turkish university students: Mediating effect of procrastination. *Computers and Education Open*, *2*, 100049. https://doi.org/10.1016/j.caeo.2021.100049

Ponnusamy, S., Iranmanesh, M., Foroughi, B. & Hyun, S. S. (2020). Drivers and outcomes of Instagram Addiction: Psychological well-being as moderator. *Computers in Human Behavior*, *107*, 106294. https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106294

Sarıçam, H. & Karduz, F. F. A. (2018). Sosyal Medya Kullanım Bozukluğu Ölçeği'nin Türk kültürüne uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology*, *9*(2), 116-135.

Singh, N., Singh, N. P., Kharya, P., Shukla, S., Singh, V. & Raj Singh, D. (2019). Whatsapp addiction: assessing pattern of Whatsapp usage and its impact on medical students at UPUMS, Saifai, Etawah, India. *International Journal Of Community Medicine And Public Health*, *6*(6), 2505-2509. http://dx.doi.org/10.18203/2394-6040.ijcmph20192312

Tutgun-Ünal, A. (2015). Sosyal medya bağımlılığı: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Türkyılmaz, M. (2015). Facebook bağımlılığı ölçeğinin Türkçeleştirilmesi ve Facebook bağımlılığının okuma becerisine etkisi. *International Journal of Social Science*, *36*, 265-280.

Vadivel, S., Palanichamy, T., Doss. C. A. V., Palanivel, R. M., Bano, M. & Akilandeswari, M. (2021). Development and standardization of tool for WhatsApp addiction test*. International Journal of Pharmaceutical Research, 13*(2), 3777-3788.

van den Eijnden, R. J. J. M., Lemmens, J. S. & Valkenburg, P. M. (2016). The social media disorder scale. *Computers in Human Behavior, 61*(2016), 478-487. doi: 10.1016/j.chb.2016.03.038

Vilca, L. W. & Vallejos, M. (2015). Construction of the risk of addiction to social networks scale (Cr. ARS). *Computers in Human Behavior*, *48*, 190-198. https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.01.049

Wearesocial, (2022). https://wearesocial.com/uk/blog/2022/01/digital-2022-another-year-of-bumper-growth-2/ 30.08.2022 tarihinde erişilmiştir.

Zhang, B., Zaman, A., Silenzio, V., Kautz, H. & Hoque, E. (2020). The relationships of deteriorating depression and anxiety with longitudinal behavioral changes in Google and YouTube use during COVID-19: observational study. *JMIR Mental Health*, *7*(11), e24012.

12. BÖLÜM
AKILLI TELEFON BAĞIMLILIĞI

Gülhan Gökçe Ceran Yıldırım

Giriş

Bilgisayar açmayı unutturan bir teknoloji: Akıllı telefonlar. Akıllı telefonlar, konuşma ve mesajlaşma özellikli klasik telefon işleyişi ile PDA (personal digital assistant-kişisel dijital asistan) özelliklerini bir araya getirme çabasıyla doğmuştur. 1993 yılında IBM'nin ilk dokunmatik telefonu olan Simon ile başlayan macera, 2007 senesinde küresel pazara giriş yapan Apple'ın Iphone markası aracılığıyla ekonomik, sosyal ve psikolojik bir dizi olay başlatmış oldu. Akıllı telefonlar bugün kesintisiz şekilde internete erişebilirlik; e-posta gönderimi, belge oluşturma/düzenleme, ürün satın alma, oyun oynama, navigasyon, sosyal ağlara erişim gibi pek çok imkânı kişiselleştirilebilir bir düzlemde bireylerin kullanımına sunmaktadır. Artık üst düzey kameraların dâhil olduğu bu telefonlar multimedya oynatıcılar, çevrim içi oyun oynama özellikleri, fotoğraf albümleri, internete görüntülü ve hızlı erişim imkânları gibi çoklu kullanım özellikleri barındırmaktadır. Cihazların rahat kullanım özelliği ve çoklu işlevlere sahip olmasının bireylerin kişiselleştirilmiş bu cihazlara aşırı bağlanma ve onunla meşgul olma eğilimlerini artırdığı düşünülmektedir. Aşırı veya sorunlu akıllı telefon kullanımı ise gençler arasında yetişkinlere göre iki kat daha yaygındır (Ting ve Chen, 2020, s. 215). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2021, 2022) raporuna göre Türkiye'de 6-15 yaş grubu çocukların %64,4'ü, 16-74 yaş grubu bireylerin ise %95,8'i akıllı telefon kullanmaktadır. Her ne kadar günlük yaşantıyı kolaylaştırsa da akıllı telefon kullanımındaki bu yoğunluk pek çok olumsuz fiziksel ve ruhsal durumu da beraberinde getirmektedir. Bugüne kadar *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı* (DSM-5) davranışsal bağımlılık alanlarından yalnızca kumar oynama bozukluğunu bir bağımlılık bozukluğu olarak sınıflandırmış, internette oyun oynama bozukluğu, seks bağımlılığı, egzersiz bağımlılığı veya alışveriş bağımlılığı gibi

ne sahip olması anlamına gelmektedir (Snyder, 1974, s. 526). Kendini izleme yöntemi, genellikle ruh sağlığı profesyonelleri tarafından kişiselleştirilmiş bir yaklaşımla bireye özel düzenlenmektedir. Ancak özellikle ergenlik döneminde okul içi yapılacak çalışmalar söz konusu olduğunda ilgili yöntemin gruplara uygulanabilmesi için genelleştirilmiş birtakım öneriler sunulacaktır.

Kilo kontrolü, spor alışkanlığı, satın alma davranışı gibi pek çok alanda kullanılan kendini izleme yöntemi Burgard ve Gallagher'in (2006) önerileri doğrultusunda akıllı telefon bağımlılığı kapsamında yazar tarafından uyarlanmıştır:

- Günlük telefon kullanım miktarları ne? (Ekran süresinden takibini birey kendisi yapmalı)
- Sıklıkla hangi uygulamaları kullanıyorlar?
- Günün hangi saatinde yoğun olarak kullanıyorlar?
- Planlanmış aktiviteler, iş, sosyal yaşam vb. telefondaki eylemler sebebiyle aksıyor mu? Ne sıklıkla aksıyor?

Verilen yanıtlar doğrultusunda yapılacaklar şu şekildedir:

- Bir hedef davranış belirlenmeli (ör., akıllı telefonla zaman geçirme süresini kısıtlamak).
- Davranışları kaydetmenin bir yolu seçilmeli (ör., davranışı, davranışın gerçekleştiği saati not almak).
- Bir program belirlenmeli (ör., akıllı telefonunuzu yatak sınırları içerisine almamak, "rahatsız etme" özelliğini aktif hâle getirmek ya da kullanılan uygulama bildirimlerini kapatmak ve böylelikle ekran ışığı uyaranından sakınarak uyku süresinin bölünmesinin önüne geçmek).

Kaynakça

APA (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th edition (DSM 5)*. Washington, DC, American Psychiatric Association.

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *50*(2), 179-211.

Arpacı, İ. & Eşgi, N. (2018). Psychometric properties of the Turkish version of The Smartphone Addiction Inventory (SPAI). *Current Psychology, 39*, 2246-2251.

Bağcı, H. & Horzum, M. B. (2022). The relationship of smartphone addiction with chronotype and personality structures in university students. *Biological Rhythm Research*, 1-15.

Bianchi, A. & Phillips, J. G. (2005). Psychological Predictors of Problem Mobile Phone Use. *CyberPsychology & Behavior, 8(1),* 39-51.

Billieux, J., Maurage, P., Lopez-Fernandez, O., Kuss, D. J. & Griffiths, M. D. (2015). Can disordered mobile phone use be considered a behavioral addiction? An update on current evidence and a comprehensive model for future research. *Current Addiction Reports, 2*(2), 156-162.

Billieux, J., Van der Linden, M. & Rochat, L. (2008). The role of impulsivity in actual and problematic use of the mobile phone. Applied Cognitive Psychology: *The Official Journal of the Society for Applied Research in Memory and Cognition, 22*(9), 1195-1210.

Burgard, M. & Gallagher, K. I. (2006). Self-monitoring: influencing effective behavior change in your clients. *ACSM's Health & Fitness Journal*, *10*(1), 14-19.

Ceran-Yıldırım G. G. (2021). Bağımlılık olgusu: Oyun bağımlılığında psikodinamik bir gözden geçirme. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(59), 517-524.

Chambers, R. A., Taylor, J. R. & Potenza, M. N. (2003). Developmental neurocircuitry of motivation in adolescence: a critical period of addiction vulnerability. *American journal of psychiatry*, *160*(6), 1041-1052.

Chen, C. Y. (2020). Smartphone addiction: psychological and social factors predict the use and abuse of a social mobile application. *Information, Communication & Society, 23*(3), 454-467.

Choi, D. H. & Jung, Y. S. (2022). Temperament, character and cognitive emotional regulation in the latent profile classification of smartphone addiction in university Ssudents. *Sustainability*, *14*(18), 11643.

Chóliz, M. (2012).Mobile-phone addiction in adolescence: The Test of Mobile Phone Dependence (TMD). *Progress in Health Sciences, 2*(1).

Demirci, K., Orhan, H., Demirdas, A., Akpınar, A. & Sert, H. (2014). Validity and reliability of the Turkish Version of the Smartphone Addiction Scale in a younger population. *Bulletin of Clinical Psychopharmacology, 24*(3), 226-234.

Dillard, J. P. & Pfau, M. (2002). *The persuasion handbook: Developments in theory and practice*. Sage Publications.

Duan, L., He, J., Li, M., Dai, J., Zhou, Y., Lai, F. & Zhu, G. (2021). Based on a decision tree model for exploring the risk factors of smartphone addiction among children and adolescents in China during the COVID-19 pandemic. *Frontiers in Psychiatry, 12*, 652356.

Edition, F. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders. *Am Psychiatric Assoc, 21*(21), 591-643.

Farhat, K., Aslam, W., Arif, I. & Ahmed, Z. (2022). Does the dark side of personality traits explain compulsive smartphone use of higher education students? The interaction effect of dark side of personality with desirability and feasibility of smartphone use. *IIM Kozhikode Society & Management Review*, *11*(1), 62-74.

Fırat, N. & Balcı Çelik, S. (2017). Cep telefonu bağımlılığı ölçeği (CBÖ)'nin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Journal of Human Sciences, 14*(3), 2875-2887.

Fishbein, M. & Ajzen, I. (2011). *Predicting and changing behavior: The reasoned action approach*. Psychology press.

Fishbein, M. & Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention and behavior: An introduction to theory and research*. Reading, Mass: Addison-Wesley Pub. Co

Fishbein, M. & Azjen, I. (1974). Attitudes towards objects as predictors of single and multiple behavioral criteria. *Psychological Review, 81*(1), 59-74

Horvath, J., Mundinger, C., Schmitgen, M. M., Wolf, N. D., Sambataro, F., Hirjak, D., ... & Wolf, R. C. (2020). Structural and functional correlates of smartphone addiction. *Addictive behaviors*, *105*, 106334.

Karaoglan Yilmaz, F. G., Avci, U. & Yilmaz, R. (2022). The role of loneliness and aggression on smartphone addiction among university students. *Current psychology*, 1-9.

Kheradmand, A. & Amirlatifi, E. (2022). Smartphone Addiction and Its Associated Factors Among Tehran University Students. *BJPsych Open*, *8*(S1), S40-S40.

Kim, J. H. (2021). Factors associated with smartphone addiction tendency in Korean adolescents. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 18*(21), 11668.

Kwon, M., Kim, D. J., Cho, H. & Yang, S. (2013). The smartphone addiction scale: development and validation of a short version for adolescents. *PloS one*, *8*(12), e83558.

Kwon, M., Lee, J. Y., Won, W. Y., Park, J. W., Min, J. A., Hahn, C., ... & Kim, D. J. (2013). Development and validation of a smartphone addiction scale (SAS). *PloS one*, *8*(2), e56936.

Lai, X., Hu, C., Ying, L., Xu, H., Zhao, C., Yang, X., ... & Zhang, G. (2022). Risk and protective factors associated with smartphone addiction and phubbing behavior among college students in china. *Psychological Reports*, 00332941221084905.

Li, L., Niu, Z., Mei, S. & Griffiths, M. D. (2022). A network analysis approach to the relationship between fear of missing out (FoMO), smartphone addiction, and social networking site use among a sample of Chinese university students. *Computers in Human Behavior*, *128*, 107086.

Lin, Y. H., Chang, L. R., Lee, Y. H., Tseng, H. W., Kuo, T. B. & Chen, S. H. (2014). Development and validation of the smartphone addiction inventory (SPAI). *PLoS One*, 9(6), e98312.

Lin, Y.-H., Pan, Y.-C., Lin, S.-H. & Chen, S.-H. (2016). Development of short-form and screening cutoff point of the Smartphone Addiction Inventory (SPAI-SF). *International Journal of Methods in Psychiatric Research, 26(2), e1525.*

Montag, C., Wegmann, E., Sariyska, R., Demetrovics, Z. & Brand, M. (2021). How to overcome taxonomical problems in the study of Internet use disorders and what to do with "smartphone addiction"?. *Journal of Behavioral Addictions*, *9*(4), 908-914.

Muharremoğlu, Z. D. & Erbaydar, N. P. (2021). Adaptation of Smartphone Addiction Inventory-Short Form to Turkish. Addicta: *The Turkish Journal on Addictions*, *8*(1), 58-64.

Noë, B., Turner, L. D., Linden, D. E., Allen, S. M., Winkens, B. & Whitaker, R. M. (2019). Identifying indicators of smartphone addiction through user-app interaction. *Computers in Human Behavior*, *99*, 56-65.

Noyan, C. O., Enez-Darçın, A., Nurmedov, S., Yılmaz, O. & Dilbaz, N. (2015). Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeğinin Kısa Formunun üniversite öğrencilerinde Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *16*, 73-81.

Nunes, P. P. D. B., Abdon, A. P. V., Brito, C. B. D., Silva, F. V. M., Santos, I. C. A., Martins, D. D. Q., ... & Frota, M. A. (2021). Factors related to smartphone addiction in adolescents from a region in Northeastern Brazil. *Ciência & Saúde Coletiva*, *26*, 2749-2758.

Osorio-Molina, C., Martos-Cabrera, M. B., Membrive-Jiménez, M. J., Vargas-Roman, K., Suleiman-Martos, N., Ortega-Campos, E. & Gómez-Urquiza, J. L. (2021). Smartphone addiction, risk factors and its adverse effects in nursing students: A systematic review and meta-analysis. *Nurse Education Today*, *98*, 104741.

Özcan, B. & Acımış, N. M. (2021). Sleep quality in amukkale University students and its relationship with smartphone addiction. *Pakistan Journal of Medical Sciences, 37*(1), 206.

Panova, T. & Carbonell, X. (2018). Is smartphone addiction really an addiction?. *Journal of Behavioral Addictions*, *7*(2), 252-259.

Pradeep, B. S., Shenoy, A. B., Shahane, S., Srividya, R. N., Arelingaiah, M., D'Souza, R., ... & Gururaj, G. (2022). Age, gender, peers, life skills and quality of life influence risk of cell phone addiction among college teachers in Karnataka, India: a state level epidemiological analysis. *BMC Public Health*, *22*(1), 1-10.

Ran, G., Li, J., Zhang, Q. & Niu, X. (2022). The association between social anxiety and mobile phone addiction: A three-level meta-analysis. *Computers in Human Behavior*, *130*, 107198.

Sar, A. H. & Işıklar, A. (2012). Adaptation of Problem Mobile Phone Use Scale to Turkish. *Journal of Human Sciences, 9*(2), 264-275.

Snyder, M. (1974). Self-monitoring of expressive behavior. *Journal of Personality and Cocial Psychology*, *30*(4), 526.

Sohn, S. Y., Krasnoff, L., Rees, P., Kalk, N. J. & Carter, B. (2021). The association between smartphone addiction and sleep: a UK cross-sectional study of young adults. *Frontiers in Psychiatry*, 176.

Şata, M.,& Karip, F. (2017). Akıllı telefon bağımlılığı ölçeği-kısa versiyonu'nun ergenler için Türk kültürüne uyarlanması. *Cumhuriyet International Journal of Education, 6*(4), 426-440.

Tifferet, S. & Herstein, R. (2012). Marka bağlılığı, anlık satın alma ve hedonik tüketimde cinsiyet farklılıkları. *Journal of Product & Brand Management, 21*(3), 176-182.

Ting, C. H. & Chen, Y. Y. (2020). Smartphone addiction. In *Adolescent addiction* (pp. 215-240). Academic Press.

Tossell, C., Kortum, P., Shepard, C., Rahmati, A. & Zhong, L. (2015). Exploring smartphone addiction: insights from long-term telemetric behavioral measures. *International Journal of Interactive Mobile Technologies, 9*(2).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2021). *Çocuklarda bilişim teknolojileri kullanımı*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2022). *Hanelerde bilişim teknolojileri kullanımı*. https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=Cinsiyete,%20ya%C5%9F%20grubuna,%20e%C4%9Fitim%20durumuna%20ve%20i%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC%20durumuna%20g%C3%B6re%20bireylerin%20cep%20telefonu%20kullan%C4%B1m%20oran%C4%B1

Wickord, L. C. & Quaiser-Pohl, C. (2022). Psychopathological symptoms and personality traits as predictors of problematic smartphone use in different age groups. *Behavioral Sciences*, *12*(2), 20.

Yu, S. & Sussman, S. (2020). Does smartphone addiction fall on a continuum of addictive behaviors?. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *17*(2), 422.

13. BÖLÜM
AŞIRI İZLEME (BINGE-WATCHING)

Melek Demir

Giriş

Modern kültürün vazgeçilmez bir parçası olan televizyonun tarihi eskilere dayansa da günümüzde hala haber, eğlence, spor, kültür, müzik vb. alanlarda insanların başvuru kaynağı olarak yerini korumaktadır. Bir kitle iletişim ve eğlence aracı olan televizyon; dünyanın her yerinden güncel haberleri sunması, ucuzluğu ve kolay ulaşılabilirliği nedeniyle çokça tercih edilmektedir.

Televizyon, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki 20 yılda dünyanın çoğu yerinde en popüler kitle iletişim aracı hâline gelmiştir. 19. yüzyılın sonlarında romanlarda ve bilim dergilerinde sözü edilen televizyon, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika ve diğer gelişmiş ülkelerde yerini almıştır. Radio Corporation of America (RCA) tarafından yönetilen büyük radyo alıcısı üreticileri ve bireysel girişimciler 1930'larda ABD, Almanya ve Birleşik Krallık'ta havadan net görüntü ve ses alabilen bir cihaz için çalışmışlar; 1940'ların sonlarında ABD televizyon üretimi ve satışında en iyi konuma ulaşmıştır. RCA ve diğer şirketler, çoğu tüketicinin imkânları dâhilinde pahalı olsa da televizyonlar sunmaya başlamışlardır. Gittikçe artan televizyon üreticileri ve televizyon istasyonları neticesinde çok sayıda kullanıcı televizyona ulaşmış ve 1950'lerin sonunda ABD'deki tüm evlerin yaklaşık %90'ında en az bir veya daha fazla sayıda televizyon yer almıştır (Baughman, 2005).

Türkiye'de televizyon tarihi açısından ilk belge, 16 Temmuz 1951'de İstanbul Teknik Üniversitesindeki bir iç yazışmadır. Bu yazışmada öğrencilerin laboratuvar çalışmaları için küçük çaplı bir televizyon tesisi kurma fikri belirtilmiştir. 1952 yılından 1972 yılına kadar yayın yapan İTÜ Televizyonu yayınları yalnızca belirli bir kesim tarafından izlenebilen sınırlı yayınlar olup ilk

Aşırı izleme nedenleri keşfedilmelidir. Bazen sorunlardan, sorumluluklardan veya gerçeklerden kaçmak için aşırı izlemeye yönelebilir. Bu durumda kişinin kaçmak istediği şeyin ne olduğunun farkına varmak da önemlidir. İş, ders çalışma, ailevi sorunlar veya sorumluluklar gibi daha zor ve daha rahatsız edici bir şeyi ertelemek veya görmemek için başka bir nesne veya etkinliğe ihtiyaç duyulur. İşte böyle bir durumda aşırı izleme etkinliği, rahatsızlık veren başka şeyden uzaklaşmak için duyulan ihtiyaca karşılık gelir. Bu sebeple kaygı duyulan ve kaçmak istenilen durumu bilmek ve o durum üzerinde yoğunlaşmak önemlidir. Bazen kaçmak istenilen sorumluluk veya görev yerine getirildikten sonra sınırlı bir izleme ödül olarak verilebilir.

İzleme etkinliğine ayrılan zaman kişiye zor gelse de sınırlanmalı ve gerçekçi günlük sınırlar belirlenmelidir. Bunun için hatırlatıcılardan ve çeşitli uygulamalardan yararlanılabilir, kapatma zamanını belirten alarm kurulabilir. Ayrıca aşırı izlemenin yapıldığı cihazlardaki video akış hizmeti veren uygulamalar silinebilir, abonelikler iptal edilebilir. Bir oturuşta izlenen bölüm sayısını azaltmak için bölümün sonunu beklemek yerine ortasında izlemeyi bırakmak daha kolay olabilir. Çünkü çoğunlukla bölümler, bir sonraki bölüm için merak uyandıran heyecanlı sahnelerle sonlanmakta ve kişi merakını gidermek için art arda bölümleri izlemektedir.

Hayatın sınırlılığını düşünmek ve onu boşa harcamamak için bir şey yapmak, bir şey öğrenmek, hobilerine zaman ayırmak, aile üyeleri ve arkadaşlarla zaman geçirmek, bir şey üretmek, yaratıcı olmak ve hayatı bilinçli yaşamak önemli bir farkındalıktır. Küçük adımlarla başlamak küçük veya yetersiz bir başlangıç olarak görülmemelidir. Bu adımlara hemen başlanmalı, ertelememelidir. Özet olarak sorunla yüzleşmek, aşırı izleme nedenlerini bulmak, farkındalığı artırmak, yerine geçecek yeni davranışlar, etkinlikler belirlemek ve yaşama odaklanmak davranışları değiştirmek için önemlidir.

Kaynakça

Adachi, P. J. C., Ryan, R. M., Frye, J., McClurg, D. & Rigby, C. S. (2018). "I can't wait for the next episode!" Investigating the motivational pull of television dramas through the lens of self-determination theory. *Motivation Science, 4*(1), 78-94.

Aghababian, A. H., Sadler, J. R., Jansen, E., Thapaliya, G., Smith, K. R. & Carnell, S. (2021). Binge watching during covid-19: Associations with stress and body weight. *Nutrients*, *13*(10), 3418.

American Psychiatric Association, DSM-5 Task Force. (2013). *(5th ed.). American Psychiatric Publishing, Inc.. https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596*

Annalect (2014, July). Tune in: The impact of binge-viewing. http://www. slideshare.net/asmolick/annalect-primary-research-the-impact-of-binge-viewing-final-7-102014

Arslan, G. (1989). *Türkiye'de televizyonun gelişimi*. Yüksek lisans tezi.

Ateşalp, S. T. & Başlar, G. (2020). İnternette dizi izleme pratiklerinin dönüşümü: Aşırı izleme (binge watching) üzerine bir araştırma. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, 32*, 108-136.

Bakrania, K., Edwardson, C., Khunti, K., Bandelow, S., Davies, M. J. & Yates, T. (2018). Associations between sedentary behaviors and cognitive function: Cross-sectional and prospective findings from the uk biobank. *American Journal of Epidemiology, 187*(3), 441-454.

Baughman, J. L. (2005). Television: History. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition), 169-172.

Bekir, S. Özü-Gökçe, Ö. ve Makas, S. (2021). Problemli dizi izleme ölçeği'nin Türk kültürüne uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ege Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 4*(1), 20-33.

Boursier, V., Musetti, A., Gioia, F., Flayelle, M., Billieux, J. & Schimmenti, A. (2021). Is watching tv series an adaptive coping strategy during the covid-19 pandemic? Insights from an Italian community sample. *Frontiers in Psychiatry*, *12*, 1-9.

Brand, M., Wegmann, E., Stark, R., Müller, A., Wölfling, K., Robbins, T. W. & Potenza, M. N. (2019). The interaction of person-affect-cognition-execution (ı-pace) model for addictive behaviors: Update, generalization to addictive behaviors beyond internet-use disorders, and specification of the process character of addictive behaviors. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, *104*, 1-10.

Ching, K. H. & Tak, L. M. T. (2017). The structural model in parenting style, attachment style, self-regulation and self-esteem for smartphone Addiction. *IAFOR Journal of Psychology & the Behavioral Sciences*, *3*(1), 85-103.

Cohen, J. (2001). Defining identification: A theoretical look at the identification of audiences with media characters. *Mass Communication & Society, 4*(3), 245-264.

Cohen, J. (2004). Parasocial break-up from favorite television characters: The role of attachment styles and relationship intensity. *Journal of Social and Personal Relationships, 21,* 187-202.

Conlin, L., Billings, A. & Averset, L. (2016). Time-shifting vs. appointment viewing: The role of fear of missing out within TV consumption behaviours. *Communication & Society. 29 (4)*, 151-164.

Çaycı, B. (2021). Aşırı izlemeyle değişen dizi izleme biçimlerinin izleyiciler üzerindeki etkileri. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 11*(2), 403-423

Davis, B. C. (2016). The Netflix effect and defining binge-watching. *Undergraduate Research Posters.* Poster 190. https://scholarscompass.vcu.edu/uresposters/190

Demir, M. V & Vural Batık, M. (2020). Dizi izleme nedenleri ölçeği ile problemli dizi izleme ve belirtileri ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying, 7*(2) , 1-31.

Derrick, J.L., Gabriel, S. & Hugenberg, K. (2009). Social surrogacy: How favored television programs provide the experience of belonging. *Journal of Experimental Social Psychology, 45,* 352-362.

Erickson, S.E., Dal Cin, S., Byl, H. (2019). An experimental examination of binge watching and narrative engagement. *Social Sciences*, *8*(1),19.

Exelmans, L. & Van den Bulck, J. (2017). Binge viewing, sleep, and the role of pre-sleep arousal. *Journal of clinical sleep medicine, 13*(8), 1001-1008.

Eyal, K. & Rubin, A. M. (2003). Viewer aggression and homophily, identification, and parasocial relationships with television characters. *Journal of Broadcasting & Electronic Media, 47*, 77-98.

Eyal, K. & Cohen, J. (2006). When good friends say goodbye: A para-social breakup study. *Journal of Broadcasting & Electronic Media, 50*, 502-523.

Fancourt, D. & Steptoe, A. (2019). Television viewing and cognitive decline in older age: Findings from the english longitudinal study of ageing. *Scientific Reports*, *9*(1), 1-8.

Ferchaud, A. (2018). *Binge and bingeability the antecedents and consequences of bınge watching behavior*. [Doctoral thesis, The Pennsylvania State University].

Flayelle, M., Maurage, P. & Billieux, J. (2017). Toward a qualitative understanding of binge-watching behaviors: A focus group approach. *Journal of Behavioral Addictions, 6*(4), 457-471.

Flayelle, M., Canale, N., Vögele, C., Karila, L., Maurage, P. & Billieux, J. (2019). Assessing binge-watching behaviors: Development and validation of the "Watching TV Series Motives" and "Binge-watching Engagement and Symptoms" questionnaires. *Computers in Human Behavior, 90*, 26-36.

Flayelle, M., Castro-Calvo, J., Vögele, C., Astur, R., Ballester-Arnal, R., Challet-Bouju, G., Brand, M., Cárdenas, G., Devos, G., Elkholy, H., Grall-Bronnec, M., James, R. J. E., Jiménez-Martínez, M., Khazaal, Y., Valizadeh-Haghi, S., King, D. L., Liu, Y., Lochner, C., Steins-Loeber, S., . . . Billieux, J. (2020). Towards a cross-cultural assessment of binge-watching: Psychometric evaluation of the "watching TV series motives" and "binge-watching engagement and symptoms" questionnaires across nine languages. *Computers in Human Behavior, 111,* Article 106410. https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106410

Forte, G., Favieri, F., Tedeschi, D. & Casagrande, M. (2021). Binge-watching: development and validation of the binge-watching addiction questionnaire. *Behavioral Sciences (Basel, Switzerland)*, *11*, 27, 1-15.

Ghasempour, A. & Mahmoodi-Aghdam, M. (2015). The role of depression and attachment styles in predicting students' addiction to cell phones. *Addiction & Health, 7*, 192-197.

Goldstein, J. (2013, June 9). Television binge watching. The Washington Post. Retrieved from https://www.washingtonpost.com/lifestyle/style/television-binge-watching-if-it-sounds-sobad-why-doesit-feel-so-good/2013/06/06/fd658ec0-c198-11e2-ab60-67bba7be7813_story.html

Griffiths, M. (2005). A 'components' model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance Use, 10*(4), 191-197.

Gümüş, B. (2021). Maraton izleyiciliğinden aşırı izlemeye: Netflix'in izleme alışkanlıklarına etkisi. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi, 37*, 147-169.

Horvath, C.W. (2004). Measuring Television Addiction. *Journal of Broadcasting & Electronic Media, 48*, 378 - 398.

Jenner, M. (2014). Is this TVIV? On Netflix, TVIII and binge-watching. *New Media & Society, 18*, 257-273.

Katz, E., Blumler, J. G. & Gurevitch, M. (1974). Utilization of Mass Communication by the Individual. In J. G. Blumler & E. Katz (Eds.), The Uses of Mass Communications: Current Perspectives on Gratifications Research (pp. 19-31). Beverly Hills: Sage Publications.

Kubey, R. W. (1986). Television use in everyday life: Coping with unstructured time. *Journal of Communication*, *36*, 3, 108-123

LaRose, R., Lin, C. A. & Eastin, M. S. (2003). Unregulated Internet usage: Addiction, habit, or deficient self-regulation? *Media Psychology, 5*, 225-253.

Michlin, M. M. (2011). More, more, more: Contemporary American TV series and the attractions and challenges of serialization as ongoing narrative. *Mise au Point, 3*. http://journals.openedition.org/map/927 adresinden Eylül 2022'de alınmıştır.

Orosz, G., Bőthe, B. & Tóth-Király, I. (2016). The development of the problematic series watching scale (PSWS). *Journal of Behavioral Addictions, 5*(1), 144-150.

Özkent, Y. & Açıkel, B. (2022). The association between binge-watching behavior and psychological problems among adolescents. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, *210*(6), 462-467.

Panda, S. & Pandey, S. C. (2017). Binge watching and college students: Motivations and outcomes. *Young Consumers, 18*(4), 425-438.

Peña, L. L. (2015). *Breaking binge: Exploring the effects of binge watching on television viewer reception*. [Master of Arts in Media Studies, Syracuse University].

Pierce-Grove, R. (2017). Just one more: How journalists frame binge watching. *First Monday, 22* (1), https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/7269 adresinden Eylül 2022'de alınmıştır.

Pittman, M. & Sheehan, K. (2015). Sprinting a media marathon: Uses and gratifications of binge-watching television through Netflix. *First Monday*, *20*(10), https://firstmonday.org/ojs/ index.php/fm/article/view/6138 adresinden Eylül 2022'de alınmıştır.

Presseau, J. (2016). Just one more episode: Frequency and theoretical correlates of television binge watching. *Journal Health Psychology, 23*, 17-24.

Rahman, K.T. & Arif, M.Z.U. (2021). Impacts of binge-watching on Netflix during the covid-19 pandemic. *South Asian Journal of Marketing*, *2*(1), 97-112.

Raney, A. A. (2003). Disposition-based theories of enjoyment. In J. Bryant, D. Roskos-Ewoldsen & J. Cantor (Eds.), Communication and emotion (pp. 61-84). Mahwah, NJ: Erlbaum.

Rubenking, B. & Bracken, C. C. (2018). Binge-watching: A suspenseful, emotional, habit. *Communication Research Reports, 35*(5), 381-391.

Rubin, A. (2008). Uses-and-Gratifications Perspective on Media Effects. In J. Bryant, Oliver, M.B. (Eds.) Media Effects: Advances In Theory and Research, 3rd edition. New York, NY: Routledge.

Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *The American Psychologist*, *55*(1), 68-78.

Ryan, R. M., Rigby, C. S. & Przybylski, A. (2006). The motivational pull of video games: A self-determination theory approach. *Motivation and Emotion, 30*(4), 347-363.

Sanderson, J. (2009). "You are all loved so much": Exploring the relational maintenance within the context of parasocial relationships. *Journal of Media Psychology, 21,* 171-182.

Sarı, Ü. V&e Türker, H. (2021). Dijital platform kullanıcılarının izleme alışkanlıklarına yönelik bir araştırma: Netflix örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21*(1), 59-80.

Shim, H. & Kim, K. J. (2018). An exploration of the motivations for binge-watching and the role of individual differences. *Computers in Human Behavior, 82,* 94-100.

Shim, H. & Sung, Y. H. (2022). Binge-watching dependence: a function of sensation seeking, need for cognition, and flow. *International Journal of Communication, 16*, 2688-2708.

Shirakawa, T., Iso, H., Yamagishi, K., Yatsuya, H., Tanabe, N., Ikehara, S., Ukawa, S. & Tamakoshi, A. (2016). Watching television and risk of mortality from pulmonary embolism among Japanese men and women: The JACC Study (Japan Collaborative Cohort). *Circulation, 134*, 355-357.

Starosta, J., Izydorczyk, B. & Lizińczyk, S. (2019). Characteristics of people's binge-watching behavior in the "entering into early adulthood" period of life. *Health Psychology Report, 7*(2), 149-164.

Starosta, J. A. & Izydorczyk, B. (2020). Understanding the phenomenon of binge-watching-a systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *17*(12), 4469.

Starosta, J., Izydorczyk, B. & Wontorczyk, A. (2021). Anxiety-depressive syndrome and binge-watching among young adults. *Frontiers in Psychology*, *12*, 1-13.

Steins-Loeber, S., Reiter, T., Averbeck, H., Harbarth, L. & Brand, M. (2020). Binge-watching behaviour: The role of ımpulsivity and depressive symptoms. *European Addiction Research*, *26*(3), 141-150.

Sung Y.H., Kang E.Y. & Lee W. (2018). Why do we indulge? Exploring motivation for binge-watching. *Journal of Broadcasting and Electronic Media, 62*, 408-426.

Tóth-Király, I., Bőthe, B., Tóth-Fáber, E., Hága, G. & Orosz, G. (2017). Connected to TV series: Quantifying series watching engagement. *Journal of Behavioral Addictions*, *6*(4), 472-489.

Trouleau, W. (2016) Just one more: Modeling Binge Watching Behaviour. *KDD '16 Proceeding of the 22nd ACM SIGKDD International Conference on Knowledge Discovery and Data Mining,* 1215-1224.

Tukachinsky, R. & Eyal, K. (2018) The psychology of marathon television viewing: Antecedents and viewer ınvolvement. *Mass Communication and Society, 21(*3), 275-295.

Vaterlaus, J. M., Spruance, L. A., Frantz, K. & Kruger, J. S. (2019). College student television binge watching: Conceptualization, gratifications, and perceived consequences. *The Social Science Journal, 56*, 470-479.

Viens, A. & Farrar, K. M. (2021). Conceptualizing and measuring binge watching. *Communication Studies, 72*(3), 267-284.

Vural Batik, M. & Demir, M. (2021). The mediating role of binge-watching in the relationship

between type D personality and loneliness. *Health Psychology Report*, *10*(3), 157-167.

Walter, N., Murphy, S. T. & Rosenthal, E. L. (2018). Narrative persuasion in a new media environment: The impact of binge-watching and second-screening. *Communication Research Reports*, *35*(5), 402-412.

Walton-Pattison, E., Dombrowski, S. U. & Presseau, J. (2018). 'Just one more episode': Frequency and theoretical correlates of television binge watching. *Journal of Health Psychology*, *23*(1), 17-24.

Wheeler, K. S. (2015). *The relationships between television viewing behaviors, attachment, loneliness, depression, and psychological well-being*. University Honors Program Theses. 98. https://digitalcommons.georgiasouthern.edu/honors-theses/98
https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/binge-watching

ALGORİTMALAR, HABERCİLİK VE MEDYA

Editörler
Dr. Şirin Karal Temüroğlu
Dr. Zuhal Demir

nobel bilimsel

ALGORİTMALAR, HABERCİLİK VE MEDYA

Editörler: Dr. Şirin Karal Temüroğlu - Dr. Zuhal Demir

Yayın No.: 1695
ISBN: 978-625-398-685-8
E-ISBN: 978-625-398-684-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Emine Sırakaya -emine@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karal Temüroğlu, Şirin., Demir, Zuhal.
Algoritmalar, Habercilik ve Medya / Editörler: Şirin Karal Temüroğlu - Zuhal Demir
1. Basım, X + 258 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-685-8
E-ISBN: 978-625-398-684-1
1. Yapay Zeka 2. Medya, Algoritma 3. Habercilik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

SOSYAL MEDYADA ALGORİTMALARLA NEFRET ÜRETİMİ

Prof. Dr. Yasemin Giritli İnceoğlu, London School of Economics Medya ve İletişim Bölümü Konuk Öğretim Üyesi

MEDYADA KULLANILAN YAPAY ZEKÂ TEKNİKLERİ VE ALGORİTMALARI

Dr. Tolkun Nazarkul kyzy Soldan, Serbest Araştırmacı, tolkunsoldan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9727-1020

YAPAY ZEKÂ TEKNOLOJİLERİ VE ROBOT GAZETECİLİK

Doç. Dr. Ebru Davulcu, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, eakbaba@erciyes.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7971-1184

DİJİTAL HABER ÜRETİM SÜRECİNDE ALGORİTMİK ÖN YARGI/YANLILIK ÜZERİNE YAPILAN AKADEMİK ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Doç. Dr. Aysel Çetinkaya, Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, aysel.cetinkaya@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2526-323X

Doç. Dr. Zeynep Benan Dondurucu Dede, Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, benan.dondurucu@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2634-1001

YANKI ODALARI, FİLTRE BALONLARI VE İDEOLOJİK AŞIRILIKLAR

Doç. Dr. Seçil Özay, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, sozay@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0695-8258

Doç. Dr. Serkan Bayrakcı, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, serkan.bayrakcı@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3817-1927

ALGORİTMİK GÖZETİM

Doç. Dr. Mustafa Temel, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, mustafatemel@erciyes.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0828-0660

Öğr. Gör. Mustafa Böyük, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, mustafaboyuk@aybu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1010-9048

ALGORİTMA ETİĞİ ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Şirin Karal Temüroğlu, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Erbaa Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi İletişim ve Tasarımı Bölümü, sirin.karal@gop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8114-6866

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

SOSYAL MEDYADA ALGORİTMALARLA NEFRET ÜRETİMİ **1**
Yasemin Giritli İnceoğlu

Nefret Söylemini Kimler Üretiyor? 2
Nefret Söylemi ve Farklı Kimlikler 3
Sosyal Medya Şirketleri ve Algoritmalar 3
Neler Yapılabilir? 4

MEDYADA KULLANILAN YAPAY ZEKÂ TEKNİKLERİ VE ALGORİTMALARI **7**
Tolkun Nazarkul kyzy Soldan

Veri 8
Büyük Veri 9
Veri Bilimi 10
Veri Kazıma 11
Veri Türleri 11
Makine Öğrenmesi 12
Derin Öğrenme 13
Yapay Zekâ Süreçleri 14
İşin Anlaşılması 14
Verinin Anlaşılması 15
Verinin Hazırlanması 16
Modelleme 16
Değerlendirme 16
Uygulama 16
Tahminleme 17
Sınıflandırma 17
Kümeleme 18
Öneri Sistemleri 19
Popüler Ürünleri Öneren Sistem 20
İçeriğe Dayalı Öneri Yapan Sistem 21
İş Birliğine Dayalı Öneri Sistemi 21

Hibrit Öneri Sistemi ... 21
Netflix'in Abonelerini İzlemesi ... 21
Duygu Analizi ... 24
Veri Görselleştirmesi ... 25
Doğal Dil İşleme ... 27
Bilgisayarlı Görü ... 29
Diyalogsal Yapay Zekâ ... 30
Sonuç ... 31
Kaynakça ... 32

YAPAY ZEKÂ TEKNOLOJİLERİ VE ROBOT GAZETECİLİK ... 35
Ebru Davulcu

Giriş: Dijital Çağda Yapay Zekâ, Algoritmalar/Makine Öğrenmesi ve Medya ... 35
Yapay Zekâ Teknolojilerinin Gazeteciliğe Etkileri: Robot Gazetecilik ... 39
Robot Gazetecilik ile İlgili Sektörel Çalışmalar ve Uygulamalardan Örnekler ... 44
Robot Gazetecilik Üzerine Tartışmalar ... 50
Sonuç ... 53
Kaynakça ... 54

DİJİTAL HABER ÜRETİM SÜRECİNDE ALGORİTMİK ÖN YARGI/YANLILIK ÜZERİNE YAPILAN AKADEMİK ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ ... 59
Aysel Çetinkaya - Zeynep Benan Dondurucu Dede

Giriş ... 59
Algoritmik Ön Yargı Kavramı ... 61
Dijital Haber Üretim Sürecinde Algoritmalar, Algoritmik Yanlılık, Filtre Balonu ve Yankı Odası İlişkisi ... 67
Dijital Haber Üretiminde Algoritmik Ön Yargı/Yanlılık Üzerine Yapılan Akademik Çalışmalara Yönelik Bibliyometrik Bir Analiz ... 71
Araştırmanın Amacı, Örneklemi ve Sınırlılıkları ... 71
Araştırmanın Yöntemi ... 72
Araştırmanın Bulguları ... 73
Sonuç ... 91
Kaynakça ... 92

YANKI ODALARI, FİLTRE BALONLARI VE İDEOLOJİK AŞIRILIKLAR ... 99
Seçil Özay - Serkan Bayrakcı

Giriş ... 99

Sosyal Medyanın Habere Etkisi 100
Tesadüfi Maruz Kalma 103
Yankı Odaları ve Filtre Balonları 105
Yankı Odalarının Oluşumunu Etkileyen Unsurlar 106
Yankı Odası ve Filtre Balonlarının Toplumsal Etkileri 107
Sonuç 109
Kaynakça 111

ALGORİTMİK GÖZETİM 113
Mustafa Temel - Mustafa Böyük

Giriş: Küreselleşen Enformatik Gözetimin Kavram Haritası 113
Algoritmik Gözetimin Gündelik Hayattaki Etkileri 118
Yeni Kontrol Biçimi: Gizliliğin ve Güvenliğin İhlali/Kontrolü 119
Sosyal Hayatın Belirleyiciliği 120
Tüketici Gözetimi 120
Algoritmik Haberleşme 122
Kişisel Sağlık Verilerinin Depolanması 122
Sosyal Medya ve Algoritmik Gözetim 123
Algoritmik Gözetim ve Sosyal Medya Kullanıcıları 125
Bilgi Kontrolü: Kullanıcıların Farklı Düşüncelerle Karşılaşmama Sorunu 125
Bilgi Edinmede Algoritmik Gözetimin Rolü 125
Bilgi Edinmede Algoritmik Gözetimin Sonuçları ve Etkileri 126
Algoritmik Gözetimin Kişisel Bilgi Gizliliği Üzerindeki Etkisi 128
Kişisel Veri İşlemede Algoritmik Gözetimin Temel Prensipleri 129
Algoritmik Gözetimin Politik Etkisi: Manipülasyon ve Algı Yönetimi 131
Manipülasyonun Algoritmalar Aracılığıyla Gerçekleştirilmesi 131
Algoritmik Gözetimin Politik Etkileri 132
Sonuç Yerine: Şeffaflık ve Kontrol Kıskacında Bir Tartışma 133
Kaynakça 134

ALGORİTMA ETİĞİ ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME 139
Şirin Karal Temüroğlu

Giriş 139
Algoritma Kavramı ve Etiği 140
Algoritmik Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik 143
Algoritmik Ön Yargı ve Ayrımcılık 148
Algoritmik Mahremiyet 151

Habercilik, Medya ve Algoritma Etiği 152
Sonuç 156
Kaynakça 158

ALGORİTMİK SİYASET 163
Zuhal Demir

Giriş: Algoritmaların gücü 163
Algoritmik Popülizm 167
Algoritmik Aktivizm 173
Sonuç 177
Kaynakça 178

ALGORİTMALARIN NEDEN OLDUĞU DEZENFORMASYON VE YANLI(Ş) BİLGİLENDİRMEYE/HABERE KARŞI BİR ÖNERİ: YAVAŞ GAZETECİLİK 181
Aytekin Çelik - Gülsemin Mısırlı

Giriş 181
Algoritmalar 183
Dezenformasyon 189
Yavaş Gazetecilik: Algoritmik Dezenformasyona Bir Alternatif 192
Sonuç 197
Kaynakça 199

ALGORİTMİK OKURYAZARLIK 203
Gülhanım Karaoğlu

Dijitalleşme ve Yeni Okuryazarlıklar 204
Algoritmaları Anlamak 206
Algoritmik Farkındalık ve Okuryazarlık 210
Sonuç 218
Kaynakça 219

ALGORİTMA VE YAPAY ZEKÂ EKSENİNDE DİJİTAL HALKLA İLİŞKİLER 221
Serhat Bekar

Giriş 221
Dijitalleşme ve Halkla İlişkiler 223
Dijital Halkla İlişkiler 225
Dijital Halkla İlişkiler Araçları 228
Sosyal Medya Takibi (Social Media Monitoring) 229

Arama Motoru Optimizasyonu (SEO) 230
Büyük Veri (Big Data) 230
Kurumsal Web Siteleri 231
E-posta 231
Kurumsal Bloglar 231
Yapay Zekâ ve Algoritma 232
Yapay Zekâ 232
Algoritmik Halkla İlişkiler 234
Yapay Zekâ ve Algoritma Ekseninde Dijital Halkla İlişkiler 235
Halkla İlişkilerde Yapay Zekâ ve Algoritma Uygulamaları 236
Halkla İlişkiler Kampanyaları 236
Kriz Yönetimi ve Duygu Analizi 237
Pazarlama 238
Reklam 240
Pazarlama İletişimi 240
Sponsorluk 241
İntranet ve Extranet 242
Sonuç 242
Kaynakça 245

ÖZ GEÇMİŞLER 251

MEDYADA KULLANILAN YAPAY ZEKÂ TEKNİKLERİ VE ALGORİTMALARI

Tolkun Nazarkul kyzy Soldan

Son yıllarda teknolojide yaşanan hızlı gelişmeler pek çok sektörde olduğu gibi medya sektöründe de devrim niteliğinde değişikliklere neden olmuştur. Yapay zekâ algoritmaları bir taraftan medyanın eskiye göre daha çok kişiselleştirmesini sağlarken diğer taraftan kullanıcı verilerinin anlık olarak analiz edilmesine imkân tanımıştır. Deyiş yerindeyse yapay zekâ medyanın üretimini, dağıtımını ve tüketimini yeniden şekillendirmiştir.

Günlük hayatta sıkça kullandığımız akıllı makineler yapay zekâ sayesinde artık çok büyük miktarda veriyi analiz etme, bu verilerden anlamlı içgörüler çıkarma ve karmaşık süreçleri otomatikleştirme potansiyeline sahip olmuştur. Bu yeni durum hem içerik üreticilerinin elini güçlendirmiş hem de medya tüketicilerinin ilgi alanlarına ve tercihlerine göre hazırlanmış içeriğe kolay ulaşmalarını mümkün kılmıştır.

Yapay zekânın medyaya getirdiği en dikkate değer yenilik hiç kuşkusuz içerik oluşturma alanındadır. Akıllı cihazlar içerik oluşturucuları geçmişte hayal dahi edemeyecekleri imkânlara kavuşturmuştur. Örnek vermek gerekirse doğal dil işleme algoritmaları yazılı içerik oluşturabilmekte, makaleleri özetleyebilmekte ve hatta intihal tespiti yapabilmektedir. Veri görselleştirme araçları milyonlarca satır veriden anlamlı hikâyeler oluşturabilmekte, olaylar henüz gerçekleşme aşamasındayken bile okuyucular için haber nitelikli mesajlar hazırlayabilmektedir. Bilgisayarla görme teknikleri video düzenleme, nesne tanıma ve görüntü manipülasyonu gibi işleri rahatlıkla yapabilmekte, ilgi çekici medya içeriklerinin üretimini kolaylaştırmaktadır.

Yapay zekâ algoritmaları saydığımız bu yeteneklerinin yanı sıra kullanıcı deneyimini iyileştirme ve medya platformlarının kişiselleştirilmesinde de önemli roller oynamaktadır. Kullanıcı davranışlarını ve tercihlerini geçmiş verilerle karşılaştırarak analiz edip her zevke ve ilgi alanına ayrı ayrı öneriler

caktır. Bu durum bilgi çeşitliliği ve kişisel gelişim açısından önemli sorunlara kapı aralayacaktır.

Bu çalışmada aktarılan bilgiler medya sektöründe yapay zekanın nasıl kullanıldığıyla ilgili genel bir çerçeve çizmiştir. Günümüzde medyanın yapısı ve sınırları sürekli gelişme eğiliminde olduğundan her teknolojiyi günü gününe takip edebilmek, yeniliklere bütünüyle hâkim olabilmek imkânsız hâle gelmiştir. Ancak ortaya çıkan her yeniliğin burada ele alınan yapay zekâ araçları ve teknikleri temelinde yükseldiği söylenebilir.

Kaynakça

Acar, Z. (2019, 8 Aralık). Büyük veri ve süper bilgisayarlar. *Karar.* https://www.karar.com/yazarlar/zafer-acar/buyuk-veri-ve-super-bilgisayarlar-12148

Adamjee, U. (2020, 4 Eylül). Introduction to natural language processing (NLP). *Medium.* https://medium.datadriveninvestor.com/introduction-to-natural-language-processing-nlp-bd5b08a49499

Agarwal, A. (2022, January 15). Understanding the concept of hierarchical clustering technique. Towards Data Science. https://towardsdatascience.com/understanding-the-concept-of-hierarchical-clustering-technique-c6e8243758ec

Akkale, M. İ. (2020, 13 Şubat). Ağ sunucuları hakkında. *Sempeak.* https://www.sempeak.com/blog/ag-web-sunucuları

Altuntaş, M. (2018, 3 Ekim). Dijital trendler: Chatbotlar. *Gelecek Postası.* http://www.gelecekpostasi.info/trendler/chatbotlar/

Amanet, H. (2020, 28 Mart). CRISP-DM nedir?. *Medium.* https://hasan-amanet.medium.com/crisp-dm-nedir-767b697caeae

Arslan, E. (2020, 12 Ocak) CRISP-DM nedir?. *Linkedin.* https://www.linkedin.com/pulse/crisp-dm-nedir-evren-arslan/?originalSubdomain=tr

Ashtari, H. (2022, 13 Mayıs). What is computer vision? Meaning, examples, and applications in 2022. *Spiceworks.* https://www.spiceworks.com/tech/artificial-intelligence/articles/what-is-computer-vision/

Barney, N. (t.y.). Sentiment analysis (Opinion mining). *Techtarget.* https://www.techtarget.com/searchbusinessanalytics/definition/opinion-mining-sentiment-mining

Beal, V. (2022, 25 Nisan). What is data?, *Webopedia.* https://www.webopedia.com/definitions/data/

Brownlee, J. (2020, 14 Ağustos). Plot a decision surface for machine learning algorithms in python. *Machine learning mastery.* https://machinelearningmastery.com/plot-a-decision-surface-for-machine-learning/

Brush, K. & Burns, E. (t.y.). Data visualization. *Techtarget.* https://www.techtarget.com/searchbusinessanalytics/definition/data-visualization

Burns, E. (t.y.). Machine learning, *Techtarget.* https://www.techtarget.com/searchenterpriseai/definition/machine-learning-ML

Çilingir, İ. (2019, 24 Haziran). Öneri sistemleri (Recommendation systems). *Medium.* https://medium.com/@iremcilingir/%C3%B6neri-sistemleri-recommendation-systems-28a3f341c0a9

Dye, M., Ekanadham, C., Saluja, A. & Rastogi, A. (2020, 10 Aralık). Supporting content decision makers with machine learning. *Netflix Tech Blog*. https://netflixtechblog.com/supporting-content-decision-makers-with-machine-learning-995b7b76006f

Hashemi-Pour, C. (2023, Mayıs). Artificial general intelligence (AGI). *Techtarget.* https://www.techtarget.com/searchenterpriseai/definition/artificial-general-intelligence-AGI

Hotz, N. (2023, 19 Ocak). What is CRISP DM?. *Data science process alliance.* https://www.datascience-pm.com/crisp-dm-2/

Visualizing the clusters with machine learning algorithm. (2020, 01 Kasım). *Andlearning.* https://www.andlearning.org/visualizing-the-clusters-with-machine-learning-algorithm/

Data understanding overview. (2021, 17 Ağustos). *IBM.* https://www.ibm.com/docs/en/spss-modeler/saas?topic=understanding-data-overview#crisp_data_understanding_phase

Büyük veri (big data) nerelerde ve nasıl kullanılır?. (2020, Ekim 7). *Yeni İş Fikirleri.* https://www.yeniisfikirleri.net/buyuk-veri-big-data-nerelerde-ve-nasil-kullaniliyor/

Deepchecks glossary regression, (t.y.). *Deepchecks.* https://deepchecks.com/glossary/regression/#:~:text=AI%20Linear%20Regression%20is%20a,such%20as%20price%20and%20revenue

Duygu analizi. (t.y.). *Artiwise.* https://www.artiwise.com/duygu-analizi/

How Netflix used big data and analytics to generate billions. (2019, Nisan 5). *Seleritysas.* https://seleritysas.com/blog/2019/04/05/how-netflix-used-big-data-and-analytics-to-generate-billions/

Netflix nedir?. (t.y.). *Netflix.* https://help.netflix.com/tr/node/412

Sentiment analysis: comprehensive beginners guide. (t.y.). *Getthematic.* https://getthematic.com/sentiment-analysis/

What is deep learning?. (t.y.). *IBM.* https://www.ibm.com/topics/deep-learning

What is deep learning?. (t.y.). *Oracle.* https://www.oracle.com/artificial-intelligence/machine-learning/what-is-deep-learning/

Structured vs. unstructured data. (2023, 15 Mart). Seagate Blog. https://www.seagate.com/tr/tr/blog/structured-vs-unstructured-data/

Yarı Yapılandırılmış veri (semi-structured data) nedir?. (t.y.). *Komtaş.* https://www.komtas.com/glossary/yari-yapilandirilmis-veri-nedir

CRISP nedir? CRISP sürecinde kullanılan 6 aşama, (2016, 9 Kasım). *Euromsg.* https://blog.euromsg.com/crisp-nedir-crisp-surecinde-kullanilan-6-asama/

Artificial intelligence vs. machine learning vs. data science. (2021, Şubat). *Deviq.* https://www.deviq.io/insights/artificial-intelligence-vs-machine-learning-vs-data-science

Kanade, V. (2022, 30 Ağustos). What is machine learning? definition, types, applications, and trends for 2022. *Spiceworks.* https://www.spiceworks.com/tech/artificial-intelligence/articles/what-is-ml/

Malik, R. S. (2022, 18 Şubat). Natural language processing in the near future: A blog around the latest developments in NLP. *Medium.* https://medium.datadriveninvestor.com/natural-language-processing-in-the-near-future-a-blog-around-the-latest-developments-in-nlp-895d56c62ec4

Marr, B. (2019). *Büyük Veri İşbaşında "45 yıldız şirket büyük veriyi nasıl kullandı?"*. B. Gündüz, Çev.) Media Cat.

Mihajlovic, I. (2019, 25 Nisan). Everything you ever wanted to know about computer vision. *Towardsdatascience.* https://towardsdatascience.com/everything-you-ever-wanted-to-know-about-computer-vision-heres-a-look-why-it-s-so-awesome-e8a58dfb641e

Oppermann, A. (2022, 2 Mayıs). What is deep learning and how does it work?. *Builtin.* https://builtin.com/machine-learning/deep-learning

Özel, S. (2020). Talebe bağlı video servisleri çağında Netflix etkisi. *İnsan&İnsan*, *7*(26), 115-138. https://doi.org/10.29224/insanveinsan.786938

Patel, S. (2023, 14 Nisan). What is chatbot? Why are chatbots important?. *Reve Chat.* https://www.revechat.com/blog/what-is-a-chatbot/

Polamuri, S. (2015, 24 Ocak). Introduction to recommendation engine. *Dataaspirant.* https://dataaspirant.com/recommendation-engine-part-1/

Reyes, K. (2023, 12 Şubat). What is deep learning and how does it works?. *Simplilearn*. https://www.simplilearn.com/tutorials/deep-learning-tutorial/what-is-deep-learning

Segal, T. (2022, 29 Kasım). What is big data? Definition, how it works, and uses. *Investopedia.* https://www.investopedia.com/terms/b/big-data.asp

Stevens, E. (2021, 15 Ocak). What is data visualization and why is it important? A complete introduction. *Careerfoundry.* https://careerfoundry.com/en/blog/data-analytics/what-is-data-visualization/#what-is-data-visualization-a-definition

Yeşil, R. (2020, 7 Mayıs). CRISP-DM Nedir? Makine öğrenmesi projelerinde CRISP-DM metodolojisi. *Medium.* https://medium.com/datarunner/crisp-dm-nedir-makine-%C3%B6%C4%9Frenmesi-projelerinde-crisp-dm-metodolojisi-75a36bd7d320

YAPAY ZEKÂ TEKNOLOJİLERİ VE ROBOT GAZETECİLİK

Ebru Davulcu

Giriş: Dijital Çağda Yapay Zekâ, Algoritmalar/Makine Öğrenmesi ve Medya

Teknolojik gelişmeler ile birlikte üretimde kullanılan araç ve teknikler tarih boyunca toplumsal yaşamda meydana gelen değişim ve dönüşümlerin kaynağı olmuştur. İçinde bulunduğumuz Bilgi toplumu çağına da bilişim teknolojileri ile ilgili yapılan çalışmalar damgasını vurmuştur. Artık aranılan bilgiye daha kolay ve hızlı ulaşılabilmektedir. Ancak gelişmeler bununla da sınırlı değildir. Verimliliğin artırılmasına yönelik uygulamalar üzerine çalışılmaya devam edilmektedir. Yapay zekâ teknolojileri bu çalışmaların bir ürünüdür. Bilgiye kolay ve hızlı ulaşabilen makinelerin yanında insanlar yerine düşünebilen, bilgiyi insanlardan daha hızlı kullanan ve uygulamaları hayata geçirebilen makineler ortaya çıkmıştır. Böylece süper akıllı toplum olarak nitelenen toplum 5.0'dan bahsedilir hâle gelinmiştir.

Yapay zekâ genel anlamda doğal yeteneklerin taklit edilerek bilgisayar sistemlerinde modellenmesidir. İnsana özgü bilgileri birleştirme, analiz etme, sonuca ulaşma ve elde edilen sonucu bir sebeple ilişkilendirme özelliklerinin taklit edilebileceğini, öğrenilebileceğini[2] düşündürten (Yılmaz, 2022, s. 4) bu teknolojinin çıkış noktasında matematik alanında insan zekâsı olmadan kendi kendine hesaplamalar yapabilen makine düşüncesi yer almaktadır (Nilsson, 2019).

[2] Yapay zekâ teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve yapay zekâ teknolojilerinin insan zekâsına özgü kimi uygulamaları gerçekleştirebileceği fikri, tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Tartışmalar insan zekâsı ve yapay zekânın karşılaştırılması üzerine kuruludur. İnsan zekâsının bilinç ve çıkarım yapabilme gücü ile ilgili olarak makinelerin insanlar gibi düşünüp düşünemeyeceği üzerinde durulmuştur (Erdem, 2021, s. 898).

teknolojilerinin gelişmesi hedef kitle odaklı içeriklerin üretilmesine katkıda bulunmuştur.

Robot gazetecilikle ilgili yaşanan gelişmeler çeşitli tartışmaları da gündeme getirmiştir. Bu tartışmaların odak noktası robot gazeteciliğin teknososyolojik boyutu ile ilgilidir. Algoritma kullanımı ile birlikte haber üretiminin hızlanması, istatistikî verilerin daha az hata ile analizi, içeriklerin farklı dillerde ve farklı biçimlerde kurgulanabilmesi, insan gazetecilerin iş yüklerinin azalması, daha az maliyetli olması sebepleri ile robot gazeteciliğin toplum açısından faydalı olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte gazeteci istihdamının azalacağı, güvenli olmayan sitelerden veri devşirme, hacklenme, hatalı içerik üretme, yankı odaları/filtre balonları ile statükoyu koruma endişeleri; etik kaygılar; sığ içerik üretimi, araştırmacı gazetecilik yapma konusundaki eksiklikler dolayısıyla robot gazetecilik eleştirilmektedir.

Algoritma toplumundan bahsedilen günümüzde şüphesiz gazetecilik de yaşanan teknolojik gelişmelerden etkilenecektir. Dolayısıyla olumsuz eleştirilen azaltılması için harekete geçilmeli, etik ve hukukî boyutta düzenlemeler yapılmalıdır. Teknik açıdan ise hatalı/yanlış içerik üretiminin önüne geçilerek robot gazeteciliği toplum için tehdit olmaktan çıkarmalıdır. Teknolojik gelişmelerin gelecekte nasıl seyredeceği bu noktada önem kazanmaktadır.

İnsan gazetecilerin istihdamının azalacağı endişesi ile ilgili olarak ise belirtilmelidir ki algoritmalar özellikle araştırma haber yapmada sadece yardımcı bir teknik hizmettirler. Araştırma haber yapılacak konunun belirlenmesi başta olmak üzere konunun hangi boyutta ele alınacağı, verilerin analizi/değerlendirilmesi, ilişkilendirilmesi, sonuca bağlanması alanında yetkin insan gazeteci tarafından gerçekleştirilebilir. Sektörün de kaliteli içerik üretecek insan gazeteciye daima ihtiyacı olacaktır. Algoritmalar bu konuda sadece büyük verinin istatistikî olarak tasnifinde faydalı olabilecektir. Ayrıca istatistikî veriler içeren rutin raporlamaları yapması nedeniyle algoritmaların araştırmacı gazetecilik için fırsat olarak görülmesi gerekmektedir.

Kaynakça

24 industries to be disrupted by AI: an infographic. (2018). https://oneragtime.medium.com/24-industries-to-be-disrupted-by-ai-an-infographic-59989c867c3f

A Simple Introduction to natural language processing (2018). https://becominghuman.ai/a-simple-introduction-to-natural-language-processing-ea66a1747b32

About Wordsmith. https://wordsmith.org/awad/about.html

About, *Forbes*. https://www.forbes.com/sites/narrativescience/?sh=6ca1d27e1f07

Adalı, E. (2017). Yapay zekâ. İnsanlaşan makinalar ve yapay zekâ, *İTÜ Vakfı Dergisi*, 75, 8-14.

Akgül, B. (2019). Possible effects of the development and use of artificial ıntelligance ıntended for journalism sektor, *Journal of Multidisciplinary Developments,* 4(1), 57-64.

Akgül, B. ve Ayer, Z. (2018). Sanayi 4.0 sürecinde medyada sektörel dönüşüm. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9 (16), 2312- 2327.

Akyazı, A. (2018). Gazetecilikte dijitalleşme ve haber üretimine yansıması: Robot gazeteciler. O. Uçak (Ed.), *Dijital Medya ve Gazetecilik* içinde (15-30). Eğitim Yayınevi.

Allen, N. D., Templon, J. R., McNally, P. S., Birnbaum, L., ve Hammond, K. (2010). StatsMonkey: A data-driven sports narrative writer. *Computational Models of Narrative: Papers from the AAAI Fall Symposium* (F-S 10-04). chrome-extension://efaidnbmnnnibp cajpcglclefindmkaj/https://cdn.aaai.org/ocs/2305/2305-9761-1-PB.pdf

Ay, A. (2022). Yapay zekâ haberciliği ve gazetecilik tartışmalarına dair bir değerlendirme. *TOJDAC,* 12(4), 913-926.

Ayas, M. (2018). Yapay zekâ-insandan öte, *Araştırma Raporu Ocak 2018*, thinktech STM Teknolojik Düşünce Merkezi.

Babacan, H. (2021). *Türkiye'de yapay zekâ destekli gazetecilik: Robot Gazeteciliğine yönelik yaklaşımlar*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim dalı Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi.

Barto A.G. ve Dietterich, T. G. (2004). Reinforcement larning and its relationship to supervised learning. *Handbook of Learning and Approximate Dynamic Programming*, Kanada: IEEE Press.

Baştan, S. (2003). Yapay zekâ, yeni iletişim teknolojileri ve örgütsel değişim: Akıllı örgüte doğru. *Yönetim ve Ekonomi*, 10 (1), 187-203.

Bulut, S. (2020). Dijital çağda medya: Makine öğrenmesi, algoritmik habercilik ve gazetecilikte işlevsiz insan sorunsalı. *Selçuk İletişim*, 13(1), 294-313.

Byford, S. (2016). Google's AlphaGo AI Beats Lee Se-dol Again to Win Go Series 4-1. https://www.theverge.com/2016/3/15/11213518/alphago-deepmind-go-match-5-result

Carlson, M. (2014). The robotic reporter: Automated journalism and the redefinition of labor, compositional forms, and journalistic authority. *Digital Journalism*. 3, 416-431.

Castro, D. ve New, J. (2016). The promise of artifical intelligence. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www2.datainnovation.org/2016-promise-of-ai.pdf

Clerwall, C. (2014). Enter the robot journalist users' perceptions of automated content. *Journalism Practice*. 8(5), 519-531.

Cormen, T. H., Leiserson, C. E., Rivest R. L., Stein C. (2009). *Introduction to algorithms*, London, England: The MIT Press.

Daly, C. (2017). *Future of journalism will be augmented thanks to AI*. https://aibusiness.com/verticals/future-of-journalism-will-be-augmented-thanks-to-ai

Das, S. (2020). *Microsoft replaces journalists with AI. Can we rely on AI for news*? https://analyticsindiamag.com/microsoft-replaces-journalists-with-ai-can-we-rely-on-ai-for-news/

Donges, N. (2022). Introduction to Natural Language Processing (NLP). Erişim: https://builtin.com/data-science/introduction-nlp

Dörr, K.N. (2016). Mapping The field of algorithmic journalism. *Digital Journalism*, 4(6), 700-722.

Ellis, J. (2013). The Guardian experiments with a robot-generated newspaper with the long good read. *Nieman Lab.* http://www.niemanlab.org/2013/12/theguardian-experiments-with-a-robot-generated-newspaper-with-the-long-good-read/

Erdem, B. K. (2021). Yapay zekânın medya ve yayıncılık alanına etkisi. *TRT Akademi*, 6(13), 897-903.

Fact Check-Image of Ron DeSantis in burger restaurant captured in May 2020, *Reuters*, https://www.reuters.com/article/factcheck-ron-desantis-donald-trump/fact-check-image-of-ron-desantis-in-burger-restaurant-captured-in-may-2020-idUSL1N37C24O

Franklin, S. (2014). History, motivations, and core themes. K. Frankish ve W. M. Ramsey. (Ed.), *The Cambridge Handbook of Artificial Intelligence* içinde (15-33). Cambridge University,

Ghuman R. ve Kumari, R. (2013). Narrative Science: A Review, *International Journal of Science and Research (IJSR)*, 2(9), 205–207. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.ijsr.net/archive/v2i9/MTIwMTMxNjI=.pdf

Gillespie, T. (2014). The relevance of algorithms. Gillespie T., Boczkowski P., Foot K. (Ed.), *Media Technologies: Essays on Communication, Materiality, and Society* içinde (167- 194). MIT Press,

Graefe, A. (2016). Guide to automated journalism. *Tow Center For Digital Journalism*. Colombia Journalism Review. https://www.cjr.org/tow_center_reports/guide_to_automated_jour nalism.php

Graefe, A., Haim, M., Haarmann, B., Brosius, H. B. (2016). Readers' perception of computer-generated news: Credibility, expertise, and readability. *Journalism*, 19(5), 595-610.

Hall, S. (2018). World economic forum, can you tell if this article was written by a robot 7 challenges for AI in journalism. https://www.weforum.org/agenda/2018/01/can-you-tell-if-this-article-was-written-by-a-robot-7-challenges-for-ai-in-journalism/

Hamilton, J. T. ve Turner, F. (2009). *Accountability through algorithm: Developing the field of computational journalism.* 1-20. https://web.stanford.edu/~fturner/Hamilto n%20Turner%20Acc%20by%20Alg%20Final.pdf

Hassan, N., Adair, B., Hamilton, J. *T.,* Li, C., Tremayne, M., Yang, J., Yu, C. (2015). The quest to automate fact-checking. *Computational Journalism Symposium 2015.* chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://cj2015.brown.columbia.ed u/papers/automate-fact-checking.pdf

Işık, U., Ölçekçi, H., Koz, K. A. (2022). Yapay zekâ ve algoritma eseninde gazeteciliğin geleceği ve toplum için anlamı. *E-GİFDER*, 10(2), 1248-1275.

İnce, G. (2017). İnsanlığın Yapay Zekâyla İmtihanı. *İTÜ Vakfı Dergisi*, 75, 14-18.

J.M. Smucher EPS expectations down over past month, *Forbes*. https://www.forbe s.com/sites/narrativescience/2015/08/31/j-m-smucker-eps-expectations-down-over-past-month-2/?sh=bc6652b566eb

Jung, J.; Song, H., Kim, Y., Im, H. ve Oh, S. (2017). Intrusion of software robots into journalism: The public's and journalists' perceptions of news written by algorithms and human journalists. *Computers in Human Behavior.* 71, 291-298.

Kalsın, B. (2016). Geçmişten geleceğe internet gazeteciliği: Türkiye örneği. *JASSS*, 42, 75-94.

Kayıhan, B., Narin, B., Fırat, D., Fırat, F. (2021). Algoritmalar, yapay zeka ve makine öğrenimi ekseninde gazetecilik etiği: Uluslararası akademik dergilere yönelik bir inceleme. *TRTakademi*, 6(12), 296-326.

Köse, U. (2019). Yapay zeka ve geleceğin siber savaşları. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://bilimteknik.tubitak.gov.t r/system/files/makale/618_mayis_2019_bilim_ve_teknik_76.pdf

Latar N. L. (2015). The robot journalist in the age of social physics: The end of human journalism? G. Einav (Ed.), *The New World of Transitioned Media* içinde (65-81). Springer.

Latar, N. L. (2016). Can robot journalists replace human journalists in the coverage of wars? I. Saleh ve T. Knieper.(Ed), *Visual Politics of Wars* içinde. Cambridge Scholars Publishing. https://www.researchgate.net/publication/315685166_Can_Robot_journalists_Replace_Human_Journalists_in_The_Coverage_of_Wars

Latar, N. L. (2018). Introduction, *robot journalism: Can Human Journalism Survive?,* Singapore: World Scientific Publishing.

Levy, S. (2012). *Can an algorithm write a better news story than a human reporter?* https://www.wired.com/2012/04/can-an-algorithm-write-a-better-news-story-than-a-human-reporter/

Marconi, F. ve Houshmand, K. (2019). *The role of journalists in an era of algorithms. a guide to preparing the newsroom for humans and machines*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://digitaltransmedia.digitaltransformers.cat/wp-content/uploads/2018/03/ap_insights_the_role_of_journalists_in_an_era_of_algorithms.pdf

Montal T. ve Rich, Z. (2017). I, robot. You, journalist. who ıs the author? Authorship, bylines and full disclosure in automated journalism, *Digital Journalism*, 5(7), 829-849.

Narin, B. (2016). Robot gazetecilik yayılıyor: İnsan gazetecilerin sonu mu? Erişim: https://journo.com.tr/robot-gazetecilik-yayiliyor-insan-gazetecilerin-sonu-mu

Narin, B. (2017). Uzman görüşleri bağlamında haber üretiminde otomatikleşme: Robot gazetecilik, İleti-ş-im 27, 79-108.

Natural Language Generation (NLG), :https://www.techtarget.com/searchenterpriseai/ definition/natural-language-generation-NLG

Nilsson J. N. (2019). *Yapay zekâ geçmişi ve geleceği*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Oğuz, C. (2020). Robot gazetecilik: Sezgi, duygu, yorum ve risk olmadan mümkün mü?. D. Akçay ve E. Efe (Ed.), *Dijital Dönüşüm ve Süreçler* içinde (49-58). İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları.

Oremus, W. (2014). The first news report on the L.A.earthquake was written by a robot, *Slate*. https://slate.com/technology/2014/03/quakebot-los-angeles-times-robot-journalist-writes-article-on-la-earthquake.html

Peiser, J. (2019). The rise of the robot reporter. https://www.nytimes.com/2019/02/05/business/media/artificial-intelligence-journalism-robots.html

Perspective. https://www.perspectiveapi.com

Russell, S. ve Norvig, P. (2010). *Artificial ıntelligence: a modern approach.* Pearson.

Santhanam, S. ve Shaikh, S. (2019). A survey of natural language generation techniques with a focus on dialogue systems- past, present and future directions. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://arxiv.org/pdf/1906.00500v1.pdf

Seager, S. (2017). *No, ıt's not fake news, ıt's robot-written News.* https://www.thewrap.com/no-its-not-fake-news-its-robot-written-news/

Smith, A. The Matrix. https://www.thefreelibrary.com/Learn+to+stop+worrying+and+love+robot+journalists%3A+Automated...-a0382808713

Stray, J. (2019). Making artificial ıntelligence work for ınvestigative journalism. *Digital Journalism*, 7(8), 1076-1097.

The Post's Heliograf and ModBot technologies take first place in 2018 Global BIGGIES Awards, *Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/pr/wp/2018/03/23/the-posts-heliograf-and-modbot-technologies-take-first-place-in-2018-global-biggies-awards/

Turing, A. (2004). Intelligent machienry. J. Copeland içinde, *The Essential Turing: Seminal Writings in Computing, Logic, Philosophy, Artificial Intelligence, and Artificial Life: Plus The Secrets of Enigma*, (395-433). Oxford University Press.

Turner, F. (2005). Actor-neteorking the news. *Social Epistemology*, 19(4), 321-324. https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/02691720500145407?needAccess=true&role=button

Ulanoff, L. (2014). *Need to write 5 million stories a week? Robot reportes to the rescue*. https://mashable.com/archive/robot-reporters-add-data-to-the-five-ws#Hmwz.0hssgqi

Van Dalen, A. (2012). The algorithms behind the headlines: How machine-written news redefines the core skills of human journalists. *Journalism Practice*. 6(5-6), 648-658.

Van Deemter, K., Krahmer, E., ve Theune, M. (2005). Real vs. template-based natural language generation: A false opposition. *Computational Linguistics*, 31(1), 15-23.

Vascular biogenics: Q1 earnings snapshot, *Washington Post.* https://www.washing tonpost.com/business/2023/05/15/earns-vascular-biogenics/1b708ae4-f36d-11ed-918d-012572d64930_story.html

Verhults, J. (2017). MARVIN: An interactive 'Robot journalism' simulation, *sociology.* https://www.semanticscholar.org/paper/MARVIN%3A-An-Interactive-%E2%80%98Robot-Journalism%E2%80%99-Verhulst/702a240e1dd1d749b580c39e59c523da8b4d7af2

Yılmaz A. (2022). *Yapay zekâ*. Kodlab Yayıncılık.

DİJİTAL HABER ÜRETİM SÜRECİNDE ALGORİTMİK ÖN YARGI/YANLILIK ÜZERİNE YAPILAN AKADEMİK ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Aysel Çetinkaya - Zeynep Benan Dondurucu Dede

Giriş

Bir sorunun nasıl çözüleceğini adım adım tarif eden mantıksal biz dizge olan algoritma, insan düşüncesinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bireylerin hem birbirleri hem de çevrelerinde bulunan objelerle kurdukları etkileşimleri merkeze alarak, "metaveri" olarak isimlendirilen dataları kullanan algoritmaların, manipülatif amaçlarla kullanımı özellikle çok uluslu şirketlerin birtakım etik dışı eylemleri ile gündeme gelmiştir. Bu etik ve yasa dışı hadiseleri, ilgililere bildiren Julian Assange, Edward Snowden ve Christopher Wylie gibi bireylerin ortaya çıkardığı vakalar, temelde kişisel verilerin kullanıcıların izni olmadan üçüncü parti kişi ve gruplarla paylaşıldığı ve bu verilerin kullanıcıların pazarlama ve siyasal tercihlerini etkileyecek biçimde kullanıldığı olayları merkeze almaktadır (Sütçü, 2021, s. vii-viii).

Makine öğrenmesi süreci içinde eğitilerek işlev kazanan algoritmalar insan merkezli yapılar olup, verileri sınıflandıran, filtreleyen ve ilişkilendiren karar vericiler olarak ortaya çıkmaktadır (Diakopoulos, 2016). Davenport vd. (2020) tarafından yapılan araştırma, mevcut iş ortamlarında makine öğrenimi tabanlı yapay zekâ uygulamalarının olumlu yönlerini doğrulamakla birlikte, eğitim veri kümesinin (bir makine öğrenimi modelini öğretmek için kullanılan çok büyük veri kümesi) ve altta yatan algoritmanın şeffaf olmamasının algoritmik yanlılığa neden olabileceğini belirtmektedir. Rai (2020) bu alanda yaptığı bir araştırmada, algoritmik ön yargının savunmasız toplulukları veya müşteri segmentlerini olumsuz etkilemek için büyük bir potansiyele sahip olduğunu vurgulamakta, makine öğrenimi algoritmalarının oldukça karmaşık doğası-

Çalışmalar arasında en çok atıf alan yayının Bode & Vraga (2018) tarafından yapılan "Bir Şey Gör, Bir Şey Söyle: Sosyal Medyadaki Küresel Sağlık Yanlış Bilgilerinin Düzeltilmesi" başlıklı çalışma olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmanın nispeten diğer çalışmalara göre daha eski tarihli ve ilk çalışmalardan biri olması, 2019 yılının sonundan itibaren tüm dünyaya yayılan Covid-19 salgını ve bu süreçte yayılan yanlış bilgiler, bu yayının sonraki çalışmalara kaynaklık etmesinde etkin rol oynamıştır. Diğer çalışmaların 10-20 arasında atıf sayısına sahip olması, dijital gazetecilik/habercilik alanında gerçekleştirilen ve algoritmik ön yargı/yanlılık konusunu ele alan çalışmaların alan yazına yüksek bir katkı potansiyeli taşıdığını ve konunun diğer araştırmacılar tarafından önemli görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, derleme niteliği taşımakta olup, algoritmik ön yargı/yanlılık ve dijital gazetecilik/iletişim konusunda yapılan çalışmalara ilişkin bilgi sağlamak amacıyla yürütülmüştür. Bu çalışmada bibliyometrik analizde sıklıkla kullanılan yazar sayısı, atıf sayısı, amaç, yöntem, yayın yılı, yayınlandığı dergi, veri toplama tekniği, anahtar kelimeler gibi parametreler kullanılmıştır. Araştırma kapsamına yalnızca WOS veri tabanında yayınlanmış makale ve bildiriler dâhil edilmiş olup, bu durum araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Örneklem içine ulusal alan yazındaki makalelerin dâhil edilmemesinin nedeni bu alanda çok az çalışma olmasıdır. Ulusal alan yazında, Kulaklı & Kulaklı (2021), Ünal & Sezgin (2021), Kuş (2021) ve Karakoç (2021) tarafından yayınlanan; iki tanesi kitap bölümü, bir tanesi dergi makalesi ve bir tanesi de konferans bildirisi olmak üzere toplamda dört yayına ulaşılmıştır. İlerleyen dönemde, ulusal alan yazındaki çalışma sayısının artabileceği öngörüsüyle, bundan sonraki yapılacak çalışmalarda araştırmacılar ulusal çalışmaları da araştırma kapsamına dâhil ederek benzer ya da farklı parametreler doğrultusunda hem ulusal alan yazına dair hem de ulusal ve uluslararası alan yazının karşılaştırılması doğrultusunda incelemeler yapabilirler.

Kaynakça

Akter, S., Hossain, M.A., Lu, Q.(S). & Shams, S.M.R. (2021), Big data-driven strategic orientation in international marketing, *International Marketing Review, 38*(5), 927-947. https://doi.org/10.1108/IMR-11-2020-0256

Ahmed, S., & Gil-Lopez, T. (2022). Engaging with vilifying stereotypes: The role of YouTube algorithmic use in perpetuating misinformation about Muslim-Congresswomen. *Journalism & Mass Communication Quarterly, https://doi.org/10.1177/10776990221110113*

Alp, H. & Turan, E. (2018). Gelenekselden dijitale medyanın dönüşümü çerçevesinde CNN Türk ve NTV internet sitelerinin karşılaştırmalı analizi. *Turkish Studies,* 13 (29), 2018, 1-18.

Angwin, J., Tobin, A., & Varner, M. (2017). Facebook (still) letting housing advertisers exclude users by race. Retrieved from https://www.propublica.org/article/facebook-advertising-discrimination-housing-race-sex-national-origin.

Aysolmaz, B., Dau, N., & Iren, D. (2020). *Preventing algorithmic bias in the development of algorithmic decision-making systems: a delphi study*. Proceedings of the 53rd Hawaii International Conference on System Sciences. 5267-5276.

Bak, G., & Eşidir, O. V. (2022). Dijital gazete/gazetecilik konulu lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. http://acikerisim.firat.edu.tr/xmlui/handle/11508/21033

Bandy, J. & Diakopoulos, N.(2020) Auditing news curation systems: A case study examining algorithmic and editorial logic in apple news. *In Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media*, Vol. 14. 36–47

Bartlett, R., Morse, A., Stanton, R.& Wallace, N. (2019). Consumer-lending discrimination in the FinTech era. *National Bureau of Economic Research*, Working paper w25943. doi:10.3386/w25943.

Bakshy, E. Messing, S. & Adamic, L.A. (2015). Exposure to ideologically diverse news and opinion on Facebook. *Scien*ce 348, 6239, 1130–1132.

Banshal, S. K., Verma, M. K., & Yuvaraj, M. (2022). Quantifying global digital journalism research: A bibliometric landscape. *Library Hi Tech.*

Bauer, N. M. (2015). Emotional, sensitive, and unfit for office? Gender stereotype activation and support female candidates. *Political Psychology, 36*(6), 691–708. https://doi.org/10.1111/pops.12186

Beam, M. A (2014). Automating the News: How Personalized News Recommender System Design Choices Impact News Reception*, Communication Research*, 41 (8), 1019–1041. https://doi.org/10.1177/0093650213497979

Beckett, C. (2008). *Networked Journalism: News for a Less Flat Earth. The End of Journalism.* https://scholar.google.com/scholar_url?url=http://theendofjournalism.wikidot.com. 05 Nisan 2023 Tarihinde Erişildi.

Binns, R. (2018). What can political philosophy teach us about algorithmic fairness? *IEEE* Security & Privacy, 16(3), 73-80. https://doi.org/10.1109/MSP.2018.2701147

Bode, L., & Vraga, E. K. (2018). See something, say something: Correction of global health misinformation on social media. *Health Communication*, 33(9), 1131-1140. https://doi.org/10.1080/10410236.2017.1331312

Bucher, T. (2017). Machines don't have ınstincts: articulating the computational in journalism. *New Media & Society,* 19(6), 918–933. https://doi.org/10.1177/1461444815624

Calice, M. N., Bao, L., Freiling, I., Howell, E., Xenos, M. A., Yang, S., ... & Scheufele, D. A. (2021). Polarized platforms? How partisanship shapes perceptions of "algorithmic news bias". *New Media & Society*, https://doi.org/10.1177/14614448211034159

Chaney, A. JB, Brandon M.S, & Barbara E.E. (2018). How algorithmic confounding in recommendation systems increases homogeneity and decreases utility. *In Proceedings of the 12th ACM Conference on Recommender Systems.* ACM, 224–232.

Chong, S. & Abeliuk, A. (2019). Quantifying the effects of recommendation systems. In *2019 IEEE International Conference on Big Data (Big Data)*. IEEE, 3008–3015

Chouldechova, A., & Roth, A. (2020). A snapshot of the frontiers of fairness in machine learning. *Communications of the ACM, 63*(5), 82–89. https://doi.org/10.1145/ 3376898.

Çaycı, A.E. (2021). Sosyal medya platformlarının kamusal tartışmalardaki rolü: filtre balonu ve yankı odası*. Asead 7. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildiri Kitabı.* 903-911

Danks, D., & London, A. J. (2017). *Algorithmic bias in autonomous systems*. IJCAI.

Davenport, T., Guha, A., Grewal, D., & Bressgott, T. (2020). How artificial intelligence will change the future of marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science, 48* (1), 24–42. https://doi.org/10.1007/s11747-019-00696-0.

Davies, H. (2015). Ted Cruz Campaign Using Firm That Harvested Data On Millions Of Unwitting Facebook Users.. https://www.theguardian.com/. 25 Mayıs 2023 tarihinde erişildi.

Diakopoulos, N. (2014). *Algorithmic Accountability Reporting: On the Investigation of Black Boxes.* Tow Center For Digital Journalism, Columbia University.

Diakopoulos N. (2016). Accountability in algorithmic decision making. *Communications of the Acm, 59*(2), 56- 62.

Evren, S. & Kozak, N. (2012). *Türkiye'de 2000-2010 yılları arasında yayımlanan turizm konulu makalelerin bibliyometrik analizi*. N. Kozak ve M. Yeşiltaş (Yay. Haz.). Bildiri kitabı içinde. (s. 250-267). VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi. Detay Yayıncılık.

Favaretto, M., De Clercq, E., & Elger, B. S. (2019). Big Data and discrimination: Perils, promises and solutions. A systematic review. *Journal of Big Data, 6*(1), 12. https://doi.org/10 .1186/s40537-019-0177-4

Fiske, S. T. (1998). Stereotyping, prejudice, and discrimination. *The Handbook of Social Psychology, 2*(4), 357–411. McGraw-Hill. https://psycnet.apa.org/record/ 1998-07091-025

Fiske, S. T., Cuddy, A. J., Glick, P., & Xu, J. (2002). A model of (often mixed) stereotype content: Competence and warmth respectively follow from perceived status and competition. *Journal of Personality and Social Psychology, 82*(6), 878. https://doi.org/10.1037/0022-3514.82.6.878

Fuster, A., Goldsmith-Pinkham, P., Ramadorai, T., & Walther, A. (2018). Predictably unequal? The effects of machine learning on credit markets. S*ocial Science Research Network*, 94. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3072038

Ge, Y., Knittel, C. R., MacKenzie, D., & Zoepf, S. (2020). Racial discrimination in transportation network companies. *Journal of Public Economics*, 190, Article 104205. https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2020.104205.

Graham-Harrison, E. & Cadwalladr, C. (17 Mart 2018). Revealed: 50 million Facebook profiles harvested for Cambridge Analytica in major data breach". The Guardian. https://www.theguardian.com/international 29 Mayıs 2023 tarihinde erişildi.

Greenberg, J. (2018). Politifact - Trump Campaign Used Cambridge Analytica in Final Months of Campaign.. https://www.politifact.com/factchecks. 18 Nisan 2023 tarihinde erişildi.

Godler, Y., Reich, Z., & Miller, B. (2020). Social epistemology as a new paradigm for journalism and media studies. *New Media & Society*, 22(2), 213-229. https://doi.org/ 10.1177/1461444819856

Flaxman, S.; Sharad G. & Rao, J. M. (2016) Filter bubbles, echo chambers, and online news consumption. P*ublic Opinion Quarterly*, 80, S1, 298–320. https://doi.org/10.1093/poq/nfw006

Fırat, F. (2018). *İnternet Haberciliğinde Yapay Zekâ Teknolojisi Kullanımı: Robot Gazetecilik*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Franklin, B. (2017). *Ga*zeteciliğin Geleceği, Gelişmeler ve Tartışmalar. Hülür, H. & Yaşın, C. (Der.). *Yeni medya geleceğin gazeteciliği* (ss. 41-66). Ütopya Yayınları.

Forberg, P. L. (2022). From the fringe to the fore: An algorithmic ethnography of the far-right conspiracy theory group QAnon. *Journal of Contemporary Ethnography*, 51(3), 291-317, https://doi.org/10.1177/0891241621104

Haim, M., Graefe, A., & Brosius, H. B. (2018). Burst of the filter bubble? Effects of personalization on the diversity of Google News. *Digital Journalism*, 6(3), 330-343. https://doi.org/10.1080/21670811.2017.1338145

Hess, A. (2017) How to Escape Your Political Bubble for a Clearer View, https://www. nytimes.com/2017/03/03/arts/the-battle-over-your-politicalbubble.html?_r=0, 11 Mayıs 2023 tarihinde erişildi.

Heuer, H., & Breiter, A. (2020). How fake news affect trust in the output of a machine learning system for news curation. *In Disinformation in Open Online Media: Second Multidisciplinary International Symposium, MISDOOM 2020,* Leiden, The Netherlands, October 26–27, 2020, Proceedings 2 (ss. 18-36). Springer International Publishing.

Hidayah, A. R. (2018) Persecution act as filter bubble effect: digital society and the shift of public sphere. *Jurnal Ilmu Social dan Ilmu Politik,* 112-126.

Hülür, H., & Bayır, M. (2021). Doğruluk-sonrası çağın bir boyutu olarak yankı odası. *International Journal of Entrepreneurship and Management Inquiries*, 5(9), 245-254.

Israeli, A., & Ascarza, E. Algorithmic Bias in Marketing." Harvard Business School Technical Note 521–020, September 2020.

Jia, C., & Liu, R. (2021). Algorithmic or human source? Examining relative hostile media effect with a transformer-based framework. *Media and Communication*, 9(4), 170-181.

Jia, C., & Johnson, T. J. (2021). Source credibility matters: Does automated journalism inspire selective exposure?. *International Journal of Communication*, 15, 22.

Karakoç, E. (2021). Algoritmalardaki cinsiyet yanlılığına queer teori perspektifinden bakmak. O. Kuş (Ed). *Algoritmaların Gölgesinde Toplum ve İletişim* içinde (s. 19-34). Alternatif Bilişim.

Karlı, İ, Budak, Y. & Dondurucu, Z.B. (2020). Dijital dünyada siyasal iletişimde yeni uygulamalar: 2016 ABD başkanlık seçimlerinde veri analizi. V. Ekin (Der.). *Postmodernizmin İz Düşümleri içinde* (ss.147-166). Kriter Yayınevi.

Kasperkevic, J. (2015). Google says sorry for racist auto-tag in photo app. The Guardian, 2nd July, 2015. https://www.theguardian.com/technology/2015/jul/01/google-so rry-racist-auto-tag-photo-app.

Kılıç, B. (2021). *Yapay Zekada Cinsiyet Çeşitliliği, Ayrımcılığı ve Önyargı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Kravets, D., & Toepfl, F. (2022). Gauging reference and source bias over time: How Russia's partially state-controlled search engine Yandex mediated an anti-regime protest event. *Information, Communication & Society*, 25(15), 2207-2223 https://doi.org/10.1080/1369118X.2021.1933563

Kulaklı, A., & Kulaklı, B. (2021). Yapay zekâ algoritma önyargılarına yönelik analiz: kalitatif ön test çalışması. S. Birgün, K. G. Gülen, A. Kulaklı & Y. Şahin (Ed.), *Akıllı Dönüşüme Yolculuk* içinde (s. 130-145). Artikel Akademi.

Kuş, O. (2021, 12-14 Mayıs). *COVID-19 ve algoritmik yanlılık: Küresel bir sağlık krizinin gölgesinde algoritmik yanlılığı tartışmak*. Bildiri kitabı içinde (s. 669-676). Communication and Technology Congress – CTC. İstanbul.

Kutlu, A. (2021). Myth or fact? echo chambers in online political news consumption. *Electronic Turkish Studies,* 16(2).743-755

Lambrecht, A., & Tucker, C. (2019). Algorithmic bias? An empirical study of apparent gender-based discrimination in the display of STEM career ads. *Management Science, 65*(7), 2966–2981. https://doi.org/10.1287/mnsc.2018. 3093

Latar, L. N. (2015). The robot journalist in the age of social physics: The end of human journalism? Einav. G. (Der.). *The New World of Transitioned Media* (ss. 65-80). Springer International Publishing,

Lee, N. (2018). Detecting racial bias in algorithms and machine learning. *Journal of Information, Communication and Ethics in Society*, 16, 252–260. https://doi.org/10.1108/JICES-06-2018-0056

Lee, N. T., Resnick, P., & Barton, G. (2019). *Algorithmic bias detection and mitigation: Best practices and policies to reduce consumer harms*. Brookings Institute.

Leppänen, L., Tuulonen, H., & Sirén-Heikel, S. (2020). Automated journalism as a source of and a diagnostic device for bias in reporting. *Media and Communication*, 8(3), 39-49. https://doi.org/10.17645/mac.v8i3.3022

Liao, M. (2023). Understanding the effects of personalized recommender systems on political news perceptions: A comparison of content-based, collaborative, and editorial choice-based news recommender system. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 1-29. https://doi.org/10.1080/08838151.2023.2206662

Medeni, T. D., Soylu, D., Andekina, R., & Medeni, İ. T. (2020). Abay-lnspired refractive amphoras against echo chambers*. Türk Kütüphaneciliği*, 34(3), 536-547.

Monzer, C., Moeller, J., Helberger, N., & Eskens, S. (2020). User perspectives on the news personalisation process: Agency, trust and utility as building blocks. *Digital Journalism*, 8(9), 1142-1162. https://doi.org/10.1080/21670811.2020.1773291

Narin, B. (2017). Uzman görüşleri bağlamında haber üretiminde otomatikleşme: robot gazetecilik. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi,* 27, 79-108.

Nguyen T. T., Hui, P. M., Harper F. M., Terveen, L. & Kontsan W. J. A. (2014). Exploring the Filter Bubble: The Effect of Using Recommender Systems on Content Diversity, *WW'14*, April 7–11, 2014, Seoul, Korea.

Nguyen, C.T. (2020). Echo chambers and epistemic bubbles. *Episteme*, 17(2), 141-161, https://doi.org/10.1017/epi.2018.32

ODonnellan, R. (2020). Racist robots? How AI bias may put financial firms at risk, https://www.intuition.com/disruption-in-financial-services-racist-robots-how-ai-bias-may-put-financial-firms-at-risk.

Ohme, J., Araujo, T., Boeschoten, L., Freelon, D., Ram, N., Reeves, B. B., & Robinson, T. N. (2023). Digital trace data collection for social media effects research: APıs, data donation, and (screen) tracking. *Communication Methods and Measures*, 1-18. https://doi.org/10.1080/19312458.2023.2181319

Oruç, M., & Türkay, O. (2017). *Turizmi konu alan lisansüstü çalışmaların bibliyometrik analizi*. Bildiri kitabı içinde (s. 252- 258). Uluslararası Batı Asya Turizm Araştırmaları Kongresi, Van.

Pandey. A., & Caliskan, A. (2020). Iterative effect-size bias in ridehailing: Measuring social bias in dynamic pricing of 100 million rides. arXiv preprint arXiv:2006.04599.

Paulus, J.K. & Kent, D. M. (2020). Predictably unequal: Understanding and addressing concerns that algorithmic clinical prediction may increase health disparities. *NPJ Digital Medicine*, 3(1), 1-8.

Pavlik, J. (2001). Jou*rnalism and New Media.* Columbia University Press.

Pavlik, J. (2013). Dijital teknoloji ve gazetecilik: demokrasiye etkileri. (Çev. B. Kalsın). Demir, M. (Der.). *Yeni Medya Üzerine: Yeni İletişim Teknolojileri* (83-107). Literatürk Yayınları.

Rai, A. (2020). Explainable AI: From black box to glass box. *Journal of the Academy of Marketing Science, 48*(1), 137–141.

Rathi, R. (2016). Effect of Cambridge Analytica's Facebook Ads on the 2016 US Presidential Election. https://towardsdatascience.com. 8 Mayıs 2023 tarihinde erişildi.

Resnick P, Garret R. K., Kriplean T., Munson S. A. & Stroud, N. J. (2013) Bursting Your (Filter) Bubble: Strategies for Promoting Diverse, *Exposure CSCW '13 Companion*, Feb. 23–27, 2013, San Antonio, Texas, USA, 95-100.

Riedl, M. J. (2022). Negotiating sociomateriality and commensurability: human and algorithmic editorial judgment at social media platforms. *Journalism Studies*, 23(3), 374-391, https://doi.org/10.1080/1461670X.2021.2024084

Rosenberg, M.; Confessore, N. & Cadwalladr, C. (17 Mart 2018). "How Trump Consultants Exploited the Facebook Data of Millions". The New York Times. https://www.nytimes.com/ 18 Mayıs 2023 tarihinde erişildi.

Rozado, D. (2020). Wide range screening of algorithmic bias in word embedding models using large sentiment lexicons reveals underreported bias types. *PLoS One, 15*(4), Article 0231189.

Rust, R. T. (2020). The future of marketing. International *Journal of Research in Marketing, 37*(1), 15–26. https://doi.org/10.1016/j.ijresmar.2019.08.002.

Satell, G., & Abdel-Magied, Y. (2020). AI fairness isn't just an ethical issue. Harvard Business Review. https://hbr.org/2020/10/ai-fairness-isnt-just-an-ethical-issue.

Shmargad, Y., & Klar, S. (2020). Sorting the news: How ranking by popularity polarizes our politics. *Political Communication*, 37(3), 423-446. https://doi.org/10.108 0/10584609.2020.1713267

Shrestha, Y. R., & Yang, Y. (2019). Fairness in algorithmic decision-making: Applications in multi-winner voting, machine learning, and recommender systems. *Algorithms, 12*(9), 199. https://doi.org/10.3390/ a12090199

Silva, S., & Kenney, M. (2019). Algorithms, platforms, and ethnic bias. *Communications of the ACM, 62*(11), 37–39. https://doi.org/10.1145/3318157.

Slechten, L., Courtois, C., Coenen, L., & Zaman, B. (2022). Adapting the selective exposure perspective to algorithmically governed platforms: The case of Google Search. *Communication Research,* 49(8), 1039-1065. https://doi.org/10.1177/0093650221101215

Steiner, M., Magin, M., Stark, B., & Geiß, S. (2022). Seek and you shall find? A content analysis on the diversity of five search engines' results on political queries. *Information, Communication & Society*, 25(2), 217-241. https://doi.org/10.1080/1369118X.2020.1776367

Sunstein, C. (2004) Democracy and filtering, 47 (12), 57-59. https://doi.org/1 0.1145/1035134.1035166

Sütçü, C. (2021). Önsöz. O. Kuş (Ed). *Algoritmaların Gölgesinde Toplum ve İletişim* içinde (s. vii-viii). Alternatif Bilişim.

Swim, J. K., Aikin, K. J., Hall, W. S., & Hunter, B. A. (1995). Sexism and racism: Old-fashioned and modern prejudices. *Journal of Personality and Social Psychology, 68*(2), 199. https://doi.org/10.1037/0022-3514.68.2.199

Şeref, İ., & Karagöz, B. (2019). Türkçe eğitimi akademik alanına ilişkin bir değerlendirme: Web of Science veri tabanına dayalı bibliyometrik inceleme. *Journal of Language Education and Research,* 5(2), 213-231.

Terren, L., & Borge-Bravo, R. (2021). Echo chambers on social media: A systematic review of the literature. *Review of Communication Research*, 9, 99-118.

Ulloa, R., Richter, A. C., Makhortykh, M., Urman, A., & Kacperski, C. S. (2022). Representativeness and face-ism: Gender bias in image search. *New Media & Society*, https://doi.org/1 0.1177/14614448221100699

Ulloa, R., & Kacperski, C. S. (2022). Search engine effects on news consumption: ranking and representativeness outweigh familiarity on news selection. https://arxiv.org/abs/2206.08578 16 Mayıs 2023 tarihinde erişildi.

Ünal, S. & Sezgin, A. A. (2021). Büyük veri (big data)'nin yapay zekâ uygulamalarında toplumsal sınıflandırmaya yönelik kaygılar. *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi, 12*(44), 47-70.

Valdez, C. A. (2019). Human and algorithmic contributions to misinformation online-identifying the culprit. *In Disinformation in Open Online Media: First Multidisciplinary International Symposium, MISDOOM 2019,* Hamburg, Germany, February 27–March 1, 2019, Revised Selected Papers 1 (ss. 3-15). Springer International Publishing.

Van Dalen, A. (2023). 10,000 Social Media Users Can (not) Be Wrong: The Effects of Popularity Cues and User Comments on Sharing Controversial Social Media News Stories. *International Journal of Communication,* 17, 20.

Van Dijk, J. (2016). *Ağ Toplumu.* Özlem Sakin (çev), Kafka.

Van Hoof, M., Meppelink, C. S., Moeller, J., & Trilling, D. (2022). Searching differently? How political attitudes impact search queries about political issues. *New Media & Society,* https://doi.org/10.1177/14614448221104405

Verma, S., & Rubin, J. (2018). Fairness definitions explained. 2018 IEEE/ACM international workshop on software fairness (FairWare), Gothenburg, Sweden.

Walter, N., Brooks, J. J., Saucier, C. J., & Suresh, S. (2021). Evaluating the impact of attempts to correct health misinformation on social media: A meta-analysis. *Health Communication,* 36(13), 1776-1784. https://doi.org/10.1080/10410236.2020.1794553

Web of Science (2023). https://clarivate.com/products/scientific-and-academic-research/research-discovery-and-workflow-solutions/web-of-science/web-of-science-core-collection/ 25 Mayıs 2023 Tarihinde Erişildi.

Williams, B. A., Brooks, C. F., & Shmargad, Y. (2018). How algorithms discriminate based on data they lack: Challenges, solutions, and policy implications. *Journal of Information Policy*, 8, 78–115. https://doi.org/10.5325/ jinfopoli.8.2018.0078

Wong, P. H. (2019). Democratizing algorithmic fairness. *Philosophy & Technology* 33, 225–244. http://doi.org/10.1007/s13347-019-00355-w

Yapo, A., & Weiss, J. (2018). *Ethical implications of bias in machine learning*. Proceedings of Hawaii international confernece on system sciences, Waikoloa, HI, USA.

Zamith, R., & Haim, M. (2020). Algorithmic actants in practice, theory, and method. *Media and Communication,* 8(3), 1-4. https://doi.org/10.17645/mac.v8i3.3395

YANKI ODALARI, FİLTRE BALONLARI VE İDEOLOJİK AŞIRILIKLAR

Seçil Özay - Serkan Bayrakcı

Giriş

Gündelik yaşamımızın temel bir unsuru hâline gelen sosyal medya kişilerin habere ulaşma biçiminde önemli bir değişiklik yarattı. Aynı zamanda paylaşım seçeneği ile bilgi aktarma (dağıtma-yayma) konusunda da aktif rol üstlenmelerini sağladı. Kişilerin bilgilenme amacıyla önemli bir referans kabul ettiği sosyal medyayı habercilik açısından yapısal değişiklikler yaratan bir alan olarak peşinen belirlemek yanlış olmayacaktır. Bu yapısal değişiklikler arasında, anında erişim, etkileşim ve kişiselleştirilmiş içerik, haberlerin yayılma ve tüketilme biçimini kökten dönüştürmüştür.

Bu çalışmada sosyal medya haberciliği olarak kavramsallaştırılan bu yeni haber üretim ve dağıtım sürecini yankı odası ve filtre balonu kavramlarına bağlı olarak değerlendirmek amaçlanmıştır. Alandaki çalışmalar göstermektedir ki çok sayıda insan geleneksel medya yerine habere ulaşmak için sosyal medyayı tercih etmektedir. Habere ulaşmadaki bu değişim, toplumdaki, haber ve gazetecilik algısının da değişmesine yol açmaktadır. Bu yeni haber takipçileri, sosyal medyada, aynı zamanda içerik üreticisi ve gazetecilerin ürettikleri haberlerin yayıncısı olarak da konumlanmaktadır. Bu durum gazetecilerin bilgi ve haber iletme konusunda da rekabete girmesini gerektirmektedir. Gazeteciliğin rekabetçi, hızlı doğası ve sosyal medyanın hızı kimi zaman haberde doğruluktan taviz verilmesine bile yol açmaktadır. Bu durumda da aktarılan bilgilerin doğruluğu bir sorun olarak karşımız çıkarken bu sorunun etkileri önemli bir çalışma alanını oluşturmaktadır.

Yine gazeteciliğin beslendiği ana damar olarak kabul edilmesi gereken müzakere kültürü ve kamusal tartışmalar için alan yaratmak da sosyal medyanın etkisinde dönüşmüştür. Haber medyasının, dijitalleşmesinin, medya etkileri konusunda yeni tartışmalar yarattığı ve yaratmaya devam edeceği

malıdır. Bu ayrıca gazetecilik açısından yavaşlama ve daha yoğun araştırmaya dayalı bir pratik oluşturma şansı anlamını taşıyabilir. Bu olasılık gazeteciliğin yeni formunu bulmasında önemli bir öneri olarak karşımızda durmaktadır.

Kaynakça

Arık, E. (2013). Yurttaş gazeteciliğinin günümüzdeki görünümü: Twitter gazeteciliği örneği. *Gazi Üniversitesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi,* 36, 273-287.

Bakshy, E., Messing, S., & Adamic, L. A. (2015). Exposure to ideologically diverse news and opinion on Facebook. *Science*, 348(6239), 1130–1132. http://education.biu.ac.il/files/education/shared/science-2015-bakshy-1130-2.pdf

Bergström A. & Jervelycke Belfrage M (2018) News in social media: Incidental consumption and the role of opinion leaders. *Digital Journalism* 6(5): 583–598.

Çakır, E. (2023). Dijital Propagandanın Aktörleri. Efe Akademi Yayınları.

Dahlgren, P. (2005). The internet, public spheres, and political communication: Dispersion and deliberation. *Political Communication*, 22, 1091–7675. https://doi.org/10.1080/10584600590933160

Dahlgren, P. (2013). The political web. Palgrave Macmillan.

Dursun, Ç. (2004). Haberde 'gerçekliğin inşa edilmesi' ne demektir?. Ç. Dursun (Ed.), *Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi* içinde (s. 37-65). Elips Kitap.

El-Bermawy, M. (2016) Your filter buble is destroying democracy. http://ww w.wired.com. filter buble is destroying democracy. (Eişim Tarihi: 02.02.2017).

Fletcher, R. & Nielsen, R. K. (2018). Are people incidentally exposed to news on social media? A comparative analysis. *New Media & Society*, 20(7), 2450–2468. https://doi.org/10.1177/1461444817724170

Fletcher, R., Cornia, A., Graves, L., & Nielsen, R. K. (2018). Measuring the reach of "fake news" and online disinformation in Europe. *Australasian Policing*, 10(2), 25, 27–29, 31–33. https://search.informit.org/doi/10.3316/informit.807732061612771

Garrett, R. K. & Stroud, N. J. (August 2014). Partisan Paths to Exposure Diversity: Differences in pro- and Counterattitudinal News Consumption. *Journal of Communication,* 64 (4): 680–701. https://doi.org/10.1111/jcom.12105

Garrett, R.K., Carnahan, D. & Lynch, E.K. (2013). A turn toward avoidance? Selective exposure to online political information, 2004–2008. *Polit Behav,* 35, 113–134 https://doi.org/10.1007/s11109-011-9185-6

Girgin, A. & Özay, S. (2013). Haber Yazmak. Der Yayınları

Habermas, J. (2015). Kamusallığın Yapısal Dönüşümü. İletişim Yayınları

Hermida, A.; Fletcher, F.; Korell, D. & Logan D. (2012). Share, Like, Recommend. *Journalism Studies,* 13 (5–6), 815–824.

Khaldarova, I., & Pantti, M. (2016). Fake news. *Journalism Practice,* 10(7), 891–901.

Kreiss, D. (2019). From epistemic to ıdentity crisis: Perspectives on the 2016 us presidential election. *International Journal of Press/Politics.* 24(3): 383-388.

Lee, JK & Kim, E (2017) Incidental exposure to news: Predictors in the social media setting and effects on information gain online. *Computers in Human Behavior* 75, 1008–1015.

Lu, Y (2019) Incidental exposure to political disagreement on Facebook and corrective participation: Unraveling the effects of emotional responses and issue relevance. International *Journal of Communication,* 13, 874–896.

McPherson, M., Smith-Lovin, L., & Cook, J. M. (2001). Birds of a feather: Homophily in social networks. *Annual Review of Sociology,* 27 (1), 415–444. https://doi.org/10 .1146/annurev.soc.27.1.415

Mouffe, C. (2005). On the Political. Routledge. https://philpapers.org/rec/MOUOTP

Mutz, D. C., & Martin, P. S. (2001). Facilitating communication across lines of difference: The role of mass media. *American Political Science Review*, 95(1), 97–114.

Narin B. (2018). Kişiselleştirilmiş Çevrimiçi Haber Akışının Yankı Odası Etkisi, Filtre Balonu ve Siberbalkanizasyon kavramları çerçevesinde incelenmesi. *Selçuk İletişim*, 11 (2), 232-251. DOI: 10.18094/josc.340471

Newman, N., Dutton, W. H., & Blank, G. (2012). Social media in the changing ecology of news: the fourth and fifth estates in Britain. *International Journal of Internet Science,* 7 (1), 6–22

Pariser E (2011) The Filter Bubble: What the Internet is Hiding From You. Penguin.

Phillips, W. & Milner, R. M. (2017). The Ambivalent Internet. Mischief, Oddity, and Antagonism Online. Polity.

Smith, A. & Anderson, M. (2018). Social Media Use in 2018. *Pew Research Center: Internet, Science&Tech. United States of America*. Retrieved from https://policycommo ns.net/artifacts/617452/social-media-use-in-2018/1598263/ on 01 Jul 2023. CID: 20.500.12592/sbdzx7.

Sunstein C (2001) Republic.com, Princeton, NJ: Princeton University Press.

Sütçü, C.S. & Bayrakcı, S. (April 2014). Sosyal medya gazeteleri nasıl etkiliyor? Haberlerin Twitter'da yayılması üzerine bir araştırma. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-TOJDAC*, 4 (2), 40-52. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/tojdac/issue/13017/156827.

Swart, J. Peters, C. & Broersma, M. 2016. Navigating Cross-Media News Use. *Journalism Studies* 18 (11): 1343–1362. doi:10.1080/1461670X.2015.1129285.

Thorson, K. & Wells, C. (2016). Curated flows: A framework for mapping media exposure in the digital age. *Communication Theory,* 26(3), 309–328.

Tucker, J. A.; Guess, A., Barbera, P.; Vaccari, C.; Siegel, A.; Sanovich, S.; Stukal, D. & Nyhan, B. (2018) Social Media, Political Polarization, and Political Disinformation: A Review of the Scientific Literature. SSRN: https://ssrn.com/abstract=3144139 or http://dx.doi.o rg/10.2139/ssrn.3144139

Valeriani, A. & Vaccari C., (2016), Accidental exposure to politics on social media as online participation equalizer in Germany, Italy, and the United Kingdom. *New Media & Society* 18(9):1857–1874.

Webster, J. G. (2014) The marketplace of attention. How audiences take shape in a digital age. MIT Press

Weeks, B. E., Lane D.S., Kim, D. H., Lee S. S. & Kwak N. (2017). Incidental exposure, selective exposure, and political information sharing: Integrating online exposure patterns and expression on social media. *Journal of Computer-Mediated Communication,* 22(6), 363–379.

Yadamsuren, B. & Erdelez, S. (2010). Incidental Exposure to Online News. *American Society for Information Science and Technology,* 47 (1), 1*8.

Zhang, J., Featherstone, J. D., Calabrese, C. & Wojcieszak, M. (2021) Effects of fact-checking social media vaccine misinformation on attitudes toward vaccines. *Preventive Medicine,* 145, https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2020.106408

ALGORİTMİK GÖZETİM

Mustafa Temel - Mustafa Böyük

"Geçmişi denetim altında tutan, geleceği;
şimdiyi denetim altında tutan, geçmişi de denetim altında tutar."
George Orwell, 1984

Giriş: Küreselleşen Enformatik Gözetimin Kavram Haritası

Tarihsel süreç, iktidar yapısının varlığını ve meşruiyetini inşa etmeyi, sonrasında korumayı amaçlayan düzenlemelerden, ilkelerden ve buna karşılık gerçekleşen mücadeleden oluşmuştur. İktidarın toplumsal yaşamın merkezinde olduğu ve konumunu sürdürmeyi amaçladığı her dönem, aynı zamanda toplum üzerinde kurulan denetleyici ve kontrol edici politikaların uygulandığı bir dönemdir. İktidarın gücü elinde bulundurabilmesi, idare edebilmesi ve toplumu kontrol edebilmesi, denetlemesi için ise bilgi edinme şüphesiz ki en önemli amaç olmuştur. Toplumsal düzenin iktidar tarafından kontrol altında tutulabilmesi için gerekli olan bilginin ise en önemli kaynağı gözetimdir.

İktidar yapılarının kendi gücünü sürdürebilmesi için bireyleri ve toplumu gözetlemesi, tarihin her döneminde ve toplumların neredeyse tamamında var olan bir gerçekliktir. Dolayısıyla gözetleyen (iktidar) ve gözetlenen (birey-toplum) ilişkisi de her dönem farklı biçimleriyle gündeme gelen ve bilimsel çalışmaların odak noktası olan bir konudur.

Gözetme eylemi şüphesiz teknolojik araçların varlığı ve yapısı ile doğrudan ilişkilidir. Bu sebeple; gözetme eylemini, gözeten ve gözetleyen ilişkisini tartışan kavramlar da teknolojik gelişmelere göre değişiklik göstermekte ve gözetim faaliyetinin değişen biçimlerini incelemektedir.

Bu bağlamda, literatürde gözetleme ile ilgili ele alınan en önemli kavramlardan birisi *panoptikon* kavramıdır. Jeremy Bentham'ın hapishane inşa modelini yansıtan bu kavram, kısaca gözetlemeye dayalı kontrol etme mekanizma-

b) Algoritmaların işleyişi, etkileri ve sonuçları ile ilgili algoritmik farkındalık inşa edilmelidir.

c) Büyük veri sürecinin; veri elde etme, elde edilen veriyi tasnif etme ve yeniden inşa ederek çıkarımlarda bulunma sürecinin nasıl gerçekleştiği hususunda bireyler bilgilendirilmelidir.

d) Kişisel bilginin önemi, mahremiyet çerçevesinde ele alınarak haber ve bilgi elde etme süreçlerindeki manipülasyonların boyutu hakkında bilincin güçlendirilmesi gerekir.

e) Veri toplayan kişi ve kurumların hesap verebilirlik ilkesine göre hareket etmesi ve kullanıcıların da bu süreçleri şeffaf bir şekilde bilmesi sağlanmalıdır.

Kaynakça

Abbott, R. (2020). *Understanding artificial intelligence the reasonable robot*. Cambridge University Press.

Acquisti, A., Taylor, C., & Wagman, L. (2016). The economics of privacy. *Journal of Economic Literature*, 55(1), 442-492.

Andı, S. (2021). Sahte Haberler ve Sosyal Medya: Yanlış Bilgi Yayılımında Sosyal Medyanın Rolü. D. O. Kuş (Der.)*, Algoritmaların Gölgesinde Toplum ve İletişim* içinde (s. 1-18). Ankara: Alternatif Bilişim Derneği.

Andrejevic, M. (2012). Exploiting YouTube: Contradictions of user-generated labor. The YouTube Reader, 406-423.

Angwin, J., Larson, J., Mattu, S., & Kirchner, L. (2016). The algorithmic accountability report. *ProPublica*. Retrieved from https://www.propublica.org/article/machine-bias-risk-assessments-in-criminal-sentencing

Ankaralıgil, N. (2022). Süperpanoptikon, sinoptikon, gözetim toplumu ve dikizleme kültürü bağlamında reality showlar: Hayatta kalma televizyon programları üzerine bir çalışma. *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches*, 8(31), 18-35.

Aradau, C., & Blanke, T. (2021). Algorithmic surveillance and the political life of error. *Journal for the History of Knowledge*, 2(1), 1-13.

Bakshy, E., Messing, S., & Adamic, L. A. (2015). Exposure to ideologically diverse news and opinion on Facebook. *Science, 348*(6239), 1130-1132.

Barocas, S., & Selbst, A. D. (2016). Big data's disparate impact. *California Law Review, 104*(3), 671-732.

Baruh, L., Nissenbaum, H., & Zwitter, A. (2017). Big data's end run around anonymity and consent. *International Journal of Communication*, 11, 17.

Bellman, S., Johnson, E. J., Lohse, G. L., & Mandel, N. (2018). The myth of the rational consumer in the digital age: Rethinking the role of privacy and control. *Journal of Consumer Psychology*, 28(3), 431-449.

Bolin, G., & Schwarz, J. A. (2015). Heuristics of the algorithm: Big Data, user interpretation and institutional translation. *Big Data & Society*, 1-12.

Bozdağ, E. (2013). Bias in algorithmic filtering and personalization. *Ethics and Information Technology*, 15(3), 209-227.

Burrell, J. (2016). How the machine "thinks": Understanding opacity in machine learning algorithms. *Big Data & Society*, 3(1), 1-12.

Cheney-Lippold, J. (2017). *We are data: Algorithms and the making of our digital selves*. New York University Press.

Crawford, K., & Schultz, J. (2014). Big data and due process: Toward a framework to redress predictive privacy harms. *Boston College Law Review*, 55, 454-493.

Diakopoulos, N., & Koliska, M. (2017). Accountability in algorithmic decision making. *Communications of the ACM*, 60(11), 54-62.

DiMatteo, L. A. (2022). Artificial Intelligence The Promise of Disruption. L. A. DiMatteo, C. Poncibò, & M. Cannarsa (Ed.), The Cambridge *Handbook of Artificial Intelligence: Global Perspectives on Law and Ethics* içinde (s. 3-16). United Kingdom: Cambridge University Press.

Federal Trade Commission. (2019). *Facebook to pay $5 billion, implement robust new protections and oversight on user data*. https://www.ftc.gov/newsevents/pressreleases /2019/07/facebook-pay-5-billion-implement-robust-new-protections-oversight

Flaxman, S., Goel, S., & Rao, J. M. (2016). Filter bubbles, echo chambers, and online news consumption. *Public Opinion Quarterly*, 80(S1), 298-320.

Fuchs, C. (2017). Social media and the public sphere. *TripleC: Communication, Capitalism & Critique, 15*(1), 1-26.

Graham, S., & Wood, D. (2003). Digitizing surveillance: categorization, space, inequality. *Critical Social Policy, 23*(2), 227-248.

Grassegger, H., & Krogerus, M. (2016). The data that turned the world upside down. Vice. Erişim tarihi: 10 Mayıs 2023, https://www.vice.com/en/article/qkqzd3/how-our-likes-helped-trump-win.

Helberger, N., Kleinen-Von Königslöw, K., & van der Noll, R. (2019). Regulating the filter bubble: Liberal democracy under threat? Internet Policy Review, 8(4).

Hui, L., Pathak, N., & Li, B. (2018). Enhancing privacy protection in big data analytics: Recent advances and future challenges. IEEE Transactions on Big Data, 4(4), 477-494.

Introna, L. D., & Wood, D. (2004). Picturing algorithmic surveillance: The politics of facial recognition systems. *Surveillance & Society*, 2(3), 177-198.

Kavut, S. (2023). Dijital dönüşüm çağında gözetimin elektronikleşmesi: Panoptikon'dan süper-panoptikon'a gözetim toplumu. *Communicata*, s. 22-27.

Kosta, E. (2022). Algorithmic state surveillance: Challenging the notion of agency in human rights. *Regulation & Governance*(16), 212-224.

Kramer, A. D., Guillory, J. E., & Hancock, J. T. (2014). Experimental evidence of massive-scale emotional contagion through social networks. Proceedings of the National Academy of Sciences, 111(24), 8788-8790.

Lyon, D. (1992). The new surveillance: Electronic technologies and the maximum security society. *Crime, Law and Social Change*, s. 159-175.

Lyon, D. (1998). The world wide web of surveillance: The internet and off-world power-flows. *Information Communication & Society*, s. 91-105.

Lyon, D. (2002). *Surveillance as social sorting: Privacy, risk, and digital discrimination*. Routledge.

Lyon, D. (2004). Globalizing surveillance. *International Sociology*, 19(2), 135-149.

Lyon, D. (2014). Surveillance, Snowden, and big data: Capacities, consequences, critique. *Big Data & Society*, 1(2), 1-13.

Mayer-Schönberger, V., & Cukier, K. (2013). *Big data: A revolution that will transform how we live, work, and think*. Houghton Mifflin Harcourt.

Mittelstadt, B. D., Allo, P., Taddeo, M., Wachter, S., & Floridi, L. (2016). The ethics of algorithms: Mapping the debate. *Big Data & Society*, 3(2), 1-21.

Moor, J. H. (2017). The ethics of algorithms: A research agenda. *Science and Engineering Ethics*, 23(3), 791-810.

Murphy, M. H. (2017). Algorithmic surveillance: the collection conundrum. *International Review of Law, Computers & Techonology,, 31*(2), 225-242.

Musiani, F. (2013). Governance by algorithms. *Internet Policy Review, 2*(3), 1-8.

Nissenbaum, H. (2009). *Privacy in context: Technology, policy, and the integrity of social life*. Stanford University Press.

Nissenbaum, H. (2010). Privacy in context: Privacy and trust in cyberspace. *Stanford Law Review, 52*(5), 1311-1393.

Neyland, D. (2016). Bearing Account-able Witness to the Ethical Algorithmic System. *Science, Technology, & Human Values, 41*(1), 50-76.

Noble, S. U. (2018). *Algorithms of oppression: How search engines reinforce racism*. NYU Press.

Norris, C., & Armstrong, G. (1999). *The maximum surveillance society*. London and New York: Routledge.

O'Neil, C. (2016). *Weapons of math destruction: How big data increases inequality and threatens democracy*. Broadway Books.

Öztürk, S. (2013). Filmlerle görünürlüğün dönüşümü: Panoptikon, süperpanoptikon, sinoptikon. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* (36), 132-151.

Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the internet is hiding from you*. Penguin.

Pasquale, F. (2015). *The black box society: The secret algorithms that control money and information*. Harvard University Press.

Ptaszek, G. (2019). From algorithmic surveillance to algorithmic awareness: Media education in the context of new media economics and invisible technologies. E. S. Ratajski (Ed.), *Media Education as a Challenge* içinde (s. 59-74). Warsaw: Academy of Fine Arts in Warsaw.

Solove, D. J. (2006). A taxonomy of privacy. *University of Pennsylvania Law Review*, *154*(3), 477-560.

Solove, D. J. (2007). I've got nothing to hide' and other misunderstandings of privacy. *San Diego Law Review, 44*(4), 745-772.

Stalla-Bourdillon, S., & Knight, C. (2019). The GDPR and data protection in the digital age. *International Data Privacy Law, 9*(2), 83-84.

Sunstein, C. R. (2017). *#Republic: Divided democracy in the age of social media*. Princeton University Press.

Şeker, O. (2022). Big data'yı anlamak verinin bilgiye dönüşümünde ekonomik gözetim: Amazon örneği. *Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları MEDIAJ*, 92-107.

Turow, J., Feldman, L., & Meltzer, K. (2014). Open data, the personal data inventory, and the paradox of privacy. *Annals of the American Academy of Political and Social Science, 659*(1), 88-99.

Tüfekçi, Z. (2014). Big Questions for Social Media Big Data: Representativeness, Validity and Other Methodological Pitfalls. In Proceedings of the Eighth International Conference on Weblogs and Social Media (pp. 505-508).

Tüfekçi, Z. (2018). *Twitter and tear gas: The power and fragility of networked protest*. Yale University Press.

van Dijck, J. (2014). Datafication, dataism and dataveillance: Big Data between scientific paradigm and ideology. *Surveillance & Society, 12*(2), 197-208.

Wojcieszak, M., & Mutz, D. C. (2009). Online groups and political discourse: Do online discussion spaces facilitate exposure to political disagreement? *Journal of Communication, 59*(1), 40-56.

Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power.* Profile Books.

ALGORİTMA ETİĞİ ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Şirin Karal Temüroğlu

Giriş

Dijitalleşen dünyanın arka planında işleyen algoritmaların yaşamın çeşitli boyutları üzerindeki etkisi ve hâkimiyeti günden güne artmaktadır. Günümüzün en önemli şirketlerinden Google (Alphabet), Amazon ve Facebook algoritmalar üzerine kurulmuş bir evren oluşturmuşlardır ve bu ölçüde büyümeleri ve güçlenmelerinde algoritmaların büyük oranda katkısı bulunmaktadır. Çevrim içi arama denilince ilk akla gelen Google, PageRank algoritması üzerine kurulmuş olan bir şirkettir. Başlangıçta kitap satışıyla sonrasında her türlü tüketim malının dijital satışında öne çıkan Amazon'un dönüşümsel algoritması, firmayı geleneksel satışın önüne geçiren bir öncü olmuştur. Facebook ise geliştirdiği ve son derece başarılı olan sosyal algoritmasıyla insanlar arası iletişimin boyutunu etkilemiştir (Finn, 2020, s. 34). Algoritmaların insan yaşamı üzerindeki etkisi dijital kültürü şekillendiren bu gibi şirketlerle sınırlı değildir. Sağlık, eğitim, istihdam, adalet gibi birçok alanda arka planda çalışan algoritmalar bir seçim ve karar verme mekanizmasına dönüşmüş durumdadır. Algoritmalar, insanların değerlendirmesinin mümkün olmadığı ölçüde artmış olan büyük miktardaki verileri işleyerek insanlar adına ve yerine kararlar vermekte ve bu kararlar toplumsal yaşamı etkilemektedir. Örneğin algoritmalar, insanların hangi içeriği tüketebileceğini belirleyerek dünyaya bakış açılarını şekillendirmekte ya da tekrar suç işleyip işlemeyeceğini tahmin etmektedirler. Martin'in (2019, s. 835) ifade ettiği gibi aslında "algoritmalar sessizce hayatımızı yapılandırmaktadır".

Algoritmik sistemler, toplumsal yaşamın birçok boyutuna ilişkin daha hızlı ve pratik kararlar alınmasını sağlamaktadırlar. Ancak birçok teknolojik gelişme gibi hayatı büyük ölçüde kolaylaştıran ve birçok fırsat sunan algoritmaların da etik bir boyutu bulunmaktadır. Algoritma tasarımı, sadece kodlar-

lemeler gerçekleştirilse de bu düzenlemeler büyük oranda yetersiz kalmaktadır.

Medya ve habercilik alanında da algoritmalar gün geçtikçe daha da etkin olmaktadır. Medya tüketiminin büyük oranda algoritmaların yönlendirmeleri aracılığıyla gerçekleşmesi, bireylerin özerkliğini ve seçim yapma özgürlüğünü azaltmaktadır. Her ne kadar insanlar tüketecekleri içerikleri kendi iradeleriyle seçiyor gibi görünse de filtrelenmiş ve belli bakış açılarına sahip içeriklerle sınırlanmış bir dijital dünyanın içine sıkışmış durumda kalmaktadırlar. Haber gündemi dahi algoritmalar tarafından biçimlendirilmekte, bir haberin taşıdığı değerden ziyade ne ölçüde insana ulaştığı önemli hâle gelmektedir. Bu gibi nedenlerle medya ve gazetecilik etiğinin de yapay zekâ ve algoritmalar doğrultusunda yeniden düşünülmesi, ortaya çıkan yeni aktörlerin de hesaba katılarak değerlendirilmesi ve ortaya çıkan ve çıkacak olan etik sorunlara çözüm üretilmesi gerekmektedir.

Bir algoritmik sistem, pragmatist bir yaklaşımla sadece sağladığı kolaylıklar ve fayda açısından değerlendirilmemeli, etik boyutu da göz önünde bulundurularak minimum zarara neden olacak şekilde tasarlanmasına özen gösterilmelidir. Özellikle toplumsal olarak dezavantajlı grupların uğradığı ayrımcılığın algoritmalar aracılığıyla pekiştirilmesinin önüne geçilebilmesi için algoritmik sistemler düzenli testlerden geçirilmeli ve ön yargılardan arındırılmalıdır.

Kaynakça

Aksoy, H. C. (2022). Kişisel verilerin koruması yönüyle algoritmik karar verme. *Kişisel Verileri Koruma Dergisi, 4*(2), 69-87.

Ananny, M. & Crawford, K. (2018). Seeing without knowing: Limitations of the transparency ideal and its application to algorithmic accountability. *New Media & Society, 20*(3), 973-989. https://doi.org/10.1177/1461444816676645

Angwin, J., Larson, J., Mattu, S. & Kirchner, L. (2016, 23 Mayıs). Machine bias. *Propublica*. https://www.propublica.org/article/machine-bias-risk-assessments-in-criminal-sentencing

Association for Computing Machinery. (2017). *Statement on algorithmic transparency and accountability*. https://www.acm.org/binaries/content/assets/public-policy/2017_usacm_ statement_algorithms.pdf

Barocas, S. & Selbst, A. D. (2016). Big data's disparate impact. *California Law Review, 104* (3), 671-732. http://dx.doi.org/10.15779/Z38BG31

Bertrand, M. & Mullainathan, S. (2004). Are Emily and Greg more employable than Lakisha and Jamal? A field experiment on labor market discrimination. *American Economic Review*, *94*(4), 991-1013. https://doi.org/10.1257/0002828042002561

Best, M. & Rao, A. (2022, 18 Ocak). *Understanding algorithmic bias and how to build trust in AI*. PwC. https://www.pwc.com/us/en/tech-effect/ai-analytics/algorithmic-bias-and-trust-in-ai.html

Birhane, A. (2021). Algorithmic injustice: A relational ethics approach*. Patterns, 2*(2), 1-9. https://doi.org/10.1016/j.patter.2021.100205.

Brkan, M. (2017). Do algorithms rule the world? Algorithmic decision-making in the framework of the GDPR and beyond. *SSRN Electronic Journal*. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3124901

Bulut, S. (2021). *İmparatorluk ve çokluk karşıtlığında egemenlik ve bilginin üzerinden dijital haber medyasında SEO*. Doruk Yayınları.

Chen, C. & Chekam, G. A. (2020). Algorithms and media ethics in the AI age. S.J.A.Ward (Ed.) *Handbook of Global Media Ethics* içinde (s.301-328). Springer.

Çökekoğlu, S. & Tanyeri, K. (2021). Yapay zekâ ve mahremiyet. U. Köse (Ed.), *Yapay zekâ etiği* içinde (s.173-186). Nobel Yayın.

Diakopoulos, N. (2015). Algorithmic accountability: Journalistic investigation of computational power structures. *Digital Journalism, 3*(3), 398–415, https://doi.org/10.1080/21670811.2014.976411

Diakopoulos, N. (2019). *Automating the news: How Algorithms are rewriting the media*. Harvard University Press.

Diakopoulos, N. (2020). Transparency. M. D. Dubber, F. Pasquale & S. Das (Ed.), *The Oxford handbook of ethics of AI* içinde (s.197-213). Oxford University Press.

Diakopoulos, N. & Friedler, S. (2016, 17 Kasım). *How to hold algorithms accountable*. MIT Technology Review. https://www.technologyreview.com/2016/11/17/155957/how-to-hold-algorithms-accountable/

Diakopoulos, N. & Koliska, M. (2016). Algorithmic transparency in the news media. *Digital Journalism*. Erken çevrimiçi yayın. https://doi.org/10.1080/21670811.2016.1208053

Domagala, N. (2021, 30 Kasım). *Strengthening algorithmic transparency in the United Kingdom*. Open Government Partnership. https://www.opengovpartnership.org/stories/strengthening-algorithmic-transparency-in-the-united-kingdom/

Dörr, K. N. & Hollnbuchner, K. (2016). Ethical challenges of algorithmic journalism. *Digital Journalism*, 5(4), 404-419. https://doi.org/10.1080/21670811.2016.1167612

Dwork, C. & Mulligan, D. K. (2013). It's not privacy, and it's not fair. *Stanford Law Review Online*, *66*(35), 35-40.

European Parliament. (2022, 23 Nisan). *Digital services act: Agreement for a transparent and safe online environment.* https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20220412IPR27111/digital-services-act-agreement-for-a-transparent-and-safe-online-environment

Fazelpour, S. & Danks, D. (2021). Algorithmic bias: Senses, sources, solutions. *Philosophy Compass*, *16*(8), 1-16. https://doi.org/10.1111/phc3.12760.

Finn, E. (2020). *Algoritmalar ne ister?: Hesaplama çağında hayal gücü* (S. Köse, Çev.). Tellekt.

Floridi, L. & Taddeo, M. (2016). What is data ethics?. *Philosophical Transactions of the Royal Society A*: *Mathematical, Physical and Engineering Sciences, 374*(2083), 1-5. https://doi.org/10.1098/rsta.2016.0360

Fry, H. (2019). *Merhaba dünya* (İ. G. Çıgay, Çev.). Hep Kitap.

Harambam J, Helberger N. & Van Hoboken J. (2018). Democratizing algorithmic news recommenders: How to materialize voice in a technologically saturated media ecosystem. *Philosophical Transactions of the Royal Society A*: *Mathematical, Physical and Engineering Sciences*, 376(2133), 1-21. http://dx.doi.org/10.1098/rsta.2018.0088

Heilweil, R. (2020, 18 Şubat). Why algorithms can be racist and sexist. *Vox.* https://www.vox.com/recode/2020/2/18/21121286/algorithms-bias-discrimination-facial-recognition-transparency

Heim, K. & Craft, S. (2020). Transparency in journalism: Meanings, merits, and risks. L.Wilkins & C. G. Christians (Ed.), *The Routledge handbook of mass media ethics* içinde (s.308-320). Routledge.

Hern, A. (2016, 24 Mart). Microsoft scrambles to limit PR damage over abusive AI bot Tay. *The Guardian.* https://www.theguardian.com/technology/2016/mar/24/microsoft-scrambles-limit-pr-damage-over-abusive-ai-bot-tay

Hern, A. (2017, 24 Ekim). Facebook translates 'good morning' into 'attack them', leading to arrest. *The Guardian*. https://www.theguardian.com/technology/2017/oct/24/facebook-palestine-israel-translates-good-morning-attack-them-arrest?CMP=Share_iOSApp_Other

Işık, U., Ölçekçi, H. & Koz, K. A. (2022). Yapay zeka ve algoritma ekseninde gazeteciliğin geleceği ve toplum için anlamı. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 10*(2), 1248-1275. https://doi.org/10.19145/e-gifder.1129929

Jones, B. & Jones, R. (2019). Public service chatbots: Automating conversation with BBC news. *Digital Journalism*, *7*(10), 1-22. https://doi.org/10.1080/21670811.2019.1609371

Kapır, B. (2020). Yapay zeka eksenli gelişen algoritmik toplum. F. Zengin ve B. Kapır (Ed.), *Yapay Zeka ve Medya* içinde (s.59-101). Doruk Yayınları.

Kayıhan, B., Narin, B., Fırat, D. & Fırat, F. (2021). Algoritmalar, yapay zekâ ve makine öğrenimi ekseninde gazetecilik etiği: Uluslararası akademik dergilere yönelik bir inceleme. *TRT Akademi*, 6(12), 296-327. https://doi.org/10.37679/trta.900086

Kelleher, J. D. & Tierney, B. (2022). *Veri bilimi* (O. Öztürk, Çev.). Tellekt.

Kossow, N., Windwehr, S. & Jenkins, M. (2021). *Algorithmic transparency and accountability.* Transparency International. https://knowledgehub.transparency.org/assets/uploads/kproducts/Algorithmic-Transparency_2021.pdf

Kraemer, F., Van Overveld, K. & Peterson, M. (2011). Is there an ethics of algorithms?. *Ethics and Information Technology*, *13*(3), 251-260. https://doi.org/10.1007/s10676-010-9233-7

Köse, U. (2015). *Algoritma kavramı ve bilgisayar programlama öğreniminde pratik yaklaşımlar.* Uşak Akademi Kitap Dağıtım Pazarlama Yayınevi.

Latar, N. L. (2018). *Robot journalism: Can human journalism survive?,* World Scientific.

Latzer, M., Hollnbuchner, K., Just, N. & Saurwein, F. (2014). The economics of algorithmic selection on the internet. J. M. Bauer & M. Latzer (Ed.). *Handbook on the economics of the internet* içinde (s.395-425). Edgar Elgar Publishing.

Lee, N.T., Resnick, P., & Barton, G. (2019, 22 Mayıs). *Algorithmic bias detection and mitigation: Best practices and policies to reduce consumer harms*. Brookings. https://www. brookings.edu/research/algorithmic-bias-detection-and-mitigation-best-practices-and-policies-to-reduce-consumer-harms/

Levin, S. (2016, 8 Eylül). A beauty contest was judged by AI and the robots didn't like dark skin. *The Guardian.* https://www.theguardian.com/technology/2016/sep/08/artificial-intelligence-beauty-contest-doesnt-like-black-people

Levin, S. (2017, 1 Mayıs). Facebook told advertisers it can identify teens feeling 'insecure' and 'worthless'. *The Guardian.* https://www.theguardian.com/technology/2017/may/01/facebook-advertising-data-insecure-teens

Linden, T. C. G. (2017). Algorithms for journalism: The future of news work. *The journal of media innovations, 4*(1), 60-76. https://doi.org/10.5617/jmi.v4i1.2420

Logically. (2019, 30 Temmuz). *5 examples of biased artificial intelligence.* https://www.logically.ai/articles/5-examples-of-biased-ai

Lum, K. & Chowdhury, R. (2021, 26 Şubat). *What is an "algorithm"? It depends whom you ask.* MIT Technology Review. https://www.technologyreview.com/2021/02/26/1020007/what-is-an-algorithm/

Martin, K. (2019). Ethical implications and accountability of algorithms. *Journal of Business Ethics, 160*, 835–850. https://doi.org/10.1007/s10551-018-3921-3

Mijatović, D. (2018, 3 Temmuz). Safeguarding human rights in the era of artificial intelligence. Erişim Adresi: https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/safeguarding-human-rights-in-the-era-of-artificial-intelligence

Milmo, D. (Mayıs 2022). Twitter fined $150m for handing users' contact details to advertisers. *The Guardian*. https://www.theguardian.com/technology/2022/may/25/twitter-user-data-advertising-settlement

Mittelstadt, B. D., Allo, P., Taddeo, M., Watcher, S. & Floridi, L. (2016). The ethics of algorithms: Mapping the debate. *Big Data&Society*. *3*(2), 1-21. https://doi.org/10.1177/205395171667796

Montal, T. & Reich, Z. (2016). I, robot. You, journalist. Who is the author?. *Digital Journalism.* Erken çevrimiçi yayın. https://doi.org/10.1080/21670811.2016.1209083

Mullainathan, S. (2019, 6 Aralık). Biased algorithms are easier to fix than biased people. *The NewYork Times*. https://www.nytimes.com/2019/12/06/business/algorithm-bias-fix.html

Obermeyer, Z., Powers, B., Vogeli, C. & Mullainathan, S. (2019). Dissecting racial bias in an algorithm used to manage the health of populations. *Science, 366*(6464), 447–453. doi: 10.1126/science.aax2342

Olson, P. (2018, 15 Şubat). The algorithm that helped Google Translate become sexist. *Forbes*. https://www.forbes.com/sites/parmyolson/2018/02/15/the-algorithm-that-helped-google-translate-become-sexist/?sh=a29fb637daa2

O'Neil, C. (2020). *Matematiksel imha silahları* (A. E. Pilgir, Çev.). Tellekt.

Open Democracy. (2018, 3 Temmuz*). In the era of artificial intelligence: safeguarding human rights*. https://www.coe.int/en/web/commissioner/opinion-articles/-/asset_publisher/qk0cwIowET3l/content/in-the-era-of-artificial-intelligence-safeguarding-human-rights

Pasquale, F. (2015). *The black box society*. Harvard University Press.

Sankin, An, Mehrotra, D., Mattu, S., Cameron, D., Gilbertson, A., Lempres, D. & Lash, J. (2021, 2 Aralık). *Crime prediction Software promised to be free of biases. New data shows it perpetuates them.* Gizmodo. https://gizmodo.com/crime-prediction-software-promised-to-be-free-of-biases-1848138977

Saran, C. (2020, 21-23 Ekim). *Algoritmalar, arama motorları ve gazetecilik: Türkiye'de haber siteleri, kullanıcı etkileşimi ve haber üretim süreçleri* [Bildiri Sunumu]. Dijital Çağda İletişim Eğitimi Sempozyumu, İstanbul.

Schintler, L.A. & McNeely, C. L. (Ed.). (2022). *Encyclopedia of big data*. Fairfax, VA: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-32010-6

Shah, H. (2018). Algorithmic accountability. *Philosophical Transactions of the Royal Society A*: *Mathematical, Physical and Engineering Sciences, 376*(2128), 1-6. https://doi.org/10.1098/rsta.2017.0362

Shin, T. (2020, 4 Haziran). *Real-life examples of discriminating artificial intelligence*. https://towardsdatascience.com/real-life-examples-of-discriminating-artificial-intelligence-cae395a90070

SPJ. (2014, 6 Eylül). *Code of ethics*. https://www.spj.org/ethicscode.asp

Stypinska, J. (2022). AI ageism: a critical roadmap for studying age discrimination and exclusion in digitalized societies. *AI&Society, 38*(2), 665–677. https://doi.org/10.1007/s00146-022-01553-5

Sumpter, D. (2022). *Sayılara yenik düşmek: Facebook ve Google'dan yalan haberlere ve filtre balonlarına-yaşamlarımızı denetim altına alan algoritmalar* (Ü. Şenesen, Çev.). Yordam Kitap.

Thurman, N., Dörr, K. & Kunert, J. (2017). When reporters get hands-on with robo-writing, *Digital Journalism, 5*(10), 1240-1259. http://dx.doi.org/10.1080/21670811.2017.1289819

Tsamados, A., Aggarwal, N., Cowls, J., Morley, J., Roberts, H., Taddeo, M. & Floridi, L. (2022). The ethics of algorithms: key problems and solutions. *AI&Society. 37*(1), 215-230. https://doi.org/10.1007/s00146-021-01154-8

Tungut, H. B. (2013). *Algoritma ve programlama mantığı*. Kodlab.

Van Dalen, A. (2012). The Algorithms behind the headlines: How machine-written news redefines the core skills of human journalists, *Journalism Practice, 6*(5-6), 648-658. https://doi.org/10.1080/17512786.2012.667268

Vieth, K. & Bronowicka, J. (2018, 3 Ocak). *Ethics of algorithms - Why should we care?*. Tbd Community. https://www.tbd.community/en/a/ethics-algorithms-why-should-we-care

Vincent, J. (2018, 12 Ocak). Google 'fixed' its racist algorithm by removing gorillas from its image labeling tech. *The Verge*. https://www.theverge.com/2018/1/12/16882408/google-racistgorillas-photo-recognition-algorithm-ai

Wexler, R. (2017, 11 Haziran). Code of silence. *Washington Monthly*. https://washingtonmonthly.com/2017/06/11/code-of-silence/

Young, M. L. & Hermida, A. (2014). From mr. and mrs. outlier to central tendencies: computational journalism and crime reporting at the Los Angeles Times. *Digital Journalism, 3*(3), 1-17. https://doi.org/10.1080/21670811.2014.976409

Zamith, R. (2019). Algorithms and journalism. H. Örnebring (Ed.), *Oxford Encyclopedia of Journalism Studies* içinde. Oxford: Oxford University. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.779

Zerilli, J., Knott, A., Maclaurin, J. & Gavaghan, C. (2019). Transparency in algorithmic and human decision-making: Is there a double standard?. *Philosophy & Technology*, *32*(4), 661–683. https://doi.org/10.1007/s13347-018-0330-6

ALGORİTMİK SİYASET

Zuhal Demir

Giriş: Algoritmaların gücü

Dijital medya, günümüzde insanların yaşamındaki pek çok alanda etkin bir role sahiptir. İnsanlar tüketim tercihlerini bu mecrada şekillendirmekte, partnerlerini burada bulmakta, sosyal ilişkiler kurmakta ve sosyal ve siyasal kimliklerini bu mecrada ortaya koymaktadırlar. Üstelik dijital medyanın insanlara sunduğu olanaklar üstelik bunlarla da sınırlı değildir. Teknoloji geliştikçe dijital dünyanın yapabilecekleri de insanların yaşamlarına müdahil oluşu da artış göstermektedir.

Bilgisayarların ortaya çıkışından itibaren var olan algoritmalar dijital medyanın ayrılmaz bir parçası olmuştur. Günümüzde çevrim içi iletişimi yapılandırma, sağlıktan güvenliğe uzanan çok fazla sayıda kamu sistemine dâhil olma (Ananny & Crawford, 2018, s. 974), kamusal yaşama katılımda hangi bilgilerin kullanıcılarla ilgi olduğunu belirleme (Gillespie, 2014, s. 167) ve insanlar adına karar verme (Beer, 2017, s. 5) gibi işlevleri düşünüldüğünde algoritmaların insanlar üzerindeki etkilerini göz ardı etmek mümkün değildir.

Bu nedenle son yıllarda iletişim bilimcilerin tartıştığı önemli konulardan biri algoritmalardır. İnsanın sadece "kendisi olarak" dijital mecralarda yer almasının dışında onun yeteneklerini taklit eden, "kendi isteğiyle gönderi, tweet veya mesaj atan algoritmalarla donatılmış medya hesapları"nın (Howard vd., 2018, s. 83) incelenmesi önemlidir. "Algoritma arka planın veya ortamın bir parçasıdır." (Beer, 2017, s. 2) ve "Algoritmaların yapılandırma gücünün görünmezliği, üretken kurallar temelinde işleyen yeni bir hegemonik güç biçimini veya çok çeşitli gerçekler üreten sanalları temsil ettiği ileri sürülen kilit bir özelliktir" (Velkova & Kaun, 2021, s. 525). Coretti ve Picca (2018, s. 73), algoritmaların ilkesel olarak, kullanıcıların sosyal medya ortamında maruz kaldıkları aşırı bilgi ve etkileşim yüklemesine bağlı olarak karşılaştıkları karmaşıklığı önlemek amacıyla tasarlandıklarını belirtirken, Diakopoulos (2013, s. 2), günümüzde algoritmaların "toplumdaki yeni güç simsarları" oldu-

Kaynakça

Ananny, M., & Crawford, K. (2018). Seeing without knowing: Limitations of the transparency ideal and its application to algorithmic accountability. *New Media & Society*, *20*(3), 973-989. https://doi.org/10.1177/1461444816676645

Beer, D. (2017). The social power of algorithms. *Information, Communication & Society*, *20*(1), 1-13. https://doi.org/10.1080/1369118X.2016.1216147

Bolsover, G., & Howard, P. (2019). Chinese computational propaganda: Automation, algorithms and the manipulation of information about Chinese politics on Twitter and Weibo. *Information, communication & society*, *22*(14), 2063-2080. https://doi.org/10.1080/1369118X.2018.1476576

Bucher, T. (2012). Want to be on the top? Algorithmic power and the threat of invisibility on Facebook. *New Media & Society*, *14*(7), 1164-1180. https://doi.org/10.1177/1461444812440159

Coleman, J. (1988). Free riders and zealots. *Sociological theory*, *6*, 52-57. https://doi.org/10.2307/201913

Coretti, L., & Pica, D. (2018). Facebook's communication protocols, algorithmic filters, and protest. İçinde *Social Media Materialities and Protest (ss. 72-85) içinde*. Routledge.

Cotter, K. (2019). Playing the visibility game: How digital influencers and algorithms negotiate influence on Instagram. *New Media & Society*, *21*(4), 895-913. https://doi.org/10.1177/1461444818815684

Diakopoulos, N. (2013). *Algorithmic accountability reporting: On the investigation of black boxes*. 1-33.

Dowdeswell, T. L., & Goltz, N. (2020). The clash of empires: Regulating technological threats to civil society. *Information & Communications Technology Law*, *29*(2), 194-217. https://doi.org/10.1080/13600834.2020.1735060

Ferrara, E., Varol, O., Davis, C., Menczer, F., & Flammini, A. (2016). The rise of social bots. *Communications of the ACM*, *59*(7). https://doi.org/10.1145/2818717

Galanopoulos, A., & Venizelos, G. (2022). Anti-populism and populist hype during the COVID-19 pandemic. *Representation*, *58*(2), 251-268. https://doi.org/10.1080/00344893.2021.2017334

Gil de Zuniga, H., Jung, N., & Valenzuela, S. (2012). Social media Use for news and individuals' social capital, civic engagement and political participation. *Journal of Computer-Mediated Communication*, *17*(3), 319-336. https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2012.01574.x

Gillespie, T. (2014). The relevance of algorithms. T. Gillespie, P. Boczkowski ve K. Foot (Eds.). İçinde *Media technologies: Essays on communication, materiality and society içinde* (ss. 167-194). MIT Press.

Groshek, J., & Koc-Michalska, K. (2017). Helping populism win? Social media use, filter bubbles, and support for populist presidential candidates in the 2016 US election campaign. *Information, Communication & Society*, *20*(9), 1389-1407. https://doi.org/10.1080/1369118X.2017.1329334

Howard, P. N., Woolley, S., & Calo, R. (2018). Algorithms, bots, and political communication in the US 2016 election: The challenge of automated political communication for election law and administration. *Journal of information technology & politics*, *15*(2), 81-93. https://doi.org/10.1080/19331681.2018.1448735

Jagers, J., & Walgrave, S. (2007). Populism as political communication style: An empirical study of political parties' discourse in Belgium. *European Journal of Political Research*, *46*(3), 319-345. https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00690.x

Kitchin, R. (2017). Thinking critically about and researching algorithms. *Information, communication & society*, *20*(1), 14-29. https://doi.org/10.1080/1369118X.2016.1154087

Mally, I. (2018, Ekim 10). Algorithmic populism and algorithmic activism. *Diggit Magazine*. https://www.diggitmagazine.com/articles/algorithmic-populism-activism

Marwell, G., & Oliver, P. (1993). *The critical mass in collective action*. Cambridge university press.

Milan, S. (2015). When algorithms shape collective action: Social media and the dynamics of cloud protesting. *Social Media+Society*, 1-10. https://doi.org/10.1177/2056305115622481

Mutz, D. C. (2006). *Hearing the other side: Deliberative versus participatory democracy*. Cambridge University Press.

Neyazi, T. A. (2019). Digital propaganda, political bots and polarized politics in India. *Asian Journal of Communication*, *30*(1), 39-57. https://doi.org/10.1080/01292986.2019.1699938

Neyland, D., & Möllers, N. (2017). Algorithmic IF … THEN rules and the conditions and consequences of power. *Information, Communication & Society*, *20*(1), 45-62. https://doi.org/10.1080/1369118X.2016.1156141

Nonnecke, B., Perez de Acha, G., Choi, A., Crittenden, C., Gutierrez Cortes, F. I., Martin Del Campo, A., & Miranda-Villanueva, O. M. (2022). Harass, mislead & polarize: An analysis of Twitter political bots' tactics in targeting the immigration debate before the 2018 US midterm election. *Journal of Information Technology & Politics*, *19*(4), 423-434. https://doi.org/10.1080/19331681.2021.2004287

Passy, F., & Monsch, G.-A. (2014). Do social networks really matter in contentious politics? *Social movement studies*, *13*(1), 22-47. https://doi.org/10.1080/14742837.2013.863146

Pfaff, S. (1996). Collective identity and informal groups in revolutionary mobilisation. *Social forces*, *75*, 91-117. https://doi.org/10.1093/sf/75.1.91

Pu, Q., & Scanlan, S. J. (2012). Communicating Injustice? Framing and online protest against Chinese government land expropriation. *Information, Communication & Society*, *15*(4), 572-590. https://doi.org/10.1080/1369118X.2012.665937

Shah, D. V., Cho, J., Eveland, W. P. J., & Kwak, N. (2005). Information and expression in a digital age: Modeling Internet effects on civic participation. *Communication Research*, *32*(5), 531-565. https://doi.org/10.1177/0093650205279209

Theocharis, Y., Lowe, W., van Deth, J. W., & Garcia-Albacete, G. (2015). Using Twitter to mobilize protest action: Online mobilization patterns and action repertoires in the Occupy Wall Street, Indignados, and Aganaktismenoi movements. *Information, communication & society*, *18*(2), 202-220. https://doi.org/10.1080/1369118X.2014.948035

Tremayne, M. (2014). Anatomy of protest in the digital era: A network analysis of Twitter and Occupy Wall Street. *Social movement studies*, *13*(1), 110-126. https://doi.org/10.1080/14742837.2013.830969

Trere, E. (2016). The dark side of digital politics: Understanding the algorithmic manufacturing of consent and the hindering of online dissidence. *IDS Bulletin*, *47*(1), 127-138. https://doi.org/10.19088/1968-2016.111

Trere, E., & Bonini, T. (2022). Amplification, evasion, hijacking: Algorithms as repertoire for social movements and the struggle for visibility. *Social Movement Studies*, 1-17. https://doi.org/10.1080/14742837.2022.2143345

Tüfekçi, Z. (2015). *Algorithmic harms beyond Facebook and Google: Emergent challenges of computational agency.* Colo. Tech. Lj. https://ctlj.colorado.edu/wp-content/uploads/2015/08/Tufekci-final.pdf

Velkova, J., & Kaun, A. (2021). Algorithmic resistance: Media practices and the politics of repair. *Information, Communication & Society*, *24*(4), 523-540. https://doi.org/10.1080/1369118X.2019.1657162

ALGORİTMALARIN NEDEN OLDUĞU DEZENFORMASYON VE YANLI(Ş) BİLGİLENDİRMEYE/HABERE KARŞI BİR ÖNERİ: YAVAŞ GAZETECİLİK

Aytekin Çelik - Gülsemin Mısırlı

Giriş

Medya, toplumun bilgi edinmesi, habere ulaşması, haberi aktarıp sosyal ortamda dolaştırması, eğlenerek boş zamanını değerlendirmesi benzeri birçok insani ihtiyaca cevap vermekle beraber, büyük bir organizasyonel ve ekonomik-politik güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde çok büyük ölçekli ticari şirketlerin işin içine girmesiyle birlikte, küresel çapta sembolik üretim ve dağıtım yapan kurumsal bir altyapı oluşmuştur. "Bu devasa ekonomik ve sembolik iktidar tekelleri, içerik üretiminde çıkar odaklı davrandıkları için manipülatif etkiyi arttırmaktadırlar" (Thompson, 2008, s. 125). İletişim teknolojilerindeki hızlı gelişme ye yayılma, toplum üzerindeki etkisini tahminlerin de ötesinde arttırmaktadır.

Ontolojik bir varlık olarak insan, kendi kozmik konumlandırmasını, edindiği episteme üzerinden yaptığı için, medyanın ürettiği enformasyon ve bilgi insan bilinci üzerinde çok büyük bir etkiye sahiptir. Gerbner'in tarif ettiği gibi, klasik dönem toplumlarındaki hikâye anlatıcısı olan ebeveynin yerine geçmiş olan medya, "insanların yaşam biçimini, eğlence anlayışını ve kültürel değerlerini değiştirerek, yaşamlarında söz sahibi olmuştur" (Avşar, 2013, s. 6). Buna karşın veri bombardımanı, hız ve geçicilikle (pop), insanı iyi ile kötüyü ayırt eden melekelerinden sıyırarak daha kolay manipüle edilir bir beşeri düzeye geriletmiştir. İnsanı hem zaman hem mekân bakımından tüm boyutlardan kuşatmış olan bu sistemler, gerekli düşünce fasılalarını yok etmiştir. Buna ek olarak da yeni iletişim ortamlarının sahip olduğu dijital imkânlar, birçok veriyi manuel biçimde optimize edip, gerçekliği tersyüz ederek sunmaktadır. Hız ve

ama aynı zamanda insanoğlunun mental yapısına uygun bir çalışma rezonansına uyması gerekmektedir.

Son olarak, yukarıda gazetecilik mesleği bağlamında maddeler hâlinde aktardığımız önermelere gelecek olursak, gazetecilik meslek erbabı olan insanları, her şeyden evvel bir toplumsal sorumluluk mesleği icra ettiklerinin farkında olarak davranmalıdır. Doğrulamadığı, derinlikli bir biçimde analiz etmediği ve dolayısıyla arka plana dair derin bir bilgiye erişemediği verileri toplum sathına yaymamalıdır. Bunun için haber üretim süreçlerinde zaman ayırma ve eleştirel düşünme fedakarlığını yapmalıdır. Çünkü her kültürel üretim mutlak manada bir tüketimle sonuçlanacağı için, toplum hayatına katkı sunayım derken zarar üretmiş olabilir. Ancak, iletişim alanında tüm yaşanan olumsuzlukların mutlak manada tek sorumlusu gazetecilik meslek erbabıdır demek adil olmayacaktır. Zira her toplum bir bütün olarak gelişir ve değişerek dönüşür. Bu cümleden hareketle kültürel ürün tüketicisinin de yapılan yanlışlarda pay sahibi olduğunu antr-parantez söylemek gerekmektedir.

Kaynakça

Andı, S. (2021). Sahte haberler ve sosyal medya: yanlış bilgi yayılımında algoritmaların rolü algoritmaların gölgesinde. O. Kuş (Der.), *Toplum ve iletişim* içinde (s. 1-17). Alternatif Bilişim.

Anlı, Ö. F. (2022). Algoritmalar ve episteme: Problem-durumumuz tüm sosyal-iktisadi-politik ağırlığıyla birlikte fena halde epistemolojiktir. *Bilim ve Ütopya Dergisi, 338*(28), 53- 58.

Aşkın, A. C. (2014). Dezenformasyonun küreselleşmesi ve bir örnek olarak batı basınında Nato'nun Kosova harekâtı. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Avşar, Z. (2013). Medya okuryazarlığı. *İletişim ve Diplomasi*, (2), 5- 17. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iletisimvediplomasi/issue/66835/1045399

Aydın, A. F. (2020). Post-truth dönemde sosyal medyada dezenformasyon: Covid-19 (yeni koronavirüs) pandemi süreci. *Asya Studies*, *4* (12), 76-90. https://doi.org/10.31455/asya.740420

Badiou, A. (2004). *İnfinite thought: truth and the return to philosophy, oliver feltham ve justin clemens*, Continuum.

Barranquero-Carretero, A. (2013). Slow media. comunicación, cambio social y sostenibilidad en la era del torrente mediático. *Palabra Clave, 16*(2), 419-448. https://doi.org/10.5294/pacla.2013.16.2.6

Bekiroğlu, O., Kaya, S. & Yaman, D. (2019, 14-17 Mart). *Dijital dönüşümün periyotlarında medya ve gazetecilik alanındaki birikim ve sıçramalar.* [Bildiri Sunumu]. Uluslararası Türk Dünyası Basın Sempozyumu, Amasya. https://snnky.weebly.com/uploads/5/5/1/3/55137371/23_bas%C4%B1n_s_164_187.pdf

Bektaş, A. (2002). *Siyasal propaganda: tarihsel evrimi ve demokratik toplumdaki uygulamaları.* Bağlam Yayınları.

Berkey-Gerard, M. (2009, 29 July). *Tracking the 'Slow Journalism' Movement*. Campfire Journalism Blog. http://markberkeygerard.com/?s=slow+journalism&submit=Search.

Bilecen, N. & Bayraktutan, G. (2018). İnternet çağında gazetecilik için tartışmalı bir kavram: 'Yavaşlık'. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi Özel Sayısı*, 341–354. https://doi.org/10.31123/akil.454289

Boscolo, M. (2023, 22 May). *Slow journalism as an answer to news inflation.* Enjoiscicomm. https://enjoiscicomm.eu/slow-journalism-as-an-answer-to-new-inflation/

Bruder, C. (2022, January 24). *Embracıng the slow news day.* Collisionconf. https://collisionconf.com/blog/slow-news-journalism-misinformation-the-financial-times.

Byung, C.H. (2019). *Psikopolitika: Neoliberalizm ve yeni iktidar teknikleri*. (Çev.: Haluk Barışcan), Metis Yayınları.

Byung, C.H. (2022). *Enfokrasi: dijitalleşme ve demokrasinin krizi.* (Çev.: Mustafa Özdemir), Ketebe Yayınları.

Çetindemir, Ç. (2023, 12 Mart). Algoritma neyi gösterirse onu görürsün. *Anadolu Ajansı.* https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/blog/algoritma-neyi-gosterirse-onu-gorursun/1815623

Drok, N., & Hermans, L. (2016). Is there a future for slow journalism? *Journalism Practice*, *10*(4), 539- 554. https://doi.org/10.1080/17512786.2015.1102604

Durgeç, P. & Demirel, S. D. (2023). A study on the relationship between slow journalism and virtual reality: The New York Times and The Guardian samples. *OPUS Journal of Society Research*, *20*(51), 5- 29. https://doi.org/10.26466/opusjsr.1218298

Erdoğan, İ. & Korkmaz, A. (2005). *Öteki kuram: kitle iletişim kuram ve araştırmalarının tarihsel ve eleştirel bir değerlendirmesi*. Erk Yayınları.

Gasımlı, L. (2019). Haberde yönlendirme, dezenformasyon ve propaganda: Azeri ve Ermeni haber sitelerinde Dağlık Karabağ sorunlarıyla ilişkili yayınlanan haberlerin karşılaştırmalı analizi. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Aydın Üniversitesi.

Greenberg, S. (2007, 25 February). Slow Journalism. *Prospect*. https://www.prospectma gazine.co.uk/magazine/slowjournalism.

Güven, E. (2011). Yavaş güzeldir: "Yavaş yemek"ten "yavaş medya"ya hızlı tüketime dair bir çözüm önerisi. *Selçuk İletişim Dergisi, 7*(1), 113-121.

Habermas, J. (2003) *Kamusallığın yapısal dönüşümü*. (Çev.: Tanıl Bora & Mithat Sancar), İletişim Yayınları.

Haldun, İ. (2014). *Mukaddime*. (Haz.: Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları.

Harcup, T. (2014). *A Dictionary of Journalism*. Oxford University Press.

Honoré, C. (2008). *Hız çılgınlığına başkaldıran yavaşlık hareketi: Yavaş*. Alfa Yayınları.

Joseph, S. (2021, 31 January). Why the business model of social media giants like facebook ıs ıncompatible with human rights. *The Conversation*. http://theconversation.com/why-the-businessmodel-of-social-media-giants-like-facebook-is-incompatible-with-human-rights-94016

Karlova, N. A. & Fisher, K. E. (2013). "Plz RT": A social diffusion model of misinformation and disinformation for understanding human information behaviour. *Information Research*, *18*(1), 1-17.

Kocabey Şener, N. (2018). "Doğruluk kontrol merkezi" ve "yalan haber" kavramlarına ilişkin içeriklerin medyada yansımasının araştırılması. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (30), 355-373. https://doi.org/10.31123/akil.454397

Köse, U. (2022). Yapay zekâ ve algoritma: Ateş ve barut. *Bilim ve Ütopya Dergisi, 338* (28), 13-21

Le Masurier, M. (2015). "What is slow journalism?". *Journalism Practice, 9*(2), 138-152.

MIT NEWS (March 8, 2018) "Study: On Twitter, false news travels faster than true stories" https://news.mit.edu/2018/study-twitter-false-news-travels-faster-true-stories-0308

Moschovakis, Y.N. (2000). *What is an Algorithm?. To apear ın mathematics unlimited- 2001 and Beyond*, Heidelber.

Nişanyan, S. (2018). *Nişanyan sözlük: Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*. Liber Yayınları

Peñafiel-Saiz, C., Manias-Muñoz, M. & Manias-Muñoz, I. (2022). Profile of digital slow journalism audiences in argentina, colombia, and mexico. *Profesional de la información, 31*(3). https://doi.org/10.3145/epi.2022.may.07.

Petropoulos, G. (2022, 2 Şubat). *The dark side of artificial intelligence: manipulation of human behaviour*. Bruegel. https://www.bruegel.org./blog-post/dark-side-artificial-intelligence-manipulation-human-behaviour

Postman, N. (1994). Televizyon: Öldüren Eğlence. (Çev: Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınları.

Thompson, J. B. (2008). *Medya ve modernite*. (Çev.: Serdar Öztürk), Kırmızı Yayınları.

Toktay, Y. (2019). Sosyal medyada dezenformasyon, manipülasyon ve propaganda etkisi: Zeytin Dalı Harekâtı örneği. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Toprak, N. (2015). İnternet gazeteciliğinde haber etiği: Misenformasyon, dezenformasyon. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.

Tosyalı, H. (2021, 12- 14 Nisan). *Dijital çağda siyasal iletişim: algoritmalar ve botlar* [Bildiri sunumu] Communication and Technology Congress, İstanbul.

Uluk, M. (2018). *Hakikat sonrası çağda yeni medya & yalan haber*. Dorlion Yayınları.

Vural, M. (1992). Demokratik toplumlarda basın ahlakı ve araştırma gazeteciliği. *Kurgu*, *10*(1), 122-134.

Zuboff, S. (2021). *Gözetleme kapitalizmi çağı: Ürünün 'sen' olduğu çağda insanın geleceği için savaş.* Okuyan Us Yayınları.

ALGORİTMİK OKURYAZARLIK

Gülhanım Karaoğlu

Büyük veri çağında günlük hayatın giderek daha fazla yönü internet tabanlı ve yazılım destekli sistemler tarafından ele geçirilmektedir. Bu sistemler temelde veri işlemek üzere bir dizi talimat kümesini içeren algoritmalardan oluşmaktadır. Karmaşık görevlerin çok kısa sürede gerçekleştirilmesini sağlayan algoritmalar, insan hatasının ve kültür, duygu, ön yargı, tutum, psikolojik hâl gibi insani durumların etkisinin minimum düzeye indirgendiği sonuç ve kararların ortaya konulmasını amaçlamaktadır.

Algoritmalar, geleneksel yollarla ele alınamayacak ve analiz edilemeyecek kadar büyük ve karmaşık olan veri koleksiyonundan yaralanarak yanıtlar ve çözümler üretmektedir. Ancak basit bir ifadeyle girdilerin çıktılara dönüşmesini sağlayan bir dizi adım olarak ifade edilebilecek algoritmalar, yaşamın her alanında kullanılmakta, çevrim içi tüm davranışların ve dijital ayak izlerinin metalaştırılmak ve ticarileştirilmek üzere hesaplanmasına ve analiz edilmesine hizmet etmektedir. Prosedürün amaçlarına göre benzer istatistiğe sahip kullanıcıları gruplandırarak kohort analizine imkân tanımakta, kullanıcılara içerik önerilerinin, haber akışının, hedefli reklamların, arama sonuçlarının sunulmasında filtreleme ve düzenleme yapılmasına yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla, kohort kalıplarını ve değişkenlerini belirleyen, filtre balonlarıyla bilgi akışına karar veren, kullanıcıların mevcut tutumlarını kuvvetlendiren, "toplumda var olan ön yargı kalıpları ile birleştiğinde olumsuzluğu pekiştiren" (Mısırlı vd., 2021, s.381), dünya algılarını etkileyebilen algoritmalar, "yerleşik bilgi yaratma modellerini yerinden etme ve temsili örnekleme ve teori kavramı gibi bilimsel ilkeleri ortadan kaldırma potansiyeline" (Puschmann & Burgess, 2014, s.1690) sahiptir.

Finans, sağlık, eğitim, güvenlik, hizmet sektörü gibi birçok alanda veriler ve içerikler arası ilişkilere aracılık eden, şeffaflık, mahremiyet, tarafsızlık noktasında birçok tartışmayı beraberinde getiren algoritmalar, sonuçsal karar verme gücünün geniş bir alanı kuşatmış olmasına rağmen, büyük ölçüde kara

maların nasıl çalıştığı, hayatımızı nasıl etkilediği, seçimlerimizi nasıl etkilediği noktasında farkındalık oluşturulması, sorumlu çevrim içi alışkanlıklar edinilmesinde ve dijital gizliliğin korunmasında da yardımcı olacaktır. Dolayısıyla algoritmik okuryazarlık, çağa ayak uydurmanın bir gerekliliği olmasının yanı sıra, teknoloji, iletişim, etik, eğitim, hukuk, sosyoloji, ekonomi, siyaset gibi birçok açıdan ele alınması ehemmiyet arz eden olan bir konudur. Zira algoritmalar, kontrol edilmesi gereken bir güç olmanın yanı sıra eğitim, güvenlik, ekonomik kalkınma gibi birçok kamusal meselede fayda sağlayacak çıktılara ulaşmanın da bir yolu olarak ümit vadetmektedir.

Kaynakça

Anisetti, M., Ardagna, C. A., & Berto, F. (2023). An assurance process for Big Data trustworthiness. *Future Generation Computer Systems, 146*, 34-46.

Bilginer Erdoğan, Ş. (2020). Dijital kimliğin görüntü mekânı olarak sosyal medya. S. S. Atılgan (Ed.), *Dijital Dünyanın Yeni Kavramları* içinde (s.63-88). Literatürk.

Buckingham, D. (2015). Defining digital literacy-What do young people need to know about digital media?. *Nordic Journal of Digital Literacy, 10*(Jubileumsnummer), 21-35.

Carrington, V. (2018). The changing landscape of literacies: Big data and algorithms. *Digital Culture and Education, 10*(1), 67-76.

Davis, K. (2012). *Ethics of Big Data: Balancing risk and innovation.* O'Reilly Media, Inc.

DeVito, M. A. (2021). Adaptive folk theorization as a path to algorithmic literacy on changing platforms. *Proc. ACM Hum. Comput. Interact., 5*(CSCW2), 1-38.

Dogruel, L. (2021). What is algorithm literacy? A conceptualization and challenges regarding its empirical measurement. In M. Taddicken & C. Schumann (Eds.), *Algorithms and Communication* (pp. 67-93).

Dogruel, L., Masur, P., & Joeckel, S. (2022). Development and validation of an algorithm literacy scale for internet users. *Communication Methods and Measures, 16*(2), 115-133.

ELearning, D. O. (2015). *Digital Literacy: 21st Century Competences for Our Age*. https://education.gov.mt/en/elearning/Documents/Green%20Paper%20Digital%20Literacy%20v6.pdf

Festic, N. (2022). Same, same, but different! Qualitative evidence on how algorithmic selection applications govern different life domains. *Regulation & Governance, 16*(1), 85-101.

Gillespie, T. (2014). The relevance of algorithms. In T. Gillespie, P. J. Boczkowski & K. A. Foot (Eds.), *Media Technologies: Essays on Communication, Materiality, and Society*, (ss.167-193).

Gilster, P. (1997). *Digital literacy*. John Wiley & Sons, Inc.

İspir, N. & Bilginer Kucur, A. (2019). Yakınsama kültürü ve transmedya hikâye anlatıcılığı. *Kurgu, 27*(2), 161-171.

Kitchin, R. (2017). Thinking critically about and researching algorithms. *Information, Communication & Society, 20*(1), 14-29.

Latzer, M., Hollnbuchner, K., Just, N., & Saurwein, F. (2016). The economics of algorithmic selection on the Internet. In *Handbook on the Economics of the Internet* (ss. 395-425). Edward Elgar Publishing.

Moylan, R., & Code, J. (2023). Algorithmic futures: An analysis of teacher professional digital competence frameworks through an algorithm literacy lens. In: *Accept with revisions*, pp. 1-32, *Forthcoming*. https://doi.org/10.35542/osf.io/z3fpc

Oeldorf-Hirsch, A., & Neubaum, G. (2021). What do we know about algorithmic literacy? The status quo and a research agenda for a growing field. https://doi.org/10.31235/osf.io/2fd4j

Puschmann, C., & Burgess, J. (2014). Metaphors of big data. *International Journal of Communication, 8*, 1690-1709.

Rainie, L. & Andersen, J. (2017, February 8). *Code-dependent: Pros and cons of the algorithm age*. Pew Research Center. https://www.pewresearch.org/internet/2017/02/08/code-dependent-pros-and-cons-of-the-algorithm-age/

Ridley, M., & Pawlick-Potts, D. (2021). Algorithmic literacy and the role for libraries. *Information Technology and Libraries, 40*(2). 1-15.

Sheikhi, M. (2022). Yapay zeka kullanımının iş piyasasına etkisi. Journal of Economics and Political Sciences, 2 (1), 102-111.

Shin, D., Kee, K. F., & Shin, E. Y. (2022). Algorithm awareness: Why user awareness is critical for personal privacy in the adoption of algorithmic platforms?. *International Journal of Information Management, 65*, 102494. https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2022.102494

Tsvetkova, M. S., & Kiryukhin, V. M. (2021). Algorithmic thinking and new digital literacy. *Olympiads in Informatics, 15*, 105-118.

Warschauer, M. (2004). *Technology and Social Inclusion: Rethinking the Digital Divide*. MIT Press.

Zarouali, B., Boerman, S. C., & de Vreese, C. H. (2021). Is this recommended by an algorithm? The development and validation of the algorithmic media content awareness scale (AMCA-scale). *Telematics and Informatics, 62*, 101607. https://doi.org/10.1016/j.tele.2021.101607

Zinderen, A. (2021). Açık veri ekolojisi: "veri devrimi"ni gazetecilik perspektifinden okumak. *TRT Akademi, 6*(11) , 50-71.

Mısırlı, G., Ergün, Z., & Güneri, B. (2021). The street in the focus of concepts of security/ınsecurity: representation of news about the street on ınternet news. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25*(Özel Sayı), 365-384.

ALGORİTMA VE YAPAY ZEKÂ EKSENİNDE DİJİTAL HALKLA İLİŞKİLER

Serhat Bekar

Giriş

21. yüzyılla birlikte günümüze kadar geçen süreçte bilgi ve enformasyon teknolojileri pek çok alanda olduğu gibi iletişim ve halkla ilişkiler alanını da etkilemiştir. Bilgisayar, akıllı telefon, tablet, akıllı saat vb. teknolojiler kitle iletişimini ve dolayısıyla halkla ilişkiler faaliyetlerini de değiştirmiştir. Dijitalleşme ile birlikte iletişim süreçleri, yeni araç ve platformlar aracılığıyla gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Böylece halkla ilişkiler faaliyetlerinde de yeni iletişim araçları ve platformlarından yararlanma yoluna gidilmiştir. Dijitalleşme ile ortaya çıkan yapay zekâ ve algoritmalar bu gelişmelerin bir sonucu olarak yer almıştır. Yapay zekânın; eğitim, sağlık, hukuk, sanat, iletişim vb. alanlarda olduğu gibi halkla ilişkiler alanında da kullanılmaya başlanmıştır. Teknolojinin giderek gelişmesi ile birlikte sosyal ve kültürel değişimlerin iletişim alanının yanı sıra halkla ilişkiler faaliyetlerinde de değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. M. McLuhan, dünyanın kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve yaygınlaşması ile birlikte küresel köy hâline geldiğini ifade etmiştir (McLuhan ve Powers, 2017, s.56). Küreselleşme ile birlikte rekabetin çok daha kırıcı hâle gelmesi iş dünyasındaki mücadelenin zor hâle gelmesine neden olmuştur.

Son yıllarda sıklıkla karşılaşılan ve pozitif bilimlerle ilişkilendirilen yapay zeka kavramı, endüstri 4.0 ile birlikte sadece pozitif bilimleri değil; diğer bilim dallarını da etkilemiştir. Dijitalleşme ile işletmeler mal ve hizmetlerini daha geniş bir pazar ortamına sunarken aynı zamanda tüketicileri noktasında istediği bilgilere sahip olabilmektedir. Son yirmi yılda bilgi ve enformasyon teknolojilerinde yaşanan gelişmeler halkla ilişkiler alanında önemli değişimleri yaşatmıştır. Kurumsal iletişimde yapay zekâ, büyük veri, makine öğrenmesi ve doğal dil işleme gibi terim ve kavramlar kullanılmaya başlanmıştır. Kullanıcıların içerik üretmeye başlaması halkla ilişkiler faaliyetlerini geleneksel kitle

için yapay zekâ ve algoritmalardan yararlanılması öngörülmektedir (Davenport, vd., 2020). Yapay zekânın pazarlama faaliyetlerinde iki önemli etkisi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, işletmelerin pazarlama stratejilerini değiştirecek ikincisinde ise müşterilerin davranışlarına yönlendirilebilecektir. Diğer taraftan yapay zekâ ve algoritmanın işleyiş biçimlerinin etik yönü ile incelenmesi gereken konular arasında yer almaktadır. Çünkü pazarlama yönetiminde yapay zekânın ne tür sonuçlar doğuracağı merak edilmektedir.

Halkla ilişkiler uzmanlarının ekonomik ve dijital okuryazarlığı, sosyal medya uzmanlığı vb. uzmanlıkların yanı sıra yapay zekâ ve algoritma ile ilgili SEO uzmanlığı, veri uzmanlığı, temel istatistik bilgisi, yazılım ve grafik tasarımı alanlarında yetkinliklerin olması beklenmektedir. Fakat yapay zekâ ve algoritmalardan etkin şekilde yararlanması beklenen halkla ilişkiler profesyonellerinden bu teknoloji hakkında yazılımcı veya bilgisayar mühendisi gibi bir bilgiye sahip olması beklenmemektedir. Halkla ilişkiler alanında yapay zekâ ve algoritmalardan ölçme ve analitik araçlar olarak yararlanılmaktadır. Çünkü dijital mecralardan toplanan verilerle ölçümleme ve analitik uygulamalar yapılabilmesi, halkla ilişkilerin verinin daha önemli hâle geleceğini göstermektedir. Ayrıca verilerin, dijital halkla ilişkiler süreçlerindeki hata ihtimallerini de azaltacaktır. Toplanan veriler, hedef kitlenin detaylı bir şekilde analizi yapılabilir hâle gelmiştir. Gelecekteki halkla ilişkiler kampanya süreçlerinde, veriye dayalı hedef kitle analizinin öneminin artacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Acar, O. (2020). *Yapay zeka fırsat mı yoksa tehdit mi?*. Kriter.

Accenture. (2013). *Building an analytics driven organization*: *Organizing, governing, sourcing and growing analytics capabilities in CPG.* (pp. 2-16). https://www.studocu.com/in/document/sant-gadge-baba-amravati-university/theory-of-machines/accenture-building-analytics-driven-organization/5658939

Akbayır, Z. (2021). *Halkla ilişkilerin dijital kodları: Veri odaklı ve çevik iletişim.* Eğitim.

Akın, H. B. (2001). *Yeni ekonomi: Strateji, rekabet, teknoloji yönetimi.* Çizgi.

Amado, A., Cortez, P., Rita, P. ve Moro, S. (2018). Research trends on big data in marketing: A text mining and topic modeling based literature analysis. *European Research on Management and Business Economics, 24*(1), 1-7. https://doi.org/10.1016/j.iedeen.2017.06.002

Ardila, M. M. (2020). *The rise of intelligent machines: How artificial intelligence is transforming the public relations industry* [Master Thesis]. California, University Of Southern California. Açık Erişim Sistemi. https://instituteforpr.org/wp-content/uploads/Manuelita-Maldonado_Publishable-Masters-Thesis_110220.pdf

Arslan, M. C. & Demirkan, S. (2019). Endüstri 4.0 ve muhasebe sistemine etkisi üzerine kuramsal bir inceleme. *Enderun Dergisi, 3*(1), 40-56.

Banerjee, S., Singh, P.K., & Bajpai, J. (2018). A comparative study on decision-making capability between human and artificial intelligence. Panigrahi, B., Hoda, M., Sharma, V. & Goel, S. (Ed.), İçinde *Nature inspired computing, advances in intelligent systems and computing,* (pp. 203-210). Singapore Springer.

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2018). Türkiye'nin Sanayi Devrimi. *"Dijital Türkiye" Yol Haritası.* https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/2023_Dijital-Turkiye-Yol-Haritasi.pdf.

Biswal, S. K. (2020). The space of artificial intelligence in public relations: The way forward. A. Kulkarni, S. Satapathy, (Ed.), İçinde *Optimization in Machine Learning and Applications. Algorithms for Intelligent Systems,* (pp. 169-176). Springer.

Burgess, A. (2018). *The executive guide to artificial intelligence.* Palgrave Macmillan Cham.

Canhoto, A. I. & Clear, F. (2020). Artificial intelligence and machine learning as business tools: A framework for diagnosing value destruction potential. *Business Horizons, 63*(2), 183-193. https://doi.org/10.1016/j.bushor.2019.11.003

Cannella, J. (2018). *Artificial intelligence in marketing.* [Honors Thesis for Barrett]. The Honors College at Arizona State University.

Capterra. (2021). *Public Relations Software.* https://www.capterra.co.za/di rectory/10033/public-relations/software?sort=popularity

Castells, M. (2008), *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür ağ toplumunun yükselişi, birinci cilt* (E. Kılınç, Çev.). Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Councıl of Europe (t.y.). *History of artificial intelligence.* https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/history-of-ai

Çetintaş, H. B. (2013). *Bir kurumsal iletişim stratejisi olarak kurumsal bloglar* [Doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi.

Davenport, T., Guha, A., Grewal, D. & Bressgott, T. (2020). How artificial intelligence will change the future of marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science, 48,* 24-42.

Dilmegani, C. (2022). *Image recognition: In-depth guide for 2023.* Ai Multiple, https://blog.aimultiple.com/image-recognition/#marketing.

Eidhoff, A. T., Stief, S. T., Voeth, M. & Gundlach, S. (2016). Drivers of digital product innovation in firms: An empirical study of technological organiazational and environmental factors. *World Academy of Science Engineering and Technology, Internatıonal Journal Of Economics And Management Engineering, (10)*6, 1888-1892.

Erevelles, S., Fukawa, N., & Swayne, L. (2016). Big data consumer analytics and the transformation of marketing. *Journal of Business Research, 69*(2), 897-904.

Falkow, S. (2013). *Pr, big data and actionable insights.* Social Media Today, https://www.socialmediatoday.com/content/pr-big-data-and-actionable-insights-video

Finn, E. (2020). *Algoritmalar ne ister? Hesaplama çağında hayal gücü* (S. Köse, Çev.). Tellekt.

Foreman, S. (2020). How AI Powers Sports Sponsorship - New technology is giving brands a clearer ROI. The Innovation Enterprise, https://channels.theinnovationenter prise.com/articles/how-ai-powers-sports-sponsorship

Galloway, C. ve Swiatek, L. (2018). Public relations and artificial intelligence: It's not (just) about robots. *Public Relations Review,* 44, 734-740.

Gifford, J. (2010). Digital public relations: E-marketing's big secret. *Continuing Higher Education Review,* 74, 62-72.

Hecklaua, F., Galeitzke, S., Flachs, S. & Kohl, H. (2016). Holistic approach for human resource management in industry 4.0. *Procedia CIRP,* 54, 1-6.

Herbert, E. G. (2005). Digital public relations: A new strategy in corporate management. *Nsukka Journal of the Humanities,* 15, 135-143.

Huang, Y. H. C., Wu, F. & Huang, Q. (2017). Does research on digital public relations indicate a paradigm shift? An analysis and critique of recent trends. *Telematics and Informatics*, *34*(7), 1364-1376.

IBM. (2020). What is artificial intelligence?. https://www.ibm.com/topics/artificial-intelligence

Intranet.ai. (2021). https://intranet.ai/guides/artificial-intelligence-a-brief-introduction/ applying-artificial-intelligence-to-your-intranet/

Kahraman, H. (2017). /https://www.endustri40.com/2017-yilinda-dijital-donusumun-9-temel-trendi/

Kaplan, A., ve Haenlein, M. (2019). Siri, Siri, in my hand: Who's the fairest in the land? on the interpretations, illustrations, and implications of artificial intelligence. *Business Horizons, 62*(1), 15-25.

Kaput, M. (2021, 22 April). *How to use artificial intelligence in advertising.* Marketing Ai Institute, https://www.marketingaiinstitute.com/blog/how-to-use-artificial-intelligence-in-advertising

Kent, E. (2019). Endüstrinin gelişimine bakış. https://www.endustri40.com/endustrinin-gelisimine-bakis/

Khalil, K. M., Abdel-Aziz, M., Nazmy, T. T. ve Salem, A. M. (2008). The role of artificial intelligence technologies in crisis response. MENDEL 2008 14th International Conference on Soft Computing, June 18-20, Brno, Czech Republic.

Kietzmann, J., Paschen, J., ve Treen, E. (2018). Artificial intelligence in advertising: How marketers can leverage artificial intelligence along the consumer journey. *Journal of Advertising Research, 58*(3), 263-267.

Koçyiğit, M. (2017). *Dijital halkla ilişkiler ve online kurumsal itibar yönetimi 1. Baskı.* Eğitim.

Lee, H. ve Cho, C-H. (2020). Digital advertising: Present and future prospects. *International Journal of Advertising, 39*(3), 1-10.

Leeds, M. A., Allmen, P. V. ve Matheson, V. A. (2018). *The economics of sports* [6th Edition] Routledge.

Lynch, C. (2018). How pr pros should prepare for artificial intelligence. https://www.ragan.com/how-pr-pros-should-prepare-for-artificial-intelligence/

McCarthy, J. (2007). From here to human-level AI. *Artificial Intelligence, 171*(18), 1174-1182.

McLuhan, M. & Powers, B. R. (2017). *Global köy.* Scala.

McStay, A. (2018). *Emotional AI: The rise of empathic media.* Sage.

Menard, S. (2018). What is data-driven pr and why should you be using It? https://powerdigitalmarketing.com/blog/what-is-data-driven-pr-and-why-should-you-be-using-it/

Nabiyev V. V. (2012). *Yapay zeka: problemler-yöntemler-algoritmalar.* Seçkin.

Nair, K. ve Gupta, R. (2021). Application of AI technology in modern digital marketing environment. *World Journal of Entrepreneurship Management and Sustainable Development, 17*(3), 318-328.

Newberry, C. (2021). What is social listening, why it matters, and 10 tools to make it easier. https://blog.hootsuite.com/social-listeningbusiness/# 10_social_listening_tools

Nilsson, N. J. (2019). *Yapay zeka / geçmişi ve geleceği* (2 baskı), (M. Doğan, Çev.). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Odabaşı, Y. (2017). Endüstri 4.0'dan, endüstri 5.0'a pazarlama yolculuğu. https://etonet.org.tr/uploads/bolgesel-sektorel/118-201707/G%C3%96R%C3%9C%C5%9E/End%C3%BCstri%204-0dan%20End%C3%BCstri%205-0a%20Pazarlama%20Yolculu%C4%9Fu-Yavuz%20ODABA%C5%9EI.pdf

Oh, D. (2017). AI and its role in the future of sponsorship valuations. Front Office Sports, https://frontofficesports.com/ai-and-its-role-in-the-future-of-sponsorship-valuations/

Okay, A. & Okay, A. (2001). *Halkla ilişkiler kavram, strateji ve uygulamaları.* Der.

Okay, A. & Okay, A. (2018). *Halkla ilişkiler kavram, strateji ve uygulamaları.* Der.

Özel, A. P. ve Sert, N. Y. (2014). Dijital halkla ilişkiler aracı olarak kurumsal bloglar: Türkiye'nin büyük 500 şirketi üzerine bir araştırma. *Global Media Journal: Tr Edition*, 5 (9), 303-321.

Özgen, E. (2019). Hedef kitlenin dijital dönüşümü. E. B. Sarıoğlu (Ed.), *Dijital halkla ilişkiler* içinde (ss. 15-28). Eğitim.

Peterson, A. (2019). The past, present & future of artificial intelligence in pr. https://www.cision.com/us/2019/01/artificial-intelligence-PR/

Rotenberg, M. (2019). *The AI policy sourcebook 2019.* Electronic Privacy Information Center(EPIC).

Russell, S. & Norvig, P. (2016). *Artificial intelligence: A modern approach.* Pearson.

Safko, L. ve Brake, D. K. (2009). *The social media bible: Tactics, tools and strategies For business success.* New Jersey: John Wiley and Sons. http://msport04.free.fr/Books/The%20Social%20Media%20Bible.pdf

Sarı, T., Guleş, H. K. ve Yiğitol, B. (2020). Awareness and readiness of industry 4.0: The case of Turkish manufacturing industry. *Advances in Production Engineering & Management,* 15(1), 57-68.

Scott, D. M. (2011). *Gerçek zamanlı pazarlama ve halkla ilişkiler* (A. Özer, Çev.). MediaCat.

Shorey, S. ve Howard, P. N. (2016). Automation, big data and politics: A research review. *International Journal of Communication,* 10, 5032-5055.

Sterne, J. (2017). *Artificial intelligence for marketing: Practical applications.* John Wiley & Sons.

Şirzad, N. & Turancı, E. (2019). Dijital halkla ilişkiler ve müşteri ilişkileri yönetimi bağlamında müşteri memnuniyet unsurlarının incelemesi. *Akdeniz İletişim Dergisi,* 31, 421-443.

Tanyıldızı, N. İ. (2021). *Dijital dünyada halkla ilişkiler.* İksad.

Tench, R., Vercic, D., Zerfass, A., Moreno, A. & Verhoeven, P. (2017). *Communication excellence - how to develop, manage and lead exceptional communications.* Palgrave Macmillan.

Tiautrakul, J. ve Jindakul, J. (2019). The artificial intelligence (AI) with the future of digital marketing. *SSRN Electronic Journal,* 1-8.

Tjepkama, L. (2019). What is artificial intelligence (AI) marketing? a complete guide. https://emarsys.com/learn/blog/artificial-intelligence-marketing-solutions/

Turing, A. M. (1950). Computing machinery and intelligence. *Mind a Quarterly Review of Psychology and Philosophy, 59*(236), 433-460. https://academic.oup.com/mind/article/LIX/236/433/986238

Verma, S., Sharma, R., Deb, S. ve Maitra, D. (2021). Artificial intelligence in marketing: Systematic review and future research direction. *International Journal of Information Management Data Insights, 1*(1), 1-8.

Wakefield, R. I. (2007). Theory of international public relations, the internet, and activism: A personal reflection. *Journal of Public Relations Research*, *20*(1), 138-157.

Wodecki, A. (2019). *Artificial intelligence in valuer creation. Improving competitive advantage.* Palgrave Macmillan.

Wright, D. K. & Hinson, M. D. (2017). Tracking how social and other digital media are being used in public relations practice: A twelve-year study. *Public Relations Journal, 11*(1), 1-30.

Yavuz, C. (2019). *Halkla ilişkiler.* Detay.

Yaylagül, L. (2014). *Kitle iletişim kuramları* 6. Baskı. Dipnot.

Ye, L. ve Ki, E. J. (2012). The status of online public relations research: An analysis of published articles in 1992-2009. *Journal of Public Relations Research, 24*(5), 409-434.

Zerfass, A., Tench, R., Verhoeven, P., Verčič, D. & Moreno, A. (2018). European Communication Monitor 2018, http://www.communicationmonitor.eu/2018/06/13/ecm-european-communication-monitor-2018/

Zykun, N., Zoska, Y., Bessarab, A., Voronava, V., Kyiashko, Y. ve Fayvishenko, D. (2020). Branding as a social communication technology for managing customer behavior. *International Journal of Management (IJM), 11*(6), 1027-1037. https://doi.org/10.34218/IJM.11.6.2020.091

DİASPORADA KİMLİK DÖNÜŞÜMÜ:
Amerikan Yahudilerinin Perspektifinden İsrail'in Filistin Politikası

Hamza Yavuz

nobel bilimsel

DİASPORADA KİMLİK DÖNÜŞÜMÜ: AMERİKAN YAHUDİLERİNİN PERSPEKTİFİNDEN İSRAİL'İN FİLİSTİN POLİTİKASI

Hamza Yavuz

Yayın No.: 1723
ISBN: 978-625-398-753-4
E-ISBN: 978-625-398-754-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yavuz, Hamza.
Diasporada Kimlik Dönüşümü: Amerikan Yahudilerinin Perspektifinden İsrail'in Filistin Politikası / Hamza Yavuz
1. Basım, X + 274 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-753-4
E-ISBN: 978-625-398-754-1
1. Amerikan Yahudileri 2. İsrail'in Filistin Politikası 3. Diaspora

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

KISALTMALAR ..... **xi**

GİRİŞ **1**

1. BÖLÜM
DİASPORA, KİMLİK VE KONSTRÜKTİVİZM **9**

1.1. Diaspora-Kimlik İlişkisi 10
1.1.1. Diaspora Kavramının Evrimi ve Daimî Kimlik Anlayışı Çerçevesinde Muhtevasını Belirleme Çabaları 10
1.1.2. Melez ve Akışkan Kimlikler Bağlamında Bir Diaspora Yaklaşımı 24
1.2. Kültürleşme, Kültürleşme Modelleri ve Alternatif Arayışları 43
1.2.1. Tek Boyutlu Kültürleşme 47
1.2.2. İki Boyutlu Kültürleşme 51
1.2.3. Tarihselliğin ve Melezliğin Işığında Kültürleşme Olgusu 55
1.3. Diasporaları Konstrüktivizmin Anlam Haritasına Dâhil Etme Girişimleri 65
1.3.1. Konstrüktivizm ve Sosyal Aktörler Olarak Devletler 70
1.3.2. Devlet Kimliğinin İnşası ve Diasporalar 73

2. BÖLÜM
İZOLASYON YAHUT ASİMİLASYONUN ÖTESİNDE
"AMERİKAN-YAHUDİ" KİMLİĞİNİN İNŞASI **79**

2.1. "Yeni Dünya"ya Ekilen "Eski Dünya"lar: Göçler ve Toplumsal Gövdenin Biçimlenişi 80
2.2. Mezhepsel Kırılmalar 104
2.2.1. Reform Yahudiliği 106

2.2.2. Muhafazakâr Yahudilik 111
2.2.3. Ortodoks Yahudilik 116
2.2.4. Güncel Müzakereler 121
2.3. Amerikan Yahudi Liberalizmi ve Teorileri 135
2.3.1. Yahudi Değerleri 139
2.3.2. "Eski Dünya"nın İzleri 141
2.3.3. Sosyal Dışlanma ve Ayrımcılık 144
2.3.4. Siyasi Çıkarlar 146
2.3.5. Yeni Yaklaşımlar 149
2.3.6. Değerlendirme 154

3. BÖLÜM
DÖNÜŞEN KİMLİKLERİN İSRAİL'İN FİLİSTİN POLİTİKASINA BAKIŞTAKİ İZDÜŞÜMLERİ 157

3.1. Amerikan Yahudilerinin Gözünden İsrail: Koşulsuz Desteği Hak Eden Devlet İmajının Çöküşü 158
3.2. Örgüt Düzeyindeki Ayrışmalar 177
3.3. İsrail-Filistin Çatışmasının Temel Bileşenleri ve Amerikan Yahudi Örgütleri 192
3.3.1. Gazze Ablukası ve Operasyonları 192
3.3.2. Batı Şeria'daki Yahudi Yerleşimleri 200
3.3.3. Kudüs'ün Statüsü ve Trump'ın Büyükelçilik Kararı 210
3.3.4. Filistinli Mülteciler 221
3.3.5. İsrail'i Barışa Zorlama Gayretleri 231

SONUÇ 245

KAYNAKLAR 251

ÖZ GEÇMİŞ 273

KAYNAKLAR

"An Exchange of Views: American Jews and the State of Israel". (1952). ***American Jewish Year Book***, Vol. 53, 564-568.

Adamson, F. B. and Demetriou, M. (2007). "Remapping the Boundaries of 'State' and 'National Identity': Incorporating Diasporas into IR Theorizing". ***European Journal of International Relations***, 13(4), 489-526.

Adler, E. (1997). "Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics". ***European Journal of International Relations***, 3(3), 319-363.

Adler, E. (2013). "Constructivism in International Relations: Sources, Contributions, and Debates"., W. Carlsnaes, T. Risse and B. A. Simmons (Editörler). ***Handbook of International Relations***. Londra: Sage Publications, 112-144.

Ammerman, N. T. (2006). "Denominationalism/Congregationalism"., H. R. Ebaugh (Editör). ***Handbook of Religion and Social Institutions***. New York, NY: Springer, 353-371.

Angel, M. D. (1973). "The Sephardim of the United States: An Exploratory Study". ***American Jewish Year Book***, Vol. 74, 77-138.

Armstrong, J. A. (1976). "Mobilized and Proletarian Diasporas". ***The American Political Science Review***, 70(2), 393-408.

Auerbach, J. S. (1995). "Liberalism, Judaism, and American Jews: A Response"., R. M. Seltzer and N. J. Cohen (Editörler). ***The Americanization of the Jews***. New York and London: New York University Press, 144-148.

Auerbach, J. S. (1996). "Are We One? Menachem Begin and the Long Shadow of 1977"., A. Gal (Editör). ***Envisioning Israel: The Changing Ideals and Images of North American Jews***. Detroit, Michigan: Wayne State University Press, 335-351.

Auerbach, J. S. (2001). ***Are We One? Jewish Identity in the United States and Israel***. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

Aviv, C. and Shneer, D. (2005). ***New Jews: The End of the Jewish Diaspora***. New York and London: New York University Press.

Barclay, A. (2020). "When Religious Voting Becomes Volatile: The Case of Jewish Voters in Britain". ***Politics and Religion***, 13(3), 1-31.

Barnett, M. N. (2016). ***The Star and the Stripes: A History of the Foreign Policies of American Jews***. Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Bauman, M. K. (2011). ***Jewish American Chronology: Chronologies of the American Mosaic***. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.

Baumann, M. (2000). "Diaspora: Genealogies of Semantics and Transcultural Comparison". ***Numen***, 47(3), 313-337.

Baumann, M. (2010). "Exile"., K. Knott and S. McLoughlin (Editörler). ***Diasporas: Concepts, Intersections, Identities***. London and New York: Zed Books, 19-23.

Ben-Ami, J. (2011). ***A New Voice for Israel: Fighting for the Survival of the Jewish Nation***. New York, NY: Palgrave Macmillan.

Ben-Rafael, E. and Sharot, S. (1991). ***Ethnicity, Religion and Class in Israeli Society***. Cambridge: Cambridge University Press.

Berger, T. U. (1996). "Norms, Identity, and National Security in Germany and Japan"., P. J. Katzenstein (Editör). ***The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics***. New York: Columbia University Press.

Bernstein, L. (1979). "Generational Conflict in American Orthodoxy: The Early Years of the Rabbinical Council of America". ***American Jewish History***, 69(2), 226-233.

Berry, J. W. (1997). "Immigration, Acculturation, and Adaptation". ***Applied Psychology: An International Review***, 46(1), 5-68.

Berry, J. W. (2003). "Conceptual Approaches to Acculturation"., K. M. Chun, P. B. Organista and G. Marin (Editörler). ***Acculturation: Advances in Theory, Measurement, and Applied Research***. Washington, DC: American Psychological Association, 17-37.

Berry, J. W. (2006). "Contexts of Acculturation"., D. L. Sam and J. W. Berry (Editörler). ***The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology***. New York: Cambridge University Press, 27-42.

Berry, J. W. (2010). Intercultural Relations and Acculturation in the Pacific Region". ***Journal of Pacific Rim Psychology***, 4(2), 95-102.

Berry, J. W. (2017). "Theories and Models of Acculturation"., S. J. Schwartz and J. Unger (Editörler). ***The Oxford Handbook of Acculturation and Health***. New York, NY: Oxford University Press, 15-28.

Berry, J. W. and Hou, F. (2017). "Acculturation, Discrimination and Wellbeing Among Second Generation of Immigrants in Canada". ***International Journal of Intercultural Relations***, 61(1), 29-39.

Berry, J. W. and Sam, D. L. (1997). "Acculturation and Adaptation"., J. W. Berry, M. H. Segall and Ç. Kağıtçıbaşı (Editörler). ***Handbook of Cross-Cultural Psychology: Social Behavior and Applications***. Vol. 3. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon, 291-326.

Berry, J. W., Poortinga, Y. H., Segall, M. H. and Dasen, P. R. (2002). ***Cross-Cultural Psychology: Research and Applications.*** New York: Cambridge University Press.

Besser, M. (2020). ***A Census of Jewish Day Schools in the United States, 2018-2019***. AVI CHAI Foundation.

Bhatia, S. and Ram, A. (2001). "Rethinking 'Acculturation' in Relation to Diasporic Cultures and Postcolonial Identities". ***Human Development***, 44(1), 1-18.

Bhatia, S. and Ram, A. (2004). "Culture, Hybridity, and the Dialogical Self: Cases from the South Asian Diaspora". ***Mind, Culture, and Activity***, 11(3), 224-240.

Bhatia, S. and Ram, A. (2009). "Theorizing Identity in Transnational and Diaspora Cultures: A Critical Approach to Acculturation". ***International Journal of Intercultural Relations***, 33(2), 140-149.

Bourhis, R. Y., Moise, L. C., Perreault, S. and Senecal, S. (1997). "Towards an Interactive Acculturation Model: A Social Psychological Approach". ***International Journal of Psychology***, 32(6), 369-386.

Boyarin, D. and Boyarin, J. (1993). "Diaspora: Generation and the Ground of Jewish Identity". ***Critical Inquiry***, 19(4), 693-725.

Brown, B. (2003). "Orthodox Judaism"., J. Neusner and A. J. Avery-Peck (Editörler). ***The Blackwell Companion to Judaism***. Malden, MA: Blackwell Publishing, 311-333.

Brubaker, R. (2005). "The 'Diaspora' Diaspora". ***Ethnic and Racial Studies***, 28(1), 1-19.

Brynen, R. (2013). "Palestinian Refugees"., J. Peters and D. Newman (Editörler). ***The Routledge Handbook on the Israeli-Palestinian Conflict.*** London and New York: Routledge.

Butler, K. D. (2001). "Defining Diaspora, Refining a Discourse". ***Diaspora: A Journal of Transnational Studies***, 10(2), 189-219.

Checkel, J. T. (1998). "The Constructivist Turn in International Relations Theory". ***World Politics***, 50(2), 324-348.

Chirkov, V. (2009). "Critical Psychology of Acculturation: What Do We Study and How Do We Study It, When We Investigate Acculturation?". ***International Journal of Intercultural Relations***, 33(2), 94-105.

Clifford, J. (1994). "Diasporas". ***Cultural Anthropology***, 9(3), 302-338.

Cohen, M. R. (2012). "Organized Movements of American Judaism: From 1880 to World War II"., A. T. Levenson (Editör). ***The Wiley-Blackwell History of Jews and Judaism***. Malden, MA: Wiley-Blackwell, 409-421.

Cohen, N. W. (1951). "The Reaction of Reform Judaism in America to Political Zionism (1897-1922)". ***Publications of the American Jewish Historical Society***, 40(4), 361-394.

Cohen, N. W. (2001). ***Encounter with Emancipation: The German Jews in the United States, 1830-1914***. Skokie, IL: Varda Books.

Cohen, N. W. (2003). ***The Americanization of Zionism, 1897-1948***. Hanover and London: Brandeis University Press.

Cohen, R. (1995). "Rethinking 'Babylon': Iconoclastic Conceptions of the Diasporic Experience". ***Journal of Ethnic and Migration Studies***, 21(1), 5-18.

Cohen, R. (1996). "Diasporas and the Nation State: From Victims to Challengers". ***International Affairs***, 72(3), 507-520.

Cohen, R. (1997). ***Global Diasporas: An Introduction***. Taylor & Francis e-Library (2001).

Cohen, S. M. (1985). ***The 1984 National Survey of American Jews: Political and Social Outlooks***. New York: American Jewish Committee.

Cohen, S. M. (1989). ***The Dimensions of American Jewish Liberalism***. New York: American Jewish Committee.

Cohen, S. M. and Heller, F. G. (2007). ***Gays, Lesbians, and the Conservative Movement: The JTS Survey of Conservative Clergy, Students, Professionals and Lay Leaders***. Berman Jewish Policy Archive.

Cohen, S. M. and Liebman, C. S. (1997). "American Jewish Liberalism: Unraveling the Strands". ***Public Opinion Quarterly***, 61(3), 405-430.

Cohen, S. M. and Wertheimer, J. (2006). "Whatever Happened to the Jewish People". ***Commentary,*** 121(6), 33-37.

Cohn, W. (1958). "The Politics of American Jews"., M. Sklare (Editör). ***The Jews: Social Patterns of an American Group***. Glencoe, Illinois: The Free Press, 614-626.

Cohn-Sherbok, D. (1996). ***Modern Judaism***. London and New York: Macmillan Press and St. Martin's Press.

Commission on the Philosophy of Conservative Judaism. (1988). ***Emet Ve'Emunah: Statement of Principles of Conservative Judaism***. New York, NY: Jewish Theological Seminary of America.

Conner, W. (1986). "The Impact of Homelands Upon Diasporas"., G. Sheffer (Editör). ***Modern Diasporas in International Politics***. New York: St. Martin's Press, 16-45.

De Haan, M. (2011). "The Reconstruction of Parenting after Migration: A Perspective from Cultural Translation". ***Human Development***, 54(6), 376-399.

Dimont, M. I. (1978). ***The Jews in America: The Roots, History, and Destiny of American Jews***. New York: Simon and Schuster.

Diner, H. R. (1999). ***Jews in America***. New York: Oxford University Press.

Diner, H. R. (2004). ***The Jews of the United States, 1654 to 2000***. Berkeley: University of California Press.

Dorff, E. N., Novak, D., Mackler, A. L. (2008). "Homosexuality: A Case Study in Jewish Ethics". ***Journal of the Society of Christian Ethics***, 28(1), 225-235.

Doty, R. L. (1996). "Sovereignty and the Nation: Constructing the Boundaries of National Identity"., T. J. Biersteker and C. Weber (Editörler). ***State Sovereignty as Social Construct***. New York: Cambridge University Press, 121-147.

Dubnow, S. (1931). "Diaspora"., ***Encyclopedia of the Social Sciences***, 4. Cilt. New York: Macmillan, 126-130.

Dufoix, S. (2008). ***Diasporas***. Berkeley, CA: University of California Press.

Dufoix, S. (2009). "Deconstructing and Reconstructing "Diaspora": A Study in Socio-Historical Semantics"., E. Ben-Rafael and Y. Sternberg (Editörler). ***Transnationalism: Diasporas and the Advent of a New (Dis)order***. Leiden and Boston: Brill, 47-74.

Edwards, B. H. (2001). "The Uses of Diaspora". ***Social Text 66***, 19(1), 45-73.

Elazar, D. J. (1984). "The Development of the American Synagogue". ***Modern Judaism – A Journal of Jewish Ideas and Experience***, 4(3), 255-273.

Elazar, D. J. (2001). ***Community and Polity: The Organizational Dynamics of American Jewry***. Skokie, Illinois: Varda Books.

Evans, L. (2009). "The Black Atlantic: Exploring Gilroy's Legacy". ***Atlantic Studies: Global Currents***, 6(2), 255-268.

Faber, E. (2005). "Preservation and Innovation: Judaism in America, 1654-1880"., D. E. Kaplan (Editör). ***The Cambridge Companion to American Judaism***. New York: Cambridge University Press, 23-41.

Faist, T. (2010). "Diaspora and Transnationalism: What Kind of Dance Partners?"., R. Bauböck and T. Faist (Editörler). ***Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods***. Imıscoe Research. Amsterdam: Amsterdam University Press, 9-34.

Finnemore, M. and Sikkink, K. (2001). "Taking Stock: The Constructivist Research Program in International Relations and Comparative Politics. ***Annual Review of Political Science***, 4(1), 391-416.

Fleshler, D. (2009). ***Transforming America's Israel Lobby: The Limits of Its Power and the Potential for Change.*** Dulles, VA: Potomac Books.

Forman, I. N. (2004). "The Politics of Minority Consciousness: The Historical Voting Behavior of American Jews"., L. S. Maisel and I. N. Forman (Editörler). ***Jews in American Politics***. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 141-160.

Fuchs, L. (1956). ***The Political Behavior of American Jews***. Glencoe, Illinois: The Free Press.

Gartner, L. P. (2005). "American Judaism, 1880-1945"., D. E. Kaplan (Editör). ***The Cambridge Companion to American Judaism***. New York: Cambridge University Press, 43-59.

Gertheiss, S. (2016). ***Diasporic Activism in the Israeli-Palestinian Conflict***. London and New York: Routledge.

Ghanem, A. (2010). ***Ethnic Politics in Israel: The Margins and the Ashkenazi Center***. USA: Routledge

Gilroy, P. (1993). ***The Black Atlantic: Modernity and Double Consciousness***. London and New York: Verso.

Gilroy, P. (1994). "Diaspora". ***Paragraph***, 17(3), 207-212.

Gilroy, P. (1997). "Diaspora and the Detours of Identity"., K. Woodward (Editör). ***Identity and Difference***. London: Sage Publications in association with The Open University, 299-346.

Glazer, N. (1955). "Social Characteristics of American Jews, 1654-1954". ***American Jewish Year Book***, Vol. 56, 3-41.

Glazer, N. (1995). "The Anomalous Liberalism of American Jews"., R. M. Seltzer and N. J. Cohen (Editörler). ***The Americanization of the Jews***. New York and London: New York University Press, 133-143.

Goldberg, J. J. (1996). ***Jewish Power: Inside the American Jewish Establishment***. Reading, MA: Addison-Wesley.

Goldstein, E. L. (2006). ***The Price of Whiteness: Jews, Race, and American Identity***. Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Goldstein, S. (1992). "Profile of American Jewry: Insights from the 1990 National Jewish Population Survey". ***American Jewish Year Book***, Vol. 92, 77-173.

Goodman, A. V. (1969). "A German Mercenary Observes American Jews During the Revolution". ***American Jewish Historical Quarterly***, 59(2), 227.

Gordis, D. (2003). "Conservative Judaism: The Struggle between Ideology and Popularity"., J. Neusner and A. J. Avery-Peck (Editörler). ***The Blackwell Companion to Judaism***. Malden, MA: Blackwell Publishing, 334-353.

Gordon, M. M. (1964). ***Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion, and National Origins***. New York: Oxford University Press.

Goren, A. A. (1982). ***The American Jews: Dimensions of Ethnicity***. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.

Goren, A. A. (1989). "The Jewish Press in the U.S.". ***Qesher***, No. 6, November, 4e-22e.

Graves, T. D. (1967). "Psychological Acculturation in a Tri-Ethnic Community". ***Southwestern Journal of Anthropology***, 23(4), 337-350.

Greenman, E. and Xie, Y. (2008). "Is Assimilation Theory Dead? The Effect of Assimilation on Adolescent Well-Being". ***Social Science Research***, 37(1), 109-137.

Grossman, L. (2005). "Jewish Religious Denominations"., D. E. Kaplan (Editör). ***The Cambridge Companion to American Judaism***. New York: Cambridge University Press, 81-100.

Grossman, L. (2008). "Conservative Judaism"., S. H. Norwood and E. G. Pollack (Editörler). ***Encyclopedia of American Jewish History***. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO, 82-89.

Gurock, J. S. (1996). ***American Jewish Orthodoxy in Historical Perspective***. Hoboken, NJ: KTAV Publishing House.

Gurock, J. S. (2008). "Orthodox Judaism"., S. H. Norwood and E. G. Pollack (Editörler). ***Encyclopedia of American Jewish History***. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO, 67-74.

Hall, S. (1990). "Cultural Identity and Diaspora"., J. Rutherford (Editör). ***Identity: Community, Culture, Difference***. London: Lawrence & Wishart, 222-237.

Hall, S. (1992). "The Question of Cultural Identity"., S. Hall, D. Held and T. McGrew (Editörler). ***Modernity and Its Futures***. Cambridge: Polity Press in association with Blackwell Publishers and The Open University, 273-325.

Hall, S. (1996). "Introduction: Who Needs 'Identity'?"., S. Hall and P. du Gay (Editörler). ***Questions of Cultural Identity***. London: Sage Publications, 1-17.

Hall, S. (1997). "Old and New Identities, Old and New Ethnicities"., A. D. King (Editör). ***Culture, Globalization, and the World-System: Contemporary Conditions for the Representation of Identity***. Minneapolis: University of Minnesota Press, 41-68.

Hawkins, H. (1995). ***Strange Attractors: Literature, Culture and Chaos Theory***. New York: Prentice Hall.

Herman, R. G. (1996). "Identity, Norms, and National Security: The Soviet Foreign Policy Revolution and the End of the Cold War"., P. J. Katzenstein (Editör). ***The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics***. New York: Columbia University Press.

Hermans, H. J. M. and Kempen, H. J. G. (1998). "Moving Cultures: The Perilous Problems of Cultural Dichotomies in a Globalizing Society". ***American Psychologist***, 53(10), 1111-1120.

Hertzberg, A. (1997). ***The Zionist Idea: A Historical Analysis and Reader***. Philadelphia and Jerusalem: The Jewish Publication Society.

Hopf, T. (1998). "The Promise of Constructivism in International Relations Theory". ***International Security***, 23(1), 171-200.

Howe, I. (1976). ***World of Our Fathers: The Journey of the East European Jews to America and the Life They Found and Made***. New York and London: Harcourt Brace Jovanovich.

İnternet: "AIPAC Says Settlements are 'not Something Determined by International Bodies'". (2019, November). *The Times of Israel*. Web: https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/aipac-says-settlements-are-not-something-determined-by-international-bodies/

İnternet: "Full Video and Transcript: Trump's Speech Recognizing Jerusalem as the Capital of Israel". (2017, December). *The New York Times*. Web: https://www.nytimes.com/2017/12/06/world/middleeast/trump-israel-speech-transcript.html

İnternet: "In Rare Jewish Appearance, George Soros Says Jews and Israel Cause Anti-Semitism". *Jewish Telegraphic Agency*. Web: https://www.jta.org/archive/in-rare-jewish-appearance-george-soros-says-jews-and-israel-cause-anti-semitism

İnternet: "Orthodox Union Bars Women from Serving as Clergy in its Synagogues". (2017, February). *Jewish Telegraphic Agency.* Web: Orthodox Union bars women from serving as clergy in its synagogues - Jewish Telegraphic Agency (jta.org)

İnternet: ADL. (December, 2017). "ADL Welcomes President Trump's Announcement on Jerusalem; Calls for Focus on Peace Negotiations and Reducing Tensions". Web: https://www.adl.org/news/press-releases/adl-welcomes-president-trumps-announcement-on-jerusalem-calls-for-focus-on

İnternet: AIPAC. (April, 2021). "UNRWA Remains in Desperate Need of Fundamental Reform". Web: https://twitter.com/AIPAC/status/1379888924580053008

İnternet: AIPAC. (December, 2017). "AIPAC Statement on President Trump's Jerusalem Announcement". Web: https://twitter.com/AIPAC/status/938474069124665345?ref_src=twsrc%5Etfw

İnternet: AJC. (2015). "AJC 2015 Survey of American Jews". Web: https://www.ajc.org/news/ajc-2015-survey-of-american-jews

İnternet: AJC. (2017a). "AJC 2017 Survey of American Jewish Opinion on U.S., Global Issues". Web: AJC 2017 Survey of American Jewish Opinion on U.S., Global Issues | AJC

İnternet: AJC. (2017b). "AJC Survey of American Jewish Opinion 2017". Web: https://www.ajc.org/survey2017

İnternet: AJC. (2018a). "AJC Comparative Surveys of Israeli, U.S. Jews Show Some Serious Divisions". Web: https://www.ajc.org/news/ajc-comparative-surveys-of-israeli-us-jews-show-some-serious-divisions

İnternet: AJC. (2018b). "AJC 2018 Survey of American Jewish Opinion". Web: https://www.ajc.org/news/survey2018

İnternet: AJC. (2019). "AJC 2019 Survey of American Jewish Opinion". Web: https://www.ajc.org/news/survey2019

İnternet: AJC. (2020). "New AJC Survey Reveals American Jewish Opinion Ahead of U.S. Elections". Web: New AJC Survey Reveals American Jewish Opinion Ahead of U.S. Elections | AJC

İnternet: APN. (April, 2021). "APN Welcomes Biden's Resuming Aid to Palestinians". Web: https://peacenow.org/entry.php?id=37980#.YjHzJBBBy3I

İnternet: APN. "They Say, We Say: There is no Palestinian Refugee Problem – the Problem is the UN". Web: https://peacenow.org/page.php?name=they-say-we-say-there-is-no-refugee-problem-the-problem-is-the-un#.YjHyLRBBy3I

İnternet: APN. "Where We Stand". Web: https://peacenow.org/page.php?id=3011#.YbiSWX1By3I

İnternet: Beinart, P. (June, 2010). "The Failure of the American Jewish Establishment". *The New York Review*. Web: https://www.nybooks.com/ articles/2010/06/10/failure-american-jewish-establishment/

İnternet: Berger, Y. (August, 2017). "Netanyahu Vows to Never Remove Israeli Settlements from West Bank: 'We're Here to Stay, Forever'". *Haaretz*. Web: https://www.haaretz.com/israel-news/netanyahu-vows-to-never-remove-west-bank-settlements-we-re-here-to-stay-1.5446461

İnternet: Central Conference of American Rabbis. "Article Declaration of Principles". Web: https://www.ccarnet.org/rabbinic-voice/platforms/article-declaration-principles/

İnternet: Central Conference of American Rabbis. "Article The Guiding Principles of Reform Judaism". Web: https://www.ccarnet.org/rabbinic-voice/platforms/article-guiding-principles-reform-judaism/

İnternet: Cohen, S. M. (July, 2015). "New Poll: U.S. Jews Support Iran Deal, Despite Misgivings". *Jewish Journal*. Web: https://jewishjournal.com /news/united-states/176121/

İnternet: Edelman, A., Hurtado, L. and Holzberg, M. (March, 2019). "Several 2020 Democrats to Skip AIPAC Conference After Call to Boycott". *NBC News*. Web: https://www.nbcnews.com/politics/2020-election/several-2020-democrats-skip-aipac-conference-after-call-boycott-n986006

İnternet: Encyclopedia Britannica. "Middle Passage". Web: https://www.britannica.com/topic/Middle-Passage-slave-trade

İnternet: Federman, J. (January, 2019). "Israeli Settlement Activity Appears to Surge in Trump Era". *AP News*. Web: https://apnews.com/article/west-bank-donald-trump-israel-middle-east-international-news-f5a41dfb809c4de4868dc80930983d64

İnternet: Goldman, A. L. (January, 1988). "Israel is Rebuked on Arab Beatings". *The New York Times.* Web: https://www.nytimes.com/1988/01/25/world/israel-is-rebuked-on-arab-beatings.html

İnternet: Goodstein, L. (December, 2006). "Conservative Jews Allow Gay Rabbis and Unions". *The New York Times*. Web: Conservative Jews Allow Gay Rabbis and Unions - The New York Times (nytimes.com)

İnternet: Green, E. (July, 2017). "We're Headed Toward One of the Greatest Divisions in the History of the Jewish People". *The Atlantic*. Web: Conservative Rabbis Fight Over Intermarriage - The Atlantic

İnternet: Harris, B. (May, 2007). "Chancellor Energizes Conservative Rabbis". *Jewish Telegraphic Agency*. Web: https://www.jta.org/2007/05/01/united-states/chancellor-energizes-conservative-rabbis

İnternet: Himmelfarb, M. (June, 1973). "The Jewish Vote (Again)". *Commentary.* Web: The Jewish Vote (Again) - Milton Himmelfarb, Commentary Magazine

İnternet: Huckabee, M. (June, 2018). "An Exclusive Interview with President Donald Trump". *TBN*. Web: https://www.youtube.com/watch?v=fQf30lPtwrQ

İnternet: IfNotNow. "About; Our Principles". Web: https://www.if notnowmovement.org/about

İnternet: IPF. "Statement of Principles". Web: https://israelpolicyforum.org/principles/

İnternet: J Street. (August, 2018). "Trump Administration's Decision to Permanently Halt All Aid to Palestinian Refugee Agency Endangers Entire Religion". Web: https://jstreet.org/press-releases/trump-administra tions-decision-to-permanently-halt-all-aid-to-palestinian-refugee-agency-endangers-entire-region/#.Yi88nhBBy3I

İnternet: J Street. "Policy; Borders; Our Policy". https://jstreet.org/policy/borders/#.YbiTpn1By3J

İnternet: J Street. "Thank You, Conference of Presidents!". Web: https://act.jstreet.org/sign/thank_you_malcolm/

İnternet: J Street. "The Truth about UNRWA". Web: https://jstreet.org/the-truth-about-unrwa/#.YjGcFRBBy3J

İnternet: Jackson, S. (April, 2018). "Jewish Voice for Peace Protests Gala Celebrating Pro-Israel Supporter". *Washington Square News*. Web: https://nyunews.com/2018/04/15/04-16-news-jvp/

İnternet: Jewish Broadcasting Service (JBS). (November, 2017). "ZOA Gala 2017". Web: https://www.youtube.com/watch?v=qn3kuX4jZJ8

İnternet: Jones, J. M. (February, 2007). "Among Religious Groups, Jewish Americans Most Strongly Oppose War". *Gallup News Service*. Web: https://news.gallup.com/poll/26677/among-religious-groups-jewish-americans-most-strongly-oppose-war.aspx

İnternet: JStreetPAC. "Our Track Record". Web: https://donate.jstr eetpac.org/our-track-record/

İnternet: JVP. "JVP Supports the BDS Movement". Web: https://jewishvoiceforpeace.org/jvp-supports-the-bds-movement/

İnternet: JVP. "Palestine/Israel 101; What Exactly is "the Occupation"?". Web: https://jewishvoiceforpeace.org/israeli-palestinian-conflict-101/

İnternet: JVP. "Policies; What's JVP's Position: One-State or Two?". Web: https://jewishvoiceforpeace.org/faq/

İnternet: Kampeas, R. (December, 2021). "After 70 Years on the Sidelines, AIPAC Will Now Officially Fundraise for Politicians". *Jewish Telegraphic Agency*. Web: https://www.jta.org/2021/12/16/politics/for-70-years-the-pac-in-aipac-hasnt-involved-fundraising-now-the-group-will-fundraise-for-politicians

İnternet: Kampeas, R. (June, 2020). "AIPAC Tells Lawmakers It Won't Push Back If They Criticize Annexation". *Jewish Telegraphic Agency*. Web: https://www.jta.org/2020/06/10/politics/in-a-dramatic-shift-aipac-gives-lawmakers-a-green-light-to-criticize-israel-over-annexation

İnternet: Kampeas, R. (May, 2014). "In Presidents Conference Loss, Did J Street Win Fight for Mainstream Acceptance?". *Jewish Telegraphic Agency.* Web: https://www.jta.org/2014/05/01/united-states/in-presidents-conference-loss-did-j-street-win-its-fight-for-mainstream-acceptance

İnternet: Kershner, I. (March, 2017). "Israel Approves First New Settlement in Decades". *The New York Times*. Web: https://www.nytimes .com/2017/03/30/world/middleeast/israeli-settlements-netanyahu.html

İnternet: Klein, M. A. (September, 2018). "Trump Wisely Ends U.S. Funding to UNRWA". *Breitbart*. Web: https://www.breitbart.com/politics/20 18/09/06/morton-klein-trump-wisely-ends-u-s-funding-to-unrwa/

İnternet: Landau, N. and Sommer, A. K. (January, 2018). "Israel Says Jewish Voice for Peace on BDS Blacklist, Activists Will Not Be Allowed Entry". *Haaretz*. Web: https://www.haaretz.com/israel-news/israel-says-jewish-voice-for-peace-activists-will-not-be-allowed-entry-1.5729718

İnternet: Makovsky, D. "Settlements and Solutions". *The Washington Institute for Near East Policy*. Web: https://www.washingtoninstitut e.org/westbankinteractivemap/

İnternet: Martinez, J. and Smith, G. A. (November, 2016). "How the Faithful Voted: A Preliminary 2016 Analysis". *Pew Research Center*. Web: How the faithful voted: A preliminary 2016 analysis | Pew Research Center

İnternet: Massing, M. (February, 2002). "Deal Breakers". *American Prospect*. Web: https://prospect.org/features/deal-breakers/

İnternet: Medina, J. (October, 2019). "2020 Democrats at J Street Conference Reflect New Tone on U.S.-Israel Relations". *The New York Times*. Web: https://www.nytimes.com/2019/10/28/us/democrats-israel-j-street-conference.html

İnternet: Nathan-Kazis, J. (February, 2017). "IfNotNow Protests outside AIPAC Offices in New York". *The Forward*. Web: https://forward .com/fast-forward/363110/ifnotnow-protests-outside-aipac-offices-in-new-york/

İnternet: Nauert, H. (August, 2018). "On U.S. Assistance to UNRWA". *U.S. Department of State.* Web: https://2017-2021.state.gov/on-u-s-assistance-to-unrwa/index.html

İnternet: Ngo, V. H. (2008). "A Critical Examination of Acculturation Theories". ***Critical Social Work***, 9(1). Web: https://ojs.scholarsportal.info/windsor/index.php/csw/article/view/5762.

İnternet: Open Secrets. "What is a PAC?". Web: https://www.opensecrets.org/political-action-committees-pacs/what-is-a-pac

İnternet: Orthodox Union. (December, 2017). "Union of Orthodox Jewish Congregations of America Applauds President Trump's Historic Change of US Policy toward the Status of Jerusalem". Web: https://advocacy.ou.org/union-orthodox-jewish-congregations-america-applauds-president-trumps-historic-change-u-s-policy-toward-status-jerusalem/

İnternet: Oxford English Dictionary. "Diaspora". Web: https://en.oxforddictionaries.com/definition/diaspora

İnternet: PeaceNow. "Settlement Watch; Data". Web: https://peacenow.org.il/en/settlements-watch/settlements-data/population

İnternet: Propublica. "American Israel Public Affairs Committee". Web: https://projects.propublica.org/nonprofits/organizations/530217164

İnternet: Religious Action Center of Reform Judaism. "LGBTQ Rights and Position of the Reform Movement". Web: LGBTQ Rights and Position of the Reform Movement | Religious Action Center of Reform Judaism (rac.org)

İnternet: RJC. (July, 2014). "RJC Supports Israel's Actions in Gaza". Web: https://www.rjchq.org/rjc_supports_israel_s_actions_in_gaza

İnternet: Sales, B. (December, 2016). "Rallying against Trump and Jewish Organizations, IfNotNow Brings Young Leftist Jews to the Streets". *The Times of Israel*. Web: https://www.timesofisrael.com/rallying-against-trump-and-jewish-organizations-ifnotnow-brings-young-leftist-jews-to-the-streets/

İnternet: Sales, B. (September, 2017). "Five Key Takeaways from a New Survey about Modern Orthodox Jews". *Jewish Telegraphic Agency*. Web: Five key takeaways from a new survey about Modern Orthodox Jews - Jewish Telegraphic Agency (jta.org)

İnternet: Shalev, C. (May, 2014). "J Street's Rejection is a Milestone in the Growing Polarization of American Jews". *Haaretz.* Web: https://www.haaretz.com/.premium-j-streets-rejection-a-jewish-milestone-1.5246847

İnternet: Spetalnick, M. and Farrell, S. (April, 2021). "U.S. Restores Assistance for Palestinians, to Provide $235 Million in Aid". *Reuters*. Web: https://www.reuters.com/article/us-palestinians-usa-blinken-idUSKBN2BU2XT

İnternet: Stoil, R. S. and Staff, T. (November, 2014). "Adelson: Palestinians an Invented People out to Destroy Israel". *The Times of Israel*. Web: https://www.timesofisrael.com/adelson-palestinians-an-invented-people-out-to-destroy-israel/

İnternet: Stolberg, S. G. (March, 2019). "Israel Lobby Convenes in Washington Amid Fraying Bipartisanship and Rising Tension". *The New York Times.* Web: https://www.nytimes.com/2019/03/23/us/politics/aipac-israel-trump-democrats.html

İnternet: The Knesset. "The Law of Return 5710 (1950)". Web: https://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/return.htm

İnternet: The Rabbinical Assembly. (January, 2018). "RA Executive Council Receives Blue Ribbon Commission Report on Standards of Practice". Web: RA Executive Council Receives Blue Ribbon Commission Report on Standards of Practice | The Rabbinical Assembly

İnternet: United Nations. "Global Issues; Refugees". Web: https://www.un.org/en/global-issues/refugees

İnternet: UNRWA. "UNRWA in Figures 2020-2021". Web: https://www. unrwa.org/sites/default/files/content/resources/unrwa_in_figures_2021_eng.pdf

İnternet: UNRWA. "Where We Work; Gaza Strip". Web: https://www.unrwa.org/where-we-work/gaza-strip

İnternet: URJ. (May, 2014). "Reform Movement Leader Responds to Vote to Keep J Street Out of Conference of Presidents". Web: https://urj.org/press-room/reform-movement-leader-responds-vote-keep-j-street-out-conference-presidents

İnternet: Vorspan, A. (May, 1988). "Soul-Searching". *The New York Times*. Web: https://www.nytimes.com/1988/05/08/magazine/soul-searching.html

İnternet: ZOA Campus. "Myth of Palestinian-Arab Refugees". Web: https://campus.zoa.org/wp-content/uploads/sites/2/2015/05/FACT-SHEET-Palestinian-Arab-Refugees1.pdf

İnternet: ZOA Campus. "Myth: Israel Occupies 'Palestine'/the 'West Bank'". Web: https://campus.zoa.org/myth/myth-israel-occupies-palestinethe-west-bank/

İnternet: ZOA Campus. "Myth: Settlements are the Obstacle to Peace". Web: https://campus.zoa.org/myth/myth-settlements-are-the-obstacle-to-peace/

İnternet: ZOA. (December, 2017). "ZOA Strongly Praises President Trump for Recognizing Jerusalem as Israel's Capital – Moving Embassy There". Web: https://zoa.org/2017/12/10377237-zoa-strongly-praises-president-trump-for-recognizing-jerusalem-as-israels-capital-moving-embassy-there/

İnternet: ZOA. (September, 2014). "If Pal. Arabs Attack Israel Because of Blockade, Why Aren't They Attacking Egypt?". Web: https://zoa.org/2014/09/10258229-if-pal-arabs-attack-israel-because-of-gaza-blockade-why-arent-they-attacking-egypt-which-also-blockades-gaza/

Irele, A. (1965). "Negritude or Black Cultural Nationalism". ***The Journal of Modern African Studies***, 3(3), 321-348.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2014). "Sonsöz: Kültürleşme ve Aile İlişkileri". ***Türk Psikoloji Yazıları***, 17(34), 120-127.

Kaplan, D. E. (2003). ***American Reform Judaism: An Introduction***. New Brunswick, New Jersey and London: Rutgers University Press.

Kaplan, D. E. (2009). ***Contemporary American Judaism: Transformation and Renewal***. New York: Columbia University Press.

Kaplan, D. E. (2012). "Judaism(s) in Contemporary America"., A. T. Levenson (Editör). ***The Wiley-Blackwell History of Jews and Judaism***. Malden, MA: Wiley-Blackwell, 489-513.

Kaplan, D. E. (2013). ***The New Reform Judaism: Challenges and Reflections***. Lincoln: University of Nebraska Press.

Katzenstein, P. J. (1996). "Introduction: Alternative Perspectives on National Security"., P. J. Katzenstein (Editör). ***The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics***. New York: Columbia University Press.

Kenny, K. (2013). ***Diaspora: A Very Short Introduction***. New York: Oxford University Press.

Klier, J. (1994). "'Popular Politics' and the Jewish Question in the Russian Empire, 1881-2". ***Jewish Historical Studies***, Vol. 33, 175-185.

Kowert, P. A. (2010). "Foreign Policy and the Social Construction of State Identity"., R. A. Denemark (Editör). ***The International Studies Encyclopedia***. Chichester, UK: Wiley-Blackwell, 2479-2498.

Krishnan, A. and Berry, J. W. (1992). "Acculturative Stress and Acculturation Attitudes Among Indian Immigrants to the United States". ***Psychology and Developing Societies***, 4(2), 187-212.

Küçük, M. (2014). "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık"., R. Gözen (Editör). ***Uluslararası İlişkiler Teorileri***. İstanbul: İletişim Yayınları, 325-377.

Lenski, G. E. (1967). "Status Inconsistency and the Vote: A Four Nation Test"., ***American Sociological Review***. 32(2), 298-301.

Levey, G. F. (1996). "The Liberalism of American Jews – Has It Been Explained?". **British Journal of Political Science**. 26(3), 369-401.

Liebman, C. S. (1965). "Orthodoxy in American Jewish Life". ***American Jewish Year Book***, Vol. 66, 21-92.

Liebman, C. S. (2001). ***The Ambivalent American Jew: Politics, Religion, and Family in American Jewish Life***. Skokie, Illinois: Varda Books.

Lipset, S. M. (1960). ***Political Man: The Social Bases of Politics.*** Garden City, New York: Doubleday & Company, Inc..

Lipset, S. M. and Raab, E. (1995). ***Jews and the New American Scene***. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Liu, S. (2015). ***Identity, Hybridity and Cultural Home: Chinese Migrants and Diaspora in Multicultural Societies***. London and New York: Rowman & Littlefield International.

Makovsky, D. (2019). "The Center and the Right: Examining Israel's Realigned Politics". ***The Washington Institute for Near East Policy, Policy Notes 60***, 1-9.

Mandel, I. A. (1950). "Attitude of the American Jewish Community Toward East-European Immigration as Reflected in the Anglo-Jewish Press (1880-1890)". ***American Jewish Archives***, 3(1), 11-36.

March, J. G. and Olsen, J. P. (1998). "The Institutional Dynamics of International Political Orders". ***International Organization***, 52(4), 943-969.

Marcus, J. R. (1958). "The Periodization of American Jewish History". ***Publications of the American Jewish Historical Society***, 47(3), 125-133.

Massarik, F. (1974). ***National Jewish Population Study: Jewish Identity Facts for Planning***. New York, NY: Council of Jewish Federations and Welfare Funds.

Mearsheimer, J. J. and Walt, S. M. (2007). ***The Israel Lobby and U. S. Foreign Policy***. New York: Farrar, Straus and Giroux.

Medding, P. Y. (1977). "Towards a General Theory of Jewish Political Interests and Behaviour"., ***The Jewish Journal of Sociology***, 19(2), 115-144.

Meyer, M. A. (1969-1970). "Caesar Seligmann and the Development of Liberal Judaism in Germany at the Beginning of the Twentieth Century". ***Hebrew Union College Annual***, Vol. 40/41, 529-554.

Meyer, M. A. (1995). ***Response to Modernity: A History of the Reform Movement in Judaism***. Detroit, Michigan: Wayne State University Press.

Michels, R. (1915). ***Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy***. New York: Hearst's International Library Co..

Nadell, P. S. (1988). ***Conservative Judaism in America: A Biographical Dictionary and Sourcebook***. Westport, Connecticut: Greenwood Press.

Ohliger, R. and Münz, R. (2003). "Diasporas and Ethnic Migrants in Twentieth-Century Europe: A Comparative Perspective"., R. Münz and R. Ohliger (Editörler). ***Diasporas and Ethnic Migrants: Germany, Israel and Post-Soviet Successor States in Comparative Perspective***. Taylor & Francis e-Library (2005), 2-15.

Oppenheim, S. (1909). "The Early History of the Jews in New York, 1654-1664. Some New Matter on the Subject". ***Publications of the American Jewish Historical Society***, No: 18, 1-91.

Papastergiadis, N. (2000). ***The Turbulence of Migration: Globalization, Deterritorialization and Hybridity***. Cambridge: Polity Press.

Park, R. (1939). "The Nature of Race Relations"., L. Copeland vd. (Editörler). ***Race Relations and the Race Problem***. Durham, NC: Duke University Press.

Pencak, W. (2008). "American Jews in the Colonial Period"., S. H. Norwood and E. G. Pollack (Editörler). ***Encyclopedia of American Jewish History***. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO, 9-15.

Peters, M. K. H. (2009). "Deuteronomion". A. Pietersma and B. G. Wright (Editörler). ***A New English Translation of the Septuagint***. New York: Oxford University Press, 141-173.

Pettinger, A. (1998). "Enduring Fortresses: A Review of "Black Atlantic"". ***Research in African Literatures***, 29(4), 142-147.

Pew Research Center. (2013). ***A Portrait of American Jews: Findings from a Pew Research Center Survey of U.S. Jews***. Washington, D.C.: Pew Research Center's Religion & Public Life Project.

Pew Research Center. (2016). ***Israel's Religiously Divided Society: Deep Gulfs among Jews, as well as between Jews and Arabs, over Political Values and Religion's Role in Public Life***. Washington, D.C..

Pew Research Center. (2021). ***Jewish Americans in 2020***. Washington, D.C.: Pew Research Center.

Phillip, L. (2010). "Continuity, Change, and Authenticity in Toronto's 1990 Caribana Concert"., J. M. Rahier, P. C. Hintzen and F. Smith (Editörler). ***Global Circuits of Blackness: Interrogating the African Diaspora***. Urbana: University of Illinois Press, 74-95.

Portes, A. and Zhou, M. (1993). "The New Second Generation: Segmented Assimilation and Its Variants". ***The Annals of the American Academy of Political and Social Science***, 530(1), 74-96.

Price, R. and Reus-Smit, C. (1998). "Dangerous Liaisons? Critical International Theory and Constructivism". ***European Journal of International Relations***, 4(3), 259-294.

Pritsak, O. (1987). "The Pogroms of 1881". ***Harvard Ukrainian Studies***, 11(1/2), 8-43.

Raphael, M. L. (2003). ***Judaism in America***. New York: Columbia University Press.

Redfield, R., Linton, R. and Herskovits, M. (1936). "Memorandum for the Study of Acculturation". ***American Anthropologist, New Series***, 38(1), 149-152.

Reiss, O. (2004). ***The Jews in Colonial America***. Jefferson, N.C.: McFarland & Company, Inc., Publishers.

Reus-Smit, C. (2005). "Constructivism"., S. Burchill, A. Linklater, R. Devetak, J. Donnelly, M. Paterson, C. Reus-Smit and J. True (Editörler). ***Theories of International Relations***. New York: Palgrave Macmillan, 188-212.

Ritterband, P. (1997). "Counting the Jews of New York, 1900-1991: An Essay in Substance and Method". ***Papers in Jewish Demography***, 199-228.

Rosenswaike, I. (1960). "An Estimate and Analysis of the Jewish Population of the United States in 1790". ***Publications of the American Jewish Historical Society***, 50(1), 23-67.

Rosenthal, S. T. (2001). ***Irreconcilable Differences?: The Waning of the American Jewish Love Affair with Israel***. Hanover and London: Brandeis University Press.

Rynhold, J. (2015). ***The Arab-Israeli Conflict in American Political Culture***. New York, NY: Cambridge University Press.

Safran, W. (1991). "Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return". ***Diaspora: A Journal of Transnational Studies***, 1(1), 83-99.

Safran, W. (2005). "The Jewish Diaspora in a Comparative and Theoretical Perspective". ***Israel Studies***, (10)1, 36-60.

Salgado, M. (2003). "Nonlinear Dynamics and the Diasporic Imagination"., M. Fludernik (Editör). ***Diaspora and Multiculturalism: Common Traditions and New Developments***. Amsterdam and New York: Rodopi, 183-198.

Saltzman, I. Z. (2017). "Not So "Special Relationship"?: US-Israel Relations During Barack Obama's Presidency". ***Israel Studies***, 22(1), 50-75.

Sam, D. L. (2006). "Acculturation: Conceptual Background and Core Components"., D. L. Sam and J. W. Berry (Editörler). ***The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology***. New York: Cambridge University Press, 11-26.

Sam, D. L. and Berry, J. W. (2006). "Introduction"., D. L. Sam and J. W. Berry (Editörler). ***The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology***. New York: Cambridge University Press, 1-7.

Sarna, J. D. (1992). "Louis D. Brandeis: Zionist Leader". ***Brandeis Review***, 11(3), 22-27.

Sarna, J. D. (1995). "The Evolution of the American Synagogue"., R. M. Seltzer and N. J. Cohen (Editörler). ***The Americanization of the Jews***. New York and London: New York University Press, 215-229.

Sarna, J. D. (2004). ***American Judaism: A History***. New Haven: Yale University Press.

Sasson, T. (2009). ***The New Realism: American Jews' Views about Israel***. New York, NY: American Jewish Committee.

Sasson, T. (2014). ***The New American Zionism***. New York and London: New York University Press.

Sasson, T., Phillips, B., Kadushin, C. and Saxe, L. (2010). ***Still Connected: American Jewish Attitudes about Israel.*** Waltham, MA: Cohen Center for Modern Jewish Studies at Brandeis University.

Sayegh, L. and Lasry, J.-C. (1993). "Immigrants' Adaptation in Canada: Assimilation, Acculturation, and Orthogonal Cultural Identification". ***Canadian Psychology***, 34(1), 98-109.

Schwartz, S. H. ve Huismans, S. (1995). "Value Priorities and Religiosity in Four Western Religions". ***Social Psychology Quarterly***, 58(2), 88-107.

Schwartz, S. J., Unger, J. B., Zamboanga, B. L. and Szapocznik, J. (2010). "Rethinking the Concept of Acculturation: Implications for Theory and Research". ***American Psychologist***, 65(4), 237-251.

Schweitzer, F. (2009). "History of Jewish Persecution and Expulsion"., M. A. Ehrlich (Editör). ***Encyclopedia of the Jewish Diaspora: Origins, Experiences, and Culture***. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO, 95-103.

Searle, J. R. (1995). ***The Construction of Social Reality***. New York: The Free Press.

Seliktar, O. (2002). ***Divided We Stand: American Jews, Israel, and the Peace Process***. Westport, CT: Praeger.

Seliktar, O. (2007). "The Changing Identity of American Jews, Israel and the Peace Process"., D. Ben-Moshe and Z. Segev (Editörler). ***Israel, the Diaspora, and Jewish identity***. Brighton, England: Sussex Academic Press, 124-137.

Shafir, G. and Peled, Y. (2004). ***Being Israeli: The Dynamics of Multiple Citizenship***. UK: Cambridge University Press.

Shain, Y. (2000). "American Jews and the Construction of Israel's Jewish Identity". ***Diaspora: A Journal of Transnational Studies***, 9(2), 163-201.

Shain, Y. and Barth, A. (2003). "Diasporas and International Relations Theory". ***International Organization***, 57(3), 449-479.

Sheffer, G. (1986). "A New Field of Study: Modern Diasporas in International Politics"., G. Sheffer (Editör). ***Modern Diasporas in International Politics***. New York: St. Martin's Press, 1-15.

Sheffer, G. (2003). ***Diaspora Politics: At Home Abroad***. New York: Cambridge University Press.

Shepperson, G. (1968). "The African Abroad or the African Diaspora"., T. O. Ranger (Editör). ***Emerging Themes of African History***. Nairobi: East African Publishing House, 152-176.

Sklare, M. and Greenblum, J. (1967). ***Jewish Identity on the Suburban Frontier: A Study of Group Survival in the Open Society***. New York: Basic Books.

Smeltz, D., Daalder, I., Friedhoff, K., Kafura, C., and Helm, B. (2020). ***Divided We Stand: Democrats and Republicans Diverge on US Foreign Policy.*** The Chicago Council on Global Affairs.

Sorin, G. (1989). "Tradition and Change: American Jewish Socialists as Agents of Acculturation". ***American Jewish History***, 79(1), 37-54.

Sorin, G. (1990). ***The Nurturing Neighborhood: The Brownsville Boys Club and Jewish Community in Urban America, 1940-1990***. New York and London: New York University Press.

Sorin, G. (1993). "Mutual Contempt, Mutual Benefit: The Strained Encounter Between German and Eastern European Jews in America, 1880-1920". ***American Jewish History***, 81(1), 34-59.

Sorin, G. (1997). ***Tradition Transformed: The Jewish Experience in America***. Baltimore, Maryland: The Johns Hopkins University Press.

Sorin, G. (2008). "East European Jewish Immigration"., S. H. Norwood and E. G. Pollack (Editörler). ***Encyclopedia of American Jewish History***. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO, 36-43.

Steiman, L. B. (1998). ***Paths to Genocide: Antisemitism in Western History***. Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.

Sussman, L. J. (2008). "Reform Judaism"., S. H. Norwood and E. G. Pollack (Editörler). ***Encyclopedia of American Jewish History***. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO, 74-82.

The Maccabaean, 27(July, 1915).

Thietart, R. A. and Forgues, B. (1995). "Chaos Theory and Organization". ***Organization Science***, 6(1), 19-31.

Tivnan, E. (1987). ***The Lobby: Jewish Political Power and American Foreign Policy***. New York, N.Y.: Simon and Schuster.

Tölölyan, K. (1991). "The Nation-State and Its Others: In Lieu of a Preface". ***Diaspora: A Journal of Transnational Studies***, 1(1), 3-7.

Tölölyan, K. (1996). "Rethinking Diaspora(s): Stateless Power in the Transnational Moment". ***Diaspora: A Journal of Transnational Studies***, 5(1), 3-36.

Tölölyan, K. (2007). "The Contemporary Discourse of Diaspora Studies". ***Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East***, 27(3), 647-655.

Trencher, M. L. (2017). ***The Nishma Research Profile of American Modern Orthodox Jews***. Nishma Research.

Truman, H. S. (1956). ***Years of Trial and Hope – Memoirs by Harry S. Truman (Vol. 2)***. New York: Signet Book.

Turetsky, Y. and Waxman, C. I. (2011). "Sliding to the Left? Contemporary American Modern Orthodoxy". ***Modern Judaism – A Journal of Jewish Ideas and Experience***, 31(2), 119-141.

Urofsky, M. I. (1974). "Zionism: An American Experience". ***American Jewish Historical Quarterly***, 63(3), 215-230.

Urofsky, M. I. (1978). ***We Are One! American Jewry and Israel***. Garden City, N. Y.: Anchor Press/Doubleday.

Urofsky, M. I. (1995). "Zionism and American Politics"., R. M. Seltzer and N. J. Cohen (Editörler). ***The Americanization of the Jews***. New York and London: New York University Press, 151-164.

Urofsky, M. I. (2008). "American Zionism to the Founding of the State of Israel"., S. H. Norwood and E. G. Pollack (Editörler). ***Encyclopedia of American Jewish History***. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO, 203-208.

Wald, K. D. (2019). ***The Foundations of American Jewish Liberalism***. New York, NY: Cambridge University Press.

Ward, C. (2001). "The A, B, Cs of Acculturation"., D. Matsumoto (Editör). ***The Handbook of Culture and Psychology***. New York: Oxford University Press, 411-445.

Waxman, D. (2010). "The Israel Lobbies: A Survey of the Pro-Israel Community in the United States". ***Israel Studies Forum***, 25(1), 5-28.

Waxman, D. (2016). ***Trouble in the Tribe: The American Jewish Conflict over Israel***. Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Waxman, D. (2019). ***The Israeli-Palestinian Conflict: What Everyone Needs to Know***. New York, NY: Oxford University Press.

Weinryb, B. D. (1955). "East European Immigration to the United States". ***The Jewish Quarterly Review***, 45(4), 497-528.

Weisberg, H. F. (2019). ***The Politics of American Jews***. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Weisberg, H. F. (2020). "The Presidential Voting of American Jews". A. Dashefsky and I. M. Sheskin (Editörler). ***American Jewish Yearbook 2019: The Annual Record of the North American Jewish Communities Since 1899***, Vol. 119, 39-90.

Wendt, A. (1992). "Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics". ***International Organization***, 46(2), 391-425.

Wendt, A. (1994). "Collective Identity Formation and the International State". ***The American Political Science Review***, 88(2), 384-396.

Wendt, A. (1995). "Constructing International Politics". ***International Security***, 20(1), 71-81.

Wendt, A. (1996). "Identity and Structural Change in International Politics"., Y. Lapid and F. Kratochwil (Editörler). ***The Return of Culture and Identity in IR Theory.*** Boulder, US: Lynne Rienner Publishers, 47-64.

Wendt, A. (1999). ***Social Theory of International Politics***. New York: Cambridge University Press.

Wertheimer, J. (1993). ***A People Divided: Judaism in Contemporary America***. Hanover and London: Brandeis University Press.

Wertheimer, J. (2018). ***The New American Judaism: How Jews Practice Their Religion Today***. Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Williams, P. (2013). ***Paul Gilroy***. London and New York: Routledge.

Wolf, E. R. (1982). ***Europe and the People Without History***. Berkeley: University of California Press.

Yavuz, H. (2017, 10 Kasım). "Ori Nir ile İsrail-Filistin Çatışması Üzerine Mülakat". Washington, D.C..

Yavuz, H. (2017, 14 Kasım). "Michael Koplow ile İsrail-Filistin Çatışması Üzerine Mülakat". Washington, D.C..

Yavuz, H. (2017, 2 Kasım). "Seth Morrison ile İsrail-Filistin Çatışması Üzerine Mülakat". Skype.

Yavuz, H. (2017, 20 Aralık). "Alan Ronkin ile İsrail-Filistin Çatışması Üzerine Mülakat". Washington, D.C..

Yavuz, H. (2017, 6 Kasım). "David Makovsky ile İsrail-Filistin Çatışması Üzerine Mülakat". Washington, D.C..

Yavuz, H. (2018, 11 Ocak). "Jonah Dov Pesner ile İsrail-Filistin Çatışması Üzerine Mülakat". Washington, D.C..

Yavuz, H. (2018, 16 Şubat). "Ilya Braverman ile İsrail-Filistin Çatışması Üzerine Mülakat". Washington, D.C..

Yavuz, H. (2018, 5 Şubat). "Paul L. Scham ile İsrail-Filistin Çatışması Üzerine Mülakat". College Park, Maryland.

Yavuz, H. (2018, 6 Mart). "Sarah Brammer-Shlay ile İsrail-Filistin Çatışması Üzerine Mülakat". Skype.

Yavuz, H. ve Okur, M. A. (2018). "Reactions of the American Jews to Trump's Jerusalem Embassy Move: Continuation of the Historical Pattern?". ***Alternatives: Global, Local, Political***, 43(4), 207-221.

Zehfuss, M. (2001). "Constructivism and Identity: A Dangerous Liaison". ***European Journal of International Relations***, 7(3), 315-348.

Zehfuss, M. (2004). ***Constructivism in International Relations: The Politics of Reality***. UK: Cambridge University Press.

Zhou, M. (1997). "Segmented Assimilation: Issues, Controversies and Recent Research on the New Second Generation". ***International Migration Review***, 31(4), 975-1008.

GELENEKSELDEN MODERNE

YEREL YÖNETİMLER

Doç. Dr. Şerif Öner

nobel bilimsel

GELENEKSELDEN MODERNE YEREL YÖNETİMLER

Doç. Dr. Şerif Öner

Yayın No.: 1728
ISBN: 978-625-398-760-2
E-ISBN: 978-625-398-761-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Öner, Şerif.
Gelenekselden Moderne Yerel Yönetimler / Şerif Öner
1. Basım, XIV + 404 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-760-2
E-ISBN: 978-625-398-761-9
1. Türkiye 2. Yerel Yönetimler 3. Değişim ve Dönüşüm

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **xi**

BİRİNCİ BÖLÜM
MERKEZÎ İDARE VE YEREL YÖNETİMLER İLİŞKİSİ:
İLKELER VE ULUSLARARASI KRİTERLER **1**

1. KAMU YÖNETİMİNDE MERKEZ YEREL İLİŞKİSİNİN TEMEL İLKELERİ 1
   1.1. Merkezden Yönetim 2
   1.2. Yetki Genişliği 5
   1.3. Yerinden Yönetim 7
2. YEREL YÖNETİMLERİ ETKİLEYEN KAVRAMLAR 9
   2.1. Küreselleşme Sürecinde Yerel Yönetimler 9
   2.2. Hizmette Yerellik İlkesi ve Yerel YönetimLER 13
   2.3. Yerel Özerklik İlkesi ve Kurumsal Yansımaları 18
      2.3.1. Özerklik: Kavramsal Çerçeve ve Yerel Özerklik 18
      2.3.2. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı 23
      2.3.3.Türkiye'nin Özerklik Şartına Bakışı ve Çekince Konulan Hükümler 27
   2.4. Yerel Yönetim ve Demokrasi İlişkisi 29
   2.5. Yerel Yönetimlerde Katılım ve Katılımcı Demokrasi 33

İKİNCİ BÖLÜM
ANAYASA METİNLERİNDE YEREL YÖNETİMLER **43**

1. 1876 ANAYASASI (KANUN-İ ESASİ) 43
2. 1921 ANAYASASI (TEŞKİLAT-I ESASİYE) 47
3. 1924 ANAYASASI (TEŞKİLAT-I ESASİYE) 53
4. 1961 ANAYASASI 57
5. 1982 ANAYASASI 61
6. YEREL YÖNETİMLERİN KURUMSAL YAPISI VE MEVZUATINDAKİ DEĞİŞİKLİKLER 69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İL ÖZEL İDARELERİ **75**

1. İL ÖZEL İDARELERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ 75
   1.1. Osmanlı Dönemi'nde İl Özel İdaresi 76
   1.2. Cumhuriyet Dönemi İl Özel İdareleri 82

2. İL ÖZEL İDARELERİNİN YEREL YÖNETİMLER İÇİNDEKİ KONUMU 87
3. İL ÖZEL İDARELERİNİN ANAYASAL VE YASAL ARKA PLANI 90
4. İL ÖZEL İDARELERİNİN KURUMSAL YAPISI 92
4.1. İl Özel İdare Tanımı, Özellikleri, Kurumsal Amacı 93
4.2. İl Özel İdaresinin Kurulması ve Kaldırılması 96
4.3. İl Özel İdarelerinin Görev, Yetki ve İmtiyazları 100
4.3.1. Görevleri 101
4.3.2. Yetki, İmtiyaz ve Muafiyetleri 104
4.4. İl Özel İdaresinin Organları 106
4.4.1. İl Genel Meclisinin Kurulması Görev ve Yetkileri 106
4.4.1.1. İl Genel Meclisinin Kurumsal Yapısı ve İşleyişi 110
4.4.1.2. İl Genel Meclis Komisyonları Görev ve İşleyişleri 117
4.4.1.3. İl Genel Meclisinin Bilgi Edinme ve Denetim Süreci 119
4.4.1.4. İl Genel Meclisinin Feshi 120
4.4.1.5. Meclis Üyelerinin Yükümlülükleri ve Üyeliğin Sona Ermesi 120
4.4.2. İl Encümeni 121
4.4.3. Vali 124
4.5. İl Özel İdaresi Teşkilatı ve Personel Yapılanması 125
4.6. İl Özel İdarelerinin Denetimi 127
5. İl ÖZEL İDARELERİNİN MALİ YAPISI 128
5.1. İl Özel İdaresi Bütçe Yapım Süreci 128
5.2. İl Özel İdaresinin Gelirleri ve Giderleri 129
6. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÛMET SİSTEMİNİN İL ÖZEL İDARELERİNE ETKİSİ 133

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BELEDİYELER 135

1. BELEDİYE YÖNETİMLERİNİN TARİHSEL SÜRECİ 135
1.1. Osmanlı Dönemi'nde Belediye Yönetimi 135
1.2. Cumhuriyet Dönemi Belediyeciliği 141
2. BELEDİYELERİN ANAYASAL VE YASAL ARKA PLANI 146
3. BELEDİYE KAVRAMI 148
4. BELEDİYENİN KURUMSAL YAPISI 151
5. BELEDİYENİN GÖREV YETKİ VE İMTİYAZLARI 154
5.1. Belediyenin Görevleri 155
5.2. Belediyenin Yetki ve İmtiyazları 157
6. BELEDİYENİN ORGANLARI 161

6.1. Belediye Meclisi: Kurumsal Yapının Oluşumu 161
6.1.1. Belediye Meclisinin Görevleri 163
6.1.2. Başkanlık Divanı ve Meclisin İşleyişi 167
6.1.3. Meclis Toplantıları ve Gündem 169
6.1.4. Meclis Toplantı ve Karar Yeter Sayıları 172
6.1.5. Meclis Kararlarının Kesinleşmesi ve Yürürlüğe Girmesi 173
6.1.6. Belediye Meclisi İhtisas ve Denetim Komisyonları 175
6.1.7. Belediye Meclisinin Bilgi Edinme ve Denetim Yolları 180
6.1.8. Meclis Üyeliğinin Sona Ermesi ve Üyelerin Yükümlülükleri 184
6.1.9. Belediye Meclisinin Feshi 186
6.2. Belediye Encümeni: Kurumsal Yapının Oluşumu 188
6.2.1. Belediye Encümeninin Görev ve Yetkileri 190
6.2.2. Belediye Encümenin İşleyişi 191
6.3. Belediye Başkanı: Seçimi ve Kurumsal Fonksiyonu 192
6.4. Belediye Başkanının Görev ve Yetkileri 194
6.5. Belediye Başkanlığının Sona Ermesi 198
6.6. Belediye Başkanının Özlük Hakları 200
7. BELEDİYENİN TEŞKİLAT YAPISI VE PERSONELİ 201
8. BELEDİYELERİN DENETİMİ 206
9. BELEDİYELERİN MALİ YAPISI 210
9.1. Belediye Bütçesi 211
9.2. Belediye Gelirleri 214
9.2.1. Belediyelerin Öz Gelirleri 215
9.2.1.1. Belediye Vergileri 215
9.2.1.2. Belediye Harçları 218
9.2.1.3. Harcamalara Katılma Payları (Şerefiyeler) 220
9.2.2.Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Ayrılan Paylar 221
9.2.3. Belediyelere Devlet Yardımları 223
9.2.4. Belediyelerin Diğer Gelirleri (Olağanüstü Gelirler) 224
9.3. Belediyelerin Giderleri 225
10. MAHALLE YÖNETİMİ VE HEMŞEHRİ HUKUKU 228
11. KENT KONSEYİ 231
12. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÛMET SİSTEMİNİN BELEDİYE MEVZUATINA ETKİSİ 233

BEŞİNCİ BÖLÜM
BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ 245

1. BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE MODELİNİ ORTAYA ÇIKARAN NEDENLER 246
2. BÜYÜKŞEHİR MODELİNE GEÇİŞ SÜRECİ 249
3. BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE YÖNETİMİ 259
   3.1. Büyükşehir Belediyesinin Kuruluşu 260
   3.2. Büyükşehir Belediyesinin Görev ve Yetkileri 267
   3.3. Büyükşehir İlçe Belediyelerinin Görev ve Yetkileri 275
   3.4. Büyükşehir ve İlçe Belediyeleri Arasında Hizmet İlişkileri ve Koordinasyon 277
4. BÜYÜKŞEHİR KOORDİNASYON MERKEZLERİ 278
   4.1. Alt Yapı Koordinasyon Merkezi (AYKOME) 279
   4.2. Ulaşım Koordinasyon Merkezi (UKOME) 283
5. BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİNİN ORGANLARI 286
   5.1. Büyükşehir Belediye Meclisinin Kurumsal Yapısı 287
      5.1.1. Büyükşehir Belediye Meclisinin Görevleri 288
      5.1.2.Meclis Toplantıları ve İşleyişi 290
      5.1.3. Büyükşehir Meclisinin Karar Alma Süreci ve Kararların Kesinleşmesi 292
      5.1.4. Büyükşehir Belediye Meclisi İhtisas ve Denetim Komisyonları 295
   5.2. Büyükşehir Belediye Encümeni: Kuruluşu Görev ve Yetkileri 297
   5.3. Büyükşehir Belediye Başkanı 301
      5.3.1. Büyükşehir Belediye Başkanının Görev ve Yetkileri 303
      5.3.2. Büyükşehir Belediye Başkanlığının Sona ermesi 304
6. BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ TEŞKİLATI 306
7. BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİNİN GELİRLERİ, GİDERLERİ VE BÜTÇESİ 308
8. BÜYÜKŞEHİR SINIRLARINDA KIRSAL MAHALLE UYGULAMASI 314
9. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÛMET SİSTEMİNİN BÜYÜKŞEHİR MEVZUATINA ETKİSİ 316

ALTINCI BÖLÜM
KÖY YÖNETİMLERİ 319

1. KÖY TANIMI 319
2. KÖY YÖNETİMLERİ TARİHSEL SÜREÇ 321
3. KÖY YÖNETİMİNİN KURULUŞU VE KALDIRILMASI 329
4. KÖYÜN GÖREVLERİ 333
5. KÖYÜN ORGANLARI 338
   5.1. Köy Muhtarı 338
   5.2. Köy İhtiyar Meclisi 341

5.3. Köy Derneği 343
6. KÖY PERSONELİ 344
7. KÖYÜN MALİ YAPISI 345
8. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÛMET SİSTEMİNİN KÖY MEVZUATINA ETKİSİ 348

YEDİNCİ BÖLÜM
YEREL YÖNETİM BİRLİKLERİ 351

1. BİRLİKLERİ ORTAYA ÇIKARAN NEDENLER 352
2. YEREL YÖNETİM BİRLİKLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ 354
3. YEREL YÖNETİM BİRLİKLERİNİN KURUMSAL YAPISI 359
3.1. Yerel Yönetim Birliklerinin Kurulması 360
3.2. Yerel Yönetim Birliklerinin Organları 364
3.2.1. Birlik Meclisi 364
3.2.2. Birlik Encümeni 367
3.2.3. Birlik Başkanı 369
3.3. Birliklerin Bütçesi ve Mali Yapısı 370
3.4. Birliklerin Teşkilat Yapısı ve Denetimi 374
3.5. Birlik Türleri 375
4. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÛMET SİSTEMİNİN YEREL YÖNETİM BİRLİKLERİ MEVZUATINA ETKİSİ 381

SEKİZİNCİ BÖLÜM
İLLER BANKASI (İL BANK A.Ş.) 383

1. İLLER BANKASINI ORTAYA ÇIKARAN NEDENLER VE TARİHSEL SÜREÇ 383
2. İLLER BANKASININ KURUMSAL AMACI VE GÖREVLERİ 385
3. İLLER BANKASININ ORGANLARI 386
3.1. Genel Kurul 386
3.2. Yönetim Kurulu 388
3.3. Denetim Kurulu 390
3.4. Genel Müdür 391
4. BANKANIN PAY DAĞITIMI VE KREDİ DESTEĞİ 392

KAYNAKÇA 395

KAYNAKÇA

1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanunu (1970). Resmi Gazete Tarih:11.08.1970 Sayı:13576

1876 Kanun-i Esasi'si https://www.tarihbilimleri.com/osmanli-devletinin-ilk-ve-son-anayasasi-kanun-i-esasinin-icerigi-23-aralik-1876.html, (04.05.2023).

1921 Teşkilat-ı Esasiye. https://www.tbmm.gov.tr/files/anayasa/docs/1921/1921ilkmetin/(Osmanl%C4%B1ca).pdf, (04.05.2023).

1924 Teşkilat-ı Esasiye. https://www.tbmm.gov.tr/files/anayasa/docs/1924/1924-ilkhali/1924%C4%B0lkMetin(Osmanl%C4%B1ca).pdf, (04.05.2023).

1961 Anayasası. /https://www.tbmm.gov.tr/files/anayasa/docs/1961/1961-ilkhali/1961-ilkhali.pdf, (04.05.2023).

1982 Anayasası. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/ kanuntbmmc065/ kanundmc065/kanundmc06502709.pdf, (04.05.2023).

2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu (1981). Resmi Gazete Tarih:29.05.1981 Sayı:17354

2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu (1983). Resmi Gazete Tarih: 13.06.1983 Sayı: 18076

2972 Sayılı Mahalli İdareler İle Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun (1984). Resmi Gazete Tarih: 18.01.1984 Sayı: 18285

3 Nolu Üst Kademe Kamu Yöneticilerinin Atanmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Resmi Gazete Tarih: 10.07.2018 Sayı:30474

3202 Sayılı Köye Yönelik Hizmetler Hakkında Kanun (1985). Resmi Gazete Tarih:22.05.1985 Sayı:18761

4517 Sayılı Avrupa Yerel Topluluklar Veya Yönetimler Arasında Sınırötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (2000). Resmi Gazete Tarih:06.02.2000 Sayı:239

4541 sayılı Şehir ve Kasabalarda Mahalle Muhtar ve İhtiyar Heyetleri Teşkiline Dair Kanun (1944). Resmi Gazete Tarih:15.04.1944 Sayı:5682

5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu (2004). Resmi Gazete Tarih:23.07.2004 Sayı:25531

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu (2004). Resmi Gazete Tarih:23.07.2004 Sayı:25531

5216 Saylı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2012). Resmi Gazete Tarih: 06.12.2012 Sayı:28489

5286 Sayılı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün Kaldırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2005). Resmi Gazete Tarih:28.01.2005 Sayı:25710

5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu (2005). Resmi Gazete Tarih:04.03.2005 Sayı:25745

5355 Sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu (2005). Resmi Gazete Tarih:11.06.2005 Sayı:25842.

5393 Sayılı Belediye Kanunu (2005). Resmi Gazete Tarih:13.07.2005 Sayı:25874

5442 sayılı İl İdaresi Kanunu (1949). Resmi Gazete Tarih:18.06.1949 Sayı:7236

5747 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2008). Resmi Gazete Tarih: 22.023.2008 Sayı: 26824 (Mükerrer).

5779 Sayılı İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun (2008). Resmi Gazete Tarih:15.07.2008 Sayı:26937

5779 Sayılı İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun (2008). Resmi Gazete Tarih:15.07.2008 Sayı:26937

6172 Sayılı Sulama Birlikleri Kanunu (2011). Resmi Gazete Tarih:22.03.2011 Sayı:27882

6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2012). Resmi Gazete Tarih:06.12.2012 Sayı:28489

7166 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2019). Resmi Gazete Tarih:22.02.2019 Sayı:30694

7261 Sayılı Türkiye Çevre Ajansının Kurulması İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2020). Resmi Gazete Tarih: 24.12.2020 Sayı: 31350

7421 Sayılı Vergi Usul Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2022). Resmi Gazete Tarih:26.11.2022 Sayı:32025

7422 Sayılı Polis Yüksek Öğretim Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2022). Resmi Gazete Tarih:30.11.2022 Sayı:32029

Aasland, A. ve Lyska, O. (2016). "Local Democracy in Ukrainian Cities: Civic Participation and Responsiveness of Local Authorities", Post-Soviet Affairs, 32:2, 152-175.

Acar, A. (2019). "Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve Türkiye'ye Yansımaları", Bülent Ecevit Üniversitesi SBE Dergisi, 8 (1), 277-293.

Akçakaya, M. (2017). "Yeni Yönetim Anlayışının Yerel Yönetimlere Yansımaları", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.9 Ocak-Nisan, 105-130.

Akdoğan, A. (1987). Kamu Maliyesi, Gazi Üniversitesi Yayını, Ankara.

Akın, C. (1997). "Yerel Özerkliğin Anlamı", TİD, 414, 111-124.

Al, H. (1996). "Cumhuriyet Dönemi Belediyeciliğinin Tarihsel Gelişimi", Vecdi Akyüz ve Seyfettin Ünlü (Ed.), İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler içinde (21-57). Cilt. 2, İlke Yayınları, İstanbul.

Anadolu Ajansı (2020). İstanbul UKOME Toplantısı. https://www.aa.com.tr/tr/t urkiye/istanbulda-5-bin-yeni-sari-taksi-plakasi-teklifinin-gorusulecegi-ukome-toplantisi-basladi-/1889679, (02.08.2023).

Ankara Büyükşehir Belediyesi (2022). AYKOME. Ankara Büyükşehir Belediyesi, https:// fenisleri-dairesi-baskanligi/aykome-sube-mudurlugu, (02.08.2023).

Arıbaş, N, N. (2015). "İngiltere ve Fransa'da Merkez-Yerel İlişkilerini Yerellik (Subsidiarity) İlkesi Üzerinden Karşılaştırmak", Akademik Yaklaşımlar Dergisi, İlkbahar, 6(1), 1-17.

Arıkboğa, E. (2017). "Yerel Yönetim Birlikleri Üzerine". Şehir ve Toplum Dergisi, Ağustos-Kasım, (8), 77-87.

Arıkboğa, E. (2018). "Yerinden Yönetim ve Merkezileşmiş Büyükşehir Sisteminde Yetkilerin Dağıtılması", Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 6(1), 1-34.

Arıkboğa, E. (2021). "Büyükşehir ve İlçe Belediyeleri". Yerel Yönetimler (Ed. Önder, Özgür., Sipahi B.Esra ve Yaman, Murat), Gazi Kitapevi, Ankara.

Ay, İ, C. (2021). "Marshall Yardımları: Türkiye'nin Dışa Bağımlılık Sürecine Etkileri", Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2 (1), 53-64.

Aygen, M. (2017). "Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Üzerine Bir İnceleme: Türkiye Örneği", Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi 5(10), 56-276.

AYKOME Kararları (2021). AYKOME Kararları. İzmir Büyükşehir Belediyesi https://www.izmir.bel.tr/tr/aykome-genel-kurul-gundemi-/906/408, (04.08.2023).

Aytaç, F. (1990). "Belediye Kanununun Oluşumu Uygulanması ve Değişiklikler", Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Sempozyumu Bildiri Tartışmalar, 23-24 Kasım, Ankara Büyükkent Belediyesi-IULA-EMME Yayını, Ankara.

Aytaç, F. (1993). "Cumhuriyetimizin 70. Yılında Mahalli İdareler" TİD, Aralık, S.401.

Aytaç, F. (1996). "Büyükşehirler İle İlçe ve Alt Kademe Belediyeleri İlişkileri", TİD, 411, 29-39.

Balıkesir Büyükşehir Belediye Meclis Kararı (2020). Balıkesir Büyükşehir Belediyesi. https://cmsapi.balikesir.bel.tr//Media/Dokumanlar/pdf, (04.08.2023).

Balıkesir Büyükşehir Belediye Meclis Toplantısı (2023). Balıkesir Büyükşehir Belediyesi. https://www.balikesir.bel.tr/haber-detay?id=2115, (04.08.2023).

Balıkesir Büyükşehir Belediyesi AYKOME Görev ve Çalışma Yönetmeliği (2018). 27.12.2018 Balıkesir Büyükşehir Meclis Kararı, https://cmsapi.balikesir.bel.tr// Media/Dokumanlar/Mevzuat/26-aykome-calisma-yonetmeligi-c87fa9e9-7e0a-4ea1-be5b-afe0400f3ff6.pdf, (12.06.2023).

Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Meclisi (2023). Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Meclisi Ağustos Ayı Toplantı Çağrısı, https://cmsapi.balikesir.bel.tr/Media/Media/Dokumanlar/Meclis-Gundemi/pdf, (04.08.2023).

Balıkesir Büyükşehir Encümeni (2023). Balıkesir Büyükşehir Belediyesi https://www.balikesir.bel.tr/haber-detay?id=2640, (04.08.2023).

Balıkesir Büyükşehir Meclis Komisyonları (2021). Balıkesir Büyükşehir Belediyesi. https://cmsapi.balikesir.bel.tr/Media/Meclis/Duyurular/Kas%C4%B1m%202021%20Raporlar.pdf, (04.08.2023).

Barber, B. (1995). Güçlü Demokrasi, (Çev. M. Beşikçi), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Başbakanlık Kanun ve Kararlar Genel Müdürlüğü (2004). Başbakanlık Kanun ve Kararlar Genel Müdürlüğü Tarih:26.04.2004 Sayı:B.02.0.KKG.0.10/101-871/1897, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c085/tbmm22085103ss0819.pdf, (10.08.2023).

Beck, U. (1999). What is Globalization? Cambridge, Polity Pres.

Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği (2022). Resmi Gazete Tarih:30.12.2022 Sayı:32059 (2. Mükerrer).

Belediye Meclisi Çalışma Yönetmeliği (2005). Resmi Gazete Tarih:09.10.2005 Sayı:25961

Bilgiç, V. K. (2009). "Türk Yerel Yönetimleri Üzerine Bir Değerlendirme", Veysel K. Bilgiç (Ed.), Değişik Yönleriyle Yerelleşme içinde (s.37-47). Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Bolu Havadis, 2019. Belediye Meclisi İlk Toplantısı. https://www.boluhavadis.net/yeni-encumen-uyeleri-ve-komisyonlar-belirlendi, (02.03.2023).

Bolu İl Genel Meclis Kararı (2023). http://www.boluozelidaresi.gov.tr/ kurumlar/boluozelidaresi.gov.tr/dosyalar/kararlar/pdf, (07.07.2023).

Bolu İl Genel Meclisi Gündemi (2023). Bolu İl Genel Meclisi Gündemi. http://www.boluozelidaresi.gov.tr/kurumlar/boluozelidaresi.gov.tr/dosyalar/gundemlerpdf, (07.07.2023).

Bovenkamp, H. M. van de ve Vollaard, H. (2019), "Strengthening the Local Representative System: The Importance of Electoral and Non-Electoral Representation", Local Government Studies, 45(2),196-218,

Burdur İl Encümeni (2023). Burdur İl Encümeni Kararları. http://www.burdurozid.gov.tr/2023-yili-encumen-kararlari, (07.07.2023).

Büyükşehir Belediyeleri Koordinasyon Merkezleri Yönetmeliği (2006). Resmi Gazete Tarih:15.06.2006 Sayı:26199.

Camus, L. V. (2019). Capitalism, Democracy, and the Degrowth Horizon, Capitalism Nature Socialism, 30(2), 217-233.

Catt, H. (1999). Democracy in Practice, First Published by Routledge, Londra. https://books.google.com.tr/books?id=xsWEAgAAQBAJ&printsec=frontcover&dq, (14.10.2019).

Cumalıkızık Köyü (2023). Bursa Cumlıkızık Köyü, https://www.bursa.com.tr/tr/mekan/cumalikizik-koyu-103/, (07.08.2023).

Cunningham, F. (2001). Theories of Democracy: A Critical Introduction. Florance, KY, USA:Routledge, http://site.ebrary.com/lib/sutcu/doc?id, (07.02.2005).

Çelik, B. (1995). "Türk Belediyeciliğinin Tarihi Gelişimi", Yeni Türkiye, Mayıs-Haziran, 1, 4.

Çitçi, O. (1989),Yerel Yönetimlerde Temsil Belediye Örneği, TODAİE Yayını, Ankara.

Derdiman, R. C. ve Uysal, Y. (2014). "Türk Kamu Yönetiminde Yetki Devri", U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:16, 2(27), 251-277.

Dönmez, M. (1999). Belediye Yönetimi, Belediye Dergisi Yayını, Ankara.

Drezner, D. (1998). "Globalizers of the World, Unite", The Washington Quarterly, Winter, Volume. 21, Issue. 1, 209-225.

Düzce İl Özel İdaresi (2023). Düzce İl Özel İdaresi, http://www.duzceilozelidaresi.gov.tr, (14.04.2023).

Düzce İli Kuruluş Kararnamesi (1999). Bir İl ve İki İlçe Kurulması ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Resmi Gazete Tarih:09.12.1999 Sayı:23901.

Düzenli, K. (2021). "Tek Parti İdaresinden 12 Eylül 1980'e Yerel Siyasetin Değişimini Belediyeler Üzerinden Okumak: Merkezi Yönetime Yardımcılıktan Toplumcu Belediyeciliğe", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 45, 222-249.

Edirne Belediyesi (2023). Edirne Belediyesi 2023 Ağustos Meclis Gündemi https://www.edirne.bel.tr/uploads/files/shares/64c3bccc5806b.pdf, (02.03.2023).

Edirne/Keşan KHGB Toplantısı (2021). Köylerin sorunları KHGB'de Görüşüldü. https://kesanonline.com/muhtarlar-tek-tek-anlatti-koylerin-sorunlari-khgbnin-toplantisinda-gundemegeldi/, (10.08.2023).

e-İçişleri Bakanlığı (2023). https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx, (07.06.2023).

Eken, M. ve Şen, L. M. (2004). "Belediyelerde Norm Kadro Uygulaması", Yerel Yönetimler Kongresi, Bildiriler Kitabı, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Yayını, 3-4 Aralık. Çanakkale.

Emlak Vergisi Kanunu Genel Tebliği (2022). Resmi Gazete Tarih:30.12.2022 Sayı:32059 (2. Mükerrer).

Erençin, A. (2004). "Türk Yerel Yönetim Sisteminin Kısa Tarihi ve 2004 Yılı Reformu". Yerel Yönetimler Kongresi'ne Sunulmuş Tebliğ, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF 3-4 Aralık.

Eroğlu, İ. (2010). "1924 Anayasası Döneminde İnsan Haklarının Normatif Çerçevesi ve Uygulaması". Yasama Dergisi, 14, 79-157.

Eryılmaz, B. (1989). "İl Özel İdarelerinin Mahalli İdare Sistemi İçindeki Yeri". Mahalli İdareler ve Toplum Kalkınması Sempozyumu, 91-101, DPT Yayını, Ankara.

Eryılmaz, B. (1996). "Osmanlı Yerel Yönetiminde İstanbul Şehremaneti", Şehir ve Yerel Yönetimler (Ed. V. Akyüz-S. Ünlü) İlke Yayınları, İstanbul.

Eryılmaz, B. (1997).Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanması, Birleşik Yayıncılık, İstanbul.

Eryılmaz, B. (2002). "Belediyelerde Demokrasi Geleneği ve Değişim İhtiyacı", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 2 (3), 6-21.

Eryılmaz, B. (2012). Kamu Yönetimi, Umuttepe Yayınları, 5. Baskı, Kocaeli.

Gazete Kadıköy (2022). Şehremaneti Binası https://www.gazetekadikoy.com.tr/yazarlar/emre-musazlioglu/sehremaneti-binasi, (02.08.2023).

Geissel, B.M. (2018). "Participatory Developments in Majoritarian and Consensus Democracies", Representation, Journal of Representative Democracy, 54:2, 129-146.

Geray, C. (1997). "Yerelleşme Üzerine", Ada Kentliyim Dergisi, 3(9), 72-87.

Giddens, A. (1990). The Consequences of Modernity, Polity Pres. Cambridge.

Giddens, A. (2000). Elimizden Kaçıp Giden Dünya, Çev: O Akınhay, Alfa Yayınları.

Görmez, K. (1997). Yerel Demokrasi ve Türkiye, Beta Yayınları, Ankara.

Gözler, K. (2018). Mahalli İdareler Hukuku, Ekin Basım Yayın, 1. Baskı, Bursa.

Gözübüyük, Ş. ve Akıllıoğlu, T. (1992). Yönetim Hukuku, Turhan Kitabevi, 5. Baskı, Ankara.

Gül, H., Kiriş, M.H., Negiz, N. ve Gökdayı, İ. (2014). Türkiye'de Yerel Yönetimler ve Siyaset, Detay Yayıncılık, Ankara.

Güler, A. B. (1992). Yerel Yönetimler, Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım, TODAİE Yayınları, Ankara.

Güler, A. B. (2000). "Yerel Yönetimleri Güçlendirmek mi? Adem-i Merkeziyetçilik mi?", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 9(2), 14-30.

Gürdoğan, N. (1996). "Türkiye'de Yerel Yönetimlere Genel Bir Bakış", İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler, Vecdi Akyüz ve Seyfettin Ünlü (Ed.), 2, İlke Yayınları, İstanbul.

Hamamcı, C. (1990). "1930-1946 Tek Parti Dönemi Belediyeciliği", Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Sempozyumu, 23-24 Kasım, Ankara Büyükkent Belediyesi-IULA-EMME Yayını, Ankara.

Hanikoğlu, M. ve Negiz, N. (2023)."Büyükşehirlerde Kırsal Mahalle Deneyimi: Ayvalık Örneği". Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2023/1, 45, 81-106.

Hondu S. (1992). "Belediyenin Seçilmiş Organlarının ve Seçilmiş Organ Üyelerinin Görevden Uzaklaştırılması ve Bunun Yargı Denetimi", TİD, Haziran, S.395.

İl Genel Meclisi Çalışma Yönetmeliği (2005). Resmi Gazete Tarih:09.10.2005 Sayı:25961.

İl Olması Beklenen İlçeler (2023). İl Olması Beklenen İlçeler, https://www.akhi sarhaber.net/akhisar-il-olacak-ilceler-listesinde-yer-aliyor/1640/ (16.06.2023).

İl Özel İdareleri Norm Kadro İlke ve Standartlarına Dair Yönetmelik (2007). Resmi Gazete Tarih:10.06.2007 Sayı:26548.

İlbank A.Ş Tasarı Gerekçesi (2011). Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0371.pdf, (11.08.2023).

İlbank Faaliyet Raporu (2022). İlbank A.Ş. Yıllık Faaliyet Raporları. https://www.ilbank.gov.tr/raporlar/y%C4%B1ll%C4%B1k-faaliyetraporlar%C4%B1/23,(11.08.2023).

İlbank Stratejik Planı (2023). İlbank Stratejik Planı 2019-2023. İlbank A.Ş. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.ilbank.gov.tr/storage/uploads/files/stratejik_plan_1586029730.pdf, (11.08.2023).

İlbank Tarihçesi (2023). İlbank Tarihçesi, İller Bankası A.Ş., https://www.ilbank.gov.tr/sayfa/tarihce, (11.08.2023).

İller Bankası Anonim Şirketi Ana Sözleşmesi (2011). İller Bankası Anonim Şirketi Ana Sözleşmesi. İller Bankası, https://www.ilbank.gov.tr/sayfa/banka-ana-sozlesmesi, (11.08.2023).

İzmir Belediyesi'nin Kuruluşu (2023). XIX. Yüzyılda İzmir Belediyesi'nin Kuruluşu https://www.izmir.bel.tr/tr/IzmirBelediyesiTarihcesi/11/32, (02.08.2023).

Kalabalık, H. (2005). AB Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Karaçetin, M. ve Akbağ, L. (2019). "Yönetimin Yeni Yüzü: Z Kuşağının Yönetim Tarzı Algısı üzerine Bir Araştırma", AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi 7(16), 239-255.

Karaer, T. (1989). "1980 Sonrasında Mahalli İdarelerin Yeni- den Düzenlenmesi", TİD, 382, 104-108.

Karaman, T. Z. (1994). "Kamu Hizmetlerinde Verimliliğin Sağlanmasında Alternatif Kurum Olarak Vakıflar", TİD, Haziran, 403, 45-78

Karaman, T. Z. (1995). Kent Yönetimi ve Politikası, Anadolu Maatbacılık, 3. Baskı İzmir.

Karaman, T. Z. ve Altay, A. (1995). "Globalleşmede Çevre Faktörü ve Çevre Korumacı İdeolojiye Politik Bir Yaklaşım", Yeni Türkiye, 1(5), 43-59

Karaman, Toprak Zerrin (1998) Kent Yönetimi ve Politikası, 4. Baskı, İzmir.

Kavruk, H., Erdem, T., Öztaş, N., Keleş, İ., Pustu, Y. ve Aktürk, B. (2011). Türkiye'de Köy Yerleşimi ve Yönetimi. TODAİE Yayınları, Ankara.

Kaya Raporu (1992). Kamu Yönetimi Araştırma Projesi, TODAİE Yayınları, Ankara.

Keleş, R. (1995). "Yerel Demokrasinin Neresindeyiz", Yeni Türkiye, 1(4), 57-68.

Keleş, R. (1998). Kentbilim Terimleri Sözlüğü, 2. Baskı, İmge Yayınları, Ankara.

Keleş, R. (2002). Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, 7. Baskı, Ankara.

Keleş, R. (2009). Yerinden Yönetim ve Siyaset. İstanbul: Cem Yayınevi.

Keleş, R. ve Yavuz, F. (1989). Yerel Yönetimler. Turhan Kitabevi, Ankara.

Keleş, R., Güner, A. ve Öner, Ş. (2009). "Yerel Yönetimlerde Katılım Yasal Çerçeve ve Mevcut Durum Analizi", Batı Akdeniz Mimarlık Dergisi, Mimarlar Odası Antalya Şubesi, 4-24.

Kılıç, V. C. ve Gül, H. (2015). "İller Bankasının İlbank A.Ş.'Ye Dönüştürülmesinin Belediye Finansmanı Üzerindeki Etkileri". Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(22), 217-233.

Kılıçbay, M. A. (1994). "Vatandaşlık Okulu Olarak Yerel Yönetim", Türkiye Günlüğü, S.26, Şubat.

Kırılmaz, H., Kırılmaz K. S. (2014). "Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Kamu Yönetimi: Anayasal Sistem, Yönetim Yapısı, Bürokrasi ve Reform Uygulamaları", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 40, 25-44.

Kırışık, F ve Sezer, Ö. (2006). "Türk Anayasalarında Yerel Yönetimler", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 15 (2), 5-30.

Kırsal Mahalle ve Yerleşik Alan Yönetmeliği (2021). Resmi Gazete Tarih:15.04.2021 Sayı: 31455.

Kocaeli Büyükşehir Belediye Meclis Kararları (2023). Kocaeli Büyükşehir Belediyesi. https://www.kocaeli.bel.tr/webfiles/userfiles/files/pdf, (04.08.2023).

Kocaeli Büyükşehir Encümeni (2023). Kocaeli Büyükşehir Belediyesi. https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/news/haberler/3/encumende-kiralama-ihaleleri-yapildi/40234 (04.08.2023).

Köseoğlu, M. (2010). "Yerel Yönetim Birliklerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri", Türk İdare Dergisi, 468, 85-102.

Küçük, H. (2018). "Yerel Özerklik Bağlamında Belediyelerin Denetimi: İtalya ve Türkiye Örneği", Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 6(1), 35-60.

Ludwig, G. (2018). "Post-Democracy and Gender: New Paradoxes and Old Tensions", Distinktion: Journal of Social Theory, 19(1), 28-46.

Mahalli İdareler (2022 Yılı) Genel Faaliyet Raporu (2023). T.C. Çevre, Şehircilik Ve İklim Değişikliği Bakanlığı Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü, 1-196. Haziran, Ankara.

Michels, A. ve Graaf, L. (2017). "Examining Citizen Participation: Local Participatory Policymaking and Democracy Revisited", Local Government Studies, 43(6), 875-881.

Milliyet Gazetesi (2021). Büyükşehir Belediyeleri. https://www.milliyet.com.tr/egitim/haritalar/turkiye-buyuksehir-belediyeleri-haritasi-hangi-iller-buyuksehir-olarak-geciyor-buyuksehirler-listesi-6308322.

Muhasebat Genel Müdürlüğü (2023). Mahalli İdare Birlikleri Ocak-Mart Dönemi Gelirleri. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, https://muhasebat.hmb gov.tr/mahalli-idareler-butce-istatistikleri, (10.08.2023).

Nadaroğlu, H. (1989). Mahalli İdareler, Beta Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.

Neziroğlu, İ. ve Yılmaz, T. (2014). Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları. C. 4. TBMM Basımevi. Ankara.

Oktay, T. (2010). Yerel Yönetim Reformu Sonrasında İl Özel İdareleri. Hayat Yayın Grubu, İstanbul.

Oktay, T. (2020). "1920-2020 Döneminde Türkiye'de Belediyelerin Gelişimi", Medeniyet Araştırmaları Dergisi, 5 (2), 171-223.

On Birinci Kalkınma Planı. (2019-2023). Resmi Gazete Tarih:23.07.2019 Sayı:30840-mükerrer.

Ortaylı, İ. (1985). Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim, Hil Yayınları, İstanbul.

Ortaylı, İ. (1995), "Devraldığımız Miras", Yeni Türkiye, Mayıs-Haziran 1, 4, 78-93.

Ortaylı, İ. (2020). Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880), Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara.

Osmanlı'dan Kalan Miras (2021). Osmanlıdan Kalan Miras Tozman Köyü. https://www.gokyuzuhaberci.com/osmanli-dan-kalan-miras-69548.html, (07.08.2023).

Öner, E. (2008). İstanbul Şehremaneti (Belediyesi)'nin Kuruluşu ve 1917 Yılı Bütçesi. T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara.

Öner, Ş. (1998). "Cumhuriyetten Günümüze Demokratik Yerel Yönetim Anlayışının Gelişimi", Yeni Türkiye, 4(23-24), 3719-3732.

Öner, Ş. (2002). "Globalleşme Sürecinde Yerellik: Demokratik ve Katılımcı Yerel Yönetimin Kurumsallaştırılması", Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimler (Ed. Bekir Parlak-Hüseyin Özgür). 121-137.Alfa Yayınları, İstanbul.

Öner, Ş. (2006). Türkiye'de Belediye Yönetimi, Nobel Yayınları. Ankara.

Öner, Ş. (2010). "Küresel Yönetim Anlayışının Türkiye'de Yerel Yönetimler Üzerindeki Yasal ve Kurumsal Etkileri", Tartışılan Boyutlarıyla Küreselleşme, (Ed. Osman Tekir-Şerif Öner). 227-252. Gazi Kitabevi, Ankara.

Öner, Ş., Yıldırım, U. (2007). "Bilgi Edinme Hakkı Açısından Yerel Yönetim Mevzuatının Analizi" Kamu Yönetimi Yazıları (Ed: Bilal Eryılmaz, Musa Eken, Mustafa Lütfi Şen) 358-384, Nobel Yayınları, Ankara.

Özcan, M. ve Mutuş, C. (2009). "Katmanlı Yetki (subsidiyarite) İlkesinin Avrupa Birliği'nde Uygulanması", Değişik Yönleriyle Yerelleşme, (Ed. Veysel K. Bilgiç) Seçkin Yayınları, Ankara.

Özel, M. (2000). "Kamu Yönetiminde Yeni Bir Örgütlenme İlkesi: Yerellik", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 9(3), 25-43.

Özgür, H. ve Yavuzçehre, S. P. (2015). "Türkiye'nin Büyükşehir Belediyesi Sistemi: 1982-2015", Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1), 903-926.

Özmen, A. (2012). "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Anayasalarda Merkezi Yönetim Yerel Yönetim İlişkileri". Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 2 (2), 171-175.

Pirler, O., Tortop, N ve Başsoy, A. (1995). Belediyeler ve İdari Vesayet, TBD ve KAV Yayını, Ankara.

Reyhan, C. (2000). "1913 Tarihli Vilayat Genel İdaresi Geçici Kanunu" . Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 9 (1), 129-154.

Robertson, R. (1999). Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür, (Çev: Ümit Hüsrev Yolsal) Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Romme, A. G., Broekgaarden., Jan, Carien, A. Eyden ve Rob V. (2018). "From Competition and Collusion to Consent-Based Collaboration: A Case Study of Local Democracy", International Journal of Public Administration, 41(3), 246-255.

Sarıbay, Y.A. (1991). "Yurttaşlık ve Katılımcı Demokrasi", Birikim Dergisi, 32, 19-26.

Sartori, G. (1993). Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, (Çev. T. Karamustafaoğlu-M. Turhan), TDV, Ankara.

Savage, M., Bagnall G ve Longhurst B. (2005). "Globalization and Belonging", Sage Publication, 1-233.

Sekizinci Beş yıllık Kalkınma Planı ÖİKR (2001). Sekizinci Beş yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu. DPT Yayını, DPT: 2538 ÖİK: 554, Ankara. Sekizinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani-Yerel-Yonetimler-OIK-Raporu.pdf, (10.08.2023).

Sencer, M. (1992). Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat Sonrası Siyasal ve Yönetsel Gelişmeler, AİD, 17. 46-74.

Serter, G. (2015). "Belediyeler Bankası'ndan İlbank A.Ş.'ye Bir Dönüşümün Öyküsü". Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, (24) 1-26.

Sınır Anlaşmazlığı, Mülki Ayrılma ve Birleşme İle Köy Kurulması ve Kaldırılması Hakkında Yönetmelik (1988). Resmi Gazete Tarih:11.05.1988 Sayı:19811

Sobacı, M. Z. (2014). İdari Reform ve Politika Transferi, Dora Yayınları, 2. Baskı, Bursa.

Széll, G. (2018). "Democracy and Participation in the Twenty-First Century", International Review of Sociology, 28(2), 209-215.

Şen, L. M. ve Eken, M. (2007). "Belediyelerde İnsan Kaynakları Yönetimi". Kamu Yönetimi Yazıları. (Ed. Eryılmaz, Bilal., Eken, Musa ve Şen L., Mustafa). Nobel Yayınları. Ankara.

Şengül, R. (2017). Yerel Yönetimler, Umuttepe Yayınları, 8. Baskı, Kocaeli.

Şengün, H. (2021). "Yerel Yönetim Birlikleri". Yerel Yönetimler, Önder, Özgür., Sipahi, B. Esra ve Yaman, Murat (Ed) içinde s.291-314, Gazi Kitabevi, Ankara.

Şinik, B., Uçar, A. Y ve Dik, E. (2016). "1924 ve 1926 Tarihli Belediye Kanunu Layihaları: Cumhuriyet Belediyecilik Anlayışının Kurucu Adımları". Çağdaş Yerel Yönetimler, 25(2), 1-27.

Tan, B, Tan, H ve Özbey, M. (2018). "İlk Osmanlı Genel Seçim Uygulamalarına Hukuksal Açıdan Eleştirel Bir Yaklaşım", Social Sciences Research Journal, 7(2), 54-67.

Tanör, B. (1998). Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. Aktaran: Özmen, Alper. (2012). "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Anayasalarda Merkezi Yönetim-Yerel Yönetim İlişkileri" International Journal of Social and Economic Sciences 2 (2), 171-175.

TBB Belediye Birlikleri (2023). Türkiye Belediyeler Birliği. https://www.tbb.gov .tr/storage/catalogs/birliklerin-listesi.pdf, (10.08.2023).

TBMM Kütüphanesi (2023). Kanunlar ve Kararlar Erişim Ekranı. https://www5.tbmm.gov.tr /develop/owa/kanunlar_erisim.Giris, (07.08.2023).

TBMM Tutanakları (2005). Belediye Kanunu Tutanakları https://www5.tbmm.gov.tr/ tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c090/tbmm22090123ss0944.pdf, (10.08.2023).

TBMM Tutanakları (2005). Belediye Kanunu Tutanakları https://www5.tbmm.gov.tr/ tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c090/tbmm22090123ss0944.pdf, (02.08.2023).

Tekeli, İ ve Ortaylı, İ. (1978). Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi, Türk İdareciler Derneği, Ankara.

Tekeli, İ ve Şaylan, G. (1975). "Danışmanlık Kuramı", AİD, C.8, S.2, 81-107.

Tekeli, İ. (1982). Türkiye'de Kentleşme Yazıları, Turhan Kitabevi, Ankara.

Tekeli, İ. (1991). "Türkiye'de Belediyelerin Gelişimi ve Sivil toplumcu Nitelikleri Üzerine", Sivil Toplum, Ed. Yurdakul Fincancı, TÜSES Yayınları, İstanbul.

Tekeli, İ. (1992). "Cumhuriyetin 60 Yıllık Belediyecilik Deneyinin Değerlendirilmesi Üzerine", Belediyecilik Yazıları, IULA-EMME Yayınları, İstanbul.

Thai, V. K., Rahm, D.C ve Jerrell, D. (2007). "Globalization and the Environment: an Introduction", Handbook of Globalization and the Environment, Editors: Thai, V. Khi- Rahm, Dianne-Coggburn Jerrell D, CRC Press, Taylor Francis Group, 1-572.

Toksöz, F. (2013). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Yerel Yönetim, Türkiye Belediyeler Birliği Yayını, http://projects.sklinternational.se/tuselog/filespdf, (14.11.2019).

Toprak, Z. (2014). Yerel Yönetimler, 9. Baskı, Siyasal Kitabevi, İzmir.

Toprak, Z. (2016). Kent Yönetimi ve Politikası, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Tortop, N. (1988). Mahalli İdareler, 3. Baskı, İlk-San Matbaası, Ankara.

Tortop, N. (1991). "Özerk, Üretken ve Katılımcı Mahalli İdare Anlayışı", AİD, 24(4), 2-14.

Türkiye Mülki İdare Bölümleri (2023). Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri. https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx, (07.08.2023).

UKOME Kararları (2023). UKOME Kararları. İzmir Büyükşehir Belediyesi. https://www.izmir.bel.tr/tr/UkomeKararlari/64, (04.08.2023).

Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (1997). "Yerel Yönetimlerin Mali Sorunları ve Çözüm Önerileri", Türk İdare Dergisi, Mart, 414, 204-209.

Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2005). Mahalli İdareler: Teori Uygulama Maliye, Ankara.

Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2012), Mahalli İdareler, Seçkin Yayınları, Ankara.

UN (2019). Our World is Growing Older: Releases New Report On Ageing, *UN DESA* https://www.un.org/development/desa/en/news/population, (14.06.2023).

Uygun, O. (2015). "Yerel Yönetim Reformu için Anayasal İlkeler", Strategic Public Management Journal (SPMJ), 2, 1-27.

Versan, V. (1974). Kamu Yönetimi, 5. Baskı, Fatih Yayınevi, İstanbul.

Yalçın, C. (2010). "Türkiye'de Kentleşme Sorunları Üzerine Bir Tartışma", Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 28 (1), 225-245.

Yalçındağ, S. (1998). "Belediyelerimiz ve Başkanları", TİD, S.421, Aralık.

Yaman, M. ve Küçükşen, M. (2018). "Yerel Yönetimlerin Demokratikleşmesi Açısından Yerel Katılımın İncelenmesi", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 55, 247-259.

Yaman, M. ve Önder, Ö. (2018). "Küreselleşme-Yerelleşme Ekseninde Yerel Siyasetin Dönüşümü", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 57, 232-237.

Yayla, Y. (1984).Anayasalarımızda Yönetim İlkeleri Tevsi-i Mezuniyet ve Tefrik-i Vezaif, 1. Ü. Siyasal Bilimler Fak. Yay, 2. Baskı, İstanbul.

Yazıcı, S. (1997). Türkiye'de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkileri, Yetkin Yayınları, Ankara.

Yıldırım, F. (1994). "Yerel Demokrasi Kentteki Gençlik", Gençlik ve Kent Yönetimi, (Ed. F. B. Yıldırım), WALD Yayınları, İstanbul.

Yontar, İ. G. ve Özer, Y. E. (2018). "Yerel Demokrasinin Kalite Göstergesi Olarak İdari ve Mali Özerklik", Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 10(2), 99-110.

Yüksek Seçim Kurulu Kararı (2015). Adaylık İçin Görevden Çekilmesi Gerekenler. Resmi Gazete Tarih: 06.01.2015 Sayı: 29228.

Zeren, H. E. ve Sevinç, E.B (2020). "Türkiye'de Mahalli İdare Birliklerinin Bugünü Ve Geleceğine Yönelik Bir Değerlendirme". Türk İdare Dergisi, Aralık, 491, 365-400.

YAPAY ZEKÂ VE HALKLA İLİŞKİLER
Kullanım Alanları, Etki, Sınır ve Zorluklar

Burak Çeber

nobel bilimsel

YAPAY ZEKÂ VE HALKLA İLİŞKİLER
Kullanım Alanları, Etki, Sınır ve Zorluklar
Burak Çeber

Yayın No.: 1701
ISBN: 978-625-398-708-4
E-ISBN: 978-625-398-705-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çeber, Burak.
YAPAY ZEKÂ VE HALKLA İLİŞKİLER Kullanım Alanları, Etki, Sınır ve Zorluklar / Burak Çeber
1. Basım, XIV + 432 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-708-4
E-ISBN: 978-625-398-705-3
1. Yapay Zekâ 2. Djital Halkla İlişkiler 3. Yapay Zekâ ve İletişim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **Xİ**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
BİLGİ TOPLUMU VE DİJİTAL DEVRİM **5**

1.1. Bilgi Çağı ve Bilgi Toplumu 7
1.1.1. Bilgi Çağının Doğuşu 7
1.1.2. Yeni Bir Toplum Modeli Olarak Bilgi Toplumu ve Farklı Yaklaşımlar 10
1.2. İletişim ve Teknoloji Yöndeşmesi 17
1.2.1. İnternetin Doğuşu ve Gelişimi 19
1.2.2. Web Teknolojileri ve Yöndeşmenin Yeni Boyutları 21

İKİNCİ BÖLÜM
BİR DİJİTAL DEVRİM OLARAK YAPAY ZEKÂ **27**

2.1. Yapay Zekâya Tarihsel ve Kavramsal Bir Bakış 29
2.1.1. Yapay Zekâ Tanımları 29
2.1.2. Yapay Zekânın Doğuşu ve Kısa Kronolojik Tarihi 32
2.1.3. Yapay Zekâ Teknikleri ve Algoritmaları 37
2.1.4. Yapay Zekâ Uygulama Alanları 42
2.2. Yapay Zekânın Geleceğine Yönelik Yeni Tartışmalar 46
2.2.1. Dijital Ütopyacılar 47
2.2.2. Tekno Kuşkucular 48
2.2.3. Faydalı Yapay Zekâ Hareketi 49
2.3. Disiplinler Arası Bir Çalışma Alanı Olarak Yapay Zekâ ve Kullanım Alanları 51
2.3.1. Sağlık Alanında Yapay Zekâ Kullanımı 52
2.3.2. Hukuk Alanında Yapay Zekâ Kullanımı 54
2.3.3. Eğitim Alanında Yapay Zekâ Kullanımı 57
2.3.4. İletişim Alanında Yapay Zekâ Kullanımı 58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA HALKLA İLİŞKİLERE YENİDEN BAKMAK **63**

3.1. Yeni İletişim Teknolojileri ve Dijital Dünyada Halkla İlişkilerin Dönüşümü 68
3.1.1. Dijital Halkla İlişkiler Kavram ve Uygulamaları 69

3.1.2. Dijital Halkla İlişkiler Araçları 80
3.1.2.1. Sosyal Medya ve Halkla İlişkiler 84
3.1.2.2. Büyük Veri, Yapay Zekâ ve Halkla İlişkiler 90
3.2. Halkla İlişkiler Aracı Olarak Yapay Zekâ Uygulamaları 92
3.2.1. Basit ve Tekrarlayan Görevlerde Yapay Zekâ Kullanımı 99
3.2.1.1. Basın Bülteni, Basınla İlişkiler ve Yapay Zekâ 101
3.2.1.2. Medya Takip, İzleme ve Yönetiminde Yapay Zekâ Kullanımı 106
3.2.1.3. Hata Saptama ve Yapay Zekâ 124
3.2.1.4. Takvim ve Toplantı Planlamada Yapay Zekâ Kullanımı 128
3.2.1.5. Ölçüm ve Raporlamada Yapay Zekâ Kullanımı 129
3.2.2. İletişimin Stratejik Olarak Yönetiminde Yapay Zekâ Kullanımı 133
3.2.2.1. Kampanya Yönetimi ve Yapay Zekâ 135
3.2.2.2. Dijital Ortamda Kriz Yönetimi ve Yapay Zekâ 145
3.2.2.3. Influencer Seçimi ve Yapay Zekâ 163
3.2.2.4. Hikâye Anlatımı ve Yapay Zekâ 166
3.2.3. Diyalog Kurma Aracı Olarak Chatbot ve ChatGPT 171
3.2.3.1. Chatbot Kavramı 172
3.2.3.2. Hedef Kitle ile Diyalog Kurma Aracı Olarak Chatbot Kullanımı 174
3.2.3.3. ChatGPT ve Genel Maksatlı Kullanımı 178
3.2.4. Kurumsal İtibar Yönetimi ve Yapay Zekâ 181

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
HALKLA İLİŞKİLER PERSPEKTİFİYLE YAPAY ZEKÂYA YÖNELİK TEMEL TARTIŞMALAR 189

4.1. Yapay Zekâ Kaygısı 191
4.2. Yapay Zekâ ve Etik Boyut 194
4.2.1. Dijital Gözetim ve Verilerin İşlenmesi 195
4.2.2. Ön Yargı ve Algoritmik Ön Yargı 196
4.2.3. Araçların Kötüye Kullanılması 198
4.3. Veri Güvenliği ve Gizliliği 200

BEŞİNCİ BÖLÜM
YAPAY ZEKÂ VE HALKLA İLİŞKİLER: KURAMSAL PERSPEKTİF 205

5.1. Üç İkna Kanıtı: Ethos Pathos Logos ve Yapay Zekâ 205
5.2. Everett Rogers Yeniliklerin Yayılması Kuramı ve Yapay Zekâ 210
5.3. McLuhan "Araç İletidir" Yaklaşımı ve Yapay Zekâ 214

ALTINCI BÖLÜM
YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARININ KURUM VE AJANSLARDA HALKLA İLİŞKİLER ARACI OLARAK KULLANIMINA YÖNELİK BİR DURUM ÇALIŞMASI 219

6.1. Yöntem 221
6.1.1. Örneklem ve Veri Toplama Yöntemi 222
6.1.2. Veri Analiz Yöntemi 229
6.1.3. Geçerlilik ve Güvenilirlik 236
6.2. Bulguların Analizi 237
6.2.1. Kurumlarla Gerçekleştirilen Görüşmelere İlişkin Bulgular 238
6.2.1.1. Kurumlarda Değişimi Tetikleyen Faktörler 238
6.2.1.2. Yapay Zekâ Uygulamalarının Halkla İlişkilerde Kullanım Alanları 240
6.2.1.3. Sınırlı Kullanım veya Kullanım İçermeyen Beceri ve Görevler 263
6.2.1.4. Görev-İş ve İletişim Akışı 268
6.2.1.5. Zorluk ve Engeller 277
6.2.1.6. Performans Değişimi 283
6.2.1.7. Gelecekte Halkla İlişkiler ve Yapay Zekâ 286
6.2.2. Ajanslarla Gerçekleştirilen Görüşmelere İlişkin Bulgular 292
6.2.2.1. Ajanslarda Değişimi Tetikleyen Faktörler 292
6.2.2.2. Yapay Zekâ Uygulamalarının Halkla İlişkilerde Kullanım Alanları 294
6.2.2.3. Sınırlı Kullanım veya Kullanım İçermeyen Beceri ve Görevler 328
6.2.2.4. Görev-İş ve İletişim Akışı 336
6.2.2.5. Zorluk ve Engeller 351
6.2.2.6. Performans Değişimi 361
6.2.2.7. Gelecekte Halkla İlişkiler ve Yapay Zekâ 365
6.2.3. Araştırmanın Sonucu ve Öneriler 373

SONUÇ 393

KAYNAKÇA 401

KAYNAKÇA

Kitaplar

Acar, O. (2020). *Yapay Zekâ Fırsat Mı, Yoksa Tehdit Mi?,* İstanbul: Kriter Yayınevi.

Adalı, E. (2017). *Yapay Zekâ, İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı Yayını*, İnsanlaşan Makinalar ve Yapay Zekâ, 75.

Agrawal, A., J. Gans ve A. Goldfarb (2019). *Geleceği Gören Makineler/Yapay Zekâ Ekonomisine Giriş*. M. Ürgen (Çev.). İstanbul: Babil Kitap.

Akar, H. (2019). *Kurumsal İtibar Yönetimi*. Ö. Selvi ve Z. Şentürk (Ed.) *Halkla İlişkiler ve Uygulama Alanları Yeni Eğilimler* İçinde. Konya: Eğitim Yayınevi. 145-173.

Akar, H. (2014). *Kriz Yönetiminde Halkla İlişkiler Uygulayıcılarının Rolleri*. İçinde Mustafa Akdağ ve Ümit Arklan (Ed.), *Kriz Yönetimi İletişimsel Temelde Çözüm Odaklı Stratejik Yaklaşımlar.* Konya: Literatürk. 443-466.

Akbaş, Ö. (2021). Dijital Halkla İlişkilerde Hikâye Anlatıcılığı: Odeabank "Eşit Masallar" Proje Değerlendirmesi. Y. Kuşay (Ed.). *Dijital Dünyada Halkla ilişkilerin Dönüşümü* İçinde. Konya: Eğitim Yayınevi.

Alikılıç, Ö. (2011). *Halkla ilişkiler 2.0 Sosyal Medyada Yeni Paydaşlar Yeni Teknikler*, Ankara: Efil Yayınevi.

Alkan, D. (2020). *İnsan Kaynakları Yönetiminin Yapay Zekâ Teknolojileri ile Dönüşümü*, M. Yılmaz ve Ö. İyigün (Ed.). *Oyunu Değiştiren Güç Yapay Zekâ* İçinde. İstanbul: Beta Kitap, 2020. 269-295.

Aristoteles. (1997). *Fizik.* S. Babür (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Aristoteles. (2008). Retorik. Mehmet H. Doğan (Çev). İstanbul: YKY.

Arklan, Ü. (2011). *Halkla İlişkiler: Kavram, Kapsam ve İlişkili Olduğu Alanlar*. M. Işık ve M. Akdağ (Ed.) *Dünden Bugüne Halkla İlişkiler* içinde (ss.13-48). Konya: Eğitim Akademi Yayınları.

Arklan, O. (2014). *Kriz, İtibar ve Yönetimi: Spesifik Süreçte Yaşamsal Bir Etkileşim*, M. Akdağ ve Ü. Arklan (Ed.), *Kriz Yönetimi, İletişimsel Temelde Çözüm Odaklı Stratejik Yaklaşımlar*, Konya: Literatürk. 205-264.

Aron, R. (1967). Sosyolojik Düşüncenin Evreleri. Korkmaz A.(Çev.), Ankara: İş Bankası Yayınları

Aslan, P. (2020). *Dijitalleşme ve İletişim*, Konya: Eğitim Yayınevi.

Atılgan, S. S. (2021). Çevrimiçi İtibar Yönetimi. A. Doğan (Ed.). Dijital Halkla İlişkilerde Güncel Konular İçinde. Literatürk. 65-84.

Avcı, K. (2019). *Halkla ilişkilerde Online Çağ: Akaryakıt Dağıtım Şirketlerinin Sosyal Medya Kullanımları Üzerine Bir İnceleme*. Ö. Selvi ve Z. Şentürk (Ed.) *Halkla İlişkiler ve Uygulama Alanları Yeni Eğilimler* İçinde. Konya: Eğitim Yayınevi. 353-383.

Avcı, N. (1990). *Kitle Kültürü Enformatik Cehalet*. Ankara: Rehber Yayıncılık.

Aydın, İ. H. ve C. Değirmenci, (2020). *Yapay Zekâ*. İstanbul: Girdap Kitap.

Aydoğan A. ve Ö. Dinçer (2011). *Sanal Ortamda Gerçek Amaçlar: İnternet Reklamcılığının Ekonomi Politik Analizi*. S. Becerikli (Drl.) *Halkla İlişkiler ve Reklamın Anatomisi/Eleştirel Bir Kavrayış* İçinde. Ankara: Ütopya Yayınevi, 244-263.

Aziz, A. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayınları.

Balcı, A. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeler* (11. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Baker, R. S., ve P. S. Inventado (2014). *Educational Data mining and learning analytics*. J. A. J. A. Larusson, ve B. White (Ed.), *Learning analytics: From research to practice* içinde. New York, NY: Springer, 61-75.

Bakırtaş, İ. ve C. Buluş (2020). *Ekonomi, Kamu Kesimi ve Yapay Zekâ*. H. Bakırtaş ve Ç. Selahattin (Ed.) *Yapay Zekâ Disiplinleri Dönüştürüyor- Değişime Hazır mıyız?* İçinde, İstanbul: Ekin Yayın, 192-218.

Barker, M. S., D. I. Barker, N. F. Borrman ve Krista E. Neher. (2013). *Social Media Marketing: A Strategic Approach*. ABD: South-Western, Cengage Learning.

Barrat, J. (2020). *Yapay Zekâ ve İnsanlık Çağının Sonu/ Son İcadımız*. L. Tayla (Çev.) İstanbul: Pegasus Yayınları.

Başaran, F. (2010) İletişim Teknolojileri: Toplumsal Ge-lişme, Yayılmanın Ekonomi Politiği, Ankara: Ütopya Yayınları.

Başol, G. (2008). *Bilimsel Araştırma Süreci ve Yöntem*. O. Kılıç, M. Cinoğlu, (Ed.). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 113-143.

Bensghir, T. K. (1996). *Bilgi Teknolojileri ve Örgütsel Değişim*. TODAİE Yayınları.

Bell, D. (1973). *The Coming of Post Industrial Society*. New York: Basic Books.

Bhattacherjee, A. (2012). *Socialsciceresearch: Principles, Methods, Andpractices*. University of South Florida, SchollarCommons, USF Tampa Library Open Access Collections

Bilgici, C. O. (2019) *Sosyal Medya, Büyük Veri ve Yapay Zekânın Dijital Halkla İlişkilerdeki Rolü*, E.B. Sarıoğlu (Ed.). *Dijital Halkla İlişkiler* İçinde. Konya: Eğitim Yayınevi 117-138.

Bilgici, C. O. (2020). Akıllı Cihazlar Çağında Öztakip, Sosyal Medya ve Veri Mahremiyeti. S. Deneçli (Ed.) *Dijital Evrenin Yeni İletişim Kodları* İçinde. Ankara: Nobel Yayın 227-241.

Binark, M. ve G. Bayraktutan. (2013). *Yeni Medya ve Etik*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Binark, M. (2018). *Yeni Medya Çalışmalarında Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, M. Binark (Drl). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bostrom, N. (2018). *Süper Zekâ, Yapay Zekâ Uygulamaları, Tehlikeler ve Stratejiler,* İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Bozkurt, V. (1996). *Enformasyon Toplumu ve Türkiye*. İstanbul: Sistem Yayınları.

Boztepe, H. (2014). *Halkla İlişkiler ve İlişki Yönetimi*. İstanbul: Derin Yayınları.

Brown, R. (2009). *Public Relations and the Social Web: How to use social media and web 2.0 in communications*, UK.: Kogan Page.

Büyükgöze, S. ve E. Dereli, (2020). *Dijital Sağlık Uygulamalarında Yapay Zekâ*. (Kongre kitabı). VI. Uluslararası Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar Kongresi-Fen ve Sağlık, Ankara.

Calhoun, C. (2004). "*Küreselleşmeye Direnmek mi Yoksa Ona Şekil Vermek mi*?", İçinde Küresel Kuşatma Karşısında İnsan. Armağan M. (Hzl.) Yalçın, Ş. (Çev.) İstanbul: Ufuk Kitap.

Castells, M. (2004). "*Ağda Küreselleşme, Kimlik ve Toplum-Calhoun, Lyon ve Touraine'e Cevap!*" içinde, *Küresel Kuşatma Karşısında İnsan*, M. Armağan,(Hzl.) Ş. Yalçın,(Çev.). İstanbul: Ufuk Kitap, 107-139.

Castells, M. (2008). *Enformasyon Toplumu: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Ağ Toplumunun Yükselişi*. E. Kılıç, (Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, M. (2016). *İletişim Gücü,* B. Becerikli, (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cohen, J. (1966). *Human Robots in Myth And Science*. London: Geaorge Allen & Unwin LTD

Coombs, W. T. (2009). *Conceptualizing Crisis Communication*, Robert L. Heath ve H. Dan O'Hair (Ed.), İçinde, Handbook of Risk and Crisis Communication, NY: Routledge, 99-118.

Creswell, J. W. ve V. L. P. Clark (2016). *Designing And Conducting Mixed Methods Research*. New York: Sage.

Crowley, D. ve P. Heyer. (2011). *İletişim Tarihi: Teknoloji-Kültür-Toplum*, B. Ersöz (Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.

Curtis, J.C. ve B. Giamanco. (2010). *The New Handshake: Sales Meets Social Media*, USA: Praeger/ e-book.

Çakır, M. (2018). *Bilgi Toplumu Kuramları ve Prekarya Tartışmaları*. M. Çakır (der.) *Bilgi Toplumu Tartışmaları* İçinde. (19-114). İstanbul: Pales Yayınları.

Çamdereli, M. (2004). *Ana Çizgileriyle Halkla İlişkiler*, İstanbul: Salyangoz Yayınları.

Çavuş, G. (2018). *Medyada Güven Erozyona Uğrarken Doğrulama Platformları Neden Önemli*?. S. Çoban (Drl.). *Medya ve Yalanlar* İçinde. İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları, 55-73.

Çoban, H. (1997). *Bilgi Toplumuna Planlı Geçiş Gelecekten Kaçılamaz*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Davenport, T. H. (2020). *İş Dünyasında Yapay Zekânın Durumu*. Harvard Business Review Press. *Dijital Dönüşüm Yapay Zekâ* İçinde. İstanbul: Optimist Yayınları.

Dedeoğlu, G. (2016). *Teknoloji, İletişim, Yeni Medya ve Etik*, Bursa: Sentez Yayıncılık.

Delves, J. (2020). *Ethics Guide to Artificial Intelligence in PR* İçinde. Chartered Instıtute of Public Relations.

Demir, M. (2013). *Modası Olan Bir Aksesuar Olarak Görülen Cep Telefonları Üzerine Bir İnceleme*. Demir, M. (Ed.). Yeni Medya Üzerine. İçinde (109-136). İstanbul: Literatürk.

Devlin, E. S. (2007). *Crisis Management Planning and Execution*, USA: Auerbach Publications.

Dijk, V. J. (2016). *Ağ Toplumu*. Ö. Sakin, (Çev.), İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Dilmen, N. (2012). *Sosyal Paylaşım Ağlarının Reklam ve Pazarlama Disiplinleri İçerisinde Kullanımı*, Sosyal Medya/Akademi, İstanbul: Beta Yayıncılık.

Dolgun, U. (2005). *Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumuna*, Ankara: Ekin Kitabevi.

Domingos, P. (2019). *Master Algoritma*, T. Göbekçin (Çev.) Ankara: Paloma Yayınevi.

Dördüncü, H. (2020). *Dijital Teknolojilerin Uluslararası Ticarete Etkisi*. S. Deneçli (Ed.) *Dijital Evrenin Yeni İletişim Kodları* İçinde. Ankara: Nobel Yayın 165-187.

Drucker. P. (1993). *Kapitalist Ötesi Toplum*, İstanbul: İnkılap Yayınları

Dura, C. (1990). *Bilgi Toplumu*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayımlar Dairesi Başkanlığı.

Eğüz, E. (2021). *Yakınsama Kavramı Bağlamında Artırılmış Gerçeklik Uygulamaları ve Kullanıcı Deneyimi Üzerine Bir Araştırma.* İstanbul: Efe Akademi Yayınları.

Elmas, Ç. (2011). *Yapay Zekâ uygulamaları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Engels, F. (2003). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. Eriş Yayınları.

Engin, E. (2016). *Kurumsal İletişimde Hikayelerin Gücü: Kültürün Paylaşımı ve Değerlerin Anlamlandırılması,* Peltekoğlu, F. B. (Ed.). *İletişimin Gücü Kurumsaldan Küresele Halkla İlişkiler* İçinde. Beta: İstanbul.

Erdem, N. (2021). Sapiens'ten Technologıcus'a Bilişselin ve Kültürel Olanın Evrimi: Yapay Zekâ ve Dijital Kültür. Zengin, F. ve Kapır. B (Ed.). *Yapay Zekâ ve Medya* İçinde. İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2021, 52-53

Erdoğan, İ. ve K. Alemdar, (2005). *Öteki Kuram*, Ankara: Erk yayıncılık.

Erdoğan, İ. (2006). *Teori ve Pratikte Halkla İlişkiler*. Ankara: Erk Yayın.

Erdoğan, İ. (2011). *İletişimi Anlamak*, Ankara: Pozitif Matbaacılık.

Erdoğmuş, İ. (2020.). Yapay Zekâ Kullanarak İyileştirilmiş ve Kişiselleştirilmiş Müşteri Deneyimi Oluşturmak, M. Yılmaz ve Ö. İyigün (Ed.). Oyunu Değiştiren Güç Yapay Zekâ İçinde. İstanbul: Beta Kitap, 2020, 67-94.

Erkan, H. (1994). *Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme*. Ankara: Türkiye İŞ Bankası Yayınları.

Erkan, H. (2000). Ekonomi Sosyolojisi, İzmir: Barış Yayınları.

Eşitti, Ş. (2020). Sosyal Medya ve Yapay Zekâ. H. Bakırtaş ve Ç. Selahattin (Ed.) *Yapay Zekâ Disiplinleri Dönüştürüyor- Değişime Hazır mıyız?* İçinde, İstanbul: Ekin Yayın, 265-290.

Fuchs, C. (2012). *Behind The News Social Media, Riots, And Revolutions*. Capital Class (36), 383-391.

Gauntler, D. (2011). *Making is Connecting: The social meaning of creativity, from DIY and knitting to YouTube and Web 2.0. Cambridge*: Polity Press.

Geçikli, F. (2019). *Halkla İlişkiler ve İletişim*. İstanbul: Beta Yayınları.

Geray, H. (2003). *İletişim ve Teknoloji: Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları*. Ankara: Ütopya.

Geray, H., (2017), *Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*, Ankara: Ütopya Yayınevi.

Gere, C. (2019). *Dijital Kültür*. İstanbul: Salon Yayınları.

Giddens, A. (2005) *Sosyoloj*i. Güzel, C. (Haz.) Ankara: Ayraç Yayınları.

Giddens, A. (2013). *Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları*, İstanbul: Sentez Yayıncılık.

Gitelman, L. (2006). Always Already New: Media, History and the Data of Culture. Cambridge MA: MIT Press.

Göksel, A. B. (2013). Stratejik Halkla İlişkiler Yönetimi (2. Basım). Ankara: Nobel Yayınları.

Görener, A. ve K. Toker, (2020). *Yapay Zekâda Evrimsel Algoritmalar: Lojistik Sektöründe Bir Genetik Algoritma Uygulaması*, M. Yılmaz ve Ö. İyigün (Ed.). *Oyunu Değiştiren Güç Yapay Zekâ* İçinde. İstanbul: Beta Kitap, 2020, 1-40.

Greenhow, C., ve Hansen, D. L. (2011). *Exploring social mediarelationships*. On the horizon.

Graefe, A. (2016). *Guide to Automated Journalism*. Tow Center for Digital Journalism.

Grunig, J. E. (2005) *Halkla İlişkiler ve İletişim Yönetiminde Mükemmellik*, İstanbul: Rota Yayınları

Guilfoyle, S., S. M. Bergman, C. Hartwell ve J. Powers, (2016). Social Media, Big Data, and Employment Decisions: More Data, More Problems! In R N Landen&G. B. Schmidt (Eds), Social Media in Employee Selection and Recruitment p 127-155). New York, NY: Springer.

Güçdemir, Y. (2015). *Sanal Ortamda İletişim*. İstanbul: Derin Yayınları.

Güçdemir, Y. (2016). *Sosyal Medya- Halkla İlişkiler, Reklam ve Pazarlama*, İstanbul: Derin Yayınları.

Güngör, N. (2018). *İletişim/ Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi

Güzelcik, E. (1999). *Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum İmajı*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Harari, Y. N. (2015). *Hayvanlardan Tanrılara: SAPIENS İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi* E. Genç, (Çev.) İstanbul: Kolektif Kitap.

Harari, Y. N. (2021). *21. Yüzyıl İçin 21 Ders*, S. Siral (Çev.) İstanbul: Kolektif Kitap

Holtz, S. (2002). Public Relations on the Net Winning Strategies to Inform andInfluence the Media, the Investment Community, the Government, thePublic, and More!, New York: Amacom.

Horkheimer, M. ve Adorno, T. W. (1996). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. O. Özügül (Çev.) Kabalcı Yayınevi: İstanbul

Horoz, T. (2021). *Sosyal Medyanın İletişim Süreci ve Kurumsal Kullanımı: TRT Radyoları ve Kadıköy Belediyesi Örneği*. Y. Kuşay (Ed.). *Dijital Dünyada Halkla İlişkilerin Dönüşümü* İçinde. Konya: Eğitim Yayınevi. 226-261.

Innis, H. A. (2006). *İmparatorluk ve İletişim Araçları*. N. Törenli (Çev.). Ankara: Ütobya Yayınevi.

İspir, B. (2013). *Yeni İletişim Teknolojilerinin Gelişimi*, C. Öztürk. (Ed). *Dijital İletişim ve Yeni Medya* İçinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Kadıbeşegil, S. (2006). *İtibar Yönetimi*, İstanbul: MediaCat Yayınları.

Kapır, B. (2021). *Yapay Zekâ Eksenli Gelişen Algoritmik Toplum*. Zengin, F. ve Kapır. B (Ed*.). Yapay Zekâ ve Medya* İçinde. İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2021, 59-102.

Kaptanoğlu, A. ve A. Mert (2020). *Sağlık Hizmetlerinde Yapay Zekâ Uygulamaları*. M.Yılmaz ve Ö. İyigün (Ed.) *Oyunu Değiştiren Güç Yapay Zekâ* İçinde*,* İstanbul: Beta Kitap

Kara, T. (2013). *Sosyal Medya Endüstrisi*, İstanbul: Beta Yayınları.

Karaca, B. ve G. Telli, (2019). *Yapay Zekânın Çeşitli Süreçlerdeki Rolü ve Tahminleme Fonksiyonu*. G. Telli (Ed.), *Yapay Zekâ ve Gelecek* içinde. İstanbul: Doğu Kitapevi. 172-185.

Karasar, N. (2004) *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

Kartal, Ç. (2020). *Hukuk ve Yapay Zekâ*. H. Bakırtaş ve Ç. Selahattin (Ed.) *Yapay Zekâ Disiplinleri Dönüştürüyor- Değişime Hazır mıyız?* İçinde, İstanbul: Ekin Yayın, 153-188.

Kazancı, M. (2013). Kamuda ve Özel Kesimde Halkla İlişkiler, Ankara: Turhan Kitabevi.

Kızıltepe, Z. (2015). *İçerik analizi nedir? Nasıl oluşmuştur?* F. N. Seggie ve Y. Bayyurt (Ed.), *Nitel araştırma yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları* (s. 253-266). Ankara: Anı Yayıncılık.

Kleber, S. (2020).*Yapay Zekâyı Daha Duygusal Hale Getirmenin 3 Yolu*. Harvard Business Review Press. *Dijital Dönüşüm Yapay Zekâ* İçinde. İstanbul: Optimist Yayınları.

Kocabay, N. (2021). *Yapay Zekânın Habercilikte Kullanımı: Olanaklar ve Sakıncalar*. Zengin, F. ve Kapır. B (Ed.). *Yapay Zekâ ve Medya* İçinde. İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2021, 217-244.

Koçyiğit, M. (2017). Dijital halkla ilişkiler ve online kurumsal itibar yönetimi. Konya: Eğitim Yayınevi.

Köker, A. R. (2011). *Örgütlerarası ağların yenilikler ve yeniliklerin yayılımı üzerindeki etkileri.* H. O. Yeloğlu, Anakar (Drl.). *Yeniliklerin Yayılımı Kuramsal ve Uygulamalı Tartışmalar*, Siyasal Kitabevi.

Kumar, K. (1999). *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları,* Dost Kitabevi: Ankara.

Kurtulmuş, N. (2001*). Sanayi Ötesi Dönüşüm*, İstanbul: İz Yayıncılık.

Kurzweil, R. (2016). *İnsanlık 2.0: Tekilliğe Doğru Biyolojisini Aşan İnsan*, M. Şengel. (Çev). İstanbul: Alfa Yayınları.

Lansiti, M. ve K. Lakhani (2020*). Yapay Zekâ Çağında Rekabet*. T. Gezer (Çev.). İstanbul: AirACT.

Latar, N. L. (2021). *Sosyal Fizik Çağında Robot Gazeteci – İnsan Gazeteciliğinin Sonu mu?* (Ed.) F. Zengin, ve B. Kapır, Yapay Zekâ ve Medya içinde. İstanbul: Doruk Yayınları. 193-216.

Lee, M. ve D. Olson. (2010). *Convergenomics: Strategic Innovation in the Convergence Era.* Farnham: Ashgate Publishing Group.

Luecke, R. (2008). *İş Dünyasında Yenilik ve Yaratıcılık*, T. Parlak. (Çev). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Mantaras, R. L. (2019). The Future of AI: Toward Truly Intelligent Artificial Intelligences, Open Mind, *Towards a New Enlightenment? A Transcendent Decade* İçinde. 160-174

Marr, B. (2019). *Büyük Veri İş Başında/ 45 Yıldız Şirket Büyük Veriyi Nasıl Kullandı?.* B. Gündüz(Çev.). İstanbul: MediaCat

Marshall, C. ve G. B. Rossman (2014). *Designing Qualitative Research*. New York: Sage.

Martinho, E. (2020). *Teknik Ekipten Olmayan Çalışanların Yapay Zekâ Hakkında Yanıtlayabilmesi Gereken 3 Soru*. Harvard Business Review Press. *Dijital Dönüşüm Yapay Zekâ* İçinde. İstanbul: Optimist Yayınları.

Masuda, Y. (1985). *The Information Society as Post-industrial Society*, MD: World Future Society.

Mayer-Schnberger, V., ve K.N. Cukier (2013). *Big Data: A Revolution That Will Transform How We Live*, Work, and Think.

McCarthy, j. (2007). *What is artificial intelligence*, Computer Science Department Stanford University.

McLuhan, M. (1994). *Understanding Media*. London: The MIT Press Cambridge

McLuhan, M. (2001). *Global Köy*. İstanbul: Scala Yayıncılık.

McLuhan, M. (2014). *Gutenberg Galaksisi*. İstanbul: Yapıkredi Yayınları.

McQuail, D. ve S. Windahl,(2005). *Kitle İletişim Çalışmalarında İletişim Modelleri*, K. Yumlu (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

Met, İ., Kabukçu, D., Uzunoğulları, G., Soyalp, Ü. & Dakdevir T. (2019). Transformation of business model in finance sector with artificial intelligence and robotic process automation. Ü. Hacıoğlu. (Ed.). Digital business strategies in blockchain ecosystems, transformational design and future of global business içinde (3-29 pp.), New York: Springer.

Met, İ., Kabukçu, D., Soyalp, Ü. ve Dakdevir, T. (2020). *Bilgi Toplumunda Yapay Zekânın Yeri: Akıllı Sohbet Araçları*, M. Yılmaz ve Ö. İyigün (Ed.). *Oyunu Değiştiren Güç Yapay Zekâ* İçinde. İstanbul: Beta Kitap, 2020, 117-140.

Meyrink, G. (2017). *Golem [Der Golem]* S. Türk, (Çev.). İstanbul: Can Yayınları.

Middleberg, D. (2001). Winning PR In The Wired World: Powerful Communications Strategies For The Noisy Digital Space, McGraw Hill, New York.

Millerand, F., Proulx, S. ve Rueff, J.(2010). Web social : mutation de la communication.Presses de l'Université du Québec.

Mishler, E. (1979). Meaning In Context: Is There Any Other Kind, Harward Educational Review 1-21.

Morgan, D. L. ve R. K. Morgan (2008). *Single-Case Research Methods For The Behavioral And Health Sciences*. SAGE Publications.

Mosco, V. ve A. Herman. (1983). "*Radikal Toplum Kuramı ve İletişim Devrimi" Kitle İletişiminde Temel Yaklaşımlar*. K. Alemdar ve R. Kaya (Der.) Ankara: Savaş Yayınları

Mosco, V. (2014) *To the Cloud: Big Data in a Turbulent World*. New York: Paradigm.

Nabiyev, V. (2012). *Yapay Zekâ: İnsan – Bilgisayar Etkileşimi.* Ankara: Seçkin Yayınları.

Naisbitt, J. (1984). *Megatrends: Ten New Directions Transforming Our Lives*, Warner Books, NY.

Nilsson, N. J. (2018). *Yapay Zekâ Geçmişi ve Geleceği*, M. Doğan (Çev.) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Noble, SU. (2018). *Algorithms of Oppression: How Search Engines Reinforce Racism*, New York University Press.

Okay, A. ve A. Okay (2016). *Halkla İlişkiler Kavram Strateji ve Uygulamaları*. İstanbul: Der Yayınları.

Olmsted, W. (2006). Rhetoric: An Historical İntroduction. Blackwell: Oxford.

Ödük, M. N. (2019). *Bulanık Mantık Yöntemi ve Uygulamaları*. Ankara: İksad Yayınları.

Ökmen, Y. E. (2021). *Yapay Zekâyla Anlatıların Geleceği*: *"CHARISMA.AI" Örneği*. Zengin, F. ve Kapır. B (Ed.). *Yapay Zekâ ve Medya* İçinde. İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2021, 407-436.

Önder, M. (2020). *Yapay Zekâ: Kavramsal Çerçeve*, İ. Demir (Ed.). *Disiplinlerarası Politika Vizyonu ve Stratejiler* İçinde. İksad, 2020, 91-103.

Öymen, G. (2020). *Yapay Zekâ Aracılığıyla Marka Kimliği İnşası: Sanal Asistanlar Örneği*. M. Yılmaz ve Ö. İyigün (Ed.). Oyunu Değiştiren Güç Yapay Zekâ İçinde. İstanbul: Beta Kitap, 2020, 95-116.

Özçetin, B. (2018). *Kitle İletişim Kuramları: Kavramlar, Okullar, Modeller*. İstanbul: İletişim Yayınları

Özdemir, Ş. ve Kılınç D. (2019). *Geleceğin Meslekleri, Dijital Dönüşüm, Veri Bilimi, Yapay Zeka,* İstanbul: Abaküs.

Özgen, E. (2019). *Hedef Kitlenin Dijital Dönüşümü*, E.B. Sarıoğlu (Ed.). *Dijital Halkla İlişkiler* İçinde. Konya: Eğitim Yayınevi 16-27.

Özgen, E., Palacı, H., Kurtuldu. R. ve Oğuzcan, A. (2019). *Halkla İlişkiler İdeali Alanın Keşfi*. İstanbul: Pozitif Yayınlar.

Özkan, A. (2009). *Halkla İlişkiler Yönetimi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Özkaya, M. ve Pala, F., K., (2020). *Yapay zekâ*. Bakırtaş, H., ve Çavuş, S., (Ed.), *Yapay zekâ disiplinleri dönüştürüyor. Değişime hazır mıyız?* içinde. İstanbul: Ekin Yayınevi. 97-119

Öztürk, G. (2021). *Dijital Reklamın Yapay Zekâlı Yeni Hali: Akıllı Reklamcılık*. Zengin, F. Ve Kapır. B (Ed.). *Yapay Zekâ ve Medya* İçinde. İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2021, 247-269

Öztürk, G. (2020). *Yapay Zekâ Teknolojisinin Kullanıldığı Reklamların "Birlikte Değer Yaratma" Kavramı Açısından Değerlendirilmesi*. M. Yılmaz ve Ö. İyigün (Ed.) *Oyunu Değiştiren Güç Yapay Zekâ* İçinde. İstanbul: Beta Kitap.

Paksoy. A. (1999) *Türkiye'deki Halkla İlişkiler Uygulamaları*, İstanbul: Rota Yayınları.

Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme Yöntemleri.* M. Bütün ve S. B. Demir, (Çev.). Ankara: Pegem Akademi.

Pavlik, J. (2007). *Mapping the Consequences of Technology on Public Relations. Institute for Public Relations*. Wieck Media.

Peker, Ö. ve N. Aytürk. (2000). *Etkili Yönetim Becerileri Öğrenilebilir ve Geliştirilebilir.* Ankara: Yargı Yayınevi.

Pelenk, Ö. A. ve N., Y. Sert (2015). *Dijital Halkla İlişkiler Kavram ve Araçları*. İstanbul: Derin Yayınları.

Peltekoğlu, F. B. (2013). *Halkla ilişkilerin Uygulama Alanları*, Diğer Alanlarla İlişkisi, Meslek Olarak Halkla İlişkiler. Z. Özgür. (Ed.) *Halkla İlişkiler* İçinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi- 30-53.

Peltekoğlu, F. B. (2016). *Halkla İlişkiler Nedir?.* İstanbul: Beta Basım Yayım.

Phillips, D. ve Young, P. (2009). *Online Public Relations*, London, Kogan Page Limited.

Postman, N. (2004). *Teknopoli*. M. E. Yılmaz, (Çev.) İstanbul: Gelenek Yayıncılık.

Punch, K. F. (2011). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. D. Bayrak, H. B. Arslan ve Z. Akyüz (Çev.), Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları.

Reese, B. (2020). *Yapay Zekâ Çağı /Dördüncü Çağ: Akıllı Robotlar, Bilinçli Bilgisayarlar ve İnsanlığın Geleceği*. M. Doğan (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Rigel, N. (1993). *Kağıt Kaplanlar*. İstanbul: Der Yayınları.

Rogers E. M. (2003). *Diffusion of innovations* (5th ed.). New York: Free Press.

Rokach, L ve Maimon, O. (2008). *Data mining with decision trees: Theory and Applications World Scientific Publishing*: Singapore.

Ross R. D. (1997). The Management Of Public Relations, Functions and Responsibi lities of Management, New York: John Siley ve Sons.

Russell. S. ve Peter, N. (2016). *Artificial Intelligence: A Modern Approach* (3. Baskı), Essex: Pearson.

Sabuncuoğlu, Z. (2001). *İşletmelerde Halkla İlişkiler*. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Sarıoğlu, E. B. (2019). *Kuşaklar ve Halkla İlişkilerin Dijital Evrimi*. E.B. Sarıoğlu (Ed.). *Dijital Halkla İlişkiler* İçinde. Konya: Eğitim Yayınevi.

Sarıoğlu, E. B. (2019). *Dijital Halkla İlişkiler*, E.B. Sarıoğlu (Ed.). Konya: Eğitim Yayınevi.

Say, C. (2018). *50 Soruda Yapay Zekâ*, İstanbul: Bilim ve Gelecek Yayınevi.

Sayımer, İ. (2012). *Sanal Ortamda Halkla İlişkiler*, İstanbul: Beta Yayınları.

Schwab. K. (2016). *Dördüncü Sanayi Devrimi*. U. Bulsun (Hzl.) İstanbul: Optimist Yayın.

Scott, D. M. (2010). The New Rules of Marketing &PR. New Jersey: John Wiley& Sons Inc.

Seggie, N. F. ve A. M. Yıldırmış, (2015). Nitel Araştırmaların Desenlenmesi. F. N. Seggie ve Y. Bayyurt (Ed.), *Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları* içinde (ss. 23-35). Ankara: Anı.

Seitel F. (2016). *Halkla İlişkiler Uygulaması*. B. Önay, (Çev.). Ankara. Nobel Yayıncılık

Seyfi, M. (2021). *Kurumsal Sosyal Medya Yönetiminde Güncel Yaklaşımlar.* Y. Kuşay (Ed.). *Dijital Dünyada Halkla İlişkilerin Dönüşümü* İçinde Konya: Eğitim Yayınevi. 52-84

Shoemaker, P. J. (2009). *Yeni Bir Eşikbekçiliği Modeli*, N. Rigel ve Ş. Çağlar. (Drl.) Matrisi Şimşek Olan Metinler Gazetecilik I *İçinde*.M. Mengü (Çev.) İstanbul: Anonim Yayıncılık, 89-93.

Singer, W.P (2015). *Robotik Savaş, 21. Yüzyıldaki Robotik Devrim*. M. Erdemir ve T. E. Erdemir, (Çev.) Ankara: Buzdağı Yayınları.

Slattery, M. (2014). *Sosyolojide Temel Fikirler*. 6. baskı. Ü. Tatlıcan ve G. Demiriz. (Hzl.) İstanbul: Sentez.

Solis, B. ve Breakenridge, D.K. (2009) Putting the Public Back in Public Relations: How Social Media Is Reinventing the Aging Business of PR. FT Press, Upper Saddle River.

Solmaz, B. (2008). *Stratejik Halkla İlişkiler Uygulamaları*. A. Kalender ve Fidan içinde, Halkla İlişkiler (s. 145-164). Konya: Tablet Yayınları

Stoiner, T. (1998). *The Communicative Society*. N. Nirven (Çev.) IPRA-HDD Altın kitap: İletişim Toplumu, İstanbul: Rota Yayınları 1998 s:15

Sundmaeker, H., Guillemin, P., Friess, P. ve Woelfflé, S. (Eds.), (2010), *Vision and Challenges for Realising the Internet of Things*, European Commission, Information Society and Media, Brussels.

Şahin, E. ve Kaya, F. (2019). *Pazarlamada Yeni Dönem Endüstri 4.0*, Yapay Zekâ ve Akıllı Asistanlar. Çizgi Kitapevi.

Şahin, Z. B. (2021). *Yapay Zekâ Uygulamalarının Etik Bağlamında Değerlendirilmesi.* Zengin, F. Ve Kapır. B (Ed.). *Yapay Zekâ ve Medya* İçinde. İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2021, 103-128.

Şencan, H. (2005). *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik*, Ankara: Seçkin Yayınevi.

Şimşek, Ş. ve A. Çelik. (2011). *İşletme Yönetimi*. Konya: Eğitim Yayınevi.

Tanyıldızı, N. İ. (2021). *Dijital Dünyada Halkla İlişkiler*. Ankara: İksad.

Tegmark, M. (2019) *Yaşam 3.0/Yapay Zekâ Çağında İnsan Olmak*. E. Göksoy (Çev.). İstanbul: Pegasus Yayınları.

Telli, G. (2019). *Yapay Zekâ ve Geleceğin Meslekleri*. G. Telli, (Ed.). *Yapay Zekâ ve Gelecek* İçinde. İstanbul: Doğu Kitabevi, 186-197.

Tikveş, Ö., (2005). *Halkla İlişkiler&Reklâmcılık: Temel İlkeler–Uygulamadan Örnekler*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Tilson, D. J. (2017). *From the natural world to artificial intelligence: Public relations as covenantal stewardship*. In B. R. Brunner (Ed.), The moral compass of public relations (pp. 206–222). New York, NY: Routledge.

Theaker A. (2006), *Halkla İlişkiler El Kitabı*, İstanbul: Mediacat Yayınları.

The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (1992). "Telecommunications and Broadcasting: Convergence or Collision? No. 29", OECD Digital Economy Papers, No. 5, OECD Publishing.

Toffler, A. ve Toffler, H. (1995) *Yeni Bir Uygarlık Yaratmak Üçüncü Dalganın Politikası*, Z. Dicleli, (Çev.) Türk Henkel Dergisi Yayınları: İstanbul.

Toffler, A. (1998). *Üçüncü Dalga*. Seden, A. (Çev). İstanbul: Altın Kitaplar.

Tosun, N. B. (2014). *Marka Yönetimi*, İstanbul: Beta Yayınları.

Törenli, N. (2004), *Enformasyon Toplumu ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Tuğluk, M. N. ve F. Gök-Çolak, (2019). *Sanayi Toplumu ve Eğitimi*. A. D. Öğretir Özçelik ve M. N. Tuğluk (Ed.), Eğitimde ve endüstride 21. yüzyıl becerileri içinde (ss. 305-335). Ankara: Pegem Akademi.

Turfanda, S. (2019). *Dijital Halkla İlişkilerde Kriz İletişimi*, E.B. Sarıoğlu (Ed.). *Dijital Halkla İlişkiler* İçinde. Konya: Eğitim Yayınevi 16-27.

Uluk, M. (2018). *Hakikat Sonrası Çağda Yeni Medya & Yalan Haber*. Eskişehir: Dorlion Yayınları.

Uzun, R. (2013). *İletişim Etiği, Sorunlar ve Sorumluluklar*, Ankara: Dipnot Yayınları.

Utvich, M. (2004). "Thresholds of Attention", Communica tion Strategies içinde, Emerald Insight Staff (Der.), Bradford: Emerald Group Publishing Ltd. 103-109.

Vaynerchuk, G. (2014). *Rakibini Yere Ser-Sosyal Medya Çağında Hikaye Anlatmak*, (Çev.) Mirel Benveniste, İstanbul: MediaCat Yayınları.

Vos, T. P. (2009). "Revisiting Gatekeeping Theory During a Time of Transition." In Gatekeeping in Transition, edited by Tim P. Vos and Francois Heinderyckx, 2–24. New York: Routledge.

Warwick, K. (2012). *Artificial Intelligence: The Basics.* Routledge

Waterman, D. A. (1985). *A guide to expert systems*. Addison-Wesley Longman Publishing Co., Inc..

Webster, F. (2014). *Theories of the Information Society*, Routledge.

Yeloğlu, H. O. (2011). *Yeniliklerin Yayılımı – Kuramsal ve Uygulamalı Tartışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Yaxley, H., (2011). *Digital Public Relations- Revolution Or Evolution? The Public Relations Handbook*, Içinde, (E.d. Theaker, A.), Ingiltere: Routledge.

Yaxley, H. (2018). *Outro. In A. Theaker, & H. Yaxley (Eds.). The public relations strategic toolkit: An essential guide to successful public relations practice* (pp. 147–150). London: Routledge.

Yıldırım, A. ve H. Şimşek (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, F. ve D. Bayazıt (2020.). *Perakende İşletmelerinde Yapay Zekâ Uygulamaları: İletişim ve Teknoloji*. M. Yılmaz ve Ö. İyigün (Ed.). Oyunu Değiştiren Güç Yapay Zekâ İçinde. İstanbul: Beta Kitap.

Yıldız, Ö. (2019). *Dijitalleşen Dünyada Hikâye Anlatıcılığı ve Halkla ilişkiler*. E.B. Sarıoğlu (Ed.). *Dijital Halkla İlişkiler* İçinde. Konya: Eğitim Yayınevi.

Yılmaz, A. (2021). *Yapay Zekâ*. İstanbul: Kodlab Yayınevi

Yılmaz, M. ve Ö. İyigün (2020). Oyunu değiştiren güç yapay zekâ. İstanbul: Beta Kitap.

Yılmaz, R. A. (2009). *Halkla İlişkiler Modelleri, Kurum İçi ve Kurum Dışı Halkla İlişkiler*. Z. Özgür (Ed.) *Halkla İlişkiler*, İçinde. Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları.

Yonck. R. (2019.) *Makinenin Kalbi / Yapay Duygusal Zeka Dünyasında Geleceğimiz*. T. Göbekçin. Ankara: Paloma Yayınevi.

Yüksel, A. Haluk vd. (2012). 'İknanın Psikolojik, Toplumsal ve Mantıksal Boyutları', İkna Edici İletişim, M. Oyman (Ed.) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 20-41.

Süreli Yayınlar

Aghaei, S., M.A. Nematbakhsh ve H. K. Farsani, (2012). Evolution of the World Wide Web: From Web 1.0 to Web 4.0. *International Journal of Web & Semantic Technology*, 3 (1:) 1- 10.

Akalin, B. ve U. Veranyurt, (2021). Sağlık Hizmetleri ve Yönetiminde Yapay Zekâ. *Acta Infologica*, 5(1), 231-240. https://doi.org/10.26650/acin.850857.

Akçay, E. (2017). Çağımızın Hikâye Anlatıcılığı Olarak Halkla İlişkiler: Vehbi Koç Biyografileri Üzerine Bir İnceleme. *Moment Dergi*, 4 (2), 498-517.

Akdağ, M. ve Ü. Arklan, (2011). "Kriz Yönetimi ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Kriz Yönetimi Sürecine Etkisi/Katkısı", *e-Journal of New World Sciences Academy* (NWSA), 6(4), 768-784.

Aktan, C. A. ve M. Tunç, (1998). "Bilgi Toplumu ve Türkiye", Yeni Türkiye, Ocak-S. 118-134.

Aktaş, M. (2020). "Toplumsal Dönüşüm ve Bilgi Toplumu", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 6(35): 1605-1621.

Aktaş, C. (2007). Enformasyon Toplumu Bağlamında Türkiye. *Selçuk İletişim Dergisi*. 4 (4), 181-193.

Alfonso G. H. ve R. V. Miguel, (2006). Trends in Online Media Relations: Webbased Corporate Pres Rooms in Leading International Companies, *Public Relations Review*, 32, 267-275.

Altay, L. (2001). *Bilgi Toplumu Örgütlerinde Yaratıcı Yönetim Anlayışı-Bir Alan, Araştırması*, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Almeida, F. (2017). Concept and Dimensions of Web 4.0. *International Journal of Computers and Technology*, 16(7): 11-23.

Arief, N. N. ve Saputra, M. A. A. (2019). Kompetensi Baru Public Relations (PR) Pada Era Artificial Intelligence: Case Study Praktisi PR di Indonesia. *Jurnal Sistem Cerdas*, 2(1), 1–12. https://doi.org/10.37396/jsc.v2i1.19.

Atalay, M. ve E. Çelik (2017). Büyük Veri Analizinde Yapay Zekâ ve Makine Öğrenmesi Uygulamaları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (22), 155-172. DOI: 10.20875/makusobed.309727.

Atalay, G. E. (2018). Dijital Çağda Marshall McLuhan'ı Yeniden Düşünmek: Bir Uzantı ve Ampütasyon olarak Yeni Medya Teknolojileri. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 4 (6), 27-48.

Atalar, G. (2019). Teknolojinin Gelişimi ve Hukuktaki Yansımaları. *Yapay zekâ Çağında Hukuk - İstanbul, Ankara ve İzmir Baroları Çalıştay Raporu* İçinde. 50.

Anadolu, B. (2019). Dijital Hikâye Anlatıcılığı Bağlamında Yapay Zekânın Sinemaya Etkisi: Sunspring ve It's No Game Filmlerinin Analizi. Erciyes İletişim Dergisi Uluslararası Dijital Çağda İletişim Sempozyumu Özel Sayısı, (1), 39-56. DOI: 10.17680/erciyesiletisim.483510.

Anadolu, B. (2020). Makineler Film Yapmayı Düşler mi?: Jan Bot Örneği. *SineFilozofi*, 5(10), 682-703.

Anyanwu, K. (2011). Overview and Applications of Artificial Intelligence. Federal University of Technology Owerri.

Arief, N. N ve A. Gustomo (2020). Analyzing the Impact of Big Data and Artificial Intelligence on the Communications Profession: A Case Study on Public Relations (PR) Practitioners in Indonesia. Vol.10 (2020) No. 3. Indonesia.

Arvas, İ. S. (2022). Gutenberg Galaksisinden Meta Evrenine: Üçüncü Kuşak İnternet, Web 3.0 .AJIT-e: *Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, 13 (48) , 53-71 . DOI: 10.5824/ajit e.2022.01.003.x.

Aydınalp, Ş. G. (2020). Halkla İlişkiler Perspektifiyle Yapay Zekâ (A.i.).*Turkish Studies Social Sciences.* 15/4. 2283-2300 10.29228/TurkishStudies.42106.

Bacaksız, P. (2020). Covid-19 Pandemisi Döneminde Sohbet Pazarlamasının Önemi ve Sohbet Robotu Chatbot Uygulamalarının Kullanımı. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (EK SAYI (2020), 29-46.

Baer, T. ve V. Kamalnath, (2017). Controlling machine-leaming algorithms and their biases McKinsey & Company https://www.mckinsey.de/ /media/McKinsey/Business%20Fun ctions/Risk/Our%20nsights/Controlling%20machine%20leaming %20algorithms%20an d%20their%20biases Controling-machine-learning-algorithms-and-their-biases.pdf

Bahçecİoğlu, E. (2021). Retoriğin Temel Unsurları Olan Ethos-Pathos-Logos Perspektifinden İkna Sanatının Kullanılışı: Müge Anlı Örneği. *Aksaray İletişim Dergisi*, 3 (1), 16-42 . DOI: 10.47771/aid.783923

Baxter, P. ve Jack, S. (2008). Qualitative Case Study Methodology: Study Design and Implementation forNovice Researchers. The Qualitative Report, 13(4), 544-559.

Başaran, K. Y. (2017). Sosyal Bİlİmlerde Örnekleme Kurami. *Asos Journal*. 480-495. 10.16992/ASOS.12368.

Bachmann P. (2019). Public relations in liquid modernity: How big data and automation cause moral blindness. Public Relations Inquiry, 8 (3), 319–331. doi:10.1177/2 46147X19863833

Baran, A., G. (1992). "Sanayi Sonrası Enformasyon Toplumu Üzerine Tartışmalar", *H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı:1-2.

Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28.

Bentley, P. (2019). Yapay Zekâya Güvenebilir Miyiz? *Popüler Science Türkiye*, sayı:89, İstanbul, ss.72-76.

Bendixen, M., ve R. Abratt, (2007). Corporate Identity, Ethics and Reputation in Supplier–Buyer Relationships, Journal of Business Ethics, 76(1), s. 69-82

Binsar, A. ve U. Salamah, (2018). Anticipating the Post Human Era in Public Relations. *2nd Indonesia International Graduate Conference on Communication (Indo-IGCC) Proceeding 373-392.*

Biswal, S.K. (2020). The Space of Artificial Intelligence in Public Relations: The Way Forward. In: Kulkarni, A., Satapathy, S. (eds) Optimization in Machine Learning and Applications. Algorithms for Intelligent Systems. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-15-0994-0_11

Bourne, C.D. (2019). AI cheerleaders: Public relations, neoliberalism and artificial intelligence. *Public Relations Inquiry*, 8(2), 109-125.

Boztepe, H. (2013). Halkla İlişkiler Perspektifinden Güven Kavramı: Katılımcılık, Şeffaflık Ve Hesap Verebilirlik İlkelerinin Kamu Kurumlarına Yönelik Güvenin Oluşmasındaki Rolü. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi.* II 45 53-74

Brynjolfsson, E., & Mcafee, A. (2017). The business of artificial intelligence. Harvard Business Review, 7, 1-20.

Buchanan, B. G.(2005). A (very) brief history of artificial intelligence. Ai Magazine, 26(4). 53.

Burt, A. (2020). Yapay zekâ şeffaflığı paradoksu, *Harvard Business Review*, Şubat 2020 Sayısı. Türkiye

Byers, B. L. (2009). Enacting ethos online: Using classical rhetoric to analyze visual Web design. Iowa State University, Ames, Iowa.

Camison-Zornoza, C., Alcami, R. L., Ciprés M. S. ve Navarro, M. B. (2004). A Metaanalysis of innovation and organizational size. *Organization Studies*, 25 (3): 331-361.

Canpolat, N. ve N. Şahiner. (2017). İmaj Restorasyon Teorisi Mesaj Stratejileri Çerçevesinde Samsung Galaxy Note 7 Güvenlik Krizinin İncelenmesi. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*. 7(2), ss.213-225.

Cappelli, P. Tambe P., ve Yakubovich V. (2019). Can Data Science Change Human Resources Canals J., Heukamp (Eds). The Future of Management in an Al World, Redelning Purpose and Strategy in the Fourth Industrial Revolution (IESE Business Collection içinde (s.93-115). Palgrave Macmillan, Cham. 1st ed. 2020 editor https://doi.org/10.1007/978-3-030-20680-2 5

Carey, J. (1967). Harold Adams Innis and Marshall McLuhan. The Antioch Review,Vol. 27, No. 1 (Spring, 1967), pp. 5-39.

Chatterjee, S., ve Bhattacharjee, K. K. (2020). Adoption of artificial intelligence in higher education: A quantitative analysis using structural equation modelling. Education and Information Technologies. doi:10.1007/s10639-020-10159-7

Chen, K. Q., He, Y. ve Zhong, G. Q. (2018). The Information Literacy Connotation Transformation and the Orientation of AI Education in the Perspective of Artificial Intelligence: Also on the Al Curriculum and Teaching Implementation Path in the Basic Education Stage. Journal of Distance Education, 36, 61-71.

Chu, E., J. Dunn., D. Roy, , G. Sands ve R. Stevens. (2017). AI in storytelling:Machines as cocreators. Consumer Tech and Media. 1-7.

Chui, M., Manyika, J., ve Miremadi, M. (2016). Where machines could replace humans-and where they can't (yet) McKinsey. McKinsey & Company. https://www.mckinsey.com/b usiness-functions/mckinsey-digital/our-insights/where-machines-could-replace-humans-and-wherethey-cant-yet (21.04.2021)

Ciechanowski, L., A. Przegalinska, M. Magnuski ve P.Gloor *(2019). In tje shades of the uncanny valley: An experimental study of human-chatbot interaction.* Futur Gener Comput Syst 92:539-548

CIPR. (2019). An introduction to AI in PR Skills Guide CIPR #AIinPR Primer series. Chartered Institute of Public Relations.

Çolak, E. (2017). "Yapay Zekâ Dost mu Düşman mı?". Derin Ekonomi 28.120-127.

Cox A.M., Pinfield S. ve Rutter S. (2019). The intelligent library: Thought leaders' views on the likely impact of artificial intelligence on academic libraries. White Rose Research Online , Emerald. Library Hi Tech. ISSN 0737-8831. https://core.ac.uk/reader/199218551 (02.02.2022)

Czarnecki, S. (2018) "PR pros choose their tech weapons." *PR Week*.

Çalık, D. ve Ö. Çınar. (2009). Geçmişten Günümüze Bilgi Yaklaşımları Bilgi Toplumu ve İnternet, inet-tr'09 – *XIV. Türkiye'de İnternet Konferans ve Bildirileri*, 12- 13 Aralık 2009, Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 77-88.

Çalışkan, F., Yüksel, H., F. ve M. Dayık. (2016). Genetik Algoritmaların Tasarım Sürecinde Kullanılması. *Teknik Bilimler Dergisi*, 6 (2), 0-0.

Çelik, R. (2022). Metaverse Nedir? Kavramsal Değerlendirme ve Genel Bakış, Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi 8 (1), 67-74.

Çelikkol, Ş. (2022). Metaverse Dünyası'nın, Tüketici Satın Alma Davranışları Açısından Değerlendirilmesi. İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi , 3 (1) , 64-75

Çımrın, F. (2011). "Manuel Castells'i Yeniden Okumak: Küresel Ağ Hareketleri Yaklaşımının Eleştirel Bir Değerlendirilmesi," *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: IV, Sayı: 2 Ekim ss:65-77.

Çodur, G. (2017). Siyasal Reklamcılık Retoriği: 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde Sosyal Medyada Yayınlanan Reklamların İçerik Analizi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirci, N. K., Mercan, N. ve Oyur, E. (2013). Alvin Toffler'a Göre Bilgi Çağının Yeni Paradigması: Kaos Teorisi. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 8 (1) , 115-127.

Demirli, C. ve Ö. F. Kütük, (2010). Anlamsal Web (Web 3.0) ve Ontolojilerine Genel Bir Bakış İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 9 (18), 97-71.

Demirtaş, M. (2012). Yerel Yönetimlerde Bir Halkla İlişkiler Çalışması Olarak Sosyal Paylaşım Ağlarının Kullanımı: Üsküdar Belediyesi Örneği. NWSA-HUMANITIES, volum:7, number:4,p:291-314.

Dijkmans, C., P. Kerkhof ve C.J. Beukeboom (2015). A stage to engage: Social media use and corporate reputation. Tourism Management, 47, 58-67.

Edelman AI Survey (2019). 2019 Edelman AI Survey Results Report. https://www.edelman.com/sites/g/files/aatuss191/files/2019-03/2019_Edelman_AI_Survey_Whitepaper.pdf (19.11.2021)

Ercan, T. ve M. Kutay, (2016). Endüstride Nesnelerin Interneti (IoT) Uygulamaları, Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, 16 (3) , 599-607.

Erdoğan, G. (2021). Yapay Zekâ ve Hukukuna Genel Bir Bakış. *Adalet Dergisi*, (66), 117-192.

Ergen, Y. (2018). Büyük Veri, Sosyal Medya ve Etik: Facebook Örneğinde Bir Değerlendirme *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli* E-Dergisi, (10) , 53-64.

Ergün, S. ve T. Aydoğan, (2014). Yapay Zekâ Alanındaki Kavram Yanılgılarını Belirlemeye Yönelik Bir Çalışma", Akademik Bilişim Konferansları, 2014, s.1-8.

Ersöz, B. (2020). Yeni Nesil Web Paradigması: Web 4.0. Bilgisayar Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi, 1(2):58-65.

Fidan, M. ve H. Rençber, (2019). İki Yönlü Simetrik Halkla İlişkiler Sürecinde Bir Moderatör Olarak Yapay Zekânın Rolü. *Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi 6. Uluslararası İletişim Günleri.*

Floridi, L. ve M. Taddeo. (2016). What Is Data Ethics? Philos. Trans. A R. Soc. 2016, 374, doi:10.1098/rsta.2016.0112.

Gabriel, Y. ve N. Connell, "Co-creating Stories: Collaborative Experiments in Storytelling", Management Learning, 41,5, 2010, ss. 507-523.

Galloway, C. ve L. Swiatek, (2018) Public relations and artificial intelligence: it's not (just) about robots. Public Relations Review 44, 734–740.

Gartner, (2017). www.gartner.com/en/documents/3779264/questions- to-ask-vendors-that-say-they-have-artificial-i. (23, 03.2021)

Gencer, A. B. (2006). Pazarlama Yönelimli Halkla İlişkilerde Postmodern Yaklaşımlar, II. Ulusal Halkla İlişkiler Sempozyumu, Kocaeli.

Global Communications Report (2019). "PR Tech: The Future of Technology in Communications." *2019 Global Communications Report*, USC Annenberg Center for Public Relations, annenberg.usc.edu/research/center-public-relations/global-communications-report. (21.06.2021)

Goertzel, B. (2007). "Human-level artificial general intelligence and the possibilityof a technological singularity: A reaction to Ray Kurzweil's The Singularity is Near,and McDermott's critique of Kurzweil". Artifical Intellegence. Sayı:171. 1161-1173.

Gourley, S. (2018). This is how AI can help you make sense of the world. Agenda World.

Grieco, E. (2019). "U.S. newsroom employment has dropped by a quarter since 2008, with greatest decline at newspapers." Pew Research Center.

Grunig, J. E. (2009). Paradigms of global public relations in an age of digitalisation. PRism, 6(2), 1-19.

Gumbus, A. ve F. Grodzinsky (2016). Era of big data: Danger of discrimination. ASIGCAS Computers and Society, 45(3), 118-25.

Gunkel, D. J. (2012) "Communication and Artificial Intelligence: Opportunities and Challenges for the 21st Century," *communication +1*: Vol. 1-1, Article 1. doi: 10.7275/R5QJ7F7R

Guzman A. L. ve S. C. Lewis (2020). Artificial intelligence and communication: A Human–Machine Communication research agenda. New Media & Society, 22 (1), 70–86. doi:10.1177/1461444819858691.

Gülşen, İ. (2019). İşletmelerde Yapay Zekâ Uygulamaları ve Faydaları: Perakende Sektöründe Bir Derleme, Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi, 11(2), 407-436.

Hackl, C. (2018). Reputation in the Age of Artificial Intelligence. https://apps.prsa.org/ StrategiesTactics/Articles/view/12194/1155/Reputation_in_the_Age_of_Artificial_Intelligence#bio (13.12.2021).

Hancock, J., M. Naaman ve K. Levy (2020). AI-Mediated Communication: Definition, Research Agenda, and Ethical Considerations, Journal of Computer-Mediated Communication, 25/1, 89–100, https://doi.org/10.1093/jcmc/zmz022.

Haenlein, M., Kaplan, A.: A brief history of artificial intelligence:on the past, present, and future of artificial intelligence. Calif.Manag. Rev. 61(4), 5–14 (2019). https://doi.org /10.1177/0008125619864925.

Herbert, E. (2005). Digital Public Relations: A New Strategy in Corporate Mangement. Nsukka Journal of the Humanities, 15, 135.

Higgins, C., ve R. Walker, (2012). Ethos, logos, pathos: Strategies of persuasion in social/environmental reports. Accounting Forum, 36, 194 - 208.

Hirsch, P. B. (2018). Tie me to the mast: artificial intelligence & reputation risk management. Vol. 39 No. 1. 61-64, Emerald Publishing Limited. Doi 10.1108/JBS-11-2017-0160.

Hmoud, B., ve L. Varallyai (2019). Will artificial intelligence take over human resources recruitment and selection Network Intelligence Studies, 7(13), 21-30.

Hoffman, D. ve T. Novak, (2015). Emergent Experience and the Connected Consumer in the Smart Home Assemblage and the Internet of Things. *SSRN Electronic Journal*.

Holtzhausen, Derina R. ve Voto, Rosino (2002). "Resistance From the Margins: The Postmodern Public Relations Practitioner as Organizational Activisit". Journal of Public Relations. 14(1): 57- 84.

Huang, M. H. ve Rust, R. T. (2020). A Strategic Framework For Artificial İntelligence in Marketing. *Journal of the Acedemy of marketing Science*, 1-21. Doi: https:// Doi.org/10.1 007/S11747-020-0749-9

Huang, J., Zhou, M., ve Yang, D. (2007). Extracting Chatbot Knowledge from Online Discussion Forums. In IJCAI(Vol. 7. 423-428.

IBM ve NRF (2019), "The Coming AI Revolution in Retail and Con- sumer Products: Intelligent automation is transforming both in- dustries in unexpected ways", https://cdn.nr f.com/sites/default/ files/201901/The%20coming%20AI%20revolution.pdf, (23.04.2021).

İstanbul, Ankara ve İzmir Baroları Çalıştay Raporu (2019). Yapay Zekâ Çağında Hukuk. https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/docs/Yapay_Zeka_Caginda_Hukuk2019.pdf (01.08.2021).

İşler, D., B., Çiftçi, M., Yarangümelioğlu, D. (2013). Halkla İlişkiler Aracı Olarak: Sosyal Medyanın Kullanımı ve Yeni Stratejiler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5 (1) , 174-185.

Jarrahi, M. H.(2018). Artificial intelligence and the future of work: Human-AI symbiosis in organizational decision making. Business Horizons, 61, 577-586. Doi: 10.1016/j.bushor/FS-04-2018-0042

Johnson, D. G., ve M. Verdicchio (2017). AI anxiety. Journal of the Association for Information Science and Technology,68(9),2267–2270.

Jones, B., J. Temperley ve A. Lima (2009). Corporate reputation in the era of 2.0: The case of Primark. Journal of Marketing Management, 25(9-10), 927-939.

Jordan, M. (2019). "The Role of Artificial Intelligence in Financial Reporting." 2019 Relevance Report. USC Annenberg Center for Public Relations.

Jia Q, Guo Y, U R., Li Y. ve Chen Y. (2018) A conceptual artifical intelligence applaat framework in human resource management, *The 18 th International Conference onElectronic Business*. Proceedings, 106-114.

Jin, Z. G. (2017) Artificial İntelligence and consumer privacy. National Bureau of Economic Research (NBER Working Paper No. 24253). National Bureau Of Economic Research.

Jung-ki, E. ve E. Nekmat (2014). Situational crisis communication and interactivity: Usage and effectiveness of Facebook for crisis management by Fortune 500 companies. *Computers in Human Behavior* Volume 35, 140-147.

Kağıtcıoğlu, M. (2021). Yapay Zekâ Ve İdare Hukuku (Bugünden Geleceğe Yönelik Bir Değerlendirme, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* , 11 (1) , 118-168 . DOI: 10.32957/ha cettepehdf.874993.

Kambil, A. (2008). What is your Web 5.0 strategy? Journal of Business Strategy, 29(6), 56–58.

Kara, S. (2017). "Teknoloji ve Toplumsal Değişim İlişkisinin Sosyal İnşa Kuramı Bağlamında İncelenmesi", *Dört Öge*, 6 (12): 117-131.

Kara, A. (2016). 'Halkla İlişkiler Ve Tanıtımda Medyanın Kullanımı: Avrupa Ve Türkiye',*İstanbul Ticaret Üniversitesi 2. Lisansüstü Öğrenci Kongresi Bildiriler Kitabı*, İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi.

Karabulut N, P. S. Meral ve E. Tezcan. (2010). Üniversite Gençliği İnteraktiviteyi Ne Kadar Biliyor? *International Conference of New Media and Interactivity*, 68-76

Karsak, B., E. Altuntaş ve G. A. Sancar (2018). Stratejik İletişim Yönetiminde Dijital Kanalların Önemi: Halkla İlişkiler Uygulayıcılarının Dijital Kanal Kullanımlarına Yönelik Niteliksel Bir Araştırma. Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi, 1 (1), 6-17.

Kaul, V. (2013). Plugging In: New PR Technologies. SCMS Journal of Indian Management, 10 (1) 33.

Kayıkçı, M.Y. ve A.K. Bozkurt. (2018). Dijital Çağda Z ve Alpha Kuşağı, Yapay Zekâ Uygulamaları ve Turizme Yansımaları. T*ekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Metinleri dergi*si, 2018(1), 54-64.

Kazan, H. (2019). Dijital Dergilerde Reklamların Hipermetinselliği: Bast Home Üzerine Bir İnceleme. *Mavi Atlas*, 7 (1) , 68-89 . DOI: 10.18795/gumusmaviatlas.516748.

Keleş, A., A. Keleş, ve E. Akçetin (2017). Pazarlama Alanında Yapay Zekâ Kullanım Potansiyeli ve Akıllı Karar Destek Sistemleri. *TurkishStudies*, 12 (11), 109-124.

Kennedy, S. D. (1996). The Indestructible, Indispensable Internet. Information Today.Volume: 12. Issue:1. January. Page Number:46.

Kent, M. L. ve M. Taylor (2002). Toward a Dialogic Theory of Public Relations, Public Relations Review, 28 (2002), 21-37. doi:10.1016/S0363-8111(02)00108-X.

Keskenler, M. F. ve E. F. Keskenler. (2017). Bulanık Mantığın Tarihi Gelişimi . Takvim-i Vekayi , 5 (1) , 1-10.

Kızrak A. ve B. Bolat, (2018). "Derin öğrenme ile kalabalık analizi üzerine detaylı bir araştırma,"Bilişim Teknolojileri Dergisi, c. 11, s3, ss. 263-286.

Kızrak, A. (2019). Teknoloji, Bilimsel Araştırmalar Kadar Hukuki Düzenlemeye de İhtiyaç Duymaktadır. Yapay zekâ Çağında Hukuk - İstanbul, Ankara ve İzmir Baroları Çalıştay Raporu İçinde. 18-21.

Kietzmann, J., Paschen, J. ve Rae Treen, E. (2018). Artificial Intel-ligence in Advertising: How Marketers Can Leverage ArtificialIntelligence along the Consumer Journey. Journal of AdvertisingResearch, 58(3), 263–267.

Kim, J. (2021). Advertising in the Metaverse: Research Agenda. Journal of Interactive Advertising, 21(3), 141-144.

Kocabaş, Ş. (1996). Yapay Zekâ Araştırma ve Uygulama Alanları, Uçak ve Uzay Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1-10.

Kocacık, F. (2003) "Bilgi Toplumu ve Türkiye", C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 27, No: 1, 1-10.

Koçer, S. (2014). Halkla İlişkiler Bakış Açısı ile Kurumsal Web Sitelerinin İncelenmesi. Kocaeli*: I. Uluslararası İletişim Bilimi ve Medya Araştırmaları Kongresi*.

Koçyiğit, M. ve M. Çakırkaya (2019). eWOM Arama Motivasyonları ile Online Kurumsal İtibar Algısı Arasındaki İlişkiyi Tespit Etmeye Yönelik Bir Araştırma. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 177-196.

Köroğlu, Y. (2017). ''Yapay Zekâ'nın Teorik ve Pratik Sınırları'', BOUN, s.1-19.

Köse, U. (2020). Yapay Zekâ Etiği Çerçevesinde Geleceğin İşletmeleri: Dönüşüm ve Paradigma Değişiklikleri. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi* , Özel Sayı: Uluslararası Mühendislikte Yapay Zekâ ve Uygulamalı Matematik Konferansı (UMYMK 2020) , 290-305 DOI: 10.21923/jesd.833224.

Kumar, L. ve P. K. Bhatia, (2013). Text Mining: concepts, process and applications. *International Journal of Global Research in Computer Science*, 4(3), 36-39.

Kuşay, Y. (2018). Halkla İlişkiler Sürecinde Yeni İletişim Teknolojileri ile Değişen Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri. A. Sancar (Ed.). *Kurumların Yeni İletişim Biçimleri* içinde. İstanbul: Beta Yayınları. 141-166.

Kutup, N. (2010). 'İnternet ve Sanat, *Yeni Medya ve Net.Art', Xıı. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, Muğla: Muğla Üniversitesi.

Lemelshtrich L., N. ve Nordfors, D., (2009) "Digital Identities and Journalism Content: How Artificial Intelligence and Journalism May Co-Develop and Why Society Should Care", Vol. 6. No. 7, Stanford Research Center of Innovation Journalism.

Lichtenthaler, U. (2018). Beyond artificial intelligence: Why companies need to go the extra step. *Journal of Business Strategy* doi:10.1108/JBS-05-2018-0086.

Madhavan, P. ve D. A. Wiegmann. (2007). Similarities and differences between human–human and human–automation trust: an integrative review. Theoretical Issues in Ergonomics Science. 10.1080/14639220500337708.

Mazıcı, E. ve N. B. Ateş (2018). Pazarlama Amaçlı Halkla İlişkiler (Mpr) Uygulamalarında İlişkisel Yaklaşım: Chatbot Örneği. Kahramanmaraş: *III. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*.

McCorduck, P., Minsky, M., Selfridge, O. ve Simon, H. (1977). History of artificial intelligence. IJCAI Proceedings. 951-954. https://www.ijcai.org/Proceedings/77-2/Papers/083.pdf (25.04.2021)

McCarthy, J., Minsky, M. L., Rochester, N., ve Shannon, C. E. (2006). A Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence, August 31, 1955. AI Magazine, 27(4), 12. https://doi.org/10.1609/aimag.v27i4.1904.

Meder, M. (2001). Bilgi Toplumu ve Toplumsal Değişim. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9 (9), 72-81.

Medina, C. C., Lavado, A. C. ve Cabrera, R. V. (2005). Characteristics of innovative companies:A Case study of companies in different sectors. Creativity and Innovation Management 14 (3): 272-287.

Mellit, A., ve S. A. Kalogirou (2008). Artificial intelligence techniques for photovoltaic applications: A review. *Progress in Energy and Combustion Science*, 34(5), 574-632.

Mercer. S. F. (2018). Why and how you should use AI in your PR efforts. why-and-how-you-should-use-ai-in-your-pr-efforts.html. (20.07.2021)

Mert, Y. L. (2018). Dijital Pazarlama Ekseninde Influencer Marketing Uygulamaları. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi e-GİFDER*, Sayı 6, 1300-1328.

Mills, L. (2017). The Role of Artificial Intelligence in Storytelling. https://www.sureoak.com/insights/ai-storytelling-lexi-mills (28.09.2021).

Mosco, V. (2006). Bilgi Endüstrilerinde Emeğin Yöndeşmesi. G Yücesan-Özdemir, (Çev.) *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 23, 63-80.

Murugesan, S. (2007). Understanding Web 2.0. IT Pro, Temmuz-Ağustos 2007, 34-41.

Nadimpalli, M. (2017), "Artificial Intelligence – Consumers and Industry Impact", *International Journal of Economics & Management Sciences*, 6 (4), 1–3.

Nath, K. ve R. Iswary, (2015). What comes after web 3.0? web 4.0 and the future. *International Conference on Computing and Communication Systems* (13CS'15). Erişim adresi: https://www.researchgate.net/ publication/281455061 What Comes_after_Web _30_Web_40_ and the Future.

New European Media. (2017). Towards The Future Social Media. Erişim Adresi: https://neminitiative.org/wp-content/uploads/2018/01/towardthefuturesocialmedia-nem-whitepaper-ver1-0.pdf?x76735. (23.04.2022).

Nguyen T. T., Nguyen C. M., Nguyen D. T. ve Nahavandi S. (2019) "Deep Learning for Deepfakes Creation and Detection" School of Information Technology, Deakin University, Victoria, Australia.

Nickols, F. (2000), The Knowledge in Knowledge Management, The Distance Consulting Company, New Jersey.

Ning, H., Wang, H., Lin, Y., Wang, W., Dhelim, S., Farha, F., ... & Daneshmand, M. (2021). A Survey on Metaverse: the State-of-the-art, Technologies, Applications, and Challenges. arXiv preprint arXiv:2111.09673.

OECD. (2019). Hello, World: Artificial Intelligence and its use in the Public Sector. OECD Observatory of Public Sector Innovation (OPSI), 36, 1–148.

Okuyan, F., C.B. Kapçak, ve P.Y. Sarpkaya (2016). Nitel Araştırmada Geçerlilik ve Güvenirlik, http://eytepe.com/2017/10/22/nitel-araştirmalarda-gecerlik-ve-guvenirlik/#-Toc450513193 (22.04.2022).

Onat, F. (2010). Bir Halkla İlişkiler Uygulama Alanı Olarak Sosyal Medya Kullanımı: Sivil Toplum Örgütleri Üzerine Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 31, 103-122.

Orhon, E. N. (2021). *Süper Zekâ: Yapay Zekâ Uygulamaları, Tehlikeler ve Stratejiler*. TRT Akademi, 6 (13), 942-947 . DOI: 10.37679/trta.1002519.

O'Reilly, T. (2005). What is web 2.0? www. Oreillynet.com/pub/a/oreilly/rim/news/2005/09/30/whatis-web-20.html?page=1 (12.12 2021).

O' Reilly, T. (2005). Web 2.0: Compact definition. http://radar.oreilly.com/2005/10/web-20-compactdefinition.html (14. 12. 2021).

Osorio, D., Peris-Ortiz, M., Armengot, C. R., ve Colino, A. (2013). Web 5.0: The future ofemotional competences in higher education. Global Business Perspectives, 1(3), 274–287.https://doi.org/10.1007/s40196-013-0016-5.

Önder, H. B. (2016). Dijital Kültür ve Dijital Aktivizm Karşısında Stratejik Halkla İlişkilerin Değişen Durumu. *Middle Black Sea Journal of Communication Studies*, 1 (1), 29-35.

Önder, M. ve H. Saygılı. (2018). Yapay Zekâ ve Kamu Yönetimine Yansımaları. *Türk İdare Dergisi,* 90(487), 629-669.

Özbay, Ö. (2020). Kriz İletişimi ve Sosyal Medya: Covid-19 Salgınının Yönetilmesinde sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın Twitter Hesabının Analizi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 13(70). 997-1006.

Özdemir, F. ve B. Taşdemir. (2011). Giriş ve İletişim, Teknoloji ve Toplum İlişkisine Dair Temel Yaklaşımlar http://acikders.ankara.edu.tr/ (04.05.2021).

Özgen, E., (2011). "Halkla İlişkiler ve Yeni Medyanın İşaret Ettiği Sorunlar Üzerine Bir Tartışma", *Global Media Journal*, Bahar 2011.

Özsoylu, A. F. (2017). Endüstri 4.0. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*. 21(1), 41-64.

Panda G., Upadhyay A. K. ve Khandelwal K. (2019). Artificial Intelligence: A Strategic Disruption in Public Relations. Journal of Creative Communications, 14 (3), 196–213. doi:10.1177/0973258619866585.

Park, N. ve K. M. Lee (2007). Effects of online news forum on corporate reputation. *Public Relations Review*, *33*(3), 346-348.

Parlak, Z. (2004). Sanayi Ötesi Toplum Teorilerinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* (8), 95-125.

Parsa, A. F. (2019). Dijital yerlilerle web 2:0 önde. Haberturk Gazetesi Editoryal Köşesi, s. 22.: https://www.research gate.net/publication/308779173_Dijital Yerlilerle Dunya_20_onde.

Pawinska, M. (2019). ICCO Summit: How Prepared Is PR For Artificial Intelligence? icco-summit-how-prepared-is-pr-for-artificial-intelligence.html. (03.08.2021).

Pence, H. E. (2019). Artificial intelligence in higher education: New wine in old wineskins? Journal of Educational Technology Systems, 48(1), 5-13. doi:10.1177/0047239519865577.

Penn, C. (2018) "The role of machine learning in public relations." Shift Communications,www.shiftcomm.com/blog/role-machine-learning-public-relations/. 21.06.2021.

Pentland, S. (2012). "Reinventing Society in the wake of Big Data, A Conversation with Alex(Sandy) Pentland", Edge, Aug.

Peterson, A. (2019). The Past, Present & Future of Artificial Intelligence in PR. https://www.cision.com/2019/01/artificial-intelligence-PR/ (28.07.2021).

Pirim, A. G. H. (2006). Yapay Zekâ. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi* , 1 (1) , 81-93.

Qu, S. Q. ve J. Dumay (2011). The qualitative research interview. *Qualitative Research in Accounting & Management*, 8(3), 238-264.

Rajesh, D. S., Kandaswamy, M. U. ve Rakesh, M. A. (2018). The impact of artificial intelligence in talent acquisition lifecycle of organizations. International Journal of Engineering Development and Research, 6(2), 709-717.

Research and Markets (2018). Global artificial intelligence market in education sector https://www.researchandmarkets.com/reports/4522319/global artificial-intelligence-market.

Rodriguez, L. (2018). How does artificial intelligence help public relations? 5NVU5BNV/artifitial-intelligence-for-public-relations.html (09.07.2021).

Rogers, C. (2019). How Artificial Intelligence and Big Data will affect the future of PR. Institute for PR. Available at: https://instituteforpr.org/how-artificial- intelligence-and-big-data-will-affect-the-future-of-pr/ (22.04.2021).

Roshan, M., Warren, M., Carr, R. (2016), Understanding the Use of Social Media by Organisations for Crisis Communication. Computers in Humor Behavior. (63), 350-361.

Salehi, H., Burgueno, R., (2018). Emerging Artificial Intelligence Methods in StructuralEngineering. Engineering Structures, 171, 170-189.

Sandha, A., Agha, K. ve Islam, R. (2005). Artificial intelligence...as a decision support system for petroleum engineers. *Petroleum Science and Technology*, 23(5-6), 555-571. doi: 10.1081/LFT-200032841.

Santos, M. C. (2016). Automated narratives and journalistic text generation – the lead organization structure translated into code. In: Brazilian Journalism Research, 12, 1. 150-175.

Sarıçiçek, R. (2019). Muhasebe Alanındaki Dönüşüm ve Yapay Zekâ. *2. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi*. Isbn978-605-7828-10-1. 1093-1099. İstanbul.

Sarıel, S. (2017). *Günümüzde Yapay Zekâ*, İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı Yayını, İnsanlaşan Makinalar ve Yapay Zekâ, 75.

Selvi, Ö. Ö. (2012). Bilgi Toplumu, Bilgi Yönetimi ve Halkla İlişkiler. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 1, (3).

Shankar, V. (2018). "How Artificial Intelligence (AI) Is Resha- ping Retailing", *Journal of Retailing*, 94 (4), 5–11.

Shawar, B. A. ve E. Atwell, (2007). Chatbots: are they really useful? Journal for Language Technology and Computational Linguistics, 22(1). 29-49.

Shen, A. (2014). "Recommendations as Personalized Marketing: Insights from Customer Experiences", Journal of Services Marketing, 28 (5), 414-427.

Smart, J., Cascio, J., Paffendorf, J., Bridges, C., Hummel, J., Hursthouse, J., ve Moss, R. (2007). A Cross-Industry Public Foresight Project. Metaverse roadmap 2007: Pathways to the 3DWeb.

Spadafora, A. (2016). *"Stephen Hawking believes AI could be mankind's last accomplishment". BetaNews.*

Spector, J. M., ve Ma, S. (2019). Inquiry and critical thinking skills for the next generation: from artificial intelligence back to human intelligence. Smart Learning Environments, 6(8). doi:10.1186/s40561-019-0088-z.

S. Sen, D., Dasgupta, K. ve D. Gupta (2020). An empirical study on algorithmic bias, in: 2020 IEEE44th Annual Computers, Software, and Applications Conference (COMPSAC), IEEE, 1189–1194.

Stanford Felsefe Ansiklopedisi, (2018). Artificial intelligence. https://plato.stanford.edu/entries/artificial-intelligence/ (23.05.2021).

Stanford University, (2019), "Artificial Intelligence Index 2019 Annual Report", (Aralık 2019), https://hai.stanford.edu/sites/default/files/ai_index_2019_report.pdf. (03.02. 2021).

STM ThinkTech, (2020), "Yapay Zekâ Yaklaşım ve Uygulamalar", https://thinktech.stm.com.tr/uploads/docs/1610032092_stm-outlook-yapay-zeka-yaklasimlar.pdf (03.02.2021).

STM ThinkTech, (2019), "İleri Sağlık Teknolojileri I Akıllı Sağlık Uygulamaları ve Veri Analizi İle Sağlık Sorunlarını Tanımlamak". https://thinktech.stm.com.tr/uploads/docs/1608905321_stm-ileri-saglik-teknolojileri-1.pdf? (28.07.2021).

Stormon. A. (2017). Unlock the Remarkable Power of Pragmatic AI. https://www.huffpost.com/entry/unlock-the-remarkable-power-of-pragmatic-ai_b_594c1e56e4b0f078efd97fe2 (16.11.2021).

Sucu, İ. (2019). Yapay Zekânın Toplum Üzerindeki Etkisi ve Yapay Zekâ (A.I.) Filmi Bağlamında Yapay Zekâya Bakış. Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi, 2 (2), 203-215.

Sucu, İ. ve E. Ataman (2020). Dijital Evrenin Yeni Dünyası Olarak Yapay Zekâ Ve Her Filmi Üzerine Bir Çalışma. Yeni Medya Elektronik Dergisi, 4 (1), 40-52.

Şeker, A., Diri, B. ve Balık, H. H. (2017). Derin Öğrenme Yöntemleri ve Uygulamaları Hakkında Bir İnceleme. *Gazi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 3 (3), 47-64.

Talentgrid, (2021). https://talentgrid.io/tr/yapay-zeka-nedir/ (15.07.2021).

Tan, E. (2018). Former Omnicom exec: 'A CMO armed with AI can go toe-to-toe with anyone in the board room', Campaign. https://www.campaignlive.co.uk/article/former-omnicom-exec-a-cmo-armed-ai-go-toe- to-toe-anyone-board-room/1484729 (02.05.2021).

Tarhan, Ö. (2015). Sosyal bilgiler öğretmeni adaylarının politik okuryazarlığa ilişkin görüşleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(9), 649-669.

Taşçı, G. ve M. Çelebi, (2020). Eğitimde Yeni Bir Paradigma: "Yükseköğretimde Yapay Zekâ" *OPUS International Journal of Society Researches*, 16 (29), 2346-2370. DOI: 10.26466/opus.747634.

Thiraviyam, T. (2018). Artificial Intelligence Marketing. https://www.researchgate.net/ publication/328580914_Artificial_intelligence_Marketing. (29.06.2021).

Torossian, R. (2019). Does Artificial Intelligence Have a Place in Public Relations? http://ronntorossian.com/does-artificial-intelligence-have-a-place-in-public- relations/. (04.12.2021).

Timms, M. J. (2016). Letting artificial intelligence in education out of the box: educational cobots and smart classrooms. *International Journal of Artificial Intelligence in Education*, 26(2), 701-712. doi: 10.1007/s4059.

Tisch, D., APR ve FSPRS (2018). The Elevation of Public Relations - A discussion paper on a profession's present – and its possible future. *Argyke Public relationships*. 1-8.

Tjepkema, L. (2017). What is Artificial Marketing and Why is It So Powerful? Emany White Paper / https://www.emarsys.com/en/ resources/blog/artificial-intelligence-marketing-solutions/ (29.06.2021).

Turing, A. M. (1950). Computing Machinery and Intelligence, Mind 49, 433-460.

Türk, G. D. Bayrakcı, S. ve Akçay, E. (2022). Metaverse ve Benlik Sunumu. Turkish Online Journal of Design Art and Communication , 12 (2), 316-333.

Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: *Görüşme, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 24, 543–559.

Türkiye Yapay Zekâ İnisiyatifi, (2021). Yapay Zekâ Zaman Çizelgesi, https://turkiye.ai/ kaynaklar/yapay-zekâ-zaman-cizelgesi/, 21.07.2021.

Ural, E. G. (2003). "Kriz Yönetiminde Proaktif Halkla İlişkiler Yaklaşımları ve Konu-Gündem Yönetimi", Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF, *11. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiri Kitabı* içinde (381- 391) Ankara: Uyum Ajans.

Ustakara, F. (2014). Küreselleşmenin Sürükleyici Gücü Halkla İlişkiler Ve Halkla İlişkileri Dönüştüren Küreselleşme. *Global Media Journal TR Edition*, *5*(9), 338-351.

Uzun, T. (2020). Yapay Zekâ Ve Sağlık Uygulamaları . *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 80-92.

Ünal, A. ve İ. Kılınç. (2020). Yapay Zekâ İşletme Yönetimi İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme *Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi*, 6 (1), 51-78.

Valin, J. (2018). *Humans still needed: An analysis of skills and tools in public relations.* Discussion paper. London: Chartered Institute of Public Relations.

Valin, J. ve A. Gregory. (2020). Ethics Guide to Artificial Intelligence in PR. Chartered Instıtute of Public Relations. Doi: 10.13140/RG.2.2.17493.65768. 2-19.

Valladão, A. G.A. (2018). Artificial Intelligence and Political Science. *Policy Paper* 1-28.

Varol, E. ve M. Ç. Varol, M. (2019). Kavram ve Kuramlarıyla Marshall Mcluhan'a Bakış: Günümüzün Egemen Medya Araçları Ekseninde Bir Değerlendirme. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* (UKSAD), 5 (1), 137-158.

Vosoughi, S., D. Roy, S. Aral. (2018). The spread of true and false news online. Science 359(6380), 1146–1151.

Vrsnik, V. (2020). Ethics Guide to Artificial Intelligence in Pr. İçinde. (Hzl.) J. Valin ve Gregory Anne. Chartered Instutute of Public Relatıons.

Webster, J. G. (2017). Three myths of digital media. Convergence, 23(4), 352-361.

Wei, J. (2019). China uses AI assistive tech on court trial for first time. https://www.chinadaily.com.cn/a/201901/24/WS5c4959f9a3106c65c34e64ea.html (11.10.2021).

Weiner, M., ve S. Kochhar. (2016). Irreversible: The Public Relations Big Data Revolution. The Institute for Public Relations. http://www.instituteforpr.org/wp-content/uploads/IPR_PR-BigData-Revolution_3-29.pdf. (02.05.2021).

Wertz, J. (2017). Exceptional Customer Service Is Key To E-Commerce Growth. https://www.forbes.com/sites/jiawertz/2017/08/18/exceptional-customer-service-is-key-to-e-commerce-growth/?sh=1936ac2c3dc6 (30.11.2021).

Weverbergh, R. (2018). How Artificial Intelligence (AI) will revolutionize the PR industry. http://getmustr.com/blog/artificial-intelligence-ai-will-revolutionize-pr-industry/ (16.08.2021).

WIPO. (2019). ‘‘Wipo Technology Trends’’ (Artificial Intelligence).

Williams, R. (2001). “Teknoloji ve Toplum”, Doğu-Batı Dergisi, Sayı:15, Mayıs-Haziran. 221–233.

Wutz, B. W. Ve Weyerer, J. C. ve Geyer, C. (2019). Artificial ıntelligence and the public sector: Applications and challenges. International journal of Public Administration, 42(7). 596-615.

Yıldırım, B. (2013). Gazeteciliğin Dönüşümü: Yöndeşen Ortam ve Yöndeşen Gazetecilik. *Selçuk İletişim*, 6 (2), 230-253.

Yılmaz, A. (2009). İletişim Teknolojilerinde Yöndeşme: Sosyo–Ekonomik İlişkiler Üzerindeki Etkilerini Tartışmak. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9 (18) , 295-322.

Yılmaz, G. (2020). Yapay Zekânın Yargı Sistemlerinde Kullanılmasına İlişkin Avrupa Etik Şartı. Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi, Avrupa'yı Tartışmak: Dünü, Bugünü ve Yarını, 27-55.

Zafer, S. (2017). Üç İkna Kanıtı ve Reklamlarda Kullanımı. (Tartışma Metinleri) İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enst.

Zawacki-Richter, O., Marín, V.I., Bond, M. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education – where are the educators?. Int J Educ Technol High Educ 16, 39. https://doi.org/10.1186/s41239-019-0171-0.

Diğer Yayınlar

Abanoz, E. (2013). Bilgi Toplumunda Yöndeşmenin Haber Üretimi Süreci Üzerindeki Etkisi: Haber Ajansı Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,* İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.

Afzal. K. S. (2018). How PR is Intersecting with AI. https://www.entrepreneur.com/article/320645 (01. 05.2021).

Altunç, S. (2019). Robotlar, Yapay Zekâ ve Ceza Hukuku. Researchgate:https://www.researchgate.net/publication/336406393_Robotlar_Yapay_Zeka_ve_Ceza_Hukuku (01.08. 2021).

Atkinson. R.D. ve J. Whisman (2021). Podcast: The Hype, the Hope, and the Practical Realities of Artificial Intelligence, With Pedro Domingos. https://itif.org/publications/2021/03/22/podcast-hype-hope-and-practical-realities-artificial-intelligence-pedro (20.01.2021).

Amos, D. (2019). What does artificial intelligence mean for public relations?. https://www.prca.org.uk/AIinPR. (22.06.2021).

An AI Now Institute Report, 2018 https://ainowinstitute.org/litigatingalgorithms.pdf (03. 08.2021).

Apco Worldwide (2018). apcoworldwide.com (20.10.2020).

Ardila, M. M. (2020). The Rise of Intelligent Machines: How Artificial Intelligence is Transforming the Public Relations Industry, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. University of Southern California.

Ardila, M. M. (2020). AI in Pr: The Conversation Has Just Begun https://instituteforpr.org/ai-in-pr-the-conversation-has-just-begun/ (08.08.2021).

Arslan, O. (2020). Üretim Satın Almalarında Yapay Zekâ İle Bir Uygulama; Türkiye'de Çelik Sektörü. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi SEB.

Barcelona PR Meeting. (2018). “Critical Intersections: Communication, public relations, and beyond in a time of convergence.” eventum.upf.edu/_files/_event/_17549/_ed itorFiles/file/BCN%20PR%20Conference%20Programme.pdf. (01.04. 2021).

Başaran, Z. (2021). Kriz Simülasyonu. https://www.karmalt.com/kriz-simulasyonu/. (05.12.2021)

Bernstein, J. (2015). The 10 Steps of Crisis Communications. https://www.bernsteincri sismanagement.com/the-10-steps-of-crisis-communications/(08.11.2021).

Bolza, M. (2016), "Inside Goldman Sachs staff email surveillance program," HR Australia,20June,www.hcamag.com/hr-news/inside-goldman-sachs-staff-email-surveillance-program-218122. aspx (01.12.2021).

Boucher, P. (2020). Artificial Intelligence: How does it work, why does it matter, and what can we do about it? https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/ document/EPRS_STU(2020)641547 (23.04.2021).

Brasher, J. (2019). https://www.marketing-interactive.com/industry-speak-how-has-ai-impacted-the-role-of-pr-and-communications. (16.12.2021).

Bruce, D. (2019). Artificial Intelligence in Advertising: Examples & Applications f ps://www.knowledgenile.com/blogs/artificial-intelligence-advertising/. (07.07.2021).

Cannella, J. (2018). Artificial Intelligence in marketing. Unpublished Honors Thesis for Barrett, Arizona: The Honors College at Arizona State University.

Canela, (2019). Artificial intelligence reaches public relations. Retrieved from http://canelapr.com/artificial-intelligence-reaches- public-relations/ (26.04.2021).

Ceylan, A. (2018). Sağlıkta Yapay Zekâ Uygulaması. http://www.yesilscience.com/tr/ya payzeka/yapay-zeka-ve-saglik/ (29.07.2021).

Chen, Y. (2017). PR firms start using AI for mundane tasks. https://digiday.com/marketing/pr-firms-start-using-ai-mundane-tasks/ (29.06.2021).

Cision, (2020). www.cision.com/content/dam/cision/Resources/white-papers/Cision_MediaDatabaseBuyersGuide.pdf. (22.06.2021).

Codella, D. (2020). Business Intelligence Doesn't Need More AI; It Needs More Humans. https://www.business2community.com/business-intelligence/business-intelligence-doesnt-need-more-ai-it-needs-more-humans-02282393. (11.10.2021).

Comcowich, W. (2019) https://glean.info/marketing-pr-lessons-about-fake-news-deepfakesfrom-a-political-campaign/, (Erişim Tarihi: 15.02.2022).

Constantin, L. (2021). How data poisoning attacks corrupt machine learning models. https://www.csoonline.com/article/3613932/how-data-poisoning-attacks-corrupt-machine-learning-models.html (13.10.2021).

Copeland, B. J. (2019). "Artificial Intelligence" (Çevrimiçi) https://www.britannica.com/ technology/artificial-intelligence (21.03.2021).

Cowley, S. ve J. Kingson. (2017). "Wells Fargo to claw back $75 million from two former executives", New York Times. www.nytimes.com/2017/04/10/business/wells-fargo-payexecutives-accounts-scandal.html (29.11.2021).

Creighton, J. (2018), The Father of Artificial Intelligence. Says Singularity Is 30 Years Away. https://futurism.com/father-artifici- al-Intelligence-singularity-decades-away (23.11.2021).

Çam, M. S. (2015). Türkiye'de Basın Reklamlarının Retoriği: Otohaber Dergisinde 1992 ve 2012 Yıllarında Yayınlanan Otomobil İlanlarının Karşılaştırmalı Analizi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Ankara: Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çavuş, N. (2021). IBM'in Yapay Zekâ Projesi Project Debater, Kendi Argümanlarını Üreterek Tartışmalara Katılabiliyor. https://www.webtekno.com/ibm-project-debater-yapay-zekah107709.html (10.03.2021).

Çavuşoğlu, E. (2019). Yapay Zekâ Halkla İlişkiler Çalışmalarını Nasıl Etkileyebilir?. yapay-zeka-halkla-iliskiler-calismalarini-nasil-etkileyebilir.html. (29.07.2021).

Çomu, T. (2012). Video Paylaşım Ağlarında Nefret Söylemi: YouTube Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,* Anakara: Ankara Üniversitesi SBE.

Dalcı, M. (2020). Trend Takibi Nasıl Yapılır?. https://www.userspots.com/rehber/trend-takibi-nasil-yapilir-yerellestirme-nedir (04.07.2021).

Deloitte (2018). Artificial Intelligence Innovation Report. https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/de/Documents/Innovation/Artificial-Intelligence-Innovation-Report-2018-Deloitte.pdf (11.07.2021).

De Oliveira J. (2017). It's Time for PR to Embrace Artificial Intelligence. https://www.prnewsonline.com/its-time-forpr-to-embrace-artificial-intelligence/, (11.10.2021).

Dülger, M. (2018). Günümüz Yapay Zeka Teknolojisi ve'Robot Yargıç/Avukat' Gerçeği:Mesleğimiz Elimizden Gidiyor mu?. https://www.academia.edu/35763984/G%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCz_Yapay_Zeka_Teknolojisi_ve_Robot_Yarg%C4%B1%C3%A7_Avukat_Ger%C3%A7e%C4%9Fi. (06.12.2021).

Ehrlich, S. (2020). Personalizing PR: How New Trends in Tech Provide a Human Touch to Public Relations. https://blog.businesswire.com/personalizing-pr-how-new-trends-in-tech-provide-a-human-touch-to-public-relations (04.05.2021).

Fahlman, S. E. (2017). "ELIZA is an Early Natural Language Program". https://quora.com/ELIZA_is_an_early_natural_language_program/. (01.07.2021).

Farveen, F. (2019). "PR and communications?" https://www.marketing-interactive.com/industry-speak-how-has-ai-impacted-the-role-of-pr-and-communications (24.06.2021).

Fiğan, M. (2021). Üç Boyutlu Bir Dijital Dünyaya Doğru: Metaverse. https://yenimedya.wordpress.com/2021/11/24/uc-boyutlu-bir-dijital-dunyaya-dogru-metaverse/ (21.02.2022).

Goasduff, L. (2018). Emotion AI Will Personalize Interactions https://www.gartner.com/ smarterwithgartner/emotion-ai-will-personalize-interactions (03.06.2023).

Graham, M. (2019). "Fake followers in influencer marketing will cost brands $1.3 billion this year, report says." CNBC, 24 July 2019, www.cnbc.com/2019/07/24/fake-followers-in-influencer-marketing-will-cost-1point3-billion-in-2019.html. (17.08.2021).

Gromov, G. (2012). Roads and Crossroads of the Internet History, https://history-of-internet.com/ (12.12. 2021).

Güngör, T. (2005). Muhakeme yürütme ve karar vermede buluşsal yöntemler. cmpe.boun.edu.tr. (05.07.2021).

Hari, G. (2018). 'As communicators, we have a responsibility to talk about AI in a positive way', PR Week, 27 November. https://www.prweek.com/article/1519621/as-communicators-responsibility-talk-ai-positive-way (27.03.2021).

Heaven D, (2020). If AI is going to help us in a crisis, we need a new kind of ethics. https://www.technologyreview.com/2020/06/24/1004432/ai-help-crisis-new-kind-ethics-machine-learning-pandemic/ (18.11.2021).

Heikkinen, T. H. (2019) "How Does the Use of Artificial Intelligence Affect the Concept of Fair Trial?", Faculty Of Law Lund University, Master Thesis-International Human Rights Law, Lund, https://lup.lub. lu.se/ student- papers/search/publication/8980709 (03.08.2021).

Hoguet, B. (2019). Storytelling AI: How Artificial Intelligence Feeds Creativity. (02.09.2021).

Hosie. R. (2019). An Instagram star with 2 million followers couldn't sell 36 T-shirts, and a marketing expert says her case isn't rare. https://www.insider.com/instagrammer-arii-2-million-followers-cannot-sell-36-t-shirts-2019-5 (14.08.2021).

Hughes D., (2019), Of the Most Memorable Digital Marketing Campaigns of 2018...So Far., Digital Marketing Institute, https://digitalmarketinginstitute com/blog/6-of-the-most-memora ble-digital-marketing-campaigns-of-2018. (29.07.2021).

İnternetlivestats, (2020) www.internetlivestats.com/one-second/ (20.12.2020).

Jurvetson, S. (2016). "Intelligence Inside," *Medium*, August 9, 2016, https://medium.com/ @DFJvc/intelligence-inside-54dcad8c4a3e. (19.12.21).

Kabacan, D. (2021) Doğal Dil İşleme(NLP) ve Yapay Zekâ. https://www.yapayzekatr.com/ 2021/01/20/dogal-dil-isleme-nlp-ve-yapay-zeka/. (28.06.2021).

Kennedy, N. (2019). AI for PR – The Path to the Present, and the Potential. https://fleishmanhillard.com/2019/02/true-global-intelligence/ai-for-pr- path-to-the-present-and-the-potential/?platform=hootsuite. (25.06.2021).

Kesayak, B. (2017). https://www.endustri40.com/burak-kesayak-1/ (14.10.2020).

Klosky, D. (2010). The Chess Master and the Computer (R. Diego). http://we b.mit.edu/6.034/wwwbob/kasparov-article.pdf (05.28.2021).

Kosinski, M. (2017). *Dr. Michal Kosinski on Facebook, Big Data, and Psychographic Profi-ling.* YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=XKNFjVM2SfY (24.04.2021).

Köse, M. (2021). Metaverse Nedir ve Neden Çok Önemlidir? Yaşamlarımızı Dijital Bir Evrene Taşıyabilir miyiz? https://evrimagaci.org/meta verse-nedir-veneden-cok-onemlidir-yasamlarimizi-dijital-bir-evrenetasiyabilir-miyiz-11135, (20.01.2022).

Levine, B. (2018). Why AI for PR may be different than AI for marketing. why-ai-for-pr-may-be-different-than-ai-for-marketing-218806.html (30.07.2021).

Luttrell, R. ve A. Wallace, (2019). Why and how PR pros should embrace artificial intelligence. why-and-how-pr-pros-should-embrace-artificial-intelligence.html (02.08.2021).

Lynch, C. (2018). How PR pros should prepare for artificial intelligence. Ragan's PR daily. https://www.prdaily.com/Main/Articles/482543a6-4e1f-4111- (01.08.2021).

Marr, B. (2016). What is the difference between artificial intelligence and machine learning? Forbes. https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2016/12/ 06/what-is-the-difference-between-artificial-intelligence-and-machine-learning/#66fdb6862742. (05.05.2021).

Marx, W. (2017). Artificial Intelligence and PR: What You Need to Know [Blog post]. https://b2bprblog.marxcommunications.com/b2bpr/artificial-intelligence- and-pr (10.03. 2021).

Marx, W. (2019). How to Leverage AI in PR for Amazing Results. https://www.business 2community.com/public-relations/how-to-leverage-ai-in-pr-for-amazing-results-02236916 (04.07.2021).

Margaryan, P. (2019). Antik Yunan Mitlerinde Yapay Zekâ, https://arkeofili.com/antik-yunan-mitlerinde-yapay-zeka/ (27.04.2021).

Mastorakis, G. (2019). How Artificial Intelligence Optimizes Online Reputation Management. https://www.mentionlytics.com/blog/optimize-online-reputation-management-with-ai/ (30.11.2021).

McCarthy, A. (2019). Understanding artificial intelligence: A guide for PR. https://www.mediaupdate.co.za/publicity/147125/understanding-artificial-intelligence-a-guide-for-pr (10.07.2021).

McClelland, C. (2017). "The Difference Between Artificial Intelligence, Machine Learning, and Deep Learning" https://medium.com/ iotforall/the-difference-between-artificial-intelligence-machine-learning-anddeep-learning-3aa67bff5991 (21.06.2021).

McGeady, A. (2017). How Artificial Intelligence Will Change Public Relations. http://bigfishpr .com/how-artificial- intelligence-will-change-public-relations/ (08.03. 2021).

McNeill, S. (2019). Artificial intelligence in the classroom. https://educationblog .microsoft.com/en-au/2019/01/artificial-intelligence-in-the classroom/ (03.02.2022).

Medway, R. (2018). Lexus Europe Creates World's Most Intuitive Car Ad with IBM Watson. https://www.ibm.com/blogs/think/2018/11/lexus-europe-creates-worlds-most-intuitive-car-ad-with-ibm-watson/ (08. 10.2021).

Meltzer, T. (2014). Robot doctors, online lawyers and automated architects: The future of the professions? The Guardian. https://www.theguardian.com/technology/2014/jun/15/robotdoctors-online-lawyers-automated-architects-future-professions-jobs-technology (04.05.2021).

Methodology. (2020). Interdependence Public Relations, www.interdependence.com/our- methodology/ (22.06.2021).

Micklethwait, J. (2019). "Journalism in The Age of AI – DLD 19" YouTube, uploaded by DLDconference, , www.youtube.com/watch?v=65jDYCAnLJU. (20.11.2021).

Mittal, N., D. Kuder, ve S. Hans, 2019, "AI-fueled organizations," Deloitte insights, https://www2.deloitte.com/us/en/insights/focus/tech-trends/2019/driving-ai-potential-organizations.html. (18.03.2021).

Myers, E. (2019). "The Medium is the Message" — What Marshall McLuhan's Theory Means for Future Technologies. https://medium.com/media-theory-and-criticism-2019/the-medium-is-the-message-what-marshall-mcluhans-theory-means-for-future-technologies-bc039c90c825 (15.10.2021).

Mysoft, 2021. https://www.mysoft.com.tr/yapay-zeka-nedir (01.07.2021).

Nahas, J. M. (2017). How Artificial Intelligence is Impacting Public Relations. https://casa com.ca/en/2017/11/02/how-artificial-intelligence-is-impacting- public-relations/ (01.07.2022).

Olenski, S. (2018). Storytelling, Brands And Some Words Of Wisdom. https://www.forbes .com/sites/steveolenski/2018/04/06/storytelling-brands-and-some-words-of-wisdom/?sh=2d585bf95ae1.

Olson, P. (2018), "Google, Microsoft And Startups Are Go- ing To War On Chatbot Technology", Forbes, (27 Temmuz 2018), https://www.forbes.com/sites/parmyolson/2018/07/27/goog- le-microsoft-and-startups-are-going-to-war-on-chatbot-tech- nology/#76f3839e61b6. (02. 10. 2021).

Öngün, T. (2014). Markalar için online itibar yönetimi, https://www.linkedin.com/pulse/20140619122230-16563818-online-itibar-yonetimi/?originalSubdomain=tr. (03.06.2023).

Özel, S. (2010). Sayısal İletişim Teknolojileri ve Yurttaş Gazeteciliği: Haber Portallarında Görüntülü Haber Akışına Kullanıcıların Yaklaşımı, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi SBE.

Papadimitriou, A. (2016). The Future of Communication Artificial Intelligence and Social Net works. Malmö University Media & Communication Studies. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Münih.

Papuççiyan, A. (2019). Film ve Reklam Endüstrisine Yapay Zekâ Desteği Sağlayan Girişim: LargoAI. https://webrazzi.com/2019/09/09/film-ve-reklam-endustrisine-yapay-zeka-destegi-saglayan-girisim-largoai/ (20.11.2021).

Peri, M. (2017). "McLuhan's Equation" to understand the impact of Artificial Intelligence. https://www.linkedin.com/pulse/mcluhans-equation-understand-impact-artificial-maruti-s-peri/ (21.09.2021).

Pittman, M. (2019). What the Public Relations Industry Gets Wrong About Artificial Intelligence. https://www.business2community.com/public-relations/what-the-public-relations-industry-gets-wrong-about-artificial-intelligence-02230489 (25.08.2021).

Quietly Team (2020). https://blog.quiet.ly/industry/artificial-intelligence-storytelling/ (09.10.2021).

Rahikainen, E. (2020). Constructing Pr Professionals' Understanding Of Aı For Pr Purposes – A Repertoire Analysis Of Pr Professıonals' Blog Texts. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi. Jyväskylä University School of Business and Economics.

Rangarajan, S. (2019). Revolutionising communication with AI-powered PR. https://www.exchange4media.com/pr-and-corporate-communication-news/revolutionising-communication-with-ai-powered-pr-101538.html (15.07.2021).

Rehkopf, F. (2018). How to use AI in Public Relations. blog-ai-in-public-relations.html (15.07.2021).

Ristic, D. (2017). PR in 2018: Dominated by technology, mired by inauthenticity. PR week. https://www.prweek.com/article/1453426/pr-2018-dominated- technology-mired-inauthenticity.

Saleh, K. (2021). The Importance of Providing a Great Customer Experience [Infographic]. https://www.invespcro.com/blog/great-customer-experience/ (30.11.2021).

Sassoon, J. (2020). Storytelling and Artificial Intelligence. https://www.researchworld.com/storytelling-and-artificial-intelligence/ (02.09.2021).

Schuman, N. (2019). Artificial Intelligence: What You Need to Know Now. NJVPZ5TP/artificial-intelligence-what-you-need-to-know-now.html. (03.07.2021).

Selimi, S. (2019). Can Artificial Intelligence change the future of politics? Tit World https://www.trtworld.com/opinion/can-artificial intelligence-change-thefuture-of-politics-28156 (02. 07. 2021).

Sentance, R. (2019). 15 Examples of Artificial Intelligence in Marketing. https://econsultancy.com/15-examples-of-artificialintelligence-in-marketing/ (02.07.2021).

Slee, D. (2018). Robot comms: What public sector comms people need to know about artificial intelligence, CIPR Influence. https://influenceonline.co.uk/2018/07/02/robot-comms-what-public-sector-comms-people-need-to-know-about-artificial-intelligence/ (01.05.2021).

Şanlıtürk, E. (2018). Makine Öğrenme Algoritmalarıyla Hatalı Ürün Tahmini, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Teknik Üniversitesi: Fen Bilimleri Enstitüsü.

Tabak, D. K. (2015). Güncel Sanatin Manipülasyon Yönelimlerine Katkısında Görsel Retorik, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Samsun: OMÜ EBE.

The Huffington Post. (2013). The 16 best things Warren Buffett has ever said,. http://www.huffingtonpost.com/2013/08/30/warren-buffett-quotes_n_3842509.html (04.12.2021).

Thomas, E. (2020). The Role Of AI In Modern Day Reputation Management. https://rizzarr.com/the-role-of-ai-in-modern-day-reputation-management/ (04.12.2021).

Toz, M. (2018). Yapay zekâ reklam sektörünün geleceğini nasıl etkiler?. https://digitalage.com.tr/yapay-zeka-reklam-sektorunun-gelecegini-nasil-etkiler/ (23.04.2021).

Uncovering the Hype Around Innovative Technology, Oracle Solutions. Salesforce White Paper (2018) https://www.oracle.com/a/ocom/docs/uncovering-the-hype-fin.pdf (03.03.2021).

Waddington. S. (2017). Exploring the impact of AI on PR and discourse in the public sphere. https://wadds.co.uk/blog/2017/11/30/exploring-the-impact-of-artificial-intelligence-on-public-relations-and-discourse-in-the-public-sphere (03.07.2021).

Waddington, S. (2018). Tackling the impact of technology and AI on PR https://wadds.co.uk/blog/2018/6/26/tackling-the-impact-of-tech-and-ai- on-pr (27.04.2021).

Waxman, M (2018). How Artificial Intelligence Can Change the Public Relations Industry. https://www.youtube.com/watch?v=iACDeQ7GfB4&t=64s. (20.08.2021).

WeAreSocial (2020). *Digital 2020: Global Digital Overwiev.* https://wearesocial.com/digital-2020 (20.12.2020).

WeAreSocial (2020). *Digital Turkey: 2020.* https://datareportal.com/reports/digital2020-turkey (20.12.2020).

Zeybek, B. (2015). Türkiye'de Gazetelerin Yayınlandığı Siyasal Reklamlarda Retorik Türlerin Kullanımı. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

http://apcoworldwide.com. 2018 (05.04.2021)

http://www.analyticsintelligence.com (12.05.2021)

www.articleforge.com (19.04. 2021)

http://www.britannica.com/technology/speech-recognition (11.12.2020)

http://www.cbot.ai (10.06. 2021)

https://www.cipr.co.uk/sites/default/files/11497_CIPR_AlinPR_A4_vy.pdf.
Workshop Big Data dan Artificial Intelligence (AI), *Head of Data Scientist Telkom of Big* (15.01.2021).

http://www.ebrandvalue.com (03.04.2021)

http://www.evie.ai/corporate-scheduling (10.04. 2021)

http://www.fleishmanhillard.com (10.04.2021)

http://www.ibm.com (14.07.2021)

http://www.influencerman.com. (02.01.2021).

https://largo.ai/ (19.05.2021)

http://www.mentionlytics.com (10.04.2021)

https://openai.com/blog/chatgpt

https://openai.com/customer-stories/be-my-eyes

http://www.ping-go.com (12.04.2021)

http://www.prca.org.uk/AIinPR (11.10.2020)

http://www.Sputniknews.com (24.02.2021).

http://www.statista.com/forecasts/1011585/feature-usage-of-virtual-assistants-in-the-us 08.11.2021)

www. syncedreview.com/2017/02/12/richard-sutton-the-future-of-artificial-intelligence-belongs-to-search-and-learning/ (19.10.2021)

http://www.radaar.io,2021 (02.23.2021)

http://www.relevance.com (06.05. 2021)

http://www.taboola.com (05.04.2021)

http://www.talkwalker.com (20.04.2021)
http://www.boomsonar.com,2021 (23.04.2021)
https://medium.com/@socialmonitoringtr/telekom (19.04.2021)
https://www.talkwalker.com/blog/sentiment-analysis-guide, (20.04.2021)
https://www.yabble.com/about-us
syhttps://en.ax-semantics.com/ (11.12.2020)

KAPSAYICI MATEMATİK EĞİTİMİ

Dr. Ali Mazı

nobel bilimsel

KAPSAYICI MATEMATİK EĞİTİMİ

Dr. Ali Mazı

Yayın No.: 1721
ISBN: 978-625-398-746-6
E-ISBN: 978-625-398-745-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı
kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seda Polat -sedapolat@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Mazı, Ali.
Kapsayıcı Matematik Eğitimi / Ali Mazı
1. Basım, VI + 160 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-746-6
E-ISBN: 978-625-398-745-9
1. Kapsayıcı Egitim 2. Geometri 3. İlkokul

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Önsöz ..... **iii**

Giriş **1**

Kapsayıcı Eğitim **5**

Kapsayıcı Eğitimde Dezavantajlı Bireyler ve Özellikleri 11

Kapsayıcı Eğitimde Öğretim Programı Tasarımı 17

Kapsayıcı Eğitimde Matematik Dersi 20

Kapsayıcı Eğitimde Öğretmen 23

Kapsayıcı Eğitimde Veli 27

Kapsayıcı Eğitim ve Göç Olgusu 29

İlgili Araştırmalar **35**

Kapsayıcı Eğitimin Temeliyle İlgili Araştırmalar 35

Kapsayıcı Eğitimde Öğretmenle İlgili Araştırmalar 37

Kapsayıcı Eğitim ve Göç Olgusuyla İlgili Araştırmalar 43

Kapsayıcı Eğitimde Dezavantajlı Öğrenciler ve Özellikleri ile İlgili Araştırmalar 49

Kapsayıcı Eğitimde Veli ile İlgili Araştırmalar 54

Kapsayıcı Eğitimde Öğretim Programı Tasarımıyla İlgili Araştırmalar 56

Kapsayıcı Eğitimde Matematik Dersi ile İlgili Araştırmalar 61

İlgili Araştırmaların Yapılan Çalışma ile İlişkisi 64

Yöntem **67**

Araştırmanın Deseni 67

Çalışma Grubu 69

Uygulama Ortamı ve Uygulama İşlemi 71

Kapsayıcı Eğitim Etkinlikleri 72

Veri Toplama Süreci 73
Kontrol Grubundaki Uygulamalar 74
Deney Grubundaki Uygulamalar 74
Veri Toplama Araçları 74
Öğrenci Tanıma Formu 75
Geometri Başarı Testi 75
Veli Görüşme Formu 81
Öğretmen Görüşme Formu 81
Verilerin Analizi 82
Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği 84

Bulgular ve Yorumlar 89

Sonuç ve Tartışma 117
Öneriler 134

Kaynaklar 137

Öz Geçmiş 159

Kaynaklar

Abbas, F., Zafar, A. & Naz, T. (2016). Footstep towards inclusive education. *Journal of Education and Practice*, 7(10), 48-52.

Adam, H. ve Harper, L. J. (2021). Gender equity in early childhood picture books: a cross-cultural study of frequently read picture books in early childhood classrooms in Australia and the United States. *The Australian Educational Researcher*. Doi: 10.1007/s13384.021.00494-0.

Ainscow, M. (2020). Promoting inclusion and equity in education: lessons from international experiences. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 6(1), 7-16.

Akalın, A. (2016). *Türkiye'ye gelen Suriyeli göçmen çocukların eğitim sorunları*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akbulut, F., Yılmaz, N. Karakoç, A., Erciyas, İ.M. & Akşin Yavuz, A. (2021). Öğretmen adayları kapsayıcı eğitim hakkında ne düşünüyor?. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 6(1), 33-53. https://doi.org/10.37754/756554.2021.613.

Akçamete, G. (2018). *Özel gereksinimi olan bireyler*. (Ed. Ü. Şahbaz). Özel eğitimde kaynaştırma içinde, 1-29. Anı Yayıncılık.

Akgül, E. M. & Mertoğlu, H. (2020). Öğretmen yetiştirme programlarında otizm farkındalığı: fen bilgisi eğitimi örneği. *Journal of Individual Differences in Education*, 2(1), 31-41. https://dergipark.org.tr/en/pub/jide/issue/55034/755814.

Aktürk Çopur, D. (2019). *Mülteci öğrencilerin uyum sürecinde karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Düzce. Düzce Üniversitesi.

Alharbi, B. H. M. (2017). Psychological security and self-efficacy among Syrian refugee students inside and outside the camps. *Journal of International Education Research*, 13(2), 59-68.

Altunkaynak, M. (2020). UNESCO 2030 eğitim raporunda umut veren uygulamalara genel bakış: Doküman incelemesi. *Uluslararası Temel Eğitim Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 40-47.

Amaç, Z. (2021). Kapsayıcı eğitim ve ilkokul öğretmenleri: Sistematik bir inceleme. *Electronic Journal of Education Sciences*, 10(19), 74-97.

Anderson, D. A. & Hamilton, M. (2005). Gender role stereotyping of parents in children's picture books: The invisible father. *Sex Roles*, 52 (3/4), 145-151. https://doi.org/10.1007/s11199.005.1290-8.

APB. (2014). *Ruhsal bozuklukların tanısal ve sayımsal elkitabı*. Hekimler Yayın Birliği.

Applebaum, A. S. (1998). *Learning to parent the gifted child: Development of a model parenting program to prevent underachievement and other related emotional difficulties in gifted children* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Widener University, USA.

Arıcı, M. R. & Işıtan, S. (2021). Göç ve mülteci konulu resimli çocuk kitaplarının incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi, Türkiye'de ve Dünyada Göçmen Eğitimi,* 683-713. https://doi.org/10.37669/milliegitim.958764.

Arıkan. A. (2020). Schooling experiences of disadvantaged children in preschool: Attitudes, engagement and interactions. *Eurasian Journal of Educational Research*, 20(86), 1-24. https://doi.org./10.14689/ejer.2020.86.1.

Arnas, Y. A. (2002). Parent school collaboration studies and parent education program applications in preschools. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(22), 31-41.

Ataman, A. (2012). *Özel eğitimin temelleri. Temel eğitim öğretmenleri için kaynaştırma uygulamaları ve özel eğitim içinde*. 3-56. Vize Yayıncılık.

Auxter, D. Pyfer, J. Zittel, L. & Roth, K. (2010). *Principles and methods of adapted physical education and recreation*. McGraw-Hill.

Avan, Ş. K. & Kalenderoğlu, İ. (2020). Kapsayıcı Eğitim Kursu Alan Öğretmenlerin İkinci Dil Olarak Türkçe Öğretimi ile İlgili Görüşleri. *Aydın Tömer Dil Dergisi*, 5(1), 69-90.

Aydın Güngör, T., & Pehlivan, O. (2021). Kapsayıcı eğitimin Türk eğitim sistemindeki yeri ve önemi. *Studies in Educational Research and Development*, 5(1), 48 71.

Aydın, H. (2017). *Etkili öğretmen*. Etkili öğretim yöntemleri içinde, MB Acat. (Çeviri Ed.). Nobel Yayın Dağıtım.

Aydın, S. (2020). Zorunlu eğitim çağındaki mülteci öğrencilerin eğitime uyum sürecinde Türkiye ve Kanada uygulamaları. *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi*, 2(2), 1-18.

Aykut, S. (2019). *Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitim sorunları: Farklılıklara saygı eğitimi odağında okul sosyal hizmeti önerisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Ayvacı, H. Ş. & Yamaçlı, S. (2021). Kapsayıcı eğitim konulu hizmet içi eğitim almış fen bilimleri öğretmenlerinin ders tasarımlarına bakış açısı. *Trakya Eğitim Dergisi*, 12(1), 203-220. https://doi.org/10.24315/tred.885951.

Bačáková, M. (2009). *Access to education of refugee children in the Czech Republic*. Report for UNHCR Prague Office, Prague. Charles University, Department of Special Education.

Bagin, D. & Galloper, D. R. (1997). *The School and Community Relations*. 7th edition. USA: A Pearson Education Company.

Bahçeli Kahraman, P. ve Özdemir, H. (2019). Resimli çocuk kitaplarının toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmesi. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(27) 64-85. Doi: 10.29329/mjer.2019.185.4.

Bakbak, D. (2018). Compulsory migration from Syria to Gaziantep and reviews about residences. *Sociology Study*. 8(2), 49-67. https://doi.org/10.17265/2159-5526/2018.02.001.

Bakkaloğlu, H. & Sucuoğlu, B. (2018). Okul öncesi sınıflardaki özel gereksinimli olan ve olmayan çocukların okula uyumları. *İlköğretim Online*, 17(2), 580-595.

Balkar, B., Şahin, S. & Işıklı Babahan, N. (2016). Geçici eğitim merkezlerinde (GEM) görev yapan Suriyeli öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 12(6), 1290- 1310.

Bartell, T., Wager, A., Edwards, A., Battey, D., Foote, M. & Spencer, J. (2017). Toward a framework for research linking equitable teaching with the standards for mathematical practice. *Journal for Research in Mathematics Education*, 48(1), 7-21. https://doi.org/10.5951/jresematheduc.48.1.0007/.

Başar, M., Akan, D. & Çiftçi, M. (2018). Mülteci öğrencilerin bulunduğu sınıflarda öğrenme sürecinde karşılaşılan sorunlar. *Kastamonu Education Journal*, 26(5), 1571-1578.

Başaran, S. D. (2020). Suriyeli Mülteci Öğrencilerin Öğretmeni Olmak: Öğretmenlerin Okul Deneyimleri. *Eğitim ve Bilim*, 46(206).

Bešić, E., Paleczek, L., Krammer, M., & Gasteiger-Klicpera, B. (2017). Inclusive practices at the teacher and class level: The experts' view. *European Journal of Special Needs Education*, 32(3), 329-345.

Bilgin, A. H. N. (2004). *Çocuk Ruh Sağlığı*. Morpa.

Bloom, B. S., Engelhart, M. D., Furst, E. J., Hili, W. H. & Krathwohl, D. R. (1956). *Taxonomy of educational objectives: Handbook I.* Cognitive domain. David McKay.

Booth, T. & Ainscow, M. (2002). *Index for inclusion: Developing learning and participation in schools*. Bristol: Center for Studies on Inclusive Education.

Börü, N. & Boyacı, A. (2016). Göçmen öğrencilerin eğitim-öğretim ortamlarında karşılaştıkları sorunlar: Eskişehir ili örneği. *Electronic Turkish Studies*, 11(14), 123-158.

Bouck, E. C. (2007). Co-teaching… not just a textbook term: Implications for practice. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 51(2), 46-51. https://doi.org/10.3200/PSFL.51.2.46-51.

Bozan, M. A. & Çelik, S. (2021). An evaluation of "integration classes" for refugee children. *Hacettepe University Journal of Education*, 36(2), 317-332. https://doi.org/10.16986/HUJE.2020060235.

Brown-Jeffy, S., & Cooper, J. E. (2011). Toward a conceptual framework of culturally relevant pedagogy: An overview of the conceptual and theoretical literature. *Teacher education quarterly*, 38(1), 65-84.

Bülbül, N. T. & Sakız, H. (2020). Almanca öğretim programının kapsayıcı eğitim ilkeleri etrafında yeniden düzenlenmesi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(27), 879-909. https://dergipark.org.tr/en/pub/egitimvetoplum/issue/60522/889588.

Burak, D. & Zeynel, A. (2021). Öğretmen adaylarının mülteci öğrenci algıları. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(1), 221-247. https://doi.org/10.37669milliegitim.955233/.

Burak, Y. (2019). *Otizmli çocukların eğitsel yerleştirilmesi, kaynaştırılması ve bütünleştirilmesinde öğretmenlerle ilgili değişkenlerin incelenmesi (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Edirne.

Burris, C. C. & Welner, K. G. (2005). Closing the achievement gap by detracking. *Phi Delta Kappan*, 86(8), 594-598.

Büyüköztürk, Ş. (2009). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem A Yayıncılık.

Büyüköztürk, Ş. (2014). *Deneysel desenler: Öntest sontest kontrol gruplu desen ve veri analizi (4. basım).* Pegem Akademi.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2021). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (31. Baskı). Pegem Akademi.

Can, A. (2014). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi* (2. Baskı). Pegem A Yayıncılık.

Can, N. (2013). *Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi* (2. Baskı). Pegem Akademi.

Candappa, M. (2000). Building a new life: The role of the school in supporting refugee children. *Multicultural Teaching*, 19(1), 28-32. https://eric.ed.gov/?id=EJ622431.

Carneiro, R. U. C., Dall'Acqua, M. J. C. & Caramori, P. M. (2015). School inclusion and classroom management: Challenges and possibilities. *Creative Education*, 6(19), 2037-2044. https://doi.org/10.4236/ce.2015.619209.

Caspe, M. & Lopez, M. E. (2006). *Family involvement in early childhood education*. Howard Family Research Project no:1 in A series.

Castagno, A. E. (2008). "I don't want to hear that!": Legitimating whiteness through silence in schools. *Anthropology & Education Quarterly*, 39(3), 314-333.

Celedón-Pattichis, S., Borden, L. L., Pape, S. J., Clements, D. H., Peters, S. A., Males, J. R., Chapman, O. & Leonard, J. (2018). Asset-based approaches to equitable mathematics education research and practice. *Journal for Research in Mathematics Education*, 49(4), 373-389. https://doi.org/10.5951/jresematheduc.49.4.0373/.

Ceyhan, M. (2016). *Kapsayıcı eğitim: okul pratikleri, öğretmen ihtiyaçları*. ERG.

Cırık, İ. (2008). Çok kültürlü eğitim ve yansımaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(34), 27-40.

Civil, M. (2018). *Intersections of culture, language, and mathematics education: Looking back and looking ahead*. (Kaiser G., Forgasz H., Graven M., Kuzniak A., Simmt E., Xu B. Ed.), Invited Lectures from the 13th International Congress on Mathematical Education. ICME-13 Monographs içinde. Springer.

Civitillo, S., De Moor, J. M. & Vervloed, M. P. (2016). Pre-service teachers' beliefs about inclusive education in the Netherlands: An exploratory study. *Support for Learning*, 31(2), 104-121. https://doi.org/10.1111/1467-9604.12119.

Cole, R. W. (2008). *Educating everybody's children: Diverse teaching strategies for diverse learners*. ASCD.

Conroy, E. H. (1987). Primary prevention for gifted students: A parent education group. *Elementary School Guidance and Counseling*, 22(2), 110-116.

Cook, L. & Friend, M. (1995). Co-teaching: Guidelines for creating effective practices. *Focus on exceptional children*, 28(3).1-16.

Cook, L. & Friend, M. (2010). The state of the art of collaboration on behalf of students with disabilities. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 20(1), 1-8.

Crede, J., Wirthwein, L., Steinmayr, R., & Bergold, S. (2019). Schülerinnen und Schüler mit sonderpädagogischem Förderbedarf im Bereich emotionale und soziale Entwicklung und ihre Peers im Inklusiven Unterricht: Unterschiede in sozialer Partizipation, Schuleinstellung und schulischem Selbstkonzept. *Zeitschrift für Pädagogische Psychologie*, 33(3-4), 207-221. https://doi.org/10.1024/1010-0652/a000244.

Croce, K. A. (2018). Refugee students arrive at a school: What happens next?. *Global Education Review*, 5(4), 7-16.

Çağdaş, A., Özel, E., & Konca, A. S. (2016). İlkokul başlangıcında velilerin aile katılım düzeylerinin incelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 12(4), 891-908.

Çağlar, D. (2004). *Üstün zekâlı çocukların eğitim modelleri*. Seçilmiş makaleler kitabı 1. Türkiye üstün yetenekli çocuklar kongresi. Çocuk Vakfı Yayınları.

Çakmak, Ö. (2018). *Okul yöneticilerinin gözüyle Suriyeli öğrencilerin eğitiminde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri (Kilis örneği)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kilis.

Çelik, Ç. (2022). Tanıma ve yanlış tanıma: Kapsayıcı eğitim, okullar ve etnisite. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 25(2), 146-168. https://doi.org/10.18490/sosars.1111340.

Çelik, R. (2017). Adalet, kapsayıcılık ve eğitimde hakkaniyetli fırsat eşitliği. *Fe Dergi*, *9*(2), 17-29.

Çelik, S., Kardaş-İşler, N. & Saka, D. (2021). Refugee education in Turkey: Barriers and suggested solutions. *Pedagogy, Culture & Society*, 29(3), 1-19. Doi: https://doi.org/10.1080/14681366.2021.1947878/.

Çobaner, A. A. (2015). Çocuk hakları bağlamında Suriyeli mülteci çocukların haberlerde temsili. *Marmara İletişim Dergisi*, 24, 27-54. https://doi.org/10.17829/midr.20152419996/.

Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. & Büyüköztürk, Ş. (2016). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Pegem Akademi.

D'Ambrosio, U. (2003). The role of mathematics in building a democratic society. Quantitative Literacy. *Why Numeracy Matters for Schools and Colleges*, 235-238.

Dagli Gokbulut, O., Akcamete, G. & Guneyli, A. (2020). Impact of co-teaching approach in inclusive education settings on the development of reading skills. *International Journal of Education and Practice*, 8(1), 1-17.

Dağlıoğlu, H. E. & Alemdar, M. (2010). Üstün yetenekli bir çocuğun ebeveyni olmak. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(3), 849-860.

Dağlıoğlu, H. E. (2015). *Erken Çocuklukta Üstün Yetenek*. F. Şahin (Ed.). İçinde Üstün Zekalı ve Yetenekli Çocukların Eğitimi. 75-96. Pegem A.

Dağlioğlu, H. E., Ömeroğlu, E., Doğan, A. T., Şahin, M. G., Bulut, S. S., Sabancı, O., Kukul, V., Çakmak E. K. & Karataş, S. (2019). The reliability and validity study of 'classroom practices in inclusive preschool education environment with talented and gifted children scale. *Pegem Eğitim Öğretim Dergisi*, 9(2), 413-434.

Dağlıoğlu, H., Turupçu Doğan, A., & Basit, O. (2017). Kapsayıcı okul öncesi eğitim ortamlarında öğretmenler çocukların bireysel yeteneklerini belirlemek ve geliştirmek için neler yapıyor? *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 37*(3), 883-910.

Darling-Hammond, L. (1997). *Doing what matters most: Investing in quality education*. New York: National Commission on Teaching and America's Future.

Davis-Simons, J. M. (1995). *The effects of parenting workshops on the attitudes and reported behaviors of parents of gifted black and Latino primary grade students* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Columbia University Teachers College, New York

De Boera, A., Pijlb S. J. & Minnaerta A. (2011). Regular primary school teachers' attitudes towards inclusive education: A review of the literature. *International Journal of Inclusive Education*, 15(3), 331-353.

Demirel Kaya, E. (2019). *Millî eğitim bakanlığının temel eğitim kademesindeki dezavantajlı öğrencilere yönelik kapsayıcı eğitim politika ve uygulamaları (2002-2018).* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Dere, İ. & Demirci, E. (2021). Göçmenlerin ülkeye ve eğitime entegrasyonu: Almanya ve Kanada'nın politikalarının karşılaştırılması. *Milli Eğitim Dergisi, Türkiye'de ve Dünyada Göçmen Eğitimi*, 1055-1080. https://doi.org/10.37669/milliegitim.960198.

Derman-Sparks, L., & The A.B.C. Task Force. (1998). *Anti-bias curriculum: Tools for empowering young children* (10th edition). National Association for the Education of You.

Diekman, A. B. & Murnen, S. K. (2004). Learning to be little women and little men: The inequitable gender equality of nonsexist children's literature. *Sex roles*, 50(5), 373-385.

Diken, İ. H. (2017). Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim. *Pegem Atıf İndeksi*, 1-582.

Doğan, N. (2019). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme.* Pegem Akademi

Dolapçıoğlu, S., & Bolat, Y. (2020). Kapsayıcı eğitimde disiplinler arası program geliştirmeye yönelik bir eylem araştırması. *Eğitim ve Bilim*, 45(204). http://dx.doi.org/10.15390/EB.2020.8652.

Drolet, J., Enns, R., Kreitzer, L., Shankar, J. & McLaughlin, A. M. (2018). Supporting the resettlement of a Syrian family in Canada: The social work resettlement practice experience of social justice matters. *International Social Work*, 61(5), 627-633. https://dx.doi.org/10.1177/0020872817725143.

Durhat, G., & Ökten, C. E. (2021). 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metin ve etkinliklerinin geçici koruma altındaki öğrencilere uyarlanması. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 152-183. https://doi.org/10.29000/rumelide.885585/.

Dyer, R. E. (1992). *How elementary classroom teachers make instructional adaptations for mainstreamed students with mental retardation: A case study.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Virginia Polytechnic Institute and State University, Virginia.

Elmacı, D. (2021). Türkiye'de özel eğitim alanında korunmaya ihtiyacı olan çocuklar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, *23*(2), 409-429.

Emin, M. N. & Coşkun, İ. (2016). *Türkiye'deki Suriyelilerin eğitiminde yol haritası fırsatlar ve zorluklar*. SETA.

Emin, M. N. (2016). *Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi*: Temel eğitim politikaları. Seta.

Emmer, E. T. & Stough, L. M. (2001). Classroom management. A critical part of educational psychology, with implications for teacher education. *Educational Psychologist*, 36, 103–112.

Enç, M. (2005). *Üstün beyin gücü gelişim ve eğitimleri*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Erdem, C. (2017). Sınıfında mülteci öğrenci bulunan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları öğretimsel sorunlar ve çözüme dair önerileri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 26-42. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/319194.

Erden, Ö. (2017). *Schooling experience of Syrian child refugees in Turke*y (Yayınlanmamış Doktora Tezi*)*. Indiana University, Indiana.

Eren, V. & Çakran, Ş. (2017). Mülteci politikası: Avrupa birliği ve Türkiye karşılaştırılması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(39), 1-30.

Eren, Z. (2019). Yönetici ve öğretmen görüşlerini göre göçmen çocukların eğitim sorunları ve çözüm önerileri. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 213-234.

Ergen, H. & Şahin, E. (2019). Sınıf öğretmenlerinin Suriyeli öğrencilerin eğitimi ile ilgili yaşadıkları problemler. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(44), 377-405. https://dergipark.org.tr/en/pub/mkusbed/issue/49680/589679/.

Ergene. T. (2017). Engeli olan çocuklar için erken çocukluk eğitimi projesi. Eğitimde Birlikteyiz. https://egitimdebirlikteyiz.meb.gov.tr/CmsFiles/Materyaller/15/Ulusal_konferans_TR_hq.pdf.

Eroğlu, E. (2022). Kapsayıcı resimli çocuk kitaplarının okul öncesi eğitimde kullanılması. *Temel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 60-73. https://doi.org/10.55008/tead.1086885.

Ertaş, H. C. (2022). *Okul öncesi öğretmenlerin öğrenme güçlüğüne ilişkin bilgi düzeylerinin belirlenmesi (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Edirne.

Ewald, T. M. (2015). Lernen durch kooperation–auswirkung kooperativer lernarrangements auf das selbstkonzept von kindern mit verhaltensauffälligkeiten. *Potsdamer Zentrum für empirische Inklusionsforschung*, *6*, 1-11.

Fansa, M. (2021). Kimim ben? Göçmen, sığınmacı, mülteci, yabancı, vatansız ve geçici koruma: Türkiye'deki Suriyeliler. *Antakiyat*, 4(2), 289-306.

Fantuzzo, J., McWayne, C. & Perry, A. M. (2004). Multiple dimensions of family involvement and their relations to behavioral and learning competencies for urban, low-income children. *School Psychology Review*, 33(4), 467-480.

Fernández-Viader, M. D. P., & Fuentes, M. (2004). Education of deaf students in Spain: Legal and educational politics developments. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 9(3), 327-332. https://doi.org/10.1093/deafed/enh035.

Ferris, E., & Winthrop, R. (2010). *Education and displacement: Assessing conditions for refugees and internally displaced persons affected by conflict*. Background paper for the EFA Global Monitoring Report 2011. The hidden crisis: Armed conflict and education.

Fidan, F. (2004). Çalışan çocuk olgusuna sosyo-psikolojik bakış: Sanayide çalışan çocuklar örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 30-49.

Filipovic, K. (2018). Gender representation in children's books: Case of an early childhood setting. *Journal of Research in Childhood Education*, 32(3), 310-325.

Flores, A. (2007). Examining disparities in mathematics education: Achievement gap or opportunity gap?. *The High School Journal*, 91(1), 29–42. http://www.jstor.org/stable/40367921/.

Foglia, K. L (2015). *Case study examining the secondary co-teaching program at a South Jersey High School* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). The State University of New Jersey, New York.

Forlin, C., & Chambers, D. (2011). Teacher preparation for inclusive education: Increasing knowledge but raising concerns. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 39(1), 17-32.

Fraenkel, J. R., Wallen, N. E. & Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education*. 7. 429. McGraw-hill.

Francis, J. (2008). Developing inclusive education policy and practice for looked after children. *Scottish Journal of Residential Child Care,* 7(2), 60-70. Retrieved from https://www.celcis.org/files/4714/3878/4514/SJRCC72_developing_inclusive_education.pdf.

Fuchs, T. & Wössmann, L. (2007). What accounts for international differences in student performance? A re-examination using PISA data. *Empirical Economics*, 32(2-3), 433-464.

Gao, W. & Mager, G. (2011). Enhancing preservice teachers' sense of efficacy and attitudes toward school diversity through preparation: A case of one US inclusive teacher education program. *International Journal of Special Education*, 26(2), 92-107. https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ937178.pdf.

Gencer, T. E. (2017). Göç ve eğitim ilişkisi üzerine bir değerlendirme: Suriyeli çocukların eğitim gereksinimi ve okullaşma süreçlerinde karşılaştıkları güçlükler. *The Journal of International Social Research*, 10(54), 1-14. https://doi.org/0.17719/jisr.20175434652/.

Gençoğlu, C. (2019). Millî Bir Destekleme ve Yetiştirme Sistemi Modeli: İlkokullarda Yetiştirme Programi (İyep). *Milli Eğitim Dergisi*, 48(1), 853-881.

Gentry, M., Rizza, M. G., & Gable, R. K. (2001). Gifted students' perceptions of their class activities: Differences among rural, urban, and suburban student attitudes. *Gifted Child Quarterly*, 45(2), 115-129.

Giffen, M. (2011). *Definition of inclusive learning*. http://www.ehow.com/about_6460867_definition-inclusive-learning.htm.

Gök, B., & Şahin, A. E. (2009). İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin değerlendirme araçlarını çoklu kullanımı ve yeterlik düzeyleri. *Eğitim ve Bilim*, 34(153).

Göksoy, S. (2019). Vatandaşlık eğitimi mi? Çokkültürlülük ve kapsayıcı eğitimi mi?. *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi*, 2(2), 1-7. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijolt/issue/50021/639044.

Göktentürk, T., Demir, İ. & Arıcı, A. F. (2021). PISA'nın ışığında geliştirilen ABİDE projesinde okuma bakımından ne hâldeyiz? Bir geçerlilik çalışması. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 657-665. https://doi.org/10.29000/rumelide.897081.

Göl, H. & Sakız, H. (2020). Okul öncesi eğitimde rehberlik programının kapsayıcı eğitim ilkeleri doğrultusunda tasarlanması. *Nitel Sosyal Bilimler*, 2(2), 90-115. https://doi.org/10.47105/nsb.775160.

Gömleksiz, M. & Erkan, S. (2010). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (2. Baskı). Nobel Yayın Dağıtım.

Gömleksiz, M. N. & Aslan, S. (2018). The views of secondary school teachers about refugee students. *Education Reform Journal*, 3(1), 32-44.

González-Gil, F., Martín-Pastor, E., Flores, N. Jenaro, C., Castro, R. P. & Vela, M. G. (2013). Teaching, learning and inclusive education: The challenge of teachers' training for inclusion. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 93. 783-788. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.09.279.

Graham, L. (2020). *Inclusive education for the 21st century: Theory, policy and practice*. Routledge.

Gültekin-Talayhan, Ö. & Sakız, H. (2022). Beşinci sınıf İngilizce dersi öğretim programının kapsayıcı eğitim ilkeleri etrafında incelenmesi, *Trakya Eğitim Dergisi*,12(2), 574-590.

Gün, M. & Yüksel, S. (2021). Dünyada göçmen eğitimi politikaları bağlamında Türkiye'nin göçmen eğitimi sürecinin değerlendirilmesi ve çözüm önerileri. *Milli Eğitim Dergisi, Türkiye'de ve Dünyada Göçmen Eğitimi*, 1031-1053. https://doi.org/10.37669/milliegitim.960056.

Gün, Z. & Çavuş Erdem, Z. (2014). Uyum analizi yöntemiyle matematik başarısını etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 98-118. http://hdl.handle.net/20.500.12414/600/.

Güner-Yıldız, N., Köse, H., & Akın, E. (2021). Classroom management: Significance in inclusive education, current problems and proposed solutions. *Ankara University Faculty of Educational Sciences Journal of Special Education*, Advance Online Publication. https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.856085.

Güngör, T. A. & Pehlivan, O. (2021). Kapsayıcı eğitimin Türk eğitim sistemindeki yeri ve önemi. *Studies in Educational Research and Development*, 5(1), 48-71.

Gürdoğan Bayır, Ö. (2019). Dezavantajlı gruptaki çocuklarla eğitim süreci: Sınıf öğretmeni Adaylarının Görüşleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Nisan, 20, 451-464. https://doi.org/10.17494/ogusbd.548528.20.

Gürşimşek, I., Girgen, G., Harmanlı, Z. & Ekinci, D. (2002). *Çocuğun eğitiminde aile katılımının önemi (Bir pilot çalışma).* Erken Çocukluk Gelişimi ve Eğitimi Sempozyumu. Kök Yayıncılık, *262*, 274.

Gutiérrez, R. (2013). The sociopolitical turn in mathematics education. *Journal for Research in Mathematics Education*, 44(1), 37-68. https://doi.org/10.5951/jresematheduc.44.1.0037/.

Güven, E. D. (2005). Eğitim Üzerine Yinelenen Eleştiriler, Alternatif Öneriler. *Pivolka*. 4(17), 6- 8.

Güzel-Özmen, R. (2017). *Öğrenme güçlüğü olan çocuklar*. İ.H. Diken (Ed.). Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim (s.369-401) içinde. Pegem Yayıncılık.

Haktanır, G. (1994). Çocuğun ruh sağlığında aile ve okulun önemi. *Okul Öncesi Eğitimi*, 26(47), 9-14.

Halef, A. & Göçen, A. (2021). Suriyeli Öğrencilerin Okula Yönelik Tutumları. *Journal of Global Sport and Education Research*, 4(1), 17-32. https://dergipark.org.tr/en/pub/jogser/issue/65389/992848.

Hamdouna, O. (2019). Teachers' perception of inclusive education in Gaza city. *Turkish Special Education Journal: International*, 1 (2), 2-15. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tseji/issue/44515/551824/.

Hek, R. (2005). The role of education in the settlement of young refugees in the UK: The experiences of young refugees. *Practice*, 17(3), 157-171. https://doi.org/10.1080/09503150500285115/.

Hellmich, F., & Görel, G. (2014). Erklärungsfaktoren für Einstellungen von Lehrerinnen und Lehrern zum inklusiven Unterricht in der Grundschule. Zeitschrift für Bildungsforschung, 4(3), 227-240. https://doi.org/10.1007/s35834-014-0102-z.

Hemmings, B., & Woodcock, S. (2011). Preservice teachers' views of inclusive education: A content analysis. *Australasian Journal of Special Education*, 35(2), 103-116. https://doi.org/10.1375/ajse.35.2.103.

Herdem, F. S., & Bozgeyikli, H. (2013). İlköğretime devam eden parçalanmış ve tam aile çocuklarının rehberlik ihtiyaçlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 7-35.

Homuth, C., Will, G. & Maurice, J. (2020). *Broken school biographies adolescent refugees in Germany*. (A. Korntheuer, P. Pritchard, D. B. Maehler ve L. Wilkinson. Ed.). İçinde Refugees in Canada and Germany: From research to policies and practice (s. 123-142). GESIS- Leibniz- Institut für Sozialwissenschaften.

Hortasçu, N. (2003). *Çocuklukta ilişkiler ana baba, kardeş ve arkadaşlar*. İmge Kitabevi.

Horzum, T. & İzci, K. (2018). Preservice Turkish teachers' views and perceived competence related to inclusive education. *Journal of Education and e-Learning Research*, 5(2), 131-143.

Howard, T. C. (2003). Culturally relevant pedagogy: Ingredients for critical teacher reflection. *Theory into Practice*, 42(3), 195-202.

HRW. (2015). Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların eğitime erişiminin önündeki engeller. https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/turkey1115tu_web.pdf.

Hynie, M. (2018). Refugee integration: Research and policy. *Journal of Peace Psychology*, 24(3), 265- 276.

Hynie, M., Korn, A. & Tao, D. (2016). *Social context and social integration for government assisted refugees in Ontario, Canada*. (M. Poteet ve S. Nourpanah. Ed.), In After the flight: The dynamics of refugee settlement and integration (s. 183-227). Cambridge Scholars.

Hynie, M., McGrath, S., Bridekirk, J., Oda, A., Ives, N., Hyndman, J., Arya, N., Shakya, Y. B., Hanley, H. & McKenzie, K. (2019). What role does type of sponsorship play in early integration outcomes? Syrian refugees resettled in six Canadian cities. *Refuge*, 35(2), 36-52.

İli, K. (2020). *Göçmenlerle ilgili eğitim politikaları: Türkiye ve Almanya örneği* (Yayınlanmamış Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

İnal, G. (2006). *Öğretmenlerin anaokulları ile sınıflarındaki programlara ailelerin katılımı konusundaki görüşlerinin değerlendirilmesi (Afyon ili örneği)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 6 Nisan 1949, 9119 Sayılı Resmî Gazete, 203-208.

Jafari, K. K., Tonğa, N. & Kışla, H. (2018). Suriyeli öğrencilerin bulunduğu sınıflarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin görüşleri ve uygulamaları. *Academy Journal of Educational Sciences*, 2(2), 134-146. https://doi.org/1031805/acjes.479232.

Jeynes, W. H. (2005). A meta-analysis of the relation of parental involvement to urban elementary school student academic achievement. *Urban Education*, 40(3), 237–269.

Jung, W. S. (2007). Preservice teacher training for successful inclusion. *Education*, 128(1). 106-113.

Kahriman Pamuk, D. & Bal, M. (2019). Okul öncesi öğretmenlerinin kapsayıcı eğitimde çocukların dil gelişim sürecine yönelik görüşlerinin belirlenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 737-754. https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/51765/674620.

Kalaycı, Ş. (2008). *Spss uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Asil yayın dağıtım.

Kamışlı, H. (2019). Evaluation of elementary school teacher education undergraduate program in terms of multicultural education. *İlköğretim Online*, 18(4), 1539-1549. https://doi.org/10.17051/ilkonline.2019.632381/.

Kanu, Y. (2008). Educational needs and barriers for African refugee students in Manitoba. *Canadian Journal of Education*, 31(4), 915-940.

Karaman, K., & Yılmaz, A. S. (2011). Mevsimlik tarım işçileri ve enformel ilişkiler ağı: Giresun'da çalışan mevsimlik tarım işçileri üzerine bir araştırma. *ZfWT (Zeitschrift für die Welt der Türken)*, 3, 211-226.

Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.

Karataş, K. (2018). *Kültürel değerlere duyarlı eğitim açısından sınıf öğretmenliği lisans programının değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.

Kardeş, S. & Akman, B. (2018). Suriyeli mültecilerin eğitimine yönelik öğretmen görüşleri. *İlköğretim Online*, 17(3), 1224-1237. https://doi.org/10.17051/ilkonline.2018.466333/.

Kargın, T. (2003). Cumhuriyetin 80. yılında özel eğitim. *Milli Eğitim Dergisi*, 160(11), 1-17.

Karslı-Çalamak, E., Olkun, S. & Sözen-Özdoğan, S. (2022). Teaching mathematics in culturally and linguistically diverse classrooms: An examination of teacher practices. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 12(1), 123-155. https://doi.org/10.18039/ajesi.926493/.

Karsli-Calamak, E., Tuna, M. E. & Allexsaht-Snider, M. (2020). Transformation of teachers' understandings of refugee families' engagement: multilingual family mathematics spaces. *International Journal of Early Years Education*, 28(2), 189-205. https://doi.org/10.1080/09669760.2020.1765093.

Kaya, E. B. (2019). Suriyelilerin Türkçe öğrenirken yaşadıkları dil sorunları. *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi*, 2(1), 73-92.

Kayacan, K. & Güneş Koç, R. S. (2021). Göçmen öğrencilerinin evrensel fen okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi: Öğretmenler bu konuda ne düşünüyor?. *Milli Eğitim Dergisi, Türkiye'de ve Dünyada Göçmen Eğitimi,* 547-575. https://doi.org/10.37669 /milliegitim.960064.

Kaysılı, A., Soylu, A., & Sever, M. (2019). Exploring major roadblocks on inclusive education of Syrian refugees in school settings. *Turkish Journal of Education*, 8(2), 109-128. https://doi.org/10.19128/turje.496261.

Kazu, H., & Deniz, E. (2019). Kapsayıcı eğitim bağlamında öğretmenlerin mülteci öğrencilere ilişkin tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *14*(20), 1336-1368.

Keskinkılıç-Kara, S. B., & Şentürk-Tüysüzer, B. (2017). Sığınmacı öğrencilerin eğitimi sürecinde yaşanan sorunlara ilişkin yönetici, öğretmen ve veli görüşleri. *Akademik Sosyal Araştırma Dergisi*, 6(44), 236-250.

Kılıç, C. & Tonga, Z. (2022). Deneysel araştırmalarda iç geçerlik: Psikolojik danışma ve rehberlik alanındaki doktora tezlerinin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42(3), 2631-2661. https://doi.org/10.17152/gefad.950775.

Kılıç, V. A. & Gökçe, A. T. (2018). The problems of Syrian students in the basic education in Turkey. *European Journal of Social Sciences Education and Research*, 5(1), 199-211. https://doi.org/10.26417/ejser.v5i1/.

Kilmen, S. (2015). *Eğitim araştırmacıları için SPSS: Uygulamalı istatistik*. Edge Akademi Yayıncılık.

Kiremit, R. F., Akpınar, Ü. ve Tüfekci-Akcan, A. (2018). Suriyeli öğrencilerin okula uyumları hakkında öğretmen görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(6), 1-11. Doi: https://doi.org/10.24106/kefdergi.428598/.

Kırılmaz, M. C. (2019). *Sınıf öğretmenlerinin sığınmacılara yönelik kapsayıcı eğitimi gerçekleştirme durumunun incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak.

Kirova, A. (2001). Loneliness in immigrant children: Implications for classroom practice. *Childhood Education*, 77(5), 260-267. https://doi.org/10.1080/00094056 .2001.10521648/.

Koçyiğit, E. & Şimşek, H. (2019). Kapsayıcı eğitim bağlamında Türkiye'de ortaöğretim programlarında çokkültürlülüğün izleri. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 75-90. https://dergipark.org.tr/en/pub/kusob/issue/51360/524804.

Köklü, N., Büyüköztürk, Ş. & Bökeoğlu, Ç. Ö. (2007). *Sosyal bilimler için istatistik*. Pegem.

Kolk, A., & Van Tulder, R. (2002). Child labor and multinational conduct: a comparison of international business and stakeholder codes. *Journal of Business Ethics*, 36(3), 291-301.

Korntheuer, A. & Damm, A. C. (2019). Policy report: Legal status and education of refugees in Germany (Hamburg and Saxony). *Refuge*, 36(2), 30-44. https://doi.org/10. 25071/1920-7336.40719/.

Korntheuer, A., Korn, A., Hynie, M., Shimwe, B. & Homa, L. (2018). *Education pathways: Policy implications for refugee youth in Germany and Canada.* (S. Pashang, N. Khanlou, ve J. Calarke Ed.), İçinde Today's youth and mental health (s. 287-304). Springer.

Koshy, V. (2002). *Teaching gifted children* 4-7. David Fulton Publishers Ltd.

Koster, M., Nakken, H., Pijl, S. J., & Van Houten, E. (2009). Being part of the peer group: A literature study focusing on the social dimension of inclusion in education. *International Journal of Inclusive Education*, 13(2), 117-140.

Kotluk, N. & Kocakaya, S. (2018). Türkiye için alternatif bir anlayış: Kültürel değerlere duyarlı eğitim. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 749-789. https://dergipark.org.tr/en/pub/yyuefd/issue/40566/490876/.

Kozikoğlu, İ., & Yıldırımoğlu, S. (2021). Öğretmenlerin çokkültürlü eğitime yönelik tutumları ile kapsayıcı eğitimde sınıf içi uygulamaları arasındaki ilişki. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (51), 226-244. https://doi.org/10.53444/deubefd.827397/.

Krawinkel, S., Südkamp, A. S., & Tröster, H. (2017). Soziale partizipation in inklusiven grundschulklassen: Bedeutung von klassen-und lehrkraftmerkmalen. *Empirische Sonderpädagogik*, 9(3), 277-295.

Kutlu, Ç., Gökdere, M. & Akkanat, N. (2015). *Turkish gifted children's parents' involvement*. Multidisciplinary Academic Conference on Education, Teaching and E-learning 1(1), 1-10. https://doi.org/10.1155/2011/915326/.

Kuzu Jafari, K., Tonga, N. & Kışla, H. (2018). Suriyeli öğrencilerin bulunduğu sınıflarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin görüşleri ve uygulamaları. *Academy Journal of Educational Sciences*, 2(2), 134-146.

Ladson-Billings, G. (1997). It doesn't add up: African American students' mathematics achievement. *Journal for Research in Mathematics Education*, 28(6), 697-708. https://doi.org/10.5951/jresematheduc.28.6.0697/.

Lesar I. (2018). Mapping inclusive education within the discipline of pedagogy. Comparative analysis of new study programmes in Slovenia, *International Journal of Inclusive Education*, 22:7, 699-713, https://doi.org/10.1080/13603116.2017.1402376.

Leung, C. & Mak, K. (2010). Training, understanding, and the attitudes of primary school teachers regarding inclusive education in Hong Kong. *International Journal of Inclusive Education*, 14(8), 829-842.

Lordoğlu, K., & Etiler, N. (2014). Batı Karadeniz bölgesinde mevsimlik gezici tarım işçiliğinde çalışan çocuklar üzerine sınırlı bir araştırma. *Çalışma ve Toplum*, 41(2).115-134.

Macaroğlu Akgul, E. & Mertoğlu, H. (2020). Autism Awareness in Teacher Training Programs: Science Teaching Example. *Journal of Individual Differences in Education*, 2(1), 31-41.

Maden, A. & Önal, A. (2020). Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Öğrencilerin Okuma Eğilimlerine Göre Değerlendirilmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 5(1).30-41. https://dergipark.org.tr/en/pub/turkegitimdergisi/issue/54397/695426/.

Mahat, M. (2008). The development of a psychometrically-sound instrument to measure teachers' multidimensional attitudes toward inclusive education. *International Journal of Special Education*, 23(1), 82-92.

Mayers, A. (2013). *Introduction to statistics and SPSS in psychology*. Harlow: Pearson Education Limited.

Mcdermid, C. (2020). Educational interpreters, deaf students and inclusive education? *Turkish Journal of Special Education Research and Practice*, 2(1), 27-46. https://doi.org/10.37233/TRSPED.2020.0107.

McParker, M. C. (2018). Experiences of female refugee students from Burma in multicultural middle school classrooms. *Middle Grades Review*, (2), 4, 1-18.

MEB. (2013) *Bütünleştirme Kapsamında Eğitim Uygulamaları Öğretmen Kılavuz Kitabı*, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

MEB. (2014). Yabancılara Yönelik Eğitim ve Öğretim Hizmetleri. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/yabyonegiogr_1/yabyonegiogr_1.html.

MEB. (2018). *Güçlü yarınlar için 2023 eğitim vizyonu*. http://2023vizyonu.meb.gov.tr/doc/2023_ EGITIM_VIZYONU.pdf.

MEB. (2019). PISA 2018 Türkiye ön raporu. Eğitim analiz ve değerlendirme raporları serisi, 10. https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/03105347_PISA_2018_Turkiye_on_raporu.pdf.

MEB. (2019). Türkçe matematik fen bilimleri öğrenci başarı izleme araştırması (TMF-ÖBA)-I.2019. 4. Sınıf seviyesi. https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_09/23090151_Izleme_raporu-taslak9.pdf.

Mercan Uzun, E. M. & Bütün, E. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki Suriyeli sığınmacı çocukların karşılaştıkları sorunlar hakkında öğretmen görüşleri. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 72-83.

Miedel, W. T. & Reynolds, A. J. (1999). Parent involvement in early intervention for disadvantaged children: Does it matter?. *Journal of School Psychology*, 37(4), 379–402.

Miles, J. & Shevlin, M. (2001). *Applying regression and correlation: A guide for students and researchers*. Sage.

Miles, M, B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook.* CA: Sage.

Montague, M., Enders, C. & Dietz, S. (2011). Effects of cognitive strategy instruction on math problem solving of middle school students with learning disabilities. *Learning Disability Quarterly*, 34(4), 262–272. https://doi.org/10.1177/0731948711421762.

Moralı, G. (2018). Suriyeli mülteci çocuklara Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde karşılaşılan sorunlar. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi.* 5 (15), 1426-1449.

Morelock, M. J. (1992). Giftedness: The view from within. *Understanding our gifted*, 4(3), 1. 11-15.

Morrow, L. M. (2005). *Literacy development in the early years.* (5thEdition). Pearson Education.

Mulvey, K. L. & Irvin, M. J. (2018). Judgments and reasoning about exclusion from counter-stereotypic STEM career choices in early childhood. *Early Childhood Research Quarterly*, 44, 220-230. https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2018.03.016/.

Murawski, W. W. & Dieker, L. A. (2004). Tips and strategies for co-teaching at the secondary level. *Teaching Exceptional Children*, 36(5), 52-58.

Murawski, W. W. & Lochner, W. W. (2010). Observing co-teaching: What to ask for, look for, and listen for. *Intervention in School and Clinic*, 46(3), 174-183.

Nal, A. & Tüzün, I. (2011). *Türkiye'de kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim, politika ve uygulama önerileri*. İmak Ofset Basım Yayın.

National Parent Teacher Association, (2000). *Building successful partnership: a guide for developing parent and family involvement programs*. Bloomington, National Educational Service Publishing.

Nind, M., Rix, J., Sheehy, K., & Simmons, K. (2013). *Curriculum and pedagogy in inclusive education*. Routledge.

OECD (2016). *Education at a glance 2016: OECD indicators*. Paris.

Oliva, D. (2015). *Emotional well-being of secondary refugee and immigrant students: the relationship between acculturation and school support.* (Unpublished Doctoral dissertation). Northwest Nazarene University, Idaho.

Oral, E. (2017). *60-72 aylık çocuklar için özgül öğrenme bozukluğu tarama ölçeğinin geliştirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Okan Üniversitesi, İstanbul.

Ömeroğlu, E., & Yaşar, M. C. (2005). Okul öncesi eğitim kurumlarında ailenin eğitime katılımı. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 62.

Özbalci, S., Balik, Ö., & Gündüz, T. (2021). A Role Model Study for Students with Special Needs. *Journal of Inquiry Based Activities*, 11(2), 137-147. https://www.ated.info.tr/ojs-3.2.1-3/index.php/ated/issue/view/22.

Özcan, A. S. (2018). Çokkültürlülük bağlamında Türkiye'nin Suriyeli öğrencilere yönelik eğitim politikası. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 17-29.

Özdaş, F. (2018). Pre-Service Teachers' Perceptions with Regard to Teaching-Learning Processes. *Journal of Education and Learning*, 7(3), 188-196.

Özger, B. Y. & Akansel, A. (2019). Okul öncesi sınıfındaki Suriyeli çocuklar ve aileleri üzerine bir etnografik durum çalışması: Bu sınıfta biz de varız!. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(3), 942-966. https://doi.org/10.14689/issn.2148-624.1.7c.3s.3m.

Özgüven, İ.E. (2001). *Ailede iletişim ve yaşam*. PDREM Yayıncılık.

Öztürk Zayimoğlu, F. (2018). Mülteci öğrencilere sunulan eğitim-öğretim hizmetinin sosyal bilgiler öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 8(1), 52-79.

Pekdoğan, S. & Bozgün, K. (2018). Öğretmenlerin Çocuk ihmali ve istismarı hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 433-443.

Perruchoud, R. ve Redpath-Cross, J. (2013). *Uluslararası göç hukuku*. Göç Terimleri Sözlüğü No 31 içinde (s. 35-63), 2. Baskı, Uluslararası Goc Orgutu (IOM) Yayınları.

Peterson, J. S. & Ray, K. E. (2006). Bullying among the gifted: The subjective experience. *Gifted Child Quarterly*, 50, 252-269.

Piktes (2020). Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu Projesi. https://piktes.gov.tr/.

Pomerantz, E. M., Moorman, E. A. & Litwack, S. D. (2007). The how, whom and why of parents' involvement in children's academic lives: More is not always better. *Review of Educational Research*,77(3), 373-410.

Prengel, A. (2013). *Inklusive bildung in der primarstufe*. Grundschulverband.

Preuss-Lausitz, U. (2014). Wissenschaftliche begleitungen der wege zur inklusiven schulentwicklung in den Bundesländern. *Versuch einer Übersicht. Verfügbar unter*: https://www.ewi.tuberlin.de/menue/institutsangehoerige/professorinnen/prof_dr_ulf.

Renzulli, J. S. (1986). *The three-ring conception of giftedness: A developmental model for creative productivity*. Syndicate of University of Cambridge press.

Renzulli, J. S. (2004). *What makes a problem real: stalking the illusive meaning of qualitative differences in gifted education*. J. VanTassel-Baska, (Ed.), İçinde Curriculum for gifted and talented students. (45-65). CorwinPress.

Renzulli, J. S. (2005). Applying gifted education pedagogy to total talent development for all students. *Theory into Practice*, 44(2), 80-89. https://doi.org/10.1207/s15430421tip4402_2.

Richards, H. V., Brown, A. F. & Forde, T. B. (2004). *Addressing Diversity in Schools: Culturally Responsive Pedagogy*. National Center for Culturally Responsive Educational Systems.

Riley, T. L. (2011). *Teaching gifted students in the inclusive classroom*. The practical Strategies in Gifted Education. Prufrock Press.

Rivero, L. (2002). *Creative home schooling for gifted children: a resource guide*. Great Potential Press.

Rolim, C. L. A., Lima, S. M. A. & Lagares, R. (2017). Atividade docente em contexto inclusivo: um olhar sobre o ensino de Matemática. *HOLOS*, 2, 229-238. https://doi.org/10.15628/holos.2017.3461.

Rose, R., Garner, P., & Farrow, B. (2019). *Developing inclusive education policy in Sierra Leone: A research informed approach*. *In Inclusion, Equity and Access for Individuals with Disabilities* (pp. 427-444). Palgrave Macmillan, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-13-5962-0_21.

Rudasill, K. M., Adelson, J. L., Callahan, C. M., Houlihan, D. V. & Keizer, B. M. (2012). Gifted students' perceptions of parenting styles: Associations with cognitive ability, sex, race, and age. *Gifted Child Quarterly*, 57(1), 15-24.

Sadioğlu, Ö., Bilgin, A., Batu, S. & Oksal, A. (2013). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırmaya ilişkin sorunları, beklentileri ve önerileri. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 13(3), 1743-1765. https://eric.ed.gov/?id=EJ1017690.

Sahillioğlu, D. E. (2020). Okul öncesi öğretmenlerinin "kapsayıcı eğitim" kavramına ilişkin algıları: bir metafor analizi çalışması. *Journal of Inclusive Education in Research and Practice*, *1*(1), 24-41.

Saka, D., & Çelik, S. (2022). Mülteci Eğitiminin Bir Temeli Olarak Kapsayıcı Öğretmen Nitelikleri: Türk Öğretmenlerin Görüşlerine Göre Bir Çerçeve İncelemesi. *Eğitim ve Bilim*, 47(209).

Sakız, H. (2016). Göçmen çocuklar ve okul kültürleri: Bir bütünleştirme çalışması. *Göç Dergisi*, 3(1), 65-81. https://doi.org/10.33182/gd.v3i1.555.

Sankar-DeLeeuw, N. (2002). Gifted preschoolers: Parent and teacher views on identification, early admission, and programming. *Roeper Review*, 24(3), 172-177.

Sarı, T., Nayir, F. & Kahraman, Ü. (2020). A Study on Inclusive Education in Turkey. *Journal of Education and Future,* (18), 69-82. https://doi.org/10.30786/jef.642954/.

Sarıer, Y. (2020). Türkiye'de mülteci öğrencilerin eğitimi üzerine bir meta-sentez çalışması: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 3 (1), 80-111. https://dergipark.org.tr/en/pub/eyyad/issue/56239/718723.

Sarıer, Y. (2021). Pisa uygulamalarında Türkiye'nin performansı ve öğrenci başarısını yordayan değişkenler. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 25(3), 905-926.

Savolainen, H., Engelbrecht, P., Nel, M. & Malinen, O. (2012). Understanding teachers' attitudes and self-efficacy in inclusive education: Implications for pre-service and in-service teacher education. *European Journal of Special Needs Education*. 27. https://doi.org/10.1080/08856257.2011.613603/.

Schwab, S., Hellmich, F., & Görel, G. (2017). Self-efficacy of prospective Austrian and German primary school teachers regarding the implementation of inclusive education. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 17(3), 205-217. https://doi.org/10.1111/1471-3802.12379.

Sevinç, M. & Evirgen, Ş. (2002). *Küçükçekmece Okul Öncesi Eğitim Merkezinde verilen okul destekli anne eğitim programının anneler üzerindeki etkileri*. OMEP Dünya Konsey Toplantısı ve Konferansı Bildiri Kitabı, 2, Ya-Pa.

Shapiro, A. (1999). *Everybody belongs: changing negative attitudes toward classmates with disabilities*. RoutledgeFalmer.

Shaughnessy, M.F. & Neely, R. (1987). Parenting the prodigies: What if your child is highly verbal or mathematically precocious?. *Creative Child and Adult Quarterly*, 12(1), 7-20.

Slavkovic, M. & Memisevic, H. (2019). Comparison of special education preschool program and inclusive preschool program for math achievement. *Problems of Education in the 21st Century*, 77(1), 156. https://doi.org/10.33225/pec/19.77.156.

Smith, C. M. M. (2006). *Including the gifted and talented. Making inclusion work for more gifted and able learners*. Routledge.

Solak, E. & Çelik, S. (2018). Investigation of linguistic challenges faced by refugee students in Turkey. *The Journal of International Social Research*, 11(57), 425-432. https://doi.org/10.17719/jisr.2018.2461.

Soylu, A., & Kaysılı, A. (2022). Öğretmenlerin Kültürel Açıdan Duyarlı Öğretim Öz Yeterliliklerinin Değerlendirilmesi: Bir Uyarlama ve Uygulama Çalışması. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 55(55), 1-30. https://doi.org/10.15285/maruaebd.857168.

Speck-Hamdan, A. (2015). *Inklusion: der anspruch an die grundschule*. İçinde perspektiven auf inklusive bildung.13-22. Springer.

Spörer, N., Maaz, K., Vock, M., Schründer-Lenzen, A., Luka, T., Bosse, S., Jane V. & Jäntsch, C. (2015). Lernen in der inklusiven grundschule. zusammenhänge zwischen fachlichen kompetenzen, sozialklima und facetten des selbstkonzepts. *Unterrichtswissenschaft*, 43(1), 22-35.

Stepaniuk, I. (2019). Inclusive education in Eastern European countries: A current state and future directions, *International Journal of Inclusive Education*, 23(3), 328-352. https://doi.org/10.1080/13603116.2018.1430180.

Stevenson, J. & Willott, J. (2007). The aspiration and access to higher education of teenage refugees in the UK. *Compare*, 37(5), 671-687. Doi: htpps://doi.org/10.1080/03057920701582624/.

Sucuoğlu, B., Bakkaloğlu, H., İşcen-Karasu, F., Demir, Ş., & Akalın, S. (2014). Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırmaya ilişkin bilgi düzeyleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(4), 1467-1485. https://doi.org/10.12738/estp.2014.4.2078.

Sucuoğlu, B., Bakkaloğlu, H., Karasu, F. I., Demir, Ş. & Akalin, S. (2013). Inclusive preschool teachers: Their attitudes and knowledge about inclusion. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 5(2), 107-128.

Sucuoğlu, N. B., Bayraklı, H., İşcen-Karasu, F. & Demir, Ş. (2017). The preschool classroom management and inclusion in Turkey. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 9(2), 66-80. https://www.int-jecse.net/abstract.php?id=129.

Şahin, M. G., Ömeroğlu, E., Doğan, A. T., Dağlıoğlu, H. E., Bulut, S. S., Sabancı, O., Kukul, V., Çakmak E. K. & Karataş, S. (2018). Development of "A Scale for Participation of Families to Inclusive Education Environments of Gifted and Talented Children". *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 7(3), 1007-1034.

Şensin, C. (2016). *Sınıf öğretmenlerinin Suriye'den göçle gelen öğrencilerin eğitimlerine ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Şimşek, D. (2019). Transnational actives of Syrian refugees in Turkey: Hindering or supporting integration. *International Migration*, 57(2), 268-282.

Şimşek, H., Dağıstan, A., Şahin, C., Koçyiğit, E., Dağıstan Yalçınkaya, G., Kart, M. & Dağdelen, S. (2019). Kapsayıcı Eğitim Bağlamında Türkiye'de İlköğretim Programlarında Çokkültürlülüğün İzleri. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 177-197. https://doi.org/10.31592/aeusbed.563388.

Tabcu, G. (2015). *Mevsimlik tarım işçilerinin ortaokul çağındaki çocuklarının eğitim sorunlarının sosyolojik olarak incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman.

Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics (6th ed.)*. Pearson.

Taneri, P. O. (2018). *Çocuklar gelecek (Siz) siniz! Velilerin eğitimle ilgili kaygıları*. Uluslararası kültür ve Bilim Kongresi. Ankara.191-202.

Taneri, P. O. (2019). *Kuramdan uygulamaya kapsayıcı eğitim*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Taneri, P. O., Özbek, Ö. Y., Altunoğlu, A., Avcı, E., & Aşiret, S. (2020, 23-24 Aralık). *Kapsayıcı Eğitime Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması* [Bildiri sunumu]. 8. Uluslararası Sosyal Beşerî ve Eğitim Bilimleri Kongresi, İstanbul, Türkiye.

Tanrıkulu, F. (2018). Suriye krizi sonrası Türkiye'deki sığınmacıların ve göçmenlerin eğitimi: Geçmiş, bugün ve gelecek perspektifleri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2585-2604.

Terzi, R., Göçen, A. & Altun, B. (2019). Investigating attitudes towards refugee students based on several variables: Revised version of refugee student attitude scale. *Sakarya University Journal of Education*, 9 (3), 476-494. https://doi.org/10.19126/suje.526197.

Tezel Şahin, F. & Turla, A. (2004). *Okul öncesi eğitim kurumlarında yapılan aile katılım çalışmalarının incelenmesi*. İçinde H. Gelengül & G. Tülin (Eds.), Türkiye Okul Öncesi Eğitimini Geliştirme Derneği OMEP Dünya Konsey Toplantısı ve Kongresi Bildiri Kitabı. C Parents' education and children's achievement: The role of personality. *European Journal of Personality*, 24(6), 535-550.

Thaver, T. & Lim, L. (2014). Attitudes of pre-service mainstream teachers in Singapore towards people with disabilities and inclusive education. *International Journal of Inclusive Education*, 18(10), 1038-1052.

Tikly, L., & Barrett, A. M. (2011). Social justice, capabilities and the quality of education in low-income countries. *International journal of educational development*, 31(1), 3-14.

Tomul, E. (2008). The relative effects of family socio-economic characteristics on participation in education in Turkey. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER).* 30. 153-168.

Uğur, N. (2017). *Anadili eğitim dilinden farklı olan öğrencilerin yaşadıkları sorunların çözümlenmesi (Diyarbakır ili örneği)* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.

UNESCO. (1994) *The Salamanca statement and framework for action on special needs education*. Paris: UNESCO.

UNESCO. (2000). *The Dakar Framework for Action, Education for All: Meeting our Collective Commitments, adopted by the World Education Forum* (Dakar, Senegal, 26–28 April 2000). Paris: UNESCO.

UNESCO. (2001). *Guidelines for inclusion.* Paris: U.N.

UNESCO. (2003). *Overcoming exclusion through inclusive approaches in education*. Paris.

UNESCO. (2009). *Defining an inclusive education agenda: Reflections around the 48th session of the international conference on education.* Geneva: UNESCO International Bureau of Education.

UNESCO. (2009). *Policy guidelines on inclusive education*. Paris: UNESCO.

UNESCO. (2015). *EFA global monitoring report 2000-2015: Achievements and chalenges.* Paris.

UNESCO. (2019). *Migration, displacement and education: Building bridges, not walls. United Nations educational scientific and cultural organization*. https://en.unesco.org/gemreport/report/2019/migration/.

UNHCR. (2020). *Refugee data finder*. https://www.unhcr.org/refugee-statistics/.

Unianu, E. M. (2012). Teachers' attitudes towards inclusive education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 33, 900-904.

UNICEF. (2016). Türkiye'deki Suriyeli çocuklar. https://www.unicef.org/ turkey/raporlar/t%C3%BCrkiyedeki-suriyeli-%C3%A7ocuklar-bilgi-notu.

UNICEF. (2018). UNICEF Turkey 2018 humanitarian situation report, 24. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/UNICEF%20Turkey%20Humanitarian%20Situation%20Report%20No.%2024%20-%20August%202018.pdf.

UNICEF. (2019). Türkiye- UNICEF ülke iş birliği programı 2016-2020: Yıllık faaliyet raporu.

Ünal, R. & Aladağ, S. (2020). Investigation of problems and solution proposals in the context of inclusive education practices. *Journal of Interdisciplinary Education: Theory and Practice*, 2(1), 23-42.

Ünay, E., Erçiçek, B. & Günal, Y. (2021). Okul öncesi eğitim kurumları yöneticilerinin kapsayıcı eğitime yönelik görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 179-213. https://dergipark.org.tr/en/pub/maeuefd/issue/64363/928268.

Veerabudren, S., Kritzinger, A. & Ramasawmy, S. T. (2021). Teachers' perspectives on learners with reading and writing difficulties in mainstream government primary schools in Mauritius. *South African Journal of Childhood Education*, 11(1), 1-10.

Versteynen, L. (2005). *Issues in the social and emotional adjustment of gifted children: What does the literature say?* NZAGC. https://www.giftedchildren.org.nz /apex/v13art04.p.

Vogel, D. & Stock, E. (2017). *Opportunities and hope through education: How German schools include refugees*. Education International.

Vučković, S. Đ., Ivkov-Džigurski, A., Bibić, L. I., Jovanov, J. M. & Stojšić, I. (2019). Teachers' views of inclusive education in Serbian schools. *South African Journal of Education*, 39. DOI: https://doi.org/10.15700/saje.v39ns2a1722.

Vural, D., Pişkin, N. B., & Durmuşoğlu, M. C. (2021). Problems and practices experienced by preschool education teachers in inclusive education. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, 11(2), 287-308.

Vydra, J., & Leimbach, J. (1998). *Planning curriculum for young gifted children*. İçinde J. F. Smutny (Ed.), *The young gifted child: Potential and promise, an anthology*. 462-475. Hampton Press.

Weinstein, C., Curran, M., & Tomlinson-Clarke, S. (2003). Culturally responsive classroom management: Awareness into action. *Theory into practice*, 42(4), 269-276.

Wells, S. P. (2006). *Foster parents and parental involvement in the education of children in foster care* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). The University of Oklahoma Graduate Collage, Oklahoma.

Westwood, P. (2013). *Inclusive and adaptive teaching: Meeting the challenge of diversity in the classroom*. Routledge.

Winzer, M. & Mazurek, K. (2011). Canadian teachers' associations and the inclusive movement for students with special needs. *Canadian Journal of Educational Administration and Policy*. 116. https://cdm.ucalgary.ca/index.php/cjeap/article/view/42813.

Woolis, D. (2017). Making the case for sustainable learning: Action for teachers of teachers of refugees. *Knowledge Management for Development Journal*, 13(3).

Yağan, E. (2020). *Çakışan öyküler çatışan beklentiler: Türk ve yabancı öğrencilerin ortak deneyimleri ve gelecek beklentilerinin incelenmesi (İstanbul Pendik'te yapılan karma çalışma, 2019)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

Yakut H. İ. & Korkmaz E. (2013). Çocuklarda cinsel istismar. *Jinekoloji-Obstetrik ve Neonatoloji Tıp Dergisi*.10(39).1630-1632.

Yastıbaş, A. E. (2021). The place of inclusive education in the new English language teacher education program of Turkey. *Eurasian Journal of Teacher Education*, 2 (1), 1-9. https://dergipark.org.tr/en/pub/ejte/issue/62027/803952.

Yavuz, Ö. & Mızrak, S. (2016). Acil durumlarda okul çağındaki çocukların eğitimi: Türkiye'deki Suriyeli mülteciler örneği. *Göç Dergisi*, 3(2), 175-199.

Yaylacı, F. G., Serpil, H. & Yaylacı, A. F. (2017). Paydaşların gözünden mülteci ve sığınmacılarda eğitim: Eskişehir örneği. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 22, 101-117.

Yenilmez, K. & Duman, Ö. A. (2008). İlköğretimde matematik başarısını etkileyen faktörlere ilişkin öğrenci görüşleri. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 251-268. https://dergipark.org.tr/en/pub/manassosyal/issue/49945/640052/.

Yıldırım, E. (2017). *Sosyal bilgiler dersinde sığınmacılara yönelik kapsayıcı eğitimin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Yıldırım, E. (2020). Sosyal bilgiler dersinde sığınmacılara yönelik kapsayıcı eğitimin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(225), 283-317. https://dergipark.org.tr/en/pub/milliegitim/issue/52526/690701.

Yıldırım, K. (2009). Uluslararası öğrenci değerlendirme programı (PISA) *2006 verilerine göre Türkiye 'de eğitimin kalitesini belirleyen temel* faktörler (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi. Ankara.

Yiğit, A. Şanlı, E. & Gökalp, M. (2021). Türkiye'deki Suriyeli öğrencilerin okula uyumlarına yönelik öğretmen, okul yöneticileri ve öğrencilerin görüşleri. *Ondokuz Mayis University Journal of Education Faculty*, 40(1), 471-496. https://dergipark.org.tr/en/pub/omuefd/issue/62535/856750.

Yitik, E. (2019). *Uluslararası öğrenci başarılarını değerlendirme programı (PISA) 2015 sınavına Türkiye'de katılan öğrencilerin bireysel, ailesel ve okula ait değişkenlerin fen başarısını yordama durumunun incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi. Burdur.

YÖK. (2018). Almanca öğretmenliği lisans programı. http://www.yok.gov.tr/documents/10279/41805112/Almanca_Ogretmenligi_Lisans_Programi.pdf/.

Yüce, E. (2018). *Geçici koruma altında bulunan Suriyeli öğrencilerin okula uyumları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Zembat. R. & Unutkan, Ö. (2001). *Çocuğun sosyal gelişiminde aile katılımı*. Ya-Pa.

Zepeda, M., Varela, F. & Morales, A. (2004). *Promoting positive parenting practices through parenting education*. İçinde: N. Halfon, T. Rice & M. Inkelas (Eds.), Building state early childhood comprehensive systems Series, No: 13. National Center for Infant and Early Childhood Health Policy.

Zhalelkanova, Z. (2019). *Pre-service EFL teachers' views on inclusive education in ELT: A comparative study of Kazakh and Turkish contexts* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Thesis Center of the Council of Higher Education of Turkey.

Zikpi, H. (2020). Inclusive education in the United States of America: A glimpse into perceptions, policy, and structure. *Journal of Inclusive Education in Research and Practice*, 1(1), 42-54. https://dergipark.org.tr/en/pub/jierp/issue/56579/754879.

BANKACILIK İŞLEMLERİ VE UYGULAMALI BANKA MUHASEBESİ

Öğr. Gör. Korkmaz Keskendir

nobel

BANKACILIK İŞLEMLERİ VE UYGULAMALI BANKA MUHASEBESİ

Öğr. Gör. Korkmaz Keskendir
Editörler: Dr. Öğr. Üyesi Bora Topal - Dr. Öğr. Üyesi Nurhan Talebi

Yayın No.: 4799
İşletme No.: 341
ISBN: 978-625-397-183-0
E-ISBN: 978-625-397-184-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Keskendir, Korkmaz.
Bankacılık İşlemleri ve Uygulamalı Banka Muhasebesi / Korkmaz Keskendir
1. Basım, XVIII + 220 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-183-0
E-ISBN: 978-625-397-184-7
1. Banka Muhasebesi 2. Bankacılık İşlemleri 3. Bankacılık Uygulama Örnekleri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **V**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **XV**

KISALTMALAR ..... **XVİİ**

BİRİNCİ BÖLÜM
BANKANIN TANIMI VE HİZMET ALANLARI

1.1. GENEL BİLGİ 1
1.2. TEMEL MUHASEBE İLKELERİ 6
1.2.1. Süreklilik İlkesi 7
1.2.2. Özün Önceliği İlkesi 7
1.2.3. Dönemsellik İlkesi 7
1.2.4. İhtiyatlılık İlkesi 8
1.2.5. Tutarlılık İlkesi 8
1.2.6. Tarafsızlık ve Güvenilir Belge İlkesi 8
1.2.7. Maliyet Esası İlkesi 8
1.2.8. Sosyal Sorumluluk İlkesi 8
1.2.9. Kişilik İlkesi 10
1.2.10. Parayla Ölçülme İlkesi 10
1.2.11. Önemlilik İlkesi 10
1.2.12. Tam Açıklama İlkesi 10
1.3. BANKA MUHASEBESİNİN ÖZELLİKLERİ 10
1.3.1. Banka Muhasebesi 11
1.4. BANKALARDA KULLANILAN DEFTERLER 12
1.4.1. Bankaların Tutması Gereken Kanuni Defterler 12
1.4.2. Bankalarda Kullanılan Fişler 13
1.4.2.1. Kasa Tahsil Fişi 13
1.4.2.2. Kasa Tediye Fişi 14
1.4.2.3. Kasa Mahsup Fişi 15
1.5. BANKALARDA TEK DÜZEN HESAP PLANI 16
1.5.1. Tek Düzen Hesap Planının Amaçları 16
1.5.2. Tek Düzen Hesap Planının Yapısı 17

1.5.3. Bankaların Düzenlemesi Zorunlu Olan Finansal Tablolar 19
1.5.4. Tek Düzen Hesap Planında Hesapların Özellikleri 23

İKİNCİ BÖLÜM
DÖNEN DEĞERLER

2.1. GENEL BİLGİ 29
2.2. KASA İŞLEMLERİ VE MUHASEBESİ 29
2.2.1. Türk Lirası Kasası 29
2.2.1.1. Kasa Hesabı ve Muhasebeleştirilmesi-010 29
2.2.2. Yabancı Paralar Kasası 33
2.2.2.1 Efektif Deposu- 011 YP 33
2.3. YOLDAKİ PARALAR VE MUHASEBESİ 34
2.3.1. Yoldaki Paralar- 012 TP 34
2.3.2. Yoldaki Paralar Yabancı Para 36
2.3.2.1. Yoldaki Paralar 013-YP 36
2.4. SATIN ALINAN ÇEKLER VE MUHASEBESİ 36
2.4.1. Satın Alınan Banka Çekleri 015-YP 36
2.5. VADESİ GELMİŞ MENKUL DEĞERLER VE MUHASEBESİ 36
2.5.1. Vadesi Gelmiş Menkul Değerler-16 36
2.6. KIYMETLİ MADENLER VE MUHASEBESİ 37
2.6.1. Kıymetli Madenler-19 YP 37
2.7. TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI VE MUHASEBESİ 38
2.7.1. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Hesabı 020-TP 38
2.8. YURT İÇİ BANKALAR VE MUHASEBESİ 39
2.8.1. Yurt İçi Bankalar Hesabı 022-TP 39
2.8.2. Yurt Dışı Bankalar 024-TP 40
2.8.3. Yurt Dışı Bankalar Hesabı 025- YP 40
2.8.4. Yurt Dışı Merkez ve Şubeler 026-TP 40
2.9. SATILMAYA HAZIR MENKUL DEĞERLER VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ 41
2.9.1. Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr-Zarara Yansıtılan Menkul Değerler 030-TP 41
2.9.2. Alım Satım Amaçlı Menkul Değerler 41
2.9.3. Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Menkul Değerler 032-TP 42
2.9.4. Menkul Kıymet Ödünç Piyasalarından Alacaklar 42
2.9.5. Menkul Değerler Değer Düşüş Karşılığı 038 (-) TP 42
2.9.6. Menkul Değerler Değer Düşüş Karşılığı 039-YP 43

2.9.7. Para Piyasalarından Alacaklar 040-TP 43
2.9.8. Ters Repo İşlemlerinden Alacaklar 050-TP 43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KREDİ İŞLEMLERİ VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

3.1. KREDİ KAVRAMI 45
3.1.1. Banka Şubelerinin Kredi Kullandırırken Uyması Gereken Önemli Hususlar 46
3.1.2. Kullanım Amacına Göre Krediler 47
3.1.3. Kaynakları Açısından Kullandırılan Krediler 48
3.1.4. Nitelik Yönünden Kullandırılan Krediler 48
3.1.5. Vadeleri Bakımından Krediler 48
3.1.6. Teminat Açısından Krediler 48
3.2. KREDİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAM VE TANIMLAR 49
3.2.1. Kredi İşlemleri ve Yasal Sınırlılıklar 51
3.2.2. Firmaların Kredi Kullanma Nedenleri 53
3.2.3. Bankacılık Sisteminde Genel Olarak Sorunlu Firmaların Ortak Özellikleri Aşağıdaki Şekillerde Sıralanabilir 53
3.2.4. Kredilerin Geri Ödenmeme Riskini Artıran Sebepler 54
3.3. TÜKETİCİ KREDİLERİ VE MUHASEBESİ 55
3.4. TİCARİ KREDİLER 60
3.4.1. Nakdi Kredi İşlemleri ve Muhasebeleştirilmesi 61
3.4.2. İskonto ve İştira Senetleri İşlemleri ve Muhasebeleştirilmesi 63
3.4.3. Senet Karşılığı Avans Verilmesi Yoluyla Nakdi Kredi Kullandırılması ve Muhasebeleştirilmesi 67
3.4.4. Emtia Karşılığı Nakdi Kredi Kullandırılması ve Muhasebeleştirilmesi 68
3.4.5. Ticari Belgeler Karşılığı Nakdi Kredi Kullandırılması ve Muhasebeleştirilmesi 70
3.4.6. Diğer Maddi Varlıklar Karşılığı Nakdi Kredi Kullandırılması ve Muhasebeleştirilmesi 71
3.4.7. Gayrinakdi Krediler 74
3.5. KREDİLERİN İŞLEVLERİ 74
3.6. GAYRİNAKDİ KREDİLERDE MUHASEBE SÜRECİ 75

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BAĞLI DEĞERLER VE DİĞER AKTİFLER

4.1. GENEL BİLGİ 77
4.2. YATIRIM AMAÇLI DEĞERLER VE DİĞER AKTİFLER 77
4.3. YATIRIM AMAÇLI DEĞERLER VE DİĞER AKTİFLER İLE İLGİLİ YEVMİYE KAYDI ÖRNEKLERİ 79

BEŞİNCİ BÖLÜM
MEVDUAT İŞLEMLERİ VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

5.1. MEVDUAT KAVRAMI 91
5.2. MEVDUAT HESAPLARI 92
5.2.1. Banka Şubelerinde Hesapların Açılması ve Kapatılması İşlemlerinde Aşağıdaki Önemli Hususlara Dikkat Edilmesi Gerekmektedir 93
5.3. ÜLKEMİZDE IBAN NUMARASININ KULLANILMASI VE ÖNEMİ 95
5.4. MEVDUAT HESAPLARININ MUHASEBELEŞTİRİLMESİ 96
5.4.1. Tasarruf Mevduatı Hesabı 96
5.4.2. Döviz Tevdiat Hesabı 98
5.4.3. Resmi, Ticari ve Diğer Kurumlar Mevduatı 100
5.5. DİĞER KURULUŞLAR MEVDUATI 100
5.5.1. Kıymetli Maden Depo Hesapları 100
5.5.2. Bankalar Mevduatı 100
5.5.3. Vadeli Tasarruf Mevduatı- 101
5.5.4. Kıymetli Maden Depo Hesapları 103
5.5.5. Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar 103
5.5.6. Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar 103
5.6. BORÇLAR 103
5.6.1. Para Piyasalarına Borçlar 103
5.6.2. Para Piyasalarına Borçlar 104
5.6.3. Repo İşlemlerinden Sağlanan Fonlar 104
5.6.4. Menkul Kıymet Ödünç Piyasasına Borçlar 104
5.6.5. Satış Amaçlı Elde Tutulan ve Durdurulan Faaliyetlere İlişkin Duran Varlık Borçları 104
5.6.6. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kredileri 104
5.6.7. Yurt İçi Bankalardan Kullandırılan Krediler 105
5.6.8. Yurt İçi Diğer Kurumlardan Kullandırılan Krediler 106
5.6.9. Sermaye Hesaplamasına Dâhil Edilecek Borçlanma Araçları 106
5.6.10. Yurt Dışından Kullanılan Krediler 106
5.7. KARŞILIKLAR 350- TÜRK PARASI 106
5.7.1. Genel Karşılıklar 106
5.7.2. Kıdem Tazminatı Karşılığı 107
5.7.3. Banka Sosyal Yardım Sandığı Varlık Açıkları Karşılığı 107
5.7.4. Kısa Vadeli Çalışan Hakları Yükümlülükleri Karşılığ 108
5.7.5. Vergi Karşılıkları 108

5.7.6. Dövize Endeksli Krediler ve Finansal Kiralama Alacakları Anapara Kur Azalış Karşılıkları 108
5.7.7. Teslim Tarihine Göre Muhasebeleştirme Değer Düşüş Karşılığı 108
5.7.8. Tazmin Edilmemiş ve Nakde Dönüşmemiş Gayrinakdi Krediler Özel Karşılıkları 108
5.8. GAYRİNAKDİ KREDİLER BEKLENEN ZARAR KARŞILIKLARI 109
5.8.1. Yeniden Yapılanma Karşılığı 109
5.8.2. Kredi Kartları ve Bankacılık Hizmetlerine İlişkin Promosyon Uygulamaları Karşılığı 109
5.9. DİĞER KARŞILIKLAR- 35099 109
5.9.1. Kiralama İşlemlerinden Borçlar 109
5.9.2. Ertelenmiş Finansal Kiralama Giderleri 109
5.9.3. Ertelenmiş Finansal Kiralama Giderleri 110
5.9.4. Faktoring İşlemlerinden Borçlar 110
5.9.5. Yurt Dışından Kullanılan Kıymetli Maden Kredileri 110
5.9.6. Faiz ve Gider Reeskontları 110
5.9.7. Türev Finansal Yükümlülükler 110
5.9.8. Yurtdışı Merkez ve Şubeler 111
5.9.9. Enflasyona Göre Düzeltme Farkları 111
5.9.10. İthalat Transfer Emirleri 111
5.9.11. İthalat Transfer Emirleri 111
5.9.12. İhraç Edilen Menkul Kıymetler 111
5.9.13. İhraç Edilen Menkul Kıymetler İhraç Farkları 111
5.9.14. Ödenecek Vergi, Resim, Harç ve Primler 112
5.9.15. Bankamıza Tahsis Edilen Fonlar 114
5.9.16. Ertelenmiş Vergi Borcu Hesabı 115
5.9.17. Ertelenmiş Vergi Borcu Hesabı 115
5.9.18. Muhtelif Borçlar 115
5.9.19. Elektronik Para Fonları 116
5.9.20. Ödeme Fonları Koruma Hesabı- 116
5.9.21. Sermaye Piyasası Araçlarına Yatırım Amaçlı Tevdi Edilen Paralar 116
5.9.22. Kredi Borcu Bakiyesinden Fazla Yapılan Ödemeler 116
5.9.23. Alacaklı Geçici Hesaplar 116
5.9.24. Peşin Tahsil Edilen Ücret ve Komisyonlar 118
5.9.25. Ödeme Emirleri 118
5.9.26. Ödeme Emirleri 118

5.9.27. Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Borçlar 118
5.9.28. Yükleniciler Hesabı 118

ALTINCI BÖLÜM
ÖZKAYNAKLAR (SERMAYE) HESABI

6.1. GENEL BİLGİ 119
6.2. SERMAYE 119
6.3. SERMAYE TAAHHÜTLERİ 120
6.4. SERMAYE YEDEKLERİ 121
6.4.1. Hisse Senedi İhraç Primleri 122
6.4.2. Hisse Senedi İptal Kârları 122
6.4.3. Menkul Değerler Değerleme Farkları 122
6.4.4. Maddi ve Maddi Olmayan Duran Varlıklar Yeniden Değerleme Farkları 123
6.4.5. İştirakler, Bağlı Ortaklıklar ve Birlikte Kontrol Edilen Ortaklıklar Bedelsiz Hisse Senetleri 123
6.4.6. Riskten Korunma Değerleme Farkları 123
6.4.7. Satış Amaçlı Elde Tutulan ve Durdurulan Faaliyetlere İlişkin Duran Varlıkların Birikmiş Değerleme Farkları 123
6.4.8. Kur Farkları 124
6.4.9. Krediler Değerleme Farkları 124
6.4.10. Finansal Yükümlülük Gerçeğe Uygun Değer Farkı 124
6.4.11. Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Finansal Varlıklar Beklenen Zarar Karşılığı 124
6.4.12. Diğer Sermaye Yedekleri 124
6.5. KÂR YEDEKLERİ - TÜRK PARASI 124
6.5.1. Yasal Yedekler 125
6.5.2. Statü Yedekleri 125
6.5.3. Olağanüstü Yedekler 125
6.6. KÂR VE ZARAR 125
6.7. GEÇMİŞ YILLAR KÂR VE ZARARI 126
6.8. ENFLASYONA GÖRE DÜZELTME FARKLARI 126

YEDİNCİ BÖLÜM
FAİZ GELİRLERİ

7.1. GENEL BİLGİ 127
7.2. FAİZ GELİRLERİ HESAP GRUPLARI 127

7.3. FAİZ GELİRLERİYLE İLGİLİ YEVMİYE KAYDI ÖRNEKLERİ 128

SEKİZİNCİ BÖLÜM
FAİZ GİDERLERİ

8.1. GENEL BİLGİ 133
8.2. FAİZ GİDERLERİ HESAP GRUPLARI 133
8.3. FAİZ GİDERLERİYLE İLGİLİ YEVMİYE KAYDI ÖRNEKLERİ 134

DOKUZUNCU BÖLÜM
FAİZ DIŞI GELİRLER

9.1. GENEL BİLGİ 139
9.2. FAİZ DIŞI GELİR HESAPLARI 139
9.3. FAİZ DIŞI GELİR İŞLEMLERİYLE İLGİLİ YEVMİYE KAYDI ÖRNEKLERİ 140

ONUNCU BÖLÜM
FAİZ DIŞI GİDERLER

10.1. GENEL BİLGİ 147
10.2. FAİZ DIŞI GİDER HESAPLARI 147
10.3. FAİZ DIŞI GİDER HESAPLARIYLA İLGİLİ YEVMİYE KAYDI ÖRNEKLERİ 149

ON BİRİNCİ BÖLÜM
FİNANSAL DURUM TABLOSU DIŞI HESAPLAR

11.1. GENEL BİLGİ 157
11.2. BİLANÇO DIŞI HESAPLAR 157
11.3. FİNANSAL DURUM TABLOSU HESAPLARIYLA İLGİLİ YEVMİYE KAYDI ÖRNEKLERİ 159

DEĞERLENDİRME SORULARI 165

KAYNAKÇA 217

YAZAR ÖZ GEÇMİŞİ 219

KAYNAKÇA

Acuner, S., (2017)., *Bankacılık Hukuku*, Celepler Basın Yayın Dağıtım, Trabzon.

Altıntaş, H. (2013). Gayri Nakdi Krediler, (Yay. Haz). Prof. Dr. Ekrem Erdem, Bankalarda Kredi Yönetimi, TC. Anadolu Üniversitesi Yayınları no: 2531, Eskişehir.

Altuğ O., (2000)., Banka İşlemleri ve Muhasebesi, İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Altun, D D. (2016). Bankacılık Hizmet İşlemleri (Yay. Haz.). Dr. Öğr. Üyesi, Aysel Güney, Banka Muhasebesi, İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Argun D, İbiş C, Demir V., *Mali Tablolar Analizi Uygulamaları*, Acar Basım Cilt Sanayi A.Ş., İstanbul, 2008.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, Sorunlu Alacak Çözümleme 1. Kısım, 29 Haziran 2021, Sayı: 9644.

Dinç Y, Akay H, Karacan S., *Banka ve Sigorta Muhasebesi*, (Yay.Haz.)., Prof. Dr. Suphi Aslanoğlu, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2019.

Dinç Y. (2019). *Banka ve Sigorta Muhasebesi*. (Yay. Haz). Prof. Dr. Suphi Aslanoğlu, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Dursun, G. D. (2016). Mevduat İşlemleri ve Ticari İşlemler. (Yay. Haz.). Dr. Öğr. Üyesi, Aysel Güney, Banka Muhasebesi, İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Eken H. M. ve Selimler H. (2008). *Banka Muhasebesi*, Der Yayınları, İstanbul.

Ekinci, M. A. (2016). Gelir Hesapları (Yay. Haz.). Dr. Öğr. Üyesi, Aysel Güney, Banka Muhasebesi, İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Gülbahar, S. D. (2016). Özkaynaklar Sermaye. (Yay. Haz). Dr. Öğr. Üyesi, Aysel Güney, Banka Muhasebesi, İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Güneş M ve Çoban, M. (2019). *Uygulamalı Banka Muhasebesi*, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Hazar A ve Babuşcu Ş. (2017). Temel Banka Muhasebesi, Şube İşlemleri, Bankacılık Akademisi Yayınları, Ankara.

Işık, M. (2016). Fatura İşlemleri, (Yay. Haz.), Dr. Öğr. Üyesi, Aysel Güney, Banka Muhasebesi, Lisans Yayıncılık, İstanbul.

İbiş C., Çatıkkaş Ö. ve Çelikdemir N Ç., (2018). *Banka Muhasebesi İlkeler ve Uygulamalar,* Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, no: 325, İstanbul.

Karacan, S. (2019). Banka İşletmelerinde Dönem Sonu İşlemleri ve Finansal Tablolar, (Yay. Haz). Prof. Dr. Suphi Aslanoğlu, Banka Muhasebesi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Keskendir, K, Topal B. (2021). *Türk Bankacılık Sektöründe şube operasyon işlemleri ve uygulanmasına Yönelik Genel Bir Değerlendirme*, (Yay. Haz). Dr. Öğr. Selçuk Yalçın, Dr. Öğr. Eda Ayvacık ve Doç. Dr. Ünal Gülhan, Finans Alanında Güncel Yaklaşımlar, Gazi Kitabevi, 2021, İstanbul.

Keskendir, K. (2022). *Türk Bankacılık Sektöründe Müşterilerden Alınan Ücret ve Komisyonların Hukuki Niteliği,* (Yay. Haz). Dr Öğr. Üyesi Saadet Tulum ve Dr. Öğr. Üyesi Tuncer Yılmaz., Muhasebe ve Finans Alanlarında Seçme Konular 2, Efe Akademi Yayınlar, İstanbul.

Lazol, İ. (2020). *Genel Muhasebe*, Ekin Yayınevi, Bursa.

Özmen, R. (2015)., *Bankacılık Kanunu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Sipahi, B. (2010)., *Bankacılık İşlemleri ve Muhasebesi*, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Şemsi, A. (2015). Bankacılıkta İstihbarat (Yay. Haz.). Doç. Dr. Ferudun Kaya, Bankacılık Giriş ve İlkeleri, İstanbul: Beta Basım Yayıncılık.

Tekdüzen Hesap Planı Hakkında Yönetmelik Uyarınca Bankalarca Uygulanacak Olan Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi. (2019). *T. C. Resmî Gazete*, 30849, 1 Ağustos 2019.

Tuğcu, C. T. (2013). *Bankacılık ve Kredi Ortamı,* (Yay. Haz). Prof. Dr. Ekrem Erdem, Bankalarda Kredi Yönetimi, TC. Anadolu Üniversitesi Yayınları no: 2531, Eskişehir.

Uçar, M. (1999). Banka Muhasebesi. Beta Yayınları: İstanbul.

Uçar, M. (2014). *Banka Muhasebesi Hakkında Genel Bilgiler*, (Yay. Haz); Prof. Dr. Mustafa Uçar, Banka Muhasebesi, Atatürk Üniversitesi, Açık öğretim Fakültesi, Erzurum.

Uzunoğlu, S. (2020). *Bankacılığa giriş*. İstanbul, Literatür Yayınları.

Yetiz, F. (2016). Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi, Niğde Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(2).

Yıldıztekin, İ. (2016). Kredi İşlemleri, (Yay. Haz.), Dr. Öğr. Üyesi, Aysel Güney, Banka Muhasebesi, Lisans Yayıncılık, İstanbul.

Yıldıztekin, R. (2016). Bankalarda Dönem Sonu İşlemleri, (Yay. Haz.), Dr. Öğr. Üyesi, Aysel Güney, Banka Muhasebesi, Lisans Yayıncılık, İstanbul.

Yurdakul, E. M. (2016). Temel Kavramlar ve Tek Düzen Hesap Planının Özellikleri (Yay. Haz.). Dr. Öğr. Üyesi, Aysel Güney, Banka Muhasebesi, İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Yücel, R. (2015). Bankalarda Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi (Yay. Haz.). Doç Dr. Ferudun Kaya, Bankacılık Giriş ve İlkeleri, İstanbul: Beta Basım Yayıncılık.

VİZYON REVİZYONU

Halil İbrahim Özmen

nobel bilimsel

VİZYON REVİZYONU

Halil İbrahim Özmen

Yayın No.: 1599
ISBN: 978-625-398-508-0
E-ISBN: 978-625-398-509-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı
kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Özmen, Halil İbrahim.
Vizyon Revizyonu / Halil İbrahim Özmen
1. Basım, X + 212 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-508-0
E-ISBN: 978-625-398-509-7
1. Stratejik Yönetim 2. Vizyon 3. Revizyon

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
VİZYON PARADİGMASI (VİZYONUN PRATİĞİ) 5

1.1. Genel Anlamda Vizyon 6
1.1.1. Vizyon Kavramının Kökeni 6
1.1.2. Vizyonun Anlamı 7
1.1.3. Vizyonun Çerçevesi 11
1.1.3.1. Vizyon ve Misyon 12
1.1.3.2. Vizyon ve Temel Değerler 17
1.1.3.3. Vizyon ve Strateji 21
1.1.4. İşletmelerde Vizyonun Yeri ve Önemi 28
1.2. Vizyonun Bileşenleri 33
1.2.1. Çekirdek İdeoloji 35
1.2.2. Öngörülen Gelecek 38
1.3. Vizyonun Yönetimi 46
1.3.1. Vizyonun Keşfi: Oluşturma/Geliştirme 48
1.3.2. Vizyonun "Ben"imsenmesi: Aktarma/Paylaşma 54
1.3.3. Vizyona Yoğunlaşılması: Gerçekleştirme/Ulaşma 60
1.4. Vizyonun Sonuçları 65
1.5. Bölüm Değerlendirmesi 73

İKİNCİ BÖLÜM
REVİZYON PARADİGMASI (REVİZYON TEORİSİ) 75

2.1. Paradigma Kavramı 77
2.2. Revizyon Bağlamı 80
2.3. Revizyon Boyutları 84
2.3.1. Revizyonun Zaman Boyutu 88

2.3.2. Revizyonun Hedef Boyutu....92
2.4. Revizyon Artalanı (Temel Düşünsel Altyapısı)....94
2.4.1. Newton'dan Einstein'a: Fizik Bilimi Artalanı....94
2.4.2. Düzenden Kaosa: Karmaşıklık Bilimi Artalanı....101
2.5. Revizyon Dinamiği....112
2.6. Bölüm Değerlendirmesi....126

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BİST KURUMSAL YÖNETİM ENDEKSİ İŞLETMELERİNDE VİZYON REVİZYONU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA (REVİZYON PRATİĞİ)....129

3.1. Araştırmanın Kapsamı....130
3.2. Araştırmanın Yöntemi....132
3.3. Bulgular....133
3.3.1. Vestel Elektronik Sanayi ve Ticaret AŞ....133
3.3.2. Tofaş Türk Otomobil Fabrikası AŞ....134
3.3.3. Türk Traktör ve Ziraat Makineleri....136
3.3.4. Tüpraş Türkiye Petrol Rafinerileri....137
3.3.5. Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayi....138
3.3.6. Anadolu Efes Biracılık ve Malt Sanayi....139
3.3.7. Yapı ve Kredi Bankası....141
3.3.8. Şekerbank....142
3.3.9. Coca-Cola İçecek....143
3.3.10. Arçelik....145
3.3.11. TAV Havalimanları Holding....146
3.3.12. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB)....147
3.3.13. Doğan Şirketler Grubu Holding....149
3.3.14. Logo Yazılım....150
3.3.15. İş Finansal Kiralama....151
3.3.16. Türk Telekom....152
3.3.17. Türk Prysmian Kablo ve Sistemleri....153
3.3.18. Turcas Petrol....154
3.3.19. Park Elektrik....156
3.3.20. Aygaz....156

3.3.21. Albaraka Türk Katılım Bankası....158
3.3.22. AG Anadolu Grubu....159
3.3.23. İhlas Holding....160
3.3.24. İhlas Ev Aletleri....161
3.3.25. Doğuş Otomotiv....161
3.3.26. Pınar Süt....162
3.3.27. Türkiye Halk Bankası....162
3.3.28. Global Yatırım Holding....164
3.3.29. Garanti Faktoring Hizmetleri....164
3.3.30. ENKA İnşaat ve Sanayi....166
3.3.31. Pınar Entegre Et ve Un Sanayi....166
3.3.32. Aselsan Elektronik Ticaret....166
3.3.33. Creditwest Faktoring....168
3.3.34. Pınar Su Sanayi ve Ticaret....169
3.3.35. Pegasus Hava Taşımacılığı....169
3.3.36. AKSA Akrilik Kimya Sanayi....169
3.3.37. Akiş Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı....171
3.3.38. Garanti BBVA....172
3.3.39. Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları....173
3.3.40. Lider Faktoring....175
3.3.41. Doğuş Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı....176
3.3.42. Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları....178
3.3.43. Anadolu Sigorta....179
3.3.44. Migros....179
3.3.45. Halk Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı....181
3.3.46. Tat Gıda....182
3.4. Kurumsal Yönetim Endeksi İşletmeleri Vizyon Revizyonu Sonuçları....184
3.5. Bölüm Değerlendirmesi....190

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
VİZYON PRATİĞİNDEN REVİZYON TEORİSİNE: OLMAYAN SONUÇ....193

KAYNAKÇA....197

KAYNAKÇA

Akar, C. (2007). Volatilite Modellerinin Öngörü Performansları: ARCH, GARCH ve SWARCH karşılaştırması. Dokuz Eylül üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 8(2), 201-217.

Akdemir, A. (2018). Liderlik ve vizyon yönetimi. Beta Yayınları.

Akiş. (2023, Nisan 16). 2022 faaliyet raporu. https://www.akisgyo.com/DC/InvestorRelations/AnnualReports/AkisGYO2022YiliFaaliyetRaporu.pdf

AKSA. (2023, Nisan 16). 2022 entegre faaliyet raporu. https://www.aksa.com/ca/docs/BCFB40253CB9417AA1FB02EC997C0B/38CE168DDEA741538F246FB2B6778130.pdf

AKSA. (2023, Nisan 16). Corporate history. https://www.aksa.com/en/ corporate/history/history/i-191

alBaraka. (2022). 2021 faaliyet raporu. https://www.albaraka.com.tr/ documents/yatirimci-iliskileri/faaliyet-raporlari/2021-faaliyet-raporu.pdf

Allaire, P. (1992). The CEO as organizational architect: An interview with Xerox's Paul Allaire. Interview by Robert Howard. Harvard Business Review, 70(5), 106-121.

Anadolu Ajansı. (2022. Aralık 23). Keskinoğlu satış ihalesini Abalıoğlu Lezita kazandı. https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/gida/keskinoglu-satis-ihalesini-abalioglu-lezita-kazandi/677701.

Anadolu Grubu. (2023, Nisan 10). Anadolu Efes ödülleri. https://www.anadolugrubu.com.tr/odullerimizliste/7/0/0

Anadolu Grubu. (2023, Nisan 13). AG Anadolu Grubu Holding faaliyet raporu 2017. https://www.anadolugrubu.com.tr/upload/CmsPage/PageContentFile/AG217TR_153_6c5b.pdf

Anadolu Sigorta. (2023, Nisan 18). 2022 faaliyet raporu. https://www.anadolusigorta.com.tr/Files/YatirimciIliskileri/FinansalBilgiler/FaaliyetRaporlari/2022/Faaliyet_Raporu_2022.pdf

Andersen, D. (1987). Vision management. European Management Journal, 5(1), 24-28.

Ansoff, H. I. (1965). Corporate strategy: An analytic approach to business policy for growth and expansion. McGraw-Hill Companies.

Arçelik. (2023, Nisan 10). 2022 faaliyet raporu. https://www.arcelikglobal.com/media/7260/arcelik_fr_22_tr.pdf

Arçelik. (2023, Nisan 11). 2010 faaliyet raporu, s. 26. https://www.arcelikglobal.com/media/2549/faaliyet_raporu_2010.pdf

ASELSAN. (2014, Ocak 20). 2005 faaliyet raporu. https://www.aselsan.com.tr/2005_Faaliyet_Raporu_1222.pdf

ASELSAN. (2023, Nisan 15). 2022 faaliyet raporu. https://wwwcdn.aselsan.com/api/file/ASELSAN_2022_Faaliyet_Raporu.pdf

Ataseven, B. (2013). Yapay sinir ağları ile öngörü modellemesi. Öneri, 10(30), 101-115.

Ateş, R. (2008, Aralık 4). Boyner'in 'Akıllı küçülme' stratejisi bütün şirketlere örnek olmalı. https://www.hurriyet.com.tr/boyner-in-akilli-kuculme-stratejisi-butun-sirk etlere-ornek-olmali-10508622

Aygaz. (2023, Nisan 13). 2022 faaliyet raporu. https://www.aygaz.com. tr/uploads/yatirimci-iliskileri/faaliyet-rapor/c9a06d1e_32f7_43b3_999e_ 803dfd47e806__afr-tr21mart_.pdf

Barrio, R. (2005). Sensitivity tools vs. Poincaré sections. Chaos, Solitons & Fractals, 25(3), 711-726.

Bartkus, B., Glassman, M., & McAfee, R. B. (2000). Mission statements: Are they smoke and mirrors? Business Horizons, 43(6), 23-29.

Bateman, T.S., & Snell, S.A. (2016). Yönetim. Nobel Akademik.

Bateman, T.S., Snell, S.A., & Konopaske, R. (2017). Management. McGraw-Hill Education.

Becker, T. (1991). Quantum politics. New York.

Bennis, W., & Nanus, B. (2003). Leaders: Strategies for taking charge. Harper Business.

Berger. J. (1999). Görme biçimleri. Metis Yayınları.

Betz, F. (2001). Yönetim Stratejisi. TÜBİTAK Yayınları.

BİST. (2023, Nisan 9). Kurumsal yönetim endeksi. https://borsaistanbul.com/tr/sayfa/163/kurumsal-yonetim-endeksi

Blanchard, K. (1998) Değerlerle yönetim. Executive Excellence, 2(19), 18-20.

Blanchard, K., & O'Connor, M. (1998). Değerlerle yönetim. Epsilon Yayınları.

Blanchard. K. (2008). Situational leadership. Executive Excelence, 5(25), 19.

Boal, K. B., & Bryson, J. M. (1988). Charismatic leadership: A phenomenological and structural approach. J. G. Hunt, B. R. Baligia, H. P. Dachler, & C. A. Schriesheim (Eds.), Emerging leadership vistas (11–28). Lexington Books.

Boyner. (2013). Boyner perakende faaliyet raporu. https://www.boynergrup.com/i/content/32_1_Faaliyet_Raporu_201312_TR.pdf

Brand Finance. (2023, Nisan 12). Turkey 100 2022: Türkiye'nin en değerli ve en güçlü markaları raporu. https://brandirectory.com/download-report/brand-finance-turkey-100-2022-full-report-2.pdf

Bricmont, J. (2001). Sociology and epistemology. Facta Philosophica, 3(2), 157-176.

BThaber. (2012). Türkiye 2011 ilk 500 bilişim şirketi. https://www.bilisimzirvesi.com.tr/documents/Dokumanlar/b500-2011.pdf

BThaber. (2022). Bilişim şirketi Türkiye 2021: Bilişim pazarının gelişimi, eğilimler ve beklentiler. https://bthaber.com/b500pdf/ B5002021DIJITAL.pdf

BTK. (2017). 2016 yılı 4. çeyrek üç aylık pazar verileri raporu. https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/slug/2016-q4.pdf

BTK. (2021). 2020 4. çeyrek üç aylık pazar verileri raporu. https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/pazar-verileri/ceyrek-raporu-2020-4-ceyrek-26-03-21-kurum-disi.pdf

Byrns, F. (2018). "Su"dan "Cola"ya. Elma Yayınevi.

Caldwell, R.S. (1987). Hesiod's teogony. Focus Classical Library.

Capital. (2012). Türkiye'nin en beğenilen şirketleri 2011. http://www.halklailiskiler.com/capital-dergisi-2011in-en-begenilen-sirketlerini-acikladi.html

Capital. (2017, Aralık 1). Türkiye'nin en beğenilen şirketleri. https://www.capital.com.tr/gundem/aktuel/iste-2017de-turkiyenin-en-begenilen-sirketleri

Capra, F. (1991). Fiziğin taosu. Arıtan Yayınevi.

Carroll, L. (2005). Alice's adventures in wonderland. Icon Group International.

Cevizci, A. (2000). Paradigma felsefe sözlüğü. Paradigma Yayınları.

Chandler, A.D. (1969). Strategy and structure: Chapters in the history of the American industrial enterprise. The MIT Press.

Clausewitz, C.V. (2007). On war. Oxford University Press.

Clayton, B.C. (2015). Shared vision and autonomous motivation vs. financial incentives driving success in corporate acquisitions. Frontiers in Psychology, 5(1466), 1-19.

Clayton, S. (2008). Takımınızın yeteneklerini geliştirmede strateji geliştirme. Hayat Yayınları.

CNN Türk. (2005, Ekim 4). Ereğli ihalesi Oyak'ın. https://www.cnnturk.com/ ekonomi/sirketler/eregli-ihalesi-oyakin

Coca Cola. (2023, Ocak 21). Purpose and vision. https://www.coca-colacompany.com/content/dam/journey/us/en/our-company/purpose-and-vision/coca-cola-company-purpose-summary.pdf

Coca-Cola İçecek. (2023, Nisan 10). 2015 faaliyet raporu. https://www.cci.com.tr/ Portals/0/Documents/PDF/Annual_Report/tr/2015/CCI_2015_Faaliyet_Raporu.pdf

Coca-Cola İçecek. (2023, Nisan 10). 2022 entegre faaliyet raporu, s. 7-12. https://www.cci.com.tr/Portals/0/2022_EFR_TR.pdf

Collins, J. C., & Porras, J. I. (1991). Organizational vision and visionary organizations. California Management Review, 34(1), 30-52.

Collins, J. C., & Porras, J. I. (1996). Building your company's vision. Harvard Business Review, 74(5), 65-77.

Collins, J.C., & Porras, J.I. (1999). Kalıcı olmak: Geleceğin güçlü kurumlarını yaratmak. Sistem Yayınları.

Collis, D. J., & Rukstad, M. G. (2008). Can you say what your strategy is?. Harvard Business Review, 86(4), 82-90.

Conger, J. A. (1999). Charismatic and transformational leadership in organizations: An insider's perspective on the developing streams of research. Leadership Quarterly, 10(2), 145–180.

Coulson-Thomas, C. (1992). Strategic vision or strategic con?: Rhetoric or reality?. Long Range Planning, 15(1), 81-89.

Creditwest (2023, Nisan 16). 2022 faaliyet raporu. http://www.creditwest.com.tr/lib/upload/Faaliyet%20Raporu%202022.pdf

Cropper, W. H. (1986). Rudolf Clausius and the road to entropy. American Journal of Physics, 54(12), 1068-1074.

C-SPAN. (2003, Haziran 28). Maynard Jackson funeral service. https://www.c-span.org/video/?177230-1/maynard-jackson-funeral-service

Cuhadar, T., & Özmen, H. İ. (2008). Mission statement institutional family business: a content analysis. In First International Conference on Management and Economics (120-132). Epoka University.

David, F. R. (1989). How companies define their mission. Long Range Planning, 22(1), 90-97.

de Geus, A. (1999). The living company, Nicholas Brealey Publishing.

DefenceNews. (2023, Nisan 16). Top 100 defence companies for 2022. https://people.defensenews.com/top-100/

DefenseNews. (2023, Nisan 16). 2015 top 100 defense companies. https://people. defensenews.com/top-100/

Deloitte (2016). The 2016 Deloitte millennial survey: Winning over the next generation of leaders. Deloitte Touche Tohmatsu Limited.

Dinçer, Ö. (1998). Stratejik yönetim. Beta Yayınları.

Dixit, A. K., & Nalebuff, B. J. (1993). Thinking strategically: The competitive edge in business, politics, and everyday life. WW Norton & Company.

Doğan Holding. (2023, Nisan 11). 2022 faaliyet raporu. https://www.doganholding.com.tr/media/3425/dogan_holding-fr22-240323-web-c.pdf

Doğan Holding. (2023, Nisan 11). Vizyon & misyon. https://www.doganholding.com.tr/kurumsal/vizyon-misyon/

Doğan, S. (2007). Vizyona dayalı liderlik. Kare Yayınları.

Doğuş GYO. (2023, nisan 17). 2022 faaliyet Raporu. https://dogusgyo.com.tr/ yenidogusgyo_files/202333016913394_DoGYO22_Faaliyet_TR-Web-29.03.23-T.pdf

Doğuş Otomotiv. (2023, Nisan 13). 2022 faaliyet raporu. https://www.dogusotomotiv.com.tr/newdogusotomotiv_files/2023228211042990_Doğus-Otomotiv-2022-Faaliyet-Raporu.pdf

Donat, İ. (2018, Temmuz 19). Keskinoğlu'nun konkordato hikayesi. BloombergHT. https://www.bloomberght.com/yorum/irfan-donat/2140309-keskinoglunun-konkordato-hikayesi

Dooley, K. J., Johnson, T. L., & Bush, D. H. (1995). TQM, chaos and complexity. Human Systems Management, 14(4), 287–302.

Drucker, P.F. (1993). Managing for results. HarperCollins Publishers.

Drucker, P.F. (1996). Yönetim uygulaması. İnkılap Yayınevi.

Drucker, P.F. (1998). Dissipline of innovation. Harvard Business Review, 76(6), 95-102.

Drucker, P.F. (1998). Geleceğin biçimi. Executive Excellence, 2(21), 17-18.

Drucker, P.F. (1998). Sonuç için yönetim. İnkılap Kitapevi.

Drucker, P.F. (2009). Yönetim. Optimist Yayınları.

Dünya. (2011, Mart 31). İşte Türkiye'nin en beğenilen şirketleri. https://www.dunya .com/gundem/iste-turkiye039nin-en-begenilen-sirketleri-haberi-141732

Eagleton, T. (1996). Eleştiri. Ayrıtı Yayınları.

Eagleton, T. (2009). Eleştiri ve İdeoloji. İletişim Yayınları.

Einstein, A. (1998). İzafiyet teorisi. Say Yayınları.

El-Namaki, M. S. S. (1992). Creating a corporate vision. Long Range Planning, 25(6), 25–29.

ENKA. (2023, Nisan 15). Faaliyet raporu 2022. https://www.enka.com/allfiles/ pdf/Enka_Faaliyet_Raporu_31.12.2022.pdf

EPDK. (2022). Sıvılaştırılmış petrol gazları (LPG) piyasası 2021 yılı sektör raporu. https://www.epdk.gov.tr/Detay/DownloadDocument?id =plG8MsdbuMk=

Epstein, J. L. (1979). Voltaire's myth of Newton. Pacific Coast Philology, 14, 27–33.

Erdemir. (2023, Nisan 17). Entegre faaliyet raporu 2022. https://www.oyakmade nmetalurji.com.tr/Sites/1/upload/files/Faaliyet_Raporu_2022-5141.pdf

Erdemir. (2023, Nisan 17). Tarihçe. https://www.erdemir.com.tr/ kurumsal/tarihce/

Erengül, B. (1997). Kültür sihirbazları: Rekabet üstünlüğü sağlayan yönetim. Evrim Yayınevi.

Ergil, D. (1983). İdeoloji üzerine düşünceler. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 38(1), 69-95.

Erkut, H. (2009). Yönetim'in kanatları: Stratejik yönetimin temelleri. Yalın Yayıncılık.

Ersanlı, K., & Koçyiğit, M. (2013). Ait olma ölçeği'nin psikometrik özellikleri, Turkish Studies. 8(12). 751-764.

Espacenet. (2023, Nisan 17). https://worldwide.espacenet.com /patent

Falsey, T. A. (1989). Corporate philosophies and mission statements: A survey and guide for corporate communicators and management. Greenwood.

Faure, P., & Korni H. (2001). Is there chaos in the brain? I. Concepts of nonlinear dynamics and methods of investigation. Comptes Rendus de l'Académie des Sciences - Series III - Sciences de la Vie, 324(9), 773-793.

Feynman, R.P. (2017). Kuantum elektrodinamiği. Pan yayınları.

Finans Gündem. (2011, Kasım 16). Üçbaşaran neden istifa etti? https://www. finansgundem.com/haber/ucbasaran-neden-istifa-etti/330451

Forbes, (2023, Ocak 12). Nike. https://www.forbes.com/companies/ nike/?sh=134ed bc6eb50

Forbes. (2023, Nisan 3). Komatsu. https://www.forbes.com/ companies/komatsu; Forbes. (2023, Nisan 3). Caterpillar. https://www.forbes.com/companies/caterpillar

Force, J.E. (1999). Newton, the "Ancients," and the "Moderns". Force, J.E., Popkin, R.H. (eds) Newton and Religion (75-102). Springer.

Ford. (2021, Aralık 10). Company timeline. https://corporate.ford.com /about/history /company-timeline.html

Ford. J. (1989). What is chaos, that we should be mindful of it?. P. Davies (Ed.), The new physics (348-372), Cambridge University Press.

Fortune (2023, Ocak 21). Walmart. https://fortune.com/company/ walmart/global500/

Foucault, M. (2022). Bilginin arkeolojisi. Ayrıntı Yayınları.

Freedman, L. (2015). Strategy: A history. Oxford University Press.

Garanti BBVA Faktoring. (2023, Nisan 15). 2022 faaliyet raporu. https://www .garantibbvafactoring.com/assets/uploads/pdf/Garanti-Faktoring-AS-2022-Yillik-Faaliyet-Raporu.pdf

Garanti BBVA. (2023, Nisan 17). 2022 entegre faaliyet raporu. https://www.garantibbvainvestorrelations.com/tr/images/pdf/garanti-bbva-2022-entegre-faaliyet-raporu.pdf

Garvin, D.A. (1993). Building a learning organization. Harvard Business Review, 71(4), 78-91.

Gleick, J. (2000). Kaos: Yeni bir bilim teorisi. TÜBİTAK Yayınları.

Global Banking & Finance Review. (2023, Nisan 17). Global banking & finance awards 2016. https://www.globalbankingandfinance.com/ global-banking-finance-review-awards-2016/

Global Yatırım Holding. (2023, Nisan 15). 2021 faaliyet raporu. https://globalyatirim.com.tr/files/faaliyet_raporlari/GYH_FRAT_2021.pdf

Gluck F.W., Kaufmann S.P., & Walleck A.S. (1980). Strategic management for competitive advantage. Harvard Business Review, 58(4), 154–161.

Gobekli Tepe. (2022. Eylül 18). Global Heritage Fund. https://globalherita gefund.org/places/gobekli-tepe-turkey/

Goldstein, J. (1994). The unshackled organization, Productivity Press.

Goldstein, J. (1994). The unshackled organization. Productivity Press.

GoodIP. (2023, Nisan 16). Aksa Akrilik Kimya Sanayii Anonim Şirketi. https://goodip.io/iq/assignee/aksa-akrilik-kimya-sanayii-anonim-sirketi

Grant, R. M., & Jordan, J. J. (2015). Foundations of strategy. John Wiley & Sons.

Grant, R.M., & Jordan, J. J. (2015). Foundations of strategy. John Wiley & Sons.

Grease, R.P., & Goldhaber, A.S. (2016). Kuantum dönemi: Plank, Bor, Einstein ve Heisenberg belirsizliği sevmeyi bize nasıl öğretti. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Gribbin, J. (2020). Erwin Shrödeinger ve kuantum devrimi. Alya Yayınları.

Grove, A.S. (1997). Yalnızca paranoidler ayakta kalır. Sistem Yayınları.

Gürsakal, N. (2007). Sosyal bilimler, karmaşıklık ve kaos. Nobel Akademik Yayınları, s. 16.

Habertürk. (2014, Temmuz 16). Dünyanın en büyükleri arasında 18 Türk bankası. https://www.haberturk.com/ekonomi/para/haber/970197-dunyanin-en-buyukleri-arasinda-18-turk-bankasi

Hagerty, B. M., Lynch-Sauer, J., Patusky, K. L., Bouwsema, M., & Collier, P. (1992). Sense of belonging: A vital mental health concept. Archives of Psychiatric Nursing, 6(3), 172-177.

Hague, T. (2006, Mayıs 14). Truant officer was Olympic hero Emerson High has gold medallist in midst. http://hudsonreporter.com/ view/full_stories_home/ 2408547/article-Truant-officer-was-Olympic-hero-Emerson-High-has-gold-medallist-in-midst

Halk Bankası (2023, Nisan 15). 2022 entegre faaliyet raporu. https://www.halkbank.com.tr/content/dam/halkbank/tr/dokumanlar/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/finansal-bilgiler/faaliyet-raporları/2022-yili-entegre-faaliyet-raporu.pdf

Halk Bankası (2023, Nisan 15). Entegre raporu 2020. https://www.halkbank.com.tr /content/dam/halkbank/tr/dokumanlar/bankamiz/surdurulebilirlik/2020-Entegre-Raporu-2.pdf

Halk GYO. (2023, Nisan 18). 2022 faaliyet raporu. https://www.halkgyo.com .tr/content/dam/halkgyo/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/faaliyet-raporu/2022/01012022-31122022-donemi.pdf

Hamel, G., & Prahalad, C.K. (1997). Önce geleceği görmek. Executive Excellence, 1(9), 5-7.

Hammer, M., & Champy, J. (2001). Reengineering the corporation: A manifesto for business revolution. HarperBusiness.

Handy, C. (1998). Yeni sözcükler. Executive Excellence, 2(14), 7-8.

Hansen, D.D. (2005). The dream: Martin Luther King, Jr and the speech that inspired a nation. EccoPress, s. 74-85.

Hansen, M., & Keltner, D. (2020). İşte anlam bulmak, işiniz sıkıcı olsa bile. HBR. Amaç, anlam ve tutku (7-17). Optimist Yayınları.

Hard, R. (2004). The Routledge handbook of Greek mythology. Routledge

Harper, D. (n.d.). Etymology of mission. Online Etymology Dictionary. Retrieved 31 Jan. 2023, https://www.etymonline.com/word/mission

Harper, D. (n.d.). Etymology of strategy. Online Etymology Dictionary. Retrieved 12 May. 2023, https://www.etymonline.com/word/strategy

Harper, D. (n.d.). Etymology of vision. Online Etymology Dictionary. Retrieved 18 Jan. 2023, https://www.etymonline.com/word/vision

Hawking, S. (2021). Zamanın daha kısa tarihi. Alfa Yayınları.

Haycraft, W.R. (2000). Yellow steel: The story of the earthmoving equipment ındustry. University of Illinois Press.

Heisenberg, W. (2000). Fizik ve felsefe. Belge Yayınları.

Heller, R. (1995). Mükemmele ulaşanlar. İlgi Yayınları.

Hersey, P., & Blanchard, K. H. (1977). Management of organizational behavior: Utilizing human resources. Prentice-Hall.

Hersey, P., Blanchard, K. H., & Natemeyer, W. E. (1979). Situational Leadership, perception, and the impact of power. Group & Organization Studies, 4(4), 418–428.

Hetherington, N.S. (1983). Isaac Newton's influence on Adam Smith's natural laws in economics. Journal of the History of Ideas, 44(3), 497–505.

Heuser, B. (2010). The evolution of strategy: thinking war from antiquity to the present. Cambridge University Press.

Heuser, B. (2010). The strategy makers: Thoughts on war and society from Machiavelli to Clausewitz. ABC-CLIO.

Hill, C.W.L., & Jones, G.R. (2013). Strategic management: An Integrated approach. Cengage Learning.

Hindle, T. (2012). Yönetimde çığır açan fikirler ve gurular. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hitt, M. A., Ireland, R.D., & Hoskisson, R.E. (2014). Strategic management: Concepts and cases. Cengage Learning.

Horgan, J. (1992). Profile: Karl R. Popper: The intellectual warrior. Scientific American, 267(5), 38–45.

Horwath, R. (2006). The origin of strategy. Strategic Thinking Institute.

IMDB. (2022, Kasım 24). Gladiator. https://www.imdb.com/title/tt0172495/

Institute of Higher Education. (2007). Top 500 world universities. http://www.arwu.org/rank/2007/ARWU2007Methodology.htm

Irwin, W. (2003). Bilgisayar, mağaralar ve kahinler: Neo ve Sokrates. Irwin. W. (Ed.) Matrix ve Felsefe (11-23). Güncel Yayıncılık.

Isaacson, W. (1997, Aralık 19). Andrew Grove: Man of the year. Time. https://time.com/4267448/andrew-grove-man-of-the-year/

Işık Konisi. (2023, Ocak 20). Wikipedia, Özgür Ansiklopedi. https://en.wikipedia.org/wiki/Light_cone

İhlas Ev Aletleri (2023, Nisan 13). 2021 faaliyet raporu. https://www.iea.com.tr/ Content/dosya/1220/iheva-faaliyet-raporu-2021-49102-2974557.pdf

İhlas Holding. (2008). 2007 faaliyet raporu. İhlas Holding A.Ş.

İhlas Holding. (2023, Nisan 13). 2021 faaliyet raporu. https://www.ihlas.com.tr/wp-content/uploads/2022/06/ihlas_Holding_ 2021_ Faaliyet_Raporu_R16_sml.pdf

İş Leasing (2023, Nisan 12). 2021 faaliyet raporu. https://www.isleasing.com.tr/Sites/1/content/Annual-Reports/2021/files/tr-isleasing.pdf

İş Leasing. (2023, Nisan 12). Vizyon, değerler, strateji. (https://www.isleasing.com.tr/Sites/1/content/Surdurulebilirlik/2021/tr/m-1-2.html

Jacobs, M. (2007, 21 Kasım). Building shared vision: The third discipline of learning organizations. Systems In Sync.

Jing, F.F., Avery, G.C., & Bergsteiner, H. (2014). Enhancing performance in small professional firms through vision communication and sharing. Asia Pac J Manag 31, 599–620.

Johnson & Johnson. (2022). Andımız. https://www.jnjconsumer.com.tr/ tr/sirk etimiz/andimiz

Johnson & Johnson. (2022). Annual report 2021. s.2. https://www.investor.jnj.com/annual-meeting-materials/2021-annual-report

Joo, J. M. (2016). Diversity and temporality of chaotic events. Industrial Data, 19(1), 125-130.

Kantabutra, S., (2009). Toward a behavioral theory of vision in organizational settings. Leadership & Organization Development Journal, 30(4), 319–337.

Karabacak, H. (2017). Strateji oyunları. Optimist Yayınları.

Kellert, S. (1993). In the wake of chaos, Chicago University Press.

Khalil, E. L. (1997). Chaos theory versus Heisenberg's uncertainty: Risk, uncertainty and economic theory. The American Economist, 41(2), 27-40.

Khun, T.S. (2016). Bilimsel devrimlerin yapısı. Kırmızı Yayınları.

Kırım, A. (1999). Yeni dünyada strateji ve yönetim. Sistem Yayınları.

Kiel, L. D., & Elliott, E.W. (Eds.). (1997). Chaos theory in the social sciences: Foundations and applications. University of Michigan Press.

Knight, P. (2016). Shoe dog: A memoir by the creator of Nike. Scribner.

Kotter, J. P. (1995) Leading change: Why transformation efforts fail. Harvard Business Review, 73(2), 59-67.

Kotter, J. P. (1996). Leading change. Harvard Business School Press.

Kotter, J.P. (1998). Vizyon, strateji ve liderlik. Executive Excellence, 2(16), 10-11.

Kourdi, J. (2009). İş stratejisi. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kouzes, J.M., & Posner, B.Z. (2003). The leadership challenge workbook. Jossey-Bass.

Kürkçüoğlu, F. (2017). TAT: 50 yılda bitmeyen domates tutkusu. Ömür Matbaacılık.

Laplace, P.S. (1957). A philosophical essay on probabilities. Dover.

Lawrence, T.E. (2006). Seven pillars of wisdom. CreateSpace Independent Publishing.

Lea, R. (2022, Mart 3). Dyson cleans up as profits rise. The Times. https://www.t hetimes.co.uk/article/dyson-cleans-up-as-profits-rise-jjkwprvc9

Leblebici, D. N. (2008). Örgüt kuramında paradigmalar ve metaforlar. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 8(15), 345-360.

Leo Mullin. (2023, Şubat 1). Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki /Leo_Mullin

Leonhard, E. (1995). Vizyonlar: Ekonomik yarış çağında en önemli itici güç. Sollmann, U. & Heinze, R. (Eds.), Vizyon yönetimi (12-20). Evrim Yayınları.

Levin, A. (2001). Quantum physics in private law. Canadian Journal of Law & Jurisprudence, 14(2), 249-260.

Lewis, M. (1998, 11 Jan.). The man who invented management. The New York Times. https://www.nytimes.com/1998/01/11/books/the-man-who-invented-management.html

Lider Faktoring. (2023, Nisan 17). 2022 yılı faaliyet raporu. Https://www.liderfaktoring.com.tr/files/faaliyetraporu2022.pdf

LOGO. (2005). Faaliyet raporu 2004. https://www.logo.com.tr/logo-faaliyet-raporlari

Logo. (2023, Nisan 12). Entegre faaliyet raporu 2022. https://www.logo.com.tr/content/logo-entegre-faaliyet-raporu-2022-tr.pdf

Looss, W. (1995). Vizyonların toplumsal uygulamaya geçirilmesi: Bir yönetim görevi. Sollmann, U. & Heinze, R. (Eds.), Vizyon yönetimi (6-11). Evrim Yayınları.

Lucas, J.R. (1998). Anatomy of a vision statement. Management Review, 87(2), 22-26.

Luizzi, P. (2017). Situational leadership. Fire engineering, 170(8), 55-66.

Manz, C.C. & Sisms, H.P. (1984). Seraching for the "unleader": Organizastional member views on leading self-managed groups. Human Relations, 35(5), 417-423.

Mardin, Ş. (1995). İdeoloji. İletişim Yayınları.

Marion, R. (1999). The edge of organization: Chaos and complexity theories od formal social systems. Sage Publications.

Marshall, I. & Zohar, D. (2002). Kim korkar Schrödinger'in kedisinden: A'dan Z'ye yeni bilim kılavuzu. Gelenek Yayınları.

Masterman M. (1970) The nature of a paradigm. Lakatos, I. & Musgrove, A. (Eds), Criticism and the Growth of Knowledge (59-90). Cambridge University Press.

Maynard, M. (2003, Ekim 25). Embattled chief executive of Delta Air Lines to step down. The New York Times. https://www.nytimes.com/2003/11/25/business/ embattled-chief-executive-of-delta-air-lines-to-step-down.html

Meiss, J. (2007). Dynamical systems. Scholarpedia, 2(2), 1629.

Meriç, C. (1970). İdeoloji. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 2(21-22), 119-142.

Merriam-Webster. (n.d.) Mission. In Merriam-Webster.com dictionary, Retrieved 31 Jan. 2023. https://www.merriam-webster.com/dictionary/ mission

Merriam-Webster. (n.d.) Visionary. In Merriam-Webster.com Dictionary, Merriam-Webster, Retrieved 18 Jan. 2023, https://www.merriam-webster.com/ dictionary/visionary.

Merriam-Webster. (n.d.). Envision. In Merriam-Webster.com dictionary. Retrieved 19 Nov. 2023. https://www.merriam-webster.com/dictionary/envision

Meyer, J. (2019, Ağustos 24). History of Nike: Timeline and facts. The Street. https://www.thestreet.com/lifestyle/history-of-nike-15057083

Migros. (2023, Nisan 18). Entegre faaliyet raporu 2022. https://migroskurumsalstr.blob.core.windows.net/migroskurumsalstr/migros-entegre-faaliyet-raporu-2022-tr-638143321091078236.pdf

Miles, R.H. (1998). Şirketin dönüşümü. Executive Excellence, 2(14), 3-4.

Mirze, S.K. (2014). İşletmelerde stratejik planlama el kitabı. Nobel Yayınları.

Mitleton-Kelly, E. (2003). Ten Principles of Complexity and Enabling Infrastructures. E. Mitleton-Kelly (Ed.), Complex systems and evolutionary perspectives on organisations: The application of complexity theory to organisations (23-50). Pergamon.

Morgan, G. (1980). Paradigms, metaphors, and puzzle solving in organization theory. Administrative Science Quarterly, 25(4), s. 605-622.

Morgan, G. (1997). Yönetim ve örgüt teorilerinde metafor. MESS Yayınları.

Nanus, B. (1992). Visionary leadership: Creating a compelling sense of direction for your organization. Jossey-Bass.

NASA. (1963). Astronautical and Aeronautical Events of 1962. Committee on Science and Astronautics. s. 183. https://history.nasa.gov/AAchronologies/1962.pdf

Newton, I. (1999). The principia: Mathematical principles of natural philosophy. University of California Press.

NTV. (2016, Mart 18). Migros'un dümenine Tuncay Özilhan geçti. https://www.ntv.com.tr/ekonomi/migrosun-dumenine-tuncay-ozilhan-gecti,rFfKV4vNxEmAYBlVz0aKvA

Otokar. (2023, Nisan 9). Otokar 2022 faaliyet raporu. https://www.otokar.com.tr/getmedia/99994f0b-5b18-4709-a056-57c137972b5a/ofr-2022-tr-final

Ouigley, J.W. (1993). Vision: How leaders develop it, share it, sustain it. McGraw-Hill.

Overman, E.S. (1996). The new science of management: Chaos and quantum theory and method. Journal of Public Administration Research and Theory, 6(1), 75-89.

Özdemir, M.A. (2010). Denizli'de box-jenkins tekniği ile küresel iklim değişikliği öngörüleri. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(12), 352-362;

Özel, M. (2016). Stratejik liderlik. Küre Yayınları, s. 53-54.

Özel, M.E., & Sayga., A.T. (1997). Gökyüzünü tanıyalım. TÜBİTAK Yayınları.

Özkan, Y. (2019, Kasım 10). Dünyanın en genç üniversite mezunu olması beklenen Laurent 9 yaşında elektrik mühendisi olacak. BBC News. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50365899.

Özmen, H. İ., Özmen, F., & Sakarya, Ş. (2013). Beş yılda ne değişti?: Üniversitelerde stratejik planlama çalışmaları (Misyon ve vizyon ekseninde karşılaştırmalı bir analiz). Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 8(2), 27-39.

Özmen, H.İ. (2001). Performans avantajı sağlamaya ilişkin kendini yöneten ekiplerin analizi: Pınar Süt A.Ş. uygulamalarının değerlendirilmesi. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi, s. 50-51.

Özmen, H.İ. (2014). Vizyon revizyonu: BİST kurumsal yönetim endeksi işletmeleri üzerinde bir araştırma. 22. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiri Kitabı (272-278). Selçuk Üniversitesi.

Özmen, H.İ. (2022). Misyon belirleme: Başarılması arzulanan bir görev tanımı. Sözen, H.C., & Basım, N. (Ed.). Yönetim ve organizasyonda örnek olaylar. Beta Ya.;

Özmen, H.İ. (2022). Vizyon Belirleme: Ulaşılması Arzulanan Kurumsal Geleceğin Resmi, H.C., & Basım, N. (Ed.). Yönetim ve organizasyonda örnek olaylar. Beta Ya.

Özmen, H.İ. (2023). Stratejik yönetim açısından durum belirleme matrisleri. Sağır, M. (Ed.), Örgütsel Strateji ve Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi: Sektörel Uygulamalar (73-91). Beta Yayınları.

Papatya, G. (1998). Vizyon: Hayal ve gerçek arasındaki gerilim -Eleştirel bir yaklaşım denemesi-. SDÜ İİBF Dergisi, 3(1), s.123-134.

Papatya, G. (2023). Vizyon temelli işletmecilik. Detay Yayıncılık.

Park Elektrik. (2023, Nisan 13). Misyon vizyon ve değerler. https://www. parkelektrik.com.tr/tr/hakkimizda/misyon-vizyon-ve-degerler/

Pegasus. (2023, Nisan 16). 2022 yılı yönetim kurulu yıllık faaliyet raporu. https://www.pegasusyatirimciiliskileri.com/medium/image/2022-yili-faaliyet-raporu_1276/view.aspx

Penrose, R. (2004). The road to reality: A complete guide to the laws of the universe. Jonathan Cape.

Peters, T. (2005). İşinizi yeniden yaratın!: İş hayatında mükemmeli yakalamak. Boyner Yayınları.

Peters, T. J. (1987). Thriving on chaos. Random House.

Peters, T., & Waterman, R.H. (1995). Mükemmeli arayış: Yönetme ve yükselme sanatı. Altın Kitaplar.

Pınar Et. (2009). 2008 Faaliyet raporu. Yaşar Holding Yayınları.

Pınar Et. (2023, Nisan 15). Faaliyet raporu 2022. http://yatirim.pinaret.com.tr /UserFiles/PETUN-FR-2022_12.pdf

Pınar Su (2023, Nisan 16). Faaliyet raporu 2022. https://yatirim.pinarsu.com.tr/ UserFiles/PINSU-FR-2022_12.pdf

Pınar Süt. (2023, Nisan 15). Faaliyet raporu 2022. https://yatirim.pinar.com.tr/ UserFiles/PNSUT-FR-2022_12.pdf

Pinto, V. De S. (1958). William Blake: The visionary man. Journal of the Royal Society of Arts, 106(5018), 74-89.

Platon. (2015). Timaos. Say Yayınları.

Poggi, G. (1965). A Main theme of contemporary sociological analysis: Its achievements and limitations. The British Journal of Sociology, 16(4), 283-294.

Poincaré, H., & Maitland, F. (2007). Science and method. Cosimo Classics.

Pope, A. (2002). Alexander Pope: Selected poetry and prose. Routledge.

Popper, K. (2001). Daha iyi bir dünya arayışı. Yapı Kredi Kültür Yayınları.

Pospiech, G. (2003). Philosophy and quantum mechanics in science teaching. Science & Education, 12(5-6), 559-571.

Prestwood, D.C.L. & Schumann, P.A. (1998). Tahmin stratejisi. Executive Excellence, 2(14), 16-17.

Prigogine, I., & Stengers, I. (1996). Kaostan düzene. İz Yayıncılık.

Raisio, H., & Lundström, N. (2016). Managing chaos: Lessons from movies on Chaos Teory. Administration & Society, 49(2), 1-20.

Rapin A.J. (2023). The invention of strategy at the turn of the 18th to 19th centuries. Qeios.

Reardon, K. K. (1991). Persuasion in practice. Sage.

Reeves, M., Love, C., & Tillmanns, P. (2012). Your strategy needs a strategy. Harvard Business Review, 90(9), 76-83.

Roberts, K.J. (2003). Dürüst iletişim. Executive Excellence, 7(73), 12-13.

Rose, H.J. (2005). A Handbook of greek mythology. Routledge.

Ross, J. (2002). Case study: E-Business at Delta Air Lines. MIT Center for Information Systems Research. https://www.cri.agh.edu.pl/ uczelnia/tad/APSI/c wiczenia/cisrwp317.pdf

Roueche, J. E., Baker III, G. A., & Rose, R. R. (2014). Shared vision: Transformational leadership in American community colleges. Rowman & Littlefield.

Sashkin, M. (1986). True vision in leadership. Training and Development Journal, 40(5), 58-61.

Schefter, J. (1999). The Race: The Complete True Story of How America Beat Russia to the Moon. Anchor.

Schwarz, E. (1996). Summary of the main features of a holistic metamodel to interpret the emergence, the evolution and the functioning of viable self-organizing systems. Proceedings of the 40th Annual Meeting of the International Society for the Systems Science, Budapest.

Senge, P.M. (1993). Beşinci disiplin: Öğrenen bir organizasyon düşünüşü ve uygulaması. Yapı Kredi Yayınları.

Seymen, O.A., Kılıç, T., & Kinter, O. (2016). Örgütsel körlüğün (örgüt miyopisi) ayrıntılı kavramsal analizi ve ölçümü: Geliştirilen bir ölçek yardımıyla değerlendirme (işletme körlüğü). Eurasian Journal of Social Sciences Journal, (1), 212-222.

Shadzad, K. (2012). Vision or psyshic prison. Business Intelligence Journal, 5(2), 207-213.

Shelton, K. (1997). Bugün gelecektir. Executive Excellence, 1(9), 3.

Shils, E. (1968). Ideology. International Encyclopedia of the Social Sciences. C. 7. Macmillan & The Free Press.

Silva, M. (1778). Pensées sur la tactique, et la stratégique. Impr. Royale.

Sony. (2022, Aralık 11). Major external awards. https://www.sony.com/ en/SonyInfo/csr/awards/

Sony. (2022, Aralık 11). Sony History. https://www.sony.com/en/ SonyInfo/Corp orate-Info/History/

Stephens, M. (1994). The vision thing. Australian Journal of Public Administration, 53(3), 325-333.

Stevens, I. & Hasset, P. (2007). Applying complexity theory to risk in child protection practice. Journal of Childhood, 14 (1), 128-144.

Stilwell, J. (1996). Managing chaos. Public Management, 78(9), 6-8.

Strange, J.M., & Mumford, M.D. (2002). The origins of vision: Charismatic versus ideological leadership. The Leadership Quarterly. 13, 343-377.

Stretton, R. (2015, Ekim 1). Delta's depression: The Ron Allen years and livery. https://www.yesterdaysairlines.com/airline-history-blog/deltas-depression-the-ron-allen-years-and-livery

Sullivan, G.R. & Harper, M.V. (1997). Umut bir yöntem olamaz. Boyner Yayınları.

Şekerbank. (2023, Nisan 10). 2022 entegre faaliyet raporu. https://img-sekerbank.mncdn.com/uploads/1/455/5126c125-ab1e-4458-bedd-28095d4af922.pdf

Şekerbank. (2023, Nisan 10). Konsolide finansal sonuçlar. https://www.sekerbank.com.tr/docs/default-source/yatirimciurunleri/ sekerbankirpresentationeyl21tr.pdf

Şişecam. (2023, Nisan 17). 2017 faaliyet raporu. https://www.sisecam.com.tr/sites/catalogs/tr/Investor%20Relations/Presentations%20and%20Bulletins/Annual%20Reports/2017-Yillik-Faaliyet-Raporu.PDF

Şişecam. (2023, Nisan 17). 2022 faaliyet raporu. https://www.sisecam.com.tr/sites/catalogs/tr/Investor%20Relations/Presentations%20and%20Bulletins/Annual%20Reports/sisecamfaaliyetraporu2022.pdf

Tat Gıda. (2023, Nisan 18). 2012 faaliyet raporu. https://www.tatgida.com/ Files/FAALİYET_RAPORU.pdf

Tat Gıda. (2023, Nisan 18). 2021 faaliyet raporu. https://www.tatgida.com/ Files/TAT_GIDA_Faaliyet_Raporu_2021_TR.pdf

Tat Gıda. (2023, Nisan 18). 2022 faaliyet raporu. https://www.tatgida.com/ Files/TATGD_Faaliyet_raporu_2022.pdf

TAV. (2023, Nisan 11). 2007 faaliyet raporu. https://ir.tav.aero/uploads/ documents/28382016053805_629_tavhavalimanlariholdingas2007yilifaaliyetraporu.pdf

TAV. (2023, Nisan 11). 2022 faaliyet raporu. https://ir.tav.aero/uploads /documents/Documents27032023093430_.pdf

TAV. (2023, Nisan 11). Yönetim felsefemiz. https://tavhavalimanlari.com.tr/tr-TR/tav-hakkinda/pages/yonetim-felsefemiz

TDK. (2011). Başkalaşım. Türkçe Sözlük. TDK Yayınları,.

TDK. (2011). Değer. Türkçe Sözlük. TDK Yayınları.

TDK. (2011). Karmaşık. Türkçe Sözlük. TDK Yayınları.

TDK. (2011). Keşif. Türkçe Sözlük. TDK Yayınları.

TDK. (2011). Misyon. Türkçe Sözlük. TDK Yayınları.

TDK. (2011). Öngörü. Türkçe Sözlük. TDK Yayınları.

Tekin, M. (2004). Toplam kalite yönetimi. Kişisel Yayın.

The Coca-Cola Company. (2023, Nisan 10). The Coca-Cola System. https://investors.coca-colacompany.com/about/coca-cola-system

The Matrix. (2023, Mart 5). Internet Movie Database. https://www.imdb.com /title/tt0133093/

Tichy N.M., & Devanna M.A. (1986). The transformational leader: The key to global competitiveness. John Wiley & Sons.

Times Higher Education. (2023). World reputation rankings 2022. https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2022/reputation-ranking

TKBB. (2023, Nisan 13). Banka mukayese raporu. https://tkbb.org.tr/veri /bankamukayese

TOFAŞ. (2023, Nisan 9). 2020 faaliyet raporu. https://www.tofas.com.tr/ YatirimciIliskileri/FaaliyetRaporlari/Documents/2020FaaliyetRaporu.pdf

TOFAŞ. (2023, Nisan 9). Tofaş 2022 faaliyet raporu. https://tofas.com.tr/YatirimciIliskileri/FaaliyetRaporlari/Documents/TOFAS%202022.pdf

Toffler, A. (1989). Uyumlu şirket. İlgi Yayınları.

Toyota. 2022. Toyota Philosophy. https://global.toyota/en/company/vision-and-philosophy/philosophy/

TSKB. (2023, Nisan 11). 2017 faaliyet raporu. https://www.tskb.com.tr/uploads/file/3116-1-tskb-fr-2017.pdf

TSKB. (2023, Nisan 11). 2022 entegre faaliyet raporu. https://www.tskb.com.tr/uploads/file/4-tskb-frat-2022-tam.pdf

TSKB. (2023, Nisan 11). Dünden bugüne TSKB: 70 yıllık bir öykü. https://www.tskb.com.tr/uploads/file/TSKB_70YIL_KITABI-Dijital.pdf

Turcas (2023, Nisan 12). 2021 faaliyet raporu. https://www.turcas.com.tr/docs/2022fr-tr.pdf

Turkrating. (2012). Türkiye'de faktoring sektörü. https://www.fkb.org.tr/Sites/1/upload/files/Faktoring_Sektor_Raporu_Ekim_2012_(TurkRating)-134.pdf

Tushman, M.L., & Romanelli, E. (1985). Organizational evolution: A metamorphosis model of convergence and reorientation. Cummings, L.L., & Staw, B.M. (Eds.), Research in organizational behavior (171-222), JAI Press.

Tüpraş. (2023, Nisan 9). Tüpraş 2022 faaliyet raporu. https://tprstaticfilessa.blob.core.windows.net/assets/uploads/faaliyet-raporlari/tupras_2022_faaliyet_raporu.pdf

Türk Prysmian Kablo. (2023, Nisan 12). 2022 faaliyet raporu. https://tr.prysmiangroup.com/sites/default/files/atoms/files/Prysmian_2022_Faliyet_Raporu.pdf

Türk Telekom. (2023, Nisan 12). 2022 faaliyet raporu. https://www.ttyatirimciiliskileri.com.tr/media/jl5lsxwy/turktelekom-2022-faaliyet-rapor.pdf

Türk Traktör. (2023, Nisan 9) TürkTraktör faaliyet raporu 2022. https://www.turktraktor.com.tr/getmedia/5d7e95e8-b5be-4a04-a224-fd07e2ed3c06/2022-FAALIYET-RAPORU.pdf

Türkiye Bankalar Birliği. (2009). Bankalarımız 2008. Yayın No: 264, TBB Yayını.

Türsen, S. (2012, Ekim 9). Her şey piliç Fatma'yla başladı. Hürriyet. https://www. hurriyet.com.tr/her-sey-pilic-fatma-yla-basladi-21651815

Tzu, S. (2018). Savaş sanatı. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Unated States Senate. (2022, Kasım 14). African American Senators. https://www. senate.gov/senators/african-american-senators.htm

Ülgen, H., & Mirze, K. (2020). İşetmelerde stratejik yönetim. Beta Yayınları.

Van de Ven, A. H., & Poole, M. S. (1995). Explaining development and change in organizations. The Academy of Management Review, 20(3), 510-540.

Vestel. (2018, Nisan 9). Vestel elektronik 2017 faaliyet raporu. http://www.vestely atirimciiliskileri.com/_assets/pdf/faliyet/2017/faaliyet-raporu-2017.pdf

Vestel. (2023, Nisan 9). Vestel Elektronik 2022 Entegre Faaliyet Raporu. http://www.vestelyatirimciiliskileri.com/_assets/pdf/faliyet/2022/vestel_faaliyet_raporu_2022.pdf

Vezmar, J. M. (1996). Competitive intelligence at Xerox. Competitive Intelligence Review, 7(3), 15-19.

Von Bertalanffy, L. (1972). The history and status of general systems theory. Academy of Management Journal, 15(4), 407-426.

Waldrop, M.M. (1997). Karmaşıklık: Düzen ve kaosun eşiğinde beliren bilim. Türk Henkel Dergisi Yayınları.

Walmart (2001). Walmart annual report 2000. https://www.annualreports.com/ HostedData/AnnualReportArchive/w/NYSE_WMT_2000.pdf

WayBackMachine. (2023, Nisan 9). Tofaş misyon-vizyon ve değerler. https://web. archive.org/web/20070110162519/http://www.tofas.com.tr/hakkimizda/misyon_vizyon_degerler.htm

Welch, J., & Welch, S. (2009). Kazanmak istiyorsanız. Optimist Yayınları.

Wellman, J. L. (2009). Organizational learning. Palgrave Macmillan.

Wikipedia. (2022, Aralık 8). "HP SPaM". https://en.wikipedia.org/wiki/HP_SPaM

Wikipedia. (2022, Eylül 22). Blue ribbon. https://en.wikipedia.org/wiki/Blue_ribbon

Wilson, J. (1997). Building the vision: Lessons for all leaders. Computer, 30(11), 135–136.

Wired. (2011, Nisan 11). James Dyson: in praise of failure. https://www.wired.co.uk/article/james-dyson-failure

Wired. (2012, 19 Ekim). How James Dyson makes the ordinary extraordinary. https://www.wired.com/2012/11/mf-james-dyson/

WSA. (2023). 2022 World steel in figures. World Steel Association. https://worldsteel.org/wp-content/uploads/World-Steel-in-Figures-2022-1.pdf

Yalçın, C. (2019). Kuantum. Akılçelen Kitaplar.

Yapı Kredi. (2023, Nisan 10). 2022 entegre faaliyet raporu. https://www.yapikrediinvestorrelations.com/tr/images/pdf/faaliyet-raporlari/2022/yk22_faaliyet_tr-web-final-c.pdf

Yapı Kredi. (2023, Nisan 10). Faaliyet raporu 2009. https://www.yapikr ediinvestorrelations.com/tr/images/pdf/faaliyet-raporlari/2009/yk_faaliyet_raporu_2009.pdf

Yolcu, İ.A., Ünal, Ç. & Gündüz, H. (2008). Akaryakıt sektör raporu. Rekabet Kurumu Yayınları. https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/ sektor-raporlari/1-akaryakit-pdf

Yukl, G. J., & Gardner, W.L. III (2019). Leadership in organizations. Pearson Education.

Zaccaro, S. J., & Banks, D. (2004). Leader visioning and adaptability: Bridging the gap between research and practice on developing the ability to manage change. Human Resource Management, 43(4), 367-380.

Zaccaro, S. J., & Banks, D. J. (2001). Leadership, vision, and organizational effectiveness. S. J. Zaccaro & R. J. Klimoski (Eds.), The nature of organizational leadership: Understanding the performance imperatives confronting today's leaders (181-281). Jossey-Bass.

Zohar, D. (1998). Akli yeniden kurmak. Türk Henkel Dergisi Yayınları.

Zohar, D. (2022). Zero distance. Palgrave Macmillan

Osmanlı'dan Günümüze

TÜRKİYE'DE TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE

Editör: Mehmet Kurum

nobel bilimsel

Osmanlı'dan Günümüze
TÜRKİYE'DE TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE
Editör: Mehmet Kurum

Yayın No.: 1413
ISBN: 978-625-398-159-4
E-ISBN: 978-625-398-160-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Şubat 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kurum, Mehmet.
Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Terörizm ve Terörizmle Mücadele / Editör: Mehmet Kurum
1. Basım, X + 382 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-159-4
E-ISBN: 978-625-398-160-0
1. Türkiye 2. Ayaklanmalar 3. Tedhiş 4. Terörizm 5. Terörizmle Mücadele

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

YAZARLAR HAKKINDA KISA BİLGİ iii

ÖN SÖZ v

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
SAVAŞTAN TERÖRİZME SİYASAL ŞİDDET TÜRLERİNE İLİŞKİN KAVRAMLAR

Arman Sert - Şeyda Öcal Arslan

1.1. Savaş 6
1.2. Düzenli ve Düzensiz Savaş 8
1.3. Küçük Savaş ve Partizanlar 13
1.4. Gerilla ve Gerilla Savaşı 16
1.5. Ayaklanma 23
1.6. Eşkıyalık, Komitecilik, Harb-i Sagir, Çetecilik 26
1.7. Terör ve Terörizm 32

İKİNCİ BÖLÜM
OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMİNDEN MİLLÎ MÜCADELE'YE AYAKLANMALAR VE TEDHİŞ HAREKETLERİ

Ayça Yenilmez Koyuncu

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ AYAKLANMALAR VE TEDHİŞ HAREKETLERİ 35
2.1. Tarihsel Arka Plan 35
2.2. Vaka Analizleri 37
2.2.1. Bulgar Ayaklanması ve Tedhiş Hareketleri 37
2.2.2. Makedon Ayaklanması ve Tedhiş Hareketleri 43
2.2.3. İlinden Ayaklanması 47

2.3. Birinci Dünya Savaşı'nda Ayaklanmalar ve Tedhiş Hareketleri 63
2.3.1. Tarihsel Arka Plan 63
2.3.2.Vaka Analizleri 65
2.3.2.1. Arap Yarımadası'nda Ayaklanmalar ve Arabistanlı Lawrence 65
2.3.2.2. Ermeni Ayaklanması, Hınçak ve Taşnak Komiteleri 77
2.4. Millî Mücadele'de Ayaklanmalar ve Tedhiş Hareketleri 92
2.4.1. Tarihsel Arka Plan 92
2.4.2. Vaka Analizleri 101
2.4.2.1. Pontus Ayaklanması 101
2.4.2.2. Koçgiri Ayaklanması 113

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE AYAKLANMALAR, TEDHİŞ HAREKETLERİ VE TERÖRİZM

Mehmet Kurum - Begüm Çardak - Arman Sert

3.1. Cumhuriyet'in İlanından İkinci Dünya Savaşı'na Kadar Ayaklanmalar ve Tedhiş Hareketleri 123
3.1.1. Tarihsel Arka Plan 123
3.1.2. Vaka Analizleri 126
3.1.2.1. Nasturi Ayaklanması 126
3.1.2.2. Şeyh Said Ayaklanması 135
3.1.2.3. Ağrı Ayaklanması 147
3.1.2.4. Dersim Ayaklanması 161
3.2. Soğuk Savaş Dönemi'nde Türkiye'de Terörizm 180
3.2.1. Tarihsel Arka Plan 180
3.2.2. Vaka Analizleri 185
3.2.2.1. THKP/C 185
3.2.2.2. DHKP/C 189
3.2.2.3. ASALA 194
3.3. Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'de Terörizm 207
3.3.1. Tarihsel Arka Plan 207
3.3.2. Vaka Analizleri 211
3.3.2.1. PKK 211

3.3.2.2. El Kaide 251
3.3.2.3. DEAŞ 270
3.3.2.4. FETÖ 291

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE TERÖRİZMLE MÜCADELE

Arman Sert - Begüm Çardak

4.1. Osmanlı'nın Son Döneminden Millî Mücadele'ye Ayaklanmalar ve Tedhiş Hareketleriyle Mücadele 305
4.1.1. Güvenlik Boyutundaki Mücadele 305
4.1.2. Politik Boyuttaki Mücadele 311
4.1.3. Ekonomik Boyuttaki Mücadele 315
4.2. Cumhuriyet'in İlanından İkinci Dünya Savaşı'na Kadar Türkiye'de Ayaklanmalar ve Tedhiş Hareketleriyle Mücadele 316
4.2.1. Güvenlik Boyutundaki Mücadele 316
4.2.2. Politik Boyuttaki Mücadele 318
4.2.3. Ekonomik Boyuttaki Mücadele 328
4.3. Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'de Terörizmle Mücadele 332
4.3.1. Güvenlik Boyutundaki Mücadele 332
4.3.2. Politik Boyuttaki Mücadele 335
4.3.3. Ekonomik Boyuttaki Mücadele 341
4.4. Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'de Terörizmle Mücadele 341
4.4.1. Güvenlik Boyutundaki Mücadele 342
4.4.2. Politik Boyuttaki Mücadele 346
4.4.3. Ekonomik Boyuttaki Mücadele 353

KAYNAKÇA 355

KAYNAKÇA

Birinci Bölüm Kaynakça

Asprey, R. B. (2002). *War in the shadows: The guerrilla in history* (Cilt 1). iUniverse.

Balkan, F. (1998). *İlk Türk komitacısı Fuat Balkan'ın hatıraları*. İstanbul: Arma Yayınları.

Başeren, S. H. (2008). Terrorism with its differentiating aspects. *Defense against Terrorism Review, Centre of Excellent-Defence Terroism,* Ankara, 1(1), 1-11.

Beckett, I. F. (2001). *Modern insurgencies and counter-insurgencies: Guerrillas and their opponents since 1750*. Routledge.

Beckett, I. F. (2005). *Insurgency in Iraq: A historical perspective*. Army War College, Strategic Studies Institute, Carlisle: Carlisle Barracks Pa.

Boot, M. (2014). *Görünmeyen ordular: Gerilla tarihi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi

Bunker, R. J. (1999). Unconventional warfare philosophers. *Small Wars & Insurgencies*, *10*(3), 136-149.

Byman, D. (2007). *Understanding proto-insurgencies*. California: Rand Corporation.

Callwell, C. E. (1906). *Small wars: their principles and practice*. HM Stationery Office.

Clausewitz, K. V. (1943). *On war*. University of Chicago.

Crenshaw, M. (1972). The concept of revolutionary terrorism. *Journal of Conflict Resolution*, *16*(3), 383-396.

Demir, C.K. (2017). *Ayaklanmalar ve Ayaklanmalara Karşı Koyma: Kavramlar, Stratejiler ve Ülke Tecrübeleri.* Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Duffy, C. (2005). *Military experience in the Age of Reason*. London: Taylor & Francis.

Emmerich, A. (1789). *The Partisan in war: Or the use of a corps of light troops to an army,* Londra.

Fikri, B. (2021). *Balkanlarda tedhiş ve gerilla. Grebene ve Garp Ordusu'nda Kuvve-i Seyyare*. (haz. M. Mert Çam). İstanbul: İlgi Kültür Sanat.

Giap, V. N. (1962). *People's war, people's army*. Department of Defense, Washington Dc.

Gray, C. S. (2007). Irregular warfare: One nature, many characters. *Strategic Studies Quarterly*, *1*(2), 35-57.

Guevara, E. C. (2002). *Guerrilla warfare*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.

Gurr, T. R. (1970). *Why men rebel.* New Jersey: Princeton University Press

Heuser, B. (2010). Small wars in the age of Clausewitz: the watershed between partisan war and people's war. *The Journal of Strategic Studies*, *33*(1), 139-162.

Hoffman, B. (2006). *Inside terrorism*. Columbia: Columbia University Press.

İştip H. (1949). *Gerilla: Çete muharebeleri*. Ankara: Harp Okulu Basımevi.

Jenkins, B. M. (1980). *The study of terrorism: definitional problems* (No. RAND/P-6563). RAND Corp Santa Monica CA.

Joes, A. J. (2006). *Resisting rebellion: the history and politics of counterinsurgency*. Kentucky: University Press of Kentucky.

Joint Publication (2007). *JP 1-02: Department of Defense dictionary of military and associated terms*. Erişim tarihi: 11 Aralık 2019, https://marinep arents.com/downloads/dod-terms.pdf adresinden alındı.

Kalyvas, S. N. (2006). *The logic of violence in civil war*. Cambridge: Cambridge University Press.

Keegan, J. (2019). *Savaş sanatı tarihi.* İstanbul: Say Yayınları.

Keskin, F. (1998). *Uluslararası hukukta kuvvet kullanma: Savaş, karışma ve Birleşmiş Milletler.* Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.

Kilcullen, D. (2006). Three pillars of counterinsurgency. *US Government Counterinsurgency Conference*.

Kilcullen, D. (2011). *The accidental guerrilla: Fighting small wars in the midst of a big one*. Oxford: Oxford University Press. 231.

Kiras, J. D. (2007). Irregular warfare: Terrorism and insurgency. *Understanding modern warfare*, *224*, 186-207.

Kitson, F. (1971). Low intensity operations. *Subversion, insurgency, peacekeeping, Londra*.

Kydd, A. H. ve Walter, B. F. (2006). The strategies of terrorism. *International security*, *31*(1), 49-80.

Laqueur, W. (1975). The origins of guerrilla doctrine. *Journal of Contemporary History*, *10*(3), 341-382.

Lawrence, T. E. (2000). *Seven pillars of wisdom*. London: Penguin UK.

Lawrence, T. E. (2014). Science of guerrilla warfare. *Strategic Studies içinde,* 275-283. London: Routledge.

Liang, Q. ve Xiangsui, W. (1999). *Unrestricted warfare*. PLA Literature and Arts Publishing House Arts.

Marighella, C. (1971). *Minimanual of the urban guerrilla*. Grassroots Publications.

Merari, A. (1993). Terrorism as a strategy of insurgency. *Terrorism and political violence*, *5*(4), 213-251.

Metz, S. (2007). *Rethinking insurgency*. Carlisle, Strategic Studies Institute, PA. Pennsylvania: *US Army War College*.

Metz, S. ve Millen, R. (2004). Insurgency and counterinsurgency in the 21st century: Reconceptualizing threat and response. Carlisle, Strategic Studies Institute, PA. Pennsylvania: *US Army War College*.

O'Neill, B. E. (2005). *Insurgency & terrorism*. Potomac Books, Inc.

Orozco, S. de C. (1927). *Tesoro de la lengua castellana, o española*. Geronimo Nunez de Leon. Erişim tarihi: 13 Mart 2020, https://books.google.com.tr/ books?hl=tr&lr=&id=YsRKAAAAcAAJ&oi=fnd&pg=IA1&dq=Tesoro+de+la+lengua+castellana,+o+espa%C3%B1ola&ots=F9LD 7kkuDC&sig=M1ZkGHVSuBuYVAfp_yi8r4BUlaM&redir_esc=y#v=onepage&q=Tesoro%20de%20la%20lengua%20castellana%2C%20o%20espa %C3%B1ola&f=false adresinden alındı.

Ozanalp, O. (1939). *Jandarmanın takip, tenkil hareketleri ve müsademe tabiyesi*, Ankara: Jandarma Genel Komutanlığı Matbaası.

Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*. (Cilt 1-3). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Porch, D. (2013). *Counterinsurgency: Exposing the myths of the new way of war*. Cambridge: Cambridge University Press.

Scheipers, S. (2014). Counterinsurgency or irregular warfare? Historiography and the study of "small wars". *Small Wars & Insurgencies*, *25*(5-6), 879-899.

Schmitt, C. (1963). The theory of the partisan. *Duncker und Humblot, Berlin*, *1*, 63.

Sert, A. (2020). *Ayaklanmaya karşı koymada ülke tarzları: Türkiye örneği (1923-1945)*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Ankara: Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.

Süsoy E. S. (1944). *Eşkıya muharebeleri ve mağara aramaları.* İstanbul: Genelkurmay Başkanlığı X Şube, Askerî Matbaa.

T.C. Dahiliye Vekâleti Jandarma Genel Komutanlığı (1938), *Umumi emniyet ve asayişe ait istihbarat, çetelerin tenkili hususunda alınacak tedbirlere dair talimatname*, Ankara: Jandarma Genel Komutanlığı Matbaası.

Taber, R. (2002). *War of the flea: The classic study of guerrilla warfare*. Potomac Books, Inc.

TBMM web sitesi (2020). Gizli Celse Zabıtları. *Vaziyeti askerîye, siyasiye ve dahiliye hakkında istizah takriri.* Devre 1, İçtima senesi 1, İnikat 26, 03 Temmuz 1336 (1920), Celse 2, Cilt 2, 52-74. Erişim tarihi: 30 Eylül 2019, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d01/CILT01/gcz01001026.pdf.

TBMM web sitesi (2020). Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima senesi 1, İçtima 32, 12 Temmuz 1336 (1920), Celse 2, Cilt 2, 267-279. Erişim tarihi: 31 Eylül 2019, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c002/tbmm01002032.pdf adresinden alındı.

Thornton, T. P. (1964). Terror as a weapon of political agitation. *Terrorism-Critical Concepts in Political Science*, *3*, 41-64, London.

TRADOC, US Army (2007). A military guide to terrorism in the twenty-first century. *Virginia: US Army Training and Doctrine Command*.

Tse-Tung, M. (2005). *On guerrilla warfare*. (Çev: Griffith, S. B.), Courier Corporation.

Tzu, S. (2004). The art of war. In *Strategic Studies* (Lionel Giles, çev.). London: Routledge.

Uzer, T. (1979). *Makedonya eşkıyalık tarihi ve son Osmanlı yönetimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Varlık, A. B. (2013). Savaşı tanımlamak: Terminolojik bir yaklaşım. *Avrasya Terim Dergisi*, *1*(2), 114-129.

Wilkinson, P. (2016). *Political terrorism*. Macmillan International Higher Education.

Yalçınkaya, H. (2006). Özel askerî sektörün oluşumu ve savaşların özelleşmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *61*(3), 247-277.

Yalvaç, F. (2005). Savaş ve barış. *Devlet ve ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar içinde*, 251-285. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yüzbaşı Ö. Fevzi Bey (2016). *Osmanlı Gayrinizami Harp Doktrini, (Ali Güneş, haz.).* İstanbul: Dergâh Yayınları.

İkinci Bölüm Kaynakça

Resmî Kaynaklar

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

İ.MTZ. 01: İrade Eyalet-i Mümtaze Yunanistan

A.MTZ: Sadâret Eyâlât-ı Mümtâze Kalemi

HR.SFR.04: Hariciye Nezâreti Paris Sefareti

A.MTZ. 04: Sadâret Eyâlât-ı Mümtâze Kalemi Bulgaristan

Y.MTV: Yıldız Sarayı Mütenevvî Maruzat

DH.MKT: Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi

Makaleler, Kitaplar ve Diğerleri

Armaoğlu, F. (1997). *Harbord misyonu nasıl ortaya çıktı?. Belleten, 61*(). 701-708.

Adanır F. (2001). *Makedonya sorunu.* İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Aydın, M. (2021). *Balkanlar'da isyan Osmanlı-İngiliz ilişkileri kapsamında Bosna-Hersek ve Bulgaristan ayaklanmaları (1875-1876)* (2. bs). İstanbul: Selenge Yayınları.

Aydın, M. (1998). Makedonya meselesi ve Amerikalı rahibenin kaçırılması, *Osmanlı Araştırmaları, c(18),s(18), 239-258.*

Aydın, M. (1989). Arşiv belgeleriyle Makedonya'da Bulgar çete faaliyetleri, *Osmanlı Araştırmaları, c(9), s(9), 209-234.*

Bakacak, A. (2014). *XX. Yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti. başlangıcından günümüze Türkiye Cumhuriyeti tarihi* (3. bs). Ankara: Siyasal Kitapevi.

Bayraktar, K. (2014). Makedonya sorunu ve Avrupa müdahalesi (1902-1905), *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (Bilig)*, (69), 1-28.

Bostancı, M. (2014). Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Hicaz'da hâkimiyet mücadelesi. *Gazi Akademik Bakış*, 7 (14), 117-136.

Boztemur, R. (2013). Arap isyanı, 1916-1918. *Mülkiye Dergisi*, 35 (272), 61-80.

Çapa, M. (2019). Bir millet uyanıyor: Millî mücadele başlıyor. *Çağdaş Türkiye Tarihi* (1. bs, ss. 140-185). Ankara: Pegem Akademi.

Çapa. M. (2017). *Belgelerin ışığında Pontus meselesi*. Ankara: Avrasya İncelemeleri Merkezi AVİM.

Çapa.M. (2019) Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti. *Çağdaş Türkiye Tarihi* (1.bs.ss.188-222). Ankara: Pegem Akademi.

Çapa. M. (2020) Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin Karadeniz Bölgesi'ne yönelik aldığı tedbirler. *Karadeniz'de isyan, mübadele ve propaganda.* (3.bs. ss. 199-214). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Çiçek, R. (2001). Trabzon'da Ermeni nüfusu ve 1895 Ermeni olayları. *Tarih İncelemeleri Dergisi.*16 (1). 121-139.

Demir, K., & Kurum, M. (2018). Osmanlı İmparatorluğu gayrinizami harp tecrübeleri ve Jandarma. *Miras ve değişim: Osmanlı'dan Cumhuriye'te Jandarma* (ss. 217-244). Ankara: Berikan Yayınevi.

Doğan, Ş. (2020). Rus kaynakları ışığında Bulgaristan'nın Bağımsızlık İlanı. *Balkan Araştırma Ensitüsü Dergisi*, *9*(2), 305-329.

Doğan, Ü. (2021). Atatürk'ün terörle mücadele yöntemi "Pontusçu Rum çeteleri örneği" (2. bs). Ankara: Kripto Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.

Doğru, D. (2001). I. Dünya Harbi sırasında Şerif Hüseyin'in siyasi faaliyetleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 52-57.

Dikici, A. (2010). Osmanlı Makedonya'sında kurulan ilk uluslararası polis barış koruma misyonu: Mürzsteg reform programı. *Karadeniz Araştırmaları,* 6 (24), 75-108.

Duman, S. (2010). *Modern Orta Doğu'nun oluşumu.* İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Emir, O. (2020). *Pontos/pontus kavramı ve tarihsel süreç. Karadeniz'de isyan mübadele ve propaganda* içinde (ss.13-31). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Furat, A. Z. (2013). Berlin Antlaşması sonrasında Balkanlar'da Cemaat-i İslamiyelerin Teşekkülü (1878-1918). *OTAM/ Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi,* 33 (33). 63-93.

Gökçen, S. (2020). *Yunanistan'nın Milli Mücadele Dönemi'nde Karadeniz Bölgesi'ne yönelik göç ve iskân politikası.* Demircioğlu, H. İ., Çiçek, R., Okur, M. (Ed.) *Karadeniz'de isyan mübadele ve propaganda içinde.* (1.bs. ss. 89-112) İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

İskit, T. (2017). *Diplomasinin dücü modern Orta Doğu'nun şekillenmesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

İpek, N. (2009). *Osmanlı coğrafyasında kurulan ulus devletlerin oluşum sürecinde ve sonrasında kullanılan tedhiş yöntemi.* Köse O. (ed.) *Osmanlı'dan günümüze eşkiyalık ve terör içinde* (ss. 309-313). Samsun: Samsun İlkadım Belediyesi Kültür Müdürlüğü.

Kantarcı, Ş. (2014). Tarih boyunca Türk-Ermeni ilişkileri Ermeni Sorunu'nun ortaya çıkışı. Hülagü M.,M., Şaşmaz, M., Atnur İ., E., Karaca, N., T., Çolak M., Karacakaya, R., (ed.) *Tarihte Türkler ve Ermeniler- Ermeni Meselesinin Ortaya çıkışı Kilise ve Milliyetçilik: C. IX.* (ss.190-208). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Korkmaz, E. (2020). Osmanlı arşiv evraklarına göre İlinden İsyanında yaşanan başlıca olaylar. *Uluslararası Dil, Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Güncel Yaklaşımlar Dergisi (CALESS),* 2(1), 304-333.

Kral Abdullah. (2013). *Biz Osmanlı'ya neden isyan ettik,* Tercüme Halit Özkan, İstanbul: Klasik Yayınları.

Kurum, M., Demir, C. K. (2021). Milli Mücadele'de Gayrinizami harp: Kuvayimilliye. Aşayişten cepheye: Milli Mücadele'de Jandarma, 399-434.

Masters, B. (2013). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Arapları 1516-1918 Sosyal ve Kültürel Bir Tarih.* (Çev: Feray Coşkun), İstanbul: Doğan Kitap.

Münir Süreyya Bey. (2001). *Ermeni Meselesi'nin siyasi tarihçesi* (1877-1914). T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.

Okur, M. (2020). IX. *Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'nın raporlarında Karadeniz'de Pontusçu faaliyetler.* Demircioğlu, H. İ., Çiçek, R., Okur, M. (Ed.), *Karadeniz'de isyan mübadele ve propoganda içinde* (ss.71-88). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Okur, M. (2020). Karadeniz Bölgesi'nde Rum çete faaliyetleri ve İtilaf Devletleri'nin rolü. Demircioğlu, H. İ., Çiçek, R., Okur, M. (Ed.), *Karadeniz'de İsyan Mübadele ve Propaganda içinde* (ss.57-70). İstanbul: Yeditepe Yayınevi. (editörlü kitap ise bilgisi yer almıyor)

Öz, M. (2009). Modernleşme öncesinde Osmanlı toplumunda eşkıyalık hareketlerinin niteliği ve özellikleri. Köse O. (ed.), *Osmanlı'dan günümüze eşkıyalık ve terör* içinde (ss.35-42) Samsun: Samsun İlkadım Belediyesi Kültür Müdürlüğü.

Pehlivan, İ. (2019). *Osmanlı ve Genelkurmay arşivleri ışığında Osmanlı'da terör Bulgar komitacıları ve Balkanlardaki ihtilal faaliyetleri* (1. bs). Ankara: Karakum Yayınevi.

Sarınay, Y. (1998). Hoybun Cemiyeti ve Türkiye'ye karşı faaliyetleri. A*tatürk Araştırma Merkezi,* 14 (40), 208-244.

Sonyel, S. R. (1987). Albay T.E. Lawrence, Haşimi Araplarını Osmanlı İmparatorluğuna karşı ayaklanmaları için nasıl aldattı. İngiliz gizli belgelerine göre. *BELLETEN,* 51 (199), 231-255.

Soileau, D. K. (2014) *Koçgiri İsyanı'nın sosyo-tarihsel açıdan analizi.* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.Ankara.

Şenışık, P. (2017). Osmanlı Makedonya'sında şiddet ve Nisan 1903 olayları. *Türkiyat Mecmuası*, 27 (1), 289-303.

Turan, Ş. (2017). *Türk Devrim Tarihi- ulusal direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne* (5. bs), C.2, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Türk İstiklal Harbi İstiklâl Harbinde ayaklanmalar (1919-1921), (1974), Ankara: Genelkurmay Basımevi. C.6.

Ünal, M. A. (2009). Devlet içi iktidar mücadelesinin bir unsuru olarak eşkiyalık ve ayrılıkçı hareketler. Köse O. (ed.), *Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör* içinde (ss.27-33). Samsun: Samsun İlkadım Belediyesi Kültür Müdürlüğü.

Yurtsever, S. (2013). *Millî Mücadele Dönemi istihbarat faaliyetleri örnek olay incelemeleri 1919-1920*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Üçüncü Bölüm Kaynakça

Resmî Kaynaklar

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

30-18-1-1/10-32-1: Nasturilere karşı alınan tedbirlerin tek elden yapılması için Dahiliye Vekaleti'nin yaptığı çalışmaları Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne devretmesi.

30-10-0-0/ 112-756-15: İngilizlerin güney hududumuzda aşiretlerden ücretli asker toplamak istedikleri ve ellerinde az miktarda Nasturi kuvveti olduğu.

30-18-1-2/ 2-15-20: 1. Umumi Müfettişlik Bölgesine Bayezid Vilayetinin de katılması

Makale, Kitap ve Diğerleri

Abubaker, S. S. (2019). Hilafet'ten terör teşkilatlanmasına dönüş: IŞİD, *Lectio Socialis,* 3(2), 139-158.

Acun, C. (2104). Neo el-Kaide: Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD). Seta Rapor: 53, 09.09.2022 tarihinde http://file.setav.org/Files/Pdf/20140616184404_neo-el-kaide-isid-pdf.pdf adresinden alındı.

Açıkkaya, S. (2009). *Türkiye'de sol akımların Türk Devrimi algılamaları 27 Mayıs 1960 – 12 Mart 1971,* [Yayımlanmamış Doktora Tezi], İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Ağır, O. (2021). *Irak ve Şam İslam Devleti,* A., Baharçiçek, G., Tuncel ve O., Ağır (Ed.), Terör ve Propaganda içinde (s.85-163). Ankara: Nobel Akademik.

Akgül, S. (1992). *Yakın tarihimizde Dersim isyanları ve gerçekler*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Akyol, E. ve Tekin, F. (2021). *El Kaide.* Baharçiçek A,, Tuncel G. ve Ağır O. (Ed.), Terör ve Propaganda (s.41-85). Ankara: Nobel Yayınları.

Alakom, R. (2011). *Bir Türk subayının Ağrı isyanı anıları*. İstanbul: Avesta.

Alptekin, H. (2018). *Etnik terör ve terörle mücadele stratejileri,* İstanbul: SETA.

Anadol, C. (2022). *Tarihin ışığında Ermeni dosyası.* İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık.

Anadolu Ajansı. (2022). Avrupa'daki büyük terör saldırıları, Erişim tarihi: 06 Eylül 2022, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/avrupadaki-buyuk-teror-saldirilari-/886942 adresinden alındı.

Anadolu Ajansı. (2015). Surda şehit olan 2 polis için tören düzenlendi. Erişim tarihi: 03 Aralık 2022, https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/surda-sehit-olan-2-polis-icin-toren-duzenlendi/2/177600 adresinden alındı.

Anadolu Ajansı. (2022). Bakan Akar: 2015'ten bugüne yurt içinde, Irak ve Suriye'nin kuzeyinde 36 bin 854 terörist etkisiz hale getirildi, Erişim tarihi: 22 Kasım 2022, https://www.aa.com.tr/tr/gundem/bakan-akar-2015-ten-bugune-yurt-icinde-irak-ve-suriye-nin-kuzeyinde-36-bin-854-terorist-etkisiz-hale-getirildi/2744770 adresinden alındı.

Anayasa Mahkemesi 05 Temmuz 2022 Genel Kurul Kararı. Gazal Kolanç ve Diğerleri Başvurusu (Başvuru Numarası: 2017/37897, 5/7/2022), Erişim Tarihi: 23 Kasım 2022, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/37897. adresinden alındı.

Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı (2017). 2016/109268 soruşturma numaralı, 2017/19707 esas numaralı, 2017/3376 numaralı iddianame.

Anzerlioğlu, Y. (1996). *Nasturiler ve 1924 Ayaklanması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Aras, B. ve Toktaş, Ş. (2008). El-Kaide, "teröre karşı savaş" ve Türkiye, *Stratejik Araştırmalar Dergisi,* 12, 60-70.

Arslan, H. (2017) Rüya metaforu üzerinden din istismarı: FETÖ örneği. *Liberal Düşünce Dergisi*, (87), 33-47.

Arslan, M. (2019). *PKK'nın hâkimiyet stratejisinde şiddet kullanımı,* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aşkın, H. (2020). Terör ve algı yönetimi. (3.Baskı). İzmir: Yayın B.

Avcı, E. (2019). Yeni sol dalgadan küresel dalgaya Türkiye'de terörizm. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi,* 29(1), 139-166.

Aybars, E. (2018). *İstiklâl mahkemeleri*. Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş. yayınevi.

Aydıner, B.G. (2018). *Al-Qaeda: its ideology and organizatıonal evolution,* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ayhan, A. (2018). *Türk solunun eleştirisi: Birikim Dergisi (1975-1980) örneği,* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ayhan, B., ve Çiftçi, M. E., (2018). IŞID, propaganda ve İslamofobi, *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, 1, 17-32.

Bal, İ., ve Çufalı, M. (2006). *Dünden bugüne Türk Ermeni ilişkileri.* Ankara: Lalezar Kitabevi.

Badie, B. (2001). Realism under praise, or a Requiem? The paradigmatic debate in international relations, *International Politicals Science Review 22-3.*

Barındık, G. (2018). Türkiye Terör Olayları 1993-2018, Erişim tarihi: 15 Aralık 2022, https://indigodergisi.com/2018/01/turkiye-teror-olaylari-1993-2018/ adresinden alındı.

Başbakanlık, (1982). *Türkiye'deki anarşi ve terörün gelişmesi, sonuçları ve güvenlik kuvvetleri ile önlenmesi*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Bayar, F. (2008). Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinde Türkiye, *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi,* 32, 25-34.

BBC. (2016). Şırnak'ın İdil ilçesinde 3 polis memuru vuruldu, Erişim tarihi: 15 Aralık 2022, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160117_sirnak_idil adresinden alındı.

Beccaro, A. (2018). Modern irregular warfare: The ISIS case study, *small wars & insurgencies*, 29(2), 207-228.

Beyaz Kitap. (1973). *Beyaz kitap Türkiye gerçekleri ve terörizm*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Bila, F. (2016). *İdeolojik kodlarıyla kağıt üstündeki PKK*. İstanbul: Doğan Kitap.

Bruinessen, M. V. (1994). *The suppression of the Dersim Rebellion in Turkey* (1937-38). University of Pennsylvania Press.

Bruinessen, M. V. (2013). *Ağa, şeyh, devlet*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Borum, R. ve Gelles, M. (2005). Al-Qaeda's operational evolution: behavioral and organizational perspectives, *behavioral sciences and the Law,* 23: 467–483.

Bozkurt, İ. (2021). *DAEŞ ideoloji ve yöntem.* İstanbul: Yeditepe Akademi.

Burke, J. (2003). *El Kaide, terörün gölgesi*. İstanbul: Everest Yayınları.

Cabbarlı, H. (2013). Ermeni siyasal düşüncesinde terörizm. *Ermeni Araştırmaları*, 143-176.

Castells, M. (2010). *The power of identity.* Blackwell Publishing.

Cemal, B. (1955). *Şeyh Said isyanı.* İstanbul: Sel Yayınları.

Chaliand, G. ve Blin, A. (2016). *Terörizmin tarihi: Antikçağdan IŞİD'e*, İstanbul: Nora Yayınları.

Chaliand, G. (2016). *IŞİD döneminde cihatçılık.* G., Chaliand ve A.Blin (Ed.), Terörizmin Tarihi Antikçağdan IŞİD'e içinde (s.592-611). İstanbul: Nora Kitap.

CNN Türk. (2018). Cizrede PKKlılar ile Hüdaparlilar arasında silahlı çatışma, Erişim tarihi: 15 Aralık 2022, https://www.cnnturk.com/turkiye/ cizrede-pkklilar-ile-huda-parlilar-arasinda-silahli-catisma-cikti adresinden alındı.

Country Reports on Terrorism. (2019). Erişim Tarihi: 05 Eylül 2022, https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/06/Country-Reports-on-Terrorism-2019-2.pdf. adresinden alındı.

Country Reports on Terrorism. (2020).U.S. Department of State. Erişim Tarihi: 10 Ekim 2022, https://www.state.gov/wpcontent /uploads/2021/ 07/Country_Reports_on_Terrorism_2020.pdf. adresinden alındı.

Çardak, B. (2022). Terör örgütlerinin hedef seçimlerindeki değişim: Yumuşak hedeflere kavramsal perspektiften bakış, *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS),* 13(48), 753-768.

Çay, M. A. (1993). *Her yönüyle Kürt dosyası*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Çay, M. A. (1996). *Her yönüyle Kürt dosyası* (Genişletilmiş 4. baskı). İstanbul: Turan Kültür Vakfı Yayınları.

Çaycı, S. (2008). Terrorism and asymmetric threat:Activities against Turkey, forum the beginnig of the 20th Century to the present. *Review of Armenian Studies*, 89-99.

Çelik, M. (2019). Kuruluşundan bugüne PKK/KCK'nın uluslararası konjonktürel değişimlere uyum sağlama ve uluslararasılaşma çabası, *Güvenlik Çalışmaları Dergisi,* Yıl: 21(2), 111-133.

Çiçek, Y. (2008). *Türkiye'de faaliyet gösteren yasa dışı sol örgütlenme olarak TKP/ML-TİKKO,* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Çitlioğlu, E. (1997). *Yedekteki taşeron: ASALA.* Ankara: Ümit Yayıncılık.

Çitlioğlu, E. (2007). *Ölümcül tahterevalli Ermeni ve Kürt sorunu.* Ankara: Destek Yayınları.

Demir, C.K. (2008). Öğrenen örgütler ve terör örgütleri bağlamında PKK, *Uluslararası İlişkiler Dergisi,* 5(19), 57–88.

Demir, C.K. (2010). *Sebeplerinden mücadele yöntemlerine Avrupa'da etnik ayrılıkçı terörizmin analizi; PIRA, ETA, PKK* [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Ankara: Kara Harp Okulu.

Demir, C. K. (2017*). Sebeplerinden mücadele yöntemlerine etnik ayrılıkçı terörizm: PIRA, ETA, PKK.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Demir, H. (2019). *Radikal/yıkıcı kült gruplar: Kavram ve teorik bir çerçeve*. 1-13.

Demirel, E. (2001). *Terör.* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Deniş, H.E. (2020). *Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist (TKP/ML) terör örgütü ve faaliyetleri,* Acar H. ve Yenal S. (Ed.), *Siyasal Şiddet ve Radikalleşme Bağlamında Terör Örgütleri* içinde (s.219-241), Nobel Yayınları, Ankara.

Dersimi, M. N. (1952). *Kürdistan tarihinde Dersim*. Ankara: Ani Matbaası.

Doğan, G. (2007). *Stratejik müttefikten uluslararası terörizme.* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Durna, T. ve Hançerli. S. (2007). *Implementing democratic policing in the PKK terrorism torn areas of Turkey*, Nikbay, Ö. ve Hançerli, S. (Ed.), *understanding and responding to the terrorism phenomenon: A multi-dimensional perspective,* içinde (s.326-338. Amsterdam: IOS Press.

Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları (1997). *Sol terör örgütleri Cilt 1-2,* Ankara.

Erdoğan, Ş., ve Deligöz, E. (2015). Irak Şam İslam Devleti (IŞİD): Gücü ve geleceği. *Savunma Bilimleri Dergisi,* 14(1), 5-37.

Ergişi, Y. (2014). *Türkiye'de halen etkin olarak faaliyet gösteren yasa dışı sol yapılanmaların kurucu görüşlerinin mukayesesi,* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ersan, V. (2020). *1970'lerde Türkiye solu,* İstanbul: İletişim Yayınları.

Esposito, J.L. (2003). *Kutsal olmayan savaş: İslamcı terör*, (Çev: Nuray Yılmaz ve Ertan Yılmaz), İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

Genelkurmay Başkanlığı (1946). *Doğu bölgesinde gelmiş geçmiş isyanlar ve alınan dersler*. III. Şube 1. Ks. Ankara, Genelkurmay Basımevi.

Ganor, B. ve Ezani, E. (2022). *Orta Doğu'da terörizm.* Chenoweth, E., English, R., Gofas, A., ve Kalyvas, S.N. (Ed.), *Terörizmin El Kitabı* içinde (s.699-723). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Gerges, F.A. (2009). *The far enemy: Why jihad went global,* Cambridge: Cambridge University Press.

Gerges, F.A. (2011). *The rise and fall of Al-Qaeda,* New York: Oxford University Press.

Gause III, F. G. (2010). *The international relations of the Persian Gulf.* Cambridge: Cambridge Univ. Press.

Gray, J. (2004). *El Kaide modern olmanın anlamı,* (Çev.: Z. Savan), İstanbul: Everest Yayınları.

Göktaş, H. (1991). *Kürtler. İsyan-tenkil*. Alan Yayıncılık.

Gunaratna, R. (2002). *Inside Al Qaeda: Global network of terror*, New York: Columbia University Press.

Gunn, C. (2012). Intra-Or internaitonal violence? The origins of Armenian terrorism. *Review of Armenian Studies*, 103-115.

Gunter, M. M. (1984). *Ermeni terörizminin çağdaş görünümü.* Ankara: Uluslararası Terörizm Sempozyumu.

Güneş, Ü. (2020). *Soğuk Savaş sonrası dünyada terör, algısı, örgütleri: El Kaide ve IŞİD*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güngören, C.E. (2020). *Türkiye Aşırı Solunda Devrim Metodu Düşüncesi (1960-1971),* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürler, R.T. ve Özdemir, Ö.B. (2014). From Al-Qaeda to post-qaeda: The evolution of ISIS, *Turkish Journal of Middle Eastern Studies,* 1(1), 113-155.

Gürler, R.T. ve Özdemir, Ö.B. (2018). *DEAŞ: Ortaya çıkışı, yükselişi ve çöküşü.* M.Yeşiltaş ve B.Duran (Ed.), *Orta Doğu'da Devlet Dışı Silahlı Aktörler: Terör Örgütleri-Milisler-Vekil Güçler* içinde (s.463-494). Ankara: Seta Kitapları.

Gürses, E. (2007). Uluslararası sistemin kıskacında etnik terör, İstanbul: Profil Yayıncılık.

Gürün, K. (1995). *Fırtınalı yıllar Dışişleri Müsteşarlığı anıları.* İstanbul: Milliyet Yayınları.

Güvenlik Terimleri Sözlüğü. (2017). *ASALA.* Ankara, İçişleri Bakanlığı Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı.

Güvenlik Terimleri Sözlüğü. (2017). *DEAŞ.* İçişleri Bakanlığı Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı.

Güvenlik Terimleri Sözlüğü. (2017). *El-Kaide.* Ankara, İçişleri Bakanlığı Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı.

Haberler. (2012). Amasyada Çatışmada 2 Terörist Öldürüldü, Erişim tarihi: 15 Aralık 2022, https://www.haberler.com/guncel/amasya-da-catisma-2-terorist-olduruldu-3538099-haberi/ adresinden alındı.

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Genel Kurul Kararı (2016). Karar No: 2016/426, Tutanak No:17, 24.08.2016. Erişim Tarihi: 24.10.2019. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/ 20160825-5.pdf. adresinden alındı.

Hallı, R. (1972). *Türkiye Cumhuriyeti'nde ayaklanmalar: 1924-1938.* Ankara: T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları.

Hamming, T. R. (2017). The Al Qaeda–islamic state rivalry: Competition yes, but no competitive escalation. *Terrorism and Political Violence,* 1–18.

Haynes, J. (2005). Al Qaeda: Ideology and action, *Critical Review of International Social and Political Philosophy,* 8(2), 177-191.

Hegghammer, T. (2020). *The caravan.* Cambridge University Press.

Heywood, A. (2013). *Politics.* Macmillan Education UK.

Hoffman, B. (2006). *Inside terrorism,* New York, Columbia University Press.

Hyland, F. P. (1991). *Armenian terrosim: The past, the present, the prospects.* Oxford: Westview Press.

İnfo Terrorism (2022). The killing of Al-Quaeda leader Ayman al-Zamahiri reactions and implications, Erişim Tarihi 08 Ekim 2022, https://www.terrorism-info.org.il/en/the-killing-of-al-qaeda-leader-ayman-al-zawahiri-reactions-and-implications/ adresinden alındı.

İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı (2019). *FETÖ, Fetullahçı Terör Örgütü*. Ankara.

İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı. (2019). Dini istismar eden terör örgütleri El-Kaide ve DEAŞ'ın karşılaştırmalı analizi.

İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı, (2020). Bir terör örgütünün çöküşü, ölüm oruçları ve DHKP/C'nin kanlı geçmişi.

İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı. (2021). DEAŞ terör örgütü.

İçişleri Bakanlığı, (2017). Türkiye'nin DEAŞ ile mücadelesi. Ankara: İçişleri Bakanlığı.

İçişleri Bakanlığının Uluslararası Af Örgütü'nün Raporuna İlişkin 23 Ocak 2017 Tarihli Basın Açıklaması. Erişim Tarihi: 18 Ekim 2018, https://www.icisleri.gov.tr/uluslararasi-af-orgutunun-raporuna-iliskin-basin-aciklamasi. adresinden alındı.

İnanç, Ü. ve Polat, C. (1999). *İmralı'da neler oluyor? Apo, PKK ve saklanan gerçekler.* Ankara: Güvenlik ve Yargı Muhabirleri Derneği.

İnci, B. (2019). Diyarbakır Sur-Hendek olayları, öncesi, sonrası ve sonuçları, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 6(39), 567-608.

İnönü, İ. (1987). *İsmet İnönü hatıralar,* II. (yay., haz. Sebahattin Selek). Bilgi Yayınları, Ankara.

İyiat, B. (2019). Orta Doğu'nun kırmızı jeopolitiği bir dini terör organizasyonu olarak DAEŞ, *Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler,* 1 (1), 63-79.

Jackson, A. B. (2006). Groups, networks, or movements: A command and control driven approach to classifying terrorist organizations and its application to Al Qaeda, *Studies in Conflict & Terrorism,* 29(3), 241-262.

Jenkıns, B. M, (2006). The new age of terrorism, Erişim Tarihi: 28 Ekim 2022.http://www.rand org/pubs/reprints/RP1215. adresinden alındı.

Kalafat, Y. (1992). *Şark meselesi ışığında Şeyh Said olayı, karakteri, dönemindeki iç ve dış olaylar*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Kalkan, D. (2012). *Kıra Dayalı Şehir Gerillacılığı.* (Basım yeri ve yayıncı bilgisi yok).

Karabudak, N. (2000). *Türkiye'de yasa dışı sol örgütlenmeler ve terör: THKP-C'den – DHKP-C'ye devrimci sol örgütü üzerine bir inceleme,* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karakoç, E. (2009). *Geçmişten günümüze Ermeni komiteleri ve terörü.* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Karaş, Z. (2007). Ermeni terör örgütü: ASALA. [*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*], Ankara: Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kavsıracı, O., ve İrdem, İ. (2020). *Devrimci Halk Kurtuluş Partisi Cephesi (DHKP/C) terör örgütü ve faaliyetleri.* Acar H. ve Yenal S. (Ed.), *Siyasal Şiddet ve Radikalleşme Bağlamında Terör Örgütleri* içinde (s.139-163), Nobel Yayınları, Ankara.

Kaya, Z. (2010). Terörizmin küreselleşmesi: El Kaide örneği. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara: Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü.

Keskiner, Y. (2022). *Türkiye'de sol: 1960-1971,* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kfir, I. (2018). Al-Qaeda 3.0: Turning to face the near enemy, Erişim tarihi: 12 Ağustos 2022, https://www.aspistrategist.org.au/al-qaeda-3-0-turning-face-near-enemy/.adresinden alındı.

Kilcullen, J. D. (2009). Countering global insurgency, *Journal of Strategic Studies,* 28 (4), 597-617.

Kilit, Z.A. (2019). Sinematografik terörizm özgün propaganda yöntemleri ve film teknikleriyle bir terör örgütünün göstergebilimsel analizi (DAEŞ örneği), [Yüksek Lisans Tezi], Giresun: Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kirdar, M.J. (2011). Al Qaeda in Iraq, *Center for Strategic& International Studies,* 1, 1-15.

Kıyıcı, H. (2018). *Terörizm ve ideoloji,* Kıyıcı, S.Z. (Ed.) *Radikalleşme, Şiddet ve Terörizm* içinde (s.98-116), Polis Akademisi Yayınları, Ankara.

Kıvılcım,F. (2013). Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinin gelişmekte olan ülke Türkiye açısından değerlendirilmesi, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 219-230.

Koçak, C. (2003). *Umumi müfettişlikler: 1927-1952.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Kongar, E. (2016). *Tarihimizle yüzleşmek,* Remzi Kitabevi, 6. Baskı, İstanbul.

Kopar, M. (2009). *Cumhuriyet Halk Partisi döneminde Doğu Anadolu'ya yapılan kamu harcamaları ve yatırımlar, 1927-1950*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi.

Köse, T. (2017). Çözüm sürecinin yükseliş ve düşüşü, *Türkiye Orta Doğu Çalışmaları Dergisi,* 4(1), 13-40.

Kurt, S. (2019). "Yeni terörizm"in geleceğin güvenlik ortamına etkileri: DAEŞ örneği. *Gazi Akademik Bakış Dergisi,* 13(25), 133-161.

Kurum, M. (2017). *Terörist örgütlerin güvenli ortamları ve PKK.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kushner, H.W. (2003). *Enclclopedia of terrorism.* Londra: Sage Publications.

Landau, J. M. (1978). *Türkiye'de aşırı akımlar 1960 sonrası sosyal ve siyasal çekişmeler,* Ankara: Turhan Kitabevi.

Latif, S.A. (1999). *An analytical study of the Kurdish Worker's Party (PKK) as an insurgent movement*, [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Catholic University of America.

Lewis, J. (2013). Al Qaeda in Iraq resurgent: The breaking the walls campaign. *Middle East Security Report,* United States of America by the Institute for the Study of War.

Lutz, J.M. ve Lutz, B.J. (2008). *Global Terrorism,* Routledge, Londra.

Mango, A. (2005). *Türkiye'nin terörle savaşı,* Doğan Kitap, İstanbul.

Mannes, A. (2004). Profiles in terror: The guide to Middle East terrorist organizations, Jinsa Press.

Marcus, A. (2010). *Kan ve inanç: PKK ve Kürt hareketleri.* (3. Baskı), Ayten Alkan (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Martin, G. (2003). *Understanding terrorism: Challenges, perspectives, and issues,* California: Sage Publication.

Martin, G. (2017). *Terörizm, kavramlar ve kuramlar,* Ankara: Adres Yayınları.

McCants, W. (2015). *The ISIS apocalypse: The History, strategy and doomsday vision of the islamic state.* New York: St.Martin's Press.

Mengüç, Yusuf K. (1998). *Türkiye sol hareketinde yasa dışı örgütlenmeler ve ideolojik ayrışma,* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Migaux, P. (2016), *El Kaide*, Chaliand, G. ve Blin, A. (Ed.), *Terörizmin Tarihi: Antikçağdan IŞİD'e* içinde (s. 390-436). İstanbul: Nora Kitap.

Milliyet. (2015). *Öcalan'ın mektubu okundu*. Erişim tarihi: 21 Mart 2015, https://www.milliyet.com.tr/son-dakika-haberleri/ adresinden alındı.

Milliyet. (2011). *Diyarbakırda polise silahlı saldırı*. Erişim tarihi: 03 Aralık 2022, https://www.milliyet.com.tr/gundem/diyarbakirda-polise-silahli-saldiri-1441750 adresinden alındı.

Milliyet. (2014). *Eşinin yanında pazarda vurdular*. Erişim tarihi: 15 Aralık 2022, https://www.milliyet.com.tr/gundem/esinin-yaninda-pazarda-vurdular-1962128 adresinden alındı.

Mumcu, U. (1997). *Kürt İslam ayaklanması*. (23. baskı). Ankara: Vakfı yayınları.

Musharbash, Y. (2005). The future of terrorism: What al-Qaida really wants, Erişim Tarihi: 5 Eylül 2022, http://www.spiegel.de/international/the-future-of-terrorism-what-al-qaida-really-wants-a-36944. adresinden alındı.

Neziroğlu, İ., Koçin, A. ve Şahin, M. (2015). *İstiklal mahkemeleri: Kanun, gerekçe ve genel kurul tutanakları.* TBMM Basımevi, Ankara.

Nikbay, Ö. Smith, C. J. ve Muşlu, E. (2007*). Suicide attacks as a devastating terrorist modus operandi: An updated evaluation of Turkish cases.* Ö. Nikbay ve S. Hançerli (Ed.), *Understanding and responding to the Terrorism phenomenon: A multi-dimensional perspective* içinde (s.73-90). Amsterdam: IOS Press.

Nuri, İ. (1992). Ağrı Dağı isyanı, İstanbul: Med Yayınları.

Oruç, M. (2009). *Terör örgütü PKK ve Avrupa Birliğinin Türkiye üzerindeki hedefleri,* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Olson, R. (2000). The Kurdish rebellions of Sheikh Said (1925), Mt. Ararat (1930), and Dersim (1937-8): Their impact on the development of the Turkish Air Force and on Kurdish and Turkish nationalism. *Die Welt des Islams*, *40*(1), 67-94.

Ozanalp, O. (1939). *Jandarmanın takip, tenkil hareketleri ve müsademe tabiyesi*. Jandarma Genel Komutanlığı Matbaası, Ankara.

Örgeevren, A. S. (2002). Şeyh Said İsyanı ve Şark İstiklal Mahkemesi: Vesikalar, olaylar, hatıralar, *İstanbul: Temel Yayınları*.

Özcan, N. A. (1999). *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) tarihi, ideolojisi ve yöntemi,* Ankara: ASAM Yayınları.

Özçelik, İ. (2005). *Ermeni sorunu ve gerçekler.* Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Özçelik, N. ve Miş, N. (2018). *Türkiye'deki seçim süreçlerinde PKK'nın silahlı eylem stratejileri,* Ankara: SETA.

Özçelik, T.G. (2020). *Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD/DAEŞ) örgütü ve faaliyetleri.* H. Acar ve S. Yenal (Ed.), *Siyasal Şiddet ve Radikalleşme Bağlamında Terör Örgütleri* içinde (s.91-113). Ankara: Nobel Akademik.

Özdemir, D. M. (2022). Türkiye'ye terör ihracı: Suriye krizi ve PYD/YPG örneği. *Kriter*, (7) 70, Erişim tarihi: 27 Kasım 2022, https://kriterdergi.com/dosya/turkiyeye-teror-ihraci-suriye-krizi-ve-pydypg-ornegi. adresinden alındı.

Özdemir, A., Mümin, E., Erol, H. (2018). Küresel terörizm ve yoksulluk ilişkisi. *Social Science Development Journal,* 434-446.

Özerdem, A. (2021). *Terör örgütlerinin çocuk istismarı: DEAŞ örneği* [Yayımlanmamış doktora tezi], Ankara: Polis Akademisi.

Özkan, A. (2006). Küreselleşme sürecinin medya ve kültür üzerindeki etkileri, *Türk Asya Stratejik Araştırmaları Merkezi Stratejik Rapor no:15, 4-6.*

Öztürk, S. (2021). DEAŞ'ın yükselişi ve çöküşü, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

PKK Parti Programı 2000. (2000). *Serxwebun,* 19(220). Erişim tarihi: 29 Mart 2015, http://www.serxwebun.org/arsiv/220/. adresinden alındı.

Polat, Y.K. (2015). *El Kaide terör örgütünün ideolojik kökenleri ve eylemsel dönüşümü.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Post, J.M. (2007). *The mind of the terrorist: The psychology of terrorism from the IRA to al-Qaeda.* New York: Palgrave Macmillan.

Qirezi, A. (2004). Transformation of Al Qaeda's strategy in light of the new global war on Terrorism, Turkish Policy Quarterly, 1-8, http://turkishpolicy.com/images/stories/ 2004-02-globalsecurity/TPQ2004-2- qirezi.pdf. adresinden alındı.

Raphaeli N. (2005). The Sheikh of the Slaughterers: Abu Musab Al Zerqawi and the Al-Qaeda Connection", *MEMRI Inquiry&Analysis Series Report*, Erişim Tarihi: 10 Eylül 2022,https://www.memri.org/reports/%E2%80%98-sheikh-slaughterers%E2%80%99-abu-musab-al-zarqawi-and-al-qaeda-connection, adresinden alındı.

Roggio, B. (2005). The seven phases of the base, *Long War Journal.*

Sanyürek, M.B. (2021). *PKK.* Sönmez, G. (Ed.) *Türkiye'nin terörle mücadelesi: kavramlar, örgütler ve aktörler* içinde (s.45-100), 2. Baskı, Ankara: Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV).

Sarınay, Y. (1998). Hoybun cemiyeti ve Türkiye'ye karşı faaliyetleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. XIV*, *40*. 207-244.

Sarızeybek, E. (2006). *Şemdinli'de sınırı aşmak.* (9.Baskı), Ankara: Ümit Yayıncılık.

Savranlı, A. H. (2009). *Ermeni terör örgütleri ve faaliyetler,.* [*Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*], Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Savrun, E. (2020). *DAEŞ terör örgütü ve faaliyetleri.* Acar, H. (Ed.), *Küresel Terör ve Güvenlik* içinde (s.592-611). Ankara: Nobel Yayınları.

Şardan, T. (2015). PKK neden şehirlerin peşinde? Erişim tarihi: 14 Eylül 2015. http://www.milliyet.com.tr/pkk-neden-sehirlerinpesinde/gundem/ydetay/2117016/default.htm. adresinden alındı.

Sedgwick, M. (2004). Al-Qaeda and nature of religious terrorism, *terrorism and political violence,* 16(4), 795-814.

Selim, Y. (2005). Taşnak-Hoybun. *İstanbul: İleri*.

Sert, A., Demir, C. K. ve Avcı, E. (2020). Strateji, örgütlenme ve motivasyonuyla kendine özgü bir terörist örgüt: FETÖ. *Güvenlik Bilimleri Dergisi Özel Sayı,* 1-28.

Sterling, C. (1981). *The terror network: The secret war of international terrorism,* New York: Holt, Rinehart and Winston.

Stubbs, R. (2008). *From search and destroy to hearts and minds: The evolution of British strategy in Malaya 1948-60*. *Counterinsurgency in Modern Warfare içinde*, 101-118.

Swetnam, M.S. ve Alexander, Y. (2001). *Bir Terörist ağının profili Usame Bin Ladin,* İstanbul: Güncel Yayıncılık.

Şadilli, V. (1980). Türkiye'de Kürtçülük hareketleri ve isyanlar 1. *Ankara, Kon Yayınları*.

Şehirli, A. (2000). *Türkiye'de bölücü terör hareketleri ve devletin aldığı tedbirler.* İstanbul: Burak Yayınları.

Şen, O. (2011). *Dini terör çerçevesinde El-Kaide'nin yeri ve uluslararası eylemlerinin değerlendirilmesi,* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şen, O. (2017). *21.Yüzyılın başlangıcında terörizmle stratejik mücadele,* Alfa Yayınları, İstanbul.

Şen, O. (2021). *Sol kanat Terör örgütlerinden kaynaklanan radikalleşme,* Şen, O. (Ed.), *Tüm Boyutlarıyla Radikalleşme Süreci ve Radikalleşmeyle Mücadelede Ülke Uygulamaları* içinde (s.83-117), Nobel yayınevi, Ankara.

Şenol D., Erdem E. ve Erdem S. (2016). IŞİD: Küresel bir terör örgütü, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 26(2), 277-292.

Şimşir, B. N. (1991). *İngiliz belgeleriyle Türkiye'de "Kürt sorunu" (1924-1938): Şeyh Said, Ağrı ve Dersim ayaklanmaları*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Şimşir, B. N. (2011). Kürtçülük II, *3. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi*.

T.C. Dahiliye Vekâleti Jandarma Umum Kumandanlığı (1998). Dersim. *Istanbul: Kaynak Yayınları*.

T.C. Resmî Gazete web sitesi (1936). *Bingöl, Tunceli ve Elaziz Vilayetlerini İhtiva Etmek Üzere Dördüncü Umumî Müfettişlik Kurulması Hakkında Kararname* ve *Yeni Kurulan Tunceli Valiliğine Dördüncü Umumî Müfettişlik Uhdesinde Bulunmak Üzere Sekizinci Kolordu Komutanı Korgeneral Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın Tayini Hakkında Kararname*, 16 Ocak 1936. Erişim tarihi: 17 Mayıs 2020, https://www.resmîgazete.gov.tr/arsiv/3207.pdf. adresinden alındı.

TBMM (2017). "FETÖ/PDY Meclis Araştırma Komisyonu Raporu". Erişim tarihi: 02.09.2019. http://altinoz.com.tr/wp-content/uploads/2017/05/Rapor_26.05.pdf adresinden alındı.

TBMM web sitesi (2020). Zabıt Ceridesi, *1097 sayılı Bazı Eşhasın Şark Menatıkından Garb Vilâyetlerine Nakillerine Dair Kanun*, 04 Temmuz 1927. Erişim tarihi: 08 Haziran 2020. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbm mc005 /kanuntbmmc005/ kanuntbmmc00501097.pdf. adresinden alındı.

TBMM web sitesi (2020). Zabıt Ceridesi, *13 Şubat 1925-4 Mart 1925 tarihleri arasındaki meclis tutanakları*. Erişim tarihi: 02 Mart 2020, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.birlesimler?v_meclis=1&v_donem=d02&v_yasama_yili=3&v_cilt=.

TBMM web sitesi (2020). Zabıt Ceridesi, 22 Kasım 1926. Erişim tarihi: 07 Haziran 2020, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANA K/TBMM/d02/c027/tbmm02027008.pdf.

TBMM web sitesi (2020). Zabıt Ceridesi, *885 sayılı İskân Kanunu, 31 Mayıs 1926*. Erişim tarihi: 22 Haziran 2020, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/ KANUNLAR_ KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400885.pdf. 237. adresinden alındı.

TBMM web sitesi (2020). Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 14, İçtima Senesi:2, 64. İçtima, 25 Şubat 1341 (1925), Celse 1-2-3, 290-344. Erişim tarihi: 11 Mayıs 2020, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c014/tbmm02014064.pdf. adresinden alındı.

TBMM web sitesi (2020). Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 15, İçtima Senesi: 2, 69. İçtima, 4 Mart 1341 (1925), Celse 1-2: 125-158. Erişim tarihi: 08 Mayıs 2020. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02 /c015/tbmm02015069.pdf. adresinden alındı.

TBMM web sitesi (2020). Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 33, İçtima Senesi: 4, 82. İtikat, 25 Haziran 1927, 1. Celse, 682-686. Erişim tarihi: 03 Nisan 2020, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/ d02/c033/tbmm02033082.pdf. adresinden alındı.

TBMM web sitesi (2020). Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 19, İçtima Senesi: 2, 76. İnikat, 1. Celse, 315, 14 Haziran 1937, Erişim tarihi: 03 Mart 2020, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d05/c019/tbmm05019076.pdf. 238. adresinden alındı.

TBMM web sitesi (2020). Zabıt Ceridesi, *Hiyaneti Vataniye Kanununun Birinci Maddesinin Tadili Hakkındaki 15 Nisan 1339 Tarihli Kanuna Müzeyyel Kanun, 26 Şubat 1341*. Erişim tarihi: 02 Mart 2020, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_ KARARLAR/kanuntbmmc003/kanuntbmmc003/kanuntbmmc00300556.pdf. adresinden alındı.

TBMM web sitesi (2020). Zabıt Ceridesi, *Şark Mıntakasında Muayyen Vilâyet ve Kazalarda Ceraim Takibatı ile Cezalarının Tecili Hakkında Kanun, 14 Mayıs 1928*. Erişim tarihi: 01 Mayıs 2020, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/ KANUNLAR_KARARLAR /kanuntbmmc006/kanuntbmmc006/kanuntbmmc00601239.pdf. adresinden alındı.

TBMM web sitesi (2020). Zabıt Ceridesi, *Takrir-i Sükûn Kanunu, 04 Mart 1925*. Erişim tarihi: 06 Mayıs 2020, https://www.tbmm.gov.tr /tutanaklar/KANUNLAR _KARARLAR/kanuntbmmc003/kanuntbmmc003/kanuntbmmc00300578.pdf. adresinden alındı.

TBMM web sitesi (2020). Zabıt Ceridesi, *Tunceli Vilâyeti Halkından Olup da Nüfus ve Askerlik Kanunlarına Göre Kendilerine Verilmesi Lâzım Gelen Bazı Cezaların Affına ve Nüfus Yazımı ile Askerlik İşlerine Dair Kanun*, 13 Ocak 1936. Erişim tarihi: 07 Temmuz 2020, https://www. tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc016/kanuntbmmc016/kanuntbmmc01602887.pdf. adresinden alındı.

TBMM web sitesi (2020). Zabıt Ceridesi, *Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun, 16 Temmuz 1927*. Erişim tarihi: 22 Mayıs 2020, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR /kanuntbmmc005/kanuntbmmc005/kanuntbmmc00501164.pdf. adresinden alındı.

TBMM web sitesi (2020). Zabıt Ceridesi, *Yeniden Dokuz Kaza ve Beş Vilâyet Teşkiline ve Bunlarla Otuz İki Nahiyeye Ait Kadrolar Hakkında Kanun, 4 Ocak 1936*. Erişim tarihi: 09 Temmuz 2020, https://www .tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc016/kanuntbmmc 016/kanuntbmmc01602885.pdf.

TBMM web sitesi (2020). Zabıt Ceridesi. *1/335 numaralı İskân Kanunu Layihası ve İskân Muvakkat Encümeni Mazbatası*, 2 Mayıs 1932. Erişim tarihi.11 Haziran 2020, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/ TUTANAK /TBMM/d04/c023/tbmm04023065ss0189.pdf. adresinden alındı.

TBMM web sitesi (2020). Zabıt Ceridesi. Devre: II, Cilt :33, İçtima Senesi: IV, 76. İçtima, 18 Haziran 1927. Erişim tarihi: 04 Mayıs 2020. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c033/tbmm02033076.pdf. adresinden alındı.

TBMM web sitesi (2020). Zabıt Ceridesi. *Tunceli Vilayetinin İdaresi Hakkında Kanun, 2 Ocak 1936*. Erişim tarihi: 08 Haziran 2020, https://www .tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanunt bmmc016 /kanuntbmmc016/kanuntbmmc01602884.pdf. adresinden alındı.

TBMM web sitesi (2022). *Lozan Sulh Muahedenamesinin Kabulüne Dair Kanunlar*, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200343.pdf. adresinden alındı.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu. (2013). Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu, Erişim tarihi: 2 Aralık 2018, https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/ insanHaklari/belge/TERÖR%20VE%20ŞİDDET%20OLAYLARI%20KAP SAMINDA%20YAŞAM%20HAKKI%20İHLALLERİNİ%20İNCELEME%20RAPORU.pdf. adresinden alındı.

TERAM (Terörizmle ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi). Kuruluşundan Eylem Yöntemlerine DEAŞ Terör Örgütü. 07. 10. 2022 tarihinde https://www.teram.org/Icerik/kurulusundan-eylem-yontem lerine-deas-teror-orgutu-66 adresinden alındı.

Teyrebazenkurdistan. (tarih yok). *Kuruluş Bildirimiz*. Erişim tarihi: 20 Temmuz 2021,https://web.archive.org/web/20161114190048/http:/www.teyrebazenkurdistan.com/TR_Bildiri.html adresinden alındı.

The New York Times (1980). Most armenians in Beirut support attacks on Turks; 2 Armenian activist groups series of terrorist attacks Greek cypriot role denied, Erişim tarihi: 20.09.2022, https://www.nytimes.com/1980/03/01/archives/most-armenians-in-beirut-support-attacks-on-turks-2-armenian.html adresinden alındı.

Tonnessen, T. H. (2015). Heirs of Zarqawi or Saddam? The relationship between al-Qaida in Iraq and the Islamic State, *Perspective on Terrorism,* 9(4), 48-60.

TRT Haber web sitesi, (2019), Irak'ın kuzeyine gerçekleştirilen büyük harekâtlar. Erişim tarihi: 28 Kasım 2022, https://www.trthaber.com /haber/gundem/irakin-kuzeyine-gerceklestirilen-buyuk-harekâtlar-417275.html, adresinden alındı.

Tuncel, G. ve Acar, A. (2021). *Devrimci Halk Kurtuluş Cephesi (DHKP-C),* Baharçiçek, A., Tuncel, G. ve Ağır, O. (Ed.), *Terör ve Propaganda* içinde (s. 162-208), Nobel Yayınları, Ankara.

Tunçay, M. (2009). *Türkiye'de sol akımlar 1908-1925,* Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul.

Turabi, S. (2018). *Terör örgütleri ve terör suçları,* Ankara, Yazarın Kendi Yayını.

Turan, Ş. (2005). Türk Devrim Tarihi Yeni Türkiye'nin Oluşumu, 3. *Kitap, I. Bölüm*, *1*.

Türkiye Barolar Birliği. (2006). *Terör,* Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara.

Türkoğlu, E. (2017). Küresel bir terör örgütü olarak IŞİD'in dijital dergi kullanımı: konstantiniyye üzerine bir inceleme. *Erciyes İletişim Dergisi,* 5(1),162-180.

Türköz, Ş. (2016). Küresel terörizm sorununa güvenlik perspektifli bir yaklaşım, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 9(2), 153-162.

Toker, M. (1998). *Seyh Said ve isyanı*. İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.

Uçarol, R. (2010). *Siyasi Tarih (1789-2010)*. İstabul: Der Yayınları.

Uluğ, N. H. (2007). *Tunceli medeniyete açılıyor*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Uslu, L. (2021). *Terörün sosyolojik arka planı: DEAŞ örneği.* O.Şen (Ed.), *Tüm Boyutlarıyla Radikalleşme Süreci ve Radikalleşme ile Mücadelede Ülke Uygulamaları* içinde (s.49-83). Ankara: Nobel Akademik.

Varlık, M. B. (2010). *Umumî Müfettişler konferansında görüşülen ve Dahiliye Vekâleti'ni ilgilendiren işlere dair toplantı zabıtları ile rapor ve hulâsası 1936*. Dipnot.

Varol, H. (2020). Türkiye'de 1960 dönemi aşırı sol hareketlerin radikalleşme araçları: Yön, TİP ve FKF. Erişim tarihi: 15.10.2022, https://www.terazm.org/Icerik/turkiye-de-1960-donemi-asiri-sol-hareketlerin-radikallesme-araclari-yon-tip-ve-fkf-113.adresinden alındı.

Weiss, M. ve Hassan, H. (2016). *IŞİD: Terör ordusunun iç yüzü.* İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Wikipedia (2014). *TAK (Örgüt),* Erişim tarihi: 20 Temmuz 2021, https://tr.wikipedia.org/wiki/TAK_(örgüt) adresinden alındı.

Yamaç, M. (2019). Fransız diplomatik belgelerinde Ağrı isyanı, 1926-1930. *Ankara: Türk Tarih Kurumu*.

Yavuz, C. ve Şahin, M. (2011). *PKK 'özeli' ve çözüm arayışları.* Ankara: Berikan Yayınevi.

Yeşiltaş, M. (2016). Bir terör yöntemi olarak intihar eylemleri ve Türkiye'deki durum. *Kriter,* 1(2), Erişim Tarihi: 27 Kasım 2022, https://kriterdergi.com/dosya/bir-teror-yontemi-olarak-intihar-eylemleri-ve-turkiyedeki-durum-1. adresinden alındı.

Yeşiltaş, M.; Özdemir, Ö.M; Öncel, R.; Düz, S. ve Öztürk, B. (2016). Sınırdaki düşman: Türkiye'nin DAİŞ ile mücadelesi. SETA Rapor.

Yeşiltaş, M. ve Özçelik, N. (2016). *PKK terörünün yeni dinamikleri: Radikalleşme ve şehir çatışması,* Ankara: SETA.

Yeşiltuna, S. (2015). *Devletin Dersim arşivi.* İleri Yayınları, İstanbul.

Yeşiltuna, S. (2015). *Resmî kanun, kararname, rapor ve tutanaklarla Atatürk ve Kürtler*. İleri Yayınları, İstanbul.

Yıldırım, B. (2019). Mahir Çayan ve kesintisiz devrim, Atılgan G., (ed.) Mühürler içinde (365-419), İstanbul: Yordam Kitap.

Yıldız, E. (2020). *Gençlik, radikalleşme ve terörizm: PKK Örneği.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yükseköğretim Kurulu Konferansı Kitabı, (1985). *Türkiye'de anarşi ve terörün sebepleri ve hedefleri,* Ankara.

Zelin, A.Y. (2014). The war between ISIS and al-Qaeda for supremacy of the global jihadist movement. *The Washington Institute for Near East Policy Research Notes* Number 20.

Dördüncü Bölüm Kaynakça

Resmî Kaynaklar

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-18-1-1/ 2-38-14.

Makaleler, Kitaplar ve Diğerleri

Adanır F. (2001). *Makedonya sorunu.* İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı

Aydın, M. (1998). Makedonya meselesi ve Amerikalı rahibenin kaçırılması, *Osmanlı Araştırmaları, c(18),s(18), 239-258.*

Başbakanlık, (1982). *Türkiye'deki anarşi ve terörün gelişmesi, sonuçları ve güvenlik kuvvetleri ile önlenmesi*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Bayraktar, K. (2014). Makedonya sorunu ve Avrupa müdahalesi (1902-1905), *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (Bilig)*, (69), 1-28.

Beyaz Kitap. (1973). *Beyaz kitap Türkiye gerçekleri ve terörizm*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Bila, F. (2008). Güneş Harekâtının Başarısı ve Temel Hedefi, 27 Şubat 2008, https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/gunes-harek-tinin-basarisi-ve-temel-hedefi-242567. Erişim Tarihi: 10.05.2022

Boz. B. (2020). Türk Ceza Hukukunda terör örgütü ve terör örgütüne üye olma suçu, ASBÜ Hukuk Fakültesi dergisi 2, no: 131-186

Bruinessen, M. V. (1994). *The suppression of the Dersim Rebellion in Turkey* (1937-38). University of Pennsylvania Press.

Cumhuriyet Polisi (1974). İstanbul Polis Magazin

Çapa. M. (2020) Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin Karadeniz Bölgesi'ne yönelik aldığı tedbirler. *Karadeniz'de isyan, mübadele ve propaganda.* (3.bs. ss. 199-214). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Çiçek, Y. (2008). *Türkiye'de faaliyet gösteren yasa dışı sol örgütlenme olarak TKP/ML-TİKKO,* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Demir, C.K. (2010). *Sebeplerinden mücadele yöntemlerine Avrupa'da etnik ayrılıkçı terörizmin analizi; PIRA, ETA, PKK* [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Ankara: Kara Harp Okulu.

Demir, C.K., Pala, E. M. (2020). *İstikrar ve yeniden yapılandırma faaliyetlerinde Türkiye örneği: Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekât Bölgeleri.* Ankara: Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları.

Demirel, E. (2001). *Terör.* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Dışişleri Bakanlığı web sitesi (2022). *Fetö*. Erişim tarihi: 14.10.2022, https://www.mfa.gov.tr/feto.tr.mfa adresinden alındı.

Dikici, A. (2010). Osmanlı Makedonya'sında kurulan ilk uluslararası polis barış koruma misyonu: Mürzsteg reform programı. *Karadeniz Araştırmaları,* 6 (24), 75-108.

Dobbie, E. V. (1944). The Word "commando" American Speech, 81-40.

Erbuğ, O. (1974). 50. Yılda Türk polisi, Cumhuriyet polisi kitabı, İstanbul Polis Magazin.

Ergişi, Y. (2014). *Türkiye'de halen etkin olarak faaliyet gösteren yasa dışı sol yapılanmaların kurucu görüşlerinin mukayesesi,* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erickson, E., J. (2013) *Ottomans and Armenians: a study in counterinsurgency*. New York: Palgrave Macmillan

Furat, A. Z. (2013). Berlin Antlaşması sonrasında Balkanlar'da Cemaat-i İslamiyelerin Teşekkülü (1878-1918). *OTAM/ Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi,* 33 (33). 63-93.

Gaytancıoğlu, K. (2008). *Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye-Suriye ilişkilerinin Orta Doğu politikasına etkisi.* [Yayımlanmamıl Yüksek Lisans Tezi]. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gergin, V.D. (2009). Tukey's countetterrorism policis against PKK: The "fish" or the "water"? S. Ekici (ed.) Building Terrorism Resistant Communities, IOS Press, 264-283.

Güneş, Ü. (2020). *Soğuk Savaş sonrası dünyada terör, algısı, örgütleri: El Kaide ve IŞİD*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürün, K. (1995). *Fırtınalı yıllar Dışişleri Müsteşarlığı anıları.* İstanbul: Milliyet Yayınları.

Hallı, R. (1972). *Türkiye Cumhuriyeti'nde ayaklanmalar: 1924-1938*. T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları.

Hürriyet web sitesi (2022). Erişim tarihi: 12 Kasım 2022. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bakan-soylu-turkiyedeki-terorist-sayisi-120nin-altina-dustu-42169826

İçişleri Bakanlığı web sitesi (2022). İçişleri Bakanlığı. Erişim tarihi: 11.10.2022, https://www.icisleri.gov.tr adresinden alındı.

İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı (2019). *FETÖ, Fetullahçı Terör Örgütü*. Ankara.

İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı, (2020). Bir terör örgütünün çöküşü, ölüm oruçları ve DHKP/C'nin kanlı geçmişi.

İçişleri Bakanlığı, (2017). Türkiye'nin DEAŞ ile mücadelesi. Ankara: İçişleri Bakanlığı.

İştip H. (1949). *Gerilla: Çete muharebeleri*. Ankara: Harp Okulu Basımevi.

Pehlivan, İ. (2019). *Osmanlı ve Genelkurmay arşivleri ışığında Osmanlı'da terör Bulgar komitacıları ve Balkanlardaki ihtilal faaliyetleri* (1. bs). Ankara: Karakum Yayınevi.

Kantarcı, Ş. (2014). Tarih boyunca Türk-Ermeni ilişkileri Ermeni Sorunu'nun ortaya çıkışı. Hülagü M., M., Şaşmaz, M., Atnur İ., E., Karaca, N., T., Çolak M., Karacakaya, R., (ed.) *Tarihte Türkler ve Ermeniler- Ermeni Meselesinin Ortaya çıkışı Kilise ve Milliyetçilik: C. IX.* (ss.190-208). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kavsıracı, O., İrdem, İ. (2020). *Devrimci Halk Kurtuluş Partisi Cephesi (DHKP/C) terör örgütü ve faaliyetleri.* Acar H. ve Yenal S. (Ed.), *Siyasal Şiddet ve Radikalleşme Bağlamında Terör Örgütleri* içinde (s.139-163), Nobel Yayınları, Ankara.

Kepenek Y., Yentürk N. (2001). *Türkiye Ekonomisi.* İstanbul: Remzi Kitapevi

Kilcullan, D, J. (2006). Three oillars of conterinsurgency US Goverment Counterinsurgency Conference (Vol. 28). Washington DC: US Department of State.

Kongar. E. (2006). Tarihimizle yüzlekşmek. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kopar, M. (2009). *Cumhuriyet Halk Partisi döneminde Doğu Anadolu'ya yapılan kamu harcamaları ve yatırımlar, 1927-1950*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi.

Kundakçı, H. (2004). Güneydoğu'da unutulmayanlar, İstanbul: Alfa Yayınları.

Korkmaz, E. (2020). Osmanlı arşiv evraklarına göre İlinden İsyanında yaşanan başlıca olaylar. *Uluslararası Dil, Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Güncel Yaklaşımlar Dergisi (CALESS),* 2(1), 304-333.

Kurum M., Demir, C. K. (2018) *Osmanlı İmparatorluğu Gayrinizami Harp Tecrübeleri ve Jandarma,* Demircioğlu, H. İ., Çiçek, R., Okur, M. (Ed.) *Karadeniz'de isyan mübadele ve propaganda içinde.* (1.bs. ss. 89-112) İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Kurum, M., Demir, C. K. (2021). Millî Mücadele'de Gayrinizami harp: Kuvayimilliye. Aşayişten cepheye: Millî Mücadele'de Jandarma, 399-434.

Latif, S.A. (1999). *An analytical study of the Kurdish Worker's Party (PKK) as an insurgent movement*, [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Catholic University of America.

Landau, J. M. (1978). *Türkiye'de aşırı akımlar 1960 sonrası sosyal ve siyasal çekişmeler,* İstanbul: Turhan Kitabevi.

MASAK. (2022). *Mali Suçları Araştırma Kurulu*. Erişim Tarihi: 26.09.2002, https://masak.hmb.gov.tr adresinden alındı

Metz, S. (2007). *Rethinking insurgency*. Carlisle, Strategic Studies Institute, PA. Pennsylvania: *US Army War College*.

Okar M., A. (2018). *Osmanlı Balkanları'nın son on yılı (1902-1912),* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Özçelik, N. (2021). Gara Operasyonu, *Kriter Dergisi, s(55).*

Parlak, C. (2018). Türkiye'de siyasal hayat ve cezaevleri: Hayata dönüş operasyonları bir inceleme. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sert, A. (2020). *Ayaklanmaya karşı koymada ülke tarzları: Türkiye örneği (1923-1945)*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Ankara: Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.

Soileau, D. K. (2014) *Koçgiri İsyanı'nın sosyo-tarihsel açıdan analizi.* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.Ankara.

Sözer. A. N. (2019). Türk hukukunda güvenlik koruculuğu D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dersi, c (11) Özel Sayı, 2253-2279.

Şimşir, B. N. (2011). Kürtçülük II, *3. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi.*

T.C. Resmî Gazete web sitesi (1936). *Bingöl, Tunceli ve Elaziz Vilayetlerini İhtiva Etmek Üzere Dördüncü Umumî Müfettişlik Kurulması Hakkında Kararname* ve *Yeni Kurulan Tunceli Valiliğine Dördüncü Umumî Müfettişlik Uhdesinde Bulunmak Üzere Sekizinci Kolordu Komutanı Korgeneral Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın Tayini Hakkında Kararname*, 16 Ocak 1936. Erişim tarihi: 17 Mayıs 2020, https://www.resmîgazete.gov.tr/arsiv/3207 .pdf. adresinden alındı.

T.C. Dahiliye Vekâleti Jandarma Umum Kumandanlığı (1998). Dersim. *Istanbul: Kaynak Yayınları*.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi web (2022). Terörle Mücadele Kanunu, Erişim Tarihi: 14.10.2022, https://www.mevzuat.gov.tr/m evzuat?MevzuatNo=3713& MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 adresinden alındı.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi web (2022). Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun, Erişim Tarihi: 14.10.2022, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin /1.5.6551.pdf adresinden alındı.

T.C. İçişleri Bakanlığı Terör Arananlar web sitesi (2022). Terörle Arananlar, Eişim Tarihi: 15.09.2022, http://www.terorarananlar.pol.tr adresinden alındı.

Türkiye Barolar Birliği. (2006). *Terör,* Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu. (2013). Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu, Erişim tarihi: 2 Aralık 2018, https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/insa nHaklari/belge/TERÖR%20VE%20ŞİDDET%20OLAYLARI%20KAPSAMINDA%20YAŞAM%20HAKKI%20İHLALLERİNİ%20İNCELEME%20RAPORU.pdf. adresinden alındı.

TBMM web sitesi (2020). Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 19, İçtima Senesi: 2, 76. İnikat, 1. Celse, 315, 14 Haziran 1937, Erişim tarihi: 03 Mart 2020, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d05/c019/tbmm05019076.pdf.

TBMM web sitesi (2020). Zabıt Ceridesi. *Tunceli Vilayetinin İdaresi Hakkında Kanun, 2 Ocak 1936*. Erişim tarihi: 08 Haziran 2020, https://www .tbmm.gov.tr/ tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc016/ kanuntbmmc016/kanuntbmmc01602884.pdf.

TBMM web sitesi (2020). Zabıt Ceridesi, *Yeniden Dokuz Kaza ve Beş Vilâyet Teşkiline ve Bunlarla Otuz İki Nahiyeye Ait Kadrolar Hakkında Kanun, 4 Ocak 1936*. Erişim tarihi: 09 Temmuz 2020, https://www.tbmm. gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/ kanuntbmmc016/kanuntb mmc016/kanuntbmmc01602885.pdf.

TBMM web sitesi (2020). Zabıt Ceridesi, *Tunceli Vilâyeti Halkından Olup da Nüfus ve Askerlik Kanunlarına Göre Kendilerine Verilmesi Lâzım Gelen Bazı Cezaların Affına ve Nüfus Yazımı ile Askerlik İşlerine Dair Kanun*, 13 Ocak 1936. Erişim tarihi: 07 Temmuz 2020,https://www.tbmm.gov .tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc016/kanuntbmmc 016/kanuntbmmc01602887.pdf adresinden alındı.

Tokgöz, E. (2018). *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi.* Ankara: İmaj Yayınevi.

TRT Haber. (2019). Irak'ın Kuzeyine Gerçekleştirilen Büyük Harekâtlar. 28 Mayıs 2019, https://www.trthaber.com/haber/gundem/irakin-kuzeyine-gerceklestirilen-buyuk-harekâtlar-417275.html. Erişim Tarihi: 17.05.2022

Türk İstiklal Harbi İstiklâl Harbinde ayaklanmalar (1919-1921), (1974), Ankara: Genelkurmay Basımevi. C.6.

Uluğ, N. H. (2007). *Tunceli medeniyete açılıyor*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Uluslararası Politika Akademisi. (2019). Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Yaptığı Sınır Ötesi Askeri Harekâtlar. http://politikaakademisi.org/2019/11/22/turk-silahli-kuvvetlerinin-yaptigi-sinir-otesi-askeri-harekâtlar/. Erişim Tarihi: 20.04.2022

Uyar, M., Erickson E.J. (2009). *A millitary history of the Ottomans: From Osman to Ataturk* ABC-CLIO.

Varlık, M. B. (2010). *Umumî Müfettişler konferansında görüşülen ve Dahiliye Vekâleti'ni ilgilendiren işlere dair toplantı zabıtları ile rapor ve hulâsası 1936*. Dipnot.

Watts, N. (2000). Relocating Dersim: Turkish state-building and Kurdish resistance, 1932-1938. New Perspectives on Turkey, 23, 5-30.

Yeşiltaş, M. (2016). Bir terör yöntemi olarak intihar eylemleri ve Türkiye'deki durum. *Kriter,* 1(2), Erişim Tarihi: 27 Kasım 2022, https://kriterdergi .com/dosya/bir-teror-yontemi-olarak-intihar-eylemleri-ve-turkiyedeki-durum-1.

Yıldırım, T. (2011*). Kürt sorunu ve devlet: Tedib ve tenkil politikaları (1925-1947).* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

DİJİTAL ÇAĞDA KADIN İMGESİ

Editörler
Prof. Dr. Tuba Büyükbeşe - Prof. Dr. Burcu Erşahan

nobel

DİJİTAL ÇAĞDA KADIN İMGESİ

Editörler: Prof. Dr. Tuba Büyükbeşe - Prof. Dr. Burcu Erşahan

Yayın No.: 4676
Beşeri Bilimler No.: 492
ISBN: 978-625-427-933-1
E-ISBN: 978-625-427-934-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Büyükbeşe, Tuba., Erşahan, Burcu.
Dijital Çağda Kadın İmgesi / Editörler: Tuba Büyükbeşe - Burcu Erşahan
1. Basım, X + 188 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-933-1
E-ISBN: 978-625-427-934-8
1. Kadın 2. Dijitalleşme 3. Kadın Emeği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **v**

YOKSULLUĞUN KADINLAŞMASI **1**
Ferhat Toper

1. GİRİŞ 1
2. YOKSULLUĞUN KADINLAŞMASI 1
   2.1. Yoksulluğun Kadınlaşması ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği 3
   2.2. Yoksulluğun Kadınlaşmasının Nedenleri 4
   2.3. Yoksulluğun Kadınlaşmasıyla Mücadele 7

SONUÇ 11
KAYNAKÇA 11

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KADIN HAREKETİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ **15**
Hatice Tatar

1. GİRİŞ 15
2. TARİHSEL SÜREÇTE FEMİNİST HAREKET 17
   2.1. Birinci Dalga Feminist Hareket 17
   2.2. İkinci Dalga Feminist Hareket 19
   2.3. Üçüncü Dalga Feminist Hareket 21
3. TÜRKİYE'DE KADIN HAREKETİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ 23
   3.1. Osmanlı Dönemi Kadın Hareketi 25
   3.2. Cumhuriyet Dönemi Kadın Hareketi 27
   3.3. 1980 Sonrası Kadın Hareketi 29

SONUÇ 32
KAYNAKÇA 33

KADIN KOOPERATİFLERİNİN KALKINMA SÜRECİNDEKİ ROLÜ **37**
Zeynep Köse

1. GİRİŞ 37
2. KALKINMA KAVRAMI 38
3. KOOPERATİFÇİLİK KAVRAMI 39

3.1. Kadın Kooperatifleri 41
3.2. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Gerçekleştirilmesinde Kadın Kooperatiflerinin Rolü 44
3.3. Dünyada ve Türkiye'de Faaliyet Gösteren Başarılı Kadın Kooperatifi Örnekleri 46
SONUÇ 48
KAYNAKÇA 49

DİJİTAL ÇAĞDA MÜZİK VE KADIN MÜZİSYENLER 53
Günsu Yılma Şakalar

1. GİRİŞ 53
2. ANALOGTAN DİJİTALE: MÜZİĞİN SERÜVENİ VE DİJİTAL ORTAM MÜZİKLERİ 55
3. DİJİTAL ÇAĞDA KADIN MÜZİSYENLER VE HAYRANLAR (FANLAR) 58
SONUÇ 63
KAYNAKÇA 64

KARİYER BASAMAKLARINDA İLERLEYEN KADINLARIN YAŞADIKLARI SENDROMLAR 67
Esra Ayaz

1. GİRİŞ 67
2. KRALİÇE ARI SENDROMU 68
3. SÜPER KADIN SENDROMU 69
4. SİNDRELLA (KÜLKEDİSİ) KOMPLEKSİ/SENDROMU 70
5. GÖRÜNMEZ KADIN SENDROMU 71
6. CAM TAVAN SENDROMU 72
7. CAM UÇURUM 73
8. CAM DUVAR-YAPIŞKAN ZEMİN 74
SONUÇ 75
KAYNAKÇA 77

KADIN PERSPEKTİFİNDEN KARİYER ENGELLERİ VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK İLİŞKİSİ 81
Tuba Büyükbeşe - Zeynep Kök

1. GİRİŞ 81
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 82
3. KADINLARIN İŞ HAYATINDA KARŞILAŞTIKLARI KARİYER ENGELLERİ 84
3.1. Cam Tavan 85
3.2. Cam Merdiven 86
3.3. Basmakalıp Yargılar (Stereotipler) 86

3.4. Çoklu Rol Üstlenme ... 86
3.5. Ayrımcılık ... 87
3.6. Kraliçe Arı Sendromu ... 88
3.7. Psikolojik Taciz ... 88
3.8. Mentör (Danışman) Eksikliği ... 89
3.9. İnformel İletişim Ağlarına (Network'lere) Katılamama ... 89
3.10. Mesleki Ayrım ... 90
3.11. Örgüt Politikaları ... 90
3.12. Örgüt Kültürü ... 90
4. Örgütsel Bağlılık ... 91
4.1. Örgütsel Bağlılığın Sınıflandırılması ... 91
4.1.1. Üç Boyutlu Örgütsel Bağlılık ... 92
5. YÖNTEM ... 93
5.1. Araştırmanın Modeli ... 94
5.2. Araştırma Evreni ve Örneklemi ... 95
5.3. Veri Toplama Araçları ... 95
5.4. Verilerin Analizi ... 95
6. BULGULAR VE YORUM ... 96
6.1. Güvenilirlik Analizi ... 96
6.2. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri ... 97
6.3. Örgütsel Bağlılığa İlişkin Bulgular ... 99
6.4. Kariyer Engellerine İlişkin Bulgular ... 107
6.5. Korelasyon Analizi ... 120
SONUÇ ... 123
KAYNAKÇA ... 126

ATAERKİL DİN ANLAYIŞI VE MODERN DÖNEM MÜSLÜMAN KADINI ... 129
Feyza Betül Köse

1. GİRİŞ ... 129
SONUÇ ... 146
KAYNAKÇA ... 147

AİLEDE KADIN VE STRES KAYNAKLARI ... 149
Asiye Gölpek Karababa

1. GİRİŞ ... 149
2. KADIN, AİLE VE STRES KAYNAKLARI ... 149

2.1. Kadının Yeri ve Önemi 149
2.2. Aile ve Önemi 150
2.3. Aile Yapısı ve Aile İklimi 151
2.4. Kadın ve Stres Kaynakları 152
3. KARŞILIKSIZ ÇALIŞMA, YASALAR VE İSTATİSTİKLERLE KADIN 154
3.1. Annelik ve Karşılıksız Çalışma 154
3.2. Yasalar ve Kadın Sağlığı 157
3.3. İstatistikler ile Kadın 157
SONUÇ 159
KAYNAKÇA 160

AKADEMİDE KADIN OLMAK 163
İsmail Bakan - Burcu Erşahan - Yağmur Matyar Tanır

1. GİRİŞ 163
2. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KADIN 164
3. KADINLARIN KARİYERİNDE ROL OYNAYAN FAKTÖRLER 165
4. KADIN VE AKADEMİK KARİYER 166
5. KADIN AKADEMİSYENLERİN KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR 168
6. KADIN AKADEMİSYENLERİN KARŞILAŞTIKLARI SORUNLARA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ 169
SONUÇ 170
KAYNAKÇA 172

İNSAN HAKLARINDAN BİR ÇIĞLIK: KADIN SÜNNETİ 175
Esra Ağyar

1. GİRİŞ 175
2. KADIN GENİTAL MUTİLASYONU (KADIN SÜNNETİ) 176
2.1. İnsan Haklarından Kadın Sünnetine Bakınca 180
2.2. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğindeki Sünnet Eşitsizliği 182
SONUÇ 185
KAYNAKÇA 186

YOKSULLUĞUN KADINLAŞMASI

Ferhat Toper

1. GİRİŞ

Yoksulluk, maddiyata dayalı mahrumiyetler nedeniyle kaynaklara erişememe ve asgari bir yaşam standardı için gerekli olan gelire sahip olmama/olamama durumu olarak tanımlanabilir. Dünya Bankası (1991), yoksulluğu asgari yaşam standartlarına erişememe durumu olarak tanımlamaktadır. Yoksulluk, günümüzde insanlığın karşı karşıya olduğu ve gerek gelişmiş gerekse az gelişmiş ülkelerin etkilerini derinden hissettiği sorunların başında gelmektedir. Yoksulluk, insanlık tarihinin tüm zamanlarında görülen ve günümüze değin çözümler üretilmeye çalışılan dinamik bir olgudur. 8 milyarı geçen dünya nüfusunun 736 milyonu yani yaklaşık %10'u, 2018 yılı verilerine göre uluslararası yoksulluk sınırı olarak belirlenmiş olan günlük 1,90 ABD dolarının altında bir gelire sahiptir. Yine 160 milyondan fazla çocuğun 2030 yılına kadar aşırı yoksulluk içinde yaşama riski altında olduğu tahmin edilmektedir (WHO, 2021). Yoksulluk tüm dünya için ve özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için de ciddi bir sorundur. Artan gelir eşitsizliği, ekonomik krizler, siyasi krizler, yanlış ekonomi politikaları ve bölgesel krizler yoksulluğun Türkiye'de günden güne derinleşerek artmasına neden olmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre Türkiye'de yoksul sayısı 2018 yılı itibari ile 11 milyonu aşmış ve 2020 yılı itibarıyla de nüfusun %15'i yoksul olarak tanımlanmıştır (TÜİK, 2021).

2. YOKSULLUĞUN KADINLAŞMASI

Son yıllarda yoksulluğun kadınlar arasında artmasıyla birlikte Diana Pearce tarafından ortaya atılan "yoksulluğun kadınlaşması" terimi bu fenomenin açıklanması için kullanılan başlıca kavram hâline gelmiştir (Pearce, 1978). "Yoksulluğun kadınlaşması" kavramını ilk olarak 1978 yılında Diane Pearce o yıllarda Amerika'da yoksulların yaklaşık 2/3'ünü oluşturan kadınlara ve bu kadınların iş gücüne katılımlarının artmasına rağmen ekonomik durumlarının

üyeleri içerisinde eşit bir şekilde paylaşılıp paylaşılmadığının, hane geliri üzerindeki denetimin kimin inisiyatifinde olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Aksi hâlde niceliksel yöntemlerle yoksul olmadığına kanaat getirilen bir hanede yaşayan kadınlar yoksulluğu deneyimleyebilir ve bu durum gizli kalabilir. Yani kadın yoksulluğunun anlaşılabilmesi için hane üyelerinin eğitim, sağlık ve ekonomik gelişme imkânlarına ne düzeyde ulaşabildikleri, haneye giren gelirin denetiminin kimde olduğu, tüketimde kadın ve erkek arasındaki farklılıkların bilinmesi gerekmektedir.

SONUÇ

Kadınların toplum içerisindeki eşitsiz konumları, cinsiyete dayalı iş bölümü ve aile yapısında yaşanan değişimler yoksulluğun kadınlaşmasına ve dolayısıyla kadınların toplum içerisindeki eşitsiz konumlarının pekiştirilmesine neden olmaktadır. Kadınların istihdama sınırlı katılımı, kadına yönelik eğitim araçlarının yetersizliği, geleneksel rollerin yanında çalışan kadın olma rolünü üstlenme, iş yaşamında erkeklere oranla daha düşük ücretlerle çalışma, cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik politikaların ve çocuk bakımına yönelik politikaların eksikliği yoksulluğun kadınlar arasında daha yaygın bir şekilde deneyimlenmesine neden olmaktadır. Bu doğrultuda kadın odağında üretilecek sosyal politikalar ve toplumsal cinsiyet perspektifinde hazırlanacak ekonomi politikaları yoksulluğun kadınlaşmasını azaltacak ve yoksulluğun kadınlar arasında daha yaygın bir şekilde tecrübe edilmesinin önüne geçecektir. Ayrıca sağlık yardımlarını da içeren sosyal güvenlik sisteminin hem kadınlar hem de bakımı altında bulunan çocukları da kapsayacak ve dezavantajlılıklarını ortadan kaldıracak şekilde genişletilmesine yönelik politikalar da yoksulluğun kadınlaşmasıyla mücadelede oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

Başak, S., Kıngır, S. & Yaşar, Ş. (2013). *Kadının Görünmeyen Emeği: İkinci Vardiya.* Ankara: Ankara Kadın Araştırmaları Merkezi.

BM. (1979). *Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW).* New York: BM .

BM. (1995). *The Fourth World Conference on Women Beijing Declaration and Platform for Action.* New York: United Nations.

BM. (2009). *Social Indicators*. United Nations Statistics Division: https://unstats.un.org/unsd/demographic/products/socind/default.htm adresinden alındı

BM. (2015). *The Beıjıng Declaratıon And Platform For Actıon Turns 20* . New York: UN WOMEN.

Bora, A. (2007, Aralık 21). *Yoksulluk Kader Olamaz.* Birikim: https://birikimdergisi .com/guncel/185/yoksulluk-kader-olamaz adresinden alındı

Bradshaw, S., & Linneker, B. (2003). *Challenging women's poverty.* London: Catholic Institute for International Relations.

Buvinic, M. (1997). Women in Poverty: A New Global Underclass. *Foreign Policy*.

Campaign, T. M. (2006). *The Microcredit Summit Campaign .*

Casper, L. M., McLanahan, S. S., & Garfinkel, I. (1994). The Gender-Poverty Gap: What We Can Learn from Other Countries. *American Sociological Review*, 594-605.

Chant, S. (2015, Mart 2). *UNRISD*. The 'Feminization of Poverty': A Reflection 20 Years After Beijing: https://www.unrisd.org/en/library/blog-posts/the-feminization-of-poverty-a-reflection-20-years-after-beijing adresinden alındı

Chen, M. (2001). Women in the Informal Sector: A Global Picture, the Global Movement. *SAIS Review*, 71-82.

Çağatay, N. (1998). *Gender and Poverty.* UNDP.

Çebi, Ç. (2019). *Türkiye'de Kadın Yoksulluğu: Mücadele Politikaları, Uygulama ve Öneriler.* Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Dinçoflaz, J. (2009). *Kentteki Kadının Yoksulluğu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün Kadın Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları.* Ankara: Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi.

Duyan, G. Ç. (2010). Yoksulluğun Kadınlaşması: Altındağ Örneği. *Aile ve Toplum*, 19-29.

Dünya Bankası. (2006). *Gender Equality as Smart Economics: A World Bank Group Gender Action Plan (Fiscal years 2007–10).* Washington: World Bank.

ECLAC. (2000). *Gender equality plans in Latin America and the Caribbean.* Santiago: United Nations Publication.

Elson, D. (1998). Integrating gender issues into national budgetary policies and procedures: some policy options. *Journal of International Development*, 929-941.

Erşen, U. B. (2006). *Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Denetim Mekanizması.* Konya: Selçuk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Erdut, T. (2005). İşgücü Piyasasında Enformelleşme ve Kadın İşgücü. *çalışma ve Toplum*, 11-49.

Fukuda-Parr, S. (2010). What Does Feminization of Poverty Mean? It Isn't Just Lack of Income. *Feminist Economics*, 99-103.

Gökovalı, Ü., & Danışman, A. (2010). Feminization of poverty: Does it really exist in Turkey? *New Perspectives on Turkey*, 179-201.

Gimenez, M. E. (1990). The Feminization of Poverty: Myth or Reality? *Social Justice*, 43-69.

Heintz, J. (2006). *Globalization, economic policy and employment: Poverty and gender implications.* Geneva: Employment Strategy Department.

Heyzer, N. (2006). *UNUFEM Annual Report 2006-2007.* UNIFEM.

Kaymak, Ö. (2011). *Yoksulluğun Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi .* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Korkmaz, A. & Korkut, G. (2012). Türkiye'de Kadının İşgücüne Katılımının Belirleyicileri. *üleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 41-65.

Melo, C. L. (2019). The Feminization of Poverty: A Brief Analysis of Gender Issues and Poverty among Women and Girls. *The Canadian Journal of Critical Nursing Discourse*, 73-81.

Moghadam, V. (1998). The Feminization of Poverty in International Perspective . *The Brown Journal of World Affairs*, 225-249.

Moghadam, V. (2005). The "Feminization of Poverty" and Women's Human Rights. *Papers in Women"s Studies and Gender Research*.

Njenga, T., & Ng'ambi, F. (2014). Women Working in the Informal Economy Challenges and Policy Considerations. *A Journal on African Women's Experiences*, 40-45.

Öztürk, M. & Çetin, B. I. (2009). Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluk ve Kadınlar. *Journal of Yasar University*, 2661-2698.

Pearce, D. (1978). The Feminization of Poverty: Women, Work and Welfare. *Urban and Social Change Review*, 28-36.

Pressman, S. (2002). Explaining the Gender Poverty Gap in Developed and Transitional Economies. *Journal of Economics Issues*, 17-40.

Ramani, S. V. (tarih yok).

Ramani, S., Chattaopadhyay, S., Thutupalli, A., Medovarzski, T., & Ravinchandran, V. (2013). *Women in the Informal Economy: Experiments in Governance from Emerging Countries.* New York: United Nations University.

Sicchia, S. R., & Maclean, H. (2006). Globalization, poverty and women's health: mapping the connections. *Canadian Journal of Public Health*, 69-71.

Stallard, K., Ehrenreich, B., & Sklar, H. (1983). *Poverty in the American Dream: Women & Children First.* Boston: South End Press.

Şener, Ü. (2009). *Kadın Yoksulluğu.* TEPAV.

TÜİK. (2021, Mayıs 20). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçları, 2020*. Türkiye İstatistik Kurumu: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-Bolgesel-Sonuclari-2020-37405 adresinden alındı

Ulutaş, Ç. Ü. (2009). Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek. *Çalışma ve Toplum*, 25-40.

UNDP. (2015). *İnsani Gelişme Raporu 2015.* New York: UNDP.

WHO. (2021, Mayı 20). *Nutrition Landscape Information System (NLiS)*. World Health Organization: https://www.who.int/teams/nutrition-and-food-safety/databases/nutrition-landscape-information-system adresinden alındı

Wilson, J. B. (1988). Women and Poverty. *Women and Health*, 21-40.

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KADIN HAREKETİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Hatice Tatar

"Kadının varlığına katlanamayan zihniyet; elbette onun yazmasına, okumasına, düşünmesine de karşıdır."

Virginia Woolf

1. GİRİŞ

İnsan doğduğu andan itibaren sadece insan olduğu için sahip olduğu, herhangi bir sınırlama getirilmeyen ve başkaları tarafından kısıtlanmayan birtakım haklara sahip olmaktadır. İnsana has olan ve doğuştan sahip olduğu özellikler onu, diğer canlıların karşısında ayrıcalıklı kılmaktadır. Bu özelliklerin korunup geliştirilmesi arzusu, günümüzde tüm dünyanın kabul ettiği özgür bir yaşamın vazgeçilmez unsuru olarak "insan hakları" kavramını ortaya çıkarmıştır. İnsan haklarının eşit olması, korunması ve geliştirilmesi özgürlük ve adaletin sağlanmasının kilit noktalarıdır.

Bu kapsamda insan haklarının, bireyler arası hiçbir ayrım yapmadan herkesin eşit derecede kullanabileceği haklar olarak tanımlanmasına rağmen tarihsel süreç içerisinde toplumda bir cinsiyetin diğer bir cinsiyet karşısında dezavantajlı konuma düşerek bu hakları kullanamadığı görülmektedir. Bir bireyin doğuştan sahip olduğu ve hiçbir güç tarafından kısıtlanamayacak hakların, kadınlar tarafından, erkeklere nazaran, özgürce kullanılamamasının altında toplumsal cinsiyet algısı, ataerkil toplum yapısı, kültür, gelenek ve görenekler yatmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde bu durumu fark eden kadınlar, kendilerine tanınmış olan hakları özgürce kullanabilmek adına bir araya gelip örgütlenmiş ve hakları için mücadele etmişlerdir. Feminist hareket veya Türkiye'de kullanılan hâli ile kadın hareketinin doğuşu da bu mücadele ile olmuştur.

Cumhuriyetin ilanı ile Türkiye'nin ilerlemesi için bir dizi reformlar hayata geçirilirken kadınlar için de çeşitli kanuni haklar tanınmış fakat bu haklar, kadınların Batı'daki gibi mücadele ve direnişleri neticesinde kazandıkları haklar olmadığı ve bizzat devletin kadınlara sunduğu haklar olduğu için "Devlet feminizmi" ortaya çıkmıştır. Devletin kadınlara sunduğu haklar çerçevesinde devlet, zaman zaman kısıtlamaya gitme hakkına sahip olmuş ve bu haklara müdahale etmiştir. Öyle ki 1926-1934 yılları arasında meydanlarda oy toplamak için mücadele eden, çalışmalar yürüten kadınlar, devlet ve eril baskılar nedeniyle engellenmiştir.

Cumhuriyetin ilanının ardından uzun bir süre sessiz kalan kadın hareketi, 12 Eylül 1980 askerî darbesi sonrası bu sessizliği bozmuş ve eşitlik hakları, toplumsal cinsiyet rolleri gibi konuları ele alarak bir araya gelmiş ve çalışmalar yürütmeye yeniden başlamıştır. 1990'lı yıllarla beraber kadın hareketi, temellerini sağlamlaştırmakla birlikte mücadele hareketini kurumsallaştırmaya da başlamış ve çeşitli dernekler, müdürlükler, vakıflar ve komisyonlarla kadınların yıllarca kazanmış olduğu hakların korunması ve geliştirilmesi adına adımlar atılmış ve günümüzde de hâlâ atılmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Acar, H. (2019). Türk Kültür ve Devlet Geleneğinde Kadın*. İnsan ve İnsan Dergisi,* 6 (21), 395-411.

Açıl, O. (2016). İlk Türk Devletlerinde Kadın Algısı ve Kadın Hakları. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (3), 63-72.

Akkaya, Ö. (2018). 1970'lerin İkinci Yarısında Türkiye'de Sosyalizm ve Kadın: Kadınların Sesi Dergisi Karikatürleri. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi,* (3), 65-112.

Aktaş, M. (2016). *AB ve Türkiye*. Bursa: Dora Basım Yayın.

Altınbaş, D. (2006). Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm. *Kadın Araştırmaları Dergisi,* 0 (9), 21-52.

Altındal, A. (2016). *Türkiye'de Kadın*. İstanbul: Alfa Basım Yayın.

Arat, N. (2017). *Feminizmin ABC'si.* İstanbul: Say Yayınları.

Atan, M. (2015). Radikal Feminizm: "Kişisel Olan Politiktir" Söyleminde Aile. *The Journal of Europe-Middle East Social Science Studies,* 1 (2), 1-21.

Avcı, M. (2016). Osmanlı Devleti'nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* 0 (55), 225-254.

Avcı, Z. E. (2011). *1980 Sonrası Türkiye'de Kadın Sivil Toplum Kuruluşları ve Türk Hukuk Sistemine Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Baktıaya, A. (2016). *Bir Osmanlı Kadınının Feminizm Macerası ve Hamidiye Modernleşmesi.* İstanbul: h2o Yayıncılık.

Balcı, M. ve Tuzak, M. (2017). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Hakları İçin Mücadelesi *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi,* 1 (1), 43-51.

Belenli, T. ve Kiriş Avaroğulları, A. (2017). 20. Yüzyılda Türkiye'de Kadın Konusunun Tarih Derslerinde Öğretimine Yönelik Bir Değerlendirme: Türk Kadınlar Birliği ve Faaliyetleri*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (2), 287-310.

Berktay, F. (2004). Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye. *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferens Yazıları,* (7), 1-30.

Biçer, G. (2018). *Suriye İç Savaşında Kadınların Durumunun Feminizm ve Feminist Güvenlik Yaklaşımı Açısından Değerlendirilmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bilgin, O. (2019). Kemalizm ve İslamcılık Sarkacında Türk Muhafazakarlığının Kuramsal ve Toplumsal Dönüşümü: Başörtülü Kadınlar ve Gösterişçi Tüketim Tartışmaları.*Akademik Hassasiyetler,* 6 (12), 1-23.

Bingöl, O. (2014). Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (1), 108-114.

Cizreli, B. (2015). *Türkiye'de Çağdaşlaşma Kapsamında Başörtüsü: Sorunlar ve Kazanımlar.* Yüksek Lisans Tezi. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

CRİL17. (2021). "Kadın Hakları Hareketi ve Seneca Şelaleleri Kadınları", https://tr.cril17.org/seneca-falls-convention-leaders-2600 (01.05.2022).

Çakmak, B. (2011). Tanzimattan Cumhuriyete Uzanan Çizgide Osmanlı Kadın Hareketleri, Dönemin Tiyatrosunda Kadın Temsili ve Kadın Sorunu. *Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi*, 0 (18), 44-79.

Çavdar, A. ve Boyacıoğlu, İ. (2019). Sosyal Psikolojik Bakış Açısından Feminist Kimlik: Türkiye İncelemesi. *Nesne Psikoloji Dergisi,* 7 (15), 282-300.

Çeşniligil, B. Ş. (2019). *1980 Sonrası Türkiye'de Kadın Hareketi ve Özel Olanın Politikleşmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çiçek, C. A., Aydın, S. ve Yağcı, B. (2015). Modernleşme Sürecinde Kadın: Osmanlı Dönemi Üzerine Bir İnceleme. *Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6 (9), 269-284.

Çilingir, A. E. (2006). *İran ve Suudi Arabistan'da Kadın.* Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Demirdağ, M., F. (2017). Küreselleşme ve Feminizm Üzerine Bir Araştırma. *Sosyolojik Düşün,* 2 (1), 55-63.

Doğan, O. (2016). *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*. Ankara: Berikan Ofset Matbaa.

Doğaner, Y. (2004). Bir Modernleşme Teorisi Olarak Atatürk İnkılapları. *Atatürk Dergisi,* 4 (1), 153-187.

Durutürk, B. (2018). Feminizm ve Çokkültürlülük Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi,* 20 (2), 76-90.

Düzcü, L. (2016). Korku ile Tedbir Arasında Bir İhtilâli İzlemek: 1848 İhtilâli ve Osmanlı Hükümeti. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* (36), 51-78.

GAİA DERGİ. (2015). "Sepetlerdeki Mor İğneler ile Başlayan Kadın Hakları Hareketi 26. Yılında", https://gaiadergi.com/sepetlerdeki-mor-igneler-ile-baslayan-kadin-haklari-hareketi-26-yilinda/ (20.06.2022).

Genç, A. (2019). *Postkolonyal Feminizm Doğrultusunda Hindistan İncelemesi.* Yüksek Lisans Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Güneş, F. (2017). Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27 (2), 245-256.

Gürcüm, B. H. ve Arslan, A. (2017). 19. Yüzyıl Süfraj Hareketinde Sessiz Direnişin Sembolü Olarak Reform Kıyafeti. *İdil Dergisi,* 6 (32), 1385-1411.

Haliloğlu, N., 2015. Mavi Çoraplar: İngiltere'de Kadınların Eğitim Hakları Üzerine Bir Oyun. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 111-130.

İnceoğlu, İ. (2012). Küresel Kadın Hareketleri ve Alternatif Küreselleşme Söylemlerine Feminist Müdahaleler. *Fe Dergi,* 4 (1), 112-122.

İSTANBUL BAROSU. "Kadın Hakları Merkezi", https://www.istanbulbarosu.org.tr/Footer Content.aspx?ID=1&Desc=Tarih%C3%A7e (21.06.2022).

Kale Özçelik, F. (2016). Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin Usule ve Esasa İlişkin Düzenlemeleri ve Türk Anayasa Hukuku'na Yansımaları. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 0 (8), 317-340.

Kara, S. "Osmanlı Anayasaları'nda Kadın Hakları", https://www.academia.edu/9442144/Osmanl%C4%B1_Anayasalar%C4%B1nda_Kad%C4%B1n_Haklar%C4%B1 (16.06.2022).

Kavuncu, M. (1999). Osmanlılarda Aile ve Kadın. *Dini Araştırmalar,* 1 (4), 143-168.

Kuyaksil, A. (2009). Türk Anayasalarında Kadın Hakları ve Gelişimi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 6 (11), 328-351.

Mert, M. A. (2020). Türkiye'de İslamcı Kadının İdeolojik Nesnellikten Siyasal Aktörlüğe Serüveni: İslamcı Düşüncede Kadın Algısı. *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1), 542-559.

Moralıoğlu, A. (2012). 80'li Yıllarda Kadın Hareketi ve Kampanyalar. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi,* 0 (99), 291-296.

Okuducu, G. (2014). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Kadınının Kısa Tarihi*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Ova, N. (2018). Karşı Hegemonik Bir Söylem Olarak Dindar Müslüman Kadın Söylemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (30), 201-235.

Özdemir, H. ve Aydemir, D. (2019). Dördüncü Dalga Feminizm Üzerine. *Social Sciences Studies Journal,* (32), 1706-1711.

Öztürk, Z. A. (2012). Uluslararası Siyasette Karar Alma Mekanizmalarında Kadın. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi,* 3 (1), 1-33.

Özüdoğru, B. (2018). Beyaz Feminizm ve Öteki Kadınlar. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 6 (12), 304-319.

Sezer, E. (2018). *Türkiye'de Kadın Hareketinin Tarihsel Gelişimi ve Tekirdağ Örneği.* Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

STAR. (2013). "O Gün Neler Yaşamıştı? İşte Merve Kavakçı Olayı!", https://www.star.com .tr/politika/o-gun-neler-yasamisti-iste-merve-kavakci-olayi-haber-802075/, (20.06.2022).

Şahin Hodoğlugil, N. S. ve Akın, A. (2001). Cinsiyet Eşitliği, Barış ve Gelişme Yolunda Pekin +5 Sonuçları ve Türkiye'de Durum. *Aktüel Tıp Dergisi*, 6 (1), 9-17.

Şerbetçi, D. (2013). *Postkolonyal Feminizm Bağlamında "Küresel Kız Kardeşlik" Kavramının İncelenmesi: Hindistan Örneği.* Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2019). "Türkiye'de Kadın", tu-rkiye-dekadin_20220214.pdf (aile.gov.tr) (23.05.2022).

Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler,* 3 (5), 163-175.

TBMM. (1995). "Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu", TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ (tbmm.gov.tr) (25.05.2022).

Tekin, E. (2007). *1980 Sonrası Türkiye'de Feminizmin Görünümü.* Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Tellioğlu, İ. (2016). İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* 0 (55), 209-224.

Toprak, Z. (1994). Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası'ndan 'Arşıulusal Kadınlar Birliği Kongresi'ne (1923-1935). *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 0 (2), 5-12.

Toprak, Z. (2017). "Şirin Tekeli ve Feminizmi Düşünmek", https://www.academia.edu/33767929/%C5%9Eirin_Tekeli_ve_Feminizmi_D%C3%BC%C5%9F%C3%BCnmek (17.06.2022).

Toprakçı Alp, G. (2019). *20. Türk Dünyasında Kadın Hareketleri.* Yayımlanmış Bildiri. II. Uluslararası Türk Dünyası Strateji Araştırmaları Kongresi.

Toruk, İ. (2011). Türkiye'de Başörtüsü Sorunu ve Yazılı Medyada Sunumu. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* (30), 483-514.

Tunca, A., B. (2018). Ataerkilliğin Sürdürülmesinde Kadının Rolünü "Eşitlik" ve "Fark" Kavramları Üzerinden Yeniden Düşünmek. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi,* (2), 17-32.

Tür, Ö. ve Aydın Koyuncu, Ç. (2010). Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi,* 7 (26), 3-24.

Türk Kadınlar Birliği. (2019). "Tarihçe", http://www.turkkadinlarbirligi.org/tr/kurumsal/1/Tarih%C3%A7e (17.06.2022).

Uçan Süpürge Vakfı. "Tarihçe", https://ucansupurge.org.tr/hakkimizda/biz-kimiz/ (21.06.2022).

Yamaç, M. (2014). İlk Anayasa (1876 Kanun-i Esasisi). *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi,* 3 (5), 67-133.

KADIN KOOPERATİFLERİNİN KALKINMA SÜRECİNDEKİ ROLÜ

Zeynep Köse

1. GİRİŞ

Kooperatifler, birlikten kuvvet doğar mantığı ile kurulmuş olan ve karşılıklı yardımlaşmayla insan ihtiyaçlarının giderilmesini amaçlayan örgütlerdir. Kooperatifler, bireyin tek başına yapmaya gücü yetmeyen bir işi bir araya gelerek yapılmasına imkân verir. Kooperatifler ekonomik ve sosyal amaçlarla kurulmaktadır. Bu örgütler üstlendiği roller itibarıyla ekonomik ve sosyal kalkınmaya önemli katkılar sunmaktadır.

Kooperatifler kurulmuş olduğu bölgede olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Buna göre, kooperatifler kurulduğu bölgede istihdam olanakları yaratarak bölge halkının gelirini artırmaktadır. Gelirin artışı harcama artışını uyararak bölge ekonomisine katkı sağlamaktadır. Kooperatifler hem ortaklarına hem de topluma maddi ve manevi katkıda bulunmaktadır. Hizmet kalitesinin ve ürün çeşitliliğinin artması, ürün fiyatlarının iyileşmesi gibi maddi faydaların yanı sıra liderlik ve çözüm üretme yeteneğinin artması, verilen eğitimler neticesinde insan bilgi ve becerisinin artması gibi manevi faydaları bulunmaktadır (Zeuli ve Cropp, 2004, s. 77).

Kooperatifler kuruluş amaçlarına göre çeşitlilik göstermektedir. Bu başlığın ana konusunun kadın olması nedeni ile kadın kooperatiflerine ayrıntılı yer verilecektir. Kadın kooperatifleri kooperatif türlerinden birisi olup, kadınlara ekonomik hayata katılım imkânı vermesi, ekonomik özgürlüğünün elde edilmesi gibi birçok avantaj sunmaktadır. Kadınların sosyal hayata katılımına imkân veren kooperatiflerin olumlu sonuçları sadece kadınlarla sınırlı değildir. Kadın belki de ilk kez evinin dışında başka bir yerde başka birileri için üretim yapacak ve bunun karşılığında da bir gelir elde edecektir. Bu haz onun daha fazla üretmesini ve gelir elde etmesini teşvik edecektir. Aynı zamanda öz güven kazanıp kendisini daha mutlu hissedecektir. Bir kadın mutlu olursa et-

Kuveyt'te de perakende satışların %80'i tüketim kooperatiflerinden karşılanmaktadır. Son olarak da Bolivya'da mevcut ulusal birikimlerin ¼'ü kooperatifler tarafından yürütülmektedir (https://www.deuts chland.de/tr/topic/ekonomi/ kooperatifler-almanyadan-ve-dunyadan-ornekler).

Kooperatifler aracılığıyla kadınların ekonomik ve sosyal yönden güçlendirilmesi, cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi toplumsal refahı sağlanmaktadır. Dünya Bankası 2021 yılı raporuna göre, kadın nüfusu yaklaşık olarak dünya nüfusunun yarısı kadardır. Dünya nüfusunu oluşturan kadınların okuryazarlık oranı %83 iken erkek nüfusunun %80'i okuryazardır. İş gücüne katılım açısından kadınlar erkekler kadar aktif değildir. Buna göre, toplam kadının %46'sı iş gücü piyasasında iken erkeklerin %72'si iş gücü piyasasındadır.

Kadın kooperatifleri kadınlara iş imkânı yaratarak kadınların gelir elde etmesine neden olur. Bu durum sadece kadını güçlendirmez aynı zaman kadının öz güven kazanması, mutlu bir insan olarak mutlu nesiller yetiştirmesine de neden olur. Kooperatiflerin bölgesel kalkınmadaki rolünü kadından bağımsız düşünmek mümkün değildir. Çünkü cinsiyetçi yaklaşımın sorgulanması, kadın ve erkeklerin iş hayatına eşit katılımı, iş ve yaşam arasındaki dengenin sağlanması ancak kadın kooperatiflerinin yüklendiği rolleri yerine getirmesi ile mümkündür (Bouhazzama ve Guenanoui, 2020: 195; Nair ve Moolakkattu, 2015: 108; Karakuş, 2019: 256).

Kooperatifler kadınlara bir taraftan ekonomik hayata katılma fırsatı sağlarken bir taraftan da eğitim faaliyetleri ile hayat boyu eğitim imkânı sunmaktadır. Kadınlar almış oldukları eğitimlerle yeni beceriler kazanmakta ayrıca bu bilgiler sadece teknik beceriler değil aynı zamanda sosyal beceriler de olabilmektedir. Kadının ekonomik özgürlüğünü elde etmesi, mesleki, teknik ve sosyal becerilerini geliştirmesi, ekonomik özgürlüğünü elde etmesi gibi birçok önemli avantaj sunan kadın kooperatiflerinin nicelik ve nitelik yönünden geliştirilmesi, ekonomik büyüme ve kalkınma için önemli girişimlerdir.

KAYNAKÇA

Aksoy, A. ve Günay, G. (2018). "Türkiye'de Kadın Kooperatifçiliği" Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi 53 (1):77-90.

Aldırmaz Akkaya, F. (2018) Türkiye'de Kadın Kooperatiflerinin Sürdürülebilir Kırsal Turizmdeki Önemi ve Finansal Performanslarının Analizi, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Atakan. A ve Çoban. A. (2022). Türkiye'de Kadınların Kooperatifler Yoluyla Güçlenmesi. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Türkiye Ofisi. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_855923.pdf (Erişim Tarihi: 15.09.2022).

Bastida, M., Pinto, L. H., Olveira Blanco, A., & Cancelo, M. (2020). Female entrepreneurship: Can cooperatives contribute to overcoming the gender gap? A Spanish first step to equality. Sustainability, 12(6), 1-17. https://doi.org/10.3390/su12062478

Berlin Kadın Girişimi Kooperatifi – WeiberWirtschaft eG https://weiberwirtschaft.de/home/

Bharti, N. (2021). Role of cooperatives in economic empowerment of women: A review of Indian experiences. World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development, 17(4), 617-631. https://doi.org/10.1108/WJEMSD-07-2020-0095.

Bibby. A. and Shaw. L. (2005). Making a Difference – Co-operative Solutions to Global Poverty. Cooperative College, Manchester, Angleterre.

Bouhazzama, M., & Guenaoui, A. (2020). The Moroccan women's cooperative in response to lasting impacts: social cohesion, solidarity and inclusion. International Journal of Management, 11(5), 195-202. https://doi.org/10.34218/IJM.11.5.2020.01

Çetin, H. (2009) "Kalkınma Sürecindeki Kooperatifçiliğin Sosyal, Ekonomik ve Demokratik Etkileri Üzerine Genel Bir Değerlendirme", Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Aralık 2009, Cilt: 4, Sayı: 2, s. 40-43.

Çıkın. A. ve Karacan A. R. (1994), Genel Kooperatifçilik, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir

Draperi. J. F. (2015). Cooperatives in France: Issues and challenges at the start of the 21st century", http://www.recma.org/article/cooperatives-france-issues-and-challenges-start-21st-century (Erişim Tarihi: 04.09.2022)

Duguid, F, Durutaş, G., and Wodzicki, M. (2015). The Current State of Women's Co-operatives in Turkey. World Bank, Washington, DC. https://openknowledge.worldbank. org/handle/10 986/25977 License: CC BY 3.0 IGO. (Erişim Tarihi: 12.06.2022)

Ecevit, Y., (2003). Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir? Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi. 25(4). (83-88).

Erbay. E.R. ve Tulgar. D. (2017). Sürdürülebilir Kalkınmada Bir Ekonomik Model Olarak Sanayiye Entegre Olmuş Kooperatifler. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi. 3. Özel Sayı. 143-147.

Gibson, R. (2005). The role of co-operatives in community economic development. RDI Working Paper. Brandon Univercity, 3-6.

International Cooperative Alliance (ICA), 2022. Facts and Figures. https://www.ica.coop/en/cooperatives/facts-and-fi gures, Erişim Tarihi: 10.05.2022

Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG) Platformu (2015), Türkiye'de Kadın Kooperatifleşmesi: Eğilimler OECD/ILO ve İdeal Tipler, KEİG Yayınları Dizisi, İstanbul.

Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG) Platformu (2018), Kadın Kooperatifleri Kılavuzu, KEİG Yayınları Dizisi, İstanbul.

Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) ve Canadian Cooperative Association (CCA), (2015), Türkiye'de Kadın Kooperatiflerinin Mevcut Durumu, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, Dünya Bankası.

Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) ve Canadian Cooperative Association (CCA), (2015), Türkiye'de Kadın Kooperatiflerinin Mevcut Durumu, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, Dünya Bankası.

Karakuş, G. (2022). Kadın Kooperatiflerinin Kadınların Güçlendirilmesi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasındaki Rolü . Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi , 9 (1) , 247-259 . DOI: 10.47097/piar.1118670

Kaypak, Ş. (2011), Küreselleşme sürecinde sürdürülebilir bir kalkınma için sürdürülebilir bir çevre. (KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi), 13 (20): 19-33,

Kazar E. N. (2019) Kadın Yoksulluğunu Azaltmada Kadın Kooperatiflerinin Rolü: İstanbul ve Bursa Örneği, Doktora Tezi, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yalova.

KEİG. (2018). Kadın Kooperatifleri Kılavuzu, Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi Platformu Yayın Dizisi. İstanbul. URL: http://www.keig.org/kadin-kooperatifleri-kilavuzu2018/, (Erişim: 20.09.2022)

KEİG. (2018). Kadın Kooperatifleri Kılavuzu, Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi Platformu Yayın Dizisi. İstanbul. http://www.keig.org/kadin-kooperatifl eri-kilavuzu-2018/, Erişim Tarihi: 30.04.2022.

Munasınghe, M. (2009). Sustainable Development in Practice: Sustainomics Methodology and Applications, Cambridge University Press, New York

Mülayim, Z. (2013). Kooperatifçilik. (7.Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.

Nair, N. V., & Moolakkattu, J. S. (2015) Why do women's cooperative societies languish? A study of selected societies in Kottayam, Kerala. Asian Journal of Women's Studies, 21(2), 105-125, https://doi.org/10.1080/12259276.2015.1062262

OECD/ILO. (2019). Tackling Vulnerability in the Informal Economy, Development Centre Studies, OECS Publishing, Paris, https: //doi.org/10.1787/939b7bcd-en, (Erişim: 08.09.2022).

Oxfam (2020). Ücretlendirilmeyen ve Eksik Ücretlendirilen Bakım Emeği ve Küresel Eşitsizlik Krizi https://www.kedv.org.tr/public/uploads/files/raporlar/Oxfam%202020%20Es%CC%A7itsizlik%20Raporu-Bak%C4%B1m%20Zaman%C4%B1.pdf

Özmehmet, E. (2012). Dünyada ve Türkiyede sürdürülebilir kalkınma yaklaşımları, Yaşar Üniversitesi, İzmir. 6-7.

Rehber. E. (2013). Tarım Ekonomisi. Ekin Basın Yayın Dağıtım. Bursa.

Sicchia, S., R. ve Maclean, H. (2006) "Globalization, Povert and Women's Health", Mapping the Connections. Canadian Journal of Public Health. Cilt: 97, Sayı: 7, s. 69-71.

Sicchia, S., R. ve Maclean, H. (2006). Globalization, Povert and Women's Health, Mapping the Connections. Canadian Journal of Public Health. C.97. S.7. s. 69-71.

Şener, Ü., (2009) Kadın Yoksulluğu, Türkiye Eğitim Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) Değerlendirme Notu, Ankara.

The World Bank Data. (2021). https://data.worldbank.org/, (Erişim: 20.09.2022).

Ticaret Bakanlığı Kooperatif Bilgi Sistemi İstatistikleri, 2022 https://koopbis.gtb.gov.tr/ Portal/kooperatifler, Erişim: 02.05.2022

Toksoz, G (2018). Kalkınmada Kadın Emeği. (2. Baskı). Istanbul: Varlık Yayınları.

Topalhan, T. ve F. Yeşilkaya (2017) "Kadın Yoksulluğunu Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi İle Belirlenmesi", Karatahta İş Yazıları Dergisi, Sayı: 9, s. 55-82.

Türkiye Geneli Kooperatif ve Birlik Raporu. (2021). https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/bilgi-bankasi/turkiye-geneli-kooperatif-ve-birlik-dagilimi. (Erişim Tarihi: 05.05.2022)

Türkiye Milli Kooperatifler Birliği. (2012). Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2016. http://www.turkey.coop/menu/Turkiye-Kooperatifcilik-Stratejisi-ve-Eylem-Plani--2012-2016-/26 (Erişim Tarihi: 03.06.2022)

World Bank (2021) . https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.FE.ZS (Erişim Tarihi 30.09.2022)

World Cooperative Monitor (2022). https://monitor.coop/en/media/library/research-and-reviews/world-cooperative-monitor-2021

Zeuli, K. A. and Cropp, R. (2004). Cooperatives: principles and practices in the 21st century. Madison WI: University of Wisconsin.

DİJİTAL ÇAĞDA MÜZİK VE KADIN MÜZİSYENLER

Günsu Yılma Şakalar

1. GİRİŞ

Müzik, en eski çağlardan beri evrende hiçbir zaman yerini kaybetmeyen, izleriyle günümüze taşınan ve art arda gelen seslerle belli bir melodik düzlemde kendisini var eden bir sanat dalıdır. Tarih boyunca çeşitli uygarlıklarda birçok ritüelde -gerek dinî gerekse dinî olmayan- müzik kullanılmış, insanlığın; kendini ifade etme, mutluluğunu, hüznünü, acılarını, sevinçlerini vb. paylaşma araçlarından biri olarak karşımıza çıkmıştır. Müziğin gelişimi ve kültürel aktarımında ses kadar çalgı da önemli bir yer tutmaktadır. Sadece ses, sadece çalgı, ses ve çalgı ile müzik yapılabildiği gibi özellikle Antik Yunan Uygarlığı'ndan itibaren Aristoteles, Pythagoras, Thales gibi düşünürlerle, Doğu coğrafyasında ise Farabi, İbni Sina gibi İslam alîmleriyle birlikte müzik ayrıca felsefi ve teknik açıdan da incelenmeye alınmıştır.

12. yüzyılda Avrupa'da Troubadour, Trouverse, Minnesinger gibi isimlerle adlandırılan, Türkçeye gezici ozanlar olarak da çevirebileceğimiz yetenekli kişilerce müzik, yüzyıllar boyunca gerek sözlü gerek sözlü ve çalgılı gerekse sadece çalgı müziği ile bir yerden bir yere taşınmaya başlanmıştır. Günümüzde özellikle Türk coğrafyasında ozan veya âşık olarak bilinen benzeri kişiler, değişen ve gelişmekte olan teknolojik imkânlara rağmen varlıklarını sürdürmekte, birer kültür elçisi ve taşıyıcısı olarak dünyada önemli bir yer edinmektedir. Avrupa kıtası ülkelerinin müziği daha çok analitik ve çözümleme odaklı ilerlerken Asya kıtası ülkelerindeki müziklerin makamsal düzlemde ilerlediği görülmektedir. 18. yy.'ın ikinci yarısı ile 19. yy.'ın ilk yarısını kapsayan dönem (1750-1820), müzikte klasik dönem olarak da adlandırılmaktadır. Bu zaman dilimi içerisinde kurulan Mannheim Okulu ile birlikte müziğin bestelenmesi üzerine eğitimler verilmiş, diğer bir deyişle besteciler yetiştirilmeye başlanmıştır. Bestecilerin yetişmesi ile birlikte müziğin formal yapıları genişletilmiş

şarkılarının içerik analizleri üzerine yapılacak çalışmalar müzik alanında yeni çalışmaların önünü açacaktır. Kadın kimliğiyle oluşturulan pop starların görünürlüğü gerçekçi olmakla birlikte seslerinin gerçeğe yakın olma durumunda da eksiklikler bulunmaktadır. Ayrıca yorumlama esnasındaki yapay zekâ tabanlı akış (fonasyon, diksiyon vb.) belirgin biçimde hissedilmekte bu durum da bir şarkıyı seslendirirken duyguyu karşı tarafa aktarma konusunda bazı engeller oluşturabilmektedir. Dijital medya hesapları üzerinden internet ortamına yüklenen klipler yüzlerce kişi tarafından izlenebilmekte ve takip edilebilmektedir. Bu da yapay zekâ ürünü olan pop starların da fanlarının olabildiğini göstermektedir. İnsanların bir kısmının yapay zekâ müzisyenlerinin fanları olma seçimlerini yapmaları ve dijital ortamdan onları desteklemeleri ve takip etmeleri olasıdır. Yaşadığımız dönemde sanal ortamda insan, yapay zekâ ürünlerini takip ederken, gelecekte sanal fanlar olarak karşımıza çıkacağı bilinmemekle birlikte, şu anda fanların dönüşümlerini izlemek çok da uzak olmayan bir ihtimaldir. Hatta yapay zekâ ile oluşturulan kadın müzisyenlerin sayısı çoğalacak belki de müzik toplulukları oluşturulacaktır. Bu tür teorilerin akıllara gelmesi, gelişmekte olan teknolojinin durdurulamaz nitelikte oluşundan kaynaklanmaktadır. Günümüz perspektifi ve yaşam koşullarından yola çıkarak, yapay zekâ pop starlarının dijital ortamda sunulmasının, ileride yüksek gelirler elde edilecek bir pazar oluşturulması ile ilgili olup, müzik endüstrisine bu açıdan gelecekte bir alan yaratma çabası ile gerçekleşeceğini düşünebiliriz. Bu bağlamda kadın bestecilerin de gerçek kadın bestecilerden ilham alınarak yapay zekâ uygulamaları ile oluşturulması ve geliştirilmesi muhtemeldir. Aynı zamanda yapay zekâ ürünü kadın icracıların da müzik sektöründe yer alması ihtimali yüksektir. Yapay zekâ ürünü kadın bestecilerin bestelerini, yine yapay zekâ ürünü icracılarıyla yorumlanma olasılığı bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Amadeus Code. (n.d.). *Home* [YouTube channel]. Retrieved September 9, 2022, from https://www.youtube.com/channel/UCgxgL1QreOWQrfZ_VDlnQuQ

Arkeofili. (2021, January 31). *Kahramanmaraş'taki antik kentte, şölen mozaiği ortaya çıktı.* https://arkeofili.com/kahramanmarastaki-antik-kentte-solen-mozaigi-ortaya-cikti/

Auxuman. (2019, September 27). *Yona – One* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=gT2D5_CTzb4&t=209s

Cook, S., C. (1992). Musicology and the undoing of women. *American Quarterly* , Vol. 44, No. 1, pp. 155-162.

Dillon, T. (2006). Hail to the thief: The appropriation of music in the digital age. In K. O'Hara and B. Brown (Eds.), *Consuming Music Together: Social and Collaborative Aspects of Music Consumption Technologies* (pp. 289–306). Springer.

Drozdiak, N. (2019, November 27). *These AI-powered robots can now write and sing your favourite songs*, ThePrint. https://theprint.in/tech/these-ai-powered-robots-can-now-write-and-sing-your-favourite-songs/326935/

Essling, C., Koenen, J. & Peukert, C. (2017). Competition for attention in the digital age: The case of single releases in the recorded music industry. *Information Economics and Policy*, 40 (2017) 26–40, http://dx.doi.org/10.1016/j.infoecopol.2017.05.002

Günther, P. (2016). *Transformation of the recorded music industry to the digital age: A review of technology-driven cahnges in the EU copyright framework focusing on their effects on digital music markets*. Juvenes Print. ISBN 978-952-232-325-5.

Holt, F. (2010). The economy of live music in the digital age. *European Journal of Cultural Studies,* 13(2) 243–261, DOI: 10.1177/1367549409352277

Hracs, B., J. (2015). Cultural intermediaries in the digital age: The case of independent musicians and managers in Toronto. *Regional Studies*. 49:3, 461-475, DOI: 10.1080/0034 3404.2012.750425

Hracs, B., J., Seman, M. & Virani, T., E. (2016). The evolving economic geography of music. *The Production and Consumption of Music in the Digital Age* (pp. 3-8).

https://www.thenationalnews.com/arts-culture/music/the-ai-pop-star-could-we-soon-be-worshipping-singers-made-up-entirely-of-algorithms-1.993298

Kemp, J., A. (1966). Professional musicians in Ancient Greece. *Greece & Rome*, Vol. 13, No. 2, pp. 213-222.

Kutlay, E. (2010). *Osmanlı'nın Avrupalı müzisyenleri*. Kapı Yayınları.

Küçük, D. & Şahin, E. (2017). Türkiye'de batı müziği kadın bestecileri: Cumhuriyetle birlikte görünür olmak. *Karadeniz Sosyal Bilimler* Dergisi, Kadın Özel Sayısı, Yıl:9, Cilt:9, ss. 249-261.

Leenders, A., A., M., Farrel, M., A., Koos, Z. & Bogt, T., F. (2015). How are young music artists configuring their media and sales platforms in the digital age?, *Journal of*

Marketing Management,31:17-18, 1799-1817, DOI: 10.1080/0267257X.2015.1034158

Marsden, R. (2020, March 16). *The AI pop star: could we soon be worshipping singers made up entirely of algorithms?*, ARTS & CULTURE.

Oğuz, T. (2016). Dijital müzik tüketim alışkanlıkları. *Kurgu*. Cilt 24, Sayı 1, 44-62.

Özkişi, G. (2009). *Toplumsal cinsiyet bağlamında Türkiye'de kadın besteciler: Tanzimat'tan günümüze Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nde kadın besteciler ve yapıtları*. (Tez no: 240170) [Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi], Ulusal Tez Merkezi.

Özkişi, G. (2020). Toplumsal cinsiyet nosyonları ve 17.-19. Yüzyıl opera üretiminde besteci kadınlar. S. P. Yöndem ve G. Y. Şakalar (Editörler), *Müzik Kimlik* (ss. 104-118). Gece Kitaplığı.

Rechardt, R. (2019). *Transformation of the music industry: Managing marketing channels ın the dıgıtal age*. [Unpublished Master's Thesis]. University of Vaasa University

Routledge.

Sağer, M., İ. (2022). *Pandemi sürecinde Türkiye'de Youtube müzik içerik üretim dinamiklerindeki değişimin incelenmesi*, (Tez no: 723807) [Yükseklisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

KARİYER BASAMAKLARINDA İLERLEYEN KADINLARIN YAŞADIKLARI SENDROMLAR

Esra Ayaz

"Kadın olmak gerçekten zor bir iştir. Çünkü, her kadın erkek denen yaratıkla uğraşmak durumunda kalacaktır."

J. Conrad

1. GİRİŞ

Günümüzde iş dünyasının yoğun temposu içerisinde durmaksızın çalışmak, masadan kalkıp bir bardak kahve bile içmeye vakit bulamayacak hâle gelmek sıklıkla karşılaşılan bir durum olarak görülmektedir. Yaşanan yoğun rekabet ortamına eklenen stres, örgüt içerisinde dedikodu, cinsiyet ayrımcılığı gibi problemler nedeniyle de bireyler sorun yaşayabilmektedirler. Bu sorunlar sonucunda da bireylerde çeşitli sendromlar ortaya çıkabilmektedir.

Tarih boyunca kadınlar, üretimin bütün aşamalarında çalışmış, ailelerine ve ülke ekonomilerine olumlu katkılar sağlamışlardır. Kadınların iş hayatında istihdam edilmesi uzun yıllardır bir problem hâline getirilmiş olmasına rağmen, şimdilerde eskiye göre daha iyi pozisyonlarda görev alabilmektedirler. Yapılan araştırmalar farklı düzeylerde kadınların iş hayatında hâlâ birçok problemle karşı karşıya kaldıklarını göstermektedir. Karşılaşılan bu problemlerin temelinde ise genelde cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılıkların olduğu ifade edilmektedir (Parlaktuna, 2012; Özkan, 2020). Literatüre bakıldığında kadınların iş hayatında karşı karşıya kaldıkları engelleri ifade etmek için birçok metafor ortaya atılmıştır. Kraliçe arı sendromu, cam tavan sendromu, cam duvar, cam yürüyen merdiven, süper kadın sendromu, cam labirent, sindrella (külkedisi) kompleksi/sendromu, cam uçurum ve cam kapı bu metaforlardan birkaçı olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

Akbaş, G. & Korkmaz, L. (2017). Kadın yöneticiler: Görünmez engellerin gölgesinde yükselme çabası. *İş ve İnsan Dergisi*, *4*(2), 73-86.

Albrecht, J., Björklund, A. & Vroman, S. (2003). Is there a glass ceiling in Sweden? *Journal of Labor Economics*, *21*(1), 145-177.

Arsu, Ş. U. (2020). *Çalışan kadınların süper kadın ideali ve çoklu rollerle başa çıkma deneyimleri: Fenomenolojik bir araştırma.* Yayınlanmamış doktora tezi, Aksaray Üniversitesi.

Baykal, E. (2018). Sosyal kimlik teorisi perspektifiyle kraliçe arı sendromu*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(16), 159-175.

Belle, R.R., Townsend, B. & Mattis, M. (1998). Gender gap in the executive suite: CEOs and female executives report on breaking the glass ceiling. *The Academy of Management Executive,* 28-42.

Bulburu, B.N., Akgemci, T. & Kalfaoğlu, S. (2021). Süper kadın sendromu ile işe gömülmüşlük ilişkisi üzerine ampirik bir araştırma*, 1th International Women Studies Congress*, 8-9 March 2021, Ankara.

Carey, T. (2016). How not to be an 'Invisible woman' at work, Telegraph, https://www.telegraph.co.uk/women/womens-business/11912059/How-not-to-be-an-invisible-

Chastine, V. & Darmasetiawan, N. K. (2019). Cinderella complex on working women. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*

Coşkun, Ö. F. (2021). Kadınların kariyer yolculuklarındaki engellere metaforik bir bakış. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 11*(4), 2048-2062.

Dalla Chiara, E., Matteazzi, E. & Petrarca, I. (2014). From the glass door to the glass ceiling: An analysis of the gender wage gap by age groups. *ECINEQ*, 347, 1-48.

Doğan, B. B., Korkusuz, M. R. & Çelik, M. Y. (2011). Diyarbakır ilinde özel sektör bünyesindeki kadın istihdamının analizi. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 1-24.

Dowling, C. (2021). *Sindrella Kompleksi Çağdaş Kadının Bağımsızlık Korkusu*, (Çev. Selçuk Budak), 2. Baskı, Afrika Yayınları, İstanbul.

Durmaz, Ş. (2016). İşgücü piyasasında kadınlar ve karşılaştıkları engeller. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2*(3), 37-60.

Durmuş, D. (2019). Bankada çalışan kadın personellerin kariyer basamaklarında karşılaştıkları sorunları belirlemeye yönelik bir araştırma. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi.

Ecevit, Y. (1991). Shopfloor Control: The ideological construction of Turkish women factory workers, (Eds. Redclift, N. ve Sinclair, T.). Working Women: International Perspectives on Labour and Gender Ideology, Routledge, London.

Ellemers, N. (2014). Women at work: How organizational features impact career development. *Policy Insights From The Behavioral and Brain Sciences,* 1(1), 46-54.

Er, O. & Adıgüzel, O. (2015). Cam tavan gölgesindeki kraliçe arılar: kadınların kariyer ilerlemelerinde karşılaştıkları engeller ve etkili liderlik. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 2, 163-175.

Fındık, E. (2016). İş-aile çatışmasının cam tavan sendromu üzerindeki etkisi: Otel işletmelerinde bir araştırma*.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.

Gerni, G. M. (2001). *Yönetimde kadınlar.* Beta Yayınları.

Gupta, S. (2018). Glass ceiling in 21st century: Women in management*. International Journal of Management Studies, 3*(5), 83-93.

Gül, H. & Oktay, E. (2009). Türkiye ve dünyada kadınların çalışma hayatında yaşadıkları cam tavan algıları üzerine kavramsal bir çalışma. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 12*(18), 421-436.

Gündüz, Ş. (2017). Kariyer basamaklarında kadının düşmanı olarak kendisi: Süper anne sendromu, görünmez kadın sendromu ve külkedisi sendromu. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi,* 35(35), 84-94.

Hect, T. (2017). Gender and leadership in business: A comparative analysis in Germany and the United States. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Spain, Universitat De Barcelona, Business School.

Himawan, K. K. Bambling, M. & Edirippulige, S. (2017). Modernization and singlehood in Indonesia: Psychological and social impacts. *Kasetsart Journal of Social Sciences,* 1–8.

Johnson, Z. & Mathur-Helm, B. (2011). Experiences with queen bees: A south african study exploring the reluctance of women executives to promote other women in the workplace. *South African Journal of Business Management, 42*(4), 47-56.

Karakaya, Ş. & Reyhanoğlu, M. (2020). Erkek egemen dünyada kadın yönetici olmak: Kadın yönetici çevresi üzerine bir araştırma. *Journal of Politics, Economy and Management (JOPEM), 3*(1), 47-74.

Karakuş, H. (2014). Kraliçe arı sendromu-pembe taciz. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2*(1), 334-356.

Karcıoğlu, F. & Leblebici, Y. (2014). Kadın yöneticilerde kariyer engelleri: Cam tavan sendromu üzerine bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(4), 1-20.

Kıroğlu Bayat, İ. & Baykal Parıldar, B. (2021). Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının yarattığı engeller: Çalışma yaşamında var olmaya çalışan kadın. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23(*3), 745-762.

Klenke, K. (1997). *Women's leadership in context,women's in the leadership contextual dynamics and boundaries*, Emerald Group Publishing Limited, UK.

Küçükşen, K. & Kaya, Ş. D. (2016). Yönetici pozisyondaki akademisyen kadınlarda aile–iş-özel yaşam dengesi. *The Journal of Academic Social Sciences, 4* (37), 662-674.

MacDonald, K. (2011). *Examining the "glass cliff" phenomenon: a study replication using a Canadian context*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. University of Prince Edward Island.

Mukherji, S. (2010). The perception of glass ceiling in Indian Organizations: An exploratory study. *South Asian Journal of Management*, 23-42.

Nutley, S. & Mudd, J. (2005). Has the glass cliff replaced the glass ceiling for women employed in the public sector? *Public Money & Management 25*(1), 3-4.

Örücü, E., Kılıç, R. & Kılıç, T. (2007). Cam tavan sendromu ve kadınların üst düzey yönetici pozisyonuna yükselmelerindeki engeller: Balıkesir ili örneği. *Yönetim ve Ekonomi, 14*(2), 117-135.

Özkan, E. (2020). Cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılık: cam tavan ve kraliçe arı sendromu. *Sosyolojik Düşün*, 5(2), 127-138.

Parlaktuna, İ. (2010). Türkiye'de cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılığın analizi. *Ege Akademik Bakış,* 10(4), 1217-1230.

Peus, C., Braun, S. & Knipfer, K. (2015). On becoming a leader in Asia and America: Empirical evidence from women managers. *The Leadership Quarterly, 26*(1), 55-67.

Ryan, M. K. & Haslam, S. A. (2005). The glass cliff: Evidence that women are over-represented in precarious leadership positions. *British Journal of Management*, *16*(2), 81-90.

Ryan, M. K., Haslam, S. A. & Postmes, T. (2007). Reactions to the glass cliff: Gender differences in the explanations for the precariousness of women's leadership positions. *Journal Of Organizational Change Management*, *20*(2), 182-197. http://dx.doi.org/10.1108/09534810710724748

Sağır, Z. (2021). Kadın yöneticilerin kişisel anlatıları üzerinden spor yönetiminin tahlili: Türkiye örneği. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi.

Saha, S. & Safri, T.S. (2016). Cinderella complex: Theoretical roots to psychological dependency syndrome in women. *The International Journal of Indian Psychology*, *3*(3), 118-122.

Sayıl, I. (1994). Ruh sağlığı sorunu olarak şiddet. *Kriz Dergisi 2*(2), 273-276.

Shaevitz, M.H. (1984). *The superwoman syndrome*. New York: Warner Books

Sobczak, A. (2018). The queen bee syndrome. the paradox of women discrimination on the labour market. *Journal of Gender and Power, 9*(1), 51-61. https://doi.org/10.14746/jgp.2018.9.005

Tepeli Yürüten, M. (2010). İş yaşamındaki kadınlar/kraliçe arı sendromu. http://www. dpsikiyatri.com/IsYasamindakiKadinlar.asp

Tutvesson, A. (2016). *Invisible woman syndrome: do you have it?* The New Daily, https://thenewdaily.com.au/life/relationships/2016/07/30/invisible-woman-syndrom/

Tükeltürk, Ş. A. & Perçin, N. Ş. (2008). Turizm sektöründe kadın çalışanların karşılaştıkları kariyer engelleri ve cam tavan sendromu: Cam tavanı kırmaya yönelik stratejiler. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, *6*(2), 113-128.

Üstüngüler, H. & Cicioğlu, F. (2005). Kamu ve özel sektördeki kadın yöneticilerin karşılaştıkları engeller: Sakarya ili örneği. Türk dünyasında sosyal bilimler: Kuram, yöntem ve uygulama. 3. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* 05-09 Haziran Celalabat/Kırgızistan, 603-615.

Weidenfeller, N.K. (2012). Breaking through the glass wall: The experience of being a woman enterprise leader. *Human Resource Development International, 15*(3), 365-374.

Yap, M. & Konrad, A. (2009). Gender and racial differentials in promotions: Is there a sticky floor, a mid-level bottleneck, or a glass ceiling? *Industrial Relations, 64*(4), 593-619.

Yıldız, S. (2017). Toplumsal cinsiyetin şirketlere yansımasında ortaya çıkan ayrımcılık kavramlarının ardılları üzerine bir model önerisi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *18*(1), 121-138.

Zel, U. (2002). İş arenasında kadın yöneticilerin algılanması ve kraliçe arı sendromu. *Amme İdaresi Dergisi, 35*(2), 39-48.

KADIN PERSPEKTİFİNDEN KARİYER ENGELLERİ VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK İLİŞKİSİ[2]

Tuba Büyükbeşe - Zeynep Kök

1. GİRİŞ

Üretim hayatında yer alan kadınların ücret karşılığı çalışmaları 19. yüzyılda meydana gelen sanayi devrimi ile birlikte yeni ve ucuz iş gücüne ihtiyaç duyulmasıyla başlamış, bunun sonucu olarak da kadınlar ücretli çalışmaya başlamışlardır. Kadınlar, endüstriyel gelişmeye iş gücü olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha yoğun bir şekilde katılmıştır (Afşar ve Öğrekçi, 2014: 1). Türkiye'de kadınların tarım haricinde iş hayatında yer almaları 1950'lerden sonraya denk gelmektedir. Köyden kente göçün başlamasıyla birlikte, şehir hayatına uyum sağlama ve fikir farklılıkları, aile yapısında ve ev içi ilişkilerde de değişimleri beraberinde getirmiş, kadının toplum içerisindeki yeri ve iş hayatındaki konumunda değişikliğe neden olmuştur (Berber ve Yılmaz Eser, 2008: 3).

Kadınların hem aile içinde hem de iş hayatında yüklendiği ve toplumun kadınlara yüklediği çeşitli sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumlulukların zamanla mecburi duruma gelmesi kadınlar için rollerin belirlenmesini sağlamıştır. Toplum içerisinde kadınların sorumlulukları ev ile sınırlandırılmış ve ev içerisindeki işler kadının yerine getirmesi gereken sorumluluklar olarak nitelendirilmiştir. Bununla birlikte çocuklarla ilgilenmek kadının birincil işleri olarak belirtilmiştir. Kadınların iş hayatına olan katkıları doğurgan olmalarıyla sınırlandırılmış, iş hayatında yer almaları değişik nedenlerle kabul edilmemiş, kabul edilseler bile kariyerlerinde ilerlemeleri ve üst yönetim kademelerine yükselmeleri zorlaşmıştır (Bulut ve Kızıldağ, 2017: 1).

Örgütsel bağlılık, iş görenlerin bulundukları örgüte karşı duydukları sadakat anlamına gelmektedir. İş görenlerde örgütsel bağlılık düzeyinin yüksek

[2] Bu çalışma danışmanlığını Prof Dr. Tuba Büyükbeşe'nin yaptığı Zeynep Kök'ün "Kadınların Kariyer Engelleri ve Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişkiler: Gaziantep İli Örneği" isimli tezinden türetilmiştir.

lışma hayatında kadınların belirsiz sosyal ve kurumsal kültür nedeniyle liderlik pozisyonlarına erişiminde engellerle karşılaştıkları görülmektedir. Kuruluşların ve hükûmet yetkililerinin kadınların lider pozisyonda ilerlemesi ve kariyer sürecini kolaylaştıracak kurallar ve yasal düzenlemeler yapmaları önerilmektedir. Buna ek olarak, kadınların iş yerinde ilerlemelerinin teşvik edilmesi için kadın çalışanların, aile bireylerinin ve toplumda yaşayan diğer kişilerin kadınların kariyer ilerlemeleri konusunda farkındalıklarının artırılması önemlidir. Bu amaçla kadın çalışanların sorunlarına ilişkin sektörel bazda ve farklı illerde araştırmalar yapılması önerilebilir. Kadınların kariyer engellerini ve bağlılıklarının arttırılmasını araştırmaya yönelik çalışmaların derinlemesine mülakat, odak grup görüşmeleri, anket vb. birlikte yani karma yöntem (nicel ve nitel) kullanılarak yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

Afşar, B. & Öğrekçi, S. (2014). Tarihsel süreçte kadının gelişimi ve ekonomideki rolü: Toplayıcı kadından günümüz kadınına dönüşüm. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi,* 17(1), 65-86.

Anafarta, N., Sarvan, F. & Yapıcı, N. (2008). Konaklama işletmelerinde kadın yöneticilerin cam tavan algısı: Antalya İlinde bir araştırma. *Akdeniz Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi,* 8(15), 111-137.

Azeez, N. & Priyadarshini, R.G. (2018). Glass ceiling factors affecting women career advancement in IT industry in India. *The 3rd International Conference On Materials And Manufacturing Engineering*.

Batool, Q. (2016). Factors that hinders the women's representation at top management. *International Journal Of Management Sciences and Business Research,* 5(12), 200-207.

Bombuwela, P.M. & Chamaru, D.A. (2013*).* Effects of glass ceiling on women career development in private sector organizations. *Journal of Competitiveness*, 5(2), 3-19.

Berber, M. & Yılmaz Eser, B. (2008). Türkiye'de kadın istihdamı: Ülke ve bölge düzeyinde sektörel analiz. *İş,Güç. Endüstrı İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi,* 10 (2), 1-16.

Büte, M. (2018). Örgüt kültürü. İstanbul Üniversitesi Açıktan ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

Deniz, M. & Çoban, R. (2016). Örgütsel iklimin çalışan bağlılığına etkisi ve bir araştırma. *Birey ve Toplum Dergisi*, 6(12), 49-72.

Downes, M. & Hemmasi, M. (2014). When a perceived glass ceiling ımpacts organizational commitment and turnover ıntent: The mediating role of distributive justice*. Journal of Diversity Management*, 9(2), 131-146.

Durmaz, Ş. (2016). İşgücü piyasasında kadınlar ve karşılaştıkları engeller. *Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 37-60.

Elmasoğlu, K. (2015). Halkla ilişkiler alanında cinsiyet ayrımcılığına ilişkin öğrencilerin tutumları. *Karadeniz Teknik Üniversitesi, İletişim Araştırmaları Dergisi,* 5(1), 58-77.

Gül, H. (2002). Örgütsel bağlılık yaklaşımlarının mukayesesi ve değerlendirmesi. *Ege Akademik Bakış Dergisi,* 2(1), 37-56.

Gül, H. & Beyşenova, A. (2018). Kadınların kariyer engelleri ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkiler: Kırgızistan'daki hizmet sektörü üzerine bir araştırma. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 7(4), 139-166.

Güleç, M. (2015). Kadın çalışanlarda cam tavan sendromunun örgütsel vatandaşlığa etkileri Kuşadası 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinde bir uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aydın.

Heilman, M.E. (2001). Description and prescription: How gender stereotypes prevent women's ascent up the orgazinational ladder. *Journal Of Social Issues*, 57(4), 657-674.

İpçioğlu, İ., Eğilmez, Ö. & Şen, H. (2018). Cam tavan sendromu. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 10(25), 686-709.

İslam, A. & Jantan, A.H. (2017). The glass ceiling: Career barriers for female employees in the ready made garments (rmg) industry of Bangladesh. *Academy of Strategic Management Journal*, 16(3).

Karaca, A. (2007). *Kadın Yöneticilerde Kariyer Engelleri: Cam Tavan Sendromu Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Karakuş, H. (2014). Kraliçe arı sendromu-pembe Taciz. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1) , 334-356.

Karatepe, S. & Arıbaş, N.N. (2015). İş hayatında kadın yöneticilere ilişkin cinsiyet ayrımcılığı: Türkiye için bir değerlendirme. *Yasama Dergisi*, 31, 7-23.

Karcıoğlu, F. & Leblebici, Y. (2014). Kadın yöneticilerde kariyer engelleri: "Cam tavan sendromu" üzerine bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 28(4), 1-20.

Kaya, C. (2009). Çalışma yaşamında kadın işgücü sorunları ve örgütlenme eğilimleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kaygın, E. & Zengin, Y. (2019). *Kariyer: Temel kavramlar, yönetimi, güncel konular*. Ankara: Eğitim Yayınevi.

Kızıldağ, D. & Bulut, D. (2017). Cinsiyet ayrımcılığı ve kadın insan kaynakları yöneticilerinin kariyerleri üzerindeki etkileri. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları dergisi,* 15(2) 81-102.

Küçük, D. (2015). Çalışma hayatında Kadınlar ve Karşılaştıkları Sorunlar: Bir işverene bağlı olarak çalışan emekçi kadınlara ilişkin bir araştırma. *Ekonomi Bilimleri Dergisi,* 7(1), 1-17.

Öğüt, A. (2006). Türkiye'de kadın girişimciliğin ve yöneticiliğin önündeki güçlükler: Cam tavan sendromu. *Selçuk Üniversitesi, İİBF*, 1(1), 57-78.

Özdevecioğlu, M. (2003). Algılanan örgütsel destek ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkilerin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 113 -130.

Özutku, H. (2008). Örgüte duygusal bağlılık, devamlılık ve normatif bağlılık ile iş performansı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi Dergisi,* 37(2), 79-97.

Reddy, P. (2006). *An investigation of the barrıers that impede the career advancement of women in management.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. University of the Western Cape, Faculty of Economic and Management Sciences Department of Industrial Psychology, Cape Town.

Soysal, A. (2010). Türkiye'de kadın girişimciler: engeller ve fırsatlar bağlamında bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, 65(1), 83-114.

Tunçer, P. (2012). Değişen insan kaynakları yönetimi anlayışında kariyer yönetimi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi,* 31(1), 203-233.

Türeli, N.Ş. & Dolmacı, N. (2013). İş yaşamında kadın çalışana yönelik ayrımcı bakış açısı ve mobbing üzerine ampirik bir çalışma. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi,* 2(2), 83-104.

Türkiye İstatistik Kurumu (2018). İş gücü istatistikleri. https://data.tuik.gov.tr/ Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Aralik-2018-30681

Uzkurt Koru, B. (2019). Kadınların kariyer engelleri ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkiyi ölçmeye yönelik Ankara'daki OSB'lerde bir araştırma*.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yılmaz, S. (2018). Türkiye'de kadınların çalışma hayatındaki yeri ve sosyal güvenlik hukuku düzenlemeleri*. Sosyal Çalışma Dergisi*, 2(2), 63-80.

ATAERKİL DİN ANLAYIŞI VE MODERN DÖNEM MÜSLÜMAN KADINI

Feyza Betül Köse

1. GİRİŞ

Modernizmin etkilerinin hayatın her alanında hissedildiği bu dönemde, Müslüman kimliğini taşıyan kadınlar için en temel problem, bir birey olarak yaşamlarını sürdürmektir. Bu zorluk, yerleşik kültür, gelenekler, siyasi yapılanma, kadının içinde bulunduğu toplumsal sınıf gibi pek çok etkenin yanı sıra büyük ölçüde erkek egemen din anlayışından kaynaklanmakta, İslâmî hükümleri kadını ikincil varlık konumuna getirecek şekilde yorumlayan çevreler, Müslüman kadının toplum içerisinde bir birey olarak bulunmasını zorlaştırmaktadır.

Müslüman kadınların her toplumda aynı sorunlarla karşı karşıya olduklarını söylemek mümkün değildir. Demokrasiye henüz geçmemiş veya dinî oldukları varsayılan hükümlerle yönetilen Müslüman ülkelerde, kadın din adına kendisine getirilen kısıtlamalar altında toplumsal alanda silik bir görünüme sahiptir. Çağdaş değerlere görece daha açık olan Türkiye başta olmak üzere az sayıdaki Müslüman ülkede ise kadın, sistemsel engellerle karşılaşmamaktadır. Bununla birlikte bu ülkelerde de din adına konuşan, kendini dini temsil noktasında gösteren kimi çevrelerin kadının toplumsal konumunu kabullenmedikleri, onları mümkün olduğunca ev ile sınırlandırılmış bir alana çekmek istedikleri ve bunu sağlamak için tüm söylemlerini kadına sınır çizmek üzere kurguladıkları görülmektedir. Dolayısıyla çağdaş Müslüman ülkelerde dahi dinî hassasiyete sahip kesimlerde kadınlar, modern çağın kazanımları ile din adına maruz kaldıkları kısıtlayıcı söylem arasında sıkışmışlık durumu yaşamaktadır.

Çağın gerekleri ve kendileri açısından kazanım olarak değerlendirilebilecek yeni durumlar karşısında Müslüman kadınların eğitim, ticaret, siyaset gibi farklı alanlarda kendilerini kısıtlayan din söylemi ile karşılaşmaları, bu kısıt-

lerden kimileri geçmiş dönemdeki kadın aleyhtarı yorumları referans almakta ve günümüz Müslüman kadınının toplumsallığının önüne engel olarak getirmektedir. Oysa ulemanın da yaşadıkları toplumun ataerkil kültürüne, kadınların bu toplumdaki konumlarına göre tavır belirlediklerini göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Çağımız Müslüman kadınları, geçmişteki haleflerinin yaşadıkları sorunları tecrübe etmekte, özellikle demokrasiye geçmeyen, dinî oldukları kabul edilen kurallarla yönetilen toplumlarda, erkek egemen din yorumlarının kıskacında yaşamlarını sürdürmektedirler. Daha seküler ve laik yönetimler altındaki Müslüman toplumlarda ise yaşamlarında dini referans alan çevrelerin, ataerkil din yorumlarını kadınların kısıtlanma ve rencide edilmelerinde dayanak gösterdiğini izlemekteyiz.

Modern dönemin eğitim olanakları, bilinçli kadınların ortaya çıkmasını ve onların, üzerlerinde baskı unsuru olan ataerkil din anlayışını sorgulamalarını sağlamıştır. Eğitimli Müslüman kadınlar, çoğu zaman bireysel daha ender olarak da ortak ideoloji altında bu konudaki tepkilerini dile getirir hâle gelmişlerdir. Bilhassa 1990'lı yıllarda başlayan İslâmî feminist çabalar, özellikle yazın alanında kendisini göstermiş olup Müslüman kadın hareketleri dünyanın farklı bölgelerinde erkek egemenliği ile mücadele etmeye devam etmektedir.

Kadınların bulundukları ülkelerin gelişmişlik düzeyi, toplumsal statüleri, maddi imkânları ve eğitim seviyeleri, onların ataerkil din yorumları karşısındaki tutumlarını belirlemedeki farklılıklarının kaynaklarıdır. Çağımızın tüm gelişmiş olanaklarına ve bilinçlenmeye sunduğu katkıya rağmen Müslüman kadınların büyük kısmı hâlihazırda mevcut anlayışları sorgulayacak düzeyden bir hayli uzaktır. Bunun yanında cinsiyet eşitliği bakımından yapılan kıyaslamalarda Müslüman ülkelerin, dünya sıralamasının en alt basamaklarında bulunmaları, Müslüman kadınların ataerkil din anlayışının çizdiği çerçeve ile kısıtlanmaları noktasında son derece olumsuz şartlar altında bulunduklarını göstermektedir.

KAYNAKÇA

Abou-Bakr, O., 2017. "İslâmî Feminizm ve Bilginin Üretilmesi: Devrim Sonrası Mısır'dan Manzaralar", İslâmî Feminizmler, Der.: Zahra Ali, Çev.: Öykü Elitez, İletişim Yay., İstanbul.

Akdemir, S., 1991. "Tarih Boyunca ve Kur'ân-ı Kerîm'de Kadın", İslâmî Araştırmalar Dergisi, 5 (4), 260-270.

Azimli, M., 2002. "Kadınların İdareciliği Konusundaki Rivayete Tarihsel Bağlamda Eleştirel Bir Yaklaşım", İslâmî Araştırmalar Dergisi, 15 (3), 417-422.

Badran, M., (2008). "Engaging Islamic Feminism", Islamic Feminism: Current Perspectives, Ed.: Anitta Kynsilehto, Tampere Peace Research Institute, Finland.

Barlas, A., (2017). "Müslüman Kadınlar ve Baskı: Kuran'dan Yola Çıkan Özgürlük Okuması", İslâmî Feminizmler, Der.: Zahra Ali, Çev.: Öykü Elitez, İletişim Yay., İstanbul, 65-90.

Bozkurt, N., 2021. "Kutsal Metinler ve Müslümanların Kadın Algısı Üzerine", Düşüncede Müslüman Kadın, Ed.: Feyza Betül Köse, Ensar Neşriyat, İstanbul, 13-38.

Buhârî, 1994. Sahîh, I-V, Thk.: Abdulazîz b. Abdillah, Dâru'l-Fikr, Beyrut.

Çakın, K., 2016. "Geleneksel İslam Kültüründe Kadının Fitne Olarak Algılanması", Dini Araştırmalar Dergisi/Kadın Özel Sayısı, 19/49.

Demir, S. S., 2021. "Modern Zamanlarda Müslüman Kadın", Tarihte Müslüman Kadın, Ed.: Feyza Betül Köse, Ensar Neşriyat, İstanbul, 177-199.

Fazlurrahman, 2011. Ana Konularıyla Kur'an, Çev.: Alpaslan Açıkgenç, Ankara Okulu Yay., Ankara.

Güç, A., 2019. "İslamcı Feminist Kim? Kavramların Gölgesinde Bir Kadın Söylemi", Milel ve Nihal, 16 (2), 393-417.

Güç, A., 2008. "İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları", Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, 17 (2), 649-673.

Günal, T., 2021. "Ontolojik Statüsü Açısından Kadın", Düşüncede Müslüman Kadın, Ed.: Feyza Betül Köse, Ensar Neşriyat, İstanbul, 39-58.

İbn Ebî Hâtim, 1997. Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, I-X, Thk.: Es'ad Muhammed et-Tayyib, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, Mekke.

İbn Hacer, 1379. Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî, I-XIII, Dâru'l-Marife, Beyrut.

İbn Mâce, 1995. Sünen, I-II, Şrh.: Şihâbuddîn Ahmed b. Ebî Bekr el-Busayrî, Thk.: Sıdkî Cemîl el-Attâr, Dâru'l-Fikr, Beyrut.

Köse, F. B., 2021. "Sünnî Siyaset Düşüncesinde Kadın", Siyasette Müslüman Kadın, Ed.: Feyza Betül Köse, Ensar Neşriyat, İstanbul, 13-36.

Mengüç, H. L., "XX. Yüzyıldan Bugüne İslam Ülkelerinde Kadın ve Siyaset", Siyasette Müslüman Kadın, Ed.: Feyza Betül Köse, Ensar Neşriyat, İstanbul, 153-174.

Mevdûdî, t.y. İslâm'da Hükûmet, Çev.: Ali Genceli, Hilal Yay., Ankara.

Mir-Hosseini, Z., 2017. "Gerçekleştirilememiş Bir Proje: İran'daki Müslüman Kadınların Eşitlik Arayışı", İslâmî Feminizmler, Der.: Zahra Ali, Çev.: Öykü Elitez, İletişim Yay., İstanbul, 101-126.

Mukâtil b. Süleymân, 2002. Tefsîru Mukâtil b. Süleymân, I-V, Müessesetü't-Târîhi'l-Arabiyye, Beyrut.

Müslim, 1992. Sahîh, I-III, Thk., Tsh., Tlk.: M. Fuâd Abdulbâkî, Çağrı Yay., II. Baskı, İstanbul.

Râzî, F., 1401/1981. Tefsîru Kebîr Mefâtihu'l-Gayb, I-XXXII, Dâru'l-Fikr, Beyrut.

Taberî, M. C., 1422/2001. Tefsîru't-Taberî Câmi'u'l-Beyân an Tevîli'l-Kur'ân, I-XXVI, Thk.: Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, Beyrut.

Tuksal-Şefkatli, H., 2012. Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri, Otto Yay., Ankara.

WEF, 2021. Global Gender Gap Report 2021.

Yalçın, İ., 2017. "Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin (CEDAW) Müslüman Ülke Kanunlarına Etkileri", Journal of History Culture and Art Research, 6 (4), 980-1009.

AİLEDE KADIN VE STRES KAYNAKLARI

Asiye Gölpek Karababa

1. GİRİŞ

Dünyada toplumların hızla değişmesi, insanların aile ve iş arasında ne yaşadıkları ile ilgili bilgi edinmeyi ve öğrenmeyi ihtiyaç hâline getirmektedir. Kadınlar için aile hayatı daha çok gerginlik içerirken evli ve çocuk sahibi çalışan kadınların eşinden gerekli ilgiyi ve desteği görememesi, çocuğu tek başına yetiştirip büyütmek zorunda kalması, aile içindeki sorumlulukların paylaşılmaması ilişkilerinde kadının daha çok strese girmesine ve iş-aile çatışması yaşamasına neden olmaktadır. Kadınlar, çalışma hayatına girdikten sonra ailede yaşanan çatışmalardan dolayı kendini işine yeterince adayamadığı ve erkek çalışanlara göre daha duygusal ve hassas davrandıkları için suçluluk duymaktadır.

Dolayısıyla iş ve aile yaşamı birbirleri tarafından etkilenen iki önemli alan olduğu için kadının çalışma hayatına katılması ile ev içi rollerine işle ilgili roller de eklenmekte, çalışan kadından iş yerinde bir çalışan olması, evinde ise, bir anne ve eş olması istenmektedir.

Bu çerçevede, bu çalışmanın amacı ailede kadın ve stres kaynakları ilişkisini incelemektir. Çalışmada, kadının ailedeki yeri, ailenin önemi, aile yapısı, aile iklimi, kadın ve stres kaynakları, annelik ve karşılıksız çalışma, yasalar ve kadın sağlığı ile istatistiklerle kadın konuları alt başlıklar hâlinde ele alınmaktadır.

2. KADIN, AİLE VE STRES KAYNAKLARI

2.1. Kadının Yeri ve Önemi

Türklerde kadının toplum içindeki yeri tarihî dönemlere göre farklılık gösterse de Türk Devletleri'nde kadının saygın bir konumda olduğu göze

Bu temel döngünün içinde var olan ve yaşamla mücadelesinde stres kaynakları ile baş etme gücü yeterince gelişmemiş kadının farkındalık düzeyi de düşük olmaktadır. Örneğin, eğitim düzeyinin düşük olması farkındalık düzeyini olumsuz etkileyeceği için bu durumdaki bir kadının bireyselleşme çabası yetersiz kalmaktadır. Kadının çalışma hayatına katılması, yoksulluğun azaltılmasına ve cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesine yardımcı olurken aynı zamanda çocuklar ve yaşlılar için yeterli bakımı da destekleyecektir. Çocuklara iyi bir başlangıç sağlayan, kadınların istihdamda kalmasını destekleyen ve ailelerin veya bireylerin yoksulluğa düşmesini önleyen bir bakım sürekliliği oluşturacak, bakım politikaları ve hizmetleri sunma politikaları düşünülebilir.

ILO (2016) raporunda, dünya çapında, üreme çağındaki kadınların 3/10'ü veya yaklaşık 650 milyon kadın, ILO sözleşmesi uyarınca yeterli annelik korumasına sahip olmadığı tespit edilmiştir. Rapor için incelenen 185 ülkeden 8'inde, sözleşmenin anne adaylarına, sosyal sigorta veya kamu fonları tarafından finanse edilen, önceki maaşlarının en az 2/3'si ile 14 haftalık minimum doğum izni verilmesinin yeterli olmadığı ifade edilmiştir. Sadece 40 ülkede hamile veya emziren kadınların ILO standartlarına uygun olarak tehlikeli veya sağlıksız çalışmaya karşı korunma hakkına sahip olduğu; 53 ülkede ise, doğum öncesi tıbbi muayeneler için ücretli izin hakkı sunulurken birçok ülkede izin, gelir güvenliği ve emzirme için uygun olanaklar oluşturulmamıştır. Raporda, mevcut reform hızıyla asgari analık haklarına ulaşmanın en az 46 yıl alacağı da belirtilmiştir. Ayrıca, serbest meslek sahipleri, kayıt dışı ekonomide çalışanlar, göçmenler ve evlat edinen ebeveynler gibi bazı çalışanların yasal koruma kapsamının dışında kaldığı da raporda yer almıştır.

Sonuç olarak, kadına yapılan yatırım geleceğe olan yatırım olarak düşünülmeli ve geleneksel aile yapısının korunması ile aile bağlarının daha da güçlenmesi için zor zamanlar beklenmemelidir. Kadınların sosyal ve ekonomik konumlarını iyileştirmek için aile, iş çevresi ve kamu kurumları birlikte çalışmalar yapabilir, olumsuz göstergelerin olduğu konular iyileştirilebilir. Bu alanda gerekli politikaların oluşturulması ve oluşturulan politikaların da sağlıklı bir şekilde izlenebilmesi sosyal devlet olmanın gereği olabilmelidir.

KAYNAKÇA

Arntz, M., Gregory, T. & U. Zierahn (2016). The risk of automation for jobs in OECD countries: A comparative analysis. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 189, OECD Publishing, Paris, https://dx.doi.org/10.1787/5jlz9h56dvq7-en

Aytaç, S. (2001). *Çift kariyerli eşler ve çalışma yaşamındaki yeri* (1.Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

Bar-Haim, E., Chauvel, L. & Hartung, A. (2019). More necessary and less sufficient: An age-period-cohort approach to overeducation from a comparative perspective. Higher Education, 78(3): 479-499. http://dx.doi.org/10.1007/s10734-018-0353-z.

Cabrera, E.F. (2009). Protean organisations: Reshaping work and careers to retain female talent. *Career Development International,* 14(2): 186–201. https://doi.org/10.1108/13620430910950773

Chin, W.S. & Rasdi, R.M. (2014). Protean career development: Exploring the individuals, organisational and job-related factors. *Asian Social Science*, 10(21): 203–215. https://doi.org/10.5539/ass.v10n21p203

Doğramaci, E. (1982). *Türkiye'de kadın hakları.* Ankara: Universal Kitabevi.

Eisenberger, R. & Stinglhamber, F. (2011). *Perceived organisational support: Fostering enthusiastic and productive employees*. Washington, DC: American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/12318-000

Goodwin, S. & Huppatz, K. (2011*). The good mother: Contemporary Motherhoods in Australia* (1st ed.). Sydney: Sydney University Press*.*

Gölpek Karababa, A. (2021). Kadın çalışanların algıladıkları sosyal desteğin, iş ve yaşam doyumları üzerinde iş - aile yaşam çatışmasının düzenleyici rolü. Yayınlanmamış doktora tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hasan Kalyoncu Üniversitesi. Gaziantep.

Gölpek, F. & Yıldırım, A. (2022). Relationship with education and employment in OECD countries. 9. International GAP Summit Scientific Research Congress (pp: 140-149). 1-3 July, Adiyaman, Turkey.

İnan, A.A.(1982). *Tarih boyunca Türk kadının hak ve görevleri* (4.baskı). İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.

ILO (2013). National practices in the measurement of the economically active population, employment, unemployment and time- related underemployment: Household-based sources. Room document 12. 19th International Conference of Labour Statisticians. Geneva www.ilo.org › meetingdocument › wcms_222950

ILO (2016). Women at work: Trends 2016. Geneva. https://www.ilo.org/gender /Informationresources/Publications/WCMS_457317/lang--

ILO (2020). Measuring women's paid and unpaid work under ICLS 19. Policymaker's brief". Data2x, Washington D.C. https://data2x.org/wp-content/uploads/2019/08/PolicyMakerBrief_Online-WR-181003.pdf

ILO (2021). Mapping Gender Data Gaps in Economic Opportunities: Data2x, Washington D.C. https://data2x.org/resource-center/mappinggenderdatagaps/

Jawahar, I.M. & Hemmasi, P. (2006). Perceived organisational support for women's advancement and turnover intentions. *Women in Management Review*, 21(8): 643–661. https://doi.org/10.1108/09649420610712036

Kim, A. (2021). *Alcohol consumption and suicide rate: A cross-sectional analysis in 183 countries.* Psychiatry Res.

Martin, D.M. (2004). Humor in middle management: Women negotiating the paradoxes of organizational life*. Journal of Applied Communication Research,* 32: 147–170.

Martin, J. (1990). Deconstructing organizational taboos: The suppression of gender conflict in organizations*. Organization Science,* 1: 339–357.

Martin, J. (2000). Hidden gendered assumptions in mainstream organizational theory and research. *Journal of Management Inquiry,* 9: 207–216*.*

Mohamed, S.F. (2019). Wives' career progression among dual-career ethno-cultural couples: Husbands' perspective. *Journal of Psychology in Africa,* 29(1), 39–42. https://doi.org /10.1080/14330237.2019.1568085

Müller, W. & Kogan, I. (2009). *Education in handbook of european societies,* Springer New York: New York, NY, http://dx.doi.org/10.1007/978-0-387-88199-7_9.

Reuters (27 May-2007). https://www.reuters.com/article/us-usa-politics-palin-motherhood-idUSN0242328420080 90

Saarni, C., Mumme, D. & Campos, J.J. (1998). Emotional development: Action, communication, and understanding. (In N. Eisenberg, Ed.), Handbook of child psychology: 3 Social, emotional and personality development (5th ed., pp. 237–309). New York: Wiley.

Springer, K.W., Parker, B.K., & Leviten-Reid, C. (2009). Making space for graduate student parents: Practice and politics. *Journal of Family Issues,* 30(40): 435–457.

TÜİK (2020). Yaşam memnuniyeti araştırması. https://www.tuik.gov.tr/media/announ cements/yasam_memnuniyeti_arastirmasi_2020.pdf

TÜİK (2021). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları. https://data.t uik.gov.tr/Bulten/Index?p=45500

TÜİK (2021). Evlenme istatistikleri. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2021-45568

TÜİK (2021). Ulusal eğitim istatistikleri. https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p= Egitim,-Kultur,-Spor-ve-Turizm-105

Wei, L., Wang, H. & Yueyun, W. (2020). Work stress, family stress, and suicide ideation: A cross-sectional survey among working women in Shenzhen. *China Journal of Affective Disorders1.*

World Health Organization (WHO -2020). Depression. hattps:// www.who.int/nhews-room/fact-sheets/detail/

Zhang, Q. (2011). An exploration of identities of Asian graduate student mothers in the United States (Unpublished PhD thesis). Indiana University, USA. Retrieved from.

Zhao, X. & Namasivayam, K. (2022). The relationship of chronic regulatory focus to work-family conflict and job satisfaction. *International Journal of Hospitality Management,* 31(2): 458-467. https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2011.07.004

AKADEMİDE KADIN OLMAK

İsmail Bakan - Burcu Erşahan - Yağmur Matyar Tanır

"Şuna inanmak gerekir ki, yeryüzünde gördüğümüz her şey kadının eseridir... Bir topluluk onu oluşturanlardan yalnız birinin çağdaş gereksinimlerinin kazanılması ile yetinirse o topluluk yarıdan çok güçsüzlük içinde kalır. Bir ulus ilerlemek ve uygarlaşmak isterse özellikle bu noktayı temel olarak benimsemek zorundadır... Kadınlarımız da bilgin olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün öğretim derecelerinden geçeceklerdir. Sonra kadınlar toplumsal yaşamda erkeklerle birlikte yürüyerek birbirinin yardımcısı ve destekçisi olacaklardır."

Mustafa Kemal Atatürk

1. GİRİŞ

Günümüzde kadın akademisyenler hem evde hem okulda vakitlerinin çoğunu bilimsel faaliyetler için ayırmakta ve bilimsel çalışmalarını evde de sürdürmektedir. Kadın akademisyenler akademik yaşamlarında yükselebilmek için hiyerarşik olarak aynı seviyede yer aldıkları erkek meslektaşlarına nazaran daha çok çaba sarf etmek zorunda kalmaktadır, çünkü bir taraftan akademik yükselme kriterlerini yerine getirmek üzere çalışırken diğer taraftan da ilkel toplumlardan günümüze dek kadınların omuzlarına yüklenmiş ev işleri ve bakım faaliyetlerini sürdürmek zorundadırlar. Dolayısıyla çifte mesai yapmakta ve bu sebeple birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar (Şentürk, 2015: 15; Dikmen ve Maden, 2012: 236).

Akademik yaşamda cinsiyet çalışmaları kadınlara odaklanmakta olup bunun nedeni kadın akademisyenlerin erkek meslektaşlarına göre daha dezavantajlı durumda olmalarındandır. Kadın akademisyenler araştırmacıdır, öğreticidir, yöneticidir, annedir, eştir ve bu liste uzayıp gidebilir. Ancak kadın akademisyenlerin yaşadığı dezavantajlar erkek meslektaşlarına karşın bir avantaj oluşturabilmektedir (Yıldız, 2018: 29). Bu çalışmanın ilk bölümünde

hayatın sürdürülebilirliğinin sağlanması için bir gerekliliktir. Ancak akademisyenlik mesleğinde olduğu gibi çoğu meslekte de kadınlar, erkek meslektaşlarına nazaran kariyerlerinde çeşitli engellerle karşılaşmakta, güçlerinin ve zamanlarının bir kısmını bu engellerle mücadele etmek için harcamakta ve ekstra çaba göstermek zorunda kalmaktadır. Buna rağmen ülkemizde kadın akademisyen sayısı her geçen gün artmaktadır. İş hayatında kadınların çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve yukarıda bahsedilen çözüm önerilerinin hayata geçirilmesiyle kadın akademisyenlerin kariyer hayatlarında yaşadığı sorunlar hafifletebilir ve akademik hayata dâhil olmak isteyen kadınların istihdamı sağlanarak kadın akademisyen sayısı arttırılabilir. Kadın akademisyenlerle ilgili yapılan çalışma sayısının çoğalmasıyla bu konudaki farkındalık ve bilinç düzeyi arttırılabilir. Toplumsal cinsiyet eşitliğiyle kadınların iş hayatında gerektiği yerlere ulaşabilmesini sağlamak için değişime önce kendimizden başlamamız, dilimize yerleşen kalıplardan ve ön yargılarımızdan kurtulmamız faydalı olabilir. Mustafa Kemal Atatürk'ün şu sözünün hatırlanması da önemlidir: "İnsan topluluğu kadın ve erkek denilen iki cins insandan mürekkeptir. Kabil midir ki, bu kütlenin bir parçasını ilerletelim, ötekini ihmal edelim de kütlenin bütünlüğü ilerleyebilsin? Mümkün müdür ki, bir cismin yarısı toprağa zincirlerle bağlı kaldıkça öteki kısmı göklere yükselebilsin?"

KAYNAKÇA

Afşar, B. & Öğrekçi, S. (2014). *Tarihsel süreçte kadının gelişimi ve ekonomideki rolü: Toplayıcı kadından günümüz kadınına dönüşüm.* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 17(1), 65-86.

Aksöz, F. & Eroğlu Durkal, M. (2021). Çalışma Hayatında Kadınların Karşılaştıkları Sorunlar: Kayseri İlinde Çalışan Kadın Öğretmenler Üzerine Bir Araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *59*, 141-176.

Aktaş, Z. (2020). Yükseköğretimde Kadın Akademik Yöneticilerin Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözüm Önerileri12. *Çalışma Ve Toplum*, *1*.

Armenti, C. (2004). Gender as a Barrier for Women With Children in Academe. *Canadian Journal Of Higher Education*, *34*(1), 1-26.

Arslan, A. & Akpınar, Ö. (2005). İnas Darülfununu (1914-1921). *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, *6*(2), 225-234.

Ayta, F. (2022), *Türkiye'de Kadın İstihdamı Sorunu: Kadın İstihdamını Artırmaya Yönelik Uygulanan Sosyal Politikalar ve Öneriler, K*aradeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

Azertürk, S. İ. & Akman, T. (2018). Konfuçyüs'ün Kadın Görüşü Üzerine. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *19*(1), 19-37.

Baskın, B. (2007). *2. Meşrutiyette Eğitim, Kadın ve İnas Darülfununu (İlk Kadın Üniversitesi)* (Master's Thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Bullock, S. (1994). *Women and Work*. Zed Books.

Çakır, İ. & Arslan, R. (2018). Türkiye'deki Üniversitelerde Kadın Akademisyenlerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Bartın Üniversitesi'nde Çalışan Kadın Akademisyenler Üzerine Bir Araştırma. Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(18), 265-280.

Delina, G., & Raya, R. P. (2013). A Study on Work-Life Balance in Working Women. *International Journal of Commerce, Business and Management*, *2*(5), 274-282.

Demirhan Serinken, N. (2016). Anaerkil Toplumun Sonu. *Journal of International Social Research*, *9*(42).

Dikmen, N. & Maden, D. (2012). Kadın Akademisyenlerin Görünmeyen Emeği Üzerine Bir Araştırma: Ordu Üniversitesi Örneği. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, *4*(2), 235-250.

Doherty, L. (2004). Work-Life Balance Initiatives: Implications for Women. *Employee Relations*.

Duman, M. Z. (2012). Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi ve Muhafazakâr İdeolojinin Aileye Bakışı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *1*(4), 19-51.

Elder, S., & Smith, A. (2010). *Women in Labour Markets: Measuring Progress and İdentifying Challenges*. Ginebra, Suiza: International Labour Office.

Emre, T. (2021). *Kadın Akademisyenlerde Bilinçli Farkındalığı Artıran Çalışma Yaşam Kalitesi Unsurları Üzerine Bir Araştırma,* Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Burdur.

Erbil, P. (2015). *Kibele'den Pandora'ya Kadının Tarihsel Yenilgisi*. Arkadaş Yayınevi.

Ercan, F. (2001). *Toplumlar ve Ekonomiler: Sosyal Bilimleri Açın!*. Bağlam Yayıncılık.

Ergöl, Ş., Gülten, K., Eroğlu, K. & Taşkin, L. (2012). Türkiye'de Kadın Araştırma Görevlilerinin Ev ve İş Yaşamlarında Karşılaştıkları Güçlükler. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, (1), 43-49.

European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, She Figures 2021: Gender in Research and Innovation: Statistics and Indicators, Publications Office, 2021, Https://Data.Europa.Eu/Doi/10.2777/06090, (Erişim Tarihi: 06.09.2022)

European Commission. Directorate-General for Research. (2008). *Mapping the Maze: Getting More Women to the Top İn Research*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

Francis, L., & Stulz, V. (2020). Barriers and Facilitators for Women Academics Seeking Promotion: Perspectives from the Inside. *Australian Universities' Review, The*, *62*(2), 47-60.

Garry, A. (2019). *Inspiring Conversations With Women Professors: The Many Routes To Career Success*. Academic Press.

Gasser, C., & Shaffer, K. (2014). Career Development of Women in Academia: Traversing the Leaky Pipeline. The Professional Counselor, 4 (4), 332-352.

Gürkan, T. (2018). Akademisyen Olmak. Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, 2(2), 440-446.

International Labour Organization (ILO, 2016). Women at Work Trends 2016. http://www.ilo.org/ wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_457317.pdf

İnce Yenilmez, M. (2016). Women in Academia in Turkey: Challenges and Opportunities. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, *14*(28), 289-311.

Ortiz, S. Y., & Roscigno, V. J. (2009). Discrimination, Women, and Work: Processes and Variations by Race and Class. *The Sociological Quarterly*, *50*(2), 336-359.

Ruble, T. L., Cohen, R., & Ruble, D. N. (1984). Sex Stereotypes: Occupational Barriers for Women. *American Behavioral Scientist*, *27*(3), 339-356.

Şahin, N. H. (2008). İş-Aile Çatışlması ve Kadın Yaşamı Üzerine Etkileri. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, *16*(63), 188-194.

Şentürk, B. (2015). Çokuz Ama Yokuz: Türkiye'deki Akademisyen Kadınlar Üzerine Bir Analiz. *Viraverita E-Dergi*, (2), 1-22.

Şentürk, İ. (2012). Üniversitede Kadın Olmak: Akademik Örgütte Toplumsal Cinsiyet Sorunu: Nitel Bir Çalışma. *Kadin/Woman 2000*, *13*(2).

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023. Ankara, 2018.

T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2017), Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023) Ve Eylem Planları (2017- 2019), Http://Www.Uis.Gov.Tr/Media/1437/Uis2014-2023.Pdf (07.10.2022).

Tarhan, E. (2019). Kadınların Kariyer Kararlarını Anlamak: Kaleydoskop Kariyer Modeli. Yönetim ve Çalışma Dergisi, 3(1), 118-132.

Thomas, K. M., Bierema, L. and Landau, H. (2004), "Advancing Women's Leadership İn Academe: New Directions For Research And Hrd Practice", Equal Opportunities International, Vol. 23 No. 7/8, Pp. 62-77

Tilly, L. A., & Scott, J. W. (2016). *Women, Work and Family*. Routledge.

Türkkahraman, M. & Şahin, K. (2010). Kadın ve Kariyer. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, *2*(1), 75-88.

Umutlu, S. (2021). *Kadınlarda İş-Aile-Yaşam Dengesi ve Tükenmişlik*. Astana Yayınları.

Yıldız, S. (2018). Türkiye'de Kadın Akademisyen Olmak. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, (1), 29-40.

Yılmaz, E. & Özdemir, G. (2012). Türkiye'de Kadın Akademisyen ve Araştırmacıların Karşılaştıkları Sorunlar ve Tarıma Bakış Açıları. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*. 9(2).

Yılmaz, G. G. (2020). Covid-19 Pandemisinde Eşitsizliklerin Yeniden Üretilmesi Bağlamında Akademisyen Anne Olmak. Eğitim Bilim Toplum 18 (72), 60-93

Yousaf, R., & Schmiede, R. (2017). Barriers to women's representation in academic excellence and positions of power. *Asian Journal of German and European Studies*, *2*(1), 1-13.

Yükseköğretim Kurulu (YÖK). 'Türkiye Akademisinde Kadınlar Daha Da Güçleniyor' Erişim: 11.10.2022 https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2022/turk-akademisinde-kadinlar-daha-da-gucleniyor.aspx

İNSAN HAKLARINDAN BİR ÇIĞLIK: KADIN SÜNNETİ

Esra Ağyar

"Annemi, ailemi ve Afrika'yı seviyorum. Üç bin yıl boyunca aileler sünnet edilmeyen bir kızın kirli olduğuna inandılar… Çocukken; ben kadın olmak istemiyorum, derdim. Kadın olmak bu kadar acı dolu ve mutsuzken neden kadın olayım, diye düşünürdüm. Şimdi yetişkin bir bireyim ve kendim olmakla da gurur duyuyorum. Hepimiz için kadın olmanın anlamını değiştirmemize izin verin!"

Waris Dirie (Çöl Çiçeği Filmi)

1. GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2022) kadın sünnetini yani Kadın Genital Mutilasyonu (KGM); tıbbi olmayan olmayan nedenlerle kadınının genital organlarının kısmen veya tamamen çıkarılması ya da dış genital organlara çeşitli zarar verilmesi olarak tanımlamıştır. KGM, günümüzde hâlâ uygulanmakta olan üretilen mevcut çözümlerle hâlâ ortadan kaldırılamamış sağlık ve hayatta kalma bağlamında kadına yönelik bir insan hakları ihlalidir. KGM, kadınlarda bio-psiko-sosyal ve cinsel konular başta olmak üzere birçok soruna neden olmaktadır. Dünyada bugün 200 milyona yakın kadın genital mutilasyona maruz bırakılmış yani sünnet edilmiş (WHO, 2022) ve bu kadınlar hayatlarının geri kalanlarını her gün çeşitli sağlık sorunlarıyla baş ederek yaşamak zorunda bırakılmışlar, sünnet sırasında ve sonrasında ölümle burun buruna getirilmişlerdir. Çocukluk döneminde uygulanma zamanı bakımından başlanmasıyla genital sakatlamadan dolayı her yıl 3 milyon kız çocuğu küresel risk altında bulunmaktadır (WHO,2022). Sünnet kavramı, dini bir davranış olarak görülse de yapılan önceki araştırmalarda kadınların sünnet edilmesinin dini bir davranış olmadığı yönünde sonuçlara ulaşılmıştır (Karaman, 2017). Bir dinî inanış göstergesi olarak Müslüman toplumlarda yaygın olduğu düşünülse de kadın sünneti tamamen kültürel ve toplumsal (Berg, 1997) bir pratiktir.

KAYNAKÇA

Barstow, D. (1999) 'Female Genital Mutilation: The Penultimate Gender Abuse', Child Abuse and Neglect 23(5): 501-10.

Berg K. (1997). Female genital mutilation: implications for social work. The Social worker, 65(3), 16-26.

Burson, I. (2007). Social work and female genital cutting. Journal of Social Work Values and Ethics 4/1.

Costello S. (2015). Female genital mutilation/cutting: risk management and strategies for social workers and health care professionals. Risk management and healthcare policy, 8, 225-233. https://doi.org/10.2147/RMHP.S62091

Durak, M.(2022). Kadının İnsan Haklarının Korunmasında Kültürel Görecilik ve Evrensel İnsan Hakları Gerilimi Kadın Sünneti Üzerinden Bir Tartışma, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Dare, F. O., Oboro, V. O., Fadiora, S. O., Orji, E. O., Sule-Odu, A. O., & Olabode, T. O. (2004). Female genital mutilation: an analysis of 522 cases in South-Western Nigeria. Journal of obstetrics and gynaecology : the journal of the Institute of Obstetrics and Gynaecology, 24(3), 281–283. https://doi.org/10.1080/01443610410001660850

Dustin, D. & Davies, L. (2007). Female Genital Cutting and Children's Rights: Implications for Social Work Practice. Child Care in Practice. 13. 3-16. 10.1080/13575270601103366.

Ford N. (2001). Tackling female genital cutting in Somalia. Lancet (London, England), 358(9288), 1179. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(01)06263-8

Günaydın, S. & Dinç, H. (2015). Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Genital Mutilasyon . Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi , 2 (3), 363-371 . DOI: 10.17681/hsp.32625

Kelly, E. AMD; Hillard, P. J. A. MD. Kadın sünneti. Lisansüstü Obstetrik ve Jinekoloji: 31 Aralık 2005 - Cilt 25 - Sayı 26 - s 1-5

Hasan İbrahim, S. (2019). Kadına Yönelik Şiddetin Bir Boyutu: Somail'de Kadın Sünneti.Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Hayes, R. O. (1975). "Female genital mutilation, fertility control, women's roles, and the patrilineage in modern Sudan: a fonctional analysis", American Ethnologist, 4 (2). Sex Roles in Cross-Culturel Perspective (Nov.), 617-633.

Horman, S. (Yönetmen). (2009). Desert Flower (Film). Almanya: Filmproduktion BSI.

Jim, Ife, (2017). İnsan hakları ve sosyal hizmet.1. Baskı, Nika yay., Ankara.

Karaman M. İ. (2017). Sosyokültürel, Etik, Tıbbi ve İslami Perspektiften Kız Çocuklarda ve Kadınlarda Sünnet. Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences. 22(2): 125-130.

Kaya, Y. ve Aslan, E. (2013).Kadın cinselliğinde Gelenekler ve Kültür. Kadın Cinsel Sağlığı Dergisi.

Križ, K. & Skivenes, M. (2010). 'Knowing Our Society' and 'Fighting Against Prejudices': How Child Welfare Workers in Norway and England Perceive the Challenges of Minority Parents. British Journal of Social Work - BRIT J SOC WORK. 40. 10.1093/bjsw/bcq026.

Liyew, Estifanos. (2022). Female Genital Mutilation in the Afar Community: A Practice Against Female's Human Rights. Journal of Human Rights and Social Work. 10.1007/s41134-022-00213-4.

Reamer, F. G. (2018). Sosyal Hizmet Etiği ve Değerleri. (H. A. Editörü), Çev. Ankara: Nika Yayınevi.

Soyer, Senem, "Kadın Sünneti: Kültürel Dayanakları ve Yol Açtığı Sorunlar", EkevAkademisi Dergisi, Erzurum, Yaz 2014, S.60, s. 406,413

Tom L. Beauchamp, James F. Childress, M. Kemal Temel (2017). Betim Yayınları, 7. Baskı

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013 https://www.bpwankara.org/cms-uploads/kadinin-statusu-gm-toplumsal-cinsiyet-esitligi-ulusal-eylem-plani.pdf

https://www.unfpa.org/resources/female-genital-mutilation-fgm-frequently-asked-questions#UNFPA_terminology

https://sozluk.gov.tr/

https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation

DÜNYA GÖÇ HAREKETLERİ EKSENİNDE MEKÂNSIZLAŞMA
Yöresel Yer Değişimleri – İklim Göçmenleri
Dünya Göç Hareketleri Dizisi – 4

Editör
Prof. Dr. Harun Gümrükçü

nobel

DÜNYA GÖÇ HAREKETLERİ EKSENİNDE MEKÂNSIZLAŞMA –
Yöresel Yer Değişimleri – İklim Göçmenleri Dünya Göç Hareketleri Dizisi – 4
Editör: Prof. Dr. Harun Gümrükçü

Yayın No.: 4709
Uluslararası İlişkiler No.: 218
ISBN: 978-625-427-996-6
E-ISBN: 978-625-427-999-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Melihhan Fakir -melihhan.fakir@std.antalya.edu.tr
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gümrükçü, Harun.
DÜNYA GÖÇ HAREKETLERİ EKSENİNDE MEKÂNSIZLAŞMA – Yöresel Yer Değişimleri – İklim Göçmenleri
Dünya Göç Hareketleri Dizisi – 4 / Editör: Harun Gümrükçü
1. Basım, XVI + 202 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-427-996-6
E-ISBN: 978-625-427-999-7
1. Dünya Göç Hareketleri 2. İklim 3. Mekânsızlaşma

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

PROJEYE DESTEK VEREN ÖĞRENCİLER ..... **iii**

BÖLÜM YAZARLARI ..... **v**

YAYIN KURULU ..... **vii**

BİLİM KURULU ..... **ix**

KISALTMALAR DİZİNİ ..... **xv**

SUNUŞ
GÖÇ ÇALIŞMALARI YAYIN SERİSİNE GENEL BAKIŞ **3**
Harun Gümrükçü

KÜRESEL İKLİM KRİZİ VE İKLİM GÖÇÜ **9**
Muzaffer Bimay

GİRİŞ 10
KÜRESEL ÇEVRE SORUNU OLARAK İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ 11
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE SONUÇLARI 15
Deniz Seviyesinde Yükselme 15
Hava Olaylarındaki Ani Değişimler, Artan Sıcaklıklar ve Orman Yangınları 16
Kuraklık ve Su Kıtlığı 17
ULUSLARARASI GÖÇ PERSPEKTİFİ VE İKLİM GÖÇÜ SORUNSALI 17
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 22
KAYNAKÇA 23

ARKEOTURİZM KAPSAMINDA ANADOLU'NUN PALEOLİTİK GÖÇÜ: KARAİN MAĞARASI ÖRNEĞİ **29**
Caner Ünal

GİRİŞ 30
ARKEOLOJİ-TURİZM-GÖÇ ETKİLEŞİMİNDE ARKEOTURİZM KAVRAMI 31
İNSANOĞLUNUN EN UZUN KOŞUSU: PALEOLİTİK ÇAĞ 33
ANADOLU'NUN PALEOLİTİK ÇAĞI: KARAİN MAĞARASI 35
SONUÇ 37
KAYNAKÇA 37

KIRDAN KENTE GÖÇÜN TARIMA ETKİLERİ 43
İlkay Kutlar

GİRİŞ....43
MATERYAL VE METOT....47
TÜRKİYE'DE KIRDAN KENTE GÖÇÜN NEDENLERİ....47
İTİCİ VE ÇEKİCİ GÜÇLER YAKLAŞIMI....48
GÖÇÜN KIRSAL ALANA VE TARIMSAL ÜRETİME ETKİLERİ....49
SONUÇ VE ÖNERİLER....51
KAYNAKLAR....53

TÜRKİYE'NİN AB'YE KATILIM SÜRECİNDE MALLARIN VE KİŞİLERİN SERBEST DOLAŞIMI - SORUNLAR, PERSPEKTİFLER - 57
Harun Gümrükçü

SORUNUN ORTAYA KONUŞU....57
GÜMRÜK BİRLİĞİNE GİDEN YOL /MALLARIN SERBEST DOLAŞIMI....60
KAVRAM TANIMI: GÜMRÜK BİRLİĞİ....61
TÜRKİYE'NİN GÜMRÜK ORANLARINDAKİ İNDİRİMİ....62
GÜMRÜK BİRLİĞİNİN TAMAMLANMASINA KADAR OLAN DÖNEME ELEŞTİREL BİR BAKIŞ....64
Tam Üyelik....66
Sınırları Genişletilmiş Bir Avrupa Ekonomik Alanında İmtiyazlı Ortaklık!....67
GÜMRÜK BİRLİĞİNİN GERÇEKLEŞMESİ - ZORLU BİR YOL....69
GÜMRÜK BİRLİĞİ VE İÇERİĞİ....72
1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı - Sanayi Ürünü Malların Serbest Dolaşımı....74
1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı - Topluluğun Dış Gümrüklerinin ve Dış Ticaret Rejiminin Uygulanması....76
İŞ GÜCÜNÜN SERBEST DOLAŞIMI....77
Dış Göç ve Serbest Dolaşım....77
Serbest Dolaşımın Kavramsal Anlamı....79
Yasal Temeller....80
Serbest Dolaşımın Gerçekleşme Dönemleri....81
Serbest Dolaşımın Çıkmaz Sokağı....82
SON DURUM VE PERDENİN KAPANIŞI....85
KAYNAKÇA....86

KENT MEKÂNI BAĞLAMINDA GÖÇMENLİK VE SURİYELİLER....91
İrem Pınarbaşı - Zeynep Hiçdurmaz

GİRİŞ....92
SOSYOLOJİK AÇIDAN KENT MEKÂNI....93

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ GÖÇÜ 99
MEKÂN VE GÖÇMEN İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA SURİYELİLER 100
SONUÇ 103
KAYNAKÇA 105

MEKÂNSIZ HAREKET: TEKNOLOJİ DEVRİMİNDE GÖÇÜN DÖNÜŞÜMÜ ..109
Vedia Derda Taşar

GİRİŞ 110
MEKÂNIN DÖNÜŞÜMÜ: BAĞLANTILAR VE HAREKET 113
ÇALIŞMA HAYATININ DÖNÜŞÜMÜ VE GÖÇ 115
DÖNÜŞEN GÖÇÜN GELECEĞİ 122
SONUÇ 123
KAYNAKÇA 125

DÜNYA GÖÇ TARİHİNDE KIBRIS ADASI VE GÖÇ HAREKETLERİ 129
Yasin İlkdoğdu

GİRİŞ 130
GÖÇÜN TANIMI VE KAVRAMLARI ÜZERİNE TARİHSEL YOLCULUK 131
ADANIN KAVRAMSALLAŞTIRILMASI VE İLK GÖÇLER 135
KIBRIS ADASI'NDA SİYASİ HÂKİMİYET SÜRECİ 136
KIBRIS ADASI'NDA GÖÇ HAREKETLERİ 142
FETİHTEN SONRA ANADOLU'DAN KIBRIS ADASI'NA İLK GÖÇ VE İSKÂN FAALİYETLERİ 142
BİRLEŞİK KRALLIK İDARESİNDE KIBRIS ADASI VE ANADOLU'YA GÖÇ HAREKETLERİ 145
KIBRIS ADASI'NDA TÜRK YERLEŞİMCİLERİN İÇ GÖÇ HAREKETLERİ 148
KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI SONRASINDA KIBRIS ADASI'NA GÖÇ HAREKETLERİ 149
SONUÇ 150
EKLER 153
KAYNAKÇA 155

SURİYELİ MÜLTECİLERİN ÜLKE VE BÖLGE DİNAMİKLERİNE ETKİLERİ VE ENTEGRASYON SÜRECİ: ADANA VE GAZİANTEP ÖRNEKLERİ 161
Mustafa Yeğin

GİRİŞ 162
SURİYELİ MÜLTECİLERİN SEKTÖRLERE VE EKONOMİYE ETKİLERİ 163
İnşaat Sektörüne Etkileri 165
Tekstil Sektörüne Etkileri 165

İş Gücü Piyasasına Etkileri....166
Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Toplumsal Etkileri....167
Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Ekonomik Etkileri....168
Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Siyasi-Güvenlik Açısından Etkileri....168
Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'de Temel Hizmetler Üzerinde Yarattığı Etkiler....168
ADANA VE GAZİANTEP'TE ENTEGRASYON SÜREÇLERİ....169
Gaziantep'te Göç ve Yerel Yönetim Etkileşimi....169
Adana'da Göç ve Yerel Yönetimler....170
Adana'da Göç ve Göçmen İşleri Şube Müdürlüğünün Mülteci Gençlere ve Yetişkinlere Yönelik Etkinlik ve Faaliyetleri....173
Çocuklara Yönelik Gerçekleştirilen Etkinlik ve Faaliyetler....176
Ebeveynlere Yönelik Gerçekleştirilen Etkinlik ve Faaliyetler....178
SONUÇ....178
KAYNAKÇA....178

ÇEÇEN KOLEKTİF HAFIZASINDA 1944 SÜRGÜNÜ VE BUNUN RUS-ÇEÇEN İLİŞKİLERİNE YANSIMASI....183
İbrahim Hasanoğlu

GİRİŞ....184
RUS-ÇEÇEN İLİŞKİLERİNİN TARİHİ....185
1944 SÜRGÜNÜ....187
SÜRGÜNÜN TOPLUMSAL HAFIZAYA YANSIMASI....188
ÇEÇENİSTAN'IN BAĞIMSIZLIK İLANI VE BİRİNCİ RUS-ÇEÇEN SAVAŞI....190
KOLEKTİF HAFIZAYI BASTIRMA ÇABALARI....193
SONUÇ....197
KAYNAKÇA....199

KÜRESEL İKLİM KRİZİ VE İKLİM GÖÇÜ

Muzaffer Bimay

Özet

Son yüzyılda dünyada insan yaşamını doğrudan etkileyen savaş, afet, virüs gibi beşerî ve doğal olayların yanı sıra, atmosferdeki sera etkisi yaratan gazların neden olduğu küresel ısınma ve soğuma, iklim değişikliklerine yol açmaktadır. Bu durum, başta insanlar olmak üzere tüm canlıların bugünkü yaşam koşullarını derinden etkilemektedir. Ancak küresel iklim krizinin yeni bir sorun olması ve bu alandaki bilgilerin parçalı ve sınırlı olması, söz konusu krizin insanlar üzerindeki etkilerinin tespit edilmesini de zorlaştırmaktadır. Yine de mevcut bilgilerden yola çıkarak kutuplardaki buzulların eridiği, deniz seviyesinin yükseldiği, hava olaylarında ani değişmeler meydana geldiği, kuraklık, su kıtlığı, orman yangınları, aşırı yağışlar ve fırtınalar gibi doğal olayların arttığı ve bu olaylardan kaynaklı olarak birçok insanın yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalması, son dönemlerde yapılan araştırmaların verilerden anlaşılmaktadır. Buradan hareketle yapılan bu çalışmanın amacı, küresel iklim değişikliği nedeniyle ortaya çıkan doğal olayların insan yaşamı üzerindeki etkilerini genel bir bakış açısıyla sunmaktır. Çalışma, özellikle iklim değişiklikleri nedeniyle yapılan insan göçlerine ve bu göçlerin muhtemel sonuçlarına odaklanmaktadır. Bununla bağlantılı olarak iklim göçünün hukuksal boyutlarını ve küresel dünyada sorunların çözülmesi konusunda atılan adımları da irdelemektedir. Betimleyici bir yöntemle ele alınan bu çalışma, literatür bilgileri ve iyi uygulama örnekleri incelenerek teorik düzeyde hazırlanmıştır. Buna ek olarak çalışmanın merkezî ve yerel yönetimlerin iklim göçüne yönelik alacağı tedbirlere katkı sağlayacağı da düşünülmektedir. Sonuç olarak bu çalışma, son dönemlerde artan uluslararası göçlerle birlikte iklim göçlerinin de etkin olacağını savunurken kısa vadede siyasi ve çevresel önlemler alınmaması durumunda birçok bölgede insanoğlunun çeşitli tehlikelerle karşı karşıya kalacağını ileri sürmektedir. Çalışmada ayrıca devletlerin ve ulusüstü örgütlerin, doğanın dengesinin korunması ve çevreyle uyumlu bir yaşamın sürdürülmesi için etkin, verimli, yenilikçi, akıllı ve sürdürülebilir çözümleri pragmatist yaklaşımlardan uzak olarak yeni bir yönetişim anlayışı içerisinde hayata geçirmeleri gerektiği belirtilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çevre Sorunları, İklim Değişikliği, Küresel Isınma, İklim Göçü

mun tespit edilmesi, iklime bağlı göç ihtimallerini uzun vadeli ve kapsayıcı kalkınma planlarına dâhil edilmesi, iklim değişikliğine maruz kalan toplulukların dayanıklılığını artırmağa yönelik gerekli tedbirlerin alınarak iklim değişikliğiyle uyum içinde yaşama stratejilerinin belirlenmesi ve en önemlisi iklim göçünün uluslararası yasal bir statüye kavuşturulması gerekir. Bununla birlikte halkın bilgilendirilmesine ve ulusal afetlerden korunma hizmetleri arasında etkili ve hızlı iş birliği çerçevesinin oluşturulmasına öncelik verilmelidir. Böylece bu konuda atılacak hızlı ve etkin adımlar, kısa sürede kartopu gibi büyüyerek etki seviyesi beklenenden daha fazla olacak ve gelecek nesillere yaşanabilecek bir dünyanın temelleri geç olmadan atılacaktır.

KAYNAKÇA

Abadie, L. M., Murieta, E. S. & Galarraga, I., (2020). The Costs of Sea-Level Rise: Coastal Adaptation Investments vs. Inaction in Iberian Coastal Cities. *Water, 12*(4), 1220, 1-17. doi.org/10.3390/w12041220.

Adger, W. N. (2010). Climate Change, Human Well-Being and Insecurity. *New Political Economy, 15*(2), 275-292. doi.org/10.1080/13563460903290912.

Aksay, C. S. , Ketenoğlu, O. & Kurt, L. (2005). Küresel Isınma ve İklim Değişikliği. *Selçuk Üniversitesi Fen Fakültesi Fen Dergisi ,1* (25) , 29-42.

Apap, J. (2018). The Concept of "Climate Refugee" Towards a Possible Definition. *European Parliamentary Research Service.* https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/621893/EPRS_BRI(2018)621893_EN.pdf. Erişim: 19. 04. 2022.

Arnell, N. W. (1999).Climate Change and Global Water Resources. Global Environ. Change 9, 31-49. doi.org/10.1016/S0959-3780(99)00017-5.

Arnell, N. W., Cannell, M. G., Hulme, M., Kovats, R. S., Mitchell, J. F., Nicholls, R. J. & White, A. (2002). The Consequences Of CO 2 Stabilisation For The İmpacts Of Climate Change. *Climatic Change, 53*(4), 413-446. doi.org/10.1023/A:1015277014327.

Balaban, O., Özgür B. & Sakar, B. (2021) İklim Değişikliği, Göç Ve Yerel Yönetimler. (Ed.) Gül Tuçaltan, *Reslog (Resilience Of Local Governance-Yerel Yönetişimde Rezilyans).* https://www.researchgate.net/publication/360642925_IKLIM_DEGISIKLIGI_GOC_VE_YEREL_YONETIMLER. Erişim: 21. 04. 2022.

Barbieri, A.F., Domingues, E., Queiroz B. L., Ruiz, R. M., Rigotti, J.´ I., Jose´ Carvalho, A. M. & Resende M. F. (2010). Climate Change And Population Migration İn Brazil's Northeast: Scenarios For 2025–2050. *Population and Environment 31* (5), 344–370. doi.org/10.1007/s11111-010-0105-1.

Batan, M. & Zeynel F. T. (2015). Küresel İklim Değişikliğinin Olumlu Etkileri ve Bu Etkilerin İklim Değişikliğine Uyum Kapsamında Değerlendirilmesi, *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi, 6*(2), 93-102.

Bates D., C.(2002). Environmental Refugees? Classifying Human Migrations Caused By Environmental Change. *Population And Environment, 23*(5), 465–477. doi.org/10.1023/A:1015186001919.

Biermann, F. & Boas, I. (2010). Preparing for a Warmer World: Towards a Global Governance System to Protect Climate Refugees. *Global Environmental Politics, 0*(1), 60-88. doi.org/10.1162/glep.2010.10.1.60.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü [FAO] (2022). İklim Değişikliği. https://www.fao.org/climate-change/en/.

Black R. (2001). Environmental Refugees: Myth Or Reality? *Report Number: UNHCR Working Paper,* 34, 1–19.

Black, R., Adger, W. N., Arnell, N. W., Dercon, S., Geddes, A. & Thomas, D. (2011). The Effect of Environmental Change on Human Migration. *Global Environmental Change*, 21, 3–11. doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2011.10.001.

Brown, O. (2008). Migration and Climate Change. *International Organization for Migration, IOM Migration Research Series,* No: 31, Geneva, 19, Switzerland. https://www.ipcc.ch/apps/njlite/srex/njlite_download.php?id=5866.

Buis, A.(2022). The Raw Truth on Global Temperature Records. https://climate.nasa.gov/ask-nasa-climate/3071/the-raw-truth-on-global-temperature-records/

Bulut, Y. & Bimay, M. (2020). Göçe İlişkin Kavram ve Kuramlar. İçinde Y. Bulut & S. Akın (Ed.), Yerel, Ulusal ve Küresel Boyutlarıyla Göç ve Mülteci Sorunu (ss. 9-33). Konya: Çizgi.

Castles S. & Miller M. J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (Çev.) B. Uğur Bal ve İ. Akbulut, İstanbul:Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Demirdelen, Ö. & Odman M. T. (2017). Küresel Isınmanın Yol Açtığı Sorunlardan Biri: İklim Mültecilerinin Hukuki Statüsü. *Sosyal Bilimler Dergisi, 13*, 470-497.

Doğan, S. & Tüzer, M. (2011). Küresel İklim Değişikliği İle Mücadele: Genel Yaklaşımlar Ve Uluslararası Çabalar . *Istanbul Journal Of Sociological Studies, 0* (44), 157-194.

Dünya Afet Raporu, (2020). https://www.academia.edu/upgrade?feature=searchm&trigger=single-work-page-related-works-onsite-ping&after_upgrade_path=%2Fmentions. Erişim: 10. 05. 2022.

Ekşi, N. (2016). İklim Mültecileri. *Göç Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 10-58.

Elmacıoğlu, L.(2021). Birleşmiş Milletler, "İklim Göçü" Nedeniyle Milyonlarca Kişinin Ülke Değiştirebileceği Uyarısı Yapıyor: Göç Yolları Üzerindeki Türkiye, Bu Durumdan Nasıl Etkilenir? https://www.indyturk.com/node/314876/%C3%A7evre/birle%C5%9Fmi%C5%9F-milletler-iklim-g%C3%B6%C3%A7%C3%BC-nedeniyle-milyonlarca-ki%C5%9Finin-%C3%BClke. Erişim: 10. 04. 2022

Godrej, D. (2003). *Küresel İklim Değişimi*. (Çev.) Ohannes Kılıçdağı, 1.Baskı, İstanbul:Metis Yayınları.

Hartmann, B., (2010). Rethinking Climate Refugees And Climate Conflict: Rhetoric, Reality And The Politics Of Policy Discourse. *Journal of International Development 22* (2), 233–246. doi.org/10.1002/jid.1676.

Henry S, Schoumaker B. & Beauchemin C. (2014). The İmpact Of Rainfall On The First Out Migration: A Multi-Level Event History Analysis İn Burkina Faso. *Population And Environment 25*(5), 423-460. doi.org/10.1023/B:POEN.0000036928.17696.E8.

Higgs, R.(2021). NASA Adjusts Global Temperature Graph Again. *Sun-controlled climate- & sea-level change*, Report Number: Geoclastica Ltd Technical Note 2021-5. https://www.researchgate.net/publication/353339542_NASA_adjusts_global_temperature_graph_again. Erişim: 19. 04. 2022.

Hükûmetler Arası İklim Değişikliği Paneli [IPCC] (2022). İklim Değişikliği 2022: Etkiler, Uyum ve Kırılganlık. *Altıncı Değerlendirme Raporu*. https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/.

International Organization for Migration [IOM] (2019). Mozambıque Cyclone Idaı And Cyclone Kenneth Response. https://www.iom.int/sites/default/files/situation_reports/file/iom_mozambique-cyclone_response_sitrep-oct-dec2019.pdf. Erişim: 28. 04. 2022

Iavarone, A. H. & Kaya, İ. (2021). Deniz Seviyesinde Yükselme Riskleri Odağında Kentlerin İklim Eylem Planı Söylemlerinin İncelenmesi. *Resilience, 5* (1), 51-66. doi.org/10.32569/resilience.824576.

IPCC (2001). İklim Değişikliği 2001. *Üçüncü Değerlendirme Raporu*. https://www.ipcc.ch/assessment-report/ar3/.

Karaman, S. & Gökalp, Z. (2010). Küresel Isınma ve İklim Değişikliğinin Su Kaynakları Üzerine Etkileri. *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi*, (1), 59-66.

Kaypak Ş. & Bimay, M.(2016). Suriye'den Göçün Kente Yansımaları: Batmandaki Suriyeli Mülteciler Örneğinde. *4. Uluslararası Kentsel ve Çevresel Sorunlar ve Politikalar Kongresi(429-448),* 20-22 Ekim, 2016, İstanbul.

Kaypak, Ş., Bimay, M. & Yılmaz V.(2017). Uluslararası Göç Ve Mülteci Sorunlarının Çözümünde Yerel Yönetimlerin Rolü: Batman Örneği, *Fırat Üniversitesi Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu,* 38-30 Eylül, 2017 Elazığ,1180-1195.

Kumari R., Kanta, Sherbinin A. De, Jones B., Bergmann J., Clement, V., Ober, K., Jacob Schewe, Adamo, S., McCusker, B., Heuser, S. & Midgley, A. (2018). Groundswell - Preparing for Internal Climate Migration. *The World Bank*. https://www.worldbank.org/en/news/infographic/2018/03/19/groundswell preparing-for-internal-climate-migration. Erişim: 12. 05. 2022

Massey, D. S., Axinn, W. G., & Ghimire, D. J. (2010). Environmental change and out-migration: Evidence from Nepal. *Population and environment, 32*(2-3), 109-136. doi.org/10.1007/s11111-010-0119-8.

Mutlu, A., İbrahim İ. & Berna Ü. (2015). Ekolojik Mültecilik. *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi, 10*(23), 79-118.

Myers, N. (2002). Environmental refugees: a growing phenomenon of the 21st century. Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences, 357(1420), 609-613. doi.org/10.1098/RSTB.2001.0953.

NASA, (2021). 2020 Tied for Warmest Year on Record, NASA Analysis Shows. https://www.nasa.gov/press-release/2020-tied-for-warmest-year-on-record-nasa-analysis-shows. Erişim: 02.07.2022.

Öztürk, K. (2002). Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye'ye Olası Etkileri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22* (1), 47-65.

Piguet, E., Pécoud, A. & De Guchteneire, P. (2011). Migration and Climate Change: An Overview. *Refugee Survey Quarterly, 30(*3), 1–23. doi.org/10.1093/rsq/hdr006.

Safi, S. (2021). Ioane Teıtıota Kırıbatı / Yeni Zelanda Davası Ve Bm İnsan Hakları Komitesi'nin İklim Mültecileri İle İlgili Tarihi Kararı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 22 (2020), 509-540.

Sharma, R. (2002). Impacts and Adaptation of Climate Change. *United Nations Environment Programme*, http://web.worldbank.org/archive/website00528/WEB/OTHER/TOOLKI-4.HTM. Erişim: 07. 06. 2022

Stern, N., (2007). *The Economics of Climate Change.* The Stern Review. Cambridge:Cambridge University Press,.

Tekin, E. (2020). Uluslararası Hukuk Bağlamında İklim Mültecilerinin Korunması Sorunu. *Türkiye Barolar Birligi Dergisi* 32(147), 313-332.

TMMOB Çevre Mühendisleri Odası [CMO] (2022). Hava Kirliliği Raporu 2019. https://www.cmo.org.tr/odamiz/raporlar.php. Erişim: 13.07.2022.

Türkeş, M. (2008). Küresel İklim Değişikliği Nedir? Temel Kavramlar, Nedenleri, Gözlenen Ve Öngörülen Değişiklikler. *İklim Değişikliği ve Çevre,* 1 (1), 26-37.

Türkeş, M., Sümer, U. M. & Çetiner, G. (2000). Küresel iklim değişikliği ve olası etkileri. Çevre Bakanlığı. *Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Seminer Notları (13 Nisan 2000)*, İstanbul Sanayi Odası, 7-24, Ankara.

Voegele,J. (2021). Millions On The Move: What Climate Change Could Mean For İnternal Migration. *Worldbank Blog,* https://blogs.worldbank.org/voices/millions-move-what-climate-change-could-mean-internal-migration#:~: text= The%20findings%20of%20our%20new,to%20areas%20that%20offer%20opportunities. Erişim: 18. 05. 2022.

Warner, K., Hamza, M., Oliver-Smith A., Renaud F. & Julca A., 2010. Climate change, environmental degradation and migration. *Natural Hazards 55* (3), 689–715. Doi: 10.1007/s11069-009-9419-7.

ARKEOTURİZM KAPSAMINDA ANADOLU'NUN PALEOLİTİK GÖÇÜ: KARAİN MAĞARASI ÖRNEĞİ

Caner Ünal

ÖZET

Değişen yaşam koşulları turizm olayına katılan insanların talep ve isteklerini değiştirmiş ve turizmde dönüşümü başlatmıştır. Deniz, güneş, kum üçgenine dayalı tatili talep eden turistler yerlerini tarih-kültür-sanat seven turistlere bırakmıştır. Dolayısıyla değişen turist talep ve isteklerine cevap verebilmek için alternatif turizm olgusu ve turistik ürün çeşitleri önem kazanmaktadır. Alternatif turizm ve turistik ürün çeşitleri açısından oldukça zengin bir potansiyele sahip olan Anadolu, Paleolitik Dönemin önemli bir merkezi olan Karain Mağarası'na ev sahipliği yapmaktadır. Karain Mağarası, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde en önemli alternatif turizm ve turistik ürün çeşitlerinden biri olan *arkeoturizm* kavramını gündeme getirmektedir. Bu bağlamda arşiv-doküman taramasından yararlanılarak arkeoloji-turizm-göç düzleminde arkeoturizm alan yazınına katkıda bulunulacak; Paleolitik Dönemin tüm evrelerinin gerçekleştiği Karain Mağarası'nın arkeoturizm açısından taşıdığı önemi ortaya konulacak, Karain Mağarası'nın sürdürülebilirliği, uzun vadeli ekonomik, sosyal ve çevresel nasıl geliştirilebileceği konusunda bazı stratejiler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Karain Mağarası, Arkeoturizm, Arkeoloji, Göç, Paleolitik Çağ.

PALEOLITHIC MIGRATION OF ANATOLIA WITHIN THE SCOPE OF ARCHAEO-TOURISM: THE CASE OF KARAIN CAVE

SUMMARY

Changing living conditions have changed the demands and requests of the people participating in the tourism event and have started the transformation in tourism. Tourists who demand a holiday based on the triangle of sea, sun and sand have left their place to tourists who love history, culture and art. Therefore, alternative tourism phenomenon and touristic product types gain importance in order to respond to the changing tourist demands and requests. Anatolia, which has a very rich potential in terms of alternative tourism and touristic products, is home to the Karain Cave,

Anadolu'da kuvvetli bir Üst Paleolitik geleneğinin olduğu düşünülmektedir. Ancak Anadolu açısından Üst Paleolitik Dönem çok fazla aydınlatılmasa da Anadolu'da Üst Paleolitik Döneme ait iki mağara yerleşimi Karain ve Üçağızlı (Hatay) dikkat çekmektedir. Bu yerleşimlerden ortaya çıkarılan kemik aletler ve süs objeleri döneme ışık tutmaktadır. Arkeolojik dolgular içerisinde Anadolu'da Üst Paleolitik Dönem günümüzden önce 45.000-20.000 yıl arasında tarihlenmektedir (Taşkıran, 2022: 47).

SONUÇ

Kavramsal olarak gerçekleştiren bu çalışma, özellikle Anadolu göç hareketlerinin aydınlatılması ve Paleolitik göç yolları hakkında fikir vermesi açısından önemlidir. Arkeoloji-turizm-göç düzleminde arkeoturizmi inceleyen bu çalışma, arkeoloji, turizm ve uluslararası ilişkiler disiplinlerini harmanlayarak interdisipliner bir bakış açısı izlenmektedir. Paleolitik Dönemin tüm evrelerinin gerçekleştiği Karain Mağarası arkeoturizm açısından alan yazında daha fazla ele alınmalıdır. Karain Mağarası'nı içerisine alan Anadolu-Paleolitik göç rotaları oluşmalı ve turizm çeşitliliği sağlanmalıdır. Ülkemizin kültür elçileri olan turist rehberlerinin, göç-turizm ilişkisi göz önünde bulundurularak arkeoturizm bağlamında uzmanlaşmaları sağlanmalıdır. Arkeolojik alanlar, belirli bir konuma ve tarihsel bağlama özgü olması nedeniyle özellikle önemlidir. Özellikle Karain Mağarası'ndaki ziyaret yönetiminin daha elverişli hâle gelmesiyle erişim sorunlarının giderilmesiyle daha fazla arkeoturist gruplarının gelmesi beklenmektedir. Genellikle genç popülasyonun ilgilendiği arkeoturizm, erişim zorluklarının kalkmasıyla üçüncü yaş turist gruplarının da ilgisini çekebilir. Ayrıca genç popülasyonun arkeoturizme ilgisinin artırılması için Karain Mağarası-Paleolitik göç rotaları özelinde sanal turlar oluşturmak gereklidir. Karain Mağarası çevresinde müzecilik faaliyetlerinin de teknolojinin de yardımıyla daha çekici hâle getirilmesi sağlanmalı ve böylelikle arkeolojik alanların sürdürülebilirliği ve destinasyonların uzun vadeli ekonomik, sosyal ve çevresel gelişimi sağlanmalıdır. Bu araştırmanın da diğer araştırmalarda olduğu gibi bazı kısıtları bulunmaktadır. Veri toplama yöntemi olarak arşiv-doküman taraması dışında turist rehberleri ve kazı başkanları ile görüşme yöntemi kullanılarak arkeoloji-turizm-göç ilişkisinin incelenmesi yeni çözüm yolları gösterebilir.

KAYNAKÇA

Alazaizeh, M.M., Hallo, J.C., Backman, S.J., Norman, W.C. ve Vogel, M.A. (2016). Value orientations and heritage tourism management at Petra Archaeological Park, Jordan. *Tourism Management* 57, 149–158.

Aydın, Y. (2017). Pleyistosen Dönem'den Bir Alt Paleolitik Kesit: Karain, *Türkiye Jeoloji Bülteni* (60) 529-556.

Babalola, A.B. ve Ajekigbe, P.G. (2007) Poverty alleviation in Nigeria: Need for the development of archaeo-tourism. *Anatolia* 18 (2), 223–242.

Bal, K. (2022). Evrimsel ve İnanç Psikolojisi Temelinde İnsanın Anadolu'ya Tarih Öncesi Göçü, Göç *Anadolu Kültür Atlası Dergisi* (01). İmroz Basın Yayıncılık.

Baram, U. (2008). Tourism and archaeology. içinde D.M. Pearsall (Editörler) Encyclopedia of Archaeology (ss. 2131–2134). Amsterdam: Elsevier.

Blasco López, M.F., Recuero Virto, N., Aldas Manzanob, J. and García-Madariaga, J. (2020). Archaeological tourism: Looking for visitor loyalty drivers. *Journal of Heritage Tourism* 15 (1), 60–75.

Çimrin, H. (2002). *Antalya Tarihi ve Turistik Rehberi*, İstanbul: Yaylacık Matbaası.

Díaz-Andreu, M. (2013). Ethics and archaeological tourism in Latin America. *International Journal of Historical Archaeology* 17 (2), 225–244.

Emerick, K. (2009). Archaeology and the cultural heritage management 'toolkit': The example of a community heritage project at Cawood, North Yorkshire. içinde E. Waterton and L. Smith (Editörler) Taking Archaeology Out of Heritage (ss. 91–116). Newcastleupon-Tyne: Cambridge Scholars.

Etxeberria, A.I., Asensio, M., Vicent, N. and Cuenca, J.M. (2012). Mobile devices: A tool for tourism and learning at archaeological sites. *International Journal of Web Based Communities* 8 (1), 57–72.

Fyall, A., Leask, A., ve Barber, S. B. (2020). Marketing Archaeological Heritage for Tourism. Timothy, D. J., ve Tahan, L. G. (Editörler), Archaeology and Tourism: Touring the Past içinde (ss. 69–86). Channel View Publications.

Gillot, L. (2020). Archaeologists and Tourism: Symbiosis or Contestation? Timothy, D. J., ve Tahan, L. G. (Editörler), Archaeology and Tourism: Touring the Past içinde (ss. 26–40). Channel View Publications.

Giraudo, R.F. ve Porter, B.W. (2010). Archaeotourism and the crux of development. *Anthropology News* 51 (8), 7–8.

Gould, P.G. and Pyburn, K.A. (Editörler) (2017). C*ollision or Collaboration: Archaeology Encounters Economic Development*. Cham, Switzerland: Springer.

Kartal, M. (2022). Yerleşik Yaşama Geçiş, *Arkeo Atlas* (01) 27-35.

Kozak, M. (2002). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yazım Teknikleri*, Ankara: Detay Yayıncılık.

Melotti, M. (2011). *The Plastic Venuses: Archaeological Tourism in Post-modern Society*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.

Pacifico, D. ve Vogel, M. (2012). Archaeological sites, modern communities, and tourism. *Annals of Tourism Research* 39 (3), 1588–1611.

Pinter, T.L. (2005). Heritage tourism and archaeology: Critical issues. *The SAA Archaeological Record* 5 (3), 9–11.

Ramsey, D. ve Everitt, J. (2008). If you dig it, they will come! Archaeology heritage sites and tourism development in Belize, Central America. *Tourism Management* 29 (5), 909–916.

Rowan, Y. ve Baram, U. (Editörler) (2004). *Marketing Heritage: Archaeology and the Consumption of the Past*. Walnut Creek: AltaMira.

Sarıaltun, S. (2021). The Tourism Potential of Çayönü Tepesi and Hilar Rocks from the Perspective of Archaeo-Tourism and Geo-Tourism. *Studios, Geographies, Planning & Tourism Studios*, 1 (1):42-53.

Taşkıran, H. (2018). Prehistorik Arkeoloji ve Mağaralar, *Mavi Gezegen* (24) 62-68.

Taşkıran, H. (2022). Anadolu'nun Paleolitik Çağı Karain'in Katmanları, *Arkeo Atlas* (01) 36-47.

Timothy, D. J., ve Tahan, L. G. (2020). Archaeology and Tourism: Consuming, Managing and Protecting the Human Past. Timothy, D. J., ve Tahan, L. G. (Editörler), Archaeology and Tourism: Touring the Past içinde (ss. 1–25). Channel View Publications.

Tuncer, B. ve Bulut, İ. (2019). Arkeo-Turizm Potansiyeli Açısından Çatalhöyük. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 12 (64): 278-292.

Walker, C. ve Carr, N. (Editörler) (2013). *Tourism and Archaeology: Sustainable Meeting Grounds*. Walnut Creek, CA: Left Coast Press.

Yalçınkaya, I. (2009). Arkeoloji ve Sanat Tarihi Eski Anadolu Uygarlıkları Paleolitik Çağ (Eski Taş Çağı / Yontma Taş Çağı), Türkiye Kültür Portalı, Ankara

Yenen, Ş. (2007). Anadolu Destanı, İstanbul: Asır Matbaacılık.

İnternet Kaynakları

https://www.anadolukulturatlasi.com/ (Erişim: 10.09.2022).

https://turkishmuseums.com/museum/detail/1964-antalya-karain-magarasi/1964/1 (Erişim: 15.09.2022).

https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44407/karain-magarasi-antalya.html (Erişim: 20.08.2022).

http://www.antalya.gov.tr/antalya-muzesi (Erişim: 07.05.2022).

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/antalya/gezilecekyer/karain-magarasi (Erişim: 05.03.2022).

https://muze.gov.tr/muze-detay?sectionId=KRM01&distId=MRK (Erişim: 10.06.2022).

https://www.milliyet.com.tr/egitim/paleolitik-cag-nedir-kaba-tas-devri-gelismeleri-nelerdir-6335298 (Erişim: 10.07.2022).

https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44407/karain-magarasi-antalya.html (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü) (Erişim: 10.08.2022).

KIRDAN KENTE GÖÇÜN TARIMA ETKİLERİ[1]

İlkay Kutlar

ÖZET

Türkiye'de 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımına göre toplam nüfusun %75.8'i kırsal alanda %24.2'si kentlerde yaşamaktaydı. Günümüzde bu oran tamamen tersine dönmüş ve toplam nüfusun %6.8'i kırsal alanda, %93.2'si kentsel alanda yaşamaya başlamıştır. Özellikle 1950'li yıllarda sanayileşme ve beraberinde getirdiği ekonomik gelişmeler, kentsel alanda kendisini daha hızlı göstermiş, kentleri çekici kılmış ve kırsal nüfusu kendisine doğu çekmiştir. Ancak kırdan kente göç başta tarımsal üretime olmak üzere kırsal alanda yaşayanlar üzerinde çok çeşitli etki ve sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Alan, Tarım, Göç

ABSTRACT

According to the first census conducted in Turkey in 1927, 75.8% of the total population lived in rural areas and 24.2% in urban areas. Today, the figures have reversed: 6.8% of the population live rural areas, and 93.2% in urban areas. Particularly, the industrialization and the accompanying economic developments in the 1950s manifested themselves more rapidly in urban areas, rendered cities attractive, and accelerated rural-to-urban migration. However, this led to a wide range of impacts and consequences on those living in rural areas, particularly in relation to agricultural production.

Key words: Rural area, agriculture, migration

GİRİŞ

Göç, bireylerin ya da toplulukların içinde yaşadıkları coğrafi mekân ve sosyokültürel çevreden ayrılarak başka bir coğrafi alana ve sosyokültürel çevreye gitmesi olarak tanımlanabilir. Diğer bir deyişle, mekânın arzının kişinin taleplerini karşılayamaması sonucu ortaya çıkan göç, Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğü'nde "Ekonomik, terör, savaş gibi siyasi nedenler; kan davası, töre, çevre baskıları gibi sosyokültürel faktörler; deprem, iklim değişiklikleri, kuraklık, sel, heyelan, yangın gibi doğal faktörler ve salgın hastalıklar bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir

1 Bu çalışma, 3-5 Eylül 2014 tarihleri arasında Samsun'da düzenlenen 11. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi'nde sunulan "Türkiye'de Kırdan Kente Göçün Tarımsal Üretime Etkileri" başlıklı poster bildirinin güncellenmiş hâlidir.

nin belli birkaç il ile sınırlandırılması uygulamasından vazgeçilmelidir. Bunun yerine, her bölgenin birer gelişme modeli oluşturularak ulusal düzeyde bir program bünyesinde birleştirilmelidir. Ayrıca yatırımcıların kırsal alanlara, tarıma dayalı sanayi işletmeleri kurmaları teşvik edilmelidir. Böylece kırsalda istihdam alanı yaratılmış, atıl kalan iş gücü potansiyeli değerlendirilmiş ve en önemlisi tarım ürünleri yerinde işlenmiş ve katma değeri artırılmış olacaktır.

KAYNAKLAR

Akkaş, İ. ve Laleli, O. 2019. Türkiye'deki Kırdan Kente Göçün Sosyal ve Ekonomik Nedenleri: Erzincan İli Merkez İlçesi Örneği. Muhakeme Dergisi, 2 (1): 44-59.

Aktaş, E. ve Şahin, A. 2019. Harrıs-Todaro Göç Modeli: Türkiye Örneği. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 28(1):222-234.

Bahar, O. ve Bingöl, F.K. 2010. Türkiye'de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Etkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(2): 43-61, Isparta.

Bıçkı, D. 2011a. Türkiye Kırsalında Yoksulluk Sorunu: Çanakkale Kocalar Köyü Örneği. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt. XXX, Sayı. 1, sayfa 161-180, Bursa.

Bıçkı, D. 2011b. Geleceğin Kentte İnşası: Çanakkale Kırsalında Göç Eğilimleri. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(3): 149-169.

Cengiz, S. ve Baydur, C.M. 2010. Kırdan Kente Göç Ve Tarımsal Verimlilik: Türkiye Örneği. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(2): 85-98, Adana.

Çelik, F. 2005. İç Göçler: Teorik Bir Analiz. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(2):168, Adana.

Demir, N. 2019. Kırsal Göç Olgusunun Sosyoekonomik Etkileri. SETSCI Conference Proceedings 4(8):296-299, 4th International Symposium on Innovative Approaches in Social, Human and Administrative Sciences ISAS Winter, 2019, Samsun.

Erdal,G., Tekin, M., Uzan,E. 2020. Kırsaldan Kente Göç Hareketlerinin Nüfusun Cinsiyet, Yaş ve Eğitim Faktörlerine Etkisi Tokat İli Örneği. 5.İKSAD Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, sayfa:78-85, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 13-15 Mart 2020, Tokat.

Gülçubuk, B. ve Yasan, Z. 2009. İşsizlik, Yoksulluk ve Göç Kıskacında Kırsal Alanda Kadın Emeği. International Multidisciplinary Women's Congress 13-16 October 2009, İzmir.

Gülçubuk, B. ve Bayaner, A. 2012. Kırsal Yoksulluğun Azaltılmasında ve Küçük İşletmeciliğin Yaşamasında Kooperatifçiliğin Rolü. Türkiye Tarım Ekonomisi Kongresi. Cilt II. Sayfa:995-1002, Konya.

Güreşçi, E. ve Yurttaş, Z. 2008. Kırsal Göçün Nedenleri ve Tarıma Etkileri Üzerine Bir Araştırma: Erzurum İli İspir İlçesi Kırık Bucağı Örneği. Tarım Ekonomisi Dergisi 14 (2): 47-54, İzmir.

Güreşci, E. 2010. Köyden Kente Göçün Köydeki ve Kentteki Yansımaları: Akpınar Köyü üzerine Bir Değerlendirme. Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, Sayfa 47-55, ISSN:1309-8012.

İnan, İ.H. 2012. Türkiye'de Kırsal Yoksulluğun Nedenleri ve Önlenmesi. Türkiye Tarım Ekonomisi Kongresi. Cilt I. Sayfa: 280-289, Konya.

Karagölge, C. ve Peker, K. 2000. Erzurum İlinde Kırsal Kesimden Göç ve Tarımsal İşletmeler Üzerine Etkileri. IV.Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 6-8 Eylül 2000, Tekirdağ.

Keleş, R. 2002. Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara

Kızılaslan, N. 2003. Kırdan Kente Göç Eğilimi: Tokat İli Erbaa İlçesi Örneği. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 20(2):81-87, Tokat

Kızılaslan, H., Hanedar, C., Ünal, T., Kızılaslan, N., Kızıloğlu, R. 2014. Türkiye'de Kırdan Kente Göç Olgusunun Aile Çiftçiliği Üzerine Etkileri. Ulusal Aile Çiftçiliği Sempozyumu, sayfa:273-277, Ankara.

Kutlar, İ. 2012.Antalya İli Aşağıkaraman Köyünün Sosyo Ekonomik Yapısı. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayım Organı. Tarım ve Mühendislik Dergisi. Sayı: 97-98/2011-2012, ISSN-1300-0071, sayfa: 50-52, Ankara.

Kurt, H. 2006. Göç Eğilimleri ve Olası Etkileri. Yönetim Bilimleri Dergisi, 4(1):148-178.

R.G. 2012. "On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun". 6 Aralık 2012 tarihli ve 28489 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazetesi (www. resmigazete.gov.tr erişim tarihi: 05.05.2014).

R.G. 2014. "Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun". 15 Mayıs 2014 tarihli ve 29001 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazetesi (www. resmigazete.gov.tr erişim tarihi: 26.05.2014).

TÜİK 2013. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi İstatistikleri, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara.

TÜİK 2012. İstihdam, İşsizlik ve Ücret Verileri, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara.

TÜİK 2022a. Göç İstatistikleri, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara.

TÜİK 2022b. İstihdam, İşsizlik ve Ücret Verileri, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara.

Sevinç, G., Davran, M.K, Sevinç, M.R. 2018. Türkiye'de Kırdan Kente Göç ve Göçün Aile Üzerindeki Etkileri. İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi, 3(6):70-82.

Sugözü, İ.H. 2019. Kırsal Kentsel Nüfus, Türkiye'de Kırdan Kente Göç ve Cumhuriyetten Günümüze Göçü Önlemeye Yönelik Yaklaşımlar ve Uygulamalar. Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi, 2-4 Mayıs 2019, Şırnak, Sayfa:62-71

Şenol, E. 2018. Kırdan Kente Göçün Kırsal Alanlara Etkileri: Boraboy Köyü Örneği (Amasyataşova) Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal Of International Social Research, 11(55):407-421.

Yalçın, G.E, ve Kara, F.Ö. 2016. Kırsal Göç ve Tarımsal Üretime Etkileri. Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi, 20(2): 154-158.

Yavuz, F.,Aksoy, A., Topçu,Y., Erem, T. 2004. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde Kırsal Alandan Göç Etme Eğilimini Etkileyen Faktörlerin Analizi, Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, s:139-144, Tokat.

Yenigül, S.B. 2004. "Göçün Kent Mekânı Üzerine Etkileri", G.Ü. Fen Bilimleri Dergisi, 18 (2):274.

Yılmaz, C. 2017. Türkiye'de Kırdan Kente Göç Sürecinde Etkili Olan Aracı Faktörler. Geçmişten Günümüze Göç II, Sayfa:1023-1029, Canik Belediyesi, Samsun.

Yılmaz, C. ve Tağrikulu, P. 2017. Giresun ve Trabzon Kırsalında Göçe Katılmayan Ailelerin Gerekçeleri. Geçmişten Günümüze Göç II, Sayfa:208-217, Canik Belediyesi, Samsun.

TÜRKİYE'NİN AB'YE KATILIM SÜRECİNDE MALLARIN VE KİŞİLERİN SERBEST DOLAŞIMI - SORUNLAR, PERSPEKTİFLER -

Harun Gümrükçü

SORUNUN ORTAYA KONUŞU

Türkiye'nin başlangıçta Orta Avrupa'da doğan ve altı ülkeden oluşan sanayi devletleri topluluğu olan Avrupa Birliği'ne (AB) yakınlaşma süreci oldukça uzun ve sık sık sorunların yaşandığı bir tarihî sürece dayanmaktadır. Bu süreç, zamanın Avrupa Ekonomik Topluluğunun (AET) kuruluşuna kadar geri gitmektedir. Bu adımın 31 Temmuz 1959 tarihinde atılmasında başta siyasi ve ekonomik çıkarlar olmak üzere, Yunanistan'ın AET'ye iki hafta önce yaptığı ortaklık başvurusu da etken olmuştur.

Görüşmeler iki ay sonra başlamış ve ortaya çıkan bir kısım çok büyük güçlüklerden sonra 12 Eylül 1963 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma'nın (AET-A)[1] 238. maddesine (yeni madde 310) dayanan AET-Türkiye Ortaklık Antlaşması'yla (Ort. An.)[2] sonuçlanmıştır. Varılan bu sonuç, o tarihlerde her iki taraf için de büyük bir başarı olarak görülmüştür.

Türkiye'nin daha sonraki AT (1978'den bu yana) ve AB (1992'den bu yana)[3] ile sürdürdüğü ilişkilerde dikkate alındığında topluluk/birlik ile ilişkileri böylece altmış yılı aşan bir geçmişe uzanmaktadır.

---

1 Bu maddenin metni şöyledir: "Topluluk bir üçüncü devlet, bir devletler birliği veya uluslararası bir kuruluş ile karşılıklı hak ve yükümlülükler, ortak faaliyetler ve özel usuller öngören bir ortaklık kurmak amacıyla antlaşmalar yapabilir." Bk. Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Antlaşmalar (akçt, aet, aaet) cilt 1, Ankara 1993, DPT Yay. s. 265. Ayrıca krş. AAET-A md. 206; diğer devletler hukuku antlaşmaları AET-A'nın 235. maddesi temelinde yapılmıştır.

2 Bk 12 Eylül 1963 tarihli Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye Arasında Tam üyeliğe dönük Ortaklık Yaratan Antlaşma.

3 Topluluk, kuruluşundan 1978'e kadar Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olarak adlandırılmıştır. Siyasi literatürde üç topluluk için, yani AET, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET/ EUROATOM) ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun (AKÇT) tümü için yaygın olarak "Avrupa Topluluğu (AT)" adı kullanılmaktadır. Avrupa Parlamentosu da (AP) 1978'de bu adlandırmayı kabul etmiştir. Krş. 16.1.1978 tarihli AP Kararı (ABL 1978 C 630/36) ve Konseyin 18.8.1980 tarih ve 1044/80 numaralı yazılı soruya verdiği yanıt (ABL 1980 C 312/25). Bu çalışmada 1978'den 1992'ye kadar olan dönem için Avrupa Topluluğu (AT) terimi kullanılmaktadır. Maastricht Antlaşmaları'nın yürürlüğe girmesinden sonra ise Avrupa Birliği (AB) terimi kullanılmaktadır. (Text: ABL 1992 C, S. 191, BGBL. 1992, II, S. 12539) 18.4.1951 tarihli Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu Kuran Antlaşma'nın metni için bk. Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Antlaşmalar ..., agy. s. 1 vd.

alınmasından önce yapılmış olması da oldukça düşündürücüdür. Oysa sadece bilgisizliğini değil aynı zamanda stratejisini de bu tarzda ortaya koyan bir diplomatın yürüttüğü görüşmelerden AB üyesi devletlerdeki Türk göçmenler adına olumlu bir sonuç elde edilemeyeceğinin önceden görülmesi gerekmekteydi. Nitekim bu politikanın sonucunda 1/95 sayılı Ort. Kon. Kar.'nda bu konu *"Antlaşma taraflarının Toplulukta ve Türkiye'de hâlen yaşamakta olan vatandaşları için düzenli bir diyalog kurulacaktır."* şeklinde kısa bir ifadeyle geçiştirilmiştir. Bu ifade kararın tavsiyeler bölümüne konulmuş ve bu nedenle bir "iyi niyet" temennisinden başka bir anlam taşımamaktadır. Kaldı ki günümüzden geriye doğru baktığımızda 43 yıl önce kaleme alınan 1/80 sayılı Ort. Kon. Kar. bile bu açıdan daha ileride olup bu kararda bağlayıcı bir ifade kullanılarak antlaşma taraflarının Ortaklık Konseyinde 1 Haziran 1983'ten itibaren -Ortaklık Konseyine sunulan yıllık çalışma raporunun ışığı altında- "*1 Aralık 1983'ten sonra olası çözüm yollarını görüşmek üzere, uygulamanın sonuçlarını gözden geçirmeleri*" kararlaştırılmıştı (1/80 sayılı Ort. Kon. Kar. md, 16/2).

A(E)T/AB'nin ana ilkesi malların ve sermayenin olduğu kadar iş gücünün de serbestçe dolaşımını gerektirmektedir. Türkiye'nin tam üyeliği durumunda tabiiyetlerinin ve dinlerinin farklı oluşu yüzünden kişilerin devletler arası dolaşım özgürlüğünün engellenmesi hiç de normal karşılan(a)mayacaktı. Buna karşın Türkiye, 17 Aralık 2004 yılında Brüksel'de yapılan toplantıda bu hakkından tamamen feragat etmiştir. Bu feragat edişinde Avrupa Türklerinin AT-Hukuku yoluyla mahkemelerle kazandıkları hakları da göz ardı edilmiştir. Buna karşın Ankara'ya dönen delegasyon, işin vahametini anlayınca AB'ye bir Nota vererek Avrupa Türkleri'nin mahkemeler yoluyla kazandıkları haklarının bunun dışında olduğunu vurgulamak zorunda kalmıştır. Böyle bir feragat edişi ekonomik ve sosyal yönlerden savunmak mümkün değildir. Bunun sebebi, A(E)T/AB'nin temel ilkelerine göre işçilerin en verimli olabilecekleri yerlerde ve ücreti en yüksek işlerde çalıştırılmalarının gerekmesidir.

KAYNAKÇA

Uluslararası Kuruluşların Antlaşmaları, AT Organlarının Tüzük, Yönerge, Karar, Tavsiye, Direktif ve Mütalaaları, AD'ye Sunulan Son Teklifler ve AD Kararları

5.2.1976 tar. ADK, 87/75 sayılı dava, 1976.

6.1.1978 tarihli AP Kararı (ABL 1978 C 630/36)

12 Eylül 1963 tarihli Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye Arasında Tam üyeliğe dönük Ortaklık Yaratan Antlaşma.

13.2.1996 tar. ABl., Nr., L 35/1

18.4.1951 tarihli Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu Kuran Antlaşma'nın metni için bk. Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Antlaşmalar.

30.4.1974 tar. ve Rs. C- 181/73 say. ADK (Haegeman/Belgischer Staat), Slg. 1974.

ABl., Serie C, Nr. 30/1985.

Konseyin 18.8.1980 tarih ve 1044/80 numaralı yazılı soruya verdiği yanıt (ABL 1980 C 312/25). (Text: ABL 1992 C, S. 191, BGBL. 1992, II, S. 12539)

Kitap, Makale, Gazete Haberleri, Vb.

24.11.995 tar. Die Zeit.

27 ve 28. 11.1995 tar. Die FR.

28.11.1995 tar. NZZ.

29 Aralık 1972 tar. AT Resmi Gazetesi 1972, Nr. L. 293.

ATİAD Başkanı Kemal Şahin'le röportaj, 17.-23.5.1996: "Almanya'nın tekstil ithalatı zayılıyor".

Birand M. A., 1996: Türkiye'nin Gümrük Birliği Macerası (1959-1966) , 9. Baskı, İstanbul.

DPT Yayınları, Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Antlaşmalar (akçt, aet, aaet) cilt 1, Ankara 1993.

Ekinci. İ, 23.2.-1.3.1995: Deniz Ticaret Odası Genel Sekreteri Reşat Özkan: "AB, Türkiye'yi modern kapitülasyona zorluyor", Dünya (haftalık ekonomi gazetesi).

Ekşi, O., 28.2.1995: "Bu, kapitülasyonlardan kötüdür", Hürriyet.

Gümrükçü, H., 1985: Beschäftigung und Migration in der Türkei unter Berücksichtigung der Auswirkungen des Auswanderung auf die Volkswirtschaft der Bundesrepublik Deutschland, "Diss." (doktora çalışması), Universität Hamburg.

Gümrükçü, H., 1989: EG-Türkei-Beziehungen unter dem Aspekt von Bevölkerungswachtsum, Beschäftigung und Auswanderung, Mitteilungen des Deutschen Orient-Instituts: 34.

Hadler, W., 26.4.1995: "Weichen für eine Zollunion: Türkei, einer der Wachstumsmärkte der Zukunft", Die Welt.

İsz. 10.10.1986: "Bonn nach wie vor gegen volle Freizügigkeit von Türken in der EG", FAZ.

İsz., 10.11.1993, "AT ile Gümrük Antlaşması Tamam", Hürriyet Avrupa baskısı, Sever, A., 11.11.1993: "Bir Gün Mutlaka", Milliyet Avrupa baskısı.

İsz., 21.12.1994: "Die Ambivalenz zwischen der Türkei und Europa".

İsz., Ocak 1996: "Textilverband rechnet mit türkischer eıport offensive", Kuzey Almanya Radyosu (NDR).

Kamhi, J. 1988: Türk Sanayiinin Avrupa Topluluğunda Rekabet Kapasitesi, İstanbul.

Karluk, S. R., 1994: Avrupa Birliği ve Türkiye, 2. Baskı, İstanbul.

Kerard, 11/1995: "Freihandelszone Mittelmeer?", Le Monde Diplomatique.

Kerard, AT-Türkiye Ortaklık Konseyi'nin 8.11.1993 tarih ve CEE-TR 124/93 (frz.) sayılı basın açıklaması.

Manısalı, Erol, E., Aralık 1994: Avrupa Birliği'ne Alınmayan Türkiye'yi Gümrük Birliğinde Bekleyen Sorunlar, 1. Baskı, İstanbul

Manısalı, Erol, E., Haziran 1995: Gümrük Birliğinin Siyasal ve Ekonomik Bedeli, 1. Baskı, İstanbul.

Meyers, R., 1990: "Metatheoretische und methodologische Betrachtungen zur Theorie der Internationalen Beziehungen".

Rittberger, V. (Hrsg.): Theorien der Internationalen Beziehungen (PVS-Sonderheft 21) Opladen.

Sanberk, Ö., 11/12.1994: "Türkiye AT'a".

Schmidt, K.-P., 24.11.1995: "Schwenk".

Stadel, F., 21.12.1995: "Zollunion - Milliardending oder Torstpflaster?", NDR konuşması.

Yüksel A. S., 1996: "GATT/WHO-Welthandelssystem unter besonderer Berücksichtigung der Außenwirtschaftsbeziehungen der Europäischen Union, Franfurt, am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien.

KENT MEKÂNI BAĞLAMINDA GÖÇMENLİK VE SURİYELİLER[1]

İrem Pınarbaşı-Zeynep Hiçdurmaz

ÖZET

Kent mekânı, bireylerden bağımsız şekillenmeyen ve fiziksel gerçeklikten öte sosyokültürel bir olgudur. Mekân ve insan ilişkisi hem mekânı şekillendirmekte hem de toplumu değiştirip dönüştürmektedir. Toplumsal değişimin en önemli nedenlerinden biri olan göç olgusu, farklı dinî, kültürel ve sosyal özelliklere sahip bireylerin bir araya gelmesine imkân tanır ve kent mekânı da farklı özellikteki toplulukların yansıması olarak oluşur ve üretilir. Kitlesel ya da bireysel olarak göç edenler, yerleşmek için farklı nitelikteki kent mekânları arasından toplumsal, kültürel ve ekonomik nedenlere bağlı olarak bir tercihte bulunurlar. Bu mekânsal tercihler sonucunda ise kentsel mekânlar köklü bir şekilde değişime uğrar. Bu yönüyle kent dinamik bir yapıya sahiptir. Aynı zamanda kent mekânının unsurları göçmenlerin hayatlarının da vazgeçilmez bir parçası hâline gelerek onlara aidiyet bağlamında yeni bir yorumlama çerçevesi sunar. Bu bağlamda çalışmada karşılıklı etkileşim içinde olan kent mekânı ve göçmenler arasındaki dönüştürücü ilişkinin ele alınması amaçlanmıştır. Mekân ile kimlik arasındaki ilişkisel bağlılıkta göçmenler, kimlik tanımlamalarında sıkça mekâna yer vermektedirler. Bu nedenle kültürel imgeleriyle mekân, göçmenlerin kimlik oluşumuna büyük ölçüde katkı sağlarken yaşadıkları kişisel deneyimleriyle yeni bir aidiyet yeri hâline gelir. Böylece mekânsal değişimin öncüsü olan göçmenler sahip oldukları gelenekler ve kültürel ögelerle sosyal, kültürel, politik ve toplumsal alanlarda kendilerine yer edinirlerken aynı zamanda gündelik hayatlarını da bu mekânlarda deneyimlerler. Kent mekânı aynı zamanda göçmenler için topluluk ilişkilerini ve ev sahibi ülke ile olan etkileşimlerini sürdürdükleri yerler olarak işlev görür. Bu bağlamda kent mekânında bir yandan topluluk ilişkileri aracılığıyla kültürlerini koruyarak öte yandan ev sahibi toplumla etkileşim sağlayarak sosyalleşme alanlarını oluştururlar. Kent mekânı, değişim unsurlarını içinde barındıran bir şekilde göçmenin aidiyetini yeniden yorumladığı ve aynı zamanda kendisini de yeniden üreten toplumsal bir olgu özelliğini taşır.

Anahtar Kelimeler: Kent Mekânı, Göçmen, Suriyeliler.

[1] Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji ana bilim dalında devam etmekte olan "Mekân Kavramı Çerçevesinde Suriyelilerin Kentsel Deneyimleri " başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

KAYNAKÇA

Alver, K. (2008). Mekânda Görünen. *Eskiyeni Dergisi* , 22-23.

Bauman, Z. (2018). *Iskarta Hayatlar.* (O. Yener, Çev.) İstanbul: Can Sanat Yayınları.

Berry, J. W. (1974). Psychological Aspects of Cultural Pluralism: Unity and Indentity Reconsidered. *Topics in Culture Learning* (2), 17-22.

Bıçkı, D. (2006). Harvey ve Castells'de Kent Sorunsalı: Politik Ekonomi Vizyonu ve Sınırlılıkları. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 111-130.

Castells, M. (2014). *Kent, Sınıf, İktidar.* (A. Türkün, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi.

Elden, S. (2004). *Understanding Henri Lefebvre: Theory and the Possible.* London. New York: Continuum.

Engels, F. (1997). *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu.* (Y. Fincancı, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.

Ercanlı, Ç. (2019). Mimarlıkta Sınırları Kaldırmak: Göç, Mekân ve Aidiyet İlişkisini Yeni(den) Düşünmek. *Innovation and Global Issues Congres* (s. 195-198). Antalya: InGlobe Academy.

Erdoğan, M. M. (2018). *Suriyeliler Barometresi.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, M. M. (2014). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması.* Hacettepe Üniversitesi. İstanbul: HUGO-Göç ve Siyaset Araştırma Merkezi.

Frisby, D. (2002). *Georg Simmel, Revised Edition.* London and New York: Routledge.

Ghulyan, H. (2017). Lefebvre 'nin Mekân Kuramının Yapısal ve Kavramsal Çerçevesine Dair Bir Okuma. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi* , 1-29.

Gottdiener, M. (2001). Mekân Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Praksise Doğru. *Praksis* , 248-269.

Güçlü, S. (2012). Sosyokültürel Farklılık ve Alaşım Mekânları: Kent ve Kentler. N. Sam, & R. Sam içinde, *Mekan Sosyolojisi ve Kentsel Mekan* (s. 261-289). İstanbul: Ezgi Kitabevi.

Güllüpınar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* , 53-85.

Harvey, D. (2016). *Kent Deneyimi.* (E. Soğancılar, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

Harvey, D. (2002). Sınıfsal Yapı ve Mekânsal Farklılaşma Kuramı. Kolektif içinde, *20. Yüzyıl Kenti* (A. Alkan, & B. Duru, Çev., s. 147-172). Ankara: İmge Yayınevi.

Harvey, D. (2003). *Sosyal Adalet ve Şehir.* (M. Moralı, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Hopkins, N., & Dixon, J. (2006). Space, Place, and Indentity: Issues for Political Psychology. *Political Psychology* , 173-185.

Jacobs, A., & Appleyard, D. (2007). Toward an Urban Design Manifesto. *Journal of the American Planning Association* , 112-120.

Kara, B. (2021). *Mekân Sosyolojisi.* Niğde: Türk Eğitim Yayınları.

Karayılmazlar, A. S., & Çelikyay, H. S. (2018). Kentlerde Kamusal Alanların Tasarımı ve Önemi. *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi* , 83-90.

Kaya, E. (2003). *Kentleşme ve Kentlileşme.* İstanbul: İlke Yayıncılık.

Koyuncu, A. (2011). Sosyoloji Kuramlarında Kent. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* , 31-56.

Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi.* (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

Marx, K., & Engels, F. (2014). *Komünist Manifesto.* (N. Satlıgan, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.

Ralph, D., & Staeheli, L. A. (2011). Home and Migration: Mobilities, Belongings and Indentities. *Geography Compass* , 517-530.

Simmel, G. (2009). Metropol ve Zihinsel Yaşam. G. Simmel içinde, *Bireysellik ve Kültür* (T. Birkan, Çev., s. 317-330). İstanbul: Metis Yayınları.

Simmel, G. (2005). Şehir ve Cemiyet. M. Weber, G. Simmel, F. Tönnies, & D. Martindale içinde, *Şehir ve Cemiyet* (A. Aydoğan, Çev., s. 167-184). İstanbul: İz Yayıncılık.

Solak, S. G. (2017). Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 13-37.

Şahin, D. (2016). Kent Güvenliği Algısı ve Suç Korkusu. *4. Uluslararası Kentsel ve Çevresel Sorunlar ve Politikalar Kongresi* (s. 107-111). İstanbul: INTERCONURBEN.

Şen, B. (2012). Kentsel Mekân ve Göç İlişkisine 'Barınak'tan Bakmak: Tarihsel Süreçte Erkek Göçmenlerin Barınma Mekânları. *Toplum ve Demokrasi* , 177-200.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2022, Ağustos 18). Ağustos 22, 2022 tarihinde T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı Web Sitesi: https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638 adresinden alındı.

Tümtaş, M. S., & Ergun, C. (2016). Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri. *SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 1347-1359.

Uğurlu, Ö. (2018). Halkla İlişkilere Algı Çerçevesinden Bakış. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* , 145-164.

Urry, J. (1999). *Mekânları Tüketmek.* (R. G. Öğdül, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Weber, M. (2010). *Şehir: Modern Kentin Oluşumu.* (M. Ceylan, Çev.) İstanbul: Yarın Yayıncılık.

Wirth, L. (2002). *Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme.* (A. Alkan, & B. Duru, Çev.) Ankara: İmge Yayınevi.

Wirth, L. (1938). Urbanism As a Way of Life. *The American Journal of Sociology* , 1-24.

Yılmaz, D. (2020). Asya ve Avrupa'dan Gelen Göçmenlerin Mekân Algısı: Antalya Örneği. *Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi* , 1-128.

MEKÂNSIZ HAREKET: TEKNOLOJİ DEVRİMİNDE GÖÇÜN DÖNÜŞÜMÜ

Vedia Derda Taşar

ÖZET

Tarih boyunca göç, bireysel ve kolektif yer değiştirmenin bir yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Başta göçe zorlayıcı nedenler olmak üzere toplumlar, bedensel güç kullanarak siyasi ve fiziksel sınırları aşmaya bugün bile çalışmaktadırlar. Bu bağlamda göç, odağı mekân ve toplumsal hareketler bağlamında toparlanan bir olgu olarak anlaşılabilmektedir. Ancak 21. yüzyılda dünyanın teknolojik gelişmeler odağında hızlı bir dönüşüm içerisine girmesi, söz konusu geleneksel hareketin ve yer değiştirmenin de şeklini değiştirmiştir. Bu dönüşüm tüm mekân ve zaman bağlamlarını değiştirerek yeri algılayışımızı etkilemiştir. Coğrafyadan, topografyadan, tarihten ve diğer tanımlayıcı fiziksel ve sosyal sınırlarından ayrılan bir dünya enformasyonel düzlemde yeniden kurulmuş gibidir. Bu düzlem geleneksel yer değiştirme teknolojisinin de ötesinde bilginin akışıyla mekânı genişleten harekete ve hıza bağlı bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla mekân, hareketin artan sınırsızlığı ile genişleyerek daha önce bağlı olduğu coğrafi ve tarihsel verilerden soyutlanmakta ve bireyler çeşitli şekillerde bir araya gelip bağlantılar kurabilmektedirler. Tüm bu süreç içerisinde hareket ve yer değiştirme odağında göç metaforu da farklı alternatiflerle gerçekleşebilir hale gelmektedir.

Bu kapsamda çalışma, göçün ontolojisinde yer alan hareket ilişkilerinin teknoloji devrimiyle birlikte dönüşümünü ele almaktadır. Çalışmada öncelikle mekânın teknoloji devrimiyle dönüşümü ele alınmıştır. Çalışma hayatının dönüşümü ve göç başlığıyla ise göç eden gruplar için etken faktörlerinden biri olan çalışma imkânlarının, enformasyonel bağlantılılık sürecindeki değişimi irdelenmiştir. Ardından ise dönüşen bu süreçlerde göçün geleceği tartışılmış ve sonuç olarak çalışma, teknoloji eksenli yeni bir uzam ilişkisinde, enformasyonel bağlantılılıkla mekâna bağlı olmadan ya da kısmen bağlı olarak gerçekleşen göç alternatiflerini ve gelecekte oynayacakları rolleri tartışma imkânı sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bağlantılılık, Mekânın Dönüşümü, Sanal Göç, Teknolojik Devrim, Hareket.

karşılığıyla aştıkları uzak mesafelerle göçün harekete dayalı yer değiştirmesiyle uyumludur. Ancak bu hareket fiziksel olanın aksine, yerde bağımsız enformasyonel düzlemde gerçekleşmektedir. Öyle ki bu grubun teknik bağlantılarda gösterdiği performansı fark eden pek çok ülke, onların sanal düzlemde gerçekleştirdikleri hareketi kendilerinde toplamak üzere eyleme geçmiştir. Bir diğer ifadeyle ülkeler, sürekli göç eden, karşılaştıkları kültürel farklılıklara diğer göçmen gruplarından daha kolay uyum sağlayan ve bedensel olarak bulunduğu yerin kısıtlı imkânlarını göz ardı edebilen bu grubu kendi sınırlarında yerleşik hâle getirmek istemektedirler. Böylelikle enformasyonel düzlemde ağı kullanmayı bilen insan sermayesi bulundurma avantajına sahip olacaklardır. Bir bakımdan dijital göçebelik başta bir çalışma şekli olarak görülse de enformasyonel bağlantılılık aracılığıyla sanal düzlemde daha fazla mekânın bağlanmasını sağlayan bir hareket olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer taraftan enformasyon teknolojilerinin güçlü şekilde gündelik hayatlarımızda yer edinmesi ve bunları dönüştürmesi göçün yapılma şeklini değiştirse de tamamıyla fiziksel hareketten bağımsız bir göç durumu şimdilik kısıtlıdır. Sanal çalışma ortamları ve uzaktan eğitim imkânları gibi durumlar mekân ve coğrafyadan kısmen soyutlansa da geleneksel insan edinimleri bir şekilde yere bağlanmayı seçebilmekte, örgün eğitime ya da hibrit çalışma mekânlarına yönelebilmektedir. Bu durum, enformasyonel bağlantılarla sağlanan göç avantajının da varış noktasına doğru hareketini kolaylaştırsa da çoğu zaman göçlerin mekânsal arka planları olmadan kısa süreli gerçekleştirilebilecekleri durumunu ortaya çıkarmaktadır.

Sonuç olarak 21. yüzyılda yaşanan teknoloji devrimi sadece teknik bir ilerleme sağlamamış, yaşam pratiklerimizi, mekân ve zamana dair algımızı da değiştirmiştir. Bu bağlamda teknik olarak her yeri saran teknoloji odağında göç kavramını da teknik bir veri olarak yeniden ele almamız mümkün olmaktadır. Hareket ve hızın enformasyonel bağlantılarda gerçekleşme imkânı, göçü mekânsal olarak topografyaların, sınırların ve kültürlerin üzerinde sanal bir düzlemde yapılabilir bir hareket olarak değerlendirmemize imkân vermektedir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, Yusuf, 2016. Göç Sosyolojisi, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmalık Tic. Ltd. Şti.

Bauman, Zygmunt, 2010. Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları, Abdullah Yılmaz (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 3. Baskı.

Bauman, Zygmunt, 2016. Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları, Abdullah Yılmaz (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 6. Baskı.

Brandes, Wolfgang, Buttler, Friedrich, 1987, Alte und neue Heimarbeit: Eine Arbeitsökonomische Interpretation: Soziale Welt, 38. Jahrg., H. 1, pp. 74-91, URL: https://www.jstor.org/stable/40878030.

Castells, Manuel, 2013a. Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Ağ Toplumunun Yükselişi (Birinci Cilt), Ebru Kılıç (Çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı.

Castells, Manuel, 2013b. Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Binyılın Sonu (Üçüncü Cilt), Ebru Kılıç (Çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı.

Giddens, Anthony, 2010. Modernliğin Sonuçları, Ersin Kuşdil (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 4. Baskı.

Kaya, Mahmut, "Beytülhikme", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/beytulhikme Erişim: 31.08.2022.

Kesselring, Sven, Vogl, Gerlinde, 2010. Die Mobilisierung der Arbeitskraft: Zur Normalisierung, Rationalisierung und Verdichtung von Dienstreisen, Mobilitât und Mobilisierung Arbeit im sozioôkonomischen, politischen und kulturellen Wandel, Irene Gôtz, Barbara Lemberger, Katrin Lehnert, Sanna Schondelmayer (ed.), Frankfurt: Campus Verlag, s. 45-61.

Latour, Bruno, 2008. Biz Hiç Modern Olmadık, İnci Uysal (Çev.), İstanbul: Norgunk Yayıncılık.

Lord, Phil, The social perils and promise of remote work, Journal of Behavioral Economics for Policy, Vol. 4, COVID-19 Special Issue, 63-67, 2020.

Mitchell, J. William., 2003. "Sınırlar/Ağlar", Göksun Akyürek (çev.),nA. Krista Sykes (ed.), 2017, Yeni Bir Gündem İnşa Etmek, Mimarlık Kuramı 1993-2009, İstanbul: Küre Yayınları.

Sassen, Saskia, 2001. "Küresel Sayısal Dünyada Ölçek ve Mesafe", Göksun Akyürek (çev.), A. Krista Sykes, (ed.), 2017. Yeni Bir Gündem İnşa Etmek, Mimarlık Kuramı 1993-2009, İstanbul: Küre Yayınları, s. 165 – 174.

Sennett, Richard, 2015. Yeni Kapitalizmin Kültürü, Aylin Onacak (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 3. Baskı.

Tekeli, İlhan, 2008. Göç ve Ötesi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tomlinson, John, 2013. Küreselleşme ve Kültür. (A. Eker, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Urry, John, 2001. "Sociology Beyond Societies: Mobilities for the Twenty-First Century", Taylor & Francis e-Library.

Virilio, Paul, 2003. Enformasyon Bombası, Kaya Şahin (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

Wallis, Mira, Altenried, Moritz, 2018. Plattformarbeit und Soziale Reproduktion, Zurück in die Zukunft: Digitale Heimarbeit, ÖkologischesWirtschaften, S. 33, s. 24-26.

World Bank, 2019. "Migration and Brain Drain" Europe and Central Asia Economic Update (Fall), Washington: World Bank.

İnternet Kaynakları

2021 Return to Workplaces survey, https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/human-capital/us-2021-return-to-workplaces-survey.pdf, Erişim: 22.05.2022.

https://turkiye.un.org/tr/174566-birlesmis-milletler-uluslararasi-uyusturucu-kontrol-kurulu-incb-2021-raporlari-aciklandi, Erişim: 20.07.2022.

https://www.projectuntethered.com/digitalnomadstatistics/#:~:text=Digital%20nomad%20trends%20in%202022,2%25%20are%20of%20other%20ethnicity, Erişim: 30.08. 2022.

Mader, Ron, Conversation with Marcus Endicott (2007), Planeta.com, https://www.planeta.com/marcus-endicott-2007/, Erişim: 30.08.2022.

Roberts, 1984, He Cycles Along the High-Tech Lane – USA Today, https://microship.com/cycling-high-tech-usa-today/, Erişim: 30.08. 2022

Roberts, Steven K., 1994. Foreword by Steven K. Roberts The Electronic Traveler Marcus Endicott 1984, Erişim: 30.08.2022. ttps://abrotherabroad.com/digital-nomad-statistics/, Erişim: 30.08.2022

We set up Italy's first digital nomad community in a rural village. This is what we learned., https://www.euronews.com/travel/2022/08/14/how-we-transformed-a-tiny-rural-village-into-italys-first-digital-nomad-community, Erişim: 30.08.2022.

DÜNYA GÖÇ TARİHİNDE KIBRIS ADASI VE GÖÇ HAREKETLERİ

Yasin İlkdoğdu

ÖZET

İnsanlık tarihi ile başlayan göç hareketleri insanlığın her döneminde devam etmiştir ve bu durum sürmeye de devam edecektir. Günümüzde var olan milletler, geçmişte yaşanan birçok göç hareketleri ile farklı coğrafyalarda, farklı kavimlerle kaynaşarak günümüze kadar gelmişlerdir. İnsanlık için geçmişten günümüze göç hareketleri, kitlesel göçten bireysel göçe kadar uzanmıştır. Toplumların beraber yaşamak zorunda olduğu İlk Çağlardan günümüzde insanlığın elde ettiği teknoloji ile yaşadığı iklim ve coğrafyanın dışına kolaylıkla çıkarak yeni yaşam alanlarında yaşamayı tercih edebilmektedir.

Doğu Akdeniz havzasının en büyük adası olan Kıbrıs, tarih boyunca büyük medeniyetlerin hâkimiyet kurmak istedikleri alanların başında gelmiştir. Tarihsel süreç içerisinde Kıbrıs Adası birçok savaş, istila, fetih ve göçlere sahne olmuştur. 1571-1878 yılları arasında Osmanlı Devleti idaresindeki Kıbrıs Adası'nda, Anadolu üzerinden göç hareketlilikleri yaşanırken 1878-1974 yılları arasında Birleşik Krallık yönetimindeki Kıbrıs Adası'ndan Anadolu'ya göç hareketleri yaşanmıştır. Yüzyıllar boyunca Adada yaşayan Kıbrıs Türk'ünün Adada yaşam hakkını sona erdirmek isteyen Kıbrıslı Rumların EOKA kolunun kanlı eylemlerini sonlandıran 20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ile Türkiye Cumhuriyeti, soydaşlarının yanında olduğunu ilan etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Kıbrıs, Sürgün Fermanı, Mürur Tezkeresi, Kıbrıs Barış Harekâtı.

ABSTRACT

Migration movements that started with the history of humanity have continued and will continue in every period of humanity. The nations that exist today have come to the present day by merging with different tribes in different geographies with the migrations of the past. Migration movements for humanity from past to present range from mass migration to individual migration. From the early ages when societies had to live together, today's humanity can choose to live in a new living space by easily leaving the climate and geography in which it lives with the technology acquired.

Cyprus, the largest island of the Eastern Mediterranean basin, has been at the forefront of the areas where great civilizations wanted to dominate throughout history.

Foto 3: Mürur Tezkeresi.
Kaynak: Özkul A.E, Akcansoy Y., "Türk Bankası ve Kıbrıs Türk Toplumu'ndaki Rolü", Journal of Cyprus Studies, Volume 18, No. 42, 2014, emupress, Famagusta, s.3.

KAYNAKÇA

Dergi ve Kitaplar:

Ağaoğlu H.Y., 2001: *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Tarihi, İstanbul, Kum Saati Yayınları.*

Demircan, A., 2022: *Doğu Akdeniz'in Güvenlik Kilidi Kıbrıs'ta İslam Sancağı, Derin Tarih Dergisi, Sayı 124, sayfa 40-43.*

Erdem, U, 2018: *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.*

Gümrükçü, H. ve Ceritli, İ., 2020: *Küresel Bakışla Kutup Çağı-4, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.*

Gümrükçü, H., Karabulut, H., ve Soylu, Z.,S., 2021: *Küresel Bakışla Kutup Çağı Dizisi-5, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.*

İpek, N, 2006: *İmparatorluktan Ulus Devletlere Göçler, Trabzon, Serander Yayınları.*

Kanar, M, 2011: *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, İstanbul, Say Yayınları.*

Köse O, 2017: *Tarihte Kıbrıs -I, İstanbul, Dokuzonbeş Reklam Organizasyon Matbaacılık.*

Mahmud, K, 2005: *Dîvânu Lugâti't-Türk, İstanbul, Kalaycı Yayınevi.*

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA), 2000: *Belgelerle Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs, İstanbul, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Yayın No: 9.*

Üstün, E., 2022: *Altı Asır Boyunca Paylaşılamayan Ada: Kıbrıs, Derin Tarih Dergisi, Sayı 124, sayfa 44-49.*

Yalçın, C, 2004: *Göç Sosyolojisi, Ankara, Anı Yayıncılık.*

Yıldırım, H, 2020: *Mütareke Döneminde Göç ve İskân (1918-1923), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.*

Elektronik Makaleler:

Çakmak Z. (2008). Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü (1878-1938), A.*Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt 14, Sayı 36, s. 201-223. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/33201

Ertürk V. (2011). Akşehir Sancağından Kıbrıs Adasına Sürülmüş Aileler, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 23, s. 45-58. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/117889

Gökçe T. (1997). 1572 Yılında İç-İl Sancağından Sürülüp Kıbrıs'ta İskân Edilen Aileler, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, s. 1-78. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/406087

Gökçe T. (1999). 1572 -73 Yıllarında Kıbrıs'ta İskân Edilmek Üzere Karaman ve Rûm Vilâyetlerinden Sürülen Aileler, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, s. 9-74. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/406121

Keser U. (2006). Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar, *ÇTTAD, V/12*, Cilt 5, Sayı 12, s. 103-127. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/233295

Özkul, A.E., ve Akcansoy Y. (2014). Türk Bankası ve Kıbrıs Türk Toplumu'ndaki Rolü, *Journal of Cyprus Studies,* Volume 18, No. 42, s. 1-12. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1101435

Şahin İ., Şahin C. ve Öztürk M. (2013). Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye'den Kıbrıs'a Yapılan Göçler ve Tatbik Edilen İskân Politikası, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/7*, s. 599-630. https://www.researchgate.net/publication/271011861_Baris_Harekati_Sonrasinda_Turkiye'den_Kibris'a_Yapilan_Gocler_Ve_Tatbik_Edilen_Iskan_Politikasi

Şehir Planlama Dairesi-İçişleri Bakanlığı KKTC. (2014). *Ülkesel Fizik Planı-Bölüm II. Mevcut Durum ve Eğilimler*, s. 1-53. https://docplayer.biz.tr/204363-Kuzey-kibris-turk-cumhuriyeti-ulkesel-fizik-plani-bolum-ii-mevcut-durum-ve-egilimler-tasari.html

İnternet Kaynakları:

Hürriyet Gazetesi, *KKTC'de Türk Askerine Rumlardan Engel.* https://www.hurriyet.com.tr/dunya/kktc-de-turk-askerine-rumlardan-engel-41755395

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, *Tarih Öncesi Kıbrıs Adası*. http://users.metu.edu.tr/birten/tarihoncesi.html.

TC. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, *Başkanlık*. https://www.goc.gov.tr/baskanligin-gorevleri

Türk Dil Kurumu, *Kaşgarlı Mahmud*. https://www.tdk.gov.tr/divanu-lugatit-turk/kasgarli-mahmud/

Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, *Hicret*. https://islamansiklopedisi.org.tr/hicret#2-fikih

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın GKRY'nin AB üyeliği ile ilgili Açıklaması (1 Mayıs 2004)*. https://www.mfa.gov.tr/tc-disisleri-bakanligi_nin-gkry_nin-ab-uyeligi-ile-ilgili-aciklamasi-_1-mayis-2004_.tr.mfa

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, *Hala Sultan Tekkesi*. https://islamansiklopedisi.org.tr/hala-sultan-tekkesi

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, *Mühimme Defteri*. https://islamansiklopedisi.org.tr/muhimme-defteri

Uluslararası Af Örgütü, *Mülteci Hakları*. https://www.amnesty.org.tr/icerik/multeci-haklari

Vikipedi Özgür Ansiklopedisi, *Yeşil Hat*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Ye%C5%9Fil_Hat.

SURİYELİ MÜLTECİLERİN ÜLKE VE BÖLGE DİNAMİKLERİNE ETKİLERİ VE ENTEGRASYON SÜRECİ: ADANA VE GAZİANTEP ÖRNEKLERİ

Mustafa Yeğin

ÖZET

Göç hareketlerinden etkilenen ülkemiz, direkt olarak bir çekim merkezi hâline gelmiştir. Sınırlarımıza gelen Suriyeliler için açık kapı politikası uygulanmış, ayrıca rızası dışında kimsenin geri gönderilmemesi ilkesi çerçevesinde hareket edilmiştir. Başka ülkelerde yaşam mücadelesi vermeye çalışan Suriyeliler sığındıkları ülkelerdeki yaşamı ekonomik, sosyal, kültürel ve güvenlik olarak etkilemiş ve etkilemeye de devam etmektedir. Gaziantep sınır ili olması ve Suriye'de devam eden iç savaş nedeniyle gelen yabancıların sayılarında, dikkate değer bir artış yaşanmıştır. Türkiye'de kayıt altına alınmış geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı 27 Ocak 2022 tarihi itibarıyla toplam 3 milyon 736 bin 91 kişi olmuştur. Bu kişilerin 1 milyon 767 bin 63'ünü (%47,3) 0-18 yaş arası çocuklar oluşturmaktadır.

Göç İdaresi Başkanlığının 27 Ocak 2022 tarihli verilerine göre Gaziantep'te 460.779 kişi, Adana da ise 255.916 kişi yaşamaktadır. İlk zamanlar kısa süreli ve geçici bir durum olarak görülen bu göç, gün geçtikçe kalıcı bir hâl almıştır. Bugün bölgemizde sürekli büyüyen Suriyeli sığınmacı popülasyonu Türk toplumunu ekonomik, sosyal ve elbette siyasi bakımdan etkilemektedir. Gaziantep ve Adana illerinde Suriyeli nüfusun artması, bu artışın kentlerin altyapı, eğitim, sağlık vb. gibi sosyoekonomik yapısına olumsuz etkileri, şehirlerde bazı sektörlerde enflasyon artışı olduğu gözlenmektedir. Araştırmaya öncelikle literatür taraması ve illerde gözlemler yapılarak başlanmıştır. Suriyeli göçmenlere ilişkin hazırlanmış raporlar, makaleler, araştırmalar da incelenmiştir. Bu çalışmada Suriyeli mültecilerin Adana ve Gaziantep illerinde entegrasyon süreçleri ve bölge dinamiklerine etkileri ele alınmaktadır. Bu etkiler sektörler, yerel yönetimler ve belediye hizmetleri üzerinden değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli Mülteciler, Entegrasyon Süreci, Mekânsallaşma, Bölge Dinamikleri, Kültürel Yaşam

Ebeveynlere Yönelik Gerçekleştirilen Etkinlik ve Faaliyetler

- **Uzaktan Eğitim ve EBA:** Uzaktan eğitim sürecinde çocuklara ve velilere destek olmak adına gerçekleştirilen online oturumda, sürece ve EBA sistemine dair gerekli bilgilendirme ve yönlendirme yapılarak konuyla ilgili öğrencilerin ihtiyaç ve sorunlarına dair çözüm önerileri sunulmaktadır.

SONUÇ

Ülkemizdeki mülteciler konusu, ekonomik, siyasal ve sosyal boyutları ile güvenlik ve uyum sorununa evrilmiştir. Giderek kalıcı hâle dönüşen göç artık geçici ve kısa süreli olmaktan uzaktır. Göçü kabullenen ve göç eden mültecilerin tepkilerini ve psikolojilerini bu durum etkimeye devam etmektedir. Suriyelilerin olumsuz etkilerini azaltıp olumlu etkileri hayata geçirecek tedbirler ve çalışmalar artırılmalıdır. Bütüncül politikalar aranmalı mülteci politikası hayata geçirilmelidir. Konu bir sosyal uyum sorunu olarak ele alınmalıdır. Belediye hizmetleri, sağlık, barınma, eğitim ve çalışma hayatı gibi alanları düzenleyecek politikalara ihtiyaç vardır. Yerel otoriteler ile merkezî otorite arasında koordinasyon sağlanmalıdır. Belediyelere bütçe, inisiyatif ve yetkiler verilmelidir. Şehirlerdeki altyapının güçlendirilmesi ve belediye hizmetlerindeki çalışan sayısının arttırılması gerekmektedir.

Göçmen nüfus için konut ve barınma sorunu acilen çözülmelidir. Mülteci kümelenme ve yoğunluğunun kent estetiği ve kent sosyal sistemi içinde sosyal problemlere yol açmadan önlenmesi gerekir. Kiralar yükselmiştir. Niteliksiz konut ve yaşam çevreleri mülteciler için yaşam alanlarına dönüştürülmüştür. Bu durum sosyal uyumu ötelemekte, psikolojik sorunlar, mahremiyet ihlali, aile içi ilişkiler gibi sorunları artırmıştır. Yaşam tarzı, dil ve kültür farkları iletişimi güçleştirmekte uyum sorunu ortaya çıkmaktadır. Çocuk ve kadın istismarları, çok eşlilik ve buna bağlı boşanma davalarında görülen artışlar, mezhepsel ve etnik sorunları da beraberinde artıran ortamlar oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

5393 Sayılı Belediye Kanunu. (2020.01.05). Resmî Gazete (Sayı: 25874). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5 .5393.pdf.

5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu. (2020.01.05). Resmî Gazete (Sayı: 25531). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5 .5216.pdf.

AKINCI, Buket, NERGİZ, Ahmet ve GEDİK, Ercan (2015), "Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul", Göç Araştırmaları Dergisi, S.1(2), ss.58-84.

ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ GÖÇ ANA PLANI (2020-2024), Büyükşehir Belediyesi, Adana.

GÖÇ İDARESI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2017), Türkiye Göç Raporu, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

TÜRKİYE'DE SURİYELİ GÖÇÜ VE BELEDİYE DENEYİMLERİ: KİTLESEL GÖÇLER, YEREL YANITLAR (2020), Yerel Yönetişim ve Göç Dizisi-10, Ankara.

URL1: https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638
URL2: https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler
URL3: https://www.dunya.com/sehirler/gaziantep-ekonomisinde-suriyelilerin-agirligi-artti-haberi-328566
URL4: https://www.haberler.com/guncel/dunyanin-en-buyuk-konteyner-kenti-adana-da-10317546-haberi/

ÇEÇEN KOLEKTİF HAFIZASINDA 1944 SÜRGÜNÜ VE BUNUN RUS-ÇEÇEN İLİŞKİLERİNE YANSIMASI

İbrahim Hasanoğlu

ÖZET

Rus-Çeçen ilişkileri tarihinde hiçbir olay, Çeçenlerin kolektif hafızasında 1944'te Orta Asya'ya sürgün edilmeleri kadar etki bırakmamıştır. Bu sürgün, Çeçenlerin toplum olarak kimliğini ve ülke olarak komşularıyla ilişkilerini şekillendirmiştir. Sürgün öncesi mevcut olan kabile/klan temelli ayrım sürgün döneminde yerini birliğe bırakmış ve Çeçenler arasında yeni bir birlik duygusu gelişmiştir. Sürgünün anıları geniş aile bağlamında nesilden nesile aktarılmış ve Çeçen toplumunun kendi içine kapanmasına yol açmıştır. Sürgün gibi bu tür büyük felaketler, bir grubun sürekli olarak aynı ulusal sınırlar içindeki "ötekiler" tarafından oluşturulan kötü davranışlara ya da baskılara maruz kalmasından terörist saldırılara, savaşlara, hatta soykırımlara uzanan bir dağılıma sahiptir. Toplumlar da güçlü düşmanla umutsuz bir şekilde ama aktif bir direnişle savaşan bir travmatize gruptan bütünüyle çaresiz ve edilgen bir konuma düşen gruba kadar değişiklik gösterebilir. 1944 sürgünü, Çeçen toplumunun "seçilmiş travması" hâline gelmiştir. Bu bakımdan seçilmiş travmanın seçilmiş zafere göre büyük grup kimliğinin daha güçlü belirleyicisi olduğu söylenebilir.

Sürgünün Çeçen kolektif hafızasındaki anıları, Çeçenlerin Ruslarla ilişkilerini de önemli ölçüde etkilemektedir. Sürgün anısı, Çeçenlerin 1990'larda Rusya'dan ayrılma arzularını körükleyen en önemli etkenlerden biriydi. Sürgün, acı ve utanç, Çeçenlerin kendilerini daha kırılgan ve diğerlerinden farklı hissetmesine yol açtığı gibi isyanın başlıca nedeni hâline de gelmiştir. Öte yandan sürgün anısının güçlendirdiği Rusların "öteki"lik durumu Çeçenistan'da resmî ideolojiye dönüşen sufi İslam ile desteklenen Çeçen milliyetçiliğinin federal düzeydeki Rus vatanseverliğine kanalize etmede zorluklar yaşanmasına neden olmaktadır. Buna, sürgünün müsebbibi Stalin'in bazı ideolojik söylemlerinin canlandırması da eklenince durum Çeçenistan açısından içinden çıkılmaz hâl almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çeçenler, Sürgün, Kolektif Hafıza, Seçilmiş Travma, Ruslar

KAYNAKÇA

Ahmatov, Z. Y. ve Hasmagomedov, E. H. (2005). *İstoriya Çeçni v XIX-XX vekah*, Puls, Moskova.

Akaev, V. (2016). *Fenomen Kavkazkoy voynı: analiz starıh i novıh kontseptsiy. İzdatelstvo sotsialno gumanitarnıe znaniya*, Rostov Na Donu.

Akaev, V. (2017). "Bolşoy terror v Çeçeno-İnguşetii Kontrrevolyutsinnoya Deyatelnost vospitannika Sovetskoy sistemı Hasi Vahaeva", *Nowa Polityka Wschodnia*, 3(14): 129-144.

Aktürk, Ş. (2015). *Almanya, Rusya ve Türkiye'de Etnisite Rejimleri ve Milliyet*, (Çev: V. Eke), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Bugay N.F. ve Gonov A.M. (2003). *Po Resheniyu Pravitelstva Soyuza SSR*, ELFA, Nalçik.

Buskinovitch, P. (2016). *Rusya'nın Kısa Tarihi*, (Çev: M. Doğan), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

Bykova, M. (2004). "Nation and Nationalism. Russia in Search of its National Identity", (Ed: G. Steunebrink ve E. Zweerde), *Civil Society, Religion, and the Nation Modernization in Intercultural Context: Russia, Japan, Turkey*, Radopi, Amsterdam-New York, 29-49.

Campana, A. (2006). "The Effects of War on the Chechen National Identity Construction", *National Identities*, 8(2): 129-148.

Campana, A. (2009). "Collective Memory and Violence: The Use of Myths in the Chechen Separatist Ideology, 1991–1994", *Journal of Muslim Minority Affairs*, 29(1): 43-56.

Campana, A. (2012). "The Chechen Memory of Deportation: From Recalling a Silenced Past to the Political Use of Public Memory", *Public Memory, Public Media, and the Politics of Justice*, (Ed: Philip, L. ve Pradip, N. T.), Palgrave Macmillan,New York, 141-162.

Carr, E. H. (1989). *Sovyet Rusya Tarihi Bolşevik Devrimi 1917-1923*, (Çev: O. Suda), 1. Cilt, Metis Yayınları, İstanbul.

Cheterian, V. (2017). *Kafkasya'da Savaş ve Barış: Rusya'nın Sorunlu Hududu*, (Çev: E. Kaplan), Belge Yayınları, İstanbul.

Cornelia, K. (2016). "Suppressing Collective Memory: Chechnya's 'Day of Memory and Grief' and the rehabilitation of Stalinism in today's Russia", *London Journal of Critical Thought*, 2: 38-49.

Dunlop, J. B. (1998). *Russia Confronts Chechnya Roots of a Separatist Conflic*, Cambridge University Press, Cambridge.

Ediev, D. (2003). *Demografçeskie Poteri Deportirovannıh Narodov SSSR*, AGRUS, Stavropol.

Evtuhov, C. ve Stites, R. (2018). *1800'den İtibaren Rusya Tarihi Halklar, Efsaneler, Olaylar, Güçler*, (Çev: A. C. Aşkın), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Forsyth, J. (2019). *Kafkasya: Bir Tarih*, (Çev: T. Binder), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Foxall, A. (2018). *Sovyet Sonrası Rusya'da Etnik İlişkiler: Kuzey Kafkasya'da Ruslar ve Rus Olmayanlar*, (Çev: S. Özdemir), Koyusiyah Yayınları, Ankara.

Gammer, M. (2002). "Nationalism and History: Rewriting the Chechen National Past", *Secession, History and the Social Sciences*, (Ed: B. Coppieters ve M. Huysseune), Brussels University Press, Brussels, 117-140.

Hansen, F. S. (1994). "The 1991 Chechen Revolution: The Response of Moscow", Central Asian Survey, 13(3): 395-407.

Hasanoğlu, İ. (2021). "Rusya'da Ulus İnşası: Sovetskiy Narod'dan Rossiyanin'e", *Dünyadan Örneklerle Teoride ve Pratikte Ulus İnşa Süreçleri*, (Ed: M. Y. Alptekin), Nobel Yayınları, Ankara, 173-208.

Hosking, G. (2011). *Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, (Çev: K. Acar), İletişim Yayınları, İstanbul.

Iliyasov, M. (2018). "Chechen Ethnic İdentity: Assessing The Shift From Resistance to Submission", *Middle Eastern Studies*, 54(3): 475-493.

International Crisis Group. (2015). *Chechnya: The Inner Abroad*, Europe Report No. 236, Brussels.

İbragimova, Z. H. (2009). *Tsarskoe proşloe çeçentsev: vlast i Obşestvo*, Probel-2009, Moskova.

Jaimoukha, A. (2005). *The Chechens: A Handbook*, Routledge Curzon, London and New York.

Lieven, A. (1998). *Chechnya Tombstone of Russian Power*, Yale University Press, New Haven and London.

McCharty, J. (2014). *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarının Kıyımı 1821-1922*, (Çev: F. Sarıkaya), TTK Yayınları, Ankara.

Merlin, A. (2014). "Remembering and Forgetting in Chechnya Today: Using The Great Patriotic War To Create a New Historical Narrative", (Ed: A. L. Huerou vd.), *Chechnya at War and Beyond*, Routledge Curzon, London and New York, 37-57.

Nuhajiev, N. S. ve Umhaev, H. S. (2012). *V poiskah natsionalnoy identiçnosti*, Groznenskiy Raboçiy, Grozniy.

Nuhajiev, N. ve Umhaev, H. (2009). *Deportatsiya Narodov: Nostalgiya Po Totalitarizmu*, Npp Djangar, Groznıy.

Perepelkin, L. S. (1994). "Çeçenskaya respublika: sovremennaya sotisalno-politiçeskaya situatsiya", *Etnografiçeskoe Obozrenie*, 1: 3-15.

Rabinowitch, A. (2017). *The Bolsheviks Come to Power: The Revolution of 1917 in Petrograd*, Pluto Press, London.

Russell, J. (2008). "Ramzan Kadyrov: The Indigenous Key to Success in Putin's Chechenization Strategy?", *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 36(4): 659-687.

Sakwa, R. (2008). *Putin: Russia's Choice*, Routledge, New York.

Saydam, A. (2010). *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1856-1876)*, TTK Yayınları, Ankara.

Smith, S. (2002). *Allah'ın Dağları Çeçenistan'da Savaş*, (Çev: H. Nugay), Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Stalin, J. V. (1990). "Dağıstan'ın Sovyetik Özerkliği Üzerine Deklarasyon", *Eserler*, (Çev: İ. Yarkın), Cilt. 4, İnter Yayınları, İstanbul.

Tishkov, V. (2004). *Chechnya: Life in a War-Torn Society*. Berkeley and Los Angeles, University of California Press, s. 20-21.

Vaçagaev, M. (2009). "Reabilitatsiya Narodov Severnogo Kavkaza: Osnovnıe Problemı Çeçentsev i İnguşey v Period s 1957-go do Naçala 1990-h Godov", *Kavkaz&Globalizatsiya*, 3(1): 164-173.

Volkan, V. D. (2013). *Divandaki Düşmanlar: Bir Türk Psikanalistin Siyaset Psikolojisi Serüveni*, (Çev: S. E. Taycan), Alfa Yayınları, İstanbul.

Williams, B. G. (2000). "Commemorating 'The Deportation' in Post-Soviet Chechnya: The Role of Memorialization and Collective Memory in the 1994-1996 and 1999-2000 Russo-Chechen Wars", *History&Memory*, 12(1): 101-134.

Yandarbiyev, Z. (2014). *Bağımsızlığın Eşiğinde*, (Çev: A. Süer), Küresel Kitap, İstanbul.

Yusupov, M. (2001). "Çeçenskiy konflikt: dinamika, tendentsii", *Federalizm v Rossii*, (Ed: R. Hakimov), Kazanskiy İnstitut Federalizma, Kazan, 144-158.

Zürcher, C. (2007). *The Post-Soviet Wars: Rebellion, Ethnic Conflict, and Nationhood in the Caucasus*, New York University Press, New York and London.

(URL-1): "Rusya'da Stalin'e sempati tavan yaptı", [https://tr.sputniknews.com/rusya/201904171038784010-rusya-stalin-sempati-tavan-yapti/], (erişim: 17.04.2022).

(URL-2): "Ramzan Kadırov: Nelzya zabıvat o traditsiyax Çeçenskogo naroda", [https://www.grozny-inform.ru/news/politic/4487/], (erişim: 16.04.2022).

(URL-3): "Çeçen lider Kadirov Grozni'de öldürüldü", [https://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2004/05/040509_chechnya_wrap.shtml], (erişim: 30.10.2022).

(URL-4): "V Çeçne i İnguşetii perenesli den pamyati o deportatsii", [https://www.bbc.com/russian/russia/2014/02/140224_chechen_ingush_deportation_anniversary], (erişim: 29.03.2022).

(URL-5): "Kak Kadırov 23 fevralya ustroil iz pominok prazdnik", [https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/298148/], (erişim: 22.04.2022).

(URL-6): "Memorial v Groznom: likvidatsiya pamyati Çeçenskogo naroda", [https://www.bbc.com/russian/blogs/2014/02/140220_blog_caucasus_chechnya_deportation], erişim: 30.10.2022).

(URL-7): "Kadırov pozvolil provesti traurnıe meropriyatiya v godovşinu deportatasii", [https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/332118/], (erişim: 23.04.2022).

POSTMODERN ROMANLAR VE UYARLAMALARI

Emre Bekir Güven

nobel bilimsel

POSTMODERN ROMANLAR VE UYARLAMALARI

Emre Bekir Güven

Yayın No.: 1520
ISBN: 978-625-398-364-2
E-ISBN: 978-625-398-363-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Güven, Emre Bekir.
Postmodern Romanlar ve Uyarlamaları / Emre Bekir Güven
1. Basım, XIV + 356 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-364-2
E-ISBN: 978-625-398-363-5
1. Roman 2. Postmodern Roman 3. Uyarlama

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

TABLOLAR DİZİNİ ..... **vii**

ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **ix**

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ ..... **xiii**

GİRİŞ **1**

KURAMSAL ÇERÇEVE **9**

1.1. ROMAN 9

1.2. FİLM 36

1.3. MEDYALARARASILIK 65

MEDYALARARASI İLİŞKİLER **95**

2.1. *KOKU* 95

2.1.1. *Koku* Romanı 95

2.1.1.1. Yazar (Patrick Süskind) Hakkında 97

2.1.2. *Koku* Filmi 98

2.1.2.1. Yönetmen (Tom Tykwer) Hakkında 100

2.1.3. Medyalararası İlişkiler 101

2.2. OKUYUCU 157

2.2.1. *Okuyucu* Romanı 157

2.2.1.1. Yazar (Bernhard Schlink) Hakkında 160

2.2.2. *Okuyucu* Filmi 160

2.2.2.1. Yönetmen (Stephen Daldry) Hakkında 162

2.2.3. Medyalararası İlişkiler 162

2.3. *UYKUNUN KARDEŞİ* 198

2.3.1. *Uykunun Kardeşi* Romanı 198

2.3.1.1. Yazar (Robert Schneider) Hakkında 201

2.3.2. *Uykunun Kardeşi* Filmi 202

2.3.2.1. Yönetmen (Joseph Vilsmaier) Hakkında 204

2.3.3. Medyalararası İlişkiler 205

2.4. *AGNES* 245
2.4.1. *Agnes* Romanı 245
2.4.1.1. Yazar (Peter Stamm) Hakkında 247
2.4.2. *Agnes* Filmi 247
2.4.2.1. Yönetmen (Johannes Schmid) Hakkında 248
2.4.3. Medyalararası İlişkiler 249

ORTAK DEĞERLENDİRME 285

3.1. TEKNİK VE TEMATİK BAĞLANTILAR 285
3.1.1. Romanlar 287
3.1.2. Filmler 308
3.2. MEDYALARARASI BAĞLANTILAR 321

SONUÇ 337

KAYNAKÇA 343

EKLER 355

Ek-1: Anket 1 355

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Üstkurmaca Katmanları 28
Tablo 2. Postmodern Roman Ögeleri 35
Tablo 3. Jens Eder, Postmodern Film 58
Tablo 4. İletişim Modeli 66
Tablo 5. Rajewsky, Trans-, Intra-, Intermedialität 73
Tablo 6. Rajewsky, Literaturverfilmung 75
Tablo 7. Edebiyat Uyarlaması-1 77
Tablo 8. Edebiyat Uyarlaması-2 77
Tablo 9. Germanistik-1 86
Tablo 10. Germanistik-2 87
Tablo 11. *Koku* Romanının Bölümleri 134
Tablo 12. *Koku* Romanı ve Filminde Kronoloji 135
Tablo 13. *Koku* Romanı ve Filminde Figürler 144
Tablo 14. Sekanslar ve Zaman-Mekân 174
Tablo 15. *Okuyucu* Romanının Bölümleri 182
Tablo 16. *Okuyucu* Romanının Bölümlerinin Filme Aktarılma Durumu 184
Tablo 17. *Okuyucu* Romanı ile Filmi Arasındaki Örtüşmeler 187
Tablo 18. Anlatıya Etki Etmeyen Farklılıklar 188
Tablo 19. Kaybolan Roman Unsurları 192
Tablo 20. *Okuyucu* Roman ve Filminde Figürler 194
Tablo 21. *Uykunun Kardeşi* Filminin Sekansları 226
Tablo 22. *Uykunun Kardeşi* Roman ve Filminde Kronoloji 227
Tablo 23. Uykunun Kardeşi Medyaları Arasındaki Farklılıklar 231
Tablo 24. *Uykunun Kardeşi* Roman ve Filminde Figürler 242
Tablo 25. *Agnes*'in Anlatı Katmanları 250
Tablo 26. *Agnes* Roman ve Filminde Figürler 265
Tablo 27. *Agnes* Romanında Zaman 272
Tablo 28. *Agnes* Romanının Bölümlerinin Filme Aktarılma Durumu 275
Tablo 29. *Agnes* Medyaları Arasındaki Farklılıklar 277
Tablo 30. Filme Aktarılırken Kaydırılan Unsurlar 279
Tablo 31. *Agnes* Romanı ile Filmi Arasındaki Örtüşmeler 282
Tablo 32. Roman Anlatıcıları 293

Tablo 33. Romanların Ana Bölüm ve (Alt) Bölümleri 298
Tablo 34. Romanlardaki İzlekler 305
Tablo 35. IMDb Puanları 310
Tablo 36. Anlatılan ve Çekilen Mekânlar 317
Tablo 37. Filmlerde Anlatı Zamanı ve Anlatılan Zaman 319
Tablo 38. Kaynak ve Hedef Medyalar 321
Tablo 39. Yayımlanma ile Filmleştirilme Arasındaki Süre 322
Tablo 40. Filmleştirmeye Katkı Sunanlar 323
Tablo 41. Kaynak ve Hedef Medyaların Dili 324
Tablo 42. Uyarlama Sınıflandırması 326
Tablo 43. Kaynak Medya ile Hedef Medya İlişkisi 327
Tablo 44. Romanların Filmlere Aktarılan ve Aktarılmayan Bölümleri. 328
Tablo 45. Romanların Filmlere Nicel Olarak Aktarım Durumu 329
Tablo 46. Figür Sayıları 331

KAYNAKÇA

'Perfume': How a director filmed the unfilmable novel, 29.12.2006, www.independent. co.uk/ arts-entertainment/films/features/perfume-how-a-director-filmed-the-unfilm able-novel-430133.html.

Nibelung'lar Destanı, (1959), (Çev.: Bilge Umar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

Oxford Latin Dictionary, Clarendon Press, Oxford 1968.

Adanır, Oğuz (Haz.), *Baudrillard*, Say Yayınları, İstanbul 2010.

Adanır, Oğuz, "Göstergebilimsel Film Kuramı", Zeynep Özarslan (Ed.), *Sinema Kuramları 2* (II. Baskı), (ss. 13-32), Su Yayınevi, İstanbul 2016.

Adorno, Theodor W., *Edebiyat Yazıları* (4. Basım), (1955), (Çev.: Sabir Yücesoy, Orhan Koçak), Metis Yayınları, İstanbul 2015.

Akin, Fatih, Maeck, Klaus, Thiel, Andreas & Würl, Jeanette (Yapımcı), Akin, Fatih (Senarist), Akin, Fatih (Yönetmen), *Auf der anderen Seite* [Film], Anka Film, Almanya-Türkiye 2007.

Aktaş, Şerif, *Roman Sanatı ve İncelemesine Giriş*, Birlik Yayınları, Ankara 1984.

Aktulum, Kubilay, *Metinlerarası İlişkiler* (2. Basım), Öteki Yayınevi, Ankara 2000.

Aktulum, Kubilay, *Parçalılık Metinlerarasılık*, Öteki Yayınevi, Ankara 2004.

Aktulum, Kubilay, *Sinema ve Metinlerarasılık*, Çizgi Kitabevi, Konya 2018.

Albayrak, Kadir, *Peter Stamm'ın romanlarında heterotopyalar*, (Doktora), Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2017.

Albersmeier, Franz-Josef (Ed.), *Texte zur Theorie des Films* (8. Auflage), Reclams Universal-Bibliothek, Ditzingen 2018.

Altman, Rick, "Sinema ve Tür", Geoffrey Nowell-Smith (Ed.), *Dünya Sinema Tarihi* (2. Basım), (ss. 322-333), (1996), (Çev.: Ahmet Fethi), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008.

Anders, Petra, Staiger, Michael, Albrecht, Christian, Rüsel, Manfred & Vorst, Claudia, *Einführung in die Filmdidaktik*, J.B. Metzler, Berlin 2019.

Andreotti, Mario, *Die Struktur der modernen Literatur* (5. Auflage), Haupt Verlag, Bern 2014.

Angermüller, Johannes, "Fredric Jameson: Marxistische Kulturtheorie", Stephan Moebius & Dirk Quadflieg (Eds.), *Kultur. Theorien der Gegenwart* (2. Auflage), (ss. 359-370), VS Verlag, Wiesbaden 2011.

Antakyalıoğlu, Zekiye, *Roman Kuramına Giriş* (2. Basım), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2016.

Aristoteles, *Poetik*, (Çev.: Arbogast Schmitt), Akademie Verlag GmbH, Berlin 2008.

Aristoteles, *Rhetorik*, (Çev.: Gernot Krapinger), Reclams Universal-Bibliothek, Stuttgart 2007.

Arnheim, Rudolf, "Film als Kunst", Franz-Josef Albersmeier (Ed.), *Texte zur Theorie des Films* (8. Auflage), (ss. 176-200), Reclams Universal-Bibliothek, Ditzingen 2018.

Arslan, Nilüfer, *Postmodern edebiyat bağlamında Patrick Süskind'in 'koku' adlı romanı*, (Yüksek lisans), İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2006.

Ay, Dilşah, *Mapping the Mind of the Murderer: Power, violence and art in Bram Stoker's Dracula, Patrick Süskind's Perfume: The Story of a Murderer and Bret Easton Ellis' American Psycho*, (Yüksek lisans), Yeditepe Üniversitesi, İstanbul 2019.

Aytaç, Gürsel, *Çağdaş Alman Edebiyatı* (5. Baskı), Doğu Batı Yayınları, Ankara 2012.

Aytaç, Gürsel, *Genel Edebiyat Bilimi*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2016.

Aytaç, Gürsel, *Yeni Alman Edebiyatı Tarihi* (5. Baskı), Akçağ Yayınları, Ankara 2005.

Bağ, Şener, "'Der Vorleser' von Bernhard Schlink als Medium der deutschen Erinnerungskultur" [Alman Bellek Kültürü aracı olarak Bernhard Schlink'in Okuyucu'su], *Ege Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, VIII, 2009, 17-41.

Bahtin, Mihail, *Karnavaldan Romana* (4. Basım), (Çev.: Cem Soydemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2020.

Barthes, Roland, *Romanın Hazırlanışı 1* (2. Baskı), (2003), (Çev.: Mehmet Rifat, Sema Rifat), Sel Yayıncılık, İstanbul 2018.

Barthes, Roland, *Yazı ve Yorum* (5. Basım), (Çev.: Tahsin Yücel), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2018.

Baudrillard, Jean, *Simülakrlar ve Simülasyon* (11. Basım), (1982), (Çev.: Oğuz Adanır), Ankara 2017.

Bazin, Andre, *Sinema Nedir?*, (Çev.: İbrahim Şener), Doruk Yayımcılık, İstanbul 2013.

Bauman, Zygmunt, *Postmodern Etik* (3. Basım), (Çev.: Alev Türker), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2016.

Bender, Lawrence (Yapımcı), Tarantino, Quentin (Senarist), Tarantino, Quentin (Yönetmen), *Inglourious Basterds* [Film], Studio Babelsberg, ABD-Almanya 2009.

Berlinale'nin Jüri Başkanı Alman Yönetmen Tom Tykwer, 02.11.2017, https://www.dw.com/tr/berlinalenin-j%C3%BCri-ba%C5%9Fkan%C4%B1-alman-y%C3%B6net mentom-tykwer/a-41216149.

Best, Steven & Kellner, Douglas, *Postmodern Teori* (3. Basım), (1991), (Çev.: Mehmet Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2016.

Betton, Gerard, *Sinema Tarihi*, (1984), (Çev.: Şirin Tekeli), İletişim Yayınları, İstanbul 1990.

Booth, Wayne C., *Kurmacanın Retoriği*, (1961), (Çev.: Bülent O. Doğan), Metis Yayınları, İstanbul 2012.

Bordwell, David, Thomson, Kristin & Smith, Jeff, *Film Art*, Mc Graw Hill, New York 2017.

Borgards, Roland, Neumeyer, Harald, Pethes, Nicolas & Wübben, Yvonne, *Literatur und Wissen: Ein interdisziplinäres Handbuch*, Springer-Verlag, Stuttgart 2013.

Bönninghausen, Marion, "Transmediales Erzählen im Bilderbuch", Klaus Maiwald (Ed.), *Intermedialität*, (ss. 131-152), Schneider Verlag Hohengehren, Baltmannsweiler 2019.

Brandlmeier, Thomas, *Film noir: Generalprobe der Postmoderne*, Richard Boorberg Verlag, München 2017.

Budweg, Philipp & Blieninger, Thomas (Yapımcı), Lämmermann, Nora & Schmid, Johannes (Senarist), Schmid, Johannes (Yönetmen), *Agnes* [Film], LIEBLINGSFILM, WDR & ATRACK Film Productions, Almanya 2016.

Butor, Michel, *Roman Üstüne Denemeler*, (Çev.: Mehmet Rifat, Sema Rifat), Düzlem Yayınları, İstanbul 1991.

Buyan, Burak, "Hugo Münsterberg", Zeynep Özarslan (Ed.), *Sinema Kuramları 1* (II. Baskı), (ss. 19-34), Su Yayınevi, İstanbul 2015.

Büyükdüvenci, Sabri & Öztürk, Semire Ruken, "Postmodernizm ve Sinema", Sabri Büyükdüvenci & Semire Ruken Öztürk (Drl.), *Postmodernizm ve Sinema*, (ss. 13-35), (Çev.: Sabri Büyükdüvenci, Semire Ruken Öztürk), Dipnot Yayınları, Ankara 2014.

Chaffin, Cean, Kennedy, Kathleen & Marshall, Frank (Yapımcı), Roth, Eric & Swicord, Robin (Senarist), Fincher, David (Yönetmen), *The Curious Case of Benjamin Button* [Film], Paramount Pictures, Warner Bros. Pictures & The Kennedy/Marshall Company, ABD 2008.

Cizenel, Sibylle, *Der 'Fall' grenouille Patrick Süskinds roman Das Parfum*, (Yüksek lisans), İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1993.

Cizmecioglu, Aygül, *Bernhard Schlink: "Der Vorleser"*, 07.10.2018, https://www.dw.com/de/bernhard-schlink-der-vorleser/a-43645228.

Corngold, Stanley, Greenberg, Jack & Wagner, Benno (Haz.), *Franz Kafka Ofis Yazıları*, (2009), (Çev.: Emre Erbatur), Everest Yayınları, İstanbul 2017.

Culler, Jonathan, *Yazın Kuramı*, (1997), (Çev.: Hakan Gür), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2007.

Çalışkan, Vahdettin Oytun, *Berhard Schlink'in okuyucu adlı eserinde toplumsal değerlerin incelenmesi*, (Yüksek lisans), Sakarya Üniversitesi, Sakarya 2019.

De Cervantes Saavedra, Miguel, *Don Kişot* (19. Baskı), (Çev.: Reşat Nuri Güntekin), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017.

Defila, Rico & Di Giulio, Antonietta, "Partizipative Wissenserzeugung und Wissenschaftlichkeit", Rico Defila & Antonietta Di Giulio (Eds.), *Transdisziplinär und transformativ forschen*, (ss. 39-67), Springer VS, Wiesbaden 2018.

Deleuze, Gilles, *Hareket-İmge*, (1983), (Çev.: Soner Özdemir), Norgunk Yayıncılık, İstanbul 2014.

Deleuze, Gilles & Guattari, Felix, *Anti-Oedipus* (10. Printing), (1977), (Çev.: Robert Hurley, Mark Seem, Helen R. Lane), University of Minnesota Press, Minneapolis 2000.

Demirbilek, Alev, *Dünya Sinema Tarihi*, Engin Fotokopi, İstanbul 1994.

Derrida, Jacques, *Gramatoloji* (2. Baskı), (1967), (Çev.: İsmet Birkan), BilgeSu Yayıncılık, Ankara 2014.

Derrida, Jacques, *Of Grammatology*, (1967), (Çev.: Gayatri Chakravorty Spivak), The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London 1997.

Derrida, Jacques, "Yapıbozum ve Pragmatizm Üzerine Düşünceler", Chantal Mouffe (Drl.), *Yapıbozum ve Pragmatizm*, (ss. 125-142), (1996), (Çev.: Tuncay Birkan), İletişim Yayınları, İstanbul 2016.

Doltaş, Dilek, *Postmodernizm: Tartışmalar ve Uygulamalar*, Telos Yayıncılık, İstanbul 1999.

Donner, Wolf, *Propaganda und Film im "Dritten Reich"*, TIP Verlag, Berlin 1995.

Duden, *Das Bedeutungswörterbuch 10-12* (4. Auflage), Bibliographisches Institut AG, Mannheim 2010.

Eagleton, Terry, *Edebiyat Kuramı* (5. Basım), (1996), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2017.

Ecevit, Yıldız, *Orhan Pamuk'u Okumak*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1996.

Ecevit, Yıldız, *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar* (10. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul 2016.

Eco, Umberto, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti* (14. Basım), (1994), (Çev.: Kemal Atakay), Can Sanat Yayınları, İstanbul 2019.

Eco, Umberto, *Yorum ve Aşırı Yorum* (2. Basım), (1992), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2017.

Eder, Jens, *Die Figur im Film* (2. Auflage), Schüren Verlag GmbH, Marburg 2014.

Eder, Jens (Ed.), *Oberflächenrausch* (2. Auflage), Lit Verlag, Hamburg 2008.

Ehlers, Swantje, *Der Roman im Deutschunterricht*, Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn 2017.

Eichinger, Bernd (Yapımcı), Birkin, Andrew, Eichinger, Bernd & Tykwer, Tom (Senarist), Tykwer, Tom (Yönetmen), *Das Parfum* [Film], Constantin Film Produktion, VIP Medienfonds 4 & NEF Productions, Almanya-Fransa-İspanya 2006.

Eisenstein, Sergey M., *Film Biçimi*, (Çev.: Nijat Özön), Payel Yayınevi, İstanbul 1985.

Eisenstein, Sergey M., *Sinema Sanatı*, (1968), (Çev.: Nilgün Şarman), Payel Yayınevi, İstanbul 1993.

Ejhenbaum, Boris M., "Probleme der Filmstilistik", Franz-Josef Albersmeier (Ed.), *Texte zur Theorie des Films* (8. Auflage), (ss. 97-137), Reclams Universal-Bibliothek, Ditzingen 2018.

Eliuz, Ülkü, *Oyunda Oyun Postmodern Roman*, Kesit Yayınları, İstanbul 2016.

Erdoğan, Nezih, *Sinema Kitabı*, Ağaç Yayıncılık Ltd. Şti., İstanbul 1992.

Eski Ahit.

Filmemacher Joseph Vilsmaier (81) verstorben, 12.02.2020, https://www.derwesten.de/ panorama/vermischtes/joseph-vilsmaier-81-ist-tot-sein-letzter-film-erscheint-noch -dieses-jahr-id228403345.html.

Fischer, Irmtraud, "Die Bibel als Welt erzeugende Erzählung", Alexandra Strohmaier (Ed.), *Kultur – Wissen* – Narration, (ss. 381-397), transcript Verlag, Bielefeld 2013.

Fischer, Klaus, "Interdisziplinarität im Spannungsfeld zwischen Forschung, Lehre und Anwendungsfeldern", Klaus Fischer, Hubert Laitko & Heinrich Parthey (Eds.), *Interdisziplinarität und Institutionalisierung der Wissenschaft*, (ss. 37-58), Wissenschaftlicher Verlag, Berlin 2011.

Fisher, Walter R., "Homo Narrans, The Narrative Paradigm: In the Beginning" [Homo Narrans, Anlatıcı Paradigma: Başlangıçta], *Journal of Communication*, 35, 4, 1985 (pre-1986), 74-89.

Florian, Katharina, *Die Verfilmung zweier Bestseller*, (Diplomarbeit), Universität Wien, Wien 2008.

Forster, E. M., *Roman Sanatı* (2. Baskı), (1927), (Çev.: Ünal Aytür), Milenyum Yayınları, İstanbul 2016.

Foucault, Michel, *Bilginin Arkeolojisi* (4. Basım), (1969), (Çev.: Veli Urhan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2019.

Foucault, Michel, *Büyük Yabancı* (2. Basım), (2013), (Çev.: Savaş Kılıç), Metis Yayınları, İstanbul 2016.

Foucault, Michel, *Hermenötiğin Kökeni*, (1980, 2013), (Çev.: Şule Çiltaş Solmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2017.

Foucault, Michel, *Yapısalcılık ve Postyapısalcılık* (2. Baskı), (Çev.: Ümit Umaç, Ali Utku), Birey Yayıncılık, İstanbul 2001.

Fricke, Gerhard & Schreiber, Mathias, *Geschichte der deutschen Literatur* (20. Auflage), Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn 1988.

Genç, Hatice, *Bernhard Schlink'in Okuyucu adlı eserinde geçmişle hesaplaşma*, (Yüksek lisans), Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2012.

Goethe, *West=oestlicher Divan*, in der Gottaischen Buchhandlung, Stuttgard 1819.

Gollub, Christian-Albrecht, "Deutschland verfilmt", Sigrid Bauschinger, Susan L. Cocalis & Henry A. Lea (Eds.), *Film und Literatur*, (ss. 18-49), A. Francke Verlag, Bern 1984.

Gomery, Douglas, "Hollywood Stüdyo Sistemi", Geoffrey Nowell-Smith (Ed.), *Dünya Sinema Tarihi* (2. Basım), (ss. 64-75), (1996), (Çev.: Ahmet Fethi), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008.

Gottdiener, Mark, *Postmodern Göstergeler*, (1995), (Çev.: Erdal Cengiz, Hakan Gür, Arhan Nur), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2005.

Graham, Peter, "Fransız Sinemasında Yeni Yönelimler", Geoffrey Nowell-Smith (Ed.), *Dünya Sinema Tarihi* (2. Basım), (ss. 651-662), (1996), (Çev.: Ahmet Fethi), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008.

Grampp, Sven, *Medienwissenschaft*, UVK Verlagsgesellschaft mbH, Konstanz-München 2016.

Grimm, Philip, "Intertextulle und intermediale Verweise in der TV-Serie Die Sopranos", Volker C. Dörr & Tobias Kurwinkel (Eds.), *Intertextualität Intermedialität Transmedialität*, (ss. 136-154), Verlag Königshausen & Neumann GmbH, Würzburg 2014.

Gürdal, Elif, *Bernhard Schlink'in "Der Vorleser" adlı eserinde anlatım teknikleri*, (Yüksek lisans), Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2013.

Habermas, Jürgen, *Der philosophische Diskurs der Moderne*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1985.

Hage, Volker, *Autoren unter Generalverdacht*, 09.04.2002, https://www.spiegel.de/ kultur/literatur/literaturdebatte-autoren-unter-generalverdacht-a-190969.html.

Hahn, Don & Schneider, Peter (Yapımcı), Pacheco, Patrick (Senarist), Hahn, Don (Yönetmen), *Waking Sleeping Beauty* [Film], Walt Disney Studios & Motion Pictures, ABD 2009.

Harari, Yuval Noah, *Sapiens*, (2012), (Çev.: Ertuğrul Genç), Kolektif Kitap, İstanbul 2017.

Hartmann, Frank, *Medien und Kommunikation*, Facultas Verlags- und Buchhandels AG, Wien 2008.

Hassan, Ihab, *Orpheus'un Parçalanışı*, (1982), (Çev.: Emel Aras), Hece Yayınları, Ankara 2019.

Hassan, Ihab, *The Dismemberment of Orpheus: Towards a PostModern Literatur*, Oxford U.P., New York 1971.

Hawthorn, Jeremy, *Roman Analizi*, (Çev.: Ufuk Köse, Özge Gümüş, Özcab Bayrak), Kesit Yayınları, İstanbul 2014.

Hesse, Christoph, Keutzer, Oliver, Mauer, Roman & Mohr, Gregory, *Filmstile*, Springer Fachmedien, Wiesbaden 2016.

Hill, Val, "Postmodernizm ve Sinema", Stuart Sim (Ed.), *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*, (2006), (ss. 121-132), (Çev.: Mukadder Erkan, Ali Utku), ebabil Yayıncılık, Ankara 2006.

Hoch, Jenny, *Um Nasenlänge verfehlt*, 12.09.2006, https://www.spiegel.de/kultur/kino/ das-parfum-um-nasenlaenge-verfehlt-a-436380.html.

Homeros, *İlyada* (3. Baskı), (Çev.: Abdullah Ersoy), Panama Yayıncılık, Ankara 2017.

Horz, Holger, "Medien", Elke Wild & Jens Möller (Eds.), *Pädagogische Psychologie* (2. Auflage), (ss. 121-149), Springer-Verlag, Berlin-Heidelberg 2015.

http://www.peterstamm.ch/index.php?n=13&s=41&p=121, Erişim: 08.09.2020.

https://oscars.fandom.com/wiki/Stephen_Daldry, Erişim: 12.07.2020.

https://www.diogenes.ch/leser/titel/bernhard-schlink/abschiedsfarben-9783257071375.html, Erişim: 10.07.2020.

https://www.johannesschmid.com/about/, Erişim: 09.09.2020.

Ihlenfeldt, Jasper, *Aspekte der Postmoderne in den Filmen von Sion Sono*, (Masterarbeit), Otto von Guericke Universität, Magdeburd 2016.

IMDb, *Agnes*, 2016, www.imdb.com.

IMDb, *Blöde Mütze!*, 2007, www.imdb.com.

IMDb, *Brother of Sleep*, 1995, www.imdb.com.

IMDb, *Perfume: The Story of a Murderer*, 2006, www.imdb.com.

IMDb, *The Reader*, 2008, www.imdb.com.

IMDb, *Wintertochter*, 2011, www.imdb.com.

Jameson, Fredric, *Jameson Jameson'u Anlatıyor*, (2007), (Çev.: Şeyda Öztürk), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016.

Jameson, Fredric, *Postmodernism, Or the Cultural Logic of Late Capitalism* (7. Printing), Duke University Press, Durham 1991.

Jeremias, Brigitte, "Wie weit kann sich der Film von der Literatur entfernen?", Sigrid Bauschinger, Susan L. Cocalis & Henry A. Lea (Eds.), *Film und Literatur*, (ss. 9-17), A. Francke Verlag, Bern 1984.

Kabadayı, Lale, *Film Eleştirisi* (3. Basım), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2018.

Kalıpçı, Muge, "Metinlerarasılık Kapsamında G.O.R.A. ve A.R.O.G. Filmlerinin İncelenmesi", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 0 (9), 2016, 69-80.

Kayaoğlu, Ersel, *Edebiyat ve Film*, Hiperlink Yayınları, İstanbul 2016.

Kayaoğlu, Ersel, "Intermediales Erzählen in Evelyn Grills Roman Vanitas oder Hofstätters Begierden" [Evelyn Grill'in Vanitas oder Hofstätters Begierden Romanında Medyalararası Anlatım], *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 0 (18), 2006, 105-123.

Kemp, Philip, *Sinemanın Tüm Öyküsü*, (2011), (Çev.: Ertan Yılmaz, Nuray Yılmaz), Hayalperest Yayınevi, İstanbul 2014.

Kızıler, Funda, *Moderniteden Postmoderniteye Kavramsal Bir Yolculuk*, Salkımsöğüt Yayınları, Konya 2006.

Kızıler, Funda, *Patrick Süskind'in Parfüm adlı romanında modernist ve postmodernist açılımlar*, (Doktora), Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2003.

Kızıler, Funda, "Süskind'in, Postmodern Anlatı Evreninde Bir Paradigma Olarak Kültleşen ve Sinemaya Uyarlanan Metni: Das Parfum", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (2), 2006, 33-47.

Kızıler Emer, Funda, "Patrick Süskind'in 'Amnesie in Litteris' Adlı Metninin Postmodern Yazın Bağlamında Analizi, International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences, 2 (4), Fall 2019, 226-243.

Kissler, Alexander, *Spurensuche: Wer ist Patrick Süskind?*, 10.09.2006, www.welt.de/ article151518.

Klarer, Mario, *Einführung in die Grundlagen der Literaturwissenschaft*, WBG, Darmstadt 2011.

Klippel, Heike, "Feministische Filmtheorie", Jürgen Felix (Ed.), *Moderne Film Theorie* (4. Auflage), (ss. 168-185), Bender Verlag, Mainz 2014.

Kloock, Daniela & Spahr, Angela, *Medientheorien* (4. Auflage), Wilhelm Fink GmbH & Co. Verlags-KG, Paderborn 2012.

Koçakoğlu, Bedia, *Anlamsızlığın Anlamı Postmodernizm*, Hece Yayınları, Ankara 2012.

Kracauer, Siegfried, *Film Teorisi*, (1964), (Çev.: Özge Çelik), Metis Yayınları, İstanbul 2015.

Kristeva, Julia, *Hannah Arendt*, (2001), (Çev.: Necdet Dümelli), İletişim Yayınları, İstanbul 2018.

Kundera, Milan, *Roman Sanatı* (7. Basım), (1986), (Çev.: Aysel Bora), Can Sanat Yayınları, İstanbul 2017.

Kur'an.

Küçükerdoğan, Bülent & Yengin, Deniz, "Sergei Mikhailovich Eisenstein", Zeynep Özarslan (Ed.), *Sinema Kuramları 1* (II. Baskı), (ss. 107-131), Su Yayınevi, İstanbul 2015.

Kühne, Olaf, *Landschaft in der Postmoderne*, Deutscher Universitäts-Verlag, Wiesbaden 2006.

Langenau, Lars, *Der frühe Erfolg riss die Wunden nur noch tiefer*, 20.07.2018, https://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/reden-wir-ueber-geld-mit-robert-schneide r-der-fruehe-erfolg-riss-die-wunden-nur-noch-tiefer-1.4061580.

Lazar, Judith, *İletişim Bilimi* (2. Basım), (Çev.: Cengiz Anık), Vadi Yayınları, Akara 2009.

Leitch, Thomas, "Adaptation Studies at a Crossroads" [Kesişim Noktalarında Film Çalışmaları], *Adaptation-Oxford University Press*, 1, 2008, 63-77.

Liu, Guoyi, *Die Macht der Filmmusik*, Tectum Verlag, Marburg 2010.

Lucy, Niall, *Postmodern Edebiyat Kuramı* (2. Basım), (1997), (Çev.: Aslıhan Aksoy), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2018.

Lukacs, Georg, *Roman Kuramı* (5. Basım), (1920), (Çev.: Cem Soydemir), Metis Yayınları, İstanbul 2017.

Lyotard, J. F., *Postmodern Durum* (2. Basım), (Çev.: Ahmet Çiğdem), Vadi Yayınları, Ankara 1997.

Lyotard, Jean-François, *Postmodern Durum* (2. Baskı), (1967), (Çev.: İsmet Birkan), BilgeSu Yayıncılık, Ankara 2014.

Maiwald, Klaus, "Intermedialität – zur Einführung in das Thema", Klaus Maiwald (Ed.), *Intermedialität*, (ss. 1-22), Schneider Verlag Hohengehren, Baltmannsweiler 2019.

Marks, Martin, "Müzik ve Sessiz Film", Geoffrey Nowell-Smith (Ed.), *Dünya Sinema Tarihi* (2. Basım), (ss. 219-229), (1996), (Çev.: Ahmet Fethi), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008.

Meier, Marion, *Sexszenen, Stephen Daldry und "Der Vorleser"*, 12.02.2008, https://www.welt.de/kultur/article1663660/Sexszenen-Stephen-Daldry-und-Der-Vorleser. html.

Metz, Christian, *Sinemada Anlam Üstüne Denemeler I-II*, (Çev.: Oğuz Adanır), Hayalperest Yayınevi, İstanbul 2012.

Metz, Christian, *Sinemada Anlam Üstüne Denemeler II-II*, (Çev.: Oğuz Adanır), Hayalperest Yayınevi, İstanbul 2012.

Minghella, Anthony, Pollack, Sydney, Gigliotti, Donna & Morris, Redmond (Yapımcı), Hare, David (Senarist), Daldry, Stephen (Yönetmen), *Der Vorleser* [Film], Mirage Enterprises & Neunte Babelsberg Film GmbH, ABD-Almanya 2008.

Mohr, Deborah & Wagener, Andrea, *Literatur und Film*, Cornelsen Verlag, Berlin 2016.

Monaco, James, *Bir Film Nasıl Okunur?*, (1977), (Çev.: Ertan Yılmaz), Oğlak Yayınları, İstanbul 2002.

Monaco, James, *Yeni Dalga* (2. Baskı), (1976), (Çev.: Ertan Yılmaz), PMP Basım Yayın, İstanbul 2006.

Moran, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* (27. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul 2017.

Münsterberg, Hugo, *The Photoplay*, D. Appleton and Company, New York-London 1916.

Nabokov, Vladimir, *Don Quijote Dersleri*, (1983), (Çev.: Emrah Serdan), İletişim Yayınları, İstanbul 2016.

Neuhaus, Stefan, *Grundriss der Literaturwissenschaft* (5. Auflage), A. Francke Verlag, Tübingen 2017.

Neuser, Michael, *Postmodernes Kino*, Diplomica Verlag GmbH, Hamburg 2012.

Nietzsche, Friedrich, *Die fröhliche Wissenschaft* (Neue Ausgabe), Verlag von E. W. Fritzsch, Leipzig 1887.

Nünning, Ansgar, "Wie Erzählungen Kulturen erzeugen", Alexandra Strohmaier (Ed.), *Kultur – Wissen* – Narration, (ss. 15-53), transcript Verlag, Bielefeld 2013.

O'Day, Marc, "Postmodernizm ve Televizyon", Stuart Sim (Ed.), *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*, (2006), (ss. 133-142), (Çev.: Mukadder Erkan, Ali Utku), ebabil Yayıncılık, Ankara 2006.

Onaran, Alim Şerif, *Sessiz Sinema Tarihi*, Kitle Yayınları, Ankara 1994.

Ortega Y Gasset, Jose, *Quijote Üzerine Düşünceler*, (Çev.: Mehmet Sait Şener), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018.

Paech, Joachim, *Film, Fernsehen, Video und Die Künste*, Springer-Verlag, Stuttgart 1994.

Paech, Joachim, "Intermedialität des Films", Jürgen Felix (Ed.), *Moderne Film Theorie* (4. Auflage), (ss. 287-312), Bender Verlag, Mainz 2014.

Paech, Joachim, *Literatur und Film* (2. Auflage), Verlag J.B. Metzler, Stuttgart-Weimar 1997.

Paech, Joachim, "The Intermediality of Film" [Filmin Medyalararasılığı], *Film and Media Studies*, 4, 2011, 7-21.

Paech, Joachim, "Warum Intermedialität?", Volker C. Dörr & Tobias Kurwinkel (Eds.), *Intertextualität Intermedialität Transmedialität*, (ss. 46-69), Verlag Königshausen & Neumann GmbH, Würzburg 2014.

Paefgen, Elisabeth K., *Film und Literatur der 1970er Jahre*, transcript Verlag, Bielefeld 2016.

Pamuk, Orhan, *Kara Kitap* (8. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017.

Pamuk, Orhan, *Saf ve Düşünceli Romancı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016.

Parla, Jale, *Don Kişot'tan Bugüne Roman* (13. Baskı), İletişim Yayıncılık, İstanbul 2015.

Parthey, Heinrich, "Instituonalisierung disziplinärer und interdisziplinärer Forschungssituationen", Klaus Fischer, Hubert Laitko & Heinrich Parthey (Eds.), *Interdisziplinarität und Institutionalisierung der Wissenschaft*, (ss. 9-35), Wissenschaftlicher Verlag, Berlin 2011.

Pearson, Roberta, "Sinemanın İlk Dönemi", Geoffrey Nowell-Smith (Ed.), *Dünya Sinema Tarihi* (2. Basım), (ss. 30-41), (1996), (Çev.: Ahmet Fethi), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008.

Pfister, Manfred, *Das Drama* (11. Auflage), Wilhelm Fink GmbH & Co. Verlags-KG, Paderborn 2001.

Platon, *Devlet* (XX. Baskı), (Çev.: Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz), İstanbul 2010.

Polanski, Roman, Sarde, Alain & Benmussa, Robert (Yapımcı), Harwood, Ronald (Senarist), Polanski, Roman (Yönetmen), *The Pianist* [Film], Canal+, Fransa-Almanya-Polonya-İngiltere 2002.

Pospelov, Gennadiy, *Edebiyat Bilimi* (3. Basım), (Çev.: Yılmaz Onay), Doğa Basın Yayın, İstanbul 2014.

Pudowkin, Wsewolod I., "Über die Montage", Franz-Josef Albersmeier (Ed.), *Texte zur Theorie des Films* (8. Auflage), (ss. 74-96), Reclams Universal-Bibliothek, Ditzingen 2018.

Pürer, Heinz, *Publizistik- und Kommunikationswissenschaft* (2. Auflage), UVK Verlagsgesellschaft mbH, Konstanz-München 2014.

Rajewsky, Irina O., *Intermedialität*, A. Francke Verlag, Tübingen-Basel 2002.

Rajewsky, Irina O., "Intermediality, Intertextuality and Remediation: A Literary Perspective on Intermediality" [Medyalararasılık, Metinlerarasılık ve Eksikleri Giderme], *Intermedialites*, 6, 2005, 43-64.

Reck, Hans Ulrich, *Das Bild zeigt das Bild selber als Abwesendes*, Springer Verlag, Wien 2007.

Rees, A. L., "Avangard Film: İkinci Dalga", Geoffrey Nowell-Smith (Ed.), *Dünya Sinema Tarihi* (2. Basım), (ss. 609-623), (1996), (Çev.: Ahmet Fethi), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008.

Rifat, Mehmet, *Homo Semioticus ve Genel Göstergebilim Sorunları* (3. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018.

Robbe-Grillet, Alain, *Enstantaneler*, (1965), (Çev.: Halil Gökhan), Yazıt Yayınları, Ankara 1991.

Robbe-Grillet, Alain, *Yeni Roman*, (Çev.: Asım Bezirci), Yazko, İstanbul 1981.

Robert, Jörg, *Einführung in die Intermedialität*, WBG, Darmstadt 2014.

Rose, Margaret A., *Parodi: Antik, Modern ve Postmodern*, (1993), (Çev.: Cansu Dikme), Hece Yayınları, Ankara 2016.

Roven, Charles, Suckle, Richard, Philips, Lyoyd (Yapımcı), Singer, Eric Warren (Senarist), Tykwer, Tom (Yönetmen), *The International* [Film], Relativity Media & Atlas Entertainment, ABD-Almanya-İngiltere-Fransa 2009.

Ryan, Michael, *Eleştiriye Giriş*, (2012), (Çev.: Emrah Suat Onat), De Ki Basım Yayın, Ankara 2013.

Sarı, Ahmet, "Asghar Farhadı Düğümü", Hüseyin Köse (Drl.), *Kara Perde*, (ss. 251-273), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2014.

Sarı, Ahmet, *Edebiyat Nefreti*, Çizgi Kitabevi, Konya 2014.

Sarı, Ahmet, "Tanım ve İlişkiler", Ertan Örgen (Haz.), *40 Soruda Postmodern Edebiyat*, (ss. 40-49), Ketebe Yayınları, İstanbul 2018.

Sarup, Madan, *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm* (6. Basım), (1993), (Çev.: Abdülbaki Güçlü), Pharmakon Yayınevi, Ankara 2019.

Scent of a winner, 04.01.2007, https://www.theglobeandmail.com/arts/scent-of-a-winner/article676382/.

Schlink, Bernhard, *Der Vorleser*, Diogenes Verlag, Zurich 1997.

Schlink, Bernhard, *Okuyucu* (12. Baskı), (1995), (Çev.: Cemal Ener), İletişim Yayınları, İstanbul 2016.

Schmidt, Marie, *Ich will nichts erleben! Ich bin Schriftsteller!*, 26.03.2019, https://www.suedde-utsche.de/kultur/patrick-sueskind-70-1.4382549.

Schmitt, Dominik & Blum, Stephanie (Eds.), *Sorry, you just got Coened: Das postmoderne Kino Coen Brothers*, Verlag Königshausen & Neumann GmbH, Würzburg 2015.

Schneider, Jost, *Einführüng in die Roman-Analyse* (4. Auflage), WBG, Darmstadt 2016.

Schneider, Robert, *Schlafes Bruder* (36. Auflage), Reclam, Ditzingen 2017.

Schneider, Robert, *Uykunun Kardeşi*, (1992), (Çev.: Atilla Dirim), İletişim Yayınları, İstanbul 1998.

Scholz, Angela, *Erzählformen im postmodernen Film*, (Diplomarbeit), Universität Wien, Wien 2011.

Schröter, Jens, "Intermedialität" [Medyalararasılık], *montage/av*, 1, 1998, 129-154.

Silberman, Marc, "The Ideology of Form-The Film as Narrative", Sigrid Bauschinger, Susan L. Cocalis & Henry A. Lea (Eds.), *Film und Literatur*, (ss. 197-209), A. Francke Verlag, Bern 1984.

Silver, Joel (Yapımcı), Wachowski Kardeşler (Senarist), Wachowski Kardeşler (Yönetmen), *The Matrix* [Film], Warner Bros. & Village Roadshow Pictures, ABD 1999.

Sim, Stuart (Ed.), *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*, (2006), (Çev.: Mukadder Erkan, Ali Utku), ebabil Yayıncılık, Ankara 2006.

Sivri, Medine & Çelik, Fulya, "Dan Brown'un Melekler ve Şeytanlar'ı ile Ron Howard'ın Aynı Adlı Filminde Göstergelerarasılık ve Medyalararasılık", *Milli Folklor*, 28 (112), 2016, 142-153.

Solak, Ömer, *Kuramdan Uygulamaya Edebiyat Çalışmaları*, Anı Yayıncılık, Ankara 2014.

Sontag, Susan, *Yoruma Karşı*, (1961), (Çev.: Osman Akınhay), Agora Kitaplığı, İstanbul 2015.

Sprenger, Mirjam, *Modernes Erzählen*, Springer-Verlag, Stuttgart 1999.

Staiger, Michael, "Literaturverfilmung", Petra Anders, Michael Staiger, Christian Albrecht, Manfred Rüsel & Claudia Vorst, *Einführung in die Filmdidaktik*, (ss. 81-95), J.B. Metzler, Berlin 2019.

Stam, Robert, *Sinema Teorisine Giriş* (2000), (Çev.: Selda Salman, Çiğdem Asatekin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2014.

Stamm, Peter, *Agnes* (26. Auflage), FISCHER Taschenbuch, Frankfurt am Main 2017.

Stengel, Marilen & Rey, Diego, *Dünya Edebiyat Tarihi*, (2004), (Çev.: Burcu Genç), Habitus Yayıncılık, İstanbul 2017.

Sterr, Peter, Vilsmaier, Joseph & Krausz, Danny (Yapımcı), Schneider, Robert (Senarist), Vilsmaier, Joseph (Yönetmen), *Schlafes Bruder* [Film], Perathon Film, B. A. Filmproduktion, Iduna Film, Kuchenreuther Filmproduktion & Dor-Film, Almanya 1995.

Stevick, Philip (Ed.), *Roman Teorisi* (4. Baskı), (1967), (Çev.: Sevim Kantarcıoğlu), Akçağ Yayınları, Ankara 2017.

Stiegler, Bernd, *Theorien der Literatur- und Kulturwissenschaften*, Ferdinand Schöningh, Paderborn 2015.

Süskind, Patrick, *Das Parfum*, Diogenes Verlag, Zürich 1994.

Şentürk, Rıdvan, *Postmodern Kaos ve Sinema*, Avrupa Yakası Yayıncılık, İstanbul 2011.

Tez Merkezi, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı.

Thomas, Emma & Nolan, Christopher (Yapımcı), Nolan, Christopher (Senarist), Nolan, Christopher (Yönetmen), *Inception* [Film], Warner Bros. Pictures, ABD-İngiltere 2010.

Thomson, David, *Filmler Hayatımızı Nasıl Etkiler?*, (2012), (Çev.: Ayşecan Ay), Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul 2015.

Tieck, Ludwig & Schlegel, Friedrich, *Novalis Schriften* (3. Auflage), Realbuchhandlung, Berlin 1815.

Todorov, Tzvetan, *Edebiyat Kavramı* (2. Baskı), (1987), (Çev.: Necmettin Sevil), Sel Yayıncılık, İstanbul 2015.

Tunalı, Dilek, "Yeni Roman-Yeni Dalga Sineması Etkileşimi Bağlamında Bir Sanat Yapıtı Olarak Film (Bir Değerlendirme)", *Sanat Dergisi*, 0 (18), 2010, 27-36.

Urgan, Mina, *İngiliz Edebiyatı Tarihi* (12. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019.

Usai, Paolo Cherchi, "İlk Yıllar", Geoffrey Nowell-Smith (Ed.), *Dünya Sinema Tarihi* (2. Basım), (ss. 22-29), (1996), (Çev.: Ahmet Fethi), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008.

Uyanık, Ayşe, *Die Analyse der Sprachspiele in der Übersetzung von Patrick Süskinds Roman 'Das Parfum – Die Geschichte Eines Mörders'*, (Yüksek lisans), Gazi Üniversitesi, Ankara 2008.

Uyanık, Gürsel, *Peter Stamm'ın Agnes Adlı Romanında Üstkurmaca ve Metinlerarası İlişkiler*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2011.

Vattimo, Gianni, *Şeffaf Toplum*, (2000), (Çev.: Ümit Hüsrev Yoysal), Say Yayınları, İstanbul 2012.

Vietor, Sophia, *Astralis von Novalis*, Verlag Königshausen & Neumann GmbH, Würzburg 2001.

Vincendeau, Ginette, "Fransız Sineması'nın Popüler Sanatı", Geoffrey Nowell-Smith (Ed.), *Dünya Sinema Tarihi* (2. Basım), (ss. 396-406, (1996), (Çev.: Ahmet Fethi), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008.

Vincenti, Giorgio, *Sinemanın Yüz Yılı*, (1985), (Çev.: Engin Ayça), Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul 1993.

Vogt, Jochen, *Einladung zur* Literaturwissenschaft (7. Auflage), Wilhelm Fink, Paderborn 2016.

Völker, Daniela, *Das Buch für die Massen*, Tectum Verlag, Marburg 2014.

Welsch, Wolfgang, *Unsere postmoderne Moderne* (7. Auflage), Akademie Verlag GmbH, Berlin 2008.

Wenn der Berg ruft, 17.10.1994, https://www.spiegel.de/spiegel/print/d-13683964.html.

Witte, Karsten, "Film im Nationalsozialismus", Wolfgang Jacobsen, Anton Kaes & Hans Helmut Prinzler (Eds.), *Geschichte des deutschen Films*, (ss. 119-170), J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart 1993.

Wolf, Werner, "Intermedialität: Konzept, literaturwissenschaftliche Relevanz, Typologie, intermediale Formen", Volker C. Dörr & Tobias Kurwinkel (Eds.), *Intertextualität Intermedialität Transmedialität*, (ss. 11-45), Verlag Königshausen & Neumann GmbH, Würzburg 2014.

Wood, Michael, *Film*, (2012), (Çev.: Nursu Örge), Dost Kitabevi, Ankara 2016.

Yeni Ahit.

Yücedağ, Gülcan, *Robert Schneider'in Ren Üçlemesinin postmodern edebiyat bağlamında incelenmesi*, (Yüksek lisans), Sakarya Üniversitesi, Sakarya 2014.

Zeh, Juli, *Oyun Dürtüsü*, (2004), (Çev.: Itır Arda), Metis Yayınları, İstanbul 2007.

Zeka, Necmi (Haz.), *Postmodernizm* (2. Basım), (Çev.: Gülengül Naliş, Dumrul Sabuncuoğlu, Deniz Erksan), Kıyı Yayınları, İstanbul 1994.

Zemanek, Evi, "Interdisziplinarität: Interaktion mit Nachbardisziplinen", Evi Zemanek & Alexander Nebrig (Eds.), *Komparatistik*, (ss. 51-66), Akademie Verlag GmbH, Berlin 2014.

Zemanek, Evi, "Intermedialität – Interart Studies", Evi Zemanek & Alexander Nebrig (Eds.), *Komparatistik*, (ss. 159-174), Akademie Verlag GmbH, Berlin 2014.

Zima, Peter V., *Moderne/ Postmoderne* (3. Auflage), Narr Francke Attempto Verlag, Tübingen 2014.

ZİNCİR HASTANELERİN ULUSLARARARASILAŞMASINA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Dr. Burak Çetin

nobel bilimsel

ZİNCİR HASTANELERİN ULUSLARARARASILAŞMASINA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Dr. Burak Çetin

Yayın No.: 1515
ISBN: 978-625-398-356-7
E-ISBN: 978-625-398-355-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Ceyda Tekin
Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çetin, Burak.
Zincir Hastanelerin Uluslararasılaşmasına Etki Eden Faktörler / Burak Çetin
1. Basım, XVI + 168 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-356-7
E-ISBN: 978-625-398-355-0
1. Uluslararasılaşma 2. Hizmet 3. Sağlık Kurumları Yönetimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **v**

ÇİZELGE LİSTESİ ..... **xi**

ŞEKİL LİSTESİ ..... **xiii**

KISALTMALAR ..... **xv**

GİRİŞ **1**

1. BÖLÜM
DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SAĞLIK TURİZMİ **3**

1.1. Sağlık Tanımı 3
1.2. Sağlık Hizmetleri 3
1.2.1. Sağlık Hizmetlerinin Özellikleri 4
1.2.2. Sağlık Hizmetlerinin Sınıflandırılması 5
1.3. Medikal Sağlık Turizminin Tanımı ve Önemi 6
1.3.1. Sağlık Turizmi 6
1.3.1.1. Termal Sağlık Turizmi 8
1.3.1.2. Yaşlı ve Engelli Turizmi 9
1.3.1.3. Medikal Turizm: 13
1.4. Dünyada Medikal Turizm 18
1.4.1. Dünyada Sağlık Harcamaları 18
1.4.2. Medikal Turizmin Mevcut Pazar Büyüklüğü 28
1.4.3. Medikal Turist Hareketliliği 33
1.5. Türkiye'de Medikal Turizm 45
1.5.1. Türkiye'de Sağlık Harcamaları 45
1.5.2. Sağlık Hizmeti İthalat ve İhracatı 49
1.5.3. Türkiye Medikal Turizm Hasta Sayıları 51
1.5.4. Türkiye'de Medikal Sağlık Hizmet Sunumu 55

2. BÖLÜM
İŞLETMELERİN ULUSLARARASILAŞMASI VE ULUSLARARASILAŞMASINA ETKİ EDEN FAKTÖRLER 61

2.1. Uluslararasılaşma 61
2.1.1. Uluslararası Ticaret ve Yatırım Teorileri 67
2.1.1.1. Ülke Düzeyinde Açıklamalar 69
2.1.1.2. İşletme Düzeyinde Açıklamalar 69
2.1.1.3. Geleneksel Uluslararasılaşma Modelleri 70
2.1.1.4. Uppsala Uluslararasılaşma Modeli 70
2.1.1.5. Yenilik Uyarlamalı Uluslararasılaşma Modeli 77
2.1.1.6. Geleneksel Uluslararasılaşma Modellerine Getirilen Eleştiriler 81
2.1.2. Yurt Dışı Pazarlara Giriş Stratejileri 82
2.1.2.1. İhracat 83
2.1.2.2. Anlaşmaya Dayalı Yollar 87
2.1.2.3. Doğrudan Yabancı Yatırım 87
2.2. Hastane İşletmelerinin Uluslararasılaşması ve Uluslararasılaşmasına Etki Eden Faktörler 87
2.2.1. İşletmeleri Uluslararasılaşmaya İten Sebepler 89
2.2.2. İşletmelerin Uluslararasılaşmasını Etkileyen Faktörler 91
2.2.3. Uluslararasılaşma Sürecinde Karşılaşılan Riskler 99
2.2.4. İşletmelerin Uluslararasılaşma Sürecinde Hedef Pazar Seçimi 100
2.2.4.1. Pazar Bölümlendirme 100
2.2.4.2. Hedef Pazar Seçimi 101
2.2.4.3. Uluslararası Hedef Pazar Seçimi 101
2.2.4.3.1. Ürün Seçimi 104
2.2.4.3.2. Ülke Pazarlarının Analizi 107

3. BÖLÜM
TÜRKİYE'DEKİ ÖZEL ZİNCİR HASTANELERİNİN ULUSLARARASILAŞMASI VE İHRACAT FAALİYETLERİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER 111

3.1. Araştırma Problemi 111
3.2. Araştırmanın Önemi 112
3.3. Araştırmanın Yöntemi 113
3.4. Araştırma Deseni 115
3.5. Araştırma Evreni ve Örneklemi 116
3.6. Veri Toplama Yöntemi 116
3.6.1. Görüşme 116

3.6.2. Görüşme Formunun ve Soruların Hazırlanması 117
3.6.3. Görüşmelerin Yapılması ve Kayıt Altına Alınması 117
3.7. Verilerin Analizi 119
3.7.1. Veri Analiz Süreci 119
3.7.1.1. Kodlama 119
3.7.1.1.1. Açık Kodlama 120
3.7.1.1.2. Eksen Kodlama 121
3.7.1.1.3. Seçici Kodlama 122
3.7.2. Desen Eşleştirme ve Taksonomi 123
3.8. Araştırma Bulguları 124

SONUÇ 147

KAYNAKÇA 155

EKLER 163

KAYNAKÇA

Akar, S. (2014). Türkiye'de sağlık harcamaları, sağlık harcamalarının nisbi fiyatı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi, *Yönetim ve Ekonomi*, 21(1), 311-322.

Akdu, U. (2014) *Medikal turizmde hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakatinin değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı.

Akyol, A., Alkibay, S., Cengiz, E ve Gegez, E. A. (2008). *Küresel pazarlama yönetimi*. İstanbul: Beta Yayın.

Albaum, G., Duerr, E. and Strandskov, J. (2005). *International marketing and export management*. 5th Edition, Essex: Prentice Hall.

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2005). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı. 5. Baskı, Sakarya: Beta.

Andersen, J. C. and Narus, J. A. (1995). Capturing the value of supplementary services. *Harward Business Review*, 75-83.

Andersen, O. (1993). On the internationalization process of firms: A critical analysis. *Journal of International Business Studies*, 3, 209-231.

Arenius, P. (2005). The psychic distance postulate revised: from market selection to speed of market penetration. *Journal of International Entrepreneurship*, 3(2), 115-131.

Atabey, S. E. (2012). *Sağlık sistemleri ve sağlık politikası*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Aydın, D. ve Yılmaz, C. (2010). *Medikal turizm araştırması*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.

Aydın, D., Constantinidies, C., Mike, C., Yılmaz, C., Genç, A. and Lanyi, A. (2011). *Sağlık turizminde süreçler ve aracı kuruluşlar araştırma raporu*. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (Baka) (2013). *Sağlık turizmi sektör rapor*u. Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı.

Bilkey, W. J. (1978). An attempted integration of the literature on the export behaviour of firms. *Journal of International Business Studies*, 9(1), 33-46.

Bilkey, W. J. and Tesar, G. (1977). The export behaviour of smaller sized wisconsin manufacturing firms. *Journal of International Business Studies*, 8(1), 93-98.

Binler, A. (2015). *Türkiye'nin medikal turizm açısından değerlendirilmesi ve politika önerileri*. Uzmanlık Tezi, T.C. Kalkınma Bakanlığı.

Boz, M. (2004). *Turizmin gelişmesinde alternatif turizm planlamasının önemi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bradley, F. (1999). *International marketing strategy*. 3rd Edition, Essex: Prentice Hall.

Bryman, A. and Brgess, R. G. (2002). Developments in qualitative data analaysis: An introduction, Analyzing Qualitative Data. Newyork: Routledge.

Buckley, P. J., Forsans, N. and Munjal, S. (2012). Host-home country linkages and host-home country spesific advantages as determinants of foreign acquisitions by Indian firms. *International Business Review,* 21, 878-890.

Buckley, P. J. and Pass, C. L. (1992). The Internationalisation of service firms: A comparison with the manufacturing sector. *Scandinavian International Business*, 1(1), 39-56.

Calantone R. J., Çavuşgil, S. T., Schmidt, J. and Shin, G. C. (2004). Internationalization and the dynamics of product adaptation: An emprical investigation. *Product Innovation Management*, 21, 185-198.

Calantone, R. J., Kim, D., Schmidt, J. B. and Çavuşgil, S. T. (2006). The influence of internal and external firm factors on international product adaptation strategy and export performance: A three country comparison. *Journal of Business Research*, 59, 176-185.

Calof, J. L. and Beamish, P. W. (1995). Adapting to foreign markets explaining internationalization. *International Business Review*, 4(2), 115-131.

Chetty, S. and Holm, D. B. (2000). Internationalizaiton of small to medium sized manufacturing firms: A network approach. *International Business Review*, 9, 77-93.

Chetty, S. and Hunt, C. C. (2004). A strategic approach to internationalization: A traditional versus a born global approach. *Journal of International Marketing*. 12, 57-81.

Cohen, E. (2006). Medical tourism in Thailand. *Assumption Journal*, 1(1), 24-37.

Connel, J. (2006). Medical tourism: Sea, sun, sand and suregery. *Tourism Management,* 27, 1093-1100.

Connel, J. (2010). *Medical tourism*. Wallingford: CABI Publishing.

Coviello, N. E. and McAuley, A. (1999). Internationalisation and the smaller firm: A review of contemporary empirical research. *Managemenet International Review*, 39(3), 223-256.

Cowell, D. (1984). *The marketing of service*s. London: William Heinemann Ltd.

Creswell, J. W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni.* Çeviri Edt. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir, 3. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Çavusgil, S. T., Knight, G. and Resenberger, J. R. (2014). *International business: The new realities*. Essex: Pearson Global Edition.

Çavuşgil, S. T. (1982). *Some observations on the relevance of critical variables for internationalization stages*, Czinkota M.R. and Tesar G. Export Management An International Context içerisinde. Newyok: Preeger Publisher.

Çavuşgil, S. T. (1984). Organizational characteristics associated with export activity. *Journal of Management Studies*, 21, 3-22.

Çavuşgil, S. T. (1985). Guidelines for export market research. *Business Horizons*, 2, 27-33.

Çavuşgil, S. T. (1994). A quite revolution in Australian exporters. *Marketing News*, 28(11), 18.

Çavuşgil, S. T. (1997). Measuring the potential of emerging markets: An indexing approach. *Business Horizons*, 40(1), 87-91.

Çavuşgil, S. T. and Naor, J. (1987). Firm and management characteristics as discrimination of export marketing activity. *Journal of Business Research*, 15, 221-235.

Çavuşgil, S. T. and Nevin, J. R. (1981). Internal determinants of export marketing behaviour: An empirical investigation. *Journal of Marketing Research*, 18, 114-119.

Çavuşgil, S. T. and Nevin, J. R. (1984). Differences among exporting firms based on degree of internationalization. *Journal of Business Research*, 12.

Çavuşgil, S. T. And Zou, S. (1993). Product and promoting adaptation in export ventures: An emprical investigation. *Journal of International Business Studies*, 24(3), 479-506.

Çavuşgil, S. T., Deligönül, Ş. ve Yaprak, A. (2005). International marketing as a field of study: A critical assessment of earlier development and a look forward. *Journal of International Marketing Association,* 13(4), 1-27.

Çavuşgil, S. T., Knight, G. ve Üner, M. M. (2011). *Türkiye'de küresel doğan işletmeler*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Çavuşgil, S.T., Bilkey, W. J. ve Tesar, G. (1979). A note on the export behaviour of firms: Exporter profiles. *Journal of International Business Studies*, 10, 91-97.

Çokluk, Ö., Yılmaz, K. ve Oğuz, E. (2011). Nitel bir görüşme yöntemi: Odak grup görüşmesi. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 4, 95-107.

Dana, L. P., Etemad, H. and Wright, W. (1999). Theoritical foundations of international enterpreneurship. *Research in Global Management*, 7, 3-22.

Demirer, E. Ö. (2010). *Türkiye'de medikal turizm ve geliştirilmesi: Örnek bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balikesir.

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) (2011). *Sağlık İş Konseyi Kitabı*.

Douglas, C. H. and Douglas, M. R. (2004). Patient friendly hospital environments: Exploring the patients'perspective. *Health* Expectations, 7.

Dunning, J. H. (2000). The eclectic paradigm as an envelope for economic and busness theories of MNE activity. *International Business Review*, 9, 163-190.

Dünya Sağlık Örgütü (1992). International Conference On Nutrition Final Report Of The Conference. Roma.

Dünya Ticaret Örgütü(2022). World Trade Statistical Review 2022.

Dünya Turizm Örgütü (2016). *World tourism report*.

Dünya Turizm Örgütü (2017). *Tourism Hightlights 2017.*

Dünya Turizm Örgütü (2018a). *Tourism Hightlights 2018.*

Dünya Turizm Örgütü (2018b). *Exploring Health Tourism. UNWTO*

Dünya Turizm Örgütü (2019). *Tourism Hightlights 2019*.

Dünya Turizm Örgütü (2020). *Tourism Hightlights 2020.*

Dünya Turizm Örgütü (2021). *Tourism Hightlights 2021.*

Dünya Turizm Örgütü (2022). *Tourism Hightlights 2022.*

Dünya Turizm Örgütü (2023). *World Tourism Barometer 2023*.

Ekeledo, I. and Sivakumar, K. (1998). foreign market entyr mode choice of service firms: A contingency perspecitve. *Journal of International Marketing*, 12(4), 46-70.

Erkutlu, H. ve Eryiğit, S. (2001). *Uluslararasılaşma Süreci*. Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F., 3, 149-164.

Faiz, E. (2013). *Uluslararası girişimcilik yöneliminin proaktiflik boyutu: Küresel doğan işletmeler üzerine bir araştırma*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ferrell, O. C. and Hartline, M. D. (2005). *Marketing strategy*. 3rd Edition, Ohio: Thomson South Western.

Fletcher, M. and Harris, S. (2012). Knowledge acquisition for the internationalization of the smaller firm: Content and sources. *International Business Review*, 21(4), 631-647.

Fletcher, R. (2001). A holistic approach to internationalisation. *International Business Review*, 10(1), 25-49.

Freeman, S. and Çavuşgil, S. T. (2007). Toward a typology of commitment states among managers of born global firms: A study of accelerated internationalization. *Journal of International Marketing*, 15(4), 1-40.

Gümüş, S ve Polat, N. (2012). *Sağlık turizminde pazarlama değişkenlerine bir bakış ve istanbul örneği*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Hanefeld, J., Lunt, N., Smith, R. and Horsfall, D. (2015). Why do medical tourist travel to where they Do? The role of networks in determining medical travel. *Social Sciences and Medicine*, 15, 356-363.

Herrick, D. M. (2007). *Medical tourism: Global competition in health care*. Dallas: National Center For Policy Analysis.

Hollensen, S. (2004). *Global marketing: A decision oriented approach*. 3rd Edition, Essex: Prentice Hall.

Holm, D. B., Eriksson, K. and Johanson, J. (1996). Business networks and cooperaion in international business relationships. *Journal of International Business Studies*, 2(5), 1033-1053.

Holtbrügge, D. and Baron, A. (2013). Market entry strategies in emerging markets: An institutional study in the BRIC countries. *Thunderbird International Business Review*, 55(3), 237-252.

Hopkins, L. (2010). Medical tourism today: What is the state of existing knowledge?. *Journal of Public Health Policy*, 31(2), 185-198.

Hopkins, L., Labonte, R., Runnels, V. and Packer, C. (2010). Medical tourism today: What is the state of existing knowledge?. *Journal of Public Health Policy*, 31(2), 185-198.

Horowitz, M. D., Rosensweig, J. A. and Jones, C. A. (2007). Medical Tourism: Globalizaiton of the healthcare marketplace. *Medscape General Medicine*, 9, 33.

İnternet: http://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitution-en.pdf?ua=1 adresinden 27 Şubat 2017'de alınmıştır.

İnternet: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.224.pdf adresinden 2 Şubat 2023'te alınmıştır.

İnternet: https://esa.un.org/unpd/wpp/DataQuery/ adresinden 2 Şubat 2023'te alınmıştır.

İnternet: http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=BX.GSR.NFSV.CD&country=# adresinden 2 Şubat 2023'te alınmıştır.

İnternet: http://i-tip.wto.org/services/ChartResults.aspx adresinden 2 Şubat 2023'te alınmıştır.

İnternet: http://wdi.worldbank.org/table/2.1# adresinden 2 Şubat 2023'te alınmıştır.

İnternet: http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,11475/genel-tanimlar.html adresinden 8 Şubat 2017'de alınmıştır.

İnternet: http://www.medical-tourism-poland.com/poland-becoming-a-%E2%80%9 Ehospital-of-europe%E2%80%9D adresinden 7 Şubat 2017'de alınmıştır.

İnternet: http://www.mymedholiday.com/blog/2013/10/793/thailands-medical-tourism-statistics-a-look-at-the-international-patient-numbers adresinden 7 Şubat 2017'de alınmıştır

İnternet: http://www.saturk.gov.tr/images/pdf/tyst/07.pdf adresinden 10 Şubat 2017'de alınmıştır.

İnternet: http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist adresinden 2 Şubat 2023'te alınmıştır.

İnternet: http://www.who.int/topics/health_services/en adresinden 7 Şubat 2017'de alınmıştır.

İnternet: https://www.imtj.com/articles/dr-ada-kostrz-kostecka-talks-about-new-polish-medical-tourism-initiative/ adresinden 8 Şubat 2017'de alınmıştır.

İnternet: https://www.oecd.org/els/health-systems/48723982.pdf adresinden 2 Şubat 2023'te alınmıştır.

İnternet: https://www2.deloitte.com/us/medicaltourism adresinden 11 Şubat 2017'de alınmıştır.

İnternet: Jagyasi, P. (2010). Medical tourism research and survey report. www.drprem.com/medical_Tourism_Research_and_Survey_Report_by_Dr_Prem_Jagyasi.pdf, adresinden 7 Şubat 2017'de alınmıştır.

İnternet: JCI http://www.jointcommissioninternational.org/about-jci/jci-accredited-organizations/?c=Hungary adresinden 11 Şubat 2017'de alınmıştır.

İnternet: Lunt, N., Smith, R., Exworthy, M., Green, B., Stephen, T., Horsfall, D., Mannion, R. Medical Tourism: Treatments, Markets and Health System Implications, https://www.oecd.org/els/health-systems/48723982.pdf adresinden 15 Şubat 2017'de alınmıştır.

İnternet: Population Reference Bureau, 2023 World Population Data Sheet, http://www.prb.org/Publications/Datasheets/2016/2016-world-population-data-sheet.aspx Erişim: 02.02.2023

İşbaşar, C. E. (2016). *Türkiye'de medikal sağlık turizminin geliştirilmesinde işletmelerin uyguladıkları pazarlama çalışmaları ve Ankara ilinde bir alan araştırması*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Jack, R., As-Saber, S., Edwards, R. and Buckley, P.(2008). The role of service embeddedness in the internationalisation process of manufacturing firms. *International Business Review*, 17, 442-451.

Javalgi, R. and Martin, C. L. (2007). Internationalization of services: Identifying the building blocks for future research. *Journal of Service Marketing*, 21(6), 391-397.

Javalgi, R. G., Deligönül, Ş., Dixit, A. and Çavuşgil, S. T. (2011). International market reentry: A reviewed and research framework. *International Business Review*, 20, 377-393.

Javalgi, R., Griffith, D. A. and White, S. D. (2003). An empirical examination of factors influencing the internationalization of service firms. *Journal of Services Marketing*, 17(2), 185-201.

Johanson, J. and Mattsson, L. G. (1987). Interorganizationl relations ındustrial systems: A network approach compared with the transaction cost approach. *International Studies of Managemenet and Organization*, 17(1), 34-48.

Johanson, J. and Paul, F. (1975). The internationalizaiton of firms: Fours Swedish cases. *Journal of Management Studies*, 12(3), 305-323.

Johanson, J. and Vahlne, J. E. (1977). The internationalization process of firms: A model of knowledge development and increasing foreign market commitments. *Journal of International Business Studies*, 8(1), 23-32.

Johanson, J. and Vahlne, J. E. (2006). Commitment and opportunity development in the internationlization process: A note on the Uppsala internationalization process model. *Managemenet International Review*, 46(2), 165-178.

Johanson, J. and Vahlne, J. E. (2009). The Uppsala internationalizaiton process model revisited: From liability of foreignness to liability of outsidership. *Journal of International Business Studies*, 40(9), 1411-1431.

Johnson, D. and Turner, C. (2003). *International business*, London: Routledge.

Johnson, T. J. and Garman, A. N. (2010). Impact of medical travel on imports and exports of medical services. *Health Policy*, 98, 171-177.

Kalyoncuoğlu, S. (2010). *İşletmelerin küresel doğmasına etki eden kurucu/üst düzey yönetici özellikleri üzerine karşılaştırmalı bir araştırma*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kaya, S., Yıldırım, H. H., Karsavuran, S. ve Özer, Ö. (2013). *Türkiye medikal turizm değerlendirme raporu*. Ankara: Sağlık Bakanlığı.

Kiremit, A. Ş. (2008). *Turizmin gelişiminde bir alternatif olarak medikal turizm: Bir sağlık kuruluşunda araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Knight, G. A. and Çavuşgil, S. T. (2004). Innovation, organizational capabilities, and the born global firm. *Journal of International Business Studies*, 35, 124-141.

Knight, G. and Çavuşgil, S. T. (1996). The born global firm: A challenge to traditional internationalization theory. *Advances In International Marketing*, 8, 11-27.

Knigth, G. (1998). Entrepreneurship and marketing strategy: The SME under globalization. *Journal of International Marketing*, 8(2), 12-32.

Kottler, P. and Armstrong, G. (1997). *Principles of marketing*. 7th Edition, London: Prentice Hall.

Kottler, P. and Keller, K. L. (2012). *Marketing management*.14th Edition, London: Pearson.

Kozak, N. Kozak M. A., Kozak, M. (2008). *Genel turizm: İlkeler ve kavramlar.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Kozak, N. ve Kayar, Ç. H. (2010). Measuring destination competitviness: An applicaiton of the travel and tourism competitivenes index. Journal Of Hospitality Marketing & Management. Vol.19, Issue:3. Pp.203 – 2016

Leonidou, C. L., Katsiekas, C. S., Palihawadanana, D. and Spyroulo, S. (2007). An analytical review of the factors stimulating smaller firms to export: Implications for policy makers. *International Marketing Review*, 24(6), 735-770.

Levitt, T. (1984). The globalization of markets. *The Mckinsey Quarterly*, 2, 2-20.

Lovelock, C. and Wirtz, J. (2004). *Services marketing people, technology, strategy*. 5th Edition, New Jersey: Pearson-Prentice Hall.

Lovelock, C. H. (1999). Developing marketing strategies for transnational service operations. *Journal of Services Marketing,* 13(4), 278-295.

Lovelock, C. H. and Yip, G. S. (1996). Developing global strategies for service business. *Califronia Management Review*, 38, 64-86.

Lunt, N. and Carrera, P. (2010). Medical tourism: Assessig the evidence on treatment abroad. *Maturitas*, 66, 27-32.

McKinsey & Company (2008). Mapping the market for medical travel, 5.

Mucuk, İ. (2008). *Modern işletmecilik*. 16. Basım, İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Mugomba, C., Caballero-Daniel, S. (2006). *Medical tourism and its entrepreneurial opportunities: A conceptual framework for entry into the industry.* Tourism And Hospitality Management Master Thesis, Goteborg University School Of Business Economics And Law.

Myers, M. B. (2004). Implications of pricing strategy: Venture strategy congruence – An application using optimal models in an international context. Journal of Business Research, Vol. 57, Issue:6.Pp.591- 600

Naidu, G. M., Çavuşgil, S. T., Murthy, B. K. and Sarkar, M. (1997). An export promotion model for India: Implications for public policy. *International Business Review*,6(2), 113-125.

Neuman, W. L. (2014). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches*. 7th Edition, Essex: Pearson Education Limited.

Onkvisit, S. and Shaw, J. J. (2004). *International marketing: Analysis and strategy*. 4th Edition, Newyork: Routledge.

Oviatt, B. M. and McDougal, P. P. (2005). Defining international entrepreneurship and modeling the speed of internationalization. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 537-552.

Öztürk, A., Joiner, E. and Çavuşgil, S. T. (2015). Delineating foreign market potential: a tool for international market selection. *Thunderbird International Business Review*, 57(2), 119-141.

Punch, K. F. (2011). *Sosyal araştırmalara giriş nicel ve nitel yaklaşımlar*. Çev. Bayraktar, D., Arslan, H. B. ve Akyüz, Z., Ankara: Siyasal Kitabevi.

Reddy, S. and Qadeer, I. (2010). Medical tourism in India: Progress or predicament?. *Economic And Political Weekly*, 65(20), 69-75.

Reid, M. D. and Walsh, J. (2003). Market entry decisions in China. *Thunderbird International Business Review*, 45, 289-312.

Reid, S. D. (1981). The decision makers and export entry and expansion. *Journal of International Business Studies*, 12(2), 101-112.

Rogers, E. M. (1983). *Diffusion of innovations*. 3rd Edition, London: Collier Macmillan Publishers.

Root, F. R. (1994). *Entry strategies for international markets*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Ryan, G. W. and Bernard, H. R. (2000). *Data management and analysis methods*. Handbook of Qualitative Research içerisinde. Editor: Denzin, N. and Lincoln, Y. 2nd Edition, California: Sage Publication.

Sağlık Bakanlığı (2011). Medikal Turizm Araştırması. Edt. Birdal E. T.C. Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Ankara

Sağlık Bakanlığı (2023). Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2021. Ankara

Sağlık Bakanlığı, 1961. *Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun,* Madde 2.

Sarkar, M. ve Çavuşgil, S. T. (1996). Trends in international business thought and literatre: A review of international market entry mode research: Integration and synthesis, *The International Executive*, 38, 825-847.

Smith, R., Alvarez, M. M. and Chanda, R. (2011). Medical tourism: A review of the literature and analysis of a role for bileteral trade. *Health Policy*, 103.

Strauss, A. L. (1987). *Qualitative analysis for social scientists*. Cambridge: Cambridge Universtity Press.

Strauss, A. L. and Corbin, J. M. (1998). *Basics of qulitative research: Techinques and procedures for developing grounded theory*. California: Sage Publications.

Sümer, S. I. (2011). *Uluslararası pazarlamada psikolojik mesafe ve ürün stratejileri arasındaki ilişki: Amprik bir değerlendirme*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tekin, H. H. (2006). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *Sosyoloji Dergisi*, 13, 101-116.

Tengilimoğlu, D., Akbolat, M. ve Işık, O. (2011). *Sağlık işletmeleri yönetimi*. 3.Basım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Tengilimoğlu, D., Akbolat, M. ve Işık, O. (2012). *Sağlık işletmeleri yönetimi*. 5.Basım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Tengilimoğlu, D., (2013) Sağlık Turizmi. 1. Baskı. Ankara: Siyasal Kitabevi

Tesfom, G. and Lutz, C. (2006). A classification of export marketing problems of small and medium sized manufacturing firms in developing countries. *International Journal of Emerging Markets*, 1(3), 262-281.

Timur, N. ve Özmen, A. (2009). *Stratejik küresel pazarlama*. İstanbul: Eflatun Yayıncılık.

Türkiye Sağlık Vakfı (2010). *Dünya'da ve Türkiye'de Sağlık Turizmi*.

Ulaş, D. (2009). *Küreselleşme sürecinde dışa açılma stratejileri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Üner, M. M. (1994). Ankara Sanayi Odasına kayıtlı işletmeleri ihracattan alıkoyan nedenler. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 49(3), 459-479.

Üner, M. M. (2008). *Genel İşletmecilik*. 1.Baskı. Ankara: Detay Yayıncılık.

Üner, M. M. ve Kayaman, R. (2001). Türkiye'de etkin bir turizm teşvik ve geliştirme sisteminin temelleri üzerine davranışsal bir deneme, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12, 101-118.

Üner, M. M., Koçak, A., Çavuşgil, E. ve Çavuşgil, S. T. (2013). Do barriers to export vary for born globals and across stages of internationalization? An empirical inquiry in the emerging market. *International Business Review*, 22, 800-813.

Wall, S. and Rees, B. (2004). International business. 2.Baskı, London: Prentice Hall.

Welch, L. S. and Loustarinen, R. (1988). Internationalization: Evoluation of a concept. *Journal of General Management*, 14(2), 34-55.

Welch, L. S. and Loustarinen, R. K. (1993). Inward-outward connections in internationalization. *Journal of International Marketing*, 1(1), 44-56.

Wenchen, L. and Meizi, L. (2007). *The effects of entrepreneurship for the internationalization of SMEs*. 2nd International Forum Of Business Education.

Wood, V. R., Karriker, J. H. and Williams, L. J. (2010). Evaluating export markets: Experinecend exporters hierarchical cognitive structure. *Journal of Business Research*. 63(12), 1261-1266.

Woodman, J. (2009). *Patients beyond boarders: Everybody's guide to affordable, world class medical travel*. Chapel Hill, N. C.: Healthy Travel Media.

Yalçın, B. (2013). *Antalya ili sağlık turizmi potansiyeli araştırması*. Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 23(112), 7-17.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri*. 9. Baskı. Ankara: Seçkin Kitabevi.

Yin, R. J. (1994). *Case study research design and methods*. 2nd Edition, California: Sage Publication.

Yin, R. J. (2003). *Case study research design and methods*. 3rd Edition, California: Sage Publications.

Yirik, Ş. (2014). *Sağlık turizmi üzerine Antalya destinasyonunda bir araştırma*. Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Yüksel, A., Mil, B. ve Bilim, Y. (2007). *Nitel araştırma: Neden, nasıl, niçin?*. 1. Baskı. Ankara: Detay Yayıncılık.

Zahra, S. and George, G. (2002). *International entrepreneurship: The current status of the field and future research agenda*. Entrepreneurship: Creating an integrated mindset. Edt. Hitt, M., Ireland, D., Sexton, D. & Camp, M., Strategic Malden, Maryland: Blackwell Publishers.

Zengin, B. ve Eryılmaz, B. (2013). Bodrum destinasyonunda engelli turizm pazarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 6(11), 51-74.

Zhang, C., Çavuşgil, S.T. and Roath, A. S. (2003). Manufacturer governance of foreign distributor relationships: Do relational norms enhance competitveness in the export market?. *Journal of International Business Studies*, 34(6), 550-566.

Zou, S. and Çavuşgil, S. T. (2002). The GMS: A broad conceptualization of global marketing strategy and its effect on firm performance. *Journal of Marketing*, 66, 40-56.

ORGANIZATION OF TURKIC STATES
Politics, Economics, Cultural Collaborations and 2040 Vision

Editors
Yılmaz Ulvi Uzun - Hakan Kaya

nobel bilimsel

ORGANIZATION OF TURKIC STATES
Politics, Economics, Cultural Collaborations and 2040 Vision
Editors: Yılmaz Ulvi Uzun - Hakan Kaya

Publishing No.: 1609
ISBN: 978-625-398-530-1
E-ISBN: 978-625-398-531-8
Edition: 1st Edition, June 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
All rights for this edition are reserved for Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means, including photocopying, electronically or mechanically recording or by any information storage or retrieval system, without permission of Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.

Nobel Publishing Group has been operating nationwide since 1984 and worldwide since 2011. Nobel publications are included in the catalogs of higher education institutions at national and international levels.

'NOBEL BİLİMSEL ESERLER' is a Nobel Akademik Yayıncılık brand.

Executive Editor: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Publishing Coordinator: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Interior Designer: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Proofreader: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Cover Designer: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-

Library Information Card

Uzun, Yılmaz Ulvi., Kaya, Hakan.
ORGANIZATION OF TURKIC STATES: Politics, Economics, Cultural Collaborations and 2040 Vision /
Editors: Yılmaz Ulvi Uzun - Hakan Kaya
1st Edition. XIV + 594 p. 16,5x24 cm. Includes references, no index.
ISBN: 978-625-398-530-1
E-ISBN: 978-625-398-531-8
1. Organization of Turkic States 2. Turkic World 3. Turkic States Integration

General Distribution

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adress: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Phone: +90 312 278 50 77 - **Fax:** 0 312 278 21 65
Sales: siparis@nobelyayin.com- **E-Sales:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Points of Delivery and Salesı: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri, Yeryüzü Dağıtım

Print and Binding: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

CONTENTS

FOREWORD.....iii
FOREWORD.....iv
FOREWORD.....vi
FOREWORD.....viii

POLITICS

A THEORETICAL EXPLANATION FOR THE SUCCESS OF THE ORGANIZATION OF TURKISH STATES' 2040 VISION DOCUMENT.....3
Serdar Yilmaz

IMPACTS OF AZERBAIJAN-KAZAKHSTAN-TÜRKİYE RELATIONS ON THE FUTURE OF THE TURKISH WORLD.....19
Samir Humbatov

THE IMPORTANCE OF POLITICAL, ECONOMIC AND CULTURAL RELATIONS BETWEEN AZERBAIJAN AND KAZAKHSTAN FOR THE FUTURE STRATEGIC VISION OF TDT.....47
Fərahilə Fazil

THE TURKIC WORLD AND THE REVIVAL ASPIRATIONS OF THE HISTORIC SILK ROAD.....63
Osman Ercan

TÜRKİYE AND KAZAKHSTAN ARE TWO TURKIC WINGS OF EURASIA.....87
Saparbayev Abdizhapar

AN EVALUATION ON THE GOVERNMENT SYSTEM OF TÜRKİYE AND KAZAKHSTAN.....111
Gökhan Dönmez - Emiliya Uzun

HOW CAN TURKIYE-AZERBAIJAN-TURKMENISTAN TRIO SUPPORT THE EUROPEAN EFFORTS TO DECREASE ITS NATURAL GAS DEPENDENCE ON MOSCOW AFTER THE 2022 RUSSIAN-UKRAINIAN WAR?.....143
Sina Kisacik

THE IMPACT OF KAZAKHSTAN-RUSSIA RELATIONS ON THE SECURITY OF THE TURKIC WORLD FROM PAST TO PRESENT: THE SOVIET PERIOD AND AFTER.....163
Zeynep Deniz Altinsoy - Ali Açikgöz - Filiz Değer

THE IMPORTANCE OF THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES FOR TURKISH FOREIGN POLICY 179
Yücel Özden

HUNGARY'S RETURN TO THE TURKIC WORLD 191
Zoltán Egeresi

ECONOMICS

THE EFFECT OF AGRICULTURE, MANUFACTURING INDUSTRY AND SERVICE SECTORS ON ECONOMIC GROWTH: THE CASE OF THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES..... 209
Hakan Kaya - Yılmaz Ulvi Uzun

KAZAKHSTAN ENERGY POLICY AND ENERGY RESOURCES (Reflections on the Organization of Turkic States) 227
Yerkebulan Sapiyev

STUDY OF THE PROBLEMS OF ECONOMIC AND NATIONAL SECURITY AS A FACTOR IN THE STABILITY OF THE TURKIC-SPEAKING STATES (ON THE EXAMPLE OF THE AZERBAIJAN REPUBLIC) 245
Aliyev Adalat

CRITICAL MINERALS IN ENERGY SECURITY OF KAZAKHSTAN 281
Anıl Çağlar Erkan

FORMATION AND DEVELOPMENT OF NATIONAL STOCK MARKETS IN THE TURKIC REPUBLICS 309
Aziza Syzdykova

AGRICULTURAL ECONOMY OF TURKIC STATES 329
Elnur Allahverdiyev

THE IMPORTANCE OF THE SILK ROAD SINCE ANCIENT TIMES AND THE MODERN SILK ROAD INITIATIVE 373
Gökay Karaduman

ECONOMIC AND FINANCIAL CONDITION OF THE TURKIC STATES 395
Ibrahimli Lale - Aliyeva Ruhengiz

DILEMMA OF ENERGY POWER IN CENTRAL ASIA..... 421
Merve Suna Özel Özcan

INFLATION IN KYRGYZSTAN 439
Nurzhan Shabieva

UNITY OF THE TURKIC-SPEAKING COUNTRIES AS ADAPTATION TO THE CHALLENGES OF THE GLOBAL CYCLIC TRANSITION 455
Tulegenova M. - Bimendiyeva L. A. - Temerbulatova Zh.S.

CULTURE AND EDUCATION

ORGANIZATION OF TURK IC STATES FROM THE PERSPECTIVE OF HEYDAR ALIYEV'S VIEWS 475
Aliyev Goshgar Jalal

TRADITIONAL KNOWLEDGE OF TURKIC-SPEAKING PEOPLES 487
Botokanova Gulnara

COOPERATION OF TURKIC-SPEAKING STATES IN THE FIELD OF EDUCATION (AS EXEMPLIFIED BY THE ACTIVITIES OF THE BISHKEK STATE UNIVERSITY NAMED AFTER KUSEIN KARASAEV) 511
Gulnara Murzakhmedova

SACRED NUMBERS IN TURKISH AND KYRGYZ LANGUAGES 529
Gulshan Sadyralieva

ISSUES OF TEACHING AND RESEARCHING THE TURKISH LANGUAGE IN UZBEKISTAN ... 547
Ruzmanova Rokhila Usmanovna

NEW OPPORTUNITIES IN THE EDUCATION SYSTEM OF UZBEKISTAN 563
Sultanov Tulkin Irgashevich

A THEORETICAL EXPLANATION FOR THE SUCCESS OF THE ORGANIZATION OF TURKISH STATES' 2040 VISION DOCUMENT

Serdar Yilmaz[1]

ABSTRACT

The main purpose of this study is to analyze the regional cooperation efforts of the Central Asian states since 1991 according to German philosopher Arthur Schopenhauer's "hedgehog dilemma" metaphor. According to the Hedgehog Dilemma, hedgehogs huddle close to each other in cold weather to raise their body temperature. The warmth and comfort brought by this rapprochement prevents hedgehogs from realizing that they are actually harming each other with their arrows. However, this situation does not last long. After a while, the hedgehogs start to feel uncomfortable with each other. After the hedgehogs are distanced from one another by the arrows, they have to deal with the cold. Eventually the hedgehogs prefer the discomfort of the arrows to succumbing to the cold and become close again. Having the same problems in this rapprochement, the hedgehogs move away repeatedly. Finally, the hedgehogs eliminate this dilemma and discomfort by establishing the next rapprochement in a different way. The hedgehogs approach each other at a distance, thus avoiding both the cold and the behavior of harming each other. This article examines how the Turkish states, just like in the Hedgehog Dilemma, can neither keep their distance from each other, nor can they get closer. This article will seek answers to the questions: what needs to be done to realize the decisions in the 2040 Vision Document set out at the summit in Istanbul in 2021, and what integration initiatives have the Turkish states taken so far? It is believed that now it is the time to make a decision for the Organisation of Turkish States countries. Either they will freeze from the cold like hedgehogs that stay away from each other for fear of stinging their thorns, or they will find the perfect distance between them to get closer and defy the cold.

Key Words: Turkish States, Hedgehog Dilemma, Integration, Cooperation, 2040 Vision Document.

[1] Assoc. Prof., Muğla Sıtkı Koçman University, Department of Political Science and International Relations, serdaryilmaz@mu.edu.tr / ORCID: 0000-0003-3400-3392

countries stronger on a national basis and as a group, without prejudice to their current international commitments and without opposing any country. In doing so, the document reiterates its commitment to universal principles of international law, including sovereignty, territorial integrity, and the inviolability of borders. In addition, terms such as rule of law, good governance, resilience, sustainability, inclusiveness, accountability, efficiency, transparency are frequently encountered throughout the document. Therefore, it is understood that the 2040 Vision is built on regional realities with a global perspective.

With its dynamic structure and high potential, the geostrategic momentum achieved by the Turkish cooperation will continue as long as the tools for the targets are well determined and implemented. It is important to keep this momentum alive with its political, economic and humanitarian pillars. In this context, the continuation of the project-oriented approach within OTS, focusing on concrete common gains and tightening the coordination with other Turkish cooperation organizations are among the issues that need to be emphasized. Keeping its geostrategic importance alive will increase the determining power of Turkish cooperation in geopolitical equations in Eurasia.

Now it is the time to make a decision for the OTS countries. Either they will freeze from the cold like hedgehogs that stay away from each other for fear of stinging their thorns, or they will find the perfect distance between them to get closer and defy the cold.

REFERENCES

Address of the President of the Republic of Kazakhstan, Nursultan Nazarbayev, to the People of Kazakhstan, *AKORDA*, February 18, 2005, http://www.akorda.kz/en/addresses/addresses_of_president/address-of-thepresident-of-the-republic-of-kazakhstan-nursultan-nazarbayev-to-thepeople-of-kazakhstan-february-18-2005 (25.06.2020)

Allison, R. (2004). *"Regionalism, Regional Structure and Regional Management in Central Asia"*, Intarnational Organisation, Vol: 80, No: 3, pp. 467-474.

Astana Bildirisi, Kazakistan, http://www.turkkon.org/Assets/dokuman/07_AstanaBildirisi1998_5.DevletBaskanlariZirveBildirisi_20140418_103743.pdf (17.12.2022).

Bohr, A. (2004). *"Reginalism in Central Asia: New Geopolitics, Old Regional Order",* International Affairs, vol: 80, No: 3, p. 169.

Donaldson, W. J. – Pratt, M. (2005). *"Boundary and Territorial Trends in 2004",* Geopolitics, Vol: 10, No: 2, p. 403.

Gammer, M. (2000). *"Post-Soviet Central Asia and Post-Colonial Francophone Africa: Some Associations"*, Middle Easter Studies, Vol: 36, No: 2, p. 131.

Gren, J. D. (2001). *"Regional Cooperation Policies in Central Asia",* Journal of International Development, Vol: 13, p. 1156.

Ibragimova, G. (2015). "Central Asian Nuclear Weapon Free Zone: Greater Security for the Region?", Russian International Affairs Council, 24.07. http://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/central-asiannuclear-weapon-free-zone-greater-security-for-/ (accessed on 06.01.2018).

İstanbul Bildirisi, Türkiye, http://www.turkkon.org/Assets/dokuman/10_IstanbulBildirisi1994_2.DevletBaskanlariZirveBildirisi_20140418_103924.pdf (02.12.2022).

İstanbul Bildirisi, Türkiye, http://www.turkkon.org/Assets/dokuman/05_Istanbul2001_7.Devle_BaskanlariZirvesiBildirisi_20140418_103624.pdf (06.12.2022).

Macfarlane, N. (2004). *"The United States and Regionalism in Central Asia",* International Affairs, Vol: 80, No: 3, p. 452.

Mohsenin, M. M. (2001). *"The evolving security role of Iran in the Caspian Region",* (Ed) Gennady Chufrin, The Security of the Caspian Sea Region, Oxford, Oxford University Press, p. 170.

Nahçıvan Anlaşması, Azerbaycan, http://www.turkkon.org/tr-TR/nahcivan-bildirisi-%282009%29/4/911/911/290 (28.12.2022).

Özal, T. (1992). *"Türkiye'nin Önünde Hacet Kapıları Açılmıştır",* Türkiye Günlüğü, Sayı: 19, s. 13.

Purtaş, F. (2008). *"Orta Asya'nın Bütünlüğü Sorunsalı ve Orta Asya'da Bölgesel Entegrasyon Girişimleri",* (Der), M. Turgut Demirtepe, Orta Asya ve Kafkasya'da Güç Politikası USAK Yayınları, Ankara, s. 42.

Ruh Görme Üzerine Parerga ie Paralipomena II. Kitap, 2. Basım, (Çev. Levent Özşar), Biblos Yayınları, İstanbul, (2014).

Schneider, W. (2004). *"Regional Cooperation in Central Asia: Vision and Reality",* International Relations and Geopolicy, No: 2, p. 19.

Schopenhauer, A. (2015). Parerga ile Paralipomena: Ya da Kısa Felsefe Denemeleri I. Kitap, 2. Basım, (Çev. Levent Özşar), İstanbul, Biblos Yayınları, İstanbul.

Speechler, M. (2002). *"Regional Cooperation in Central Asia",* Problems of Post-Communism, Vol:49, No:6, p. 44.

Taşkent Bildirisi, Özbekistan, http://www.turkkon.org/Assets/dokuman/08_TaskentBildirisi1996_4.DevletBaskanlariZirveBildirisi_20140418_103822.pdf (18.12.2022).

Tugel bol, Turki Tildes Tuıstar (Birlik Olun, Aynı Dilli Kardeşler), Egemen Kazakhstan Gazetesi, No: 284 (24537), 18.11.2006, s. 1.

Türk devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirve Bildirisi, 2021. https://www.turkicstates.org/assets/pdf/temel_belgeler/8-zirve-bildirisi-15-tr.pdf (24.01.2023).

Türk Devletleri Teşkilatı, "Organizasyon Yapısı", 2022. https://www.turkicstates.org/tr/organizasyon-tarihcesi

Türk dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Yedinci Zirve BildirİsI, 2020. https://www.turkicstates.org/assets/pdf/temel_belgeler/7-zirve-bildirisi-14-tr.pdf (21.01.2023).

Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, Türk Keneşi Zirve Bildirileri, http://turkkon.org/tr-TR/bildiriler/4/56 (26.12.2022).

Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, Zirveler Tarihçesi, http://www.turkkon.org/tr-TR/zirveler_sureci_bilgi_notu/4/52 (01.01.2023).

Türk Konseyi Altıncı Zirve Toplantısı Basın Duyurusu, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, 3 Eylül 2018, http://www.turkkon.org/tr-TR/turk-konseyi-altinci-zirve-toplantisi-basin-duyurusu/54/4873 (15.01.2023)

Türk Konseyinin Temel Amaç ve Görevleri, http://www.turkkon.org/tr-TR/genel_bilgi/1/10 (06.01.2023).

Uslu, N. (2010). "Orta Asya Ülkeleri Arasında İşbirliği ve Örgütlenme Çabaları", (Der) Tayyar Arı, Orta Asya ve Kafkasya, MKM Yayıncılık, Bursa, s. 230.

Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar, (Çev. Mustafa Tüzel), Türkiye iş Bankası Kültür Sanat Yayınları, İstanbul. (2016).

Yılmaz, S. (2016). Kazakistan'ın Türkiye Politikası: İç Yapı, Söylem, Dış Politika ve Lider Etkeni, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, s. 197.

Yılmaz, S. (2017). *"Eurasian Economic Union: A Regional Economic Hegemony Initiative",* Journal of Eastern European and Central Asian Research, Vol: 4, No: 2, pp. 1-15.

Yüce, M. – Kalkan, İ. (2007). *"Ortalık Asya Devletler Birliği Fikrinin Tarihsel Gelişimi ve İkinci Türkistan Forumu"*, AKADEMİK BAKIŞ, Sayı: 1, Ocak, ss. 10-17.

IMPACTS OF AZERBAIJAN-KAZAKHSTAN-TÜRKİYE RELATIONS ON THE FUTURE OF THE TURKISH WORLD

Samir Humbatov[2]

ABSTRACT

The collapse of the USSR caused serious changes in the world political system. As a result of this, Azerbaijan and Kazakhstan became independent states. Türkiye was not only the first to recognize Azerbaijan and Kazakhstan as independent states. It was one of the first states to establish diplomatic relations with them. Later, cooperation agreements were signed between Azerbaijan and Türkiye, as well as between Türkiye and Kazakhstan in political, economic, cultural, scientific, security, military and other fields. At the same time, agreements on strategic partnership and alliance relations were signed between the parties.

The intensifying relations between the parties and the international conditions required the establishment of the "High Cooperation Council" between Azerbaijan and Türkiye, Azerbaijan and Kazakhstan, and Türkiye and Kazakhstan. Thus, the parties began to take practical steps to strengthen their relations and increase future prospects.

The regularity of mutual visits at the level of leaders, trusting and reliable defense of each other on all regional and international platforms, made it possible to build trust both between peoples and between states. The unity of ethnic and religious identity supported these states to unite around one organization and take the path of joint development. Azerbaijan, Türkiye and Kazakhstan are countries that share the same values and take joint steps. This clearly proves that the power is together.

Keywords: *Relations, Development, Politics, Economy, Action, Regional, Global*

[2] *Head of the Center for International Relations and Diplomatic Studies, Samir.gumbatov.1987@mail.ru, ORCID: 0000-0001-6840-5600*

to increase the trade turnover of 498.5 million dollars in 2022 more than 10 times.

The existing relations between Azerbaijan, Türkiye and Kazakhstan can serve as a model for other Turkic-speaking countries. If Azerbaijan, Türkiye and Kazakhstan reveal all their potential and deepen cooperation in political, economic, trade, military, security and other fields, it can attract more attention of other Turkic-speaking countries. The natural resources available in the Turkic world and their effective use will enable the further strengthening of the Organization of Turkic States, which is transitioning to a new stage of development. Sharing the successes achieved by Türkiye in the field of defense industry products with other Turkic-speaking countries increases their interest in organizing. On the other hand, since 1994, the possibility of using energy lines formalized by Azerbaijan facilitates access to these energy lines of Kazakhstan, Turkmenistan and Uzbekistan. Both Azerbaijan exports its energy resources to world markets, Kazakhstan, Turkmenistan and Uzbekistan acquire new markets for the sale of their energy resources and are freed from dependence on Chinese markets, and control of transport and communication lines remains in their hands. The correct coordination of all the steps taken will eventually lead to the formation of a new vision of the Organization of Turkish States. At the same time, it will create conditions for ensuring the security measures of the states.

I believe that Azerbaijan's opening of the Zangezur Corridor will create additional opportunities not only for itself, but also for Turkic-speaking countries.

REFERENCES

"Gorbachev, Last Soviet Leader, resigns; U.S. Recognizes Republics' Independence"- http://www.nytimes.com/learning/general/onthisday/big/1225.html

Turgut Özal'ın Orta Asya (Türkistan) Politikası- https://tasam.org/tr-TR/Icerik/70108/turgut_ozalin_orta_asya_turkistan_politikasi

"Azərbaycan və Türkiyə arasında hərbi əməkdaşlıq inkişaf etdirilməlidir"- http://anl.az/down/meqale/525/2011/mart/162438.htm

Azərbaycan və Türkiyə arasında enerji əməkdaşlığı - https://www.yeniazerbaycan.com/Iqtisadiyyat_e64344_az.html

TANAP VƏ TAP layihələrinin regional təsirləri- https://aqreqator.az/az/iqtisadiyyat/1232422

TAP layihəsi və Azərbaycanın beynəlxalq mövqeyi- http://www.anl.az/down/meqale/hurriyyet/2019/iyun/656801.htm

ƏSRİN MÜQAVİLƏSİ- https://azerbaijan.az/related-information/132

Azərbaycan-Türkiyə əməkdaşlığı- https://www.xalqcebhesi.az/news/politics/1303.html

Azərbaycan - Türkiyə Münasibətləri: İkitərəfli Əlaqələrin Əsas Dinamikası və Yüksək Səviyyəli Strateji Tərəfdaşlıq- https://az.strategiya.az/news.php?id=164461

Türkiye Üniversitesinden Mezun Olan Azerbaycanlı Mezunların Karyer Seçimleri Araştırması- https://www.academia.edu/51488390/T%C3%BCrkiye_%C3%9Cniversitesinden_Mezun_Olan_Azerbaycanl%C4%B1_Mezunlar%C4%B1n_Karyer_Se%C3%A7imleri_Ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1

Türkiyədə nə qədər azərbaycanlı tələbə təhsil alır... – STATİSTİKA- https://azedu.az/az/news/64081-turkiyede-ne-qeder-azerbaycanli-telebe-tehsil-alir-statistika

"Türkiyənin müdafiə sənayesi çox sürətlə inkişaf edir, biz də bundan faydalanırıq və faydalanacağıq"-https://pravda.az/news/56232

Türkiye - Kazakistan Siyasi İlişkileri- https://www.mfa.gov.tr/turkiye-kazakistan-siyasi-iliskileri_.tr.mfa

Turgut Özal'dan Abdullah Gül'e Nursultan Nazarbayev'in Değişen Türkiye Söylemi- https://www.researchgate.net/publication/316191396_Turgut_Ozal'dan_Abdullah_Gul'e_Nursultan_Nazarbayev'in_Degisen_Turkiye_Soylemi

Türkiye Product exports and imports to Kazakhstan- https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/TUR/Year/2020/TradeFlow/EXPIMP/Partner/KAZ/Product/all-groups

Nazarbayev'in Ankara Ziyaretinin Düşündürdükleri- https://www.ankasam.org/nazarbayevin-ankara-ziyaretinin-dusundurdukleri/

Türkiye-Kazakistan diplomatik ilişkilerinin 28. yıl dönümü- https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-kazakistan-diplomatik-iliskilerinin-28-yil-donumu/1751910

Azərbaycan - Qazaxıstan münasibətləri- https://lib.aliyevheritage.org/az/549420.html

Azərbaycan Respublikası ilə Qazaxıstan Respublikası arasında ikitərəfli münasibətlər- https://www.mfa.gov.az/az/category/asiya-ve-okeaniya/qazaxistan

Azərbaycan-Qazaxıstan əlaqələri qarşılıqlı inam və dostluq üzərində qurulub. "Yeni Azərbaycan".-2014.- 3 dekabr.-№ 220.-S.12.- https://www.elibrary.az/docs/qazet/qzt2014_2627.pdf

Tarixdən gələn bağlılıq- https://www.yeniazerbaycan.com/Gundem_e73080_az.html

Azərbaycan - Qazaxıstan münasibətləri- https://lib.aliyevheritage.org/print.php? lang=az&page=549420

İKİTƏRƏFLİ MÜNASİBƏTLƏR- https://aktau.mfa.gov.az/az/content/3/ikiterefli-munasibetler

Qazaxıstan-Azərbaycan mədəni əlaqələri- https://old.525.az/view.php?lang=az&menu=10&id=2275&type=1#gsc.tab=0

İlham Əliyevin Qazaxıstana rəsmi səfəri başa çatıb- https://president.az/az/articles/view/59362

Azərbaycan-Qazaxıstan mədəni əlaqələri- http://www.anl.az/down/meqale/ses/2013/dekabr/341581.htm

Türkdilli dövlətlər arasında əməkdaşlıqda yeni mərhələ başlanır- http://www.anl.az/down/meqale/azerbaycan/2015/sentyabr/455295.htm

Türk Dövlətləri Təşkilatı: Dünyanın yeni güc mərkəzi- https://ikisahil.az/post/363378-turk-dovletleri-teshkilati-dunyanin-yeni-guc-merkezi

THE IMPORTANCE OF POLITICAL, ECONOMIC AND CULTURAL RELATIONS BETWEEN AZERBAIJAN AND KAZAKHSTAN FOR THE FUTURE STRATEGIC VISION OF TDT

Fərahilə Fazil[3]

ABSTRACT

After the collapse of the Soviet Union, Azerbaijan gained the opportunity to develop the Turkic World, to which it is connected with historical and spiritual roots, by establishing direct relations with the newly independent republics in this region. Despite certain problems and criticisms in the past quarter century, significant progress has been made in bilateral and multilateral relations. In the context of relations with Azerbaijan, it is of great importance to efficiently use the cooperation potential of Kazakhstan, which is described as the rising star of Asia. At this point, the level of relations between Kazakhstan and Azerbaijan has a satisfactory quality. One of the issues that should be handled and examined in multidimensional relations is the projects carried out in the field of education between the two countries. These projects draw attention in terms of increasing both bilateral relations and cooperation opportunities in the Turkish World in general.

Keywords: Kazakhstan, Azerbaijan, Turkic World, Great Student Project, Turkic Council.

[3] Dr., Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Qafqazşünaslıq İnstitutu Şimali Qafqaz şöbəsi Elmi işçi, Azərbaycan Universiteti siyasi elmlər kafedrası, Azərbaycan Xarici Dillər Universiteti ictimai və fəlsəfə elmlər kafedrası müəllim., fereh_7@mail.ru, ORCID:0000-0002-4900-5166

5. CONCLUSION

The strategic interaction between Kazakhstan and Azerbaijan is based on close cultural and humanitarian ties. Our peoples are united by centuries-old ties of friendship, a common history, language, culture and religion. Thousands of Kazakhs and Azerbaijanis consider both states to be their home. Representatives of the 130,000 Azerbaijani diaspora living in Kazakhstan are an important "link" and make a significant contribution to the development of our countries. All conditions have been created in our country to preserve the language and culture of Azerbaijanis. Regular holding of many concerts, photo exhibitions, book presentations, choreographic productions and other events has become a positive practice. Among them are the Days of Culture of the Kyzylorda region in the cities of Baku and Sheki, the gala concert of the Academic Folklore and Ethnographic Orchestra named after N. Tlendiev "Otyrar sazy", the exhibition "Heritage of the Great Steppe: masterpieces of jewelry art", the first solo concert of the Kazakh musical group Mezzo and others Events. The visit in June 2019 of the delegation of the Library of the First President of the Republic of Kazakhstan - Elbasy to Azerbaijan, within the framework of which a Memorandum of Cooperation with the Heydar Aliyev Foundation was signed, turned out to be significant. In conclusion, it can be stated that the agreements reached at the highest and high level allow us to look with confidence and optimism at the future of the strategic partnership and alliance between Kazakhstan and Azerbaijan.

REFERENCES

Huseynova, R. (2014). “Azerbaycan-Qazaxstan Münasibetleri (1993-2003-cü iller)”. Retrieved from http://az.strategiya.az/news.php?id=17289

Indeo, F. (2018). Settling the Caspian Issue and Realizing the Trans-Caspian Energy Corridor. Retrieved from https://thediplomat.com/2018/07/settling-the-caspian-issue-and-realizingthe-trans-caspian-energy-corridor/

Interfax-Azerbaijan. (2020). Konventsiya o statuse Kaspiya zalojila fundament dlya krupnomasshtabnogo sotrudnichestva v regione- Tokayev. Retrieved from https://interfax.az/view/792525

Kazakhstan Business Magazin. (2020). Esho odin shag na puty k realizatsyi Transkaspiyskogo Proyekta. Retrieved from http://www.investkz.com/articles/1708.html

Kozgambayeva, G.(2017). Deportatsiya Azerbaydjantsev v Kazaxstan. Vestnik KazNU, (1) Retrieved from https://articlekz.com/article/18117

Kurayev, I. (2020). Vopros Nagorno-Karabaxskogo konflikta ne vihodit v obyazannosti ODKB. Trend News Agency, Retrieved from https://www.trend.az/azerbaijan/karabakh/3317353.html

Memmedov, R. (2019). Mejdunarodno-Pravovoye Soderjaniya i Znacheniya Konventsyii o Pravovom Statuse Kaspiyskogo Morya ot 12 Avgusta 2018 goda, Jurnal Problemi Postsovetskogo Prostranstva, (3), 175-194.

Muhamedjanov, B. (2009). "Privetstvennoye Slovo". Kazakhstan i Azerbaydjan:Perspektivi Sotrudnichestva i Vzaimodeystviya, Materyali Kazaxtansko-Azerbaydjanskogo Kruglogo Stola. Almaty.

Neftgaz.Ru. (2016). Azerbaijan and Kazakhstan are Planning to Lay New Eksene-Kuryk-Baku Oil Pipeline. Retrieved from https://neftegazru.com/news/oil/409593-azerbaijan-andkazakhstan-are-planning-to-lay-new-eskene-kuryk-baku-oil-pipeline/

Nicklin, A. (2016). Kazakhstan and Azerbaijan to Lay New Oil Pipeline. Retrieved from https://www.worldpipelines.com/contracts-and-tenders/07102016/kazakhstan-andazerbaijan-to-lay-new-oil-pipeline/

Nuriyev, E. (2009). Kazaxstan i Azerbaydjan: Perspektivi Sotrudnichestva i Vzaimodeystviya. Kazakhstan i Azerbaydjan:Perspektivi Sotrudnichestva i Vzaimodeystviya, Materyali Kazaxtansko-Azerbaydjanskogo Kruglogo Stola. Almaty: 9-18.

OSCE Summit in Astana. (2010). Astana Sammiti. Retrieved from http://anl.az/el/emb/QARABAQ/beynelxalq-senedler/atet(astana-sammiti).pdf

Republic of Azerbaijan Ministy of Foreign Affairs. İkiterefli Münasibetler. Retrieved from https://www.mfa.gov.az/az/content/215/qazaxistan

THE TURKIC WORLD AND THE REVIVAL ASPIRATIONS OF THE HISTORIC SILK ROAD

Osman Ercan[4]

ABSTRACT

Following China's announcement of the Belt and Road Initiative in 2013, the ancient Silk Road came to the fore in world politics. The governing elite of China was inspired by the ancient Silk Road routes and embarked on the Belt and Road Initiative to revive the old lanes of transportation between the East and the West. The Belt and Road Initiative encouraged some countries to begin new complementary projects for the revival of the old Silk Road such as Türkiye's Middle Corridor and Kazakhstan's Bright Road Plan. Besides the mentioned countries, a series of related projects were announced by many other countries in line with the Chinese ambitions to boost trade between Asia, Europe and Africa. The emergence of the revival projects of the Silk Road created new avenues of cooperation for the Turkic states. Türkiye, Azerbaijan, Kazakhstan, Turkmenistan, Kyrgyzstan and Uzbekistan are all essential stakeholders of the Belt and Road Initiative and the Middle Corridor. The Turkic states are also expected to be an integral part of other contributing projects that aim to reinvigorate the East and West trade routes. This book chapter delves into the position of the Turkic world in the projects of a new Silk Road. Moreover, this study critically analyses the pros and cons of a more interdependent course of relations with China. Ultimately, this book chapter aims to contribute to the literature on the foreign policy choices of Türkiye and the post-Soviet Turkic states.

Keywords: Silk Road, Turkic States, Belt and Road Initiative, China.

[4] Assist. Prof. Dr., Ardahan University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations, osmanercan@ardahan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2186-8963

different impacts on each of the Turkic states. For this reason, a review of the political and economic relations with the PRC for each of the Turkic states would be decisive in creating robust and balanced future interactions.

REFERENCES

Amber Rail Freight Corridor. (2019). Opening event of the Amber Rail Freight Corridor with EU Transport Commissioner Violeta Bulc. Retrieved from https:/bit.ly/3lfprfm.

Amber Rail Freight Corridor. (2023). Who we are. Retrieved from https://rfc-amber.eu/contents/read/who_we_are.

BBC. (2015). *Northern Powerhouse project has 'Chinese backing' – David Cameron*. Retrieved from https://www.bbc.com/news/uk-34607588.

Brautigam, D. (2020). A critical look at Chinese 'debt-trap diplomacy': The rise of a meme. *Area Development and Policy*, 5(1), 1-14.

Chang, F. K. (2022). *Deficit trap?: Trade balances and China's Belt and Road Initiative*. Foreign Policy Research Institute. Retrieved from https://www.fpri.org/article/2022/07/deficit-trap-trade-balances-and-chinas-belt-and-road-initiative/.

Chinese International Education Foundation. (2023). *Global network*. Retrieved from https://www.cief.org.cn/qq.

Dadush, U., Domínguez-Jiménez, M. and Gao, T. (2019). *The state of China-European Union economic relations*. Bruegel. Retrieved from https://www.jstor.org/stable/resrep28517?seq=1.

Ercan, O. (2021). Pandemi süreci ve sonrasında Türk dünyası ortak kuruluşları. Y. Çınar and Y. U. Uzun (Eds.), In *Covid-19 sonrası dünyada ekonomi, radikalleşme ve terör* (pp. 107-128). Ankara: Nobel.

Ercan, O. (2022). Turkic identity and the Turkic republics in Turkish foreign policy in the post-Cold War period. L. Doğan, S. Zeyrekli-Yaş, G. Ilgaz (Eds.), In *Türk dünyasında siyasal, kültürel ve ekonomik gelişmeler* (pp. 165-182). Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları.

Gangte, L. (2020). The debt-trap diplomacy revisited: A case study on Sri Lanka's Hambantota Port. *Artha Journal of Social Sciences*, 19(2), 53-66.

Guangqiang, T. (2022). Steppe Road Plan (Mongolia). C. Fang, P. Nolan and W. Linggui (Eds.), In *The Routledge handbook of the Belt and Road* (2nd ed., pp. 617-622). Abingdon: Routledge.

Güdül, S. and Raof, F. L. (2020). Orta Asya'da yeni Büyük Oyun'un anahtarı: Afganistan. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 13-46.

Hu, Z. (2019). Vietnam's connectivity and embeddedness in the maritime Silk Road and global maritime network. *IEEE Access*, 7(1-1), 79592-79601.

Huang, Y. (2016). Understanding China's Belt & Road Initiative: Motivation, framework and assessment. *China Economic Review*, 40, 314-321.

Hurley, J., Morris, S. and Portelance, G. (2019). Examining the debt implications of the Belt and Road Initiative from a policy perspective. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*, 3(1), 139-175.

Idrissov, E. (2015). Kazakhstan: 100 steps toward a new nation. *The Diplomat*, Retrieved from https:/bit.ly/405rhkl.

İrdem, İ. and Ercan, O. (2021). Kazakistan'da göç yönetimi ve sınır güvenliği. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 56(4), 3050-3070.

Jiaxin, P. (2022). Bright Road Plan. C. Fang, P. Nolan and W. Linggui (Eds.), In *The Routledge Handbook of the Belt and Road* (2nd ed., pp. 623-627). Abingdon: Routledge.

Jiaxin, P. (2022a). Amber Railway Freight Corridor (Poland). C. Fang, P. Nolan and W. Linggui (Eds.), In *The Routledge Handbook of the Belt and Road* (2nd ed., pp. 597-601). Abingdon: Routledge.

Jiaxin, P. (2022b). New Northward Expansion Policy (South Korea). C. Fang, P. Nolan and W. Linggui (Eds.), In *The Routledge Handbook of the Belt and Road* (2nd ed., pp. 628-632). Abingdon: Routledge.

Jinping, X. (2017). *Full text of President Xi's speech at opening of Belt and Road forum*. Xinhuanet. Retrieved from http://www.xinhuanet.com/english/2017-05/14/c_136282982.htm.

Kassenova, N. (2017). China's Silk Road and Kazakhstan's Bright Path: Linking dreams of prosperity. *Asia Policy*, 24, 110-116.

Kolçak, H. and Ercan, O. (2020). Baskı altındaki Uygurlar: Doğu Türkistan'da sürdürülen sistematik insan hakları ihlalleri. *Türk Dünyası Çalışmaları*, 126(248), 77-114.

Kuang, W., Fang, J. and Jose, H. (2021). *Australia's move to scrap Victoria-China Belt and Road agreement goes viral on Weibo*. ABC News, Retrieved from https:/ab.co/3yg7rnm.

Kurtbaş, İ. (2023). Asya'nın yükselişi tezi: Küresel konjonktürde değişen asırlık dengeler ve parametreler ışığında bir gelecek projeksiyonu. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33(1), 313-330.

Markusen, M. (2022). *A stealth industry: The quiet expansion of Chinese private security companies*. The Center for Strategic & International Studies. Retrieved from https://www.csis.org/analysis/stealth-industry-quiet-expansion-chinese-private-security-companies.

MFA (2023). *Türkiye's multilateral transportation policy*. Retrieved from https:/bit.ly/3yzphd2.

Mobley, T. (2019). The Belt and Road Initiative. *Strategic Studies Quarterly*, 13(3), 52-72.

Nedopil, C. (2022). *Countries of the Belt and Road Initiative*. The Green Finance & Development Center. Retrieved from https://greenfdc.org/countries-of-the-belt-and-road-initiative-bri/?cookie-state-change=1675192988273.

Nuroğlu, E. (2019). *Kuşak-Yol projesi çerçevesinde Türkiye-Çin ilişkileri*. Anadolu Ajansı. Retrieved from https:/bit.ly/3j8i8p7.

OEC. (2023). *China/Türkiye trade data*. Retrieved from https://oec.world/en/profile/bilateral-country/chn/partner/tur.

OEC. (2023a). *China/Kyrgyzstan trade data*. Retrieved from https:/bit.ly/402wg9g.

OEC. (2023b). *China/Kazakhstan trade data*. Retrieved from https:/bit.ly/3fhaeqa.

Pope, H. (2005). *Sons of the conquerers: The rise of the Turkic world*. New York: Overlook Press.

Presidential Executive Office of the Russian Federation. (2020). *Statement by President of the Republic of Azerbaijan, Prime Minister of the Republic of Armenia and President of the Russian Federation*. Retrieved from https:/bit.ly/3zyhyfw.

Reuters. (2017). China formally opens first military base in Djibouti. Retrieved from https://www.reuters.com/article/us-china-djibouti-idUSKBN1AH3E3.

Rolland, N. (2017). China's "Belt and Road Initiative": Underwhelming or game-changer?. *The Washington Quarterly*, 40(1), 127-142.

Sır, T. and Öztürk, C. (2022). Göyçe Zengezur Türk Cumhuriyeti, Türkiye'de irtibat bürosunu açtı. *Milliyet*, Retrieved from https://www.milliyet.com.tr/gundem/goyce-zengezur-turk-cumhuriyeti-turkiyede-irtibat-burosunu-acti-6820838.

Swaine, M. D. (2015). Chinese Views and Commentary on the "One Belt, One Road" Initiative. *China Leadership Monitor*, (47), 1-24.

TCDD. (2020). *Türkiye'den Çin'e ilk ihracat blok treni törenle uğurlandı*. Retrieved from https://bit.ly/3Jvujvr.

Ulagpan, Y. (2021). Belt and Road Initiative: Opportunities and Challenges for Mongolia. *The Asia-Pacific Journal*, 19(3), 1-12.

Veliyev, C. (2022). *Ermenistan'ın yeniden saldırganlaşması, istediği sonuçları getirmedi*. Anadolu Ajansı. Retrieved from https://www.aa.com.tr/tr/analiz/ermenistanin-yeniden-saldirganlasmasi-istedigi-sonuclari-getirmedi/2688526.

Jianwei, G. (2017, October 27). Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia (CICA): What is in the name?. *The Astana Times*, Retrieved from https:/bit.ly/3jcvjhq.

Boyacıoğlu, H. (2017, October 30). Kesintisiz Londra-Pekin. *Hürriyet*, Retrieved from https:/bit.ly/3jyqx4b.

Hiep, L. H. (2018, April 11). Potholes lie ahead for China's Belt and Road Initiative in Vietnam. *VnExpress*, Retrieved from https://e.vnexpress.net/news/perspectives/potholes-lie-ahead-for-china-s-belt-and-road-initiative-in-vietnam-3735310.html.

Kuo, L. and Kommenda, N. (2018, July 30). What is China's Belt and Road Initiative?. *The Guardian*, Retrieved from https:/bit.ly/2am42y2.

Albert, E. (2019, October 2). What is the Belt and Road Network?. *The Diplomat*, Retrieved from https://thediplomat.com/2019/10/what-is-the-belt-and-road-news-network/.

Kuo, M. A. (2020, April 7). Blue Dot Network: The Belt and Road Alternative. *The Diplomat*, Retrieved from https:/bit.ly/402vhqs.

Mingxin, J. (2021, December 29). Opportunities rising from and for Middle Corridor. *China Daily*, Retrieved from https:/bit.ly/3jvv41r.

Forough, M. (2022, March 18). What will Russia's invasion of Ukraine mean for China's Belt and Road?. *The Diplomat*, Retrieved from https://thediplomat.com/2022/03/what-will-russias-invasion-of-ukraine-mean-for-chinas-belt-and-road/

TÜRKİYE AND KAZAKHSTAN ARE TWO TURKIC WINGS OF EURASIA

Saparbayev Abdizhapar[5]

ABSTRACT

The country with which Türkiye has established the most comprehensive and deep relations among the Turkic republics stands out as Kazakhstan. Of course, in this context, Türkiye also attaches great importance to Kazakhstan. Kazakhstan is really an important country for Türkiye due to its geographical location and natural resources. With the expansion of the foreign policy of Türkiye and Kazakhstan in recent years, relations between the two countries have become increasingly important and are getting stronger day by day. It would be wrong to explain this situation only by historical roots and deep fraternal relations between the two countries. This situation also stems from the similarity of the geostrategic positions of the two countries and their work in the field of peaceful foreign policy and the union of civilizations. The Republic of Kazakhstan and the Republic of Türkiye make a significant contribution to the development of the dialogue of Turkic civilizations and to building a system of collective security in Eurasia. The cooperation of the two states is a clear example of the spiritual closeness of the countries and their peoples. Türkiye and Kazakhstan are two Turkic wings of Eurasia. And if Kazakhstan is the window of the Turkic world to the east, then Türkiye is to the West, and close cooperation between the two Turkic–speaking countries is inevitable.

Keywords: Türkiye, Kazakhstan, strategy, political relations, economy.

[5] Al-Farabi Kazakh National University, Department of International Relations and World Economy, sad171@mail.ru, ORCID: 0000-0002-4494-7568

1. INTRODUCTION

Today, Türkiye has achieved significant success in political, socio-economic, cultural and humanitarian development. Thanks to its activity and determination in addressing issues of regional and global importance, Türkiye has taken a worthy place on the world stage. For Kazakhstan, Türkiye is one of the most important and reliable partners on the Eurasian continent. Relations between our countries and peoples, based on common history and spiritual heritage, continue to develop and reach the level of strategic partnership. Our sincere friendship and fraternal attitude is best characterized by the Kazakh wisdom: "Friendship is above wealth, but there is no wealth that would be above friendship».

The country with which Türkiye has established the most comprehensive and deep relations among the Turkic republics is Kazakhstan. Of course, in this context, Türkiye also attaches great importance to Kazakhstan. Kazakhstan is a really important country for Türkiye with its geographical location and natural resources. With the expansion that Türkiye and Kazakhstan have achieved in their foreign policy in recent years, relations between the two countries are becoming increasingly important and are strengthening day by day. It would be wrong to explain this situation only by historical roots and deep fraternal relations between the two countries. This situation also stems from the similarity of the geostrategic positions of the two countries and their work on peaceful foreign policy and the alliance of civilizations.

In fact, the visit of the President of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev to Türkiye on May 10-11, 2022 was carried out in such a way that it included very comprehensive and concrete steps and became a turning point in Turkish-Kazakh relations. The purpose of this visit was to increase the volume of trade between the two countries as soon as possible. The mutual trade turnover between our countries is growing every year. In 2021, it exceeded $5 billion. Without slowing down these rates, we must bring it to $ 10 billion. Türkiye is also one of our 10 largest investors. It has invested over $4 billion in the Kazakh economy. Kazakhstan has invested more than $1 billion in the Turkish economy. Over the past two years, 16 investment projects have been implemented in Kazakhstan. Our country has great potential for the development of such areas as the "green" economy, IT technologies, space activities, industrial production (Uzun, A.D.Saparbayev, 2022).

2. POLITICAL RELATIONS

Kazakhstan is also important for the organization of Turkish states. In addition to all this, Kazakhstan occupies an important place in the organization of Turkish states. When assessing the trade partnership that Kazakhstan has established with the Organization of Turkish States, it is clear that this will bring great benefits both for the economy of Kazakhstan and for the countries that are members of the Organization of Turkish States.

Kazakhstan is of considerable interest to Türkiye. The latter's attention to Kazakhstan and other Central Asian states is mainly due to linguistic and cultural-historical kinship with the Turkic peoples, as well as political and economic pragmatism. In this regard, Kazakhstan has taken a special place in the system of Turkish priorities.

The history of Turkish-Kazakh relations dates back to the Ottoman period. According to the records in the Ottoman archives, Kazakh Khan Gaib Muhammad Khan sent an embassy to the capital of the Ottoman Empire in 1713. Subsequently, there were several correspondences between the Kazakh Khanate and the Ottoman Empire. During the First World War, noble Kazakh Turks delivered the money they had collected to help the Ottoman army to the Embassy of the Ottoman Empire in St. Petersburg. During the War of Independence, Magzhan Zhumabayev, the national poet of the Kazakhs, provided moral support to the national struggle in Anatolia by writing a poem "To my brother on a long journey". Relations interrupted during the Soviet period began to develop rapidly after Kazakhstan gained independence on December 16, 1991. Turgut Ozal, the President of the Republic of Türkiye, plays a big role in laying the foundation of these relations. During Ozal's first presidential visit to Kazakhstan in March 1991, an agreement on friendship and cooperation was signed between the Republic of Türkiye and the Kazakh Soviet Socialist Republic. In the autumn of 1991, Turkish President Turgut Ozal invited the presidents of the five Central Asian republics to Ankara. The first President of Kazakhstan, Nursultan Nazarbayev, who was the first to accept this invitation, made his first official visit to Türkiye in September 1991. Türkiye was the first country to recognize Kazakhstan, which declared its independence on December 16, 1991, after the collapse of the Soviet Union. This situation has allowed Türkiye to take a special place in the history of Kazakhstan's international relations. Two hours after the decision on independence was made, the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye announced the recognition of Kazakhstan. After gaining

independence, Turkish Foreign Minister Hikmet Cetin paid an official visit to Kazakhstan, and the Foreign Ministers of the two countries signed the "Protocol on the Establishment of Diplomatic Relations" and the "Visa Exemption Agreement" on March 2, 1992 in Almaty. According to the Visa Waiver Agreement currently in force, citizens of the two countries can enter the territory of the other party without a visa for up to 30 days. A month later, Prime Minister Suleiman Demirel paid an official visit to Kazakhstan. Shortly after this visit, the opening ceremonies of the Turkish Embassy in Almaty on May 16, 1992 and the Embassy of Kazakhstan in Ankara on October 29, 1992 took place. Also on October 31, 1992, the first summit meeting of the heads of State of the Turkic Republics was held in Ankara. The Presidents of Azerbaijan, Kyrgyzstan, Uzbekistan and Turkmenistan, in addition to the President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev, were also present at this meeting. The ninth of these meetings took place in October 2009 in Nakhichevan. At the meeting in Nakhichevan, at the suggestion of Nazarbayev, it was decided to create a Turkic Council, which will act as the secretariat of the summits, and a Turkish Academy, which will explore Turkish history and culture and introduce them to the world. At the meeting, the last of which was held in Istanbul on September 16, 2010, it was decided to support efforts to protect common historical values and cultural heritage, which form the basis of cooperation and solidarity between the Turkic-speaking countries. Another important step in bilateral political relations was the visit of Turkish President Turgut Ozal to Kazakhstan on April 9-11, 1993. In 1994, the return visit of the President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev to Türkiye took place, during which the "Agreement on Friendship and Cooperation" was signed (avrasyamerkezi, 2022).

Since 1994, official visits of officials of the two countries have become more frequent, and relations between the two countries have reached a level that can be shown as an example of friendly relations between the two countries, according to B.Amreev, Ambassador of Kazakhstan to Ankara in the 2000s.

Meanwhile, Nursultan Nazarbayev demonstrated the importance he attaches to Türkiye by becoming the first foreign president to visit newly elected Turkish President Abdullah Gul.

Kazakhstan and Türkiye not only maintain the dynamism achieved in bilateral relations in the near future, but also continue to work on improving relations at the level of strategic partnership. At the NATO summit held in

Istanbul in June 2004, the leaders of the two countries discussed issues on the bilateral and international agenda. In addition, mutual visits of the ministries of the two countries and top managers of organizations of various levels are held annually. In this regard, the official visit of Prime Minister Recep Tayyip Erdogan to Kazakhstan in January 2003 was also important for both countries. As for cooperation in the international arena, the similarity of the positions of the two countries on regional and international issues on many platforms can be cited as an example.

Kazakhstan and Türkiye not only maintain the dynamism achieved in bilateral relations in the near future, but also continue to work on improving relations at the level of strategic partnership. At the NATO summit held in Istanbul in June 2004, the leaders of the two countries discussed issues on the bilateral and international agenda. In addition, mutual visits of the ministries of the two countries and top managers of organizations of various levels are held every year. In this regard, the official visit of Prime Minister Recep Tayyip Erdogan to Kazakhstan in January 2003 was also important for both countries. As for cooperation in the international arena, the similarity of the positions of the two countries on regional and international issues on many platforms can be cited as an example.

Kazakhstan and Türkiye are actively developing political cooperation within the framework of international organizations: the UN, the Organization for Economic Cooperation (ECO), the Organization of Islamic Cooperation (OIC), the OSCE, the CICA (Council for Mutual Interaction and Confidence-building Measures in Asia), the Cooperation Council of Turkic-speaking States.

The participation of the President of the Republic of Türkiye Ahmet Necdet Sezer in the Almaty Summit of the Conference on Cooperation and Confidence-building Measures in Asia in 2006, Ankara considers this forum as an important element that strengthens regional and international security, and Kazakhstan is able to ensure security and peace to the desired level on the Eurasian continent. it turned out that she approaches her efforts to create a mechanism with support and understanding. In this sense, the Republic of Türkiye was present at the CICA Ministerial Meeting (Conference on Mutual Interaction and Confidence-building Measures in Asia). The participation of Interior Minister A. Aksu on behalf of Türkiye is proof of Türkiye's important support in this process. Kazakhstan welcomes the continued support provided by Türkiye. For the future of Kazakhstan and the CICA, it is also important that Turkish diplomats play an active role in the CICA process and make a concrete

contribution. Kazakhstan and Türkiye are interested in cooperation within the framework of the United Nations, the Organization for Security and Co-operation in Europe, the Organization of the Islamic Conference, the Organization for Economic Cooperation, the OSCE and other international organizations. On October 5, 1992, at the 47th UN General Assembly, the First President of Kazakhstan, Nursultan Nazarbayev, held one of the important meetings in June 2010 in Istanbul, and Türkiye accepted the chairmanship from Kazakhstan for this term. Nursultan Nazarbayev predicted that the problems in Asia will worsen with the end of the Cold War; The number of countries participating in the Conference on Cooperation and Confidence-Building Measures in Asia, which was initiated with the aim of spreading cooperation and common sense between States, has increased from year to year and has reached 22 to date. The chairmanship of the organization belongs to the Republic of Kazakhstan as a founding member from the date of its foundation. At the suggestion of the First President of Kazakhstan, Nazarbayev, Türkiye assumed the chairmanship of the organization for a period of two years from June 8, 2010. The guiding principle of the Turkish presidency was defined as "Building joint security in Asia" (turkkazak, 2021)

2022 May 10-11 President of the Republic of Kazakhstan K.Tokayev paid a state visit to Türkiye. As a result of the visit, a "Joint statement on expanded strategic Partnership" was signed, as well as 6 intergovernmental and 8 interdepartmental documents. Negotiations between President of the Republic of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev and President of Türkiye Recep Tayyip Erdogan with the participation of members of official delegations took place at the residence of the President of Türkiye. Kassym-Jomart Tokayev and Recep Tayyip Erdogan agreed to bring the relations between Kazakhstan and Türkiye to the level of an expanded strategic partnership. The parties discussed in detail the prospects for further development of the strategic partnership between Kazakhstan and Türkiye. Much attention was paid to strengthening trade, economic, investment, cultural and humanitarian cooperation.

The two leaders also exchanged views on topical issues of the international and regional agenda and cooperation within the framework of international organizations. Kassym-Jomart Tokayev expressed gratitude to the President of Türkiye for the warm welcome. The President of Kazakhstan stressed that he feels himself in the brotherly Turkish land as in his homeland, and Türkiye is perceived as a second home here. Recalling the 30th

anniversary of the establishment of diplomatic relations between our countries, Kassym-Jomart Tokayev stressed that today Türkiye has become one of the leading trade partners of Kazakhstan.

On October 12-13, 2022, the state visit of the President of the Republic of Türkiye R. Erdogan to Kazakhstan took place. During which he took part in the 4th meeting of the High-level Strategic Cooperation Council. As a result of the visit, 6 interdepartmental documents were signed. During the visit, the President of the Republic of Türkiye took part in the 6th CICA Summit. Thanks to its activity and determination in addressing issues of regional and global importance, Türkiye has taken a worthy place on the world stage. For Kazakhstan, Türkiye is one of the most important and reliable partners on the Eurasian continent. Relations between our countries and peoples, based on common history and spiritual heritage, continue to develop and reach the level of strategic partnership.

3. EDUCATIONAL, SOCIAL AND CULTURAL RELATIONS

During the state visit of President Kassym-Jomart Tokayev to Türkiye in 2022, an agreement was signed between the Government of Kazakhstan and the Government of Türkiye on cooperation in the field of education. This agreement provides for: exchange of experience of teachers, teachers and heads of educational organizations; exchange of experience in the application of new technologies in the field of education; encouragement of students' participation in scientific and cultural projects on a mutual basis; conducting scientific research and conferences; development of cooperation between educational institutions on the basis of joint programs; development of cooperation in the field of youth policy. Kazakhstan and Türkiye will also provide scholarships for higher and (or) postgraduate education in their universities. Also during the visit, the issues of the chairmanship of the Scientific Council of the International Turkic Academy, which this year will be transferred from Türkiye to Kazakhstan, were discussed.

The first two agreements aimed at cooperation in the field of education between Türkiye and Kazakhstan were signed between Nazarbayev and Ozal on March 15, 1991 in Almaty and September 26, 1991 in Ankara. Subsequently, the Ministers of National Education of Kazakhstan and Türkiye continued to sign additional agreements on February 8, 1992 and May 18, 1992. In addition, at the first summit meeting of the Heads of Turkish States

on October 30, 1992, it was envisaged to launch studies that encourage and support the study of common history, common literature, common vocabulary and common alphabet, and to introduce these studies in schools of all Turkish republics. In 1995, on July 28, 1997, the "Declaration of Ministers of Education" and "Protocols on cooperation in the field of education and science" were adopted, thus, comprehensive cooperation in the field of education was implemented between Kazakhstan and Türkiye. Another example of cooperation in the field of education is the attraction of students to Türkiye at the expense of Türkiye in order to develop cooperation between the countries. In this context, more than 1,000 Kazakhstani students from Kazakhstan came to Türkiye. 589 The Republic of Türkiye has provided scholarship opportunities to many students who came to Türkiye for educational purposes http://www.cografya.gen.tr.

Within the framework of these agreements, 150 Kazakhstani students annually receive education in Türkiye within the framework of the "Great Student Project" program in higher educational institutions of Türkiye. In addition, every year 30 Turkish students receive the right to study at Kazakh universities. According to information provided by Askhat Dautov, Deputy Secretary of the Consulate General of Kazakhstan in Istanbul, the number of Kazakhstani students studying in Türkiye since 1992 has reached about 3 thousand. Students who have graduated from higher educational institutions in Türkiye find jobs in public institutions of Kazakhstan and the private sector and contribute to the country's economy with their successful studies. They also contribute to the development of all kinds of economic, cultural and strategic relations between the two fraternal countries. As of 2018, more than 700 Kazakhstani students are studying in 12 cities of Türkiye.

According to the exchange programs, many Kazakh students went to study in Türkiye. This, indeed, contributed to the strengthening of Kazakh-Turkish relations in the field of education and culture in the post-Soviet space.

Another important event in educational relations with Kazakhstan is the further deepening of relations was marked by the opening of new educational institutions in Kazakhstan. The Kazakh-Turkish International University has been opened in Turkestan, and the University named after him has been opened in Almaty. Suleiman Demirel. There are more than 20 Kazakh-Turkish lyceums operating in different regions. Kazakh students study in Türkiye, and students from Türkiye study in Kazakhstan. In addition, dozens of Kazakhstani students have the opportunity to study Turkish at language courses opened by

TÖMER. Kazakh-Turkish educational institutions, which were opened immediately after Kazakhstan gained independence, attract great attention of the Kazakh people with the quality of education and vocational training that they provide in the past, and as of 2019, more than 7 thousand students study in these institutions [http://www.tasam.org/tr]. Another prominent institution in the relations between Türkiye and Kazakhstan in the field of education is the International Foundation for Culture and Education "KATEV". This foundation was established in 1997 and held seminars for 2000 teachers of the Kazakh language in 2018 with the support of the Ministry of Education and Science of Kazakhstan and Regional Education Departments in order to spread the Kazakh language in Kazakhstan and teach this language to foreigners. In addition, scientific tours are organized every year, which have become traditional.

Cooperation between Türkiye and Kazakhstan in the field of education is an important part of the cultural and humanitarian direction. To date, about 2,500 Kazakhstani students have graduated from Turkish advanced universities and contribute to the development of relations between the two countries. According to the Council of Higher Education of Türkiye, in 2022-2023, 8219 Kazakhstani students are studying in Turkish universities.

The first diplomatic agreement between Türkiye and Kazakhstan was concluded in the field of culture. On December 5, 1990, an Agreement on cultural cooperation between the Republic of Türkiye and the Soviet Socialist Republic of Kazakhstan was signed in Almaty, which was in force until 1992. A year later, the two countries pushed this cultural agreement further and turned it into an Agreement on Friendship and Cooperation, which would include economic and political relations. Türkiye's foreign cultural policy is based on the principle of strengthening relations with the Turkic republics. Emphasizing the importance of linguistic unity as a result of kinship coming from history, Türkiye believes that relations with the Turkic republics, and in the meantime with Kazakhstan, will be strengthened. In this regard, it is important for Kazakhstan to participate in the "Summit of Turkic-speaking Countries", which was initiated in 1992 on the initiative of Türkiye. Another step taken within the framework of relations with Kazakhstan is the definition of a common alphabet of 34 letters, with the initiatives of the TIKA organization of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye and the participation of Turkish, Azerbaijani, Kazakh, Kyrgyz, Uzbek and Turkmen experts. And again, in 1994, TIKA organized joint research on history and literature together with the Turkish Language Institute, the Turkish Historical

Society and the Ministry of National Education and finally settled the situation. In addition, one of the largest steps taken by the two sides in the field of culture is the TURKSOY organization, which was created by the Ministers of Culture of the Turkic republics as a result of the work of this organization under the leadership of Türkiye. cinematographers and theater actors had the right to stage their plays comfortably.

Another activity of TIKA is the organization by the ILESAM Foundation of the "World Congress of Turkish Writers" in Ankara in 1994 to gather poets and writers from the Turkic republics of Central Asia and hold a consultation about our common culture. Thus, it is aimed at maintaining educational and cultural ties with other Turkic republics, including Kazakhstan.

The days of memory of famous thinkers, poets and artists of the Kazakh Turks were held in Türkiye. In this context, 1993 was marked as the year of Khoja Ahmed Yasawi, 1995 as the year of Abai, 1996 as the year of Jambul, and 1998 as the year of Kurmangazi with various events. In 2002, on the occasion of the 10th anniversary of the social and cultural rapprochement of Kazakhstan and Türkiye, a celebration was held with the participation of the heads of state of both sides. There was a lot of news in the press about this important day, and many articles were written about this event. In connection with this important day in the Republic of Türkiye, events were organized in Istanbul and Khojaeli, demonstrating that the Turkestan region has a favorable climate for investment. He performed with the Kazakhstan Chamber Orchestra, of which he was the artistic director in 2003-2004, concerts of ensembles were held by famous Kazakh folklore and pop music groups "Golden Dandan", "Erke-Nur", "Ulytau", "Kokshetau", "Alatau" and "Akzhayyk" (Ak Orda, 2022).

In fact, he expressed this idea during his visit to Türkiye in October 2009: "Our great ancestors once ruled the vast steppes from the Altai to the Mediterranean. An ordinary felt house under a dome, which for the first time became an example for the whole world, wore its trousers, bow and arrow, shoes and heel. They invented the stirrup. They have left us unforgettable heroic epics and spiritual treasures. I think it's time to introduce all this to the world. I proposed to create a Turkish Academy to study our common culture. The center of this academy is the "father's house", that is, the "homeland" of all Turks. It should be the "Palace of Friendship and Reconciliation" in Astana, on Kazakh lands, which are considered lands. It will also play an important role in deepening Turkish cultural and humanitarian cooperation."

Monuments to prominent national figures, poets and writers of the Kazakh people have been erected on the territory of Türkiye, in particular, A.Kunanbayuly, Abylai Khan, S.Aronuly, Zh.Zhabayev, M.Zhumabayev, Kabanbai Batyr and the First President of Kazakhstan N.A.Nazarbayev.

Since 2003, the Abai Secondary School has been operating in Istanbul. In 2020, the opening of the Farabi Primary School in Erzurum province and the Farabi Secondary School in Mush province took place.

Cooperation between the Union of Writers of Kazakhstan and the Eurasian Union of Writers of Türkiye is developing dynamically. To date, with the support of the Turkish side, the works of more than 100 Kazakh poets and writers have been translated.

Another evidence of the development of cultural ties is the growing number of twin cities of the two countries, such as Ankara-Astana, Almaty-Istanbul, Antalya-Taldykorgan, Pavlodar-Kayseri, Aktau-Samsun, Shymkent-Izmir, etc.

4. DEVELOPMENT OF ECONOMIC RELATIONS

Türkiye is a significant partner of Kazakhstan in the field of trade and economic relations. Trade and economic cooperation between Kazakhstan and the Republic of Türkiye is developing from year to year. The business community is strengthening existing ties, as well as establishing new contacts in various industries.

The Intergovernmental Commission on Trade and Economic Cooperation (IPEC) is an effective mechanism for the development of bilateral economic relations between Kazakhstan and Türkiye. The IPEC Co-chairs are Prime Minister of Kazakhstan A.Smailov and Vice President of Türkiye F.Oktay.

On March 4, 2022, the 12th meeting of the Joint Intergovernmental Economic Commission between Kazakhstan and Türkiye was held in Astana as part of the 30th anniversary of the establishment of diplomatic relations between Kazakhstan and Türkiye. Following the results of the work of the IPEC, the parties approved the plan of economic cooperation between Türkiye and Kazakhstan for 2022-2023.

Türkiye is one of the most priority trade, economic and investment partners of Kazakhstan. By the end of 2021, the trade turnover between Kazakhstan and Türkiye increased by 33% and exceeded $4.1 billion. The

strategic nature of the Kazakh-Turkish partnership means that exports from Kazakhstan to Türkiye in 2021 increased by 39% and amounted to about $ 3 billion, imports to Kazakhstan from Türkiye in 2021 increased by 20.5% and amounted to $ 1.1 billion.

According to official data, the trade turnover between Kazakhstan and Türkiye in 2021 amounted to 1.9 billion US dollars (exports from Kazakhstan to Türkiye amounted to 1.242 billion US dollars, and imports – 655 million US dollars). In January-April 2021, the trade turnover amounted to 944 million US dollars. Exports from Kazakhstan to Türkiye amounted to 714 million US dollars, and imports – 230 million US dollars.

Kazakhstan has a great potential for exporting environmentally friendly agricultural products to Türkiye, which has a price advantage compared to goods imported from other countries. First of all, these are leguminous crops, cereals and vegetable oil. In addition, the following sectors of the economy are priority and have the potential to increase exports: mechanical engineering, ferrous metallurgy, pharmaceutical and chemical industries. Türkiye is one of the five leading trade partners of Kazakhstan. The mutual trade turnover between our countries is growing every year. In 2021, it exceeded $5 billion. Without slowing down these rates, we must bring it to $ 10 billion. Türkiye is also one of our 10 largest investors. It has invested over $4 billion in the Kazakh economy. Kazakhstan has invested more than $1 billion in the Turkish economy. Over the past two years, 16 investment projects have been implemented in Kazakhstan. Our country has great potential for the development of such areas as the "green" economy, IT technologies, space activities, industrial production. I invite you to work together in these areas. Kazakhstan is ready to support all initiatives of Turkish investors and create favorable conditions for them.

In the current circumstances, the Trans-Caspian International Transport Route passing through the territories of Kazakhstan, Azerbaijan, Georgia, Türkiye, and European countries presents great opportunities for realizing the transit potential of Kazakhstan. In this context, we propose to actively use the seaports of Aktau and Kuryk with further shipment of goods via the Baku-Tbilisi-Kars railway line.

Comprehensive negotiations on economic cooperation were held within the framework of the meeting. The Kazakh side was attended by the Minister of Industry and Infrastructure Development, Vice-Ministers of Trade and Integration, National Economy, as well as healthcare, etc. The Vice Ministers of

Industry and Technology, trade, Transport and Infrastructure, and healthcare took part on the Turkish side. Following the discussions, the final minutes of the IPC meeting were signed and a joint plan was adopted. Members of the official delegations held bilateral meetings to discuss topical issues of trade and economic cooperation between the two countries.

Since Kazakhstan gained independence, Türkiye and Kazakhstan have established extremely warm relations. After gaining independence, Türkiye became the first country to recognize Kazakhstan and open an embassy in the country. This important step taken by the Turkish state was successfully continued by Turkish businessmen. Today Kazakhstan has become a country in Central Asia, where Turkish business circles have the largest volume of business, and a country with the greatest potential for the future.

Since the first years of independence, Kazakhstan conducts its foreign trade mainly with the CIS and Russia. This should be considered natural because of the tense relations of the past, the common economic characteristics and neighboring countries. On the other hand, in the early 1990s, after the collapse of the Soviet Union, Kazakhstan began efforts to transition from a centralized economic system to a free market economy. In this sense, Kazakhstan has become a member of international organizations such as the World Bank and the IMF, including Türkiye. Like other new republics, Kazakhstan realized that economic growth could be achieved by approaching the West.

Trade and economic relations with Kazakhstan began after the country declared independence in 1992. Turkish businessmen exported food and textiles in the early years, and exports, which amounted to $19 million in 1992, increased to $212 million in 1998. Chemical industry products, electrical and electronic equipment were also added among the export products. In the early years of the relationship, Eximbank provided Kazakhstan with short- and medium-term export loans in order to develop trade between the two countries. Of this loan, $240 million went to Kazakhstan. Of this loan, $213 million was provided, $131 million was repaid and $152 million was deferred. Thus, the loan provided by Türkiye to Kazakhstan reached $ 392 million. A similar growth was observed in imports. The volume of imports, which in 1992 amounted to $ 10 million, increased to $ 253 million in 1998. Non-ferrous metals, ferrous metallurgy products, raw leather, tanned leather and petroleum products are imported from Kazakhstan (Parlam Kz., 2022).

The contribution of small and medium-sized businesses of Türkiye to the economy of Kazakhstan, according to data from May 1997, amounted to $ 300 million. This is the production of batteries, flour, dairy products, sweets, plastic products, carpets, furniture, etc. Over $200 million was invested in the joint production of Kazakh-Turkish oil, $ 400 million in the development of small and medium–sized businesses in the republic.

Foreign trade between Türkiye and Kazakhstan is more stable compared to other CIS countries. However, the reason for this increase in recent years is the import of Türkiye from Kazakhstan. However, when Türkiye exports to Kazakhstan, commodity items are much more diverse than imported ones. Türkiye's exports to Kazakhstan increased continuously from 1995 to 1998, but in 1998 exports to Kazakhstan decreased by 122%.

Trade and economic relations between the two countries; it is based on Agreements on Trade, Economic and Technical Cooperation (September 1997), mutual promotion and Protection of Investments (May 1992), Agreement on Avoidance of Double Taxation (August 1995). The Intergovernmental "Joint Economic Commission", established in 1993, is responsible for for an overview of trade and economic relations between the two countries. In the first years after independence, Turkish businessmen were able to carry out their activities at the level of small shops and workshops. The reason for this is the lack of resources in Türkiye during this period. On the other hand, services for the conclusion of contracts worth $2 billion were provided.

Türkiye's foreign trade with Kazakhstan continuously increased until 1998. Türkiye's foreign trade deficit with Kazakhstan for the first time amounted to approximately $39.4 million in 1998, and the foreign trade deficit continued to grow in subsequent years. In 1998, Türkiye exported $ 214.3 million to Kazakhstan, and its imports in 1998 and to this day amounted to $ 253.7 million. In 1998, exports amounted to 0.79% compared to the previous year; imports, on the other hand, increased by 0.55% (Ak Orda, 2021).

The Turkish-Kazakh Business Council was established in 1992 within the framework of the business Councils of Türkiye and the CIS. This council regulates relations between the private sector of the two countries. There are two Turkish banks in Almaty: the Turkish-Kazakh International Bank and the Kazakh International Bank "Ziraat". Areas in which Turkish companies are active in this country; construction of social facilities such as hotels, business

centers, residential buildings, hospitals, communications, food, brick, metallurgical, copper, textile, leather and oil industries. The total cost of 45 projects implemented by member companies of the International Contractors Association before October 1997 amounted to $824.2 million. In the period 1993-1997, a total of $6.5 billion was invested in DYS; 40% was carried out by the USA, 25% by South Korea and 13% by the UK. Other investor countries are Germany, Italy, Japan, France and Türkiye. Sectors in which investments are made; oil, natural gas, energy, mining, food and trade. Portfolio investments; in 1995, it amounted to $7.2 billion, in 1996 - $ 224 billion, and in 1997 - $ 395 billion. The investing countries are the USA and Canada. The investment incentive system has been established in Kazakhstan since 28.02.1997. The chairmanship of the State Investment Committee of Kazakhstan determines the priority sectors of trade and investment relations between Türkiye and Kazakhstan, which began after Kazakhstan gained independence. From the first years, Turkish businessmen have shown a keen interest in the economy of Kazakhstan and invest in almost all spheres (Itso, 2020).

Among the countries investing in Kazakhstan, Türkiye ranks fourth after the United States, South Korea and England with an investment volume of about $ 1.5 billion, and also has many companies with foreign capital in the country. According to the data released by the Deputy Minister of Finance on November 9, 2004; to date, 72 companies have exported capital to Kazakhstan totaling $434.5 million, which made Kazakhstan the fifth country to which Turkish capital has gone the most. Despite the fact that other foreign investors began to show interest in investing in the country's economy after confirming Kazakhstan's oil reserves and demonstrating a stable economic trend, the fact that our Turkish businessmen started these investments from the first years of independence, their work in the development of Kazakhstan's economy. and it reveals their efforts much more clearly [Abdulvahap Kara, 2021].

Turkish businessmen have done extremely important work to upgrade Kazakhstan's infrastructure, primarily industrial and transport, by fulfilling their obligations. To date, 54 Turkish contracting companies have implemented 147 projects worth $ 3.2 billion. The volume of foreign trade between Kazakhstan and Türkiye increased from 30 million Dec. in 1992 to 465 million Dec. in 2000 and to 519 million Dec. for the first nine months of 2004. Türkiye's exports to Kazakhstan mainly consist of industrial products. Kazakhstan, on the other hand, exports mainly mining sector products and grain to Türkiye. Although the volume of external decommunization between Türkiye and Kazakhstan is growing relatively steadily compared to many

other CIS countries, the growth, especially in recent years, is largely due to Türkiye's imports from Kazakhstan (Deik, 2020).

Industrial production forms the basis of Kazakhstan's economy. It accounts for more than a third of the total GDP. The most developed industries are: mining, processing (light, food, woodworking, etc.), metallurgical, machine-building, chemical and others.

The Republic of Kazakhstan ranks first in the world in proven reserves of zinc, tungsten and barite, second – silver, lead and chromite, third – copper and fluorite, fourth – molybdenum, sixth – gold. Kazakhstan also has significant oil and gas reserves, which are concentrated in the western regions.

In 2022, Kazakhstan imported machinery, devices and apparatuses from Türkiye in the amount of $ 62 million, which is 26.2% of the import structure. In second place, "textiles and textile products" - by $ 47.5 million, which accounted for 20% of all imports in three months. In the first place were machinery, devices and apparatuses worth $ 62 million (26.2% in the structure of imports). "Textiles and textile products" worth $47.5 million were also in demand in Kazakhstan, which accounted for 20% of all imports.

In January-September 2021, Kazakhstan exported $2.1 billion worth of goods to Türkiye, which is 32% more than in the same period of 2020. The largest volume is occupied by crude oil and petroleum products. Copper, aluminum, propane, butane, fuel oil, beans and other goods are also supplied to Türkiye.

The most significant Turkish partner in the region, of course, is Kazakhstan. In 2021, Türkiye ranked fifth among Kazakhstan's leading trading partners. Today, the volume of trade turnover has reached about $ 4 billion, and during the visit of the President of Kazakhstan K.Tokayev also announced his intention to come to Türkiye for $ 10 billion.

A memorandum on military-technical cooperation between Kazakhstan Engineering and Turkish Aerospace was signed in Ankara. Within the framework of the agreement, long-term cooperation is planned in the field of joint production of unmanned aerial vehicles (UAVs), as well as technology transfer and training of personnel for their maintenance. As a result of the negotiations, Kazakhstan became the first foreign country where the production of ANKA drones will be established. This is one of the most powerful UAVs already tested in combat conditions.

Türkiye is one of the main investors for Kazakhstan. Over the past 30 years, about $ 5 billion of Turkish investments have been attracted to the economy of Kazakhstan. In turn, Kazakh businessmen have invested more than $ 1.1 billion in the Turkish economy. Today, the investment portfolio between our countries is about $ 5.5 billion and has 150 projects.

It is also impossible not to note the activation of transport projects with Türkiye. Now the routes along the Caspian Sea – Black Sea line are of particular importance. Under these conditions, negotiations are underway between Türkiye, Kazakhstan and Azerbaijan on the modernization of technical and tariff conditions in ports in this direction, which will serve as a driver of all trade and economic cooperation. Special attention is paid to the development of the Trans-Caspian International Transport Route. In addition, in April of this year, the same three countries and Georgia signed a quadrilateral declaration "On the East–West Trans-Caspian Corridor" (TCBB, 2021).

Ankara is also interested in increasing the supply of Kazakh oil through the Baku–Tbilisi–Ceyhan pipeline and Turkmen gas through the Trans-Anatolian gas pipeline.

The Republic of Türkiye is ready to further strengthen bilateral cooperation with Kazakhstan in all areas, which will contribute to the development of mutually beneficial partnership.

5. DEVELOPMENT OF INVESTMENT AND FINANCIAL COOPERATION

Within the framework of the state visit of the President of the Republic of Kazakhstan K.K. Tokayev to Türkiye (May 11, 2022), with the participation of the Head of State, a meeting was held with the heads of 40 of the largest Turkish holdings and business circles. The total annual revenue of the Turkish business representatives participating in this event, who occupy leading positions in various sectors, amounted to $ 95 billion.. Within the framework of this event, the Head of State held bilateral meetings with such business groups as "Yildirim Holding", "TAV Havalimanları Holding", "Goknur Gida", "Sembol" and "Kos Holding".

According to the data of the National Bank of Kazakhstan for 2008, Türkiye ranks fifteenth among the countries making foreign direct

investments in Kazakhstan. While Türkiye's direct investments in Kazakhstan in 2007 amounted to 337.5 million US dollars, in 2008 this figure amounted to 183.6 million dollars.

Although the financial crisis in Russia in 1998 had a negative impact on investment, Kazakhstan continued to attract Turkish investors in other years. In addition to the value-added investments and equity that Turkish companies have created in Kazakhstan, Türkiye has been making direct investments in Kazakhstan for an average of $100 million annually for 20 years [Hasan Celal Güzel, 2002].

In addition, the President was familiarized with 16 major ongoing and promising investment projects of Turkish entrepreneurs in Kazakhstan. During the visit of the Head of State, 20 investment agreements worth $1.4 billion and 10 Memoranda of Understanding were signed between entrepreneurs of the two countries.

The volume of direct investments from Türkiye over the past 16 years has amounted to more than $4.2 billion. In 2021, a record level of foreign direct investment from Türkiye was recorded, which reached $680 million. Currently, about 4 thousand companies with Turkish capital are successfully operating in Kazakhstan.

61 major projects worth more than $2 billion have already been implemented in Kazakhstan with the participation of Turkish business. Today, 25 projects worth more than $2.5 billion are being implemented. At the stage of implementation - 54 promising projects worth more than $ 1.3 billion. Over the past 5 years, Kazakhstan has expanded the area of flax by 2.5 times to 1.5 million hectares and has become one of the world leaders in the export of flax seeds. If earlier Türkiye bought up to 10 thousand tons of flax per year, then only in two months of this year purchases of Kazakh flax amounted to almost 8 thousand tons.

There are about 250 companies with Turkish capital operating in the country. 70% of the companies in question are fully with Turkish capital, 25% - partnerships with Kazakhstani companies, and the rest - partnerships with multinational companies. 90% of the Turkish capital in the country belongs to 12 large companies, while the rest are small and medium-sized enterprises. These investments made by Türkiye for Kazakhstan have provided jobs for more than ten thousand people, 85% of whom are local residents. The sector

that creates more than 20% of this employment is the sector of construction companies.

Türkiye is among the top 10 investor countries operating in the mining sector of Kazakhstan, which accounts for 1.5% of the total foreign investment (196.1 million US dollars) in the mining sector. Türkiye ranks 5th among the investor countries working in the processing industry. It accounts for 4.4% of the total investment (93.7 million US dollars) in this sector. In the service sector (hotel-restaurant), Türkiye occupies more than 50% of this sector (124.3 million US dollars) and ranks first. Turkish capital is also actively working in the transport and communication sector of Kazakhstan. The Turkish Oil Corporation (TRAO) is the largest Turkish investor in the country (Özertem, 2010).

The Turkish Oil Corporation owns a controlling stake in a company called Kazakturmunay-KTM, which was created jointly with Kazakoil. Many companies with Turkish capital operating in the country have achieved international success and received awards for success. Telecommunications company K'cell, Turquoise vegetable oil industry - these are some of them.

Turkish contracting companies have also made significant progress in the country. Turkish companies in the country; Important projects such as Astana International Airport, Parliament Building, Presidential Residence, Regent Ankara Hotel, Okan Intercontinental Astana, Children's Rehabilitation Center, National Museum, State Guest House, Kazakh-Turkish University named after H.A. Yassawi, Twin Towers of Astana, GSM telecommunications infrastructure, Kazakhstan pipeline section Tengiz-Novorossiysk has completed. In addition to these projects, various shopping malls, highways and factory projects have also been completed. According to the Deputy Minister of Foreign Trade, as of the end of 2004, 54 Turkish contracting companies had implemented 147 projects in the country totaling 3.2 billion US dollars. According to a survey conducted with the participation of 136 Turkish companies in Kazakhstan, the share of Turkish companies that have invested $ 1 million or more in Kazakhstan is 22%, and it is worth emphasizing that this ratio is high. When we look at the large-scale investments of countries such as the USA and England in Kazakhstan, these countries are mainly; Although it is clear that it is concentrated in sectors such as oil and gas industry, electricity and mining, investments of $ 1 million and above, made mainly by Turkish businessmen; It is clear that it is concentrated in trade, telecommunications, hotel

management, supermarket management, contracting, production of petroleum products and food.. This situation undoubtedly contributes to the development of alternative sectors other than oil and mining in the sustainable economic development of Kazakhstan [Aigerim Shilibekova, 2008].

According to the Turkish Council for Foreign Economic Relations (DEIK), some large Turkish entrepreneurs in Kazakhstan can be summarized as follows: TRAO, he owns a controlling stake in Kazakturkmunay (KTM), which was created jointly with Kazakoil and invested $ 272.9 million between 1994 and 1999. This company produces 5,000 barrels of crude oil per day. Okan Holding is located in Kazakhstan; it works in the fields of hotel management, food production, marketing, construction and finance; Since 1996, the Sultan Pasta Factory has been providing 85% of the country's needs for packaged pasta with a monthly capacity of 3,400 tons; it exports to Tajikistan, Kyrgyzstan, Russia and Ukraine. In the field of telecommunications; Turkcell has established partnerships with K'cell and is among the important GSM operators in Kazakhstan. Alsel Construction; It has completed the construction of the Almaty Ankara Hotel and the business and shopping complex in Astana and continues to operate them. Together with its partner, Butya Koç group has opened seven large shopping centers: 4 in Almaty, 1 in Astana, one in Karaganda and one in Shymkent. Anadolu Group; 2 thousand people work in Kazakhstan with two breweries and a Coca-Cola plant. Turkuaz Group of Companies is the largest distribution network in Kazakhstan with its offices, warehouses and dealerships in 10 regions of Kazakhstan and makes a significant contribution to the employment of its 2,500 employees. She works in the field of food, cleaning, building materials and cosmetics with her 11 companies [Hülya Özdemir 2006].

As a result of increased contacts between various departments of the two countries, especially foreign policy and trade, and the exchange of visits at the highest level, some compromises were reached on certain issues. High-level visits contributed to the activation of Turkish-Kazakh relations in the economic, scientific and technical fields. The future of Turkish-Kazakh relations, as well as the future of relations between all the powers of the world, will depend on the desire to resolve many issues, disagreements and contradictions through peaceful negotiations, excluding the possibility of harming other countries.

6. CONCLUSION

Summing up the results of the study, it can be concluded that Turkish-Kazakh relations in the period under review from 1991 to the present occupied an important place in the system of international relations. The development of relations between the two powers has passed through a new stage, which differed from the previous ones in its peculiarities [Saparbayev A.D., 2019].

Türkiye is one of the most important regional partners of Kazakhstan, with which it is connected not only by economic relations, but also by deep cultural and historical ties. Today, Türkiye has achieved significant success in political, socio-economic, cultural and humanitarian development. Thanks to its activity and determination in addressing issues of regional and global importance, Türkiye has taken its rightful place on the world stage. For Kazakhstan, Türkiye is one of the most important and reliable partners on the Eurasian continent. Relations between our countries and peoples, based on common history and spiritual heritage, continue to develop and reach the level of strategic partnership. Kazakhstan is a country that provides the most favorable business environment among the Turkic republics of Central Asia.

The Republic of Kazakhstan and the Republic of Türkiye make a significant contribution to the development of the dialogue of Turkic civilizations and to building a system of collective security in Eurasia. The cooperation of the two states is a clear example of the spiritual closeness of the countries and their peoples. Türkiye and Kazakhstan are two Turkic wings of Eurasia. And if Kazakhstan is the window of the Turkic world to the east, then Türkiye is to the West, and close cooperation between the two Turkic–speaking countries is inevitable. Türkiye and Kazakhstan are two fraternal countries that have strong ties based on common history, language, religion and culture. Despite the fact that it is a small market with a population of about 20 million people, Kazakhstan offers Turkish companies various opportunities in terms of opening up to other Central Asian countries, given the favorable investment environment and strong banking system.

Summing up the results of the study, it can be concluded that Turkish-Kazakh relations in the period under review from 1991 to the present occupied an important place in the system of international relations. The development of relations between the two powers has passed through a new stage, which differed from the previous ones in its peculiarities.

REFERENCES

Akorda, http://www.akorda.kz /kz/kazakhstan/general_information/general_information_about_the_republic_of_kazakhstan.

AKORDA, http://www.akorda.kz /kz/the_administration_of_the_president/rules_on_administration_of_the_president/polojenie_ob_administracii_prezidenta_respwbliki_kazaxstan.

Avrasya Araştırmalar merkezi, http://avrasyamerkezi.okan.edu.tr /node/15

Blten, http://www.deik.org.tr /Lists/Blten/Attachments/101/

Coğrafya Siyasi Devletler, http://www.cografya.gen.tr /siyasi/ Devletler/kazakistan.htm

DEİK, "Kazakistan Ülke Bülteni"

Güzel, H.C., Manas Kazıbaev, Salter Mazıdov ve Ali Birinci, Genel Türk Tarihi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt:10, Ankara 2002, s. 209.

http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/48336/kazakistan-ve-turkiye-arasinda-stratejik-ortaklik-anlasmasi.html

Kara, A. "Son Nüfus Sayımının Işığında Kazakların Demografik Gelişimi", 2021

Özdemir, H. "AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Açısından Kazakistan'ın Bölgedeki Önemi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Topluluğu Anabilimdalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 132–133.

Özertem, H.S. "Dış Politikanın Üç Sütunu ve Türkiye-Kazakistan İlişkileri", Eko Avrasya, Yıl: 3 Sayı: 10 Bahar, 2010, s. 6.

Parlam Kz., http://www.parlam.kz lnformation.aspx?doc=4&lan=en-U

Reports, http://www.itso.org /docs/pdf/country_reports/kazakistan_ulke_raporu_2011.pdf

Saparbayev A.D. System analysis of socio–economic development of Kazakhstan (2nd edition). – Almaty: Fortuna Polygraph LLP. 2019. -401 p.

Shilibekova, A. "Türkiye-Kazakhstan relationship in the military sphere: Outcome and Outlook", European Journal of Economic and Political Studies (EJEPS) 1 (2), 2008, s. 65.

Tasam, http://www.tasam.org/tr

TR/Icerik/4232/kazakistanin_yeralti_kaynaklari_ve_cevre_sorunlari

Türk Kazak http://turkkazak.com/site/?page id=14

Uzun, Y.U. & A.D.Saparbayev. Socio-economic relations between Türkiye and Kazakhstan. International scientific and practical conference "Materials of the international scientific and practical conference "Actual problems of the development of the economy of Kazakhstan at the present stage". –Almaty: Kainar Academy, April 14, 2022.

AN EVALUATION ON THE GOVERNMENT SYSTEM OF TÜRKİYE AND KAZAKHSTAN*

*Gökhan Dönmez*** - *Emiliya Uzun****

ABSTRACT

In this study, firstly, the unity of powers and separation of powers systems are mentioned in the context of comparing the government systems of Türkiye and Kazakhstan. Then, in the second part of the study, under the title of the government system of the Republic of Türkiye, the government systems in Türkiye from 1921 to the 1982 Constitution are discussed and it is discussed whether the current government system in Türkiye is a presidential system or not. In the next part of the study, under the title of the government system of Kazakhstan, the government system according to the 1995 Constitution of Kazakhstan is analyzed and a discussion is made whether the current government system in Kazakhstan is a presidential system or a semi-presidential system. In the conclusion part, the government systems of Türkiye and Kazakhstan are evaluated in general.

Keywords: Kazakhstan, Türkiye, Government Systems, Parliamentary Government, Parliamentary System, Presidential System, Semi-Presidential System, Presidential Government System.

1. INTRODUCTION

In case the constituent power makes a choice regarding the separation of powers, three alternatives emerge. These are "presidential", "parliamentary" and "semi-presidential" systems. These three alternatives actually emerge as a result of the question to what extent the legislative, executive and judicial

* This study is based on a master's thesis completed at Bitlis Eren University, Graduate School of Education.

** Assoc. Prof. Dr. Bitlis Eren University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Public Administration Department, ORCID: 0000-0002-3332-2634, e-mail: gokhan.donmez@yahoo.com

*** Public Administration Specialist, Graduate School of Education, Department of Public Administration, ORCID: 000-0002-3639-9311, e-mail: ameliya_@mail. ru

Finally, it would be more accurate to state that the current system in Türkiye is the presidential government system, but with this system, the power of the parliament in Türkiye has been gradually reduced and the principle of separation of powers required by the democratic order has disappeared. On the other hand, Kazakhstan has a semi-presidential system. According to the current constitution in Kazakhstan, there is a break from the Presidential System in many respects. In this context, it is seen that there are many differences in both the structure of powers and the institutional structure. In general, it should be clearly stated that in order for a country's system of government to be recognized as a Presidential System, it is not enough for the popularly elected head of state to have strong powers. On the other hand, in the classical presidential system, it is known that a single-headed executive, a strict separation of powers and a checks and balances mechanism operate. In Kazakhstan, the rigid separation of powers is distorted in favor of the executive due to the head of state. Although the executive power is shared with the government in the constitution, it is known that the powers of the government are much less than those of the head of state. Moreover, in Kazakhstan, the fact that the head of state is authorized with more powers creates an expression closer to the phenomenon of a strong executive in presidential systems. Therefore, due to these reasons, it is difficult for a balanced and correct checks and balances mechanism to function.

REFERENCES

ADILET, (1995). "Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası 1995" - Almatı, 1995. - S. 3. - Mad. 40.) (Адилет. «Конституция Республики Казахстан 1995 г.» — Алматы, 1995. — П. 3. — Ст. 40.)

Akaray, D. (2017). "Kuvvetler Ayrılığı İlkesi", Stratejik Araştırmalar Merkezi. ankaenstitusu. com/kuvvetler-ayriligi-ilkesi/ (Erişim Tarihi: 21.10.2022).

Akçakaya, M. ve Özdemir, A. (2018). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Siyasal İstikrar. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, 53 (3): s. 922-944.

Akıncı, B. (2019). "The Contribution of the Presidential Government System of the Republic with Specific Design To Türkiye to Rationalize the Presidential System", Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Eylül Sayısı, 2019.

Akorda. (2023). Kazakistan Anayasası, madde 44/3, Erişim Adresi: https://www.akorda. kz/ru/official_documents/constitution.

Akorda. (2023). Kazakistan Anayasası, madde 77, Erişim Adresi: https://www.akorda.kz /ru/official_documents/constitution.

Aleman, E., Calvo, E. (2008). Analyzing Legislative Success in Latin America: The Case of Democratic Argentina. New Voices in the Study of Democracy in Latin America, s. 7-37.

Alkan, H. (2011), Orta Asya Tük Cumhuriyetlerinde Siyasal Hayat ve Kurumlar, Usak/Ululararası Strajejik Araştırmalar Kurumu, Usak Yayınları.

Alkan, H. (2012). "Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Kurumsallasma Süreci: Geçen Yirmi Yılın Bir Bilançosu". Bilig / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi.

Alkan, H. (2018). Kurumsalcı Yaklaşım Işığında Yeni Siyasetin Analizi: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Liberta Yayınları, Ankara.

Atar, Y. (2005). Türk Anayasa Hukuku, Güncelleştirilmiş, 3. Baskı, Konya.

Bal, B. (2001), İstikrarsız Parlamentarizme Karşı Başkanlık Sistemi, Der Yayınları, Yayın No: 305, İstanbul.

Bülbül, M. (2008). ''Kazakistan Cumhuriyetinde Yürütme ve Yasama Fonksiyonu''

Çeliksoy, E., Güler, T. 2020. Türkiye ve Fransa'da Yasama ve Yürütme İlişkileri, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 55(4), 2242-2253.

Çizakça, M. (2002). Demokrasi Arayışında Türkiye: Laik-Dindar/Demokrat Uzlaşmasına Bir Katkı, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Dann, P. (2006). The Gubernative in Presidential and Parliamentary Systems, Journal of Comparative Public Law and International Law (Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht- ZaöRV), s. 1-40.

Demir. F. ve Bakıcı. Z. ve Çınarlı. S. (2011). Etkin Demokratik Hukuk Devleti, Ankara, 2011.

Demirbağ, C. (2019). "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yasama Organı, Yasama Süreci ve Yasama Sürecinde Yasama-Yürütme İlişkisi", Yasama Dergisi, SAYI: 39 · (Ocak-Haziran 2019), s13-51. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1121606 Erişim Tarihi: 13.04. 2023.

Doehrıng, K. (2002). Genel Devlet Kuramı, Mumcu, Ahmet (Çev.), İnkılâp Yayınları, 2. Baskı, Ankara.

Dursun, H. (2006). Süper Başkanlık Ya Da Başkancı Parlamenter Sistem: Weimar Almanya'sı İle Rusya Federasyonu Örnekleri Ve Çıkartılacak Dersler.

Dusumov, R. (2016). Kniga Nursultana Nazarbaeva, "Kazakstanskii Put", Kazinform.

Duverger, M. (2006). Siyasal Rejimler, Teoman Tunçdoğan, (Çev.), Sosyal Yayınlar, İstanbul.

Efe, H. (2015). "Türkiye'de Hükümet Sistemi Tartışmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği". KAÜ İİBF Dergisi, 6(9), 65-94.

Erdem, M., Hüseyinoğlu, E. (2018), "Kazakistan Cumhuriyeti Yargı Sistemi", Terazi Hukuk Dergisi, Cilt:13, Sayı:148, ss. 14-32.

Esen, B. ve Gümüşçü, Ş. (2017). A Small Yes for Presidentialism: The Turkish Constitutional Referendum of April 2017. South European Society and Politics, 22:3, s. 303-326. Etkileri, Turhan Kitabevi, Ankara.

Gözler, K. (2015). Anayasa Hukukuna Giriş, Ekin Kitabevi, Bursa.

Gözler, K. (2017). Anayasa Hukukuna Giriş, Ekin Basın Yayın Dağıtım, 26. Baskı, Bursa.

Gözler, K. (2017). Cumhurbaşkanlığı Sistemi Mi, Başkanlık Sistemi Mi, Yoksa Neverland Sistemi Mi? 16 Nisan'da Neyi Oylayacağız, Erişim Adresi: http://www.anayasa.gen.tr/neverland.pdf.

Gözler, K. (2018). Türk Anayasa Hukuku. Ekin Yayınevi, 2. Baskı, Temmuz 2018.

Gül, A. (2017). Milletin Özne Olduğu Sistem: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi. Yeni Türkiye, Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemi Özel Sayısı, Mart-Nisan Sayı 94, s. 129-160.

Jaulin, K.M (2008). Modernleşme döneminde Kazakistan'ın istikrarlı gelişiminin garantörü olarak cumhurbaşkanlığı kurumu değişiyor. 2008 s. 110. / (Жаулин К.М., Институт президенства как гарант стабильного развития Казахстана в период

модернизационных изменений. 2008 с. 110) http://nblib.library.kz/elib/library.kz/jurnal/d_2008_1/Jaulin0801.pdf (ErişimTarihi: 12.03.2022).

Kapdan, M.A. (2019). Türkiye'de Parlemento Seçimleri ve Yasal Çerçevesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Kamu Hukuku Yüksek Lisans Tezi.

Kepenek, O. (2020). "Demografi ve Milli Kimlik Bağlamında Kazakistan'ın Demokrasi Politikaları" Milli Mecmua Dergisi, Türk Demokrasisi Dosya Sayısı, Mart-Nisan 2020. S:155-172.

Keser, H. (2011), "Türkiye ve Başkanlık Sistemi" İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt:2, Sayı:1, ss. 23-58.

Kuzu, B. (2017). Her Yönü ile Başkanlık Sistemi. İstanbul. Babıali Kültür Yayıncılığı.

Küçük, A. Aydoğdu. Y. (2018). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Milletvekili Seçim Sistemi Önerileri, Liberal Düşünce Dergisi.

Özbudun, E. (2005), Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Gözden geçirilmiş sekizinci baskı, Ankara.

Özer, A. (2002), Türklerde Devlet Anlayışı ve Demokratik Rejim, Ankara Yayınları, Ankara.

PARLAM (2022), Kazakistan Cumhuriyeti Parlamento Meclisi Tüzüğü. / (Регламент Мажилиса Парламента Республики Казахстан) https://www.parlam.kz/ru/mazhilis/Info/Reglament/reglament(Erişim tarihi: 3/05/2022). Sayı: 8, 69 – 77.

Shugart S. M., Carey, M. J., (1992). Presidents and Assemblies-Constitutional Design and Electoral Dynamics, Cambridge University Press.

TCA, (1982). Türkiya Cumhuriyet Anayasası.

Turhan, M. (1989), Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yaymlan, No: 9, Diyarbakır.

TÜRKPA, (2012). Genel Bilgiler, http://www.turk-pa.org/news.php?id=1113&lang=tr, (erişim: Eylül 2022).

Ustabulut, B. (2016), Türkiye'nin Hükümet Sistemi: Parlamenter Sistem ve Başkanlık Sistemi Tartışmaları, V. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi, Bildiriler Kitabı II, ss: 43-58.

VOA, (2018), Yıldız Yazıcıoğlu "2018: Türkiye Başkanlık Sistemine Geçti" https://www.voaturkce.com/a/turkiye-2018-de-baskanlik-sistemi-ne-gecti/4720316.html (ErişimTarihi: 8.10.2021).

Zvyagelskaya, I. D. (2009). Orta Asya'yı değiştiren yıllar / Scientific editor. M., 2009. 332 s. (Звягельская И.Д., Годы, которые изменили Центральную Азию / Научный редактор. М., 2009. 332 с.).

HOW CAN TURKIYE-AZERBAIJAN-TURKMENISTAN TRIO SUPPORT THE EUROPEAN EFFORTS TO DECREASE ITS NATURAL GAS DEPENDENCE ON MOSCOW AFTER THE 2022 RUSSIAN-UKRAINIAN WAR?

Sina Kisacik[6]

ABSTRACT

Subsequently the ending of the Soviet Union plus the growing eminence of gas for eco-friendly motives, Azerbaijan and Turkmenistan as ex-Soviet Union and newly independent states have emerged as important suppliers due to holding vast deposits of gas that are closely observed by all related parties. Since 1990s, there has been undergoing an excessive and wide-ranging competition vis-à-vis hydrocarbon transference projects between Euro-Atlantic Bloc and Russia-Iran. Succeeding the negative practices of energy crises in the 2000s, for Europe, it has targeted to advance relationships with original gas suppliers specifically Azerbaijan and Turkmenistan with fresh transit states explicitly Türkiye. Nonetheless, Russia as the most significant gas supplier of European continent and Türkiye, has been trying to sustain its comparative advantage status through developing several initiatives relating to this question. Following 2022 Russian-Ukrainian War, the European energy security is mostly affected by this issue and tries to find new gas suppliers. This paper will focus on European energy security for gas and how Türkiye-Azerbaijan-Turkmenistan trio can assist in Europe's search for decreasing its huge dependence on Russian gas during and after 2022 Russian-Ukrainian Crisis.

Keywords: European Energy Security, Russia, Azerbaijan, Türkiye, Turkmenistan, Southern Gas Corridor, 2022 Russian-Ukrainian War.

[6] Asst. Prof. Dr., Cyprus Science University, Department of International Relations, sinakisacik@csu.edu.tr, sina1979@hotmail.com, ORCID No: 0000-0002-3603-6510

REFERENCES

Alim, E. (2022). "Strategic hedging in the Black Sea: The case of Türkiye versus Russia", *Comparative Strategy*, 41:5, 459-482, https://doi.org/10.1080/01495933.2022.2111908, Accessed on 20 February 2023.

Austvika, O.G. and Rzayeva, G. (2017). "Türkiye in the geopolitics of energy", *Energy Policy*, Vol. 107, https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0301421517302926?token=29CF04809B2CEE92A8BAFD3BC9D59A0BD7D5EDFDAC874972A86FA1A61FDD7DA923FB325CE2CFEFE89EC250DC0ACF73AB&originRegion=eu-west-1&originCreation=20230322132729, 539-547, Accessed on 25 February 2023.

Caşın, M.H. (2021). "Can the Turkish-Russian Relations in the 21st Century Be Described as Sitting on Cooperation-Competition Axis?", in *Turkish Foreign Policy during JDP Era: Regional Coexistence and Global Cooperation*, T. Arı and M. H. Caşın (ed.), Berlin, Peter Lang GmbH, 39-61.

Cin, G. and Tekin, H. H. (2022). "Rusya'nın Donbas ve Kırım Politikası", in *Geçmişten Günümüze Ruslar ve Rusya*, S. Yılmaz, Ş. Ateş, V. B. Yılmaz, M. Küçükyılmaz and M. Kıratlı (ed.), Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 397-418.

Freedman, L. (2022). "Why War Fails: Russia's Invasion of Ukraine and Limits of Military Power", *Foreign Affairs*, 101(4): 10-23.

Gamsız, S. and Gürson, A. P. (2022). *Paylaşılamayan Ülke UKRAYNA*, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

Hale, W. (2022) Türkiye's energy dilemmas: changes and challenges, *Middle Eastern Studies*, 58:3, 452-466, https://doi.org/10.1080/00263206.2022.2048478, Accessed on 1 March 2023.

Karakaya, İ. & Çelik, M. T. (2022). Rus Dış Politikasında "Ukrayna" Faktörü/İmgesi ve Rusya-Ukrayna İlişkileri, in *Geçmişten Günümüze Ruslar ve Rusya*, S. Yılmaz, Ş. Ateş, V. B. Yılmaz, M. Küçükyılmaz and M. Kıratlı (ed.), Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 343-374.

Kısacık S. (2020). "Chapter 14: Understanding the 21st Century's Specific Eurasian Regional Security and Energy Security Parameters in the Turkish-American Relationship: A Case Study on South Caucasus and Central Asia" in *Historical Examinations and Current Issues in Turkish-American Relations*, H. Işıksal and O. Örmeci (ed.) Berlin, Peter Lang GmbH, 347-378.

Kısacık, S. (2021). "The Noteworthy Regional Energy Security Initiatives of Türkiye in Recep Tayyip Erdoğan Period: Just Being a Transit State or More Than That?", in *Turkish Foreign Policy during JDP Era: Regional Coexistence and Global Cooperation*, T. Arı and M. H. Caşın (ed.), Berlin, Peter Lang GmbH, 159-182.

Kısacık, S. and Güçyetmez, F. (2022). "European Energy Security: Can The Balanced Energy Mix Within The European Union Be Accomplished In The 21st Century?", in *Global Energy and Geopolitical Transformation*, S. Kısacık and F. Güçyetmez (ed.), İstanbul, İdeal Kültür Yayıncılık, 93-118.

President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev (n.d.). "Azerbaijan Oil and Gas Projects", https://president.az/en/pages/view/azerbaijan/contract, Accessed on 28 March 2023.

Savzaliyev, V. (2021). Rusya ve Kafkasya Ülkelerinin Enerji Rezerv ve Kaynakları, in *Dünya Enerji Trendleri: Rezervler, Kaynaklar ve Politikalar*, K. İnat and B. Z. Özdemir Daşçıoğlu (ed.), İstanbul, SETA Kitapları, 127-147.

Tüysüzoğlu, G. (2023). "The Eurasianist Transformation of Turkish Foreign Policy after the Coup Attempt: An Evaluation in the Context of the SCO", *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, https://doi.org/10.1080/25765949.2023.2190611 , 1-23, Accessed on 25 March 2023.

Yılmaz, Ş. (2023). "Facing new security threats in an era of global transformations: Türkiye's challenges of energy security, climate change and sustainability", *Turkish Studies*, https://doi.org/10.1080/14683849.2023.2179918: 1-25, Accessed on 25 March 2023.

Boltuc, S. (2023, 19 January). "Mishustin's Visit To Ashgabat And The Russia-Turkmenistan Business Forum Confirm Moscow's Strategy In Central Asia", *Special Eurasia*, https://www.specialeurasia.com/2023/01/19/russia-turkmenistan-business/, Accessed on 25 February 2023.

Kara, A. (2023, 22 February). "Azerbaijan is the key to Europe's energy security", Modern Diplomacy, https://moderndiplomacy.eu/2023/02/22/azerbaijan-is-the-key-to-europes-energy-security/, Accessed on 25 March 2023.

Reuters (2017, 24 February). "Factbox: Azerbaijan's main gas fields", https://www.reuters.com/article/us-azerbaijan-gas-factbox-idUSKBN1630SG, Accessed on 28 March 2023.

IEA (2023, 3 March), "IEA for EU4Energy Forum discusses energy security including lessons learned from Ukraine and Moldova", https://www.iea.org/news/iea-for-eu4energy-forum-discusses-energy-security-including-lessons-learned-from-ukraine-and-moldova, Accessed on 25 March 2023.

Konarzewska, N. (2023, 10 March). "Energy Crisis Places Turkmenistan in the Geopolitical Spotlight", *The Central Asia-Caucasus Analyst*, https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13749-energy-crisis-places-turkmenistan-in-the-geopolitical-spotlight.html, Accessed on 25 March 2023.

Bolton, P. (2023, 13 March). "Imports of fossil fuels from Russia", United Kingdom House of Commons Library Research Briefing Number 9523, https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9523/CBP-9523.pdf, Accessed on 29 March 2023.

Hajiyev, S. (2022, 14 March). "Azerbaijan Can Help Europe Bolster Its Energy Security", *The National Interest*, https://nationalinterest.org/blog/buzz/azerbaijan-can-help-europe-bolster-its-energy-security-201208, Accessed on 20 March 2023.

Witt, S. (2022, 16 May). "The Turkish Drone That Changed the Nature of Warfare", *The New Yorker,* https://www.newyorker.com/magazine/2022/05/16/the-turkish-drone-that-changed-the-nature-of-warfare, Accessed on 20 February 2023.

AlJazeera (2022, 18 July). "EU signs deal with Azerbaijan to double gas imports by 2027", https://www.aljazeera.com/news/2022/7/18/eu-signs-deal-with-azerbaijan-to-double-gas-imports-by-2027 , Accessed on 20 February 2023.

Meredith, Sam (2022, 6 September). "Russia has cut off gas supplies to Europe indefinitely. Here's what you need to know", *CNBC*, https://www.cnbc.com/2022/09/06/energy-crisis-why-has-russia-cut-off-gas-supplies-to-europe.html, Accessed on 28 March 2023.

Oxford Analytica Daily Brief (2018, 30 October). "Russian offer will ease Turkmen gas export squeeze", https://dailybrief.oxan.com/Analysis/GA239537/Russian-offer-will-ease-Turkmen-gas-export-squeeze , Accessed on 30 March 2023.

Roberts, J. and Bowden, J. (2022 12 December). "Europe and the Caspian: The gas supply conundrum", *Atlantic Council Energy Source*, https://www.atlanticcouncil.org/blogs/energysource/europe-and-the-caspian-the-gas-supply-conundrum/ , Accessed on 30 March 2023.

Euractiv (2022, 14 December). "Erdogan backs Turkmen gas link easing dependence on Russia", https://www.euractiv.com/section/energy/news/erdogan-backs-turkmen-gas-link-easing-dependence-on-russia/ , Accessed on 28 February 2023.

Nelson, Haley (2022, 21 December). "Azerbaijan and Türkiye Nudge Turkmenistan Westward", *Caspian Policy Center (CPC)*, https://www.caspianpolicy.org/research/security-and-politics-program-spp/azerbaijan-and-turkiye-nudge-turkmenistan-westward, Accessed on 28 March 2023.

THE IMPACT OF KAZAKHSTAN-RUSSIA RELATIONS ON THE SECURITY OF THE TURKIC WORLD FROM PAST TO PRESENT: THE SOVIET PERIOD AND AFTER

Zeynep Deniz Altinsoy [7] - Ali Açikgöz[8] - Filiz Değer [9]

ABSTRACT

Kazakhstan was recognized in the international system as the ninth largest country in the world with the collapse of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR)[10]. It was a reality that could not be ignored that such a large country with a surface area had an effective role in the changes taking place in its own geography. Dec. The rich oil reserves and the fact that it has become one of the leading uranium producers in the world have focused attention on the geopolitical importance of the country (Shkolnikov, 2011). In the post-Soviet period, Kazakhstan was aware that it should determine the political and economic areas that should be given priority in the international system that it had entered as an independent state. One of the priority areas was the border problem and ensuring border security after this problem was resolved, the last post-Soviet country whose border with Russia was determined was Kazakhstan. The 7,591-kilometer border with Russia made security issues a common concern despite the historical ties of the two countries and the emphasis on cultural cooperation. The existence of Decoupled Decouples was also too valuable for Russia and Kazakhstan not to be ignored, so at least keeping relations stable between the two countries, aside from improving, was also valuable for the security of the region.

Keywords: Security, Baikonur, Turkic World, Russia, Kazakhstan

[7] Asst. Prof, Bilecik Şeyh Edebali University. İİBF, Türkiye. deniz.altinsoy@bilecik.edu.tr/ zeynepaltinkayaaltinsoy@gmail.com ORCID: 0000-0002-2016-5684

[8] Dr. - Freelance Researcher, Istanbul Gelisim University. Türkiye. aliacikgoz0@gmail.com ORCID: 0000-0002-2016-5684

[9] Dr. Biruni University, Institute of Graduate Education, Türkiye. fdeger@biruni.edu.tr/ av.fdeger@gmail.com ORCID:0000-0001-8860-1908

[10] After that, it will be used in the article in the form of Soviets or Soviet Union.

that the end of the Cold War caused a relief in international relations rather than the fact that the world system was tried to be pulled towards a unipolar direction by the USA. He points out that it's causing a mess. From his own point of view, Dugin puts forward the imagination of Russia, which is thought to be a new foreign policy and geopolitical perspective for Russia, but which includes and will have the gains of the Imperial period rather than the Soviets. The world system may indeed have led to new challenges and power struggles after the Cold War, but it should not be a difficult method for states, which are accepted as sovereign equals, to resolve conflicts and turn to solutions to be produced within the scope of cooperation before resorting to weapons. Therefore, there seems to be no obstacle to the development of cooperation in the whole of Asia (especially in Central Asia and the Caucasus), which Dugin says is *"ready to extend a friendly hand to the friendly Turkic peoples, as the Slavs who accept the founding motive of the empire.*" Under these conditions, the essential thing is to respect the sovereign rights of states and to shape mutual relations in a way that protects the common interests of all relevant actors.

REFERENCES

Alekseenko, A. "Pervaya perepi" naseleniya v suverennom Kazakhstane: nekotorye itogi i otsenki". In: Vitkovskaya, G., Zheremii, R. and Zaionchkovskayia, Zh. (eds) Migratsiya v SNG I, Baltii: cherez razlichiya problem kobshemu informatsionnomu prostranstv. Conference Proceedings, 8–9 September 2000. St Petersburg: CIS Research Centre on Forced Migration, pp. 82–97.

Armaoğlu, F. *19.yüzyil siyasi tarihi 1789- 1914*, İstanbul:Timaş, 2013.

Brubaker, R. *Nationalism reframed: nationhood and the national question in the new europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

Brzezinski, Z. *The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic Imperatives.* NY: Basic Books, 1998.

Bonnenfant, I.K. "Constructing the homeland: Kazakhstan's discourse and policies surrounding its ethnic return- migration policy". *Central Asian Survey*, 2012, 31(1), pp. 31–44.

Buzan, B. "Askeri güvenliğin değişen gündemi." *Uluslararası İlişkiler*, 2008, 5(18), pp. 107-123.

Davydova, Y. A.; Kargapolova, E. V.; Simonenko, M. A.; Lezhebokov, A. A. "Cooperation between Russia and Kazakhstan in Ensuring Integrated Security in the Caspian Macro Region." *Журнал Фронтирных Исследований.* 2022, 3, pp.106-117. https://doi.org/10.46539/jfs.v7i3.426

Dubnov, A. R*eflecting on a quarter century of Russia's relations with Central Asia (vol. 19)*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2018.

Engel, B. A.; Martin, J. *Rusya tarihi*, Çev: Şahin, F., İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2020.

Foxall, A. E*thnic relations inpost- Soviet Russia, Russians and non- Russians in the north caucasus*, London and New York: Routledge, 2015.

Huntington, S. "The clash of civilizations",*Foreign Affairs*, 1993, 72(3), pp. 22–49.

Kazakhstan's Embassy in the Russian Federation 2006. Kazakhstansko – Rossiiskie otnosheniya: 2005. Moscow: Izdatelsto Vega. Kazakhstan's Embassy in the Russian Federation 2007.

Kazakhstansko – Rossiiskie otnosheniya: 2006. Moscow: Izdatelsto Vega. Kazakhstan's Embassy in the Russian Federation 2008. Kazakhstansko – Rossiiskie otnosheniya: 2007.

Kazakhstan's Embassy in the Russian Federation 2009. Kazakhstansko – Rossiiskie otnosheniya: 2008. Moscow: Izdatelsto Vega. Kazakhstan's Embassy in the Russian Federation 2011.

Kazakhstansko – Rossiiskie otnosheniya: 2010. Moscow: Izdatelsto Vega. Kazakhstan's Institute for Strategic Research 2004.Problemi i perespektivi grazhdanskoi identefikatsii naseleniya Kazakhstana. Nauchnoe izdanie: Kazakhstan Institute for Strategic Research under the President of Kazakhstan.

Kurat, A. N. R*usya tarihi, başlangiçtan 1917'ye kadar*, Ankara:Türk Tarih Kurumu, 2020.

Lacoste, Y. B*üyük oyunu anlamak, jeopolitik: bugünün uzun tarihi*, Çev: Akça, İ., İstanbul:NTV Yayınları, 2007.

Luong, P.J.; Weinthal, E. "Prelude to the resource curse: explaining oil and gas development strategies in the Soviet successor states and beyond." *Comparative Political Studies*, 2001, 34(4), pp. 367–399.

Matsuzato, K. "Cultural geopolitics and the new border regions of Eurasia." *Journal of Eurasian Studies*, 2010 1(1), pp. 42–53.

McDermott, R. N. "Kazakhstan-Russia: enduring Eurasian defence partners." *DIIS Report,* 2012, 15.

Murat, L.; Mukhtar, S. "Kazakhstan and Russia: relations as part of Russia's foreign policy strategy." *Central Asia and the Caucasus*, 2008, 1(49), pp.112-123.

Russian Ministry of Foreign Affairs "On conditions of Russian compatriots and Russian language in Kazakhstan", 2008. http://archive.mid.ru//nsrsng.nsf/6bc38aceada6e44b43256 9e700419ef5/76d20f0d313d4afcc325745500481b 00?OpenDocument (Accessed 10.02. 2023).

Russian Ministry of Foreign Affairs. "Rosssiko- Kazakhstanskie otnoscheniya." 2015, www.Mid.Ru/Maps/Kz?Currentpage=Double (Accessed 10.02. 2023).

Schatz, E. "The politics of multiple identities: lineage and ethnicity in Kazakhstan", *Europe–Asia Studies*, 2000, 52(3), pp. 489–506.

Shkolnikov, V.D. "The 2010 OSCE Kazakhstan Chairmanship: carrot devoured, results missing". CEPS, 29 April 2011, www.ceps.eu/publications/ 2010-osce- kazakhstan-chairmanship-carrot-devoured- results-missing (Accessed 10.02. 2023).

Torjesen, S. "Russia and Kazakhstan: a special relationship." *Russian Analytical Digest*, 2009, 56(3), pp. 6–8.

Olcott, M. *The Kazakhs*. Stanford, CA: Hoover Institution Press/Stanford University Press, 1995.

Villain, J. "A brief history of Baikonur," *Acta Astronautica,* 1996, 38(2), pp. 134–138.

THE IMPORTANCE OF THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES FOR TURKISH FOREIGN POLICY

Yücel Özden[13]

ABSTRACT

Foreign policy is defined as the set of official relations between a state and another state in the international system. Each state, as an actor, determines its foreign policy preferences in order to achieve certain goals with the effect of different variables. In this sense, the understanding of foreign policy may vary depending on the conditions of the period. Globalization has had a great influence on politics, economics, society and culture, both in local and international settings. Thus, with the effect of the globalization process, interdependence in relations between states has gradually increased. This situation has been effective in the choice of some options, such as regionalization, integration and cooperation in the foreign relations of the states. Because of its geopolitical position and strategic importance, it performs the foreign policy process in Türkiye according to national and international developments. Turkish foreign policy varies in line with economic and strategic interests and the conditions of the period. In this sense, the change in the balance of power in the world and the developments in Türkiye's periphery make Türkiye an important actor in the region. In this respect, Türkiye's strengthening of its relations with other Turkish states and the Organization of Turkic States established between the Turkish states are an important development. In this study; first, the concept of foreign policy and the basic principles of Turkish foreign policy will be explained, then the importance of the Organization of Turkic States in terms of Turkish foreign policy will be emphasized in different dimensions.

Keywords: *Foreign Policy, Turkish foreign Policy, Organization of Turkic States*

[13] Asst. Prof, Bitlis Eren Üniversity, yozden@beu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2455-9151

4. CONCLUSION

The Republic of Türkiye is an important actor in its geographical region because of its geographical location, historical importance, political and social culture. These features put Türkiye in a privileged position from other countries in the region. Recent developments in the world and in the region increase the effectiveness of Türkiye's foreign policy process on a regional and global scale. Türkiye, which has given priority to issues such as stability, peace and security in foreign policy since the Republican era, has had to perform policies on issues such as global terrorism, environmental problems, regional problems, migration, climate change, proliferation of weapons of mass destruction and energy supply security in parallel with the changes in the world. Thus, Türkiye has acted as an active actor in its region by changing the understanding of the foreign policy process.

The Turkish States Organization has a great place and importance in terms of Turkish foreign policy. TDT is a step taken by the Turkish states both in terms of the existence of the common culture between the Turkish peoples and the continuation of the relations that have existed throughout history. In this sense, mutual trust will be built between TDT and Turkish states, and cooperation in areas such as political, military, economic, health and technical will be encouraged.

In this context, the attitude that Türkiye will follow in foreign policy will determine both the success of TDT and its role in the organization. TDT is an initiative that will offer Türkiye new opportunities in the international arena. It will have an intermediary role in strengthening relations with the West, especially within international trade and energy routes. Türkiye's pioneering role in the region will ensure the integration of the Turkish world, on the one hand, and an important alternative to the West.

REFERENCES

Akçay, E. Y. (2017). 2002 Sonrası Türk Dış Politikası. In S. Demir, P. Gürson, & A. Eminoğlu, *Türk Dış Politikası* (pp. 217-249). Ankara: Barış Kitap.

Arı, T. (2009). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika.* Bursa: MKM Yayıncılık.

Baharçiçek, A., & İnan, C. E. (2013). Dış Politikanın Belirlenmesinde Ulusal Güvenlik Algısının Rolü. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 4*(1), 101-120.

Bakan, M. (2008). Atatürk Türkiyesi'nde Milileşme Modeli ve Türk Dünyasına Uygulanabilirliği. *Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu*, (pp. 587-593). Isparta.

Balcı, A. (2017). *Türkiye Dış Politikası.* İstanbul: Alfa Yayınları.

Bayır, Ö. E., & Sönmezoğlu, F. (2014). Dış Politika Analizinde Temel Öğeler. In F. Sönmezoğlu, & Ö. E. Bayır, *Dış Politika Karşılaştırmalı Bir Bakış* (pp. 5-44). İstanbul: Der Yayınları.

Demir, S. (2017). Türk Dış Politikasını Etkileyen Dinamiklerin/Faktörlerin Analizi. In S. Demir, P. Gürson, & A. Eminoğlu, *Türk Dış Politikası* (pp. 21-30). Ankara: Barış Kitap.

Goldstein, J., & Keohane, R. O. (1993). *Ideas and Foreign Policy Beliefs, Institutions and Political Change.* Ithaca: Cornell University Press.

Gönlübol, M. (2000). *Uluslararası Politika: İlkeler, Kavramlar, Kurumlar.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Heywood, A. (2011). *Küresel Siyaset.* Ankara: Adres Yayınları.

Hill, C. (2003). *The Changing Politics of Foreign Policy.* New York: Palgrave MacMillan.

Holsti, J. K. (1992). *International Politics.* New Jersey: Prentice-Hall International Editions.

https://turkicstates.org/tr/. (2023, 04 10). *Teşkilatı, Türk Devletleri*. Retrieved from https://turkicstates.org/tr/temel-belgeler

Karpat, K. (2014). *Türkiye ve Orta Asya.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Kocatepe, Ö. F. (2022). Neoklasik Realist Çerçevede Politik ve Askeri İşbirliğinin İncelenmesi: Türk Devletleri Teşkilatı. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi*.

Köse, İ. (2017). İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası: 1939-1950 Yılları Arası Türk Dış Politikası. In S. Demir, P. Gürson, & A. Eminoğlu, *Türk Dış Politikası* (pp. 82-118). Ankara: Barış Kitap.

Modelski, G. (1962). *A Theory of Foreign Policy.* New York: Praeger.

Nahçıvan Anlaşması. (2009). *https://www.turkicstates.org/assets/pdf/temel_belgeler/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf.* Retrieved from https://www.turkicstates.org: https://www.turkicstates.org/assets/pdf/temel_belgeler/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf

Oran, B. (2009). *Türk Dış Politikası Cilt I (1919-1980).* İstanbul: İletişim Yayınları.

Öcal, M. (2017). Türkiye'nin Kafkasya Dış Politikası. In S. Demir, P. Gürson, & A. Eminoğlu, *Türk Dış Politikası* (p. Ankara). Barış Kitap.

Saray, M. (1995). *Atatürk ve Türk Dünyası.* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

HUNGARY'S RETURN TO THE TURKIC WORLD

Zoltán Egeresi[14]

ABSTRACT

The paper aims at revealing Hungary's relations to the Turkic States and the Organization of Turkic States. It argues that after 2013 a mutual rapprochement occured between Hungary and Türkiye which was facilitated by geopolitical, economic and cultural/social drivers such as the Hungarian government's need to balance its political and economic commitments as well as the rising Neo-Turanism. It also argues that Hungary's observer status in the OTS gives greater opportunities for the country to strengthen and deepen its relations with the Turkic World.

Keywords: Hungary, Turanism, Organization of Turkic States, Eastern Opening

1. INTRODUCTION

Hungary joined the Organization of Turkic States (the then Turkic Council) in 2018 as an observer member. Since its accession, it participated in every summit and event, it also opened a Representation Office in Budapest and took part in various programs of the OTS. Hungary, as an EU and NATO member state, emerged as a bridge by using not just its geopolitical location in Central Europe but rich historical and cultural ties with Turkic people.

Simultaneously, diplomatic visits between Hungary and the member states have become more frequent due to the Hungarian Foreign Minister, Péter Szijjártó who as a 'Traveling FM' prefers to strengthen bilateral relations within the frame of personal meetings. This opening towards the Turkic world manifested in the establishment of embassies in every OTS member state, the

[14] Dr. University of Public Service Ludovika, zoltan.egeresi@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7130-5950

kurultáj which has gained prominence in the Turkic world by acquiring sizable media attention and several thousand foreign visitors as well. These organizations also work as a forerunner in intra-civil society relations as they sign several cooperation agreement with their Turkic counterparts, facilitate exchanges and help to maintain a vivid cultural relationship. These endeavours are supported by the Hungarian state as well, while it also serves as an engine in cultural and educational exchange. It means that Hungary opened a cultural centre in Istanbul which has become very active in organizing a wide range of events. Budapest also decided to provide more and more scholarships for BA, MA and Ph.D. students which gained prestige and high popularity in the Turkic World.

To conclude, Hungary intends to become a bridge country between the Turkic World and the West. Enjoying an excellent geopolitical location and NATO and EU membership as well as demonstrating its understanding and openness to the Turkic states, it has a great potential to reach its goal.

REFERENCES

Ablonczy, B. (2016). Keletre, Magyar! A Magyar Turanizmus Története. Budapest: Jaffa.

Akçalı, E., & Korkut, U. (2012). Geographical Metanarratives in East-Central Europe: Neo-Turanism in Hungary. Eurasian Geography and Economics, 53(5), 596–614.

Balogh, P. (2015). Returning to Eurasia from the heart of Europe? Geographical metanarratives in Hungary and beyond. In N. Bernsand, E. Narvselius, & B. Törnquist-Plewa (Eds.), Beyond Transition? : Memory and Identity Narratives in Eastern and Central Europe (pp. 191-208). Lund: Lund University.

Bernek, Á. (2013). Az atlanti erőtérből az eurázsiai erőtérbe?: Magyarország a 21. század többpólusú világában. Geopolitika a 21. században, 3(4), 11-34.

Bernek, Á. (2018). Hazánk keleti nyitás politikája és a 21. századi geopolitikai stratégiák összefüggései. Külügyi Szemle, 17(3), 122-144.

Çakmak, B. N. (2020, 03 07). Hungary to impose curfew amid spread of coronavirus. Anadolu Ajansi. Retrieved from https://www.aa.com.tr/en/europe/hungary-to-impose-curfew-amid-spread-of-coronavirus/1781811

Gyene, P. (2021). Uzbekistan in a New Role? Mirziyoyev's Policy of Opening to the Neighbourhood. AVRASYIA DÜNYASI/EUROASIAN WORLD, 9, 10-15.

Hungary Today. (2020, 04 03). Foreign Minister Thanks Azerbaijan's Solidarity after Face Mask Donation. Hungary Today. Retrieved from https://hungarytoday.hu/coronavirus-hungary-azerbaijan-turkic-council-masks/

Hungary Today. (2020, 07 16). Hungary Delivers Ventilators to Kyrgyzstan. Hungary Today. Retrieved from https://hungarytoday.hu/hungary-ventilators-kyrgyzstan/

Hungary Today. (2021, 02 16). Coronavirus: PM Orbán Thanks Uzbekistan for Help. Hungary Today. Retrieved from https://hungarytoday.hu/coronavirus-orban-umurzakov-hungary-uzbekistan-help/

Incekaya, G. (2021, 11 11). Turkic Council states to donate COVID vaccines to African countries. Anadolu Agency. Retrieved from https://www.aa.com.tr/en/latest-on-coronavirus-outbreak/turkic-council-states-to-donate-covid-vaccines-to-african-countries/2418098

kormany.hu. (2020, 09 18). The importance of Central Asia is increasing dynamically. Retrieved from https://2015-2019.kormany.hu/en/ministry-of-foreign-affairs-and-trade/news/the-importance-of-central-asia-is-increasing-dynamically

Kurultaj. (2018). KURULTAJ 2018. 08.10-12. Bugac, Hungary. Retrieved from kurultaj.hu: https://kurultaj.hu/english/

miniszterelnok.hu. (2021, 11 12). Hungary to initiate joint summit of Turkic Council and V4. Retrieved from https://miniszterelnok.hu/hungary-to-initiate-joint-summit-of-turkic-council-and-v4/

Névai, G. (2021, 12 11). „Felértékelődtünk a törökök szemében" – Fodor Gábor, az Isztambuli Magyar Kulturális Központ igazgatója a Mandinernek. Mandiner. Retrieved from https://mandiner.hu/cikk/20211211_torok_magyar_kultura_fodor_gabor?utm_source=facebook&utm_medium=social&utm_campaign=mandiner&fbclid=IwAR2MxjdPZonRCbKduspmBC24_mfAVhKFZdZDzEdmzx-JCQ4PqkqB7ik_fE0

Orbán, B. (2023, 01 07). Nem a szétbontásra, igen az összekapcsolásra – ez Orbán stratégiája a következő évtizedre! Mandiner. Retrieved from https://mandiner.hu/cikk/20230104_nem_a_szetbontasra_igen_az_osszekapcsolasra_a_magyar_strategia

OTP Group. (2022, 12 12). Contract signed: OTP Bank acquires Uzbekistan's Ipoteka Bank. Retrieved from https://www.otpgroup.info/news/uzbekistan-ipoteka-bank

Portfolio.hu. (2021, 02 25). Magyarország is részt venne a török vakcina tesztjében. Portfolio.hu. Retrieved from https://www.portfolio.hu/gazdasag/20210225/magyarorszag-is-reszt-venne-a-torok-vakcina-tesztjeben-471554

Saral, E. (2016). Yakın Dönem Türkiye-Macaristan İlişkileri. In O. Ömerci, & H. Işıksal (Eds.), Mavi Elma: Türkiye Avrupa İlişkileri (pp. 725-776). Ankara: Gazi Kitabevi.

Şeyma, G. N. (2020, 04 10). Turkic states agree to cooperate against COVID19 pandemic. Daily Sabah. Retrieved from https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkic-states-agree-to-cooperate-against-covid19-pandemic

Stone, N. (2018). The Intelligence of Ármin Vámbéry. Retrieved from Cornucopia: https://www.cornucopia.net/magazine/articles/the-intelligence-of-armin-vambery/

Than, K. (2020, 10 04). Hungary's MOL buys Chebron stake in Azeri oilfield for $1.57 billion. Reuters. Retrieved from https://www.reuters.com/article/us-chevron-azerbaijan-mol-magyar-olaj/hungarys-mol-buys-chevron-stake-in-azeri-oilfield-for-1-57-billion-idUSKBN1XE1R0

THE EFFECT OF AGRICULTURE, MANUFACTURING INDUSTRY AND SERVICE SECTORS ON ECONOMIC GROWTH: THE CASE OF THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES

Hakan Kaya[15] *- Yılmaz Ulvi Uzun*[16]

ABSTRACT

The Organization of Turkic States, which was established in order to develop cooperation in various fields, to strengthen the economies and to encourage the strengthening of commercial ties, has important potential for development. Although this important potential is not separate from the global world economy, it develops and changes depending on the internal dynamics of the countries that make up the Organization. Although the Organization of Turkic States is still in the "Take-off Stage" within the growth stages of Rostow (1959), it is estimated that the transition process to the "Maturation Stage" will accelerate with the cooperation it has developed and will develop. However, in this transition period, it remains a necessity that the existing leading sectors will undergo a change and the traditional leading sectors will be replaced by new leading sectors the sectors with low value-added ability will be replaced by high value-added sectors. In this context, the effect of the added value creation capability of the agriculture, manufacturing and service sectors on economic growth in five member countries of the Organization of Turkic States (Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Hungary, and Türkiye) during the period 1995-2021 was examined. The results got show that the manufacturing industry is the most important component in the transition process of the Organization of Turkic States to the maturation stage.

Keywords: Organization of Turkic States, Economic Growth, Agriculture, Manufacturing, Industry, Cointegration, Panel Data Analysis

15 Dr. Hakan Kaya, Bitlis Eren University, Türkiye, hkaya@beu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9084-6987.
16 Dr. Yılmaz Ulvi Uzun, Bitlis Eren University, Türkiye, yuuzun@beu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6428-4167.

and high technology industry added value to growth in the total manufacturing industry will contribute to a greater increase in the manufacturing's impact industry on growth and to ensure sustainability. The results of RE and GMM models, in which the service sector is the main independent variable, have determined that the service sector has a negative impact on economic growth. That the services sector is large scale and includes the elements of financial development suggests that this is the main reason for this result. According to IMF financial development data, that financial institutions and financial market development indices are lower in the countries that make up the Organization of Turkic States compared with western countries supports this result. In this context, bringing the financial structures and service sector in line with international standards will positively affect economic growth. All model estimation results in the study show that there is a positive and statistically significant relationship between gross fixed capital formation and economic growth. This situation, which shows the relevance of the findings in terms of economic theory, also points to the growth accelerating effect of physical capital investments. When the effect of public expenditures on economic growth is examined in the study, the RE model estimation results reveal that there is a negative relationship between public expenditures and economic growth. This is because the investments in the countries that make up the Organization of Turkic States are predominantly state and that it creates effects that exclude the private sector at certain stages. In this context, focusing on private sector investments by reducing public investments will make it possible to create a positive effect on growth by increasing private sector expenditures, as well as eliminating the problem of resource allocation and efficiency.

REFERENCES

Aydilek,E.(2022). *Türk Devletleri Teşkilatının Siyasi ve Ekonomik Potansiyeli*, Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 5(3), ss.716-728.

Baghirov,O.(2022). *The Organization of Turkic States' Economic Potential and Cooperation Prospects among its Members,* Perceptions,42(1),pp.53-73.

Balcıoğlu,H. (2016). *Foreign Aid and Economic Growth: A Panel Cointegration for Selected Turkic Republics*, International Journal of Business and Social Research (IJBRS), 6(6),pp.17-23.

Breusch, T. S. & Pagan, A. R. (1980). *The Lagrange Multiplier Test and its Applications to Model Specification in Econometrics*, he Review of Economic Studies, 47(1), Econometrics Issue, 239-253.

Bashir,A.,&Suhel,S.&Azwardi,A.,&Atiyatna,D.P.(2019). *The Causality Between Agriculture, Industry, and Economic Growth: Evidence from Indonesia*, ETIKONOMI,18(2), pp.155-168.

Emekliler,B.,&Taş,T.,& Yılmaz,K.Ç.(2022). *Türk Devletleri Teşkilatı: Bütünleşme Sürecine Nereden Başlamalı ve Ne Yapmalı?*, Güvenlik Stratejileri Dergisi, TDT Özel Sayısı,pp.73-107

Eygü,H. (2022). *Panel Data Analysis in Investigation The Economic Growth of Turkic States*, Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi, 6(1),pp. 36-46.

Kaldor, N.(1957). *A Model of Economic Growth*. The Economic Journal, 67(268),pp. 591-624.

Khan,W.,&Jamshed,M.,& Fatima,S. (2019). *Contribution of Agriculture in Economic Growth: A case study of West Bengal (India),*Journal of Public Affairs,20(2).

Kocaman,Ö.(2022). *Türk Devletleri Teşkilatı: Stratejik Bir Bakış*,Kriter,Yıl:7,Sayı:73.

Mercan,M.(2014*). Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri ve 2008 Krizi: Orta Asya Ülkeleri ve Türkiye Ekonomisi İçin Panel Veri Analizi*, Yönetim ve Ekonomi Dergisi,21(1), pp.125-142.

Mercan,M.,&Göçer,İ.(2014). Ticari Dışa Açıklığın Ekonomik Etkileri: Orta Asya Ülkeleri İçin Ampirik Bir Analiz, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi,10(22),pp.27-44.

Pedroni, P. (1999).*Critical Values for Cointegration Tests in Heterogeneous Panels with Multiple Regressors,* Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 61, pp. 653-670.

Pedroni, P. (2004). *Panel Cointegration: Asymptotic and Finite Sample Properties of Pooled Time Series Tests with an Application to the Ppp Hypothesis.* Econometric Theory, 20, pp. 597-625.

Pesaran, M. H. (2004). *General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels*, IZA DP, Discussion Paper No. 1240.

Pesaran,M.H. & Ullah, A. and Yamagata T. (2008). *A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross Section Independence*, Econometrics Journal, 11(1), pp. 105-127.

Pesaran, M.H. &Yamagata T. (2008), *Testing Slope Homogeneity in Large Panels*, Journal of Econometrics, 142(1),50-93 .

Rostow,W.W.(1959). *The Stages of Economic Growth*,The Economic History Review,2(1),pp.1-16.

Singariya,M.R.,&Sinha,N.(2015). *Relationships among Per Capita GDP, Agriculture and Manufacturing Sectors in India,* Journal of Finance and Economics, 3(2),pp.36-43.

Szirmai,A.,&Verspagen,B.(2015). Manufacturing and Economic Growth in Developing Countries, 1950–2005,Structural Change and Economic Dynamics,Vol.34,pp.46-59.

Şimşek,T.,& Destebaşı,E.(2016). *The Relationship Between Global Economic Integration, Human Capital Investments and Corruption in Turkic States*, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 55(2),pp.808-827

Türkmen,S.(2022). *Finansallaşma Ve Enerji Tüketimi İlişkisinin Analizi: Türk Devletleri Teşkilatı'ndan Ampirik Kanıtlar*,Journal of Economic and Research,3(1),pp.109-122.

KAZAKHSTAN ENERGY POLICY AND ENERGY RESOURCES (Reflections on the Organization of Turkic States)

Yerkebulan Sapiyev[17]

ABSTRACT

Kazakhstan is rich in traditional energy resources such as oil, natural gas, uranium, and coal. It is seen that the country also has high-potential renewable energy sources because of its geographical location. However, its high dependence on traditional energy sources and the fact that most of the consumed electricity is obtained from fossil sources brings several problems. Although these problems harm the environment and nature on the one hand, they also harm the economy of the country on the other hand. Although policymakers have recently tried to implement new energy policies to solve these problems, it is seen that they have not been very successful because the dependence of the country on traditional energy cannot be reduced. On the other hand, it can be argued that the energy power of Kazakhstan reflects positively on the Organization of Turkic States and provides the Organization with a separate global power.

Keywords: Kazakhstan, energy resources, energy policies, non-renewable energy, renewable energy, Organization of Turkic States

[17] Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Kazakhstan to the Republic of Türkiye, PhD student, Istanbul Aydın University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and International Relations, yerkebulansapiyev@stu.aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3366-7496

However, the rich traditional energy resources of the country and the very affordable price of the electricity produced with these resources bring with it some handicaps in terms of the inability to develop renewable energy resources in the country. Although it is planned to develop and use renewable energy in the context of energy policies implemented by policymakers, it is seen that they have not been very successful in this respect. For this reason, Kazakhstan, which has a very high potential in terms of renewable energy, must produce permanent and real-time solutions in this field.

On the other hand, the fact that energy is used in almost every field in our present day as the main factor in ensuring stability for countries has brought a different dimension to energy and its sustainability of it. For this reason, it can be argued that the energy power of Kazakhstan reflects positively on the Organization of Turkic States gathered around the same purpose, and adds a different power to the already existing global power of the Organization.

REFERENCES

Abbasova, V. (2023). Kazakhstan Plans to Lure Investors to Finance Renewable Energy Projects, Caspıan News, Erişim Adresi: https://caspiannews.com/news-detail/kazakhstan-plans-to-lure-investors-to-finance-renewable-energy-projects-2023-1-18-0/.

Aben, D. (2022). Latest Developments in Kazakhstan's Uranium Industry, Erişim adresi: https://www.eurasian-research.org/publication/latest-developments-in-kazakhstans-uranium-industry/.

Bayraç, H. N. (1999). Uluslararası Doğalgaz Piyasasının Ekonomik Analizi, Türkiye'deki Gelişimi ve Eskişehir Uygulaması, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Eskişehir.

Bozma, G. Aydın, R. Kolçak, M. (2018). BRICS ve MINT Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve Enerji Tüketim İlişkisi, Yayın Yeri: Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.

British Petroleum, BP. (2020). BP Energy Outlook, 2019 edition.

Carmen, (2021). Mining Technology, Five largest coal mines in Kazakhstan in 2020, Erişim adresi: https://www.mining-technology.com/marketdata/five-largest-coal-mines-kazakhstan-2020/.

Gül, F. (2022). Uranyum Nedir? Kullanım Alanları Nelerdir? Erişim adresi: https://www.enerjisistemlerimuhendisligi.com/.

Güngör, Ş. ve Oğultürk, M.C. (2020). COVID-19 Pandemi Sürecinde Ulusal ve Uluslararası Güvenlik, Yayın Yeri: Yeditepe Yayınevi, Editör: ŞAHİN Güngör, OĞULTÜRK Mehmet Cem, Basım sayısı:1, Sayfa sayısı:397, ISBN:978-605-7800-87-9, Bölüm Sayfaları:367 -397.

ICLG, (2023). Oil & Gas Laws and Regulations Kazakhstan, Erişim Adresi: https://iclg.com/practice-areas/oil-and-gas-laws-and-regulations/kazakhstan.

İnat, K. (2020). Enerji Neden Çok Önemli?, SETA, Erişim Adresi: https://www.setav.org/enerji-neden-cok-onemli/.

International Energy Agency, (IEA), (2022). Kazakhstan 2022 Energy Sector Review.

İsmayılov, E. ve Budak, T. (2015). Bağımsızlık Sonrası Kazakistan'ın Enerji Politikası, BİLGESAM Analiz / Enerji, No: 1189.

ITA, International Trade Administration (2021). Kazakhstan - Renewable Energy, Erişim adresi: https://www.trade.gov/energy-resource-guide-kazakhstan-renewable-energy.

Jıbek Joly, (2022). Kazakhstan ranks fist globally in uranium production, Erişim adresi: https://jjtv.kz/en/news/business/25793-kazakhstan-ranks-first-globally-in-uranium-production.

Zhoshybaev, R. (2019). Kazakistan'ın enerji tüketiminde fosil yakıtların payı yüzde 76, Erişim Adresi: http://tr.kabar.kg/news/kazakistan-n-enerji-tuketiminde-fosil-yak-tlar-n-pay-yuzde-76/.

Jurnal Kapitanov Ekonomiki, (2012). Энергии хватит… если экономить, Erişim Adresi: http://www.investkz.com/journals/83/959.html.

Karaca, R.K. (2003). Petrol ve Petrolün Jeopolitik Önemi, Yayın Yeri: Stratejik Araştırmalar Dergisi.

Kaya, H. (2021). Covid-19'un Makroekonomik Etkileri, Covid-19 Sonrası Dünyada Ekonomi, Radikalleşme ve Terör, Nobel Bilimsel.

Kaya, H. (2022). "Renewable Energy Investments and Unemployment Problem," Contributions to Economics, in: Hasan Dinçer & Serhat Yüksel (ed.), Circular Economy and the Energy Market, chapter 18, pages 231-245, Springer.

KAZATOMPROM, (2023). Natural uranium production, Erişim adresi:https://knu.kazatomprom.kz/en/content/company/activity/natural-uranium-production.

Kerimov, A. (2019). Coal mining in Kazakhstan hits over 117 million tons.

Khasanova, A. ve Bakhtina, O. (2023). Казахстан в 2023 г. планирует добыть 90,5 млн т нефти и увеличить добычу газа на 3,5%. Энергетические итоги 22 г.

Kulenu, M.T. (2022). Последствия конфликта между Украиной и Россией для глобальной продовольственной безопасности и смежные вопросы, относящиеся к мандату Продовольственной и сельскохозяйственной организации Объединенных Наций (ФАО).

Musabekov, K. (2017). Анализ Потенциала Возобновляемых Источников Энергии В Казахстане, Ахмет Ясауи Университетінің Хабаршысы, №2, 2017.

Neftegaz, (2018). Казахстан нацелен на рост нефтедобычи. Вопрос с восполнением ресурсной базы. Erişim Adresi: https://neftegaz.ru/news/dobycha/201410-kazakhstan-natselen-na-rost-neftedobychi-vopros-s-vospolneniem-resursnoy-bazy/.

OECD, (2017). Реформирование горной промышленности в Казахстане: инвестиции, конкурентоспособность, устойчивое развитие.

Ongarova, Y. (2017). "Kazakistan'ın Çok Yönlü Enerji Politikası ve Hazar Denizi", Alınteri Sosyal Bilimler Dergisi.

Şakı, Ç. (2018). Büyük Güçler Politikasında Orta Asya Enerji Kaynakları: Jeopolitik Mücadele, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

Skalepov, A.N. ve Lagutkin, N.V. (2022). Среднеазиатский Регион На Перекрестке Геополитических Стратегий, Erişim Adresi: https://vm.ric.mil.ru/Stati/item/378922/.

Statista, (2023). Proved coal reserves in Kazakhstan from 2010 to 2020, by type, Erişim adresi: https://www.statista.com/statistics/265438/proved-coal-reserves-in-kazakhstan/.

Tass, (2021). Тюркский совет переименовали в Организацию тюркских государств, Erişim Adresi: https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/12912505.

Ten, N.YU. ve Povetkin, V.V. (2023). Ветроэнергетика В Казахстане: Возможности И Проблемы, Препятствующие Ее Развитию.

Traçuk, K.V. (2010). Эволюция подходов к энергетической безопасности: страныимпортеры против стран-экспортеров, Текст научной статьи по специальности «Политологические науки».

Tsalik, S. (2003). Каспийские нефтяные доходы: Кто окажется в выигрыше?.

Uluslararası Enerji Ajansı, (IEA). (2021). Ülkelere Göre Dünya Petrol Rezervi, Erişim Adresi: https://www.enerjiatlasi.com/rezerv/dunya-petrol-rezervi.html.

Uzun, Y.U. (2021). Covid-19'un Dünyada ve Türkiye'de Sosyoekonomik Etkileri ve Gelir Eşitsizliği-Yoksulluk, Covid-19 Sonrası Dünyada Ekonomi, Radikalleşme ve Terör, Nobel Bilimsel.

Uzun, Y.U. (2022). Rusya-Ukrayna Krizinin Küresel Ekonomiye ve Enflasyona Yansımaları, Olağan Üstü Dönemlerde Enflasyon Olgusu, Ekin Basım Yayım Dağıtım, Ankara.

Worldometer, (2023). Coal Reserves by Country, Erişim adresi: https://www.worldometers.info/coal/coal-reserves-by-country/.

Yılmaz, M. (2012). Türkiye'nin enerji potansiyeli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik enerjisi üretimi açısından önemi. Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi.

Yüce, K.Ç. (2008). Hazar Enerji Kaynaklarının Türk Cumhuriyetleri İçin Önemi Ve Bölgedeki Yeni Büyük Oyun, Stratejik Araştırmalar Dergisi / Journal of Strategic Studies 1(1),2008, 158-183.

STUDY OF THE PROBLEMS OF ECONOMIC AND NATIONAL SECURITY AS A FACTOR IN THE STABILITY OF THE TURKIC-SPEAKING STATES (ON THE EXAMPLE OF THE AZERBAIJAN REPUBLIC)

Aliyev Adalat [18]

ABSTRACT

The study of the problems of economic and national security is one of the most urgent problems of the Turkic-speaking states. Many Turkic-speaking states were part of the USSR for a long time. After the collapse of the Soviet Union, which was accompanied by the deliberate destruction of not only the political system, but also the entire economic power of the state, embarking on the path of an independent independent state, all Turkic-speaking countries faced the problem of restoring the economy, industrial potential, social problems, science and education. It was necessary to restore all the necessary state structures of an independent state. Naturally, behind the solution of all these problems are issues of ensuring the economic and national security of the country.

The author has developed a methodology for calculating the complex national strength, since to this day there are no gen eralized studies of the patterns of development of international relations, the dynamics and hierarchy of the causes and prerequisites for their changes leading to a change in leadership, but at the same time a comprehensive assessment of regional development.

[18] Prof. Dr., Azerbaijan Architecture and Construction University, doctor of technical sciences, doctor of economic sciences, transport, doctor professor, adalat.aliyev@azmiu.edu.az, ORCID: 0000-0002-3662-0469

REFERENCES

A. B. Aliev “Methodology for calculating the index of the complex national strength of the Republic of Azerbaijan”, 2013, 32 p. (Author's certificate No. 7596, reg. No. 04/s.6917-13 dated May 17, 2013)

A. B. Aliyev "Econometrics", Textbook, Baku, "Tahsil CCI", 2010, 410 p.

A. B. Aliyev "Problems of economic and national security of the Republic of Azerbaijan in modern conditions", Baku, "Takhsil CCI", 2014, 295 p.

A. B. Aliyev “Economic and national security of the state”, Baku, “Takhsil CCI”, 2015, 448 p.

A. B. Aliyev “Monopoly and corruption”, Baku, “NSV Nəşr”, 2017, 893 p.

A. B. Aliyev “Revival and management of economic security (transition from socialism to capitalism)”, Baku, 2013, Printing house MP No. 9, 284 p.

E. A. Oleinikov “Economic and national security”, Textbook. Moscow, Ed. "Exam", 2005, 768 p.

E. A. Oleinikov “Economic security (theory and practice)”, Moscow, Izd. "Classic Plus", 1999, 469 p.

E. N. Veduta “Economic security of the Russian Federation”, Moscow, TEIS, 1997, 312 p.

E.A.Onikov "Economic and national security", Textbook. Moscow, Exam Publishing House. 2005, 768 p.

L. P. Goncharenko “Development of the methodology of economic security”, edited by E. A. Oleinikov. Ivanovo, Ivanovo State University, 1999, 543 p.

L. P. Goncharenko “Development of the methodology of economic security of the individual”, edited by E. A. Oleinikov, Ivanovo, Ivanovo State University, 1999, 543 p.

M. Best "New Competition - Institutes of Industrial Development", Moscow, TEIS, 2002, 338 p.

R.Quliyev “Postsosilist iqtisadiyystında rəqabət siyasəti: qeyri müəyyənliklərdə cavablamalar”. Bakı, 2007, 271 s.

V.M. Esipov “Criminalization of economic relations in Russia”. Moscow. University of the Ministry of Internal Affairs, 2001, 220 p.

CRITICAL MINERALS IN ENERGY SECURITY OF KAZAKHSTAN

Anıl Çağlar Erkan[19]

ABSTRACT

Structure of the energy equation has undergone an important change and transformation process, which we can describe as radical, since the last few years. In this direction, the current working global energy equation must be formulated erase and rewind. Therefore, we can say that many things related to energy, especially consumption habits, are in the process of structural restructuring. While it is inevitable that such a radical transformation in the energy order will undoubtedly bring some changes, it is currently impossible to generalize for certain things. For example, when considered in terms of states, energy security problems are at the forefront of the areas where change is not expected. In this context, it is possible to state that despite the energy transformation, energy security will continue to be a threat to states in other aspects as well. However, in the new period, it is likely that some situations will reduce that the energy security threats of states to a relatively low level. This is entirely related to the increasing importance of rare earth elements and critical minerals. Therefore, it is in question that the energy security problems in the future are largely eliminated for the states that are rich in rare earth elements and critical minerals and have the capacity to process them. In the light of all these, in this study, the reflections of the energy security of Kazakhstan in relation to the increase in the importance of rare earth elements and critical minerals with the energy revolution are discussed.

Keywords: Rare Earth Elements, Critical Minerals, Energy Security, Energy Transition, Kazakhstan.

[19] Asst. Prof., Burdur Mehmet Akif Ersoy University, acerkan@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9693-6556

first place, energy conversion means reformulating the existing energy equation. Therefore, it is quite normal for some elements to change in the new equation and for some actors to enter the game and some to be out of the game. In this context, we can say that the hegemon actors of the fossil energy order will be replaced by some actors in the renewable energy order. For example, it is expected that Kazakhstan will be included in the new energy equation in this process.

Although Kazakhstan is one of the main actors of the fossil energy system, it is one of the states expected to come to the fore with its different characteristics in the new period. Within the framework of transition to renewable energy, one of the most important qualities of Kazakhstan is that it has rich reserves in terms of rare earth elements and critical minerals. So much so that the said elements and minerals are the raw materials of many products considered within the scope of high technology, especially renewable energy technologies. However, there is a problem of access to the raw materials in question throughout the world. It is even claimed that the current supply may not meet the demand. Therefore, it is inevitable that Kazakhstan, which is rich in reserves, will become more important in the face of such a series of developments.

REFERENCES

Aliev, T. (2015). Kazakhstan Resource Curse or Dutch Disease? Problems of Economic Transition, LVII(10), 1-28.

Anadolu Ajansı. (2022, September 8). Kazakistan'da Petrol Gelirlerinin Devlet Bütçesindeki Payı Azalıyor. Retrieved December 31, 2022, from Anadolu Ajansı Ekonomi: https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/kazakistan-da-petrol-gelirlerinin-devlet-butcesindeki-payi-azaliyor/2680091

Balaram, V. (2022). Rare Earth Element Deposits: Sources, and Exploration Strategies. Journal of the Geological Society of India(98), 1210-1216.

BP. (2022). BP Statistical Review pf World Energy 2022 71st edition. London: BP.

EnelGreenPower. (n.d.). Sustainability Creates Value for the Economy and Society. Retrieved December 30, 2022, from Enel Green Power: https://www.enelgreenpower.com /learning-hub/energy-transition/benefits-sustainability

Enerji Atlası. (2022). Ülkelere Göre Petrol Rezervi. Retrieved December 30, 2022, from Enerji Atlası: https://www.enerjiatlasi.com/rezerv/dunya-petrol-rezervi.html

Gholz, E. (2014). Rare Earth Elements and National Security. New York: The Council on Foreign Relations.

IEA. (2022). The Role of Critical World Energy Outlook Special Report Minerals in Clean Energy Transitions. Paris: IEA.

IEA. (2022a). World Energy Outlook 2022. Paris: IEA.

International Trade Administration. (2018, January 1). Kazakhstan- Oil & Gas. December 30, 2022 tarihinde International Trade Administration: https://www.trade.gov/energy-resource-guide-oil-and-gas-kazakhstan adresinden alındı

IRENA. (2022, March 2). Energy Transition Outlook. Retrieved December 29, 2022, from IRENA: https://www.irena.org/Energy-Transition/Outlook

IRENA. (2022). World Energy Transitions Outlook 2022: 1.5°C Pathway. Abu Dhabi: International Renewable Energy Agency.

IRENA. (2022a). Renewable Energy and Jobs: Annual Review 2022. Abu Dhabi and Geneva: International Renewable Energy Agency and International Labour Organization.

Kadyrzhanova, A. (2022, August 23). Kazakhstan Poised for Rare Earth Boom. Retrieved January 2, 2023, from BNE Intellinews: https://www.intellinews.com/kazakhstan-poised-for-rare-earth-boom-254242/

Kakışım, C. (2021). New Energy Geopolitics Shaped By Energy Transition: The Energy Balance For Rare Earth Elements And Critical Minerals. Avrasya Etüdleri(60), 5-28.

Kakışım, C. (2022a). Kritik Minerallerin Türkiye'nin Enerji Dönüşümüne Etkisi: Teknoloji Bağımsızlığı Açısından Yeni Jeopolitik Tehdit. Mukaddime, XIII(1), 101-124.

Karabağ, N., Çobanoğlu Kayıkçı, C. B., & Öngen, A. (2021). %100 Yenilenebilir Enerjiye Geçiş Yolunda Dünya ve Türkiye. European Journal of Science and Technology(21), 230-240.

Mantel, R. (2016). Energy Security Strategy in Kazakhstan: Environmental Security and Renewable Energy Sources. Energy Security in the Caucasus and Central Eurasia, VI(2), 139-150.

Mouraviev, N. (2021). Energy security in Kazakhstan: The Consumers' Perspective. Energy Policy(155), 1-8.

Naturklima. (n.d.). Energy Transition Hub Advantages of the Energy Transition. Retrieved December 30, 2022, from NaturKlima: https://naturklima.eus/hte-advantages-of-the-energy-transition.htm

OECD. (2018). Reform of the Mining Sector in Kazakhstan: Investment, Sustainability, Competitiveness . Paris: OECD.

OECD. (2022, September 22). Climate Finance and the USD 100 Billion Goal. Retrieved December 30, 2022, from OECD Climate Change: https://www.oecd.org/climate-change/finance-usd-100-billion-goal/

Parkhomchik, L. (n.d.). Natural Gas Industry of Kazakhstan: Key Features and Future Prospects. Retrieved December 31, 2022, from Akhmet Yassawi University Eurasian Research Institute: https://www.eurasian-research.org/publication/natural-gas-industry-of-kazakhstan-key-features-and-future-prospects/

Pribylovsky, P. (n.d.). Rare Earths: A Rare Opportunity for Kazakhstan. Retrieved January 2, 2023, from Edge: https://www.edgekz.com/rare-earths-rare-opportunity-kazakhstan/

Rısbekkızı, P. (2022, August 24). Kazakhstan's Energy Lines. Retrieved December 31, 2022, from Ankara Center for Crisis and Policy Studies: https://www.ankasam.org/kazakhstans-energy-lines/?lang=en

Raimondi, P. P. (2019). Central Asia Oil and Gas Industry - The External Powers' Energy Interests in Kazakhstan, Turkmenistan and Uzbekistan. Milan: Fondazione Eni Enrico Mattei.

S&P Global. (2020, February 24). What is Energy Transition? Retrieved December 29, 2022, from S&P Global: https://www.spglobal.com/en/research-insights/articles/what-is-energy-transition

Shaikh, Z. (2022, July 13). Geopolitical Situation Leads Kazakhstan to Diversify Energy Routes. Retrieved December 31, 2022, from Anadolu Agency Energy: https://www.aa.com .tr/en/energy/general/analysis-geopolitical-situation-leads-kazakhstan-to-diversify-energy-routes/35816

Suska-Malawska, M., Sulwiński, M., Wilk, M., Otarov, A., & Mętrak, M. (2019). Potential Eolian Dust Contribution To Accumulation Of Selected Heavy Metals And Rare Earth Elements in the Aboveground Biomass of Tamarix spp. from Saline Soils in Kazakhstan. Environ Monit Assess, CXCI(57), 1-11.

Syzdykova, A. (2020). Kazakistan'ın Yenilenebilir Enerji Potansiyeli. Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi, II(1), 79-88.

Ulusoy, U. (2021, November 29). Geleceğimizi Kritik Mineraller mi Şekillendirecek? Retrieved December 30, 2022, from Akademik Akıl: https://www.akademikakil.com/gelecegimizi-kritik-mineraler-mi-sekillendirecek/uulusoy/

Vakulchuk, R., & Overland, I. (2022, March 28). How Central Asia Can Help the Global Energy Transition. Retrieved December 31, 2022, from Norsk Utenrikspolitisk Institutt: https://www.nupi.no/en/news/how-central-asia-can-help-the-global-energy-transition

Voloshin, G. (2012). Kazakhstan Set to Become Major Source of Rare Earths in CIS. Eurasia Daily Monitor, IX(165), 1-3. Retrieved December 31, 2022, from Eurasian Daily Monitor: https://jamestown.org/analyst/george-voloshin/

Yüce, Ç. K. (2006). Kafkasya ve Orta Asya: Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Yüksel, F. A. (2012). Kazakistan'ın Yeraltı Kaynakları ve Çevre Sorunları. In A. İsina, Türk Konseyi, Türk Diasporası ve Sosyoekonomik İş Birliği (pp. 655-668). İstanbul: TASAM. Retrieved from TASAM: https://tasam.org/Files/Icerik/File/kazakistanin_yeralti_kaynaklari_ve_cevre_sorunlari_405c642d-ef00-4eb4-bb4c-a5f87e56db17.pdf

Yeni, G. (2022, June 1). Materials for Energy Transition: Conceptional Analysis. Retrieved December 30, 2022, from Bilkent Energy Policy Research Center: https://www.bilkenteprc.com/post/materials-for-energy-transition-conceptional-analysis-gürsel-yeni

FORMATION AND DEVELOPMENT OF NATIONAL STOCK MARKETS IN THE TURKIC REPUBLICS

Aziza Syzdykova[21]

ABSTRACT

The relevance of the topic of this study is determined by the importance of the role played by the stock market in the economy of any country. The development of the stock market is associated with a wide range of aspects of economic activity, and therefore it can be defined as the most important factor influencing the development of the entire economy. In this study, the national stock markets of Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkmenistan and Uzbekistan were examined. The formation of stock exchanges in these countries took place after they gained their independence with the disintegration of the USSR. The development of the stock markets of the countries mentioned in the study was analyzed under modern conditions. The study focuses on the consideration of such problems as the state of the regulatory system and possible approaches for further development.

Keywords: Stock Market, Turkic Republics, Market Volume, Capitalization

1. INTRODUCTION

Financial markets are an integral part of modern states and, accordingly, a significant element of the rapprochement of countries. In any economy, the stock market is an important component, since it (along with the banking sector) is a tool for redistributing funds from economic agents with free funds to economic agents in need of additional financing. For each financial system, the determining factor is the degree of involvement of the banking sector and

[21] Assoc. Prof. Dr. of Finance and Accounting Department Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, aziza.syzdykova@ayu.edu.kz ORCID: 0000-0002-1377-0026

REFERENCES

Abdynasyrov, U. T. (2017). Analysis of key performance indicators of the Kyrgyz Stock Exchange. Bulletin of Kyrgyz-Russian Slavic University, 17 (11), 3-7.

Abdynasyrov, U. T. (2018). Performance indicators of the Kyrgyz Stock Exchange. Economics. Management. Education., (3), 7-13.

Akhmetova, A. Zh. (2022). The current state and prospects for the development of the stock market in the Republic of Kazakhstan. Proceedings of the international scientific-practical conference "Seifullinskie readings - 18: "Youth and science - a look into the future" - 2022.- T.I, Part V. – P.17-19

Aslanov, E. S. (2020). Strategic directions of development of securities market of Azerbaijan. *ISJ Theoretical & Applied Science, 01 (81)*, 361-368.

Deloitte (2013) "Doing business in Kazakhstan 2013", Reach, relevance and reliability. URL: https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/26589 Date of access: 12.01.2023

Eurasian Development Bank (2010). Prospects for the integration of the stock markets of Russia and Kazakhstan. - Almaty, –p.56

Ibodullaev, A. A. (2021). Development of the organized securities market in Uzbekistan. Bulletin of Science and Practice, 7 (3), 236-242.

Kadyrova, G. A., & Tuganbaeva, S. T. (2021). Priority areas for the development of the stock market in the Republic of Kazakhstan. Actual issues of our time, (2), 143-148.

Maksimchuk, N.V. (2010). Problems of interaction between the stock markets of Russia and Kazakhstan. Eurasian Economic Integration, (4 (9)), 054-074.

Mehmonov, S. U., & Razzokov, H. R. (2020). Stock Exchange of Uzbekistan. World Science, (2), 152-157.

Niyazbekova, Sh. U. (2014). Current state of development of the stock market of the Republic of Kazakhstan. Bulletin of Eurasian Science, (1 (20)), 25.

Tursunov, A.M., & Karieva, L. S. (2017). Peculiarities of securities market development in Uzbekistan. Mizhnarodny Scientific Journal Internauka, 2 (2), 137-140.

Yuldasheva E.I. (2016). "EAEU and Prospects for Integration of Financial Markets of Central Asian Countries, Master Thesis" Financial University under the Government of the Russian Federation "Moscow.

Kabassova, A. K., Tastemirova, Zh. C., Muktarova, B. Z., & Mekin, M. A. (2017). The problems and perspectives of stock market in Kazakhstan. *European journal of economics and management sciences*, (2), 58-60.

KASE, (2022). Annual report. URL: https://kase.kz/en/shareholders_reports/ Date of access: 12.01.2023

AGRICULTURAL ECONOMY OF TURKIC STATES

Elnur Allahverdiyev[23]

ABSTRACT

The concept of economic development has come to the fore with the keeping of human and nature in the background. It has been effective in finding solutions by placing the situation of underdeveloped countries where agricultural activities are intensively used on the basis of development, which strengthens the view that progress can only be achieved with social integrity. The excessive use of material values in developing countries has reduced the share allocated to the agricultural sector, and the countries engaged in these activities are also considered as underdeveloped. As the first condition to reach the level of developed countries, it was foreseen that the agricultural sectaor should be kept in the background. For all these reasons, the priority and importance of agriculture in economic development has been neglected by economic circles.

In this study, firstly, agriculture, which is a part of economic development, its course in the economy of Turkish-speaking countries and what features it has will be discussed. The developments, applied agricultural policies and problems will be discussed and solution proposals will be developed.

Keywords: Turkic Countries, Economy, Agricultural, Sector, Cooperation

1. INTRODUCTION

Mankind has continued its economic life, which started with gathering and hunting in the early ages, with a nomadic lifestyle and has built its life on disorder. People who have been living with the activities of catching, hunting, escaping and hiding for long periods have also sought ways to survive. In the

[23] Doç. Dr., Director of Baku Business and Cooperation College, aelnur786@gmail.com, **ORCID:** 0000-0002-1477-9217

The Organization of Turkish States should start thinking about agricultural cooperation as soon as possible.

REFERENCES

Agricultural problems and development perspectives in Kazakhstan, http://agrotnk.kz/press-tsentr/ekspertnoe-mnenie/1364/, (15.02.2023)

Allayarov,Sh. (2016). *"Stanovleniye i RazvitiyeSovremennoy Modeli Gosudarstvennoy Agrarnoy Politiki v Uzbekistane"*,Biznes - Ekspert,11 (107)

Altuntaş E., (2016) *Türkiye'nin Tarımsal Mekanizasyon Düzeyinin Coğrafik Bölgeler Açısından Değerlendirilmesi.* Türk Tarım-Gıda Bilim ve Teknoloji dergisi, 4(12)

Anonymous, *(2015) Kyrgyzstan Statistical Institute, Agricultural Fields Data, http://www.stat.kg/kg/publications/o-sbore-urozhaya-selskohozyajstvennyh-kultur/*

Antamoshkina, E. N. (2012). *"O Soderzhanii i Aktual'ny hNapravleniyah Agrarnoy Politiki", Vest. Volgogr. Gos. Un-ta, Ser. 3, Ekon. Ekol.,1 (20), 187-192.*

Baydar S, Yumak H., (2000) Van ve Bitlis İllerinin Tarımsal Mekanizasyon Durumu ve sorunları üzerine bir araştırma, Tarımsal Mekanizasyon 19.Ulusal Kongresi, 62-68 Konya

Durdiyev, Nazar; *"Türkmenistan'm Töleğ Ulgamı" Altm Asnn İktisadiyeti, No 20, Aşgabat, s. 2*

Duysevayeva, K., Akaşeva, ,A. (2011), *Kazakistan Cumhuriyetinin Eko-nomik ve Sosyal Coğrafyası, Kazak Üniversitesi Yayınları, Almatı.*

http://www.fao.org/faostat/en/#data

http://www.stat.kg/en/opendata/category/97/

https://stat.uz/en/quarterly-reports/21530-2022-eng

https://www.econstor.eu/bitstream/10419/149625/1/875963048.pdf

https://www.stat.gov.az/

https://www.stat.gov.tm/

https://www.tuik.gov.tr/

Huzhakulov, H.D., Tashmatov, Z.H. (2017). *"Statisticheskiy Analiz Sostoyaniya i Razvitiya Sel'skogo Hozyaystva v Uzbekistane*

Ibragimov, A.G. (2016). *Problemy Obespecheniya Prodovol'stvennoy Bezopasnosti v Respublike Uzbekistan,Prodovol'stvennaya Politika i Bezopasnost'*, 3(3), 203-210.

İsakov, N., Medeu, A. (2007). *Kazakistan: Doğa, Ekonomi ve Çevre*, Coğ-rafya Enstitüsü Yayınları, Almatı.

İskindirova, J., (2016). *Sorunlar ve Tarımın Gelişim Perspektifleri, Kazakis-tan Bağımsızlığının 20 Yıllık Sonuçları.*

İstikbal. D., *Küresel trendler çerçevesinde Türkiye tarımının gelişimi ve gelecek vizyonu*, Mayıs 2022, sayı 374, SETA yayınları, 23 s.

Koçtürk B, Avcıoğlu A., (2007) *Türkiye'de bölgeler ve illere göre tarımsal mekanizasyon düzeyinin belirlenmesi*. Tarım Makinaları Bilimi dergisi., 3(1): 17-24.

Kyrgyzstan Statistical Institute Publications, 2004. *The First National Agricultural Census of Kyrgyz Republic.* 464 p. Bishkek.

Mogilevskii, Roman et al. (2017) *The outcomes of 25 years of agricultural reforms in Kyrgyzstan*, Discussion Paper, Leibniz Institute of Agricultural development on Transition Economies, 40.162

Özgüven MM, Türker U, Beyaz A., (2010) *Türkiye'nin tarımsal yapısı ve mekanizasyon durumu*. GO Ziraat Fakültesi dergisi, 28(2): 89-100.

Pugach,I., Yusuphov, Y., Berdinazarov, Z. (2016). *Selskohozyaystvennaya Politika v Proizvodstve Pshenitsy i Diversifikatsii Proizvodstva Sel'sko hozyaystvennyh Kul'tur v Uzbekistane*, Discussion Paper, Leibniz Institute of Agricultural Development in TransitionEconomies, No. 157, access:

Vilesov, E.,vd. (2009). *Kazakistan'ın Fiziki Coğrafyası*, Almatı Üniversite-si Yayınevi, Almatı

Zeren Y, Tezer E, Tuncer İK, Evcim Ü, Güzel E, Sındır KO., (1995) *Tarım-Alet-Makine ve Ekipman Kullanım ve Üretim Sorunları*, Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi Tarım Haftası 1995 Kongresi, 9-13 Ocak, Ankara

THE IMPORTANCE OF THE SILK ROAD SINCE ANCIENT TIMES AND THE MODERN SILK ROAD INITIATIVE

Gökay Karaduman[*]

ABSTRACT

The Silk Road was a network of ancient trade routes that connected the East and the West. The importance of the Silk Road lies in its role as a catalyst for cultural exchange, economic growth and technological innovation between the civilisations of Asia, Europe and Africa. The Silk Road facilitated the exchange of ideas, religions and philosophies as well as goods such as silk, spices, precious stones and metals. It also contributed to the spread of technologies such as papermaking, printing, gunpowder and the compass, which profoundly impacted the course of human history. In particular, the silk trade was the main driver of economic growth, helping to establish many cities and trading centres along the route. Despite its decline due to changes in trade routes and the rise of sea routes after the 16th century, the heritage of the Silk Road remains a symbol of intercultural trade and cooperation, inspiring global connectivity and development. This study aims to provide a future projection on the revival of the Silk Road from a historical perspective. The study examined the emergence and development of the Silk Road over the centuries, starting in ancient times. It also discussed initiatives that could be a modern version of the ancient Silk Road network. At a time when cooperation between Turkish states is accelerating, the current state and potential of the Middle Corridor are also the subject of the work. The results of the study show the importance of the Turkish states in the initiatives to revive the New Silk Road as well as in the trade along the historic Silk Road.

Keywords: *Ancient Trade, Silk Road, Belt and Road Initiative, Middle Corridor*

[*] Asst. Prof. Gökay Karaduman – Ardahan Üniversity, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, ORCID: 0000-0001-6796-1250

the electric car initiative (TOGG), are at a level that can serve as an example for the Turkic world and the countries of the Organisation of Turkic States. It is possible to transfer the production technologies in these sectors to the Turkic world through the Silk Road. These technologies and products must be shared and traded within the Organisation of Turkic States. Implementing or developing a similar domestic production movement initiated by Türkiye by all Turkic states in the Middle Corridor, without losing their role as intermediaries in East-West trade, will increase resource efficiency in the countries and enable them to play an active role in Silk Road trade.

The Middle Corridor covers a distance of 840 km from the Caspian Sea to Kars in Türkiye, of which 503 km is in Azerbaijan, 259 km in Georgia and 79 km in Türkiye. Kars, the gateway of the Middle Corridor to Türkiye, needs to be developed in terms of its road network. In particular, between Kars and Erzurum, roads should be built, developed and frequently inspected suitable for large volumes of trade and not affected by difficult terrain conditions. The Baku-Tbilisi-Kars railway line should be extended to Kars, and the existing railway's capacity should be expanded. In this way, Kars and Erzurum will be able to connect with the western regions of Türkiye and especially with the port cities, which were historically the entrance gate of the Silk Road line from Tabriz to Anatolia and the entrance gate of the modern Silk Road line through the Middle Corridor.

The revival of the Silk Road also requires a number of diplomatic initiatives. First of all, it is essential to ensure peace, which is the guarantee of secure trade. Unresolved disputes between Türkiye and China, especially over the Xinjiang Uyghur Autonomous Region or East Turkestan, should be resolved through mutual negotiations. The role of the Turkic world as a mediator in the disputes between Russia and Ukraine should be continued and developed. The Middle Corridor Initiative of the Organisation of Turkic States should be better promoted and its integration with the Belt and Road Initiative should be accelerated.

REFERENCES

Alkan, N. (2006). 15. ve 16. Yüzyıllarda İran İpek Yolu'nda Kervanlar. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 7(11), 141-157.

Ames, J.G. (2009). Em Nome De Deus: The Journal Of The First Voyage Of Vasco Da Gama to India, 1497-1499. Brill.

China's Ministry of Culture and Tourism. (2003). Site of Niya. 2023 from http://en.chinaculture.org/gb/en_artqa/2003-09/24/content_39409.htm

Çınar, H., Bulut, M., Yiğit, İ. (2018). Tarihi İpek Yolu'nun Kuzey Anadolu Güzergahı. M. Bulut (Ed.), *Medeniyetler Güzergahı İpek Yolu* (pp. 123-150). İstanbul Sabahattin Zaim University Press.

Durdular, A. (2016). Çin'in "Kuşak-Yol" Projesi ve Türkiye-Çin İlişkilerine Etkisi. *Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Avrasya Etüdleri*, 49(1), 77-97.

Elibol, N. (2005). XVIII. Yüzyıl Osmanlı Dış Ticaretiyle İlgili Bazı Değerlendirmeler. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 6(1), 61-76.

Ergenç, Ö. (1988). XVIII. Yüzyılda Osmanlı Sanayi ve Ticaret Hayatına İlişkin Bazı Bilgiler. *Belleten*, 52(203), 501-534.

Escap (The Economic and Social Commission for Asia and the Pacific). (2020). The Asian Highway Network. 2023 from https://www.unescap.org/sites/default/files /pub_2173_ah_ch1.pdf

European Commission. (2023). Trans-European Transport Network (TEN-T). https://transport.ec.europa.eu/transport-themes/infrastructure-and-investment/trans-european-transport-network-ten-t_en

Frankopan, P. (2018). *The Silk Roads: A New History of the World*. (M. Gülmen, Trans.). Pegasus (Original work published 2015).

Fudan University Green Finance & Development Center. (2022). Countries of the Belt and Road Initiative (BRI). 2023 from https://greenfdc.org/countries-of-the-belt-and-road-initiative-bri/

Galli, M. (2017). Beyond Frontiers: Ancient Rome and The Eurasian Trade Networks. *Journal of Eurasian Studies* (8), 3-9.

Günel, G. (2010). Anadolu Selçuklu Dönemi'nde Anadolu'da İpek Yolu-Kervansaraylar-Köprüler. *Kebikeç*, 133-146.

Halaçoğlu, Y. (1994). Derbend. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (9, pp. 162-164).*

Halaçoğlu, Y. (1998). Osmanlı Devletinin Doğu Politikası ve Şah İsmail. *Journal Of Azerbaijani Studies*, 48-55.

Hansen, V. (2021). *The Silk Road*. (I. Topal, Trans.). Nora (Original work published 2012).

Hedin, S. (1974). *The Silk Road*. (A. Arpad, Trans.). Milliyet (Original work published 1938).

International Hoca Ahmet Yesevi Turkish-Kazakh University (2020). Tarihi İpek Yolunun Yeniden Canlandırılmasında ORTA KORİDOR Mevcut Durum-Potansiyel-Güncel Meseleler (7). https://www.ayu.edu.tr//static/kitaplar/orta_koridor_raporu_int.pdf

Kıvrım, İ., & Elmacı, S. (2011). Osmanlı Döneminde Amasya'da İpekçilik. *Turkish Studies*, 6(4), 715-728.

Konukçu, E. (1994). Şahrah-ı Garbi. *XII. Türk Tarih Kongresi* (pp. 649-650). Türk Tarih Kurumu.

Kuşçu, S. (2011). Avrupa Birliği Ulaştırma Politikası ve Türkiye'ye Yansıması. *Gazi Akademik Bakış*, 5 (9), 77-91.

Küpeli, Özer. (2009). *Osmanlı-Safevi Münasebetleri 1612 – 1639* [Doctoral dissertation, Ege University Graduate School of Social Sciences]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=CwVIqqBuz1VkysVpueogAWoRy9teG4NTfyrj4qZfncPOE2BS7hvr-u7rmHSnQEmr

Marangoz, M., & Tuncer, B. (2020). Yeni İpekyolu Projesi ve Türkiye-Kazakistan-Çin İlişkileri Kapsamında Ulaştırma Koridorları. *Pamukkale University Journal of Business Research,* 7(2), 221-241.

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye. (2023). Türkiye's Multilateral Transportation Policy. https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-cok-tarafli-ulastirma-politikasi.tr.mfa

Pamuk, B. (2007). İpekyolu Ticareti ve Erzurum. *Tarih İncelemeleri Dergisi* (2), 125-143.

Tabakoğlu, A. (2009). *Türkiye İktisat Tarihi*. Dergâh Publishing.

Tahincioğlu, G. (2015, April, 27). Yeni İpek Yolu için Türkiye Kilit Olacak. *Milliyet.* https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/yeni-ipek-yolu-icin-turkiye-kilit-olacak-2050114

Tuğrul, M., & Aydınbaş, Y.E. (2018). Coğrafi Keşiflerle Birlikte Değişen Ticaret Yolları ve Bu Durum Karşısında Osmanlılar'ın Geliştirmiş Olduğu Stratejiler. M. Bulut (Ed.), *Medeniyetler Güzergahı İpek Yolu* (pp. 151-156). İstanbul Sabahattin Zaim University Press.

Unece (United Nations Economic Commission for Europe). (2023). 2023 from https://unece.org/about-us-31

Unesco (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization). (2023). Silk Roads Programme. https://en.unesco.org/silkroad/unesco-silk-roads-programme-0

Williams, T. (2015). The Silk Road: Interwoven History. Walter, M.N. and Ito-Adler, J.P.(Ed.), *Mapping the Silk Roads* (pp. 2-42). Cambridge Institutes Press.

Worldbank. (2018). Belt and Road Initiative. https://www.worldbank.org/en/topic/regional-integration/brief/belt-and-road-initiative#01

Yingsheng, L. (2021). *The History of the Silk Road: The Land & Maritime Routes*. (D. Kızılçeç, Trans.). Canut (Original work published 2014).

Yücekaya, H. (2021). Osmanlı Öncesi İpekçiliğe Dair İzler ve Osmanlı Dönemi Edirne İpekçiliği. *Gazi Akademik Bakış*, 15(29), 155-172.

ECONOMIC AND FINANCIAL CONDITION OF THE TURKIC STATES

Ibrahimli Lale[24] - Aliyeva Ruhengiz[25]

ABSTRACT

The modern political world has entered the era of the formation of major integration projects that unite states for a variety of reasons and interests. In the case of the Turkic states, there are more than enough such reasons: the commonality of languages, cultures and histories, not to mention the interests that dictate the need for unification in the conditions of the extreme turbulence of the political world, which has recently caused a rapid decline in security and the collapse of the last bastions of the world order. Under these conditions, the decision of the VIII Summit of the Leaders of the Cooperation Council of Turkic Speaking States on the creation of the Organization of Turkic States can play a significant role in uniting not only the Turkic peoples, but also the entire world of Islam, which is in a state of crisis, indicating great transformations in the near future. A positive development in this direction was the outcome of the second Karabakh war, which changed the geostrategic situation both in the region and in the world. Even without taking into account the large-scale external resistance to the noted integration processes, one should take into account the internal contradictions that crush the unity of both the Turkic and the Islamic world as a whole.

Keywords: Organization of Turkic States, Economic, Infrastructure, Investment, Financing, Inflation, Innovation, Credit.

[24] Asst. Prof. Dr. İbrahimli Lale - Azerbaijan Architecture and Construction University, ORCID: 0000-0003-1338-7673

[25] Asst. Prof. Dr. Aliyeva Ruhengiz - Azerbaijan Architecture and Construction University, ORCID: 0000-0003-1140-8611

for animal fats (by 3.4%) and fresh meat (by 0.9%) was recorded," the Ministry of Economy said in a statement.

It is also noted that the average monthly salary increased by 9.6%. Growth is observed in enterprises and organizations of all types of economic activity.

The volume of mutual trade of the Kyrgyz Republic with the EAEU member states in January-December 2021 amounted to 3.4 billion US dollars and increased by 40.5% compared to January-December 2020. At the same time, export deliveries to the EAEU countries increased by 44.9%. The largest share of the republic's mutual trade with the EAEU member states in 2021 fell on Russia (66.7%) and Kazakhstan (30.9%).

REFERENCES

https://www.gov.kz/memleket/entities/stat/press/news/details/450838?lang=ru

К.Абдымаликов ЭКОНОМИКА КЫРГЫЗСТАНА Учебник, Бишкек 2010

Мамедова Н.М., Масумова Н.Р.Экономика Турции МГИМО - Университете 2018

Н.Мамедов, А.Магеррамов, С.Ахмедова. Экономика Азербайджана. Баку, 2011. Учебное пособие.

DILEMMA OF ENERGY POWER IN CENTRAL ASIA

Merve Suna Özel Özcan[26]

ABSTRACT

Energy policy has always played a noteworthy role in the global economy, and the Eurasian region is no exception. Eurasia, including the Asian and European continents, is a vast region with significant energy resources, particularly oil, gas, coal, and hydroelectric power. This region's energy sector is crucial for regional and global energy security. This article will detail the Eurasian energy policy and its impact in a global context. Any disruption to Central Asian energy exports could significantly affect global energy prices and energy security. However, the region faces significant challenges, including dependence on Russia for energy exports, vulnerability to environmental factors, and underdeveloped energy infrastructure. In particular, the dependence on Russian infrastructure and markets leaves Central Asian countries vulnerable to political pressure and price fluctuations, highlighting the need to diversify and develop alternative energy markets and transit routes. Overall, Central Asian energy security is a complex issue requiring careful consideration of economic, political, and environmental factors, with implications for regional and global energy markets and security. Recent facts and statistics on Central Asian energy power and sources, in particular, were given through reports and bulletins. The study's conceptual framework covered the ideas of energy geopolitics and energy security. Therefore, examining the region's energy resources comes first in this research. An analysis of regional energy dynamics is also required, including information on resource competitiveness and pipeline regulations for collaborating and neighbouring nations. **Keywords:** Central Asia, energy security, Russia, China, European

[26] Assoc. Prof. Dr., Kırıkkale University, Department of International Relations, KIRIKKALE, mervesuna@kku.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9027-3990

3. Limited export infrastructure: The region lacks export infrastructure, which is making the energy export difficult. As mentioned before the region relies heavily on pipelines that run through Russia to reach European and Asian markets. Therefore, this limitation reduces the market and negotiating power of the region.

Ultimately, along with the supply-demand relationship at the point of energy security, transportation and transportation of energy, countries aim to reach their goals in energy transportation with a third country. From this point of view, there is a need for secure networks that will provide energy flow from many energy routes and straits in the world. In this respect, the pluses mentioned above and minuses create a power distribution within the duality of energy in the Central Asian region. We need to comprehend the new Russian energy strategy in Central Asia. So as mentioned, until its new hydrocarbon ventures evolved online, Russia's energy balance in the 1990s significantly depended on Central Asian gas. Russia Due to its absolute control over the Central Asian gas export route and the low gas prices in external markets, of course, most of this gas was transported to the west, mainly to Ukraine, where it was used in Russia's domestically subsidized gas market. Also, China has a game-changer role in the region. China is a considerable energy consumption machine, and China is trying to address this issue by getting more deeper relations with Central Asia.

REFERENCES

ADI. (2020) Regional spotlight: Oil & Gas in Central Asia. Available at:: https://adi-analytics.com/2021/05/28/regional-spotlight-oil-gas-in-central-asia/

Aminjonov, F. & Dovgalyuk O. (2023). Central Asia–China Gas Pipeline (Line D): Turkmenistan, Uzbekistan, Tajikistan, Kyrgyzstan, and China Available at: https://thepeoplesmap.net/project/central-asia-china-gas-pipeline-line-d/

APERC, (Asia Pacific Energy Research Centre). (2007). A Quest for Energy Security in the 21st century; Institute of energy econmics, Japan. Available at: https://aperc.or.jp/file/2010/9/26/APERC_2007_A_Quest_for_Energy_Security.pdf Erişim Tarihi: 22 Ocak 2023

Astana Times (2023). "Caspian Pipeline Consortium's Debottlenecking Program Increases Kazakhstan's Shipments in 2022" Available at: https://astanatimes.com/2023/02/caspian-pipeline-consortiums-debottlenecking-program-increases-kazakhstans-shipments-in-2022/

Çelikpala, M. (2014). Enerji Güvenliği NATO'nun Yeni Tehdit Algısı. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 10(40), pp. 75-99.

CIA, (2009). The Caucasus and Central Asia. Available at: https://www.loc.gov/resource/g7120.ct003067/?r=-0.403,-0.001,1.512,0.864,0

Cohen, A: Hill, W.A. and Tomares, D. (2022). Central Asia: A Source of Energy for the 21st Century. International Tax and Investment Center. available at: https://static1.squarespace.com/static/5a789b2a1f318da5a590af4a/t/637404f634d6b626ec26dfe0/1668547832144/Central+Asia-+A+Source+of+Energy+for+the+21st+Century.pdf

CPC (n.d.) Shareholders https://www.cpc.ru/EN/about/Pages/shareholders.aspx

Daojiong, Z. (2006). Global China's Energy Security: Domestic And International Issues, Politics and Strategy, 48(1), pp. 179-190. document/2018-April-30_USAID_CadmusCISF_Climate-Risk-Profile-Central-Asia.pdf

EIA, (2022). Country Analysis Executive Summary: China. Available at: https://www.eia.gov/international/analysis/country/CHN

EIA, Oil and gas pipelines in Central Asia Available at: http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=KZ

Farchy, J. & Kynge, J (2016). Map: Connecting central Asia Available at: https://www.ft.com/content/ee5cf40a-15e5-11e6-9d98-00386a18e39d

Jardine, B & Lemon,e. (2020). In Russia's Shadow: China's Rising Security Presence in Central Asia. Wilson Center. Available at: https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/uploads/documents/KI_200519_cable%2052_v1.pdf

Jordanová, A (2023). Ageing Energy Infrastructure is Holding Central Asia Back. Available at: https://www.bourseandbazaar.com/articles/2023/2/28/ageing-energy-infrastructure-is-holding-central-asia-back

Karymshakov, K. and Sulaimanova, B (2020) The Impact Of Infrastructure On Trade In Central Asia. Asian Development Bank Institute. Avaliable At: https://www.adb.org/sites/default/files/publication/636651/adbi-wp1184.pdf

Özel Özcan, M. S. (2022). Rusya Federasyonu'nun Hibrit Savaş Doktrini Bağlamında Beyaz Rusya'yı AB'ye Karşı Araçsallaştırması . MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi , 11 (3) , 1278-1290 . DOI: 10.33206/mjss.1055048

Özel Özcan, M. S., & Tutus, L. (2022). China-Kazakhstan Energy Relations After the Cold War. Online Journal Mundo Asia Pacifico, 11(21), 6–20. https://doi.org/10.17230/map.v11.i21.01

Sempa (2020). , Francis P. Geopolitics: From the Cold War to the 21st Century, New Jersey, Transaction Publishers

Sevim, C, (2019), Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Shadrina E. Non-Hydropower Renewable Energy in Central Asia: Assessment of Deployment Status and Analysis of Underlying Factors. Energies. 2020; 13(11):2963. https://doi.org/10.3390/en13112963

USAID (2018). Climate risk profile: Central Asia: Fact Sheet. Available online: Available at: https://www.climatelinks.org/sites/default/files/asset/

Vinois, J.A. (2019). Russian Gas Pipelines And The Eu: Moving From A Love-Hate Relationship "With Adults In The Room"?. Available at: https://institutdelors.eu/en/publications/russian-gas-pipelines-and-the-eumoving-from-a-love-hate-relationship-with-adults-in-the-room/

World Economic Forum (2019). The Global Competitiveness Report Avaliable At: https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

Yergin, D. (2006). Ensuring Energy Security. Foreign Affairs, 85(2), pp. 69-82.

Zhou, Q., He, Z. & Yang, Y. (2020). Energy geopolitics in Central Asia: China's involvement and responses. J. Geogr. Sci. 30, 1871–1895 Erişim Adresi: https://doi.org/10.1007/s11442-020-1816-6

INFLATION IN KYRGYZSTAN

Nurzhan Shabieva[27]

ABSTRACT

This article analyzed the causes of price instability in Kyrgyzstan and analyzed the main factors of inflation. The article was prepared based on the results of research within the framework of a doctoral dissertation on the topic "Inflation and its economic consequences in the Kyrgyz Republic".

Keywords: inflation, exchange rate, VAR analysis, ARDL model, economic development

1. INTRODUCTION

Inflation as an economic phenomenon has long attracted the attention of researchers from different countries. However, we can say that inflation has not been fully revealed at the moment. This is a complex and heterogeneous socio-economic phenomenon for reasons, mechanism and consequences, which creates certain difficulties in studying the general features of the inflationary process, as well as its internal structure and qualitative characteristics. In addition, the changes taking place in the economies of different countries and the global economy as a whole cause the emergence of new causes, forms and consequences of inflation.

The problem of inflation and the fight against it is an important issue for Kyrgyzstan since the transition to a market economy. However, inflation still prevails, which indicates the insufficient effectiveness of anti-inflationary measures. Achieving a low level of inflation is one of the conditions for sustainable economic growth. For this reason, the issue of inflation is relevant in our country.

The role of the country's foreign economic activity in the issue of inflation regulation is very significant, since the essence of Kyrgyzstan's inflation is

[27] Dr., Batken State University, Batken, Kyrgyzstan, nurjan.sh@gmail.com, *ORCID: 0000-0003-4723-7294*

1. Inflation in the country at its current values has neither a negative nor a positive impact on economic development in the long term. Therefore, it is necessary to calculate the level that will stimulate the country's economy and implement appropriate policies.
2. The monetary policy pursued by the National Bank should be reviewed, and in cooperation with the Government, a policy of stimulating production should be developed that can satisfy domestic consumption and increase exports. The effectiveness and necessity of regulating fiscal policy are due to the fact that non-monetary factors of inflation have the greatest role and influence among the factors of inflation in Kyrgyzstan. Based on the conducted econometric analysis, the long-term relationship between imports and the consumer price index confirmed the importance of fiscal policy.
3. Strengthen foreign economic relations. In particular, with the Organization of Turkish States, which are important economic partners of the country. Given the five-year strategy for the development of UTS, there is a great opportunity to attract new investments in the economy, especially in digitalization and green economy.

REFERENCES

ATGÜR, M. (2021). Türkiye'de Kamu Kesimi Bütçe Açıkları ve Enflasyon İlişkisinin ARDL Sınır Testi Yöntemi ile İncelenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *22*(1), 231-252.

Birkan, A. Ö. (2009). Enflasyon hedeflemesi, maliyet enflasyonu, birikim ve dönüşüm. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *64*(04), 77-100.

Bulletin of the National Bank of the Kyrgyz Republic – editions 1993-2007. Access mode: https://www.nbkr.kg/index1.jsp?item=137&lang=RUS

Bulletin of the National Bank of the Kyrgyz Republic-editions 2008-2017. Access mode: https://www.nbkr.kg/index1.jsp?item=137&lang=RUS

Bulletin of the National Bank of the Kyrgyz Republic-publications for 2018-2021. Access mode: https://www.nbkr.kg/index1.jsp?item=137&lang=RUS

Chaban, M., & Voss, G. M. (2016). Is Canada an optimal currency area? An inflation targeting perspective. *Canadian Journal of Economics/Revue canadienne d'économique*, *49*(2), 738-771.

Claus, E., Dungey, M., & Fry, R. (2008). Monetary policy in illiquid markets: options for a small open economy. *Open Economies Review*, *19*, 305-336.

Goldfajn, I., & Gupta, P. (2003). Does monetary policy stabilize the exchange rate following a currency crisis?. *IMF Staff Papers*, *50*(1), 90-114.

Kozubekov, A., & Zhumadilov, E. (2012). Analysis of the relationship between the dynamics of inflation and the pace of economic growth in Kyrgyzstan. Bishkek: National Bank of Kyrgyzstan. Rep.

Mahmoudinia, D. (2021). The Asymmetric Effects of Monetary Policy, Currency Crises and Oil Price on Food Inflation in Iran: An Application of Quantile Regression. *Macroeconomics and Finance in Emerging Market Economies*, 1-23.

NSK KR. (2020). Open data. Access mode: http://www.stat.kg/ru/opendata/

Sever, E., & İğdeli, A. (2015). Enflasyon hedeflemesi ve ekonomik performans ilişkisi: Türkiye örneği.

STATISTICAL DATA

Uğurlu, E., & Saraçoğlu, B. (2010). Türkiye'de enflasyon hedeflemesi ve enflasyonun öngörüsü. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *25*(2), 57-72.

Viorica, B., Cristina, N., Robert, D., Odi, Z., & Roxana, Ş. (2010, January). Inflation model in Romania, post-integration in European union correlated with monetary policy. In *Proceedings of the 2010 American conference on Applied mathematics* (pp. 328-333).

Zhumadilov, A., & Zhumadilov, E. (2017). MODELING OF INFLATIONARY PROCESSES IN KYRGYZSTAN. Alatoo Academic Studies, (1), 85-92.

UNITY OF THE TURKIC-SPEAKING COUNTRIES AS ADAPTATION TO THE CHALLENGES OF THE GLOBAL CYCLIC TRANSITION

Tulegenova M. [39] *- Bimendiyeva L.A.*[40] *- Temerbulatova Zh.S.*[41]

ABSTRACT

With globalization's development, countries with territorial proximity and similarity in traditions and religion are united in regional unions. Especially in recent decades, the trend towards regional integration has become increasingly important as countries seek to strengthen their economic, political and social ties with their neighbors in order to use resources more efficiently and adapt to the new challenges of globalization. Regional alliances can provide several benefits to member states, including increased trade, investment, and economic growth, as well as greater political stability and security. This section of the book presents the results of a historical and logical analysis of the patterns of change in the world economic structure; the features of the modern cyclical transition, which determine the need for regionalization; the causes of cyclical crises and the consequences of the current global crisis, not only in the economic sphere, but also in the political, social and environmental spheres are considered. The methodological basis of the study was the works of the founders of economic science, as well as the schools of neoliberalism and institutionalism. The scientific heritage and new theories made it possible to identify fundamental patterns and new trends in international relations, discussed in November 2022 in Samarkand, where the summit of the Organization of Turkic States leaders was held. In conclusion, the prospects for integrating the interests of the states of the Turkic-speaking world are considered.

Keywords: regionalization, global cyclic transition, digital transformation, features of the current recession, sustainable development.

[39] Doctor of Economic Sciences, Professor, ms.tulegenova17@gmail.com, ORCİD: 0000-0001-7057-8586

[40] Associate Professor, Candidate of Economic Sciences, Dean of the Higher School of Economic and Business, leila.bimendiyeva@kaznu.edu.kz, ORCİD: 0000-0003-4965-5908

[41] PhD, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, t.zhansaya.s@mail.ru, ORCİD: 0000-0002-3205-0948

Combining the efforts of the leaderships of the countries of the Turkic-speaking union, exchanging experience in reforming and developing mutually beneficial partnerships will ensure political stability and dynamic economic development of the region, strengthen the socio-cultural capital of the Turkic-speaking community, overcome the challenges of geopolitical squabbles that have a negative impact on the economy, transport and logistics system of the Eurasian continent.

REFERENCES

Charbit, Y. (2009). Economic, Social and Demographic Thought in the XXI Century: the Population Debate from Malthus to Marx. N.Y.

Dzarasov, S.S. (2004). The theory of capital and economic growth. Sat. articles. M.: MGU, pp. 121-124.

Galbraith, J. (1976). Economic theories and goals of society. M.: Progress.

Jacobsen, S. (2020). Fasten your seat belts: the most unforgettable adventure since the 1930s begins in the stock market. https://www.forbes.ru/finansy-i-investicii/397339-pristegnite-remni-na-fondovom-rynke-nachinaetsya-samoe-nezabyvaemoe?

Kaplan, R. (2008). The Return of Thomas Malthus. The Atlantic Monthly. http://thecurrent.theatlantic.com

Kondratiev, N.D. (1922). World economy and its conjuncture during and after the war. Vologda: Gosizdat.

Kondratiev, N.D. (2002). Large cycles of conjuncture and the theory of foresight. M.: Economics, 767 p.

Malthus, T. (1798). An Essay on the Principle of Population, as its Effects the Future Improvement of Society, with Remarks on the Speculations of Mr. Godwin, M. Condorcet, and other Writers. L.

Malthus, T.R. (2007). An experiment on the law of population. M.

Marx, K. (1858). Letter to F. Engels dated March 2, 1858. K. Marx and F. Engels. Op. v. 29, 237 p.

Meadows, D.L. (1972). Limits to growth. Report to the Club of Rome. http://www.ihst.ru/~biosphere.

Mitchel, W. (1930). Economic cycles. M.: Gosizdat, 391 p.

Tokayev, K.K. (2022). Speech at the summit of the leaders of the Organization of Turkic States. Samarkand, https://www.inform.kz/ru/samarkandskiy-sammit-organizacii-tyurkskih-gosudarstv-tri-sostavlyayuschie-avtoritetnoy-ploschadki-na-mezhdunarodnoy-arene_a4000641

Tumberg, G. (2020). Video for Earth Day. https://www.interfax.ru/world/706785.

Veblen, T. (2011). Theory of the leisure class. M.: Lee-brocom.

Vernadsky, V.I. (1960). Biosphere. Select Op. v.5. M.: Publishing House of the Academy of Sciences of the USSR, p. 58.

Yakunin, Yu. (2005). Marx's legacy and modern economic science (speech at a discussion club). Questions of Economics, No. 2, p. 119.

ORGANIZATION OF TURK IC STATES FROM THE PERSPECTIVE OF HEYDAR ALIYEV'S VIEWS

Aliyev Goshgar Jalal[42]

ABSTRACT

The great leader Heydar Aliyev, whose name is proudly mentioned in the history of the Turkic world, is remembered with a great respect as one of the great geniuses of the Azerbaijani people in the second half of the twentieth century. Heydar Aliyev possessed exceptional intelligence, exceptional organizational skills, and an unrivaled ability to analyze events. The fame of Heydar Aliyev's genius did not confine itself to a single nation, country, or continent, but spread throughout the world.

Keywords: Common history; Contract of the Century"; Baku-Tbilisi-Jeyhan pipeline; "The Great Silk Road"; "International Organization of Turkic Culture – TURKSOY".

1. INTRODUCTION

Along his statehood, the national leader of the Azerbaijani people, Heydar Aliyev, worked tirelessly for the comprehensive improvement of Azerbaijan, fortifying its freedom, and taking a commendable put within the world community, and he achieved success in doing so. Heydar Aliyev is the artchitect and founder of the autonomous state of Azerbaijan. This genius is one of the notable leaders recognized not only in Azerbaijan, but also within the entirety world.

Today, cooperation is growing across a large geographic area thanks to the initiatives created by the great leader on the path of integration of Turkic-

[42] Professor, Head of Social Sciences Department of Azerbaijan Medical University, adalat.aliyev@azmiu.edu.az, ORCİD: 000-0001-7804-3973

6. CONCLUSION

In a broad sense, in accordance with the recommendations of Great Leader Heydar Aliyev, both countries are working on a variety of projects that have a broad impact, provide mutual benefit, and serve peace and tranquility in the region. The position of the President of the Republic of Azerbaijan, Mr. Ilham Aliyev, "The stronger Türkiye is, the stronger Azerbaijan will be. Our strength is in our unity and we are together in all international issues" is one of the main principles of our cooperation.

Today, the President of the country, Ilham Aliyev, and the heads of independent Turkic states are successfully pursuing the issues of unity and cooperation of Turkic-speaking peoples and states, which are more important to national leader Heydar Aliyev.

REFERENCES

Azerbaijan" newspaper, November 29, 1999
H. Aliyev, *"Our independence is eternal", B., Azernashr 1997, volume II, 604 pages, p. 400-402; 406*
H. Aliyev, *"Our independence is eternal", B., Azernashr 1997, volume I, 608 pages, p. 365-366*
H. Aliyev, *"Our independence is eternal", B., Azernashr 1997, volume I, 608 pages, p. 11*
H. Aliyev, *"Our independence is eternal", B., Azernashr 1997, volume I, 608 pages, p. 385*
H. Aliyev, *"Our independence is eternal", B., Azernashr 1997, volume I, 608 pages, p. 366-368*
H. Aliyev, *"Our independence is eternal", B., Azernashr 1998, volume VIII, 488 pages, p. 52*
H. Aliyev, *"Our independence is eternal", B., Azernashr 1998, volume VIII, 488 pages, p. 53*
H. Aliyev, *"Our independence is eternal", B., Azernashr 1998, volume VIII, 488 pages, p. 13-15*
H. Aliyev, *"Our independence is eternal", B., Azernashr 2000, volume IX, 466 pages, p. 280*
Khalq" newspaper, March 10, 2001
Khalq" newspaper, October 4, 2009
Respublika" newspaper, April 28, 2001
Respublika" newspaper, November 2, 1999

TRADITIONAL KNOWLEDGE OF TURKIC-SPEAKING PEOPLES

Botokanova Gulnara [43]

ABSTRACT

Analysis of the modern socio-cultural situation in the context of globalization requires the study of traditional culture, traditional knowledge, which reveal the identity and uniqueness of the spiritual and material culture of an ethnos. The relevance of the study of traditional knowledge is based on the increasing threat to the preservation of original traditional cultures in the context of globalization and worldwide integration. On the one hand, globalization processes have led to a radical reassessment of values, the universalization and standardization of traditional culture. In this process, traditions and customs that formed over the course of centuries of historical development are leveled, and individual cultural formations, which could not resist the new pace of technogenic civilization, are depersonalized. On the other hand, globalization, on the contrary, encourages certain ethnic groups to search for a way out of the difficult socio-cultural, political, economic situation in the origins of their historical and cultural existence. The paper examines certain types of traditional knowledge of Turkic-speaking peoples: ecological, astronomical, pastoral, medical, and traditional knowledge of society.

Keywords: traditional knowledge, ethnos, holism, ecological knowledge, astronomical knowledge, folk medicine.

1. INTRODUCTION

Today's diverse world, as never before, puts on the agenda the question of the existence of the individual, the ethnos, the society: Who am I? Where am I going? Traditional knowledge, along with language, is a factor in preserving

[43] Doctor of Philosophy, professor, Department of the Philosophy Bishkek State University named after K. Karasayev, botokanova@rambler.ru, ORCİD: 0000-0002-2092-8274

where two parts do not simply coexist, but also influence each other, causing certain changes – disproportion in an organism and under certain conditions cause a disease.

Ancient nomads dealt with diseases by means of folk medicine based on empirical knowledge, even though there were also magical ways of treatment, they tried and found cases of causal relations, revealed the relationship and interdependence of phenomena in the existence of nature and human.

Thus, the traditional knowledge of Turkic-speaking peoples was of a vital and practical nature and represented an attempt to create a holistic picture of the natural existence. They show the close relationship between human and the environment and testify to a deep understanding of nature, the value of flora and fauna, and the sustainable use of natural resources.

In order to preserve ethnic identity, it is necessary to take its place in the system of the world cultural process, preserving its unique cultural space, language, traditional knowledge, and at the same time adapt to the globalizing world.

The current state of society, the development of science requires the formation of new relations between the carriers of "traditional" and "academic" knowledge, where logic and intuition, individualism and community are combined.

Mutual integration, interdependence of traditional and scientific knowledge should give rise to a new approach to the preservation of sociocultural and biocultural diversity, the management of natural resources and, ultimately, to the preservation of human civilization.

REFERENCES

Abramzon, S.M., *Киргизы и их этногенетические и историко–культурные связи,* Фрунзе, 1990.

Aldashev, A.A., *Этапы развития ветеринарии в Киргизии,* Фрунзе, 1989.

Amanaliev, B., *Из истории философской мысли киргизского народа*, Фрунзе, 1963.

Baibosunov, A., *Донаучные представления кыргызов о природе и обществе,* Бишкек, 2010.

Bakanov, T., *Народная ветеринария в Киргизии,* Сельское хозяйство, № 12, 1971.

Bekturova, G.B., Romanova O.A. *Традиционные знания в области землепользования в странах Центральной Азии*, Информ. сборник, Алматы, 2007.

Berkes F., *Sacred ecology*, New York, 2012.

Funk, D.A., Tomilov, N.A., *Тюркские народы Сибири*, Москва, 2006.

Isakov, К.И., *Пастбища и сенокосы Киргизской ССР*, Фрунзе, 1975.

Izmailov, А.Е., *Народная педагогика: педагогические воззрения народов Средней Азии и Казахстана*, Москва, 1991.

Jusupov, К., *Кыргыздардын байыркы маданияты*, Бишкек, 2006.

Kadyrova, L.M., *Народно-медицинские знания Сибирских татар Омского Прииртышья (конец XIX–XX вв.),* автореф. … дис. канд. ист. наук, Москва, 2004.

Khusainova, Z.A., *История развития экологической культуры татарского народа,* Современные проблемы науки и образования, № 2, 2014, URL: https://science-education.ru/ru/article/view?id=12678, 12.02.2023.

Kyrgyz tilinin sözdügü, Бишкек, 2010.

Kyrgyzsko-russkiy slovar, / Сост. К.К. Юдахин, Бишкек, 1999.

Lvova, E.L., Oktyabrskaya, I.V., Sagalaev, A.M., Usmanova, M.S., *Традиционное мировоззрение тюрков Южной Сибири. Человек. Общество*, Новосибирск, 1989.

Nazarov, I.I., *Традиционные знания коренных народов Алтае-Саянского экорегиона в области природопользования: информационно-методический справочник*, Барнаул, 2009.

Rojanskiy, I.D., *Древнегреческая наука*, Очерки истории естественнонаучных знаний древности, Москва, 1982.

Rukopisnyi fond National academy of science of Kyrgyz Republic Inv. № 1638.

Rukopisnyi fond National academy of science of Kyrgyz Republic Inv. № 101.

Salihov, A.T., *Знания о звездах в традиционной культуре башкир,* https://cyberleninka.ru/article/n/znaniya-o-zvezdah-v-traditsionnoy-kulture-bashkir (date accessed: 13.02.2023).

Shapakov К., Usubaliev A. *Mal daryloo*, Bishkek, 2011.

Sultanbaeva, К., *Традиционное мировоззрение тюркских народов в наследии Н. Ф. Катанова,*https://cyberleninka.ru/article/n/traditsionnoe-mirovozzrenie-tyurkskih-narodov-v-nasledii-n-f-katanova/viewer, 12.02.2023.

Urmanbetova, J.K., Abdrasulov, S.M., *Истоки и тенденции развития кыргызской культуры*, Бишкек, 2009.

COOPERATION OF TURKIC-SPEAKING STATES IN THE FIELD OF EDUCATION (AS EXEMPLIFIED BY THE ACTIVITIES OF THE BISHKEK STATE UNIVERSITY NAMED AFTER KUSEIN KARASAEV)

Gulnara Murzakhmedova[44]

ABSTRACT

Human society today lives in a globalized world that makes special demands. All countries in the world face modern challenges that are almost impossible to overcome alone. Therefore it is so important for the world community to consolidate its forces and work together to address modern challenges. Kyrgyzstan, as an independent state, builds its relations with various countries on conditions of mutual trust and friendship. In recent years, Kyrgyzstan has been actively cooperating with Turkic-speaking countries. This is facilitated by the linguistic, cultural, geographical, and historical proximity of the Turkic peoples.

Keywords: Turkic-speaking states, cooperation, partnership, educational space, academic mobility.

1. INTRODUCTION

Many countries in the world today are creating all kinds of alliances and unions to adequately respond to modern threats. Kyrgyzstan is an active member of the International Organization of Turkic Culture (TURKSOY), Organization of Turkic States (OTS), Parliamentary Assembly of Turkic Speaking Countries (TURKPA), International Turkic Academy, Turkic Culture and Heritage Foundation, Council of Elders (Aksakals) of the Organization of

[44] Bishkek State University, Vice-Rector for Science, asylkan@list.ru, **ORCID:** 0000-0001-6623-1731

May 2022 in Almaty, and a Kyrgyz-Kazakh Forum in October 2022 in Bishkek. The beginning of 2023 was marked by such significant events for the Turkic world as the Interparliamentary Forum of Central Asian countries with the participation of the speakers of parliaments of Kyrgyzstan, Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan (10 February 2023), and the Forum of Rectors of Kyrgyzstan and Hungary in Budapest, where a Memorandum on the creation of an Association of Kyrgyz and Hungarian universities was signed as well as bilateral agreements on cooperation between more than 20 universities of the two countries (13-14 February 2023).

Based on concluded agreements the countries provide mutual support, allocating quotas for tuition-free education in universities, academic exchange of students and faculty, advanced training and internships for scientists of research institutes and university professors, and much more.

Bishkek State University has extensive experience in international activities. As a recognized leader in the educational space of Kyrgyzstan, BSU is interested and makes every possible effort to expand and strengthen cooperation with the universities of Turkic states. It hosts major scientific and cultural events dedicated to the study of the rich heritage of Turkic peoples.

These and other activities create the necessary conditions for the actualization of educational interaction between the Turkic states, for the development of a common approach to solving problems in this area, and for the coordination of joint efforts.

REFERENCES

200 grantovyh *mest dlya kyrgyzstantsev ot Vengrii*..., 2023, https://limon.kg › news:76007

40 let *sozidania i uspeha*. - Bishkek, 2019. - 62 c.

Biznes-forum, *novyi zavod i resursnye tsentry*, 2021, https://lifenews.kg › 2021/11/18 › 48281079-сотрудни...

Dogovorno-pravovaya *baza,* 2018, https://mfa.gov.kg › --uslugi › Legal-base

Ekspert *rasskazal o roli Turtsii v Tsentralnoi Azii*, 2022, https://www.zakon.kz › Все новости › Казахстан.

IATS "Kabar": *Kyrgyzsko-Turkmenskie otnoshenia*, 2018, *https://kabar.kg* › news › iatc-kabar-kyrgyzsko-turkme...

II Turkskaya *universiada proidet v 2023 godu v Kazahstane*, 2022, https://www.inform.kz › ii-tyurkskaya-universiada-proy...

Kırgız Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, 2023, mfa.gov.kg

KR - PK: *sotrudnichestvo v sferah kultury i obrazovania*, 2021, *https://www.ktrk.kg* › news

Kulturnyi vecher *"Turkskogo mira" - Bishkekskii*..., 2017, https://sites.google.com › bhu.kg › news › Cultural-eveni..

Kyrgyzstan - Kazakhstan: novye vehi sotrudnichestva v sferah *kultury i obrazovania*, 2022, https://vesti.kg/obshchestvo/item/100434-kyrgyzstan-kazakhstan-novye-vekhi-sotrudnichestva-v-sferakh-kultury-i-obrazovaniya.html

Kyrgyzstan i Tatarstan obsudili perspektivy ..., 2021, https://kabar.kg › news › kyrgyzstan-i-tatarstan-obsudili.

Kyrgyzstan i Turkmenistan *budut priznavat diplomy drug* ..., 2021, *https://ru.sputnik.kg* › Новости

Kyrgyzstan i Vengria *budut provodit sovmestnye nauchnye issledovania. Dogovorennost ob etom dostignuta v hode vizita Prezidenta KR v Budapesh*, 2023, https://kaktus.media/422221

Ministerstvo *inostrannyh del Kyrgyzskoi Respubliki*, 2023, https://mfa.gov.kg › press-sluzhba › novosti › po-sluch...

O tekushem *sostoyanii sotrudnichestva mejdu* ... , 2017, https://kabar.kg › news › o-tekushchem-sostoianii-sotru...

OTG *obiavil 2023 god Godom razvitia turkskoi tsivilizatsii*, 2022. https://tmcars.info › post › otg-obyavil-2023-god-godo...

Po itogam vizita Shavkata Mirzieeva v Kyrgyzstan podpisano 24 dokumenta, 2023, https://24.kg/vlast/256895/.

Podpisana *Deklaratsia o strategicheskom partnerstve* ..., 2023, https://kyrtag.kg › news › podpisana-deklaratsiya-o-stra…

Prezidenty Kyrgyzstana i Uzbekistana podpisali 22 ... , 2021, *https://e-cis.info* › news

Sammit *Organizatsii turkskih gosudarstv*, 2022, https://mir24.tv › news › devyatyi-sammit-glav-organiz…

Svodnaya *tablitsa o inostrannyh studentah, obuchaiushihsya v BGU im. K.Karasaeva (dlya vnutrennego polzovania). Sostoyalos 13-oe zasedanie Soveta aksakalov...* , 2018, *https://mfa.gov.kg › press-sluzhba › novosti › sostoyalo...*

TIKA - *Donors.kg,* 2023, http://www.donors.kg › agentstva › 90-tica

TIKA *okazala pomosh detyam s ogranichennymi* ..., 2022, http://mediamanas.kg › 2976-tkadan-krgzistandaki-eng.…

Turdubaeva E. *Kyrgyzsko-Turetskoe sotrudnichestvo v oblasti obrazovania. V kn: Rol i vospriatie Turtsii v Kyrgyzstane = The Role and Perception of Türkiye in Kyrgyzstan*/ Per. G. Serguninoi. – B.: 2012. – 160 s.

Turetskoe *agentstvo po sotrudnichestvu i koordinatsii*, 2023, https://ru.wikipedia.org › wiki › Турецкое_агентство_по..

Turtsia *postroila v Bishkeke krupneishuyu mechet v* .., 2018, https://centrasia.org › newsA.

Uzbekistan postroil shkolu v Batkenskoi oblasti... , 2022, *https://darakchi.uz* › ...

V Bishkeke *obsujdayut sostoyanie issledovanii po* ..., 2020, https://kghistory.akipress.org › unews › un_post:16400

V dvuh *selah Narynskoi oblasti postroeny FAPy*, 2018, https://kabar.kg › news › v-dvukh-selakh-narynskoi-ob...

V Kyrgyzstane poyavitsya filial Kazanskogo universiteta \ V Kontakte, 2021, *https://m.vk.com* ›

V vuzah Kyrgyzstana obuchaetsya bolee 37 tys. grajdan Uzbekistana, 2022, https://bilim.akipress.org › Главная › Новости

SACRED NUMBERS IN TURKISH AND KYRGYZ LANGUAGES

Gulshan Sadyralieva [92]

ABSTRACT

This article examines sacral numbers in Turkish and Kyrgyz. Turkish and Kyrgyz languages are related, they have a lot in common in cultural and ethno-linguistic aspects. However, there are also differences in the use of sacral numbers. These commonalities and differences are discussed in the article by the example of phraseological expressions, proverbs and other stable expressions. Numbers have always occupied an important place in culture and beliefs. Indeed, in mythology, some numbers have a sacred quality, and some numbers have very special meanings.We can create a thematic group of phraseological units, proverbs, riddles, customs, describing certain fragments of the picture of the world. Such groups include the quality and position of things, actions, time, space, number and other included concepts.

Keywords: numbers, sacred numbers, culture, proverb, symbolics

1. INTRODUCTION

The linguistic picture of the world forms the type of worldview of a person, determines the norms of behavior. If each natural language reflects a certain way of perceiving the world, the national language reflects the same real world with the help of special signs.

This makes it possible to create a thematic group of phraseological units, proverbs, riddles, customs, describing certain fragments of the picture of the world. For example, such groups include the quality and position of things, actions, time, space, number and other included concepts.

[92] Doç. Dr. Gulshan Sadyralieva – Bishkek State University, gsadyralieva@bhu.kg, ORCID: 0000-0002-8142-4352

REFERENCES

Aliev, O. *Symbolism of numbers in fairy tales: three, seven, forty* // International Electronic Scientific Journal / № 1, 2021

Comparative and historical grammar of Turkic Languages. Morphology, 1988

Durbilmez, B. *Türk dünyası kültürü 2, Ötüken Yayınevi*, 2019

Erişim Adresi ve Tarihi: https://sozluk.gov.tr/, 17.03.2020

Etymological dictionary of Turkic languages 2003.

Frolov B. A. *Representation of the number 7 among the peoples of Siberia and the Far East.* The Bronze and Iron Age of Siberia. Novosibirsk: Nauka, Siberian Branch, 1974.

Hazar, M. ve Şengönül, M. *Türk kültüründe sıfırdan dokuza kadar sayı adları ve matematik değerleri*. BAL-TAM Türklük Dergisi, 17: 141-158. 2012

Inan, A. *Shamanism: History and Modernity (in Bashkir)*, Ufa, 1998.

Karymshakova, A.T. *Structure, meaning and usage of the word* ***seven***, Bishkek, 2009.

Miller, J. A. *The magic number seven plus or minus two*. *On some limits of our ability to process information* // Engineering Psychology. M.: Progress, 1964.

Muratova, R. T. *The symbolism of numbers in the language and culture of the Bashkirs: a monograph*, 2013.

Ramstedt, G.I. *Introduction to Altai Linguistics. Morphology*, 1957.

Samoylovich, A. N. *Turkish Quantitative Numerals and a Review of Attempts to Interpret Them* // Linguistic Problems in Numerals. T. 1. Л., 1927.

Somuncu, M. *Deyimlerde yer alan dokuz ve kırk sayılarına anlam temelli bir yaklaşım*. Turkish Studies - Language, 15(2), 805-818.

Tenishev, E.R. *Comparative-historical grammar of the Turkic languages,*1988.

The Comparative and Historical Grammar of Turkic Languages: The Pratyurkic Language-Basic. The picture of the world of the Proto-Turkic ethnos according to the language data / Edited by Tenishev, E.R., Dybo A. V., 2006.

Toporov, V. N. *Numbers // Myths of the peoples of the world*. M., 1982. T. 2..

ISSUES OF TEACHING AND RESEARCHING THE TURKISH LANGUAGE IN UZBEKISTAN

Ruzmanova Rokhila Usmanovna[93]

ABSTRACT

In this article, the practical works related to teaching Turkish languages, especially the Turkish language, have been analyzed in Uzbekistan in the years after independence. Also, in order to increase the influence of Turkish languages in today's global world, it is necessary to strengthen mutual scientific relations and cooperation between those who are conducting research about the Turkic world in our country and in the Turkic States and to promote the centuries-old customs, traditions and cultural values of the Turkic world. Recommendations were given for their implementation by elucidating, and communicating them to the world of science and the public through various publications and events.

Keywords: Turkish language, Turkish dialects, Turkish civilization, scientific communication, translation

1. INTRODUCTION

With the independence of Uzbekistan in 1991, it was possible to recognize Türkiye, the Turkish language, and Turkish culture in all aspects. The Republic of Türkiye is the first state to recognize the independence of Uzbekistan. Since then, relations between Uzbekistan and Türkiye have started to develop not only in language and literature but also in economic, political, and cultural aspects.

After independence, Turkish language and literature, undergraduate programs, and high schools were opened to train specialists along with Western and Eastern languages (Hudaybergenova, 2009, p.1).

[93] Associate Professor of Samarkand state university named after Sharof Rashidov, Samarkand, Uzbekistan, roxilaruzmanova694@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6539-0511

Siberia, Far East and Far North, research and preservation of disappearing Turkic languages and dialects.

Also, Turkology of Samarkand State University has a long historical development and is the basis of Samarkand Turkological School. The organization of the “Language Laboratory” at the Institute of Turkology is also of special importance, where it is intended to conduct scientific research, to implement state grants, and to conduct laboratory classes and conduct dissertations of master’s and doctoral students.

REFERENCES

Bölükbaş, F. (2015). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Okuma Metinlerinin Dil Düzeylerine Göre Sadeleştirilmesi. *International Journal of Languages Education and Teaching.* ISSN: 2198 - 4999, Mannheim - Germany, Udes, 924-935.

Çetintaş, B. ve Demir, K. (2016). Üniversitelerde Yabancı Dil Hazırlık Sınıfı Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Yabancı Dil Derslerinde Anadil Kullanımına Yönelik Tutum ve Davranışları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(33), 259-285.

Demirel, Ö. (1990). *Yabancı Dil Öğretimi İlkeler Yöntemler Teknikler.* Ankara: Usem Yayınları.

Demirel, Ö. (2006). Türkçe Ders Kitaplarının İncelenmesi [Kitap Bölümü]. In *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: PegemA Yayınları.

Hudaybergenova, Z. (2009). Özbekistan'da Türkçe'nin Kullanımı. *I. Uluslararası Kitle İletişim Aracılığında Türkçe'nin Kullanımı*, Kırıkkale, 42-48.

Kaldırım, A., & Degeç, H. (2017). Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenen Öğrencilerin Dinleme Esnasında Karşılaştıkları Sorunlar. *Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi*, Cilt:7, Sayı:1, 19-36.

Şen, Ü., & Boylu, E. (2015). Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenen İranlı Öğrencilerin Konuşma Kaygılarının Değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal University Journal of Graduate School of Social Sciences*, Volume: 12, Issue: 30, 13-25.

NEW OPPORTUNITIES IN THE EDUCATION SYSTEM OF UZBEKISTAN

Sultanov Tulkin Irgashevich[94]

ABSTRACT

This article offers a thorough review of the changes made to Uzbekistan's educational system over the past seven years, including those in preschool, public schools, higher education, and post-secondary education. At the same time, decisions made by the state and federal governments regarding support for the education sector are discussed, including the number of students enrolled in each level of education, the amount of funding allotted to them from the state budget, and the circumstances created for those seeking higher education and post-higher education. The opportunities for cooperation between higher education institutions from Uzbekistan and Turkish-speaking nations are discussed in the final section of this article.

Key words: New Uzbekistan, new opportunities, primary school, secondary school,

1. INTRODUCTION

Today, all spheres of the life of New Uzbekistan have become a field of deep reforms. In this process, it is impossible not to talk excitedly about the changes in the educational system, which is considered the basis of the social sphere. In recent years, practical work on the organization of all stages of the education system based on modern requirements has entered a decisive stage in our country.

As President of Republic of Uzbekistan noted: "The more educated our children are, the faster the economic sectors based on high technologies will develop, and the more social problems will be solved". Therefore, if I say that

[94] Associate Professor of "Silk Road" International University of Tourism and Cultural Heritage, Samarkand, Uzbekistan, tulkin.sultanov@univ-silkroad.uz, ORCID: 0000-0002-5282-746

Of course, these events were a great incentive to think about applicants and increase their opportunities and accelerate their interest in studying. Another change indicated in the new law on education is that the age at which children go to school is determined as 7 years old instead of 6-7 years old. In conclusion, I would like to quote the important words of the President in his address to the people. To raise the value of the title of a teacher in the school system, the petition includes increasing its moral and material support, and for this, increasing the monthly salary paid to them, especially for teaching staff who work from one district to another district. at the expense of 50% of the monthly salary, The President emphasized in the petition that 100% overtime will be established if he goes to work in another region. At the end of my article, I would like to give an example that a person who has learned science never loses. After all, a person who loves and respects his people, his beloved country, and his loving parents will never stop worrying about the future of tomorrow.

REFERENCES

Abduhalimov, B. A. (2004). *"Bayt al-hikma" and the scientific activity of Central Asian scientists in Baghdad: (exact and natural sciences in the IX-XI centuries).* Tashkent: Tashkent Islamic University Publishing Association.

Bertels, D. (1973). Predislovie. In Mes Adam. *Muslim Renaissance*. Moscow: Nauka, 1973.

Constitution of the Republic of Uzbekistan, 1992.

Education System in Uzbekistan. (2023). In *Scholaro Database.* Retrieved from https://www.scholaro.com/db/countries/Uzbekistan/Education-System

Global Monitoring Report Team. (2010). *Regional Overview: Central and Eastern Europe and Central Asia.* Retrieved from https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000186632

Habibov, N. (2012). Early childhood care and education attendance in Central Asia. In *Children and Youth Services Review.* 34. 10.1016/j.childyouth.2012.01.006.

https://lex.uz/ru/docs/4032775

Kadyrov, M. (2010). *Philosophical thinking of Central Asia, the Near and Middle East.* Tashkent: Tashkent State Institute of Oriental Studies.

Mamatov, N., Hojiboyev, A., & Juraev, Sh. (2005). *Philosophy of East and West*. Tashkent: TMI.

Mirziyoyev, Sh. M. (2020). *From national revival to national rise*. Tashkent: Uzbekistan.

Mirziyoyev, Sh. M. (2020). *Holiday greetings to the people of Uzbekistan.* Retrieved from https://president.uz/uz/lists/view/3990

Mirziyoyev, Sh. M. (2021). *New Uzbekistan strategy*. Tashkent: Uzbekistan.

On additional measures to further improve the education system, DPRU-4884 D.P.R.U. 2020. Retrieved from https://lex.uz/docs/-5085887

On measures to improve the system of attracting young people to the field of science and supporting their initiatives, LRU-576 L.R.U. 2019. Retrieved from https://lex.uz/docs/-4571490

Ramatov, J. (2021). *Education is the most important link in the chain of all reforms.* Retrieved from https://kun.uz/uz/news/2021/09/09/talim-tarbiya-barcha-islohotlar-zanjirining-eng-muhim-halqasi

Riboud, M. (2016). Investing in Human Development. *Global Journal of Emerging Market Economies*, 8.

Samoff, J., Leer, J., & Reddy, M. (2016). Capturing Complexity and Context: Evaluating Aid to Education. *Report Expertgruppen för bistandsanalys (EBA),* 3

Turgunov, S. (2021). *New Uzbekistan: New educational system and new approaches.* Retrieved from https://yuz.uz/uz/news/yangi-ozbekiston-yangicha-talim-tizimi-va-yangicha-yondashuvlar

Umuzoqov, U. (2020). *Reforms of the education system will create the foundations of a new renaissance in Uzbekistan.* Retrieved from https://xs.uz/uz/post/talim-tizimi-islohotlari-ozbekistonda-yangi-ujgonish-davri-pojdevorini-yaratadi

Yoldoshev, H. (2022). New Uzbekistan – land of new opportunities. *Journal of the Young Researcher*, 1(4), 728–733. Retrieved from https://2ndsun.uz/index.php/yt/article/view/337

Silahlı Mücadeleden Silahsızlanmaya
21. YÜZYILDA
AYRILIKÇI HAREKETLERİN DÖNÜŞÜMÜ
MILF ve LTTE Örneği

Dr. Yunus Çolak

nobel bilimsel

SİLAHLI MÜCADELEDEN SİLAHSIZLANMAYA
21. YÜZYILDA AYRILIKÇI HAREKETLERİN DÖNÜŞÜMÜ: MILF ve LTTE Örneği

Dr. Yunus Çolak

Yayın No.: 1571
ISBN: 978-625-398-460-1
E-ISBN: 978-625-398-461-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çolak, Yunus.
Silahlı Mücadeleden Silahsızlanmaya 21. Yüzyılda Ayrılıkçı Hareketlerin Dönüşümü: MILF ve LTTE Örneği / Yunus Çolak
1. Basım, XVIII + 268 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-460-1
E-ISBN: 978-625-398-461-8
1. Ayrılıkçı Hareketler 2. Moro İslami Kurtuluş Cephesi 3. Tamil Eelam Kurtuluş Kaplanları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **V**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **Xİ**

HARİTALAR LİSTESİ ..... **Xİİİ**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **Xİİİ**

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ ..... **XV**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **XVİİ**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
YİRMİ BİRİNCİ YÜZYILDA ULUSLARARASI SİSTEMİN DÖNÜŞÜMÜ VE AKTÖR **13**

1.1. Yirmi Birinci Yüzyılda Uluslararası Sistem 13

1.1.1. Vestfalyan Uluslararası İlişkiler Düzeninin Temel Özellikleri 19

1.1.2. Vestfalyan Uluslararası İlişkiler Anlayışına Dair Eleştiriler 29

1.2. Yirmi Birinci Yüzyılda Uluslararası Sistemin Dönüşümü 32

1.2.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Küreselleşme ve Uluslararası Sistemin Yapısı (1991-2000) 32

1.2.2. Yirmi Birinci Yüzyılda Uluslararası Sistemdeki Dönüşümün Parametreleri 36

1.3. Uluslararası İlişkilerde Aktör (Agent) 42

1.3.1. Uluslararası İlişkilerin Bir Aktörü Olarak Devlet 43

1.3.2. Devlet Dışı Aktörler 47

1.4. Uluslararası İlişkilerde Devletlerin Dış Politikalarındaki Değişim 50

1.4.1. Dış Politika Değişimine Dair Hermann Modellemesi 58

1.4.2. Hermann'ın Dış Politika Değişimi Modelinde Karar Alma Süreci Aşamaları 61

İKİNCİ BÖLÜM
AYRILIKÇI HAREKETLERDE SİYASA DEĞİŞİMİNİN ANALİZİ **65**

2.1. Bir Devlet Dışı Aktör Olarak Ayrılıkçı Hareketler 65

2.1.1. Ayrılıkçı Hareketlerin Tanımlanması ve Sınıflandırılması 66

2.1.1.1. Yirmi Birinci Yüzyılda Bağımsızlık Mücadelesi Veren Silahlı Ayrılıkçı Hareketler 72

2.2. Ayrılıkçı Hareketler Hangi Yöntemlerle Ayrılmak İsterler? 77

2.2.1. Barışçıl Yöntemler 79
2.2.2. Şiddet İçeren Yöntemler 82
2.2.3. Ayrılıkçı Hareketlerin Ayrılık Yöntemini Belirleyen Faktörler ve Siyasa Değişimi 85
2.4. Ayrılıkçı Hareketlerin Siyasa Değişimlerini Analiz Etmek 93
2.4.1. Ayrılıkçı Hareketlerde Organizasyon ve Karar Yapısı 94
2.4.1.1. Merkez Komite 97
2.4.1.2. Danışma Meclisi (Şûra) 99
2.4.2. Ayrılıkçı Hareketlerde Siyasa Değişimi Modellemesi 100
2.4.2.1. Ayrılıkçı Hareketlerde Siyasa Değişiminin Kaynakları 102
2.4.2.1.1. Lider Güdümlü 102
2.4.2.1.2. Bürokratik Savunuculuk 103
2.4.2.1.3. Dış Şok 106
2.4.2.1.4. İçeride Yeniden Yapılanma 108
2.4.2.2. Ayrılıkçı Hareketlerin Politika Değişimlerinde Karar Alma Süreci 111
2.4.2.2.1. Aşama 1: Politika Değişimi İhtiyacının Tetiklenmesi 111
2.4.2.2.2. Aşama 2: Değişimin Gerekliliğine Dair Karar/Uzlaşı 112
2.4.2.2.3. Aşama 3: Değişimin Türünün ve Boyutunun Belirlenmesi 112
2.4.2.2.4. Aşama 4: Değişimin Hayata Geçirilmesi 113
2.4.2.3. Ayrılıkçı Hareketlerde Siyasa Değişimin Boyutu 113
2.4.2.3.1. Uyarlama/Ayarlama Değişikliği 114
2.4.2.3.2. Program Değişikliği ve Problem/Amaç Değişikliği 114
2.4.2.3.3. Ortadan Kalkma 115

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
AYRILIKÇI HAREKETLERDE SİLAH BIRAKMAYA ÖRNEK İKİ VAKA: MILF VE LTTE 117

3.1. Filipinler - Moro İslami Kurtuluş Cephesi (Moro Islamic Liberation Front- MILF) .. 117
3.1.1. Moro Sorunu Nedir? 118
3.1.1.1. İslamiyet'in Filipinler'e Gelişi 123
3.1.1.2. İspanyol ve Amerikan Sömürge Dönemleri 124
3.1.1.3. Filipinler'in Bağımsızlığı Sonrası Süreç (1946-1986) 130
3.1.1.4. MNLF'nin Kuruluşu, Tarihi ve Siyasası 133
3.1.2. MILF'nin Kuruluşu, Yapısı, Amaç ve Araçları 141
3.1.3. MILF'nin Siyasası ve Değişimi (1984-2020) 145
3.1.3.1. 18 Temmuz 1997 Düşmanlıkların Genel Olarak Durdurulması Antlaşması 146

3.1.3.2. 27 Mart 2014 Bangsamoro Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'nın İmzalanması 153
3.1.3.2.1. MILF Siyasası Üzerinde 11 Eylül Sonrası Uluslararası Sistemin Yapısının ve Lider Değişiminin Etkisi 158
3.1.3.3. MILF'nin 21. Yüzyıl Siyasasındaki Değişimin Analizi 167
3.2. Sri Lanka -Tamil Eelam Kurtuluş Kaplanları (Liberation Tigers of Tamil Eelam – LTTE) 176
3.2.1. Sri Lanka – LTTE Çatışmasının Temel Nedenleri 177
3.2.2. LTTE'nin Kuruluşu, Yapısı, Amaç ve Araçları 179
3.2.3. LTTE'nin Siyasası ve Değişimi (1976-2009) 184
3.2.3.1. 5 Şubat 1995 Düşmanlıkların Sona Erdirilmesi Deklarasyonu 184
3.2.3.2. LTTE'nin 21. Yüzyıldaki Siyasası 192
3.2.3.3. Norveç'in Arabuluculuğunda Sri Lanka-LTTE Müzakereleri 194
3.2.3.4. Dördüncü Eelam Savaşı ve LTTE'nin Askerî Yenilgisi 200

SONUÇ 215

KAYNAKÇA 229

EK 1: MILF LİDERİ HACI MURAT İBRAHİM İLE MÜLAKAT 261

ÖZ GEÇMİŞ 267

KAYNAKÇA

Abinales, Patricio N. : "The 'Muslim-Filipino'and the State", **Public Policy: A University of the Philippines Quarterly**, C. 2, No: 2, 1998, pp. 37-69.

Abubakar, Ayesah, Kamarulzaman Askandar : "Mindanao", **Comparing Peace Processes**, ed. by. Alpaslan Özerdem, Roger Mac Ginty, London, Routledge/Taylor & Francis Group, 2019, pp. 161-179.

Abubakar, Carmen A. : "MNLF Hijrah: 1974–1996", **Asian and Pacific Migration Journal**, C. 8, No: 1-2, 1999, pp. 209-221.

Abubakar, Carmen A. : "Review of the Mindanao Peace Processes", **Inter-Asia Cultural Studies**, C. 5, No: 3, 2004, pp. 450-464.

Abuza, Zachary : **Forging Peace in Southeast Asia: Insurgencies, Peace Processes, and Reconciliation**, Maryland, Rowman & Littlefield, 2016.

Abuza, Zachary : "The Moro Islamic Liberation Front at 20: State of the Revolution", **Studies in Conflict & Terrorism**, C. 28, No: 6, 2005, pp. 453-479.

Acosta, Benjamin, Reyko Huang, Daniel Silverman : "Introducing ROLE: A Database of Rebel Leader Attributes in Armed Conflict", **Journal of Peace Research**, 2022, pp. 1-10.

Agamben, Giorgio : **İstisna Hâli**, çev. Kemal Atakay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2018.

Aksoy, Sevilay Z. : "Rejim Teorileri", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C. 12, No: 46, 2015, s. 56-77.

Aktürk, Şener : "Milliyetçilik ve Etnik Çatışmalar", **Uluslararası İlişkilere Giriş**, Ed. by. Ali Balcı, Şaban Kardaş, 7. bs. İstanbul, Küre Yayınları, 2017, s. 629-640.

Aldred, Ken, Martin A. Smith : **Superpowers in the Post-Cold War Era**, New York, Macmillan Press, 1999.

Alparone, Diletta : "The Norwegian Conflict Management Approach in Sri Lanka: The Limits of Weak Mediation & Bias", **Strategy, Defence and Foreign Affairs (SDAFA)**, 2021, (Çevrimiçi) https://www.sdafa.co.uk/the-norwegian-conflict-management-approach-in-sri-lanka-the-limits-of-weak-mediation-bias, 04.05.2022.

Anadolu Ajansı : "Tarihi Moro Referandumu Sonuçlandı", 2019, (Çevrimiçi) https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tarihi-moro-referandumu-sonuclandi/1392807, 06.03.2022.

Anderson, Benedict : **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliği Kökenleri ve Yayılması**, çev. İskender Savaşır, 2. bs, İstanbul, Metis Yayınları, 1995.

Andriesse, Edo : "Regional Disparities in the Philippines: Structural Drivers and Policy Considerations", **Erdkunde**, C. 71, No: 2, 2017, pp. 97-110.

Angeles, Vivienne SM. : "Women and Revolution: Philippine Muslim Women's Participation in the Moro National Liberation Front", **The Muslim World**, C. 86, No: 2, 1996, pp. 130-147.

Arguillas, Carolyn O. : "Salah Jubair Is Mohagher Iqbal, the MILF Peace Panel Chair", **MindaNews**, 28.11.2007, (Çevrimiçi) https://www.mindanews.com/c19-peace-process/c106-grp-milf/2007/11/salah-jubair-is-mohagher-iqbal-the-milf-peace-panel-chair/, 16.09.2022.

Arjona, Ana, Nelson Kasfir, Zachariah Mampilly : "Introduction", **Rebel Governance in Civil War**, ed. by. Ana Arjona, Nelson Kasfir, Zachariah Mampilly, New York, Cambridge University Press, 2015.

Ashley, Richard K. : "The Poverty of Neorealism", **International Organization**, C. 38, No: 2, 1984, pp. 225-286.

Associated Press : "Tamil Tiger Leader Gives First Presser in 15 Years", 10.04.2002, (Çevrimiçi) http://www.aparchive.com/metadata/youtube/5915e2f067cf2f8cd567c49ede2b3c73, 30.10.2022.

Ataman, Muhittin : "The Impact of Non-State Actors on World Politics: A Challenge to Nation-States", **Alternatives: Turkish Journal of International Relations**, C. 2, No: 1, 2003, pp. 42-66.

Ateş, Davut : "Uluslararası Sistem", **Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular**, ed. by. Şaban Kardaş, Ali Balcı, 7. bs, Küre Yayınları, 2017, s. 431-441.

Aydınlı, Ersel : "Assessing Violent Nonstate Actorness in Global Politics: A Framework for Analysis", **Cambridge Review of International Affairs**, C. 28, No: 3, 2015, pp. 424-444.

Bacani, Benedicto R. : "The Mindanao Peace Talks: Another Opportunity to Resolve the Moro Conflict in the Philippines", Washington D.C., United States Institute of Peace (USIP), 2005.

Bakke, Kristin M., Kathleen Gallagher Cunningham, Lee J. M. Seymour : "A Plague of Initials: Fragmentation, Cohesion, and Infighting in Civil Wars", **Perspectives on Politics**, C. 10, No: 2, 2012, pp. 265-283.

Balasingham, Anton : **Liberation Tigers and Tamil Eelam Freedom Struggle**, Basım yeri yok, Political Committee of LTTE, 1983.

Balasingham, Anton : **War and Peace: Armed Struggle and Peace Efforts of Liberation Tigers**, Mitcham, Fairmax Pub., 2004.

Balcı, Ali : "'Dış Politika': Yeni Bir Kavramsallaştırma Bağlamında Egemenlik Mitinin Analizi", **Uluslararası İlişkiler**, C. 7, No: 28, 2011, s. 3-29.

Baldacchino, Godfrey, Eve Hepburn : "A Different Appetite for Sovereignty? Independence Movements in Subnational Island Jurisdictions", **Commonwealth & Comparative Politics**, C. 50, No: 4, 2012, pp. 555-568.

Bandarage, Asoka : **The Separatist Conflict in Sri Lanka: Terrorism, Ethnicity, Political Economy**, London ; New York, Routledge/Taylor & Francis Group, 2009.

Barnett, Michael N., Martha Finnemore : **Rules for the World: International Organizations in Global Politics**, New York, Cornell University Press, 2004.

Bartelson, Jens : **A Genealogy of Sovereignty**, New York, Cambridge University Press, 1995.

BBC : "Full Text: Tamil Tiger Proposals", 01.11.2003, (Çevrimiçi) http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/south_asia/3232913.stm, 04.05.2022.

BBC : "New Tamil Tiger Head Is Arrested", 07.08.2009, (Çevrimiçi) http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/8188900.stm, 30.10.2022.

BBC : "Obituary: Velupillai Prabhakaran", 18.05.2009, (Çevrimiçi) http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/7885473.stm, 10.04.2022.

BBC : "The Philippines' MILF Rebels", 06.05.2003, (Çevrimiçi) http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/3003809.stm, 18.03.2022.

Beach, Derek, Rasmus Brun Pedersen : **Process-Tracing Methods: Foundations and Guidelines**, 2. Ed., Ann Arbor: University of Michigan Press, 2019.

Beachain, Donnacha O., Abel Polese : "What Happened to the Colour Revolutions? Authoritarian Responses from Former Soviet Spaces", **Journal of International and Area Studies**, C. 17, No: 2, 2010, pp. 31-51.

Bertrand, Jacques : **Democracy and Nationalism in Southeast Asia: From Secessionist Mobilization to Conflict Resolution**, Cambridge, Cambridge University Press, 2021.

Birdal, M.Sinan : "Feminizm", **Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular**, 7. cilt, ed. by. Şaban Kardaş, Ali Balcı, İstanbul, Küre Yayınları, 2017, s. 254-268.

Blavoukos, Spyros, Dimitris Bourantonis : "Identifying Parameters of Foreign Policy Change: An Eclectic Approach", **Cooperation and Conflict**, C. 49, No: 4, 2014, pp. 483-500.

Bob, Clifford : **The Marketing of Rebellion: Insurgents, Media, and International Activism**, Cambridge; New York, Cambridge University Press, 2005.

Bos, Michèle, Jan Melissen : "Rebel Diplomacy and Digital Communication: Public Diplomacy in the Sahel", **International Affairs**, C. 95, No: 6, 2019, pp. 1331-1348.

Braithwaite, Jessica Maves, Kathleen Gallagher Cunningham : "When Organizations Rebel: Introducing the Foundations of Rebel Group Emergence (FORGE) Dataset", **International Studies Quarterly**, C. 64, No: 1, 2019, pp. 1-11.

Brancati, Dawn : "Decentralization: Fueling the Fire or Dampening the Flames of Ethnic Conflict and Secessionism?", **International Organization**, C. 60, No: 03, 2006, pp. 651-685

Brazys, Samuel, Juliet Kaarbo, Diana Panke : "Foreign Policy Change and International Norms: A Conceptual Framework", **International Politics**, C. 54, No: 6, 2017, pp. 659-668.

Brock, Gillian : "International Commission on Intervention and State Sovereignty (Iciss)", **Encyclopedia of Global Justice**, ed. Deen K. Chatterjee, Dordrecht, Springer Netherlands, 2011, pp. 542-544.

Buendia, Rizal G. : "The State-Moro Armed Conflict in the Philippines Unresolved National Question or Question of Governance?", **Asian Journal of Political Science**, C. 13, No: 1, 2005, pp. 109-138.

Buerk, Roland : "A Date with a Renegade Rebel Tiger", **BBC**, 04.04.2007, (Çevrimiçi) http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/south_asia/6524869.stm, 30.10.2022.

Bull, Hedley : **The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics**, 4. Ed., Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2012.

Bullion, Alan : "War eclipses peace in Sri Lanka", **The World Today**, C. 51, No: 12, 1995, pp. 227-229.

Bush, George W. : "President Delivers State of the Union Address", 29.01.2002, (Çevrimiçi) https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html, 27.01.2022.

Buzan, Barry : **Uuslararası İlişkilerde İngiliz Okulu**, çev. Haluk Özdemir, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015.

Caballero-Anthony, Mely : "Revisiting the Bangsamoro Struggle: Contested Identities and Elusive Peace", **Asian Security**, C. 3, No: 2, 2007, pp. 141-161.

Caculitan, Ariel R. : "Negotiating peace with the Moro Islamic Liberation Front in the Southern Philippines", California, Naval Postgraduate School, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005.

Campbell, David : "Poststructuralism", **International Relations Theories: Discipline and Diversity**, ed. by. Tim Dunne, Milja Kurki, Steve Smith, 3. Ed., Oxford, Oxford University Press, 2013, pp. 223-246.

Carlsnaes, Walter : "On Analysing the Dynamics of Foreign Policy Change: A Critique and Reconceptualization", **Cooperation and Conflict**, C. 28, No: 1, 1993, pp. 5-30.

Carlsnaes, Walter : "On Analyzing the Dynamics of Foreign Policy Change: A Critique and Reconceptualization", **Cooperation and Conflict**, C. 28, No: 1, 1993, s. 5-30.

Carr, Edward Hallett : **The Twenty Years' Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations**, 2. Ed., Londra, Macmillan London, 1946.

Carter, David B., H. E. Goemans : "The Making of the Territorial Order: New Borders and the Emergence of Interstate Conflict", **International Organization**, C. 65, No: 2, 2011, pp. 275-309.

Carvalho, Jean-Paul : **A Theory of the Islamic Revival**, Economics Series Working Papers, Oxford, University of Oxford, 2009.

Caspersen, Nina : "Making Peace with De Facto States", **Unrecognized States and Secession in the 21st Century**, ed.by. Martin Riegl, Bohumil Doboš, İsviçre, Springer International Publishing, 2017.

Caspersen, Nina : **Unrecognized States: The Struggle for Sovereignty in the Modern International System**, Cambridge, Polity, 2012.

Cederman, Lars-Erik, Nils B. Weidmann, Kristian Skrede Gleditsch : "Horizontal Inequalities and Ethnonationalist Civil War: A Global Comparison", **American Political Science Review**, C. 105, No: 3, 2011, pp. 478-495.

Cederman, Lars-Erik, Andreas Wimmer, Brian Min : "Why Do Ethnic Groups Rebel? New Data and Analysis", **World Politics**, C. 62, No: 1, 2010, pp. 87-119.

Council on Foreign Relations : "Timeline: UN Climate Talks", 2022, (Çevrimiçi) https://www.cfr.org/timeline/un-climate-talks, 06.02.2022.

Chalk, Peter : "The Tigers Abroad: How the LTTE Diaspora Supports the Conflict in Sri Lanka", **Georgetown Journal of International Affairs**, 2008, pp. 97-104.

Che Man, Wan Kadir bin : "Muslim Separatism: The Moros of Southern Philippines and the Malays of Southern Thailand", Canberra, Australian National University, Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi, 1987.

Chenoweth, Erica, Maria J. Stephan : **Why Civil Resistance Works: The Strategic Logic of Nonviolent Conflict**, New York, Columbia University Press, 2011.

Chenoweth, Erica, Maria J. Stephan : **Why Civil Resistance Works: The Strategic Logic of Nonviolent Conflict**, New York, Columbia University Press, 2011.

Clarke, Harold D., Allan Kornberg, Marianne C. Stewart : "Referendum Voting as Political Choice: The Case of Quebec", **British Journal of Political Science**, C. 34, No: 2, 2004, pp. 345-355.

CNN International : "Extended Interview: Salamat Hashim Speaks, the Muslim Separatist Rebel Leader Wants 'the East Timor Formula'", 31.03.2000, (Çevrimiçi) http://edition.cnn.com/ASIANOW/asiaweek/magazine/2000/0331/nat.phil.milf.extendediv.html, 14.07.2022.

Coggins, Bridget : "Friends in High Places: International Politics and the Emergence of States from Secessionism", **International Organization**, C. 65, No: 3, 2011, pp. 433-467.

Coggins, Bridget : **Power Politics and State Formation in the Twentieth Century: The Dynamics of Recognition**, Cambridge, Cambridge University Press, 2014.

Coggins, Bridget : "Rebel Diplomacy: Theorizing Violent Non-State Actors' Strategic Use of Talk", **Rebel Governance in Civil War**, ed. by. Ana Arjona, Nelson Kasfir, Zachariah Mampilly, New York, Cambridge University Press, 2015, pp. 98-119.

Collier, P., A. Hoeffler : "The Political Economy of Secession", **Negotiating Self-Determination**, ed. by. Hurst Hannum, Eileen F. Babbitt, Lexington Books, 2006, pp. 37-61.

Conde, Carlos H. : "Peace in Mindanao: Still a Long Way to Go", 2004, (Çevrimiçi) https://www.bulatlat.com/news/4-37/4-37-mindanao_printer.html, 08.10.2022.

Cox Michael, Ken Booth, Timothy Dunne : **The Interregnum: Controversies in World Politics 1989-1999**, Cambridge, Cambridge University Press, 1999.

Cox, Robert W. : "Gramsci, Hegemony and International Relations : An Essay in Method", **Millennium: Journal of International Studies**, C. 12, No: 2, 1983, pp. 162-175.

Cox, Robert W., Michael G. Schechter : **The Political Economy of a Plural World: Critical Reflections on Power, Morals and Civilization**, New York, Routledge, 2002.

Cronin-Furman, Kate, Mario Arulthas : "How the Tigers Got Their Stripes: A Case Study of the LTTE's Rise to Power", **Studies in Conflict & Terrorism**, 2021, pp. 1-20.

Crossette, Barbara : "India, Stymied, Pulls Last Troops From Sri Lanka", **The New York Times**, (25.03.1990), (Çevrimiçi) https://www.nytimes.com/1990/03/25/world/india-stymied-pulls-last-troops-from-sri-lanka.html?searchResultPosition=2, 16.10.2022.

Crossette, Barbara : "Sri Lanka Talks With Rebels", **The New York Times**, 12.05.1989, (Çevrimiçi) https://www.nytimes.com/1989/05/12/world/sri-lanka-talks-with-rebels.html?searchResultPosition=1, 23.08.2022.

Cunningham, Alan : "Defeating the Tigers: The Tamil Tigers of Sri Lanka and How to Defeat a Successful Insurgency", 2022, (Çevrimiçi) https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/defeating-tigers-tamil-tigers-sri-lanka-and-how-defeat-successful-insurgency, 30.10.2022.

Cunningham, Kathleen G. : **Inside the Politics of Self-Determination**, Oxford, Oxford University Press, 2014.

Cunningham, Kathleen Gallagher : "Understanding Strategic Choice: The Determinants of Civil War and Nonviolent Campaign in Self-Determination Disputes", **Journal of Peace Research**, C. 50, No: 3, 2013, pp.. 291-304.

Cunningham, Kathleen Gallagher, Marianne Dahl, Anne Frugé : "Strategies of Resistance: Diversification and Diffusion", **American Journal of Political Science**, C. 61, No: 3, 2017, pp. 591-605.

Cunningham, Kathleen Gallagher, Marianne Dahl, Anne Frugé : "Strategies of Resistance: Diversification and Diffusion: Strategies of Resistance", **American Journal of Political Science**, C. 61, No: 3, 2017, pp. 591-605.

Cunningham, Kathleen Gallagher, Reyko Huang, Katherine M. Sawyer : "Voting for Militants: Rebel Elections in Civil War", **Journal of Conflict Resolution**, C. 65, No: 1, 2021, pp. 81-107.

Davies, Shawn, Therése Pettersson, Magnus Öberg : "Organized Violence 1989–2021 and Drone Warfare", **Journal of Peace Research**, C. 59, No: 4, 2022, pp. 593-610.

Davies Thomas Richard : **Routledge Handbook of Ngos and International Relations**, New York, Routledge, Taylor & Francis Group, 2019.

Demir, Cenker Korhan : "Öğrenen Örgütler ve Terör Örgütleri Bağlamında PKK", **Uluslararası İlişkiler**, C. 5, No: 19, 2008, s. 57-88.

Demirtaş Coşkun, Birgül : "Kosova'nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası (1990-2008)", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C. 7, No: 27, 2010, s. 50-85.

Denver, David : "Voting in the 1997 Scottish and Welsh Devolution Referendums: Information, Interests and Opinions", **European Journal of Political Research**, C. 41, No: 6, 2002, pp. 827-843.

Deutsche Welle : "Anomalia: Seborga - The Self-Proclaimed Micro-Nation", 02.02.2020, (Çevrimiçi) https://www.dw.com/en/anomalia-seborga-the-self-proclaimed-micro-nation/av-46466142, 02.02.2020.

DeVotta, Neil : "The Liberation Tigers of Tamil Eelam and the Lost Quest for Separatism in Sri Lanka", **Asian Survey**, C. 49, No: 6, 2009, pp. 1021-1051.

Diyanet İşleri Başkanlığı : "Enfâl Suresi", 09.12.2022, (Çevrimiçi) https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Enfâl-suresi/1221/61-ayet-tefsiri.

Doctor, Austin C. : "Rebel Leadership and the Specialization of Rebel Operations", **Civil Wars**, C. 23, No: 3, 2021, pp. 311-342.

Doctor, Austin Chalmers : "Rebel Leaders and the Management of Rebel Organizations in Armed Intrastate Conflict", Georgia, University of Georgia, Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi, 2020.

Doeser, Fredrik : "Leader-Driven Foreign-Policy Change: Denmark and the Persian Gulf War", **International Political Science Review**, C. 34, No: 5, 2013, pp. 582-597.

Drezner, Daniel : "Power and International Relations: A Temporal View", **European Journal of International Relations**, C. 27, No: 1, 2021, pp. 29-52.

Dür, Andreas, Gemma Mateo : "To Call or Not to Call? Political Parties and Referendums on the EU's Constitutional Treaty", **Comparative Political Studies**, C. 44, No: 4, 2011, pp. 468-492.

Eck, Kristine : "In Data We Trust? A Comparison of UCDP GED and ACLED Conflict Events Datasets", **Cooperation and Conflict**, C. 47, No: 1, 2012, pp. 124-141.

Engeland, Anisseh van, Rachael M. Rudolph : **From Terrorism to Politics**, New York, Routledge, 2016.

Engeland, Anisseh van, Rachael M Rudolph : **From Terrorism to Politics**, New York, Routledge, 2016.

Eralp, Atila : "Sistem", **Devlet ve Ötesi: Uluslararası ilişkilerde Temel Kavramlar**, ed. Atila Eralp, 8. bs, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s. 125-153.

Erşen, Emre : "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Dünya Siyaseti", **Uluslararası İlişkilere Giriş**, ed. Şaban Kardaş, Ali Balcı, 7. Bs., İstanbul, Küre Yayınları, 2017, s. 58-78.

Fabe, Amparo Pamela H. : "Countering Terrorism in Sri Lanka", **The Palgrave Handbook of Global Counterterrorism Policy**, ed. Scott Nicholas Romaniuk vd., Londra, Palgrave Macmillan UK, 2017, pp. 635-648

Fazal, Tanisha M. : "Go Your Own Way: Why Rising Separatism Might Lead to More Conflict", **Foreign Affairs**, C. 97, No: Temmuz-Ağustos, 2018, pp. 113-123.

Fazal, Tanisha M : **Wars of Law: Unintended Consequences in the Regulation of Armed Conflict**, Ithaca, Cornell University Press, 2018.

Fazal, Tanisha M., Ryan D. Griffiths : "Membership Has Its Privileges: The Changing Benefits of Statehood", **International Studies Review**, C. 16, No: 1, 2014, pp. 79-106.

Fazil, M. M., M. A. Mohamed Fowsar : "The End of Sri Lanka's Civil War and the Fall of the Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE): A Critical Analysis of the Contributed Factors to the Defeat of the LTTE", **Journal of Politics and Law**, C. 13, No: 4, 2020, pp. 147-155.

Federation of American Scientists : "Interview with MILF Leader Sheikh Salamat Hashim", 1998, (Çevrimiçi) https://irp.fas.org/world/para/docs/ph2.htm, 04.09.2022.

Feith, David : "Tamil and Sinhala Relations in Sri Lanka: A Historical and Contemporary Perspective", **Global Change, Peace & Security**, C. 22, No: 3, 2010, pp. 345-353.

Fernando, Jude L. : **The Political Economy of NGOs: State Formation in Sri Lanka and Bangladesh**, Londra, Pluto Press, 2011.

Fernando, Jude Lal : "Negotiated Peace Versus Victor's Peace: The Geopolitics of Peace and Conflict in Sri Lanka", **Cambridge Review of International Affairs**, C. 27, No: 2, 2014, pp. 206-225.

Ferrer, Miriam Coronel : **Region, Nation and Homeland: Valorization and Adaptation in the Moro and Cordillera Resistance Discourses**, Singapore, ISEAS, 2020.

Ferrer, Miriam Coronel : Prof. Dr. Ferrer Miriam Coronel ile Çevrimiçi mülakat, 13.03.2023.

Official Gazette of the Republic of the Philippines : "Memorandum: Carpenter Agreement, March 22, 1915", 22.03.1915, (Çevrimiçi) https://www.officialgazette.gov.ph/1915/03/22/memorandum-carpenter-agreement-march-22-1915/, 18.12.2020.

Official Gazette of the Republic of the Philippines : "Speech of President Aquino at the 45th Anniversary of Jabidah Massacre, March 18, 2013", 18.03.2013, (Çevrimiçi) https://www.officialgazette.gov.ph/2013/03/18/speech-of-president-aquino-at-the-45th-anniversary-of-jabidah-massacre-march-18-2013-english/, 18.11.2020.

Florea, Adrian : "De facto States in International Politics (1945–2011): A New Data Set", **International Interactions**, C. 40, No: 5, 2014, pp. 788-811.

Flores, Jamil Maidan : **The Art of Mediation: Indonesia's Role in the Quest for Peace in Southern Philippines**, 1. ed., Jakarta, Directorate of Information and Media, Directorate-General of Information and Public Diplomacy, Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Indonesia, 2016.

Flynn, Kyle : "The Liberation Tigers of Tamil Eelam: A Revolution in Military Affairs", Georgetown Universitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi, 2011.

Fowsar, M. A. M. : "Third-Party Mediation in Sri Lanka's Peace Attempts: A Study on the Role of Norwegian Mediation", **Journal of Politics and Law**, C. 13, No: 3, 2020, p. 30-37.

Friedman, Thomas L. : **The World Is Flat: A Brief History of the Twenty-First Century**, 3. Ed., New York, Picador, 2007.

Frontline, The Hindu : "A Fragile Peace", 16.03.2002, (Çevrimiçi) https://frontline.thehindu.com/world-affairs/article30244335.ece, 02.05.2022.

Fukuyama, Francis : **The End of History and the Last Man**, New York, Free Press, 1992.

G-20 : "About The G20", 2022, (Çevrimiçi) https://g20.org/about-the-g20/, 30.01.2022.

Galeriana, Imma Concepcion, Primitivo Cabanes Ragandang : "Philippines: In Search for Self-Determination. The Political History and Armed Struggle of the Moro National Liberation Front in Mindanao", **Conflict Studies Quarterly**, No: 24, 2018, pp. 12-25.

Ganguly, Sumit : "Ending the Sri Lankan Civil War", **Daedalus**, C. 147, No: 1, 2018, pp. 78-89.

Gellner, Ernest : **Nations and Nationalism**, Oxford, Basil Blackwell, 1983.

George, Alexander L., Andrew Bennet : **Case Studies and Theory Development in the Social Sciences**, Cambridge: MIT Press, 2005.

Gerges, Fawaz : **ISIS: A History**, Princeton, Princeton University Press, 2021.

Ghadbian, Najib : **Democratization and the Islamist Challenge in the Arab World,** Boulder, Westview Press, 1997.

Giddens, Anthony : **The Nation-State and Violence**, Cambridge, Polity Press, 1989.

Glazer, Sidney : "The Moros as a Political Factor in Philippine Independence", **Pacific Affairs**, C. 14, No: 1, 1941, pp. 78-90.

Global Terrorism Database (GTD) : "Overview of the GTD", 2020, (Çevrimiçi) https://www.start.umd.edu/gtd/about/.

Goldmann, Kjell : "Change and Stability in Foreign Policy: Detente as a Problem of Stabilization", **World Politics**, C. 34, No: 2, 1982, pp. 230-266.

Goodhand, Jonathan, Oliver Walton : "The Limits of Liberal Peacebuilding? International Engagement in the Sri Lankan Peace Process", **Journal of Intervention and Statebuilding**, C. 3, No: 3, 2009, pp. 303-323.

Gooneratne, John : **Negotiating with the Tigers (LTTE), 2002-2005: A View from the Second Row**, Pannipitiya, Stamford Lake, 2007.

GOV.UK : "Proscribed Terrorist Groups or Organisations", 2021, (Çevrimiçi) https://www.gov.uk/government/publications/proscribed-terror-groups-or-organisations--2/proscribed-terrorist-groups-or-organisations-accessible-version, 10.10.2022.

Gowing, Peter G. : **Muslim Filipinos-Heritage and Horizon**, Quezon City, New Day Publishers, 1979.

Göksoy, İsmail Hakkı : "FİLİPİNLER - TDV İslâm Ansiklopedisi", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 2020, (Çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/filipinler#2-ulkede-islamiyet, 17.11.2020.

Granada, Susan : "Nur Misuari", **13 Stories of Islamic Leadership**, ed. by. Nieves Confesor, Jess Macasaet, Makati, AIM TeaM Energy Center for Bridging Leadership, 2008, pp. 138-148, (Çevrimiçi) https://aim.edu/sites/default/files/TeamEnergy_Files/13%20Stories%20of%20Islamic%20Leadership.pdf, 04.05.2020.

Griffiths, Ryan D. : "Between Dissolution and Blood: How Administrative Lines and Categories Shape Secessionist Outcomes", **International Organization**, C. 69, No: 3, 2015, pp. 731-751.

Griffiths, Ryan D. : **Secession and the Sovereignty Game: Strategy and Tactics for Aspiring Nations**, New York, Cornell University Press, 2021.

Griffiths, Ryan D : "Secessionist Strategy and Tactical Variation in the Pursuit of Independence", **Journal of Global Security Studies**, C. 6, No: 1, 2020, pp. 1-19.

Griffiths, Ryan D., Louis M. Wasser : "Does Violent Secessionism Work?", **Journal of Conflict Resolution**, C. 63, No: 5, 2019, pp. 1310-1336.

Gunaratna, Rohan : "Internationalisation of the Tamil Conflict (and Its Implications)", **South Asia: Journal of South Asian Studies**, C. 20, No: 1, 1997, pp. 119-152.

Gustavson, Jakob : "How Should We Study Foreign Policy Change?", **Cooperation and Conflict**, C. 34, No: 1, 1999, pp. 73-95.

Haesebrouck, Tim, Jeroen Joly : "Foreign Policy Change: From Policy Adjustments to Fundamental Reorientations", **Political Studies Review**, 2020, pp. 1-10. https://doi.org/10.1177/1478929920918783.

Harding, Luke : "Tamil Leader Signals the End of Civil War", **The Guardian**, 11.04.2002, (Çevrimiçi) https://www.theguardian.com/world/2002/apr/11/sriLanka, 30.10.2022.

Harmon, C.C. : "Five Strategies of Terrorism", **Small Wars & Insurgencies**, C. 12, No: 3, 2001, pp. 39-66.

Harris, Albert Wesley : "Insurgency Decision-Making Under Conditions of Risk", **International Journal of Psychological Studies**, C. 4, No: 3, 2012, pp. 43-47.

Hashim, Ahmed S. : "Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE)", **Routledge Handbook of Terrorism and Counterterrorism**, ed. by. Andrew Silke, New York, NY, Routledge, 2019, pp. 336-349.

Hashim, Ahmed S. : **When Counterinsurgency Wins: Sri Lanka's Defeat of the Tamil Tigers**, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2013.

Haşimi, Selamet : **Mücadele Ahlakı: Kendi Liderinin Kaleminden Bangsamoro Mücadelesi**, çev. Murat Uyar, Hüseyin Oruç, 2. Bs., İstanbul, İNSAMER Yayınları, 2019.

Haşimi, Selamet : **Referendum: Peaceful, Civilized, Democratic, and Diplomatic Means of Solving the Mindanao Conflict**, ed. by. Camp Abubakre as-Siddique, Mindanao, Agency for Youth Affairs - MILF, 2002.

Hawkins, Michael C. : "Managing a Massacre Savagery, Civility, and Gender in Moro Province in the Wake of Bud Dajo", **Philippine Studies**, C. 59, No: 1, 2011, pp. 83-105.

Hernandez, Ariel : **Nation-Building and Identity Conflicts: Facilitating the Mediation Process in Southern Philippines**, Wiesbaden, Springer VS., 2014.

Heywood, Andrew : **Siyaset Teorisine Giriş**, çev. Hızır Murat Köse, 6. Bs., İstanbul, Küre Yayınları, 2014.

Hill, Christopher : "The Capability-Expectations Gap, or Conceptualizing Europe's International Role", **Journal of Common Market Studies**, C. 31, No: 3, 1993, pp. 305-328.

Hill, Christopher : **The Changing Politics of Foreign Policy**, New York, Palgrave, 2003.

Hobbes, Thomas : **Leviathan**, ed. by. Richard Tuck, 6. Ed., New York, Cambridge University Press, 1996.

Hobsbawm, Eric J. : **Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm**, çev. Osman Akınhay, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008.

Holsti, Kalevi J. : "Restructuring Foreign Policy: A Neglected Phenomenon in Foreign Policy Theory", **Why Nations Realign: Foreign Policy Restructuring in the Postwar World**, ed. by. Kalevi J. Holsti, London; New York, Routledge, 2016, pp. 1-20.

Huang, Reyko : "Rebel Diplomacy in Civil War", **International Security**, C. 40, No: 4, 2016, pp. 89-126.

Hudson, Valerie M. : "Dış Politika Analizinin Tarihi ve Evrimi", **Dış Politika: Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar**, ed. Steve Smith, Amelia Hadfield, Tim Dunne, çev. Nasuh Uslu, İstanbul, Röle Akademik Yayıncılık, 2016, s. 13-34.

Hui, Peng : "The 'Moro Problem' in the Philippines: Three Perspectives", **Working Paper Series**, Hong Kong, City University of Hong Kong, 2012.

Human Rights Watch : "Funding the 'Final War' LTTE Intimidation and Extortion in the Tamil Diaspora", Human Rights Watch, 2006, (Çevrimiçi) https://www.hrw.org/report/2006/03/14/funding-final-war/ltte-intimidation-and-extortion-tamil-diaspora.

Hyndman, Jennifer, Amarnath Amarasingam, Gayathri Naganathan : "Diaspora Geopolitics in Toronto: Tamil Nationalism and the Aftermath of War in Sri Lanka", **Geopolitics**, C. 27, No: 2, 2020, pp. 424-443.

Inquirer News : "3 MNLF Factions Agree to Re-Unite with Misuari as Leader", 2014, (Çevrimiçi) https://newsinfo.inquirer.net/614656/3-mnlf-factions-agree-to-re-unite-with-misuari-as-leader, 18.11.2020.

International Crisis Group : "The Sri Lankan Tamil Diaspora After the LTTE", Asia Report, International Crisis Group, 2010, (Çevrimiçi) https://www.crisisgroup.org/asia/south-asia/sri-lanka/sri-lankan-tamil-diaspora-after-ltte, 19.04.2022.

Iribani, Abraham : **Give Peace a Chance: The Story of the GRP-MNLF Peace Talks**, Makati City, Konrad Adenauer Stiftung, 2006.

İslam İşbirliği Teşkilatı : "The Plight of the Filipino Muslims Resolution No. 18/5-P", 1974, (Çevrimiçi) https://www.oic-oci.org/docdown/?docID=4400&refID=1233, 29.06.2020.

Jackson, Robert H. : **Quasi-States: Sovereignty, International Relations, and the Third World**, New York, Cambridge University Press, 1990.

Jackson, Robert H., Georg Sørensen : **Introduction to International Relations: Theories and Approaches**, Fifth edition., Oxford, Oxford University Press, 2013.

Jadoon, Amira, Andrew Mines, Daniel Milton : "Targeting Quality or Quantity? The Divergent Effects of Targeting Upper Verses Lower-Tier Leaders of Militant Organizations", **Journal of Conflict Resolution**, C. 0, No: 0, 2022, pp. 1-25.

James, Paul, Manfred B. Steger : "A Genealogy of 'Globalization': The Career of a Concept", **Globalizations**, C. 11, No: 4, 2014, pp. 417-434.

James, W. Martin : **A Political History of the Civil War in Angola, 1974-1990**, New York, Routledge, 2011.

Jeffery, Renée : **Negotiating Peace: Amnesties, Justice and Human Rights**, Cambridge, Cambridge University Press, 2021.

Jenne, Erin K., Stephen M. Saideman, Will Lowe : "Separatism as a Bargaining Posture: The Role of Leverage in Minority Radicalization", **Journal of peace research**, C. 44, No: 5, 2007, pp. 539-558.

Jirasinghe, Ramya Chamalie : "The International Community's Intervention During the Conclusion of the War in Sri Lanka", **Strategic Analysis**, C. 40, No: 4, 2016, pp. 291-306.

Jones, Benjamin T., Eleonora Mattiacci : "A Manifesto, in 140 Characters or Fewer: Social Media as a Tool of Rebel Diplomacy", **British Journal of Political Science**, C. 49, No: 2, 2017, pp. 739-761.

Joo, Minnie M., Bumba Mukherjee : "Rebel Command and Control, Time, and Rebel Group Splits", **International Interactions**, C. 47, No: 2, 2021, pp. 318-345.

Jordan, Jenna : "Attacking the Leader, Missing the Mark: Why Terrorist Groups Survive Decapitation Strikes", **International Security**, C. 38, No: 4, 2014, pp. 7-38.

Jubair, Salah : **Bangsamoro: Bir Zulmün Anatomisi**, çev. Ebubekir Doğan, İstanbul, Rahmet Yayıncılık, 1986.

Jubair, Salah : **The Long Road to Peace: Inside the GRP-MILF Peace Process**, Davao City, Institute of Bangsamoro Studies, 2007.

Kalyvas, Stathis N. : "The Paradox of Terrorism in Civil War", **The Journal of Ethics**, C. 8, No: 1, 2004, pp. 97-138.

Kalyvas, Stathis N., Laia Balcells : "International System and Technologies of Rebellion: How the End of the Cold War Shaped Internal Conflict", **American Political Science Review**, C. 104, No: 3, 2010, pp. 415-429.

Karataşlı, Şahan S. : "Political Economy of Secession: Global Waves of State-Seeking Nationalism, 1492 to Present", **The Return of Geopolitics**, ed. Albert J. Bergesen, Christian Suter, Zürich, Lit Verlag, 2018, pp. 69-95.

Kaygusuz, Özlem : "Egemenlik ve Vestfalyan Düzen", **Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavram,Teoriler, Süreçler**, ed. Evren Balta, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, pp. 25-50.

Kazgan, Gülten : **Küreselleşme ve Ulus-Devlet: Yeni Ekonomik Düzen**, 7. Bs., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2021.

Keethaponcalan, S. I. : "Sole Representatives in War and Peace: The Case of Sri Lanka's Liberation Tigers of Tamil Eelam", **Civil Wars**, 2021, pp. 1-21.

Keohane, Robert O : **After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy**, Princeton, Princeton University Press, 1984.

Keohane, Robert O., Joseph S. Nye : **Power and Interdependence**, 4. Bs., Boston, Longman, 2012.

Keyman, Fuat : "Küreselleşme", **Uluslararası İlişkilere Giriş**, ed. Şaban Kardaş, Ali Balcı, 7., İstanbul, Küre Yayınları, 2017, s. 509-522.

Klimesova, Martina : **Using Carrots to Bring Peace? Negotiation and Third Party Involvement**, New Jersey, World Scientific, 2016.

Knotter, Lucas : "The de Facto Sovereignty of Unrecognised States: Towards a Classical Realist Perspective?", **Ethnopolitics**, C. 18, No: 2, 2019, pp. 119-138.

Koev, Dan : "Why Ethnic Parties? A New Theory of Ethnic Minority Political Strategy in Europe", **Nations and Nationalism**, C. 25, No: 1, 2019, pp. 229-297.

Koinova, Maria : "Diasporas and Secessionist Conflicts: The Mobilization of the Armenian, Albanian and Chechen Diasporas", **Ethnic and Racial Studies**, C. 34, No: 2, 2011, pp. 333-356.

Krasner, Stephen D. : "Compromising Westphalia", **International Security**, C. 20, No: 3, 1995, pp. 115-151.

Krasner, Stephen D. : "Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables", **International Regimes**, ed. Stephen D. Krasner, Ithaca, Cornell University Press, 1983.

Krause, Peter : **Rebel Power: Why National Movements Compete, Fight, and Win**, Ithaca, Cornell University Press, 2017.

Krauthammer, Charles : "The Unipolar Moment", **Foreign Affairs**, C. 70, No: 1, 1990, pp. 23-33.

Kumek, İbrahim : "Çatışma Ortamından Barış İnşasına Filipinler- Moro Örneği", **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, C. 10, No: 1, 2022, s. 90-127.

Kuppucāmi, Cellamuttu : **Prabhakaran: The Story of His Struggle for Eelam**, Chennai, Oxygen Books, 2009.

Kydd, Andrew H., Barbara F. Walter : "The Strategies of Terrorism", **International Security**, C. 31, No: 1, 2006, pp. 49-80.

Laffey, Mark, Jutta Weldes : "Decolonizing the Cuban Missile Crisis", **International Studies Quarterly**, C. 52, No: 3, 2008, pp. 555-577.

Lalwani, Sameer P. : "Size Still Matters: Explaining Sri Lanka's Counterinsurgency Victory over the Tamil Tigers", **Small Wars & Insurgencies**, C. 28, No: 1, 2017, pp. 119-165.

Lapid, Yosef : "The Third Debate: On the Prospects of International Theory in a Post-Positivist Era", **International Studies Quarterly**, C. 33, No: 3, 1989, pp. 235-254.

Laponce, Jean : "Language and Sovereignty Referendums: The Convergence Effect", **Nationalism and Ethnic Politics**, C. 18, No: 1, 2012, pp. 113-128.

Larson, Deborah W., Alexei Shevchenko : "Managing Rising Powers: The Role of Status Concerns", **Status in World Politics**, ed. T.V. Paul, Deborah W. Larson, William C. Wohlforth, New York, Cambridge University Press, 2014, pp. 33-58.

LeDuc, Lawrence : "Referendums and Elections: How Do Campaigns Differ?", **Do Political Campaigns Matter?: Campaign Effects in Elections and Referendums**, ed. by. David M. Farrell, Rüdiger Schmitt-Beck, Routledge, 2002, pp. 145-163.

Lee, Daniel : **The Right of Sovereignty: Jean Bodin on the Sovereign State and the Law of Nations**, New York, Oxford University Press, 2021.

Lee, Yong Wook : "Synthesis and Reformulation of Foreign Policy Change: Japan and East Asian Financial Regionalism", **Review of International Studies**, C. 38, No: 4, 2012, pp. 785-807.

Legro, Jeffrey : **Rethinking the World: Great Power Strategies and International Order**, Ithaca, N.Y, Cornell University Press, 2005.

Lewer, Nick : "Tensions Between Short Term Outcomes and Long Term Peacebuilding in Post-War Sri Lanka", **Negotiating Reconciliation in Peacemaking: Quandaries of Relationship Building**, ed. Valerie Rosoux, Mark Anstey, Cham, Springer International Publishing, 2017, pp. 277-303.

Lewis, David G. : "Sri Lanka", **Comparing Peace Processes**, ed. by. Alpaslan Özerdem, Roger Mac Ginty, London ; New York, Routledge/Taylor & Francis Group, 2019.

Lewis, Janet I. : **How Insurgency Begins: Rebel Group Formation in Uganda and Beyond**, Cambridge University Press, 2020.

Lidow, Nicholai Hart : **Violent Order: Understanding Rebel Governance Through Liberia's Civil War**, New York, Cambridge University Press, 2016.

Lingga, Abhoud Syed M. : "Mindanao Peace Process: Needing a New Formula", **Issues and Challenges for Peace and Conflict Resolution in Southeast Asia**, Penang, Malezya, 2004.

Liow, Joseph : **Religion and Nationalism in Southeast Asia**, Cambridge, Cambridge University Press, 2016.

Loizides, Neophytos : "Negotiated Settlements and Peace Referendums: Negotiated Settlements and Peace Referendums", **European Journal of Political Research**, C. 53, No: 2, 2014, pp. 234-249.

Loyle, Cyanne E. : "Rebel Justice During Armed Conflict", **Journal of Conflict Resolution**, C. 65, No: 1, 2021, pp. 108-134.

Loyle, Cyanne E., Samuel E. Bestvater : "#rebel: Rebel Communication Strategies in the Age of Social Media", **Conflict Management and Peace Science**, C. 36, No: 6, 2019, pp. 570-590.

Luga, Alan R. : "Muslim Insurgency in Mindanao, Philippines", Kansas, U.S. Command and General Staff College, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2002.

Lutz, James M., Brenda J. Lutz : **Global Terrorism**, 2. bs, New York, Routledge, 2008.

Macaraig, Ayee : "Fighter to Chief Minister: MILF Chief Murad Ebrahim's New 'Struggle'", **GMA News**, 2019, (Çevrimiçi) https://www.gmanetwork.com/news/topstories/nation/685983/fighter-to-chief-minister-milf-chief-murad-ebrahim-s-new-struggle/story/, 01.10.2022.

Macasalong, Marjanie Salic : "The Liberation Movements in Mindanao: Islām As A Thrusting Force", **IOSR Journal of Humanities and Social Science (IOSR-JHSS)**, C. 19, No: 4, 2014, pp. 1-18.

Majul, C. Edib : "Filipinler", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 2020, (Çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/filipinler, 10.10.2020.

Majul, C. Edib : **Filipinlerde Çağdaş İslâmî Hareket**, çev. Levent Balkan, İstanbul, Şafak Yayınları, 1992.

Majul, C. Edib : "Some Social and Cultural Problems of the Muslims in the Philippines", **Asian Studies Quezon City**, C. 14, No: 1, 1976, pp. 83-99.

Majul, Cesar Edib : **Muslims in the Philippines**, Quezon City, The University of the Philippines Press, 1973.

Makol-Abdul, Pute Rahimah : "Colonialism and Change: The Case of Muslims in the Philippines", **Journal of Muslim Minority Affairs**, C. 17, No: 2, 1997, pp. 311-323.

Mampilly, Zachariah Cherian : **Rebel Rulers: Insurgent Governance and Civilian Life During War**, Ithaca, Cornell University Press, 2011.

Mampilly, Zachariah, Megan A. Stewart : "A Typology of Rebel Political Institutional Arrangements", **Journal of Conflict Resolution**, C. 65, No: 1, 2021, pp. 15-45.

Mandelbaum, Michael : **The Rise and Fall of Peace on Earth**, New York, Oxford University Press, 2019.

Mapping Militant Organizations : "Moro National Liberation Front", Stanford, Stanford University, 2019, (Çevrimiçi) https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/moro-national-liberation-front, 07.08.2020.

Martin, G. Eugene, Astrid S. Tuminez : "Toward Peace in the Southern Philippines: A Summary and Assessment of the USIP Philippine Facilitation Project, 2003–2007", Washington D.C., United States Institute of Peace (USIP), 2008.

May, Ronald J. : "Muslim Mindanao: Four Years After the Peace Agreement", **Southeast Asian Affairs**, 2001, pp. 263-275.

McAmis, Robert D. : "Modernizing the Muslims", **Muslim Filipinos**, ed. Peter G. Gowing, Robert D. McAmis, Manila, Solidaridad Publishing House, 1974.

McClintock, Cynthia : **Revolutionary Movements in Latin America: El Salvador's FMLN & Peru's Shining Path**, Washington D.C, United States Institute of Peace Press, 1998.

McGrew, Anthony : "Globalization and Global Politics", **The Gloablization of World Politics: An Introduction to International Relations**, ed. John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens, 8., New York, Oxford University Press, 2019, pp. 19-34.

McKenna, Thomas M. : "Governing Muslims in the Philippines", **Harvard Asia Pacific Review**, C. 9, No: 1, 2007, pp. 3-9.

Mckenna, Thomas M. : **Muslim Rulers and Rebels: Everyday Politics and Armed Separatism in the Southern Philippines**, Berkeley, University of California Press, 1998.

McLuhan, Marshall : **The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man**, Toronto, University of Toronto Press, 1962.

Mearsheimer, John J. : "Structural Realism", **International Relations Theories: Discipline and Diversity**, ed. Tim Dunne, Milja Kurki, Steve Smith, 3., Oxford, Oxford University Press, 2013, pp. 77-93.

Mearsheimer, John J : **The Tragedy of Great Power Politics**, New York, W.W. Nortan & Company, 2001.

Meier, Larissa Daria : "Between Coercion and Representation: Exploring Variation in Support Relations between Tamil Civilians and the Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE)", C. 15, No:1, **Partecipazione e Conflitto: The Open Journal of Socio-opolitical Studies,** 2022, pp. 157-174.

Mendes, Marcos Vinícius Isaias : "The Limitations of International Relations Regarding Mncs and the Digital Economy: Evidence from Brazil", **Review of Political Economy**, C. 33, No: 1, 2021, pp. 67-87.

Merriam-Webster : "Definition of Separation", 2020, (Çevrimiçi) https://www.merriam-webster.com/dictionary/separation, 05.09.2020.

Ministry of Defence of Democratic Socialist Republic of Sri Lanka : "Humanitarian Operation Factual Analysis July 2006 – May 2009", 2011, (Çevrimiçi) https://slembassyusa.org/wp-content/uploads/2011/08/Sri-Lankan-Humanitarian-Operation-Factual-Analysis.pdf, 10.04.2022.

Ministry of Foreign Affairs of Japan (MOFA) : "Tokyo Declaration on Reconstruction and Development of Sri Lanka", 10.06.2003, (Çevrimiçi) https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/srilanka/conf0306/declaration.html, 02.05.2022.

Minorities at Risk Project : **Minorities at Risk Dataset**, College Park, MD, Center for International Development and Conflict Management, 2009.

Morgenthau, Hans Joachim : **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, New York, Alfred A. Knopf, 1948.

Moro Islamic Liberation Front Peace Panel : **GRP-MILF Peace Process: Compilation of Signed Agreements & other related Documents (1997-2010)**, Mindanao, The Asia Foundation, 2010.

Murari, S. : **The Prabhakaran Saga: The Rise and Fall of an Eelam Warrior**, Yeni Delhi, SAGE Publications, 2012.

Murray, Donette : "Introduction", **Multipolarity in the 21st Century: A New World Order**, ed. Donette Murray, David Brown, New York, Routledge, 2012.

Muslim, Macapado A. : "Sustaining the Constituency for Moro Autonomy", **An Internatinonal Review of Peace Initiaties Accord: Compromising on Autonomy Mindanao in Transition**, No: 13, 1999, (Çevrimiçi) https://rc-services-assets.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/Compromising_on_Autonomy_Min danao_in_Transition_Accord_Issue_6.pdf 10.10.2021.

Mücek, Ahmet Akif : **Sri Lanka'da Barış Süreci Nasıl Gelişti, Neden Yürütülemedi: Tamil Özgürlük Mücadelesinin Tasfiyesi**, İstanbul, Belge Yayınları, 2016.

Nadeau, Richard, Pierre Martin, André Blais : "Attitude Towards Risk-Taking and Individual Choice in the Quebec Referendum on Sovereignty", **British Journal of Political Science**, C. 29, No: 3, 1999, pp. 523-539.

Nawal, Allan : "Murad: Born Fighter Who Rarely Gets Mad", **Inquirer**, 14.10.2012, (Çevrimiçi) https://newsinfo.inquirer.net/288528/murad-born-fighter-who-rarely-gets-mad, 01.10.2022.

New York Times : "Fight in Philippine Town Leaves Rubble and Death", 1974, (Çevrimiçi) https://www.nytimes.com/1974/02/23/archives/fight-in-philippine-town-leaves-rubble-and-death-battle-for-a.html, 18.06.2020.

Noble, Lela Garner : "The Moro National Liberation Front in the Philippines", **Pacific Affairs**, C. 49, No: 3, 1976, pp. 405-424.

Nye, Joseph S. : "Get Smart: Combining Hard and Soft Power", **Foreign Affairs**, C. 88, No: 4, 2009, pp. 160-163.

Nye, Joseph S. : **Soft Power: The Means to Success in World Politics**, New York, Public Affairs, 2004.

Nye, Joseph S. : "The Changing Nature of World Power", **Political Science Quarterly**, C. 105, No: 2, 1990, pp. 177-192.

Ochiai, Naoyuki : "The Mindanao Conflict: Efforts for Building Peace through Development", **Asia-Pacific Review**, C. 23, No: 2, 2016, pp. 37-59.

OECD : "Globalization", 2022, (Çevrimiçi) https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=1121, 23.01.2022.

Official Gazette of the Republic of the Philippines : "Executive Order No. 3", 2001, (Çevrimiçi), https://www.officialgazette.gov.ph/2001/02/28/executive-order-no-3-s-2001/, 31.07.2022.

Official Gazette of the Republic of the Philippines : "Fidel V. Ramos, First State of the Nation Address, July 27, 1992",1992b, (Çevrimiçi) https://www.officialgazette.gov.ph/1992/07/27/fidel-v-ramos-first-state-of-the-nation-address-july-27-1992/, 31.07.2022.

Official Gazette of the Republic of the Philippines : "Inaugural Address of President Ramos, June 30, 1992", 1992a, (Çevrimiçi) https://www.officialgazette.gov.ph/1992/06/30/inaugural-address-of-president-ramos-june-30-1992/, 31.07.2022.

Official Gazette of Philippines : "Memorandum Order No: 37; Providing for the Fourteen Pillars of the Policy and Action of the Government Against Terrorism", 2001, (Çevrimiçi) https://www.officialgazette.gov.ph/downloads/2001/10oct/20011012-MO-0037-GMA.pdf, 26.08.2022.

Official Gazette of Philippines : "Republic Act No. 6734", 1989, (Çevrimiçi) https://www.officialgazette.gov.ph/1989/08/01/republic-act-no-6734/, 10.02.2020.

Oktav, Özden Zeynep, Emel Parlar Dal, Ali Murat Kurşun : "Reframing and Reassessing the VNSAs in Syrian Conflict: An Introduction", **Violent Non-State Actors and the Syrian Civil War**, ed. Özden Zeynep Oktav, Emel Parlar Dal, Ali Murat Kurşun, Cham, Springer International Publishing, 2018, pp. 1-34.

Online Etymology Dictionary : "International", 2021, (Çevrimiçi) https://www.etymonline.com/search?q=international.

Online Etymology Dictionary : "Moro", 2020, (Çevrimiçi) https://www.etymonline.com/word/Moro#etymonline_v_45058, 27.05.2022.

OPAPRU : "The Six Paths to Peace", 1993, (Çevrimiçi) https://peace.gov.ph/opapp/, 31.07.2022.

Ouellet, Eric : "Institutional Analysis of Counterinsurgency: The Case of the IPKF in Sri Lanka (1987–1990)", **Defence Studies**, C. 11, No: 3, 2011, pp. 470-496.

Özay, Mehmet : **Çağa İz Bırakan Önderler: Selamet Haşim**, İstanbul, İlke Yayıncılık, 2017.

Özçelik, Ali Onur, Adrianne Mae D. Askalı : **Toplumsal Hareketler ve Politik Değişim: Ferdinand Marcos Dönemi ve Sonrasında Filipinler**, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2019.

Özkırımlı, Umut : **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1999.

Parasram, Ajay : "Erasing Tamil Eelam: De/Re Territorialisation in the Global War on Terror", **Geopolitics**, C. 17, No: 4, 2012, pp. 903-925.

Parkinson, Sarah E., Sherry Zaks : "Militant and Rebel Organization(s)", **Comparative Politics**, C. 50, No: 2, 2018, pp. 271-293.

Pathmanathan, Selvarasa : "Pathmanathan Pages: What Are the Fundamentals for the Next Phase of Our Struggle?", 29.07.2009b, (Çevrimiçi) https://tamilnation.org/ltte/international_ relations/090729kp_blog.htm, 26.05.2022.

Pathmanathan, Selvarasa : "Why Do We Need a Political and Diplomatic Path?", **Tamilnation**, 22.07.2009a, (Çevrimiçi) https://tamilnation.org/ltte/international_relations/090722kp_blog.htm, 10.11.2022.

Paul, Christopher vd. : **Paths to Victory: Detailed Insurgency Case Studies**, Santa Monica, CA, RAND Corporation, 2013.

Pavković, Aleksandar, Peter Radan : **Creating New States: Theory and Practice of Secession**, Aldershot, Hampshire, England, Ashgate, 2007.

Pazarcı, Hüseyin : **Uluslararası Hukuk**, 10. Bs., Ankara, Turhan Kitapevi, 2011.

Peace Agreement Database : "Implementing Guidelines on the Humanitarian, Rehabilitation and Development Aspects of the GRP-MILF Tripoli Agreement on Peace of 2001", 2001, (Çevrimiçi) https://www.peaceagreements.org/viewmasterdocument/401, 24.08.2022.

Pearce, Justin : "From Rebellion to Opposition: UNITA's Social Engagement in Post-War Angola", **Government and Opposition**, C. 55, No: 3, 2020, pp. 474-489.

Pegg, Scott, Eiki Berg : "Lost and Found: The WikiLeaks of de Facto State–Great Power Relations", **International Studies Perspectives**, C. 17, No: 3, 2016, pp. 267-286.

Philippine News Agency : "Gruesome 1977 Patikul Massacre Recalled", 2018, (Çevrimiçi) https://www.pna.gov.ph/articles/1050622, 18.06.2020.

Pinheiro, Letícia, Maria Regina Soares de Lima : "Between Autonomy and Dependency: the Place of Agency in Brazilian Foreign Policy", **Brazilian Political Science Review**, C. 12, No: 3, 2018, pp. 1-22.

Poggi, Gianfranco : **Devlet: Doğası, Gelişimi ve Gelecegi**, çev. Aysun Babacan, 4.Bs., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.

Pool, David : "The Eritrean People's Liberation Front", **African Guerrillas**, ed. Christopher S. Clapham, Oxford, Indiana University Press, 1998, pp. 19-36.

Popovic, Milos : "Fragile Proxies: Explaining Rebel Defection Against Their State Sponsors", **Terrorism and Political Violence**, C. 29, No: 5, 2017, pp. 922-942.

Putin, Vladimir : "Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy", 2007, (Çevrimiçi) http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034, 27.01.2022.

Quilala, Dennis F. : "The GRP-MILF Peace Process After September 11 and the Involvement of the United States", **Philippine Political Science Journal**, C. 28, No: 51, 2007, pp. 85-108.

Qvortrup, Matt : "Voting on Independence and National Issues: A Historical and Comparative Study of Referendums on Self-Determination and Secession", **Revue française de civilisation britannique**, C. 20, No: 2, 2015, pp. 1-13.

Radan, Peter : "The Meaning of Secession", **The Routledge Handbook of Self-Determination and Secession**, ed. Ryan D. Griffiths, Aleksandar Pavković, Peter Radan, London, Routledge, 2023, pp. 30-38.

Ramesh, Randeep : "Tamil Tigers 'Finished', Says Former Leader", **The Guardian**, (21.03.2009), (Çevrimiçi) https://www.theguardian.com/world/2009/mar/21/tamil-tigers-sri-lanka-karuna, 30.10.2022.

Rampton, David, Suthaharan Nadarajah : "A Long View of Liberal Peace and Its Crisis", **European Journal of International Relations**, C. 23, No: 2, 2017, pp. 441-465.

Remond, Alexandra : "Questioned Sovereignties: Independence Referendums and Secession in a Comparative Perspective", University of Edinburgh, Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi, 2017.

Rençber, Kamuran : **Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri**, 2.Bs., Bursa, Dora Yayıncılık, 2013.

Richards, Joanne : "An Institutional History of the Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE)", **The Centre on Conflict, Development and Peacebuilding**, 2014, (Çevrimiçi) https://www.graduateinstitute.ch/library/publications-institute/institutional-history-liberation-tigers-tamil-eelam-ltte, 19.04.2022.

Rinehart, Christine Sixta : **Volatile Social Movements and the Origins of Terrorism: The Radicalization of Change**, Lanham, Lexington Books, 2013.

Rode, Martin, Hans Pitlik, Miguel A´ngel Borrella Mas : "Does Fiscal Federalism Deter or Spur Secessionist Movements? Empirical Evidence from Europe", **Publius: The Journal of Federalism**, C. 48, No: 2, 2018, s. 161-190.

Roeder, Philip G. : **National Secession: Persuasion and Violence in Independence Campaigns**, Ithaca, Cornell University Press, 2018.

Rosati, Jerel A. : "Cycles in Foreign Policy Restructuring The Politics of Continuity and Change in U.S. Foreign Policy", **Foreign Policy Restructuring: How Governments Respond to Global Change**, ed. Jerel A. Rosati vd., Londra, Reaktion Books, 1994.

Rosauro, Ryan : "Iqbal: Thinker, Tough on Issues, Soft on People", **Inquirer**, 2012, (Çevrimiçi) https://newsinfo.inquirer.net/288526/iqbal-thinker-tough-on-issues-soft-on-people#ixzz7gTGtClGV, 08.09.2022.

Rosenau, James : "The Study of Foreign Policy", **World Politics: An Introduction**, ed. James Rosenau, Kenneth W. Thompson, Gavin Boyd, New York, The Free Press, 1976.

Rosenau, James N. : **Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity**, Princeton, Princeton University Press, 1990.

Rosůlek, Přemysl : "Contemporary Referendum on Independence (RI) and Linguistic Aspects of an Intelligible Referendum Question (RQ)", **Unrecognized States and Secession in the 21st Century**, ed. Martin Riegl, Bohumil Doboš, Cham, Springer International Publishing, 2017, pp. 53-84.

Rudolph, Rachael M : "Transition in the Philippines: The Moro National Liberation Front (MNLF), the Moro Islamic Liberation Front (MILF) and Abu Sayyaf's Group (ASG)", **From Terrorism to Politics**, ed. Anisseh van Engeland, Rachael M Rudolph, New York, Routledge, 2016, pp. 152-169.

Ruël, Huub : "Multinational Corporations as Diplomatic Actors: an Exploration of the Concept of Business Diplomacy", **Diplomatica**, C. 2, No: 1, 2020, pp. 1-12.

Sahadevan, P. : "Unitarianism, Separatism and Federalism: Competing Goals 162 and Problems of Compromise in Sri Lanka", **Autonomy and Armed Separatism in South and Southeast Asia**, ed. Michelle Ann Miller, Singapore ; Institute of Southeast Asian Studies, 2012, pp. 162-177.

Saideman, Stephen M., R. William Ayres : "Determining the Causes of Irredentism: Logit Analyses of Minorities at Risk Data from the 1980s and 1990s", **The Journal of Politics**, C. 62, No: 4, 2000, pp. 1126-1144.

Saifullah, Khalid, Azhar Ahmad : "The Increasing Influence of the Non-State Actors in International Politics", **Journal of European Studies**, C. 36, No: 2, 2020, pp. 39-57.

Samaranayake, Gamini : "Political Terrorism of the Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE) in Sri Lanka", **South Asia: Journal of South Asian Studies**, C. 30, No: 1, 2007, pp. 171-183.

Sambanis, Nicholas, Micha Germann, Andreas Schädel : "SDM: A New Data Set on Self-Determination Movements with an Application to the Reputational Theory of Conflict", **Journal of Conflict Resolution**, C. 62, No: 3, 2018, pp. 656-686.

Sander, Oral : **Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e**, 24., Ankara, İmge Kitabevi, 2014.

Santos, Soliman M. : "The Communist Front: Protracted People's War and Counter-insurgency in the Philippines", **Primed and Purposeful: Armed Groups and Human Security Efforts in the Philippines**, ed. by Diana Rodriguez, Geneva, Small Arms Survey, South-South Network for Non-State Armed Group Engagement, 2010, pp. 17-91.

Santos, Soliman M. Jr. : "Dynamics and Directions of the Peace Negotiations Between the Philippine Government and the Moro Islamic Liberation Front", **The Catholic Peacebuilding Network (CPN)**, 2004, (Çevrimiçi) https://cpn.nd.edu/assets/243397/2004_soliman_m._santos_dynamics_and_directions_of_the_peace_negotiations_between_the_philippine_government_and_the_moro_islamic_liberation_front.pdf, 19.09.2022.

Santos, Tina G. : "MILF Forms Own Political Party", 2015, (Çevrimiçi) https://newsinfo.inquirer.net/690242/milf-forms-own-political-party, 02.08.2022.

Sauerborn, Djan : "Political Violence Revisited: The Liberation Tigers of Tamil Eelam", **Terrorism Revisited: Islamism, Political Violence and State-Sponsorship**, ed. by Paulo Casaca, Siegfried O. Wolf, Contemporary South Asian Studies, Cham, Springer International Publishing, 2017, pp. 181-198.

Schneckener, Ulrich : "Fragile Statehood, Armed Non-State Actors and Security Governance", **Private Actors and Security Governance**, ed. Alan Bryden, Marina Caparini, London, Lit, 2006, pp. 23-40.

Schubiger, Livia : "One for All? State Violence and Insurgent Cohesion", **International Organization**, C. 77, No: 1, 2023, pp. 33-64.

Schumacher, Michael J., Peter J. Schraeder : "Does Domestic Political Instability Foster Terrorism? Global Evidence from the Arab Spring Era (2011–14)", **Studies in Conflict & Terrorism**, C. 44, No: 3, 2021, pp. 1-25.

Schutt, Russell K. : **Investigating the Social World: The Process and Practice of Research**, 7. Ed., California: Sage Publication, 2012.

Scott, William Henry : **Barangay: Sixteenth-Century Philippine Culture and Society**, Quezon City, Ateneo de Manila University Press, 1994.

Senaratne, Jagath P. : "Tamil Secessionist Insurrection and Counterinsurgency in Sri Lanka, 1977-1994: An Analysis of Government Policies", Northampton, Birleşik Krallık, University of Northampton, Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi, 2014.

Shea, Nathan : "Aceh", **Comparing Peace Processes**, ed. by Alpaslan Özerdem, Roger Mac Ginty, London, Routledge/Taylor & Francis Group, 2019, pp. 18-37.

Sindre, Gyda M. : "From Secessionism to Regionalism: Intra-Organizational Change and Ideological Moderation Within Armed Secessionist Movements", **Political Geography**, C. 64, 2018, pp. 23-32.

Sinno, Abdulkader H. : **Organizations at War in Afghanistan and Beyond**, Ithaca, Cornell University Press, 2008.

Siriwardhana, Chesmal, Kolitha Wickramage : "Conflict, Forced Displacement and Health in Sri Lanka: A Review of the Research Landscape", **Conflict and Health**, C. 8, No: 1, 2014, pp. 1-9.

Sitrampalam, S.K. : "Nationalism, Historiography and Archaeology in Sri Lanka", **Pathways of Dissent: Tamil Nationalism in Sri Lanka**, ed. R. Cheran, New Delhi, India, SAGE Publications, 2009, pp. 1-32.

Skidmore, David : "Explaining State Responses to International Change: The Structural Sources of Foreign Policy Rigidity and Change", **Foreign Policy Restructuring: How Governments Respond to Global Change**, ed. by Jerel A. Rosati, Joe D. Hagan, Martin W. Sampson, Studies in international relations, Columbia, University of South Carolina Press, 1994, pp. 43-61.

Smith, Anthony D. : **Millî Kimlik**, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994.

Smith, Chris : "Sri Lanka: The Continued Armed Struggle of the LTTE", **From Soldiers to Politicians: Transforming Rebel Movements After Civil War**, ed. by Jeroen de Zeeuw, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 2008, pp. 205-224.

Sørbø, Gunnar M. vd. : **Pawns of Peace: Evaluation of Norwegian Peace Efforts in Sri Lanka, 1997-2009**, Oslo, NORAD, Norwegian Agency for Development Cooperation, 2011.

Sorens, Jason : "Globalization, Secessionism, and Autonomy", **Electoral Studies**, C. 23, No: 4, 2004, pp. 727-752.

Sorens, Jason : **Secessionism: Identity, Interest, and Strategy**, Londra, McGill-Queen's Press-MQUP, 2012.

South Asia Terrorism Portal (SATP) : "Declaration in Support of the Peace Process in Sri Lanka, Oslo, November 25, 2002", 2002, (Çevrimiçi) https://www.satp.org/satporgtp/countries/srilanka/document/papers/oslo1.htm, 02.05.2022.

South Asia Terrorism Portal (SATP) : "Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE) Terrorist Group, Jammu & Kashmir", 2023, (Çevrimiçi) https://www.satp.org/terrorist-profile/india-jammukashmir/liberation-tigers-of-tamil-eelam-ltte, 19.02.2023.

Sönmezoğlu, Faruk : **Son Onyıllarda: Türk Dış Politikası 1991-2015**, İstanbul, Der Yayınları, 2016.

Sönmezoğlu, Faruk : **Uluslararası politika ve dış politika analizi**, 6. Bs, İstanbul, Der Yayınları, 2014.

Sönmezoğlu, Faruk, Hakan Güneş, Erhan Keleşoğlu : **Uluslararası İlişkilere Giriş**, İstanbul, Der Yayınları, 2017.

Söylemez, Hatice : **MORO: Uzakdoğu'da Bir Bağımsızlık Mücadelesi**, İstanbul, İHH İnsani Yardım Vakfı, 2016.

Stanford University : "Maping Militant Organization: Liberation Tigers of Tamil Elam", 2018, (Çevrimiçi) https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/liberation-tigers-tamil-elam, 22.10.2022.

Stanford University : "Mapping Militants", 2020, (Çevrimiçi) https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/mappingmilitants, 17.10.2020.

Staniland, Paul : **Networks of Rebellion: Explaining Insurgent Cohesion and Collapse**, Ithaca, Cornell University Press, 2014.

Stark, Jan : "Muslims in the Philippines", **Journal of Muslim Minority Affairs**, C. 23, No: 1, 2003, pp. 195-209.

Sterio, Milena : **The Right to Self-Determination Under International Law: "Selfistans", Secession and the Rule of the Great Powers**, New York, Routledge, 2013.

Sterling-Folker, Jennifer : "Neoliberalism", **International Relations Theories: Discipline and Diversity**, ed. by Tim Dunne, Milja Kurki, Steve Smith, 3. Ed., Oxford, Oxford University Press, 2013, pp. 114-131.

Stern, Tom : **Nur Misuari: An Authorized Biography**, Mandaluyong, Anvil Publishing, 2012.

Stevenson, Angus, Christine A. Lindberg : **New Oxford American Dictionary**, 3. Ed., New York, Oxford University Press, 2010.

Stewart, Megan A. : **Governing for Revolution: Social Transformation in Civil War**, Cambridge, Cambridge University Press, 2021.

Stokke, Kristian : "Building the Tamil Eelam State: Emerging State Institutions and Forms of Governance in LTTE-Controlled Areas in Sri Lanka", **Third World Quarterly**, C. 27, No: 6, 2006, pp. 1021-1040.

Supreme Court of the Philippines : "G.R. 183591", 2008, (Çevrimiçi) https://elibrary.judiciary.gov.ph/thebookshelf/showdocs/1/47263, 12.03.2022.

Süleymanoğlu Kürüm, Rahime : "Uluslararası İlişkilerde Nitel Yöntemlerle Makale Yazımı: Vaka Analizi ve İncelikleri", Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute, Özel Sayı 1, 2021 ss. Ö149-Ö168.

Tadem, Teresa S. Encarnacion : "The Emergence of Filipino Technocrats as Cold War 'Pawns'", **Journal of Contemporary Asia**, C. 50, No: 4, 2020, pp. 530-550.

Tamil Guardian : "The fight for Jaffna – October 1995", 2020, (Çevrimiçi) https://www.tamilguardian.com/content/fight-jaffna-october-1995, 24.10.2022.

Tamilnation : "Chandrika - LTTE Talks: 1994/95: Declaration of Cessation of Hostilities 5 January 1995", 1995, (Çevrimiçi) https://tamilnation.org/conflictresolution/tamileelam/cbktalks/950105ceasefire.htm, 10.09.2022.

Tamilnation : "LTTE Officially Announces Restructure Process: Selvarasa Pathmanathan Heads the Organisation", 2009, (Çevrimiçi) https://tamilnation.org/ltte/international_relations/090721kp_leader.pdf, 10.11.2022.

TamilNet : "Dignity and respect for our people is all we ask – Pathmanathan", 2009a, (Çevrimiçi), https://www.tamilnet.com/art.html?catid=13&artid=29389 , 15.05.2022.

TamilNet : "Ceasefire, Solution First; Laying down Arms Irrelevant: LTTE Appeals to Co-Chairs, UN", 2009b, (Çevrimiçi) https://www.tamilnet.com/art.html?catid=13&artid=28503, 22.10.2022.

TamilNet : "CFA, Buried", 2006, (Çevrimiçi) https://www.tamilnet.com/art.html?catid=79&artid=20479, 04.05.2022.

TamilNet : "LTTE, GOSL Reach Exploratory Agreement", 02.12.2002, (Çevrimiçi) https://www.tamilnet.com/art.html?catid=13&artid=7937, 29.10.2022.

TamilNet : "LTTE's Proposals Significant - Armitage", 2003, (Çevrimiçi) https://tamilnet.com/art.html?catid=13&artid=10349, 04.05.2022.

Tanrısever, Oktay F. : "Güç", **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, 8., İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s. 53-71.

Tanrıverdi, Görkem : "Filipinler Barış Sürecinin Tarihsel Gelişimi: 1976-2016", **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, C. 6, No: 2, 2017, s. 53-80.

Tanrıverdi, Görkem : "Filipinler'de Barış Süreci", İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi, 2018.

Taufik, Fajriyah Nurkhasanah : "Causal Factors for Conducting Peaceful Settlement between GRP an MILF on Ancestral Domain Aspect 2008", **Dauliyah Journal of Islamic and International Affairs**, C. 1, No: 2, 2016, pp. 135.

Taya, Shamsuddin L. : "The Political Strategies of the Moro Islamic Liberation Front for Self-Determination in the Philippines", **Intellectual Discourse**, C. 15, No: 1, 2007, pp. 59-84.

Tayfur, M.Fatih : "Dış Politika", **Devlet Ve Ötesi: Uluslararası Ilişkilerde Temel Kavramlar**, ed. Atila Eralp, 8. bs, İstanbul, İletişim, 2014.

Teehankee, Julio C., Cleo Anne A. Calimbahin : "Mapping the Philippines' Defective Democracy", **Asian Affairs: An American Review**, C. 47, No: 2, 2019, pp. 97-125.

The Hindu : "The War Is Over", 2016, (Çevrimiçi) https://www.thehindu.com/opinion/interview/lsquoThe-war-is-over…-Wersquove-one-way-one-chance.-Thatrsquos-the-peaceful-way-peaceful-negotiation-continuous-engagementrsquo/article13821349.ece, 24.07.2022.

The Independent : "How Beijing Won Sri Lanka's Civil War", 2010, (Çevrimiçi) https://www.independent.co.uk/news/world/asia/how-beijing-won-sri-lanka-s-civil-war-1980492.html, 23.10.2022.

The National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States : "The 9/11 Commission Report", 2004, (Çevrimiçi) https://govinfo.library.unt.edu/911/report/911Report.pdf, 27.01.2022.

The National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START) : "Global Terrorism Database (GTD)", 2022, (Çevrimiçi) https://www.start.umd.edu/gtd/, 30.01.2022.

The White House : "President Bush, President Arroyo Hold Joint Press Conference", 2003, (Çevrimiçi) https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/05/20030519-6.html, 26.08.2022.

The World Factbook : "Philippines", 2021, (Çevrimiçi) https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/philippines/, 09.02.2021.

The World Factbook : "Sri Lanka", 08.03.2022, (Çevrimiçi) https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/sri-lanka/, 27.03.2022.

Tickner, J. Ann, Laura Sjoberg : "Feminism", **International Relations Theories: Discipline and Diversity**, ed. Timothy Dunne, Milja Kurki, Steve Smith, 3. Ed., Oxford, Oxford University Press, 2013, pp. 205-222.

Tiernay, Michael : "Killing Kony: Leadership Change and Civil War Termination", **Journal of Conflict Resolution**, C. 59, No: 2, 2015, pp. 175-206.

Tilly, Charles : **Coercion, Capital, and European States, AD 990-1990**, Cambridge, Basil Blackwell, 1990.

Timberman, David G. : **A Changeless Land: Continuity and Change in Philippine Politics**, 2. Ed., New York, Routledge, 2015.

Timberman, David G. : "The Philippines in 1990: On Shaky Ground", **Asian Survey**, C. 31, No: 2, 1991, pp. 153-163.

Toft, Monica Duffy : "Indivisible Territory, Geographic Concentration, and Ethnic War", **Security Studies**, C. 12, No: 2, 2002, pp. 82-119.

Toft, Monica Duffy : **The Geography of Ethnic Violence: Identity**, New Jersey, Princeton Üniversitesi Yayınları, 2003.

TRT Haber : "Filipinler'de 30 Bin Morolu Savaşçı Nisanda Silah Bırakacak", 2020, (Çevrimiçi) https://www.trthaber.com/haber/dunya/filipinlerde-30-bin-morolu-savasci-nisanda-silah-birakacak-467161.html, 02.08.2022.

Tullberg, Jan, Birgitta S. Tullberg : "Separation or Unity? A Model for Solving Ethnic Conflicts", **Politics and the Life Sciences**, C. 16, No: 2, 1997, pp. 237-248.

Tuminez, Astrid S. : "This Land Is Our Land: Moro Ancestral Domain and Its Implications for Peace and Development in the Southern Philippines", **SAIS Review of International Affairs**, C. 27, No: 2, 2007, pp. 77-91.

Türk Dil Kurumu : "Ayrılık Ne Demek Tdk Sözlük Anlamı", 2020, (Çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/?kelime=ayrılık, 10.10.2020.

Türk Dil Kurumu : "Türk Dil Kurumu | Sözlük", 11.02.2020, (Çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/, 11.02.2020.

UCDP : "Cameroon: Ambazonia", 2022, (Çevrimiçi) https://ucdp.uu.se/conflict/14129, 19.11.2022.

UCDP : "Definitions - Department of Peace and Conflict Research - Uppsala University, Sweden", Uppsala University, Sweden, 04.01.2020, (Çevrimiçi) https://www.pcr.uu.se/research/ucdp/definitions/, 04.01.2020.

UCDP : "Kashmir Insurgents", 2022, (Çevrimiçi) https://ucdp.uu.se/actor/325, 20.11.2022.

UCDP : "LTTE: General Information", 2023, (Çevrimiçi) https://ucdp.uu.se/additionalinfo/320/0, 19.02.2023.

UCDP : "MILF: General Information", 2023, (Çevrimiçi) https://ucdp.uu.se/additionalinfo/276/0, 18.02.2023.

UCDP : "Thailand: Patani", 2022, (Çevrimiçi) https://ucdp.uu.se/conflict/423, 19.11.2022.

United Nations : "Growth in United Nations Membership", 26.12.2021, (Çevrimiçi) https://www.un.org/en/about-us/growth-in-un-membership, 26.12.2021.

United Nations : "Implementing the Responsibility to Protect: Report of the Secretary-General A/63/677", 2009, (Çevrimiçi) https://undocs.org/A/63/677, 01.02.2022.

United Nations : "Resolution Adopted by the General Assembly on 14 September 2009 A/RES/63/308", 2009, (Çevrimiçi) https://undocs.org/A/RES/63/308, 01.02.2022.

United Nations : "Resolution 242 (1967) of 22 November 1967", 1967, (Çevrimiçi) https://www.un.org/unispal/ document/auto-insert-184858/, 19.03.2020.

United Nations Security Council : "S/RES/688(1991)", United Nations, 05.04.1991, (Çevrimiçi) https://digitallibrary.un.org/record/110659, 29.01.2022.

UN Peacemaker : "1996 Peace Agreement", 1996, (Çevrimiçi) https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/PH_960902_Final%20Agreement%20Implementing%20the%20Tripoli%20Agreement%20between%20GRP%20and%20MNLF.pdf, 13.08.2022.

UN Peacemaker : "Agreement for General Cessation of Hostilities between the GRP and the MILF", 1997b, (Çevrimiçi) https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/PH_970718_Agreement%20for%20General%20Cessation%20of%20Hostilities%20between%20GRP%20and%20MILF.pdf, 27.02.2022.

UN Peacemaker : "Agreement on a Ceasefire between the Government of the Democratic Socialist Republic of Sri Lanka and the Liberation Tigers of Tamil Eelam", 22.02.2002, (Çevrimiçi) https://peacemaker.un.org/sites/peace maker.un.org/files/LK_020222_CeasefireAgreementGovernment-LiberationTigersTamilEelam.pdf, 02.02.2022.

UN Peacemaker : "Agreement on Peace Between the Government of the Republic of the Philippines and the Moro Islamic Liberation Front", 2001a, (Çevrimiçi) https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/PH_010622_Agreement%20on%20Peace%20between%20the%20GRP%20and%20MILF.pdf, 02.03.2022.

UN Peacemaker : "Annex on Normalization to the Framework Agreement on the Bangsamoro (FAB)", 2014b, (Çevrimiçi) https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/PH_140125_AnnexNormalization.pdf, 08.11.2022.

UN Peacemaker : "General Framework of Agreement of Intent Between the Government of the Republic of Philippines (GRP) and the Moro Islamic Liberation Front (MILF)", 1998, (Çevrimiçi) https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/PH_980827_General%20Framework%20of%20Agreement%20of%20Intent%20between%20GRP%20and%20MILF.pdf.

UN Peacemaker : "Implementing Guidelines on the Security Aspect of the GRP-MILF Tripoli Agreement of Peace of 2001", 2001b, (Çevrimiçi) https://peacemaker.un.org/sites/pea cemaker.un.org/files/PH_010807_Implementing%20Guidelines%20on%20the%20Security%20Aspect%20of%20the%20Tripoli%20Agreement.pdf, 24.09.2022.

UN Peacemaker : "Interim Cessation of Hostilities in Buldon, Maguindanao", 1997a, (Çevrimiçi) https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/PH_970127_Interim%20Cessation%20of%20Hostilities%20in%20Buldon.pdf, 10.03.2022.

UN Peacemaker : "Jeddah Accord", 1987, (Çevrimiçi) https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/PH_870104_The%20Jeddah%20Accord.pdf, 23.07.2022.

UN Peacemaker : "Memorandum of Agreement on the Ancestral Domain Aspect of the GRP-MILF Tripoli Agreement on Peace of 2001", 2008, (Çevrimiçi) https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/PH_080805_Memorandum%20on%20the%20ancestral%20domains.pdf.

UN Peacemaker : "The Comprehensive Agreement on the Bangsamoro", 2014a, (Çevrimiçi) https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/PH_140327_ComprehensiveAgreementBangsamoro.pdf, 15.02.2022.

UN Peacemaker : "The Framework Agreement on Bangsamoro", 2012, (Çevrimiçi) https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/PH_121015_FrameworkAgreementBangsamoro.pdf, 15.02.2022.

UN Peacemaker : "The Tripoli Agreement", 1976, (Çevrimiçi) https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/PH_761223_Tripoli%20Agreement.pdf, 03.07.2022.

UNHCR : "UNHCR - Refugee Statistics", **UNHCR**, 2022, (Çevrimiçi) https://www.unhcr.org/refugee-statistics/, 06.02.2022.

UNSDG : "Climate Negotiations Timeline", **United Nations Sustainable Development Goals**, 2022, (Çevrimiçi) https://www.un.org/sustainabledevelopment/climate-negotiations-timeline/, 06.02.2022.

U.S. Department of State : "Foreign Terrorist Organizations", 2022, (Çevrimiçi) https://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations/, 10.10.2022.

Uyangoda, Jayadeva : "Sri Lanka in 2009: From Civil War to Political Uncertainties", **Asian Survey**, C. 50, No: 1, 2010, pp. 104-111.

Uyangoda, Jayadeva : "Sri Lanka's Ethnic Conflict: The Autonomy-Separation 136 Dialectic", **Autonomy and Armed Separatism in South and Southeast Asia**, ed. Michelle Ann Miller, Singapore ; Institute of Southeast Asian Studies, 2012, pp. 136-162.

Ünal, Mustafa Coşar : "Terrorism Versus Insurgency: A Conceptual Analysis", **Crime, Law and Social Change**, C. 66, No: 1, 2016, pp. 21-57.

Van Houten, Pieter : "Regionalist Challenges to European States: A Quantitative Assessment", **Ethnopolitics**, C. 6, No: 4, 2007, pp. 545-568.

Walch, Colin : "Rethinking Ripeness Theory: Explaining Progress and Failure in Civil War Negotiations in the Philippines and Colombia", **International Negotiation**, C. 21, No: 1, 2016, pp. 75-103.

Walker, R. B. J. : **After the Globe, Before the World**, New York, Routledge, 2010.

Wallerstein, Immanuel Maurice : **Dünya Sistemleri Analizi: Bir Giriş**, çev. Ender Abadoglu, Nuri Ersoy, 2., İstanbul, BGST Yayınları, 2011.

Wallerstein, Immanuel Maurice : "The Inter-State Structure of the Modern World-System", **International Theory: Positivism and Beyond**, ed. by Steve Smith, Ken Booth, Marysia Zalewski, Cambridge New York, Cambridge University Press, 1996, pp. 87-107.

Walter, Barbara F. : **Reputation and Civil War: Why Separatist Conflicts Are so Violent**, Cambridge, Cambridge University Press, 2009.

Waltz, Kenneth N. : **Theory of International Politics**, California, Addison-Wesley, 1979.

Waltz, Kenneth Neal : **Theory of International Politics**, Reading, Addison-Wesley, 1979.

Weber, Max : "Politics as Vocation", **From Max Weber: Essays in Sociology**, ed. by Hans Heinrich Gerth, C. Wright Mills, New York, Oxford University Press, 1946, pp. 77-128.

Weinstein, Jeremy M. : **Inside Rebellion: The Politics of Insurgent Violence**, Cambridge, Cambridge University Press, 2007.

Welch, David A. : **Painful Choices: A Theory of Foreign Policy Change**, New Jersey, Princeton University Press, 2005.

Wendt, Alexander : "Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics", **International Organization**, C. 46, No: 2, 1992, pp. 391-425.

Wendt, Alexander : **Social Theory of International Politics**, New York, Cambridge University Press, 1999.

Wight, Martin : ***Systems of States***, Leicester, Leicester University Press, 1977.

William Zartman : "Negotiating Internal, Ethnic and Identity Conflicts in a Globalized World", **International Negotiation**, C. 11, No: 2, 2006, pp. 253-272.

World Bank : **Land: Territory, Domain, and Identity**, Washington D.C, World Bank, 2017.

World Trade Organization (WTO) : "Merchandise Exports (Current US$)", 2022, (Çevrimiçi) https://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.MRCH.CD.WT?end=2020&most_recent_value_desc=false&start=1960, 26.01.2022.

Yalvaç, Faruk : "Devlet", **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, ed. Atila Eralp, 8. Bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s. 15-53.

Yiğiter, Burcu : "Strategies Of Terrorist Groups In Relation With Their Short-Term Goals", **Jean Monnet**, 2016, (Çevrimiçi) https://www.jeanmonnet.org.tr/portals/0/scholars_database_thesis/burcu_yigiter.pdf, 09.09.2020.

Zabcı, Filiz: "Thomas Hobbes : Devlet ya da 'Ölümlü Tanrı'ya Övgü", **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, ed. Mehmet Ali Ağaoğulları, 8. Bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2018, s. 427-455.

Zartman, I William : "The Timing of Peace Initiatives: Hurting Stalemates and Ripe Moments", **Global Review of Ethnopolitics**, C. 1, No: 1, 2001, pp. 22-35.

Zeeuw, Jeroen de : "Understanding the Political Transformation of Rebel Movements", **From Soldiers to Politicians: Transforming Rebel Movements After Civil War**, ed. Jeroen de Zeeuw, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 2008, pp. 1-33.

OKULLARDA RUH SAĞLIĞI

Editör:
Doç. Dr. İzzet Parmaksız

nobel

OKULLARDA RUH SAĞLIĞI

Editör: Doç. Dr. İzzet Parmaksız

Yayın No.: 4855
Psikoloji-PDR No.: 439
ISBN: 978-625-397-297-4
E-ISBN: 978-625-397-298-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Parmaksız, İzzet.
Okullarda Ruh Sağlığı / Editör: İzzet Parmaksız
1. Basım, XII + 308 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-297-4
E-ISBN: 978-625-397-298-1
1. Çocuk ve Ergen 2. Okul Dönemi 3. Ruh Sağlığı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **v**

ÖN SÖZ ..... **xi**

OKULLARDA RUH SAĞLIĞI **1**
İzzet Parmaksız

Okullarda Ruh Sağlığına Genel Bakış 2
Özet 9
Tartışma Soruları 10
Kaynaklar 10

ÇOCUKLARDA VE ERGENLERDE RUH SAĞLIĞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER **13**
Erdal Hamarta

Giriş 14
Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığında Risk Faktörleri 15
Ailesel Risk Faktörleri 16
Bireysel Risk Faktörleri 18
Çevresel Risk Faktörleri 21
Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığında Koruyucu Faktörler 22
Özet 32
Tartışma Soruları 33
Kaynaklar 33

ÇOCUKLARDA VE ERGENLERDE SIK KARŞILAŞILAN AKADEMİK PROBLEMLER **39**
Selim Gündoğan

Giriş 40
Çocuklarda ve Ergenlerde Sık Karşılaşılan Akademik Temelli Problemler 40
Akademik Temelli Problemlerin Çözüm Yolları 49
Özet 57
Tartışma Soruları 58
Kaynaklar 58

ÇOCUKLARDA VE ERGENLERDE SIK KARŞILAŞILAN SOSYAL VE DUYGUSAL PROBLEMLER 63
Birsen Şahan

Giriş 64
Kaygı ve Kaygı Bozuklukları 65
Duygudurum Bozuklukları 77
Okul Temelli Müdahaleler 85
Özet 91
Tartışma Soruları 92
Kaynaklar 92

ÇOCUKLARDA VE ERGENLERDE SIK KARŞILAŞILAN YEME BOZUKLUKLARI 97
Suat Kılıçarslan

Giriş 98
Yeme Bozukluklarının Türleri 100
Çocuk ve Ergenlerde Yeme Bozukluklarının Temel Nedenleri 107
Yeme Bozukluklarının Tanı ve Değerlendirme Süreci 111
Tedavi 113
Özet 119
Tartışma Soruları 120
Kaynaklar 120

ÇOCUKLARDA VE ERGENLERDE SIK KARŞILAŞILAN DİJİTAL PROBLEMLER 129
Aykut Günlü - Tuncay Oral

Giriş 130
Bağımlılık ve Bağımlılık Türleri 132
Dijital Problemlerin Çocuk ve Ergen Üzerindeki Etkisi 138
Çocuk ve Ergenlerde Görülen Dijital Problemlere Yönelik Çözümler 142
Özet 147
Tartışma Soruları 148
Kaynaklar 148

ÇOCUKLARDA VE ERGENLERDE SIK KARŞILAŞILAN DAVRANIŞSAL PROBLEMLER 155
Yasin Yılmaz

Giriş 156
Yıkıcı Davranış Bozuklukları (Çatışma, Şiddet, Saldırganlık, Akran Zorbalığı) 156
Çatışma, Şiddet, Saldırganlık ve Akran Zorbalığı Arasındaki İlişkinin Tanımlanması 168
Akran Zorbalığının Önlenmesine Yönelik Yapılan Çalışmaların İncelenmesi 173
Okul Psikolojik Danışmanlarınca Yapılabilecek Önleyici ve Azaltıcı Çalışmalar 178
Özet 181
Tartışma Soruları 181
Kaynaklar 182

ÖZEL EĞİTİMDE RUH SAĞLIĞI 189
Rukiye Konuk Er

Giriş 190
Özel Gereksinim Türleri ve Özellikleri 190
Özel Gereksinimli Çocuk ve Ruh Sağlığı 193
Özel Gereksinimli Çocuğun Ruh Sağlığını Etkileyen Faktörler 195
Özel Gereksinimli Çocuklarda Görülen Yaygın Ruhsal Sorunlar 199
Özel Gereksinimli Çocuklarda Acil Durum Oluşturan Ruhsal Durumlar 201
Özel Gereksinimli Bireylerin Ruh Sağlığı Hizmetlerine Ulaşmasındaki Engeller 203
Özel Gereksinimli Bireylerin Ruh Sağlığını Destekleyecek Uygulamalar 204
Özet 208
Tartışma Soruları 209
Kaynaklar 209

OKULLARDA RUH SAĞLIĞINI KORUMADA YÖNETİCİ, EĞİTİMCİ, UZMAN VE AİLE ROLLERİ 215
Faika Şanal Karahan

Giriş 216
Okul Müdürünün Rolü 218
Öğretmenlerin ve Sınıf Rehber Öğretmenlerin Rolü 220
Okul Psikolojik Danışmanlarının Rolü 223
Ailenin Rolü 227
Tartışma Soruları 229
ÖZET 229
Kaynaklar 230

OKULLARDA RUH SAĞLIĞI VE KONSÜLTASYON UYGULAMALARI 235
Binaz Bozkur

Giriş 236
Konsültasyonun Özellikleri 237
Konsültasyon Modelleri 238
Hedef Gruplarla Yapılan Konsültasyon Çalışmaları 241
Konsültasyon ve Özel Eğitim 245
Konsültasyon Yeterliliği ve Konsültasyon Eğitimi 245
Konsültasyon İçin Vaka Çerçevesi 246
Özet 250
Tartışma Soruları 251
Kaynaklar 251

OKULDA KRİZ VE KRİZE MÜDAHALE SÜRECİ 255
Firdevs Savi Çakar

Giriş 256
Kriz Kavramı ve Krizin Doğası 256
"Travma" ve "Zorlayıcı Yaşam Olayları" Kavramları 256
Krizin Oluşumu 257
Kriz Türleri 257
Kriz ve Travmatik Durumlar ve Etkileri 259
Kriz ve Travmalarda Risk Altındaki Gruplar 263
Travmanın Öğrenmeye Yansımaları 263
Okulda Travmaya Duyarlı Yaklaşım 266
Krize Müdahale ve Kriz Psikolojik Danışmanlığı 268
Okullarda Kriz ve Krize Müdahale Süreci 269
Özet 280
Tartışma Soruları 281
Kaynaklar 281

OKUL TEMELLİ ÖNLEME MÜDAHALELERİ 285
Yasemin Yavuzer - Ayşe Gök Uslu

Giriş 286
Önleme Müdahaleleri 287
Psikolojik Danışma ve Önleme 289
Okul Temelli Önleme 294
Özet 302
Tartışma Soruları 303
Kaynaklar 303

OKULLARDA RUH SAĞLIĞI

İzzet Parmaksız

1

KAZANIMLAR

- Ruh sağlığı kavramını bilir.
- Okullarda ruh sağlığının önemini açıklar.
- Okulda ruh sağlığı hizmetlerinin iyileştirici etkisini kavrar.
- Ruh sağlığı hizmetlerinin okullara entegre edilmesinin nedenini açıklar.

HAZIRLIK SORULARI

- Ruh sağlığı problemleriyle ilgili okul ortamında taramalar ve gerekli durumlarda müdahaleler yapmak ne düzeyde etkili sonuçlar ortaya çıkarabilir?
- Okullarda sunulacak ruh sağlığı hizmetleri için kapsamlı ruh sağlığı programları gerekli midir?
- Okullarda uygulanan rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri çerçeve programları, ruh sağlığı hizmetlerinden beklenen etkinin oluşması için yeterli midir?

da, çoğu okul ortamında uygulanan erken müdahale programlarının çocuk ve ergenlerin sosyal, duygusal ve davranışsal problemlerini iyileştirmedeki etkinliğine ve birçok erken müdahalenin okullarda uygulamaya çok uygun olduğuna işaret etmektedir. Ruh sağlığı hizmetlerine erişimi kolaylaştırmanın yanı sıra, ruh sağlığı hizmetleri ve desteklerinin doğrudan okul binasında sağlanması, daha fazla takip, öğrencileri doğal ortamlarında görme ve becerileri bu ortama genelleştirme gibi bir dizi fayda da sağlar. Öğretmen ve ebeveyn gibi önemli sosyalleştirme unsurlarını sürece dâhil etme, ruh sağlığı sorunlarının taranması ve erken tespiti için fırsatlar ve gerektiğinde ruh sağlığını geliştirme faaliyetleri ve ayrıca daha yoğun ruh sağlığı müdahalesi sunma fırsatları, okulda ruh sağlığı çalışmalarının sağlayacağı kazanımlar olarak değerlendirilebilir. Böylelikle ruhsal olarak sağlıklı çocuklar ve ergenler; kendi benlikleri, aile, akranlar, okul ve toplum bağlamında gelişimsel olarak uygun şekillerde işlev görebilirler. Kişisel etkileşim ve destek temeli üzerine inşa edilen ruh sağlığı hizmetleri sayesinde ruhsal açıdan sağlıklı olarak yetişen bireyler, anlamlı ilişkiler başlatma, sürdürme ve üretken bir şekilde çalışmayı öğrenme yeteneğini geliştirir. Sonuç olarak okul ortamı, özellikle çocuklara ve ergenlerin ruh sağlığına ve refahına gözlemsel bir mercek sağladığı ve dolayısıyla erken müdahale ve desteğe olanak tanıdığı için, aidiyet duygusunu, paylaşılan değerleri ve olumlu personel-öğrenci ilişkilerini teşvik etmek için eşsiz bir fırsat olarak tanımlanabilir.

► Tartışma Soruları

1. Ruh sağlığı problemlerini okullarda çözebilmek mümkün mü?

2. Okullarda, psikolojik danışmanlarla birlikte hangi uzmanların çalışması problemlerin çözümüne katkı sağlar?

3. Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Programı ülkemizdeki okullarda ruh sağlığı problemlerine çözüm üretebilmek için yeterli mi? Eğer yeterli olmadığını düşünüyorsanız programa hangi içerikler dâhil edilebilir.

► Kaynaklar

Allen, R. (2016). Fostering a school culture and climate where creativity can thrive: A case study of an ınternational school principal. Theses and Dissertations, Education Sciences, 19. https://doi.org/10.13023/ETD.2016.456.

Arıcıoğlu, A., & Tagay, Ö. (2008). Mental health services at schools. *Journal of Theoretical Educational Science, 1*(2), 76-99.

Atkinson, M., & Hornby, G. (2015). *Mental health handbook for schools*. Routledge.

Bodisch Lynch, K., Geller, S. R., & Schmidt, M. G. (2004). Multi-yer evaluation of the effectiveness of a resilience-based prevention program for young children. *The Journal of Primary Prevention, 24*(3), 335–353.

Cauce, A. M., Domenech Rodríguez, M., Paradise, M., Shea, J. M., Cochran, B., Srebnik, D., & Baydar, N. (2002). Cultural and contextual influences upon the help-seeking of ethnic minority youth. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 70*, 44–55.

Cavioni, V. & Zanetti, M.A. (2015). Social-emotional learning and students' transition from kindergarten to primary school in Italy. In H. Askell-Williams (Ed.), *Transforming the Future of Learning with Educational Research* (pp. 241-258). IGI Global.

Cefai, C., & Cavioni, V. (2014). *Social and emotional education in primary school: Integrating theory and research into practice*. New York, NY: Springer

Cefai, C., & Cooper, P. (Eds.). (2017). *Mental health promotion in schools: Cross-cultural narratives and perspectives*. Springer.

Cefai, C., Arlove, A., Duca, M., Galea, N., Muscat, M., & Cavioni, V. (2018). Rescur surfing the waves: An evaluation of a resilience programme in the early years. *Pastoral Care in Education, 36*(3), 189-204. https://doi.org/10.1080/02643944.2018.1479224

Cooper, P., & Cefai, C. (2013). *Understanding and supporting students with social, emotional and behavioural difficulties: A practical guide for staff in schools*. Malta: European Centre for Educational Resilience, University of Malta

Flett, G. L., & Hewitt, P. L. (2013). Disguised distress in children and adolescents "flying under the radar": Why psychological problems are underestimated and how schools must respond. *Canadian Journal of School Psychology, 28*, 12–27. https://doi.org/10.1177/0829573512468845

Ford T., Finning K. (2020) *Mental Health in Schools*. In: Taylor E., Verhulst F., Wong J., Yoshida K., Nikapota A. (eds) Mental health and ıllness of children and adolescents. Mental health and ıllness worldwide. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-10-0753-8_40-1

Gottlieb, B. H. (1991). *Social support in adolescence*. In M. E. Colton & S. Gore (Eds.), Adolescent stress: Causes and consequences (pp. 281–306). New York: Aldine de Gruyter.

Iachini, A. L., Levine Brown, E., Ball, A., Gibson, J. E., & Lize, S. E. (2015). School mental health early interventions and academic outcomes for at-risk high school students: A meta-analysis. *Advances in School Mental Health Promotion, 8*, 156–175.

Loades, M. E., & Mastroyannopoulou, K. (2010). Teachers' recognition of children's mental health problems. *Child and Adolescent Mental Health, 15*(3), 150-156.

Michael, K. D., & Jameson, J. P. (Eds.). (2017). *Handbook of rural school mental health*. Cham, Switzerland: Springer International Publishing.

Mytton, J. A., DiGuiseppi, C., Gough, D. A., Taylor, R. S., & Logan, S. (2006). School-based violence prevention programs: Systematic review of secondary prevention trials. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine Journal, 156*, 752–762.

National Scientific Council on the Developing Child (NSCDC). (2008/2012). *Establishing a level foundation for life: Mental health begins in early childhood* (Working Paper 6, Updated Edition). Retrieved July 31, 2014, from http://www.developingchild.harvard.edu

O'Connell, M. E., Boat, T., & Warner, K. E. (2009). *Preventing mental, emotional, and behavioral disorders among young people: Progress and possibilities*. Washington, D.C.: National Academy Press.

O'Reilly, M., Svirydzenka, N., Adams, S., & Dogra, N. (2018). Review of mental health promotion interventions in schools. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 53*, 647-662. https://doi.org/10.1007/s00127-018-1530-1

Ornaghi, V., Pepe, A., & Grazzani, I. (2016). False-belief understanding and language ability mediate the relationship between emotion comprehension and prosocial orientation in preschoolers. *Frontiers in Psychology, 7*, 1534. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01534

Roberts, M. (2020). *Rise in mental health problems among children, young people. National Health Executive*. Retrieved from https://www.nationalhealthexecutive.com/articles/nhsengland-mental-health-children-young-people

Rones, M., & Hoagwood, K. (2000). School-based mental health services: A research review. *Clinical Child and Family Psychology, 3,* 223–241

Taylor, E., Verhulst, F., Wong, J., Yoshida, K., & Nikapota, A. (Eds.). (2020). *Mental health and illness of children and adolescents*. Springer Singapore, Imprint: Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-10-0753-8

Teich, J. L., Robinson, G., & Weist, M. D. (2008). What kinds of mental health services do public schools in the United States provide? *Advances in School Mental Health Promotion, 1*, 13–22.

Tremblay, R. E., Nagin, D. S., Séguin, J. R., Zoccolillo, M., Zelazo, P. D., Boivin, M., . . . Japel, C. (2004). Physical Aggression during early childhood: trajectories and predictors. *Pediatrics, 114*(1), e43-e50. https://doi.org/10.1542/peds.114.1.e43.

Vanderbleek, L. M. (2004). Engaging families in school-based mental health treatment. *Journal of Mental Health Counseling, 26* (3), 211-212

Weare, K. (2010). Mental health and social and emotional learning: Evidence, principles, tensions, balances. *Advances in School Mental Health Promotion, 3*(1), 5–17. https://doi.org/10.1080/1754730X.2010.9715670

Weist, M., & Christodulu K.V. (2000). Expanded school mental health programs: Advancing reform and closing the gap between research and practice. *Journal of School Health, 70*, 5, 1-11.

Whelley, P.C., & Bryson, D. (2002). Mental health: More than not being ill, *Education Digest, 68*(4), 51-56.

Wilson, S. J., & Lipsey, M. W. (2007). School-based interventions for aggressive and disruptive behavior: Update of a meta-analysis. *American Journal of Preventive Medicine, 33*, 130–143.

World Health Organisation (WHO). (2007). What is a health promoting school? Retrieved from http://www.who.int/chool_youth_health/gshi/hps/en/index.html

World Health Organisation (WHO). (2013). Mental health: A state of well-being. 10 facts on mental health. Retrieved from http://www.who.int/features/factfiles/mental_health/mental_health_facts/en/

World Health Organization (WHO). (2017). Mental health: A state of well-being. Retrieved from http://www.who.int/features/factfiles/mental_health/en/index.html

World Health Organization (WHO). (2005). Promoting mental health: Concepts, emerging evidence, practice. Retrieved from https://apps.who.int/iris/handle/10665/43286

World Health Organization (WHO). (2016). Mental health: Strengthening our response: Fact sheet. Retrieved from http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs220/en/index.html

ÇOCUKLARDA VE ERGENLERDE RUH SAĞLIĞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Erdal Hamarta

2

KAZANIMLAR

- Çocuk ve ergenlerde ruh sağlığının önemini açıklar.
- Çocuk ve ergen ruh sağlığında risk faktörlerini açıklar.
- Çocuk ve ergen ruh sağlığında koruyucu faktörleri açıklar.

HAZIRLIK SORULARI

- Çocuk ve ergen ruh sağlığı deyince aklınıza neler geliyor?
- Çocuk ve ergen ruh sağlığını etkileyen ne gibi faktörler olabilir? Tartışınız.

bilgi sahibi olunması, önleyici temelli çalışmaların planlanmasına rehberlik yapabilmektedir. Psikolojik danışman/rehber öğretmen, psikolog, çocuk gelişimci gibi çocuk ve ergenler ile çalışan uzmanların risk faktörlerini azaltmaya veya önlemeye; koruyucu faktörleri ise güçlendirmeye yönelik çalışmalar yapmaları, çocuk ve ergen ruh sağlığı açısından önem taşımaktadır.

► Tartışma Soruları

1. Çocuk ve ergen ruh sağlığında risk faktörleri tamamen ortadan kaldırılabilir mi? Tartışınız.

2. Risk ve koruyucu faktörler, çocuk ve ergenlerin ruh sağlığını nasıl etkileyebilir? Tartışınız.

3. Bölüm içerisinde ele alınan risk ve koruyucu faktörleri göz önünde bulundurduğunuzda bir uzman olarak bu faktörler ile çalışırken hangilerine öncelik verirsiniz? Neden? Tartışınız.

► Kaynaklar

Avşaroğlu, S. (Ed.). (2021). *Çocuk ve ergenlerde gelişimsel ve davranışsal bozukluklar*. (5. Baskı). Vize Akademik.

Aydın-Engin, E., Yıldırım, F., & Purutçuoğlu, E. (2021). Kronik hastalığa sahip çocukların psikososyal sorunları: Pediatrik sosyal hizmet müdahaleleri odağında bir derleme. The *Journal of Current Pediatrics,* 19, 271-279. DOI:10.4274/jcp.2021.0033

Baer, R., Caldera, C., & Nagy, L. M. (2020). *Mindfulness BT - Encyclopedia of personality and individual differences* (V. Zeigler-Hill & T. K. Shackelford, Eds.). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-24612-3_820

Bakırcıoğlu, R. (2020). *Çocuk ve ergenlerde ruh sağlığı*. Anı Yayıncılık.

Baltacı, Ö., Aktaş, E., & Akbulut, Ö. F. (2022). Üniversite öğrencilerinin pandemi döneminde mental iyi oluş düzeylerinin yordayıcıları olarak Covid-19 korkusu, stresle başa çıkma ve ailedeki koruyucu etkenler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *20*(1), 1–24.https://doi.org/10.37217/tebd.945037

Bar-On, R. (1997). *The Emotional Quotient Inventory (EQ-i): Technical manual*. Multi-Health Systems, Inc.

Baş, V. ve Hamarta, E. (2015). Üniversite öğrencilerinde değerler ve yaşamın anlamı arasındaki ilişki . *Değerler Eğitimi Dergisi*, *29*(13) ek ozel, 369-391 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ded/issue/29167/312340

Beck, C. T. (1999). Maternal depression and child behaviour problems: A meta-analysis. *Journal of Advanced Nursing, 29(*3), 623–629. doi:10.1046/j.1365-2648.1999.00943.x

Bennett, A. C., Brewer, K. C. & Rankin, K.M. (2012). The association of child mental health conditions and parent mental health status among U.S. children, 2007. *Maternal and Child Health Journal, 16,* 1266–1275. https://doi.org/10.1007/s10995-011-0888-4

Bitsko R. H., Claussen A. H., Lichtstein J., Black L. J., Everett Jones S., Danielson et al., (2022). Surveillance of Children's Mental Health – United States, 2013 – 2019 MMWR, , / 71(Suppl-2);1–42.

Buehler, C., & Gerard, J. M. (2002). Marital conflict, ıneffective parenting, and children'sand adolescents' maladjustment. *Journal of Marriage and Family, 64,* 78-92.

Burt S. A, Krueger R.F., McGue M., & Iacono W. (2003). Parent-child conflict and the comorbidity among childhood externalizing disorders. *Archives Of General Psychiatry, 60(*5), 505–513. https://doi.org/10.1001/archpsyc.60.5.505

Calo, M., Peiris, C., Chipchase, L., Blackstock, F., & Judd, B. (2019). Grit, resilience and mindset in health students. *The Clinical Teacher*, *16*(4), 317–322. https://doi.org/https://doi.org/10.1111/tct.13056

Casas, F., Bălţătescu, S., Bertran, I., González, M., & Hatos, A. (2013). School Satisfaction among adolescents: Testing different ındicators for its measurement and its relationship with overall life satisfaction and subjective well-being in Romania and Spain. *Social Indicators Research*, *111*(3), 665–681. https://doi.org/10.1007/s11205-012-0025-9

Centers for Chronic Disease Prevention and Health. (2022). *About chronic diseases*. https://www.cdc.gov/chronicdisease/about/index.htm adresinden elde edilmiştir.

Cleary, M., Sayers, J. M., Lopez, V., Shattell, M. M., & Cleary, M. (2016). Hope and mental health nursing. *Issues in Mental Health Nursing*, *37*(9), 692–694. https://doi.org/10.1080/01612840.2016.1221676

Coffey, K. A., Hartman, M., & Fredrickson, B. L. (2010). Deconstructing mindfulness and constructing mental health: Understanding mindfulness and its mechanisms of action. *mindfulness*, *1*(4), 235–253. https://doi.org/10.1007/s12671-010-0033-2

Cooper, K., Smith, L. G. E., & Russell, A. (2017). Social identity, self-esteem, and mental health in autism. *European Journal of Social Psychology*, *47*(7), 844–854. https://doi.org/https://doi.org/10.1002/ejsp.2297

Cooper, R. K., & Sawaf, A. (2010). *Liderlikte duygusal zekâ*. Sistem Yayıncılık.

Creswell, J. D. (2017). Mindfulness interventions. *Annual Review of Psychology*, *68*(1), 491–516.

Çetinkaya, B. (2018). *Sağlıklı aile sağlıklı çocuk, çocuk ruh sağlığı*. Pegem Akademi.

Davis, A. M. M., & Vuong, N. (2005). Mental health services for children with chronic illness. R. G. Steele, & M. C. Roberts. (Eds.). *Handbook of mental health services for children, adolescents, and families* içinde (ss.259-275). Kluwer Academic / Plenum Publishers.

Delamater, A. M., Guzman, A., & Aparicio, K. (2017). Mental health issues in children and adolescents with chronic illness. *International Journal of Human Rights in Healthcare, 10*(3). https://doi.org/10.1108/IJHRH-05-2017-0020

Deniz, M. E., Erus, S. M., ve Büyükcebeci, A. (2017). Bilinçli farkındalık ile psikolojik iyi oluş ilişkisinde duygusal zekanın aracılık rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *7*(47), 17–31. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/631351

Doğan, S. (2012). Lise öğrencilerinin okul iklimi algıları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5*(10), 55-92.

Duan, W. (2016). Mediation role of individual strengths in dispositional mindfulness and mental health. *Personality and Individual Differences*, *99*, 7–10. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.04.078

Duckworth, A. L. (2006). *"Intelligence is not enough: Non -IQ predictors of achievement."* Retrieved from https://repository.upenn.edu/dissertations/AAI3211063

Ekinci, N. ve Hamarta, E. (2020). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin azim ile mutluluk düzeylerinin incelenmesi . *OPUS International Journal of Society Researches*, 15(21), 125-144. https://doi.org/10.26466/opus.569805.

Erdoğdu, M. Y. (2005). Suça yönlendirilen ve yönlendirilmeyen çocukların aile ilişkileri ile saldırganlık davranışlarının karşılaştırılması. *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi, 12*(3), 106-114.

Fletcher, D., & Sarkar, M. (2013). Psychological resilience: A review and critique of definitions, concepts, and theory. *European Psychologist*, *18*(1), 12–23. https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000124

Frankl, V. E. (1963). *Man's search for meaning: An introduction to logotherapy*. Washington Square Press.

Friedrich, W. N., Urquiza, A., & Beilke, R. (1986). Behavior problems in sexually abused young children. *Journal of Pediatric Psychology, 11*(1), 47-57. https://doi.org/10.1093/jpepsy/11.1.47

Gençtanırım-Kurt, D. ve Çetinkaya-Yıldız, E. (2021). *Kişilik kuramları*. Pegem.

Germer, C. K., Siegel, R. D., & Fulton, P. R. (2005). *Mindfulness and psychotherapy*. Guilford press.

Gifford-Smith, M., Dodge, K. A., Dishion, T. J., & McCord, J. (2005). Peer influence in children and adolescents: crossing the bridge from developmental to intervention science. *Journal of Abnormal Child Psychology, 33*(3), 255–265. https://doi.org/10.1007/s10802-005-3563-7

Gilbert, C. I. P. (2005). Evolved mechanisms in adolescent anxiety and depression symptoms: The role of the attachment and social rank systems. *Journal of Adolescence, 28,* 325-341. doi:10.1016/j.adolescence.2004.07.004

Goleman, D. (2016). *Duygusal zeka: EQ neden IQ'dan daha önemlidir?* Varlık Yayınları.

Harandi, T. F., Taghinasab, M. M., & Nayeri, T. D. (2017). The correlation of social support with mental health: A meta-analysis. *Electronic Physician*, *9*(9), 5212–5222. https://doi.org/10.19082/5212

Hefner, J., & Eisenberg, D. (2009). Social support and mental health among college students. *American Journal of Orthopsychiatry*, *79*(4), 491–499. https://doi.org/https://doi.org/10.1037/a0016918

Heizomi, H., Allahverdipour, H., Asghari Jafarabadi, M., & Safaian, A. (2015). Happiness and its relation to psychological well-being of adolescents. *Asian Journal of Psychiatry*, *16*, 55–60. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.ajp.2015.05.037

Hiloğlu, S., ve Cenkseven-Önder, F. (2010). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde zorbalığı yordamada sosyal beceri ve yaşam doyumunun rolü. *İlköğretim Online*, *9*(3), 1159–1173.

Huebner, E. S., & Gilman, R. (2006). Students who like and dislike school. *Applied Research in Quality of Life*, *1*(2), 139–150. https://doi.org/10.1007/s11482-006-9001-3

Jin, B., & Kim, J. (2017). Grit, basic needs satisfaction, and subjective well-being. *Journal of Individual Differences*, 38, 29–35. https://doi.org/10.1027/1614-0001/a000219

Kalaycı, H., ve Özdemir, M. (2013). Lise öğrencilerinin okul yaşamının niteliğine ilişkin algılarının okul bağlılıkları üzerine etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *33*(2), 293–315.

Karal, E., ve Atak, H. (2022). Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları Üzerine Kavramsal Bir Çalışma. *Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2*(1), 82-103.

Kelly, D. R., Matthews, M. D., & Bartone, P. T. (2014). Grit and hardiness as predictors of performance among west point cadets. *Military Psychology*, *26*(4), 327–342. https://doi.org/10.1037/mil0000050

Kieling, C., Baker-Henningham, H., Belfer, M., Conti, G., Ertem, I., Omigbodun, O., et al., (2011). Child and adolescent mental health worldwide: Evidence for action. *Lancet, 378*(9801), 1515–1525. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(11)60827-1

Killgore, W. D. S., Taylor, E. C., Cloonan, S. A., & Dailey, N. S. (2020). Psychological resilience during the COVID-19 lockdown. *Psychiatry Research*, *291*, 113216. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113216

Kopystynska, O., Barnett, M. A., & Curran, M. A. (2020). Constructive and destructive interparental conflict, parenting, and coparenting alliance. *Journal of Family Psychology, 34*(4), 414–424. https://doi.org/10.1037/fam0000606

Korkut-Owen, F. (2020). *Okul temelli önleyici rehberlik ve psikolojik danışma*. (6. Baskı). Anı.

Lazarus, R. S. (1991). Progress on a cognitive-motivational-relational theory of emotion. *American Psychologist*, *46*(8), 819–834.

Maryam-Hedayati, M. A., & Mahmoud-Khazaei, M. A. (2014). An investigation of the relationship between depression, meaning in life and adult hope. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, *114*, 598–601. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.12.753

Meltzer, H., Gatward, R., Goodman, R., & Ford, T. (2003). Mental health of children and adolescents in Great Britain. *International Review of Psychiatry, 15*(1-2), 185–187. https://doi.org/10.1080/0954026021000046155

Merikangas, K. R., He, J. P., Burstein, M., Swanson, S. A., Avenevoli, S., Cui, L., Benjet, C., et al. (2010). Lifetime prevalence of mental disorders in U.S. adolescents: results from the national comorbidity survey replication--adolescent supplement (NCS-A). *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 49*(10), 980–989. https://doi.org/10.1016/j.jaac.2010.05.017

Morsünbül, Ü., ve Çok, F. (2011). Bağlanma ve ilişkili değişkenler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 3*(3), 553-570.

Nansel, T. R., Craig, W., Overpeck, M. D., Saluja, G., & Ruan, W. J., (2004). Group Cross-national consistency in the relationship between bullying behaviors and psychosocial adjustment. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine, 158*(8), 730–736. https://doi.org/10.1001/archpedi.158.8.730

Nath, P., & Pradhan, R. K. (2012). Influence of positive affect on physical health and psychological well-being: Examining the mediating role of psychological resilience. *Journal of Health Management*, *14*(2), 161–174. https://doi.org/10.1177/097206341201400206

Orzechowska, A., Zajączkowska, M., Talarowska, M., & Gałecki, P. (2013). Depression and ways of coping with stress: A preliminary study. *Medical Science Monitor: International Medical Journal of Experimental and Clinical Research*, *19*, 1050.

Özdemir, Y. (2015). Ortaokul öğrencilerinde okul tükenmişliği: ödev, okula bağlılık ve akademik motivasyonun rolü. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 6*(1), 27-35.

Özyeşil, Z., Arslan, C., Kesici, Ş., ve Deniz, M. E. (2011). Bilinçli farkındalık ölçeği'ni Türkçeye uyarlama çalışması. *Eğitim ve Bilim*, *36*(160), 224–235.

Parker, J. G., & Asher, S. R. (1987). Peer relations and later personal adjustment: Are low-accepted children at risk? *Psychological Bulletin*, *102*(3), 357. Retrieved from https://psycnet.apa.org/buy/1988-07198-001

Pinquart M. (2013). Self-esteem of children and adolescents with chronic illness: A meta-analysis. *Child: Care, health and Development, 39*(2), 153–161. https://doi.org/10.1111/j.1365-2214.2012.01397.x

Rigby, K. (2003). Consequences of bullying in schools. *The Canadian Journal of Psychiatry, 48*(9), 583-590. https://doi.org/10.1177/070674370304800904

Rosenberg, M., Schooler, C., Schoenbach, C., & Rosenberg, F. (1995). Global self-esteem and specific self-esteem: Different concepts, different outcomes. *American Sociological Review*, *60*(1), 141–156.

Salavera, C., Usán, P., & Teruel, P. (2020). The mediating role of positive and negative affects in the relationship between self-esteem and happiness. *Psychology Research and Behavior Management*, *13*, 355–361. https://doi.org/10.2147/PRBM.S240917

Sarıçam, H. (2018). Önleyici psikolojik danışma açısından koruyucu faktörler. F. Savi Çakar (Ed.), *Önleyici psikolojik danışma kuram ve uygulamaları* içinde (77–118). Pegem.

Seligman, M. E. P. (2002). *Positive psychology, positive prevention, and positive therapy*. İçinde C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (pp. 3–9). Oxford University Press.

Sherrill, R. B., Lochman, J. E., DeCoster, J., & Stromeyer, S. L. (2017). Spillover between interparental conflict and parent-child conflict within and across days. *Journal of Family Psychology,* 31(7), 900–909. https://doi.org/10.1037/fam0000332

Snyder, C. R., Harris, C., Anderson, J. R., Holleran, S. A., Irving, L. M., Sigmon, S. T., … Harney, P. (1991). The will and the ways: Development and validation of an individual-differences measure of hope. *Journal of Personality and Social Psychology*, *60*(4), 570–585. https://doi.org/10.1037/0022-3514.60.4.570

Soutter, M., & Seider, S. (2013). College access, student success, and the new character education. *Journal of College and Character*, *14*(4), 351–356. https://doi.org/doi:10.1515/jcc-2013-0044

Stephanie, G. (2017). Hope and mental health in young adult college students: An integrative review. *Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Services*, *55*(2), 28–35. https://doi.org/10.3928/02793695-20170210-04

Sund, A. M., & Wichstrom, L. (2002). Insecure attachment as a risk factor for future depressive symptoms in early adolescence. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 41*(12), 1478-1485. https://doi.org/10.1097/00004583-200212000-00020

Şahin, M., Aydın, B., Sarı, S. V., Sezen, K. ve Havva, P. (2012). Öznel iyi oluşu açıklamada umut ve yaşamda anlamın rolü. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *20*(3), 827–836.

Taner, Y., ve Gökler, B. (2004). Çocuk istismarı ve ihmali: Psikiyatrik yönler. *Hacettepe Tıp Dergisi, 35,* 82-86.

Tiliouine, H., & Belgoumidi, A. (2009). An Exploratory study of religiosity, meaning in life and subjective wellbeing in muslim students from Algeria. *Applied Research in Quality of Life*, *4*(1), 109–127. https://doi.org/10.1007/s11482-009-9076-8

Tough, H., Siegrist, J., & Fekete, C. (2017). Social relationships, mental health and wellbeing in physical disability: A systematic review. *BMC Public Health*, *17*(1), 414. https://doi.org/10.1186/s12889-017-4308-6

Tulpar, L. B., Aktan, Z. D., & Yardımcı, E. (2020). 4–6 yaş aralığındaki çocukların bağlanma stillerinin ve duygu düzenleme becerilerinin incelenmesi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi, 1*(2), 57-73.

Ünal, H. (2010). Ebeveynlerle olan ilişkiler, sapkın arkadaşlar ve sapkın davranışları. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 13*(2), 215-248.

Vahedi, A., Krug, I., Fuller-Tyszkiewicz, M. & Westrupp, E. M. (2018). Longitudinal associations between work-family conflict and enrichment, inter-parental conflict, and child internalizing and externalizing problems. *Social Science & Medicine, 21*, 251-260. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2018.06.031

Wang, Z., & Chen, J. K. (2022). Influence of parent-child conflict on psychological distress among chinese adolescents: Moderating effects of school connectedness and neighborhood disorder. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 19*(15), 9397. https://doi.org/10.3390/ijerph19159397

Weaver, C. M., Shaw, D. S., Crossan, J. L., Dishion, T. J., & Wilson, M. N. (2015). Parent-child conflict and early childhood adjustment in two-parent low-income families: parallel developmental processes. *Child Psychiatry and Human Development, 46*(1), 94–107. https://doi.org/10.1007/s10578-014-0455-5

Whitley, A. M., Huebner, E. S., Hills, K. J., & Valois, R. F. (2012). Can students be too happy in school? The optimal level of school satisfaction. *Applied Research in Quality of Life*, *7*(4), 337–350.

WHO. (2006). Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43499/9241594365_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden elde edilmiştir.

WHO. (2022). Mental health: strengthening our response. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response adresinden elde edilmiştir.

Wong, M. L., Anderson, J., Knorr, T., Joseph, J. W., & Sanchez, L. D. (2018). Grit, anxiety, and stress in emergency physicians. *The American Journal of Emergency Medicine*, *36*(6), 1036–1039. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.ajem.2018.02.021

Wu, Y.-L., Zhao, X., Ding, X.-X., Yang, H.-Y., Qian, Z.-Z., Feng, F., … Sun, Y.-H. (2015). A prospective study of psychological resilience and depression among left-behind children in China. *Journal of Health Psychology*, *22*(5), 627–636. https://doi.org/10.1177/1359105315610811

Yıldız-Akkuş, S., ve Bütün-Ayhan, A. (2020). Kronik hastalığı olan çocukların davranışlarının ve yaşam kalitelerinin incelenmesi. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi, 14*(2), 129-135.

Zhao, X., Fu, F., & Zhou, L. (2020). The mediating mechanism between psychological resilience and mental health among left-behind children in China. *Children and Youth Services Review*, *110*, 104686. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.104686

ÇOCUKLARDA VE ERGENLERDE SIK KARŞILAŞILAN AKADEMİK PROBLEMLER

Selim Gündoğan

3

KAZANIMLAR

- Çocuk ve ergenlerde sık karşılaşılan akademik problemleri bilir ve tanımlar.
- Çocuk ve ergenlerde sık karşılaşılan akademik problemlerin olası çözüm yollarını bilir ve uygular.
- Çocuk ve ergenlerde sık karşılaşılan akademik problemlerin çözümü için gerekli kişi ve kurumlarla iş birliği yapar.

HAZIRLIK SORULARI

- Eğitim sürecinde öğrencilerde sıklıkla görülen akademik temelli problemler neler olabilir?
- Öğrencilerin okul sürecinde yaşadığı akademik temelli problemlerin çözüm yolları için neler yapılabilir?

okul devamsızlığıdır. Okul devamsızlığının daha ileri boyutu olan problemse okul terkidir. Okul terkinde öğrenci, okulu ya uzun süreli olarak ya da tamamen bırakmaktadır. Gerek okul devamsızlığını azaltmak gerekse okul terkinin önüne geçmek için çözüm yolları bulunmaktadır. Öğrencilerden okul sürecinde beklenenlerden birisi de öğrencinin akademik başarı ortaya koymasıdır. Akademik olarak yeterince performans ortaya koyamayan öğrencilerde akademik başarısızlık sorunu ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin sınav sürecinde yaşadığı bir kaygı olaraksa sınav kaygısı problemi çoğu öğrencide görülen bir sorundur. Hem akademik başarısızlık hem de sınav kaygısı için öğrencilere birtakım başa çıkma becerileri kazandırılabilir.

► Tartışma Soruları

1. Okul tükenmişliğinin yol açtığı olumsuzlukların üstesinden gelmekte aile ve öğretmenlere düşen görevler nelerdir?
2. Okul fobisi ve okul reddinin farkları neler olabilir?
3. Öğrencilerde okul terki riskini azaltmak için neler yapılması gerekir?
4. Sınav kaygısını yoğun düzeyde yaşayan bir öğrenciye yönelik, aile ve okul nasıl çözüm yolları izlemelidir?
5. Okul devamsızlığına yol açan faktörler nelerdir? Söz konusu faktörlerin üstesinden gelmek için neler yapılmalıdır?
6. Akademik başarısızlığı olan öğrencilerin ve ailelerinin özellikleri nelerdir?
7. Bir öğrencinin okul tükenmişliğiyle başa çıkma becerisi neler yapılarak artırılabilir?
8. Okul fobisinin olası nedenleri nelerdir? Bu nedenleri azaltmak için aileye ve okullara ne tip görevler düşmektedir?
9. Okul devamsızlığını alışkanlık hâline getirmiş bir öğrenciye nasıl bir yaklaşım sergilenmeli ve hangi yollar kullanılarak müdahale edilmelidir?
10. Okullarda okul reddini önleyici ne tip çalışmalar yapılabilir?

► Kaynaklar

Aküzüm, C., Yavaş, T., Tan, Ç., & Uçar, M. B. (2015). İlköğretim kurumu öğrencilerinin devamsızlık ve okul terki nedenleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(2), 167-192.

Almeida, M. C., Aquino, E. M., & de Barros, A. P. (2006). School trajectory and teenage pregnancy in three Brazilian state capitals. *Cadernos de Saude Publica, 22*, 1397–1409. https://doi.org/10.1590/S0102-311X2006000700005

Ananga, E. D. (2011). Typology of school dropout: The dimensions and dynamics of dropout in Ghana. *International Journal of Educational Development*, *31*(4), 374-381. https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2011.01.006

Archer, T., Filmer-Sankey, C., & Fletcher-Campbell, F. (2003). *School phobia and school refusal: Research into causes and remedies*. Slough, UK: National Foundation for Educational Research.

Ateş, B. (2016). Effect of solution focused group counseling for high school students in order to struggle with school burnout. *Journal of Education and Training Studies*, *4*(4), 27-34. http://dx.doi.org/10.11114/jets.v4i4.1254

Atik, S., & Çelik, O. T. (2021). Analysis of the relationships between academic motivation, engagement, burnout and academic achievement with structural equation modelling. International *Journal of Contemporary Educational Research, 8*(2), 118-130. https://doi.org/10.33200/ijcer.826088

Aypay, A. (2011). Elementary school student burnout scale for grades 6-8: A study of validity and reliability. *Educational Sciences: Theory and Practice*, *11*(2), 520-527.

Butler-Por, N., (1985). *Underachievers in school: Issues and Intervention.* New York: John Willey & Sons.

Büküşoğlu, N. D. (2000). *Okul fobisi olan çocukların davranışsal özellikleri, annelerinin ruhsal belirti düzeyleri ve aile fonksiyonlarının incelenmesi*. (Doktora tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Chou, L.-C., Ho, C.-Y., Chen, C.-Y., & Chen, W. J. (2006). Truancy and illicit drug use among adolescents surveyed via street outreach. *Addictive Behaviors, 31*, 149–154. https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2005.04.011

Craske, M. G., Rauch, S. L., Ursano, R., Prenoveau, J., Pine, D. S., & Zinbarg, R. E. (2011). What is an anxiety disorder? *Focus*, *9*(3), 369-388. https://doi.org/10.1176/foc.9.3.foc369

Dekkers, H., & Claassen, A. (2001). Dropouts: Disadvantaged by definition? A Study of the perspective of very early school leavers. *Studies in Educational Evaluation*, *27*(4), 341-54.

Elliott, J. G. (1999). Practitioner review: School refusal: Issues of conceptualization, assessment, and treatment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 40*(7), 1001–1012.

Elliott, J. G., & Place, M. (2019). Practitioner review: school refusal: developments in conceptualisation and treatment since 2000. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *60*(1), 4-15. https://doi.org/10.1111/jcpp.12848

Erözkan, A. (2004). Üniversite öğrencilerinin sınav kaygısı ve başaçıkma davranışları. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 13-38.

Fremont, W. P. (2003). School refusal in children and adolescents. *American Family Physician, 68*(8), 1555–1560.

Gonzalvez, C., Kearney, C. A., Jiménez-Ayala, C. E., Sanmartín, R., Vicent, M., Inglés, C. J., & García-Fernández, J. M. (2018). Functional profiles of school refusal behavior and their relationship with depression, anxiety, and stress. *Psychiatry Research*, *269*, 140-144. https://doi.org/10.1016/j.psychres.2018.08.069

Gündoğan, S. (2021). *Lise öğrencilerinin okul tükenmişliğiyle başa çıkma becerileri üzerine bir model testi: Karma yöntem araştırması.* (Doktora tezi) , Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Gündoğan, S. (2022a). Ergenlerde akademik dayanıklılık ve okul tükenmişliğiyle başa çıkma becerisi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, *10*(27), 82-97. https://doi.org/10.52528/genclikarastirmalari.1070021

Gündoğan, S. (2022b) Okul tükenmişliğiyle başa çıkma becerisinin yordayıcısı olarak bilişsel esneklik ve algılanan sosyal destek. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1-22. https://doi.org/10.9779/pauefd.1081577

Gündoğan, S., & Seçer, İ. (2022). Okul tükenmişliğiyle başa çıkma. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *14*(3), 331-339. https://doi.org/10.18863/pgy.1025335

Hashmat, S., Hashmat, M., Amanullah, F., & Aziz, S. (2008). Factors causing exam anxiety in medical students. *Journal-Pakistan Medical Association*, *58*(4), 167-170.

Havik, T., Bru, E., & Ertesvåg, S. K. (2015). School factors associated with school refusal-and truancy-related reasons for school non-attendance. *Social Psychology of Education*, *18*(2), 221-240. https://doi.org/10.1007/s11218-015-9293-y

Heyne, D., Sauter, F. M., Ollendick, T. H., Van Widenfelt, B. M., & Westenberg, P. M. (2014). Developmentally sensitive cognitive behavioral therapy for adolescent school refusal: Rationale and case illustration. *Clinical Child and Family Psychology Review*, *17*(2), 191-215. https://doi.org/10.1007/s10567-013-0160-0

Holzer, L., & Halfon, O. (2006). School refusal. *Archives de Pediatrie: Organe Officiel de la Societe Francaise de Pediatrie*, *13*(9), 1252-1258. http://dx.doi.org/10.1016/j.arcped.2006.05.010

Johnson, A. M., Falstein, E. I., Szurek, S. A., & Svendsen, M. (1941). *School phobia. American Journal of Orthopsychiatry, 11(4), 702–711.* https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1941.tb05860.x

Kartal, S., & Ballı, F. E. (2020). Okul terki araştırmaları: Sistematik bir analiz çalışması. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(2), 257-278.

Kearney, C. A. (2007). Forms and functions of school refusal behavior in youth: An empirical analysis of absenteeism severity. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *48*(1), 53-61. https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2006.01634.x

Kearney, C. A. (2008). An interdisciplinary model of school absenteeism in youth to inform professional practice and public policy. *Educational Psychology Review*, *20*(3), 257-282. https://doi.org/10.1007/s10648-008-9078-3

Kearney, C. A., & Bensaheb, A. (2006). School absenteeism and school refusal behavior: A review and suggestions for school-based health professionals. *Journal of School Health*, *76*(1), 3-7. https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2006.00060.x

Kearney, C. A., & Silverman, W. K. (1996). The evolution and reconciliation of taxonomic strategies for school refusal behavior. *Clinical Psychology: Science and Practice, 3*(4), 339–354. https://doi.org/10.1111/j.1468-2850.1996.tb00087.x

Kearney, C. A., Eisen, A. R., & Silverman, W. K. (1995). The legend and myth of school phobia. *School Psychology Quarterly, 10*(1), 65–85. https://doi.org/10.1037/h0088293,

Kennedy, W. A. (1965). School phobia: Rapid treatment of fifty cases. *Journal of Abnormal Psychology, 70*(4), 285–289. https://doi.org/10.1037/h0022440

King, N. J., & Bernstein, G. A. (2001). School refusal in children and adolescents: A review of the past 10 years. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *40*(2), 197-205. https://doi.org/10.1097/00004583-200102000-00014

Kondo, D. S. (1997). Strategies for coping with test anxiety. *Anxiety, Stress, and Coping*, *10*(2), 203-215.https://doi.org/10.1080/10615809708249301

Lin, S. H., & Huang, Y. C. (2014). Life stress and academic burnout. *Active Learning in Higher Education*, *15*(1), 77-90. https://doi.org/10.1177/1469787413514651

Lochner, L. & Moretti, E. (2004). The effect of education on crime: Evidence from prison inmates, arrests, and self-reports. *American Economic Review*, 94, 155–189

Madigan, D. J., & Curran, T. (2021). Does burnout affect academic achievement? A meta-analysis of over 100,000 students. *Educational Psychology Review*, *33*(2), 387-405. https://doi.org/10.1007/s10648-020-09533-1

Mealey, D. L., & Host, T. R. (1992). Coping with test anxiety. *College Teaching*, *40*(4), 147-150. https://doi.org/10.1080/87567555.1992.10532238

Mili Eğitim Bakanlığı (2013). *Ortaöğretimde sınıf tekrarı, okul terk sebepleri ve örgün eğitim dışında kalan çocuklar politika önerileri raporu*. https://www.meb.gov.tr/earged/unicef/S%C4%B1n%C4%B1f%20Tekrar%C4%B1,%20Okul%20Terki%20Politika%20Raporu.pdf adresinden erişildi.

Mouren, M. C., & Delorme, R. (2006). School phobia or school refusal: Controversial concepts. *Bulletin de L'academie Nationale de Medecine*, *190*(8), 1629-39.

Özabacı, N., & Acat, M. B. (2005). Sosyo ekonomik çevreye göre ilköğretim öğrencilerinin başarısızlık nedenleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(1), 145-169.

Özer, A., Gençtanırım, D., & Ergene, T. (2011). Türk lise öğrencilerinde okul terkinin yordanması: Aracı ve etkileşim değişkenleri ile bir model testi. *Eğitim ve Bilim, 36*(161), 302-317.

Rettig, M., & Crawford, J. (2000). Getting past the fear of going to school. *The Education Digest*, *65*(9), 54-58.

Salmela-Aro, K., & Upadyaya, K. (2020). School engagement and school burnout profiles during high school–The role of socio-emotional skills. *European Journal of Developmental Psychology*, *17*(6), 943-964. https://doi.org/10.1080/17405629.2020.1785860

Salmela-Aro, K., Kiuru, N., Leskinen, E., & Nurmi, J. E. (2009a). School burnout inventory (SBI) reliability and validity. *European Journal of Psychological Assessment*, *25*(1), 48-57. https://doi.org/10.1027/1015-5759.25.1.48

Salmela-Aro, K., Kiuru, N., Pietikäinen, M., & Jokela, J. (2008). Does school matter? The role of school context in adolescents' school-related burnout. *European Psychologist*, *13*(1), 12-23. https://doi.org/10.1027/1016-9040.13.1.12

Salmela-Aro, K., Savolainen, H., & Holopainen, L. (2009b). Depressive symptoms and school burnout during adolescence: Evidence from two cross-lagged longitudinal studies. *Journal of Youth and Adolescence*, *38*(10), 1316-1327. https://doi.org/10.1007/s10964-008-9334-3

Sewell, J. (2008). School refusal. *Australian Family Physician, 37*(4), 406–408.

Soysal, Ş., & Bodur, Ş. (2004). Bir büyüme masalı: Okul korkusu. *Türk Tabipler Birliği. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, *13*(6), 234-236.

Suh, S. P. (2001). *Korean American adolescents' perceptions of contributors to school dropout risk*. The University of Alabama.

Şirin, H., Özdemir, S., & Sezgin, F. (2009). Okulu terk eden çocukların ve velilerin okul terkine ilişkin görüşleri: Nitel bir inceleme. *XVIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*.

Tyrrell, M. (2005). School phobia. *The Journal of School Nursing*, *21*(3), 147-151. https://doi.org/10.1177/105984050502100304

Ulaş, S. (2018). *Ortaokul öğrencilerinde okul tükenmişliğini azaltmaya yönelik olarak geliştirilen bilişsel davranışçı terapi temelli psikoeğitim uygulamasının etkililiğinin karma yöntem ile incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Weatherbee, S. (2006). *Preventing high school dropout: Implications of a screening inventory for school reform policy and practice* (Doctoral dissertation). Universfity of Pittsburgh.

ÇOCUKLARDA VE ERGENLERDE SIK KARŞILAŞILAN SOSYAL VE DUYGUSAL PROBLEMLER

Birsen Şahan

4

KAZANIMLAR

- Çocuğun veya ergenin yaşadığı sosyal ve duygusal sorunların, gelişimini nasıl etkileyebileceğini kavrar.
- Çocuklarda ve ergenlerde görülen duygusal ve sosyal problemlerin neler olabileceğini kavrar.
- Çocuklarda ve ergenlerde görülen duygusal ve sosyal problemlerin nedenlerini tartışır.
- Çocuklarda ve ergenlerde görülen duygusal ve sosyal problemlere yönelik çözüm önerilerinde bulunur.

HAZIRLIK SORULARI

- Çocukluk ve ergenlik döneminde karşılaştığınız sosyal ve duygusal problemler nelerdir?
- Bu problemler, hayatınızı nasıl etkiledi?
- Bu sorunlarla baş etmenizde size destek sağlayan kaynaklarınız nelerdir?
- Bu sorunlar, yaşamınızın ileriki dönemlerini nasıl etkiledi?

sal ve fiziksel belirtileri ile çocuklarda ve ergenlerde görülen depresyonun belirtileri birbirinden farklılık gösterebilmektedir. Çocuklarda ve ergenlerde majör depresif bozukluk, süreğen depresif bozukluk, bipolar bozukluk gibi bozukluklar belirtileri bakımından başka bozukluklarla benzer özellikler gösterebileceği için kimi zaman tespit edilmesinde güçlükler yaşanabilmektedir.

Okullar, yalnızca eğitim veren kurumlar olmayıp çocukların kişisel sosyal, mesleki ve eğitsel anlamda gelişimlerini destekleyen kurumlardır. Çocukların ve ergenlerin, psikolojik ve fiziksel olarak tam bir iyilik hâli içinde olabilmeleri için, yaşamış olduğu sosyal duygusal problemlerin erkenden tespit edilmesi, bu sorunlar ortaya çıktığında ise yeterli ve gerekli müdahalelerin uygulanabilmesi gerekmektedir. Doğru teşhisin konulması ve gerekli müdahalenin yapılması için ise dikkatli ve kapsamlı bir değerlendirme yapılmalıdır. Bunun sağlanabilmesi içinde okul personelleri ile sağlık kuruluşları, aileler ve toplum birlik ve bütünlük içinde çalışmalıdır.

► Tartışma Soruları

1. İlk kez okula başlayan ve ayrılık kaygısı yaşayan çocukların evden ayrılmak istememelerinin ailesel nedenleri neler olabilir?
2. İçinde yaşanılan kültürel bağlam, kaygı düzeyini ve türünü nasıl etkileyebilir?
3. Depresyon ile kaygının benzer ve farklı yönleri nelerdir?
4. Çocuklarda ve ergenlerde görülen sosyal ve duygusal bozukluklarda çok boyutlu değerlendirme yapmak neden önemlidir?

► Kaynaklar

Adelman, H. S., & Taylor, L. (2010). *Mental health in schools: Engaging learners, preventing problems, and improving schools*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press

Alegria, M., Vallas, M., & Pumariega, A. J. (2010). Racial and ethnic disparities in pediatric mental health. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America, 19*(4), 759–774. https://doi.org/10.1016/j.chc.2010.07.001

Amaya, A. C., & Campbell, M. A. (2010) Cross cultural comparison of anxiety symptoms in Colombian and Australian children. Electronic *Journal of Research in Educational Psychology, 8*(2), 497-516.

American Psychiatric Association-APA. (2013). Anxiety disorders. In *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596.dsm05

Bark, C., & Resch, F. (2008). Neurobiology of depression in childhood and adolescence. In *Biological Child Psychiatry* (Vol. 24, pp. 53-66). Karger Publishers.

Baştemur, Ş. (2021). *Yaşam dönemleri uyum sorunları*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss, Volume 2: Separation*. N.Y.: Basic Books.

Chorpita, B. F. (2001). Control and the development of negative. In M. W. Vasey & M. R. Dadds (Eds.), *The Developmental Psychopathology of Anxiety* (pp. 112-142). New York: Oxford University.

Compas, B. E., Connor-Smith, J., & Jaser, S. S. (2004). Temperament, stress reactivity, and coping: Implications for depression in childhood and adolescence. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 33*(1), 21-31. https://doi.org/10.1207/S15374424JCCP3301_3

Dadds, M. R., Davey, G. C. L., & Field, A. P. (2001). Developmental aspects of conditioning processes in anxiety disorders. In M. W. Vasey & M. R. Dadds (Eds.), *The Developmental Psychopathology of Anxiety* (pp. 205-230). New York: Oxford University.

Dallos, R., & Draper, R. (2010). *An introduction to family therapy systemic theory and practice* (3rd Ed.). London: McGraw Hill Open University Press.

Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child Development, 82*, 405–432.

Fang, H., Shi, H., & Zhang, J. (2021). Development of enhancing school-based prevention through a social and emotional learning. *Aggression and Violent Behavior*. https://doi.org/10.1016/j.avb.2021.101669

Flannery-Schroeder, E. C. (2004). Generalized anxiety disorder. In T. L. Morris & J. S. March (Eds), Anxiety *Disorders in Children and Adolescents* (pp. 127-142). NY: The Guilford Press

Fuentes, M. C., Garcia-Ros, R., Perez-Gonzales, F., & Sancerni, D. (2019). Effects of parenting styles on self-regulated learning and academic stress in Spanish adolescents. *Int. J. Environ. Res. Public Health, 16*(15), 2778. https://doi.org/10.3390/ijerph16152778

Gray, J. A., & McNaughton, N. (2000). *The neuropsychology of anxiety*. New York: Oxford University Press.

Greenberg, M. T., Weissberg, R. P., o'Brien, M. U., Zins, J. E., Fredericks, L., Resnik, H., & Elias, M. J. (2003). Enhancing school-based prevention and youth development through coordinated social, emotional and academic learning. *American Psychologist, 58,* 466–474. http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.58.6-7.466

Hankin, B. L., Abramson, L. Y., Moffitt, T. E., McGee, R., Silva, P. A., & Angell, K. E. (1998). Development of depression from preadolescence to young adulthood: Emerging gender differences in a 10-year longitudinal study. *Journal of Abnormal Psychology, 107*(1), 128–140.

Hetema, J. M., Neale, M. C., & Kendler, K. S. (2001). A review and meta-analysis of the genetic epidemiology of anxiety disorders. *American Journal of Psychiatry, 158*, 1568–1578

Hoberty, H. J. (2012). *Anxiety and depression in children and adolescents: Assessment, intervention, and prevention*. Springer.

Holland, M. L., Malmberg, J., & Peacock, G. G. (2017). *Emotional and behavioral problems of young children.* NY: Guilford Press.

Holmes, J. (2004). *John Bowlby and Attachment Theory: Makers of modern psychotherapy.* NY: Routledge.

Kendall, P. C., Krain, A., & Treadwell, K. (1999). Generalized anxiety disorders. In R. T. Ammerman, M. Hersen, & C. G. Last (Eds.), *Handbook of Prescriptive Treatments For Children and Adolescents* (2nd Ed., pp. 155–171). Needham Heights, MA: Allyn & Bacon

Kendall, P. C., Stark, K. D., & Adam, T. (1990). Cognitive deficit or cognitive distortion of childhood depression. *Journal of Abnormal Child Psychology, 18*(3), 255–270. https://doi.org/10.1007/BF00916564

Kerr, M. (1981). Family systems theory and therapy. In A. S. Gurman & D. P. Kniskern (Eds.), *Handbook of Family Therapy* (pp. 226-264). New York: Brunner/Mazel.

Kouyoumdjian, H., Zamboanga, B. L., & Hansen, D. J. (2003). Barriers to community mental health services for Latinos: Treatment considerations. *Clinical Psychology: Science and Practice, 10*(4), 394–422. https://doi.org/10.1093/clipsy.bpg041

Leung, P. W. L., & Poon, M. W. L. (2001). Dysfunctional schemas and cognitive distortions in psychopathology: A test of the specificity hypothesis. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 42*(6), 755-765.

Main, M., & Goldwyn, R. (1984). Predicting rejection of her infant from mother's representation of her own experience: Implications for the abused-abuser intergenerational cycle. *International Journal of Child Abuse and Neglect, 8*(2), 203–17. https://doi.org/10.1016/0145-2134(84)90009-7

Malti, T. (2011). Developing life skills in youth. In Jacobs foundation (Ed.), *Jacobs Foundation Guidelines on Monitoring and Evaluating Life Skills for Youth Development* (pp. 8–23). Zurich: Jacobs foundation

Malti, N. (2020). Children and violence: Nurturing social-emotional development to promote mental health. *Social Policy Report, 33*(2), 1-27.

Malti, T., Chaparro, M. P., Zuffianò, A., & Colasante, T. (2016). School-based interventions to promote empathy-related responding in children and adolescents: A developmental analysis. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology.*https://doi.org/10.1080/15374416.2015.1121822

Malti, T., & Noam, G. G. (2016). Social-emotional development: From theory to practice. *European Journal of Developmental Psychology, 13,* 6, 652-665. https://doi.org/10.1080/17405629.2016.119617

Marton, P., Churchard, M., & Kutcher, S. (1993). Cognitive distortion in depressed adolescents. *Journal of Psychiatry & Neuroscience, 18*(3), 103–107.

Masare, M. S., Patale, P. J., & Bansode-Gokhe, S. S. (2019). Behavioral and emotional problems in school children: Teachers and parents perspective. *International Journal of Community Medicine and Public Health, 6*(3),1074-1078. http://dx.doi.org/10.18203/2394-6040.ijcmph20190588

Maughan, B., Collishaw, S., & Stringaris, A. (2013). Depression in childhood and adolescence. *Journal of the Canadian Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, *22*(1), 35–40.

McGoldrick, M., Gerson, R. & Petry, S. (2020) *Genogramlar* (T. Akbaş ve S. Kılıçarslan Çeviri Editörleri). Ankara: Pegem Akademi

McNaughton, N., & Gray, J. A. (2000). Anxiolytic action on the behavioural inhibition system implies multiple types of arousal contribute to anxiety. *Journal of Affective Disorders, 61*(3), 161–176. https://doi.org/10.1016/s0165-0327(00)00344-x.

Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2007). *Attachment in adulthood*: *Structure, dynamics, and change.* New York: Guilford Press.

Mullen S. (2018). Major depressive disorder in children and adolescents. *The mental health clinician*, *8*(6), 275–283. https://doi.org/10.9740/mhc.2018.11.275

Noam, G. G., & Malti, T. (2008). Responding to the crisis: RALLY's developmental and relational approach. *New Directions for Youth Development, 120,* 31-55.

Oberle, E., Schonert-reichl, K. A., Hertzman, C., & Zumbo, B. (2014). Social-emotional competencies make the grade: Predicting academic success in early adolescence. *Journal of Applied Developmental Psychology, 35*, 138–147. https://doi.org/10.1016/j.appdev.2014.02.004

O'Connell, K. L. C. (2008). What can we learn? Adult outcomes in children of seriously mentally ill mothers. *Journal of Child Adolescent Psychiatric Nursing, 21*(2), 89-104.

Ollendick, T. H., Yang, R., King, N. J., Dong, Q., & Akande, A. (1996). Fears in American, Australian, Chinese, and Nigerian children and adolescents: A cross-cultural study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 37,* 213–220

Pumariega, A. J., Rothe, E., Mian, A., Carlisle, L., Toppelberg, C., Harris, T., Gogineni, R. R., Webb, S., Smith, J., & American Academy of Child and Adolescent Psychiatry (AACAP) Committee on Quality Issues (CQI) (2013). Practice parameter for cultural competence in child and adolescent psychiatric practice. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, *52*(10), 1101–1115. https://doi.org/10.1016/j.jaac.2013.06.019

Rudolph, K. D., & Clark, A. G. (2001). Conceptions of relationships in children with depressive and aggressive symptoms: Social-cognitive distortion or reality? *Journal of Abnormal Child Psychology, 29*, 41–56

Rudolph, K. D., Hammen, C., & Burge, D. (1994). Interpersonal functioning and depressive symptoms in childhood: Addressing the issues of specificity and comorbidity. *Journal of Abnormal Child Psychology, 22*, 355–371

Rudolph, K. D., Kurlakowsky, K. D., & Conley, C. S. (2001). Developmental and social-emotional origins of depressive control-related beliefs and behavior. *Cognitive Therapy and Research, 25*, 447–475.

Schwartz, D., Gorman, A. H., Duong, M. T., & Nakamoto, J. (2008). Peer relationships and academic achievement as interacting predictors of depressive symptoms during middle childhood. *Journal of Abnormal Psychology, 117*, 289–299

Rice F. (2010). Genetics of childhood and adolescent depression: insights into etiological heterogeneity and challenges for future genomic research. *Genome medicine*, *2*(9), 68. https://doi.org/10.1186/gm189

Rice, F., Harold, G., & Thaper, A. (2002). The genetic aetiology of childhood depression: A review. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 43*(1), 65–79. https://doi.org/10.1111/1469-7610.00004

Saarni, C. (2007). The development of emotional competence: Pathways for helping children to become emotionally intelligent. In R. Bar-On, J. G. Maree, & M. J. Elias (Eds.), *Educating People To Be Emotionally İntelligent* (pp. 15–35). Praeger Publishers/Greenwood Publishing Group.

Silverman, W. K., & Niederhauser, A. D. (2004). Separation anxiety disorder. In T. L. Morris & J. S. March (Eds), *Anxiety Disorders in Children and Adolescents* (pp. 166-191). NY: The Guilford Press

Stein, M. B., & Seedat, S. (2004). Pharmacotherapy. In T. L. Morris & J. S. March (Eds.), *Anxiety Disorders in Children and Adolescents*. NY: The Guilford Press

Tyano, S., Zalsman, G., Ofek, H., Blum, l., Apter, A., Wolovik, L., Sher, L., Sommerfeld, E., Harell, D., & Weizman, A. (2006). Plasma serotonin levels and suicidal behavior in adolescents. *European Neuropsychopharmacology, 16*(1), 49–57. https://doi.org/10.1016/j.euroneuro.2005.05.005

Vasey, M. W., Crnic, K. A., & Carter, W. G. (1994). Worry in childhood: A developmental perspective. *Cognitive Therapy and Research, 18*, 529–549.

Vasey, M. W., & Dadds, M. R. (2001). An introduction to the developmental psychopathology of anxiety. In M. W. Vasey & M. R. Dadds (Eds.), *The Developmental Psychopathology of Anxiety* (pp. 3–26). New York: Oxford University.

Vasey, M. V., & Macleod, C. (2001). Information-processing factors in childhood anxiety: A review and developmental perspective. In M. W. Vasey & M. R. Dadds (Eds.), *The Developmental Psychopathology of Anxiety* (pp. 278-303). NY: Oxford University.

Vermetten, E., Vythilingam, M., Southwick, S. M., Charney, D. S., & Bremmer, J. D. (2003). Long-term treatment with paroxetine increases verbal declarative memory and hippocampal volume in post-traumatic stress disorder. *Biological Psychiatry, 54*(7), 693–702. https://doi.org/10.1016/s0006-3223(03)00634-6

Weems, C. F., Berman, S. L., Silverman, W. K., & Saavedra, L. S. (2001). Cognitive errors in youth with anxiety disorders: The linkages between negative cognitive errors and anxious symptoms. *Cognitive Therapy and Research, 25*, 559-575.

Weems, C. F., Silverman, W., & LaGreca, A. (2000). What do youth referred for anxiety problems worry about? Worry and its relation to anxiety and anxiety disorders in children and adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology, 28*(1), 63–72.

Weems, C. F, & Watts, S. E. (2005). Cognitive models of childhood anxiety. In C. M. Velotis (Ed.), *Anxiety Disorder Research* (pp. 205–232). Hauppauge, NY: Nova Science.

Wolfradt, U., Hempel, S., & Miles, J. (2003). Perceived parenting styles, depersonalisation, anxiety and coping behaviour in adolescents, *Personality and Individual Differences.* https://doi.org/10.1016/S0191-8869(02)00092-2

ÇOCUKLARDA VE ERGENLERDE SIK KARŞILAŞILAN YEME BOZUKLUKLARI

Suat Kılıçarslan

5

KAZANIMLAR

- Çocuk ve ergenlerde yeme bozukluklarının temel nedenlerini bilir.
- Çocuk ve ergenlerde yeme bozukluklarının türleri ve özelliklerini bilir.
- Çocuk ve ergenlerde yeme bozuklukları konusunda ailenin rolü ve önemini açıklar.
- Çocuk ve ergenlerde yeme bozukluklarının tedavi sürecinde okul personelinin rolü ve özelliklerini açıklar.

HAZIRLIK SORULARI

- Çocuk ve ergenlerde yeme bozukluklarının tedavisinde aileleri sürece nasıl dâhil edebilirsiniz?
- Çocuk ve ergenlerde yeme bozuklukları konusunda sosyokültürel faktörler süreci nasıl etkiliyor olabilir?
- Çocuk ve ergenlerde yeme bozukluklarının tanı ve değerlendirme sürecinde yararlanılan araçlar nelerdir?

yeme bozukluğu ve obezitenin ön plana çıktığı görülmektedir. Çocuk ve ergenlerde görülen yeme bozukluklarının temel nedenlerine bakıldığında genetik, çevresel, sosyal, kültürel, medya etkisi, kişilik ve aile özellikleri gibi pek çok boyutun öne çıktığı görülmektedir. Çocuk ve ergenlerde yeme bozukluklarını değerlendirme sürecinde ruh sağlığı uzmanlarının yeme ve ilişkili davranışlar hakkında farkındalık artırıcı değerlendirme araçlarını dikkatle kullanması gerekmektedir. Günümüzde çocuk ve ergenlerde yeme bozukluklarını teşhis etmede DSM–V ve ICD–10 kriterleri, özellikle kullanılmaktadır.

Okul çağındaki çocuk ve ergenlerde görülen yeme bozukluklarının tedavisi; doktorlar, hemşireler, diyetisyen ve diğer sağlık personeli ile birlikte okul psikolojik danışmanları, öğretmenler ve ebeveynlerin ortak çabasını gerektiren çok boyutlu bir süreçtir. Özellikle okul personeli, bu rahatsızlıkların belirtilerine karşı dikkatli olmalı ve gençleri, psikolojik danışmanlara yönlendirerek aileleri, bazı sorunlu yeme davranışları konusunda bilgilendirmelidir. Bu bozuklukların gelişimi sürecinde erken fark etmek ve iş birliği çerçevesinde çok boyutlu önleme ve müdahale çalışmalarında bulunmak, çocuk ve ergenlerinde yeme bozukluklarının tedavisinde çok önemlidir. Bu açıdan bakıldığında okullarda çocuk ve ergenlere yönelik disiplinler arası bir iş birliği çerçevesinde sunulacak psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin yeme bozuklukları ile baş etmede çok önemli katkılar sağlayabileceği söylenebilir.

► Tartışma Soruları

1. Bir okul psikolojik danışmanı olarak çocuk ve ergenlerde görülen yeme bozukluklarının tanı ve tedavi sürecinde etkin bir şekilde nasıl görev alabilirsiniz? Tartışınız.

2. Çocuk ve ergenlerde anoreksiya nevroza, bulumiya nevroza, tıkınırcasına yeme bozuklukları ve obezite ile ilgili tedavi sürecinde hangi kuramsal açıklama ve yöntemleri kullanabilirsiniz? Nedenleri ile tartışınız.

► Kaynaklar

Ackard, D. M., Neumark-Sztainer, D., Story, M., & Perry, C. (2003). Overeating among adolescents: Prevalence and associations with weight-related characteristics and psychological health. *Pediatrics, 111*, 67–74.

American Psychiatric Association (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*, 4th edition, Text Revision (2000). Washington, DC: American Psychiatric Association.

American Psychiatric Association (APA). (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Washington, DC: Author

Attia, E., & Walsh, B. T. (2009). Behavioral management for anorexia nervosa. *The New England Journal of Medicine*, 360, 500–506.

Attia, E., Haiman, C., Walsh, B. T., & Flater, S. R. (1998). Does fluoxetine augment the inpatient treatment of anorexia nervosa? *The American Journal of Psychiatry, 155*(4), 548–551.

Banis, H.T., Varni, J.W., Wallander, J.L., et al. (1988). Psychological and social adjustment of obese children and their families. *Child Care Health Dev, 14*, 157–173.

Beck, S., Terry, K.A. (1985). A comparison of obese and normal-weight families' psychological consequences. *Am J Fam Ther, 13*, 55–59.

Becker, A. E., Burwell, R. A., Herzog, D. B., Hamburg, P., & Gilman, S. E. (2002). Eating behaviours and attitudes following prolonged exposure to television among ethnic Fijian adolescent girls. *The British Journal of Psychiatry, 180*(6), 509-514.

Berger, S. S., Elliott, C., Ranzenhofer, L. M., Shomaker, L. B., Hannallah, L., Field, S. E., … & Tanofsky-Kraff, M. (2014). Interpersonal problem areas and 18 Binge Eating Disorder 368 alexithymia in adolescent girls with loss of control eating. *Comprehensive Psychiatry, 55*, 170–178.

Biederman, J., Herzog, D. B., Rivinus, T. M., Harper, G. P., Ferber, R. A., Rosenbaum, J. F., … Schildkraut, J. J. (1985). Amitriptyline in the treatment of anorexia nervosa: A double-blind, placebo-controlled study. *Journal of Clinical Psychopharmacology, 5*(1), 10–16.

Birgegård, A., Norring, C., & Clinton, D. (2014). Binge eating in interview versus self-report: Different diagnoses show different divergences. European eating disorders. *Review, 22*, 170–175.

Blaine, B. E., Rodman, J., & Newman, J. M. (2007). Weight loss treatment and psychological well-being: A review and meta-analysis. *Journal of Health Psychology, 12*, 66–82.

Boachie, A., Goldfield, G., & Spettigue, W. (2003). Olanzapine use as an adjunctive treatment for hospitalized children with anorexia nervosa: Case reports. *The International Journal of Eating Disorders, 33*(1), 98–103.

Boyer, T. W. (2006). The development of risk-taking: A multi-perspective review. *Developmental Review, 26*(3), 291–345

Braden, A., Rhee, K., Peterson, C. B., Rydell, S. A., Zucker, N., & Boutelle, K. (2014). Associations between child emotional eating and general parenting style, feeding practices, and parent psychopathology. *Appetite, 80*, 35–40

Braet, C., Tanghe, A., Veerle, D., Moens, E., & Rosseel, Y. (2004). Inpatient treatment for children with obesity: Weight loss, psychological well-being, and eating behavior. *Journal of Pediatric Psychology, 29*, 519–529.

Brewerton, T. D., Rance, S. J., Dansky, B. S., O'Neil, P. M., & Kilpatrick, D. G. (2014). A comparison of women with child-adolescent versus adult onset binge eating: Results from the National Women's Study. *International Journal of Eating Disorders, 47*, 836–843.

Bruch, H. (1973). *Eating disorders: Obesity, anorexia nervosa, and the person within.* New York: Basic Books

Brumberg, J.J. (1989). *Fasting girls: The history of anorexia nervosa*. New York: Plume

Bulik, C. M., Sullivan, P. F., Weltzin, T. E., & Kaye, W. H. (1995). Temperament in eating disorders. *The International Journal of Eating Disorders, 17*(3), 251–26

Campbell, I. C., Mill, J., Uher, R., & Schmidt, U. (2011). Eating disorders, gene–environment interactions and epigenetics. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews, 35*, 784–793.

Casper, R. C., Hedeker, D., & McClough, J. F. (1992). Personality dimensions in eating disorders and their relevance for subtyping. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 31*(5), 830–840.

Collins, M.E. (1991). Body figure perceptions and preferences among preadolescent children. *Int J Eating Disord, 10*(2), 199–208.

Cooper, Z., Cooper, P. J., & Fairburn, C. G. (1989). The validity of the eating disorder examination and its subscales. *British Journal of Psychiatry, 154*, 807–812. https://doi.org/10.1192/bjp.154.6.807.

Crawford, P.B., Story, M., Wang, M.C., et al. (2001). Ethnic issues in the epidemiology of childhood obesity. *Pediatr Clin North Am, 48*(4), 855–878.

Croll, J., Neumark-Sztainer, D., Story, M., & Ireland, M. (2002). Prevalence and risk and protective factors related to disordered eating behaviors among adolescents: Relationship to gender and ethnicity. *Journal of Adolescent Health, 31*, 166–175.

Dalle Grave, R., Calugi, S., Doll, H. A., & Fairburn, C. G. (2013). Enhanced cognitive behaviour therapy for adolescents with anorexia nervosa: An alternative to family therapy*? Behaviour Research and Therapy, 51*(1), R9–R12. https://doi.org/10.1016/ j.brat.2012.09.008.

Danese, A., Pariante, C. M., Caspi, A., Taylor, A., & Poulton, R. (2007). Childhood maltreatment predicts adult inflammation in a life-course study. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 104*, 1319–1324.

Datar, A., Sturm, R. (2004, September). Physical education in elementary school and body mass index: evidence from the early childhood longitudinal study. *Am J Public Health, 94*(9), 1501–1506.

Decaluwé, V., & Braet, C. (2005). The cognitive behavioural model for eating disorders: A direct evaluation in children and adolescents with obesity. *Eating Behaviors, 6*, 211–220.

Decaluwé, V., Braet, C., & Fairburn, C. G. (2003). Binge eating in obese children and adolescents. International Journal of Eating Disorders, 33, 78–84.

Devlin, M. J., Walsh, B. T., Guss, J. L., Kissileff, H. R., Liddle, R. A., & Petkova, E. (1997). Postprandial cholecystokinin release and gastric emptying in patients with bulimia nervosa. *The American Journal of Clinical Nutrition, 65*(1), 114–120

Dingemans, A. E., van Rood, Y. R., de Groot, I., & van Furth, E. F. (2012). Body dysmorphic disorder in patients with an eating disorder: Prevalence and characteristics. *International Journal of Eating Disorders, 45*(4), 562–569.

Drewnowski, A., Darmon, N. (2005, April). Food choices and diet costs: an economic analysis. *J Nutr, 135*(4), 900–904.

Drewnowski, A., Specter, S.E. (2004, January). Poverty and obesity: the role of energy density and energy costs. *Am J Clin Nutr, 79*(1), 6–16

Dunkley, D. M., & Grilo, C. M. (2007). Self-criticism, low self-esteem, depressive symptoms, and over-evaluation of shape and weight in binge eating disorder patients. *Behaviour Research and Therapy, 45*, 139–149.

Dupont, M.E., Corcos, M. (2008). Psychopathology in eating disorders: New trends. *La Revue du Praticien, 58*(2), 141–149.

Eisenberg, M., Neumark-Sztainer, D. (2008). Peer harassment and disordered eating. *Int J Adolesc Med Health, 20* (2), 155–164.

Elliott, C. A., Tanofsky-Kraff, M., Shomaker, L. B., Columbo, K. M., Wolkoff, L. E., Ranzenhofer, L. M., & Yanovski, J. A. (2010). An examination of the interpersonal model of loss of control eating in children and adolescents. *Behaviour Research and Therapy, 48*, 424–428.

Epstein, L. H., Paluch, R. A., Saelen, B. E., Ernst, M. M., & Wilfley, D. E. (2001). Changes in eating disorder symptom with pediatric obesity treatment. *The Journal of Pediatrics, 139*, 58–65.

Evers, C., Stok, F. M., & de Ridder, D. T. (2010). Feeding your feelings: Emotion regulation strategies and emotional eating. *Personality and Social Psychology Bulletin, 36*, 792–804.

Fairburn, C. G., Wilson, G. T., & Schleimer, K. (1993). *Binge eating: Nature, assessment, and treatment* (pp. 333–360). New York: Guilford Press.

Falkner, N.H., Neumark-Sztainer, D., Story, M., et al. (2001). Social, educational, and psychological correlates of weight status in adolescents. *Obes Res, 9*(1), 32–42.

Fichter, M. & Quadflieg, N. (1995). *Psychophysiology of eating disorders*. In eating disorders in adolescence, ed. Steinhausen, H.C. New York: Walter de Gruyter, pp. 301–37.

Fichter, M.M., Elton, M., Sourdi, L. et al. (1988). Anorexia nervosa in Greek and Turkish adolescents. *Eur Arch Psychiatry Neurol Sci*, 237, 200–208.

Field, A. E., Camargo, C. A., Barr Taylor, C., Berkey, C. S., Frazier, A. L., Gillman, M. W., & Coldit, G. A. (1999). Overweight, weight concerns, and bulimic behaviors among girls and boys. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 38*, 754–760.

Fisher, J. O., & Birch, L. L. (2002). Eating in the absence of hunger and overweight in girls from 5 to 7 y of age. *The American Journal of Clinical Nutrition, 76*, 226–231.

Fleming-Moran, M., Thiagarajah, K. (2005). Behavioral interventions and the role of television in the growing epidemic of adolescent obesity—data from the 2001 Youth Risk Behavioral Survey. *Methods Inf Med, 44* (2), 303–309.

Forsberg, S., & Lock, J. (2015). Family-based treatment of child and adolescent eating disorders. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America, 24*(3), 617–629. https://doi.org/10.1016/j.chc.2015.02.012.

Francis, M., Nichols, S.S., Dalrymple, N. (2010). The effects of a school-based intervention programme on dietary intakes and physical activity among primary-school children in Trinidad and Tobago. *Public Health Nutr, 13*(5), 738–747.

Freidl, E. K., Keegan, K. A., Richter, D., Mayer, L. E. S., & Attia, E. (2014). *Intensive treatment for eating disorders.* In G. O. Gabbard (Ed.), *Treatments of psychiatric disorders* (*DSM-5* ed.) (pp. 561–570). Arlington, VA: American Psychiatric Publishing.

Frieling, H., Römer, K. D., Scholz, S., Mittelbach, F., Wilhelm, J., De Zwaan, M., … & Bleich, S. (2010). Epigenetic dysregulation of dopaminergic genes in eating disorders. *International Journal of Eating Disorders, 43*, 577–583.

Funari, M. (2013). Detecting symptoms, early intervention, and preventative education: Eating disorders & the school-age child. *NASN School Nurse, 28*(3), 162–166. https://doi.org/10.1177/1942602X12473656.

GAO Congressional Briefing, 2006, http://www.gao.gov. Erişim tarihi: 20 Hazıran 2022

Garner, D. M., Olmsted, M. P., & Polivy, J. (1983). Development and validation of a multidimensional eating disorder inventory for anorexia nervosa and bulimia. *International Journal of Eating Disorders, 2*(2), 15–34. https://doi.org/10.1002/ 1098-108X(198321)2:23.0.CO;2-6.

Garner, D. M. (2004). Eating Disorder Inventory-3. Professional manual. Lutz, FL: Psychological Assessment Resources, Inc.

Garner, D. M., Olmsted, M. P., Bohr, Y., & Garfinkel, P. E. (1982). The eating attitudes test: Psychometric features and clinical correlates. *Psychological medicine, 12*(4), 871-878.

Garner, D. M. & Garfinkel, P. E. (1980). Cultural expectation of thinness in women. *Psychological Reports, 47*, 483–91.

Golan, M., & Crow, S. (2004). Parent are key players in the prevention and treatment of weight-related problems. *Nutrition Review, 62*, 39–50.

Goldschmidt, A. B., Wall, M. M., Loth, K.A., Bucchianeri, M. M., & Neumark-Sztainer, D. (2014). The course of binge eating from adolescence to young adulthood. *Health Psychology, 33*, 457–460.

Goldstein, M. L., & Morewitz, S. J. (2011). *Chronic disorders in children and adolescents*. Springer Science & Business Media.

Goossens, L., Braet, C., Bosmans, G., & Decaluwé, V. (2011). Loss of control over eating in pre-adolescent youth: The role of attachment and self-esteem. *Eating Behaviors, 12*, 289–295

Goossens, L., Soenens, B., & Braet, C. (2009). Prevalence and characteristics of binge eating in an adolescent community sample. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 38, 342–353.

Gordon, R. A. (2000). *Eating disorders: Anatomy of a social epidemic* (2nd ed.). Oxford, UK: Blackwell

Gordon-Larsen, P., Griffiths, P., Bentley, M.E., et al. (2004, October). Barriers to physical activity: Qualitative data on caregiver-daughter perceptions and practices. *Am J Prev Med, 27* (3), 218–223.

Grilo, C. M., Crosby, R. D., Peterson, C. B., Masheb, R. M., White, M. A., Crow, S. J., . . . Mitchell, J. E. (2010). Factor structure of eating disorder examination interview in patients with binge-eating disorder. Obesity (Silver Spring), 18(5), 977–981. https://doi.org/10.1038/oby.2009.321.

Hartmann, A. S., Czaja, J., Rief, W., & Hilbert, A. (2010). Personality and psychopathology in children with and without loss of control over eating. *Comprehensive Psychiatry, 51*, 572–578.

Hartmann, A. S., Czaja, J., Rief, W., & Hilbert, A. (2012). Psychosocial risk factors of loss of control eating in primary school children: A retrospective case-control study. *International Journal of Eating Disorders, 45*, 751–758

Hausenblas, H. A., Campbell, A., Menzel, J. E., Doughty, J., Levine, M., & Thompson, J. K. (2013). Media effects of experimental presentation of the ideal physique on eating disorder symptoms: A meta-analysis of laboratory studies. *Clinical Psychology Review, 33*, 168–181.

Hudson, J. I., Hiripi, E., Pope, H. G., & Kessler, R. C. (2007). The prevalence and correlates of eating disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Biological Psychiatry, 61*(3), 348–358. https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2006.03.040.

Hughes, A.R., Farewell, K., Harris, D., et al. (2007). Quality of life in a clinical sample of obese children. *Int J Obes (London), 31*(1), 39–44.

Institute of Medicine (2008). Focus on childhood obesity. Inst Med Nat Acad. Retrieved on February 30, 2010 from: http://www.iom.edu/CMS/22593.aspx.

Johnson, W. G., Rohan, K. J., & Kirk, A. A. (2002). Prevalence and correlates of binge eating in while and African American adolescents. *Eating Behaviors, 3*, 179–189.

Jones, M., Luce, K. H., Osborne, M. I., Taylor, K., Cunning, D., Doyle, A. C., … Taylor, C. B. (2008). Randomized, controlled trial of an internet-facilitated intervention for reducing binge eating and overweight in adolescents. *Pediatrics, 121*, 453–462.

Knightsmith, P., Sharpe, H., Breen, O., Treasure, J., & Schmidt, U. (2014). "My teacher saved my life" versus "Teachers don't have a clue": An online survey of pupils' experiences of eating disorders. *Child and Adolescent Mental Health, 19*(2), 131–137. https://doi.org/10.1111/camh.12027.

Kumanyika, S.K. (2007). Environmental influences on childhood obesity: Ethnic and cultural influences in context. *Physiol Behav, 94* (1), 61–70.

Lacey, J., & Crisp, A. (1980). Hunger, food intake and weight: The impact of clomipramine on a refeeding anorexia nervosa population. *Postgraduate Medical Journal, 56*(Suppl 1), 79–85.

Le Grange, D., & Lock, J. (2014). *Eating disorders in children and adolescents: A clinical handbook* (1st ed.). New York: Guilford.

Mabry, I. R., Young, D.R., Cooper, L.A., et al. (2003). Physical activity attitudes of African American and white adolescent girls. *Ambul Pediatr, 3*(6), 312–316.

Marcus, M. D., & Kalarchian, M. A. (2003). Binge eating in children and adolescents. *International Journal of Eating Disorders, 34*, 47-57.

Mayo Clinic Staff (2006). Childhood obesity: complications. Erişim Terihi: 20 Haziran, 2022. http://www.mayoclinic.com/health/childhood obesity/DS00698/DSECTION=6 .

Molnar, B. E., Gortmaker, S. L., Bull, F.C., et al. (2004). Unsafe to play? Neighborhood disorder and lack of safety predict reduced physical activity among urban children and adolescents. *Am J Health Promot, 18*(5), 378–386.

Motl, R. W., McAuley, E., Birnbaum, A. S., et al. (2006, February). Naturally occurring changes in time spent watching television are inversely related to frequency of physical activity during early adolescence. *J Adolesc, 29*(1), 19–32.

Munsch, S., Roth, B., Michael, T., et al. (2008). Randomized controlled comparison of two cognitive behavioral therapies for obese children: mother versus mother-child cognitive behavioral therapy. *Psychother Psychosom, 77*(4), 235–246.

Nederkoorn, C., Braet, C., Van Eijs, Y., Tanghe, A., & Jansen, A. (2006). Why obese children cannot resist food: The role of impulsivity. *Eating Behaviors, 7*, 315–322.

Nelson, M.C., Gordon-Larsen, P., Song, Y., et al. (2006, August). Built and social environments associations with adolescent overweight and activity. *Am J Prev Med, 31* (2), 109–117.

Neumark-Sztainer, D., Falkner, N., Story, M. et al. (2002). Weight-teasing among adolescents: correlations with weight status and disordered eating behaviors. *Int J Obes Relat Metab Disord, 26*(1), 123–131.

Neumark-Sztainer, D., Story, M., Hannan, P. J., & Rex, J. (2003). New Moves: a school-based obesity prevention program for adolescent girls. *Preventive Medicine, 37*, 41–51

Pasold, T. L., McCracken, A., & Ward-Begnoche, W. L. (2013). Binge eating in obese adolescents: Emotional and behavioral characteristics and impact on healthrelated quality of life. *Clinical Child Psychology and Psychiatry, 19*, 299–312.

Pomeroy, E. C. & Smith, A.T. (2019) Eating disorders in *Evidence-based practice in school mental health: Addressing DSM-5 disorders in schools.* Raines, J. C. (Ed.). (2019). Oxford University Press.

Pomeroy, E. C. (2015). *The clinical assessment workbook: Balancing strengths and differential diagnosis* (2nd ed.). Boston, MS: Cengage Learning.

Powell, L.M., Szczypka, G., Chaloupka, F.J. (2007). Adolescent exposure to food advertising on television. *Am J Prev Med, 33*(4), S251–S256.

Prusky, M., Shear, M., & Attia, E. (2017). Anorexia nervosa and bulimia nervosa in children and adolescents. *Handbook of DSM-5 Disorders in Children and Adolescents*, 333-352.

Raines, J. C. (Ed.). (2019). *Evidence-based practice in school mental health: Addressing DSM-5 disorders in schools*. Oxford University Press.

Ranzenhofer, L. M., Columbo, K. M., Tanofsky-Kraff, M., Shomaker, L. B., Cassidy, O., Matheson, B. E., … & Yanovski, J. A. (2012). Binge eating and weightrelated quality of life in obese adolescents. *Nutrients, 4,* 167–180.

Reynolds, R. M., Godfrey, K. M., Barker, M., Osmond, C., & Phillips, D. I. (2007). Stress responsiveness in adult life: Influence of mother's diet in late pregnancy. *The Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism, 92*, 2208–2210

Rome, E. S., Ammerman, S., Rosen, D. S. et al. (2003). Children and adolescents with eating disorders: the state of the art. *Pediatrics, 111* (1), 98-108

Salmon, J., Timperio, A., Cleland, V., et al. (2005, August). *Trends in children's physical activity and weight status in high and low socio-economic status areas of Melbourne*, Victoria, 1985– 2001. Aust N Z J Public Health, 29 (4), 337–342.

Schwarz, S.M., Freemark, M. (2007). Obesity. Retrieved June 21, 2022 from: http://www. emedicine.com/ped/topic1699.htm

Shafran, R. & de Silva, P. (2003). *Cognitive-behavioral models. In Handbook of Eating Disorders*, (2nd ed.), ed. Treasure, J., Schmidt, U. & van Furth, E. Chichester: John Wiley & Sons, pp. 121–38.

Shapiro, J. R., Woolson, S. L., Hamer, R. M., Kalarchian, M. A., Marcus, M. D., & Bulik, C. M. (2007). Evaluating binge eating disorder in children: Development of the Children's Binge Eating Disorder Scale (C-BEDS). *International Journal of Eating Disorders, 40*, 82–89.

Sonneville, K. R., Horton, N. J., Micali, N., Crosby, R. D., Swanson, S. A., Solmi, F., & Field, A. E. (2013). Longitudinal associations between binge eating and overeating and adverse outcomes among adolescents and young adults: Does loss of control matter? *JAMA Pediatrics, 167*, 149–155.

Spoor, S. T., Bekker, M. H., Van Strien, T., & van Heck, G. L. (2007). Relations between negative affect, coping, and emotional eating. *Appetite, 48*, 368–376.

Springer, S. I., & Levitt, D. H. (2016). Eating issues and body image in elementary school: Detection and prevention strategies for school counselors. *Journal of School Counseling*, 14(2). http://www.jsc.montana.edu/articles/v14n2.pdf.

Steiner, H., Kwan, W., Shaffer, T. et al. (2003). Risk and protective factors for juvenile eating disorders. *European Child and Adolescent Psychiatry, 12* (Suppl. 1), 38–46.

Steiner, H., Sanders, M. & Ryst, E. (1995). *Precursors and risk factors of juvenile eating disorders. In Eating Disorders in Adolescence: Anorexia And Bulimia Nervosa* (Editör. Steinhausen, H.C. New York: Walter De Gruyter).

Stice, E., & Shaw, H. E. (2002). Role of body dissatisfaction in the onset and maintenance of eating pathology: A synthesis of research findings. *Journal of Psychosomatic Research, 53*, 985–993

Stice, E., Fisher, M., & Martinez, E. (2004). Eating disorder diagnostic scale: Additional evidence of reliability and validity. *Psychological Assessment, 16*(1), 60–71. . https://doi.org/10.1037/ 1040-3590.16.1.60.

Stice, E., Presnell, K., & Spangler, D. (2002). Risk factors for binge eating onset in adolescent girls: a 2-year prospective investigation. *Health Psychology, 21*(2), 131–138.

Stice, E., Telch, C. F., & Rizvi, S. L. (2000). Development and validation of the eating disorder diagnostic scale: A brief self-report measure of anorexia, bulimia and binge-eating disorder. *Psychological Assessment, 12*(2), 123–131. . https://doi.org/10.1037/ 1040-3590.12.2.123.

Swanson, S. A., Crow, S. J., Le Grange, D., Swendsen, J., & Merikangas, K. R. (2011). Prevalence and correlates of eating disorders in adolescents: Results from the National Comorbidity Survey Replication Adolescent Supplement. *Archives of General Psychiatry, 68*(7), 714–723. . https://doi.org/10.1001/archgenpsychiatry.2011.22.

Tanofsky-Kraff, M. (2008). *Binge eating among children and adolescents.* In E. S. Jelalian & R. Steele (Eds.), *Handbook of child and adolescent obesity* (pp. 43–59). New York: Springer

Tanofsky-Kraff, M., Shomaker, L. B., Olsen, C., Roza, C. A., Wolkoff, L. E., Columbo, K. M., … & Yanovski, J. A. (2011). A prospective study of pediatric loss of control eating and psychological outcomes. *Journal of Abnormal Psychology, 120*, 108–118

Tanofsky-Kraff, M., Wilfley, D. E., Young, J. F., Mufson, L., Yanovski, S. Z., Glasofer, D. R., … Schvey, B. A. (2010). A pilot study of interpersonal psychotherapy for preventing excess weight gain in adolescent girls at-risk for obesity. *International Journal of Eating Disorders, 43*, 701–706.

Tárrega, S., Fagundo, A. B., Jiménez-Murcia, S., Granero, R., Giner-Bartolomé, C., Forcano, L., . . . Fernández-Aranda, F. (2014). Explicit and implicit emotional expression in bulimia nervosa in the acute state and after recovery. *PLoS One, 9*(7), e101639. . https://doi.org/10.1371/journal.pone.0101639

Tzischinsky, O., & Latzer, Y. (2006). Sleep–wake cycles in obese children with and without binge-eating episodes. *Journal of Paediatrics and Child Health, 42*, 688–693.

Van Strien, T., Engels, R. C., Van Leeuwe, J., & Snoek, H. M. (2005). The Stice model of overeating: Tests in clinical and non-clinical samples. *Appetite, 45*, 205–213.

Vemuri, M., & Steiner, H. (2007). *Historical and current conceptualizations of eating disorders: A developmental perspective. Eating disorders in children and adolescents*, 3-18. Cambridge University Press.

Walsh, B. T. (2008). *Eating Disorders*. In A. Tasman, J. Kay, J. A. Lieberman, M. B. First, & M. Maj (Eds.), *Psychiatry* (vol. 2, 3rd ed. pp. 1609–1625). West Sussex, UK: John Wiley & Sons, Ltd..

Westerberg, J., Edlund, B., Ghaderi, A. (2008). A 2-year longitudinal study of eating attitudes, BMI, perfectionism, asceticism, and family climate in adolescent girls and their parents. *Eat Weight Disord, 13*(2), 64–72

Whitaker, A., Davies, M., Shaffer, D., Johnson, J., Abrams, S., Walsh, B. T., & Kalikow, K. (1989). The struggle to be thin: A survey of anorexic and bulimic symptoms in a non-referred adolescent population. *Psychological Medicine, 19*, 143–163.

Wildes, J. E., Marcus, M. D., Kalarchian, M. A., Levine, M. D., Houck, P. R., & Cheng, Y. (2010). Self-reported binge eating in severe pediatric obesity: Impact on weight change in a randomized controlled trial of family-based treatment. *International Journal of Obesity, 34*, 1143–1148.

Wilfley, D. E., MacKenzie, K. R., Welch, R. R., & Ayres, V. E. (2007). *Interpersonal psychotherapy for group*. New York: Basic Books.

Wilksch, S. M., Paxton, S. J., Byrne, S. M., Austin, S. B., O'Shea, A., & Wade, T. D. (2017). Outcomes of three universal eating disorder risk reduction programs by participants with higher and lower baseline shape and weight concern. *International Journal of Eating Disorders, 50*(1), 66–75. https://doi.org/10.1002/eat.22642.

Williams, J., Wake, M., Hesketh, K., et al. (2005). Health-related quality of life of overweight and obese children. *JAMA, 293* (1), 70–76. https://doi.org/10.1001/jama.293.1.70.

Wright, D. R., Austin, S. B., Noh L., H., Jiang, Y., & Sonneville, K. R. (2014). The costeffectiveness of school-based eating disorder screening. *American Journal of Public Health, 104*(9), 1774–1782. https://doi.org/10.2105/AJPH.2014.302018.

ÇOCUKLARDA VE ERGENLERDE SIK KARŞILAŞILAN DİJİTAL PROBLEMLER

Aykut Günlü - Tuncay Oral

6

KAZANIMLAR

- Çocuk ve ergenlerde sık karşılaşılan dijital problemleri açıklar.
- Teknolojik araçların çocuk ve ergen üzerindeki olumsuz etkisini ifade eder.
- Çocuk ve ergenlerde sık karşılaşılan dijital problemlere yönelik yapılabilecek önleyici ve koruyucu hizmetleri bilir.
- Okul psikolojik danışmanlarının dijital problemlere yönelik önleyici ve koruyucu hizmetlerdeki rolünü açıklar.

HAZIRLIK SORULARI

- Sizce çocuk ve ergenlerde sık karşılaşılan dijital problemler nelerdir?
- Sizce çocuk ve ergenlerin kullandığı teknolojik araçlar, hangi durumlarda bağımlılık yapar?
- Sizce çocuk ve ergenlerde sık karşılaşılan dijital problemlerin önlenmesinde neler yapılabilir?

grubu olursa olsun, tüm bağımlılıklarla mücadelede, bağımlılığın gelişmesine engel olmak için teknolojik araç gereçlerin amacı doğrultusunda, sağlıklı kullanımının sağlanması en önemli unsurlardan biridir. Bağımlılıkla mücadelede önemli stratejilerden bir diğeri de bağımlılığın gelişmesine etki eden faktörlerin belirlenmesi, bu faktörlere yönelik önleyici ve koruyucu hizmetlere yer verilmesidir. Ayrıca tüm bağımlılıklarla mücadelede toplumun tüm bireylerinin sürece dâhil edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle bağımlılığın gelişmesini önlemede ebeveynlere, öğretmenlere, okul psikolojik danışmanlarına, ruh sağlığı alanında çalışanlara ve öğrencinin kendisine oldukça önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir.

► Tartışma Soruları

1. Sizce teknolojik araçların günde ortalama kaç saat kullanımı bağımlılık için tanı kriteri olabilir? Tartışınız.

2. Sizce teknolojik araçların günlük yaşamdaki olumsuz etkileri neler olabilir? Tartışınız.

3. Sizce okul psikolojik danışmanlarının dijital problemlere yönelik önleyici ve koruyucu hizmetlerinin başarıya ulaşması için başka neler yapılabilir? Tartışınız.

4. Sizce çocukları ve ergenleri, teknolojik araçların zararlarından korumak için ebeveynler neler yapabilir? Tartışınız.

► Kaynaklar

Aboujaoude, E. (2010). Problematic internet use: An overview. *World Psychiatry*, *9*(2),85.https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2911081/

Adiele, I. & Olatokun, W. (2014). Prevalence and determinants of internet addiction among adolescents. *Computers in Human Behavior, 31,* 100-110. https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.10.028

Adnan, M. ve Gezgin, D. M. (2016). A modern phobia: Prevalence of nomophobia among college students. *Journal of Faculty of Educational Sciences, 49*(1), 141-158. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001378

Anderson, S. E. & Whitaker, R. C. (2010). Household routines and obesity in US preschool-aged children. *Journal of the American Academy of Pediatrics*, *125*(3), 420–428. https://doi.org/10.1542/peds.2009-0417

Andreassen, C. S., Pallesen, S., & Griffiths, M. D. (2017). The relationship between addictive use of social media, narcissism, and self esteem: Findings from a large national surver. *Addictive Behaviors, 64*, 287-293. https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2016.03.006

Aral, N. ve Doğan-Keskin, A. (2018). Examining 0-6 year olds' use of technological devices from parents' points of view. *ADDICTA: The Turkish Journal on Addiction, 5*(2), 317-348.

Asıcı, E. (2018). Çocuk ve ergenlerde problemli internet kullanımını önleme ve müdahale. F. S. Çakar (Ed.). *Önleyici psikolojik danışma kuram ve uygulamaları* içinde. (ss. 180-216). Ankara: Anı Yayıncılık.

Arısoy Ö. (2009). İnternet bağımlılığı ve tedavisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 1*(1), 55-67.

Bağatarhan, T. ve Siyez, D. M. (2017). Programs for preventing ınternet addiction during adolescence: A systematic review. *ADDICTA: The Turkish Journal on Addictions, 4*(2), 243-256. http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2017.4.2.0015

Balantekin, Y. (2009). *10-14 yaş arası çocuklarda televizyon bağımlılığı üzerine bir araştırma.* (Yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Balıkçı, R. (2018). *Çocuklarda ve ergenlerde çevrimiçi oyun bağımlılığı ve agresif davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bian, M. & Leung, L. (2015). Linking loneliness, shyness, smartphone addiction symptoms and patterns of smartphone use to social capital. *Social Science Computer Review, 33*(1), 61-79.

Biçer, U. (2014). *Sosyal beceri eğitiminin ortaokul öğrencilerindeki internet bağımlılığı düzeyine etkisi.* (Yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Bimber, B. (1990). Karl Marx and the three faces of technological determinism. *Social Studies of Science, 20*(2), 333-351.

Block, J. J. (2008). Issues for DSM-V: Internet addiction. *The American Journal of Psychiatry, 165,* 306-307.

Boyd, D. M. & Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication, 13*(1), 210-230. https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x

Butt, S. & Phillips, J. G. (2008). Personality and self reported mobile phone use. *Computers in Human Behavior, 24*(2), 346-360.

Cao, F. & Su, L. (2007). Internet addiction among Chinese adolescents: prevalence and psychological features. *Child Care, Health and Development, 33*(3), 275-281. https://doi.org/10.1111/j.1365-2214.2006.00715.x.

Caplan, S. E. (2007). Relations among loneliness, social anxiety, and problematic internet use. *CyberPsychology & Behavior*, *10*(2), 234-242. https://doi.org/10.1089/cpb.2006.9963

Caplan, S., Williams, D., & Yee, N. (2009). Problematic internet use and psychosocial well-being among MMO players. *Computers in Human Behavior, 25*(6), 1312-1319. https://doi.org/10.1016/j.chb.2009.06.006

Castells, M. (2013). *İsyan ve umut ağları internet çağında toplumsal hareketler.* (Çev. Ebru Kılıç). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Ceyhan, A. A. ve Ceyhan, E. (2014). Problemli internet kullanım ölçeğinin ergenlerde geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Bağımlılık Dergisi, 15*(2), 56-64.

Child Trends, (2015). www.childtrends.org/indicators/home-internet-access.

Chiu, S., Lee, J., & Huang, D. (2004). Video game addiction in children and teenagers in Taiwan. *Cyberpsychology & Behavior, 7*(5), 571-581.

Cho, E. (2017). Therapeutic interventions for treatment of adolescent Internet addiction-experiences from South Korea. In *Internet Addiction* (pp. 247-261). Springer, Cham.

Çakır, Ö., Horzum, M. B. ve Ayas, T. (2013). İnternet bağımlılığının tanımı ve tarihçesi. M. Kalkan ve C. Kaygusuz (Eds.). *İnternet bağımlılığı: Sorunlar ve çözümler* içinde (ss. 1-16). Ankara: Anı Yayıncılık.

Çetin, N. ve Bilgin, M. (2010). İlköğretim 4-8. Sınıf (10-14 yaş) öğrencilerinin televizyon izleme profili. *Millî Eğitim Dergisi, 40*(187), 122-137.

Davis, R. A. (2001). A cognitive–behavioral model of pathological internet use. *Computers in Human Behavior, 17*(2), 187–195.

Dhir, A., Chen, S., & Nieminen, M. (2015). Predicting adolescent internet addiction: The roles of demographics, technology accessibility, unwilligness to communicate and sought internet gratifications. *Computers in Human Behaviour, 51*, 24- 33.

Doğan, A. ve Göker, G. (2012). Tematik televizyon ve çocuk: İlköğretim öğrencilerinin televizyon izleme alışkanlıkları. *Milli Eğitim, 194*, 5-29. https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36174/406736

Fox, J. & Moreland, J. J. (2015). The dark side of social networking sites: An exploration of the relational and psychological stressors associated with Facebook use and affordances. *Computer in Human Behavior,* 45, 168–176. http://dx.doi.org/10.1016/j. chb.2014.11.083

Griffiths, M. D. & Meredith, A. (2009). Videogame addiction and its treatment. *Journal of Contempory Psychotherapy, 9*(39), 247-253.

Güney, B. (2017). Dijital bağımlılığın dijital kültüre dönüşmesi: Netlessfobi. *Yeni Medya Elektronik Dergisi, 1*(2), 207-213.

Günlü, A. ve Ceyhan, A. A. (2017). Investigating adolescents' behaviors on the internet and problematic internet usage. *ADDICTA: The Turkish Journal on Addictions, 4,* 75–117. http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2017.4.1.0016

Günlü, A. ve Siyez, D. M. (2022). Okul psikolojik danışmanlarının problemli internet kullanımı davranışı olan öğrencilerle yaptıkları çalışmalar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 11*(3), 1264- 1283. http://dx.doi.org/10.7884/teke.5534

Günlü, A. ve Uz Baş, A. (2020). Genişletilmiş benlik kuramı bağlamında nomofobi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 9*(5), 3853-3873. http://www.itobiad.com/tr/pub/issue/57287/778313

Günlü, A. ve Uz Baş, A. (2022). The mediating role of well-being in the relationship between personality traits and internet addiction. *ADDICTA: The Turkish Journal on Addictions, 9*(1), 31-37.

Güntay, Y. (2021). *Investigation of relationship between game addiction, attachment styles, game motivation and emotion regulation.* (Master's dissertation) Ibn Haldun University, Graduate Education Institute, Clinical Psychology Department, İstanbul.

Günüç, S. ve Kayri, M. (2010). Türkiye'de internet bağımlılık profili ve internet bağımlılık ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik güvenirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *39*, 220-232.

Huang, X. Q., Li, M. C., & Tao, R. (2010). Treatment of internet addiction. *Current Psychiatry Reports*, *12*(5), 462–470. https://doi.org/10.1007/s11920-010-0147-1

İlhan, V. ve Ulusoy, A. (2013). Television addiction and audience: Is it possible not to watch TV? *The Journal of Academic Social Science Studies, 6*(5), 1127-1154. http://dx.doi.org/10.9761/JASSS1443

İlhan, V. ve Çetinkaya, F. Ç. (2013). İlkokul öğrencilerinin tematik çocuk kanallarındaki çizgi filmleri izleme alışkanlıkları. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 34*, 317-326.

Jacobs, K., Hudak, S., & McGiffert, J. (2009). Computer-related posture and musculoskeletal discomfort in middle school students. *Work, 32*(3), 275–283. http://dx.doi.org/10.3233/WOR-2009-0826.

Juvonen, J., & Gross, E. F. (2008). Extending the school grounds?—Bullying experiences in cyberspace. *Journal of School health*, *78*(9), 496-505. https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2008.00335.x

Kalkan, M. (2013). İnternet bağımlılığı ve okul psikolojik danışmanlığı. M. Kalkan ve C. Kaygusuz (Ed.). *İnternet bağımlılığı sorunlar ve çözümler* içinde. (ss. 289-311). Ankara: Anı Yayıncılık.

Khazaei, F., Khazaei, O., & Ghanbari-H, B. (2017). Positive psychology interventions for internet addiction treatment. *Computers in Human Behavior*, *72*, 304-311. https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.02.065

Kim, J. U. (2008). The effect of a R/T group counseling program on the internet addiction level and self-esteem of internet addiction university students. *International Journal of Reality Therapy, 27*(2), 4–12.

King, A. L. S., Valença, A. M., Silva, A. C. O., Baczynski, T., Carvalho, M. R., & Nardi, A. E. (2013). Nomophobia: Dependency on virtual environments or social phobia? *Computers in Human Behavior, 29*(1), 140–144. https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.07.025

Kuss, D. J., Griffiths, M. D., Karila, L., & Billieux, J. (2014). Internet addiction: A systematic review of epidemiological research for the last decade. *Current Pharmaceutical Design*, *20*(25), 4026–4052. https://doi.org/10.2174/1381612811319999061 7

Kuss, D. J., & Lopez-Fernandez, O. (2016). Internet addiction and problematic Internet use: A systematic review of clinical research. *World journal of psychiatry*, *6*(1), 143–176. https://doi.org/10.5498/wjp.v6.i1.143

Kwon, J. H. (2011). Toward the prevention of adolescent internet addiction. K. S. Young and C. N. Abreu (Ed.). *In Internet Addiction* (pp. 223-243). New Jersey: John Wiley & Sons.

Lane, W. & Manner, C. (2011). The impact of personality traits on smartphone ownership and use. *International Journal of Business and Social Science, 2*(17), 24-28.

Li, S., Jin, X., Wu, S., Jiang, F., Yan, C., & Shen, X. (2007). The impact of media use on sleep patterns and sleep disorders among school-aged children in China. *Sleep, 30*(3), 361–367. https://doi.org/10.1093/sleep/30.3.361

Liu, J., Nie, J., & Wang, Y. (2017). Effects of group counseling programs, cognitive behavioral therapy, and sports intervention on internet addiction in East Asia: A systematic review and meta-analysis. *International journal of Environmental Research and Public Health*, *14*(12), 1470. https://doi.org/10.3390/ijerph14121470

Mackay, M. M., & Weidlich, O. (2007). *Australian mobile phone lifestyle index special topic. Advertising on the mobile phone.* Australian Interactive Media Industry Association.

Mcilwraith, R., Jacobvitz, R. S., Kubey, R., & Alexender, A. (1991). Television addiction: Theories and data behind the ubiquitous metaphor. *American Behavioral Scientist, 35*(2), 104-121.

Mihajlov, M. & Vejmelka, L. (2017). Internet Addiction: A review of the first twenty years. *Psychiatria Danubina*, *29*(3), 260–272.

Morahan-Martin, J. & Schumacher, P. (2000). Incidence and correlates of pathological internet use among college students. *Computers in Human Behavior, 16,* 13-29.

Nasution, F. A., Effendy, E., & Amin, M. M. (2019). Internet gaming disorder (IGD): A case report of social anxiety. *Open access Macedonian Journal of Medical Sciences*, *7*(16), 2664–2666.

OFCOM, (2013). Children and parents: Media use and attitudes report.

OFCOM, (2017). Update on 5G spectrum in the UK.

Orde, H. & Durner, A. (2016). *Basic data children and media 2016 current surveys and research on media use among children in Germany*. International Central Institute for Youth and Educational Television.

Ögel, K. (2012). *İnternet bağımlılığı.* Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Öztürk, Ö. (2013). İnternet bağımlılığının kliniği ve tedavisi. M. Kalkan ve C. Kaygusuz (Ed.). *İnternet bağımlılığı sorunlar ve çözümler* içinde. (ss. 279-288). Ankara: Anı Yayıncılık.

Pagani, L. S., Fitzpatrick, C., Barnett, T. A., & Dubow, E. (2010). Prospective associations between early childhood television exposure and academic, psychosocial, and physical well-being by middle childhood. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine, 164*(5), 425–431.

Patchin, J. W. & Hinduja, S. (2006) Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice, 4*(2), 148-169. https://doi.org/10.1177/1541204006286288

Peker, A. (2013). *İnsani değerler yönelimli psiko-eğitim programının problemli internet kullanımı ve siber zorbalık üzerindeki etkisi.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Perdew, L. (2015). *Internet addiction (essential issues).* Minnesota: Abdo Publishing.

Plowman, L., McPake, J., & Stephen, C. (2010). The technologisation of childhood? Young children and technology in the home. *Children & Society, 24*(1), 63–74.

Robert, J. (2015). *Başka bir teknoloji mümkün.* (Çev. T. Özkaya), İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Sanders, C., Field, T., Diego, M., & Kaplan, M. (2000). The relationship of internet use to depression and social isolation among adolescents. *Adolescence, 35*(138), 237-242.

Shapira, N. A., Goldsmith, T. D., Keck Jr, P. E., Khosla, U. M., & McElroy, S. L. (2000). Psychiatric features of individuals with problematic internet use. *Journal of Affective Disorders*, *57*(1-3), 267-272.

Shek, D. T., Tang, V. M., & Lo, C. Y. (2009). Evaluation of an internet addiction treatment program for Chinese adolescents in Hong Kong. *Journal of Adolescence*, *44*(174), 359–373.

Stavropoulos, V., Alexandraki, K., & Motti-Stefanidi, F. (2013). Recognizing internet addiction: prevalence and relationship to academic achievement in adolescents enrolled in urban and rural Greek high schools. *Journal of Adolescence, 36*(3), 565-576.

Subrahmanyam K. & Lin, G. (2007). Adolescents on the net: Internet use and well-being. *Adolescence, 42*(168), 659- 677.

Şahin, C. (2018). Social media addiction scale-student form: The reliability and validity study. *The Turkish Online Journal of Educational Technology, 17*(1), 168-182.

Şahin, C. ve Yağcı, M. (2017). Sosyal medya bağımlılığı ölçeği-yetişkin formu: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*(1), 523-538.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2021). Çocuklarda bilişim teknolojileri kullanım araştırması. Erişim adresi: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132

Uz Baş, A., Soysal, F. ve Aysan, F. (2016). Üniversite öğrencilerinde problemli internet kullanımının psikolojik iyi-oluş ve sosyal destek ile ilişkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5*(4), 1035-1046.

Willard N. E. (2007). The authority and responsibility of school officials in responding to cyberbullying. *The Journal of Adolescent Health*, *41*(6 Sup. 1), 64-65.

Williams, K. D. (2009). Ostracism: A temporal need-threat model. *Advances in Experimental Social Psychology, 41*, 275–314. https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)00406-1

Xu, H. & Tan, B. C. Y (2012). *Why do I keep checking facebook: Effects of message characteristics on the formation of social network services addiction.* 33th International Conference on Information Systems, Orlando, USA.

Yalçın, S. ve Bertiz, Y. (2019). Üniversite öğrencilerinde oyun bağımlılığının etkileri üzerine nitel bir çalışma. *Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi), 3*(1), 27-34.

Yam, F. C. ve İlhan, T. (2020). Modern çağın bütünsel teknolojik bağımlılığı: Phubbing ve dinamikleri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *12*(1), 1-15. https://doi.org/10.18863/pgy.551299

Yang, S. Y. & Kim, H. S. (2018). Effects of a prevention program for internet addiction among middle school students in South Korea. *Public health nursing (Boston, Mass.)*, *35*(3), 246–255.

Yang, S. C. & Tung, C.J. (2007). Comparison of internet addicts and non-addicts in Taiwanese high school. *Computers in Human Behavior, 23*, 79-96. https://doi.org/10.1016/j.chb.2004.03.037

Yeşilay Cemiyeti. (2021). *Teknolojiye bağımlı yaşama* (9. Baskı). İstanbul: Yeşilay Yayınları.

Yeşilay Cemiyeti. (2022). *Türkiye bağımlılıklarla mücadele eğitim programı*. https://www.tbm.org.tr/

Yiğit, E. ve Günüç, S. (2020). Çocukların dijital oyun bağımlılığına göre aile profillerinin belirlenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17*(1), 144-174.

Yildirim, C. (2014). *Exploring the dimensions of nomophobia: Developing and validating a questionnaire using mixed methods research.* Graduate Theses and Dissertations. 14005. http://lib.dr.iastate.edu/etd/14005

Young, K. S. (2004). Internet addiction: a new clinical phenomenon and its consequences. *American Behavioral Scientist, 48*(4), 402–415.

Young, K. S. & de Abreu, C. N. (2012). Share internet addiction in children and adolescents: Risk factors, assessment, and treatment. K. S. Young ve C. N de Abreu. (Ed.). In *Internet addiction in children and adolescencents* (pp. 5-25). New York: Springer Publishing Company.

Zehir, H., Zehir, K., Yalçın, F. A. ve Yalçın, M. (2019). Okul öncesi dönemde çocukların teknolojik araç kullanımı ve ailelerin bu araçların kullanımını sınırlandırmada kullandığı stratejiler. *Eğitimde Güncel Yaklaşımlar, 5*(2), 88-103.

ÇOCUKLARDA VE ERGENLERDE SIK KARŞILAŞILAN DAVRANIŞSAL PROBLEMLER

Yasin Yılmaz

7

KAZANIMLAR

- Çatışma, şiddet, saldırganlık ve akran zorbalığı kavramlarının tanımını yapar ve bu kavramları açıklar.
- Çatışma, şiddet, saldırganlık ve akran zorbalığı arasındaki ilişkiyi açıklar.
- Çalıştığı kurumda karşılaşabileceği çatışma, şiddet, saldırganlık ve akran zorbalığı durumları ile nasıl baş etmesi gerektiğini bilir.

HAZIRLIK SORULARI

- Gündelik yaşantımızda sıkça karşılaştığımız çatışma durumları nelerdir?
- Çatışmayı pozitif olarak değerlendirmek mümkün müdür?
- Çatışma, şiddet, saldırganlık ve akran zorbalığı arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?
- Okullarda karşılaşılan çatışma, şiddet, saldırganlık ve akran zorbalığı ne şekilde karşımıza çıkmaktadır ve bu durumlarla nasıl baş edilebilir?

► Kaynaklar

Andreou, E. (2001). Bully/victim problems and their association with coping behaviour in conflictual peer interactions among school-age children. *Educational Psychology*, *21*(1), 59-66. https://doi.org/10.1080/01443410125042

Aronson, E., Akert, R. M., & Wilson, T. D. (2012). *Social psychology*. Pearson Education.

Aluede, O., Adeleke, F., Omoike, D., & Afen-Akpaida, J. (2008). A review of the extent, nature, characteristics and effects of bullying behaviour in schools. *Journal of Instructional Psychology*, *35*(2), 151.

Avcı, R. (2016). Validating a measure of forms and functions of aggression in Turkish adolescents.

Avcı, R. ve Cenkseven Önder, F. (2021). *Akran zorbalığı farkındalık programı: Lise.* (Ed. M. Ağar ve E. Aydın). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Avcı, R., ve Güçray Sonay, S. (2010). Şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin ailelerinin aile işlevleri, aile bireylerine ilişkin problemler, öfke ve öfke ifade tarzları açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, *10*(1), 45-76.

Avcı, R., Yılmaz, Y. ve Cenkseven Önder, F. (2021). *Akran zorbalığı yapan öğrencilere yönelik arkadaşlık ilişkileri geliştirme psikoeğitim programı: Lise*. (Ed. M. Ağar ve E. Aydın). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Ayas, T. & Pişkin, M. (2015). Akran zorbalığı belirleme ölçeği ergen formu. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (50), 316-324.

Berne, S., Frisen, A., & Berne, J. (2019). Cyberbullying in childhood and adolescence: Assessment, negative consequences and prevention strategies. J. Lunneblad (Eds.), *Policing schools: School violence and the juridification of youth* (pp. 141–152). Cham: Springer.

Beran, T. N., & Violato, C. (2004). A model of childhood perceived peer harassment: Analyses of the Canadian national longitudinal survey of children and youth data. *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, *138*, 129–147. https://doi.org/10.3200/JRLP.138.2.129-148

Berger, C, Karimpour, R ve Rodkin P. C. (2008). *School violence and primary prevention*. T. W. Miller (Eds.), Springer-Verlag New York https://doi.org/10.1007/978-0-387-77119-9

Benbenishty, R., & Astor, R. A. (2005). *School violence in context: Culture, neighborhood, family, school, and gender.* Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195157802.001.0001

Blood, G. W., & Blood, I. M. (2016). Long-term consequences of childhood bullying in adults who stutter: Social anxiety, fear of negative evaluation, self-esteem, and satisfaction with life. *Journal of Fluency Disorders, 50*, 72–84. https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2016.10.002

Bulut Ateş, F. ve Cenkseven Önder, F. (2021). *Akran zorbalığı farkındalık programı: Okul öncesi*. (Ed. M. Ağar ve E. Aydın). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Bulut Ateş, F., Doğan, A. ve Cenkseven Önder, F. (2021). *Akran zorbalığı yapan öğrencilere yönelik arkadaşlık ilişkileri geliştirme psikoeğitim programı: Okul öncesi*. (Ed. M. Ağar ve E. Aydın). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Carrera, M. V., DePalma, R., & Lameiras, M. (2011). Toward a more comprehensive understanding of bullying in school settings. *Educational Psychology Review*, *23*, 479–499. https://doi:10.1007/s10648-011-9171-x

Cenkseven-Önder, F., Avcı, R., & Çolakkadıoglu, O. (2016). Validity and reliability of the reactive-proactive aggression questionnaire in Turkish adolescents. *Educational Research and Reviews*, *11*(20), 1931-1943.

Cenkseven Önder, F. ve Avcı, R. (2021). *Akran zorbalığı farkındalık programı: Ortaokul*. (Ed. M. Ağar ve E. Aydın). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Cenkseven Önder, F., Yılmaz, Y. ve Avcı, R. (2021). *Akran zorbalığı yapan öğrencilere yönelik arkadaşlık ilişkileri geliştirme psikoeğitim programı: Ortaokul.* (Ed. M. Ağar ve E. Aydın). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Christie, D. J., Wagner, R. V., & Winter, D. D. N. E. (2001). *Peace, conflict, and violence: Peace psychology for the 21st century*. Prentice Hall/Pearson Education.

Craig, W., Harel-Fisch, Y., Fogel-Grinvald, H., Dostaler, S., Hetland, J., Simons-Morton, B., Molcho, M., de Mato, M. G., Overpeck, M., Due, P., Pickett, W., HBSC Violence & Injuries Prevention Focus Group, & HBSC Bullying Writing Group (2009). A cross-national profile of bullying and victimization among adolescents in 40 countries. *International journal of public health*, *54 Suppl 2*(Suppl 2), 216–224. https://doi.org/10.1007/s00038-009-5413-9

Craig, W. M., Pepler, D., & Atlas, R. (2000). Observations of bullying in the playground and in the classroom. *School Psychology International*, *21*(1), 22-36.

Coleman, P. T., Deutsch, M., & Marcus, E. C. (Eds.). (2014). *The handbook of conflict resolution: Theory and practice*. John Wiley & Sons.

Cook, C. R., Williams, K. R., Guerra, N. G., Kim, T. E., & Sadek, S. (2010). Predictors of bullying and victimization in childhood and adolescence: A meta-analytic investigation. *School Psychology Quarterly, 25*(2), 65–83. https://doi.org/10.1037/a0020149

Cowie, H., & Jennifer, D. (2007). *Managing violence in schools: A whole-school approach to best practice.* London: Sage

Cowie, H., & Jennifer, D. (2008). *New perspectives on bullying*. McGraw-Hill Education (UK).

Coyne, S. M., Nelson, D. A., & Underwood, M. K. (2011). Aggression in childhood. P. K. Smith & C. H. Hart (Eds.), *The Wiley-Blackwell handbook of childhood social development* (pp. 491–509). West Sussex, UK: Wiley-Blackwell.

Currie, C., Zanotti, C., Morgan, A., Currie, D., de Looze, M., Roberts, C., & Barnekow, V. (2012). *Social determinants of health and well-being among young people: Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC) study: international report from the 2009/2010 survey*. World Health Organization. Regional Office for Europe.

Çankaya, İ. (2011). İlköğretimde akran zorbalığı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *24*(1), 81-92.

Çınkır, Ş. (2006). Okullarda zorbalık: Türleri, etkileri ve önleme stratejileri. I. *Şiddet ve Okul Sempozyumu,* MEB ve Unicef İşbirliği, İstanbul.

Deutsch, M. (1973) *The Resolution of Conflict, Constructive and Destructive Processes*. Yale University Press, New Haven. https://doi.org/10.1177/000276427301700206

Deutsch, M. (1994). Constructive conflict resolution: Principles, training, and research. *Journal of social issues*, *50*(1), 13-32. https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1994.tb02395.x

Dünya Sağlık Örgütü (WHO). (1997.) *Violence against women: A health priority issue* (FRH/WHD/97.8). Geneva: WHO.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO). (2006). *Preventing child maltreatment: A guide to take action and generating evidence*, WHO Publications

Dünya Sağlık Örgütü (WHO). (2014). *Global status report on violence prevention 2014*. Geneva: World Health Organization

Elliott, D. S., Hamburg, B. A., & Williams, K. R. (Eds.). (1998). *Violence in American schools: A new perspective*. Cambridge University Press.

Espelage D. L. & Swearer S. M. (2008). *School violence and primary prevention*. T. W. Miller (Eds.) Springer-Verlag New York https://doi.org/10.1007/978-0-387-77119-9

Fletcher, A., Fitzgerald-Yau, N., Jones, R., Allen, E., Viner, R., & Bonell, C. (2014). Brief report: Cyberbullying perpetration and its associations with socio-demographics, aggressive behaviour at school, and mental health outcomes. *Journal of Adolescence*, 37(8), 1393–1398.

Fink P. J. (2001) *School violence: Assessment, management, prevention*. M. Shafii & S. L. Shafii (Eds.) American Psychiatric Pub.

Finley, L. L. (2014). *School Violence: A reference handbook*. ABC-CLIO.

Flannery, D. J., Singer, M. I., & Wester, K. L. (2003). Violence, coping, and mental health in a community sample of adolescents. *Violence and Victims*, *18*(4), 403.

Frey, K., Hirschstein, M.K., Snell, J. L., van Schoiack Edstrom, L., MacKenzie, E.P., & Broderick, C.J. (2005). Reducing playground bullying and supporting beliefs: An experimental trial of the steps to respect program. *Developmental Psychology*, 41, 479–491 https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0012-1649.41.3.479

Gladden, R. M., Vivolo-Kantor, A. M., Hamburger, M. E., & Lumpkin, C. D. (2014). *Bullying surveillance among youths: Uniform definitions for public health and recommended data elements, Version 1.0*. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention and U.S. Department of Education.

Gladstone, G. L., Parker, G. B., & Malhi, G. S. (2006). Do bullied children become anxious and depressed adults? A cross-sectional investigation of the correlates of bullying and anxious depression. *The Journal of Nervous and Mental Disease, 194*(3), 201–208. https://doi.org/10.1097/01.nmd.0000202491.99719.c3

Griffin, R. S., & Gross, A. M. (2004). Childhood bullying: Current empirical findings and future directions for research. *Aggression and Violent Behavior*, *9*, 379–400. https://doi:10.1016/S1359-1789(03)00033-8

Gültekin Akduman, G. (2012). Okul öncesi dönemde akran zorbalığının incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *23*(1), 107-120.

Gürdoğan-Bayır, Ö. ve Gültekin, M. (2019). Çatışma Çözme Becerisi Ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *AJESI - Anadolu Journal of Educational Sciences International, 9*(1), 214-239. https://doi:10.18039/ajesi.520843

Haskan, Ö., & Yıldırım, İ. (2012). Şiddet Eğilimi Ölçeği'nin geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, *37*(163).

Harris, S., & Petrie, G. F. (2003). *Bullying: The bullies, the victims, the bystanders*. Scarecrow Press.

Harris, M. J. (Eds.). (2009). *Bullying, rejection, & peer victimization: A social cognitive neuroscience perspective*. Springer Publishing Company.

Hellström, L., Thornberg, R & Espelage, D. L. (2021). *The Wiley Blackwell handbook of bullying: A comprehensive and international review of research and intervention*. P. K. Smith & J. O. H. Norman (Eds.). (pp.3-21) Jon Wiley & Sons Ltd

Herts, K. L., McLaughlin, K. A., & Hatzenbuehler, M. L. (2012). Emotion dysregulation as a mechanism linking stress exposure to adolescent aggressive behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *40*, 1111–1122. https://doi:10.1007/s10802-012-9629-4

Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2014). *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying*. Corwin press.

Hodges, E. V. E., Malone, M. J., & Perry, D. G. (1997). Individual risk and social risk as interacting determinants of victimization in the peer group. *Developmental Psychology*, *33*, 1032–1039. https://doi:10.1037/0012-1649.33.6.1032

Hodges, E. V. E., & Perry, D. G. (1999). Personal and interpersonal antecedents and consequences of victimization by peers. *Journal of Personality and Social Psychology*, *76*, 677–685. https://doi:10.1037/0022-3514.76.4.677

Hoffman, A. M. (1996). *Schools, violence, and society*. ABC-CLIO.

Hutchings, J., & Clarkson, S. (2015). Introducing and piloting the KiVa bullying prevention programme in the UK. *Educational and Child Psychology, 32*(1), 49–61.

Jacobson, R. B. (2007). A lost horizon: the experience of an other and school bullying. *Studies in Philosophy and Education*, *26*(4), 297-317. https://doi.org/10.1080/00131857.2018.1557043

Jenkins, L. N., & Nickerson, A. B. (2019). Bystander intervention in bullying: Role of social skills and gender. *The Journal of Early Adolescence*, *39*(2), 141-166. https://doi.org/10.1080/13548506.2017.1279740

Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (1995). *Reducing school violence through conflict resolution*. ASCD.

Kärnä, A., Voeten, M., Little, T. D., Poskiparta, E., Kaljonen, A. & Salmivalli, C. (2011). A large-scale evaluation of the KiVa antibullying program: Grades 4–6. *Child Development, 82*, 311–330. https://doi:10.1111/j.14678624.2010.01557.x

Keleş, S., ve Avcı, R. (2020). Ortaokul öğrencileri için Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeği geliştirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 54*, 415-434. https://doi:10.21764/maeuefd.648755

Kocaşahan, N. (2012). *Lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalık.* (Yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir. https://hdl.handle.net/20.500.12462/2149

Koruklu, N., Totan, T., ve Sağkal, A. G. A. S. (2015). Çatışma Çözme Becerilerine Yönelik İhtiyaçlar ve Çatışma Durumlarını Yönetme Becerileri Ölçeklerinin geçerlik ve güvenirliği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15*(2), 17-32.

Krug, Etienne G., Dahlberg, Linda L., Mercy, James A., Zwi, Anthony B., Lozano, Rafael. et al. ([2002]). World report on violence and health. *World Health Organization.* https://apps.who.int/iris/handle/10665/42495

Krahé, B. (2001). *The social psychology of aggression*. Taylor&Francis Group

Limber, S. (2004). Implementation of the Olweus Bullying Prevention Program in American schools: Lessons learned from the field. D. Espelage & S. Swearer (Eds.), *Bullying in American Schools: A Social-Ecological Perspective on Prevention and Intervention* (pp. 351–363). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Lynn Hawkins, D., Pepler, D. J., & Craig, W.M. (2001). Naturalistic observations of peer interventions in bullying. *Social Development*, *10*(4), 512-527. https://doi.org/10.1111/1467-9507.00178

Menesini, E. & Salmivalli, C. (2017). Bullying in schools: The state of knowledge and effective interventions. *Psychology, Health & Medicine, 22*(1), 240-253. https://doi.org/10.1080/13548506.2017.1279740

Modecki, K.L., Minchin, J., Harbaugh, A.G., Guerra, N.G. & Runions, K. C. (2014). Bullying prevalence across contexts: A meta-analysis measuring cyber and traditional bullying. *Journal of Adolescent Health, 55*(5), 602-611. https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2014.06.007

Monks, C.P., Palermiti, A., Ortega, R., & Costabile, A. (2011). A cross-national comparison of aggressors, victims and defenders in preschools in England, Spain and Italy. *The Spanish Journal of Psychology*, 14(1), 133-144. https://doi.org/10.5209/rev_SJOP.2011.v14.n1.11

Myers, D. G. (2015). *Exploring social psychology*. Mcgraw-Hill Book Company.

Nazir, T., & Piskin, M. (2015). School bullying: Effecting childs mental health. *The International Journal of Indian Psychology*, *2*(4), 130-135.

Neumark-Sztainer, D., Story, M., & Faibisch, L. (1998). Perceived stigmatization among overweight African-American and Caucasian adolescent girls. *Journal of Adolescent Health*, *23*, 264–270. https://doi:10.1016/S1054-139X(98)00044-5

Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford, UK: Blackwell.

Olweus, D. (1995). Bullying or peer abuse at school: Facts and intervention. *Current Directions in Psychological Science, 4*(6), 196-200.

Olweus, D. (1996). *The revised Olweus Bully/Victim Questionnaire for Students*. Bergen, Norway: University of Bergen.

Olweus, D. (1999). Sweden. P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross-national perspective* (pp. 7–27). London: Routledge.

Olweus, D. (2005). A useful evaluation design and effects of the Olweus bullying prevention program. *Psychology, Crime and Law*, 11(4), 389-402. https://doi.org/10.1080/10683160500255471

Olweus, D., Solberg, M.A. & Breivik, K. (2018). Long-term school-level effects of the Olweus Bullying Prevention Program (OBPP). *Scandinavian Journal of Psychology,* https://doi:10.1111/sjop.12486

Öztürk, A., Tezel, A., ve Öztürk, F. Ö. (2019). Bir ortaöğretim kurumunda akran zorbalığının değerlendirilmesi. *Konuralp Medical Journal*, *11*(1), 82-88.

Palladino, B. E., Nocentini, A. & Menesini, E. (2016). Evidence-based intervention against bullying and cyberbullying: Evaluation of the NoTrap! Program in two independent trials. *Aggresive & Behavior, 42(*2), 194-206. https://doi:10.1002/ab.21636

Parks, P. J. (2009). *School violence*. ReferencePoint Press, Inc.

Polat, O. (2017). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22 (1), 15-34.

Sağkal, A. S. (2011). *Barış eğitimi programının ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin saldırganlık eğilimleri, empati düzeyleri ve barışa ilişkin görüşleri üzerindeki etkisinin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Sağkal, A. S. (2015). *Barış eğitimi programının dokuzuncu sınıf öğrencilerinin şiddete yönelik tutumları, sosyal problem çözme becerileri ve sınıf iklimi üzerindeki etkisi*. (Doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K. & Kaukiainen, A. (1996). Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior, 22*(1), 1-15. https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(1996)22:1<1::AID-AB1>3.0.CO;2-T

Salmivalli, C., Lappalainen, M., & Lagerspetz, K. M. (1998). Stability and change of behavior in connection with bullying in schools: A two-year follow-up. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, *24*(3), 205-218. https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(1998)24:3<205::AID-AB5>3.0.CO;2-J

Salmivalli, C., & Peets, K. (2009). Bullies, victims, and bully-victim relationships in middle childhood and early adolescence. *Handbook of peer interactions, relationships and groups*, 322-340.

Salmivalli, C., Kaukiainen, A., & Voeten, M. (2005). Anti-bullying intervention: Implementation and outcome. *British Journal of Educational Psychology*, *75*(3), 465-487.

Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior, 15*, 112–120. https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/j.avb.2009.08.007

Schwartz, D., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (1997). The early socialization of aggressive victims of bullying. *Child Development*, *68*(4), 665-675.

Siyez, D. M., ve Kaya, A. (2011). Akran zorbalığı gruplarında empatik eğilim. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *12*(2), 23-43.

Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 376-385. https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x

Smith, P.K., Sharp, S., Eslea, M., & Thompson, D. (2004). England: the Sheffield project. In P.K. Smith, D. Pepler & K. Rigby (Eds.), Bullying in schools: How successful can interventions be? (pp. 99–123). Cambridge: Cambridge University Press

Smokowski, P. R., & Kopasz, K. H. (2005). Bullying in school: An overview of types, effects, family characteristics, and intervention strategies. *Children & Schools*, *27*(2), 101-110. https://doi.org/10.1093/cs/27.2.101

Smokowski, P. R., & Evans, C. B. (2019). *Bullying and victimization across the lifespan*. Springer International Publishing.

Sprague, J. R. & Walker, H. M. (2005). *Safe and Healthy Schools: Practical Prevention Strategies*. NY: Guilford Press.

Tıpırdamaz Sipahi, H., & Karababa, A. O. (2018). Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketinin Türkçeye ve Türkiye'ye uyarlanması ve geçerlilik, güvenirlik analizi. *Ege Tıp Dergisi*, *57*(4), 222-227. https://doi.org/10.19161/etd.417268

Ttofi, M.M. & Farrington , D.P. (2011). Effectiveness of school-based programs to reduce bullying: a systematic and meta-analytic review. *Journal of Experimental Criminology, 7*, 27–56 https://doi.org/10.1007/s11292-010-9109-1

Ttofi, M. M., Farrington, D. P., Losel, F., & Loeber, R. (2011). The predictive efficiency of school bullying versus later offending: A systematic/meta-analytic review of longitudinal studies. *Criminal Behavior and Mental Health, 21*, 80–89. https://doi.org/10.1002/cbm.808

Turner, M. G., Exum, M. L., Brame, R., & Holt, T. J. (2013). Bullying victimization and adolescent mental health: General and typological effects across sex. *Journal of Criminal Justice*, *41*(1), 53-59.

Türnüklü, A., Kaçmaz, T., İkiz, E., & Balcı, F. (2009). *Liselerde öğrenci şiddetinin önlenmesi: Anlaşmazlık çözümü, müzakere ve akran–arabuluculuk eğitim programı*. Ankara: Maya Akademi.

Twemlow, S. W., Fonagy, P., & Sacco, F. C. (2004). The role of the bystander in the social architecture of bullying and violence in schools and communities. *Annals of the New York Academy of Sciences, 1036*. https://doi.org/10.1196/annals.1330.014

Twemlow, S. W., Fonagy, P., & Sacco, F. C. (2005). A developmental approach to mentalizing communities: II. The Peaceful Schools experiment. *Bulletin of the Menninger Clinic, 69*(4), 282–304. https://doi.org/10.1521/bumc.2005.69.4.282

Twemlow, S. W., & Sacco, F. C. (2012). *Preventing bullying and school violence*. American Psychiatric Pub. https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2011.11101602

Underwood, M. K. (2011). Aggression. M. K. Underwood & L. H. Rosen (Eds.), *Social development* (pp. 207–234). New York: Guilford.

Vlachou, M., Andreou, E., Botsoglou, K., & Didaskalou, E. (2011). Bully/victim problems among preschool children: A review of current research evidence. *Educational Psychology Review, 23*(3), 329–358. https://doi.org/10.1007/s10648-011-9153-z

Vreeman, R. C., & Carroll, A. E. (2007). A systematic review of school-based interventions to prevent bullying. *Archives of Pediatrics &Adolescent Medicine*, *161*(1), 78-88.

Vural Yüzbaşı, D., Doğan, A. ve Bulut Ateş, F. (2021). *Akran zorbalığı yapan öğrencilere yönelik arkadaşlık ilişkileri geliştirme psikoeğitim programı: İlkokul*. (Ed. M. Ağar ve E. Aydın). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Yılmaz, Y. ve Cenkseven Önder, F. (2021). *Akran zorbalığı farkındalık programı: İlkokul.* (Ed. M. Ağar ve E. Aydın). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Yoon J.S. & Barton E. (2008). *School violence and primary prevention.* T. W. Miller (Eds.), Springer-Verlag New York https://doi.org/10.1007/978-0-387-77119-9

ÖZEL EĞİTİMDE RUH SAĞLIĞI

Rukiye Konuk Er

8

KAZANIMLAR

- Özel eğitimi ve özel gereksinimli bireyi tanımlar.
- Özel eğitimde ruh sağlığını etkileyen faktörleri açıklar.
- Yetersizlik ile baş etmede iyi olma hâlinin önemini açıklar.
- Özel eğitim ve ruh sağlığı arasındaki ilişkinin önemini açıklar.
- Özel eğitimde pozitif ruh sağlığını oluşturma çabalarını yorumlar.

HAZIRLIK SORULARI

- Özel eğitim gereksinimli birey kime denir?
- Çevrenizde özel gereksinimli bir birey ile karşılaştınız mı? Eğer karşılaştıysanız en çok hangi özellikleri dikkatinizi çekti?
- Yetersizlik ile baş etmeye çalışan bir birey, psikolojik olarak nasıl özelliklere sahiptir?
- Özel gereksinimli bir bireyin ruh sağlığını hangi faktörler etkiler?
- Özel gereksinimli bir birey için neler yapabilirsiniz?

cerilerini geliştirebilen, üretken, kendini gerçekleştiren, stresi yönetip bununla baş edebilen, problem çözme becerisine sahip olma gibi beceriler oldukça önemlidir. Toplumsal, eğitsel ve bireysel desteklerin sunulması sonucu bahsedilen becerilerin gelişmesi ile pozitif ruh sağlığı ağı kurulmuş olur. Çünkü özel gereksinimli çocuklar, engelin semptomlarını azaltmaya çalışırken çeşitli pek çok etkene bağlı sosyal, psikolojik, gelişimsel ve çevresel pek çok sorunla da mücadele etmektedirler. Özel gereksinimli çocukların hangi yetersizlik grubunda olursa olsun yaşamda iyilik hâlini yakalaması, onların toplumun bir parçası olma şansını artıracaktır. Çünkü bu bireylerde değişim süreci, bazı psikolojik sorunların yaşanmasına sebep olmaktadır. Engellenen ve desteklenmeyen özel gereksinimli bireylerde stres, anksiyete ve depresyon gibi ruhsal sorunların yanında intihar ve ihmal-istismar gibi ciddi ruhsal sorunlar da yaşanabilir. Ancak engellilik ve ruh sağlığı arasındaki ilişkiyi açıklamak için sadece bireydeki zorlukları belirleyip ele almayı değil, olumlu gelişmeyi, ilişkileri ve başarıyı besleyen bireysel ve çevresel faktörleri tanımlamaya ve desteklemeye odaklanmayı önermektedir. Ayrıca bu bireylerin engele dair yaşadıklarının yanında psikolojik uyum süreçlerinin de dikkate alınması gerekmektedir. Çünkü bireylerin psikolojik durumu, kişilerin tedaviye uyumlarında oldukça önemlidir.

► Tartışma Soruları

1. Özel eğitimde sınıflandırmanın ruh sağlığı üzerindeki etkilerini tartışınız.

2. Özel gereksinimli bireyin ruh sağlığını korumak ve iyilik hâlini devam ettirmek için neler yapılmalıdır? Açıklayınız.

3. Özel gereksinimli bir çocuğun akranları ile bütünlüğünü sağlamak için nelere dikkat edilmelidir? Açıklayınız.

► Kaynaklar

Acarlar, F. (2010). İletişim, dil ve konuşma bozuklukları olan çocuklar ve eğitimleri. İçinde N. Baykoç (Ed.), *Öğretmenlik programları için özel eğitim.* Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Akçamete, G. (2009). Özel eğitime başlangıç. İçinde G. Akçemete (Ed.), *Özel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim* (2. baskı). Kök Yayıncılık.

American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th. Ed.). APA.

Anaby, D., Law, M., Coster, W., Bedell, G., Khetani, M., Avery, L., & Teplicky, R. (2014). The mediating role of the environment in explaining participation of children and youth with and without disabilities across home, school, and community. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, *95* (5), https://doi.org/10.1016/j.apmr.2014.01.005

Arslantaş, S. (2020). Dikkat ve dikkat eksikliği nedir? dikkate eksikliği ve hiperaktivite bozukluğunun (DEHB) tanımı ve özellikleri. İçinde A. Kurnaz & G. Şengül (Eds.). *Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu.* Pegem Akademi.

Arvidsson P, Granlund M, Thyberg I. & Thyberg M. (2014). Important aspects of participation and participation restrictions in people with a mild intellectual disability. *Disability and Rehabilitation*, *36*(15), htpp//doi:10.3109/09638288.2013.845252.

Ataman, A. (2009). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. İçinde A. Ataman (Ed.). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş* (7. baskı). Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Augestad, L. B. (2017). Mental health among children and young adults with visual impairments: A systematic review. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, *111* (5), https://doi.org/10.1177/0145482X1711100503

Başar, M. C. ve Özdemir, S. (2015). Duygusal ve davranışsal bozukluğu olan çocuklar için başarıya ilk adım erken müdahale programı uygulamalarının gözden geçirilmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 34*(1), 176-197.

Baykoç Dönmez, N. (2014). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. İçinde N. Baykoç Dönmez (Ed.), *Özel eğitim* (2. baskı). Eğiten Kitap.

Becker, D., Whitley, R., Bailey, E., & Drake, R.E. (2007). Long-term employment trajectories among participants with severe mental illness in supported employment. *Psychiatr Services, 58*(7), 922-928. https://doi.org/10.1176/ps.2007.58.7.922.

Bradley S. J. (2000). *Affect regulation and the development of psychopathology*. Guilford Press.

Cavkaytar, A. (2008). Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim. İçinde İ. H. Diken (Ed.), *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim* (1. baskı). Pegem Akademi.

Çelikkol, A. (1999). *Ruh hastalıklarından korunma*. Gendaş Yayıncılık.

Çimen, İ. D. & Nasıroğlu, S. (2016). Zihinsel engellilik ve zihinsel engelli çocukların ruh sağlığı/ mental retardation and mental health of mentally retarded children. *Turkiye Klinikleri J Pediatric Dentistry-Special Topics, 2*(3),1-6. https://www.turkiyeklinikleri.com

Çimşir, E. (2017). Engelliliğe toplumsal/kültürel bakış ve ruh sağlığı. İçinde R. Akdoğan (Ed.), *Engellilerde ruh sağlığı.* Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Deniz, P. (2018). Psikoloji penceresinden engel ve engellilik kavramlarına bakış, *PİKOLKA, 8*(29), 7-10.

Dosen, A. (2007). Integrative treatment in persons with intellectual disability and mental health problems. *Journal of Intellectual Disability Research, 51*(1), 66-74. https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2006.00868.x

Durlak, J.A., Weissberg, R.P., Dymnicki, A.B., Taylor, R.D., & Schellinger, K.B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of schoolbased universal interventions. *Child Development, 82*(1), 405-432. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01564.x

Ercan Doğu, S. ve Yaran, M. (2019). Engellilik psikolojisi. İçinde M. Yaran (Ed.), *Engellilik ve katılım*. Vize yayıncılık.

Gabbard G. O. (2005) Mind, brain, and personality disorders. *American Journal of Psychiatry, 162,* 648– 55. https://doi.org/10.1176/appi.ajp.162.4.648

Greenspan, S. I. (1997). *Developmentally based psychotherapy.* International Universities Press, Inc. https://psycnet.apa.org/record/1997-97233-000

Gürgür, H. ve Kurtoğlu, H. (2020). İşitme yetersizliği olan bireyler "aileler için rehber kitapçık". İçinde İ. H. Diken, M. Ağar (Eds.). Özel Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Hartley, S. L., & MacLean, W. E. (2009). Depression in adults with mild intellectual disability: Role of stress, attributions, and coping. *American Association on Intellectual and Developmental Disabilities, 114* (3), 147-160. https://doi.org/10.1352/1944-7588-114.3.147

Hultman, L., Forinder, U., & Pergert P. (2016). Assisted normality - A grounded theory of adolescent's experiences of living with personal assistance, *Disabil Rehabil, 38*(11), 1053-1062. https://doi.org/10.3109/09638288.2015.1091860

Jarvis, J. M. & Mcmillan, J.M. (2016). Mental health promotion and students with disabilities: The need for targeted interventions. *Mental Health & Wellbeing through Schools: The Way Forward.* https://www.academia.edu/28082843/Mental_health_promotion_and_students_with_disabilities_The_need_for_targeted_interventions.

Jones, J. E., Hermann, B. P., Barry, J. J., Gilliam, F. G., Kanner, A. M., & Meador, K. J. (2003). Rates and risk factors for suicide, suicidal ideation, and suicide attempts in chronic epilepsy. *Epilepsy and Behaviour*, 4, 31-38. https://doi.org/10.1016/j.yebeh.2003.08.019

Kayri, M., ve Boysan, M. (2008). Bilişsel yatkınlık ile depresyon düzeyleri ilişkisinin sınıflandırma ve regresyon ağacı analizi ile incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 168-177. https://dergipark.org.tr/tr/pub/esosder/issue/6152/82644

Kendler K. S. (2001) A psychiatric dialogue on the mind–body problem. *American Journal of Psychiatry, 158*(7), 989–1000. https://doi.org/10.1176/appi.ajp.158.7.989

Kiuru, N., Leskinen, E., Nurmi, J., & Salmela-Aro, K. (2011). Depressive symptoms during adolescence: Do learning difficulties matter?. *International Journal of Behavioral Development*, *35*(4), 298-306. https://doi.org/10.1177/0165025410396764

Kobal, G. (2005). Ortopedik yetersizlikten etkilenmiş olan ve sağlık yetersizliği olan çocuklar. İçinde A.Ataman (Ed.), *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş.* Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Konrot, A. (2005). İletişim yetersizliği olan çocuklar. İçinde A.Ataman (Ed.), *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş.* Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Köroğlu, E. (Ed.). (2013). *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı (DSM-V) Tanı Ölçüleri Başvuru El Kitabı- Amerikan Psikiyatri Birliği.* Hekimler Yayın Birliği.

Kurnaz, A. (2020). Öğrenmenin oluşumu, öğrenme güçlüğü ve türleri. İçinde A. Kurnaz ve H. Sarı (Eds.), *Öğrenme güçlüğü olan öğrenciler ve eğitimleri.* Pegem Akademi.

Kurnaz, A. (2019). Özel yeteneklilerde erken çocukluk döneminde tanılama ve eğitimi. İçinde S. Yıldırım Doğru (Ed.), *Erken çocuklukta özel eğitim*. Vize Akademi.

Leadbeater, B. J., & Hoglund, W. L. (2009). The effects of peer victimization and physical aggression on changes in internalizing from first to third grade. *Child Development*, *80*(3), 843-859. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2009.01301.x

McKenzie, J., Ned, l., Watermeyer, B., & Dada, S. (2022). Disability and mental health: Addressing discrimination and enhancing participation, *South African Child Gauge*. Cape Town Publisher. https://www.researchgate.net/publication/361331882.

Mcmillan, J. M., & Jarvis, J. M. (2013). Mental health and students with disabilities: a review of literature, *Australian Journal of Guidance and Counselling*, *23*(Special Issue 2), 236-251, https://doi.org/10.1017/jgc.2013.14.

Milli Eğitim Bakanlığı, Hasta ve Yaşlı Hizmetleri (2013). *Engelli Psikolojisi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Milli Eğitim Bakanlığı (2016). Çocuk gelişimi ve eğitimi, ortopedik yetersizlik, süreğen hastalıklar ve kaynaştırma eğitimi, http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller/Ortopedik%20Yetersizlik

Mitra, M., Mouradian, V. E., & Diamond, M. (2011). Sexual violence victimization against men with disabilities. *American Journal of Preventative Medicine, 41*(5), https://doi.org/10.1016/j.amepre.2011.07.014.

Ned, L., & Lorenzo, T. (2016). Enhancing the public sector's capacity for inclusive economic participation of disabled youth in rural communities. *African Journal of Disability*, *5*(1), 1-9. https://doi.org/10.4102/ajod.v5i1.189.

Novak, I., & Honan, I. (2019). Effectiveness of paediatric occupational therapy forchildren with disabilities: A systematic review. *Australian Occupational Therapy Journal, 66*, 258–273. https://doi.org/10.1111/1440-1630.12573

Özakkaş, T. (2022). *Bütüncül terapi*. Litera Yayıncılık.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018). https://orgm.meb.gov.tr/meb

Özkan, İ. ve Özyürek, A. (2019). Özel gereksinimi olan çocukların ruh sağlığı. İçinde Y. Aydoğan, G. Gültekin Akduman (Edt.), *Çocuk ruh sağlığı* (4. baskı). Eğiten Kitap.

Öztürk, O. (2004). *Ruh sağlığı ve bozuklukları.* Hekimler Yayın Birliği.

Öztürk, O. ve Uluşahin, A. (2020). *Ruh sağlığı ve bozuklukları* (16. baskı). Nobel Tıp Kitabevleri.

Peckham, N. G. (2007). The vulnerability and sexual abuse of people with learning disabilities. *British Journal of Learning Disabilities, 35*, 131- 137. https://doi.org/10.1111/j.1468-3156.2006.00428.x

Sabancı Üniversitesi (2013). *Engelsiz Türkiye için: Yolun neresindeyiz? Mevcut durum ve öneriler.* Sabancı Üniversitesi Yayınları.

Sarı, H. (2010). İşitme Engelli Çocuklar ve Eğitimleri. İçinde N. Baykoç (Edt.), *Öğretmenlik programları için özel eğitim.* Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Sazak-Pınar, E. (2013). Fiziksel yetersizlik, çoklu yetersizlik, süreğen hastalıklar. İçinde İ. H. Diken (Ed.), *İlköğretimde Kaynaştırma.* Pegem Akademi.

Scott, H.M., & Havercamp, S. M. (2014). Mental health for people with ıntellectual disability: the ımpact of stress and social support. *Amerıcan Journal on Intellectual and Developmental Dısabılıtıes, 119*(6), 552–564. https://doi.org/10.1352/1944-7558-119.6.552.

Sunal, Ş., ve Çam, O. (2005). Okul öncesi dönemi işitme engelli çocukların ruhsal uyum düzeylerinin incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, *12*(1), 11-18. https://search.trdizin.gov.tr/yayin/detay/48297

Şarlak, D., ve Öztürk, E. (2019). Görme engelli bireylerin depresif belirtilerine yönelik psikodrama temelli grup uygulaması, *Mediterranean Journal of Humanities, IX*(1), 301-314. https://doi.org/10.13114/MJH.2019.465

Şimşek, M. K. (2021). Eğitim ortamlarında sık karşılaşılan ruhsal problemler ve okul sürecine yansımaları. İçinde İ.Seçer ve Z.Topal (Eds.), *Okul ruh sağlığı sorunları önleme ve müdahale stratejileri* (2. baskı). Vizetek Yayıncılık.

Thompson, K. (2002). *Depression and disability a practical guide*, Grant/Cooperative Agreement, North Carolina.

Turnbul, A., Turnbull, R. A., Wehmeyer, M. L., & Shogren, K. A. (2013). *Exceptional lives: Special education in today's school* (7th ed.). Pearson Education Inc.

Türk-Kurtça, T., & Kurtça, V. E. (2021). Erken çocuklukta duygusal ve davranışsal problemler. İçinde D.Tezel ve Ş.Yılmaz (Eds.), *Özel gereksinimleri olan küçük çocuklar erken çocuklukta özel eğitim*. Nobel Yayınevi.

University of New South Wales. (2014). *Department of Developmental Disability Neuropsychiatry*. https//www.3dn.unsw.edu.au.

Ünal, B., ve Gençöz, T. (2018). Engellilerin bağımsız yaşayabilme ve topluma dahil olma hakkı: Ayrıştırma-bireyleşme süreci ve psikolojik iyilik hali, *Türkiye Klinikleri Psikoloji- Özel Konular engelli Çalışmaları Özel Sayısı*, *3*(1), 42-52. https://www.researchgate.net/publication/329399979

Vellutino, F.R., Fletcher, J.M., Snowling, M.J., & Scanlon, D. M. (2004). Speci¢c reading disability (dyslexia): what have welearned in the past four decades? *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(1), 2-40. https://doi.org/10.1046/j.0021-9630.2003.00305.x

Yalçın, S.B. (2010). *Üniversite öğrencilerinin duygularını ifade edebilmelerinin aleksitimi ve psikolojik ihtiyaçlarına göre incelenmesi* (Yayın No. 2016-08-10T08:16:40Z) [Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi]. http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/3204?show=full

Yavuzer, H. (1999). *Çocuk psikolojisi.* Remzi kitabevi.

Yıldız, M., Özsoy, F., Batmaz, S., Songur, E., & Karakülah, K. (2016). Engelli sağlık kurulunda verilen ruh sağlığı ve hastalıkları engelli raporlarının değerlendirilmesi, *Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 41*(2), 253-258. https://doi.org/10.17826/cutf.202194.

Yoshida, K. K., Odette, F., Hardie, S., Willis, H., & Bunch, M. (2009). Women living with disabilities and their experiences and issues related to the context and complexities of leaving abusive situations. *Disability and Rehabilitation, 31*(22), 1843-1852. https://doi.org/10.1080/09638280902826808 PMID:19479561

Zigler, E., & Burack, J. A. (1989). Personality development and the dually diagnosed person. *Research in Developmental Disabilities, 10*(3), 225–240. https://doi.org/10.1016/0891-4222(89)90012-7

https://udservices.org/mental-health-and-people-with-disabilities. Erişim tarihi: Aralık 2022.

OKULLARDA RUH SAĞLIĞINI KORUMADA YÖNETİCİ, EĞİTİMCİ, UZMAN VE AİLE ROLLERİ

Faika Şanal Karahan

9

KAZANIMLAR

- Okullarda ruh sağlığını korumada okul yöneticisinin rolünün ne olduğunu bilir.
- Okullarda ruh sağlığını korumada öğretmenin rolünün ne olduğunu bilir.
- Okullarda ruh sağlığını korumada okul psikolojik danışmanının rolünün ne olduğunu bilir.
- Okullarda ruh sağlığını korumada ailenin rolünün ne olduğunu bilir.
- Okullarda ruh sağlığını korumada öğrencinin çevresini oluşturanların öğrencinin ruh sağlığında ne kadar etkili olduklarını açıklar.

HAZIRLIK SORULARI

- Evde ve okulda ve özel hayatında zorluk yaşayan öğrenciler için hangi kelimeleri kullanıyorsunuz?
- Öğrencilerde ruh sağlığı sorunlarına değinmemenin ev, okul ve toplum açısından sonuçları neler olabilir?
- Okullar, öğrencilerin ruh sağlığına neden önem vermelidir?

► Kaynaklar

Adelman, H. S., & Taylor, L. (1999). Mental health in schools and system restructuring. *Clinical Psychology Review*, *19*(2), 137-163.

Adelman, H. S., & Taylor, L. (2009). *Mental health in schools: Engaging learners, preventing problems, and improving schools*. Corwin Press.

Aldridge, J. M., & McChesney, K. (2018). The relationships between school climate and adolescent mental health and wellbeing: A systematic literature review. *International Journal of Educational Research*, *88*, 121-145.

Amatea, E. S., & Clark, M. A. (2005). Changing schools, changing counselors: A qualitative study of school administrators' conceptions of the school counselor role. *Professional School Counseling*, *9*(1), 16-27.

Arslan, S. & Yiğit, M. F. (2016). Investigation of the impact of emotional intelligence efficacy on teachers' multicultural attitudes. *Journal of Education and Practice, 7*(11), 147-157.

Atkinson, M., & Hornby, G. (2015). *Mental health handbook for schools*. Routledge.

Beames, J. R., Johnston, L., O'Dea, B., Torok, M., Boydell, K., Christensen, H., & Werner-Seidler, A. (2022). Addressing the mental health of school students: Perspectives of secondary school teachers and counselors. *International Journal of School & Educational Psychology*, *10*(1), 128-143. https://doi.org/10.1080/21683603.2020.1838367

Beardslee, W. R., Keller, M. B., Seifer, R., Lavori, P. W., Staley, J., Podorefsky, D., & Shera, D. (1996). Prediction of adolescent affective disorder: Effects of prior parental affective disorders and child psychopathology. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *35*(3), 279-288.

Beausaert, S., Froehlich, D. E., Devos, C., & Riley, P. (2016). Effects of support on stress and burnout in school principals. *Educational Research*, *58*(4), 347-365.

Berkowitz, R., Moore, H., Astor, R. A., & Benbenishty, R. (2017). A research synthesis of the associations between socioeconomic background, inequality, school climate, and academic achievement. *Review of Educational Research*, *87*(2), 425-469.

Blum, R. W. (2004). School connectedness-strengthening health and education outcomes for teenagers: Executive summary. *Journal of School Health*, *74*, 231-232.

Boulter, E., & Rickwood, D. (2013). Parents' experience of seeking help for children with mental health problems. *Advances in mental health*, *11*(2), 131-142.

Bush, K. R., & Peterson, G. W. (2013). Parent–child relationships in diverse contexts. In *Handbook of marriage and the family* (pp. 275-302). Springer, Boston, MA.

Cappella, E., Jackson, D. R., Bilal, C., Hamre, B. K., & Soulé, C. (2011). Bridging mental health and education in urban elementary schools: Participatory research to inform intervention development. *School Psychology Review, 40*, 486-508.

Carlson, L. A., & Kees, N. L. (2013). Mental health services in public schools: A preliminary study of school counselor perceptions. *Professional School Counseling*, *16*(4), 211-221.

Coy, D. R. (2004). Developmental guidance and counseling in today's schools. Alexandria, VA: National Association of Secondary Schools.

DeKruyf, L., Auger, R. W., & Trice-Black, S. (2013). The role of school counselors in meeting students' mental health needs: Examining issues of professional identity. *Professional School Counseling*, *16*(5), 271-282.

Diekstra, R. (2008) Effectiveness of school-based social and emotional education programmes worldwide. Part one, a review of meta-analytic literature, Social and emotional education: An international analysis, Fundacion Marcelino Botin, Santander, pp. 255-284

Ekornes, S. (2015). Teacher perspectives on their role and the challenges of inter-professional collaboration in mental health promotion. *School Mental Health*, *7*(3), 193-211.

Ekornes, S. (2017). Teacher stress related to student mental health promotion: The match between perceived demands and competence to help students with mental health problems. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 61(3), 333–353. https://doi.org/10.1080/00313831.2016.1147068

Farmer, T. W., Dawes, M., Hamm, J. V., Lee, D., Mehtaji, M., Hoffman, A. S., & Brooks, D. S. (2018). Classroom social dynamics management: Why the invisible hand of the teacher matters for special education. *Remedial and Special Education*, 39(3), 177–192. https://doi.org/10.1177/0741932517718359

Farmer, T. W., Hamm, J. V., Dawes, M., Barko-Alva, K., & Cross, J. R. (2019/this issue). Promoting inclusive communities in diverse classrooms: Teacher attunement and social dynamics management. *Educational Psychologist, 54*(4), 286–305. https://doi.org/10.1080/00461520.2019.1635020

Fazel, M., Hoagwood, K., Stephan, S., & Ford, T. (2014). Mental health interventions in schools in high-income countries. *The Lancet Psychiatry*, 1(5), 377–387. https:// doi.org/10.1016/S2215-0366(14)70312-8

Feinstein, N. R., Fielding, K., Udvari-Solner, A., & Joshi, S. V. (2009). The supporting alliance in child and adolescent treatment: Enhancing collaboration among therapists, parents, and teachers. *American Journal of Psychotherapy, 63*(4), 319-344.

Flaherty, L. T., Garrison, E. G., Waxman, R., Uris, P. F., Keys, S. G., Siegel, M. G., & Weist, M. D. (1998). Optimizing the roles of school mental health professionals. *Journal of School Health*, *68*(10), 420-424.

Frabutt, J. M., & Speach, G. (2012). Principals' perspectives on school mental health and wellness in US Catholic elementary schools. *School Mental Health*, *4*(3), 155-169. https://doi.org/10.1007/s12310-012-9081-1

Franklin, C. G., Kim, J. S., Ryan, T. N., Kelly, M. S., & Montgomery, K. L. (2012). Teacher involvement in school mental health interventions: A systematic review. *Children and Youth Services Review*, *34*(5), 973-982.

Friedman, I. A. (2002). Burnout in school principals: Role related antecedents. *Social Psychology of Education*, *5*(3), 229-251.

Fullan, M. (2005), *Leadership and sustainability. system thinkers in action*. Corwin Press, Thousand Oaks, CA.

Fullan, M. (2008), *What's worth fighting for in the principalship*, 2nd ed., Ontario Principal's Council, New York.

Greene, R. W. (2010). Collaborative problem solving. In R. C. Murrihy (Ed.), *Clinical handbook of assessing and treating conduct problems in youth* (pp. 193–220). New York: Springer Science + Business Media

Goldman, E., Stamler, J., Kleinman, K., Kerner, S., & Lewis, O. (2016). Child mental health: Recent developments with respect to risk, resilience, and interventions. In: Korin, M. (eds) *Health promotion for children and adolescents* (pp. 99-123). https://doi.org/10.1007/978-1-4899-7711-3_6

Gottfredson, D. C., & Gottfredson, G. D. (2002). Quality of school-based prevention programs: Results from a national survey. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, *39*(1), 3-35.

Grolnick, W. S., Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1997). *Internalization within the family: The self-determination theory perspective*. In J. E. Grusec, & L. Kuczynski (Eds.), *Parenting and children's internalization of values: A handbook of contemporary theory* (pp. 135- 161). New York: Wiley.

Hancock, K. J., Mitrou, F., Shipley, M., Lawrence, D., & Zubrick, S. R. (2013). A three generation study of the mental health relationships between grandparents, parents and children. *BMC Psychiatry*, *13*(1), 1-11.

Hay, D. F., Asten, P., Mills, A., Kumar, R., Pawlby, S., & Sharp, D. (2001). Intellectual problems shown by 11-year-old children whose mothers had postnatal depression. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, *42*(7), 871-889.

Hayes, R. L., & Paisley, P. O. (2002). Transforming school counselor preparation programs. *Theory into Practice, 41,* 169-177.

Hendrickx, M. M. H. G., Mainhard, T., Oudman, S., Boor-Klip, H. J., & Brekelmans, M. (2017). Teacher behavior and peer liking and dislik- ing: The teacher as a social referent for peer status. *Journal of Educational Psychology, 109*(4), 546–558. https://doi.org/10.1037/edu0000157

Jamal, F., Fletcher, A., Harden, A., Wells, H., Thomas, J., & Bonell, C. (2013). The school environment and student health: A systematic review and meta-ethnography of qualitative research. *BMC Public Health*, *13*(1), 1-11.

Johnson, K. F., & Brookover, D. L. (2021). School counselors' knowledge,

actions, and recommendations for addressing social determinants of health with students, families, and in communities. *Professional School Counseling*, *25*(1), 1-12.

Kam, C. M., Greenberg, M. T., & Walls, C. T. (2003). Examining the role of implementation quality in school-based prevention using the PATHS curriculum. *Prevention science*, *4*(1), 55-63.

Karunanayake, D., Chandrapala, K. M. N. S., & Vimukthi, N. D. U. (2020). Students' attitudes about school counseling. *Asian Research Journal of Arts & Social Sciences*, *12*(2), 21-31.

Kidger, J., Gunnell, D., Biddle, L., Campbell, R., & Donovan, J. (2009). Part and parcel of teaching? Secondary school staff's views on supporting student emotional health and well-being. *British Educational Research Journal*, *36*(6), 919-935. https://doi.org/10.1080/01411920903249308.

Kidger, J., Araya, R., Donovan, J., & Gunnell, D. (2012). The effect of the school environment on the emotional health of adolescents: A systematic review. *Pediatrics*, *129*(5), 925-949.

Kratt, D. (2018). Teachers' perspectives on educator mental health competencies: A qualitative case study. *American Journal of Qualitative Research*, *2*(1), 22-40.

Lafee, S. (2013). The school's role in students' mental health. *School Administrator, 7*(70*),* 24-30.

Lambie, G. W., Stickl Haugen, J., Borland, J. R., & Campbell, L. O. (2019). Who took" counseling" out of the role of professional school counselors in The United States? *Journal of School-Based Counseling Policy and Evaluation*, *1*(3), 51-61.

Lawson, G. M., & Farah, M. J. (2017). Executive function as a mediator between SES and academic achievement throughout childhood. *International Journal of Behavioral Development*, *41*(1), 94-104.

Lee, J. S. (2012). The effects of the teacher–student relationship and academic press on student engagement and academic performance. *International Journal of Educational Research*, *53*, 330-340.

Loades, M. E., & Mastroyannopoulou, K. (2010). Teachers' recognition of children's mental health problems. *Child and Adolescent Mental Health*, *15*(3), 150-156.

Lunenburg, F. C. (2010). School guidance and counseling services. *Schooling*, *1*(1), 1-9.

Mao, P., Yang, X., Tan, M., Luo, A., Jiang, S., Guo, J., & Chen, J. L. (2022). The roles of parental absence, life skills and personality traits in mental health status among adolescents in rural China. *Journal of Pediatric Nursing.Journal of Pediatric Nursing 64*, 15–23.

Mazzer, K. R., & Rickwood, D. J. (2015). Teachers' role breadth and perceived efficacy in supporting student mental health. *Advances in School Mental Health Promotion*, *8*(1), 29-41.

MEB (2020). MEB Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği, *Resmî Gazete*, 14.08.2020, Sayı: 31213.

MEB (2021). https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_09/13143043_ TURKYYEYDE_ REHBERLYK_VE_PSYKOLOJYK_DANIYMA_HYZMETLERY.pdf (04.07.2022 tarihinde indirildi).

Mellin, E. A. (2009). Responding to the crisis in children's mental health: Potential roles for the counseling profession. *Journal of Counseling & Development*, *87*(4), 501-506.

Mensah, F. K., & Kiernan, K. E. (2010). Parents' mental health and children's cognitive and social development. *Social psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *45*(11), 1023-1035.

Oyserman, D., Mowbray, C. T., Meares, P. A., & Firminger, K. B. (2000). Parenting among mothers with a serious mental illness. *American Journal of Orthopsychiatry*, *70*(3), 296-315.

Payne, A. A., Gottfredson, D. C., & Gottfredson, G. D. (2006). School predictors of the intensity of implementation of school-based prevention programs: Results from a national study. *Prevention Science*, *7*(2), 225-237.

Perry, B. (1997). Incubated in terror: Neurodevelopmental factors in the "cycle of violence". In J. Osofsky (Ed.), *Children in a violent society*. New York: Guilford

Ponec, D. L., & Brock, B. L. (2000). Relationship among elementary school counselors and principals: A unique bond. *Professional School Counseling*, 3, 208.

Prothero, A. (2018). Why principals need to make student mental health a priority. *Education Week*, *38*(9), 12-14.

Ray, S. L., Lambie, G., & Curry, J. (2007). Building caring schools: Implications for professional school counselors. *Journal of School Counseling*, *5*(14), 1-23.

Roeser, R. W., & Midgley, C. (1997). Teachers' views of issues involving students' mental health. *The Elementary School Journal*, *98*(2), 115-133. https://doi.org/10.1086/461887.

Rossen, E., & Cowan, K. C. (2014). Improving mental health in schools. *Phi Delta Kappan*, *96*(4), 8-13.

Rothì, D. M., Leavey, G., & Best, R. (2008). On the front-line: Teachers as active observers of pupils' mental health. *Teaching and Teacher Education*, *24*(5), 1217-1231.

Rowling, L. (2009). Strengthening "school" in school mental health promotion. *Health Education, 109*(4), 357–368.

Sánchez-Núñez, M. T., García-Rubio, N., Fernández-Berrocal, P., & Latorre, J. M. (2020). Emotional intelligence and mental health in the family: The influence of emotional intelligence perceived by parents and children. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 17*(17), 6255, 1-21.

Schmidt, J. J. (1999). *Counseling in schools: Essential services and comprehensive programs*. (3rd ed.). Boston: Allyn and Bacon.

Shelemy, L., Harvey, K., & Waite, P. (2019). Supporting students' mental health in schools: What do teachers want and need? *Emotional and Behavioural Difficulties, 24*(1), 100–116. https://doi.org/10.1080/13632752.2019.1582742

Skalski, A. K., & Smith, M. J. (2006). Responding to the mental health needs of students. *Principal Leadership, 7*(1), 12–15.

Smith, M. (2004). Parental mental health: Disruptions to parenting and outcomes for children. *Child & Family Social Work*, *9*(1), 3-11.

Smith, M. (2010). Good parenting: Making a difference. *Early Human Development*, *86*(11), 689-693.

Soenens, B. Deci, E. L., & Vansteenkiste, M. (2017). How parents contribute to

children's psychological health: The critical role of psychological need support. In L. Wehmeyer, T. D. Little, S. J. Lopez, K. A. Shogren, & R. Ryan (Eds.), Development of self-determination through the life-course (pp. 171-187). New York: Springer.

Specht, J. A. (2013). Mental health in schools: Lessons learned from exclusion. *Canadian Journal of School Psychology*, *28*(1), 43-55.

Şahinöz, T., Şahinöz, S., & Kıvanç, A. (2017). Sağlığı geliştirmenin en kolay yolu: Okul sağlığı. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *6*(4), 303-312.

Terziu, L., Hasani, N., & Osmani, O. (2016). The role of the school principal in increasing students' success. *Revista de Stiinte Politice*, (50).

Walter, H. J., Gouze, K., & Lim, K. G. (2006). Teachers' beliefs about mental health needs in inner city elementary schools. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *45*(1), 61-68.

Whitaker, K. S. (1996). Exploring causes of principal burnout. *Journal of Educational Administration*, *34*, 60–71.

White, K. J., & Jones, K. (2000). Effects of teacher feedback on the rep- utations and peer perceptions of children with behavior problems. *Journal of Experimental Child Psychology, 76*(4), 302–326. https://doi.org/10. 1006/jecp.1999.2552

Wingfield, R. J., Reese, R. F., & West-Olatunji, C. A. (2010). Counselors as leaders in schools. *Florida Journal of Educational Administration & Policy*, *4*(1), 114-130.

World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)). (2021). Mental health in schools: A manual. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/ 347512/ 9789290225652-eng.pdf?sequence=1 (31.07.2022'de indirildi)

Wyn, J., Cahill, H., Holdsworth, R., Rowling, L., & Carson, S. (2000). Mind Matters, a whole-school approach promoting mental health and wellbeing. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, *34*(4), 594-601.

Yoon, J., & Bauman, S. (2014). Teachers: A critical but overlooked component of bullying prevention and intervention. *Theory into Practice, 53*(4), 308–314. https://doi.org/10.1080/00405841.2014.947226

Zalaquett, C. P. (2005). Principals' perceptions of elementary school counselors' role and functions. *Professional School Counseling*, *8*(5), 451-457.

OKULLARDA RUH SAĞLIĞI VE KONSÜLTASYON UYGULAMALARI

Binaz Bozkur

10

KAZANIMLAR

- Okullarda yürütülen konsültasyon hizmetlerini tanımlar.
- Konsültasyon hizmetlerinin amacını kavrar.
- Konsültasyon modellerini ve bu modellerin temel özelliklerini açıklar
- Okullarda yürütülen konsültasyon çalışmalarının hedef gruplarını bilir.
- Konsültasyon yeterliğinin içeriğini ve konsültasyon yeterliğinde konsültasyon eğitiminin önemini kavrar.

HAZIRLIK SORULARI

- Konsültasyonun özellikleri nelerdir?
- Konsültasyon müdahalelerinde kullanılabilecek kurama dayalı modeller var mıdır?
- Ebeveynler, öğretmenler ve okul yöneticileriyle yapılacak konsültasyon çalışmalarında nelere dikkat etmek gerekmektedir?
- Özel eğitim ile ilgili yapılan konsültasyon çalışmaları neden önemlidir?
- Konsültasyon yeterliği hangi becerileri içermektedir?

çok merkeze alan konsültasyon modeli olma özelliği taşımaktadır. Davranışçı konsültasyon modeli, kuramsal temelini davranışçı kuramdan almakta ve problem çözme aşamalarına dayalı bir konsültasyon modeli olarak literatürde yer almaktadır. Bütünleştirici-davranışçı konsültasyon modeli ise davranışçı kuram ve ekolojik kuramın perspektifini birleştiren bir konsültasyon modelidir.

Konsültasyon hizmetlerinde en sık hizmet verilen gruplar; ebeveynler, öğretmenler ve okul yöneticileridir. Her üç grupta da yapılan konsültasyon çalışmalarında bu kişilerin rollerinden dolayı yaşadıkları zorlanmaların farkında olunmalı, empatik bir bakış açısıyla yaklaşılmalı ve eşit bir ilişki kurulmasına dikkat edilmelidir. Yine özel eğitim kapsamında yapılan çalışmalarda da konsültasyon, önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle ebeveynlerin özel eğitime ihtiyacı olan çocuğun bu ihtiyacını kabullenme ve gerekli müdahalelerin uygulanması konusunda direnç gösterebilecekleri göz ününde bulundurulmalıdır. Konsültasyon yeterliği ise yukarıda sayılan konsültasyonun özellikleri, kuram/model bilgisi, hedef gruplarla konsültasyon yapabilme becerisinin yanında öz farkındalık, kişiler arası ilişki becerileri, iletişim becerileri, müdahale becerileri ve kültürel yetkinlik ile ilgili becerileri de içermektedir. Konsültasyon yeterliğini kazanmada kilit faktör ise konsültasyon eğitimidir ve konsültasyon eğitiminin de yaygınlaşması gerekmektedir.

► Tartışma Soruları

1. Rehberlik hizmetlerinde konsültasyonun nasıl bir yeri vardır?

2. En sık kullanılan konsültasyon modelleri, hangi kuramlara dayanmaktadır?

3. En sık konsültasyon hizmeti sunulan gruplar kimlerdir?

4. Özel eğitim ile ilgili yapılan konsültasyon çalışmaları neden önemlidir?

5. Okul psikolojik danışmanlarının konsültasyon yeterliliği hangi alandaki becerileri içermektedir?

► Kaynaklar

Akman, Y. (2002). Okullarda konsültasyon çalışmaları ve ruh sağlığı konsültasyon modeli. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *2*(18), 7-13.

American School Counselor Association. (2012). *ASCA national model: A framework for school counseling programs*. American School Counselor Association.

Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, *84*(2), 191-215. https://doi.org/10.1016/0146-6402(78)90002-4

Bozkur, B. (2022). Investigation of consultation with target groups in schools in Turkey and consultation self-efficacy perceptions of school counselors. *International Innovative Education Researcher, 2*(1), 58-86.

Bozkur, B., ve Kaya, A. (2021). Konsültasyon Öz-yeterlik Ölçeginin Türkçeye uyarlanması ve okul psikolojik danışmanlarının konsültasyon öz-yeterliklerinin incelenmesi. *Pegem Eğitim Öğretim Dergisi*, *11*(1), 49-96.

Bradley, D. F. (1994). A framework for the acquisition of collaborative consultation skills. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, *5*(1), 51-68.

Bramlett, R. K., & Murphy, J. J. (1998). School psychology perspectives on consultation: Key contributions to the field. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, *9*(1), 29-55.

Brigman, G., Mullis, F., Webb, L., & White, J. (2005). School counselor consultation: Skills for working effectively with parents, teachers, and other school personnel. Hoboken, NJ: John Wiley and Sons.

Brigman, G., & Webb, L. (2008). An individual psychology approach to school counselor consultation. *The Journal of Individual Psychology*, *64*(4), 506–515.

Carlson, J., Dinkmeyer Jr, D., & Johnson, E. J. (2008). Adlerian teacher consultation: Change teachers, change students! *Journal of Individual Psychology*, *64*(4), 480–493.

Case, D.O. (2002). Looking for information: A survey of research on information seeking, needs, and behavior. New York: Academic Press.

Dinkmeyer, D. Jr., & Carlson, J. (2006). Consultation: Creating school-based interventions. New York, NY: Routledge.

Dinkmeyer, D. (2006). School consultation using individual psychology. *The Journal of Individual Psychology*, *62*(2), 180–187.

Dobson, E., & Gifford-Bryan, J. (2014). Collaborative-consultation: A Pathway for transition. *Kairaranga*, *15*(1), 11-19.

Dougherty, A. (2005). *Psychological consultation and collaboration in school and community settings*. Cengage Learning.

Erchul, W. P. (2009). Gerald Caplan: A tribute to the originator of mental health consultation. *Journal of Educational & Psychological Consultation*, *19*(2), 95–105. https://doi.org/10.1080/10474410902888418

Erchul, W. P., & Martens, B. K. (2010). *School consultation: Conceptual and empirical bases of practice*. Springer Science & Business Media.

Erkan, S. (2018). Psikolojik danışma ve rehberlikte program geliştirme. Ankara: Pegem Akademi.

Etimoloji Sözlüğü, (2017). Konsültasyon https://www.etimolojiturkce.com/ kelime/konsultasyon adresinden 15.06.2017 tarihinde erişildi.

Givens-Ogle, L., Christ, B. A., & Idol, L. (1991). Collaborative consultation: The San Juan unified school district project. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, *2*(3), 267-284.

Gladding, S. T. (2013). *Psikolojik danışma: Kapsamlı bir meslek* (6. baskı, çev. ed. N. Voltan-Acar). Ankara: NOBEL Akademik Yayıncılık.

Guiney, M. C., Harris, A., Zusho, A., & Cancelli, A. (2014). School psychologists' sense of self-efficacy for consultation. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, *24*(1), 28-54.

Guiney, M. C., & Zibulsky, J. (2017). Competent consultation: Developing self-efficacy for process and problem aspects of consultation. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, *27*(1), 52-71.

Idol, L., & West, J. F. (1987). Consultation in special education (part II) training and practice. *Journal of Learning Disabilities*, *20*(8), 474-494.

Johnson, L. J., Pugach, M. C., & Hammitte, D. J. (1988). Barriers to effective special education consultation. *Remedial and Special Education*, *9*(6), 41-47.

Kepçeoğlu, M. (1994). *Psikolojik danışma ve rehberlik*. Ankara: Özerler Matbaası.

Kottman, T., & Ashby, J. (1999). Using Adlerian personality priorities to custom-design consultation with parents of play therapy clients. *International Journal of Play Therapy*, *8*(2), 77–92.

Kratochwill, T. R., & Bergan, J. R. (1990). *Behavioral consultation in applied settings: An individual guide*. Springer Science & Business Media.

Kratochwill, T. R., & Sheridan, S. M. (1987). Preparation of school psychologists to serve as consultants for teachers of emotionally disturbed children (Grant Report). Madison, WI: University of Wisconsin-Madison, Wisconsin Center for Education Research. (ERIC Document Reproduction Service). https://eric.ed.gov/?id=ED293043 adresinden 01.02.2018 tarihinde erişildi.

Kratochwill, T. R., Elliott, S. N., & Stoiber, K. (2002). Best practices in school-based problem-solving consultation. In A.T. Thomas & J. Grimes (Eds.), *Best practices in school psychology IV* (pp. 583- 608). Bethesda, MD: National Association of School Psychologists.

Kuzgun, Y. (2000). *Rehberlik ve psikolojik danışma*. 7. baskı. Ankara: ÖSYM Yayınları.

MEB(Milli Eğitim Bakanlığı) (2006). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*, 31.05.2006.26184 Sayılı Resmi Gazete

Meyers, J. (2002). A 30 year perspective on best practices for consultation training. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, *13*(1-2), 35-54.

Myrick, R. D. (1977). Consultation as a counsellor intervention. Washington, D.C.: American School Counselor Association.

Newman, D. S., Barrett, C. A., & Hazel, C. E. (2015). School consultation practices in the early career: Does training matter? *Consulting Psychology Journal*, *67*(4), 326–347.

Perera-Diltz, D. M., Moe, J. L., & Mason, K. L. (2011). An exploratory study in school counselor consultation engagement. *Journal of School Counseling*, *9*(13), 1-25.

Rosenfield, S. (2014). Consultation in the schools. Are we there yet?.*Consulting Psychology Journal: Practice and Research*, *65*(4), 303 – 308

Sanders, M. R., & Burke, K. (2014). The "Hidden" technology of effective parent consultation: A guided participation model for promoting change in families. *Journal of Child and Family Studies*, *23*(7), 1289-1297.

Sanetti, L. M. H., & Kratochwill, T. R. (2007). Treatment integrity in behavioral consultation: Measurement, promotion, and outcomes. *International Journal of Behavioral Consultation and Therapy*, *4*(1), 95.

Sandoval, J. H. (2004). An introduction to consultee-centered consultation in the schools: A step-by-step guide to the process and skills. New York: Routledge.

Scott, D. A., Royal, C. W., & Kissinger, D. B. (2014). *Counselor as consultant*. Sage publications.

Sheridan, S. M., Kratochwill, T. R., & Bergan, J. R. (1996). *Conjoint behavioral consultation: A procedural manual*. Springer Science & Business Media.

Sheridan, S. M., Kratochwill, T. R., Burt, J. D., Clarke, B. L., & Dowd-Eagle, S. (2007). *Conjoint behavioral consultation: Promoting family-school connections and interventions*. Springer Science & Business Media.

Sheridan, S. M., Richards, J. R., & Smoot, T. Y. (2000). School consultation. In A. E. Kazdin (Ed.), *Encyclopedia of psychology* (Vol. 7, pp. 167–170). Washington, DC: American Psychological Association and New York, NY: Oxford University Press.

Sheridan, S. M., Ryoo, J. H., Garbacz, S. A., Kunz, G. M., & Chumney, F. L. (2013). The efficacy of conjoint behavioral consultation on parents and children in the home setting: Results of a randomized controlled trial. *Journal of School Psychology*, *51*(6), 717–733.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, (2017). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option= com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=203780 adresinden 15.06.2017 tarihinde erişildi.

Türk PDR Derneği (2011). *PDR alanında çalışanlar için etik kurallar*. Ankara. http://pdr.org.tr/userfiles/file/etik.pdf adresinden 15.10.2017 tarihinde erişilmiştir.

Yeşilyaprak, B. (2002). *Eğitimde rehberlik hizmetleri gelişimsel yaklaşım.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yocom, D. J., & Staebler, B. (1996). The impact of collaborative consultation on special education referral accuracy. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, *7*(2), 179-192.

YÖK (2018). Psikolojik *danışma ve rehberlik lisans programı* http://www.yok.gov.tr/documents/10279/41805112/Rehberlik_ve_Psikolojik_Danismanlik_Lisans_Programi.pdf adresinden 09.02.2018 tarihinde erişildi.

OKULDA KRİZ VE KRİZE MÜDAHALE SÜRECİ

Firdevs Savi Çakar

11

"Kriz durumları, yaşamın doğal akışında zaman zaman karşılaşılabilen olaylardır. İnsan yaşamının evrensel bir unsurudur. Krizler, patolojik bir olay olmaktan ziyade, hayatın içerisinde yer alan doğal bir fenomen olarak kabul edilebilir" (Janosik, 1986).

KAZANIMLAR

- Krizin doğasını açıklar.
- Krize müdahale sürecini bilir.
- Okullarda kriz ve krize müdahale sürecini tartışır.
- Okullarda uygulanması gereken farklı krize müdahale uygulamalarını bilir.

HAZIRLIK SORULARI

- Okullarda krize müdahale sürecinde yaşanan sorunlar neler olabilir?
- Okullarda yaşanan kriz durumlarında öğrencilerin ihtiyaç duydukları en temel yardım alanları nelerdir?
- Okullarda krize müdahale sürecinde okul psikolojik danışmanları, öğretmenler ve okul yöneticilerinin rolleri nelerdir?

Kriz sonrası süreçte aile sistemi ve ilişkilerinde yaşanan yoğun kriz, birkaç hafta içinde, ailelere sunulacak etkin kriz müdahalesi ile oldukça iyi bir ilerleme kaydedebilir. Bu dönemde aileler, yeni başa çıkma ve çözüm yolları bulma konusunda büyük değişimlerden geçebilir. Ancak bazı şiddetli kriz durumlarında ailelerin kontrolünü tekrar kazanması uzun sürebilir. Özellikle kayıpları da içeren kriz durumları ailenin kapsamlı profesyonel destek alması hem bu kontrolü tekrar kazanmasında hem de krizin etkileriyle başa çıkmasında yardımcı olabilir.

Krize müdahale sürecini üç evrede açıklanmıştır: başlangıç evresi, orta evre ve sonuçlandırma evresi. Krize müdahalede kullanılan yaklaşımlardan dokuz basamaklı kriz müdahale modeli, krize müdahalede yedi aşamalı model, bölümde ele alınmıştır. Ayrıca kriz durumlarının farklı evrelerinde uygulanabilecek müdahale planı sunulmuştur. Kriz sonrası uygulanacak okul temelli müdahaleler, okul psikolojik danışmanlığı çalışmalarının en önemli aşamasını oluşturmaktadır. Krize müdahale sürecinde okullarda kullanılabilecek bazı müdahale yaklaşımları ile kriz ve travmadan etkilenen öğrenci, okul çalışanı ve aileleri de içine alan kriz psikolojik danışmanlığı, travma psikolojik danışmanlığı, okul temelli psikoeğitim programları, bireysel ve grupla psikolojik danışma çalışmaları, bu sürecin önemli bileşenleridir.

► Tartışma Soruları

1. Okulda yaşanan farklı kriz durumlarında (doğal afetler, şiddet, intihar, okul kazaları, öğren/öğretmen ölümü vb. durumlar uygulanacak kriz müdahale sürecini tartışınız.

2. Okulda yaşanan kriz durumlarında çocukların ve ergenlerin ihtiyaçları ve onlarla çalışmanın güçlükleri nelerdir?

► Kaynaklar

Aguilera, D. C. (1994). *Crisis intervention theory and methodology*. (7th ed.). St. Louis, MO: Mosby-Year Book, Inc.

Amerikan Psikiyatri Birliği. (2013). *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı,* Dördüncü Baskı (DSM-V) (Çev. ed. E Köroğlu). Ankara, Hekimler Yayın Birliği.

Blaustein, M., & Kinniburgh, K. (2010). *Treating traumatic stress in children and adolescents: How to foster resilience through attachment, self-regulation, and competence*. New York, NY: Guilford Press.

Brock, S. E., & Jimerson, S. R. (2004). School Crisis Interventions: Strategies for addressing the Consequences of Crisis Events', in E. R. Gerler (ed.)

Brock, S. E. (2002). Crisis theory: A foundation for the comprehensive crisis prevention and intervention team. In S. E. Brock, P. J. Lazarus, & S. R. Jimerson (Eds.), *Best practices in school crisis prevention and intervention* (pp 5–18) Bedhesta MD: National Assocation of School Psyhologists.

Brymer M., Taylor M., Escudero P., Jacobs A., Kronenberg M., Macy R., Mock L., Payne L., Pynoos R., & Vogel J. (2012). *Psychological first aid for schools: Field operations guide,* (2nd Edition). Los Angeles: National Child Traumatic Stress Network. http://www.nctsn.org/content.

Brymer, M., Jacobs, A., Layne, C., Pynoos, R., Ruzek, J., Steinberg, A., Vernberg, E., & Watson, P. (2006). *Psychological First Aid: Field operations guide* (2. Ed.). Los Angeles: National Child Traumatic Stress Network and National Center for PTSD. USA.http://www.nctsn.org/content/psychological-first-aid.

Caplan. G. (1944). Principles of Preventive Psychiatry. Basic Books Inc, New York 1964 Lindemann E: Symptomatology and management of acute grief. *Am J Psychiatry*, 101, 141–148.

Cole, S. F., Eisner, A., Gregory, M., & Ristuccia, J. (2013). *Creating and advocating for trauma-sensitive schools*. Massachusetts Advocates for Children. Retrieved http://www.traumasensitiveschools.com.

Cole, S. F., Greenwald O'Brien, J., Gadd, M. G., Ristuccia, J., Wallace, D. L., & Gregory, M. (2005). Helping traumatized children learn. Massachusetts Advocates for Children. https://traumasensitiveschools.org/tlpi-publications/download-a-free-copy-ofhelping-traumatized-earn/

Coombs, W.T & Holladay, W.J. (1996): Crisis management: Advantages of a relational perspectives. In J.A. Ledingham & S.D. Bruning (Eds.) *Public relations as relationship management: A relational pproach to public relations*, 73-93. Mahwah, NJ:Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Craig, S. E. (2016). Trauma-sensitive teacher. *Journal of Educational Leadership*, *74*(1), 28–32.

Dass-Brailsford, P. A. (2007). Crisis interventions. *Practical Approach to Trauma: Empowering Interventions*. (p. 93-114). USA: SAGE Publications.

Decker, P.H. (2007). *New Challenges in Educational Management*. Sterling, Virginia: Stylus Publishing, LLC.

Drucker, F. (1999). *Management Challenges for the 21st Century: Great Brtain: Butterworth-Heinemann Linacre House*, Jordan Hill, Oxford OX2 8DP 225 Wildwood Avenue Wobourn.

Dyregrov, A., & Regel, S. (2012). Early interventions following exposure to traumatic events: Implications for practice from recent research. *Journal of Loss and Trauma*, *17*(3), 271–291.

Erdur-Baker, Ö. (2014). Afetler, travmalar, krizler ve travmatik stress tepkileri. O. Erdur- Baker ve T. Dogan'ın editörlüğünü yaptığı *Afetler, Krizler, Travmalar ve Psikolojik Yardım* kitabından. Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği.

Flannery, R.B. ve Everly, G.S. (2000). Crisis İntervention: A Review. *International Journal of Emergency Mental Health*, 2(2), 119-125.

Gentry, C. E., & U.S. Department of Health and Human Services. (1994). *Crisis intervention in child abuse and neglect. Washington*, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Children's Bureau.

Gilbert, D. (2006). *Mutluluk beyinde başlar*. Ketebe Yayınevi.

Gilliland, B. E., James, R. K. (1988). *Crisis intervention strategies*. Pacific Grove, Calif: Brooks/Cole Pub. Co.

Hackney, H., & Cormier, S. (2008). *Psikolojik danışma ilke ve teknikleri*. (T. Ergene, S. Aydemir Çev.). Ankara: Mentis Yayıncılık.

Hartinger-Saunders, R. M., Jones, A. S., Rittner, B. (2016). Improving Access to Trauma-Informed Adoption Services: Applying a Developmental Trauma Framework. *J Child Adolesc Trauma*. 12(1), 119-130. doi: 10.1007/s40653-016-0104-1.

James, R. K., & Gilliland, B. E. (2013). *Crisis Intervention Strategies* (7th ed.) Pacific Grove. CA: Brooks/Cole.

Janosik, E. H. (1986). *Crisis Counseling: A Contemporary Approach*, Jones and Bartlett Publishers.

Jaycox, L., Morse, L., Tanielian, T., & Stein, B. (2006). *How Schools Can Help Students Recover from Traumatic Experiences: A Tool Kit for Supporting Long-Term Recovery*. Rand Corporation. https://doi.org/10.7249/tr413.

Jimerson, S. R., Brock, S. E., & Pletcher, S. W. (2005). An integrated model of school crisis preparedness and intervention: A shared foundation to facilitate international crisis intervention. *School Psychology International*, 26, 275-296.

Kline, M., Schonfeld, D. J., & Lichtenstein, R. (1995). Benefits and challenges of school-based crisis response teams. *Journal of School Health, 65*(7), 245–249. https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.1995.tb07894.x

McInerney, M., & McKlindon, A. (2014). *Unlocking the door to learning: Trauma-informed classrooms & transformational schools*. Education Law Center, 1-24.

Mears, C. (2012). Reclaiming school in the aftermath of trauma: Advice based on experience. Springer.

Morton, B. M., & Berardi, A. A. (2018). Trauma-Informed School Programing: Applications for Mental Health Professionals and Educator Partnerships. *Journal of Child and Adolescent Trauma*, 11(4), 487-493. https://doi.org/10.1007/s40653-017-0160-1

Newgass, S., & Schonfeld, D. J. (2000). School crisis intervention, crisis prevention, and crisis response. In A. R. Roberts, *Crisis intervention handbook: Assessment, treatment, and research* (pp. 209–228). Oxford University Press.

Nickerson, A. B., Brock, S. E., Reeves, M.A., (2006). School Crisis Teams within an Incident Command System. *The California School Psychologist*, 11, 63-72.

Oflaz, F. (2015). Travma yaşamış çocuk ve gençlerin ele alınmasında çocuk-ergen ruh sağlığı ve psikiyatri hemşireliği uygulamaları. *Türkiye Klinikleri Dergisi*, 1(2), 46-51.

Palmisano, V.B. (2007). A Phenomenological Exploration of Crisis Intervention Counseling as Experienced by School Counselor. A dissertation submitted to the Faculty of the Graduate School of the State University of New York at Buffalo.

Phifer, L. W., & Hull, R. (2016). Helping students heal: Observations of trauma-informed practices in the schools. *School Mental Health: A Multidisciplinary Research and Practice Journal, 8*(1), 201–205. https://doi.org/10.1007/s12310-016-9183-2.

Plumb, J. L., Bush, K.A., Kersevich, S.E. (2016). Trauma-Sensitive Schools: An Evidence-Based Approach. *School Social Work Journal*, 40(2), 37-60.

Poland, S., Pitcher, G., & Lazarus, P. J. (2002). Best practices in crisis intervention. In A. Thomas & J. Grimes (Eds.), *Best practices in school psychology* (3rd ed., pp. 445-458). Bethesda, MD: National Association of School Psychologists.

Rapoport, L. (1970). Crisis intervention as a mode of brief treatment. RW Roberts, RH Nee (Eds.). In *Theories of Social Casework*. (77-98). Chicago, University of Chicago Press.

Roberts, A. R. (2005). Bridging the past and preent to the future of crisis intervention and crisis management. In A. R. Roberts (Ed.), *Crisis intervention handbook: Assessment, treatment, and research* (3rd ed., pp. 3-34). New York: Oxford University Press.

Rolfsnes, E.S., & Idsoe, T. (2011). School-based intervention programs for PTSD symptoms: A review and meta-analysis. *Journal of Traumatic Stress, 24*(2), 155-165. DOI: 10.1002/jts.20622.

Rossen, E., & Hull, R. (2013). *Supporting and educating traumatized students: A guide for school-based professionals.* New York: Oxford University Press.

Savi Çakar, F. (2011). School attachment and quality of life in children and adolescents of elementary school in Turkey. *Educational Research, 1*(9), 1465-1471. 364.

Savi Çakar, F. ve Karataş, Z. (2017). Ergenlerin Okula Bağlanmalarının Yordayıcıları olarak benlik saygısı, okul öfkesi ve yaşam doyumu. *Eğitim ve Bilim, 42*(189). 121-136.

Savi Çakar, F. (2018). Önleyici psikolojik danışmada kuramsal çerçeve. Savi Çakar, F. (Ed.). *Önleyici Psikolojik Danışma Kuram ve Uygulamaları*. PEGEM Akademi.

Savi Çakar, F. (2021). Kriz, Travma ve Yas ile İlgili Kavramsal Çerçeve. Savi Çakar, F. (Ed.). *Çocuk ve ergenlerde travma, kayıp ve yas danışmanlığı kuram ve uygulamaları*. PEGEM Akademi.

Sayıl, I. (2000). *Kriz ve Krize Müdahale*. Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları.

Sonneck, G. (2000). Krize müdahale. G. Sonneck, H. Goll, H. Herzog, M. Klejna, S. Kuess, E. Pröbsting ve diğerleri (Eds.), Y. Sözer ve B. Subaşı (Çev.), *Krize müdahale ve intiharı önlemek*. Ankara: Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, No.4.

Teicher, M., H., Samson, J., A., Anderson, C., M., & Ohashi, K. (2016). The effects of childhood maltreatment on brain structure, function and connectivity. *Nat Rev Neurosci,17*(10), 652-666.

The National Child Traumatic Stress Network (2008). Child Trauma Toolkit for Educators. https://www.nctsn.org/resources/child-trauma-toolkit-educators

The National Child Traumatic Stress Network National Center for PTSD. (2006). Psychological First Aid. Field Operations Guide (2nd Edition). Erişim https://www.nctsn.org/sites/default/ files/resources//pfa_field_operations_guide.pdf

The National Child Traumatic Stress Network-National Center. (2017). https://www.nctsn.org/treatments-and-practices/psychological-first-aid-and-skills-for-psychological-recovery/nctsn-resources

Yeager, K. R., & Roberts, A. R. (2015). Differentiating among stress, acute stress disorder, acute crisis episodes, trauma, and PTSD: Paradigm and treatment goals. In K. R. Yeager & A. R. Roberts (Eds.), *Crisis intervention handbook: Assessment, treatment, and research* (pp. 99–127). Oxford University Press.

Williams, P. (1986). *Crisis Management*, London, Martin Robertson and Co. Ltd.

World Health Organization. (2013). *Psychological first aid: Facilitator's manuel for orienting field workers*. Geneva.

http://georgiadisaster.info/Schools/fs%204%20school/Curriculum%20to%20Express%20Feelings.pdf

OKUL TEMELLİ ÖNLEME MÜDAHALELERİ

Yasemin Yavuzer - Ayşe Gök Uslu

12

KAZANIMLAR

- Önleme kavramını tanımlar.
- Ruh sağlığı alanında önleyici müdahaleleri açıklar.
- Psikolojik danışma alanında önleyici müdahale türlerini açıklar.
- Psikolojik danışma alanında önleyici müdahalelerin önemini açıklar.
- Okul temelli önleme yaklaşımlarını açıklar.
- Okul temelli önleme yaklaşımlarını karşılaştırır.
- Etkili okul temelli önleme programlarının özelliklerini açıklar.

HAZIRLIK SORULARI

- Günlük yaşamınızda kendinizi hastalıklardan, kazalardan vb. korumak için ne tür önlemler alırsınız?
- Okul temelli önleme çalışmaları neden önemlidir?
- Yaşamınıza katkı sağlayan ve sizi güçlü kılan özellikleriniz nelerdir?

me ve duygusal düzenleme becerilerini geliştirmektir. Tüm okul yaklaşımı, tüm okul ortamını öğrencilerin gelişimsel ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayacak şekilde yeniden yapılandırmaya çalıştıkları için sınıfın ötesine geçer. Çoklu ortam yaklaşımı, çocuğun/gencin yaşamındaki etkili sistemler (okul, aile, toplum, akranlar) arasındaki etkileşimleri ve ilişkileri vurgulayan bağlamsal sistemlere veya ekolojik çerçeveye dayanmaktadır. Uygulanan kanıta dayalı programların bir kısmı davranışsal ve sosyal-duygusal problemleri önlemeye yöneliktir (örn. madde kötüye kullanımını, saldırgan davranışları, zorbalığı ve şiddeti, teknoloji, akıllı telefon, oyun bağımlılığını, anksiyete ve depresyonu, riskli cinsel davranışları önleme gibi). Diğer programlar, pozitif psikolojinin merkezinde yer alan sağlıklı süreçlerin ve sonuçların teşvik edilmesiyle de ilgili olan olumlu beceri ya da tutumları güçlendirerek iyilik hâlini geliştirmeye yöneliktir (örn. Sosyal ve duygusal öğrenme –SEL, pozitif gençlik gelişimi, yaşam becerileri geliştirmeye odaklanan programlar gibi). Bu program ve yaklaşımlara ek olarak çocuk, genç ve yetişkinlerde yaşam becerilerini geliştimeyi amaçlayan kanıta dayalı programlar yaygın olarak kullanılmaktadır.

► Tartışma Soruları

1. Önleme kavramı nedir? Neler önlenebilir?

2. Psikolojik danışma alanında önleyici müdahaleler neden önemlidir?

3. Psikolojik danışma alanında önleyici müdahale türleri nelerdir? Hangi tür müdahale önlemede daha etkilidir? Neden?

4. Okul temelli önleme yaklaşımları nelerdir? Bu yaklaşımlardan hangisi daha etkilidir? Neden?

5. Etkili okul temelli önleme programlarının özellikleri nelerdir?

► Kaynaklar

American Counselling Association, (2022). What is counseling? https://www.counseling.org/about-us/about-aca

American Psychology Association (2008). Counseling psychology. https://www.apa.org/ed/graduate/specialize/counseling#:~:text=Counseling%20Psychology%20is%20a%20generalist,and%20increase%20their%20ability%20to

Bacıoğlu, S. D. (2014). Şiddet ve saldırganlığın azaltılmasında önleme ve müdahale programlarının etkililiği: Meta analiz çalışması. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal, 5*(42).

Baker, S. B., & Shaw, M. C. (1987). *Improving counseling through primary prevention*. Merrill Publishing Company.

Banspach, S., Zaza, S., Dittus, P., Michael, S., Brindis, C. D., & Thorpe, P. (2016). CDC grand rounds: adolescence-preparing for lifelong health and wellness. *Morbidity and Mortality Weekly Report*, 65(30), 759-762. https://doi.org/10.15585/mmwr.mm6530a2

Brigman, G., & Webb, L. (2004). *Student success skills: Classroom manual*. Atlantic Education Consultants.

Bonnaire, C., Serehen, Z., & Phan, O. (2019). Effects of a prevention intervention concerning screens, and video games in middle-school students: Influences on beliefs and use. *Journal of Behavioral Addictions, 8*(3), 537–553. https://doi.org/10.1556/2006.8.2019.54

Burke, M. D., Ayres, K., & Hagan-Burke, S. (2004). Preventing school-based antisocial behaviors with school-wide positive behavioral support. *Journal of Early and Intensive Behavior Intervention, 1*(1), 65.

Caplan, G. (1964). *Principles of preventive psychiatry*. Basic Books.

Caldwell, L.D., Oldfield, R., Beech, B. M., & Price, V. (2011). School counseling: Moving toward standards and models. In H. L. Coleman and C. J. Yeh (Eds.), *Handbook of school counseling* (pp. 195-208). Routledge.

Carol A. D. (2011). School counseling: Moving toward standards and models.In H. L. Coleman and C. J. Yeh (Eds.), *Handbook of school counseling* (pp. 37-48). Routledge.

Conley, C. S., Durlak, J. A., & Dickson, D. A. (2013). An evaluative review of outcome research on universal mental health promotion and prevention programs for higher education students. *Journal of American College Health*, 61(5), 286-301. https://doi.org/10.1080/07448481.2013.802237

Conyne, R. K. (2000). Prevention in counseling psychology: At long last, has the time now come? T*he Counseling Psychologist*, 28(6), 838-844. https://doi.org/10.1177/0011000000286005

Conyne, R. K. (2004). *Preventive counseling: Helping people to become empowered in systems and settings*. Routledge.

Conyne, R. K. (2013). Incorporating prevention in the Turkish counselor education curriculum: Considerations for competencies and strategies. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal, 4*(39), 1-12.

De Bourdeaudhuij, I., Van Cauwenberghe, E., Spittaels, H., Oppert, J. M., Rostami, C., Brug, J., ... & Maes, L. (2011). School-based interventions promoting both physical activity and healthy eating in Europe: a systematic review within the HOPE project. *Obesity Reviews*, 12(3), 205-216. https://doi.org/10.1111/j.1467-789X.2009.00711.x

Domitrovich, C. E., Bradshaw, C. P., Greenberg, M. T., Embry, D., Poduska, J. M., & Ialongo, N. S. (2010). Integrated models of school-based prevention: Logic and theory. *Psychology in the Schools, 47*(1), 71-88.

Durlak, J. A., & Wells, A. M. (1997). Primary prevention mental health programs for children and adolescents: A meta-analytic review. American Journal of Community Psychology, 25(2), 115–152. https://doi.org/10.1023/A:1024654026646

Elias, M. J., Zins, J. E., Weissberg, K. S., Greenberg, M. T., Haynes, N. M., Kessler, R., et al. (1997). *Promoting social and emotional learning: Guidelines for educators*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

Erkan, S. (1996). Krize müdahale planı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 8(8), 547-554.

Essau, C. A., Conradt, J., Sasagawa, S., & Ollendick, T. H. (2012). Prevention of anxiety symptoms in children: Results from a universal school-based trial. *Behavior Therapy*, 43(2), 450-464. https://doi.org/10.1016/j.beth.2011.08.003

Franklin, B. (1736). Ounce of prevention, pound of cure. https://www.cam.ac.uk/research/news/ounce-of-prevention-pound-of-cure#:~:text=Benjamin%20Franklin%20famously%20advised%20fire,protect%20ourselves%20from%20natural%20disasters%3F

Frydenberg, E., Lewis, R., Bugalski, K., Cotta, A., McCarthy, C., Luscombe-Smith, N., & Poole, C. (2004). Prevention is better than cure: Coping skills training for adolescents at school. *Educational Psychology in Practice*, 20(2), 117-134. https://doi.org/10.1080/0266736041000 1691053

García-Escalera, J., Valiente, R. M., Sandín, B., Ehrenreich-May, J., Prieto, A., & Chorot, P. (2020). The unified protocol for transdiagnostic treatment of emotional disorders in adolescents (UP-A) adapted as a school-based anxiety and depression prevention program: An initial cluster randomized wait-list-controlled trial. *Behavior Therapy, 51*(3), 461-473.

Gordon, R. (1987). An operational classification of disease prevention. In J. A. Sternberg & M. M. Silverman (Eds.), *Preventing mental disorders* (pp. 20-26). Rockville, MD: U.S. Department of Health and Human Services.

Gorman, D. M. (1996). Do school-based social skills training programs prevent alcohol use among young people? *Addiction Research*, 4(2), 191-210. https://doi.org/10.3109/16066359609010757

Greenberg, M. T., Weissberg, R. P., O'Brien, M. U., Zins, J. E., Fredericks, L., Resnik, H., & Elias, M. J. (2003). Enhancing school-based prevention and youth development through coordinated social, emotional, and academic learning. *American Psychologist, 58*(6-7), 466.

Greenberg, M. T., Domitrovich, C., & Bumbarger, B. (2001). The prevention of mental disorders in school-aged children: Current state of the field. *Prevention & Treatment, 4*(1), 1-61.

Gysbers, N. C. (2004). Comprehensive guidance and counseling programs: The evolution of accountability. *Professional School Counseling*, 1-14.

Hackney. H., & Cormier, S. (2008). *Psikolojik danışma ilke ve teknikleri: Psikolojik yardım süreci el kitabı.* (T. Ergene ve S. Aydemir-Sevim, Çev.). Ankara: Mentis.

Hage, S. M. & Romano, J. L. (2010). History of Prevention and Prevention Groups: Legacy for the 21st Century. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 14(3), 199-210. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/a0020736

Humphrey, N., Lendrum, A., & Wigelsworth, M. (2013) Making the most out of school-based prevention: lessons from the social and emotional aspects of learning (SEAL) programme, *Emotional and Behavioural Difficulties, 18*(3), 248-260. https://doi.org/10.1080/13632752.2013.819251

Işık, Ş. & Kaynak, Ü. (2020). Önleyici PDR hizmetleri. *Okullarda psikolojik danışma ve rehberlik* içinde (Ed. Şerife Işık), Pegem Akademi.

Kaftarian, S., Robinson, E., Compton, W., Davis, B.W. & Volkow, N. (2004). Blending prevention research and practice in schools: critical issues and suggestions. *Prevention Science, 5,* 1–3.

Kaplan, R. (2000). Two pathways to prevention. *American Psychologist*, 55, 382-396. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0003-066X.55.4.382

Karadağ, Y. E., & Noyan, C. O. (2023). Teknoloji bağımlılığını önlemeye yönelik psikoeğitim programının 8. sınıf öğrencileri üzerindeki etkisi. *Bağımlılık Dergisi, 24*(1), 43-52.

Karataş, Z., & Gökçakan, D. Z. (2009). The effect of group-based psychodrama therapy on decreasing the level of aggression in adolescents. *Türk Psikiyatri Dergisi, 20*(4), 357-66.

Kılıçarslan, S., ve Atıcı, M. (2017). Ergenlerde Görülen Saldırgan Davranışlarda Ebeveyn ve Ergenlere Uygulanan Psikoeğitim Programının Etkisinin İncelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4*(1), 20-41.

King, K. A., & Smith, J. (2000). Project SOAR: A training program to increase school counselors' knowledge and confidence regarding suicide prevention and intervention. *Journal of School Health*, 70(10), 402-407. https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2000.tb07227.x

Korkut-Owen, F. (2015). *Okul temelli önleyici rehberlik ve psikolojik danışma* (6. Baskı). Anı Yayıncılık.

Kurt, D. G., Zorbaz, O., Zorbaz, S. D., Kılıç, Ö. U., Dilek, A. V. C. I., Kula, S. S., ve Gürlen, E. (2021). Riskli Davranışların Önlenmesi: Okul Psikolojik Danışmanlarına Yönelik Bir Program. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 22*(2), 816-859.

Kuryluk, A., Cohen, R., & Audley-Piotrowski, S. (2011). The role of respect in the relation of aggression to popularity. *Social Development, 20*(4), 703-717.

Lerner, R. M., Lerner, J. V., Almerigi, J. B., Theokas, C., Phelps, E., Gestsdottir, S., ... & von Eye, A. (2005). Positive youth development, participation in community youth development programs, and community contributions of fifth-grade adolescents: Findings from the first wave of the 4-H study of positive youth development. *The Journal of Early Adolescence, 25*(1), 17-71.

Loeber, R. (1990). Development and risk factors of juvenile antisocial behavior and delinquency. *Clinical Psychology Review, 10,* 1-41.

Miller, G. E. (1994). School violence miniseries impressions and implications. *School Psychology Review, 23*(2), 257-261.

Miller, G. E., Brehm, K., & Whitehouse, S. (1998). Reconceptualizing school-based prevention for antisocial behavior within a resiliency framework. *School Psychology Review*, 27(3), 364-379. https://doi.org/10.1080/02796015.1998.12085922

Park-Higgerson, H. K., Perumean-Chaney, S. E., Bartolucci, A. A., Grimley, D. M., & Singh, K. P. (2008). The evaluation of school-based violence prevention programs: A meta-analysis. *Journal of School Health*, 78(9), 465-479. https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2008.00332.x

Pollard, J. A., Hawkins, J. D., & Arthur, M. W. (1999). Risk and protection: Are both necessary to understand diverse behavioral outcomes in adolescence? *Social Work Research, 23*(3), 145-158.

Romano, J. L., & Hage, S. M. (2000). Prevention and counseling psychology: Revitalizing commitments for the 21st century. *The Counseling Psychologist*, 28(6), 733-763. https://doi.org/10.1177/0011000000286001

Rossen, E., & Cowan, K. C. (2014). Improving mental health in schools. *Phi Delta Kappan, 96*(4), 8-13.

Sarıçam, H. (2018). Önleyici psikolojik danışma açısından koruyucu faktörler. *Önleyici psikolojik danışma kuram ve uygulamaları* içinde. Firdevs Savi Çakar (Ed.). Pegem Akademi.

Savi-Çakar, (2018). Önleyici psikolojik danışmada kuramsal çerçeve. *Önleyici psikolojik danışma kuram ve uygulamaları* içinde. Firdevs Savi Çakar (Ed.). Pegem Akademi.

Shepard, J., & Carlson, J. S. (2003). An empirical evaluation of school-based prevention programs that involve parents. *Psychology in the Schools, 40*(6), 641-656.

Türk Dil Kurumu (2011). *Güncel Türkçe sözlük*. (11. Baskı).Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ulusal Meslek Standartlarına Dair Tebliğ. (20179. *T.C. Resmî Gazete* (30227, 1 Kasım 2017 (Mükerrer)). http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/11/20171101M1-3.htm

Uz Baş, A. (2019). Okul-Temelli Önleme: Etkili Okul-Temelli Önleme Programlarının Özellikleri. *Okul Psikolojik Danışmanlığı Dergisi,* 2(1), 73-94.

Valente, J. Y., & Sanchez, Z. M. (2022). Short-term secondary effects of a school-based drug prevention program: Cluster-randomized controlled trial of the Brazilian version of DARE's keepin'it REAL. *Prevention science,* 1-14.

Yavuzer, Y. ve Üre, Ö. (2010). Saldırganlığı önlemeye yönelik psiko-eğitim programının lise öğrencilerindeki saldırganlığı azaltmaya etkisi. *S. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24*, 389-405.

Yavuzer, Y. (2020). Psikolojik danışma ve rehberlik alanına giriş. *Okullarda psikolojk danışma ve rehberlik* içinde (Ed. Şerife Işık), Pegem Akademi.

Yoshikawa, H. (1994). Prevention as cumulative protection: Effects of early family support and education on chronic delinquency and its risks. *Psychological Bulletin, 75*, 28-54.

Walsh, M. E., Kenny, M. E., Weineke, M. A., & Harrington, K. R. (2008). The Boston Connects program: Promoting learning and health development. *Professional School Counseling*, 12(2), 166–169. https://doi.org/10.1177/2156759X0801200218

Weir, E. (2005). Preventing violence in youth. *Canadian Medical Association Journal, 172*(10), 1291-1292.

Wilson, D. B., Gottfredson, D. C., & Najaka, S. S. (2001). School-based prevention of problem behaviors: A meta-analysis. *J. Quantitative Criminology, 17*, 247.

Görsellerin Kaynakları

Okul Psikolojik Danışmanı E-Bülteni-7'ye ait görsel, https://pdr.org.tr/wp-content/uploads/2019/10/Okul-Psikolojik-Dan%C4%B1%C5%9Fman%C4%B1-E-B%C3%BClteni-7-.pdf sayfasından alınmıştır.

Okul Temelli Önleyici Rehberlik ve Psikolojik Danışma'ya ait görsel https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fslideplayer.biz.tr%2Fslide%2F15163651%2F&psig=AOvVaw2vr3K5xlbodKBSTOBHw1_j&ust=1679505157291000&source=images&cd=vfe&ved=0CBAQjRxqFwoTCKjDyLTC7f0CFQAAAAAdAAAAABAE sayfasından alınmıştır.

Risk Faktörlerine ait görsel https://www.hayatpsikoloji.com.tr/duyuru-detay/168-psikolojik-saglamlik-risk-faktorleri-ve-koruyucu-faktorler-hayat-psikoloji.html sayfasından alınmıştır.

Çocuk ve Ergenlerde Psikolojik Sağlamlığa ait görsel https://kidolog.com/makale/detay/cocuk-ve-ergenlerde-psikolojik-saglamlik sayfasından alınmıştır.

BİLGİ VE BİLİŞİM SİSTEMLERİ GÜVENLİĞİ

Editörler
Dr. Öğr. Üyesi İsa Avcı
Dr. Öğr. Üyesi Murat Koca

nobel bilimsel

BİLGİ VE BİLİŞİM SİSTEMLERİ GÜVENLİĞİ

Editörler: Dr. Öğr. Üyesi İsa Avcı - Dr. Öğr. Üyesi Murat Koca

Yayın No.: 1617
ISBN: 978-625-398-549-3
E-ISBN: 978-625-398-550-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Avcı, İsa., Koca, Murat.
Bilgi ve Bilişim Sistemleri Güvenliği / Editörler: İsa Avcı - Murat Koca
1. Basım, X + 252 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-549-3
E-ISBN: 978-625-398-550-9
1. Bilgi Güvenliği ve Kriptoloji 2. Bilgi Sistemleri 3. Bilgisayar ve İletişim Ağları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

BİLGİ GÜVENLİĞİ YÖNETİM SİSTEMLERİ **1**
Ebu Yusuf Güven - Melike Başer - Muhammed Ali Aydın

1. Giriş 1
2. Kavramsal Çerçeve 3
    2.1. Güvenlik Nedir? 3
    2.2. Bilgi Güvenliği Tarihi 7
    2.3. Bilgi Güvenliği Anahtar Kavramlar 8
3. Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi 10
    3.1. ISO/IEC 27001 10
4. Bilgi Güvenliği Tedbirleri 13
    4.1. Ağ ve Sistem Güvenliği 13
    4.2. Uygulama ve Veri Güvenliği 14
    4.3. Cihaz ve Ortam Güvenliği 15
    4.4. Nesnelerin İnterneti (IoT) Cihazlarının Güvenliği 15
    4.5. Kritik Altyapılar Güvenliği 16
    4.6. Personel Güvenliği 16
    4.7. Fiziksel Mekânların Güvenliği 16
    4.8. Kişisel Verilerin Güvenliği 17
5. Sonuç ve Öneri 17
Kaynaklar 18

ENERJİ GÜVENLİĞİNDE SİBER TEHDİTLER **21**
Emre Biçek - Muhammet Karaca

1. Giriş 21
2. Siber Güvenlik Nedir? 25
3. Ayrıcalıklı Erişim Yönetimi 32
4. Yenilenebilir Enerji Tesislerine Saldırı 38
    4.1. Rüzgâr Esaslı Sistemlerde Siber Saldırı 38
    4.2. Fotovoltaik Sistemde Siber Saldırı 38
5. Sonuç 38
Kaynaklar 39

İŞLETİM SİSTEMİ GÜVENLİĞİ 41
Yavuz Selim Bozan - Süleyman Uzun

1. Giriş 41
2. Güvenlik Hedefleri 42
3. Güven Modeli 43
4. Tehdit Modeli 44
5. Erişim Kontrolü 45
6. İşletim Sistemleri İçin Genel Önlemler 48
7. İnsan Faktörü 49
8. Sonuç 50

Kaynaklar 50

WEB UYGULAMA GÜVENLİĞİ 53
Merve Kanmaz

1. Giriş ve Temel Kavramlar 53
2. Web Uygulama Temelleri ve HTTP Protokolü 56
   - 2.1. HTTP Protokolüne Giriş 58
   - 2.2. Son Saldırı Eğilimleri 59
3. Uygulamalarda Olası Açıklar ve Tedbirler 60
   - 3.1. A1-Kırık Erişim Kontrolü (Broken Access Control) 60
   - 3.2. A2-Şifreleme Hataları (Cryptographic Failures) 61
   - 3.3. A3-Enjeksiyon (Injection) 62
   - 3.4. A4-Güvenli Olmayan Tasarım (Insecure Design) 64
   - 3.5. A5-Yanlış Güvenlik Yapılandırması (Security Misconfiguration) 65
   - 3.6. A6-Açığı Olan ve Güncel Olmayan Bileşenler (Vulnerable and Outdated Components) 66
   - 3.7. A7-Tanımlama ve Kimlik Doğrulama Hataları (Identification and Authentication Failures) 66
   - 3.8. A8-Yazılım ve Veri Bütünlüğü Hataları (Software and Data Integrity Failures) 68
   - 3.9. A9-Güvenlik Kaydı ve İzleme Hataları (Security Logging and Monitoring Failures) 69
   - 3.10. A10-Sunucu Tarafı İstek Sahtekârlığı (Server-Side Request Forgery) 70
4. Sonuç 70

Kaynaklar 71

NESNELERİN İNTERNETİ VE GÜVENLİK 73
Mustafa Şirin - Ebu Yusuf Güven - Melike Başer - Muhammed Ali Aydın

1. Giriş 73
2. Kavramsal Çerçeve 75
   2.1. Nesnelerin İnterneti 75
   2.2. IoT Kullanım Alanları 76
   2.3. Nesnelerin İnterneti İletişim Protokolleri 80
   2.4. Donanımsal İletişim Protokolleri 82
3. Nesnelerin İnterneti Siber Tehdit ve Saldırı Vektörleri 84
   3.1. Varsayılan Parola ve Konfigürasyon 85
   3.2. Güvenli Haberleşme 85
   3.3. Uzaktan Kontrol Güvenliği 87
   3.4. Yazılım Güvenliği 87
   3.5. Yazılım Güncellemesi 88
4. Nesnelerin İnternetinde Donanım Güvenliği 89
   3.1 Donanım Güvenlik Modülü (Hardware Security Module - HSM) 96
   3.2. Güvenilir Platform Modülü (Trusted Platform Module - TPM) 97
5. Nesnelerin İnterneti Güvenlik Regülasyon ve Standartları 98
   5.1. ETSI EN 303 645 99
   5.2. ENISA Baseline Security Recommendations for IoT (ENISA IoT için Temel Güvenlik Önerileri) 100
   5.3. IoT Security Compliance Framework 101
   5.4. OWASP ISVS 101
6. Sonuç ve Öneriler 102

Kaynaklar 102

BULUT BİLİŞİM GÜVENLİĞİ 107
Selman Hızal

1. Giriş 107
2. Bulut Bilişim 109
   2.1. Bulut Sistem Altyapısı 109
   2.2. Bulut Hizmet Modelleri 110
   2.3. Bulut Dağıtım Modelleri 111
   2.4. Bulut Bilişim Sistemlerinin Avantajları ve Dezavantajları 112
3. Bulut Bilişim Sistemlerinde Veri Güvenliği 114
4. Bulut Saldırıları 116
5. 2022 Yılının Ses Getiren Bulut Güvenliği Saldırıları 117

6. Bulut Saldırılarına Karşı Korunma Önerileri 118
7. Sonuç 120
Kaynaklar 121

VERİTABANI GÜVENLİĞİ 123
Ebubekir Seyyarer - Faruk Ayata

1. Giriş 123
2. VTYS 125
    2.1. Hiyerarşik Model 125
    2.2. Ağ Modeli 126
    2.3. İlişkisel Model 126
    2.4. Nesne Yönelimli Model 128
3. VTYS Yaklaşımların Güvenlik Açısından Karşılaştırılması 131
4. Veritabanı Güvenlik Saldırıları, Tehditleri, Zorlukları ve Kontrol Teknikleri 135
    4.1. Güvenlik Saldırıları 135
    4.2. Güvenlik Tehditleri 137
    4.3. Güvenlik Zorlukları 139
    4.4. Güvenlik Kontrol Teknikleri 140
5. Sonuç 142
Kaynaklar 143

BLOKZİNCİR VE GÜVENLİK 145
Nursena Bayğın - Züleyha Yiner

1. Giriş 145
2. Blokzincir Terminolojisi 146
    2.1. Blok 147
    2.2. Düğüm (Node) 147
    2.3. Kayıt Defteri (Ledger) 148
    2.4. İşlem (Transaction) 148
    2.5. Cüzdan (Wallet) 149
    2.6. P2P 149
    2.7. Merkle Ağacı 149
    2.8. Uzlaşma Yöntemleri (Konsensus) 150
    2.9. Madencilik 150
    2.10. Akıllı Kontrat 151
3. Blokzincir Türleri 151
    3.1. Halka Açık Blokzincir 151

3.2. Özel Blokzincir 151
3.3. Konsorsiyum Blokzincir 151
3.4. Hibrit Blokzincir 151
4. Blokzincirde Kriptografik İlkeler 152
4.1. Açık Anahtarlı Kriptografi 152
4.2. Kriptografik Özet (Hashing) 153
4.3. Dijital İmza 153
4.4. Dağıtık Konsensus 154
5. Blokzincir Kullanım Alanları ve Güvenlik Yaklaşımları 155
5.1. Tedarik Zinciri 155
5.2. Sağlık Sektörü 156
5.3. Nesnelerin İnterneti 157
5.4. Eğitim 158
5.5. Bankacılık 159
6. Sonuç 160
Kaynaklar 161

KONTEYNER GÜVENLİĞİ 165
Işıl Karabey Aksakallı

1. Giriş 165
2. Teorik Arkaplan 167
2.1. Konteyner Teknolojisi 167
2.2. Konteyner Bulut Mimarileri 168
2.3. Monolitik Mimari ve Mikroservis Mimarileri 170
3. Konteyner Güvenliğini Sağlamanın Zorlukları 171
3.1. Çekirdek Katmanı Zayıflıkları (Kernel Layer Weaknesses) 171
3.2. Konteyner Katmanı Zayıflıkları (Container Layer Weaknesseses) 172
3.3. Orkestrasyon Katmanı Zayıflıkları 176
3.4. Konteyner İmajı Zayıflıkları 177
4. Mevcut Koruma Mekanizmaları ve Gelecek Çalışmalar 178
4.1. Çekirdek Katmanının İzole Edilmesi 178
4.2. Konteyner Katmanını Sağlamlaştırma 179
4.3. Orkestrasyon Katmanını Güvenli Hâle Getirme 180
4.4. Konteyner İmajlarının Güvence Altına Alınması 181
5. Sonuç 182
Kaynaklar 183

METAVERSE VE GÜVENLİK 187

Erol Kına - Mevlüt İnan

1. Giriş 188
2. Metaverse'te Parazit Yaşam 188
3. Literatür Taraması 190
4. Metaverse Nedir? 192
5. Metaverse Nasıl Ortaya Çıktı? 196
6. Metaverse'ün Amacı Nedir? 198
7. Metaverse'ün Barındırdığı Riskler Nelerdir? 199
8. Metavers'ün Olumlu Yanları Nelerdir? 202
9. Metaverse Dünyası 203
Kaynaklar 211

MOBİL UYGULAMALAR VE GÜVENLİK 213
Serpil Sevimli Deniz

1. Giriş 214
2. İlişkili Literatür Çalışmaları ve İstatistikler 214
   2.1. Siber Güvenlik 215
   2.2. Mobil Malware Analizi 215
3. Sonuç ve Öneriler 223
Kaynaklar 224

AKILLI ULAŞIM SİSTEMLERİ VE GÜVENLİK 227
Bahadır Furkan Kınacı

1. Giriş 227
2. Akıllı Ulaşım Sistemleri 228
   2.1. Akıllı Ulaşım Sistemlerinin Faydaları ve Paydaşlar 230
3. Akıllı Ulaşım Sistem Teknolojileri 232
   3.1. Haberleşme Teknolojileri 232
   3.2. Algılama Teknolojileri 236
   3.3. Kooperatif Akıllı Ulaşım Sistemleri ve Birlikte Çalışabilirlik 236
4. Akıllı Ulaşım Sistemlerinde Siber Güvenlik 237
   4.1. Siber Güvenlik Standartları 239
5. Sonuç 240
Kaynaklar 240

ÖZ GEÇMİŞLER 243

BİLGİ GÜVENLİĞİ YÖNETİM SİSTEMLERİ

Ebu Yusuf Güven - Melike Başer - Muhammed Ali Aydın

Öz

Bilgi teknolojileri ve dijital hizmetler yaygınlaştıkça siber tehditler de çoğalmakta ve bilgi güvenliğinin önemi her geçen gün artmaktadır. İletişim altyapılarının ve bilgi işlem çözümlerinin sorunsuz çalışması hayati önem kazanmaktadır. Bilgi güvenliği, bilgi sistemlerinin gizliliğini, bütünlüğünü ve erişilebilirliğini sağlamaktan sorumludur ve birçok teknik veya teknik olmayan faktör bilgi güvenliği ihlallerine neden olabilir. Bu nedenle, bilgi güvenliği uyumluluğunu sağlamak için çalışanın davranışı kontrol edilmeli ve bilgilere erişimi kısıtlanmalıdır. Bilgi güvenliğini sağlamak için en temel araç, bir kuruluşun bilgi güvenliği politikasıdır. Etkili bir bilgi güvenliği politikası, uluslararası güvenlik standartları ve uygulamalar doğrultusunda oluşturulur. Bilgi güvenliği politikası, çalışanların beklenen ve beklenmeyen davranışlarını özetleyerek bir kuruluşun bilgi güvenliği standartlarını karşılama taahhüdünü belirtir. Ayrıca, bilgi güvenliği politikasının ihlali durumunda verilecek cezaları da belirler. Ancak herhangi bir kuruluşun güvenliğini sağlamak için bilgi güvenliği politikası tek başına yeterli değildir. Kuruluş aynı zamanda, etkili bir bilgi güvenliği politikası uyumluluğu sağlamalıdır. Bu çalışma kapsamında bilgi güvenliği kavramı anlatılmakta ve geçmişten günümüze bilgi güvenliğinin gelişim aşamaları gösterilmektedir. Özellikle Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemleri ve Bilgi Güvenliği Politikasının uygulanabilirliği dünyaca kabul görmüş ISO 27001 standardı çerçevesinde açıklanmıştır. Siber tehditler kapsamında Bilgi Güvenliği Politikasına göre alınması gereken tedbirler aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siber Güvenlik, Siber Dayanıklılık, Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi (BGYS), Bilgi Güvenliği Politikası, Bilgi Güvenliği Standardı

1. Giriş

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte, kurum ve kuruluşlar İnternet üzerinden iş yapmak için çeşitli mekanizmalara sahip olmuştur. İnternet, ticarette rekabet edebilmek için önemli bir araç hâline gelmiştir. İş ve çalışma hayatının

rına karşı koymayı veya bunları azaltmayı amaçlayan siber güvenlik kontrolleri, normları ve standartları belirlenmeli ve uygulanmalıdır.

Devletin, kurum/kuruluşların ve toplumun birçok faaliyet alanında bilgisayar ve internet teknolojilerinin uygulanması, yönetim süreçlerinin otomasyonu ve gerçekleştirilen hizmetlerin etkinliğinin artmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda birçok sektörde bilgisayar/internet teknolojilerinin kullanılmaya başlanması, gerçekleştirilen hizmetlerin güvenliğinin sağlanması gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle kurum ve kuruluşlarda, bilgi kaynaklarının güvenliğini sağlamak ve kurum misyonunun kesintisiz olarak gerçekleşmesini sağlamak için Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi (BGYS) uygulanmaktadır. BGYS, bir dizi planlama ve organizasyonel taahhüdü kapsar ve kurum/kuruluş veya devlet işleyişi üzerinde olumsuz etkisi olabilecek bilgi tehditlerinin risk yönetimine dayanır. Bu nedenle bilgi güvenliği yönetimi, gerçekleştirilen görevlerin etkinliğini, güvenilirliğini ve kalitesini etkiler.

Bir Bilgi Güvenliği Yönetim Standardı olan ISO 27001, Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi kavramını tanımlar ve dört temel aşamaya (Planla, Uygula, Doğrula ve Önlem Al) dayalı yapılandırılmış bir çalışma metodolojisi geliştirerek, bilgiye erişilebilirliği yöneten bir dizi sürecin yürütülmesini sağlar. Veri güvenliğinin sürekli olarak gözden geçirilmesi, denetlenmesi ve yönetilmesi, ilgili süreçlerde sürekli bir iyileştirme eğilimi gösterir. Siber saldırılar geliştikçe, bilgilerin korunduğu prosedürler de gelişmeli, uyarlanmalı veya güncellenmelidir.

Sonuç olarak bu çalışma kapsamında bilgi güvenliği kavramı incelenmiş olup sahada yaygın olarak kullanılan ISO/IEC 27001 bilgi yönetim sistemi açıklanmıştır. Bilgi sistemi ortamlarında farklı bilgi güvenliği varlıkları ve varlık grupları için bilgi güvenliği tedbirleri açıklanmıştır. Bilgi varlıklarını korunması için teknik tedbirler kadar idari süreçlerinde önemlidir ve kurumun bir bütün olarak değerlendirildiğinde siber risklerin yönetebilir.

Kaynaklar

Aleksandrov, M. N., Vasiliev, V. A., & Aleksandrova, S. V. (2021, September). Implementation of the risk-based approach methodology in information security management systems. In *2021 International Conference on Quality Management, Transport and Information Security, Information Technologies (IT&QM&IS)* (pp. 137-139). IEEE.

Ali, S. E. A., Lai, F. W., Hassan, R., & Shad, M. K. (2021). The long-run impact of information security breach announcements on investors' confidence: The context of efficient market hypothesis. *Sustainability*, *13*(3), 1066.

Chen, L., Zhen, J., Dong, K., & Xie, Z. (2020). Effects of sanction on the mentality of information security policy compliance. *Revista Argentina de Clinica Psicologica*, *29*(1), 39.

Chopra, A., & Chaudhary, M. (2020). Implementing an Information Security Management System. *Apress, New York*.

Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (CBDDO) (2020). Bilgi ve İletişim Güvenliği Rehberi. https://cbddo.gov.tr/SharedFolderServer/Genel/File/bg_rehber.pdf

Disterer, G. (2013). ISO/IEC 27000, 27001 and 27002 for information security management. *Journal of Information Security*, *4*(2).

Junaid, (2022) T. S. ISO 27001: Information Security Management Systems.

Kıran, E. & Soğukpınar, İ. (2021). Kritik Altyapılarda Siber Risk Analizi ve Yönetimi. Türkiye Bilişim Vakfı Bilgisayar Bilimleri ve Mühendisliği Dergisi, 14 (1), 15-33. DOI: 10.54525/tbbmd.649913

Kissel, R. (Ed.). (2011). *Glossary of key information security terms*. Diane Publishing.

Koca, M., & Avcı, İ. (2023). Siber güvenlik yönetim sistemi. In Mühendislik Alanında Uluslararası Araştırmalar Sayfalar (s. 163-183). Platanus Publishing. ISBN: 978-625-6971-54-7, doi: 10.5281/zenodo.7744333.

Koca, M., Aydin, M. A., SERTBAŞ, A., & Zaim, A. H. (2021). A new distributed anomaly detection approach for log IDS management based ondeep learning. Turkish Journal of Electrical Engineering and Computer Sciences, 29(5), 2486-2501. doi: 10.3906/elk-2102-89

Mishra, S. (2015). Organizational objectives for information security governance: a value focused assessment. *Information & Computer Security*, *23*(2), 122-144.

Rehak, D., Bernatik, A., Dvorak, Z., & Hromada, M. (Eds.). (2020). *Safety and Security Issues in Technical Infrastructures*. IGI Global

Sen, R., Verma, A., & Heim, G. R. (2020). Impact of cyberattacks by malicious hackers on the competition in software markets. *Journal of Management Information Systems*, *37*(1), 191-216.

Stefanova-Stoyanova, V., & Danov, P. (2022, May). Comparative Analysis of Specialized Standards and Methods on Increasing the Effectiveness and Role of PDCA for Risk Control in Management Systems. In *2022 10th International Scientific Conference on Computer Science (COMSCI)* (pp. 1-4). IEEE.

T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (TCUAB), (2017) Ulaştırma ve Kritik Altyapı Bilgi Sistemleri için Asgari Güvenlik Önlemleri Dokümanı

Türkiye İstatistik Kurumu TUİK, Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, Ağustos 2022.

Whitman, M. E., & Mattord, H. J. (2021). *Principles of information security*. Cengage learning.

ENERJİ GÜVENLİĞİNDE SİBER TEHDİTLER

Emre Biçek - Muhammet Karaca

Öz

Ülkelerin refah seviyesi ve gelişmişlik düzeyleri arttıkça enerji tüketimleri de önemli ölçüde artmaktadır. Bu nedenle enerjinin üretimi, dağıtımı ve gerekli enerji altyapılarının oluşturulması ve korunması tüm ülkeler için en önemli stratejik hedefler arasında yer almaktadır. Teknolojideki ilerlemeler birçok kavramın içeriğinin değişmesine neden olduğu gibi enerji güvenliği kavramının da değişmesine neden olmuştur. Enerji güvenliği denince önceleri sadece üretim ve dağıtım sahalarının fiziksel olarak korunması akla gelirken, günümüzde onlarca boyutu ve her boyuta ait çok sayıda parametreleri olan geniş bir kavram anlaşılmaktadır. Siber güvenlik enerji güvenliğinin en önemli boyutlarından biridir. Bu bölümde gelişen teknoloji ile birlikte ortaya çıkan siber tehditler ve alınabilecek önlemler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Enerji, Enerji Güvenliği, Siber Güvenlik

1. Giriş

Dünya genelinde toplumların ve devletlerin en önemli ihtiyaçlarından biri şüphesiz enerjidir. Enerjinin hayatlarımıza girmediği alanlar neredeyse kalmamıştır. Toplumsal refahın ve sürdürülebilir kalkınmanın anahtar kelimesi olan enerjiye olan talebin karşılanabilmesi devletlerin en önemli problemlerinden biri olmuştur. Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin en önemli ögeleri nakil hatları ve elektrik santralleri gibi enerji altyapılarıdır. Gelişmiş ülkelerdeki önemli altyapıların korunmasına yönelik uygulamalar incelendiğinde fiziki ve siber saldırılara karşı tedbirler alınmasına ek olarak, sektör çalışanları arasındaki bilgi ve tecrübe paylaşımının da etkili yöntemlerden biri olduğu gözlemlenmiştir.

İnsanın temel yaşam içgüdülerinden biri güvenlik ve güvende hissetmedir. Yıllar öncesinde güvende hissetme ihtiyacını karşılamak için fiziksel korunma yeterli sayılabiliyordu. Fakat şu anda insanların güvenlik ihtiyacı daha kapsamlı bir hâl almıştır ve sadece fiziksel korunma yetersiz kalabilmektedir.

rekli artmakta ve bu durum toplumların huzur ve refahını tehdit etmektedir. Tehditlerin sayısı ve şekli sürekli gelişmekte ve değişmekte olduğundan bu tehditlerle mücadele etmek için kurumsal bir siber güvenlik altyapısının oluşturulması ve siber saldırılara karşı önleyici tedbirlerin alınması tüm ülkeler için zorunluluk hâli almıştır. Bölümde enerji güvenliğinde meydana gelmiş veya gelebilecek bazı siber tehdit türleri ele alınmış ve siber saldırılara karşı mücadelede bazı iyi uygulamalar incelenmiştir. Enerji tesislerinin siber güvenlik altyapılarının oluşturulmasında ilgili hususların dikkate alınmasının çeşitli tehditlerin önlenmesinde katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Enerji güvenliğine yönelik tehditler ve riskler, sürekli değişime uğramaktadır. Bu sebepten dolayı, enerji teminindeki faktörler ile riskli alanlar da farklılaşmaktadır. Devletlerin/ülkelerin bu değişimlere uyum sağlaması ve sıkça enerji güvenliği konusunu gündemde tutarak hazırlıklı olması oldukça önemlidir.

Kaynaklar

Anonim, (2016). Siber Tehdit Enerji Sektörünü Vuruyor. qha.com.tr. https://www.qha.com.tr/guvenlik/siber-tehdit-enerji-sektorunu-vuruyor-149270 [Ziyaret Tarihi:2 Nisan 2023]

Anonim, (2018). Enerji Sektörüne Siber Saldırı Tehdidi. e-safe-org. https://e-safe.org/enerji-sektorune-siber-saldiri-tehdidi-12944 [Ziyaret Tarihi:2 Nisan 2023]

Anonim, (2019). Enerji Güvenliği: Fırsatlar ve Tehditler. m5dergi.com. https://m5dergi.com/son-sayi/makaleler/enerji-guvenligi-firsatlar-ve-tehditler/ [Ziyaret Tarihi:2 Nisan 2023]

Çelik, Ş. (2013). Stuxnet saldırısı ve Abd'nin siber savaş stratejisi: Uluslararası hukukta kuvvet kullanmaktan kaçınma ilkesi çerçevesinde bir değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *15*(1), 137-175.

Erkal, H. Y. (2018). Enerji Güvenliğine Yönelik Tehditler ve Enerji Güvenliği Politikalarındaki Değişim. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *2*(2), 63-78. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/aeuiibfd/issue/41906/494595

Esen, Ö. (2022). EPDK'dan Bir İlk: Enerji Sektöründe Siber Savunma Simülasyonu. petroturk.com. https://www.petroturk.com/elektrik-haberleri/epdkdan-bir-ilk-enerji-sektorunde-siber-savunma-simulasyonu [Ziyaret Tarihi: 2 Nisan 2023]

Executive Office of the President, 2016.

Koca M. & Avcı İ., (2023). "Siber Güvenlik Yönetim Sistemi", Mühendislik Alanında Uluslararası Araştırmalar Sayfalar, Platanus Publishing, 163-183, ISBN: 978-625-6971-54-7, doi: 10.5281/zenodo.7744333

Koca, M., Aydin, M. A., SERTBAŞ, A., & Zaim, A. H. (2021). A new distributed anomaly detection approach for log IDS management based ondeep learning. Turkish Journal of Electrical Engineering and Computer Sciences, 29(5), 2486-2501. doi: 10.3906/elk-2102-89

Kron, (2021). Enerji sektöründe siber güvenlik. kron.com.tr. https://kron.com.tr/enerji-sektorunde-siber-guvenlik [Ziyaret Tarihi: 2 Nisan 2023]

Mudrinich, E. M. (2012). Cyber 3.0: The department of defense strategy for operating in cyberspace and the attribution problem. *AFL Rev.*, *68*, 167.

Şen, B. (2017a). Siber tehditler ve siber güvenlik pazarı, enerjimagazin.com, http://www.enerjimagazin.com/haber-5280-Siber-Tehditler-ve-Siber-Guvenlik-Pazari.html [Ziyaret Tarihi:2 Nisan 2023]

Şen, B. (2017b). Siber Tehditler, kritik altyapıların önemi ve her geçen gün büyüyen siber güvenlik pazarı. petroturk.com, https://www.petroturk.com/akaryakit-haberleri/siber-tehditler-kritik-altyapilarin-onemi-her-gecen-gun-buyuyen-siber-guvenlik-pazari [Ziyaret Tarihi: 2 Nisan 2023]

T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. (Ocak 2013). Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve 2013-2014 Eylem Planı. https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/2-1-strateji-eylem-plani-2013-2014-5a3412cf8f45a.pdf [Ziyaret Tarihi: 2 Nisan 2023]

T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. (2016). 2016-2019

Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi. https://hgm.uab.gov.tr/uploads/pages/siber-guvenlik/2016-2019guvenlik.pdf [Ziyaret Tarihi: 2 Nisan 2023]

T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı adına Tübitak. Kritik Bilgi Sistem Altyapıları için Asgari Güvenlik Önlemleri Dokümanı. https://hgm.uab.gov.tr/uploads/pages/siber-guvenlik/kritik-bilgi-sistem-altyapilari-i-c-in-asgari-gu-venlik-o-nlemleri-6445b90e-b2ad-4e5e-9c13-6ae19ba10e37.pdf [Ziyaret Tarihi : 2 Nisan 2023]

Vigliarolo, B. (2017). Stuxnet: The smart person's guide. techrepublic.com. https://www.techrepublic.com/article/stuxnet-the-smart-persons-guide/ [Ziyaret Tarihi : 2 Nisan 2023]

Yanık, T. (2019). Enerji sektörü siber tehdit altında. aa.com.tr. https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/bilisim/enerji-sektoru-siber-tehdit-altinda/653488 [Ziyaret Tarihi: 2 Nisan 2023]

İŞLETİM SİSTEMİ GÜVENLİĞİ

Yavuz Selim Bozan - Süleyman Uzun

Öz

Bilgisayar donanım ve yazılım olmak üzere iki temel bileşenden oluşur. Bilgisayarın fiziksel parçaları donanım bileşenini oluşturmaktadır. Yazılım ise belirli bir amaç için herhangi bir programlama dilinde yazılmış kodlar bütününe denilmektedir. Bilgisayarın fiziksel donanımları, geliştirilen özel yazılımlarla anlamlı bir şekilde görevlerini yerine getirirler. İşletim sistemi ise bilgisayar üzerinde çalışan yazılımları ve donanım kaynaklarını yöneten bir sistem yazılımıdır. Diğer bir deyişle bilgisayarda çalışan yazılımların donanım ile haberleşmesini sağlayan bir sistem yazılımıdır. Günümüzde bilişim alanında yaşanan hızlı gelişmeler sayesinde bilgisayar ve internet kullanımında çok hızlı bir şekilde artmıştır. Bu gelişmeler bilgisayar ve internet kullanıcılarının hayatını kolaylaştırırken muhtemel güvenlik açıkları sebebiyle sistemlerin kötüye kullanılması sonucu kullanıcıları mağdur etmektedir. Günümüzde çok çeşitli siber saldırı yöntemleri bulunmakta olup bu saldırılar kullanıcıların ihmalleri ve işletim sistemlerinin açıklarını kullanarak gerçekleştirilmektedir. Bu bölümde işletim sistemlerinin güvenliği ele alınmıştır. İşletim sistemlerinin çok fazla türlerinin olması, güvenlik anlamında da çok daha fazla alt başlıklarının olmasından dolayı sadece belli başlı kısımları alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İşletim sistemi güvenliği, insan faktörü, erişim kontrolü, siber güvenlik temelleri

1. Giriş

İşletim sistemi, mevcut sistem kaynaklarını yöneterek sistem kullanıcılarına belirli hizmetler sağlar ve kullanıcılar adına ikincil bellek ve giriş/çıkış cihazlarını yönetir (Stallings 2001).

Siber, bilgisayar ağları ve bilgisayar alanındaki kavramları tanımlamak için kullanılmaktadır (Aslay vd., 2017). Siber güvenlik; bilgisayarlar, elektronik haberleşme sistemleri, elektronik haberleşme servisleri, kablolu iletişim,

İşletim sistemlerinin içerisinde çalışacak programı yazacak geliştiricilerin arasına uygulama güvenliği mühendislerinin eklenmesi sistem güvenliğini dolaylı olarak güçlendirecektir. Uygulama güvenliği mühendisleri ile ilgili tek problem dünya çapında sayıca az olmalarıdır.

Güvenlik konusunda sıfırdan başlanıyorsa, personelin ve yöneticilerin eğitimi, güvenlik yönünde de bütün kurumsal işlerde olduğu gibi adım adım ilerlenmesi ve başarısızlıkların tekrarlanmaması için raporlama, arşivleme ve iş takibinin yapılması faydalı hamleler olacaktır (Zimmermann, Human-Computer and 2019 2019). Diğer taraftan Johnny için güvenlik yazılımlarını kullanmak daha kolay hâle de gelmemiştir (Luo vd., 2023; Lyke, Gorman ve Tigwell, 2023; Whitten ve Tygar, 1999).

8. Sonuç

Bu çalışmada herhangi bir sistemin güvenliğinde kullanılması gereken güvenlik hedefleri, güven modeli ve tehdit modelinden bahsedilmiş ve işletim sistemi güvenliğinin temelini oluşturan erişim kontrolü modelleri kısaca açıklanırken yönetici, kullanıcı ve geliştirici için faydalı olacak noktalara değinilmiştir. Ayrıca, işletim sistemlerinde genel olarak görülen ihlaller için çözümler verilmiş ve insan faktörünün bütün güvenlik açıklarında önemli rol oynadığı gösterilmiştir. İnsan faktörünün azaltılması amacıyla gerek eğitim gerekse yazılım kullanımının kolaylaştırılması olsun yapılan tüm çalışmalar neticesinde bu sorunun hâlâ aşılamadığı tespit edilmiştir.

Kaynaklar

Adam Shostack. 2013. *Threat Modeling Designing for Security*. Vol. 53.

Aftab, Muhammad Umar, Zhiguang Qin, Kashif Hussain, Zakria Jamali, Ngo Tung Son, Nguyen Van Nam, and Tran Van Dinh. 2019. "Negative Authorization by Implementing Negative Attributes in Attribute-Based Access Control Model for Internet of Medical Things." Pp. 167–74 in *Proceedings - 15th International Conference on Semantics, Knowledge and Grids: On Big Data, AI and Future Interconnection Environment, SKG 2019*.

Ahmad, Farah Nor Aliah, Zarul Fitri Zaaba, Mohamad Amar Irsyad Mohd Aminuddin, and Nasuha Lee Abdullah. 2020. "Empirical Investigations on Usability of Security Warning Dialogs: End Users Experience." *Communications in Computer and Information Science* 1132 CCIS:335–49. doi: 10.1007/978-981-15-2693-0_24/COVER.

Anon. n.d. "Building A Mobile App Pen Testing Blueprint." Retrieved (https://owasp.org/www-pdf-archive/Building_a_Mobile_App_Pen_Testing_Blueprint.pdf, (Erişim Tarihi: 29.04.2023)).

Anon. n.d. "ISO/IEC 15408-1:2022." Retrieved (https://www.iso.org/standard/72891.html, (Erişim Tarihi: 29.04.2023)).

Anon. n.d. “OTP Codes Synchronized Across Devices With Google Authenticator.” Retrieved (https://informationsecuritybuzz.com/otp-codes-synchronized-across-devices-google-authenticator, (Erişim Tarihi: 29.04.2023)).

Anon. n.d. “Risk Analysis and Measurement with CWRAF.” Retrieved (https://owasp.org/www-pdf-archive/ASDC12-Risk_Analysis_and_Measurement_with_CWRAF-1.pdf, (Erişim Tarihi: 29.04.2023)).

Aslay, Fulya, Bilgisayar Mühendisliği, Mühendislik Fakültesi, and Erzincan Üniversitesi. 2017. “Siber Saldırı Yöntemleri ve Türkiye’nin Siber Güvenlik Mevcut Durum Analizi.” *International Journal of Multidisciplinary Studies and Innovative Technologies* 1(1):24–28.

Bell, D. E., and L. J. La Padula. 1976. “Secure Computer System: Unified Exposition and Multics Interpretation.” *Technical Report* 44(March):134.

Bertino, Elisa, Piero Andrea Bonatti, and Elena Ferrari. 2000. “TRBAC: A Temporal Role-Based Access Control Model.” *Proceedings of the ACM Workshop on Role-Based Access Control* 21–30.

Blundo, Carlo, Stelvio Cimato, and Luisa Siniscalchi. 2020. “Managing Constraints in Role Based Access Control.” *IEEE Access* 8:140497–511. doi: 10.1109/ACCESS.2020.3011310.

Coronado, Adolfo S. 2013. “Computer Security: Principles and Practice, Second Edition.” *Journal of Information Privacy and Security* 9(2):62–65. doi: 10.1080/15536548.2013.10845680.

Creado, Orhio Mark, Bala Srinivasan, Phu Dung Le, and Jeff Tan. 2014. “The Ideal Computing System Framework – A Novel Security Paradigm.” *The SIJ Transactions on Computer Science Engineering & Its Applications (CSEA)* 02(04):94–103. doi: 10.9756/sijcsea/v2i4/0203270402.

Editor, C. C. n.d. “Cybersecurity - Glossary | CSRC.” Retrieved (https://csrc.nist.gov/glossary/term/cybersecurity, (Erişim Tarihi: 29.04.2023)).

Grampp, F. T., and R. H. Morris. 1984. “The UNIX System: UNIX Operating System Security.” *AT&T Bell Laboratories Technical Journal* 63(8):1649–72. doi: 10.1002/J.1538-7305.1984.TB00058.X.

Gustiviana, YS, Y. Suryanto-Jurnal Teknik Informatika (Jutif), and Undefined 2023. 2023. “Development Of Protection Profile For Second-Level E-Ktp Card Reader Based On Iso/Iec 15408: 2022 And Iso/Iec Ts 19608: 2018.” *Jutif.If.Unsoed.Ac.Id* 4(2):265–77. doi: 10.52436/1.jutif.2023.4.2.741.

Harrison, Michael A., Walter L. Ruzzo, and Jeffrey D. Ullman. 1976. “Protection in Operating Systems.” *Communications of the ACM* 19(8):461–71. doi: 10.1145/360303.360333.

Irvine, Cynthia E. 1972. “The Reference Monitor Concept as a Unifying Principle in Computer Security Education.” 1–11.

Johnson, Jay, and Ingo Hanke. 2021. *Recommendations for Distributed Energy Resource Access Control*.

Lampson, Butler W. 1974. “Protection.” *ACM SIGOPS Operating Systems Review* 8(1):18–24. doi: 10.1145/775265.775268.

Lee, Yong Joo, and Keon Myung Lee. 2019. “Blockchain-Based RBAC for User Authentication with Anonymity.” *Proceedings of the 2019 Research in Adaptive and Convergent Systems, RACS 2019* 289–94. doi: 10.1145/3338840.3355673.

Luo, Junwei, Xuechao Yang, Xun Yi, Fengling Han, Iqbal Gondal, and Guang-Bin Huang. 2023. “A Comparative Study on Design and Usability of Cryptographic Libraries.” Pp. 102–11 in *2023 Australasian Computer Science Week*. New York, NY, USA: ACM.

Lyke, Nash, Benjamin M. Gorman, and Garreth W. Tigwell. 2023. “Exploring the Accessibility of Crypto Technologies.” Pp. 1–10 in *Extended Abstracts of the 2023 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems*. New York, NY, USA: ACM.

Masar, J., J. Bartos, and C. Klimes. 2013. "Deployment of Mandatory Access Control Policies of Operating System under Uncertainty." Pp. 123–27 in *2013 World Congress on Internet Security, WorldCIS 2013*.

Möckel, Caroline, and Ali E. Abdallah. 2010. "Threat Modeling Approaches and Tools for Securing Architectural Designs of an E-Banking Application." Pp. 149–54 in *2010 6th International Conference on Information Assurance and Security, IAS 2010*.

Nakagawa, Gaku, and Shuichi Oikawa. 2017. "Fork Bomb Attack Mitigation by Process Resource Quarantine." 691–95. doi: 10.1109/CANDAR.2016.0124.

Nie, Xiao Wei, Deng Guo Feng, Jian Jun Che, and Xin Pu Wang. 2006. "Design and Implementation of Security Operating System Based on Trusted Computing." Pp. 2776–81 in *Proceedings of the 2006 International Conference on Machine Learning and Cybernetics*. Vol. 2006.

Pal, Shantanu, Michael Hitchens, Vijay Varadharajan, and Tahiry Rabehaja. 2018. "Policy-Based Access Control for Constrained Healthcare Resources." *19th IEEE International Symposium on a World of Wireless, Mobile and Multimedia Networks, WoWMoM 2018*. doi: 10.1109/WOWMOM.2018.8449813.

report, C. Colwill-Information security technical, and undefined 2009. 2016. "Human Factors in Information Security: The Insider Threat–Who Can You Trust These Days?" *Elsevier*. doi: 10.1016/j.istr.2010.04.004.

Röpke, Christian, and Thorsten Holz. 2016. "On Network Operating System Security." *International Journal of Network Management* 26(1):6–24. doi: 10.1002/NEM.1918.

Saltzer, Jerome H., and Michael D. Schroeder. 1975. "The Protection of Information in Computer Systems." *Proceedings of the IEEE* 63(9):1278–1308. doi: 10.1109/PROC.1975.9939.

Shirey, R. 2007. "Internet Security Glossary, Version 2." doi: 10.17487/RFC4949.

Smith, Richard E. 2013. *Elementary Information Security*. Burlington: Jones & Bartlett Learning.

Stallings, William. 2001. "Operating Systems : Internals and Design Principles." 779.

Stone-Gross, Brett, Ryan Abman, Richard A. Kemmerer, Christopher Kruegel, Douglas G. Steigerwald, and Giovanni Vigna. 2013. "The Underground Economy of Fake Antivirus Software." *Economics of Information Security and Privacy III* 55–78. doi: 10.1007/978-1-4614-1981-5_4.

Sun, Jian, Lei Wu, and Chengqi Sun. 2021. "Effects of Notches and Defects on Dwell Fatigue Mechanism and Fatigue Life of Ti-6Al-4V ELI Alloy Used in Deep-Sea Submersibles." *Journal of Marine Science and Engineering 2021, Vol. 9, Page 845* 9(8):845. doi: 10.3390/JMSE9080845.

Tobergte, David R., and Shirley Curtis. 2013. *Operating System Concepts*. Vol. 53.

Vijayalakshmi, K., and V. Jayalakshmi. 2021. "A Similarity Value Measure of ABAC Security Rules." Pp. 565–71 in *Proceedings of the 5th International Conference on Trends in Electronics and Informatics, ICOEI 2021*.

Whitten, Alma, and J. D. Tygar. 1999. "Why Johnny Can't Encrypt: A Usability Evaluation of PGP 5.0." in *8th USENIX Security Symposium*.

Zimmermann, V., K. Renaud-International Journal of Human-Computer, and undefined 2019. 2019. "Moving from a 'human-as-Problem" to a 'Human-as-Solution" Cybersecurity Mindset." *Elsevier*. doi: 10.1016/j.ijhcs.2019.05.005.

Zou, Yunfeng, Junhua Deng, Chao Xu, Xiao Liang, and Xiaona Chen. 2019. "Semantic Rule Based RBAC Extension Model for Flexible Resource Allocation." Pp. 221–24 in *Proceedings - 2019 12th International Symposium on Computational Intelligence and Design, ISCID 2019*.

WEB UYGULAMA GÜVENLİĞİ

Merve Kanmaz

Öz

Bilgisayar teknolojilerinin gelişimi, web uygulamalarının ortaya çıkışına ve sürekli gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Bu gelişim gündelik hayatı olumlu yönde etkilemeye devam ederken, kötü niyetli kişilerinde bir numaralı saldırı hedefi olmuştur. Bu noktada olası saldırıların tespiti ve alınması gereken tedbirlerin tanımlanması web uygulama güvenliği kavramını ortaya çıkarmıştır. Web uygulama güvenliği, web uygulamalarının güvenliğini sağlamak ve siber saldırılara karşı korumak için kullanılan politikalar, yöntemler ve araçlardır. İnternetin yaygın kullanımı ve web uygulamalarının öneminin artmasıyla birlikte, bu uygulamaların güvenliği büyük önem taşımaktadır. İyi bir güvenlik stratejisi; kimlik doğrulama ve yetkilendirme, oturum yönetimi, verilerin şifrelenmesi, güncel yazılım kullanımı, ağ güvenliğinin sağlanması, hata yönetimi ve günlüklerin düzenli izlenmesi gibi temel bileşenleri içermektedir. Kitabın bu bölümünde web uygulamalarının temel çalışma mantığı ve mimarisi anlatıldıktan sonra güvenlik uygulamalarından söz edilecektir. OWASP(2021) tarafından açıklanan son yıllardaki güvenlik açıklarının detayları anlatıldıktan sonra, bu açıklara karşı alınabilecek olan önlemlerden bahsedilerek bölüm sonlandırılacaktır.

Anahtar kelimeler: web uygulama güvenliği, saldırı yöntemleri, OWASP

1. Giriş ve Temel Kavramlar

Bilgisayar teknolojileri ile geldiğimiz noktada kişilerin web deneyimlerinin değişmesi web uygulamalarına dair beklentileri ve geliştirmelerinin seyrini değiştirdi. Web uygulamalarının iletişim, sosyalleşme ve finansal işlemler amacıyla kişiler tarafından kullanılmakla birlikte eğitim, sağlık gibi konularda kamu hizmetleri amacıyla da kullanılmaktadır (Qian ve diğ., 2013). Piyasa yönelimleri incelendiğinde özellikle nesnelerin interneti kavramıyla birlikte, internete erişebilen her cihazın üretmiş olduğu sayısız bilginin parasal olarak önemli bir değer ifade etmesi web uygulamalarının saldırganlar tarafından

gulamaların bir kez hazır hâle getirildikten sonra hem yazılımsal hem donanımsal olarak hem de güncel saldırı yönelimlerine karşı devamlı olarak izlenmesi güvenliği sağlamanın en temel adımıdır. Bu noktada güçlü şifreleme tekniklerinin kullanımı, dışarıdan gelen girdi kontrollerinin dikkatli yapılması, veri tabanı ve ağ güvenliğinin sağlanması, düzenli aralıklarla yapılan testler ve güncel ataklara karşı OWASP gibi kuruluşlar tarafından yayınlanan analizlere karşı önlemlerin alınması gibi uygulanacak ek yöntemler güvenlik açısından kişi, kuruluş ve uygulamaları rahatlatacak yöntemler özenle uygulanmalıdır.

Kaynaklar

Adhyaru, R. P. (2016). Techniques for attacking web application security. International Journal of Information, 6(1/2), 45-52.

Bates, D., Barth, A., & Jackson, C. (2010, April). Regular expressions considered harmful in client-side XSS filters. In Proceedings of the 19th international conference on World wide web (pp. 91-100).

Beuchelt, G. (2017). Securing Web applications, services, and servers. In Computer and information security handbook (pp. 183-203). Morgan Kaufmann.

Bntpro, 2022, OWASP Top 10 – 2021 Listesi , https://www.bntpro.com/owasp-top-10-2021-listesi-ve-f5-awaf-korumalari/, [Ziyaret tarihi: 02 Nisan 2023]

Dierks, T., & Rescorla, E. (2008). The transport layer security (TLS) protocol version 1.2 (No. rfc5246).

Erşahin, B., & Erşahin, M. (2022). Web application security. South Florida Journal of Development, 3(4), 4194-4203.

Fielding, R., Gettys, J., Mogul, J., Frystyk, H., Masinter, L., Leach, P., & Berners-Lee, T. (1999). Hypertext transfer protocol--HTTP/1.1 (No. rfc2616).

Go, Y., Noh, H., Park, G., & Song, H. (2019). Hybrid tcp/udp-based enhanced http adaptive streaming system with multi-homed mobile terminal. IEEE Transactions on Vehicular Technology, 68(5), 5114-5128.

Gündüz, M. (2016). Web Uygulama Güvenliği Açıklıkları ve Güvenlik Çözümleri Üzerine Bir Araştırma. Uluslararası Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi, 2(1).

Koca M., Avcı İ., (2023). "Siber Güvenlik Yönetim Sistemi", Mühendislik Alanında Uluslararası Araştırmalar Sayfalar, Platanus Publishing, 163-183, ISBN: 978-625-6971-54-7, doi: 10.5281/zenodo.7744333

Koca, M., Aydin, M. A., SERTBAŞ, A., & Zaim, A. H. (2021). A new distributed anomaly detection approach for log IDS management based ondeep learning. Turkish Journal of Electrical Engineering and Computer Sciences, 29(5), 2486-2501. doi: 10.3906/elk-2102-89

Liu, M., & Wang, B. (2018). A web second-order vulnerabilities detection method. IEEE Access, 6, 70983-70988.

Medium, 2022, OWASP Nedir? Top 10 Güvenlik Açıkları Nelerdir?, https://medium.com/yemeksepeti-teknoloji/owasp-nedir-top-10-g%C3%BCvenlik-a%C3%A7%C4%B1klar%C4%B1-nelerdir-fee329bb0e2 , [Ziyaret tarihi: 02 Nisan 2023]

Meier, J. D. (2006). Web application security engineering. IEEE Security & Privacy, 4(4), 16-24.

Nasereddin, M., ALKhamaiseh, A., Qasaimeh, M., & Al-Qassas, R. (2021). A systematic review of detection and prevention techniques of SQL injection attacks. Information Security Journal: A Global Perspective, 1-14.

Qian, L., Wan, J., Chen, L., & Chen, X. (2013, December). Complete Web Security Testing Methods and Recommendations. In 2013 International Conference on Computer Sciences and Applications (pp. 86-89). IEEE.

OWASP, 2021, OWASP Top 10 – 2021, https://owasp.org/Top10/, [Ziyaret tarihi: 02 Nisan 2023]

Pandey, A. K., & Alsolami, F. (2020). Malware Analysis in Web Application Security: An Investigation and Suggestion. International Journal of Advanced Computer Science and Applications, 11(7).

Saxena, N., Potter, C., & Maity, S. (2023). Clarity: Analysing security in web applications.

Scholte, T., Balzarotti, D., & Kirda, E. (2012). Quo vadis? a study of the evolution of input validation vulnerabilities in web applications. In Financial Cryptography and Data Security: 15th International Conference, FC 2011, Gros Islet, St. Lucia, February 28-March 4, 2011, Revised Selected Papers 15 (pp. 284-298). Springer Berlin Heidelberg.

Stanivuk, I., Bjelić, V., Samardžić, T., & Simić, Đ. (2017, October). Expanding lua interface to support HTTP/HTTPS protocol. In 2017 13th International Conference on Advanced Technologies, Systems and Services in Telecommunications (TELSIKS) (pp. 407-410). IEEE.

Tipton, H. F., & Krause, M. (2007). Information security management handbook. CRC press.

Urla, S.A,(Sep. - Oct. 2013). Secure Development - Web Application Security. IOSR Journal of Computer Engineering - Volume 14, Issue 6, pp 14-22

Veerabudren, K. R., & Bekaroo, G. (2022, November). Security in web applications: a comparative analysis of key SQL injection detection techniques. In 2022 4th International Conference on Emerging Trends in Electrical, Electronic and Communications Engineering (ELECOM) (pp. 1-6). IEEE.

Xu, H., Glotzbach, R., & Hartman, N. (2005, June). A Complete Strategy for Web Application Security. In 2005 Annual Conference (pp. 10-23).

NESNELERİN İNTERNETİ VE GÜVENLİK

Mustafa Şirin - Ebu Yusuf Güven - Melike Başer - Muhammed Ali Aydın

Öz

Geleneksel nesnelerin internete bağlanan formlarının üretilmesi ve birbiri ile iletişim kurmasını ifade eden Nesnelerin İnterneti (Internet of Things - IoT) birçok ürün ve hizmeti insanlığa sunmaktadır. Yaygın olarak kullanılan kısıtlı kaynaklarla hizmet veren bağlı cihazlar geleneksel siber güvenlik yöntemleri uygulanmadığı için birçok gizlilik ve güvenlik riskini beraberinde getirmektedir. Bu çalışma kapsamında Nesnelerin İnterneti cihazları tanımlanmış olup, mevcut riskler ve tehdit vektörleri açıklanmış, IoT cihazlarının siber güvenlik testleri ve değerlendirmesi konusu cihazın yazılım, donanım, haberleşme ve yasal regülasyonlar & standartlar başlıkları altında açıklanmıştır. Son olarak Güvenli IoT cihazlarının tanımlanması için açık tartışmalar ve konular anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nesnelerin İnterneti, Siber Güvenlik, Yazılım Güvenliği, Donanım Güvenliği, Standartlar

1. Giriş

Nesnelerin İnterneti (IoT), günümüzde en yaygın kullanılan teknolojilerden biridir ve genellikle verileri algılayan, yakalayan, dağıtan ve analiz eden akıllı sistemler ve hizmetler sağlayan heterojen bileşenlerden oluşan birbirleri ile bağlantılı bir ağ olarak tanımlanır. IoT ekosistemini kapsayan nesnelere, veri toplayan ve ileten sensörler, akıllı saatler, akıllı buzdolapları, duman dedektörleri, radyo frekansı tanımlama (RFID), kalp atışı monitörleri, ivmeölçerler, akıllı telefonlar vb. örnek olarak verilebilir. IoT sistemlerinde birbirine bağlı nesnelerin sayısı her geçen gün artmaktadır. IoT, sosyal, ticari ve ekonomik yönler dahil olmak üzere çeşitli şekillerde yaşamlarımız üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. IoT, akıllı evler, akıllı şehirler, ulaşım, lojistik, akıllı sağlık, perakende, tarım ve iş dünyasının yanı sıra akıllı ölçüm, uzaktan kumanda dahil olmak üzere hayatımızın çeşitli alanlarında büyük ölçekli teknolojik ilerlemeler ve katma değerli hizmetler sağlar.

6. Sonuç ve Öneriler

Nesnelerin İnterneti sağladığı ürün ve hizmetlerle insan hayatını kolaylaştıran ve dijitalleştiren teknolojik atılımı ifade etmektedir. Ancak Nesnelerin İnterneti geliştiği zaman itibariyle siber tehditlerin ve siber saldırıların ve siber vandalizmin hızla arttığı ve yayıldığı bir döneme denk gelmiştir. Bireysel ve topluluk olarak gelişen siber saldırganlar artık ülkelerin desteklediği kalıcı tehdit aktörlerine dönüştüğü bir dönemde hızlı ve ucuz üretim amacıyla üretilmiş akıllı ürünler birçok siber tehditle karşı karşıyadır. Bu çalışma kapsamında Nesnelerin İnterneti kavramı ve altyapısı ve siber güvenliği hakkında temel bilgiler verilmiştir. Nesnelerin İnterneti cihazlarının güvenliği yazılım donanım, haberleşme ve yasal regülasyonlar için değerlendirilmiştir. IoT cihazları siber saldırılarına karşı korunmaya çalışan güvenlik önlemlerini ve protokolleri incelenmiştir. IoT cihazları için güvenlik çözümlerinden bazılarını açıklanmış ve bu ortam için etkili güvenlik önlemlerini tartışılmıştır.

Yapılan bu çalışma çerçevesinde görüldüğü üzere IoT cihazlarının güvenliği yalnızca cihazın yazılımın, haberleşmenin veya donanımının güvenliğini sağlamak ile mümkün olmadığını göstermektedir. Geliştirilen güvenli yazılım framework'leri, olası riskleri uzaktan kontrol ve güncelleme mekanizmaları, güvenli haberleşme protokolleri, güvenli donanım donanımlar güvenlik için temel seviye olarak belirlenmelidir. Güvenlik IoT ekosisteminde bulunan tüm düğümlerin güvenlik ve gizlilik ilkelerine uygun olarak üretilmesi ve hizmet vermesiyle mümkün olduğu görülmüştür. Teknoloji gelişimi geri dönülemez bir şekilde dijitalleşmeyi desteklediği sürece IoT cihazları hayatın bir parçası olmaya devam edecektir. Ancak mevcut tehditlerden çıkarılan dersler, hükümetlerin çıkardıkları regülasyonlar ve organizasyonların çıkarmış oldukları standartlar siber risklerin yönetilebildiği bir dijital dünya için ümit vermektedir.

Kaynaklar

Anand, N., Joseph, G., Oommen, S. S., & Dhanabal, R. (2014, January). Design and implementation of a high speed Serial Peripheral Interface. In 2014 International Conference on Advances in Electrical Engineering (ICAEE) (pp. 1-3). IEEE.

Al-Turjman, F., & Malekloo, A. (2019). Smart parking in IoT-enabled cities: A survey. *Sustainable Cities and Society*, *49*, 101608.

Andreão, R. V., Athayde, M., Boudy, J., Aguilar, P., de Araujo, I., & Andrade, R. (2018). Raspcare: a telemedicine platform for the treatment and monitoring of patients with chronic diseases. In *Assistive Technologies in Smart Cities*. London, UK: IntechOpen.

Başer, M., Güven, E. Y., & Aydın, M. A. (2021, September). SSH and Telnet Protocols Attack Analysis Using Honeypot Technique: Analysis of SSH AND TELNET Honeypot. In 2021 6th International Conference on Computer Science and Engineering (UBMK) (pp. 806-811). IEEE.

Bormann, C., Castellani, A. P., & Shelby, Z. (2012). Coap: An application protocol for billions of tiny internet nodes. *IEEE Internet Computing*, *16*(2), 62-67.

Cabrera-Gutiérrez, A. J., Castillo, E., Escobar-Molero, A., Álvarez-Bermejo, J. A., Morales, D. P., & Parrilla, L. (2022). Integration of Hardware Security Modules and Permissioned Blockchain in Industrial IoT Networks. IEEE Access, 10, 114331-114345.

Damayanti, N. Internet of Things: a vision, architectural elements, and future directions. *Internet of Things: a vision, architectural elements, and future directions*.

Dutta, J., Chowdhury, C., Roy, S., Middya, A. I., & Gazi, F. (2017, January). Towards smart city: sensing air quality in city based on opportunistic crowd-sensing. In *Proceedings of the 18th international conference on distributed computing and networking* (pp. 1-6).

Dhaker, P. (2018, Eylül). Introduction to SPI Interface. Analog Dialog. https://www.analog.com/en/analog-dialogue/articles/introduction-to-spi-interface.html, Erişim 4 Nisan 2023.

ETSI,2010 Machine-to-Machine communications (M2M) (2010), pp. 1-34

Gallagher, S. (2020, November 18). Introduction to JTAG and the Test Access Port (TAP). All About Circuits. https://www.allaboutcircuits.com/technical-articles/introduction-to-jtag-test-access-port-tap/, Erişim 4 Nisan 2023.

Hardware security module. (2023, 29 Mart). Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Hardware_security_module, Erişim 5 Nisan 2023.

Hassan, W. H. (2019). Current research on Internet of Things (IoT) security: A survey. *Computer networks*, *148*, 283-294.

Haverkort, B. R., & Zimmermann, A. (2017). Smart industry: How ICT will change the game!. *IEEE internet computing*, *21*(1), 8-10.

Hoeller, A., & Toegl, R. (2018, April). Trusted platform modules in cyber-physical systems: On the interference between security and dependability. In 2018 IEEE European Symposium on Security and Privacy Workshops (EuroS&PW) (pp. 136-144). IEEE.

Keane, P. A., & Topol, E. J. (2018). With an eye to AI and autonomous diagnosis. *NPJ Digital Medicine*, *1*(1), 40.

Koca M., Avcı İ., (2023). "Siber Güvenlik Yönetim Sistemi", Mühendislik Alanında Uluslararası Araştırmalar Sayfalar, Platanus Publishing, 163-183, ISBN: 978-625-6971-54-7, doi: 10.5281/zenodo.7744333.

Koubaa, A., Aldawood, A., Saeed, B., Hadid, A., Ahmed, M., Saad, A., ... & Alkanhal, M. (2020). Smart Palm: An IoT framework for red palm weevil early detection. *Agronomy*, *10*(7), 987.

Li, J., Yang, L., Feng, X., Xing, Y., Chen, Z., & Wan, P. (2022, December). UART Controller with FIFO Buffer Function Based on APB Bus. In 2022 IEEE 16th International Conference on Anti-counterfeiting, Security, and Identification (ASID) (pp. 1-4). IEEE.

Liu S., Internet of things (IoT) - Statistics & facts, (2020), Accessed: 2020-11-09. [Online]. Available: https://www.statista.com/topics/2637/internet-of-things/

Logvinov, O., Kraemer, B., Adams, C., Heiles, J., Stuebing, G., Nielsen, M., & Mancuso, B. (2016). Standard for an Architectural Framework for the Internet of Things (IOT) IEEE p2413. *IEEE-P2413 Working Group. Technical Report*.

Grau, A. (2015). Can you trust your fridge?. IEEE Spectrum, 52(3), 50-56.

Koley, S., & Ghosal, P. (2015, August). Addressing hardware security challenges in internet of things: Recent trends and possible solutions. In 2015 IEEE 12th Intl Conf on Ubiquitous Intelligence and Computing and 2015 IEEE 12th Intl Conf on Autonomic and Trusted Computing and 2015 IEEE 15th Intl Conf on Scalable Computing and Communications and Its Associated Workshops (UIC-ATC-ScalCom) (pp. 517-520). IEEE.

Bhunia, S., & Tehranipoor, M. (2019). Introduction to hardware security. In Hardware Security (pp. 1-20). Morgan Kaufmann. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-812477-2.00006-X.

Jin, Y. (2015). Introduction to hardware security. Electronics, 4(4), 763-784.

Skorobogatov, S. (2014, February 3). Tamper resistance and hardware security. Retrieved April 3, 2023, from https://www.cl.cam.ac.uk/~sps32/PartII_040213.pdf

IoT Attack Surface Areas Project. OWASP Internet of Things Project. (2019, November 1). Retrieved April 4, 2023, from https://wiki.owasp.org/index.php/OWASP_Internet_of_Things_Project#tab=IoT_Attack_Surface_Areas

Vasile, S., Oswald, D., & Oswald, T. (2019). Breaking all the things—A systematic survey of firmware extraction techniques for IoT devices. In Smart Card Research and Advanced Applications: 17th International Conference, CARDIS 2018, Montpellier, France, November 12–14, 2018, Revised Selected Papers 17 (pp. 171-185). Springer International Publishing.

Sadhu, P. K., Yanambaka, V. P., & Abdelgawad, A. (2022). Internet of Things: Security and Solutions Survey. Sensors, 22(19), 7433.

Hu, W., Chang, C. H., Sengupta, A., Bhunia, S., Kastner, R., & Li, H. (2020). An overview of hardware security and trust: Threats, countermeasures, and design tools. IEEE Transactions on Computer-Aided Design of Integrated Circuits and Systems, 40(6), 1010-1038.

Meltdown' and 'Spectre' guidance. (2018, February 13). National Cyber Security Centre. https://www.ncsc.gov.uk/guidance/meltdown-and-spectre-guidance, Erişim 6 Nisan 2023.

Mehrabi, M. A., Doche, C., & Jolfaei, A. (2020). Elliptic curve cryptography point multiplication core for hardware security module. IEEE Transactions on Computers, 69(11), 1707-1718.

Minerva, R., Biru, A., & Rotondi, D. (2015). Towards a definition of the Internet of Things (IoT). *IEEE Internet Initiative*, *1*(1), 1-86.

Pardini, K., Rodrigues, J. J., Kozlov, S. A., Kumar, N., & Furtado, V. (2019). IoT-based solid waste management solutions: a survey. *Journal of Sensor and Actuator Networks*, *8*(1), 5.

Pacheco, J., Ibarra, D., Vijay, A., & Hariri, S. (2017, October). IoT security framework for smart water system. In *2017 IEEE/ACS 14th International Conference on Computer Systems and Applications (AICCSA)* (pp. 1285-1292). IEEE.

Peňa, E., & Legaspi, M. G. (2020, Aralık). UART: A Hardware Communication Protocol Understanding Universal Asynchronous Receiver/Transmitter. AnalogDialog. https://www.analog.com/en/analog-dialogue/articles/uart-a-hardware-communication-protocol.html, Erişim 4 Nisan 2023.

Rajput, P. H. N., & Maniatakos, M. (2019, July). Jtag: A multifaceted tool for cyber security. In 2019 IEEE 25th International Symposium on On-Line Testing and Robust System Design (IOLTS) (pp. 155-158). IEEE.

Rojek, I., & Studzinski, J. (2019). Detection and localization of water leaks in water nets supported by an ICT system with artificial intelligence methods as a way forward for smart cities. *Sustainability*, *11*(2), 518.

Sicari, S., Rizzardi, A., Grieco, L. A., & Coen-Porisini, A. (2015). Security, privacy and trust in Internet of Things: The road ahead. Computer networks, 76, 146-164.

Trusted Platform Module. (2023, 3 Nisan). Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Trusted_Platform_Module, Erişim 5 Nisan 2023.

TPM nedir?. (n.d.). Microsoft Destek. https://support.microsoft.com/tr-tr/topic/tpm-nedir-705f241d-025d-4470-80c5-4feeb24fa1ee, Erişim 5 Nisan 2023.

Trakadas, P., Simoens, P., Gkonis, P., Sarakis, L., Angelopoulos, A., Ramallo-González, A. P., ... & Karkazis, P. (2020). An artificial intelligence-based collaboration approach in industrial iot manufacturing: Key concepts, architectural extensions and potential applications. *Sensors*, *20*(19), 5480.

O'Grady, M. J., Langton, D., & O'Hare, G. M. P. (2019). Edge computing: A tractable model for smart agriculture?. *Artificial Intelligence in Agriculture*, *3*, 42-51.

Wang, Y., Ram, S., Currim, F., Dantas, E., & Sabóia, L. A. (2016, September). A big data approach for smart transportation management on bus network. In *2016 IEEE international smart cities conference (ISC2)* (pp. 1-6). IEEE.

Vega, M. (2020). 's Internet of Things Statistics, Facts & Predictions.

Voas, J. (2016). Networks of 'things'. *NIST Special Publication*, *800*(183), 800-183.

BULUT BİLİŞİM GÜVENLİĞİ

Selman Hızal

Öz

Mobilitenin hızla arttığı günümüzde, hesaplama kapasitesi düşük olan IoT-cihazları artık bulut sistemler vasıtasıyla büyük veri işleme ve hesaplama olanaklarına sahip olabilmektedir. Bu etkileşimin sağlanması için gereken altyapı hizmetleri ve bulut sistemlerin güvenliğini sağlamak oldukça önemlidir. Bulut sistemler üzerinde kişisel veya hassas verilerin korunması için standartlar oluşturulmuştur. Günümüze kadar birçok farklı saldırı yöntemiyle bulut sistemleri hedef alınmıştır. Bu saldırılar sonucunda maddi kayıpların yanı sıra kuruluşların itibarı da zedelenmektedir. Dolayısıyla bulut sistemlerin sürekli olarak korunması, daha önce karşılaşılmamış saldırılara karşı yapay zekâ gibi yeni teknolojilerden faydalanılarak korunma yöntemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu bölümde bulut bilişim ile ilgili tarihçe, altyapı, hizmet ve dağıtım modelleri hakkında bilgiler verilmektedir. Ayrıca bulut bilişimin avantajları ve dezavantajlarından bahsedilmektedir. Bulut bilişim sistemlerinde veri güvenliğinin sağlanması, bulut sistemlere karşı yapılan saldırı çeşitleri, son zamanlarda gerçekleşmiş bulut sistem saldırıları ve korunma yöntemleri detaylı olarak verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bulut Bilişim, Veri Güvenliği, Bulut Saldırıları

1. Giriş

Bulut Bilişim sistemi, Dünya üzerinde birbirine bağlı sunucuların bir ekosistem hâlinde çalışarak internet erişimi olan bir cihaz vasıtasıyla sunuculara erişerek kişisel veya kurumsal bazda veri depolama, yönetme, büyük veri işleme kapasitelerine vb. hizmetlere erişmek için tasarlanmış geniş bir sunucu ağıdır.

Bulut sisteminin ortaya çıkışı 1950'lerde anabilgisayar ile hesaplama yapılması ile evrimine başladığı söylenebilir. Bu yıllarda üniversiteler veya özel şirketlerin sahip oldukları ana bilgisayarlara birden fazla kullanıcı aptal terminaller kullanarak erişim sağlayabiliyordu. O yıllarda kuruluşların her bir çalışan için ana bilgisayar satın alması ve hatta bunların bakımlarını gerçekleştirmesi

Kaynaklar

Amazon Web Services (AWS). (2023, Mayıs 1). https://aws.amazon.com/tr/what-is-aws/.

Bulut Bilişim Hizmetleri | Microsoft Azure. (2023, Mayıs 1). https://azure.microsoft.com.

Ciğer, A., & Kınay, B. (2018). Bağımsız Denetim Firmalarının Bulut Bilişim Uygulamalarını Benimseme Düzeylerine Yönelik Nitel Bir Araştırma: Antalya İli Örneği. *Muhasebe Bilim Dünyas Dergisi*, *20*(3), 629-649.

Cloud Computing Services | Google Cloud. (2023, Mayıs 1). https://cloud.google.com/.

Dokuz, A. Ş., & Çelik, M. (2017). Bulut Bilişim Sistemlerinde Verinin Farklı Boyutları Üzerine Derleme. *Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, *6*(2). https://doi.org/10.28948/ngumuh.338074

Ersever, B., Doğrub, İ. A., & Dörterler, M. (2017). Büyük Ölçekli Veri Merkezleri İçin Bulut Bilişim Kullanarak Sunucu Sanallaştırma. *Gazi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, *3*(1).

Kanalahaber. (2022). *Microsoft'tan 2,4 TB veri sızıntısı! Kişisel bilgileriniz tehlikede*. https://www.kanalahaber.com/teknoloji/microsofttan-24-tb-veri-sizintisi-kisisel-bilgileriniz-tehlikede-1361

Kratzke, N. (2018). A brief history of cloud application architectures. Içinde *Applied Sciences (Switzerland)* (C. 8, Sayı 8). https://doi.org/10.3390/app8081368

Koca M., Avcı İ. (2023). "Siber Güvenlik Yönetim Sistemi", Mühendislik Alanında Uluslararası Araştırmalar Sayfalar, Platanus Publishing, 163-183,ISBN:978-625-6971-54-7, https://doi.org/10.5281/zenodo.7744333

Mete Hakan. (2010). *ISO/IEC 27001 bilgi güvenliği yönetim sistemi'nin bilgi işlem merkezlerinde uygulanması* [Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi.

Özdemir, A., & Gökgöz, B. (2018). Bulut bilişimde felaket kurtarma tekniklerinin incelenmesi. *SETSCI Conference Indexing System*, *3*, 202-213.

Paşaoğlu, C., & Cevheroğlu, E. (2020). Bulut Bilişim Sistemleri Kapsamında Kişisel Verilerin Şifreleme Yöntemleri ile Korunması. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 183-195. https://doi.org/10.17671/gazibtd.559235

Saaty, T. L. (2002). Decision making with the Analytic Hierarchy Process. *Scientia Iranica*, *9*(3). https://doi.org/10.1504/ijssci.2008.017590

SecNews. (2022, Kasım 8). *Medibank: Fidye ödemeyi reddediyor – Veri sızıntısı nedeniyle hacker baskısı*.

ShiftDelete. (2022). *Microsoft hacklendiğini doğruladı: Windows tehlike altında!* https:// shiftdelete.net/microsoft-lapsus-hack

Singh Bhatia, A., & Saggi, M. K. (2015). A Review on Mobile Cloud Computing: Issues, Challenges and Solutions. *International Journal of Advanced Research in Computer and Communication Engineering*, *4*.

Surbiryala, J., & Rong, C. (2019). Cloud Computing: History and Overview. *2019 IEEE Cloud Summit*, 1-7. https://doi.org/10.1109/CloudSummit47114.2019.00007

Tamindir. (2022). *Pegasus Hava Yolları'nda Veri Sızıntısı Gerçekleşti.* https://www.tamindir.com/haber/pegasus-hava-yollari-veri-sizintisi_74400/

Zhao, C., Si, S., Tu, T., Shi, Y., & Qin, S. (2022). Deep-Learning Based Injection Attacks Detection Method for HTTP. *Mathematics*, *10*(16). https://doi.org/10.3390/math10162914

VERİTABANI GÜVENLİĞİ

Ebubekir Seyyarer - Faruk Ayata

Öz

Verilerin depolanması, korunması, istenildiği zaman güvenli bir şekilde manipülasyonların yapılması, yedeklenmesi, saldırı anında yedek sistemin anında devreye sokulması gerekmektedir. Günümüzün petrolü olan verilerin bir Veritabanı Yönetim Sistemi (VTYS) tarafından yönetilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde yapılması gereken işlemlerin yönetilmesi çok zordur. Çalışmanın amacı, veriler için güvenlik seviyelerine göre VTYS'lerin karşılaştırılması ve bu VTYS'lere olabilecek saldırı türlerinin açıklanmasıdır. Hiyerarşik, Ağ, İlişkisel ve Nesne Yönelimli olmak üzere dört başlıkta incelenen VTYS'lerin büyük veri sistemlerinden önce en çok tercih edilen modeli İlişkisel modeldi. Büyük veri sistemleri ile İlişkisel VTYS'lerin performanslarında düşüş görülmektedir. Buna alternatif olarak performansları daha yüksek olan NoSQL VTYS'ler son yıllarda popüler hâle gelmektedir. Veri yapısına ve iş alanına uygun VTYS'ler seçilmelidir. Ayrıca güvenlik seviyelerine göre de tercih edilmelidir. VTYS güvenliğine zarar verecek her türlü saldırıya karşı verilerin korunması gerekmektedir. Verilerin korunması iyi bir koruma politikası, yetkin kişilerce yönetilmesi, kullanılan yazılımsal ve donanımsal sistemlerin güncel olması gibi çeşitli önlemlerle sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Veri, Veritabanı, VTYS, VTYS Güvenliği, VTYS Saldırıları

1. Giriş

Veritabanı güvenliğinin günümüzdeki önemi tartışılmazdır. Çok büyük maliyetlerle veritabanı güvenliği sağlanmaktadır. Veritabanında verilerin/bilgilerin saklanması eylemlerinin yanı sıra güvenlik önlemlerinin de önemi yüksektir (Wang ve diğerleri, 2017). Verinin/Bilginin olduğu her yerde bir güvenlik önlemi olması gerekmektedir. Aslında hayatımızın her alanında güvenliğin tesis edilmesi gerekmektedir. Dijital dünyada güvenlik olmazsa olmazdır. Dijital dünyada bize ait bilgilerin başkasının eline geçmesi, tehlikeli durumlarla karşı karşıya kalmamıza neden olur (Mousa, Karabatak, Mustafa, 2020).

hâlinde yedek sistemin farklı bir yerde devreye girmesi gibi özelliklerin de olması gerekmektedir.

Kaynaklar

Aktaş, C. (2007). Enformasyon toplumu bağlamında Türkiye. Selçuk İletişim, 4(4), 181-193.

Avcı, İ., Koca, M., & Uysal, B., (2022). The Place of Stock Photography as a Digital Commerce in Turkey. Innovations in Smart Cities Applications Volume 5 (pp.89-102), Basel: Springer, Cham.

Ayata, F., & Seyyarer, E., (2022). The Most Important Defense System of the Technology Age: Cyber Security. Yenilenebilir Kaynaklardan Elde Edilen Malzemeler ve Uygulamaları (pp.131-141), İstanbul: Artikel Akademi.

Aydın, H., Mutlu, M. E., Karadağ, N., Usta, İ., Aydın, S., Çalışkan, H., ... & Okur, M. R. (2015). Temel Bilgi Teknolojileri. Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir.

Basharat, I., Azam, F., & Muzaffar, A. W. (2012). Database security and encryption: A survey study. International Journal of Computer Applications, 47(12).

Cevizci, M. (2012). "Veritabanı-1". (Erişim Tarihi: 23.03.2023). https://mervecevizci.wordpress.com/2012/09/27/veritabani-1/.

Chen, D., Yan, Q., Wu, C., & Zhao, J. (2021). Sql injection attack detection and prevention techniques using deep learning. In Journal of Physics: Conference Series (Vol. 1757, No. 1, p. 012055). IOP Publishing.

Deepika, N. S. (2015). Database security: Threats and security techniques. International Journal of Advanced Research in Computer Science and Software Engineering, 5(5).

Elvira, N. I. C. A., Dusmanescu, D. M., Popescu, G., & Breaz, L. A. M. (2019). Databases Security Issues-A Short Analysis on The Emergent Security Problems Generated by NoSQL Databases.

Gahlot, S., Verma, B., Khandelwal, A., & Dayanand (2018). Database Security: Attacks, Threats and Control Methods. *International journal of engineering research and technology, 5*.

Geeksforgeeks. (2023). "Active and Passive attacks in Information Security". (Erişim Tarihi: 20.03.2023). https://www.geeksforgeeks.org/active-and-passive-attacks-in-information-security/.

Gupta, H., Mondal, S., Ray, S., Giri, B., Majumdar, R., & Mishra, V. P. (2019, December). Impact of SQL Injection in Database Security. In 2019 International Conference on Computational Intelligence and Knowledge Economy (ICCIKE) (pp. 296-299). IEEE.

Imran, S., & Hyder, I. (2009, December). Security issues in databases. In 2009 Second International Conference on Future Information Technology and Management Engineering (pp. 541-545). IEEE.

Kulkarni, S., & Urolagin, S. (2012). Review of attacks on databases and database security techniques. International Journal of Emerging Technology and Advanced Engineering, 2(11), 253-263.

Latchoumi, T. P., Reddy, M. S., & Balamurugan, K. (2020). Applied machine learning predictive analytics to SQL injection attack detection and prevention. European Journal of Molecular & Clinical Medicine, 7(02), 2020.

Medium. (2022). "What is the Difference Between Active Attack and Passive Attack?". (Erişim Tarihi: 25.03.2023). https://medium.com/@niitwork0921/what-is-the-difference-between-active-attack-and-passive-attack-d91b0d2a393c.

Mousa, A., Karabatak, M., & Mustafa, T. (2020, June). Database security threats and challenges. In 2020 8th International Symposium on Digital Forensics and Security (ISDFS) (pp. 1-5). IEEE.

Samaraweera, G. D., & Chang, J. M. (2019). Security and privacy implications on database systems in Big Data era: A survey. IEEE Transactions on Knowledge and Data Engineering, 33(1), 239-258.

Sicari, S., Rizzardi, A., & Coen-Porisini, A. (2022). Security&privacy issues and challenges in NoSQL databases. Computer Networks, 108828.

Singh, P., & Kaur, K. (2015, February). Database security using encryption. In 2015 International Conference on Futuristic Trends on Computational Analysis and Knowledge Management (ABLAZE) (pp. 353-358). IEEE.

Sneh R., Anupam S., (2017). Database Security- Attacks, Threats and Challenges. Internatıonal Journal Of Engıneerıng Research & Technology (Ijert) Icccs – 2017 (Volume 5 – Issue 10).

Supçin, E. (2021). "Ağ Güvenliği nedir?". (Erişim Tarihi: 27.03.2023). https://emresupcin.com/2021/01/23/ag-guvenligi-nedir/.

Tonta, Y. (1999). Bilgi Toplumu ve Bilgi Teknolojisi. Türk Kütüphaneciliği, 13(4), 363–375.

Vural, Y., & Sağıroğlu, Ş. (2010). Veritabanı yönetim sistemleri güvenliği: tehditler ve korunma yöntemleri. Politeknik dergisi, 13(2), 71-81.

Wang, Y., Rawal, B., Duan, Q., & Zhang, P. (2017, February). Usability and security go together: A case study on database. In 2017 Second International Conference on Recent Trends and Challenges in Computational Models (ICRTCCM) (pp. 49-54). IEEE.

BLOKZİNCİR VE GÜVENLİK

Nursena Bayğın - Züleyha Yiner

Öz

Blokzincir madencilik, konsensus, şifreleme, dağıtık ağ ve değişmez defter özelliklerinin birleşmesiyle oluşan teknolojidir. Blokzincirin izlenebiliyor olması, şeffaflık ve merkezi olmayan yapısı ve özellikle veri güvenliği alanında da sağladığı avantajlardan dolayı bu teknolojinin birçok alanda kullanılmasını daha cazip hâle getirmiştir. Fakat artan veri boyutuna bağlı olarak bu verinin saklanması, verinin güncellenmesi, yeni işlem eklenmesi sırasındaki doğrulama sürecinin uzun ve maliyetli olması gibi konuların blokzincir teknolojisinin eksiklikleridir. Blokzincir ilk kullanım alanı kripto para olması rağmen günümüzde finans, eğitim, sağlık alanları dâhil birçok alanda kullanılmaktadır. Bu bölümde blokzincir kavramından, terminolojilerinden, blokzincir türlerinden, kullanım alanları ve bu alanlarındaki güvenlik bakış açısına değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Blokzincir, Hashing, Dijital imza, Kriptoloji, Akıllı kontrat, Konsensus

1. Giriş

Blokzincir, sürekli büyüyen merkeziyetsiz, anonim, denetlenebilir, şeffaf ve hataya dayanıklı bir dağıtık defter teknolojisidir (Guo ve Yu, 2022). Bitcoin ile yaygın bir şekilde duyulmasına rağmen blokzincirin tarihi çok daha eskilere dayanmaktadır. Bunun yanında Bitcoin blokzincirin uygulanabilirliğini gösteren ilk uygulama olması yönüyle çok önemlidir. Ancak Bitcoin ile blokzincir kavramları karıştırılmamalıdır. Bitcoin bir elektronik para birimi iken blokzincir bitcoinin güvenli bir şekilde çalışmasını sağlayan teknolojidir.

İlk olarak 1979 yılında Chaum doktora tezinde blokzincir protokollerine benzer bir öneriyi sunmuştur (Chaum ve 94720' T', 1979). Daha sonra 1991 yılında Haber ve Stornetta tarafından dijital belgelerin kurcalanmasını önleyen ve belgelerin güvenli bir şekilde takip edilmesini sağlayacak "zaman damgası" kavramını tanıtmışlardır (Haber ve Stornetta, 1991). Böylece blokzincire izlenebilirlik ve güvenlik sağlayacak kavramların temelleri atılmıştır. 1993

Kaynaklar

Abou Jaoude, J., & George Saade, R. (2019). Blockchain applications - Usage in different domains. *IEEE Access*, *7*, 45360-45381. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2019.2902501

Azaria, A., Ekblaw, A., Vieira, T., & Lippman, A. (2016). MedRec: Using blockchain for medical data access and permission management. *Proceedings - 2016 2nd International Conference on Open and Big Data, OBD 2016*, 25-30. https://doi.org/10.1109/OBD.2016.11

Bashir, I. (2020). *Mastering Blockchain, Second Edition*.

Bellcore, S. H., Bayer, D., & Stornetta, W. S. (1992). *Improving the Efficiency and Reliability of Digital Time-Stamping*.

Bhaskar, P., Tiwari, C. K., & Joshi, A. (2020). Blockchain in education management: present and future applications. Içinde *Interactive Technology and Smart Education* (C. 18, Sayı 1, ss. 1-17). Emerald Group Holdings Ltd. https://doi.org/10.1108/ITSE-07-2020-0102

Chaum, D. L., & 94720' T', • ~. (1979). *Computer Systems Establıshed, Maıntaıned, And Trusted By Mutually Suspıcıous Groups*.

Chowdhury, M. U., Suchana, K., Alam, S. M. E., & Khan, M. M. (2021). Blockchain Application in Banking System. *Journal of Software Engineering and Applications*, *14*(07), 298-311. https://doi.org/10.4236/jsea.2021.147018

Croman, K., Decker, C., Eyal, I., Gencer, A. E., Juels, A., Kosba, A., Miller, A., Saxena, P., Shi, E., Sirer, E. G., Song, D., & Wattenhofer, R. (2016). On scaling decentralized blockchains (A position paper). *Lecture Notes in Computer Science (including subseries Lecture Notes in Artificial Intelligence and Lecture Notes in Bioinformatics)*, *9604 LNCS*, 106-125. https://doi.org/10.1007/978-3-662-53357-4_8

Dwivedi, A. D., Srivastava, G., Dhar, S., & Singh, R. (2019). A decentralized privacy-preserving healthcare blockchain for IoT. *Sensors (Switzerland)*, *19*(2). https://doi.org/10.3390/s19020326

Fernandez-Carames, T. M., & Fraga-Lamas, P. (2020). Towards Post-Quantum Blockchain: A Review on Blockchain Cryptography Resistant to Quantum Computing Attacks. *IEEE Access*, *8*, 21091-21116. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.2968985

Gräther, W., Kolvenbach, S., Ruland, R., Schütte, J., Ferreira Torres, C., & Wendland, F. (2018). *Blockchain for Education: Lifelong Learning Passport*. https://doi.org/10.18420/ blockchain2018_07

Guo, H., & Yu, X. (2022). A survey on blockchain technology and its security. *Blockchain: Research and Applications*, *3*(2). https://doi.org/10.1016/j.bcra.2022.100067

Haber, S., & Stornetta, W. S. (1991). How To Time-Stamp a Digital Document I. Içinde *International Association for Cryptologic Research* (C. 3).

Hameed, B., Murad Khan, M., Numan, A., JAVED Ahmed, M., Noman, A., Javed Ahmad, M., Ramzan Talib, M., Ashfaq, F., Usman, H., & Yousaf, M. (2019). A Review of Blockchain based Educational Projects. Içinde *Article in International Journal of Advanced Computer Science and Applications* (C. 10, Sayı 10). https://www.researchgate.net/publication/338829034

Imran, M., Rashid, M., Raza Jafri, A., & Najam-Ul-Islam, M. (2018). ACryp-Proc: Flexible Asymmetric Crypto Processor for Point Multiplication. *IEEE Access*, *6*, 22778-22793. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2018.2828319

Ismail, L., & Materwala, H. (2019). A review of blockchain architecture and consensus protocols: Use cases, challenges, and solutions. *Symmetry*, *11*(10). https://doi.org/10.3390/sym11101198

İrak, G., & Topcu, Y. E. (2020). Tedarik Zincirinde Blok Zinciri Teknolojisinin Uygulanmasının Maliyetler Üzerindeki Etkisi. *International Journal of Management Economics and Business*, *16*(1), 171-185. https://doi.org/10.17130/ijmeb.700862

Jamsrandorj, U. (2017). *Decentralızed Access Control Usıng Blockchaın*.

Karaarslan, E., Akbaş, F., Sıtkı, M., Üniversitesi, K., Bölümü, M., Kâtip, İ., Üniversitesi, Ç., İşlem, B., & Başkanlığı, D. (2017). Blokzinciri Tabanlı Siber Güvenlik Sistemleri. Içinde *Cilt* (C. 3, Sayı 2).

Koyunoğlu, A. S. (2019). *Blockchaın Applıcatıons On Smart Grıd:A Revıew*.

Koca M., Avcı İ., (2023). "Siber Güvenlik Yönetim Sistemi", Mühendislik Alanında Uluslararası Araştırmalar Sayfalar, Platanus Publishing, 163-183, ISBN: 978-625-6971-54-7, doi: 10.5281/zenodo.7744333

Koca, M., Aydin, M. A., SERTBAŞ, A., & Zaim, A. H. (2021). A new distributed anomaly detection approach for log IDS management based ondeep learning. Turkish Journal of Electrical Engineering and Computer Sciences, 29(5), 2486-2501. doi: 10.3906/elk-2102-89

Kuijpers, R., & Langerak Dhr Wenselaar AJ Weele, F. J. (2018). *Blockchain as a Tool for Contract Creation*.

Kumar, G., Saha, R., Lal, C., & Conti, M. (2021). Internet-of-Forensic (IoF): A blockchain based digital forensics framework for IoT applications. *Future Generation Computer Systems*, *120*, 13-25. https://doi.org/10.1016/j.future.2021.02.016

Lashkari, B., & Musilek, P. (2021). A Comprehensive Review of Blockchain Consensus Mechanisms. Içinde *IEEE Access* (C. 9, ss. 43620-43652). Institute of Electrical and Electronics Engineers Inc. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2021.3065880

Leng, J., Jiang, P., Xu, K., Liu, Q., Zhao, J. L., Bian, Y., & Shi, R. (2019). Makerchain: A blockchain with chemical signature for self-organizing process in social manufacturing. *Journal of Cleaner Production*, *234*, 767-778. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.06.265

Leng, J., Ye, S., Zhou, M., Zhao, J. L., Liu, Q., Guo, W., Cao, W., & Fu, L. (2021). Blockchain-Secured Smart Manufacturing in Industry 4.0: A Survey. *IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics: Systems*, *51*(1), 237-252. https://doi.org/10.1109/TSMC.2020.3040789

Li, X., Jiang, P., Chen, T., Luo, X., & Wen, Q. (2020). A survey on the security of blockchain systems. *Future Generation Computer Systems*, *107*, 841-853. https://doi.org/10.1016/j.future.2017.08.020

Liu, D., Ni, J., Huang, C., Lin, X., & Shen, X. S. (2020). Secure and Efficient Distributed Network Provenance for IoT: A Blockchain-Based Approach. *IEEE Internet of Things Journal*, *7*(8), 7564-7574. https://doi.org/10.1109/JIOT.2020.2988481

Longo, F., Nicoletti, L., Padovano, A., d'Atri, G., & Forte, M. (2019). Blockchain-enabled supply chain: An experimental study. *Computers and Industrial Engineering*, *136*, 57-69. https://doi.org/10.1016/j.cie.2019.07.026

Lu, Y. (2018a). Blockchain and the related issues: a review of current research topics. Içinde *Journal of Management Analytics* (C. 5, Sayı 4, ss. 231-255). Taylor and Francis Ltd. https://doi.org/10.1080/23270012.2018.1516523

Lu, Y. (2018b). Blockchain: A Survey on Functions, Applications and Open Issues. *Journal of Industrial Integration and Management*, *03*(04), 1850015. https://doi.org/10.1142/s242486221850015x

Mohanta, B. K., Jena, D., Panda, S. S., & Sobhanayak, S. (2019). Blockchain technology: A survey on applications and security privacy Challenges. Içinde *Internet of Things (Netherlands)* (C. 8). Elsevier B.V. https://doi.org/10.1016/j.iot.2019.100107

Nakamoto, S. (2008). *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System*. www.bitcoin.org

Nambira, J. (2019). WhatsApp in Action: An Exploration of Time Use by Academics. *TEXILA INTERNATIONAL JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH*, 20-26. https://doi.org/10.21522/tijar.2014.se.19.02.art003

Niya, S. R., Schiller, E., Cepilov, I., Maddaloni, F., Aydinli, K., Surbeck, T., Bocek, T., & Stiller, B. (2019). Adaptation of proof-of-stake-based blockchains for iot data streams. *ICBC 2019 - IEEE International Conference on Blockchain and Cryptocurrency*, 15-16. https://doi.org/10.1109/BLOC.2019.8751260

Noyes, C. (2016). *BitAV: Fast Anti-Malware by Distributed Blockchain Consensus and Feedforward Scanning*. http://arxiv.org/abs/1601.01405

Prashanth Joshi, A., Han, M., & Wang, Y. (2018). A survey on security and privacy issues of blockchain technology. *Mathematical Foundations of Computing*, *1*(2), 121-147. https://doi.org/10.3934/mfc.2018007

Prokofieva, M., & Miah, S. J. (2019). Blockchain in healthcare. Içinde *Australasian Journal of Information Systems Prokofieva & Miah* (C. 23). https://nebula.org

Qin, R., Yuan, Y., & Wang, F. Y. (2018). Research on the selection strategies of blockchain mining pools. *IEEE Transactions on Computational Social Systems*, *5*(3), 748-757. https://doi.org/10.1109/TCSS.2018.2861423

Reyhan. (2019). *Ürünlerin Tedarikçiden Tüketiciye Ulaşmasını Takip Edecek Bir Blok Zinciri Sisteminin Tasarlanması*.

Sagirlar, G., Carminati, B., Ferrari, E., Sheehan, J. D., & Ragnoli, E. (2018). *Hybrid-IoT: Hybrid Blockchain Architecture for Internet of Things - PoW Sub-blockchains*. http://arxiv.org/abs/1804.03903

Shammar, E. A., Zahary, A. T., & Al-Shargabi, A. A. (2021). A Survey of IoT and Blockchain Integration: Security Perspective. *IEEE Access*, *9*, 156114-156150. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2021.3129697

Shrivas, M. K. (2019). The Disruptive Blockchain: Types, Platforms and Applications. *TEXILA INTERNATIONAL JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH*, 17-39. https://doi.org/10.21522/tijar.2014.se.19.01.art003

Sinha, D., & Roy Chowdhury, S. (2021). Blockchain-based smart contract for international business – a framework. *Journal of Global Operations and Strategic Sourcing*, *14*(1), 224-260. https://doi.org/10.1108/JGOSS-06-2020-0031

Tel, G. (2008). *Cryptography in Context*.

Wang, Q., Li, R., & Zhan, L. (2021). Blockchain technology in the energy sector: From basic research to real world applications. İçinde *Computer Science Review* (C. 39). Elsevier Ireland Ltd. https://doi.org/10.1016/j.cosrev.2021.100362

Wust, K., & Gervais, A. (2018). Do you need a blockchain? *Proceedings - 2018 Crypto Valley Conference on Blockchain Technology, CVCBT 2018*, 45-54. https://doi.org/10.1109/CVCBT.2018.00011

Zarrin, J., Wen, P. H., Saheer, L. B., & Zarrin, B. (2020). *Blockchain for Decentralization of Internet: Prospects, Trends, and Challenges*. http://arxiv.org/abs/2011.01096

Zhang, J., Zhong, S., Wang, T., Chao, H. C., & Wang, J. (2020). Blockchain-based Systems and Applications: A survey. Içinde *Journal of Internet Technology* (C. 21, Sayı 1, ss. 1-14). Taiwan Academic Network Management Committee. https://doi.org/10.3966/160792642020012101001

Zhang, P., White, J., Schmidt, D. C., Lenz, G., & Rosenbloom, S. T. (2018). FHIRChain: Applying Blockchain to Securely and Scalably Share Clinical Data. *Computational and Structural Biotechnology Journal*, *16*, 267-278. https://doi.org/10.1016/j.csbj.2018.07.004

Zhou, Q., Huang, H., Zheng, Z., & Bian, J. (2020). Solutions to Scalability of Blockchain: a Survey. *IEEE Access*, *8*, 16440-16455. https://doi.org/10.1109/aCCESS.2020.2967218

Zhuang, P., Zamir, T., & Liang, H. (2021). Blockchain for Cybersecurity in Smart Grid: A Comprehensive Survey. *IEEE Transactions on Industrial Informatics*, *17*(1), 3-19. https://doi.org/10.1109/TII.2020.2998479

KONTEYNER GÜVENLİĞİ

Işıl Karabey Aksakallı

Öz

Son yıllarda büyük yazılım şirketlerinin tek parçalı mimarilerden çok parçalı mimarilere geçişinde yüksek kaynak erişilebilirliği, kolay dağıtım ve düşük maliyet için konteyner tabanlı sanallaştırma trendi öne çıkmaktadır. Fakat konteyner bulut mimarisi katmanlarında bulunan zafiyetler çeşitli güvenlik problemlerini de beraberinde getirmektedir. Bu bölümde konteyner bulut mimarisinin her bir katmanına atanan işlevler incelenerek bu katmanlarda meydana gelebilecek güvenlik zafiyetleri açıklanmıştır. Bununla birlikte bu zafiyetlerin istismar edilmesini önlemek için literatürde yer alan mevcut koruma mekanizmaları sunulmuş ve her katman için gelecekteki araştırma yönergeleri vurgulanmıştır. Yapılan bu çalışma sonucunda konteyner bulut güvenliğini iyileştirmek için daha güçlü çekirdek izolasyon mekanizmalarının geliştirilmesi, mevcut konteyner teknikleri üzerinde sistematik ve kapsamlı güvenlik analizlerinin yapılması ve kapsamlı yapılandırma kontrol araçlarının geliştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Konteyner tabanlı sanallaştırma, Konteyner bulut mimarisi, Konteyner güvenliği, Konteyner koruma mekanizmaları

1. Giriş

Konteyner; uygulama oluşturma, dağıtma ve çalıştırma işlemlerini kolaylaştırmak amacıyla tasarlanmış sanallaştırılmış bir ortamdır. Konteynerler yazılım geliştiricilerin kütüphane ve bağımlılıkların zaman alıcı yapılandırmasını önlemelerine yardımcı olarak sanal makinelere hafif bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır (Brady, Moon, Nguyen, & Coffman, 2020) (Sultan, Ahmad, & Dimitriou, 2019). Konteyner teknolojisinde yer alan imaj terimi, bir uygulamayı çalıştırmak için gerekli kodu, yapılandırmayı ve kütüphaneleri içeren bir dosyadır. Konteynerler ise her bir örneğin aynı bağımlılıklara sahip olduğu bu görüntülerin bir örneğidir. Yalnızca uygulamanın çalışması için gerekli olan

Kaynaklar

Abbott, B. M. (2017). *A security evaluation methodology for container images*: Brigham Young University.

Aksakalli, I. K., Çelik, T., Can, A. B., Teki̇nerdoğan, B. J. J. o. S., & Software. (2021). Deployment and communication patterns in microservice architectures: A systematic literature review. *180*, 111014.

Anchore. Anchore engine, https://github.com/anchore/anchore-engine, March 31, 2023.

Aqua. Trivy, https://github.com/aquasecurity/trivy, March 31, 2023.

Barua, H. (2020). Half of 4 million public docker hub images found to have critical vulnerabilities

Berkovich, S., Kam, J., & Wurster, G. (2020). *UBCIS: Ultimate benchmark for container image scanning.* Paper presented at the Proceedings of the 13th USENIX Conference on Cyber Security Experimentation and Test.

Bjerknes, J. D., & Winfield, A. F. (2013). *On fault tolerance and scalability of swarm robotic systems.* Paper presented at the Distributed Autonomous Robotic Systems: The 10th International Symposium.

Brady, K., Moon, S., Nguyen, T., & Coffman, J. (2020). *Docker container security in cloud computing.* Paper presented at the 2020 10th Annual Computing and Communication Workshop and Conference (CCWC).

Bu, K., Laird, A., Yang, Y., Cheng, L., Luo, J., Li, Y., & Ren, K. J. A. C. S. (2020). Unveiling the mystery of internet packet forwarding: A survey of network path validation. *53*(5), 1-34.

CISA, N. a. (2022). Kubernetes hardening guidance.

Combe, T., Martin, A., & Di Pietro, R. J. I. C. C. (2016). To docker or not to docker: A security perspective. *3*(5), 54-62.

Docker. Content trust in docker.

Docker. Default capabilities, https://github.com/moby/moby/blob/master/oci/caps/d efaults.go, March 31, 2023.

Gao, X., Gu, Z., Kayaalp, M., Pendarakis, D., & Wang, H. (2017). *Containerleaks: Emerging security threats of information leakages in container clouds.* Paper presented at the 2017 47th Annual IEEE/IFIP International Conference on Dependable Systems and Networks (DSN).

Gao, X., Gu, Z., Li, Z., Jamjoom, H., & Wang, C. (2019). *Houdini's escape: Breaking the resource rein of linux control groups.* Paper presented at the Proceedings of the 2019 ACM SIGSAC Conference on Computer and Communications Security.

Ghavamnia, S., Palit, T., Benameur, A., & Polychronakis, M. (2020). *Confine: Automated system call policy generation for container attack surface reduction.* Paper presented at the International Symposium on Research in Attacks, Intrusions and Defenses (RAID).

GmbH, S. S. E. Connaisseur, https://github.com/sse-secure-systems/connaisseur, March 28, 2023.

GOLDEN, B. reasons why you should always run microservices apps in containers. 2016. In.

grsecurity. False boundaries and arbitrary code execution.

Guo, P. J., & Engler, D. R. (2011). *CDE: Using System Call Interposition to Automatically Create Portable Software Packages.* Paper presented at the USENIX Annual technical conference.

Httermann, M. (2012). *DevOps for developers*: Apress.

Jamshidi, P., Pahl, C., Mendonça, N. C., Lewis, J., & Tilkov, S. J. I. S. (2018). Microservices: The journey so far and challenges ahead. *35*(3), 24-35.

Kaur, K., Dhand, T., Kumar, N., & Zeadally, S. J. I. w. c. (2017). Container-as-a-service at the edge: Trade-off between energy efficiency and service availability at fog nano data centers. *24*(3), 48-56.

Khazaei, H., Bannazadeh, H., & Leon-Garcia, A. (2017). *Savi-iot: A self-managing containerized iot platform.* Paper presented at the 2017 IEEE 5th international conference on future Internet of Things and Cloud (FiCloud).

Li, H., Yang, Y., Dou, Y., Park, J.-M. J., & Ren, K. (2019). *PeDSS: Privacy enhanced and database-driven dynamic spectrum sharing.* Paper presented at the IEEE INFOCOM 2019-IEEE Conference on Computer Communications.

Lin, X., Lei, L., Wang, Y., Jing, J., Sun, K., & Zhou, Q. (2018). *A measurement study on linux container security: Attacks and countermeasures.* Paper presented at the Proceedings of the 34th Annual Computer Security Applications Conference.

Liu, Q., Zhang, C., Ma, L., Jiang, M., Zhou, Y., Wu, L., . . . Ren, K. (2021). *Firmguide: Boosting the capability of rehosting embedded linux kernels through model-guided kernel execution.* Paper presented at the 2021 36th IEEE/ACM International Conference on Automated Software Engineering (ASE).

Luu, J. (2019). *A deep dive into docker hub's security landscape-a story of inheritance?* ,

Malhotra, R., Malhotra, R. J. R. J. P., Microservices: Persistence Made Easy Using Java EE8, J., & Spring. (2019). Developing microservices with java. 9-25.

Metarget. Metarget, https://github.com/Metarget/metarget, March 31, 2023.

Morabito, R., Farris, I., Iera, A., & Taleb, T. J. I. I. o. T. J. (2017). Evaluating performance of containerized IoT services for clustered devices at the network edge. *4*(4), 1019-1030.

Morabito, R., Petrolo, R., Loscrì, V., Mitton, N., Ruggeri, G., & Molinaro, A. (2017). *Lightweight virtualization as enabling technology for future smart cars.* Paper presented at the 2017 IFIP/IEEE Symposium on Integrated Network and Service Management (IM).

Nam, J., Lee, S., Seo, H., Porras, P., Yegneswaran, V., & Shin, S. (2020). *BASTION: A security enforcement network stack for container networks.* Paper presented at the Proceedings of the 2020 USENIX Conference on Usenix Annual Technical Conference.

Nordell, F. (2022). A Systematic evaluation of CVEs and mitigation strategies for a Kubernetes stack.

Project, N. Notary, https://github.com/notaryproject/notary, March 31, 2023.

Quay. Clair, https://github.com/quay/clair, March 31, 2023.

Rastogi, V., Davidson, D., De Carli, L., Jha, S., & McDaniel, P. (2017). *Cimplifier: automatically debloating containers.* Paper presented at the Proceedings of the 2017 11th Joint Meeting on Foundations of Software Engineering.

Security, C. f. I. (2020). Cis benchmark for kubernetes, https://www.cisecurity.org/cis-benchmarks/, March 31, 2023.

Shu, R., Gu, X., & Enck, W. (2017). *A study of security vulnerabilities on docker hub.* Paper presented at the Proceedings of the Seventh ACM on Conference on Data and Application Security and Privacy.

Sultan, S., Ahmad, I., & Dimitriou, T. J. I. a. (2019). Container security: Issues, challenges, and the road ahead. *7*, 52976-52996.

Sun, J., Zhou, X., Shen, W., Zhou, Y., & Ren, K. (2020). *PESC: A per system-call stack canary design for Linux kernel.* Paper presented at the Proceedings of the Tenth ACM Conference on Data and Application Security and Privacy.

Sun, Y., Safford, D., Zohar, M., Pendarakis, D., Gu, Z., & Jaeger, T. (2018). *Security namespace: making linux security frameworks available to containers.* Paper presented at the 27th {USENIX} security symposium ({USENIX} Security 18).

van der Slik, M., Wiersma, F., & PwC, W. O. (2021). Validating the replacement filtering features of popular alternative admission controllers for Pod Security Policies.

Vaucher, S., Pires, R., Felber, P., Pasin, M., Schiavoni, V., & Fetzer, C. (2018). *SGX-aware container orchestration for heterogeneous clusters.* Paper presented at the 2018 IEEE 38th International Conference on Distributed Computing Systems (ICDCS).

Walsh, D. J. J. a. M.,).. Available: https://opensource. com/business///docker-security-selinux. (2014). Are Docker containers really secure?

Wang, C., Wang, Q., Ren, K., & Lou, W. (2010). *Privacy-preserving public auditing for data storage security in cloud computing.* Paper presented at the 2010 proceedings ieee infocom.

Xiong, J., Wei, M., Lu, Z., & Liu, Y. (2021). *Warmonger: inflicting denial-of-service via serverless functions in the cloud.* Paper presented at the Proceedings of the 2021 ACM SIGSAC Conference on Computer and Communications Security.

Yang, N., Shen, W., Li, J., Yang, Y., Lu, K., Xiao, J., . . . Ma, J. (2021). *Demons in the shared kernel: Abstract resource attacks against os-level virtualization.* Paper presented at the Proceedings of the 2021 ACM SIGSAC Conference on Computer and Communications Security.

Yang, Y., Shen, W., Ruan, B., Liu, W., & Ren, K. (2021). *Security challenges in the container cloud.* Paper presented at the 2021 Third IEEE International Conference on Trust, Privacy and Security in Intelligent Systems and Applications (TPS-ISA).

Zhang, T., Shen, W., Lee, D., Jung, C., Azab, A. M., & Wang, R. (2019). *Pex: A permission check analysis framework for linux kernel.* Paper presented at the 28th USENIX Security Symposium.

Zhou, T., Shen, W., Yang, N., Li, J., Qin, C., Yu, W. J. C. J. o. N., & Security, I. (2020). Analysis of dos attacks on docker inter-component stdio copy. *6*(6).

METAVERSE VE GÜVENLİK

Erol Kına - Mevlüt İnan

Öz

Metaverse kavramı, 1992 yılında Neal Stephenson tarafından yazılan "Snow Crash" adlı bilim kurgu romanında "Parazit" olarak geçmektedir. Romanın esas karakteri, küresel ekonominin çöktüğü bir dönemde sanal evreni bir kaçış yeri olarak görmüş ve sanal evrene bağlanmak için gerekli olan başlıkların da yer aldığı bir dünyayı keşfetmiştir. Roman, sanal dünya ve gerçek dünya arasında kurulan köprüleri ele almaktadır.

Metaverse, sanal bir evren olarak tanımlanabilir ve günümüzde artan ilgiyle birlikte daha fazla konuşulmaya başlanmıştır. Bu evrende, gerçek yaşamda olduğu gibi güvenlik konusu oldukça önemlidir. Kişisel bilginin gizliliği, davranışların gizliliği ve iletişimin gizliliği bu evrende de korunmalıdır. Ancak tamamen güvenli bir yöntem olmadığı unutulmamalıdır. Beyaz liste koruması ve Kara liste koruması kavramları da bu alanda kullanılmaktadır.

Bugün, Metaverse, sanal dünyanın geleceği olarak kabul edilmekte ve çeşitli şirketler tarafından yatırım yapılmaktadır. Ancak dijital evrende güvenlik ve gizlilik konuları da ciddi bir şekilde ele alınmalıdır.

Metaverse'ün barındırdığı riskler oldukça çeşitlidir ve birçok farklı alanı kapsamaktadır. Bunlar arasında, sanal dünyaya bağımlılık, gizlilik ve mahremiyet sorunları, zihinsel sağlık rahatsızlıkları, beyin yanılsamaları, hareketsiz yaşam biçimi, tembel yaşam, yetersiz beslenme, sahte kimliklerle dolandırıcılık, psikolojik ve maddi zararlar, güvenlik açıkları, para birimi sorunları, milletler ve ülkeler arası farklılıklar gibi endişeler bulunmaktadır. Bunların yanı sıra, büyük şirketlerin reklamları, bilinç altı teknikler ve alışverişe yönlendirme konusunda etkileri de riskler arasında sayılabilir.

Anahtar Kelimeler: Metaverse, Güvenlik, Riskler

malı. Gerek grafiksel gerekse oynanabilirlik olarak ciddi gelişmelere ihtiyaçları var.

Elbette bu oyunlarda boş durmayarak kendilerini VR ortamına yavaş yavaş katıyorlar (Sriram, 2022). VR Chat yine sayısız aktivitenin yapılabildiği, genellikle chat ortamında satranç ya da bilardo oyunları gibi oyunları oynayabildiğiniz bir platform. VR gözlüklerin kullanılabildiği zaten adından da anlaşılabilir. Burada deneyimlerimden yola çıkarak VR gözlüğünün normal gözlük ya da lens olarak tasarlanana kadar kafanızda ciddi bir ağırlık yarattığı ve elinizde tuttuğunuz parçalarında ise trackerların gelişmesi gerektiği gerçeğidir. 5G ve 6G teknolojisine ciddi ihtiyaç duyulduğu ve Pillerin en azından lensler üretilene kadar küçültülmesi ve pillerin geliştirilerek daha uzun süre dayanabilmesi sağlanmalıdır. VR Gözlüklerin daha gidecek çok yolu var gibi görünüyor. Gözlüklerin ayrıca gecikme, mide bulantısı ve baş ağrısı yaratma gibi sorunları var.

Her sabah Metaverse ile ilgili yeni bir bilgi ile uyanıyoruz. Türkiye'de Metaverse'ün ne olduğunu birçoğumuzdan daha iyi bilen 10-14 arası yüzbinlerce çocuk ve genç var. Bu gençler öteki evrende mirasçılarımız olacaktır.

Kaynaklar

Ahlemeyer-Stubbe, A. (2020). A review of data science in business and industry and a future view by G. Vicario and S. Coleman. Applied Stochastic Models in Business and Industry, 36(1), 19-19.

Averbek, G. S., & Türkyılmaz, C. A. (2022). Sanal evrende markaların geleceği: Yeni internet dünyası metaverse ve marka uygulamaları. Sosyal Bilimlerde Multidisipliner Çalışmalar Teori, Uygulama ve Analizler, 99-135.

Baltacı, Ş. (2022). Metaverse Üzerine Bir Değerlendirme. TRT Akademi, 8(17), 472-479.

Banciu, D., Fodorean, D., & Cirnu, C. E. (2021). Cyber Securıty And Human Rıghts Consıderıng The Metaverse. Journal for Freedom of Conscience (Jurnalul Libertăţii de Conştiinţă), 9(2), 648-654.

Büyükbaykal, A. C. I., & Sönmezer, Z. (2022). Metaverse ile toplumsal yaşam arasındaki ilişki. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(1), 139-148.

Çelik, R. (2022). Metaverse Nedir? Kavramsal Değerlendirme ve Genel Bakış. Balkan & Near Eastern Journal of Social Sciences (BNEJSS), 8(1), 67-74.

Damar, M. (2022). What the literature on medicine, nursing, public health, midwifery, and dentistry reveals: An overview of the rapidly approaching metaverse. *Journal of Metaverse*, 2(2), 62-70.

Falchuk, B., Loeb, S., & Neff, R. (2018). The social metaverse: Battle for privacy. IEEE Technology and Society Magazine, 37(2), 52-61.

George, A. H., Fernando, M., George, A. S., Baskar, T., & Pandey, D. (2021). Metaverse: The next stage of human culture and the internet. *International Journal of Advanced Research Trends in Engineering and Technology (IJARTET)*, 8(12), 1-10.

Kim, T., & Jung, S. (2021). Research on Metaverse Security Model. *Journal of Korea Society of Digital Industry and Information Management*, 17(4), 95-102.

Koca, M., & Avcı, İ. (2023). Siber güvenlik yönetim sistemi. In Mühendislik Alanında Uluslararası Araştırmalar Sayfalar (s. 163-183). Platanus Publishing. ISBN: 978-625-6971-54-7, doi: 10.5281/zenodo.7744333.

Mandal, T., Sağır, A. B., Öztürk, M. N. A., Uysal, M. Y., Külekçi, M., & Büyükakıncı, B. Y. (2022). Metaverse: sanal dünyadan gerçek gizlilik ve güvenlik problemlerine. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 100-106.

Newzoo. (2021). Newzoo intro to the metaverse report 2021 [Free Version]. Retrieved from https://newzoo.com/resources/trend-reports/newzoo-intro-to-the-metaverse-report-2021-free-version

Riva, G., Villani, D., & Wiederhold, B. K. (2022). Call for special issue papers: HUMANE METAVERSE: opportunities and challenges towards the development of a humane-centered metaverse: deadline for manuscript submission: December 31, 2022. Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 25(6), 332-333.

Sriram, G. K. (2022). A comprehensive survey on metaverse. *International Research Journal of Modernization in Engineering Technology*, *4*(2), 772-775.

Şamiloğlu, F., & Kahraman, Y. E. (2019). Bitcoin, blockchain ve finansal piyasa değerlendirmesi. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *20*(45), 179-193.

MOBİL UYGULAMALAR VE GÜVENLİK

Serpil Sevimli Deniz

Öz

Mobil uygulamalar, her geçen gün daha yaygın hâle gelen bir teknolojidir ve birçok farklı amaç için kullanılmaktadır. Ancak mobil uygulamaların güvenliği konusu da giderek daha önemli hâle gelmektedir. Mobil uygulamalar, kullanıcıların kişisel bilgilerini, finansal bilgilerini, sağlık verilerini ve diğer hassas bilgilerini içerebilen verileri işlemektedir. Bu nedenle, mobil uygulamaların güvenliği büyük bir önem taşımaktadır. Mobil uygulamaların güvenliği, kullanıcıların verilerinin korunmasını ve kötü niyetli kullanıcıların veri hırsızlığına ve diğer saldırılara karşı korunmasını sağlamak için bir dizi önlem ve yöntem içermektedir. Bu önlemler, uygulama kodunun güvenliği, kullanıcı kimlik doğrulama ve yetkilendirme, veri şifreleme, ağ trafiği şifreleme, arka plandaki işlemler için güvenlik tedbirleri ve daha birçok alanda alınabilir. Mobil uygulamaların güvenliği konusunda yapılan saldırılar da oldukça yaygın hâle gelmiştir. Bu saldırılar arasında, kötü amaçlı yazılım yükleme, veri sızıntısı, kimlik avı, araçsal saldırılar ve daha birçok tür yer almaktadır. Bu saldırıların engellenmesi için, mobil uygulama geliştiricilerinin en iyi uygulamaları takip etmeleri ve OWASP Top 10 gibi mobil uygulama güvenliği konusunda tanınmış standartları uygulamaları önerilmektedir. Mobil uygulamaların güvenliği konusu, hem geliştiriciler hem de kullanıcılar için önemlidir. Bu nedenle, uygulama geliştiricilerinin mobil uygulama güvenliği konusunda en iyi uygulamaları takip etmeleri ve kullanıcıların da uygulama indirmeden önce güvenlik açısından dikkatli olmaları gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uygulama, Mobil Uygulamalar, Mobil Güvenlik

- NIST Mobile Security Project: National Institute of Standards and Technology (NIST), mobil uygulama güvenliği konusunda birçok kaynak ve rehber sunmaktadır. NIST SP 800-163, "Vetted Secure Mobile Application Development" kılavuzu, mobil uygulama güvenliği için birçok öneri sunmaktadır.
- Mobile Application Security Verification Standard (MASVS): MASVS, mobil uygulama güvenliği için bir referans standardıdır. Bu standart, mobil uygulama güvenliği testi için gereksinimleri tanımlar ve testlerin nasıl yapılacağına dair bir kılavuz sunar.
- Mobile Security Testing Guide (MSTG): MSTG, mobil uygulama güvenliği testi için bir rehberdir. Bu rehber, mobil uygulama güvenliği testi yapmak isteyenlere bir yol haritası sunar ve testlerin nasıl yapılacağına dair ayrıntılı bilgi sağlar.
- Android ve iOS için geliştirme dokümantasyonları: Android ve iOS, mobil uygulama geliştirme için kapsamlı dokümantasyonlar sunarlar. Bu dokümantasyonlar, mobil uygulama güvenliği için en iyi uygulamaları içermektedir.
- Mobil uygulama güvenliği için araçlar: Mobil uygulama güvenliği için birçok araç mevcuttur. Bu araçlar, uygulamaların güvenliğini test etmek için kullanılır. Bazı örnekler arasında OWASP ZAP, MobSF, AndroBugs, QARK ve MobSec gibi araçlar yer alır.

Kaynaklar

Aboaoja, F. A., Zainal, A., Ghaleb, F. A., Al-rimy, B. A. S., Eisa, T. A. E., & Elnour, A. A. H. (2022). Malware detection issues, challenges, and future directions: A survey. Applied Sciences, 12(17), 8482.

Andrade, E. D. O., Viterbo, J., Vasconcelos, C. N., Guérin, J., & Bernardini, F. C. (2019). A model based on LSTM neural networks to identify five different types of malware. Procedia Computer Science, 159, 182-191.

BeyazNet. (2023). OWASP nedir? URL: https://www.beyaz.net/tr/guvenlik/makaleler/owasp_nedir.html. Erişim tarihi: 22 Mart 2023.

Büyükgöze, S. (2019). Mobil uygulama marketlerinin güvenlik modeli incelemeleri. Türkiye Bilişim Vakfı Bilgisayar Bilimleri ve Mühendisliği Dergisi, 12(1), 9-18.

Çiloğlu, T., Özeren, E., & Ustun, A. B. (2021). Mobil uygulama geliştirme, yayımlama ve ekonomik gelir etme aşamalarının incelenmesi: iOS ve Android sistemlerinin karşılaştırması. Yeni Medya Elektronik Dergisi, 5(1), 60-77.

Doczz.biz.tr. (2023). Mobil yaşamda siber güvenlik yaklaşımı. https://doczz.biz.tr/doc/175260/mobil-yaşamda-siber-güvenlik-yaklaşımı. Erişim Tarihi: 07.02.2023.

Ekim, A. (2013). Mobil cihazlarda adli bilişim ve malware analizi. 1st International Symposium on Digital Forensics and Security, May 20-21, 2013, Elazığ, Turkey.

Kaspersky. (2023). How to Detect Spyware. Retrieved 09 February 2023, from https://www.kaspersky.com.tr/resource-center/threats/how-to-detect-spyware

Koca, M., & Avcı, İ. (2023). Siber güvenlik yönetim sistemi. In Mühendislik Alanında Uluslararası Araştırmalar Sayfalar (s. 163-183). Platanus Publishing. ISBN: 978-625-6971-54-7, doi: 10.5281/zenodo.7744333.

Koca, M., Aydin, M. A., SERTBAŞ, A., & Zaim, A. H. (2021). A new distributed anomaly detection approach for log IDS management based ondeep learning. Turkish Journal of Electrical Engineering and Computer Sciences, 29(5), 2486-2501. doi: 10.3906/elk-2102-89

Medyatakip. (2023). https://medyatakip.com.tr Erişim Tarihi: 04.02.2023

Özkoçak, Y. (2016). Türkiye'de akıllı telefon kullanıcılarının oyalanma amaçlı tercih ettikleri mobil uygulamalar. Global Media Journal: Turkish Edition, 6(12).

RecroDigital. (2022). Dünyada ve Türkiye'de İnternet & Sosyal Medya Kullanımı 2022 [Blog yazısı]. https://recrodigital.com/dunyada-ve-turkiyede-internet-sosyal-medya-kullanimi-2022

Savan, G., & Kaushal, B. (2013). Techniques for malware analysis. International Journal of Advanced Research in Computer Science and Software Engineering, 3(4), ISSN: 2277-128X.

Secrise (2023). Güvenlik testleri neden önemlidir? https://secrise.com/guvenlik-testleri-neden-onemlidir/. Erişim Tarihi: 18.02.2023.

Statista. (2023). Mobile Android version share worldwide as of June 2021. Retrieved January 01, 2023, from https://www.statista.com/statistics/921152/mobile-android-version-share-worldwide/.

TeknoBlog (2023). https://www.teknoblog.com/ios-avantajlari-8- Erişim Tarihi: 06.02.2023

Utku, A. (2022). Using network traffic analysis deep learning based Android malware detection. Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University, 37(4), 1823-1838.

Wang, S., Chen, Z., Yan, Q., Yang, B., Peng, L., & Jia, Z. (2019). A mobile malware detection method using behavior features in network traffic. Journal of Network and Computer Applications, 133, 15-25.

AKILLI ULAŞIM SİSTEMLERİ VE GÜVENLİK

Bahadır Furkan Kınacı

Öz

Hareketliliğin ve entegrasyonun artması, dijitalleşme ve teknolojideki gelişmeler ile birlikte akıllı ulaşım sistemleri önemli bir konu hâline gelmiştir. Geleneksel ulaşım teknolojisi günümüzdeki ihtiyaçları yeteri kadar karşılayamamakta ve sistemsel gelişmelere ihtiyaç duymaktadır. Akıllı ulaşım sistemleri yüksek verim, entegrasyon ve güvenlik başta olmak üzere birçok ihtiyacın çözümüne imkân tanımaktadır. Akıllı ulaşım sistemleri incelendiğinde çeşitli haberleşme sistemleri sayesinde işlevsel hâle gelebilen sistemler görülmektedir. Haberleşme sistemleri ve teknolojilerine sahip olması nedeniyle akıllı ulaşım sistemlerinde karşılaşılan siber güvenlik riskleri önemli incelenmesi gereken başlık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bölümde akıllı ulaşım sistemleri, fayda ve paydaşları, sistem teknolojileri, haberleşme teknolojileri, algılama teknolojileri, kooperatif akıllı ulaşım sistemleri ve birlikte çalışabilirlik, akıllı ulaşım sistemlerinde siber güvenlik ve siber saldırılar incelenecektir. İlgili saldırıların detayları ve standartlaşma çalışmaları aktarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Ulaşım Sistemleri, Birlikte Çalışabilirlik, Güvenlik, Siber Güvenlik

1. Giriş

Gelişen kentleşme, endüstri alanındaki gelişmeler ve hareketlilik fonksiyonunda meydana gelen artışlar ile akıllı ulaşım sistemleri (AUS) önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kara yolu, hava yolu, deniz yolu ve demir yolu ulaşım sektörleri bu gelişmeler ve yeniliklerden etkilenmiş ve yoğun bir akıllı ulaşım sistemleri uygulama alanına dönüşmüştür. Uygulamalar gerçekleştirilirken ihtiyaç duyulan sistemlerin, verimli, işletilebilir, etkin maliyetli ve birlikte çalışabilirliğe uygun bir yapıda olması gerekmektedir. Dünya üzerinde akıllı ulaşım çalışmaları incelendiğinde, entegre bir şekilde çalışabilmesi ve güvenlik gereksinimlerini sağlayarak sürdürülebilir yapılar olması sağlanma-

marisi oluşturmak için kurulmuştur. Farklı çalışma grupları ile ISO çalışmalara devam etmiştir (Dick Schnacke, Patty Fusaro, 2016).

5. Sonuç

Teknolojide gelişmeler akıllı ulaşım teknolojilerinde gelişmeyi meydana getirmiştir. Artan ihtiyaçlar ile birlikte bağlantılı cihaz ve araçlarda artış meydana gelmektedir. Bu artışlar ile siber güvenlik sorunları meydana gelmektedir. Akıllı ulaşım sistemleri gelişmeye devam ederken, siber güvenlik önlemleri de bunlarla birlikte uyum sağlamalı ve gelişmelidir. Taşımacılık sektörü, sağlam güvenlik uygulamaları uygulayarak, iş birliğini teşvik ederek ve ortaya çıkan tehditlere karşı uyanık kalarak akıllı ulaşım ağlarının güvenliğini, verimliliğini ve güvenilirliğini artırmalıdır.

Sistemlerde gelişmeler ile saldırı metot ve boyutlarında da artışlar meydana gelmektedir. Yapılan çalışmaların paylaşımlarını kolay hâle getirebilmek ve etkisini artırmak amaçlı standartlaşma çalışmaları artırılmalı ve kurulacak sistemlerde standartlara uygun çalışmalar gerçekleştirilmelidir.

Kaynaklar

Avcı, İ. (2022). Akıllı Evlerde IoT Teknolojileri ve Siber Güvenlik. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 226-233.

Avcı, İ. (2023). Akıllı ulaşım sistemlerinde siber saldırılar ve önlemler. *Akıllı Ulaşım Sistemleri ve Uygulamaları Dergisi, 1*(6), 194-208.

C. Özarpa, İ. Avcı. (2022). Industry 4.0 and Cybersecurity at Automobile Manufacturing in Smart Factories. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 2120-2132.

Codeluppi, G., et al. (2020). *LoRaFarM: A LoRaWAN-Based Smart Farming Modular IoT Architecture. Sensors, 20. https://doi.org/10.3390/s20072028.*

Dick Schnacke, Patty Fusaro. (2016). *ISO/TC204 Report.*

DIGI. (2023, 06 10). *An Introduction to Smart Transportation: Benefits and Examples*. https://www.digi.com/blog/post/introduction-to-smart-transportation-benefits adresinden alındı

European Telecommunications Standards Institute. (2022, 06 05). *ETSI Kooperatif AUS Sistemleri* . https://www.etsi.org/newsroom/news/753-2014-02-joint-news-cen-and-etsi-deliver-first-set-of-standards-for-cooperative-intelligent-transport-systems-c-its adresinden alındı

Imran Ali vd. (2020). A Highly Reliable, 5.8 GHz DSRC Wake-Up Receiver with an Intelligent Digital Controller for an ETC System. *Sensors, 20*.

Koca, M., & Avcı, İ. (2023). Siber güvenlik yönetim sistemi. In Mühendislik Alanında Uluslararası Araştırmalar Sayfalar (s. 163-183). Platanus Publishing. ISBN: 978-625-6971-54-7, doi: 10.5281/zenodo.7744333.

Koca, M., Aydin, M. A., SERTBAŞ, A., & Zaim, A. H. (2021). A new distributed anomaly detection approach for log IDS management based ondeep learning. Turkish Journal of Electrical Engineering and Computer Sciences, 29(5), 2486-2501. doi: 10.3906/elk-2102-8

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (tarih yok). *2020-2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı.*

T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı [UAB]. (2022). *Akıllı Ulaşım Sistemleri (AUS)*. T.C. Ulaştırma ve Alt Yapı Bakanlığı: https://hgm.uab.gov.tr/akilli-ulasim-sistemler-aus adresinden alındı

Tufan, H. (tarih yok). *Akıllı Ulaşım Sistemleri Uygulamaları ve Türkiye İçin Bir AUS Mimarisi Önerisi, Ulaştırma ve Haberleşme Uzmanlığı Tezi, 2014, Ankara.*

U.S. Department of Transportation. (tarih yok). Intelligent Transportation Systems Benefits, Costs, and Lessons Learned, Update Report, 2018.

DİJİTAL MÜZİK VE MÜZİĞİN DÖNÜŞÜMÜ

Editörler: Serkan Karatay - Başak Gezmen

nobel bilimsel

DİJİTAL MÜZİK VE MÜZİĞİN DÖNÜŞÜMÜ

Editörler: Serkan Karatay - Başak Gezmen

Yayın No.: 1702
ISBN: 978-625-398-704-6
E-ISBN: 978-625-398-703-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sinemis Aymelek Çırpıcı
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karatay, Serkan., Gezmen, Başak.
Dijital Müzik ve Müziğin Dönüşümü / Editörler: Serkan Karatay - Başak Gezmen
1. Basım, VIII + 340 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-704-6
E-ISBN: 978-625-398-703-9
1. Müzik 2. Dijital Müzik 3. Dijitalleşme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **vii**

MÜZİĞİN TARİHSEL SÜRECİNE BİR YOLCULUK **1**
Serkan Karatay

MÜZİK VE YABANCILAŞMA **21**
Melek Ekinci

KÜRESEL MÜZİK ENDÜSTRİSİNİN TÜRK MÜZİK PİYASASINA VE POPÜLER MÜZİĞİNE ETKİLERİ **53**
Sibel Ercan

FİLM BAĞLAMINDA MÜZİKAL ANLAM VE DİJİTAL MÜZİK-DİJİTAL SİNEMA **73**
Hasan Gürkan

BELGESEL VE MÜZİK: *16 TONS* -Bir Madenci Şarkısı- **91**
Seher Şeylan

REKLAM VE MÜZİK BİRLİKTELİĞİ **109**
Aslı Burcu Toku

ELEKTRONİK AĞIZDAN AĞIZA PAZARLAMA (E-WOM) YÖNTEMİNİN ÇEVRİM İÇİ MÜZİK PLATFORMLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: SPOTIFY ÖRNEĞİ **125**
Sevil Bektaş Durmuş

AKIŞ PLATFORMLARINDA DÖNÜŞEN MÜZİK METASI **145**
Kübra Ogurtani

DİJİTALLEŞMENİN MÜZİK ALANINDA TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ ÜZERİNE ETKİLERİ **163**
Canan Arslan

DİJİTALLEŞME ÇERÇEVESİNDE X KUŞAĞININ MÜZİK DİNLEME PRATİKLERİNDEKİ DÖNÜŞÜM **175**
Melike Sejfula

MÜZİKTE DÖNÜŞÜMÜN Z KUŞAĞI BOYUTU: UZI'DEKİ YÜKSEK SESLİ İTİRAZIN SOSYOLOJİK KODLARI..... 195
Cihan Oğuz

TÜRKİYE'DE "YENİ MEDYA ŞARKICILIĞI": REYNMEN ÖRNEĞİ..... 211
Cevher Sarıgül - Gonca Girgin

MÜZİK BÖLÜMLERİNİN DİJİTALLEŞEN MÜFREDATI..... 247
Ayça Avcı

SAHNE PERFORMANSLARINDA KULAKLIK KULLANIMININ MÜZİK TEKNOLOJİLERİ BAĞLAMINDA İCRAYI ETKİLEMESİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ..... 267
Kutup Ata Tuncer

MÜZİK ÜRETİMİNDE YENİ DENEYİM: SANAL GERÇEKLİK MÜZİK ALETLERİ..... 275
Gizem Çelik

POSTMODERN ÖZNE BAĞLAMINDA MÜZİK ÜRETİMİ: KURUCU ÖZNEDEN *ÖZNESELLİK* ANLAYIŞINA..... 299
Ümmühan Molo

YAZARLAR HAKKINDA..... 333

MÜZİĞİN TARİHSEL SÜRECİNE BİR YOLCULUK[1]

Serkan Karatay

"Enfes bir müziği dinlerken sırtınızdan aşağı bir dalganın yayıldığını hissettiniz mi? Peki ya kollarınızdaki ve omuzlarınızdaki kılların diken diken olduğunu? Bu hisse Fransızcada "estetik titreme" anlamına gelen frisson [Türkçe: "ürperme"] deniyor. Genellikle, deriniz boyunca yayılan bir "memnuniyet dalgası" gibi hissediliyor. Bazı bilim insanları buna deri orgazmı adını veriyor." (Bakırcı, 2018)

Giriş

Bir insan üretimi olarak müzik, insanın duygularıyla yoğun bir etkileşim hâlindedir ve insanın kendi duygularıyla olan ilişkisinin somutlaştığı bir faaliyet olarak görülebilir. Kişinin bir müziğe özel bir anlam atfetmesi kadar kişisel, milyonlarca insanın bir müziği benzer hislerle kucaklaması kadar da kitlesel olabilen müziği sadece bir ses olarak nitelemek mümkün olmasa da müzikal farkındalık, seslere ilişkin farkındalığı gerekli kılmaktadır. Nitekim dilin ve konuşmanın ortaya çıkışı, insanların çıkardıkları sesler üzerinde bilinçli bir kontrol sağlaması ve bu sesleri düzenleyebilmesiyle gerçekleşmiştir.

Sözlü iletişimde çıkarılan sesin özellikleri, iletilmek istenen anlam üzerinde önemli etkiler barındırmaktadır. Zira "konuşan kişilerin seslerinin tonu, ritmi, yükselip alçalması, monotonluğu, tınısı gibi özellikleri duyguları aksettiren ve çoğu kez sözlerin anlamına ışık tutan sözsüz iletişim öğeleridir" (Zıllıoğlu, 2018: 166). Sözsüz iletişimdeki bu sesli ögeler, düşünceleri ve duyguları yansıtan birer ayna niteliğindedir. Ses üzerindeki kontrolün benzer etkisini müzikte de görmek mümkündür. Bir vokalden ya da müzik aletlerinden çıkan sesin özellikleri, konuşmada olduğu gibi müzikte de duygu ve düşünceleri yansıtmakta kullanılabilmektedir. Bu doğrultuda, ister konuşmada isterse de

[1] Bu çalışma, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalında Prof. Dr. Filiz Aydoğan Boschele danışmanlığında hazırlanan "Çevrimiçi Dinleme Pratiklerinin Kullanıcı ve Sektör Açısından Eleştirel Analizi: Spotify Örneği başlıklı" doktora tezinden türetilmiştir.

İnsan biyolojisine bu denli kök salmış olan müzik, insan kültürünün de ayrılmaz bir parçası niteliğindedir. Zira insanın duygularından, düşüncelerinden ve anlamlandırmalarından bağımsız düşünülemeyecek kültür aracılığıyla somutlaşan sevgi, aşk, eğlence, kavga, nefret ve hüzün biçimleri, müziği kendilerine has düşünce ve eylemlere dahil etmekte oldukça cömert davranmıştır. Nitekim toplum tarafından yüceltilen ve takdir edilen duygu ve düşünce biçimlerinde olduğu gibi yine toplum tarafından yerilen, dışlanan ya da korkulan düşünce ve duygular da müzikte kendine yer bulabilmektedir. Günümüzde oldukça çeşitlenmiş olan ve her biri farklı bir anlayışı, düşünce biçimini ve kültürü yansıtmakta olan müzik türleri ve alt türleri de buna bir örnek teşkil etmektedir.

Müziği, insan türünün ve yarattığı zengin kültürün en etkileyici unsurlarından biri olarak yorumlamak, müziğin sanatsal niteliklerini öne çıkarmak olduğu kadar kökleri insanın geçmişini yansıtan yaşam ağacının yapraklarının rüzgârda çıkardığı sesleri dinlemek gibidir. Bu ezgiler, üzerinde delikler açılmış bir kemik parçasından oluşturulmuş flütten çıkan sesi, ayinlerdeki yoğun davul seslerini, savaş borazanlarını, gitar rifflerini, hızlı basları ve sanal gerçeklik içerisinde yapay bir zekâ tarafından üretilen sesleri fısıldamaktadır. Hayatın bir müzik olmadığı aşikâr olsa da hayatı müziksiz yaşamak istemediğimiz de bir o kadar açık durumdadır. Bu nedenle de müzik, insanın teknolojik, ekonomik ve kültürel değişimlerine eşlik etmiş ve hâlen de etmektedir. Kutsanan bir ezgi olduğu kadar satılan bir meta, dinleyicisine iyi hissettiren bir boş zaman faaliyeti olduğu kadar bir geçim kaynağı, en gelişmiş teknoloji ile en ilkel duygulara seslenebilen konumda olan müzik, yapıldığı ve kaydedildiği andan itibaren bilinmezlerle dolu bir geleceğe ve o gelecekteki nesillere bırakılmaktadır. 1977 yılında Voyager uzay aracıyla birlikte uzayın derinliklerine yolculukla görevlendirilen "Dünya gezegeninden müzikler", bir gün dünya dışı yaşamlar tarafından dinlenir mi bilinmez ama insan türü dinleme yetisini muhafaza ettiği sürece bu gezegenin müziği hiçbir zaman bitmeyecektir.

Kaynakça

Adorno, T. (2019). "Müziğin Toplumsal Durumu Üzerine". Çev. Ş. Öztürk, Haz. Ş. Öztürk, *Müzik Yazıları Bir Seçki*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları: 48-98.

Adorno, T. (2020). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*. Çev. N. Ülner, M. Tüzel, E. Gen, İstanbul: İletişim Yayınları.

Akan, N. (2017). *Platon'da Müzik*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Aristoteles (2014). *Politika*. Çev. M. Tunçay, İstanbul: Remzi Kitabevi

Cross, I. & Morley, I. (2010). The evolution of music: Theories, definitions and the nature of the evidence. *Communicative Musicality: Exploring the Basis of Human Companionship* Edition: First Edition Chapter: 5Publisher: Oxford University Press Editors: Stephen Malloch, Colwyn Trevarthen.

Cook, N. (1999). *Müziğin ABC'si*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Dellaloğlu, B. F. (2014). *Frankfurt Okulunda Sanat ve Toplum*. İstanbul: Say Yayınları.

Diş, B. S. (2020). Genel Hatlarıyla Antik Yunan Toplumu ve Felsefesinde Müzik. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 13/73: 567-574.

Dürük, E. F. (2009). Modern Müzik Bestecilerinin Yenilik Arayışlarında Geleneğin ve Dinleyici Etkeninin Yeri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/9: 207-216

Goody, J. (2018). *Mit, Ritüel ve Söz*. Çev. D. Sezgi, İstanbul: Küre Yayınları.

Fitch, W.T. (2006). The Biology and Evolution Of Music: A Comparative Perspective. *Cognition* 100, 173–215.

Huizinga, J. (2018). *Homo Ludens*. Çev. İ. Mutlu, Eskişehir: Dorlion Yayınları.

Huron, D. (2006). Is Music an Evolutionary Adaptation?. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 930/1: 43–61. doi:10.1111/j.1749-6632.2001.tb05724.x

Killin, A. (2018). The origins of music: Evidence, theory, and prospects. *Music & Science* Volume 1: 1–23, DOI: 10.1177/2059204317751971

Kulak, Ö. (2017). *Theodor Adorno: Kültür Endüstrisinin Kıskacında Kültür*, İstanbul: İthaki Yayınları.

Oskay, Ü. (1995). *Müzik ve Yabancılaşma*. İstanbul: Der Yayınları.

Oskay, Ü. (2017). *Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri*. İstanbul: İnkilap Yayınları.

Sachs, C (2006). *The History of Musical Instruments*. Dover Publications, New York.

Say, A. (2019). *Müzik Tarihi*. İstanbul: Islık Yayınları.

Schulkin, J. & Raglan, B. G. (2014). The Evolution of Music and Human Social Capability. *Frontiers in Neuroscience Hypotesis and Theory Article*, 8/292: 1-13. doi: 10.3389/fnins.2014.00292

Soykan, Ö. N. (2017). *Müziksel Dünya Ütopyasında Adorno ile Bir Yolculuk.* İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Stokes, M. (2010). *The Republic of Love*. London: The University of Chicago Press.

Stravinski, I. (2000). *Müzik Sanatı*. Çev. İ. Akay, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Tuncer, K. A. (2021). 20. Yüzyıl Müziği Yeni Notasyon Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme, *International Journal Of Social, Humanities And Administrative Sciences*, 7/36: 142-153.

Wicke, P. (2006). *Mozart'tan Madonna'ya*. Çev. S. Dalaman, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Wilson, E. O. (2017). *Yeryüzünün Sosyal Fethi*. Çev. G. Tonak, İstanbul: Say Yayınları.

Yıldırım, V. (1999). Halk Edebiyatında Kahramanlık Öğelerinin Müziğe Yansıması Köroğlu-Kozanoğlu-Dadaloğlu. *Toplumbilim Müzik Özel Sayısı,* 9/1: 25-30.

Zıllıoğlu, M. (2018). *İletişim Nedir?*. İzmir: Cem Yayınevi.

İnternet Kaynakları

American Heritage Dictionary (2023). https://ahdictionary.com/word/search.html?q=Music , 17.05.2023.

Bakırcı, Ç. (2018). Deri Orgazmı: Enfes Müzik, Neden Kıllarımızı Diken Diken Eder?, Evrim Ağacı, https://evrimagaci.org/deri-orgazmi-enfes-muzik-neden-killarimizi-diken-diken-eder-7225 , 18.05.2023.

Owen, J. (2009). "Bone Flute Is Oldest Instrument, Study Says" https://www.natio nalgeographic.com/culture/article/bone-flute-is-oldest-instrument--study-says , 14.05.2023.

Oxford Learners Dictionaries (2023). https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/ definition/english/music?q=music , 17.05.2023.

Türk Dil Kurumu (2023), https://sozluk.gov.tr/ , 17.05.2023.

MÜZİK VE YABANCILAŞMA

Melek Ekinci

Giriş

Müziğin tam olarak ne zaman başladığına dair kesin bir cevap bulmak oldukça zordur. Şimdiye kadar müzik ve insan ilişkisine dair veriler ancak Neolitik dönemden kalan kalıntılarla ya da antik çağ filozoflarının görüşlerine dayandırılmaktadır. Fakat seslerle çevrelenmiş bir dünyada insan ve müzik arasındaki ilişkinin insanlığın varoluşuna kadar götürmek mümkündür.

Sanat toplumsal yaşamın içinden doğar bu nedenle toplumsal yaşamla bağlantılıdır. Müzik de ister insanın doğadaki sesleri taklidinden doğsun ister sesle birlikte tesadüfen keşfedilsin insanın doğayla mücadelesinden günümüze değin toplumsal yaşamın içinden doğarak toplumsalın bir parçası olmuştur. İnsan, istek ve arzularını, duygu ve düşüncelerini sese ritim vererek ifade etmiş ve müzik, kimi zaman ruhsal bir rahatlık kimi zaman da topluluğu etkilemek üzere kullanılan bir yöntem olmuştur. İlk Çağ toplumlarından modern sonrası topluma kadar toplumsal her ilerleme müzikte de karşılık bulmuş, ilkel dönemlerde ritimle birlikte ilkel enstrümanlar kullanılırken, dijitalleşmeyle birlikte bir ifade aracı olarak müzik de dijitalleşmiş, önemli değişim ve dönüşümler geçirmiştir.

Müziğin nasıl başladığına dair birçok farklı tartışma bulunmaktadır. Antik Çağ uygarlıklarında müzik, tanrıların bir keşfi olarak düşünülmüştür. Örneğin; Antik Yunan'da *Apollon*, Antik Mısır'da ise *Tanrı Osiris* müziğin mucididir. Fransız Müzik Tarihçisi J. Combarieu müziğin başlangıçta büyü amaçlı kullanıldığını daha sonra ilkel müziğin mitolojik ve dinî bir niteliğe büründüğünü, sonraları dünyevi bir biçim kazandığını ifade etmektedir. Müzik ve şiir arasındaki ilişkiye dikkat çeken ve J.J. Rousseau, H. Spencer, J.G Herder gibi isimlerin desteklediği görüş ise müziğin konuşma dilinden türediğini savunmaktadır (Akan, 2017, 58-59).

Müzik, insanlık tarihinden beri toplumsalın bir parçası olmuş fakat müzikle ilgili farkındalık ancak Eski uygarlıklar dediğimiz Çin, Mısır, Hint, Sümer,

kurtulması için toplumun bir bütün olarak yabancılaşmadan kurtulması gerekmektedir. Bu da ancak metaya ve pazara boyun eğmeyerek toplumsal nitelikteki yabancılaşmadan kurtulmakla mümkündür (1982: 37). Sonuç olarak, bireyin yaşamı üzerindeki tahakküm yetisini kaybetmesi ve bireyin kendisinin şeyleşmesi, insan yaratımı olan sanatın da bireye yabancılaşmasını arttırmıştır. Kültürün ayrılmaz unsuru olan müzik de bu yüzyılda toplumsallaşma ve insan ruhunu besleyici işlevini büyük oranda kaybetmiştir. Günümüzde de müzik, kültür endüstrisinin önemli bir unsuru olmaya devam ederek *şeyleşmiş*, maddi bir unsur olarak görülmüş ve meta fetişizminin bir parçası hâline gelmiştir.

Kaynakça

Adorno. T. (2020). *Kültür Endüstrisi-Kültür Yönetimi,* Çev. N. Ülner, M. Tüzel, E. Gen, İstanbul: İletişim Yayınları.

Adorno, T. & M. Horkheimer (1995). *Aydınlanmanın Diyalektiği,* Çev. O. Özügül, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Akan, N. (2017). *Platon'da Müzik,* İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Althusser, L. (2014). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları,* Çev. A. Tümertekin, İstanbul: İthaki Yayınları.

Andrejevic, M. (2012). "Exploitation in The Data *Mine'' Internet and Surveillance The Challenges of Web 2.0 and Social Media* Ed. Christian Fuchs, Kees Boersma, Anders Albrechtslund, Marisol Sandoval, New York- London, 71-88.

Andrejevic, M. (2014). "Eleştirel Medya Çalışmaları 2.0: Etkileşimli Bir Üst Sürüm'' *Yeni Medyaya Eleştirel Yaklaşımlar*, Ed. Mukadder Çakır, Çev. L. Keskiner, İstanbul: Doğu Kitabevi, 55-79.

Ayas, G. (2015). *Müzik Sosyolojisi Sorunlar-Yaklaşımlar-Tartışmalar,* İstanbul: Doğu Kitabevi.

Canbay, A. (2022). "Müzik Estetiği" *Müzik Kültürü,* Ed. Alaattin Canbay, Zeki Nacakcı, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 231-270.

Ergil, D. & T. Alkan. (1980). *Siyaset Psikolojisi-Siyasal Toplumsallaşma ve Yabancılaşma*, Ankara: Turhan Kitabevi.

Erdoğan, İ. (2004). Popüler Kültürün Ne Olduğu Üzerine. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, *57*(5), 7-19.

Ekman, M. (2014). "Birikimi Anlamak: Marx'ın İlkel Birikim Kuramı'nın Medya ve İletişim Çalışmaları Açısından Önemi'', *Marx*

Geri Döndü, Der. Vincent Mosco, Christian Fuchs, Ankara: Nota Bene Yayınları, 83-118.

Eren, O. (2010). Beethoven'de Anlatimcilik ve Piyano Tekniği. *folklor/edebiyat*, *16* (64), 131-140.

Fisher, E. (2014). "Daha Az Yabancılaşma Nasıl Daha Fazla Sömürü Yaratır? Sosyal Paylaşım Sitelerinde İzleyici Emeği'', *Marx Geri Döndü*, Der. Vincent Mosco, Christian Fuchs, Ankara: Nota Bene Yayınları, 119-150.

Fuchs, C. (2010). Labor in Informational Capitalism and on the Internet. *The Information Society*, *26*(3), 179-196.

Fuchs, C. (2015). *Dijital Emek ve Karl Marx*, Çev. T. E. Kalaycı, S. Oğuz, Ankara: Nota Bene Yayınları.

Horkheimer, M. (1998). *Akıl Tutulması*, Çev. O. Koçak, İstanbul: Metis Yayınları.

Huizinga, J. (2018). *Homo Ludens*- Oyunun Kültürel İşlevi Üzerine Bir İnceleme, Çev. İ. Mutlu, Ankara: Dorlion Yayınları

Jacgues. A. (2021). *Gürültüden Müziğe*, Çev. G. G. Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Jay, M. (1989). *Diyalektik İmgelem*, Çev. Ü. Oskay, İstanbul: Ara Yayıncılık.

Jenkıns, H. (2018). "Convergence Culture, Revisited" *Etkileşim Dergisi*, 2, 10-19.

Karatay, S. (2022). Çevrimiçi Dinleme Pratiklerinin Kullanıcı ve Sektör Açısından Eleştirel Analizi: Spotify Örneği. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kıyan, Z. (2015). "Dijital Kapitalizm'in iletişim alanındaki izleri: Üretim, dolaşım, emek ve tüketim süreçleri'' *Toplum ve Bilim*, 135, 27-56.

Kuyucu, M. (2016). Theodor W. Adorno'nun Perspektifinden Popüler Türk Müziğinde Standartlaşma Sorunsalı*. TRT Akademi, 1 (1),* 188-208.

Marcuse, H. (1990). *Tek Boyutlu İnsan*, Çev. A. Yıldırımlı, İstanbul: İdea Yayınları.

Marx, K. ve F. Engels. (2015). *Alman İdeolojisi*, Çev. S. Belli, Ankara: Sol Yayınları.

Ollman, B. (2008). *Yabancılaşma*, İstanbul: Yordam Kitabevi.

Oskay, Ü. (1982). *Müzik ve Yabancılaşma*-Aristo, Huizinga ve Adorno Açısından Bir Ön Çalışma, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Oskay, Ü. (2014). *Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri*, İstanbul: İnkılap Yayınları.

Prodnik, J. (2014). "Sürüp Giden Metalaştırma Süreçleri Üzerine Bir Not: İzleyici metasından Toplumsal Fabrikaya'' *Mark Geri Döndü*, Der. Vincent Mosco, Christian Fuchs, Ankara: Nota Bene Yayınları, 301-366.

Simmel, G. (1991). "Metropol ve Zihinsel Yaşam," Çev. C. A. Kanat, *Defter Dergisi*, 16, Nisan-Temmuz 1991.

Tanilli, S. (1981). *Uygarlık Tarihi, Çağdaş Dünyaya Giriş*, İstanbul: Say Yayınları.

Tolan, B. (1980). *Çağdaş Toplumun Bunalımı Anomi ve Yabancılaşma*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.

Zipes, J. (2010). "Frankfurt Okulu ve Kültür Eleştirisi" *Kitle İletişim Kuramları*, Der. Erol Mutlu Çev. Erol Mutlu, Ankara, Ütopya Yayınları, 227-232.

KÜRESEL MÜZİK ENDÜSTRİSİNİN TÜRK MÜZİK PİYASASINA VE POPÜLER MÜZİĞİNE ETKİLERİ

Sibel Ercan

Giriş

Küresel müzik endüstrisi, 20. yüzyılın ortalarından itibaren dünya popüler müziğine yön vermeye başlamıştır. Müziğin endüstrileşmesi için ekonomik, teknolojik, politik ve toplumsal bir dizi gelişmenin yaşanması gerekmiştir. Müzik endüstrisi; teknoloji, medya, ekonomi ve politika gibi alanlarla iç içedir. Bu alanlarda yaşanan gelişmeler, endüstrinin de form değiştirmesi neden olmaktadır. Popüler müzik piyasasının işleyişi girift bir yapıya sahiptir.

Küresel müzik endüstrisinin merkezinde Anglosakson ülkelerinden Amerika ve İngiltere yer almaktadır. Bununla birlikte Amerikan müzik endüstrisi özellikle 1980'lerde küresel ölçekte bir tekele dönüşmüş ve dünya müziğinde bugüne kadar uzanan bir hâkimiyet yaratmıştır. Türk müzik piyasası da Amerikan müzik endüstrisinin kontrolündeki bu sistemden etkilenerek şekillenmiştir.

Müzik, diğer sanat dallarına oranla farklı toplumlar arasında daha kolay etkileşime girer. Bunun yanında bu etkileşim çoğu zaman karşılıklı değildir. Güçlü endüstrilerin ürettiği müzikler, dünyanın farklı bölgelerindeki yerel kültürleri ve piyasaları sistemli şekilde etkisi altına almıştır. Lull, iletişim teknolojilerinin ve uluslararası ticaretin gelişmesiyle dünyanın dört bir yanındaki kültürlerin "dışarı"dan etkilendiğini belirtmiştir. Müzik teknolojisi ve şarkılar, televizyona oranla daha az teknik ve bürokratik zorlukla karşılaşıp dünyanın her tarafına ulaşmıştır. Ses kayıt cihazları ise müziğin korsan biçimde yayılmasını kolaylaştırmıştır. Daha gelişmiş toplumların ürettiği yazılımlar dünyaya yayıldıkça yerel kültürler bozulup değişmiştir. Ancak melezleşmenin etkisiyle, yerel müzikler kadar evrensel müzik de farklı kültürlerin yerel unsurlarından etkilenmiştir (Lull, 1987: 28, 29, 32). Lull'un da ifade ettiği gibi belirli

yanın çoğu bölgesini etkilemeye başlamıştır. Pop, rock, rap ve caz gibi Amerika'da ortaya çıkan türler küreselleşme ve kapitalistleşmenin etkisiyle dünyaya yayılmıştır. Yerel müzikler ise dünyaya bu şekilde yayılmamıştır. Türkiye'de de bir dizi siyasi, ekonomik ve toplumsal değişimle birlikte başta pop, rock ve rap müzik olmak üzere Amerikan popüler müzikleri 1950'lerden itibaren yaygınlaşmıştır. Bunun nedeni yukarıda ele alındığı üzere endüstrisinin yapısı ve işleyişi ile ilgilidir. 1980'li yıllarda ise Amerikan müzik endüstrisi büyük bir tekele dönüşmüştür. Popüler müzik ürünleri de bu şekilde birbirine benzemeye başlamıştır. Özellikle 2000'li yıllarda müziğin dijital şekilde üretilip tüketilebilir bir meta hâline gelmesiyle tektipleşme belirginleşmiş ve benzer yapıdaki "sound"lar, dünya müziğinde nitelik sorununa dönüşmüştür.

Tüm bu değişimlerden Türk müzik piyasası da etkilenmiştir. Türkiye'de müzik piyasasının tam bir endüstri hâline gelip gelmediği hâlâ tartışmalıdır. Türkiye'de küresel müzik endüstrisinde etkilendiği kadar kendi iç dinamiklerine sahip bir yapı da vardır. Bu iç dinamiklerin oluşmasında lonca geleneğinden izler taşıyan Unkapanı Plakçılar Çarşısı'nın nev-i şahsına münhasır varlığının da etkisi vardır. Unkapanı, uzun yıllar Türk müzik piyasasını yönlendirmiştir. Bunun yanında 2000'lerde müziğin dijitalleşmesiyle yeni bir paradigma başlamış ve Unkapanı bu değişime ayak uyduramamıştır. Bu da Türk müzik piyasasındaki güç odaklarının değişmesine, farklı şirketlerin öne çıkmasına neden olmuştur. Unkapanı devrinden sonra da Türkiye'de müzik piyasasının kendine özgü sorunları ve tarafları görülmektedir. Özellikle müzikte kalitenin düşmesi, sadece küresel değil kendi içindeki yapısal problemlerle de alakalıdır. Niceliksel çokluğa rağmen nitelikli ürünlerin sayısı gün geçtikçe azalmaktadır.

Tüm sorunlara rağmen Türkiye'de belli gelenekleri ve dinamikleri olan bir müzik piyasası vardır. Bu da ileride tam anlamıyla bir yerli müzik endüstrisinin oluşabileceğine dair umut vermektedir.

Kaynakça

Attali, J. (2014). *Gürültüden Müziğe*. Çev. G. G. Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bornoff, J. (1972). *Music and the Twentieth Century Media*. Florence: Leo S. Olschki.

Çelik, A. (2011). *Kültür Endüstrisi – Üç Yanlış Bir Doğru.* İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Çelikcan, P. (1996). *Müziği Seyretmek: Popüler Müzik-Medya İlişkileri Açısından Müzik Videosu ve Müzik Televizyonu*. Ankara: Yansıma Yayınları.

Dilmener, N. (2014). *Bak Bir Varmış Bir Yokmuş – Hafif Türk Pop Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Erol, A. (2009). *Popüler Müziği Anlamak – Kültürel Kimlik Bağlamında Popüler Müzikte Anlam*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Forta, B. (17 Şubat 2020). Kişisel görüşme. İstanbul: MÜ-YAP.

Frith, S. (2000). "Giriş". *Pop Kültür Oluyor*, Ed. C. McGregor, Çev. G. Özferendeci, İstanbul: Çiviyazıları, 11-21.

Frith, S. (1981). *Sound Effects – Youth, Leisure, And The Politics of Rock'n'roll*. New York: Pantheon Books.

Frith, S. (1987). "The Industrialization Of Popular Music". *Popular Music and Communication,* Ed. J. Lull, California: Sage Publications, 53-77.

Hatch, D. & Millward, S. (1992). *Blues'dan Rock'a Pop Müziğin Analitik Tarihi*, Çev. S. İblağ, İstanbul: Korsan Yayın.

Kuyucu, M. (09 Ocak 2019). Kişisel görüşme. İstanbul.

Laing, D. (2013). "The Recording Industry in The Twentieth Century". *The International Recording Industries*, Ed. L. Marshall, New York: Routledge, 31-52.

Lewis, G. H. (1987b). "Patterns of Meaning and Choice: Taste Cultures in Popular Music". *Popular Music and Communication*, Ed. J. Lull, California: Sage Publications, 198-211.

Lull, J. (1987). "Popular Music and Communication: an Introduction". *Popular Music and Communication,* Ed. J. Lull, California: Sage Publications, 10-35.

Marshall, L. (2013). "The Recording Industry in the Twenty-First Century". *The International Recording Industries,* Ed. L. Marshall, New York: Routledge, 53-74.

McGregor, C. (2000). *Pop Kültür Oluyor.* Çev. G. Özferendeci, İstanbul: Çiviyazıları.

Morris, J. W. (06 February 2015). Anti-Market Research: Piracy, New Media Metricks, and Commodity Communities. *Popular Communication: The International Journal of Media and Culture, 13:1*, 32-44, http://dx.doi.org/10.1080/15405702.2014.977998

Özbek, M. (2013). *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Rothenbuhler, E. W. (1987). "Commercial Radio and Popular Music – Process of Selection and Factors of Influance". *Popular Music and Communication,* Ed. J. Lull, California: Sage Publications, 78-95.

Saltık, H. (17 Şubat 2020). Kişisel görüşme. İstanbul: Kalan.

Sayın, G. (2006). *Bir Popüler Kültür Ürünü Olarak Türk Pop Müzik Videolarının Anlatı Yapısı ve Biçimsel Özellikleri.* Yüksek Lisans Tezi. Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Williamson, J. & Cloonan, M. (2013). "Contextualising the Contemporary Recording Industry". *The International Recording Industries*, Ed. L. Marshall, New York: Routledge, 11-29.

İnternet Kaynakları

Ali, F. (2022). "Kültür Endüstrisi Bağlamında Türkiye'de Müzik". Felsefe Açısından Sanat. Türkiye Felsefe Kurumu İstanbul Seminerleri. *Açık Radyo*, http://acikradyo.com.tr/arsiv-icerigi/kultur-endustrisi-baglaminda-turkiyede-muzik 27.12.2017

Global Music Report 2023. IFPI, https://globalmusicreport.ifpi.org/ , Haziran 2023.

İnternette müzik, on-line müzik. *Bilişim*, *179*, 46-89. 10 Şubat 2017, http://www.bilisimde rgisi.org.tr/bilisim-dergisi-sayilari/s179.pdf , Haziran 2023.

Küresel müzik raporu 2017. IFPI Endüstrinin yıllık durumu. http://www.mu-yap.org/upload/GMR2017TR.pdf , 05.01.2018.

Terbet. Unkapanı'ndan Sonra - Ün Kapanı (1. Bölüm). YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=5nRCxfeDxF4&t=187s , 20.02.2020.

FİLM BAĞLAMINDA MÜZİKAL ANLAM VE DİJİTAL MÜZİK-DİJİTAL SİNEMA

Hasan Gürkan

Giriş

Bu bölüm, multidisipliner bir yaklaşım ile sinemada film müziğinin anlamını tartışır. Sanata dayalı bir araştırma metodolojisi benimseyen bu analizin çıkış noktası, filmler için bestelenen ve film bağlamında kompozisyon tekniklerinin deneme ve uygulama nesnesi olarak kullanılan film müziklerinin önemine dayanır. "Bir film müziğinde, hangi belirli unsurlardan bahsediyoruz?" sorusunu tartışmanın merkezine oturtan bu metin, Neumeyer'in bakış açısına göre müziğin, sinemanın tüm ses bileşeninin unsurlarından yalnızca biri olduğunu ve müzik, diyaloglar ve özel efektlerle birlikte (müzik ve diyalog dışındaki diğer tüm sesler) film müziğinin önemini gündeme taşır. Bu tartışma, bu metnin yanıtlamaya çalıştığı soruların bir kısmını, yani müziğin bir filme nasıl müdahale edebileceğini ve görüntü ve diğer ögelerle nasıl etkileşime girebileceğini öngörmektedir. Bu noktada, Deleuze'ün belirttiği gibi, diyaloglarda ses, görüntüde görülene gereksiz ve işe yaramaz bir ek olmayacak şekilde de kullanılabilir.

Bu bölümün temel amacı, müziğin sinemadaki rolünü, yani anlamın üretilmesi ve müziğin bu süreçte olduğu kadar sinematografik ögelerin yaratılmasında da diğer sinematografik ögelerle nasıl katkıda bulunduğunu ve onlarla nasıl etkileşime girdiğini anlama girişimine dayanmaktadır. Müzik, sessiz film döneminden günümüze, sinema tarihi boyunca değişen amaç ve prosedürlerle, her zaman sinemasal anlam ile ilişkilendirilmiştir. Temel ve dönüm noktalarından biri, sessiz filmlerden sesli filmlere geçiştir ve bu geçiş, müzik üretimi ve alımının belirli bağlamlarına dayalı yeni paradigmaları beraberinde getirmiştir.

Kaynakça

Brown, R. S. (1994). *Overtones And Undertones: Reading Film Music*. Berkeley: University of California Press.

Buhler, J. (2014). "Ontological, Formal and Critical Theories of Film Music and Sound". *The Oxford handbook of film music studies,* Ed. D. Neumeyer, Oxford: Oxford University Press, 188-228.

Chion, M. (1994). *Audio-Vision: Sound on Screen*. Nova Iorque: Columbia University Press.

Cohen, A. (1999). "The Functions of Music in Multimedia: A Cognitive Approach". *Music, Mind, & Science*, Ed. S.W. Yi, Seul: Seoul University Press, 53-69.

Cohen, A. (2005). "How Music Influences the Interpretation of Film and Vídeo: Approaches from Experimental Psychology". *Perspectives in Systematic Musicology*. University of California Los Angeles, 15-36.

Cohen, A. (2010). "Music As a Source of Emotion In Film". *The Oxford Handbook of Music And Emotion, Ed.* P. Juslin & J. Sloboda, Oxford: Oxford University Press, 879–908.

Cohen, A. (2014). "Film Music from the Perspective of Cognitive Science". *The Oxford Handbook of Film Music Studies*, Ed. D. Neumeyer, Oxford: Oxford University Press, 104-130.

Cook, N. (2001). Theorizing Musical Meaning. *Music Theory Spectrum* 2312 (Fall), 170- 95.

D'Alleva, A. (2007). *Methods & theories of Art History*. London: Laurence King Publishing lda.

Deleuze, G. (1989). *Cinema 2: The Time-Image*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Gorbman, C. (1987). *Unheard Melodies: Narrative Film Music*. Bloomington: Indiana University Press.

Gürkan, H. (2015). *Karşı Sinema*. İstanbul: Es Yayınları.

Hall, S. (1980). "Encoding / Decoding". *Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies*, Ed. S. Hall, D. Hobson, A. Lowe, and P. Willis, Londres: Hutchinson: 128–138.

Juslin, P. N., & Vastfjall, D. (2008). Emotional Responses to Music: The Need to Consider Underlying Mechanisms. *Behavioral and Brain Sciences*, 31, 559-75.

Kalinak, K. (2010). *Film Music: A Very Short Introduction*. Oxford and New York: Oxford University Press.

Larsen, P., & Irons, J. (2007). *Film Music*. Reaktion Books.

Meyer, L. B. (1956). *Emotion and Meaning in Music*. University of Chicago Press.

Neumeyer, D. (1990). *Film Music Analysis and Pedagogy*. Indiana Theory Review, 11: 1-27.

Wingstedt, Johnny. (2005). *Narrative Music - Towards an Understanding of Musical Narrative Functions in Multimédia*. Lulea University of Technology School of Music.

Zbikowski, L. M. (2002-2003). Music Theory, Multimedia, and the Construction of Meaning. *Integral* 16/17: 251-268.

BELGESEL VE MÜZİK:
16 TONS -Bir Madenci Şarkısı-

Seher Şeylan

Giriş

Kendinden önce gelen sanat dallarının özelliklerini de içinde barındıran sinema sanatında teknolojik gelişmelerle içerik tasarımından, öykü anlatımına, yayın mecrasına kadar pek çok noktada ön görülen değişim ve dönüşüm görülmektedir. Sinemanın kesiştiği ve bir bütünlük içinde çalışarak anlam yarattığı sanat dallarından biri ise müziktir. Sinemanın temel malzemesi olan görüntü ve müziğin temel unsuru olan sesin beyaz perdede görüntülerle eşleşerek bir araya gelmesi ile seyircide farklı duygular yaratılması mümkündür. Böylelikle anlatı içinde verilmek istenen duygu kolaylıkla yaratılabilir. Söz konusu duygunun amacı bu kurmaca bir hikâyeden öte gerçeklik çerçevesinde seyirciyi herhangi bir konuda bilgilendirmek ya da seyirci de farkındalık yaratmak ise başvurulan belgesel içeriğinde de aynı şekilde sesin önemi göze çarpmaktadır. Karakterler yerine öznelerin yer aldığı belgeselde ses, özneler arasındaki konuşmalar, öznelerle yapılan röportajlar ya da Tanrı sesi ve otoritenin sesi olarak da adlandırılan üst ses kullanımı şeklinde olabilir. Nichols'a göre filmin bakış açısını ortaya koyan ses kullanımı önemlidir zira Tanrı sesi kullanımı filmin bakış açsını açıkça ortaya koyar ve böylelikle seyirciyi yönlendirir. Diğer yandan otoritenin sesi bir yorumlayıcı olarak her ne kadar tarafsız gibi görünse de kendinden emin bu ses, güven verici bir biçimde seyirciyi neyin nasıl olması gerektiğini hususunda yönlendirme amacındadır (2001: 48).

Sesin gerek kurmaca gerekse belgesel filmlerde en etkin unsur olarak kullanıldığı bir diğer alan ise film müzikleridir. Filmlerde müziğin kullanımı ilk film gösterimleri ile beraber başlamıştır. İlk belge filmler olarak bilinen Lumiere Kardeşlerin filmlerinin 28 Aralık 1895' de Paris Grand Cafe' deki ilk gösterimi esnasında filme piyano eşlik etmiştir. Sinema endüstrisi geliştikçe kendi yapısındaki değişimle birlikte film müziği anlayışı da gelişmiştir (Erdoğan &

konu alması benzer şekilde işlediği konularla geleceğe miras bırakılan hafıza olma rolü müzik ile olan benzerliğidir. Bu benzerlik belgesel içinde müziği bir araya getirdiğinde her iki sanat dalının hafıza özelliği ile yaşanmışlıklar gün yüzüne çıkmakta ve bu hâli ile gelecek nesillere de aktarılabilmektedir.

Yapısı gereği dağıtımı, saklanması, erişimi geleneksel belgesele göre çok daha kolay olan dijital belgeselde de müzik kullanımı oldukça yaygındır. Çalışma boyunca analiz edilen *16 Ton* (Kıvanç, 2021) belgeselinde kullanılan temel müzik bir madenci şarkısı olan *16 Tons*' dur. Belgesele adını veren şarkı ile belgeselin konusu örtüşmektedir. Bu hâli ile dokuz bölümden oluşan belgeselde her bölüm sonunda yer verilen şarkının farklı versiyonları belgesel boyunca anlatılmak istenen düşünceyi desteklemektedir. Belgeselin ironik bir biçimde yazılmış metni ile de uyum gösteren şarkı, belgeselin ritmine ve akışına sağladığı katkı ile izlenirliği kolaylaştırmıştır. Öte yandan, tarihte geri giden ve geçmişten günümüze gelen belgeselde geçmişe yolculuk yine geçmişte yazılan ve madencilerin durumunu anlatan bir şarkı ile yapılması geçmişe dönüşü kolaylaştırmıştır. Madencilerin zorlu hayatlarını verdikleri mücadeleleri anlatan belgesel şimdinin ve geleceğin hafızasına taşınmasında kendisi bir hafıza olan *16 Tons* şarkısının etkisi yadsınamaz. Bu etki seyircinin madencilerin mücadelelerini öğrenme noktasında da oldukça etkindir. Bu arada şarkının kolayca akılda kalma özelliği ile de seyircinin izlediklerini hafızasına almasını kolaylaştırmaktadır. Bu hâli ile seyirci şarkıyı ve belgeselin konusunu bütünleştirebilmektedir. Ayrıca müziğin evrensel bir dil olması, farklı coğrafyalarda yaşanılanları başka coğrafyalara sınır tanımadan taşıması bir diğer özelliğidir. Bu özellik belgesel ile birleştiğinde hikâye sınır tanımadan pek çok yerde izlenebilmektedir. *16 Ton* (Kıvanç, 2021) belgeseli hem içeriği hem de kullanıldığı tüm müziklerle tüm dünyaya madencilerin hikâyesini anlatmaktadır.

Daha etkili bir anlatımın temel unsurlarından olan müziğin belgeselde anlatının önüne geçmeden onu destekleyen biçimde kullanımı seyirci ile olan bağını kuvvetlendirecektir. Belgeselin akışını destekleyen müziğin kullanımı belgeselin gerçeğin yaratıcı kaygılarla yeniden yorumlanması açısından sanatsal yönünü öne çıkartacaktır.

Kaynakça

Arda, Ö. (2020). An Assessment of the New Media Documentary, *OPUS International Journal of Society Researche*s, 15 (24), 2937-2956.

Beşevli Solmaz, P. (2021). Teknolojik Gelişmelerin Müzik Alanında Oluşturduğu Yeniliklerle İlgili Bir Değerlendirme, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14 (34) , 666-678.

Corner, J. (2022). Sounds Real: Music and Documentary Source: Popular Music, *Music and Television,* 21 (3), 357-366.

Dovey, J. & Rose, M. (2013). "This Great Mapping of Ourselves" – new documentary forms online. Ed. B. Winston, *The Documentary Film Book*, Palgrave Macmillan.

Erdoğan, İ. & Solmaz, B. (2005). *Sinema ve Müzik*. Ankara: Erk Yayınları.

Ferster, B., Hammond, T. & Bull, G. (2006). Primary access: Creating digital documentaries in the social studies classroom, *Social Education*, 70 (3), 147-150.

Figa, E. (2004). The Virtualization of Stories and Storytelling, *Storytelling Magazine*. 16, (2) 34–36.

Glover, K. L. (2009). *Making Sense of The World Around Us (The Use of Music İn Documentary Films)*. Montana: Montana State University.

Güdek, B. (2017). Müzik Sanatının Dijital Dönüşümü: Sanal Müzik, *Eurasion Academy of Sciences Social Sciences Journal*, 3. Uluslararası Müzik ve Dans Kongresi Özel Sayısı, 37-42.

İmik, Ü. & Haşhaş, S. (2020). Müzik Nedir ve Hayatımızın Neresindedir, *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi,* 6 (2), 196-202.

İnceelli, A. (2015). Dijital Hikâye Anlatımının Bileşenleri, *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 4,(3), 1303-6521.

Kara, M. (2011). Ereğli Kömür Havzası'nda II. Mükellefiyet Zorunlu Çalıştırma, 1940-1947. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 7 (14) , 411-435

Ngong, P.A. (2020) Music and sound in documentary film communication: an exploration of Une Affaire de Nègres and Chef!, *CINEJ Cinema Journal* 8 (1), 156-184.

Nichols, Bill. (2001). *Introduction to Documentary.* Indiana University Press: USA.

Ökmen, A. G. (2022). Dijital dönemde belgesel film yapımındaki yenilikler üzerine bir değerlendirme, *Medya ve Kültür*. 2 (2), 184-207.

Özgen, K. (2020). Suha Arın Filmografyasında Aykırı Bir Belgesel Tahtacı Fatma (1979): Sinematografik Analiz*, Etkileşim,* 5, 170-185.

Prince, S. (2002). "True Lies: Perceptual Realism, Digital Images And Film Theory". *Film Cultures Reader*, Ed. G. Turner, Florence: Routledge.

Robin, Bernard R. (2008) Digital Storytelling: A Powerful Technology Tool for the 21st Century Classroom, *Theory Into Practice*, 47 (3), 220-228.

Rogers, H. (2013). Composing with Reality: Digital Sound and Music in Documentary Film, *ZDOK: Zürcher Hochschule der Künste*, (13), 1-13.

Ruoff, J. (2013). Conventions of Sound in Documentary Source: Cinema Journal, 32 (3), 24-40.

Sözen, M. (2017). Anlatımsal Bir Öğe Olarak Belgesel Sinemada Ses Tasarımı: Tanımlar, Örnekler, Çözümlemeler, *The Journal of Academic Social Science*, (42), 20-46.

Yurtsever, U. & Taneri, E. (2022). Etkileşimli Belgesellerde Kullanıcı Deneyimi ve Gerçeklik Algısı, *Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi*, 7 (13), 223-246.

İnternet Kaynakları

16 Ton Belgeseli (2021), https://vimeo.com/541540338

Ümit Kıvanç'la "16 Ton" belgeseli üzerine söyleşi, https://acikradyo.com.tr/podcast/231015-01.10.2023

REKLAM VE MÜZİK BİRLİKTELİĞİ

Aslı Burcu Toku

''Hiçbir şey, bir ülkeyi ve içinde bulunduğu çağı, reklamları kadar yansıtamaz.''

Jean-Marie Dru

Giriş

Pazarlama iletişimi açısından müziğin sergi ve fuarlarda, reklamlarda, mağazalarda, bekleme salonlarında ve hizmet sektöründe yer alan çoğu işletmede tamamlayıcı bir unsur olarak kullanıldığını söylemek mümkündür. Fransız ve Alman şaraplarının satıldığı bir markette gerçekleşen deneyde, bir gün geleneksel Fransız şansonları, diğer bir gün geleneksel Alman müzikleri çalınmıştır. İki hafta boyunca devam ettirilen deneyin bulguları ise çarpıcıdır. Fransız müzikleri çalındığı gün satışların %77'si Fransız şaraplarından, Alman müziklerinin çalındığı gün satışların %73'ü Alman şaraplarından oluşmaktadır. Deney sonrası, müzikler hakkındaki fikirleri sorulan müşteriler ise müziğe dikkat etmediklerini belirtmiştir (Batı, 2020: 221). Bu deney; müziğin, bilinçaltı duygulanımlara neden olarak tüketicilerin satın alma tercihlerini bile etkileyebilecek kadar güçlü olduğunu ortaya koymaktadır.

Benzer şekilde, reklam müziklerinin de markalar açısından en az logo ve markanın kurumsal rengi kadar önemli bir unsur olduğu, tüketiciler üzerinde arzu edilen duyguları rahatlıkla yaratabildiği ve verilmek istenen mesajı güçlendirdiği ifade edilebilir. Bu müzikler, uzun uzun cümlelerle bile ifade etmenin zor olacağı çağrışımları ürüne yüklemekte köprü vazifesi görmektedir. Ayrıca, reklamda kullanılan müzik sayesinde ilgili reklam, diğer reklam kalabalığının arasından kolayca sıyrılarak dikkat çekebilmektedir.

Titizlikle tasarlanmış reklam müzikleri, reklamın bütün arka planını sözlü ya da sözsüz biçimde kaplayabileceği gibi, mesajın iletildiği ana bölüm özelliğinde de olabilir. Bazen de bu müzikler, sadece marka söyleminin iletildiği cıngıl şeklindedir (Batı, 2020: 229). Ancak bazen de bu reklam müziği biçimleri karma olarak kullanılabilmektedir. Çalışmada, reklam müziklerinin tarihçe-

maktadır. M. T. Rainey'in ifade ettiği gibi ''markalar bağırmamalı, parlamalıdır'' (Aksoy, 2005: 223). Benzer şekilde, Uğur (2011: 4) da televizyon reklamlarında müziğin zaman zaman 'söyleyecek bir şeyiniz olmadığında' kullanılan gereksiz dolgu malzemesine dönüşebildiğini ifade etmektedir.

Sonuç

Müzik hem reklamcılık hem de satış yeri uygulamaları açısından önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Reklam müzikleri, tüketicilerin dikkatini mesaja çekmek, aktarılmak istenen duyguyu iletmek, satışları artırmak, zaman zaman da markanın vaadini uzun cümleler kurmaya gerek kalmadan aktarabilmek için tercih edilen yardımcı bir unsurdur. Günümüze kadar müzik ve reklam ilişkisi hakkında yazılmış literatürde pek çok araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmaların ortak noktası, reklamlarda müzik kullanımının gün geçtikçe arttığı ve genel olarak kullanılan müziğin türü her ne olursa olsun bu müziklerin etkili sonuçlar doğurduğu yönündedir. Ancak yapılan araştırmalar göstermektedir ki reklamlarda en sık tercih edilen müzik türleri arka fon müzikleri ve cıngıllardır.

Reklam müziği kullanıp kullanmama veya hangi tür müziğin kullanılacağına karar verirken genel olarak dikkat edilmesi gereken iki husus bulunmaktadır. Bu hususlardan ilki, kullanılacak olan müziğin hedef kitlenin demografik özelliklerine uygunluğu, diğeri ise reklamı yapılan markanın yer aldığı ürün kategorisidir. Karar verme süreci görece uzun olan, satın alma sonucunda oluşabilecek risk katsayısı yüksek olan ve detaylı bilgi toplamayı gerektiren ürün kategorilerinde yer alan markaların reklamlarında müzik yerine enformasyonun daha yoğun olarak iletilmesi gerekebilmektedir. Fmcg (hızlı tüketim ürünleri) sektöründe yer alan markalar için ise rakiplerden kolaylıkla ayırt edilmeyi sağlayacak, insanların duyguları ve hayallerine hitap eden müzik ağırlıklı reklamların kullanılmasında ise sakınca bulunmamaktadır. Özetle, reklamda kullanılacak olan müziğin türü ve kullanılıp kullanılmamasının daha uygun olacağı profesyonel reklamcıların deneyimlerine dayanarak karar vermeleri gereken önemli bir konudur.

Kaynakça

Aksoy, A. (2005). *Yeni Reklamcılık: Günümüz Reklamcılığının Tüm Sırları.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Allan, D. (2008). A Content Analysis of Music Placement in Prime-Time Television Advertising. *Journal of Advertising Research*, 48(3), 404-417.

Allan, D. & Tryce, S. A. (2016). Popular Music in Super Bowl Commercials 2005-2014. *International Journal of Sports Marketing and Sponsorship,* 17(4), 333-348.

Alptekin, Z. M. (2020). ''Mikro-Video Reklamlar''. *Dijital Pazarlama İletişimde Yeni Kavramlar: Akademi Ne Söyler, Sektör Nasıl Uygular?,* Ed. Gülay Öztürk, Ankara: Nobel Kitap, 354-356.

Aytekin, N. (2012). Reklam Müziğinde Kültürel Motiflerin Kullanımı ve Marka Kişiliğinin Sunumu. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (42), 19-35.

Batı, U. (2010). Hedef Kitle Davranışını Etkileyen Bir Unsur Olarak Reklamlarda Müzik Kullanımı Konusundaki Yazının İncelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* 7(2), 778-808.

Batı, U. (2020). *Markethink Farkethink*. İstanbul: Destek Yayınları.

Bozoklu, Ç. P. & Alkibay, S. (2017). *Nöropazarlama: Reklam Tasarımı ve Etik*. Ankara: Siyasal Yayınevi.

Çakır, S. (2016). *Reklam ve Müzik*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Çalışkan, S. (2019). Türkiye'de Televizyon Reklamlarında Kullanılan Müzik Çeşitlerine Yönelik Tespitler. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 5(2), 19-24.

Çildir, Ç., Birin Atılgan, C. & Fettahlıoğlu, H. S. (2021). Reklamın Melodisi. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal,* 7(42), 454-463.

Ersoy Çak, Ş. (2010). Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm Teorileri Bağlamında Türkiye'deki Reklam Filmleri ve Popüler Müzik Videoları. *Yedi: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi,* (4), 101-110.

Karaoğlu, A. (2008). Türkiye'de Televizyon Reklamlarında Müzik. Reklam Müziği Endüstrisi ve Üretimi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi S.B.E.

Lindstrom, M. (2018). *Buy.ology.* İstanbul: Optimist Yayınevi.

Odabaşı, Y. & Gülfidan, B. (2013). *Tüketici Davranışı*. İstanbul: MediaCat.

Öztürk, A. & Balyaş, B. (2021). Reklam Müziğinin Marka Bilinirliği ve Satın Alma Niyetine Etkisi. *Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi,* 5(1), 136-155.

Roberts, K. (2006). *Lovemarks: Markaların Ötesindeki Gelecek.* İstanbul: MediaCat.

Slonimsky, N. (2002). *Slonimsky's Book of Musical Anecdotes.* New York: Routledge.

Uğur, İ. (2011). Televizyon Reklamlarında Müzik ve Reklam İlişkisi. *Erciyes İletişim Dergisi,* 2(1), 2-18.

İnternet Kaynakları

Çapa Atma Tekniği Nedir? Nasıl Uygulanır?, https://www.tugem.com.tr/blog/capa-atma-teknigi-nedir-nasil-uygulanir/, 27.12.2022.

I Second That Emotion: The Emotive Power Of Music In Advertising, https://www.nielsen.com/insights/2015/i-second-that-emotion-the-emotive-power-of-music-in-advertising/, 25.02.2023.

ELEKTRONİK AĞIZDAN AĞIZA PAZARLAMA (E-WOM) YÖNTEMİNİN ÇEVRİM İÇİ MÜZİK PLATFORMLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: SPOTIFY ÖRNEĞİ

Sevil Bektaş Durmuş

Giriş

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte hayatımıza giren yenilikler günlük rutinlerimizi de dijitalleştirmeye başlamıştır. Günlük ihtiyaçlardan biri olan müzik dinleme alışkanlığı ve bu bağlamda kullanılan araçlar değişmiştir. Müzik endüstrisindeki teknolojik gelişmelerle birlikte geleneksel müzik dinleme araçları olan kaset, CD çalarlar ve Walkman vb. taşınabilir cihazlar yerini cep telefonlarında çevrim içi dinlenebilen dijital müzik platformlarına bırakmıştır. Bu noktada dijital müzik platformları ve streaming teknolojisi bu dönüşümün en büyük çıktılarıdır.

2000'li yılların başında iletişim teknolojilerinin sektörlere yansıması olan "yeni" sözcüğü müzik endüstrisinde de bir döneme işaret eder. Müzik endüstrisinin dijitalleşmesiyle sayıları giderek çoğalan çevrim içi müzik platformları, dinleyici kitlesi ve alışkanlıklarını da şekillendirmiştir. Günümüzün en yaygın dijital müzik platformlarının başında Apple Music, Fizy ve bu çalışmanın da örneklemini oluşturan Spotify gelmektedir.

Çeşitlenen dijital müzik platformları arasında ortaya çıkan rekabette uygulamaların; reklam, halkla ilişkiler, müşteri memnuniyeti ve dijital pazarlama çalışmaları önem kazanmıştır. Bu bağlamda dijital bir pazarlama iletişim unsuru olarak e-wom yöntemi denilen elektronik ağızdan ağıza pazarlama, kullanıcıların bir mal ya da hizmetle ilgili olumlu ya da olumsuz yorum yaparak çevresine dijital ortamda tavsiye etmesi şeklindedir.

E-wom yöntemini başarılı bir şekilde uygulayan çevrim içi müzik platformlarından biri olan Spotify geliştirdiği "Spotify Wrapped" uygulaması ile

Kullanıcıların yıllık müzik dinleme alışkanlıklarını paylaşarak etkileşimi arttırdığı sosyal medya temelli bu uygulama, aynı zamanda veri hikayeciliği kavramına da dikkat çekmektedir. Görülüyor ki temelinde "müşterileri mutlu edin ki onlar da sizin hakkınızda olumlu konuşsun" ağızdan ağıza pazarlama stratejisi, çevrim içi müzik platformları için de tercih edilmeye devam edecektir.

Kaynakça

Alcocer, N. H. (2017). A Literature Review of Word of Mouth and Electronic Word of Mouth Implications for Consumer Behavior. *Frontiers in Psychology*, 8 (1), 1-5.

Argan, M. & Argan, M. T. (2006). Viral Pazarlama veya İnternet Üzerinde Ağızdan Ağıza Reklam: Kuramsal Bir Çerçeve. *Sosyal Bilimler Dergisi* , 2(1) , 231-250.

Bir, E. Ö. (2019). *Elektronik Ağızdan Ağıza Pazarlama.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Bölükbaş, K. (2022). Dijitalleşen Müzik Sektöründe Çevrim İçi Müzik Platformları: TRT Dinle Örneği. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar* , 6(19), 245-262.

Cantallops, A. & Salvi, F. (2014). New Consumer Behavior: A Review of Eesearch on eWOM and Hotels. *International Journal of Hospitality Management* , 36 (1), 41-51.

Chodos, A. T. (2019). What Does Music Mean to Spotify? An Essay on Musical Significance in the Era of Digital Curation. *INSAM Journal of Contemporary Music, Art and Technology* , 2(1), 36–64.

Ergün, E. (2016). Türkiye'de Kullanılan Online Müzik Platformları: Spotify Örneği. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication* , 6 (2), 114-118.

Ertemel, A. V. (2016). *Dijital Çağda İllüzyonel Pazarlama.* İstanbul: Abaküs Kitap.

Gezmen, B. (2021). Dijital Dünyada Endüstrileşen ve Metalaşan Müzik Platformları. Ed., Canan Arslan, *Dijital Dönüşümün Kültür ve Sanat Üzerindeki Yansımaları*, Ankara: Nobel Yayın, 125-141.

Gülmez, M. (2011). İnternet'te Ağızdan Ağıza Pazarlama Uygulamaları. *Internet Uygulamaları ve Yönetim Dergisi,* 2(1) , 29-36.

Hüseyinoğlu, B. (2009). Tüketici Tarafından Yaratılan Medya ortmanında Ağızdan Ağıza Pazarlama ve Yeni Bir Uygulama. yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Yıldız Teknik Üniversitesi İşletme, S.B.E.

İnan, E. A. (2012). İnternet Çağında Ağızdan Ağıza Pazarlamanın Yeniden Yükselişi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* , 26 (2), 191-204.

Karatay, S. (2022). Çevrimiçi Dinleme Pratiklerinin Kullanıcı ve Sektör Açısından Eleştirel Analizi: Spotify Örneği, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, S.B.E.

Kutlay, E. B. (2007). Müziğin Bir Pazarlama Elementi Olarak Tüketici Üzerinde Duygusal, Algısal ve Davranışsal Etkileri, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, S.B.E.

Leijonhufvud, J. & Carllson, S. (2022). *SPOTIFY Apple, Google ve Amazon'u nasıl Yendi? .* İstanbul: Kronik Kitap.

Odabaşı, Y. (2014). *Postmodern Pazarlama.* İstanbul: MediaCat Yayınları.

Philip Kotler, H. K. (2017). *Pazarlama 4.0 Gelenekselden Dijitale Geçiş.* İstanbul: Optimist Yayınları.

Ries, J. T. (2007). *Pazarlama Savaşı,* Çev. Ümit Şensoy. İstanbul: Optimist Yayınları.

Rosen, E. (2021). *Bızz'ın Anatomisi Kulaktan Kulağa Pazarlama.* İstanbul: The Kitap Yayınları.

Yazıcı, B. & Sadedil, S. N. (2021). Dijital Yayın Platformlarının Yapmış Olduğu Pazarlama İletişimi Faaliyetlerinin Viral etkisi: Netflix: "Bir Başkadır" Dizi Örneği, Ed., İpek Krom, *Viral Reklamcılık Pazarlama Perspektifinden bir Yaklaşım* Ankara: Nobel 193-218.

Odabaşı, Y. & Barış, G. (2007). *Tüketici Davranışı.* İstanbul: MediaCat Kitapları.

Yozgat, U. & Deniz, R. B. (2011). "Ağızdan Ağıza Pazarlama (aap)"Olumlu ve Olumsuz Tavsiyelerin Tüketicilerin Ürün Satın Alma Kararları Üzerindeki Etkisini Ölçmeye Yönelik Üniversite Gençleri Üzerinde Bir Araştırma. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi,* 7 (2), 43-63.

Verma, S. & Yadav, N. (2021). Past, Present, and Future of Electronic Word of Mouth, *Journal of Interactive Marketing*, 53(1) , 111-128.

İnternet Kaynakları

Alakoç, B. (2020), *Dijital Pazarlamanın WOM Ustası, "Spotify"*. https://tr.linkedin .com/pulse/dijital-pazarlaman%C4%B1n-wom-ustas%C4%B1-spotify-beril-alakoc , 15.05. 2023.

build.co, https://buildd.co/marketing/spotify-marketing-strategy , 19.05.2023.

Spotify, ücret ödeyen abone sayısını açıkladı (26 Ekim 2022). Cumhuriyet, https://www.cumhuriyet.com.tr/bilim-teknoloji/spotify-ucret-odeyen-abone-sayisini-acikladi-1996341 , 05.06.2023.

Cury, C. (2021, Aralık 14). *What Spotify Wrapped Can Teach About Successful Marketing Strategies*. www.rockcontent.com: https://rockcontent.com/blog/spotify-wrapped-marketing-strategies/ , 25.05.2023.

Fosbraey, G. (2020), *Spotify Wrapped: how sharing your music tastes can drive feelings of Fomo*. www.theconversation.com: https://theconversation.com/spotify-wrapped-how-sharing-your-music-tastes-can-drive-feelings-of-fomo-196825 , 05.06.2023.

Spotify, https://www.spotify.com/tr-tr/about-us/contact/ , 27.05.2023.

Onat, O. (2015) *Dijitalleşme Müzik Sektörünü Ayağa Kaldırabilir mi?* www.linkedin.com , 06. 05. 2023

AKIŞ PLATFORMLARINDA DÖNÜŞEN MÜZİK METASI

Kübra Ogurtani

Giriş

Günümüzde giderek sayısı artan akış platformları, müziğin dolaşımında baskın bir uygulama hâline gelmiştir. Platformların öneri algoritmaları ve kişiselleştirme gibi kendine has özelliklerinin yanı sıra verileşme, algoritmikleşme, nişleşme gibi eğilimler platformlaşmaya eşlik etmektedir. Tüm bunlar müziğin yeniden yapılanmasında dolaşımla sınırlı kalmayan sonuçlar doğurmaktadır. Dinleyici etkinliğinin, üretim ve tüketimin bulanık sınırlarında gerçekleştiği bu platformlarda, dinleyiciler, platform üzerindeki her etkinlikleriyle bizzat meta üretiminin gerçekleştiği alanları inşa etmektedirler. Böylece platformların tecimselliğinin olağan bir uzantısı olan müzik metası, kendini yeniden üretme yetisine sahip içkin bir değer olmaktan çıkarak araçsallaşmaktadır. Bu bölümde de müzik metasını platformlaşma odağında yeniden ele alıyor ve Spotify gibi akış platformlarının müziğin dolaşımını dönüştüren özelliklerine odaklanıyorum. Platformların dolaşımın ötesindeki yansımalarını ve daha geniş anlamda çağdaş kültür endüstrilerini yeniden düşünmek için akış platformlarında dönüşen müzik metasını *hayali meta* olarak anlamaya çalışıyorum.

Teknolojik gelişmeler eskiden ancak dar bir kitle tarafından erişilebilir olan müziğin gelişmiş sanayi toplumlarının günlük yaşam deneyiminde merkezî bir konum edinmesini sağlamıştır. Müziğin bu merkeziliği, kültürel üretimin platformlaştığı (Nieborg & Poell, 2018: 2) günümüzde de sürmektedir. Yakın tarihimizde müziğin teknolojik, ekonomik, kültürel ve toplumsal boyutlarının her birinde yakınsama (Jenkins, 2006) dijitalleşme (Lister, 2012) ve platformlaşma (Srnicek, 2016) süreçleriyle takip edilebilen değişimler meydana gelmiştir. Bu süreçlerin müziğin metalaşması bağlamında, küresel müzik endüstrisinin baskın aktörlerinden olan dijital akış platformu Spotify çerçevesinde ele alınması, platformlaşma sürecinin dinleme pratikleri ve müzik üzerindeki gücünün gözlemlenmesini sağlayabilir.

formlaşmaya dayalı dijital ekonomiyi yeniden üretme yollarını daha geniş bir çerçevede tartışabiliriz.

Kaynakça

Adorno, T. (2003). Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünürken, *Cogito*, 76-83.

Adorno, W. T. & Horkheimer, M. (2014). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. İstanbul: Kabalcı.

Appadurai, A. (2012). Commodities and The Politics of Value. *Interpreting Objects and Collection*, Ed. S. Pearce, London: Routledge, 76-91.

Barnett, K. & Harvey, E. (2015). Recording Industries, Technologies and Cultures in Flux. *Creative Industries Journal*, 8(2), 103-105.

Deleuze, G. (1986). *Foucault*. Paris: Minuit.

du Gay, P. & Negus, K. (1994). The Changing Sites of Sound: Music Retailing and the Composition of Consumers. *Media, Culture & Society*, 16(3), 395-413.

Fleischer, R. (2017). If the Song Has No Price, is it Still a Commodity? Rethinking the Commodification of Digital Music. *Culture Unbound*, 9(2), 146-162.

Gillespie, T. (2010). The Politics of 'Platforms'. New media & society, 12(3), 347-364.

Hracs, B. J. & Webster, J. (2021). From Selling Songs to Engineering Experiences: Exploring the Competitive Strategies of Music Streaming Platforms, *Journal of Cultural Economy*, 14(2), 24027.

Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York: New York University Press.

Kasap, O. & Yalcintas, A. (2021). Commodification 2.0: How Does Spotify Provide Its Services for Free? *Review of Radical Political Economics*, 53(1), 157-172.

Langley, P. & Leyshon, A. (2017). Platform Capitalism: the Intermediation and Capitalization of Digital Economic Circulation. *Finance and Society*, 3(1), 11-31.

Leyshon, A., Webb, P., French, S., Thrift, N. & Crewe, L. (2005). On the Reproduction of the Musical Economy After the Internet. *Media, Culture & Society*, 27(2), 177-209.

Lister, M. (2009). *New Media: A Critical Introduction*. Taylor & Francis.

Marx, K. (1978). Capital, Volume One. *The Marx-Engels Reader*, Ed. R.C. Tucker, 294-438.

Morris, J. W. (2015). *Selling Digital Music, Formatting Culture*. California: University of California Press.

Negus, K. (2019). From Creator to Data: The Post-Record Music Industry and The Digital Conglomerates. *Media, Culture and Society*, 41(3), 367-384.

Nieborg, D. B. & Poell, T. (2018). The Platformization of Cultural Production: Theorizing the Contingent Cultural Commodity. *New Media & Society,* 20(11), 4275–4292.

O'connor, J. (2007). *The Cultural and Creative Industries: a Review of the Literature*. İngiltere: Arts Council England.

Prey, R. (2015). Now Playing You: Big Data and the Production of Music Streaming Space. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Simon Fraser University.

Prey, R. (2020). Locating Power in Platformization: Music Streaming Playlists and Curatorial Power. *Social Media+ Society*, 6(2), 1-11.

Polanyi, K. (2020). *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasi ve Ekonomik Değerleri*. İstanbul: İletişim

Simmel, G. (1978). *The Philosophy of Money*. London: Routledge.

Srnicek, N. (2016). *Platform Capitalism*. Cambridge, UK; Malden, MA: Polity Press.

Straw, W. (2002). Music as Commodity and Material Culture. *Repercussions*, 7(8), 147-172.

Taylor, T. D. (2007). The Commodification of Music at The Dawn of The Era of "Mechanical Music". *Music in the World: Selected Essays*, Ed. Taylor, T. D., 50-74. Chicago: The University of Chicago Press.

Van Dijck, J. (2013). *The Culture of Connectivity: A Critical History of Social Media*. Oxford University Press.

İnternet Kaynakları

Spotify (2023). Spotify Premium – Spotify (TR*). https://www.spotify.com/tr-tr/premium/* adresinden erişildi.

DİJİTALLEŞMENİN MÜZİK ALANINDA TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Canan Arslan

Giriş

Sanat dünyasında toplumsal cinsiyet eşitsizliği yüzyıllardır süregelmiş ve günümüzde hâlâ varlığını sürdürmektedir. Sanat dünyasının bir alt dalı olan müzik endüstrisi ise erkek egemenliğinin yoğun olarak görüldüğü alanların başında gelir.

Kendilerine atanan rollerin kadınları kamusal alandan dışlaması, ayrımcılığa uğraması, erkeklerle eşit oranda eğitim olanaklarına ve kültürel haklara sahip olamaması, iş hayatında cam tavana çarpması gibi faktörler kadınları çoğu alanda olduğu gibi müzik dünyasında da görünmez kılar. Kültürel normlar, kadın bedeninin nesneleştirilmesi, kadın sanatçıları görmezden gelen erkek eşik bekçileri, kadın rol modellerin eksikliği, teknolojiye eril bir kimlik yüklenmesi, hatta müziğin kendi içinde eril- dişil ayrımının gözlemlenmesi gibi nedenler müzik dünyasında kadınları birçok güçlükle karşı karşıya getirirken, erkek egemen bir alan yaratılmasına neden olur.

İçinde bulunduğumuz dijital çağda, dijital teknolojilerde gözlemlenen dönüşümlere paralel olarak kadın sanatçılar toplumun kendilerine dayattığı rollerle mücadele etmeye, dijital medyayı kendilerini ifade aracı olarak kullanmaya ve kendilerine ait sanatsal alanlar yaratmaya çalışmaktadır. Sosyal medya kadın sanatçıların, özellikle kadın müzisyenlerin, geniş sosyal ağlar kurarak görünürlüklerinin artmasını olası kılmıştır.

Bu çalışmanın amacı dijital teknolojilerin kadın müzisyenlerin görünürlüğünü ne derece etkilediğini, müzik sektöründe cinsiyet ayrımcılığının dijital çağda hâlâ var olup olmadığını sorgulamaktır. Çalışmada öncelikle bir literatür taraması yapılmış ve bu konuda erişim sağlanan istatistiksel verilerin incelenmesini içeren nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

rudan iletişim kurabilmeleri Türk kadın müzisyenlerin her geçen gün daha fazla görünürlük kazanması adına umut vaat etmektedir.

Sonuç olarak kadın müzisyenlerin kültür ve sanat dünyasında görünmez olmaları biyolojik yapılarını değil eğitim, kültürel normlar, kurumlar, erkek eşik bekçileri, rol model eksikliği gibi dış etmenlere bağlıdır. Kadınlar ancak kendi güçlerine inandıkları takdirde bu dış engellerin üstesinden gelebilirler.

Kaynakça

Abeles, H. F. & Porter, S. Y. (1978). The Sex-Stereotyping of Musical Instruments. *Journal of Research in Music Education*, 26(2), 65–75.

Bain, V. (2019). *Counting The Music Industry: The Gender Gap*. Counting Music.

Bayton, M. (1998). *Frock Rock: Women Performing Popular Music*. (No Title).

Beer, A. (2016). Sounds and Sweet Airs: The Forgotten Women of Classical Music. Simon and Schuster.

Binark, M., Demir, E. M., Sezgin, S. & Gökçe, Ö. Z. S. U. (2023). Türkiye Müzik Endüstrisinde Platformlar ve Algoritmik Kürasyonun Yeni Kültürel Aracılık Rolü-Que Vadis?. *Kültür ve İletişim*, 26(51), 108-141.

Born, G. & Devine, K. (2015). Music technology, gender, and class: Digitization, educational and social change in Britain. *Twentieth-Century Music*, 12(2), 135-172.

Bray, F. (2007). Gender and Technology. *Annual Review of Anthropology*, 36:1, 37-53

Butler, J. (1988), "Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory", *Theatre Journal* 40 (4): 519-531.

Cockburn, C. (1985). *Machinery of Dominance: Women, Men, and Technological Know-How*. Dover: Pluto.

Cockburn, C. Ormrod, S. (1993) *Gender and Technology in Making*. London Sage Publications.

De Boise, S. (2018). Gender Inequalities and Higher Music Education: Comparing The UK And Sweden. *British Journal of Music Education*, 35(1), 23-41.

Farrugia, R. (2012). *Beyond the Dance Floor: Female DJs, Technology and Electronic Dance Music Culture*. Bristol: Intellect Books.

Graham, G., Burnes, B., Lewis, G. J. & Langer, J. (2004). The transformation of the music industry supply chain: A major label perspective. *International Journal of Operations & Production Management*.

Hall, B. (2016). The Invisible Producers: Has The Patriarchal Ideology of the Music Industry Limited the Progression of Women in Music Industry? *MSH 320. Musical Dissertation.*

Jodie Taylor (2012). Taking it in the ear: On musico-sexual synergies and the (queer) possibility that music is sex, *Continuum*, 26:4, 603-614, DOI: 10.1080/10304312.2012.698039

Oldenziel, Ruth. (2001). *Making Technology Masculine: Men, Women, and Modern Machines in America*, 1870-1945. Bibliovault OAI Repository, the University of Chicago Press. 106. 10.2307/2652289.

Rothschild, R. (Ed.). (1983). Machina Ex Dea: Feminist Perspectives on Technology. New York: Pergamon.

Smith, S. L., Pieper, K., Choueiti, M., Hernandez, K. & Yao, K. (2021). Inclusion in the recording studio? Gender and race/ethnicity of artists, songwriters and producers across 900 popular songs from 2012–2020. *Annenberg Inclusion Initiative*. USC Annenberg Inclusion Initiative.

Wajcman, J. (2000). Reflections on Gender and Technology Studies: In What State is the Art? *Social Studies of Science*, 30(3), 447–464. http://www.jstor.org/stable/285810

Wych, G. M. (2012) Gender and instrument associations, stereotypes, and stratification: A literature review. Applications of Research in Music Education. 30(2), 22-31

İnternet Kaynakları

İKSV (2022) Kültür Sanat Dünyasında Toplumsal Cinsiyet. https://www.iksv.org/i/assets//iksv/documents/kultur_politikalari_rapor10.pdf , 13.04. 2023.

TUIK (2021) Kültür Ekonomisi ve Kültürel İstihdam İstatistikleri. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kultur-Ekonomisi-ve-Kulturel-Istihdam-Istatistikleri-2021-45686 , 10.05.2023

DİJİTALLEŞME ÇERÇEVESİNDE X KUŞAĞININ MÜZİK DİNLEME PRATİKLERİNDEKİ DÖNÜŞÜM

Melike Sejfula

Giriş

Dijitalleşme öncesinde müziğin üretim, dağıtım ve tüketimi geleneksel biçimde gerçekleşmekteydi. Üretilen müzik eserleri, fiziksel araçlar olan plak, kaset veya CD'ye kaydedilip, müzik marketlere dağıtımı yapılmaktaydı. Dinleyiciler müzik marketlerden diledikleri müzik eserlerini satın alıp, müzik çalarlar aracılığıyla dinleme deneyimini gerçekleştirmekteydi. Dijitalleşme, tüm bu pratikleri dönüştürmüş ve müzik sektörü yeni bir biçim almıştır.

Dijitalleşme her alanı etkilediği gibi müzik sektörünü de etkilemiş ve yapısında köklü dönüşümlerin gerçekleşmesine neden olmuştur. Üretimden başlayıp, izleyiciyle buluşma aşamasına kadar her süreçte değişim yaşanmıştır. Dijitalleşmeyle birlikte müzik eserleri kolay bir şekilde kopyalanabilir, saklanabilir ve paylaşılabilir hâle gelmiştir. Bu dönüşüm müziğin tüketilmesine kadar uzanmış ve yeni müzik dinleme pratiklerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Müziğin dijitalleşmesiyle birlikte müzik dinleme alışkanlıkları ve davranışları da değişmiştir. Dijitalleşme öncesinde bireyler, müzik eserlerinin kaydedildiği fiziksel bir araç (plak, kaset, CD) ve o araca uygun müzik çalar aracılığıyla müzik dinleyebilmekteydi. Bu durum bireylerin müzik dinleyebilecekleri yer ve zamanı kısıtlıyordu. Walkman ve Discman'in piyasaya sürülmesiyle birlikte bu durum bir ölçüde değişse de müzik dinleme pratiğinin yer ve zamandan bağımsızlaşması, müziğin dijitalleşmesiyle mümkün olmuştur. Özellikle iletişim teknolojilerinde gerçekleşen yakınsamayla birlikte akıllı telefonların tüm iletişim süreçlerinde kullanılması müzik dinleme alışkanlıklarının değişmesinde önemli rolü olmuştur.

olumsuz olarak değerlendirmiş ve müzik dinleme zevklerini bozduğunu söylemişlerdir. Reklamları izlemeden geçtiklerini vurgulamışlardır. Youtube'da reklamların gittikçe arttığını dile getirmişler ancak buna rağmen ücretsiz olması sebebiyle kullanmaya devam ettiklerini belirtmişlerdir.

Çalışma sonucunda, X kuşağının dijital müzik dinleme pratiklerine önemli ölçüde uyum sağladığı görülmüştür. Katılımcıların ağırlıklı olarak akıllı telefonları aracılığıyla Youtube üzerinden dijital müzik dinleme pratikleri geliştirdikleri belirlenmiştir. Youtube'un X kuşağının müzik dinleme tercihlerinde ön planda olduğu görülse de katılımcıların ücretli abonelik sistemiyle hizmet veren akış platformlarından da haberdar oldukları ancak ücret ödemek istemedikleri için Youtube'u kullanmaya devam ettikleri dikkat çekmiştir. Bu durumda kuşaklar arası farkların ortaya çıktığı ve tüketim alışkanlıklarının devreye girdiği yorumu yapılabilir. X kuşağının, iletişim teknolojileriyle daha iç içe olan ve tüketim kültürünün içine doğan Y ve Z kuşaklarına göre, dijital kültür endüstrisi ürünlerinin tüketiminde farklı davranışlar sergilemeleri, müzik dinlemek için ücretsiz uygulamaları tercih etmeleri beklenebilir bir sonuçtur.

Kaynakça

Erkaya, M. (2019). "Türkiye'de Dijital Müzik Pazarının Oluşumu". *Yeni Medya Çalışmaları V: Türkiye İnternet Tarihi*, Ed. E. Saka, İstanbul: Alternatif Bilişim, 350-367

Geray, H. (2011). *Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş.* Ütopya Yayınevi: Ankara.

Güdek, B. (2017). Müzik Sanatının Dijital Dönüşümü: Sanal Müzik. *Eurasian Academy of Sciences, Social Science Journal*, 37-42.

Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture Where Old and New Media Collide.* New York: New York University Press.

Jenkins, H. (2019). *Cesur Yeni Medya: Teknolojiler ve Hayran Kültürü.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Karatay, S. (2022). Çevrimiçi Dinleme Pratiklerinin Kullanıcı ve Sektör Açısından Eleştirel Analizi: Spotify Örneği. Doktora Tezi.

Kutluk, M., & Kaptanoğlu, B. (2019). Dijital Müzik ve İnternet'in Kısa Tarihine Genel Bir Bakış. *Yeni Medya Çalışmaları V: Türkiye İnternet Tarihi*. Ed. E. Saka, İstanbul: Alternatif Bilişim, 368-402.

Kuyucu, M. (2021). Dijital Dönüşüm ve Müzik: Müzik Endüstrisinde Yaşanan Dijitalleşmenin Avantaj ve Dezavantajları. *International Culture, Art and Literature Congress (UKSEK)*, 186-206.

Kümbetoğlu, B. (2017). *Sosyolojide ve Antropolijide Niteliksel Yöntem ve Araştırma.* İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Menn, J. (2003). *All the Rave: The Rise and Fall of Shawn Fanning's Napster.* New York: Crown Publishing Group.

Oğuz, T. (2016). Dijital Müzik Tüketim Alışkanlıkları. *Kurgu*, 44-62.

Saka, E. (2019). Türkiye'de İnternet. *Türkiye'de İnternet Tarihi: Yeni Medya Çalışmaları V*. Ed. E. Saka, İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği, 3-70.

Tilson, D., Sorensen, C., & Lyytinen, K. (2013). Platform Complexity: Lessons from the Music Industry . *HICSS 13: 46th International Conference on System Sciences*, 4625-4634.

Vonderau, P. (2019). The Spotify Effect: Digital Distribution and Financial Growth. *Television and New Media*, 3-19

MÜZİKTE DÖNÜŞÜMÜN Z KUŞAĞI BOYUTU: UZI'DEKİ YÜKSEK SESLİ İTİRAZIN SOSYOLOJİK KODLARI

Cihan Oğuz

Giriş

Adorno, "Aşağılanan, onuru kırılan kişide, bütün bedeni yakıcı bir ağrıyla ışımış insanınki kadar şiddetli bir iç aydınlanma olur" (2017: 171) derken, *özgür insanın* sancılı iç hesaplaşmasına girizgâh yapar. Bu hesaplaşmanın tinsel boyuta yansımış hâli ise pek çok seçeneğin yanında biraz da müzikte vücut bulmaktadır. Müziğin asırlar öncesine uzanan en ilkel biçiminden, dijital ortamda sunulduğu en modern platformlara kadar, *tınının* ve *sözün* uyumu, her dönem bireylerin/toplumların yaşam pratiklerine ve/veya yaşam çelişkilerine tutulan bir aynadır. Öyle ki, toplumsal sınıfların müzik tercihinde bile -tam olarak birebir örtüşmese de- bu gerçekliğin yansıması ortaya çıkar. Elbette büsbütün siyah-beyaz bir çelişkiler yumağı olmayabilir bu; nitekim tarihsel örneklerin aksine zenginlerin *lümpen* zevkine uygun müziklere (örneğin arabeske veya fantezi müziğe) ilgi gösterdiği -Türkiye özelinde- sıkça görülen bir vakıadır.

Müziği toplumsal bağlamından ziyade bireyler bazında bir otopsiye tabi tutmak da bir yaklaşım tarzı olabilir. Her toplumsal sınıf bir müzik armonisine sahip değildir ama her karmaşık toplumsal yapıda mutlaka öne çıkan bir veya birkaç müzik türü vardır. Nitekim caz, arabesk, tango gibi müzik türlerinin ortaya çıktığı toplumsal/tarihsel ortam ve koşullar düşünüldüğünde, bu türlerin sadece dönemsel bir akım olarak kalmayıp, kendileriyle aynı dönemde ortaya çıkan diğer müzik türlerine ulanarak *sentez* yarattığı dikkat çekmektedir. Yine Türkiye özelinde, arabeskin popa, Türk halk müziğinin hem fantezi müzik hem pop folk hem de zaman zaman caza göz kırpan yolculuğu buna örnektir. Şair Sadi Şirazî, "Müzik nedir?" sorusu yöneltildiğinde, "Bana dinleyeni gösterirseniz müziğin ne olduğunu öyle söyleyebilirim" yanıtı vermiştir

Z kuşağının, 2000'li yıllardaki tüm siyasal ve toplumsal çalkantılara, yaşam tarzıyla ilgili müdahale girişimlerine, üst kuşakların -kaygı ve korkuyla karışık- eğitimle ilgili vermiş oldukları kaotik kararlara, *saygısızlık* suçlamalarına, pratik karar verme konusundaki yeteneklerinin *bencillik* olarak görülmesine (bu tartışılabilir), toplumsal cinsiyeti reddeden *eşitlikçi* bakış tarzlarının gelenekselci kesimler tarafından endişeyle izlenmesine ve hiçbir ideoloji ya da felsefeye körü körüne bağlanmayı kabullenmeyen *pratik zekâ* reflekslerinin hor görülmesine rağmen, üst kuşaklardan daha *cesur*, daha *kararlı* ve daha *tutarlı* olduğu söylenebilir. Rap müzik bir bakıma bu cesaretin melodikal yansımasıdır.

Z kuşağı, özellikle çeyrek yüzyıla yaklaşan yaşam pratiklerinde toplumsal bir savruluşun öznesi olan, dinledikleri müzikten izledikleri videoya kadar hemen her kültürel pratiklerinde toplumun *ortalama* insanlarına *tuhaf* gözüken, mantıksızca itaati benimsemeyen hatta itaate doğrudan karşı çıkan, kendi doğrusunu kendisi bulmaya çalışan, yaptığı yanlış da olsa başkasının gösterdiği doğruya tercih eden, dik başlı olmayı birey olmanın öncülü sayan, sonuçta X ve Y kuşaklarının genetik mirasını devralmış ama bu mirası daha *rafine* bir düzlemde eritmiş bir kuşaktır.

UZI'nin şarkılarında dile gelen toplumsal mesajların Z kuşağında karşılık bulması, dahası bu toplumsal mesajların geleneksel hiçbir ideolojiye dayanmaması ama hedefinin küresel sermaye, kapitalizm, adaletsizlik ve eşitsizlik olması, bu *paralel evrenin* oluşmasına yetmiştir. UZI'deki *sivri dil*in -aslında tüm rap şarkıcıları için vazgeçilmez bir özelliktir bu- Z kuşağının yaşam pratiği ile uyum sağlaması, ikilinin birbirine ısınmasını kolaylaştırmıştır. UZI'nin, Spotify gibi Z kuşağının ağırlıkta olduğu bir dijital müzik platformunda en çok dinlenen şarkıcı olmasının izdüşümünde bu *bütünleşme* yatmaktadır. Ancak Z kuşağının bağlılığı ve bağımlılığı reddeden kişilik özelliğinin, zamanla yeni açılımlara ve yeni şarkıcılara/gruplara evrilmesi hiç de sürpriz olmayacaktır.

Kaynakça

Adorno, T. W. (2017). *Minimia Moralia*. Çev. Orhan Koçak, Ahmet Doğukan, 9. Basım. İstanbul: Metis.

Akduman, G. & Hatipoğlu, Z. (2021). Kim bu Z kuşağı? *EMI Journal dergisi*, 5(9), 203-226.

Aksoy. M. (2022). Bir İletişim Aracı Olarak Protest Rap: "Şanışer" Örneği. *Medya ve Kültür Dergisi*. 2(1), 44-64.

Angı, E. Ç. (2013). Müzik Kavramı ve Türkiye'de Dinlenen Bazı Müzik Türleri. *İdil Dergisi*, 2 (10), 59-81.

Arıcan, T. (2021). Türkçe Rap'in Dönüşüm Evrelerinde Geçişkenlikler: Direniş, Marjinalleşme ve Tarz. *Eurasian Journal of Music and Dance*, (18), 53-69. DOI: 10.31722/ejmd.956687.

Aytulum, H. (2019). Popüler Kültür Bağlamında Rap Savaşları ve İslamî Rap Müzik Üzerine Bir İnceleme. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 208-241.

Çetin, N. (2019). Rap Müzikte Deyimlerin Kullanımının Sagopa Kajmer Örneği Üzerinden Metinlerarasılık Bağlamında Değerlendirilmesi. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 26, 344-358.

Düzgün, A. (2022). Z Kuşağının Kişilik Özellikleri ile Liderlik Tarzı Beklentisi Arasındaki İlişki. *Erciyes Akademi* dergisi, 36(1), 408-431.

Güven, U. Z. (2018). Müzik Kültürleri İncelemelerinde "Öteki" Kavramı Üzerine Sosyolojik ve Antropolojik Yaklaşımlar. *Sosyoloji Dergisi*, 38, 67-88. http://dx.doi.org/10.26650/SJ.38.1.0003

Oğuz, T. (2016). Dijital Müzik Tüketim Alışkanlıkları. *Kurgu*, 24 (1), 44-62.

Fırıncıoğulları, S. (2016). Toplumsal Zamanın Ruhu ve Müzik Türlerinin Doğuşu Savaş Çağının Asi Çocukları Rock Ve Rap. *Siyah Sanat Dergisi,* 19, 1-7.

Karanfil, İ. (2022). Türkiye'de Gangster ve Trap Hip Hop Müzik: Yeni Nesil Rap Müziğin "Mahalle"si. *Journal of Economy Culture and Society, 66, 55-72.* https://doi.org/10.26650/JECS2021-994962.

Shusterman, R. (2005). Rap Aesthetics: Violence and the Art of Keeping it Real, D. Darby, T. Shelby (ed.). *Hip-hop and philosophy: rhyme 2 reason*, Chicago IL, USA: Open Court, 54-64.

Üçer, M. B. (2013). Müzikte Anlamın Yeniden Üretimi: Hip-Hop Kültürünün Türkiye'deki Görüntüleri Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme. *II. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi Bildiri Kitabı I*, Bursa, 249-262.

Vural, T. & Açıkgöz, Ö. (2020). Adana İlinde Yaşayan Z Kuşağının Müzikal Beğenileri. *Eurasian Journal of Music and Dance EJMD*, Issue: 17, 129-158.

Ziyagil, H. E. (2021). Türk Müziği Dinleme Kültürünün Günümüz Z Kuşağı Nesline Aktarılmasına Dair Bir Öneri. *TOBİDER International Journal of Social Sciences*. Volume (5)2, 114-133. DOI: http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.9.7

İnternet Kaynakları

Lhit (2021). UZI-GNG Kartel, https://l-hit.com/tr/25576, 04.06.2023.

Youtube (2022). UZI-XXL, https://l24.im/kHu1, 06.06.2023.

Youtube (2022). UZI-Negatif, https://l24.im/Zyp0, 06.06.2023.

Youtube (2021). BATUFLEX & UZI & LVBEL C5 & CRITICAL-AMCAS (prod by. AKDO), https://l24.im/KhNL, 06.06.2023.

Youtube (2021). UZI & ALI471-Acayip (BASS BOOSTED), https://l24.im/0aWCP, 06.06.2023.

Youtube (2007). Sultana-Kusu Kalkmaz, https://l24.im/c4zC, 06.06.2023.

TÜRKİYE'DE "YENİ MEDYA ŞARKICILIĞI": REYNMEN ÖRNEĞİ[1]

Cevher Sarıgül - Gonca Girgin

Giriş

Sosyal bilimler veya diğer akademik disiplinlerde yeni araştırma ve incelemeler meselenin ortaya çıkışı ve araştırmacının sorduğu sorular zemininde ele alınmaktadır. Bu çalışma da yeni medya çalışmaları kapsamında, sosyal paylaşım ağları üzerinden önerdiğimiz "yeni medya şarkıcılığı" kavramının ontolojik meselesidir. Bu kavramsal öneriyi kabaca geleneksel medya ve müzik endüstrisi araç ve imkânlarından ayrı, yeni medya ortam özelliklerinin olanaklarıyla şekillenmiş web ağları üzerindeki şarkıcılık pratikleri olarak tarif edebiliriz. "Yeni medya araçları üzerinden araştırma yapmak" başlığı progresif olarak sözünü ettiğimiz yeni medya özellikleri referanslarıyla "Reynmen'in içerik üreticisi olarak yeni medya şarkıcılığı" üzerinden ne'liği, nasıl'lığı bağlamını oluşturmaktadır. Nihayetinde yeni medya üzerindeki şarkıcılığın varlığını, bu alan kapsamındaki araştırma ve yöntem pratikleri kapsamında sorgulayacağız. Bu doğrultuda çalışmamız yöntem olarak başvurduğu ağ etnografisi, diğer ifadeyle netnografi yöntemi zemininde geliştirilmiştir.

Netnografiden bahsetmeden önce iletişim çalışmaları ve antropoloji gibi sosyal bilimler alanında uzunca bir geçmişe sahip etnografi yönteminden bahsetmek gerekmektedir. Etnografi, temelde bir kültür tanımlaması ve o kültürün anlam dünyasını betimlemede kullanılan yöntemlerin adıdır (Binark vd. 2018: 124). "Etno" kökü insanı, "grafya" veya "grafi" ise betimlemek anlamını taşımaktadır (Yazıcı vd. 2012: 652). Dolayısıyla insanı gözlemlemeyi ve içinde bulundu inançsal, kültürel değerler bakımından doğrudan araştırmayı hedefleyen biçimdir. Sosyal bilimlerdeki araştırma yöntem ve tekniklerinden olan etnografi, antropologlar tarafından geliştirilmiş ve buradaki metodolojik yeni-

[1] Bu makale Cevher Sarıgül'ün Gonca Girgin danışmanlığında 2020 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Müzikoloji Bölümü lisans bitirme projesi olarak hazırladığı aynı isimli çalışmasından üretilmiştir.

üreticilerinin pozitif yönlendirmelerine konu olabilen üretimlerin, geleneksel medya devrindeki tekelci yönlendirmeye nazaran, tüketici beğenisine sunulmasında daha serbest bir yapıya izin verdiğini söylemek mümkündür.

Tüketici ve üreticinin birlikteliğini kendine özgü bir ilişki biçimi olarak değerlendirdiğimizde ise durum farklılaşır. Yeni medyanın geleneksel medya biçimlerine göre daha özgür olduğu yanılgısı hayran kitlenin bedava emeği ile bu noktada açığa çıkar. Karmaşık emek ve ekonomi süreçlerinde görece serbestleşen ve yeni ortamları aracılığıyla merkezsizleşen üretim ve tüketim ilişkileri hem faili muğlaklaştırmakta hem de birbirinin içine geçmiş "bedava" olanı yeni bir normallik süreci olarak deneyimlememizi sağlamaktadır.

Kaynakça

Binark, M., Mert, E., Bayraktutan, G., Halaiqa, İ., Tunç, S., Çomu, T., & Büker Alyanak, Z. (2018). *Yeni Medya Çalışmalarında Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Der. M. Binark, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Büker Alyanak, Z. (2018). Etnografi ve Çevrimiçi Etnografi. *Yeni Medya Çalışmalarında Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Der. M. Binark, Ayrıntı Yayınları, 123-169.

Çomu, T. (2012). Video Paylaşım Ağlarında Nefret Söylemi: Youtube Örneği. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çomu, T., & Halaiqa, İ. (2018). "Web İçeriklerinin Metin Temelli Çözümlemesi" *Yeni Medya Çalışmalarında Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Der. M. Binark, Ayrıntı Yayınları, 31-92.

İnal, A. (1996). *Haberi Okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.

Jenkins, H. (2016). *"Cesur Yeni Medya" Teknolojiler ve Hayran Kültürü*, Çev. N. Yeğengil, İstanbul: İletişim Yayınları.

Köse, M. (2016). Yeni İletişim ve Müzik Teknolojilerinin Müzik Endüstrisindeki Dönüştürücü Etkisi: Türkiye'de Bağımsız Müzik. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü.

Menekşe, F. (2019). Bir İş Modeli Olarak Vloggerlık ve Youtube Platformunda İçerik Üretimi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi: İstanbul Bilgi Üniversitesi Pazarlama İletişimi Enstitüsü.

Saruhan, Ş. (2014). Opera Şarkıcılığında Bir Dönüm Noktası: 'Do Di Petto'. *Tarih Okulu Dergisi*, 2014 (17).

Sezen, D. (2016). *Dijital Sonrası Hayran Kültürünün Dönüşümü Üzerine*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Thompson, J. B. (2019). *Medya ve Modernite*, Çev. S. Öztürk, Kırmızı Yayınları.

Toffler, A. (2008): *Üçüncü Dalga: Bir Fütürist Ekonomi Analizi Klasiği.* Koridor Yayıncılık.

Yazıcı, H., Reisoğlu, S., & Altun, F. (2012). Etnografik Araştırmacının Değerleri İle Araştırma Yöntem ve Sonuçları Arasındaki İlişki. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 649-657.

İnternet Kaynakları

Arman, A. (2019). "Reynmen: Şarkıya ve Klibe Çalıntı Dediler. Komik, Ben Şarkıcı bile Değilim" https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ayse-arman/sarkiya-ve-klibe-calinti-dediler-komik-ben-sarkici-bile-degilim-sosyal-medya-icerik-yaraticisiyim-41106914, 05.06.2020

(@basbakan) Instagram fotoğrafları ve videoları. (t.y.). Geliş tarihi 13 Haziran 2023, gönderen https://www.instagram.com/basbakan/

ccMixter—Welcome to ccMixter. ccmixter.org, 13.06.2023.

Cesur Yeni Medya—Henry Jenkins. https://iletisim.com.tr/kitap/cesur-yeni-medya/9330, 13.06.2023.

CNBC, https://www.cnbc.com/2015/04/21/popstars-the-internet-made-famous.html , 14.06.2020

DanoSongs | Royalty Free Music & Songs. (Çevrimiçi), https://danosongs.com/home, 13.06.2023.

Lexio, Halo Effect, https://www.lexico.com/definition/halo_effect , 12.07.2020.

mobygratis—Free music for independent filmmakers by Moby. (Çevrimiçi), https://mo bygratis.com/ , 13.06.2023.

Powerful Digital Assets & Tools for Video Creators. (Çevrimiçi), https://artlist.io/, 13.06.2023.

Reynmen (Yusuf Aktaş) kimdir? Kaç yaşında ve nereli? - Son Dakika Magazin Haberleri. - https://www.posta.com.tr/magazin/reynmen-yusuf-aktas-kimdir-kac-yasinda-ve-nereli-2087253 , 13.06.2023.

Stream and listen to music online for free with SoundCloud. https://soundcloud.com/ , 13.06.2023.

Takvim, (2019), https://www.takvim.com.tr/saklambac/2019/07/15/reynmene-rekor-tepkisi-aleyna-tilki-demet-aklalin-ve-isin-karaca-sosyal-medyadan-bombaladi , 23.06.2020.

Türk Dil Kurumu | Sözlük. https://sozluk.gov.tr/ , 15.05.2020.

Türk Dil Kurumu | Sözlük. https://sozluk.gov.tr/ , 13.06.2023.

Youtube (2017). 24 SAATTE ŞARKI YAPMAK!, (Çevrimiçi), https://www.youtube .com/watch?v=WigFwLYjD7c , 13.06.2023.

YouTube Stats, Channel Statistics—Socialblade.com. ,https://web.archive.org/web/20170209044341/https://socialblade.com/YouTube/channel/UCRBLdLVbiPnKYZ94qE4z3gg , 23.06.2020.

MÜZİK BÖLÜMLERİNİN DİJİTALLEŞEN MÜFREDATI

Ayça Avcı

Giriş

Müzik Eğitimi bölümlerinin dijitalleşen müfredatına değinmeden önce, dijitalleşme ile neyin ifade edildiğinin açıklanması konuya açıklık kazandıracaktır. Çünkü gerçekleştirilen bu çalışmanın temelini oluşturan kavram, "dijitalleşme" kavramıdır. Yazının devamında ise dijitalleşmenin müzik dünyasına etkisinin üzerine gidilecektir. Günümüzde birçok içerikte yer alan dijitalleşme kavramı, artık yeni dünya düzeni içinde neredeyse her alanda insanlara farklı perspektifler sunmaya başlamıştır. Dijitalleşme sürecine alışkın olmayan yaş grupları için dijitalleşme, kimi zaman işlerin manuel yapıldığı zamandan daha karmaşık işlemleri ifade etmektedir. Ancak yaşça genç ve dijitale alışkın olanlar için ise yaşamın hızına yetişmek adına olmazsa olmaz olarak tanımlanabilmektedir. Dijitalleşme literatürde, "görsel, yazınsal, sözel türdeki analog bilgilerin ve içeriklerin sayısallaştırılması süreci" şeklinde tanımlanmaktadır (Vrana & Singh, 2021:16). Teknolojik anlamının yanında, gündelik hayatın birçok alanında bulunan ve *ağ toplumu ile küresel köy* şeklinde tanımlamalara kaşılık gelen dijitalleşme kavramı, *sosyal medya, habercilik, resmi ve özel uygulamalar* gibi alanlara*, cep telefonu, bilgisayar ve tablet* gibi araçlara sahiptir (Harvey, 2010: 270; Castells, 2008: 38). İfade edilen alanlar ve araçlar, dijitalleşmenin gündelik yaşamdaki kullanımını arttırmaktadır ve aynı zamanda gündelik yaşam rutinlerinin oluşturulmasında önemli kavramlardan biri olmasını sağlamaktadır (Nordlund vd., 2019: 79). Dijitalleşme artık öyle bir boyut kazanmıştır ki, çevre ile iletişim, haber okuyup gündemi takip etme, sağlık ile ilgili hizmetlerden yararlanma, bankacılık işlemlerini gerçekleştirme, alışveriş, bireysel işlemler gibi neredeyse tüm işleri insanlara kolaylaştırarak sunan platformların temelini oluşturmuştur. Yukarıda ismi geçen tablet, cep telefonu ve bilgisayar gibi araçlar sayesinde insanlar, yaşama dair tüm ihtiyaçlarını ve motivasyonlarını gerçekleştirebilir hâle gelmektedirler. Bu ihtiyaç-

- Dijital Müzik Akış Platformları ve Kullanımları,
- Bilgisayar Destekli Müzik Eğitimi Platformları ve Kullanımları,
- Dijital Müzik Eğitimi Materyalleri ve Kullanımı,
- Dijital Eğitim Müziği Besteciliği,
- Müzik Eğitiminde Sosyal Medya Kullanımı,
- Müzik Eğitimi Okuryazarlığı,
- Dijital Vatandaş Olarak Müzik Öğretmenliği,
- Markalaşma ve Sosyal Medya Kullanımı,
- Çevrim içi ve Çevrimdışı Dijital Müzik Eğitimi,
- Dijital Teknopedagojik Müzik Eğitimi (DiTeM).

Yukarıda ifade edilen nitelikler ve devamında önerilen seçmeli dersler, COVID-19 salgını sonrasında gözlemlenen aksaklıklardan elde edilen çıkarımlar sonrasında ortaya çıkmış olan fikirlerdir. Pandemi döneminde öğretmenlerin yaşadığı sorunların çalışıldığı araştırmalarda da zorlanılan konular benzer başlıklardan oluşmuştur. Demir ve Özdaş'ın (2020: 290) pandemi sürecinde yaptıkları bir araştırmada, öğretmenlerin uzaktan öğretim konusunda eğitilmesi gerektiği ifade edilmiş ve bunu alt yapı geliştirme olarak ele almışlardır. Bu çalışma, bir müzik öğretmeni ve aynı zamanda akademisyen tarafından deneyimlenerek yazılmıştır. Bu nedenle klasik akademik yazınlarının ötesinde edinilen tecrübeler ve yapılan gözlemler sonucunda kaleme alınmıştır. Bu noktada 2020 pandemi sürecinden bu yana yapılan gözlemler ve elde edilen sonuçlar dahilinde, müzik öğretmeni yetiştiren bölümler başta olmak üzere, üniversitelerin öğretmen yetiştiren tüm bölümlerinin müfredatlarını gözden geçirerek revize etmeleri ve dijitalleşmeyi dahil etmeleri gerektiği önerilmektedir.

Kaynakça

Avcı, A. & Doğan, T., (2020). Dijital Çağ Müzik Öğretmenleri ve Öğrencilerinin Nitelikleri. *Route Education and Social Science Journal*, 53, 132-154. doi: 10.17121/ressjournal.2740.

Aziz, A. (2008). *İletişime Giriş.* İstanbul: Aksu Kitapevi.

Beyazıt, E. & Çiftçi, E. (2020). Türkiye'de Lisansüstü Eğitimde Kentbilim ve Çevre Eğitiminin Akademik Görünümü. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 10 (20), 593 - 621.

Bowen, W.G. (2013). *Higher Education in Digital Age,* Princeton University Press.

Brentano, F. (1973). Psycholoy from an Empirical Standpoint, ed. L. L. Mc Alister, London: Routledge & Kegan Paul.

Büyükbaykal Ilgaz, C. & Temel, G. (2019). Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı Bağlamında Sosyal Medya Kullanımı ve Gençlik. *International Journal of Cultural and Social Studies*, 5 (2), 434 - 447.

Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Ağ Toplumunun Yükselişi*, Çev. E. Kılıç, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cüceloğlu, D. (2008). *İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Demir, F. & Özdaş, F. (2020). Covid-19 Sürecindeki Uzaktan Eğitime İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi, Salgın Sürecinde Türkiye'de ve Dünya'da Eğitim*, 273-292. Doi: 10.37669/milliegitim.775620.

Ersoy, M. (2021). Eğitim Teknolojileri ile İlgili Yayımlanan Makalelerin İncelenmesi, *E- Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi,* 12 (2), 1-6. https://doi.org/10.19160/e - ijer.927830

Gonzalez, A. R. (2013). The Blogger Family: The Creation Of An Online Community. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Department of Sociology California State University, Sacramento.

Harvey, D. (2010). *Postmodernliğin Durumu*, Çev. S. Sökmen, İstanbul: Metis Yayınları.

Hegyes Eva Görgenyi, I. & Farkas, M. F. (2017). Some Aspects of Digitalization and Sustainability in The European Union. *Journal of Management.* 36 (2), (2017), 37–46.

İnci, M. A., Akpınar, Ü. & Kandır, A. (2017). Dijital Kültür ve Eğitim. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(2), 493-522.

Jaakkola, H., Aramo - Immonen, H., Henno, J. & Makela, J. (2016). The Digitalization Push in Universities. 39th International Convention on Information and Communication Technology. *Electronics and Microelectronics*, 1025 - 1031. https://doi.org/ 10.1109/M IPRO.2016.7522290

Jones, N., Blackey, H., Fitzgibbon, K., & Chew, E. (2010). Get Out Oo My Space!, *Computers & Education* 54 (3), 776–782

Kamahina, R. S., Yakovenko, T. V. & Daibova, E. V. (2019). Teacher's Readiness to Work under The Conditions of Educational Space Digitalization. *International Journal of Higher Education*, 8 (7), 79 - 83. https://doi.org/10.5430/ijhe.v8n7p79.

Karoğlu, A., Bal - Çetinkaya, K. & Çimşir, E. (2020). Toplum 5.0 Sürecinde Türkiye'de Eğitimde Dijital Dönüşüm. *Üniversite Araştırmaları Dergisi,* 3 (3), 147-158. https://doi.org/10.26701/uad.815428.

Koçak, A. & Terkan, B. (2010). *Medya ve Yaşlılar*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları

Kuyucu, M. (2013). Yeni Medya ve Dijital Müzik: Yeni Medyanın Müzik Endüstrisinin Ekonomik Yapısına Etkisi. 2.Uluslararası Dil ve İletişim Sempozyumu (s. 1385). İzmir: İzmir Üniversitesi.

Kuyucu, M. (2015). Müzik Endüstrisinde İnternet Pazarlaması ve Uygulamaları Türkiye Örneği. 2. Sanat ve Tasarım Eğitimi Sempozyum ve Çalıştayı (s. 392). Ankara: Başken Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi.

Laird, T. (2014). Using Social Media In Education For Classroom Teaching, Student Learning and Educator Professional Development. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Projesi. (Unpublished Master Project). Queen's University, Kingston, Ontario, Canada

McCusker, C. & Babington, D. (2018). *The 2018 Digital University.* Publicsector.

Nordlund, A., Sekki, S., Korvela, P. & Silvonen, J. (2019). The Changing Everyday Life of Families and Young People. *In Human - Centered Digitalization and Services*, 79 - 100. https://doi.org/ 10.1007/978 - 981 - 13 - 7725 - 9_5.

Özerbaş, M. A. & Yazıcı, E. B. (2021). Dijital Eğitim Platformu Değerlendirme Ölçeği'nin (DEPDÖ) Geliştirilmesi Çalışması. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 10 (2), 901 - 917. https://doi.org/10.33206/mjss.890538.

Rao, A. V., & Shalini, P. (2013). Social media and its impact on generation next. *International Journal of Logistics & Supply Chain Management Perspectives,* 2 (4), 647-654.

Sevinç, S. S. (2015). *Pazarlama İletişiminde Sosyal Medya*, No. 312, İstanbul: Optimist Yayın.

Solmaz, B., Tekin, G., Herzem, Z. & Demir, M. (2013). İnter ve Sosyal Medya Kullanımı Üzerine Bir Uygulama, *Selçuk İletişim*, 7 (4), 23-32.

Thackeray, R., Neiger, B. L., Hanson, C. L. & McKenzie, J. F. (2008). Enhancing Promotional Strategies Within Social marketin Programs: Use of Web 2.0 Social Media, *Health Promotion Practice* (9) 4, Don:10.1177/1524839908325335, pp. 338-343.

Tilson, D., Soren, C., Lyytinen, K. (2013). Platform Complexity: Lessons from the Music Industry", HICSS 13: 46th International Conference on System Sciences, January 2013, pp. 4625-4634.

Vrana J. & Singh R. (2021). *Digitization, Digitalization, and Digital Transformation,* Ed. Meyendorf N., Ida N., Singh R., Vrana J., Handbook of Nondestructive Evaluation 4.0, 1 – 17. https://doi.org/10.1007/978 - 3 - 030 - 48200 - 8_39 - 1

Vural, Z. B. A., & Bat, M. (2010). Yeni bir iletişim ortamı olarak sosyal medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine yönelik bir araştırma. *Journal of Yasar University,* 20 (5), 3348-3382.

Yarım, M. A. & Çelik, S. (2020). Endüstri 4.0 Çağında Öğrenci Gözüyle Öğretmenin Gerekliliği ve Rolü. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi* , 31 , 76 - 92. https://doi.org/10.20875/makusobed.541669.

Yongacı, Y., Dalkıran E. (2021). Koronavirüs (Covid-19) Pandemi Sürecinde Müzik Dersinin Uzaktan Eğitimle İşlenmesine Yönelik Görüşlerin incelenmesi, T*he Journal of Academic Social Science, 9/115, s. 341-364.*

İnternet Kaynakları

BuiltWith (2014). Blogger usage statistics, http://trends.builtwith.com/cms/Blogger , 15.06.2023.

Facebook (2014). Facebook reports third quarter 2014 results, http://investor.fb.com /releasedetail.cfm?ReleaseID=878726 , 15.06.2023.

SAHNE PERFORMANSLARINDA KULAKLIK KULLANIMININ MÜZİK TEKNOLOJİLERİ BAĞLAMINDA İCRAYI ETKİLEMESİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Kutup Ata Tuncer

Giriş

Müzik teknolojileri, tarih boyunca insanların müziği yaratma, kaydetme, çalma ve yayma yöntemlerini geliştirmesiyle ortaya çıkmıştır (Devine, 1996). İnsanlar, müzik yapma arzusuyla birlikte müzik aletlerini keşfetmiş ve bunları kullanarak melodiler oluşturmuşlardır. Ancak müzik teknolojileri, müziğin kaydedilmesi ve yeniden üretilmesi konusunda büyük bir devrim yapmıştır. Müzik teknolojilerinin kökenleri, 19. yüzyılda Thomas Edison'un 1877 yılında fonograf adı verilen ilk kayıt cihazını icat etmesiyle başlar (Jenkins, 2015). Bu cihaz, mekanik olarak bir tüp üzerine yapılan ses kayıtlarını gerçekleştiriyor ve tekrar çalınabiliyordu. Bu icat, müziğin fiziksel bir formda saklanabilmesini sağladı ve müziğin zaman ve mekân sınırlarını aşmasına yardımcı oldu. 20. yüzyılın başlarında, elektrikli kayıt teknolojileri geliştirilmeye başlandı. Mikrofonların icadı, sesin daha hassas bir şekilde kaydedilebilmesini sağladı ve kaydedilen seslerin daha iyi bir şekilde iletilmesini mümkün kıldı. Bu da müzik icrası ve kaydı için daha iyi kalite ve kontrol sağladı (Jenkins, 2015). Bununla birlikte, 20. yüzyılın ikinci yarısında dijital müzik teknolojilerinin gelişimi, müzik dünyasında devrim niteliğinde bir değişiklik yarattı. Dijital ses kaydedicileri ve dijital müzik enstrümanları, analog sesin dijital formata dönüştürülerek daha yüksek bir hassasiyetle işlenebilmesini sağladı. Bu teknolojiler, sesin daha doğru bir şekilde kaydedilmesini, düzenlenmesini ve manipüle edilmesini mümkün kılarak müzisyenlere daha fazla esneklik ve yaratıcı bir özgürlük sağladı.

Bu gelişmelerle birlikte, müzisyenlerin özellikle sahnede performanslarını icra ederken, bulundukları ortamın da yaptıkları müzikle paralellik sağlaya-

duklarından dolayı, kulaklıklarıyla tam anlamıyla uyumlu bir deneyim elde edemeyebilirler. Bu çıkarımdan yola çıkarak, Türk müziği enstrümanları çalan müzisyenlerin kulaklık kullanımında özel ihtiyaçlara sahip olabileceklerini ve daha fazla uyarlanmış kulaklık çözümlerine ihtiyaç duyabileceklerini belirtebiliriz. Ayrıca, geleneksel akustik çalgılarla çalışan müzisyenlerin, kulaklık kullanımının tam olarak müzikal deneyimlerine uymadığını ve bu nedenle tercihlerini farklı yöntemlere veya araçlara doğru yönlendirebileceklerini de vurgulayabiliriz. Sonuç olarak, Türk müziği enstrümanlarıyla çalışan müzisyenlerin kulaklık kullanımına ilişkin tercihlerinin geleneksel akustik çalgılar kadar yaygın olmadığı ve özel ihtiyaçları olduğu görülmektedir. Bu bilgiler, kulaklık üreticileri ve müzik endüstrisi paydaşları için Türk müziği enstrümanlarına uyumlu ve optimize edilmiş kulaklık çözümlerinin geliştirilmesi açısından değerli olabilir.

Kaynaklar

Behrendt, S. (2018). Earphones for the Musicians: The Evolution of In-Ear Monitoring. Journal of Music, Technology & Education, 11(1), 33-50.

Denyer, R., & Strasik, A. (2004). The Oxford Handbook of Computer Music. Oxford University Press.

Devine, K. (1996). Live Sound Reinforcement: A Comprehensive Guide to P.A. and Music Reinforcement Systems and Technology. Mixbooks.

Jenkins, R. (2015). The Evolution of Music Technology: Past, Present and Future. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 191, 1028-1034.

Robjohns, H. (2016). In-ear Monitoring for Live Performance. Sound on Sound Magazine, https://www.soundonsound.com/techniques/ear-monitoring-live-performance

Sataloff, R. T. (2010). The Evolution of Modern Voice, Speech, and Singing: A Review. Journal of Voice, 24(6), 739-753.

Struck, R. W. (2012). Audio Systems for the Musical Performer: A Historical Overview. The Journal of the Acoustical Society of America, 131(4), 3361-3361.

Young, R. (2000). The Evolution of Technology in Music Education. Music Educators Journal, 87(3), 26-31.

MÜZİK ÜRETİMİNDE YENİ DENEYİM: SANAL GERÇEKLİK MÜZİK ALETLERİ

Gizem Çelik

Giriş

Müzik doğası gereği iletişimseldir. İnsanlık tarihi kadar eski olan müzik, özellikle de sanatsal bir performans olarak, hangi kültürde, hangi coğrafyada ya da hangi mekânda icra edildiğine bakılmaksızın iletişimsel bir güçtür. Özellikle de müziğin iletişimsel değeri ve temsil potansiyeli, teknolojik ve kitle iletişim araçlarının gelişimiyle doğru oranda büyümüş ve çeşitlenmiştir. Bu teknolojik hareketlilik hayali bir müzik alanı olan radyolardan görselliğin önem kazandığı televizyonlara; oradan da iletişimsel gücüne etkileşimselliğin eklendiği zamansız ve merkeziyetsiz sanal alanlara doğru ilerlemektedir. Farklı teknolojik yaklaşımlar ile birlikte müziğin ifade biçimi kuvvetlendirilmekte; sesli temsil ve ifade biçimleri ile müzik üretimi gelişen teknoloji ile birlikte dönüşmektedir.

Müzikal temsillere ayrılmış alanlar, teknolojik gelişmelerden önce, genellikle dinleyiciler tarafından bilinen yerler olmaktadır. Bu bilinirlik coğrafi şartların da getirisiyle zorunludur; çünkü müzikal temsilleri zaman ve mekândan bağımsız düşünmek neredeyse imkansızdır. Teknolojik gelişmelerin yetersizliği nedeniyle her zaman canlı icra edilmesi gereken müzikal temsiller aynı zamanda farklı toplumların da sembolik bir temsilleri hâlindedir (Gertrudix ve Gertrudix, 2012: 180) ve bu ortamlar bir kültürün karakterini kısa süreli bile olsa görmenin mümkün olduğu yerlerdir. Bu sınırlı kültür temsili teknoloji ile birlikte yayılmaya başlamaktadır; böylece müzik, sınırlı bir zaman-mekân kavramından sıyrılmakta ve giderek zamansız ve merkeziyetsiz bir varlığa bürünmektedir.

Radyonun tek yönlü iletişim yapısıyla başlayan müziğin teknolojik yolculuğu giderek sınırlarından sıyrılarak çok yönlü ve demokratik bir ortama doğru yol almaktadır (Gertrudix & Gertrudix, 2012:179). Böylece, radyodan sonra ortaya çıkan televizyon ile birlikte radyonun mekansızlık çözümüne ek olarak

yici kitlesine sahip olma ve onları gerçekleşecek performansa aktif olarak dahil etme fikri oldukça cazip görünebilir.

Aktif bir şekilde performansa dahil edilen hareketli seyirciler için ise konser salonlarının, operaların ve müzik kulüplerinin yeni hareketli seyircilere hazır hâle gelmesi gerekecektir. Müzik gruplarının ve sanatçıların stüdyolarının bir sanal gerçeklik prodüksiyon hattı ve sanal gerçeklik müzik enstrümanlarına ihtiyacı olacaktır. Yakın gelecekte gerekmese bile uzun vadede her saygın müzik mekânının metaverse benzerine ihtiyaç olabilir. Fiziksellikle sanallığın iç içe geçtiği, kimi katılımcıların fiziksel kimilerinin ise sanal olarak performans gerçekleştirdiği aktiviteler hız kazanabilecektir.

Tüm müzik üretiminin sanalda gerçekleşmesi oldukça uzak görünüyor ancak bir yandan da mevcut klasiklerin, çok değerli başyapıtların mateverse ortamına aktarımı da oldukça heyecanlı bir dönüşüm olabilir. İnsanlık tarihinde yer etmiş bu klasiklerin yeni repertuar ve sanal müzik aletleriyle tekrar hayata geçirilmesi oldukça değerli olacaktır.

Henüz dönüşümün içinde yer alırken bir yandan da fizikselliğin o biriciklik duygusunun yok olacağına dair korkuları biraz detaylı düşünmek gerekiyor. Çünkü gerçek gerçeklik ile sanal gerçeklik arasındaki sınırların tamamen bulanıklaştığı, iletişimin her iki ortamda da farklı şekillerde bile olsa gerçek bir şekilde kurulduğu yeni bir dönemin başlangıcı bizi bulanıklaşmış sınırlarla beklemektedir. Ancak yapılması gereken en doğru şey bu akışkanlık içerisinde kendimize güzel bir koltuk bulmak olabilir.

Kaynakça

Gertrudix, F., Gertrudix, M. (2012). *Music in Virtual Worlds. Study on the Representation Spaces.* Scientific Journal of Media Education. Sayfa: 175-181.

İnternet Kaynakları

Avatar Orchestra Metaverse Live: Breathing Cyberspace (2020) http://avatarorchestra .blogspot.com/ , 04.04.2023.

Barri, T. (2009a). *Versum: Audiovisual Composing in 3D.* http://www.icad.org/Pro ceedings/2009/Barri2009.pdf , 18.04.2023

Barri, T. (2009b). *Versum.* http://tarikbarri.nl/projects/versum , 18.04.2023

Chardronnet, E. (2020). *PatchXr Opens The World of Music to Extended Reality.* https://www.makery.info/en/2020/10/03/patchxr-ouvre-le-monde-de-la-musique-a-la-realite-etendue/ , 22.05.2023.

Danowski, P. (2021). *Sound of the Metaverse: A Brief History of Virtual Reality Music Instrument and Virtual Music Venues.* https://panopticon.am/a-brief-history-of-virtual-reality-music-instruments-and-virtual-music-venues/ , 03.04.2023.

Giuffredi, G. (2022). *A Unique Music Experience Built for the Metaverse.* https://www.serpe ntine.vc/blog/a-unique-music-experience-built-for-the-metaverse/ , 05.04.2023.

Hamilton, R. (2023). *Virtual Reality Musical Instruments for the 21st Century.* https://acoustic s.org/virtual-reality-musical-instruments-for-the-21st-century/ , 22.05.2023.

Lanier, J. (2021). *Virtual Reality, Social Media & the Future of Humans and AI.* Led Fridman Podcast. https://www.youtube.com/watch?v=Fx0G6DHMfXM&t=1635s , 22.04.2023.

Metaverse Müzik Endüstrisini Dönüştürüyor. (2022). https://www.itnetwork.com.tr/metaverse-muzik-endustrisini-donusturuyor/ , 22.04.2023.

Önen, U. (2017). *Sanal Gerçeklik İçin Ses: Ambisonics Fromat-B.* https://www.ufukonen.com/tr/sanal-gerceklik-icin-ses-ambisonics-format-b-1-bolum.html , 17.05.2023.

Ünal, M. (2022). *We Gave a Live Concert by Connecting Las Vegas and Istanbul with Metaverse*. https://www.youtube.com/watch?v=fp8L23k61E4 , 17.05.2023.

Resim 1: Beyond the Looking Glass, Jaron Lanier, 1993.

https://www.youtube.com/watch?v=_-DVf-gOXh8&t=645s

Resim 2: Versum, Tarrik Bari, 2009.

https://www.youtube.com/watch?v=o5z1wEj3tHk&t=1s

Resim 3: Hars Hefferman ve Maximillian Nakamura, Avatar Orkestra Metaverse, 2007.

https://www.youtube.com/watch?v=dhjUsg7guhM

Resim 4: Robert Hamilton, Cortet. 2018.

https://www.youtube.com/watch?v=cgODPY90pAU

Resim 5: Robert Hamilton ve Chris Platz. Carillon. 2015.

https://www.youtube.com/watch?v=N6Me8B7Wst8&t=8s

Resim 6: Przemek Danowski, Jakub Wróblewski ve Andrei Isakov, Connexion for Monad, 2019.

https://www.youtube.com/watch?v=OUE8V8x28wQ

Resim 7: Görsel 7: PatchXR tanıtım videosu, 2020.

https://www.youtube.com/watch?v=9KK8q1MniBU&t=1s

Resim 8: Görsel 8: Prezek Danowski, Urchin, 2020.

https://www.youtube.com/watch?v=qTXExMwLGI0&t=128s

Resim 9: Jean-Michel Jarre Alone Together sanal konseri, 2020.

https://www.youtube.com/watch?v=omyFUTO4Phc

Resim 10: Travis Scott Astronomical sanal konseri, 2020.

https://www.youtube.com/watch?v=wYeFAlVC8qU

Resim 11: Minecraft Blockfest Müzik Festivali, 2020.

https://www.youtube.com/watch?v=vssiPqmiMKg

Resim 12: Burning Man Müzik Festivali, 2020.

https://www.youtube.com/watch?v=zuX6GIpBqtg

Resim 13: Zylia, The Walk Through The Music, 2020.

https://www.youtube.com/watch?v=m5YgcCSvLp4&t=5s

Resim 14: Mehmet Ünal, Metasynth, 2022.

https://www.youtube.com/watch?v=fp8L23k61E4

Resim 15: Mehmet Ünal, Metasynth İstanbul – Las Vegas eş zamanlı konseri 2022.

https://www.youtube.com/watch?v=fp8L23k61E4

POSTMODERN ÖZNE BAĞLAMINDA MÜZİK ÜRETİMİ: KURUCU ÖZNEDEN *ÖZNESELLİK* ANLAYIŞINA

Ümmühan Molo

Resim 1: Crystal Palace'de Handel Festivalinde Orkestranın Verdiği Konser[1]

"Şaşırtıcı bir duygusallıkla söylese de söyledikleri bana bir şeyi anımsattı; uzun zaman önce bir yerlerde duyduğum, kolay kolay yakalanamayan bir ritim, kayıp sözcüklerden bir parça. Bir an için ağzımın içinde bir cümlecik biçimlenmeye başlar gibi oldu ve sanki onlar için titreşen bir tutam havadan çok daha fazla çabalarmışçasına dudaklarım dilsiz birininki gibi aralandı. Ama hiç ses çıkmadı ve anımsamak üzere olduğum şey sonsuza değin söze dökülebilir olmaktan çıktı."

F. Scott Fitzgerald, Muhteşem Gatsby

[1] Kaynak: https://www.gravurdunyasi.com/gravurler/gmu5201b Erişim Tarihi: 11.05.2023

termektedir. Çünkü teknoloji aracılığıyla üretilen özne ve yine aynı araç ile ortaya çıkan müzik yapıtı, insanın bu sanatla kurduğu toplumsal, kültürel ilişkiyi zedelemektedir. Müzik, kolektif bir mesele olduğu gibi onunla ilişki kuran yaratıcı özneyi de kendi içinde ayrıştırmaktadır. Her sanatçı için müziğin anlamı, etkileşimi ve değeri aynı değildir. Bu yönüyle müzik yapıtı, çeşitlilik gösteren ancak bu çeşitliliği muhakkak ki köklü bir ilişkide düşünendir. Gelinen noktada, yapıtın ortaya çıkış süreçlerinden çok onun alıcı/tüketici ile buluşabilmesi asıl amaç hâline gelmiştir. Bu durum müzik sanatının şu ana dek adım adım kurmuş olduğu yapının bütünüyle yok edildiği anlamı taşımamaktadır. Ancak görünen o ki belli bir tarihsellikten doğan ve değer ölçütleri belirlenen sanat, yeni ölçütlerin eşiğine çoktan ulaşmıştır.

Kaynakça

Avcı, M. (2021). Bestenin Anlam Dünyası: Yaratma, Hatırlama, Bulma ve Keşfetme Ekseninde Müzik Üretimi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(48), 54-78.

Badiou, A. (2019). *Etik*, Çev. T. Birkan, İstanbul: Metis Yayınları.

Baudrillard, J. (2010). *Sanat Komplosu*, Çev. O. Adanır, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bauman, Z. (2005). *Bireyselleşmiş Toplum*, Çev. Y. Alogan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Biçer, Ö. (2022). Tüketim Toplumunda "İdeal Beden" Miti. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 11(2), 235-249.

Bingöl, O. (2019). Foucault'da İktidar, Beden ve Özne Üçlüsü. *Asia Minor Studies*, (2), 327-334.

Bulut, S. (2019). Büyük Veri Çağında Araçsallaştırılan Beden ve Genetik Ayrımcılığı David Le Breton'ın Bedene Vedası'ndan Okumak. *OPUS International Journal of Society Researches*, 14(20), 2300-2326.

Canbay, A. (2022). "Müzik Estetiği". *Müzik Kültürü*, Ed. Alaattin Canbay, Zeki Nacakcı. Ankara: Pegem Akademi, 231-270.

Çelik, R. (2019). Bilgi Gediği Hipotezinde Tekno İyimserlik ve Tekno Kötümserlik. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 8(2), 64-76.

Dağtaşoğlu, A. E. (2021). Modernizmden Postmodernizme Değişen Özne Anlayışının Sanata Etkileri. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, (15), 202-213.

Demir, B. Ö. (2019). "Bağışıklık ve Kendilik: Bir *Siborg* Metafiziğine Doğru". *Dijital Çağ*. *Doğu Batı Düşünce Dergisi,* (86), 187-207.

Demir, T. (2018). Kutsaldan Sekülere Değişen Beden Algısı. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(20), 311-325.

Demirel, E. (2013). Müzikte Postmodernizm. *Fine Arts*, 8(4), 379-388.

Düz, N. (2017). Sanatta Özne-Nesne İlişkisi ve Yaratıcılık. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 28-36.

Erdoğan, İ. (2000). Müziğin ve Toplumsalın Üretimi: Müziğin Siyasal Ekonomisi, Kültürü ve İdeolojisi Üzerinde Araştırma Gereği. *Ve Müzik: Araştırma ve Yorum Dergisi*, (6), 8-16.

Ersin, N. (2019). "The Effect of Popular Culture on TV Program Genres Within Globalization Process". *Handbook of Research on Consumption, Media, and Popular Culture in the Global Age,* Eds., Ozlen Ozgen, IGI Global, 76-93.

Ersin, N. (2022). "The Impact of Economic Policy Changes in Turkey on Radio and Television Broadcasting". *Geçmişten Geleceğe Küçük Asya Anadolu.* Eds., Mustafa Aça, Mehmet Ali Yolcu, Çanakkale: Paradigma Akademi, 567-589.

F. Scott Fitzgerald (2021). *Muhteşem Gatsby*, Çev. F. Kâhya, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Fischer, E. (1990). *Sanatın Gerekliliği*, Çev. C. Çapan, Ankara: Verso Yayıncılık, İmge Kitabevi Yayınları.

Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*, Çev. M. A. Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Fuchs, C. (2012). Social Media, Riots, and Revolutions. *Capital & Class*, 36(3), 383-391.

Gottdiener, M. (2005). *Postmodern Göstergeler.* Çev. E. Cengiz, H. Gür, A. Nur, Ankara: İmge Kitabevi.

Göksel, N. (2019). "Gelen". *Dijital Çağ*, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, (86), 133-141.

Gözel, Ö. (2016). Özne, Dil, Hakikat. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 21(40), 71-95.

Gündüz, Y. K. (2023). Performans Sanatıyla Bedenin Yeniden İnşası Siborg Bedenler: Stelarc Örneği. *İdil Dergisi*, (102), 167–181.

Güven, U. Z., & Ergur, A. (2014). Dünyada ve Türkiye'de Müzik Sosyolojisinin Yeri ve Gelişimi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(29), 1-27.

Işık, E. (1998). *Beden ve Toplum Kuramı*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

İmik, Ü., & Haşhaş, S. (2020). Müzik Nedir ve Hayatımızın Neresindedir? *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 6 (2), 196-202.

Kabakçı, I., & Odabaşı, H. F. (2004). Teknolojiyi Kullanmak ve Teknogerçekçi Olabilmek. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 19-28.

Kahraman, Y. (2018). Kurucu Öğe Olarak Modern Özne Anlayışının Teşekkülü. *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (31), 128-144.

Ketenci, T., & Topuz, M. (2014). Platon'da Beden ve Yasa İlişkisi. *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (22), 27-43.

Kızılkaya, N. (2011). Müzik Sanatının Bilişim Yolculuğu. *Akademik Bilişim*, 2(4), 753-756.

Kolektif Yazar (2022). *Mitoloji Kitabı.* Çev. A. Yılmaz, İstanbul: Alfa Yayınları.

Kurtuldu, M.K. (2022). "Müziğin Gücü". *Müzik Kültürü*. Ed. Alaattin Canbay, Zeki Nacakcı, Ankara: Pegem Akademi, 35-56.

Latour, B. (2020). *Biz Hiç Modern Olmadık*, Çev. İ. Uysal, İstanbul: Norgunk Yayıncılık.

Leppert, R. (2002). *Sanatta Anlamın Görüntüsü: İmgelerin Toplumsal İslevi*, Çev. İ. Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Lukacs, G. (1978). *Estetik I*, Çev. A. Cemal, İstanbul: Payel Yayınevi.

Metin, A. (2021). Müzik Verilerini Kullanan İnteraktif Duvar Tasarımı. *Journal of Computational Design*, 2(2), 173-198.

Nacakcı, Z. (2022). "İnsan-Kültür-Müzik". *Müzik Kültürü*, Ed. Alaattin Canbay, Zeki Nacakcı, Ankara: Pegem Akademi, 3-31.

Önal, M. A. (2013). Metinlerarasılık Bağlamında Müzik Sanatında Alıntı ve Yeniden Üretim. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 69-79.

Reese, B. (2022). *Yapay Zekâ Çağı*, Çev. M. Doğan, İstanbul: Say Yayınları.

Say, A. (1997). *Müzik Tarihi*, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Şaylan, G. (2016). *Postmodernizm*. Ankara: İmge Kitabevi.

Şeylan, S. (2022a). "Toplumsal Algıyı Yönlendirme Stratejisi Olarak Dezenformasyon ve Mezenformasyon". *Research in Social Sciences*. Ed. Serap Sarıbaş, İzmir: Duvar Yayınları, 126-137.

Şeylan, S. (2022b). "Dijital Hikâye Anlatıcılığı Bağlamında Gerçeği Arama Yolculuğunun Yeni Durağı: Sanal Belgesel". *Genişletilmiş Gerçeklik ve Medya*, Ed. Ümmühan Molo, İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık. 211-224.

Temiz, E. (2022). "Ses". *Müzik Kültürü*. Ed. Alaattin Canbay, Zeki Nacakcı, Ankara: Pegem Akademi, 59-80.

Tomak, A., Seylan, A., Yazar, T. ve Turkaya, A. (2015). Tüketim Çağında Özne-Nesne Diyalektiği ve Değişen Anlam. *Medeniyet Sanat Dergisi*, 1(2), 65-74.

Tunalı, İ. (1998). *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Wilkinson, K. (2021). *Semboller&İşaretler*, Çev. S. Toksoy, İstanbul: Alfa Yayınları.

Wilkinson, P. (2021). *Efsaneler&Mitler*, Çev. E. Lakşe, İstanbul: Alfa Yayınları.

Zafer, C. (2021). Müzik Sosyolojisi Üzerine. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 14-33.

İnternet Kaynakları

Haluk Levent sanal ortamda konser verdi (8 Kasım 2022). Cumhuriyet. Erişim Adresi: https://www.cumhuriyet.com.tr/yasam/haluk-levent-sanal-ortamda-konser-verdi-2000912 , 19.05.2023

Hologram concerts are coming, but would you pay to see 'Michael Jackson'? (2 Kasım 2015). The Journal. Erişim Adresi: https://www.thejournal.ie/hologram-shows-2420149-Nov2015/ , Mayıs 2023

https://www.gravurdunyasi.com/gravurler/gmu5201b , 11.05.2023

https://www.youtube.com/watch?v=q39PuH3cjcI , 19.05. 2023

https://www.youtube.com/watch?v=qnFGmtj9mkI , Mayıs 2023

https://www.angelsofamsterdamvr.com/#NavTheMusic , Mayıs 2023

https://cinevr.io/en/movies/mozart-360-gloria-266 , Mayıs 2023

https://film.iksv.org/tr/otuzyedinci-istanbul-film-festivali-2018/360-vr-deneyimi , Mayıs 2023

https://ec.crypton.co.jp/pages/prod/virtualsinger/cv01_us: , Mayıs 2023

https://www.youtube.com/watch?v=X11CTE7CmnI , Mayıs 2023

https://mikuexpo.com/gallery , Mayıs 2023

https://www.artstation.com/artwork/NGv1QJ , Mayıs 2023

https://www.npr.org/sections/therecord/2012/04/17/150820261/how-that-tupac-hologram-at-coachella-worked , Mayıs 2023

https://udraper.com/ , Mayıs 2023

https://www.youtube.com/watch?v=XUs6CznN8pw , Mayıs 2023

https://www.theverge.com/2017/8/27/16197196/taryn-southern-album-artificial-intelligence-interview , Mayıs 2023

https://openai.com/research/musenet , Mayıs 2023

https://www.fromthefutureworld.cz/en, Mayıs 2023

https://soundraw.io/ , Mayıs 2023

https://www.aiva.ai/, Mayıs 2023

https://www.notredamedeparislespectacle.com/ , Mayıs 2023

https://film.iksv.org/tr/otuzyedinci-istanbul-film-festivali-2018/360-vr-deneyimi , Mayıs 2023
https://www.vocaloid.com/en/ , Mayıs 2023
https://www.youtube.com/watch?v=fPiwmoxa0QE, Mayıs 2023
https://www.youtube.com/watch?v=ynIlYOt29hY, Mayıs 2023

FREUD'DAN LACAN'A VAKA İNCELEMELERİ VE PSİKANALİTİK DEĞERLENDİRMELER

CİLT 4

Editör: Prof. Dr. Tülin Gençöz

nobel

FREUD'DAN LACAN'A VAKA İNCELEMELERİ VE PSİKANALİTİK DEĞERLENDİRMELER CİLT 4

Editör: Prof. Dr. Tülin Gençöz

Yayın No.: 4795
Psikoloji-PDR No.: 425
ISBN: 978-625-397-174-8
E-ISBN: 978-625-397-175-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gençöz, Tülin.
Freud'dan Lacan'a Vaka İncelemeleri ve Psikanalitik Değerlendirmeler Cilt 4 /
Editör: Prof. Dr. Tülin Gençöz
1. Basım, XII + 368 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-174-8
E-ISBN: 978-625-397-175-5
1. Psikanaliz 2. Freud 3. Lacan

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

Bölüm Yazarları v

Gradiva: Bir Pompei Fantezisi Üzerinden Sanrı, Düş ve "Kadın" 1

Münevver Zuhal Baydar - Eylül Ceren Demir Hekimoğlu

Giriş 3

Freudyen Bakış Açısıyla Bir Pompei Fantezisi 4

Gradiva Hikâyesinin Lacanyen Bir Okuması 31

Sonuç 50

Kaynakça 52

Freud'un Totem ve Tabu Kuramından Lacanyen Psikanalizde Baba-nın-Adları'na 55

Sinem Baltacı - Münevver Zuhal Baydar

Freud'un Totem ve Tabu Kuramından Lacanyen Psikanalizde Baba-nın-Adları'na 57

Freud'un Totem ve Tabu Eserindeki Temel Noktalar 58

Totem Nedir? 58

Totemcilik ve Psikanaliz İlişkisi: Ensest Yasası (Ensest Yasağı) 59

Totem'den Tabu'ya Doğru 61

"Tabu Varsa İstek Var": Arzu ve Yasak İlişkisi 64

Obsesyonel Nevroza Doğru: Korku, Suçluluk, Cezalandırma ve Vicdan 66

İlkel Baba ve İlk Yasa: Ensest Yasağı/Korkusu 68

İlkel Baba Miti Gerçek mi? Animizim, Maji,
Her Şeye Gücü Yeterlik 72
Lacanyen Kuramda Baba ve Yasa Üzerine 75
Mitlerin Yeri 76
Oedipus Miti ile İlksel Baba Miti'nde Yasa'nın Çalışması 79
"Baba-nın-Adı" Kavramı 80
Annenin Yeri, İmgesel Baba ve Rekabet 86
Sonuç 89
Kaynakça 90

Bakış Tarafından Yakalanmak: Medusa'nın Bakışı 93
S. Berfin Uçurum - Demet Can

Bakış Tarafından Yakalanmak: Medusa'nın Bakışı....95
Medusa Miti.... 96
Lacanyen Kuramda Bakış ve Medusa'nın Bakışı.... 101
Medusa ve Kem Göz 121
Freud'un Medusa Yorumu ve Tekinsiz....124
İkizlik: Medusa ve Tekinsiz....129
Sonuç 136
Kaynakça 137

Sandy Vakası: Küçük Bir Kız Çocuğunun Köpek Fobisi 143
Elif Emiroğlu Demirel

Sandy Vakası: Küçük Bir Kız Çocuğunun Köpek Fobisi 145
Schnurmann'in (1949) Yorumlarıyla Sandy Vakası 147
Lacan'ın Nesne İlişkileri Teorisi 161
Lacan'ın Fobi Kuramı: Çözüm Olarak Fobi 169
Lacan'ın Sandy Vakası Üzerine Yorumları 171
Sandy Vakası ile Küçük Hans Vakası'nın Bir Karşılaştırması 177
Kaynakça 181

Kadın ve Arzusu: Arzunun Babadan Partnere Yolculuğu ve Araştırma Bulguları Üzerinden Analizi 183
Su Polat

"Kadın" Kimdir? 185
Arzunun Muhatabı: Özne 185
Cinsiyetlenme 187
"Kadın" ve Partneri Arasında Cinsiyetlenmiş İlişkiler 193
"Cinsel İlişki Yoktur" 195
Aşk 197
Arzunun Babadan Partnere Yolculuğu 201
Baba: "Perdenin Ardındaki Partner" 201
Bir Kadın, Üç Baba 203
Histeriğin Babadan Partnere Arzusu 207
Arzunun Araştırma Bulguları Üzerinden Analizi 210
Araştırma: "Kadın", Baba ve Partner Üzerine 210
Araştırma Bulgularının Psikanalitik Açıdan Değerlendirilmesi 212
Sonuç 224
Kaynakça 226

Bilinçdışı Öznenin Çekirdeği: Travma 231
Berke Taş - Yağmur Saklı Demirbaş

Bilinçdışı Öznenin Çekirdeği: Travma 233
Freud'un Baştan Çıkarma Kuramı ve Bastırma ile Travma İlişkisi 233
Freud'un Teorisinde Travma ve Kaygı İlişkisi 236
Freud'un Teorisinde Travmanın Fanteziyle İlişkili Yapısı 241
İmgesel, Simgesel ve Gerçek Bağlamında Travma 245
Tukhe ve Automaton 254

Kastrasyon, Kaygı ve Jouissance ile İlişkisi Kapsamında Travma 261
Analitik Süreçte Travma: Travma ile Nasıl Çalışılır? 268
Kaynakça 274

İmkânsızlığın Sesi 279
Neli Gagua

İmkânsızlığın Sesi 281
Hector Berlioz 282
Fantastik Senfoni 284
Fryderyk Chopin 289
Etüt, Op. 10, No. 3 "Hüzün" 291
Sonuç 294
Kaynakça 295

İntihar mı, Cinayet mi? Kendini Öldürmenin Psikanalitik İncelemesi 297
Kemal Özkul

İntihar mı, Cinayet mi? Kendini Öldürmenin Psikanalitik İncelemesi 299
Freud'un Ölümü İntihar mıydı? 300
Ünlü Vakalar ve İntiharlar 301
Ölümden Sonra Yaşam Var mı? Yas ve Melankoli 307
Eros ve Thanatos'un Savaşı 313
İntihara Lacanyen Bir Bakış 318
Sonuç 321
Kaynakça 322

Bir Küçük "Yeme" Meselesi 327
Burcu Pınar Bulut - Derya Özbek Şimşek
Yamyamlık/Kanibalism..... 330
İdentifikasyon ve Yamyamlık 332
Lacanyen Anlamda İdentifikasyon ve Yamyamlık 334
Sosyal Bir Semptom Olarak Anoreksiya Nervozada Yeme(me) Eylemi 339
Sonuç 347
Kaynakça 349

Yazarlar Hakkında 355

Gradiva: Bir Pompei Fantezisi Üzerinden Sanrı, Düş ve "Kadın"

Münewer Zuhal Baydar -
Eylül Ceren Demir Hekimoğlu

Kaynakça

Aydoğ, S. (2020). Lacanyen yaklaşımda cinsiyetlenme ve histeri nevrozu. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi, 7*(1), 20-40. https://doi.org/10.31682/ayna.659658

Benyamini, I. (2016). Woman as man's uncanny object: A discussion following Freud and Lacan. *The Undecidable Unconscious: A Journal of Deconstruction and Psychoanalysis, 3*, 67-92. https://doi.org/10.1353/ujd.2016.0004

Bilik, M. Z. (2022). Kum Adam: Tekinsiz ve kaygı. İçinde T. Gençöz (Ed.), *Freud'dan Lacan'a: Vaka İncelemeleri ve Psikanalitik Değerlendirmeler Cilt 2* (ss. 109-158). Nobel Yayınevi.

Cournut-Janin, M. (2012). *Kadınsı ve kadınlık* (Ö. Soysal ve M. Erşen, Çev.; 1. Basım). Bağlam Yayıncılık. (1998)

Fink, B. (2016). *Lacancı psikanalize bir giriş* (Ö. Öğütcen, Çev.). Encore Yayınları. (1997)

Fink, B. (2019). *Lacan'da aşk VIII. seminer aktarım üstüne bir inceleme* (E. Okan Gezmiş ve Z. Oğuz, Çev., 1. Basım). Kolektif Kitap. (2016)

Freud, S. (1986). The dissolution of the oedipus complex (J. Strachery, Çev.). İçinde J Strachery (Ed.), *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XIX* (ss. 171-179). The Hogarth Press. (1924)

Freud, S. (1996). The uncanny (A. Strachery, Çev.). İçinde *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XVII* (ss. 217-256). Vintage. (1919)

Freud, S. (2010). *Çocukta fobinin analizi: Küçük Hans vakası* (D. Muradoğlu, Çev.). Say Yayınları. (1909)

Freud, S. (2018). *Günlük yaşamın psikopatolojisi* (Ş. Yeğin, Çev.; 3. Basım). İthaki Yayınları. (1901)

Freud, S. (2021). *Rüyaların yorumu* (D. Muradoğlu, Çev.; 8. Basım). Say Yayınları. (1900)

Hekimoğlu, E. C. (2021). Fobi ve Küçük Hans vakası. İçinde T. Gençöz (Ed.), *Freud'dan Lacan'a: Vaka İncelemeleri Cilt 1* (ss. 121-158). Nobel Yayınevi.

Hekimoğlu, E. ve Bilik, M. Z. (2020). Freud'dan Lacan'a kaygı. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi, 7*(3), 336-367. http:/doi.org/10.31682/ayna.761464

Hoffmann, E. T. A. (2019). Kum Adam (İ. Kantemir, Çev.). İçinde *Kum Adam Seçme Masallar* (ss. 98-138). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (1816)

Jensen, W. (2022). *Gradiva: Bir Pompei düşü* (L. İgan, Çev.; 1. Basım). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (1903)

Jensen, W. ve Freud, S. (2022). *Sanrı ve düş "Gradiva"* (S. Ceyhan Gülsay, Çev.; 1. Basım). Oda Yayınları. (1903)

Lacan, J. (1991). *The seminar of Jacques Lacan book I Freud's papers on technique 1953-1954* (J.-A. Miller, Ed; J. Forrester, Çev.). W.W. Norton & Company. (1975)

Lacan, J. (1997a). *The ethics psychoanalysis 1959-1960: The seminar of Jacques Lacan book VII* (J.-A. Miller, Ed. ve D. Porter, Çev.). W. W. Norton & Company, Inc. (1986)

Lacan, J. (1997b). *The seminar of Jacques Lacan: Book III the psychoses 1955-1956* (R. Grigg, Çev.). W. W. Norton & Company. (1981)

Lacan, J. (1999). *On feminine sexuality, the limits of love and knowledge, 1972-1973: Encore the seminar of Jacques Lacan book XX* (J.-A. Miller, Ed; B. Fink, Çev.). W.W. Norton & Company. (1975)

Lacan, J. (2005). *Ecrits: A selection* (A. Sheridan, Çev.). Routledge. (1966)

Lacan, J. (2013). *Televizyon* (A. Soysal, Çev.; 1. Basım). MonoKL Yayınları. (1974)

Lacan, J. (2014). *The seminar of Jacques Lacan, book X: Anxiety* 1962-1963(A. R. Price, Çev.). Polity Press. (2004)

Ragland, E. (2004). *The logic of sexuation: From Aristotle to Lacan*. State University of New York Press.

Quinodoz, J.-M. (2017). *Freud'u okumak: Freud'un eserlerinin kronolojik olarak keşfi* (B. Kolbay ve Ö. Soysal, Çev.). Bağlam Yayıncılık. (2005)

Soler, C. (2006). *What Lacan said about women a psychoanalytic study* (J. Holland, Çev.). Other Press. (2003)

Türk Dil Kurumu (TDK). (2023a). *Düş*. Türk Dil Kurumu Sözlükleri içinde Güncel Türkçe Sözlük. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr

Türk Dil Kurumu (TDK). (2023b). *Rüya*. Türk Dil Kurumu Sözlükleri içinde Güncel Türkçe Sözlük. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr

Uçar Özsoy, S. (2021). Genç Homoseksüel Kız vakası. İçinde T. Gençöz (Ed.), *Freud'dan Lacan'a: Vaka İncelemeleri Cilt 1* (ss. 269-304). Nobel Yayınevi.

Verhaeghe, P. (1999). *Does the woman exist? From Freud's hysteric to Lacan's feminine* (M. du Ry, Çev.). Other Press. (1997)

Freud'un Totem ve Tabu Kuramından Lacanyen Psikanalizde Baba-nın-Adları'na

Sinem Baltacı - Münevver Zuhal Bilik

nasıl oluştuğuna, ne şekilde uygulandığına ve neden var olduğuna dair yorumlamalarını sunan Freud, kitabında ilkel baba mitinden bahsetmektedir. Lacan ise Freud'un yol açtığı bu kavramlar ışığında özellikle baba kavramına, yasa ve arzuya daha fazla odaklanmak gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda çocuğun psişesinin gelişiminde eksiklik, arzu, annenin rolü, Baba-nın-Adı, simgesel ve imgesel baba kavramlarının yerleşiminin önemini vurgulamaktadır. Bu yolculuk, ilksel yasa ve toplumsal yapılanmanın, çocukluk itibarıyla insanın psişik dünyasında kurulan bir gelişim olarak gözler önüne serilmektedir.

Kaynakça

Atmaca, S. (2017). Lacan'ın özne kurulum yaklaşımına göre obsesyon nevrozu. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi, 4,* 1, 14-25.

Bilik, M. Z. (2022). Kum Adam: Tekinsiz ve kaygı. İçinde T. Gençöz (Ed.), *Freud'dan Lacan'a: Vaka İncelemeleri ve Psikanalitik Değerlendirmeler Cilt 2* (ss. 109-158). Nobel Yayınevi.

Demir Hekimoğlu, E. C. (2021). Fobi ve Küçük Hans vakası. İçinde T. Gençöz (Ed.), *Freud'dan Lacan'a Vaka İncelemeleri: Cilt 1* (ss. 121-156). Nobel Yayınevi.

Demir Hekimoğlu, E. C. (2022). Öznenin arzu ile olan trajedisi: Hamlet. İçinde T. Gençöz (Ed.), *Freud'dan Lacan'a: Vaka İncelemeleri ve Psikanalitik Değerlendirmeler Cilt 2* (ss. 1-61). Nobel Yayınevi.

Dor, J. (1998). *Introduction to the reading of Lacan: The unconscious structured like a language*. Other Press.

Evans, D. (2019). *Lacancı psikanalize giriş sözlüğü (1)* (U. Y. Kara ve T. Sivrikaya, Çev.). Islık Yayınları. (1996)

Freud, S. (1996). The uncanny (A. Strachery, Çev.). İçinde *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XVII* (ss. 217-256). Vintage. (1919)

Freud, S. (2010). *Çocukta fobinin analizi: Küçük Hans vakası* (D. Muradoğlu, Çev.). Say Yayınları. (1909)

Freud, S. (2016). *Haz ilkesinin ötesinde. Ben ve id.* Metis Yayınları. (1920-1923)

Freud, S. (2017). *Totem ve tabu* (K. Şipal, Çev.; 4. Basım). Say Yayınları. (1912-1913)

Freud, S. (2019). *Musa ve tektanrıcılık* (K. Şipal, Çev.; 2. Basım). Say Yayınları. (1939)

Korkmaz, A. ve Baltacı, S. (2021). Fare Adam vakası ve obsesyon nevrozu. İçinde T. Gençöz (Ed.), *Freud'dan Lacan'a Vaka İncelemeleri: Cilt 1* (ss. 159-194). Nobel Yayınevi.

Lacan, J. (1938). *Family complexes in the formation of the individual* (C. Gallagher. Çev.) [Yayımlanmamış].

Lacan, J. (1991). *The seminar of Jacques Lacan book I Freud's papers on technique 1953-1954* (J.-A. Miller, Ed. ve J. Forrester, Çev.). W. W. Norton & Company. (1975)

Lacan, J. (1997a). *The seminar of Jacques Lacan: Book III the psychoses 1955-1956* (R. Grigg, Çev.). W.W. Norton & Company. (1981)

Lacan, J. (1997b). The ethics psychoanalysis 1959-1960: The seminar of Jacques Lacan book VII (J.-A. Miller, Ed. ve D. Porter, Çev.). W. W. Norton & Company, Inc. (1986)

Lacan, J. (2006a). The function and field of speech and language in psychoanalysis (B. Fink, Çev.). İçinde *Écrits* (ss. 197-268). W. W. Norton & Company. (1966)

Lacan, J. (2006b). The mirror stage as formative of the function as revealed in psychoanalytic experience (B. Fink, Çev.). İçinde *Erits: The First Complete Edition in English* (ss. 75-81). W.W. Norton & Company. (1949)

Lacan, J. (2007). *The seminar of Jacques Lacan. Book: XVII The other side of psychoanalysis* (R. Grigg, Çev.). W.W. Norton & Company Inc. (1991)

Lacan, J. (2014a). T*he seminar of Jacques Lacan, book X: Anxiety* (A. R. Price, Çev.). Polity Press. (2004)

Lacan, J. (2014b). *Baba-nın-Adları* (M. Erşen, Çev.; 1. Basım). MonoKL Yayınları. (2005)

Lacan, J. (2014c). *Psikanalizin dört temel kavramı, 11. kitap*. Metis Yayınları. (1964)

Lacan, J. (2020). *The object relation the seminar of Jacques Lacan book IV* (J-A. Miller, Ed.; A. R. Price Çev.). Polity. (1994)

Leader, D. (2003). Lacan's myths. İçinde J.-M. Rabaté (Ed.), *The Cambridge Companion to Lacan* (ss. 35–48). Cambridge University Press.

Schirato, T. (1992) The politics of forgetting: Freud, Totem and Taboo and the exclusion of women, *Australian Feminist Studies, 7*(15), 57-63. http://dx.doi.org/10.1080/08164649.1992.9994644

Sophokles, (2011). *Kral Oidipus* (B. Tuncel, Çev.). İş Bankası Kültür Yayınları. (MÖ 429)

Türk Dil Kurumu Sözlükleri (2023). *Egzogami*. Güncel Türkçe Sözlük sitesinden alınmıştır: https://sozluk.gov.tr/

Westerink, H. (2014). Projection, substitution and exaltation: Freud's case study of 'little Hans' and the creation of God in Totem and Taboo. *Psychoanalysis and History 16*(1), 55–68. https://doi.org/10.3366/pah.2014.0139

Bakış Tarafından Yakalanmak: Medusa'nın Bakışı

S. Berfin Uçurum - Demet Can

şuna zemin hazırlamıştır. Bu anlamda Medusa kalkana işlendikten sonra kendine simgesel düzlemde bir yer bulabilmiştir. Medusa, yaşamı boyunca elde edemediği toplumdaki yerini öldükten sonra kazanmıştır.

Kaynakça

Adams, P. (1991). The Art of Analysis: Mary Kelly's" Interim" and the Discourse of the Analyst. *October, 58,* 81-96.

Banerjee, U. (2021). The Voice and the Gaze as 'objet petit a'. *Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities, 13*(4), 1-15.

Bernet, R. (1999). The Phenomenon of the Gaze in Merleau-Ponty and Lacan. İçinde L. Lawlor, M. Carbone ve R. Barbaras (Edl.), *Chiasmi International: Merleau-Ponty – The Contemporary Heritage*. Mimesis International.

Berressem, H. (1995). The "Evil Eye" of Painting: Jacques Lacan and Witold Gombrowicz Bianchi, P. (2017). *Jacques Lacan and Cinema: Imaginary, Gaze, Formalisation*. London: Karnac Books Ltd.

Bilik, Z. (2022). Kum Adam: Tekinsiz ve Kaygı. İçinde T. Gençöz (Ed.), *Freud'dan Lacan'a: Vaka Değerlendirmeleri Cilt 2 (ss. 109-154). Ankara: Nobel Yayınevi*.

Can, D. ve Uçurum, S. B. (2022). Narkissos'un Trajedisi: Aşk ve Ölüm Arasında. İçinde T. Gençöz (Ed.), *Freud'dan Lacan'a: Vaka Değerlendirmeleri Cilt 2* (ss. 63-103). Ankara: Nobel Yayınevi.

Carlsson, M. (2012). The Gaze as constituent and annihilator. *Journal of Aesthetics & Culture, 4*(1), 19481.

Cole, A. (1992). *Perspective*. London: Dorling kindersley.

Çolak, İ. (2021). *İkame Çocuk Psikolojisinin Arka Planındaki Lacancı Özne Kırıntıları*. Erişim adresi: https://www.felsefesan atpsikanaliz.com/ikame-cocuk-iskender-colak/

Descartes, R. (2006). *A Discourse on the Method* (I. Maclean, Çev.). New York: Oxford University Press. (1637)

Dolar, M. (1991). " I Shall Be with You on Your Wedding-Night": Lacan and the Uncanny. *October, 58*, 5-23.

Gençöz, T. (2019). Lacanyen Psikanaliz. *Türkiye Klinikleri Psikoloji-Özel Konular* 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri. ISBN: 978-605-034-070-9

Gençöz, T. ve Özbek-Şimşek, D. (2020). Psikanalitik psikoterapiler. *Klinik Psikoloji: Bilim ve Uygulama* (1. Baskı; Sayfa 379-408), Türk Psikologlar Derneği Yayınları. ISBN: 978-975-6761-34-2

Gökarıksel, B. ve Secor, A. (2014). The veil, desire, and the gaze: Turning the inside out. *Signs: journal of women in culture and society, 40*(1), 177-200.

Gökdemir-Bulut, B. P. (2017). Lacanyen Bakış Açısından Pervert Yapı Kavramı ve Terapötik Öneriler. AYNA Klinik Psikoloji Dergisi, 4(1) , 26-38. DOI: 10.31682/ayna.470731

Gonzalez, L. (2018). Work of Art as Analyst as Work of Art. İçinde M. Schwab (Ed.), *Transpositions: Aesthetico-Epistemic Operators in Artistic Research* (s. 75-97). Leuven: Leuven University Press.

Fink, B. (1997). *The Lacanian subject: Between language and jouissance*. Princeton University Press.

Foster, H. (2003). Medusa and the Real. *RES: Anthropology and Aesthetics, 44*(1), 181-190.

Freud, S. (2011). *Rüyaların Yorumu 2. cilt* (İ. Kırımlı, Çev.). Ankara: Alter Yayınları. (1900)

Freud, S. (1955). Medusa's head. İçinde *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XVIII (1920-1922): Beyond the Pleasure Principle, Group Psychology and Other Works* (ss. 273-274).

Freud, S. (1996). The uncanny (A. Strachery, Çev.). İçinde *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XVIII* (ss. 217-256). London: Vintage. (1919)

Hoffmann, E. T. A. (2019). Kum Adam (İ. Kantemir, Çev.). İçinde *Kum Adam Seçme Masallar* (ss. 98-138). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (1816)

Jennings, C. M. (2001). *Paintings and the nuanced gaze: Studies in the application. complication, and limitations of psychoanalytic gaze theory.* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Texas Tech University, USA.

Kaçar, E. (2019). Öznenin trajedisi: Aynanın ötesine geçmek. *Dört Öge, (*15), 75-84.

Keates, R. (2017). *The Head of Medusa in Paintings and Symbols*. [Yayınlanmamış tez]. University of Derby, UK.

Kristeva, J. (2012). *The severed head: capital visions*. USA: Columbia University Press.

Lacan, J. (1949). The mirror stage as formative of the function of the I as revealed in psychoanalytic experience. *Reading French Psychoanalysis*, 119-26.

Lacan, J. (1956-1957). *The seminar of Jacques Lacan book IV: Object relations*. (L. V. Roche, Çev.).Yayınlanmamış.

Lacan, J. (1998). *The seminar of Jacques Lacan book XI: The Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis*. (J. A. Miller, Ed.) (A. Sheridan, Çev.). New York: W. W. Norton & Company.

Lacan J. (2008). *Book XVII: The Other Side of Psychoanalysis* (R. Grigg, Çev.). New York: WW Norton & Company.

Lacan, J. (2014). *The seminar of Jacques Lacan, book X: Anxiety* (A. R. Price, Çev.). Cambridge, UK: Polity Press. (1962-1963)

Lacan, J. (2016). *The Seminar of Jacques Lacan: Book XXII The Sinthome* (A. R. Price, Çev.). USA: Polity Press.

Leader D. (2004). *Mona Lisa Kaçırıldı/Sanatın Bizden Gizledikleri* (H. Akdemir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Levi-Strauss, C. (1986). *Mit ve Anlam*. İstanbul: Alan Yayınları.

Malraux, A. (1976). *Picasso's Mask*. New York: Da Capo Press.

McGowan, T. (2003). Looking for the gaze: Lacanian film theory and its vicissitudes. *Cinema Journal*, *42*, 27-47.

Merleau-Ponty, M. (1966). *The Visible and the Invisible*. (C. Lefort, Ed.). USA: Northern University Press.

Merleau-Ponty, M. (2013). *Phenomenology of perception*. London: Routledge.

Morin, P. (2001, Mart, 16 - 20). *Foucault and Lacan: The Gaze and its Operation within Historiography*. 89. ACSA ANNUAL MEETING, Baltimore.

Ovid. (1955). *Metamorphoses* (R. Humphries, Çev.). Bloomington: Indiana University Press.

Samuels, R. (1995). Art and the Position of the Analyst. İçinde R. Feldstein, B. Fink ve M. Jaanus (Edl.), *Reading Seminar XI: Lacan's Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis* (s. 183-187). New York: SUNY Press.

Sartre, J. (1966). *Being and Nothingness: An Essay on Phenomenological Ontology*. New York: Washington Square Press.

Saydam, M. B. (2021). Mitolojinin Tarihi ve Psikomitoloji. İçinde M. B. Saydam ve H.

Kızıltan (Edl.) *Psikomitoloji: İnsanı Öykülerinde Aramak* (ss.11-47). İstanbul: İthaki Yayınları.

Scott, M. (2015). *Deciphering the gaze in Lacan's 'of the gaze as Objet Petit: The DS project*. Erişim adresi: http://thedsproject.com/portfolio/deciphering-the-gaze-in-lacans-of-the-gaze-as-objet-petit-a/

Sels, N. (2015). Myth, mind and metaphor: on the relation of mythology and psychoanalysis. *S: Journal of the Circle for Lacanian Ideology Critique*, *4*.

Siebers, T. (2003). The Mirror of Medusa. İçinde M. Garber ve N. J. Vickers (Edl), *The medusa reader* (ss. 196-198). New York: Routledge.

Silverman, K. (1992). *Male subjectivity at the margins*. New York: Routledge.

Soler, C. (1996). The symbolic order (II) içinde R. Feldstein, B. Fink ve M. Jaanus (Edl.), *Reading Seminars I and II: Lacan's Return to Freud* (ss. 47-56). Albany (N.Y.): State University of New York Press.

Sophokles, (2011). *Kral Oidipus* (B. Tuncel, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. (MÖ 429).

Şerbetçi, B. (2010). *Lacan'ın Nazar Kavramı ve Benlik İnşaasına Körlük Üzerinden Bir Bakış*.[Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi]. İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri (2022a). *Tekin*. Türk Dil Kurumu: Güncel Türkçe Sözlük içinde, Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/?kelime=tekin

Türk Dil Kurumu Sözlükleri (2022b). *Tekinsiz*. Türk Dil Kurumu: Güncel Türkçe Sözlük içinde, Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/?kelime=tekinsiz

Uzlaner, D. (2017). The selfie and the intolerable gaze of the Other. *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies, 14*(4), 282-294.

Ümer, E. (2018). Lacancı Bakış Kavramı ve İmgenin Bakışı. *Yıldız Journal of Art and Design, 5*(2), 47-66.

Wadsworth, M. (2021). *Uncanny Reflections: Medusa and Horror*. University of California. Erişim adresi: https://www.academia.edu/45653547/Freuds_Uncanny_in_the_myth_of_Medusa

Quinet, A. (1995). The Gaze as an Object. İçinde R. Feldstein, B. Fink ve M. Jaanus (Edl.), *Reading Seminar XI: Lacan's Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis* (s. 139-149). New York: SUNY Press.

Žižek, S. (1989). *The sublime object of ideology*. New York: Verso Books.

Sandy Vakası:
Küçük Bir Kız Çocuğunun Köpek Fobisi

Elif Emiroğlu Demirel

fobisi için bir "fobi taslağı" demek mümkündür (Miller et al., 2014).

Sandy'nin fobisinin 1 ay gibi kısa bir sürede sona ermesinin birkaç nedeni olabilir (Miller et al., 2014). Bunlardan ilki, Schnurmann'in sürekli olarak küçük kızın yanında olması ve yorumlarıyla onu rahatlatmasıdır. Böylece Schnurmann'in desteği fobinin şiddetlenmesinin önüne geçmiş olabilir. Bir diğer neden ise Sandy'nin annesinin sağlığına kavuşmuş şekilde eve geri dönmesi olabilir. Annesinin dönüşüyle Sandy'nin fobisi sona ermiştir. Bunun yanı sıra kreş kapandığında ve Sandy annesiyle yaşamaya başladığında durumu daha iyiye gitmiştir. Annesinin evlenmesiyle arzusunun tanımlanmasına, yani annenin çocuklarıyla olan ilişkisinin üçgenleşmesine alan açılması ve savaş süresince ayrı kaldıkları erkek kardeşin de onlarla yaşamaya başlamasının ardından Sandy için fobiye gereksinim kalmamıştır. Başka bir deyişle farklı ilişkilenmeleri kabul ederek bu ilişkilerde kendine simgesel bir yer bulması sonucunda Sandy'nin kısa süreli fobisi tamamen ortadan kalkmıştır.

Kaynakça

Evans, D. (1996). *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis* (1. Baskı). London: Routledge.

Ergün, S., Hekimoğlu, E. C., & Gençöz, F. (2022). An investigation on the relation of the fetish object with the phallus. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi*. https://doi.org/10.31682/ayna.1047639

Focchi, M. (2019, January 30). *A compass for the psychoanalytic clinic*. Psicoanalisi, Psicoterapia, Societa. Retrieved August 25, 2022, from https://www.marcofocchi.com/il-buon-uso-dellinconscio/archives/01-2019

Freud, S. (1900). The Interpretation of Dreams Sigmund Freud. In J. Strachey (Ed.), *The standard edition of the Complete Psychological Works of sigmund freud*. essay, Vintage.

Freud, S. (1905). Three essays on the theory of sexuality. In J. Strachey (Ed.), *The standard edition of the Complete Psychological Works of sigmund freud*. essay, Vintage.

Freud, S. (1919). A Child is Being Beaten' A Contribution to the Study of the Origin of Sexual Perversions. In J. Strachey (Ed.), *The standard edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud. (1917-1919)*. essay, Vintage.

Hekimoğlu, E. C. & Bilik, M. Z. (2020). Freud'Dan Lacan'A Kaygı. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi*. https://doi.org/10.31682/ayna.761464

Lacan, J. (1956-57/2020). *Object relation: The seminar of Jacques Lacan Book Iv*. (A. R. Price, Trans., J.-A. Miller, Ed.). Polity Press.

Lacan, J. (1966/2006). *Ecrits: The First Complete Edition in English* (B. Fink, Çev.). New York: W. W. Norton & Company.

Lacan, J. (1977). *The four fundamental concepts of psycho-analysis*. (J.-A. Miller, Ed.). Hogarth press.

Miller, J.-A. (2014). The case of Sandy according to Jacques Lacan. *Psychoanalytical Notebooks: The Child*, (28), 42-62.

Nölleke, B. (2022, 11 Ağustos). Psychoanalytikerinnen. Biografisches Lexikon. Psychoanalytikerinnen in Großbritannien [Biyografi]. Elde edilme tarihi: 17 Ağustos, 2022, https://www.psyc hoanalytikerinnen.de/england_biografien.html#Schnurmann

O'Neill, J. (2011). Freud's baby: Little Hans. In *Domestic economy of the soul: Freud's five case studies* (pp. 13–42). essay, SAGE Publications.

Schnurmann, A. (1949). Observation of a phobia. The Psychoanalytic Study of the Child, 4, 253–270.

Kadın ve Arzusu:
Arzunun Babadan Partnere Yolculuğu ve Araştırma Bulguları Üzerinden Analizi

Su Polat

zihinlerinde kurdukları/gerçeklikte kurmayı diledikleri ilişkilerine benzer tutmaya yöneldikleri, arzularının anne ve babalarının romantik öyküsünde yer alan ve idealize edilen bazı ögelerin etrafında konumlandığı ve partnerlerinin söylemlerinde yer alan önemli gösterenler üzerinden feminen yapıya sahip öznelere jenerasyonlar arası bir aktarımla yer biçtikleri belirlenmiştir. Öznenin cinsiyetlenmiş ilişkiler kurması için simgesel fallusa belirli bir alan açmalası gereklidir: Yani "perdenin önündeki partneri" belirlemek için "perdenin ardındaki partnere" belirli bir yer verilir. Bu açıdan cinsiyetlenmiş ilişkiler kaynağını simgesel düzenden alır. Simgesel düzen gerekli kaynağı sağlamasının ardından cinsiyetlenmiş ilişkiler imgesel düzen üzerinden gelişerek ilerler. Bu nedenle katılımcıların söylemleri fallusla ilişkilenmenin feminen hâllerine dair çeşitli gözlemler yapmayı mümkün kılmaktadır.

Kaynakça

Beine, A. (2011). L'adolescent, son père idéal et le père reel. *Cahiers de psychologie clinique*, 36(1), 93-115. doi:10.3917/cpc.036.0093.

Blancard, M. H. (2009). L'hystérique, le père et la jouissance. In J.A. Miller (Ed.), *L'a-graphe: La question de l'hystérie et la question du père dans la clinique* (s. 23-29). Section Clinique de Rennes Association Uforca. http://www.sectionclinique-rennes.fr/nuevo/wp-content/uploads/2015/08/Extrait-2-La-graphe-200910.pdf

Evans, D. (1996). *An introductory dictionary of Lacanian psychoanalysis*. London: Routledge.

Evans, D. (1998). From Kantian ethics to mystical experience: An exploration of jouissance. In D. Nobus (Ed.), *Key concepts of Lacanian psychoanalysis*. (s. 1-29). New York: Other Press.

de Halleux, B. (2020, May 24). The castrated master. In R. Litten (Chair), *Reading Lacan's seminar XVII: The other side of psychoanalysis* [Online seminar]. The London society of the new Lacanian school. https://www.londonsocietynls.org.uk

Fanelli, C. (2014). *Qu'est ce qu'une fille a à attendre de son papa?*. Association Lacanienne Internationale. https://www.freud-lacan.com/getpagedocument/10371

Fink, B. (1995). *The Lacanian subject: Between language and jouissance*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Fink, B. (1997). *A clinical introduction to Lacanian psychoanalysis: Theory and technique*. Harvard University Press.

Fink, B. (2016). *Lacan on love: An exploration of Lacan's seminar VIII, Transference*. Cambridge: Polity Press.

Freud, S. (1905). *Three essays on the theory of sexuality*. In Freud, S., Strachey, J., Freud, A., Strachey, A., & Tyson, A. (2001). *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*. London: Vintage.

Freud, S. (1913). *Totem and taboo: Some points of agreement between the mentallives of savages and neurotics*. In Freud, S., Strachey, J., Freud, A., Strachey, A., & Tyson, A. (2001). *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*. London: Vintage.

Jefferson, G. (2004). Glossary of transcript symbols with an introduction. G. H. Lerner (Ed). In *Conversation analysis: Studies from the first generation* (s. 13-31). Amsterdam: John Benjamins.

Lacan, J. (1956-1957). *La Relations d'Objet, le Seminaire IV*. http://staferla.free.fr/S4/S4%20LA%20RELATION.pdf

Lacan, J. (1958). Guiding remarks for a convention on female sexuality. In J.A.Miller (Ed.), *Écrits: The First Complete Edition in English* (B. Fink, Çev.). (s. 610- 623). New York, NY: W.W. Norton and Company.

Lacan, J. (1960-1961). *Transference: The seminar of Jacques Lacan, Book VIII*. (C. Gallagher, Çev.). https://www.valas.fr/IMG/pdf/THE-SEMINAR-OF-JACQUES-LACAN-VIII_le_transfert.pdf

Lacan, J. (1962-1963). *Anxiety: The seminar of Jacques Lacan, book X*. (C.Gallagher, Çev.). http://www.lacaninireland.com/web/wp-content/uploads/2010/06/Seminar-X-Revised-by-Mary-Cherou-Lagreze.pdf

Lacan, J. (1963-1964). *The four fundamental concepts of psychoanalysis, book XI*. (J.A. Miller, Ed.). (B. Fink Çev.). W. W. Norton & Company.

Lacan, J. (1969-1970). *The other side of psychoanalysis: The seminar of Jacques Lacan, book XVII*. (R. Grigg, Çev.) New York, NY: W. W. Norton & Company.

Lacan, J. (1970). Radiophonie. *Scilicet, 2/3*. Paris: Editions du Seuil. (s. 55-99).

Lacan, J. (1972). *L'étourdit*. (C. Gallagher, Çev.).http://www.lacaninireland.com/web/wp-content/uploads/2010/06/JL-etourdit-CG-Trans-Letter-41.pdf

Lacan, J. (1972-1973). *On feminine sexuality: The limits of love and knowledge, Book XX*. New York, NY: W. W. Norton & Company.

Lacan, J. (1974). *Télévision*. Paris: Editions du Seuil.

Lacan, J. (1979). The neurotic's individual myth. *The Psychoanalytic Quarterly*, 48(3), 405-425. doi:10.1080/21674086.1979.11926884

Marty, F. (2003, May 01). *La parentalité: un nouveau concept pour quelles réalités? La place du père*. Le Carnet Psy. https://www.cairn.info/

Minçe, G., Polat, S. (2022). *Halil Vakası ve Otizm: Aynanın Arkasındaki Çocuk*. Nobel Yayınları.

Monribot, P. (2009). L'hystérique et le père. In J.A. Miller (Ed.), *L'agraphe: La question de l'hystérie et la question du père dans la Clinique* (s. 9-23). Section Clinique de Rennes Association Uforca.

Monribot, P. (2013). "There is no sexual relation" What does it mean? Clinical consequences of Lacan's formulae of sexuation. ICLO-NLS Annual Seminar "The Names of the Real in the 21st Century", Dublin.

Morel, G. (2002). "Feminine conditions of jouissance". In S. Bernard & B. Fink (Eds.), *Reading seminar xx: Lacan's major work on love, knowledge, and feminine sexuality* (pp. 77-93). State University of New York Press.

Neuter, P. & La Hulpe, C. (2011). Le père, ses instances et ses fonctions dans l'enseignement de Lacan et aujourd'hui, un quart de siècle plus tard. *Cahiers de psychologie clinique*, 37(2), 47-73. doi:10.3917/cpc.037.0047

Polat, M. S. (2020). *A psychoanalytical study of women's experiences related to early paternal loss and romantic relations* [M.S. - Master of Science]. Middle East Technical University.

Ragland, E. (2004). *The logic of sexuation: From Aristotle to Lacan*. State University of New York Press.

Salecl, R. (2002). Love anxieties. In S. Bernard & B. Fink (Ed.), *Reading seminar XX: Lacan's major work on love, knowledge, and feminine sexuality* (s. 93-99). State University of New York Press.

Sciara, L. (2011). *Annexe III. formules de la sexuation [Annexe III. sexuation formulas]*.In: L. Sciara, *Banlieues: Pointe avancée de la clinique contemporaine* (s. 315-317). Toulouse, France: ERES.

Soler, C. (2006). *What Lacan said about women: A psychoanalytic study* (J. Holland, Çev.). New York: Other Press.

Strauss, M. (2014). On female obsessional neurosis. *The European Journal of Psychoanalysis* (2). http://www.journal-psychoanalysis.eu

Tassara, P. (2020, May 17). The Lacanian field. In R. Litten (Chair), *Reading Lacan's seminar XVII: The other side of psychoanalysis* [Online seminer]. The London society of the new Lacanian school. https://www.londonsociety-nls.org.uk/index.php?file=Programme/2020/20-04-13_reading-lacans-seminar.html

Bilinçdışı Öznenin Çekirdeği: Travma

Berke Taş - Yağmur Saklı Demirbaş

dir. Bu nedenle özellikle ikincil travmanın yaşanabileceği durumlarda analist kendi analitik sürecinden ve/veya süpervizyondan faydalanmalıdır. Böylece analist hem kendisiyle ilgili çalışmasını sürdürmüş hem de analizan ile olan süreci etik ve etkili bir biçimde yürütmüş olur.

Kaynakça

Bernet, R. ve Crowe, P. (2000). The traumatized subject. *Research in Phenomenology, 30,* 160-179.

Bistoen G. (2016). The Lacanian concept of the real and the psychoanalytical take on trauma. İçinde *Trauma, Ethics and the Political Beyond PTSD*. Palgrave Macmillan, London. Erişim adresi: https://doi.org/10.1057/9781137500854_4

Bracher, M. (2000). How analysis cures according to Lacan. İçinde K. Ron Malone ve S. R. Friedlander (Edl.), *The Subject of Lacan: A Lacanian Reader for Psychologists*. State University of New York Press.

Braunstein, N. (2003). Desire and jouissance in the teachings of Lacan. İçinde J. M. Rabate (Ed.), *The Cambridge companion to Lacan*. Cambridge University Press.

Breidenthal, S. (2010). *Lacan's critique of Freud's case of Dora and the therapeutic action of working in the symbolic: A project based upon an independent investigation*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Massachusetts: Smith College. Erişim adresi: https://scholarworks.smith.edu/theses/1175

Charles, M. (2012). *Working with trauma: Lessons from Bion and Lacan*. Jason Aronson.

Dor, J. (2013). *Introduction to the reading of Lacan: The unconscious structured like a language*. Other Press, LLC.

Ergün, S., Hekimoğlu, E. C. ve Gençöz, F. (2022). Fetiş nesnesinin fallus ile ilişkisi üzerine bir inceleme. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi, 9*(2), 332-350.

Evans, D. (1996). *An introductory dictionary of Lacanian psychoanalysis*. London: Routledge.

Evans, D. (1998). From Kantian ethics to mystical experience: An exploration of jouissance. İçinde D. Nobus (Ed.), *Key concepts of Lacanian psychoanalysis*. Other Press.

Fink, B. (2007). *Fundamentals of psychoanalytic technique: A Lacanian approach for practitioners*. W.W. Norton & Company.

Fink, B. (2016). *Lacancı psikanalize bir giriş: Klinik ve kuram* (Ö. Öğütcen, Çev.). İstanbul: Encore Yayınları. (1997)

Freud, S. (1893-1895/1981). Studies on hysteria. İçinde *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*. London: The Hogart Press.

Freud, S. (1895/1954). *The origins of psychoanalysis: Letters to Wilhelm Fliess, drafts and notes: 1887- 1902*. New York: Basic Books, Inc.

Freud, S. (1895/1962). On the grounds for detaching a particular syndrome from neurasthenia under the description of anxiety neurosis. İçinde J. Strachey (Ed. ve Çev.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*. London: Hogarth Press, 87-120.

Freud, S. (1895/1966). Project for a scientific psychology, içinde J. Strachey (Ed. & Çev.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*. London: Hogarth Press, 283–397.

Freud, S. (1896/1981a). Heredity and the aetiology of the neuroses. İçinde *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*. London: The Hogart Press.

Freud, S. (1896/1981b). Further remarks on the neuro-psychoses of defence. İçinde *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*. London: The Hogart Press.

Freud, S. (1900/2010). *The interpretation of dreams* (J. Strachey, Ed.). Basic Books.

Freud, S. (1901/2001). The psychopathology of everyday life. İçinde *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*. London: Hogart Press.

Freud, S. (1905/2021). *Cinsellik Üzerine Üç Deneme*. Öteki Yayınevi.

Freud, S. (1906/2010). My views on the part played by sexuality in the aetiology of neuroses. İçinde *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*. London: Hogart Press.

Freud, S. (1914/1998). *Narsizm üzerine ve Schreber vakası*. (B. Büyükkal ve S. M. Tura, Çev.). Metis Yayınları.

Freud, S. (1914/2017). *Kurt adam vakası* (G. Ekinci, Çev.). Altıkırkbeş Yayın.

Freud, S. (1920/2020). *Haz ilkesinin ötesinde* (A. Babaoğlu, Çev.). Metis Yayınları.

Freud, S. (1925/2021). *Ketlemeler, semptomlar ve kaygı* (S. Budak, Çev.). Öteki Yayınevi.

Freud, S. (1933/2000). New introductory lectures on psychoanalysis. *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*. London: Hogart Press.

Gökdemir-Bulut, B. P. (2017). Lacanyen bakış açısından pervert yapı kavramı ve terapötik öneriler. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi, 4*(1), 26-38.

Gürsel M. D. ve Gençöz T. (2019). Psikoz. *Türkiye Klinikleri*, 1-8.

Hekimoğlu, E. C. ve Bilik, M. Z. (2020). Freud'dan Lacan'a kaygı. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi, 7*(3), 336-367.

Hyldgaard, K. (2009). Ölümle ilgili yapacak bir şey. İçinde Y. Keskin (Ed.), *MonoKL Lacan seçkisi*. MonoKL Yayınları.

İkizer, G. (2022). Travma ve duygular. İçinde E. İnan ve E. Yücel (Edl.), *Psikoloji penceresinden duygular*. Nobel.

Knockaert, V., Geerardyn, F., van de Vijver, G., van Bunder, D. ve Bazan, A. (2004). Trauma as an encounter with the real. *International Journal of Computing Anticipatory Systems, 16,* 81-91.

Korkmaz, A. (2021). Lacanyen psikanalizde travma ve düşlem. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi, 8*(2), 161-185.

Lacan, J. (1956). *The object relation: The seminar of Jacques Lacan, book IV* [Yayımlanmamış].

Lacan, J. (1960a/2001). The mirror stage as formative of the Function of the I. İçinde B. Fink, H. Fink ve R. Grigg (Edl. ve Çev.), *Ecrits: The first complete Edition in English*. New York: Norton & Company.

Lacan, J. (1960b/2001). Function and field of speech and language in psychoanalysis. İçinde B. Fink, H. Fink ve R. Grigg (Edl. ve Çev.), *Ecrits: The first complete Edition in English*. New York: Norton & Company.

Lacan, J. (1962-1963/2014). *The seminar of Jacques Lacan. Book X: Anxiety* (A. R. Price, Çev.). Cambridge, UK: Polity Press.

Lacan, J. (1986). *The ethics of psychoanalysis: The seminar of Jacques Lacan Book VII* (J. A. Miller ve D. Porter, Edl. ve Çev.). W. W. Norton & Company.

Lacan, J. (2009). Bastırmanın çekirdeği. İçinde Y. Keskin ve N. Başer (Edl. ve Çev.), *MonoKL Lacan seçkisi*. MonoKL Yayınları.

Lacan, J. (2013). *Psikanalizin dört temel kavramı: Seminer 11. Kitap*. Metis Yayınları.

Laplanche, D. ve Pontails, J. (1973). *The language of psychoanalysis*. London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis.

Laplanche, J. (1976). *Life and death in psychoanalysis*. The John Hopkins University Press.

Minçe, G. (2021). Kurt adam vakası: Bir çocukluk nevrozu/psikozu. İçinde T. Gençöz (Ed.), *Freud'dan Lacan'a vaka incelemeleri: Cilt 1*. Nobel Yayınları.

Moncayo, R. (2018). *Evolving Lacanian perspectives for clinical psychoanalysis: On narcissism, sexuation, and the phases of analysis in contemporary culture*. Routledge.

Nobus, D. (2000). *Jacques Lacan and the Freudian practice of psychoanalysis*. Routledge.

Saklı Demirbaş, Y. (2021). Dora vakası. İçinde T. Gençöz (Ed.), *Freud'dan Lacan'a vaka incelemeleri: Cilt 1*. Nobel Yayınları.

Shepherdson, C. (2008). *Lacan and the limits of language*. Fordham University Press.

Soler, C. (2013). The paradoxes of the symptom in psychoanalysis. İçinde J. M. Rabate (Ed.), *The Cambridge companion to Lacan*. Cambridge University Press.

Uçar, S., ve Gençöz F. (2019). Psikanalizde bilinçdışı. İçinde T. Gençöz (Ed.), *Lacanyen psikanaliz 1. Baskı, Türkiye Klinikleri*.

Vanheule, S. (2011). *The subject of psychosis: A Lacanian perspective*. Palgrave Macmillan.

Verhaeghe, P. (2008). *On being normal and other disorders. A manual for clinical psychodiagnostics* (London: Karnac Books Ltd).

Vincent, B. (2020). Jouissance and death drive in Lacan's teaching. *Ágora: Estudos em Teoria Psicanalítica*, *23*(1), 49-56. https://doi.org/10.1590/1809-44142020001006

Wright, C. (2020). Lacan on trauma and causality: A psychoanalytic critique of post-traumatic stress/growth. *Journal of Medical Humanities, 42*, 235-244.

İmkânsızlığın Sesi

Neli Gagua

Kaynakça

Aktunç, D. (2022, 1 Mart). *Chopin's Tribute to His Homeland*. Arcadia'dan alınmıştır: https://www.byarcadia.org/post/an-analysis-of-chopin-s-etude-op-10-no-3

Aktüze, İ. (2003). *Müziği Okumak (Cilt 4)*. İstanbul: Pan Yayınları.

Bakst, J. (1962). Polish National Influences In Chopin's Music. *The Polish Review*, *7*(4), 55-68.

Barzun, J. (1982). *Berlioz and His Century: An Introduction to the Age of Romanticism*. Chicago: The University of Chicago Press.

Büke, A. (2020). *Chopin: Tuşlara Adanmış Bir Yaşam*. İstanbul: Can Yayınları.

Chopin, F. (1988). *Chopin's Letters*. New York: Dover Publications.

Eren, O. (2014). *Klasik Batı Müziğinde Kırılma Anları*. Ankara: Sevda-Cenap And Müzik Vakfı Yayınları.

Evans, D. (2006). *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis*. New York: Routledge.

Fink, B. (1997). *A Clinical Introduction to Lacanian Psychoanalysis Theory and Technique*. Harward University Press: Cambridge.

Freud, S. (1961). *Civilization and Its Discontents* (J. Strachey, Çev.). New York: W.W.Norton & Company. (1930)

Gagua N., Mutko Akça C. & Gençöz, F. (2019). Her seferinde doğru notaları çalmak: Müzisyenin yolculuğuna Lacanyen bir bakış. *Türkiye Klinikleri Lacanyen Psikanaliz 1*.

Hodeir, A. (2002). *Müzikte Tür ve Biçimler*. (İ. Usmanbaş, Çev.). İstanbul: Pan Yayıncılık.

Hofstadter, D. R. (1985). *Metamagical Themas: Questing for the Essence of Mind and Pattern*. New York: Basic Books.

Lacan, J. (1991). *The Seminar of Lacques Lacan, Book I: Freud's Papers on Technique* (1953-1954). (J.-A. Miller, Ed., & J. Forrester, Çev.). New York: W. W. Norton & Company.

Lacan, J. (1992). *The Seminar of Jacques Lacan, Book VII: The Ethics of Psychoanalysis (1959- 1960)*, (J.-A. Miller, Ed., D. Porter, Çev.). New York: W. W. Norton & Company.

Lacan, J. (1997). *The Seminar of Jacques Lacan: The Psychoses* (1955-1956). (J.-A. Miller, Ed., & R. Grigg, Çev.). New York: W. W. Norton & Company.

Lacan, J. (1998*). The Seminar of Jacques Lacan, Book XI: The Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis* (1964), (J.-A. Miller, Ed., A. Sheridan, Çev.). New York: W. W. Norton & Company.

Lacan, J. (2005). *Ecrits* (B. Fink, Çev). New York: W.W. Norton & Company. (1966)

Lacan, J. (2015). *Transference: The Seminar of Jacques Lacan, Book VIII* (1960-1961). (J.-A. Miller, Ed., B. Fink, Çev.). Cambridge: Polity.

Lacan, J. (1999). *The Seminar of Jacques Lacan, Book XX: On Feminine Sexuality, The Limits of Love and Knowledge* (1972-1973), (J.-A. Miller, Ed., B. Fink, Çev.). New York: W. W. Norton & Company.

Niecks, F. (2013). *Frederick Chopin: As a Man and Musician*. South Carolina: CreateSpace Independent Publishing Platform. (1902)

Randel, D. M. (2003). *The Harvard Dictionary of Music*. Massachusetts: Harvard University Press.

İntihar mı, Cinayet mi?
Kendini Öldürmenin Psikanalitik İncelemesi

Dr. Kemal Özkul

dir. Diğer bir deyişle intihar hem ölümün hem de yaşamın birbiri ile çatışmasını içermektedir.

Psikanaliz, intihar eyleminin dinamiğinin önemli bir özelliği olan gizemli çift-değerliliği anlama konusunda ön plana çıkmaktadır. Psikanalizi formüle etmeye başladığı ilk andan itibaren, başta ebeveynlere karşı olmak üzere, ikircikli duyguların farkında olan Freud, "bir başkasını öldürme arzusu" ile bu duyguların suçluluk ile olan ilişkisini de incelemiştir. Bununla birlikte, psikanalitik açıdan ele alındığında, intiharın kendini nesneleştirme; diğer bir deyişle "egoyu yok etmek" ile ilgili olmasının tartışılması da ön plana çıkmaktadır.

Tüm bunlar doğrultusunda, psikanalitik çalışmanın öznenin çatışmalarına anlam vererek kendi öznelliğini keşfermesi ve en temelde arzu çalışması olması nedeniyle, intiharı önlemek için umut vadedici olduğu söylenebilir. Psikanalizde ego yerine özne çalışılmakta ve öznenin arzu yolculuğunun temel taşlarının ortaya çıkması için alan sağlanmaktadır. Böylece, bir anlamda gerçekleştirilen bu çalışmanın, özneyi özgürleştirdiği söylenebilir.

Kaynakça

Bilik, M. Z. (2021). Schreber Vakası: Psikoz. T. Gençöz (Ed.), *Freud'dan Lacan'a Vaka İncelemeleri Cilt 1* içinde (ss. 197-234). Nobel.

Breuer, J., ve Freud, S. (1955). On the psychical mechanism of hysterical phenomena: Preliminary communication from studies on hysteria. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume II (1893-1895): Studies on Hysteria* içinde (ss.1-17). London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis.

Canbolat, F. (2018). *A qualitative research on suicide notes: Mental representations in suicide notes of men* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Canbolat, F., Uçar, S., Aydoğ, S. ve Gençöz, F. (2019). İntihara ilişkin psikanalitik kuramlar: Lacan. H. Devrimci Özgüven, H.ve M. Sercan (Edl.), *İntiharı Anlama ve Müdahale: Temel Kitap* içinde (ss. 73-84). Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği.

Evans, D. (2003). *An introductory dictionary of Lacanian psychoanalysis*. Hove: Brunner-Routledge.

Freud S (1917). Mourning and melancholia. In: J Strachey (ed. and çev.), *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, Vol. 10. Hogarth Press, London.

Freud S (1923). The ego and the id. In: J Strachey (ed. and çev.), *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, Vol. 19. Hogarth Press, London.

Freud, S. (1905). Fragment of an analysis of a case of hysteria (J. Strachey. Çev.). *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* içinde (ss. 3-122). London: The Hogart Press.

Freud, S. (1955). From the history of an infantile neurosis (J. Strachey, Çev.). *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XVII (1917-1919): An Infantile Neurosis and Other Works* içinde (ss. 1-124). London: Hogarth Press. (1918)

Freud, S. (1955). Notes upon a case of obsessional neurosis (J. Strachey, Çev.). *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud Volume X içinde* (ss. 159-319). London: Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis. (1909)

Freud, S. (2015). *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası* (B. Büyükkal ve S. M. Tura, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (1914)

Freud, S. (2016). *Haz İlkesinin Ötesinde ve Ben ve İd* (A. Babaoğlu, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (1923)

Freud, S. ve Breuer, J. (2001). *Histeri Üzerine Çalışmalar* (E. Kapkın, Çev.). İstanbul: Payel Yayınevi. (1955)

Friedman, P. (1967). *On Suicide, with Particular Reference to Suicide Among Young Students*. International Universities Press, New York.

Gençöz, T. ve Özbek-Şimşek, D. (2020). Psikanalitik psikoterapiler. Klinik Psikoloji: Bilim ve Uygulama (1. Baskı, s. 379-408), Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Klein, M. (1935). A contribution to the pathogenesis of manic- depressive states içinde M. Klein, *Love Guilt, and Reparation*, (ss. 262-305). Virago Press Ltd, London.

Klein, M. (1946). Notes on some schizoid mechanisms. *International Journal of Psychoanalysis,* 27, 99–110.

Korkmaz, A. ve Baltacı, S. (2021). Fare Adam Vakası. T. Gençöz (Ed.), *Freud'dan Lacan'a Vaka İncelemeleri Cilt 1* içinde (ss. 159-194). Nobel.

Lacan, J. (1973). *On Feminine Sexuality: The Limits of Love and Knowledge*. New York, NY: W. W. Norton & Company

Lacan, J. (1977). *Ecrits*. New York: Norton.

Lacan, J. (2007). The mirror stage as formative of the function of the I as revealed in psychoanalytic experience. B. Fink (Çev.), *Écrits: The First Complete Edition in English* içinde (ss. 75-81). W. W. Norton & Company. (1949)

Maltsberger, J. T., & Goldblatt, M. (Eds.). (1996). *Essential papers on suicide* (Vol. 20). NYU Press.

Menninger, K. (1938). *Man Against Himself*. Harcourt, Brace and Company, New York.

Mikhailova, O. (2005) Suicide in Psychoanalysis, *Psychoanalytic Social Work*, 12(2), p.19-45

Minçe, G. (2021). Kurt Adam Vakası: Bir Çocukluk Nevrozu / Psikozu. T. Gençöz (Ed.), *Freud'dan Lacan'a Vaka İncelemeleri Cilt 1* içinde (ss. 237-266). Nobel.

Necef, I ve Aydoğ, S. (2021). Aktarımın ve Bilinçdışının Rosetta Taşı: Anna O. Vakası. T. Gençöz (Ed.), *Freud'dan Lacan'a Vaka İncelemeleri Cilt 1* içinde (ss. 1–29). Nobel.

Nock, M. K., Ramirez, F., ve Rankin, O. (2019). Advancing our understanding of the who, when, and why of suicide risk. *JAMA psychiatry*, 76(1), 11-12.

Quinodoz, J. M. (2005). *Reading Freud: A chronological exploration of Freud's writings*. Taylor & Francis.

Ronningstam, E., Weinberg, I., & Maltsberger, J. (2009). Psychoanalytic theories of suicide: Historical overview and empirical evidence içinde *Oxford Textbook of Suicidology and Suicide Prevention* (ss. 149-158). Oxford University Press, Oxford.

Roudinesco, E. (1997). *Jacques Lacan*. New York: Colombia University Press.

Roudinesco, E. (2014). *Kendi Çağından Bizim Çağımıza Freud*. İstanbul: Metis Yayınları.

Roudinesco, E. (2016). *Freud: In His Time and Ours*. Harvard University Press.

Saklı Demirbaş, Y. (2021). Dora Vakası. T. Gençöz (Ed.), *Freud'dan Lacan'a Vaka İncelemeleri Cilt 1* içinde (ss. 67–120). Nobel.

Uçar Özsoy, S. (2021). Genç Homoseksüel Kız Vakası. T. Gençöz (Ed.), *Freud'dan Lacan'a Vaka İncelemeleri Cilt 1* içinde (ss. 269-302). Nobel.

Bir Küçük "Yeme" Meselesi

Burcu Pınar Bulut -
Derya Özbek Şimşek

yayı başkanın mutlak varlığı karşısında yok olma pahasına var olma hâli olarak düşünmek mümkündür. Ancak her iki durum da simgesel düzendeki eksikliği gerçek düzlemde telafi etme çabası olması nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmaya mahkûmdur.

Kaynakça

Bakırcı, Ç. M. (2014, Mart 20). *Yamyamlık (Kanibalizm) Nedir? Bir Tür Neden Kendi Türünü Yer? Kanibalizmin Avantajlı Olduğu Durumlar Var mı?* https://evrimagaci.org/yamyamlik-kanibalizm-nedir-bir-tur-neden-kendi-turunu-yer-kanibalizmin-avantajli-oldugu-durumlar-var-mi-2047#google_vignette

Baker, J. E. (2001). Mourning and the transformation of object relationships: Evidence for the persistence of internal attachments. *Psychoanalytic Psychology, 18*(1), 55–73.

Barzilai, S. (1999). Lacannibalism. *Lacan and the Matter of Origins*. Stanford University Press.

Beauregard, E., Leclerc, C. ve Proulx, J. (2008). Motivations in sexual murderers: Testing the hypotheses derived from the motivational model of sexual aggression. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment, 20*(1), 83–104. http://doi.org/10.1007/s11194-007-9078-0

Billman, B. R., Lambert, P. M. ve Leonard, B. L. (2000). Cannibalism, warfare, and drought in the Mesa Verde region during the twelfth century AD. American Antiquity, 65(1), 145–178. http://doi.org/*10.2307/2694812*

Birksted-Breen, D. (1989). Working with an anorexic patient. *The International Journal of Psychoanalysis, 70*(1), 29–40.

Blundell, N. (2010). *Serial Killers: The World's Most Evil*. Grub Street Publishers.

Borch-Jacobsen, M. ve Brick, D. (1994). The Oedipus Problem in Freud and Lacan. *Critical Inquiry, 20*(2), 267-282. http://www.jstor.org/stable/1343911

Burton, S. (2000). Killing in the Name of the Other-A Lacanian Analysis of the Cinematic Serial Killer. *Griffith Law Review, 9*, 156–174.

Constantine, N. (2018). *A History of cannibalism: From ancient cultures to survival stories and modern psychopaths*. Arcturus Publishing.

Daly, M. ve Wilson, M. (1990). Is parent-offspring conflict sex-linked? Freudian and Darwinian models. *Journal of Personality, 58*(1), 163–189. https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1990.tb00912.x

Dimitriadis, Y. (2017). The psychoanalytic concept of jouissance and the kindling hypothesis. *Frontiers in Psychology, 8*, 1593. http://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01593

Evans, D. (2006). *An Introductory of Lacanian Psychoanalysis*. Routledge.

Fink, B. (1997). *A clinical introduction to Lacanian psychoanalysis: Theory and technique*. Harvard University Press.

Foreman, S. A. (2018). Pathological identification. *Psychoanalytic Psychology, 35*(1), 15–30. https://doi.org/10.1037/pap0000102

Fortes, I. (2012). The contemporary body and the problem of anorexia nervosa. *Journal of Psychoanalytic Studies, 13*, 52–59.

Freud, S. (1905). *Three Essays on Sexuality*. https://www.valas.fr/IMG/pdf/Freud_Complete_Works.pdf adresinden alınmıştır.

Freud, S. (1953). *Totem and taboo: Resemblances between the mental lives of savages and neurotics*. Routledge.

Freud, S. (1971). A special type of choice of object made by men. (Contributions to the psychology of love i) (1910). *PsycEXTRA Dataset*. https://doi.org/10.1037/e417472005-269

Fuss, D. (2013). *Identification papers: Readings on psychoanalysis, sexuality, and culture*. Routledge.

Fuss, D. (2018). Monsters of perversion: Jeffrey Dahmer and The silence of the lambs. M. Garber, J. Matlock ve R. L. Walkowitz (Ed), *Media spectacles* (s. 181–205) içinde. Routledge.

Gençöz, T. ve Özbek-Şimşek, D. (2020). Psikanalitik psikoterapiler. M. Eskin., Ç. G. Dereboy ve N. Karancı (Ed). *Klinik Psikoloji: Bilim ve Uygulama* (1. Basım) içinde. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Jarvis, B. (2007). Monsters Inc.: Serial killers and consumer culture. *Crime, media, culture, 3*(3), 326–344. https://doi.org/10.1177/1741659007082469

Kirshner, L. A. (2005). Rethinking desire: The objet petit a in Lacanian theory. *Journal of the American Psychoanalytic Association, 53*(1), 83–102. https://doi.org/10.1177/00030651050530010901

Lacan, J. (1938). *Les complexes familiaux dans la formation de l'individu: Essai d'analyse d'une fonction en psychologie*. Navarin.

Lacan, J. (1953). Some reflections on the ego. *The International Journal of Psycho-Analysis, 34*, 11–17.

Lacan, J. (1958). The direction of treatment and the principles of its power. B. Fink, H. Fink ve R. Grigg (Ed. ve Çev.). *Ecrits: The first Complete Edition in English içinde*. Norton & Company.

Lacan, J. (1956-1957). *The object relation: The seminar of Jacques Lacan. Book IV* (A. Price, Çev.). Polity Press.

Lefebvre, M. (2005). Conspicuous consumption: The figure of the serial killer as cannibal in the age of capitalism. *Theory, Culture & Society, 22*(3), 43–62. https://doi.org/10.1177/0263276405053719

Mambrol, N. (2016). *Lacan's concept of mirror stage*. https://literariness.org/2016/04/22/lacans-concept-of-mirror-stage/ adresinden alınmıştır.

Mills, J. (2003). Lacan On Paranoıac Knowledge. *Psychoanalytic Psychology, 20*(1), 30–51. https://doi.org/10.1037/0736-9735.20.1.30

Nithyananda Katta, S. D. ve Nittali, K. (2023). Objet petit a and jouissance: A critical study of Gaulib Shiraz Dhalla's The Exiles (2011). *Pertanika Journal of Social Sciences & Humanities, 31*(1), 423–434. *https://doi.org/10.47836/pjssh.31.1.22*

Recalcati, M. (2013). *The empty subject, untriggered psychoses in the new forms of the symptom*. https://www.lacan.com/ es-says/?page__d=393 adresinden alınmıştır.

Recalcati, M. (2014). Separation and refusal: Some considerations on the anorexic choice. *Lacunae, 3*(2), 98–118.

Rudge, A. M., ve Fuks, B. (2014). The implication of the sadistic superego in anorexia. *International Forum of Psychoanalysis, 25*(1), 12–18. *https://doi.org*/10.1080/0803706X.2014.897753

Ruti M. (2010). The Singularity of Being: Lacan and the Immortal Within. *Journal of the American Psychoanalytic Association, 58*(2), 319–324. https://doi.org/10.1177/0003065110396083

Shon, P. C. H. ve Woods, D. (2004). Criminal interrogations: A Lacanian perspective, G. Masko, M. Pagon ve B. Dobovsek (Ed.), *Policing in central and Eastern Europe: Dilemmas of contemporary criminal justice içinde*. University of Maribor, Slovenia.

Silva, M.B., Pereira, M. E.ve Celeri, E. H. (2010). The analyst's desire in the clinic of anorexia. *Revista Latino Americana de Psicopatologia Fundamental, 13*(2), 207–223.

Taiana, C. (2014). Mourning the dead, mourning the disappeared: the enigma of the absent-presence. *The International Journal of Psychoanalysis, 95*(6), 1087–1107. https://doi.org/10.1111/1745-8315.12237

Thibierge, S. ve Morin, C. (2010). The self and the subject: a psychoanalytic Lacanian perspective. *Neuropsychoanalysis, 12*(1), 81–93. https://doi.org/0.1080/15294145.2010.10773632

Waller, J. V., Kaufman, M. R., ve Deutsch, F. (1940). Anorexia nervosa: A psychosomatic entity. *Psychosomatic Medicine, 11*(1), 3–16.

Zizek, S. (2003). *Jacques Lacan: Critical evaluations in cultural theory*. Routledge.

Zwart, H. (2014). The donor organ as an 'object a': A Lacanian perspective on organ donation and transplantation medicine. *Medicine, Health Care and Philosophy, 17*, 559–571. https://doi.org/10.1007/s11019-014-9553-1

KÜLTÜREL DİPLOMASİ VE SİNEMA

Bir Yumuşak Güç Aracı Olarak Sinema Diplomasisi

Burak Medin - Serhan Koyuncu

nobel bilimsel

KÜLTÜREL DİPLOMASİ VE SİNEMA
Bir Yumuşak Güç Aracı Olarak Sinema Diplomasisi

Burak Medin - Serhan Koyuncu

Yayın No.: 1678
ISBN: 978-625-398-654-4
E-ISBN: 978-625-398-655-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Medin, Burak., Koyuncu, Serhan.
Kültürel Diplomasi ve Sinema: Bir Yumuşak Güç Aracı Olarak Sinema Diplomasisi / Burak Medin - Serhan Koyuncu
1. Basım, XII + 158 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-654-4
E-ISBN: 978-625-398-655-1
1. Kültürel Diplomasi 2. Yumuşak Güç 3. Sinema Diplomasisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

YAZAR BİLGİSİ ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **v**

BÖLÜM 1
KAMU DİPLOMASİSİ VE KÜLTÜREL DİPLOMASİ **1**

Kamu Diplomasisi Üzerine Genel Bir Tartışma 1
Entegre Kamu Diplomasisi Modeli 8
Üç Kademeli Kamu Diplomasisi Modeli 10
Reaktif ve Proaktif Kamu Diplomasisi 12
İş Birlikçi ve Rekabetçi Kamu Diplomasisi 15
Kamu Diplomasisinde Katı ve Esnek Yaklaşımlı Okul 18
Kamu Diplomasisinin Stratejik İletişim Rolü 19
Ulus Markalama 25
Kültürel Diplomasi 31

BÖLÜM 2
SİNEMA DİPLOMASİSİ **69**

Kültürel Diplomasi ve Sinema Arasındaki İlişki 69
Dünya Sahnesinden Sinema Diplomasisi Uygulamaları 91
Amerikan Film Endüstrisi: Hollywood 91
Hindistan Film Endüstrisi: Bollywood 120

SONUÇ **143**

KAYNAKÇA **149**

KAYNAKÇA

ABD Dışişleri Bakanlığı (2023). 21 Şubat 2023 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı Web Sitesi: https://www.state.gov/ adresinden alındı.

Açıkmeşe, S. A. (2004). Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(1), 1-32.

Advisory Commission on Cultural Diplomacy (2005). *Diplomacy Report. Cultural Diplomacy The Linchpin of Public Diplomacy*. Washington: U.S. Department of State.

Aguilar, M. (1996). *Cultural Diplomacy and Foreign Policy: German-American Relations, 1955-1968*. New York: Peter Lang.

Ahad, W. (2021). *Bollywood Filmlerinde Keşmir Tasarımı: Hayali Oryantalist Söylemler ve Müzakereci Okuma Biçimleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Akın, R. (2021). *Hint Sanatı*. İkinci Adam Yayınları.

Alexowitz, M. (2003). *Traumfabrik Bollywood. Indisches Mainstream-Kino.* Bad Honnef: Horlemann Verlag.

Altun, F. (2021). Hakikat Kavramının Dönüşümü: Bir Tarihsel Sosyoloji Denemesi. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 4(2), 367-379.

Altun, F. (2022). Geleneksel Medyadan Yeni Medyaya Propaganda: Süreklilik ve Değişim. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*(7).

Altun, F. (2022). Takdim. Z. Avşar, M. Şahin, M. Küçükyılmaz, S. Ökten ve M. P. Veske. (Ed.). *Türkiye'nin Yumuşak Güç Enstrümanları Olarak Kültürel Diplomasi ve İletişim*. Ankara: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, ss.9-12.

Anholt, S. (2002). Nation Branding: A Continuing Theme. *Journal of Brand Management*, 10(1).

Anholt, S. (2006). Brand New Justice. New York: Routledge.

Arı, T. (2013). *Uluslararası İlişkiler Teorileri - Çatışma, Hegemonya, İşbirliği* (8 b.). Bursa: MKM Yayıncılık.

Arndt, R. T. (2005). *The First Resort of Kings: American Cultural Diplomacy in the Twentieth Century*. Washington DC: Potomac Books.

Arquilla, J. and Ronfeldt, D. (2001). *Networks and Netwars: The Future of Terror, Crime, and Militancy*. Rand Corporation.

Arslan, H. (2014). Holi: Hindu Bahar Bayramı. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1 (39), 181-220.

Aslan, M., Yetimova, S. (2022). Bir Yumuşak Güç Unsuru Olarak Hollywood Yapımlarında Doğulu Algısı ve Zero Dark Thirty Filmi Üzerine Eleştirel Söylem Analizi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD),* 8 (2), Güz, s. 233-250.

Avşar, Z. & Koyuncu, S. (2022). Teorik Çerçevede Kültürel Diplomasi. Z. Avşar, M. Şahin, M. Küçükyılmaz, S. Ökten ve M. P. Veske. (Ed.). *Türkiye'nin Yumuşak Güç Enstrümanları Olarak Kültürel Diplomasi ve İletişim*. Ankara: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, ss.17-40.

Avşar, Z. (2022). Ön Söz. Z. Avşar, M. Şahin, M. Küçükyılmaz, S. Ökten ve M. P. Veske. (Ed.). *Türkiye'nin Yumuşak Güç Enstrümanları Olarak Kültürel Diplomasi ve İletişim*. Ankara: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, ss.13-16.

Aydemir, E. (2015). *Dış Politikada Stratejik Bir Değer Olarak Yumuşak Güç Unsurunun Medyada Kullanımı: Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisinde Medyanın Kullanımının Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aydemir, E. (2018). *Kamu Diplomasisi*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

Aydemir, Ş. (2019). Bir Streotip Olarak Doğu Bloğu İnsanı. *Yeni E Kültür Sanat Edebiyat Dergisi*.

Aydoğan, B. (2011). *Güç Kavramı ve Kamu Diplomasisi*. Ekopolitik Uluslararası İlişkiler Masası.

Başpınar, Y. (2017). *Uluslararası Güç Mücadelesinde Propagandanın Yeri ve Kamu Diplomasisine Dönüşümü.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Binark, M.(2019). *Kültürel Diplomasi ve Kore Dalgası Hallyu Güney Kore'de Sinema Endüstrisi, K-Dramalar ve K-Pop*. Ankara: Siyasal Kitapevi.

Bound, K., Briggs, R., Holden J. & Jones, S. (2007). *Cultural Diplomacy*. London: Demos.

Buhmann, A. & Ingenhoff, D. (2015). The 4D Model of the Country Image: An IntegrativeApproach from the Perspective of Communication Management. *The International Communication Gazette* (77), 102-124.

Bulut, F. (2019). *Küresel Siyasette Kültürel Diplomasinin Yeri: Türkiye'nin Durumuna Dair Tespit ve Öneriler*. İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği.

Chatterji, S. A. (2020). *Bollywood cinema kaleidoscope*. Bengal: Doshor Publication.

Cheer, J. ve Herrschner, I. (2018). Cinematic diplomacy and the exotic other in the film Tanna: implications for bilateral relations and tourism. *Int. J. Tourism Anthropology,* Vol. 6, No. *3, ss.* 201-218.

Chung, H. S. (2020). *Hollywood Diplomacy: Film Regulation, Foreign Relations, and East Asian Representations*. Rutgers University Press.

Clarke, D. (2020). Cultural diplomacy. *In Oxford Research Encyclopedia of International Studies*.

Cowan, G., & Arsenault, A. (2008). Moving From Monologue to Dialogue to Collaboration: The Three Layers of Public Diplomacy. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 10-30.

Cull, N. J. (2009a). Public Diplomacy Before Gullion. N. Snow, & P. M. Taylor (Dü) içinde, *Routledge Handbook of Public Diplomacy* (s. 19-23). New York: Routledge.

Cull, N. J. (2009b). *Public Diplomacy: Lessons From the Past*, USC Center on Public Diplomacy at the Annenberg School University of Southern California.

Cummings, M. (2003). *Cultural Diplomacy and the US Government: A Survey*. Washington DC: Centre for Arts and Culture.

Çakıcı, Z. ve Meriç, E. (2021). Bollywood Sinemasını Kamu Diplomasisi Bağlamında Yeniden İzlemek: Bajrangi Bhaijaan Üzerine Bir İnceleme. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 6, 36-56.

Çevik, B. S. (2014). *Uluslararası Halkla İlişkilerde İnsani Yardımlar: Kamu Diplomasisi Boyutu*. Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü.

Di Salvo, P. (2022). Information security and journalism: Mapping a nascent research field. *Sociology Compass*, 16(3). doi:10.1111/soc4.12961.

Dierking, J. (2006). Museums and Free Choice Learning. S. Macdonald (Dü.) içinde, *A Companion to Museum Studies* (s. 325-339). Oxford: John Wiley and Sons.

Duman, M. (2022). Türkiye'nin kamu diplomasisi aracı olarak sinema faaliyetleri (1923- 1945). *İletişim ve Diplomasi*, 7 (Kamu Diplomasisi ve Ülke Markalama Özel Sayısı), 91-116.

Dural, M. (2018). *Aamir Khan Filmlerinde Dinî Öğeler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İzmir.

Dwyer, R. (2006). *Filming the gods: Religion and Indian cinema*. Routledge.

Ejder, E. (2007). *Dış Politika Aracı Olarak Tanıtım: ABD Dış Politikası ve Hollywood Örneği.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ekşi, M. (2014). *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Ekşi, M. (2015). Kültürel Diplomasi. M. Şahin, & B. S. Çevik (Dü) içinde, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Erzen, M. (2014). *Kamu diplomasisi*. İstanbul: Derin Yayınları.

Esen, H. & Aslan, M. (2015). *Nationalist Discourse In Cinema An Analysis Upon Rambo III and Valley Of The Wolwes Palestine Film*. 13. International Communication in the Millennium Symposium.

Falk, A. J. (2010). *Upstaging the Cold War: American Dissent and Cultural Diplomacy*. Amherst: University of Massachusetts Press.

Feigenbaum, H. B. (2001). *Globalization and Cultural Diplomacy*. Center For Arts and Culture.

Fomburng, C. J. (1996). *Reputation: Realizing Value From The Corporate Image*. Boston: Harvard Business School Press.

Gallarotti, G. (2011). Soft power: what it is, why it's important, and the conditions for its effective use. *Journal of Political Power*, 4(1), 25-47.

Gaur, M. (2010). Kashmir on Screen: Region, Religion and Secularism in Hindi Cinema. PhD thesis, School Of African and Oriental Studies (University of London).

Gienow-Hecht, J. C. (2016). Nation Branding. F. Costigliola, & M. J. Hogan (Dü) içinde, *Explaining the History of American Foreign Relations* (s. 232-244). Cambridge University Press.

Gienow-Hecht, J. C., & Donfried, M. C. (2010a). The Model of Cultural Diplomacy: Power, Distance and the Promise of Civil Society. J. C. Gienow-Hecht, & M. C. Donfried (Dü) içinde, *Searching for a Cultural Diplomacy* (s. 13-32). New York: Berghahn Books.

Gienow-Hecht, J., & Donfried, M. (2010b). *Searching For a Cultural Diplomacy*. Oxford: Berghahn Books.

Gilboa, E. (2008). Searching for a Theory of Public Diplomacy. *The annals of the American academy of political and social science*, 616(1), 55-77.

Goerke, Adina (2010). *Bollywood in Deutschland - Eine Rezeptionsanalyse Bollywood in Germany - An analysis of reception.* Fakultät Medien. Bachelorarbeit, Mittweida.

Golan, G. (2013). An Integrated Approach to Public Diplomacy. *American Behavioral Scientist*, 57(9), 1251-1255.

Gomery, D. (1998). *Hollywood as Industry. The Oford Guide to Film Studies*. (Ed. R. Dyer, E. A. Kaplan, P. Willeman). New York: Oxford University Press.

Grincheva, N. (2013). *Psychopower of Cultural Diplomacy in the Information Age*. Los Angles: Figueroa Press.

Gülhanım, G. (2009). *Sinema Devlet İlişkisi: Dünyadan Örnekler ve Türkiye*. T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, IV. Dönem Uzmanlık Tezleri.

Haigh, A. (1974). *Cultural Diplomacy in Europe*. New York: Manhattan Publishing Co.

Hamilton, K., & Langhorne, R. (1995). *The practice of diplomacy - its evolution, theory and administration*. London: Routledge.

Heywood, A. (2013). *Küresel Siyaset*. (N. Uslu, & H. Özdemir, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.

Holden, J. (2011). How We Value Arts and Culture. *Asia Pasific Journal of Arts and Cultural Management*, 6(2).

Ischinger, W. (2005). Pax Americana and Pax Europea. T. Lindberg (Dü.) içinde, *Beyond Paradise and Power: Europe, America and the Future of a Troubled Relationship*. New York: Routledge.

Ivey B. and Cleggett P. (1999). *Cultural Diplomacy and National Interest*. Washington: The Curb Center for Art, Enterprise and Public Policy.

İri, M. (2013). Bollywood Sineması: Hindistan'ın Hareketli Resim Sanayii Üzerine Notlar. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (18), 21-34.

Jaffe, E. D., & Nebenzahl, I. D. (2001). National Image and Competitive Advantage: The Theory and Practice of Country-of-Origin Effect. Copenhagen: Copenhagen Business School Press.

Johal, R. (2004). *Bollywood Batein*. *Qualitative Research Report*.

Jowet, G. S. ve O'Donnel, V. (2017). *Propaganda ve ikna*. Artes Yayınları.

Kalın, İ. (2010). Türk dış politikası ve kamu diplomasisi. A. R. Usul (Ed.), *Yükselen değer Türkiye* (ss. 49-65). İstanbul: MÜSİAD.

Kalın, İ. (2012). Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi. A. Özkan, & T. Ersoy Öztürk (Dü) içinde, *Kamu diplomasisi* (s. 145-160). İstanbul: Tasam Yayınları.

Kalınca, Ş.(2020). *İdeoloji Bağlamında Türkiye'deki Film Festivalleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kemp, P. (2014). *Sinemanın Tüm Öyküsü*. (Çev. E. Yılmaz ve N. Yılmaz). İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1998). Power and Interdependence in the Information Age. *Foreign Affairs* (77), 81-94.

Keyman, F. (2001). Globalization and Turkey: Economy, Society and Culture. *EUI Working Paper* (38).

Kluckhohn, C., & Kluckhohn, R. (1954). *Culture and behavior*. New York: Free Press.

Krasnova, H., Günther, O., Spiekermann, S., & Koroleva, K. (2009). Privacy concerns and identity in online social networks. *Identity in the Information Society*, 2(1), 39-63.

Krause, P. & Evera, S. V. (2009). Public Diplomacy: Ideas for the War of Ideas. *Belfer Center for Science and International Affairs*, 16(3).

Kültürel Diplomasi Enstitüsü. (2023). Mart 9, 2023 tarihinde Instute for Cultural Diplomasi Web Sitesi: https://culturaldiplomacy.org/index.php?en_culturaldiplomacy adresinden alındı

Le Bon, G. (1997). *Kitleler psikolojisi*. İstanbul: Hayat Yayınları.

Lee, Geun (2008). A Theory of Soft Power and Korea Soft Power Strategy, *Graduate School of International Studies*.

Lenczowski, J. (2007). *Cultural Diplomacy, Political Influence and Integrated Strategy*. Washington DC: The Institute of World Politics.

Leonard, M., Small, A., & Rose, M. (2005). *British Public Diplomacy in the Age of Schisms*. London: The Foreign Policy Centre.

Leonard, M., Stead, C., & Smewing, C. (2002). *Public Diplomacy*. London: The Foreign Policy Center.

Luke, C., & Kersel, M. (2013). *US Cultural Diplomacy and Archaeology: Soft Power*, Hard Heritage. Routledge.

MacGregor, N. (2004). *The British Museum - Museums of the World*. ICOM.

Mark, S. L. (2009). *A Greater Role For Cultural Diplomacy*. Clingendael: Netherlands Institute of International Relations.

Mark, S. L. (2010). Rethinking Cultural Diplomacy: The Cultural Diplomacy of New Zeland, the Canadian Federation and Quebec. *Political Science*, 62(1), 62-83.

Medin, B. ve Kaymak, A. (2021). İdeolojik Bir Aygıt Olarak Sinema: American Sniper Filmi Bağlamında Başat İdeolojinin İmaja ve Söyleme Tezahürü. *Erciyes İletişim Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, ss.153-175.

Medin, B., ve Koyuncu, S. (2017). Bir Yumuşak Güç Aracı Olarak Sinema: Hollywood Örneği. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(3), 836-844.

Melissen, J. (2005). *The New Public Diplomacy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Mulcahy, K. V. (2010). Cultural Diplomacy and the Exchange Programs: 1938-1978. *The Journal of Arts Management*, 29(1), 7-28.

Nisbett, M. (2012). New perspectives on instrumentalism: an empirical study of cultural diplomacy. *International Journal of Cultural Policy*, 19 (5), 557-575.

Nossel, S. (2004). Smart Power. *Foreign Affairs*, 83(2), 131-142.

Nye, J. S. (1990*). Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books.

Nye, J. S. (1990). Soft power. *Foreign Policy* (80), 153-171.

Nye, J. S. (2004). *Soft power the means to success in world politics*. New York: Publicaffairs.

Nye, J. S. (2005). *Dünya Siyasetinde Başarının Rolü - Yumuşak Güç*. Ankara: Elips Yayınları.

Nye, J. S. (2008). Public Diplomacy and Soft Power, Public Diplomacy in a Changing World. G. Cowan, & N. J. Cull (Dü) içinde, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* (s. 94-109). Philadelphia: Sage Publications.

Nye, J. S. (2008). Public diplomacy and soft power. *The Annals of the American Academy*, 616(1), 94-109.

Nye, J. S. (2009). Get Smart: Combining Hard and Soft Power. *Foreign Affairs*, 88(4), 160-163.

Nye, J. S. (2010). Responding to my Critics and Concluding Thoughts, Soft Power and US Foreign Policy. I. Parmar, & M. Cox (Dü) içinde, *Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives* (s. 227-239). Routledge.

Ökten, S. (2022). Kültürel Diplomasi ve Medya. Z. Avşar, M. Şahin, M. Küçükyılmaz, S. Ökten ve M. P. Veske. (Ed.). *Türkiye'nin Yumuşak Güç Enstrümanları Olarak Kültürel Diplomasi ve İletişim*. Ankara: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, ss.97-146.

Önal, B. (2019). Hindistan'ın Yumuşak Güç Politikaları ve Türkiye-Hindistan İlişkilerindeki Rolü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 12(63), 333-240.

Özkan, A. (2015) *21. Yüzyılın Stratejik Vizyonu Kamu Diplomasisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi İmkânları*. Stratejik Rapor:70, Ankara: TASAM Kamu Diplomasisi Enstitüsü.

Özyanıkoğlu, H. ve Şahin, C. (2022). Türkiye'deki Hindistan, Bollywood ve Kast Algısına Yönelik Bir Araştırma. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 6 (1), 71-88.

Pamment, J. (2013). *New Public Diplomacy in the 21st Century*. New York: Routledge.

Paschalidis, G. (2009). Exporting national culture: histories of cultural institutes abroad. *International Journal of Cultural Policy*, 15(3), 275-289.

Peichi, C. (2013). Co-creating Korean wave in Southeast Asia: Digital convergence and Asia's media regionalization. *Journal of Creative Communications*, 8(2-3), 193-208.

Pınar, L. (2017). Amerika Birleşik Devletleri'nin Yumuşak Gücü ve Hollywood, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 253- 274.

Pigman, G. A., & Deos, A. (2008). Consuls for hire: private actors, public diplomacy. *Place Branding and Public Diplomacy*, 4(1).

Purtaş, F. (2006). Avrasya'daki Büyük Oyun Bağlamında Hindistan'ın Orta Asya Politikası, *Orta Asya ve Kafkas Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 56-84.

Purtaş, F. (2013). Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi. *Akademik Bakış*, 17(13).

Ramnath, N. (2021). *Muslim stereotyping in Hindi films: We cannot allow ourselves to forget what constitutes us*. https://scroll.in/reel/1005662/muslim-stereotyping-in-hindi-films-we-cannot-allow-ourselves-to-forget-what-constitutes-us.

Risberg, R. H. (2008). Improving The United States' Strategic Communication Strategy.

Rodríguez Barba, F. (2023). From the cultural mıssıon to the ınternatıonal projectıon of culture. Mexıco's cultural dıplomacy (1900-2000). Tzintzun. Revista de estudios históricos, (77), 215-244.

Romarheim, A.G., (2005) Definitions of Strategic Political Communication. *Norwegian Institute of International Affairs*.

Ryan, M. ve Kellner, D. (2002). *Politik Kamera Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ryniejska–Kiełdanowicz, M. (2009). *Cultural diplomacy as a form of international communication*. Institute for Public Relations.

Sandıklı, A. (2014). *Yumuşak Güç Savaşları*. H. Çomak ve A. Gökalp Kutlu (ed.), Uluslararası Güvenlik Kongresi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları.

Scheneider, C. P. (2006). Cultural Diplomacy: Hard to Define, But You'd Know It If You Saw It. *The Brown Journal of World Affairs* (13)1, 191-203.

Schneider, C. P. (2003). *Diplomacy that works: best practices in cultural diplomacy*. Washington: The Center for Arts and Culture.

Schneider, C. P. (2004). *Culture Communicates: US Diplomacy That Works*. Hague: Clingendea, Netherlands Institute for International Relations l.

Schneider, C. P. (2023). Building peace and citizenship through cultural and public diplomacy. J*ournal of Communication Management*, 27(2), 293-308.

Scott, J. (1991), *Social Network Analysis*. London: Sage Publications.

Snow, N. (2009). Rethinking Public Diplomacy. N. Snow, & P. M. Taylor (Dü) içinde, *Routledge Handbook of Public Diplomacy* (s. 3-11). New York: Routledge.

Sütpınar, S. (2021). 2000 Sonrası Amerikan Dış Politikasında Yumuşak Güç Kullanımı ve Hollywood. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

Szondi, G. (2008). *Discussion papers in diplomacy - Public diplomacy and nation branding: Conceptual Similarities and Differences*. Clingendael: Netherlands Institute of International Relations.

Szondi, G. (2009). Central European Public Diplomacy - A Transitional Perspective on National Peputation Management. P. Taylor, & N. Snow (Dü) içinde, *The Routledge Handbook of Public Diplomacy*. New York: Routledge.

Şentürk Kara, E. ve Kozluklu, Ş. (2020). Yumuşak Güç Bağlamında Bollywood Filmlerinin Değerlendirilmesi: İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğrencileri Üzerine Nitel Bir Araştırma, *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 4, 2020, ss.73-109.

Tağraf, H., & Arslan, N. T. (2003). Kriz Oluşum Süreci ve Kriz Yönetiminde Proaktif Yaklaşım. C.Ü. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(1), 149-160.

Tayfun, R. (2015). Küresel Barışa Bir Çağrı: Kamu Diplomasisi Bağlamında Anzak Günü Etkinlikleri. 100. Yılında Çanakkale Savaşları Uluslararası Kongresi. Çanakkale.

TDK (2023). Türk Dil Kurumu Sözlüğü. 22 Nisan 2023 tarihinde Türk Dil Kurumu Web Sitesi: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı.

Terry, J. L. (2018). *Russian world: Russia's cultural diplomacy programs in Europe*. Austin: The University of Texas.

Tiedeman, A. (2005). Branding America An Examation of U.S. Public Diplomacy Efforts After September 11, 2001, Tufts University Fletcher School of Arts in Law and Diplomacy.

Tuch, H. (1990). *Communication with the World*. New York: St. Martin's Press.

U.S. Department of State (2005). *Cultural Diplomacy: The Linchpin of Public Diplomacy*. Washington: U.S. Department of State.

Umińska-Woroniecka, A. (2016). Cultural Diplomacy in International Relations Theory and Studies on Diplomacy. *Aktualni Problemy Mizhnarodnykh Vidnosyn* (127), 4-19.

Valantin, J. M. (2006). *Küresel Stratejinin Üç Aktörü: Hollywood Pentagon ve Washington*, İstanbul: BKY Yayıncılık.

Van Ham, P. (2008). Place Branding: The State of the Art. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 126-149.

Weiss, G. (1973). A Scientific Concept of Culture. *American Anthropologist* 75(5), 1376-1413.

Yazar, F. (2020). Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Dizi Sektörünün Değerlendirilmesi, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*.

Yıldırım, C. (2022). Yakın Dönem Bollywood Sinemasında İslamofobik Söylem: Baby (2015) ve Sooryavanshi (2021) Örnekleri . *TRT Akademi*, 7 (15) , 450-479.

Yıldırım, G. (2015). *Kültürel diplomasi ekseninde uluslararası halkla ilişkiler perspektifinde kamu diplomasisi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Yunus Emre Enstitüsü (2023). 17 Mart 2023 tarihinde Kültürel Diplomasi Akademisi Web Sitesi: https://kda.yee.org.tr/kulturel-diplomasi-akademisi adresinden alındı.

Zamorano, M. M. (2016). Reframing Cultural Diplomacy: The Instrumentalization of Culture Under The Soft Power Theory. *Culture Unbound*, 8(2), 165-186.

Zhang, C., & Meadows III, C. W. (2012). International Covera-ge, Foreign Policy and National Image: Exploring The Com-Plexities of Media Coverage, Public Opinion and Presidential Agenda. *International Journal of Commu-nication*, 6(20), 176-192.

Zhuk, S. (2014). Hollywood's İnsidious Charms: The Impact Of American Cinema And Television On The Soviet Union During The Cold War. *Cold War History*. 14 (4), 593-617.

DEZAVANTAJLI YAŞLILAR VE SOSYAL POLİTİKA

Editör
Tahsin Barış Değer

TÜRKİYE GERONTOLOJİ SERİSİ
TGS

nobel

DEZAVANTAJLI YAŞLILAR VE SOSYAL POLİTİKA

Editör: Tahsin Barış Değer

Yayın No.: 4711
Sağlık Bilimleri No.: 201
ISBN: 978-625-397-000-0
E-ISBN: 978-625-427-521-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Sütlü, Sevinç.
Dezavantajlı Yaşlılar ve Sosyal Politika / Editör: Tahsin Barış Değer
1. Basım, XIV + 184 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-000-0
E-ISBN: 978-625-427-521-0
1. Dezavantajlı Yaşlılar 2. Sosyal Politika 3. Gerontoloji

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Türkiye Gerontoloji Serisi İçin Ön Söz ..... **iii**

Bölüm Yazarları ..... **v**

Ön Söz ..... **vii**

Sosyal Politikaya Giriş **1**

Hazal Swearinger

Sosyal Politika 1
Sosyal Politikanın Temel Özellikleri 2
Sosyal Politikanın Aktörleri 2
- Sosyal Politika Aktörü Olarak Aile 2
- Sosyal Politika Aktörü Olarak Merkezî Yönetimler 3
- Sosyal Politika Aktörü Olarak Yerel Yönetimler 3
- Sosyal Politika Aktörü Olarak Sivil Toplum Kuruluşları 4
- Sosyal Politika Aktörü Olarak Özel Sektör 4
- Sosyal Politika Aktörü Olarak Sendikalar 5

Sosyal Politikanın Finansmanı 5
Sosyal Politikanın Temel Yaklaşımları 6
Sosyal Politikaya Dair Kuramlar 7
- İnsan Emeğinin Değeri ve Özel Mülkiyetle İlişkisi 8
- Sosyal Haklar ve Adalet Tartışması 8
- Sosyal Politikaların Amaçları 10
- Sosyal Politika Modelleri/Rejimleri 11

Sosyal Politikanın Kapsamı ve Yaşlılık 12
Yaşlılığın Değişen Deneyimleriyle Sosyal Politika 13
Kaynaklar 14

Sosyal Politikaların Dünyada ve Türkiye'de Tarihsel Gelişimi 19
Hazal Swearinger

Giriş 19
Sosyal Politikaların Dünyada Gelişimi 19
Orta Çağ'da Sosyal Refah 20
Sanayi Devrimi Öncesi Sosyal Refah 20
Sanayi Devrimi Sosyal Politikaları 21
Sosyal Politikaların Altın Çağı 22
Sosyal Politikaların Düşüşü 23
Sosyal Politikaların Türkiye'de Gelişimi 24
Sanayi Devrimi Öncesi Osmanlı Sosyal Politikaları 24
Sanayi Devrimi Sonrası Osmanlı'da Sosyal Politikalar 25
Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sosyal Politikalar 25
1960 Sonrası Sosyal Politikalar 26
2000'ler ve Sonrası Sosyal Politikalar 28
Türkiye'de Sosyal Politikaların Bugünü 29
Yaşlı Nüfusa Yönelik Sosyal Politikaların Dünü ve Bugünü 30
Dünyada Yaşlı Nüfusa Yönelik Sosyal Politikalar 31
Sosyal Güvenlik Uygulamaları 31
Sosyal Sağlık Sigortaları 31
Sosyal Hizmet Uygulamaları 32
Türkiye'de Yaşlı Nüfusa Yönelik Sosyal Politikalar 32
Sosyal Güvenlik Uygulamaları 32
Sosyal Sağlık Sigortaları 33
Sosyal Hizmet Uygulamaları 33
Sonuç 34
Kaynaklar 35

Mahkûm Yaşlılar 39
Hatice Demirbaş - Büşra Tuna

Giriş 39
Yaşlı Mahkûmların Cezaevlerindeki Yaygınlığı ve Demografik Özellikleri 40
Yaşlı Mahkûmların İşledikleri Suçlarla İlişkili Özellikler 42
Yaşlı Kadın Mahkûmlar 43
Cezaevinde Yaşlı Mahkûmların Mağduriyeti 44
Yaşlı mahkûmlarda Nörobilişsel Bozukluklar, Ruhsal ve Fiziksel Sağlık Sorunları 45
Yaşlı Mahkûmlarda Nörobilişsel Bozukluklar 45

Yaşlı Mahkûmların Ruh Sağlığı Sorunları....46
Yaşlı Mahkûmların Fiziksel Sağlık Sorunları....47
Yaşlı Mahkûmların Tedavisi....48
Dünyada ve Ülkemizde Uygulanan Sosyal Politikalar....50
Yaşlı Mahkûmlara Yönelik Geliştirilmesi Gereken Politikalar....52
Kaynaklar....57

Engelli Yaşlılar....61
Dilek Doruk Kondakcı

Giriş....61
Engelli Yaşlı Kavramı....62
Yaşlı Bireylerde Engellilik Nedenleri....63
Yaşlılarda Engelliliği Artıran Risk Faktörleri....64
Engelliliğin Yaşlılar Üzerindeki Etkisi....64
Engellilik Bariyerleri....66
Tutumsal Engeller....66
İletişim Engelleri....66
Fiziksel Engeller....67
Engelli Yaşlıya Yönelik Politikalar....67
Toplum İçinde Yaşayan Engelli Yaşlılar....68
İstihdam....68
Maaş Alan Yaşlılar....69
Sağlık Hizmetleri ve Uzun Süreli Bakım Politikası....69
Evde Bakım Hizmetleri....71
Huzurevleri ve Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri....71
Yerel Yönetimlerce Verilen Hizmetler....72
Sonuç....73
Kaynaklar....73

Yalnız Yaşlılar....77
Melis Erdener

Giriş....77
Yaşlılık ve Yalnızlık....79
Yaşlıların Yalnız Yaşamasına Neden Olan Faktörler....80
Yalnızlığın Yaşlılar Üzerindeki Etkileri, Sorunlar ve İhtiyaçlar....81
Yalnız Yaşlılar ve Sosyal Politika....82
Dünyada Yalnız Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar ve Hizmetler....84

Almanya 85
Hollanda 86
İngiltere 86
Finlandiya 87
Türkiye'de Yalnız Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar ve Hizmetler 89
Yalnız Yaşlılara Yönelik Politika ve Hizmet Önerileri 92
Sonuç 94
Kaynaklar 95

Kadın Yaşlılar 99
Ayşenur Karakuş
Giriş 99
Modern Dünyada Yaşlılık ve Kadın Yaşlılar 100
Kadın Yaşlılarda Görülen Sağlık Problemleri 101
Kardiyovasküler Sistemde Meydana Gelen Değişimler 101
Pulmoner (Solunum) Sistemde Meydana Gelen Değişimler 102
Gastrointestinal Sistemde Meydana Gelen Değişimler 103
Kadın Yaşlılarda Görülen Nörolojik Etkilenimler 104
Kadın Yaşlılarda Görülen Kas İskelet Sistemi Etkilenimleri 104
Kadın Yaşlılarda Görülen Duyu Etkilenimleri 107
Kadın Yaşlılarda Görülen Ürojinekolojik Problemler 108
Kadın Yaşlılarda Görülen Ruhsal Problemler 112
Kadın Yaşlılarda Görülen Sosyal ve Toplumsal Problemler 113
Kadın Yaşlılarda Cinsiyet Temelli Problemler 113
Toplumsal Cinsiyet ve Yaşlı Ayrımcılığı 114
Eşini Kaybeden/Dul Yaşlı Kadınlar 115
Emeklilik ve Yaşlı Kadınlar 116
Yoksulluk ve Yaşlı Kadınlar 116
Sosyal Dışlanma 117
Dünyada Kadın Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar 118
Sosyal Bakım ve Sosyal Destek Sistemleri 119
Emeklilik Sistemleri 119
Kadın Yaşlılara Yönelik Ayrımcılık ve Sosyal Dışlanmayı Önleme Programları 120
Türkiye'de Kadın Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar 121
Kadın Yaşlılara Yönelik Ayrımcılık ve Sosyal Dışlanmayı Önleme Programları 122
Çankırı İli Örneğinde Kadınlara Yönelik Destek Politikaları 123
Sonuç ve Öneriler 124
Kaynaklar 125

Yoksul Yaşlılar 133
Nihal Gördes Aydoğdu

Giriş 133
Yoksulluk Kavramı 133
Çok Boyutlu Yoksulluk 135
Yaşlı Yoksulluğu 136
Yaşlı Yoksulluğunda Son Eğilimler 138
İleri Yaş Grupları Arasında Yoksulluk 139
Yoksulluk ve Cinsiyet 139
Yoksul Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar 140
Kaynaklar 144

Dışlanmış Yaşlılar 147
Hakkı Kalaycı

Giriş 147
Kavramsal ve Kuramsal Olarak Yaşlılık 150
Yaşlılık ve Toplumsal Dışlanma 154
Yaşlılar Dışlanma ve Sosyal Politika 159
Sonuç 161
Kaynaklar 163

Göçmen Yaşlılar 165
Tahsin Barış Değer

Giriş 165
Göçle İlgili Kavramlar 166
Göç Çeşitleri 167
Göçün Çok Boyutlu Yönü 167
Göç Nedenleri 168
Türkiye'nin En Güncel Göç Dalgası: Suriyeli Göçmenler 169
Yaşlılık ve Yaşlılar 170
Göçmen Yaşlılar ve Sorunları 171
Dünyada Göçmenlere / Yaşlı Göçmenlere Yönelik Sosyal Politikalar 173
Türkiye'de Göçmenlere / Yaşlı Göçmenlere Yönelik Sosyal Politikalar 176
Yaşlı Göçmenlere Yönelik Sosyal Politika Önerileri 177
Dış Göç İçin Öneriler 177
Sağlık Hizmet Politika Önerileri 178
Sosyal Hizmet Politika Önerileri 179

Ekonomi / İstihdam Politika Önerileri 180
Toplumdaki Farkındalık Politika Önerileri 181
Hukuki Zemin ve Kurumsal Yapı Önerileri 181
İç Göç İçin Öneriler 181
Aktif Yaşam Önerileri 182
Son Söz 182
Kaynaklar 182

1

Sosyal Politikaya Giriş

Hazal Swearinger

Sosyal Politika

Sosyal refah politikası kavramıyla da ifade edilen sosyal politika bir disiplin olarak toplumda refah ve huzuru sağlamayı, en yüksek iyilik hâline ulaşmayı, sosyal adaleti ve eşitliği sağlamayı hedefleyen, sosyal nitelikli ve güçlendirici politikalar bütününden oluşmaktadır (Altan, 2004). Devlet, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve sendikalar tarafından kamu yararına yürütülen sağlık, savunma, istihdam, barınma ve eğitim gibi konuları ilgilendiren politikalar, kanunlar, yönetmelikler, mahkeme kararları ve uygulamaları içermektedir (McNutt & Hoefer, 2020; Ecevit, 2012). Sosyal politikaların ortak amaçları toplumdaki ekonomik ve sosyal yönden dezavantajlı kişi ve grupları kapsayıcı bir şekilde refah düzeyini yükseltmeyi sağlamaktır (Tuncel & Uzun, 2019). Bu şekilde toplumsal sınıflaşma, eşitsizlik ve adaletsizlikleri ortadan kaldırmayı hedefler (Tokol & Alper, 2015). Bir başka ifadeyle sosyal politikaların nihai hedefi, toplumsal eşitliği ve sosyal adaleti tesis etmektir (Sunal, 2011). Akademik bir alan olaraksa tüm bu konular ile ilgili disiplinler arası ve uygulamalı alandır.

Sosyal politikalar, ekonomik ve sosyal olarak dezavantajlı gruplarla ilgili politikaların tamamı ile yakından ilgili olsa da temel olarak beş alan çerçevesinde incelenmektedir. Bu temel alanlar sosyal güvenlik, barınma, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler olarak tanımlanmaktadır (Doel, 2020). Sosyal güvenlik alanında işsizliğin azaltılması, ayni ve nakdi transferler, çalışma koşullarının düzeltilmesi, yaşlılık/hastalık/maluliyet gelirleri, doğum izni, yoksulluk, yoksunluk ve gelir dağılımı adaletsizliğine yönelik önlem ve uygulamalar bulunmaktadır. Sosyal politikanın barınma alanı, kalıcı ve geçici barınma, makul ve uygun fiyatlı konut arzının artırılması, dezavantajlı gruplar için konut finansmanına erişimin kolaylaştırılması, konut yardımlarından etkin bir şekilde yararlanılması, yenileme ve dönüştürme çalışmaları gibi konuları kapsarken eğitim alanı, okul öncesi eğitim, materyal yardımı, ders kitaplarının ücretsiz dağıtılması, şartlı nakit transferi, öğle yemeği yardımı, engelli öğrencilere yönelik uygulamalar ve eğitimde fırsat eşitliği gibi konuları kapsamaktadır. Sağlık alanında sunulan sosyal politikalar,

alanlara sosyal politika bakış açısı ile bakabilmemizi sağlamayı hedeflemektedir. Bireylerin engel durumu, toplumsal cinsiyeti ve ekonomik geliri gibi farklılıkları gözetmeksizin iyi şartlarda yaşlanması için eşit haklara ve hukuka sahip olması sosyal politikaların temel amaçları arasındadır. Bu kapsamda ele alınacak sosyal politikalar yaşlıların hayatında her geçen gün önemini artırmaktadır.

Kaynaklar

Ağcasulu, H. (2021). Sosyal Politika Olarak Evde Bakım Hizmetleri: Ülke Örnekleri ve Türkiye. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26(2), 167-183.

Akbaş, D. (2009). Avrupa Birliği Sosyal Politikası. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Altan, Ö. Z. (2004); Sosyal Politika Dersleri, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Anand, P., Jones, S., Donoghue, M., & Teitler, J. (2021). Non-monetary poverty and deprivation: A capability approach. *Journal of European Social Policy*, 31(1), 78-91.

Arıcı, E. (2019). Dezavantajlı Gruplara Yönelik Sosyal Politika Uygulamalarının Yerel Düzeyde Bir Örneği Olarak: Kütahya Belediyesi. *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*, (3-4), 40-48.

Arun, Ö. (2016). Çağdaş Türkiye'de Yaşlılık ve Eşitsizlik. *Antalya: Mediterranean Journal of Humanities*, 6, no. 2, 29-48.

Arun, Ö., & Elmas, Ç. (2016). Yaşlılıkta ayrım: çağdaş Türkiye'de yerel yönetimleri bekleyen zorluklar. *İstanbul University Journal of Sociology*, 36(2), 351-372.

Atkinson, A. B. (1999). The contributions of Amartya Sen to welfare economics. *The Scandinavian Journal of Economics*, 101(2), 173-190.

Aykın, H. (2017) Ne Kadar Vergi Harcaması Yapıyoruz? Vergi Harcamaları Nereye Gidiyor?. (İnternetten erişim tarihi: 10.01.2021 Adresi: https://vergidosyasi.com/2017/02/14/vergi-harcamasi-nedir-nereye-harcaniyor/#_ftn1

Bayraktar, U. (2013). Yerel Yönetimler. (Ed. Fadime Güneş) Kent Sosyolojisi içinde (s. 116-143). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Beken, H. G. (2020). 21. Yüzyılda (Evrensel) Temel Gelir Tartışmaları. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 42(2), 180-201.

Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, (2014). Türkiye'de Sosyal Politika: İlkeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. (İnternetten erişim tarihi: 03.01.2023 Adresi: https://spf.boun.edu.tr/sites/spf.boun.edu.tr/files/T%C3%BCrkiye%E2%80%99de%20Sosyal%20Politika%20%C4%B0lkeler%2C%20Sorunlar%20ve%20%C3%87%C3%B6z%C3%BCm%20%C3%96nerileri%20%282014%29.pdf).

Boz, Ç. (2009). Amartya Sen'in Yetkinlik Yaklaşımı: Teori ve Uygulama. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.

Buğra, A., & Keyder, Ç. (2010). *Sosyal Politika Yazıları*, çev. Burcu Yakut Çakar-Utku Barış Balaban, İletişim Yayınları.

Çadır, M. (2017). İngiltere'de Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetlerin Dönüşümü: Huzurevi Sektörüne Genel Bir Bakış. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(39), 9-32.

Çaklı, S. (2008). Devlet harcamaları: Birikim ve meşrulaştırma. Ekonomik Yaklaşım Dergisi, 19,85-119.

Calasanti, T., & Giles, S. (2018). The Challenge of Intersectionality. *Generations*, 41(4), 69-74.

Çarıkçı, E., Hoşgör, H. A., & Tılıç, H. (2017). Sosyal Politika Söylemi Olarak Kırılgan Dezavantajlı Riskli Gruplar. VIII. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı.

Çayır, K. (2012). Yaşçılık/Yaşa Dayalı Ayrımcılık. (Ed. Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan). Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar içinde. (s. 163-174) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,

Çelik, A. (2010). Muhafazakâr Sosyal Politika Yönelimi: Hak Yerine Yardım-Yükümlülük Yerine Hayırseverlik. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (42), 63-81.

Çınğı, T. G. (2021). Siyasal Teorilerin Sosyal Politika Anlayışlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* (69), 415-432.

Delisle, H., Roberts, J. H., Munro, M., Jones, L., & Gyorkos, T. W. (2005). The role of NGOs in global health research for development. *Health research policy and systems*, 3(1), 1-21.

Doel, M. (2020). Understanding Social Work: Preparing for Practice (Fifth Edition) Neil Thompson. *The British Journal of Social Work*.

Ecevit, Y. (2012). Feminist Sosyal Politika Bağlamında Türkiye'de Çocuk Bakımı ve Eğitimine İki Paradigmadan Doğru Bakmak. (Ed. Gülay Toksöz ve Ahmet Makal). Geçmişten günümüze Türkiye'de kadın emeği içinde, (s. 220-265). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.

Ecevit, Y., Dedeoğlu, S., & Elveren, A. Y. (2012). Türkiye'de Sosyal Politika Çalışmalarının Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısıyla Gelişimi. (Ed. Saniye Dedeoğlu ve Adem Yavuz Elveren), Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın içinde. (s. 11-29).

Ersöz, H.Y. (2005). Sosyal politika-refah devleti-yerel yönetimler ilişkisi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası,* 55(1), 759-775.

Ersöz, H.Y. (2003). Doğuşundan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü, Cilt: 53, Sayı:2, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul Üniversitesi, ss. 119-143.

Eser, D. B., Memişoğlu, A. G. D., & Özdamar, G. (2011). Sosyal siyasetin üretilmesi sürecinde refah devletinden Neoliberal devlete geçiş: Devletin kamu hizmeti sunma işlevinin değişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 201-217.

Esping-Andersen, G. (2006). A Welfare State For The Twenty-First Century. *The Welfare State Reader*, 434-454.

Ferraro, Kenneth F., ve Tetyana Pylypiv Shippee. "Aging and Cumulative Inequality: How Does Inequality Get Under the Skin?." *The Gerontologist,* 49, no. 3, (2009), 333-343.

Günaydın, D. (2020). Yoksulluk, Damgalama Ve Utanma: Sosyal Yardım Ağı Çerçevesinde Bir Araştırma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(49), 837-860.

Gündoğdu, S. (2022). Türkiye'de Vergi Denetiminde Etkinlik; Dolaylı ve Dolaysız Vergiler Bağlamında İnceleme. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 161-172.

Güzel, A., Okur A. & Caniklioğlu N. (2016). *Sosyal Güvenlik Hukuku,* İstanbul, Beta Yayınevi

Jacques, O., & Noël, A. (2021). Targeting Within Universalism. *Journal Of European Social Policy*, 31(1), 15-29.

Kabasakal, M. (2008), Sivil Toplum ve Demokrasi, T.C Dışişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, Dernekler Denetçiliği, Yeterlilik Tezi, Ankara.

Karabacak, B. N. (2013). Toplumsal Dayanışmanın Finansman Boyutu: Türkiye'de Sosyal Politikaların Finansmanı Örneği. *Çalışma ve Toplum,* 37(2).

Keyder, Ç., & Buğra, A. (2006). *Sosyal politika yazıları.* İletişim Yayınları.

Koçak, O., & Kavi, E. (2014). Sosyal politika aktörü olarak sosyal girişimci belediyecilik. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 3(6), 26-49.

Krugman, P. (2019), 'I'm not a UBI Guy': Paul Krugman Says Money Could be Better Spent on More Targeted Programs. (Internetten erişim tarihi: 03.01.2023 Adresi: https://www.cnbc.com/2019/04/23/paul-krugman-on-universal-basicincome-im-not-a-ubi-guy.html).

Ladin, K. (2014). Absolute deprivation. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Health, Illness, Behavior, and Society*, 4-6.

Lloyd-Sherlock, P. (2002). Nussbaum, capabilities and older people. Journal of International Development: *The Journal of the Development Studies Association*, 14(8), 1163-1173.

Marshall, T. H. (1963). Citizenship and Social Class, Sociology at the Crossroads, Heinemann: London.

McNutt, J. G., & Hoefer, R. (2020). *Social Welfare Policy: Responding To A Changing World.* Oxford University Press.

Murray, C. (1950). Losing Ground: American Social Policy.

Nussbaum, M. C. (1997). Capabilities and Human Rights. *Fordham Law Review*, 66(2), 273.

Ökmen, M, & Parlak, B. (2008). Modernleşmeden Küreselleşmeye Türk Kent Yönetimleri: Temel Nitelikler, Sorunlar ve Projeksiyonlar. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 2008.2: 199-259.

Orhan, Ö. (2006). Küreselleşme Süreci ve Türkiye'de Sağlık Politikaları. Doktora Tezi, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

Özaydın, M.M. & Dama, N. (2019). *Sosyal Politikalarda Uygulayıcı Aktör Olarak Belediyeler*. SETA Yayınları. İstanbul.

Özmen, Z. (2017). Avrupa'da Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansmanı: Farklı Refah Devletleri Üzerine Bir İnceleme. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 7(2), 600-620.

Pekesen, M. (2021). Yaşlı Bakım Hizmetlerinde Sosyal Politika Yaklaşımları, (Ed. Mehtap Pekesen). Yaşlı Bakım Hizmet Modelleri ve Sosyal Politika Yaklaşımları içinde, (s. 231-262).

Pierson, C., & Castles, F. G. (2006). The Welfare State Reader. Polity.

Popham, F. (2015). Deprivation is a relative concept? Absolutely!. *J Epidemiol Community Health,* 69(3), 199-200.

Rawls, J. (1971). A Theory Of Justice. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Runciman, W. G. (1966). Relative Deprivation And Social Justice: A Study Of Attitudes To Social İnequality İn Twentieth-Century England (Vol. 13). Routledge/Thoemms Press.

Ryfman, P. (2007). Non-governmental organizations: an indispensable player of humanitarian aid. *International Review of the Red Cross,* 89(865), 21-46.

Sarıipek, D. B. (2017). "Hak Temelli" Sosyal Politikadan "Hayırseverlik Temelli" Sosyal Politikaya Geçişte Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü. *İnsan ve İnsan*, 4(11), 81-99.

Şeker, A., & Kurt, G. (2018). Bir Sosyal Politika Alanı Olarak Yaşlılık ve Sosyal Hizmet Uygulamaları. *Nüfusbilim Dergisi*, 40, 7-30.

Selek-Öz, C. S., & Balta, S. (2020). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Güncel Sosyal Politikaların Analizi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 69-94.

Sen, A. (1992). The Political Economy Of Targeting. Washington, DC: World Bank.

Şenkal, A., & Cebe, T. (2019). Sosyal Politikalar Açısından Rawls' un Adalet Teorisi. *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Yenilikçi Yaklaşımlar Dergisi.* Vol. 3 (3), 60-82.

Şenkal, A., & Doğan, M. (2012). Sosyal politika ve sosyal haklar; vatandaşlık haklarının yeniden kavramsallaştırılması arayışı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 9(17), 63-80.

Skocpol, T. (1991). Universal Appeal. *The Brookings Review*, 9(3), 28.

Steinmetz, G. 1993. Regulating the Social: The Welfare State and Local Politics in Imperial Germany. Princeton: Princeton University Press.

Sunal, O. (2011). Sosyal politika: Sosyal adalet açısından kuramsal bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* 66(03), 283-305.

Taşğın, N. Ş., & Özel, H. (2011). Türkiye'de sosyal hizmetlerin dönüşümü. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22(2), 175-190.

Taşpınar, N. S. (2006). Avrupa Birliği sosyal politikası: Avrupa Birliği sosyal modeli ve Türkiye. Doktora tezi, Marmara Universitesi.

TC Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, (2023). Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu. (Internet erişim tarihi: 05.01.2023 Adres: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6356.doc).

Titmuss, R. (1974), Social Policy, London: Allen and Unwin.

Tocqueville, A. D. (1997). Alexis de Tocqueville's Memoir on Pauperism. Translated by Seymour Drescher. London: IE A Health and Welfare Unit.

Tokol, A & Alper, Y. (2015). *Sosyal Politika.* Bursa: Dora Basım-Yayın Dağıtım.

Toprak, D. (2015). Uygulamada Ortaya çıkan farklı refah devleti modelleri üzerine bir inceleme. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (21), 151-175.

Townsend, P. (1979). Poverty İn The United Kingdom: A Survey Of Household Resources And Standards Of Living. University of California Press.

Tufan, I. (2016). Bakıma muhtaç: Türkiye'de Alzheimer Hastası Yaşlıların Bakımı. Koç Üniversitesi Yayınları.

Tuncel, G., & Uzun, H. (2019). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar Üzerine Bir İnceleme. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(2), 309-334.

Uğur, A., & Bostan, M. K. (2016). Sosyal Harcamaların Yerelleşmesi: Sosyal Belediyecilik Uygulamalarının Etkinliği, *Gümüşhane Üniversitesi SBE Dergisi*, Cilt 7, Sayı 15, s. 39-59.

Wilensky, H. L., & Lebeaux, C. N. (1958). Industrial Society And Social Welfare: The Impact Of İndustrialization on The Supply And Organization Of Social Welfare Services in the United States. Free Pr.

Wilkinson, R. G., & Pickett, K. E. (2007). The Problems of Relative Deprivation: Why Some Societies Do Better Than Others. *Social Science & Medicine*, 65(9), 1965-1978.

Wright, G. C. (2020). Yaşlanma, Yaşlılık ve Yaşlılar: Kavramsal Tartışmalar, Toplumsal Algılar ve Yaşlının Sosyal Statüsü. *Cogito, Hasta Bir Dünyada Yaşlanmak*, (98), 133.

Yılmaz, G. (2018). Türkiye Sağlık Sisteminde Reformlar ve Politika Transferi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi,* 18(41), 179-206.

Yıldırım, B. (2018). Endüstrileşme ve Sosyal Politika Arasındaki İlişki Üzerine Bir Değerlendirme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 18(1), 30-44.

Yorgun, S. (2013). Sosyal Politika Açısından 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu. *Çalışma ve Toplum*, 39(4).

2

Sosyal Politikaların Dünyada ve Türkiye'de Tarihsel Gelişimi

Hazal Swearinger

Giriş

Sosyal politikalar, devlet kurumları, sivil toplum örgütleri, özel sektör ve aile gibi aktörlerin katılımıyla toplumda refah, huzur, sosyal adalet ve eşitliği sağlamayı hedefleyen uygulama ve politikalardır (Altan, 2004). Her ülkenin kendi ekonomik işleyiş, siyasal düşünce ve sosyal yapısına bağlı olarak farklılık göstermektedir ve tarihsel olarak da büyük dönüşümlerden geçmiştir (Şişman, 2017). Örneğin geç sanayileşen ülkelerde görülen sosyal politikaların gerek aktörler gerekse izlenen politikalar bazında Batı kapitalizmi içerisinde 16. yüzyıldan itibaren oluşan sosyal politikalardan çok farklı olduğu görülmektedir. Aynı şekilde ülkelerin dünya savaşlarını takip eden süreçte uyguladıkları sosyal politika yaklaşımları da değişen ve küreselleşen dünyada büyük bir dönüşümden geçmiştir. Bu sebeple sosyal politikaların dünyada ve Türkiye'de nasıl değiştiğini ve bu değişimin farklı ülkelerde nasıl faktörlere bağlı olarak şekillendiğini anlamak bu alan yazında önemlidir. Bu gereklilikten hareketle bu bölüm sosyal politikaların tarihsel gelişimini dünyada ve Türkiye'de olmak üzere iki alt başlık altında inceleyecektir. Bunu yaparken de sosyal politikaların işçi ve işveren arasındaki özgür sözleşme ilişkisinin doğası, devlet toplum ilişkilerinin niteliği ve toplum yapılarının farklılıklarından nasıl etkilendiğini anlamak için özel bir çaba sarf edilecektir (Buğra, 2008).

Sosyal Politikaların Dünyada Gelişimi

Sosyal politikaların tarihsel gelişimine dair alan yazınların çoğu *1601 İngiliz Yoksul Yasası* ile başlamaktadır. Bu yaklaşım sosyal politikaları bugün kabul edilen devlet mekanizmaları aracılığı ile geliştirilen, finanse edilen, uygulanan ve denetlenen politika ve hizmetlere indirgemekte ve on yedinci yüzyıl öncesinde gerçekleştirilen sosyal refah ve adaleti sağlamayı hedefleyen uygulamaları ihmal etmektedir. Oysaki sosyal politikaların olgusal varlığı ve uygulamaları modern ulus devlet yapılarının ve vergi sistemlerinin oluşmasından çok daha eski tarihlere dayanmaktadır. Bu bölümde söz konusu sosyal refah uygulamalarının dünyada tarihsel gelişimi şu alt başlıklar altında incelenecektir:

Kaynaklar

Akal, Ç. (2005). Evde Yaşayan Yaşlı Bireylerin Yaşam Kalitesine Etki Eden Faktörlerin Değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.*

Akbaş, A. (2019). Sosyal Devlet Anlayışı Çerçevesinde Türkiye'de Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Sosyal Yardım Analizi. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Akyol, E. D. (2013). Sultan II. Abdülhamid Döneminde Sosyal Politika Uygulamaları. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(31), 33-47.

Altan, Ö. Z. (2008*). Sosyal Politika*. Eskişehir: Açık öğretim Fakültesi Yayınları.

Arslan, A. (2017). Muhafazakâr Liberalizm ve Sosyal Politika Birleşimi Olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 3(4), 1-11.

Aydemir, C., & Genç, S. Y. (2011). Orta çağın Sosyoekonomik Düzeni: Feodalizm. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 226-241.

Aydin, M. K. (2017). Sosyal Devletin Temelleri. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 11-19.

Bağdoğan, S.Y. (2019). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar. (Ed. Aysen Tokol ve Yusuf Alper). Sosyal Politika içinde (sf.416-432). Bursa: Dora Yayıncılık.

Bakır, M.A. (2019). Kentsel Yoksullukla Mücadelede Sosyal Belediyecilik Faktörü ve Bir Uygulama; Belediyelerin Gıda Yardımlarının Memnuniyeti Analizi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Beard, J. R., Biggs, S., Bloom, D. E., Fried, L. P., Hogan, P., Kalache, A., & Olshansky, S. J. (2012). *Global Population Ageing: Peril Or Promise?* (No. 89). PGDA Working Paper.

Bedir, E. (2012). Sosyal Politikaya İlişkin Genel Bilgiler ve Sosyal Politikanın Araçları. (Ed. .Bedir, Y. Alper, A. Tokol, M. Özaydın, B. Metin, A. İ. Oral ve Y. Şişman) Sosyal Politika içinde (s. 2-27). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Boyacıoğlu, N., Irmak, H., & Çaynak, S. (2021). Yaşlılık Döneminde Sağlıkla İlgili Bilgi Edinmede İnternetin Kullanımı. *Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi*, *6*(3).

Briggs, A. (1961). The Welfare State in Historical Perspective*. European Journal Of Sociology/Archives Europeennes De Sociologie*, 2(2), 221-258.

Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika,* Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.

Çarıkçı, E., Hoşgör, H. A., & Tılıç, H. (2017). Sosyal Politika Söylemi Olarak Kırılgan Dezavantajlı Riskli Gruplar. VIII. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı. (İnternetten Erişim Tarihi: 03.01.2023, Adres: http://www.sosyolojidernegi.org.tr/s/2300/i/Kongre2017.pdf).

Çelik, H. (2014). Ulrich Beck: Küresel risk ve kozmopolitan politika. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (6).

Cengiz, İ. (2018). Türk Sosyal Güvenlik Sistemi İçerisinde Yaşlılara Yönelik Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, *8*(2), 23-40.

Çığnı, T. G. (2021). Siyasal Teorilerin Sosyal Politika Anlayışlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (69), 415-432.

Çilhoroz, Y., & Arslan, İ. (2018). Sağlıkta Dönüşüm Programı Uygulamalarının Değerlendirilmesi: Akademisyenler Üzerinde Nitel Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *10*(26), 798-810.

Coşkun, B. (2017). Türkiye İş ve İşçi Bulma Kurumunun Yeniden Yapilanma Süreci. *Turkish Journal Of Marketing*, *2*(3), 125-155.

Cox, C. B. (2015). *Social Policy For An Aging Society: A Human Rights Perspective*. Springer Publishing Company.

Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (2006). Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu. (Erişim tarihi: 02.01.2023 Adres: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5510&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5).

Dalbay, S. (2019). Liberal Politikalardan Neoliberal Politikalara: Sosyal Devletin Dönüşümü. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi,* (74), 46-68.

De Maddalena, A. (1974). Rural Europe 1500–1700. *The Fontana economic history of Europe II*, 273-353.

Demirhan, Y., & Kartal, N. (2014). 1980 Sonrası Yoksullukla Mücadelenin Başlıca Aracı Olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nun Kuruluş ve Varlık Nedenlerine İlişkin Bazı Tespitler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (42), 257-268.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1991), İstatistik Göstergeler 1923-1990, Ankara: DİE, s.8.

Doğan, İ. (2006). *Parçalayan Küreselleşme,* Yetkin Yayımcılık, Ankara.

Durmaz, O. S. (2016). Neoliberal Sosyal Politika Rejiminin Tesisi ve AKP. *Çalışma ve Toplum Dergisi*. Sayı: 48, 143-168.

Dyer, Zachary Koenig. (2012). Extracting Identity: Universal Social Policy in Post-Neoliberal Bolivia. University of Texas, Austin, Yüksek lisans tezi.

Ersöz, H.Y. (2011). *Sosyal Politikada Yerelleşme*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2010-99.

Eser, D. B., Memişoğlu, A. G. D., & Özdamar, G. (2011). Sosyal Siyasetin Üretilmesi Sürecinde Refah Devletinden Neoliberal Devlete Geçiş: Devletin Kamu Hizmeti Sunma İşlevinin Değişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 201-217.

Fazeli, R., & Fazeli, R. (2010). The Welfare State and the Market Economy: Which Way Ahead?. *Journal of Global Business Management*, 6(2), 1.

Feinberg, L., Reinhard, S. C., Houser, A., & Choula, R. (2011). Valuing the invaluable: 2011 update, the growing contributions and costs of family caregiving. *Washington, DC: AARP Public Policy Institute*, *32*, 2011.

Gökbayrak, Ş. (2010). Türkiye'de sosyal güvenliğin dönüşümü. *Çalışma ve Toplum,* 2(25), 141-162.

Gökbayrak, Ş. (2013). Uluslararası ve Küresel Sosyal Politika. *Sendikacılık Akademisi*, 195.

Görgülü, U., Akyar, I., Akdemir, N., & Kapucu, S. S. (2010). Social Policies Regarding Elderly People İn Turkey And in The World/Dünyada ve Ülkemizde Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar. *Turkish Journal Of Physical Medicine And Rehabilitation*, 30-34.

Gültekin, M. (2021). "Relationality" Between Marital Profiles of Unemployed Women in Turkey And Types Of Secure/Insecure Jobs They Seek. *Global Transformation and Differentiations*, 81.

Gün, S. (2017). Aktif İş Gücü Piyasası Politikaları Bağlamında Yerleşik Emek Rejiminin Dönüşümü (Sahadan Notlar). *Çalışma İlişkileri Dergisi*, *8*(1), 62-77.

Güvercin, C. H. (2004). Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 57(2).

Judt, T. (2005). Europe vs. America. *The New York Review of Books,* 52(2), 1-14.

Karabulut, A. (2016). Sosyal Güvenlik Hakki ve 1982 Anayasası'na Yansımaları. *İş ve Hayat,* 2(3), 187-208.

Karadaş, E. (2019). *Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Politikalardaki Dönüşüm.* Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Karakök, T. (2011). Zonguldak Kömür Havzasında Bir Yardım Sandığı: Amele Birliği. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 351-367.

Karakoyun, İ. (2008). *Türkiye'de 1980 Sonrasında Uygulanan Yoksullukla Mücadele Programları: Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) Örneği: Aydın İli Uygulaması*. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler* (Vol. 22). Timaş Yayınları.

Kaymaz, Y. S. (2022).Türkiye'nin Refah Rejiminin Dönüşümü. *Sakarya İktisat Dergisi,* 11(1), 66-76.

Kiliç, Ü. (2019). *Dünyada Uzun Süreli Sağlık Sigortası Uygulamaları ve Türkiye İçin Model Önerisi*. Marmara Üniversitesi Doktora tezi.

Koray, M. (2007). Sosyal Politikanın Anlamı ve İşlevini Tartışmak. *Çalışma ve Toplum*, 4(15), 19-56.

Koray, M. (2008). *Sosyal politika*. (Üçüncü baskı), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Lum, T., & Wong, G. (2016). Social Policies for Aging Societies. *Encyclopedia of Geropsychology*.

Mahiroğullari, A. (2011). Selçuklu/Osmanlı Döneminde Kurumsal Bir Yapı: Ahilik/Gedik Teşkilatı Ve Sosyoekonomik İşlevleri. *Journal of Social Policy Conferences*. No. 54, 139-154.

Metin, O. (2011). Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar. *Çalışma ve Toplum*, *1*(28), 179-200.

Musumeci, M. B., & Reaves, E. (2014). Medicaid Beneficiaries Who Need Home And Community-Based Services: Supporting Independent Living And Community Integration. *The Kaiser Commission on Medicaid and the Uninsured*.

Özkazanç, A. (2014). Cumhuriyet Döneminde Siyasal Gelişmeler: Tarihsel-Sosyolojik Bir Değerlendirme. (Ed. Faruk Alpkaya ve Bülent Duru), 1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim içinde. Ankara: Phonix Yayınevi.

Öztürk, N. (1990). XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Sanayileşme ve 1827'de Kurulan Vakıf İplik Fabrikası, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 21, s. 27.

Pekesen, M. (2021). Yaşlı Bakım Hizmetlerinde Sosyal Politika Yaklaşımları, (Ed. M. Pekesen.) Yaşlı Bakım Hizmet Modelleri ve Sosyal Politika Yaklaşımları içinde (sf. 231-262).

Pignolo, R. J. (2019). Exceptional Human Longevity. *Mayo Clinic Proceedings* . Vol. 94, No. 1, pp. 110-124. Elsevier.

Rakıcı, C., & Ela, M. (2016). Türkiye'de bireysel emeklilik sistemine yönelik vergisel teşvikler. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(3), 89-110.

Reintsma, M. (2007). *The Political Economy Of Welfare Reform in The United States.* Edward Elgar Publishing.

Şeker, A., & Kurt, G. (2018). Bir Sosyal Politika Alanı Olarak Yaşlılık ve Sosyal Hizmet Uygulamaları. *Nüfusbilim Dergisi*, *40*, 7-30.

Selek-Öz, C. S., & Balta, S. (2020). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Güncel Sosyal Politikaların Analizi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 69-94.

Şener, M. Y. (2016). Kadını Anne Olarak Güçlendirmek? AKP'nin Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımını Şartlı Nakit Transferleri (ŞNT) Üzerinden Okumak. *Kadin/Woman 2000*, *17*(1).

Şenocak, H. (2009). Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi. *Journal of Social Policy Conferences*. No. 56.

Şişman, Y. (2017). Türkiye'de Sosyal Politikanın Dünü, Bugünü: Hayırseverliğin Kurumsallaşması mı? Gelişim mi?. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 1-22.

Sosyal Güvenlik Kurumu (2022). Sosyal Güvenlik Kurumu Hakkında Merak Ettikleriniz. (Erişim tarihi: 03.01.2023 Adres: https://www.sgk.gov.tr/Hakkimizda/Index/c4953319-ea98-439f-89e0-4b1cdddbed55/).

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2012). Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023a). Misyon ve Vizyonumuz. (Erişim tarihi: 02.01.2023 Adres: https://www.aile.gov.tr/bakanlik/hakkinda/misyon-ve-vizyonumuz).

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023b). Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (Erişim tarihi: 04.01.2023 Adres: https://www.aile.gov.tr/eyhgm/kuruluslar/yasli/).

T.C. Resmi Gazete (2018). 30474 Numaralı Resmi Gazete Cumhurbaşkanliği Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf

T.C. Resmi Gazete (1976). 15642 Numaralı Resmi Gazete 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz Ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun. (Erişim tarihi: 02.01.2023 Adres: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2022.pdf).

T.C. Resmi Gazete (2006). 26200 Numaralı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu. (Erişim tarihi: 04.01.2023 Adres: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5510.pdf).

T.C. Resmi Gazete (2008). 26960 Numaralı Yaşlı Hizmet Merkezlerinde Sunulacak Gündüzlü Bakım İle Evde Bakim Hizmetleri Hakkında Yönetmelik. (Erişim tarihi: 03.01.2023 Adres: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/08/20080807-5.htm).

Talas, C. (1992). *Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi.* Ankara: Bilgi Yayınevi.

Taşçı, F. (2010). *Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya Örnekleri.* Çalışma ve Toplum, 1(24), 175-202.

Tetik, A., & Korkmaz, A. (2022). Osmanlı Döneminde Sosyal Politika Uygulamaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 27(3), 423-443.

Thane, P. (1996). *Foundations Of The Welfare State.* Routledge.

Tokol, A. ve Alper, Y. (2020). *Sosyal Politika*, 11. Baskı, Dora Yayınları, Bursa.

Trattner, W. I. (2007). From Poor Law To Welfare State: A History Of Social Welfare in America. Simon and Schuster.

Tuncel, G., & Uzun, H. (2019). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar Üzerine Bir İnceleme. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(2), 309-334.

Türkiye İstatistik Kurumu (2022). İstatistiklerle Yaşlılar, 2021. (Erişim tarihi: 03.01.2023 Adres: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636).

Uçkan, B. (1999). Mecelle'de İş Hukuku Düzeni. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 54(1), 159- 173.

Ülgen, P. (2010). Orta Çağ Avrupa'sında Feodal Sisteme Genel Bir Bakış. *Mukaddime,* 1(1), 1-18.

Ulutaş, Ç. Ü. (2017). Türkiye Refah Rejiminin Dönüşüm Sürecinde Sosyal Yardım Sistemi. *Emek Araştırma Dergisi*, 8(12), 27-48.

United Nations (2019). World Population Ageing 2019: Highlights. (Erişim Tarihi: 03.01.2023 Adres: https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeing2019-Highlights.pdf).

Üz, K. & Kara, B. (2022). Türkiye'de Sosyal Devlet Anlayışı ve Yaşlı Hakları. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, *6*(1), 131-151.

World Health Organization (2022). Ageing and Health. (Erişim tarihi: 03.01.2023 Adres: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health#:~:text=At%20this%20time%20the%20share,2050%20to%20reach%20426%20million).

Yazıcı, K., Oktay, S., Akbaş, H. E., & Bozkurt, S. (2020). Fabrika-i Hümayunların Yönetim, Muhasebe ve Denetim Uygulamaları. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (19), 41-58.

Yenihan, B. (2017). Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Sosyal Güvenlik: Dünyada ve Türkiye'de Gelişimi Üzerine Bir İnceleme. *Yönetim Bilimleri Dergisi,* 15(30), 177-196.

Yerli, K. (2020). The Elizabethan Poor Law of 1601 As A Result Of Socio-Political And Economic Conditions Of The Sixteenth Century England. *Turkish Journal of Applied Social Work*, 3(1), 88-99.

Yıldırım, A. (2021). Sosyal Politika Kapsamında Türkiye'de Yaşlanmaya İlişkin Ulusal Düzeydeki Düzenlemeler. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *10*(3), 1889-1909.

Yuvalı, E. (2020). Sosyal Politika Aracı Olarak Sosyal Güvenlik Kavramı. *İş Ve Hayat,* 6(11), 46-74.

Zengin, E., Şahin, A., & Özcan, S. (2012). Türkiye'de Sosyal Yardım Uygulamaları. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi,* 19(2), 133-142.

3

Mahkûm Yaşlılar

Hatice Demirbaş-Büşra Tuna

Giriş

Dünyanın nüfusu yaşlanmaktadır ve nüfusun yaşlanması, 21. yüzyılın en önemli demografik olaylarından biridir. 2050 yılına gelindiğinde gezegen boyunca 60 yaş ve üzerinde 2.1 milyar civarında insanın olacağı tahmin edilmektedir (www.alomaliye.com; Demirbaş, 2019a:355). Nüfus projeksiyonlarına göre tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yaşlı nüfusun 2023 yılında genel nüfusun %10.6'sını, 2040 yılında %16.3'ünü, 2050 yılında %20'sini, 2060'a gelindiğinde ise %22.6'sını oluşturacağı tahmin edilmektedir (Varışlı, 2017). Dünyada yaşlı nüfusunun artmasına bağlı olarak cezaevinde bulunan mahkûmların sayısında da artış olmaktadır. Yaşlı mahkûmlar artık hapishane nüfusunun en hızlı büyüyen bölümünü oluşturmaktadır (Turner ve ark., 2018). Bu bağlamda yaşlı mahkûmların farklı açılardan ele alınarak incelenmesi öncelikli konular arasındadır.

Yaşlılar adli sistemde yer alabilmektedirler. Burada adli sistemde "Yaşlı tutuklu /mahkûm"un kim olduğunun tanımını yapmak gerekmektedir. Toplumda yaşlı birey denildiğinde 65 yaş ve üstündeki bireylerden söz edilmektedir. Oysa ceza adalet sisteminde yaşlı birey denildiğinde sınır 50 yaş olarak kabul edilmektedir. Buna göre 50 yaş ve üstündeki suçlular "yaşlı tutuklu/mahkûm" olarak adlandırılmaktadır. Cezaevlerine bakıldığında 50 yaş ve üstü suçluların sayısı artmaktadır. Elli yaşından sonra hipertansiyon, diyabet ve artrit gibi kronik hastalıkların sıklığı ve yaygınlığının artması önemli bir sorundur. Genç mahkûmlarla karşılaştırıldığında 50 yaş üstü mahkûmlarda hastalık oranları iki kat fazladır ve yaşlı mahkûmların %85'i en az bir kronik hastalığa sahiptir (Davoren ve ark., 2015).

Cezaevlerindeki 55 yaşındaki bir mahkûmun, bir toplumda yaşayan 65 yaşındaki bireyin fiziksel akranı olduğu düşünülmektedir. Patterson (2013), her hapsedilme yılının, bir bireyin yaşam beklentisini ortalama 2 yıl azaltabileceğini göstermiştir. Bununla bağlantılı olarak *Cezaevinde Hızlandırılmış Yaşlanma Kuramı'na* göre mahkûmlar toplumda yaşayan akranlarından ortalama 10 yıl daha hızlı yaşlanmaktadır (Cipriani ve

Kaynaklar

Aday, R., & Krabill, J.J. (2013). Older and geriatric offenders: Critical issues for the 21st century. (Ed. L. Gideon). *Special Needs Offenders in Correctional Institutions*. Sage Publishing, 203-232.

Aday, R.H. (2006). Aging prisoners' concerns toward dying in prison. *Journal of Death and Dying,* 52(3), 199-216.

Aday, R.H. (2006). Aging prisoners' concerns toward dying in prison. *Journal of Death and Dying, 52*(3), 199-216.

Akdaş Mitrani, A. (2017). Türkiye'de ceza infaz kurumlarında psikososyal rehabilitasyonun dünü, bugünü, yarını. E. Şenol-Durak ve M. Durak, (Eds.), *Adli psikoloji* İçinde (101-128). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Aliustaoğlu, F.S., Ozdemir, M., Ince, H., Yazici, Y.A., Ince, N., & Oral, G. (2011). Criminal Activities of the Elderly in Turkey during the Years 2000-2005. *Archives of Gerontology and Geriatrics, 53*, 267-270.

Andersen, H.S. (2004). Mental health in prison populations. A review--with special emphasis on a study of Danish prisoners on remand. *Acta psychiatrica Scandinavica*, 424, 5-59.

Barak, Y., Perry, T., & Elizur, A. (1995). Elderly criminals: A study of the first criminal offence in old age. *International Journal of Geriatric Psychiatry, 10*(6), 511-516.

Bayraktar, S., & Sungur, N. (2017). Yaşlı bireylerin kurban veya katil oldukları cinayetlerin incelenmesi. *Yaşlılık Çalışmaları Dergisi, 1*, 48-56.

Bedard, R., Metzger, L., & Williams, B. (2016). Ageing prisoners: An introduction to geriatric health-care challenges in correctional facilities. *International Review of the Red Cross, 98* (3), 917–939.

Belluck, P. (2012). *Life with dementia.* The New York Times. http://www.nytimes.com

Berger, R. (2018). Criminal Behavior among the Elderly: A Look into What People Think about This Emerging Topic. *Advances in Aging Research, 7*, 1-16.

Binswanger, I.A., Stern, M.F., Deyo, R.A., Heagerty, P.J., Cheadle, A., Elmore, J.G., & Koepsell, T.D. (2007). Release from Prison — A High Risk of Death for Former Inmates. *New England Journal of Medicine,35*(5), 536-536.

Bukten, A., & Stavseth, M. R. (2021). Suicide in prison and after release: a 17-year national cohort study. *European journal of epidemiology*, *36*(10), 1075–1083.

Carabellese, F., Candelli, C., Vinci, F., Tamma, M., & Catanesi, R. (2012) Elderly sexual offenders: Two unusual cases. *Journal of Forensic Sciences, 57,* 1381-1383.

Chiu, T. (2010). *It's about time aging prisoners, increasing costs, and geriatric release.* New York: Vera Institute of Justice. https://www.vera.org/publications/its-about-time-aging-prisoners-increasing-costs-and-geriatric-release

Cipriani, G., Danti, S., Carlesi, C., & Fiorino, M. (2017). Old and dangerous: Prison and dementia. *Journal of Forensic and Legal Medicine, 51*, 40-44.

Codd, H. (2020). Prisons, older people, and age-friendly cities and communities: Towards an inclusive approach. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *17*(24), 9200.

Condon, L., Gill, H., & Harris, F. (2007). A review of prison health and its implications for primary care nursing in England and Wales: the research evidence. *Journal of Clinical Nursing, 16*(7), 1201-1209.

Curtin, K., Monks, S., Wright, B., Duffy, D., Linehan, S., & Kennedy, H. G. (2009). Psychiatric morbidity in male remanded and sentenced committals to Irish prisons. *Irish Journal of Psychological Medicine, 26*(4), 169-173.

Davoren, M., Fitzpatrick, M., Caddow, F., Caddow, M., O'Neill, VC., O'Neill, H., & Kennedy, H.G. (2015). Older men and older women remand prisoners: mental illness, physical illness, offending patterns and needs. *International Psychogeriatrics, 27* (5),747–755.

Davoren, M., Fitzpatrick, M., Caddow, F., Caddow, M., O'Neill, VC., O'Neill, H., & Kennedy, H.G. (2015). Older men and older women remand prisoners: mental illness, physical illness, offending patterns and needs. *International Psychogeriatrics, 27* (5), 747–755.

Demirbaş, H. (2019a). Yaşlılarda suç davranışı. *Psikopatoloji ve Suç*, 355-395. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Demirbaş, H. (2019b). Nörobilişsel bozukluklar ve suç ilişkisi. *Psikopatoloji ve Suç* **İçinde (331-354).** Ankara: Nobel Yayıncılık.

Demirbaş, H. (2020). *Kadın ve Suç. Destandan Güncele Doğu'dan Batı'ya Kadın Üzerine Tartışmalar* (Ed: A. Günindi Ersöz), 97-116. Ankara: Nobel Yayıncılık

Doody, R. S., Stevens, J.C., Beck, C. Dubinsky, R.M., Kaye, J.A., Gwyther, L., & Cummings, J.L. (2003). Practice parameter: Management of dementia (an evidence-based review): Report of the quality standards subcommittee of the American Academy of Neurology. *Neurology*, 56, 1154–1166.

Duwe, G. (2015). The benefits of keeping idle hands busy: An outcome evaluation of a prisoner reentry employment program. *Crime & Delinquency. 61*(4) 559–586

Fazel, S. (2001). Health of elderly male prisoners: Worse than the general population, worse than younger prisoners. *Age and Ageing, 30*(5), 403-407.

Fazel, S., & Grann, M. (2002). Older criminals: A descriptive study of psychiatrically examined offenders in Sweden. *International Journal of Geriatric Psychiatry, 17*(10), 907-913.

Fazel, S., Hayes, A. J., Bartellas, K., Clerici, M., & Trestman, R. (2016). Mental health of prisoners: Prevalence, adverse outcomes, and interventions. *The Lancet Psychiatry ,3*(9), 871-881.

Felczko, A. (2014). Dementia in the incarcerated elderly adult: Innovative solutions to promote quality care. *Journal of the American Association of Nurse Practitioners, 26*, 640–648.

Flatt, J.D., Williams, B.A., Barnes,D., Goldenson, J., & Ahalt, C. (2017). Post-Traumatic Stress Disorder Symptoms and associated health and social vulnerabilities in older jail inmates. *Aging and Mental Health, 21*(10), 1106-1112.

Galasko, D. (2013). The diagnostic evaluation of a patient With Dementia. *CONTINUUM:Lifelong Learning in Neurology, 19*(2), 397-410.

Geller A. (2013). Paternal incarceration and father-child contact in fragile families. *Journal of Marriage and the Family*, *75*(5), 1288–1303.

Gibbs, J. J. (1991). Environmental congruence and symptoms of psychopathology. *Criminal Justice and Behavior,18*(3), 351-374.

Graffam, J. & Shinkfiled, A. (2012). The life conditions of Australian ex-prisoners: An analysis of intrapersonal, subsistence, and support conditions. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology 56*(6) 897–916.

Grassian, S. (2008). Neuropsychiatric effects of solitary confinement. In A. E. Ojeda (Ed.), *The trauma of psychological torture* (pp. 113–126). Westport, CT: Praeger/Greenwood Publishing Group.

Greene, C.A., Ford, J.D., Wakefield, D.B., & Barry, L.C. (2014). Posttraumatic stress mediates the relationship between childhood victimization and current mental health burden in newly incarcerated adults. *Child Abuse and Negect, 38*(10), 1569-80.

Gross, B. (2007). Elderly offenders: Implications for corrections personnel. *The Forensic Examiner,* 56-61.

Handtke, V., Bretschneider, W., Wangmo, T., & Elger, B. (2012). Facing the challenges of an increasingly ageing prison population in Switzerland: In search of ethically acceptable solutions. *Bioethica Forum,* 5(4), 134-141.

Handtke, V., Bretschneider, W., Wangmo, T., & Elger, B. (2012). Facing the challenges of an increasingly ageing prison population in Switzerland: In search of ethically acceptable solutions. *Bioethica Forum, 5*(4), 134-141.

Harding, D. J., Wyse, J. J., Dobson, C., & Morenoff, J. D. (2014). Making ends meet after prison. *Journal of Policy Analysis and Management. Tthe Journal of the Association for Public Policy Analysis and Management*, *33*(2), 440–470.

Hayes, A. J., Burns, A., Turnbull, P., & Shaw, J. J. (2012). The health and social needs of older male prisoners. *International Journal of Geriatric Psychiatry,27*(11), 1155-1162.

HM Prison and Probation Service. (2019). *Strengthening prisoners family ties policy framework*. U.K. Ministry of Justice. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/863606/strengthening-family-ties-pf.pdf

Hodel, B., & S´anchez, H.G. (2012). The special needs program for inmate-patients with dementia (SNPID): A psychosocial program provided in the prison system. *Dementia, 12*(5) 654–660.

https://cte.adalet.gov.tr/(Erişim Tarihi: 30.10.2022)

https://data.tuik.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 30.10.2022)

Iftene, A. (2016). Unlocking the doors to Canadian older inmate mental health data: Rates and potential legal responses. *International Journal of Law and Psychiatry, 47*, 36 44.

Kerbs, J. J., & Jolley, J. M. (2007). Inmate-on-inmate victimization among older male prisoners. *Crime & Delinquency, 53*(2), 187-218.

Luallen, J., & Cutler, C. (2015). The growth of older inmate populations: How population aging explains rising age at admission. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences. 72*(5), 888–900

Luallen, J., & Kling, R. (2014). A method for analyzing changing prison populations. *Evaluation Review*, *38*(6), 459–486.

Lucas, H. M., Lozano, C. J., Valdez, L. P., Manzarate, R., & Lumawag, F. A. (2018). A grounded theory of successful aging among select incarcerated older Filipino women. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, *77*, 96–102.

Maschi, T., Kwak, J., Ko, E., & Morrissey, M.B. (2012). Forget me not: Dementia in prison. *Gerontologist, 52*(4), 441–451.

McKhann, G.M., Knopman, D.S., Chertkow, H., Hyman, B.T., Jack, C.R., Kawas, C.H., & Phelps, C.H. (2011). The diagnosis of dementia due to Alzheimer's disease: Recommendations from the National Institute on Aging-Alzheimer's Association workgroups on diagnostic guidelines for Alzheimer's disease. *Alzheimers Dementia, 7*(3), 263–269.

Novisky, A.M. (2016). *Aging in prison as a collateral consequence of mass incarceratıon.* Dissertation: Kent State University.

Özden, S.Y. (2015). *Adli Psikiyatri.* Gözden Geçirilmiş 2. Basım. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Patterson, E.J. (2013). The dose–response of time served in prison on mortality: New York State, 1989–2003. *American Journal of Public Health, 103*(3), 523- 528.

Pogorzelski, W., Wolff, N., Pan, K. Y., & Blitz, C. L. (2005). Behavioral health problems, ex-offender reentry policies, and the "Second Chance Act". *American Journal of Public Health*, *95*(10), 1718–1724.

Porter, L.C., Bushway, S. D., Tsao, H. S., & Smith, H.L. (2016). How the U.S. Prison Boom has changed the age distribution of the prison population. *Criminology*, *54*(1), 30–55.

Psick, Z., Simon, J., Brown, R., & Ahalt, C. (2017). Older and incarcerated: Policy implications of aging prison populations. *International Journal of Prisoner Health*, *13*(1), 57–63.

Putkonen, H., Weizmann-Henelius, G., Repo-Tiihonen, E., Lindberg, N., Saarela, T., Eronen, M., & Hakkanen-Nyholm, H. (2010). Homicide, psychopathy, and aging-a nationwide register-based case-comparison study of homicide offenders aged 60 years or older. *Journal of Forensic Sciences, 55*, 1552-1556.

Putkonen, H., Weizmann-Henelius, G., Repo-Tiihonen, E., Lindberg, N., Saarela, T., Eronen, M., & Hakkanen-Nyholm, H. (2010). Homicide, psychopathy, and aging-a nationwide register-based case-comparison study of homicide offenders aged 60 years or older. *Journal of Forensic Sciences, 55*, 1552-1556.

Ramakers, A., Van Wilsem, J.A., Nieuwbeerta, P. & Dirkzwager, A. J. E. (2015). Returning to a former employer: A potentially successful pathway to ex-prisoner re-employment. *The British Journal of Criminology*, *56*, 668–688.

Rosenbaum, J. E., Reynolds, L. & Deluca, S. (2002). How do places matter? The geography of opportunity, self-efficacy and a look inside the black box of residential mobility, *Housing Studies, 17*(1), 71-82.

Saruç, S. (2013). Palyatif ve yaşam sonu bakımda sosyal hizmet uzmanının rolleri ve sosyal hizmet mesleği standartları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(2), 193-208.

Simmons, B., Hartmann, B., & DeJoseph, D. (2011). Evaluation of suspected dementia. *American Family Physician, 84*(8), 895–902.

Smet, S., Keyzer, W., Donder, L., Ryan, D., Verté, D., Broekaert, E., & Vandevelde, S. (2016). Older offenders deemed criminally irresponsible in Flanders (Belgium): Descriptive results from a retrospective case note study. *International Journal of Law and Psychiatry, 46,* 35–41.

Soriano, C. A., Sarmiento, W. D., Songco, F. J., Macindo, J. R., & Conde, A. R. (2016). Socio-demographics, spirituality, and quality of life among community-dwelling and institutionalized older adults: A structural equation model. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, *66*, 176–182.

Stojkovic, S. (2007). Elderly prisoners: a growing and forgotten group within correctional systems vulnerable to elder abuse. *Journal of Elder Abuse & Neglect, 19*(3-4), 97-117,

Thomas, D.L., Thomas, J. A., & Greenberg, S. (2005). *The graying of corrections*— The management of older inmates. In S. Stojkovic (Ed.), *Managing special populations in jails and prisons*. Kingston, NJ: Civic Research Institute.

Turner, M., Peacock, M., Payne, S., Fletcher, A., & Froggatt, K. (2018). Ageing and dying in the contemporary neoliberal prison system: Exploring the 'double burden' for older prisoners. *Social Science & Medicine*, *212*, 161–167.

Varışlı, B. (2017). Türkiye'de yaşlanma ve demografi. *Gerontoloji* (Eds. İ. Turan ve M. Durak), 27-35. Ankara: Nobel Yayıncılık

Visher, C. A. & Travis, J. (2003). Transitions from prison to community: Understanding individual pathways. *Annual Review of Sociology, 29*, 89–113.

Wangmo, T., Meyer, A. H., Bretschneider, W., Handtke, V., Kressig, R. W., Gravier, B., Büla, C., & Elger, B. S. (2014). Ageing prisoners' disease burden: Is being old a better predictor than time served in prison? *Gerontology*, *61*(2), 116–123.

Wangmo, T., Meyer, A. H., Bretschneider, W., Handtke, V., Kressig, R. W., Gravier, B., Büla, C., & Elger, B. S. (2014). Ageing prisoners' disease burden: Is being old a better predictor than time served in prison? *Gerontology*, *61*(2), 116–123.

Williams, B. A., Stern, M. F., Mellow, J., Safer, M., & Greifinger, R. B. (2012). Aging in correctional custody: Setting a policy agenda for older prisoner health care. *American Journal of Public Health, 102*(8), 1475-1481.

World Health Organization. (2007). *Global age-friendly cities: A guide.* World Health Organization. https://apps.who.int/ iris/handle/10665/43755

Wyse J. (2018). Older men's social integration after prison. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, *62*(8), 2153–2173.

4

Engelli Yaşlılar

Dilek Doruk Kondakcı

Giriş

Yaşam beklentisi tüm zamanların en yüksek seviyesine ulaştı ve artışın devam edeceği öngörülüyor (Zheng ve ark., 2022, Qiao ve ark., 2022). Dünyada 60 yaş üstü kişilerin diğer nüfusa oranı 2015'te %12 iken bu oranın 2050'de %21'e çıkması bekleniyor. Yaşlının sağlığı ve işlevselliği heterojen bir yapı oluşturmaktadır (Enroth&Fors, 2021). İnsanlar yaşlandıkça öz bakım becerileri kaçınılmaz olarak azalacak ve bu durum bağımsızlık kaybına neden olacaktır. Yaşlının bağımlı hâle gelmesi, günlük yaşam aktivitelerinde yardıma ihtiyacı kaçınılmaz kılmaktadır. Yeterince uzun yaşayan bir birey için uzun süreli bakım gereksinimi artmaktadır (Talley, 2020).

Yaşam süresinin artmasıyla birlikte "engelli yaşlanma" kavramı yaygınlığı yaşla ilgili hastalık ve yaralanmaların etkisiyle orta ve ileri yaşlarda hareket engelleri kazanan yetişkinleri içerecek şekilde tanımlanabilir (Remillard ve ark., 2022). Dünya Sağlık Örgütüne (DSÖ) göre engellik son derece çeşitlidir, bireylerin sağlık durumu (ör. şizofreni, kardiyovasküler hastalık) ile çevresel faktörler (ör. damgalanma, sağlık hizmetlerine erişim, sosyal destek) arasındaki etkileşimi göstermektedir (Barlow&Walker, 2017, Wang Z. ve ark. 2021). Günlük yaşamın üç veya daha fazla temel faaliyetinde kişisel yardıma ihtiyaç duyma olarak tanımlanan ciddi engelliliğin başlangıcı, yaşam kalitesini büyük ölçüde düşürür ve genellikle uzun süreli bakım veya ölüme yol açar (Gill ve ark., 2020).

DSÖ'ye göre 1970 yılında %10 olan engelli nüfusu 2010 yılında %15'e ulaşmıştır (World Health Organization, 2011). Bu durum dünyada ciddi bir tıbbi ve sosyal yük oluşturmaktadır (Wang Z. ve ark. 2021). Engellilik, halk sağlığının önemli bir sağlık göstergesidir ve en çok yaşlılarda görülür (Wapling ve ark., 2021). Engellilik ve yaş yakın ilişkili iki kavramdır, yaş arttıkça engellilikte artmaktadır (Prynn ve ark., 2022). DSÖ'nün engellilik raporuna göre, dünya çapında 194 ülke ve bölgede 60 yaş ve üzerindeki kişilerde engellilik yaygınlığının %10,2 olduğu tahmin edilmektedir (World Health Organization, 2011). İşlevsel bozukluk ve yeti yitimi, yaşlı popülasyonda sağlıkla ilgili önemli durumlardır (Salinas-Rodríguez ve ark., 2020).

Hareket engelli yaşlılar arasında toplu taşıma araçlarının düşük kullanımı; yürüme güçlüğü, özellikle kırsal alanlarda erişilemeyen araçlar ve tesisler, kısıtlı hizmet nedeniyle gerçekleşmektedir (Remillard ve ark., 2022).

Sonuç

Yaşlı nüfusun artmasına bağlı olarak yaşlının sağlık ve sosyal sorunlarının ele alınması ve yaşamlarının iyileştirilmesine katkıda bulunulması önemlidir. Engellilik çok yönlüdür. Engellilik oranlarına ilişkin mevcut istatistikler, tanım ve değerlendirme farklılıkları nedeniyle ülkeden ülkeye büyük ölçüde değişiklik göstermektedir. Buna rağmen engelliliğin yaşla birlikte arttığı açıktır. Fonksiyonel engelliliğin uygun araçlar kullanılarak erken bir aşamada tanımlanması önem arz eder, bu nedenle sağlıklı yaşlanmayı sağlamak için birinci basamakta uygun müdahaleler başlatılabilir. Kronik hastalıklar engellilikle güçlü bir şekilde ilişkili olduğundan daha sonraki yaşam engelliliklerini azaltan sağlık önleme mekanizmalarına teşvik edilmelidir. Sosyal politikalar ve sosyal hizmetler engelli yaşlılar açısından çok daha büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle günümüzde hızla değişim gösteren demografik yapı içerisinde yer alan engelli yaşlılara yönelik sosyal güvenlik sistemi içinde yaşlılık aylık gelirleri, sağlık yardımları ve bakım verenlere yapılan ödemeler büyük önem taşımaktadır. Ayrıca erişilebilirlik açısından yerel yönetimlerce çevre ve ulaşımda yapılacak düzenlemelerle engelli yaşlının topluma katılımının sağlanması sağlanmalıdır.

Kaynaklar

Ağcasulu, H. (2021). Sosyal Politika Olarak Evde Bakım Hizmetleri: Ülke Örnekleri ve Türkiye, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26(2), 167-183.

Barlow, F.K., Walker, N. (2017). Disability and Ageing, *Encyclopedia of Geropsychology*.

Clemente, K.A.P, Silva, S.V., Vieira, G.I., Bortoli, M.C., Toma, T.S., Ramos, V.D., Brito, C.M.M. (2022). Barriers to the access of people with disabilities to health services: a scoping review, *Rev Saude Publica*, 56-64.

Chen, L., Zhang, L., Xu, X. (2020). Review of evolution of the public long-term care insurance (LTCI) system in different countries: influence and challenge. *BMC Health Services Research,* 20, 1057.

Değer, T.B. (2020). Yaşlılar ve Yerel Yönetimler, (Ed. Z. Gençtürk) *Yaşlılık ve Sosyal Politika Tartışmaları* içinde (264-282), 1. Baskı. Ankara: Detay Yayıncılık.

Doruk Kondakcı, D. (2018). Yaşlılarda Dinapeni İle Otonomi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü İç Hastalıkları Anabilim Dalı Yaşlı Sağlığı Programı, *Doktora Tezi,* İzmir.

Duman, Y. (2014). Dünyanın En Yaşlı İkinci Ülkesi Almanya'da Riester Emeklilik Sistemi İle Zorunlu Emeklilik Sigortası Arasındaki İlişkinin Analizi, *Sosyal Güvence Dergisi*, 5, 49-66.

Enogela, E.M., Buchanan, T., Carter, C.S., Elk, R., Gazaway, S.B., Goodin, B.R., Jackson, E.A., Jones, R., Kennedy, R.E., Perez-Costas, E., Zubkof, L., Zumbro, E.L., Markland, A.D., Buford, T.W. (2022). Preserving independence among under-resourced older adults in the Southeastern United States: existing barriers and potential strategies for research. *International Journal for Equity in Health*, 21:119.

Enroth, L., Fors, S. (2021). Trends in the Social Class Inequalities in Disability and Self-Rated Health: Repeated Cross-Sectional Surveys from Finland and Sweden 2001–2018. *Int J Public Health*, 66:645513.

Falconer, M., O'Neill, D. (2007). Profiling disability within nursing homes: a census-based approach. *Age and Ageing*, 36(2), 209–213.

Gill, T.M., Han, L., Gahbauer, E.A., Leo-Summers, L., Murphy, T.E. (2020). Risk Factors and Precipitants of Severe Disability Among Community-Living Older Persons. *JAMA Network Open*, 3(6), e206021.

Jeon, B., Noguchi, H., Kwon, S., Ito, T., Tamiya, N. (2017). Disability, poverty, and role of the basic livelihood security system on health services utilization among the elderly in South Korea. *Social Science&Medicine*, 78, 175-183.

Jönson, H., Norberg, P. (2021). Being an older person or a person with a disability: Are supportive policies ageist?. *Disability&Society*,

Keramat, S.A., Alam, K., Sathi, N.J., Gow, J., Biddle, S.J.H., Al-Hanawi, M.K. (2021). Self-reported disability and its association with obesity and physical activity in Australian adults: Results from a longitudinal study, *SSM-Population Health,* 14, 100765.

Kıran, İ., Güçlü, A. (2022). Türkiye'de Evde Sağlık Hizmetlerinin Değerlendirilmesi, *Selçuk Üniversitesi Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 107-114.

Knox-Vydmanov, C., Côte, A., Juergens, F., Hiscock, D. (2021). Social protection and older persons with disabilities. (Erişim adresi: https://socialprotection.org/sites/default/files/publications_files/Social%20protection%20and%20older%20persons%20with%20disabilities_For%20consultation_10%2024_.pdf Erişim tarihi:03.01.2023).

Kraus, L., Lauer, E., Coleman, R., Houtenville, A. (2018). 2017 Disability Statistics Annual Report. Durham, NH: University of New Hampshire. (Erişim adresi: https://eric.ed.gov/?id=ED583258 Erişim tarihi:03.01.2023).

Larasati, D., Huda, K., Cote, A., Rahayu, S.K., Siyaranamua, M. (2019). Policy Brief: Inclusive Social Protection for Persons with Disability in Indonesia. (Erişim adresi: https://www.tnp2k.go.id/download/65217190113-PB%20DisabilitiesEng-web.pdf Erişim tarihi:03.01.2023).

Liu, H., Wang, M, (2022), Socioeconomic status and ADL disability of the older adults:Cumulative health effects, social outcomes and impact mechanisms. *PLoS ONE*, 17(2), e0262808.

Ma, Q.Y.N., Mi, H. (2021). System Simulation and Policy Response: Long-Term Care Needs of the Elderly with Disabilities in China (2021-2050). *Open Journal of Social Sciences*, 9, 553-561.

Marques, A.L. (2022). Aging and disability:delivering effectice social protection, (Erişim adresi: https://socialprotection.org/discover/blog/aging-and-disability-delivering-effective-social-protection Erişim tarihi:03.01.2023).

Okoro, C.A., Hollis, N.D., Cyrus, A.C., Griffin-Blake, S. (2018). Prevalence of Disabilities and Health Care Access by Disability Status and Type Among Adults — United States 2016. *Morbidity and Mortality Weekly Report*, 67(32). (Erişim adresi: https://www.cdc.gov/mmwr/volumes/67/wr/pdfs/mm6732a3-H.pdf Erişim tarihi:03.01.2023).

Osman, S.W. (2021). Social justice among elderly adults with disability: Implication for Access to social benefits, *International Journal of Advenced Research,* 9(02), 193-199. ISSN: 2320-5407

Pekesen, M., Keser, G. (2021). Alzheimer Olan Ebeveynine Bakım Verenlerin Bakıcı Rolünü Algılama Biçimleri ve Deneyimleri: Bakımın El Değiştirmesi. *Türkiye Klinikleri J Health Sci*.

Pekesen, M. (2021), Yaşlı Bakım Hizmetlerinde Sosyal Politika Yaklaşımları, (Ed. M. Pekesen) *Yaşlı Bakım Hizmet Modelleri ve Sosyal Politika Yaklaşımları* içinde (s. 231-262), 1. Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Prynn, J.E., Polack, S., Mactaggart, I., Banks, L.M., Hameed, S., Dionicio, C., Neupane, S., Murthy, G., Oye, J., Naber, J., Kuper, H. (2021). Disability among Older People: Analysis of Data from Disability Surveys in Six Low- and Middle-Income Countries. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 18, 6962.

Reed, F.D.D., Strouse, M.C., Jenkins, S.R., Price, J. Henley, A.J., Hirst, J.M. (2014). Barriers to Independent Living for Individuals with Disabilities and Seniors. *Behav Analysis Practice*, 7, 70–77.

Remillard, E.T., Campbell, M.L., Koon, L.M., Rogers, W.A. (2022). Transportation challenges for persons aging with mobility disability: Qualitative insights and policy implications. *Disability and Health Journal* 15, 101209.

Qiao, R., Jia, S., Zhao, W., Xia, X., Su, Q., Hou, L., Li, D., Hu, F., Dong, B. (2022) Prevalence and correlates of disability among urban–rural older adults in Southwest China: a large, population-based study. *BMC Geriatrics,* 22:517

Salinas-Rodríguez, A., Rivera-Almaraz, A., Scott, A., Manrique-Espinoza, B. (2020). Severity Levels of Disability Among Older Adults in Low-and Middle-Income Countries: Results From the Study on Global Ageing and Adult Health (SAGE). *Front. Med.,* 7:562963.

Talley, P. (2020). The Elderly Disabled: The Applicability of Disability Rights for Age-Related Disability. *Journal of Legal Medicine*, 40(1), 115-129.

Wang, Z., Xu, X., Han, Q., Chen, Y., Jiang, J., Ni, G. (2021). Factors associated with public attitudes towards persons with disabilities: a systematic review. *BMC Public Health*, 21:1058.

Wang, S., Phillips, D., Lee, J. (2021). Disability prevalence in midlife (aged 55–65 years): Cross-Country comparisons of gender differences and time trends. *Women's Midlife Health*, 7:1.

Wapling, L., Schjoedt, R., Sibun, D. (2021). Social Protection and Disability in India (Erişim adresi: https://www.developmentpathways.co.uk/wp-content/uploads/2021/02/India-disability-Feb-2021-1.pdf Erişim tarihi: 25.12.2022).

Weiner, J., Coe, N.B., Hoffman, A.K., Werner, R.M. (2020). Policy options for financing long term-care in the U.S. *Leonard Davis Institute of Health Economics*, 23(3). (Erişim adresi: https://ldi.upenn.edu/wp-content/uploads/archive/pdf/LDI%20Issue%20Brief%202020%20Vol.%2023%20No.%203_6_0.pdf Erişim tarihi: 25.12.2022).

Vaish, K., Patra, S., Chhabra, P. (2020). Functional disability among elderly: A community-based cross-sectional study. *J Family Med Prim Care*, 9, 253-8.

Yıldırım, A. (2021). Sosyal Politika Kapsamında Türkiye'de Yaşlanmaya İlişkin Ulusal Düzeydeki Düzenlemeler. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(3), 1889-1909.

Zheng, P.P., Guo, Z.L., Du, X.J., Yang, H.M., Wang, Z.J. (2022). Prevalence of Disability among the Chinese Older Population:A Systematic Review and Meta-Analysis. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 19, 1656. h

Disabilities: World Health Organization Africa, 2021 (Erişim adresi: https://www.afro.who.int/health-topics/disabilities Erişim tarihi:25.12.2022).

The Centers for Disease Control and Prevention (CDC) Disability and Health Promotion, *Disability Impacts All of Us* (Erişim adresi: https://www.cdc.gov/ncbddd/disabilityandhealth/infographic-disability-impacts-all.html Erişim tarihi:25.12.2022).

Disability in old age final report, Burden of Disease Network Project (Erişim adresi: https://ju.se/download/18.3783220012d8f123ca58000115/1520578695703/DISABILITY%20IN%20OLD%20AGE.pdf Erişim tarihi:25.12.2022).

Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni (2022). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü*, Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni* (Erişim adresi: https://www.aile.gov.tr/media/98625/eyhgm_istatistik_bulteni_ocak_2022.pdf Erişim tarihi:02.01.2023).

Resmi Gazete. 16 Ekim1989 Gün ve 20314 Sayılı Resmî Gazete'de Yayımlanan 13 Ekim 1989 Gün ve 89/14622 Sayılı "1990 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair" Bakanlar Kurulu Kararı (Resmi Gazete Tarihi: 30.10.1989 Resmi Gazete Sayısı: 20327).

Spending on Long-Term Care-OECD 2020 (Erişim adresi: https://www.oecd.org/health/health-systems/Spending-on-long-term-care-Brief-November-2020.pdf Erişim tarihi:03.01.2023).

The Centers for Disease Control and Prevention (CDC) Disability and Health Promotion, *Common Barriers to Participation Experienced by People with Disabilities*, 2020 (Erişim adresi: https://www.cdc.gov/ncbddd/disabilityandhealth/disability-barriers.html Erişim tarihi:31.12.2022).

United Nations, (2022). *Aging and Disability*. (Erişim adresi: https://www.un.org/development/desa/disabilities/disability-and-ageing.html Erişim tarihi:25.12.2022).

World Health Organization (2011). *World Report on Disability*. (Erişim adresi: www.who.int/disabilities/world_report/2011 /en/ Erişim tarihi:25.12.2022).

5

Yalnız Yaşlılar

Melis Erdener

Giriş

Sağlık alanında yaşanan gelişmelere bağlı olarak yaşam süresi uzamakta ve yaşlı birey sayısı artmaktadır (Turner, 2011). TÜİK'in verilerine göre dünyadaki yaşlı nüfus oranının 2021 yılında %9,6; yine aynı yıl Türkiye'deki yaşlı nüfus oranının %9,7 olduğu bilinmektedir. 2022 yılında yaşlı nüfus oranının en yüksek olduğu ülke Japonya olmuştur (TÜİK, 2022a). Çeşitli kaynaklarda dünyada 65 yaş üstü nüfusun 2022 yılı itibarıyla 771 milyona ulaştığı ifade edilmektedir. Bu sayının 2030 yılında 994 milyona, 2050 yılında ise 1.6 milyara ulaşacağı düşünülmektedir. Oransal olarak bakıldığında ise dünyadaki yaşlı nüfusun genel nüfusa oranının 2022 yılında yaklaşık %10 olduğu söylenebilir. Bu oranın 2030 yılında %12'ye, 2050 yılında ise %16'ya çıkması beklenmektedir (Kabakcı, 2022). Duruma yalnız yaşayan yaşlılar açısından bakıldığında ise TÜİK'in 2021 yılı verilerine göre Türkiye'de 1 milyon 561 bin 398 yaşlının yalnız yaşadığı görülmüştür. Bu bireylerin %74,9'unu kadın yaşlılar, %25,1'ini ise erkek yaşlılar oluşturmuştur (TÜİK, 2022b). İstatistiklere bakıldığında gelecekte yaşlı nüfusun sorunlarının, yaşlılık ve yaşlanma konularının daha fazla gündeme geleceği söylenebilir.

Bu noktada yaşlılık ve yaşlanma kavramlarına değinilmesi gerekir. Yaşlanma doğumla başlayıp ölüme kadar geçen süreçtir. Yaşamın ilk yıllarında hücrelerin bölünmesi ve yenilenmesi daha hızlıyken yaş ilerledikçe yavaşlar, böylece yaşlanma belirginleşir. Ancak yaşlanma her bireyde aynı hızda olmamaktadır. Sağlıklı bir yaşamı olan ve ağır olmayan işlerde çalışan bireylerin daha yavaş yaşlandığı söylenebilir (Akın, 2017; Gilbert & Keiffer, 2003; Sevil, 2005). Yaşlanma aynı zamanda toplumsal bir olgudur. Devleti ve politikaları etkilemektedir. Nüfusun yaşlanması bireyin sorun ve ihtiyaçlarını artırmakta, bunların karşılanması bir gereklilik hâline gelmektedir. Yaşlıların sorunlarının giderilememesinin politikaların kapsayıcı olmamasıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Sadece gelişmiş ülkeler değil gelişmekte olan ülkeler de nüfusun yaşlanmasının getirdiği sorunlarla yüzleşmektedirler ancak gelişmiş ülkelerde nüfusun yaşlanma hızının daha yavaş olduğu söylenebilir. Fransa'da yaşlı nüfusun oranının %7'den %14 civarına

Kaynaklar

Age-UK. (2022). *Information and advice*. (29.12.2022: https://www.ageuk.org.uk/information-advice/)

Ağırman, E., Gençer, M. Z., Arıca, S., Kaya, E., & Eğici, M. T. (2017). Huzurevinde, evde ailesiyle ve yalnız yaşayan yaşlı bireylerde depresyon, yalnızlık hissi düzeylerinin karşılaştırılması. *Çağdaş Tıp Dergisi, 7*(3), 234-240.

Akbaş, E., Yiğitoğlu, G. T., & Çunkuş, N. (2020). Yaşlılıkta sosyal izolasyon ve yalnızlık. *OPUS International Journal of Society Researches, 15*(26), 4540-4562.

Akçay, C. (2011). *Yaşlılık kavramlar, kuramlar ve yaşlılığa hazırlık*. İstanbul: Kriter Yayınları.

Akdemir, A., Atasoy, N., & Sağnak, S. (2001). Yaşlılıkta Depresyon. *3P Dergisi, 9*(2), 263-270.

Akın, G. (2017). Yaşlanmada fiziksel aktivite ve egzersizin yeri. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3*(2), 271-280.

Altun, Z. (2021). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar ve Sosyal Hizmetler: Sivil Toplum Kuruluşları Üzerinden Bir Değerlendirme. *Toplumsal Politika Dergisi, 2*(1), 30-44.

Alzheimer Derneği (2020). *Alzheimer Derneği Faaliyet Raporu*. (01.01.2023: https://www.alzheimerdernegi.org.tr/biz-kimiz/)

Arpacı, F. (2005). *Farklı boyutlarıyla yaşlılık*. Türkiye Emekliler Derneği Yayınları.

Arsenijevic, J., & Groot, W. (2018). Does household help prevent loneliness among the elderly? An evaluation of a policy reform in the Netherlands. *BMC public health, 18*(1), 1-8.

Arslan, İ. E. (2019). *Yaşlı bakımı ve hizmetleri alanında Finlandiya ve Türkiye örnekleri* [Yüksek Lisans Tezi Üsküdar Üniversitesi].

Artan, T., & Irmak, H. S. (2018). Huzurevindeki Yaşlıların Huzurevinde Yaşlanmaya İlişkin Bakış Açılarının Değerlendirilmesi: İstanbul Bahçelievler, Zeytinburnu Ve Sultangazi Huzurevi Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 29*(2), 51-70.

Arun, Ö. (2018). Arayışlar: Türkiye'nin yaşlanma serüveni. *Yaşlanmayı Aşmak* içinde (7-20). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Aydın, A. (2017). The problems of older workforce in working life: The case of Kirklareli Yaşlı iş gücünün çalışma hayatındaki sorunları: Kırklareli ili örneği. *Journal of Human Sciences, 14*(2), 1632-1646.

Aygüler, E. (2022). *Yalnız Yaşayan Yaşlıların Yaşlılık Algıları, Yaşam Deneyimleri ve Gereksinimleri* [Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Ankara.

Baran, A. (2017). Yaşlandıkça hayatın neden çabuk geçtiğine dair bir deneme. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3*(2), 261-270.

Baran, A. G., Günay, B., Bereketli, B., & Işıl, I. (2020). Sosyal sermaye, güven ve yalnızlık açısından yaşlıların yaşam deneyimleri üzerine nitel bir araştırma. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 13*(2), 72-89.

Belek, İ. (2014). Sağlık reformları ve yaşlı sağlığı açısından Türkiye'ye yansımaları. (Ed. N. K. ve S. Yazıcı), *Küreselleşme ve Yaşlılık* içinde. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Buz, S. (2015). Yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcılığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 14*(53).

Buz, S., & Beydili, E. (2015). Ankara Örneğinde Yalnız Yaşayan Yaşlı Kadınların Gereksinimleri. *Journal of International Social Research, 8*(37), 557-570.

Cacioppo, J. T., & Cacioppo, S. (2014). Older adults reporting social isolation or loneliness show poorer cognitive function 4 years later. *Evidence-based nursing, 17*(2), 59-60.

Canatan, A. (2016). Yaşlılıkta sosyal ilişkiler ve kuşaklar arası etkileşim. (Ed. H. Ceylan), *Yaşlılık Sosyolojisi* içinde (139-155). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Ceylan, H., Ayar, M., & Günel, Z. (2015). Küresel ve yerel perspektiften yaşlılara yönelik sosyal politikalar ve uygulamalar. *İstanbul'da Yaşlanmak: İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması* içinde (61-107). Açılım Kitap.

Çağlar, T. (2015a). Refah Devleti Bağlamında Almanya'da Yaşlılara İlişkin Temel Haklar. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 39*(2), 225-243.

Çağlar, T. (2015b). *Türkiye ve Almanya'da Karşılaştırmalı Yaşlı Bakım Model ve Uygulamaları* [Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara].

Çam, C., Atay, E., & Işıklı, B. (2018). Yaşlılarda Yalnızlık ve Yaşam Kalitesi. *Eskişehir Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Halk Sağlığı Dergisi 3*(2), 50-67.

Çelenk, M. (2020). Yoksulluğun Kırdaki Görünümleri: Ordu İlinde Yalnız Yaşayan Yaşlılar. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 6*(34), 2104-2109.

Çetin, F. G. (2017). Sağlıkta dönüşüm programı ekseninde sağlığın ekonomi politiği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19*(1), 274-293.

Çubukçu, M., & Yazıcıoğlu, B. (2016). Samsun Eğitim ve Araştırma Hastanesi evde sağlık hizmetleri birimine kayıtlı hastaların değerlendirilmesi. *Ankara Tıp Dergisi, 16*(4), 325-331.

Çunkuş, N., Yiğitoğlu, G. T., & Akbaş, E. (2019). Yaşlılık ve toplumsal dışlanma. *Geriatrik Bilimler Dergisi, 2*(2), 58-67.

Danış, M. Z. (2009). Türkiye'de Yaşlı Nüfusun Yalnızlık ve Yoksulluk Durumları ve Sosyal Hizmet Uygulamaları Açısından Bazı Çıkarımlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 20*(1), 67-84.

Demirtaş, H. (2015). *Yaşlılarda üriner inkontinans geriatrik depresyon ve yalnızlık arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü].

Duvar. (2022). *Türkiye'de 65 yaş: 836 bin kişi 'yaşlılık' aylığı alıyor*. Gazete Duvar. (30.12.2022: https://www.gazeteduvar.com.tr/turkiyede-65-yas-836-bin-kisi-yaslilik-ayligi-aliyor-haber-1557808)

Erol, S., Sezer, A., Şişman, F. N., & Öztürk, S. (2016). Yaşlılarda yalnızlık algısı ve yaşam doyumu. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 5*(3), 60-69.

Eryılmaz, A., & Atak, H. (2011). Ailesiyle yaşayan yaşlılarda mutluluk modeli. *Nöropsikiyatri Arşivi, 48*(4), 227-233.

Euronews. (2018). *İngiltere'de Yalnızlık Bakanlığı kuruldu*. (30.12.2022: https://tr.euronews.com/2018/01/18/ingiltere-de-yaln-zl-k-bakanl-g-kuruldu)

Fratiglioni, L., Paillard-Borg, S., & Winblad, B. (2004). An active and socially integrated lifestyle in late life might protect against dementia. *The Lancet Neurology, 3*(6), 343-353.

Genç, Y., & Dalkılıç, P. (2013). Yaşlıların sosyal dışlanma sendromu ve toplumsal beklentileri. *The Journal of Academic Social Science Studies, 6*(4), 461-482.

Gilbert, H., & Keiffer, L. (2003). *Yaşlılık ve Cinsellik* (2. baskı ed.). Yeryüzü Yayınevi.

Görgün-Baran, A. (2016). Yaşlılıkta sosyal izolasyon ve yalnızlık. (Ed. H. Ceylan), *Yaşlılık Sosyolojisi* içinde (77-97). Ankara: Nobel Yayınları.

Hugman, R. (1994). *Ageing and the Care of Older People in Europe* (Ed. J. Campling). St. Martin's Press.

İçağasıoğlu Çoban, A. (2005). Yalnız Yaşayan Yaşlılara İlişkin Aile Politikaları [Articles]. *Aile ve Toplum, 2*(9). https://doi.org/https://dergipark.org.tr/en/pub/spcd/issue/21112/227389

Kabakcı, F. (2022). *Dünyada 65 yaş üstü nüfusun 2050'de 1,6 milyara ulaşması bekleniyor*. Anadolu Ajansı. (05.01.2023: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dunyada-65-yas-ustu-nufusun-2050de-1-6-milyara-ulasmasi bekleniyor/)

Kalınkara, V. (2014). *Temel gerontoloji yaşlılık bilimi* (2. baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Karadakovan, A. (2014). *Yaşlı Sağlığı ve Bakım.* Ankara: Akademisyen Tıp Kitapevi

Kars, Ö. (2013). Sivil Toplum Örgütlerinde Sosyal Hizmet. Acar, H., Negiz, N. ve Akman, E.(Der.). *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları*, 358-359.

Khorshid, L., & Arslan, G. G. (2006). Hemşirelik ve sosyal desteğin önemi. *Dirim, 81*(1), 182-188.

Kim, M.-D., Hong, S.-C., Lee, C.-I., Kwak, Y.-S., Shin, T.-K., Jang, Y.-H., Oh, E.-H., Lee, J.-W., Jeon, B.-H., & Hwang, S.-E. (2007). Prevalence of depression and correlates of depressive symptoms for residents in the urban part of Jeju Island, Korea. *International journal of social psychiatry, 53*(2), 123-134.

Kocabaş, F., & Kol, E. (2020). Almanya ve Türkiye'de karşılaştırmalı olarak bakım hizmetleri: Türkiye'de bakım sigortası kurulmasına yönelik bir öneri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20*(4), 283-310.

Korkmaz, A., & Korkut, G. (2018). Gümüş Ekonomi ve Aktif Yaşlanma Bağlamında Toplumsal Katılım. *İş ve Hayat, 4*(8), 257-272.

Kurt, G. (2008). *Türkiye'de Yaşlılık Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış.(Sivas İl Örneği). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Toplumsal Yapı ve Değişme Bilim Dalı* Yüksek Lisans Tezi, Sivas].

Kurtkapan, H. (2018). Aktif yaşlılık ve yerel yönetim uygulamaları: İstanbul örneği. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi, 2*(2), 38-52.

Kurtkapan, H. (2019). Yaşlıların toplumsal Hayata Aktif Katılımı ve Sosyal Yaşam Merkezleri. (Ed. M. Talas), *Çocukluk, Gençlik ve Yaşlılık Üzerine Araştırmalar-1* içinde (55-82). İksad Yayınları.

Leinonen, R., & Kuukkanen, M. (2020). Adult foster care of older people. *International Journal of Care and Caring, 4*(3), 441-446.

Menghi, R., Papetti, A., & Germani, M. (2019). Product Service Platform to improve care systems for elderly living at home. *Health Policy and Technology, 8*(4), 393-401.

NTV. (2022). *2023 asgari ücret zammı ile engelli ve 65 yaş aylığı arttı: Engelli ve 65 yaş aylığı ne kadar oldu, kaç TL zam yapıldı?* NTV Haber. (05.01.2023: https://www.ntv.com.tr/galeri/ekonomi/engelli-ve-65-yas-ayligi-ne-kadar-oldu-2023-asgari-ucret-zammi-ile-engelli-ve-65-yas-ayligi-artti,9OiNxiuhq0S46ZHb9KQCZg)

Oğlak, S., & Canatan, A. (2020). Yaşam boyu öğrenme ve aktif yaşlanma bakış açısından Üçüncü Yaş Üniversiteleri: İyi uygulama örnekleri. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 13*(2), 131-141.

Olufemi, O. O. (2017). Social isolation in the elderly; Physical Activity to the Rescue. *Dev Disabil, 1*(1).

Öz, F. (2004). *Sağlık alanında temel kavramlar*. Ankara: İmaj Yayınevi.

Pala, K. (2018). *Türkiye'de Sağlıkta Kamu Özel Ortaklığı Şehir Hastaneleri*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Polat, Ü., & Kahraman, B. B. (2013). Yaşlı bireylerin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve algılanan sosyal destek arasındaki ilişki. *Fırat Tıp Dergisi, 18*(4), 213-218.

Powell, J. (2014). Küresel Yaşlanma: Eğilimler, Sorunlar ve Karşılaştırmalar (S. Yazıcı, Çev.). *Küreselleşme ve Yaşlılık, Eleştirel Gerontolojiye Giriş* içinde (135-166).

Powell, J. L. (2010). The power of global aging. *Ageing International, 35*(1), 1-14.

Sevil, H. T. (2005). *Yaşlılığın sosyal anatomisi*. Ankara: Sabev Yayınları.

Singh, A., & Misra, N. (2009). Loneliness, depression and sociability in old age. *Industrial psychiatry journal, 18*(1), 51.

SYGM. (2022). *Sosyal Yardım Programlarımız*. (30.12.2022: https://www.aile.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/)

Şentürk, M. (2016). Türkiye kentleşme deneyimi ve aile dostu kent kavramının imkânı. *Aile dostu kentler etüt araştırması*, 82-139.

Turner, B. S. (2011). *Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi.* (Ü. Tatlıcan, Çev.) İstanbul: Sentez Yayıncılık

TÜED. (2019). TÜED Hakkımızda. (02.01.2023: https://www.tued.org.tr/?sayfa=hakkimizda)

TÜİK. (2022a). *Dünya Nüfus Günü 2022*. (05.01.2023: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2022-45552)

TÜİK. (2022b). *İstatistiklerle Yaşlılar 2021*. (02.01.2023: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636)

UNDESA. (2015). *World Population Aging*. U. Nations. (02.01.2023: https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2015_Report.pdf)

USRE. (2022a). *Ageing policy*. (30.12.2022: https://thl.fi/en/web/ageing/ageing-policy#Finland_is_rapidly_ageing)

USRE. (2022b). *Home care*. (30.12.2022: https://thl.fi/en/web/ageing/older-people-services-undergoing-a-change/home-care)

Uzan, M. M., Eğici, M. T., & Toprak, D. (2017). Evde Sağlık Hizmeti Kapsamındaki Hastaların Sosyodemografik Özellikleri ve Tıbbi Durumları. *Journal of Academic Research in Medicine, 7*(3).

Valtorta, N., & Hanratty, B. (2012). Loneliness, isolation and the health of older adults: do we need a new research agenda? *Journal of the Royal Society of Medicine, 105*(12), 518-522.

Weiss, R. (1973). *Loneliness: The experience of emotional and social isolation.* Cambridge: MIT Press.

Yener, D. (2020). *Evde sağlık hizmetinden yararlananların sayısı 1,5 milyonu aştı*. Anadolu Ajansı. (30.12.2022: https://www.aa.com.tr/tr/saglik/evde-saglik-hizmetinden-yararlananlarin-sayisi-1-5-milyonu-asti-/1982721)

Yu, B., Steptoe, A., Niu, K., Ku, P.-W., & Chen, L.-J. (2018). Prospective associations of social isolation and loneliness with poor sleep quality in older adults. *Quality of Life Research, 27*(3), 683-691.

6

Kadın Yaşlılar

Ayşenur Karakuş

Giriş

Yaşlanma, intrauterin hayatta başlayıp ölene kadar devam eden ve insan yaşamının her katmanını geri dönüşümsüz ve çok boyutlu etkileyen doğal bir süreçtir (Clegg ve ark., 2013). Uzun yaşam beklentisi ile yaşlı ve yaşlılık tanımını değişime uğramıştır (Clegg ve ark., 2013). Yaşlı nüfusunun düşük olduğu toplumlarda 60 yaş üzerindekiler, yaşlı nüfusun yüksek olduğu toplumlarda ise 65 yaş üzerindekiler yaşlı olarak tanımlanmaktadır (WHO, 2020). Dünya Sağlık Örgütünün raporuna (DSÖ) göre 2000 yılında 600 milyon olan 60 yaş ve üzeri kişi sayısı 2025'te 1 milyar 2 yüz milyon, 2050'de ise 2 milyara çıkacağı öngörülmektedir (WHO, 2020). Ülkemizde de 2012 yılında yaklaşık 5 milyon olan yaşlı nüfus 2021 yılında %49 artış ile 7 milyona civarına ulaşmıştır. Bu yaşlı nüfusun da %55.7'sini kadın yaşlılar oluşturmaktadır (TÜİK, 2019) .

Yaşlı kadınlarda yaşın ilerlemesiyle günlük yaşama katılmalarını etkileyen fizyolojik, emosyonel, kognitif, psikososyal ve ekonomik birçok problemler ortaya çıkabilmektedir (Thakur ve ark., 2013). Ayrıca kadın yaşlıların hayata karşı tutumları, aile yaşamları, iş/çalışma ve biyolojik kapasiteleri, fiziksel uygunlukları ve bulundukları topluma yapacakları katkılar yaşın ve cinsiyetin getirdiği yüklerle de sınırlandırılmış durumdadır (Abu-Kaf ve ark., 2022; Thakur ve ark., 2013). Yaşlıların sosyolojik olarak toplumda var olması, kadın yaşlının toplumda üstlendiği sosyal statü ve rolleri ile sağlanmaktadır (Çolak &Özer, 2015;Elwell &Maltbie-Crannell, 1981). Yaşlıların sosyal anlamda toplumda yer alabilmesi ve rollerinin gerekliliklerinin yerine getirmesi ancak toplumun çeşitli alanlarında var olan ve var olacak iyileştirmeler ve politikalar ile mümkündür (Çolak &Özer, 2015).

Geçmişten günümüze toplumlar; siyasi, hukuki ve ekonomik bir zemin olan "sosyal devlet" ilkesini sağlamak ve kaliteli yaşlanma fırsatı sunmak için yaşlılara yönelik çeşitli sosyal politikalar üretmektedir (Bulmer ve ark.,2022). Ancak kadın yaşlıların erkekler yaşlılara göre daha uzun yaşaması ve kadın yaşlıların toplumun geçirdiği değişimlerden ilk olarak etkilenmesi oluşturulacak politikalara ve var olan politikaların iyileştirilmesine kadınların daha fazla ihtiyacı olduğunu gözler önüne sermektedir (Bulmer ve ark., 2022;

ve güvenli taburculuğu sağlayarak kurum ve sosyal güvenlik maliyetlerini ve ihtiyaçlarını azaltmak, stresle başa çıkma eğitimleri vermek, psikososyal yaklaşımlarla aktif yaşlanmaya katkı sağlamak temel amaçlarındandır (Voigt-Radloff,.2015). Bu kapsamda sosyal politikaların oluşturulmasında ergoterapi bakış açısı ve felsefesinin entegre edilmesi faydalı olabilir (Voigt-Radloff, 2015; Galheigo, 2011).

- Ergoterapistler ev ziyaretleri yaparak yaşlı bireylerin yaşam ortamındaki problemlerin çözümüne yönelik stratejilerin geliştirilmesine yardımcı olur. Bu kapsamda evde bakım hizmetlerini sağlayacak ekiplerde ergoterapistin olması önemlidir (Voigt-Radloff, 2015).
- Yaşlı bireylerin yardımcı teknolojileri kullanabilmesi için eğitimler vermek ve özellikle yaralanma riskinin, düşmenin veya fiziksel ortamdaki problemlerin varlığı nedeniyle yaşlı bireylerin GYA'da aktivitelere katılımının olumsuz etkilendiği durumlarda ergoterapi uygulayıcıları, evrensel tasarımda çevre ve ev düzenlemelerinde rol oynayarak yaşlının GYA'da bağımsızlık düzeyinin korunmasında ve geliştirilmesinde rol oynamaktadır (Voigt-Radloff, 2015).
- Ergoterapi yaklaşımlarından biri olan toplum temelli rehabilitasyonun yaygınlaştırılması ile yaşlılık döneminde gözlenebilecek problemlere yönelik çözüm üretilebilir. Ayrıca toplumun bilinçlenmesi sağlanarak yaşlılara yönelik ihmal ve istismarın önüne geçilebilir (Voigt-Radloff, 2015).

Kaynaklar

Abu-Kaf, S., Nakash, O., Hayat, T., Cohen, M. (2022). "Social Support and Psychological Distress among the Bedouin Arab Elderly in Israel: The Moderating Role of Gender." *International Journal of Environmental Research and Public Health,* 19(7), 4358.

Altay, B., Çavuşoğlu, F., Çal, A. (2016). Yaşlıların sağlık algısı, yaşam kalitesi ve sağlıkla ilgili yaşam kalitesini etkileyen faktörler. *TAF Preventive Medicine Bulletin,* 15(3), 181-189.

Altuntaş, M., Yilmazer, T., Güçlü, Y., Öngel, K. (2010). Evde sağlık hizmeti ve günümüzdeki uygulama şekilleri. *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi*, 20, 153-8.

Amarya, S., Singh, K., Sabharwal, M. (2018). Ageing process and physiological changes in Gerontology. *IntechOpen.* 1-22

Andrade, J., Ayres, J. A., Alencar, R. A., Duarte, M. T. C., Parada, C. M. (2017). Vulnerabilidade de idosos a infecções sexualmente transmissíveis. *Acta Paulista de Enfermagem*, 30, 8-15.

Ankara Kalkınma Ajansı, 2021 yılı Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı (SOGEP).Erişim tarihi 15.01.2023. https://ankaraka.org.tr/2022-yili-sosyal-gelismeyi-destekleme-programi-sogep-basvuru-sureci-13-mart-2022-tarihine-kadar

Arendt, E.A. (2016). "Osteoarthritis: Definition, Etiology, and Natural History." In *Management of Knee Osteoarthritis in the Younger, Active Patient*, Berlin, Springer Berlin Heidelberg, 3–15.

Arnold, C. M., Busch, A. J., Schachter, C. L., Harrison, L.,Olszynski, W. (2005). The relationship of intrinsic fall risk factors to a recent history of falling in older women with osteoporosis. *Journal of Orthopaedic & Sports Physical Therapy,* 35(7), 452-460.

Arun, Ö.,Arun, B. K. (2011). Türkiye'de yaşlı kadının en büyük sorunu: Dulluk. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(4), 1515-1527.

Arza, C. (2015). *The gender dimensions of pension systems*. New York: UN Women.

Avrupa Birliği. 2022. "Ageing Europe - Statistics on Health and Disability. [Internet]. [Erişim Tarihi 28 Eylül 2022]." https://ec.europa.eu/eurostat/%0Astatisticsexplained/index.php?title=Ageing_%0A-Europe__statistics_on_health_and_disability#Life_expectancy_and_healthy_life_years_%0Aamong_older_people.

Aydın, S. (2016). Türkiye'de kadının istihdamı ve kadına dair sosyal güvenlik uygulamaları. Çankırı Karatekin *Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 243-258.

Bajart, A. M. (1986). Common eye problems in the older woman. *Women & Health*, 10(2-3), 85-93.

Baldock, J., Vickerstaff, S., Mitton, L.(2011). *Social policy.* Oxford University Press.

Barsbay, M. Ç. (2018). Türkiye'de politika belgelerinde yaşlılara yaklaşımın değerlendirilmesi. *Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 14(2), 257-280.

Bhutto, A.,Morley, J. E. (2008). The clinical significance of gastrointestinal changes with aging. *Current Opinion in Clinical Nutrition & Metabolic Care,* 11(5), 651-660.

Bonoli, G., Shinkawa,T. (2006). Ageing and pension reform around the world: evidence from eleven countries. Edward Elgar Publishing.

Bradshaw, S., Chant, S.,Linneker, B. (2017). Gender and poverty: What we know, don't know, and need to know for Agenda 2030. *Gender, Place & Culture*, 24(12), 1667-1688.

Bryant, C., Jackson, H., Ames, D. (2008). The prevalence of anxiety in older adults: methodological issues and a review of the literature. *Journal of Affective Disorders,* 109(3), 233-250.

Bulmer, M. I., Lewis, J.,Piachaud, D. (2022). *The goals of social policy*.New York, Routledge.

Cameron, A. P. (2022). *Female Urinary Incontinence.* Springer International Publishing.

Cantor, M. H.,Brennan, M. (2000*). Social care of the elderly: The effects of ethnicity, class and culture*. Springer Publishing Company.

Cauley, J. A. (2017). Osteoporosis: fracture epidemiology update 2016. Current opinion in rheumatology, 29(2), 150-156.

Chadha, M., Chaddha, R., Divakar, H., Kalyan, H., Seth, S.,Shah, P. (2022). Osteoporosis: Epidemiology, Pathogenesis, Evaluation and Treatment. *Open Journal of Orthopedics*, 12(4), 153-182.

Chan, Y. M., Sahril, N., Chan, Y. Y., Ab Wahab, N. A., Shamsuddin, N., Ismail, M. Z. H. (2021). Vision and Hearing Impairments Affecting Activities of Daily Living among Malaysian Older Adults by Gender. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(12), 6271.

Chrisler, J. C., Barney, A.,Palatino, B. (2016). Ageism can be hazardous to women's health: Ageism, sexism, and stereotypes of older women in the healthcare system. *Journal of Social Issues*, 72(1), 86-104.

Clegg, A., Young, J., Iliffe, S., Rikkert, M. O.,Rockwood, K. (2013). Frailty in elderly people. *The lancet*, 381(9868), 752-762.

Çavuş, F. Ö. (2013). *Yaşlılara yönelik evde bakım hizmetlerinin değerlendirilmesi.* Yüksek Lisans Tezi,Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Çolak, M.,Özer, Y. E. (2015). Sosyal Politika Anlamında Aktif Yaşlanma Politikalarının Ulusal ve Yerel Düzeydeki Analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(55), 115-124.

Davis, A., McMahon, C. M., Pichora-Fuller, K. M., Russ, S., Lin, F., Olusanya, B. O., Chadha,S et al. (2016). Aging and hearing health: the life-course approach. *The Gerontologist*, 56(Suppl_2), S256-S267.

De Vroom, B., Øverbye, E. (2017). *Ageing and the transition to retirement: A comparative analysis of European welfare states.* New york,Routledge

Devi, B. N., Megala, M.,Saravanakumar, P. (2022). Social and health concerns of elderly women in rural area in Tirupur District, Tamil Nadu. *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 11(8), 4447-4451.

Dozois, E. (2006). Ageism: A review of the literature. Calgary Health Region, Healthy Aging Committee.

Dumic, I., Nordin, T., Jecmenica, M., Stojkovic Lalosevic, M., Milosavljevic, T., Milovanovic, T. (2019). Gastrointestinal tract disorders in older age. *Canadian Journal of Gastroenterology and Hepatology*.1(1) 1-19

Dumurgier, J., Tzourio, C. (2020). Epidemiology of neurological diseases in older adults. *Revue neurologique*, 176(9), 642-648.

Elwell, F.,Maltbie-Crannell, A. D. (1981). The impact of role loss upon coping resources and life satisfaction of the elderly. *Journal of Gerontology*, 36(2), 223-232.

Ennis, J., Majid, U. (2021). "Death from a broken heart": A systematic review of the relationship between spousal bereavement and physical and physiological health outcomes. *Death studies,* 45(7), 538-551.

Erol S.(2021). Yaşlı Kadın Sağlığı. *Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 73-86.

Farage, M. A., Miller, K. W., Elsner, P., Maibach, H. I. (2013). Characteristics of the aging skin. *Advances in wound care,* 2(1), 5-10.

Faro, S. (2003). Sexually transmitted diseases in women. Lippincott Williams & Wilkins.

Fischer V, Haffner-Luntzer M. (2022) Interaction between bone and immune cells: Implications for postmenopausal osteoporosis. *Semin Cell Dev Biol*. 123:14-21

Flaxman, S.R., Bourne, R. R., Resnikoff et al. 2017. "Global Causes of Blindness and Distance Vision Impairment 1990–2020: A Systematic Review and Meta-Analysis." *The Lancet Global Health* 5(12),1221–34.

Foster, L., Heneghan, M.,Wijeratne, D. (2019). Women millennials' perceptions of pension savings through the use of autoenrollment in the UK pension system. *Journal of Women & Aging*, 31(4), 340-360.

Fox, J. H. (1977). Effects of retirement and former work life on women's adaptation in old age. *Journal of Gerontology*, 32(2), 196-202.

Gadó, K., Szabo, A., Markovics, D.,Virág, A. (2022). Most common cardiovascular diseases of the elderly–A review article. *Developments in Health Sciences.* 4(2),27-32

Galheigo, S. M. (2011). Occupational therapy in the social field: concepts and critical considerations. *Occupational therapies without borders, towards an ecology of occupational-based practices*. 2(1),47-56

Girgus, J. S., Yang, K.,Ferri, C. V. (2017). The gender difference in depression: are elderly women at greater risk for depression than elderly men?. *Geriatrics*, 2(4), 35.

Golaszewski, N. M., LaCroix, A. Z., Godino, J. G., Allison, M. A., Manson, J. E., King, J. J ve ark. (2022). Evaluation of social isolation, loneliness, and cardiovascular disease among older women in the US. *JAMA network open,* 5(2), 2146461

Gumus, E. (2010). Türkiye'de sosyal güvenlik sistemi: mevcut durum, sorunlar ve öneriler. The *SSRN,*1-24

Gürer, A., Çırpan, F. K., Özlen, N. A. (2019). Yaşlı bakım hizmetleri. *Sağlık Hizmetleri ve Eğitimi Dergisi*, 3(1), 1-6.

Hallett, C. (2018). *Women and social policy*. New York. Routledge.1:80-120.

Hita-Contreras, F., Martínez-Amat, A., Cruz-Díaz, D.,Pérez-López, F. R. (2016). Fall prevention in postmenopausal women: the role of Pilates exercise training. *Climacteric*, 19(3), 229-233.

Holm, A. L., Berland, A. K., Severinsson, E. (2019). Factors that influence the health of older widows and widowers—A systematic review of quantitative research. *Nursing Open*, 6(2), 591-611.

Hunskaar, S., Burgio, K., Diokno, A., Herzog, A. R., Hjälmås, K, Lapitan, M. C. (2003). Epidemiology and natural history of urinary incontinence in women. *Urology*, 62(4), 16-23.

Internatıonal Agency for Research on Cancer (IARC).(2020). "Internatıonal Agency for Research on Cancer (IARC). World Health Organization, Cancer Today, 2020." https://gco.iarc.fr/today/online.

Kaplan, P. W. (2005). *Neurologic disease in women*. New York, Demos Medical Publishing. 160-237.

Karacan, E. (2017). Sosyal Politika Kapsamında Türkiye'de Yaşlı Nüfus: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Journal of International Social Research*, 10(49). 637-344

Kempker, J. A., Abril, M. K., Chen, Y., Kramer, M. R., Waller, L. A., Martin, G. S. (2020). The Epidemiology of Respiratory Failure in the United States 2002–2017: A Serial Cross-Sectional Study. *Critical Care Explorations*, 2(6).

Keser, E. N. N. (2019). Türkiye'de yaşlı yoksulluğu sorununa yönelik bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 739-764.

Keskinler, M. V., Tufan, F., Oğuz, A. (2013). Geriatrik sendromlar. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 29(2), 41-48.

Kespichayawattana, J., Jitapunkul, S. (2008). Health and health care system for older persons. *Ageing international*, 33(1), 28-49.

Kim, N. (2022). Sex/Gender Differences in the Gastrointestinal Diseases. In Sex/Gender-Specific Medicine in the Gastrointestinal Diseases (pp. 13-24). Springer, Singapore.

Kinsella, K.,Velkoff, V. A. (2002). The demographics of aging. *Aging Clinical and Experimental Research,* 14(3), 159-169.

Kurtkapan, H. (2019). Türkiye'de Demografik Dönüşümün Sosyal Yansımaları ve Yaşlılık. *Sosyal Güvence*, (15), 27-46.

Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (KUZKA).(2021).Erişim tarihi 15.01. 2023 https://www.kuzka.gov.tr/basinda-detay.asp?H=1547&Haber=sogep-kapsaminda-bolgeye-10-milyon-liralik-yatirim

Küçük, U.,Karadeniz, H. Yaşlanmaya Bağlı Bireylerde Görülen Fizyolojik, Ruhsal, Sosyal Değişiklikler ve Korunmaya Yönelik Önlemler. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 14(2), 96-103.

Lamprini, K. (2016). Social exclusion of elderly. *Journal of Healthcare Communications*, 1(3), 1-3.

Lardenoije, R., Iatrou, A., Kenis, G., Kompotis, K., Steinbusch, H. W., Mastroeni ve ark.,(2015). The epigenetics of aging and neurodegeneration. *Progress in neurobiology*, 131, 21-64.

Lee, S. H., Yim, S. J.,Kim, H. C. (2016). Aging of the respiratory system. *Kosin Medical Journal*, 31(1), 11-18.

Licher, S., Darweesh, S. K., Wolters, F. J., Fani, L., Heshmatollah, A., Mutlu, U.,Ikram, M. A. (2019). Lifetime risk of common neurological diseases in the elderly population. *Journal of Neurology, Neurosurgery & Psychiatry*, 90(2), 148-156.

Lin, F. R.,Ferrucci, L. (2012). Hearing loss and falls among older adults in the United States. *Archives of İnternal Medicine,* 172(4), 369-371.

Lin, M. Y., Gutierrez, P. R., Stone, K. L., Yaffe, K., Ensrud, K. E., Fink, H. A ve ark. (2004). Vision impairment and combined vision and hearing impairment predict cognitive and functional decline in older women. *Journal of the American Geriatrics Society*, 52(12), 1996-2002.

Lithgow, G. J.,Kirkwood, T. B. (1996). Mechanisms and evolution of aging. *Science*, 273(5271), 80-80.

Loda, M., Mucci, L. A., Mittelstadt, M. L., Van Hemelrijck, M., Cotter, M. B. (2016). Pathology and epidemiology of cancer. Springer.

Lorentzon, M., Johansson, H., Harvey, N. C., Liu, E., Vandenput, L., McCloskey, E. V., Kanis, J. A. (2022). Osteoporosis and fractures in women: the burden of disease. *Climacteric*, 25(1), 4-10.

Malatesta, V. J. (2018). Introduction: The need to address older women's mental health issues. *Mental Health Issues of Older Women: A Comprehensive Review for Health Care Professionals*, 1-12.

Manchanda, R. (2022). Special Issue "Gynaecological Cancers Risk: Breast Cancer, Ovarian Cancer and Endometrial Cancer". *Cancers*, 14(2), 319.

McGann, M., Ong, R., Bowman, D., Duncan, A., Kimberley, H., & Biggs, S. (2016). Gendered ageism in Australia: Changing perceptions of age discrimination among older men and women. Economic Papers: *A Journal of Applied Economics and Policy,* 35(4), 375-388.

Moro-López-Menchero, P., Cigarán-Méndez, M. I., Florencio, L. L., Güeita-Rodríguez, J., Fernández-de-Las-Peñas, C.,Palacios-Ceña, D. (2022). Facing symptoms and limitations: a qualitative study of women with carpal tunnel syndrome. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 1-11.

Möller-Leimkühler AM. Gender differences in cardiovascular disease and comorbid depression. *Dialogues Clin Neurosci.* 2007;9(1):71-83.

Naja, S., Makhlouf, M. M. E. D.,Chehab, M. A. H. (2017). An ageing world of the 21st century: a literature review. *Int J Community Med Public Health,* 4(12), 4363-9.

O'Byrne, P. M., Bisgaard, H., Godard, P. P., Pistolesi, M., Palmqvist, M., Zhu, Y ve ark., (2005). Budesonide/formoterol combination therapy as both maintenance and reliever medication in asthma. *American journal of respiratory and critical care medicine*, 171(2), 129-136.

Özaydınlık, K. (2014). Women in Turkey on the basis of gender and education. *Journal of Social Policy Studies*, 33, 93-112.

Paoletti, I. (2020). Being an older woman: A study in the social production of identity. New York, Routledge.

Peng, I. (2002). Social care in crisis: Gender, demography, and welfare state restructuring in Japan. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 9(3), 411-443.

Penhale, B. (2003). Older women, domestic violence, and elder abuse: A review of commonalities, differences, and shared approaches. *Journal of Elder Abuse & Neglect,* 15(3-4), 163-183.

Pitta, F., Troosters, T., Spruit, M. A., Probst, V. S., Decramer, M., Gosselink, R. (2005). Characteristics of physical activities in daily life in chronic obstructive pulmonary disease. *American Journal of Respiratory And Critical Care Medicine,* 171(9), 972-977.

Rasner, A. (2005). *How to close the gender pension gap in Germany*. Terry Sanford Institute of Public Policy, Duke University.

Rejda, G. E. (2015). *Social insurance and economic security.* New York,Routledge

Richardson, V. E. (1999). Women and retirement. *Journal of Women & Aging,* 11(2-3), 49-66.

Ries, W., Pöthig, D. (1984). Chronological and biological age. *Experimental gerontology,* 19(3), 211-216.

Rosenthal, E. R. (2014). *Women, aging, and ageism*. New York,Routledge.

Roth, T. N., Hanebuth, D.,Probst, R. (2011). Prevalence of age-related hearing loss in Europe: a review. *European Archives of Oto-Rhino-Laryngology,* 268(8), 1101-1107.

Rubio, L., Dumitrache, C., Cordon-Pozo, E.,Rubio-Herrera, R. (2016). Coping: Impact of gender and stressful life events in middle and in old age. *Clinical gerontologist*, 39(5), 468-488.

Sagna, A., Gallo, J. J.,Pontone, G. M. (2014). Systematic review of factors associated with depression and anxiety disorders among older adults with Parkinson's disease. *Parkinsonism & related disorders,* 20(7), 708-715.

Salles, N. (2007). Basic mechanisms of the aging gastrointestinal tract. *Digestive diseases,* 25(2), 112-117.

Sarıca, A. O. (2019). Türkiye'de Emeklilik Sistemlerinin Yaşlı Yoksulluğu ve Emekli Yoksulluğu Üzerine Etkisi. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi,* 9(2), 477-498.

Saxon, Sue V. 2021. *Physical Change and Aging: A Guide for Helping Professions.* Springer Publishing Company.

Sheppard, M. (2021). *Social work and social exclusion: The idea of practice*. New York,Routledge.

Songu, S. Ö.,Emir, A. Ş. (2020). 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un Çalışma İlişkilerine Etkisi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi,* **2**6(2), 1157-1178.

Stevenson, J. C. (2011). A woman's journey through the reproductive, transitional and postmenopausal periods of life: impact on cardiovascular and musculo-skeletal risk and the role of estrogen replacement. *Maturitas*, 70(2), 197-205.

Streeter, J. L. (2020). Gender differences in widowhood in the short-run and long-run: Financial, emotional, and mental wellbeing. *The Journal of the Economics of Ageing*, 17, 100258.

Sultan, S. (2018). The effects of education, poverty, and resources on family planning in developing countries. *Clinics in Mother and Child Health,* 15(1), 3-6.

Sun, X., Zhen, X., Hu, X., Li, Y., Gu, S., Gu, Y.,Dong, H. (2019). Osteoarthritis in the middle-aged and elderly in China: prevalence and influencing factors. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(23), 4701.

T O'Brien, J.,Thomas, A. (2015). Vascular dementia. *The Lancet*, 386(10004), 1698-1706.

T.C.Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı(ASHB). 2020a. "Yaşlılar İçin Bilgilendirme Rehberi,Erişim Tarihi 02.01.2023." https://www.aile.gov.tr/media/45960/yaslilar-icin-bilgilendirme-rehberi-3.pdf.

T.C.Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı(ASHB). 2020b. Aile Sosyal Destek Programı. Erişim Tarihi 15.01.2023 https://www.aile.gov.tr/sygm/sayfalar/aile-destek-programi/

Tagliaferri, M.,Tripathy, D. (2006). The New Menopause Book. Penguin.

Talley, N. J., O'Keefe, E. A., Zinsmeister, A. R.,Melton III, L. J. (1992). Prevalence of gastrointestinal symptoms in the elderly: a population-based study. *Gastroenterology,* 102(3), 895-901.

Taşçı,F.(2018). *Sosyal Politikada Dezavantajlı Gruplar:Tarih,Yaklaşım ve Uygulama.(Birinci Basım)*.İstanbul:Kaktüs Sosyoloji. 93-113.

Thakur, R. P., Banerjee, A., Nikumb, V. B. (2013). Health problems among the elderly: a cross. Sectional study. *Annals of medical and health sciences research*, 3(1), 19-25.

Thapa, D. K., Visentin, D. C., Kornhaber, R.,Cleary, M. (2020). Prevalence and factors associated with depression, anxiety, and stress symptoms among older adults: A cross-sectional population-based study. *Nursing & Health Sciences,* 22(4), 1139-1152.

Tieland, M., Trouwborst, I., Clark, B. C. (2018). Skeletal muscle performance and ageing. *J Cachexia Sarcopenia Muscle* 9 (1): 3–19.

Tsuda, T. (2017). Epidemiology of fragility fractures and fall prevention in the elderly: a systematic review of the literature. *Current orthopaedic practice*, 28(6), 580-585.

Tuncel, G.,Uzun,H. (2019). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar Üzerine Bir İnceleme. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(2), 309-334.

Turan, E., Aydilek, E., Şen, A. T. (2016). "Avrupa Sosyal Modeli ve Türkiye'deki Sosyal Politikaların Tarihsel Bağlamda Karşılaştırmalı Analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi,* (11), 1-17.

Turan, E., Aydilek, E., Şen, A. T. (2016). Avrupa Sosyal Modeli ve Türkiye'deki Sosyal Politikaların Tarihsel Bağlamda Karşılaştırmalı Analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, (11), 1-17.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). İstatistiklerle Yaşlılar, 2022. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2022-49667.

Türkiye İstatistik Kurumu. 2017. İstatistiklerle Yaşlılar 2017. http:// www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.%0Ado?id=24644.

Türkiye İstatistik Kurumu. 2019. İstatistiklerle Yaşlılar, 2019. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2019-33712.

Türkiye İstatistik Kurumu. 2020. "Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Araştırma, Geliştirme ve Sağlık Teknolojisi Değerlendirme Dairesi Başkanlığı Meme Kanseri Korunma, Tarama, Tanı, Tedavi ve İzlem Klinik Rehberi. 2020." https://shgm.saglik.gov.tr/TR67115/memekanserikorunmataramatanitedaviveizlemklinikrehberiyayinlanmistir.html.

Tyer-Viola, L. A.,Cesario, S. K. (2010). Addressing poverty, education, and gender equality to improve the health of women worldwide. *Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing,* 39(5), 580-589.

Umutlu, S.,Epik, M. T. (2019). Türkiye'de Yaşlı Nüfus ve Sosyal Politika Uygulamaları. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 11(1), 29-43.

United Nations (UN) 2019. 2019. "World Population Aging 2019. New York: United Nations Https://Www. Un.Org/En/Development/Desa/Population/Publications/Pdf/Ageing/WorldPo Population Ageing 2019-Highlights."https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeing2019-Highlights.pdf.

Uyanık, Y. (2017). Yaşlılık, Yaşlanan Nüfus ve Sosyal politika. İş ve Hayat, 3(5), 67-100.

Veronese, N. (2020). Frailty as cardiovascular risk factor (and vice versa). *Frailty and Cardiovascular Diseases*, 51-54.

Vincent, G. K.,Velkoff V.A., (2010). The next four decades: The older population in the United States: 2010 to 2050 (No. 1138). *US Department of Commerce, Economics and Statistics Administration, US Census Bureau.* 25,1138.

Vink, D., Aartsen, M. J.,Schoevers, R. A. (2008). Risk factors for anxiety and depression in the elderly: a review. *Journal of Affective Disorders,* 106(1-2), 29-44.

Vlachou, E., Owens, D. A., Lavdaniti, M., Kalemikerakis, J., Evagelou, E., Margari, N et al. (2019). Prevalence, wellbeing, and symptoms of dysmenorrhea among university nursing students in Greece. *Diseases*, 8;7(1):5.

Vo, K., Forder, P. M., Tavener, M., Rodgers, B., Banks, E., Bauman, A., Byles, J. E. (2015). Retirement, age, gender and mental health: findings from the 45 and Up Study. *Aging & Mental Health,* 19(7), 647-657.

Voigt-Radloff, S., Ruf, G., Vogel, A., Van Nes, F.,Hüll, M. (2015). Occupational therapy for elderly. *Zeitschrift für Gerontologie und Geriatrie,* 48(1), 52-72.

Wang, L., Gaziano, J. M., Norkus, E. P., Buring, J. E., Sesso, H. D. (2008). Associations of plasma carotenoids with risk factors and biomarkers related to cardiovascular disease in middle-aged and older women. *The American Journal of Clinical Nutrition,* 88(3), 747-754.

World Health Organization. 2020. "World Health Assembly, 73. (2020) . Decade of Healthy Ageing: The Global Strategy and Action Plan on Ageing and Health 2016–2020: Towards a World in Which Everyone Can Live a Long and Healthy Life:" https://apps.who.int/iris/handle/10665/355618,.

Yılmaz, S. (2018). Türkiye'de kadınların çalışma hayatındaki yeri ve sosyal güvenlik hukuku düzenlemeleri. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 2(2), 63-80.

Yorulmaz, Ç. (2010). Ölüm Sigortası. *Ankara Barosu Dergisi*, 3(1),289-309

Zaugg, M., Lucchinetti, E. (2000). Respiratory function in the elderly. *Anesthesiology Clinics of North America,* 18(1), 47-58.

Zhao, J., Liang, G., Huang, H., Zeng, L., Yang, W., Pan, J.,Liu, J. (2020a). Identification of risk factors for falls in postmenopausal women: a systematic review and meta-analysis. *Osteoporosis international,* 31(10), 1895-1904.

Zhou, S. (2020b). Evaluating the Impact of Labor Market and Pension Policies on the Rise of Elderly Female Poverty in Japan. University of Pennsylvania. *Social Impact Research Experience.* 78,1-34

Ziment, I. (1982). Management of respiratory problems in the aged. *Journal of the American Geriatrics Society,* 30, 36-S44.

7

Yoksul Yaşlılar

Nihal Gördes Aydoğdu

Giriş

Nüfusun yaşlanması, toplumsal fırsatlar ve zorluklar sunan, yirmi birinci yüzyılın önemli küresel sorunudur (United Nations Population Fund [UNFPA] & HelpAge International [HAI], 2012). Yaşlı insanlar, fırsat verildiğinde toplumlarda ekonomik, sosyal ve kültürel olarak katkı sağlayan roller üstlenebilmektedirler. Bununla birlikte yoksulluk ve sosyal dışlanma, yaşlıların hem "kalkınmaya katkıda bulunmaları hem de bunun faydalarını paylaşmaları" önündeki en önemli engeller olarak kabul edilmektedir (United Nations Population Fund [UNFPA] & HelpAge International [HAI], 2012).

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde nüfusun yaşlanması, ilerleyen yıllarda kamu politikaları için çeşitli zorluklar ortaya çıkaracaktır. Ayrıca modernleşme ve kentleşmeden kaynaklanan derin sosyal ve ekonomik değişimler altında, aile bağlarının zayıflaması, sosyal güvenlik sistemlerinin az gelişmiş ve son derece sınırlı bir kapsama sahip olduğu ülkelerde yaşlılık güvenliği için acil önlemlerin alınmasını gerekli kılmaktadır (Giang ve Pfau, 2009). Yaşlı yoksulluğu, yaşlanma sürecinden kaynaklanan azalan kapasite ile güçlü bir şekilde ilişkilidir. Yaşlılık yoksulluğu, çok az kişinin kurtulmasının beklenebileceği bir durumdur. Yaşlılık yoksulluğu, nesiller arası kronik yoksulluğun hem bir işlevi hem de nedenidir. Yaşlı insanlar için yoksulluk; sosyal ve ekonomik rol ve sorumlulukları yerine getirememe, gelir güvencesinin olmaması, yetersiz aile veya sosyal destek ve yetersiz sağlık hizmetleriyle ilişkilidir (Heslop ve Gorman, 2002).

Bu bölümde öncelikle yoksulluk kavramı açıklanarak yaşlılarda yoksulluk ve bunun neden olduğu sorunlara yer verilecek, ardından yaşlı yoksulluğunu azaltmada sosyal politika örnekleri verilecektir.

Yoksulluk Kavramı

Yoksulluğun tanımı çok karmaşıktır ve standart bir tanım yapmak oldukça güçtür çünkü yoksulluk farklı insanlar için farklı şeyler ifade etmektedir. Toplumdaki en yok-

Yaşlılık Sigortası gibi Garantili Gelir Desteği de genel gelirlerden finanse edilmektedir. 65 yaşından büyük Kanadalıların yaklaşık üçte biri hem Yaşlılık Sigortası hem de bir miktar Garantili Gelir Desteği almaktadır (Ebimgbo ve ark., 2017).

Özellikle yoksul ve düşük gelirli ülkeler için yaşlılar arasında yoksulluğu azaltmada kırsal alanları hedeflemek, sınırlı finansal kapasiteye sahip yaşlılarda yoksulluğu azaltmanın en etkili yolu olarak belirtilmektedir. İkinci olarak, daha geniş bir popülasyona daha düşük faydalar sağlayan programlar, sınırlı yararlanıcılara daha yüksek faydalar sağlayanlara göre yoksulluğun azaltılmasında ve refahın iyileştirilmesinde daha etkili olacaktır. Üçüncüsü, çok küçük harcamaların potansiyel olarak büyük etkileri olabilir ve sosyal emeklilik programlarının uzun vadeli maliyeti GSYİH içerisinde çok düşük bir pay alabilir. Son olarak, kullanılan yoksulluk ölçüsü politikaların incelenmesi ve değerlendirilmesinde önemlidir (Giang ve Pfau, 2009).

Kaynaklar

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2020). 2020 Yılı Yaşlı Nüfus İstatistik Bülteni, https://www.aile.gov.tr/media/89041/yasli_nufus_istatistik_bulteni.pdf (Erişim adresi: 15.01.2023)

Altun, Z. (2021). Yaşlılara yönelik sosyal politikalar ve sosyal hizmetler: sivil toplum kuruluşları üzerinden bir değerlendirme. *Toplumsal Politika Dergisi,* 2(1): 30-44.

Barrientos, A. (2005). Non-contributory Pension and Poverty Reduction in Brazil and South Africa' Manchester: Institute for Development Policy and Management (IDPM), University of Manchester. file:///C:/Users/ET%C3%9C/Downloads/Non-contributory_pensions_and_poverty_reduction_in.pdf (Erişim tarihi: 22.01.2023)

Barrientos, A., Lloyd-Sherlock, P.L. (2002). Older and poorer? ageing and poverty in the South. *Journal of International Development*, 14: 1129–1131.

Brady, D., Kall. D. (2008). Nearly universal, but somewhat distinct: the feminization of poverty in affluent western democracies, 1969-2000. *Social Science Research* 37: 976-1007.

Cevirme, A. S., Udurlu, N., Cervirme, H., & Durat, G. (2012). In Turkish elderly population elder abuse and neglect: A study of prevalence related risk factors and perceived social support. *Health Medical Journal of Society Development in New Net Environment*, 6(1), 88-95.

Ebimgbo, S.O., Atumah, O., Okoye, U.O. (2017). Social support, older adults and poverty: Implication for social policy in Nigeria. https://www.researchgate.net/publication/319109491_Social_support_older_adults_and_poverty_Implication_for_social_policy_in_Nigeria (Erişim tarihi: 08.01.2023).

Giang, L. T., ve W. D. Pfau (2009). Aging, poverty, and the role of social pensions in Vietnam. *Development and Change*, 40(2): 333-360.

Gönülaçan, A., Umutlu, S. (2020). Türkiye'de Yaşlı Yoksulluğu Ve Yaşlı Kadınların Yoksullukla Mücadelesi: Pazarda Çalışma Örneği. *Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1): 73-83.

Gureje, O., Kola, L., Afolabi, E., & Olley, B. O. (2008). Determinants of quality of life of elderly Nigerians: Results from the Ibadan study of ageing. *African Journal of Medicine and Medical Sciences*, 37(3), 239-247.

Handley, G., Higgins, K., & Sharma, B. (2009). Poverty and poverty reduction in Sub-Saharan Africa: An overview of key issues (Working Paper 299). London: ODI. Erişim adresi: https://cdn.odi.org/media/documents/860.pdf (Erişim tarihi: 10.01.2023).

Heslop, A., ve Gorman, M. (2002). Chronic poverty and older people in the developing world. Chronic Poverty Research Centre, CPRC Working Paper No 10. ISBN Number: 1-904049-09-5

Hoff, A. (2008). Tackling Poverty and Social Exclusion of Older People – Lessons from Europe Working paper 308, Erişim adresi: https://www.ageing.ox.ac.uk/download/84 (Erişim tarihi: 28.01.2023).

Hu, Y., Han, H, Liu, P. (2022). Reducing multidimensional poverty of elderly: the role of the new rural pension scheme in China. *Discrete Dynamics in Nature and Society,* 1-16.

ILO Social Protection Department International Labour Office (2014). Social protection for older persons: Key policy trends and statistics. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_310211.pdf (Erişim tarihi: 05.01.2023).

International Council of Nurses, (2004). ICN on poverty and health: breaking the link. Nursing Matters, 2004. Erişim adresi: http://www.icn.ch/matters_poverty.htm (Erişim Tarihi: 22.01.2023).

Japan International Cooperation Agency, (2004). Approaches for Systematic Planning of Development Projects: Information and communication technology. Chapter 1: Overwiev of poverty. https://www.jica.go.jp/jica-ri/IFIC_and_JBICI-Studies/english/publications/reports/study/topical/approaches/pdf/poverty_01.pdf (Erişim tarihi: 15.01.2023).

Kuypers, S. ve I. Marx (2019). The truly vulnerable: Integrating wealth into the measurement of poverty and social policy effectiveness. *Social Indicators Research*, 142(1), 131-147.

Kwan, C., ve Walsh, C. (2018). Old age poverty: A scoping review of the literature. *Cogent Social Sciences,* 4, 1478479: 1-21.

Liu, H., Han, X., Xiao, Q., ve Li, S. (2015). Family structure and quality of life of elders in rural China: the role of the new rural social pension. *Journal of Aging & Social Policy*, 27(2): 123–138.

McDonald, L. ve Robb, A.L. (2004). The economic legacy of divorce and separation for women in old age. *Canadian Journal on Aging*, 23(Supplement): 83-97.

Melchiorre, M. G., Chiatti, C., Lamura, G., Torres-Gonzales, F., Stankunas, M., Lindert. J., et all. (2013). Social support, socio-economic status, health and abuse among older People in seven European countries. *PLoS ONE*, 8(1), 1-10.

OECD (2013). Pensions at a Glance 2013: Retirement-income systems in OECD and G20 countries (Paris). http://www.oecd.org/pensions/pensionsataglance.htm (Erişim tarihi: 15.01.2023)

OECD (2023a). Old-age income poverty. https://www.oecd-ilibrary.org/sites/d76e4fad-en/index.html?itemId=/content/component/d76e4fad-en (Erişim tarihi:10.01.2023)

OECD, (2023b). Poverty rate (indicator). doi: 10.1787/0fe1315d-en (Erişim tarihi: 29.01.2023)

OECD. The DAC Guidelines Poverty Reduction, (2001). Erişim adresi: https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264194779en.pdf?expires=1651496804&id=id&accname=guest&checksum=7DD6A286B5E2A376F4653DFB98163775 (Erişim Tarihi: 15.01.2023).

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2019), Pensions at a glance 2019. Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris, France.

Oris, M., Gabriel, R., Ritschard, G., & Kliegel, M. (2017). Long lives and old age poverty: Social stratification and life-course institutionalization in Switzerland. *Research in Human Development*, 14(1), 68–87.

Smeeding, T.M., ve Sandström, S. (2005). Poverty and Income Maintenancein Old Age: A Cross-National View of Low-Income Older Women. *Feminist Economics*, 11(2):163-174.

Southern African Regional Poverty Network, (1998). Perceptions of Poverty in South Africa, https://sarpn.org/CountryPovertyPapers/SouthAfrica/july2002/woolard/page2.php (Erişim tarihi: 20.01.2023).

Swiss Agency for Development and Cooperation [SDC], (2022). Poverty brief – understanding poverty, 2022. Erişim adresi: https://www.shareweb.ch/site/Poverty-Wellbeing (Erişim Tarihi: 05.01.2023).

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2018). Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, YAYIN NO: KB: 3018 - ÖİK: 799.https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/YaslanmaOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf (Erişim adresi:20.01.2023).

Tuncel, H., Uzun, H. (2019). Türkiye'de yaşlılara yönelik sosyal politikalar üzerine bir inceleme. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(2):309-334.

TÜİK, (2022). İstatistiklerle Yaşlılar, 2021. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636#:~:text=Ya%C5%9Fl%C4%B1%20n%C3%BCfus%20olarak%20kabul%20edilen,9%2C7'ye%20y%C3%BCkseldi. (Erişim tarihi:19.01.2023).

UNDP Türkiye (2022). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, 2022. https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/goal-1-no-poverty.html (Erişim tarihi: 09.01.2023).

United Nations Development Programme [UNDP], (2000). Poverty report, 2000: overcoming human poverty. ISBN :92-1-126124-4 https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000121465 (Erişim tarihi: 16.01.2023).

United Nations Population Fund & HelpAge International, (2012). Ageing in the twenty-first century: A celebration and a challenge. https://www. unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Ageing% 20report.pdf (Erişim tarihi: 08.01.2023).

Yoko, N., ve Charles, H. (2021). Elderly poverty and its measurement. Discussion Paper No. 1149. https://www.econstor.eu/bitstream/10419/248608/1/DP1149.pdf (Erişim tarihi: 16.01.2023)

Zhang, Z., Luo, Y., ve Robinson, D. (2018). Reducing food poverty and vulnerability among the rural elderly with chronic diseases: the role of the new rural pension scheme in China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(6): 1253–1273.

8

Dışlanmış Yaşlılar

Hakkı Kalaycı

Giriş

Yaşlılık ve yaşlanma, demografik, sosyal, kültürel ekonomik ve bireysel yönleri olan çok boyutlu bir süreçtir. İçinde yaşanılan kültür ve sosyal ilişkilerin özelliklerine göre toplumdan topluma değişen bir olgu olarak karşımıza çıkan yaşlılığın çeşitli tanımları yapılmaktadır. Modern zamanların tanımlamaları çerçevesinde yaşlılık, bireyin aktif olarak çalışma dönemini tamamlaması sonucunda devletin veya sigorta şirketlerinin sunduğu imkânlar ya da kendi tasarrufları ile hayatını idame ettiği emeklilik dönemine karşılık gelen bir çağdır. Her ne kadar yaşlılık ve yaşlanma konusunda kesin bir sınır belirlenmemiş olsa da birçok Batı ülkesinde 65 yaş, geriatrik yaş sınırı olarak kabul edilmektedir. Genel olarak bu yaş sınırına ulaşmış bireylerde daha çok görülme sıklığına rastlanan kronik hastalıklar ve bunların sonucunda da vücut fonksiyonlarında görülen kayıplar söz konusu olabilmektedir. Yaşlıların bir kısmında herhangi bir sağlık vs. problemi gözlenmezken bir kısmında ise daha yoğun sağlık sorunlarının yaşandığı görülebilmektedir.

Yaşlanma olgusu demografik olarak toplam nüfus içinde yaşlı nüfus oranının artması anlamına gelmektedir. Bu anlamda nüfusun yaşlanması temel olarak doğurganlığın azalması ve ölüm yaşının eskiye göre yükselmesi gibi olguların sonucudur. Başta tıp ve sağlık alanındaki gelişmelere bağlı olarak ortalama yaşam beklentisinin uzaması toplumda yaşlı sayısının artmasına sebep olmaktadır. Bütün dünyada ortalama yaşam süresinin uzaması ile toplam nüfus içinde yaşlı nüfus oranındaki büyük artışlar, dikkat çekici bir olgudur. Bu anlamda Birleşmiş Milletler, nüfus yaşlanmasının hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri etkileyen "Küresel bir olgu" olduğunu belirtmektedir (BM, 2002). Buna göre dünyada, 2000 yılında 600 milyon olan 60 yaş ve üstü nüfusun, 2050'de 2 milyara çıkacağı, küresel olarak 2050 yılında genel dünya nüfusunda 60 yaş ve üstündeki kişilerin oranının %10'dan %21'e yükseleceği beklenmektedir. Buna karşılık çocuk sayısında da üçte bir oranında bir düşüş olacağı ve gelecek 50 yılda yaşlı nüfusun dünyada dört kat artacağı tahmin edilmektedir. 2050 yılı projeksiyonlarında bazı

çok hüküm sürdüğü kentsel yaşam tarzının yaygınlaşması ile yaşlı nüfusun yalnızlaşması paralel seyreden süreçler olarak dikkat çekmektedir. Şehirlerdeki sosyal ve kültürel faaliyetler en çok gençleri hedef almakta olup, yaşlı nüfus bu alanlardan doğal olarak dışlanmaktadır. Küreselleşme süreci ile daha çok varlığını hissettiren ve teşvik edilen rekabet dünyasına uyum sağlayamamak ve yeni ilişkilerin gerektirdiği nitelik, tutum ve davranışlara sahip olmamak, bu konudaki eksiklilerin maddi ve manevi olarak giderilememesi sonucu ortaya çıkan sosyal dışlanma, her geçen gün daha fazla kişiyi tehdit edecek duruma gelmektedir (Hekimler, 2012: 4).

Yaşlılık ve yaşlıya dair sorunların özellikle ekonomik olarak ifade edilmesi ile ortaya atılan "mali külfet" gibi söylemler de eklenince yaşlılar toplumdan daha da dışlanarak izole edilmektedir. Yaşlanan ve bakıma muhtaç hâle gelen nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için ne tür çözümler geliştirilebilir? Bunların ilgili toplum kesimleri tarafından tartışılması ve özellikle yaşlıların toplumsal dışlanmalarını engelleyecek çözümler oluşturulmalıdır. Yaşlılara yönelik sosyal hizmetleri üstlenecek sosyal kesimlerin daha geniş bir alanda hizmetlerini kolaylaştıracak tedbirler alınarak sorunu sadece devlete ve kurumlarına havale etmeden aileler, sivil toplum kuruluşları ve çözüme destek olacak taraflarca da sahip çıkılan bir anlayış ve strateji geliştirilmelidir. Nüfusun giderek yaşlanmasını dikkate alarak 65 yaş üstü nüfusa yönelik sosyal politikalar daha kapsamlı ve çağa uygun hâle getirilmelidir. Toplumda kuşaklar arası iletişimin ve dayanışmanın önemine dair faaliyetler ve özellikle televizyon dizi ve filmlerinde daha çok yer bulmalı ve aile bağlarının güçlendirilmesine dair farkındalık oluşturulmalıdır. Sosyal içerme politikaları ile gönüllülük esasına dayalı olarak tüm toplum kesimlerinin katılımını sağlayacak yaklaşımlar oluşturulmalıdır. Aktif ve sağlıklı yaşlanma ile ilgili farkındalıklar ve yeni bilinçler geliştirilmelidir. Yaşlı bakım hizmetlerinde yerli ve millî teknolojilerin kullanımın özendirilmesi ve güncellenmesinin önemi hakkında bir devinim oluşturulmalıdır. Çünkü toplumun ileri gelenleri olarak nitelendirdiğimiz yaşlıların, toplumda daha iyi konumlara sahip olmaları, hayatlarının son aşamalarında daha huzurlu, sağlıklı ve daha müreffeh bir hayat sürmeleri, kendi sosyal ortamlarında mutlu olabilecekleri imkânların üretilmesi toplumsal bir görevdir.

Kaynaklar

Akkaş, İ. (2020). Sosyolojik Bağlamda Yaşlılık ve Sosyal Dışlanma. Sempozyum Onursal Başkanı, 56.Er.Linki:https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/64895775/usves2_tam_metin_kitapcigi.pdf?1605004936=&response-content,

Alcock, P. (2008) “Sosyal Politikanın Konusu” Pete Alcock vd. (der.), *Sosyal Politika: Kuramlar ve Uygulamalar* (çev. Barış Yıldırım) içinde, Ankara: Siyasal Kitabevi, 15 – 25.

Altan, Ö. Z. (2004). *Sosyal Politika Dersleri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Altan, Ö. Z. ve Şişman, Y. (2003). *Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar*. Kamu-İş; 7(2) https://www.tuhis.org.tr/pdf/725.pdf.

Artan, T. (2018). *Yaşlılarla Sosyal Hizmet* (2. Baskı). Ankara: Sabev Yayıncılık.

Baran, A. G. (2001). Yaşlılığın Sosyal Statü ve Roller Bakımından Analizi". *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1(1):14-32.

Beauvoır, S. (1970). *Yaşlılık*, Milliyet Yayın Ltd. Şti. Yayınları. Türkçesi: Osman Canberk-Eray Canberk,

BM (Birleşmiş Milletler), (2002), "World Population Ageing: 1950-2050", http://www.un.org/esa/population/publications/worldageing19502050/

Çunkuş, N., Taşdemir Yiğitoğlu, G. & Akbaş, E. (2019). Yaşlılık ve Toplumsal Dışlanma. *Geriatrik Bilimler Dergisi*, 2 (2), 58-67.

Canatan K. ve Yıldırım, E. (2018) *Aile Sosyolojisi*, İstanbul: Açılım Kitap

Duru, S. ve Kalaycı, E. (2017). Yaşlı Ayrımcılığının Önlenmesinde Sosyal Hizmet Uzmanının Rolü, *Social Sciences Studies Journal*, 3(7), 1394-1399

Erkal, S. (2008). Aile içi şiddet ve yaşlılar. *Hacettepe Sosyolojik Araştırmalar E Dergisi*, *8*.

Genç, Y. ve Dalkılıç, P. (2013). Yaşlıların Sosyal Dışlanma Sendromu ve Toplumsal Beklentileri. *International Journal of Social Science*, 6(1), 461-482.

Giddesns, A. (2008). *Sosyoloji*, İstanbul: Kırmızı Yayınları, (Yayına Hazırlayan: Cemal Güzel)

İçli, G. (2008). Yaşlılar ve yetişkin çocuklar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1(1)

Hekimler, O. (2012). "Yoksulluk mu Yoksunluk mu? Sosyal Dışlanma Üzerine Bir Değerlendirme", *Tekirdağ S. M. M. M. Odası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 1-28.

Kalaycı, H. (2007). Yetiştirme yurtlarındaki çocuklarda sosyal dışlama riski (Tokat ve Turhal örneği) Sakarya Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Kara, Y. (2020). 'Kuzey Amerika Ülkelerinde Aile Politikaları: ABD ve Kanada Örneği' *Sosyal politika Çalışmaları Dergisi* İçinde*,* 48, 643-666

Konak, A. ve Çiğdem, Y. (2005). Yaşlılık olgusu: Sivas huzurevi örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *29*(1), 23-63.

Koray, M. (2005) *Sosyal Politika,* Ankara: İmge Kitabevi.

Korkut, G. (2020).Yaşlılığa İlişkin Yaklaşımlar ve Teoriler. (Ed. Deniz Say Şahin) *Yaşlılık Sosyolojisi içinde* (299-316). Bursa: Ekin Yayınevi.

Ritzer, G. (2008). *Modern Sosyoloji Kuramları*. Çev: Himmet Hülür. Ankara: Deki Basım Yayınevi.

Sapancalı, F. (2009). *Sosyal Dışlanma*, Dokuz Eylül Yayınları,

Sapancalı, F. (2005). "Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri". *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 3 (6), 51-105.

Şentürk, Ü. (2017). "Çocuk ve Çocukluk", (Ed. Mehmet Zencirkıran), *Davranış bilimleri* (2.Baskı). Bursa: Dora Yayıncılık

Taşçı, F. (2010). Yaşlılara yönelik sosyal politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya örnekleri. *Çalışma ve Toplum*, *1*(24), 175-202.

Taşkesen, M. Ö. (2018). "Yoksulluk ve Çalışma Hayatı", (Ed. Bülent Şen-Mustafa Özcan Taşkesen) *Yoksulluk ve Sosyal Hizmet*, Konya: Eğitim Yayınevi

Tekin, A. (2020). Yaşlılığa İlişkin Sosyolojik Yaklaşımlar. (Ed. Deniz Say Şahin). *Yaşlılık Sosyolojisi*, Bursa: Ekin Yayınları, 2. Baskı.

Yıldız, R. (2017). "Yaşlık Üzerine Teorik Yaklaşımlar", (Eds. Ali Rıza Abay ve Fethi Güngör), *Yaşlılarla Sosyal Hizmet*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Yuvakgil, Z. (2020). Yaşlılığa İlişkin Yaklaşımlar ve Teoriler. (Ed. Deniz Say Şahin) *Yaşlılık Sosyolojisi* içinde (107-124). Bursa: Ekin Yayınevi.

9

Göçmen Yaşlılar

Tahsin Barış Değer

Giriş

İnsan hareketli bir varlıktır ve dünyanın var oluşundan beri insanoğlu bireysel veya kitlesel olarak yer değiştirmiştir. Bu yer değiştirmeler çoğunlukla bir zaruret neticesinde cereyan etmesine karşın gönüllü olarak meraktan, daha iyi yerlerde veya coğrafyalarda yaşamak için de gerçekleştiği olmuştur. Yüzyıllar önce Türklerin Orta Asya'dan kalkıp Anadolu'ya ve dünyanın başka bölgelerine gelmeleri, Amerika kıtasının keşfinden sonra Avrupa'da yaşayan bazı toplulukların oraya gitmeleri ve yerleşmeleri, gerçekleşen göçlere verilebilecek örneklerden sayılabilir. Günümüzde ise küreselleşen dünyada ve gelişen ulaşım imkânlarıyla göç çok daha kolay gerçekleşebilmektedir.

Göçlerin sebepleri olduğu kadar göçen insanlar açısından sonuçları da bulunmaktadır. Ayrıca göç etmek için terk edilen yer, göçün gerçekleştiği yer ve bu yerlerdeki toplumsal yapı açısından da çeşitli sonuçları bulunmaktadır. Göç ister uluslararası isterse ulus içerisinde gerçekleşsin, sonuçta terk edilen yer ile göç edilen yer arasında toplumsal, kültürel, örf, âdet, gelenek ve yaşam tarzıyla ilgili farklılıklar bulunması kaçınılmazdır. Uluslararası olan göçte bu saydıklarımıza ilaveten hukuksal, dinsel ve dilsel farklılıkları da eklememiz gerekir. Sonuçta göç edenler özellikle de uluslararası göç edenler gittikleri yerde karşılaştıkları bu zorluklardan dolayı o toplumda dezavantajlı duruma düşmektedirler. Dezavantajlı olmak demek, bir toplumda vatandaşlık, eğitim, çalışma hayatı ve günlük yaşamda ayrımcılığa maruz kalmak, bazı haklara ulaşamamak neticesiyle toplumla bütünleşememek olarak tanımlanmaktadır (Gürbüz & Altındiş, 2022). Bu nedenle göçmenler dezavantajlı gruplar içerisinde sayılmaktadırlar.

Yaşlılık, gelişim ve olgunlaşma dönemlerinden sonra gelen, kalıtsal özellikler ile yaşanılan çevre arasındaki etkileşimin doruk noktaya vardığı, fiziksel ve psikolojik değişimlerin yaşandığı bir gelişim dönemi olarak tanımlanmaktadır (Pekcan, 2000). Dünya Sağlık Örgütü ise yaşlılığı "Bireyin çevreye uyum sağlama yeteneğinin azalmasıdır." diye tanımlamaktadır (Çataloğlu, 2018). Bu tanımlardan yola çıkılarak bir yaşlının göç ettiği düşünüldüğünde yaşanılan çevre arasındaki etkileşimin doruk noktaya vardığı

rıyla beraber memleketinde kalan yaşlı göçe zorlanmayacak, yerinde yaşlanma teorisi ekseninde daha sağlıklı olacak, bakım ihtiyacında hem aile desteği hem de kırsaldaki nüfusun yoğunluğuna göre kamusal sağlık hizmetlerinden faydalanma fırsatına sahip olacaktır.

Aktif Yaşam Önerileri

İç ve dış göç fark etmeksizin yaşlı göçmenlerin sorunlarını analiz etmek ve çözümler üretmek sosyal devlet anlayışının bir parçasıdır. İstihdamın içerisinde olmayan yaşlıların yaşamlarını rekreasyonel faaliyetlerle doldurmak, onlara sosyalleşeceği ve fiziksel olarak aktif olacakları fırsatlar sunmak, başta merkezi hükûmet olmak üzere, yerel yönetimlerin de sorumluluğudur. Bu anlamda 6360 sayılı Kanun'la Büyükşehir Belediyesi statüsüne geçmiş belediyeler dışında kalan diğer il ve ilçe belediyeleri mali yönden zayıf durumda bırakılmıştır (Değer, 2020: 280). Ülkemizde yerel yönetim mevzuatında özellikle dezavantajlı gruplara yönelik belediye hizmetlerinin artırılması yönünde düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır.

Son Söz

Son söz olarak yaşlı olmaya bir de göçmen olma eklenince daha hassas bir dezavantajlı gruba dönüşen yaşlı göçmen olgusunda çözüm çok bileşenli tesis edilmelidir. Uluslararası politikalar, ülkeler arası iş birliği, ortak projeler, yasal mevzuatta iyileştirmeler, sorunları hafifletici uygulamaların hayata geçirilmesi, sağlık, sosyal ve istihdama yönelik politikalar ve toplumun bilinçlendirilmesiyle sorunların hafifletilmesi mümkün görünmektedir.

Kaynaklar

Acar, Z. (2020). Yerinde yaşlanma. (Ed. Zahide Gençtürk) *Yaşlılık ve Sosyal Politika Tartışmaları* içinde (230-245). Ankara: Detay Yayıncılık

Akçiçek, S. F., Işık, A. T. & Tufan, İ. (2017). Yaşlılık ve sosyal politikalar. (Eds. İsmail Tufan ve Mithat Durak) *Gerontoloji* içinde (583-600). Ankara: Nobel Yayınevi

Çataloğlu, S. (2018). Yaşlılık, değer ve teknoloji. *International Journal of Human Studies*, 1, 25-33

Çelen, A. (2017). Çalışma hayatında göçmenler. (Eds. Salih Dursun & Serpil Aytaç), Çalışma Yaşamında Özel Gruplar içinde (277-231). Bursa: Ekin Yayınevi

Çelik Açıcı, G. (2019). Kırsal alanda yaşlılık: sorunlar, beklentiler ve çözüm önerileri, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Değer, T. B. (2020). Yaşlılarda yaşam kalitesi ve ölçekleri. (Ed. Deniz Say Şahin) *Yaşlanmaya Sağlık Sosyolojisi Perspektifinden Multidisipliner Yaklaşımlar* içinde (313-325). Bursa: Ekin Yayınevi

Değer, T. B. (2020). Yaşlılar ve yerel yönetimler. (Ed. Zahide Gençtürk) *Yaşlılık ve Sosyal Politika Tartışmaları* içinde (264-285). Ankara: Detay Yayıncılık

Değer, T. B. (2021). Yaşlılık ve yaşlanma. (Ed. Mehtap Pekesen), *Yaşlı Bakım Hizmet Modelleri ve Sosyal*

Politika Yaklaşımları içinde (1-25). Ankara: Nobel Yayınevi

Doğan, B. (2014). Almanya'da yaşlı bakımı ve yaşlı Türk göçmenler: Berlin örneği. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Dou, X. & Liu, Y. (2017). Elderly migration in China: types, patterns, and determinants. *Journal of Applied Gerontology*, 36(6), 751–771

Erol, M. & Ersever, O. G. (2014). Göç krizi ve göç krizine müdahale. *KHO Bilim dergisi*, 24(1), 47-68

Görgün Baran, A. & Sarıtaş, C. T. (2018). Yaşlılıkta yaşam düzeni (Ed. Ayşe Canatan), *Temel Gerontoloji* içinde (155-157). Ankara: Hedef Yayıncılık

Gündoğdu, S. (2020). Yaşlanmak ve yoksulluk. (Ed. Zahide Gençtürk) *Yaşlılık ve Sosyal Politika Tartışmaları* içinde (68-85). Ankara: Detay Yayıncılık

Gürbüz, B. & Altındiş, E. (2022). Göç sonrası katmanlı dezavantajlılık: yaşlı göçmenler. (Ed. Dilara Ustabaşı Gündüz), *Göçmen Refahı Disiplinlerarası Bakış* içinde (105-122). Konya: Eğitim Yayınevi

Işıkhan, V. (2021). Yaşlılara yönelik sosyal politikalar. (Ed. Emre Birinci) *Gerontolojik Sosyal Hizmet* içinde (63-79). Ankara: Nobel Yayınevi

İnce, C. (2019). Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11 (18), 2579-2615

Koçak, O. & Gündüz, R. (2016). Avrupa Birliği göç politikaları ve göçmenlerin sosyal olarak içerilmelerine etkisi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (12), 66-91

Korkmaz Yaylagül, N. (2021). Yaşlılıkta güncel sorunlar: yaş ayrımcılığı ve sosyal dışlanma. (Ed. Mehtap Pekesen), *Yaşlı Bakım Hizmet Modelleri ve Sosyal Politika Yaklaşımları* içinde (77-93). Ankara: Nobel Yayınevi

Kovaleva, M., Jones, A., Maxwell, C. A. & Long, E. M. (2021). Immigrants and dementia: Literature update. *Geriatric nursing (New York, N.Y.)*, *42*(5), 1218–1221.

Kurt, B. (2019). Yaşlanma ve yaşlılıkta sık görülen fizyolojik değişiklikler ve bakımındaki özellikler. (Ed. Sevgisun Kapucu) *Geriatri Hemşireliği* içinde (95-119). Ankara: Hipokrat Kitapevi

Küçük, M. (2016). Kırsal alanlarda yaşlı yerel halkın karşılaştığı sorunlar: Konya ili Derebucak ilçesi üzerine bir inceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 29-48.

Lum, T. Y. & Vanderaa, J. P. (2010). Health disparities among immigrant and non-immigrant elders: The association of acculturation and education. *Journal of immigrant and minority health*, *12*(5), 743-753.

Maccanico, Y. D. (2021). Immigration policy and state power. *Societies*, *11(4)*, 128.

Mui, A. C. & Kang, S. Y. (2006). Acculturation stress and depression among Asian immigrant elders. *Social Work*, 51 (3), 243–255

Mui, A. C., Kang, S. Y., Kang, D. & Domanski, M. D. (2007). English language proficiency and Health-Related Quality of Life among Chinese and Korean immigrant elders. *Health & Social Work*, 32 (2), 119–127

Mülteciler Derneği. (2022). *Suriyeliler devletten maaş alıyor mu?* (Erişim tarihi: 10.01.2023: https://multeciler.org.tr/suriyeliler-devletten-para-aliyor-mu/)

Mülteciler Derneği. (2023). *Türkiye'deki Suriye'li Sayısı Aralık 2022* (Erişim tarihi: 10.01.2023: https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/)

Özden, Y. & Hamurcu, A. (2019). Uluslararası göç yönetişimi ve Türkiye. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 447-455.

Özkan Tuncay, F. & Biçer, S. (2019). Dünyada ve Türkiye'de yaşlılığa ilişkin politikalar. (Ed. Sevgisun Kapucu) *Geriatri Hemşireliği* içinde (387-445). Ankara: Hipokrat Kitapevi

Palaz, F. (2021). Sosyal politikalarda yaşlı ve yaşlanan göçmenleri yeniden tartışmak: Avrupa örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21 (53), 795-826

Pavli, A. & Maltezou, H. (2017). Health problems of newly arrived migrants and refugees in Europe, *Journal of Travel Medicine*, 24 (4), tax016

Pehlivan Sütlü, S. (2020). Yaşlanma ve yalnızlık. (Ed. Zahide Gençtürk) *Yaşlılık ve Sosyal Politika Tartışmaları* içinde (105-118).Ankara: Detay Yayıncılık

Pekcan, H. (2000). Yaşlılık. (Eds. Erkan Gönül & Işıkhan Vedat), *Antropoloji ve Yaşlılık (Vedia Emiroğlu'na Armağan)* içinde. Ankara: H. Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, No: 006

Pekesen, M. (2020). Yaşlılık ve sosyal dışlanma. (Ed. Zahide Gençtürk) *Yaşlılık ve Sosyal Politika Tartışmaları* içinde (122-145). Ankara: Detay Yayıncılık

Pekesen, M. (2022). Sosyal bir sorun olarak göç. (Eds. Gülsüm Korkut & Deniz Say Şahin), *Güncel Gelişmeler Işığında Sosyal Sorunlar I* içinde (75-96). Konya: Eğitim Yayınevi

Shishehgar, S., Gholizadeh, L., DiGiacomo, M. & Davidson, P. M. (2015). The impact of migration on the health status of Iranians: An integrative literature review. *BMC Int Health Hum Rights*, 15(20), 1-11.

SIHHAT. (Erişim tarihi: 05.01.2023: http://www.sihhatproject.org/)

T. C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2006). *İskan Kanunu* (Kanun no: 5543, Tarih: 2006, Sayı: 26301) (Erişim tarihi: 25.12.2022: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5543.pdf)

T. C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2013). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu* (Kanun numarası: 6458, Tarih: 2013, Sayı: 28615) (Erişim tarihi: 25.12.2022: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf)

T. C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı (2022). *Türkiye ve göç*. (Erişim tarihi: 25.12.2022: https://www.goc.gov.tr/turkiye-ve-goc5644)

Taşcı, F. (2018). *Sosyal Politikada Dezavantajlı Gruplar: Tarih, Yaklaşım ve Uygulama*. (1. Baskı). İstanbul: Kaknüs Yayınları

Tutar, H. & Özyakışır, D. (2013). Tra2 bölgesinden İstanbul'a göç hareketlerinin nedenlerine ilişkin bir araştırma. *Sosyoloji Konferansları*, 47 (2013-1), 31-58.

Ünver, C. (2012). Almanya›ya Türk iş gücü göçü: Geçmişten geleceğe sorunlar, imkânlar ve fırsatlar. *Journal of Social Policy Conferences*, 0 (45), 177-226

Üstün, K & Vargün, B. (2022). Uluslararası Göç ve Afgan Göçmenler Örneği. *Belgü*, 6, 76-86.

Yakar, M. (2012). İç ve dış göçlerin kırsalda nüfusun yaş yapısına etkisi: Emirdağ ilçesi örneği. *Coğrafî Bilimler Dergisi*, 10(2), 129-149.

Yüksel, H. & Hiçdurmaz, Z. (2019). "Misafir işçiden" "yaşlı göçmene" Avrupa'da yaşlanan göçmenlerin sorunları: Fransa örneği. *Journal of Economy Culture and Society*, (59), 213-234.

Zhang Y. & Zhou S. (2013). An analysis of the migration selectivity of the elderly in China. *South China Population*, 3, 38-45.

Şampiyon Öğretisinden Antrenman Bilimine
SPORTİF ANTRENMAN

Sedat Muratlı - İ. Ethem Hindistan - Emel Çetin Özdoğan

nobel

Şampiyon Öğretisinden Antrenman Bilimine
SPORTİF ANTRENMAN

Sedat Muratlı - İ. Ethem Hindistan - Emel Çetin Özdoğan

Yayın No.: 4479
Spor ve Beden Eğitimi No.: 098
ISBN: 978-625-427-536-4
E-ISBN: 978-625-427-537-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Ocak 2023

© Copyright 2022, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Muratlı, Sedat., Hindistan, İ. Ethem., Çetin, Emel.
Şampiyon Öğretisinden Antrenman Bilimine Sportif Antrenman /
Sedat Muratlı - İ. Ethem Hindistan - Emel Çetin Özdoğan
1. Basım, VIII + 832 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-536-4
E-ISBN: 978-625-427-537-1
1. Sportif Antrenman 2. Kondisyonel Özellikler 3. Planlama-Periyotlama
4. Özel Ortamlarda Antrenman 5. Teknik-Taktik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **V**

ANTRENMAN KAVRAMI VE GELİŞİMİ **1**

FİZYOLOJİK, BİYOMEKANİK VE PSİKOLOJİK YAKLAŞIMLA ANTRENMAN **10**

SPORTİF ANTRENMANIN AMACI VE İŞLEVİ **38**

ANTRENMAN PLANLAMASI **52**

ANTRENMAN DÖNEMLEMESİ **73**

ANTRENMANIN YÖNTEMSEL TEMELLERİ **120**

ANTRENMAN TÜRLERİ **145**

TEMEL ANTRENMAN İLKELERİ **172**

KUVVET VE KUVVET ANTRENMANI **184**

DAYANIKLILIK VE ANTRENMANI **405**

SÜRAT VE SÜRAT ANTRENMANI **493**

HAREKET GENİŞLİĞİ VE ANTRENMANI **601**

KOORDİNATİF YETENEKLER VE EĞİTİMİ **649**

SPORTİF TEKNİK VE ANTRENMANI **683**

SPORDA STRATEJİ VE TAKTİK **738**

PSİKOLOJİK VE ZİHİNSEL ANTRENMAN **765**

TAKIM SPORLARINDA ANTRENMAN **784**

ÖZEL KOŞULLARDA ANTRENMAN **801**

SÖZLÜK **828**

Bölüm 1
ANTRENMAN KAVRAMI VE GELİŞİMİ

ANTRENMAN KAVRAMI

"Bu akşam antrenman var". Binlerce kez duyulan bu cümle, çoğu kez spor alanında organize biçimde bir etkinliğin olduğunu anlatır. Bunun yanı sıra biraz daha fazladan ayrıntıları da çağrıştırır. Kısaca antrenman, belirli alıştırmaların sistematik olarak uygulandığı ve bunun sonucunda fiziksel, zihinsel, ruhsal özelliklerin ve spor dalına ait becerilerin geliştirilmeye çalışıldığı bir süreçtir.(1)

Değişik bilim dalları kendi bakış açılarından antrenman kavramını açıklamaktadır. Biyolojik yaklaşımla antrenman; "Verimliliği *geliştirmek amacıyla yapısal ve işlevsel uyum yaratan, sistemli tekrarlanan eşik üzeri kassal yüklenmelerdir*"(1). Bu görüşün dar bir görüş olduğu ifade edilir. Geniş kapsamlı antrenman tanımında; antrenman kondisyonel ve teknik, psikolojik, sosyal, bilişsel ve duyuşsal yönleri olan bir kavramdır.

Pedagojik yaklaşım ise antrenmanı, "Var olan durumun, olması gereken hâle dönüştürülmesi isteğiyle kişi üzerinde etki yaratılması" olarak ele alır.

Antrenmanın, sportif anlamda antrenör ile sporcu arasındaki karşılıklı etkileşimi, ilişkiyi içerdiğini vurgulamaktadır.

Antrenman kavramı, aynı zamanda, uygulamalı davranışlara yönelik bilimsel bulguların elde edilmesinin yanı sıra kuşkusuz ahlaki değerleri de içermelidir.

Açık Antrenman ve Sportif Antrenman Kavramları

Günümüzde antrenman kavramı, iki gelişmenin izlerini taşımaktadır:

İlk belirginleşen gelişim, performans sporunda "Sportif Antrenman" olarak isimlendirilir.

Birçok antrenman bilimci "*sporcuyu daha yüksek, en yüksek verimliliğe yöneltmeyi*" öngörürken Hildebrannt (1973), bazı yazarlar, "*konuyu üst düzey verim (performans) sporuna yoğunlaştırmak antrenman bilgisinin tek ve en önemli işlevi olarak kabul edilmemelidir*"(2) der. Nitekim DDR'de Jaeger ve Oelschlogel, "*okul sporu için küçük antrenman bilgisi*" ve Mellerowicz ve Meller(3) "*sağlık için spor*" yaklaşımıyla antrenmanın rollerini daha geniş bir kapsam içerisinde ortaya koymuşlardır.

Yalnız motorik, bilişsel, duyuşsal gelişmişlik düzeyine göre (performans sporuna özgü) değil, aynı zamanda herkesin güç ve ilgi basamaklarına göre de antrenman yap-

Işık hızıyla gerçekleşen bilimsel ve teknolojik gelişimler, biyonik yaşamın daha şimdiden başladığını göstermektedir. Sigborg mühendisliği (organik ve inorganik bileşenli varlıklar yaratmayı amaçlar), günümüzde şimdiden hepimizi biyonik yapmış durumdadır[8]. Duyularımızı yönlendiren görme lensleri, işitme araçları, kalp ritmini düzenleyen cihazlar, protez bacaklar hatta beynimizi birtakım verileri depolama ve işlemleme çilelerinden kurtaran ortotatik cihazlarla desteklenmiş durumdayız. Fütiristler, bizi düşünemediklerimizi düşünebilen, yapamadıklarımızı yapar hale getiren örnek projeleri açıklıyor.

Bu durumda sportif performansı geliştirmeye yönelik antrenman kavramının içeriğini belirleme ve adını koymanın bu günden mümkün olamayacağı görüşündeyiz.

KAYNAKÇA

1- Viru A, Viru M, (2000). *Nature of training effects. Exercise and sport science.* 1st ed. in: Garrett W,Kirkendall D, eds. Philadelphia: Lippincott Williams & Williams;. p.67-95

2- Hildenbrandt, E. (1973). *Trainingslehre*. in o. Grupem (Hrsg) Einführung in die Theorie der Leibeserziehung. Schorndorf.

3- Mellerowicz, H., & Meller, W. (2013). *Training: biologische und medizinische Grundlagen und Prinzipien des Trainings* (Vol. 111). Springer-Verlag.

4- Arıc, A. https://slideplayer.biz.tr/slide/10535908/ (19-07-2022 13:31)

5- Schnabel, G., Harre, D., & Borde, A. (2003). "Trainingswissenschaft: Leistung-Training-Wettkampf": Funktionelle Mechanismen der Leistungsentwicklung: 56-89. *Training der Ausdauer*, 315-333.

6- Hohmann A.; Lames M.; Letzelter M. (2003). Einführung in die Trainingswissenschaft. - 3., korr. und erw. Aufl. - Wiebelsheim: Limpert,. - 296 S.- (Limpert Sportwissenschaft) [1. Aufl. 2002]

7- Hohmann, A. (1999a). *Anwendungs und grundlagenorientierung in der trainings und Bewegungs-forschung.* In I.Niemeyer(Hrsg), Forschungs methodologische Aspekte von motorik und training im sport. Hamburg:Czwalina.

8- Harari, Y. N. (2015). *Sapiens-İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi*. Kollektif Kitap Bilişim ve Tasarım Ltd. Şti., İstanbul.

Bölüm 2
FİZYOLOJİK, BİYOMEKANİK VE PSİKOLOJİK YAKLAŞIMLA ANTRENMAN

FİZYOLOJİK YAKLAŞIMLA ANTRENMAN

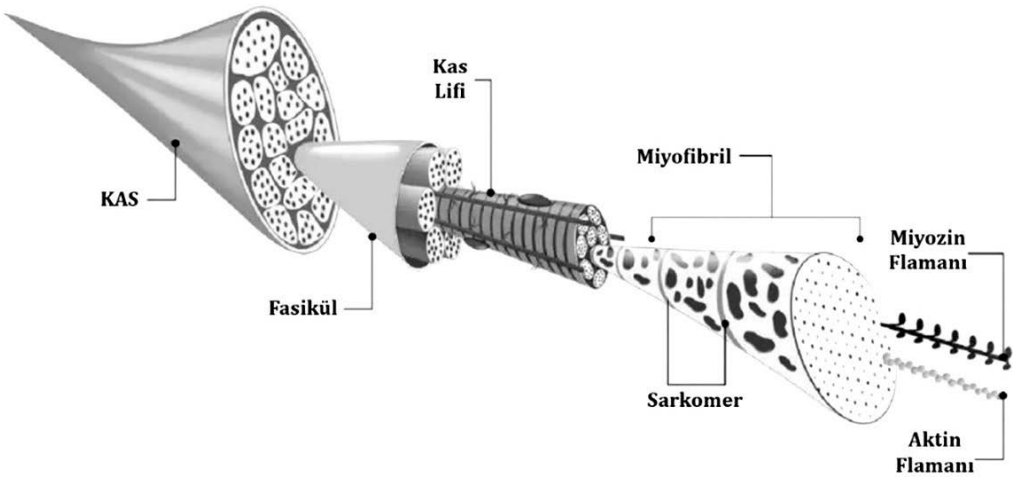
Antrenman ve Kas Sistemi

Bir hareketin oluşumu iskelet kaslarının kasılmasına bağlıdır. Kas çalışması ve etkinliğinin iyi anlaşılması mikro yapısıyla ilgili bilgilere bağlıdır[1].

Kas Fibrilleri

Kas fibrilleri, değişik yaklaşımlarla üç şekilde sınıflanmıştır.

1. Sınıflama/Motor ünite sınıflaması: ST (Yavaş) ve FT (Hızlı) Fibriller
2. Sınıflama: FG, FOG ve SO fibrilleri
3. Sınıflama (Histokimyasal Tipleme): Tip I, TipIIa, Tip IIb ve Tip IId

Şekil 2.1. İskelet kas lifinin yapısı[2]

KAYNAKÇA

1- Ergen, E. (2002). *Egzersiz Fizyolojisi*. Nobel, Ankara

2- https://fitolympia.com/tr/what-is-muscle-hypertrophy-and-why-it-is-important-for-you-to-know

3- Bompa, T., O.; Di Pasquale, M.; Cornacchia L., J. (2013). "Serious Strength Training", *Human Kinetics*, p: 18.

4- Gökhan, N., Çavuşoğlu, H., & Kayserilioğlu, A. (1983). *İnsan Fizyolojisi*. Sermet Matb., Kırklareli.

5- Cox, M. H. (1991). Exercise training programs and cardiorespiratory adaptation. *Clinics in sports medicine*, 10(1), 19-32.

6- Ganong, W. F. (2000). Circumventricular organs: definition and role in the regulation of endocrine and autonomic function. *Clinical and Experimental Pharmacology and Physiology*, 27(5-6), 422-427.

7- Gür, H. (1995-96). "Yüksek yük ve uyaranlarla yapılan antrenmanlara iskelet kasının cevapsal uyumu" SESAM akademik Faaliyetler Kitabı, Ankara.

8- McNitt-Gray, J. L. (1991). Kinematics and impulse characteristics of drop landings from three heights. *Journal of Applied Biomechanics*, 7(2), 201-224.

9- McNitt-Gray, J. L., Yokoi, T., & Millward, C. (1993). Landing strategy adjustments made by female gymnasts in response to drop height and mat composition. Journal of Applied Biomechanics, 9(3), 173-190.

10- McNitt-Gray, J. L., Yokoi, T., & Millward, C. (1994). Landing strategies used by gymnasts on different surfaces. *Journal of applied biomechanics,* 10(3), 237-252.

11- Morris, M., Jobe, F. W., Perry, J., Pink, M., & Healy, B. S. (1989). Electromyographic analysis of elbow function in tennis players. *The American journal of sports medicine*, 17(2), 241-247.

12- Blackwell, J. R., & Cole, K. J. (1994). Wrist kinematics differ in expert and novice tennis players performing the backhand stroke: implications for tennis elbow. *Journal of biomechanics*, 27(5), 509-516.

13- Riek, S., Chapman, A. E., & Milner, T. (1999). A simulation of muscle force and internal kinematics of extensor carpi radialis brevis during backhand tennis stroke: implications for injury. *Clinical Biomechanics*, 14(7), 477-483.

14- İkizler, H. C. (1993). Sporda başarıyı etkileyen psikolojik faktörler ve psikolojik antrenman (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey)).

15- Suinn, R. M. (1997). Mental practice in sport psychology: where have we been, where do we go?. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 4(3), 189.

16- https://volleycountry.com/training/the-importance-of-mental-training-for-your-volleyball-success

17- Konter, E. (1998). *Sporda psikolojik hazırlığın teori ve pratiği*. Bağırgan Yayınevi.

18- Tiryaki Ş. (2000). *Spor Psikolojisi: Kavramlar, Kuramlar ve Uygulama*. Ankara: Eylül Kitap ve Yayınevi, s.59- 60.

19- Gould, D., Damarjian, N., & Medbery, R. (1999). An examination of mental skills training in junior tennis coaches. *The sport psychologist*, 13(2), 127-143.

20- Biddle, S. J. (1985). Mental preparation, mental practice and strength tasks: a need for clarification. *Journal of Sports Sciences*, 3(1), 67-74.

21- Rushall, B. S., & Lippman, L. G. (1997). The role of imagery in physical performance. *International Journal for Sport Psychology*, 29, 57-72.

22- Locke, E. A., Shaw, K. N., Saari, L. M., & Latham, G. P. (1981). Goal setting and task performance: 1969-1980. *Psychological bulletin*, 90(1), 125.

23- Locke, E. A., & Latham, G. P. (1990). *A theory of goal setting & task performance*. Prentice-Hall, Inc.

24- Rushall, B. S. (1995). Mental skills training for sports. Spring Valley. CA: Sports Science Associates, 31-6.

25- Konter, E. (1995). *Sporda motivasyon*. Saray medikal yayıncılık.

26- Bar-Eli, M., Tenenbaum, G., Pie, J. S., Btesh, Y., & Almog, A. (1997). Effect of goal difficulty, goal specificity and duration of practice time intervals on muscular endurance performance. *Journal of Sports Sciences*, 15(2), 125-135.

27- Schmidt, R. A. (1991). Motor learning & performance: From principles to practice. Human Kinetics Books.

28- Magill, R. A. (1990). Motor learning is meaningful for physical educators. *Quest*, 42(2), 126-133.

29- Weinberg, R. S., & Richardson, P. A. (1990). *Psychology of officiating.* Leisure Press.

30- Cratty, B. J. (1973). *Teaching motor skills*. Prentice Hall.

31- Thayer, R. E. (1978). Toward a psychological theory of multidimensional activation (arousal). *Motivation and emotion*, 2(1), 1-34.

32- Cox, R.H. (1985). *Sport psychology: Concepts and applications*. Dubuque, IA: Wm. C.Brown.

33- Cox, R. H. (1998). *Sport psychology: Concepts and applications* (2nd ed.). Boston: WCB/McGraw-Hill. Very readable introduction to sport psychology. Intersperses sport examples with principles derived from theory and research. Offers concrete suggestions for sport practice.

34- Weinberg, R. S., & Gould, D. (1999). *Foundations of sport and exercise psychology*. Human Kinetics.

35- Anshel, M. H., & Kaissidis, A. N. (1997). Coping style and situational appraisals as predictors of coping strategies following stressful events in sport as a function of gender and skill level. *British Journal of Psychology*, 88(2), 263-276.

36- Horn, T. S. (1992). *Leadership effectiveness in the sport domain*.

37- Cüceloğlu, D. (1992). *İçimizdeki Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

38- Reber, A. S. (1995). *The Penguin dictionary of psychology*. Penguin Press.

39- Franken, J., & O'Neil Jr, H. F. (1994). Stress induced anxiety of individuals and teams in a simulator environment. *Motivation: Theory and research*, 201-218.

40- Selye, H. (1985). The nature of stress. *Basal facts*, 7(1), 3-11.

Bölüm 3
SPORTİF ANTRENMANIN AMACI VE İŞLEVİ

PERFORMANS DÜZEYİNİ GELİŞTİRME VE KONTROLÜ

Sportif antrenmanın amaçları ana ve tamamlayıcı amaçlar olarak ele alınabilir. Temel amaç, sportif performansı geliştirme ve kontrol etme olarak belirlenirken tamamlayıcı amaçlar ise temel amacın gerçekleştirilmesinde ön koşul olan hedeflerdir.

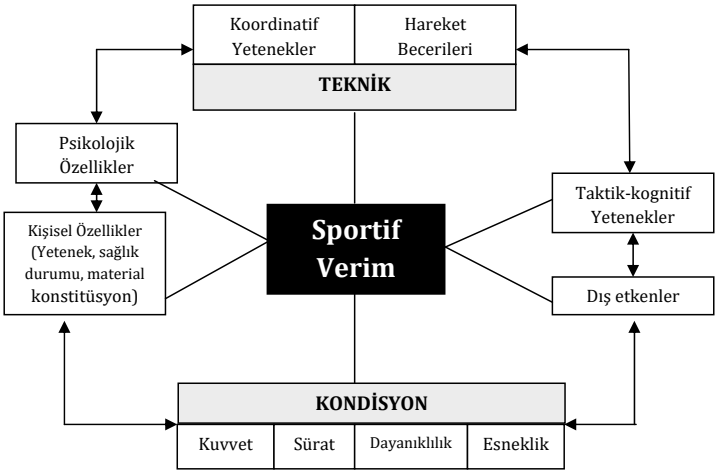
Antrenman ve müsabaka/yarışma insan organizmasında yüklenme uyaranları etkisi yapar. Sporcu buna bir güç harcayarak tepki gösterir, verim (performans) üretir. Harcanan enerji miktarı **fizyolojik verim** olarak kabul edilir. Belirli bir zamanda yapılan iş ise **fiziksel verimi** anlatır.

> Müsabaka; yenme-yenilme kavramlarının söz konusu olduğu bir sporsal etkinlik olarak,yarışma ise geçmek ve geçilmek anlayışını ifade eden terimler olarak kullanılmıştır.

Sportif Verimin Bileşenleri

Yönlendirme ve düzenleme işlemlerinin asıl konusu olarak sportif performans, antrenman bilimi yönünden dört başlık altında tanımlanabilir:

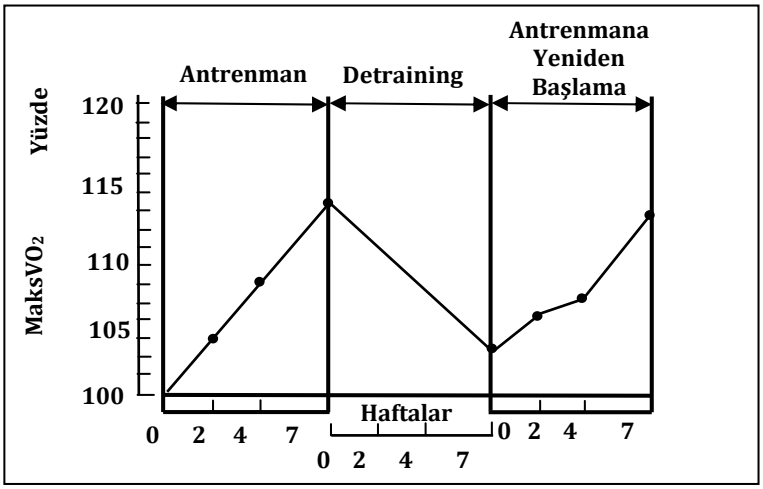
Sportif verim kavramını belirleyen etkenleri gösteren model Şekil 3.1'de özetlenmiştir. Kuşkusuz bu modelleri çoğaltmak mümkündür[1].

Şekil 3.1. Sportif verim ve bileşenleri

Antrenmana Ara Verdikten Sonra Tekrar Başlama

Daha önce antrenman yapmış bireylerin, yeniden antrenman etkilerine uyum sağlaması daha kolaydır. Şekil 3.6'da antrenmanı bıraktıktan sonra yeniden başlayan kişilerde maks VO_2'deki değişiklikler gösterilmektedir. Antrenmanın sonunda maks VO_2 ortalama %13,8 artıyordu. Bunu izleyen yedi hafta antrenmana ara verildiğinde maks VO_2 %3 düşer. Antrenmana verilen yedi haftalık aradan sonra, hemen yapılan yedi haftalık antrenmanda maks VO_2 başlangıçta gibi tekrar artış gösterir[11].

Şekil 3.6. Antrenman sonunda bayan öğrencilerin maks VO_2'leri ortalama %13,8 artmıştır.

Antrenmana verilen 7 haftalık aradan sonra, maks VO_2 başlangıçtaki durumunun %3'üne düşüyor. Verilen aradan sonra 7 haftalık antrenmanda maks VO_2 daha önceki antrenman döneminde kazanılan değere yükseliyor. Yapılan bir antrenman döneminden diğer bir antrenman dönemine geçen pozitif transfer ya da fayda söz konusu değildir[11].

KAYNAKÇA

1- Ehlenz, H.; Grosser, M.; Zimmermann, E. (1983). "Krafttraining / Grundlagen - Methoden - Übungen- Trainingsprogramme - Buch gebraucht kaufen", BLV Verlagsgesellschaft, Munich,

2- Grosser, M., Ehlenz, H., & Zimmerman, E. (1985). Richtig muskeltraing: Grundlangen und training programme.

3- Antonov, N., Bıçvarov, M. (1991). *Sprint - Antrenman - Yönlendirme*. Çeviren: Ertan Hatipoğlu. NSA yayını. Sofya. 7-11

4- Grosser, M., Brüggemann, P., & Zintl, F. (1986). *Leistungssteuerung in Training und Wettkampf:[Theorie und Praxis für alle Sportarten]*. BLV-Verlag-Ges..

5- Shoebridge, M. (1987). Encyclopedic Dictionary of Sports Medicine. *British Journal of Sports Medicine*, 21(3), 141.

6- Payne, H., & Payne, R. (1981). *The science of track and field athletics*. Pelham Books.

7- Hackney, A. C., Pearman III, S. N., & Nowacki, J. M. (1990). Physiological profiles of overtrained and stale athletes: A review. *Journal of Applied Sport Psychology,* 2(1), 21-33.

8- Madsen, K., Pedersen, P. K., Djurhuus, M. S., & Klitgaard, N. A. (1993). Effects of detraining on endurance capacity and metabolic changes during prolonged exhaustive exercise. *Journal of applied physiology*, 75(4), 1444-1451.

9- Bergman, B. C. (1999). Runner's and Triathlete's Web News.

10- Costill, D. L., Fink, W. J., Hargreaves, M., King, D. S., Thomas, R., & Fielding, R. (1985). Metabolic characteristics of skeletal muscle during detraining from competitive swimming. *Medicine and science in sports and exercise*, 17(3), 339-343.

11- Fox, E.L., Bowers, R. W., Foss, M. L. (1999). *Beden Eğitimi ve Sporun Fizyolojik Temelleri*. Çeviri; Mesut Cerit; Bağırgan, Ankara.

Bölüm 4
ANTRENMAN PLANLAMASI

PLANLAMA KAVRAMI

Bu bölümde planlama ve dönemleme kavramları ele alınmaktadır. Bu terimler bazen eş anlamlı olarak düşünülse de antrenman tasarımı söz konusu olduğunda farklı anlamlar alırlar. Planlama hem kısa hem de uzun vadeli antrenman hedeflerini oluşturmanın yanı sıra bu hedeflere ulaşmak için izlenecek yolu tanımlayan yapı unsurlarını içerir. Dönemleme (periyodikleştirme) ise performansı optimize etmek için dinlenme dâhil antrenman değişkenlerini yönlendirmenin döngüsel ya da dönemsel doğasını anlatır. Uygun planlama ve dönemleme, antrenman tasarımının kritik unsurlarıdır.

Karmaşık bir yapı olan antrenmanın amaçlarına ulaşmayı garantilemek için antrenmanın iyi bir şekilde planlanması gerekir. Antrenmanın planlaması, kontrolü ve değerlendirmesi en az antrenmanın uygulaması kadar önemlidir.

Antrenman planlaması, düşünsel yönü ağır basan oldukça soyut bir kavramdır ancak sporsal verimi yönlendirmenin temel aracıdır. Planın, yönlendirmedeki işlevini yerine getirebilmesi için sporsal verimi oluşturan ögelerin ve yöntemsel koşulların kontrol edilmesi, ölçülmesi gerekir.

Antrenman planlarının oluşturulmasında, amaçların ortaya konulması belirleyici olur ve sorunların çözülmesinde şu konular göz önünde bulundurulur:

- Plan süresinin, eğitim-öğretim amaçları ve ağırlıklı konu içeriklerinin belirlenmesi,
- Planın, her dönem var olan (hazırlık, müsabaka ve geçiş dönemleri) ara amaçlar ve görevlerin belirlenmesi,
- Her görevin yerine getirilişi için antrenman içeriğinin, araçların ve yöntemlerin planlanması,
- Müsabaka takvimi ve testlerle yapılacak kontrol tarihlerinin belirlenmesi.

Uygulamadan sonra gerçekleşen (gecikmeli) olumlu antrenman etkisinin istenilen şekilde olması için yüklenmelerin zamanlaması bir sistematik içerisinde gerçekleştirilmelidir[1]. Bu konu ayrıntılı olarak ilerde (Mikro ve Makro döngüler bölümünde) tekrar ele alınacaktır. Gecikmeli antrenman etkisi görüşüne dayalı olarak antrenman planlaması kısa, orta ve uzun süreli döngüler hâlinde ele alınır.

Antrenman planlamasının amacı, sporsal verimi istenilen zamanda istenilen düzeyde gerçekleştirebilmektir. Bu ifade söylenmesi kolay ancak gerçekleştiril-

- Kas hasarının ve gecikmiş kas ağrısının gelişmesini önlemek için düşük ila orta düzeyde mekanik uygulamalar seçilmelidir.
- Yaklaşık 30 dakikadan daha kısa olmalıdır. Çeşitli araştırmalar, bireysel sporlarda ve sporsal oyunlarda sporcuların toparlanmayı kolaylaştırmak için antrenman ve müsabakadan sonra düzenli olarak 5-15 dakikalık düşük ile orta yoğunlukta alıştırmalar yapılmasını önerir[15, 16].
- Sporcunun bireysel tercihi olan alıştırmaları içerir.

Bazı kanıtlar ayrıca aktif bir soğumanın önceki aktivite sırasında kullanılan kasların aynısını içermesi gerektiğini öne sürer[19].

KAYNAKÇA

1- Hohmann, A. (1994). *Grundlagen der Trainingssteuerung im Sportspiel* (Vol. 33). Czwalina.

2- Starischka, S. (1988). *Trainingsplanung*. Hofmann Verlag, Schorndorf.

3- Hohmann, A., Lames, M., & Letzelter, M. (2003). *Einführung in die Trainingswissenschaft*. (3. Aufl.) Wiebelsheim: Limpert.

4- Thieß, G., G. Schnabel, R. Baumann (eds.) (1980). Training von A bis Z. 2ª ed., Sportverlag, Berlín, 1980.

5- Bompa, T. O., & Carrera, M. (2005). *Periodization training for sport*s (Vol. 3). Champaign: Human Kinetics.

6- Schnabel, G., Harre, D., & Borde, A. (2003). "Trainingswissenschaft: Leistung-Training-Wettkampf": Funktionelle Mechanismen der Leistungsentwicklung: 56-89. *Training der Ausdauer,* 315-333.

7- Bompa, T.; Buzzichelli, C. (2015). *"Periodization Training for Sports" Human Kinetics*, Third Edition, USA.

8- Korborov, A. (1971). En N. Ozolin, Sovromenaia systema sportivnoi trenirovky (Athlet's training system for competition). Moscov: Fizkultura İ Sport.

9- Verkhoshansky, Y. (1972): "Grundlagen der Speziellen Krafttrainings", In; *Modernes Krafttraining in Sport,* Adam, K.; Verkhoshansky, Y. Bartles&Wernitz, Berlin, München, Frankfurt.

10- Roth J. B., Voss A. (1973). Unverricht: Untersuchungen überden EinfluB von Massagen und dynam, schen Muskelkontraktionen zur Optimierung des Erholungsprozesses, dargestellt an der J 131-Natrium-Hippuratmuskelclearance. *Medizine und Sport* 13.

11- Israel, S. (1976). Overtraining: an assessment from medical and sport physiological perspective (Zur Problematik des Ubertrainings aus internistischer und leistungsphysiologischer Sicht). *Med. und Sport*, 16, 1-12.

12- Lullies, H. (1973). Erregung und Erregungsleitung: Nervenphysiologie. Kurzgefaßtes Lehrbuch der Physiologie. 3ª ed. Thieme, Stuttgart.

13- Hill, A. V. (1956). The design of muscles. *British Medical Bulletin*, 12(3), 165-166.

14- Irving, L. (1966): Adaptation to cold. *Science* 214, 94 f.

15- Van Wyk, D. V., & Lambert, M. I. (2009). Recovery strategies implemented by sport support staff of elite rugby players in South Africa. *South African journal of physiotherapy*, 65(1), 41-46.

16- Popp, J. K., Bellar, D. M., Hoover, D. L., Craig, B. W., Leitzelar, B. N., Wanless, E. A., & Judge, L. W. (2017). Pre-and post-activity stretching practices of collegiate athletic trainers in the United states. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 31(9), 2347-2354.

17- Cortis, C., Tessitore, A., D'Artibale, E., Meeusen, R., & Capranica, L. (2010). Effects of post-exercise recovery interventions on physiological, psychological, and performance parameters. *International journal of sports medicine*, 31(05), 327-335.

18- Malone, J. K., Blake, C., & Caulfield, B. M. (2014). Neuromuscular electrical stimulation during recovery from exercise: a systematic review. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 28(9), 2478-2506.

19- Mika, A., Oleksy, Ł., Kielnar, R., Wodka-Natkaniec, E., Twardowska, M., Kamiński, K., & Małek, Z. (2016). Comparison of two different modes of active recovery on muscles performance after fatiguing exercise in mountain canoeist and football players. PloS one, 11(10), e0164216.

Bölüm 5
ANTRENMAN DÖNEMLEMESİ

DÖNEMLEME KAVRAMI

Dönemleme, istenen zamanda mümkün olan en iyi performansı sağlamak amacıyla sportif antrenmanın sistematik olarak planlanması ve uygulanmasıdır. Bu amaçla, antrenman hem uzun vadede (çok yıllı antrenman planlaması) hem de yıllık döngüde ve bireysel antrenman haftasına kadar döngüsel olarak tasarlanır.

Carl Krümmel, 1930 gibi bir tarihte antrenmanı sistematik hâle getirdi[1]. Sovyet fizyolog Lev Matveyev, sportif antrenmanın dönemlemesi teorisinin kurucusu olarak kabul edilir. 1952 ve 1956'da Sovyet Olimpiyat takımlarının ölçülebilir sporlardaki (atletizm, yüzme, halter) antrenman ve sonuçları, hangi antrenman planlarının sporcuların Olimpiyatlarda en iyi performanslarını sergilemesine yol açtığını belirlemek için analizler yaptı. Bunlardan da 1960 Olimpiyat Oyunları için antrenman planları geliştirildi.

Antrenman sürecinin spor dalına özgü çalışmalara dönüşmesinin gerekliliğini Werchoschanski şöyle açıklar: "İnsanda hiçbir özel mekanizma yoktur ki tek başına kuvvet, dayanıklılık, sürat ya da sportif teknik gelişiminden sorumlu olsun, herhangi bir sportif davranış tek bir fonksiyonel sistem kompleksi tarafından gerçekleştirilsin. Bu nedenle performans bileşenlerinin paralel eğitimini sağlayan dönemleme uygulaması bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır".

Periyotlama, bir yıllık plan içeriğinin ve yöntemlerinin zamansal planlamasıdır. Bu kavram öncelikle performans sporu için geçerlidir. Sporcunun istenilen zamanda, istenilen düzeyde sporsal verime erişebilmesini ve çalışmalarda sürekliliğin sağlanmasını amaçlar.

Dönemlemenin amacı ve içeriği

Dönemleme için antrenman yılının bölümlere ayrılmasında farklı 3 amaç göz önünde bulundurulur:

1- Amaca uygun verim elde edilmesi için sporcunun gerekli hazırlığı yapmasına olanak vermek. Bu hazırlıklar aşağıdaki konularda yapılır:
   - ► Motorik özelliklerin (kondisyonel ve koordinatif) geliştirilmesi,
   - ► Tekniğin geliştirilmesi ve pekiştirilmesi,
   - ► Stratejik-taktik davranışların kazandırılması,
   - ► Spor dalına özgü kuramsal ve entelektüel bilgilerin kazandırılması.

2- Sporcuyu müsabaka dönemi için zihinsel ve psikolojik yönden hazırlamak,

KAYNAKÇA

1- Muratlı, S., Kalyoncu, O., & Şahin, G. (2011). *Antrenman ve müsabaka* (3 b.). İstanbul: Kalyoncu Spor Danışmanlık San. Tic. Ltd. Şti. Ölmez, C., Yüksek, S., Üçüncü, M., Ayan, 2017, 8-12.

2- Boĭko, V. V. (1990). *Die gezielte Entwicklung der Bewegungsfähigkeit des Sportlers*. Bundesausschu˜Leistungssport.

3- Bompa, T., O.; Di Pasquale, M.; Cornacchia L., J. (2003). "Serious Strength Training", Human Kinetics.

4- Harre, D. (1979). *Trainingslehre.* Sportverlag - Berlin. 4. Auflage. Erste auflage 1971.

5- Açıkada, C. (2018). *Antrenman Bilimi*, Spor Yayınevi ve Kitabevi. Ankara.

6- Dicks, M., Davids, K., & Araujo, D. (2008). Ecological psychology and task representativeness: implications for the design of perceptual-motor training programmes in sport. *The Routledge handbook of biomechanics and human movement science*, 129-139.

7- Thieß, G., G. Schnabel, R. Baumann (eds.) (1980). *Training von A bis Z. 2ª ed.*, Sportverlag, Berlín.

8- Thiess, G., Tschiene, P. & Nickel, H. (Hrsg) (1997). *Sportliche Wettkampf*. Philippka.

9- Lehnert, A. (1994). Die unmittelbare Vorbereitung auf entscheidende Wettkämpfe. *Leistungss-port*, (1), 10.

10- Neumann, G. (1994). Sportmedizinische Standpunkte zur Wettkampfvorbereitung in Ausdauersportarten. *Leistungssport,* 24, 49-52.

11- Weineck, J. (2003). *"Optimales Training" Erlangen 7. Auflage* (ilkbasım 1990) s: 59, 199, 200, 202, 203, 204.

12- Harre, D. (1976). *Trainingslehre.* Sportverlag - Berlin. 2. Auflage. Erste auflage 1971.

13- Puni, A. Z. (1973). Das problem der psychischen wettkampf vorkereitung. *Leistungs sport* 3(2).

14- Martens, R., Vealey, R. S., & Burton, D. (1990). *Competitive anxiety in sport*. Human Kinetics.

15- Bompa, T.; Buzzichelli, C. (2015). "Periodization Training for Sports" Human Kinetics, Third Edition, USA,

16- Ozolin, N., G. (1971). "Athlet's Training System for Competition" phyzkultura i Sport, Moscow.

17- Sharkey, B. J., & Gaskill, S. E. (2006). *Sport physiology for coaches* (Vol. 10). Human Kinetics.

18- Whyte, G. (2006). "Advanced in Sports and Exercise Science Series: The Physiology of training" Churchill Livingstone Elsevier limited, UK, p: 12, 14,1 16, 18, 47, 121, 155, 156, 201.

19- Bompa, T.; Haff, G. G. (2015). "Periodization; Theory and Methodology of Training", 5th Edition, IL: Human Kinetics, ISBN-13: 9780736074834

20- Schnabel, G., Harre, D., Krug, J., & Borde, A. (2003). Trainingswissenschaft: Leistung. Training, Wettkampf, Berlin.

21- Shepherd, J. (2007). *Speed Training For All Sports*. Publisher; Jonathan Pye.

22- Verchohanskiy J.W. (1988). *Effektiv trainieren*. Sportverlag. Berlin.

23- Bompa, T. O., & Haff, G. G. (2011). *Dönemleme*. Antrenman kuramı ve yöntemi, 4.

24- Stone, M. H., O'Bryant, H. S. Pierce, K. C., Haff, G. G., Kock, A. J., Schilling, B.K., and Johnson R. L. (1999a). Periodization: Effects of manipulating volume and intensity - Part 1. *Strength and Conditioning*, 21, 56-62.

25- Stone, M. H., O'Bryant, H. S. Pierce, K. C., Haff, G. G., Kock, A. J., Schilling, B. K., and Johnson, R. L. (1999b). Periodization: Effects of manipulating volume and intensity - Part 2. *Strength and Conditioning,* 21, 54-60.

26- Brack, R. (1993). Trainingslehre 2000-Moderne Tendenzen der Trainingssteuerung. Handballtraining 15, 4, 5.

27- Tschiene, P. (1989). Die neue „Theorie des Trainings "und ihre Interpretation für das Nachwuchstraining. *Leistungssport*, 4, 11-17.

28- Carlile, F. (1963). Forbes Carlile on Swimming. [With plates.]. Pelham Books.

29- Plisk, S.S. & Stone, M.H., (2003). Periodization strategies. *Strength & Conditioning Journal*, 25(6), pp.19-37

30- Mujika, I., & Padilla, S. (2000). Detraining: loss of training-induced physiological and performance adaptations. Part II. *Sports Medicine*, 30(2), 79-87.

31- Yamamoto, Y., Mutoh, Y., & Miyashita, M. (1988). Hematological and biochemical indices during the tapering period of competitive swimmers. Swimming Science V, *International series on sports sciences*, 18, 243-249.

32- Neary, J. P., Martin, T. P., Reid, D. C., Burnham, R., & Quinney, H. A. (1992). The effects of a reduced exercise duration taper programme on performance and muscle enzymes of endurance cyclists. *European journal of applied physiology and occupational physiology*, 65(1), 30-36.

33- Houmard, J. A., & Johns, R. A. (1994). Effects of taper on swim performance. *Sports Medicine*, 17(4), 224-232.

34- Mujika, I. (1998). "The Influence of Training Characteristics and Taper on the Adaptation in Highly Trained Individuals", A review, *International Journal of Sports Medicine* 19, 439-446

35- Thomas, L., & Busso, T. (2005). A theoretical study of taper characteristics to optimize performance. *Medicine and science in sports and exercise*, 37(9), 1615.

36- McNeely, E., & David Sandler, M. S. (2007). Tapering for endurance athletes. *Strength and Conditioning Journal,* 29(5), 18.

37- Banister, E. W., Carter, J. B., & Zarkadas, P. C. (1999). Training theory and taper: validation in triathlon athletes. *European journal of applied physiology and occupational physiology*, 79(2), 182-191.

38- Zarkadas, P. C., Carter, J. B., & Banister, E. W. (1995). Modelling the effect of taper on performance, maximal oxygen uptake, and the anaerobic threshold in endurance triathletes. In Modeling and Control of Ventilation (pp. 179-186). Springer, Boston, MA.

39- Mujika, I., & Padilla, S. (2003). Scientific bases for precompetition tapering strategies. *Medicine and science in sports and exercise*, 35(7), 1182-1187.

40- Wells, G. D., & Norris, S. R. (2009). Assessment of physiological capacities of elite athletes & respiratory limitations to exercise performance. *Paediatric respiratory reviews*, 10(3), 91-98.

41- Hickson, R. C., Foster, C., Pollock, M. L., Galassi, T. M., & Rich, S. (1985). Reduced training intensities and loss of aerobic power, endurance, and cardiac growth. *Journal of Applied Physiology*, 58(2), 492-499.

42- Shepley, B., MacDougall, J. D., Cipriano, N., Sutton, J. R., Tarnopolsky, M. A., & Coates, G. (1992). Physiological effects of tapering in highly trained athletes. *Journal of Applied Physiology*, 72(2), 706-711.

43- Houmard, J. A., & Johns, R. A. (1994). Effects of taper on swim performance. *Sports Medicine*, 17(4), 224-232.

44- Kubukeli, Z. N., Noakes, T. D., & Dennis, S. C. (2002). Training techniques to improve endurance exercise performances. *Sports medicine*, 32(8), 489-509.

45- Neufer, P. D. (1989). The effect of detraining and reduced training on the physiological adaptations to aerobic exercise training. *Sports Medicine*, 8(5), 302-320.

46- McNeely, E., & David Sandler, M. S. (2007). Tapering for endurance athletes. *Strength and Conditioning Journal*, 29(5), 18.

47- Johns, R. A., Houmard, J. A., Kobe, R. W., Hortobágyi, T. I. B. O. R., Bruno, N. J., Wells, J. M., & Shinebarger, M. H. (1992). Effects of taper on swim power, stroke distance, and performance. *Medicine and science in sports and exercise*, 24(10), 1141-1146.

48- Martin D.T., Scifres J.C., Zimmerman S.D., Wilkinson J.G. (1994). Effects of interval training and a taper on cycling performance and isokinetic leg strength. *Int J Sports Med* 15:485±491.

49- Mujika, I., Goya, A., Padilla, S., Grijalba, A., Gorostiaga, E., & Ibanez, J.. (2000). Physiological responses to a 6-d taper in middle-distance runners: influence of training intensity and volume. *Medicine and science in sports and exercise*, 32(2), 511-517.

50- Miyashita, M., Mutoh, Y., & Yamamoto, Y. (1988). Altitude training for improving swimming performance at sea level. *Japanese Journal of Physical Fitness and Sports Medicine*, 37(2), 111-116.

51- D'Acquisto, L. Changes in aerobic power and swimming economy as a result of reduced training volume. Biomechem. *Med. Swim*. 1992, 20, 201-205.

52- Costill, D. L., Fink, W. J., Hargreaves, M., King, D. S., Thomas, R., & Fielding, R. (1985). Metabolic characteristics of skeletal muscle during detraining from competitive swimming. *Medicine and science in sports and exercise*, 17(3), 339-343.

53- Mujika, I.; Busso, T.; Lacoste, L.; Barale, F.; Geyssant, A.; Chatard, J., C. (1996). "Modeled responses to training and taper in competitive swimmers", *Medicine Science in Sports and Exercise* Feb;28(2).251-8.

54- Fessi, M.S., Zarrouk, N., Di Salvo, V., Filetti, C., Barker, A.R. and Moalla, W., (2016). Effects of tapering on physical match activities in professional soccer players. *Journal of Sports Sciences*, 34(24), pp.2189-2194

55- Ray, C. A., & Hume, K. M. (1998). Neck afferents and muscle sympathetic activity in humans: implications for the vestibulosympathetic reflex. *Journal of Applied Physiology*, 84(2), 450-453.

56- Bompa, T. (1999). "Periodization Training for Sports" Champaign IL: Human Kinetics.

57- Matveev, L. P., Kalinin, V. K., & Ozolin, N. N. (1974). Characteristics of athletic shape and methods of rationalizing the structure of the competitive phase. Moskow, *Scientific Research Collection*, 4, 23.

58- Mujika, I., Busso, T., Lacoste, L., Barale, F., Geyssant, A., & Chatard, J. C. (1996). Modeled responses to training and taper in competitive swimmers. *Medicine and science in sports and exercise*, 28(2), 251-258.

59- Bosquet, L., Montpetit, J., Arvisais, D., & Mujika, I. (2007). Effects of tapering on performance: a meta-analysis. *Medicine & Science in Sports & Exercise*, 39(8), 1358-1365.

60- Mujika, I. (2009). *Tapering and peaking for optimal performance* (Vol. 1). Champaign, IL: Human Kinetics.

61- Mujika, I., Padilla, S., & Pyne, D. (2002). Swimming performancechanges during the final 3 weeks of training leading to theSydney 2000 Olympic Games. *International Journal of SportsMedicine*, 23, 582-587.

Bölüm 6
ANTRENMANIN YÖNTEMSEL TEMELLERİ

SPORTİF ANTRENMANIN YAPISI

Antrenman yoğunluğunu ve yükünü izlemek, acemi ve elit sporcuların performanslarını antrenman programlarında daha fazla iyileştirme yolunda kilit bir faktördür. Performanstaki fark, günümüz rekabetçi sporunda genellikle çok küçük ayrıntılarla belirlenmektedir. Sonuç olarak katlanılabilir antrenman yükünün sınırlarına ulaşmak, başarı için kritik bir öneme sahiptir. Bununla birlikte, "sınırlarda" bu tür bir antrenman, yorgunluk biriktirme riski ile de ilişkilidir[1]. Bu nedenle, yorgunluk ve yenilenmenin izlenmesi, antrenman önerilerinin düzenli olarak ince bir şekilde ayarlanmasında önemli bir husus olarak karşımızda durmaktadır.

Son yıllarda, çok çeşitli kan kaynaklı parametrelerin yanı sıra psikolojik, otonomik ve performans ölçümleri de dâhil olmak üzere çok sayıda yorgunluk belirteci yöntemler bildirilmiştir. Bu parametrelerin çoğu, yorgunluğun önemli bir ana etken ve açık bir fizyolojik kavram olduğunu doğrulamaktadır. Bununla birlikte, bireysel sporcularda mevcut tüm parametreler için büyük değişkenlik gösterdiğinden yorgunluğun doğru ve hassas bir şekilde değerlendirilmesi sınırlanmaktadır.

Yüklenme Kavramı

Sporda yüklenme, sistemlerin normalin üzerinde çalışmasına sebep olan etkinlikler anlamında kullanılır. Sportif verim artışının ön koşulu yüklenmelerdir. Temelde yüklenmeyi oluşturan etken, sinir sisteminin oluşturduğu hareket uyaranlarıdır. Bu uyaranların niteliğine göre yüklenmeler şekillenir.

Yüklenmeler dış ve iç yüklenmeler olarak ikiye ayrılır:

İç Yüklenmeler

Her dış yüklenme fiziksel ve psikolojik yönden belirli bir tepki doğurur. Bu tepkiyi organizmadaki fizyolojik, biyokimyasal düzeyler ve psikolojik uyum derecesiyle değerlendirmek mümkündür[2]. Meydana gelen bu değişimler; enerji oluşumu, ısı ve sıvı, asit-baz dengesinin değişimi gibi fizyolojik sonuçlara sebep olur.

Yüklenmelere Fizyolojik Tepkiler

Dinlenme hâlindeki vücut fonksiyonlarının dengesi, fiziksel aktivite veya spor aktivitesi ile değişir. Bu durum değişikliklerini tanımlamak için homeostasis, homeodinamik, heterostasis denir. Bu terimler, bedensel etkinliklere uyumların za-

kullanışlı yazılımlara sahip olması, uygulamada ön plana çıkarmaktadır[37]. GPS'in takım sporlarında özellikle de futbolda çeşitli parametreleri detaylı incelemek için kullanımı yaygındır. Son kanıtlar, birçok sporcunun, antrenörün ve destek personelinin, yük izleme konusunda giderek daha bilimsel bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

1- Hecksteden, A. (2017). Individualized diagnosis of fatigue and recovery needs-Principles and tailored implementations. In *Annual Conference of the European College of Sports Science*, Bochum.

2- Harre, D. (1979). *Trainingslehre*. Sportverlag - Berlin. 4. Auflage. Erste auflage 1971.

3- Cannon, W. B. (1932). *Homeostasis*. The wisdom of the body. Norton, Newyork.

4- Viru, A. (1995). "Adaptation in Sports Training", CRC Press, Boca Roten.

5- Neumann, G., Pfützner, A., & Hottenrott, K. (2010). Das große Buch vom Triathlon. Meyer & Meyer Verlag.

6- Wackerhage, H. (Ed.). (2014). *Molecular exercise physiology: an introduction*. Routledge.

7- Mader, A. (1988). A transcription-translation activation feedback circuit as a function of protein degradation, with the quality of protein mass adaptation related to the average functional load. *Journal of theoretical biology*, 134(2), 135-157.

8- Martin, D. (1980). "Grundlagen der Trainingslehre", Shorndorf Tail 2.

9- Bompa, T., O.; Di Pasquale, M.; Cornacchia L., J. (2003). "Serious Strength Training", Human Kinetics.

10- Muratlı, S. (2021). *Çocuk ve ergenlerde spor*. Editör: Hindistan İ.E. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara. ISBN978-625-439-511-6.

11- Gandelsman, A., & Smirnov, K. (1970). The physiological foundations of training. Moskow, *Phyzkultura I Sport,* 19-30.

12- Nikiforov, I. (1974). *About the structure of training in boxing*. Scient(flc work)Moskow 6, 8.

13- Halson SL. (2014) Monitoringtrainingloadtounderstandfatigue in athletes. Sports Med. Nov;44 Suppl 2(Suppl 2):S139-47. doi: 10.1007/s40279-014-0253-z. PMID: 25200666; PMCID: PMC4213373.

14- Foster, Carl, Heimann, Kara M., Esten, Phillip L., Brice, Glen & Porcari, J. P. (2001). Differences in perceptions of training by coaches and athletes. *South African Journal of Sports Medicine*, 8(2), 3-7.

15- Fox, J. L., Stanton, R., Sargent, C., Wintour, S. A., & Scanlan, A. T. (2018). The association between training load and performance in team sports: a systematic review. *Sports Medicine*, 48(12), 2743-2774.

16- Cardinale, M., & Varley, M. C. (2017). Wearable training-monitoring technology: Applications, challenges, and opportunities. *International Journal of Sports Physiology & Performance*, 12.

17- Schwellnus, M., Soligard, T., Alonso, J. M., Bahr, R., Clarsen, B., Dijkstra, H. P., ... & Engebretsen, L. (2016). How much is too much?(Part 2) International Olympic Committee consensus statement on load in sport and risk of illness. *British journal of sports medicine*, 50(17), 1043-1052.

18- Akubat, I., Barrett, S., & Abt, G. (2014). Integrating the internal and external training loads in soccer. *International journal of sports physiology and performance*, 9(3), 457-462.

19- McGuigan, M. (2017). *Monitoring training and performance in athletes*. Human Kinetics.

20- Neville, J. G., Rowlands, D. D., Lee, J. B., & James, D. A. (2015). A model for comparing over-ground running speed and accelerometer derived step rate in elite level athletes. *IEEE Sensors Journal*, 16(1), 185-191.

21- Sparks, M., Coetzee, B., & Gabbett, T. J. (2017). Internal and external match loads of university-level soccer players: A comparison between methods. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 31(4), 1072-1077.

22- Akyıldız, Z. (2019). Antrenman yükü. CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 14 (2), 152-175.

23- Cummins, C., Orr, R., O'Connor, H., & West, C. (2013). Global positioning systems (GPS) and microtechnology sensors in team sports: a systematic review. *Sports medicine*, 43(10), 1025-1042.

24- Borg, G. A. (1982). *Psychophysical bases of perceived exertion.* Medicine & science in sports & exercise.

25- Lea, J. W., O'Driscoll, J. M., Hulbert, S., Scales, J., & Wiles, J. D. (2022). Convergent validity of ratings of perceived exertion during resistance exercise in healthy participants: a systematic review and meta-analysis. *Sports medicine-open*, 8(1), 1-19.

26- Kent, M. (2006). *Oxford dictionary of sports science and medicine*. OUP Oxford.

27- Stagno KM, Thatcher R, Somerem KAV. A modified TRIMP to quantify the in-season training load of team sport players. *J Sports Sci* 2007;25:629-34.

28- Foster, C. A. R. L. (1998). Monitoring training in athletes with reference to overtraining syndrome. *Medicine and science in sports and exercise,* 30(7), 1164-1168.

29- Foster, C., Florhaug, J. A., Franklin, J., Gottschall, L., Hrovatin, L. A., Parker, S., ... & Dodge, C. (2001). A new approach to monitoring exercise training. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 15(1), 109-115.

30- Sharkey, B. J., & Gaskill, S. E. (2006). *Sport physiology for coaches* (Vol. 10). Human Kinetics.

31- Hopkins, W. G. (1991). Quantification of training in competitive sports. *Sports medicine*, 12(3), 161-183.

32- Borresen, J., & Lambert, M. I. (2008). Quantifying training load: a comparison of subjective and objective methods. *International journal of sports physiology and performance*, 3(1), 16-30.

33- Bagger, M., Petersen, P. H., & Pedersen, P. K. (2003). Biological variation in variables associated with exercise training. *International journal of sports medicine*, 24(06), 433-440.

34- Martin, D. T., & Andersen, M. B. (2000). Heart rate-perceived exertion relationship during training and taper. *Journal of sports medicine and physical fitness*, 40(3), 201.

35- Pyne, D. B., & Martin, D. T. (2011). Fatigue-Insights from individual and team sports. In *Regulation of fatigue in exercise* (pp. 177-186). Nova Publishers.

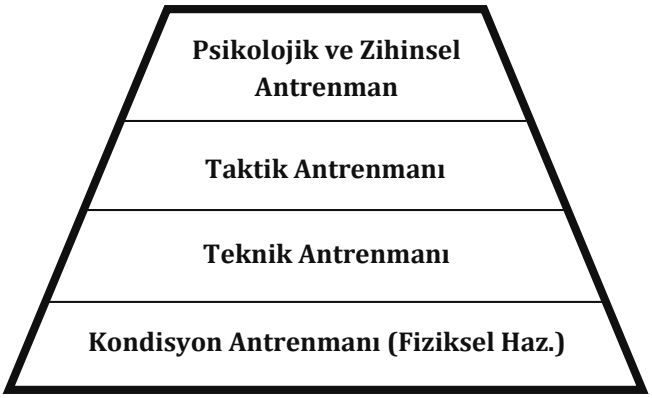
36- Gabbett, T. J., Kennelly, S., Sheehan, J., Hawkins, R., Milsom, J., King, E., ... & Ekstrand, J. (2016). If overuse injury is a 'training load error', should undertraining be viewed the same way?. *British Journal of Sports Medicine,* 50(17), 1017-1018.

37- Hewitt, A., Greenham, G., & Norton, K. (2016). Game style in soccer: what is it and can we quantify it?. *International Journal of Performance Analysis in Sport*, 16(1), 355-372.

Bölüm 7
ANTRENMAN TÜRLERİ

ANTRENMAN TÜRLERİ

Müsabakaya yönelik bütün sportif hazırlıklar bütün yıl boyu birbiriyle örülü gerçekleştirilmekle birlikte, içerisinde bulunulan dönemlere göre konuların ağırlık ve öncelik kazandıkları evreler vardır. Hem bu gelişimi hem de antrenman türlerine açıklık getirmek üzere Bompa'nın antrenman türleri hiyerarşisini gösteren şeması aşağıda verilmiştir.

Şekil 7.1. Antrenman türleri ve hiyerarşisi[1]

Antrenman türleri ve bileşenleri kitabın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Bu alanda öncelikle konuları kavramsal olarak özetleyip birbirleriyle olan ilişkilerine değineceğiz.

Yukarıda belirtilen antrenman türlerine 21. yüzyılın başlarında sportif oyunlarda yaygın olarak uygulanmaya başlanılan **Kompleks (bütünleşik) Antrenman** konusunu da ilave etmek gerekir düşüncesindeyiz. Çünkü sportif oyunlarındaki antrenman, örneğin kompozisyon veya maksimal yüklenmeler gerektiren bireysel disiplinler için gerçekleştirilen antrenmanlardan birkaç yönden farklıdır.

Biyomotorik (Kondisyon) Özelliklerin Antrenmanı

Genel olarak kondisyon, bilimsel bir kavram değil ancak geçmişten bu yana spor uygulamalarında yaygın olarak kullanılmış bir terim ve kavramdır. Avrupa kaynaklı bilgilere göre **kondisyon** kavramına hareketin motorik özellikleri (kuv-

- Anaerob dayanıklılığı gerektiren uyaranlara uyum; glikojen ve yağ deposunu, bunların yıkımına yönelik enzimleri artırır, dolaşım sisteminin güçlenmesini sağlar.

Spor uygulamasında ilk bakışta birçok spor dalı tek yönlü görünmesine rağmen her spor türünün kendine özgü kombine bir uyum kapsamı vardır. Bu nedenle branşa özgü koordinatif ve kondisyonel uyum için kişiye ve branşa özgü yüklenmeler programlanmalıdır. Bu yüzden genel geçerli antrenman yüklenmelerinden söz etmek mümkün değildir.

Matwejew tarafından oluşturulan Klasik Antrenman Dönemlemesi anlayışının gelişmelere göre yenilenme gereksinim duyulmuştur. Uygulamaya yönelik analizler antrenman biliminde üç yeni yaklaşımı yaygınlaştırmıştır. Bunlar:

1. Antrenmanlar giderek spor dalına özgü olmalı.
2. Antrenman yüklenmelerinde uzun süreli uyum göz önünde bulundurulmalı.
3. Amaca yönelen yüklenme yöntemleri seçilmeli[17].

KAYNAKÇA

1- Bompa, T. O. (1998). *Antrenman Kuram ve Yöntemi*. Bağırgan Yayınevi, 400-410.

2- Harre, D. (1979). Trainingslehre. Sportverlag - Berlin. 4. Auflage. Erste auflage 1971.

3- Grosser, M., Starischka, S., & Zimmermann, E. (2004). Das neue Konditionstraining. blv.

4- İkizler, C., & Karagözoğlu, C. (1997). *Psychology of success in sports*. Alfa Publication, Istanbul.

5- Memmert, D., & Perl, J. (2005). Game intelligence analysis by means of a combination of variance-analysis and neural networks. *International Journal of Computer Science in Sport*, 4(1), 29-38.

6- Martin, D.; Carl, K.; Lehnertz, K (2001). "Handbuch Trainingslehre" 3. Auflage, Verlag Hofmann Schordorf.

7- Graham, K. C., Ellis, S. D., Williams, C. D., Kwak, E. C., & Werner, P. H. (1996). High-and low-skilled students' academic achievement and instructional performance in a 6-week badminton unit. *Journal of Teaching in Physical Education,* 15(4), 477-489.

8- Roth, K. (1989). Taktik im sport spiele, schorndorf.

9- Baechle, T. R. (1994). "Essentials of Strength Training and Conditioning", National Strength and Conditioning Association Publisher: Human Kinetics Publishers, 16 September.

10- Rainoldi, A., Gazzoni, M., Merletti, R., & Minetto, M. A. (2008). Mechanical and EMG responses of the vastus lateralis and changes in biochemical variables to isokinetic exercise in endurance and power athletes. *Journal of sports sciences*, 26(3), 311-319.

11- Finsterer, J. (2012). Biomarkers of peripheral muscle fatigue during exercise. *BMC musculoskeletal disorders,* 13(1), 1-13.

12- Krustrup, P., Soderlund, K., Mohr, M., & Bangsbo, J. (2004). Slow-Twitch Fiber Glycogen Depletion Elevates Moderate-Exercise Fast-Twitch Fiber Activity and O~ 2 Uptake. *Medicine and science in sports and exercise,* 36(6), 973-982.

13- Fox E.L., Bowers R. W., Foss M. L. (1999). *Beden Eğitimi ve Sporun Fizyolojik Temelleri*. Çeviri: Mesut Cerit; Bağırgan, Ankara.

14- Dragnea A. (1994). *Spotif antrenman (teori ve metadoloji)*. Hazırlayanlar; Öztürk F./ Olaru A. M. Ç.Ü. Basımevi. Adana.

15- Akyıldız, Z. (2019). Antrenman yükü. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 14(2), 152-175.

16- Bompa T (1988). Myotatic stretch trainin asa power training method for track cyling. Seoul olimpic Scientific congres.

17- Matveev, L. P., & Zdornyj, A. P. (1981). *Fundamentals of sports training*. Progress.

Bölüm 8
TEMEL ANTRENMAN İLKELERİ

KURALLAR VE ANTRENMAN İLKELERİ

Antrenman ilkeleri, sporsal antrenmana ait üst düzeyde açıklamaları kapsar. Bu nedenle somut bir davranış yönergesinden çok, genel yönelim temellerini oluşturur[1]. Başka bir yaklaşımla antrenman ilkeleri, antrenman yönlendirmesi ve yönetimi için temel kavramlar oluşturur.

Antrenman ilkeleri kavramının, antrenman kuralları kavramıyla karıştırılmaması gerekir. Aslında ikisi de davranışlarla ilgili açıklamalar içerir. Ancak **ilkeler, daha genel kuramsal bir kavramdır**. Buna karşın **kurallar, ilkeleri yorumlamaya ve somutlaştırmaya yarar**. İlkeler, geçmişten beri oluşturulan, bilgi ve deneyimleri içerir. Antrenman kavramının oluşturulmasına ve geliştirilmesine yarayan kurallardır.

Değişik yazarlar, değişik yaklaşımlar ile antrenman ilkelerini sınıflara ayırarak ele almışlardır. Bunlardan bazıları aşağıda örnek olarak verilmiştir.

Martin ve diğerleri, genel antrenman ilkelerini;

- Genel pedagojik ilkeler,
- Genel antrenman yapısı ve organizasyonuna yönelik ilkeler,
- Antrenmanın yöntemsel ve içeriğine yönelik ilkeler olmak üzere üç ana başlık altında ele almaktadır.

Harre ise ana başlıklara ayırmadan ilkeleri ardı ardına şöyle sıralar:

- Giderek artan yüklenme ilkesi
- Yıl boyu yüklenme ilkesi
- Periyotlama ilkesi
- Devamlılık ilkesi
- Bilinçlilik ilkesi
- Sistemlilik ilkesi
- Açıklık ilkesi
- Anlaşılabilirlik ilkesi

Grosser ve diğerleri ise genel antrenman ilkelerini dört ana başlık altında toplamışlardır:

Birçok spor türünde (örn. sporsal oyunlarda, artistik cimnastikte olduğu gibi) kondisyonel ve koordinatif yetenekler aynı derecede önemlidir. Çoğu kez kondisyonel eğitim, koordinasyon eğitimine oranla öne çıkarılıyor. Grosser ve diğerleri, bu konuyu şöyle formüle etmişlerdir.

"Ne kadar erken koordinatif-teknik akışa sahip olunabilirse o kadar ekonomik ve spor türüne özgü kondisyon çalıştırılmaya devam edilebilir".

Kuvvet ve dayanıklılık, dayanıklılık ve sürat eğitimi taban tabana zıt bir durum yaratır. Dayanıklılığın çok üst düzeye gelmesi, maksimal kuvvetin, çabuk kuvvetin ve süratin azalmasına neden olur. Ancak uygun bir uyum formülüyle bu birbirine karşı olan yetenekler amaca uygun oranlarda birlikte geliştirilebilir.

Birçok spor türünde yeterli bir temel dayanıklılık gerekirken diğer güç bileşenlerinin gelişimini engelleyecek aşırı bir dayanıklılık eğitim söz konusu edilemez. Söz konusu verim bileşenlerinin optimal ilişkilerle geliştirilmesini Grosser ve diğerleri bir tez olarak şöyle formülleştirirler:

- Bütün bileşenlerin (kondisyonel, koordinatif, bilişsel, psikolojik taktik vb.) dönüştürülmesinde değişkenlerde etkili yüklenmeler kullanılır.
- Kondisyonel değişimler (artış ya da azalma) hareket akışından nicelik, kısmen de nitelik olarak etkili olur. Sportif teknikte bu gelişimden etkilenir. Bir başka anlatımla sporsal teknik değişen kondisyonel ön şartlara uygun bir süre sonra uyum yapar.
- Zaman olarak öne alınmış kondisyon antrenmanları, sonraki teknik antrenmanlarını olumsuz etkiler. Bu nedenle teknik antrenmanı kondisyon antrenmanlarından önce ya da paralel olarak gerçekleştirilmelidir.
- Bütün spor türüne özgü alıştırmalar, müsabaka karakterinde kinematik ve dinamik temel yapılarında olmak zorundadır. Bir başka anlatımla alıştırma ya da yüklenmeler biyokimyasal, yapısal (morfolojik), kinematik ve fizyolojik özellikleriyle müsabaka karakterine yakın olmalıdır.

KAYNAKÇA

1- Schnabel, G. & Müller, C. (1988). Wesen, Funktion und Eigenschaften der methodischen Prinzipien im sportlichen Training. *Theorie und Praxis der Körperkultur,* 37(2), 95-101.

2- Hollmann, W., Hettinger T. (2004). "Sportmedizin-Arbeits-und trainingsgrundlagen", Stuttgart-Schattauer. (4.Auflage).

3- Skinner J.S. (1993). "Exercise Testing and Exercise Prescription for Special Cases", *Theoretical basis and Clinical Application*, Second Edition, Lippincott Williams & Wilkins.

4- Bompa, T.; Haff, G. G. (2015). "Periodization; Theory and Methodology of Training", 5th Edition, IL: Human Kinetics, ISBN-13: 9780736074834.

5- Weineck, J. (2011). "Futbolda Kondisyon Antrenmanı", *Bağırgan*, Ankara, s:306-312, 316.

6- Matwejew, L. P. (1972). Periodisierung des sportlichen Trainings (Übersetzung P. Tschiene, Bearbeitung A. Krüger). Berlin: Bartels & Wernitz.

7- Grosser, M., Brüggemann, P., & Zintl, F. (1986). Leistungssteuerung in Training und Wettkampf:[Theorie und Praxis für alle Sportarten]. BLV-Verlag-Ges.

8- Starischka, S. (1988). *Trainingsplanung*. Hofmann Verlag, Schorndorf.

9- Weineck, J. (2003). "Optimales Training" Erlangen 7. Auflage (ilkbasım 1990) s: 59, 199, 200, 202, 203, 204

Bölüm 9
KUVVET VE KUVVET ANTRENMANI

KUVVET KAVRAMI

Fizyolojik yaklaşımla kuvvet, kas kasılması sırasında ortaya çıkan gerilimi (tension) anlatır. Kuvvet fizikte; cisimlerin şekillerini, konumlarını ve hareketlerini değiştiren etki olarak tanımlanır. Temelde dış ve iç kuvvetler olarak ikiye ayrılır.

Dış Kuvvet: Yer çekimi kuvveti, sürtünme kuvvetleri, eylemsizlik kuvveti, rakibin kuvveti gibi etkilerdir.

İç Kuvvet (İş): Hareketi meydana getiren kasların ürettiği gerim ile üretilen işin sebebidir.

İnsan hareketleri bu iki kuvvetin karşılıklı etkileşimiyle gerçekleşir. Sporda kuvvet ve güç ise bütün kasların yarattığı, bir direnci karşılamaya ya da yenmeye yönelik etki olarak tanımlanmaktadır. Çoğu kez kas sisteminin temel özelliklerinden biri sayılır ve buna göre de bir dirençle karşı karşıya kalan kasların kasılabilme yeteneği ya da bu direnç karşısında belirli bir ölçüde dayanabilme yeteneği olarak yorumlanır[1]. Son olarak da kuvvet, somut bir motorik görevi yerine getirmek (örn. halter kaldırmak) durumundaki insanın isteyerek yaptığı hareketin karakteristik bir özelliği anlamına gelir[2].

KUVVET TÜRLERİ

Kuvvet, karmaşık bir özelliktir. Kuvvetin karakteristik özelliklerini ortaya koyabilmek için çeşitli yapısal tanımlara başvurmak gerekmektedir. Bu yaklaşımla aşağıda kuvvetin kavram olarak anlaşılmasına katkıda bulunacak dört temel sınıflama örneği verilmiştir. Aslında bunların hiçbirinin tek başına değerlendirilemeyeceği, birinin ötekilerden soyutlanmayacağı göz ardı edilmemelidir. Bunlar birbiriyle iç içedir ya da biri ötekinin koşulu durumundadır[3]. Bu sınıflamalar ve anlamları aşağıda sunulmuştur.

1. Sınıflama

Letzelter'e göre, kuvvet (ve dolayısıyla kuvvet antrenmanı), genel ve özel kuvvet olmak üzere ikiye ayrılır:

Genel Kuvvet: Kuvvetin herhangi bir spor dalına özgü olmaksızın, genel anlamda tüm kasların ürettiği kuvvettir. Kuvvetin bu türü, ayrı ayrı kas gruplarının statik-dinamik maksimal gerilim değerlerini anlatır. Burada enerji potansiyelinin

cu, bir önceki dönemin yorgunluğunu tamamen atmadan yeni bir hazırlık dönemine başlamamalıdır. Aksi takdirde yeni hazırlık döneminde verilecek olan yüklenmeler oldukça sınırlı olsa bile birtakım uyum sorunları hızla ortaya çıkacak, sakatlanma oranı artacak ve belki de antrenmandaki yavaş gelişimden doğan hayal kırıklığı gelecek müsabaka dönemine kadar uzayarak sporcuyu olumsuz etkileyecektir.

Geçiş dönemi tüm yüklemelerin azaltıldığı ve genel antrenmanın ön plana çıktığı önemli psikolojik ve fiziksel rahatlamayı sağlayan, içeriği hoş vakit geçirmeye yönelik olarak planlanmalıdır. Yalnız her ne olursa olsun bu dönem pasif olarak geçirilmemelidir.

Yukarıdaki genel bilgiler çerçevesinde yıllık plan içerisinde kuvvet antrenmanlarının uygulanmasında kullanılan ölçütler Stone ve diğerleri (2006) tarafından aşağıdaki çizelgede özetlenmiştir.

Çizelge 9.77. Stone ve diğerlerine göre kuvvet ve güç antrenmanının (temel uygulama) genel dönemleme şeması[66]

EVRE **Amaç:** **Değişken**	**GENEL HAZIRLIK** Kuvvet-Dayanıklılık	**ÖZEL HAZIRLIK** Temel Kuvvet	**YARIŞMA** Kuvvet & Güç	**ZİRVELEME/ AKTİF DİNLENME** Zirveleme Koruma
Yoğunluk	Düşük-Orta	Yüksek	Yüksek	Çok Yüksek-Düşük
Kapsam	Yüksek	Orta-Yüksek	Düşük	Çok Düşük
Tekrar Sayısı	8-20	4-6	2-3	1-3
Set Sayısı	3-5	3-5	3-5	1-3
Günlük Antrenman Sayısı	1-3	1-3	1-2	1
Haftalık Antrenman Günü Sayısı	3-4	3-5	3-6	1-5
Yoğunluk Döngüsü*	2-3/1	2-4/1	2-3/1	----

Yoğunluk döngüsü: Yüksek ve düşük yoğunluklu antrenman haftalarının oranı

KAYNAKÇA

1- Hollmann, W.; Venrath, H. (1966). "The Cardiopulmonar system and Strength of the Skeletal Muscle during Exercise in Connection with Different Oxygen Contents in the Air", Schweiz, Z. *Sportmedizine*, 14: 27-33

2- Verkhoshansky, Y. (1972). "Grundlagen der Speziellen Krafttrainings", In; *Modernes Krafttraining in Sport*, Adam, K.; Verkhoshansky, Y. Bartles&Wernitz, Berlin, München, Frankfurt.

3- Letzelter, m. (1972). *Systematishe Aufgliederungen des krafttrainings*. Die Lehre der Leichtatletik.

4- Martin, D.; Carl, K.; Lehnertz, K (2001). "Handbuch Trainingslehre" 3. Auflage, Verlag Hofmann Schordorf.

5- Harre D. (1971). *Principles of Sports training*. Sportsverlag. Berlin, Germany.

6- Muratlı, S., (1976). *Antrenman ve İstasyon Çalışmaları*. Ankara.

7- Stoboy, H. (1972/1986). "Neuromusculare Funktion und Körperlicheleistung. In: *Zentrale The men der Sportmedizin*, New York, s: 16, 60.

8- Mayhew, J., L.; Ball, T.,E.; Arnold, M., D.; Bowen, J.,C. (1992)." Relative Musculer Endurance Performance as a Predictor of Bench Press Strength in College Man and Women" *Journal of Applied Sports Science Reaserch,* Volume:6, Number:4, p:200-206.

9- Meller, W., Mellerowicz, H. (1970). "Vergleichende Unterschungen über Dauertraining mit Gelicher Arbeit, aber unterschiedlicher Leistung an eineigen Zwillingen Sportartz" *Sportmed*.23.

10- Zatsorskiy, V., M. (1972). "Die Körperlichen Eingenschaften des Sportles", 3. Auflage, Bartles & Wernitz, Berlin-Frankfurt, München.

11- Heck, A., Schulz, Zimmer, (1997). *Sportmedizin*, Basistext. Ruhr Universitaet, Bochum,

12- Hollmann, W.; Hettinger T. (1990). "Sportmedizin. Arbeits- und Trainingsgrundlagen", Dritte, durchgesehene Auflage. Studienausgabe. Stuttgart, New York: Schattauer.

13- Evans,W., J. (1999). "Exercise Training Guidelines for Elderly", *Medicine Science in Sport and Exercise*, Jan;31(1).12-7.

14- Appel, H., J. (1980). "Morphologishe Unterschungen zur Wirkung des Höhentrainings" *Leistungssport*, 10.

15- Baechle, T., R.; Earle, R., W. (2008). "Essentials of Strength Training and Conditioning" *Human Kinetics,* third edition, USA, p: 6, 13, 76, 118, 168, 251, 384, 387 (ilk basım 1994).

16- https://www.google.com.tr/search?q=structure+of+actin+and+myosin+myofilaments&source=lnms&tbm=isch&sa=X&sqi=2&ved=0ahUKEwjit6Ln9vTUAhVBuhoKHbn6A1oQ_AUIBigB&-biw=1366&-bih=676#tbm=isch&q=crossbridge+of+myofilaments&imgdii=HWG_-JeFmxevCM:&imgrc=4fWJKEhAjzqupM 02-07-2017.

17- Wang vd. (2004). Regulation of Muscle Fiber Type and Running Endurance by PPAR. PLoS Biology.Volume 2. Issue 10. e294. 1532-39.

18- Tidow, G. Wienman, K.(1993). "İnterpretation und Veranderbarkeit von Kraft-Zait-Kurven Bei Explosiv-Ballistishen Krafteinsatzen", Dt., Z. *Sportmed*, s;44.

19- Fleck, S.,J.; Kraemer, W. J. (1997). "Designing Resistance Training Programs" *Human Kinetics*, second edition (İlk Baskı 1987).

20- Muratlı, S., Toraman, F., & Çetin, E. (2000). *Sportif hareketlerin biyomekanik temelleri*. Ankara: MEB.

21- Komi, P., V. (1996). "Strength and Power in Sport", *The Encyclopedia of Sport Medicine*, Volume 3, Blackwel-Science, Paris.

22- Haff, G., G.; Triplett, N., T. (2016). "Essentials of Strength Training and Conditioning" *Human Kinetics*, Fourth Edition, USA, p:318-320, 411-412 (ilk basım 1994).

23- Adams, K.; Verkhoshansky, Y. (1998). "Modernes Krafttraining im Sport", Verlag Bartles und Wernitz KG. Berlin-München-Frankfurt. (ilk basım 1972).

24- Groh, H. (1972). "Trainierbarkeit des Muskels", *Leistungssport* 2.

25- Karl, H. (1972). "Das Sportaerztliche Seminar in Davos" Sportarzt u.*Sport med*.23.

26- Mellerowicz, H. (1972). "Grundlagen von Training und Leistungssteigerung", Sportartz u. *Sportmed*, s:23.

27- Hasselbach, W. (1975). "Muskel", Urban & Schwarzenberg, 2. Auflage, München-Berlin-Wien.

28- Hettinger, T. (1972). "Isometrisches Muskeltraining" Thieme, 4. Auflage, Stuttgart.

29- Shaver, L., G. (1970). "Effects of Relative Muscular Endurance in Ipsilateral and Countrlateraly arms" *Medicin Science in Sports* p:2.

30- Kusnecova, S., I. (1979). "Differenzierung der Körpererzeihungund Wege zur Erhöhung des Bewegungsvermögens der Kinder im Jüngeren Schulalter", *Theorie und Praxis der Körperkultur*, s: 28.

31- Saltin, B. (1973). "Metabolic fundamentals in exercise", *Medicine Science in Sports and Exercise*, 5,137-146, 1973.

32- Jakowlew, N., N. (1977). "Die Bedeutung der Homöostasestörung für die Effektivitat des Trainingprozess"" *Medizin und Sport*, 13, 367.

33- Fleck, S.,J.; Kraemer, W. J. (2014)." Designing Resistance Training Programs" Homan Kinetics, Third edition p:142 (İlk Bakı 1987).

34- Sale, D., G. (1988). "Neural adaptation to resistance training", *Medicine Science Sports Exercise* Oct;20 (5 Suppl).s135-45.

35- Friedebold, G.; Nussgen, G.; Stovboy, G. (1957). "Changes of Electiric Activity of the Skeleteal Muscles During Isometric Trainng" *Zeitschrift für die Gesamte Experimentelle Medizin*, 129, 401-411.

36- Gür, H. (1995-96). "Yüksek Yük Ve Uyaranlarla Yapılan Antrenmanlara İskelet Kasının Cevapsal Uyumu" SESAM akademik Faaliyetler Kitabı, ANKARA.

37- Schoenfeld B.J. (2010). The Mechanisms of MuscleHypertrophyandTheir Application toResistance Training, *Journal of Strengthand Conditioning Research*: Volume 24 - Issue 10 - p 2857-2872 doi: 10.1519/JSC.0b013e3181e840f3.

38- Haun C.T., Vann C. G., Roberts B. M., Vigotsky A. D., Schoenfeld B. J. & M. D. Roberts (2019), A Critical Evaluation of the Biological Construct Skeletal Muscle Hypertrophy: Size Matters but SoDoestheMeasurement, Front. Physiol. *ExercisePhysiology*, 10:247, doi: 10.3389/fphys.2019.00247.

39- Travis, S. K., Ishida, A., Taber, C. B., Fry, A. C., & Stone, M. H. (2020). Emphasizing Task-Specific Hypertrophy to Enhance Sequential Strength and Power Performance. *Journal of Functional Morphology and Kinesiology*, 5(4), 76.

40- Damas, F., Phillips, S. M., Lixandrão, M. E., Vechin, F. C., Libardi, C. A., Roschel, H., ... & Ugrinowitsch, C. (2016). Early resistance training-induced increases in muscle cross-sectional area are concomitant with edema-induced muscle swelling. *European journal of applied physiology*, 116(1), 49-56.

41- Jorgenson, K. W., Phillips, S. M., & Hornberger, T. A. (2020). Identifying the structural adaptations that drive the mechanical load-induced growth of skeletal muscle: a scoping review. *Cells*, 9(7), 1658.

42- Meijer, J. P., Jaspers, R. T., Rittweger, J., Seynnes, O. R., Kamandulis, S., Brazaitis, M., ... & Degens, H. (2015). Single muscle fibre contractile properties differ between body-builders, power athletes and control subjects. *Experimental physiology*, 100(11), 1331-1341.

43- Roberts, M. D., Romero, M. A., Mobley, C. B., Mumford, P. W., Roberson, P. A., Haun, C. T., ... & Kavazis, A. N. (2018). Skeletal muscle mitochondrial volume and myozenin-1 protein differences exist between high versus low anabolic responders to resistance training. PeerJ, 6, e5338.

44- Zatsiorsky, V. M. & Kraemer, W. J. (2006). *Science and practice of strength training*. Champaign, IL: Human Kinetics.

45- Roberts, M. D., Haun, C. T., Vann, C. G., Osburn, S. C., & Young, K. C. (2020). Sarcoplasmic hypertrophy in skeletal muscle: A scientific "unicorn" or resistance training adaptation?. *Frontiers in Physiology*, 11, 816.

46- Young, M., Paul, A., Rodda, J., Duxson, M., & Sheard, P. (2000). Examination of intrafascicular muscle fiber terminations: Implications for tension delivery in series-fibered muscles. *Journal of morphology*, 245(2), 130-145.

47- McDugal, J. (1986). "Adaptability of Muscle to Strength Training in Biochemistry of Exercise", VI. Human Kinetics, USA.

48- Rehfeldt, C., Stickland, N. C., Fiedler, I., & Wegner, J. (1999). Environmental and genetic factors as sources of variation in skeletal muscle fibre number. BAM-PADOVA-, 9(5), 235-254.

49- Li, M., Zhou, X., Chen, Y., Nie, Y., Huang, H., Chen, H., & Mo, D. (2015). Not all the number of skeletal muscle fibers is determined prenatally. *BMC developmental biology*, 15(1), 1-6.

50- Jorgenson, K. W., Phillips, S. M., & Hornberger, T. A. (2020). Identifying the structural adaptations that drive the mechanical load-induced growth of skeletal muscle: a scoping review. *Cells*, 9(7), 1658.

51- Taylor, N. A., & Wilkinson, J. G. (1986). Exercise-induced skeletal muscle growth hypertrophy or hyperplasia?. *Sports Medicine*, 3(3), 190-200.

52- Paul, A. C., & Rosenthal, N. (2002). Different modes of hypertrophy in skeletal muscle fibers. *Journal of Cell Biology*, 156(4), 751-760.

53- Jorgenson, K. W., & Hornberger, T. A. (2019). The overlooked role of fiber length in mechanical load-induced growth of skeletal muscle. *Exercise and sport sciences reviews*, 47(4), 258.

54- Goldspink, G. (1964). "The Combined Effect of exercise and Reduced Food İntake on Skletal Muscle Fiber" *Journal of Cellular Composition Physiology*, p:63

55- Gonyea, W. J., Sale, D. G., Gonyea, F. B., & Mikesky, A. (1986). Exercise induced increases in muscle fiber number. *European journal of applied physiology and occupational physiology*, 55(2), 137-141.

56- Kelley, G. (1996). Mechanical overload and skeletal muscle fiber hyperplasia: a meta-analysis. *Journal of Applied Physiology*, 81(4), 1584-1588.

57- Murach, K. A., Dungan, C. M., Peterson, C. A., & McCarthy, J. J. (2019). Muscle fiber splitting is a physiological response to extreme loading in animals. *Exercise and sport sciences reviews*, 47(2), 108.

58- Larson, L.; Tasch, A (1986). "Motor Unit Fiber Density in Extremely Hypertrophied Skletal Muscle in Man", *European J. Applied Physiology,* p:55.

59- Gonyea, W. J. (1980). Role of exercise in inducing increases in skeletal muscle fiber number. Journal of Applied Physiology, 48(3), 421-426.

60- Sjöström, M., Lexell, J., Eriksson, A., & Taylor, C. C. (1991). Evidence of fibre hyperplasia in human skeletal muscles from healthy young men?. *European journal of applied physiology and occupational physiology,* 62(5), 301-304.

61- Schultz, E. (1989). Satellite cell behavior during skeletal muscle growth and regeneration. *Medicine and science in sports and exercise*, 21(5 Suppl), S181-6.

62- Bischof, R. (1989). "Analysis of Muscle Regeneration Using Myofibers in Culture", *Medicine and Science in Sports and Exercise*, p:21.

63- Hawke, T. J., & Garry, D. J. (2001). Myogenic satellite cells: physiology to molecular biology. *Journal of applied physiology*.

64- Appell, H. J., Forsberg, S., & Hollmann, W. (1988). Satellite cell activation in human skeletal muscle after training: evidence for muscle fiber neoformation. *International journal of sports medicine*, 9(04), 297-299.

65- Stone, M. H., Sands, W. A., Pierce, K. C., & Newton, R. U. (2006). Maximum strength and strength training-A relationship to endurance?. *Strength and Conditioning Journal*, 28(3), 44.

66- Kraemer, W., J. (1997). "A Series of Studies-The Physiological Basis for Strength Training in American Football: Fact Over Philosophy", *Journal of Strength & Conditioning Research*: August, 11. (3), p:131-142.

67- Fox; Bowers; Foss (1999). *Beden Eğitimi ve Sporun Fizyolojik Temelleri*. Çeviri; Mesut Cerit; Bağırgan, Ankara.

68- Bell, G. J., Syrotuik, D., Martin, T. P., Burnham, R., & Quinney, H. A. (2000). Effect of concurrent strength and endurance training on skeletal muscle properties and hormone concentrations in humans. *European journal of applied physiology*, 81(5), 418-427.

69- Storen, O., Helgerud, J. A. N., Stoa, E. M., & Hoff, J. A. N. (2008). Maximal strength training improves running economy in distance runners. *Medicine and science in sports and exercise,* 40(6), 1087.

70- Berryman, N., Maurel, D., & Bosquet, L. (2010). Effect of plyometric vs. dynamic weight training on the energy cost of running. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 24(7), 1818-1825.

71- Mikkola, J., Rusko, H., Nummela, A., Pollari, T., & Häkkinen, K. (2007). Concurrent endurance and explosive type strength training improves neuromuscular and anaerobic characteristics in young distance runners. *International journal of sports medicine*, 28(07), 602-611.

72- Esteve-Lanao, J., Rhea, M. R., Fleck, S. J., & Lucia, A. (2008). Running-specific, periodized strength training attenuates loss of stride length during intense endurance running. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 22(4), 1176-1183.

73- Levin, G. T., Mcguigan, M. R., & Laursen, P. B. (2009). Effect of concurrent resistance and endurance training on physiologic and performance parameters of well-trained endurance cyclists. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 23(8), 2280-2286.

74- Hausswirth, C., Argentin, S., Bieuzen, F., Le Meur, Y., Couturier, A., & Brisswalter, J. (2010). Endurance and strength training effects on physiological and muscular parameters during prolonged cycling. *Journal of Electromyography and Kinesiology,* 20(2), 330-339.

75- Mikkola, J., Vesterinen, V., Taipale, R., Capostagno, B., Häkkinen, K., & Nummela, A. (2011). Effect of resistance training regimens on treadmill running and neuromuscular performance in recreational endurance runners. *Journal of sports sciences*, 29(13), 1359-1371.

76- Aagaard, P., Andersen, J. L., Bennekou, M., Larsson, B., Olesen, J. L., Crameri, R., ... & Kjaer, M. (2011). Effects of resistance training on endurance capacity and muscle fiber composition in young top-level cyclists. *Scandinavian journal of medicine & science in sports,* 21(6), e298-e307.

77- Barnes, K. R., Hopkins, W. G., Mcguigan, M. R., Northuis, M. E., & Kilding, A. E. (2013). Effects of resistance training on running economy and cross-country performance.

78- Taipale, R. S., Mikkola, J., Vesterinen, V., Nummela, A., & Häkkinen, K. (2013). Neuromuscular adaptations during combined strength and endurance training in endurance runners: maximal versus explosive strength training or a mix of both. *European journal of applied physiology*, 113(2), 325-335.

79- Rønnestad, B. R., Hansen, J., Hollan, I., & Ellefsen, S. (2015). Strength training improves performance and pedaling characteristics in elite cyclists. *Scandinavian journal of medicine & science in sports*, 25(1), e89-e98.

80- Beattie, K., Kenny, I. C., Lyons, M., & Carson, B. P. (2014). The effect of strength training on performance in endurance athletes. *Sports Medicine*, 44(6), 845-865. DOI: 10.1007/s40279-014-0157-y.

81- Rohleva, M. (2017). Exploring the Relationship between Endurance and Strength Training in Power Sports. Journal of Education and Training Studies, 5(4), 204-208. ISSN 2324-805X E-ISSN 2324-8068.

82- Joice, D.; Lewindon, D. (2014). "High-Performance Training for Sports" *Human Kinetics,* USA, p;108.

83- Bührle, M.; Schmidtbleicher, D. (1981). "Komponenten der Maximal und Schnellkraft", Sportswissenschaft, s:11

84- Grosser; Brüggemann; Zintl (1986). "Lesitungssteuerung in Training und Wettkampf", Blv, Sportwissen, München.

85- Harris, N. K., Cronin, J. B., Hopkins, W. G., & Hansen, K. T. (2008). Relationship between sprint times and the strength/power outputs of a machine squat jump. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 22(3), 691-698.

86- Ferris, D., P.; Farley, C., T. (1997). "Interaction of leg stiffness and surfaces stiffness during human hopping", *Journal of Applied Physiology* (1985), Jan;82(1).15-22; discussion 13-4.

87- McHugh M., P.; Tyler, T., F.; Greenberg, S., C.; Gleim, G. W. (2002). "Differences in activation patterns between eccentric and concentric quadriceps contractions", *Journal of Sports Sciences*, Volume 20, Issue 2, p: 83-91.

88- Sheaff, A. K. (2009). Physiological determinants of the candidate physical ability test in firefighters. University of Maryland, College Park.

89- Bevan, H. R., Bunce, P. J., Owen, N. J., Bennett, M. A., Cook, C. J., Cunningham, D. J., ... & Kilduff, L. P. (2010). Optimal loading for the development of peak power output in professional rugby players. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 24(1), 43-47.

90- Kakhk S. A. H., Moghaddam A. S., Nia M. R. H., & New M. S. A. (2012). Comparison of the effect of traditional strength training with strength training with vascular occlusion on performance Muscular and cardiovascular endurance in young girls. *Journal of Sports Life Sciences*, Issue 10, volume 1.

91- Morrissey, M., C.; Harman, E., A.; Johnson, M., J. (1995). " Resistance Training Modes: Specificity and Effectiveness", *Medicine Science of Sports and Exercise*. May;27(5).648-60.

92- Castillo-Rodríguez, A., Fernández-García, J. C., Chinchilla-Minguet, J. L., & Carnero, E. Á. (2012). Relationship between muscular strength and sprints with changes of direction. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 26(3), 725-732.

93- Hassan IHI. Relationship between strength, speed and change direction performance in field hockey players. *MOJ Sports Med*. 2018;2(1).54-58. DOI: 10.15406/mojsm.2018.02.00046.

94- Afandi, M. A. M., Mohamad, N. I., Fazila, N., Malek, A., Chinnasee, C., & Nadzalan, A. M. (2021, February). The Relationship between Core Strength Performance with Sprint Acceleration. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 1793, No. 1, p. 012056). IOP Publishing.

95- Frost, D., Andersen, J., Lam, T., Finlay, T., Darby, K., & McGill, S. (2013). The relationship between general measures of fitness, passive range of motion and whole-body movement quality. *Ergonomics*, 56(4), 637-649.

96- Afonso, J., Ramirez-Campillo, R., Moscão, J., Rocha, T., Zacca, R., Martins, A., ... & Clemente, F. M. (2021, April). Strength Training versus Stretching for Improving Range of Motion: A Systematic Review and Meta-Analysis. In *Healthcare* (Vol. 9, No. 4, p. 427). Multidisciplinary Digital Publishing Institute.

97- Pinto, R. S., Gomes, N., Radaelli, R., Botton, C. E., Brown, L. E., & Bottaro, M. (2012). Effect of range of motion on muscle strength and thickness. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 26(8), 2140-2145.

98- Schoenfeld, B. J., & Grgic, J. (2020). Effects of range of motion on muscle development during resistance training interventions: A systematic review. SAGE open medicine, 8, 2050312120901559.

99- Salehzadeh, K., & Ghorbanzadeh, B. (2015). Effects of Strength Training on Neuromuscular Coordination in Male Pool Players. *Journal of Applied Environmental and Biological Sciences*, 5(11), 53-58.

100- Mohammadi, V., Alizadeh, M., & Gaieni, A. (2012). The effects of six weeks strength exercises on static and dynamic balance of young male athletes. *Procedia-social and behavioral sciences*, 31, 247-250.

101- Heitkamp, H. C., Horstmann, T., Mayer, F., Weller, J., & Dickhuth, H. H. (2001). Gain in strength and muscular balance after balance training. *International journal of sports medicine,* 22(04), 285-290. https://doi.org/10.1055/s-2001-13819.

102- Stone, M., H., O'Bryant, H., Garhammer, J. (1981). "A hypothetical model for strength training", *Journal of Sports Medicine Physical Fitness*, Dec;21(4).342-51.

103- Regterschot, G., R., H.; Van Heuvelen, M., J., G.; Zeinstra, E., B.; Fuermaier, A., B., M.; Tucha, L.; Koerts, J.; Tucha, O.; Van Der Zee, E., A. (2014). "Whole Body Vibration Improves Cognition in Healthy Young Adults", Plos One, Published online, 9 (6). e100506.

104- Anderson, K.; Behm, D. (2005). "Trunk Muscle Activity Increases With Unstable Squat Movements" *Canadian journal of applied physiology* March 30(1).33-45.

105- Ratamess, N. (2012). "ACSM's Foundations of Strength Training and Conditioning" Lippincott Williams & Wilkins, USA, p:50, 360, 157, 235, 236.

106- ACSM (2009). "American College of Sports Medicine position stand. Progression models in resistance training for healthy adults", *Medicine Science Sports and Exercise* Mar;41(3).687-708. doi: 10.1249/MSS.0b013e3181915670.

107- Kraemer, W., J.; Fleck, S., J. (2009). "Optimizing Strength Training: Designing Nonlinear Periodization Workouts", Champaign, IL: *Human Kinetics*, July 23.

108- Harre, D. (1973). "Theory of Training", Stadion Publishing House, Bucharest.

109- Verkhoshansky, Y. (1972). "Grundlagen der Speziellen Krafttrainings", In; Modernes Krafttraining in Sport, Adam, K.; Verkhoshansky, Y. Bartles&Wernitz, Berlin, München, Frankfurt.

110- Tschiene, P. (1989)." Theorie des Trainings" und ihre İnterpretation für das Nachwuchstraining", Leistungssport, s:19.

111- Kraemer, W., J.; Ratamess, N., A.; Fry, A.C.; French, D., N. (2006). "Strength Training: Development and Evaluation of Methodology", Champaign, IL: Human Kinetics, In *Physological Assessment of Human Fitness,* Edited By Maud, P., J. And Foster, C.

112- Baechle, T. R. (1994). "Essentials of Strength Training and Conditioning", National Strength and Conditioning Association Publisher: Human Kinetics Publishers, 16 September.

113- Rutherford, O., M., Jones D., A. (1986). "The role of learning and coordination in strength training" *European Journal of Applied Physiology Occup. Physiol*.;55(1).100-5.

114- Whyte, G. (2006). Advanced in Sports and Exercise Science Series: The Physiology of training. Churchill Livingstone Elsevier limited, UK, p: 12, 14,1 16, 18, 47, 121, 155, 156, 201.

115- Stoppani J. (2015);"Encyclopedia of Muscle & Strength" USA, *Human Kinetics*, Second Edition, p:2.

116- Coburn, W. J.; Malek M. H. (2012). "NSCA's Essentials of Personel Training" Human Kinetics, *National Strength and Conditioning Association*, USA, p: 366, 473.

117- Hurley, B., B.; Seals, D., R.; Ehsani, A., A.; Holloszy, J. (1984). "Effects of high-intensity strength training on cardiovascular function", *Medicine and Science in Sports and Exercise*, November, 16: (5), 483-488.

118- Bonde-Petersen, F.; Knuttgen, H., G.; Henriksson, J. (1972). " Muscle Metabolism During Exercise With Concentric and Eccentric Contractions", *Journal of Applied Physiology* Dec;33(6).792-5.

119- Wathen, D. (1994). "Load Assignment", Champaign: IL: Human Kinetics, In Baechle, T., R. (ed), *Essential of Strength Training and Condition Research*, p: 435-446.

120- Waterman-Storer, C., M. (1991)." The cytoskeleton of skeletal muscle: is it affected by exercise? A brief review" *Medicine Science of Sports Exercise*. Nov;23(11):1240-9.

121- Chilibeck, P.,D.; Calder, A., W.; Sale, D., G.; Webber, C., E. (1998)." A Comparison of Strength and Muscle Mass Increases During Resistance Training in Young Women", *European Journal of Applied Physiology Occup Physiol*.;77 (1-2):170-5.

122- Yoke, M. (2001)."A Guide to Personal Fitness Training" Aerobics and Fitness Association of America, Editor; Gladwin, L.A., USA, p:81.

123- Fleck, S.,J.; Kraemer, W. J. (2004). "Designing Resistance Training Programs" Homan Kinetics, second edition.

124- Bompa, T. (1999). "Periodization Training for Sports" Champaign IL: Human Kinetics.

125- Brzycki, M. (1995). Brzycki M. Strength testing: predicting a one-rep max from repetitions to fatigue. JOPERD.;64:88-90.

126- Dick, F., W. (2002). " Sports Training Principles", 4. Edition, London A&c Black.

127- Heyward, V., H. (1998). "Advanced fitness assessment & exercise prescription", IL: Human Kinetics, 3rd ed. ISBN 0880114835.

128- Campos, G., E.; Luecke, T., J.; Wendeln, H., K., Toma, K.; Hagerman, F., C.; Murray, T., F., Ragg, K., E.; Ratamess, N., A.; Kraemer, W., J.; Staron, R., S. (2002). "Muscular Adaptations in Response to Three Different Resistance-Training Regimens: Specificity of Repetition Maximum Training Zones" *European Journal of Applied Physiology*. Nov;88(1-2).50-60. Epub 2002 Aug 15.

129- Stone, W. J.; Coulter, S. P. (1994). "Strength/Endurance Effects From Three Resistance Training Protocols With Women.", *Journal of Strength & Conditioning Research*: November

130- Muratlı, S.; Kalyoncu, O.; Şahin, G. (2011). "Antrenman ve Müsabaka", Kalyoncu Spor Danışmanlık San. Tc. Ltd. Şti. Düzeltilmiş ve Geliştirilmiş 2. Baskı İstanbul, s: 374, (İlk Basım 2007).

131- Hoeger W., W., K; Barette, S., L.; Hale, D., F.; Hopkins, D., R. (1987). "Relationship between repetitions and selected percentages of one repetition maximum", *Journal of Strength Conditioning Research*, 1987;1:11-3.

132- Baechle, T. R.; Groves, B. R. (1992). "Weight training: steps to success", Leisure Press, Human Kinetics, Champaign, IL.

133- Komi, P., V. (ed) (1999). " Strength and Power in Sport", An IOC Medical Commission Publication, Volume III of The Encyclopaedia of Sport Medicine.

134- Marx, J.O.; Ratamess, N., A.; Nindl, B., C.; Gotshalk, L., A.; Volek, J., S.; Dohi, K.; Bush, J., A.; Gomez, A., L.; Mazzetti, S., A.; Fleck, S., J.; Häkkinen, K.; Newton, R., U.; Kraemer, W., J. (2001). "Low-volume circuit versus high-volume periodized resistance training in women" *Medicine & Science in Sports & Exercise* 33: 635-643.

135- Morales, J.; Sobonya, S. (1996). "Use of submaximal repetition tests for predicting 1-RM strength in class athletes", *Journal of Strength and Condition Research*. 10:186-189.

136- Shimano, T. Kraemer. W., J.; Spiering, B., A.; Volek, J., S.; Hatfield, D., L.; Silvestre, R.; Vingren, J., L.; Fragala, M., S.; Maresh, C., M.; Fleck, S., J.; Newton, R., U.; Spreuwenberg, L., P.; Häkkinen, K. (2006). "Relationship between the number of repetitions and selected percentages of one repetition maximum in free weight exercises in trained and untrained men" *Journal of Strength and Condition Research*, Nov; 20 (4).819-23.

137- Ware, J., E.; Kosinski, M.; Bayliss, M., S.; McHorney, C., A.; Rogers, W., H.; Raczek, A. (1995). Comparison of Methods for Scoring and Statistical Analysis of SF-36 Health Profiles and Summary Measures: Summary of Results from the Medical Outcomes Study. *Medical Care*, 33.

138- Epley, B. (1985). "Poundage Chart. Boyd Epley Workout", Lincoln, NE: Body Enterprises.

139- Sands, W. A., Wurth, J. J., & Hewit, J. K. (2012). *Basics of strength and conditioning manual*. Colorado Springs, CO: National Strength and Conditioning Association.

140- Cahill, B., R.; Pearl, A., J. (Eds) (1993). Intensive Participation in Children's Sports. Champaign,IL. Human Kinetics.

141- Dawson, B.; Goodman, C.; Lawrence, S.; Fournier, P. (1997). "Muscle phosphocreatine repletion following single and repeated short sprint efforts", *Scandinavian Journal of Medicine Science in Sports August* 7(4).206-13

142- Fleck, S., J.; Schutt, R., C. (1983). "Types of Strength Training" Orthopedic Clinics of North America, Apr;14(2).449-58.

143- Volek J.S., Kraemer W.J. (1996). Creatine supplementation: Its effect on human muscular performance and body composition. *Journal of Strength and Conditioning Research* 10, 200-210

144- Robinson, J., M.; Stone, M., H.; Johnson, R., L.; Penland, C., M.; Warren, B., J.; Lewis, R., D. (1995). "Effects of different weight training exercise/rest intervals on strength, power, and high intensity exercise endurance" *Journal of Strength and Conditioning Research* 9, 216-221.

145- Kraemer, W., J.; Noble, B., J.; Clark, M., J.; Culver, B., W. (1987). " Physiologic responses to heavy-resistance exercise with very short rest periods", *International Journal of Sports Medicine* Aug;8(4).247-52.

146- Kraemer, W., J.; Marchitelli, L.; Gordon, S., E.; Harman, E.; Dziados, J., E.; Mello, R.; Frykman, P.; McCurry, D.; Fleck, S., J. (1990). "Hormonal and Growth Factor Responses to Heavy Resistance Exercise Protocols", *J Appl Physiol* (1985), Oct;69(4).1442-50.

147- Kraemer, W., J.; Fleck, S., J. (1993)."Strength Training for Young Athlet", Human Kinetics, USA.

148- Kramer, J., B.; Stone, M., H.; O'Bryant, H., S;. Conley, M., S.; Johnson, R., L.; Nieman, D., C.; Honeycutt, D., R.; Hoke, T., P. (1997). "Effects of Single vs. Multiple Sets of Weight Training: Impact of Volume, Intensity, and Variation" *The Journal of Strength and Conditioning Research*: Vol. 11, No. 3, pp. 143-147.

149- Rahimi, R.; Qaderi, M.; Faraji, H.; Boroujerdi, S., S. (2010). "Effects of Very Short Rest Periods on Hormonal Responses to Resistance Exercise in Men" *Journal of Strength & Condiditon Research* Vol. 24 issue 7, pp. 1851-1859.

150- Weineck, J. (2011). "Futbolda Kondisyon Antrenmanı", *Bağırgan*, Ankara, s:306-312, 316.

151- Reis, V., M.; Júnior, R., S.; Zajac, A.; Oliveira, D., R. (2011). "Energy Cost of Resistance Exercises: an Uptade", Journal of Human Kinetics Sep; 29A: 33-39. Published online 2011 Oct 4. doi: 10.2478/v10078-011-0056-3.

152- Peterson, M., D.; Rhea, M., R.; Alvar, B., A. (2004). "Maximizing strength development and athletes:A meta-analysis to determine the dose-response relationship", *Journal of Strength and Conditioning Research* 18: 377-382.

153- Zatsiorsky V., M. (1995)." Science and Practice of Strength Training", Human Kinetics, USA.

154- Garber, C., E; Blissmer, B.; Deschenes, M., R.; Franklin, B., A.; Lamonte, M., J.; Lee, I., M.; Nieman, D., C.; Swain, D., P.; American College of Sports Medicine (2011). " American College of S orts Medicine position stand. Quantity and quality of exercise for developing and maintaining cardiorespiratory, musculoskeletal, and neuromotor fitness in apparently healthy adults: guidance for prescribing exercise", *Medicine Science Sports and Exercise* Jul;43(7).1334-59. doi: 10.1249/MSS.0b013e318213fefb.

155- Dudly, G., A.; Tesch, P., A.; Miller, B., J.; Buchanan, P. (1991). "Importance of Eccentric Actions in Performance Adaptations to Resistance Training" *Aviation Space and Environmental Medicine*, July 62(6).543-50.

156- Hickson, R., C.; Hidaka, K.; Foster, C. (1994). "Skeletal muscle fiber type, resistance training, and strength-related performance", *Medicine Science of Sports and Exercise* May;26(5).593-8.

157- Graves, J., E.; Pollock, M., L.; Jones, A., E.; Colvin, A., B.; Leggett, S., H. (1989). "Specificity of limited range of motion variable resistance training", Medicine & Science in Sports & Exercise 21: 84-89.

158- Hunter, G., R.; (1985).: "Changes in body composition, body build and performance associated with different weight training frequencies in males and females" *National Strength and Conditioning Association Journal* 7: 26

159- Häkkinen, K.; Pakarinen, A.; Alen, M.; et al (1988a). " Daily Hormonal and Neuromusculer Responses to Intensive Strength Training in 1 week", *Journal of Sports Medicine*, 9; 422-428.

160- Kraemer, W., J.; Koziris, L., P. (1992). "Muscle strength training: Techniques and considerations" *Physical Therapy Practice* 2: 54-68.

161- Baechle, T., R.; Earle, R.,W.; Wathen, D. (2000)."Resistance Training", In: BAECHLE, T.R. and EARLE, R.W., eds. Essentials of Strength Training and Conditioning. 2nd ed. Champaign, IL: Human Kinetics, p. 395-425.

162- Saxton, J. M., Clarkson, P. M.; James, R.; Miles, M.; Westerfer, M.; Clark, S.; Donnelly, A. E. (1995). " Neuromuscular dysfunction following eccentric exercise", *Medicine Science in Sports and Exercise* 27, 1185-1193.

163- Hettinger T. (1965). Das isometrische training der muskelkraft. Sportartz u.*sportmed*. 16.

164- Cometti, G. (1988). "Les Methodes de Musculation. Tome II: Donnees Pratiques" Unite de Formation er de recherche en S.T.A.P.S (Hrsg). Dijon.

165- Jones, A. (1970). Nautilus Training Principles. Bulletin No. 1. Chapter 37.

166- Carpinelli, R. N. (2020). Critical Commentary on the Stimulus for Muscle Hypertrophy in Experienced Trainees.

167- Darden, E. (1973). "Weight training systems in the U.S.A.", *Journal of Physical Education*, 44:72-80.

168- Fisher, J. P., Carlson, L., Steele, J., & Smith, D. (2014). The effects of pre-exhaustion, exercise order, and rest intervals in a full-body resistance training intervention. *Applied Physiology, Nutrition, and Metabolism,* 39(11), 1265-1270.

169- Trindade, T. B., Prestes, J., Neto, L. O., Medeiros, R. M. V., Tibana, R. A., de Sousa, N. M. F., ... & Dantas, P. M. S. (2019). Effects of Pre-exhaustion Versus Traditional Resistance Training on Training Volume, Maximal Strength, and Quadriceps Hypertrophy. *Frontiers in physiology*, 10, 1424.

170- http://www.projectnext.eu/img/1191/break-through-your-plateau-with-pre-exhaust-workout/24-12-2021. 14:32.

171- Bompa, T.; Buzzichelli, C. (2015). "Periodization Training for Sports" Human Kinetics, Third Edition, USA, p: 109, 159-160.

172- Gorostiaga, E. M., Navarro-Amezqueta, I., Calbet, J. A., Hellsten, Y., Cusso, R., Guerrero, M., Granados, C., Gonza´lez-Izal, M., Ibanez J. & Izquierdo, M. (2012). Energy Metabolism during Repeated Sets of Leg Press Exercise Leading to Failure or Not. PLOS ONE 8(1). 10.1371/annotation/ca21efee-84a1-4031-9dcd-224af64b7753. https://doi.org/10.1371/annotation/ca21efee-84a1-4031-9dcd-224af64b7753.

173- Sanchez-Medina, L., & González-Badillo, J. J. (2011). Velocity loss as an indicator of neuromuscular fatigue during resistance training. *Medicine and science in sports and exercise*, 43(9), 1725-1734.

174- Tufano, J. J., Brown, L. E., & Haff, G. G. (2017). Theoretical and practical aspects of different cluster set structures: a systematic review. *Journal of strength and conditioning research*, 31(3), 848-867.

175- Haff, G. G., Whitley, A., McCoy, L. B., O'bryant, H. S., Kilgore, J. L., Haff, E. E., ... & Stone, M. H. (2003). Effects of different set configurations on barbell velocity and displacement during a clean pull. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 17(1), 95-103.

176- Boullosa, D. A., Abreu, L., Beltrame, L. G., & Behm, D. G. (2013). The acute effect of different half squat set configurations on jump potentiation. *The Journal of Strength & Conditioning Research,* 27(8), 2059-2066.

177- Hardee, J. P., Lawrence, M. M., Zwetsloot, K. A., Triplett, N. T., Utter, A. C., & McBride, J. M. (2013). Effect of cluster set configurations on power clean technique. *Journal of sports sciences,* 31(5), 488-496.

178- Tufano, J. J., Conlon, J. A., Nimphius, S., Brown, L. E., Seitz, L. B., Williamson, B. D., & Haff, G. G. (2016). Cluster sets maintain velocity and power during high-volume back squats. *Int J Sports Physiol Perform*, 11(7), 885-92.

179- Haff, G. G., Hobbs, R. T., Haff, E. E., Sands, W. A., Pierce, K. C., & Stone, M. H. (2008). Cluster training: A novel method for introducing training program variation. *Strength & Conditioning Journal*, 30(1), 67-76.

180- Girman, J. C., Jones, M. T., Matthews, T. D., & Wood, R. J. (2014). Acute effects of a cluster-set protocol on hormonal, metabolic and performance measures in resistance-trained males. *European journal of sport science*, 14(2), 151-159.

181- Tufano, J. J., Conlon, J. A., Nimphius, S., Brown, L. E., Banyard, H. G., Williamson, B. D., ... & Haff, G. G. (2017). Cluster sets: permitting greater mechanical stress without decreasing relative velocity. *International journal of sports physiology and performance*, 12(4), 463-469.

182- Moreno, S. D., Brown, L. E., Coburn, J. W., & Judelson, D. A. (2014). Effect of cluster sets on plyometric jump power. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 28(9), 2424-2428.

183- Oliver, J. M., Kreutzer, A., Jenke, S. C., Phillips, M. D., Mitchell, J. B., & Jones, M. T. (2016). Velocity drives greater power observed during back squat using cluster sets. *The Journal of Strength & Conditioning Research,* 30(1), 235-243.

184- Folland, J. P., Irish, C. S., Roberts, J. C., Tarr, J. E., & Jones, D. A. (2002). Fatigue is not a necessary stimulus for strength gains during resistance training. *British journal of sports medicine*, 36(5), 370-373.

185- Iglesias-Soler, E., Mayo, X., Río-Rodríguez, D., Carballeira, E., Fariñas, J., & Fernández-Del-Olmo, M. (2016). Inter-repetition rest training and traditional set configuration produce similar strength gains without cortical adaptations. *Journal of sports sciences*, 34(15), 1473-1484.

186- Crevecoeur, G. U. (2016). A system approach to the General Adaptation Syndrome. *Basics on Mechanisms of Aging and Evolution*, 2016, 1-14.

187- Oliver, J. M., Jagim, A. R., Sanchez, A. C., Mardock, M. A., Kelly, K. A., Meredith, H. J., ... & Kreider, R. B. (2013). Greater gains in strength and power with intraset rest intervals in hypertrophic training. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 27(11), 3116-3131.

188- Rahimi, R. (2005). Effect of different rest intervals on the exercise volume completed during squat bouts. *Journal of sports science & medicine*, 4(4), 361.

189- Sooneste, H., Tanimoto, M., Kakigi, R., Saga, N., & Katamoto, S. (2013). Effects of training volume on strength and hypertrophy in young men. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 27(1), 8-13.

190- Verkhoshansky, Y., & Siff, M. C. (2009). *Supertraining*. Verkhoshansky SSTM.

191- Valverde-Esteve, T., Juan, M. G. M., Pablos-Monzó, A., Pablos-Abella, C., Juan, M. M. G., & Rodríguez-Ruiz, D. (2013). Effect of the inter-repetition rest length in the capacity to repeat peak power output. *British Journal of Sports Medicine,* 47(10), e3-e3.

192- Moir, G. L., Graham, B. W., Davis, S. E., Guers, J. J., & Witmer, C. A. (2013). Effect of cluster set configurations on mechanical variables during the deadlift exercise. *Journal of human kinetics*, 39, 15.

193- García-Ramos, A., Padial, P., Haff, G. G., Argüelles-Cienfuegos, J., García-Ramos, M., Conde-Pipó, J., & Feriche, B. (2015). Effect of different interrepetition rest periods on barbell velocity loss during the ballistic bench press exercise. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 29(9), 2388-2396.

194- Nicholson, G., Ispoglou, T., & Bissas, A. (2016). Do cluster-type regimens represent a superior alternative to traditional resistance training methods when the goal is maximal strength development?

195- McCaulley, G. O., McBride, J. M., Cormie, P., Hudson, M. B., Nuzzo, J. L., Quindry, J. C., & Travis Triplett, N. (2009). Acute hormonal and neuromuscular responses to hypertrophy, strength and power type resistance exercise. *European journal of applied physiology,* 105(5), 695-704.

196- Hansen, K., Cronin, J., & Newton, M. (2011). The effect of cluster loading on force, velocity, and power during ballistic jump squat training.

197- Mayo, X., Iglesias-Soler, E., & Fernández-Del-Olmo, M. (2014). Effects of set configuration of resistance exercise on perceived exertion. *Perceptual and motor skills*, 119(3), 825-837.

198- Zarezadeh-Mehrizi, A., Aminai, M., & Amiri-khorasani, M. (2013). Effects of traditional and cluster resistance training on explosive power in soccer players. *Iran J Health Phys Act*, 4(1), 51-6.

199- Oliver, J. M., Kreutzer, A., Jenke, S., Phillips, M. D., Mitchell, J. B., & Jones, M. T. (2015). Acute response to cluster sets in trained and untrained men. *European journal of applied physiology*, 115(11), 2383-2393.

200- Keogh, J. W., Wilson, G. J., & Weatherby, R. E. (1999). A cross-sectional comparison of different resistance training techniques in the bench press. *The Journal of Strength & Conditioning Research,* 13(3), 247-258.

201- Marshall, P. W., Robbins, D. A., Wrightson, A. W., & Siegler, J. C. (2012). Acute neuromuscular and fatigue responses to the rest-pause method. *Journal of science and medicine in sport*, 15(2), 153-158.

202- Arazi, H., Bagheri, A., & Kashkuli, V. (2013). The effect of different inter-repetition rest periods on the sustainability of bench and leg press repetıtıon. *Kinesiologia Slovenica*, 19(1).

203- Krieger, J. W. (2010). Single vs. multiple sets of resistance exercise for muscle hypertrophy: a meta-analysis. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 24(4), 1150-1159.

204- Schoenfeld, B. J. (2013). Potential mechanisms for a role of metabolic stress in hypertrophic adaptations to resistance training. *Sports medicine*, 43(3), 179-194.

205- Schoenfeld, B. J., Grgic, J., Van Every, D. W., & Plotkin, D. L. (2021a). Loading recommendations for muscle strength, hypertrophy, and local endurance: A re-examination of the repetition continuum. *Sports*, 9(2), 32.

206- González-Badillo, J. J., Rodríguez-Rosell, D., Sánchez-Medina, L., Gorostiaga, E. M., & Pareja-Blanco, F. (2014). Maximal intended velocity training induces greater gains in bench press performance than deliberately slower half-velocity training. *European journal of sport science*, 14(8), 772-781.

207- Padulo, J., Mignogna, P., Mignardi, S., Tonni, F., & D'ottavio, S. (2012). Effect of different pushing speeds on bench press. *International journal of sports medicine*, 33(05), 376-380.

208- Schoenfeld, B., & Grgic, J. (2018). Can drop set training enhance muscle growth?. *Strength & Conditioning Journal*, 40(6), 95-98.

209- Krzysztofik, M., Wilk, M., Wojdała, G., & Gołaś, A. (2019). Maximizing muscle hypertrophy: a systematic review of advanced resistance training techniques and methods. *International journal of environmental research and public health*, 16(24), 4897.

210- Schoenfeld, B. (2011). The use of specialized training techniques to maximize muscle hypertrophy. *Strength & Conditioning Journal*, 33(4), 60-65.

211- Goto, K., Nagasawa, M., Yanagisawa, O., Kizuka, T., Ishii, N., & Takamatsu, K. (2004). Muscular adaptations to combinations of high-and low-intensity resistance exercises. *The Journal of Strength & Conditioning Research,* 18(4), 730-737.

212- Varović, D., Žganjer, K., Vuk, S., & Schoenfeld, B. J. (2021). Drop-Set training elicits differential increases in non-uniform hypertrophy of the quadriceps in leg extension exercise. *Sports*, 9(9), 119.

213- Angleri, V., Ugrinowitsch, C., & Libardi, C. A. (2017). Crescent pyramid and drop-set systems do not promote greater strength gains, muscle hypertrophy, and changes on muscle architecture compared with traditional resistance training in well-trained men. *European journal of applied physiology*, 117(2), 359-369.

214- Krüger A. (1972). Die anwendungsmöglichkeiten des isokinetischen krafttrainings für die leichtathletik. Die lehre der leichtathletik.

215- Dalen, T. (2009)." Effects of single- and multi joint ballistic resistance training upon vertical Jump performance in welltrained sport science students" Nord-Trøndelag University College Faculty of Teacher Education Levanger, June.

216- El Araby, H.E.S. (2010)."The Effectiveness of Using the Ballistic Training for Developing the Muscular Ability On the Strength and Accuracy of High-jump Shooting upon Handball Players" *World Journal of Sport Sciences* 3 (S). 572-577.

217- Sundan, J. (2009). "Effects of ballistic and maximal resistance trainingon throwing velocity in well-trained female handball players", Nord-Trøndelag University College Faculty of Teacher Education Levanger, June.

218- Zaras, N.; Spengos, K.; Methenitis, S.; Papadopoulos, C.; Karampatsos, G.; Georgiadis, G.; Stasinaki, A.; Manta, P., and Terzis G. (2013). "Effects of Strength vs. Ballistic-Power Training on Throwing Performance" *Journal of Sports Science and Medicine* 12, 130-137.

219- Walker, S., Blazevich, A. J., Haff, G. G., Tufano, J. J., Newton, R. U., & Häkkinen, K. (2016). Greater strength gains after training with accentuated eccentric than traditional isoinertial loads in already strength-trained men. *Frontiers in physiology,* 7, 149.

220- Spitz, L.; Schnell, J. (1983). "Muskeln Sie sich! (Band 1). (Anleitung und Programme zum Kraftund Muskeltraining mit Hanteln und Synchron-Geraeten)" Verlag: Lothar, Altenburg, Deutschland.

221- http://pericopreparacaofisica.blogspot.com/2009/11/yoyo-squat-inertial-technology.html 24-11-2021. 10:30.

222- http://www.smartcoach.eu/smartcoach-lite 21-09-2017 09:28.

223- https://www.google.com.tr/search?biw=1366&bih=676&tbm=isch&sa=1&q=with+POLEA+CONICA+training&oq=with+POLEA+CONICA+training&gs_l=psy-ab.3...218085.218085.0.218908.1.1.0.0.0.0.108.108. 0j1.1.0....0...1.1.64.psy-ab..0.0.0.POmzIKHwjqo#imgdii= iBOs8EqRqmDFEM:&imgrc=chdOM5lxB4Wj0M: 21-09-2017. 10:22.

224- Begüm OĞUL, *Farklı düzlemlerde uygulanan PAP protokolünün yüzmede çıkış performansına etkisi* (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 4.

225- Zanon S. (1975). Beziehung zwischen maximaler relativer statischer und relativer elastischer Kraft im training des writspringers. *Leistungs sport*. 5.

226- Schröder W. (1975). Berücksichtigung das biomechanischen prinzips der aufangskraft. Im schnelligrafttraining. T. Und P. Der *körperkultur*. 24.

227- Schmidtbleicher D., Dietz V., Noth J., Antoni M. (1978). auftreten und funktionelle bedeutung des muskeldenungs reflexes bei lauf und sprintbewegungen. *Leistungssport*.8.

228- Larsson, L., & Tesch, P. A. (1986). Motor unit fibre density in extremely hypertrophied skeletal muscles in man. *European journal of applied physiology and occupational physiology,* 55(2), 130-136.

229- McFarlane (1982). "Jumping Exercises", Track&Field Quarterly Review, 82, (4)

230- Costello, F. (1984). Football: Using weight training and plyometrics to increase explosive power for football. *Strength & Conditioning Journal*, 6(2), 22-25.

231- Schmidtbleicher D., Golihofer A. (1982). Neuromuskuläre Untersuchungen zur Bestimmung individueller Belastungsgroflen für ein Tiefsprungtraining. *Leistungssporr* 12: 29 8-307.

232- LaChance, P. (1995). "Plyometric Exercise", *Journal of Strength & Conditioning: A*ugust Volume 17, Issue 4, p: 16-23.

233- Jacoby, E.; Fraley, B. (1995). "Complete book of jumps" Champaign IL: Human Kinetics.

234- Radcliffe, J., & Farentinos, R. (2015). High-Powered Plyometrics, 2E. Human kinetics.

235- Bosco C. (1985). "Adaptive Response of Human Skeletal Muscle to Simulated Hypergravity Condition", *Acta Physiologice Scandinavian*, 124.

236- Grosser, M., Brüggemann, G., & Zintl, F. (1986). Leistungssteuerung in Training und Wettkampf. München: BLV-Buchverl.

237- McArdle, W., D.; Katch, F., I.; Katch, V., L. (1981). "Exercise Physiology, Energy, Nutrition, and Human Performance", First Edition. Lippincott Williams & Wilkins.

238- Bush, J.,A., Kraemer, W.,J.; Mastro, A., M.; Triplett-McBride, T.; Volek, J., S.; Putukian, M.; Sebastianelli, W., J.; Knuttgen, H., G. (1999). "Exercise and recovery responses of adrenal medullary neurohormones to heavy resistance exercise", *Medicine Science Sports and Exercise* 31:554-559.

239- Chu D.A., Myer, G., D. (2013). "Plyometrics" Champaign, IL, Human Kinetics, p: 34, 103.

240- Hansen, D., & Kennelly, S. (2017). *Plyometric anatomy*. Human Kinetics.

241- de Villarreal, E. S. S., Kellis, E., Kraemer, W. J., & Izquierdo, M. (2009). Determining variables of plyometric training for improving vertical jump height performance: a meta-analysis. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 23(2), 495-506.

242- Allerheiligen, B., & Rogers, R. (1995). Plyometrics program design. *Strength and Conditioning*, 17, 26-26.

243- Bompa T, Carrera M. (2005). Periodization training for Sports: Science-Based Strenght and Conditioning Plans for 20 Sports. Human Kinetics, Champaign IL;.

244- Valik, B. (1966). "Strength Preparation of Young Track and Fielders", *Physical Culture in School* 4: 28

245- Oranchuk, D. J., Storey, A. G., Nelson, A. R., & Cronin, J. B. (2019). Isometric training and long-term adaptations: Effects of muscle length, intensity, and intent: A systematic review. *Scandinavian journal of medicine & science in sports*, 29(4), 484-503.

246- Manske, R.C., & Reiman, M.P. (2007). Muscle weakness. In Cameron, M.H., & Monroe, L.G. (Eds), *Physical Rehabilitation: Evidence-Based Examination, Evaluation, and Intervention*, 64-86. doi: 10.1016/B978-072160361-2.50008-9.

247- Arampatzis, A., Karamanidis, K., & Albracht, K. (2007). Adaptational responses of the human Achilles tendon by modulation of the applied cyclic strain magnitude. *Journal of experimental biology*, 210(15), 2743-2753.

248- Arampatzis, A., Peper, A., Bierbaum, S., & Albracht, K. (2010). Plasticity of human Achilles tendon mechanical and morphological properties in response to cyclic strain. *Journal of biomechanics*, 43(16), 3073-3079.

249- Fukunaga, T., Kawakami, Y., Kubo, K., & Kanehisa, H. (2002). Muscle and tendon interaction during human movements. *Exercise and sport sciences reviews*, 30(3), 106-110.

250- Kubo, K., Yata, H., Kanehisa, H., & Fukunaga, T. (2006). Effects of isometric squat training on the tendon stiffness and jump performance. *European journal of applied physiology*, 96(3), 305-314.

251- Kubo, K., Morimoto, M., Komuro, T., Tsunoda, N., Kanehisa, H., & Fukunaga, T. (2007). Influences of tendon stiffness, joint stiffness, and electromyographic activity on jump performances using single joint. *European journal of applied physiology*, 99(3), 235-243.

252- Balshaw, T. G., Massey, G. J., Maden-Wilkinson, T. M., Tillin, N. A., & Folland, J. P. (2016). Training-specific functional, neural, and hypertrophic adaptations to explosive-vs. sustained-contraction strength training. *Journal of Applied Physiology*, 120(11), 1364-1373.

253- Tillin, N. A., & Folland, J. P. (2014). Maximal and explosive strength training elicit distinct neuromuscular adaptations, specific to the training stimulus. *European journal of applied physiology*, 114(2), 365-374.

254- Massey, G. J., Balshaw, T. G., Maden-Wilkinson, T. M., Tillin, N. A., & Folland, J. P. (2018). Tendinous tissue adaptation to explosive-vs. sustained-contraction strength training. *Frontiers in physiology*, 9, 1170.

255- Krebs, D. E., Staples, W. H., Cuttita, D., & Zickel, R. E. (1983). Knee joint angle: its relationship to quadriceps femoris activity in normal and postarthrotomy limbs. *Archives of physical medicine and rehabilitation,* 64(10), 441-447.

256- Hasler, E. M., Denoth, J., Stacoff, A., & Herzog, W. (1994). Influence of hip and knee joint angles on excitation of knee extensor muscles. *Electromyography and clinical neurophysiology*, 34(6), 355-361.

257- Van Beijsterveldt, A. M. C., van de Port, I. G., Vereijken, A. J., & Backx, F. J. G. (2013). Risk factors for hamstring injuries in male soccer players: a systematic review of prospective studies. *Scandinavian journal of medicine & science in sports*, 23(3), 253-262.

258- Tsoukos, A., Bogdanis, G. C., Terzis, G., & Veligekas, P. (2016). Acute improvement of vertical jump performance after isometric squats depends on knee angle and vertical jumping ability. *Journal of strength and conditioning research*, 30(8), 2250-2257.

259- Abbott, B. C., & Wilkie, D. (1953). The relation between velocity of shortening and the tension-length curve of skeletal muscle. *The Journal of Physiology*, 120(1-2), 214-223.

260- Peltonen, H. (2017). Isometric force-time parameters in monitoring of strength training: with special reference to acute responses to different loading resistances. *Studies in sport, physical education and health,* (264).

261- Eriksson, E. (1981). Rehabilitation of muscle function after sport injury-major problem in sports medicine. *International journal of sports medicine*, 2(01), 1-6.

262- Blazevich, A. J., & Cannavan, D. (2006). Strength testing. In Sport and Exercise Physiology Testing Guidelines: Volume II-Exercise and Clinical Testing (pp. 146-153). Routledge.

263- Maddler S. (2019). Mixing it up: the biological significance of hybrid skeletal muscle fibers. *Journal of Experimental Biology*. 222. jeb200832. doi:10.1242/jeb.200832.

264- Schmidtbleicher, D. (2003). Motorische Eigenschaft Kraft: Struktur, Komponenten, Anpassungserscheinungen, Trainingsmethoden und Periodisierung. Rudern-erfahren, erkunden, erforschen, 15-40.

265- Kale M., Kaçoğlu, C., & Gürol, B. (2014). Elektromyostimülasyon antrenmanlarının nöral adaptasyon ve sportif performans üzerine etkileri. *Spor Bilimleri Dergisi*, 25(3), 142-158.

266- Porcari, J. P., McLean, K. P., Foster, C., Kernozek, T., Crenshaw, B., & Swenson, C. (2002). Effects of electrical muscle stimulation on body composition, muscle strength, and physical appearance. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 16(2), 165-172.

267- Seyri, K. M., & Maffiuletti, N. A. (2011). Effect of electromyostimulation training on muscle strength and sports performance. *Strength & Conditioning Journal*, 33(1), 70-75.

268- Başar G. (2006). Hemiplejiye bağlı gelişen üst ekstremite fleksör spastisitesinde elektrik stimulasyonun etkinliği. T.C Sağlık Bakanlığı İstanbul 70. yıl fizik tedavi ve rehabilitasyon 1. klinik (Uzmanlık tezi), 42-43.

269- Dolan, M. G., & Mendel, F. C. (2004). Clinical application of electrotherapy. *International Journal of Athletic Therapy and Training*, 9(5), 11-16.

270- Ahmad, M. F., & Hasbullah, A. H. (2015). The effects of electrical muscle stimulation (EMS) towards male skeletal muscle mass. *Int J Sport Health Sci*, 9(12), 864-73.

271- Evangelista, A. L., Teixeira, C. V. L. S., Barros, B. M., de Azevedo, J. B., Paunksnis, M. R. R., Souza, C. R. D., ... & Bocalini, D. S. (2019). Does whole-body electrical muscle stimulation combined with strength training promote morphofunctional alterations?. *Clinics*, 74.

272- Hindistan, İ. E., Orhan, İ. & Çanakcı, G. (2019). Sedanter Kadınlarda Tüm Beden Elektromyostimülasyonla Kombine Dinamik Kuvvet Alıştırmalarının Bazı Motorik Özellikler Üzerine Etkisinin İncelenmesi. Eurasian Research in Sport Science, 4 (2), 83-96. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/eriss/issue/50851/663771.

273- Rodrigues-Santana, L., Adsuar, J. C., Louro, H., Pérez-Gómez, J., Hernández-Mocholí, M. A., Carlos-Vivas, J., ... & de Campos, L. F. C. C. (2021). The effects of whole-body muscle stimulation on body composition and strength parameters: A protocol for systematic review and meta-analysis. *Medicine*, 100(18).

274- André, L. D., Basso-Vanelli, R. P., Ricci, P. A., Di Thommazo-Luporini, L., de Oliveira, C. R., Haddad, G. F., ... & Borghi-Silva, A. (2021). Whole-body electrical stimulation as a strategy to improve functional capacity and preserver lean mass after bariatric surgery: a randomized triple-blind controlled trial. *International Journal of Obesity*, 1-12.

275- Sanchez, B. R., Puche, P. P., & González-Badillo, J. J. (2005). Percutaneous electrical stimulation in strength training: an update. *J Strength Cond Res*, 19(2), 438-448.

276- Babault, N., Cometti, G., Bernardin, M., Pousson, M., & Chatard, J. C. (2007). Effects of electromyostimulation training on muscle strength and power of elite rugby players. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 21(2), 431-437.

277- Đokić, Z., & Međedović, B. (2013). Electrical muscle stimulation (ems) implementation in explosive strength development. Crnogorska sportska akademija» Sport Mont», XI (37-38-39), 207-211.

278- Kots, Y., & Chwilon, W. (1971). Muscle training with the electrical stimulation method. Teoriya i Praktika Fizicheskoi Kultury, USSR, 3(4).

279- Laughman, R. K., Youdas, J. W., Garrett, T. R., & Chao, E. Y. (1983). Strength changes in the normal quadriceps femoris muscle as a result of electrical stimulation. *Physical therapy*, 63(4), 494-499.

280- Selkowitz, D. M. (1985). Improvement in isometric strength of the quadriceps femoris muscle after training with electrical stimulation. *Physical therapy*, 65(2), 186-196.

281- Andrianowa, G. G., Koz, J. M., Martjanow, W. A., & Chwilon, W. A. (1974). Die Anwendung der Elektrostimulation für das Training der Muskelkraft.

282- Kemmler W., Teschler M., Weißenfels A., Bebenek M., Fröhlich M., Kohl M., Von Stengel S. (2016). Effects of whole-body electromyostimulation versus high-intensity resistance exercise on body composition and strength: a randomized controlled study. Evid Based Complement *Alternat Med, Volume*, Article ID 9236809, 1-9.

283- Enoka R.M. (1988). Muscle strength and its development new perspectives. *Sports medicine* 6, 146-168.

284- Maffiuletti N.A., Pensini M. ve Martin A. (2002a). Activation of human plantar flexor muscles increases after electromyostimulation training. *J Appl Physiol* 92, 1383-1392.

285- Gondin J., Guette M., Ballay Y., Martin A. (2005). Electromyostimulation training effects on neural drive and muscle architecture. *Med. Sci. Sports Exerc*., 37 (8), pp. 1291-1299.

286- Ruther, C. L., Golden, C. L., Harris, R. T., & Dudley, G. A. (1995). Hypertrophy, Resistance Training, and the Nature. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 9(3), 155-159.

287- Maffiuletti, N.A., Dugnani S., Folz M., Di Pierno E., Mauro F. (2002b). Effect of combined electrostimulation and plyometric training on vertical jump height. *Med Sci Sports Exerc*, 34(10), 1638-1644.

288- Paillard, T. (2008). Combined application of neuromuscular electrical stimulation and voluntary muscular contractions. *Sports medicine*, 38(2), 161-177.

289- Jee, Y. S. (2018). The efficacy and safety of whole-body electromyostimulation in applying to human body: based from graded exercise test. *Journal of Exercise Rehabilitation*, 14(1), 49.

290- Herrero, A. J., Martín, J., Martín, T., Abadía, O., Fernández, B., & García-López, D. (2010). Short-term effect of plyometrics and strength training with and without superimposed electrical stimulation on muscle strength and anaerobic performance: A randomized controlled trial. Part II. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 24(6), 1616-1622.

291- Voelzke, M., Stutzig, N., Thorhauer, H. A., & Granacher, U. (2012). Promoting lower extremity strength in elite volleyball players: effects of two combined training methods. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 15(5), 457-462.

292- Beulke, H. (1978). Kritische Aspekte zur Elektrostimulation als Trainingsmittel. *Leistungssport*, 8, 224-235.

293- Commomdare, E. (1977). "Electromusculation", *Médicine du Sport*. 51: 6, 4-9.

294- Verkhoshansky, Y. (1972). "Grundlagen der Speziellen Krafttrainings", In; Modernes Krafttraining in Sport, Adam, K.; Verkhoshansky, Y. Bartles&Wernitz, Berlin, München, Frankfurt.

295- Harre, D. (1979). "Trainingslehre" Sportverlag, Berlin, (İlk baskı 1971) s:66, 68, 69.

296- Bompa, T. O., & Haff, G. G. (2009). Periodization. Theory and methodology of training, 5. ISBN-10: 0-7360-8547-5 (Adobe PDF).

297- Ehlenz, H., Grosser, M., & Zimmermann, E. (1983). Krafttraining: Grundlagen-Methoden-Übungen-Trainingsprogramme. BLV-Verlagsgesellschaft.

298- McFarlane, B. (2001). The Sciences of SAC: Speed, Agility, Conditioning. Brent McFarlane.

299- Bührle, M., & Schmidtbleicher, D. (1977). Der einfluss von maximalkrafttraining auf die bewegungsschnelligkeit. *Leistungssport*, 7(1), 3-10.

300- Clarke, H., H. (1973). "Characteristics of Athlets", *Physical Fitness Research Digest*, Washington, 3 (2), 1-20

301- Atha, J. (1981). "Strengthenıng Muscle", *Exercise & Sport Sciences Reviews*: January, Volume 9, Issue 1, p 1-74.

302- Fleck, S. J., & Schutt Jr, R. C. (1985). Types of strength training. *Clinics in sports medicine*, 4(1), 159-168.

303- Komi, P. V., & Buskirk, E. R. (1972). Effect of eccentric and concentric muscle conditioning on tension and electrical activity of human muscle. *Ergonomics*, 15(4), 417-434.

304- Davies, C. T. M., & White, M. J. (1981). Muscle weakness following eccentric work in man. *Pflügers Archiv*, 392(2), 168-171.

305- Friden, J., Kjörell, U., & Thornell, L. E. (1984). Delayed muscle soreness and cytoskeletal alterations: an immunocytological study in man. International journal of sports medicine, 5(01), 15-18.

306- Hoppeler, H. (1986). Exercise-induced ultrastructural changes in skeletal muscle. *International journal of sports medicine*, 7(04), 187-204.

307- https://twitter.com/QuarryPE/status/597823307304558593/photo/1

308- Letzelter, H., Letzelter, M. (1990). "Krafttraining Sport: Theorie-Methoden-Praxis", Ro ro ro Sport Reinbek bei Hamburg, s:37, 163, 339, 341, 355, 367.

309- Knuttgen, H. G., & Kraemer, W. J. (1987). Terminology and measurement. *Journal of applied sport science research*, 1(1), 1-10.

310- Adams, K.; O'Shea, J., P.; O'Shea, K., L.; Climstein, M. (1992). "The effect of six weeks of squat, plyometrics and squat-plyometric training on power production". *Journal of Applied Sport Science Research*, 6: 36-41.

311- Clutch, D., Wilton, M., McGown, C., & Bryce, G. R. (1983). The effect of depth jumps and weight training on leg strength and vertical jump. *Research quarterly for exercise and sport*, 54(1), 5-10.

312- Bauer, T., Thayer, R. E., & Baras, G. (1990). Comparison of training modalities for power development in the lower extremity. *J. Appl. Sport Sci. Res*, 4(4), 115-121.

313- Wilson, J. P. (Ed.). (2005). Human resource development: learning & training for individuals & organizations. Kogan Page Publishers.

314- Häkkinen, K.; Komi, P., V. (1985b). "Effects of Explosive type Strength Training on Electromyografic and Force Production Characteristics of Leg Extensor Muscle During Concentrik and Various Strech-Shortening Cycle Exercises", *Scandinavian Jorunal of Sport Science,* 7: 55-64.

315- Moss, B. M., Refsnes, P. E., Abildgaard, A., Nicolaysen, K., & Jensen, J. (1997). Effects of maximal effort strength training with different loads on dynamic strength, cross-sectional area, load-power and load-velocity relationships. *European journal of applied physiology and occupational physiology*, 75(3), 193-199.

316- Kraemer, W. J., & Newton, R. U. (2000). Training for muscular power. *Physical medicine and rehabilitation clinics of North America*, 11(2), 341-368.

317- Behm, D. G., & Sale, D. G. (1993). Intended rather than actual movement velocity determines velocity-specific training response. *Journal of Applied Physiology*, 74(1), 359-368.

318- Santos, E. J., & Janeira, M. A. (2011). The effects of plyometric training followed by detraining and reduced training periods on explosive strength in adolescent male basketball players. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 25(2), 441-452.

319- Nunome, H. (2016, November). Kinematics of side-foot ball stopping technique in soccer. In ISBS-Conference Proceedings Archive.

320- Aagaard, P., Simonsen, E. B., Andersen, J. L., Magnusson, P., & Dyhre-Poulsen, P. (2002). Increased rate of force development and neural drive of human skeletal muscle following resistance training. *Journal of applied physiology*, 93(4), 1318-1326.

321- Tidow, G., & Wiemann, K. (1993). Zur Interpretation und Veränderbarkeit von Kraft-Zeit-Kurven bei explosiv-ballistischen Krafteinsätzen. Teil II. Deutsche Zeitschrift für Sportmedizin, 44(4), pp. S. 136-150.

322- Issurin, V. B., & Tenenbaum, G. (1999). Acute and residual effects of vibratory stimulation on explosive strength in elite and amateur athletes. *Journal of sports sciences*, 17(3), 177-182.

323- Bean, A. (2015). The Complete Guide to Strength Training. 5th edition. Bloomsbury Publishing.

324- O'Shea, P. (1995). Quantum Strength & Power Training (gaining the Winning Edge). Textbook of Applied Athletic Strength Training & Conditioning for Peak Performance Ages 16-80. Patrick's Books.

325- Newton, R. U., & Kraemer, W. J. (1994). Developing explosive muscular power: Implications for a mixed methods training strategy. *Strength & Conditioning Journal*, 16(5), 20-31.

326- Liebenberg T. (2021). Using the medicine ball for greater force production. North-West University Potchefstroom South Africa. http://www.speerschule.ch/docs/doc-liebenbergmedball.pdf. 12-12-2021. 10:46.

327- Tharion, W. J., Harman, E. A., Kraemer, W. J., & Rauch, T. M. (1991). Effects of Different Weight Training Routines on. *Journal of Applied Sport Science Research*, 5(2), 60-65.

328- Clayton, N., Drake, J., Larkin, S., Linkul, R., Martino, M., Nutting, M., & Tumminello, N. (2015). Foundations of fitness programming. Colorado Springs, CO: National Strength and Conditioning Association.

329- Martin, D. (1988). "Training im Kindes-und Jugendalter", *Schorndorf*, s: 61, 62, 68, 89.

330- Hartmann, H., Wirth, K., Mickel, C., Keiner, M., Sander, A., & Yaghobi, D. (2016). Stress for vertebral bodies and intervertebral discs with respect to squatting depth. *Journal of Functional Morphology and Kinesiology,* 1(2), 254-268.

331- Berger, J.; Hauptmann, M. (1989). "Kraft Training im Frühen Schuljugendalter. Theorie und Praxis der Körperkultur, 38

332- Browne, T. D., Yost, R. P., & McCarron, R. F. (1990). Lumbar ring apophyseal fracture in an adolescent weight lifter: A case report. *The American journal of sports medicine*, 18(5), 533-535.

333- Faigenbaum, A. D., & Myer, G. D. (2010). Resistance training among young athletes: safety, efficacy and injury prevention effects. *British journal of sports medicine,* 44(1), 56-63.

334- Myer, G. D; Quatman, C. E; Khoury, J; Wall, E J; Hewett, T E. (2009). Youth Versus Adult "Weightlifting" Injuries Presenting to United States Emergency Rooms: Accidental Versus Nonaccidental Injury Mechanisms, Journal of Strength and Conditioning Research: Volume 23- Issue 7- p 2054-2060 doi: 10.1519/JSC.0b013e3181b86712.

335- Kinakin. K. (2009). "Optimal muscle training-Biomechanics of lifting for maximum growth and strength", Human Kinetics, ISBN:0-7360-4679-8 (ilk basım 2004).

336- Paker, H. S. (1996). *Sporda Beslenme.* Ertem Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara.

337- Stone, M. H., & O'Bryant, H. S. (1987). Weight training: a scientific approach. Minneapolis, MN: Burgess International Group.

338- Stowers, T., McMillan, J., Scala, D., Davis, V., Wilson, D., & Stone, M. (1983). The short-term effects of three different strength-power training methods. *Strength & Conditioning Journal*, 5(3), 24-27.

339- Rhea, M. R., Alvar, B. A., Ball, S. D., & Burkett, L. N. (2002). Three sets of weight training superior to 1 set with equal intensity for eliciting strength. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 16(4), 525-529.

340- Weakley, J. J., Till, K., Read, D. B., Roe, G. A., Darrall-Jones, J., Phibbs, P. J., & Jones, B. (2017). The effects of traditional, superset, and tri-set resistance training structures on perceived intensity and physiological responses. *European journal of applied physiology*, 117(9), 1877-1889.

341- Fauzi, J. H., Mulyani, J. D., & Prayoga, A. (2018). Training of Superset System Power and Set System to Improve the Strength of Limb. In Proceedings of the 2nd International Conference on Sports Science, Health and Physical Education (ICSSHPE 2017) - Volume 1, pages 507-510 ISBN: 978-989-758-317-9

342- Eide, V. (2020). The Chronic Effects of Agonist-Antagonist Paired Set Resistance Training on strength and Muscle Mass Development. Norwegian University of Science and Technology Faculty of Medicine and Health Sciences Department of Neuromedicine and Movement Science (Master's thesis, NTNU).

343- Weakley, J. J., Till, K., Read, D. B., Phibbs, P. J., Roe, G., Darrall-Jones, J., & Jones, B. L. (2020). The effects of superset configuration on kinetic, kinematic, and perceived exertion in the barbell bench press. *The Journal of Strength & Conditioning Research,* 34(1), 65-72.

344- White, J. B. (2011). Effects of Supersets Versus Traditional Strength Training Methods on Muscle Adaptations, Recovery, and Selected Anthropometric Measures. Ohio University.

345- Schoenfeld, B., Fisher, J., Grgic, J., Haun, C., Helms, E., Phillips, S., ... & Vigotsky, A. (2021b). Resistance training recommendations to maximize muscle hypertrophy in an athletic population: Position stand of the IUSCA. *International Journal of Strength and Conditioning*, 1(1).

346- Jonath, U. (1973). "Praxis der Lichtatletik, eine Enzyklopedia", Bartles&Wenitz, Belin, München, Frankfurt.

347- Schröder, H., Navarro, E., Tramullas, A., Mora, J., & Galiano, D. (2000). Nutrition antioxidant status and oxidative stress in professional basketball players: effects of a three compound antioxidative supplement. *International journal of sports medicine*, 21(02), 146-150.

348- Cowan, K., Malm, R., Lutz, A., Murphy, C. (2012). "Five for Life Program Circuit Training", Focused Fitness, Second Edition, USA, p:6.

349- Martin, D. (1980). Grundlagen der Trainingslehre. 2. Die Planung, Gestaltung, Steuerung des Trainings und das Kinder-und Jugendtraining. Hofmann.

350- Bompa, T., O.; Di Pasquale, M.; Cornacchia L., J. (2013). "Serious Strength Training", Human Kinetics, p: 18.

351- Lehnert, A. (1994). "Die Unmittelbare Vorbereitung und EntscheidendeWettkampfe", Leistungssport, (24)1, S. 10-15.

352- Thiess, G.; Schnabel, G.; Baumann, R. (1980). "Training Von A bis Z: Kleines Wörterbuch für die Theorie und Praxis des sportlichen Trainings Sport Verlag, 2. Auflage, GDR.

353- Neumann, P. (1998). Berbalk: Optimiertes Ausdauertraining. Meyer & Meyer Verlag.

354- Houmard, J. A. (1991). Impact of reduced training on performance in endurance athletes. *Sports Medicine*, 12(6), 380-393.

Bölüm 10
DAYANIKLILIK VE ANTRENMANI

DAYANIKLILIK

Dayanıklılık; enerjisel, koordinatif, biyomekanik ve psikolojik boyutları olan bir kavramdır. Değişik kaynaklarda çok geniş bir kapsamla ele alınmaktadır. Değişik dayanıklılık tanımlarının çoğunda, yüklenme yoğunluğuna bağlı olarak uzun süreli bir yüklenme kapsamı en belirleyici ölçüt olarak benimsenirken ikinci ölçüt olarak da yorgunluğa karşı koyma, yorgunluğa direnç gösterme yeteneği olarak ifade edilmektedir. Yorgunluk ise verim yeteneğinin geçici olarak azalması olarak tanımlanır. Dayanıklılığın daha iyi anlaşılması için şimdiye kadarki açıklamalarda biraz da soyut kalan **yorgunluk** kavramı açıklama gereği duyulmaktadır.

Yorgunluk Kavramı

Yorgunluk, fiziksel aktivite sırasında kasın güç oluşum kapasitesindeki aşamalı düşüş olarak tarif edilmektedir.

Bompa ve Buzzichelli'ye (2015) göre, çok fazla araştırma yorgunluğa ayrılmış olsa da ne kesin düzeyi ne de kesin nedenleri iyi biliniyor. Yine de antrenörler, sporcuların yorgunluğu erteleyebilmelerini sağlamak ve aşırı antrenman sendromuna düşmelerinden kaçınmak için bu alanda olabildiğince bilgilendirilmelidir[1].

Enoka ve Stuvart'a (1992) göre yorgunluğun altında yatan mekanizmaların göreve bağlı olduğu ve yorgunluk mekanizmalarının kademeli olduğu bildirilmektedir[2]. Aşağıda, bazı yorgunluk nedenleri sıralanmıştır.

1. Enerji rezervlerinin azalması (örn. kreatinfosfat, glikojen gibi),

Kanatlardan oyun: 4 hücum, 4 savunma oyuncusu iki kale

Düzenleme

- 40x40 m büyüklükte saha
- Ortada sırt sırta iki kale (kaleciyle)
- Her iki tarafta kanat oyuncusu olarak topsuz bir hücum oyuncusu yerleştirilir.
- Her iki tarafta da yine birer hücum oyuncusu kale önünde bulunur.
- Savunmacı söz konusu kalelerin 10 m önünde ya da yanında yer alır.
- Antrenör ve yardımcısı karşılıklı çapraz köşelerde toplarla yer alırlar.

Uygulama

- İki kanat oyuncusundan birine pas verilir, ona en yakın savunmacı derhâl üzerine doğru öne çıkar.
- Kanat hücum oyuncusu kalenin önünde bulunan diğer iki hücum oyuncusuyla da oynayabilir.
- Böylece 3:3 gol atmayı denerken 3 savunmacıda topa sahip olmaya çalışır.

Kanat hücum oyuncularının görevi

- Kanattan 1:1 oyun
- Savunmanın baskısına rağmen kendi grubundaki oyuncuya isabetli orta ya da geriye pas
- Yine kendisi dar açıdan şut deneyebilir.

KAYNAKÇA

1- Bompa, T.; Buzzichelli, C. (2015). "Periodization Training for Sports" Human Kinetics, Third Edition, USA,

2- Enoka, R. M., & Stuvart, D. G. (1992). Neurobiology of muscle fatigue. *Journal of applied physiology*, 72(5), 1631-1648.

3- Duncan, P. W., & Badke, M. B. (1987). Stroke rehabilitation: The recovery of motor control. New York: Year Book

4- Findeisen, D. G., Linke, P. G., & Pickenhain, L. (Eds.). (1980). *Grundlagen der Sportmedizin: für Studenten, Sportlehrer und Trainer: mit programmiertem Lernteil*. Johann Ambrosius Barth.

5- Martin, D. (1987). Ermüdung als Steuergröße im Training. *Sportwissenschaft*, 17(4), 378-393

6- Edwards, R. H. (1981). Human muscle function and fatigue. *Human muscle fatigue: physiological mechanisms,* 82, 1-18.

7- Harre, D. (1979). Trainingslehre. Sportverlag-Berlin. 4. Auflage. Erste auflage 1971.

8- Edgerton, R. (1986). Exercise issues related to the neuromuscular function and adaptation to microgravity. In NASA Conference Publication (Vol. 3051, pp. 77-8). Scientific and Technical Information Office, National Aeronautics and Space Administration.

9- Hollmann, W. (1980). Hettinger: Sportmedizin-Arbeitsund Trainingsgrundlagen.

10- Keul, J. (1975). Muscle metabolism during long lasting exercise. In *Metabolic adaptation to prolonged physical exercise* (pp. 31-42). Birkhäuser, Basel.

11- Hollmann, W. (1985). Historical remarks on the development of the aerobic-anaerobic threshold up to 1966. *International Journal of Sports Medicine*, 6(03), 109-116.

12- Drinkwater, B. (1988). Training of female athletes. *The Olympic book of sport medicine*, 1, 309-327.

13- Tanaka, H., & Seals, D. R. (2003). Invited review: dynamic exercise performance in masters athletes: insight into the effects of primary human aging on physiological functional capacity. *Journal of applied physiology,* 95(5), 2152-2162.

14- Wiswell, R. A., Hawkins, S. A., Jaque, S. V., Hyslop, D., Constantino, N., Tarpenning, K., ... & Schroeder, E. T. (2001). Relationship between physiological loss, performance decrement, and age in master athletes. *The Journals of Gerontology Series A: Biological Sciences and Medical Sciences*, 56(10), M618-M626.

15- Weineck, J. (1994). Sportanatomi 9. Auflage. *Perimed-Medizin*. Verlagsges.Balingen.

16- Martin, D. (1991). *Training distance runners*. Leisure Press.

17- Frederick, E. C. (1985). Synthesis, experimentation, and the biomechanics of economical movement. *Medicine and Science in Sports and Exercise,* 17(1), 44-47.

18- Daniels, J. (1974). Physiological characteristics of champion male athletes. Research Quarterly. *American Alliance for Health, Physical Education and Recreation*, 45(4), 342-348.

19- Holloszy, J. O., & Coyle, E. F. (1984). Adaptations of skeletal muscle to endurance exercise and their metabolic consequences. *Journal of applied physiology*, 56(4), 831-838.

20- Boeckh-Behrens, W. U., & Buskies, W. (1995). Gesundheitsorientiertes Fitnesstraining (Band 1). Lüneburg: Wehdemeier & Pusch.

21- Hollmann, W., & Hettinger, T. (1990). Sportmedizin: Arbeits-und Trainingsgrundlagen; mit 79 Tabellen. Schattauer.

22- Akgün, N. (1994). *Egzersiz ve Spor Fizyolojisi.* Ege Üniversitesi Basım evi. İZMİR

23- Beneke, R., Heck, H., Schwarz, V. & Leithäuser, R. (1996). Maximal lactate steady state during the second decade of age. *Medicine and science in sports and exercise*, 28(12), 1474-1478.

24- Frontera, W. R., Meredith, C. N., O'Reilly, K. P., Knuttgen, H. G., & Evans, W. J. (1988). Strength conditioning in older men: skeletal muscle hypertrophy and improved function. *Journal of applied physiology*, 64(3), 1038-1044.

25- Neumann, G., Pfützner, A., & Berbalk, A. (1999). Optimiertes Ausdauertraining Meyer & Meyer Verlag, 2. Aufl., Aachen, 103-106.

26- Böhmer, H. J. (1993). Residual stresses and material behavior of M50NiL and RBD. ASTM SPECIAL TECHNICAL PUBLICATION, 1195, 34-34.

27- Zintl, F. (1989). Biologische Grundlagen zum Training von Kraft-, Schnellkraft-und Schnelligkeitsleistungen in der Leichtathletik. *Die Lehre der Leichtathletik*, 28 (21/22), 621-625.

28- Barclay, J. K., & Stainsby, W. N. (1975). The role of blood flow in limiting maximal metabolic rate in muscle. *Medicine and science in sports*, 7(2), 116-119.

29- Noble, B. J. (1986). Physiology of exercise and sport (No. 747). Mosby Incorporated.

30- Grosser, M., Brüggemann, P., & Zintl, F. (1986). Leistungssteuerung in Training und Wettkampf:[Theorie und Praxis für alle Sportarten]. BLV-Verlag-Ges.

31- Fox E.L., Bowers R. W., Foss M. L. (1999). *Beden Eğitimi ve Sporun Fizyolojik Temelleri*. Çeviri; Mesut Cerit; Bağırgan, Ankara.

32- Sleamaker, R. (1989). *Serious training for serious athletes*. Human Kinetics Publishers.

33- Schüler, K. (1970). Rotes Blutbild und Blutvolumen beim Sportler. *Medizin und Sport*, 10, 102-109.

34- Meller, W., & Mellerowicz, H. (1970). Vergleichende Untersuchungen über Dauertraining mit gleicher Arbeit, aber unterschiedlicher Leistung an eineiigen Zwillingen. Sportarzt u. *Sportmed*, 21, 1-4.

35- Neumann, G., Pfützner, A., & Hottenrott, K. (2010). Das große Buch vom Triathlon. Meyer & Meyer Verlag.

36- Weineck, J. (2003): "Optimales Training" Erlangen 7. Auflage (Erste auflage 1990).

37- Morgan, C.T. (1980). *Psikolojiye Giriş Ders kitabı* (Çev.: Karakaş S.). Ankara. Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.

38- Hoshikawa, T., Matsui, H., & Miyashita, M. (1973). Analysis of running pattern in relation to speed. In *Biomechanics III* (Vol. 8, pp. 342-348). Karger Publishers.

39- Saziorski, W.M., Aleschinski & Jakunin, N.A. (1987). Biomechanische Grundlagen der Ausdauer. Sportverlag. Berlin.

40- Iwańska, D., Tabor, P., Grabowska, O., & Mastalerz, A. (2021). The Symmetry of Fatigue of Lower Limb Muscles in 400 m Run Based on Electromyography Signals. *Symmetry*, 13(9), 1698.

41- Pugh, L. G. E. (1971). The influence of wind resistance in running and walking and the mechanical efficiency of work against horizontal or vertical forces. *The Journal of physiology*, 213(2), 255-276.

42- Jokl, E. (1973). *Physique and performance*. Verlag nicht ermittelbar.

43- Batke, G. (1987). Sportmedizininche Grundlagen. Deutsch, Thun-Frankfurt

44- Maffetone, P., & Laursen, P. B. (2020). Maximum aerobic function: clinical relevance, physiological underpinnings, and practical application. *Frontiers in Physiology*, 296.

45- Greiwe, J. S., Kaminsky, L. A., Whaley, M. H., & Dwyer, G. B. (1995). Evaluation of the ACSM submaximal ergometer test for estimating VO2max. *Medicine and science in sports and exercise*, 27(9), 1315-1320.

46- Baum ve Hollmann'dan akt. Roschinsky, J. (2004). Fat Burning: Exercise & Diet. Meyer & Meyer Verlag.

47- Borg, G. A. (1982). Psychophysical bases of perceived exertion. *Medicine & science in sports & exercise.*

48- Maglischo, E.W. (2012). *Swimming Fastest*. Yararcan M. (Çev.). 1. Baskı. S.43-45, İstanbul: Ekin Grubu

49- Bompa, T. O., & Buzzichelli, C. (2019). Periodization: theory and methodology of training. Human kinetics.

50- LaFontaine, T. P., Londeree, B. R., & Spath, W. K. (1981). The maximal steady state versus selected running events. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 13(3), 190-193.

51- Brooks, G. A. (1985). Lactate: glycolytic end product and oxidative substrate during sustained exercise in mammals—the "lactate shuttle". In *Circulation, Respiration, and Metabolism* (pp. 208-218). Springer, Berlin, Heidelberg.

52- Gollnick, P. D., Bayly, W. M., & Hodgson, D. R. (1986). Exercise intensity, training, diet, and lactate concentration in muscle and blood. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 18(3), 334-340.

53- Gladden, L. B. (1991). Net lactate uptake during progressive steady-level contractions in canine skeletal muscle. Journal of Applied Physiology, 71(2), 514-520.

54- Hermansen, L. & Vaage, O. (1977). Lactate disappearance and glycogen synthesis in human muscle after maximal exercise. *American Journal of Physiology-Endocrinology and Metabolism*, 233(5), E422.

55- Stanley, B. G., Kyrkouli, S. E., Lampert, S., & Leibowitz, S. F. (1986). Neuropeptide Y chronically injected into the hypothalamus: a powerful neurochemical inducer of hyperphagia and obesity. *Peptides*, 7(6), 1189-1192.

56- Jorfeldt, L., Juhlin-Dannfelt, A., & Karlsson, J. (1978). Lactate release in relation to tissue lactate in human skeletal muscle during exercise. *Journal of Applied Physiology*, 44(3), 350-352.

57- Karlsson, J., & Saltin, B. (1971). Diet, muscle glycogen, and endurance performance. *Journal of applied physiology,* 31(2), 203-206.

58- Brooks, G. A. (1986). The lactate shuttle during exercise and recovery. *Medicine and science in sports and exercise*, 18(3), 360-368.

59- Orok, C. J., Hughson, R. L., Green, H. J., & Thomson, J. A. (1989). Blood lactate responses in incremental exercise as predictors of constant load performance. *European journal of applied physiology and occupational physiology,* 59(4), 262-267.

60- Poortmans, J. R., & Vancalck, B. (1978). Renal glomerular and tubular impairment during strenuous exercise in young women. *European journal of clinical investigation*, 8(3), 175-178.

61- Ahlborg, G., Hagenfeldt, L., & Wahren, J. (1975). Substrate utilization by the inactive leg during one-leg or arm exercise. *Journal of Applied Physiology*, 39(5), 718-723.

62- Mazzeo, R. S., Brooks, G. A., Schoeller, D. A., & Budinger, T. F. (1986). Disposal of blood [1-13C] lactate in humans during rest and exercise. *Journal of applied physiology*, 60(1), 232-241.

63- Kondoh, Y., Kawase, M., & Ohmori, S. (1992). D-lactate concentrations in blood, urine and sweat before and after exercise. *European journal of applied physiology and occupational physiology*, 65(1), 88-93.

64- Kindermann, W., Simon, G., & Keul, J. (1979). The significance of the aerobic-anaerobic transition for the determination of work load intensities during endurance training. *European journal of applied physiology and occupational physiology*, 42(1), 25-34.

65- Oyono-Enguelle, S., Heitz, A., Marbach, J. O. H. C., Ott, C., Gartner, M., Pape, A., ... & Freund, H. (1990). Blood lactate during constant-load exercise at aerobic and anaerobic thresholds. *European journal of applied physiology and occupational physiology*, 60(5), 321-330.

66- Hottenrott, K. & Neumann, G. (2008): Methodik des Ausdauertrainings. Band 165. Beiträge zur Lehre und Forschung im Sport. Schorndorf: Hofmann Verlag.

67- Scholich, M. (1991). *Circle-Training*. Berlin: Sportverlag.

68- Laursen, P., & Buchheit, M. (2019). Science and application of high-intensity interval training. Human Kinetics.

69- Zintl, F. (1989). Biologische Grundlagen zum Training von Kraft-, Schnellkraft-und Schnelligkeitsleistungen in der Leichtathletik. *Die Lehre der Leichtathletik*, 28 (21/22), 621-625.

70- Alan R. Barker, Josephine Day, Aaron Smith, Bert Bond, Craig A. Williams (2014).The influence of 2 weeks of low-volume high intensity interval training on health outcomes in adolescent boys. *Journal of Sport Sciences*,32:8,757-765.

71- Babraj JA., Vollaard NBJ, Keast C, Guppy FM, Cottrell G & Timmons JA. (2009). "Extremely short duration high intensity interval training substantially improves insulin action in young healthy males." *BMC endocrine disorders* 9.1: 1-8.

72- Bayati, M., Farzad, B., Gharakhanlou, R., & Agha-Alinejad, H. (2011). A practical model of low-volume high-intensity interval training induces performance and metabolic adaptations that resemble 'all-out'sprint interval training. *Journal of sports science & medicine*, 10(3), 571.

73- Tabata, I., Nishimura, K., Kouzaki, M., Hirai, Y., Ogita, F., Miyachi, M., & Yamamoto, K. (1996). Effects of moderate-intensity endurance and high-intensity intermittent training on anaerobic capacity and VO~ 2~ m~ a~ x. *Medicine and science in sports and exercise*, 28, 1327-1330.

74- Lindsay, F. H., Hawley, J. A., Myburgh, K. H., Schomer, H. H., Noakes, T. D., & Dennis, S. C. (1996). Improved athletic performance in highly trained cyclists after interval training. *Medicine and science in sports and exercise,* 28(11), 1427-1434.

75- Billat, V. L., Slawinski, J., Bocquet, V., Demarle, A., Lafitte, L., Chassaing, P., & Koralsztein, J. P. (2000). Intermittentruns at the velocity associated with maximal oxygen uptake enables subjects to remain at maximal oxygen uptake for a longer time than intense but submaximal runs. *European journal of applied physiology,* 81(3), 188-196.

76- Faria, E. W., Parker, D. L., & Faria, I. E. (2005). The science of cycling. *Sports medicine*, 35(4), 285-312.

77- Breil, F. A., Weber, S. N., Koller, S., Hoppeler, H., & Vogt, M. (2010). Block training periodization in alpine skiing: effects of 11-day HIT on VO2max and performance. *European journal of applied physiology*, 109(6), 1077-1086.

78- Buchheit, M., & Laursen, P. B. (2013). High-intensity interval training, solutions to the programming puzzle. *Sports medicine*, 43(5), 313-338.

79- Bermejo, F. J., Olcina, G., Martinez, I., & Timón, R. (2018). Effects of a HII T protocol including functional exercises on performance and body composition. *Arch Med Deporte*, 35(6), 386-391.

80- Paul, F., Otte, J., Schmitt, I., & Dal Grande, F. (2018). Comparing Sanger sequencing and high-throughput metabarcoding for inferring photobiont diversity in lichens. *Scientific Reports*, 8(1), 1-7.

81- Wen, D., Utesch, T., Wu, J., Robertson, S., Liu, J., Hu, G., & Chen, H. (2019). Effects of different protocols of high intensity interval training for VO2max improvements in adults: A meta-analysis of randomised controlled trials. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 22(8), 941-947.

82- Gaesser, G. A., & Angadi, S. S. (2011). High-intensity interval training for health and fitness: can less be more?. *Journal of Applied Physiology,* 111(6), 1540-1541.

83- Roy, B. A. (2013). High-Intensity Interval Training: Efficient, Effective, and a Fun Way to Exercise: Brought to you by the American College of Sports Medicine www. acsm. org. *ACSM's Health & Fitness Journal*, 17(3), 3.

84- Little, J. P., Safdar, A., Wilkin, G. P., Tarnopolsky, M. A., & Gibala, M. J. (2010). A practical model of low-volume high-intensity interval training induces mitochondrial biogenesis in human skeletal muscle: potential mechanisms. *The Journal of physiology*, 588(6), 1011-1022

85- Samuel G.J, Martınez N,. & Campbell B.I. (2013). The impact of high-intensity interval training on metabolic syndrome. *Strength and Conditioning Journal*, 63-65.

86- Gibala, M. J., & McGee, S. L. (2008). Metabolic adaptations to short-term high-intensity interval training: a little pain for a lot of gain?. *Exercise and sport sciences reviews*, 36(2), 58-63.

87- Ahmaidi, S., Granier, P., Taoutaou, Z., Mercier, J., Dubouchaud, H., & Prefaut, C (1996). Effects of active recovery on plasma lactate and anaerobic power following repeated intensive exercise. *Medicine and science in sports and exercise*, 28(4), 450-456.

88- A. Strand, I., A. Strand, P. O., Christensen, E. H., & Hedman, R. (1960). Intermittent muscular work. *Acta Physiologica Scandinavica,* 48(3-4), 448-453.

89- Krustrup, P., Mohr, M., Steensberg, A., Bencke, J., Kjær, M., & Bangsbo, J. (2006). Muscle and blood metabolites during a soccer game: implications for sprint performance. *Medicine and science in sports and exercise,* 38(6), 1165-1174.

90- Gorostiaga, E. M., Asiáin, X., Izquierdo, M., Postigo, A., Aguado, R., Alonso, J. M., & Ibáñez, J. (2010). Vertical jump performance and blood ammonia and lactate levels during typical training sessions in elite 400-m runners. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 24(4), 1138-1149.

91- Hohmann A.; Lames M.; Letzelter M. (2003) Einführung in die Trainingswissenschaft.-3., korr. und erw. Aufl.-Wiebelsheim: Limpert,.-296 S.- (Limpert Sportwissenschaft) [1. Aufl. 2002]

92- Nurmekiwi, A. (1975). Hügelläufe-über welche Streckenlängen?. *Die Lehre der Leichtathletik*, 1385-1388.

93- Muratlı, S.; Kalyoncu, O.; Şahin, G. (2011). Antrenman ve Müsabaka. Düzeltilmiş ve Geliştirilmiş 3. Baskı. İSTANBUL: Kalyoncu Spor Danışmanlık San.Tic.Ltd.Şti.,. s. 431-433.

94- Goldrin, A. (2010). Speed/Sprints Development of Muscular Relaxation in Sprinting. The Canadian Athletics Coaching Center. [Çevrimiçi] 18 June http://www.athleticscoaching.ca.

95- Dündar, U. (1998). *Antrenman Teorisi*. 4. Baskı. Ankara: Spor Kitabevi.

96- Laursen, P. B., Shing, C. M., Peake, J. M., Coombes, J. S., & Jenkins, D. G. (2002). Interval training program optimization in highly trained endurance cyclists. *Medicine and science in sports and exercise*, 34(11), 1801-1807.

97- Wahl, P., Zinner, C., Grosskopf, C., Rossmann, R., Bloch, W., & Mester, J. (2013). Passive recovery is superior to active recovery during a high-intensity shock microcycle. *The Journal of Strength & Conditioning Research,* 27(5), 1384-1393.

98- Zinner, C., Wahl, P., Achtzehn, S., Reed, J. L., & Mester, J. (2014). Acute hormonal responses before and after 2 weeks of HIT in well trained junior triathletes. *International journal of sports medicine*, 35(04), 316-322.

99- Sperlich, B., De Marées, M., Koehler, K., Linville, J., Holmberg, H. C., & Mester, J. (2011). Effects of 5 weeks of high-intensity interval training vs. volume training in 14-year-old soccer players. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 25(5), 1271-1278.

100- Faude, O., Meyer, T., Scharhag, J., Weins, F., Urhausen, A., & Kindermann, W. (2008). Volume vs. intensity in the training of competitive swimmers. *International journal of sports medicine,* 29(11), 906-912.

101- Breil, F. A., Weber, S. N., Koller, S., Hoppeler, H., & Vogt, M. (2010). Block training periodization in alpine skiing: effects of 11-day HIT on VO2max and performance. *European journal of applied physiology*, 109(6), 1077-1086.

102- Sandbakk, Ø., Sandbakk, S. B., Ettema, G., & Welde, B. (2013). Effects of intensity and duration in aerobic high-intensity interval training in highly trained junior cross-country skiers. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 27(7), 1974-1980.

103- Finn, C. (2001). Effects of High-Intensity Intermittent Training on Maximum Oxygen Uptake and Endurance Performance. [dü.] RMIT University, Melbourne, Australia Reviewed by John A Hawley. *Sport Science.* April 2001, s. 1-3.

104- Buskies, W., Liesner, K., & Zieschang, K. (1993). Zur Problematik der Steuerung der Belastungsintensität beim Dauerlauftraining älterer Männer. *Deutsche Zeitschrift für Sportmedizin*, 44(12), 568-573.

105- Hanakam, F., & Ferrauti, A. (2020). Ausdauertraining. In Trainingswissenschaft für die Sportpraxis (pp. 345-404). Springer Spektrum, Berlin, Heidelberg.

106- Karvonen, M. J., Rautaharju, P., Rikkonen, P., & Ruosteenoja, R. (1957). Heart size of champion skiers. In Annales medicinae internae Fenniae (Vol. 46, No. 4, pp. 169-178).

107- Baum, T., Rowles, G., Shropshire, A. T., & Gluckman, M. I. (1971). Beta adrenergic blocking and cardiovascular properties of two new substances, kö1313 and kö 1366. *Journal of pharmacology and experimental therapeutics*, 176(2), 339-349.

108- Hollmann, W. (1993). Aging, flexibility, training. *Zeitschrift fur Gerontologie*, 26(1), 8-12.

109- Zintl, F., & Eisenhut, A. (2009). Ausdauertraining: Grundlagen. Methoden. Trainingssteuerung. München: BLV Sportwissen.

110- Hottenrott, K., & Zülch, M. (1998). *Ausdauertrainer Triathlon: Training mit System*. Rowohlt.

111- Joch, W. (2004). Rahmentrainingsplan für das Aufbautraining, Lauf. Aachen: Meyer & Meyer

112- Vance, J. (2016). Wattmessung für Läufer. Professionell trainieren und laufen mit dem Power Meter. Hamburg: Spomedis

113- Löllgen, H., & Ulmer, H. V. (2004). Das" Gespräch" während der Ergometrie: Die Borg-Skala. Dtsch Arztebl, 101(15), A1014-A1015.

114- Lamberts, R. P., Lemmink, K. A., Durandt, J. J., & Lambert, M. I. (2004). Variation in heart rate during submaximal exercise: implications for monitoring training. *The Journal of strength & conditioning research*, 18(3), 641-645.

115- Borg, G. (2004). Scaling experiences during work: perceived exertion and difficulty. In Handbook of human factors and ergonomics methods (pp. 121-129). CRC Press.

116- Schnabel, G., Harre, D., & Borde, A. (2003). "Trainingswissenschaft: Leistung-Training-Wettkampf ": Funktionelle Mechanismen der Leistungsentwicklung: 56-89. Training der Ausdauer, 315-333.

117- Matwejew, L. P. (1972). *Periodisierung des sportlichen Trainings*. Berlin: Bartels & Wernitz.

118- Hohmann, A. (1994). Grundlagen der Trainingssteuerung im Sportspiel (Vol. 33). Czwalina.

119- TÜFAD arşiv, 2000

120- https://www.sport-fitness-advisor.com/soccertraining.html

Bölüm 11
SÜRAT VE SÜRAT ANTRENMANI

HIZ-SÜRAT KAVRAMI

Sporda önemli bir biyomotorik özellik olan sürat, hareket kapasitesi ya da hızlı bir şekilde hareket etme yeteneğidir. Mekanik olarak tamamen mesafe ile zaman arasındaki oran olarak ifade edilebilir[1].

Sürat, vücudun tümünü ya da vücut bölümlerini uygun hareket genişliğiyle en kısa zaman dilimi içerisinde hareket ettirebilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır [2].

Eğer bir cisim yönü olmadan bir yolu kat ederse bu olaya fizikte hız denilmektedir. Bir cismin birim zamanda aldığı yer değiştirme olayına hız denilmelidir. Fakat birim zamanda almış olduğu yol miktarına bakılır ise de bu durum sürat olarak kabul edilmektedir.

Doğrusal olarak spor süratini tanımlamak gerekirse sürat, adım uzunluğu×adım frekansı olarak tanımlanabilir. Bir sporcu adım frekansı ve uzunluğunu geliştirmek için farklı özel alıştırmalar yapması gerekir[2].

Bir sporcu sürati, düz bir hat üzerinde, bir dönüşte, bir yumruk vuruşunda, tekme atmada, fırlatma, sıçrama ya da tepki sırasında uygulayabilir. Sürat türlerinin anlaşılması; bilginin, antrenman uygulamalarının ve alıştırmaların daha iyi pekiştirilmesini sağlayacaktır[3, 4].

Sürat antrenmanının temel bileşenleri olarak doğrusal sürat, yanlara doğru sürat ve çabukluk (örn. yanlara doğru hızlı bir şekilde hareket edebilme yeteneği), tekrarlı sprintler ve yorgunken (süratte devamlılık) süratli hareket edebilme çabalarıdır[2].

Hız ve Sürat Arasındaki Farklar

- ► Sürat skalar, hız ise vektörel büyüklüklerdir.
- ► Hız vektörel olduğu için başlangıç ve bir bitiş noktası olan büyüklüktür.

Otomobilin hız göstergesi, aracın saatte kaç km süratte gittiğini gösterdiği için sürat ölçer.

Örneğin bir otomobil saatte 70 km süratle yol alıyorsa 70 onun yolda almış olduğu süratidir. Aracın 70 km ile doğuya doğru gitmesi ise onun hızıdır. Yani hız, aynı zamanda sürati de kapsayan bir bilgidir.

Fizyolojik açıdan bakıldığında sürat, kaslar ve sinir sistemlerinin hızlı çalışma yeteneğine bağlı hareketsel bir yetenek olarak algılanmaktadır.

Fiziki açıdan bakıldığında, sürat hız ile özdeştir ve hareketin birinci derece kinematik özelliğidir.

KAYNAKÇA

1- Bompa, T. O. (1999). *Periodization Theory and Methodology*. 4. s. 368, 370, 371, 372, 373, 374.

2- Reaburn, P.; Jenkins, D. (1996). *Training for Speed and Endurance*. Australlia: Allen&Unvin Pty Ltd. s. 1,2,24, 25, 28, 31, 33, 36, 37.

3- Shepherd, J. (2007). *Speed Training For All Sports*. LONDON: Electric World Plc.

4- Pye, J. A. (2009). "Practikal Speed Training" A Special Report From Peak Performance. LONDON : P2P Ltd., s. 11.

5- Letzelter, M. (1979). Schrittgestaltung im 100-m-Lauf der Männer und Frauen bei den Olympischen Spielen 1976. *Leistungssport*, 9(4), 296-304.

6- Weineck, J. (1980). Optimales Training: Leistungsphysiologische Trainingslehre: unter besonder Berücksichtigung des Kinder-und Jugendtrainings. Perimed Fachbuch.

7- Martin, D., & Frey, G. (1981). Grundlagen der Trainingslehre, Teil I. *German Journal of Exercise and Sport Research*, 11(3), 330-336.

8- Matwejew, L. P., & Nowikow. (1982). *Theorie und Methodik der Körpererziehung*. Berlin: Sportverlag.

9- Weineck, J. (2003). "Optimales Training" Erlangen 7. Auflage (ilkbasım 1990) s: 59, 199, 200, 202, 203, 204.

10- Hohmann, A.; Lames, M.; Letzelter, M. (2003). Einführung in die Trainingswissenschaft. - 3., korr. und erw. Aufl. - Wiebelsheim : Limpert,. - 296 S.- (Limpert Sportwissenschaft) [1. Aufl. 2002]

11- Ballreich, R., Kuhlow, A. (1980). *Beitrage zur biomechanick des Sports*. Schorndorf Hofmann.

12- Muratlı, S.; Kalyoncu, O.; Şahin, G. (2011). *Antrenman ve Müsabaka. Düzeltilmiş ve Geliştirilmiş* 3. Baskı. İSTANBUL: Kalyoncu Spor Danışmanlık San.Tic.Ltd.Şti. s. 431-433.

13- Cissik, M. J.; Barnes, M. (2004). "Sport Speed and Agility Training" Coaches Choice. USA: s. 34.

14- Sharkey, B. J. (1986). Coaches Guide to Sports Physiology. ILLINOIS: Human Kinetics Publisher Inc Campaign, s. 81, 83.

15- Fox, E. L.; Bowers, R. W.; Foss, M. L. (1999). *Beden Eğitimi ve Sporun Fizyolojik Temelleri*. ANKARA: Bağırgan Yayınevi, 12, 22.

16- Foran, B. (2001). *High-Performance Sports Conditioning*. USA: Human Kinetics Publisher Inc., s. 194, 196.

17- Bompa, T. O. (1998). *Antrenman Teori ve Kuramı*. ANKARA : Bağırgan Yayınevi, s. 36, 39.

18- Sharkey, B. J. (2006). *Gaskill, S. E. Sport Physiology for Coaches*. USA : Human Kinetics,

19- Muratlı, S.; Kalyoncu, O.; Şahin, G. (2007). *Antrenman ve Müsabaka*. İSTANBUL : Ladin Matbaası, s. 129, 132, 187,375, 376,378, 390, 391, 407.

20- Spencer, M.; Bishop, D.; Dowson, B.; Goodman, C. (2005). Physiological and Metabolic Responses of Repeat-Sprint Activities. 12, *Sports Med*, Cilt 35, s. 1025-1044.

21- Ibba, G.; Pizzolato, F.; Di Michele, R.; Scorcu, M.; Attene, G.; Paradisis, G.; Anon, P. Chamari, K.; Padulo, J. (2014). Uphill Sprint vs. Intermittent Running İn Young Soccer Players: Acute Physiological Responses. *Sports Sciences Health*, 10, s. 61-66.

22- Voss, G. (1993). *Laufschnelligkeit-grundlegende Komponente leichtathletischer Leistung*. Leichtathletiktraining, 4(5), 6.

23- Matveev, L. P., & Zdornyj, A. P. (1981). *Fundamentals of sports training*. Progress.

24- Vilkner, H. J. (1977). Zur Erfassung und Entwicklung der motorischen Reaktionsfähigkeit im Schulalter. *Theorie und Praxis der Körperkultur*, 7(77), 516-521.

25- Joch, W., Hasenberg, R. 1991. Lernalter und motorische Lernleistungen. *Sportunterricht* 40,6, 216-222.

26- Muratlı, S., & Öner, K. (1985). *Hentbolda savunma*. İstanbul: Oto Basımevi, 1-16.

27- Hess, W., D. (1991). *Leichtathletic- sprint lauf gehen*. Berlin. Sportverlag

28- Paradisis, G. P.; Bissas, A.; Cooke, C. B. (2009). Combined Uphill and Downhill Sprint Running Training Is More Efficacious Than Horizontal. *International Journal of Sports Physiology and Performance*. 4, s. 229-243.

29- Stein R. (1993). Die Beschleunigungsfahigkeit bestimmt die Sprintleistung. *Leichtathletiktraining* 1.

30- Jonath, U. (1973). *Praxis der Leichtathletik: eine Enzyklopadie*. Bartels & Wernitz.

31- Weineck, J. (1992). *Biologie du sport*.

32- Schlicht, W., & Lames, M. (1993). Wissenschaft und Technologie: Ideen zu einer Forschungskonzeption in der Trainingswissenschaft. Trainingswissenschaft. *Selbstverständnis und Forschungsansätze*, 78-94.

33- Matwejew L.P (1981). *Grundlagen des sportlichen trainings*. Berlin(DDR).

34- Lehnertz, K. (1985). Blutlaktat und Trainingssteuerung im schnellkoordinativen Bereich. *Leistungssport*, 15(1), 29-33.

35- Martin, D. (1987). Ermüdung als Steuergröße im Training. *Sportwissenschaft*, 17(4), 378-393.

36- Harre, D. (1976). *Trainingslehre*. Sportverlag - Berlin. Erste auflage 1971.

37- Lehman F. (1992). Zur Beziehung zwischen Schnelligkeit als neuromuskulare Leistungsvoraussetzung und maximaler Laufgeschwindigkeit im Sprint-Nachwucstraining. Leistungssport 22.

38- Bauersfeld, M., & Voss, G. (1992). *Neue Wege im Schnelligkeitstraining*. Philippka.

39- Verkhoshansky, Y. V. (1988). *Fundamentals of special physical preparation of athletes*. Physical Education and Sports, Moscow.

40- Goldrin, A. (2010). Speed/Sprints Development of Muscular Relaxation in Sprinting. The Canadian Athletics Coaching Center. [Çevrimiçi] 18 June http://www.athleticscoaching.ca.

41- Hill, A.V. (1928). *The air resistance to a runner.* 102, Proceedings of the Royal Society, B, s. 380-385.

42- Frohlich, C. Effect of wind and altitude on record performance in foot races, pole vault, and long jump. 53, *American Journal of Physics*, 1985, s. 726-730.

43- Ward-Smith, A. J. A mathematical analysis of the influence of adverse and favourable winds on sprinting. 18, *Journal of Biomechanics*, 1985, s. 351-357.

44- Linthorne, N. P. (1994). The Effect of Wind on 100-m Sprint Times. 2, *JAB*, Cilt 10, s. 110 - 131.

45- Dintiman, G, B.; Ward, R. W. (2003). *Sports Speed*. Third Edition. USA : Human Kinetics, s. 1, 2, 3, 17, 27.

46- Linthorne, N. (1994). Wind assistance in the 100 m sprint. 32, Modern Athlete Coach., s. 6-9.

47- Letzelter, S. (2006). The Development of Velocity and Acceleration in Sprints. 3, Monaco: IAAF New Studies in Athletics, Cilt 21, s. 15-22.

48- Ross, A.; Leveritt, M.; Reik, S. (2001). Neural Influances on Sprint Running Training Adaptations and Acute Responses. School of Human Movement Studies, *Sport Medicine.* Cilt 31, 6, s. 409-425.

49- Wilson, V. E.; Peper, E.; Schmid, A. (2006). Applied Sport Psychology: Personal Growth to Peak Performance. 5th Edition. BOSTON : McGraw Hill,

50- Warden, P. (1998). Sprinting and Hurdling. WILTSHIRE : British Athletic Board Inforum Ltd, s. 88.

51- Weinman, K.; Tidov, G. (1995), Relative Activity of Hip and Knee Extensors in Sprinting - Implication for Training. New Studies in Athletics. 1, s. 29-49.

52- Hay, J. G. (1985). The Biomechanics of Sports Techniques. Third edition. Prentice-Hall International editions, s. 395-421.

53- Bompa, T. O. (2000). Total Training For Young Champions. USA: Human Kinetics,

54- Adrian, M.; Cooper, J. M. (1989). The Biomechanics of Human Movement. 439-466: Benchmark Press, ISBN: 0936157062.

55- McGinnis, P. M. (2005). Biomechanics of Sport Exercise. [dü.] Pyrtel R.T. ve A. M. Augspurger. Second Edition. Human Kinetics. s. 308-313. ISBN: 0-7360-5101-5.

56- Hamilton, N.; Weimar, M.; Luttgens, K. (2008). Kinesiology Scientific Bases of Human Motion,. Eleventh Edition. Singapore : McGraw-Hill İnternational Edition, s. 480-481. ISBN978-007-125951-4.

57- Brown, T. (2009). Speed and Agility: What Defines Them and How to Train For Both. *NSCA's Performance Training Journal*. Cilt 8, 4, s. 12-16.

58- Beachle, T. R.; Earl, R. W. (2000). Essentials of Strength Training and Conditioning. HONG KONG: Human Kinetics.

59- Paradisis, G. P.; Cook, C. B. (2006). The Effects of Sprint Running Training on Sloping Surface. National Strength &, Conditioning Association, *Journal of Strength and Conditioning Research*. Cilt 20, 4, s. 767-777.

60- Arakawa, K. (1993). Biomechanical Study on Downhill Running for Sprint Training. *Research Reports of Kanagawa Institute of Tecnology*. Cilt 17, A.

61- Occhipinti, M. J. (2013). Training for Speed and Agility/Secrets of Russian Sprint Training. Pucstopers. [Çevrimiçi] 15 August http://www.puckstoppers.com/articles4.html.

62- Zaciorskij, V. M. (1977). *Die Körperlichen Eingenschaften Des Sportlers*. Berlin: Bartels & Wenitz, ISBN-10: 3870399341.

63- Frusava, K.; Hill, A. V. (2010). Parkinson, J. L. The Energy Used in Sprint Running. *Proceedings of The Royal Society Biological Science*. s. 44-50.

64- Paruzel-Dyia, M.; Walaszczky, A.; Iskra, J. (2006). Elit Male and Female sprinters' Body Build, Stride Length and Stride Frequency. *Studies in Physical Culrure and Tourizm*. Cilt 13, 1, s. 33-37.

65- Finn, C. (2001). Effects of High-Intensity Intermittent Training on Maximum Oxygen Uptake and Endurance Performance. [dü.] RMIT University, Melbourne, Australia Reviewed by John A Hawley. Sport Science. April 2001, s. 1-3.

66- Carl, D. P.; Will, G.H. (2004). Effects of High-Intensity Traininf of Performance and Physiology of Endurance Athlets. 8, *Sports Science*, s. 25-40.

67- Astrand, I.; Astrand, P. O.; Christensen, E. H.; Hedman, R. (1960). Intermittend Musculer Work. *Acta Physiology Scandinavia*. 48, s. 448-453.

68- Burgomaster, K. A.; Heigenhauser, G. J.; Gibala, M. J. (2006). Effect of short-term sprint interval training on human skeletal muscle carbohydrate metabolism during exercise and time-trial performance. Journal of Applied Physiology. s. 2041-2047.

69- MacDougall, J.D.; Hicks, A.L.; MacDonald, J.R.; McKelvie, R.S.; Green, H.J.; Smith, K.M. (1998). Muscle performance enzymatic adaptations to sprint interval training. *Journal of Applied Physiology*. Cilt 84, 6, s. 2138-2142.

70- Kemia, O. J.; Harama, P. M.; Loennechenb, J. P.; Osnesc, J. B.; Skomedal, T.; Wisløff, U.; Ellingsen, Ø. (2005). Moderate vs. High Exercise Intensity: Differential Effects On Aerobic Fitness, Cardiomyocyte Contractility, And Endothelial Function. *Elsevier Cardiovascular Research*. 67, s. 161-172.

71- Paton, C. D.; Hopkins, G. H. (2004). Effects of High-intensity Training on Performance and Physiology of Endurance Athletes. *Sports Science Training and Performance*. 8, s. 25-40.

72- Sheikh-Jafarı, M. R.; Alinejad, H. A.; Piri, M. (2014). Effects Of Progressive High Intensity Interval Training (HIT) On Aerobic And Anaerobic Performance Of Male In-Line Speed Skating. *International Journal of Sport Studies*. Cilt 4, 3, s. 297-303.

73- Siahkouhian, M.; Khodadadi, D.; Shahmoradi, K. (2013). Effects Of High-Intensity Interval Training On Aerobic And Anaerobic Indices: Comparison of Physically Active and Inactive Men. *Science & Sports*. s. 119-125.

74- Laursen, P. B. (2010). Training for intense exercise performance: high-intensity or high-volume training? *Scandinavian Journal of Medicine & Sports Science*. Cilt 20, 2, s. 1-10.

75- Dintiman, G. B. (2002). *Speed Improvement for Young Athlets*. USA : National Association of Speed and Explosion, s. 45.

76- Wilson, V. E.; Peper, E.; Schmid, A. (2006). *Applied Sport Psychology: Personal Growth to Peak Performance.* 5th Edition. BOSTON : McGraw Hill,

77- May, F. & Daylan, M.G. ( ) Koşu koordinasyonunu düzeltici ve geliştirici alıştırmalar (koşu ABC' leri)

78- https://www.youtube.com/watch?v=HvH5WZk0f90&ab_channel=Training%26Testing 15-08-2022, 08:56

79- Zaciorskij, V. M. (1972). Die körperlichen eigenschaften des sportlers. Bartels & Wernitz.

80- Pansold B., Zinner J., Gabriel, B.M. (1985). Zum Einsatz und zur ınterpretion von laktatbestim mungen in der leistungsdiognostik- Theorie und proxis der leistungssport-Berlin 23

81- Liesen, H. V., Ludemann, E., Schmengler, D., Föhrenbach, R., & Mader, A. (1985). Trainingssteuerung im Hochleistungssport: einige Aspekte und Beispiele. Dtsch Ztschr Sportmed, 36, 8-18.

82- McFarlane (2001). "Speed, Agility Conditioning" SAC, Second Edition, Canad, USA.

83- Lehmann, G. (1993). Das Prinzip der Vielseitigkeit im Nachwuchstraining der Sportart Judo.

84- Bührle, M., & Schmidtbleicher, D. (1981). Komponenten der Maximal-und Schnellkraft. *Sportwissenschaft,* 11(1), 11-27.

85- Hawkins, W. L. (1984). Test Procedures. In *Polymer Degradation and Stabilization* (pp. 98-113). Springer, Berlin, Heidelberg.

86- Wilson, G. J., Newton, R. U., Murphy, A. J., & Humphries, B. J. (1993). The optimal training load for the development of dynamic athletic performance. *Medicine and science in sports and exercise*, 25(11), 1279-1286.

87- Bauersfeld, M., & Voss, G. (1992). Neue Wege im Schnelligkeitstraining. Philippka.

88- Hohmann, A., Wichmann, E., & Carl, K. (1999). Feldforschung in der Trainingswissenschaft: Referate des Dritten Workshops zur Trainingswissenschaft vom 3./4. Juni 1998 an der Otto-von-Guericke-Universität Magdeburg (Vol. 1999). Sport und Buch Strauss.

89- Voss, G. (1991). Zur Ausbildung elementarer neuromuskulärer Bewegungsprogramme. *Leistungs-sport*, 21(3), 47-50.

90- Gundlach, H. (1969). Testverfahren zur Prüfung der Sprintschnelligkeit. Theorie und Praxis der Körperkultur, 18, 224-229.

91- Behrend, R. (1988). Methodische Lösungen für ein schnelligkeitsorientiertes Sprungtraining im leichtathletischen Aufbautraining:(Disziplingruppe Sprung/Mehrkampf) (Doctoral dissertation).

92- Bauersfeld, M., & Voss, G. (1992). Neue wege im schnelligkeitstraining. Philippka.

93- Zintl, F. (1989). Biologische Grundlagen zum Training von Kraft-, Schnellkraft-und Schnelligkeitsleistungen in der Leichtathletik. *Die Lehre der Leichtathletik,* 28 (21/22), 621-625.

94- Fisher, C. L., Tainer, J. A., Pique, M. E., & Getzoff, E. D. (1990). Visualization of molecular flexibility and its effects on electrostatic recognition. *Journal of molecular graphics*, 8(3), 125-132.

95- IAF 1990

96- Baechle, T. R. (1994). "Essentials of Strength Training and Conditioning", National Strength and Conditioning Association Publisher: Human Kinetics Publishers, 16 September.

Bölüm 12
HAREKET GENİŞLİĞİ VE ANTRENMANI

KAVRAM

Hareket genişliği spor literatüründe yaklaşık aynı anlamlara gelen değişik terimlerle ifade edilmiştir. Esneklik (fleksibilite) kelimesi birçok çalışmada ve araştırmada farklı tanımlar ile yer almıştır. Latince flectere ya da flexibilis'ten gelmektedir ve eklemin **hareket genişliği** (ROM) terimiyle eş anlamlı (sinonim) kullanıldığı görülmektedir. Diğer taraftan hareket serbestliğinin göstergesidir. Goldthwait, Metheny'e göre, amaçlanan hareketin gerekli olan hızda ve geniş bir açı içerisinde başarılabilmesidir. Halvorson'a göre ise aktif ve pasif gerilmelere cevap olarak normal eklem ve yumuşak dokuların hareket genişliğidir. Bunlar gibi birçok tanımı bulunmaktadır fakat birçok çalışmada kısa yoldan anlatım amacıyla ROM terimi hareket genişliği anlamında kullanılmaktadır[1].

Terminolojide bir standardın olmaması birtakım problemler yaratmaktadır. Örneğin bazı çalışmalarda dokunun uzayabilirliğini tanımlayan elastisite terimi ve fleksibilite (ROM) genişliği terimi eş anlamlı kullanılsa da sözlük anlamına bakıldığında bunların hepsi birbirinden farklı anlama gelmektedir.

Sonuç olarak Martin'in; "**Eklemlerin, her yönde optimal hareket edebilme yeteneğidir"** şeklindeki hareket genişliği tanımını biz de uygun bulmaktayız[2].

Hareketler; eklemlerin, kasların, bağların ve kirişlerin belirlediği ortam içerisinde ve nörofizyolojik yönlendirme koşullarında gerçekleşir.

Hareketlerin genişliğinin yetersizliğinin olumsuz etkilerini aşağıdaki başlıklar altında toplamak mümkündür:

- Öğrenmenin ya da değişik hareketlerin pekiştirilmesi azalır.
- Hareketin nitelikli olarak yapılma özelliği sınırlanır.
- Sporcularda sakatlanma eğilimi artar.
- Koordinasyon gelişimi olumsuz etkilenir.
- Kas kuvveti, sürat ve dayanıklılığın kazanılmasını olumsuz etkiler[1].

HAREKET GENİŞLİĞİNİN ÖNEMİ

Yarışma sporunun temel alınması durumunda hareket genişliğinin etkileri şu şekilde özetlenebilir: Dayanıklılık gerektiren spor türlerinde hareket genişliği,

konusunda henüz az sayıda çalışma bulunmaktadır. Statik esneklik tipik olarak eklem hareket genişliğinin doğrudan ya da dolaylı olarak ölçülmesiyle elde edilebilir.

HG eklem rotasyonunu açısal olarak doğrudan ölçebildiği gibi çizgisel olarak ölçen dolaylı testler de vardır. Bu testleri uygularken;

- Kısa süreli bir ısınma yapılmalı, bu dönemde ağrı verecek uygulamalardan kaçınılmalıdır.
- Her bir testte 3 deneme verilmelidir.
- Bireyin her testte en iyi değeri normlarla karşılaştırılmalıdır.

KAYNAKÇA

1- Alter, M. J. (2004). *Science of flexibility*. Human Kinetics.

2- Martin, D. (1980). "Grundlagen der Trainingslehre", Shorndorf Tail 2,

3- Buskies, W., & Boeckh-Behrens, W. U. (1998). *Gesundheitsorientiertes Fitnesstraining*; Band 2, 3.

4- Wiemann, K., & Tidow, G. (1995). Relative activity of hip and knee extensors in sprinting-implications for training. *New studies in athletics,* 10, 29-29.

5- Farfel, W. (1979). Sensomotorische und physische Fähigkeiten. Zur motorischen Begabung von Kindern. *Leistungssport*, 9(1), 31-34.

6- Berguet 1979 s. 3

7- Grosser, M., Brüggemann, P., & Zintl, F. (1986). Leistungssteuerung in Training und Wettkampf:[Theorie und Praxis für alle Sportarten]. BLV-Verlag-Ges.

8- Kanehisa, H., Ikegawa, S., & Fukunaga, T. (1994). Comparison of muscle cross-sectional area and strength between untrained women and men. *European journal of applied physiology and occupational physiology,* 68(2), 148-154.

9- Weineck, J. (2003): "Optimales Training" Erlangen 7. Auflage (ilkbasım 1990) s: 59, 199, 200, 202, 203, 204.

10- Chandler, T. J., Kibler, W. B., Uhl, T. L., Wooten, B., Kiser, A., & Stone, E. (1990). Flexibility comparisons of junior elite tennis players to other athletes. *The American journal of sports medicine*, 18(2), 134-136.

11- Koslow, R. E. (1987). Bilateral flexibility in the upper and lower-extremities as related to age and gender. *Journal of Human Movement Studies*, 13(9), 467-472.

12- Dragnea, A. (1994). *Spotif antrenman (teori ve metadoloji)*. Hazırlayanlar; Öztürk F./ Olaru A. M. Ç.Ü. Basımevi. Adana

13- Aldana, E. (2015). Tratamiento kinésico de la ruptura total del tendón del músculo supraespinoso con y sin intervención quirúrgica.

14- Bompa, T. O. (1989). Physiological Intensity Values Emploued to Plan Endurance Training. *Track Technique,* 108, 3435-3442.

15- Ergen, E., Demirel, H., Güner, R., Turnagöl, H., Başoğlu, S., Zergeroğlu, A. M., & Ülkar, B. (2002). *Egzersiz fizyolojisi*. Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Ankara, 39-81.

16- https://www.tipacilar.com/tendon-refleksi/, 19-05-2022, 10:55.

17- Muratlı, S., Toraman, F., & Çetin, E. (2000). *Sportif hareketlerin biomekanik temelleri*. Bağırgan Yayımevi.

18- Markworth,1984 S: 14

19- Wilson, G. J., Murphy, A. J., & Pryor, J. F. (1994). Musculotendinous stiffness: its relationship to eccentric, isometric, and concentric performance. *Journal of applied physiology*, 76(6), 2714-2719.

20- Arampatzis, A., Schade, F., Walsh, M., & Brüggemann, G. P. (2001). Influence of leg stiffness and its effect on myodynamic jumping performance. *Journal of electromyography and kinesiology*, 11(5), 355-364.

21- Kubo, K., Kanehisa, H., & Fukunaga, T. (2002). Effects of resistance and stretching training programmes on the viscoelastic properties of human tendon structures in vivo. *The journal of physiology*, 538(1), 219-226.

22- Wright, V., & Johns, R. J. (1960). Observations on the measurement of joint stiffness. *Arthritis & Rheumatism: Official Journal of the American College of Rheumatology*, 3(4), 328-340.

23- Harre, D. (1976). *Trainingslehre*. Sportverlag - Berlin. 2. Auflage. Erste auflage 1971.

24- Sermejew, B. W. (1964). Der Einfluß von speziellen Übungen auf die Beweglichkeit der Schüler. *Theorie und Praxis der Körperkultur*, 13, 434-436.

25- Martin, D. (1987). Ermüdung als Steuergröße im Training. *Sportwissenschaft*, 17(4), 378-393

26- Fomin, N. A., & Filin, V. P. (1975). Altersspezifische Grundlagen der körperlichen Erziehung. Hofmann.

27- Beighton, P., Grahame, R., & Bird, H. (1999). Clinical features of hypermobility: locomotor system and extra-articular. In *Hypermobility of joints* (pp. 53-80). Springer, London.

28- Knebel, K. P., Herbeck, B., & Hamsen, G. (1988). *Fussball funktions gymnastik.* Reinbek: Rowohlt.

29- Knebel, K. P., Herbeck, B., & Hamsen, G. (1988). *Fussball funktions gymnastik.* Reinbek: Rowohlt.

30- Schnabel, G., Harre, D., Krug, J., & Borde, A. (2003). *Trainingswissenschaft: Leistung*. Training, Wettkampf, Berlin.

31- Alter, M. (1996). *Science of Flexibility* (2nd ed.). Champaign, IL, USA: Human Kinetics.

32- Fröhner, B. (1995). Aktuelle Computer-und Videotechnologie zur systematischen Untersuchung des technisch-taktischen Handelns im Volleyball aus individueller und mannschaftstaktischer Sicht. *Leistungssport,* 25(3), 4-10.

33- Maehl D. (19869. Beweğlichkeit training -Ahrensburg,

34- Beaulieu, J. E. (1981). Developing a stretching program. *The physician and sportsmedicine*, 9(11), 59-69.

35- Cornelius, W. L., Jensen, R. L., & Odell, M. E. (1995). Effects of PNF stretching phases on acute arterial blood pressure. *Canadian journal of applied physiology*, 20(2), 222-229.

36- Spring, H. (1985). Was bringt das Stretching? Ergebnisse einer Nachkontrolle bei Skirennfahrern. *Schweizerische Zeitschrift für Sportmedizin*, 33(1), 21-24.

37- Weineck, J., & Portmann, M. (1986). *Manuel d'entraînement*. Vigot.

38- Counsilman, J. E. (1977). Competitive swimming manual for coaches and swimmers. Counsilman.

39- Martin D., Carl K. & Lehnertz K. (2001). Handbuch Trainingslehre.3.Auflage Verlag Hofmann Schordorf.

40- Girouard, C. K., & Hurley, B. F. (1995). Does strength training inhibit gains in range of motion from flexibility training in older adults?. *Medicine and science in sports and exercise*, 27(10), 1444-1449.

41- Möller, M. H. L., Öberg, B. E., & Gillquist, J. (1985). Stretching exercise and soccer: effect of stretching on range of motion in the lower extremity in connection with soccer training. *International journal of sports medicine,* 6(01), 50-52.

42- Weineck, J. (2011). *Futbolda Kondisyon Antrenmanı*, Bağırgan, Ankara, s:306-312, 316

43- Knebel K. P., Herbeck B., & Hamsen G. (1988). *Fussball funktions gymnastik*. Reinbek: Rowohlt.

44- Kendall Peterson, F., Kendall McCreary, E., & Provance, P. G. (1998). *Muskeln*. Funktionen und Tests, 4.

Bölüm 13
KOORDİNATİF YETENEKLER VE EĞİTİMİ

Koordinatif yetenekler, hareket deneyimlerine dayanır. "Teknik öğrenimi" sürecinin temelini oluşturur. Bazı yazarlar tarafından "psikomotorik" yetenekler, bazıları tarafından da "beceri" kapsamı içerisinde ele alınır.

KOORDİNASYON KAVRAMI

Sporda koordinasyon; amaca yönelik bir harekette, iskelet kasları ile merkezî sinir sisteminin uyum içerisinde çalışması, etkileşimi anlamında kullanılan bir terimdir. Koordinatif yetenekler; dar anlamda değerlendirildiğinde "hareket yönlendirme" yeteneğidir[1].

Hahn'a göre ise merkezî sinir sistemi ile iskelet kaslarının amaçlı bir hareket için ortak olarak çalışması ve hareket akışını yönlendirme, düzenlenmesidir[2].

Fizyolojik yönden, koordinasyon kalitesi ne kadar iyi ise hareketin amacına o kadar zorlanmadan, isabetli ve kısa yoldan erişilir. Aynı zamanda, o kadar az oksijen tüketilir, dolayısıyla da o kadar az enerji harcanır. Yorgunluk derecesi azalır.

Spor pedagojisinde bu kavram için sık sık "beceri", bazen de çabukluk kavramını da içeren "çeviklik" terimi kullanıldığına rastlanmaktadır.

Beceri kavramı, kişinin motorsal davranışını etkin olarak belirleyen bir özelliktir. Beceri; her şeyden önce bir genelleme, bir anlaşma, bir kavramlar demetidir. Çoğu kez karmaşık sportif hareketler söz konusu olunca kullanılır ancak açık seçik bir kavram da değildir.

Uygulamacılar şekilci olarak "**beceri, koordinatif yeteneklerin ortaya koyduğu bir sonuçtur**" demektedirler[1]. Biz, biraz daha somutlaştırılabilen "koordinatif yetenekler" terimini kullanacağız.

Koordinatif yeteneklerin gelişmişliği ve niteliği, hareket becerilerine ve sportif tekniklere ait öğrenme süreçlerinin, hızını ve niteliğini (kalitesini) etkilemektedir. Bu yetenekler, değişmekte olan durumlara uyum sağlamanın hız düzeyini belirlerler.

Antrenman bilimi yönünden ele alındığında, koordinatif yetenekler sportif başarının bir bileşenidir. Bu bakımdan geliştirilmesini, yalnız teknik öğretim sürecinde düşünmemek gerekir. Koordinatif yetenekler, doğuştan getirilmiş yetenekler değillerdir. Kuşkusuz kalıtımsal özelliklerin oluşturduğu bir temelden yararlanılır ancak öğrenme sayesinde çevre ile kurulan aktif ve etkili iletişim sonucunda ortaya çıkarlar. Her koordinatif yeteneğin gelişmişlik düzeyi, hareket becerileri ve

ne yapılabileceğinden ya da ne yapılması gerektiğinden söz ederken onunla birlikte olmak istemez.

KAYNAKÇA

1- Martin, D. (1988). *Training im kindes-und Jugendalter*. Hofmann.

2- Hahn, E. (1982). *Kindertraining: Probleme, Trainingstheorie und Praxis* (Vol. 405). BLV Verlagsgesellschaft.

3- Rieder, H., & Lehnertz, K. (1997). *Bewegungslernen und Techniktraining*. Hofmann Erste auflage 1991.

4- Meinel, K., & Schnabel, G. (1998). *Bewegungslehre (Movement theory)*. Berlin: Sportverlag Berlin.

5- Martin, D. (1979). *Grundlagen der Trainingslehre.* I y II.

6- Fetz, E. E., Cheney, P. D., Mewes, K., & Palmer, S. (1989). Control of forelimb muscle activity by populations of corticomotoneuronal and rubromotoneuronal cells. *Progress in brain research*, 80, 437-449.

7- Röthig, P. (1992). *Sportwissenschaftliches Lexikon.* Hofmann.

8- Bompa, T., O.; Di Pasquale, M.; Cornacchia L., J. (2003). "Serious Strength Training", Human Kinetics.

9- Hirtz, P. (Ed.). (1985). *Koordinative Fähigkeiten im Schulsport: vielseitig-variationsreich-ungewohnt*. Volk und Wissen.

10- Hirtz, P. (1976). Untersuchungen zur entwicklung koordinativer leistungsvoraussetzungen bei schulkindern. *Theorie und Praxis der Körperkultur,* 25(4), 283-289.

11- Harre, D., & Schnabel, G. (1993). Zur Entstehung, zum Stand und zur weiteren Entwicklung der Trainingswissenschaft. Trainingswissenschaft. *Selbstverständnis und Forschungsansätze*, 23-36.

12- Harre, D. (Ed.). (1986). *Trainingslehre: Einführung in die Theorie und Methodik des sportlichen Trainings.* Sportverl.

13- Hirtz, P., Schnabel, G., Harre, D., & Borde, A. (1997). Coordination training. *Training science*, 225.

14- Cratty, B. J. (1992). *Motorik Öğrenme*. Prentice-Hall.

15- Djackov, V. M. (1973). Die Vervollkommnung der Technik der Sportler. Staatl. Komitee für Körperkultur und sport.

16- Djackov, V. M. (1973). Die Vervollkommnung der Technik der Sportler. Staatl. Komitee für Körperkultur und sport.

Bölüm 14
SPORTİF TEKNİK VE ANTRENMANI

TEKNİK KAVRAMI

Üst düzey verim sporunda beklenen sportif verimin elde edilmesi için en uygun sportif teknik bir ön koşuldur. Kural olarak sporcu sportif hareket dağarcığını, öncüleri ya da şampiyonları taklit ederek oluşturur. Kopya ederek hareket tekniklerini öğrenmek, her şeyden önce çocuk ve gençlerde ön planda bulunur. Bu yöntemde yapılan bir hareket ya izlenip hemen ardından uygulanır ya da önce gözlenir sonra yorumlanır ve uygulanır. Ancak en üst düzeylerde verime ya da kendi en iyisini yapmaya, kopya etme yöntemiyle erişilemez ve bunun bazı sakıncaları da vardır.

Bu bölümde, her spor türü için önemli olan ve sporcunun verimliliğini büyük ölçüde etkileyen genel teknik kavramı ayrıntılı olarak işlenecektir.

Teknik kavramı sporda açık seçik tanımlanamamıştır. Hareket bilgisi uzmanları kavramı ***tekno-motorik davranışlar*** olarak isimlendirme eğilimini göstermişlerdir. Ancak bu terim pek benimsenmemiştir. Bunun yerine ***sportif teknik*** deyimi, "sensorimotorik davranış"ları da kapsar düşüncesiyle yaygın olarak kullanılmaktadır.

Birçok teknik tanım yapılmıştır. Bunlardan bir tanesi, "en yüksek verimliliğe erişmeye yönelik hareket oluşturma yöntemidir". Sportif teknik, her şeyden önce bir bileşim, plansal bir kavramdır. Bu bileşimde; hareketlerin yapılışında ***amaca uygunluk, kurallara uygunluk*** ve ***ekonomik olma*** ölçütleri öncelikle aranır. Yine bu bileşim; araç gereçlerin niteliğine göre kullanımının hareketin yapılışına yansımasını ve son olarak da bilimsel araştırma ile gözlemlerin sonuçlarını da içerir.

O. Foster'e göre teknik mükemmelliğinin üç belirgin özelliği vardır:

- Yapılan hareketlerin amaca ulaşması,
- Ekonomik oluşu,
- Subjektif kolaylık duygusunu vermesidir.

Bunlar kısaca açıklanırsa:

Amaca ulaşma: Eğer uygulamada amaca ölçülebilir şekilde erişilmişse tekniğin yapılışında başarıdan söz edilebilir.

Ekonomik oluşu: Ekonomik hareket şimdiye kadar olduğu gibi şimdiden sonra da spor yöntemlerinin asıl amacı olmaya devam edecektir. Eğer en az enerji

spora uyarlamadan çok, sporu sporcuya uyarlamak gerekir. Bu ilke, sporu uyarlamanın yanlış bir temel oluşturmadığı sürece izlenmelidir (Örn. sporcuya göre engellerin yüksekliği ve araları azaltılabilir. Havuza daha yakından sıçramalarına izin verilir, yükseklikte çıta alçaltılabilir).

- Öğrenimi kolaylaştırıcı önlemlere yeniden başvurulmalı ve öğretim basamakları yavaşlatılmalıdır.
- Sportif tekniğin daha kaliteli bir şekilde verilmesi için akılcılığa daha çok yer verilmelidir.
- Teknik becerilerindeki gelişme sporcuların kendilerine gösterilmeli, başarı sevincini yaşamalarına olanak sağlamalıdır.
- Yeni başlayan bir sporcuya çok iyi teknik eğitim verilmesi gerekir. Bu nedenle bu tip sporculara en iyi öğretmen ya da antrenörlerin verilmesi gerekir. Günümüzdeki uygulamada yeni sporculara yeni antrenör/öğretmenlerin verilmesi iyi bir uygulama değildir.

KAYNAKÇA

1- Grosser, M., & Neumaier, A. (1982). *Techniktraining: Theorie und Praxis aller Sportarten*. BLV-Verlag-Ges.

2- Çetin, N. H. (1997). *Teknik analizi ve teknik antremanı.* H. Nedim Çetin.

3- Weineck, J. (2003): "Optimales Training" Erlangen 7. Auflage (ilk basım 1990)

4- Spitz, L. (1975). Probleme der Steuerung und Optimierung des Trainingsprozesses unter dem Aspekt der Vorbereitung auf die Olympischen Spiele 1976. *Leistungssport*, 5(6), 439-352.

5- Mühlfriedel, B. (1987). *Trainingslehre*. Frankurtlehre. Frankurt a.M. Diesterweg Sauerlander.

6- Djackov, V. M. (1973). *Die Vervollkommnung der Technik der Sportler*. Staatl. Komitee für Körperkultur und sport.

7- Hirtz, P. (1974). Zur Schulung koordinativer Fähigkeiten im Sportunterricht. *Theorie und Praxis der Körperkultur*, 23, 83-90.

8- Martin, D. (1991). Zum Belastungsproblem im Kinder-und Jugendtraining unter besonderen Berücksichtigung von Vielseitigkeit oder Frühspezialisierung. Kirchgässner H (ed.), 40, 115-123.

9- Roth K (1994). *Einleitung in das schwerpunktthema (leistungssport-wissenschaft)*. Dvs- Information. Hamburg 1. S.4-5.

10- Neumeier (1997). *Trainingwissenschaftlicher zum technic training*. Beitrage zu einem interdisziplinären Ansatz. Schondorf. S. 197-225

11- Rieder, H. & Lehnertz, K. (1991). *Bewegungslernen und Techniktraining*. Hofmann.

12- De Mare, P. (1989). The history of large group phenomena in relation to group analytic psychotherapy: The story of the median group. Group, 13(3), 173-197.

13- Miram, W., & Scharf, K. H. (1998). Biologie heute S II: ein Lehr-und Arbeitsbuch. Schroedel.

14- Kugler, P. (1981). Kinetic and morphometric measurements of enzyme reactions in tissue sections with a new instrumental setup. *Histochemistry*, 71(3), 433-449.

15- Huston, J. P., Mueller, C. C., & Mondadori, C. (1979). Memory facilitation by posttrial hypothalamic stimulation and other reinforcers: a central theory of reinforcement. *Biobehavioral Reviews*, 1(3), 143-150.

16- Bernstein, B. (1975). Class and pedagogies: Visible and invisible. *Educational studies*, 1(1), 23-41.

17- Bernstein, J. S. (1975). The autistic character. *Psychoanalytic Review,* 62(4), 537-555.

18- Cochran, A., Noble, D., & Stobbs, J. L. N. (1968). Golf Society of Great Britain (England), The Search for the Perfect Swing. By Alastair Cochran and John Stobbs. With Assistance from David Noble and Others, Etc. (An Account of the Golf Society of Great Britain Scientific Study.)[With Illustrations.]. Heinemann.

19- Martin, D. (1979). *Grundlagen der Trainingslehre*. Teil 1.Schorndorf.

20- Martin D., Carl K. & Lehnertz K. (2001). *Handbuch Trainingslehre*.3.Auflage Verlag Hofmann Schordorf.

21- Ballreich, R. (1980). Biomechanik des Sports. *German Journal of Exercise and Sport Research*, 10(2), 148-160.

22- Henatsch, H. D., & Langer, H. H. (1983). Neurophysiologische Aspekte der Sportmotorik. Rieder, H. y cols, 27-55.

23- Thiess, G., & Schnabel, G. (1993). *Lexikon Sportwissenschaft: Leistung, Training, Wettkampf*. Sportverlag.

24- Roth, K. (1989). Taktik im sport spiele, schorndorf.

25- Fetz, E. E., Cheney, P. D., Mewes, K., & Palmer, S. (1989). Control of forelimb muscle activity by populations of corticomotoneuronal and rubromotoneuronal cells. *Progress in brain research*, 80, 437-449

26- Rieder, H., & Fischer, G. (1986). Methodik und Didaktik im Sport: Schulsport, Freizeitsport, Leistungssport, Sondergruppen. BLV-Verlag-Ges.

27- Schnabel (1984). Orientierung und empfehlungen zur planung und gestaltung der sporttechnisch-koordinativen ausbildung im aufbautraining. *Theorie und praxis leistungssport*. Berlin 22.7/8. S.7-36

28- Harre, D. (1976). *Trainingslehre*. Sportverlag - Berlin. Erste Auflage 1971.

29- Hohmann, A., & Rommel, G. (1994). Spielbeobachtung im Fußball. *Leistungssport*, 24(6), 41-46.

30- Kuhn, W. (1987). Schema-Theorie und Bewegungslernen. In: ADL (Hrsg) Sport-Planen, Durchführen, Auswerten. Schorndorf.

31- Pöhlmann, R. (1986). *Motorisches Lernen*. Sportverlag. Berlin.

32- Egger, K. (1975). Bildungstheoretische Aspekte des Transferproblems in der Sportpädagogik. In Lernübertragungen in der Sportpädagogik (pp. 24-43). Birkhäuser, Basel.

33- Ikai, M., & Steinhaus, A. H. (1961). Some factors modifying the expression of human strength. *Journal of Applied Physiology*, 16(1), 157-163.

34- Kunze, G. (1971). *Mentales Training-System und Anwendung. Motivation im Sport*. Hofmann Verlag, Schorndorf.

35- Rieder, H.; Lehnertz, K. (1997). Bewegungslernen und Techniktraining.Hofmann-Verlag Schorndorf. Erste Auflage 1991

36- Fetz, F. (1989). *Bewegungslehre der Leibesübungen-Bad*, Wien.

37- Rigal, R. A. (1992). Which handedness: Preference or performance? *Perceptual and motor skills*, 75(3), 851-866.

38- Wasmund, U. (1976). Untersuchungen zur Lateralität im Sport bei Kindern und Erwachsenen. *Int J Phys Educ,* 13(2), 34-38.

39- Muratlı, S., Toraman, F., & Çetin, E. (2000). *Sportif hareketlerin biomekanik temelleri.* Bağırgan Yayımevi.

40- Neumaier, A. (1979). Visuelle Informationsaufnahme sportlicher Bewegungsabläufe: eine Untersuchung zum Blickverhalten beim Betrachten von filmisch dargebotenen Übungsteilen aus dem Bodenturnen. na.

41- Lowe, J. (1975). *The education of adults: a world perspective.*

42- Panzer, S., Naundorf, F., & Krug, J. (2002). Motorisches lernen: lernen und umlernen einer kraftparametrisierungsaufgabe. *Deutsche Zeitschrift Für Sportmedizin*, 53(11), 312-316.

43- Matwejew L.P (1981). *Grundlagen des sportlichen trainings*. Berlin (DDR).

44- Ter-Owanesjan, A. (1971). *Die technische und taktische Vorbereitung im Training*. Der Deutsche Schwimmsport, 21(14), 1-4.

45- Rieder, H.; Lehnertz, K. (1991). *Bewegungslernen und Techniktraining*.Hofmann-Verlag Schorndorf.

46- Cratty, B. J. (1992). *Motorik Öğrenme*. Prentice-Hall.

47- Singer, R. N., Hamsen, G., Mechling, H., Röthig, P., & Rieder, H. (1985). *Motorisches lernen und menschliche leistung*. Limpert Verlag.

Bölüm 15
SPORDA STRATEJİ VE TAKTİK

STRATEJİ VE TAKTİK KAVRAMI

Strateji ve taktik kavramları; gerek çeşitli toplumsal alanlarda (askerlikte, siyasette, diplomaside) ve bilim alanlarında (psikoloji, kibernetik, matematik), gerekse sporda planlı, akıllı ve hesaplı davranışların tanımı olarak kullanılmaktadır.

Strateji, müsabaka kurallarının ve mücadelenin koşulları göz önünde bulundurularak davranış ve kararların ***önceden belirlendiği*** gibi gerçekleşmesi için yapılan **davranış planıdır.**

Buna karşın spor bilimcilerin yaptığı **taktik kavramı** tanımlarından bazılarını şöyledir:

- "Sportif mücadele yönetiminin öğretisi"[1],
- "Sportif mücadele yönetimi sanatının mükemmellik düzeyi"[2],
- "Müsabaka sırasında alınan, müsabaka olgusunu doğrudan etkileyen kararlar, hem de uzun süreli stratejik düşünceler"[3],
- "Optimal bir sportif başarı için eylem (hareket) planları ve karar seçenekleri sistemi"[5],
- "Bireysel ya da takım müsabakalarında kendi ve rakibin verimliliği (performansı) ile çevre şartları göz önünde bulundurularak, yönlendirilmiş planlı davranış"[6].

Geniş anlamda taktik kavramında iki yaklaşım dikkati çekiyor.

1. Yaklaşım

Sporcuların müsabaka kurallarını, eş ve rakibin davranışını ve de dış etki olasılıklarını dikkate alarak, kendi avantajları için **şartları etkileyen** bireysel ve birlikte (kolektif) davranış biçim, eylem ve **uygulamaların tümüdür**[7]. Bu tanımlamada taktik ile ilgili tüm görüş ve tanımlamaları kapsamakta ve strateji kavramı kullanılmıyor ya da strateji ve taktik kavramları (sinonim) eş anlamlı kabul ediliyor.

Takım sporlarında taktik ikiye ayrılır:

- Bireysel taktik: Tek bir oyuncunun davranışı için kullanılır.
- Kolektif (grup ya da takım) taktik.

- Çok uzun teorik açıklamalarla, yoğun olmayan uygulamalı eğitim birimi yerine antrenör serileri ya da birim antrenmanları arasında, sporcu ile konuşarak düşünce desteği vermeli, çözüm yollarını düzeltme ve bilgiyi kontrol etmelidir. Bu önlemlerle teorik ve uygulamalı taktik birim eğitimi çok daha yararlıdır.

Taktik düşünce işlemiyle söz konusu edilen durum (pozisyon) üzerine kavramsal olarak belirli bir görüş kazanılır ve problemin çözüm yolları elde edilir. Bu nedenle taktik düşünme, daima müsabakada gerçekleştirilecek görev ile taktik uygulama etkinliği birlikte ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

1- https://www.owayo.co.uk/magazine/basketball-strategy-tactics-en.htm 26-05-2022 09:58

2- Harre, D. (1979). Zur Bewegungsfrequenz im spezifischen partiellen Krafttraining. *Kanu*, 79, 57-65.

3- Matwejew L.P & Nowikow A.D (1982). Theorie und Methodik der Körpererziehung Band 1.Berlin (DDR),

4- Kern, J. (1989). *Taktik im Sport*. Hofmann.

5- Martin D., Carl K. & Lehnertz K. (2001). *Handbuch Trainingslehre*. 3. Auflage Verlag Hofmann Schordorf.

6- Zech H. (1971). *Das groBe Lexikon des Sports*. Fischer Verlag. Frankfurt.

7- Schnabel, G., Harre, D., & Borde, A. (2003). "Trainingswissenschaft: Leistung-Training-Wettkampf": Funktionelle Mechanismen der Leistungsentwicklung: 56-89. *Training der Ausdauer*, 315-333.

8- Harre, D. (1979). Trainingslehre. Sportverlag - Berlin. 4. Auflage. Erste auflage 1971.

9- Mahlo, F. (1965). Probleme der taktischen Ausbildung in den Sportspielen. Theorie und Praxis der Körperkultur: Parte I, 14-9.

10- https://www.sportzyogi.com/what-is-tactics-in-sports/ 26-05-2022, 10:35

11- Bitechtina L. T., Tyšler D. A, Daskevič O. V. (1976) / Psychologische aspekte der kampfaktivitäte von fechtern. Theorija i practica fizičeskoj kul'tury. Moskva 39.5, s.8-11

12- Rodinov A. W. (1982) Psychologische grundlagen der taktikenwicklung. Berlin. S.116-126.

13- Petrov, R., (1976) Çocukların ve Gelişmişlerin Güreş Eğitimi, FILA Eğitim Semineri.

14- Townsend, M. A. (1982). Road-racing strategies. *Medicine and science in sports and exercise*, 14(3), 235-243.

15- Taubmann, W. (1980). Untersuchungen zu Weg-Zeit-Verläufen von Teilnehmern an den Olympischen Spielen und Weltmeisterschaften der Jahre 1966 bis 1978 im Einzelverfolgungsfahren: Ein Beitrag zur Strategie und Taktik im Radrennsport (Doctoral dissertation, Verlag nicht ermittelbar).

16- Schnabel, G., Harre, D., & Borde, A. (2003). "Trainingswissenschaft: Leistung-Training-Wettkampf": Funktionelle Mechanismen der Leistungsentwicklung: 56-89. *Training der Ausdauer*, 315-333.

17- Klaus, G. (1968). Spieltheorie in philosophischer Sicht. Deutscher Verlag der Wissenschaften.

18- Hacker, W., & Richter, P. (1984). Psychische Ermüdung als Bewertungsmerkmal. In *Psychische Fehlbeanspruchung* (pp. 39-97). Springer, Berlin, Heidelberg.

19- Schnabel, G., Harre, D., Krug, J., & Borde, A. (2003). Trainingswissenschaft: Leistung. Training, Wettkampf, Berlin.

20- Gréhaigne, J. F., Wallian, N., & Godbout, P. (2005). Tactical-decision learning model and students' practices. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 10(3), 255-269.

21- Gabler, H., Nitsch, J., & Singer, R. (2000). Einführung in die Sportpsychologie. Teil 1 Grundthemen. bzw. Teil 2: Anwendungsfelder.

22- Weineck, J. (1990): "Optimales Training" Erlangen. Erste Auflage.

23- Barth, B. (1994). Strategie und taktik im wettkampfsport. *Leistungssport*, 24(3), 4-12..

24- Weineck, J. (1990). "Optimales Training" Erlangen Erste Auflage

25- Bunker, D., & Thorpe, R. (1982). A model for the teaching of games in secondary schools. *Bulletin of physical education*, 18(1), 5-8.

Bölüm 16
PSİKOLOJİK VE ZİHİNSEL ANTRENMAN

PSİKOLOJİK ANTRENMAN

Bir spor faaliyeti sırasında, ondan önce veya daha sonra, faaliyette bulunan kişiye etki eden algı, dikkat, öğrenme, motivasyon, stres vb. psikolojik süreçlerin sevk ve idaresinin sistemli bir şekilde iyileştirilmesi sürecine "psikolojik antrenman" denir[1].

Psikolojik antrenmanda kullanılan birçok teknik, aslında, psikiyatri ve tıbbi psikolojiden kaynaklanmaktır. Psikolojik antrenman tekniklerinin spora özgü psikolojik şart ve süreçlere nasıl uygulanacağını konusunda, ülkemizde yeterli çalışmalar bulunmamaktadır[1].

Psikolojik antrenman sürecinin temel şartı, bir plan dâhilinde yapılması zorunluluğudur. Bu süreç, üç aşamadan meydana gelir. İki bölümden oluşan birinci aşama, mevcut durumun tespitine yöneliktir. Burada önce, müsabakada alınan sonuçların veya antrenmanda kullanılan test ve ölçümlerin yardımıyla veya sadece basit bir gözlem sonucunda değerlendirme yapılır. Çeşitli psikolojik faktörlerin sporcu üzerine yaptığı olumsuz etkilerde göz önüne alınarak, sporcunun o andaki performans düzeyi belirlenir. İkinci bölümde, salt bir fiziki antrenman yetersizliğinin olmadığı durumlarda, performansı düşüren psikolojik faktörler net bir şekilde ortaya konmaya çalışılır. Burada, hangi psikolojik faktörlerin hangi şartlar altında ve ne ölçüde performansı düşürdüğü saptanır.

Sporda başarılı olmayı etkileyen psikolojik faktörler içerisinde; zihinsel faktörler, duygusal faktörler ve kişilik faktörleri gelmektedir. Bu etkenlerin geliştirilmesine dönük antrenman yapıları aşağıda açıklanmıştır[1].

Psikolojik ve Zihinsel Antrenmanının Yararları

Yarışma performansının bilinçli eforun bir sonucu olduğunu kabul edersek, azaltım antrenmanı esnasında iyileşen ruh hâli, azalan efor algısı, artan uyku kalitesini kapsayan pozitif psikolojik ve güdümsel değişiklikler sportif performansa önemli katkı sağlayabilir. Antrenör ve sporcular da aynı zamanda psikolojik antrenman tekniklerinden çıkarılacak potansiyel faydaların farkında olmalılar ve sporcunun psikolojik durumunu en üst düzeye çıkarabilmek için önemli yarışmalara doğru bu faydalı hususlardan en iyi şekilde yararlanmalıdırlar.

Azaltım Antrenmanlarının Psikolojik Değerlendirmesi

İyi programlanmış antrenman stratejisiyle sporcunun ruh hâli, sporcular tarafından gerçekleştirilen antrenman yükündeki değişikliklere uyum gösterir[16] ve antrenman yükünün önemli düzeyde azaltıldığı taper antrenmanının sonucu olarak da bazı değişikliklerin görülmesi beklenmelidir. Birçok araştırmacı, yarışma öncesi taper antrenmanı sürecinde sporcuların ruhsal durumlarında değişiklik görüldüğünü bildirmiştir. Bu çalışmaların çoğunda, taper antrenmanının sporcuların ruhsal durumlarında pozitif değişikliklere yol açtığı ve böylelikle performans ölçümlerinde gelişme sağladığı belirtilmektedir.

Sonuç olarak söylenebilir ki azaltım antrenmanı önemli yarışmaya doğru sporcunun psikolojik durumunu düzeltmeye yardımcı olabilir. Yoğun antrenman dönemlerinde sporcunun ruh hâli; depresyon, sinirlilik hâli, yorgunluk, kafa karışıklığı ve yeterince dinç hissetmeme gibi duygu ve hâllerden genellikle olumsuz etkilenir. Neyse ki yapılan araştırmalar, taper esnasında antrenman yükünün azaltılmasıyla bu durumun tersine çevrilebileceğini gösteriyor.

Taper genel olarak somatik şikâyet ve stres düzeylerindeki azalmayla ancak daha önce aşırı erişim gösteren sporcuların rahatlama ve yenilenme düzeylerindeki artışla ilişkilendirilir ve bu değişiklikler genellikle performans gelişimlerine paralellik gösterir. Sonuç olarak taper öncesinde zor ve yorucu gelen antrenman yükü, dönem sonunda daha hafif ve kolay olarak algılanır. Taper esnasında daha kaliteli bir uyku da aynı zamanda antrenman ve yenilenme arasında daha iyi bir denge kurulmasını sağlayarak, yarışmaya yönelik hem fiziksel hem de psikolojik hazırlığa yardımcı olur.

Sporcunun fiziksel ve psikolojik yönden hazır oluşu, ruh hâli, efor algısı, yenilenme ve uyku kalitesi anketleri gibi basit araçlarla sistematik olarak da gözlemlenebilir.

KAYNAKÇA

1- İkizler, H. C. (1993). Sporda başarıyı etkileyen psikolojik faktörler ve psikolojik antrenman (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey).

2- Nawrocka, W. (1964). Psychologiczne aspekty w sporcie kwalifikowanym.Materialy Szkoleniowe : Biuletyn Polskiego Komitetu Olimpijskiego no:1/9.

3- Naglak, Z. (1979). Trening sportowy: teoria i praktyka:[skrypt dla studentów Akademii Wychowania Fizycznego]. Państwowe Wydaw. Naukowe.

4- Kurz, T. (2012). Mental Training Makes Winners. https://www.stadion.com/mental-training-makes-winners/. 21-08-2022. 08:30

5- Jäger, K., Oelschlägel, G., & Oelschlägel, G. (1979). *Teoría elemental del entrenamiento*. Verlag nicht ermittelbar.

6- Tiryaki, Ş. (2000). *Spor Psikolojisi: Kavramlar, Kuramlar ve Uygulama*. 1. basım. Eylül Kitabevi: İstanbul, 59-64.

7- Konter, E. (1998). *Sporda psikolojik güç ve performans*, 5. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Özetleri, 129.

8- Eberspächer, H. (1990). *Mentales Training*. Ein Handbuch für Trainer und Sportler, 5.

9- Laborde, S. & Raab, M. (2013). The tale of hearts and reason: the influence of mood on decision making. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 35(4).

10- Loffing, F. & Cañal-Bruland, R. (2017). Anticipation in sport. *Current opinion in psychology*, 16, 6-11.

11- Nitsch, J. (1992). Sport psychology: fundamental aspects. In *Sport Science in Germany* (pp. 263-296). Springer, Berlin, Heidelberg.

12- Hackfort, D. (1999). The presentation and modulation of emotions. *Sport psychology: Linking theory and practice*, 231-244.

13- Kleinert, H. L. Jones, M. M. Sheppard-Jones, K. Harp, B. & Harrison, E. M. (2012). Students with intellectual disabilities going to college? Absolutely! *Teaching exceptional children*, 44(5), 26-35.

14- Birrer, D. & Seiler, R. (2008). *Gruppendynamik und Teambuilding*.

15- Balague, G. (2000). Periodization of pyschological skills training. *Journal of science and medicine in sport,* 3(3), 230-237.

16- Morgan, W. P. Brown, D. R. Raglin, J. S. O'connor, P. J. & Ellickson, K. A. (1987). Psychological monitoring of overtraining and staleness. *British journal of sports medicine*, 21(3), 107-114.

Bölüm 18
TAKIM SPORLARINDA ANTRENMAN

TAKIM SPORLARINDA ANTRENMANIN AMACI VE İŞLEVİ

Takım sporlarının genelinde antrenman yılı yapısında yarışma periyoduna kıyasla çok kısa bir hazırlık periyodu bulunmaktadır. Kısa hazırlık periyodu, oyuncuların yeterli hazırlığı yapmalarına ve yüksek antrenman kapasitesi ve yüksek düzeyde form sergileyebilecek kondisyonel ve performans kapasitelerine ulaşmalarına süre olarak fırsat vermemektedir. Bu nedenle, müsabaka/yarışma periyodu başlarken oyuncuların yetersiz antrenman yapma kapasiteleri, yüksek form yakalama için yetersiz kondisyonel altyapı, kısa ve yüksek olmayan form gösterme altyapıları bulunmaktadır. Bu yapının yarattığı soruna karşılık, müsabaka periyodunun başlaması ve her hafta 3 ile 8 gün aralığında maç oynanıyor olması ve maç karakterli haftalık antrenman içeriği; oyuncular için ikinci kondisyonsuzlaşma tehlikesini yaratmaktadır. Bu nedenle, hazırlık periyodu ile eksik kalan antrenman altyapısının, yarışma periyodu içerisinde giderilmesi ve istenilen kondisyonel, performans ve antrenman yapma kapasitelerinin sergilenmesi gerekmektedir. Bunun sağlanması için oynanılacak maç takvimi ve takımların güçleri dikkate alınarak bir antrenman yapma stratejisi geliştirilmelidir.

Yarışma periyodu içerisinde yapılandırılan bu strateji, yarışma periyodu form antrenmanları yapısını ve uygulanacak mezosiklüs ve mikrosiklüs yapılarının belirlenmesini sağlayacaktır. Belirlenen stratejide, ligde yer alan takımlar dikkate alındığında, en güçlüden en zayıfa doğru sıralanmalı ve bu sıralama içerisinde, kendi takımına da yer verilmelidir. Buna göre en güçlü takıma, en yüksek, en zayıf takıma ise en düşük puanlama verilerek, takımların "zorluk dereceleri" belirlenmelidir. Benzer şekilde, evde ve deplasmanda oynanan maçlar dikkate alınarak, deplasman maçları zor, evde oynananlar kolay olarak maçların zorluk derecelerine eklenen ek puanlar çıkarılmalıdır. Ayrıca iki maç arası yer alan gün sayıları için 3-4 gün için zorluk derecesi yüksek, 7-8 gün için ise düşük puan verilerek, oynanacak maç tarihlerine göre yüksek, orta ve düşük zorluk dereceli maçların yapıları sergilenmelidir.

Takımın, diğer takımlar sıralamasında yerine göre yapacağı değerlendirmeden; kazanılması istenilen birincil maçlar için yüksek form, her durumda kazanılması muhtemel maçlar için Zorluk derecesi puanları orta ve düşük olanlara göre bir planlama ve strateji geliştirilmelidir. Kazanma öncelikli maçlar dikkate alınarak o haftalarda düşük hacimli yüksek şiddetli maç oynanacak şekilde bir haftalık içerik planlanmalıdır. Bu planlamada antrenman yüklenmesi ve yorgunluk, dinlenme ve yenilenme ve form etkisi yaratacak antrenman içerikli günlerle hafta yapılandırılmalıdır. Haftalık form zirvesi oynanacak maç günü olarak kabul edilip haftanın diğer fonksiyonları için geriye

KAYNAKÇA

1- Baltes, P. B., & Baltes, M. M. (1990). *Psychological perspectives on successful aging: The model of selective optimization with compensation*.

2- Willimczik, K., & Conzelmann, A. (1999). Motorische Entwicklung in der Lebensspanne-Kernannahmen und Leitorientierungen. *Psychologie und sport*, 6(2), 60-70.

3- Hohmann, A., Kolb, M., & Roth, K. (2005). Handbuch Sportspiel (Vol. 147). Hofmann.

4- Bös, K., & Mechling, H. (1983). *Dimensionen sportmotorischer Leistungen*. Hofmann.

5- Bös, K. (2004). Motorische Kompetenzen von Kindern und Jugendlichen. *Ernährungs-Umschau*, 51(9), 352-357.

6- Kibele, A. R. M. I. N. (1998). Maximalkraftzuwachs ohne Leistungsgewinn.

7- Kraemer, W. J., Ratamess, N., Fry, A. C., Triplett-McBride, T., Koziris, L. P., Bauer, J. A., ... & Fleck, S. J. (2000). Influence of resistance training volume and periodization on physiological and performance adaptations in collegiate women tennis players. *The American Journal of Sports Medicine*, 28(5), 626-633.

8- Schlumberger, A., & Schmidtbleicher, D. (2000). Grundlagen der kraftdiagnostik in prävention und rehabilitation. *Manuelle Medizin*, 38(4), 223-231.

9- Hohmann, A. (1994). *Grundlagen der Trainingssteuerung im Sportspiel* (Vol. 33). Czwalina.

10- Martin D., Carl K. & Lehnertz K. (2001). *Handbuch Trainingslehre*.3.Auflage Verlag Hofmann Schordorf.

11- Liesen, H. V., Ludemann, E., Schmengler, D., Föhrenbach, R., & Mader, A. (1985). Trainingssteuerung im Hochleistungssport: einige Aspekte und Beispiele. *Dtsch Ztschr Sportmed*, 36, 8-18.

12- Zintl, F., & Eisenhut, A. (2001). Ausdauertraining. Grundlagen, Metho.

13- Hohmann A.; Lames M.; Letzelter M. (2003) Einführung in die Trainingswissenschaft. - 3., korr. und erw. Aufl. - Wiebelsheim : Limpert,. - 296 S.- (Limpert Sportwissenschaft) [1. Aufl. 2002]

14- Roth, K. (1999). Das ABC des Spielens: Technik-und Taktiktraining im Anfängerbereich. WIEMEYER (Hrsg.), *Techniktraining im Sport*, 13.

15- Szymanski, D. J. (1998). The effect of various weighted bats on bat velocity—Literature review. Strength Cond J, 20(3), 8-11.

16- Willimczik, K., Meierarend, E. M., Pollmann, D., & Reckeweg, R. (1999). Das" beste motorische Lernalter"-Forschungsergebnisse zu einem paedagogischen Postulat und zu kontroversen empirischen Befunden. *Sportwissenschaft*, 29, 42-61.

17- Issurin, V. B. (2010). New horizons for the methodology and physiology of training periodization. *Sports medicine,* 40(3), 189-206

18- Comyns, T., & Flanagan, E. P. (2013). Applications of the session rating of perceived exertion system in professional rugby union. *Strength & Conditioning Journal*, 35(6), 78-85.

19- Kelly, V. G., & Coutts, A. J. (2007). Planning and monitoring training loads during the competition phase in team sports. *Strength and Conditioning Journal*, 29(4), 32.

20- Rodríguez-Marroyo, J. A., Villa, G., García-López, J., & Foster, C. (2012). Comparison of heart rate and session rating of perceived exertion methods of defining exercise load in cyclists. The Journal of Strength & Conditioning Research, 26(8), 2249-2257.

21- Açıkada, C. (2018). *Antrenman bilimi*. Ankara: Spor Yayınevi ve Kitabevi.

22- Bompa, T. O. (1983). Theory and methodology of training. Dubuque, IA: Kendall/Hunt,

23- Matveev, L. P., & Zdornyj, A. P. (1981). *Fundamentals of sports training*. Progress Publishers.

24- Bompa, T. (1999): "Periodization Training for Sports" Champaign IL: Human Kinetics.

25- Dick, F. W. (2007). Sports training principles. A. & C. Black.

26- Bompa, T.; Haff, G. G. (2015): "Periodization; Theory and Methodology of Training", 5th Edition, IL: Human Kinetics, ISBN-13: 9780736074834

27- Sharkey, B. J., & Gaskill, S. E. (2006). *Sport physiology for coaches* (Vol. 10). Human Kinetics.

28- https://complementarytraining.net/lets-talk-about-weekly-plans-in-soccer/ 03-09-2022, 11:36

29- Mujika, I., Halson, S., Burke, L. M., Balagué, G., & Farrow, D. (2018). An integrated, multifactorial approach to periodization for optimal performance in individual and team sports. *International journal of sports physiology and performance*, 13(5), 538-561.

Bölüm 19
ÖZEL KOŞULLARDA ANTRENMAN

ÖZEL KOŞULLARDA ANTRENMAN

Bu başlık altında değişik koşullarda uygulanan antrenmanlar ele alınacaktır.

YÜKSELTİ ANTRENMANI

Yükseklerde dayanıklılık antrenmanının etkileri ve deniz seviyesindeki yarışmalara hazırlanmak için yüksekliğin kullanımına ilişkin araştırmalar uzun yıllardır izlenen bir konu olmuştur. Yükselti antrenmanları seçkin sporcuların hazırlanmasında değerli bir araç olabileceğini görülmektedir. Bununla birlikte, etkili yükselti antrenmanı, en az birkaç yıllık yüksek düzeyde bir antrenman temeli gerektirir[1, 2]. Bu antrenman yöntemi, genellikle yeterli temel deneyimlerden yoksun olan ve deniz seviyesinde geleneksel antrenmandan kolayca %1'den fazla performans avantajı elde edebilen performans sporcuları için önerilmemektedir[2].

Orta yükseklikte oksijen taşınmasındaki azalma nedeniyle bazı elit sporcuların kondisyon için gerekli antrenman hızlarını koruyamadıkları görülmüştür[3]. Bu görüş, klasik yükselti antrenmanından sonra deniz seviyesindeki performansın arttığını gösteren birkaç çalışma tarafından desteklenmemektedir[4, 5, 6, 7]. Yükseklikte azalan maks VO_2[8], belirli bir mesafe için hız ile ölçülen dayanıklılık yüklenmelerindeki antrenman yoğunluğunu azaltacaktır. Bu nedenle yükselti antrenmanı, deniz seviyesinde mümkün olandan daha yüksek yoğunluklarda antrenman yapmak için ek bir uyaran olarak kullanılabilir[2].

Yüksekliğe Uyum (Aklimatizasyon)

Yükseltiye vücudun uyumu giderek artan bir şekilde gerçekleşir ve tam aklimatizasyon ise zaman gerektirir. Yükseltinin etkilerine karşı vücudun tepkisi ise genellikle hemen gerçekleşir. Öte yandan fizyolojik ve metabolik uyum haftalar hatta aylar sürebilir. Yükseltiye karşı vücudun tepkisinin yükseltinin büyüklüğüne bağlı olmasına rağmen aklimatizasyonun süresi ve başarısı kişisel özelliklere göre değişiklik göstermektedir

Yükseltiye Kısa Süreli (Akut) Uyumlar

Yüksekliğe ve kalma süresine bağlı olarak aklimatizasyon esnasında önemli fizyolojik değişiklikler gerçekleşir:

KAYNAKÇA

1- Dick, F. W. (1992). Training at altitude in practice. *International journal of sports medicine*, 13(S 1), S203-S205.

2- Friedmann-Bette, B. (2008). Classical altitude training. *Scandinavian journal of medicine & science in sports,* 18, 11-20.

3- Chapman, R. F., Stray-Gundersen, J., & Levine, B. D. (1998). Individual variation in response to altitude training. *Journal of applied physiology*.

4- Daniels, J., & Oldridge, N. (1970). The effects of alternate exposure to altitude and sea level on world-class middle-distance runners. *Medicine Science in Sports*, 2, 107-112. Go to original source.

5- Dill, D. B., & Adams, W. C. (1971). Maximal oxygen uptake at sea level and at 3,090-m altitude in high school champion runners. *Journal of Applied Physiology*, 30(6), 854-859.

6- Burtscher, M., Nachbauer, W., Baumgartl, P., & Philadelphy, M. (1996). Benefits of training at moderate altitude versus sea level training in amateur runners. *European journal of applied physiology and occupational physiology*, 74(6), 558-563.

7- Bailey, D. M., Davies, B., Romer, L., Castell, L., Newsholme, E., & Gandy, G. (1998). Implications of moderate altitude training for sea-level endurance in elite distance runners. *European Journal of Applied Physiology and Occupational Physiology*, 78(4), 360-368.

8- Clark, S. A., Bourdon, P. C., Schmidt, W., Singh, B., Cable, G., Onus, K. J., ... & Aughey, R. J. (2007). The effect of acute simulated moderate altitude on power, performance and pacing strategies in well-trained cyclists. *European journal of applied physiology*, 102(1), 45-55.

9- Ergen, E., Demirel, H., Güner, R., Turnagöl, H., Başoğlu, S., Zergeroğlu, A. M., & Ülkar, B. (2002). *Egzersiz fizyolojisi*. Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Ankara, 39, 81.

10- Israel S.,Israel G., Tierbach P. (1969). Typische erkrankungenund körperliche störungen bei hohen physischen belastungen mittleren höhen. *Medizin und sport* 9. 139-147

11- Ueberschär I. (1993). Sportmedizinische Aspektedes Höhentrainings,*TW Sport und Medizin* 5, 3:213-217, 52;

12- McArdle, W. D., Katch, I. F., & Katch, L. V. (2001). *Exercise physiology: energy, nutrition and human performance*. Williams and Wilkins.

13- Fox E.L., Bowers R. W., Foss M. L. (1999). *Beden Eğitimi ve Sporun Fizyolojik Temelleri*. Çeviri; Mesut Cerit; Bağırgan, Ankara.

14- Hollmann, W., Hettinger T. (2004). *Sportmedizin-Arbeits-und trainingsgrundlagen*, Stuttgart-Schattauer. (4.Auflage).

15- Hohmann A.; Lames M.; Letzelter M. (2003) Einführung in die Trainingswissenschaft. - 3., korr. und erw. Aufl. - Wiebelsheim: Limpert,. - 296 S.- (Limpert Sportwissenschaft) [1. Aufl. 2002]

16- Billaut, F., Gore, C. J., & Aughey, R. J. (2012). Enhancing team-sport athlete performance. *Sports medicine,* 42(9), 751-767.

17- Levine, B. D., & Stray-Gundersen, J. (1997). "Living high-training low": effect of moderate-altitude acclimatization with low-altitude training on performance. *Journal of applied physiology*.

18- Mellerowicz, H. (1972). Grundlagen von Training und Leistungssteigerung. Sportarzt u. *Sportmed*, 23, 124-129.

19- Stray-Gundersen, J., & Levine, B. D. (2008). Live high, train low at natural altitude. *Scandinavian journal of medicine & science in sports*, 18, 21-28.

20- Levine, B. D., & Stray-Gundersen, J. (2001). The effects of altitude training are mediated primarily by acclimatization, rather than by hypoxic exercise. *Hypoxia*, 75-88.

21- Wehrlin, J. P., & Hallén, J. (2006). Linear decrease in $$\dot V\hbox {O} _ {2\max} $$ and performance with increasing altitude in endurance athletes. *European journal of applied physiology*, 96(4), 404-412.

22- Stray-Gundersen, J., Chapman, R. F., & Levine, B. D. (2001). "Living high-training low" altitude training improves sea level performance in male and female elite runners. *Journal of applied physiology*, 91(3), 1113-1120.

23- Vogt, M., & Hoppeler, H. (2010). Is hypoxia training good for muscles and exercise performance?. Progress in cardiovascular diseases, 52(6), 525-533.

24- Zamudio, S., Douglas, M., Mazzeo, R. S., Wolfel, E. E., Young, D. A., Rock, P. B., ... & Moore, L. G. (2001). Women at altitude: forearm hemodynamics during acclimatization to 4,300 m with α1-adrenergic blockade. *American Journal of Physiology-Heart and Circulatory Physiology*, 281(6), H2636-H2644.

25- Peronnet, F., Thibault, G., & Cousineau, D. L. (1991). A theoretical analysis of the effect of altitude on running performance. *Journal of Applied Physiology*, 70(1), 399-404.

26- Weil, J. V., Jamieson, G., Brown, D. W., & Grover, R. F. (1968). The red cell mass-arterial oxygen relationship in normal man: application to patients with chronic obstructive airway disease. *The Journal of clinical investigation*, 47(7), 1627-1639.

27- Kenney, W. L., Wilmore, J. H., & Costill, D. L. (2021). *Physiology of sport and exercise*. Human kinetics.

28- Schuler, B., Thomsen, J. J., Gassmann, M., & Lundby, C. (2007). Timing the arrival at 2340 m altitude for aerobic performance. *Scandinavian journal of medicine & science in sports*, 17(5), 588-594.

29- Rusko, H., Tikkanen, H., & Peltonen, J. (2004). Altitude and endurance training. *Journal of sports sciences,* 22(10), 928-945.

30- Shepherd, J. (2007). *Speed Training For All Sports*. Publisher; Jonathan Pye.

31- Pilcher, J. J., Nadler, E., & Busch, C. (2002). Effects of hot and cold temperature exposure on performance: a meta-analytic review. *Ergonomics*, 45(10), 682-698.

32- Hasegawa, H., Takatori, T., Komura, T., & Yamasaki, M. (2006). Combined effects of pre-cooling and water ingestion on thermoregulation and physical capacity during exercise in a hot environment. *Journal of sports sciences*, 24(1), 3-9.

33- Cheuvront, S. N., & Sawka, M. N. (2006). Hydration assessment of athletes. *Chinese Journal of Sports Medicine*, 25(2), 238.

34- Yıldız, S. A., & Arzuman, P. (2009). Sıcak ortamda egzersiz. *Klinik Gelişim Dergisi*, 22(1), 10-15.

35- Maughan, R. J. (2010). Distance running in hot environments: a thermal challenge to the elite runner. *Scandinavian journal of medicine & science in sports*, 20, 95-102.

36- Erdoğan, M., Güzel, N. A., & Sağıroğlu, İ. (2012). 'Soğuk ve Sıcak Ortamda Akut Dayanıklılık Egzersizinin Maks VO2 ve Kan Laktat Düzeylerine Etkisi', *Spor Hekimliği Dergisi* Cilt: 47.

37- Vihma, T. (2010). Effects of weather on the performance of marathon runners. *International journal of biometeorology*, 54(3), 297-306.

38- Buono, M. J., Holloway, B., Levine, A., Rasmussen, C., & Kolkhorst, F. W. (2014). Effect of air temperature on the rectal temperature gradient at rest and during exercise. *International Journal of Physiology, Pathophysiology and Pharmacology*, 6(1), 61.

39- Yamasawa, F., & HC, B. (2011). Environmental Factors Affecting Human Performance. Chapter, 11, 1981-2008.

40- Günay M, Tamer, K. & Cicioğlu, İ. (2013). *Spor Fizyolojisi ve Performans Ölçümü*, 3. Basım, Ankara: Gazi Kitabevi.

41- American College of Sports Medicine. (2007). Exercise and fluid replacement: position stand. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 39, 377-390.

42- Mc Ardle, W., Katch, F. I., & Katch, L. (2007). *Exercise physiology: energy, nutrition, and human performance*.

43- Burke, L. (2010). Fasting and recovery from exercise. *British Journal of Sports Medicine*, 44(7), 502-508.

44- Nielsen, B., Hales, J. R., Strange, S., Christensen, N. J., Warberg, J., & Saltin, B. (1993). Human circulatory and thermoregulatory adaptations with heat acclimation and exercise in a hot, dry environment. *The Journal of physiology*, 460(1), 467-485.

45- Rivera-Brown, A. M., Rowland, T. W., Ramírez-Marrero, F. A., Santacana, G., & Vann, A. (2006). Exercise tolerance in a hot and humid climate in heat-acclimatized girls and women. *International journal of sports medicine,* 27(12), 943-950.

46- https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.froedtert.com%2Fstories%2Fhow-cold-weather-affects-body-during-exercise&psig=AOvVaw3NM9lALFZg2UL6OQHuFrzY&ust=1649834781939000&source=images&cd=vfe&ved=0CAcQjRxqFwoTCOib5en_jfcCFQAAAAAdAAAAABAD

47- https://media-cldnry.s-nbcnews.com/image/upload/t_fit-1240w,f_auto,q_auto:best/newscms/2018_02/2291396/180112-jogger-snow-cold-weather-ac-451p.jpg

48- Akgün, N. (1989). *Egzersiz Fiziyolojisi (Vol. II)*. Ankara: Gökçe Ofset Matbaacılık.

49- Gersoff, W., & Motz, H. (1994). Environmental factors in athletic performance. *Sport injuries Journal*.

50- Gunay, M., Tamer, K., & Cicioglu, I. (2006). *Spor fizyolojisi ve performans olcumu*. Baski. Ankara, Gazi Kitabevi, 538.

51- Ünal, M. (2002). Sıcak ve soğuk ortamda egzersiz. *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, İstanbul, 65(4), 206-210.

52- Kenney, W. L., Wilmore, J. H., & Costill, D. L. (2021). *Physiology of sport and exercise*. Human kinetics.

53- Gür H. http://www.sporhekimligi.com/sogukvespor.php 23-05-2022 15:32

54- Kraemer, W. J., & Szivak, T. K. (2012). Strength training for the warfighter. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 26, S107-S118.

55- Açıkada, C. (1990). Sporcularda vücut kompozisyonu parametrelerinin incelenmesi (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey)).

56- William, W. Y., Falkner, J. C., Yavuz, C. T., & Colvin, V. L. (2004). Synthesis of monodisperse iron oxide nanocrystals by thermal decomposition of iron carboxylate salts. *Chemical Communications*, (20), 2306-2307.

57- Farrell, A. P. (2013). Aerobic scope and its optimum temperature: clarifying their usefulness and limitations-correspondence on J. Exp. Biol. 216, 2771-2782. *Journal of Experimental Biology*, 216(23), 4493-4494.

PEHLİVAN ANLATILARINDA TÜRK YAĞLI GÜREŞ GELENEĞİ VE BAZI BAŞPEHLİVANLAR

Dr. Mesut Uğurlu

nobel bilimsel

PEHLİVAN ANLATILARINDA TÜRK YAĞLI GÜREŞ GELENEĞİ VE BAZI BAŞPEHLİVANLAR

Dr. Mesut Uğurlu

Yayın No.: 1415
ISBN: 978-625-398-115-0
E-ISBN: 978-625-398-090-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Şubat 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Uğurlu, Mesut.
Pehlivan Anlatılarında Türk Yağlı Güreş Geleneği ve Bazı Başpehlivanlar / Mesut Uğurlu
1. Basım, VI + 124 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-115-0
E-ISBN: 978-625-398-090-0
1. Yağlı Güreş 2. Pehlivan 3. Başpehlivan 4. Türk Güreş Geleneği 5. Türklerde Spor Geleneği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR ..... **v**

GİRİŞ **1**

TÜRKLERDE SPOR GELENEĞİ **5**

1.1. Türklerde Güreş Sporu Geleneği 9

1.2. Türklerde Yağlı Güreş Sporu Geleneği 11

PEHLİVAN ANLATILARI BAĞLAMINDA TÜRK YAĞLI GÜREŞ GELENEĞİ **21**

2.1. Yağlı Güreş ve Pehlivan 21

2.2. Kırkpınar 40

2.3. Usta ve Çırak 46

2.4. Peşrev 54

2.5. Kispet 56

2.6. Davul-Zurna 57

2.7. Cazgır 59

2.8. Salavatlama ve Dua 61

2.9. Pehlivan Lâkapları 64

PEHLİVAN ANLATILARI BAĞLAMINDA BAZI BAŞPEHLİVANLAR **67**

3.1. Ahmet Taşçı 67

3.2. Aydın Demir 73

3.3. Kara Ali Çelik 79

3.4. Ali Gürbüz 80

3.5. Ekrem Yavuz 83

3.6. Gökhan Arıcı 86

3.7. Kadir Birlik 87

3.8. Vedat Ergin 90

3.9. Koca Yusuf 92
3.10. Kel Aliço..... 94

SONUÇ..... 97
KAYNAKÇA..... 103
EK: FOTOĞRAFLAR 109

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

AA Haber1, (2022). https://www.aa.com.tr/tr/spor/devlet-sporcusu-unvani-karamurselli-efsaneleri-mutlu-etti/1527736, 15.12.2022, 13:18.

AÇAK, Mahmut. (2005). *Beden Eğitimi Öğretmeninin El Kitabı*, İstanbul: Morpa Kültür Yay.

AKKURT, Mehmet. (2008). *Kahramanmaraş'ta Yapılan Geleneksel Güreşlerin Tarihsel Gelişimi Ve Toplum Tarafından Algılanış Biçimleri*, Tez (Yüksek Lisans), Kahramanmaraş.

AKTEPE, Münir. (1978). *Şem'dani-Zade Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi Mür'i't- Tevarih*, Cilt 2, İstanbul: İst. Ün. Ed. Fak. Yay.

ARIĞ, Veli Necdet. (1993). *Asil Spor Güreş*, Ankara: Damla Matbaacılık.

ARTUN, Erman. (2001). Çukurova'da Salavatçılık Geleneği ve Âşıkların Pehlivan Salâvatlamaları, *Erdem*, Sayı 37, ss. 1-52. Erişim https://dergipark.org.tr/tr/pub/erdem/issue/44288/546778, 01.01.2023, 15:33.

ASIM, Mütercim. (2014). *Lugat-ı Burhan-ı Katı*, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, Ankara, Resmi Web Sitesi: http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi_q?ptip=EHT&pdemirbas=197316383, 31.07.2014, 23:06.

ATABEYOĞLU, Cem. (2000). *Geleneksel Türk Güreşi ve Kırkpınar*, İstanbul: Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi (TMOK) Yayınları.

ATALAY, Besim. (1986). *Divan-ı Lügat-it Türk Dizini*, Endex IV. Ankara: TDK Yay.

ATİK, Muharrem. (1973). *Serbest Güreşte Teknik, Taktik, Kompleler*, Ankara: Emre Yay.

AVCUOĞULLARI, Cevdet. (1993). *Türkiye Güreş Ligine Katılan Kulüplerin Çalışma Şartları ve Sporcu Kaynakları*, İstanbul: Güreş İhtisas Kulübü Koruma Vakfı Yay.

BANARLI, Nihad Sami. (1939). *Ahmedi ve Dasitan-ı Tevarih-i mülük-i Âl-i Osman (İskendername)*, Türkiyat Mecmuası, C.VI, İstanbul.

BBC Belgeseli, (2019). https://www.youtube.com/watch?v=c7-FLtkYYE4, 17.01.2019, 22:08.

BİYOGRAFİ, (2023). https://www.biyografi.info/kisi/koca-yusuf, 04.01.2023, 13:53.

BURAK, Ersin. (2011). *Adalı Halil-Kurtdereli Mehmet, Pehlivan: Kırkpınar Yağlı Güreşleri/Kırkpınar Oil Wrestling*, (Ed.) ÇEVİK, Doğanay, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., ss. 137-152.

ÇAPAN, M.Şevki. (1991). *Akif'in Sporcu Kişiliği ve Asım'da Tiplediği İnsanların Beden Yapısı Üzerine Bir Araştırma*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi, Elazığ. 5(1): 99-109.

COŞKUN, Mustafa Yahya. (2011). *Er Meydanı-Efsane Pehlivanlar*, (Ed.) ÇEVİK, Doğanay, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. ss. 313-390.

ÇELİK, Mehmet. (2019). *Bir Güreş Hikayesi: Aydın Demir ve Arap Mustafa*, http://guresedair.com.tr/bir-gures-hikayesi-aydin-demir-ve-arap-mustafa/, 23.01.2019.

ÇEVİK, Doğanay. (2010). *Pehlivanlık Geleneği/Ahmet Taşçı*, Edirne, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi, Ankara.

ÇEVİK, Doğanay (Ed). (2011). *Pehlivan: Kırkpınar Yağlı Güreşleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., ss. 75-136.

CÜVEYNÎ, Alâeddin Atâ Melik. (1998). *Tarihi Cihangüşa*, (çev.) Mürsel Öztürk, Ankara.

DE GROOT, Jan J.M. (1921). *Die Hunnen der vorchristlichen Zeit*, Berlin-Leipzig: De Gruyter.

DELİCE, Halil. (2011). *Kırkpınar: Türklerde Spor Anlayışı ve Kırkpınar Ruhu*, İstanbul: Babıali Kültür Yay.

DEMİRCİ, Ufuk. (1999). *Geleneksel Sporumuz Yağlı Güreş Temel Teknik Oyunları İle Türkiye'deki Serbest Güreş Temel Teknik Oyunların Karşılaştırmalı Analizi*, Sakarya Ün SBE YL Tezi, Sakarya.

DEVLETŞÂH. (1977). *Devletşah Tezkiresi*, (Çev.) N. Lügal, C.I, İstanbul.

DURDU, Bircan Kalaycı, (2011). *Cazgır*, (Ed.) ÇEVİK, Doğanay, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., ss. 181-226.

DUYMAZ, Recep. (2006). Mehmet Akif Ersoy'un Şahsiyetinin Kaynakları, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 7(73).

EBERHARD, Wolfram. (1940). Çin Kaynaklarına Göre Türklerde ve Komşularında Spor, *Ülkü Dergisi*, Sayı 87, Ankara.

EDİRNE, (2023). https://edirne.web.tr/gaddar-kel-alico/, 04.01.2023, 19:41.

EDİRNE BELEDİYESİ, https://edirnekirkpinar.com/tr/yazi/2-ritueller/9-salavatlama-dualama, 20.12.2022, 18:32.

ERDEM, Halis. (2013). *Doğuşundan Günümüze Kırkpınar*, İstanbul: Dahi Yay.

ERGİN, Muharrem. (2003). *Dede Korkut Kitabı*, Haz: Murat Emre ŞAHİN - Hasan KADIKÖYLÜ, Web Kitap adresi: http://ankarayediiklimkultursanat.org/kutuphane/dede_korkut_hikayeleri_muharremergin.pdf, Hisar Kültür Gönüllüleri.

ERGİN, Vedat. (2021). Başpehlivan Vedat Ergin ile röportaj, *Spor Severler Tv*, https://www.youtube.com/watch?v=ACF_mIarwt8, Erişim: 01.01.2023, 12:41.

EROĞLU, Muammer. (1997). *Çevgan*, İslam Ansiklopedisi, Cilt 3, Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı Yay.

ERSOY, Mehmet Akif. (2009). *Safahat*, Hüseyin SU (Haz.), Hece Yay., web erişim sitesi: http://www.ito.org.tr/itoyayin/0020863.pdf, 02.10.2014, 15:00.

EVCİN, Erol. (2014). Atatürk'ün Spora ve Sporculara Bakışı, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 33. ss. 303-78, http://dergiler.ankara.edu.tr/eng/detail.php?id=18, Ankara.

GÜMÜŞ, Ali. (1995). *Şampiyonlar Geçiyor*, Ankara: Türk Güreş Vakfı Yay.

GÜRBÜZ, Meryem. (2013). Büyük Selçuklular Devrine Ait Münşeât Mecmûalarında Yer Alan Bir Belge Türü: "İhvâniyat". *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 6, Sayı 15, ss. 43-55, İstanbul.

GÜVEN, Özbay. (1999). *Türklerde Spor Kültürü*, Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.

HÜSNÜ, Muallim Sapancalı. (1928). *Hasan Dağında İlmi Cevalan*, Aksaray: Kömen Yay.

İBNİ BİBİ. (1941). *Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, (Çev. M.N. Gençosman), Uzluk Basımevi, Ankara.

İŞCAN, Fehmi. (1988). *Türklerde Spor*, Ankara: Milli Eğitim Yay.

KAFESOĞLU, İbrahim. (1998). *Türk Milli Kültürü*, İstanbul: Ötüken Yay.

KAHRAMAN, Atıf. (1995). *Osmanlı Devletinde Spor*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

KALAYCI, Erkan. (2018). Kültürel Süreklilik Bağlamında Kırkpınar'ın Yansıttığı Dünya Görüşü Üzerine, Doktora Tezi, Hacettepe Ün., SBE, Türk Halkbilimi ABD, Ankara.

KARAHÜSEYİNOĞLU, M. Fatih; TOZOĞLU, Erdoğan; ŞAHİN, Süleyman; ŞEBİN, Kenan; NACAR, Eyüp. (2007). *Kırkpınar Yağlı Güreşlerinin Değişen Gelenekleri*, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, Cilt 9, Sayı 2, http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunibesyo/article/view/1025000976/1025000974, 11.09.2014, 16:10.

KAŞGARLI, Mahmut. (1998). *Divân-ı Lûgati't Türk*, Besim Atalay (Çev.), 4. Baskı, Cilt 1, Ankara: TDK Yay.

KAYGUSUZ, Meruyert; KAHVECİOĞLU SARI, Habibe; ARĞUN, Fatoş Neslihan. (2019). Kültürel Mirasımız Yağlı Güreş Sporunun Geleneksel Giysisi Kispet, *Akademikbakış Dergisi*, Sayı 72, ss., 147-66.

KOCA, Salim. (2003). *Türk Kültürünün Temelleri,* II. cilt, Ankara: Odes Kültür Yay.

KOLUKISA, Şevki. (2001). Atatürk'ün Spor Hayatı ve Güreş Sevgisi, *Türkiye Amatör Spor Kulüpleri Konfederasyonu Dergisi*, Sayı 102, ss.12-13.

KONYALI, İ.Hakkı. (1964). *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya: Yeni Kitap Basımevi.

KÖPRÜLÜ, Fuat. Selçukîler Zamanında Anadolu'da Türk Medeniyeti, Aktaran, Tülay Metin, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt/Volume XXVI, Sayı/Number 1, Temmuz/ July 2011, 201-233, Web erişim sitesi: http://egeweb2.ege.edu.tr/tid/dosyalar/XXVI-1_2011/TIDXXVI-2011-10.pdf, 08.10.2014, 12:00.

KÖSTEM, Reşat. (2000). *Tarihsel Sürecinde Atçılığımız Yapısı ve Yarışçılığımızın Oluşumu*, İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yay.

KÜLTÜR ve Turizm Bakanlığı, Resmi web Sitesi, http://www.kultur.gov.tr/TR,25416/spor-ve-saglik.html, 12.10.2014, 13:10.

ODABAŞI, Akçay (Der.). (2010). *Pehlivanlık Geleneği/Recep Kara*, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi, Ankara.

ODABAŞI, Akçay. (2011). *Ağaların Ağası "Kırkpınar Ağası"/Aga of the Agas "Kırkpınar Aga"*, (Ed.) ÇEVİK, Doğanay, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., ss. 153-180.

ÖGEL, Bahaeddin. (1948). İlk Tores Boyları, *Belleten Dergisi*, Sayı 48, web adresi: http://tufar.com/SanalBaba/Karisik_Icerik_Betikler_Belgeler/Ilk_Toles_Boylari_B.OGEL.pdf, Ankara: TTK Yay.

ÖZDAĞ, Selçuk-DUMAN, Savaş. (2012). Mehmet Akif Ersoy'un Sporcu Kişiliği, Sporun Akif'in Kişiliği ve Mısraları Üzerindeki Etkisi, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 29, s.130-35.

ÖZKARCI, Mehmet. (1991). Eski Türkçede Kullanılan Mimarî Terimler, *Atatürk Üniversitesi, İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 10, s. 298–323.

ÖZSOY, Bekir Sami. (2006). *Dede Korkut Kitabı: Transkripsiyon-İnceleme-Sözlük*, Ankara: Akçağ Yay.

PEÇEVİ, İbrahim Efendi. (1283).*Tarih-i Peçevi*, C.1, İstanbul.

PEPE, Kadir. (2008). Mehmet Akif Ersoy Spor Sevgisi ve Gençlik İdeali, *I. Uluslararası Mehmet Akif Sempozyumu*, 19-21 Kasım, Burdur.

SAĞLAM, Atilla. (2011). *Pehlivan Havaları/Pehlivan Tunes*, (Ed.) ÇEVİK, Doğanay, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., ss. 227-312.

SİLAHDAR, Fındıklılı Mehmed Ağa. (1928). *Silahdar Tarihi*, C.1, Abdi Ağa (Paşa) Vekayi, yazma, yk. 96. a.b., İstanbul.

SÜMER, Faruk. (1953). *Osmanlı Türklerinde Spor*, Resimli Tarih Mecmuası, Cilt IV, Sayı 39, İstanbul.

SÜTÇÜ, Tevfik. (2013). Türkçe Sözlükçülük Tarihinde Mütercim Âsım ve Kamus Tercümesi, *Tarih Okulu Dergisi*, Ankara: Yıl 6, Sayı XVI, ss. 541-53.

SZASZ, Bela. (1943). *A Hunok Törtenete*, Attila nagykiraly, Budapeşte.

TARCAN, Selim Sırrı. (1932). *Beden Terbiyesi Oyun-Jimnastik Sporu*, İstanbul: Devlet Matbaası.

TDK Sözlük, (2022). https://sozluk.gov.tr/, 20.12.2022, 13:48.

TOKSÖZ, İlhan. (2011). *Tarihsel Süreç*, Pehlivan: Kırkpınar Yağlı Güreşleri, (Ed.) ÇEVİK, Doğanay, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 17-74.

TÜRKMEN, Mehmet. (2001). Türk Güreşinin Bugünkü Durumu ve Sorunları, *I. Türk Güreş Kurultayı Kitabı*, Antalya: Cem Ofset, ss.1-6.

YILDIRAN, İ. (2000). Geleneksel Yağlı Güreşin, Kültürel, Yapısal ve Bilimsel Açıdan Modern Minder Güreşi ile Farklılıklarının Değerlendirilmesi, *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi,* cilt.5, sa.1, ss.71-80.

YILMAZ, Murat. (2011).Osmanlı Öncesi Dönem Türklerde Spor, *Kömen Dergisi*, Sayı 9,10,11,https://www.facebook.com/note.php?note_id=186658551426939.

ZICHY, István. (1939). *Magyar Őstörténet,* Budapeşte-Kincsestar.

Kaynak Kişiler

SOYADI, Adı, Doğum Tarihi, Mesleği, Kategorisi, Memleketi, Adına Güreştiği Yöre-Kulüp

AKSU, Yasir, 1996, Öğrenci, Küçük Orta Küçük, Erzincan, İstanbul-Beşiktaş Spor Kulübü.

ARICI, Gökhan, 1978, Pehlivan, Başpehlivan, Karamürsel, Karamürsel/KOCAELİ-Levent Erdoğan Yağlı Güreş Spor Kulübü.

ARICI, Mert, 2002, Öğrenci, Yaşı tutmuyor, Karamürsel, Babası Gökhan Arıcının kulübü olan Karamürsel/KOCAELİ, Levent Erdoğan Yağlı Güreş Spor Kulübü'nde güreşe başlayacak.

BAĞDAT, Süleyman, 1996, Öğrenci, Küçük Orta Küçük, Sivas, Esenler Yavuz Selim Spor Kulübü.

BİRLİK, Kadir, 1957, Pehlivan, Başpehlivan, Karamürsel, Karamürsel/KOCAELİ, Levent Erdoğan Yağlı Güreş Spor Kulübü.

BOZPINAR, Murat,1991, Pehlivan, Küçük-Orta-Küçük Boy, Karamürsel, Karamürsel/KOCAELİ, Levent Erdoğan Yağlı Güreş Spor Kulübü.

ERDOĞAN, Sabahattin, 1968, Cazgır (Eski Pehlivan) Aynı zamanda esnaf (Balıkçı), Başpehlivan, Karamürsel.

ERTAN, Erkan, 1980, Pehlivan, Başpehlivan, Karamürsel, Karamürsel/KOCAELİ, Levent Erdoğan Yağlı Güreş Spor Kulübü.

GÜMÜŞALAN, Hüseyin, 1994, Pehlivan, Deste Büyük Boy, Karamürsel, Karamürsel/KOCAELİ, Levent Erdoğan Yağlı Güreş Spor Kulübü.

HALİT, Selami, 2001, Öğrenci, Küçük Orta Küçük, Siirt, Kurtalan Spor Kulübü.

KAZOĞLU, Bayram, Bilinmiyor, İzleyici, Güreş-sever, Başaltı-Başpehlivan, Bilinmiyor, Yok.

KOŞAN, Hilmi Mustafa, Bilinmiyor, Pehlivan, Başaltı, Manisa-Akhisar, Manisa Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü.

ÖNGÜNER, Enes, 1994, Pehlivan, Deste Büyük Boy, Karamürsel, Karamürsel/KOCAELİ, Levent Erdoğan Yağlı Güreş Spor Kulübü.

SERT, Mehmet, *Bilinmiyor,* Pehlivan, Başpehlivan, Manisa-Akhisar, Bilinmiyor.

TAŞÇI, Ahmet, 1958, Pehlivan, Başpehlivan (Altınkemer Sahibi), Karamürsel, Karamürsel/KOCAELİ, Levent Erdoğan Yağlı Güreş Spor Kulübü.

TÜRK, Muhammed Cemal, 1996, Öğrenci, Küçük Orta Küçük, Sinop, Esenler Belediyesi.

YANIK, Enes, 1991, Pehlivan, Küçük-Orta-Küçük Boy, Karamürsel, Karamürsel/KOCAELİ, Levent Erdoğan Yağlı Güreş Spor Kulübü.

YAVUZ, Ahmet, 1974, Pehlivan, Başpehlivan, Edirne, Edirne Trakya Birlik Genel Müdürlüğü.

YAVUZ, Ekrem, 1977, Pehlivan, Başpehlivan, Karamürsel, Karamürsel/KOCAELİ, Levent Erdoğan Yağlı Güreş Spor Kulübü.

YENİSANCAK Mustafa, 1985, Pehlivan, Baş-Altı, Karamürsel, Karamürsel/KOCAELİ, Levent Erdoğan Yağlı Güreş Spor Kulübü.

YAŞLILARA YÖNELİK YAŞ AYRIMCILIĞI
Çok Boyutlu Bir Bakış

Editörler
Müjdat Avcı - Zeynep Tekin Babuç

TÜRKİYE GERONTOLOJİ SERİSİ
TGS

nobel

YAŞLILARA YÖNELİK YAŞ AYRIMCILIĞI: ÇOK BOYUTLU BİR BAKIŞ

Editörler: Müjdat Avcı - Zeynep Tekin Babuç

Yayın No.: 4886
Sağlık Bilimleri No.: 216
ISBN: 978-625-397-356-8
E-ISBN: 978-625-397-359-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Avcı, Müjdat., Tekin Babuç, Zeynep.
Yaşlılara Yönelik Yaş Ayrımcılığı: Çok Boyutlu Bir Bakış / Editörler: Müjdat Avcı - Zeynep Tekin Babuç
1. Basım, XVI + 252 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-356-8
E-ISBN: 978-625-397-359-9
1. Yaşlılık 2. Yaş Ayrımcılığı 3. Yaşçılık

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Türkiye Gerontoloji Serisi İçin Ön Söz iii

Bölüm Yazarları vii

Ön Söz ix

Yaş(lı) Ayrımcılığı 1

Nilüfer Korkmaz Yaylagül - Aslı Gözde Akış

GİRİŞ 1
YAŞ AYRIMCILIĞININ BİLEŞENLERİ 3
YAŞ AYRIMCILIĞININ BOYUTLARI 5
Bireysel Düzey 6
Bireylerarası Düzey 9
Kurumsal Düzey 11
Kültürel Düzey 13
SONUÇ 15
KAYNAKÇA 16

Yaş Ayrımcılığı ve Yaşlı Birey Üzerindeki Etkileri 21

Hüseyin Batman - Aykut Can Demirel

GİRİŞ 21
YAŞLANMA VE YAŞLILIK 22
YAŞ AYRIMCILIĞI 25
YAŞ AYRIMCILIĞININ YAŞLI BİREYLERE ETKİLERİ 29
Psikolojik Etkileri 29
Ekonomik Yaşamdaki Etkileri 30
Aile Yaşamı ve Sosyal Çevredeki Etkileri 32
Sağlık ve Tedavi Hizmetlerine Etkileri 33

SONUÇ 35
KAYNAKÇA 37

Eğitimde Yaş Ayrımcılığı ve Nesiller Arası Etkileşim 41
İlknur Beyaz Özbey

YAŞ AYRIMCILIĞI KAVRAMI 42
TÜRKİYE'DE YAŞLILIK VE YAŞ AYRIMCILIĞI 43
EĞİTİM HAYATINDA YAŞ AYRIMCILIĞI VE NESİLLER ARASI ETKİLEŞİM 45
Biyolojik Yaşlanmaya Bağlı Olarak Durağanlık-Hareketlilik 46
Yaş Grupları Arasındaki İletişim 48
Eğitimde Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kullanımı 48
Otoritenin Yön Değiştirmesi 50
SONUÇ 51
KAYNAKÇA 53

Çalışma Yaşamı İçerisinde Yaş Ayrımcılığı 55
Temel Kalafat

GİRİŞ 55
YAŞ AYRIMCILIĞI MI, YAŞLI AYRIMCILIĞI MI? 56
TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA YAŞLI BİREYLERİN İŞ GÜCÜNE KATILIM ORANLARI 58
Dünyada Yaşlı Nüfus ve İş Gücü 58
YAŞ AYRIMCILIĞININ TÜRLERİ 62
Yaşlı Çalışanlara İlişkin Bazı Ön Yargılar 63
İş Yerlerinde Yaşlı Bireylere Karşı Sergilenen Ayrımcı Uygulamalar 65
Yaşlı Ayrımcılığında Kurumsal Alışkanlıklar 67
İŞ GÜCÜ PİYASASINA ERİŞİMDE YAŞ AYRIMCILIĞI 70
ÇALIŞMA YAŞAMINDA YAŞ AYRIMCILIĞINA KARŞI GELİŞTİRİLEN ULUSAL VE ULUSLARARASI POLİTİKALAR 73
Ulusal Politikalar 73
Yaşlı Hakları Ulusal Eylem Planı 73
Çalışma Yaşamı ile İlgili Yasal Düzenlemeler 74
Uluslararası Politikalar 75
Birleşmiş Milletler (BM) 75
İktisadi İş Birliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) 76
Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 76
Avrupa Birliği (AB) 77
SONUÇ 77
KAYNAKÇA 78

Sağlık Alanında Yaşlı Ayrımcılığı 81
Fulya Şenay Avcı
GİRİŞ 81
YAŞLI 83
AYRIMCILIK 84
YAŞLI AYRIMCILIĞI 87
YAŞLI AYRIMCILIĞINA TARİHSEL BİR BAKIŞ 89
SAĞLIK ALANINDA YAŞLI AYRIMCILIĞI 90
SONUÇ 93
KAYNAKÇA 94

Ruh Sağlığı Alanında Yaş Ayrımcılığı 97
Zeynep Tekin Babuç - Canan Büyükaşık Çolak
GİRİŞ 97
RUH SAĞLIĞI ALANINDA YAŞ AYRIMCILIĞININ GÖRÜNÜMLERİ 100
DAMGALANMA OLGUSUNUN YAŞLILARIN RUH SAĞLIĞI HİZMETLERİNE ERİŞİMİNE ETKİSİ 103
SONUÇ 107
KAYNAKÇA 110

Yaşlı Bakım Alanında Yaş Ayrımcılığı 113
Sümeyra Mihrap İlter
GİRİŞ 113
YAŞLANMA VE YAŞLILIK 113
YAŞLI BAKIMI 114
YAŞLI BAKIMINDA YAŞ AYRIMCILIĞI 116
SONUÇ 121
KAYNAKÇA 122

Dijital İletişim Teknolojileri ve Yaş Ayrımcılığı 127
Sait Gülsoy
GİRİŞ 127
YAŞLILIK HAKKINDA 128
DİJİTAL BÖLÜNME TAHAYYÜLÜ 130
YAŞLI BİREYLERİN DİJİTAL İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİ KULLANMALARI HAKKINDAKİ ARAŞTIRMALAR 132
YAŞLILARIN TEKNOLOJİ KULLANIMI VE AYRIMCILIK MESELESİ 134
SONUÇ 138
KAYNAKÇA 138

Yaş Ayrımcılığı ve Toplumsal Cinsiyet Kesişimi 143
Fereşteh Asayesh
GİRİŞ 143
YAŞ AYRIMCILIĞI 144
YAŞLILARA YÖNELİK AYRIMCILIK 145
TOPLUMSAL CİNSİYET 146
KESİŞİMSELLİK VE TOPLUMSAL CİNSİYET 148
SONUÇ 150
KAYNAKÇA 152
KISALTMALAR LİSTESİ 154

Pandemide Yaşlılara Yönelik Ayrımcılığa Küresel Perspektiften Bir Değerlendirme 155
Fatma Ceyda Baş
GİRİŞ 155
YAŞLILIK SOSYOLOJİSİ 156
YAŞÇILIK/YAŞA YÖNELİK AYRIMCILIK VE DIŞLANMA 157
COVID-19 PANDEMİSİNDE YAŞÇILIK/AYRIMCILIK 162
Pandemide Günlük Hayata Yansıyanlar 163
Pandemide Sosyal Medyaya Yansıyanlar 167
SONUÇ 169
KAYNAKÇA 170

Yaş Ayrımcılığında Etik ve Yasal Yükümlülükler 173
Ercan Bakır
GİRİŞ 173
EŞİTLİK İLKESİ VE AYRIMCILIK YASAĞI 174
YAŞLI AYRIMCILIĞINA GENEL BİR BAKIŞ 175
YAŞLI AYIRIMCILIĞINA NEDEN OLAN FAKTÖRLER 177
Yaşlı Ayrımcılığı ve Toplumsal Cinsiyet 177
ETİK 178
Etik ve Ahlak İlişkisi 178
Etik ve Yasa İlişkisi 179
Temel Etik İlkeler 179
Yararlılık İlkesi 179
Zarar Vermeme İlkesi 180
Adalet İlkesi 180
Özerklik İlkesi 181

Gizlilik İlkesi 181
Sadakat İlkesi 182
Dürüstlük İlkesi 182
Yaşlılarda Karşılaşabilecek Etik Sorunlar 182
Aydınlatılmış Onam 183
Tedavinin Reddi 184
Yapay Beslenme 184
Ötanazi/Acısız Ölüm 185
Canlandırma Yapılmaması (Do Not Resuscitate-DNR) 186
YAŞLILIKTA YASAL BOYUT 186
Anayasada Yaşlılar İçin Pozitif Ayrımcılık 186
SONUÇ 188
KAYNAKÇA 189

Yaş Ayrımcılığı ile Mücadelede Bir Strateji Olarak Nesiller Arası Etkileşim 191
Mehmet Efe - Burhan Budak

GİRİŞ 191
YAŞ AYRIMCILIĞI 192
Bireysel Düzeyde Yaşlı Ayrımcılığı 192
Toplumsal Düzeyde Yaşlı Ayrımcılığı 193
YAŞ AYRIMCILIĞINI AÇIKLAMAK İÇİN KULLANILAN MEVCUT SOSYAL-PSİKOLOJİK TEORİLER 193
Bireysel Seviye Teorileri 193
Kişilerarası Kuramlar 194
Evrim Teorileri 194
Sosyokültürel Teoriler 194
KUŞAKLAR ARASI KARAMSARLIĞIN AMPİRİK TEMELLERİ 195
Kaynak Tehdidi 195
Hayırsever Ön Yargılar 195
Kuralcı Stereotipler 196
Yaş İlerlemeleri 196
KUŞAKLAR ARASI İNCELEME İÇİN GELECEKTEKİ ARAŞTIRMA YOLLARI 196
"Grileşme" Sorununun Çerçevesi: Kuşaklar Arası Rekabet Algısı Değiştirilebilir mi? 197
Kuşaklar Arası Başarılı İletişimin Sağlanması: Ne İşe Yarar, Ne İşe Yaramaz? 197
Genç-Yaşlı ve Yaşlı-Yaşlı Ayrımını Yeniden Tanıtmak 198
Kültürler Arası Keşifler 198
SONUÇ 199
KAYNAKÇA 199

İletişimde Yaş Ayrımcılığıyla Mücadeleye Yönelik Stratejiler 203
Rumeysa Ceylan
GİRİŞ 203
İLETİŞİMDE YAŞ AYRIMCILIĞININ GÖRÜNÜMLERİ 205
Kamusal Alanda İletişimde Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı 205
Sağlık Hizmetlerinde İletişimde Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı 206
Fiziksel Sağlık Hizmetlerinde İletişimde Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı 206
Ruh Sağlığı Hizmetlerinde İletişimde Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı 207
Uzun Süreli Bakım Hizmetlerinde İletişimde Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı 208
İLETİŞİMDE YAŞ AYRIMCILIĞIYLA MÜCADELEYE YÖNELİK STRATEJİLER 209
Genellemelerden Kaçınmak 209
Problem Çerçevesinden Kaçınmak 210
Nötr Bir Dil Kullanmak 210
Ötekileştirmemek 211
Görsel Seçiminde Dikkatli Olmak 211
SONUÇ 212
KAYNAKÇA 213

Yaşlı Ayrımcılığına Yönelik Ulusal ve Uluslararası Alanda Sosyal Politikalar 217
Müjdat Avcı - Nusrettin Yılmaz
GİRİŞ 217
YAŞLILIK-YAŞLANMA 219
YAŞ/YAŞLI AYRIMCILIĞI 220
YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR 223
TÜRKİYE'DE YAŞ AYRIMCILIĞINA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR 226
Cumhuriyet Öncesi Dönem 227
Cumhuriyet Sonrası Dönem 228
Kalkınma Planlarında Yaşlılık Politikaları 230
Sosyal Güvenlik Hizmetleri 230
Sosyal Yardımlar 233
Yaşlı Bakım Hizmetleri 233
DÜNYADA YAŞ AYRIMCILIĞINA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR 238
SONUÇ 240
KAYNAKÇA 243

Yazarların Öz Geçmişleri 247

1

Yaş(lı) Ayrımcılığı

Nilüfer Korkmaz Yaylagül - Aslı Gözde Akış

GİRİŞ

1969'da rüzgârlı bir Mart sabahı, genç muhabir Carl Bernstein, psikiyatrist Robert Butler ile Washington banliyösü yakınındaki bir apartmanın huzurevine dönüştürülmesine karşı burada yaşayanların artan düşmanlığı hakkında bir röportaj yaptı. Yerel Yaşlanma Danışma Komitesi başkanı olarak Butler, yakın zamanda bölgenin bir daha asla eskisi gibi olmayacağı endişesini taşıyan komşularla görüşmüştü. Butler, Bernstein'a, "felçli olabilecek, iyi yemek yiyemeyen, kaldırımda oturabilen ve mahalleyi bastonlarla dolduran insanlara bakmak istemiyorlardı" dedi. Aynı mahallede yaşayan Butler, bu tür çirkin olumsuz klişeleştirmenin, ırkçılık (racisim) veya cinsiyetçilik (sexism) klişeleştirmesinden hiçbir farkı olmadığını gördü. Bu iki (ism)'in beyaz olmayan insanları ve kadınları olumsuz bir şekilde etiketlemesi ve böylece onları fırsatlardan ve güçten uzak tutması gibi, Butler'ın "yaş ayrımcılığı (ageism)" dediği yaşlılara yönelik bu önyargı da yaşlıları eşit haklardan mahrum ediyordu. İlk defa birisi ona bir isim vermişti (Becca Levy, Breaking the Age Code, 2021, s.207).

Robert Neil Butler, Washington'da yaşlı bireylere huzurevi olarak hizmet vermek üzere bir binanın satın alınmasının ardından, orada yaşayan halkın binayı çok lüks bulması ve bu tür lükslerin yaşlılar için gerekli olmadığını düşünmeleri nedeniyle bunun halk arasında genel bir hoşnutsuzluğa neden olduğunu görmüş ve "bir yaş grubunun başka bir yaş grubuna karşı önyargısını" ifade etmek için ilk kez "yaş ayrımcılığı" terimini kullanmıştır (Butler, 1969, s. 243). *Neden Hayatta Kalmalıyım? Amerika'da Yaşlı Olmak* (Why Survive? Being Old in America) isimli eserinde Butler (1975), yaş ayrımcılığının etkilerini sosyal sınıfa dayalı ayrımcılığın olumsuz etkileriyle karşılaştırmış, yaşlı ayrımcılığı ile diğer ayrımcılık ve ön yargı biçimleri arasındaki yakınlığı incelemiştir. Yaş ayrımcılığının iki bileşeninin karşılıklı olarak birbirini beslediğini, olumsuz yaş klişelerinin, yaş ayrımcılığına yol açtığını ve bunun da daha sonra klişeleri harekete geçirdiğini ve pekiştirdiğini belirtmiştir. Butler, bu eserde, bunu "ırkçılık ve cinsiyetçiliğin ten rengi ve cinsiyet ile gerçekleştirildiği gibi yaşlı insanlara karşı sistematik klişeleştirme ve yaş ayrımcılığı" olarak tanımlamış (Butler, 1975, s.35), yaşlı ayrımcılı-

dan geliştirilmiştir. Bu model (a) "yaşlı bireylerin olumsuz ve yanlış imajlarını ortadan kaldıran rol modeller ve (b) yaşlı yetişkinlerle bireyselleştirilmiş, eşit statü sağlayan veya teşvik eden, iş birliğine dayalı, kişisel bilgilerin paylaşılmasını içeren ve ortam içinde onaylanan olumlu temas deneyimleri" olmak üzere iki ana faktörün yaşlı bireyler ve yaşlanma ile ilişkili olumsuz klişeleri, yaşlanma kaygısını, ön yargıyı ve ayrımcılığı azaltmak için birlikte ele alınmasını gerektiğini içerir (Levy, 2018). Apriceno ve Levy (2023), PEACE modeliyle tutarlı olarak, yaşlı ayrımcılığının azaltılmasına yönelik müdahale programlarının yaşlanma ve pozitif nesiller arası temas (özellikle bireyselleştirilmiş, eşit statü ve yüz yüze) hakkında eğitimlerden birini veya her ikisini birden içerdiğinde, yaşlı ayrımcılığını azaltma olasılığının daha yüksek olduğunu belirtmektedirler.

Yaş ayrımcılığını azaltmada, yaşlı bireylerin topluma katkılarını vurgulayan kutlamalar, yaşlı dostu üniversiteler, yaşlılara yönelik olumlu imajların atfedildiği kampanya veya reklamlar, eğitimin her kademesinden öğrencilerle gerçekleştirilecek yaşlı bireylerle onları buluşturan nesiller arası teması sağlayan buluşmalar, iş yerinde, sağlık ortamlarında gerçekleştirilecek eğitim programları gibi çok çeşitli ve paydaşlı girişimlerin de etkili oldukları görülmektedir. Yapılacak müdahalelerde katılımcıların çeşitliliğinin sağlanması, yaşlılık ile kesişen diğer ayrımcılık biçimlerinin de göz önünde bulundurularak bağlamsal ve kültürel faktörlerin de dikkate alınması önemlidir.

KAYNAKÇA

Abrams D, Russell PS, Vauclair M, Swift H (2011a) Ageism in Europe: findings from the European Social Survey. Age UK, London

Abrams D, Vauclair C-M, Swift H (2011b) Predictors of attitudes to age in Europe. Department of Work and Pensions, Research Report No. 735. Crown 2011

Akış, A.G. ve Tezcan, F. (2023). "Dijital Yaş Ayrımcılığı". In: Y. Söğüt ve M. Birol (Ed) *Gelenekselden Dijitale Kültür mü? Kültürsüzlük mü,* 143-176, Konya: Literatürk Academia.

Akpınar Söylemez, B., Küçükgüçlü, Ö., Akyol, M. A., Tekin, N. & Işık, A. T. (2021). Effects of the Simulation Based Training Program on Attitudes of Nurses Towards Older Adults: A Quasi-Experimental Design Study. *Journal of Basic and Clinical Health Sciences*, 5 (3) , 186-194 . DOI: 10.30621/jbachs.974288

Allan L.J., Johnson J.A., Emerson S.D. (2014). The role of individual difference variables in ageism. *Personal. Individ. Differ.* ; 59:32–37. doi: 10.1016/j.paid.2013.10.027.

Allen, J. O., Solway, E., Kirch, M., Singer, D., Kullgren, J. T., Moïse, V., & Malani, P. N. (2022). Experiences of everyday ageism and the health of older US adults. *JAMA Network Open*, *5*(6), e2217240-e2217240.

Apriceno, M., & Levy, S. R. (2023). Systematic Review and Meta-Analyses of Effective Programs for Reducing Ageism Toward Older Adults. *Journal of Applied Gerontology*, *42*(6), 1356–1375. https://doi.org/10.1177/07334648231165266

Ayalon, L., Chasteen, A., Diehl, M., Levy, B., Neupert, S.D., Rothermund, K., Tesch-Romer, C. & Wahl, H.W. (2020) Aging in times of the COVID-19 pandemic: avoiding ageism and fostering intergenerational solidarity. *The Journals of Gerontology: Series B*, 76(2), e49–e52. https://doi.org/10.1093/geronb/gbaa051

Ayalon, L., & Tesch-Römer, C. (2018). Taking a closer look at ageism: Self-and other-directed ageist attitudes and discrimination. European Journal of Ageing, 15(3), 243-246.

Bergman, Y. S., & Segel-Karpas, D. (2021). Aging anxiety, loneliness, and depressive symptoms among middle-aged adults: The moderating role of ageism. *Journal of Affective Disorders*, *290*, 89-92.

Bergman, Y.S., Bodner, E., Shrira, A., 2018. Subjective nearness to death and end-of-life anxieties: the moderating role of ageism. Aging Ment. Health 22, 678-685. https:// doi.org/10.1080/13607863.2017.1286459.

Biggs, S. ve Powell, J. (2001). "A Foucauldian Analysis of Old Age and the Power of Social Welfare". *Journal of Aging & Social Policy,* 12(2), 93-112.

Bodner, E. (2009). On the origins of ageism among older and younger adults. *International Psychogeriatrics*, *21*(6), 1003-1014.

Butler, R. N. (1969). Age-ism: Another form of bigotry. *The gerontologist*, *9*(4_Part_1), 243-246.

Butler, R. N. 1975. *Why Survive? Being old in America* New York: Harper and Row.

Butler, R. N. 1980. Ageism: A foreword. *Journal of Social Issues*, 36: 8-11.

Burnes, D., Sheppard, C., Henderson, C. R., Jr, Wassel, M., Cope, R., Barber, C., & Pillemer, K. (2019). Interventions to Reduce Ageism Against Older Adults: A Systematic Review and Meta-Analysis. *American journal of public health*, *109*(8), e1–e9. https://doi.org/10.2105/AJPH.2019.305123

Bytheway, B. (2005), Ageism and Age Categorization. *Journal of Social Issues*, 61: 361-374. https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2005.00410.x

Chang, E. S., Kannoth, S., Levy, S., Wang, S. Y., Lee, J. E., & Levy, B. R. (2020). Global reach of ageism on older persons' health: A systematic review. *PloS one*, *15*(1), e0220857. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0220857

Cary, L.A., Chasteen, A.L. & Remedios, J. (2017) The ambivalent ageism scale: developing and validating a scale to measure benevolent and hostile ageism. *The Gerontologist*, **57**(2), e27– e36. https://doi.org/10.1093/geront/gnw118

Cebola, M. M. J., dos Santos, N. R., & Dionísio, A. (2021). Worker-related ageism: A systematic review of empirical research. *Ageing & Society*, 1-33.

Chasteen, A. L., Pereira, A., Iankilevitch, M., Diehl, M., & Pichora-Fuller, M. K. (2023). Older adults' perceptions of ageism before and during the COVID-19 pandemic. *Aging & mental health*, 1–8. Advance online publication. https://doi.org/10.1080/13607863.2023.2196255

Chonody JM, Teater B (2016) Why do I dread looking old?: a test of social identity theory, terror management theory, and the double standard of ageing. J Women Aging 28(2):112–126. https://doi.org/10.1080/089528 41.2014.950533

Cuddy, A.J.C., Norton, M.I. and Fiske, S.T. (2005), This Old Stereotype: The Pervasiveness and Persistence of the Elderly Stereotype. Journal of Social Issues, 61: 267-285. https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2005.00405.x

Cuddy, A. J., & Fiske, S. T. (2002). Doddering, but dear: Process, content, and function in stereotyping of elderly people. In T. D. Nelson (Ed.), Ageism (s. 3–26). Cambridge, MA: MIT Press

Harris, L. A., & Dollinger, S. M. C. (2003). Individual differences in personality traits and anxiety about aging. *Personality and Individual Differences, 34*(2), 187–194. https://doi.org/10.1016/S0191-8869(02)00019-3

Fineman, S. (2011). *Organizing age*. Oxford University Press.

Fiske, S. T. , Cuddy , A. J. , Glick , P. , & Xu , J. (2002). A model of (often mixed) stereotype content: Competence and warmth respectively follow from perceived status and competition . *Journal of Personality and Social Psychology* , 82 (6), 878 - 902

Gendron, T. (2022). *Ageism unmasked: Exploring age bias and how to end it*. Steerforth Press.

Kane R and Kane R (2005) Ageism in healthcare and long-term care. Generations 3, 49–54.

Kang, H., & Kim, H. (2022). Ageism and Psychological Well-Being Among Older Adults: A Systematic Review. *Gerontology & geriatric medicine*, *8*, 23337214221087023. https://doi.org/10.1177/23337214221087023

Kite, M.E. & Wagner, L.S. and Nelson, T. (2002). Attitudes toward Older Adults. In T.D. Nelson (Ed.), *Ageism: Stereotyping and Prejudice against Older Persons* (pp. 129-161). Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

Lammon, M. (2021). Something old, something blue: bereavement and institutional ageism in The Gigantic Beard That Was Evil. *Ageing & Society*, 1-11.

Lev, S., Wurm, S., & Ayalon, L. (2018). Origins of ageism at the individual level. *Contemporary perspectives on ageism*, 51-72.

Levy, B. (2022). *Breaking the Age Code.* Random House.

Levy, B. R. (2022). The role of structural ageism in age beliefs and health of older persons. *JAMA Network Open*, *5*(2), e2147802-e2147802.

Levy, S.R., Lytle, A. & Macdonald, J. (2022) The worldwide ageism crisis. *Journal of Social Issues*, 78, 743– 768. https://doi.org/10.1111/josi.12568

Levy S. R. (2018). Toward Reducing Ageism: PEACE (Positive Education about Aging and Contact Experiences) Model. *The Gerontologist*, *58*(2), 226–232. https://doi.org/10.1093/geront/gnw116

Levy, S. R., & Macdonald, J. L. (2016). Progress on understanding ageism. Journal of Social Issues, 72(1), 5-25. doi: 10.1111/josi.12153

Levy, B. R., Slade, M. D., & Kasl, S. V. (2016). Longevity increased by positive self-perceptions of aging. *Journal of Personality and Social Psychology,* 110(2), 409-424.

Levy, B. (2009). Stereotype embodiment: A psychosocial approach to aging. *Current directions in psychological science*, *18*(6), 332-336.

Lloyd-Sherlock, P. G., Ebrahim, S., McKee, M., & Prince, M. J. (2016). Institutional ageism in global health policy. *BMJ*, *354*.

Lytle, A., & Levy, S. R. (2022). Reducing ageism toward older adults and highlighting older adults as contributors during the COVID-19 pandemic. *The Journal of social issues*, 10.1111/josi.12545. Advance online publication. https://doi.org/10.1111/josi.12545

Loretto, W., Duncan, C., & White, P. J. (2000). Ageism and employment: controversies, ambiguities and younger people's perceptions. *Ageing & Society*, *20*(3), 279-302.

Marques, S., Mariano, J., Mendonça, J., De Tavernier, W., Hess, M., Naegele, L., ... & Martins, D. (2020). Determinants of ageism against older adults: a systematic review. *International journal of environmental research and public health*, *17*(7), 2560.

Martens, A., Goldenberg, J. L., & Greenberg, J. *(2005).* A Terror Management Perspective on Ageism. *Journal of Social Issues,* 61(2), 223–239.doi:10.1111/j.1540-4560.2005.00403.x

McCrae, R. R., & John, O. P. (1992). An introduction to the five-factor model and its applications. *Journal of personality*, *60*(2), 175-215.

Nelson, T. D. (2005). Ageism: Prejudice against our feared future self. *Journal of social issues*, *61*(2), 207-221.

Ng, R., & Chow, T. Y. J. (2021). Aging Narratives Over 210 Years (1810-2019). *The journals of gerontology. Series B, Psychological sciences and social sciences*, *76*(9), 1799–1807. https://doi.org/10.1093/geronb/gbaa222

Ng, T.W.H. and Feldman, D.C. (2012), Evaluating Six Common Stereotypes About Older Workers with Meta-Analytical Data. Personnel Psychology, 65: 821-858. https://doi.org/10.1111/peps.12003

North, M. S., & Fiske, S. T. (2015). *Modern attitudes toward older adults in the aging world: A cross-cultural meta-analysis. Psychological Bulletin, 141(5), 993–1021.*doi:10.1037/a0039469

North, M. S., & Fiske, S. T. (2012). An inconvenienced youth? Ageism and its potential intergenerational roots. *Psychological bulletin*, *138*(5), 982.

Officer, A., Thiyagarajan, J. A., Schneiders, M. L., Nash, P., & de la Fuente-Núñez, V. (2020). Ageism, Healthy Life Expectancy and Population Ageing: How Are They Related?. *International journal of environmental research and public health*, *17*(9), 3159. https://doi.org/10.3390/ijerph17093159

Palmore, E. B. (1999). *Ageism: Positive and negative.* Springer Publishing Company.

Robinson, S. & Howatson-Jones, L. (2014) Children's Views of Older People, Journal of Research in Childhood Education, 28:3, 293-312, DOI: 10.1080/02568543.2014.912995

Rogers, S.E., Thrasher, A.D., Miao, Y. et al. (2015). Discrimination in Healthcare Settings is Associated with Disability in Older Adults: Health and Retirement Study, 2008–2012. J GEN INTERN MED 30, 1413–1420 https://doi.org/10.1007/s11606-015-3233-6

Spaccatini, F., Giovannelli, I. & Pacilli, M.G. (2022) "You are stealing our present": Younger people's ageism towards older people predicts attitude towards age-based COVID-19 restriction measures. Journal of Social Issues, 78, 769-789. https://doi.org/10.1111/josi.12537

Stein R, Blanchard-Fields F, Hertzog C (2002). The effects of age-stereotype priming on the memory performance of older adults. Experimental Aging Research, 28:169-181.

Swift, H., Abrams, D., Lamont, R. A., & Drury, L. (2017). The risks of ageism model: How ageism and negative attitudes towards age can be a barrier to active aging. Social Issues and Policy Review, 11(1), 195–231. https://doi.org/10.1111/sipr.12031

Swift, H.J., Abrams, D., Lamont, R.A. (2021). Ageism Around the World. In: Gu, D., Dupre, M.E. (eds) Encyclopedia of Gerontology and Population Aging. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-22009-9_586

Twigg, J. (2004). The body, gender, and age: Feminist insights in social gerontology. Journal of aging studies, 18(1), 59-73.

Urbancová, H., Fejfarová, M. (2017). Age management aspects in the Czech Republic . *Journal of East European Management Studies, 22*(4), 621-640. doi:http://dx.doi.org.zdroje.vse.cz:2048/10.5771/0949-6181-2017-4-621

Wolff, J. L., Mulcahy, J., Huang, J., Roth, D. L., Covinsky, K., & Kasper, J. D. (2018). Family caregivers of older adults, 1999–2015: Trends in characteristics, circumstances, and role-related appraisal. The Gerontologist, 58(6), 1021-1032.

World Health Organization. (2021). Ageism: Negative attitudes and discrimination towards older people. Retrieved from https://www.who.int/ageing/ageism/en/.

2

Yaş Ayrımcılığı ve Yaşlı Birey Üzerindeki Etkileri

Hüseyin Batman - Aykut Can Demirel

GİRİŞ

Toplumda, her bireyin itibarının korunduğu ve saygı gördüğü bir ortamda yaşama hakkı vardır. Araştırmalar özellikle yaşlı bireylerin toplum içinde birtakım ayrımcı davranışlara maruz kaldığını göstermektedir (Koşar, 1996). Yaşlı bireylerin fiziksel ve eğitsel sınırlılıkları, onların maruz kaldıkları sorunların toplum içinde görünürlüğünü azaltmakta; seslerinin, taleplerinin duyulmasını güçleştirmektedir.

Dezavantajlı gruplar içinde yer alan yaşlı bireyler, her sağlıklı yurttaş gibi gençlik ve yetişkinlik dönemlerini çalışarak geçirmekte, ülke ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunmakta, zorunlu çalışma süresini ve primlerini tamamladıktan sonra yasaların kendilerine verdiği haktan yararlanarak emekliye ayrılmakta (İş Kanunu, 2003, 657 sayılı Kanun, 1965) ve yine yasalar çerçevesinde kendilerine verilen sınırlı bir emekli maaşı ile yaşamlarını idame ettirmeye çalışmaktadırlar.

Türkiye'de özellikle 1950'li yıllar itibarıyla ivme kazanan doğudan batıya yönelen iç göç hareketi, toplumdaki geniş aile yapısının süreç içerisinde çekirdek aile modeline dönmesine yol açmıştır. Özellikle büyük kentlere göç eden ailelerde eşlerin her ikisinin ekonomik sebeplerle eş zamanlı çalışmak durumunda olması yaşlı bireylere yönelik bakım sorununu derinleştirmiştir. Geleneksel aile yapısında çocuklarının evinde bakılan, gözetilen, ihtiyaçları karşılanan sevgi ve saygı gören yaşlı bireyler, çekirdek aile yapısında bu imkânlardan yararlanma imkânını, otoritelerini önemli ölçüde yitirmiş ve bakımlarını, ihtiyaçlarını sağlayacak farklı arayışlara girmeye başlamışlardır. Yaşlı bireylerin değişen toplum yapısında karşı karşıya kaldıkları ayrımcılık, önemli bir sosyal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşlı bireyler, toplum içinde zaman zaman bir yük, bir fazlalık şeklinde olumsuz değerlendirmelere maruz kalmakta (Duru ve Kalaycı, 2017), bu durumun toplum içinde maruz kaldıkları ayrımcı davranışların yoğunluğunun artmasına, ihtiyaçlarının ve taleplerinin ertelenmesine yol açtığı düşünülmektedir. Özellikle yaşlı bireylerin sorunlarının diğer yaş gruplarındaki bireylerin sahip olduğu sorunlar kadar yazılı ve görsel medya tarafından dile getirilmemesi ayrıca ele alınması gereken bir husustur.

alınması, yaşlı takip sistemi oluşturularak yaşlı bireylerin yerel yönetimlerle iş birliği yapılarak Sosyal Hizmet Uzmanları öncülüğünde ev ziyaretleri yoluyla izlenmesi ve desteklenmesinin yaşlı bireylerin diğer sorunları gibi yaşlı ayrımcılığı sorununun çözümüne de katkı sunacağına inanılmaktadır.

KAYNAKÇA

AA. (2020). *İngiltere'de huzurevlerindeki Kovid-19 hastalarının ölüme terk edildiği ileri sürüldü*. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ingilterede-huzurevlerindeki-kovid-19-hastalarinin-olume-terk-edildigi-ileri-suruldu/1806217

Akdemir, N., Çınar, F. ve Görgülü, Ü. (2007). Yaşlıların algılanması ve yaşlı Ayrımcılığı. *Türk Geriatri Dergisi, 10(4)*, 215-222.

Akın, G. (2006). Her yönüyle yaşlılık. Palme Yayıncılık.

Akın, G., Gültekin, T. ve Koca, B. (2022). Yaşlı yaşlanmasının evrimsel yönü. *Yaşlı Sorunlarını Araştırma Dergisi*, *2*(1), 57-66.

Abreu, M. ve Caldevilla, N. (2015). Attitudes toward aging in Portuguese nursing students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 171, 961-967. DOI: 10.1016/j.sbspro.2015.01.215

Aktin, S. (2020). Emeklilik sonrası gündelik yaşam ve boş zaman pratikleri: Kabul günleri örneği. Senex: *Yaşlılık Çalışmaları Dergisi, 4(4)*, 17-39.

Altun, A. ve Demirel, B. (2020). Üniversite öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığıyla ilgili tutumları: Keskin MYO örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *9*(1), 423-434. DOI: https://doi.org/10.33206/mjss.679054

Arpacı, F. (2005). *Farklı boyutlarıyla yaşlılık*. Türkiye Emekliler Derneği.

Atay, E. (2021). Çalışma hayatında yaş ayrımcılığı. F. Altun (Ed.), *Ekonomik ve Sosyal Boyutlarıyla Yaşlılık* içinde (73-94). Gazi Kitabevi.

Bahar, G., Bahar, A. ve Savaş, H.A. (2009). Yaşlılık ve yaşlılara sunulan sosyal hizmetler. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi,* 4(12), 85-98.

Batman, H. (2022). Yaşlı istismarı ihmali ve çözüm önerileri. Sütçü, S. (Ed.). *Güncel Tartışmalarla Yaşlılık* içinde (157-170). Efe Akademi.

Baybora, D. (2010). Çalışma yaşamında yaş ayrımcılığı ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yaş ayrımcılığı düzenlemesi üzerine. *Çalışma ve Toplum*, *1*(24), 1-30.

BBC. (2020). *Koronavirüs salgını: İspanya'da terk edilmiş huzurevlerinde kalan yaşlılar yataklarında ölü bulundu.* https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52019700

Bilim, İ.Ö. (2018). *Ruh sağlığı ve psikiyatri hemşireliği anabilim dalı ruh sağlığı ve psikiyatri hemşireliği programı* [Yayınlanmamış Doktora Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Brosi, G. ve Kleiner, B. H. (1999). Is age a handicap in finding employment?. *Equal Opportunities International*, *18*(5/6), 100-104.

Bulut, E. ve Çilingir, D. (2016). Yaşlı ayrımcılığı ve hemşirelik bakımına yansımaları. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 15(5), 446-449. DOI: 10.5455/pmb.1-1453803809

Butler, N.R. (1969). Ageism: Another form of bigotry. *The Gerontologist*. (9) 4, 243-246.

Buz, S. (2015). Yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcılığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. 14,53,* 268-278.

Cangöz, B. (2008). Yaşlılık: Sadece kayıp mı? Bir ayrıcalık mı? *Türk Geriatri Dergisi*,11(3),143-150.

Çayır, K. (2018). Yaşlılık - Yaşa dayalı ayrımcılık. Çayır, K. ve Ceyhan, A. (Ed). *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar* (3. Baskı) içinde (163-175). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ceylan, H. ve Öksüz, M. (2015). Sosyal hizmet lisans öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının incelenmesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 8(39), 459: 466. DOI: 10.17719/jisr.20153913766

Çilingiroğlu, N. ve Demirel, S. (2004). Yaşlılık ve yaşlı ayrımcılığı. *Türk Geriatri Dergisi*. 7(4), 225-230.

Davidson, K. (2002). Gender differences in new partnership choices and constraints for older widows and widowers. *Ageing Int. 27(4),* 43-60. DOI: https://doi.org/10.1007/s12126-002-1014-0

Demirel, A.C., Sütçü, S. (2021). Covid-19 salgınında Türkiye'de yaşlılara yönelik uygulamalar ve hizmetlerin değerlendirilmesi. O*pus.Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi.* 17, 3642-3675. DOI: https://doi.org/10.26466/opus.858337

Demirel, A. C. ve Tapan, M. G. (2022). Uzmanlaşmak gerekli mi? Gerontolojik sosyal hizmet alanında lisansüstü eğitimin kapsamı, temel yeterlilikleri ve sınırlılıkları bağlamında mesleki uygulama çerçevesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi, 20*, 156-171 . DOI: 10.46218/tshd.1148839

Devlet Memurları Kanunu (657), (1965). Erişim tarihi:05.05.2023. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.657.pdf

Dozois, E. (2006). Ageism: A review of the literature. *Calgary Health Region, Healthy Aging Committee*.

Dubey, S., Biswas, P., Ghosh, R., Chatterjee, S., Dubey, M. J., Chatterjee, S. Lahiri D., ve Lavie, C. J. (2020). Psychosocial impact of COVID-19. *Diabetes & Metabolic Syndrome: clinical research & reviews*, *14*(5), 779-788. DOI: https://doi.org/10.1016/j.dsx.2020.05.035

Duru, S. ve Kalaycı, E. (2017). Yaşlı ayrımcılığının önlenmesinde sosyal hizmet uzmanının rolü. *Social Sciences Studies Journal*, 3 (7): 1394-1399.

Göçer, Ş. (2012). *Hacılar ilçe merkezinde yaşlılarla yaşayan bireylerin yaşlılık ve yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının belirlenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Erciyes Üniversitesi.

Görgün, A. (2009). Yaşlılığın sosyal boyutu. 17 Nisan 2023 tarihinde https://gebam.hacettepe.edu.tr/sosyal_boyut/yasliligin_sosyal_boyutu.pdf adresinden edinilmiştir.

Güloğlu, T. ve Güven Çepni, G. (2022). Dezavantajlı gruplar açısından yoksulluk profilleri. Jo*urnal of Economics and Political Sciences*, 2(1), 80-101.

Gün, İ. (2019). Geriatri'de sağlık eşitsizlikleri. Ü. Sevil ve V. Bayram-Değer (Eds.), *Geriatriye Disiplinler Arası Yaklaşım*, (132-146).Güven Plus Grup A. Ş. Yayınları.

Hablemitoğlu, Ş. ve Özmete, E. (2010). Yaşlı refahı: Yaşlılar için sosyal hizmet. *Kilit Yayınları.*

Han, J. ve Richardson, V. E. (2015). The relationships among perceived discrimination, self-perceptions of aging, and depressive symptoms: A longitudinal examination of age discrimination. *Aging & Mental Health*, *19*(8), 747-755. DOI: https://doi.org/10.1080/13607863.2014.962007

Higgins, I., Der Riet, P. V., Slater, L. ve Peek, C. (2007). The negative attitudes of nurses towards older patients in the acute hospital setting: A qualitative descriptive study. *Contemporary Nurse*, *26*(2), 225-237.

İçli, G. (2016). Sosyal statü ve rol bağlamında yaşlılık. H. Ceylan (Ed.), *Yaşlılık sosyolojisi içinde* (41-5). Nobel Akademik Yayıncılık.

İş Kanunu (4857). (2003). Erişim tarihi:04.05.2023. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4857.pdf

Kang, H. ve Kim, H. (2022). Ageism and psychological well-being among older adults: A systematic review. *Gerontology and Geriatric Medicine*, *8*, 1-22. DOI: 10.1177/23337214221087023

Karadakovan, A. (2014). *Yaşlı sağlığı ve bakımı.* Akademisyen Yayınevi.

Keser, E.N.N.(2019). Türkiye'de yaşlı yoksulluğu sorununa yönelik bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *30*(2), 739-764. DOI: https://doi.org/10.33417/tsh.572234

Koşar, N. (1996). Sosyal Hizmetlerde Yaslı Refahı Alanı. Sosyal Hizmetler Yayını, Ankara.

Kurtkapan, H. (2019). Gençlerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları: Nevşehir örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 9*(1), 220-237.

Lee, H. S. ve Kim, C. (2016). Structural equation modeling to assess discrimination, stress, social support, and depression among the elderly women in South Korea. *Asian nursing research*, *10*(3), 182-188. DOI: 10.1016/j.anr.2016.06.003

Levy, B. R. ve Banaji, M. R. (2004). Implicit ageism. T. D. Nelson (Ed.), In Ageism: Stereotyping and prejudice against older persons (pp. 49-75). Cambridge, MA: MIT Press.

Lewis, T.T., Barnes, L.L., Bienias, J.L., Lackland, D.T., Evans, D.A. ve Leon, C.F.M. (2009). Perceived discrimination and blood pressure in older African Americans and white adults. Journal of Gerontology Medical Sciences, 64 A (9), 1002-1008.

NCO (2023). Suicide and older adults: What you should know 28 Nisan 2023 tarihinde https://ncoa.org/article/suicide-and-older-adults-what-you-should-know adresinden edinilmiştir.

Lyons, A., Alba, B., Heywood, W., Fileborn, B., Minichiello, V., Barrett, C., Hinchliff, S., Malta, S. ve Dow, B. (2018). Experiences of ageism and the mental health of older adults. *Aging & Mental Health, 22(11)*, 1456-1464.

Macnicol, J. (2006). Analyzing ageism ve age discrimination. J. Macnicol. In *Age discrimination: an historical and contemporary analysis* (3-48). Cambridge University Press.

Mikton, C., Fuente-Núñez, D.L, Officer, A. ve Krug, E. (2021). Ageism: a social determinant of health that has come of age. *The Lancet*, *397*(10282), 1333-1334. DOI:https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)00524-9

Mitchell, U. A., Gutierrez-Kapheim, M., Nguyen, A. W. ve Al-Amin, N. (2020). Hopelessness among middle-aged and older blacks: The negative impact of discrimination and protecting power of social and religious resources. *Innovation in Aging, 4(5),* 1-14. https://doi.org/10.1093/geroni/igaa044

O'Brien, E., Whitman, K., Buerke, M., Galfalvy, H., ve Szanto, K. (2022). Life-Satisfaction, engagement, mindfulness, flourishing, and social Support: Do they predict depression, suicide ideation, and history of suicide attempt in late Life?. The American Journal of Geriatric Psychiatry, 1-10. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jagp.2022.12.192

Öksüz, M. (2015). *Sosyal hizmet lisans öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları: Yalova Üniversitesi örneği* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yalova Üniversitesi.

Özdemir, Ö. ve Bilgili, N. (2014). Sağlık hizmetlerinde yaşlı ayrımcılığı. *Gülhane Tıp Dergisi*. 56; 128-131. DOI: 10.5455/gulhane.32088

Özütürker, M. (2021). Yaşlı ayrımcılığı. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 17(36),* 3043-3056. DOI: 10.26466/opus.88343

Öksüzokyar, M.M., Eryiğit, S.Ç., Düzen, K.Ö., Mergen, B.E., Sökmen, Ü.N. ve Öğüt, S. (2016). Biyolojik yaşlanma nedenleri ve etkileri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *4*(1).

Pascoe, E. A. ve Richman, L. S. (2009). Perceived discrimination and health: A meta-analytic review. Psychological Bulletin, 135(4), 531–554. DOI: https://doi.org/10.1037/a0016059

Palmore, E. B. (2004). Research note: ageism in Canada and the United States. *Journal of cross-cultural gerontology*, *19*, 41-46.

Roscigno, V. J., Mong, S., Byron, R., ve Tester, G. (2007). Age discrimination, social closure and employment. *Social Forces*, *86*(1), 313-334.

Sinan, Ö. ve Bilgili, N. (2019). Yaşlılıkla ilgili yaygın inanç, tutumlar ve sağlık hizmetlerine yansıması. *HEAD Koç Üniversitesi Hemşirelik Eğitim ve Araştırma Dergisi*, *16*(3), 246-251. DOI: doi:10.5222/HEAD.2019.246

Skirbekk, V. (2004). Age and individual productivity: A literature survey. *Vienna yearbook of population research*, 133-153.

Topgül, S. (2016). Çalışma yaşamında yaşlı ayrımcılığı mı yaş ayrımcılığı mı?. *İstanbul University Journal of Sociology*, *36*(2), 373-391.

Tougas, F., Lagace, M., Sablonnière, R. D. L. ve Kocum, L. (2004). ´ A new approach to the link between identity and relative deprivation in the perspective of ageism and retirement. The International Journal of Aging and Human Development, 59(1), 1-23. https://doi.org/10.2190/3wtn-63qq-ejmg-bgya

Tsuchiya, A., Dolan, P. ve Shaw, R. (2003). Measuring people's preferences regarding ageism in health: some methodological issues and some fresh evidence. *Social science & medicine*, *57*(4), 687-696. DOI: https://doi.org/10.1016/S0277-9536(02)00418-5

TÜİK. (2022). İstatistiklerle yaşlılar, 2021. 04 Mayıs 2023 tarihinde https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636 adresinden edinilmiştir.

Vefikuluçay, D. (2008). *Üniversitede öğrenim gören öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları*, [Doktora Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Westerhof, G.J. ve Barrett, A.E. (2005). Age identity and subjective well-being: a comparison of the United States and Germany. *The Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 60, 129-136. DOI:10.1093/geronb/60.3.S129

WHO. (2021). The impact of ageism against older people. In *Global Report on Ageism,* (47-64).

Wiktorsson, S., Strömsten, L., Renberg, E. S., Runeson, B. ve Waern, M. (2022). Clinical characteristics in older, middle-aged and young adults who present with suicide attempts at psychiatric emergency departments: a multisite study. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, *30(3),* 342-351. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jagp.2021.08.001

Wold, G. H. (2013). *Basic geriatric nursing-E-book*. Elsevier Health Sciences.

Wood, G., Wilkinson, A. ve Harcourt, M. (2008). Age discrimination and working life: Perspectives and contestations–a review of the contemporary literature. *International Journal of Management Reviews*, *10*(4), 425-442. DOI: 10.1111/j.1468-2370.2008.00236.x

Zakowicz, I. (2011). The university of the third age and the social exclusion of the elderly. A. Kobylarek (Ed.), In *Aging-Social,biological and psychological dimensions* (41-48). Agencja Wydawnicza. DOI: 10.13140/2.1.1984.1923

Zaybak, A., Özdemir, H., Güneş, Ü. ve Baran, L. (2017). Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının incelenmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 33(1)*, 21-32.

3

Eğitimde Yaş Ayrımcılığı ve Nesiller Arası Etkileşim

İlknur Beyaz Özbey

Yaşlılık, yaşamın doğal ve zorunlu bir sürecidir. Biyolojik olarak gerçekleşen yaşlanma, psikolojik ve sosyolojik boyutları da içine almaktadır. Yaşlılık, farklı toplumsal yapılarda, farklı toplumsal zeminlerde, farklı anlam ve algılamalar içermektedir. Geleneksel toplumlarda yaşlı bireyler, bilgi ve tecrübesinden dolayı saygı duyulan bir otorite olarak görülmektedir. Günümüz toplumlarında ise, yaşlıların bireysel deneyim ve bilgi birikimine çok fazla gereksinim duyulmamaktadır. Bu nedenle yaşlı bireylere karşı algı ve tutumlar olumsuz bir duruma evirilmiştir. Yaşlarından dolayı yaşlılara yönelik olumsuz tutum ve algılamalar yaş ayrımcılığı olarak nitelendirilmektedir.

Yaş ayrımcılığı bireylerin yaşından kaynaklı olumlu veya olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalması demektir. Yaş ayrımcılığı yaşlı bireylerin daha fazla maruz kaldığı bir durum olarak nitelendirilebilir. Özellikle sağlık, ekonomi ve eğitim gibi alanlarda yaşlılara yönelik olumsuz tutum ve davranışların sergilendiği bilinmektedir (Eğer-Aydoğmuş, 2021). Toplum içerisinde yaşlı bireylerin toplumdan uzak yaşamaları gerektiği gibi düşüncelerle ötekileştirildikleri ve yaşlılara yönelik değer ve tutumların bir önemi kalmadığı görülmektedir. Ayrımcılık kavramı olumsuz bir algı oluştursa da içerisinde olumlu bir yanı da bulunmaktadır. Yaşlıların bilgelik, saygınlık ve güvenirlilik özelliklerinden dolayı yaşlılara pozitif ayrımcılık da gündeme gelmektedir (Altun ve Demirel, 2020).

Küresel dünyada üç temel unsur yaşlılık açısından dikkat çekmektedir. İlki yaşlıların toplumda yok sayılarak, gizli bir yaş ayrımcılığının etkili olmasını içerir. İkincisi, yaşlılığı perdeleyen ve gençliği yücelten anlayışla birlikte, gençliği yeniden kazanmak için tıbbi yöntemlerle kurgulanmakta olan yaşlılığın tıbbileşmesi süreci, üçüncüsü ise, bütün bu zeminler üzerinde beliren yeni yaşlılık kavramı ve söylemlerinin üretimidir (Yanardağ ve Zubaroğlu-Yanardağ, 2019, s. 205). Her üç durum da bireylerin yaşlarından ötürü yaş ayrımcılığının meydana gelmesini göstermektedir. Gençliğin yüceltilmesi ve özellikle genç görünebilmenin günümüz dünyasındaki önemi düşünüldüğünde tıbbi olarak gerçekleştirilen her uygulama kaçınılmaz hâle gelmektedir. Genç kalabilmek ve genç görünebilmenin altında yatan en önemli neden yaşlı insanlara yönelik olumsuz,

ettikleri görülmektedir. Her ne kadar yaş ayrımcılığı olumsuz tutum ve davranışları içeriyor olsa da, bu konuda olumlu yönde gelişen bir iletişim çizgisi bulunduğunu da söylemek mümkündür.

Dördüncü olarak, otorite figürlerinin değişmesi, yaş ayrımcılığının bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Gençlerin yaşlılara göre deneyimsiz olmalarından ötürü, hayata karşı yaşlıların otoriteleri altında güvenli bir ortamda deneyim sahibi olabileceği anlayışı mevcuttur. Yaşlıların otoritelerinin kaynağının yaşı ve deneyimleri olmasının yanı sıra, bu özellikleri saygıyı gerektiren bir nitelik olarak da karşımıza çıkmaktadır. Yaşlıların, gençleri kendi deneyimleri ekseninde yönlendirmeye çalışmaları gençler tarafından karşılık bulmamaktadır. Gençler tarafından karşılık bulmaması ise, yaşlılar tarafından saygısız olarak nitelendirilmelerine neden olmaktadır. Bu ayrımcı tutum ve davranışlar aynı sıraları paylaşan farklı gruplar arasında karşılaşılan bir durum olabilmektedir. Dolayısıyla otoritenin kaynağının yön değiştirmesinin ve bunun tutum ve davranışlara yansımasının, gündelik hayatta olduğu gibi eğitim hayatında da yaş grupları arasındaki iletişim ve etkileşimi olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

Sonuç olarak, yaş ayrımcılığı sadece yaşlıların değil gençlerin de karşılaştığı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Gündelik yaşamda yaş gruplarına yönelik algı ve tutumlar, bireyler arası iletişimi etkilemektedir. Hemen hemen her alanda olduğu gibi eğitim hayatında da nesiller arası iletişim, o toplumun içsel dinamiklerinden bağımsız bir şekilde gerçekleşmemektedir. Gündelik yaşamda bireylere yaşlarından dolayı gerçekleşen tutum ve davranışların eğitim hayatı içerisinde de nesiller arası etkileşimin önemli dinamiğini oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Altan, Ö. Z. ve Şişman, Y. (2003). Yaşlılara yönelik sosyal politikalar, *Kamu il*, 7(2). 2-36.

Altun, A. ve Demirel, B. (2020). Üniversite öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığıyla ilgili tutumları: Keskin MYO örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 423-434. https://doi.org/10.33206/mjss.679054

Arslan, C. (2022). Bir Dezavantajlılık hali olarak yaşlılık, A Demir (Ed). *Dezavantajlı Grupların sosyolojisi Eşitsizlikler, Riskler ve Çözümler* içinde (s.12-31). Paradigma Akademi.

Arslantaş, D. (2016). *Yaşlı ve yaşlı bakım hizmetleri*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Buz, S. (2015). Yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcılığı, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(53), 268-278. https://doi.org/10.17755/esosder.89453

Ceylan, H., Kurtkapan, H. ve Turan, B. (2015). Literatür: Türkiye'de Yaşlıların Yaşam Durumları, M. Şentürk ve H. Ceylan (Edt). *İstanbul'da Yaşlanmak*. Açılım Kitap Yayınları.

Ceylan, H., Öksüz, M. (2015). Sosyal hizmet lisans öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının incelenmesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39), 459-466.

Çelikkol, Ö. (2018). Yeni ekonomik sistem, eğitim sorunları ve eğitimin geleceği. N. Avcı ve Y. Erjem (Ed). *Eğitim Sosyolojisi* içinde (s.303-326). Lisans yayınları.

Çilingiroğlu, N., Demirel, S. (2004). Yaşlılık ve yaşlı ayrımcılığı, *Turkish Journal of Geriatrics*, 7(4). 225-230.

Eğer-Aydoğmuş, M. (2021). Yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcılığının kapsamı, kaynakları ve temel çözüm önerileri. Ç. Yaman, A. S. Yücel, A. Gürkan vd., (Edt). *Toplumsal yaşam ve sağlık uygulamaları* içinde (s. 167-193). Güven Plus Grup A.Ş. Yayınları.

Esendemir, Ş. (2021). Türkiye'de yaşlılık algısı: Yaşlı ayrıcalığı ve ayrımcılığı üzerine bir inceleme, *Uluslararası Soyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(2), 74-86. https://doi.org/10.47155/mamusbbd.1011701

Görgün-Baran, A. (2016). Yaşlılıkta sosyal dışlanmanın toplumsal boyutu, V. Kalınkara (Ed.), *Yaşlılık disiplinler arası yaklaşım, sorunlar, çözümler-2* içinde (105-125), Nobel Yayıncılık.

Gül, İ. I., Karan, U. (2011). *Ayrımcılık yasağı eğitim rehberi*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Gürsoy-Çuhadar, S., Lordoğlu, K. (2016). Demografik dönüşüm sürecinde Türkiye'de yaşlanma ve sorunlar, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 54, 63-80.

Hablemitoğlu, Ş., Özmete, E. (2010). *Yaşlı refahı yaşlılar için sosyal hizmet*. Kilit Yayınları.

Kalınkara, V. (2016). *Temel gerontoloji yaşlılık bilimi*. Nobel Yayınları.

Kılıç, N. P. (2018). Kuşaklararası iletişim: Üniversite öğrencilerinin yaşlılarla iletişim biçimleri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(55), 849-860.

Komşu, U. C. (2014). Yaşlılık, yaşlı nüfusun sorunları ve yetişkin eğitimi, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 370-389.

Önder Erol, P. (2016). Türkiye'de yaşlanma sosyolojisi alanında yapılan çalışmalara dair kısa bir değerlendirme, *Sosyoloji Dergisi*, Armağan Sayısı, 157-166.

Özütürker, M. (2021). Yaşlı ayrımcılığı, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(36), 3043-3056.

Samancı-Tekin, F., Kara, F. (2018). Dünyada ve Türkiye'de yaşlılık, *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 219-229.

Şentürk, Ü. (2019). Yaşlı yalnızlığının kültürel arka planı (Malatya uygulaması), *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,*8(2), 505-517.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). *İstatistiklerle yaşlılar, 2022*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2022-49667#:~:text=Ya%C5%9Fl%C4%B1%20n%C3%BCfus%20e%C4%9Fitim%20durumuna%20g%C3%B6re,veya%20dengi%20okul%2Filk%C3%B6%C4%9Fretim%20mezunu (Erişim Tarihi: 20.05.2023).

Tufan, İ. (2016). *Antikçağ'dan günümüze yaşlılık ve yaşlanma*. Nobel Yayınları.

Yanardağ, U., Zubaroğlı-Yanardağ, M. (2019). *Yaşlılık ve sosyal hizmet*. Nika Yayınları.

Yelboğa, N., Varol, B. (2018). Yaşlı kadın ayrımcılığı ve kadının dışlanması, *Sosyal Çalışma Dergisi,* 2(1), 51-64.

4

Çalışma Yaşamı İçerisinde Yaş Ayrımcılığı

Temel Kalafat

GİRİŞ

Önceleri çalışma yaşamı denildiği zaman bireyin öğrenimini bitirmesi ve sonrası bir işe girmesi, uzun yıllar çalıştıktan sonra da bu iş alanından emekli olması akla gelirdi. Fakat bugün çalışma yaşamı sadece bir iş koluna girip çalışmak değil bireyin tüm yaşam sistemlerini etkileyen bir etkinlik alanı olarak değerlendirilmektedir. Kariyer (career) kelimesi Latince "carraria" kelimesinden gelir. Bu kelime ise "anayol" anlamına gelmektedir. Bu bağlamda insan açısından düşünülürse "bireylerin yaşamı boyunca yer aldıkları bir durum ya da ilerleme" olarak tanımlanabilir (Oxford University Press, 1989). Aslında kariyer sürecinin başlangıcını yalnızca meslek için eğitim almaya başlamak ya da herhangi bir işe giriş ile sınırlamak bu anlamda yanıltıcı olacaktır. Bu bağlamda kariyer, bireyde çalışma ve meslek bilincinin oluşmaya başladığı erken çocukluk döneminden başlayan, emeklilik sonrası ortaya konulan ikinci kariyer planlarına kadar uzayan bir dönemdir (Savickas, 2001). Bu açıdan düşünüldüğünde aslında çalışma yaşamı kavramı bireylerin "kariyer gelişimi" kavramı ile açıklandığında daha doğru bir tanım hâlini almış olacaktır. Bu anlamda kariyer, bireyin hayatta sadece tükettikleri değil amaçları ve ürettikleri ile ilgili tüm değişkenlerdir (Cochran, 1994). Eskiden kariyer sadece meslek ile ilişkili olarak tanımlandığı için "mesleki görevler (vocational tasks)", "mesleki olgunluk (vocational maturity) ve "mesleki benlik kavramı (vocational self-concept)" kariyerin temel bileşeni olan kavramlar olarak tanımlanmıştır (Gysbers ve Moore, 1975). Günümüzde ise yaşam kariyeri (life-career), kariyer uyumluluğu (career adaptation), kariyer olgunluğu (career maturity), kariyer öz yeterliği (career self efficacy), kariyer iyimserliği (career optimism) gibi kavramlar yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır (Gysbers ve Henderson, 2001; Savickas; 2001).

O zaman kariyer gelişimi ya da çalışma yaşamı sadece ergenlik dönemindeki lise öğrencileri, genç yetişkinler ya da orta yaşlılıkla ilgili bir kavram değildir. Buna ek olarak bireyin emekli olması ya da yaşlanması da kariyerinin bittiği anlamına gelmemektedir. Kariyer her iki cinsiyetten ve her yaştaki bireyler için geçerli olan bir kavramdır.

sonucunda iş performanslarının düşeceğine dair inançlar bulunmaktadır. Bu inançlar sonucunda yaşlı çalışanların istihdam oranları düşmektedir. Fakat yeni yaşlı grubu önceki dönemlerin yaşlı grubuna kıyasla daha eğitimli, daha sağlıklı ve bu anlamda da üretkendir. Bu durumda da yaşlı çalışanların ayrımcı uygulamalara maruz kalmalarının önüne geçip üretime katkı sağlamaları desteklenmektedir.

Bu destekleme çalışmaları hem ülkelerin kendi politikaları hem de BM, AB, OECD, ILO gibi uluslararası örgütler tarafından da desteklenmektedir. Yapılan bu çalışmaların devam ettirilmesi hem ülkeler hem de bireylerin akıl sağlığı ve iş performansları açısından çok önemlidir.

KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023). Yaşlı hakları ulusal eylem planı, www.aile.gov.tr adresinden 14.06.2023 tarihinde alınmıştır.

Aksu, S. G. & Sürgevil, O. (2019). Dijital çağın yetkinlikleri: Çalışanlar, insan kaynakları uzmanları ve yöneticiler çerçevesinden bakış. *Journal of Business in the Digital Age*, *2*(2), 54-68.

Aronson, E. (2020). Sosyal psikoloji. Kaknüs Yayınları: İstanbul.

Arranz, J. M., Garcia-Serrano, C., & Hernanz, V. (2019). Job quality differences among younger and older workers in Europe: The role of institutions. *Social Science Research*, *84*, 102345.

Baş, M. (2012). Türkiye'de yaşlı iş gücünün genel görünümü. *Sosyal Güvence*, (2), 28-46.

Bell, D. N., & Rutherford, A. C. (2013). Older workers and working time. *The journal of the economics of ageing*, *1*, 28-34.

Billett, S., Dymock, D., Johnson, G., & Martin, G. (2011). Overcoming the paradox of employers' views about older workers. *The International Journal of Human Resource Management*, *22*(06), 1248-1261.

Blok, M. M., & De Looze, M. P. (2011). What is the evidence for less shift work tolerance in older workers? *Ergonomics*, *54*(3), 221-232.

Britton, J., & French, E. (2020). Health and employment amongst older workers. *Fiscal Studies*, *41*(1), 221-250.

Chou, R. J. A., & Choi, N. G. (2011). Prevalence and correlates of perceived workplace discrimination among older workers in the United States of America. *Ageing & Society*, *31*(6), 1051-1070.

Cochran, L. (1997). *Career counseling: A narrative approach*. Sage publications: Newyork.

Demirbilek, T., & Özgür, A. Ö. (2017). Gümüş ekonomi ve aktif yaşlanma bağlamında yaşlı istihdamı. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, *10*(1), 14-28.

Farr, J. L., Tesluk, P. E., & Klein, S. R. (1998). Organizational structure of the workplace and the older worker. In K. W. Schaie & C. Schooler (Eds.), Impact of work on older adults (pp. 143-185). New York: Springer.

Fraser, L., McKenna, K., Turpin, M., Allen, S., & Liddle, J. (2009). Older workers: An exploration of the benefits, barriers and adaptations for older people in the workforce. *Work*, *33*(3), 261-272.

Frunes, T., & Mykletun, R. J. (2006). Age management in Norwegian hospitality business. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, *2*(5), 116-134.

Gee, G. C., Pavalko, E. K., & Long, J. S. (2007). Age, cohort and perceived age discrimination: Using the life course to assess self-reported age discrimination. *Social Forces*, *86*(1), 265-290.

Gysbers, N. C., & Henderson, P. (2001). Comprehensive guidance and counseling programs: A rich history and a bright furture. *Professional School Counseling*, *4*(4), 246.

Gysbers, N. C., & Moore, E. J. (1975). Beyond Career Development--Life Career Development. *Personnel and Guidance Journal*, *53*(9), 647-652.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2008). Türkiye nüfus ve sağlık araştırması (Yayın No: NEEHÜ. 09.01). *Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. Ankara*.

Henkens, K., Van Solinge, H., & Cozijnsen, R. (2009). Let go or retain? A comparative study of the attitudes of business students and managers about the retirement of older workers. *Journal of Applied Social Psychology*, *39*(7), 1562-1588.

Hennekam, S. (2015). Career success of older workers: the influence of social skills and continuous learning ability. *Journal of Management Development*, *34*(9), 1113-1133.

Heywood, J. S., Ho, L. S., & Wei, X. (1999). The determinants of hiring older workers: evidence from Hong Kong. *ILR Review*, *52*(3), 444-459.

Heywood, J. S., Jirjahn, U., & Tsertsvardze, G. (2010). Hiring older workers and employing older workers: German evidence. *Journal of population economics*, *23*, 595-615.

Iweins, C., Desmette, D., Yzerbyt, V., & Stinglhamber, F. (2013). Ageism at work: The impact of intergenerational contact and organizational multi-age perspective. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, *22*(3), 331-346.

Kroon, A. C., van Selm, M., ter Hoeven, C. L., & Vliegenthart, R. (2016). Poles apart: The processing and consequences of mixed media stereotypes of older workers. *Journal of Communication*, *66*(5), 811-833.

Kroon, A. C., Van Selm, M., Ter Hoeven, C. L., & Vliegenthart, R. (2018). Reliable and unproductive? Stereotypes of older employees in corporate and news media. *Ageing & Society*, *38*(1), 166-191.

Leijten, F. R., de Wind, A., van den Heuvel, S. G., Ybema, J. F., van der Beek, A. J., Robroek, S. J., & Burdorf, A. (2015). The influence of chronic health problems and work-related factors on loss of paid employment among older workers. *J Epidemiol Community Health*, *69*(11), 1058-1065.

Machado, C. S., & Portela, M. (2013). Age and opportunities for promotion. IZA Discussion Paper Series, No: 7784. Bonn: Germany.

Magnavita, N. (2017). Productive aging, work engagement and participation of older workers. A triadic approach to health and safety in the workplace. *Epidemiology, Biostatistics, and Public Health*, *14*(2).

Magnavita, N. (2018). Obstacles and future prospects: considerations on health promotion activities for older Workers in Europe. *International journal of environmental research and public health*, *15*(6), 1096.

McCann, R., & Giles, H. (2002). Ageism in the workplace: A communication perspective. In T. D. Nelson (Ed.), *Ageism: Stereotyping and prejudice against older persons* (pp. 163–199). The MIT Press: Cambridge-Massachusetts.

Mishra, B. & Mishra, J. (2015). Discrimination in the workplace. *Journal of Higher Education Theory and Practice*, 15(4), 64-72.

Munnell, A. H., Muldoon, D., & Sass, S. A. (2009). Recessions and older workers. *Issue in brief*, *9*(2), 1-11.

OECD (2006). Older Workers: Living longer, working longer, Delsa Newsletter, Vol. 2, https://www.oecd.org/social/family/35961390.pdf sitesinden 14.06.2023 tarihinde alınmıştır.

OECD (2022). Aging and employment policies. https://www.oecd.org/economy/ageing-inclusive-growth/ sitesinden 14.06.2023 tarihinde alınmıştır.

Okan, M. & Cam, E. Uluslararası Kuruluşların Yaşlı İşgücüne Yönelik İstihdam Politikaları ve Bazı Ülkelere Yönelik İncelemeler. In *Journal of Social Policy Conferences*, No. 82, pp. 53-92.

Oxford University Press (1989). Concise English Dictionary (12th edition). United Kingdom.

Özkan, S., Kılıç, Ş., Durukan, P., Akdur, O., Vardar, A., Geyik, S. & İkizceli, İ. (2010). Acil servise gelen iş kazalarına bağlı yaralanmalar. *Ulusal Travma Acil Cerrahi Dergisi*, 16(3), 241-247.

Paleari, F. G., Brambilla, M., & Fincham, F. D. (2019). When prejudice against you hurts others and me: The case of ageism at work. *Journal of applied social psychology*, *49*(11), 704-720.

Pelit, E., & Serkan, A. (2018). İnsan kaynakları yönetimi işlevi olarak personel bulma, seçme ve personeli işe yerleştirme ile ilgili sorunlar: turizm işletmeleri örneğinde teorik bir inceleme. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, *10*(2), 39-74.

Petery, G. A., & Grosch, J. W. (2022). Broadening the View of Workplace Ageism. *Work, aging and retirement*, *8*(4), 379-382.

Porcellato, L., Carmichael, F., Hulme, C., Ingham, B., & Prashar, A. (2010). Giving older workers a voice: constraints on the employment of older people in the North West of England. *Work, Employment and Society*, *24*(1), 85-103.

Robroek, S. J., Schuring, M., Croezen, S., Stattin, M., & Burdorf, A. (2013). Poor health, unhealthy behaviors, and unfavorable work characteristics influence pathways of exit from paid employment among older workers in Europe: a four year follow-up study. *Scandinavian journal of work, environment & health*, 125-133.

Roscigno, V. J. (2010). Ageism in the American workplace. *Contexts*, *9*(1), 16-21.

Santrock, J. W. (2021). Yaşam boyu gelişim (Çev. Ed. Galip Yüksel). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Savickas, M. L. (2001). A Developmental Perspective on Vocational Behaviour: Career Patterns, Salience, and Themes. *International Journal for Educational & Vocational Guidance*, *1*.

Savickas, M. L. (2011). Constructing careers: Actor, agent, and author. *Journal of Employment Counseling*, *48*(4), 179-181.

Şentürk, F. (2015). Türkiye'de işgücü piyasası ve istihdamın yapısı. *Sosyal Güvence*, (7), 113-143.

Topgül, S. (2016). Çalışma yaşamında yaşlı ayrımcılığı mı yaş ayrımcılığı mı? *İstanbul University Journal of Sociology*, *36*(2), 373-391.

Türkiye İstatistik Kurumu (2022). İstatistiklerle yaşlılar-2022. https://data.tuik.gov.tr sitesinden 14.06.2023 tarihinde alınmıştır.

United Nations (2011). World population prospects the 2010 revision. https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/trends/WPP2010/WPP2010_Volume-I_Comprehensive-Tables.pdf adresinden sitesinden 14.06.2023 tarihinde alınmıştır.

Van Dalen, H. P., Henkens, K., & Schippers, J. (2009). Dealing with older workers in Europe: a comparative survey of employers' attitudes and actions. *Journal of european social policy*, *19*(1), 47-60.

Van Dalen, H. P., Henkens, K., & Schippers, J. (2010). Productivity of older workers: Perceptions of employers and employees. *Population and development review*, *36*(2), 309-330.

Viviani, C. A., et al. "Productivity in older versus younger workers: A systematic literature review." *Work* 68.3 (2021): 577-618.

Yeatts, E., Folts W. E., & Knapp, D. (2000). Older workers' adaptation to a changing workplace: Employment issues for the 21st century. *Educational Gerontology*, *26*(6), 565-582.

Yıldırım, A. (2021). Sosyal Politika Kapsamında Türkiye'de Yaşlanmaya İlişkin Ulusal Düzeydeki Düzenlemeler. *Manas Journal of Social Studies*.

5

Sağlık Alanında Yaşlı Ayrımcılığı

Fulya Şenay Avcı

GİRİŞ

Yaşadığımız yüzyılın ilk çeyreğinde, dünya nüfusunun hızlı bir şekilde yaşlandığını sayısal verilerden hareketle gözlemlemekteyiz. Dünya ülkelerinden her yıl alınan nüfus verilerine bakıldığında küresel ölçekte ileri yaş grubu nüfusun ülkelerin genel nüfus oranlarındaki sayıları bunu açık bir şekilde göstermektedir. BM'nin 12 Ocak 2023 raporuna göre dünya genelinde 2021 yılında 761 milyon olan 65 yaş ve üstü nüfusun 2050 yılında 1,6 milyar seviyesine çıkacağı tahmin edilmektedir (https://turkiye.un.org/tr/). Sürdürülebilir bir dünya geleceğinin de merkezinde yaşlıların sayıca fazla bir şekilde yer aldığını bu verilerden hareketle öğrenmiş bulunmaktayız. Bu bağlamda, yaşlıların yaşamını kuşatan alanlarda ihtiyaçlarının giderilmesinin önemini burada açıkça söyleyebiliriz. Bu ihtiyaçların sağlık alanı başta olmak üzere diğer alanlarda da yaşlıya yönelik olarak alt yapılarının hazırlanması gerektiğinin önemini göstermektedir. Yaşlanmanın doğasında olan biyolojik, sosyolojik, psikolojik, kültürel ve ekonomik gereksinimlerin karşılanmasının önemi de bu verilerden anlaşılmaktadır.

Yaşlılığın gerek küresel gerekse de yerel/ulusal anlamda seyri dikkate alındığında ortaya yanıtlanması gereken bazı sorular çıkmaktadır. Bu sorular: Yaşlanmak ne demektir, nasıl tanımlanabilir? Kişilerin yaşlanması kişinin kendi zihninde ya da çevresinde nasıl bir algı yaratmaktadır? Yaşlılık tanımlaması neye-kime göre yapılmaktadır? Bunların hepsine cevap bulmaya başlanması konuya karşı derinlemesine ve çok boyutlu bakılmasının önemini ortaya koymaktadır. Gelecek on yıllarda özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda sayısı giderek artacak olan yaşlı bireylerden oluşan toplumların düzenlenmesi açısından yaşlılığa çok boyutlu bir şekilde bakılması gerekliliği ve bu alanda yapılması gereken çalışmalar açısından son derece önemlidir.

Yaşlı olmaya ve yaşlıya yönelik çoğunlukla olumsuz bir algı söz konusudur. Bu yaklaşımın temeli, önemli ölçüde yaşlıların üretimden çekildikleri, toplumsal yaşama sosyoekonomik açıdan katkı sunmak yerine bir yük oldukları yönündeki görüştür. Çalışan yaşlının kronik hastalıklar ve fiziksel gerilemelerle birlikte anılması, toplumsal

SONUÇ

Ayrımcılıkla ilgili yeteri kadar bahsettikten sonra "Toplumda gerçekten bir ayrımcılık var mı?" sorusunu sormak gerekiyor? Bununla ilgili olarak da ayrımcılık hangi yaş grubunda daha çok kendini göstermektedir ve bu ayrımcı tutumun toplumsal, biyolojik, psikolojik yansıması ne şekilde karşımıza çıkmaktadır? Peki, yaşlılarımızı etkileyen sağlık alanındaki eşitsizlikler nelerdir? Bu sorunların temelinde yatan sebeplerin neler olduğunu tespit etmek problemin çözülme hızını daha da kolaylaştıracaktır. Tüm bu sorunların temelinde sosyoekonomik ekonomik faktörler, eğitim düzeyi, coğrafyanın kültürel değerleri vb. gibi sayısını çoğaltabileceğimiz bir dizi nedenden söz edilebilir. Ancak gelişen ve değişen dünyanın da bir dizi problemin çözümüne yönelik daha hızlı çözümler üretebilmesine tanık olabiliyoruz. Yaşlıların yaşadığı ayrımcılığa yönelik hızlı çözümler bulma konusunda konunun uzmanları ile çalıştaylar, çalışmalar gerçekleştirilmesi yararlı bir çaba olacaktır. Bunun yanında;

- Toplumların yaşlandığı gerçeği ilgili bilginin toplumun genelinin zihninde yer etmesi için her tür enstrüman (eğitim, medya vb.) kullanılarak gerekli girişimler yapılmalıdır. Daha sonrasında ise sağlık alanında çalışan personelin öncelikli olarak hangi yaş grubuyla muhatap olduğu konusundaki farkındalığın artırılmasına yönelik eğitimler yapılmalıdır.
- Yaşlıların, sağlık alanında bilgilendirilmesi ve yine sağlık alanındaki iletişim tekniklerini iyi kullanabilmeleri desteklenmelidir.
- Ulusal düzeyde sağlığa erişimin eşitlikçi bir şekilde sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- Yaşlılar, gelir dağılımındaki uçurumdan kaynaklanan ayrımcılıklara da muhatap olmamalıdır. Bunun için ulusal ve uluslararası alanda politikalar geliştirilmelidir.
- Kültür, etnik durum, din, dil ve ırksal özelliklerinden dolayı yaşlının özellikle sağlık alanında ayrımcı bir durumla karşılaşmaması sağlanmalıdır. Bunun için uluslararası düzeyde makro çalışmalar desteklenmeli ve gerekli faaliyetler yapılabilmelidir. Bahsedilen alanlarda yapılması gerekenlerin yapılmaması durumunda, yaşlı, orantısız bir hastalık yüküne ve erken ölüme maruz kalabilir. Bu durum, yaşlının sağlığını olumsuz etkileyeceği gibi aynı zamanda yaşlının dezavantajlı bir durumda kalmasına da zemin hazırlayacaktır.

Bahsedilen bu önleyici çalışmaların gerçekleşmesi hâlinde gerek yaşlılar gerekse de yaşlı sorunlarıyla ilgili gerek bireyler gerekse de kurum ve kuruluşlar olumlu yönde etkilenecek ve gelecekte bir dizi sorunun ortaya çıkmasının önüne geçilmiş olunacaktır.

KAYNAKÇA

Aksaç, G. T., Akdağ, A. Ş., (2015). Ayrımcılık ve Engelli Hakları. Engelli Kadınların Hak Temelli Mücadele Adımları Projesi. 1.Baskı. Mayıs. Ankara.

Aslan, M. ve Hocaoğlu, Ç. (2017). Yaşlanma ve yaşlanma dönemiyle ilişkili psikiyatrik sorunlar. Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi. 7(1). 53-62.

Arun, Ö. ve Pamuk D., (2014). Kurumsal Bakım Sektöründe Ageism: Yaşlı Bakım Personelinin Yaşlanma ve Yaşlılığa İlişkin Ayrımcı Tutumlarının Nedenleri ve Müdahale Önerileri. Mediterranean Journal of Humanities. 19-33.

Atila Demir, S., (2021). Etiketleme Teorisi Çerçevesinde Sosyal Dışlanma ve Salgın Hastalıklar: Kovid-19 Süreci ve Damgalama. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt 11. Sayı 2. 13-25

Baybora, D., (2010). Çalışma Yaşamında Yaş Ayrımcılığı ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Yaş Ayrımcılığı Düzenlemesi Üzerine. Çalışma ve Toplum Dergisi. 33-57.

Brashers D. E, Haas S.M, Neidig J.L., (1999). The patient self-advocacy scale: Measuring patient involvement in health care decision-making interactions. Health Commuication. Volume 11 (2): 97–121.

Budak, S., (2000). Psikoloji Sözlüğü. Ankara. Bilim ve Sanat.

Buz, S., (2015). Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. Bahar. Cilt:14. Sayı:53. 268-278.

Butler, R. N. (1989). "Dispelling Ageism: The Cross-Cutting Intervention". American Academy of Political and Social Sciences, 503/1. 138-147.

Cankurtaran, Ö., Beydili, E., (2016). Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet Uygulamasının Gerekliliği Üzerine. Cilt 27. Sayı 1. 145-160.

Çağlayandereli, M., (2019). Nüfus Sosyolojisi. Ankara: Detay Yayıncılık.

Çayır, K. (2012). Yaşçılık / yaşa dayalı ayrımcılık içinde: Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar (Der. K. Çayır ve M. Ayan Ceyhan). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 163-174.

Ercan, L. (2021). Psikolojik Danışman Adaylarının Yaşlılık ve Yaşlılara Yönelik Hizmetlere Yönelik Görüşleri, Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 7(35), ss. 30-40.

Esendemir, Ş., (2021). Türkiye'de Yaşlılık Algısı: Yaşlı Ayrıcalığı ve Ayrımcılığı Üzerine Bir İnceleme. Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi. 23-35.

Felsefe Logos, (2006). Ayrımcılık. "Etik bir Sorun Olarak Ayrımcılık". Felsefe Logos Yayınları.

Göregenli, M., (2012). Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık. Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar: Der. Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.

Güngör E., Çetin S., Recepoğlu H. (2014). Türkiye'de Yaşlı Ayrımcılığı. Akdeniz Üniversitesi Gerontoloji Bölümü. Antalya.

International Labour Office (2007). Time For Equality At Work: Tackling the Challenges.

Kılıç., N. P. (2017). Sağlık Hizmetlerinde Bireysel yaşlı Ayrımcılığı. Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi. Cilt:25 Sayı:3. 53-77.

Koçman, A. (2006). Yaşlılıkta Bakıma Muhtaçlık ve Bakım Güvencesi. Toplum ve Sosyal Hizmet. Cilt 17. Sayı 2. 109- 113.

Krekula, C., Nikander, P., & Wilińska, M., (2018). Contemporary Perspectives on Ageism. in Multiple Marginalizations Based on Age: Gendered Ageism and Beyond. 33-50.

Nelson, T. D., (2005). Ageism: Prejudice Against Our Feared Future Self. Journal of Social Issue. 207-221.

Ouchida, Karin M. ve Lachs, Mark S. (2015). Not for Doctors Only: Ageism in Healthcare. Journal of the American Society on Aging. 39 (3): 46-57.

Özütürker, M., (2021). Yaşlı Ayrımcılığı. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi. Cilt:17. sayı:36. 3043-3056.

Özensel, E., (2020). Farklılıkların Bir arada Yaşamasında Bir Sorun Alanı Olarak Ötekinin Ötekileştirilmesi. SEFAD. 43. 369-378.

Özdemir, Ö. (2009). Hemşirelik Öğrencilerinin Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Tutumları, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Programı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Palmore, Erdman, B., (1999). Ageism Negative and Positive. New York: Springer.

Revera Report on Ageism., (2012). İnternational Federation on Ageing. Canada.

Roter D. L, Hall J. A, Katz N. R. (1988). Patient physician communication: A descriptive summary of the lit. Netherlands: Elsevier Science; Volume 12. Issue 2. October. Pages 99-119.

Roter, Debra L. ve Hall, Judith A. (2006). Doctors Talking with Patients/Patients Talking with Doctors, Improving Communication in Medical Visits, 2nd ed. USA: Praeger.

Schnapper, D., (2005). Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki. İstanbul Bilgi üniversitesi Yayınları.

Şeker, A. ve Kurt, G. (2018). Bir sosyal politika alanı olarak yaşlılık ve sosyal hizmet uygulamaları, Nüfusbilim Dergisi, 40, ss. 7-30.

Şentürk, Ü. (2018). Yaşlılık sosyolojisi yaşlılığın toplumsal yörüngeleri. Dora Basın Yayıncılık. Bursa.

Tekedere, H., Arpacı, F., (2016). Orta Yaş ve Yaşlı Bireylerin İnternet ve Sosyal Medyaya Yönelik Görüşleri. Cilt 20. Sayı 2. 377-392.

Tsuchiya A, Dolan P, Shaw R. (2003). Measuring people's preferences regarding ageism in health: some methodological issues and some fresh evidence. Soc Sci Med 57(4): 687-696.

Tufan, İ., (2003). Modernleşen Türkiye'de Yaşlılık ve Yaşlanmak: Yaşlanmanın Sosyolojisi, Anahtar Kitaplar Yayınları. İstanbul.

Tufan, İ. (2011). Türkiye'de Yaşlılara Şiddet: 1. Türkiye Gerontoloji Atlası'ndan bir kesit. Gero yayınları. Antalya.

Tunçay, G. Y. (2020). Toplumda yaşa bağlı ayrımcılık, Eurasian Journal of Health Sciences, 3(1), ss. 1-5.

Yıldırımalp, S., (2021). Ayrımcılık Temelli Dışlanma: Türkiye'de Çalışma Hayatında Kadınlar. Sosyal Güvenlik Dergisi (Journal of Social Security). 11(2). 321-346.

Yıldız, R., Ömeroğlu, G., Terim, N., (2017). Yaşlı Penceresinden Yaşlı Ayrımcılığı: Bursa ve Yalova Örneği. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 3. Sayı 2. 313-329.

TÜİK, (2016). Senaryolara Göre Seçilmiş Yaş Grupları Nüfusları. http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc96/pdf/rep-i-b.pdf.

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1027

https://turkiye.un.org/tr/215085-bm-raporu-emeklilerin-ve-sa%C4%9Fl%C4%B1k-hizmetlerinin-artt%C4%B1%C4%9F%C4%B1-bir-d%C3%B6nemde-ya%C5%9Flanan-d%C3%BCnya-n%C3%BCfusunu#:~:text=12%20Ocak'ta%20yay%C4%B1nlanan%20D%C3% BCnya,geli%C5%9Fmelerden%20herkes%20e%C5%9Fit%20%C5%9Fekilde%20yararlanam%C4%B1yor.

6

Ruh Sağlığı Alanında Yaş Ayrımcılığı

Zeynep Tekin Babuç - Canan Büyükaşık Çolak

GİRİŞ

Küresel yaşlanma olgusu ile birlikte, yaşlılık ve yaşlanma kavramı çok daha görünür ve önemsenir hâle gelmeye başlamıştır. Yaşlılığa ilişkin derinleşen bakış açısı, yaşlıları heterojen bir grup olarak gören ve tek tipleştiren anlayıştan uzaklaşmayı da beraberinde getirmiş, yaşa dayalı kalıp yargılar ve ayrımcı tutumlar daha fazla fark edilir ve önemsenir hâle gelmiştir. Bu gelişmelere rağmen ayrımcılığın farklı görünümlerinin hem toplumsal hem profesyonel alanda hâlen etkisini gösterdiğini söylemek mümkündür. Toplumsal düzeyde görülen ve toplumun bir parçası olarak yaşlı bireylerin de içselleştirmiş olduğu yaşa dayalı kalıp yargılar yaşlıların ruhsal sorunlara yönelik bakış açısını, yardım arayışını ve ruh sağlığı hizmetlerine erişimlerini engelleyen önemli bir sorun alanıdır. Bununla birlikte, yaşlıların modern kent yaşamı ve ailesi içerisinde geleneksel döneme göre azalan statüsü onları yalnızlaştırmakta, değersizleştirmekte, ayak uydurmakta zorlandıkları hızlı, dijitalleşmiş ve bireyselleşmiş dünyada ruhsal sorunlara daha yatkın hâle getirmektedir.

Yaş ayrımcılığı kavramının isim sahibi olarak nitelendirilen Robert Butler (1969), bu kavramı yaşları nedeniyle bireylere karşı ön yargı ve ayrımcı bir tutum içerisinde olmak olarak tanımlamıştır. Butler'ın ortaya koyduğu yaş ayrımcılığı tanımı başlarda yalnızca yaşlı bireylerin deneyimledikleri ayrımcılığa işaret etmekteyken zamanla bu teri çocukluk, gençlik gibi her yaş grubunda karşılaşılabilecek yaşa dayalı ayrımcılığı içine alacak şekilde genişlemiştir. Yaşlılara yönelik yaş ayrımcılığı, yaşlanmanın kaçınılmaz olması nedeniyle ırk ve cinsiyet ayrımcılığından sonra görülen en yaygın ayrımcılık türüdür (Rupp vd., 2005).

Yaşa ilişkin kalıp yargılar, belirli bir yaş grubundaki bireylere genel özellikler ve belirli değerler atfedilmesini içermektedir. Yaşlılar için bu kalıp yargılar; bilgelik, nezaket, olgunluk gibi olumlu görünen nitelikleri içerebildiği gibi (Rosowsky, 2005); kırılganlık, güçsüzlük, bağımlılık ve ekonomik anlamda verimsizlik gibi olumsuz yargıları da yansıtabilmektedir (Ayalon, 2020). Her iki yaklaşım da yaşlı bireyleri belirli bir kalı-

örneklerinde de gösterildiği üzere psikoloji, psikolojik danışmanlık ve klinik sosyal hizmet gibi alanlarda da yaşlı bireylerle teması ve iş birliğini destekleyecek toplum temelli çalışmalar, ruh sağlığı alanında yaş ayrımcılığının azaltılmasında etkilidir.

Küresel yaşlanma olgusu ile birlikte yaşlılık alanında çalışan ruh sağlığı uzmanlarına çok daha fazla ihtiyaç olacağı değerlendirildiğinde, bu alanın geleceğin kariyer alanlarından biri olacağı ve bu alanda istihdam edilen ruh sağlığı çalışanlarının da giderek artacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, ruh sağlığına yönelik eğitim ve süpervizyonlarda yaşlılık alanına yönelik özelleşmiş bilgi ve uygulamalara daha çok yer verilmesi, bu alanın sadece nicelik değil nitelik yönünden de gelişmiş bir alan olmasını sağlayacaktır. Yaşlanmanın patolojik bir yaklaşım ve fiziksel gerileme ile ele alınmadığı, yaşlıların gelişim ve değişimin kapasitesinin ve biyopsikososyal yönden sağlıklı yaşlanmanın öneminin vurgulandığı bir eğitim modeli, yaşlanmaya ilişkin olumsuz kalıp yargıların kırılmasında önemlidir.

Ruh sağlığına yönelik politikaların da yaşlıları kapsayıcı ve onların özel gereksinimlerine duyarlı hâle gelmesi, kaynak dağıtımında yaşlılara yönelik hizmetlere ilişkin adil planlamalar yapılması önemsenmelidir. Bununla birlikte, yaşlıların ruh sağlığı hizmetlerine erişimini kısıtlayan etmenlerden birinin de toplumsal ve içselleştirilmiş damgalanma olduğu dikkate alınarak hem yaşlı bireylerin ruh sağlığı sorunlarına ve bu konuda yardım almaya yönelik olumsuz bakış açılarını azaltmaya yönelik farkındalık çalışmalarının hem de toplumda yaşlıların ruh sağlığı sorunlarına yönelik bilinçlendirme çalışmalarının yürütülmesi faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

Ayalon, L. (2020). There is nothing new under the sun: Ageism and intergenerational tension in the age of the COVID-19 outbreak. *International Psychogeriatrics*, *32*(10), 1221-1224. https://doi.org/10.1017/S1041610220000575

Beecham, J., Knapp, M., Fernández, J. L., Huxley, P., Mangalore, R., McCrone, P., Snell, T., Winter, B., & Wittenbergand, R. (2008). *Age Discrimination in Mental Health Services.* Personal Social Services Research Unit.

Beth (2008). Age Discrimination in Mental Health Services. Personal Social Services Research Unit, 68 pp.

Bodner, E., Palgi, Y., & Wyman, M. F. (2018). Ageism in mental health assessment and treatment of older adults. L. Ayalon ve C. Tesch-Römer (Eds.), *Contemporary perspectives on ageism,* 241-262, SpringerOpen

Boschann, A., Krähnke, U., Wiegand-Grefe, S., & Kessler, E.-M. (2022). How young psychotherapists experience working with older patients. *Journal of Counseling Psychology, 69*(4), 518–530. https://doi.org/10.1037/cou0000596

Bryant, C. & Koder, D. (2015). Why psychologists do not want to work with older adults–and why they should... *International psychogeriatrics*, *27*(3), 351-354. https://doi.org/10.1017/S1041610214002208

Butler, R.N. (1969). Age-ism: Another form of bigotry. *The Gerontologist. 9*(4_Part_1), 243-246. https://doi.org/10.1093/geront/9.4_Part_1.243

Cary, L., Chasteen, A. L., & Remedios, J. D. (2017) The Ambivalent ageism scale: developing and validating a scale to measure benevolent and hostile ageism. *The Gerontologist, 52*(2), e27–e36. https://doi.org/10.1093/geront/gnw118

Conner, K. O., Copeland, V. C., Grote, N. K., Koeske, G., Rosen, D., Reynolds III, C. F., & Brown, C. (2010). Mental health treatment seeking among older adults with depression: the impact of stigma and race. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, *18*(6), 531-543. https://doi.org/10.1097/JGP.0b013e3181cc0366

Corrigan, P. (2004). How stigma interferes with mental health care. *American psychologist*, *59*(7), 614-625. https://doi.org/10.1037/0003-066X.59.7.614

Danzinger, P. R., & Welfel, E. R. (2000). Age, gender and health bias in counselors: An empirical analysis. *Journal of Mental Health Counseling*, *22*(2), 135-149.

de Mendonça Lima, C. A., Levav, I., Jacobsson, L., & Rutz, W. (2003). Stigma and discrimination against older people with mental disorders in Europe. *International journal of geriatric psychiatry*, *18*(8), 679-682.

Drury, L., Abrams, D., Swift, H.J., Lamont, R.A. & Gerocova, K. (2017). Can caring create prejudice? An investigation of positive and negative intergenerational contact in care settings and the generalisation of blatant and subtle age prejudice to other older people. *Journal of Community & Applied Social Psychology, 27*(1), 65–82. https://doi.org/10.1002/casp.2294

Dye, C. J. (1978). Psychologists' role in the provision of mental health care for the elderly. *Professional Psychology, 9*(1), 38–49. https://doi.org/10.1037/0735-7028.9.1.38

Eibach, R. P., Mock, S. E., & Courtney, E. A. (2010). Having a "senior moment": Induced aging phenomenology, subjective age, and susceptibility to ageist stereotypes. *Journal of Experimental Social Psychology*, *46*(4), 643-649. https://doi.org/10.1016/j.jesp.2010.03.002

Finkel, S. I. (1979). Experiences of a private-practice psychiatrist working with the elderly in the community. *International Journal of Mental Health*, *8*(3-4), 147-172. https://doi.org/10.1080/00207411.1979.11448847

Fullen, M. C. (2018). Ageism and the counseling profession: Causes, consequences, and methods for counteraction. *The Professional Counselor, 8*(2), 104-114. https://doi.org/10.15241/mcf.8.2.104

Garfinkel, R. (1975). The reluctant therapist 1975. *The Gerontologist*, *15*(2), 136-137. https://doi.org/10.1093/geront/15.2.136

Gonçalves, D. C., Guedes, J., Fonseca, A. M., Pinto, F. C., Martín, I., Byrne, G. J., & Pachana, N. A. (2011). Attitudes, knowledge, and interest: Preparing university students to work in an aging world. *International Psychogeriatrics, 23*(2), 315-321. https://doi.org/10.1017/S1041610210001638

Hepple, J. (2004). Psychotherapies with older people: an overview. *Advances in psychiatric treatment*, *10*(5), 371-377. https://doi.org/10.1192/apt.10.5.371

Hilton, C. (2015). Age inclusive services or separate old age and working age services? A historical analysis from the formative years of old age psychiatry c. 1940–1989. *BJPsych Bulletin*, *39*(2), 90-95. https://doi.org/10.1192/pb.bp.113.046250

Kastenbaum, R. (1964). The reluctant therapist. In: Kastenbaum, R. (Eds.), *New Thoughts on Old Age*. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-662-38534-0_9

Klein, D. A., Council, K. J., & McGuire, S. L. (2005). Education to promote positive attitudes about aging. *Educational Gerontology, 31*(8), 591-601. https://doi.org/10.1080/03601270591003355

Knight, B. G., Karel, M. J., Hinrichsen, G. A., Qualls, S. H., & Duffy, M. (2009). Pikes Peak model for training in professional geropsychology. *American Psychologist*, *64*(3), 205-214. https://doi.org/10.1037/a0015059

Koder, D. A. & Helmes, E. (2006). Clinical psychologists in aged care in Australia: A question of attitude or training?. *Australian Psychologist*, *41*(3), 179-185. https://doi.org/10.1080/00050060600730876

Laganà, L. & Shanks, S. (2002). Mutual biases underlying the problematic relationship between older adults and mental health providers: Any solution in sight?. *The International Journal of Aging and Human Development*, *55*(3), 271-295. http://doi.org/10.2190/1LTE-F1Q1-V7HG-6BC9

Laidlaw, K. & Pachana, N. A. (2009). Aging, mental health, and demographic change: Challenges for psychotherapists. *Professional Psychology: Research and Practice, 40*(6), 601–608. https://doi.org/10.1037/a0017215

Lee, K., Volans, P. J., & Gregory, N. (2003). Trainee clinical psychologists' views on recruitment to work with older people. *Ageing & Society*, *23*(1), 83-97. https://doi.org/10.1017/S0144686X02001009

López, J., Noriega, C., & Giner, M. (2020). Development and validation of ageist myths in a psychotherapy questionnaire (AMPQ): Professional ageism among psychology graduate students. *Educational Gerontology*, *46*(10), 642-652. https://doi.org/10.1080/03601277.2020.1801705

Meeks, S., Looney, S. W., Van Haitsma, K., & Teri, L. (2008). BE-ACTIV: a staff-assisted behavioral intervention for depression in nursing homes. *The Gerontologist*, *48*(1), 105-114. https://doi.org/10.1093/geront/48.1.105

Murphy, S. (2000). Provision of psychotherapy services for older people. *Psychiatric Bulletin*, *24*(5), 181-184. https://doi.org/10.1192/pb.24.5.181

Ólafsdóttir, M., Marcusson, J., & Skoog, I. (2001). Mental disorders among elderly people in primary care: the Linköping study. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, *104*(1), 12-18. https://doi.org/10.1034/j.1600-0447.2001.104001012.x

Pachana, N. A., Egan, S. J., Laidlaw, K., Dissanayaka, N., Byrne, G. J., Brockman, S., Marsh, R., & Starkstein, S. (2013). Clinical issues in the treatment of anxiety and depression in older adults with Parkinson's disease. *Movement Disorders*, *28*(14), 1930-1934. https://doi.org/10.1002/mds.25689

Ribeiro-Gonçalves, J. A., Costa, P. A., & Leal, I. (2023). Loneliness, ageism, and mental health: The buffering role of resilience in seniors. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, *23*(1), 100339. https://doi.org/10.1016/j.ijchp.2022.10033

Robb, C., Chen, H., & Haley, W. E. (2002). Ageism in mental health and health care: A critical review. *Journal of Clinical Geropsychology*, *8*, 1-12.

Rosowsky, E. (2005). Ageism and professional training in aging: Who will be there to help?. *Generations*, *29*(3), 55-58.

Rupp, D. E., Vodanovich, S. J., & Credé, M. (2005). The multidimensional nature of ageism: construct validity and group differences. *The Journal of Social Psychology*, *145*(3), 335-62.

Shmotkin, D., Eyal, N., & Lomranz, J. (1992). Motivations and attitudes of clinical psychologists regarding treatment of the elderly. *Educational Gerontology: An International Quarterly*, *18*(2), 177-192. https://doi.org/10.1080/0360127920180205

Sum, S., Emamian, S., & Sefidchian, A. (2016). Aging educational program to reduce ageism: Intergenerational approach. *Elderly Health Journal*, *2*(1), 33-38. 177-192.

Tomko, J. K. (2008). *Predicting counseling psychologists' attitudes and clinical judgments with respect to older adults*. Western Michigan University.

Weinberger, M. I., Mateo, C., & Sirey, J. A. (2009). Perceived barriers to mental health care and goal setting among depressed, community-dwelling older adults. *Patient preference and adherence, 3,* 145-149. https://doi.org/10.2147/ppa.s5722

Whitbourne, S. K., & Hulicka, I. M. (1990). Ageism in undergraduate psychology texts. *American Psychologist*, *45*(10), 1127-1136. ttps://doi.org/10.1037/0003-066X.45.10.1127

Zank, S. (1998). Psychotherapy and aging: Results of two empirical studies between psychotherapists and elderly people. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, *35*(4), 531.

Zarit, S. H., & Zarit, J. M. (2011). *Mental disorders in older adults: Fundamentals of assessment and treatment*. Guilford Press.

7

Yaşlı Bakım Alanında Yaş Ayrımcılığı

Sümeyra Mihrap İlter

GİRİŞ

Tüm dünyada yaşlı nüfus oranı giderek artış göstermektedir. İlerleyen yaş ile birlikte bireylerin sağlık bakım alanında gereksinimleri artmaktadır. Yaşlı bireylerin sağlık bakım gereksinimlerinin karşılanmasında ülkelerin sosyal politikaları doğrultusunda belirledikleri farklı uygulamalar mevcuttur. Yaşlı bakımında tercih edilen politikalarda yaşlının yaşam kalitesini arttırmak, yaşlının fizyolojik, sosyolojik, psikolojik iyilik hâlini sağlamak ve sürdürmenin hedeflenmesi oldukça önemlidir. Ayrıca yaşlı bireylere yönelik yaşlı bakımından sorumlu sağlık profesyonellerinin negatif yaklaşımlarının olmaması, yaşlı bakımına yönelik geliştirilen politikaların tüm yaşlılar tarafından erişilebilir olması ve kaynakların adil dağılımının sağlanması yaşlı bakımında yaş ayrımcılığı yaşanmaması sağlayacaktır. Bu bölümde, yaşlı bakım alanında yaş ayrımcılığı ile ilgili literatür bilgileri incelenecektir.

YAŞLANMA VE YAŞLILIK

Yaşlanma, hastalıklardan bağımsız olarak intrauterin hayatta başlayıp ölüme kadar süren, geri dönüşümü olmayan bir süreçtir (Tanman Zıplar, 2015). Yaşlılık ise kendine özgü olarak biyolojik, fizyolojik, psikolojik ve sosyoekonomik özellikleri bulunan bir dönemdir (Bulduk, 2014). Dünya Sağlık Örgütü yaşlılık dönemini 65 yaş üzeri olarak tanımlamakta ve 65 yaş sonrası dönemi kategorize etmektedir. DSÖ'ye göre 65-74 yaş arası genç yaşlı, 75-84 yaş grubu "ileri yaşlı", 85 ve üzeri yaş grubu ise "çok ileri yaşlı" olarak tanımlanmaktadır (Tanman Zıplar, 2015). Tüm dünyada ve ülkemizde yaşlı nüfusun oranı giderek artmaktadır. Birleşmiş Milletler'e göre bir ülkede, 65 yaş üzeri birey sayısının toplam nüfusa oranının %8 ile %10 arasında olması, o ülke nüfusunun yaşlı olarak tanımlanması, %10'un üzerinde olması ise çok yaşlı olarak tanımlanması anlamına gelmektedir (Özkul ve Kalaycı, 2015). Ülkemizde yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2013 yılında %7,7 iken 2017 yılında %8,5'e, 2021 yılında ise %9,7'ye

Yaşlı bakımında ayrımcılık içeren mikro ve makro yaklaşımların engellenmesi mümkündür. Bu hususta öncelikle bakım alanında hizmet vermekle yükümlü sağlık profesyonellerinin eğitimi içeriğinde yaşlı bireyi fizyolojik, psikolojik, sosyolojik boyutları ile inceleyen detaylı müfredatların oluşturulması, teorik uygulamalara ek olarak yaşlı bireyler ile ilgili temasların ön lisans ve lisans düzeyinde eğitimlerde uygulamalı eğitimler ile pekiştirilmesi gerekmektedir. Yatılı bakım merkezlerinde kalan ya da evde bakım hizmeti alan yaşlı bireylerin bakım sürecinde deneyimledikleri ayrımcılığı belirlemek amacıyla araştırmaların yapılması ve bu alanda eksikliklerin belirlenmesi, oldukça önemlidir. Bakım sürecinde yaşlı ayrımcılığının önlenmesi için rehberlerin sağlık profesyonelleri, sosyal hizmet uzmanları ve hukuk alanında uzman kişileri kapsayan multidisipliner ekipler tarafından oluşturulması, bakım alanında yaşlı ayrımcılığının yaşanmaması için destekleyici adımlar atılmasını sağlayacaktır.

Tüm dünyada giderek artan yaşlı nüfusun bakım gereksinimine olan ihtiyacı da artış göstermektedir. Bu hususta, sosyal devlet olmanın gereklilikleri doğrultusunda yaşlı bireylerin refah düzeyini arttırmaya yönelik politikalar ve yaşlı bireylerin bakım gereksinimlerine yönelik bütçeler oluşturmak, hükûmetlerin öncelikli konuları arasında yer almaktadır. Aynı zamanda, yaşlı bireylere bakım sağlanan birimlerde ve merkezlerde mevcut kaynakların diğer yaş grubunda yer alan bakım gereksinimi bulunan bireyler ile adil biçimde kullanılması bakım alanında yaşlı ayrımcılığının önlenmesinde önemli bir süreci oluşturmaktadır. Yaşlı bireylerin bakım gereksinimlerinin karşılanmasında, insan onuruna yakışır bir bakım süreci oluşmasında, kurumların yaşlı bireylerin bakımında yer alan bakım profesyonelleri ile iş birliği içerisinde olmasının, çalışanların ve bakım alan yaşlıların memnuniyetini arttıracağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Ağar, A. (2020). Yaşlılarda ortaya çıkan fizyolojik değişiklikler. Ordu Üniversitesi *Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 3(3), 347-354.

Ağcasulu, H. (2021). Sosyal Politika Olarak Evde Bakım Hizmetleri: Ülke Örnekleri ve Türkiye. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 26 (2), 167-183 .

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. https://www.aile.gov.tr/eyhgm/kuruluslar/yasli/ Erişim Tarihi: 12.05.2023

Akbaş, E., Taşdemir Yiğitoğlu, G., Çunkuş, N. (2020). Yaşlılıkta sosyal izolasyon ve yalnızlık. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi,* 15(26), 4540-4562.

Arpacı., F. (2017). Bölüm Adı: Yaşlı Bakımına İlişkin Temel Kavramlar. Yaşlı Bakımının Temel İlkeleri. Ankara Nobel Tıp Kitapevleri, Ankara, s. 1-6. (Editör: Arpacı F.)

Arun, Ö., Pamuk, D. (2014). Kurumsal Bakım Sektöründe Ageism: Yaşlı Bakım Personelinin Yaşlanma ve Yaşlılığa İlişkin Ayrımcı Tutumlarının Nedenleri ve Müdahale Önerileri. *Mediterranean Journal of Humanities*, 4(2): 19-33.

Ateş., S, Ardıç., E, Yılmaz., İ, Seller., K, Erdoğan., Ç, Kuldal., Ç. V. (2018). Sağlık Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Yaşlı Bireylere Yönelik Tutumları ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. *Uluslararası Hakemli Psikiyatri ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi,* 12: 50-69.

Band-Winterstein T. (2015). Health care provision for older persons: the interplay between ageism and elder neglect. *Journal of applied gerontology: The official journal of the Southern Gerontological Society,* 34(3), NP113–NP127.

Berkman, K. (2019). Yaşlı Bakım Hizmetlerinin Bakım Hizmeti Çalışanları ve Yaşlı Bireyler Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi: Denizli İli Alan Çalışması. *The Journal of International Social Research*, 12(65): 1307-9581.

Bilgin, Ö., Tamkoç, B., Aydoğdu, Ö. (2021). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Hizmetlerin Yerinde Yaşlanma Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(53), 963-977.

Bulduk, E. Ö. (2014). Yaşlılık ve Toplumsal Değişim. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi , 182 (182), 53-60.

Bulut, E., Çilingir D. (2016). Yaşlı Ayrımcılığı ve Hemşirelik Bakımına Yansımaları. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 15 (5): 446-449.

Can R., Tambağ H., Hüzmeli E. D., Duman F. (2020). Öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları: bir üniversite örneği. *ADYÜ Sağlık Bilimleri Dergisi,* 6(1): 68-76

Cengiz, İ. (2018). Türk Sosyal Güvenlik Sistemi İçerisinde Yaşlılara Yönelik Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler. *Sosyal Güvenlik Dergisi,.* 8(2). 23-40.

Cesari, M., & Proietti, M. (2020). COVID-19 in Italy: Ageism and Decision Making in a Pandemic. *Journal of the American Medical Directors Association*, *21*(5), 576-577.

Clinical ethics recommendations for the allocation of intensive care treatments, in exceptional, resource-limited circumstances (2020). Erişim Tarihi:11.03.2023. Erişim adresi http://www.siaarti.it/SiteAssets/News/COVID19%20-%20documenti%20SIAARTI/SIAARTI%20-%20Covid-19%20-%20Clinical%20Ethics%20Reccomendations.pdf

Çağlar, T. (2014). Yaşlılık ve Sosyal Hizmet: Yaşam Destek Merkezi Örneği. Toplum ve Sosyal Hizmet,25 (2): 145-162.

Demirel, A. C., Sütçü, S. (2021). Covid-19 salgınında Türkiye'de yaşlılara yönelik uygulamalar ve hizmetlerin değerlendirilmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi,* 17(Pandemi Özel Sayısı), 3641-3675.

Dobrowolska., B, Je˛drzejkiewicz., B, Pilewska-Kozak., A, et al. (2019). Age discrimination in healthcare institutions perceived by seniors and students. *Nurs Ethics*, 26(2): 443-459.

Genç, Y., Barış, İ. (2015). Yaşlı Bakım Hizmetlerinde Çağdaş Yaklaşım: Kurumsal Bakım Yerine Evde Bakım Hizmetlerinin Güçlendirilmesi. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(10): 36-57.

Gümüş Babacan, A., Şıpkın, S., Keskin, G.(2012). Fonksiyonel Sağlık Örüntüleri Modeli ile Bir Huzurevinde Yaşayan Yaşlıların Bakım Gereksinimlerinin Belirlenmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 3(1): 13-21.

Gürer, A., Çırpan Küdür F.,Özlen Atalan F. (2019). Elderly Care Services. *Journal of Health Services and Education*, 3(1): 1-6.

Ha, J., Kim, J. (2021). Ageism and the Factors Affecting Ageism among Korean Nursing Students: A Cross-Sectional Study. *International journal of environmental research and public health*, 18(4), 1798.

Hill, T.D., Gonzalez, K.E., Upenieks, L. (2021). Love thy aged? A state-level analysis of religiosity and mobility in aging populations during the novel coronavirus (COVID-19) pandemic. *Journal of Aging and Health*, 33(5-6), 377-386.

Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği, *Resmî Gazete* Tarihi: 21.02.2001 Resmî Gazete Sayısı: 24325, Erişim Tarihi: 02.02.2023. Https://Www.Mevzuat.Gov.Tr/Mevzuat?Mevzuatno=4414&Mevzuattur=7&Mevzuattertip=5

Kılıç, N. P. (2017). Sağlık Hizmetlerinde Bireysel Yaşlı Ayrımcılığı. Kurgu , 25 (3), 53-77.

Kıssal, A., Okan, F. (2018). Tokat İlinde Aile Sağlığı Merkezi Sağlık Çalışanlarının Yaşlı Ayrımcılığına Ilişkin Tutumları. *Turkish Journal of Family Practice,* 22 (4): 203-212.

Köse, G., Ayhan, H., Taştan, S., İyigün, E., Hatipoğlu, S., Açıkel, C.H. (2015) Sağlık alanında farklı bölümlerde öğrenim gören öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının belirlenmesi. *Gülhane Tıp Dergisi,* 57(2):145-151.

Lewis, T., Barnes, L. L., Bienas, J. L., Lackland, D. T., Evans, D. A., & Lean, C. F. (2009). "Perceived Discrimination and Blood Pressure in Older African Americans and White Adults". *Journal of Gerontology: Medical Sciences,* 64 A/9, 1002-1008

Lyons, A., Alba, B., Heywood, W., Fileborn, B., Minichiello, V., Barrett, C., Hinchliff, S., Malta, S., & Dow, B. (2018). Experiences of ageism and the mental health of older adults. *Aging & mental health*, *22*(11), 1456-1464.

Mandelblatt, J. S., Edge, S. B., Meropol, N.J, et al. (2003). Predictors of long-term outcomes in older breast cancer survivors: perceptions versus patterns of care. *J Clin Oncol.* 2003;21(5):855-863.

Markopoulos, C., van de Water, W. (2012). Older patients with breast cancer: is there bias in the treatment they receive? *Ther Adv Med Oncol,* 4(6):321-327.

Miralles, O., Sanchez-Rodriguez, D., Marco, E., Annweiler, C., Baztan, A., Betancor, É., Cambra, A., Cesari, M., Fontecha, B. J., Gąsowski, J., Gillain, S., Hope, S., Phillips, K., Piotrowicz, K., Piro, N., Sacco, G., Saporiti, E., Surquin, M., & Vall-Llosera, E. (2021). Unmet needs, health policies, and actions during the COVID-19 pandemic: a report from six European countries. *European geriatric medicine, 12*(1), 193-204.

Mobasseri, K., Azami-Aghdash, S., Khanijahani, A., & Khodayari-Zarnaq, R. (2020). The Main Issues and Challenges Older Adults Face in the SARS-CoV-2 Pandemic: A Scoping Review of Literature. *Iranian journal of public health,* 49(12), 2295-2307.

Morrow-Howell, N., Galucia, N., & Swinford, E. (2020). Recovering from the COVID-19 Pandemic: A Focus on Older Adults. *Journal of aging & social policy*, *32*(4-5), 526-535.

Nazlıer-Keser, E. N. (2020). Yaşlı Bakım Uygulamalarındaki Etik Sorunlar Üzerine Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet,* 31(1), 303-333.

Nemiroff L. (2022). We can do better: Addressing ageism against older adults in healthcare. *Healthcare management forum*, 35(2), 118-122.

Núñez A., Sreeganga S. D., Ramaprasad A. (2021). Access to Healthcare during COVID-19. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(6), 2980-2991

Ouchida Karin, M., Lachs Mark, S. (2015). Not for Doctors Only: Ageism in Healthcare, *Journal of the American Society on Aging*, 39(3): 46-57.

Ögenler, O., Yapıcı, G., Taşdelen, B., Akça, T. (2012). Opınıons Of A Group Of Medıcal Doctors On Elder Dıscrımınatıon In Mersın. *Turkish Journal of Geriatrics*, 15 (4) 409-415.

Özdemir, Ö. (2009). Hemşirelik Öğrencilerinin Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Tutumları, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Programı, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,* Danışman: Naile Bilgili.

Özdemir, Ö., Bilgili, N. (2014). Sağlık Hizmetlerinde Yaşlı Ayrımcılığı, *Gülhane Tıp Dergisi,* 56(2): 128-131.

Özkul, M., Kalaycı, I. (2015). Türkiye'de Yaşlılık Çalışmaları. *Journal of Sociological Studie*, 2(52):259-290.

Özütürker, M. (2021). Yaşlı Ayrımcılığı. *OPUS International Journal of Society Researches* , 17 (36), 3043-3056.

Protière, C., Viens, P., Rousseau, F., Moatti, J. P. (2010). Prescribers' attitudes toward elderly breast cancer patients. Discrimination or empathy? *Crit Rev Oncol Hematol,* 75(2):138-150.

Rogers, S.E., Thrasher A.D., Miao, Y., Boscardin, W. J., Smith, A. K. (2015). Discrimination in healthcare settings is associated with disability in older adults: health and retirement study, 2008–2012. *J. Gen Intern Med,* 30 (10): 1413-1420.

Roter, Debra L., Hall, Judith A. (2006). *Doctors Talking with Patients/Patients Talking with Doctors, Improving Communication in Medical Visits,* 2nd ed. USA: Praeger.

Rousseau, P. (2022). Pandemic ageism. *Palliative & Supportive Care, 20*(6), 910-910.

São José, J., & Amado, C. (2017). On studying ageism in long-term care: A systematic review of the literature. *International Psychogeriatrics,* 29(3), 373-387.

T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Kronik Hastalıklar ve Yaşlı Sağlığı Dairesi Başkanlığı. Erişim Tarihi: 28.01.2023. Erişim adresi https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/kronikhastaliklar-birimler/ya%C5%9Fl%C4%B1-sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-birimi.html

Tanman Zıplar, Ü. (2015). Dünyada ve Türkiye'de Yaşlılık Hizmetleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 6 (2), 173-194

Tekin Samancı, Ç., Kara, F. (2018). Dünyada ve Türkiye'de Yaşlılık. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi,* 3(1): 219-229.

Tuncel, G., Uzun, H. (2019). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar Üzerine Bir İnceleme. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 3 (2): 309-334.

Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) (2021). Erişim Tarihi: 05.01.2023. Erişim adresi https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636

Villa, S., Jaramillo, E., Mangioni, D., Bandera, A., Gori, A., & Raviglione, M. C. (2020). Stigma at the time of the COVID-19 pandemic. *Clinical microbiology and infection: the official publication of the European Society of Clinical Microbiology and Infectious Diseases,* 26(11), 1450–1452.

Wang, D., Gee, G. C., Bahiru, E., Yang, E. H., & Hsu, J. J. (2020). Asian-Americans and Pacific Islanders in COVID-19: Emerging Disparities Amid Discrimination. *Journal of general internal medicine,* 35(12), 3685-3688.

Westerhof, G. J., & Barrett, A. E. (2005). "Age Identity and Subjective Well-Being: A Comparison of the United States and Germany". *The Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 60, 129-136.

Williams, K., Shaw, C., Lee, A., Kim, S., Dinneen, E., Turk, M., Jao, Y. L., & Liu, W. (2017). Voicing Ageism in Nursing Home Dementia Care. *Journal of gerontological nursing,* 43(9), 16-20.

Wyman, M., Shiovitz-Ezra, S., Bengel, J. (2018). Ageism in the health care system: providers, patients, and systems. *International Perspectives on Aging*, 19: 193-212.

Xu, D., Wang, Y., Li, M., Zhao, M., Yang, Z., & Wang, K. (2022). Depressive Symptoms and Ageism among Nursing Home Residents: The Role of Social Support. *International journal of environmental research and public health*, *19* (12105),1-10.

Yeom, H.E, Heidrich, S.M. (2009). Effect of perceived barriers to symptom management on quality of life in older breast cancer survivors. *Cancer Nurs*, 32(4):309-316.

Yıldırım Üşenmez, S. & Kaya, H. (2021). Huzurevi Çalışanlarının Yaşlılara İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,* (15), 548-560.

Yılmaz, B. (2009). Hastaların Durumu Sağlık Felsefesinde Bir Problem: Hasta Hekim İlişkisinde Yaşlı, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,* Danışman Ayşe Canatan.

8

Dijital İletişim Teknolojileri ve Yaş Ayrımcılığı

Sait Gülsoy

GİRİŞ

Cryo tüpler, genetik gelişmeler ve klonlama gerek maliyet gerekse de etik meseleler dâhilinde henüz cyberpunk evrenlerin bir anlatısı olmakta ve gündelik yaşamın sınırlarının ötesinde duran bir gerçeklik olsa da kök hücre tedavileri ile insan, ölümsüzlüğün olmasa bile uzun yaşamın kapısını aralama gayretinde. Bir yanılsama olarak da kozmetik sektörü yaşlanma karşıtı ürünlerle bu hevesin pazarlamasını uzun yıllardır yapmaktadır. Yaşlılık, yaş ayrımcılığı, teknoloji ve özellikle de dijital iletişim teknolojileri hakkındaki bu bölüm tasarlanırken, yaşlılar ve teknoloji kelimelerinin İngilizceleri arama motoruna girildiğinde arama motorunun tamamlama önerisi *.gif* uzantısı şeklindeydi. Söz konusu arama gerçekleştirildiğinde ise beklenildiği üzere yaşlıların teknolojiyi kullanamadıklarını ifade eden *gif*lerle karşılaşılmıştır. Ancak konuyla ilgili literatürün tam olarak bu durumla örtüşmediği de kayda değer bir durumdur.

Her ne kadar çevremizde teknolojik aletleri kullanırken yaşlıların direndiğini, bocaladığını veya tam olarak ne olduğunu anlamadıklarını görsek de ilgili teknolojilere adapte olan yaşlıların da olduğu aşikârdır. Dijital iletişim teknolojilerini yaşlıların kullanamadığından mütevellit ayrımcı dil aslında teknolojik illüzyonunu kaybeden televizyon yayınları hesaba katıldığında da görülmektedir. Ünlü film repliği "Zeki Müren de bizi görecek mi?" ya da aynı filmdeki "Karıncalar film çevirmiş." veya "Karıncaların filmi çok beğenilince devamını çekmişler." (Erdoğan ve Sorak, 2001; Erdoğan, 2003) esprileri, insanların karşılaştıkları yeni teknolojiler karşısında şaşırmalarının, çekinmelerinin sebebinin doğrudan yaş ile ilgili olmadığını da ortaya koymaktadır. Bir maç yayınında golün tekrarını izleyen yaşlı bireyin, "Yine mi gol oldu?" demesi, akıllı telefon kullanımında basmak ile dokunmak, sürüklemek arasındaki farkı tam idrak edemeyişi de aslında doğrudan yaşla ve yaşlıların teknolojiden uzak oldukları savıyla alakalıdır denilemez. Devreye giren durum daha ziyade sosyalleşme pratikleri içerisindeki öğrenme ve öğrenmeyi sürdürme davranışıyla, sosyoekonomik statüyle, cinsiyetle ve yalnızlıkla ilgilidir.

nasıl kullanıcı dostu veya anlaşılır olacağından bahsetmemektedir. Dahası yaşam boyu öğrenme anlayışına uygun şekilde yaşlılar için açılan pek çok kültür kursu ise neredeyse rağbet görmemektedir (Kırdı vd., 2007, s.44-49).

SONUÇ

Türkiye, çok yaşlı bir topluma dönüşmüş durumda. Her geçen gün yaşlanan toplumun da gitgide teknoloji ile iç içe yaşlılardan oluşacağı da aşikâr. Ancak hâlihazırda dijital ayrımdan nasibini alan yaşlı bireyler, yaşlı nüfus içerisinde önemli bir yer işgal etmekte. Ancak literatürde görüldüğü üzere bu ayrımın, dijital uçurumun dibinde olmanın temel sebebi demografik faktörlerdir. Yaşlı bireylerin yaşam şansı, yetiştiği ve yaşadığı sosyal çevre, almış olduğu eğitim, kentlilik ve cinsiyet yaşlılıkta dijital iletişim teknolojilerini kullanabilme becerilerini doğrudan etkilemektedir.

Yaşlı bireylerin dijital iletişim teknolojilerini kullanırken öncelikli amacının bağlantıda kalmak olduğu görülmektedir. Yaşlı olmanın risk olduğu, sosyal kapatmaların yaşandığı pandemi döneminde yaşlı bireylerin özellikle görüntülü iletişim teknolojileri ile sosyalliklerini sürdürme gayretinde bulunduğu görülmektedir. Dijital iletişim teknolojilerini kullanırken kuşak ve nesil olarak yaşlı bireylerin benzer pratikler geliştirebildiği araştırmalardan görülmektedir. Özellikle eğitimli yaşlı bireylerin dijital iletişim teknolojilerine, kültürel sermayeleri ve dijital sermayeleri el verdiğince adapte olduğu görülmektedir. Ancak yine de kuşak farkından kaynaklı, sosyal ve kültürel sermayelerin dile yansıması yaşlı bireyleri tabiri caizse ele vermektedir. Gençler, yaşlı bireyleri dijital iletişim teknolojilerinde *boomer* vb. terimlerle etiketlemekte ve ayrımcılığa maruz bırakmaktadır. Gelecek yıllarda dijital sermayesi olan yaşlı nüfusun artacağı öngörüsü, yaşlı bireylere yönelik ayrımcılığı da azaltacaktır elbette, ancak dijital sermayeyi geliştirecek sosyal politikalarla bu ayrımcılıkları seyreltip ortadan kaldıracak sosyal politikaların da yaşlı bireylerin ilgisini çekecek şekilde uygulanması bir gereklilik olarak belirmektedir.

KAYNAKÇA

AÇSHB (2020). Yaşlı Nüfusun Demografik Değişimi. https://www.aile.gov.tr/media/45354/yasli-nufus-demografik-degisimi-2020.pdf

Age UK. (2015). Later Life in a Digital World. https://www.ageuk.org.uk/globalassets/age-uk/documents/reports-and-publications/reports-and-briefings/active-communities/later_life_in_a_digital_world.pdf

Akyazı, A. (2018). Dijitalleşen Ticaret: Yaşlı Dostu E-Ticaret Siteleri Üzerine Bir Araştırma. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication,* 8(4), 602-61.

Alakuş, S. (2019). Sosyal Medyanın Gençlerin Marka Tercihlerine Etkisi: Özel Okul Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, İstanbul Üniversitesi, SBE [yayımlanmamış yüksek lisans tezi].

Altunay, Z. ve Özkul, M. (2022). Geçmişin Değeri Günün Sosyal Problemi: Yaşlılık ve Modern Toplumda Yaşlı Bakımı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 13(35), 1012-1036. doi.10.21076/vizyoner.1020968

Arpacı, F. (2005). Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık, Eğitim ve Kültür Yayınları.

Arun, Ö. (2017). Sınıflar, Kuşaklar ve Kültüre Düşkünlük: Antalya Yaşlılık bulguları, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 7(1), 25-39.

Arun, Ö., Binark, M., Özsoy Taylan, D., Kandemir, B. ve Şahinkaya, G. (2022). Yaşlıların Toplumsal Sınıfı, Dijital Sermayeleri ve COVID-19 Salgınında Bağlantıda Kalma Pratikleri. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 42, 387-410. doi.org/10.26650/SJ.2022.42.2.0016

Arun, Ö. (2019). Büroyla Saha Arasında: Yaşlanma Çalışmalarında İlişkisellik. *Strata: İlişkisel Sosyal Bilimler Dergisi*, 0, 75-86.

Asımgil, S. ve Çekmegil, A. (2010). Yaşamın Dört Kritik Dönemi. Çelik Yay.

Baran, A. G. Kalınkara, V. Aral, N. Baran, G. Akın, G. ve Özkan, Y. (2005). Yaşlı ve Aile ilişkileri: Ankara Örneği. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.

Baran, A.G. (2004). Yaşlılık Sosyolojisi, *Yaşlılık Disiplinler Arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler*, (ed.). Velittin Kalınkara, Odak Yayınları, s.35-57.

Bauman, Z. (1999), Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları. (çev.). A.Yılmaz, Ayrıntı Yayınları.

Bayram, M. N. ve Arıcı, A. (2021). Yaşlılıkta Dijital Çağı Yakalamak. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 21(2), 367-390. Doi: 10.54961/uobild.1038116

Butler, R.N. (1969). Ageism: Another Form of Bigotry, *The Gerontologist.* 9.,243-246.

Bytheway, B., Ward, R., Holland, C. ve Peace, S. (2007). Too Old: Older People's Accounts of Discrimination, Exclusion and Rejection. s.1-96 *Faculty of Health and Social Care*, The Open University.

Cangöz, B. (2009). Yaşlılıkta Bilişsel ve Psikolojik Değişim. *Geriatri: Multidisipliner Yaklaşım*, s.99-104. Türk Eczacılar Birliği.

Canpolat, Ö. (2021). Ötekileştirilme tartışmaları bağlamında yaşlılık ve yaşlılığa bakış açısının incelenmesi. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 6(11), 81-104.

Castells, M. (2001). The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business, and Society. Oxford University Press.

Cerrah, L. ve Baran, M. (2020). Katılımcı Sözlüklerde Yaşlı ve Yaşlılık Algısı. *Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 99-126.

Damodaran, L. ve Olphert, W. (2015). How Are Attitudes and Behaviours to the Ageing Process Changing in Light of New Media And New Technology? How Might These Continue to Evolve by 2025 and 2040?.

Danış, M. Z. ve Efe, F. (2016). Aktif Yaşlanma. (Ed.). V. Kalınkara, *Yaşlılık: Disiplinlerarası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler 2*, s.263-292. Nobel Akademik Yayıncılık.

van Deursen, A. ve van Dijk, J. (2010). Internet Skills and the Digital Divide. *New Media & Society*, 13(6), 893–911. Doi: 10.1177/1461444810386774

Di Maggio, P. ve Hargittai, E. (2001). From the "Digital Divide" to "Digital Inequality": Studying Internet Use an a Penetraiton Increasce, *Center for Arts and Cultural Policy Studies*. Princeton University.

Durdubaş, K. (2022). Televizyon Reklamlarında Yaşlı Temsilinin Yaşlılık Algısına Etkisi. *Social Sciences Research Journal*, 11(1), 60-76.

Duyar İ. (2008). Gerontolojinin Temelleri. (ed.). R. Mas, A. T. Işık, M. A., T. Karan Beğer, Ş. Akman, T. Ünal. *Geriatri* s.9-19, TGV.

Dülger, İ. (2012). Dünyada ve Türkiye'de Yaşlılığın Değişen Görünümü, Değişen Politikaları ve Aktif Yaşlanma Kavramı. *Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Sempozyumu Bildirileri*, (ed.). Metin, A., Özmete, E. vd., s.31-49, Ankara Ü. YAŞAM.

Eken, M. (2021). Literatür ve Sahanın Kesişiminde Dijital Göçmenler İçin Dijital Yetkinlikler. *Erciyes İletişim Dergisi*, 8(2), 813-846. Doi. 10.17680/erciyesiletisim.969495

Elbaş, Ö. N. ve Arpacı, F. (2003). Yaşlı Bireyin Evde Sağlık Bakımı. (ed.). V. Kalınkara, *Yaşlılık Disiplinler Arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler,* s.80-98, Odak Yayınevi.

Elmas, Ç. (2018). Dijital Mecrada Eşitlik ve Kuşakları Anlamak: Quid Pro Quo? (ed.). Ö. Arun, *Yaşlanmayı Aşmak*, s.137-169, Phoneix.

Erdoğan, Y. (2003). Vizontele Tuuba *[Film]*.

Erdoğan, Y. ve Sorak, Ö.F. (2001). Vizontele *[Film]*.

Erendağ Sümer, F. (2017). Sosyal Medya Kullanım Pratikleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma, *Global Media Journal TR Edition*, 8(15), 166-181.

Erten, P. (2019). Dijital Bölünme. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 5(1), 15-23.

Eurostat. (2019). Individuals' Level of Digital Skills. https://ec.europa.eu/eurostat/data/database

Gonzalez, A., Ramirez, M.P. ve Viadel, V. (2012). Attitudes of The Elderly Toward Information and Communication Technologies, *Educational Gerontology*, 38(9), 585-594. doi.10.1080/03601277.2011.595314

Gül, H. (2022). Modernleşme Sürecinde Yaşlılık Sorunlarına İlişkin Sosyolojik Bir Değerlendirme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 928-943. Doi: 10.15869/itobiad.957272

Gülsoy, S. (2019). Medya ve Kültür II, (ed.). M, Özben, *Kültür ve Toplum*. s.185-220. Bilge Kültür Sanat.

Hoffman, D.L., T.P. Novak ve A. Schlosser (2000), The Evolution of the Digital Divide: How Gaps in Internet Access May Impact Electronic Commerce, *Journal of Computer-Mediated Communication*, 5(3).

Kalaycıoğlu, S., Tol, U., Küçükural, Ö. ve Cengiz, K. (2003). Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri. *TÜBA Raporları*.

Kanbir, F. (2020). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Toplumsal Algılar ve Politikalardaki Değişim. Çizgi Kitabevi.

Kayacan, G. (2017). Modern Toplumlarda Yaşlılık, Ölüm Algısı ve Yaşçılık. *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, 15, 15-29.

Kırdı, N., Can, F., Karaduman, A., Bayramlar, K. vd. (ed.). (2007). Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı. *Yayın No DPT: 2741*, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü DPT.

Layder, D. (2006). Sosyal Teoriye Giriş. (çev.). Ü. Tatlıcan. Küre Yayınları.

Levy, B. R. (2003). Mind Matters: Cognitive and Physical Effects of Aging Self-Stereotypes. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*, 58B(4), 203-211.

Moody, H. R. (2010). Aging: Concepts and Controversies. Pine Forge Press.

Müftüler, H. G. (2018). Modern Toplumda Yaş ve Yaşlı Ayrımcılığı. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 181-214.

Norris, P. (2001). Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty and The Internet Worldwide. Cambridge University Press.

OECD (2001a). Understanding the Digital Divide. OECD Publications. https://www.oecd.org/sti/1888451.pdf

OECD. (2001b). Understanding the Digital Divide. OECD Digital Economy Papers, 49. https://doi.org/10.1787/236405667766

Oruç, E. ve Arslan, S. (2002). Sayısal Uçurumun Önlenmesi: Stratejik Plan. Telekomünikasyon Kurumu Sektörel Araştırma ve Stratejiler Dairesi Başkanlığı. https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/slug/sayisal-ucurumun-onlenmesi.pdf

Özbey, İ.B. (2022). Dijitalleşme, Sosyal Medya ve Risk Toplumu, *İmgelem*, 6(10), 141-158.

Özbolat, A. (2016). Beşikten Mezara: Yaşlılığın Sosyolojisi ve Din; Adana Örneği. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(2), 53-76.

Özkan, Y. ve Purutçuoğlu, E. (2010). Yaşlılıkta Teknolojik Yeniliklerin Kabulünü Etkileyen Sosyalizasyon Süreci, *Aile ve Toplum*, 6(23), 27-46.

Özmen, Ş.Y. (2013). Türk kültüründe Yaşlının Yeri ve Medyayla Yaşlılığın Değişen Konumu. *Millî Folklor*, 25(100), 110-119.

Özsungur, F. (2018). Yaşlıların İletişim Teknolojilerini Kabulünün Teknoloji Kabul Modeli İle İncelenmesi: Adana İli Örneği. *Uluslararası Avrasya sosyal Bilimler Dergisi,* 9(31), 238-275.

Palmore, E. B ve Manton, K. (1973). Ageism Compared to Racism and Sexism. *J Gerontol*. 28(3), 363-169. doi:10.1093/geronj/28.3.363.

Prensky, M. (200la). Digital Natives, Digitalimmigrants Part 1, *On the Horizon*, 9(5), 1-6. doi.10.1108/10748120110424816

Prensky, M. (200lb). Digital Natives, Digital Immigrants, Part II: Do They. Really Think Differently?, *On the Horizon*, 9(6), 1-6. doi.10.1108/10748120110424843.

Rice, R. (2002). Primary Issues in Internet Use. (ed.). L. Lievrouw ve S. Livingstone, *Handbook of New Media*, s.105-129. Sage.

Siddiqui, S., ve Singh, T. (2016). Social Media its Impact With Positive and Negative Aspects, *International Journal of Computer Applications Technology and Research*, 5(2), 71-75.

Smith, A. (2014). Older Adults and Technology Use. *Numbers, Facts And Trends Shapıng The World*. Pew Research Center. https://www.pewresearch.org/internet/2014/04/03/older-adults-and-technology-use

Srinuan, C. ve Bohlin, E. (2011). Understanding the Digital Divide: A Literature Survey and Ways Forward. *22nd European Regional Conference of the International Telecommunications Society*, Budapeşte, 18 - 21 Eylül.

Şentürk, Ü. (2018). Yaşlılık Sosyolojisi, Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri, Dora Basım Yayın.

Tayanç, M. (2021). Çağın Gerisinde Yaşayanlar: Göç, Kent ve Dijital Eşitsizlik. *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8, 133-154

Tekedere, H. ve Arpacı, F. (2016). Orta Yaş ve Yaşlı Bireylerin Internet ve Sosyal Medyaya Yönelik Görüşleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(2), 377–392.

Tufan, İ. (2003). Modernleşen Türkiye'de Yaşlılık ve Yaşlanmak, Yaşlanmanın Sosyolojisi. Anahtar.

Tufan, İ. (2014). Türkiye'de Yaşlılığın Yapısal Değişimi. Koç Üniversitesi.

Tuncer, B.B. (2021). Dijital İletişim, Dijital Eşitsizlik ve Yaşlanma: Kovid-19 Süreci ile Yaşanan Dijital Bölüme ve Uçurumlar Üzerine. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi,* 3(6), 1339-1369.

TÜİK (2020). TÜİK'in Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679

Uysal, M.T. (2020). Yaşlı Bireylerin Sosyalleşmesinde Dijital Teknolojinin Rolü: Dijital Yaşlılar Üzerine Bir Çalışma. S*üleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 50, 43-59.

Ünalan, P. C. (2012). Aktif Yaşlanma: Bilişsel ve Sosyal Boyut. *The Journal of Turkish Family Physician*, 3(1), 13-17.

Van Dijk, J.(2006). Digital Divide Research, Achievements And Shortcomings. *Poetics*, 34, 221–235.

Van Dijk, J. (2016). Ağ Toplumu. (çev.). Ö. Sakin, Kafka Kitap.

Dijk, J. V. ve Hacker, K. (2003). The Digital Divide as a Complex and Dynamic Phenomenon. *The Information Society*, 19(4), 315-332.

Vargün, B. (2022). Kırsalda Yaşlılık: Ardahan İli Örneği. *Antropoloji*, 43, 70-79. https://doi.org/10.33613/antropolojidergisi.1103644

Vögele, L. (2020). A Short Anthropology Research Movie Covering Conversations With Senior Citizens (70+) Using WhatsApp. https://vimeo.com/414442336

Woolf, L. M. (t.y.). Ageism: The Theoretical Basis of Ageism. http://faculty.webster.edu/woolflm/ageism.html

Yıldırım Becerikli, S. (2013). Kuşaklararası İletişim Açısından Yeni İletişim Teknolojilerinin Kullanımı: İleri Yaş Grubu Üzerine Bir Değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 44, 19-31.

Yıldız, R., Ömeroğlu, G. ve Terim, N. (2017). Yaşlı Penceresinden Yaşlı Ayrımcılığı: Bursa ve Yalova Örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 313-329

Yuvakgil, Z. (2020). Yaşlılık ve Yaşlılar İçin Uygun Konutların Özellikleri. (ed.). Z. Gençtürk, *Yaşlılık ve Sosyal Politika Tartışmaları,* s.168-181, Detay Yayıncılık.

Zur, O. ve Walker, A. (2011). On Digital Immigrants and Digital Natives: How the Digital Divide Affects Families, *Educational Institutions, and the Workplace*. Zur Institute, Online Publication. http://www.zurinstitute.com/digital_divide.html

9

Yaş Ayrımcılığı ve Toplumsal Cinsiyet Kesişimi

Fereşteh Asayesh

GİRİŞ

Ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde, yaş ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyet kesişimi arasındaki ilişkinin ve etkileşimin nadir olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Mevcut araştırmalarda, bazı çalışmalar yaş ayrımcılığına odaklanırken bazıları cinsiyet ayrımcılığına odaklanmaktadır. Çok az sayıda çalışmada, yaş ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyet olgusu ile kesişimi ele alınmıştır. Yaş ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyet iki ayrı kavramdır ancak belirli durumlarda kesişebilir. Başka bir deyişle, bir dizi farklı sosyal alanda kesişir ve toplumun çeşitli düzeylerinde görülebilir. Yaş ayrımcılığı, toplumsal cinsiyete bağlı olarak ve toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler ise yaş olgusu tarafından şekillenir.

Yaş ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyet olgusunun kesişimi, toplumsal cinsiyete dayalı yaş ayrımcılığı olarak adlandırılır ve insanların cinsiyetlerine bağlı olarak deneyimledikleri yaş ayrımcılığındaki farklılıkları belirtmek için kullanılır. Yaş ayrımcılığını toplumsal cinsiyet perspektifinden incelemek, sorunu çok boyutlu bir bakış açısıyla anlamak oldukça önemlidir. Bu alanda yapılan çalışmalar, kadınların yaş ayrımcılığından orantısız bir şekilde etkilendiğini göstermektedir. Örneğin; yaşlı kadınlar hem cinsiyetlerine hem de yaşlarına göre daha fazla yaş ayrımcılığına maruz kalmaktadırlar. Dünyanın pek çok toplumunda, ataerkillik nedeniyle kadınların doğumdan itibaren ikincil konumda olması ve erkeklerle aynı hizmetlere, fırsatlara ve kaynaklara sahip olmaması, yaşamları boyunca statülerini, işlerini ve yaşam kalitelerini düşürmektedir, bu durum yaşlılıkta bile devam etmektedir (Buz, 2015:271).

Yaş ayrımcılığı, insanlara yaşlarına göre haksız muameleyi ifade etmektedir. Cinsiyet kesişimi; cinsiyet ile ırk, etnik köken ve cinsel yönelim gibi diğer sosyal kimliklerin ve yaş gibi değişkenlerin örtüşmesidir. Yaş ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyet kesişimi söz konusu olduğunda, yaşlı kadınlar yaşları ve cinsiyetleri nedeniyle ayrımcılık muamelesine karşı özellikle savunmasız olabilir. Hem yaşlarına hem de cinsiyetlerine dayalı olarak, genç meslektaşlarından daha düşük ücret daha az iş fırsatı ve sağlık hizmetlerine

- Yasal düzenlemeler: Yasal düzenlemeler yoluyla da yaş ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyet kesişimi ile mücadele önemlidir. Yasalar bu hususta ortaya çıkan ayrımcılığı yasaklayabilir, cezalar getirebilir ve kurumların ayrımcılıkla mücadele etmek için politikalar ve uygulamalar geliştirmesini sağlayabilir.
- İş yerinde çeşitlilik ve kapsayıcılık politikaları: İş yerlerinin, yaş ve cinsiyet ayrımcılığına karşı mücadelede önemli bir rolü vardır. İş yerlerinde çeşitlilik ve kapsayıcılık politikalarının uygulamak, ayrımcılığı önlemek ve farklı nesillerdeki çalışanları bir araya getirerek iş yerlerinin performansını artırmak yaş ayrımcılığı ile mücadeleye katkı sağlayabilir.
- Sağlık hizmetleri: Yaşlı kadınlar, sağlık hizmetlerine erişim konusunda özellikle zorluklarla karşılaşabilirler. Bu bağlamda, yaşlı kadınların ihtiyaçlarını karşılamak için uygun hizmetler sağlanmalı ve yaşa veya cinsiyete dayalı ayrımcılıktan kaçınılmalıdır.
- Eğitim: Yaş ve cinsiyet ayrımcılığıyla mücadelede önemli bir araçtır. Eğitim kurumları öğrencilere ayrımcılığı tanımlama, engelleme becerileri kazandırabilir ve bu konuda bilinçli bir toplum oluşturabilir.
- Toplumda farkındalık oluşturmak: Toplumda farkındalık oluşturmak, ayrımcılığın zararlarını anlatmak ve herkesin eşit haklara sahip olduğunu vurgulamak önemlidir. Bu sayede, topluluklar ve yaşlı bireyler arasında daha iyi anlayış ve iş birliği sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Baran, A. G. (2011). "Aile ve Yaşlanma". *Aile Sosyolojisi*. A.Kasapoğlu (Yay.Haz). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 135-165.

Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Lawson, T., Skinner, D., Stanworth, M., Webster, A. (2009). *Sosyoloji*. B. Özçelik. Editör. 2. Baskı. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Butler, R.N. (1969). Ageism: Another Form of Bigotry, *The Gerontologist.* 9(4). 243–246 https://www.romolocapuano.com/wp-content/uploads/2017/03/Butler_Age-ism.pdf (E.T.: 3.6.2023).

Buz, S. (2015). Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(53),268-278.https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/70604(E.T.:23.5.2023).

Clare. R. (2017). Superannuation Account Balances By Age And Gender. The Association of Superannuation Funds of Australia Limited Centre (ASFA). https://www.superannuation.asn.au/ArticleDocuments/359/1710_Superannuation_account_balances_by_age_and_gender.pdf.aspx (E.T.: 12.5.2023).

Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. (Çev.C. Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Cooper, B. (2015). "Intersectionality". *The Oxford Handbook of Feminist Theory*, Oxford Handbooks. L. Disch., M. Hawkesworth. EditorsOxford Academic.

Cuddy, A. J. C., Fiske, S. T. (2004). Doddering but dear: Process, content, and function in stereotyping of older persons. In T. D. Nelson.Editor. *Ageism: Stereotyping and prejudice against older persons*. United Kingdom: MIT Press. 3-26 https://www.psychologie.uni-frankfurt.de/55109308/Generic_55109308.pdf (E.T.:11.4.2023).

Doğan. T. (2012). Sosyal Politika Kavramları Sözlüğü. Doğan. T. (Yay. Haz). https://www.ika.org.tr/ assets/ upload/dosyalar/sosyal-politika-kavramlari-sozlugu.pdf (E.T.: 12.4.2023).

Donovan, J. (2005). *Feminist teori: Amerikan feminizminin entelektüel gelenekleri*. 3. Baskı. (Çev.A. Bora., M. A.Gevrek., F. Say,). İstanbul: İletişim Yayınları.

Dökmen, Z. Y. (2010). *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. 2. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Harnois, C.E. (2015), "Age and Gender Discrimination: Intersecting Inequalities across the Lifecourse", *At the Center: Feminism, Social Science and Knowledge* (Advances in Gender Research, Vol. 20), Emerald Group Publishing Limited, Bingley, 85-109. https://www.researchgate.net/publication/278640721_Age_and_Gender_Discrimination_Intersecting_Inequalities_across_the_Lifecourse (E.T.: 11.3.2023).

Hopkins, P. (2018, 22 Nisan). What is intersectionality? Youtube. https://www. Youtube .com /watch?v=O-1islM0ytkE (E.T.: 18.4.2023).

Kılıçaslan, S. C., Işık, T. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve Efsaneden Gerçeğe Türkiye'de Kadın*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınhay, D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim ve SanatYayınları.

Meyerowitz, J. (2014). "A History of Gender". Oxford University Press on behalf of the American Historical Association. (113/5). 1346- 1356

Mirshekari, J. (2007). *Farhangistan kelimeler sözlüğü*. Mirshekari. J. Editör. 4. Baskı. Tehran: Fars Dili ve Edebiyatı Akademisi

Nikander, P. , Stypińska, J. (2018). "Ageism and Age Discrimination in the Labour Market: A Macrostructural Perspective". *Contemporary Perspectives on Ageism*. J.L. Powell., Sh. Chen. Editors. Germany: Springer International Publishing 91-108 https://www.google.com.tr/books/edition/Contemporary_Perspectives_on_Ageism/4rVcDwAAQBAJ?hl=en&gbpv=1

Oxford Dictionaries. https://web.archive.org/web/20130514145002/http://oxforddicti onaries.com/definition/english/ageism?q=ageism (E.T.: 12.4.2023).

Runyan. A. S. (2018). "What Is Intersectionality and Why Is It Important?" *Academe,American Association of University Professors.* (104/6) https://www.aaup.org/article/what-intersectionality-and-why-it-important

Taylor, B. (2019). Kesişimsellik 101: nedir ve neden önemlidir? Dünya Çapında Kadınlık. https://www.womankind.org.uk/intersectionality-101-what-is-it-and-why-is-it-important/ (E.T.: 10.5.2023).

UN High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2011). Age, Gender and Diversity Policy. https://www.refworld.org/docid/4def34f6887.html (E.T.: 19.5.2023).

UN High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2021). Age, Gender and Diversity Accountability Report. https://www.unhcr.org/media/40182 (E.T.: 18.4.2023).

Varikas, E. (2015). *"Eşitlik". Eleştirel Feminizm Sözlüğü*. (Çev.G.A.Savran). H. Hırata., F. Laborie., H. Le Doaré., D.Senotier. (Yay. Haz). Ankara: Dipnot Yayınları 130-136

World Health Organization (WHO). (2020). Ageism. https://www.who.int/health-topics/ageism#tab=tab_1 (E.T.: 1.6.2023).

World Health Organization (WHO). (2021). Ageism is a global challenge: UN. https://www.who.int/news/item/18-03-2021-ageism-is-a-global-challenge-un (E.T.:15.4.2023).

YW Boston Blogu. (2017). Kesişimsellik nedir ve benimle ne ilgisi var? YW Boston. 14 Nisan 2023 https://www.ywboston.org/2017/03/what-is-intersectionality-and-what-does-it-have-to-do-with-me/ (E.T.: 18.4.2023).

10

Pandemide Yaşlılara Yönelik Ayrımcılığa Küresel Perspektiften Bir Değerlendirme

Fatma Ceyda Baş

GİRİŞ

Yaşlanma ve yaşlılık, insan hayatının kaçınılmaz bir evresi olarak en doğal süreçlerden birisini ifade etmektedir. İnsan yaşamının son evresi olarak yaşlılık, temelde fiziksel ve ruhsal bir değişimle tanımlanabilir. Ancak bununla sınırlı değildir. Yaşlanma biyolojik ve ruhsal boyutlarının ötesinde sosyal ve ekonomik açıdan da önemli bir konu olarak değerlendirilebilir. Tabii ki yaşlanmaya sosyolojik perspektiften bir değerlendirme yaptığımızda, onun toplumla ve kültürle ne kadar iç içe olduğunu fark etmemek mümkün değildir. Yaşlanmaya ya da yaşlı kişilere karşı tutum ve davranışlar kültürel kalıplar tarafından belirlenirken, yaşlı bireylerin göreceği itibar, muamele, saygınlık ya da onlardan yana beklentiler yine bu eksende şekillenmektedir. Bazı kültürlerde bir olgunluk ve bilgelik olarak nitelenirken, başka bir kültürde köşesine çekilip sessizce ölmesi beklenen kişiler olarak değerlendirildiklerini görmek mümkündür. Bazı durumlarda tecrübelerinden faydalanılan birer usta, bazen de yük olarak görülebilirler. Bu sebeple tüm sosyal gruplarda olduğu gibi yaşlı grupların da toplum tarafından tanımlanıp, beklenti ve sorumluluklarının şekillendiğini söyleyebiliriz. Toplumsal boyutunun yanı sıra ekonomik ve siyasi açılardan da yaşlılığın biçimlendiğini göz önünde bulundurmak yerinde olacaktır. Küresel kapitalist sistem daha genç iş gücüne itibar ederken yaşlı nüfusun değersizleşmesine ve işlevsizleşmesine sebep olmuş görünmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde ülkelerin politikalarının da önemi ortaya çıkmakta, yaşlı nüfusa yönelik sosyal politika uygulamaları, hayatlarının son döneminde olan bu grubun yaşam standartlarının şekillenmesinde etkili olmaktadır.

Yaşlılığın algılanma biçimi zamana göre de şekillenebilmektedir. Örneğin günümüzde mümkün olduğunca geciktirilmeye çalışılan bir evredir. Tabii ki bunda, gelişen tıbbi yöntemler, ilaçlar ve insan ömrünün uzaması gibi faktörler de etkili olmaktadır. Aynı zamanda ekonomi ve iş piyasasında değişimle birlikte yaş ve yaşlı algısı da dönüşüme uğramaktadır. Buna bağlı olarak da yaşlı olarak tanımlanacak yaş aralığı zaman içerisinde farklılık göstermektedir. Ayrıca teknolojik değişimler, göç ve

halk sağlığı için tehdit olarak algılanan bir grup olmaya doğru geçiş yapmıştır. Bu noktada ayrımcı ve dışlayıcı tutum ve eylemlerin yanı sıra fiziksel müdahale ve aşağılamalar da artış göstermiştir. Literatür göstermektedir ki yaşlı bireylerin pandemi sürecinde yaşadığı olumsuz tecrübeler dünyanın birçok yerinde benzer şekilde gerçekleşmiştir. Olumsuz algıların oluşmasında medyanın büyük bir rolü olmuştur. Ayrıca sosyal medya yaşlılara yönelik nefret ve aşağılamanın en yoğun görüldüğü mecraların başında gelmiş, sorunun kronikleşmesine katkı sağlamıştır.

Hem ülkemizde hem de dünyada ciddi bir sorun olan yaş ayrımcılığının önlenmesine yönelik gerek ulusal gerek uluslararası kurum ve örgütler çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmaların olumlu sonuç vermesi adına kültürel bir değişimin de gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca yaş ayrımcılığı tecrübelerinin tüm yaşlı bireylerde aynı olmadığının da altını çizmek gerekmektedir. Çünkü tüm diğer gruplar gibi yaşlılar da homojen değildir. Cinsiyetleri, ırksal/etnik aidiyetleri, eğitim durumları, meslekleri, gelir düzeyleri ve aile yapıları gibi birçok faktör yaşlılık dönemi yaşanacak tecrübeleri etkilemektedir. Hem pandemi öncesi hem de pandemi sonrası süreçte tüm bu farklı gruptaki yaşlı bireylerin, farklı düzeylerde zorluklarla karşılaştıklarını akılda tutmak gereklidir. Bu sebeple yaşçılık ele alınırken ve çözüm üretilmeye çalışılırken, cinsiyetçilik ve ırkçılık gibi diğer ayrımcılık türleriyle olan ilişkisi mutlaka dikkate alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Altın, Z. (2020). Covid-19 pandemisinde yaşlılar. Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi, 30(2), 49-57. DOI:10.5222/terh.2020.93723

Aslan, C. (2022). Bir dezavantajlılık hali olarak yaşlılık. A. Demir (Ed.), *Dezavantajlı grupların sosyolojisi eşitsizlikler, riskler ve çözümler* içinde (s. 11-30). Paradigma Akademi.

Aydın, A. (2022). Yaşlıların Covid-19 Pandemisi Sürecinde Yaşadıkları Sağlık, Sosyal ve Ekonomik Yönlü Zorluklar. *Sağlık ve Toplum*, 32 (3) 34-4 Erişim adresi: https://ssyv.org.tr/wp-content/uploads/2022/12/4-Yaslilarin-Covid-19-Pandemisi-Surecinde-Yasadiklari-Saglik-Sosyal-ve-Ekonomik-Yonlu-Zorluklar.pdf

Barth N., Guyot J., Fraser, S.A., Lagacé, M., Adam, S., Gouttefarde, P., Cesari, M., ve Proietti, M. (2020). COVID-19 in Italy: ageism and decision making in a pandemic. *Journal of the American Medical Directors Association*, 21(5), 576-577. DOI:https://doi.org/10.1016/j.jamda.2020.03.025

Çağlar, T. ve Özkan, G. (2022). Türkiye'de Covid-19 salgını sürecinde yaşlılara yönelik ayrımcılık: Ankara ili örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(4), 930–948. DOI: http://doi.org/10.25287/ohuiibf.1112909.

Çayır, K. (2018). Ders kitaplarında yaşlılık temsili. A. Duben (Ed.), *Yaşlanma ve yaşlılık disiplinlerarası bakış açıları* içinde (s.79-98). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çunkuş, N., Yiğitoğlu, G. T. ve Akbaş, E. (2019). Yaşlılık ve toplumsal dışlanma. *Geriatrik Bilimler Dergisi*, *2*(2), 58-67. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/797844

Derrer-Merk, E., Reyes-Rodriguez, M. F., Salazar, A. M., Guevara, M., Rodríguez, G., Fonseca, A. M., ... ve Bennett, K. M. (2022). Is protecting older adults from COVID-19 ageism? A comparative cross-cultural constructive grounded theory from the United Kingdom and Colombia. *Journal of Social Issues*, 78:900–923. DOI: 10.1111/josi.12538

Doğanay, G. & Çopur, Z. (2020). Yaşlı nüfusun COVID-19 salgınına ilişkin görüşleri:Giresun ili örneği. *Türk Coğrafya Dergisi*,76, 59-74. DOI: 10.17211/tcd.796128

Fraser, S., Lagacé, M., Bongué, B., Ndeye, N., Guyot, J., Bechard, L., ... ve Tougas, F. (2020). Ageism and COVID-19: What does our society's response say about us?. *Age and ageing*, 49(5), 692-695. DOI: 10.1093/ageing/afaa097

García-Soler, Á., Castejón, P., Marsillas, S., Del Barrio, E., Thompson, L., ve Díaz-Veiga, P. (2020). Ageism and COVID-19: A study of social inequality through opinions and attitudes about older people in the coronavirus crisis in Spain. *London: International Long-Term Care Policy Network*. Erişim adresi: https://ltccovid.org/wp-content/uploads/2020/08/COVID-and-ageism-an-attitudes-survey-in-Spain.pdf

Goethals, L., Bechard, L., Bongue, B., Fundenberger, H. ve Célarier, T. (2021). COVID-19 and Quarantine, a Catalyst for Ageism.*Frontiers in Public Health,* 9:589244. DOI: 10.3389/fpubh.2021.589244

Higgins, I., Der Riet, P. V., Slater, L., & Peek, C. (2007). The negative attitudes of nurses towards older patients in the acute hospital setting: A qualitative descriptive study. *Contemporary Nurse*, 26(2), 225-237. DOI: 10.5172/conu.2007.26.2.225

İnce, C. (2020). Afetlerde sosyal savunmasız bir grup olarak yaşlılar: covıd-19 örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* 7(9), 184-198. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1276097

Jen, S., Jeong, M., Kang, H., & Riquino, M. (2021). Ageism in COVID-related newspaper coverage: The first month of a pandemic. *The Journals of Gerontology: Series B*, 76(9), 1904-1912. DOI:10.1093/geronb/gbab102

Jimenez-Sotomayor, M. R., Gomez-Moreno, C., ve Soto-Perez-de-Celis, E. (2020). Coronavirus, ageism, and Twitter: An evaluation of tweets about older adults and COVID-19. *Journal of the American Geriatrics Society*, 68(8), 1661-1665. DOI: 10.1111/jgs.16508

Kamalvand, A. (2022). Social construction of visual ageism on Iranian news websites during COVID-19. *Journal of Aging Studies*, 62, 101063. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jaging.2022.101063

Lichtenstein, B. (2021). From "Coffin Dodger" to "Boomer Remover": Outbreaks of ageism in three countries with divergent approaches to coronavirus control. *The Journals of Gerontology: Series B*, 76(4), e206-e212. DOI:10.1093/geronb/gbaa102

Lloyd-Sherlock, P., Guntupalli, A., ve Sempé, L. (2022). Age discrimination, the right to life, and COVID-19 vaccination in countries with limited resources. *Journal of Social Issues*, 78:883–899. DOI: 10.1111/josi.12561

Lök, N. (2015). Türkiye'de yaşlı istismarı ve ihmali: Sistematik derleme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 7(2), 149-156. DOI:10.5455/cap.20140714124315

Macionis, J. (2012). *Sosyoloji* (Çev. V. Akan). Nobel Akademi Yayıncılık.

Moore, R. C., & Hancock, J. T. (2020). Older adults, social technologies, and the coronavirus pandemic: Challenges, strengths, and strategies for support. *Social Media+ Society*, 6(3), 1-5. DOI: https://doi.org/10.1177/2056305120948162

Ng, R., Chow, T. Y. J., ve Yang, W. (2021). Culture linked to increasing ageism during COVID-19: Evidence from a 10-billion-word corpus across 20 countries. *The Journals of Gerontology: Series B*, 76(9), 1808-1816. DOI:10.1093/geronb/gbab057

Nisbet, L. (2021). Yaşlılara Yönelik Hak İhlâllerinin Sosyal Medyaya Yansımaları. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 60-85. DOI: 10.24876/senex.2022.45

Reynolds, L. (2020). The COVID-19 pandemic exposes limited understanding of ageism. *Journal of Aging & Social Policy*, 32(4-5), 499-505.DOI: 10.1080/08959420.2020.1772003

Savage, R. D., Wu, W., Li, J., Lawson, A., Bronskill, S. E., Chamberlain, S. A., ... & Rochon, P. A. (2021). Loneliness among older adults in the community during COVID-19: a cross-sectional survey in Canada. *BMJ open*, 11(4), e044517. DOI:10.1136/bmjopen-2020-044517

Shiovitz-Ezra, S., Erlich, B., ve Ayalon, L. (2023). Short-and medium-term effects of ageism on loneliness experienced during the COVID-19 pandemic. *Journal of Applied Gerontology*, 42(6), 1255-1266. DOI: 10.1177/07334648231159372

Şentürk, Ü. (2018). *Yaşlılık Sosyolojisi: Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri.* Dora Yayıncılık.

Taşdelen, B. (2020). COVID-19 salgın sürecinde yaşlılağa bakış: 280 karakter yaşlılar hakkında ne söylüyor?. *Turkish Studies*, 15(6), 877-891. DOI: https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44432

Tuna Uysal, M., Tan Eren, G. (2020). COVID-19 salgın sürecinde sosyal medyada yaşlılara yönelik ayrımcılık: Twitter örneği. *Turkish Studies*,15(4),1147-1162. DOI:https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44396

United Nations DESA (Department of Economic and Social Affairs). (2020). Covid 19 and older persons: A defining moment for an informed, inclusive and targeted response. Policy Brief No68. Erişim Adresi: https://www.un.org/development/desa/ageing/wp-content/uploads/sites/24/2020/05/PB_68.pdf

Vergano, M., Bertolini, G., Giannini, A., Gristina, G. R., Livigni, S., Mistraletti, G., ... & Petrini, F. (2020). Clinical ethics recommendations for the allocation of intensive care treatments in exceptional, resource-limited circumstances: the Italian perspective during the COVID-19 epidemic. Critical Care, 24(1), 1-3. DOI: https://doi.org/10.1186/s13054-020-02891-w

Yaşar, Ö. ve Avcı, N. (2020). Değişen Yaşlılık Algısı: COVID-19 ile Damgalanan Yaşlılar. *Turkish Studies* (Elektronik), 15(4), 1251 - 1273. 10.7827/TurkishStudies.44275 Erşim adresi: https://acikerisim.nku.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.11776/7486/7486.pdf?sequence=1

İnternet Kaynakları

UN Global Report on Ageizm, (2021). https://www.un.org/development/desa/dspd/wpcontent/uploads/sites/22/2021/03/9789240016866-eng.pdf (Son erişim tarihi:13.06.2023)

WHO 2021. Aging: Agizm https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/ageing-ageism (Son erişim tarihi:13.06.2023)

WHO 2022 https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/abuse-of-older-people (Son erişim tarihi:13.06.2023)

11

Yaş Ayrımcılığında Etik ve Yasal Yükümlülükler

Ercan Bakır

GİRİŞ

Yaşlanma, kişinin fizyolojik ve biyo-psiko-sosyal açıdan değişime uğramasıdır. Bu durum bireysel olmanın yanı sıra bireyin yaşadığı toplumun yüklediği anlam ve diğer faktörlerle bir bütün olarak ele alınması gereken bir kavramdır. Toplumun yaşlı bireylere ve yaşlılığa bakış açısı, yaşlı bireylerin toplumdaki konumunu ve saygınlığını belirlemektedir. Yaşlanma sadece fizyolojik ve biyolojik bir serüven olmayıp eş zamanlı olarak kültürel ve kültürler arası bir durumdur (Ağara, 2020).

Toplumda yaşlılık kavramı denildiğinde insan zihnindeki ilk iz düşüm kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan, desteğe ihtiyaç duyan, fiziksel aktivite düzeyi ve efor kapasitesi sınırlı, bebeklik döneminin yetişkinlik durumu gibi olumsuz çağırışımlar olmaktadır. Toplumun, yaşlanma sürecinde olan bireylere yüklediği bu anlamlar sağlıklı yaşlanma sürecinde olan bireylere, psikolojik açıdan yaşlanmayı dayatmaktadır. Oysa ki, sağlıklı bir yaşlılık süreci içerisinde olan (fiziksel aktivitesini yerine getirebilen, fizyolojik ve psikolojik açıdan dinç) bireyi olumsuz etkilemektedir (Ağara, 2020; Şahin, 2020).Yaşlanmanın bu gibi olumsuz yönlerinin vurgulanmasından dolayı yaş almanın pozitif yönleri olan; sayısız tecrübeyi barındırdığı, ruhani olarak bilgelik düzeyine ulaştırdığı gibi olumlu yönleri göz ardı edilmektedir (Umutlu ve ark., 2019).

Yaşlanma serüveninde biyo-psiko-sosyal dezavantajları önlemek için ülkeler, politika ve programlarla bu hassas grubun yaşam kalitesini ve sağlığını yükseltmeyi, korumayı hedefleyecek düzenlemeler yapmak zorundadır (Çevik, 2019). Ülkeler, yasa ve politikalar ile bu süreçteki insanlara sağlıklı bir yaşlanma vadetmeyi zorunlu kılmaktadır. Ortalama yaşam süresindeki artış, fizyolojik ve psikolojik iyilik hâli, kognitif faaliyetlerde dinamik bir zihin, hayata sosyal ve üretken katılım, yaşamaktan keyif alma, umut etme ve umudu sürdürme, yaşından dolayı ayrımcılığa uğramama gibi pozitif yönde hayatı sürdürme sağlıklı yaşlanmanın gerekliliklerindendir. Ülkelerin amacı da yasa ve politikalar ile yaşlı bireylerin bu şekilde yaşamalarına ortam oluşturmak olmalıdır (Uyanık, 2017). Yaşlı bireylerin sağlıklı bir şekilde yaşlanması sadece yapısal durum-

ayrımcılığı yapmaması farkındalığını sağlamaktır. Bu farkındalıkla birlikte, yaşlı bireylere yapılan her adaletsiz davranışın ve yaş ayrımcılığının hukuken ceza gerektirdiği, bile isteye yapılması durumunda sonuçlarının neler olduğu da sunulmaya çalışılmıştır. Bu gibi olumsuz durumların yaşanmaması için; farkındalığın arttırılması, eğitim müfredatlarında yaşlı hukuku gibi bölümlere yer verilmesi, kültürümüzün önemli bir parçası olan yaşlılara hürmet ve saygıda kusur etmeme fikrini iyi aşılaması, sosyal medyada bilinçlendirme kampanyalarının arttırılması gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki yaşlılık; bilgelik, ruhani olgunluk ve tecrübe göstergesidir. Bu serüveni herkes yaşayacaktır.

KAYNAKÇA

Ağcasulu, H. (2021). Sosyal politika olarak evde bakım hizmetleri: Ülke örnekleri ve Türkiye. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 26(2), 167-183.

Ali, A. (2020). Yaşlılarda ortaya çıkan fizyolojik değişiklikler. Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi, 3(3), 347-354.

Akbaş, K., Şen, İ. G. (2013). Türkiye'de kadına yönelik pozitif ayrımcılık: kavram, uygulama ve toplumsal algılar.

Aktaş, K. (2014). Etik-ahlâk ilişkisi ve etiğin gelişim süreci. Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1(2), 22-32.

Arun, Ö., Arun, B. K. (2011). Türkiye'de yaşlı kadının en büyük sorunu: Dulluk. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(4), 1515-1527.

Aydın, A. G. V. (1998). 1982 Anayasası Çerçevesinde Özel Hayatın Gizliliğinin Korunması. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(3).

Aydın, N. (2008). Hasta haklarının hukuki boyutu ve korunma yolları.

Bahçecik, A. N. (2019). Yaşlılık ve etik. Temel gerontoloji.

Bayır, D. (2018). Eşitlik, Ayrımcılık, Irkçılık. Konferans Çevirmenleri, 71.

Bölüktaş, R. P. (2019). Ek Temel gerontoloji.

Bulut, E., Çilingir, D. (2016). Yaşlı ayrımcılığı ve hemşirelik bakımına yansımaları. TAF Preventive Medicine Bulletin, 15(5), 446-449.

Crampton, A. (2011). Population aging and social work practice with older adults: Demographic and policy challenges. International Social Work, 54(3), 313-329.

Çevik, E. C. (2019). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları (Doktora tezi), Marmara Üniversitesi (Turkey).

Dinç, L. (2009). Hemşirelik hizmetlerinde etik yükümlülükler.

Ekmekçi, P. E., Arda, B. (2015). Yaşlılık ve Etik Sorunlar; Sağlık Hakkı, Özerkliğe Saygı İlkesi ve Aydınlatılmış Onam. Türkiye Klinikleri J MedEthics, 23(2), 65-72.

Erdemir Demirhan A. (2011). Tıpta Etik ve Deontoloji (Yirmibirinci Yüzyılda). Nobel Tıp Kitap Evleri, İstanbul. s.67-118.

Eren N. (2016). Yaşlı bireylere yönelik uygulamalarda etik ve yasal boyut. Türkiye Klinikleri J Psychiatr-Nurs-Special Topic, 2(1):67-73.

Ersoy N. (2003). Yaşamın sonuyla ilgili etik konular 1. İçinde: A Demirhan Erdemir, Ö Öncel, Ş Aksoy (Eds.), Çağdaş Tıp Etiği. İstanbul Nobel Tıp Kitapevleri, İstanbul, s.328-57.

Ertan, T. F. (2007). Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında Laiklik. Atatürk Yolu Dergisi, 10(39), 409-423.

Evren, Ç. C. (2018). Hukukta Yaşlı ve Yaşlılara Sunulan Sosyal Hizmetlerin İdare Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 22(2), 137-183.

Güler, Z., Güler, N., Özsel, D. (2016). Kırsal kesimde "yaşlı kadın" olmak. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD), 1(2), 201-215.

Güllüoğlu, Y. (2008). Türk Hukuku'nda" hasta hakları" kavramı (hukuki nitelik ve sonuçları) (*Doktora Tezi) İstanbul* Kültür Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Hukuk Anabilim Dalı).

Karaca, N. G. (2019). Uluslararası ilke ve standartlar bağlamında yaşlı hakları ve sosyal hizmet uygulamaları. SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi, 9(2), 255-274.

Karakoç, Y. (2012). Hukuk-etik ilişkisi. Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar-V Sempozyumu, 13, 17-24.

Keser, E. (2020). Yaşlı bakım uygulamalarındaki etik sorunlar üzerine bir değerlendirme. Toplum ve Sosyal Hizmet, 31(1), 303-333.

Keskin, A. Y. (Ed.). (2020). Hemşirelikte Etik Yaklaşımlar. Akademisyen Kitabevi.

Kocakoç, N. (2016). Türk Hukukunda yaşlı hakları (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Merdol, T. K. (2023). Yaşlılıkta Beslenme ve Diyetin Önemi: Diyetisyenin Rolü. Beslenme ve Diyet Dergisi, 51(1), 1-8.

Müftüler, H. G. (2018). Modern toplumda yaş ve yaşlı ayrımcılığı. Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 2(2), 181-214.

Özdemir, Ö., Bilgili, N. (2014). Sağlık hizmetlerinde yaşlı ayrımcılığı. Gülhane Tıp Dergisi, 56(2), 128-131.

Özturan, H. (2011). Etik ile ahlak arasında: Türkçe ahlâk felsefesi literatürüne dair etik kavramı kullanımı üzerinden bir değerlendirme. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, (17), 167-204.

Özütürker, M. (2021). Yaşlı Ayrımcılığı. OPUS International Journal of Society Researches, 17(36), 3043-3056.

Strateji, T. C., Başkanlığı, B. (2019). On birinci kalkınma planı (2019-2023). Erişim adresi: http://www. Sbb. Gov. Tr/wpcontent/uploads/2019/11/ON_BIRINCI_KALKINMA-PLANI_2019-2023. Pdf.

Şahin, D. S. (2020). Etik yönleriyle yaşlılık ve yaşlanma.

Tekin Kaya, N. & Örsal, Ö. (2018). Sosyal bir sorun: yaşlı ayrımcılığı. Social Sciences Studies Journal, 4(16), 1350-1355.

Topgül, S. (2021). Uluslararası boyutları ile yaşlı bakımı ve sosyal hizmet. Journal of International Social Research, 14(76).

Tunçay, G. Y. (2020). Toplumda yaşa bağlı ayrımcılık. Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi, 3(1), 1-5.

Umutlu, S., Epik, M. T. (2019). Türkiye'de yaşlı nüfus ve sosyal politika uygulamaları. Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 11(1), 29-43.

Uyanık, A. (2018). Ş. In 8th International Health Tourism Congress. Turkeyhealth.

Uyanık, Y. (2017). Yaşlılık, yaşlanan nüfus ve sosyal politika. İş ve Hayat, 3(5), 67-100.

Yelboğa, N. (2018). Yaşlı ayrımcılığı ve kadının dışlanması. Sosyal Çalışma Dergisi, 2(1), 51-64.

Yeniçağ, R., Rakıcıoğlu, N. (2019). Yaşlılarda bası yaraları ve beslenme tedavisi. Sakarya Tıp Dergisi, 9(3), 387-397.

Yurttaş, S.,Sarıkoca, E. (2018). Pozitif ve Negatif Yaşlı Ayrımcılığı Ölçeği (PNYAÖ) geçerlilik ve güvenirlik çalışması. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(Özel Sayı 2), 1977-1991.

Yücel, E. (2016). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Birliği Direktiflerinde Ayrımcılık Yasağı Hukuku. Adam Academy Journal of Social Sciences, 6(1), 59-84.

12

Yaş Ayrımcılığı ile Mücadelede Bir Strateji Olarak Nesiller Arası Etkileşim

Mehmet Efe - Burhan Budak

GİRİŞ

Yaşlanmak, olgunluk kazanmayı ve daha sorumlu, saygılı bir yetişkin olmayı içeren bir süreçtir. Yaşlanma süreci, kötümser bakan bazı kişiler tarafından olumsuz görülebilmekte ve bu, onların kendi büyümelerinden almış olabilecekleri hazzı azaltmaktadır (Kang, 2020). Yaşlanma genellikle, bireylerin güvenlerini yitirdikleri ve üretkenlik kaybı yaşadıkları zorlu bir süreç olarak kabul edilir (Schafer ve Shippee, 2009). Yaşlı ayrımcılığı, giderek artan bir şekilde bir halk sağlığı sorunu ve en yaygın klişeleştirme, ön yargı ve ayrımcılık biçimlerinden biri olarak kabul edilmektedir (WHO, 2015). Geçen yüzyılda sanayileşme ve modernleşmenin bir sonucu olarak yaşlı yetişkinlerde sosyal ve kültürel statüde önemli düşüşler gözlemlenmiştir (Aboderin, 2004; Nelson, 2005). Endüstriyel dönem ve teknolojik gelişmeler, insanların rekabetçi kalabilmek için verimli ve hızlı çalışmasına olan ihtiyacı artırmıştır (Tuomi vd., 1997). Bu tarz değişikliklerin yaşlı yetişkinlerin faaliyetlerine olan ihtiyacı ve görünürlüğü azaltma etkisi olmuştur (Solem, 2005).

Yaş ayrımcılığı her yaş grubunu etkileyebilse de mevcut kanıtlar yaşlı insanların bunun olumsuz sonuçlarından muzdarip olma riskinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (Ayalon vd., 2019). Yaş ayrımcı inanç ve tutumların yaşlı insanların bilişsel ve işlevsel performansını bozduğu (Lamont vd., 2015), daha kötü ruh sağlığına (Wurm ve Benyamini, 2014), artan morbiditeye (Allen, 2016) ve hastalıktan daha kötü iyileşmeye yol açtığı gösterilmiştir. Yaş ayrımcılığı aynı zamanda daha kısa bir yaşam süresiyle ilişkilendirilmektedir (Levy vd., 2002). Yaş ayrımcılığı, sıkıntı ve yalnızlık duyguları (McHugh, 2003) ve yaşlı yetişkinlerin marjinalleşmesine (Vitman vd., 2014) ve toplumdaki anlamlı rollerden dışlanmalarına neden olabilir.

Yaşlı ayrımcılığına yönelik birçok neden vardır. En genel nedenlerin bir listesi aşağıda yer almaktadır (Palmore, 2015).

- Herkes savunmasız hâle gelir. Kurbanları belirli alt popülasyonlara ait olan ırkçılık, cinsiyetçilik ve heteroseksizmden farklı olarak, herkes yeterince uzun yaşarsa yaşlı ayrımcılığına karşı savunmasız hâle gelebilir.

Doğu toplumlarında da yaygındır (Cuddy vd., 2009) ve hatta kırsal Doğu kültürlerini de kapsamaktadır. Kültürler arası kesin sonuçlara varmak için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır, ancak Doğu'da benzer şekilde yaşlanan bir nüfus, kuşaklar arası yaşçılık hissiyatı riskinin sınırlar ötesinde de geçerli olabileceği anlamına gelmektedir.

SONUÇ

Giderek artan yaşlı nüfusun kuşak adaletsizliği sorunlarını körükleyebileceğidir. Bu açıdan bakıldığında, toplumun yaş ayrımcılığını sadece ikinci sınıf bir sivil haklar meselesi olarak görmesine rağmen yaş ayrımcılığı birçok sosyal bilimde ana araştırma konusu hâline gelmelidir. Değişen yaş dinamikleri göz önüne alındığında daha fazla çalışmaya ve daha geniş, ileri görüşlü yapısal yaklaşımlara ihtiyaç olduğu açıktır.

Sosyal psikoloji, genç ve yaşlı insanları farklı sosyal gruplar olarak nitelendirerek kuşaklar arası yaşçı kızgınlıklara ışık tutmak için güçlü yönlerinden birinden (gruplar arası ve kişiler arası ön yargılar üzerine zengin bir literatür) yararlanabilir. Dahası, yapısal ve nesiller arası yaklaşımlar, hem kişiler arası düzeyde ön yargının geleneksel psikolojik temellerini hem de bunların ortaya çıktığı daha geniş sosyolojik bağlamları dikkate alma avantajını sunmaktadır. Yaş ayrımcılığı araştırmaları, özellikle de giderek karmaşıklaşan ve hızla yaşlanan bir toplumda kesinlikle bir istisna olmamalıdır.

KAYNAKÇA

Aboderin, I. (2004). Modernisation and ageing theory revisited: current explanations of recent developing world and historical Western shifts in material family support for older people. Ageing ve Society, 24(1), 29-50.

Allen, J. O. (2016). Ageism as a risk factor for chronic disease. The Gerontologist, 56(4), 610-614.

Ayalon, L., Dolberg, P., Mikulionienė, S., Perek-Białas, J., Rapolienė, G., Stypinska, J., ... ve de la Fuente-Núñez, V. (2019). A systematic review of existing ageism scales. Ageing research reviews, 54, 100919.

Becker, E. (1997). The denial of death. Simon and Schuster.

Burnstein, E., Crandall, C., ve Kitayama, S. (1994). Some neo-Darwinian decision rules for altruism: Weighing cues for inclusive fitness as a function of the biological importance of the decision. Journal of personality and social psychology, 67(5), 773.

Butler, R. N. (2009). Combating ageism. International Psychogeriatrics, 21(2), 211-211.

Cohen A. New York Times. 2009. Nov 7, Age bias gets second-class treatment; p. A22.

Conen, W. S., Henkens, K., ve Schippers, J. (2012). Employers' attitudes and actions towards the extension of working lives in Europe. International Journal of Manpower.

Cottrell, C. A., ve Neuberg, S. L. (2005). Different emotional reactions to different groups: a sociofunctional threat-based approach to" prejudice". Journal of personality and social psychology, 88(5), 770.

Cuddy AJC, Fiske ST. Doddering but dear: Process, content, and function in stereotyping of older persons. In: Nelson TD, editor. Ageism: Stereotyping and prejudice against older persons. Cambridge, MA: The MIT Press; 2004. pp. 3–26.

Cuddy, A. J., Fiske, S. T., Kwan, V. S., Glick, P., Demoulin, S., Leyens, J. P., ... ve Ziegler, R. (2009). Stereotype content model across cultures: Towards universal similarities and some differences. British journal of social psychology, 48(1), 1-33.

Dear, M., ve Gleeson, B. (1991). Community attitudes toward the homeless. Urban Geography, 12(2), 155-176.

Dennis, H., ve Thomas, K. (2007). Ageism in the workplace. Generations, 31(1), 84-89.

Dobbs, D., Eckert, J. K., Rubinstein, B., Keimig, L., Clark, L., Frankowski, A. C., ve Zimmerman, S. (2008). An ethnographic study of stigma and ageism in residential care or assisted living. The Gerontologist, 48(4), 517-526.

Fackler M. New York Times. 2010 Aug 14; Japan, checking on its oldest, finds many gone. Retrieved from http://www.nytimes.com.

Fiske, S. T., ve Stevens, L. E. (1993). Gender issues in contemporary society. Costanzo, Mark (Ed.), Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc, 173-196.

Hagestad, G. O., ve Uhlenberg, P. (2005). The social separation of old and young: A root of ageism. Journal of social issues, 61(2), 343-360.

Hardwig, J., Denier, Y., Gastmans, C., ve Vandevelde, A. (2012). Justice, Luck ve Responsibility in Health Care.

Harwood, J., Hewstone, M., Paolini, S., ve Voci, A. (2005). Grandparent-grandchild contact and attitudes toward older adults: Moderator and mediator effects. Personality and Social Psychology Bulletin, 31(3), 393-406.

Iversen, T. N., Larsen, L., ve Solem, P. E. (2009). A conceptual analysis of ageism. Nordic psychology, 61(3), 4-22.

Jensen, G. D., ve Oakley, F. B. (1980). Aged appearance and behavior: An evolutionary and ethological perspective. The Gerontologist, 20(5_Part_1), 595-597.

Kang, H. (2020). Ageism and Productive Engagement: The Roles of Self Efficacy and Intergenerational Contact (Doctoral dissertation, University of Kansas).

Kite ME, Wagner LS. Attitudes toward older adults. In: Nelson TD, editor. Ageism: Stereotyping and prejudice against older persons. Cambridge: The MIT Press; 2004. pp. 129–161.

Kite, M. E., ve Johnson, B. T. (1988). Attitudes toward older and younger adults: a meta-analysis. Psychology and aging, 3(3), 233.

Kotter-Grühn, D., ve Hess, T. M. (2012). The impact of age stereotypes on self-perceptions of aging across the adult lifespan. Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences, 67(5), 563-571.

Lamont, R. A., Swift, H. J., ve Abrams, D. (2015). A review and meta-analysis of age-based stereotype threat: negative stereotypes, not facts, do the damage. Psychology and aging, 30(1), 180.

Langlois, J. H., Kalakanis, L., Rubenstein, A. J., Larson, A., Hallam, M., ve Smoot, M. (2000). Maxims or myths of beauty? A meta-analytic and theoretical review. Psychological bulletin, 126(3), 390.

Lee, B. A., Farrell, C. R., ve Link, B. G. (2004). Revisiting the contact hypothesis: The case of public exposure to homelessness. American Sociological Review, 69(1), 40-63.

Levy, B. R. (2003). Mind matters: Cognitive and physical effects of aging self-stereotypes. The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences, 58(4), P203-P211.

Levy, B. R., Slade, M. D., Kunkel, S. R., ve Kasl, S. V. (2002). Longevity increased by positive self-perceptions of aging. Journal of personality and social psychology, 83(2), 261.

Mackie, D. M., ve Hamilton, D. L. (Eds.). (2014). Affect, cognition and stereotyping: Interactive processes in group perception. Academic Press.

McGinnis, D., ve Zelinski, E. M. (2003). Understanding unfamiliar words in young, young-old, and old-old adults: Inferential processing and the abstraction-deficit hypothesis. Psychology and Aging, 18(3), 497.

McHugh, K. E. (2003). Three faces of ageism: society, image and place. Ageing ve Society, 23(2), 165-185.

Minkler, M. (2006). Aging: Concepts and Controversies. Re-printed from Critical Perspectives on Aging, 181-190.

Montepare JM, Zebrowitz LA. A social-developmental view of ageism. In: Nelson TD, editor. Ageism: Stereotyping and prejudice against older persons. Cambridge: The MIT Press; 2004. pp. 129–161.

Nelson, T. D. (2005). Ageism: Prejudice against our feared future self. Journal of social issues, 61(2), 207-221.

Nelson, T. D. (2005). Ageism: Prejudice against our feared future self. Journal of social issues, 61(2), 207-221.

Nelson, T. D. (2009). Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination. Psychology Press.

Newman, S. (1997). Intergenerational programs: Past, present, and future. Taylor ve Francis US.

Ng, S. H. (1998). Social psychology in an ageing world: Ageism and intergenerational relations. Asian Journal of Social Psychology, 1(1), 99-116.

Nisbett, R. (2004). The geography of thought: How Asians and Westerners think differently... and why. Simon and Schuster.

North, M. S., ve Fiske, S. T. (2010). Succession, Identity, and Consumption: Dimensions of control in age-based prejudice. In Poster presentation at the 11th Annual Society for Personality and Social Psychology Conferences.

North, M. S., ve Fiske, S. T. (2012). An inconvenienced youth? Ageism and its potential intergenerational roots. Psychological bulletin, 138(5), 982.

Palmore, E. (1999). Ageism: Negative and positive.

Palmore, E. (2015). Ageism comes of age. Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences, 70(6), 873-875.

Palmore, E. B. (2003). Ageism comes of age.

Popham, L. E., Kennison, S. M., ve Bradley, K. I. (2011). Ageism, sensation-seeking, and risk-taking behavior in young adults. Current psychology, 30, 184-193.

Radović-Marković, M. (2013). An aging workforce: Employment opportunities and obstacles. Cadmus.

Rechel, B., Grundy, E., Robine, J. M., Cylus, J., Mackenbach, J. P., Knai, C., ve McKee, M. (2013). Ageing in the European union. The lancet, 381(9874), 1312-1322.

Robb, C., Chen, H., ve Haley, W. E. (2002). Ageism in mental health and health care: A critical review. Journal of Clinical Geropsychology, 8, 1-12.

Rothermund, K., ve Brandtstädter, J. (2003). Age stereotypes and self-views in later life: Evaluating rival assumptions. International Journal of Behavioral Development, 27(6), 549-554.

Rudman, L. A., ve Glick, P. (2001). Prescriptive gender stereotypes and backlash toward agentic women. Journal of social issues, 57(4), 743-762.

Schafer, M. H., ve Shippee, T. P. (2010). Age identity, gender, and perceptions of decline: does feeling older lead to pessimistic dispositions about cognitive aging?. Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences, 65(1), 91-96.

Schultz, J. H., ve Binstock, R. H. (2006). The economics and politics of growing older in America.

Seefeldt, C. (1984). Children's attitudes toward the elderly: A cross-cultural comparison. The International Journal of Aging and Human Development, 19(4), 319-328.

Solem, P. E. (2005). Ageism, ageing and social participation. Nordisk Psykologi, 57(1), 47-63.

Suzman, R. M., Willis, D. P., ve Manton, K. G. (Eds.). (1995). The oldest old. Oxford University Press, USA.

Tam, T., Hewstone, M., Harwood, J., Voci, A., ve Kenworthy, J. (2006). Intergroup contact and grandparent–grandchild communication: The effects of self-disclosure on implicit and explicit biases against older people. Group Processes ve Intergroup Relations, 9(3), 413-429.

Tuomi, K., Ilmarinen, J., Seitsamo, J., Huuhtanen, P., Martikainen, R., Nygård, C. H., ve Klockars, M. (1997). Summary of the Finnish research project (1981-1992) to promote the health and work ability of aging workers. Scandinavian Journal of Work, Environment ve Health, 66-71.

Vitman, A., Iecovich, E., ve Alfasi, N. (2014). Ageism and social integration of older adults in their neighborhoods in Israel. The Gerontologist, 54(2), 177-189.

Voss, P., Wolff, J. K., ve Rothermund, K. (2017). Relations between views on ageing and perceived age discrimination: A domain-specific perspective. European Journal of Ageing, 14, 5-15.

World Health Organization. (2015). World report on ageing and health. World Health Organization.

World Health Organization. (2021). Global report on ageism. World Health Organization.

Wurm, S., ve Benyamini, Y. (2014). Optimism buffers the detrimental effect of negative self-perceptions of ageing on physical and mental health. Psychology ve Health, 29(7), 832-848.

13

İletişimde Yaş Ayrımcılığıyla Mücadeleye Yönelik Stratejiler

Rumeysa Ceylan

GİRİŞ

Demografik dönüşüm süreciyle birlikte doğurganlık ve ölümlülük hızları azalmakta, özellikle sağlık ve teknoloji alanındaki gelişmelerle birlikte doğuşta beklenen ortalama yaşam süresi ise küresel düzlemde artış göstermektedir. Yine küresel bir eğilim olarak nüfus yapısı giderek yaşlanmakta; bu durum ise yaşlanma, yaşlılık ve yaşlı bireyler özelinde geliştirilecek politika ve sunulacak hizmetlerin önümüzdeki yıllarda da gündemdeki önemli yerini koruyacağını göstermektedir. Yaşlılık alanındaki politika ve hizmetlerin kurgulanma, geliştirilme ve yaygınlaştırılma süreçlerinde ise ülkeler belli başlı perspektifler benimseyerek ulusal hedefler çerçevesinde ilerlemektedir. Bu anlamda Türkiye'de benimsenen temel çerçeve aktif ve sağlıklı yaşlanmadır. Aktif ve sağlıklı yaşlanma ise sadece 65 yaş ve üzeri nüfusu değil doğumdan itibaren tüm nüfusun yaşam süreçlerini, bütüncül, yaşam seyri perspektifiyle ele alan; bireylerin yaş alma aşamalarını birbirinden bağımsız değil birbiriyle bağlantılı olarak değerlendiren ve yaşamın son dönemlerini bu birbiriyle bağlantılı süreçlerin kümülatif sonuçlarının görüldüğü bir bölüm olarak gören bir yaklaşımdır. Aktif ve sağlıklı yaşlanma, nüfus yapısının demografik dönüşümüyle birlikte gelişmesi muhtemel sosyoekonomik durumlara yönelik olarak sürdürülebilir bir bakış açısı olarak görülmektedir. Çünkü aktif ve sağlıklı yaşlanma ile bireylerin kabiliyet ve kapasitelerinin sürekli olarak geliştirilmesi, yaşlılık döneminde dâhi pasifize olmaması ve hayatlarını mümkün olan en yüksek seviyede bağımsız olarak sürdürmeleri hedeflenmektedir. Bunun sağlanması için ise en temelde yaşlılığa, yaşlanmaya ve yaşlı bireylere ilişkin bakış açılarının gözden geçirilmesi gerekmektedir. Tam bu noktada devreye yaş ayrımcılığı girmektedir.

Yaş ayrımcılığı, bireylerin yaşa dayalı kalıp yargılara veya insanların yaşlarına bağlı olarak ne yapmaları, neleri deneyimlemeleri veya ne hissetmeleri gerektiği konusundaki görüşlerine göre yargılandığı özel bir ayrımcılık biçimidir. Yaş ayrımcılığı ile bireyler, sadece daha ileri yaş grubuna mensup oldukları için sistemli bir ayrıma tâbi tutularak belli başlı kalıplara sokulmaktadırlar (Müftüler, 2018). Özellikle ileri yaş gru-

Yaş ayrımcılığının makro ve mikro düzlemlerde yayılması veya önlenmesi ise büyük ölçüde iletişimde, kullandığımız dil ve medya araçlarında başlamaktadır. Bu nedenle iletişimde yaş ayrımcılığıyla mücadele, ülke olarak Türkiye'nin benimsediği ulusal yaşlılık politikasının temel çerçevesini oluşturan aktif ve sağlıklı yaşlanmayı destekleme noktasında büyük önem arz etmektedir.

Yaşam seyri perspektifi ile aktif ve sağlıklı yaşlanma çerçevesinde bireylerin, bireysel beceri, kabiliyet ve kapasitelerinin yaşamları süresince olabilecek en uzun süre boyunca korunması ve değişen koşullara göre geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu hedef; özellikle yaşlılık döneminde bireylerin kendi hayatlarına ilişkin karar mekanizmalarından dışlanmamaları, tüm bu süreçlere etkin dâhil olabilmeleri, kendi kendilerine yeterliliklerinin sağlanması veya bu noktada olabildiğince az destekle hayatını idame ettirebilmeleri, bireysel kapasitelerini mümkün olan en yüksek seviyede kullanarak kendilerini gerçekleştirebilmeleri için ortaya konulmaktadır.

Yaş ayrımcılığı çerçevesinde, özellikle iletişimde yaş ayrımcılığında yaşlanma ve yaşlılığa ilişkin bazı kelimeler ve ifadeler, istemeden de olsa olumsuz tutumların, ön yargıların ve varsayımların sürdürülmesine neden olabilmektedir. Bu ifadelerin kullanılması ve normalleştirilmesi, tüm bunlara bağlı olarak iletişimde yaşa dayalı ayrımcı bir yaklaşımın benimsenmesini beraberinde getirmekte ve bu da sosyal eşitsizliği besleyen daha büyük bir yapıyı güçlendirmektedir. Bunların sonucunda ise yaşlı bireylerde pasifleşme ve aktif bir yaşam tarzını benimseme noktasında motivasyon eksikliği ile yaşlı bireylerin toplumsal hayatla bağların kopması görülebilmektedir. Bu nedenle başta kamusal alan, sağlık ve uzun süreli bakım hizmetlerinde iletişim olmak üzere her türlü sözlü, yazılı ve görsel iletişim araçlarında genellemelerden, problem çerçevesinden ve ötekileştirmekten kaçınılmalı, nötr bir dil kullanılmalı ve görsel seçiminde dikkatli olunmalıdır. Aktif ve sağlıklı yaşlanan bir toplum için başta iletişimde olmak üzere tüm alanlarda yaş ayrımcılığının önüne geçilmeli, her yaşı aynı şekilde içeren ve her yaş grubuna değer atfeden bir bakış açısı benimsenmelidir.

KAYNAKÇA

Adler, S. R., McGraw, S. A., & McKinlay, J. B. (1998). Patient assertiveness in ethnically diverse older women with breast cancer: Challenging stereotypes of the elderly. *Journal of Aging Studies, 12,* 331-350.

Ayalon, L., & Tesch-Römer, C. (2018). Introduction to the section: Ageism—Concept and origins. *Contemporary Perspectives on Ageism*, 1-10. Springer, Cham.

Beisecker, A. E., Helmig, L., Graham, D., & Moore, W. P. (1994). Attitudes of oncologists, oncology nurses, and patients from a women's clinic regarding medical decision making for older and younger breast cancer patients. The Gerontologist, 34(4), 505-512.

Beisecker, A. E., & Thompson, T. L. (1995). The elderly patient-physician interaction. *Handbook of Communication and Aging Research*, 397-416.

Burgio, L. D., Allen-Burge, R., Roth, D. L., Bourgeois, M. S., Dijkstra, K., Gerstle, J., et al. (2000). Come talk with me: Improving communication between nursing assistants and nursing home residents during care routines. *The Gerontologist, 41,* 449-460.

Caporael, L. R. (1981). The paralanguage of caregiving: Baby talk to the institutionalized aged. *Journal of Personality and Social Psychology, 40,* 876-884.

Damiano, P., Momany, E., Willard, J., & Jogerst, G. (1997). Factors affecting primary care physician participation in Medicare. *Medical Care, 35,* 1008-1019.

Dijkstra, K., Bourgeois, M., Petrie, G., Burgio, L., & Allen-Burge, R. (2002). My recaller is on vacation: Discourse analysis of nursing-home residents with dementia. *Discourse Processes, 33*(1), 53-76.

FrameWorks Institute. (2017). *The Big Picture: Quick Start Guide to Talking Elder Abuse.*

Gatz, M., & Pearson, C. G. (1988). Ageism revised and the provision of psychological services. *American Psychologist, 43*(3), 184.

Gendron, T. L., Welleford, E. A., Inker, J., & White, J. T. (2016). The language of ageism: Why we need to use words carefully. *The Gerontologist, 56(6),* 997-1006.

Glover, I., & Branine, M. (Eds.). (2017). *Ageism in Work and Employment.* Routledge.

Grant, L. D. (1996). Effects of ageism on individual and health care providers' responses to healthy aging. *Health & Social Work, 21*(1), 9-15.

Gregor, P., Newell, A. F., & Zajicek, M. (2002). Designing for dynamic diversity: Interfaces for older people. *Proceedings of the Fifth International ACM Conference on Assistive Technologies,* 151-156. New York: ACM.

Hasgül, E. (2020). Yaşlılarla Çalışanlar için Empatiyi Geliştirme Eğitimi. İKSAD: Publishing House.

Hummert, M. L., & Mazloff, D. C. (2001). Older adults' responses to patronizing advice: Balancing politeness and identity in context. *Journal of Language and Social Psychology, 20*(1-2), 168-196.

Ivey, D. C., Wieling, E., & Harris, S. M. (2000). Save the young—the elderly have lived their lives: Ageism in marriage and family therapy. *Family Process, 39*, 163-175.

James, J. W., & Hayley, W. E. (1995). Age and health bias in practicing clinical psychologists. *Psychology and Aging, 10*, 610-616.

Köttl, H., Gallistl, V., Rohner, R., & Ayalon, L. (2021). "But at the age of 85? Forget it!": Internalized ageism, a barrier to technology use. *Journal of Aging Studies, 59*, 100971.

Levy, B. R., Pilver, C., Chung, P. H., & Slade, M. D. (2014). Subliminal strengthening: Improving older individuals' physical function over time with an implicit-age stereotype intervention. *Psychological Science, 25*(12), 2127–2135. https:// doi. org/ 10. 1177/ 0956797614551970

Levy, B. R., Pilver, C. E., & Pietrzak, R. H. (2014). Lower prevalence of psychiatric conditions when negative age stereotypes are resisted. *Social Science & Medicine, 119,* 170-174. https:// doi. org/ 10. 1016/ j. socscimed. 2014. 06. 046

Levy, B. R., Slade, M. D., Pietrzak, R. H., & Ferrucci, L. (2018). Positive age beliefs protect against dementia even among elders with high-risk gene. *Plos One, 13*(2), e:0191004. https:// doi. org/ 10. 1371/ journal. pone. 0191004

Moody, H. R. (1988). The abundance of life: Human development policies for an aging society. New York: Columbia University Press.

Müftüler, H. G. (2018). Modern Toplumda Yaş Ve Yaşlı Ayrımcılığı. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 181-214.

Neves, B. B., & Amaro, F. (2012). Too old for technology? How the elderly of Lisbon use and perceive ICT. *The Journal of Community Informatics, 8*(1), 1-12.

Nussbaum, J. F. (1991). Communication, language, and the institutional elderly. *Aging and Society, 11,* 149-165.

Nussbaum, J. F., Pitts, M. J., Huber, F. N., Krieger, J. L. R., & Ohs, J. E. (2005). Ageism and ageist language across the life span: Intimate relationships and Non-intimate interactions. *Journal of Social Issues, 61*(2), 287-305.

Palmore, E. (1999). Ageism: Negative and positive.

Palmore, E. (2001). The ageism survey: First findings. *The Gerontologist, 41*(5), 572-575.

Portnay, E. J. (1997). Older women as cultural figures in aging. In H. S. Noor Al-Deen (Ed.), *Crosscultural communication and aging in the United States,* 23–41. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Rodin, J., & Langer, E. J. (1980). Aging labels: The decline of control and the fall of self-esteem. *Journal of Social Issues.*

Rost, K., & Frankel, R. (1993). The introduction of the older patient's problems in the medical visit. *Journal of Aging and Health, 5*(3), 387-401.

Sharpe, P. A. (1995). Older women and health services: Moving from ageism toward empowerment. *Women and Health, 22,* 9-23

Shea, G. (1991). Managing older employees. Oxford, UK: Jossey-Bass.

Street, R. L. (1991). Information-giving in medical consultations: The influence of patients' communicative styles and personal characteristics. *Social Science and Medicine, 32,* 541-548.

Unützer, J., Katon, W., Callahan, C. M., Williams Jr, J. W., Hunkeler, E., Harpole, L., ... & Oishi, S. (2003). Depression treatment in a sample of 1,801 depressed older adults in primary care. *Journal of the American Geriatrics Society, 51*(4), 505-514.

14

Yaşlı Ayrımcılığına Yönelik Ulusal ve Uluslararası Alanda Sosyal Politikalar

Müjdat Avcı - Nusrettin Yılmaz

GİRİŞ

Sosyal politikanın tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Literatür incelendiğinde insanların tarih boyunca birtakım toplumsal sorunlarla karşı karşıya kaldıklarına ve bu sorunları çözmek için -dönemin koşulları içerisinde- farklı sosyal politikalar geliştirdiklerine şahit olunur. Ancak sosyal politikanın modern anlamıyla özellikle 19. yüzyılda ortaya çıktığı görülmektedir. 19. yüzyılda özellikle Avrupa'da artan endüstrileşmeye bağlı olarak yoksulluk, işsizlik, kötü çalışma koşulları vb. toplumsal sorunların ortaya çıkması sosyal politikaların modern anlamda doğup gelişmesine zemin hazırlamıştır. Sanayi Devrimi, bir taraftan belli bir kesim için çare ve kurtuluş anlamına gelirken, diğer taraftan yaşlı insanların sorunlarını arttırmış ve onların tamamen yoksullaşmalarına yol açmış, bu yoksullaşmaya karşı ise birtakım önlemlerin alınması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Sanayi Devrimi'yle beraber ortaya çıkan yaşlılarla ilgili olumsuz koşulların ortadan kalkması ancak çok sonraları gerçekleşebilmiş devrimin ekonomik atılımı ve refahı beraberinde getirmesi sonucu yaşlı insanların söz konusu refahtan pay almaları mümkün hâle gelebilmiştir (Tufan, 2002).

Günümüzde sosyal politikaların özellikle yoksulluk, işsizlik, sağlık sorunları, eğitim, konut, çocuk ve yaşlı bakımı gibi birçok alanda faaliyet gösterdiği görülmektedir. Yaşlı nüfusa yönelik sosyal politikaların oluşturulması ve hayata geçirilmesi ise ülkeden ülkeye ve ülkelerin gelişme düzeyine göre değişiklik göstermektedir. Ülkelerin değişen ve artan ihtiyaçlar karşısında düzenli hizmet ve gelir güvencesi sağlaması ancak sosyal politikaların sürdürülebilir bir finansman kaynağına sahip olması ile mümkün olabilmektedir. Finansman kaynaklarının başında ise vergiler ve sosyal güvenlik primleri yer almaktadır. Bu şekilde toplanan kaynaklar kamu bütçesine ya da sosyal sigorta fonlarına aktarılarak sosyal sigorta sistemleri ya da kamusal hizmetler yoluyla topluma sunulmaktadır. Başta gelişmiş ülkeler olmak üzere dünya genelinde yaşlılara ilişkin politikaların kapsamının çalışma yaşamı, sağlık durumu, barınma, toplum içindeki sosyokültürel durum, eğitim, serbest zamanın değerlendirilmesi gibi oldukça geniş bir yelpazede ele alındığı göze çarpmaktadır (Pekesen, 2021).

2030'lardan itibaren nüfusu yaşlanan ülkeler arasına gireceği öngörülmektedir. Dolayısıyla bir yandan yaşlanan nüfusla ilgili projeksiyonların yapılması, diğer yandan da yaşlılara yönelik ayrımcı tutumların önlenebilmesi adına konuyla ilgili sosyal politikaların üretilmesi önem arz etmektedir. Oluşturulacak sosyal politikalarda olgunun yoruma yer bırakmayacak netlikte/açıklıkta ifade edilmesi kuşkusuz önemlidir. Gerek BM ve bağlı kuruluşlarına/örgütlerine gerçekleştirdiği üyelikler gerekse de AB ile olan temaslar ve birliğe dâhil olma çabaları Türkiye'nin yaş/yaşlı ayrımcılığı konusunda bazı sosyal politikaları işlerliğe koymasına yol açmıştır. Kuşkusuz bu, ülke açısından olumlu bir durumdur. Ancak bu konuda alınması gereken mesafenin çokluğu da ortadadır. Türkiye'de yaş/yaşlı ayrımcılığıyla ilgili oluşturulacak sosyal politikaların hareket noktasının ülkenin sosyokültürel ve ekonomik yapısı gözetilerek gerçekleştirilmesi de son derece önemlidir. Söz konusu sosyal politikalar oluşturulurken, çalışma hayatı, sağlık sektörü ve toplumsal alandaki sorunların yanında konunun medya boyutu da unutulmamalıdır. Medyada yaşlılara yönelik yer alan olumsuz imaj ve mesajlarla ilgili de gerekli önlemlerin alınması yerinde bir uygulama olacaktır. Yaş/yaşlı ayrımcılığı ile ilgili oluşturulacak sosyal politikalarda yaşlının üretkenliği, günlük yaşam konforu, sağlık durumu, bağımsız hareket edebilme becerisi gibi birtakım temel gereksinimlerinin göz önünde bulundurulması yaşlıların hayata katılımları açısından önemlidir. Dünyadaki neoliberal ekonomik sürecin bir parçası olmaya çalışan Türkiye'nin oluşturacağı eşitlikçi ve insan hakları temelli sosyal politikalarda toplumdaki sınıfsal yapıyı ve bu yapıya bağlı olan diğer etmenlerle (yoksulluk vs.) ilgili politikaları dikkate alması ülkenin geleceği açısından da yerinde bir yaklaşım olacaktır.

KAYNAKÇA

Arpacı, F. (2014). Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık, Ankara: Eğitim ve Kültür Yayınları.

Aysan, M. F. (2017). Türkiye'de sosyal güvenlik ve refah içinde: Gerontoloji, Cilt: I, (Edt. İ. Tufan – M. Durak), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, ss. 387-407.

Baybora, D. (2019). Yaş ayrımcılığı içinde: Yaşlılık Yeni Yüzyılın Gerçeği, (Edt.: V. Kalınkara), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, ss. 35-64.

Budak, S. (2000). Psikoloji Sözlüğü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Buz, S. (2015). Yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcılığı, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 14(53), ss. 268-278.

Can, M. (2013). Günümüz Refah Politikaları Bağlamında Sosyal Hizmetlerin Farklı Modelleri: Dünya Örnekleri Üzerine Bir Değerlendirme, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Can, M. (2022). Sosyal politika kapsamında yaşlılara yönelik uygulamalar: Almanya örneği, *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Yenilikçi Yaklaşımlar Dergisi,* 6 (3), ss. 336-356.

Canatan, A. (2018). Türkiye'de profesyonel yaşlı bakımı içinde: Gerontoloji, Cilt: II, (Edt. İ. Tufan – M. Durak), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, ss. 187-201.

Con Wright, (2020). Yaşlanma, yaşlılık ve yaşlılar: kavramsal tartışmalar, toplumsal algılar ve yaşlının sosyal statüsü içinde: Cogito, Hasta Bir Dünyada Yaşlanmak, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, ss. 120-143.

Çağlar, T. (2017). Yaşlı Bakımı Modeller ve Uygulamalar, Ankara: Nika Yayınevi.

Çakmak Barsbay, M. (2018). Türkiye'de politika belgelerinde yaşlılara yaklaşımın değerlendirilmesi, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 14(2), ss. 257-280.

Çayır, K. (2018). Ders kitaplarında yaşlılık temsili içinde: Yaşlanma ve Yaşlılık (Der.: A. Duben). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. ss. 79-95.

Çilingiroğlu, N. ve Demirel, S. (2004). Yaşlılık ve yaşlı ayrımcılığı, *Türk Geriatri Dergisi,* 7(4), ss. 225-230.

Dönmezer, S. (1999). Toplumbilim, 12. Basım, İstanbul: Beta Basım Yayım.

Ergun, C. ve Tümtaş, M. S. (2017). Türkiye'de yaşlılık ve sosyal politikalar içinde: Gerontoloji, Cilt: I, (Edt. İ. Tufan - M. Durak), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, ss. 601-617.

Ersanlı, E. (2008). Yaşlıya bakım hizmetleri, (Edt.: K. Ersanlı ve M. Kalkan). Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açıdan Yaşlılık. Ankara. Pegem Akademi, ss. 173-189.

Esendemir, Ş. (2021). Türkiye'de yaşlılık algısı: Yaşlı ayrıcalığı ve ayrımcılığı üzerine bir inceleme, *Maarif Mektepleri Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi,* 4(2), ss. 23-35.

Giddens, A. (2000). Sosyoloji, (Y. H.: H. Özel – C. Güzel), Ankara: Ayraç Yayınevi.

Gökçek Karaca, N. (2019). Uluslararası ilke ve standartlar bağlamında yaşlı hakları ve sosyal hizmet uygulamaları, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9(2), ss. 255-274.

Görgün Baran, A. (2012). Aile ve yaşlanma, İçinde: Aile Sosyolojisi, (Edt.: A. Kasapoğlu & N. Karkıner), 2. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, ss. 134-165.

Gül, İ. I. (2018). Yaşlı bireylere insan hak ve özgürlükleri perspektifinden bir bakış, içinde: Yaşlanma ve Yaşlılık (Der.: A. Duben). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 111-131.

Jabbari, A. (2020). Yaşlılık Sosyolojisi, Ankara: Astana Yayınları.

Kalınkara, V. (2016). Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi, 3. Baskı, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kırdı, N. (2009). Yaşlılık ve fizyoterapist içinde: Dün, Bugün ve Yarın Yaşlılık, (Y. H.: N. Kırdı - İ. Akyar - N. Doğan - M. E. Tangören), Ankara: Yaşlılık Platformu Yayını No: 1, ss. 121-143.

Kocakoç, N. (2020). Yaşlılık ve eşitsizlik içinde: Yaşlılık ve Sosyal Politika Tartışmaları, (Edt.: Z. Gençtürk), Ankara: Detay Yayıncılık, ss. 89-104.

Korkmaz, N. (2014). Türkiye'de yaşlılık ve sosyal politika – yaşlılık politikadan ayrı düşünülebilir mi? içinde: Küreselleşme ve Yaşlılık, (Der.: N. Korkmaz - S. Yazıcı), Ankara: Ütopya Yayınevi, ss. 189-214.

Korkut, G. (2020). Sosyal politika ve yaşlılık içinde: Etik Yönleri ile Yaşlılık ve Yaşlanma, (Edt.: D. Say Şahin), Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Kökalan Çımrın, F. (2019). Nüfus yaşlanması: kamu ve sosyal politikalar üzerindeki etkisi içinde: Yaşlılık Yeni Yüzyılın Gerçeği, (Edt.: V. Kalınkara), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, ss. 197-215.

Narin, B. (2019). Türkiye'de Yaşlı Politikaları ve Yaşlı İhmal ve İstismarına Yönelik Uygulamalar, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı, Sakarya.

Oğlak, S. (2014). Türkiye'de yaşlının uzun süreli bakımında bakım politikaları - yaşlılık politikadan ayrı düşünülebilir mi? içinde: Küreselleşme ve Yaşlılık, (Der.: N. Korkmaz - S. Yazıcı), Ankara: Ütopya Yayınevi, ss. 215-234.

Önal, Ö. (2020). Yaşlılık, yaşlılık süreci ve yaşlılık döneminin özellikleri içinde: Yaşlılık ve Sosyal Politika Tartışmaları, (Edt.: Z. Gençtürk), Ankara: Detay Yayıncılık, ss. 1-13.

Pekesen, M. (2020). Yaşlılık ve sosyal dışlanma içinde: Yaşlılık ve Sosyal Politika Tartışmaları, (Edt.: Z. Gençtürk), Ankara: Detay Yayıncılık, ss. 122-148.

Pekesen, M. (2021). Yaşlı bakım hizmetlerinde sosyal politika yaklaşımları içinde: Yaşlı Bakım Hizmet Modelleri ve Sosyal Politika Yaklaşımları-Türkiye Gerontoloji Serisi-İ. Tufan, (Edt.: M. Pekesen), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, ss. 231-261.

Salur, G. (2018). Yaşlılık ve bilişsel süreçler içinde: Yaşlanma ve Yaşlılık (Der.: A. Duben). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. ss. 9-28.

Say Şahin, D. (2020). Yaşlılara yönelik uzun süreli bakım hizmetleri ve evde bakım hizmetlerinin gelişimi içinde: Yaşlılık ve Sosyal Politika Tartışmaları, (Edt.: Z. Gençtürk), Ankara: Detay Yayıncılık. ss. 198-210.

Say Şahin, D. ve Baş, F. (2020). Türkiye'de yaşlı bireylere sunulan sağlık ve sosyal hizmetlerin kısa tarihi içinde: Yaşlılık ve Sosyal Politika Tartışmaları, (Edt.: Z. Gençtürk), Ankara: Detay Yayıncılık. ss. 211-229.

Sevil, H. T. (2005). Yaşlılığın Sosyal Anatomisi, Ankara: SABEV Yayınları.

Sosyal Güvenlik Kurumu Strateji Geliştirme Başkanlığı, (2023). Sosyal Güvenlik Kurumu Faaliyet Raporu, Erişim Linki: file:///C:/Users/ASUS/Downloads/63c0742f-0cf1-4a14-a630-4d730c19c97d.pdf, 13.05.2023.

Şentürk, Ü. (2018). Yaşlılık Sosyolojisi. Bursa: Dora Basım Yayın.

Tufan, İ. (2002). Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık, İstanbul: Aykırı Yayıncılık.

Tufan, İ. (2014). Türkiye'de Yaşlılığın Yapısal Değişimi, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Tufan, İ. (2020). Gerontolojiye Hazırlık - Türkiye Gerontoloji Serisi, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Yıldırım, Ş. ve Şahin, F. (2015). Yaşlılık ve sosyal hizmet içinde: Modern Hayat ve Yaşlılık, (Edt.: H. Ceylan), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, ss. 55-95.

Yılmaz, V. (2018). Sosyal politika ve yaşlanma içinde: Yaşlanma ve Yaşlılık (Der.: A. Duben). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 173-189.

Yuvalı, E. (2018). 2022 sayılı 65 yaşını doldurmuş muhtaç, güçsüz ve kimsesiz türk vatandaşlarına aylık bağlanması hakkındaki kanunun değerlendirmesi, *Türkiye Adalet Akademisi Dergis*i, 10(37), ss. 51-73.

Zastrow, C. (2013). Sosyal Hizmete Giriş, (Çev.: D. B. Çiftçi), Ankara: Nika Yayınevi.

https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf, Erişim Tarihi: 14.05.2023

İLERİ YAŞTA BİLİŞSEL REHABİLİTASYON

Beynimiz her yaşta gelişebilir mi?

Dr. Pınar Uysal Cantürk

nobel

İLERİ YAŞTA BİLİŞSEL REHABİLİTASYON
Beynimiz her yaşta gelişebilir mi?

Dr. Pınar Uysal Cantürk

Yayın No.: 4736
Psikoloji / PDR No.: 416
ISBN: 978-625-397-052-9
E-ISBN: 978-625-397-053-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Uysal Cantürk, Pınar.
İleri Yaşta Bilişsel Rehabilitasyon -Beynimiz her yaşta gelişebilir mi?/ Pınar Uysal Cantürk
1. Basım, XIV + 126 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-052-9
E-ISBN: 978-625-397-053-6
1. Bilişsel Rehabilitasyon 2. Yaşlılık 3. Nöropsikoloji

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

YAZARIN ÖN SÖZÜ ..... **v**

SUNUŞ ..... **ix**

BİLİŞSEL REHABİLİTASYON **1**

1.1. Giriş 1
1.2. Bilişsel Rehabilitasyona Genel Bakış 3
1.3. Bilişsel Rehabilitasyonun Tarihçesi 4
1.3.1. Antik Mısır 4
1.3.2. Erken Dönem ve Öncüler 5
1.3.3. Birinci Dünya Savaşı ve Öncüler 7
1.3.4. İkinci Dünya Savaşı ve Öncüler 10
1.3.5. Yom Kippur Savaşı, Sonrası ve Öncüler 12
1.3.6. Daha Yakın Tarihler, Günümüz ve Gelecek 15
1.4. Bilişsel Rehabilitasyonda Model ve Teoriler 16
1.4.1. Değerlendirmeye Dair Model ve Teoriler 19
1.4.2. Duygusal Model ve Teoriler 19
1.4.3. Davranış ve Öğrenmeye Dair Model ve Teoriler 20
1.4.4. İyileşmeye Dair Model ve Teoriler 21
1.4.5. Müdahaleye Yönelik Teori ve Modeller 22
1.4.6. Diğer Model ve Teoriler 22
1.4.6.1. SORKC Modeli 22
1.4.6.2. Sinfonia Hemispherica Modeli 23
1.5. Bilişsel Rehabilitasyondaki Temel Yaklaşımlar 24
1.5.1. Bilişsel Yeniden Eğitme Yaklaşımı 24
1.5.2. Bilişsel Nöropsikoloji Teorileri Temelli Yaklaşım 25
1.5.3. Birleştirilmiş Yaklaşım 26
1.5.4. Bütünsel (Holistic) Yaklaşım 26

YAŞLANMA KAVRAMINA GENEL BAKIŞ 29
2.1. Yaşlanma Kavramı-Sınıflandırması 29
2.2. Türkiye'de/Dünyada Demografik Veriler 31
2.3. Yaşlanmaya Yeni Bakış 33

YAŞLANAN BEYİNDEKİ DEĞİŞİMLER 37
3.1. Organ Olarak Beynin Yaşlanması 37
3.2. Bilişsel İşlevlerde Bozulma 39
3.2.1. Öznel Bilişsel Bozukluk (ÖBB) 44
3.2.2. Hafif Bilişsel Bozukluk (HBB) 45
3.2.3. Demans 45
3.3. Duygu Durum Değişiklikleri Depresyon 47
3.3.1. Erken Başlangıçlı Depresyon (EBD) 47
3.3.2. Geç Başlangıçlı Depresyon (GBD) 48
3.3.2.1. Geç Başlangıçlı Depresyonun (GBD) Bilişsel İşlevlerle İlişkisi 49
3.3.3. Depresyonla İlgili Hipotezler 51
3.3.3.1. Vasküler Hipotez 51
3.3.3.2. Endokrin Hipotezi 52
3.3.3.3. Nöroinflamasyon Hipotezi 52
3.3.3.4. Amiloid ve Tau Hipotezi 53
3.4. Depresyon ve Demans Arasındaki İlişki 54
3.4.1. Erken Başlangıçlı Depresyon (EBD) ve Demans Arasındaki İlişki 55
3.5. Demans ve Depresyon Farkları 57

YAŞLILARDA BİLİŞSEL REHABİLİTASYON 59
4.1. Beyin Yaşlandıkça Gelişebilir mi? 59
4.2. Nörogenez ve Nöroplastisite Kavramları 59
4.2.1. Nörogenez ve Nöroplastisite Bize Ne Söyler? 62
4.3. Bilişsel Egzersiz Olarak Sayılabilecek Aktiviteler Nelerdir? 64
4.4. Bilişsel Rehabilitasyon Etkili mi? 67

REHABİLİTASYON UYGULAMA 73
5.1. İlk Değerlendirme 74
5.2. Demans Hastaları İçin Bilişsel Rehabilitasyon 84
5.3. Sağlıklı Yaşlılar İçin Bilişsel Rehabilitasyon 88

BİLİŞSEL EGZERSİZ İÇİN ÇALIŞMA ÖNERİLERİ 91

REFERANSLAR 105

REFERANSLAR

Aajami, Z. (2020). Relationship between depression and cognitive impairment among elderly: A cross-sectional study. *Journal of Caring Sciences, 9*(3), 148. **hptts://10.34172/jcs.2020.022**

Abdeljalil, A. B., de Mauléon, A., Baziard, M., Vellas, B., Lapeyre-Mestre, M. & Soto, M. (2021). Antidepressant Use and Progression of Mild to Moderate Alzheimer's Disease: Results from the European ICTUS Cohort. *Journal of the American Medical Directors Association, 22*(2), 433-439**. https://doi.org/10.1016/j.jamda.2020.06.028**

Ağaoğlu, E. (2020). Geç Başlangıçlı Depresyon Alzheimer Demansı Öncülü Olabilir Mi? Bir Biyobelirteç Çalışması. (Yayınlanmamış uzmanlık tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara**. http://hdl.handle.net/11655/23404**

Akça Kalem, Ş., Uysal Cantük, P., & Hanağası, H.A. (2018). Klinik Nöropsikolojide Testlerin Uygulanması ve Yorumlanması. Emre Kumral (Edt.), Klinik Nöropsikoloji ve Nöropsikiyatrik Hastalıklar (s.71). Ankara: Güneş Tıp Kitap Evleri.

Alexopoulos, G. S. (2019). Mechanisms and treatment of late-life depression. *Translational Psychiatry, 9*(188). hptts://10.1038/s41398-019-0514-6

Almeida, O. P., Hankey, G. J., Yeap, B. B., Golledge, J. & Flicker, L. (2017). Depression as a modifiable factor to decrease the risk of dementia. *Translational psychiatry*, 7(5), e1117-e1117. **hptts://10.1038/tp.2017.90**

Altındiş M. (2013). *Yaşlılarda Güncel Sağlık Sorunları ve Bakımı.* İstanbul Tıp Kitabevi, İstanbul.

Alzheimer's Disease İnternational. (2021). Dementia facts & figures. **https://www.alzint.org/about/dementia-facts-figures/**

Amara, P. S., Naveed, Z., Wichman, C. S., Fox, H. S. & Baccaglini, L. (2021). Neurocognitive impairment and health-related quality of life among people living with Human Immunodeficiency Virus (HIV). *PLOS ONE*, *16*(4), e0248802. **https://doi.org/10.1371/journal.pone.0248802**

American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders, 5th ed. Arlington: American Psychiatric Association.

Anderton B. H. (2002). Ageing of the brain. *Mech Ageing Dev. 123*(7), 811-7. **hptts:// 10.1016/s0047-6374(01)00426-2.**

Aydın, Z. (2006). Toplum ve birey için sağlıklı yaşlanma: Yaşam biçiminin rolü. *SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, *13*(4), 43-46.

Aydın, C. A. (2020). Alzheimer Disease and Dementia Journal of Literature *Pharmacy Sciences,* 9(2), 125-136. **hptts://10.5336/pharmsci.2019-71813**

Azouvi, P., Arnould, A., Dromer, E. & Vallat-Azouvi, C. (2017). Neuropsychology of traumatic brain injury: An expert overview. *Revue neurologique*, *173*(7-8), 461-472. **https://doi.org/10.1016/j.neurol.2017.07.006**

Baddeley, A. D. & Hitch, G. (1974). Working memory. G. H. Bower (Ed.), *The psychology of learning and motivation* içinde (vol. 8, s. 47-89). San Diego, CA: Academic Press.

Ball, K., Berch, D.B., Helmers, K.F., Jobe, J.B., & Willis, S.L. (2002). Effects of Cognitive Training Interventions With Older Adults: A Randomized Controlled Trial. JAMA, 288(18): 2271-2281. **doi:10.1001/jama.288.18.2271**

Ballesteros, S., Mayas, J., Prieto, A., Ruiz-Marquez, E., Toril, P. & Reales, J. M. (2017). Effects of Video Game Training on Measures of Selective Attention and Working Memory in Older Adults: Results from a Randomized Controlled Trial. *Frontiers in Aging Neuroscience*, *9***. https://doi.org/10.3389/fnagi.2017.00354**

Bartfai, A., ÅSberg, M., Beser, A., Sorjonen, K., Wilczek, A. & Warkentin, S. (2021). Impaired Cognitive Functioning in Stress Induced Exhaustion Disorder. A New Tablet Based Assessment. *Impaired Cognitive Functioning in Stress Induced Exhaustion Disorder. A New Tablet Based Assessment*. Published. **https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-255286/v1**

Barton, C., & Alexander, J. F. (1977). Therapists' skills as determinants of effective systems-behavioral family therapy. *International Journal of Family Counseling*, 5(2), 11-19. **hptts://10.1080/01926187708250256**

Bartzokis, G., Cummings, J. L., Sultzer, D., Henderson, V. W., Nuechterlein, K. H. & Mintz, J. (2003). *White Matter Structural Integrity in Healthy Aging Adults and Patients With Alzheimer Disease*. Archives of Neurology, 60(3), 393. **https://10.1001/archneur.60.3.393**

Bates, M. E., Bowden, S. C. & Barry, D. (2002). Neurocognitive impairment associated with alcohol use disorders: implications for treatment. *Experimental and clinical psychopharmacology*, *10*(3), 193-212. **https://doi.org/10.1037//1064-1297.10.3.193**

Beck, A. T. (1996). Beyond belief: A theory of modes, personality, and psychopathology. P. M. Salkovskis (Ed.), *Frontiers of cognitive therapy,* 1-25. New York, USA: The Guilford Press.

Ben-Yishay, Y. & Diller, L. (2011). *Handbook of Holistic Neuropsychological Rehabilitation: Outpatient Rehabilitation of Traumatic Brain Injury*. New York, USA: Oxford University Press.

Bhome, R., Howard, R. J., Huntley, J. D. & Berry, A. J. (2018). *INTERVENTIONS FOR SUBJECTIVE COGNITIVE DECLINE: SYSTEMATIC REVIEW AND META-ANALYSIS. Alzheimer's & Dementia, 14(7), P674.* **https://10.1016/j.jalz.2018.06.706**

Birinci, E. (2021). Yaşlı Bireylerin Yaşam Kalitesi ve Depresyon Durumlarının İncelenmesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi,* 17, 119-129. **https://doi.org/10.46218/tshd.877121**

Booven, D., Mengying Li, Sunil Rao, J., Blokhin, I. O., Dayne Mayfield, R., Barbier, E., Heilig, M. & Wahlestedt, C. (2021). Alcohol use disorder causes global changes in splicing in the human brain. *Translational Psychiatry*, *11*(1). **https://doi.org/10.1038/s41398-020-01163-z**

Brewer-Mixon, K. K. & Cullum, C. M. (2013). *Historical Principles and Foundations of Neuropsychological Rehabilitation*. In C.A. Noggle & R.S. Dean with M.T. Barisa (Eds.). Neuropsychological Rehabilitation. New York: Springer Publishing Company. https://www.resear chgate.net/publicatio n/272818737_Brewer-Mixon_KK_Cullum_C M_2013_Historical_Princip les_and_Foundations_of_Neuropsychological_Rehabilitation_In_CA_Nog gle_RS_Dean_with_MT _Barisa_Eds_Neuropsychological_Rehabilitation _New_York_Springer_Pu

Bruce, V. & Young, A. (1986). Understanding face recognition. *British Journal of Psychology*, *77*(3), 305-327. **hptts://10.1111/j.2044-8295.1986.tb02199.x**

Brooker, H., Wesnes, K. A., Ballard, C., Hampshire, A., Aarsland, D., Khan, Z., Stenton, R., Megalogeni, M. & Corbett, A. (2019). The relationship between the frequency of number-puzzle use and baseline cognitive function in a large online sample of adults aged 50 and over. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, *34*(7), 932–940. **https://doi.org/10.1002/gps.5085**

Bruijnen, C. J. W. H., Dijkstra, B. A. G., Walvoort, S. J. W., Markus, W., VanDerNagel, J. E. L., Kessels, R. P. C. & de Jong, C. A. J. (2019). Prevalence of cognitive impairment in patients with substance use disorder. *Drug and Alcohol Review*, *38*(4), 435-442. **https://doi.org/10.1111/dar.12922**

Canatan A. (2008). Sosyal Yönleriyle Yaşlılık, Palme Yayıncılık, Ankara.

Cantón-Habas, V., Rich-Ruiz, M., Romero-Saldaña, M. & Carrera-González, M. D. P. (2020). Depression as a Risk Factor for Dementia and Alzheimer's Disease. *Biomedicines*, 8(11), 457. **https://doi.org/10.3390/biomedicines8110457**

Camarda, C., Pipia, C., Azzarello, D., Battaglini, I., Romeo, G., Chiodi, M. & Camarda, R. (2018). Vascular Risk Factors, Vascular Diseases, and Imaging Findings in a Hospital-based Cohort of Mild Cognitive Impairment Types. *Current Alzheimer Research*, *15*(7), 679-690. **https://doi.org/10.2174/1567205015666180119110712**

Chandler, M. J., Parks, A. C., Marsiske, M., Rotblatt, L. J. & Smith, G. E. (2016). Everyday Impact of Cognitive Interventions in Mild Cognitive Impairment: a Systematic Review and Meta-Analysis*. Neuropsychology Review, 26(3), 225-251.* **https://10.1007/s11065-016-9330-4**

Chang, Y., Cho, B., Lee, E., Kim, J., Yoo, J., Sung, J. S. & Kim, J. (2021). Electromagnetized gold nanoparticles improve neurogenesis and cognition in the aged brain. *Biomaterials*, 278, 121157.

Compton, J., Van Amelsvoort, T. & Murphy, D. (2001). HRT and its effect on normal ageing of the brain and dementia*. British Journal of Clinical Pharmacology, 52(6), 647-653.* **https://10.1046/j.0306-5251.2001.01492.x**

Coltheart, M. (1985). Cognitive neuropsychology and reading. M. Posner ve O.S.M. Marin (Ed.), *Attention and performance* içinde (11). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Craig, A., Guest, R., Tran, Y. & Middleton, J. (2017). Cognitive Impairment and Mood States after Spinal Cord Injury. *Journal of neurotrauma*, *34*(6), 1156-1163. **https://doi.org/10.1089/neu.2016.4632**

Dafsari, F. S. & Jessen, F. (2020). Depression—an underrecognized target for prevention of dementia in Alzheimer's disease. *Translational Psychiatry,* 10 (160), 1-13. **https://doi.org/10.1038/s41398-020-0839-1**

D'Amato, R.C. & Hartlage, L. C. (Eds.). (2008). Essentials of Neuropsychological Assessment: Treatment Planning for Rehabilitation. (2nd edn.) New York: Springer Publishing Company **https:// books.google.co.uk/books?hl=en&lr=&id=YbxbAAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA3&ots=NA44nrawqi&sig=CZ_pGNZ0z5NYTSo-Oc8Kl3iPzYc#v=onepage&q&f=false**

Datta, S. & Newberg, A. (2020). The relationship between the brain and spirituality with respect to aging and neurodegenerative diseases: clinical and research implications. *Journal of Religion, Spirituality & Aging*, *32*(4), 357-380. **https://doi.org/10.1080/15528030.2020.1773372**

Davis, J. C.; Bryan, S.; Marra, C. A.; Hsiung, G. Y. R.; Liu-Ambrose, T. (2015). Challenges with cost-utility analyses of behavioral interventions among older adults at risk for dementia. *Br. J. Sports Med*. *49*, 1343-1347.

Deivitt, Mc. & Thomas, M. (US Bureau of the Cencus Report WP/96) "World Population Profile: 1996", U.S. Government Printing Office, Washington DC, 3, 1996.

Deng, L., Zhang, X., Gao, Y., Turner, D., Qian, F., Lu, H., Vermund, S. H., Zhang, Y. & Qian, H. Z. (2021). Association of HIV infection and cognitive impairment in older adults: A meta-analysis. *Ageing Research Reviews*, *68*, 101310. **https://doi.org/10.1016/j.arr.2021.101310**

Demirtaş, Ş., Güngör, C. & Demirtaş, R. N. (2017). Sağlıklı Yaşlanma ve Fiziksel Aktivite: Bireysel, Psikososyal ve Çevresel Özelliklerin Buna Katkısı/Healthy aging and physical activity: The contribution of individual, psychosocial and environmental features to this. *Osmangazi Tıp Dergisi*, *39*(1), 100-108.

Devi, Y., Khan, S., Rana, P., Deepak, & Dhandapani, S. (2020). Cognitive, Behavioral, and Functional Impairments among Traumatic Brain Injury Survivors: Impact on Caregiver Burden. J Neurosci Rural Pract 2020; 11(04): 629-635, **DOI: 10.1055/s-0040-1716777**

Deweer, B., Pillon, B., Pochon, J. B. & Dubois, B. (2001). Is the HM story only a 'remote memory'?: Some facts about hippocampus and memory in humans. *Behavioural Brain Research*, *127*(1-2), 209-224.

Dünya Sağlık Örgütü. (2021). Risk reduction of cognitive decline and dementia. 18.09.2021 tarihinde **https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/344707/9789240034624-eng.pdf**

Eckerström, M., Nilsson, S., Zetterberg, H., Blennow, K. & Grahn, A. (2020). Cognitive impairment without altered levels of cerebrospinal fluid biomarkers in patients with encephalitis caused by varicella-zoster virus: a pilot study. *Scientific Reports*, *10*(1). **https://doi.org/10.1038/s41598-020-79800-2**

Elfgren, C., Gustafson, L., Vestberg, S. & Passant, U. (2010). Subjective memory complaints, neuropsychological performance and psychiatric variables in memory clinic attendees: A 3-year follow-up study. *Archives of Gerontology and Geriatrics, 51(3), e110-e114.* **https://10.1016/j.archger.2010.02.**

Ezzati, A., Katz, M. J., Derby, C. A., Zimmerman, M. E. & Lipton, R. B. (2019). Depressive symptoms predict incident dementia in a community sample of older adults: results from the einstein aging study. *Journal of geriatric psychiatry and neurology*. 32(2), 97-103. **https://doi.org/10.1177/0891988718824036**

Fantie, B. D. (2015). Brain Damage: Neuropsychological Rehabilitation. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 813-820.* **https://doi.org/10.1016/b978-0-08-097086-8.55005-3**

Farokhi-Sisakht, F., Farhoudi, M., Sadigh-Eteghad, S., Mahmoudi, J., Mohaddes, G. (2019). Cognitive Rehabilitation Improves Ischemic Stroke-Induced Cognitive Impairment: Role of Growth Factors. Journal of Stroke and Cerebrovascular Diseases, Volume 28, Issue 10, 104299, ISSN 1052-3057, **https://doi.org/10.1016/j.jstrokecerebrovasdis.2019.07.015.**

Farruggia, M. C. & Small, D. M. (2019). Effects of adiposity and metabolic dysfunction on cognition: A review. *Physiology & Behavior*, *208*, 112578. **https://doi.org/10.1016/j.physbeh.2019.112578**

Filatov, A., Sharma, P., Hindi, F., Espinosa, P S. (2020). Neurological complications of coronavirus disease (COVID-19): Encephalopathy. Cureus, 12(3): e7352.

Finsterer, J. & Stollberger, C. (2020). Update on the neurology of COVID-19. *Journal of medical virology*, *92*(11), 2316-2318. **https://doi.org/10.1002/jmv.26000**

Fissler, P., Küster, O. C., Laptinskaya, D., Loy, L. S., von Arnim, C. A. F. & Kolassa, I. T. (2018). Jigsaw Puzzling Taps Multiple Cognitive Abilities and Is a Potential Protective Factor for Cognitive Aging. *Frontiers in Aging Neuroscience*, *10*. **https://doi.org/10.3389/fnagi.2018.00299**

Gainotti, G. (1993). Emotional and psychosocial problems after brain injury. *Neuropsychological Rehabilitation*, 3, 259-277.

Gallagher, M., McLeod, H. J. & McMillan, T. M. (2019). A systematic review of recommended modifications of CBT for people with cognitive impairments following brain injury. *Neuropsychological Rehabilitation*, 29(1), 1-21. **hptts://10.1080/09602011.2016.1258367**

Ganguli, M., Beer, J. C., Zmuda, J. M., Ryan, C. M., Sullivan, K. J., Chang, C. H. & Rao, R. H. (2020). Aging, Diabetes, Obesity, and Cognitive Decline: A Population-Based Study. *Journal of the American Geriatrics Society*, *68*(5), 991-998. **https://doi.org/10.1111/jgs.16321**

García-Betances, R. I., Jiménez-Mixco, V., Arredondo, M. T. & Cabrera-Umpiérrez, M. F. (2014). Using Virtual Reality for Cognitive Training of the Elderly. *American Journal of Alzheimer's Disease & Other Dementias*, 30(1), 49-54. **hptts://10.1177/1533317514545866**

Ghosh, R., Dubey, S., Finsterer, J., Chatterjee, S. & Ray, BK. (2020). SARS-CoV-2-Associated Acute Hemorrhagic, Necrotizing Encephalitis (AHNE) Presenting with Cognitive Impairment in a 44-Year-Old Woman without Comorbidities: A Case Report. Am J Case Rep 2020; 21: e925641. **doi: 10.12659/AJCR.925641**

Gould, T. J. (2010). Addiction and cognition. *Addiction science & clinical practice*, *5*(2), 4-14.

Gökdağ, C. (2020). Depresyon ve Anksiyete İçin Tanılar Üstü Faktörlerin İncelenmesi: Nörotisizm, Duygu Düzenleme ve Tekrarlayıcı Düşünme Arasındaki İlişkiler (Yayınlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.

Gracey, F. & Wilson, B. A. (2013). Theoretical Approaches to Cognitive Rehabilitation. L. H. Goldstein & J. E. McNeil (Ed.), *Clinical Neuropsychology: A Practical Guide to Assessment and Management for Clinicians* (2. baskı) içinde (s. 463-477). West Sussex, İngiltere: Wiley.

Greenaway, M. C., Duncan, N. L. & Smith, G. E. (2013). The memory support system for mild cognitive impairment: randomized trial of a cognitive rehabilitation intervention. *International Journal of Geriatric Psychiatry, 28(4), 402-409.* **https://10.1002/gps.3838**

Gross, Y. & Schutz, L. E. (1986). Intervention models in neuropsychology. B.P. Uzzell & Y. Gross (Ed.), *Clinical neuropsychology of intervention* içinde (s. 179-205). Boston, USA: Martinus Nijhoff.

Grossi, G., Perski, A., Osika, W. & Savic, I. (2015). Stress-related exhaustion disorder - clinical manifestation of burnout? A review of assessment methods, sleep impairments, cognitive disturbances, and neuro-biological and physiological changes in clinical burnout. *Scandinavian Journal of Psychology*, *56*(6), 626-636. **https://doi.org/10.1111/sjop.12251**

Hafting, T., Fyhn, M., Molden, S., Moser, M.-B. & Moser, E. I. (2005). Microstructure of a spatial map in the entorhinal cortex. *Nature, 436*(7052), 801-806. **https://10.1038/nature03721**

Halligan, P. & Wade, D. (Eds). (2005). *The Effectiveness of Rehabilitation for Cognitive Deficits.* Oxford University Press. **https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198526544.001.0001. https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=V_dsKrSb7usC&oi=fnd&pg=PA21&dq=cognitive+rehabilitation+history&ots=JKdIS6CWNK&sig=tqGtfYC_q08hKsrZFzIAQ2XLu9s&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false**

Han, J. W., Maillard, P., Harvey, D., Fletcher, E., Martinez, O., Johnson, D. K., Olichney, J. M., Farias, S. T., Villeneuve, S., Jagust, W., Mungas, D. & DeCarli, C. (2020). Association of vascular brain injury, neurodegeneration, amyloid, and cognitive trajectory. *Neurology*, *95*(19), e2622-e2634. **https://doi.org/10.1212/wnl.0000000000010531**

Harris, L., Griem, J., Gummery, A., Marsh, L., Defres, S., Bhojak, M., Das, K., Easton, A., Solomon, T., Kopelman, M. & ENCEPH UK study group (2020). Neuropsychological and psychiatric outcomes in encephalitis: A multi-centre case-control study. *PloS one*, *15*(3), e0230436. **https://doi.org/10.1371/journal.pone.0230436**

Heitger, M. H., Jones, R. D., Dalrymple-Alford, J. C., Frampton, C. M., Ardagh, M. W. & Anderson, T. J. (2006). Motor deficits and recovery during the first year following mild closed head injury. *Brain injury*, *20*(8), 807-824. **https://doi.org/10.1080/02699050600676354**

High, W. M., Jr., Sander, A. M., Struchen, M. A. & Hart, K. A. (Eds.). (2005). *Rehabilitation for traumatic brain injury.* Oxford University Press. **https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=mhGgWjuemyQC&oi=fnd&pg=PR9&dq=traumatic+brain+injury+and+rehabilitation&ots=cxUiDTvU-0&sig=m1RWSe7ULuPJsN8kivr6LQK__Ro&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false**

Hill, N. T. M., Mowszowski, L., Naismith, S. L., Chadwick, V. L., Valenzuela, M. & Lampit, A. (2017). Computerized Cognitive Training in Older Adults With Mild Cognitive Impairment or Dementia: A Systematic Review and Meta-Analysis. *American Journal of Psychiatry,* 174(4), 329-340. **https://10.1176/appi.ajp.2016.1603**

Holmquist, S., Nordström, A., Nordström, P. (2020). The association of depression with subsequent dementia diagnosis: A Swedish nationwide cohort study from 1964 to 201. *Plos Medicine, 17*(1), e1003016. **https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1003016**

Hortobágyi, T., Granacher, U., Fernandez-del-Olmo, M., Howatson, G., Manca, A., Deriu, F. & Colomer-Poveda, D. (2021). Functional relevance of resistance training-induced neuroplasticity in health and disease. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews, 122*, 79-91. **https://10.1016/j.neubiorev.2020.1**

Huang, S. W., Wang, W. T., Chou, L. C., Liou, T. H. & Lin, H. W. (2017). Risk of Dementia in Patients with Spinal Cord Injury: A Nationwide Population-Based Cohort Study. *Journal of neurotrauma*, *34*(3), 615-622. **https://doi.org/10.1089/neu.2016.4525**

Hoyer WJ, & Verhaeghen P. (2006). Memory aging. In: Birren JE, Schaie KW editor(s). Handbook of the psychology of aging. 6th Edition. Amsterdam: Academic Press, 2006: 209-32.

Irazoki, E., Contreras-Somoza, L. M., Toribio-Guzmán, J. M., Jenaro-Río, C., van der Roest, H. & Franco-Martín, M. A. (2020). Technologies for cognitive training and cognitive rehabilitation for people with mild cognitive impairment and dementia. A systematic review. *Front Psychol.* 11: 648. **hptts://10.3389/fpsyg.2020.00648**

İçli, G. (2010). 'Yaşlılar ve yaşlılığın değerlendirilmesi: Denizli ili üzerine niteliksel bir araştırma'. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi / Elderly Issues Research Journal,* 1:1-13.

İzci, Y. & Erbaş, Y. C. (2015). Hipokampus: yapısı ve fonksiyonları. *Türk Nöroşirürji Dergisi*, *25*(3), 287-95.

James, C. E., Altenmüller, E., Kliegel, M., Krüger, T. H., van de Ville, D., Worschech, F., Abdili, L., Scholz, D. S., Jünemann, K., Hering, A., Grouiller, F., Sinke, C. & Marie, D. (2020). Train the brain with music (TBM): brain plasticity and cognitive benefits induced by musical training in elderly people in Germany and Switzerland, a study protocol for an RCT comparing musical instrumental practice to sensitization to music. *BMC Geriatrics*, *20*(1)**. https://doi.org/10.1186/s12877-020-01761-y**

Johnstone, B. & Stonnington, H. H. (Eds.). (2009). Rehabilitation of Neuropsychological Disorders: A Practical Guide for Rehabilitation Professionals (2nd ed.). *Psychology Press*. **https://doi.org/10.4324/9780203837931**

Jonsdottir, I. H., Nordlund, A., Ellbin, S., Ljung, T., Glise, K., Währborg, P. & Wallin, A. (2013). Cognitive impairment in patients with stress-related exhaustion. *Stress (Amsterdam, Netherlands)*, *16*(2), 181-190. **https://doi.org/10.3109/10253890.2012.708950**

Kalınkara V. (2011). Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi. Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara, s. 1-97.

Kanfer, F. H. & Saslow, G. (1969). Behavioral diagnosis. C. Franks (Ed.), *Behavior therapy: Appraisal and Status* içinde (s. 417-444). New York, USA: McGraw Hill.

Kaptan, Z. & Üzüm, G. (2016). Erişkin hipokampal nörogenezin öğrenme ve hafıza fonksiyonlarındaki rolü. *Türk Nöroloji Dergisi*, 22, 149-155.

Kim, J. & Kim, Y. (2021). Crosstalk between Depression and Dementia with Resting-State fMRI Studies and Its Relationship with Cognitive Functioning. *Biomedicines*, 9(1), 82. **https://doi.org/10.3390/ biomedicines9010082**

Klempin, F.; Kempermann, G. (2007). Adult hippocampal neurogenesis and aging. Eur. Arch. Psych. Clin. Neurosci. 257, 271-280.

Kliemann, D., Adolphs, R., Tyszka, J. M., Fischl, B., Yeo, B. T., Nair, R. & Paul, L. K. (2019). Intrinsic functional connectivity of the brain in adults with a single cerebral hemisphere. *Cell reports*, *29*(8), 2398-2407.

Klimova, B. (2018). Learning a Foreign Language: A Review on Recent Findings About Its Effect on the Enhancement of Cognitive Functions Among Healthy Older Individuals. *Frontiers in Human Neuroscience*, *12*. **https://doi.org/10.3389/fnhum.2018.00305**

Koob, G. F. (2014). Neurocircuitry of alcohol addiction: synthesis from animal models. *Handbook of clinical neurology*, *125*, 33-54. **https://doi.org/10.1016/B978-0-444-62619-6.00003-3**

Kotan, V. O., Kotan, Z., Aydın, B. & Kırlı, S. (2018). Depresyon Hastalarında Nörodavranışsal Kognitif Durum Değerlendirme Testi Sonuçları. Ankara Medical Journal, 18(1), 84-93. **https://doi.org/10.17098/amj.408969**

Kudiaki, Ç. (2010). Alzheimer hastalığı, vasküler demans ve lewy cisimcikli demans'ta öne çıkan bilişsel bozulmalar. Türk Geriatri Dergisi, 13(3), 47-51.

Landry, T. & Huang, H. (2021). Mini review: The relationship between energy status and adult hippocampal neurogenesis. *Neuroscience Letters*, 765, 136261.

Langenbahn, D. M., Rath, J. F. & Diller, L. (2019). Historical Development of Neuropsychological Rehabilitation. *The Oxford Handbook of History of Clinical Neuropsychology.* **https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199765683.013.22**

Lee, A. T., Fung, A. W., Richards, M., Chan, W. C., Chiu, H. F., Lee, R. S. & Lam, L. C. (2021). Risk of incident dementia varies with different onset and courses of depression. *Journal of Affective Disorders,* 282, 915-920. **https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.12.195**

Li, H., Li, J., Li, N., Li, B., Wang, P., & Zhou, T. (2011). Cognitive intervention for persons with mild cognitive impairment: A meta-analysis. Ageing Research Reviews, 10(2), 285-296. **https://10.1016/j.arr.2010.11.003**

Li, Y., Cao, T., Ritzel, R. M., He, J., Faden, A. I. & Wu, J. (2020). Dementia, Depression, and Associated Brain Inflammatory Mechanisms after Spinal Cord Injury. *Cells*, *9*(6), 1420. **https://doi.org/10.3390/cells9061420**

Li, Y., Bai, W. & Hashikawa, T. (2020). The neuroinvasive potential of SARS-CoV2 may play a role in the respiratory failure of COVID-19 patients. *Journal of Medical Virology*, *92*(6), 552-555. **https://doi.org/10.1002/jmv.25728**

Lillo-Crespo, M., Forner-Ruiz, M., Riquelme-Galindo, J., Ruiz-Fernández, D. & García-Sanjuan, S. (2019). Chess Practice as a Protective Factor in Dementia. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *16*(12), 2116. **https://doi.org/10.3390/ijerph16122116**

Linnemann, C. & Lang U.E. (2020). Pathways Connecting Late-Life Depression and Dementia. *Frontiers Pharmacology, 11*(279). **hptts://10.3389/fphar.2020.00279**

Livingston, G., Huntley, J., Sommerlad, A., Ames, D., Ballard C., Banarjee, S., Brayne, C., Burns, A., Cohen-Mansfield, J., Cooper, C., Costafreda, S., Dias, A., Fox, N., Gitlin, L., Howard, R., Kales, H., Kivimäki, M., Larson, E., Ogunniyi, A., Orgeta, V., Ritchie, K., Rockwood, K., Sampson, E., Samus, Q., Schneider, L., Selbæk, G., Teri, L. & Mukadam, N. (2020). Dementia prevention, intervention, and care: 2020 report of *the Lancet Commission*, 396(10248), 413-446. **https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30367-6**

Luders, E., Kurth, F., Mayer, E. A., Toga, A. W., Narr, K. L. & Gaser, C. (2012). The unique brain anatomy of meditation practitioners: alterations in cortical gyrification. *Frontiers in human neuroscience*, *6*, 34. **https://doi.org/10.3389/fnhum.2012.00034**

Magnin, E., Ryff, I., Brun, B., Decavel, P., Hague, S. & Moulin, T. (2019). *Historical Pathway from Description of Cognitive Recovery to Formal Neuropsychological Rehabilitation.* Front Neurol Neurosci. *44*: 179-191. https://doi.org/10.1159/000494962

Maguire, E. A., Frackowiak, R. S. & Frith, C. D. (1997). Recalling routes around London: activation of the right hippocampus in taxi drivers. *Journal of neuroscience*, *17*(18), 7103-7110.

Majd, M., Saunders, E. & Engeland, C. (2020). Inflammation and the dimensions of depression: A review. Frontiers in Neuroendocrinology, 56, 100800. **https://doi.org/10.1016/j.yfrne.2019.100800**

Malia, K., Law, P., Sidebottom, L., Bewick, K., Danziger, S., Schold-Davis, E., Martin-Scull, R., Murphy, K. & Vaidya, A. (2004). Recommend ations for best practice in cognitive rehabilitation therapy: Acquired brain injury. *The Society for Cognitive Rehabilitation*, Inc.; s. 58.

Marshall, J., Gurd, J. & Kischka, U. (Eds.). (2010). The Handbook of Clinical Neuropsychology: Oxford University Press. Retrieved 13 Oct. 2021, from **https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199234110.001.0001. https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=YLSr8Ze_XEgC&oi=fnd&pg=PA50&dq=cognitive+neuropsychology+rehabilitation&ots=KzOoEVSSMb&sig=gvMwi42hloGktMl8gjdHOGAYYD0&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false**

Mattson, M. P., Maudsley, S. & Martin, B. (2004). BDNF and 5-HT: a dynamic duo in age-related neuronal plasticity and neurodegenerative disorders. *Trends in Neurosciences,* 27(10), 589-594. **https://10.1016/j.tins.2004.08.001 10.1016/j.tins.2004.08.001**

McFall, G. P., McDermott, K. L. & Dixon, R. A. (2019). Modifiable risk factors discriminate memory trajectories in non-demented aging: Precision factors and targets for promoting healthier brain aging and preventing dementia. *Journal of Alzheimer's Disease*, *70*(1), 101-118.

McGlynn, S. M. (1990). Behavioral approaches to neuropsychological rehabilitation. *Psychological Bulletin*, 108(3), 420-441. **hptts://10.1037/0033-2909.108.3.420**

McInnes, K., Friesen, C. L., MacKenzie, D. E., Westwood, D. A. & Boe, S. G. (2019). Correction: Mild Traumatic Brain Injury (mTBI) and chronic cognitive impairment: A scoping review. *PLOS ONE*, *14*(6), e0218423. **https://doi.org/10.1371/journal.pone.0218423**

Mehta, P., Dhar, R. & Messias, E. (2020). Successful Aging. *Positive Psychiatry, Psychotherapy and Psychology*, 73-90**. https://doi.org/10.1007/978-3-030-33264-8_7**

Mishra, A. K., Lal, A., Sahu, K. K., George, A. A. & Sargent, J. (2020). Letter to the Editor Regarding "Neurological Impact of Coronavirus Disease (COVID-19): Practical Considerations for the Neuroscience Community". *World neurosurgery*, *142*, 533-534. **https://doi.org/10.1016/j.wneu.2020.05.089**

Mitchell, A. J., Beaumont, H., Ferguson, D., Yadegarfar, M. & Stubbs, B. (2014). Risk of dementia and mild cognitive impairment in older people with subjective memory complaints: meta-analysis. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 130(6), 439-451. **https://10.1111/acps.12336**

Mohamed, A. & M, E. (2020). Cognitive impairment and pregabalin dependence. *Egyptian Journal of Psychiatry*, *41*(1), 14. **https://doi.org/10.4103/ejpsy.ejpsy_34_19**

Moreno-Agostino, D., Daskalopoulou, C., Wu, Y.-T., Koukounari, A., Haro, J. M., Tyrovolas, S. & Prina, A. M. (2020). The impact of physical activity on healthy ageing trajectories: evidence from eight cohort studies. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 17(1), 1-12.

Morys, F., Dadar, M. & Dagher, A. (2021). Association Between Midlife Obesity and Its Metabolic Consequences, Cerebrovascular Disease, and Cognitive Decline. *The Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism*. Published. **https://doi.org/10.1210/clinem/dgab135**

Motes, M. A., Yezhuvath, U. S., Aslan, S., Spence, J. S., Rypma, B. & Chapman, S. B. (2018). Higher-order cognitive training effects on processing speed–related neural activity: a randomized trial. *Neurobiology of aging*, *62*, 72-81.

Mukherjee J, Christian BT, Dunigan KA, Shi B, Narayanan TK, Satter M & Mantil J. (2002). Brain imaging of 18F-fallypride in normal volunteers: blood analysis, distribution, test-retest studies, and preliminary assessment of sensitivity to aging effects on dopamine D-2/D-3 receptors*. Synapse*.1; 46(3), 170-88. **https://10.1002/syn.10128. PMID: 12325044.**

Muniswamy, N. R., Mukku, S. S. R., Sivakumar, P. T., Rajur, S., Rajeswaran, J., Mehta, U. M., Thirthalli, J., Kumar, K. J. & Varghese, M. (2020). Study of neuropsychological deficits in late onset depression. *Asian Journal of Psychiatry*, *54*, 102435. **https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.102435**

Murphy, M. J., Fani, L., Ikram, M. K., Ghanbari, M. & Ikram, M. A. (2021). Herpes simplex virus 1 and the risk of dementia: a population-based study. *Scientific Reports*, *11*(1). **https://doi.org/10.1038/s41598-021-87963-9**

Nascimento, M. M. (2021). Dance, aging, and neuroplasticity: an integrative review. *Neurocase*, 1-10. Advance online publication. **https://doi.org/10.1080/13554794.2021.1966047**

Neergaard, J. S., Dragsbæk, K., Christiansen, C., Nielsen, H. B., Brix, S., Karsdal, M. A. & Henriksen, K. (2017). Metabolic Syndrome, Insulin Resistance, and Cognitive Dysfunction: Does Your Metabolic Profile Affect Your Brain?. *Diabetes*, *66*(7), 1957-1963. **https://doi.org/10.2337/db16-1444**

Nekludov, M., Bellander, B. M., Gryth, D., Wallen, H. & Mobarrez, F. (2017). Brain-Derived Microparticles in Patients with Severe Isolated TBI. *Brain injury*, *31*(13-14), 1856-1862. **https://doi.org/10.1080/02699052.2017.1358395**

Nguyen, B. N., Malavita, M., Carter, O. L. & McKendrick, A. M. (2021). Neuroplasticity in older adults revealed by temporary occlusion of one eye. *Cortex*, *143*, 1-11.

Nijmeijer, S. E., van Tol, M. J., Aleman, A. & Keijzer, M. (2021). Foreign Language Learning as Cognitive Training to Prevent Old Age Disorders? Protocol of a Randomized Controlled Trial of Language Training vs. Musical Training and Social Interaction in Elderly With Subjective Cognitive Decline. *Frontiers in Aging Neuroscience*, *13*. **https://doi.org/10.3389/fnagi.2021.550180**

Noggle, C. A., Dean, R. S. & Barisa, M. T. (2013). *Neuropsychological rehabilitation*. New York: Springer Pub. Co., LLC. **https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=vBO9RNy2wXsC&oi=fnd&pg=PP1&dq=neuropsychological+rehabilitation&ots=pq2vYImKlG&sig=vbKHyydIpsdHvlQfaA15MtUZLZ8&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false**

Novakovic-Agopians, T. & Abrams, G. (2014). Cognitive Rehabilitation Therapy. *Encyclopedia of the Neurological Sciences*, 824-826. **https://doi.org/10.1016/b978-0-12-385157-4.00481-4**

Nyberg, L. & Bäckman, L. (2004). Cognitive ageing: a view from brain imaging. In: Dixon R, Bäckman L, Nilsson L, eds. New frontiers in cognitive ageing. Oxford: Oxford University Press, 135-160.

Organization, F. A. A. (2020). *The State of Food Security and Nutrition in the World 2020: Transforming food systems for affordable healthy diets*. Food & Agriculture Organization.

Ökten, A. İ. & Güzel, A. (2012). Beynin Arteryel Anatomisi. *Türk Nöroşirürji Dergisi,* 22(3), 171-188.

Özdemirkan, T., Şenlik, Z. B. & Şimşek, A. Ç. (2020). Sağlıklı aktif başarılı yaşlanma. *Turkey Health Literacy Journal*, 1(1), 61-67.

Paiva, I. H. R., Duarte-Silva, E. & Peixoto, C. A. (2020). The role of prebiotics in cognition, anxiety, and depression. *European Neuropsychopharmacology*, *34*, 1-18. **https://doi.org/10.1016/j.euro neuro.2020.03.006**

Pannese, E. (2011). Morphological changes in nerve cells during normal aging. *Brain Structure and Function, 216*(2), 85-89. **https://10.1007/s00429-011-0308-y**

Parente, R. & Stapleton, M. (1997). History and systems of cognitive rehabilitation. *NeuroRehabilitation*, 8(1): 3-11. **https://doi.org/10.3233/NRE-1997-8102.**

Parente, R. & Herrmann, D. (2010). *Chapter 1 History and Systems of Cognitive Rehabilitation* Retraining Cognition: Techniques and Applications. 2010, ProEd Publishers, Austin, Texas.

Ponsford, J. (Ed.). (2004). *Cognitive and behavioral rehabilitation: From neurobiology to clinical practice.* Guilford Press. **https://doi.org/10.1080/02699050500182149 https://books.google.com.tr/ books?hl=tr&lr=&id=q4P7QT7i2HAC&oi=fnd&pg=PA1&dq=cognitive +rehabilitation+World+War&ots=CsEAkmFukl&sig=VMMHsdbQUtL jUG7xJxhePyGCf40&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false**

Poser, U. (1996). Historical Review of Neuropsychological Rehabilitation in Germany, Neuropsychological Rehabilitation: *An International Journal*, 6:4, 257-278, **https://doi.org/10.1080/713755510**

Prigatano, G. P. (1999). *Principles of Neuropsychological rehabilitation.* Oxford University Press. **https://books.google.com .tr/books?hl=tr&lr=&id=kjxRDAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR11&dq=n europsychological+rehabilitation&ots=8R2fnfjHg2&sig=fKqERq3Ul W7nTDg8MKqcQ8Mcm1Y&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false**

Procter, T.V., Williams A. & Montagne, A. (2021). Interplay between Brain Pericytes and Endothelial Cells in Dementia. *The American Journal of Pathology*, 1-15. **https://doi.org/10.1016/j.ajpath.2021.07.003**

Pontifex, M. B., Broglio, S. P., Drollette, E. S., Scudder, M. R., Johnson, C. R., O'Connor, P. M. & Hillman, C. H. (2012). The relation of mild traumatic brain injury to chronic lapses of attention. *Research quarterly for exercise and sport*, *83*(4), 553-559. **https://doi.org/10.1080/02701367.2012.10599252**

Portegijs, E., Saajanaho, M., Leppä, H., Koivunen, K., Eronen, J. & Rantanen, T. (2022). Impact of mobility restrictions on active aging; cross-sectional associations and longitudinal changes parallel to COVID-19 restrictions. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, *98*, 104522.

Raz, N. (2004). The ageing brain: structural changes and their implications for cognitive ageing. In: Dixon R, Bäckman L, Nilsson L, eds. New frontiers in cognitive ageing. Oxford: Oxford University Press, 115–134.

Reijnders, J., van Heugten, C. & van Boxtel, M. (2013). Cognitive interventions in healthy older adults and people with mild cognitive impairment: A systematic review. *Ageing Res. Rev.* 12, 263-275.

Rhodes, E., Insel, P. S., Butters, M. A., Morin, R., Bickford, D., Tosun, D. & Alzheimer's Disease Neuroimaging Initiative. (2021). The impact of amyloid burden and APOE on rates of cognitive impairment in late life depression. *Journal of Alzheimer's Disease*, 80(3), 991-1002. **hptts://10.3233/JAD-201089**

Rizzo, M. R., Fasano, R. & Paolisso, G. (2020). Adiponectin and Cognitive Decline. *International Journal of Molecular Science,* 21(6), 2010. **https://doi.org/10.3390/ijms21062010**

Robertson, I. H. & Murre, J. M. J. (1999). Rehabilitation of brain damage: Brain plasticity and principles of guided recovery. *Psychological Bulletin*, 125(5), 544-575. **hptts://10.1037/0033-2909.125.5.544**

Robinson, G. & Weekes, B. (2008). *Rehabilitation in Clinical Neuropsychology.* Clinical psychology. Edited by Graham C. L. Davey. London, U.K.: Hodder Education. 207-228. **https://doi.org/10.4324/9780203783924**

Roman Meller, M., Patel, S., Duarte, D., Kapczinski, F. & de Azevedo Cardoso, T. (2021). Bipolar disorder and frontotemporal dementia: A systematic review. *Acta Psychiatrica Scandinavica.* **https://doi.org/10.1111/acps.13362**

Rudnicka, E., Napierała, P., Podfigurna, A., Męczekalski, B., Smolarczyk, R. & Grymowicz, M. (2020). The World Health Organization (WHO) approach to healthy ageing. Maturitas, 139, 6-11.

Sabır-Taştan, N. (2020). Nöroplastisite'nin Etkileri Üzerine Bir Eğitim Programı ve Yeni Bir Teknik Önerisi: Süpürme Tekniği. *Sosyal Bilimler Arastirmalari Dergisi*, *10*(1), 228-251.

Sahu, K. K., Mishra, A. K. & Lal, A. (2020). COVID-2019: update on epidemiology, disease spread and management. *Monaldi archives for chest disease = Archivio Monaldi per le malattie del torace*, *90*(1), 10.4081/monaldi.2020.1292. **https://doi.org/10.4081/monaldi.2020.1292**

Sanz, S., Castellani, M., Belleville, B. Dwolatzky, T. HApstead, B. & Bahar-Fuchs, A. (2020). The design, evaluation, and reporting on non-pharmaciological cognitive-oriented treatments for older adults: Results of a survey of experts. Alzheimer Dement, 6, e12024.

Scahill, R. I., Frost, C., Jenkins, R., Whitwell, J. L., Rossor, M. N. & Fox, N. C. (2003). A Longitudinal Study of Brain Volume Changes in Normal Aging Using Serial Registered Magnetic Resonance Imaging. *Archives of Neurology, 60*(7), 989. **https://10.1001/archneur.60.7.989**

Scarmeas, N. & Stern, Y. (2004). Cognitive reserve: Implications for diagnosis and prevention of Alzheimer's disease. *Current Neurology and Neuroscience Reports*, *4*(5), 374-380. **https://doi.org/10.1007/s11910-004-0084-7**

Schmitter-Edgecombe, M. & Dyck, D. G. (2014). Cognitive Rehabilitation Multi-family Group Intervention for Individuals with Mild Cognitive Impairment and Their Care-Partners. *Journal of the International Neuropsychological Society,* 20(09), 897-908. **https://10.1017/s1355617714000782**

Scott, T. L., Masser, B. M. & Pachana, N. A. (2020). Positive aging benefits of home and community gardening activities: Older adults report enhanced self-esteem, productive endeavours, social engagement and exercise. *SAGE open medicine*, *8*, 2050312120901732. **https://doi.org/10.1177/2050312120901732**

Si, T., Xing, G. & Han, Y. (2020). Subjective Cognitive Decline and Related Cognitive Deficits. *Frontiers in Neurology 11*(247). **hptts://10.3389/fneur.2020.00247**

Steele, S., Osorio, R. & Page, L. M. (2020). Substance misuse in pregnancy. *Obstetrics, Gynaecology & Reproductive Medicine*, *30*(11), 347–355. **https://doi.org/10.1016/j.ogrm.2020.09.002**

Svennerholm, L., Boström, K. & Jungbjer, B. (1997). Changes in weight and compositions of major membrane components of human brain during the span of adult human life of Swedes. *Acta Neuropathologica, 94*(4), 345-352. **https://10.1007/s004010050717**

Swenor, B. K., Wang, J., Varadaraj, V., Rosano, C., Yaffe, K., Albert, M. & Simonsick, E. M. (2019). Vision Impairment and Cognitive Outcomes in Older Adults: The Health ABC Study. *The journals of gerontology. Series A, Biological sciences and medical sciences*, *74*(9), 1454-1460. **https://doi.org/10.1093/gerona/gly244**

Şat, S. (2020). Hafif Bilişsel Bozukluk ve Erken Evre Alzheimer Tipi Demans Hastalarında Yönetici İşlevler ve İleriye Dönük Bellek Performanslarının İncelenmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Tanaka, H., Gourley, D. D., Dekhtyar, M. & Haley, A. P. (2020). Cognition, Brain Structure, and Brain Function in Individuals with Obesity and Related Disorders. *Current Obesity Reports*, *9*(4), 544-549. **https://doi.org/10.1007/s13679-020-00412-y**

Taylor, W. D., Zald, D. H., Felger, J. C., Christman, S., Claassen, D. O., Horga, G. & Rutherford, B. R. (2021). Influences of dopaminergic system dysfunction on late-life depression. *Molecular Psychiatry,* 1-12. **https://doi.org/10.1038/s41380-021-01265-0**

Tekin, Ç. S. & Kara, F. (2018). Dünyada ve Türkiye'de Yaşlılık. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi.*

Terrace, H. S. (1963). Errorless transfer of a discrimination across two continual. *Journal of the Experimental Analysis of Behavior*, 6(2), 223-232. **hptts://10.1901/jeab.1963.6-223**

Toprak, F., Toprak, S. F. & Tokdemir, S. S. (2021). Yetişkin Nörogenez ve Nörodejeneratif Hastalıklarda Büyüme Faktörlerinin Rolü. *Experimed*, *11*(1), 57-66.

Toril, P., Reales, J. M., Mayas, J. & Ballesteros, S. (2016). Video Game Training Enhances Visuospatial Working Memory and Episodic Memory in Older Adults. *Frontiers in human neuroscience*, *10*, 206. **https://doi.org/10.3389/fnhum.2016.00206**

Trollor, J. & Valenzuela, M. (2001) Brain ageing in the new millennium. *Austr N Z J Psychiatry*. 35(6), 788-805. **https://10.1046/j.1440-1614.2001.00969.x**

Tupper, D. E. (2010). Chapter 53: rehabilitation therapies. *Handbook of clinical neurology*, *95*, 851-867. **https://doi.org/10.1016/S0072-9752(08)02153-2**

TÜİK (2021, Mart). *İstatistiklerle Yaşlılar* [Basın bülteni]. Erişim adresi: **https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Elderly-Statistics-2020-37227. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2020-37227**

UN; World Population Ageing, 2015, **http://www.un.org/en/development/** desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2015_Report.pdf (Erişim Tarihi: 17.05.2021).

Ünalan, P. C. (2012). Aktif yaşlanma: Bilişsel ve sosyal boyut. *The Journal of Turkish Family Physician*, *3*(1), 13-17.

Van Eijndhoven, P., van Wingen, G., Fernández, G., Rijpkema, M., Pop-Purceleanu, M., Verkes, R. J. & Tendolkar, I. (2013). Neural basis of recollection in first-episode major depression. Human brain mapping, 34(2), 283-294. **hptts://10.1002/hbm.21439**

Van Heugten, C. M., (2017). Novel Forms of Cognitive Rehabilitation. B. A. Wilson, C. M. van Heugten, J. Winegardner & T. Ownsworth (Ed.), *Neuropsychological rehabilitation: The international handbook* içinde (s. 425-433). New York, USA: Psychology Press.

Varako, N. A. (2014). History of Neuropsychological Rehabilitation. *Russian Sklifosovsky Journal "Emergency Medical Care"*, (3): 44-49.

Velosa, J., Delgado, A., Finger, E., Berk, M. & de Azevedo Cardoso, T. (2020). Risk of dementia in bipolar disorder and the interplay of lithium: a systematic review and meta-analyses. Acta Psychiatr Scand. 141(6): 510-521. **https://doi.org/10.1111/acps.13153**

Vik, P. W., Cellucci, T., Jarchow, A. & Hedt, J. (2004). Cognitive impairment in substance abuse. *Psychiatric Clinics of North America*, *27*(1), 97-109. **https://doi.org/10.1016/s0193-953x(03)00110-2**

Veldsman, M., Cheng, H. J., Ji, F., Werden, E., Khlif, M. S., Ng, K. K., Lim, J. K. W., Qian, X., Yu, H., Zhou, J. H. & Brodtmann, A. (2020). Degeneration of structural brain networks is associated with cognitive decline after ischaemic stroke. *Brain Communications*. Published. **https://doi.org/10.1093/braincomms/fcaa155**

Volchegorskii, I. A., Shemyakov, S. E., Turygin, V. V. & Malinovskaya, N. V. (2004). The Age Dynamics of Monoamine Oxidase Activity and Levels of Lipid Peroxidation Products in the Human Brain. *Neuroscience and Behavioral Physiology, 34(*4), 303-305. **https://10.1023/b:neab.0000018736.**

Walton, C. C., Mowszowski, L., Gilat, M., Hall, J. M., O'Callaghan, C., Muller, A. J. & Lewis, S. J. G. (2018). Cognitive training for freezing of gait in Parkinson's disease: a randomized controlled trial. *Npj Parkinson's Disease, 4*(1). **https://10.1038/s41531-018-0052-6**

Whife, C. J., Vallence, A. M., Edgar, D. W. & Wood, F. M. (2021). Decreased neuroplasticity in minor burn injury survivors compared to non-injured adults: A pilot study in burn injury survivors aged 45 years and older. *Burns*, *47*(2), 327-337.

Whittaker, A., Anson, M. & Harky, A. (2020). Neurological Manifestations of COVID-19: A systematic review and current update. *Acta neurologica Scandinavica*, *142*(1), 14-22. **https://doi.org/10.1111/ane.13266**

Wilson, B. (1997). Cognitive Rehabilitation: How it is and how it might be. *Journal of the International Neuropsychological Society, 3*(5), 487-496. **https://doi.org/10.1017/S1355617797004876**

Wilson, B. A. (2002). Cognitive Rehabilitation in the 21st Century. *Neurorehabilitation and Neural Repair, 16*(2), 207-210. **https://doi.org/10.1177/088843900201600203**

Wilson, B. A. (2002). Towards a comprehensive model of cognitive rehabilitation. *Neuropsychological Rehabilitation: An International Journal*, 12(2), 97-110. hptts://0.1080/09602010244000020

Wilson, B. A. (2003). *Neuropsychological Rehabilitation: Theory and Practice*. Cambridge, UK: Swets and Zeitlinger, BV. **https://doi.org/10.1201/b16986**

Wilson, B., Gracey, F., Evans, J. & Bateman, A. (2009). *Neuropsychological Rehabilitation: Theory, Models, Therapy and Outcome*. Cambridge: Cambridge University Press. **https://doi.org/10.1017/CBO9780511581083**

Wilson, B. A., Winegardner, J., Heugten, C. M. V. & Ownsworth, T. (Eds.). (2017). Neuropsychological Rehabilitation: The International Handbook (1st ed.). Routledge. **https://doi.org/10.4324/9781315629537**

Wilson, R.S., Mendes de Leon, C.F., Barnes, L.L., Schneider, J.A., Bienias, J.L., Evans, D.A., & Bennett, D.A. (2002). Participation in Cognitively Stimulating Activities and Risk of Incident Alzheimer Disease. JAMA, 287 (6), 742. doi:10.1001/jama.287.6.742

Wolf, F., Ghanbari, M., Licher, S., McRae-McKee, K., Gras, L., Weverling, G. J., Wermeling, P., Sedaghat, S., Ikram, K., Waziry, R., Koudstaal, W., Klap, J. Kostense, S., Hofman, A., Anderson, R., Goudsmit, J. & Ikram, A. (2020). Plasma tau, neurofilament light chain and amyloid-β levels and risk of dementia: a population-based cohort study. Brain, 143(4), 1220-1232. **https://doi.org/10.1093/brain/awaa054**

Wu, J. J., Wang, H. X., Yao, W., Yan, Z. & Pei, J. J. (2020). Late-life depression and the risk of dementia in 14 countries: a 10-year follow-up study from the Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe. *Journal of affective disorders*, 274, 671-677. **https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.05.059**

Yorozuya, K., Kubo, Y., Tomiyama, N., Yamane, S. & Hanaoka, H. (2019). A Systematic Review of Multimodal Non-Pharmacological Interventions for Cognitive Function in Older People with Dementia in Nursing Homes. *Dementia and Geriatric Cognitive Disorders*, 1-16. **https://10.1159/000503445**

Zheng, D. D., Swenor, B. K., Christ, S. L., West, S. K., Lam, B. L. & Lee, D. J. (2018). Longitudinal Associations Between Visual Impairment and Cognitive Functioning: The Salisbury Eye Evaluation Study. *JAMA ophthalmology*, *136*(9), 989-995. **https://doi.org/10.1001/jamaophthalmol.2018.2493**

Zhou, H., Zhong, X., Wu, Z., Zhang, M., Mai, N., Peng, Q. & Ning, Y. (2020). Interactive effects of elevated homocysteine and late-life depression on cognitive impairment. *Journal of Affective Disorders,* 277, 212-217. **https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.08.022**

Zhou, H., Lu, S., Chen, J., Wei, N., Wang, D., Lyu, H., Shi, C. & Hu, S. (2020). The landscape of cognitive function in recovered COVID-19 patients. *Journal of Psychiatric Research*, *129*, 98-102. **https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2020.06.022**

SİYASAL KAMPANYA YÖNETİMİ VE UYGULAMALARI
2023 Cumhurbaşkanı Seçim Kampanyaları İnceleme ve Analizleri

Editör: Prof. Dr. Hasan Güllüpunar

nobel bilimsel

Siyasal Kampanya Yönetimi ve Uygulamaları: 2023 Cumhurbaşkanı Seçim Kampanyaları İnceleme ve Analizleri

Editör: Prof. Dr. Hasan Güllüpunar

Yayın No.: 1883
ISBN: 978-625-393-058-5
E-ISBN: 978-625-393-059-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden-sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Güllüpunar, Hasan.
Siyasal Kampanya Yönetimi ve Uygulamaları: 2023 Cumhurbaşkanı Seçim Kampanyaları İnceleme ve Analizleri / Editör: Hasan Güllüpunar
1. Basım, XX + 626 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-058-5
E-ISBN: 978-625-393-059-2
1. Siyasal İletişim 2. Siyasal Kampanyalar 3. Seçim Kampanyaları 4. Türkiye'de Seçimler

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

DANIŞMA KURULU ..... **iii**
BÖLÜM YAZARLARI ..... **v**
ÖN SÖZ ..... **xiii**

BİRİNCİ KISIM
SİYASAL KAMPANYA YÖNETİMİ

SİYASAL KAMPANYALARIN KAVRAMSAL TEMELLERİ VE STRATEJİK PLANLAMA YAKLAŞIMLARI **3**
Hasan Güllüpunar

SİYASAL KAMPANYA FAALİYET VE UYGULAMALARI ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME **53**
Mutlu Doğan Güllüpunar

İKİNCİ KISIM
2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ KAMPANYA STRATEJİK UYGULAMA ANALİZLERİ

SİYASAL KAMPANYA MESAJ STRATEJİLERİ: 2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİNDE "ERDOĞAN" VE "KILIÇDAROĞLU" KİME, NE SÖYLEDİ? **83**
Şakir Güler

SİYASAL İKNA ARACI OLARAK SEÇİM VAATLERİ: 2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİNDE "ERDOĞAN" VE "KILIÇDAROĞLU" VAATLERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ **101**
Emine Şardağı

İKNA VE SİYASAL KAMPANYALAR: 2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ ÖRNEĞİ **121**
Merve Özdemir

2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİM MİTİNGLERİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN SÖYLEMLER ÜZERİNE PROPAGANDA ODAKLI BİR DEĞERLENDİRME: "ERDOĞAN" VE "KILIÇDAROĞLU" **137**
Zülfiye Acar Şentürk - Onur Tos

2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ "SECCADE KRİZİ": SİYASİLER VE GAZETECİLERİN SÖYLEMLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME **167**
Özlem Duğan

2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİNDE KULLANILAN SLOGANLARA DAİR BİR DEĞERLENDİRME 191
Fatih Baritci

"SPIN DOCTOR" PERSPEKTİFİNDEN 2023 TÜRKİYE CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ ÜZERİNE BİR OKUMA..... 207
Nil Çokluk

ÜÇÜNCÜ KISIM
2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ KAMPANYA UYGULAMALARIYLA İLGİLİ TASARIMLAR

2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİNDE "ERDOĞAN" VE "KILIÇDAROĞLU" REKLAMLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ..... 227
Şükrü Balcı - Hamide Sarıtaş

2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİM MİTİNGLERİ: "ERDOĞAN" VE "KILIÇDAROĞLU" MİTİNGLERİ ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ..... 259
Ersin Diker - Ahmet Koçyiğit

SİYASAL İLETİŞİM ARACI OLARAK SEÇİM ŞARKILARI: 2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ ÖRNEĞİNDE BİR ANALİZ 273
Ayşe Okumuş - Raci Taşcıoğlu

GÖRSEL İLETİŞİM TASARIMLARININ SİYASETTEKİ YERİ; GÖRSELLER İLE ALGI YÖNETİMİ 293
Arzu Gürdal

2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİNDE KULLANILAN LOGOLAR, ETİKETLER VE SİMGELER..... 311
Ayşegül Gürdal Pamuklu

2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİNDE ADAYLARIN KAMPANYA AFİŞLERİNİN GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ 335
Hakan Irak

CUMHURBAŞKANI ADAYLARININ SEÇİM KAMPANYALARINDA KULLANDIĞI FOTOĞRAFLARLA İLGİLİ GÖSTERGEBİLİMSEL BİR İNCELEME..... 353
Buşra İncirkuş Ulushan

DÖRDÜNCÜ KISIM
2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ GELENEKSEL MECRA ANALİZLERİ

2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİNİN YAZILI BASINDA SUNUMU 377
Ali Özcan - Mehmet Akif Günay

CUMHURBAŞKANI ADAYLARININ KATILDIĞI TELEVİZYON PROGRAMLARI: "ERDOĞAN" VE "KILIÇDAROĞLU" 399
Pınar Güner Koçak

2023 CUMHURBAŞKANI İKİNCİ TUR SEÇİM KAMPANYASI DÖNEMİNDE ANA HABER BÜLTENLERİ: ATV VE FOX TV 443
Mustafa Cankut Kurt

BEŞİNCİ KISIM
2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ DİJİTAL MECRA ANALİZLERİ

2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİM KAMPANYASI SÜRECİNDE WEB SAYFALARI: "ERDOĞAN" VE "KILIÇDAROĞLU" 475
Nedret Çağlar

2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİNDE ERDOĞAN VE KILIÇDAROĞLU'NUN TWITTER KULLANIMLARININ YAPISAL ÇÖZÜMLEMESİ 495
Murat Başarır - Esra Yıldırım

GENÇ SEÇMENLERİN GÖZÜNDEN 2023 YILI CUMHURBAŞKANI SEÇİMİNDE ADAYLARIN YOUTUBE KULLANIMLARI 529
Hatice Kılınç

CUMHURBAŞKANI ADAYLARININ TİKTOK SEÇİMİ: "ERDOĞAN" VE "KILIÇDAROĞLU" 553
Kazım Babacan - Mehmet Sinan Tam

CUMHURBAŞKANI ADAYLARININ INSTAGRAM KULLANIM STRATEJİLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME 581
Susin Gören Kekeç

CUMHURBAŞKANI ADAYI ERDOĞAN VE KILIÇDAROĞLU'NUN FACEBOOK HESAPLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME 599
Yusuf Şahin

YAZARLAR 613

SİYASAL KAMPANYALARIN KAVRAMSAL TEMELLERİ VE STRATEJİK PLANLAMA YAKLAŞIMLARI

Hasan Güllüpunar

GİRİŞ

Geçmişte daha çok gönüllülük esasıyla yürütülen siyasal kampanya faaliyetleri son dönemde profesyonel bir iş olarak görülmektedir. Siyasal partilerin gönüllü ekipleri siyasal kampanya yönetim sürecinde hâlâ çok önemli bir etkendir. Ancak siyasal kampanyalar ağırlıklı olarak profesyonel bir işe dönüşmüştür. Bu durumun ortaya çıkmasındaki en önemli etkenlerden biri iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerdir. İletişim teknolojileri alanında yapılan her yeni icat ya da yeni uygulama onu kullanacak eğitimli personeli de zorunlu kılmaktadır.

İletişim teknolojilerinin gelişmesi bir taraftan teknik anlamda personel ihtiyacını ortaya çıkarmakta ve bu alanda yetişmiş insan gücünün siyasal kampanya uygulamalarında daha fazla istihdam edilmesini sağlamakta diğer taraftan kampanyaların çok daha geniş kitlelerin dikkate alınarak yürütülmesi zorunluluğu ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla siyasal kampanyalar sadece yerel bir merkezden gönüllülerle yürütülecek bir iş olmaktan öte bir noktaya taşınmaktadır. Belirli stratejik planlamalara dayalı olarak ülke genelinde bir bütünlük içerisinde bir tasarıma sahip olması ve uygulanması gerekmektedir. Çünkü siyasal kampanyalarda görsel tasarımdan kampanya mesajlarına, seçim müziklerinden hedef kitlenin/kitlelerin belirlenmesine kadar ülke genelindeki bütün bölgelerin demografik ve siyasal özellikleriyle düşünülmesi ve bu anlamda stratejik kararlarla planlamanın yapılması gerekmektedir. Bu bakımdan siyasal seçim kampanyalarının parti gönüllülerinin de bölgesel ve yerel destekleriyle profesyonel ekip ya da ekipler tarafından planlanması ve uygulanması kampanya başarısının önemli bir kriteri hâline gelmiştir.

bilirken; olumsuz kampanyalar rakibe saldırılacak konunun seçiminden kaynaklı olarak geri tepme etkisi yaratabilmektedir. Diğer bir ifadeyle olumsuz kampanyalar rakibe zarar verecekken, seçmen zihninde rakiple ilgili bir mağdur edilmiş algısı oluşturabilmekte ve seçmenin rakibi desteklemesine neden olabilmektedir. Bu bakımdan kampanyalarda saldırılacak konunun ve kanıtlarının ikna edici bir şekilde ortaya konması gerekmektedir.

Sonuç olarak bugünün siyasal kampanyaları gerek seçmenin siyasal iletişim sürecinde daha baskın bir konuma gelmesi, demokratik sistemlerde seçmenin pozisyonunun güçlenmesi ve gerekse iletişim teknolojilerdeki gelişmeler nedeniyle stratejik bir yaklaşımla profesyonel ekipler tarafından yürütülmesi gereken bir faaliyetler bütününe dönüşmüştür. Ama aynı zamanda kampanya planlaması yapılırken destek veren seçmen kitlesinin motivasyonunun artırılması ve diğer seçmenleri etkilemesi açısından kampanya gönüllülerinin oluşturulması ve bunlar aracılığıyla sahada seçmenlere ulaşılması gereken stratejik bir faaliyet olduğu da söylenebilir.

KAYNAKLAR

Akyüz, İ. (2015). *Siyasal Pazarlama*. Türkmen Kitabevi.

Cwalina, W., Falkowski, A., & Newman, B. I. (2012). The Macro and Micro Views of Political Marketing: The Underpinnings of a Theory of Political Marketing. *Journal of Public Affairs*, *12*(4), 254-269. https://doi.org/10.1002/pa.1421

Çaha, Ö., & Guida, M. (2011). *Türkiye'de Seçim Kampanyaları*. ORIAN Kitabevi.

Çankaya, E. (2015). *Siyasal İletişim: Dünya'da ve Türkiye'de*. İmge Kitabevi.

Çobanoğlu, Ş. (2007). *Suskunluk Sarmalı ve Siyasal İletişim*. Fide Yayınları.

Devran, Y. (2004). *Siyasal Kampanya Yönetimi*. Odak İletişim.

Faucheux, R. A. (2002). *Running For Office*. M. Evans and Campany.

Göksel, A. B. (2010). *Stratejik Halkla İlişkiler Yönetimi*. Nobel.

Grey, J. L. (1999). *How To Win a Local Election*. M. Evans and Campany.

İslamoğlu, H. (2002). *Siyaset Pazarlaması: Toplam Kalite Yaklaşımı*. Beta Yayınevi.

Johnson-Carte, K. S., & Copeland, G. A. (1997). *Inside Political Campaigns*. Praeger Publishers.

Karakaş, M. (2015). *Siyasetin Finansmanı*. Beta Yayınevi.

Keskin, F. (2016). *Politik Kampanya: Teorik ve Pratik*. Siyasal Kitabevi.

Newman. (1994). *The Marketing Of The Presedent*. SAGE Publications.

Oktay, M. (2002). *Politikada Halkla İlişkiler*. Derin Yayınları.

Özkan, A. (2015). Siyasal İleteşim Yönetimi; Seçim Kampanyası Siyasal Reklam ve İletişim Stratejileri. İçinde A. Özkan (Ed.), *Siyasetin İletişim Odağı Seçim Kampanyaları* (ss. 7-28). Eğitim Kitabevi.

Polat, C. (2015). *Siyasal Pazarlama ve İletişim*. Nobel Yayınları.

Polat, C., Gürbüz, E., & İnal, M. E. (2004). *Hedef Seçmen: Siyasal Pazarlama Yaklaşımı*. Nobel Yayıncılık.

Powell, L., & Coward, J. (2003). *Political Campaign Communication*. Pearson Education.

Sezer, Y. (2011). *Politik Tanıtım: Seçim Kampanyası El Kitabı*. Efil Yayınevi.

Siyasi Partiler Kanunu, 2820 5703 (1983). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2820.pdf

Tan, A. (2002). *Politik Pazarlama*. Papatya Yayınevi.

Topuz, H. (1977). *Televizyon, Radyo, Basın ve Afişle Seçim Savaşları*.

Topuz, H. (1991). *Siyasal Reklamcılık: Dünyadan ve Türkiye'den Örneklerle*. Cem Yayınevi.

Uztuğ, F. (2004). *Siyasal İletişim Yönetimi*. MediaCat Yayınları.

Ünal, A. (2019). *Siyasetin Pazarlanması*. Akademisyen Kitabevi.

Zeybek, B. (2016). *Siyasal Reklam İkna ve Retorik*. Beta Yayınevi.

SİYASAL KAMPANYA FAALİYET VE UYGULAMALARI ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Mutlu Doğan Güllüpunar

GİRİŞ

Siyasal kampanyaların sahadaki görünürlüğü kampanya döneminde yapılan faaliyetlerdir. Planlama sürecinde ne kadar güçlü durum tespitleri yapılırsa yapılsın, stratejik planlamanın bütün adımları etkin bir şekilde gerçekleştirilsin; uygulamada yeteri kadar başarılı olunamadığı takdirde kampanyanın istenen başarılı elde etmesi zorlaşacaktır. Dolayısıyla bir siyasal kampanya döneminde planlanan faaliyetlerin güçlü bir kadroyla sahada uygulanması gerekmektedir.

Siyasal kampanya uygulamaları alanında uzman kampanya ekibiyle başarılı bir performans ortaya koyabilir. Bir siyasal kampanyanın üç temel yöntemi olarak propaganda, reklam ve halkla ilişkiler tekniklerini etkin bir şekilde kullanması gerekmektedir. Bu nedenle kampanya uygulamasında yer alan ekibin propaganda, reklam ve halkla ilişkiler alanında yetişmiş ve kampanya faaliyetlerini bu yöntemlerin sunmuş olduğu bakış açısına sahip olması gerekmektedir. Bu bakımdan kampanya uygulama süreçleri bir taraftan propaganda, halkla ilişkiler, reklam, kamuoyu araştırmaları, kurumsal kimlik unsurları, kamuoyu araştırmaları gibi stratejik bakışı harekete geçiren faaliyetler çerçevesinde düşünülebilecekken, diğer taraftan miting, çeşitli mecralardaki reklam uygulamaları, konuşma metinleri, basın toplantıları, televizyon programları gibi saha uygulamalarını da kapsamaktadır.

Seçmen davranışlarının etkilenmesi açısından tekrar oldukça önemlidir. Seçmenlerin başta sosyodemografik özellikleri olmak üzere çeşitli faktörler dikkate alınarak belirlenen mesajın seçmenlere ulaştırılması için uygun propaganda tekniklerinin belirlenmesi ve bu anlamda uygulamaların gerçekleştirilmesi kampanya başarısı açısından önemlidir. Aynı şekilde seçmenle diyaloğu

medya araçlarının ücretsiz, zaman ve mekandan bağımsız oluşu hem aday hem de seçmen açısından tercih edilme nedenleri arasında gösterilmektedir. Seçmen, dijitalleşmenin etkisiyle artık süreci izleyen değil, sürece dâhil olan pozisyonuna geçmiştir. Siyasal iletişim sürecinin en önemli ayağı olan siyasal kampanyalar seçmeni kendi tarafına çekmek isteyen adaylar için üzerinde titizlikle durulması gereken bir alandır.

KAYNAKLAR

Akay, R. A. (2011). *Güncel Türk Siyasi Yaşamında "Siyasal İletişim Danışmanı" Kavramı* [Doktora Tezi]. Mamara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bayraktaroğlu, A., & Çeliker, M. (2011). Lider İmajının Yaratılmasında Fotoğrafın İşlevi. *Art-e Sanat Dergisi*, *4*(7), Article 7. https://doi.org/10.21602/sgsfsd.74854

Bekiroğlu, O., & Bal, E. (t.y.). *Siyasal Reklamcılık*. LiteraTürk.

Çankaya, E. (2015). *Siyasal İletişim: Dünya'da ve Türkiye'de*. İmge Kitabevi.

Devran, Y. (2004). *Siyasal Kampanya Yönetimi*. Odak İletişim.

Doğan, A. (2021). Türkiye'de Siyasal Halkla İlişkiler: Siyasi Partilerin Strateji ve Uygulamaları. İçinde *Siyasal İletişim Uygulamaları Tartışmalar* (ss. 199-238). Nobel Yayıncılık.

Faucheux, R. A. (2002). *Running For Office*. M. Evans and Campany.

Fidan, M. (2016). Siyasette Halkla İlişkilerde Genel Kavramlar. İçinde M. Fidan (Ed.), *Siyasette Halkla İlişkiler* (ss. 7-21). As Atlas Akademi.

Gezer, E. E. (2021). Görsel Retoriğin Reklamlarda Kullanımı ve Basılı Reklam Örnekleri. *Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, *2*(2), Article 2.

Grey, J. L. (1999). *How To Win a Local Election*. M. Evans and Campany.

Johnson-Carte, K. S., & Copeland, G. A. (1997). *Inside Political Campaigns*. Praeger Publishers.

Kaleli, S. (2015). *Siyasal Pazarlama Sürecinde Liderlik*. Ekin Yayınevi.

Kalender, A. (2005). *Siyasal İletişim: Seçmenler ve İkna Stratejileri*. Çizgi Kitabevi.

Öztürk, S. (2014). SİYASAL İKNA ve SEÇİM MÜZİKLERİ: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR İNCELEME. *İletişim ve Diplomasi*, *3*, 195-218.

Polat, C. (2015). *Siyasal Pazarlama ve İletişim*. Nobel Yayınları.

Powell, L., & Coward, J. (2003). *Political Campaign Communication*. Pearson Education.

Summak, M. E. (2016). Siyaset ve Sosyal Medya. İçinde M. Fidan (Ed.), *Siyasette Halkla İlişkiler*. As Atlas Akademi.

Tan, A. (2002). *Politik Pazarlama*. Papatya Yayınevi.

Topuz, H. (1991). *Siyasal Reklamcılık: Dünyadan ve Türkiye'den Örneklerle*. Cem Yayınevi.

Uztuğ, F. (2004). *Siyasal İletişim Yönetimi*. MediaCat Yayınları.

Ünal, A. (2019). *Siyasetin Pazarlanması*. Akademisyen Kitabevi.

Yılmaz, N. (2016). Komuoyu Araştırmaları. İçinde M. Fidan (Ed.), *Siyasette Halkla İlişkiler* (ss. 297-329). As Atlas Akademi.

Yüksek, O. (2016). Siyasette Konuşma ve Hitabet. İçinde M. Fidan (Ed.), *Siyasette Halkla İlişkiler* (ss. 274-294). As Atlas Akademi.

Zeybek, B. (2016). *Siyasal Reklam İkna ve Retorik*. Beta Yayınevi.

SİYASAL KAMPANYA MESAJ STRATEJİLERİ: 2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİNDE "ERDOĞAN" VE "KILIÇDAROĞLU" KİME, NE SÖYLEDİ?

Şakir Güler

GİRİŞ

Politik düzlemde gerçekleştirilen iletişim süreçleri doğası gereği bir hedefe ulaşmayı, bir amacı gerçekleştirmeyi esas almaktadır. Toplumu oluşturan alt kademeler kendi istek ve hedeflerine ulaşabilme amacıyla siyasal iletişim süreçlerine yönelik stratejilerden yararlanmakta olduğu kadar siyasal organizasyon temsilcileri de bu çift yönlü iletişim sürecinde halktan destek bulabilmek amacıyla kendi stratejik iletişim çalışmalarını yürütmektedir. Dolayısıyla siyasal iletişim süreçlerinin her şeyden önce çift yönlü bir niteliğe sahip olduğunun farkında olunması elzemdir. İletişim sürecini başlatan taraf her kim olursa olsun mesaj gönderdiği kitle/muhatabı üzerinde nasıl bir tesir oluşturmak istediğini, hangi söylem ile bunu gerçekleştirmeye çalıştığını, hangi iletişim kanalının bu süreç için uygun olduğunu iyi analiz etmesi gerekmektedir. Tüm bu beklentiler profesyonel bir iletişim sürecinin politik düzlemde de yapılandırılmasını ve her daim kontrol altında tutulmasını zorunlu kılmaktadır. Üstelik söz konusu iletişim süreci; seçimler gibi hassas ve önemli bir döneme odaklanıyor ise aktarılan mesajların "nasıl kodlandığı" ve "hangi stratejinin takip edildiği" önemli değişkenler olarak belirmektedir.

Bu bağlamda çalışmada 2023 Cumhurbaşkanı Seçimi sürecinde liderlerin Twitter üzerinden gönderdiği mesajlar üzerinden bir değerlendirme gerçekleştirilmiştir. İlgili değerlendirmede liderlerin "hangi hedef kitleye" "hangi mesajı" aktardıkları ve bu esnada söylem tarzlarını nasıl yapılandırdıkları irdelenmiştir. Bu kapsamda sunulan yazı üç temel bölümden oluşmaktadır. İlk

seçmen grubuna birden fazla mesaj verilmiştir. Öte yandan kimi mesajlarda dolaylı muhataplar daha ön planda tutulmuştur. Bir diğer kısıt ise toplanan verilerin belirli bir zaman aralığı seçilerek ele alınıyor olmasıdır. Dolayısıyla ulaşılan bulgular bir genelleme yapmaktan ziyade olası mesaj stratejilerini görünür kılmaya yönelik bir amaç taşımaktadır. Bu bağlamda araştırmanın en çarpıcı sonucu her iki tarafın da benzer bir mesaj stratejini kurgulamış olmasıdır. Buna rağmen seçimi kazanan Cumhur İttifakı'nın benimsediği anlatının kamuoyunda daha pozitif bir karşılık bulduğu düşünülebilir.

KAYNAKLAR

Graber, D. A. (1981). Political Language. In Nimmo, D. D., & Sanders, K. R. (Eds.), *Handbook of Political Communication* (pp. 195–223). Sage.

Denton, R.E. ve Woodward, G. C. (1998). Political communication in America. Praeger.

McNair, B. (2011). *An introduction to political communication.* Routledge.

Blumler, J. G. (2015). Core theories of political communication: Foundational and freshly minted. *Communication Theory, 25*(4), 426-438.

Savigny, H. (2002). Public opinion, political communication and the internet. *Politics, 22*(1), 1-8.

Yin, R.K. (1984) *Case Study Research - Design And Methods*. Sage Publications. Beverly Hills.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016*). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Hancock, D.R. ve Algozzine, B. (2006). *Doing case study research: a practical guide for beginners researchers.* New York: Teachers College.

Geys, B., Heggedal, T. R., & Sørensen, R. J. (2022). Age and vote choice: Is there a conservative shift among older voters?. *Electoral Studies*, *78*, 102485.

Küçük, H. Ö., & Toklu, İ. T. (2020). Seçimlerde oy verme davranışını ne etkiler? Z kuşağı üzerine bir araştırma. *Business & Management Studies: An International Journal*, *8*(5), 4546-4574.

Kılıçdaroğlu, K. [@kilicdarogluk]. (2023, Mayıs 16). *En büyük kazığı da gençlere attılar. Sizin hiçbir şeye yetecek paranız yok. Bir kahveyi bile düşünmek zorundasınız. Yaşama sevinciniz çalındı. Oysa gençlik kaygısızlıktır. Bunu bir gün bile yaşatmadılar size. Bizler tartışırken, onlar size karşı birleşmiş durumda*. [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/kilicdarogluk /status/1658387597255688193

Kılıçdaroğlu, K. [@kilicdarogluk]. (2023, Mayıs 12). *Gençlere sesleniyorum. Utanmadan montajlı içeriklerle sizlere kara propaganda yapan biri var. Eşik işte buradadır. Halep oradaysa, arşın buradadır.* [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/kilicdarogluk/status/ 1656915099540508672

Kılıçdaroğlu, K. [@kilicdarogluk]. (2023, Mayıs 13). *Bay Kemal'in en çılgın projesi demokrasidir gençler. Çünkü demokrasi ve özgürlük, gençlere hediye edilebilecek en iyi devrimdir.* [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/kilicdarogluk/status/1657416838836375552

Kılıçdaroğlu, K. [@kilicdarogluk]. (2023, Mayıs 25). *Soru soran gençlere, "AK Partili değilim dedi ama fotoğrafı çıktı" vb. paylaşımları durdurun. Cesaret gösterip o salona geldiler; insan kendini nasıl tanımlıyorsa, hissediyorsa, odur. En büyük yalnızlığı bu konuda hissettiğimi de söylemek zorundayım. Bırakın kavga dilini gençler.* [Tweet]. Twitter.https://twitter.com/kilicdarogluk/status/1661491563254407170

SİYASAL İKNA ARACI OLARAK SEÇİM VAATLERİ: 2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİNDE "ERDOĞAN" VE "KILIÇDAROĞLU" VAATLERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

Emine Şardağı

GİRİŞ

Demokrasinin bir gereği olarak siyasal seçimler, seçmen açısından çeşitli partiler arasında seçim yaparak tercihte bulunmasının yollarından biridir. Bu süreçte bireylerin siyasi seçim kararlarında, ihtiyaç duydukları bilgileri oluşturan vaatler önemli yer tutmaktadır.

Partilerin seçim kampanyalarındaki söylemin konusunu seçmenlere yönelik vaatleri oluşturmaktadır (Avcı & Hülür, 2016, s. 1638). Siyasal iletişimde vaat kavramı, beklentileri hedef kitle analizleriyle saptanmış olan seçmenin, oy verme davranışını, kampanyayı yürüten parti lehinde yönlendirmek için önemli bir unsur olarak göze çarpmaktadır (Barut & Altundağ, 2005, s. 82). Born vd. (2018, s. 702) göre, devleti yönetmek isteyen siyasal partilerin seçmenlerin aday değerlendirmeleri, seçmenini ikna etmesi ve oyunu almak için yaptıkları eylemlerin merkezinde seçim vaatleri bulunmaktadır. Yazarlara göre seçmenler için vaatler, bunların güvenilirliği ve daha sonra yerine getirilmeleri hakkındaki bilgi, seçimin önemli bir parçası olarak görülmektedir. Siyasal anlamda iknanın gerçekleştirilmesinin önemli bir aracı olan vaatler, siyasi partiler açısından seçimleri kazanma şanslarına etki eden bir unsur olurken, seçmen açısından karar vermeyi etkileyen bir konudur. Bu nedenle partilerin seçim sürecinde mevcut sorunlara yönelik seçmen kitlesini ikna edebilmek için uygun mesajlar, vaatler üretmesi başarıya ulaşması açısından önemlidir. Ancak vaatlerin seçmen nezdinde etkili olabilmesi için (1) hedef kitlesinin doğru belirlenmesi, (2) nasıl gerçekleştirileceğinin seçmene açıklanması, (3) adaya

sanın hazırlanması vurgusu dikkat çekmektedir. Erdoğan'ın sosyal politikalar anlamında sapkın akımlar olarak nitelendirdiği LGBT konusu sıklıkla gündeme getirilirken; Kılıçdaroğlu'nun miting konuşmalarında bu yönde bir vurguya rastlanmamıştır. Dış politika konusunda Erdoğan'ın gündeminde bölgesel bir güç olma ve terörle mücadele konusu ön plana çıkarılırken; Kılıçdaroğlu açısından Suriyeliler meselesi sıklıkla dile getirilen konulardan biri olmuştur. Bununla birlikte Suriyelilerin geri gönderilmesi Kılıçdaroğlu tarafından üzerinde sıklıkla durulan bir konu olurken, Erdoğan tarafından mitinglerde konuşulmayan konular arasında kalmıştır.

KAYNAKLAR

Avcı, K., & Hülür, A. B. (2016). Siyasal seçim vaatlerinin seçmenin oy verme kararına etkisi: 2015 Kasım seçimleri Bolu örneği. *Journal of International Social Research*, *9*(43), 1638-1638. https://doi.org/10.17719/jisr.20164317734

Barut, B., & Altundağ, C. S. (2005). Globalleşen dünyada bir siyasal ikna unsuru olarak vaatler (3 Kasım 2002 Türkiye Milletvekili Genel Seçimleri ile 2 Kasım 2004 ABD Başkanlık Seçimleri Karşılaştırmalı Örneğiyle). *Selçuk İletişim*, *4*(1), 80-90.

Bonilla, T. (2022). *The Importance of Campaign Promises*. Cambridge University Press.

Born, A., Van Eck, P., & Johannesson, M. (2018). An Experimental Investigation of Election Promises: Election Promises. *Political Psychology*, *39*(3), 685-705. https://doi.org/10.1111/pops.12429

Brandenburg, H., McMillan, F., & Thomson, R. (2019). *Does it Matter if Parties Keep their Promises? The Impact of Voter Evaluations of Pledge Fulfilment on Vote Choice* [Preprint]. Politics and International Relations. https://doi.org/10.33774/apsa-2019-p13l5

Karaçor, S., & Zengin, E. Ç. (2012). Seçim Kampanyalarında Kullanılan Vaatlerin Kaynağının Seçmenler Tarafından Bilinirliliği Üzerine Bir Araştırma: Konya Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *28*, 89-107.

Naurin, E. (2011). *Election Promises, Party Behaviour and Voter Perceptions*. Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/9780230319301

Özkan, A. (2016). *7 Haziran ve 1 Kasım seçimlerinde siyasal iletişim*. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA).

Petry, F. (2017, Kasım 14). *Do Politicians Keep their Election Promises, and Does it Matter?* Inroads. https://inroadsjournal.ca/politicians-keep-election-promises-matter/

Thomson, R., Royed, T., Naurin, E., Artés, J., Costello, R., Ennser-Jedenastik, L., Ferguson, M., Kostadinova, P., Moury, C., Pétry, F., & Praprotnik, K. (2017). The Fulfillment of Parties' Election Pledges: A Comparative Study on the Impact of Power Sharing. *American Journal of Political Science*, *61*(3), 527-542. https://doi.org/10.1111/ajps.12313

Uztuğ, F. (2004). *Siyasal İletişim Yönetimi*. MediaCat.

Yıldırım, B. (2015). İçerik çözümlemesi yönteminin tarihsel gelişimi uygulama alanları ve aşamaları. Besim Yıldırım (Ed.). Kitabı içinde. İçinde *İletişim araştırmalarında yöntemler uygulama ve örneklerle*. Literatürk Academia.

Yüksek Seçim Kurulu 2023 seçim takvimi. (t.y.). Geliş tarihi 08 Temmuz 2023, gönderen https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/14Mayis2023/2023-99-secim-takvimi.pdf

İKNA VE SİYASAL KAMPANYALAR: 2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ ÖRNEĞİ

Merve Özdemir

GİRİŞ

İkna, Antik Yunan'dan günümüze dek kullanılan ve tartışılan kavramlar arasında yer almaktadır. İkna konusunda önemli görüşler ortaya koyan Aristo ve Platon, iknayı salt felsefi düşünce alanı olarak ele almamakta, gündelik hayattaki yansımaları üzerinden de konuya açıklık getirmektedir. Aristo, iletişimin asıl amacının inandırmak olması üzerinde durmakta ve Aristo'nun çarşıda, pazar yerlerinde ve mahkemelerde yaptığı incelemeler, ikna kavramını gündelik hayat üzerinden örneklendirmektedir (Darıcı, 2017, s. 85). Aristo, hedef kitleyi doğrudan ikna etmenin bir yolu olarak tanık ve belge göstermenin önemini ifade etse de tek yolun bu olmadığını sıklıkla ifade etmektedir. Çünkü insan karar verirken duygularının da yoğun etkisi altında olan ve ona göre hareket eden bir varlıktır. Bu sebeple hedef kitlenin sadece rasyonel verilerle ikna edilemeyeceğini, konunun daha "artistik kanıtlar" çerçevesinde ele alınarak ethos, pathos ve logos bağlamında düşünülmesi gerektiğini dile getirmektedir (Akt. Thompson, 1998, s. 7).

İkna süreci hem rasyonel hem de irrasyonel şekillerde gerçekleşebilmektedir. İkna modelleri arasında yer alan *ayrıntılandırma olasılığı model*ine göre, ikna edici bir mesaj kabul edilirken ya bilişsel ya da duygusal bir dizi zihinsel süreçten geçmektedir. İnsan beyni üzerine yapılan bir nöroharitaya göre beyin; sistem 1 (ilkel beyin) ve sistem 2 (rasyonel beyin) olmak üzere iki noktayla hareket etmektedir. İlkel beyin daha çok hayatta kalmaya yönelik çalışırken, temelde benmerkezci davranmaya programlıdır ve hızlı tepki alınmasını sağlar. Rasyonel beyinse ilkel beyne göre daha gençtir ve yavaş bir şekilde işlemektedir. Rasyonel beyin daha çok, gelen mesajlar hakkında düşünme, okuma, yazma, uzun vadeli planlar yapma ve öngörüde bulunma gibi işlevlere sahiptir (Morin ve Renvoise, 2019). Cory'ye (2002) göre ilkel beyinle gerçekleştirilen bencil davranışlar; empatiden yoksun, güç peşinde koşan ve saldırgan bir dav-

alaycı ve mizahi bir dil kullanan Erdoğan, Millet İttifakının terör örgütleriyle hareket ettiğini ve HDP'nin de masada görünmeyen ortaklardan biri olduğunu ifade ederek seçmeni uyarmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde ikna, Antik Yunan'dan itibaren özellikle Aristo ve Platon tarafından tartışılan bir kavramdır. Aristo'ya göre ikna iyi amaçlarla kullanılırsa insanları olumlu sonuçlara götürebilecektir. Fakat Platon ise özellikle Sofistler tarafından halka yalan ve manipülasyonun ikna adı altında öğretilmesini tehlikeli bulmakta ve bu durumun olumsuz sonuçlar doğurabileceğini ifade etmektedir. Günümüzde iknanın hangi amaçlarla kullanıldığı ve toplumun nasıl şekillendirildiği bu bağlamda önemlidir. Partilerin ve liderlerin halkı ikna ettiği en önemli araçların başında ise medya gelmektedir. Bu anlamda iktidar ve güç sahipleri medya sayesinde sadece davranışları kontrol etmemekte aynı zamanda toplumu da şekillendirme gücünü elinde bulundurmaktadır. Bu anlamda her gün etkiye açık bir hâle gelen birey, siyasilerin çıkarları doğrultusunda mesajlara maruz kalmakta gerçeklik ve hakikat kavramlarının muğlaklığını yaşamaktadır. Bu anlamda ikna kavramının tarihsel sürecinin bilinmesi günümüzde siyasilerin ikna stratejilerini yorumlamada önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

Akdağ, M., & Özdemir, M. (2021). Seçmen kararlarında duyguların rolü ve işlevi: Duygusal içerikli reklamlar üzerine bir analiz. *Selçuk İletişim Dergisi*, 895-926.

Cory, G. A. (2002). MacLean's evolutionary neuroscience, the CSN model and Hamilton's rule: Some developmental, clinical, and social policy implications. *Brain and Mind*, 151–181.

Cottam, M. L., Mastors, E., Preston, T., & Dietz, B. (2017). *Siyaset psikolojisine giriş.* Ankara: BB101.

Darıcı, S. (2017). *Subliminal işgal 2 psikolojik virüs.* İstanbul: Destek Yayınları.

Farwell, J. P. (2012). *Persuasion and power the art of strategic communication.* Washington: Georgetown University Press.

Hepkul, A. (T.Y.). Bir sosyal bilim araştırma yöntemi olarak içerik analizi, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(12).

Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 62-80.

Morin, C., & Renvoise, P. (2019). *Beyindeki ikna kodu.* İstanbul: Maltepe Üniversitesi Kitapları.

Narvaez, D. (2007). Triune ethics: The neurobiological roots of our multiple moralities. *New Ideas in Psychology*, 1-18.

Perloff, R. M. (2014). *The dynamics of political communication: Media and politics in a digital age.* New York: Routledge.

Thompson, P. (1998). *Persuading Aristotle: The timeless art of persuasion in business.* Australia: Allen & Unwin.

2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİM MİTİNGLERİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN SÖYLEMLER ÜZERİNE PROPAGANDA ODAKLI BİR DEĞERLENDİRME: "ERDOĞAN" VE "KILIÇDAROĞLU"

Zülfiye Acar Şentürk - Onur Tos

1. Kavramsal Çerçeve

Literatürde propaganda ilgili yapılan araştırmalarda çeşitlilik bulunmaktadır. Bazı çalışmalar propaganda kavramını nicel (Güneş, 2020) bazı çalışmalar ise nitel (Lale & Karabulut, 2023; Zeybek, 2020; Bello, 2021; Spencer-Bennett, 2020; Vamanu, 2019; Budak, 2019; Aydınlıoğlu & Baloğlu, 2019; Patrona, 2018) olarak incelerken, bazıları da karma (Kanat, 2022; Pakkan, 2020) yöntem araştırma deseni ile ele almaktadır. Bununla birlikte literatürde propaganda temelli çalışmalarda nitel yöntem odağındaki makalelere ağırlık verildiği görülmektedir.

Lale ve Karabulut (2023) çalışmasında, Kuzey Kore'nin dijital propaganda ve stratejik iletişim yöntemlerini incelemek amacıyla dört Kuzey Kore haber metninin eleştirel söylem analizini kullanmaktadır. Araştırmanın yöntemi, Teun A. Van Dijk'ın haber söylem analizi temel alınarak belirlenmiştir. Bu çalışmada stratejik iletişim kavramı propagandayı da içeren geniş bir kavram olarak ele alınmakta ve değerlendirilmektedir. Zeybek (2020) ise "Mitinglerde Siyasal Retoriğin Kullanımı: 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri" adlı çalışmasında siyasi teorik ile 2018 Cumhurbaşkanı adaylarının mitingi söylemlerini incelemiştir. Analiz sonucunda ticaret, kalkınma, barış ve savaş, din, kültür, ekonomi gibi temalara ulaşılmıştır. Liderler konuşmalarında bu temaların yanı sıra deyiş, slogan, atasözü gibi söylemlere de yer vermiştir. Araştırma bulguları, liderlerin ulaşılan bu temalara farklı perspektiflerle değindiğini gös-

gelen seçmenlerini etkilemek için çeşitli teknikler sergilemekte, kendileri ve siyasi partileri için pozitif sonuçlara ulaşabilmek için farklı türde propaganda tekniğinden yararlanabilmektedir.

Mitingler yüz yüze olması nedeniyle siyasal iletişimin en çok tercih edilen araçlarından biri konumundadır (Batu ve Tos, 2018). Siyasetçilerin özellikle seçmenle miting alanlarında buluşmalarında propagandayı etkin bir biçimde kullanmaları kaçınılmazdır. Türkiye'de 2023 yılında gerçekleştirilen genel seçimlerden önceki mitingler kullanılan teknikler açısından incelendiğinde; Recep Tayyip Erdoğan'ın her tekniği sürekli kullandığı, sıkça tekrar yaptığı ve özellikle rakibi/rakipleri küçük düşürmeye yönelik söylemlerde bulunduğu tespit edilmiştir. Rakibi yıpratmaya ve kendisini/partisini ön plana çıkarmaya yönelik bilgilendirmelerde, sahip olduğu olumlu yönlerden ziyade rakibin olumsuz yönlerini sıkça dile getirdiği saptanmıştır. Kemal Kılıçdaroğlu'nun ise söylemleri daha çok vaatler üzerine kurulmuş ancak bu vaatlerin tekrarlanma ve vurgulanmasının eksik sayıda olduğu görülmüştür. Ayrıca Kılıçdaroğlu'nun kullandığı tekniklerde somut verilerden ziyade gelecekle ilgili soyut vaatlere atıfta bulunduğu tespit edilen bir diğer sonuçtur. Bunun yanı sıra mitinglerde kullanılan tekniklerdeki ifadelerde Erdoğan, insanların daha kolay anlayacağı ve kitle psikolojisi ile hareket edeceği konular ve söylemlere başvururken; Kılıçdaroğlu daha genel ve bilgiye dayalı söylemleri kullanmıştır.

İki lider farklı iletişim tekniklerini uygulayarak kitlelerini istenen yönde hareket ettirmeye çalışmışlardır. İki lider de farklı propaganda tekniğini ön plana çıkarmış ve bu doğrultuda kitlelerinden hareket beklemişlerdir. Bu doğrultuda analizler sonucunda elde edilen sonuçlar liderlerin propaganda tekniklerinin kullanılması konusunda farklı tema, kod ve kategoriyi ön plana çıkardıklarını göstermektedir. Bu durumun siyasal duruş, hedef kitle, bulundukları siyasi parti tabanı gibi etkenlerle çeşitlendiği görülmektedir. Bu kapsamda bu seçimde kullanılan tekniklerin başka bir seçimde de kullanılabileceği düşünüldüğünde insanların daha çok propaganda içerikli söylemlerden etkilendikleri söylenebilir.

KAYNAKLAR

Aydınlıoğlu, Ö. & Baloğlu, A. O. (2019). Siyasal iletişim bağlamında kamuoyu oluşturma aracı olarak miting konuşmaları. *Elektronik Cumhuriyet İletişim Dergisi, Ecider Özel Sayı,* 51-64.

Banerjee, A. V. (1992). A simple model of herdbehavior. *The Quarterly Journal of Economics, 107*(3), 797-817.

Barnhizer, D. (2007). *Ideology, propaganda and legal discourse in theargumentculture.* SSRN Cleveland-Marshall Legal Studies Paper.

Batu, M., Yanık, A., & ve Tos, O. (2021). İdeolojik bir söylem olarak slogan üzerine düşünmek: Türkiye'de mart 2019 yerel seçimlerinde kullanılan parti sloganları üzerine kıyaslayıcı bir analiz. Eciyes İletişim Dergisi, 8(1), 257-275.

Batu, M. & Tos, O. (2018). 16 nisan 2017 anayasa değişikliği referandumunda Recep Tayyip Erdoğan'ın sosyal medyadaki görsel imajı üzerine analiz. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (29), 230-269.

Bektaş, A. (1996). *Kamuoyu, iletişim ve demokrasi.* Bağlam Yayınları.

Bello, B. M. (2021). The construction of fear in jihadist propaganda: A critical appraisal of boko haram's messages. *African Journal of Terrorism and Insurgency Research*, *2*(3).

Brown, J. A. C. (1992). *Siyasal propaganda.* Ağaç Yayıncılık.

Budak, E. (2018). Sosyal medyada propaganda süreçleri: 2017 referandum örneği. *Kurgu*, 26(2), 39-55.

Cantril, H. (1938). Propaganda analysis, *The English Journal, 27*(3), 217-221.

Cialdini, R. B. (2009). *Influence: The psychology of Persuasion.* Harper Collins.

Cull, N. J., Culbert, D. H. & Welch, D. (2003). *Propaganda and mass persuasion: A historical encyclopedia, 1500 to the present*. ABC-CLIO Inc.

Dimitrov, D., Bin Ali B., Shaar, S., Alam, F., vd. (2021). Detecting propaganda techniques in memeş. *Proceedingsof The 59th Annual Meeting of The Association for Computational Linguistics and tThe 11th International Joint Conference on Natural Language Processing,* 6603–6617.

Doob, L. W. (1950). Goebbels' principles of propaganda, *The Public Opinion Quarterly, 14*(3), 419-442.

Duriau, V. J., Reger, R. K., & Prarrer, M. D. (2007). A content analysis of the content analysis literature in organization studies: Research themes, data sources, and methodological refinements. *Organizational Research Methods, 10*(1), 5-34.

Esmer, E. (2016). Kaçınsama ve vurgulayıcı dilsel öğelerin seçim propaganda konuşma metinlerindeki kullanımı. *30. Ulusal Dilbilim Kurultayı,* (ss. 119-124). 13-14 Mayıs, Ankara.

Forster, N. (1994). The analysis of company documentation. C. Cassell and G. Symon (Eds.). *Qualitative methods in organizational research: A pratical quide.* Sage.

Güçlü, İ. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (teknik-yaklaşım-uygulama).* Nika Yayınevi.

Güneş, A. (2020). 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve milletvekili genel seçimlerinin ulusal yazılı basında sunumunun içerik analizi yöntemiyle çözümlenmesi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (48), 54-75.

Jowett, G. S. ve O'Donnel, V. (2012) *Propaganda and Persuasion.* Sage Publications.

Kanat, Z. (2022). Herman ve Chomsky'nin propaganda modeli bağlamında 2021 Gazze saldırısının medyada temsili: Bbc, Cnn ınternational, the times of ısrael, the jerusalem post ve al jazeera örneği. *İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, *2*(1), 20-42.

Kohlbacher, F. (2006). The use of qualitative content analysis in case study research. *Forum Qualitative Sozialforschung, 7*(1), Art 21.

Lale, A. & Karabulut, B. (2023). Examination of the North Korean digital propaganda and strategic communication contents through critical discourse analysis. *Akademik Hassasiyetler*, *10*(21), 199-231.

Lamkin, D. (1955). *An Analysis of propaganda techniques used in "Why Johnny Can't Read": Flesch.* Author(s): F. Duane Source: The Reading Teacher ,Dec., 9(2), Phonics in Reading Instruction, 107-117.

Lasswell, H. D. (1927). Thetheory of political propaganda. *American Political Selenca Review*(21), 627-631.

Muslu, L., Ardahan, M., & Günbayı, İ. (2017). Tip 2 Diabetes mellituslu hastaların psikososyal uyum sürecine ilişkin görüşleri: Fenomenolojik bir araştırma. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 9*(1), 75-100.

Oskay, Ü. (2000). *Kitle iletişim teorilerine giriş.* Der Yayınevi.

Pakkan, Ö. Ü. Ş. (2020). Haberin "ideolojik" dönüşümü: 2015 genel seçimlerinde yazılı basında yayınlanan eleştirel haberlerin çözümlemesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *8*(111), 167-196.

Patrona, M. (2018). Mediated conversation and political propaganda: A discourse analysis of news practices on Greek prime-time news. *European Journal of Communication*, *33*(2), 185–199.

Pratkanis, A. & Aronson,E. (2008). *Propaganda çağı iknanın gündelik kullanımı ve suistimali.* Paradigma Yayınları.

Rook, L. (2006). An economic psychological approach to herd behavior. *Journal of Economic Issues,40*(1), 75-95.

Shabo, M. (2008). *Techniques of propaganda and persuasion.* Prestwick House Inc.

Sığrı, Ü. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri.* Beta Basım Yayım Dağıtım.

Spencer-Bennett, J. (2020). The Ministry of Information and the linguistic design of Britain's World War II propaganda: What archival documents can tell us about political discourse. *Discourse & Society*, *31*(3), 329–347.

Tarhan, N. (2003). *Psikolojik savaş gri propaganda.* Timaş Yayınları.

Vamanu, I. (2019). Fake news and propaganda: A critical discourse research perspective. *Open Information Science*, *3*(1), 197-208.

Worchel, S., Lee, J. & Adewole, A. (1975). Effects of supply and demand on ratings of object value. Journal of Personality and Social Psychology, 32, 906-914.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Seçkin Yayıncılık.

Zeybek, B. (2020). Mitinglerde siyasal retoriğin kullanımı: 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı seçimleri. *Intermedia International E-journal*, *7*(12), 191-203.

Ziring, L., Plano, J. C. ve Olton, R. (1995). *International relations: A political dictionary.* ABC-CLIO Inc.

2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ "SECCADE KRİZİ": SİYASİLER VE GAZETECİLERİN SÖYLEMLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Özlem Duğan

GİRİŞ

Kriz aniden ortaya çıkan kurumun varlığını tehdit eden bir süreci ifade etmektedir. Kriz kurumun normal işleyişini aksatmaktadır. Krize yönelik ne kadar önlem alınırsa alınsın çeşitli nedenlerle krizler ortaya çıkabilmektedir. Buna en güzel örnek Covid-19 pandemi krizidir. Bütün dünyayı etkileyen kriz aniden ortaya çıkmış, bütün işleyen sistemleri altüst etmiştir. Bu bakımdan kriz dönemlerinde proaktif yaklaşım ne kadar önemliyse enteraktif yaklaşım (krize anında müdahale edilecek planı oluşturmak) çok daha önemli hâle gelmiştir. Kriz aniden ortaya çıksa da aslında sinyallerini önceden gösterir. Her kurum söz konusu sinyalleri alarak krize yönelik önlemlerini artırmalı ve kriz meydana geldiğinde kriz ile ilgili bilgileri kamuoyu ile zaman kaybetmeden paylaşmalıdır. Günümüzde her alanda krizler yaşanmaktadır. Özellikle doğal afetler, yangın, sel, deprem ve salgın hastalıklar son yıllarda artış göstermiştir. Bu kriz türlerinin yanı sıra siyasi parti yöneticilerinin konuşmaları, söylemleri ve eylemleri nedeniyle de krizler ortaya çıkabilmektedir. Özellikle seçim dönemlerinde miting, açıklamalar vs. arttığı için bu dönemlerde siyasi krizlerin daha fazla ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Siyasi parti yöneticilerinin krizlere neden olabilecek unsurları analiz ederek gereken önlemleri almaları kriz yaşanmaması açısından önemlidir. Özellikle seçmenlere iletilmek üzere hazırlanan mesaj içeriğinin yanı sıra sosyal medya platformlarında paylaşılan mesajlara ve görsellere dikkat edilmesi seçim sürecinde önemli rol oynar. Toplumun değer yargıları, sosyokültürel ve dini hassasiyetleri göz ardı edilmeden mesajların oluşturulması ve paylaşılması seçim döneminde önem verilmesi gereken konulardandır. Toplumun söz konusu yargılarına ters düşen söylemler, ifadeler ve görseller tepki çekecek ve kamuoyu nezdinde adayın

risinde olmuştur (Bahçıvan, 2022, s. 47). Siyasal iletişim stratejileri açısından bakıldığında her iki partinin de dini önceleyen seçmenlerin oylarına talip olduğunu ve bu seçmenleri etkilemek için dini söylemleri mesaj içeriklerinde paylaştıklarını ifade etmek gerekmektedir. Seçmeni ikna etmek isteyen adayların seçmenin özellikle dini hassasiyetlerini ve temel değerlerini önemseyerek mesajlarını oluşturması ve paylaşması önemli hâle gelmektedir. Her ne kadar krizin baş aktörü olarak görülen Kılıçdaroğlu, özür dileme davranışında bulunsa da toplumun büyük bir kesiminin dini hassasiyetleri dikkate alınarak mesaj içeriklerinin oluşturulması, görsellerin ve fotoğrafların incelenerek paylaşılması kriz iletişimi açısından önemli bir unsurdur. Kriz iletişimi negatif algıları ortadan kaldırmayı ve farklı hedef kitlelerde olumlu algılar oluşturmayı ve sürdürmeyi hedefler dolayısıyla partinin halkla ilişkiler biriminin, danışmanlarının ve sosyal medya uzmanlarının olumsuz algıyı ortadan kaldıracak çalışmalar yapması, imaj restorasyon stratejilerine önem vermeleri ve toplumun hassasiyetlerini önemsemeleri ve stratejik plan çerçevesinde halkla ilişkiler çalışmalarını yürütmeleri beklenir.

KAYNAKLAR

Akarçay, P. (2019). İsveç'te 2015 mülteci krizi ve mülteci politikalarında iyimserliğin sonucu. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 41(2), 297-318. https://doi.org/10.14780/muiibd.665043

Akat, İ., Budak, G., & Budak, G. (2002). *İşletme yönetimi.* İzmir. Fakülteler Kitabevi.

Akdağ, M. (2005). Halkla ilişkiler ve kriz yönetimi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 1-20. https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbed/issue/61791/924045

Al, H. (2008). Bitmeyen senfoni: Türk siyasal krizi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 50-73. https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilgisosyal/issue/29126/311559

Aslan, M. M. & Erbay, M. (2018). Türkiye'de 2000 yılı sonrasında siyasal partilerin iletişim politikalarında dini söylemin rolü. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20, 343-357.

Aytaçlı, B. (2012). Durum çalışmasına ayrıntılı bir bakış. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,* 3(1), 1-9. http://dergi.adu.edu.tr/egitimbilimleri/

Bahçıvan, S. (2022). Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun dini söylemi: Twitter örneği. *Politik Psikoloji Dergisi*, 2(2), 47-65.

Balta Peltekoğlu, F. (2016). *Halkla ilişkiler nedir*?. İstanbul. Beta Yayınları.

Başlevent, C., Kirmanoğlu, H. & Şenatalar, B. (2005). Empirical investigation of party preferences and economic voting in Turkey. *European Journal of Political-Research,* 44(4), 26-31. https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2005.00238.x

Beren, F. (2013). Seçmen tercihine etki eden faktörler ve seçim güvenliği: Şanlıurfa ili örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8 (1), 191-214. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ akademikincelemeler/issue/1545/18976

Bilgin, K.R. (2020). *Siyasi krizler, meşruluk ve bir yöntem olarak iletişim*. Ankara. Gazi Kitabevi.

Can, H. (1999). *Organizasyon ve yönetim*. Ankara. Siyasal Kitabevi.

Cesari, J. (2013). *Religion and diasporas: Challenges of the emigration countries*. INTERACT RR 2013/1, Robert Schuman Center for Advanced Studies, San Domenico di Fiesole (FI): European University Institute.

Chmiliar, I. (2010). Multiple-case designs. In A.J. Mills, G. Eurepas & E. Wiebe (Eds.), Encyclopedia of case study research (pp.582-583). USA. Sage Publications.

Coombs, W. T. (2006). The protective powers of crisis response strategies: Managing reputational assets during a crisis. *Journal of Promotion Management*, 12 (3-4), 241-260. https://doi.org/10.1300/J057v12n03_13

Coombs, W. T. (2007). *Ongoing crisis communication: Planning, managing and responding*. Thousand Oaks, CA. Sage.

Coombs, W. T. (2010). Parameters for crisis communication. W. T. Coombs & S. J. Holladay (Eds.). The Handbook of crisis communication (pp.17-54). UK. Blackwell Publishing Ltd.

Coombs, W. T. & Holladay, S. J. (2012). Amazon.com's Orwellian nightmare: Exploring apology in an online environment. *Journal of Communication Management*, 16(3), 280-295. https://doi.org/10.1108/13632541211245758

Çelebi, E. & Sezer, N. (2017). İlişkisel memnuniyetin kriz iletişim stratejileri üzerine etkisi. *Erciyes İletişim Dergisi,* 5(2), 348-364. https://doi.org/10.17680/erciyesakademia.296136

Çınarlı, İ. (2016). *Kriz iletişimi*. İstanbul. Beta Yayınları.

Çobanoğlu, Ş. (2007). *Suskunluk sarmalı ve siyasal iletişim*. İstanbul. Fide Yayınları.

Devran, Y. & Özcan, Ö.F. (2016). Söylemlerin dilinden Suriye sorunu. *Marmara İletişim Dergisi*, 25, 35-52. https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruid/issue/23759/253236

Doğan, A. & Göker G. (2013). *Siyasal iletişim araştırmaları*. Ankara. Nobel Yayınları.

Duğan, Ö. & Koç, B. (2020). Durumsal kriz iletişimi teorisi çerçevesinde kriz tepki stratejilerinin kurumsal itibar üzerindeki rolü üzerine bir araştırma. *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*, 59, 127-159. https://doi.org/10.26650/CONNECTIST2020-0084

Eser, H. B. (2012). Dinin siyasal davranışlar üzerindeki etkisi: Antalya örnek olay araştırması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), 97-136. https://dergipark.org.tr/tr/pub/gaziuiibfd/issue/28315/300898

Genç, N. (2005). *Yönetim ve organizasyon, çağdaş sistemler ve yaklaşımlar.* Ankara. Seçkin Yayıncılık.

Gerring, J. (2007). *Case study research: Principles and practices*. New York. Cambridge University Press.

Gillham, B. (2000). *Case study research methods.* TJ International Ltd., Padstow. Cornwall.

Hançerlioğlu, O. (2012). *Ekonomi sözlüğü*. İstanbul. Remzi Kitabevi.

Haşit, G. (2000). *İşletmelerde kriz yönetimi ve Türkiye'nin büyük sanayi işletmeleri üzerine yapılan araştırma çalışması.* Eskişehir. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları: 616.

Kaleli Yılmaz, G. (2014). *Durum çalışması*. Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri (Ed. M. Metin).(ss.261-285). Ankara. Pegem Akademi.

Karaşahin, H. (2007). *Bir Batı Anadolu kasabasında dini Hayat-Gördes Örneği*. Ankara. Birleşik Yayınları.

Kılıç, E. A. (2013a). Seçmen tercihinde imaj faktörü: Siyasal parti ve aday imajı karşılaştırmasına yönelik bir alan araştırması. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 36, 196-199. https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423903263.pdf

Kılıç, E. A. (2013b). Seçmenlerin oy verme davranışlarında etkili olan siyasal faktörlere ilişkin bir araştırma-Ankara örneği. *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, 2, 197-199.

Kılınç, Ö. & Bayçu, S. (2020). Kriz iletişiminde duygular ve kültür: Karma bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), 73-103. https://doi.org/10.16953/deusosbil.542448

Kırdar, Y., & Demir, O. F. (2007). Kriz iletişim aracı olarak internet: Kuş gribi krizi örneği. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,* 29, 93-106. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifd/issue/22860/244094

Kışlalı, A.T. (2006). *Siyasal sistemler*. İstanbul. İmge Kitapevi.

Lazarus, R. S. (1991). Emotion and adaptation. New York. Oxford University Press.

Mackenzie, A. (1995). *Başarı ve zaman* (Çev. Gürcan Banger). İstanbul. Bilim Teknik Yayınevi.

Mavnacıoğlu, K. (2021). Kriz iletişimi bağlamında United Airlines Overbooking krizinin incelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi*, 28(3), 489-510. https://doi.org/10.18657/yonveek.909223

Mattila, A.S. (2009). How to handle PR disasters? An examination of the impact of communication response type and failure attributions on consumer perceptions. *Journal of Services Marketing*, 23(4), 211-218. https://doi.org/10.1108/08876040910965548

Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. USA. Sage Publications.

Mücahit, M. (2019). Ahlâki bir değer olarak özür dileme ve özür etiği. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 23(3), 1189-1208. https://doi.org/10.18505/cuid.619241

Özdemir, L. (2014). 2008 küresel ekonomik krizinin örgütsel etkileri ve bir ölçek geliştirme. *Yönetim Bilimleri Dergisi.* 12(23), 79-105. https://dergipark.org.tr/tr/pub/comuybd/issue/43591/533770

Özdemir, U. (2022). Facebook-Cambridge Analytica skandalının katılımcı kültür, dijital emek sömürüsü ve mahremiyetin ihlali çerçevesinde incelenmesi. *Egemia Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi*, 10, 22-34. https://doi.org/10.56075/egemiadergisi.999935

Özer, B. (2019). Adalet ve Kalkınma Partisi'nin muhafazakarlık anlayışı üzerine bir değerlendirme. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 43-59. https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad/issue/35963/561570

Özlük, E. (2015). Uluslararası ilişkilerde özür dilemek: Özrün kuramı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 11(44), 51-78. https://www.uidergisi.com.tr/yazilar/uluslararasi-iliskilerde-ozur-dilemek-ozrun-kurami

Özmen, N. (2017). Karikatür krizi: Danimarka'da homojen kültür söylemi ve islamofobinin tezahürü. *Diyanet İlmi Dergisi*, 53(2), 101-118. https://dergipark.org.tr/tr/pub/did/issue/34661/383129

Pheng, L.S., & Ho, D.K. (1999). Crisis management: Survey of property development firms. *Property Management*, 17(3), 231-251. https://doi.org/10.1108/02637479910286916

Redhouse, W. J. (1993). *Redhouse İngilizce Türkçe Sözlük*. R. Avey, S. Bezmez, A. G. Edmonds, M. Yaylalı (Eds.). İstanbul. Redhouse Yayınevi.

Semercioğlu, H. (2007). *Kriz yönetimi*. www.academia.edu.tr. https://www.academia.edu/6907227/Kriz_Y%C3%B6netimi

Scarbrough, E. (1984). *Political ideology and voting: An exploratory study*. Clarendon Press, Oxford. United Kingdom.

Slabbert, Y., & Barker, R. (2011). An integrated crisis communication framework for strategic crisis communication with the media: A case study on a financial services provider. *Communication: South African Journal of Communication Theory and Research*, 37(3), 443-465.

Subaşı, M., & Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.

Tağraf, H., & Arslan, N.T. (2003). Kriz oluşum süreci ve kriz yönetiminde proaktif yaklaşım. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(1), 149-160.

Topçu, M. (2015). Kriz, küreselleşme, sermaye hareketleri ve 2001 krizine gelinen süreçte iktisadi politika yanlışları. *Akademik Hassasiyetler*, 115-148. https://dergipark.org.tr/tr/pub/akademik-hassasiyetler/issue/27315/287575

Ulmer, R.R., Sellnow, T.L., & Seeger, M. W. (2011). *Effective crisis communication: Moving from crisis to opportunity*. California. Sage.

Uysal, V., & Ayten, A. (2005). Karikatür krizi bağlamında yerel-evrensel tutumlar ve dindarlık. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29, 27-40. https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruifd/issue/17567/183971

Uzun, D. (2001). *Otel işletmelerinin krize hazırlıklı olma durumlarının değerlendirilmesi, beş yıldızlı otellerde bir uygulama*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Uztuğ, F.(2004). *Siyasal iletişim yönetimi: Siyasette marka yaratmak*. İstanbul. MediaCat Kitapları.

Valentini, C. & Kruckeberg, D. (2012). Iran's Twitter revolution from a publics relations standpoint. M. G. Amiso & C. B. Pratt, (Eds.), Case studies in crisis communication: International perspectives on hits and misses (pp. 383-402). New York. Routledge.

Yardım, M. (2020). Belçika'da biyolojik ırkçılıktan kültürel ırkçılığa: Vlaams Belang örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 87-94. https://doi.org/10.18506/anemon.453752

Yin, R. K. (2003). *Case study research design and methods*. London. Sage Publications.

Yücel, D., Kılıçaslan, E. & Zengi, C.A. (2023). Siyasal iletişim bağlamında Türkiye'de ekonomik kriz süreçlerinde liderlerin kriz söylemleri. *SDE Akademi Dergisi*, 3(2), 217-238. https://doi.org/10.58375/sde.1269124

Xu, K., & Li, W. (2013). An Ethical stakeholder approach to crisis communication: A case study of Faxconn's 2010 employee suicide crisis. *Journal of Business Ethics*, 117(2), 371-386.

Web-1: https://www.haberturk.com/son-dakika-haberi-isvec-te-kuran-i-kerim-yakildi-turkiyeden-sert-tepki-3558309

Web-2:https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/144171/-14-mayis-2023-tarihinde-milletimizcumhurbaskanini-ve-milletvekillerini-secmek-uzere-sandik-basina-gidecektir-

Web-3: https://www.yenicaggazetesi.com.tr/seccade-krizi-is-nereye-varir-649187h.htm

Web-4:https://m.bianet.org/bianet/siyaset/276681-kilicdaroglu-na-destek-seccade-sadece-hali-kilimdir-kutsal-degil

Web-5: https://www.netordu.com/turkiye-de-simdi-de-seccade-krizi-makale,207.html

Web-6:https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/seccade-tartismasi-iftarin-ev-sahibi-eski-bakan-ismail-muftuoglu-aciklama-yapti-kilicdarogluna-tenkitler-2067081

Web-7:https://www.diken.com.tr/kilicdaroglundan-seccade-aciklamasi-gormedim-samimi-olarak-uzgunum/

Web-8:https://www.aksam.com.tr/siyaset/kilicdaroglunun-seccade-saygisizligina-sessiz-kaldilar-6li-koalisyon-suspus/haber-1355021

Web-9:https://www.yongazetesi.com/haber/sp-il-baskani-erkan-temiz-seccade-kutsal-esya-degildir-14795

Web-10:https://www.politikyol.com/chpli-ali-acardan-seccade-aciklamasi-seccade-degil-de-antika-kilim-gibi-dusundum-bu-nedenle-paylastim-bize-yapilan-haksizliktir/

Web-11:https://www.indyturk.com/node/621246/yazarlar/seccade-ve-kur%C5%9Funlama-meselesi

Web-12: https://www.haksozhaber.net/din-istismari-yapan-kim-161969h.htm

Web-13:https://www.nobetcigazete.com/yazarlar/cagla-sahin/iyi-parti-den-surpriz-isim-mi-seccade-krizi-ve-en-kiymetli-gida/812/

Web-14:https://www.gazeteduvar.com.tr/hadesten-ve-necasetten-taharetin-sosyopolitigi-makale-1611538

Web-15: https://www.milliirade.com/seccade-fakirligi-orter-mi

Web-16: https://www.aydinlik.com.tr/koseyazisi/kursun-seccade-ve-digerleri-379694

Web-17: https://www.gazetepencere.com/seccadeye-siginmak/

Web-18:https://www.milliyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-erdogandan-onemli-aciklamalar-6927561

Web-19:https://www.ogunhaber.com/yazarlar/erkan-yilmaz/seccade-siyaseti-mi-allah-insaf-verir-mi-102616m.html

Web-20:https://artigercek.com/politika/erdogan-istanbullular-bunlara-dersini-verecek-245633h

2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİNDE KULLANILAN SLOGANLARA DAİR BİR DEĞERLENDİRME

Fatih Baritci

GİRİŞ

Siyasal kampanyalarda amaç seçmenin dikkatini çekip onları harekete geçirecek duygular uyandırarak siyasi lider, aday veya siyasi partilerin istenen desteği elde etmesini sağlamaktır. Bu doğrultuda seçmenin ikna edilmesinde belirleyici olan iyi bir iletişim stratejisidir. Bu stratejinin içinde kampanya bütçesi, hazırlanan görseller, adayların söylemleri ve sloganlar gibi birçok unsur yer almaktadır. Bilhassa seçim dönemlerinde siyasi partiler sloganlarını, açık hava reklamları, internet reklamları, TV reklamları, afişler, broşürler, katalog vb. gibi ortamlar üzerinden seçmenle buluşturmaktadırlar. Sloganlar, birçok kanal aracılığıyla seçmene ulaşma sürecinde karmaşık mesajların kolayca anlatılmasında önemli bir rol oynamaktadırlar. Böylece adayın, liderin ya da siyasi partilerin savundukları değerler kısa yoldan seçmenle buluşturulmakta ve dikkatler çekilmektedir.

Seçim dönemleri partilerin uyguladıkları siyasal iletişim stratejileri açısından oldukça hareketli zaman dilimleridir. Ekonomi, istihdam, çevre, ulaşım, sağlık ve eğitim gibi birçok konuda rakiplerden farklılaşmaya çalışan siyasi partiler ve adaylar için sloganlar kendilerini seçmenlere anlatmada kolaylaştırıcı bir etkiye sahiptir. Kimi zaman daha önce yapılan icraatlara gönderme yapan sloganlar olabileceği gibi rakibin yerini almayı hedefleyen ve yenilik getireceğini vadeden sloganlara da sıklıkla rastlanmaktadır. Özellikle arasından seçim şarkıları ve müzikle desteklenen sloganlar ise seçmende daha fazla karşılık bulmaktadır.

İletişim çağında hemen her alanda yoğun mesaj bombardımanına maruz kalan hedef kitlelere ulaşmak için etkili ve en ikna edici mesajları içeren sloganları üretmek gerekmektedir. Çünkü kitle iletişim araçları seçmenleri her

KAYNAKLAR

Adenike, O. K., & Sani, I. (2021). Construction of identities and ideologies in campaign slogans of selected 2019 presidential candidates in Nigeria. *Voices: A Journal of English Studies*, 4(4), 152-165.

Batu, M., Yanık, A., & Tos, O. (2021). İdeolojik bir söylem olarak slogan üzerine düşünmek: Türkiye'de Mart 2019 yerel seçimlerinde kullanılan parti sloganları üzerine kıyaslayıcı bir analiz. *Erciyes İletişim Dergisi*, *8*(1), 257-275. https://doi.org/10.17680/ erciyesiletisim.808380

d'Auriac, L. A. (2018). *The campaign slogans of 2008 and 2016: Meta-analysis of the literature produced on political slogans with a view to establishing a protocol for analyzing the structure and rhetoric of Barack Obama's, John McCain's, Donald Trump's and Hillary Clinton's slogans* [École Normale Supérieure de Lyon]. https://dumas.ccsd.cnrs.fr/dumas-01960550/document.

Garrido-Lora, M., Sanchez Decicco, W. N., & Rivas-de-Roca, R. (2022). Strategy and creativity in the use of political slogans: A study of the elections held in Spain in 2019. *Communication & Society*, 35(3), 155-171. https://doi.org/10.15581/003.35.3.155-171

Githeeth, H. H., & Abdzaid, D. M. (2020). The situated meaning of discourse in American presidential campaign slogans: a discourse analysis study. *International Journal of Research in Social Sciences and Humanities*, 10(4), 393-398. https://doi.org/10.37648/ ijrssh.v10i04.037

Hosu, I. & Pavelea, A. (2010). The analysis of the candidates' slogans in the Romanian presidential campaign – November 2009. *Journal of Media Research,* 6, 18-30.

Kaleem, N., Siraj, S. M. S., & Asif, M. (2022). Critical discourse analysis of political slogans of major Pakistani political parties in election. *Pakistan Journal of International Affairs*, *5*(3), 254-278. https://doi.org/10.52337/pjia.v5i4.657

Koç, E., & İlgün, A. (2010). An investigation into the discourse of political marketing communications in Turkey: The use of rhetorical figures in political party slogans. *Journal of Political Marketing*, 9(3), 207-224.

Sezik, M. (2019). Vaatler ve sloganlarla muhtarlık yarışları: 2019 yerel seçimleri broşür çözümlemesi. *Turkish Studies Social Sciences*, 14(5), 2501-2513.

Öztürk, M. (2014). Seçim sloganlarının seçmen hissiyatına tercüman olma yarışı: 30 Mart 2014 seçimlerinin bir analizi. *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 4, 91-109.

Pena Jimenez, P., & Ortiz Sobrino, M. A. (2011). The spanish political slogan in the campaign for 2008 general elections. *Estudios Sobre El Mensaje Periodistico*, *17*(2), 549-568. https://doi.org/10.5209/rev_ESMP.2011.v17.n2.38130

Slavujević, Z. D. (2005). On slogans of political parties and political candidates. *Sociološki Pregled*, 39(1), 47-80.

Stepanov, S. (2015). Serbian presidential (pre-)election slogans: textual and illocutionary aspect. Biljana Mišić Ilić & Lopičić Vesna (Eds.), Jezik, Književnost, Diskurs - Jezička Istraživanja (ss. 295-313). Filozofski Fakultet.

“SPIN DOCTOR” PERSPEKTİFİNDEN 2023 TÜRKİYE CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ ÜZERİNE BİR OKUMA

Nil Çokluk

GİRİŞ

Modern toplumla birlikte insanla ilgilenen tüm alanlar, medya çalışanları, siyasetçiler, halkla ilişkiler uzmanları ve diğer alanlarda faaliyet gösteren uzmanlar hedef kitleleri ikna edip güvenini kazanmalıdır. Bu bağlamda bakıldığında uzmanlar iletişimde hedef kitleyle karşılıklı anlayış ve güvene dayalı ilişkiler kurarak onlara doğru mesajlar vermesi gerektiğini bilmektedir. Bu durum siyasal iletişim alanında farklılık göstermekte zaman zaman manipülatif bir iletişim izlenmektedir. Akdağ ve Özdemir (2021) iletişimin, toplumun dolayısıyla siyasetin merkezinde olduğunu belirtmektedir. İletişim siyasal bilginin üretilmesi ve yayılması sürecini içermekte hem kişisel etkileşimleri hem medya mesajlarının hedef kitleye ulaşmasında rol oynamaktadır (Akdağ & Özdemir, 2021, s. 902).

Siyaset, en temel şekliyle toplumdaki çatışmaların uzlaştırılması olarak tanımlanmaktadır. Modern toplumlarda bu uzlaştırma medya ilişkileri ve stratejik halkla ilişkileri de içerisine almaktadır. Siyasal iletişim alanında gerçekleştirilen etkinliklerin planlanıp uygulanmasında sosyal ve siyasi dinamiklerin harekete geçirilmesi açısından önemli bir işleve sahip olan strateji rekabet avantajı sağlamak için halkla ilişkiler uygulamalarının artmasına ve yeni terimlerin kendini göstermesine ortam yaratmıştır. Spin doctor bu terimlerden bir tanesidir. Özellikle modern siyasal iletişim anlayışında iletişim sürecinde uzmanlar iletişimin gidiş yönünü kontrol altında tutmak istemektedir. İletişimin hedef kitleler tarafından belirli bir açıdan görülmesini sağlamak spin olarak adlandırılmakta kimi kesimlerce etik bulunmamaktadır. Çünkü spin teknik ve uygulamalarıyla kaynaktan hedef kitleye ulaşan mesaja değişik bir görüntü verilmeye çalışılmaktadır. Böylece mesajın içeriği belirli bir noktada ilerle-

liyeti olarak liderin paylaşımlarını öne çıkarıp lidere olumlu bir imaj yaratma amacı gütmüştür. Bunun yanı sıra her iki danışmanın miting, basın toplantısı, kitlelerle gerçekleştirilen buluşmaları paylaşarak yine bir halkla ilişkiler faaliyeti olarak duyurum yaptığını söylemek mümkündür. Buna ek olarak Altun iktidar olarak hem yapılan icraatları hem de yapılması planlanan vaatleri de oldukça fazla paylaşmıştır. Buna karşılık Özkan muhalefet kanadı olarak kitlelere sundukları vaatlere paylaşımlarında yer vermiştir. Bu bağlamda bakıldığında iki danışmanın birer spin doctor olarak sadece manipülasyona başvurmadığı aynı zamanda halkla ilişkiler faaliyeti olarak sayılabilecek içeriklere yer verdikleri gözlenebilir. Bu nedenle çalışma spin doctor uygulamalarını halkla ilişkilerden dışlayan bir anlayış yerine madalyonun diğer yüzünde var olan bir faaliyet olarak ele almakta ve siyasal iletişim alanında gerekli görmektedir. Bugün modern siyasette iktidar olmak için bir siyasal liderin spin doctor'lara ve spin uygulamalarına ihtiyacı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu, kitleleri etkileyip ikna etmenin önemli bir koşuludur. Modern dünyada spin doctor'ları haberleri yönlendirenler, gurular, büyücüler olarak gören Manas (2011) dünya spin doktorların parmaklarında dönüyor (world is spinning on spin doctors' fingers) demektedir.

KAYNAKLAR

Akdağ, M., & Özdemir, M. (2021). Seçmen kararlarında duyguların rolü ve işlevi: Duygusal içerikli reklamlar üzerine bir analiz. *Selçuk İletişim Dergisi, 14*(2), 895-926.

Andrews, L. (2006). Spin: From tactic to tabloid. *Journal of Public Affairs, 6*, 31–45.

Arslanoğlu, K. (2018, 05 16). Yüzü silinenler romanı üzerine Kaan Arslanoğlu ile e-söyleşi. (sadeceozgur.blogspot, Röportaj Yapan) 9 13, 2023 tarihinde http://www.sadeceozgur.com/2018/05/yuzu-silinenler-roman-uzerine-kaan.html adresinden alındı

Burton, B. (2007). *Inside spin: The dark underbelly of the PR industry.* Australia: Allen & Unwin.

Erdoğan, İ. (2008). *Teori ve pratikte halkla ilişkiler.* Ankara: Erk Yayınları.

Esser, F. (2008). Spin doctor . Donsbach içinde, *The International Encyclopedia of Communication* (s. 4783-4787). London: Blackwell.

Foa, M. (2006). Görünmez tehlike: Spin doktorları medya etik kurallarını nasıl atlarlar. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 20*, 205-210.

Görgün, A. (2006). Türkiye'de yeni bir iletişim eğilimi: Spin doctor. *21. Yüzyılda Halkla İlişkilerde Yeni Yönelimler, Sorunlar ve Çözümler Sempozyumu* (s. 305-318). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi .

Grunig, J., & Hunt, T. (1984). *Managing public relations.* New York: Rinehart and Winston.

Harlow, R. F. (1977). Public relations definitions through the years. *Public Relations Review, 3*(1), 49-63.

İspir, N., Yurdigül , Y., & Küçükalkan, Y. (2015). Halkla ilişkiler etiği. *Tarih Okulu Dergisi, 8*(24), 353-375.

Kalender, A. (2008). Halkla İlişkiler: Kavramlar, tanımlar ve uygulama alanları. A. Kalender , & M. Fidan içinde, *Halkla İlişkiler* (s. 11-47). Konya: Tablet Yayınları.

Kundakçı, E. (2011). Siyaset, medya ve spin doctor. M. Ü. Erzen içinde, *Tarihi, Kültürel ve Sosyal Paradigmaları ile Siyaset* (s. 275-325). İstanbul: Der Yayınları.

Lilleker, D. (2013). *Siyasal iletişim: Temel kavramlar.* İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.

Manas, A. (2011, 4 4). Spin doctor'lar. 8 12, 2023 tarihinde http://www.alphanmanas.com/?p=1676 adresinden alındı

Medvic, S. K. (2001). *Political consultants in U.S. congressional elections.* Columbus: Ohio State University Press.

Metter, B. (1990). Forum: Advertising in the age of spin. *Advertising Age, 17*, 36.

Oktay, M. (2002). *Politikada halkla ilişkiler.* İstanbul : Der Yayınları .

Özdemir, M. (2023). *Seçmen davranışı ve irade.* Ankara: Nobel Yayınları .

Özgen, E., & Bayraktar, N. (2014). Spin doctor kavramının tehdidi altında halkla ilişkiler. *Marmara İletişim Dergisi, 21*, 1-17.

Özoran, B. A. (2023). Halkla ilişkilerin gazetelerdeki temsili: The New York Times ve The Guardian gazeteleri üzerine inceleme. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 2023*(61), 134-152.

Partington, A. (2003). *The linguistics of political argument- The spin-doctor and the wolf-pack at the White House.* London: Routledge.

Puglisi, R. (2004). The spin doctor meets the rational voter: electoral competition with agenda-setting effects. *SSRN*, 1-31. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=581881 adresinden alındı

Sumpter, R., & Tankard, J. (1994). The spin doctor: An alternative model of public relations. *Public relations review, 20*(1), 19-27.

Ustakara, F., & Aydemir , M. (2015). Şeytanın Avukatı'ndan Başkanın Adamları'na: Asimetrik iletişim ve spin döngüsünde gerçeklik üretimi. *Selçuk İletişim, 9*(1), 72-93.

Yılmaz, A. E. (2017). Irak Savaşı'nda spin doctor örneği. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7*(13), 203-220.

Yüksek Seçim Kurulu. (2023). *Cumhurbaşkanı seçimi ve 28. dönem milletvekili genel seçimi sonuçları.* https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/14Mayis2023/KesinSecim Sonuclari/2023CB-TumSecimSonucu.pdf adresinden alındı

Yüksek Seçim Kurulu. (2023a). *Cumhurbaşkanı seçimi ve 28. dönem milletvekili genel seçimi sonuçları.* https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/14Mayis2023/KesinSecimSon uclari/2023CB-TumSecimSonucuIkinciTur.pdf adresinden alındı

2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİNDE "ERDOĞAN" VE "KILIÇDAROĞLU" REKLAMLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Şükrü Balcı - Hamide Sarıtaş

GİRİŞ

Herhangi bir demokratik sistemin gelişmesi için, siyasi partilerin ve adayların, seçmenlerine parti politikaları, vizyonları ve siyasi gündemleri hakkında yeterli bilgi sağlamaları hayati önem taşımaktadır. Bunu başarmak için siyasi partiler kampanyaları sırasında kitle iletişim araçlarını kullanır. Medya, vatandaşları güncel olaylardan haberdar etmede ve herhangi bir toplumda çeşitli konularda farkındalık yaratmada, düşünce ve inançları yönlendirmede önemli etkiye sahiptir (Ojekwe, 2016; Bekiroğlu, 2021). Bu noktada siyasal kampanya sürecinde siyasi parti ya da adaylardan seçmenin oyunu almak için iki şeyi yapmaları beklenmektedir. Bunlardan ilki; neden kendilerine oy vermeleri gerektiğini anlatmak; ikincisi ise neden diğer parti veya adayları desteklememeleri konusunda onları ikna etmek (Bal, 2020; Balcı, 2006; Bekiroğlu, 2016) olarak karşımıza çıkmaktadır. Rakip parti ya da adaya oy vermemeleri hususunda seçmen kitleleri etkilemenin en kolay ve kestirme yollarından biri de siyasal reklamlardır. Çünkü günümüzde artan nüfusa bağlı olarak seçmen kitlelere ulaşabilmedeki güçlük, gittikçe birbirine benzeyen parti programları arasındaki farksızlık, siyasal sorunların gittikçe karmaşıklaşması ve anlaşılırlığının azalması siyasal reklam yayınını daha önemli hâle getirmiştir (Balcı, 2016, 2020; Bekiroğlu, 2020).

Siyasal iletişimin gelişen bir aracı olan siyasal reklamcılık; ağırlıklı olarak siyasi adaylar tarafından potansiyel seçmenlerle temaslarını canlandırmak için kullanılmaktadır (Benoit vd., 2007). Siyasal reklamcılık; çoğunlukla siyasal adaylar tarafından seçim sonuçlarını etkilemek amacıyla kullanılmakla birlikte, seçim kararlarını ya da ulusal çıkarlarla ilgili konulardaki kamuoyunu etkilemek isteyen siyasal partiler ve çıkar grupları veya bireyler tarafından da

çalışmalara yenisinin eklenmesine hem de siyasi parti ve adayların ilgili çalışmanın sonuçlarına ilişkin seçim kampanya stratejilerini oluşturmaları noktasında yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın bilimsel anlamda alanyazına yeni ve güncel bilgi sağlamanın yanında siyasi ve dolayısıyla toplumsal alana da ışık tutması beklenmektedir. Konuya ilişkin gelecekte, siyasal kampanya filmlerinin seçmenler üzerinde etkisini konu alan saha araştırmalarının yapılabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Ansolabehere, S., & Iyengar, S. (1996). *GOING NEGATIVE: How Political Ads Shrink and Polarize the Electorate* (First Edition). Free Press.

Ansolabehere, S., Iyengar, S., Simon, A., & Valentino, N. (1994). Does Attack Advertising Demobilize the Electorate? *American Political Science Review*, *88*(4), 829-838. https://doi.org/10.2307/2082710

Atkin, C., & Heald, G. (1976). Effects of Political Advertising. *Public Opinion Quarterly*, *40*(2), 216. https://doi.org/10.1086/268289

Atkin, C. K., Bowen, L., Nayman, O. B., & Sheinkopf, K. G. (1973). Quality Versus Quantity in Televised Political ADS. *Public Opinion Quarterly*, *37*(2), 209. https://doi.org/10.1086/268078

Bal, E. (2020). Siyasal İletişim Sürecinde Seçmen Tercihlerine Teorik Modeller Penceresinden Bakmak. İçinde M. Akgü & M. Başarır (Ed.), *Siyasal İletişim Yazıları* (ss. 167-206). Palet Yayınları.

Bal, E. (2023). Siyasal Reklamcılık Üzerine Teorik Bir Değerlendirme. İçinde A. M. Zengin (Ed.), *İletişimde Stratejik Yaklaşımlar* (ss. 65-78). NEÜ Yayınları.

Balcı, Ş. (2006). *Negatif Siyasal Reklamlarda İkna Edici Mesaj Stratejisi Olarak Korku Çekiciliği Kullanımı* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Balcı, Ş. (2007). *Türkiye'de Negatif Siyasal Reklamlar: 1995, 1999 ve 2002 Genel Seçimleri Üzerine Bir Analiz*. *4*(4), 122-142.

Balcı, Ş. (2016). 7 Haziran'dan 1 Kasım'a Türkiye'de Televizyonda Siyasal Reklam Uygulamaları: "Partilerin Mesaj Stratejileri ve Taktikleri". İçinde *7 Haziran'dan 1 Kasım'a Türkiye'de Siyasal İletişim Uygulamaları* (ss. 281-347). LiteraTürk Academia Yayınları.

Balcı, Ş. (2020). Siyasal Reklamcılık: Kavramsal Çerçeve, Tarihsel Arka Plan, Türleri, Etkileri ve Etiksel Değerleri. İçinde *Siyasal İletişim Yazıları* (ss. 207-244). Tablet Yayınları.

Balcı, Ş., & Bal, E. (2008). 22 Temmuz 2007 genel seçimleri'nde AKP ve CHP Reklamları: Karşılaştırmalı bir analiz. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, *2008*(33), 5–28.

Balcı, Ş., & Bekiroğlu, O. (2012). İçerikten Anlama Giden Bir Tünel Olarak İçerik Çözümlemesi: 2011 Genel Seçimlerinde Ak Parti TV Reklamları Üzerine Bir Araştırma. İçinde Ö. Güllüoğlu (Ed.), *İletişim Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri: Görsel Metin Çözümleme* (ss. 268-323). Ütopya Yayınevi.

Balcı, Ş., & Bekiroğlu, O. (2015b). The MHP's Lost Coalition Opportunity: Political Communication, Discourse and Strategies in the June and November 2015 Elections. *Insight Turkey*, *17*(4), 209–230.

Balcı, Ş., & Bekiroğlu, O. (2015a). Türkiye'de Siyasal Kampanya Uygulamaları. İçinde İ. Çağlar, Y. Özkır, K. Güran Yiğitbaşı, & Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (Ed.), *Türkiye'de siyasal iletişim, 2007-2015* (1. baskı, ss. 11-18). SETA.

Balcı, Ş., & Bor, T. (2015). Siyasal Bilgilenmede Televizyonun Önem Düzeyi. *Global Media Journal TR Edition*, *5*(10), 47-70.

Balcı, Ş., & Sarıtaş, H. (2022). Political Communication on Social Media: The Analysis of YouTube Advertisements for March 31, 2019 Local Elections. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, *40*, 239-256. https://doi.org/10.17829/turcom.930855

Balcı, Ş., Tarhan, A., & Bal, E. (2013). *Medya ve Siyasal Katılım*. Literatürk Academia.

Basil, M., Schooler, C., & Reeves, B. (1991). Positive and negative political advertising: Effectiveness of ads and perceptions of candidates. İçinde *Television and political advertising, Vol. 1: Psychological processes; Vol. 2: Signs, codes, and images* (ss. 245-262). Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Bekiroğlu, O., & Bal, E. (2014). *Siyasal Reklamcılık*. Literatürk Academia.

Bekiroğlu, O. (2016). *Türkiye'nin Sosyo-Politik Ortamı: Öncesi ve Sonrasıyla 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 Genel Seçimleri* (Ş. Balcı, Ed.). LiteraTürk Academia Yayınları.

Bekiroğlu, O. (2020). *Tek Parti'den Çok Partili Döneme Türkiye'de Siyasal İletişim*. Literatürk Academia.

Bekiroğlu, O. (2021). "Her Yerde Siyasal İletişim ...": Seçim Dönemleri Dışında Siyasetin İletişiminden ve Sürekli Kampanyadan Enstantaneler. İçinde E. Karakoç & O. Taydaş (Ed.), *Siyasal İletişim Uygulamalı Tartışmalar "Analizler, İncelemeler ve Örnek Çalışmalar"* (ss. 99-137). Tablet Yayınları.

Bekiroğlu, O., & Çakın, Ö. (2016). *1 Kasım 2015 Genel Seçimleri'nde Gazete Siyasal Siyasal Reklamlarının Analizi* (Ş. Balcı, Ed.). LiteraTürk Academia Yayınları.

Benoit, W. L. (2000). A functional analysis of political advertising across media, 1998. *Communication Studies*, *51*(3), 274-295. https://doi.org/10.1080/10510970009388524

Benoit, W. L. (2007). *Communication in political campaigns*. Peter Lank.

Benoit, W. L. (2007a-10-18). Determinants of Defense in Presidential Debates. *Communication Research Reports*, *24*(4), 319-325. https://doi.org/10.1080/08824090701624221

Benoit, W., L., Leshner, G., & Chattopadhyay, S. (2007). A Meta-Analysis of Political Advertising. *Human Communication*, *10*(4), 507-522.

Benoit, W. L., Pier, P. M., & Blaney, J. R. (1997). "Sustainable development" in visual imagery: A functional approach to televised political spots: Acclaiming, attacking, defending. *Communication Quarterly*, *45*(1), 1-20. https://doi.org/10.1080/01463379709370041

Bostancı, M. N. (2011). *Siyaset ve Medya Alacakaranlığın İki Atlısı*. Özgür Yayıncılık.

Brader, T. (2005). Striking a Responsive Chord: How Political Ads Motivate and Persuade Voters by Appealing to Emotions. *American Journal of Political Science*, *49*(2), 388-405. https://doi.org/10.1111/j.0092-5853.2005.00130.x

Can, B. (2015). Türkiye'de Televizyon ve Elektronik Medyada Siyasal Reklam ve Müzikleri. *Adam Academy Journal of Social Sciences*, *5*(1), 63-78.

Chang, C. (2001). The Impacts of Emotion Elicited By Print Political Advertising on Candidate Evaluation. *Media Psychology*, *3*(2), 91-118. https://doi.org/10.1207/S1532785XMEP0302_01

Faber, R. J., Tims, A. R., & Schmitt, K. G. (1993). Negative Political Advertising and Voting Intent: The Role of Involvement and Alternative Information Sources. *Journal of Advertising*, *22*(4), 67-76. https://doi.org/10.1080/00913367.1993.10673419

Fossen, B. L., Mallapragada, G., & De, A. (2021). Impact of Political Television Advertisements on Viewers' Response to Subsequent Advertisements. *Marketing Science*, *40*(2), 305-324. https://doi.org/10.1287/mksc.2020.1260

Garramone, G. M. (1986). Candidate Image Formation: The Role of Information Processing. Içinde L. L. Kaid, D. D. Nimmo, & K. R. Sanders (Ed.), *New Perspectives on Political Advertising*. Southern Illinois University Press.

Garramone, G. M., & Smith, S. J. (1984). Reactions to Political Advertising: Clarifying Sponsor Effects. *Journalism Quarterly*, *61*(4), 771-775. https://doi.org/10.1177/107769908406100404

Geiger, S. F., & Reeves, B. (1991). The Effects of Visual Structure and Content Emphasis on the Evalution and Memory for Political Candidates. İçinde F. Biocca (Ed.), *Television and Political Advertising: Psychological Processes* (ss. 125-143). Lawrence Erlbaum Associates.

Goldstein, K., & Freedman, P. (2000). New Evidence for New Arguments: Money and Advertising in the 1996 Senate Elections. *The Journal of Politics*, *62*(4), 1087-1108.

Gunsch, M. A., Brownlow, S., Haynes, S. E., & Mabe, Z. (2000). Differential Forms Linguistic Content of Various of Political Advertising. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, *44*(1), 27-42. https://doi.org/10.1207/s15506878jobem4401_3

Güngör, A. (2002). *Çamurda Dans "Negatif Politik Reklam"*. Bas-Haş Yayınları.

Hill, R. P. (1989). An Exploration of Voter Responses to Political Advertisements. *Journal of Advertising*, *18*(4), 14-22. https://doi.org/10.1080/00913367.1989.10673163

Johnson-Cartee, K. S., & Copeland, G. (2013). *Negative Political Advertising* (0 bs). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315044552

Johnson-Cartee, K. S., & Copeland, G. A. (1997). *Manipulation of the American Voter: Political Campaign Commercials*. Bloomsbury Academic.

Johnson-Cartee, K. S., & Copeland, G. A. (22 Nisan 1997b). *Inside Political Campaigns: Theory and Practice*.

Johnston, A., & Kaid, L. L. (2002). Image Ads and Issue Ads in U.S. Presidential Advertising: Using Videostyle to Explore Stylistic Differences in Televised Political Ads From 1952 to 2000. *Journal of Communication*, *52*(2), 281-300. https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2002.tb02545.x

Kaid, L., & Johnston, A. (2000). *Videostyle in Presidential Campaigns: Style and Content of Televised Political Advertising*. Praeger.

Kaid, L. L. (2001). TechnoDistortions and Effects of the 2000 Political Advertising. *American Behavioral Scientist*, *44*(12), 2370-2378. https://doi.org/10.1177/00027640121958375

Kaid, L. L. (2004). Political advertising. İçinde *Handbook of political communication research* (ss. 155-202). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Kaid, L. L. (2006). *The SAGE Handbook of Political Advertising* (C. Holtz-Bacha, Ed.). SAGE Publications.

Kaid, L. L. (2008). *Encyclopedia of political communication* (C. Holtz-Bacha, Ed.). Sage Publications. http://www.credoreference.com/book/sagepolcom

Kaid, L. L., & Chanslor, M. (2004). The effects of political advertising on candidate images. İçinde *Presidential Candidate Images* (ss. 133-150). Westport, CT: Praeger.

Kaid, L. L., Fernandes, J., & Painter, D. (2011). Effects of Political Advertising in the 2008 Presidential Campaign. *American Behavioral Scientist*, *55*(4), 437-456. https://doi.org/10.1177/0002764211398071

Kaid, L. L., & Holtz-Bacha, C. (Ed.). (2006). Television Advertising and Democratic Systems around the World: A Comparison of Videostyle Content and Effects. İçinde L. L. Kaid & C. Holtz-Bacha, *The SAGE Handbook of Political Advertising* (ss. 445-458). SAGE Publications, Inc. https://doi.org/10.4135/9781412973403.n27

Kaid, L. L., Leland, C., & Whitney, S. (1992). The impact of televised political ads: Evoking viewer responses in the 1988 presidential campaign. *Southern Communication Journal, 57*(4), 285-295.

Kaid, L. L., & Sanders, K. R. (1978). Political Television Commercials: An Experimental Study of Type and Length. *Communication Research*, *5*(1), 57-70. https://doi.org/10.1177/009365027800500103

Kaid, L., Lee. (1999). Political Advertising: A Summary of Research Findings. İçinde *Handbook of Political Marketing* (ss. 423-438). Sage Publications, Inc.

Kumar, A., & Pathak, P. (2012). Political Aadvertising in India: A perspective. *SMS Varanasi*, *8*(1), 18-29.

Lau, R. R., & Sigelman, L. (2000). Effectiveness of Negative Political Advertising. İçinde J. A. Thurber, C. J. Nelson, & D. A. Dulio, *Crowded Airwaves: Campaign Advertising in Elections*. Brookings Institution Press. https://www.jstor.org/stable/10.7864/j.ctt1vjqpzx

Newman, B. I. (1999). *Handbook of Political Marketing*. SAGE Publications.

O'cass, A. (2002). Political Advertising Believability and Information Source Value during Elections. *Journal of Advertising*, *31*(1), 63-74. https://doi.org/10.1080/00913367.2002.10673661

Ojekwe, G. I. (2016). Political advert campaigns and voting behaviour: Akinwunmi Ambode's 2015 Election Campaign in Lagos State. *Journal of African elections*, *15*(2), 13-27. https://doi.org/10.20940/JAE/2016/v15i2a1

Plasser, F., Scheucher, C., & Senft, C. (1999). Is there a European style of political marketing? A survey of political managers and consultants. Içinde B. I. Newman (Ed.), *Handbook of Political Marketing* (1st edition, ss. 89-112). SAGE Publications, Inc.

Resmi Gazete. (2023). *Yüksek Seçim Kurulu Kararı*. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/03/20230331-23.pdf

Ridout, T. N., & Franz, M. M. (2011). *The Persuasive Power of Campaign Advertising*. Temple University Press.

Sarıtaş, H., & Balcı, Ş. (2021). *Siyasetin Fragmanı Siyasal Reklamlar Üzerine Bir İnceleme*. *1*(2), 60-81.

Shea, D. M., & Burton, M. J. (2006). *Campaign Craft: The Strategies, Tactics, and Art of Political Campaign Management* (3rd edition). Praeger.

Sides, J., Vavreck, L., & Warshaw, C. (2022). The Effect of Television Advertising in United States Elections. *American Political Science Review*, *116*(2), 702-718. https://doi.org/10.1017/S000305542100112X

Steppat, D., & Castro, L. (2023). Content Analysis in the Research Field of Election Campaign Communication. Içinde F. Oehmer-Pedrazzi, S. H. Kessler, E. Humprecht, K. Sommer, & L. Castro (Ed.), *Standardisierte Inhaltsanalyse in der Kommunikationswissenschaft – Standardized Content Analysis in Communication Research: Ein Handbuch—A Handbook* (ss. 313-327). Springer Fachmedien. https://doi.org/10.1007/978-3-658-36179-2_27

Surlin, S. H., & Gordon, T. F. (1977). How Values Affect Attitudes Toward Direct Reference Political Advertising. *Journalism Quarterly*, *54*(1), 89-98. https://doi.org/10.1177/107769907705400113

Thorson, E., Christ, W. G., & Caywood, C. (1991a). Selling Candidates Like Tubes of Toothpaste: Is the Comparison Apt? Içinde *Television and Political Advertising* (ss. 145-172). Routledge & CRC Press. https://www.routledge.com/Television-and-Political-Advertising-Volume-I-Psychological-Processes/Biocca/p/book/9780805806557

Tinkham, S. F., & Weaver-Lariscy, R. A. (1993). A diagnostic approach to assessing the impact of negative political television commercials. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, *37*(4), 377-399.

Tokgöz, O. (1977). Siyasal Haberleşme ve TRT"nin Rolü. *A.Ü. B.Y.Y.O Yıllık 1974/1976*, 74-95.

Tokgöz, O. (2019). *Seçimler Siyasal Reklamlar ve Siyasal İletişim*. İmge Kitabevi Yayınları.

Valentino, N. A., Hutchings, V. L., & Williams, D. (2004). The Impact of Political Advertising on Knowledge, Internet Information Seeking, and Candidate Preference. *Journal of Communication*, *54*(2), 337-354. https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2004.tb02632.x

Vesnic-Alujevic, L., & Van Bauwel, S. (2014). YouTube: A Political Advertising Tool? A Case Study of the Use of YouTube in the Campaign for the European Parliament Elections 2009. *Journal of Political Marketing*, *13*(3), 195-212. https://doi.org/10.1080/15377857.2014.929886

Walkosz, B. J. (1996). *A micro level analysis of communication strategies utilized in the television advertisements of male and female candidates*. https://repository.arizona.edu/handle/10150/290637

West, D. M. (1994). Television Advertising in Election Campaigns. *Political Science Quarterly*, *109*(5), 789. https://doi.org/10.2307/2152532

2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİM MİTİNGLERİ: "ERDOĞAN" VE "KILIÇDAROĞLU" MİTİNGLERİ ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ

Ersin Diker - Ahmet Koçyiğit

GİRİŞ

Günümüzde siyasal kampanya faaliyetlerinin başında mitingler gelmekte, bu faaliyetler seçmenin siyasal tercihini etkilemek, onları ikna etmek için gerçekleştirilen etkin bir iletişim süreci olarak görülmektedir. Bunun yanında sadece kampanya süreçleri olarak değil, siyasal katılım türlerinin başında da mitingler yer almaktadır (Doğan & Göker, 2017, s. 152). Mitingler günümüzde seçmen tercihini etkilemek amacıyla siyasi partiler ve adaylar tarafından yoğun bir şekilde kullanılmakta, siyasal kampanya planlayıcıları gerçekleştirilecek mitingler için kullanılacak yöntem, teknik ve araçlar için ayrıntılı bir planlama gerçekleştirmektedirler. Siyasal iletişim süreci, zamanın gerekliliklerinden ve imkânlarından hareketle siyasi aktörlerin tercih ettiği iletişim biçimleriyle yakından ilişkilidir. Bu noktada mitingler de seçmenlerle iletişime geçmek için kullanılan iletişim biçimlerinin başında gelmektedir (Tiryaki & Bıyıklı, 2022, ss. 134-135). Mitingler, özellikle seçim süreçlerinde seçmen kitlesini siyasetçilerin ve partilerin vaatleriyle bilgilendirmek ve ikna etme amacıyla sıkça tercih edilmektedir. Mitingler, kalabalıklara hitap ederek ikna çabalarını etkili bir şekilde yürütmek için oldukça faydalı bir iletişim aracı olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'deki siyasal yaşama bakıldığında, Cumhurbaşkanı seçimi, milletvekilliği genel seçimi, yerel seçimler ve referandumlar gibi belli zaman aralıklarında gerçekleştirilen seçim süreçleri düşünüldüğünde, mitinglerin kamuoyu oluşturma çabalarındaki belirgin rolü daha iyi anlaşılmaktadır (Aydınlıoğlu & Baloğlu, 2019, s. 52).

Siyasi partilerin ve liderlerin özellikle seçmen süreçlerinde sıklıkla başvurduğu iletişim tekniklerinden birinin de mitingler olduğu anlaşılmaktadır. Propaganda faaliyetlerinde olduğu gibi siyasal aktör hitabet yeteneği eşliğinde seçmen grup üzerinde istediği etkiyi yaratabilme şansını elde etmekte olup,

üzerine söylemlerde bulunduğunu söylemek yerinde olacaktır. Kılıçdaroğlu'nun özellikle adalet ve demokrasi söylemlerini mitinglerinde sıklıkla tekrarladığı tespit edilmiştir.

Sonuç olarak miting meydanlarının seçmeni etkilemek ve onların oy tercihleri yönlendirmek üzerine kurulu olduğu göz önüne alındığında iki adayın da farklı söylemler ve stratejiler geliştirdiğini söylemek mümkündür. Mitingler kararlı seçmenlerin kararlarının pekiştirmesine, kararsızların ise karar verme süreçlerine etki ettiği düşünüldüğünde önümüzdeki seçimlerde de mitinglerin etkin bir siyasal iletişim faaliyeti olmaya devam edeceğini bizlere göstermektedir.

KAYNAKLAR

Arı, E., Yılmaz, V., & Başkan, E. (2015). Seçmen oy verme davranışlarının betimlenmesi için bir yapısal eşitlik model önerisi: Yalova ili mahalli idareler seçimi örneği. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, *7*(3), 1-17.

Avcı, K. (2015). Siyasal partilerin seçim kampanyaları faaliyetlerine karşı seçmenin ilgi düzeyleri: 2015 genel seçimleri örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, *3*(2), 177-205. https://doi.org/10.19145/guifd.13956

Aydınlıoğlu, Ö., & Baloğlu, A. O. (2019). Siyasal iletişim bağlamında kamuoyu oluşturma aracı olarak miting konuşmaları. *Elektronik Cumhuriyet İletişim Dergisi*, *1*(3), 51-64.

Baltacı, C., & Eke, E. (2012). Siyasal propaganda araçlarının seçmen davranışı üzerindeki etkisine yönelik seçmen algısı: Isparta örnek olayı. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, *4*(1), 115-126.

Cho, W. K. T., Gimpel, J. G., & Dyck, J. J. (2006). Residential Concentration, Political Socialization, and Voter Turnout. *The Journal of Politics*, 67(1), 156-167. https://www.journals.uc hicago.edu/doi/10.1111/j.1468-2508.2006.00377.x

Creswell, J., W. (2017). *Araştırma deseni nicel, nitel ve karma yöntem yaklaşımları* (S. Demir Beşir., Çev.; 3.). Eğiten Kitap Yayıncılık.

Çolakoğlu, E., & Tan, A. (2018). Siyasal iletişim araçlarının oy verme davranışı üzerindeki etkisi: 2017 referandumu üzerine bir araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *13*(3), 89-102. https://doi.org/10.17153/oguiibf.423126

Değer, K. (2020). Medya, siyaset, sermaye ekseni üzerine bir inceleme: siyasi partilerin genel seçimlerdeki (2002-2017) miting haberlerinin gazetelerde yer alma oranları. *Kurgu*, *28*(1), 95-121.

Doğan, A., & Göker, G. (2017). Mitingler ve seçmenler üzerindeki etkisi: 30 Mart 2014 yerel seçimleri Elazığ seçmeni örneği. *Erciyes İletişim Dergisi*, *5*(2), 146-162. https://doi.org/10.17680/erciyesakademia.310315

Dursunoğlu, İ. (2020). Innovation in politics: E-Meeting in political communication. *OPUS International Journal of Society Researches*, *15*(24), 3068-3086. https://doi.org/10.26466/opus.680006

İri, R. (2019). Siyasal pazarlama kapsamında 24 Haziran 2018 Türkiye Cumhurbaşkanlığı seçimine katılan adayların seçim öncesi kampanyalarında kişisel veya parti web siteleri ile

sosyal medya kullanımlarının içerik analizi yöntemiyle incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, *76,* 155-174. https://doi.org/10.29228/JASSS.29003

Kalender, A. (2003). Seçmenin karar sürecinde iletişim araç ve yöntemlerinin önemi üzerine bir araştırma. *Selçuk İletişim*, *2*(4), 30-41. https://doi.org/10.18094/si.98715

Kantar, G. (2017). Türk siyasetinde politik dil kullanımı: RECEP TAYYİP ERDOĞANIN 12 HAZİRAN 2011 Genel Seçimleri miting konuşmalarının, söylem dilinin içerik analizi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *4*, 174-207.

Oyesomi, K., Oyero, O., Igbinoba, A. O., & Adeniyi, S. (2016). Rally as a political public relations strategy for public acceptance of a political party: A Focus on APC Presidential Campaign in Lagos State. *IFE PsychologIA*, *24*(2), 165-172. https://doi.org/10.4314/ifep.v24i2

Özkır, Y. (2020). Muhteva bakımından Ak Parti'nin İstanbul ve Diyarbakır mitinglerinin karşılaştırılması. *Mevzu – Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*, 81-114. https://doi.org/10.5281/ zenodo.3710804

Sanders, K. R., & Kaid, L. L. (1981). Political rallies: Their uses and effects. *Central States Speech Journal*, *32*(1), 1-11. https://doi.org/10.1080/10510978109368073

Sezgin, M., & Gökçe, S. (2017). Meclis'te grubu bulunan partilerin, 2015 Genel Seçimlerinde, gazetelerde çıkan miting haberlerinin içerik çözümlemesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *7*(1), 130-144.

Snyder, J. M., & Yousaf, H. (2020). *Making Rallies Great Again: The Effects of Presidential Campaign Rallies on Voter Behavior, 2008-2016* National Bureau of Economic Research. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w28043/w28043.pdf.

Szwarcberg, M. (2014). Political parties and rallies in Latin America. *Party Politics*, *20*(3), 456-466. https://doi.org/10.1177/1354068811436049

Şirin, B. (2019). Siyasal dağıtım ve tutundurma çabalarının siyasi parti/lider güvenine etkisi: Burdur ilinde bir uygulama (Yayın No: 568896) (Yüksek lisans tezi Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi.

Tiryaki, S., & Bıyıklı, Ş. (2022). Siyasal İletişimin Yeni Ortamı Olarak Metaverse: "Devaverse Örneği". İçinde Y. Demir (Ed.), *Siyasal İletişim Çalışmaları* (ss. 127-155). Tablet Kitabevi.

Yalın, B., & Çolak, R. (2020). Siyasal iletişimde yeni bir ortam ve imkân olarak sosyal medya mitingi: 2019 Yerel Seçimleri uygulama örneği. *Turkish Studies-Social Sciences*, *15(1),* 753-786. https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.40084

Zeybek, B. (2020). Mitinglerde siyasal retoriğin kullanımı: 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri. *Intermedia International E-journal*, *7*(12), 191-203.

SİYASAL İLETİŞİM ARACI OLARAK SEÇİM ŞARKILARI: 2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ ÖRNEĞİNDE BİR ANALİZ[4]

Ayşe Okumuş - Raci Taşcıoğlu

GİRİŞ

İnsanoğlu, yaşamı boyunca diğer insanlarla etkileşim içerisinde olarak, ortak amaçlar doğrultusunda toplumsal düzenin sağlanması için çaba göstermiştir. İnsanlar topluluk hâlinde yaşamaya başladığı zaman sınırlı kaynakların paylaşımı, yönetim ve karar alma süreçleri gibi konularda anlaşmazlıklar ve farklılıklar yaşanmıştır. Bu durumda, iç huzuru ve düzeni korumak için yönetim mekanizmalarına ihtiyaç duyulmuş ve siyaset olgusu ortaya çıkmıştır. Temel amacı, toplumsal düzeni ve güvenliği sağlamak, çıkarları farklı gruplar arasında dengelemek olan siyasetle, farklı birey veya gruplar uyumlu bir şekilde bir arada yaşamaya başlamıştır. İlkel çağlarda güç ve bilgelik odağında yöneten-yönetilen ikiliği oluşurken, yerleşik yaşam ve özellikle de Sanayi ve Fransız Devrimleriyle birlikte meşruiyetini halktan alan modern demokrasiye geçilmiştir. Hâliyle, güç ekseninde zor ve baskıya dayalı yönetme anlayışı yerini siyasal seçimler aracılığıyla yurttaşların rızasının üretilmesine bırakırken bu noktada ise ikna kavramı öne çıkmıştır.

Günümüzde, siyasi aktörler diğer insanların kendi görüşlerini benimsemelerini ve desteklemelerini sağlamak amacıyla yüz yüze veya kitle iletişim ortamlarında ikna edici içerikler üreterek seçmenlere seslenmekte ve mesajlarını iletmektedirler. Diğer bir ifadeyle, modern çağda siyasilerin toplumu söylediklerine inandırma noktasında ikna unsuru devreye girmektedir. Siyasal ikna, insanların belirli bir siyasi görüşü ve politikayı savunan parti ve adayların seçilmesinin daha doğru olacağına inanmaları ve onları desteklemeleri

[4] Bu çalışma, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalında 2023 yılında kabul edilen "Siyasal İkna Bağlamında Türkiye'de Seçim Şarkıları: 1980 Öncesi ve Sonrası Karşılaştırmalı Bir Analiz" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

KAYNAKLAR

Anık, C. (2016). *Siyasal İkna*. İstanbul: Derin Yayınları.

Aziz, A. (2017). *Siyasal İletişim.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Çakmak, F. (2019). *Postmodern Çağda Siyasal İletişim*. Konya: Literatürk Academia

Geray, H. (2017). *İletişim Alanından Örneklerle; Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*. Ankara: Ütopya Yayınları.

Heywood, A. (2006). *Siyaset*. (Çev. B. B. Özipek). Ankara: Liberte Yayınları.

Közleme, A. O. ve Ak, M. (2017). "Liderlik, Liderlik Teorileri ve Türleri". *Dünyada ve Türkiye'de Siyasetin Sosyolojik Temelleri* içinde (Ed. D. A. Arslan ve M. Çağlayandereli). İstanbul: Paradigma Akademi. 165-196.

Mazlum, A. (2017). "Siyasal Düşünceler ve İdeolojiler". *Dünyada ve Türkiye'de Siyasetin Sosyolojik Temelleri* içinde (Ed. D. A. Arslan ve M. Çağlayandereli). İstanbul: Paradigma Akademi. 351-404.

Okumuş, A. (2018). "Seçim Müzikleri". *Siyasal İletişim* içinde (Ed. R. Taşçıoğlu). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını. 237-260.

Özkan, N. (2014). *Türkiye ve Dünyadan Örneklerle Seçim Kazandıran Kampanyalar.* İstanbul: MediaCat.

Özkan, A. (2004). *Siyasal İletişim Partiler, Seçimler, Stratejiler*. İstanbul: Nesil Yayınları.

Öztürk, S. (2014). "Siyasal İkna ve Seçim Müzikleri: Türkiye Üzerine Bir İnceleme". *İletişim ve Diplomasi,* 4, 195-218.

Saraç, A. G. (2017). *Oyun, Dans ve Müzik.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Taşcıoğlu, R.ve Sarıtaş, A. (2015). "Lider İmajı Oluşturmada Fotoğraf: 2011 Genel Seçimlerinde Kullanılan Yazılı Medya Siyasal Reklamları Üzerine Bir İnceleme". *Atatürk İletişim Dergisi,* (8), 33-65.

Tokgöz, O. (2010). *Seçimler Siyasal Reklamlar ve Siyasal İletişim*. Ankara: İmge Kitabevi.

Tunca, E. A. ve A. Koldaş, N. (2019). "İletişim Perspektifinden Siyasal İletişim ve Seçim Kampanyaları". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* 8 (4), 2785-2809.

Uçan, A. (1994). *İnsan ve Müzik, İnsan ve Sanat Eğitimi.* Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Yavaşgel, E. (2004). *Siyasal İletişim Kavramlar ve Ardındakiler*. Ankara: Babil.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yurga, C. (2002). *20. Yüzyılda Türkiye'de Popüler Müzikler.* Ankara: Pegem A Yayıncılık.

GÖRSEL İLETİŞİM TASARIMLARININ SİYASETTEKİ YERİ; GÖRSELLER İLE ALGI YÖNETİMİ

Arzu Gürdal

GİRİŞ

İletişim sosyal bir alışverişi de ihtiva etmektedir. Bu alışverişlerde, bir taraf bilinçli olarak bir mesaj göndermek için semboller kullanır; sonra alıcı mesajın anlamını yorumlar ve yanıt verir (Kenney, 2005, s. 20). İnsanoğlu varlığından beri birbiri ile iletişim kurmak zorunda kalmıştır. İster bireyler arası ister topluluklar arası mutlaka duygu ve düşünceleri aktarma ihtiyacı oluşmuş, bu da çeşitli yöntemler ile gerçekleşmiştir. Bilindiği üzere ilk iletişim kurma yöntemi basit resimler ile olmuştur. Yazının ve görsel dilin gelişiminin en eski kökenleri bu basit resimlerdir, çünkü resimlerin çizilmesi ile yazının işaretlenmesi arasında yakın bir bağlantı vardır. Her ikisi de fikirleri iletmenin doğal yollarıdır ve ilk insanlar resimleri, bilgileri kaydetmek ve iletmek için temel bir yol olarak kullanmıştır (Philip, Alston, 2006, s. 22). Tarihten günümüze gelen bu iletişim türüne görsel iletişim denilmiş ve zamanla insanların görseller içeren mesajlar alışverişinde bulunduğu sosyal bir süreç hâline gelmiştir. Görseller ile yapılan iletişim yöntemi ayrıca bilgileri, fikirleri veya mesajları etkili bir şekilde iletmek için kullanılan bir kitle iletişim aracıdır. İletişim sürecine sunulduğunda mesajın karşı tarafa ulaşıp ulaşmadığı, ulaşan mesajın anlaşılıp anlaşılmadığı hatta ulaşan mesaja tepki verilip verilmediğinin en iyi sağlamasının yapıldığı araçtır. İletişim kalabalıkları gözetip, kontrol eden ve hatta topluluklara yön veren güçlü bir etki kaynağıdır. Toplulukların yönetilmesi ve bunu bilimsel kurallara göre yapmak ise siyasal iletişim ile yapılmaktadır. Siyasal iletişim, siyaset ve hükûmet alanında mesaj ve bilgi oluşturma, iletme ve yorumlama sürecidir. Siyasi aktörlerin mesajlarını iletmek, halkla ilişki kurmak ve kamuoyunu etkilemek için kullandıkları stratejileri, taktikleri ve yön-

malar yapmaktadır. Son dönemlerde dijital medyadaki olanakların artması ile görsel iletişim iç ve dış mekânlarda kolaylıkla hedef kitleye ulaşabilmektedir. Kamu ve bilgi arasındaki etkileşim kavramlarına artan ilgi ile sonuçlanan, öncelikle teknolojideki gelişmelere dayanan siyasal kampanyalar ile hedef kitle seçim politikalarından oldukça sağlıklı haberdar olabilmektedir. 14 Mayıs 2023 tarihinde gerçekleştirilen Türkiye cumhurbaşkanı seçim süreci boyunca tüm siyasi partilerin aktif şekilde siyasal reklam kampanyalarını kullandıkları görülmektedir. Gerek basılan iç ve dış mekanlara asılan görsel iletişim tasarımı materyalleri vasıtasıyla gerekse ekranlar için hazırlanan hareketli videolar ile seçmen kitlesine başta ideolojini, vaatlerini ve mesajlarını aktarmaya çalışmışlardır. Yapılan çalışma sonucunda aday olan iki güçlü parti liderlerinin seçim sürecini başarılı görsel iletişim tasarımı materyalleri ile yürüttükleri ortaya çıkmaktadır. Her iki adayında siyasette uzun yıllar çalışıyor olması, seçmen kitlesinin sosyolojik ve coğrafik durumunu iyi biliyor olması avantaj yaratmıştır. Kullanılan seçim kampanyaları görsel tasarımlarının ne oranda seçmen algısını kontrol etmeye ve mesajı iletmeye yönelik olduğunun değerlendirilmesi ise, Arnheim ve Kenney'in *algı bağlamları* kriterlerine göre yapılmıştır. Özellikle algı psikolojisi ve görsellerin algıya olan etkileri üzerine hazırlanan 6 adet soru her bir örnek tasarım üzerinden değerlendirilmiş ve sonuçta tüm görsellerin neredeyse 6 sorunun cevabına da olumlu sonuç verdiği ortaya çıkmıştır.

KAYNAKLAR

Arnheim, R. (2015). Görsel düşünme, Öğdül, R. (Ed), İstanbul: Metis yayınları

Aynsley, J. (2001). Acenturt of graphic design, (9), London : Octopus Publish Group

Becer, E. (2011). İletişim ve grafik tasarım, Ankara: Dost yayınevi

Binark, M. (1994). "Acaba Türkiye'de siyasal iletişimi nasıl yeniden keşfedebiliriz", Üzerine karınca kararınca bir deneme", İletişim Dergisi, 1-2 (l85)

Clark, T. (2022). Sanat ve propaganda, kitle kültürü çağında politik imge, İstanbul: Ayrıntı yayınları

Claude E. Shannon and Warren Weaver. (1963). A Mathematical Theory of Communication. University of Illinois Press, Champaign.

Fekete, J., D., Wijk, J., Stasko, T., North, C. (2008). The Value of Information Visualization, Information Visualization: Human-Centered Issues and Perspectives 1-18.

Frascara, J. (2004). Communication design : principles, methods, and practice, (365), Canada: Allworth Press An imprint of Allworth Communications

Gordon, J. (1994). Visual Communication Quarterly. Canada: Taylor And Francis

Johnson, B., Shneiderman, B. (1991). Tree-maps: a space-filling approach to the visualization of hierarchical information structures. VIS '91: Proceedings of the 2nd conference on Visualization '91, IEEE Computer Society Press. 284–291.

Kenney, K. (2005). Theories Of Visual Perceptiion Psychology. Canada: Taylor And Francis

Kılıçarslan, E. (2008). Siyasal iletişim ideoloji ve medya ilişkisi, İstanbul: Kriter yayınevi

Limon, Gürdal, E. (2023). Dijital diplomasi: Hegemonya, kamu diplomasisi ve Dijitalleşme, s.100, 105), Nobel yayınları: Ankara.

Noack, A. (2005). Energy-based clustering of graphs with nonuniform degrees. Proceedings of the 13th International Symposium on Graph Drawing Limerick, Ireland, (GD), (320,)

Philip, M., B., Alston, P. (2006). Meggs' History of Graphic Design, Shannon, C, E., Wearver, W. (1963). Information Visualization: Perception for Design. San Francisco, Morgan Kaufmann Publishers.

Uçar, F. (2004). Görsel iletişim ve grafik tasarım. İnkılap Yayınevi

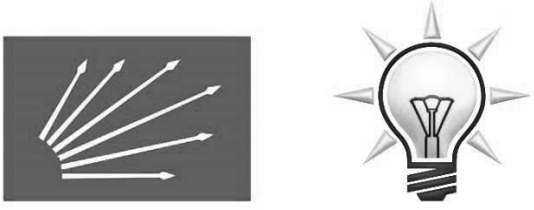
Yaylagül, L. (2019). Kitle iletişim kuramları egemen ve eleştirel yaklaşımlar, Ankara: Dipnot Yayınları

2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİNDE KULLANILAN LOGOLAR, ETİKETLER VE SİMGELER

Ayşegül Gürdal Pamuklu

GİRİŞ

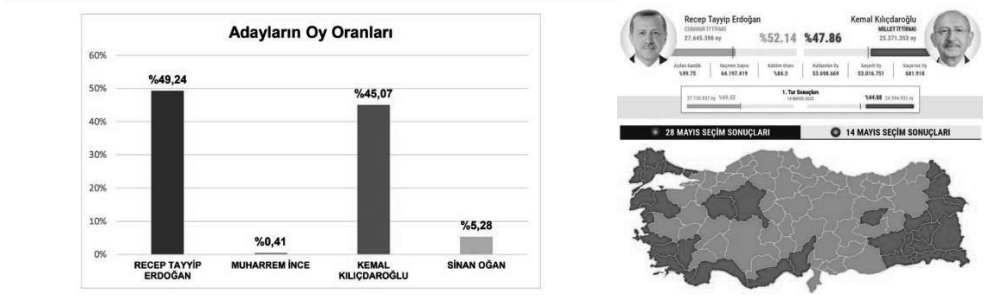
Logo temel anlamında bir kurumu veya işletmeyi tanımlamak için kullanılan bir semboldür, o kurumun ve işletmenin yüzüdür. İnsanların işletmelerle karşılaştıklarında muhtemelen görecekleri ilk görsel kimlik parçasıdır. Logo tasarımlarının yazı eklenmiş veya eklenmemiş veya sadece yazı ile oluşturulmuş biçimleri vardır. Logoların yazısız hâllerine amblem denir (Görsel 1). Amblem yazı ile verildiğinde logo bütünlemesine gidilebilir. Logotype, marka görselini hatırlatan, markanın temsil ettiği hizmetine gönderme yapan ama sadece yazı ile oluşturulan logo türüdür. Monogram Logo ise harflerin bir araya gelip düzenlemeler ve deformasyonlar yolu ile yeni bir görsel oluşturmasıdır. Logo tek başına ait olduğu markayı temsil edebilir, marka ismine ihtiyaç duymaz. Logotype (marka kelimesi) sadece marka isminden meydana gelir.

Görsel 1. Amblem Örnekleri

Siyasi parti logoları partilerin değerlerini, misyonunu ve hedeflerini özetleyen bir semboldür. Simgeye (logo) eşlik eden yazı karakteri genellikle dik,

Seçim sonuçlarına bakıldığında Güçlü iki adayın birbirine çok yakın oyların alındığı söylenebilir (Görsel 25). İki adayında seçim kampanyalarında eşite yakın oyların alınmasında kampanyalar etkili olmuştur. Özellikle son dönem kullanılan dijital platformlar ve buralarda etkili olan kampanya görselleri her türden hedef kitleye ulaşmıştır. Mitinglerde yerel halka inilmiş, sosyal medyada daha geniş kitlelere ulaşılmıştır. Bu yorucu maratonda görsel ögeler daha hızlı kitlesine ulaşmış partilere avantaj sağlamıştır. Ama göz artı edilmeyecek bir hususta vardır; oyunu hiç değiştirmeyecek sadece parti veya adaylara gönülden bağlılık ilkesinde görsellerin ve kampanyaların etkisi olmamaktadır.

Görsel 25. Cumhurbaşkanı Seçimi 1. Tur Sonuçları (sol), Cumhurbaşkanı Seçimi 2. Tur Sonuçları (Sağ)

Kısacası seçim kampanyalarında kullanılan görseller seçim karasızlığı yaşayan seçmenler için adayının ne kadar özveri ile çalıştığı ve sosyal popülerlik açısından ne kadar ortada olduğu etkisi ile ikna ve karar verme iradesini değiştirebilir. Slogan ve eşliğinde oluşturulan logolar adaya görsel güç ve hızlı tanınırlık sağlamaktadır.

KAYNAKLAR

Adalet Partisi. (15.06.2023). https://www.ap.org.tr/history

AK Parti Kurumsal Kimlik Kılavuzu. (16-08-2013). https://www.akpartiafyon.com/uploaded/dosya/16-08-2013-S9oVy-Kurumsal-Kimlik.pdf

Altılı masa ne zaman kuruldu? (03.03.2023). Ntv.com.tr. https://www.ntv.com.tr/2023-secim/6li-masa-ne-zaman-kuruldu-6li-masa-hangi-partilerden-olusuyor,qUj-Donz8E2CnYMIiv-wYA

Anadolu Ajansı (23.10.2022). https://www.aa.com.tr/tr/politika/ak-partiden-turkiye-yuzyili-logosu/2718294

Anadolu Ajansı (11.04.2023). https://www.aa.com.tr/tr/politika/ak-parti-secim-kampanyasinda-kullanacagi-tasarimlari-belirledi/2868783

Ata İttifakı'nın seçim kampanyası başladı: Cumhuriyet.com.tr. (11.04.2023). https://www .cumhuriyet.com.tr/turkiye/ata-ittifakinin-secim-kampanyasi-basladi-sinan-ogan-ve-umit-ozdag-metrobuste-brosur-dagitti-2070494.

BBP Kurumsal Kimlik. (2023). https://www.bbp.org.tr/Kadromuz.aspx?KadroId=483

CHP Kurumsal Kimlik. (2020). https://kurumsalkimlik.chp.org.tr/

Demokrat Parti Kurumsal Kimlik. (2023). https://www.dp.org.tr/kurumsal-kimlik.

Demokrasi ve Atılım Partisi. (2023). https://devapartisi.org/temel-metinler/kurumsal-kimlik.

Eshuis, Jasper and Erik-Hans Klijn (2012) Branding in Governance and Public Management. London: Routledge. S.156. doi:10.4324/9780203145159

Gelecek Partisi Görsel Kimlik Rehberi. (2023). https://gelecekpartisi.org.tr/uploads/ file/gelecek-partisi kurumsal-kimlik.pdf

Hak ve Özgürlükler Partisi Tüzüğü. (2023). https://hakpar.org.tr/tuzuk/

Hüda Par'ın Açılımı Nedir? Hüda Par Ne Zaman Kuruldu? Hüda Par'ın Genel Başkanı Kimdir? Cumhuriyet.com.tr. (11.03.2023). https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/huda-parin-acilimi-nedir-huda-par-ne-zaman-kuruldu-huda-parin-genel-baskani-kimdir-2060080

HÜDAPAR: Seçime AK Parti Listelerinden Gireceğiz. birgun.net. (24.03.2023). Erişim Adresi: https://www.birgun.net/amp/haber/hudapar-secime-ak-parti-listelerinden-girecegiz-426065.

İYİ Parti Medya ve Doküman. (2023). https://iyiparti.org.tr/kurumsal?dtype=27

Kılıçdaroğlu'na desteğini açıklayan Adalet Partisi Başkanı Vecdet Öz: ATA İttifakı resmen sona ermiştir. Haberler.com. (21.05.2023). https://www.haberler.com/politika/adalet-partisi-baskani-vecdet-oz-ata-ittifaki-15933924-haberi/

McQueen, J., Foley, C. ve Deighton, J. (1993). Decomposing a Brand's Consumer Franchısebinto Buyer Types, Ed: Aaker, David ve Alexander L. Biel Brand Equity&Advertısıng. NewJersey: Lawrence EdbaumAssc, Publishers.

Memleket Partisi logo alamı nedir? (2021). https://www.sirketdedikodulari.com/ aktualite/memleket-partisi-logo-anlami-nedir-memleket-partisi-logosu/

Millet İttifakı'ndan yeni seçim kampanyası videosu. Cumhuriyet.com.tr. (28.04.2023). https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/millet-ittifakindan-yeni-secim-kampanyasi-videosu-2076218.

Milliyetçi Hareket Partisi. (2023). https://www.mhp.org.tr/htmldocs/mhp/logo/mhp/mhp _logo.html.

MHP Kurumsal Kimlik Kılavuzu. (2022). https://www.mhp.org.tr/usr_img/mhpweb/ kurumsal_logo/mhp_kurumsal_kimlik_katalog_final_baski_opt_.pdf

Muharrem İnce seçim kampanyasının startını Anıtkabir'den böyle verdi. Odatv.com. (05.04.2023). https://www.odatv4.com/siyaset/muharrem-ince-secim-kampanyasinin-startini-anitkabir-den-boyle-verdi-278748.

ÖDP'nin Yeni Adı Sol Parti Oldu. (2023). Gazeteduvar.com.tr. https://www.gazeteduvar.com .tr/gundem/2019/12/22/odpde-yeni-isim-onerisi-sol-parti

Öksüz A. (2021, 3 Mart), Saadet Partisi'nin Logosundaki Yıldızların Sırrı Ne?. Milli Gazete. Erişim adresi: https://www.milligazete.com.tr/

Özkartal, M. (2012). *Türk destanlarında hayvan sembolizmine genel bir bakış (Dede Korkut kitabı'ndan örnekler)* Milli Folklor Dergisi

Parti Amblemi Üzerine. (2023). http://www.tkip.org/parti/yazi/-/parti-amblemi-uezerine.

Saadet Partisi Kurumsal Kimlik Kılavuzu. (2019). https://saadet.org.tr/upload/file/8a3d47e0ce55d60190a10e16674a872a.pdf

Selvi, A. (2023). AK Parti'nin seçim kampanyasında sürprizler var. Hurriyet.com.tr. (27.03.2023). https://web.archive.org/web/20230327040018/https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/ak-partinin-secim-kampanyasinda-surprizler-var-42240785.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü. (2023). https://sozluk.gov.tr/

'Türkiye Yüzyılı' kamuoyuna tanıtılacak. TRT Haber. (28.10.2022). https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiye-yuzyili-kamuoyuna-tanitilacak-719424.html.

Uğur, E., Özsoy, S. A. Ve Tuncay, B. (2021). Dünyanın Farklı Ülkelerindeki Sosyalist Parti Amblemlerindeki Sembollerin Görsel İletişim Kavramları Açısından Analizi. *Pearson Journal*, *6*(15), 75–85. Https://Doi.Org/10.46872/Pj.327

Yeniden Refah Partisi Kurumsal Kimlik Kılavuzu. (2018). https://yenidenrefahpartisi.org.tr/upload/Dokuman/opt-yrp_kurumsal_kimlik_kilavuzu_8subat2019-EOGT5G2IR55BT7OY4CMP.pdf

Yeniden Refah Partisi'nden Cumhur İttifakı'na Katılmama Kararı. haberturk.com. (20.03.2023). Erişim Adresi: https://www.haberturk.com/son-dakika-yeniden-refah-partisi-nden-cumhur-ittifaki-na-katilmama-karari-3575198.

2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİNDE ADAYLARIN KAMPANYA AFİŞLERİNİN GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ

Hakan Irak

GİRİŞ

Siyasal iletişim, siyaset ve iletişim disiplinlerinin kesişme alanı olarak özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında karşımıza çıkarken politik, ekonomik ve bilhassa da iletişim teknolojisindeki gelişmelere bağlı olarak önemli bir gelişim ve dönüşüm geçirmiştir. Adayların veya siyasi partilerin hedef kitlelerine ulaşmak amacıyla yürüttükleri çok çeşitli iletişim faaliyetlerini kapsayan siyasal iletişimde, hızlı sonuçlara ulaşmak amacıyla özellikle seçim öncesi dönemlerde yoğun bir şekilde siyasi reklam kampanyaları yürütülmektedir. Bu kampanyalar seçmenlerin zihninde güçlü bir aday ya da parti imajı oluşturmayı ve seçmen davranışlarını istenilen yönde etkilemeyi amaçlamaktadır. "Haliyle lider imajı, siyasi partilerin profesyonel uzmanlar desteğinde pazarlama tekniklerini (özellikle siyasal reklamcılık) ve medyayı kullanarak yürüttükleri kampanya faaliyetlerini günümüzde baskın unsur hâline getirmektedir" (Taşcıoğlu, 2007, s:2).

Siyasi reklam çalışmaları aracılığıyla seçmenlerle doğrudan etkileşim kurma avantajına sahip olan siyasi liderler gerek siyasi partileri aracılığıyla gerekse bireysel bazda almayı düşündükleri tedbirleri ön plana çıkararak kamuoyunu bilgilendirmeye ve yönlendirmeye çalışmaktadır. Siyasi partiler ve liderleri, siyasi iletişim alanında önemli bir konuma sahip olan siyasi reklam çalışmalarına önemli mali kaynaklar ayırmakta, uygun teknikler kullanarak ve zamanlamaya dikkat ederek seçmen kitlenin etkin bir şekilde katılımını sağlamak için sıklıkla ilgili sektörde uzmanlık bilgisine sahip danışmanlardan yardım almaktadırlar (Fiske, 2003).

Reklam; resim, söz, ses, beden dili, jest, hareket gibi ögeleri kullanarak, geniş bir uyarılar yelpazesinden yararlanan ve gerçeğe karşı imgeyi kullanan

rısı, etkili bir tasarım, etkili bir iletişim ve doğru hedef kitleye ulaşma stratejisi ile iyi tasarlanmış afişlerden kaynaklanabilir.

Bu araştırmada, 2023 seçimlerinde aday olan Recep Tayyip Erdoğan ve Kemal Kılıçdaroğlu'nun seçim sürecinde kullandıkları afişler incelenmiştir. Yapılan inceleme kapsamında renk tonu olarak iki adayın da lacivert tonu kullandıkları görülmektedir. Bununla birlikte Erdoğan'ın 20 yılı aşkın bir süreyle ülkeyi yönetmesi dolayısıyla afişlerinde daha çok yaptıkları icraatlara özellikle de savunma sanayindeki gelişmelere yer verdiği görülmektedir. Buna karşılık Kılıçdaroğlu'nun ise ana muhalefet lideri olması dolasıyla afişlerinde daha çok eleştirilere yer verdiği görülmektedir. Bununla birlikte seçimlerinde ikinci tura kalması ve iki aday için yeniden sandık başına gidilmesi sürecinde bir diğer aday olan Sinan Oğan'ın milliyetçilik odağında öne çıkan en önemli söylemlerinden biri olan mülteci konusunun da, Kılıçdaroğlu tarafından afişlere yansıtıldığı görülmektedir. Sinan Oğan ve Ümit Özdağ'ın seçimde kilit isim olarak görülmesi üzerinde ikinci tur vaatlerinin de mülteciler üzerinde etkili olduğu ifade edilebilir. 28 Mayıs tarihinde gerçekleştirilen ikinci tur seçim sonuçlarına göre Erdoğan 52,18, Kılıçdaroğlu ise yüzde 47,82 oranında oy almış ve Erdoğan yeniden Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Araştırmada incelenen sonuçlara bakıldığında kullanılan afişlerde daha çok eleştirinin değil gerçekleştirilen eylem ve vaatlerin yer alması ile Erdoğan'ın farklı bir yol izlediği ifade edilebilir. Bunun yanı sıra Erdoğan'ın afişlerinde "biz, birliktelik ve bayrak" gibi söylemlerin daha ağırlıklı olduğu da söylenebilir.

KAYNAKLAR

Bongrand, M. (1992). *Politikada Pazarlama*. (Çev. F. Ersoy). İstanbul: İletişim.

Dağtaş, B. (2003). *Reklamı Okumak*. Ankara: Ütopya.

Denli, S. (1997). *Göstergebilim Açısından Grafik Gösterge Anlamlarının İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erkman, A. F. (2016). *Göstergebilime Giriş*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Fiske, J. (2003). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. (Çev. S. İrvan). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Gattermann, K. ve Vliegenthart, R. (2019). "The Writing is on the Wall: The Limited Professionalization of European Parliament Election Campaign Posters". *Journal of European Integration*, 41 (6), 763-782.

Guiraud, P. (2016). *Göstergebilim*. (Çev. M. Yalçın). Ankara: İmge.

Kaid, L. L. (1981). "Political Advertising". in the *Handbook of Political Communication*. (Ed: D. Nimmo ve K. R. Sanders). London: Sage, 249-271.

Kıran, Z. ve Kıran, A. (2006). *Dilbilime Giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Moriarty S. ve Shay S. (2007). "Görsel Göstergebilimi Kullanan Bir Niyetlenen-Alımlanan Çalışması". (Çev. G. Ş. Atabek). *Medya Metinlerini Çözümlemek İçerik Göstergebilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri* içinde (Ed. G. Ş. Atabek ve Ü. Atabek). Ankara: Siyasal Kitabevi, 115-130.

Parsa, A. F. (2012). "Sinema Göstergebiliminde Yapısal Çözümleme: Sinemasal Anlatı Sunumu ve Kodlar". *İletişim Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri Görsel Metin Çözümleme* içinde (Ed. Ö. Güllüoğlu). Ankara: Ütopya Yayınevi, 11-33.

Rıfat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.

Taşcıoğlu, R. (2009). "Siyasetin Teknikleşmesi Bağlamında Türkiye'de Siyasal Reklamcılık". *Siyasetin İletişimi* içinde (Ed. A. Özkan). İstanbul: TASAM, 271-292.

Taşcıoğlu, R. ve Sarıtaş, A. (2015). "Lider İmajı Oluşturmada Fotoğraf: 2011 Genel Seçimlerinde Kullanılan Yazılı Medya Siyasal Reklamları Üzerine Bir İnceleme". Atatürk İletişim Dergisi, 8, 33-64.

Yıldız, N. (2002). *Türkiye'de Siyasetin Yeni Biçimi: Liderler, İmajlar ve Medya*. Ankara: Phoenix.

CUMHURBAŞKANI ADAYLARININ SEÇİM KAMPANYALARINDA KULLANDIĞI FOTOĞRAFLARLA İLGİLİ GÖSTERGEBİLİMSEL BİR İNCELEME

Buşra İncirkuş Ulushan

GİRİŞ

Bir kişiyi tanımada ilk olarak kişinin dış görünüşünde bilhassa yüzüne bakılmaktadır, daha sonra beden görüntüsü ve duruşu, kişi hakkında ilk izlenimi vermektedir. Yüzdeki mikro ve makro mimikler, insanın gerçek duygularını ortaya koymaktadır. Bir insanın mutlu olup olmadığı makro mimiklerden ziyade mikro mimiklere bakılarak anlaşılmaktadır. Çünkü makro yani herkes tarafından görülebilen mimikler, yanıltıcı olabilmektedir. Mikro mimikleri okumak için yeterli düzeyde beden dili bilgisi ve deneyim gerekmektedir. Siyasi parti temsilcileri de beden dillerini seçmenleri etkilemede, onları kendi yanına çekmede çok fazla kullanmaktadır. Siyasi adayın beden duruşunun dik olup olmadığı, bakışlarının canlı ve parlak olması kendine olan güvenini yansıtarak seçmene umut aşılamaktadır. Bu sayede aday, seçmene vadettiklerini yerine getirecek izlenimi yaratmaktadır.

Seçimlerde kullanılan fotoğraflar, hem adaylar için hem de seçmenler için son derece önemlidir. Bir adayın fotoğrafının kompozisyon, ışık-gölge, uyum, sadelik, çekim yüksekliği gibi ögeleri seçmeni etkilemek için profesyonel bir fotoğraf sanatçısı tarafından çekilmelidir. Çünkü fotoğraf, adayı seçmene tanıtmada köprü görevi görmektedir. Ayrıca fotoğrafların profesyoneller tarafından çekilmesi de detayların, bilhassa mimiklerin görünmesinde son derece etkilidir. Çünkü yüz, seçmenle aday arasındaki iletişimde ilk izlenimi yaratacak unsurdur. Adayın yüzünün gülmesi sempatik bir etki yaratarak seçmene huzur ve mutluluk verebilmektedir. Bir diğer deyişle yüzdeki ifade yansıtıcı bir özellik göstererek bakan kişiye geçmektedir. Eğer adayın fotoğrafı sinirli ya da

seçmen üzerindeki etkisinin daha fazla olduğu ve bu sayede ilk ve ikinci tur Cumhurbaşkanı seçimini kazandığını söylemek mümkündür.

KAYNAKLAR

Barthes, R. (1979). Göstergebilim İlkeleri. (B., Vardar & M., Rifat, Çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Berggren, N., Jordahl, H., & Poutvaara, P. (2006). The Looks of a Winner: Beauty, Gender and Electoral Success, *Institute of Labor Economics (IZA)*, Discussion Papers 2311, 1-24.

Carpinella, C. M., & Johnson, K. L. (2016). Visual Political Communication: The Impact of Facial Cues from Social Constituencies to Personal Pocketbooks. *Social and Personality Psychology Compass*, 10 (5). 281-297.

Duman, Y. (2022). *Yeni Medyada Fotosiyaset ve Recep Tayyip Erdoğan İnstagram Örneği* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.

Ergüven, M. (1998). Görmece. İstanbul: Metis Yayınları.

Hürriyet (2015). Cumhurbaşkanı Erdoğan Kendi Modasını Yaratıyor https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-kendi-modasini-yaratiyor-27942514 (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

İncirkuş, B. (2020) Çağdaş Sanat Yapıtının Göstergebilimsel İncelenmesi: Joseph Kosuth'un "Bir ve Üç Sandalye" Adlı Çalışması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (2), 615-623.

Karakoç, E. & Taydaş, O. (2016). Aday İmajı Oluşumunda Lider Fotoğraflarının Önemi: "7 Haziran 2015 Genel Seçimleri", *7 Haziran'dan 1 Kasım'a Türkiye'de Siyasal İletişim Uygulamaları*. (Ş. Balcı, Edit.). Konya: Literatürk Academia.

Rosenberg, S. W., Bohan, L., McCafferty, P. & Harris, K. (1986). The Image and the Vote: The Effect of Candidate Presentation on Voter Preference. *American Journal of Political Science*, 30(1), 108-127.

Sarıtaş, A. (2013). *Siyasal İmaj Oluşturmada Fotoğraf: AK Parti, CHP ve MHP Liderleri Örneğinde* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi.

Satkın, M. B. (2018). Siyasal İletişimde Değişen Fotoğraf Retoriği, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 6(83), 137-152.

Webster, R. (2014). Beden Dili Rehberi. (E. Pak, Çev.). İstanbul: Olimpos Yayınları.

Görsel Kaynaklar

Görsel 1. https://bolgehaberajansi.com.tr/akpnin-secim-slogani-belli-oldu-dogru-zaman-dogru-adam/ (Erişim Tarihi: 01.09.2023)

Görsel 2. https://britisyasam.co.uk/cumhurbaskani-adayi-kemal-kilicdaroglu-yurt-disi-secmenlere-seslendi-ulkenin-duze-cikmasi-icin-sorumlulugunuz-var/ (Erişim Tarihi: 01.09.2023)

Görsel 3. https://pbs.twimg.com/amplify_video_thumb/1657454358215139334/img/7Wz4CEt43y5kH5lO.jpg:large (Erişim Tarihi: 01.09.2023)

Görsel 4. https://chp.org.tr/yayin/ktdarimizin-lk-100-gununde-yapacaklarimiz/Open (Erişim Tarihi: 01.09.2023)

Görsel 5. https://www.takvim.com.tr/video/haber-videolari/ak-parti-istanbul-mitingi-ne-zaman-baskan-erdoganin-istanbul-mitingi-nerede-saat-kacta-nasil-gidilir-video (Erişim Tarihi: 01.09.2023)

Görsel 6. https://www.bolugundem.com/video/14939012/millet-ittifaki-cumhurbaskani-adayi-kemal-kilicdaroglu-bolu-mitingi-canli-yayin-izle-9-mayis-2023 (Erişim Tarihi: 01.09.2023)

Görsel 7. https://pbs.twimg.com/media/FwUw3WQWcAE2Lez.jpg (Erişim Tarihi: 01.09.2023)

Görsel 8. https://i.gazeteduvar.com.tr/storage/files/images/2023/05/20/1-lTyg.jpg.webp (Erişim Tarihi: 01.09.2023)

2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİNİN YAZILI BASINDA SUNUMU

Ali Özcan - Mehmet Akif Günay

GİRİŞ

Günümüzde gazeteciliğin icra edildiği en başat iletişim mecrası yazılı basındır. Doğasında toplumun bilgilendirilmesi, kamuoyunun oluşumu ve kamu adına denetimi barındıran gazetecilikte üretilen kültürel metanın/içeriğin önemli kısmını siyasi içerikli haberler oluşturmaktadır. Bu içerikler yazılı basın olarak gazetelerin ilk sayfalarında/manşetlerde ve detaylarıyla iç sayfalarda kendine yer bulmaktadır. Toplumların geleceğini ilgilendirdiği için seçim süreçleri haber medyası olarak yazılı basın açısından büyük önem taşımaktadır (Yaylagül ve Çiçek, 2012, s. 3).

Bu çalışmanın konusunu birinci turu 14 Mayıs 2023, ikinci turu ise 28 Mayıs 2023 tarihinde gerçekleştirilen Cumhurbaşkanı seçiminin yazılı basındaki sunumu oluşturmaktadır. Çalışmanın amacını yazılı basının seçim sürecine ilişkin haberlerinin analizi oluşturmaktadır. Çalışmanın kapsamını farklı mülkiyet yapılarına sahip olan, ideolojik yönelimleri farklılaşan Sabah, Sözcü, Yeni Şafak ve Cumhuriyet gazeteleri oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında Cumhurbaşkanı Seçimi ikinci tura kaldığı için Sabah, Sözcü, Yeni Şafak ve Cumhuriyet gazetelerinin hem birinci tur öncesi hem de ikinci tur öncesi belirlenen tarih aralıklarındaki sayıları incelenmiştir. İlgili gazetelerin Cumhurbaşkanı seçim sürecinde haber oluşturma pratiklerinin ideolojik arka planı analiz edilmeye çalışılmıştır. Nitel ve nicel içerik analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada örneklem olarak seçilen gazetelerin ilgili tarihlerdeki sayılarında Cumhurbaşkanı seçimine ilişkin haberlerin sayısı, manşet veya sürmanşetten verilmesi bakımından ölçümü ile haberleri sunum şekli incelenmiştir. Çalışmada, Sabah ve Yeni Şafak gazeteleri Cumhur İttifakının adayı Recep Tayyip Erdoğan'ı, Sözcü ve Cumhuriyet gazeteleri ise Millet İttifakının adayı Kemal Kılıçdaroğlu'nu açıkça desteklediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktadan hare-

KAYNAKLAR

Aldemir, M. (2020). *24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçiminde Recep Tayyip Erdoğan'la İlgili Yazılı Basında Yer Alan Haberler Üzerine Bir Değerlendirme.* Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Gazetecilik Ana Bilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Balcı, A. (2021). *Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler.* Ankara: Pegem Akademi.

BİK. (2023, Nisan 10). *Gazeteler*. Nisan 10, 2023 tarihinde bik.gov.tr: https://bik.gov.tr/gazeteler/ adresinden alındı

Çitacı, M. (2019). *2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinin Medya Analizi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Ercan, Z. (2009). *Yazılı Basında 2007 Cumhurbaşkanlığı Seçim Süreci: Cumhuriyet, Zaman ve Hürriyet Gazetelerinin İçerik Analizi-Nisan-Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos 2007.* İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Ersan, İ. (2019). *Türkiye'de 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde Siyasi Aktörlerin Basında Yer Alan İletilerinin Analizi.* Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Gazete, R. (2023, Mart 31). *Yüksek Seçim Kurulunun 30/03/2023 Tarihli ve 2023/321 Sayılı Kararı ve Eki Cumhurbaşkanı Seçimi Kesin Aday Listesi.* Nisan 1, 2023 tarihinde Resmi Gazete: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/03/20230331-24.pdf adresinden alındı

Günaydın, H. (2015). *2014 Cumhurbaşkanlığ Seçiminin Medya Analizi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Güneş, A. (2018). Yazılı Basında Haber Söylemi: 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Seçim Haberlerinin Çözümlemesi. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi, 6*(12), ss. 13-42.

Güneş, A. (2020). 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimlerinin Ulusal Yazılı Basında Sunumunun İçerik Analizi Yöntemiyle Çözümlenmesi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(48), ss. 54-75.

Güral, C. (2009). *Basında Mülkiyet İlişkileri Çerçevesinde Köşe Yazıları: 11. Cumhurbaşkanlığı Seçimi Örneği.* Lefke: Europuan University of Lefke İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Gürbüz, S., & Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Felsefe-Yöntem-Analiz.* Ankara: Seçkin Yayınları.

Gürkan, T. A. (2018). *Türkiye'de Çok Partili Dönemden Bu Yana Gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinin Siyasal Krize Dönüşüm Nedenlerinin Yazılı Basına Yansımaları.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Sevinç, M. (2020). *Siyasal İletişim ve Medya Bağlamında Uusal Gazetelerin Siyasi Liderlere Yaklaşımı.* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Topuz, M. (2020). *2014 Cumhurbaşkanlığı Seçim Sürecinin Yazılı Basındaki Temsili: Cumhuriyet, Hürriyet ve Sabah Gazeteleri Örneği.* Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

TÜİK. (2022). *Yazılı Medya İstatistikleri.* Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu. Nisan 7, 2023 tarihinde https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yazili-Medya-ve-Uluslararasi-Standart-Kitap-Numarasi-Istatistikleri-2021-45833 adresinden alındı

Udeoğlu, B. (2015). Basının Kamuoyu Oluşturma Görevi: 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçim Kampanya Dönemi, Yeni Şafak ve Sözcü Gazetesi Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 3*(2), ss. 346-365.

Ünsal, A. (2015). *2014 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçiminin Medyada Temsili.* Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yalçıntaş, A. (2019). *Yazılı Basının Gündem Belirleme İşlevi Bağlamında 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçim Kampanyası Süreci.* İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Ana Bilim Dalı yayımlanmamış yüksek lisans tezi.

Yaylagül, L., & Çiçek, C. (2012). 12 Haziran 2011 Seçimlerinin Gazetelerde Sunumu. *Erciyes İletişim Dergisi, 2*(4), ss. 2-22.

Yilmaz, D. (2016). *Siyasal İletişim Açısından 2014 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Yazılı Basın Analizi.* İstanbul: Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

GAZETELER

Cumhuriyet Gazetesi 9-13,23-27 Mayıs 2023 tarihli sayıları.

Sabah Gazetesi 9-13,23-27 Mayıs 2023 tarihli sayıları.

Sözcü Gazetesi 9-13,23-27 Mayıs 2023 tarihli sayıları.

Yeni Şafak Gazetesi 9-13,23-27 Mayıs 2023 tarihli sayıları.

CUMHURBAŞKANI ADAYLARININ KATILDIĞI TELEVİZYON PROGRAMLARI: "ERDOĞAN" VE "KILIÇDAROĞLU"

Pınar Güner Koçak

GİRİŞ

Siyasal iletişimin başarısını etkileyen temel faktör, verilen siyasi mesajın doğru hedef kitlelere ulaşmasıdır. Bu yüzden seçim dönemlerinde seçmene en etkin, ucuz ve kolay ulaşmanın aracı televizyon olarak kabul edilmektedir (Bekiroğlu ve Bal, 2014, s.130). Bir siyasal iletişim aracı olarak televizyon içerik bakımından politik söylemlerin yeniden düzenlenmesini, verilen mesajların içeriği ve niteliğini, biçimini ve etkisini yeniden düzenleme imkânı tanımaktadır. Ayrıca eğitimsiz kesimlerden, seçkinci gruplara kadar toplumda geniş bir yelpazeye ulaşılmasını mümkün kılmaktadır (Balcı, Tarhan ve Bal, 2013, ss.84-85). Bu nedenle televizyon siyasal iletişim kampanyalarının ve propaganda çalışmalarının en önemli unsurudur.

Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik şartlar, doğal felaketler, dünya dış politikasında yaşanan krizler ve ülkenin iç dinamikleri 2023 Cumhurbaşkanı Seçimini önemli hâle getirmiştir. Adayların Yüksek Seçim Kurulu'na başvurularının kabul edilmesi ve 31 Mart 2023 tarihinde kesin aday listelerinin açıklanmasının[5] ardından Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Kemal Kılıçdaroğlu, Muharrem İnce ve Sinan Oğan propaganda çalışmalarına başlamışlardır.

Bu çalışmada televizyonun bir siyasal propaganda aracı olarak kullanımı ele alınmış, propaganda sürecindeki dinamikler, Herman ve Chomsky'nin propaganda modeline göre değerlendirilmiştir. Ayrıca propaganda söylemlerinde kullanılan tekniklere ilişkin bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir.

[5] https://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/82605/2023-321.pdf

Adayların 2023 Cumhurbaşkanı seçimlerinde katıldıkları televizyon programları üzerinden genel olarak bir değerlendirme yapılırsa, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın iktidar olması sebebiyle seçime önde başladığı, seçim tecrübelerinin verdiği rahatlıkla propaganda söylem ve tekniklerini profesyonelce yürüttüğü, televizyonda kullanılacak propaganda araçlarını başarılı bir şekilde kullandığı tespit edilmiştir. Kemal Kılıçdaroğlu'nun muhalefet olması sebebiyle Erdoğan kadar geniş kitlelere ulaşamadığı, her kanalda program yapılmasına izin verilmediği, sevgi söylemlerinin uzun süredir iktidar olan rakibin geride bırakılması için yeterli olmadığı tespit edilmiştir. Kılıçdaroğlu televizyon programlarında propaganda araçlarından neredeyse hiç faydalanmamıştır. Bu kapsamda Cumhurbaşkanı seçimlerinde televizyon programlarını en etkili kullanan liderin Recep Tayyip Erdoğan olduğunu ifade etmek mümkündür.

KAYNAKLAR

Ayhan, A. (2007). *Propaganda nedir?*, İstanbul: LiteraTürk Yayınları.

Aziz, A. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*, Ankara: Nobel Yayınevi.

Aziz, A. (2017). *Siyasal İletişim*, Ankara: Nobel Yayınevi.

Balcı, Ş., Tarhan, A. ve Bal, E. (2013). *Medya ve Siyasal Katılım,* Konya: Literatürk Yayınevi.

Bekiroğlu, O. ve Bal, E. (2014). *Siyasal Reklamcılık,* Konya: Literatürk Yayınevi.

Braud, P. (2017). *Siyaset Sosyolojisi,* Ankara: İmaj Yayınevi.

Çankaya, E. (2019). *Siyasal İletişim Dünyada ve Türkiye'de*, Ankara: İmge Yayınevi.

Çİftçi, M. ve Yıldırım, T. (2012). Kâşgarlı Mahmud'un Kullandığı Temel Propaganda Teknikleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 32, 33-41.

Dawson, C. (2015). *Araştırma Yöntemlerine Giriş-Araştırma Projesi Yürüten Tüm Araştırmacılar İçin Pratik Bir Klavuz,* Konya: Eğitim Yayınevi.

Herman, E. ve Chomsky, N. (2012). *Rızanın İmalatı- Kitle Medyasının Ekonomi Politiği,* İstanbul: BGST Yayınları.

Özdağ, Ü. (2020). Algı Yönetimi, Propaganda, Psikolojik Savaş, Örtülü Operasyon ve Enformasyon Savaşı, Ankara: Kripto Yayınevi.

Stanley, J. (2018). Demokrasilerde Propaganda Oyunu, İstanbul: The Kitap Yayınları.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

İnternet Kaynakları

Genel Seçim Anketleri (2023): https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%9Clke_%C3%A 7ap%C4%B1nda_2023_T%C3%BCrkiye_genel_se%C3%A7imleri_i%C3%A7in_yap%C4%B1lan_anketler_Erişim Tarihi: 10.06.2023

Kemal Kılıçdaroğlu'nun 2023 Cumhurbaşkanlığı Seçim Kampanyası: https://tr.wikipedia.org/wiki/Kemal_K%C4%B1l%C4%B1%C3%A7daro%C4%9Flu#2023_cumhurba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1_se%C3%A7imi Erişim Tarihi: 12.06.2023

Resmi Gazetede Yayınlanan YSK Kararı: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/03/20230331-24.pdf Erişim Tarihi: 10.06.2023

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Mülakatlar: https://www.tccb.gov.tr/receptayyiperdogan/mulakatlar/ Erişim Tarihi: 12.06.2023

YSK Kesin Aday Listesi: https://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/82605/2023-321.pdf Erişim Tarihi: 10.06.2023

YSK Partilerin Seçim Çalışmaları Kararı: https://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/82498/2023-123.pdf Erişim Tarihi: 12.06.2023

2023 CUMHURBAŞKANI İKİNCİ TUR SEÇİM KAMPANYASI DÖNEMİNDE ANA HABER BÜLTENLERİ: ATV ve FOX TV

Mustafa Cankut Kurt

GİRİŞ

Demokratik düzenin temelini oluşturan siyasal seçimler, halkın iradesinin yönetimde etkin olması ve etkinliğin yönetim sürecine yansımasının göstergesidir. Seçme ve seçilme hakkı vatandaşlara; yönetime katılma, görüşlerini dolaylı ya da doğrudan temsil etme fırsatı tanımakta, çoğulculuğu tesis etmektedir. Ayrıca düzenli siyasal seçimlerin varlığı iktidarı hesap verebilirlik hususunda zorlamakta ve sorumluluklarını hatırlamaya itmektedir. Ancak bir siyasal seçimin geçerliliği sürecin ne kadar şeffaf ve adil bir biçimde yürütüldüğü ile doğru orantılıdır. Dürüstçe yürütülen ve erişilebilen bilgiler eşliğinde sunulan bir seçim süreci halkın demokrasiye olan güvenini artırırken seçilenlerin meşruiyetini sağlar.

Bu süreçte medya; bilgilendirme, tarafsızlık, ulaşılabilirlik ve güvenirlilik gibi unsurlarıyla öne çıkarak siyasal seçimlerde kritik roller üstlenmektedir. İdealde medya; adaylar ve partiler hakkında doğru, tarafsız ve güvenilir bilgiler vererek seçmenin bilinçli tercihlerde bulunabilmesi konusunda ona rehberlik eder. Burada adayların ve partilerin; seçim vaatleri, geçmiş seçimlerde gösterdikleri performanslar, mitingler ve seçim sürecinde atılan her adım hakkında objektif bilgiler seçmenlere sunulur. Ayrıca seçmenlerin parti ve adayları daima doğrudan gözlemleme fırsatı bulamadığından ulaşılabilirlik açısından medya seçmen için bu gözlemleri tarafsız bir bakışla yapar ve ona aktarır. Bu sayede seçmen hızlı gelişmeleri "yakalayabilir" ve tercihlerini bu yönde şekillendirebilir (Öztürk, 2004: ss. 10-11).

Bu çalışmada her geçen gün yeni medyanın hâkimiyet kurmaya başladığı haber alma ortamında geleneksel medyanın önde gelen temsilcisi olarak televizyon haberciliğinin 2023 yılında gerçekleşen Cumhurbaşkanı seçiminde

kanal üzerinden yürütülecek benzer çalışmalar seçim döneminde televizyon kanallarında ana haber bültenlerinin değişen unsurlarını ya da değişmeyen yerleşik yapıyı görmemize fırsat tanıyacaktır.

KAYNAKLAR

Baines, P. (2011). Politicl Public Relations and Election Campaigning. J. Strömback ve S. Kiousis (Ed.) Political Public Relations içinde (s. 115-137). Routledge: NY

Brandt, T.; Hughes, T; Rasmussen F.; Howard R.; Quinn D.; Barnabe, R. Breton P ve Telemaque J. (2006). Coaching Manual for Media Support during Elections. International Media Support (Denmark) Media & Democracy Group (Canada) & Réseau Liberté (Canada)

O'Day, B. (2003). Political Campaign Planning Manual: A Step By Step Guide To Winning Elections. National Democratic Institute for International Affairs. Washington, DC: USA

Öztürk, A. (2004). Modern Siyasal Sistemlerde Medyanın İşlev ve Sorumlulukları. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, *11*(1), 1-18.

Strömback J. ve Kiousis S. Political Public Relaitons: Defining and Mapping an Emergent Field. Strömback ve S. Kiousis (Ed.) Political Public Relations içinde (s. 1-32). Routledge: NY

2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİM KAMPANYASI SÜRECİNDE WEB SAYFALARI: "ERDOĞAN" VE "KILIÇDAROĞLU"

Nedret Çağlar

GİRİŞ

Çağın önemli teknolojik gelişmelerinden birini oluşturan internet, her alanda olduğu gibi medyayı da etkilemiştir. Haber ve bilgi aktarmada önemli bir işleve sahip olan medya, dijitalleşme ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle değişime uğramış ve internet tabanlı yeni medya ortamları hem bireysel hem de toplumsal yaşamın önemli araçları hâline gelmiştir.

Yeni medya ortamları vasıtasıyla zaman ve mekâna bağlı kalmaksızın bilgiye erişilebilmekte, içerik oluşturulabilmekte ve paylaşılabilmektedir. Mesafelerin yok olduğu bu mecrada; herkes her şeyden anında bilgi sahibi olabilmekte, daha hızlı ve kolay ulaşılabilir bilgi akışının etkileşime de açık olması, bu ortamların kullanıcılar açısından cazip hâle gelmesini sağlamaktadır (Doğan Güllüpunar, 2022, s. 291-293). Günümüzde kısa sürede bilgiye ulaşmak için ilk tercih edilen mecrada internet ve web siteleridir (Ateş ve Karacan, 2009, s. 33; Çalışır, 2019, s.1536). Web siteleri sanal ortamda ziyaretçilerine genellikle bir kişi ya da kurum hakkında ilk izlenimi sağlayan araçlardan birini oluşturmaktadır. Bir kişi bir web sitesini açtığında, muhtemelen birkaç saniye içinde ilk izlenim oluşmakta ve kullanıcı bazı faktörlere bağlı olarak ya web sitesinde kalmakta ya da gitmektedir. Bu faktörlerden ilki sayfa estetiği ikincisi de kullanıcının sitenin güvenilirliği hakkındaki yargısıdır (Robins & Holmes, 2006, s.386). Bununla birlikte kullanıcıyı sitede tutmaya yönelik fonksiyonlar, uygulamalar ve içerikler de web sayfalarının işlevselliği açısından önemlidir.

Dijital ortamda hem kurumsal hem de kişisel olarak bütüncül, planlı ve öngörülebilir bir iz bırakmak iletişim yönetiminin önemli bir parçası hâline gelmiştir. Bazı kurumsal lider ya da yöneticilerin yeni medya ortamlarını kullanarak kendi kariyerleri açısından bir fark ve farkındalık yaratma çabasında

Sonuç olarak siyasal partilerin web sitelerinin fonksiyonel olarak benzer özelliklere sahip olduğu, daha çok bilgi aktarma, bilgi toplama ve habercilik bağlamında etkin kullanıldığı, hedef kitlenin katılımının teşvik edildiği, tanıtım ve siyasal reklam mecrası olarak da kullandığı görülmektedir.

KAYNAKLAR

Aktaş, H. (2004). Bir siyasal iletişim aracı olarak internet, Konya: Tablet Kitabevi.

Alemdar, M. Y. ve Köker, N. E. (2011). Siyasi partilerin 2007- 2011 Türkiye genel seçimlerinde web sitesi kullanımı ve karşılaştırmalı analizi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 1 (31), 225-254.

Ateş, V. ve Karacan, H. (2009). Abant İzzet Baysal Üniversitesi web sitesi kullanılabilirlik analizi. *International Journal of Informatics Technologies*, 2 (2), 33-38.

Bowers-Brown, J. & Gunter, B. (2002). Political parties' use of the web during the 2001 general election. *Aslib Proceeding*, 54(3), 166-176.

Crossland, M. & Chigona, W. (2010). An evaluation of the functionality and delivery of websites of political parties ın South Africa. *SA Journal of Information Management*, 12(1), 5 pages.

Çağlar, N. ve Köklü, P.H. (2017). Yeni medyanın siyasal iletişim aracı olarak kullanımı: siyasal partilerin resmi web sitelerine yönelik bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi, İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi,* 5(1), 148-179.

Çalışır, G. (2015). Siyasi partilerin web siteleri üzerine bir araştırma: 7 haziran 2015 genel seçimleri. *Global Media Journal TR Edition*, 6 (11),158-183.

Çalışır, G., (2019). Halkla ilişkiler aracı olarak Amasya yerel gazetelerinin web siteleri ve sosyal medya hesaplarının kullanımı üzerine bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,* Cilt.7, 1533-1548.

Doğan Güllüpunar, M. (2022). Dijital sis yeni medya çağında bilginin ve gerçeğin değişen konumu. içinde (Eds.), M. İşleyen ve F. Ş. İşleyen, *Dijitalleşme ve bilgi kirliliği* (ss. 291-311). Çizgi Kitapevi.

Ertem, T. ve Aslan, A. (2016). Türkiye'de siyasal partilerin web sayfalarının diyalojik iletişim aracı olarak kullanımı. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi),* 1(1), 112-121.

Evren, F. B. (2015). Bir siyasal iletişim aracı olarak internet sitesi kullanımı: 2014 Cumhurbaşkanı Seçimi. *Journal of Yasar University*, 10(39), 6555 – 6611.

Fidan, Z. ve Özer, N.P. (20014). Siyasi partilerin siyasal iletişim aracı olarak web sayfalarını kullanımı. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi,* 2(4), 211-233.

Gibson, R. K. & Ward, S. (2000). A Proposed methodology for studying the function and effectiveness of party and candidate web sites. *Social Science Computer Review,* 18, 301-319.

Gibson, R. K., Margolis, M., Resnick, D. &Ward, S. J. (2003). Election campaigning on the www in the usa and uk: a comparative analysis. *Party Politics*, 9, 47-75.

Göksu, O. (2018). 10 Ağustos 2014 cumhurbaşkanlığı seçimi: siyasal kampanyaların yeni medya boyutunun analizi. *Turkish Studies,* 13(7), 123-140.

Güllüpunar, H. ve Güllüpunar, M.D. (2021). Dijital iletişim araştırmaları. içinde (Eds.), Ş. Güler, *Dijitalleşmenin etkisinde kurumsal iletişimden kurumsal olmayan "kurumsal iletişime*" (ss.105-129). Nobel Yayıncılık.

Jackson, N. (2007). Political parties the internet and 2005 general elections:third time lucky. *Internet Research, Political Parties,* 17(3), 249-271.

Kent, M.L., Taylor, M. & White, W. (2003). The relationship between web site design and organizational responsiveness to stakeholders, *Public Relations Review,* 29(1), 63–77.

Koçak, A. ve Arun, Ö. (2006). İçerik analiz çalışmalarında örneklem sorunu*. Selçuk İletişim Dergisi,* 4(3), 21-28.

Metin, O. ve Ünal, Ş. (2022). İçerik analizi tekniği: İletişim bilimlerinde ve sosyolojide doktora tezlerinde kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 273-294.

Öğülmüş, S. (1991). İçerik çözümlemesi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences* (JFES), 24 (1), 213-228.

Öksüz, O. ve Yıldız, E.T. (2004). siyasal iletişimde internet kullanımı: türkiye ve abd'deki siyasal partilerin web sitelerinin karşılaştırmalı analizi. *2nd International Symposium Communication in the Millenium: Dialogue Between American And Turkish Scholars*, Istanbul, Türkiye, 17-19 Mart, 989-1005.

Robins, D. & Holmes, J. (2006). Aesthetics and credibility in web site design. *Information Processing and Management,* 44, 386 – 399.

Schweitzer, E. J. (2005). Election campaigning online: german party websites in the 2002 national elections. *European Journal of Communication*, 20, 327-328.

Toruk, İ. (2008). 22 Temmuz 2007 genel seçimlerinde siyasal partilerin internet sitelerine bir bakış. *Selçuk İletişim,* 5(2), 219-234.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), www.akparti.org.tr, Erişim Tarihi: 04.05.2023.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), www.chp.org.tr, Erişim Tarihi: 04.05.2023.

2023 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİNDE ERDOĞAN VE KILIÇDAROĞLU'NUN TWİTTER KULLANIMLARININ YAPISAL ÇÖZÜMLEMESİ

Murat Başarır - Esra Yıldırım

GİRİŞ

Siyaset, toplumun yönetimi ve düzenlenmesi için yapılan faaliyetleri ve uygulamaları kapsar. Genel sosyal kuralların oluşturulması, korunması ve değiştirilmesi olarak tanımlanabilen siyasetin gerçekleştirilme amaçları farklı siyasi teorilere, ideolojilere ve bakış açılarına göre değişebilmektedir (Heywood, 2017, s. 24). Siyasetin amaçları iktidar dağılımını gerçekleştirmek, karar verme süreçlerini etkilemek, toplum yönetimini sağlamak, kamu politikalarını belirlemek, toplumun çıkarlarını temsil etmek, toplum içindeki çatışmaların çözümü ve toplumun refahını artırmak gibi çeşitli hedeflere yönelik gerçekleştirilmektedir (Heywood, 2017; Moe, 2005; Olajide vd., 2022). Nihai amacı toplumsal sorunları ele almak, ortak iyiyi teşvik etmek ve vatandaşların refahını sağlamak olan siyasetin en önemli ve belirgin hedeflerinden biri de iktidara gelmektir. Bu nedenle siyasi elitlerin tek amacının iktidara gelmek olduğu söylenebilir (Souaré, 2018, s. 16). Bu kapsamda bu iktidar mücadelesinin içerisinde pek çok aktör ortaya çıkmakta ve roller üstlenmektedir. Siyasi partiler, ulus devletler, devlet dışı aktörler, bireyler, kuruluşlar ve medya dâhil olmak üzere çeşitli aktörler iktidara gelme ve siyasi sonuçları etkileme arayışına girmektedirler (Moe, 2005; Sending & Neumann, 2006, s. 652). Çünkü iktidarda olanlar, toplumun yönetimini ve politikalarını belirleyebilmektedirler.

Siyasi partiler, seçimler yoluyla güç elde etmede ve politika gündemlerini savunmada çok önemli bir rol oynamaktadır (Cochrane, 2010, s. 600). Devlet dışı aktörler, çıkar grupları, sivil toplum kuruluşları ve çok uluslu şirketler gibi kuruluşlar da siyaset üzerinde etkili olmaktadır. Kamuoyunu ve politika sonuçlarını şekillendirmek için lobicilik, savunuculuk ve seferberlik gibi faaliyetler-

KAYNAKLAR

Acar, N. O. (2013). Özgürlük Alanı Olarak Sunulan Sosyal Medya ve Taksim Gezi Parkı Eylemleri. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, *20*, Art. 20.

Aziz, A. (2003). *Siyasal İletişim*. Nobel Yayın Dağıtım.

Barberá, P., & Zeitzoff, T. (2018). The New Public Address System: Why Do World Leaders Adopt Social Media? *International Studies Quarterly*, *62*(1), 121-130. https://doi.org/10.1093/isq/sqx047

Bayraktutan, G., Binark, M., Çomu, T., Doğu, B., İslamoğlu, G., & Aydemir, A. T. (2014). Siyasal İletişim Sürecinde Sosyal Medya ve Türkiye'de 2011 Genel Seçimlerinde Twitter Kullanımı. *Bilig*, *68*, Art. 68.

Bennis, W. G., & Nanus, B. (2007). *Leaders: Strategies for Taking Charge* (2nd edition). Harper Business.

Cochrane, C. (2010). Left/Right Ideology and Canadian Politics. *Canadian Journal of Political Science*, *43*(3). https://doi.org/10.1017/s0008423910000624

Eagly, A. H., & Carli, L. L. (2003). The female leadership advantage: An evaluation of the evidence. *The Leadership Quarterly*, *14*(6), 807-834. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2003.09.004

Genel, M. (2012). Siyasal İletişim Kampanyalarında Sosyal Medyanın Kullanımı (12 Haziran 2011 Seçimleri "Twitter" Örneği). *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, *2*, 23-31. https://doi.org/10.7456/10204100/005

Gerodimos, R., & Justinussen, J. (2015). Obama's 2012 Facebook Campaign: Political Communication in the Age of the Like Button. *Journal of Information Technology & Politics*, *12*(2), 113-132. https://doi.org/10.1080/19331681.2014.982266

González-Bengoechea, A., Fernández-Muñoz, C., & García-Guardia, M.-L. (2019). Twitter, partisan use and institutional use: Comparative analysis between the profiles of Moncloa, Madrid City Council and their ruling parties. *Communication & Society*, 19-37. https://doi.org/10.15581/003.32.37811

Heywood, A. (2017). *Siyaset* (18. bs). Adres Yayınları.

Honari, A., & Alinejad, D. (2022). Online Performance of Civic Participation: What Bot-like Activity in the Persian Language Twittersphere Reveals About Political Manipulation Mechanisms. *Television & New Media*, *23*(8), 917-938. https://doi.org/10.1177/15274764211055712

House, R. J., & Howell, J. M. (1992). Personality and charismatic leadership. *The Leadership Quarterly*, *3*(2), 81-108. https://doi.org/10.1016/1048-9843(92)90028-E

Iakhnis, E., & Badawy, A. (2019). *Networks of Power: Analyzing World Leaders Interactions on Social Media* (arXiv:1907.11283). arXiv. https://doi.org/10.48550/arXiv.1907.11283

Jungherr, A. (2014). The Logic of Political Coverage on Twitter: Temporal Dynamics and Content. *Journal of Communication*, *64*(2), 239-259. https://doi.org/10.1111/jcom.12087

Juswil, A. K., Nofrima, S., & Saputra, H. A. (2022). Political Communication Patterns through Social Media: A Case of an Indonesian Presidential Staff Twitter Account. *CommIT (Communication and Information Technology) Journal*, *16*(2), Art. 2. https://doi.org/10.21512/commit.v16i2.7889

Kalsnes, B. (2016). The Social Media Paradox Explained: Comparing Political Parties' Facebook Strategy Versus Practice. *Social Media + Society*, *2*(2), 2056305116644616. https://doi.org/10.1177/2056305116644616

Kermani, H., & Adham, M. (2021). Mapping Persian Twitter: Networks and mechanism of political communication in Iranian 2017 presidential election. *Big Data & Society*, *8*(1), 20539517211025570. https://doi.org/10.1177/20539517211025568

Korkut, Y. (2022). Social Media Uses of Political Party Provincial Presidency Except Election Period: The Example of Giresun Province. *Erciyes İletişim Dergisi*, *9*(1), Art. 1. https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.1030081

Kutlu, Ö. (2019). Siyasal İletişimde Instagram Kullanımı: Türkiye'de Liderlerin Instagram Kullanım Pratikleri Üzerine Bir Araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, *7*(2), Art. 2. https://doi.org/10.19145/e-gifder.557512

Lilleker, D. G. (2013). *Siyasal İletişim Temel Kavramlar*. Kaknüs Yayınları.

Magdy, W., Darwish, K., & Weber, I. (2016). #FailedRevolutions: Using Twitter to study the antecedents of ISIS support. *First Monday*. https://doi.org/10.5210/fm.v21i2.6372

Mahsud, R., Yukl, G., & Prussia, G. (2010). Leader empathy, ethical leadership, and relations-oriented behaviors as antecedents of leader-member exchange quality. *Journal of Managerial Psychology*, *25*(6), 561-577. https://doi.org/10.1108/02683941011056932

Marcos, R. G., Martínez, B. P., & García, R. R. (2019). Comunicación política y personalización de contenidos: ¿es Twitter el nuevo medio de referencia para la interacción entre gobernantes y gobernados? *ADResearch ESIC International Journal of Communication Research*, *20*(20). https://doi.org/10.7263/adresic-020-01

McNair, B. (2011). *An Introduction to Political Communication* (5th edition). Routledge.

Moe, T. M. (2005). Power and Political Institutions. *Perspectives on Politics*, *3*(02). https://doi.org/10.1017/s1537592705050176

Moisander, J. K., Hirsto, H., & Fahy, K. M. (2016). Emotions in Institutional Work: A Discursive Perspective. *Organization Studies*, *37*(7), 963-990. https://doi.org/10.1177/0170840615613377

Northouse, P. G. (2021). *Leadership: Theory and Practice*. SAGE Publications.

Olajide, O. E., Ola, A. A., & Adewumi, S. A. (2022). The Impact of Non-State Actors on World Politics: A Challenge to Nation-States. *Journal of African Foreign Affairs*, *9*(1), 133-150. https://doi.org/10.31920/2056-5658/2022/v9n1a7

Sabeen, S., Farooq, M., & Naseer, H. (2023). Analyzing the Consequences of Social Media on Pakistani Politics. *Pakistan Languages and Humanities Review*, *7*(1), Art. 1. https://doi.org/10.47205/plhr.2023(7-I)16

Sahoo, S. (2022). Political Posters Reveal a Tension in WhatsApp Platform Design: An Analysis of Digital Images From India's 2019 Elections. *Television & New Media*, *23*(8), 874-899. https://doi.org/10.1177/15274764211052997

Seitkazin, R. (2020). Political Communication and Influence Through Twitter. *Pro Publico Bono – Public Administration*, *8*(4), Art. 4. https://doi.org/10.32575/ppb.2020.4.7

Sending, O. J., & Neumann, I. B. (2006). Governance to Governmentality: Analyzing NGOs, States, and Power. *International Studies Quarterly*, *50*(3). https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2006.00418.x

Setianto, Y. P. (2019). Trusting Twittersphere as a Genuine Political Debate? The Case of Indonesian Election Hastags. *AoIR Selected Papers of Internet Research*. https://doi.org/10.5210/spir.v2019i0.11033

Souaré, I. K. (2018). Chapitre I. L'avènement et l'évolution des partis politiques en Afrique. Içinde *Les partis politiques de l'opposition en Afrique: La quête du pouvoir* (ss. 39-80). Presses de l'Université de Montréal. https://doi.org/10.4000/books.pum.11210

Tunca, E. (2019). İletişim Perspektifinden Siyasal İletişim ve Seçim Kampanyaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *8*, 2785-2809. https://doi.org/10.15869/itobiad.591096

Valenzuela, S., Somma, N. M., Scherman, A., & Arriagada, A. (2016). Social media in Latin America: Deepening or bridging gaps in protest participation? *Online Information Review*, *40*(5). https://doi.org/10.1108/oir-11-2015-0347

Yukl, G. (2012). *Leadership in Organizations* (8th edition). Pearson. http://www.mim.ac.mw/books/Leadership%20in%20Organizations%20by%20Gary%20Yukl.pdf.No1fvHJjqGHg1RgmjuyjD0oYNhx7MNeo

Zebib, C. (2022). Political Communication through the Prism of Social Media: How are Lebanese Political Parties Using Facebook in Electoral Campaigns? *Jurnal Komunikasi: Malaysian Journal of Communication*, *38*(2), Art. 2. http://ejournal.ukm.my/mjc/article/view/47727

GENÇ SEÇMENLERİN GÖZÜNDEN 2023 YILI CUMHURBAŞKANI SEÇİMİNDE ADAYLARIN YOUTUBE KULLANIMLARI

Hatice Kılınç

GİRİŞ

Sosyal medyanın yaşantımıza girmesiyle birlikte 2000'li yıllardan bugüne dek gündelik yaşamdan- eğitime, ekonomiden- eğlenceye, çalışma hayatından- siyasete kadar pek çok alanda değişim ve dönüşüm kaçınılmaz olmuştur. Doğal olaraksiyasal seçim süreçleri ve kampanyaları da bundan etkilenmiştir. Türkiye'de geride bırakılan 2023 yılı Cumhurbaşkanı ve 28. Dönem Milletvekili Seçimi sürecinde seçmen olarak ağırlığı özellikle Z kuşağı ve Y kuşağının oluşturduğu ifade edilmektedir. Bu nedenle de siyasi partilerin seçim kampanyaları açısından sosyal medya platformları özellikle genç seçmenlere ulaşmada önemli birer araç olarak öne çıkmaktadır. Z kuşağının şu anda Türkiye'deki toplam nüfusun %23'ünü oluşturduğu belirtilmektedir. Hem Y kuşağı hem de Z kuşağının seçmenler olarak oluşturduğu ağırlığı,Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) 14 Mayıs 2023 tarihindeki seçimlere yönelik olarak yayımlamış olduğu istatistiklerden (YSK, 2023) yola çıkılarak hazırlanmış olan aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

Siyasi partiler, adaylar seçim kampanyaları sürecinde politikalarını anlatmada, seçmen olarak ağırlığı oluşturan Y ve Z kuşaklarının tüketici özelliklerini dikkate alarak planlamaları gereği açıktır. Literatürde yer alan araştırmalara bakıldığında da partilerin sosyal ağ sitelerini etkili bir şekilde kullanamadıklarına dikkat çekilmektedir. Arğın'ın 2017 Anayasa Referandumu içeren araştırmasında da YouTube paylaşımları açısından siyasi partilerin referandum propagandalarını içeren video ve reklamlara sıklıkla yer verdiği, reklam içerikli paylaşımlarla birlikte parti toplantıları, miting alanlarındaki seçmene seslenişlerini aktardıklarını tespit etmiştir (Arğın, 2019). Hafızoğlu da Z kuşağı seçmen davranışlarına yönelik araştırmasında siyasi partilerin özellikle internet kullanımlarına, Z kuşağının oylarını kazanabilmeleri için internet önem vermeleri gerektiğini vurgulamaktadır (Hafızoğlu, 2021). Bu araştırma sonucu ulaşılan bulgularda da YouTube'da mevcut siyasal kampanya odaklı içeriklerin henüz özellikle Z kuşağına erişim konusunda yeterli düzeye ulaşamadığı, eksiklerinin bulunduğu; etkili ve verimli bir iletişim için dil, süre, başlık, içerik üretimleri hakkında çalışılması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

Acharoui, Z., Alaoui, A., Ettaki, B., Zerouaoui, J., & Dakkon, M. (2020). Identifiying Political Influencers on YouTube During the 2016 Moroccan General Election. *Procedia Computer Science, (170)*, 1102-1109.

Akar, E. (2009). İnternetle Değişen Siyaset Pazarlaması: Dünyadan Örneklerle Yeni Trendler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23*, 1-8, Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/4765/65491.

Aktepe, H. S., & Durukan, T. (2022). Siyasal Pazarlama İletişiminde Yeni Sosyal Medya Kanallarının Kullanımın Z Kuşağı Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Betimleyici Bir Araştırma: Youtube ve Twitch Örneği. *Journal of Applied And Theoretical Social Science, (4)*, 26-36.

Anadolu Ajansı. (2023, 04 17). *YSK Başkanı Yener: 14 Mayıs'taki seçimlerde 64 milyon 113 bin 941 seçmen oy kullanacak.* Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/politika/ysk-baskani-yener-14-mayistaki-secimlerde-64-milyon-113-bin-941-secmen-oy-kullanacak/2874353 adresinden alındı

Aparaschivel, P. A. (2011). The Use of New Media in Electoral Campaigns: Analysis on the Use of Blogs, Facebook, Twitter and YouTube in the 2009 Romanian Presidential Campaign. *Journal of Media Research, 10 (4)*, 39-60.

Arğın, E. (2019). Türkiye'de Siyasi Partilerin Sosyal Medya Kullanımları: 2017 Anayasa Referandumunda YouTube Kullanımı Üzerine bir İnceleme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 29 (2)*, 327- 344.

Baumgartner, J. C., & Morris, J. S. (2010). Social Networking Web Sites and Political Engagement of Young Adults. *Social Science Computar Review, 28 (1)*, 24-44.

Baysal, H. (2022). Türkiye'de C Kuşağının Akıllı Telefonlara Yönelik Tüketim Algısı. *International Journal of Commerce, Industry and Entrepreneurship Studies, 2 (1)*, 15-35.

Bazilian, E. (2017). *Infographic: 50% of Gen Z 'Can't Live Without YouTube' and Other Stats That Will Make You Feel Old.* Miami, https://www.adweek.com/performance-marketing/infographic-50-of-gen-z-cant-live-without-youtube-and-other-stats-that-will-make-you-feel-old/: Adweek.

Bisbee, J., Brown, M., Lai, A., Bonneau, R., Tucker, J. A., & Nagler, J. (2022). Election Fraud, YouTube, and Public Perception of the Legitimacy of President Biden. *Journal of Online Trust and Safety, 1(3)*, 1-65.

Cohen, D. (2022). *YouTube Finds that Gen-Z wants Personally Relevant Content More than Viral Videos.* Cannes, Lions: YouTube, https://www.adweek.com/media/youtube-finds-that-gen-z-wants-personally-relevant-content-more-than-viral-videos/.

Dylko, I. B., Beam, M. A., Landreville, K. D., & Geidner, N. (2012). Filtering 2008 US presidential election news on YouTube by elites and nonelites: An examination of the democratizing potential of the internet. *New Media & Societiy, 14 (5)*, 832-849.

Effing, R., Hillegesberg, J. v., & Huibers, T. (2016). Social Media Indicator and Local Elections in the Netherlands: Towards a Framework for Evaluating the Influence of Twitter, YouTube, and Facebook. M. P. Bolívar içinde, *Social Media and Local Governments: Theory and Practice* (s. 281-298). Cham: Springer.

Elmas, T., & Gül, İ. (2023, April 07). *Opinion Mining from YouTube Captions Using ChatGPT: A Case Study of Street Interviews Polling the 2023 Turkish Elections.* Cornell University, Computer Science- Social and Information Networks: https://arxiv.org/abs/2304.03434 adresinden alındı

Fowler, P. B., & Ridout, T. N. (2018). Television vs. YouTube: Political Advertising in the 2012 Presidential Election. *Journal of Information Technology& Politics, 15 (3)*, 230- 244.

Galeano, K. K., Galeano, L. R., Mead, E., Billy Spann, J. K., & Agarwal, N. (2020). The Role of YouTube during the 2019 Canadian Federal Election: A Multi-Method Analysis of Online Discourse and Information Actors . *Social Media and Online Behavioral Studies, 2*, 1-22.

Golovchenko, Y., Buntain, C., Eady, G., Brown, M. A., & Tucker, J. A. (2020). Cross-Platform State Propaganda: Russian Trolls on Twitter and YouTube during the 2016 U.S. Presidential Election. *The International Journal of Press/Politics, 25 (3)*, 357-389.

Habib, M. A., Ratnaningsih, A. P., & Sinabutar, M. J. (2021). Semiotics Analysis of Ahok-Djarot's Campaign Video on YouTube Social Media for the Second Round of the 2017 DKI Jakarta Gubernatorial Election. *Journal of Urban Sociology, 4 (2)*, 76-89.

Hafızoğlu, Y. (2021). Z Kuşağı Seçmen Davranışları. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi, 4 (2)*, 141-164.

Hanson, G. L., Haridakis, P. M., & Sharma, R. (2011). Differing Uses of YouTube During the 2008 U.S. Presidential Primary Election. *Electronic News, 5(1)*, 1- 19.

Hogan, J. W., & Lynch, K. (2012). How Irish Political Parties are Using Social Networking Sites to Reach Generation Z: An insight into a new online social network in a small democracy. *Irısh Communications Review, vol: 13*, 83-98.

Hughes, A., & Dann, S. (2009). Political Marketing and Stakeholder Engagement. *Sage Journal, 9 (2)*.

Juárez, J., & Celecia, C. (2023). De-Legitimizing the Referee: YouTube Disinformation Narratives About INE's Performance During the 2021 Mexican Election . *Global Media Journal México, 20 (39)*, 20-39.

Juneja, P., Bhuiyan, M. M., & Mitra, T. (2023). Assessing enactment of content regulation policies: A post hoc crowd-sourced audit of election misinformation on YouTube. *CHI '23: Proceedings of the 2023 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems* (s. 1-22). New York: Association for Computing Machinery.

Lian, H. F. (2018). "Us" Versus "Them": An Ideological Battle for Electorates on Political YouTube Videos in the 2016 Sarawak State Election. *Contemporary Southeast Asia, 40 (1)*, 27-49.

Litvinenko, A. (2021). YouTube as Alternative Television in Russia: Political Videos During the Presidential Election Campaign 2018. *Social Media+Society*, 1-9.

Perensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants- Part I. *On The Horizon, 9 (5)*, 1-6.

Raslie, H., & Ting, S.-H. (2021). Gen Y and Gen Z Communication Style. *Estudios de Economia Aplicada, 39 (1)*, 1-18.

Scherr, S., Reinemann, C., & Jandura, O. (2015). Dynamic Success on YouTube: A Longitudinal Analysis of Click Counts and Contents of Political Candidate Clips during the 2009 German National Election. *German Politics, 24 (4)*, 491-506.

Sohai, S., & Kaur, H. (2018). A Content Analysis of YouTube Political Advertisements: Evidence from Indian Parliamentary Elections. *Journal of Creative Communications, 13 (2)*, 133*156.

Strauss, W., & Howe, N. (1991). *Generations: The History of Americas Future.* New York: Harper Prennial.

Towner, T. L., & Dulio, D. A. (2011). An Experiment of Campaingn Effects During the YouTube Election. *New Media& Society, 13 (4)*, 626-644.

TUİK. (2023, 05 17). *İstatistiklerle Gençlik, 2022.* https://data.tuik.gov.tr/: https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=n%C3%BCfus adresinden alındı

Veneti, A., & Ioannidis, P. (2020). Visual Self-presentation Strategies of Greek Political Leaders through Their YouTube Political Advertisements for the 2019 EU Elections. A. Veneti, & A. Karatzogianni içinde, *The Emerald Handbook of Digital Media in Greece (Digital Activism and Society: Politics, Economy And Culture In Network Communication)* (s. 331-349). Bingley: Emerald Publishing.

Vesnic-Alujevic, L., & Bauwel, S. V. (2014). YouTube: A Political Advertising Tool? A Case Study of the Use of YouTube in the Campaign for the European Parliament Elections 2009. *Journal of Political Marketing, 13 (3)*, 195-212.

We Are Social. (2023, 01 26). *The Changing World of Digital in 2023.* we are social: https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/ adresinden alındı

YSK. (2023, Mayıs 0). *Seçim İstatistikleri.* Yüksek Seçim Kurulu: https://www.ysk.gov.tr/tr/secim-i%CC%87statistikleri/78318 adresinden alındı

CUMHURBAŞKANI ADAYLARININ TİKTOK SEÇİMİ: "ERDOĞAN" VE "KILIÇDAROĞLU"

Kazım Babacan - Mehmet Sinan Tam

GİRİŞ

Pekin merkezli ByteDance tarafından 2016 yılında kurulan ve kısa video paylaşımı için kullanılan TikTok, dünyadaki en popüler sosyal ağ uygulamalarından biridir. Daha çok 18 yaş ve altı kesimin kullandığı uygulamada dublaj, akımlar ve filtrelerin kullanımı oldukça popülerdir. Pandemi öncesinde de yaygın olarak kullanılan TikTok, dünyayı büyük etkisi altına alan karantina döneminde büyük bir sıçrama yaşadı ve 2020'nin sonunda 2 milyar indirmeye ve aylık 800 milyon kullanıcıya ulaşmıştır (Omnicore, 2020). Bu 800 milyon kullanıcının %41'i 16 ile 24 yaşları arasındadır. Geri kalan %59'luk kısım, 15 yaşından küçük olabilir ancak 24 yaşından büyük olmadığı bildirilmektedir (Omnicore, 2020).

TikTok'ta kullanıcılar, ilk başlarda 15 saniye ile 3 dakika arasında değişen sürelerde videolar oluşturup paylaşmaktaydı. Fakat son dönemde bu süre artırılmıştır. Bu durum, videolar, müzik, efektler ve filtreler kullanılarak zenginleştirilebilir. TikTok'un 16-24 yaş aralığında kesim tarafından sıklıkla kullanılması politikacıların özellikle genç seçmenlere ulaşmasında önemli bir aracı rol oynamaktadır. TikTok'ta oluşturulan içeriklerin diğer platformlarda paylaşılmasını ve daha geniş bir kitleye ulaşmasına da imkân tanımaktadır. TikTok'u diğer mecralardan farklı kılan en bariz özelliği viral/akım içeriklerine olanak sunmasıdır (Vijay & Gekker, 2021). Bunun yanında TikTok'un en ilginç özelliği, kullanıcı deneyimi için diğer tüm platformlardan daha merkezi olan algoritmik öneri sistemi sunmasıdır (Guinaudeau, Vottax, & Munger, 2020).

TikTok'un özellikle Z kuşağı tarafından kullanmasında birkaç husus ön plana çıkmaktadır. Bunlar sosyalleşme, benlik sunumu, eğlenme ve yenilikçi ve kullanışlı boyutlarıdır. Kullanıcılar bu dört boyut noktasında TikTok'u kullan-

program teaserının sosyal medyadaki diğer platformlarda da oldukça geniş yer bulması, politik anlamda uygulanan stratejinin doğru olduğu söylenebilir.

Erdoğan'ın kampanyasında TikTok ve diğer platformlarda öne çıkan en bariz şey iktidarda yine kalınacağına dair öz güven olmuştur. Nitekim Erdoğan'ın konuşmalarında geleceğe yönelik yapılacak adımlarda şimdiden ilgili bakanlığa çalışma yapması gerektiği talimatı verdiğini belirtmiştir. Örneğin; memur maaşlarına ilişkin çalışmanın temmuz ayına kadar yaptırılması gibi. Dolayısıyla bu tarz bir taktik halk nezdinde iktidarın yine kazanılacağı ve Erdoğan'ın yönetiminde gelecek beş senenin devam edeceği aşılanmaya çalışılmıştır. Seçimin sadece rutin bir durum olduğu ve bu rutin sürecin sonucunda da kazanılacağına dair öz güvenin olduğu gerek vaatler gerekse söylemlerle desteklenmiştir. İlk turdan sonraki sonuçlardan sonra iktidar kanadında seçimi kazanılacağına dair öz güvenin daha da arttığı, muhalefet kesiminde ise bir panik havasının gerçekleştirilen görevden alma ve söylemlerin sertliğinden anlaşılmaktadır.

Her iki liderin seçim kampanyasında TikTok özelinde değerlendirildiğinde tüm dünyayı etkisi altına alan Koronavirüs dönemine ait politikalara veya bu politikalar hakkında yapılan eleştirilere neredeyse hiç odaklanılmadığı gözlemlenmiştir. Seçimin hemen öncesindeki son iki yılda Türkiye'nin ve Dünyanın birinci gündem maddesi olan bu olaya partilerin politik içeriklerle kampanyalarında yer vermemesi önemli bir eksiklik olduğu düşünülmektedir.

Özetle çalışmada CHP tarafından TikTok'un gençlere ulaşma aracı olarak Ak Partiye göre daha başarılı bir şekilde kullanıldığı, bunun karşısında Ak Partininse yoğun olarak TikTok'u politik ikna ve Erdoğan liderliğinin gerekçelerini anlatmada daha başarılı bir biçimde kullandığı söylenebilir. Araştırmada milletvekilliği seçimlerine katılan partilerin TikTok hesapları incelenmemiştir. Bu noktada çalışmalar yapılabileceği gibi her iki liderin seçim sonrası TikTok hesapları ve bu hesaplara yapılan yorumlar da incelenebilir.

KAYNAKLAR

Battista, D. (2023). For better or for worse: politics marries pop culture (TikTok and the 2022 Italian elections). *Society Register, 7*(1), 117-142.

Carson, D. (2021, 5 12). A Content Analysis of Political Discourse on TikTok.

Cervi, L., & Marín-Lladó, C. (2021). What are political parties doing on TikTok? The Spanish case. *Profesional de la información, 30*(4), 1-17.

Cervi, L., Tejedor, S., & Blesa, F. G. (2023). Tiktok and Political Communication: The Latest Frontier of Politainment? A Case study. *Media and Communication, 11*(2), 203-217.

Fernández, V. L. (2022). New media in political campaign. The case of Madrid regional elections in 2021 on TikTok. *Universitas, XXI*(36), 207-226.

Guinaudeau, B., Vottax, F., & Munger, K. (2020). *Fifteen seconds of fame: TikTok and the democratization.*

Hung, L. T. (2022). Tiktok Content in Communication Strategy: Politics of the 15th General. *Higher Education and Oriental Studies, 2*(6), 24-33.

Karimi, K., & Fox, R. L. (2023). Scrolling, Simping, and Mobilizing: TikTok's influence over Generation Z's Political Behavior. *The Journal of Social Media in Society, 12*(1), 181-208.

Kozinets, R. V. (2010). Netnography: Doing Ethnographic Research Online, London: Sage Publications

Laura, C., Tejedor, S., & Marin Llado, C. (2021). TikTok and the new language of political communication: the case of Podemos. *Cultura, Lenguaje y Representación, XXVI*, 267-287.

Medina, R., Suminas, A., & Fahmy, S. (2023). Securing the Youth Vote: A Comparative Analysis of Digital Persuasion on TikTok Among Political Actors. *Media and Communication, 11*(2), 218-231.

Moir, A. (2023). The Use of TikTok for Political Campaigning in Canada: The Case of Jagmeet Singh. *Social Media+Society*, 1-12.

Natalia Sánchez-Querubín, S. W. (2023). Political Tiktok. R. Rogers içinde, *The Propagation of Misinformation in Social Media: A Cross-platform Analysis* (s. 187-207). Amsterdam.

Nur , S., Ahlam , A., & Dzaa, I. (2023). The Use of Tiktok Among Millennials During General Election 15 (GE15) Campaign. *Journal of Media and Information Warfare, 16*(1), 48-56.

Omnicore. (2020, Şubat 12). Omnicoreagency.com: https://www.omnicoreagency.com/tiktok-statistics adresinden alındı

Seppälä, M. (2021, Kasım 24). *Creative Political Participation on TikTok during the 2020 U.S.*

Shana-Kay, H. (2022). Are you new here? Understanding how generation Z uses TikTok and the future of social media marketing. Master Thesis, University of Miami. doi:https:// scholarship.miami.edu/esploro/outputs/graduate/Are-You-New-Here-UnderstandingHow/991031686312502976

Tam, M. S. (2022). Z Kuşağının TikTok kullanım pratikleri ve motivasyonları. *Yeni Medya*, *2022*(13), 148-167.

Tam, M. S. (2022). Türk TikTokerların İçerik paylaşım pratikleri üzerine nicel bir araştırma. *Trt Akademi*, *7*(14), 182-211.

Vijay, D., & Gekker, A. (2021). Playing politics: How Sabarimala played out on TikTok. *American Behavioral Scientist, 65*(5), 712-734.

https://socialblade.com/TikTok/user/rtedijital

https://socialblade.com/TikTok/user/kemalk%C4%B1l%C4%B1cdaroglu%20

https://www.TikTok.com/@kemalkilicdaroglu

https://www.TikTok.com/@rtedijital

CUMHURBAŞKANI ADAYLARININ INSTAGRAM KULLANIM STRATEJİLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Susin Gören Kekeç

GİRİŞ

Dünyanın hızla değişiyor olması bireylerin günlük yaşam pratiklerini de dönüştürmektedir. Bu değişim ve dönüşümün önemli bir parçası olan bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle beraber kullanıcıların medya ile olan ilişkisi de evrilmekte ve başkalaşmaktadır. Öyle ki dijitalleşmeyle beraber geleneksel medyanın yerini alan yeni medya araçları toplumsal dönüşüm noktasında bireylerin, siyasetle olan ilişkilerini de etkilemektedir. Seçmen ve politik aktörler arasındaki ilişki tek taraflı olmaktan çıkmakta ve sanal bir iletişim ortamı üzerinden etkileşim esasına dayalı yeni bir dönem başlamaktadır. Seçmenin sadece seçim günü sandık başında oy kullandığı zaman *özne* olma hâli, yerini kampanya boyunca etkin olduğu, çeşitli sosyal medya platformları üzerinden adaylarla iletişim kurduğu, duygu ve düşüncelerini dile getirdiği bir sürece bırakmaktadır. Artık hem seçmenler hem adaylar hem de siyasi partiler açısından daha şeffaf ve görünür olma hâli söz konusu ve bu yeni sürecin bütün paydaşları birbirlerine bir tık mesafe uzaklığında durmaktalar.

Nihayetinde seçmen ve politik aktörler arasındaki tüm iletişim süreçlerini kapsayan siyasal iletişimde, esas olan karışlıklı iletişimdir. Yeni medya araçlarının toplumsal değişime etkisi bu noktada da ortaya çıkmaktadır. İnternetin gelişimi, geleneksel siyasal iletişimin yerini, çevrim içi siyasal iletişime bırakmasına ve dijital medya platformlarının da siyasal katılım kavramını yeniden şekillendirmesine neden olmaktadır (Kutlu, 2019). Bir diğer önemli değişim de yeni medya araçlarının, siyasal katılımı zaman ve mekândan soyutlamış olmasıdır. Seçmenlerin eleştirilerini, tepkilerini ve önerilerini zaman ve mekân sınırından bağımsız sadece politik aktörlerle değil, farklı kesimlerden oluşan seçmen kitleleriyle paylaşmaları sürece daha aktif bir şekilde dâhil olmalarına

tutulmuş bilim insanı, sanatçı, yazar ve kanat önderleri, adayların paylaşımlarında neredeyse hiç yer almamıştır. İmaj stratejisinin bir diğer alt kategorisi olan özelleştirme kategorisinin adaylar tarafından neredeyse hiç tercih edilmediği de görülmektedir. Bu tespit ise adayların siyasetin icrasını kamusal alanla özdeşleştirdiklerini, politik/profesyonel bir bağlamda sergilenmeyi ve paylaşımlarında merkeze kendilerini koymayı tercih ettikleri şeklinde değerlendirilmektedir. Adayların melez kullanım stratejisine başvurmamaları, mecranın özelliklerinin adaylar tarafından sınırlı olarak kullandığını da göstermektedir.

Bu çalışma, dijitalleşen dünyada siyasetin de kaçınılmaz olarak dijitalleştiği gerçeğine atıfta bulunmaktadır. Dolayısıyla Instagram'ın politik başarı için önemli bir mecra olduğu savını desteklemektedir.. Bu anlayıştan hareketle çalışmada Cumhurbaşkanı adaylarının Instagram kullanım stratejileri analiz edilmiş ve sonuçların, ilgili alandaki mecranın kullanım pratiklerine yönelik genel bir değerlendirme noktasında alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmadan çıkan sonuçlar, siyasal iletişim bağlamında Instagram kullanımının siyasi parti ve adaylar açısından önemli olduğunu bulgulamakla beraber adayların mecranın sadece belli başlı özelliklerini değerlendirmeyi tercih ettiklerini göstermektedir. Son kertede siyasi parti ve adaylarının bu düşüncelerini değiştirebilmek, Instagram'ın siyasal iletişimdeki etkisini vurgulayan akademideki çalışmaların yaygınlaştırılmasıyla da ilintili görülmektedir.

KAYNAKLAR

Çakır, H., & Tufan, S. (2016). Siyasal İletişim Sürecinde Sosyla Medya: Türkiye'de Siyasi Liderlerin Instagram Kullanım Pratikleri Üzerine Bir İnceleme. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bİlimler Enstitüsü Dergisi*(2), s. 7-28.

Eldin, A. K. (2016). Instagram Role In Influencing Youth Opinion In 2015 Election Campaign In Bahrain. *European Scientific Journal, 12*(2), s. 252-256. doi:10.19044/esj.2016.v12n2p245

Erdoğan, İ. (2012). *Pozitivist Metodoloji.* Erk Yayınları.

Filimonov, K., Russmann, U., & Svensson, J. (2016). Picturing the Party: Instagram and Party Campaigning in the 2014 Swedish Elections. *Social Media + Society*, s. 1-11. doi:10.1177/2056305116662179

Güz, N., Yanık, H., & Yeğen, C. (2018). Instagram Yeni Bir Politik Propaganda Ortamı Olabilir Mi? (B. Eryılmaz, K. Özlü, Y. B. Keskin, & C. Yücetürk, Dü) *Soyal Bilimlerde Güncel Akademik Çalışmalar, 1*(1), s. 59-63.

Kutlu, Ö. (2019, Mart). Çevrimiçi İletişim ve Yansımaları. (M. Küçük, Dü.) *Gece Yayınları*, s. 111-136.

Kutlu, Ö. (2019). Siyasal İletişimde Instagram Kullanımı: Türkiye'de Liderlerin Instagram Kullanım Pratikleri Üzerine Bir Araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 7*(2), s. 730-755. doi:10.19145

Liebhart, K., & Bernhardt, P. (2017). Political Storytelling on Instagram: Key Aspects of Alexander Van der Bellen's Successful 2016 Presidential Election Campaign. *Media and Communication, 5*(4), s. 15-25. doi:10.17645

Melek, G. (2021). Görsel Seçim Kampanyası ve Instagram Stratejileri: 2020 ABD Başkanlık Seçiminden Bulgular. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*(55), s. 130-145. doi:10.47998

Melek, G., & Müyesseroğlu, E. (2021). Political Storytelling of Ekrem İmamoğlu on Instagram during 2019 Istanbul Mayoral Elections in Turkey. *Visual Studies, 36*(1), s. 1-17. doi:10.1080

Müller, M., Kappas, A., & Olk , B. (2012). Perceiving press photography: A new integrative model, combining iconology with psychophysiological and eye-tracking. *Research Center Visual Communication and Expertise (VisComX), 11*(3), s. 307-328. doi:1177/1470357212446410

Özutku, F., Çopur, H., Sığın, İ., İlter, K., Küçükyılmaz, M., & Arı, Y. (2014). *Sosyal Medyanın ABC'si.* Alfa.

Parmelee, J., & Roman, N. (2020). The strength of no-tie relationships: Political leaders' Instagram posts and their followers' actions and views. *First Monday*. doi:10.5210/fm.v 25i9.10886

Pazarbaşı, B., & Kachybekova, F. (2022). Politik İletişimde Instagram Kullanımı: 2021 Kırgızistan Parlamento Seçimleri. *Elektronik Cumhuriyet İletişim Dergisi, 4*(2), s. 61-72.

Rodriguez, M., & Perez, E. (2021). Politicians self-representation on instagram: the professional and the humanized candidate during 2019 spanish elections. Observatorio. *Observatorio Journal, 15*(1), s. 109-136.

Sabuncuoğlu, A., & Göker, G. (2016). Sosyal Medyada Görsel Paylaşımdan Reklamcılığa: Instagram Reklamlarının Genç Kullanıcılar Üzerine Etkisine Dair Bir Araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 7*(15), s. 107-131.

Schill, D. (2012). The Visual Image and the Political Image: A Review of Visual Communication Research in the Field of Political Communication. *Review of Communication, 12*(2), s. 118-142. doi:10.1080/15358593.2011.653504

Serafinelli, E. (2017). Analysis of Photo Sharing and Visual Social Relationships: Instagram as a case study. *photographies, 10*(1), s. 91-111. doi:10.1080/17540763.2016.1258657

Svensson, J., & Russman, U. (2016). How to study Instagram? Reflections on Coding Visual Communication Online. *Proceedings of the the International Conference for E-Democracy and Open Goverment*, s. 5-11.

Şahin, B. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri.* (A. Tanrıöğen, Dü.) Anı Yayıncılık.

Taşcıoğlu, R. (2018). Siyasal Afişten Yasal Reklama Türkiye'de Siyasal Reklamcılık Uygulamaları. Zafer Yayınları.

Taylor, K. (2019, Haziran 1). *https://www.businessinsider.com/*. https://www.businessinsider.com/: https://www.businessinsider.com/gen-z-gets-its-political-news-from-instagram-accounts-2019-6 adresinden alındı

Towner, T., & Munoz, C. (2017). Picture Perfect? The Role of Instagram in Issue Agenda Setting During the 2016 Presidential Primary Campaign. *Social Science Computer Review, 36*(4), s. 484-499. doi:10.1177/0894439317728222

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Seçkin Yayıncılık.

CUMHURBAŞKANI ADAYI ERDOĞAN VE KILIÇDAROĞLU'NUN FACEBOOK HESAPLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yusuf Şahin

GİRİŞ

Sosyal medya mecraları, kullanıcılarına hem kendi içeriklerini paylaşabilecekleri hem de mekân ve zaman kısıtlaması olmadan iletişime girebilecekleri bir ortam sunmaktadır. Sosyal medya mecralarının sunduğu olanaklar sayesinde bireyler ve kurumlar bu mecraları kendi düşüncelerini paylaşmak için kullanmaktadırlar. Siyasal aktörler ve siyasi partiler de sosyal medya mecralarını seçmenleri ikna etmek, siyasal propaganda etkinliklerini arttırmak amacıyla kullanmaktadırlar. Sosyal medya mecraları sanal ortamlar olarak da adlandırılmaktadır. Yüz yüze iletişimin olmadığı Web 2.0 teknolojisinin sunmuş olduğu karşılıklı etkileşim sayesinde iletişime geçilen bu mecralarda siyasal partilerin yürütmüş olduğu çalışmalar yeni bir anlayışı ortaya çıkartmıştır.

Kamuoyunun destek ve güvenini temin edip, siyasal süreçleri başarı ile tamamlamak ve sürecin gerektirdiği propaganda tekniklerini, reklam çalışmalarını ve halkla ilişkiler metotlarını kullanarak tek veya çift taraflı iletişim kurma şekline *siyasal iletişim* adı verilmektedir (Kentel, 1991, s. 30-35). Bu iletişim tekniği Antik Yunan devrinden itibaren görülmektedir. Fakat günümüzde bilişim teknolojisinde meydana gelen gelişmeler, siyasal iletişim sürecinde de önemli dönüşümleri beraberinde getirmiştir. İnternetin hızlı bir şekilde yayılmasıyla siyasal kampanyalara yeni mecralar kazandırılmış ve bu mecralar siyasal iletişim sürecinde önemli bir konumda yer almaktadırlar. Çünkü hem geleneksel kitle iletişim araçları hem de yeni iletişim mecraları olarak anılan sosyal medya mecraları siyasal aktörlerin geniş kitlelere ulaşmak için kullandıkları en önemli araçlardır. Buna ek olarak günümüzde siyasal iletişim çalışmalarının büyük çoğunluğu medya aracılığıyla yürütülmektedir (Onay, 2014, s. 30-51).

ğan'ın paylaşımlarının %46'sı ekonomi konusunu ele alırken, Millet İttifakının adayı Kemal Kılıçdaroğlu'nun paylaşımlarının %45'i ekonomi konusunu ele almaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere her iki lider de seçim kampanyalarında ekonomiyi ön plana çıkartmaktadırlar.

Bu araştırmanın sonucuna göre; siyasal partilerin siyasal seçim kampanyalarını yürütmek için sosyal medya mecralarını yoğun bir şekilde kullandıklarını söylemek yanlış olmamaktadır. Bununla beraber Facebook hesaplarından paylaşılan gönderilerin aynı zamanda diğer sosyal medya mecralarından (Twitter-Instagram) farklı formatlar ile paylaştıkları açıktır. Örneğin seçim mitinginin yapıldığı bir videoyu sosyal medyanın sunmuş olduğu olanaklar sayesinde hem Facebook üzerinden hem Twitter Instagram üzerinden paylaşmak her iki adayın da başvurduğu yöntemlerden bir tanesidir.

Sosyal medya mecralarının hızlı bir şekilde büyümesi ve her geçen gün yeni medya mecralarının ortaya çıkması göz önüne alındığında, bu mecraların hem vatandaşlar için hem de siyasi kurumlar tarafından politik çerçevede yoğun kullanımı devam edecektir yorumu yapılabilmektedir. Dolayısıyla sosyal medya mecraları politikalar ve siyasi konumlar hakkında kamuoyunun görüşünü ölçmek ve siyasetçiler için topluluk desteği oluşturmak için ideal ortamlardır (Stieglitz & Dang-Xuan , 2013).

KAYNAKLAR

Toy, M. (2019). Bir siyasal iletişim aracı olarak sosyal medya : 31 mart 2019 yerel seçimlerinde cumhur ittifakı ve millet ittifakı'nın twitter kullanımı. *Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi.

Akyol, M. (2015). Seçim Kampanyalarında Sosyal Medya Kullanımı : Facebook ve 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 98-114.

Aziz, A. (2011). *Siyasette Etkili İletişim Teknikleri.* İstanbul: Başlık Yayın Grubu .

Bayraktutan, G., Binark, M., Çomu, T., İslamoğlu, G., & Telli Aydemir, A. (2014). Siyasal İletişim Sürecinde Sosyal Medya ve Türkiye'de 2011 Genel Seçimlerinde Twitter Kullanımı. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 59-96.

Bostancı, M. (2015). Bir siyasal iletişim aracı olarak yeni medya: milletvekili ve seçmen örneğinde bir alan araştırması. *Doktora Tezi*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Chen, K., Lee, N., & Marble, W. (2019). How Policymakers Evaluate Online versus Offline Constituent Messages. *Social Science Computer Review*.

Demirhan, K. (2017). Türkiye'de 2017 Anayasa Referandumu Sürecinde Siyasal İletişim Aracı Olarak Twitter Kullanımı. *Erciyes İletişim Dergisi*, 262-280.

Irak, H. (2022). Siyasal İletişimin Dijitalleşmesi: 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçiminde Siyasal Partilerin Twitter Üzerinden Karşılaştırmalı Analizi. *Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 203-234.

Kentel, F. (1991). *Demokrasi, Kamuoyu ve iletişime Dair.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Memiş, L. (2013). Yöneten-Yönetilen Etkileşiminin Değişim Aracı Olarak Sosyal Ağlar: Belediye ve Belediye Başkanları Facebook ve Twitter Kullanım Örüntüsü. *Yeni Medya Çalışmaları: Kuram, Yöntem, Uygulama ve Siyasa 1. Ulusal Kongresi*, (s. 601-618). Kocaeli Üniversitesi.

Onay, A. (2014). Siyasal İletişimin Tanımı ve Temel Kavramları. *Siyasal İletişim* (s. 30-51). içinde Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Pushmann, C., Mahrt, M., Burns, A., Weller, K., & Burgess, J. (2016). *Twitter ve Toplum.* (E. Erbatur, Çev.) İstanbul: Kafka Kitap.

Q'Reilly, T. (2009). *What Is Web 2.0 : Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software* . https://www.oreilly.com/pub/a/web2/archive/what-is-web-20.html adresinden alındı

Stieglitz, S., & Dang-Xuan , L. (2013). Social media and political communication: a social media analytics framework. *Social Network Analysis and Mining*, 1277–1291.

Stier, S., Bleier, A., Lietz, H., & Strohmaier, M. (2018). Election Campaigning on Social Media: Politicians, Audiences, and the Mediation of Political Communication on Facebook and Twitter. *Studying Politics Across Media*, 50-74.

We Are Social. (2023). https://wearesocial.com/ adresinden alındı

SİVİL TOPLUM ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR

Editörler
Prof. Dr. İsmail Akbal - Öğr. Gör. Talip Kurşuncu

nobel bilimsel

Sivil Toplum Üzerine Araştırmalar

Editörler: Prof. Dr. İsmail Akbal - Öğr. Gör. Talip Kurşuncu

Yayın No.: 2008
ISBN: 978-625-393-297-8
E-ISBN: 978-625-393-298-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Akbal, İsmail., Kurşuncu, Talip.
Sivil Toplum Üzerine Araştırmalar /Editörler: İsmail Akbal - Talip Kurşuncu
1. Basım, X + 130 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-297-8
E-ISBN: 978-625-393-298-5
1. Sivil Toplum Düşüncesi 2. Sivil Toplum Kuruluşları 3. Yönetişim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **ix**

BİRİNCİ BÖLÜM SİVİL
TOPLUM KAVRAMI VE TARİHSEL SÜREÇTE EVRİMİ **1**
İsmail Akbal

1. Giriş 1
2. Sivil Toplum Kavramı 4
   2.1. Tarihsel Süreçte Sivil Toplum Kavramının Evrimi 5
      2.1.1. Aristotales ve Siyasal Toplumla Özdeş Sivil Toplum: Politike Koinonia 6
      2.1.2. Doğa Hukukçuları ve Doğa Hâlinin Karşısındaki Sivil Toplum 7
      2.1.3. Adam Ferguson'un Uygar ve Medeni Sivil Toplumu 10
      2.1.4. Hegel ve Sivil Toplum-Siyasal Toplum Dikotomisi 11
3. Sonuç 13

KAYNAKÇA 15

İKİNCİ BÖLÜM
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİM SÜRECİ **17**
Muharrem Şen - Aykut Aras- Derya Seymen

1. Giriş 17
2. Sivil Toplum Kuruluşları Kavramsal Çerçeve 20
   2.1. Sivil Toplum Kuruluşlarının Tanımı ve Özellikleri 20
   2.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Evrimi 24
   2.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetleri 24
3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Önem Kazanmasının Nedenleri 28
4. Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Gelişim Süreci 28
   4.1. Osmanlı Devleti Dönemi 29
   4.2. Cumhuriyet Dönemi 31
5. Sonuç 34

KAYNAKÇA 35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YÖNETİŞİM ANLAYIŞININ TEMEL İLKELERİ PERSPEKTİFİNDEN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ 37
Mehmet Darıcı

1. Giriş 37
2. Yönetişim Anlayışına Genel Bir Bakış 38
   2.1. Yönetişim Anlayışının Türleri 40
   2.2. Yönetişim Anlayışının Temel İlkeleri 42
3. Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları 45
4. Sonuç 48

KAYNAKÇA 50

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ KENT KONSEYLERİ VASITASI İLE BELEDİYELERİN KARAR ALMA SÜREÇLERİNE KATILIMI VE YASAL DAYANAKLARI 53
Talip Kurşuncu

1. Giriş 53
2. Kavramsal Çerçeve Olarak Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları 54
   2.1. Sivil Toplum Düşüncesi 54
   2.2. Sivil Toplumun Görünen Yüzü Sivil Toplum Kuruluşları 56
   2.3. Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları 58
3. Kent Konseyleri 59
   3.1. Gündem 21 ve Yerel Gündem 21 59
   3.2. Kent Konseylerinin Oluşturulması 63
   3.3. Kent Konseylerinin Amacı ve Görevleri 64
   3.4. Kent Konseyleri Çalışma İlkeleri ve Organları 66
   3.5. Kent Konseylerinin Karar Alma Sürecine Etkisi 67
4. Sonuç 68

KAYNAKÇA 69

BEŞİNCİ BÖLÜM
DEMOKRASİYE GEÇİŞ SÜRECİNDE SİVİL TOPLUMUN ROLÜ: TUNUS ÖRNEĞİ 71
Seçkin Baykal - Çağla Mavruk

1. Giriş 71
2. Kavramsal Çerçeve 72
   2.1. Demokratikleşme 72
   2.2. Sivil Toplum ve Arap Sivil Toplumunun Yeniden Canlanması 73

2.3. Sivil Toplum ve Demokratikleşme Tartışmaları 77
3. Tunus'un Demokratikleşmesinde Sivil Toplumun Rolü 80
4. Sonuç 82
KAYNAKÇA 84

ALTINCI BÖLÜM
YEREL SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ VE TURİZM FAALİYETLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 87
Nercü Durmuş Aydın

1. Giriş 87
2. Sivil Toplum Kuruluşları Kavramı ve Özellikleri 87
3. Turizm ve STK 91
4. Türkiye'de Bazı Yerel STK'lar ve Turizm ile İlişkileri 94
4.1. Çukurova Skal Kulübü Derneği 96
4.2. Çukurova Turistik Otelciler ve İşletmeciler Derneği (ÇUKTOB) 96
4.3. Anadolu Turizm İşletmecileri Derneği (ATİD) 96
4.4. Avrasya Sağlık Turizm ve Eğitim Derneği (AVRASTED) 97
4.5. Termal Sağlık ve Turizm Derneği (TESTUD) 97
4.6. Turizmci ve Seyahat Acenteleri Derneği 97
4.7. Turizmciler Derneği (TURDER) 97
4.8. Uluslararası Hasta Hizmetleri Derneği (IPSA) 98
4.9. Uluslararası Sağlık Turizmi Tesisleri ve Aracı Kuruluşlar Derneği (USTTAK) 98
4.10. Spor Turizmi Birliği Derneği (STB) 98
4.11. Uluslararası Helal Turizm Derneği-International Halal Tourism Organization (IHATO) 98
4.12. Büyükçekmece Kültür ve Turizm Derneği 98
4.13. İstanbul Turizm Derneği (ISTTA) 99
4.14. Küçük Oteller Derneği 99
4.15. Kültürel Mirası Koruma Derneği 99
4.16. Turizm Dayanışma Derneği 100
4.17. Turizm İşbirliği Derneği (TUR-İD) 100
4.18. Turizm ve Destinasyon Geliştirme Derneği (TDGD) 100
4.19. Türkiye Otelciler Birliği Derneği (TÜROB) 100
4.20. Uluslararası Turizm Tanıtım Derneği 100
4.21. Uluslararası Turizm Yöneticileri Derneği (TÜROYD) 100
4.22. Alaçatı Turizm Derneği 101
4.23. Ege Turistik İşletmeler ve Konaklamalar Birliği Derneği (ETİK) 101

4.24. Ege Turizm Derneği 101
4.25. Herkes İçin Turizm Derneği 101
4.26. Kültür ve İnanç Turizmi Derneği 102
4.27. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Derneği 102
4.28. Urla Otelciler Derneği 102
4.29. Safranbolu Turizm İşletmecileri Derneği (SAFTİD) 102
4.30. Abana'yı Tanıtma ve Turizm Derneği 103
4.31. Küre Dağları Ekoturizm Derneği (KED) 103
4.32. Mersin Turizm İşletmecileri Derneği (MERTİD) 104
4.33. Karadeniz Turistik İşletmeciler Derneği (KATİD) 104
4.34. Doğu Karadeniz Sağlık Turizmi Derneği 104
4.35. Turizm İşletmecileri ve Seyahat Acentaları Derneği (TİSAD) 105
4.36. Van Gölü Havzası Turizm Derneği (VAHATUDER) 105
5. Sonuç 105
KAYNAKÇA 106

YEDİNCİ BÖLÜM
AFET YÖNETİMİNDE STK'LARIN ROLÜ: HOPAK ÖRNEĞİ 109
Bulut DOĞAN

1. Giriş 109
2. Afet ve Afet Yönetimi 110
   2.1. Afet ve İlişkili Kavramlar 111
   2.2. Afet Yönetimi 113
   2.3. Dünyada ve Türkiye'de Afet Yönetimi 116
3. Afet Yönetimi Çerçevesinden Sivil Toplum Kuruluşları 118
4. Hopa Arama ve Kurtarma Derneği (HOPAK) 120
5. Sonuç 123

KAYNAKÇA 124

YAZAR ÖZ GEÇMİŞLERİ 127

BİRİNCİ BÖLÜM
SİVİL TOPLUM KAVRAMI VE TARİHSEL SÜREÇTE EVRİMİ

İsmail Akbal

1. Giriş

Siyaset bilimi literatüründe bazı kavramlar belirli dönemlerde öne çıkarak yoğun bir tartışmanın öznesi hâline gelirler. Siyaset bilimi ve siyasal düşünceler tarihi literatürünün oldukça eski kavramlarından birisi olan "sivil toplum" kavramı da son yüzyılda siyaset bilimcilerin ve akademisyenlerin ilgi odağına girmiştir. Sivil toplum kavramı, genel olarak siyasal toplumun (devlet) dışındaki özerk, gönüllülük esasına dayalı, hukuk düzenine tabi, kendi iç düzenini kendisi belirleyen temel hak ve özgürlüklerin korunduğu ya da korumak için mücadelenin gerçekleştiği bir alan olarak tanımlanabilir. 19. yüzyılın son çeyreğinde ve daha çok demokrasi tartışmaları ile sık sık gündem gelen bu kavram, demokratik yönetimlerin kurulup gelişmesi ve yerleşmesi için başlıca şartlardan birisi olarak algılana gelmiştir. Ancak kavram bu dönemde kullanılmaya başlasa da uzun süre gündemde kalamamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası tekrar gündeme gelmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası üçüncü dünya ülkeleri olarak tanımlanan ülkelerde ve Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında ortaya çıkan eski doğu bloku ülkelerinde demokrasinin yerleşmesi için en büyük eksikliğin sivil toplum olduğu görüşü yaygın olarak savunulmaya başlanmıştır (Gönenç, 2001: 8-10). Bu bağlamda sivil toplum, siyasal toplumun dışında ve onu sınırlayan, siyasal toplumun yönetiminin meşruiyet kriterlerinden birisi olarak, yani yönetimin meşruiyetini sağlayan kriterlerden birisi olarak ele alınmıştır. Kısaca yönetimlerin meşruiyeti sivil toplumun varlığı ve gelişmişliği ile ölçülmeye başlanmıştır. Bunun için kavramın demokrasi kavramı ile ele alınması doğal bir durum olarak görülebilir. Bu yüzden hem üçüncü dünya ülkelerinde hem de eski doğu bloku ülkelerinde sivil toplumun demokrasi ile, demokrasiye ge-

KAYNAKÇA

Akal, C. B. (1990). Sivil Toplumun Tanrısı. İstanbul: Afa Yayınları.

Anderson, P. (1988). Gramsci-Hegemonya-Doğu/Batı Sorunu ve Strateji (Çev: Tank Günersel). İstanbul: Alan Yayınları.

Arnhart, L. (2005). Siyasi Düşünce Tarihi (Ç: A. Kemal Bayram). Ankara: Adres Yayınları.

Ben-Amittay, J. (1983). Siyasal Düşünceler Tarihi. Ankara: Savaş Yayınevi.

Norberto B. & Texier, J. (1982). Gramsci ve Sivil Toplum (Çev: Arda İpek & Kenan Somer). Ankara: Say Yayınları.

Cangızbay, K. (1997). Komprador Rejimin Anatomisi. Ankara: Öteki Yayınları.

Cevizci, A. (1997). Felsefe Sözlüğü. Ankara: Ekin Yayınevi.

Çaha, Ö. (1994). Sivil toplumun dünü ve bugününde kadın, *Türkiye Günlüğü,* **(**26).

Ferguson, A. (1966). An Essay on the Civil Society. Edinburg.

Ferhad, İ. & Heidi W. **(**1992). Ortadoğu'da Sivil Toplum Sorunları (Çev: Erol Özbek). İstanbul: İletişim Yayınları.

Gönenç, A. A. (2001). Sivil Toplum, Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi. Ankara: Altı Kitap Yayınları.

Hegel, G. W. F. (1991). Hukuk Felsefesinin Prensipleri (Çev: Cenap Karakaya). İstanbul: Sosyal Yayınevi.

Keane, J. (1993). Despotizm ve Demokrasi, Sivil Toplum ve Devlet (Çev: Levent Köker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Keane, J. (1994). Demokrasi ve Sivil Toplum. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kuçuradi, İ. (1998). Sivil Toplum Kuruluşları: Kavramlar. Üç Sempozyum: Sivil Toplum Kuruluşları. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

Marks, K. & Engels H. (1992). Alman İdeolojisi (Çev: Sevim Belli). Ankara: Sol Yayınları.

Miller, D. & vd. (1995). Blackwell'in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi (Çev: Bülent Peker-Nevzat Kıraç). Ankara: Ümit Yayınları.

San, C. (1994). Demokratik Siyasal Kültür ve İnsan Hakları. İnsan Haklan Yıllığı, Cilt: 16, Ankara.

Sarıbay, A. Y. (1994). Sivil toplum-devlet ilişkisi veya demokrasinin etiği. Birikim Dergisi, (59).

Sarıca, M. (1980). 100 Soruda Siyasal Düşünceler Tarihi. Ankara: Gerçek Yayınları.

Savran, G. (1987). Sivil Toplum ve Ötesi. İstanbul: Alan Yayınları.

Şenel, A. (2002). Siyasal Düşünceler Tarihi. Ankara: Bilgi Yayınları.

Şenel, A. (1974). Kamu Hukuku ve Devlet Teorileri Ders Notları. Siyasal Bilgiler Fakültesi Kütüphanesi, Ankara.

Texier, J. (1985). Gramsci ve Felsefe (Çev: Kenan Somer). Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.

Timur, T. (1998). Küreselleşme ve Demokrasi Krizi. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Webster Dictionary (1989). Unabridge, Cleaveland-Newyork.

Yayla, A. (2005). Siyasi Düşünce Sözlüğü. Ankara: Adres Yayınları.

Yenişehirlioğlu, Ş. (1985). Hegel Felsefesinde Birey- Toplum- Devlet İlişkisi. Ankara: Birey Toplum Yayınları.

İKİNCİ BÖLÜM
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİM SÜRECİ

Muharrem Şen - Aykut Aras - Derya Seymen

1. Giriş

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonrasında dünya çapında popüler olmaya başlayan sivil toplum kuruluşları kavramı, başlangıçta Batılı sömürgeci güçlerin yarattığı bir illüzyondan ibaret idi. İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında Batı dünyası sözde kendilerine dünyaya demokrasiyi yayma misyonu yüklemişlerdi. Sömürgeciliğe daha önce alışmış olan Batılı devletler alışkanlıklarından vaz geçmeye niyetli değillerdi. Bu yüzden önceden sömürdükleri ülkelerden çekilirken buralarda demokratik yapılar, demokratik örgütler oluşturmaya, kısaca sivil toplum kuruluşları kurmaya karar verdiler. Bundan amaç çağdaş demokrasiyi yerleştirmek değil, o ülkelerin siyasi rejimlerinin oluşumunu kendi hâline bırakmamak; dolaylı sömürü sistemini devam ettirmekti. Bu anlamda sivil toplum kuruluşları kavramının anlamı, Batılı devletlerin bütün öteki dünyaya yönelik devletleştirme, sivilleştirme ve sömürgeleştirme çabalarını meşrulaştıran bir farklılık olarak görülmektedir. Böylece 1960 sonrasında sivil toplum kuruluşları kavramı akademik ve toplumsal düzeyde dünya çapında popüler olmaya başlamıştır.

Kavramın popüler olmasının bir başka sebebi de Avrupa Komünizminin (Euro-communism) sivil toplum yaklaşımıdır. Bu yüzden Avrupa'da 1970 sonrasında sivil toplum kuruluşları kavramı oldukça popüler olmuştur. Avrupa Komünizminin önemli ismi Antonio Gramsci ve onun sivil toplum yaklaşımıdır. Bugün Gramsci yalnızca Marksistler tarafından değil liberaller tarafından da referans alınan önemli bir düşünürdür (Akbal, 2011: 39-40).

Sivil toplum kuruluşları, her ne kadar Batılı devletlerin dolaylı sömürgeleştirme niyetleri ile gündeme gelse de 20. yüzyılın son çeyreğinde, özellikle teknoloji ve enformasyon alanında meydana gelen gelişmelere paralel olarak

toplum kuruluşları uluslararası düzeyde ortak kamuoyu oluşturmak, azgelişmiş ülkelerde karşılaşılan sorunları gündeme getirmek ve çözüm bulma yönünde ciddi faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Bu açıdan değerlendirildiğinde de sivil toplum kuruluşlarının önemi ve etkinliği ortaya çıkmaktadır ve gelecekte bu önemli konumlarını sürdüreceklerdir.

Sonuç olarak, Türkiye'de faaliyette bulunan sivil toplum kuruluşları birtakım yapısal ve kurumsal sorunlar taşıdığı bir gerçektir. Bunların aşılması gerekmektedir ve sivil toplum kuruluşları bu sorunları aştıkları zaman daha etkin ve verimli faaliyet göstereceklerdir. Bu bakımdan temel hak ve özgürlükler alanı olan, hukuk devletini korumayı ve yaşatmayı amaç edinen sivil toplum kuruluşlarının önünün açılması gerekmektedir. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarında amaçlarına uygun faaliyetlerin planlanmasında, yöneticilerini başarılı olmasında ve faaliyetlerinin sürekliliğinde başarı sağlayacak bir sistem kurulmalıdır. Birçok sivil toplum kuruluşunun faaliyetlerini yürütmede, sürdürmede, organize etmede, plan ve program oluşturmada yönetsel bilgi ve beceri eksikliği yaşadığı bilinmektedir. Bu anlamda sivil toplum kuruluşlarının yöneticilerinin yetiştirilmesi, sosyal medya kullanımı, stratejik yönetim ve sürdürülebilirlik konularında üniversitelerde lisans ve lisansüstü eğitimler verilmelidir.

KAYNAKÇA

Akbal, İ, (2011). Doğa hukukçularında Hegel'e sivil toplum devlet ilişkileri: Sivil toplumun siyasal anlamından kurtuluşu, *Muhafazakâr Düşünce,* Temmuz-Aralık, 39-61.

Akbal, İ. & Karasoy, H. A. (2015). Sivil Toplum Kuruluşları ve Karar Alma Sürecine Etkileri. F. Kırışık ve Ö. Önder, (Ed.), Kamu Yönetimi ve Siyaset Biliminde Karar Verme (251-376). Ankara: Detay Yayıncılık

Akbal. İ. (2017). Sivil Toplum. Konya: Çizgi Yayınları.

Alkan, Ö. (2000). Sivil Toplum Kurumlarının Hukuksal Çerçevesi, Tanzimat'tan Günümüze İstanbul'da STK'lar. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

Amagoh, F. (2015). İmproving the credibilitiy and effectiveness of non-governmental organizations. *Progress in Development Studies, 15*(3), 221-239.

Çaha Ö., Apaydın, Y., Demir, Ö. & vd. (1999), İslam, Sivil Toplum ve Piyasa Ekonomisi, Ankara: Liberte Yayınları, No: 28.

Drucker, P. F. (1994). Kapitalist Ötesi Toplum, İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayınları.

Farris, V, L. (2013). Non-governmental organisation: doing share for ınternational religious freedom, *Enstitute for Global Engagement, 11*(1), 56-65.

Kalaycıoglu, E. (1998). Sivil Toplum ve Neo-Patrimonyal Siyaset, Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam, E. Fuat Keyman, A1i Yaşar Sarıbay, (Ed.). Konya: Vadi Yayınları.

Lewis, D. & Kanji, N. (2009). Non-Governmental Organizations and Developments Routledge. London: New York.

Lewis, D. (1998). Development NGOs and the challenge of partnership: changing relations between north and south, *Social Policy & Administration*, (32), London.

Taşçı, M. M. & Akbal, İ. (2022), Sivil Toplum Kuruluşlarının Küresel Çevre Sorunları ve İklim Değişikliği Konusundaki Konumları, 8. İnternational EMI Congress, 17-19 November 2022, Aksaray-Capadocia, Turkey, 657-676.

Yücekök, A. N. (2000). Türkiye'de Sivil Toplum Gelişiminin Toplumsal Aşamaları ve Süreci. Tanzimat'tan Günümüze İstanbul'da STK, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YÖNETİŞİM ANLAYIŞININ TEMEL İLKELERİ PERSPEKTİFİNDEN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Mehmet Darıcı

1. Giriş

Yönetişim anlayışı, klasik yönetim süreçlerinde var olan ve yönetim sürecinin bir kişi veya bir yönetim kademesi tarafından idare ve kontrol edildiği bir yapıdan çok daha farklı bir anlam içermektedir. Bu doğrultuda klasik yönetim anlayışının sahip olduğu yapının aksine yönetişim anlayışı yönetim sürecine dâhil olan aktörlerin birinin diğer(ler)inden üstün olmadığı, birinin diğer(ler)ini yönetmediği bunun yerine yönetim sürecine dâhil olan aktörlerin eşitlik zemininde bir araya geldiği ve süreci birlikte yürüttüğü bir yönetim modeli olarak ifade edilebilmektedir. Bu noktada yönetişim anlayışı, birlikte yönetmek, birlikte idare etmek, birlikte karar alıp bu kararları yine birlikte yürürlüğe koymak şeklinde ifade edilebilecek bir yönetim pratiğine sahiptir. Sivil toplum kuruluşları ise kâr amacı gütmeyen gerek siyasal alanın gerekse aile alanının dışında konumlandırılmış olan ve bu noktada kendilerine ait bağımsız bir alana sahip olan kuruluşlar olarak görülmektedirler. Başka bir ifade ile sivil toplum kuruluşları hem aile alanının hem de siyasal alanın kapsamında yer almamakta ve özerk bir yapıda faaliyet gösteren kuruluşlardan meydana gelmektedirler.

Bu çalışmada özellikle kamu yönetimi alanında uygulamaya konması yönünde gerek ulusal gerekse uluslararası alandan ciddi anlamda sosyal, ekonomik ve siyasal etkilerin söz konusu olduğu yönetişim anlayışının bir aktörü olarak sivil toplum kuruluşları irdelenecektir. Bu noktada ilgili literatür incelendiğinde sivil toplum kuruluşlarının yönetişim anlayışının önemli aktörleri olarak ele alındığı birçok çalışmada görülmektedir. Ancak yönetişim anlayışı-

kuruluşlarda kararların katılımcı bir şekilde alınması ve hiyerarşik bir yapının söz konusu olmaması ve iş birliğine vurgu yapması gibi nedenlerle şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerine; son olarak bu kuruluşların eşitlikçi, şeffaf, hesap verebilir ve katılımcı bir yapıda olmalarından dolayı da eşitlik ve hukukun üstünlüğü ilkelerine paralel yapıda oldukları ifade edilebilmektedir.

KAYNAKÇA

Aktan, C. C. (2008). Demokrasi ve iyi yönetişim, *Yerel Siyaset Dergisi*, (2), 11- 16.

Aliefendioğlu, Y. (2001). Hukuk – hukukun üstünlüğü – hukuk devleti, *Ankara Barosu Dergisi*, (2), 29-68.

Altay, N. O. (2011). Yönetimden Yönetişime Kamu Sektöründe Dönüşüm. (Ed. M. Koçak, S. Teker), Prof. Dr. Sadık Kırbaş'a Armağan Kitap (ss. 16-24), İstanbul: Okan Üniversitesi Yayınları.

Arıkboğa, F. Ş. & Menteş, A. (2010). Türkiye'de kurumsal yönetişim iklimi, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, *59*(2), 85-120.

Arslan, O. (2001). Kuramsal ve Tarihsel Aşamalarıyla Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği, (1 Baskı), İstanbul: Bayrak Yayınları.

Arslaner, H. & Karaca, Y. (2017). Türkiye kamu yönetiminde yönetişim algısı: Aydın ili vergi dairelerinde bir uygulama. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4*(4), 128 – 151.

Aslan, S. (2010). Sivil toplum ve demokrasi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *15*(2), 357-374.

Aydın, A. H. (2013). Kamu Yönetimine Giriş (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Bayhan, V. (2002). Demokrasi ve Sivil toplum örgütlerinin engelleri: Patronaj ve nepotizm, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, *26*(1), 1-13.

Bıçkı, D. & Sobacı, M. Z. (2011). Yerel yönetimden yerel yönetişime: Post-fordizm bağlamında yerel yönetimleri anlamak. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, (9), 215-233.

Bovaırd, T. & Löffler, E. (2002). Moving from excellence models of local service delivery to benchmarking good local governance, *International Review of Administrative Sciences*, *68*(1), 9-24.

Boyne, G., Gould–Williams, J., Law, J., & Walker, R. (2002). Plans, performance information and accountability: The case of best value. *Public Administration*, *80*(4), 691-710.

Bozkurt, Ö., Ergun, T. & Seriye S. (1998). Kamu Yönetimi Sözlüğü. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.

Cope, S. F. & Leishman, P. S. (1997). Globalization, new public management and the enabling state. *International Journal of Public Sector Management*, *10*(6), 444-460.

Çaha, Ö. (2005), Sivil Toplum Üstüne. İçinde L. Sunar (Ed.), Sivil Toplum ve Demokrasi (ss. 9 - 22), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Çevik, H. H. (2004). Türkiye'de Kamu Yönetimi Sorunları. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Çukurçayır, M. A. & Sipahi, E. B. (2004). Yönetişim yaklaşımı ve kamu yönetiminde kalite, *Sayıştay Dergisi*, *12*(50-51), 35-66.

Ekinci, E. & Karakoyunlu, İ. (2020). İyi yönetişim ilkeleri üzerine bir eleştiri ve küresel iyi yönetişim ilkeleri üzerine bir öneri. *Türk İdare Dergisi*, (490), 115-138.

Ercan, H. (2002). Türkiye'de sivil toplum tartışmaları üzerine, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *26*(1), 69-79.

Erdoğan, M. (2005). Sivil Toplum: Bir Kavramın Anatomisi, (Editörler: S. Bakan, A. Küçük ve A. Karadağ), içinde 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye'de Siyasal Hayat, Aktüel Yayınları.

Eryılmaz, B. (2017). *Kamu yönetimi (10. Baskı)*. Umuttepe Yayınları.

Gupta, V, P. (2011). Role of civil society and human rights, *The Indian Journal of Political Science*, *72*(2), 363-375.

Güler, B. A. (2003). Yönetişim: tüm iktidar sermayeye. *Praksis Dergisi*, (9), 93-116.

Güler, B. A. (2013). Türkiye'nin Yönetimi (4. Basım). Ankara: İmge Kitabevi.

Gündoğan, E. (2004). Yönetim reformlarının gerekliliği bağlamında iyi yönetişim ve Türkiye'de uygulanabilirliği, *Sivil Toplum*, *2*(6).

Güneş, İ. (2004). Sivil toplum kuruluşları. *Son Baskı Sanal Dergi*, *1*(5), 10-20.

Howell, J. & Mulligan, D. (2005). *Gender and civil society* (1. Baskı) Routledge Publishing.

Işık, M. & Çetenak, Ö. Ö. (2018). G-7 ve G-20 Ülkelerinde iyi yönetişim nasıl olmalı?: Teorik bir değerlendirme. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, *6*(5), 93-110.

Kahraman, Y., Vurgun, L. & Öztop, S. (2012). Yönetişim anlayışı ve değerlerin yönetim kültürüne etkisi. İçinde F. N. Genç (Ed.,), Yönetişim ve Yönetim Ekseninde Kamu Yönetimi (ss. 111-136). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Karakılçık, Y. (2018). Yeni Yerel-Bölgesel Gelişmeler Işığında Yerel Yönetimler. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.

Karayalçın, Y. (1998), Hukukun Üstünlüğü (Kavram-Bazı Problemler), İçinde (Ed. H. Ökçesiz) Hukuk Devleti. İstanbul: Afa Yayınları.

Kayıkçı, S. (2007). Küreselleşmenin kamu yönetimi paradigmasına etkisi ve Türk kamu yönetimine yansımaları. *Mülkiye Dergisi, 31*(256), 69-90.

Kesim, E. (2005). *Bir etik davranış ilkesi olarak hesap verebilirlik (hesap verme sorumluluğu)*", Siyaset ve Yönetimde Etik Sempozyumu, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Keyman, F. (2005). Kamusal Alan, Sivil Toplum ve Demokrasi. İçinde L. Sunar (Ed.), Sivil Toplum ve Demokrasi (ss. 99-122). Kaknüs Yayınları.

Kocacık, F. (2003), Toplumbilim Ders Notları. Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları No:92.

Krahmann, E. (2003). National, regional and global governance: One phenomenon or many?, *Global Governance, 9*(3), 323-346.

Maliye Bakanlığı. (2003). İyi Yönetişimin Temel Unsurları. T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayını.

OECD. (2004). OECD Principles of Corporate Governance. OECD Publishing. https://www .oecd.org/corporate/ca/corporategovernanceprinciples/31557724.pdf.

Özer, M. A. (2006). Yönetişim üzerine notlar. *Sayıştay Dergisi,* (63), 59-89.

Raz, J. (2008). Hukuk Devleti ve Erdemi, Hukuk Devleti, (Çev., Bilal Canatan), (Ed., A. R. Çoban, B. Canatan ve A. Küçük), Adres Yayınları.

Rhodes, R. A. W. (1997). Understanding Governance. Policy Networks, Governance, Reflexivity And Accountability. Open University Press.

Samsun, N. (2003). Hesap Verebilirlik Ve İyi Yönetişim. İyi Yönetişimin Temel Unsurları, T.C. Maliye Bakanlığı, Ayrıntı Basım Evi.

Sobacı, M. Z. (2007). Yönetişim kavramı ve Türkiye'de uygulanabilirliği üzerine değerlendirmeler. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, *5*(1), 195-208.

Taylor, C. (1990). Models of civil society, *Public Culture, 3*(1), 95-132.

Tekeli, İ. (1996). Yönetim kavramı yanı sıra yönetişim kavramının gelişmesinin nedenleri üzerine, *Sosyal Demokrat Değişim Dergisi*, (3), 45-54.

TESEV (2008). İyi yönetişim el kitabı (Yay. Haz. Fikret Toksöz). İstanbul: TESEV Yayınları.

Thakur, R. ve Langenhove, L. V. (2006) Enhancing global governance through regional ıntegration‖, *Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations*, *12*(3), 233-240.

Toksöz, F. (2008). İyi Yönetişim El Kitabı (1. Baskı). İstanbul: TESEV Yayınları.

Tosun, G. E. (2001). *Demokratikleşme perspektifinden devlet- sivil toplum ilişkisi*. Alfa Yayınları.

UNDP (2004). Decentralised governance for development: A combined practice note on decentralisation, local Governance and urban/rural development. http://www.pogar.org/p ublications/other/undp/decentralization/decentralization-04e.pdf.

Uzel, E. (2006). Küresel Çevresel Yönetişim (İyi Yönetim). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Webster, N. & McKlechnie, J. L. (1959). *Webster's new twentieth century dictionary of the english language, unabridged*. Cleveland and New York.

Wyatt, M. (2007). Sivil Toplum Kuruluşları Yönetişim Rehberi. TÜSEV-TÜSİAD Ortak Yayını. https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/3625-stk-yonetisim-rehberi.

Yıldız, Ö. (2004). Sivil toplum, demokrasi ve çoğulculuk, *Sivil Toplum*, *2*(5), 85-92.

Yüksel, M. (2000). Yönetişim (Governance) kavramı üzerine. *Ankara Barosu Dergisi*, *58*(3), 145-160.

Yüksel, M. (2000). Yönetişim kavramı üzerine. *Ankara Barosu Dergisi*, *58*(3), 145 – 159.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ KENT KONSEYLERİ VASITASI İLE BELEDİYELERİN KARAR ALMA SÜREÇLERİNE KATILIMI VE YASAL DAYANAKLARI

Talip Kurşuncu

1. Giriş

Tarihsel kökenleri Antik Yunan'a kadar götürülebilen sivil toplum düşüncesi devletten ayrı olanı ifade etmektedir. Ancak sivil toplum kavramının ortaya çıkışı ve kavrama yüklenen anlam ilk hâli ile devletten ayrı olanı ifade etmemektedir, tarihsel süreç içerisinde değişikliğe uğrayan anlamlar neticesinde günümüzde sivil toplum devletten ayrı olanı ifade edecek hâle gelmiştir. Sivil toplum düşüncesinin örgütlü ve yapısal hâli ise sivil toplum kuruluşları olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı veya benzer çıkarları olan grupların veyahut bireylerin bir araya gelerek örgütlenmesi neticesinde oluşan sivil toplum kuruluşları ile bu kuruluşların üyeleri yönetim, iktidar, devlet ve toplum nezdinde kendi çıkarlarının gerçekleşmesi için çaba göstermektedir. Bu durum tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de aynıdır. Çıkarların gerçekleştirilmesi uğraşı kimi zaman uluslararası, kimi zaman ulusal, kimi zamanda yerel düzeyde olabilmektedir. Sivil toplum kuruluşları, çeşitli yöntemleri kullanarak özellikle karar alma süreçlerine etki ederek çıkarların gerçekleşmesi için çabalamaktadır. Bu noktada özellikle dernekler ve vakıflar gibi yerel düzeyde örgütlenen sivil toplum kuruluşları yine yerel düzeyde çıkarlarını korumak ve gerçekleştirmek için yönetime veyahut karar alma süreçlerine katılma gibi yöntemleri kullanmaktadır. Tabi ki bahsi geçen yöntemlerin kullanılması Gündem 21 ve içeriğinde yer alan Yerel Gündem 21 doğrultusunda Türkiye'de ortaya çıkarılan yasal düzenlemeler neticesinde oluşturulan kent konseyleri platformu aracılığı ile olmaktadır. Kent konseyleri, yerel düzeyde yer alan bütün aktörlerin

karar alma sürecine katılımın fikir ve görüş beyanının ötesine geçmesi yine ilgili belediye meclisinin kent konseylerinden çıkacak kararlar doğrultusunda karar vermesine bağlıdır. Belediye meclisinin vereceği kararların kent konseylerinde ortaya çıkan görüşler doğrultusunda olma zorunluluğu bulunmamaktadır, yine ilgili kararların alım sürecinde kent konseylerinde ortaya çıkan fikirler doğrultusunda olup olmadığının denetimi söz konusu değildir. Dolayısıyla kent konseyleri pasif bir şekilde yerel aktörlerin yerel düzeyde karar alma süreçlerine katılımında rol oynamaktadır demek yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

Akbal, İ. (2017). *Sivil Toplum.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Arslan, O. (2001). *Kuramsal ve Tarihsel Aşamalarıyla Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği.* İstanbul: Bayrak Yayıncılık.

Aygen, M. (2018). Türkiye'de sivil toplum kuruluşları MİSİAD örneği. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 23*(1), 139-164.

Belediye Kanunu (2005). T.C. Resmî Gazete, *44*(25874), 13 Temmuz 2005. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf

Bozkurt, Y. (2014). Yerel demokrasi aracı olarak Türkiye'de kent konseyleri: yapı, işleyiş ve sorunlar. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(40), 229-240.

Çaha, Ö., Çaylak, A., & Tutar, H. (2013). *TRA2 Bölgesi Sivil Toplum Kuruluşları Profili.* Ankara: T.C. Serhat Kalkınma Ajansı.

Çiftçi, C. (2010-2012). Sivil Toplum: Kökenler, Örgütlenme ve Çalışma Yaklaşımları (Sivil Toplum Kuruluşları İçin). *Kadın ve Kadın STK'larının Güçlendirilmesi Projesi*.

Deniz, T. (2013). Kentleşme, yerel gündem 21 ve kent konseyleri. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8*(12), 391-402.

Diamond, L. (1994). Rethinking civil society toward democratic consolidation. *Journal of Democracy, 5*(3), 4-17.

Emrealp, S. (1998). Yerel gündem 21. *Öneri, 2*(10), 27-28.

Emrealp, S. (2005). *Türkiye Yerel Gündem 21 Programı, Yerel Gündem 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler Elkitabı.* İstanbul: IULA-EMME (Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği,Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı).

Karakuzulu, Z. (2010). Sürdürülebilir Kentler ve Kasabalar, Yerel Gündem 21 ve Bursa Örneği. *VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiri Kitabı* (s. 397-406). Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi (TÜCAUM).

Kent Konseyi Yönetmeliği (2006). T.C. Resmî Gazete, (26313), 08 Ekim 2006. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=10687&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5

MATRA Projesi (t.y.). 20 Ekim 2023 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı: https://icisleri.gov.tr/matra-projesi adresinden alındı.

Özdemir, S., Başel, H., & Şenocak, H. (2009). Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın Artan Önemi ve Üsküdar'da Faaliyet Gösteren Bazı STK'lar Üzerine Bir Araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*(56), 151-232.

Özer, M. H. (2008). Günümüz itibariyle sivil toplum kuruluşlarının iktisadi ve sosyal fonksiyonları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(26), 86-97.

Özkul, O. (2017). Demokratik hakların gelişmesinde sivil toplum düşüncelerinin katkısı. *Emek ve Toplum Dergisi, 6*(14), 10-24.

Talas, M. (2011). Sivil toplum kuruluşları ve Türkiye Perspektifi. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, 29*, 387-401.

Tosun, E. K. (2009). Sürdürülebilirlik olgusu ve kentsel yapıya etkileri. *PARADOKS, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, 5*(2).

BEŞİNCİ BÖLÜM
DEMOKRASİYE GEÇİŞ SÜRECİNDE SİVİL TOPLUMUN ROLÜ: TUNUS ÖRNEĞİ

Seçkin Baykal - Çağla Mavruk

1. Giriş

18 Aralık 2010'da Tunus'ta bir seyyar satıcının statükodaki haksızlıkları protesto etmek amacıyla kendini ateşe vermesiyle başlayan toplu ayaklanmalar daha sonra Arap Baharı olarak anılmaya başlanmıştır. Tunuslu isyancılar, "*insanlar rejimi devirmek istiyor*" sloganını benimsemiş ve bu slogan tüm Arap ülkelerinde yankılanmıştır. Tunus halkı, askıya alınmış olan anayasanın iyileştirilmesini ve rejimin değiştirilmesini talep etmişlerdir. Bu siyasi huzursuzluk ve kitlesel protestolar diğer Ortadoğu ülkelerine de sıçramış, bölge ülkeleri bir dönüşüm sürecine girmiştir. Tunus, Mısır, Libya gibi ülkelerde mevcut rejim devrilip iktidar değişirken, Suriye iç savaşa sürüklenmiştir.

Uluslararası sistemde demokrasiyi teşvik etme konusu birçok demokratik devlet ve hatta uluslararası örgüt tarafından gündeme getirilmiş ve demokrasi teşviki demokratik devletlerin dış politikalarının önemli bir amacı ve stratejisi olarak belirlenmiştir. Demokrasilerin yönetim biçimi olarak yaygınlaşmasının ortak değerleri ve çıkarları güçlendireceği savından yola çıkan demokratik devletler ve uluslararası örgütler, özellikle 1990'dan beri demokratik rejimlerin küresel anlamda yaygınlaşmasını desteklemektedirler.

Devletlerin demokratikleşmesinin bir aracı olarak sivil toplum, Samuel Huntington'ın tabiriyle üçüncü demokrasi dalgası olarak bilinen ve 1974-1990 dönemlerini kapsayan süreçte Doğu Avrupa, Latin Amerika, Afrika ve Asya'da yaşanan demokratikleşme hareketleriyle bağdaştırılmıştır. Bu yıllardan sonra, sivil toplum, siyasi alanda demokratik dönüşüm ve demokrasinin sürdürülebilirliği açısından önemli bir faktör olarak görülmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, Arap ülkelerindeki demokrasi açığı ve otoriter rejimlerin değişime karşı direnci genel olarak sosyokültürel ve sosyoekonomik faktörlerle ilişkilendirilirken,

KAYNAKÇA

Albrecht, H. & Schlumberger, O. (2004). Waiting for Godot: Regime change without democratization in the Middle East. *International political science review*, *25*(4), 371-392.

Al-Najjar, B. S. (2008). Civil society in the Arab world: A reality that needs reforming. *Contemporary Arab Affairs*, *1*(1), 43-54.

Anderson, L. (2011). Demystifying the Arab Spring: Praising the differences between Tunisia, Egypt, and Libya. *Foreign Affairs*, *90*(3), 2-7.

Angrist, M. P. (2013). Understanding the success of mass civic protest in Tunisia. *The Middle East Journal*, *67*(4), 547-564.

Beichelt, T. ve Merkel, W. (2014). Democracy promotion and civil society: Regime types, transitions and effects. T. Beichelt, I. Hahn-Fuhr, F. Schimmelfennig ve S. Worschech (Der.), *Civil society and democracy promotion* içinde (s.42-66). New York: Palgrave Macmillan.

Bellin, E. (2004). The robustness of authoritarianism in the Middle East: Exceptionalism in comparative perspective. *Comparative Politics*, *36*(2), 139-157.

Berman, S. (1997). Civil society and the collapse of the Weimar Republic. *World Politics*, 49 (3), 401-429.

Boose, W. J. (2012). Democratization and civil society: Libya, Tunisia, and the Arab Spring. *International Journal of Social Science and Humanity*, *2*(4), 310-315.

Brynen, R., Bahgat K. ve Paul, N. (1995). Introduction, Bryen R., Korany B. ve Noble P. (Der.), *Political liberalization and democratization in the Arab World* içinde (s.3-27). London: Lynne Rienner Publishers.

Chandhoke, N. (2001). The 'civil' and the 'political' in civil society. *Democratization*, *8*(2), 1-24.

Cohen, J. ve Arato, A. (1992). *Civil society and political theory*. Cambridge: MIT Press.

Comaroff, J.L. and Comaroff, J. (1999). Introduction, J.L. Comaroff and J. Comaroff (Der.), *Civil society and the political imagination in Africa* içinde (s.1-43). Chicago: The University of Chicago Press.

Deane, S. (2013). Transforming Tunisia: The role of civil society in Tunisia's transition. *International Alert*, *28*.

Diamond, L. (1992). Promoting democracy. *Foreign Policy*, (87), 25-46.

Diamond, L. (1999). *Developing democracy: Toward consolidation*. London: The Johns Hopkins University Press.

Dwyer, K. (1991*). Arab voices: The human rights debate in the Middle East*. London: Routledge.

Fioramonti, L. (2005). Civil societies and democratization: assumptions, dilemmas and the South African experience. *Theoria*, *52*(107), 65-88.

Freedom House. (2023). Freedom in the world. https://freedomhouse.org/country/tunisia/freedom-world/2023.

Fukuyama, F. (2014). *Political order and political decay: From the industrial revolution to the globalization of democracy*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

Hawthorne, A. (2004). Middle Eastern democracy: Is civil society the answer?. *Democracy and Rule of Law Project*, 44, 1-24.

Haynes, J. (2012). Introduction, J. Haynes (Der.), *Routledge handbook of democratization* içinde (s.1-10). New York: Routledge.

Honwana, A. (2013). *Youth and revolution in Tunisia*. London: Bloomsbury Publishing.

İbrahim, S. E. (1995). Liberalization and democratization in the Arab World: An overwiev, Bryen R., Korany B. ve Noble P. (Der.), *Political liberalization and democratization in the Arab World* içinde (s.29-59). London: Lynne Rienner Publishers.

Kamali, M. (2001). Civil society and Islam: A sociological perspective. *European Journal of Sociology*, *42*(3), 457-487.

Karajah, S. (2007). Civil society in the Arab world: The missing concept. *The International Journal of Not-for-Profit-Law, 9*(2), 25-36.

Linz, J. J. ve Stepan, A. (1996). *Problems of democratic transition and consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe.* Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Maina, W. (1998). Kenya: the state, donors and the politics of democratization. Van Rooy, A. (Der.), *Civil society and the aid ındustry the politics and the promise* içinde (s.134- 167). London: Earthscan.

Marzouki, N. (2011). From people to citizens in Tunisia. *Middle East Report*, 2011, 41 (259).

Nasr, S. (2005). Arab civil societies and public governance reforms: An analytical framework and overview. UNDP. https://www.la.utexas.edu/users/chenry/civil/Dead%20Sea%202005/CivilSocietyAndMedia/RegionalReport.pdf.

Natil, I. (2017). Civil State in the Post–Arab Spring Countries: Tunisia, Egypt and Libya. Çakmak, C. (Der.), *The Arab Spring, civil society, and innovative activism* içinde (s. 217-231). New York: Palgrave Macmillan.

Niblock, T. (2005). Civil society in the Middle East. Choueiri, Y. M. (Der.), *A companion to the history of the Middle East* içinde (s. 486-503). New Jersey: Blackwell Publishing.

Norton, A. R. (1993). The future of civil society in the Middle East. *Middle East Journal,* 47 (2), 205-216.

O'Donnell, G. ve Schmitter, P. (1986). *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*. Baltimore: John Hopkins University Press.

Perez-Diaz, V. M. (1993). *The return of civil society: The emergence of democratic Spain.* Cambridge: Harvard University Press.

Plaetzer, N. (2014). Civil society as domestication: Egyptian and Tunisian uprisings beyond liberal transitology. *Journal of International Affairs*, *68*(1), 255-265.

Putnam, R. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.

Putnam, R. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. New York: Simon & Schuster.

Samad, Z. A. (2007). Civil society in the Arab region: Its necessary role and the obstacles to fulfillment. *The International Journal of Not-for-Profit-Law, 9*(2), 3-24.

The Nobel Prize. (2015). Press Release. https://www.nobelprize.org/prizes/peace/2015/press-release/.

Tibi, B. (1990). *Arab nationalism: Between Islam and the nation-state*. Houndmills: Palgrave Macmillan.

Vallianatos, S. (2013). Arab civil society at the crossroad of democratization: The Arab Spring impact. *Neighborhood Policy Paper*, 1-10.

White, G. (1994). Civil society, democratization and development (I): Clearing the analytical ground. *Democratization*, *1*(2), 375-390.

White, G. (1995). Civil society, democratization and development (II): two country cases. *Democratization*, *2*(2), 56-84.

Yom, S. L. (2005). Civil society and democratization in the Arab world. *Middle East Review of International Affairs*, *9*(4), 14-33.

Zayani, M. (2012). Civil society and democratic change in the Arab world: Promises and impediments. *Comparative Studies of South Asia, Africa, and the Middle East*, *32*(3), 674-685.

ALTINCI BÖLÜM
YEREL SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ VE TURİZM FAALİYETLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Nercü Durmuş Aydın

1. Giriş

Eski dönemlerde "sivil toplum" kavramı ve "devlet" eş anlamlara gelmekteydi. Yani sivil toplumun üyesi olmak devletin de üyesi olmak demekti ve vatandaş olmakla aynıydı. Geçmişi çok eskilere dayanan ve özellikle düşünce adamları ve siyaset bilimciler tarafından farklı ve çeşitli anlamlar yüklenerek tanımlanan "sivil toplum" kavramı, günümüze kadar gelmiştir (Özer, 2008: 87). İnsanların örgütlü ve organizasyonlu bir şekilde yalnız başına üstesinden gelemeyeceklerine inandıkları ekonomik, siyasal, toplumsal veya kültürel çıkarlarını gözetmek adına bir araya gelerek dernek, vakıf, oda vb. şeklinde teşkilatlandıkları toplumlara sivil toplum, organizasyonlara da sivil toplum kuruluşları denmektedir (Talas, 2014: 398).

Sivil toplum kuruluşları farklı alanlarda hizmet veren kuruluşlardır ve bunlardan bir tanesi de turizmdir. Turizm hem katılan kişi sayısı hem de yaratmış olduğu ekonomik büyüklükten dolayı küresel bir olay hâline gelmiştir. Bundan dolayı STK'ların, turizm ve turizmle alakalı konulara değinmesi kaçınılmaz olmaktadır (Harman, 2014: 343). Kitabın bu bölümünde sivil toplum kuruluşlarına dair kavramsal bilgiler, turizm sektörü ve STK'larla ilişkisi ve ülkemizde turizm alanında faaliyet gösteren bazı STK'lar hakkında bilgiler bulunmaktadır.

2. Sivil Toplum Kuruluşları Kavramı ve Özellikleri

Sivil Toplum Kuruluşu, tek bir dernek şeklinde veya çeşitli ulusal kuruluşların federasyonu olarak kurulan özel bir uluslararası kuruluştur (Union of International Associations, 2005). STK, "sivil toplum kuruluşu" ifadesi için

kalabilmektedir. Böyle durumlarda STK'lar belirlemiş olduğu hedefler ile çeşitli faaliyetlere imza atabilmektedir (Harman, 2014: 356).

Kaynak sürdürülebilirliği ortak hedefine ulaşmak için STK'lar topluluklarda daha fazla varlık göstermeli; sadece sorunların ortaya çıktığı durumlarda değil, sürekli halkla ilişkiler içinde olmalı, yöneticileri kuruluşun hedefleri ve fonksiyonları hakkında tam bilgiye sahip olmalıdır. Kuruldukları destinasyonun yakınındaki bölgelere düzenli ziyaretler yapılması, işlevler, kurallar, düzenlemeler, ekoloji, planlama, etkinlikler, bütçeler, turizm vb. konularda bilgilendirici konulardan oluşan bir bültenin yayınlanması, mevcut algı ve beklentileri büyük ölçüde geliştirecektir. Belediye yönetimlerini, kent meclislerini ve özellikle bölgedeki çevre gruplarını kuruluş içindeki özel etkinliklere davet etmek daha büyük bir dayanışma, motivasyon ve destek sağlayabilir. STK'lar belirledikleri hedefleri kamuoyuna duyurmak için çaba göstermelidir. Özellikle vakıfların varlığından haberdar olan kişiler finansman kaynakları, planları, vakfın yetkileri gibi konularda net bilgilere sahip olmalıdır (Katerina & Neil Moisey, 1999: 28).

Dünyada yaşanan küreselleşme dolayısıyla çeşitli ekonomik, toplumsal ve kültürel değişiklikler yaşanmaktadır. Turizm de bu değişimlerden payını alan bir sektör konumundadır. Turizm sektörü pek çok paydaşı bünyesinde bulundurmaktadır ve bunlardan bir tanesi de STK'lardir. Bir ülkede turizm sektörünün değişim ve gelişiminde sivil toplum kuruluşları (STK) hiç kuşkusuz en önemli oyunculardan birisidir. Turistik değerlerin ekonomiye ve insanlığa kazandırılmasında, turizm sektörü çalışanlarının sorunlarının çözülmesinde ve yerel halkın isteklerinin göz önünde bulundurulmasında sivil toplum kuruluşlarına önemli görevler düşmektedir. STK'lar ilgili kanun ve yönetmelikler çerçevesinde açılarak, bünyelerindeki üye sayısı, bütçeleri ve yönetim yapıları ile bölgelerinde etkin olma gayretiyle çalışmaktadırlar (Güney, 2017).

KAYNAKÇA

Abanayı Tanıtma ve Turizm Derneği (2023). https://www.abanatravel.com/, Erişim tarihi: 23.10.2023.

Alaçatı Turizm Derneği (2023). https://alacati.org.tr/, Erişim tarihi: 22.10.2023.

Anadolu Ankara Turizm İşletmecileri Derneği (2023). www.atid.org.tr, Erişim tarihi: 20.10.2023.

Avrasya Sağlık Turizm Eğitim ve Gayrimenkul Tanıtım Derneği (2023). Erişim adresi: https://www.avrasted.org/kurumsal, Erişim tarihi: 20.10.2023.

Aydın, E. (2011). Yerel sivil toplum kuruluşlarının turizme etkilerini belirlemeye ilişkin bir araştırma: Düzce ili örneği (Yüksek Lisans tezi). Düzce Üniversitesi, Düzce.

Bayram, G.E., Bayram, A.T. & Sürücü, Ö. (2016). Sürdürülebilir kalkınma için turizm: Şanlıurfa'da bulunan sivil toplum kuruluşlarının görüşleri. ÜNİDAP Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı, Muş. 426-441.

Büyükçekmece Kültür ve Turizm Derneği (2023). https://www.bcekktder.org.tr/index.php, Erişim tarihi: 22.10.2023.

Clarke, G. (1998). Non-Governmental Organizations (Ngos) and Politics in the Developing World. Political Studies, 46 (1), 36-52.

Çakıcı, A.C. & Aksu, M (2007). Çekim yeri seçiminde grup etkisi: yerli turistler üzerine bir araştırma. Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, 18 (2), 183–194.

Çukurova Skal Kulübü Derneği (2023). https://www.cukurovaskal.org.tr/index.html, Erişim tarihi: 20.10.2023.

Çukurova Turistik Otelciler ve İşletmeciler Derneği (2023). www.cuktob.org.tr, Erişim tarihi: 20.10.2023.

Dağtekin, E., Özyılmaz H. & Payaslıoğuz G. (2008). Sivil toplum kuruluşları ve meslek örgütlerince mimarlık. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi.7 (26), 206–222.

Demirtaş, D. (2012). Türkiye'de sürdürülebilir turizm kapsamında su altı dalış turizmi ve rafting turizmi, 13. Ulusal Turizm Kongresi Bildiri Kitabı, Antalya, 1081-1104.

Ege Turistik İşletmeler ve Konaklamalar Birliği Derneği (2023). https://www.etik.org.tr/, Erişim tarihi: 21.10.2023.

Ege Turizm Derneği (2023). https://egedernegi.org.tr/, Erişim tarihi: 20.10.2023.

Eraslan, D.H, Kasımoğlu, M. & Kılınç, D. (2010). Muğla İli Turizm Sektörünün Kümeleme Analizi ve Makro Düzey Stratejik Planı. Muğla Valiliği. http://www.turizmguncel.com/docs/a-z_mugla.pdf Erişim: 14.01.2011.

Finnety, S. (2000). Analyzing the Roles of Local Non-Governmental Organizations (Ngos) in Sustainable Tourism: A Case Study of Belize, Central America. (Unpublished Master Thesis). Wilfrid Laurier University Department of Geography and Environmental Studies. Canada.

Güney, D. & Bahar, O. (2017). Turizm sektöründeki sivil toplum kuruluşlarının tarihsel gelişimi ve STK'ların turizm rekabetine etkisi, *4th International Congress of Tourism & Management Researches.*

Harman, S. (2014). Sivil toplum kuruluşlarının turizm sistemindeki işlevleri üzerine bir inceleme/A theoretical review on functions of non-governmental organizations in the tourism system. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11 (26), 343-360.

Herkes İçin Turizm Derneği (2023). https://herkesicinturizm.org/, Erişim tarihi: 20.10.2023.

İstanbul Turizm Derneği (2023). http://www.istta.org.tr/tr, Erişim tarihi: 22.10.2023.

Karadeniz Turistik İşletmeciler Derneği (2023). https://www.katid.org/?Aspx AutoDetectCookieSupport=1, Erişim tarihi: 23.10.2023.

Küçük Oteller Derneği (2023). https://www.turkoder.com/, Erişim tarihi: 20.10.2023.

Kültür ve İnanç Turizmi Derneği (2023). https://www.kulturveinancturizmi.org/, Erişim tarihi: 21.10.2023.

Küre Dağları Ekoturizm Derneği (2023). https://kuredaglari.org.tr/, Erişim tarihi: 23.10.2023

Mersin Turizm İşletmecileri Derneği (2023). http://www.mertid.org.tr/, Erişim tarihi: 23.10.2023.

Özer, M.H (2008). Günümüz itibariyle sivil toplum kuruluşlarının iktisadi ve sosyal fonksiyonları. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (26), 86–97.

Rudasill, L. M. (2006). The Warning Voice–NGOs and Information. Changing Roles of NGOs in the Creation, Storage, and Dissemination of Information in Developing Countries, 9-22.

Safranbolu Turizm İşletmecileri Derneği (2023). http://safranbolutid.org/, Erişim tarihi: 23.10.2023.

Spor Turizmi Birliği Derneği (2023). www.stbir.org, Erişim tarihi: 21.10.2023.

Suter, K. (2003). Global Order and Global Disorder Globalization and the Nation- State. (4th. Edition), USA: Praeger Publications.

Tarihi ve Kültürel Varlıkları Koruma Derneği (2023). http://kmkd.org/, Erişim tarihi: 21.10.2023.

Termal Sağlık Turizmi Derneği (2023). https://www.testud.org/, Erişim tarihi: 20.10.2023.

Turizm Dayanışma Derneği (2023). https://tudayder.org/, Erişim tarihi: 20.10.2023.

Turizm İşbirliği Derneği (2023). http://www.tur-id.com.tr/index.html, Erişim tarihi: 22.10.2023.

Turizm İşletmecileri ve Seyahat Acentaları Derneği (2023). http://www.tisad.org/index.php?link=1, Erişim tarihi: 23.10.2023.

Turizm ve Destinasyon Geliştirme Derneği (2023). https://www.tdgd.org.tr/, Erişim tarihi: 21.10.2023.

Turizmciler Derneği (2023). https://www.turder.net.tr/, Erişim tarihi: 21.10.2023.

Turizmci ve Seyahat Acenteleri Derneği (2023). www.tursad.org.tr, Erişim tarihi: 20.10.2023.

Türkiye Otelciler Birliği Derneği (2023). https://www.turob.com/home, Erişim tarihi: 20.10.2023.

Uluslararası Helal Turizm Derneği (2023). www.ihato.org, Erişim tarihi: 21.10.2023.

Uluslararası Hasta Hizmetleri Derneği (2023). www.ipsa.org.tr, Erişim tarihi: 21.10.2023.

Uluslararası Sağlık Turizmi Tesisleri ve Aracı Kuruluşlar Derneği (2023). www.usttak.org, Erişim tarihi: 21.10.2023.

Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Derneği (2023). https://www.ustud.org/, Erişim tarihi: 23.10.2023.

Uluslararası Turizm Tanıtım Derneği (2023). http://www.uttad.org/, Erişim tarihi: 22.10.2023.

Uluslararası Turizm Yöneticileri Derneği (2023). https://turoyd.org/, Erişim tarihi: 21.10.2023.

UNCSD NGO Steering Committee. (1999). Tourism and Sustainable Development: Sustainable Tourism: A Non-Governmental Organization Perspective (Rapor No: 7. Oturum). Commission on Sustainable Development. New York.

Union of International Associations (2005). Frequently Asked Questions. In Yearbook of International Organizations. http://www.uia.org/organizations/faq.php-intorg

Urla Otelciler Derneği (2023). https://www.urlaotelcilerdernegi.org/, Erişim tarihi: 23.10.2023.

Usmanova, N. (2020). Kamu diplomasisinde sivil toplum kuruluşlarının rolü ve önemi. Euroasia Journal of Social Scıences & Humanities, 7 (12), 160-190.

Van Gölü Havzası Turizm Derneği (2023). https://www.vahatuder.org.tr/, Erişim tarihi: 23.10.2023.

Wood, M. E (2002). Ecotourism: Principles, Practices and Policies for Sustainability. (1st Edition). USA: United Nations Publications (UNEP).

Yavuz, C (2003). Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesinde Halkla İlişkiler ve Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü: Karadeniz Bölgesi Örneği. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

YEDİNCİ BÖLÜM
AFET YÖNETİMİNDE STK'LARIN ROLÜ: HOPAK ÖRNEĞİ

Bulut Doğan

1. Giriş

Afetlerin tarihi insanlık tarihi kadar eskidir ve insan yaşamında ayrılmaz bir unsur olarak varlığını günümüzde de sürdürmektedir. Bir doğa olayının afet hâline gelebilmesi için toplulukları etkilemesi ve insanların kendi olanakları ile çözüm üretemeyecekleri büyüklükte olması gereklidir. Deprem, sel, heyelan, yangınlar gibi doğal afetlerin yanı sıra büyük kazalar, patlamalar, terör olayları gibi teknolojik ve insan kaynaklı afetler sonucunda tarih boyunca önemli can ve mal kayıpları yaşanagelmiştir. Afetlerin tam anlamıyla anlaşılabilmesi için tehlike, hasar görebilirlik, risk ve kriz gibi bazı kavramlarla birlikte düşünmek gereklidir. Ayrıca afetlerin oluşumundaki risklerin önlenmesi, afetlere hazır olunması, afet anında ivedilikle müdahale edilebilmesi ve afet sonrasında iyileştirmenin yapılabilmesi için afetlere ilişkin tüm süreçlerin yönetilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Afetlerin yönetilmesinde bazı aktörler özellikle ön plana çıkmaktadır. Şüphesiz bu aktörlerden en büyüğü ve önemlisi devlet olarak tabir edilen kamu yönetimi örgütlenmesinin merkezi ve yerinden yönetim organlarıdır. Devlet örgütlenmesinin yanı sıra afetlere yönelik çalışmalarda birçok başka aktörün de ön plana çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda kâr amacı gütmeyen ve çevre, yoksulluk, eğitim, sağlık, insan hakları vb. alanlarda faaliyet gösteren Sivil Toplum Kuruluşları (STK), afet yönetimi alanında da önemli aktörler olarak ortaya çıkmaktadırlar. Örneğin Türk Kızılayı, AKUT, AHBAP Platformu vd. ülke çapında meydana gelen afetler başta olmak üzere birçok alanda etkinlik göstermektedirler. Bu STK'ların afetlere yönelik faaliyetlerinin son örneğini Türkiye'de 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş merkezli 7,7 ve 7,6 şiddetindeki depremlerde görebilmek mümkündür. Bu depremler

gerekse afetler meydana geldiği andan itibaren yapılacak arama kurtarma çalışmalarında yer almaları bu STK'nın işlerliğini gösterir niteliktedir.

Afetlerden korunmak tüm paydaşlar için birincil öncelik olmalıdır. Bununla beraber kaçınılmaz olan afet durumlarında da hem merkezi ve yerinden yönetim organlarının hem de STK'ların hızlı bir şekilde müdahale edebilecek durumda bulunması önemlidir. Özellikle STK'ların esnek yapıları, gönüllü motivasyonları ve hızla hareket etme kabiliyetleri gibi unsurlar onları daha da ön plana çıkartmaktadır. Bu anlamda HOPAK gibi örneklerin artması daha sonra meydana gelmesi muhtemel afetlerde can ve mal kayıplarının azaltılması bağlamında etkin bir önlem olabilecektir.

KAYNAKÇA

AAYTS (2023). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü.

Doğan, B. (2016). Afet riski nedeniyle kentsel dönüşüm: İzmir örneği (Yükseklisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Ergünay, O. & Gülkan, P. & Güler, H. H. (2008). Afet Yönetimi ile İlgili Terimler Açıklamalı Sözlük, Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri, Mikdat Kadıoğlu, Emin Özdamar (Ed.) Ankara: JICA Türkiye Ofisi, Yayın No: 2.

Erkal, T. & Değerliyurt, M. (2009). Türkiye'de Afet Yönetimi, Doğu Coğrafya Dergisi, (14) 22, 147-164.

Genç, F. N. (2021). Afet yönetimi. Ankara: Nobel Yayınevi.

Genç, F. N. (2008a). Kriz İletişimi: Marmara Depremi Örneği, Selçuk İletişim Dergisi, Cilt. 5, Sayı. 3.

Genç, F. N. & Koçak, S. Y. (2011). Kriz ve Afet Yönetiminde İletişim Teknolojilerinin Rolü, Kayfor2010, Ankara: TODAİE Yayın No:360.

Güneş, İ. (2004). Sivil toplum kuruluşları. Son Baskı Sanal Dergi, 1(5), 10-20.

HFA (2005). Hyogo Framework for Action.

HOPAK (2020). Hopa Arama ve Kurtarma Derneği Şehir Ödülleri Sunusu.

HOPAK (2023). Hopa Arama ve Kurtarma Derneği Tüzüğü.

IDNDR (1999). Doğal Afetleri Azaltma On yılı.

IFRC (2015). Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu.

Kadıoğlu, M. (2011). Afet Yönetimi, Beklenilmeyeni Beklemek, En Kötüsünü Yönetmek, İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Yayını, Yayın No: 65.

Karancı, A.N. (2005). Afetzede Psikolojisi ve Hazırlıklı Olma/ Zarar Azaltma Davranışları, Afet Yönetiminin Temel İlkeleri, Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı – Tıca Yayını.

Kaya, M. (2013). Afet Yönetiminde Sivil Toplum Kuruluşları ve Gönüllülük İşlevi. Ankara: ASSAM.

Kayasü, S. (2007). Afet Risk Yönetimi: Risk Azaltma ve Yerel Yönetimler. Afet Yönetiminin Kurumsallaşmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü. İstanbul.

RADIUS (1996). Risk Assessment Tools for Diagnosis of Urban Areas Against Seismic Disasters.

SFDR (2015). Sendai Afet Risk Azaltımı Çerçevesi Raporu 2015-2030.

Şahin, C. & Sipahioğlu, Ş. (2009). Doğal Afetler ve Türkiye. (4. Baskı) Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Şahin, G. A. (2009). Kentsel Afet Risklerine Yönelik Zarar Azaltma Stratejilerinin Geliştirilmesi, (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.).

TAMP (2013). Türkiye Afet Müdahale Planı, Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.

Tüz, M. V. (2014). Kriz Yönetimi, Uygulama İçin Temel Adımlar (5.Basım), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

UDSEP-2023 (2012). Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı.

UKKDF (2001). Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu, Riskin Azaltılması-Afetlere Hazırlık ve Müdahale Eğitimi Programı, Ankara: Yorum Matbaacılık.

Wisner, B. P. & Blaike, T. & Cannon, I. D. (2003). At Risk-Natural Hazards, People's Vulnerability and Disasters. (Second Edition), London-New York: Routledge (Taylor And Francois Group) Press.

İnternet kaynakları

https://www.facebook.com/HOPAK08/?locale=tr_TR

https://www.instagram.com/hopa_arama_kurtarma/

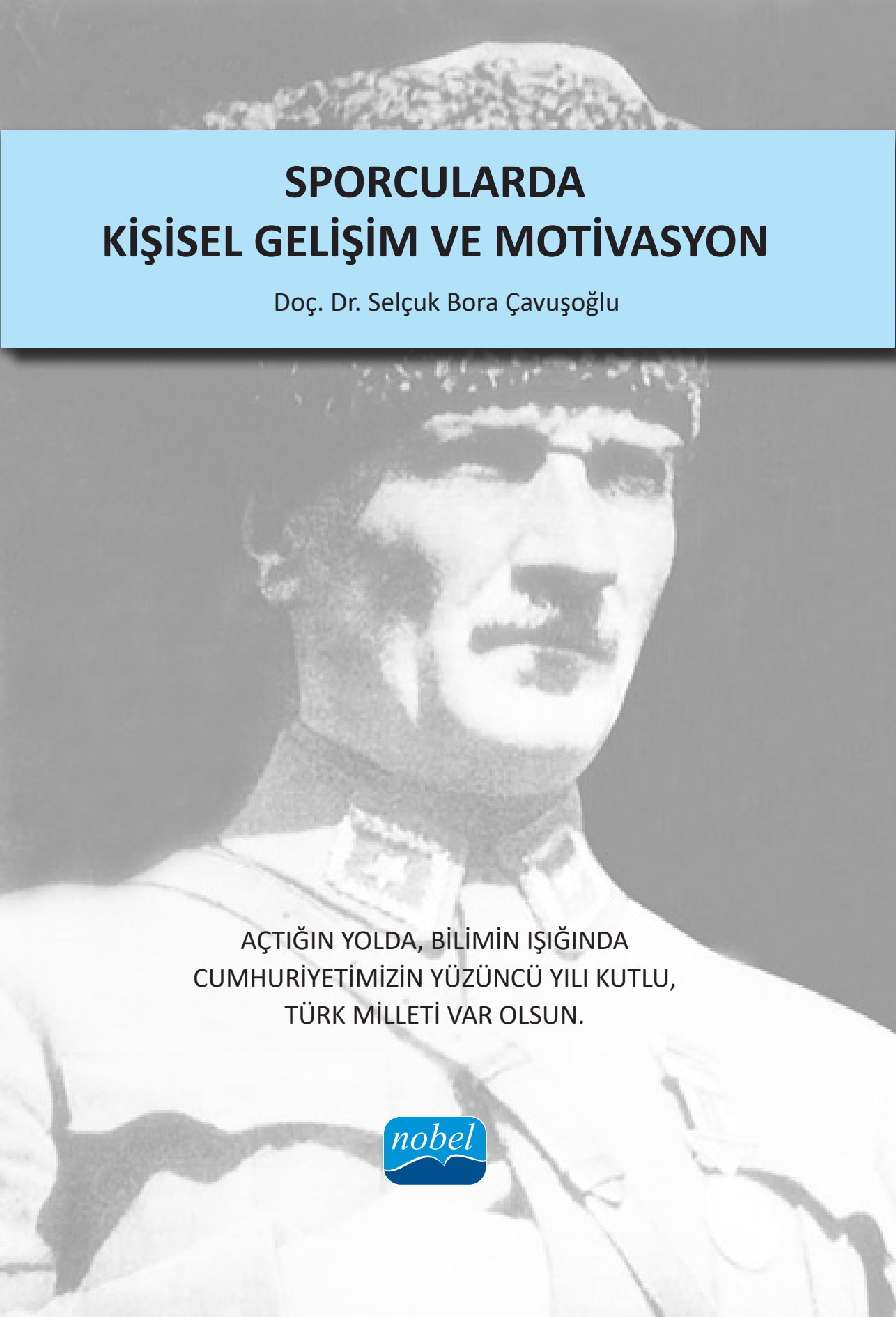
https://www.mevzuat.gov.tr

https://www.hurriyet.com.tr/gundem/hopa-yaralarini-sariyor-8-kisinin-oldugu-selde-3-kisi-de-kayip-29899508

https://www.afad.gov.tr

SPORCULARDA KİŞİSEL GELİŞİM VE MOTİVASYON

Doç. Dr. Selçuk Bora Çavuşoğlu

AÇTIĞIN YOLDA, BİLİMİN IŞIĞINDA
CUMHURİYETİMİZİN YÜZÜNCÜ YILI KUTLU,
TÜRK MİLLETİ VAR OLSUN.

nobel

SPORCULARDA KİŞİSEL GELİŞİM VE MOTİVASYON

Doç. Dr. Selçuk Bora Çavuşoğlu

Yayın No.: 4808
Spor ve Beden Eğitimi No.: 109
ISBN: 978-625-397-201-1
E-ISBN: 978-625-397-202-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Yazarla iletişim ve eğitimler için selcukbora.cavusoglu@iuc.edu.tr adresinden ya da Doç. Dr.Selçuk Bora Çavuşoğlu twitter, linked in ve instagram hesaplarından ulaşabilirsiniz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çavuşoğlu, Selçuk Bora.
Sporcularda Kişisel Gelişim ve Motivasyon / Selçuk Bora Çavuşoğlu
1. Basım, XVI + 148 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-201-1
E-ISBN: 978-625-397-202-8
1. Spor 2. Kişisel Gelişim 3. Motivasyon

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BAŞLARKEN ..... **v**

SUNUŞ ..... **xiii**

KAVRAMSAL AÇIDAN MOTİVASYON **1**

1.1. MOTİVASYON NEDİR? 1
1.2. BAŞLICA MOTİVASYON TÜRLERİ 2
1.3. MOTİVE OLABİLMEK İÇİN NELER YAPILMALI? 23
1.4. NEDEN MOTİVASYON KAYBI YAŞARSINIZ? 31

STRES YÖNETİMİ **37**

2.1. STRES NEDİR? 37
2.2. STRES SİZİ NASIL ETKİLER? 38
2.3. STRES NASIL YÖNETİLİR? 41
2.4. STRES VE TÜKENMİŞLİK 45
2.5. İŞ HAYATINDA STRES YÖNETİMİ 46
2.6. İŞ YERİNDE STRES YÖNETİMİ STRATEJİSİ OLUŞTURMANIN AŞAMALARI VE YARARLARI 46

İLETİŞİM **51**

3.1. İLETİŞİM NEDİR? 51
3.2. İLETİŞİMİN ÖGELERİ 52
3.3. İLETİŞİMİN TÜRLERİ 63

KİŞİSEL GELİŞİM NEDİR? NEDEN ÖNEMLİDİR? **77**

4.1. KİŞİSEL GELİŞİM NEDİR? 77
4.2. TARİHSEL AÇIDAN KİŞİSEL GELİŞİM KAVRAMI 78

4.3. KİŞİSEL GELİŞİM NEDEN ÖNEMLİDİR? 80
4.4. KİŞİSEL GELİŞİM KİMLER İÇİN GEREKLİDİR? 80
4.5. SPORDA VE SPORCULARDA KİŞİSEL GELİŞİMİN ÖNEMİ 86

LİDERLİK 95

5.1. LİDERLİK NEDİR? 95
5.2. LİDERLİK TÜRLERİ 99
5.3. LİDER VE YÖNETİCİ ARASINDAKİ FARKLAR 109

KİŞİSEL GELİŞİM VE KARİYER YÖNETİMİ 113

6.1. KARİYER NEDİR? 113

ÇOCUKLARDA KİŞİSEL GELİŞİM VE SPOR 123

7.1. KİŞİSEL GELİŞİM ÇOCUKLARDA NEDEN ÖNEMLİDİR? 123
7.2. ÇOCUK GELİŞİMİNDE EĞİTİM VE ANTRENÖR FAKTÖRÜ 127
7.3. ÇOCUĞUN KİŞİSEL GELİŞİMİNDE AİLENİN ROLÜ 136
7.4. KİŞİSEL GELİŞİME SPORUN KATKISI 141

KAYNAKÇA 145

KAYNAKÇA

Motivasyon Nedir? https://sozluk.gov.tr/ Alıntılama Tarihi (01.06.2023)

Brock Terry, **7 Habits of Ultra-Successful People Today, 24.04.2017, https://terrybrock.com/7-habits-of-ultra-successful-people-today/,** Alıntılanma Tarihi (22.06.2023)

Muthoni Jonas, **Negative Motivation and its Examples,** 17.12.2021 **https://jona smuthoni.com/blog/negative-motivation-and-examples/,** Alıntılama Tarihi (25.05.2023)

Social Motivation, Study Smarter, https://www.studysmarter.co.uk/explanations/psychology /emotion-and-motivation/social-motivation/, Alıntılama Tarihi (25.06.2023)

İd, ego ve süperego, https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0d,_ego_ve_s% C3%BCperego#:~ :text=Ego%20(yani%20ben)%2C%20insan%C4%B1n,ger%C3%A7e%C4%9Fe%20uyum%20ve%20 %C3%A7at%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1n%20%C3%A7%C3%B6z%C3%BCmlenmesidir., Alıntılama Tarihi: (10.07.2023)

Stres, https://sozluk.gov.tr/**,** Alıntılama Tarihi (12.07.2023)

What is Stress, https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/stress#:~:text= 21%20February%202023%20%7C%20Q%26A,experiences%20stress%20to%20some%20degree. Alıntılama Tarihi (12.07.2023)

2000 UEFA Kupası https://www.galatasaray.org/s/2000-uefa-kupasi/143 Alıntılama Tarihi (14.04.2023)

What are the sign of stress, https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/stress# :~:text=21%20February%202023%20%7C%20Q%26A,experiences%20stress%20to%20some%20degree. Alıntılama Tarihi (12.07.2023)

Lawrence Robinson, Melinda Smith, 29.03.2023, **Social Media and Mental Health,** https://www.helpguide.org/articles/mental-health/social-media-and-mental-health.htm, Alıntılama Tarihi (12.07.2023)

Lawrence Robinson, Melinda Smith, 29.03.2023, **Modifying social media use to improve mental health step 1: Reduce time online,** https://www.helpguide.org/articles/mental-health/social-media-and-mental-health.htm, Alıntılma Tarihi (14.07.2023)

Unicef, **What is Brnoud,** https://www.unicef.org/parenting/mental-health/how-reduce-stress-parents, Alıntılama Tarihi (14.07.2023)

Manuel Pistner, **Busıness Stress Management: Defınıtıon, Benefıts, And Strategiest,** 16.09.2022, https://www.linkedin.com/pulse/business-stress-management-definition-benefits-manuel-pistner#:~:text=Business%20stress%20is%20a%20state,is%20also%20called%20w orkplace%20stress. Alıntılama Tarihi (14.04.2023)

Türk Dil Kurumu, **İletişim,** https://sozluk.gov.tr/, Alıntılama Tarihi (23.07.2023)

Selçuk Bora Çavuşoğlu, **İletişimin Ögeleri,** İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları, Sporda Kişisel Gelişim, Egzersiz ve Spor Bilimleri Program Ders Kitabı 2022 (Sf:26)

Çavuşoğlu S.B: (Sf:27-28) Sporda Kişisel Gelişim

Çavuşoğlu S.B: (Sf:94-95) Sporda Kişisel Gelişim

Heroford Zorka, Spor ve Kişisel Gelişim, https://www.essentiallifeskills.net/sports.html, Alıntılama Tarihi: 21.01.2022

Wooden J. 2019. Hayat için oyun planı. İstanbul: Final Kültür Sanat Yayınları, İlk Kaynak: Heroford Zorka, Success In Sports and In Life, https://www.essentiallifeskills.net/successin.html, Alıntılama Tarihi: 21.01.2022 (Çavuşoğlu S.B Sporda Kişisel Gelişim, AUZEF yayınları 97-100), Alıntılama tarihi: (27.08.2023)

Faye Wai, **Constructive feedback: best ways to give and receive it, Jostle Blog,** https://blog.jostle.me/blog/constructive-feedback#what-is-constructive-feedback, Alıntılama Tarihi (25.07.2023)

Wolvin and Coakely (1996). https://www.skillsyouneed.com/ips/listening-types.html, and others to examine the various types of listening (Erişim tarihi: 26.07.2023).

American Psychological Association (APA), **Sözsüz İletişim,** https://dictionary.apa.org/nonverbal-communication, Alıntılama Tarihi (27.07.2023)

Vanessa Van Edwards, Science of People, **Body Language Proxemics: How to Use the 4 Zones in ANY Social Situation,** https://www.scienceofpeople.com/proxemics/, Alıntılama Tarihi (01.08.2023)

Kişisel gelişim nedir? https://en.wikipedia.org/wiki/Personal_development, Alıntılama Tarihi (08.08.2023)

Selçuk Bora Çavuşoğlu, **Kişisel Gelişimin Tarihçesi,** T.C İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları, Egzersiz ve Spor Bilimleri Programı, Sporda Kişisel Gelişim Kitabı (2021) (Sf:6-7)

Dixon Wesley, The History Of The Personal Devolpment Movement In America, (02.08.2019), http://bubome.com/the-history-of-the-personal-development-movement-in-america/, Alıntılama Tarihi (08.08.2023)

Kutvan Rana, Kendini Gerçekleştirmenin Önemi, Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi, 10.02.2020, https://www.uplifers.com/kendini-gerceklestirmenin-onemi-maslowun-ihtiyaclar-hiyerarsisi-piramidi/, Alıntılama Tarihi; 12.08.2023

Türk Dil Kurumu, **Farkındalık,** Türk Dil Kurumu Sözlüğüne buradan ulaşabilirsiniz. https://sozluk.gov.tr/

Leon Ho, Vazgeçmek Bİer Sonuç Değildir. https://www.lifehack.org/676835/why-giving-up-is-not-an-option-and-how-to-stay-motivated, 17.08.2023

Liderlik, **Türk Dil Kurumu,** https://sozluk.gov.tr/, Alıntılama Tarihi (22.08.2023)

Yurtseven C. N. (2021). SAFETY AND RISK MANAGEMENT IN SPORTS. *Journal of ROL Sport Sciences*, *2*(3), 121–131. https://doi.org/10.29228/roljournal.52706

Taze Yusuf, (2023) *Spor Yöneticilerinde Liderlik ve İletişim*, Gazi Kitapevi, Ankara Sf. 60-61

Taze Yusuf, Sf:25.

Uslu Ahmet, (2022) *Spor Yöneticilerinde Liderlik ve Yönetim*, Gazi Kitapevi, Ankara, Sf. 11

Yönetsel Gelişim Yolculuğu, **Liderlik Türleri, Karizmatik Liderlik** https://yonetsel.com/liderlik-turleri/,Alıntılama Tarihi 24.08.2023

Yönetsel Gelişim Yolculuğu, **Liderlik Türleri, Dönüşümcü Liderlik,** https://yonetsel.com/liderlik-turleri/,Alıntılama Tarihi (24.08.2023)

Güler Cemal, (2022). ***Sosyal Medya Pazarlama Aktivitelerinin İncelenmesi***. Uluslararası Sosyal Medya ve İletişim Araştırmaları Dergisi, DOI: 10.29228/smacjournal.54868

Açık Öğretim, İstanbul Üniversitesi, Liderlik ve Motivasyon, Liderlik ve Yöneticilik arasındaki farklılıklar,https://cdnacikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_Guz/liderlik_ve_motivasyon/1/index.html, Alıntılama Tarihi; 20.01.2022

Chesley Sullenberger, https://tr.wikipedia.org/wiki/Chesley_Sullenberger#:~:text=Kalk%C4%B1%C5%9Ftan%20k%C4%B1sa%20s%C3%BCre%20sonra%20u%C3%A7a%C4%9F%C4%B1n,Neh ri%20%C3%BCzerinde%20suya%20ini%C5%9Fe%20y%C3%B6nlendirdi. Alıntılama Tarihi (05.09.2023)

Spor hizmetleri genel müdürlüğü, **sportif veriler,** https://shgm.gsb.gov.tr/Sayfalar/ 175/105 /Istatistikler, Alıntılama Tarihi (07.09.2023)

Finlandiya eğitim sisteminden dünya ne öğrenebilir, (O6.05.2021) Haberin son güncelleme tarihi (18.08.2022) **https://www.haberturk.com/dunyanin-en-iyi-egitim-sistemi-finlandiya-3061459#:~:text=*%20Finlandiya%2C%20d%C3%BCnyada%20%C3%B6%C4%9Frenci%20ba%C5%9F%C4%B1na%20d%C3%BC%C5%9Fen,neredeyse%20hi%C3%A7%20%C3%B6zel%20okul%20bulunmuyor.** Alıntılama Tarihi (08.09.2023)

Holecko Catherine, How to Be a Good Sports Parent, (2021). https://www.verywellfamily.com/how-to-be-a-good-sports-parent-4065147 (Erişim tarihi: 11.09.2023)

Thornton Linda, Getting the right balance between adult-led and child-initiated learning, 17.12.2015, https://blog.optimus-education.com/getting-right-balance-between-adult-led-and-child-initiated-learning, Alıntılama Tarihi: (11.09.2023)

GÖRSEL KAYNAKÇA

Resim 1: Motivasyon Nedir, https://www.entrepreneur.com/en-ae/growth-strategies/how-to-stay-motivated-even-when-you-really-dont-want-to/345532, Alıntılama Tarihi: 01.06.2023

Resim 2: İçsel Motivasyon, https://edition.cnn.com/2020/03/17/health/motivation-tips-wellness/index.html, Alıntılama Tarihi: 01.06.2023

Resim 3: Dışsal Motivasyon, https://scienceforwork.com/blog/incentives-motivation-performance/, Alıntılama Tarihi, 01.06.2023

Resim 4: Olumlu (Pozitif) Motivasyon, https://terrybrock.com/7-habits-of-ultra-successful-people-today/, Alıntılama Tarihi: 22.03.2023

Şekil 1: Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi, https://www.mevampsikoloji.com/maslow-ihtiyaclar-hiyerarsisi-nedir/ Alıntılama Tarihi: 25.06.2023

Resim 5: Rocky Balboa, https://www.pxfuel.com/en/desktop-wallpaper-ajkgq, Alıntılama Tarihi: 11.07.2023

Resim 6: Abhai Singh Tanwar, **Face Off UFC,** 30.11.2021, https://firstsportz.com/ufc-top-5-most-memorable-ufc-face-offs/, Alıntılama Tarihi: 12.07.2023

Resim 7: İletişim Nedir, https://www.pxfuel.com/en/desktop-wallpaper-aqmpm, Alıntılama Tarihi: 23.07.2023

Şekil 2: Selçuk Bora Çavuşoğlu, **İletişimin Ögeleri, İletişimin Ögeleri,** İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Sporda İletişim Becerileri, Egzersiz ve Spor Bilimleri Program Ders Kitabı (Sf:26)

Resim 8: Mobbing, https://webmediums.com/what-is-it/what-is-workplace-mobbing-afmsn9z4ubqb**,** Alıntılama Tarihi: (24.07.2023)

Resim 9: Sözlü İletişim, https://www.indeed.com/career-advice/career-development/importance-of-business-communication, Alıntılama Tarihi: (25.07.2023)

Resim 10: Sözsüz İletişim, https://www.euroschoolindia.com/blogs/what-is-a-nonverbal-communication/ Alıntılama Tarihi (27.07.2023)

Resim 11: 0-40 cm. Mahrem Alan, https://heretotherewellness.com/personal-space, Alıntılama Tarihi (30.07.2023)

Resim 12: Kişisel Alan, https://westsidetoastmasters.com/resources/book_of_ body_lan guage/chap9.html, Alıntılama Tarihi (31.07.2023)

Resim 13: 1-2 m Sosyal Alan, https://www.inc.com/hillel-fuld/4-essential-elements-of-every-successful-business-meeting.html, Alıntılama Tarihi (311.07.2023)

Resim 14: Kamusal (Ortak) Alan (2 m ve üzeri), https://www.bbc.com/news/uk-52848793, Alıntılama Tarihi (31.07.2023)

Resim 15: Yazılı İletişim, https://www.some.education/blog/effective-written-communication-and-its-importance, Alıntılama Tarihi (31.07.2023)

Resim 16: Lider, https://tccb.gov.tr/ata_ozel/fotograf/ Alıntılama Tarihi (22.08.2023)

Resim 17: Lider, https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cag-acan-hukumdar-fatih-sultan-mehmet/1827164 Alıntılama Tarihi (22.08.2023)

Resim 18: Demokratik Lider, https://medium.com/swlh/democratic-leadership-style-what-is-and-how-does-it-work-9de6df14a5f2, Alıntılama Tarihi (25.08.2023)

Resim 19: Otokratik Lider, https://dranitsaris-hilliard.com/2022/08/how-to-succeed-working-for-an-autocratic-leader/, Alıntılama Tarihi (25.08.2023)

Resim 20: Liberal Lider, https://www.inc.com/leigh-buchanan/you-dont-need-to-be-a-charasmatic-leader-to-run-a-successful-business.html, Alıntılama Tarihi (27.08.2023)

Resim 21: Vizyoner Lider, https://guardian.ng/opinion/of-visionary-leadership-and-institutional-effectiveness/, Alıntılama Tarihi (27.08.2023)

Resim22: Koçluk Tarzı liderlik, https://blog.vantagecircle.com/coaching-leadership/, Alıntılama Tarihi (27.08.2023)

Resim 23: Etik Liderlik, https://sbs.strathmore.edu/ethicall-dilemmas-the-exercise-of-freedom-of-speech-in-the-online-space/, Alıntılama Tarihi (27.08. 2023)

Resim 24: Karizmatik Lider, https://blog.vantagecircle.com/charismatic-leadership/, Alıntılama Tarihi (27.08.2023)

Resim 25: Kariyer Planlaması, https://asiasociety.org/education/career-planning-tools, Alıntılama Tarihi (28.08.2023)

Resim 27: Finlandiya'da Eğitim Sistemi, https://www.haberturk.com/dunyanin-en-iyi-egitim-sistemi-finlandiya-3061459#:~:text=*%20Finlandiya%2C%20d%C3%BCnyada%20%C3%B6%C4%9Frenci%20ba%C5%9F%C4%B1na%20d%C3%BC%C5%9Fen,neredeyse%20hi%C3%A7%20%C3%B6zel%20okul%20bulunmuyor. Alıntılama Tarihi (09.09.2023)

Teorik ve Uygulamalı
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇALIŞMALARI
Yönetim ve Organizasyon

Editörler: Betül Balkan Akan - Tayfun Yıldız

nobel bilimsel

Teorik ve Uygulamalı
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇALIŞMALARI
Yönetim ve Organizasyon

Editörler: Betül Balkan Akan - Tayfun Yıldız
Seri Editörü: Hakan Cavlak

Yayın No.: 1906
ISBN: 978-625-393-052-3
E-ISBN: 978-625-393-053-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Alper Cavlak -alpercavlak@hotmail.com-
Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Balkan Akan, Betül., Yıldız, Tayfun.
Teorik ve Uygulamalı SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇALIŞMALARI Yönetim ve Organizasyon /
Editörler: Betül Balkan Akan - Tayfun Yıldız
1. Basım, XVIII + 184 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-052-3
E-ISBN: 978-625-393-053-0
1. Sürdürülebilirlik 2. Yönetim 3. Organizasyon

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093 Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No.: 21 Yenimahalle/ANKARA Tel: 0312 385 54 10

İÇİNDEKİLER

HAKEM KURULU ..... **iii**
TAKDİM ..... **v**
ÖN SÖZ ..... **vii**
TEŞEKKÜR ..... **ix**

BİRİNCİ KISIM
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMININ
YÖNETİM VE ORGANİZASYON İLE İLİŞKİSİ

Bölüm 1
Sürdürülebilirlik Yönetim ve Organizasyon Alanına Nasıl Bir Yön Verdi? **2**
Betül Balkan Akan

Giriş 3
1. Sürdürülebilirlik Kavramı 3
2. Sürdürülebilirliğin Yönetim ve Organizasyon Alanına Etkileri 5
Sonuç 7
Kaynakça 8

İKİNCİ KISIM
YÖNETİM VE ORGANİZASYON ALANINDA
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇALIŞMALARI

Bölüm 2
Sürdürülebilir Stratejik Yönetim **12**
Neşe Salik Ata

Giriş 13
1. Sürdürülebilirlik Kavramı 13
2. Stratejik Yönetim 14
3. Sürdürülebilir Stratejik Yönetim 14
4. İşletmeleri Sürdürülebilirliğe İten Temel Faktörler 15
5. Sürdürülebilir Stratejik Yönetimin Kapsamında Sürdürülebilirliğin Ana Boyutları ... 15
6. Sürdürülebilir Stratejik Yönetim Süreci 17
7. Sürdürülebilir Stratejik Yönetim Üzerine Yapılan Çalışmalar 17
Sonuç 18
Kaynakça 19

Bölüm3
İnsan Kaynaklarının Geleceği: Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi 23
Eda Telli

Giriş 24
1. Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi 25
1.1. Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi Kavramı 25
1.2. Yeşil İnsan Kaynakları Uygulamaları 27
Sonuç 31
Kaynakça 32

Bölüm 4
Sürdürülebilir Liderlik ve Kurum Kültürü 37
Hakan Gökgöz

Giriş 38
1. Sürdürülebilir Liderlik Tanımı ve Kapsamı 39
2. Sürdürülebilir Kurum Kültürü Kavramı 43
3. Sürdürülebilir Liderlik ve Kurum Kültürü İlişkisi 46
Sonuç 51
Kaynakça 52

Bölüm 5
Sürdürülebilirlik ve Afet Yönetimi 57
Feyza Çağla Oran

Giriş 58
1. Sürdürülebilirlik 59
2. Afet Yönetimi 60
2.1. Afetlerde Risk Yönetimi 63
2.2. Afetlerde Kriz Yönetimi 66
3. Sürdürülebilirlik ve Afet Yönetimi 67
Sonuç 71
Kaynakça 73

Bölüm 6
Yeşil ve Sürdürülebilir İnovasyon 75
Derya Dinçer Gültekin

Giriş 76
1. İnovasyonun Genel Çerçevesi 77
1.1. İnovasyon Kavramı 77
1.2. İnovasyonun Temel Özellikleri ve Önemi 77

2. Yeşil İnovasyonun Genel Çerçevesi 79
2.1. Yeşil İnovasyon Kavramı 79
2.2. Yeşil İnovasyonun Temel Özellikleri ve Önemi 79
3. Sürdürülebilir İnovasyonun Genel Çerçevesi 81
3.1. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir İnovasyon Kavramları 81
3.2. Sürdürülebilir İnovasyonun Gelişimi ve Temel Yaklaşımlar 82
Sonuç 85
Kaynakça 86

Bölüm 7
Sürdürülebilir Gelecek İçin Yeşil Entelektüel Sermaye 89
Nisan Nur Çakır Temel

Giriş 90
1. Entelektüel Sermaye 90
1.1. Entelektüel Sermaye Bileşenleri 91
1.2. Entelektüel Sermaye ve Sürdürülebilirlik 92
2. Yeşil Entelektüel Sermaye 94
2.1. Yeşil Entelektüel Sermaye Boyutları 96
2.2. Yeşil Entelektüel Sermaye Öncülleri 97
2.3. Yeşil Entelektüel Sermayenin İçsel Dinamikleri ve Sonuçları 97
Sonuç 99
Kaynakça 100

Bölüm 8
Yeni Bir Yönetim Kademesi: Sürdürülebilirlikten Sorumlu Genel Müdür Yardımcısı 107
Gül Eser

Giriş 108
1. Sürdürülebilirlikten Sorumlu Genel Müdür Yardımcısı 110
1.1. Sürdürülebilirlikten Sorumlu Genel Müdür Yardımcısının (CSO) Kuruma Katkısı 112
1.2. Türkiye'de Sürdürülebilirlik Yöneticileri 114
Sonuç 116
Kaynakça 117

Bölüm 9
Yönetimde Sürdürülebilirlik Uygulamaları ve Dönüşümcü Liderliğin Rolü: Vizyon Eğitim Kurumları Örneği 119
Nazan Çakarel Yurdakul

Giriş 120
1. Liderlik 122
2. Dönüşümcü (Transformasyonel) Liderlik 123
3. Dönüşümcü Liderlik ve Sürdürülebilirlik 126
4. Eğitim Yönetiminde Sürdürülebilir Uygulamalar 128
5. Vizyon Eğitim Kurumları Örneğinde Sürdürülebilir Uygulamalar 131
Sonuç 135
Kaynakça 136

Bölüm 10
Farklılıklar ve Farklılıkların Yönetiminden Kapsayıcı ve Eşitlikçi Örgütlere 141
Fitnat Nazlı Sayğan Yağız

Giriş 142
1. Farklılıklar 142
2. Farklılıkların Yönetimi 144
3. Kapsayıcılık ve Kapsayıcılığın Çoklu Düzeyleri 145
3.1. Kapsayıcılık Deneyimi 145
3.2. Kişiler Arası Kapsayıcı Deneyim 146
3.3. Grup Kapsayıcılığı 147
3.4. Kapsayıcı Liderlik 147
3.5. Kapsayıcı Örgütler 148
3.6. Kapsayıcı Toplumlar 149
4. Eşitlikçi Örgütler 149
5. Farklılıklar ve Farklılıkların Yönetiminden Kapsayıcı ve Eşitlikçi Örgütlere Geçiş. 151
6. Kapsayıcı ve Eşitlikçi Örgütlerin Önündeki Bilişsel Engeller: Bilişsel Süreçler 152
6.1. Stereotip 152
6.2. Ön Yargı 154
6.3. Bilinç Dışı Yanlılık 155
Sonuç 156
Kaynakça 157

Bölüm 11
Döngüsel Ekonominin Yönetim ve Organizasyon Alanına Yansımaları 161
Meryem İnci Gülen

Giriş 162
1. Sürdürülebilirlik Kavramı 163
2. Döngüsel Ekonomi Kavramı 164
3. Döngüsel Ekonomi Süreci 165
4. Döngüsel İş Modelleri 168
5. İşletmelerde Sürdürülebilirlik ve Döngüsel Ekonomi Süreci 169
Sonuç 170
Kaynakça 171

ÜÇÜNCÜ KISIM
SON SÖZ: SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bölüm 12
Sürdürülebilirlik Çalışmalarının Yönetim ve Organizasyon Alanındaki Geleceğine İlişkin Değerlendirmeler 176
Tayfun Yıldız

Giriş 176
1. Mevcut Gelişmeler ve Öngörüler 177
2. Zorluklar ve Eleştiriler 179
Sonuç 180
Kaynakça 182

Bölüm 1

Sürdürülebilirlik Yönetim ve Organizasyon Alanına Nasıl Bir Yön Verdi?

Betül Balkan Akan[1]

Özet

Günümüzde sürdürülebilirlik kavramı, örgütler açısından önem arz etmektedir. Küreselleşme ile birlikte örgütlerin performansları yalnızca ekonomik yönden değil çevre ve topluma karşı sorumlulukları ile de değerlendirilmektedir. Bu nedenle örgütler artık yalnızca mal ve hizmet üretmekle sınırlı kalmamakla beraber çevre ve toplum sorunlarına da duyarlı bir şekilde davranmaktadırlar. Sürdürülebilirlik, örgütün tüm organizasyonuyla ilgili olup her departmanın konuya dair üstlenebileceği görevleri bulunmaktadır. Bu nedenle en önemli şey, örgütte herkesin üzerine düşen görevin belirlenmesi ve bu görevin öneminin anlaşılmasıdır. Bu bağlamda örgüt yönetimine büyük bir sorumluluk düşmektedir. Sonuç olarak sorumluluk sahibi bir örgütün mali, çevresel ve sosyal açıdan sürdürülebilir olabilmesi için çok yönlü bir perspektife sahip olması gerekmektedir. Çalışmada, sürdürülebilirlik kavramının genel olarak ne ifade ettiği ve alana ilişkin ne anlama geldiği aktarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca yönetim ve organizasyon bağlamında sürdürülebilirliğin yansımalarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Yönetim, Organizasyon, Liderlik, Kurumsal Sosyal Sorumluluk

[1] Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Hayrabolu Meslek Yüksekokulu, Finans Bankacılık ve Sigortacılık-Bölümü, ORCID: 0000-0001-6028-4592, e-posta: bbalkan@nku.edu.tr

Kaynakça

Barbosa, M., Castañeda-Ayarza, J. A. ve Ferreira, D. H. L. (2020). Sustainable strategic management (GES): sustainability in small business. *Journal of Cleaner Production, 258*, 1-11.

Bardell, A. (2019). What is the future of the chief sustainability officer? *ITNOW*, *61*(4), 19. https://doi.org/10.1093/itnow/bwz095

Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management, 17*(1), 99-120.

Baumgartner, R. J. ve Rauter, R. (2017). Strategic perspectives of corporate sustainability management to develop a sustainable organization. *Journal of Cleaner Production*, *140*, 81-92.

Bjørn, A., Bey, N., Georg, S., Røpke, I. ve Hauschild, M. Z. (2017). Is earth recognized as a finite system in corporate responsibility reporting? *Journal of Cleaner Production, 163*, 106–117. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.12.095

Bonini, S., Görner, S. ve Jones, A. (2010). *How companies manage sustainability*. McKinsey & Company. www.mckinsey.com/capabilities/sustainability/our-insights/how-companies-manage-sustainability-mckinsey-global-survey-results

Bonn, I. ve Fisher, J. (2011). Sustainability: the missing ingredient in strategy. *Journal of Business Strategy*, *32*(1), 5-14.

Buys, L., Mengersen, K., Johnson, S., Van Buuren, N. ve Chauvin, A. (2014). Creating a sustainability scorecard as a predictive tool for measuring the complex social, economic and environmental impacts of industries, a case study: assessing the viability and sustainability of the dairy industry. *Journal of Environmental Management*, *133*, 184-192.

Crane, A. ve Matten, D. (2007). *Business ethics*, Oxford University Press.

Cuhadar, S. ve Rudnák, I. (2022). Literature review: sustainable leadership. Studia *Mundi–Economica*, *9*(3), 55-65. https://doi.org/10.18531/Studia.Mundi.2022.09.03.55-65

Çankır, B., Fındık, H. ve Koçak, Ö. E. (2012). Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir organizasyon yönetimi. *1st International Conference on Sustainable Business and Transitions for Sustainable Development*, 11-13 Ekim, 375-385.

Demastus, J. ve Landrum, N. E. (2023). Organizational sustainability schemes align with weak sustainability. *Business Strategy and the Environment*, 1–19.

Dural, U. ve Çankır, B. (2020). Psikolojik iyi halin sürdürülebilir kalite algısını yordamada yönetici cinsiyeti düzenleyici etmen midir? *Business & Management Studies: An International Journal*, *8*(4), 69-82.

Elkington, J. (1994). Towards the sustainable corporation: win-win-win business strategies for sustainable development. *California Management Review*, *36*(2), 90-100.

Fu, R., Tang, Y. ve Chen, G. (2020). Chief sustainability officers and corporate social (IR) responsibility. *Strategic Management Journal*, *41*(4), 656-680.

Greenbiz. (2013). *State of the Profession*. http://ugs.utah.edu/sustainability-certificate /State%20of%20the%20Profession%202013.pdf

Kanashiro, P. ve Rivera, J. (2019). Do chief sustainability officers make companies greener? The moderating role of regulatory pressures. *Journal of Business Ethics*, *155*, 687-701.

Karakurt Tosun, E. (2009). Sürdürülebilirlik olgusu ve kentsel yapıya etkileri. *Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, *5*(2), 1-14.

Kurt, E. S. (2023). Sürdürülebilirlik muhasebe ve finans alanına nasıl bir yön verdi? H. Cavlak (Ed.), *Teorik ve uygulamalı sürdürülebilirlik çalışmaları: Muhasebe ve finans* (s. 2-17) içinde. Nobel Akademik Yayıncılık.

Lopes, C. M., Scavarda, A., Hofmeister, L. F., Thomé, A. M. T. ve Vaccaro, G. L. R. (2017). An analysis of the interplay between organizational sustainability, knowledge management, and open innovation. *Journal of Cleaner Production*, *142*, 476-488.

Malik, H. ve Mehmood, M. (2022). Impact of authentic leadership, sustainable leadership on sustainable growth with mediating role of organizational learning. *Academic Journal of Social Sciences*, *6*(1), 48-69. https://doi.org/10.54692/ajss.2022.06011681

Miller, K ve Serafeim, G. (2014). Chief sustainability officers: who are they and what do they do? Leading sustainable change, *Oxford University Press*. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2411976

Munira, K. S., Rahman, M. S. ve Akhter, S. (2022). Impact of emotional intelligence on sustainable leadership: a PLS-based study. *Business Perspective Review*, *4*(2), 1-15. https://doi.org/10.38157/bpr.v4i2.446

Nawaz, W. ve Koç, M. (2018). Development of a systematic framework for sustainability management of organizations. *Journal of Cleaner Production*, *171*, 1255-1274.

Seydioğulları, H. S. (2013). Sürdürülebilir kalkınma için yenilenebilir enerji. *Planlama*, *23*(1), 19-25.

Starik, M. ve Kanashiro, P. (2013). Toward a theory of sustainability management: uncovering and integrating the nearly obvious. *Organization & Environment*, *26*(1), 7-30.

Threlfall, R., King, A., Shulman, J. ve Bartels, W. (2020). The time has come: the KPMG survey of sustainability reporting 2020.

https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/be/pdf/2020/12/The_Time_Has_Come_KPMG_Survey_of_Sustainability_Reporting_2020.pdf

Walker, Lisa L. ve Wintzéus, R. (2008). *Why, and how, companies create sustainability programs and appoint chief susutainability officers*. The Korn/Ferry Institute.

Wang, T., Fu, Y., Rui, O. ve De Castro, J. (2023). Catch up with the good and stay away from the bad: ceo decisions on the appointment of chief sustainability officers. *Journal of Management Studies*, 1-32.

World Commission on Environment and Development (WCED), 1987. *Our Common Future*. Oxford University Press.

Willerding, I. A. V., Silveira, A. C. M., Berchin, I. I., Lapolli, E. M. ve de Andrade, J. B. S. O. (2016). Strategic management for sustainable development and the organizational aesthetic perspective. Re*vista Eletrônica de Estratégia & Negócios*, *9*(2), 134-165.

Yavas, T. (2022). The effect of self-efficacy beliefs of school administrators on sustainable leadership characterictics. *Education Quarterly Reviews*, *5*(2), 306-320. https://doi.org/10.31014/aior.1993.05.02.491

Bölüm 2

Sürdürülebilir Stratejik Yönetim

Neşe Salik Ata[2]

Özet

Sürdürülebilirlik kavramı, günümüzün sık kullanılan ve tartışılan önemli kavramlarından birisidir. İşletmelerin rekabet avantajı elde etmek ve uzun vadeli devamlılıklarını sağlamaları için stratejik yönetim felsefelerine; sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik konularını dâhil etmeleri gerekmektedir. Çünkü işletmeler bir yandan kâr elde ederken bir yandan da çevreyi korumak, sosyal ve ekonomik yönden devamlılığı sağlamak zorundadırlar. Ancak bu şekilde rakipleri tarafından taklit edilmesi zor stratejiler belirleyebilirler. Diğer bir ifadeyle sürdürülebilirlik kültürünü stratejik yönetim uygulamalarına adapte eden işletmeler rekabet avantajı sağlayarak uzun vadeli devamlılık ve üstün performansın sürekliliğini elde edebilmektedirler. Sürdürülebilir stratejik yönetim ekolojik ve toplumsal konuları içeren stratejilerin uygulanması ile somut hâle gelmektedir. Sürdürülebilir stratejik yönetim işletmelerin yeni değerlere, yeni süreçlere, yeni düşünme biçimlerine ve yeni bir stratejik bilince sahip olmalarını gerektirmektedir. Bu durum sürdürülebilir stratejik yönetim üzerine ilgiyi yoğunlaştırmış ve araştırmacılarında bu konuya eğilmelerini sağlamıştır. Bu bölümde, ilk önce sürdürülebilir stratejik yönetim kavramından bahsedilmiştir. Daha sonra ise işletmeleri sürdürülebilirliğe iten temel faktörlere değinilmiştir. İlerleyen kısımlarda da sürdürülebilir stratejik yönetim kapsamında sürdürülebilirlik boyutları ele alınmakta ve sürdürülebilir stratejik yönetim süreci hakkında açıklamalar yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Stratejik Yönetim, Sürdürülebilir Stratejik Yönetim, Sürdürülebilir Kalkınma

[2] Kafkas Üniversitesi, Atatürk Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, ORCID: 0000-0002-8977-7881, e-posta: nesesalik@hotmail.com

1992). Bu haritalar işletmenin toplum ve ekosistemle ilişkisini yansıtması gerektirmektedir (Stead ve Stead, 2013).

Sonuç olarak sürdürülebilirlik birçok alanda olduğu gibi stratejik yönetim alanında da değişimlere yol açmıştır. Söz konusu değişim ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğe odaklanan stratejileri belirlemeyi zorunluluk hâline gelmiştir. Başka bir ifadeyle işletmeler sürdürülebilirliği rekabet avantajı ve uzun vadede hayatta kalmanın ötesine geçirerek iç ve dış çevreye duyarlı misyon, vizyon ve stratejiler belirlemeye başlamıştır. Bu bağlamda çevreye ve topluma daha duyarlı işletmelerin rekabet avantajı elde etmeye başlamaları diğer işletmeleri de kurumsal anlamda sürdürülebilir stratejik yönetim felsefelerini benimsemeye itecektir.

Kaynakça

Bakoğlu, R. (2010). *Çağdaş stratejik yönetim*. Beta Basım Yayım Dağıtım.

Barbosa, M., Castañeda-Ayarza, J. A., ve Ferreira, D. H. L. (2020). Sustainable strategic management (GES): sustainability in small business. *Journal of Cleaner Production*, *258*, 1-11

Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, *17*(1), 99-120.

Baumgartner, R. J. ve Rauter, R. (2017). Strategic perspectives of corporate sustainability management to develop a sustainable organization. *Journal of Cleaner Production*, *140*, 81-92.

Beard, D. W. ve Dess, G. G. (1981). Corporate-level strategy, business-level strategy, and firm performance. *Academy of Management Journal*, *24*(4), 663-688.

Bonn, I. ve Fisher, J. (2011). Sustainability: the missing ingredient in strategy. *Journal of Business Strategy*, *32*(1), 5-14.

Borland, H., Ambrosini, V., Lindgreen, A. ve Vanhamme, J. (2016). Building theory at the intersection of ecological sustainability and strategic management. *Journal of Business Ethics*, *135*, 293-307.

Carraher, S. M., Buckley, M. R., ve Carraher, C. E. (2008). Research challenges in sustainable strategic management: change and sustainability. *International Journal of Sustainable Strategic Management*, *1*(1), 2-15.

Castelló, I. ve Lozano, J. (2009). From risk management to citizenship corporate social responsibility: analysis of strategic drivers of change. *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*, *9*(4), 373-385.

Crane, A. ve Matten, D. (2007). *Business ethics*, Oxford University Press.

Day, G. S. (1984). *Strategic market planning: the pursuit of competitive advantage*, West Publishing Co.

Elkington, J. (1998). *Cannibals with forks: the triple bottom line of 21st century business*, New Society Publishing.

Galpin, T., Whitttington, J. L. ve Bell, G. (2015). Is your sustainability strategy sustainable? Creating a culture of sustainability. *Corporate Governance*, *15*(1), 1-17.

Gassenferth, W., da Conceição, C. M., Machado, M. A. S., Pereira, S. ve Krause, W. (2015). *Gestão de Negócios e Sustentabilidade: Textos selecionados*. Brasport.

Gündüz, Ş. (2020). *Sürdürülebilir stratejik yönetim ve kurumsal yönetim*. Maltepe Üniversitesi Yayınları.

Hart, S. L. (1997). Beyond greening: strategies for a sustainable world. *Harvard Business Review*, *75*(1), 66-77.

Hitt, M. A., Ireland, R. D. ve Hoskisson, R. E. (2011). *Administração estratégica*. Pioneira Thomson Learning.

Jackson, J. (2001). Prioritising customers and other stakeholders using the AHP. *European Journal of Marketing*, *35*(7/8), 858-873.

Kaplan, R. S. ve Norton, D. P. (2005). The balanced scorecard: measures that drive performance, *Harvard Business Review*, 71-79.

Kotler, P. (2011). Reinventing marketing to manage the environmental imperative. *Journal of Marketing*, *75*(4), 132-135.

Kuşat, N. (2012). Sürdürülebilir işletmeler için kurumsal sürdürülebilirlik ve içsel unsurları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *14*(2), 227-242.

Lee, F. H., Lee, T. Z. ve Wu, W. Y. (2010). The relationship between human resource management practices, business strategy and firm performance: evidence from steel industry in Taiwan. *The International Journal of Human Resource Management*, *21*(9), 1351-1372.

Mitev, N. ve Venters, W. (2009). Reflexive evaluation of an academic–industry research collaboration: can mode 2 management research be achieved? *Journal of Management Studies*, *46*(5), 733-754.

Parnell, J. A. (2008). Sustainable strategic management: construct, parameters, research directions. *International Journal of Sustainable Strategic Management*, *1*(1), 35-45.

Porter, M. (1985). *Competitive Advantage*. The Free Press McMillan.

Siegel, D. S. (2009). Green management matters only if it yieds more green: an economic/strategic perspective. *Academy of Management Perspectives*, *23*(3), 5-16.

Stead, J. G. ve Stead, W. E. (2000). Eco-enterprise strategy: standing for sustainability. *Journal of Business Ethics*, *24*, 313-329.

Stead, J. G. ve Stead, W. E. (2008). Sustainable strategic management: an evolutionary perspective. *International Journal of Sustainable Strategic Management*, *1*(1), 62-81.

Stead, J. G. ve Stead, W. E. (2010). Sustainability comes to management education and research: a story of coevolution. *Academy of Management Learning and Education*, *9*(3), 488-498.

Stead, J. G. ve Stead, W. E. (2013). The coevolution of sustainable strategic management in the global marketplace. *Organization & Environment*, *26*(2), 162-183.

Stead, W. E. ve Stead, J. G. (1992). *Management for a small planet: strategic decision making and the environment*, Sage Publications.

Stead, W. E. ve Stead, J. G. (2004). *Sustainable strategic management*. ME Sharpe.

Throop, G., Starik, M. ve Rands, G. (1993). Sustainable strategy in a greening world: integrating the natural environment into strategic management, *Advances in Strategic Management*, *9*, 63-92.

Willerding, I. A. V., Silveira, A. C. M., Berchin, I. I., Lapolli, E. M. ve de Andrade, J. B. S. O. (2016). Strategic management for sustainable development and the organizational aesthetic perspective. *Revista Eletrônica de Estratégia & Negócios*, *9*(2), 134-165.

Yavuz, V. A. (2010). Sürdürülebilirlik kavramı ve işletmeler açısından sürdürülebilir üretim stratejileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *7*(14), 63-86.

Bölüm 3

İnsan Kaynaklarının Geleceği: Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi

Eda Telli[3]

Özet

Günümüz iş dünyasında işletmelerin çevre bilinciyle hareket etmesi sürdürülebilirliği destekleyebilmesi konusunda oldukça önemli bir yere sahiptir. Bugün Endüstri 1.0'dan Endüstri 5.0'a doğru gelişen ekonomide işletmelerin odak noktası da farklılaşmakta, işletme hedeflerini kâr maksimizsayonundan iş ve süreçlerin sürdürülebilirliğine doğru değişen anlayışa bırakmaktadır. Bu nedenle sürdürülebirliği başlatmak, benimsemek ve devamlılığı sağlamanın önem kazandığı bugünlerde, işletmelerin bu değişimlere uyum sağlayabileceği ve tüm süreçlerini entegre edebileceği yaklaşımlar geliştirebilmesi beklenmektedir. Bu bağlamda değişimler karşısında işletmelerin varlığını sürdürebilir kılabilmesi için kurum genelinde sürdürülebilirliği sağlayacak insan kaynakları uygulamalarını hayata geçirebilmesi gereklidir. En önemli ve kritik unsurlarından biri olan insan kaynağını bu anlayış ile yönetebilmesi sürdürülebilirlik açısından oldukça önemlidir. İş çevresinde sürdürülebilirliği öne çıkaran politika ve uygulamalarla tüm süreçlerin yönetilmesi ve kontrolünü sağlayan "insan" unsurunun çevreye katkı sağlayacak ve sürdürülebilirlik konusunda farkındalık oluşturacak şekilde yönetilmesi bu yöndeki değişimlerden biridir. İşte bu noktada son yıllarda insan kaynakları yönetiminde giderek önemi artan "yeşil insan kaynakları" yönetimine doğru bir değişim yaşandığı gözlenmektedir. Bu bölümün amacı, kuruluşlar tarafından çevresel sürdürülebilirliğin gerçekleşmesine ve çevreye duyarlı bir örgüt kültürü oluşturabilmek adına önem kazanan yeşil insan kaynakları uygulamaları hakkında bilgi sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Yeşil Yönetim, Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi, Yeşil İKY Uygulamaları

[3] Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Ağlasun Meslek Yüksekokulu, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, ORCID: 0000-0003-0353-2507, e-posta: edatelli@mehmetakif.edu.tr

rının özellikle de hizmet sektörü gibi önemli sektörlerde yer alan otellerin çevresel performansını artırmada önemli bir rol oynadığını ve farklı yeşil insan kaynakları yönetimi uygulamalarının (yeşil işe alma, yeşil eğitim ve katılım ve yeşil performans yönetimi ve ödüllendirmenin) çevresel performansa katkıda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır (Nisar vd., 2021).

Yeşil insan kaynakları yönetimi uygulamalarının işletmeler için önemi dikkate alındığında ilgili çalışmalarla da son yıllarda önemi giderek artan bir konu hâline geldiği söylenebilir. Bu açıdan düşünüldüğünde kilit bir rol oynayan çalışan davranışlarının çevreye uyumunu sağlayacak şekilde süreçlere yansıtılmasının işletmenin sürdürülebilirliği için önemli bir unsur olduğu görülmektedir. Çünkü insan kaynağı işletmelerin başarısı ve etkinliği için önemli bir unsurdur. Bu nedenle bugünün getirdiği yenilik ve gelişmeler işletmelerin her sürecine dâhil edilmelidir. Bundan dolayı ileride çalışma yapacak araştırmacılar için yeşil insan kaynakları anlayışının farklı konular dâhilinde çalışılması (örgütsel çeviklik, bağlılık, liderlik, kurumsal sosyal sorumluluk gibi) önerilebilir. Ayrıca yeşil yönetim, işletmeler ve yöneticiler için değişen dünyanın gereklerine uygun yönetim anlayışını yansıtmasından dolayı üzerinde daha fazla stratejiler geliştirilmesini gerektirmektedir. Böylelikle sürdürülebilirlikle ilgili farkındalık oluşturmak ve dünyanın geleceği için "yeşil"i öne çıkaran uygulamaların çok yönlü ele alınması ve işletmelerin faaliyetlerini bu doğrultuda planlanlayarak yeşil iş modelleri geliştirmeleri beklenmektedir.

Kaynakça

Ahmad, S. (2015). Green human resource management: policies and practices. *Cogent Business & Management, 2*(1), 1-13. https://doi.org/10.1080/23311975.2015.1030817

Aristei, D. ve Gallo, M. (2023). Green management, access to credit, and firms' vulnerability to the COVID-19 crisis. *Small Business Economics*, Online. https://doi.org/10.1007/s11187-023-00759-1

Ashraful, A. M., Niu, X. ve Rounok, N. (2021). Effect of green human resource management (GHRM) overall on organization's environmental performance: the mediating role of green employee empowerment. *International Journal of Research in Business and Social Science*, *10*(4), 99-116.

Awwad Al-Shammari, A. S., Alshammrei, S., Nawaz, N. ve Tayyab, M. (2022). Green human resource management and sustainable performance with the mediating role of green innovation: a perspective of new technological era. *Frontiers in Environmental Science*, *10*, 901235.

Chaudhary, R. (2019). Green human resource management and job pursuit intention: examining the underlying processes. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, *26*(4), 929-937.

Erbaşı, A. (2021). Yeşil insan kaynakları yönetimi uygulamaları ölçeğinin Türkçe'ye uyarlaması. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *12*(23), 247-262. https://doi.org/10.36543/kauiibfd.2021.012

Farrukh, M., Ansari, N., Raza, A., Wu, Y. ve Wang, H. (2022). Fostering employee's pro-environmental behavior through green transformational leadership, green human resource management and environmental knowledge. *Technological Forecasting and Social Change*, *179*, 121643.

Gholami, H., Rezaei, G., Saman, M. Z. M., Sharif, S. ve Zakuan, N. (2016). State-of-the-art green HRM system: sustainability in the sports center in Malaysia using a multi-methods approach and opportunities for future research. *Journal of Cleaner Production*, *124*, 142-163.

Haddock-Millar, J., Sanyal, C. ve Müller-Camen, M. (2016). Green human resource management: a comparative qualitative case study of a United States multinational corporation. *The International Journal of Human Resource Management*, *27*(2), 192-211. https://doi.org/10.1080/09585192.2015.1052087

Hou, N., Zhu, Q., Zhao, W., Luo, Y. ve Liu, W. (2022). Study on the impact of green management of paper enterprises on carbon performance in the background of carbon peaking and carbon neutrality. *Energy Reports*, *8*, 10991-11002.

Jabbour, C. J. C. (2013). Environmental training in organisations: from a literature review to a framework for future research. *Resources, Conservation and Recycling*, *74*, 144-155. https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2012.12.017

Jabbour, C. J. C. ve de Sousa Jabbour, A. B. L. (2016). Green human resource management and green supply chain management: linking two emerging agendas. *Journal of Cleaner Production*, *112*, 1824-1833.

Jackson, S. E., Renwick, D. W., Jabbour, C. J. ve Muller-Camen, M. (2011). State-of-the-art and future directions for green human resource management: introduction to the special issue. *German Journal of Human Resource Management*, *25*(2), 99-116.

Karatepe, O. M., Hsieh, H. ve Aboramadan, M. (2022). The effects of green human resource management and perceived organizational support for the environment on green and non-green hotel employee outcomes. *International Journal of Hospitality Management*, *103*, 103202.

Kim, T. T., Kim, W. G., Majeed, S. ve Haldorai, K. (2023). Does green human resource management lead to a green competitive advantage? A sequential mediation model with three mediators. *International Journal of Hospitality Management*, *111*, 103486. https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2023.103486

Kodua, L. T., Xiao, Y., Adjei, N. O., Asante, D., Ofosu, B. O. ve Amankona, D. (2022). Barriers to green human resources management (GHRM) implementation in developing countries. evidence from Ghana. *Journal of Cleaner Production*, *340*, 130671. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.130671

Marrucci, L., Daddi, T. ve Iraldo, F. (2021). The contribution of green human resource management to the circular economy and performance of environmental certified organisations. *Journal of Cleaner Production*, *319*, 128859.

Mathapati, C. M. (2013). Green HRM: a strategic facet, *Tactful Management Research Journal*, *2*(2), 1-6.

Mishra, P. (2017). Green human resource management: a framework for sustainable organizational development in an emerging economy. *International Journal of Organizational Analysis, 25*(5), 762-788. http://dx.doi.org/10.1108/IJOA-11-2016-1079

Mohammed, A. A. ve Fisal, M. Z. (2023). The nexus between green human resource management processes and the sustainability of educational institutions: the mediating effect of strategic excellence. *Journal of Applied Research in Higher Education, 15*(4), 947-965. https://doi.org/10.1108/JARHE-12-2021-0443

Muster, V. ve Schrader, U. (2011). Green work-life balance: a new perspective for green HRM. *German Journal of Research in Human Resource Management, 25*(2), 140-156.

Nisar, Q. A., Haider, S., Ali, F., Jamshed, S., Ryu, K. ve Gill, S. S. (2021). Green human resource management practices and environmental performance in Malaysian green hotels: the role of green intellectual capital and pro-environmental behavior. *Journal of Cleaner Production, 311*, 127504.

Öncer, A. Z. (2019). Örgütlerde yeşil insan kaynakları yönetimi uygulamaları: teorik bir inceleme. *İş ve İnsan Dergisi, 6*(2), 199-208. https://doi.org/10.18394/iid.552555

Önel, B. (2021). İşletmelerin yeşil yönetim algıları ve sürdürülebilirlik bilinci, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, 6*(11), 21-33.

Peerzadah, S. A., Mufti, S. ve Nazir, N. A. (2018). Green human resource management: a review. *International Journal of Enhanced Research in Management & Computer Applications, 7*(3), 790-795.

Pham, D. D. T. ve Paille, P. (2019). Green recruitment and selection: an insight into green patterns. *International Journal of Manpower, 41*(3), 258-272. https://doi.org/10.1108/IJM-05-2018-0155

Pinzone, M., Guerci, M., Lettieri, E. ve Redman, T. (2016). Progressing in the change journey towards sustainability in healthcare: the role of 'green' HRM. *Journal of Cleaner Production, 122*, 201-211. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.02.031

Qureshi, T. M., Singh, A. ve Almessabi, B. N. (2020). Green human resource management for organizational sustainability: a need of the hour for modern workplace. *Journal of Southwest Jiaotong University, 55*(4), 1-15.

Renwick, D. W., Redman, T. ve Maguire, S. (2013). Green human resource management: a review and research agenda. *International Journal of Management Reviews, 15*(1), 1-14.

Sammalisto, K. ve Brorson, T. (2008). Training and communication in the implementation of environmental management systems (ISO 14001): a case study at the University of Gävle, Sweden. *Journal of Cleaner Production, 16*(3), 299-309.

Shafaei, A., Nejati, M. ve Yusoff, Y. M. (2020). Green human resource management: a two-study investigation of antecedents and outcomes. *International Journal of Manpower, 41*(7), 1041-1060. https://doi.org/10.1108/IJM-08-2019-0406

Shah, M. (2019). Green human resource management: development of a valid measurement scale. *Business Strategy and the Environment, 28*(5), 771-785.

Tandon, A., Dhir, A., Madan, P., Srivastava, S. ve Nicolau, J. L. (2023). Green and non-green outcomes of green human resource management (GHRM) in the tourism context. *Tourism Management, 98*, 104765.

Tariq, S., Jan, F. A. ve Ahmad, M. S. (2016). Green employee empowerment: a systematic literature review on state-of-art in green human resource management. *Quality & Quantity*, *50*, 237-269.

Veerasamy, U., Joseph, M. S. ve Parayitam, S. (2023). Green human resource management practices and employee green behavior. *Journal of Environmental Planning and Management*, 1-27.

Wagner, M. (2013). 'Green'human resource benefits: do they matter as determinants of environmental management system implementation? *Journal of Business Ethics*, *114*, 443-456.

Zhang, W., Zhang, W. ve Daim, T. U. (2023). The voluntary green behavior in green technology innovation: the dual effects of green human resource management system and leader green traits. *Journal of Business Research*, *165*, 114049.

Bölüm 4

Sürdürülebilir Liderlik ve Kurum Kültürü

Hakan Gökgöz[4]

Özet

Küreselleşen dünyada, örgüt sayılarındaki artış hem rekabet ortamını artırmakta hem de üretim faktörleri için gerekli olan doğal kaynakların hızla tükenmesine yol açmaktadır. Günümüzde dünyanın herhangi bir yerindeki örgüt, başka bir yerdeki örgütün rakibi konumundadır. Dolayısıyla örgütlerin kuruluş amaçları, kâr elde etme, uzun dönemde büyüme ve gelişme, süreklilik ve varlıklarını sürdürerek hayatta kalabilmektir. Bunun için de rakiplerinden daha iyi olabilmek ve bu ezici rekabet ortamında üstünlük sağlamak istemektedirler. Örgütler açısından rekabeti arttıran en önemli unsur ise örgütün sahip olduğu nitelikli insan kaynaklarının varlığıdır. Artan rekabet ortamında örgütlerin sürdürülebilirliğini sağlamak ancak insan kaynakları ile mümkündür. Bir örgütün sahip olduğu insan kaynağı, kurum kültürünün oluşmasında kilit rol oynamaktadır ve oluşan olumlu bir kurum kültürü, çalışanların performansını ve verimini artırarak örgüte avantaj sağlamaktadır. Motive olan, örgüte bağlılığı yüksek ve sadık çalışanlar, örgütün başarısında büyük rol oynamaktadır. Ancak örgütsel başarı ve performans için bu tek başına yeterli değildir. Örgütlerde sürdürülebilir bir kurum kültürünün oluşturulması, devam ettirilmesi ve çalışanlar tarafından benimsenmesi ancak sürdürülebilir liderlerin varlığı ile mümkündür. Sürdürülebilir liderler, çalışanları ile etkili iletişim kurarak örgütü benimsemelerine, aidiyet duygusu oluşturmalarına ve bu sayede örgütsel hedeflere ulaşılmasında etkili olabilmektedirler. Dolayısıyla örgütlerde kurum kültürünün yerleşmesi, sürdürülebilir liderlik ile beraber ele alınmaktadır. Çünkü kurum kültürü ve sürdürülebilir liderlik, örgütlerin temel başarı taşlarını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Liderlik, Kurum Kültürü, Yönetim, İnsan Kaynakları Yönetimi

[4] Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Ulaştırma Hizmetleri Bölümü, ORCID: 0000-0003-4422-6813, e-posta: hakan.gokgoz@klu.edu.tr

Kaynakça

Abid, G., Contreras, F., Rank, S. ve Ilyas, S. (2023). Sustainable leadership and wellbeing of healthcare personnel: a sequential mediation model of procedural knowledge and compassion. *Frontiers in Psychology*, 1-14. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1039456

Adeoye, M. A., Jimoh, H. A. ve Abdulkareem, H. B. (2023). Leadership and organizational cultural roles in promoting sustainable performance appraisal and job satisfaction among academic staff. *ASEAN Journal of Economic and Economic Education*, *2*(2), 115-124.

Aggarwal, P. ve Agarwala, T. (2021). Green organizational culture: an exploration of dimensions. *Global Business Review*, 1-24. https://doi.org/10.1177/09721509211049890

Assoratgoon, W. ve Kantabutra, S. (2023). Toward a sustainability organizational culture model. *Journal of Cleaner Production*, *400*(136666), 1-18. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.136666

Baumgartner, R. J. (2009). Organizational culture and leadership: preconditions for the development of a sustainable corporation. *Sustainable Development*, *17*, 102-113. https://doi.org/10.1002/sd.405

Blas, J., Roca, M. R. ve Bulmer, E. (2022). The importance of sustainable leadership among company directors in the audio-visual sector in Spain: a cultural, ethical, and legal perspective. *Communication & Society*, *35*(4), 89-100. https://doi.org/10.15581/003.35.4.89-100

Borusan Holding. (2023). Borusan sürdürülebilirlik rehberi. https://www.borusan.com/Assets/Media/PDF/BorusanSurdurulebilirlikRehberi.pdf.

Cantermi, B. A. ve Lizote, S. A. (2022). Leadership and organizational culture in small companies. *Santa Maria*, *15*(4), 634-656. https://doi.org/10.5902/1983465970384

Chaudhry, M. J., Ahmed, J. B. ve Noureen, S. (2020). Impact of sustainable leadership on employee performance with the moderating effect of organizational culture. *Arabian Journal of Business and Management Review*, *9*(1), 32-37. https://doi.org/10.12816/0058785

Choiriah, S. ve Sudibyo, Y. A. (2020). Competitive advantage, organizational culture, and sustainable leadership on the success of management accounting information system implementation. *Saudi Journal of Economics and Finance*, *4*(9), 481-486. https://doi.org/10.36348/sjef.2020.v04i09.009

Cuhadar, S. ve Rudnak, I. (2022). Literature review: sustainable leadership. *Studia Mundi Economica*, *9*(3), 55-65. https://doi.org/10.18531/Studia.Mundi.2022.09.03.55-65

Çakır, Ç. ve Güngör, T. A. (2022). Sustainable leadership in innovativeness climate in schools. *International Journal of Early Childhood Special Education*, *14*(5), 6663-6672. https://doi.org/10.9756/INTJECSE/V14I5.830

Çetin, M. ve Baş, Ş. (2021). Kurum kültürünün devam ettirilmesinde sürdürülebilir liderlik. *OPUS - Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *18*(44), 8232-8260. https://doi.org/10.26466/opus.910771

Ehsanifar, M., Dekamini, F., Khazaei, M., Birau, R., Filip, R. D. ve Ninulescu, P. V. (2023). Paradox resolution tactics in the sustainable organization culture through interviews and text mining: a case study of education. *Revue des Sciences Politiques*, *78*, 9-26.

Ilmi, Z., Robiansyah, Hadjaat, M., Zainurossalamia, S. ve Darma, D. C. (2021). Determinants of leadership and organizational culture in implementing business strategies. *SEISENSE Business Review*, *1*(1), 10-17. https://doi.org/10.33215/sbr.v1i1.542

Jardon, C. M. ve Martinez-Cobas, X. (2019). Leadership and organizational culture in the sustainability of subsistence small businesses: an intellectual capital-based view. *Sustainability*, *11*(3491), 1-17. https://doi.org/10.3390/su11123491

Kretzschmar, L. (2023). A christian ethical analysis of the importance of prophetic leadership for sustainable leadership. *Verbum et Ecclesia*, *44*(1), 1-10. https://doi.org/10.4102/ve.v44i1.2685

Lazar, S., Potocan, V., Klimecka-Tatar, D. ve Obrecht, M. (2022). Boosting sustainable operations with sustainable supply chain modeling: a case of organizational culture and normative commitment. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *19*(11131), 1-23. https://doi.org/10.3390/ijerph191711131

Liao, Y. (2022). Sustainable leadership: a literature review and prospects for future research. *Frontiers in Psychology*, 1-11. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1045570

Liu, G., Yin, Q. ve Zhang, L. (2022) Relations between entrepreneur's social identity and strategic entrepreneurship: sustainable leadership as mediator. *Frontiers in Psychology*, 1-26.

Lusena-Ezera, I., Bikse, V., Pusaudze, S., Rivza, B. ve Pole, L. (2023). The role of sustainable leadership in promoting the visibility of the territories represented by the tourism information centres of Latvian state cities. *Sustainability*, *15*(7852), 1-19. https://doi.org/10.3390/su15107852

Malik, H. ve Mahmood, M. (2022). Impact of authentic leadership, sustainable leadership on sustainable growth with mediating role of organizational learning. *Academic Journal of Social Sciences*, *6*(1), 48-69. https://doi.org/10.54692/ajss.2022.06011681

Merma-Molina, G., Urrea-Solano, M., Baena-Morales, S. ve Gavilan-Martin, D. (2022). The satisfactions, contributions, and opportunities of women academics in the framework of sustainable leadership: a case study. *Sustainability*, *14*(8937), 1-23. https://doi.org/10.3390/su14148937

Mısırdalı Yangil, F. (2016). Bilgi toplumunda liderlik: sürdürülebilir liderlik. *Sosyal Bilimler Dergisi*, *48*, 128-143.

Molo, A. O. ve Molo, R. O. (2022). Organizational culture and leadership praxis: basis for a proposed leadership framework. *Romblon State University Research Journal*, *4*(1), 16-27.

Morsing, M. ve Oswald, D. (2009). Sustainable leadership: management control systems and organizational culture in Novo Nordisk A/S. *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*, *9*(1), 83-99. https://doi.org/10.1108/14720700910936083

Munira, K. S., Rahman, M. S. ve Akhter, S. (2022). Impact of emotional intelligence on sustainable leadership: a PLS-based study. *Business Perspective Review*, *4*(2), 1-15. https://doi.org/10.38157/bpr.v4i2.446

Nisha, N. T., Nawaz, N., Mahalakshmi, J., Gajenderan, V. ve Hasani, I. (2022). A study on the impact of sustainable leadership and core competencies on sustainable competitive advantage in the information technology (IT) sector. *Sustainability*, *14*(6899), 1-13. https://doi.org/10.3390/su14116899

Onputtha, S., Phophan, K., Iamsomboon, N., Bhumkittipich, P. ve Sathiankomsorakrai, T. (2023). Sustainable performance of Thai automobile industry: the impact from green organizational culture and green transportation. *E3S Web of Conferences UESF*, *389*(05014), 1-11. https://doi.org/10.1051/e3sconf/202338905014

Puni, A. ve Bosco, D. K. J. (2016). Leadership style, corporate culture, and organizational performance. *Research Journal of Social Sciences and Management*, *05*(10), 83-90.

Rahil, A. ve Dumitru, S. (2019). The sustainable links of development between leadership and organizational cultures. *Journal of Economic Development, Environment and People*, *8*(2), 45-55. https://doi.org/10.26458/jedep.v8i2.626

Ranabahu, N. & Wickramasinghe, A. (2022). Sustainable leadership in microfinance: a pathway for sustainable initiatives in micro and small businesses? *Sustainability*, 14(5167), 1-15. https://doi.org/10.3390/su14095167

Shah, S. M. A., Jiang, Y., Wu, H., Ahmed, Z., Ullah, I. ve Adebayo, T. S. (2021). Linking green human resource practices and environmental economics performance: the role of green economic organizational culture and green psychological climate. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(10953), 1-18. https://doi.org/10.3390/ijerph182010953

Slater, J. (2023). The identification of misplaced moral ingredients that obscure sustainable leadership. *Verbum et Ecclesia*, *44*(1), 1-8. https://doi.org/10.4102/ve.v44i1.2691

Suriyankietkaew, S., Krittayaruangroj, K. ve Iamsawan, N. (2022). Sustainable leadership practices and competencies of SMEs for sustainability and resilience: a community-based social enterprise study. *Sustainability*, *14*(5762), 1-36. https://doi.org/10.3390/su14105762

Tahir, R. ve Javed, M. S. (2022). Reinforcing green organizational culture to sustain green human capital: innovative way for agri-inputs industry. *Research Square*, 1-19 https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-1963428/v1

UTİKAD - Uluslararası Taşımacılık ve Lojistik Hizmet Üretenleri Derneği. (2023). *Yeşil ofis*. https://www.utikad.org.tr/UTIKAD-Yesil-Ofis

Ünlü, S., Yaşar, L. ve Bilici, E. (2022). Sustainable leadership practices in public relations: a study on TED leadership talks. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 154-175. https://doi.org/10.17829/turcom.1019860

Pegasus Havayolları. (2023). *Sürdürülebilirlik*.

https://www.pegasusyatirimciiliskileri.com/tr/kurumsal-yonetim/surdurulebilirlik

Sunexpress Havayolları. (2023). *Yenilik ve sürdürülebilirlik*. https://www.sunexpress.com/tr/sirket/sunexpress-duenyasi/sirket-profili/yenilik-ve-surdurulebilirlik

Türk Hava Yolları. (2023). *Sürdürülebilirlik*. https://investor.turkishairlines.com/tr/kurumsal-yonetim/surdurulebilirlik

Yavas, T. (2022). The effect of self-efficacy beliefs of school administrators on sustainable leadership characterictics. *Education Quarterly Reviews*, *5*(2), 306-320. https://doi.org/10.31014/aior.1993.05.02.491

Zavatin, I., Ene, A. B., Bujor, D. ve Fratiloiu, B. A. (2023). Study on the impact of organizational culture, knowledge management and digitalization on sustainable leadership. *17th International Conference on Business Excellence,* 1702-1715. https://doi.org/10.2478/picbe-2023-0152

Zorlu Enerji. (2023). *Sürdürülebilirliği kurum kültürü haline getiren Zorlu Enerji 'küresel sürdürülebilirlik liderleri' arasında*. https://www.platinonline.com/is-dunyasi/surdurulebilirligi-kurum-kulturu-haline-getiren-zorlu-enerji-kuresel-surdurulebilirlik-lid-1082127

Bölüm 5

Sürdürülebilirlik ve Afet Yönetimi

Feyza Çağla Oran [5]

Özet

Çalışmanın amacı, sürdürülebilirlik konusuna afet yönetimi bakış açısı ile yaklaşmak ve işletmelerin afet yönetimi sürecindeki etkisini ve aynı zamanda afetlerin de işletmelere etkisini incelemektir. Sürdürülebilirlik, devamlılığın sağlanması anlamını içinde barındırmaktadır. Temeli ekolojik sistemlerin varlıklarını devam ettirmelerine odaklanmaktadır. Sosyal bir varlık olarak ele alınan organizasyonların da gelecekte faaliyet alanlarına odaklanarak varlıklarını sürdürmeleri anlamına gelmektedir. Günümüzde ise bu faaliyetlerin kapsamı genişletilerek çevreye ve ekosisteme duyarlı olarak sosyal sorumluluk bilinci içinde faaliyetlerini gerçekleştirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Faaliyetlerin ve çevrenin sürdürülebilirliğini tehdit eden bir durum olarak ise karşımıza afetler çıkmaktadır. Afetlere hazırlıklı olmak, gerekli önleyici tedbirlerin alınması ve örgütlere toplumsal dirençliliğin kazandırılmasıdır. İşletmelerin faaliyetlerini gerçekleştirirken ekolojik dengeyi tahrip etmeden sosyal sorumluluk bilinci ile kıt kaynakları kullanması ve gelecek nesillerin de kullanımı konusunda desteklemesi sürdürülebilirliğin sağlanması açısından önemlidir. Bu döngüsel yaklaşım çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Çalışmada sürdürülebilirlik konusuna afet yönetimi bakış açısı ile yaklaşılmış olup işletmelerin afete etkileri ve afetlerin işletmelere etkileri konularına değinilmiştir. Afet yönetim döngüsünde işletmelerin afetlerde risk yönetimi ve kriz yönetimi kapsamında yaklaşımları tanımlanmıştır. Bu bağlamda afet yönetimi ve sürdürülebilirlik konusunda geliştirilmiş olan küresel politikalara değinilmiş ve işletmelerin afet yönetimi konusunda temel aldıkları ana stratejiler belirtilmiştir. Ayrıca çalışmanın son bölümünde Türkiye Afet Risk Azaltma Planı'nda işletmelere yönelik olarak alınan kararlar özetlenmiş olup bu kapsamda işletmelerin sorumlulukları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Afet Yönetimi, Sürdürülebilir Afet Yönetimi, Afetlerde Risk Yönetimi

[5] Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Acil Yardım ve Afet Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0002-1366-2543, e-posta: foran@nku.edu.tr

Kaynakça

Cano, C. H. (2016). Disaster risk management in business education entrepreneurial formation for corporate sustainability. *AD-Minister, 28 (Special issue on: Disaster Risk Management & Business Education: Sustainable and Resilient Business),* 33-48. https://doi.org/10.17230/ad-minister.28.2

Garatwa, W. ve Bollin, C. (2002). *Disaster risk management working concept*. Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH.

Hörisch, J., Ortas, E., Schaltegger, S. ve Álvarez, I. (2015). Environmental effects of sustainability management tools: an empirical analysis of large companies. *Ecological Economics*, *120*, 241-249.

Hutter, B. ve Bostock, S. L. (2013). Risk, interest groups and the definition of crisis: the case of Volcanic Ash. *The British Journal of Sociology*, *64*(3), 383-404.

Kahraman, S., Polat, E. ve Korkmazyürek, B. (2021). Afet yönetim döngüsündeki ana terimler. *Avrasya Terim Dergisi*, *9*(3), 7-14.

Mehta, A., Murray, S., Hammill, C., Dootson, P. ve Langdon, R. (2021). Checks and balances: a business-oriented lens on disaster management and warnings. *Disasters*, *46*(2), 401-426.

Mojtahedi, M. ve Oo, B. L. (2017). Critical attributes for proactive engagement of stakeholders in disaster risk management. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, *21*, 35-43.

Mustapha, M. A., Manan, Z. A. ve Alwi, S. R. (2017). Sustainable green management system (SGMS) - an integrated approach towards organisational sustainability. *Journal of Cleaner Production*, *146*, 158-172.

Ponte, S. (2020). Green capital accumulation: business and sustainability management in a world of global value chains. *New Political Economy*, *25*(1), 72-84.

Ritchie, B. (2004). Chaos, crises and disasters: a strategic approach to crisis management in the tourism industry. *Tourism Management*, *25*, 669–683.

T.C. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2023). *Açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğü*. https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri

T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Başkanlığı. (2023). *Türkiye afet risk azaltma planı (TARAP)*. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Başkanlığı.

Twigg, J. (2004). *Disaster risk reduction - mitigation and preparedness in development and emergency programming*. Overseas Development Institute.

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2023a). *Implementing the Sendai framework.* https://www.undrr.org/implementing-sendai-framework

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2023b). The Sendai framework in action. https://www.undrr.org/implementing-sendai-framework/sendai

United Nations. (2023). *Sustainable Development Goals*.

https://www.un.org/en/academic-impact/sustainability

Varol, N. ve Kaya, Ç. M. (2018). Afet risk yönetiminde transdisipliner yaklaşım. *Afet ve Risk Dergisi, 1*(1), 1-8.

Warhurst, A. (2002). *Sustainability indicators and sustainability performance management*. Mining, Minerals and Sustainable Development.

Yavuz, A. (2010). Sürdürülebilirlik kavramı ve işletmeler açısından sürdürülebilir üretim stratejileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *7*(14), 63-86.

Yücel, H. (2020). Afet risk yönetiminde kurumsal sosyal sorumluluk. *International Journal of Management and Administration*, *4*(8), 348-359.

Bölüm 6

Yeşil ve Sürdürülebilir İnovasyon

Derya Dinçer Gültekin[6]

Özet

Günümüzde yaşanan küreselleşme, iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi olaylar doğal kaynakların daha etkin kullanımını sağlayan yeni yöntemler geliştirmek için birçok işletmeyi daha fazla çevre dostu olmaya zorlamaktadır. İşletmeler de daha çevreci olmak için üretim süreçlerini iyileştirmeye ve sürekli olarak ürünlerini yenilemenin yollarını aramaya başlamışlardır. Dünya'nın geleceğini etkileyen bu olaylar hem işletmelerin hem de bir bütün olarak insanlığın ortak sorumluluğu altında olduğundan neredeyse bütün ülkelerde yeşil inovasyon ve sürdürülebilir inovasyon uygulamaları her geçen gün artmaktadır. Ayrıca sürdürülebilir olmanın maliyetleri ile de karşı karşıya kalan işletmeler, göğüslemek zorunda oldukları çevresel zorluklar nedeniyle çevresel sürdürülebilirliği sağlamak için farklı uygulamalar benimsemeye başlamışlardır. Bu noktada çoğu ülkede yürürlükte olan sert hukuki düzenlemeler, dış paydaş baskıları ve maliyet tasarrufları işletmelerin bu kapsamdaki performanslarını iyileştirmeye yardımcı olmaktadır. İşletmeler çevre politikalarına ve uluslararası çevre paradigmasına yanıt olarak da yeşil inovasyon ve sürdürülebilir inovasyon çalışmaları yürütmektedirler. Bu sayede ekonomik açıdan kalkınma ile çevresel iyileştirmelerin gerçekleşmesiyle birlikte işletmelerin rakiplerine karşı rekabet avantajı sağlayacağı, verimlilik, yenilik ve çevresel performanslarında artışlar olacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda yeşil inovasyon ve sürdürülebilir inovasyon konusunun kavramsal yönünün, gelişiminin ve teorik içeriğinin incelenmesi önem arz etmektedir. Literatür taraması şeklinde yapılan bu çalışmanın yeşil inovasyon ve sürdürülebilir inovasyona ilişkin güncel konuların incelendiği literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnovasyon, Yeşil İnovasyon, Sürdürülebilir İnovasyon, Sürdürülebilirlik.

[6] Trakya Üniversitesi, Uzunköprü Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, ORCID: 0000-0001-9648-7244, e-posta: deryadincer@trakya.edu.tr

Sürdürülebilirlik temalı uygulamaların temelinde esasında "koruyarak gelecekte de var etme" amacı bulunmaktadır. Sürdürülebilir inovasyon da genel bir ifadeyle "bugünün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin de faydalanabilmelerini temin edecek şekilde kaynakları tüketmeden ve inovasyonu göz önünde bulundurarak karşılamak" anlamına gelmektedir.

Bu çalışmada yapılan literatür taraması sonucunda, yeşil inovasyon ve sürdürülebilir inovasyon uygulamalarında sürdürülebilirlik bilincinin ve uygulama uyumunun güçlü olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca işletmeler büyüdükçe ve kurumsallaştıkça sürdürülebilir olma ve inovasyonu yakından takip edip uygulayabilme olasılığı da artmaktadır. Yeşil inovasyon ile sürdürülebilir inovasyon performansının ve iş sürekliliğinin sağlanması ve planlamanın doğru şekilde yapılması ile işletmenin verimliliğinin artacağı açıktır. Çevreye karşı duyarlılığını arttıran işletmeler açısından yeşil ve sürdürülebilir inovasyon sürecinde elde edilen başatıyla orantılı olarak tüketiciler tarafından daha çok tercih edilme eğilimi oluşabilmektedir.

Kaynakça

Açıkalın, N. (2019). *Pazarlama bakış açısıyla Türkiye'de sürdürülebilir inovasyon: nitel bir uygulama* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Açıkalın, N. ve Kayabaşı, A. (2019). İşletmelerin sürdürülebilir inovasyon faaliyetleri: pazarlama bakış açısıyla nitel bir inceleme. *Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi*, *5*(2), 191-220.

Adair, J. (2008). *Yenilikçi liderlik: takım üretkenliğinin organizasyonu ve fikirlerin hasadı*. Babıali Kültür Yayıncılığı.

Akgül, U. (2010). Sürdürülebilir kalkınma: uygulamalı antropolojinin eylem alanı. *Ankara Üniversitesi Dergisi, 24*, 133-164.

Albort- Morant G., Leal-Milian, A. ve Cepeda-Carrion, G. (2016). The antecedents of green innovation performance: a model of learning and capabilities, *Journal of Business Research. 69*(11), 4912–4917.

Avunduk, Z. B. (2021). Üretim yönetiminde yeşil inovasyon: (S)SCI dergilerinde yayımlanan makalelerin içerik analizi. *Yönetim Bilimleri Dergisi, 19*, 187-210.

Blandul, V. C. (2015). Inovation in education – fundamental request of knowledge society. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 180*, 484-488.

Bulut, C. ve Arbak, H. (2012). İnovasyon, direnç ve iletişim: kavramsal bir tartışma. S. Karaata (Ed.). Ye*nilik, yenileşim, inovasyon dünyasına bir yolculuk* (s. 5-19) içinde. EGİAD Yayınları.

Chen, Y., Lai, S. ve Wen, C. (2006). The influence of green innovation performance on corporate advantage in Taiwan, *Journal of Business Ethics, 67*, 331-339.

Çiftçi, M., Tozlu, E. ve Akçay, A. (2014). Drucker perspektifinde inovasyonun işletmelerin gelişimi üzerine etkisi: girişimci işletme, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 5*(10), 76-85.

Drucker, P. F. (2001). *Innovation and management*, Butterworth Heinemann Inc.

Elçi, Ş. (2006). İnovasyon: kalkınmanın ve rekabetin anahtarı, Nova Basım Yayın Dağıtım.

Fussler, C. ve James, P. (1996). *Driving eco-innovation: a breakthrough discipline for ınnovation and sustainability*, Pitman Publishing.

Gholami, K. ve Karimi, A. (2014). The role of creativity, ınnovation and entrepreneurship in the organization. *Bulletin of Environment, Pharmacology and Life Sciences, 3*(2), 73-77.

Güleryüz, İ. (2020). Yükselen trend stratejik inovasyon kavramı ve işletmeler üzerine etkisi: bir literatür incelemesi. *Social Mentality And Researcher Thinkers Journal*, *6*(31), 720-728.

Güles, H. ve Bülbül, H. K. (2004). *Yenilikçilik: işletmeler için stratejik rekabet aracı*, Nobel Yayın Dağıtım.

Günday, G., Ulusoy, G., Kılıç, K. ve Alpkan, L. (2008). Modeling ınnovation: determinants of innovativeness and the impact of innovation on firm performance. *Proceedings of the 4th IEEE International Conference on Management of Innovation &Technology (ICMIT)*, Bangkok-Thailand, 766-771.

Hargadon, A. (2015). *Sustainable innovation: build your company's capacity to change the world*. Stanford University Press.

Hermundsdottir F. ve Aspelund, A. (2021). Sustainability innovations and firm competitiveness: a review. *Journal of Cleaner Production*, *280*, 1-18.

Işık, C. (2018). Otel yöneticilerinin yeşil inovasyon algıları: İstanbul ili örneği. *Journal of Tourism Intelligence And Smartness*. *1*(1), 14-26.

Jorna, R. (2006). *Sustainable innovation: the organisational, human and knowledge dimension*. Greenleaf Pub.

Karakurt Tosun, E. (2009). Sürdürülebilirlik olgusu ve kentsel yapıya etkileri. *Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, 5*(2), 1-14.

Kuter, N. ve Ünal, H. E. (2009). Sürdürülebilirlik kapsamında ekoturizmin çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri, *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, *9*(2), 146-156.

Lee, Y., Shin J. ve Park, Y. (2011). The changing pattern of SME's innovativeness through business model globalization. *Technological Forecasting & Social Change*, *79*(5), 1-11.

Marinescu, M. (2013). *New trends in education*. ProUniversitaria Publishing House.

Miedzinski, M., Dibb, G., McDowall, W. ve Ekins, P. (2020). *Innovation for a green recovery: business and government in partnership*, University College London.

Özçelik, F. (2013). Sürdürülebilirlik performans karnesi. *Journal of Yasar University*, *30*(8), 4985-5008.

Özkent, B. (2015). *Adım adım inovasyon*. Elma Yayınevi.

Özmehmet, E. (2008): Dünyada ve Türkiye *Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları*, *Journal of Yaşar University*, *12*(3), 1853-1876.

Seydioğulları, H. S. (2013). Sürdürülebilir kalkınma için yenilenebilir enerji. *Planlama, 23*(1), 19-25.

Soininen, J., Martikainen, M., Puumalainen, K. ve Kylaheiko, K. (2011). Entrepreneurial orientation: growth and profitability of Finnish small-and medium-sized enterprises. *International Journal of Production Economics, 140*(2), 614-622.

Varadarajan, R. (2017). Innovating for sustainability: a framework for sustainable innovations and a model of sustainable innovations orientation. *Journal of the Academy of Marketing Science, 45*(1), 14-36.

Wang, H., Yang, G. ve Qin J. (2020). City centrality, migrants and green innovation effciency: evidence from 106 cities in the Yangtze River Economic Belt of China. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 17*, 1-21.

Yeloğlu, H. O. (2007). Örgüt, birey, grup bağlamında yenilik ve yaratıcılık tartışmalar. *Ege Akademik Bakış, 7*(1), 133-152.

Yılmaz, H. (2023). Büyük ölçekli firmaların sürdürülebilir inovasyon performansı ve iş sürekliliği planlamasının kurumsal sürdürülebilirlik üzerindeki etkisi. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi, 23*(1), 405-420.

Yücel, D. (2021). İnovasyonun yeni yüzü: açık yeşil inovasyon. *Eknomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 17*(2), 419-442.

Bölüm 7

Sürdürülebilir Gelecek İçin Yeşil Entelektüel Sermaye

Nisan Nur Çakır Temel[7]

Özet

Artan çevre bilinci ve sürdürülebilirlik hedefleri, örgütleri yeni bir kavramla buluşturmuştur: Yeşil entelektüel sermaye. Bu kavram, iş dünyasının sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmasında ve aynı zamanda genel olarak sürdürülebilir bir ekonomi ve toplum oluşturulmasında önemli bir role sahiptir. Ancak yerel ve uluslararası literatürdeki araştırmalar incelendiğinde yeşil entelektüel sermayenin işletmeler üzerindeki etkilerini tam olarak açığa çıkarmak ve bu konuda bir çerçeve oluşturmak için daha derinlemesine bir inceleme gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Özellikle bu çalışma, Türkçe literatürde yeşil entelektüel sermayenin ilk kez kapsamlı bir şekilde incelendiği bir çalışma olması bakımından son derece önemlidir.

Bu çalışmanın sonucunda, entelektüel sermaye kavramının boyutlarının sürdürülebilirlik ile olan bağı ve yeşil entelektüel sermayenin çeşitli boyutları ve dinamikleri hakkında daha geniş ve detaylı bir anlayış geliştirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte, örgütlerin yeşil entelektüel sermayelerini etkili bir şekilde yönetmelerine ve sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Yapılan literatür çalışmalarını ele alarak sonuçlandırılan yeşil entelektüel sermayenin içsel dinamikleri ve örgütsel sonuçları kapsamında altı ana kategori oluşturulmuştur. Örgütsel performans, yeşil inovasyon, sürdürülebilirlik, rekabet avantajı, kurumsal sosyal sorumluluk ve stratejik yönetim olarak ele alınan yeşil entelektüel sermayenin örgütler üzerindeki etkilerine bakıldığında geniş bir perspektif oluşturduğunu ve bu değerlere özen gösteren örgütlerin gelecek başarılarının daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Yeşil entelektüel sermayenin sürdürülebilir kalkınma için kritik önemde olduğu kabul edilirken bu kavramın nasıl ve hangi koşullarda etkili olduğunu daha iyi anlamak, sürdürülebilir bir gelecek yaratmakta önemlidir. Bu çalışma, bu anlayışı artırmak ve yeşil entelektüel sermayenin daha geniş kapsamlı uygulanabilmesi amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Entelektüel Sermaye, Entelektüel Sermaye, Sürdürülebilirlik

[7] İstanbul Aydın Üniversitesi, Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu, Ulaştırma Hizmetleri Bölümü, ORCID: 0000-0003-2935-4630, e-posta: nisancakir@aydin.edu.tr

çerçevede ele alınmasının örgütlerin çevresel sürdürülebilirlik, yeşil inovasyon ve stratejik yönetim uygulamalarını daha verimli hâle getireceğini ortaya koymuştur.

Sonuçlar, yeşil entelektüel sermayenin işletmelerin başarısında önemli ve olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Yapılan literatür çalışmaları incelendiğinde bu çalışma yeşil entelektüel sermayenin örgütler üzerindeki etkisini altı başlık altında toplamıştır. Bu başlıklar yeşil entelektüel sermayenin örgütsel performans, yeşil inovasyon, rekabet edilebilirlik, sürdürülebilirlik, kurumsal sosyal sorumluluk, stratejik yönetim olarak adlandırılmıştır. Diğer bir ifade ile yeşil entelektüel sermayeyi benimseyen örgütlerin örgütsel performans, yeşil inovasyon, rekabet edilebilirlik, sürdürülebilirlik, kurumsal sosyal sorumluluk ve stratejik yönetim alanlarında iyileşme ve/veya artış gözlenmektedir.

Bu sonuçlar, işletmelerin karar vericileri için yeşil entelektüel sermayeyi geliştirme ve kullanma konusunda güçlü bir mesaj sunmaktadır. Diğer yandan yerel literatürde yeşil entelektüel sermaye konusunun ele alınmamış olması ise bu çalışmayı kuşkusuz daha da değerli kılmaktadır. Henüz yerel literatürde üzerinde yeterince durulmamış bu kavram, sürdürülebilir bir gelecek inşa etme yolunda bireylerin kurumlar için yeşil entelektüel sermayenin önemini ve potansiyelini ortaya koyarken aynı zamanda bu konuda daha fazla araştırma yapılmasının gerekliliğini de vurgulamaktadır. Yeşil entelektüel sermaye üzerine yapılan her yeni çalışma, sürdürülebilir bir gelecek için gereken bilgi ve beceri birikimini genişletecek, bu konuda farkındalık yaratacak ve yeşil dönüşüm sürecini hızlandıracaktır. Bu anlamda, bu çalışmanın sonraki araştırmalar için bir başlangıç noktası olmasını ve yeni keşifler için bir ışık tutması umut edilmektedir.

Yeşil entelektüel sermayenin iş dünyasında daha geniş kapsamlı bir kullanımını teşvik etmek, işletmelerin sadece çevresel performanslarını artırmakla kalmayıp aynı zamanda stratejik yönetim yeteneklerini ve sosyal sorumluluk taahhütlerini geliştirebilecekleri bir potansiyel sunmaktadır. Daha geniş bir perspektiften bakıldığında yeşil entelektüel sermaye yatırımları, sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşma yolunda toplumların ve ekonomilerin ilerlemesine yardımcı olabilir.

Kaynakça

Ahlawat, D., Sharma, P. ve Kumar, S. (2023). A systematic literature review of current understanding and future scope on green intellectual capital. *Intangible Capital, 19*(2), 165-188. https://doi.org/10.3926/ic.2191

AL-Khatib, A. W. ve Shuhaiber, A. (2022). Green intellectual capital and green supply chain performance: does big data analytics capabilities matter? *Sustainability, 14*, 10054. https://doi.org/10.3390/su141610054

Alvino, F., Di Vaio, A., Hassan, R. ve Palladino, R. (2021). Intellectual capital and sustainable development: a systematic literature review. *Journal of Intellectual Capital, 22*(1), 76-94. https://doi.org/10.1108/JIC-11-2019-02

Amores-Salvadó, J., Cruz-González, J., Delgado-Verde, M. ve González-Masip, J. (2021). Green technological distance and environmental strategies: the moderating role of green structural capital. *Journal of Intellectual Capital, 22*(5), 938-963

Apple. (2022). *Environmental Progress Report.* https://www.apple.com/e nvironment/pdf/Apple_Environmental_Progress_Report_2023.pdf

Argüden, Y. (2005). *Entelektüel sermaye*. ARGE Danışmanlık Yayınları.

Astuti, P. D. ve Datrini, L. K. (2021). Green competitive advantage: examining the role of environmental consciousness and green intellectual capital. *Management Science Letters, 11*, 1141–1152.

Begum, S., Ashfaq, M., Asiaei, K. ve Shahzad, K. (2023). Green intellectual capital and green business strategy: the role of green absorptive capacity, *Business Strategy and the Environment*, 1-17. https://doi.org/10.1002/bse.3399

Benevene, P., Buonomo, I., Kong, E., Pansini, M. ve Farnese, M. L. (2021). Management of green ıntellectual capital: evidence-based literature review and future directions. *Sustainability, 13*, 8349. https://doi.org/10.3390/su13158349

Bombiak, E. (2023). Effect of green intellectual capital practices on the competitive advantage of companies: evidence from Polish companies. *Sustainability, 15*, 4050. https://doi.org/10.3390/su15054050

Bontis, N. (1999). Managing organizational knowledge by diagnosing intellectual capital. *International Journal of Technology Management, 18*(5-8), 433-462.

Bozbura, F. T. (2004). Measurement and application of ıntellectual capital in Turkey. *Learning Organization*, *11*(4/5), 357-367.

Chang, C. H. ve Chen, Y. S. (2012). The determinants of green intellectual capital. *Management Decision, 50*, 74-94.

Chaudhry, N. I., Bilal, A., Awan, M. ve Bashir, A. (2016). The role of environmental consciousness, green intellectual capital management and competitive advantage on financial performance of the firms: an evidence from manufacturing sector of Pakistan. *Journal of Quality and Technology Management, 12*, 51-70.

Chen, Y. S. (2008). The positive effect of green intellectual capital on competitive advantages of firms. *Journal of Business Ethics, 77*, 271-286. https://doi.org/10.1007/s10551-006-9349-1

Chen, Y. S. ve Chang, C. H. (2013). Utilize structural equation modeling (SEM) to explore the influence of corporate environmental ethics: the mediation effect of green human capital. *Quality & Quantity*, *47*, 79-95.

Chen, Y. S., Wang, C., Chen, Y. R., Lo, W. Y. ve Chen, K. L. (2019). Influence of network embeddedness and network diversity on green innovation: the mediation effect of green social capital. *Sustainability*, *11*, 5736.

Dang, V. T. ve Wang, J. (2022). Building competitive advantage for hospitality companies: the roles of green innovation strategic orientation and green intellectual capital. *International Journal of Hospitality Management*, *102*, 103161. https://doi.org/10.1016 /j.ijhm.2022.103161

Delgado-Verde, M., Amores-Salvadó, J., Martín-de Castro, G. ve Navas-López, J. E. (2014). Green intellectual capital and environmental product innovation: the mediating role of green social capital. *Knowledge Management Research & Practice*, *12*(3), 261-275. https://doi.org/10.1057/kmrp.2014.1

Delgado-Verde, M., Castro, G. M. ve Navas-López, J. E. (2011). Organizational knowledge assets and innovation capability: evidence from Spanish manufacturing firms. *Journal of Intellectual Capital*, *12*, 5-19.

Dzinkowski, R. (2000). The value of intellectual capital. *Journal of Business Strategy*, *2*(4), 3-4.

Edvinsson, L. ve Malone, M. (1997). Intellectual capital. Harper Collins Pub.

Edvinsson, L. ve Malone, M. S. (1997). *Intellectual capital: realizing your Co.'s true value by finding its hidden roots*. HarperCollins Publishers.

Endiana, I. D. M., Suryandari, N. N. A. ve Ardianti, P. N. H. (2023). Green ıntellectual capital on performance based on competitive advantage of SMEs. *Quality-Access to Success*, *24*(194). https://doi.org/10.47750/QAS/24.194.04

Guthrie, J., Petty, R., Ferrier, F. ve Wells, R. (1999). There is no accounting for intellectual capital in Australia: a review of annual reporting practices and the internal measurement of intangibles. *OECD Symposium on Measuring and Reporting of Intellectual Capital*, 1-134.

Hart, S. L. (1995). A natural-resource-based view of the firm. *Academy of Management Review*, *20*(4), 986-1014. https://doi.org/10.5465/amr.1995.9512280033

Hu, C., Xu, Z. ve Chen, S. (2023). How do businesses achieve sustainable success and improve the quality of products in the green competitive era? *Total Quality Management & Business Excellence*, *34*(3-4), 496-514. https://doi.org/10.1080/1 4783363.2022. 2071693

Huang, C. ve Kung, F. (2011). Environmental consciousness and intellectual capital management. *Management Decision*, *49*, 1405-1425.

Jermsittiparsert, K. (2021). Green intellectual capital factors leading to business sustainability. *E3S Web of Conferences*, *277*, 06009. [ICEES 2021]. https://doi.org/10.1051/e3 sconf/202127706009

Jirakraisiri, J., Badir, Y. F. ve Frank, B. (2021). Translating green strategic intent into green process innovation performance: the role of green intellectual capital. *Journal of Intellectual Capital*, *22*, 43-67.

Johnson, W. H. A. (1999). An integrative taxonomy of intellectual capital: measuring the stock and flow of intellectual capital components in the firm. *International Journal of Technology Management*, *18*(5-8), 562-575.

Joia, L. A. (2000). Measuring intangible corporate assets: linking business strategy with intellectual capital. *Journal of Intellectual Capital*, *1*(1), 68-84. https://doi.org/10.11 08/14691930010371636

Li, W., Bhutto, M. Y., Waris, I. ve Hu, T. (2023). The nexus between environmental corporate social responsibility, green intellectual capital and green innovation towards business sustainability: an empirical analysis of Chinese automobile manufacturing firms. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *20*(3), 1851. https://doi.org/10.3390/ijerph2003185

Liu, C. C. (2010). Developing green intellectual capital in companies by AHP. *Proceedings of the 8th International Conference on Supply Chain Management and Information*, Hong Kong, 1-5.

Liu, J. X. ve Liu, B. (2012). An empirical research on the relationship among entrepreneurial green human capital, social responsibility and customer equity in the high-tech enterprises. *Proceedings of the International Conference on Management Science and Engineering—Annual Conference Proceedings*, Dallas.

López-Gamero, M. D., Zaragoza-Sáez, P., Claver-Cortés, E. ve Molina-Azorín, J. F. (2011). Sustainable development and intangibles: building sustainable intellectual capital. *Business Strategy and the Environment, 20*(1), 18-37.

Malik, S. Y., Cao, Y. ve Hayat, Y. M. (2020). Pathways towards sustainability in organizations: empirical evidence on the role of green human resource management practices and green intellectual capital. *Sustainability*, *12*(8), 3228. https://doi.org/10.3390/su12083228

Martínez-Falcó, J., Sánchez-García, E., Millan-Tudela, L. A. ve Marco-Lajara, B. (2023). The role of green agriculture and green supply chain management in the green intellectual capital-sustainable performance relationship: a structural equation modeling analysis applied to the Spanish wine industry. *Agriculture, 13*, 425. https://doi.org/10.3390/agriculture13020425

Massaro, M., Dumay, J., Garlatti, A. ve Dal Mas, F. (2018). Practitioners' views on intellectual capital and sustainability: from a performance-based to a worth-based perspective. *Journal of Intellectual Capital, 19*(2), 367-386. https://doi.org/10.1108/JIC-02-2017-0033

Mazzi, A., Toniolo, S., Mason, M., Aguiari, F. ve Scipioni, A. (2016). What are the benefits and difficulties in adopting an environmental management system? The opinion of Italian organizations. *Journal of Cleaner Production, 139*, 873-885. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.08.053

Mehmood, K. K. ve Hanaysha, J. R. (2022). Impact of corporate social responsibility, green intellectual capital, and green innovation on competitive advantage: building contingency model. *International Journal of Human Capital and Information Technology Professionals*, *13*(1), 1-14.

Muafi, M. ve Sulistio, J. (2022). A nexus between green intellectual capital, supply chain integration, digital supply chain, supply chain agility, and business performance. *Journal of Industrial Engineering and Management, 15*(2), 275-295. https://doi.org/10.3926/jiem.3831

Muafi. (2021). The influence of green culture and green strategy on the circular economy implementation: the moderating role of green intellectual capital. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, *16*(6), 1101-1108.

Nestle. (2022). *Creating Shared Value and Sustainability Report.* https://www.nestle.com/sites/default/files/2023-03/creating-shared-value-sustainability-report-2022-en.pdf

Nisar, Q. A., Haider, S., Ali, F., Jamshed, S., Ryu, K. ve Gill, S. S. (2021). Green human resource management practices and environmental performance in Malaysian green hotels: the role of green intellectual capital and pro-environmental behavior. *Journal of Cleaner Production, 311*, 127504.

Oliveira, L., Lima Rodrigues, L. ve Craig, R. (2010). Intellectual capital reporting in sustainability reports. *Journal of Intellectual Capital*, *11*(4), 575-594.

Pan, C., Jiang, Y., Wang, M., Xu, S., Xu, M. ve Dong, Y. (2021). How can agricultural corporate build sustainable competitive advantage through green intellectual capital? A new environmental management approach to green agriculture. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(15), 7900. https://doi.org/10.3390/ijerph18157900

Peattie, K. (1992). *Green marketing*. Pitman Publishing Corp.

Rachmawati, S. (2022). The new model: green innovation modified to moderate the influence of integrated reporting, green intellectual capital toward green competitive advantage. *International Journal of Energy Economics and Policy*, *13*(2), 61-67.

Rafique, M. A., Hou, Y., Chudhery, M. A. Z., Waheed, M., Zia, T. ve Chan, F. (2022). Investigating the impact of pandemic job stress and transformational leadership on innovative work behavior: the mediating and moderating role of knowledge sharing. *Journal of Innovation & Knowledge*, *7*(3), 100214. https://doi.org/10.1016/j.jik.2022.100214

Shah, S. M. M., Ahmed, U., Ismail, A. I. ve Mozammel, S. (2021). Going intellectually green: exploring the nexus between green intellectual capital, environmental responsibility, and environmental concern towards environmental performance. *Sustainability*, *13*, 6257. https://doi.org/10.3390/su13116257

Shoaib, M., Abbas, Z., Yousaf, M., Zámeˇcník, R., Ahmed, J. ve Saqib, S. (2021). The role of GHRM practices towards organizational commitment: a mediation analysis of green human capital. *Cogent Business Management*, *8*, 1870798.

Stewart, T. A. (1991). Mapping corporate brain power. *Fortune Journal*, 44-60.

Stewart, T. A. (1994). Your company's most valuable asset: ıntellectual capital. *Fortune Journal*, *130*(7), 28-33.

Sudibyo, Y. A. ve Sutanto, K. A. (2020). Environmental consciousness and corporate social responsibility as drivers of green intellectual capital. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, *13*, 716-726.

Suzanne, H. ve Sullivan, P. H. (2000). Profiting from intellectual capital learning from leading companies. *Journal of Intellectual Capital*, 1(1), 33-46.

Tesla. (2022). *Impact Report*. https://www.tesla.com/ns_videos/2022-tesla-impact-report-highlights.pdf

Tumwine, S., Kamukama, N. ve Ntayi, J. M. (2012). Relational capital and performance of tea manufacturing firms. *African Journal of Business Management*, *6*(3), 799-810.

Unilever. (2022). *Delivering Sustainable Business Performance.* https://www.unilever.com/files/92ui5egz/production/257f12db9c95ffa2ed12d6f2e2b3ff67db49fd60.pdf

Van Buren, M. E. (1999). A Yardstick For Knowledge Management. *Training & Development*, *53*(5), 71-78.

Wei, F., Abbas, J., Alarifi, G., Zhang, Z., Adam, N. A. ve Queiroz, M. J. de. (2023). Role of green intellectual capital and top management commitment in organizational environmental performance and reputation: moderating role of pro-environmental behavior. *Journal of Cleaner Production*, *405*, 136847.

Welbourne, T. M. (2008). Relational capital: strategic advantage for small and medium-size enterprises (SMEs) through negotiation and collaboration. *Journal of Business and Economics*, *18*(5), 438-492.

Yong, J. Y., Yusliza, M., Ramayah, T., Chiappetta Jabbour, C. J., Sehnem, S. ve Mani, V. (2019a). Pathways towards sustainability in manufacturing organizations: empirical evidence on the role of green human resource management. *Business Strategy and the Environment, 29*(1), 212-228. https://doi.org/10.1002/bse.2359

Yong, J. Y., Yusliza, M. Y., Ramayah, T. ve Fawehinmi, O. (2019b). Nexus between green intellectual capital and green human resource management. *Journal of Cleaner Production*. 215, 364-374. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.12.306

Yong, J. Y., Yusliza, M. Y., Ramayah, T., Farooq, K. ve Tanveer, M. I. (2022). Accentuating the interconnection between green intellectual capital, green human resource management and sustainability. *Benchmarking: An International Journal.* Online. https://doi.org/10.1108/bij-11-2021-0641

Yusliza, M. Y., Yong, J. Y., Ramayah, T. ve Fawehinmi, O. (2019). Nexus between green intellectual capital and green human resource management. *Journal of Cleaner Production, 215*, 364-374.

Yusoff, Y. M., Omar, M. K., Kamarul Zaman, M. D. ve Samad, S. (2019). Do all elements of green intellectual capital contribute toward business sustainability? Evidence from the Malaysian context using the Partial Least Squares method. *Journal of Cleaner Production, 234*, 626-637.

Yusoff, Y.M., Ahmad, N., Abdullah, N.H., Mohd Shariff, S.Z. ve Zainuddin, Y.H. (2019). Practice of green intellectual capital: evidence from Malaysian manufacturing sector. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, *469*, 012008.

Bölüm 8

Yeni Bir Yönetim Kademesi: Sürdürülebilirlikten Sorumlu Genel Müdür Yardımcısı

Gül Eser[9]

Özet

Tepe yönetimi, tüm paydaşlar için sonuçları olan üst düzey kararları takip eden ve onaylayan bir mercidir. Tepe yönetiminin oluşumunda firma için önem ve öncelik taşıyan konuları temsil eden pozisyonlara yer verilmektedir. Örneğin bir zamanlar elektrik genel müdürü olarak anılan bir üst düzey yönetim pozisyonu mevcut iken, bugün bu pozisyonun en üst düzeyde temsiline gerek kalmamış onun yerine örneğin sürdürülebilirlik konularını takip eden bir yönetim kademesinin oluşması zaruri hâle gelmiştir. Kurumların hiyerarşik ve yönetim yapısında içinde faaliyette bulunduğu sektörün etkili olduğu bilinmektedir. Bu nedenle sürdürülebilirlikten sorumlu genel müdür yardımcısı (Corporate Sustainability Officer-CSO) ünvanının da kurumdan kuruma farklı düzeyde farklı ünvanlarla ifade edildiği görülmektedir. Bu bölümde, CSO'nun niçin gerekli hâle geldiği, nasıl tanımlandığı, hangi faaliyetleri izlemekten sorumlu olduğu ve kuruma katkısı incelenerek giderek artan şekilde, firmalarda kendine yer bulan bu yeni yönetim kademesinin tüm yönleriyle tanımlanması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlikten Sorumlu Genel Müdür Yardımcısı (CSO), Sürdürülebilirlik Yöneticisi, Sürdürülebilirlik, Tepe Yönetimi

[9] Marmara Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, ORCID: 0000-0003-1377-2635, e-posta: guleser@marmara.edu.tr

günlük işleyişinin bir parçası hâline geldikten sonra artık gereksiz hâle gelebileceği görüşünü desteklemektedir (Strand, 2014).

CSO'nun üst düzey yönetim kademesinde yer alması, yönetimin dikkatinin çevresel sorunlara yönlendirilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. CSO atanmasının özellikle çevre kirliliği ile direkt olarak ilgili olan sektörlerde faaliyet gösteren firmalar (kimya, petrol gibi) açısından daha önemli olabileceğini söylemek mümkündür. Ancak atama, kurum içinde sembolik bir pozisyonun ötesine geçmek durumundadır, aksi hâlde beklenen etkilerin ortaya çıkması mümkün olmayacaktır. Bu noktada CSO'nun kurumdaki gücünü artıracak etkenlerden birisi de kirlilik emisyonunu izleyen çevresel güçlü düzenlemelerin olmasıdır. Güçlü düzenlemelerin varlığı, üst kademe yönetiminde karar verme aşamasında, CSO'nun çevreyi ve buna ilişkin düzenlemeleri öne sürerek kararları yönlendirebilmesini sağlayacaktır (Kanashiro ve Rivera, 2018).

Çevresel sorunlara ilişkin uzun vadeli program ve projeler düzenlemek, kurumda önemli değişimleri beraberinde getirebilir. Örneğin, teknoloji, örgüt yapısı, iş modeli gibi konuların gözden geçirilmesini ve proje ekiplerinin oluşturulması gerekli olabilir. Bilindiği gibi değişim oldukça sancılı bir süreçtir ve beraberinde direnç ve stresi de getirmektedir. Bu durumda, CSO yalnızca çevresel sorunlarla değil kurumun değişimine dair başka pek çok sorun ve engelle de uğraşması gerekecektir. CSO'nun iletişim, koordinasyon ve liderlik becerilerine de bu noktada ihtiyaç duyulacaktır (Kanashiro ve Rivera, 2018).

Kaynakça

Arçelik. (2023). *Sürdürülebilirlik Yönetimi*. https://www.arcelikglobal.com/tr/surdurulebilirlik/yaklasimimiz/surdurulebilirlik-yonetimi

Bardell, A. (2019). What is the future of the chief sustainability officer? *ITNOW*, *61*(4), 19. https://doi.org/10.1093/itnow/bwz095

Certo, S. T., Lester, R. H., Dalton, C. M. ve Dalton, D. R. (2006). Top management teams, strategy, and financial performance: a metaanalytic examination. *Journal of Management Studies*, *43*, 813-839.

Dil, E. ve Talaş, Z. (2021). Türkiye'de faaliyet gösteren başarılı şirketlerin çevresel sürdürülebilirlik yaklaşımlarına dair bir araştırma. *İş Ahlakı Dergisi*, *14* (2), 201-241.

Fu, R., Tang, Y. ve Chen, G. (2020). Chief sustainability officers and corporate social (IR) responsibility. *Strategic Management Journal*, *41*(4), 656-680.

Ghani, W., Sharma, R. ve Stagliano, A. J. (2013). Greening of corporate governance: wealth effects of sustainability officer hiring. *Journal of Finance Issues*, *12*(1), 1-11.

Greenbiz. (2013). *State of the Profession*. http://ugs.utah.edu/sustainability-certificate/State%20of%20the%20Profession%202013.pdf

Hashmi, H. B. A., Voinea, C. L., Caniëls, M. C., Ooms, W. ve Abbass, K. (2023). Do top management team diversity and chief sustainability officer make firms greener? Mode-

rating role of top management team behavioral ıntegration. *Sustainable Development*, 1-12.

Henry, L. A., Buyl, T. ve Jansen, R. J. (2019). Leading corporate sustainability: the role of top management team composition for triple bottom line performance. *Business Strategy and the Environment*, *28*(1), 173-184.

Kanashiro, P. ve Rivera, J. (2019). Do chief sustainability officers make companies greener? The moderating role of regulatory pressures. *Journal of Business Ethics*, *155*, 687-701.

Kordsa. (2023). *Sürdürülebilirlik Yönetimi*. https://www.kordsa.com/tr/surdurulebilirlik/detay/surdurulebilirlik-yonetimi/350/386/0

Miller, K. ve Serafeim, G. (2014). *Chief sustainability officers: who are they and what do they do?* Oxford University Press. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2411976

Özdemir, Z. ve Pamukçu, F. (2016). Kurumsal sürdürülebilir raporlama sisteminin borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksi kapsamındaki işletmelerde analizi. *Mali Çözüm Dergisi*, *26*(134), 13-35.

Pauleen, David J. (2004). *Riding the knowledge management wave to job security*. Emerald Research Resources.

Peters, G. F., Romi, A. M. ve Sanchez, J. M. (2019). The influence of corporate sustainability officers on performance. *Journal of Business Ethics*, *159*, 1065-1087.

Simon, H. A. (1947). Administrative behavior: a study of decision-making processes in administrative organizations. Macmillan.

Strand, R. (2013). The chief officer of corporate social responsibility: a study of its presence in top management teams. *Journal of Business Ethics*, *112*, 721-734.

Strand, R. (2014). Strategic leadership of corporate sustainability. *Journal of Business Ethics*, *123*(4), 687-706. https://doi.org/10.1007/s10551-013-2005-7

Thun, T. W. ve Zülch, H. (2022). The effect of chief sustainability officers on sustainability reporting—a management perspective. *Business Strategy and the Environment*, *32*(4), 1-18.

Weinreb Group. (2011). CSO backstory: how chief sustainability officers reached the C-suite. http://weinrebgroup.com/wp-content/uploads/2011/09/CSO-Back-Story-by-Weinreb-Group.pdf

Walker, Lisa L ve R. Wintzéus (2008). *Why, and how, companies create sustainability programs and appoint chief susutainability officers*. The Korn/Ferry Institute.

Wang, T., Fu, Y., Rui, O. ve De Castro, J. (2023). Catch up with the good and stay away from the bad: CEO decisions on the appointment of chief sustainability officers. *Journal of Management Studies*, 1-32.

Velte, P. (2023). Chief sustainability officer expertise, sustainability-related executive compensation and corporate biodiversity disclosure: empirical evidence for the European capital market. *Journal of Global Responsibility*, *14*(2), 241-253.

Bölüm 9

Yönetimde Sürdürülebilirlik Uygulamaları ve Dönüşümcü Liderliğin Rolü: Vizyon Eğitim Kurumları Örneği

Nazan Çakarel Yurdakul[10]

Özet

Sürdürülebilirlik kavramı her alanda olduğu gibi eğitim sektöründe de tartışılan konulardan birisidir. Dönüşümcü liderlerin çabalarıyla eğitim kurumlarında sürdürülebilirlik uygulamalarının yaygınlaştığı görülmektedir. Teknolojide meydana gelen gelişmeler ve iletişim araçlarındaki değişmeler, kuruluşların operasyonel ve yönetsel faaliyetlerinde daha etkili ve verimli olabilmeleri için yeni bilgi toplama ve işleme yöntemlerini etkinleştirmelerine neden olmuştur. Yeni yönetim uygulamaları, yöneticilerin hedeflerine ulaşmalarına ve süreç iyileştirmeleri yapmalarına yardımcı olmaktadır. Eğitim kurumları sürdürülebilirlik uygulamalarının teşvik edilmesinde öncü bir rol oynamaktadır. Son yıllarda eğitim sistemlerinde birçok yeniliğin yapılması dönüşümcü liderliğe olan ihtiyacı artırmıştır. Dönüşümcü liderler, astlarının ahlaki değerlerine hitap ederek onların etik bilinçlerini yükseltmeye ve kurumlarda reform yapmak için enerji ve kaynakları harekete geçirmeye çalışmaktadır. Dönüşümcü liderlik özelliklerine sahip olan eğitim yöneticileri, sürdürülebilirlik uygulamalarının başarısında önemli bir rol oynamaktadır. Dönüşümcü liderler, vizyon yaratan ve ileten güvenilir sosyal mimarlardır.

Bu çalışmanın amacı, eğitim yönetiminde dönüşümcü liderlik özelliklerini ve sürdürülebilirlik uygulamalarının etkilerini Vizyon Koleji örneği üzerinden ortaya koymaktır. Bu amaçla öncelikle lider ve dönüşümcü lider kavramları açıklanmıştır. Daha sonra dönüşümcü lider/liderlik ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiye değinilerek eğitimde sürdürülebilirlik uygulamaları Vizyon Eğitim Kurumları örnek olayı üzerinden açıklanmıştır. Bu sayede teoride yer alan sürdürülebilirlik konularının eğitim hizmetlerinde nasıl uygulandığı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Dönüşümcü Liderlik, Eğitimde Sürdürülebilir Uygulamalar, Sürdürülebilir Yönetim

[10] Vizyon Koleji, Bahçeşehir Kampüsü, ORCID: 0009-0007-9241-1550, e-posta: nazancakarelyurdakul@gmail.com

Kaynakça

Abbas, M. ve Ali, R. (2021). Transformational versus transactional leadership styles and project success: a meta-analytic review. *European Management Journal*, *41*(1), 125-142. https://doi.org/10.1016/j.emj.2021.10.011

Alkın, M. C. (2006). *Liderlik özellik ve davranışlarının belirlenmesi ve konuyla ilgili olarak yapılan bir araştırma* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atlıoğlu, Y. ve Şahin, A. (2002). Liderlik anlayışımız. *Milli Eğitim Dergisi*, *155*, 16-22.

Azapagic, A. (2003). Systems approach to corporate sustainability: a general management framework. *Process Safety and Environmental Protection*, *81*(5), 303-316.

Balay, R. (2004). Küreselleşme, bilgi toplumu ve eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, *37*(2), 61-82.

Balcı, A. (2022). *Etkili okul ve okul geliştirme: kuram, uygulama ve araştırma*. Pegem Akademi.

Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *5*(2), 426-438. https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299

Bamber, P., Bullivant, A., Glover, A., King, B. ve McMcCann, G. (2016). A comparative review of policy and practice for education for sustainable development/education for global citizenship (ESD/GC) in teacher education across the four nations of the UK. *Management in Education*, *30*(3), 112-120. https://doi.org/10.1177/0892020616653179

Barbour, J. D. (2012). *Encyclopedia of educational leadership and administration*. SAGE Publications, Inc.

Bass, B. M. (1985). *Leadership and performance beyond expectations*. Free Press.

Bass, B. M., Avolio, B. J. ve Goodheim, L. (1987). Biography and the assessment of transformational leadership at the world-class level. *Journal of Management*, *13*(1), 7-19. https://doi.org/10.1177/014920638701300102

Bass, B. M., Waldman, D. A., Avolio, B. J. ve Bebb, M. (1987). Transformational leadership and the falling dominoes effect. *Group & Organization Management*, *12*(1), 73-87. https://doi.org/10.1177/105960118701200106

Başaran, İ. E. (1998). *Eğitim yönetimi*. Kadıoğlu Matbaası.

Brundtland, G. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future Towards Sustainable Development,* United Nations.

Burns, J. M. (1978). *Leadership*. *Harper & Row*.

https://archive.org/details/leadership1978burn/page/n5/mode/2up

Comm, C. L. ve Mathaisel, D. F. X. (2005). An exploratory study of best lean sustainability practices in higher education. *Quality Assurance in Education*, *13*(3), 227-240. https://doi.org/10.1108/09684880510607963

Corcoran, P. B., Walker, K. E. ve Wals, A. E. J. (2004). Case studies, make-your-case studies, and case stories: a critique of case-study methodology in sustainability in higher education. *Environmental Education Research*, *10*, 7-21. https://doi.org/10.1080/13504620320001736 70

Crowe, S., Cresswell, K., Robertson, A., Huby, G., Avery, A. ve Sheikh, A. (2011). The case study approach. *BMC Medical Research Methodology*, *11*, 1-9. https://doi.org/10.1186/1471-2288-11-100

Çelik, V. (1998). Eğitimde dönüşümcü liderlik. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, *16*(16), 423-442.

Çobanoğlu, F. (2003). *İlköğretim yöneticilerinin dönüşümcü liderlik davranışları* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirci, M. K. (1998). *Dönüştürücü önderlik kuramının önderlik kuramları yönünden incelenmesi* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doğan, S. (2022). Çağdaş liderlik yaklaşımları: vizyoner liderlik-dönüşümcü liderlik-işlemci liderlik. N. Güçlü (Ed.), *Eğitim yönetiminde liderlik: teori, araştırma ve uygulama*. Pegem Akademi.

Dura, C. (1990). *Bilgi toplumu*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Eraslan, L. (2003). *İlköğretim okulu müdürlerinin dönüşümcü liderlik özellikleri* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eraslan, L. (2004). Liderlikte post-modern bir paradigma: dönüşümcü liderlik. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1-32.

Erdoğan, İ. (2000). *Okul yönetimi ve öğretim liderliği*. Sistem Yayıncılık.

Eren, E. (2000). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi*. Beta Basım Yayım Dağıtım.

Erkan, H. (1988). *Bilgi toplumu ve ekonomik gelişme*. İş Bankası Yayınları.

Hesselbarth, C. ve Schaltegger, S. (2014). Educating change agents for sustainability - learnings from the first sustainability management master of business administration. *Journal of Cleaner Production*, *62*, 24-36. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.03.042

Hornyak, N., Patterson, P., Orchard, P. ve Allison, K. R. (2022). Support, develop, empower: the co-development of a youth leadership framework. *Children and Youth Services Review*, *137*, 1-8. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2022.106477

Karip, E. (1998). Dönüşümcü liderlik. *Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi*, *16*(16), 443-465.

Klein, L. L., Alves, A. C., Abreu, M. F. ve Feltrin, T. S. (2022). Lean management and sustainable practices in higher education institutions of Brazil and Portugal: a cross country perspective. *Journal of Cleaner Production*, *342*. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.130868

Koester, R. J., Eflin, J. ve Vann, J. (2006). Greening of the campus: a whole-systems approach. *Journal of Cleaner Production*, *14*(9-11), 769-779. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2005.11.055

Kuşku, A. (2005). *Eğitim yönetiminde vizyoner liderlik* [Tezsiz Yüksek Lisans Projesi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Maxwell, J. C. (1999). *Liderlik nitelikleri*. Beyaz Yayınları.

McCann, J. ve Sweet, M. (2014). The perceptions of ethical and sustainable leadership. *Journal of Business Ethics*, *121*, 373-383.

Mensah, J. (2019). Sustainable development: meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: literature review. *Cogent Social Sciences*, *5*(1). https://doi.org/10.1080/23311886.2019.1653531

Oran, N. (2002). *İlköğretim ve ortaöğretim okul yöneticilerinin dönüşümsel önderlik özelliklerine ilişkin öğretmenlerin algı ve beklentileri* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdemir, S. (2000). *Eğitimde örgütsel yenileşme*. Pegem Akademik.

Özden, Y. (1999). *Eğitimde dönüşüm, eğitimde yeni değerler*. Pegem Akademi.

Pappas, E. (2012). A new systems approach to sustainability: university responsibility for teaching sustainability in contexts. *Journal of Sustainability Education*, *3*(1), 3-18.

Priya, A. (2021). Case study methodology of qualitative research: key attributes and navigating the conundrums in its application. *Sociological Bulletin*, *70*(1), 94-110. https://doi.org/10.1177/0038022920970318

Riggio, R. E. (2023). *Transformational leadership: a comprehensive review of theory and research*. Taylor & Francis Group.

Seltzer, J. ve Bass, B. M. (1990). Transformational leadership: beyond initiation and consideration. *Journal of Management*, *16*(4), 693-703. https://doi.org/10.1177/014920639001600403

Shanker, M. ve Sayeed, O. (2012). Role of transformational leaders as change agents: leveraging effects on organizational climate. *Indian Journal of Industrial Relations*, 470-484.

Sherren, K. (2008). A history of the future of higher education for sustainable development. *Environmental Education Research*, *14*(3), 238-256. https://doi.org/10.1080/13504620802148873

Tanrıverdi, H. ve Paşağlu, S. (2014). Dönüşümcü liderlik, örgütsel adalet ve iş tatmini arasındaki ilişkileri belirlemeye yönelik okul öncesi öğretmenleri üzerinde bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *13*(50), 274-293.

Tiryaki, A. (2008). *İşletmelerde modern liderlik yaklaşımları ve çalışan motivasyonu ilişkisine yönelik bir uygulama* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Topçu, B. E. (1999). *Yönetim düşüncesinin evriminde liderliğin gelişimi ve dönüşümcü liderlik ve bir uygulama örneği* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tüz, M. ve Sabuncuoğlu, Z. (1995). *Örgütsel psikoloji*. Ezgi Kitabevi.

UNESCO, UNICEF, World Bank, UNFPA, UNDP, UN Women ve UNHCR. (2016). *Education 2030 Incheon Declaration and Framework for Action Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all*.

United Nations. (2023a). *The 17 Goals*. https://sdgs.un.org/goals

United Nations. (2023b). *Welcome to the global school program*. https://www.glo balschoolsprogram.org/

Uyguç, N., Duygulu, E. ve Çıraklar, N. (2000). Dönüşümcü liderlik, etkileşimci liderlik ve performans. *Erciyes Üniversitesi 8. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*.

Vizyon Koleji. (2023). *Bunları biliyor muydunuz?* https://www.vizyonkoleji.k12.tr/

Warrick, D. D. (2011). The urgent need for skilled transformational leaders: Integrating transformational leadership and organization development. *Journal of leadership, Accountability, and Ethics*, *8*(5), 11-26.

Wu, Y. C. J. ve Shen, J. P. (2016). Higher education for sustainable development: a systematic review. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, *17*(5), 633-651. https://doi.org/10.1108/IJSHE-01-2015-0004

Yangil, F. M. (2016). Bilgi toplumunda liderlik: sürdürülebilir liderlik. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *48*, 128-143.

Yavuz, E. (2009). İşgörenlerin dönüşümcü liderlik ve örgütsel bağlılık ile ilgili tutumlarına yönelik bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *1*(2), 51-69.

Yukl, G. ve Van Fleet, D. D. (1992). Theory and research on leadership in organizations. M. D. Dunnette ve L. M. Hough (Eds.), *Handbook of industrial and organizational psychology* (s. 147-197) içinde. Consulting Psychologists Press.

Zacharatos, A., Barling, J. ve Kelloway, E. K. (2000). Development and effects of transformational leadership in adolescents. *Leadership Quarterly*, *11*(2), 211-226.

Zhou, W. ve Velamuri, V. K. (2018). Key contextual success factors for employee innovative behavior: a study in a foreign manufacturing subsidiary in China. *Cogent Business and Management*, *5*(1), 1471770. https://doi.org/10.1080/23311975.2018.1471770

Bölüm 10

Farklılıklar ve Farklılıkların Yönetiminden Kapsayıcı ve Eşitlikçi Örgütlere

Fitnat Nazlı Sayğan Yağız[11]

Özet

Son yıllarda küresel anlamda yaşanan değişimler, göçler, savaşlar, salgın hastalıklar, farklı bireylerin farklı coğrafyalarda bir arada çalışmasına ve örgütlerde farklı bireylerin sayısındaki artışa neden olmuştur. Toplumların ve örgütlerin değişimi ile farklılıklar, farklılıkların yönetimi, sürdürülebilirlik ve sürdürülebilirlik yönetimi, kapsayıcı ve eşitlikçi örgütler araştırmacıların ve uygulayıcıların ilgisini çeken konular arasında yer almaya başlamıştır. Bu çalışmada da farklılıklar, farklılıkların yönetimi, kapsayıcı ve eşitlikçi örgütler detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Ayrıca çalışmada farklılık ve farklılık yönetiminden kapsayıcı ve eşitlikçe örgütlere doğru alan yazının gösterdiği gelişim açıklanmaktadır. Çalışmanın alan yazının gösterdiği gelişimi açıklaması bakımından araştırmacılara ve kapsayıcı ve eşitlikçi örgütlere ilişkin derin bilgi içermesi bakımından liderler ve yöneticilere örgütlerini kapsayıcı ve eşitlikçi örgütlere dönüştürmelerinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca çalışmada kapsayıcı ve eşitlikçi örgütlerin önündeki bilişsel engellere yer verilerek bu bilişsel engellerin etkisini azaltmaya yönelik örgütlerin uygulamalarından örnekler verilmiş ve bu konuda liderlerin ve yöneticilerin farkındalıklarının arttırılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Farklılıkların Yönetimi, Kapsayıcı Örgütler, Eşitlikçi Örgütler, Bilişsel Süreçler

[11] Okan Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, İşletme Bölümü, ORCID: 0000-0001-6780-8061, e-posta: nazli.yagiz@okan.edu.tr

Kaynakça

Acar Erdur, A. (2020). İnsan kaynakları yöneticilerinin gözünden çeşitlilik, kapsayıcılık ve dışlayıcılık. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *34*(1), 214-234.

Appelbaum, S. H., Wenger, R., Pachon, B. C. ve Kaur, R. (2016). The effects of old-age stereotypes on organizational productivity (part one). *Industrial and Commercial Training*, *48*, 181-188.

Arenas A., Di Marco D., Munduate L. ve Euwema M. C. (2017). Dialogue for inclusion: when managing diversity is not enough. Arenas A., Di Marco D., Munduate L. ve Euwema M. C. (Eds.), Shaping inclusive workplaces through social dialogue (s. 3-22) içinde. Springer.

Ashburn-Nardo L, Morris K. A. ve Goodwin S. A. (2008). The confronting prejudiced responses (CPR) model: applying CPR in organizations. *Academy of Management Learning & Education*, *7*(3), 332-342.

Baker D. T. ve Kelan E. K. (2022). Çalışma yaşamında farklılıkların yönetimi politikaları ve uygulamaları. Syed, J. ve Özbilgin, Mustafa (Eds.), *Farklılıkların yönetimi ve kapsayıcılık-uluslararası yaklaşım*, (Çev. Ed. Olca Sürgevil Dalkılıç ve Çev. Ed. Yrd. Benan Kurt Yılmaz) (s. 15-40) içinde. Nobel Yayınevi.

Bell M. P., Marquardt D. ve Berry D. P. (2014), Diversity, immigration, and the new American multi-racial hierarchy. *Journal of Managerial Psychology*, *29*(3), 285-303.

Bernstein R. S., Bulger M., Salipante P. ve Weisinger J. Y. (2020). From diversity to inclusion to equity: a theory of generative interactions, *Journal of Business Ethics*, *167*, 395-410.

Bodla, A. A., Tang, N., Jiang, W. ve Tian, L. (2018). Diversity and creativity in cross-national teams: the role of team knowledge sharing and inclusive climate. *Journal of Management & Organization*, *24*, 711-729.

Castaño A. M., Fontanil, Y. ve García-Izquierdo, A. L. (2019). Why can't I become a manager? A systematic review of gender stereotypes and organizational discrimination. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *16*(10), 1- 29.

CDC - Centers for Disease Control and Prevention. (2023). *Data & statistics on autism spectrum disorder*. https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/data.html

Chatman, J. A., Polzer, J. T., Barsade, S. G. ve Neale, M. A. (1998). Being different yet feeling similar: the infuence of demographic composition and organizational culture on work processes and outcomes. *Administrative Science Quarterly*, *43*, 749-780.

Chung S. K. (2008). An Exploration of the Issue of Stereotyping in the Artroom. *Art Education*, *61*(3), 22-24

CNN. (2018). What the Starbucks incident tells us about implicit bias. https://edition.cnn.com/2018/04/17/health/implicit-bias-philadelphia-starbucks/index.html

Cox, T. H. ve Blake, S. (1991). Managing cultural diversity: implications for organizational competitiveness. *Executive, 5*(3), 45-56.

Ferdman, B. M. (2014). The practice of inclusion in diverse organizations: toward a systemic and inclusive framework. B. M. Ferdman & B. R. Deane (Eds.), *Diversity at work: the practice of inclusion* (s. 3-54) içinde. Jossey-Bass.

Ghumman S. ve Jackson L. (2010). The downside of religious attire: the Muslim headscarf and expectations of obtaining employment, *Journal of Organizational Behavior, 31*, 4-23.

Heitner, K. L. (2018). Race, ethnicity, and religion in the workplace. C. T. E de-Acuino ve W. R. Robertson (Eds.), *Diversity and inclusion in the global workplace* (s. 49-67) içinde. Palgrave Macmillan.

Holvino, E., Ferdman, B. M. ve Merrill-Sands, D. (2004). Creating and sustaining diversity and inclusion in organizations: strategies and approaches. M. S. Stockdale ve F. J. Crosby (Eds.), *The psychology and management of workplace diversity* (s. 245-276) içinde. Blackwell.

Lambert, J. R. ve Bell, M. P. 2013. Diverse forms of difference. Q. M. Roberson (Ed.), *The Oxford handbook of diversity and work* (s. 13–31) içinde. Oxford University Press.

Lawrence, B. S. (1997). The black box of organizational demography. *Organization Science, 8,* 1-22.

Lewis C. ve Tatli A. (2022). Küresel bağlamda farklılıkların yönetimi ve liderlik. Syed, Jawad ve Özbilgin, Mustafa (Eds.). *Farklılıkların yönetimi ve kapsayıcılık-uluslararası yaklaşım*, (Çev. Ed. Olca Sürgevil Dalkılıç ve Çev. Ed. Yrd. Benan Kurt Yılmaz), (s. 42-80) içinde. Nobel Yayınevi.

Miller A. F. ve Katz J. H. (2002). "Divetsity in a box". *The inclusion breakthrough: unleashing the real power of diversity*, Berrett-Koehler Yayınevi.

Mor Barak, E. (2013). The paradox of multiculturalism "failure" and diversity management "success": an overview and conceptual model. *Conference Organizing Concept*, 1-39.

Nachbar, J. ve Lause, K. (1992). Breaking the mold: the meaning and significance of stereotypes in popular culture. J. Nachbar ve K. Lause (Eds.), *Popular culture: an introductory text* (s. 236-244) içinde. Bowling Green State University Popular Press.

Nishii L. H. (2013). The benefits of climate for inclusion for gender-diverse groups, *Academy of Management Journal*, *56*(6), 1754-1774.

Nugent, J. S., Pollack, A. ve Travis, D. J. (2016). The day-to-day experiences of workplace inclusion and exclusion. *Catalyst*, 1-17.

Otaye-Ebede L. ve Akobo L. (2022). Sosyolojik ve psikolojik bakış açısıyla farklılıklar. Syed, Jawad ve Özbilgin, Mustafa (Eds.). *Farklılıkların yönetimi ve kapsayıcılık-uluslararası yaklaşım*, (Çev. Ed. Olca Sürgevil Dalkılıç ve Çev. Ed. Yrd. Benan Kurt Yılmaz), (s. 15-40) içinde. Nobel Yayınevi.

Phillips, K. W. ve Loyd, D. L. (2006). When surface and deep-level diversity collide: the effects on dissenting group members. *Organizational Behavior and Human Decision Processes, 99*, 143-160.

Phillips, K. W., Northcraft, G. B. ve Neale, M. A. (2006). Surface-level diversity and decision-making in groups: when does deep-level similarity help? *Group processes & Intergroup Relations, 9*(4), 467-482.

Pless N. M. ve Maak T. (2004). Building an inclusive diversity culture: principles, processes and practice. *Journal of Business Ethics, 54*, 129-147.

Roberson Q. M. (2006). Disentangling the meanings of diversity and inclusion in organizations, *Group & Organization Management, 31*(2), 212-236.

Roberson, L. ve Kulik, C. T. (2007). Stereotype threat at work. *Academy of Management Perspectives*, *21*, 24-40.

Shore L. N., Randel A. E., Chung B. G., Dean M. A., Holcombe Ehrhart K. ve Singh G. (2011). Inclusion and diversity in work groups: a review and model for future research. *Journal of Management*, *37*(4), 1262-1289.

Sue, D. W., Capodilupo, C. M., Torino, G. C, Bucceri, J. M., Holder, A. M. B., Nadal, K. L. ve Esquilin, M. (2007). Racial microaggressions in everyday life: implications for clinical practice. *American Psychologist*, *62*, 27.

Sürgevil Dalkılıç, O. (2022). *Çalışma yaşamında farklılıkların yönetimi*. Nobel Yayınevi.

Syed, J. ve Özbilgin, M. (2022). Farklılıkların yönetimi ve kapsayıcılık-uluslararası yaklaşım (Çev. Ed. Olca Sürgevil Dalkılıç ve Çev. Ed. Yrd. Benan Kurt Yılmaz). Nobel Yayınevi.

Thomas, D. A. ve Ely, R. D. (1996). Making differences matter: a new paradigm for managing diversity, *Harvard Business Review*, *74*(5), 1-13.

Travis, D. J., Nugent, J. S. ve Lengnick-Hall, R. (2019). Cultivating healthy, inclusive workplaces: why it matters and how organizations make progress. Burke, R. J., Richardsen, A. M. (Eds.), *Creating Psychologically Healthy Workplaces* (s. 386-410) içinde. Edward Elgar Publishing, Inc.

Williams J. (2021). Önsöz. Woods A. ve Tharakan (Eds.), *Hiring for diversıty- the guide to building an ınclusive and equitable organization*. Wiley.

Woods A. ve Tharakan S. (2021). Understanding underrepresented job seekers. Woods A. ve Tharakan (Eds.), *Hiring for diversity-the guide to building an ınclusive and equitable organization* (s. 35-95) içinde. Wiley.

Woodzicka, J. A. ve LaFrance, M. (2001). Real versus imagined gender harassment. *Journal of Social Issues*, *57*, 15.

Bölüm 11

Döngüsel Ekonominin Yönetim ve Organizasyon Alanına Yansımaları

Meryem İnci Gülen[12]

Özet

Dünyada yaşanan hızlı nüfus artışı talep artışını da beraberinde getirdiğinden günümüzde sürdürülebilirlik kavramının önemi daha da artmaktadır. Sınırsız insan ihtiyaçlarının sınırlı kaynaklarla karşılanmaya çalışılması iktisadi faaliyetlerin temel sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşanan bu durum farklı üretim ve tüketim stratejilerinin geliştirilmesine ve benimsenmesine neden olmaktadır. Ortaya çıkan bu gelişmeler ışığında kısaca al-kullan-at olarak ifade edilebilen doğrusal ekonomiden geri dönüşümün ve sürdürülebilir olmanın öneminin vurgulandığı döngüsel ekonomiye yönelim başlamıştır. Döngüsel ekonomi, kaynaklardaki sınırlılığı ortadan kaldırmakta ve böylece bu sorunun çözümü aşamasında önemli bir rol oynamaktadır. Döngüsel ekonomi dört temel unsuru içinde barındıran bir kavramdır. Bu unsurlar; ürün, şirket, dağıtım ağı ve politikalardır. Bu doğrultuda geri dönüştürülebilir ürün tasarımlarına, temiz üretim için kullanılacak yeni iş modellerine, üretici ve tüketici arasındaki ürün ve atık dağıtım sürecini gerçekleştirecek ağlara ve döngüsel ekonomi modelini teşvik eden politikaların varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmanın amacı, sürdürülebilirlik kapsamında döngüsel ekonomi kavramına yönelik teorik bir çerçeve oluşturarak işletmeler açısından sürecin önemini ortaya koymaktır. Bu bağlamda sürdürülebilirlik çalışmaları açısından döngüsel ekonomi kavramı tanımlanarak döngüsel ekonomi süreci detaylandırılacaktır. Ardından döngüsel iş modelleri ve işletmelerde döngüsel ekonomi süreci hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Döngüsel Ekonomi, Doğrusal Ekonomi, Yönetim, Organizasyon

[12] Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Hayrabolu Meslek Yüksekokulu Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, ORCID: 0000-0002-9799-4990, e-posta: migulen@nku.edu.tr

lecekleri üstünlükler ya da tehdit oluşturabilecek durumlar ortaya konabilir. Bununla birlikte sürdürülebilir kalkınma için ekonomik birimler olarak ifade edilen devlet, işletmeler ve bireyler tarafından döngüsel ekonomik faaliyetleri teşvik eden önlemler alınabilir. Bu bağlamda devlet tarafından yasal altyapının oluşturularak toplumda yer alan tüm aktörlerce bu sürecin benimsenmesinin sağlanması, işletmeler tarafından ise kurumsal sürdürülebilirliğin sağlanması için demokratik ve esnek yönetim anlayışı doğrultusunda iş akışlarına döngüsel ekonomi modelini destekleyen süreçlerin dâhil edilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Ateş, E. (2021). Döngüsel ekonomi kapsamında GSYH ile geri dönüşüm ilişkisi: Avrupa Birliği ülkeleri örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (67), 125-137. https://doi.org/10.51290/dpusbe.782974

Balbay, Ş., Sarıhan A. ve Avşar, E. (2021). Dünyada ve Türkiye'de "döngüsel ekonomi/endüstriyel sürdürülebilirlik" yaklaşımı. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (27), 557-569. https://doi.org/10.31590/ejosat.971172

Barreiro-Gen, M. ve Lozano, R. (2020). How circular is the circular economy? Analysing the implementation of circular economy in organisations. *Business Strategy and the Environment*, *29*(8), 3484-3494. https://doi.org/10.1002/bse.2590

Bocken, N. M., De Pauw, I., Bakker, C. ve Van Der Grinten, B. (2016). Product design and business model strategies for a circular economy. *Journal of industrial and production engineering*, *33*(5), 308-320. https://doi.org/10.1080/21681015.2016.1172124

Bonciu, F. (2014). The European economy: from a linear to a circular economy. *Romanian Journal of European Affairs, 14*(4), 78-91.

Camacho-Otero, J., Boks, C. ve Pettersen, I. N. (2018). Consumption in the circular economy: a literature review. *Sustainability*, *10*(8), 2758. https://doi.org/10.3390/su10082758

Clube, R. K. ve Tennant, M. (2023). What would a human-centred 'social'circular economy look like? Drawing from Max-Neef's human-scale development proposal. *Journal of Cleaner Production*, *383*, 135455. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.135455

Crocker, R. (2018). From 'Spaceship Earth'to the circular economy: the problem of consumption. *Unmaking waste in production and consumption: towards the circular economy* (s. 13-33) içinde. Emerald Publishing Limited. https://doi.org/10.1108/978-1-78714-619-820181003

Di Vaio, A., Hasan, S., Palladino, R. ve Hassan, R. (2023). The transition towards circular economy and waste within accounting and accountability models: a systematic literature review and conceptual framework. *Environment, development and sustainability*, *25*(1), 734-810. https://doi.org/10.1007/s10668-021-02078-5

EIB (2020). *The EIB circular economy guide-supporting the circular transition*. European Investment Bank.

Geng, Y., Sarkis, J. ve Bleischwitz, R. (2019). How to globalize the circular economy. *Nature*, *565*(7738), 153-155. https://doi.org/10.1038/d41586-019-00017-z

George, D. A., Lin, B. C. A. ve Chen, Y. (2015). A circular economy model of economic growth. *Environmental Modelling & Software*, *73*, 60-63. https://doi.org/10.1016/j.envsoft.2015.06.014

Ghisellini, P., Cialani, C. ve Ulgiati, S. (2016). A review on circular economy: the expected transition to a balanced interplay of environmental and economic systems. *Journal of Cleaner production*, *114*, 11-32. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.09.007

Güngör, N. (2023). Sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve döngüsel ekonomi ilişkisi: uluslararası bir araştırma. H. Cavlak (Ed.), *Teorik ve uygulamalı sürdürülebilirlik çalışmaları muhasebe ve finans* (s. 93-107) içinde. Nobel Bilimsel Eserler.

Korhonen, J., Honkasalo, A. ve Seppälä, J. (2018). Circular economy: the concept and its limitations. *Ecological economics*, *143*, 37-46. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2017.06.041

Köşker Z., ve Gürer, A. (2020). Sürdürülebilirlik çerçevesinde yeşil örgüt kültürü. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, *6*(1), 88-109.

Lazarevic, D. ve Valve, H. (2017). Narrating expectations for the circular economy: towards a common and contested European transition. *Energy Research & Social Science*, *31*, 60-69. https://doi.org/10.1016/j.erss.2017.05.006

Legrand, J., Aubin-Auger, I., De Bary, L., Fossembas, É., Baruch, D. ve Malmartel, A. (2023). *Sustainable development in general practice*. Family Practice.

MacArthur, E. (2013). Towards the circular economy. *Journal of Industrial Ecology*, *2*(1), 23-44.

Morseletto, P. (2020). Targets for a circular economy. *Resources, Conservation and Recycling*, *153*, 104553. https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2019.104553

Noyan, E. (2022). İşletmelerde sürdürülebilirlik uygulamaları. *Euroasia Journal of Social Sciences & Humanities*, *9*(27), 19-28. https://doi.org/10.5281/zenodo.7038639

Prieto-Sandoval, V., Jaca, C. ve Ormazabal, M. (2018). Towards a consensus on the circular economy. *Journal of Cleaner Production*, *179*, 605-615. https://doi.org/10.1016/j.j clepro.2017.12.224

Rusch, M., Schöggl, J. P. ve Baumgartner, R. J. (2023). Application of digital technologies for sustainable product management in a circular economy: a review. *Business Strategy and the Environment*, *32*(3), 1159-1174. https://doi.org/10.1002/bse.3099

Sapmaz Veral, E. (2021). Döngüsel ekonomi: engeller, stratejiler ve iş modelleri. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, *8*(1), 7-18.

Sauvé, S., Bernard, S. ve Sloan, P. (2016). Environmental sciences, sustainable development and circular economy: alternative concepts for trans-disciplinary research. *Environmental Development, 17*, 48-56. https://doi.org/10.1016/j.envdev.2015.09.002

Sehnem, S., Vazquez-Brust, D., Pereira, S. C. F. ve Campos, L. M. (2019). Circular economy: benefits, impacts and overlapping. *Supply Chain Management: An International Journal*, *24*(6), 784-804. https://doi.org/10.1108/SCM-06-2018-0213

Tóth Szita, K. (2017). The application of life cycle assessment in circular economy. *Hungarian Agricultural Engineering*, *31*, 5-9. https://doi.org/10.17676/HAE.2017.31.5

Velenturf, A. P. ve Purnell, P. (2021). Principles for a sustainable circular economy. *Sustainable Production and Consumption*, *27*, 1437-1457. https://doi.org/10.1016/j.spc.2021.02.018

Webster, K. (2021). A circular economy is about the economy. *Circular Economy and Sustainability*, *1*(1), 115-126. https://doi.org/10.1007/s43615-021-00034-z

Yang, M., Chen, L., Wang, J., Msigwa, G., Osman, A. I., Fawzy, S. ve Yap, P. S. (2023). Circular economy strategies for combating climate change and other environmental issues. *Environmental Chemistry Letters*, *21*(1), 55-80. https://doi.org/10.1007/s10311-022-01499-6

Zarbakhshnia, N., Govindan, K., Kannan, D. ve Goh, M. (2023). Outsourcing logistics operations in circular economy towards to sustainable development goals. *Business Strategy and the Environment*, *32*(1), 134-162. https://doi.org/10.1002/bse.3122

Bölüm 12

Sürdürülebilirlik Çalışmalarının Yönetim ve Organizasyon Alanındaki Geleceğine İlişkin Değerlendirmeler

Tayfun Yıldız[13]

Giriş

Dünyayı sarsan iklim krizi ve beraberinde getirmeye başladığı yıkıcı sonuçlar toplumun tüm kesimleri tarafından daha da hissedilir hâle gelmiştir (Haigh vd., 2009; Haigh ve Hoffman 2014). Bir tarafta eriyen buzullar ve deniz seviyelerindeki yükselmeler, diğer tarafta küresel ısınma ve kuraklık özellikle içme suyu kaynaklarının azalması ve tarım ürünlerindeki rekolte düşüşlerini de beraberinde getirmektedir (Kolk ve Pinkse, 2004; Porter ve Reinhardt, 2007; Werners vd., 2013; Fenichel vd., 2016).

Birkaç on yıl öncesine kadar oldukça ezoterik bir fikir olan sürdürülebilirlik, bugün dünya genelinde pek çok şirketin misyon, vizyon ve stratejilerinin merkezine yerleşmiş durumdadır (George vd., 2022). İnsan faaliyetlerinin sürdürülmesi, günümüzde şirketlerin mücadele ettiği en acil siyasi, ekonomik ve sosyal zorluktur. İşletmeler için "sürdürülebilirlik" terimi, bütüncül sürdürülebilir iş stratejilerinin geliştirilip uygulanmamasının çevresel bozulmaya, sosyal eşitsizliklere ve adaletsizliğe yol açabileceğinin farkında olarak bir bütün hâlinde toplumu olumsuz etkilerden kurtararak iş yapma pratiğine atıfta bulunmaktadır (Hollensbe vd., 2014; George vd., 2021).

Özellikle dünyanın yaşamış olduğu üç Sanayi Devrimi sonucunda üretim kaynaklarının bilinçsizce kullanımı sebebiyle 1970'lerde yöneticilerin çevre ile ilgili sorunları gündemlerine almaya başladıkları görülmektedir. 1972 yılında Birleşmiş Milletler tarafından Stockholm'de Çevre ve İnsan Konferansı düzenlenmiş ve sanayileşmenin çevreye verdiği tahribatlar ilk kez gündem konusu olmuştur (Redclift, 2005; Handl, 2012; Borowy, 2017).

Dünyadaki kaynakların baş döndürücü bir hızda tükenmesi ve gelecek nesillere bırakılacak bir mirasın kalmaması endişesi 1987 yılında Brundtland komisyonu tarafından "sürdürülebilirlik" kavramı ile dile getirilmiştir. Bu raporda sürdürülebilir kalkınma kavramı açıklanmış ve sürdürülebilirlikten "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma" olarak tarif edilmiştir (WCED, 1987).

[13] Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, ORCID: 0000-0001-5145-8677, e-posta: tayfunyildiz@ardahan.edu.tr

Kaynakça

Adams W. M. (1990). *Green development: environment and sustainability in the third world*. Routledge.

Apple. (2023). *Environmental Progress Report*.

https://www.apple.com/environment/pdf/Apple_Environmental_Progress_Report_2022.pdf

B Corporation. (2021). *About*. https://bcorporation.net/about-b-corps

Borowy, I. (2017). Sustainable development and the United Nations. *Routledge handbook of the history of sustainability* (s. 151-163) içinde. Routledge.

Cavlak, H. (2023). Sürdürülebilirlik çalışmalarının muhasebe ve finans alanındaki geleceğine ilişkin değerlendirmeler. H. Cavlak (Ed.), *Teorik ve uygulamalı sürdürülebilirlik çalışmaları - muhasebe ve finans* (s. 193-204) içinde. Nobel Bilimsel Eserler.

Danciu, V. (2013). The sustainable company: new challenges and strategies for more sustainability. *Theoretical and Applied Economics*, *20*(9), 7-26.

Eccles, R. G., Perkins, K. M. ve Serafeim, G. (2012). How to become a sustainable company. *MIT Sloan Management Review*.

Fenichel, E. P., Levin, S. A., McCay, B., St. Martin, K., Abbott, J. K. ve Pinsky, M. L. (2016). Wealth reallocation and sustainability under climate change. *Nature Climate Change*, *6*(3), 237-244.

George, G., Haas, M. R., Joshi, H., McGahan, A. M. ve Tracey, P. (Eds.). (2022). *Handbook on the business of sustainability: the organization, implementation, and practice of sustainable growth*. Edward Elgar Publishing.

George, G., Haas, M. R., McGahan, A. M., Schillebeeckx, S. ve Tracey, P. (2021). Purpose in the for-profit firm: a review and framework for management research. *Journal of Management*, *49*(6), 1841-1869. https://doi.org/10.1177/01492063211006450

Haigh, N. L. ve Griffiths, A. (2009). The natural environment as primary stakeholder: the case of climate change. *Business Strategy and the Environment*, *18*, 347-359.

Haigh, N. ve Hoffman, A. J. (2014). The new heretics: hybrid organizations and the challenges they present to corporate sustainability. *Organization & Environment*, *27*(3), 223-241.

Hajian, M. ve Kashani, S. J. (2021). Evolution of the concept of sustainability: from Brundtland Report to sustainable development goals. *Sustainable resource management* (s. 1-24) içinde. Elsevier.

Handl, G. (2012). Declaration of the United Nations conference on the human environment (Stockholm Declaration), 1972 and the Rio Declaration on Environment and Development, 1992. *United Nations Audiovisual Library of International Law*, *11*(6), 1-11.

Hollensbe, E., Wookey, C., Loughlin, H., George, G. ve Nichols, V. (2014). Organizations with purpose. *Academy of Management Journal*, *57*(5), 1227-1234.

Keeble, B. R. (1988). The Brundtland report: 'Our common future'. *Medicine and War*, *4*(1), 17-25.

Kolk, A. ve Pinkse, J. (2004). Market strategies for climate change. *European Management Journal*, *22*, 304-314.

Kurt, E.S. (2023). Sürdürülebilirlik muhasebe ve finans alanına nasıl bir yön verdi? H. Cavlak (Ed.), Teorik ve uygulamalı sürdürülebilirlik çalışmaları - muhasebe ve finans (s. 2-14) içinde. Nobel Bilimsel Eserler.

Marquis, C. (2020). *How the BCorps movement is remaking capitalism*. Yale University Press.

PepsiCo. (2023). *Our ESG Approach*.

https://www.pepsico.com/our-impact/sustainability/esg-summary

Porter, M. E. ve Reinhardt, F. L. (2007). A strategic approach to climate. *Harvard Business Review*, *85*(10), 22-26.

Redclift M. R. (1987). *Sustainable development: exploring the contradictions*. Routledge.

Redclift M. R. (1996). *Wasted: counting the costs of global consumption*. Earthscan.

Redclift, M. R. (2005). Sustainable development (1987-2005): an oxymoron comes of age. *Sustainable Development*, *13*(4), 212-227.

Rogers, P. P., Jalal, K. F. ve Boyd, J. A. (2012). *An introduction to sustainable development*. Earthscan.

Schubert, A. ve Láng, I. (2005). The literature aftermath of the Brundtland report 'Our common future': a scientometric study based on citations in science and social science journals. *Environment, Development and Sustainability*, *7*, 1-8.

Technical Expert Group (TEG) on Sustainable Finance (2020). *Sustainable finance: TEG final report on EU Taxonomy*. European Commission.

The Guardian. (2020). *'Virtually entire' fashion industry complicit in Uighur forced labour, say rights groups*. https://www.theguardian.com/global-development/2020/jul/23/ virtually-entire-fashion-industry-complicit-in-uighur-forced-labour-say-rights-groups-china

The New York Times. (2020a). *Executives call for deep emission cuts to combat climate change*. https://www.nytimes.com/2021/04/13/climate/business-executives-climate-change.html

The New York Times. (2020b). *Corporate America agrees black lives matter. what comes next?* https://www.nytimes.com/2020/08/23/insider/business-racism.html

Vitols, S. (2011). What is the sustainable company? The sustainable company: a new approach to corporate governance. *ETUI*, 15-38.

Werners, S. E., Pfenninger, S., van Slobbe, E., Haasnoot, M., Kwakkel, J. H. ve Swart, R. J. (2013). Thresholds, tipping and turning points for sustainability under climate change. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, *5*(3-4), 334-340.

World Commission on Environment and Development (WCED), 1987. *Our Common Future*. Oxford University Press.

ŞANLIURFA İLİNDE TARIM, HAYVANCILIK VE KIRSAL KALKINMA

Dr. Mehmet Bozkoyun
Dr. Numan Ertaş
Dr. İrfan Baytar

nobel bilimsel

ŞANLIURFA İLİNDE TARIM, HAYVANCILIK VE KIRSAL KALKINMA

Dr. Mehmet Bozkoyun - Dr. Numan Ertaş - Dr. İrfan Baytar

Yayın No.: 1897
ISBN: 978-625-393-054-7
E-ISBN: 978-625-393-055-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seda Polat -sedapolat@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Numan Ertaş
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Bozkoyun, Mehmet., Ertaş, Numan., Baytar, İrfan.
Şanlıurfa İlinde Tarım, Hayvancılık ve Kırsal Kalkınma / Mehmet Bozkoyun - Numan Ertaş - İrfan Baytar
1. Basım, XVI + 134 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-054-7
E-ISBN: 978-625-393-055-4
1. Şanlıurfa 2. Tarım 3. Hayvancılık 4. Kırsal Kalkınma

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

ŞEKİL LİSTESİ ..... **vii**

HARİTA LİSTESİ ..... **ix**

TABLO LİSTESİ ..... **xi**

FOTOĞRAF LİSTESİ ..... **xiii**

KISALTMALAR ..... **xv**

GİRİŞ **1**

1.1. Şanlıurfa İlinin Yeri ve Sınırları 2

1.2. Şanlıurfa İlinin Fiziki ve Beşerî Coğrafya Özellikleri 3

TARIM **11**

2.1. Dünyada ve Türkiye'de Tarım 11

2.2. Şanlıurfa İlinde Arazi Kullanımı 12

2.3. Şanlıurfa İlinde Tarımsal Üretim 17

2.4. Şanlıurfa İlinde Tarımsal Sorunlar 34

HAYVANCILIK **37**

3.1. Dünyada Hayvancılık 41

3.2. Türkiye'de Hayvancılık 43

3.3. Şanlıurfa'da Hayvancılık 48

3.3.1. Şanlıurfa İlinde Küçükbaş Hayvancılık 56

3.3.2. Şanlıurfa'da Büyükbaş Hayvancılık 65

3.3.3. Şanlıurfa İlinde Yük Hayvancılığı 71

3.3.4. Şanlıurfa İlinde Kümes Hayvancılığı 75

3.3.5. Şanlıurfa İlinde Arıcılık 79

3.3.6. Şanlıurfa İlinde Balıkçılık 83

3.3.7. Şanlıurfa İlinde Hayvansal Üretim 85

KIRSAL KALKINMA FAALİYETLERİ 91
4.1. Kırsal Kalkınmada Bitkisel Üretim 100
4.2. Kırsal Kalkınmada Hayvancılık 102
4.3. Kırsal Kalkınmada Turizm 105
4.4. Kırsal Kalkınmada Diğer Faaliyetler 105

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME 107
KAYNAKÇA 113
FOTOĞRAFLAR 121

KAYNAKÇA

Acar, M. ve Aytüre, S. (2014). Dünyada ve Türkiye'de Tarım ve Tarım Politikalarının Geleceği. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Addai, G., Suh, J. ve Bardsley, D. (2023). Contributions of Urban Periodic Markets to Sustainable Rural Development in Ghana: A rural Web Analysis, Social Sciences & Humanities Open, 7(1), 1-13.

Adıgüzel, F., Civelek, O., Sayılı, M. ve Büyükbay, E. O. (2009). Tokat İli Almus İlçesinde Ailelerin Balık Tüketim Durumu. Journal of Agricultural Faculty of Gaziosmanpaşa University (JAFAG), 26(2), 35-43.

Akbıyık, M. (2016). Siverek İlçesi Köy Yerleşmelerinin Toponimik Analizi, Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 11(8), 1-24.

Akça, N. ve Bakır, G. (2017). Karacadağ Zom Koyununun Süt Bileşimi, Dicle Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 10(1), 19-23.

Akın, N. (2006). Bölgesel Kalkınma Araçları ile Kalkınma Ajanslarının Uyum, İş Birliği ve Koordinasyonu. Tepav Bölgesel Kalkınma ve Bölgesel Yönetişim Sempozyumu, 7-8 Eylül 2006. ODTÜ Mimarlık Amfisi, 295-304.

Akış, A. (2002). GAP'ın Şanlıurfa İli Sosyo-Ekonomik Coğrafyasına Etkileri (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Akpınar, R., Taşçı, K. ve Özsan, M. E. (2011). Teoride ve Uygulamada Bölgesel Kalkınma Politikaları. Bursa: Ekin Yayın Dağıtım.

Ardel, A. (1961). Güneydoğu Anadolu'da Coğrafi Müşahedeler, Türk Coğrafya Dergisi, 21, 140-148.

Arınç, K. (2016). Doğal, Beşeri, İktisadi ve Siyasal Yönleriyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri. Erzurum: Eser Ofset Matbaacılık.

Arslan, H., Şıkoğlu, E. ve Uçar, M. (2015). Siverek'te (Şanlıurfa) Arıcılığın Gelişimi ve Arıcılık Faaliyetleri. Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 10(6), 157-178.

Atalay, İ. ve Mortan, K. (2011). Resimli ve Haritalı Türkiye Bölgesel Coğrafyası (5. Baskı). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Aydemir, C. ve Karakoyun, İ. (2011). Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı ve Kalkınma Ajansları Karacadağ Kalkınma Ajansı Örneği. Bursa: Ekin Yayınevi.

Bakırcı, M. (2007). Türkiye'de Kırsal Kalkınma, Kavramlar-Politikalar-Uygulamalar. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Barıtcı, İ.ve Adıgüzel, C. (2017). Halep Damascus, Şam Keçisi Yetiştiriciliği, Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 6(1), 39-42.

Batu, S. (1952). Türkiye Sığır Irkları ve Sığır Yetiştirme Bilgisi. Ankara: Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yayınları: 41.

Baydaş, A ve Bayat, M. (2016). Kırsal Kalkınma Perspektifinden Sektörel Pazarlama. İstanbul: Kriter Yayınevi.

Baytar, İ. (2022). Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumunun (TKDK) Verdiği Destekler ve Bu Desteklerin Kırsal Kalkınmaya Etkisi: Muş İli Örneği, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 56, 169-184.

Baytar, İ. ve Doğan, M. (2021). Kırsal Kalkınma ve Türkiye'deki Gelişimi. Alanında Uluslararası Araştırmalar IV. (Ed: Erkan Aslan). Konya: Eğitim Yayınevi.

Bellwood, P. (2005). First Farmers: The Origins of Agricultural Societies. UK: Blackwell Publishing.

Benek, S. (1998). GAP Projesi İçinde Harran Ovası'nın Sulanması ve Pamuk Tarımının Gelişimi ve Sorunları (Yayınlanmamış Yüksek Tezi). Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

Benek, S. (2005). Coğrafi Planlama Yönünden Şanlıurfa İlinin Tarımsal Yapısı (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Benek, S. (2006). Şanlıurfa İlinin Tarımsal Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri, Coğrafi Bilimler Dergisi, 4 (1), 67-91.

Benek, S. (2009). Arazi Kullanımı Yönünden Karacadağ Yöresinde Gözlemler ve Öneriler, Ekev Akademi Dergisi, 41, 419-436.

Benek, S. (2020). Ortaya Çıkışı Gelişme Seyri ve Bölgeye Etkileri Bakımından Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Türkiye'de Bir Bölgesel Kalkınma Hikayesi, İstanbul: Kriter Yayınevi.

Bengisu, M. (1968). Urfa İlinin Coğrafyası. İstanbul: Garanti Matbaası.

Bıyıkoğlu, K. (1976). Türkiye Hayvancılığı Meseleleri ve Alınması Gerekli Tedbirler. Erzurum: Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği, Yayın No: 20.

Bozkoyun, M. (2022a). Şanlıurfa İlinde Örtüaltı Tarım, Ases International Social Sciences Conference, 27-29 Mayıs, 2022. 103-115.

Bozkoyun, M. (2022b). Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumunun (TKDK) Gerçekleştirdiği Projeler (2011-2022) Üzerine Bir Değerlendirme: Şanlıurfa İli Örneği, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24, 140-155.

Brunhes, J. (1920). Human Geography; an Attempt At a Posıtıve Classification Principles and Examples (Translated By I. C. Lecompte). Rand Mc. Nally & Companychıcago & New York.

Camcı, Ö., Sarıca, M. ve Yeter, B. (2016). Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliği Eğitimi ve Öğretiminde Bazı Sorunlar, Ulusal Kümes Hayvanları Kongresi, 5-8 Ekim 2016. 52-61.

Çelebi Deniz, Z. (2020). İller Bazında Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, 2019 Yılı Verilerine Göre TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi. Karacadağ Kalkınma Ajansı.

Çelik, B. (2017). Şanlıurfa İli Yüzey Araştırması, 2017, Karadeniz, 36, 52-66.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği (ÇŞİD) İl Müdürlüğü (2022). Şanlıurfa İli 2021 Yılı Çevre Durum Raporu. Şanlıurfa Valiliği.

Çevrimli, M. B. ve Sakarya, E. (2018). Türkiye Arıcılık Sektöründe Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 15(1), 58-67.

Çırak, V. Y. ve Girişgin, A. O. (2021). Türkiye'de At, Eşek ve Katırlarda Saptanan Parazitler, Türkiye Parazitoloji Dergisi, 45(1), 56-75.

Çiçekgil, Z. (2015). Durum ve Tahmin: Kümes Hayvancılığı. Ankara: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, TEPGE Yayın No: 265.

Çolak, M. ve Javorka, L. (2017). Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarında Türkiye'de Hayvancılık Politikası ve Bir Macar Uzman. İstanbul: Çizgi Kitabevi.

De Blij, H.J. (1993). Human Geography; Culture, Society, and Space (Fourth Edition). New York: John Wiley&Sons, Inc.

Demir Yetiş, A., Yeşilnacar, M.İ. ve Selek, Z. (2018). Ceylanpınar Ovasında Yeraltı Suyu Tuzluluğunun Coğrafi Bilgi Sistemi Destekli İncelenmesi, Su Kaynakları, 3(1), 51-59.

Demirbaş, N., Karagozlu, C. ve Akbulut, N. (2002). Dünya ve Türkiye'de Süt ve Süt Ürünleri Sanayiinde Gelişmeler. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2002/7.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE). (1928). 28/Teşrinevvel/l927 Umumî Nüfus Tahriri Vilayet, Kaza, Şehir ve Köyler İtibariyle Türkiye Nüfusu. Ankara: Merkezî İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından 3.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE). (1995). GAP İl İstatistikleri 1950-1994. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.

Devlet Su İşleri 15. Bölge Müdürlüğü. (2023). YAS Kuyusu İstatistikleri.

Diamond, J. (2020). Üçüncü Şempanze; İnsan Türünün Evrimi ve Geleceği. (Çev. Çağatay Tarhan). İstanbul: Pegasus Yayınları.

Dinler, Z. (2008). Tarım Ekonomisi. (6. Basım). Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

Dizdar, M.Y. (2003). Türkiye'nin Toprak Kaynakları. Ankara: TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Teknik Yayınlar Dizisi No: 2.

Doğan, A. (2010). Kırsal Kalkınma, Yaklaşımlar ve Türkiye Deneyimi. Ankara: Palme Yayıncılık.

Doğanay, S. ve Yanar, M. (2023). Güney Doğu Anadolu Bölgesi Sığırcılık İşletmelerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı: Şanlıurfa İli Merkez Eyyübiye İlçesi Örneği. Palandöken Journal of Animal Sciences Technology and Economics, 2(1), 13-21.

Erinç, S. (1953). Doğu Anadolu Coğrafyası. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No.572, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları No. 15.

Ertaş, N. (2022). Yapağı-Kıl Potansiyelinin TRB2 Bölgesinde İncelenmesi, Doğu Coğrafya Dergisi, 27(48), 19-36.

Ertaş, N. (2023a). Üretim, Tüketim ve Pazarlama Yönleriyle Geçmişten Günümüze Dünya Kırmızı Et Piyasasında Türkiye'nin Yeri, International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), 8(46), 2191-2214.

Ertaş, N. (2023b). Türkiye'de Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvancılık. İstanbul: Nobel Yayıncılık.

Ertaş, N. (2023c). A Research on Beekeeping Sector in Şemdinli. Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute, 60, (14-30).

Eryılmaz, B. ve Tuncer, A. (2013). Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Bölgesel Kalkınma Politikaları: Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye Uygulaması, Akademik İncelemeler Dergisi, (8)1, 165-189.

FAO (FAOSTAT) (2019-2022). (Food and Agriculture Organization of the United Nations), http://www.fao.org/faostat/en/

FAO. (2021-2022). Statistical Yearbook (World Food and Agriculture) https://www.fao.org/3/cc2211en/cc2211en.pdf

Felius, M., Beerling, M. L., Buchanan, D. S., Theunissen, B., Koolmees, P. A. ve Lenstra, J. A. (2014). On the History of Cattle Genetic Resources. Diversity, 6(4), 705-750.

Flannery, K. V. (1973). The Origins of Agriculture, Annual Review of Anthropology, 2(1), 271-310.

GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı. (2022). Güneydoğu Anadolu Projesi Son Durum (2021), http://yayin.gap.gov.tr/pdf-view/web/index.php?Dosya=3f8ab633d0

GAP Eylem Planı Güneydoğu Anadolu Projesi'ne Genel Bakış. (2012). http://yayin.gap.gov.tr/pdf-view/web/index.php?Dosya=80dd75dcaf

Garipağaoğlu, N. (2017). Bölge Planlama ve Türkiye'de Mekânsal Planlama Yaklaşımları. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Günlü, A. ve Alaşahan, S. (2010). Türkiye'de Keçi Yetiştiriciliği Ve Geleceği Üzerine Bazı Değerlendirmeler. Veteriner Hekimler Derneği Dergisi, 81(2), 15-20.

Güran, T. (1997). Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri (1909, 1913, 1914). Tarihi İstatistikler Dizisi, Cilt 3. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.

İzbırak, R. (1996). Türkiye I. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Kapaklı, K. (2013). Haleb Vilayet Salnâmelerinde Urfa Sancağı 1303-1326 (1886-1908), Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları.

Kaplan, E. (2018). Güneydoğu Anadolu Bölgesi Şanlıurfa Yöresinde Büyükbaş Hayvan Barınaklarının Yapısal Yönden Araştırılması ve Geliştirilmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa.

Karaağaç, A., Bilgiç, A. ve Çukur, Ü. (2006). Şanlıurfa Tarım Master Planı. Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü.

Kaymakçı, M. ve Engindeniz, S., (2010). Türkiye Keçi Yetiştiriciliği; Sorunlar ve Teknik Ekonomik Çözümler. Ulusal Keçicilik Kongresi, 24 Haziran 2010, 1-25.

Keleş, R. (2021). Kentbilim Terimleri Sözlüğü (3. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Keleş, R. ve Mengi, A. (2023). Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları (2. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Kesenkaş, H., Dinkçi, N., Kınık, Ö., Gönç, S. ve Ender, G. (2010). Saanen Keçisi Sütünün Genel Özellikleri. Akademik Gıda, 8(2), 45-49.

Kılıç, T. (2014). Karacadağ'da Göçebe Hayvancılık ve Göçerler. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24(2), 1-12.

Komisyon. (1984). Yurt Ansiklopedisi. Türkiye, İl İl; Dünü, Bugünü, Yarını. 10.Cilt. Tekirdağ-Zonguldak. İstanbul: Anadolu Yayıncılık.

Komisyon. (1984). Yurt Ansiklopedisi. 11.Cilt. Türkiye Genel. Türkiye, İl İl; Dünü, Bugünü, Yarını. İstanbul: Anadolu Yayıncılık.

Koncagül, S., Akça, N., Vural, M.E., Karatas, A. ve Bingöl, M. (2012). Zom Koyunlarının Morfolojik Özellikleri. Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 18(5). 829-837.

Kopar, M. (2015). Tarihin Derinliklerinden Günümüze Şanlıurfa. Fırat'tan Volga'ya Medeniyetler Köprüsü. (Ed: Ramilya Yarullina Yıldırım). Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Yayınları, Yayın no:13.

Koşum, N. ve Taşkın, T. (2019). Türkiye Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Yapısal Özellikleri ve Sorunları. Türkiye'de Geçmişten Günümüze Tarım Politikaları ve Ekonomisi. (Ed: Bekir Pakdemirli, Banu Yücel, Nedim Koşum, Zülfikar Bayraktar). Ankara: Akçağ Yayıncılık.

Koyuncu, M. (2019). Koyun Yetiştiriciliği. Bursa: Dora yayıncılık.

Kurtoğlu, S. ve Uzundumlu, A.S. (2022). 2021-2025 Yılları Arasında Dünya Geneli Bal Üretim Tahminleri. Arı ve Arıcılık. (Ed: Yaşar Erdoğan ve Y. Yasin Yılmaz). Ankara. İksad Yayıncılık.

Leonard W. R., Snodgrass J. J. ve Robertson M. L. (2007). Effects of Brain Evolution on Human Nutrition And Metabolism. Annu Rev Nutr. 27, 311-27.

Ma, V., Qiu, H. ve Rahut, D. B. ve (2022). Rural Development in the Digital Age: Does Information and Communication Technology Adoption Contribute to Credit Access and Income Growth in Rural China. Review of Development Economics. 27(3), 1421-1444.

Mazoyer, M. ve Roudart, L. (2006). A History of World Agriculture: From the Neolithic Age to the Current Crisis. (Translated by James H. Membrez). London: NYU Press.

Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM) (2023). https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?k=A&m=SANLIURFA

Muhtar, E.A., Abdillah, A., Widianingsih, I. ve Adikancana, Q. M. (2023). Smart Villages, Rural Development and Community Vulnerability in Indonesia: A Bibliometric Analysis. Cogent Social Sciences. 9, 1-25.

Notroff, J., Dietrich, O., Peters, J., Pöllath, N. ve Köksal Schmidt, Ç. (2015). Uygarlığın Doğuşunda Neolitik Şölenlerin İzleri. Göbekli Tepe- Dünyanın En Eski Tapınım Alanı ve Besin Üretiminin Başlangıcı, Aktüel Arkeoloji Dergisi, 46, 28-43.

Öz, E. (2014). Kültepe Metinleri Işığında Eski Anadolu'da Tarım ve Hayvancılık. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Özel, R., Binici, T., Sevinç, M. R., Asoğlu, V., Kaya, K., Sevinç, G. ve Şit, M. (2014). Şanlıurfa Süt Sığırcılığı İşletme Sahiplerinin; Sektörel Memnuniyetleri, Sorunları ve Beklentileri, Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi, 18(3), 13-20.

Özkan, M. (2006). Hayvan Coğrafyası. (3. Baskı). Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.

Pamuk, Ş. (2005). Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi; 1500-1914 (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Rasmussen, R.K. (2010). Agriculture in History. Volume 1. Prohistory-1747. Canada: Salem Press.

Sakal, M. ve Demirhan, H. (2014). Türkiye'de Bölgesel Kalkınma ve Teşvik Politikaları. Bölgesel Politikalar Eksenindeki Değişim Sürecinde Türkiye'de İzlenen Bölgesel Kalkınma Politikalarının Analizi. (Ed: Mine Nur Bozdoğan). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Sarıca, M., Çağlak, S., Oğuzhan, E., Özkan, İ., Kılıç, F. ve Tok, S. (2016). Türkiye Etlik Piliç Ebeveynleri Islah Projesi, Ulusal Kümes Hayvanları Kongresi, 5-8 Ekim 2016, 29-40.

Saygın, D. (2019). Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkın Ajansları. Fransa'da Bölgesel Kalkınma Ajansları. (Ed: Didem Saygın ve Mesut Savrul). İstanbul: Beta Yayın ve Dağıtım.

Sayılı, M., Esengün, K., Kayım, M. ve Akça, H., (1999). Tokat-Merkez İlçede Balık Tüketimini Etkileyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi. GOÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, 16(1), 9-28.

Schmidt, K. (2010). Göbekli Tepe – the Stone Age Sanctuaries. New Results of Ongoing Excavations With a Special Focus on Sculptures and High Reliefs, Documenta Praehistorica XXXVII, 239-256.

Scott, A. J. ve Storper, M. (1990). Regional Devlopment Reconsidered. Los Angeles: Lewis Center for Regional Policy Studies University of California, Working Paper No. 1.

Scott, J. C. (2017). Against The Grain: A Deep History Of The Earliest States. New Haven: Yale University Press.

Sepetçioğlu, M.Y., Yenigün, K., Gerger, R. ve Gülağacı Yılmaz, R. S. (2010). Şanlıurfa-Suruç Ovası Sulama Projesi, e-Journal of New World Sciences Academy, 5(4), 713-731.

Sevinç, G., Binici, T. ve Sevinç, M.R. (2016). Şanlıurfa Kırsalında Yoksulların Tarımsal Faaliyetlerinin Örgütlendirilmesi ve Sonuçları. Süleyman Demirel Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, XII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 25-27 Mayıs 2016, 1935-1942.

Şahin, C. (2005). Türkiye Fiziki Coğrafyası (4. Baskı). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Şahin, M. S. (2022). Türkiye'de Kırsal Kalkınma Yönetimi. Konya: Çizgi Kitabevi.

Şahinalp, M.S. (1998). Harran Ovası ve Yakın Çevresinin Coğrafi Etüdü ve Planlaması (Yayınlanmamış Yüksek Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Şahinalp, M.S. (2005). Şanlıurfa Şehrinin Kuruluş ve Gelişmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Şahinalp, M.S. (2006). Şanlıurfa Şehri'nin Kuruluşuna Etki Eden Etmenler, Coğrafi Bilimler Dergisi, 4(1), 105-127.

Şanlıurfa İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. (2023).

Tarım Bakanlığı (TB). (1972). Türkiye Hayvancılığı. Lalahan: Zootekni Araştırma Enstitüsü Yet. Den. Çiftl. Basım Serisi.

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) Şanlıurfa İl Koordinatörlüğü. (2023).

Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB).

Tekeli, İ. (2011). Türkiye'de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Thornton, P. K. (2010). Livestock Production: Recent Trends, Future Prospects. Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences, 365, 2853-2867.

Turan, İ. (1989). Kırsal Kalkınma Sürecinde Köyler, Köy Örgütleri ve Devlet. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 3540.

Turfan, M. (1981). Atatürk Barajı ve Hidroelektrik Santralı, Türkiye Mühendislik Haberleri, 297, 3-15.

Tümertekin, E. (1994). Ekonomik Coğrafya, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (1932). 1929-1932 Hayvanat İstatistiği, İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatından, Sayı 18, Ankara: Marifet Matbaası.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (1938). 1929-1937 Hayvanlar İstatistiği, İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatından, Sayı: 124, Ankara: Receb Ulusoğlu Matbaası.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (1942). 1939-1940 Hayvanlar İstatistiği, İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatından, Sayı: 174, Ankara: Hüsnütabiat Basımevi.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (1946). 1940-1944 Hayvanlar İstatistiği, İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatından, Sayı: 223, Ankara: Hüsnütabiat Basımevi.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (1963). 1959-1961 Zirai Bünye ve İstihsal, Yayın No: 445, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (1968). 1964-1966 Tarımsal Yapı ve Üretim, Yayın No: 539, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (1971). 1967-1969 Tarımsal Yapı ve Üretim, Yayın No: 636, Ankara. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (1975). 1970-1972 Tarımsal Yapı ve Üretim, Yayın No: 725, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (1978). 1973-1975 Tarımsal Yapı ve Üretim, Yayın No: 827, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (1979). 1976-1978 Tarımsal Yapı ve Üretim, Yayın No: 895, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2023). 1923-2022 İstatistik Göstergeler, Ankara: Yayın No: 4677,

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2023). MEDAS: https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023a). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023b). Bitkisel Üretim İstatistikleri.

Uçuk, M. Ç., Bıkmaz, A. Ç., Sevilmiş, U., Hızlı, H. ve Ayşe, I. (2018). Yerli Güney Sarısı Sığır Irkının Adana İli ve İlçelerindeki Mevcut Durumu. International Journal of Eastern Mediterranean Agricultural Research, 1(2), 91-103.

Ünsaldı, L. (2009). Dünya Tarım Tarihi, Neolitik Çağdan Günümüzdeki Krize (Histoire Des Agricultures Du Monde). Ankara: Epos Yayınları.

Yetmen, H. (2020). Türkiye İklimi, İstanbul: Kriter Yayınevi.

Yılmaz, E. ve Pulatsü, S. (2019). Fishermen Socio-Economic Structure of the Inland Fishing Grounds in the Provinces of Isparta and Manisa, Comu Journal Of Marine and Fisheries, 1(2), 90-101.

Yücel, T. (1987). Türkiye Coğrafyası, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

URL 1: https://bolge15.dsi.gov.tr/Sayfa/Detay/803

URL 2: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/201212061.htm?utm_source=aposto#:~:text=

URL 3: https://www.harita.gov.tr/urun/il-ve-ilce-yuz-olcumleri/176

URL 4: https://sanliurfa.tarimorman.gov.tr/

URL 5: https://www.esk.gov.tr/tr/10887/holsteın-sıgır-ırkı-sıyah-alaca

URL 6: https://www.veteriner.cc/sigir/gak.asp

TARIM BİLİM TARİHİ
Yeşil Aydınlanma

Prof. Dr. İsmail Güvenç

nobel

Tarım Bilim Tarihi
-Yeşil Aydınlanma-
Prof. Dr. İsmail Güvenç

Yayın No.: 5141
Beşeri Bilimler No.: 547
ISBN: 978-625-397-881-5
E-ISBN: 978-625-397-882-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seda Polat -sedapolat@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Güvenç, İsmail.
Tarım Bilim Tarihi -Yeşil Aydınlanma- / İsmail Güvenç
1. Basım, XII + 298 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-881-5
E-ISBN: 978-625-397-882-2
1. Tarım 2. Bilim 3. Tarım Bilim Tarihi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **v**

BÖLÜM 1:
GELECEĞİN İNŞASI İÇİN GEÇMİŞ **1**

Beyaz Adamın Mısırı Neden Çok? 1
Tarih Bilinci 2
Tarım ve Bilim Tarihi 3
Tarımın Geçtiği Dönemler 6
1- Erken Dönem 7
2- Tarımın Başlaması 8
3- Geleneksel Tarım Dönemi 9
4- Modern Tarım Dönemi 10
Bilim Tarihini Niçin Okumalı? 12
Okuma Parçası 14
Bilimsel Devrim nedir? 14

BÖLÜM 2:
TARIMIN BAŞLAMASI: BİRİNCİ TARIM DEVRİMİ **17**

En Önemli Gelişme 17
Tarih Öncesi 18
Avcılık-toplayıcılık 18
Birinci Tarım Devrimi 20
Neolitik Devrim 20
Tarıma Geçme Nedenleri 21
İlk Çiftçilik: Evcilleştirme 23
Tarım Aletlerinin Geliştirilmesi 25
Neden Geciktiler? 28
Tarıma Geçilen Merkezler 29
Tarımın Coğrafi Genişlemesi 32
Tarım Devriminin Değerlendirilmesi 33
Okuma Parçası 37
Bilimsel Eleştiri 37

BÖLÜM 3:
İLK ÇAĞ'DA TARIM 39
Yaşam Sabandadır 39
Sümer Çiftçi Almanağı 41
İlk Çağ'da Tarımın Genel Durumu 44
Farklı Coğrafyalarda Tarım 45
İlk Çağ'da Tarım Metinleri 50
İlk Çağ'da Etkili Düşünceler 51
Kozmoloji Tasavvuru 51
Animizm 53
Dört Unsur Teorisi 54
Büyük Varlık Zinciri Düşüncesi 55
Abiyogenez (Canlıların Kökeni) Hipotezi 57
Okuma Parçası 58
Toplumlar Neden Değişir? 58

BÖLÜM 4:
ORTA ÇAĞ'DA TARIM BİLİMİ 61
Akan Nehir 61
Endülüs'ten Doğan Güneş 62
Tarım Bilimine Müslümanların Katkısı 63
Erken (Tercüme) Dönem (VII-IX Yüzyıl) 65
Telif Eserler Dönemi (IX-XII. Yüzyıl) 65
Batının Yükselişi 71
Dönemin Düşünce Yapısı ve Değerlendirme 72
Endülüs'te Tarım Bilimi Neden Gelişti? 74
Okuma Parçası 76
Osmanlı'da Hangi Sebzeler Tüketilirdi? 76

BÖLÜM 5:
ORTA ÇAĞ'DA TARIM BİLİMİ (ÇAĞINI AYDINLATANLAR METİNLER) 79
Çiftçilik (Felahatname) 79
Sahnede Kalanlar 81
ibn Avvam'ın Felāḥat-Nāme'sı 81
Eserin İçeriği 83
Folklorik Yaklaşımlar 85
Eserin Değerlendirilmesi 88

Ali Kuşizade'nin Felahat-Namesi 89
Eserin İçeriği 90
Folklorik Unsurlar 90
Revnak-ı Bustan (Bahçenin Işıltısı) 91
Eserin İçeriği 92
Kemânî'nin (Pehlivan) Felahat-Namesi 93
Eserin İçeriği 94
Folklorik/Astrolojik Yaklaşımlar 96
Hüseyin Kazım'ın Ziraat Dersleri 97
Modern Bir Tarım Kitabı 98
Orta Çağ Tarım Metinlerinin Değerlendirilmesi 98
Okuma Parçası 101
Tarihten Bugüne Yazılı Tarım Kaynakları 101

BÖLÜM 6:
OSMANLI DEVLETİ'NDE TARIM 103

Giriş 103
Orta Çağ'da Osmanlı Devleti'nde Tarım 104
Osmanlı Tarımsal yapısı 104
Osmanlı'da Tarım Araçları ve Teknikleri 105
Toprak ve Tarım Düzeni 108
Yakın Çağ'da Osmanlı Devleti'nde Tarım 110
Toprak Düzeninin Değişmesi 110
Tarımsal Yapıda Değişmeler 110
Tarımda Teknolojik Yenilenme 111
Tarımda Makineleşmeyi Teşvik Edici Faktörler 112
Tarımda Makineleşmeyi Olumsuz Etkileyen Faktörler 115
Makineleşme Çabalarının Değerlendirilmesi 118
Türkiye Cumhuriyet Dönemi 121
Okuma Parçası 126
Osmanlı'da Hangi Meyveler Tüketilirdi? 126

BÖLÜM 7:
BİLİM DEVRİMİ: NEDEN VE NASIL? 129

Giriş 129
Yeniden Doğuş: Rönesans ve Reform 129

Rönesans (14-16. yy.) 129
Rönesans'ın Doğuşu 130
Reform 132
Bilimsel Devrim 133
Bilimsel Devrimlerin Yapısı 133
Bilim Devrimi 139
Yöntem 140
İbn-i Heysem: Gerçeği Bulmanın Yolu 141
Bacon: Yeni yöntem 143
Descartes: Yöntem Üzerine Konuşma 146
Soru(n)lar ve Değerlendirme 148
Bilimin Değişmesi: Devrim mi Evrim mi? 148
Bilimsel Bilgi Neden/Nasıl değişir? 149
Bilim Avrupa'da Neden Yükseldi? 150
Okuma Parçası 152
Skolastik Düşünce Nedir? 152

BÖLÜM 8:
PARADİGMANIN İFLASI VE BÜYÜK YENİLENME 155

Teorik Temel 155
Canlıların Bilimsel Sınıflandırılması 156
Canlıların Kökeninin Keşfi 158
Abiyogenez ya da Biyogenez 158
Mikro Dünyanın Keşfi 160
Mikroskobun Keşfi 160
Hastalıkların Nedeni 162
Bitkinin Doğasının Keşfi 163
Bitki Anatomi 163
Fotosentezin Keşfi: Su ve Havada Bir Şey Olmalı 165
Solunum 167
Bitki Besleme ve Gübreleme 169
Bitkilerin nasıl beslenmektedir? 169
Bitki Besin Elementlerinin Keşfi 171
Gübre Üretiminin Gelişmesi 174
SULAMA 175
Suyu Bitkiye Getirme 175

Damla sulama 180
Genetik: Kalıtımın Keşfi 181
Kromozomların Keşfi 181
Bezelyeler Neden Sarı? 182
Tarımsal Teknoloji 186
Giriş 186
El Aletleri Teknolojisi Dönemi 187
Çeki Hayvanları Teknolojisi Dönemi 189
Mekanik Güç Teknolojisi Dönemi 192
Traktör 193
Tarım Teknolojindeki Gelişmenin etkileri 194
Diğer Önemli Yenilikler 196
Hormonların Keşfi 196
Yeni Muhafaza Yöntemleri 197
Örtüaltı Yetiştiriciliği ve Hidroponik 198
Okuma Parçası 200
Kurban 200

BÖLÜM 9
İKİNCİ TARIM DEVRİMİ: TARIMA DAYALI EKONOMİK KALKINMA 203

Giriş 203
TARIMA DAYALI EKONOMİK KALKINMA MODELİ 204
Tarım Sektörünün Katkıları 205
Kalkınmada Üç Sektör Teorisi 206
Tarıma Dayalı Kalkınma Mümkün mü? 207
Türkiye Tarımla Kalkınabilir mi? 209
İKİNCİ TARIM DEVRİMİ 210
Önemli Yenilikler 211
Toprak Düzeni 211
Ulusal Pazarı Kurulması 212
Teknolojik Yenilenme 213
Üretim Sürecinin İyileştirilmesi 214
İngiltere Tarımla mı Kalkındı? 215
ULUSLARIN YÜKSELMESİ 216
Az Gelişmişliğin Nedenleri 217
İnsan Sermayesi 218

Okuma Parçası 220
Dünya Gıda Günü 220

BÖLÜM 10:
ÜÇÜNCÜ TARIM DEVRİMİ (YEŞİL DEVRİM VE TARIMSAL BİYOTEKNOLOJİ) 223

Yeşil Devrim 223
Tarımsal Biyoteknolojisi 228
Islah: Genlerin Keşfi 228
Modern Bitki Islahı 229
Genetikten Mühendisliğe 231
Biyoteknoloji 234
Transgenik Bitkiler 236
Son Söz: Gıda Güvencesi 240
Okuma Parçası 241
Tarımsal Biyoteknoloji 241

BÖLÜM 11
BİLİMİN TEMEL İLKELERİ VE AYDINLANMA 243

Bilimin Temel İlkeleri 243
Bilimin Tanımı 243
Bilimin Ölçütü ve Özellikleri 247
Bilimin Temel Ölçütleri 248
Bilimin Özellikleri 249
Bilimsel Yöntem 251
Bilimin Değeri Nedir 253
Aydınlanma 254
Aydınlanma Felsefesinin İlkeleri 257
Okuma Parçası 260
Aydınlanma Felsefesi 260

NOTLAR 263
SÖZLÜK 287
KAYNAKLAR 291
YAZARIN ÖZ GEÇMİŞİ 297

KAYNAKLAR

Adıvar, A.A., 1982. Osmanlı Türklerinde İlim. Remzi Kitapevi, İstanbul, S: 243.

Akın E. ve Esgici R., 2015. Eski Çağda Tarım Aletleri. Tarım Makinaları Bilimi Dergisi, 11 (1), 33-37.

Akyol T. 2010. Bilim ve Yanılgı. Doğan Kitap, İstanbul, S: 376.

A.M. 20211, Agricultural machinery Wikipedia https://en.wikipedia.org/wiki/ Agricultural_machinery#History. 21.8.21.

A.M.İ. 2021. Agricultural machinery industry, Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/ Agricultural_machinery_industry. 22.08.21

Abiha B:C. 2018. Mitolojiden İnsana Dört Unsur Üzerine Bir İnceleme. BENGİ Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, Cilt: 2018 Sayı: 1, S: 38-56.

Acemoğlu D. ve Robinson 2013. Ulusların Düşüşü. Doğan Kitap, S: 485.

Aktın K ve Dilek D.2016. Okul Öncesi Dönemde Kronolojik Düşünme: Bir Durum Çalışması Sakarya University Journal of Education, 6, (3): 129-144.

Anlı Ö.F. 2018. Yöntemini Arayan Düşünce: Francis Bacon. https://bilimveutopya.com.tr/yontemini-arayan-dusunce-francis-bacon. 24.07.21. ET: 25.4.22

Arıkan Y. 2014. Yöntem Üzerine Konuşma (Kitap Özeti). İdarecinin Sesi Dergisi, S: 76-79 http://www.tid.web.tr/kurumlar/tid.web.tr/tid/%C4%B0darecinin%20Sesi/187/yaseminarikan.pdf

Arslan A., 2005. Felsefeye Giriş. Adres Yayınları, Ankara, S: 338.

Atçeken İ.H. 2005. Endülüs'ün Fetih Süreciyle İlgili Farklı Görüşlere Eleştirel Bir Yaklaşım. Cilt: 19 Sayı: 19, s: 17-30.

Aydın M.B.Z. 2013. Kitâbü'l-Filâha'da Gök Cisimleri-Tarım İlişkisi. ACTA TURCICA (www.actaturcica.com), Yıl 5, (1):-

Aydın, M. B. Z. 2011. İbn Avvam Terceme-i Kitâbü'l-Filâha (Ziraat Kısmı); Çeviri metin – İnceleme - Sözlük, Mütercim: Muhammed b. Mustafa b. Lutfullah, Kitabevi, İstanbul 2011.

Aydınlanma nedir, file:///C:/Users/%C4%B0smail%20G%C3%BCven%C3%A7/Documents/Tar%C4%B1m%20Bilim%20Tarihi%202.2.2022/Kaynaklar/aydinlanma_nedir_kant.pdf. ET: 18.07.2023.

Aydınlanma, https://tr.wikipedia.org/wiki/Ayd%C4%B1nlanma_%C3%87a%C4%9F%C4%B1, ET: 18.07.2023.

Aytaç A., 2012. 16. Yüzyıla Ait Bir Tarım Metni: Kitábü'l–Felához. U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 13, Sayı: 23, (2): 199-217.

Bahadır O., 2019. Michel Rival; Les grandes experiences scientifiques, Editions du Seuil, Paris 1996, s. 108.

Balay R., 2004. Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37, (2): 61-82.

Baskıcı M. 2003. Osmanlı Tarımında Makineleşme: 1870-1914. S.B.F. Dergisi, 58 (58): 1-25.

Begovic A.İ. 2015. Doğu Batı Arasında İslam. S. 371.

Bilbaşar K. 2022. Güzel Yazılar-Hikâyeler (Kurban Başlıklı Öykü) TDK Yayınları.

Bilimsel sınıflandırma, https://tr.wikipedia.org/wiki/Bilimsel_s%C4%B1n%C4%B1fland%C4%B1rma.

Bilimsel_devrim, https://tr.wikipedia.org/wiki/Bilimsel_devrim. 17.07.2023.

BilimTarihi, https://tr.wikipedia.org/wiki/Bilim_tarihi). 17.07.2023.

Birûni https://tr.wikipedia.org/wiki/Bir%C3%BBni. ET: 17.07.2023.

Biyoloji Tarihi https://tr.wikipedia.org/wiki/Biyoloji_tarihi#:~:text=Her%20ne%20kadar%20biyoloji%20kavram%C4%B1,tarihine%20ve%20do%C4%9Fa%20tarihine%20dayan maktad%C4%B1r. ET: 29.08.2022

Biyoteknoloji, https://tr.wikipedia.org/wiki/Biyoteknoloji. ET: 3.07.2023.

Bolay S.H., 1997. Felsefi doktrinler ve Terimler Sözlüğü. Ankara, AkçağYayınları No: 182, S: 541.

Borlaug, http://www.agbioworld.org/biotech-info/topics/borlaug/borlaug-green.html. ET. 28.06.21

Büyük Varlık Zinciri, https://en.wikipedia.org/wiki/Great_chain_of_being. ET: 13.07.2023.

Cankaya M. ve Çelik D. 2013. Cumhuriyet Dönemi'nde Tarım Alet ve Makineleri Teknolojileri, Demir Çelik Üretim Teknolojileri ve Demir Yolu Teknolojilerine Kısa Bir Bakış. Dört Öge, 3: S:139-164

Canlıların sınıflandırılması, https://www.egitimsistem.com/canlilari-siniflandirmak-ne-gibi-kolayliklar-saglayabilir-61086h.htm. E.T.: 30.07.2023.

Cassianus Bassus, https://en.wikipedia.org/wiki/Cassianus_Bassus. ET.1.6.21.

Cato, https://tr.wikipedia.org/wiki/Marcus_Porcius_Cato. ET: 23.07.2023

Columella, https://tr.wikipedia.org/wiki/Lucius_Junius_Moderatus_Columella. ET:24.11.21)

Çetiner S., Türkiye ve Dünyada Tarımsal Biyoteknoloji ve Gıda Güvencesi: Sorunlar ve Öneriler. Sabancı Üni., Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi Tuzla, İstanbul. https://www.ino vasyon.org/images/makaleler/sizdenBize/S.Cetiner.Inovasyon.org.pdf. E.T.: 30.07.2023.

Çin, https://arkeofili.com/gec-neolitikte-guneydogu-cinde-tarim-nasildi/. ET: 11.08.2023

Çüçen A.K. 2017. Bilim Felsefesine Giriş. Sentez Yayıncılık, İstanbul, S: 304.

Descartes https://tr.wikipedia.org/wiki/Ren%C3%A9_Descartes ET: 18.08.21.

Diamond J. 2004. Tüfek, Mikrop ve Çelik: İnsan Topluluklarının Yazgıları, Ankara, Pegasus Yayınları, S. 610.

Direk, M. 2010. Tarım Tarihi ve Deontoloji, Konya, Eğitim Akademi Yayınları. S: 160.

DNA, https://tr.wikipedia.org/wiki/DNA. ET: 3.07.2023.

Doğan B.B. 2012. Tarım Ekonomisi ve Tarımsal Politikalar: İktisadi Kalkınmada Tarım Sektörünün Rolü (Bölüm 2). AÜ Yayınını No: 2717, S: 18-54.

Doğan Z., Arslan S. Berkman AN., 2015. Türkiye'de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Yıl: Ocak 2015 Cilt-Sayı: 8 (1): 29-41.

Draman H. 2001. Orijinal Bir Osmanlı Tarım Eseri: Kitab-I Revnak-I Bustan Üzerine Bazı Notlar. Osmanlı Dunyasında Bilim Ve Egıtım Milletlerarası Kongresi Tebliğleri, İstanbul 12-15 Nisan 1999, Derleyen: Hidayet Yavuz Nuhoğlu.- İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 2001, İstanbul, S. 400-415.

Drip_irrigation https://en.wikipedia.org/wiki/Drip_irrigation#:~:text=The%20first%20experimental%20system%20of,practical%20surface%20drip%20irrigation%20emitter. ET: 5.7.22

Endülüs Emevî Devleti; https://tr.wikipedia.org/wiki/End%C3%BCl%C3%BCs_Emev%C3%AE_Devleti, ET: 13.07.2023

Ercilasun A. B. 2022. Çin kaynaklarında Türk https://www.yenicaggazetesi.com.tr/cin-kaynaklarinda-turk-544319h.htm. ET: 22 Mayıs 2022.

Ergene A.1993. Toprak Biliminin Esasları. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayını, No: 586, S: 560.

Erişti S.D., 2008. Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Ölçme Değerlendirme (1. Bölüm). Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1835.

First Farmers https://www.slideshare.net/aapgar0/first-farmers-9373085. ET: 5.06.2021

Fotosentez https://tr.wikipedia.org/wiki/Fotosentez#:~:text=%C4%B0lk%20kez%201771%20y%C4%B1l%C4%B1nda%20Joseph,Fotosentezde%20klorofilin%20%C3%B6nemini%20vurgulam%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r. ET: 13.07.2023.

Francis_Bacon, https://tr.wikipedia.org/wiki/Francis_Bacon. 24.07.21

Genç M. 2020. Hayvanlardan Tanrılara Sapiens. (Kitap İnceleme) https://muasirgenc.com/hayvanlardan-tanrilara-sapiens/. ET: 20.07.2021

Genetik, https://tr.wikipedia.org/wiki/Genetik_m%C3%BChendisli%C4%9Fi. ET: 3.07.2023.

Günay C. A., 2019. Francesco Redi'nin Biyogenez Deneyi. ALKÜ Fen Bilimleri Dergisi 2019, 1(3): 144-147.

Güran T., 1998. 19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı. İstanbul, s. 238

Güran T., 2008. İktisat Tarihi. Anadolu Üniversitesi Yayını NO: 1577, S: 190.

Güvenç İ., 2016. Üniversite: Bir Üniversitenin Kuruluş Sancıları. S: 339.

Han E., 2004. İktisadi Kalkınma ve Büyüme. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1575, S: 319.

Harari Y.N., 2012. Sapiens: Hayvanlardan Tanrılara-İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi, S: 411

Herrera, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gabriel_Alonso_de_Herrera_(1513)_Obra_de_agricultura.png). ET: 13.07.2023

Hill, https://en.wikipedia.org/wiki/Robin_Hill_(biochemist). ET: 13.07.2023

History of fertilizer, *https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_fertilizer.* 28.03.2022

Hizmetli M., 2016. Endülüs Müslümanlarının Avrupa Tarım Literatürüne Katkılarına Bir Örnek: İbnü'l-Avvam'ın Kitabü'l-Filâha Adlı Eseri Ve Tarihi Değeri. Uluslararası Edebiyat Ve Toplum Sempozyumu, 28-30 Nisan 2016.

Humus Teorisi, https://www.allgrow.se/tr/more_info/liebig_humusteorin_tr.shtml#:~:text=Albrecht%20Thaer%20ad%C4%B1nda%20bir%20Alman,bir%20d%C3%B6ng%C3%BCn%C3%BCn%20par%C3%A7as%C4%B1%20oldugu%20iddas%C4%B1d%C4%B1r. ET: 31.07.2021.

Hüseyin Kasım 1910. Bağcılık.

Imre Lakatos, https://tr.wikipedia.org/wiki/Imre_Lakatos. E.T,: 20.08.2023.

İsbili, TDV https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-haccac-el-isbili. ET: 13.07.2023.

İslam, https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0slam. ET: 13.07.2023.

İzgi C. 1994. Ebü'l-Hayr El-İşbîlî. TDV İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/ebul-hayr-el-isbili. ET: 1.6.21

İzgi C. 1999. İbnü'l-Avvâm, TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnul-avvam (01.06.2021).

James Young J. 2017. Damla Sulamanın Tarihçesi https://www.gardenguides.com/83595-history-greenhouses.html.

Jethro Tull 2021. https://en.wikipedia.org/wiki/Jethro_Tull_(agriculturist). 21.08.21

Justus von Liebig, https://en.wikipedia.org/wiki/Justus_von_Liebig. ET: 13.07.2023

Kanat, https://tarihvemedeniyet.org/2009/08/kanat-yeralti-su-arzi-sistemi.html. ET: 13.07.2023.

Karaboğa D.B. 2010. Klasik Dönemde Osmanlı'da Tarım Araçları ve Teknikleri. Diyarbakır Valiliği Dicle Üniversitesi Diyarbakır'da Tarım, Doğa ve Çevre Sempozyumu 1-3 Haziran 2010. Diyarbakır İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Yayınları. Cilt I, S: 418-423.

Kottak, C. P. (2014). Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış. İstanbul: Deki Yayınevi. S: -

Kütük C., 2021. Gübreler ve Gübreleme Teknikleri. https://acikders.ankara.edu.tr/p luginfile.php/92799/mod_resource/content/0/KONU-1.pdf. ET: 29.05.21.

Law of the_minimum https://en.wikipedia.org/wiki/Liebig%27s_law_of_the_minimum. ET: 30.07.2021

Liebig, https://en.wikipedia.org/wiki/Justus_von_Liebig. ET: 30.07.2021

Macionis, J.J. 2015.Sosyoloji. Nobel yayınları, Ankara, S: 689.

Mechanised agriculture 2021. Wikipedia, Mechanised agriculture. https://en.wikipedia.org/wiki/Mechanised_agriculture#History. 21.08.21

Medavar, P.B., 1997. Genç Bilim Adamına Öğütler. TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, No: 5, S: 126.

Mendelin kalıtım kanunları, https://evrimagaci.org/mendel-yasalari-ve-genetik-mendelin-kalitim-kanunlari-mendel-ilkeleri-nelerdir-13627. ET: 13.07.2023.

Mikrobiyoloji, http://www.mikrobiyoloji.org/TR/Genel/BelgeKardes.aspx?F6E10F8892433CFFA79D6F5E6C1B43FF08868BB75A3ED2E2. ET: 13.07.2023

Mikrolit, https://tr.wikipedia.org/wiki/Mikrolit. ET: 13.07.2023

Nasr S.H., 2006. İslam ve Bilim. İnsan Yayınları, İstanbul, S: 263.

Ninurta, https://tr.wikipedia.org/wiki/Ninurta. ET: 13.07.2023.

Organicchemistr, https://archive.org/details/organicchemistry00liebrich/page/46/mode/2up. ET: 30.07.2021

Ortçağ, https://tr.wikipedia.org/wiki/Orta_%C3%87a%C4%9F. ET: 13.07.2023.

Ömer 1922. Bağcılık.

Önler Z. 1995. Revnaḳ-I Būstān: Tarım Üzerine Osmanlıca Bir Eser. Turkologıca 23, S: 121-133.

Öz M., 2023. Osmanlı Klasik Döneminde Tarım. http://yunus.hacettepe.edu.tr/~mehoz/osmanliklasikdonemindetarim.html. ET. 31.07.2021.

Özgen M., vd., Tarım Teknolojilerinde Yeni Yaklaşımlar ve Uygulamalar: Bitki Biyoteknolojisi. S: 1-21.

Özgüven F. 2021. Tarım Makinaları. https://tarimmakinalari.cu.edu.tr/storage/Serdar%20%C3%B6ztekin%20ders%20notu/Tar%C4%B1msal%20Mekanizasyon%201.pdf. ET: 14.09.21

Paradigma, https://tr.wikipedia.org/wiki/Paradigma_de%C4%9Fi%C5%9Fimi. ET: 02.08.2021.

Paul Feyerabend, https://tr.wikipedia.org/wiki/Paul_Feyerabend. E.T,: 20.08.2023.

Photosynthesis http://www.esalq.usp.br/lepse/imgs/conteudo_thumb/Discovery-of-Photosynthesis.pdf. ET: 13.07.2023

Plough https://en.wikipedia.org/wiki/Plough#:~:text=The%20earliest%20ploughs%20with%20a,the%20soil%20to%20the%20side. ET: 13.07.2023.

Reform, https://tr.wikipedia.org/wiki/Reform_(tarih). 17.07.2023.

Respiration, https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-642-94800-8_1. ET: 13.07.2023

Ronan C.A. 2003. Bilim Tarihi. TÜBİTAK Yayınları, (Çeviri) Ankara, S: 611.

Rönesans Ne Zaman Başladı?, http://www.olaganustukanitlar.com/ronesans-ne-zaman-basladi/. 17.07.2023.

Rönesans, https://tr.wikipedia.org/wiki/R%C3%B6nesans. 17.07.2023.

Sabancı A., 2021. Tarım Makinaları: 4. TARIM TRAKTÖRLERİ. https://tarimmakinalari.cu.edu.tr/storage/Serdar%20%C3%B6ztekin%20ders%20notu/Tar%C4%B1msal%20Mekanizasyon%201.pdf. E.T.: 14.09.21.

Scientific_Revolution https://en.wikipedia.org/wiki/Scientific_Revolution#:~:text=The%20Scientific%20Revolution%20was%20a,views%20of%20society%20about%20nature. 17.07.2023.

Sezgin F., 2016. İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi'nden. TİMAŞ, S: 604.

Sickle (Orak) 2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Sickle#:~:text=The%20development%20of%20the%20sickle,(18000%2D8000%20BC). E.T.: 16.06.2022.

Simcha_Blass, https://en.wikipedia.org/wiki/Simcha_Blass. ET: 13.07.2023

Sivas T. 2013.Uygarlık Tarihi. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2265, S: 435.

Solak İ., Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Anadolu'da Meyve ve Sebze Üretimi. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 217-251.

Soydan H. 2020. Tarihten bugüne yazılı tarım kaynakları. Tarım ve Orman Dergisi. Sayı: 257, S: 96-97.

Sözdebilim, https://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%B6zdebilim. E.T,: 20.08.2023.

Species Plantarum, https://tr.wikipedia.org/wiki/Species_Plantarum. ET: 13.07.2023.

Starr S.F. 2021. Kayıp Aydınlanma: Arap Fetihlerinden Timur'a Orta Asya'nın Altın Çağı. (Çeviren: Y.S. İnanç), Kronik Yayınları, İstanbul, S: 682.

Sunar L. 2018. Değişim Sosyolojisi. Kavramlar, Kuramlar ve Yaklaşımlar. Nobel Yayıncılık, S: 344.

Sümerler, https://en.wikipedia.org/wiki/Sumer#Agriculture_and_hunting. ET: 28.03.2022.

Sümerler, https://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCmerler. ET: 13.07.2023

Şaduf, https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eaduf. ET: 13.07.2023.

Şakar S.Ö, 2006. Anadolu Sahasında Yazılmış Bir tarım Eseri: Felehatname. Türk Kültür İnceleme Dergisi, S: 97-120.

Takvim, https://tr.wikipedia.org/wiki/Takvim_es-s%C4%B1hha. ET: 13.07.2023

Taslaman C. 2015 Evrim Teorisi, Felsefe ve Tanrı; S: 472.

TDK, Türk Dil Kurumu Büyük Sözlük. (www.tdk.gov.tr).

Tekeli S. vd., 2021. Bilim Tarihine Giriş. Nobel yayınları, ISBN: 978-605-133-082-2, S: 400.

TOB 2004. Osmanlı'dan Günümüze Tarım ve Tarıma Hizmet Veren Kurumların Teşkilatlanma Süreçleri S: 72 (https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/yayinlar/turkiyede_tarim.pdf. ET: 16.06.2021.)

Tolan, Ö. 2006. Bizans Devletinde Ziraat. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp.), S: 120.

Topdemir H.G. 2000. İbnü'l-Heysem. TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, Cilt 21, S: 82-87. (https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnul-heysem).

TÜBA 2023. http://terim.tuba.gov.tr/. ET: 18.07.2023.

Tüfek ve Mikrop, https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCfek,_Mikrop_ve_%C3%87elik

Unan F., 2010. Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji 2010, Nobel yayın dağıtım. S: 77-89.

Uzunkaya U. 2013. Felāḥat-Nāme (İnceleme-Metin-Dizin). Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, S. 774.

Vafid. TDV, https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-vafid. ET: 13.07.2023.

Van neil, https://en.wikipedia.org/wiki/C._B._van_Niel. ET: 06.09.2022.

Vindonius Anatolius, https://en.wikipedia.org/wiki/Vindonius_Anatolius. ET: 23.07.2023

W.G.E. 2022. Wikipedia, Waterloo Gasoline Engine Company. https://en.wikipedia.org/wiki/Waterloo_Gasoline_Engine_Company. ET: 15.06.2022.

Wang, J., Chen, X., Zhang, G., Zhang, G., & Wu, Y. 2022. The history of agriculture in the mountainous areas of the lower Yangtze River since the late Neolithic. Frontiers of Earth Science, 1-10. Earth Sci. 2022, 16, (3): 809-818.

Watson A.M. 2021, ZİRAAT. TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/ziraat. ET: 01.06.2021.

Yaşar, Ş. 1998. Çağdaş Bilim Anlayışı. Anadolu Üniversitesi, http://w2.anadolu.edu.tr/aos/kitap/IOLTP/1268/unite09.pdf. ET: 13.07.2023.

Yavuz F. Ve Çağlayan T. 2005. Türkiye'de Tarım: Türkiye Tarımının Tarihi (s.1-8). Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, S: 243.

Yazılı Tarım Kaynakları, http://www.turktarim.gov.tr/Haber/411/tarihten-bugune-yazili-tarim-kaynaklari. ET: 27.06.21

Yeşil Devrim, https://tr.wikipedia.org/wiki/Ye%C5%9Fil_Devrim. ET: 28.06.2021

Yıldırım C., 2001. Bilimin Öncüleri. TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları No: 9, S: 218.

Yıldırımsal K., 2021. Sümerlerde Çiftçinin El Kitabı. https://www.turkishnews.com/tr/content/2013/12/23/sumerlerde-ciftcinin-el-kitabi/. 27.06.2021.

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YUMUŞAK GÜÇ UYGULAMALARI (2002-2022)

Tuba Özbilen - Ali Çağlar

nobel

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YUMUŞAK GÜÇ UYGULAMALARI (2002-2022)

Tuba Özbilen - Ali Çağlar

Yayın No.: 5046
Yönetim Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler No.: 107
ISBN: 978-625-397-684-2
E-ISBN: 978-625-397-685-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Özbilen, Tuba., Çağlar, Ali.
Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç Uygulamaları (2002-2022) / Tuba Özbilen - Ali Çağlar
1. Basım, XVIII + 278 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-684-2
E-ISBN: 978-625-397-685-9
1. Türk Dış Politikası 2. Kamu Diplomasisi 3. Yumuşak Güç

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **v**

TABLOLAR DİZİNİ ..... **xi**

GRAFİK VE ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **xiii**

KISALTMALAR DİZİNİ ..... **xv**

GİRİŞ **1**

BÖLÜM 1
KAMU DİPLOMASİSİ, GÜÇ VE GÜÇ TÜRLERİ **9**

1. KAMU DİPLOMASİSİ 9
   1.1. Eğitim, Kültür ve Sanat Diplomasisi 16
   1.2. Sivil Toplum Diplomasisi 18
   1.3. Diaspora Diplomasisi ve Lobicilik 19
   1.4. Dijital Diplomasi 25
   1.5. Din-İnanç Diplomasisi 27
   1.6. Medya Diplomasisi: TV, Radyo, Sinema ve Diziler 31
   1.7. Gastrodiplomasi 33
   1.8. Mimari Tasarım ve Diplomasi 36
2. GÜÇ VE GÜÇ TÜRLERİ 38
   2.1. Güç Kavramı 38
   2.2. Sert Güç 44
   2.3. Yumuşak Güç 46
   2.4. Akıllı Güç 55

BÖLÜM 2
TEMEL KURAMLARIN GÜÇ OLGUSUNA YAKLAŞIMLARI **59**

1. REALİZM VE GÜÇ 59
2. LİBERALİZM VE GÜÇ 61
3. İNŞACILIK VE GÜÇ 63
4. ELEŞTİREL GÜVENLİK KURAMI 65
5. GÜÇ GEÇİŞİ KURAMI 68

6. GÜÇ DENGESİ KURAMI 71
7. HEGEMONİK İSTİKRAR KURAMI 72

BÖLÜM 3
YUMUŞAK GÜÇ BAĞLAMINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI 75

1. TÜRK DIŞ POLİTİKASININ ANA BOYUTLARI 75
   1.1. Tarihsel Boyut 75
   1.2. Jeostratejik Boyut 77
   1.3. İç Yapısal Boyut 78
   1.4. Kültürel Boyut 79
2. DÖNEMLER İTİBARIYLA TÜRK DIŞ POLİTİKASI: ANA HATLAR 80
   2.1. Osmanlı Batılılaşması ve Millî Mücadele Yılları Arası Türk Dış Politikası (1839-1919) 80
   2.2. Millî Mücadele Dönemi Türk Dış Politikası (1920-1939) 84
   2.3. 1940-1945 Yılları Arası Türk Dış Politikası 88
   2.4. 1946-1965 Yılları Arası Türk Dış Politikası 89
   2.5. 1966-1973 Yılları Arası Türk Dış Politikası 97
   2.6. 1974-1983 Yılları Arası Türk Dış Politikası 100
   2.7. 1984-2001 Yılları Arası Türk Dış Politikası 103

BÖLÜM 4
TÜRKİYE'DE YUMUŞAK GÜÇ UYGULAMALARI 111

1. ADALET VE KALKINMA PARTİSİ İKTİDARI DÖNEMİNDE YUMUŞAK GÜÇ UYGULAMALARI 111
   1.1. Avrupa Birliği ile İlişkiler 111
      1.1.1. Parlamenter Dönem 111
      1.1.2. Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi 113
   1.2. ABD ve NATO ile İlişkiler 116
      1.2.1. Parlamenter Dönem 116
      1.2.2. Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi 118
   1.3. Rusya ile İlişkiler 121
      1.3.1. Parlamenter Dönem 121
      1.3.2. Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi 126
   1.4. İran ile İlişkiler 129
      1.4.1. Parlamenter Dönem 129
      1.4.2. Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi 132
   1.5. Orta Doğu ile İlişkiler 135

1.5.1. Parlamenter Dönem 135
1.5.2. Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi 138
1.6. Balkan Ülkeleri ile İlişkiler 142
1.6.1. Parlamenter Dönem 142
1.6.2.Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi 145
1.7. Asya ile İlişkiler 147
1.7.1. Parlamenter Dönem 147
1.7.2.Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi 151
1.8. Latin Amerika Ülkeleri ile İlişkiler 154
1.8.1. Parlamenter Dönem 154
1.8.2.Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi 157
2. YAPISAL DEĞİŞİKLİKLERİN YUMUŞAK GÜÇ UYGULAMALARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ 159

BÖLÜM 5
TÜRKİYE'NİN AFRİKA ÜLKELERİ İLE İLİŞKİLERİ VE YUMUŞAK GÜÇ UYGULAMALARI 171

1. TÜRKİYE - AFRİKA ÜLKELERİ İLİŞKİLERİ: TARİHSEL ARKA PLAN 171
2. YUMUŞAK GÜÇ UYGULAMALARI BAĞLAMINDA AFRİKA İLE DİPLOMATİK İLİŞKİLER 182
3. YUMUŞAK GÜÇ UYGULAMALARI BAĞLAMINDA AFRİKA ÜLKELERİ İLE KURUMSAL İLİŞKİLER 199
3.1. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı 199
3.2. Yunus Emre Enstitüsü 208
3.3. Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı 211
3.4. Maarif Vakfı 215
3.5. Türk Hava Yolları 218
3.6. Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu ve Türk Dizileri 220
3.7. Diyanet İşleri Başkanlığı 224
3.8. Düşünce ve Sivil Toplum Kuruluşları 226

BÖLÜM 6
TÜRKİYE, YUMUŞAK GÜÇ UYGULAMALARI VE GELECEK 231

KAYNAKÇA 255

KAYNAKÇA

Ab.gov.tr. (2020a). *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Kronolojisi (1959-2015),* Erişim: 25/12/2020, https://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/turkiye_avrupa_birligi_iliskileri_kronolojisi.pdf

Ab.gov.tr (2020b). *Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi,* Erişim: 06/01/2021, https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html.

Ak Parti Tüzük. (2019, Ocak). *Temel Amaçlar*. Erişim: 28.07.2019,

https://www.akparti.org.tr/media/279929/cep-boy.pdf

Akbaş, Z. ve Tuna, H. (2012). "Bir Dış Politika Aracı Olarak Yumuşak Gücün Turizm Sektörüne Etkisi: Türkiye Örneği", *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Sayı: 571, s: 5-18.

Alatlı, A. (2019). *Hafazanallah*, İstanbul: Turkuvaz Kitap.

Alatlı, A. (2020). *Fesüphanallah,* İstanbul: Turkuvaz Kitap.

Akçadağ, E. (2013). "Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi", (Editör) Hasan Çomak ve Caner Sancaktar, *Türk Dış Politikasında Yeni Yönelimler*, İstanbul: Beta Yayınları.

Akdevelioğlu, A. ve Kürkçüoğlu, Ö. (2009). "Orta Doğu'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler ve Yorumlar*, (Editör) Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, s.357-369.

Akdevelioğlu, A., Kürkçüoğlu, Ö. (2015). "İran'la İlişkiler", Baskın Oran (Ed), *15. Cilt: II 1980-2001,* İstanbul: İletişim Yayınları, s.152-157.

Akgül, Ö. (2019). "Güç Geçiş Teorisi ve Çoklu Hiyerarşi Modelini Yeniden Düşünmek: Dünya Güç Hiyerarşisindeki Değişimin Teorik Analizi", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İİBF Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 3, s. 815-831.

Akşemsettinoğlu, G. (2002). "Power Politics in International Affairs", *Foreign Policy*, 29, s: 66-76.

Aktaş, Y. (2020). "YÖK: Türkiye uluslararası öğrenci sayısıyla yükseköğretimde dünyada ilk 10'da yer aldı", Erişim: 22/04/2021, https://www.aa.com.tr/tr/egitim/yok-turkiye-uluslararasi-ogrenci-sayisiyla-yuksekogretimde-dunyada-ilk-10da-yer-aldi/2066657

Alkan, H. (2018). "Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Kurumsal Özellikleri ve Demokratikleşme Sürecine Olası Etkileri", *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, Özel Sayı, s. e139-e153.

Anadolu Ajansı (AA). (2019, Ocak). "Maarif Vakfı için 2018 Afrika'da başarılarla dolu bir yıl oldu", Erişim: 15/05/2021, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/maarif-vakfi-icin-2018-afrikada-basarilarla-dolu-bir-yil-oldu/1379464

Anadolu Ajansı (AA). (2021, Aralık 23). *3. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi'nin ardından*, Erişim: 22/12/2021, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-3-turkiye-afrika-ortaklik-zirvesinin-ardindan/2455641

Anadolu Ajansı (AA). (2023). *Tarihçe*, Erişim: 08/03/2023, https://www.aa.com.tr/tr/p/tarihce

Anaz, N. ve Akman, E. (2018). "Turkey's Soft Power Capacity: Geopolitics of Avaiation and The Turkish Airlines", iç. *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler*, Ayhan Nuri Yılmaz ve Gökmen Kılıçoğlu (ed.), Ankara: Nobel Kitap, s. 371-386.

Arıboğan, D. Ü. (1998). *Kabileden Küreselleşmeye*, İstanbul: Sarmal Yayınları.

Arıboğan, D. Ü. (2013). *Büyük Resmi Görmek*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Aron, R. (1973). *Peace and War*, *A Theory of International Relations*, NY, Anchor.

Arpa, E. (2017). "Türkiye – Afrika İş birliği ve Yarattığı Fırsatlar", *Dış Politika*, Temmuz Ağustos, Yıl 1, Sayı 1.

Aslan, A. (2013). "Problematizing Modernity in Turkish Foreign Policy: Identity, Sovereignty and Beyond," *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 9, Sayı: 33, s.27-57.

Aslan, S. (2009). "Siyasal İktidarı Etkileme Yöntemlerinden Biri Olarak Lobicilik", Sayı: 23, Erişim: 28/02/2023, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/55508

Aslanlı, A. ve Memmedov, A. (2016). "Neo-Realizm Kuramı Çerçevesinde Azerbaycan-İran İlişkilerinin Analizi", *İnsan ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, Cilt:5, Sayı:6, s.1520-1532.

Ateş Can, S. ve Bakır, K. E. (2021). "İdeolojik Bağlam: 1920'li Yıllarda Sovyet Konut Mimarisi ve Narkomfin Komünal Konutu", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 12(2): s. 364-375.

Avşar, S. (2004). *Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz Propogandası*, Ankara: Kim Yayınları.

Aydemir, E. (2015). *Dış politikada stratejik bir değer olarak yumuşak güç unsurunun medyada kullanımı: Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye'nin kamu diplomasisinde medyanın kullanımının karşılaştırılması,* Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Aydemir, E. (2016). *Dış Politikada Yumuşak Güç ve Medya*, İstabul: Kalkedon Yayınları.

Aydın, H. (2020). "11 Eylül Sonrasında Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisi Uygulamaları: Sahra Altı Afrika Bölgesi", içinde. *Dünya Siyasetinde Afrika 6*, (Edt). İsmail Ermağan, Elem Eyrice Tepeciklioğlu, Volkan İpek, Ankara: Nobel Yayınları, s.519-550.

Aydın, M. (2004). "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 1 s. 33-60.

Aydın, M. (2013). "Kafkasya ve Orta Asya ile İlişkiler", içinde: *Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Editör: Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, s.463-531.

Aydoğan, B. ve Aydın, H. (2011). *Güç Kavramı, Kamu Diplomasisi ve Güvenlik, Ekopolitik*, UİM Rapor, Ekopolitik Uluslararası İlişkiler Masası – Rapor NO: 11-02.

Aykaç, M. (2015). "Afrika'da Sömürgeciliğe İtiraz: Bir Fırsat Penceresi olarak Türkiye'nin yaklaşımı", içinde *Dünya Siyasetinde Afrika 2*, (Edt). İsmail Ermağan, Ankara: Nobel Kitabevi.

Babst, S. (2008). Reinventing NATO's Public Diplomacy. *NATO Research Paper* (41).

Babur, M. M. (2021). "Bir Temsil Alanı Olarak Türkiye'de Düşünce Kuruluşları", A*fyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23*(1), s. 1-19.

Bakan, Z. A. (2007). "Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları", *21. Yüzyıl*, s.35-50.

Baker-Smith, K. and Mikolos Attilla, S.B. (2016*). What is Land Grabbing? A Critical Review of Existing Definitions*, Eco Ruralis, Erişim: 15/02/2023, https://www.farmlandgrab.org/uploads/attachment/EcoRuralis_WhatIsLandGrabbing_2016.pdf

Bakır, B. (2016). "Dünden Bugüne Türkiye-İsrail İlişkileri" *Habertürk*. Erişim: 16/07/2023, https://www.haberturk.com/yazi-dizisi/haber/1262938-dunden-bugune-turkiye-israil-iliskileri.

Balcı, Ali. (2017). *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Barrett, M. (1997). "Ideology, Politics, Hegemony: From Gramsci to Laclau and Mouffe", *Mapping Ideology*, ed. Slavoj Zizek, Verso, Londra, s.239.

Başar, H. (2011). Türkiye'nin Kamu Diplomasisi: Bir Örnek Çalışma TRT, Yayınlanmamış Y.lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Başar, U. (2020). *İran Toplumu ve Türk Televizyon Dizileri,* Ankara: İran Araştırmaları Merkezi (İRAM).

Bayar, F. (2008). "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye", *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı: 32, s.25-34.

Baydemir, M. (2022). "Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya Yönelik İnanç Diplomasisi", *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi,* s. 344-364.

Bayraktar, Z. (2012). "Türkiye'nin Balkanlardaki Yumuşak Gücü Türk Kültürü", *Karadeniz Araştırmaları*, Say:35, s.181-189.

Bayar, Y. (3 Kasım 2016). "İran Tarihini Bilmezsek Türkiye'yi Öğrenemeyiz", Erişim: 21/12/202, *Hürriyet Gazetesi*, https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/yalcin-bayer/iran-tarihini-bilmezsek-turkiyeyi-ogrenemeyiz-40267886

BBC.com, (2019, Aralık 23). *Cemal Kaşıkçı cinayeti: Suudi Arabistan'da 5 kişi idam cezasına çarptırıldı, Türkiye 'Karar beklentileri karşılamaktan uzak' dedi*, Erişim: 21/12/2021, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50891853

BBC.com (2018, Mart 13). "Suudi medya kuruluşu MBC'nin dizi yasağı Türkiye karşıtlığını körükledi", Erişim: 27/12/2021, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43372733

Beden Erdoğan, D. (2013). *Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı: Neden, Yöntem ve Sonuçlar,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.

Belder, F. Dipama, S. ve Parlar Dal, E. (2015). "Afrika'ya Kalkınma Yardım Politikaları: Türkiye ve Çin Örnekleri", içinde. *Dünya Siyasetinde Afrika 2*, (Edt). İsmail Ermağan, Ankara: Nobel Yayınları, s. 389-414.

Besnier, N. Brownell, S. and Carter, T. F. (2018). "Sport, Colonialism and Imperialism," in *The Anthropology of Sport: Bodies, Borders, Biopolitics*, California: University of California Press, s.39-70.

Bilis, P. Ö. vd. (2018). "Türkiye-Türk Cumhuriyetleri Kültürel İlişkilerinde Türk Dizileri Faktörü: Kırgızistan Örneği". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7, (1), s.403-425.

Bilgin, P. (2010). "Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları", *Stratejik Araştırmalar,* 8 (14), s.69-96.

Birdişli, F. (2014). "Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü", *Güvenlik Stratejileri*, Yıl: 10, Sayı: 20, s.229-256.

Brinkerhoff, J. (2006). "Diasporas, Skills Transfer, and Remittances: Evolving Perceptions and Potential", in (Ed.) Clay Wescott and Jennifer Brinkerhoff. Converting Migration Drains *Gains: Harnessing the Resources of Overseas Professionals, Manila: Asian Development Bank*, p. 1- 24.

Blauner, R. (1969). "Internal Colonialism and Ghetto Revolt," *Social Problems* 16: 4, s. 393-408.

Blaut, J. M. (1993). The Colonizer's Model of the World: Geographical Diffusionism and Eurocentric History, New York and London: The Guilford Press, s. 1-49.

Booth, K. (1991) "Security and Emancipation", *Review of International Studies*, 17, s. 313–326.

Booth, K., Vale, P. (1997). "Critical Security Studies and Regional Insecurity: The Case of Southern Africa" *Critical Security Studies Concepts and Cases*, (Ed) By Keith Krause And Michael C. Williams, UK: UCL Press.

Bostancı, M. ve Lüleci, T. (2019). "21. Yüzyıl Başında Türkiye Kazakistan İlişkileri", *Tarih Okulu Dergisi*, Cilt:12, Sayı: 41, s.715-754.

Bourdieu, P. (1998). "Utopia of Endless Exploitation: The Essence of Liberalism", https://mondediplo.com/1998/12/08bourdieu, Erişim Tarihi: 12.02.2023.

Boztaş, A. (2018). "Uluslararsı Platformlarda Afrika-Türkiye İlişkileri Nasıl Geliştirilir", iç. Dünya Siyasetinde Afrika 5, (Edt). İsmail Ermağan, Ankara: Nobel Yayınları, s.439-456.

Beykozguncel.com, *Hollykoz Projesi turizmcilere göz kırpıyor,* Erişim: 27/01/2022, https://beykozguncel.com/4746-hollykoz-projesi-turizmcilere-goz-kirpiyor.html

Brandirectory.com, *Global Soft Power Index 2021*, Brand Finance, Erişim: 21/12/2021 https://brandirectory.com/globalsoftpower/download/brand-finance-global-soft-power-index-2021.pdf

Bruneau, Michel (2010), "Diasporas, Transnational Spaces and Communities", *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*, (Edt). Thomas Faist ve R. Bauböck, Amsterdam: Amsterdam University Press, p.35-49.

Budak, E. (2020). "Türk Diasporasına Yönelik Dijital Diplomasi: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Üzerine Bir İnceleme", Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 21, Erişim: 28/02/2023, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1025839, s.535-558.

Buyar, C. (2021). "Yükselen Bir Değer Olarak Asya ve Türkiye'nin Rolü", Erişim: 21/04/2021, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/yukselen-bir-deger-olarak-asya-ve-turkiye-nin-rolu/2208459.

Büyükgöze, H. (2016). "Bir Etki Aracı Olarak Türk Yükseköğretiminin 'Yumuşak Güç' Bağlamında İncelenmesi", *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, Cilt/Volume 6, Sayı/Number 1, Nisan/April 2016; Sayfa/Pages 41-49.

Callamari, P. ve Reveron, D. (2003). "Chine's Use of Perception Management", *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence*, 16, s.1-15.

Castles, S. and Miller, M. J. (1998). *The Age of Migration.* New York: Palgrave Macmillan Pub.

Causey, C., and Howard, P. N. (2013). *Delivering digital public diplomacy: Information te- chnologies and the changing business of diplomacy by book relational, networked and collaborative approaches to public diplomacy.* New York: Imprint Routledge.

Cicioğlu, F. ve Bayraktar, A. B. (2017). "Türkiye'nin İran Politikasında Sivil Toplum Kuruluşları: 1990'lara ve 2000'lere Dair Bir Değerlendirme", *Bilgi* (34), Yaz, s.51-69.

Chandra, U. (2013). "The Case for a Postcolonial Approach to the Study of Politics," *New Political Science* 35: 3 (2013), 479-91.

Changhe, S. (2013). "Soft Power" In *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, edited by Andrew F. Cooper, Jorge Heine, and Ramesh Thakur, s. 544–558. Oxford: Oxford University Press.

Chomsky, N. (2010). *Sömürgecilikten Küreselleşmeye*, (Çev). Erdem Sakınç, Ankara: Ütopya Yayınları.

Chomsky, N. (2017). *Güç ve İdeoloji Üzerine Managua Dersleri*, (Çev). Şebnem Duran, Taylan Doğan, İstanbul: BGST Yayınları.

Chomsky, N. (2022). *Geleceği Kurgulamak*, (Çev). Gökhan Fırat, İstanbul: İnkilâp Kitabevi.

Chomsky, N. (2022). *Güç Kimin Elinde ?* (Çev). Cihan Özpınar, İstanbul: İnkilâp Kitabevi.

Clarke, Gerard. (1998). "Non-Governmental Organizations (NGOs) and Politics in the Developing World", *Political Studies* 46: 36- 52.

Clifford, J. (1994), "Diasporas", *Cultural Anthropology*, Volume:9, Issue:3, p.302-338.

Cohen, R. (1997). *Global Diasporas: An Introduction*. Londra: UCL Press.

Cohen, R. (2019). *Küresel Diasporalar*, (Çev). Erdoğan Boz, Ankara: Koyu Siyah Yayıncılık.

Collier, D. and Elman, C. (2011). "Qualitative and Multimethod Research: Organizations, Publications, and Reflections on Integration," in *The Oxford Handbook of Political Methodology*, eds. Janet M. Box-Steffensmeier, Henry E. Brady, and David Collier (Oxford: Oxford University Press, s. 779).

Cox, R. (1993). "Gramsci, Hegemony and International Relations-An Essay in Method", *Gramsci, Historical Materialism and International Relations*, ed. Stephen Gill, Cambridge University Press, Cambridge.

Cull, N. J. (2008). "Public Diplomacy: Taxonomies and Histories." *The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*, Vol. 616, Public Diplomacy in a Changing World March 2008, s. 31–54.

Cull, N. J. (2009). *Public Diplomacy, Lessons from the Past, CPD Perspectives on Public Diplomacy, USC Center on Public Diplomacy*, Los Angeles: Figueroa Press.

Cumhuriyet. (2018, Haziran 4*). Kılıçdaroğlu ile Akşener 'parlementer sisteme dönüşü* konuştu, Erişim: 10/03/2021, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kilicdaroglu-ile-aksener-parlamenter-sisteme-donusu-konustu-988621.

Cumhuriyet. (2021, Ocak 18). *Financial Times Afrika'daki Türkiye'yi Yazdı*, Erişim: 23/12/2021, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/financial-times-afrikadaki-turkiyeyi-yazdi-1806962

Cumhuriyet. (2021, Mayıs 9). *Erdoğan'dan Avrupa Birliği Mesajı: Türkiye Engellemelere Rağmen Kararlı*, Erişim: 10/12/2021, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/erdogandan-avrupa-birligi-mesaji-turkiye-engellemelere-ragmen-kararli-1834760

Çağlar, A. (2015). "Güç: Sert Güç, Yumuşak Güç ve Akıllı Güç", iç. *Güvenlik Terimleri Ansiklopedisi,* Ankara: Kamu Guvenligi Mustesarlığı, Erişim: 21/10/2018, http://www.alicaglar.net.tr/StaticFiles/file/guc-sert-yumusak-ve-akilli-guc.pdf

Çağlar, A. ve Uluçakar, M. (2022). *Uluslararası Çatışma Çözümü ve Barışın Tesisi*, Ankara: Nobel Yayınları.

Çelik, Z. (1993). *The Remaking of Istanbul*, Berkeley: University of California Press.

Çevik, A. (2020). *Gastronomi Alanında Yeni Bir Kavram: Gastrodiplomasi*, Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Aydın.

Çevik, B. S. (2015). "Kültürel Diplomaside Devlet Dışı Aktörler: Türk Sineması ve Diziler", içinde. *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi,* Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik (Der), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Çıtak, E. (2014). "Postkolonyalizm ve Batı Sinemasında Doğu-Batı Ayrımına Yönelik Postkolonyal Öğeler", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 2, s. 561-578.

Çomak, H. ve Kutlu, A. G. (2013). "2000 Sonrası Şanghay İşbirliği Teşkilatı ve Türkiye", *Türk Dış Politikasında Yeni Yönelimler-İki Kutuplu Sistem Sonrası Türk Dış Politikası*, Editör: Hasret Çomak ve Caner Sancaktar, İstanbul: Beta Yayınları, s.415-431.

Dahl, R. (1957). "The Concept of Power", *Behavioural Science*, Vol. 2, No. 3, July 1957, s.201-215.

Davutoğlu, A. (1997), "Medeniyetlerin Ben-İdraki", *Divan*: *İlmi Araştırmalar Dergisi*, 1, ss. 1-53.

Davutoğlu, A. (1997-98). "The Clash of Interests; an Explanation of the World (Dis)Order", *Perceptions* (Ankara) Vol 2, No.4.

Davutoğlu, A. (2004). *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul: Küre Yayınları.

Demir, S. (2013). "Şanghay İşbirliği Teşkilatı'nın Evrimi ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", *Türk Dış Politikasında Yeni Yönelimler-İki Kutuplu Sistem Sonrası Türk Dış Politikası*, Editör: Hasret Çomak ve Caner Sancaktar, İstanbul: Beta Yayınları, s.387-413.

Department of Defense *Dictionary of Military and Associated Terms*, https://dcsg9.army.mil/assets/docs/dod-terms.pdf, s. 411, Erişim: 15/07/2023.

De Vaus, D. (2001). *Research Design in Social Research*. London: SAGE Publications.

Deik.org.tr, (2021). "Türkiye-İran İlişkilerinde Yeni Dönem", Erişim: 21/12/2021, https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turkiye-iran-iliskilerinde-yeni-donem

Demir, S. ve Varlık, A. B. (2013). "Realist ve Liberal Teorilerde 'Güç' Anlayışı", Hasret Çomak ve Caner Sancaktar (Ed.) *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar*, (73-75), İstanbul: Beta Basım Yayım.

Demokrathaber.org. (2013). "Davutoğlu'ndan 'Yeni Osmanlıcılık' Çıkışı", Erişim: 29/03/2021, https://www.demokrathaber.org/davutoglundan-yeni-osmanlicilik-cikisi

Deniz, A.Ç. (2010). "Gümüş Dizisinin Arap Kamuoyuna Etkileri ve Bir Sosyal Medya İncelemesi", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1), s.50-67.

DiCicco, J. M., Levy, J.S. (1999). "Power Shifts and Problem Shifts: The Evolution of the Power Transition Research Program". *The Journal of Conflict Resolution*, 43(6), p. 675-704.

Dilber, F. ve Dilber, A. (2022). "Lezzetlerin Diplomasisi: Gastrodiplomasi ve Türkiye Örnekleri", *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 8(65): s. 2199-2206.

Dikmen-Alsancak, N. (2019). "Üçüncü Dünya Güvenlik ve Postkolonyal Güvenlik Yaklaşımları Arasındaki Farklılıklar: Devlet, Kültür ve Modernite", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 16, Sayı 63, s.13-31.

Dirlik, A. (2002). "Rethinking Colonialism: Globalization, Postcolonialism, and the Nation," *Interventions: International Journal of Postcolonial Studies* 4: 3, 428-48.

Diyanet.gov.tr. (2019). "3. Afrika Müslüman Dini Liderler Zirvesi sonuç bildirgesinin okunmasıyla sona erdi", Erişim: 09/09/2021, https://www.diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/26049/3-afrika-musluman-dini-liderler-zirvesi-sonuc-bildirgesinin-okunmasiyla-sona-erdi

Doğan, E. (2012). "Kamu Diplomasisinin Sunduğu Fırsatlar ve Kısıtları Üzerine", içinde *Kamu Diplomasisi,* (Edt). Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk, Erişim: 08/03/2023, https://tasam.org/Files/Icerik/File/Kamu_Diplomasisinin_Sunduğu_Fırsatlar_ve_Kısıtlar_pdf_675caeb0-be33-4162-8a3f-3744429522d0.pdf, İstanbul: Tasam Yayınları, s.13-34.

Donnelly, J. (2008). "The ethics of realism" In Reus Smit C.& Snidal D. (Eds.). *The Oxford handbook of international relations* (pp. 150-162). Oxford: Oxford University Press.

Doster, B. (2018). "Atatürk ve Kamu Diplomasisi", *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Anallizler*, Hazırlayanlar: Ayhan Nuri Yılmaz ve Gökmen Kılıçoğlu, Ankara: Nobel Kitabevi.

Dünya. (2021, Şubat 2). *Ortadoğu bataklığı ülkenin içine çekildi*, Erişim: 22/03/2021, https://www.dunya.com/gundem/039ortadogu-batakligi-ulkenin-icine-cekildi039-haberi-259402

Ekşi, M. (2015). "Kültürel Diplomasi ve Yunus Emre Enstitüsü", iç. *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi,* (Der). Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Epdk.gov.tr (2022). "Doğal Gaz Piyasası 2021 Yılı Sektör Raporu", https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-0-108/lpgyillik-sektor-raporlari, Erişim: 17/07/2023.

Eren, E. (2019). "Medya Diplomasisi Aktörü Olarak TRT ve Balkanlardaki Örnek Faaliyetleri", *TRTakademi*, Cilt:4, Sayı:7, s.26-41.

Eren, E. (2020). "Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri Işığında Türk Kamu Diplomasisinin Yeni Yapısı", *Çekmece İzü Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:8, Sayı: 16, s.111-132.

Eriş, M. (1995). "21. Yüzyılın Eşiğinde Dünyanın Hali ve Türkiye." *Yeni Türkiye*, No.3.

Epdk.gov.tr. (2010**).** *Doğal Gaz Piyasası Yıllık Sektör Raporu 2010* pdf, Erişim: 19/01/202, https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-0-94/yillik-sektor-raporu

Ergüç, V. (2017). "Johnson Mektubu", *Türkiye'nin 1960'lı Yılları,* Hazırlayan: Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, s.257-274.

Erhan, Ç. (2009), "ABD ve NATO'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* Editör: Baskın Oran, 15. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 522-575.

Erhan, Ç. ve Arat, T. (2010). "Avrupa Topluluklarıyla İlişkiler", *Türk Dış Politikası Cilt-2*, Editör: Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, s.83-101.

Erhan, Ç. ve Kürkçüoğlu, Ö. (2009). "Filistin Sorunu", *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* Editör: Baskın Oran, 15. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 635-648.

Erhan, Ç. ve Kürkçüoğlu, Ö. (2010). "Orta Doğu'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası Cilt-2*, Editör: Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 124-157.

Erdeğer, B. Ş. (2020). "Afrika'ya Yardım Ederken Nelere Dikkat Edilmeli?", *Independent Türkçe*, Erişim: 24/05/2021, https://www.indyturk.com/node/219066/türkiyeden-sesler/"afrika'ya-yardım"-ederken-nelere-dikkat-edilmeli

Eroğul, C. (2001). *Çağdaş Devlet Düzenleri*, Ankara: İmaj Yayınları.

Ersoy, E. (2014). "Realizm", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (der.) Ramazan Gözen, İstanbul: İletişim Yayınları.

Erol, M. S. ve Ozan, E. "Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru Olarak Siyasal Rejim", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 4, Sayı 8, s.13-38.

Ermağan, İ. ve Eyrice Tepeciklioğlu, E. (2021). "Türkiye-Afrika İlişkileri: Nasıl ve Nereye?". iç. İ. Ermağan ve E. Eyrice Tepeciklioğlu (ed.). *Dünya Siyasetinde Afrika-Türkiye'nin Afrika Ülkeleri ile İlişkileri,* Ankara: Nobel Yayıncılık, s. 1-24.

Eyrice Tepeciklioğlu, E. (2019). *Türk Dış Politikasında Afrika: Temel Dinamikler, Fırsatlar ve Engeller*, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Esmer, A.Ş. ve Sander, O. (1996). "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası (1939-1945 Dönemi)", *Olaylarla Türk Dış Politikası,* 9. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, s.137-185.

Fanon, F. (1967). *Black Skin White Masks*, New York: Grove.

Fanon, F. (2009). *Siyah Deri Beyaz Maske*, İstanbul: Versus.

Fanon, F. (2012). *Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi*, İstanbul: Pınar Yayınları.

Fattor, E. (2017). *Amerikan İmparatorluğu ve Eğlence Cephanesi-Yumaşak Güç ve Kültürel Silahlanma,* (Çev.) Papatya Tabak, İstanbul: Avangard Kitap.

Ferro, M. (2011). *Sömürgecilik Tarihi: Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine, 13. Yüzyıl- 20. Yüzyıl.* Ankara: İmge.

Fırat, M. (2009). "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* Editör: Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, s.576-614.

Fırat, M. (2010). "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası Cilt-2*, Editör: Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, s.102-123.

Fırat, M. ve Kürkçüoğlu, Ö. (2009). "Orta Doğu İle İlişkiler", *Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* Editör: Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, s.615-635.

Fırat, M. ve Kürkçüoğlu, Ö. (2010). "Orta Doğu İle İlişkiler", *Türk Dış Politikası Cilt-2*, Editör: Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, s.124-149.

Fidan, H. (2013). "A Work in Progress: The New Turkish Foreign Policy", *Middle East Policy*, C. 20, No. 1, s. 91- 96.

Filipovic, I. and Tomic, D. V. (2019). "Soft Power Architecture: (Un)International and Inidental in Culture Relations Policies", Erişim: 15/02/2023, https://scindeks-clanci.ceon.rs/data /pdf/0354-6055/2019/0354-60551949018F.pdf , s.18-31.

Fontaine, R. ve Lord, K. (2012). "Debating America's Future" in (Eds.) Richard Fontaine and Kristin Lord, *America's Path: Grand Strategy for the Next*, Washington DC: Center for a New American Security, pp. 5-10.

Georgeon, F. (2020). *Sultan Abdülhamid*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Gezer, G. ve Kösen, M.G. "e-Güvenlik Dersi Modül 1 Güvenliğe Kuramsal Yaklaşımlar", Erişim: 26/06/2021, https://trguvenlikportali.com/ders-5-elestirel-guvenlik-calismalari/

Gilbert, R. ve Reynolds, J. T. (2019). *Dünya Tarihinde Afrika Tarih Öncesinden Günümüze*, İstanbul: Küre Yayınları.

Gilpin, R. (1975). *U.S. Power and The Multinational Corporation: The Political Economy of Foreign Direct Investment,* Basic Books.

Gilpin, R. (1987). *The Political Economy of International Relations*. Princeton University Press.

Gieenow- Hect, J. C. E. ve Donfried, M. C. (2010). (Edts), *Searching For a Cultural Diplomacy,* Berghahn Books.

Godin, B. (2014). "The politics of innovation: Machiavelli and political innovation, or, how to stabilize a changing world. Montreal: Project on the Intellectual History of Innovation", *Working Paper* No. 17. Erişim: 22/11/2021, http://www.csiic.ca/PDF/Working Paper17.pdf

Goodman, L.E. (1972). "Ibn Khaldun and Thucydides", *Journal of the American Oriental Society***,** 92 (2), p. 250-270.

Gönlübol, M. (1996). "1983-1990 Dönemi Türkiye'nin 1980'li Yıllardaki Dış Politikasının Bir Değerlendirmesi", *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995*), 9. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, s.609-632.

Gönlübol, M. ve Bingün, H. (1996). "1990-1995 Dönemi Türk Dış Politikası", *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995*), 9. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, s.633-730.

Gönlübol, M. ve Kürkçüoğlu, Ö. (1996). "1965-1973 Dönemi Türk Dış Politikası", *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995*), 9. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, s. 490-540.

Gönlübol, M. ve Kürkçüoğlu, Ö. (1996). "1973-1983 Dönemi Türk Dış Politikası", *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995*), 9. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, s. 543-597.

Gönlübol, M. ve Sar, C. (1996). "1919-1939 Yılları Arasında Türk Dış Politikası", *Olaylarla Türk Dış Politikası*, 9. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, s.3-133.

Gönlübol, M. ve Ülman, H. (1996). "İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Türk Diş Politikası-Genel Durum", *Olaylarla Türk Dış Politikası*, 9. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, s.191-199.

Greve A. and Levy J. (2018). "Power Transitions, Status, Dissatisfaction and War: The Sino-Japanese War of 1894-1895", *Security Studies* 27, no.1, p.148-178.

Guzzini, S. (2013). *Power, Realism and Constructivism*, London and New York: Routledge.

Güçlü, A. (2016). "Osmanlı Anadolu'yu İhmal Etti Mi? & Osmanlı Emperyalist Miydi?", Abbas Güçlü İle Genç Bakış, Erişim: 21/05/2021, https://www.youtube.com/ watch?v=CLdz3gbPszo

Güder, M. ve Çetin, M. (2021). "Hegemonik İstikrar Teorisi Bağlamında İki Savaş Arası Dönemin Politik Ekonomisi", *Erciyes Akademi*, Cilt:35, Sayı:3, s.1040-1064.

Güder, S. ve Mercan, M. H. (2012). "2000 Sonrası Türk dış politikasının temel parametreleri ve Orta Doğu politikası". *İnsan ve Toplum*, *2* (3), 57-92.

Güder. S., Çemrek. M., Mercan. M. H., (2020). *Geleceğin Türkiyesinde Dış Politika: Eğilimler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. (Rapor No. 2020/24). İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı.

Güler, T. (2018). "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Kamu Yönetimine Etkileri", *Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute*, Volume: 21 - Issue: 39, s.299-322.

Güngör, Tevfik (2023) "Milli Mücadele Başladığında, Anadolu İşgal Altında İdi", Olayların İçinden, https://www.dunya.com/kose-yazisi/milli-mucadele-basladiginda-anadolu-isgal-altinda-idi/327605 Erişim: 23.05.2023.

Güzel, S. Ç. (2016). "Dış Yardımlarda Destekleyici Bir Unsur Olarak Kültürel Diplomasi ve Yunus Emre Enstitüsü Örneği", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 2, s.343-359.

Güzel Polat, E. (2011). "Osmanlı'dan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı", *Ankara Barosu Dergisi,* Erişim: 12/01/2022, Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/abd/issue/33792/374228

Haberturk.com, (2010). "Türk Dış Politikası'nda eksen kayması yok", Erişim: 06/04/2021, https://www.haberturk.com/dunya/haber/524396-turk-dis-politikasinda-eksen-kaymasi-yok

Hale, W. (2006). *Türk Dış Politikası: 1774-2000,* İstanbul: Mozaik Yayınları.

Hale, W. (2014). *Türkiye'de Ordu ve Siyaset*, İstanbul: Alfa Yayımları.

Hall, S. (2008). "The West and the Rest: Discourse and Power," in Stuart Hall and Bram Gieben (Eds.) *Formations of Modernity* (New Hampshire: The Open University, 276-320.

Ham, P. V. (2005). "Power, Public Diplomacy, and the Pax Americana", Jan Melissen *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations,* Palgrave Macmillan. S.47- 67.

Hausmann, L. (2014). "Turkey as a Donor Country and Potential Partner in Triangular Cooperation", Discussion Paper, Bonn: German Development Institute, https://www.idos-research.de/uploads/media/DP_14.2014.pdf, Erişim: 07/02/2023.

Hayden, C. (2012). *The Rhetoric Of Soft Power: Public Diplomacy In Global Contexts*, Plymouth: Lexington Books.

Haynes, J. (2007). *An Introduction to International Relations and Religion*. Pearson Longman. London.

Hekimoğlu, M. M. (2009). *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemleri ve Türkiye*,1. Baskı, Ankara: Detay Yayınevi.

Hiller, H. ve Franz, T. (2004). "New ties, old ties and lost ties: the use of the internet in diaspora", *New Media & Society*, 6 (6), p. 731–752.

Hobbes, T. (1998). *Leviathan*, Oxford University Press, England.

Hofstede, G. (1983). "The cultural relativity of organizational practices and theories". *Journal of International Business Studies*, Special Issue on Cross- Cultural Management, 14(2), 75-89.

Hopyar, Z., Topal, F., ve Tauscher, S. (2022). "Diaspora Kavramı Ve Türkiye'nin Diaspora Politikasına Yönelik Üniversite Öğrencilerinin Algısı", *Journal of Political Administrative and Local Studies* (JPAL) May 2022, Vol:5, Issue:1, pp. 46-65.

Hughes, R. (2008), Visions of Space – 'Albert Speer: Size Matters' [TV Documentary], London: BBC Four.

Huntington, S. (1993). "The Clashes of Civilizations?" *Foreign Affairs*, Vol. 72, No.3, 22-50.

Huntington, S. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order,* Simon and Schuster.

Işık, M. C. (2019). "2003-2011 Yılları Arasında Türkiye'nin Orta Doğu'da Yumuşak Güç Uygulaması ve Sonuçları", *Gaziantep Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, s.71-104. Erişim: 17/07/2023, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/857873

İbn Haldun (2009). *Mukaddime 2. Cilt,* Süleyman Uludağ (Ed). İstanbul: Dergah Yayınları.

İdea Yayınevi, "Tüze Felsefesi", Erişim: 08/01/2021, http://www.ideayayınevi.com/tuze_felsefesi/tuze_felsefesi_epistemoloji_ve_ontoloji.html

İletişim.gov.tr. (2021). "Vizyon-Misyon", Erişim: 16/03/2021, https://www.iletisim.gov.tr/turkce/vizyon-misyon

İnalcık, H. (1954). "Ottoman Methods of Consequest", *Studia Islamica*, No: 2, s.103-129, Erişim: 14/02/2023, http://www.jstor.org/stable/1595144.

İnalcık, H. (2022). *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet*, İstanbul: İş Bankası Yayınları.

İnan, E. "Politik Psikoloji ve Siyasal İletişim", http://www.politikadergisi.com/sites/default/files/kutuphane/politik_psikoloji_ve_siyasal_iletisim.pdf, Erişim: 19/08/2020.

İnan, E. (2012). "Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler Ekseni" iç. (Der.) A. Özkan, & T. E. Öztürk (Der.), *Kamu Diplomasisi*, İstanbul: TASAM Yayınları, 63-71.

İnanç Diplomasisi, (t.y.). Erişim: 16/07/2023, https://tasam.org/Files/Etkinlik/File/ VizyonBelgesi/SGPK_INAD_InancVizyon_TR_pdf_52e13ffa-64bc-4ba6-aefb-8d84fb09c961.pdf

İnat, K. (2013). "Türkiye'nin Ortadoğu Politikaları", (Ed.), Davut Dursun ve Tayyar Arı, *Ortadoğu'da Siyaset*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.188-226.

İplikçi, A. (2017). "Kolonyalizm ve Emperyalizm Üzerine Bir Değerlendirme", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 4, s.1527-1540.

İrcica.org.tr, Erişim: 23/12/2021, https://www.ircica.org/tr/ircica/islam-tarih-sanat-ve-kultur-arastirma-merkezi-ircica

Jervis, R. (2017). *How Statesmen Think The Psychology of International Politics,* New Jersey, Princeton University Press.

Jørgensen, K. E. (2018). *International Relations Theory A New Introduction,* London: Palgrave and Macmillan.

Kalın, İ. (2010). "Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi", Erişim: 20/02/2023, https://tasam.org/Files/Icerik/File/kamudiplomasisi_EKT-146-161_pdf_5d98aba9-0172-4cbb-84e3-3e483f6697dd.pdf , s.145-160.

Kalın, İ. (2011). "Soft Power and Public Diplomacy In Turkey", *Perceptions: Journal Of International Affairs***,** The Center of Strategic Research, Vol: XVI, Number: 3.

Kalın, İ. (2012). "Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi", (Edt). Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk, *Kamu Diplomasisi*, İstanbul: Tasam Yayınları.

Kamalı, H. (2018). "Türk'ün Yükü 'Yeni Osmanlıcılık Mı Yeni Bir Osmanlı Oryantalizmi' Mi?" *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* Cilt:5, Sayı:4, s.33-47.

Kanat K. B. (2013). "Klasik Yaklaşımlarla Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikasını Çalışmak Neden Zordur?", *Türk Dış Politikası Yıllığı 2012*, Seta Yayınları, Ankara, ss. 39-64.

Kapani, M. (1988). *Politika Bilimine Giriş*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Karabulut, B. (2010). "Dünyada ve Türkiye'de Think Tank Kuruluşları: Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt:4, Sayı: 7, s. 91-104.

Karabulut, N. (2019). *Impact Capacity of Think Tanks in Turkey*, Yayınlanmamış Y. lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Karagül, S. (2013). "Türkiye'nin Balkanlardaki 'Yumuşak Güç' Perspektifi: TİKA", *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* (8:1).

Karagül, S.ve Arslan, İ. (2013). "Türkiye'nin Afrika Açılım Politikası: Tarihsel Arka Plan, Stratejik Ortaklık ve Geleceği", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 9 (35), s.21-55.

Karaosmanoğlu, A. L. (2000). "The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey", *Journal of International Affairs*, Cilt 54, Sayı 1, s. 199-216.

Kardaş, Ş. (2011). "Türk Dış Politikasında Eksen Kayması Mı?" *Akademik Orta Doğu Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, s. 19-42.

Kardaş, T. ve Erdağ, R. (2012). "Bir dış politika aracı olarak TİKA". *Akademik İncelemeler Dergisi* (AID), 7(1), 167-194.

Kardaş, Ş. ve Ünlühisarcıklı, Ö. (2020). "Managing The Us-Turkey Security Relationship: Structured Transactionalism Within A Dual Framework", TPQ, Vol: 19, Number:4, s.67-86, Erişim: 21/12/2021, http://turkishpolicy.com/files/articlepdf/managing-the-us-turkey-security-relationship-structured-transactionalism-within-a-dual-framework_en_1847.pdf

Kasapoğlu, Ç. (2020). "Türkiye'nin Afrika Politikası: Açılımdan nüfuz arayışına" Erişim: 08/09/2021, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54453903

Kavak, G. ve Bashal, A. A. (2019). "Nijeryalılar Türk Aile Kültürünü Türk Dizilerinden Öğreniyor", Erişim: 23/12/2021, https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/nijeryalilar-turk-aile-kulturunu-turk-dizilerinden-ogreniyor/1652593

Kaya, S. (2008). "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 63 , Sayı 03, Sayfalar 83 – 111.

Keohane, R. O., & Nye, J. S. Jr. (2011). *Power and interdependence* (4th ed.). Illinois: Pearson Education Inc.

Keyik, M. & Erol, M. S. (2019). "Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi Kavramları" *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 3 (1) , 12-49 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/uksad/issue/45433/569926.

Keohane, R. O. (2019). "The Theory of Hegemonic Stability and Changes in International Economic Regimes, 1967–1977". İçinde O. Holsti (Ed.). *Change in The International System*, Routledge, p. 131-162.

Keyman, E. F. (2010a). "Globalization, Modernity and Democracy- Turkish Foreign Policy 2009 and Beyond", *Perceptions***,** XV(3-4), 1-20.

Keyman, E. F. (2010b). "Türk Dış Politikasında 'eksen' tartışmaları: Küresel Kargaşa çağında Realist Proaktivizm", *SETA Analiz*, Sayı: 15, http://file.setav.org/Files/Pdf/kuresel-kargasa-caginda-realist-proaktivizim.pdf, Erişim: 19/07/2020.

Kılıç, S. (2015). "GDO'lu Tohumlar ve Tohumun Tanımının Değişmesi Üzerine", *Gaia Dergisi*, Erişim: 15/02/2023, https://gaiadergi.com/gdolu-tohumlar-ve-tohum-taniminin-degismesi-uzerine/

Kılınç, D. (2016). "Türkiye'de Bitmeyen Tartışma: Hükümet Sistemi Üzerine Değerlendirmeler", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XX,* s. 447-510.

Kılıçoğlu, G. ve Yılmaz, A. N. (2016). "Ortadoğu'da Türkiye Etkisi; Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Açısından Bölgedeki Siyasî Projeksiyonlar", *Yeni Türkiye***,** Yıl 22 Sayı 87**,** s.87-118.

Kılıçoğlu, Ö. ve Yılmaz, A.N. (2019). "Türkiye Rusya İlişkilerine Farklı Bir Bakış: Türkiye'nin Rusya Üzerindeki Yumuşak Gücü", *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 3, s.209-227.

Kindleberger, C. (1973). The world in depression, 1929-1939. University of California Press.

Kirişci, K. ve Toygür, İ. (2019). "Turkey's new presidential system and a changing West: Implications for Turkish foreign policy and Turkey-West relations". *Foreign Policy at Brookings*, 15, 21.

Kissinger, H. (2008). *Diplomasi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Klein, N. (2008). *The Shock Doctrine-The Rise of Disaster Capitalism*, Picador, New York.

Klotz, A. And Lynch, C. (2007). *Strategies For Research in Constructivist International Relations,* M.E. Sharpe, Inc.

Kolasi, K., (2014). "Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin için Güvenlik"*, Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı: Teorik Değerlendirmeler,* (ed.) Emre Çıtak ve Osman Şen, İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2014, s.121-154.

Koloğlu, O. (2021). *Abdülhamit Gerçeği*, İstanbul: Pozitif Yayınları.

Köksoy, E. (2016). "Yeni Diplomatik Temsil Biçimi Olarak Marka Diplomasisi: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", *Selçuk İletişim*, 9 (2), s.242-261, Erişim: 21/12/2021, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/178280

Krasner, S. D. (1976). "State Power and The Structure of International Trade". World Politics, 28(2), p. 317-347.

Krause, K. ve Williams, M. C. (1996). "Broadening The Agenda of Security Studies: Politics and Methods", *Mershon International Studies Review*, 40(2), p. 229-254.

Kubalkova, V. Onuf, N. / Kowert, P. (eds.), (1998). *International Relations In A Constructed World,* Taylor & Francis.

Kugler, J. and Organski, A. F. K. (1989). The Power Transition: A Retrospective and Prospective Evaluation. In M. I. Midlarsky (Ed.), Handbook of war studies Winchester: Unwin Hyman, p. 171-195.

Kugler, J. and Tammen, R. L. (2004). "Regional challenge: China‟s rise to power". The Asia-Pacific: A Region in Transition, *Honolulo: Asia-Pacific Center for Security Studies*, p.33-53.

Kul, N. (2019). *Mutfak, Kimlik, Diplomasi- Türkiye'de Gastrodiplomasi*, Ankara: Tüm Kitap.

Kurşun, M. (2019). "İranlılar Türkçeyi Türk dizilerinden öğreniyor", Erişim: 14/12/2021, https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/iranlilar-turkceyi-turk-dizilerinden-ogreniyor/1642530

Kurtçu, E. (2021). *Türkiye'nin Latin Amerika'daki Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, SBE, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Kut, G. (2010). "Türk Dış Politikasında Çok Yönlülüğün Yakın Tarihi: Soğuk Savaş Sonrası Devamlılık ve Değişim", *Boğaziçi Üniversitesi- TÜSİAD Dış Politika Formu Araştırma Raporu*., Erişim: 03/07/2020, https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10011-turk-dis-politikasinda-cok-yonlulugun-yakin-tarihi-soguk-savas-sonrasi-devamlilik-ve-degisim

Kut, G. (2019). "Uluslararası Sistem ve Kurallara Dayalı Dünya Düzeni: Çok Taraflı Denge Arayışları" *Boğaziçi Üniversitesi- TÜSİAD Dış Politika Formu Araştırma Raporu*, Erişim: 05/07/2020, https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10264-uluslararasi-sistem-ve-kurallara-dayali-dunya-duzeni-cok-tarafli-denge-arayislari

Küntay, B. (2012). "Türkiye'nin Yeni Dış Politikası Perspektifinde Latin Amerika İle İlişkileri", *Latin Amerika Çalıştayı Bildiriler Kitabı*, Editör: Ozan Zengin, Ankara: TİKA ve Ankara Üniversitesi-Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi, s.145-156.

Layne, C. (2010). "The unbearable lightness of soft power", (Edt). Parmar, I. And Cox, M., *Soft Power and US Foreign Policy,* London: Routledge., p.51-82.

Lee, G. (2009). "A theory of Soft Power and Korea's Soft Power Strategy", *The Korean Journal of Defense Analysis,* 21 (2), p. 205-218.

Lemke, D. (2002). *Regions of war and peace*, Cambridge University Press.

Leonard, M., Stead, C., & Smewing, C. (2002). *Public Diplomacy*, London: Foreign Policy Center.

Lewis-Beck, M. S. (2004). "Data." in *The SAGE Encyclopedia of Social Science Research Methods: Volume 1*, (Edt). by Michael S. Lewis-Beck, Alan Bryman and Tim Futing Liao, Thousand Oaks, SAGE Publications, p. 234.

Loomba, A. (2005). *Colonialism/Postcolonialism*, London and New York: Routledge.

Lorenzi, M. (2006). "Power: A Radical View by Steven Lukes", Crossroads, Number: 6, p. 87-95, Erişim: 11/03/2023, https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:JCnJ5PTFMQIJ:https://cpb-eu-w2.wpmucdn.com/caledonianblogs.net/dist/2/77/files/2009/12/Lorenzi-Reading.pdf&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr&client=safari

Lundestad, G. (1998). Empire by Integration: The United States and European Integration (1945-1997), New York: Oxford University Pres.

Lyons, T. and Mandaville, P. (2010). "Diasporas and politics". K. Knott, & S. McLoughin in., *Diasporas: Concepts, Intersections, Identities,* Londra: Zed Books, s.91-96.

Machiavelli, N. (2014). *Prens*, İstanbul: Can Yayınları.

Maclean, G. ve Matar, N. (2021). *İngiltere ve İslam Dünyası 1558-1713*, (Çev). Bilal Genç, İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Malone, G. (1988). *Political Advocacy and Cultural Communications: Organising the Nation's Public Diplomacy*, Lanheim, University of America.

Manheim, J. (2001). "Talking Points for Meeting with Staff of Senate Foreign Relations Committee", in *Public Diplomacy Comes of Age*, Christopher Ross (2002), The Washington Quarterly, printemps.

Mantran, R. (1999). *Osmanlı lmparatorluğu Tarihi, Cilt I ve Il*, 3. Basım, Çev. Server Tanilli, İstanbul: Adam.

Mardin, Ş. (2004). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset,* İstanbul: İletişim Yayınları.

Makovsky, A. (1999). "The New Activism in Turkish Foreign Policy", *SAIS Review*, Vol. 19, no. 1, pp. 92- 113.

Mbembe, A. (2019). *Zenci Aklın Eleştirisi*. İstanbul: İletişim.

McCarthy, D. R. (2015). *Power, Information Technology, and International Relations Theory The Power and Politics of US Foreign Policy and Internet,* New York, Palgrave Macmillan.

McGann, J. (2020). "2020 Global Go To Think Tank Index Report", University of Pennsylvania, Think Tanks and Civil Societies Program (TTCSP), Erişim: 15/03/2023, https://www.bruegel.org/sites/default/files/wp-content/uploads/2021/03/2020-Global-Go-To-Think-Tank-Index-Report-Bruegel.pdf

McLeod, J. (2010). *Beginning Postcolonialism*, Manchester: Manchester University Press, 67-101.

McCormack, T. (2010). *Critique, Security and Power The Political Limits To Emancipatory Approaches,* New York: Routledge.

Mearsheimer, J. (2008). "Anarchy and the Struggle for Power", in *Essential Readings in World Politics*, Karen A. Mingst ve Jack L. Snyder (edt.), New York, W.W. North & Company, pp.54-72.

Mehmetçik, H., Kurşun, A.M., Parlar Dal, E. (2016). "2000'li Yıllarda Afrika Kalkınma Yardımları", *Dünya Siyasetinde Afrika*, (Edt). İsmail Ermağan, Ankara: Nobel Yayınları.

Melissen, J. (2005). "The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice", *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations*, Palgrave Macmillan.

Men, J., ve Barton, B. (2012). *China and the European Union in Africa: Partner sor Competitors*, Ashgate Publishing Company.

Mert, M. A. (2019). *Millî Görüş Hareketinde Din-Devlet İlişkisi Ve Laiklik Algısı*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Mert, N. (2022). *Batı İslâm'ı Çok Sevmişti*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Mevzuat.gov.tr. (2018). *Cumhubaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*, Erişim: 11/03/2021, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf

Mgk.gov.tr, Erişim: 15/02/2021, https://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda

Milliyet, (2017, Temmuz 17). *Cumhuriyet tarihinde bir tane tarafsız cumhurbaşkanı göster*", Erişim: 10/03/2021, https://www.milliyet.com.tr/siyaset/cumhuriyet-tarihinde-bir-tane-tarafsiz-cumhurbaskani-goster-2902338

Minear, L. ve Smith, H. (2007). *Humanitarian Diplomacy : Practitioners And Their Craft,* United Nations University Press.

Miş, N. ve Duran, B. (2017). "Türkiye'de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi", (Ed). Nebi Miş ve Burhanettin Duran, *Türkiye'de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi*, Ankara: Seta Kitapları. s. 15-50.

Morgenthau, J. H. (1954). *Politics among nations: the struggle for power and peace,* New York: Alfred A. Knopf.

Morgenthau, H. (1985), *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*, Kenneth Thompson tarafından gözden geçirilmiş Altıncı Baskı (New York: McGraw Hill).

Morris, C. G. (2002). *Psikolojiyi Anlamak*. (Çev). Belgin Ayvaşık ve Melike Sayıl, Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Mossensohn, M. S. (2019). *Osmanlı'da Bilim- Kültürel Yaratı ve Bilgi Alışverişi*, (Çev). Kübra Oğuz, İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Moul, W. (2003). "Power Parity, Preponderance, and War Between Great Powers, 1816-1989". *Journal of Conflict Resolution*, 47(4), p. 468-489.

Moyo, D. (2009). *Dead Aid*, New York: Penguin Books.

Muratovski, G. (2014). "The burden of ethics: the use of design and architecture as political propaganda", *Peer Reviewed Proceedings of 5th Annual Popular Culture Association of Australia and New Zealand (PopCAANZ)*, Retrieved from https://openrepository.aut.ac.nz/ server/api/core/bitstreams/df9f5053-7a6c-4569-8b5f-e8353aa11fac/content, s.45-53.

Nacak, O. (2020). "Parlamenter ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemlerinden Hareketle Bakan Ve Bakanlıkların Karşılaştırmalı Analizi", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, s.138-157.

Nandy, A. (2009). *The Intimate Enemy: Loss and Recovery of Self under Colonialism.* New Delhi: Oxford University Press.

Nirwandy, N. and Awang, A.A. (2014). "Conceptualizing Public Diplomacy Social Convention Culinary: Engaging Gastro-Diplomacy Warfare for Economic Branding", *Procedia – Social And Behavioral Sciences*, 130: p. 325-332.

Noya, J. (2005). "The Symbolic Power of Nations", *Ön Rapor 35/2005*, Real Instituto Elcano.

Ntv.com.tr (2010). "Erdoğan: AB Hıristiyan Kulübü değilse...", Erişim: 01/04/2021, https://www.ntv.com.tr/turkiye/erdogan-ab-hiristiyan-kulubu-degilse,YgpH_lDlnEuHRMwWwwGYkA,

Nye, J. S. (1997). *The Paradox of American Power-Why The World's Only Superpower Can't Go It Alone*, Oxford University Press, ed. Richard Tuck, Harvard University, Cambridge.

Nye, J. S. (2002), "Hard and Soft Power in a Global Information Age", *Re-Ordering the World*, ed. Mark Leonard, The Foreign Policy Centre, Londra.

Nye, J. S. (2003). *Amerikan Gücünün Paradoksu,* (Çev.) Gürol Koca, İstanbul: Literatür Yayınları.

Nye, J. S. (2004a). *Power In The Global Information Age From Realism To Globalization*, London and New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Nye, J. S. (2004b). *SOFT POWER The Means to Success in World Politics,* New York: Public Affairs.

Nye, J. S. (2005). *Dünya Siyasetinde Başarının Yolu Yumuşak Güç,* (Çev.) Reyhan İnan Aydın, Ankara: Elips Kitap.

Nye, J. S. and Armitage, (2007). "A smarter, more secure America," *CSIS Commission on smart power*, CSIS.

Nye, J. S. (2008a) "Public Diplomacy and Soft Power", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616:1, 94-109.

Nye, J. S. (2008b). *The Powers to Lead*, New York: Oxford University Press.

Nye, J. S. and Welch, D. (2014). *Understanding Global Conflict & Cooperation: Intro to Theory & History,* Pearson Education Limited.

Nye, J. S. (2017). *Yumuşak Güç,* Ankara: BB101 Yayınları.

Nye, J. S. (2021). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Oğurlu, E. (2018). "1998-2018 Arası Dönemde Türkiye'nin Afrika Deneyimi: Fikirden Eyleme Bir Dönüşüm", Avrasya Etüdleri, 54 (2), s. 65-94. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/avrasya/issue/48331/611951

Oğuzlar Tekin, Y. (2017). *Bölgesel ve Küresel Siyaset Faktörleri Ekseninde Türk Dış Politikası'nın Değerlendirilmesi (2009-2014)*, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Oğuzlu, T. (2007). "Soft Power in Turkish Policy", *Australian Journal of International Affairs*, Cilt 61, No: I, s.81-97.

Ohnesorge, H. W. (2020). *Soft Power- The Forces of Attraction in International Relations*, Springer.

Okumuş, M. (2021). "Bir Dini Diplomasi Aktörü Olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Dijital Hesaplarının Diyalogsal İlişki Açısından Analizi", *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD),* 4(1), s. 153-170.

On Barak, (2009). "Scraping the Surface: The Techno-Politics of Modern Streets in Turn-of-Twentieth-Century Alexandria", *Mediterranean Historical Review 24,* s.187-205.

Onuf, N. G. (1998). *World of Our Making-Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, University of South Carolina Press.

Onuf, N. G. (2013). *Making Sense, Making Worlds, Constructivism İn Social Theory And İnternational Relations,* Routledge is an imprint of the Taylor & Francis Group.

Oran, B.(Ed.) (2009). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt 1•1919-1980),* İstanbul: İletişim Yayınları.

Oran, B.(Ed.). (2010). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt 2•1980-2001),* İstanbul: İletişim Yayınları.

Oran, B. (2012). "A Proactive Policy With Many Hunches On The Back", Another Empire? *A Decade of Turkey's Foreign Policy Under The Justice And Development Party*, (Ed.) Kerem Öktem, Ayşe Kadıoğlu, Mehmet Karlı, İstanbul, Istanbul Bilgi Universtiy Press.

Oran, B. (Ed.). (2013). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt 3•2001-2012),* İstanbul: İletişim Yayınları.

Oran, B. (Ed.). (2019), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt 1•1919-1980),* İstanbul: İletişim Yayınları.

Organski A.F.K. (1968). *World Politics*. New York: Alfred Knopf.

Organski, A.F.K., Kugler, J. (1981). *The War Ledger*: University of Chicago Press.

Ortaylı, "Sömürgecilik (Afrika)", *Her zaman*-Mehmet Barlas, TV programı, Erişim: 21/05/2021, https://www.youtube.com/watch?v=oWBhncUHxsQ&t=515s

Ortaylı, İ. (2008). *Avrupa ve Biz*, İstanbul: İş Bankası Yayınları, ePub.

Ortaylı, İ. (2010). *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Ortaylı, İ. (2016). *Osmanlı'ya Bakmak Osmanlı Çağdaşlaşması*, İstanbul: İnkilap Kitabevi.

Ortaylı, İ. (2017). *İlber Ortaylı'nın Gözüyle İran*, İstanbul: Demavend Yayınları.

Ortaylı, İ. (2020). *Türklerin Tarihi 2*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Ortaylı, İ. (2022). *İnsan Geleceğini Nasıl Kurar? Kendini İnşa Etmenin Yolları*, (Söyleşi). Yenal Bilgici, İstanbul: Kronik Yayınları.

Osterhammel, J. (2022). *Dönüşen Dünya Küresel 19. Yüzyıl Tarihi*, (Çev). Mustafa Tüzel, İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Ökmen, Y. E. ve Göksu, O. (2019). "Kültürel Diplomasi Bağlamında Türk Dizilerinin İhracatı ve Kültür Aktarımına Katkısı: 'Diriliş Ertuğrul' Örneği". Ed. Oğuz Göksu. *Kamu Diplomasisinde Yeni Yönelimler*, Konya: Literatürk Academia, s. 247-291.

Örmeci, O. (2015). Hegemonik İstikrar Teorisi ve Amerikan Liderliği, Uluslararası Politika Akademisi, Erişim: 14/03/2023, http://politikaakademisi.org/2015/07/21/hegemonik-istikrar-teorisi-ve-amerikan-liderligi/

Önal, B. (2018). "Türkiye'nin Orta Asya'da Uyguladığı Kamu ve Kültür Diplomasisi Politikaları", (Edt). Ayhan Nuri Yılmaz ve Gökmen Kılıçoğlu, *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler*, Ankara: Nobel Yayınları, s.41-95.

Örselli, E. Babahanoğlu, V. ve Bilici, Z. (2018). "Kamu Politikalarında Yeni Aktörler: Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları ve Ofisleri" *Turkish Studies Economics, Finance and Politics*, Volume 13/30, p. 303-318.

Özbilen, A. (2021). *Oyun Dışı Kalmamak*, İstanbul: Selçuklu Medya ve Yayıncılık.

Özbudun, E. (2013). *Türk Anayasa Hukuku,* Ankara: Yetkin Yayınları.

Özbudun, E. ve Hale, W. (2010). *Türkiye'de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm: AKP Olayı*, İstanbul: Doğan Kitap.

Özcan, G. (2019). "Ellili Yıllarda 'Dış' Politika", *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, Hazırlayan: Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 97-133.

Özcan, G. (2017). "Altmışlı Yıllarda 'Dış' Politika", *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, Hazırlayan: Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, s.217-256.

Özcan, G. (2020). "Yetmişli Yıllarda 'Dış' Politika", *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, Hazırlayan: Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 261-290.

Özdemir, H. (2008) "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 63, Sayı:3, s. 113-144.

Özdemir, Ç. (2019). "Ak Parti Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası: İnşacılıktan Realizme Dönüşüm", s.166-193 içinde: *Ak Parti ve Yükselen Türkiye,* Ramazan AKKIR - Yusuf ÖZKIR - Ali YEŞİLDAL - Çağatay ÖZDEMİR, Kadim Yayın Grubu.

Özel, C. (2018). "Yumuşak Güce Bütünsel Bakış", Güvenlik Bilimleri Dergisi, Mayıs, 7 (1), 1 – 27. Erişim: 25/11/2018, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/470734

Özev, M. H. (2009). *Dünden Bugüne Türk Dış Politikası*, Erişim: 05/02/2020, (https://tasam.org/tr-TR/Icerik/1111/dunden_bugune_turk_dis_politikasi.

Özkan, F. (2019), "Uluslararası İlişkilere Disiplinlerarası Yaklaşım: Tarih ve Teori Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 16, Sayı 61, s. 5-22, DOI: 10.33458/uid ergisi.541513.

Özkan, A. (2021). "Türkiye-Libya İlişkileri", iç. *Dünya Siyasetinde Afrika 7*, (Edt). İsmail Ermağan ve Elem Eyrice Tepeciklioğlu, Ankara: Nobel Yayınları, s.243-281.

Öztermiyeci, M. (2018). "THY ve İstanbul Yeni Havalimanının Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkileri", iç. *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler*, Ayhan Nuri Yılmaz ve Gökmen Kılıçoğlu (ed.), Ankara: Nobel Kitap, s. 387-410.

Öztürk, N. K. (2019). "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Temel Dinamikleri", *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, Cilt:6, Sayı: 15, s.49-65.

Öztürk, M. ve Atik, A. (2016). "Ulusal Pazardan Küresel Pazarlara Uzanan Süreçte Türk Dizilerinin Gelişimi", *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 3(2), s.66-82.

Özyanık, S. (2015). *Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Doğu-Batı Eksenli Dış Politika Anlayışında Din Unsuru*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Paçaoğlu, E. H. (2020). "Balkanlar'da Türkiye ve Avrupa Birliği'nin Yumuşak Gücü" *ABAD*, 3(6), 35-69.

Palacıoğlu, T. (2021). *Dünyanın Yeni Rekabet Sahnesi Gelişen Afrika*, Ankara: Nobel Bilimsel Yayınları.

Pape, R. A. (2005). "Soft Balancing against the United States", *International Security*, C. 30, S. 1, p. 7-45.

Parlar Dal, E. (2012). "The Transformation of Turkey's Relations with the Middle East: Illusion or Awakening?", *Turkish Studies*, Cilt 13, Sayı 2, s. 245-267.

Parlar Dal, E., Kurşun, A. M., ve Mehmetçik, H. (2017). "Türkiye'nin Afrika'daki Sivil Gücünü anlamda Ticaretin Rolü", iç. *Dünya Siyasetinde Afrika 4*, (Edt). İsmail Ermağan, Ankara: Nobel Yayınevi, s.411-439.

Passas, N. (2000). "Global Anomie, Dysnomie, and Economic Crime: Hidden Consequences of Neolibaralism and Globalization in Russia and Around the World", *Social Justice*, 27(2), s.16-44.

Peoples, C. and Williams, N.V. (2021). *Critical Security Studies An Introduction,* Taylor & Francis Group, 3rd Edition.

Pietrykowski, B. (2004). "you are what you eat: The social economy of the slow food movement". *Review of Social Economy*, 12(3), p. 307-321.

Phillipson, R. (2012). *Linguistic Imperialism,* Oxford: Oxford University Press, 38-77.

Pricewaterhouse Coopers (PwC), (2015, Şubat). *The World in 2050-Will the Shift in Global Economic Power Continue?*, Erişim: 21.11.2021, https://www.pwc.com/gx/en/issues/the-economy/assets/world-in-2050-february-2015.pdf

Pulat, A. (2018). "Karşılıklı Bağımlılık Teorisi Açısından Türkiye-İran Ekonomik İlişkileri: 2004-2012", *İran Çalışmaları Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, s. 93-114.

Purtaş, F. (2013). "Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi", *Akademik Bakış*, Cilt: 7, Sayı: 13, s.1-14.

Pwc.com, (2015) Pwc. https://www.pwc.com/ Erişim Tarihi: 19.07.2022.

Reis, Michele (2004), "Theorizing Diaspora: Perspectives on "Classical" and "Contemporary" Diaspora", *International Migration*, Volume: 42, Issue:2, p.41-60.

Resmigazete.gov.tr. Erişim Tarihi: 10/05/2021, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/05/20070518-3.htm

Robins, P. (2006). "The 2005 BRISMES Lecture: a Double Gravity State: Turkish Foreign Policy Reconsiderd", *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 32, no. 2, s. 207-209.

Rockower, P. S. (2012). "Recipes for gastrodiplomacy". *Place Brandingand PublicDiplomacy*, 8(3), 235-246.

Rosecrane, R. (1986). *The Rise of the Trading State*, Basic Books.

Ruggie, J. G. (1998). *Constructing the World Polity Essays on international institutionalization,* Taylor & Francis Group.

Sabah. (2019, Eylül 27). *Rusya'da Türk Sineması Günleri*, Erişim: 21/12/2021, https://www.sabah.com.tr/kultur-sanat/2019/09/27/rusyada-turk-sinemasi-gunleri

Safran, W. (1999). "Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return" (S. Vertovec, & R. Cohen Ed.). *Migration, Diasporas and Transnationalism.* Massachusetts: Edward Elgar Pub.

Said, E. W. (2017). *Şarkiyatçılık*- Batı'nın Şark Anlayışları. İstanbul: Metis Yayınları.

Said, E. W. (2021). *Kültür ve Emperyalizm*, İstanbul: Metis Yayınları.

Saliba, G. (2007). *Islamic Science and the Making of the European Renaissance*, Cambridge, MA: MIT Press.

Sancar, A. S. (2012). *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler*, İstanbul: Beta Yayınları.

Sancak, K. (2015). *Dış Politikada Bir Etki Aracı Olarak Yumuşak Güç: Türkiye'nin Yumuşak Gücünün Analizi ve Azerbaycan Üzerindeki Yumuşak Güç Kapasitesinin Değerlendirmesi*, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Sancak, K. (2016). *Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı ve Yumuşak Güç,* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Sandıklı, A. (2015). *Türkiye'nin Jeopolitiği Yumuşak Güç Savaşları ve Terörizm,* Ankara: Bilgesam Yayınları.

Sarıaslan, F. (2013). "2000'li yıllarda Türkiye-İran Ekonomik İlişkileri", *Akademik Ortadoğu Dergisi,* Cilt:7, Sayı: 14, s. 64-91.

Sayarı, S. ve Dikici Bilgin, H. (2016). *Karşılaştırmalı Siyaset Temel Konular ve Yaklaşımlar*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Sayın, Y. ve Kılıncaslan, İ.Y. (2019). "Rekabet ve İş birliği Denkleminde Türkiye-İran İlişkileri: Suriye Krizi Örneği", *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, Cilt:3, Sayı:2, s. 237-257.

Sears D. O., Huddy, L. and Jervis, R. (ed) (2003). *Oxford Handbook of Political Psychology,* Oxford University Press, Inc.

Seib, P. (2009). "Conclusion: The Task for Policy Makers", *Toward a New Public Diplomacy: Redirecting U.S. Foreign Policy*. (Edt). Philip Seib, New York: Palgrave Macmillan, p. 236-246.

Sesric.org. "SESRIC Hakkında", Erişim: 22/09/2021, https://www.sesric.org/sesric-about-tr.php

Sevin, E. (2015). "TÜRKSOY Üzerinden Türk Kamu Diplomasisinin Dış Politikaya Etkisine Bir Bakış", iç. *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, (Der). Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Shaw, S. (2004). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye (History of the Ottoman Empire and Modern Turkey)*, (Çev. Mehmet Harmancı), İstanbul: E Yayınları, I. Cilt.

Sinkaya, B. (2011). "Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi", *Adam Akademi*, s. 79-100.

Shilibekova, A. (2013). "1990 Sonrası Türkiye-Orta Asya İlişkileri", *Türk Dış Politikasında Yeni Yönelimler-İki Kutuplu Sistem Sonrası Türk Dış Politikası*, Editör: Hasret Çomak ve Caner Sancaktar, İstanbul: Beta Yayınları, s.483-491.

Smith, J., Chatfield, C. vd. (der.) (1997) *Transnational Social Movements And Global Politics: Solidarity Beyond The State*. New York: Syracuse University Press.

Sökmen Alaca, A. İ. (2018). "Gastro Diplomasi ve Dünyadaki Örnekleri*", Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler*, (Edt). Ayhan Nuri Yılmaz ve Gökmen Kılıçoğlu, Ankara: Nobel Yayınları, s.495-513.

Sönmezoğlu, F. (2005). "Son On Yıllarda Türk Dış Politikası 1991- 2015", a.g.e., s. 468. *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 4. Baskı, Filiz Kitabevi.

Spengler, O. (1998). *Batının Çöküşü*, (Çev). Giovanni Scognamillo, Nuray Sengelli, İstanbul: Dergah Yayınları.

Standing, G. (2008). "The ILO: An Agency for Globalization?", *Development and Change*, 39:3, 355-384.

Stone, D. ve Douglas, E. (2018). "Advance diaspora diplomacy in a networked world" *International Journal of Cultural Policy*, 24 (6), p. 710-723.

Strange, S. (1987). "The Persistent Myth of Lost Hegemony", *International Organization*, 41(4), p.551-574.

Şener, B. (2014). "Balkanları Türk Dış Politikası Açısından Önemli Kılan Temel Faktörler", Hasan Vergil, Özcan Sezer ve Gökhan Dökmen (Ed.) *Karadeniz ve Balkan Ekonomik ve Politik Araştırmalar Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Zonguldak. s. 78-84.

Şener, N. (2020). "Türkiye'nin Orta Asya'da FETÖ ile mücadelesi", *Hürriyet Gazetesi*, Erişim: 02/03/2021, https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/nedim-sener/turkiyenin-orta-asyada-feto-ile-mucadelesi-41633512

Şimşek, H. (2014). *Paradigmalar Savaşı ve Beşinci Dalga*, Ankara: İmge Yayınevi.

Tapia, F. S. (2020). "Turcáfrica», poder virtuoso en acción", Erişim: 20/05/2021, http://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_analisis/2020/DIEEEA29_2020FELSAN_TurcAfrica.pdf

Tasam, "Sektörel Diplomasi İnşası-İnanç Diplomasisi*", Sektörel Diplomasi Kanalları*, https://tasam.org/Files/Etkinlik/File/VizyonBelgesi/SGPK_INAD_InancVizyon_TR_pdf_52e13ffa-64bc-4ba6-aefb-8d84fb09c961.pdf Erişim:05/03/2023.

Tasam.org.tr, (2020). *Afrika Gündem 2063, Birinci Kıtasal Performans Raporu*, Erişim: 22/04/2021, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/53609/afrika_gundem_2063_birinci_kitasal_performans_raporu

Tasam (2020). *Türkiye İnanç Diplomasisi Programı Özel Çalıştayı- Sonuç Raporu*, Erişim: 06/07/2023, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/53572/turkiye_inanc_diplomasisi_ programi_ozel_calistayi_sonuc_raporu

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2020a). *İslam İş Birliği Teşkilatı (İİT),* Erişim Tarihi: 01/01/2022, https://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2020b) *Şanhay İş Birliği Örgütü*, Erişim: 01/03/2021, http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2020c). *T.C. Dışişleri Bakanlığı 2019 Yılı İdare Faaliyet Raporu,* Ankara.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2020d). *Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi*, Erişim: 06/01/2021, https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2020e). *Türkiye-Afrika İlişkileri*, Erişim: 06/01/2021, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2020f). *Türkiye-İran Siyasi İlişkiler*, Erişim: 22/01/2021, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-iran_siyasi-iliskileri.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2020g) *"Türkiye-Japonya Siyasi İlişkileri",* Erişim: 22/12/2022, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-japonya-siyasi-iliskileri.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2020h). *Türkiye´nin Latin Amerika ve Karayiplere Yönelik Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri*, Erişim: 04/03/2021, http://www.mfa.gov.tr/i_-turkiye_nin-latin-amerika-ve-karayiplere-yonelik-politikasi-ve-bolge-ulkeleri-ile-iliskileri.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2021a). *2020 Yılı Faaliyet Raporu*, Erişim:10/11/2021, https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2020-idare-Faaliyet-Raporu.pdf

T.C. Telaviv Büyükelçiliği. (2021b). Erişim: 15/02/2021, http://telaviv.be.mfa.gov .tr/Mission/MissionChiefHistory

Tccb.gov.tr. (2016, Eylül 2). *Fırat Kalkanı Operasyonunun Amacı; Terör Örgütlerinin Ülkemiz İçin Bir Tehdit Olmaktan Çıkarılmasıdır*, Erişim: 26/02/2021, https://www.tccb.gov.tr/haberler /410/51196/firat-kalkani-operasyonunun-amaci-teror-orgutlerinin-ulkemiz-icin-bir-tehdit-olmaktan-cikarilmasidir.html

Tccb.gov.tr. (2019). "Türkiye sadece kendi geleceği için değil, bölgesinin barış ve huzuru için de inisiyatif almak zorundadır", Erişim: 29/04/2021, https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/107211/-turkiye-sadece-kendi-gelecegi-icin-degil-bolgesinin-baris-ve-huzuru-icin-de-inisiyatif-almak-zorundadir-, Erişim: 29/04/2021.

Türk Dil Kurumu (2023) *Genel Türkçe Sözlük*, https://sozluk.gov.tr/ Erişim:20.05.2023.

Tellal, E. (2009). "SSCB ile İlişkiler", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, s.314-324.

Tellal, E. (2010). "SSCB ile İlişkiler", *Türk Dış Politikası-Cilt-2*, (Editör) Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, s.158-166.

Tepebaş, U. (2021). "Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Alanı (AfCFTA): Fırsatlar ve Sorunlar", Erişim: 22/05/2021, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/61771/afrika_kitasal_serbest_ticaret_alani_afcfta_firsatlar_ve_sorunlar

Tezkan, Y. (2005). *Jeopolitikten Milli Güvenliğe*, İstanbul: Ülke Kitapları.

Ticaret.gov.tr. (2021a). *Brexit* Süreci Kapsamında Türkiye-Birleşik Krallık Ticari İlişkileri, Erişim: 11/11/2021, https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/brexit-ve-birlesik-krallik-sta

Ticaret.gov.tr. (2021b). *Müzakere Süreci Devam Eden STA'lar*, Erişim: 21/12/2021, https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/muzakere-sureci-devam-eden-stalar.,

The Long View, How Will the Global Economic Order Change by 2050?, (2017), Erişim: 17/07/2023, https://www.pwc.com/gx/en/world-2050/assets/pwc-the-world-in-2050-full-report-feb-2017.pdf

Thiong'o, N. W. (1986). *Decolonising the Mind: the Politics of Language in African Literature* (Oxford: James Currey, 1986), viii-33.

Tika.gov.tr, "Hakkımızda", Erişim: 04/05/2021, http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649

Tika.gov.tr, "Tarihçe", Erişim:04/05/2021, https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222

Tika.gov.tr, (2019a). *Stratejik Plan 2019-2023*, Erişim: 17/07/2020, https://www.tika.gov.tr/upload/2019/Faaliyet%20Raporu%202018/Stratejik%20Plan%202019-2023/TIKAStratejikPlan2019Web.pdf

Tika.gov.tr, (2019b). "TİKA 1992'den Bu Yana 5 Kıtada Yaklaşık 30 Bin Proje Gerçekleştirdi", Erişim: 23/05/2021, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_1992_den_bu_yana_5_kitada_yaklasik_30_bin_proje_gerceklestirdi-55491

Tika.gov.tr, (2020). *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2019,* Erişim: 25/11/2021 https://www.tika.gov.tr/upload/sayfa/publication/2019/TurkiyeKalkinma2019Web.pdf

Tika.gov.tr, (2021). *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2020*, Erişim: 22/12/2021, https://www.tika.gov.tr/upload/sayfa/publication/TurkiyeKalkinma2020Web.pdf

Tika.gov.tr, (2022). *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2021,* Erişim: 17/07/2023, https://www.tika.gov.tr/upload/2022/TurkiyeKalkinma2021Veriler.pdf

Tobb.org.tr. https://tobb.org.tr/IkiliOdalar/TurkAfrikaOdasi/, Erişim: 22/04/2021.

Tokgöz, O. (2000). *Temel Gazetecilik*, Ankara: İmge Kitabevi.

Troy, J. (2008). "Faith-Based Diplomacy Under Examination", *The Hague Journal of Diplomacy*, 3, 209-231, sErişim: 06/03/2023, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2984347

Tr.sputniknews.com (2016, Kasım 11). *Erdoğan: Türk Tipi Başkanlık Sistemini Devreye Sokalım*, Erişim: 10/03/2021, https://tr.sputniknews.com/politika/201611111025754607-erdogan-baskanlik-sistemi/

TRT1, (2018). "Osmanlı Sömürgeci miydi?", *Doğrusu Ne*, Erişim: 23/05/2021, https://www.youtube.com/watch?v=69w-qk69HzU

Trthaber.com, (2021, Kasım 15). *Rusya'da Moskova Türk Filmleri Haftası Başladı* Erişim: 21/12/2021, https://www.trthaber.com/haber/guncel/rusyada-moskova-turk-filmleri-haftasi-basladi-626368.html

Tr.usembassy.gov. (2021). *Türkiye-ABD Stratejik Ortaklığı Hakkında Ortak Açıklama*, Erişim: 11/11/2021, https://tr.usembassy.gov/tr/turkiye-abd-stratejik-ortakligi-hakkinda-ortak-aciklama/

Tseng, A. Y. (2022). "Heisei high architecture as soft power", *Japan in the Heisei Era (1989–2019)*, London: Routledge.

Tuckner, J. B. (1999). "Bioterrorism: Threats and Responses", *Biological Weapons Limiting The Threat*, (Edt). Joshua Lederberg, Cambridge: MIT Press, pp.283-320.

Turan, İ. (2017). "Dış Politikada Eksen Kayması Değil, Eksensizleşme Var*", BİA Haber Merkezi*, Erişim: 23/06/2020, https://m.bianet.org/bianet/siyaset/190592-dis-politikada-eksen-kaymasi-degil-eksensizlesme-var

Turan, M. (2018). "Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi", *Social Sciences Research Journal*, Volume 7, Issue 3, s. 42-91.

Turkishairlines.com, https://www.turkishairlines.com/tr-tr/

Turkiyemaarif.org. Erişim: 16/05/2021, https://turkiyemaarif.org/page/524-Turkiye-Maarif-Vakfi-12

Turkiyemaarif.org. Erişim: 16/05/2021, https://turkiyemaarif.org/page/53-Faaliyet-Alanlari-10,

Turkiyemaarif.org. Erişim: 16/05/2021, https://turkiyemaarif.org/page/42-DUNYADA-MAARIF-16

Türk, O. (2022). "Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç Bağlamında İnanç Diplomasisi: İran ve Suudi Arabistan Örneği". *Journal of Middle East Perspectives*, 1(2), s.45-78.

Türkten, F. (2019). *"Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Venezuela mesajı: Demokrasilerde sandık esastır", Erişim: 21/05/2021, https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogandan-venezuela-mesaji-demokrasilerde-sandik-esastir/1466684.*

Tüysüzoğlu, G. (2012). "Çatışma ve İşbirliği Dikotomisi Bağlamında Balkanlar'ın Siyasal Görünümü", *Avrasya Etüdleri Dergisi*, Cilt 42, Sayı 2, s. 83-110.

Udum, Ş. (2020). "Issues in Turkish-U.S. Relations: A Politico-Psyshological Analysis Through Problematic Cases", in *Historical Examinations and Current Issues in Turkish-American Relations*, Hüseyin Işıksal ve Ozan Örmeci (Ed.), Peter Lang, s.221-243.

Uğur, A. (1998) "Yeni Demokrasinin Yeni Aktörleri: STK'lar", (Der. Tacisel Ulaş), İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayın Dizisi 10.

Ulutaş, A. (2014). *Bir Evrensel Temayül Olarak Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Öğrenci Hareketliliğinin Türkiye'nin Dış Politikasındaki Yeri*, YTB Uzmanlık Tezi, Ankara.

UN Environment Report, High Lights, 2017.

Uza, K. (2020). *Türk Dış Politikasında Türkiye Maarif Vakfı ve Doğu Afrika'daki Faaliyetleri*, Doktora Tezi, Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.

Uzgel, İ. (2009). "TDP'nin Oluşturulması", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, (Editör). Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 73-93.

Uzgel, İ. (2010a). "ABD ve NATO'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası-Cilt-2*, (Editör) Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, s.34-82.

Uzgel, İ. (2010b). "Balkanlarla İlişkiler", *Türk Dış Politikası-Cilt-2*, (Editör) Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, s.167-181.

Uzgel, İ. ve Kürkçüoğlu, Ö. (2009). "Batı Avrupa'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, (Editör). Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 139-147.

Ünal Erzen, M. (2012). "Kamu Diplomasisinin Kapsamı ve Geleceği", iç. Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk (edts), *Kamu Diplomasisi*, İstanbul: Tasam Yayınları.

Ünalmış, A. N. (2019). "Yumuşak Gücün Tesis Edilmesinde Kültürel Diplomasinin Önemi ve Bir Uygulayıcı Olarak Yunus Emre Enstitüsü*", Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 91, s. 137-159.

Vardağlı, E. T. (2020). "Soğuk Savaş Düzeninin Sosyal Politikaları: Bir Yumuşak Güç Unsuru Olarak Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü ve Türkiye'nin Bölgesel Rolü", *Marmara Üniversitesi Sisyasal Bilimler Dergisi,* Cilt: 8, Sayı: 2, s.249-273.

Varlık, A.B. ve Demir, S. (2013). " Uluslararası İlişkilerde Realist ve Liberalist Kuramların Güç Kavramına Yaklaşımı", içinde *Uluslararası İlişkilerde Teorik Yaklaşımlar*, Prof. Dr. Hasret Çomak ve Yrd. Doç. Dr. Caner Sancaktar (Ed.), İstanbul: Beta Yayınları, s. 67-88.

Viotti, P. R. and Kauppi, M. V. (2012). *International Relations Theory,* Pearson Education: Longman.

Vural, A. (2012). *Yumuşak Güç Stratejisi Çerçevesinde Çin'in Afrika'ya Yönelik Dış Politikası*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.

Vuving, A.L. (2009). "How Soft Power Works", *The American Political Science Assocaition Annual Meeting,* Toronto. Erişim: 07/12/2018, https://apcss.org/Publications/Vuving%20How%20soft%20power%20works%20APSA%202009.pdf

Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics,* New York: McGraw-Hill.

Walt, S. M. (1998), "Uluslararası İlişkiler: Bir Dünya Binbir Kuram," *Foreign Policy: Bilginin Ufukları*, Çev: Başak Çalı, İstanbul: Bilgi Üni. Yayınları, s. 14-29.

Waltz, K. ve Quester G. H. (1982). *Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi,* Çev: Ersin Onulduran, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Wang, J. (ed.) (2011). *Soft Power In China: Public Diplomacy Through Communication*. New York: Springer.

Watanabe, Y. and McConnell, D. (2008). "Introduction", Yasushi Watanabe and David McConnell (Ed.), *Soft Power Superpowers: Cultural and National Assetsi Japan and the United States*, New York: M.E. Sharpe.

Weaver, R. K. ve McGann, J. G. (Eds) (2017). *Think tanks and civil societies catalysts for ideas and action* London: Routledge, p. 1-36.

Weber, M. (2013). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Ankara: BilgeSu.

Welch, A.R. (1988). "Aboriginal Education as Internal Colonialism: The Schooling of an Indigenous Minority in Australia," *Comparative Education* 24: 2, 203-15.

Wendt, A. (1992). "Anarchy is what states make of it: The social construction of power politics". *International Organizations*, 46(2), 391-425.

Wendt, A. (1999), *Social Theory of International Politics*, Cambridge: Cambridge University Press.

Wendt, A. (2012). *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, (Çev. H. Sarı Ertem ve S. G. Ihlamur Öner), İstanbul: Küre Yayınları.

Wilson E.J. III, (2008). "Hard Power, Soft Power, Smart Power", *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science,* sayı 616, s.110.

Wright, R. (2004). "U.S. and Manhood-Leadership is About Respect, not Just Fear" *The New York Times*, 3 Ağustos 2004.

Xhanari, L. (2012). "Osmanlı Balkana 'Elveda Rumeli' Dedi, Ama Balkanlardaki Diller Türkçe Kökenli Sözcüklere 'Elveda' Demedi", Motif Akademi, Balkan Dosyası, İstanbul: *Halkbilimi Dergisi*, s.5-12.

Yaldız, F. (2013). "Diaspora Kavramı: Tarihçe, Gelişme ve Tartışmalar", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 18, s.289-318.

Yapıcı, U. (2015). "Yumuşak Güç Ölçülebilir mi?" *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 12, Sayı: 47, s.5-25.

Yarger, H. R. (2006). *Strategic Theory for the 21st Century-The Little Book on Big Strategy,* US Government Strategic Studies Institute, Washington DC.

Yavuzaslan, K. ve Çetin, M. (2016). "Soft Power Concept and Soft Power Indexes," *Eurasian Studies in Business and Economics*, in: Mehmet Huseyin Bilgin & Hakan Danis & Ender Demir & Ugur Can (ed.), Business Challenges in the Changing Economic Landscape, Springer, Vol. 1, edition 1, s. 395-409,

Yazar, F. (2020). "Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Dizi Sektörünün Değerlendirilmesi", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(3), s.529-41.

Yee.org.tr, "2023 Vizyonu", Erişim:08/05/2021, https://www.yee.org.tr/sites/default/files/2023_vizyonu.pdf

Yee.org.tr, "Neden Yunus Emre", Erişim: 09/05/2021, https://www.yee.org.tr/tr/ kurumsal/neden-yunus-emre

Yee.org.tr, (2020). *2019 Faaliyet Raporu*, Erişim: 12/12/2021, https://www.yee.org.tr/tr/ yayin/2019-faaliyet-raporu

Yeğenoğlu, M. (1998). *Colonial Fantasies: Towards a Feminist Reading of Orientalism,* Cambridge: Cambridge University Press, 121-44, 164-6.

Yeşiltaş M. ve Balcı A., (2011). "AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita", *Bilgi* (23), 2011 Kış: ss. 9-34.

Yetim, M. (2019). "Liberal Temelde Kurumsallaşan Türkiye-Latin Amerika İlişkileri", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 19, Sayı/No: 1, s.167-178.

Yıldırım, E. (2019). "İnsani Diplomasi Faaliyetlerinin Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkisi", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Yıl:9, Cilt: 13, Sayı: 19, s.2563-2591, Erişim: 22/06/2021, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/795822

Yıldırım, S. (2014). Rusya'nın Avrasya Politikasında Yumuşak Güç: İmkânlar ve Sınırlar, T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara.

Yıldız, O. (2018). "Kamu Diplomasisinin Askerî Boyutu: ABD Muharip Komutanlıklarının Kamu Diplomasisi Faaliyetleri", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20/2, s.244-270

Yılmaz, A. N. (2018). "Kültür ve Sanatın Ulusal Tanınırlığının Pozitifleştirilmesinde Bir Araç Olarak Kullanılması: Türkiye'nin Kültürel Yumuşak Güç Potansiyeli", içinde. *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler*, (Edt). Ayhan Nuri Yılmaz ve Gökmen Kılıçoğlu, Ankara: Nobel Yayınları, s.11-39.

Yılmaz, S. (2016). "Afrika'da Büyük Güç Mücadeleleri: Yeni Emperyalizm", içinde. *Dünya Siyasetinde Afrika 3*, (Edt). İsmail Ermağan, Ankara: Nobel Kitabevi.

Yılmaz, S. (2017). *Uluslararası Güvenlik-Teori, Pratik ve Gelecek,* Ankara: Kaynak Yayınları.

Yılmaz, A. N. ve Kılıçoğlu, G. (2015). "Kafkaslardaki Türk Dili ve Kültürünün Etkisi; Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Açısından Bölgedeki Siyasi Projeksiyonlar", *Yeni Türkiye*, Sayı: 71, s.174-203.

Yılmaz, A. N. ve Kılıçoğlu, G. (2017). "Balkanlar'da YTB ve TİKA'nın Türk Kamu Diplomasisi Kurumları Olarak Faaliyetleri ve Türkiye'nin Bölgedeki Yumuşak Gücüne Etkileri" *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt : 2 Sayı: 2, s. 116-131.

Yılmaz, A. N. ve Kılıçoğlu, G. (2017). "Türkiye'nin Afrika'daki Yumuşak Gücü ve Kıtadaki Artan Etkisinin Analizi", içinde. *Dünya Siyasetinde Afrika 4*, (Edt). İsmail Ermağan, Ankara: Nobel Yayınları, s. 461-521.

Yılmaz, A. N. ve Kılıçoğlu, G. (2018). "Türkiye'nin Orta Asya'daki Gücü ve Kamu Diplomasisi Uygulamalarının Analizi", *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, Cilt:119, Sayı: 235, s.141-184.

Yiğit, A. (2015). "Afrikalı Yazarların Gözünden Hristiyan Misyonerler", içinde. *Dünya Siyasetinde Afrika 2*, (Edt). İsmail Ermağan, Ankara: Nobel Kitap, s.209-233.

YÖK Veri Tabanı, (2022). "YÖK Tez Merkezi Detaylı Tarama", Erişim: 12/01/2022, https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/

Ytb.gov.tr, "Genel Bilgi", Erişim: 14/05/2021, https://www.ytb.gov.tr/index.php/kardes-topluluklar/genel-bilgi

Ytb.gov.tr, (2020). "Türkiye-Afrika İş Birliğine YTB'nin Türkiye Bursları Damgasını Vurdu", Erişim: 15/05/2021, https://www.ytb.gov.tr/haberler/turkiye-afrika-is-birligine-ytbnin-turkiye-burslari-damgasini-vurdu

Ytb.gov.tr, (2021). *Faaliyet Raporu 2020*, Erişim: 29/09/2021, https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2021/BELGELER/2020%20FAALİYET%20RAPORU-6046114fcd034.pdf

Yüzbaşıoğlu, N. (2021). "Türkiye-Afrika ilişkilerinde insan odaklı iş birliği: Türkiye Bursları", Erişim: 23/12/2021, https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiye-afrika-iliskilerinde-insan-odakli-is-birligi-turkiye-burslari/2393895.

Zaharna, R. S. (2010). *Battles to Bridges: US Strategic Communication and Public Diplomacy after 9/11*, New York: Palgrave.

Ziegler, J. (2004). *Dünyanın Yeni Sahipleri ve Onlara Direnenler*, İstanbul: Altın Kitapları.

TURİZM SOSYOLOJİSİ

Editör: Prof. Dr. Ahmet Tayfun

nobel

TURİZM SOSYOLOJİSİ

Editör: Prof. Dr. Ahmet Tayfun

Yayın No.: 5152
Seyahat ve Turizm No.: 037
ISBN: 978-625-397-910-2
E-ISBN: 978-625-397-909-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Tayfun, Ahmet.
Turizm Sosyolojisi / Editör: Ahmet Tayfun
1. Basım, VI + 340 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-910-2
E-ISBN: 978-625-397-909-6
1. Turizm 2. Sosyoloji

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

1. BÖLÜM - TEMEL KAVRAMLAR **1**

2. BÖLÜM - KÜLTÜR VE TURİZM **23**
Yakup Kemal Özekici

3. BÖLÜM - TOPLUMSALLAŞMA VE TURİZM **43**
Erdem Şimşek

4. BÖLÜM - TOPLUMSAL YAPI, TOPLUMSAL ETKİLEŞİM VE TURİZM **61**
Seval Kurt

5. BÖLÜM - TOPLUMSAL GRUPLAR VE TURİZM **91**
Sait Durgun

6. BÖLÜM - TOPLUMSAL SAPMA, SUÇ VE TURİZM İLİŞKİSİ **119**
Serdar Bülbül - Mustafa Yıldırım

7. BÖLÜM - TOPLUMSAL TABAKALAŞMA VE TURİZM **143**
Fulden Nuray Küçükergin

8. BÖLÜM - AİLE, EĞİTİM VE TURİZM **159**
Cemal Ersin Silik

9. BÖLÜM - DİN VE TURİZM **181**
Ozan Çatır

10. BÖLÜM - SİYASET VE TURİZM **205**
Ayşe Selin Dülger

11. BÖLÜM - TOPLUMSAL DEĞİŞME VE TURİZM **233**
Burcu Ilgaz

12. BÖLÜM - ENDÜSTRİLEŞME, KENTLEŞME, ÇEVRE VE TURİZM **253**
Ayhan Dağdeviren

13. BÖLÜM - MODERNLEŞME VE KÜRESELLEŞME VE TURİZM..... 283
Elif Acuner - Kübra Küçük

14. BÖLÜM - DENEYİM EKONOMİSİ, PAYLAŞIM EKONOMİSİ VE TURİZM 309
Murat Bayram

1. BÖLÜM
TEMEL KAVRAMLAR

Ahmet Tayfun - Fulden Nuray Küçükergin - Yakup Kemal Özekici

Bölüm Kazanımları	Bu bölüm sonunda okuyucu; ✓ Sosyoloji kavramını tanımlar. ✓ Sosyolojinin kısa tarihçesini açıklar. ✓ Sosyolojinin önemini açıklar. ✓ Turizm, turist, özgür zaman ve rekreasyon kavramlarını tanımlar.

Bu tanım ve açıklamaların ardından sosyoloji biliminin turizme bakış açısına değinildiğinde, sosyologların, turizmi mekânsal bir olgu olarak tanımlayarak, seyahati turizm hareketliliği için bir önkoşul olarak gördüğü söylenebilir. Bunun yanı sıra sosyoloji turizmi sadece yüzeydeki turistik faaliyetler olarak değil toplumlar arası etkileşimleri, kültürel değişimleri ve zaman-mekân ilişkisini anlamak için bir araç olarak da ele almaktadır.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, C. E. (2006). Ahmet Arslan-İbn Haldun'un İlim ve Fikir Dünyası. *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, (21), 189-196.

Andriotis, K. (2003). Tourism in Crete: A form of modernisation. *Current Issues in Tourism*, *6*(1), 23-53.

Archer, B., Cooper, C., & Ruhanen, L. (2005). The positive and negative impacts of tourism. *Global tourism*, *3*, 79-102.

Ballantine, J. H., Roberts, K. A., Korgen, K. O. (2018). *Our social World: Introduction to Sociology (Altıncı Baskı)*, Sage, California.

Berno, T. (1999). When a guest is a guest: Cook Islanders view tourism. *Annals of tourism research*, *26*(3), 656-675.

Betancourt, H., & López, S. R. (1993). The study of culture, ethnicity, and race in American psychology. *American Psychologist*, *48*(6), 629.

Bhopal, R. (2004). Glossary of terms relating to ethnicity and race: for reflection and debate. *Journal of Epidemiology & Community Health*, *58*(6), 441-445.

Boudon, R. (1991). What Middle Range Theories Are. Contemporary Sociology, 20(4), 519-522.

Bruce, S. (2010). *Sociology: a very short introduction*. Oxford University Press.

Brunt, P., Courtney, P. (1999). Host Perceptions of Sociocultural Impacts. Annals of Tourism Research, 26(3), 493- 515.

Bryden, J. M. (1973). *Tourism and development*. CUP Archive.

Burns, P. (2003). *An introduction to tourism and anthropology*. Routledge.

Bülbül, T., & Toker-Gökçe, A. (2015). Meslek Lisesi Öğrencilerinin Metaforik Okul Algıları: İşlevselci Bir Yaklaşım. *Journal of Kirsehir Education Faculty*, *16*(2).

Bertrand, A. L. (1952). Regional sociology as a special discipline. *Social Forces*, 132-136.

Bauman, Z. (1988). Is there a postmodern sociology?. *Theory, Culture & Society*, *5*(2-3), 217-237.

Bourdieu, P., Chamboredon, J. C., & Passeron, J. C. (1991). *The craft of sociology: Epistemological preliminaries*. Walter de Gruyter.

Chilcott, J. H. (1998). Structural functionalism as a heuristic device. *Anthropology & education quarterly*, *29*(1), 103-111.

Cohen, E. (1979). Rethinking the sociology of tourism. *Annals of tourism research*, *6*(1), 18-35.

Cohen, E. (1984). The sociology of tourism: approaches, issues, and findings. *Annual review of sociology*, *10*(1), 373-392.

Cohen, E. (1988). Traditions in the qualitative sociology of tourism. *Annals of tourism Research*, *15*(1), 29-46.

Cohen, E. (2007). 'Authenticity'in tourism studies: Aprés la lutte. *Tourism Recreation Research*, *32*(2), 75-82.

Cohen, E., & Cohen, S. A. (2012). Current sociological theories and issues in tourism. *Annals of Tourism Research*, *39*(4), 2177-2202.

Cohen, S. A., & Cohen, E. (2017). New directions in the sociology of tourism. *Current Issues in Tourism*, *22*(2), 1-20.

Cohen, S. A., & Cohen, E. (2019). New directions in the sociology of tourism. *Current Issues in Tourism*, *22*(2), 153-172.

Callero, P. L. (2003). The sociology of the self. *Annual review of sociology*, *29*(1), 115-133.

Cooper, C. and Hall, C., M. (2008). *Contemporary Tourism: An International Approach*. Butterworth-Heinemann. Oxford.

Dann, G. (2000). Theoretical Advances in the Sociological Treatment of Tourism. The International Handbook of Sociology. 2000.

Dann, G. M. (1977). Anomie, ego-enhancement and tourism. *Annals of tourism research*, *4*(4), 184-194.

Dann, G., & Cohen, E. (1991). Sociology and tourism. *Annals of tourism research*, *18*(1), 155-169.

Darbellay, F., & Stock, M. (2012). Tourism as complex interdisciplinary research object. *Annals of Tourism Research*, *39*(1), 441-458.

De Kadt, E. (1979). Tourism: Passport to Development. *Perspectives on thesocial and cultural effects of tourism in developing countries*. Oxford University Publicatıın. London.

Doğan, H. Z. (1989). Forms of adjustment: Sociocultural impacts of tourism. *Annals of tourism research*, *16*(2), 216-236.

Doxey, G. V. (1975, September). A causation theory of visitor-resident irritants: Methodology and research inferences. In *Travel and tourism research associations sixth annual conference proceedings* (pp. 195-98).

Doxey, G. V. (1976). When enough's enough: The natives are restless in Old Niagara. *Heritage Canada*, *2*(2), 26-27.

Donald, M. N., & Havighurst, R. J. (1959). The meanings of leisure. *Social Forces*, 355-360.

Dorfman, P. W. (1979). Measurement and meaning of recreation satisfaction: A case study in camping. *Environment and Behavior*, *11*(4), 483-510.

Durkheim, E. (1951). *Sociology and philosophy*. Simon and Schuster.

Ferris, K., & Stein, J. (2018). *The real world: An introduction to sociology (Altıncı Baskı)*. WW Norton, Incorporated.

Eckberg, D. L., & Hill Jr, L. (1979). The paradigm concept and sociology: A critical review. *American Sociological Review*, 925-937.

Elias, N. (1978). *What is sociology?*. Columbia University Press.

Fisher, D. (2004). The demonstration effect revisited. *Annals of Tourism Research*, *31*(2), 428-446.

Fox, M. (1977). The social impact of tourism: a challenge to researchers and planners. *A new kind of sugar: Tourism in the Pacific*, 27-48.

Geiger, C. W., & Miko, P. S. (1995). Meaning of recreation/leisure activities to elderly nursing home residents: A qualitative study. *Therapeutic Recreation Journal*, *29*, 131-131.

Giddens, A., & Sutton, P. W. (2014). *Essential concepts in sociology*. John Wiley & Sons.

Giddens, A., Duneier, M., Appelbaum, R. P., & Carr, D. S. (2014). *Introduction to sociology (Ninth Edition)*. New York: Norton.

Giddens, A., & Griffiths, S. (2006). *Sociology*. Polity.

Gilbert, D., C. (1990). The Nature and Structure of Tourism. (Edited by S. Williams). *Tourism, Critical Concepts in the Social Sciences*. Taylor & Francis.

Goeldner, C., R. and Ritchie, J., R., B. (2009). *Tourism: Principle, Practices, Philosop-hies*. 11th Edition. John Wiley & Sons. New Jersey.

Hall, C. M., Williams, A., M. and Lew, A., A. (2004). Tourism: Conceptualizations, Ins-titutions, and Issues (Edited by Alan A. Lew, C. Michael Hall and Allan M. Williams). A Companion to Tourism Blackwell Publishing. UK.

Halsey, A. H. (2004). *A history of sociology in Britain: science, literature, and society*. Oxford University Press.

Henderson, K. A. (1990). The meaning of leisure for women: An integrative review of the research. *Journal of leisure research*, *22*(3), 228-243.

Hunt, J., D. and Layne, D. (1991). Evolution of Travel and Tourism Terminology and Definitions. *Journal of Travel Research*. 29(4). 7-11.

Hunziker, W. and Krapf, K. (1942). *Allgejameine Fremdenverkehrslehre*. Zurique

Hechter, M., & Kanazawa, S. (1997). Sociological rational choice theory. *Annual review of sociology*, *23*(1), 191-214.

Henslin, J. M. (2011). *Sociology: A Down to Earth Approach, Census Update*. Prentice Hall.

Holden, A. (2006). *Tourism Studies and the Social Sciences*, Routledge, Oxon.

Hughes, M., Kroehler, C. J. (2010). *Sociology: The Core (10. Baskı)*. McGrawHill, New York.

Ivan, O. (2016). 'We make more money now, but we don't talk to each other anymore': on new tourism and capitalism in the Danube Delta. *Journal of Tourism and Cultural Change*, *15*(2), 122-135.

Jafari, J. (1997). Tourismification of the profession: Chameleon job names across the industry. *Progress in Tourism and Hospitality Research*, *3*(2), 175-181.

Karagül, M. (2015). *Sosyal sermaye ve Ibn-i Haldun'un asabiyet düşüncesi*. 1st International Congress on Applied Sciences: Social Capital - UUBK'2015.

Krippendorf, J. (1986). Tourism in the system of industrial society. *Annals of Tourism Research*, *13*(4), 517-532.

Küçükaltan, D., Çeken, H., & Mercan, Ş. O. (Eds.). (2015). *Değişik perspektifleriyle turizm politikası ve planlaması*. Detay Yayıncılık.

Kılıçlar, A., Küçükergin, F. N., Kurt, S., Adıgüzel, B., Özkan, B. İ., & Aktuna, H. C. (2017). One Way Ticket-Route to Death: How Right Is To Promote As A Commercial Initiative. *Journal of Business Research - Turk*, *9*(4), 84-105.

Little, W., Vyain, S., Scaramuzzo, G., Cody-Rydzewski, S., Griffiths, H., Strayer, E., & Keirns, N. (2014). Introduction to Sociology-1st Canadian edition. *BC Campus: Victoria, BC, Canada*.

Leiper, N. (1979). The Framework of Tourism: Towards a Definition of Tourism, Tourist, and the Tourist Industry, *Annals of Tourism Research,* 1979, VI(4):390- 407.

Lickorish, L. J., & Jenkins, C. L. (1997). *Introduction to tourism*. Birinci Baskı, Oxford, Routledge.

MacCannell, D. (1973). Staged authenticity: Arrangements of social space in tourist settings. *American journal of Sociology*, *79*(3), 589-603.

Mansperger, M. C. (1995). Tourism and cultural change in small-scale societies. *Human Organization*, 87-94.

Merton, R. K., & Merton, R. C. (1968). *Social theory and social structure*. Simon and Schuster.

Meyerson, F. A., Merino, L., & Durand, J. (2007). Migration and environment in the context of globalization. *Frontiers in Ecology and the Environment*, *5*(4), 182-190.

Mathieson, A., & Wall, G. (1982). *Tourism, economic, physical and social impacts*. Longman.

Maus, H. (2014). *A short history of sociology*. Routledge.

McIntosh, R. W., Goeldner, C. R., & Ritchie, J. B. (1995). *Tourism: principles, practices, philosophies* (No. Ed. 7). John Wiley and Sons.

Merriam-Webster (2023) https://www.merriam-webster.com/dictionary/tourism Erişim tarihi: 01.08.2023

Mobily, K. E. (1989). Meanings of recreation and leisure among adolescents. *Leisure Studies*, *8*(1), 11-23.

Nimkoff, M. F. (1959). The family in India: some problems concerning research on the changing family in India. *Sociological bulletin*, *8*(2), 32-38.

Nash, D. (1981). "Tourism as an anthropological subjet." *Current Anthropology* 22.5 (1981): 461-479.

Nash, D. (1996). *Anthropology of tourism*. Oxford: Pergamon.

Özdemir, M. Z. D. (2005). Türkiye'de kültürel mirasın korunmasına kısa bir bakış, Planlama, 31(1), 20-26.

Özekici, Y. K. (2019). *Yerli halk-turist etkileşimi ve bir model önerisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Ankara.

Ogburn, W., & Nimkoff, M. (1953). A handbook of sociology. In *A handbook of sociology* (pp. xxvi-644).

Qu, C., Timothy, D. J., & Zhang, C. (2019). Does tourism erode or prosper culture? Evidence from the Tibetan ethnic area of Sichuan Province, China. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 1-18.

Palmer, C. A. (1994). Tourism and colonialism: The experience of the Bahamas. *Annals of tourism Research*, *21*(4), 792-811.

Powrie, B., Kolehmainen, N., Turpin, M., Ziviani, J., & Copley, J. (2015). The meaning of leisure for children and young people with physical disabilities: a systematic evidence synthesis. Developmental Medicine & Child Neurology, 57(11), 993-1010.

Roth, G., & Weber, M. (1976). History and sociology in the work of Max Weber. *The British Journal of Sociology*, *27*(3), 306-318.

Scholtz, M., & Slabbert, E. (2015). The relevance of the tangible and intangible social impacts of tourism on selected South African communities. *Journal of Tourism and Cultural Change*, *14*(2), 107-128.

Scott, J. (2000). Rational choice theory. *Understanding contemporary society: Theories of the present*, *129*, 671-85.

Suryawardani, I. G. O., Bendesa, I. K. G., Antara, M., & Wiranatha, A. S. (2014). Tourısm Leakage Of The Accommodatıon Sector In Balı. *Asean Journal on Hospitality and Tourism*, *13*(1), 3-18.

Swain, M. B. (1993). Women producers of ethnic arts. *Annals of Tourism Research*, *20*(1), 32-51.

Schullern zu Schrattenhofen, H. (1911). Fremdenverkehr und Volkswirtschaft. *Jahrbuch fur National Economie und Statistik*. Jena.

Selwyn, T. (1992). Tourism society and development. *Community Development Journal*, *27*(4), 353-360.

Shaw, S. M. (1985). The meaning of leisure in everyday life. *Leisure sciences*, *7*(1), 1-24.

Shaw, S. M., Bonen, A., & McCabe, J. F. (1991). Do more constraints mean less leisure? Examining the relationship between constraints and participation. *Journal of leisure Research*, *23*(4), 286-300.

Shils, E. (1970). Tradition, ecology, and institution in the history of sociology. *Daedalus*, 760-825.

Spencer, H. (1873). *The study of sociology* (Vol. 5). Henry S. King.

Sorokin, P. A. (1947). Society, culture, and personality: their structure and dynamics. A system of general sociology.

Subadi, T. (2008). *Sosiologi*.

Stolley, K. S. (2005). *The basics of sociology*. Greenwood Press,.

Taplamacıoğlu, M. (1969). *Genel sosyoloji üzerine bir deneme (ikinci baskı)*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara

Tischler, H. L. (2017). *Cengage advantage books: Introduction to sociology*. Cengage Learning.

Turner, J. H. (2017). Functionalism. *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social Theory*, 1-9.

Türkay, O., Yalçın-Kayıkçı, M. (2018). Tarhana tezgahlarından Çin malı tüccarlığına: Şirince'de turizmle iç içe geçen kültürleşme ve sosyokültürel dönüşüme bağlı sorunların analizi. *Ege Akademik Bakış*, 18(4), 645-660.

TDK, (2023). https://sozluk.gov.tr/ Erişim tarihi: 01.08.2023

Theobald, W., F. (2005). *Global Tourism*. Third Editon. Elsevier Science. USA. Toskay, T. (1989). *Turizm*. Der Yayınları, *İstanbul*.

Trevor-Roper, H. R. (1969). The past and the present. History and sociology. *Past & Present*, (42), 3-17.

United Nations World Tourism Organization. (2016). *Compilation of UNWTO Recom-mendations, 1975-2015*. Madrid. Spain

Unger, L. S., & Kernan, J. B. (1983). On the meaning of leisure: An investigation of some determinants of the subjective experience. *Journal of Consumer research*, *9*(4), 381-392.

Uygun, O. (2008). *İbni Haldun'un toplum ve devlet kuramı* (No. 16). On iki Levha Yayıncılık.

Weber, M. (1947). *The theory of social and economic organization*. Simon and Schuster.

Wrong, D. H. (1963). The oversocialized conception of man in modern sociology.

Wall, G., & Mathieson, A. (2006). *Tourism: change, impacts, and opportunities*. Pearson Education.

Wang, N. (1999). Rethinking authenticity in tourism experience. *Annals of tourism research*, *26*(2), 349-370.

Yasothornsrikul, P., & Bowen, D. (2015). Tourism demonstration and value change. *International Journal of Tourism Research*, *17*(1), 96-104.

Yavuz, S. (2013). İlm-i Umran'ın konusu ve yöntemi üzerine bir literatür analizi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40, 319-348.

Yolcu, M. A., & Aça, M. (2017). Yapısal İşlevselcilik Açısından Folklorda Değişme ve İşlevsel Zorunluluklar Modeli. *Folklor/Edebiyat*, *23*(92), 13-28.

2. BÖLÜM
KÜLTÜR VE TURİZM

Yakup Kemal Özekici

Bölüm Kazanımları	Bu bölüm sonunda okuyucu; ✓ Kültür ve kültürün ögeleri hakkında bilgi sahibi olur. ✓ Kültürel çeşitlilik hakkında bilgi sahibi olur. ✓ Kültür ve turizmin etkileşimi hakkında bilgi sahibi olur.

lanmaktadır. Kozmopolitanizm kavramının turizm sosyolojisi açısından taşıdığı önem, kozmopolitan bireylerin farklı kültürleri deneyimlemeye meyilli olması ile açıklanmaktadır (Hannerz, 1990). Bu bakımdan, turistlerin farklı coğrafyalardaki seyahatleri, kozmopolitanizme yol açan bir unsur olarak görülmüştür (Bianchi ve Stephenson, 2013; Tham ve Wang, 2017). Zira bireyin farklı kültürlere meyilli olması, o kültürlere has yansımaları deneyimlemesi için motivasyon kaynağı olarak kabul edilmektedir. Turistler ve yurt dışında eğitim gören öğrenciler kozmopolitan gruplar içerisinde gösterilmiştir (Cleveland vd., 2014). Bu bakımdan, kozmopolitanizm ile seyahat deneyimi arasındaki ilişki karşılıklıdır. Kozmopolitanizm, seyahate çıkma meylini arttırdığı gibi turizm deneyimi kozmopolitanizmi güçlendirmektedir. Seyahat deneyiminin kozmopolitan düşünme ve bu yönde davranma meylini güçlendirdiği, literatürdeki çeşitli araştırmalar ekseninde irdelenmiştir (Hollinshead, Ateljevic ve Ali, 2009). Destinasyonlarda gerçekleşen yerli halk-turist etkileşimi neticesinde, özellikle yerli halkın dünya görüşünde değişim gözlemlenebilmektedir (De Kadt, 1979). Turistlerin kozmopolit bireylerden oluşması durumunda ise bu değişim süreci güçlenebilmektedir (Hannerz, 1990).

KAYNAKÇA

Alden, D. L., Steenkamp, J. B. E., & Batra, R. (1999). Brand positioning through advertising in Asia, North America, and Europe: The role of global consumer culture. *The Journal of Marketing*, 75-87.

Andriotis, K. (2003). Tourism in Crete: A form of modernisation. *Current Issues in Tourism*, *6*(1), 23-53.

Aramberri, J. (2001). The host should get lost: Paradigms in the tourism theory. *Annals of Tourism Research*, *28*(3), 738-761.

Bamberg, S., & Möser, G. (2007). Twenty years after Hines, Hungerford, and Tomera: A new meta-analysis of psycho-social determinants of pro-environmental behaviour. *Journal of Environmental Psychology*, *27*(1), 14-25. https://doi.org/10.1016/J.JENVP.2006.12.002.

Barbuto Jr, J. E., Beenen, G., & Tran, H. (2015). The role of core self-evaluation, ethnocentrism, and cultural intelligence in study abroad success. *The International Journal of Management Education*, *13*(3), 268-277.

Baudrillard, J. (1998). *The consumer society*: Myths and structures. Sage.

Berno, T. (1999). When a guest is a guest: Cook Islanders view tourism. *Annals of Tourism Research*, *26*(3), 656-675.

Bianchi, R. V., & Stephenson, M. L. (2013). Deciphering tourism and citizenship in a globalized world. *Tourism Management*, *39*(December), 10-20.

Bonn, M. A., Kim, W. G., Kang, S., & Cho, M. (2016). Purchasing wine online: The effects of social influence, perceived usefulness, perceived ease of use, and wine involvement. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, *25*(7), 841-869.

Bonn, M. A., Kim, W. G., Kang, S., & Cho, M. (2016). Purchasing Wine Online: The Effects of Social Influence, Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and Wine Involvement. *Journal of Hospitality Marketing and Management*, *25*(7), 841-869. https://doi.org/10.1080/19368623.2016.1115382

Bonn, M. A., Kim, W. G., Kang, S., & Cho, M. (2016). Purchasing Wine Online: The Effects of Social Influence, Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and Wine Involvement. *Journal of Hospitality Marketing and Management*, *25*(7), 841-869. https://doi.org/10.1080/19368623.2016.1115382.

Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge University Press, Cambridge.

Brown, M. F. (2008). Cultural Relativism 2.0. *Current Anthropology*, *49*(3), 363-383.

Butler, R. W. (1980). Alternative tourism: pious hope or Trojan horse?. *Journal of Travel Research*, *28*(3), 40-45.

Clarke, S. (2008). Culture and identity. *The Sage Handbook of Cultural Analysis*, 510-529.

Cleveland, M. (2018). Acculturation to the global consumer culture: Ten years after and agenda for the next decade. *Journal of Global Scholars of Marketing Science*, *28*(3), 257-271.

Cleveland, M., & Bartikowski, B. (2018). Cultural and identity antecedents of market mavenism: Comparing Chinese at home and abroad. *Journal of Business Research*, *82*, 354 363.

Cleveland, M., Laroche, M., Takahashi, I., & Erdoğan, S. (2014). Cross-linguistic validation of a unidimensional scale for cosmopolitanism. *Journal of Business Research*, *67*(3), 268-277.

Cohen, E. (1988). Authenticity and commoditization in tourism. *Annals of Tourism Research*, *15*(3), 371-386.

Cohen, S. A., & Cohen, E. (2019). New directions in the sociology of tourism. *Current Issues in Tourism*, *22*(2), 153-172.

Coşkun, Ç. N., Zöhre, H. (2014). Küreselleşme ve tüketim kültürünün yaygınlaşması bağlamında Türkiye'de cadılar bayramı. *Turkish Studies*, *9*(3), 497-506.

Cote, J. E., Levine, C. G. (2002). *Identity formation, agency, and culture: A Social Psychological Synthesis*, Lawrance Erlbaum Associates, London.

Dabezies, J. M. (2020). Visuality, palm trees and tourism in Uruguay: Between tropical and traditional representations of postcolonialism. *Annals of Tourism Research*, *81*, 102882.

Dann, G., & Cohen, E. (1991). Sociology and tourism. *Annals of Tourism Research*, *18*(1), 155-169.

De Kadt, E. (1979). Tourism: Passport to Development. *Perspectives on thesocial and cultural effects of tourism in developing countries*. Oxford University Publicatiın. London.

Dignity Health *(31 May 2016). "The Science Behind The Profound Power Of Holding Hands". Huffington Post.* (Erişim tarihi: 05.10.2023) https://www.huffpost.com/entry/power-of-holding-hands_n_57435a8be4b00e09e89fc162

Doğan, H. Z. (1989). Forms of adjustment, Sociocultural impacts of tourism. *Annals of Tourism Research*, *16*, 216-236.

Dwyer, L. (2003). Trends underpinning tourism to 2015: An analysis of key drivers for change. *International Journal of Tourism Sciences*, *3*(2), 61-77.

Dwyer, L. (2015). Globalization of tourism: Drivers and outcomes. *Tourism Recreation Research*, *40*(3), 326-339.

Ennaji, M. (2005), Multilingualism, Cultural Identity and Education in Morocco, Springer, New York, NY.

Esman, M. R. (1984). Tourism as ethnic preservation: the Cajuns of Louisiana. *Annals of Tourism Research*, *11*(3), 451-467.

Ferguson, G. M., & Bornstein, M. H. (2015). Remote acculturation of early adolescents in Jamaica towards European American culture: A replication and extension. *International Journal of Intercultural Relations*, *45*, 24-35.

Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention and behavior. An introduction to theory and research*. Reading, MA: Addison-Wesley.

Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention and behavior. An introduction to theory and research*. Reading, MA: Addison-Wesley.

Fisher, D. (2004). The demonstration effect revisited. *Annals of Tourism Research*, 31(2), 428-446.

Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*, Basic Books, New York, NY.

Ger, G., & Belk, R. W. (1996). I'd like to buy the world a coke: Consumptionscapes of the "less affluent world". *Journal of Consumer Policy*, *19*(3), 271-304.

Ger, G., Belk, R. W. (1996). I'd like to buy the world a coke: Consumptionscapes of the "Less Affluent World." *Journal of Consumer Policy*, *19*(3), 271-304. https://doi.org/10.100 7/BF00411411.

Giddens, A., & Sutton, P. W. (2016). *Essential concepts in sociology*. John Wiley & Sons.

Gjerald, O. (2005). Sociocultural impacts of tourism: A case study from Norway. *Journal of Tourism and Cultural Change*, *3*(1), 36-58.

Graburn, N. (1983). The Anthrophology of Tourism. *Annals of Tourism Research*, *10*, 9-33.

Gupta, N. (2013). Understanding acculturation of consumer culture in an emerging market: An analysis of urban, educated, middle-class indian consumers. *International Journal of Emerging Markets*, *8*(1), 24-40.

Hamari, J., & Koivisto, J. (2015). "Working out for likes": An empirical study on social influence in exercise gamification. *Computers in Human Behavior*, *50*, 333-347.

Hammond, R. A., & Axelrod, R. (2006). The evolution of ethnocentrism. *Journal of conflict resolution*, *50*(6), 926-936.

Han, C. M., & Won, S. B. (2017). Cross-country differences in consumer cosmopolitanism and ethnocentrism: A multilevel analysis with 21 countries. *Journal of Consumer Behaviour*, *17*(1), 52-66.

Han, H. (2015). Travelers' pro-environmental behavior in a green lodging context: Converging value-belief-norm theory and the theory of planned behavior. *Tourism Management*, *47*, 164-177.

Hannerz, U. (1990). Cosmopolitans and locals in World culture. *In Global culture: nationalism, globalisation and modernity (Mike Featherstone editörlüğünde)* (pp. 237-253). Sage, California.

Hofstede, G. (1980). *Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.

Hollinshead, K., Ateljevic, I., & Ali, N. (2009). Worldmaking agency - worldmaking authority: The sovereign constitutive role of tourism. *Tourism Geographies*, *11*(4), 427-443.

Hsu, C. L., & Lin, J. C. C. (2008). Acceptance of blog usage: The roles of technology acceptance, social influence and knowledge sharing motivation. *Information & Management*, *45*(1), 65-74. https://doi.org/10.1016/J.IM.2007.11.001.

Ivan, O. (2017). 'We make more money now, but we don't talk to each other anymore': on new tourism and capitalism in the Danube Delta. *Journal of Tourism and Cultural Change*, *15*(2), 122-135.

Kariel, H. G. (1989). Socio-Cultural impacts of tourism in Austrian Alps. *Mountain Research and Development*, *9*(1), 59-70.

Karlberg, M. (2008). Discourse, Identity, and Global Citizenship. *Peace Review*, *20*(3), 310-320.

Kim, M.J., Hall, C.M., Kim, D.K., 2020. Predicting environmentally friendly eating out behavior by value-attitude-behavior theory: does being vegetarian reduce food waste? *Journal of Sustainable Tourism*. *28*(6), 797-815.

Lickorish, L. J., & Jenkins, C. L. (1997). *Introduction to tourism*. Birinci Baskı, Oxford, Routledge.

Martinez-López, F. J., Sousa, C. M., & Gázquez-Abad, J. C. (2011). A cultural constructivist analysis of the Internet's role in the international approximation of markets. *Journal of Marketing Theory and Practice*, *19*(1), 57-80.

Maschio, 2016, culture, desire and consumer culture in America in the new age of social media, *Qualitative Market Research*, *19*(4), 416-425.

Maschio, T. J. (2016). culture, desire and consumer culture in America in the new age of social media, *Qualitative Market Research*, *19*(4), 416-425.

Maskeleriyle kötü ruhları kovaladılar (2018, 25, 02). NTV. https://www.ntv.com.tr/ galeri/dunya/maskeleriyle-kotu-ruhlari-kovaladilar,v8biBF1qkkeJJ4YGF7FUKA/ Thq0_Jy7h06CrsBiyuM2gA# adresinden edinilmiştir.

Mason, P. (2003). *Tourism impacts, planning and management* (Birinci Baskı). Butterworth Heinemann, Oxford.

Mathur, S., Guiry, M., & Tikoo, S. (2008). Intergenerational culture-specific consumption differences between Asian Indian immigrants in the US and Indians residing in an Indian metropolis. *Journal of International Consumer Marketing*, *20*(3-4), 69-80.

Mbaiwa, J. E. (2005). The socio-cultural impacts of tourism development in the Okavango Delta, Botswana. *Journal of Tourism and Cultural Change*, *2*(3), 163-185.

Meethan, K. (2003). Mobile cultures? Hybridity, tourism and cultural change. *Journal of Tourism and Cultural Change*, *1*(1), 11-28.

Mowforth, M., Munt, I. (2009). *Tourism and sustainability. Development, globalisation and new tourism in the third World* (*Third edition*). Routledge, London and New York.

Nash, D. (1981). Tourism as an anthropological subject. *Current Anthrophology*, *22*(5), 461- 481.

Nash, D. (1995). Prospects for tourism study in anthropology. In Ahmed, A. S. , & Shore, C. N. (Eds.), *The Future of Anthropology: Its Relevance to the Contemporary World, London and Atlantic Highlands* (pp. 179-202). NJ: Athnole.

Özekici, Y. K. (2019). *Yerli halk-turist etkileşimi ve bir model önerisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi, Ankara.

Özekici, Y. K. (2022). Turizm ve Göç Olguları Bağıntısı Üzerine Bir Değerlendirme, *Tourism, Economics, Management and Policy Research* (TEMAPOR), *2*(2), 79-94.

Özekici, Y. K., Kızılcık, O. (2022). Turistlerin arttırılmış gerçekliğe dayalı tur rehberi uygulamalarını kabul etme eğilimlerinin incelenmesi üzerine bir araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10(2), 979-998.

Qu, C., Timothy, D. J., & Zhang, C. (2019). Does tourism erode or prosper culture? Evidence from the Tibetan ethnic area of Sichuan Province, China. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 1-18.

Reisinger, Y., & Turner, L. W. (2011). *Cross-Cultural Behaviour in Tourism: Concepts and Analysis*. London and New York: Routledge.

Rice, R. E., & Aydin, C. (1991). Attitudes toward new organizational technology: Network proximity as a mechanism for social information processing. *Administrative Science Quarterly*, *36*(2), 219-244.

Ritchie, J. R., Goeldner, C. R., & McIntosh, R. W. (2003). *Tourism: principles, practices, philosophies*. John Wiley & Son: New Jersey.

Rogers, R. A. (2006). From cultural Exchange to transculturation: A review and reconceptualization of cultural appropriation. *Communication Theory*, *16*, 474-503.

Rosado, C. (1994). Understanding cultural relativism in a multicultural world. *The elements of moral philosophy*, 15-29.

Sadiq, M., Adil, M., & Paul, J. (2022). Eco-friendly hotel stay and environmental attitude: A value-attitude-behaviour perspective. *International Journal of Hospitality Management*, *100*, 103094.

Saveriades, A. (2000). Establishing the social tourism carrying capacity for the tourist resorts of the east coast of the Republic of Cyprus. *Tourism Management*, *21*(2), 147-156.

Schwartz, S. H. (1977). Normative influences on altruism. *Advances in Experimental Social Psychology*, *10*, 221-279.

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In M. P. Zanna (Ed.), Advances in experimental social psychology (Vol. 25, pp. 1e65). Orlando, FL: Academic.

Senemoğlu, O. (2017). Tüketim, tüketim toplumu ve tüketim kültürü: Karşılaştırmalı bir analiz. *İnsan ve İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi*, *4*(12), 66-86.

Sharma, R. (2020). Sociology of tourism: Shifting paradigm from nostalgia to happiness. *Journal of Tourism & Hospitality Education*, *10*, 90-107.

Sharma, R. (2020). Sociology of tourism: Shifting paradigm from nostalgia to happiness. *Journal of Tourism & Hospitality Education*, *10*, 90-107.

Shin, Y. H., Moon, H., Jung, S. E., & Severt, K. (2017). The effect of environmental values and attitudes on consumer willingness to pay more for organic menus: A value-attitude-behavior approach. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, *33*, 113-121.

Schopmeyer, K. D., & Fisher, B. J. (1993). Insiders and outsiders: Exploring ethnocentrism and cultural relativity in sociology courses. *Teaching Sociology*, 148-153.

Sin, H. L. (2009). Volunteer tourism - 'Involve me and I will learn'? *Annals of Tourism Research*, *36*(3), 480-501.

Smith, M. K. (2003). *Issues in cultural tourism studies*. Routledge, New York.

Steg, L., & Vlek, C. (2009). Encouraging pro-environmental behaviour: An integrative review and research agenda. *Journal of Environmental Psychology*, *29*(3), 309-317.

Taylor, E. B. (1871). Primitive culture: researches into the development of mythology, philosophy, religion, art, and custom. NY: Holt, 1889, 230.

Tham, A., & Wang, M. (2017). There'sa troll on the information bridge! An exploratory study of deviant online behaviour impacts on tourism cosmopolitanism. *Tourism Recreation Research*, *42*(2), 258-272.

Tham, A., & Wang, M. (2017). There'sa troll on the information bridge! An exploratory study of deviant online behaviour impacts on tourism cosmopolitanism. *Tourism Recreation Research*, *42*(2), 258-272.

Towner, N., & Milne, S. (2017). Sustainable surfing tourism development in the Mentawai Islands, Indonesia: Local stakeholder perspectives. *Tourism Planning & Development*, *14*(4), 503-526.

Tilley, J. J. (2000). Cultural relativism. *Hum. Rts. Q.*, *22*, 501.

Türkay, O., Yalçın-Kayıkçı, M. (2018). Tarhana tezgahlarından Çin malı tüccarlığına: Şirince'de turizmle iç içe geçen kültürleşme ve sosyokültürel dönüşüme bağlı sorunların analizi. *Ege Akademik Bakış*, *18*(4), 645-660.

Türkay, O., Yalçın-Kayıkçı, M. (2018). Tarhana tezgâhlarından Çin malı tüccarlığına: Şirince'de turizmle iç içe geçen kültürleşme ve sosyokültürel dönüşüme bağlı sorunların analizi. *Ege Akademik Bakış*, *18*(4), 645-660.

Urry, J. (2003). *The Sociology of Tourism*. Cooper, C., Hall, M., Timothy, D. (Ed.), Critical Reviews in Tourism. Channel View Publications.

Ünlüönen, K., Tayfun, A. (2003). Turistlerin Yerli Halkın Tüketim Davranışlarına Etkileri Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*, 1- 18.

Venkatesh, V., & Davis, F. D. (2000). A theoretical extension of the technology acceptance model: Four longitudinal field studies. *Management Science*, *46*(2), 186-204.

Verma, V.K., Chandra, B., Kumar, S., 2019. Values and ascribed responsibility to predict consumers' attitude and concern towards green hotel visit intention. *Journal of Business Research*. *96*, 206-216.

Wagner, R. (1981). *The Invention of Culture*, University of Chicago Press, Chicago.

Wall, G., & Mathieson, A. (2006). *Tourism: change, impacts, and opportunities*. Pearson Education.

Wall, G., & Mathieson, A. (2006). *Tourism: change, impacts, and opportunities*. Pearson Education.

Wang, S., Zhou, L., Lee, S., & King, C. (2014). Analysis of residents' social identity, tourism engagement, and propensity for tourism advocacy. *Advances in Hospitality and Leisure*, *10*, 109-129.

Williams, D.R. and Kaltenborn, B.P. (1999) Leisure places and modernity: the use and meaning of recreational cottages in Norway and the USA, in D. Crouch (ed.), *leisure/tourism geographies: practices and geographical knowledge*, Routledge, London, pp.214-230.

Woosnam, K. M., Norman, W. C., & Ying, T. (2009). Exploring the theoretical framework of emotional solidarity between residents and tourists. *Journal of Travel Research*, *48*(2), 245 258.

Yoon, C. (2018). Extending the TAM for Green IT: A normative perspective. *Computers in Human Behavior*, *83*, 129-139.

Yoon, C. (2018). Extending the TAM for Green IT: A normative perspective. *Computers in Human Behavior*, *83*, 129-139. https://doi.org/10.1016/J.CHB.2018.01.032.

Zechenter, E. M. (1997). In the name of culture: Cultural relativism and the abuse of the individual. *Journal of Anthropological Research*, *53*(3), 319-347.

Zhang, J., Xiong, K., Liu, Z., & He, L. (2022). Research progress and knowledge system of world heritage tourism: a bibliometric analysis. *Heritage Science*, *10*(1), 1-18.

3. BÖLÜM
TOPLUMSALLAŞMA VE TURİZM

Erdem Şimşek

Bölüm Kazanımları	Bu bölüm sonunda okuyucu; ✓ Sosyoloji biliminin çıkışı hakkında bilgi sahibi olur, ✓ Toplumsallaşma konusunu tanımlar. ✓ Toplumsallaşma süreçlerini bilir. ✓ Toplumsallaşma süreçlerinde etkili olan kurumları açıklar. ✓ Toplumsallaşma evrelerini açıklar. ✓ Kültürleşme ve turizm arasındaki ilişkiyi açıklar. ✓ Özendirme etkisi ve turizm arasındaki ilişkiyi açıklar.

toplumlarıyla ve daha geniş dünyayla nasıl etkileşime gireceklerini etkileyebilir.

Turizm, genellikle farklı kültürel geçmişlerden gelen insanları birbirleriyle iletişime geçmesine yol açarak kültürel değişime ön ayak olur. Yerel halk, farklı gelenekler, yabancı dil ve göreneklere sahip turistlere daha fazla maruz kaldığından kültürel değişim sonucunda yerel halkın diğer kültürlere ilişkin anlayışını artırarak ve hoşgörü ve uyum yeteneğini teşvik ederek toplumsallaşmasına yol açar. Turizm, iş fırsatları meydana getirerek ve işletmeleri canlandırarak yerel ekonomiyi önemli ölçüde etkiler. Bu ekonomik etki, yerel halkın toplumsallaşma süreçlerini değiştirebilir. Turistik destinasyonlarda, yerel halk farklı diller konuşan turistlerle etkileşime girdiğinden yabancı dil öğrenmeye motive olur, dolayısıyla dil becerilerini ve iletişim yeteneklerini geliştirir. Geliştirilmiş dil yeterliliği, yerel halkın toplumsallaşması ve daha çeşitli bireylerle etkileşim kurma becerisini artırır. Yerel halk, turistler ve turizm sektöründe yer alan diğer kişilerle ilişkiler kurarak sosyal ağlarını genişletebilir. Bu bağlantılar, fikir ve deneyim alışverişine yol açarak yerel halkın sosyal ufkunu genişletir.

KAYNAKÇA

Akay, İ. (2006). "Sosyalleşme Sürecinde Kitle İletişim Araçları", Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Altunay, A. (2015). "Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Yeni Medya". *Selçuk İletişim*, 9 (1), 410-428.

Arslan Cansever, B. (2010). "Ergenlerin Toplumsallaşmasında İnternet Kullanımının Aile ve Okul Bağlamında Yarattığı Sorunlar". Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Arslanoğlu, İ. (2012). *Genel Sosyoloji: Ders Notları*. Gazi Kitabevi.

Aytan, G. K. (2010). "Ortaöğretim Öğrencilerinin Sosyalleşmelerinde Sporun Etkileri". Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi.

Aziz, A. (1982). "Toplumsallaşma ve Kitle İletişim", Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu, Yayın No. 2, Ankara.

Badawi, A. Z. (1986). *A Dictionary of the Social Sciences*, 2nd Edition., Librairie Du Liban, Beyrut.

Beşirli, H. (2016). "Bireyin Toplumsallaşması Sürecinde Spor". *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 25-31.

Bozkurt, V. (2006). *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Ekin Yayınları Bursa.

Brewer L., (2001). "Gender Socialization and the Cultural Construction of Elder Caregivers", *Journal of Aging Studies*, 15, 217-235

Bulut, Y. (2015). "Sosyolojiye Giriş 1", İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Basım Sayısı 6.

Burns, P. M. (1999). *An introduction to Tourism and Anthropology*, London, Routledge.

Campbell, E. Q. (1969). "Adolescent Socialization". *Handbook of Socialization Theory and Research*. Ed. David A. Goslin. Chicago: Rand McNally. (821-85).

Chirkov, V. (2009). "Critical psychology of acculturation: What do we study and how do we study it, when we investigate acculturation?." *International Journal of Intercultural Relations*, 33(2), 94 105.

Clarke, L. and Joshi, H. (2003). "Children's Changing Families and Family Resources". In A. M. Jensen & L. McKee (Eds.) *Children and the Changing Family - Between Transformation ve Negotiation*, pp. 15-26, London: RoutledgeFalmer.

Clausen J A. (1968). "Socialization as a Concept and as a Field of Study". *Socialization and Society*. Ed. John A. Clausen. Boston: Little, Brown. (2-17)

Clausen John A. (1968). "Perspectives on Childhood Socialization". *Socialization and Society*. Ed. John A. Clausen. Boston: Little, Brown. (130-81).

Coakley, J. (2015). *Sports In Society Issues and Controversies*. 11th Ed. McGraw Hill Education. New York.

Coştu, Y. (2009a). "Toplumsallaşma Sürecinde Dindarlığı Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği)". Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Çoştu, Y. (2009b). "Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(3), 117-140.

Crouter, A. C. (2006). "Mothers ve fathers at work". In A. Clarke-Stewart & J. Dunn (Eds.), *Families count.* New York: Cambridge University Press.

Demir, Ö. ve Acar, M. (1992). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ağaç Yayıncılık, İstanbul.

Eggen, P. and Kauchak, D. (2010). "Educational Psychology, Windows on classrooms", eight edition, Pearson International Edition, Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Education Inc.

Eshleman, J. R. and Bullcroft, R. (2009). *The Family*, 12th edition, NJ: Prentice Hall.

Fulcher, J. and Scott, J. (2007). *Sociology*, New York: Oxford University Press Inc. (3rd edition)

Gecas, V. (2000). "Socialization". *Encyclopedia of Sociology*. Ed. Edgar F. Borgatta. Rhonda J. V. Montgomery. Vol: 1. New York: Macmillan Reference. (2855-2864).

Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*, Kırmızı Yayınları: İstanbul.

Giddens, A. (2009). *Sociology* (6th Edition). Cambridge: Polity Pres.

İnternet: https://www.etymonline.com/word/sociology#etymonline_v_23817 adresinden 02.08.2023 tarihinde erişilmiştir.

Kaya, K. ve Tuna, M. (2008). "İlköğretim Çağındaki Çocukların Sosyalleşmesinde Televizyonun Etkisi". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (17), 159-182.

Kaya, Ş. (2015). "Sosyal Yaşam Merkezlerinin Sosyalleşmeye Etkisi (Karabük Belediyesi Örneği)", Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Laible, D. and Ross A. T. (2007). "Early Socialization: A Relationship Perspective". *Handbook of Socialization Theory and Research*. Ed. Joan E. Gruces. Paul D. Hasting. New York: The Guilford Press. (181-207).

Moore, R. S. (1995). "Gender and alcohol use in a Greek tourist town", *Annals of Tourism Research*, 22(2), 300-313.

Murphy, P. E. (1985). *Tourism: A community approach*. NewYork: Methuen.

O'Guinn, T., Lee, W. N., Faber, R. J. (1986). "Acculturation to impact of divergent paths on buyer behaviour", *Advances in Consumer Research*, 13, 579-583.

Ozankaya, Ö. (1999). *Toplumbilim*, Genişletilmiş 10. basım, Cem Yayınevi: İstanbul.

Özpolat, A. (2010). "Ailede Demokratik Sosyalleşme". *Aile ve Toplum*, 5(20), 9-24.

Parke, R. D. and Buriel, R. (2001). "Socialization in Infancy and Childhood". *International Encyclopedia of Social & Behavioral Sciences*. Ed. Neil J. Smelser and Paul B. Baltes. Oxford: Elsevier Science Ltd. (14516-14522).

Redfield, R., Linton, R., Herskovits, M. (1936). "Memorandum on the study of acculturation". *American Anthropologist*, 38, 149-152.

Reisinger, Y. (2009). *International tourism: Cultures and behavior*. Oxford: Butterworth Heinemann.

Reisinger, Y. (2015). "Personal transformation and travel and tourism". (*Transformational tourism: host perspectives* adlı kitapta bölüm). Reisinger, Y. Editörlüğünde, Cabi, Boston.

Ruddell J. L. and Shinew K. J. (2006). "The Socialization Process for Women with Physical Disabilities: The Impact of Agents and Agencies in the Introduction to an Elite Sport", *Journal of Leisure Research*, 38(3), 421-444.

Santrock, J. W. (2009). "Educational Psychology", *McGraw-Hill International Edition*, (4th ed.), New York: The McGraw-Hill Companies Inc.

Schaefer, R. T. (2012). "Sociology: A Brief Introduction". *McGraw-Hill Higher Education*.

Steinberg, L. (2007). *Ergenlik*, Yayıma Hazırlayan: Figen Çok, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Stroebe W. (2001). *Introduction to Social Psychology* (Editör: Hewstone M.), Blackwell Pub. Australia

Turhan, M. (2007). "İlkokul Öğrencilerinin Sosyalleşmesinde Öğretmen Etkisinin Veli Görüşlerine Göre İncelenmesi (Kocaeli ili körfez ilçesi örneği)". Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Ulubey, Ö. (2008). "Toplumsal Dayanışmanın Sağlanmasında Eğitimin İşlevi: Emile Durkheim ve Ziya Gökal'in Görüşlerinin Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Ünlüönen, K. ve Özekici, Y. K. (2019). "Turizm Odaklı Kültürel Dönüşümü Açıklayıcı Bir Temel: Kültürleşme Teorisi". *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 16(3), 470-492.

4. BÖLÜM
TOPLUMSAL YAPI, TOPLUMSAL ETKİLEŞİM VE TURİZM

Seval Kurt

Bölüm Kazanımları

Bu bölüm sonunda okuyucu;

- ✓ Toplumsal yapı, toplumsal etkileşim kavramlarını tanımlar.
- ✓ Toplumsal yapıyı meydana getiren statü, rol, toplumsal ağ/kurum kavramları tanımlar.
- ✓ Atfedilen ve kazanılan statü ayrımı yapar.
- ✓ Rol performansı, rol çatışması, rol gerilimi ve rol seti kavramlarını tanımlar.
- ✓ Toplum tiplerini ve özelliklerini açıklar.
- ✓ Toplumsal etkileşim ile insanları bir araya getiren, birleştirici ve bağlayıcı sonuçlar ve insanları birbirinden ayıran, bölen ve ayrıştırıcı sonuçları açıklar.
- ✓ Toplumsal yapı ve toplumsal etkileşim ile turizm arasındaki ilişkiyi açıklar.

Özellikle turistler gelişmiş ülkelerden gelmiş ve ev sahibi gelişmekte olan bir ülke ise ayırt edici farklılıklar olması durumunda "gösteriş etkisi" ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda gelişmekte olan ülke sakinleri olarak yerel halk, turist davranışlarını taklit ederek değişime uğramaktadır. Yerel halk, turistlerin üstün maddi varlıklarını fark edecek ve sahip olma isteği ile daha üretken davranış kalıpları sergileyecektir. Turistlerin yaşam tarzına yaklaşamadıkça yıkıcı bir etkiye dönüşmektedir (Williams, 1998: 138-139). Ancak yine de yeni kültürler tanıma motivasyonu ile seyahat edenler de oldukça yaygındır (Mason, 2003: 44-45).

Uluslararası turizm hareketlerinin artışı ile bu etkileşimin bazı sonuçları geleneksel kültürü yok eden bir tehdit olarak görülürken, bazı sonuçlar ise uluslararası barış, anlayış ve daha fazla bilgiye erişim için bir fırsat olarak görülmektedir. Bu toplumsal etkiler yaşam kaliteleri açısından hem turistler hem de ev sahibi toplumlar üzerinde doğrudan etkiye sahip unsurlar olarak ifade edilmektedir (Brunt ve Courtney, 1999). Bu etkileri araştırarak olumlu etkilerin geliştirilmesine yönelik planlı ve kollektif bir yaklaşıma yönelmek yerinde olacaktır.

Turizmin yıkıcı etkisi olarak adlandırılan olumsuz etkilerinin yerel halk üzerindeki davranış kalıplarını anlamaya yönelik şekilde başa çıkma stratejileri ile turist etkileşimleri ve turizm gelişimi açısından ele alınması önem arz etmektedir (Butler, 1980; Doğan, 1989). Bu açıdan yerel halka yönelik topluluk temelli yaklaşımların geliştirilerek turist-yerel halk arasında güçlü bağların ve güvene dayalı ilişkilerin oluşturulması, olumsuz etkileri azaltacaktır. Yine ev sahibi-konuk ilişkilerinin iş birliğine dayalı şekilde oluşturacak kuruluşların oluşturulması önem arz etmektedir. Yerel halkın turizmi destekleyecek biçimde farkındalık oluşturulması, turizmin uzun vadeli başarısı üzerinde etkili olacaktır. Topluluk temelli yaklaşım ile oluşturulan kolektif eylem, yerel kültür üzerindeki olumsuz etkilerin aşılmasında ve turizmin istenilen şekilde gelişim göstermesinde etkin bir araca dönüştürülecektir (Goodwin ve Jasper, 2009; Gursoy, Chi ve Dyer, 2010; Jones, 2005; Pérez ve Nadal, 2005).

KAYNAKÇA

Adler, P. A., & Adler, P. (1989). The gloried self: The aggrandizement and the constriction of self. *Social Psychological Quarterly*, *52*(4), 299-310.

Ap, J. (1992). Residents' perceptions on tourism impacts. *Annals of Tourism Research, 19*(4), 665-690.

Ap, J., & Crompton, J. L. (1993). Residents' strategies for responding to tourism ımpacts. *Journal of Travel Research*, *33*(1), 47-50.

Bardis, P. D. (1979). Social interaction and social processes. *Social Science*, *54*(3), 147-167.

Bruce, S., & Yearley, S. (2006). *The sage dictionary of sociology*. London: SAGE Publications.

Brunt, P., & Courtney, P. (1999). Host perceptions of sociocultural impacts. *Annals of Tourism Research*, *26*(3), 493-515.

Bunge, M. (1974). The concept of social structure. W. Leinfellner, & E. Köhler (Eds.), In *Developments In the Methodology of Social Science*, (pp. 175-215). Holland: D. Reidel Publishing Company.

Butler, R. W. (1980). The concept of a tourist area cycle of evolution: implications for management of resources. *Canadian Geographer*, *24*(1), 5-12.

Cooper, C. and Hall, C., M. (2008). Contemporary tourism: an international approach. Oxford: Butterworth-Heinemann.

Creary, S. J., & Gordon, J. R. (2016). Role conflict, role overload, and role strain. *Encyclopedia of Family Studies*, 1-6.

Crothers, C. (2012). Analysing social structures, D. Erasga (Ed.) In *Sociological landscape: theories, realities, and trends*, (pp. 15-40). Croatia: InTech.

David, J., & Julia, J. (1991). *Collins dictionary of sociology*. Glasgow: HarpesCollins.

Deccio, C., & Baloglu, S. (2002). Nonhost community resident reactions to the 2002 Winter Olympics: The spillover impacts. *Journal of Travel Research*, *41*(1), 46-56.

Doda, Z. (2015). *Lecture notes for health science students introduction to sociology*. Ethiopia: Ethiopia Public Health Training Initiative.

Dogan, H. Z. (1989). Forms of adjustment: sociocultural impacts of tourism. *Annals of Tourism Research*, *16*(2), 216-36.

Elliott, R. K., & Jacobson, P. D. (2002). The evolution of the knowledge professional. *Accounting Horizons*, 16(1), 69-80.

Eralp, Z. (1983). *Genel turizm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu.

F.Y.B.A. Sociology Paper (t.y.) *Foundation of sociology*. [chrome-extension://efaidn mnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://archive.mu.ac.in/myweb_test/F.YBA%20SOCIOLOGY.pdf] adresinden alınmıştır. (Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2023)

George, D. Z., & Christie, S. Z. (2000). *Cliffs quick review sociology*. United States of America: IDG Books Worldwide.

Gershuny, Jonathan (2005). *What do we do in post-industrial society? The nature of work and leisure time in the 21st century*, ISER Working Paper Series, No. 2005-07, University of Essex, Institute for Social and Economic Research (ISER), Colchester.

Giddens, A. (2009). *Sociology*. (6^{th}Ed.), UK: Polity Press.

Gierczak, B. (2011). The history of tourist transport after the modern industrial revolution. *Polish Journal of Sport & Tourism, 18*(4), 275-281.

Gill, K. (2014). Tourists' perceptions about tourism impacts a literature review. *Journal of Business Thought*, 5, 71-85.

Goeldner, C. R., & Ritchie, J. R. B. (2006). *Tourism: principles, practices, philosophies*. (12^{th}Ed.). Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.

Greenhaus, J. H., & Beutell, N. J. (1985). Sources of conflict between work and family roles. *Academy of Management Review*, *10*(1), 76-88.

Gullahorn, J. T. (1956). Measuring role conflict. *American Journal of Sociology*, 61(4), 299-303.

Gursoy, D., Chi, C. G., & Dyer, P. (2010). Locals' attitudes toward mass and alternative tourism: The case of Sunshine Coast, Australia. *Journal of Travel Research*, *49*(3), 381-394.

Haas, A. (1993). Social inequality in aboriginal North America: a test of Lenski's theory. *Social Forces*, *72*(2), 295-313.

Hernandez, S. A., Cohen, J., & Garcia, H. L. (1996). Residents' attitudes towards an instant resort enclave. *Annals of Tourism Research*, *23*(4), 755-779.

Hoffman, H. (2002). Chapter 4: social structure and social interaction. In *Instructor's manual for Henslin Essentials of sociology: a down-to-earth approach*. (4^{th}Ed.), (pp. 51-66). Boston: Allyn and Bacon.

Home, A. M. (1998). Predicting role conflict, overload and contagion in adult women university students with families and jobs. *Adult Education Quarterly*, *48*(2), 85-97.

Hughes, E. C. (1945). Dilemmas and contradictions of status. *American Journal of Sociology*, 50(5), 353-359.

Hughes, M., Kroehler, C. J., & Vander Zanden, J. W. (2002). Chapter two culture and social structure, In *Sociology the core.* (6^{th}Ed.), New York: McGraw-Hill.

Jafari, J. (1990). Editor's page. *Annals of Tourism Research*, 16, 3.

Johnson, J. D., Snepenger, D. J., & Akis, S. (1994). Residents' perceptions of tourism development. *Annals of Tourism Research*, *21*(3), 629-642.

Jones, S. (2005). Community-based ecotourism: The significance of social capital. *Annals of Tourism Research*, *32*(2), 303-324.

Joo, D., Cho, H., & Woosnam, K. M. (2019). Exploring tourists' perceptions of tourism impacts. *Tourism Management Perspectives*, *31*, 231-235.

Jóźwiak, M., & Sieg, P. (2021). Tourism development in post-industrial facilities as a regional business model. *Sustainability*, *13*, 2028, 1-16.

Jury, D., & ve Jury, J. (1991). *Collins dictionary of sociology*. Glasgow: HarperCollins.

Lankford, S. V. (1994). Attitudes and perceptions toward tourism and rural regional development. *Journal of Travel Research*, *32*(3), 35-43.

Lea, S. E., Kemp, S., & Willetts, K. (1994). Residents' concepts of tourism. *Annals of Tourism Research*, *21*(2), 406-410.

Leiper, N. (1979). The framework of tourism: Towards a definition of tourism, tourist, and the tourist industry. *Annals of Tourism Research*, *6*(4), 390-407.

Leiper, N. (1990). Tourist attraction systems. *Annals of Tourism Research*, *17*(3), 367-384.

Leyton, D. (2014). Social structure, its epistemological uses, and the construction of the subject in Bourdieu's sociology. *Universum. Revista de Humanidades y Ciencias Sociales*, *29*(2), 169-183.

LibreTexts (2023). *Sociology*. USA: Open Education Resource (OER) LibreTexts Project.

Lickorish, L. J., & Jenkins, C. L. (1997). *An introduction to tourism*. Oxford: Butterworth-Heinemann.

Linton, R. (1936). *The study of man*. New York: Appleton-Century- Crofts.

Lundgren, J. O. (1973). The development of the tourist travel systems: A metropolitan economic hegemony par excellence?. *The Tourist Review*, *28*(1), 2-14.

Macionis, J. J., & Plummer, K. (2008). *Sociology A Global Introduction*, (4^{th}Ed.), England: Pearson Education.

Mason, P. (2003). *Tourism impacts, planning and management*. Oxford: Butterworth-Heinemann.

McCool, S. F., & Martin, S. R. (1994). Community attachment and attitudes toward tourism development. *Journal of Travel Research*, *32*(3), 29-34.

McKercher, B. (1993). Some fundamental truths about tourism: Understanding tourism's social and environmental impacts. *Journal of Sustainable Tourism, 1*(1), 6-16.

Mishra, D. (2023). Paper II Man and society. Lecturer Notes. [chrome-extension://efaid nbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ddceutkal.ac.in/Syllabus/MSW/PAPER-2.pdf] adresinden alınmıştır. (Erişim Tarihi 23 Mayıs 2023)

Nash, D. (1989).Tourism as a form of imperialism. V. L. Smith (Ed.) In *Hosts and guests the anthropology of tourism*. (2^{nd}Ed.). (pp. 37-52). Philadelphia, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.

National Council of Educational Research and Training, (2019). *Introducing sociology textbook for class XI.* Publication Division by the Secretary, National Council of Educational Research and Training. New Delhi: NCERT.

Nisbet, R. A. (1970). *The social bond: An introduction to the study of society*. New York: Alfred A. Knopf.

Nolan, P., & Lensiki, G. (2011). *Human societies: an introduction to macrosociology*. (11^{th}Ed.), USA: Boulder: Paradigm Publishers.

OpenStax College (2013). Introduction to sociology. Texas: OpenStax Press.

OpenStax College (2017). Introduction to sociology 2e. Texas: OpenStax Press.

Pavlić, I., & Portolan, A. (2015). Irritation index, tourism. *Encyclopedia of Tourism*, 1-2.

Perez, E. A., & Nadal, J. R. (2005). Host community perceptions a cluster analysis. *Annals of Tourism Research*, *32*(4), 925-941.

Radcliffe-Brown, A. R. (1940). On social structure. *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland, 70*(1), 1-12.

Ross, G. F. (1992). Resident perceptions of the impact of tourism on an Australian city. *Journal of Travel Research*, *30*(3), 13-17.

Rowell, K. R. (2006). 4: social structure and social interaction In *Study guide plus for henslin essentials of sociology: a down-to-earth approach*. (6^{th}Ed.), (pp. 55-67). United States of America: Pearson Education.

Ryan, C., & Montgomery, D. (1994). The attitudes of Bakewell residents to tourism and issues in community responsive tourism. *Tourism Management*, 15(5), 358-369.

Schaefer, R. T. (2013). *Sociology a brief introduction*. (10^{th}Ed.), New York: McGraw-Hill.

Schroeder, T. (1996). The relationship of residents' image of their state as a tourist destination and their support for tourism. *Journal of Travel Research*, *34*(4), 71-73.

Sewell Jr, W. H. (1992). A theory of structure: Duality, agency, and transformation. *American Journal of Sociology*, 98(1), 1-29.

Sharpley, R. (1994). *Tourism, tourists and society*. Publisher Huntingdon, Cambridgeshire: ELM Publications.

Sharpley, R. (2014). Host perceptions of tourism: A review of the research. *Tourism Management*, 42, 37-49.

Sheldon, P. J., & Abenoja, T. (2001). Resident attitudes in a mature destination: the case of Waikiki, *Tourism Management*, *22*(5), 435-43.

Shepard, J. M., & Greene, R. W. (2003). *Sociology and you*. New York: Glencoe/McGraw Hill.

Smith, V. L. (1989). Introduction. V. L. Smith (Ed.) In *Hosts and guests the anthropology of tourism*. (2^{nd}Ed.). (pp. 1-17). Philadelphia, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.

Stolley, K. S. (2005). *The basics of sociology*. United States of America: Greenwood Publishing Group.

Tuna, M. (2018). Turizm sosyolojisinin ortaya çıkışı, gelişimi ve genel çerçevesi M. Tuna (Ed.) İçinde *Turizm sosyolojisi*. (s. 1-22). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2606.

Vincent, V. C., & Thompson, W. (2002). Assessing community support and sustainability for ecotourism development. *Journal of Travel Research*, 41(2), 153-160.

Wall, G. (1996). Rethinking impacts of tourism. *Progress in Tourism and Hospitality Research*, 2(3-4), 207-215.

Williams, S. (2009). *Tourism geography*. (2^{nd}Ed.). Oxxon: Routledge.

Womber. B. (2018). *Introduction to sociology (SOCI-1011)*. M. Abedella (Ed.) Jigjiga, Ethiopia: Jigjiga University College of Social Sciences And Humantities Department of Sociology Course Module For Distance Program.

Zhou, Y., & Ap, J. (2009). Residents' perceptions towards the impacts of the Beijing 2008 Olympic Games. *Journal of Travel Research*, *48*(1), 78-91.

5. BÖLÜM
TOPLUMSAL GRUPLAR VE TURİZM

Sait Durgun

Bölüm Kazanımları	Bu bölüm sonunda okuyucu; ✓ Toplumsal gruplarla ilgili temel kavramları tanımlar. ✓ Toplumsal gruplar temelinde turist-yerel halk etkileşimini açıklar. ✓ Topluluk temelli turizm yaklaşımını açıklar. ✓ Toplumsal grupların turizme katılım üzerindeki etkisini açıklar. ✓ İç ve dış gruplar ilişkisi temelinde yerli halk-turist etkileşimini açıklar. ✓ Yerli halk-turist etkileşiminde iç grup etkisi, turist balonu, referans grupları ve gösteriş etkisi olgularını açıklar.

olamayacaklarını ve aynı yaşam standardına sahip olamayacaklarını gördüklerinde, gelişmekte olan ülkelerde turistlere karşı kıskançlık, kızgınlık ve hatta nefret uyandırdığını ortaya koymuştur. Diğer taraftan, yerel halk yeni davranışları benimsemeye gerçekten istekli olsa da ekonomik ve sosyal kısıtlamalar ve kişisel koşullar gibi dışsal faktörler, yerel halkın turistlerin alışılmadık alışkanlıklarını olağan yaşamlarına dâhil etmesini potansiyel olarak engelleyebilir (Monterrubio ve Mendoza-Ontiveros, 2014).

Gösteriş etkisi genellikle olumsuz olarak algılansa da önceki çalışmalar olumlu sonuçları da olabileceğini göstermiştir. Örneğin Jafari (1989), yerel halk-turist etkileşimi sonucunda turistlerin yaşam tarzını gören ev sahibi topluluğun kendi kültürleriyle gurur duymasındaki artışı gösteriş etkisinin olumlu bir sonucu olarak açıklamıştır. Benzer şekilde Van den Berghe (1995), turistlerin yerli Meksikalılara olan ilgisinin Hispanik Meksikalıların bu etnik grubu takdir etmesini artırabileceğini ortaya koymuştur. Sonuç olarak, turizmde gösteriş etkisi yerel inançlar, tutumlar, değerler ve davranışları dönüştürmekte ve nihayetinde yerel sakinlerin sosyal ilişkilerini ve benlik algılarını değiştirmektedir (Monterrubio ve Mendoza-Ontiveros, 2014).

KAYNAKÇA

Abd Mutalib, N. S., Soh, Y. C., Wong, T. W., Yee, S. M., Yang, Q., Murugiah, M. K., & Ming, L. C. (2017). Online narratives about medical tourism in Malaysia and Thailand: a qualitative content analysis. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, *34*(6), 821-832.

Allis, T. (2019). *Tourist Bubble/Tourist Enclaves*. The Wiley Blackwell Encyclopedia of Urban and Regional Studies, 1-5.

Allport, G. W., Clark, K., & Pettigrew, T. (1954). *The nature of prejudice*.

Anderson, C., & Kilduff, G. J. (2009). The pursuit of status in social groups. Current Directions in Psychological Science, 18(5), 295-298.

Ashraf, M. S., Hou, F., Kim, W. G., Ahmad, W., & Ashraf, R. U. (2020). Modeling tourists' visiting intentions toward ecofriendly destinations: Implications for sustainable tourism operators. *Business Strategy and the Environment*, *29*(1), 54-71.

Barthes, R. (2013). *Mythologies: The complete edition*. NY: Hill and Wang.

Binder, J., Zagefka, H., Brown, R., Funke, F., Kessler, T., Mummendey, A.,... & Leyens, J. P. (2009). Does contact reduce prejudice or does prejudice reduce contact? A longitudinal test of the contact hypothesis among majority and minority groups in three European countries. *Journal of personality and social psychology, 96*(4), 843.

Bodenhausen, G. V., Kang, S. K., & Peery, D. (2012). *Social categorization and the perception of social groups*. The Sage handbook of social cognition, 311-329.

Boto-García, D., & Baños-Pino, J. F. (2022). Social influence and bandwagon effects in tourism travel. *Annals of Tourism Research*, 93, 103366.

Bovy, M. (1982). New concepts in planning for tourism and recreation. *Tourism Management*, *3*(4), 308-313.

Brown, R. (2000). Social identity theory: Past achievements, current problems and future challenges. *European journal of social psychology*, *30*(6), 745-778.

Burns, P. M. (1999). *An introduction to Tourism and Anthropology*, London, Routledge.

Butler, R., & Hinch, T. (Eds.). (2007). *Tourism and indigenous peoples: Issues and implications*. Routledge.

Camilleri, M. A., & Kozak, M. (2022). Interactive engagement through travel and tourism social media groups: A social facilitation theory perspective. *Technology in Society*, *71*, 102098.

Carr, A., Ruhanen, L., & Whitford, M. (2016). Indigenous peoples and tourism: The challenges and opportunities for sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism, 24*(8-9), 1067-1079.

Chen, L. (2021). Chinese Visitors in the Tourist Bubble: Exploring the Seoul Destination Experience Using Q Method. *Journal of Innovation and Social Science Research, 8*(9), 2591-6890.

Chung, N., Han, H., & Koo, C. (2013). Tourists' Attachment Processes and Behavioral Changes in Social Media: Persuasion and Reference Group Influence Perspective.

Cohen, E. (1972). *Toward a sociology of international tourism*. Social research, 164-182.

Dovidio, J. F., Gaertner, S. E., Kawakami, K., & Hodson, G. (2002). Why can't we just get along? Interpersonal biases and interracial distrust. *Cultural diversity and ethnic minority psychology, 8*(2), 88.

Dwityas, N. A., & Briandana, R. (2017). Social media in travel decision making process. *International Journal of Humanities and Social Science, 7*(7), 193-201.

Dyer, P., Gursoy, D., Sharma, B., & Carter, J. (2007). Structural modeling of resident perceptions of tourism and associated development on the Sunshine Coast, Australia. *Tourism management, 28*(2), 409-422.

Ellemers, N., Kortekaas, P., & Ouwerkerk, J. W. (1999). Self-categorisation, commitment to the group and group self-esteem as related but distinct aspects of social identity. *European journal of social psychology, 29*(2-3), 371-389.

Eshliki, S. A., & Kaboudi, M. (2012). Community perception of tourism impacts and their participation in tourism planning: a case study of Ramsar, Iran. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 36*, 333-341.

Etzioni, A. (1975). *Comparative analysis of complex organizations*, rev. Simon and Schuster.

Fan, D. X., Zhang, H. Q., Jenkins, C. L., & Tavitiyaman, P. (2017). Tourist typology in social contact: An addition to existing theories. *Tourism Management, 60*, 357-366.

Felstead, M. L. (2000). Master plan for community-based eco-tourism in Ulgan Bay, Palawan, Republic of the Philippines. Puerto Princesa City (PPC), Philippines: UNESCO-UNDP-PPC.

Freitag, T. G. (1994). Enclave tourism development for whom the benefits roll?. *Annals of tourism research, 21*(3), 538-554.

Giampiccoli, A. (2015). Community-based tourism: Origins and present trends. *African Journal for Physical Health Education, Recreation and Dance, 21*(2), 675-687.

Gitelson, R., & Kerstetter, D. (1995). The influence of friends and relatives in travel decision-making. *Journal of Travel & Tourism Marketing, 3*(3), 59-68.

Harrill, R. (2004). Residents' attitudes toward tourism development: A literature review with implications for tourism planning. *Journal of planning literature, 18*(3), 251-266.

Haslam, S. A., Reicher, S. D., & Reynolds, K. J. (2012). Identity, influence, and change: Rediscovering John Turner's vision for social psychology. *British Journal of Social Psychology, 51*(2), 201-218.

Hays, S., Page, S. J., & Buhalis, D. (2013). Social media as a destination marketing tool: its use by national tourism organisations. *Current issues in Tourism, 16*(3), 211-239.

Haywood, K. M. (1988). Responsible and responsive tourism planning in the community. *Tourism management, 9*(2), 105-118.

Higham, J. E., & Lusseau, D. (2008). Slaughtering the goose that lays the golden egg: Are whaling and whale-watching mutually exclusive?. *Current Issues in Tourism, 11*(1), 63-74.

Hogg, M. A., Terry, D. J., & White, K. M. (1995). A tale of two theories: A critical comparison of identity theory with social identity theory. *Social psychology quarterly*, 255-269.

Holder, A., Walters, G., Ruhanen, L., & Mkono, M. (2022). Exploring tourist's socio-cultural aversions, self-congruity bias, attitudes and willingness to participate in indigenous tourism. *Journal of Vacation Marketing*, 13567667221124343.

Hornsey, M. J. (2008). Social identity theory and self-categorization theory: A historical review. *Social and personality psychology compass, 2*(1), 204-222.

Huertas, A., Míguez-González, M. I., & Lozano-Monterrubio, N. (2017). YouTube usage by Spanish tourist destinations as a tool to communicate their identities and brands. *Journal of Brand Management, 24*, 211-229.

Jaakson, R. (2004). Beyond the tourist bubble?: cruiseship passengers in port. *Annals of tourism research, 31*(1), 44-60.

Jafari, J. (1989). Sociocultural dimensions of tourism: An English language literature review. *Tourism as a factor of change: A sociocultural study, 1*(1), 17-60.

Jamal, T. B., & Getz, D. (1995). Collaboration theory and community tourism planning. *Annals of tourism research, 22*(1), 186-204.

Janis, I. L. (1982). *Psychological studies of policy decisions and fiascos*. Boston: H oughton Mifflin.

Kawakami, K., Dovidio, J. F., Moll, J., Hermsen, S., & Russin, A. (2000). Just say no (to stereotyping): effects of training in the negation of stereotypic associations on stereotype activation. *Journal of personality and social psychology, 78*(5), 871.

Kim, M., & Qu, H. (2017). The moderating effects of three reference groups on Asian pleasure travelers' destination value. *Journal of Travel & Tourism Marketing, 34*(7), 892-904.

Kirillova, K., Lehto, X., & Cai, L. (2015). Volunteer tourism and intercultural sensitivity: The role of interaction with host communities. *Journal of Travel & Tourism Marketing, 32*(4), 382-400.

Knebel, H. J. (1960). Soziologische Strukturwandlungen im modernen Tourismus: Mit 25 Tabellen. Soziologische Gegenwartsfragen.

Lee, J. K., & Junqué de Fortuny, E. (2022). Influencer-Generated Reference Groups. *Journal of Consumer Research, 49*(1), 25-45.

Lian, T., & Yu, C. (2019). Impacts of online images of a tourist destination on tourist travel decision. *Tourism geographies, 21*(4), 635-664.

Liu H (2014) Understanding Destination Choice from a Cultural Distance Perspective[D]. Columbia: University of South Carolina, 2014.

Liu, H., Wu, L., & Li, X. (2019). Social media envy: How experience sharing on social networking sites drives millennials' aspirational tourism consumption. *Journal of travel research, 58*(3), 355-369.

McCallion, M. J. (2007). *In-Groups and Out-Groups*. The Blackwell encyclopedia of sociology.

Monterrubio, J. C., & Mendoza-Ontiveros, M. M. (2014). Tourism and the demonstration effect: Empirical evidence. *Tourism & Management Studies, 10*(1), 97-103.

Moore, R. S. (1995). Gender and alcohol use in a Greek tourist town. *Annals of Tourism Research, 22*(2), 300-313.

Murphy, P. (1985). Tourism: a community approach. Methuen: New York and London. *Tourism Review, 6*(2), 9-10.

Okazaki, E. (2008). A community-based tourism model: Its conception and use. *Journal of sustainable tourism, 16*(5), 511-529.

Palmer, A., Koenig-Lewis, N., & Jones, L. E. M. (2013). The effects of residents' social identity and involvement on their advocacy of incoming tourism. *Tourism Management, 38*, 142-151.

Pearce, P. (1982). Tourists and Their Hosts: Some Social and Psychological Effects of Inter-Cultural Contact. Cultures in Contact. Bochner, S. Pergamon Oxford.

Pearce, P. L. (1995). Tourism-resident impacts: examples, explanations and emerging solutions. *Global tourism: the next decade*., 103-123.

Pigram, J. (1991). Tourism and sustainability—policy considerations. *Journal of Tourism Studies, 1*(2), 2-9.

Reisinger, Y. (2009). *International tourism: Cultures and behavior*. Oxford: Butterworth-Heinemann.

Rigo, P., Ragunath, B. L., Bornstein, M. H., & Esposito, G. (2020). Enlarged ingroup effect: How a shared culture shapes in-group perception. BioRxiv, 2020-06.

Salmon, D. (2008). Reference groups: Aspirational and non-aspirational groups in consumer behavior. XULAneXUS, 5(1), 4.

Seaton, A. V. (1997). Demonstration effects or relative deprivation? The counter-revolutionary pressures of tourism in Cuba. *Progress in Tourism and Hospitality Research, 3*(4), 307-320.

Sheehy, P. (2006). *The reality of social groups*. Ashgate Publishing.

Siegel, A. E., & Siegel, S. (1957). Reference groups, membership groups, and attitude change. *The Journal of Abnormal and Social Psychology, 55*(3), 360.

Singer, E. (2017). Reference groups and social evaluations. *Social psychology*, 66-93.

Smith, V. (1978). "Introduction". In: V.L. Smith (ed.). Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism (pp. 1-14). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Stephan, W. G., & Stephan, C. W. (1985). Intergroup anxiety. *Journal of social issues*, 41(3), 157-175.

Stolley, K. S. (2005). *The basics of sociology*. Greenwood Publishing Group.

Stone, M. T. (2015). Community empowerment through community-based tourism: The case of Chobe Enclave Conservation Trust in Botswana. Institutional arrangements for conservation, development and tourism in eastern and southern Africa: A dynamic perspective, 81-100.

Sun, W., Chien, P. M., Ritchie, B. W., & Pappu, R. (2022). When compatriot tourists behave badly: The impact of misbehavior appraisal and outgroup criticism construal. *Journal of Destination Marketing & Management*, 23, 100695.

Tajfel, H. (1982). Social psychology of intergroup relations. *Annual review of psychology, 33*(1), 1-39.

Tanti, C., Stukas, A. A., Halloran, M. J., & Foddy, M. (2011). Social identity change: Shifts in social identity during adolescence. *Journal of adolescence, 34*(3), 555-567.

Triandis, H. C., Brislin, R & Hoi, C. H. (1988). Cross-cultural training across the individualism-collectivism divide. *International Journal of Intercultural Relations, 12*, 269-289.

Tse, S., & Tung, V. W. S. (2022). Understanding residents' attitudes towards tourists: Connecting stereotypes, emotions and behaviours. *Tourism Management, 89*, 104435.

Turner, B. S. (2006). *The Cambridge dictionary of sociology*.

Van den Berghe, P. L. (1995). Marketing Mayas: ethnic tourism promotion in Mexico. *Annals of tourism research, 22*(3), 568-588.

Wang, X., Tang, L., Gao, H., & Liu, H. (2010, December). Discovering overlapping groups in social media. In 2010 IEEE international conference on data mining (pp. 569-578).

White, K., & Dahl, D. W. (2006). To Be or Not Be? The Influence of Dissociative Reference Groups on Consumer Preferences. *Journal of Consumer Psychology, 16*(4), 404-414.

Xie, K. (2016). Hybridity, Visuality, and Play: Popular Linked Verse in Japanese and Chinese before the 1680s. *Japanese Language and Literature, 50*(2), 219-246.

Zeng, B., & Gerritsen, R. (2014). What do we know about social media in tourism? A review. *Tourism management perspectives, 10*, 27-36.

Zhang, C. X., Decosta, P. L. E., & McKercher, B. (2015). Politics and tourism promotion: Hong Kong's myth making. *Annals of Tourism Research, 54*, 156-171.

Zhang, C. X., Pearce, P., & Chen, G. (2019). Not losing our collective face: Social identity and Chinese tourists' reflections on uncivilised behaviour. *Tourism Management, 73*, 71-82.

Zhang, J., & Lai Lei, S. (2009). Residents environmental attitudes and behavioural intention of tourism development in Beimen coastal wetland area. Taiwan, Taipei: National Cheng Kung University.

Zhang, J., Inbakaran, R. J., & Jackson, M. S. (2006). Understanding community attitudes towards tourism and host—Guest interaction in the urban—rural border region. *Tourism geographies, 8*(2), 182-204.

Laenui, P. (1994). A discussion on Sovereignty & the Hawaiian Economy. Institute for the Advancement of Hawaiian Affairs, 86-649.

6. BÖLÜM
TOPLUMSAL SAPMA, SUÇ VE TURİZM

Serdar Bülbül - Mustafa Yıldırım

Bölüm Kazanımları	Bu bölümün sonucunda okuyucu; ✓ Toplumsal sapma ve suç kavramlarını tanımlar. ✓ Toplumsal sapma ve suçun gelişimi, öncüleri, çeşitli yaklaşımları ve teorilerini açıklar. ✓ Sapma ve suç davranışlarının turizm üzerindeki etkilerini açıklar. ✓ Turizmin sapma ve suç davranışlarının üzerindeki etkilerini açıklar. ✓ Turistlerin toplumsal sapma ve suç davranışlarından nasıl etkilendiğini açıklar.

KAYNAKÇA

Akamavi, R. K., Ibrahim, F. & Swaray, R. (2022). Tourism and Troubles: Effects of Security Threats on the Global Travel and Tourism Industry Performance. *Journal of Travel Research, 0*(0).

Altindag, D. (2014). Crime and International Tourism. *Journal of Labor Research, 35*(1), 1-14.

Assaf, A. G., Josiassen, A. & Agbola, F. W. (2015). Attracting International Hotels: Locational Factors That Matter Most. *Tourism Management, 47*, 329-340.

Avcı, E., Acar, V. & Aslıtürk, G, E. (2016). Kültürel Varlıklar Üzerinde Yapılan Tahribatların Turizm Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 4*(8), 171-208.

Becker, S. (2013). Hariciler (Outsiders)-Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması. (Çev. L. Ünsaldı & Ş. Geniş). Heretik Yayıncılık, Ankara. (Orijinal Yayın Tarihi 1963).

Bentham, J. (2000). *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Kitchener: Batoche Books.

Bhati, A. & Pearce, P. (2016). Vandalism and Tourism Settings: An Integrative Review. *Tourism Management,* 2016, 91-105.

Biagi, B. & Detotto, C. (2014). Crime as Tourism Externality. *Regional Studies, 48*(4), 693-709.

Bingöl, İ. (2022). Sosyolojik Suç Teorilerine Kuramsal Bir Yaklaşım: Sosyal Süreç Teorileri. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24), 640-652.

Bittle, S., Snider, L., Tombs, S. & Whyte, D. (2018). *Revisiting Crimes of the Powerful*. Routledge, New York.

Bon, L. G. (1997). *Kitleler Psikolojisi*. (Der. Y. Ender). Hayat Yayınları, İstanbul. (Orijinal Yayın Tarihi 1895).

Broidy, L. M., Nagin, D. S., Tremblay, R. E., Bates, J. E., Brame, B., Dodge, K. A., Fergusson, D., Horwood, J. L., Loeber, R., Laird, R., Lynam, D. R., Moffitt, T. E., Pettit, G. S., & Vitaro, F. (2003). Developmental Trajectories of Childhood Disruptive Behaviors and Adolescent Delinquency: a Six-Site, Cross-National Study. *Developmental Psychology, 39*(2), 222-245.

Burkay, S. (2008). Teorik Çerçevede Suç. *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar, 2*(4), 1-15.

Catalano, R. F., & Hawkins, J. D. (1996). The Social Development Model: A Theory of Antisocial Behavior. J. D. Hawkins (Edt.), *Delinquency and crime: Current theories*, 149-197. Cambridge University Press, New York.

Chambliss, W. J. (1973). The Sainsts and The Roughnecks. *Society, 11*(1), 24-31.

Chesney-Lind, M., and Lind, I. Y. (1986). Visitors as victims: Crimes against tourists in Hawaii. *Annals of Tourism Research, 13*(2), 167-191.

Chesney-Lind, M., Lind, I. Y., & Schaafsma, H. (1983). Salient Factors in Hawaii's Crime Rate. HI: University of Hawaii, Manoa, Youth Development and Research Center Report No. 286.

Cohen, L. E., & Felson, M. (1979). Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. *American Sociological Review, 44*, 588-608.

Crotts, J. C. (1996). Theoretical Perpestcives on Tourist Criminal Victimisation. *The Journal of Tourism Studies, 7*(1), 2-9.

Durkheim, E. (1960). *The Division of Labor In Society*. The Free Press of Glencoe, Illinois.

Ferrero, G. L. (1911). *Criminal Man*. The Knickerbocker Press, New York.

Fırat, M. (2015). Yoksulluk ve Suç İlişkisinin Sosyolojik Analizi: Bir Referans Çerçevesi (Elâzığ Örneği). *Birey ve Toplum, 5*(9), 193-224.

Fourie, J., Rosselló-Nadal, J., & Santana-Gallego, M. (2020). Fatal Attraction: How Security Threats Hurt Tourism. *Journal of Travel Research, 59*(2), 209-219.

Freud, S. (2018). *Grup Psikolojisi ve Ego Analizi*. (Çev. M. Ökten). Tutku Yayınevi, Ankara. (Orijinal Yayın Tarihi 1921).

Fujii, E. T., & Mak, J. (1980). Tourism and Crime: Implications for Regional Development Policy. *Regional Studies, 14*, 27-36.

George, R. (2010). Visitor Perceptions of Crime-Safety and Attitudes Towards Risk: The Case of Table Mountain National Park, Cape Town. *Tourism Management, 31*, 806-815.

Giddens, A. (2006). *Sociology*. Polity Press, New York.

Glueck, S. (1960). Ten Years of Unraveling Juvenile Delinquency. *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science, 51*, 287-308.

Glueck, S., & Glueck, E. (1950). *Unraveling Juvenile Delinquency*. Commonwealth, New York.

Goddard, H. H. (1914). *Feeble-Mindedness: Its Causes and Consequences*. MacMillan Company, New York.

Gottfredson, M. R., & Hirschi, T. (1990). *A General Theory of Crime*. Stanford University Press, Kaliforniya.

Hagan, F. E. (2009). *Crime Types and Criminals*. Sage, Kaliforniya.

Harper, D. W. (2001). Comparing Tourists Crime Victimization. *Annals of Tourism Research, 28*(4), 1053-1056.

Harper, D. W., Khey, D. N. & Nolan, G. M. (2012). Spatial Patterns of Robbery at Tourism Sites: A Case Study of the Vieux Carré in New Orleans. *American Journal of Criminal Justice, 38*(4), 589-601.

Harris, L. C. & Magrizos, S. (2023). "Souvenir Shopping is for Schmucks!": Exploring Tourists' Deviant Behavior Through the Items They Bring Back. *Journal of Travel Research, 62*(2), 345-361.

Hester, S. & Eglin, P. (1992). *A Sociology of Crime*. Taylor & Francis Group, Londra.

Hirschi, T. (1969). *Causes of Delinquency*. University of California Press, Kaliforniya.

Holcomb, J., & Pizam, A. (2006). Do Incidents of Theft at Tourist Destinations Have a Negative Effect on Tourists' Decisions to Travel to Affected Destinations?. Mansfeld, Y. & Pizam, A. (edt.), *Tourism, Security and Safety From Theory to Practice*, 105-124, Elsevier.

Hua, N. & Yang, Y. (2017). Systematic Effects of Crime on Hotel Operating Performance. *Tourism Management, 60*, 257-269.

Hua, N., Li, B. & Zhang, T. (2020). Crime Research In Hospitality and Tourism. *International Journal of Contemporary Hospitality Management, 32*(3), 1299-1323.

Jones, S. (2015). Psychological Theories of Crime. The Encylopedia of Crime and Punishment, W.G. Jennings (Edt.).

Jones, T. A. (1981). Durkheim, Deviance and Development: Opportunities Lost and Regained. *Social Forces, 59*(4), 1009-1024.

Jordan, F., & Gibson, H. (2005). We're Not Stupid… But We'll Not Stay Home Either: Experiences of Solo Women Travellers. *Tourism Review International, 9*, 195-211.

Kaner, S. (1992). Suçluluğu Açıklayan Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 25*(2), 473-496.

Karatepe, O. M., Yorgancı, I., & Haktanır, M. (2009). Outcomes of Customer Verbal Aggression Among Hotel Employees. *International Journal of Contemporary Hospitality Management, 21*(6). 713-733.

Khalilzadeh, J. (2021). Predictive Policing In Hospitality and Tourism Venues-The Case of Orlando. *Journal of Destination Marketing & Management, 19*, 1-14.

Koçak, Y. (2017). Ulusal ve Uluslararası Alanyazında Turistlere Yönelik Taciz. *Akademik Bakış Dergisi, 63*, 485-502.

Lemert, E. M. (1951). *Social Pathology: A Systematic Approach To The Theory of Sociopathic Behavior*. McGraw-Hill, New York.

Lemert, E. M. (1967). *Human Deviance, Social Problems and Social Control*. Prentice-Hall, New Jersey.

Li, T. & Chen, Y. (2017). The Destructive Power of Money and Vanity in Deviant Tourist Behavior. *Tourism Management, 61*, 152-160.

Lisowska, A. (2017). Crime In Tourism Destinations: Research Review. *Turyzm/Tourism, 27*(1), 31-39.

Little, W. (2013). *Introduction to Sociology*-1st Canadian Edition. Rice University.

Mataković, H., & Cunjak Mataković, I. (2019). The impact of crime on security in tourism. *Security and Defence Quarterly, 27*(5), 1-20.

Mehmood, S., Ahmad, Z. & Khan, A. A. (2016). Dynamic Relationships Between Tourist Arrivals, Immigrants, and Crimes in The United States. *Tourism Management, 54*, 383-392.

Merton, R. K. (1938). Social Structure and Anomie. *American Sociological Review, 3*(5), 672-682.

Muzib, M. & Banarjee, S. (2016). Tourism and Crime: The Case of Bangladesh. *Asian Journal of Humanity, Art and Literature, 3*(2), 93-102.

Palanca-Tan, R., Garces, L. P. D. M., Purisima, A. N. C. & Zaratan, A. C. L. (2015). Tourism and Crime: Evidence From The Philippines. *Southeast Asian Studies, 4*(3), 565-580.

Pratt, J. (2002). *Punishment and Civizilation*. Sage, Londra.

Rafter, N. (2008). *The Criminal Brain: Understanding Biological Theories of Crime*. New York University Press, New York.

Recher, V. & Rubil, I. (2020). More Tourism, More Crime: Evidence From Crotia. *Social Indicators Research, 147*, 651-675.

Rosenfeld, R. (1989). Robert Merton's Contributions to the Sociology of Deviance. *Sociological Inquiry, 59*(4), 453-466.

Ryan, C. (1993). Crime, Violence, Terrorism and Tourism. An Accidental or Intrinsic Relationship?. *Tourism Management, 14*, 173-183.

Santana-Gallego, M., Fourie, J. & Rosselló, J. (2020). The Effect of Safety and Security Issues on International Tourism. *Tourism Management, 80*.

Sherman, L. W., Gartin, P. R., & Buerger, M.E. (1989). Hot Spots of Predatory Crime: Routine Activities and The Criminology of Place. *Criminology, 27*, 27-55.

Shtudiner, Z., Klein, G. & Kantor, J. (2018). How Religiosity Affects The Attitudes of Communities Towards Tourism in a Sacred City: The Case of Jerusalem. *Tourism Management, 69*, 167-179.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2016). IV. Çeyrek Turizm İstatistikleri 2015. Erişim Adresi: data.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 03.05.2023.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2017). IV. Çeyrek Turizm İstatistikleri 2016. Erişim Adresi: data.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 03.05.2023.

UNTWO. (2023). Tourism On Track For Full Recovery As New Data Shows Strong Start To 2023. Erişim Adresi: https://www.unwto.org/news/tourism-on-track-for-full-recovery-as-new-data-shows-strong-start-to-2023, Erişim Tarihi: 25.07.2023.

Ülken, H. M. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*. Milli Eğitim Yayınları, İstanbul.

Wolfgang, E. M. (1961). Pioneers In Criminology: Cesare Lombroso (1835-1909). *The Journal of Criminal Law, Criminology, And Police Science, 52*(4), 361-391.

Xu, D., Pearce, P. L. & Chen, T. (2021). Deconstructing Tourist Scams: A Social-Practice-Theory Perspective. *Tourism Management, 82*, 1-15.

Ziyanak, S., & Williams, J. L. (2014). Functionalist Perspective on Deviance. *Journal of Human Sciences, 11*(2), 1-9.

7. BÖLÜM
TOPLUMSAL TABAKALAŞMA VE TURİZM

Fulden Nuray Küçükergin

Bölüm Kazanımları	Bu bölüm sonunda okuyucu; ✓ Toplumsal tabakalaşma kavramını tanımlar. ✓ Tabakalaşma sistemlerini tanımlar. ✓ Kast ve sınıf sistemlerini açıklar. ✓ Toplumsal hareketlilik kavramını açıklar. ✓ Toplumsal tabakalaşma ve turizm ilişkisini açıklar.

Bunun yanı sıra toplumsal tabakalaşma ve turizm arasındaki ilişki bireysel deneyim ve etkileşimlerin ötesine uzanmaktadır. Sosyal sınıf, turizm endüstrisinin genel yapısının ve organizasyonunun şekillenmesinde de rol oynamaktadır (Lawson ve Todd, 2002). Örneğin, lüks oteller, tatil köyleri ve üst düzey seyahat acenteleri, öncelikle üst sosyal sınıflardan bireylere hitap ederken, ekonomik konaklama ve kitle turizmi faaliyetleri daha düşük sosyal sınıflardan bireyleri hedeflemektedir (Ying vd., 2016). Turizm pazarının sosyal sınıf temelinde bu şekilde bölümlere ayrılması, mevcut sosyal hiyerarşileri yansıtmakta ve pekiştirmektedir.

Sınıf temelli tabakalaşmanın yanı sıra ırk ve toplumsal cinsiyet gibi diğer toplumsal tabakalaşma biçimleri de turizmle kesişmektedir (Roh ve Chang, 2022). Bu kesişen kimlikler sadece turizme katılanları değil, aynı zamanda onlara sunulan deneyim ve fırsatları da etkiler. Örneğin, ırksal azınlıklar ayrımcılıkla karşılaşabilir veya belirli turistik destinasyonlara veya faaliyetlere sınırlı erişime sahip olabilir. Benzer şekilde, kadınlar seyahat ederken cinsiyete dayalı engeller veya kısıtlamalarla karşılaşabilir ve bu da genel turizm deneyimlerini etkileyebilir (Tucker, 2007).

Sonuç olarak, sosyal tabakalaşma bireyler ve turizm arasındaki ilişkinin çeşitli yönlerini etkilemektedir. Bireylerin seyahat kalıplarını, tercihlerini ve sektördeki deneyimlerini şekillendirir. Ayrıca turizm sektöründe çalışan bireylere yönelik muamele ve fırsatlardaki eşitsizliklere de katkıda bulunur. Ayrıca toplumsal tabakalaşma, turizm sektörünün genel organizasyonunun yapılandırılmasında da rol oynar. Bu dinamiklerin tanınması, turizm bağlamındaki sosyal eşitsizliklerin anlaşılması ve ele alınması için çok önemlidir. Sektörde daha kapsayıcı ve eşitlikçi uygulamaların teşvik edilmesi için çaba gösterilmeli, tüm sosyal sınıflardan bireylerin turizm faaliyetlerine katılma ve bunlardan yararlanma konusunda eşit fırsatlara sahip olması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Acker, J. (1973). Women and social stratification: A case of intellectual sexism. *American journal of sociology*, *78*(4), 936-945.

Akerlof, G. A. (1997). Social distance and social decisions. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1005-1027.

Aref, F. (2011). The effects of tourism on quality of life: A case study of Shiraz, Iran. *Life Science Journal*, *8*(2), 26-30.

Ash, S. (2013). Social class. *The handbook of language variation and change*, 350-367.

Ball, R. M. (1989). Some aspects of tourism, seasonality and local labour markets. *Area*, 35-45.

Bell, D. (1972). Meritocracy and equality. *The Public Interest*, *29*, 29.

Berreman, G. D. (1972). Race, caste, and other invidious distinctions in social stratification. *Race*, *13*(4), 385-414.

Blau, P. M., & Moore, O. D. (2018). The process of stratification. In *Inequality* (pp. 1-6). Routledge.

Blunt, E. (2010). *The caste system of northern India*. Gyan Publishing House.

Bogardus, E. S. (1925). Measuring social distance. *Journal of applied sociology*, *9*, 299-308.

Bottero, W., & Prandy, K. (2003). Social interaction distance and stratification. *The British journal of sociology*, *54*(2), 177-197.

Bourgeois, M., & Friedkin, N. E. (2001). The distant core: social solidarity, social distance and interpersonal ties in core-periphery structures. *Social networks*, *23*(4), 245-260.

Cancian, F. (1976). Social stratification. *Annual Review of Anthropology*, *5*(1), 227-248.

Checchi, D. (2003). *The Italian educational system: family background and social stratification* (No. 2003-01).

Cohen, E. (1984). The sociology of tourism: approaches, issues, and findings. *Annual review of sociology*, *10*(1), 373-392.

Cole, S., & Morgan, N. (2010). *Tourism and inequality problems and prospects*. Cabi.

Crane, D. (1969). Social class origin and academic success: The influence of two stratification systems on academic careers. *Sociology of Education*, 1-17.

Deshpande, M. S. (2010). History of the Indian caste system and its impact on India today.

D'Souza, V. S. (1967). Caste and class: A reinterpretation. *Journal of Asian and African studies*, *2*(3), 192.

Dumont, L. (1974). *Homo hierarchicus: The caste system and its implications*. University of Chicago Press.

Farkas, Z., 2022. Social Position and Social Status: An Institutional and Relational Sociological Conception. Human Studies 45, 417-445.

Grusky, D. (2019). *Social stratification, class, race, and gender in sociological perspective*. Routledge.

Hatt, P. K. (1950). Occupation and social stratification. *American Journal of Sociology*, *55*(6), 533-543.

Haug, M. R. (1977). Measurement in social stratification. *Annual review of sociology*, *3*(1), 51-77.

Hoff, K. (2016). Caste system. *World Bank policy research working paper*, (7929).

Husbands, W. (1989). Social status and perception of tourism in Zambia. *Annals of tourism research*, *16*(2), 237-253.

Kerbo, H. (2017). Social stratification. *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social Theory*, 1-4.

Kerckhoff, A. C. (1995). Institutional arrangements and stratification processes in industrial societies. *Annual review of sociology*, *21*(1), 323-347.

Kerckhoff, A. C. (2001). Education and social stratification processes in comparative perspective. *Sociology of education*, 3-18.

Lawson, R., & Todd, S. (2002). Consumer lifestyles: a social stratification perspective. *Marketing theory*, *2*(3), 295-307.

Littres Dictionary (2023) https://www.littre.org/definition/caste (Erişim: 01.09.2023)

McGehee, N. G., & Andereck, K. L. (2004). Factors predicting rural residents' support of tourism. *Journal of travel research*, *43*(2), 131-140.

McLennan, J. F. (1877). Exogamy and endogamy. *Fortnightly*, *21*(126), 884-895.

Miller, S. M. (1960). Comparative social mobility. *Current Sociology*, *9*(1), 1-61.

Ossowski, S. (2013). *Class structure in the social consciousness*. Routledge.

Parsons, T. (1940). An analytical approach to the theory of social stratification. *American Journal of Sociology*, *45*(6), 841-862.

Posselt, J. R., & Grodsky, E. (2017). Graduate education and social stratification. *Annual review of sociology*, *43*, 353-378.

Prais, S. J. (1955). Measuring social mobility. *Journal of the Royal Statistical Society. Series A (General)*, *118*(1), 56-66.

Prandy, K., & Lambert, P. (2003). Marriage, social distance and the social space: an alternative derivation and validation of the Cambridge Scale. *Sociology*, *37*(3), 397-411.

Qiao, G., & Chen, Q. (2021). Tourism and inequality: problems and prospects. *Journal of Tourism and Cultural Change*, *19*(5), 732-738.

Roh, S. Y., & Chang, I. Y. (2022). Gender, social stratification, and differences in sports participation among Korean adults: data from the 2019 Korea National Sports Participation Survey. *Journal of Men's Health*, *18*(8), 168.

Rogerson, C. M. (2002). Tourism and local economic development: the case of the Highlands Meander. *Development Southern Africa*, *19*(1), 143-167.

Seaton, A. V. (1992). Social stratification in tourism choice and experience since the war. Part 1. *Tourism Management*, *13*(1), 106-111.

Simmons, R. G., & Rosenberg, M. (1971). Functions of children's perceptions of the stratification system. *American Sociological Review*, 235-249.

Stewart, A., Prandy, K., & Blackburn, R. M. (1980). *Social stratification and occupations*. Springer.

Sorokin, P. A. (1927). *Social mobility*. Harper.

Treiman, D. J. (1970). Industrialization and social stratification. *Sociological inquiry*, *40*(2), 207-234.

Tucker, H. (2007). Undoing shame: Tourism and women's work in Turkey. *Journal of Tourism and Cultural change*, *5*(2), 87-105.

Tumin, M. M. (1953). Some principles of stratification: A critical analysis. *American Sociological Review*, *18*(4), 387-394.

Urry, J., & Larsen, J. (2011). *The tourist gaze 3.0*. Sage.

Yates, L., & Terraschke, A. (2013). Love, language and little ones: Successes and stresses for mothers raising bilingual children in exogamous relationships. In *Successful family language policy: Parents, children and educators in interaction* (pp. 105-125). Dordrecht: Springer Netherlands.

Ying, T., Norman, W., & Zhou, L. (2016). Is social class still working? Revisiting the social class division in tourist consumption. *Current Issues in Tourism*, *19*(14), 1405-1424.

Zhao, Y., Chau, K. Y., Shen, H., Duan, X., & Huang, S. (2020). The influence of tourists' perceived value and demographic characteristics on the homestay industry: A study based on social stratification theory. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, *45*, 479-485.

8. BÖLÜM
AİLE, EĞİTİM VE TURİZM

Cemal Ersin Silik

Bölüm Kazanımları	Bu bölüm sonunda okuyucu; ✓ Aile yapısı ve evlilik türleri hakkındaki genel bilgileri bilir. ✓ Sosyolojik açıdan eğitim konusunu tanımlar. ✓ Turizmin aile yapısı üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini sosyokültürel düzeyde öğrenir. ✓ Turizmin destinasyonlardaki eğitim sistemi üzerindeki etkilerini açıklar. ✓ Yerel halk-turist etkileşimini aile yapısı ve eğitim sistemi çerçevesinde analiz eder.

daha büyük çocukları olan ailelere odaklanmıştır. Küçük çocuklu ailelerin seyahat davranışlarını inceleyen çalışma sayısı sınırlıdır. Küçük çocuklar, sınırlı bilişsel kapasitelerine ve dil becerilerine bakılmaksızın, aile tatil deneyimlerini sadece varlıklarıyla etkileyebilmektedir. Küçük çocuklu ailelerin seyahat motivasyonlarına ilişkin Li ve diğerleri (2017) tarafından yapılan çalışmada ebeveynlerin bir kısmı, çocukluklarının getirdiği pişmanlık ya da çocuklarına karşı hissettikleri suçluluk duygularını telafi etmek için küçük çocuklarıyla birlikte aile tatillerine çıkma niyetini dile getirmiştir. Çalışmada, kolay bir iş olmasa da birçok ebeveynin çocuklarıyla tatile gitmekten keyif aldığı tespit edilmiştir. Ebeveynler, küçük çocukları olmadan seyahat ettiklerinde pişmanlık duymaktadır. Ebeveynler, aile olarak seyahat etmenin aile bağına ve etkileşimine olumlu katkıda bulunduğuna inanmaktadır (Li vd., 2017).

Çakıcı ve İyitoğlu (2012) tarafından yapılan başka bir çalışmada aile üyelerinin tatil kararlarındaki etkisi incelenmiştir. Antalya iline tatile gelen ailelere yönelik yapılan çalışmada, tatil kararının alınmasında en etkili aile üyesinin anne olduğu tespit edilmiştir. Aile üyeleri içerisinde annenin, tatil kararının alınması, tatil yerinin seçimi, destinasyona yönelik bilgi toplanması, tesis seçimi gibi birçok konuda baskın olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında tatil zamanının belirlenmesi, tatil süresi ve tatildeki aktivitelere karar verilmesi gibi konularda anne ve babanın ortak karar aldığı sonucuna varılmıştır. Çalışma sonuçları, tatil kararlarında annenin baskın bir figür olduğunu ortaya koymaktadır (Çakıcı ve İyitoğlu, 2012).

KAYNAKÇA

Akgül, A. E. (2020). Turizmin aile yapısına etkilerinin, turizm sektöründe çalışanların bakış açısıyla değerlendirilmesi (Kuşadası örneği). *International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS),* 4 (2), 27-46.

Arslanoğlu, İ. (2017). *Sosyolojiye Giriş.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Arslantürk, Z. & Amman, M. T. (2013). *Sosyoloji. Kavramlar-Kurumlar-Süreçler-Teoriler.* İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Avcıkurt, C. (2009). *Turizm Sosyolojisi Genel ve Yapısal Yaklaşım.* (3. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Avcıkurt, C. (2015). *Turizm Sosyolojisi Genel ve Yapısal Yaklaşım.* (4. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Aydın, M. (2014). *Kurumlar Sosyolojisi: Kurumlara Başlangıç Çerçevesinde Bir Çalışma.* İstanbul: Açılım Kitap.

Aymankuy, Y. & Ceylan, U. (2013). Ailelerin turistik ürün satın alma karar sürecinde çocukların rolü (yerli turistler üzerinde bir araştırma). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (ESOSDER),* 12 (45), 105-122.

Berber, Ş. (2003). Sosyal değişme katalizörü olarak turizm ve etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 9, 205-221.

Bozkurt, V. (2014). *Değişen Dünyada Sosyoloji.* Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Civelek, A. (2010). Turizmin sosyal yapıya ve sosyal değişmeye etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi,* 13 (1-2), 331-350.

Curry, T., Jiobu, R. & Schewirian, K. (1997). *Sociology for the 21st Centry.* New Jersey: Printice Hall.

Çakıcı, C. & İyitoğlu, V. (2012). Tatil kararlarında aile üyelerinin rolü: Antalya ilinde tatil yapan aileler üzerine bir araştırma. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 21 (1), 117-134.

Çolak, O. & Batman, O. (2021). Turizmin sosyo-kültürel etkileri: Taraklı'da bir araştırma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi,* 5 (1), 149-174.

Demirbulat, Ö. G., Bozok, D. & Avcıkurt, C. (2014). *Turizmin Etkileri Konusunda Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Rize/Ayder Yaylası Örneği.* VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, 04-05 Nisan 2014, Kuşadası, Aydın.

Doğan, H. Z. (1987). *Turizmin Sosyo-Kültürel Temelleri.* İzmir: Uğur Ofset Matbaacılık ve Ticaret.

Erdentuğ, A. (1990). *Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri.* Ankara: Aile Araştırma Kurumu.

Erkal, M. E. (1996). *Sosyoloji (Toplumbilimi).* İstanbul: Der Yayınevi.

Farooquee, N. A., Budal, T. K. & Maikhuri, R. K. (2008). Environmental and sociocultural impacts of river rafting and camping on ganga in Uttarakhand Himalaya. *Current Science,* 94 (5), 587-594.

Gökçe, B. (1990). *Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme.* Ankara: Aile Araştırma Kurumu.

Güçlü, S. (2015). *Eğitim Kurumu, Kurumlar Sosyolojisi.* İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Güler, Ş. (1978). *Turizm Sosyolojisi.* Ankara: Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü Yayınları 3.

Gürkan, M. İ. (1996). Turizmin toplumlar üzerinde oluşturduğu değişiklikler turizmin sosyal yapı üzerindeki etkileri. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi,* 7 (1), 112-119.

Holden, A. (2010). Exploring stakeholders' perceptions of sustainable tourism development in the Annapurna Conservation Area: issues and challenge. *Tourism and Hospitality Planning & Development,* 7 (4), 337-351.

Kammeyer, K. C., Ritzer, G. & Yetman, N. R. (1990). *Sociology: Experiencing Changing Societies.* Boston: Allyn and Bacon.

Kousis, M. (1989). Tourism and the family in a rural cretan community. *Annals of Tourism Research,* 16, 318-332.

Lale, M. İ. (2004). *Türk Aile Düzeni ve Aile İçi İlişkiler.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.

Li, M., Wang, D., Xu, W. & Mao, Z. (2017). Motivation for family vacations with young children: anecdotes from the Internet. *Journal of Travel & Tourism Marketing,* 34 (8), 1047-1057.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü.* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Özel, Ç. H. (2014). Turizmin sosyo-kültürel boyutta ortaya çıkardığı etkilerin incelenmesi: Marmaris örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 42, 57-68.

Özüpekçe, S. (2008). *Turizm Yerleşmelerinde Nüfusun Sosyo-Ekonomik Özelliklerinde Ortaya Çıkan Değişimler ve Eğitim Üzerindeki Etkisi (Foça Örneği).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Pizam, A. & Milman, A. (1986). The social impacts of tourism. *Tourism Recreation Research,* 11 (1), 29-33.

Quian, J., Fen, D. & Zhu, H. (2012). Tourism-driven urbanization in China's small town development: a case study of Zhapo Town. *Habitat International,* 36, 152-160.

Schaefer, R. T. & Lamm, R. P. (1995). *Sociology.* New York: McGraw-Hill.

Sezal, İ. (2017). *Sosyoloji.* İstanbul: Beta Yayıncılık.

Singla, M. (2014). A case study on socio-cultural impacts of tourism in the city of Jaipur, Rajasthan: India. *Journal of Business Management & Social Sciences Research,* 3 (2), 10-23.

Tayfun, A. & Kılıçlar, A. (2004). Turizmin sosyal etkileri ve yerli halkın turiste bakışı. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi,* 1, 1-17.

Tayfun, A. (2002). Turist yerli halk etkileşimi üzerine bir araştırma. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi,* 1, 1-12.

Thomson, W. E. & Hickey, J. V. (1999). *Society in Focus.* New York: Longman.

Tosun, C. (2002). Host perceptions of impacts a comparative tourism study. *Annals of Tourism Research,* 29 (1), 231-253.

TÜİK [Türkiye İstatistik Kurumu]. (2022). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2021.*İnternet:www.tuik.gov.tr/media/announcements/turkiye_aile_yapisi_araştirmasi_2021.pdf adresinden 10.06.2023 tarihinde alınmıştır.

TÜİK [Türkiye İstatistik Kurumu]. (2023a). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2022.* İnternet: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2022-49437 adresinden 10.06.2023 tarihinde alınmıştır.

TÜİK [Türkiye İstatistik Kurumu]. (2023b). *Ulusal Eğitim İstatistikleri, 2022.* İnternet: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ulusal-Egitim-Istatistikleri-2022-49756 adresinden 10.06.2023 tarihinde alınmıştır.

Türkarslan, N. (2012). *Aile Sosyolojisi.* İçinde: Sosyolojiye Giriş Sosyolojinin Temel Tartışmaları (Editör: Tuna, M.). Ankara: Detay Yayıncılık.

Ünlüönen, K. & Tayfun, A. (2003). Turistlerin yerli halkın tüketim davranışlarına etkileri üzerine ampirik bir araştırma. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 10, 0-0.

Yanardağ, A. A. (2014). *Kültür ve Turizm Etkileşimi.* İçinde: Turizm Sosyolojisi (Editör: Tuna, M.). (4. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Yavuz, H. & Unur, K. (2021). Alanya'da yerel halkın turizmin sosyo kültürel etkilerini algılamalarına yönelik karşılaştırmalı bir araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi,* 18 (3), 633-655.

Yıldırım, M. & Deniz, F. Ö. (2018). Turizmin yerel halkın sosyo-kültürel yapısına etkisi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi,* 1 (2), 79-91.

Zanden, J. & Vander, W. (1975). *Sociology.* New York: The Ronald Press.

9. BÖLÜM
DİN VE TURİZM

Ozan Çatır

Bölüm Kazanımları	Bu bölümün sonucunda okuyucu; ✓ Din ve dinin temel ögeleriyle ilgili genel bilgilere vâkıf olur. ✓ Sosyoloji teorileri açısından din konusunu açıklar. ✓ Din ve turizm ilişkisi hakkındaki konuları açıklar. ✓ Dinin insanların seyahate katılmalarına etkisine yönelik konuları açıklar. ✓ Din turizmi hareketlerinin yerel halk üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini açıklar.

lere mensup olması ve ziyaretçilerin davranışlarının uygun olmaması hâlinde daha çok ortaya çıkmaktadır. Özellikle gayrimüslim turistlerin camileri ve diğer İslami dinî yerleri ziyaret ettikleri durumlarda yerel halk olumsuz tepkiler gösterebilir (Henderson, 2003). Bazı yazarlar, Kur'an'ın Müslümanlara dünyayı keşfetmeye ve aynı zamanda ziyaretçilere misafirperver davranmaya çağırdığını ifade etmişlerdir. Müslümanlar, iyi ev sahipleri olarak Allah'a yakınlaştıklarına inanmaktadırlar (Jafari ve Scott, 2014). Bununla birlikte İslam turizme karşı çıkmamasına rağmen gayrimüslim turistlerin ziyaretleri yerel Müslüman topluluklar için rahatsızlık kaynağı olabilir. Çünkü bu turistler, isteyerek veya istemeyerek yerel halkın uymak zorunda olduğu dinî kuralları çiğneyebilirler (Henderson, 2003).

KAYNAKÇA

Abbate, C. S., & di Nuovo, S. F. (2013). Motivation and personality traits for choosing religious tourism: A research on the case of Medjugorje. *Current Issues in Tourism*, 16(5), 501-506. doi:10.1080/13683500.2012.749844

Aktaş, A. & Ekin, Y. (2007). *Case study: The importance and the role of faith (religious) tourism in the alternative tourism resources in Turkey*, in: R. Raj and N.D. Morpeth (Eds) Religious Tourism and Pilgrimage Management, An International Perspective, pp. 170-183 (Wallingford, UK: CABI).

Alén, E., Losada, N.& Domínguez, T. (2016). The impact of ageing on the tourism industry: An approach to the senior tourist profile. *Social Indicators Research*, 127, 303-322.

Ambrosio, V. (2007). *Sacred pilgrimage and tourism as secular pilgrimage.* In R. Raj & N. Morpeth (Eds.), Religious tourism and pilgrimage festivals management: An international perspective (pp. 78-88). Wallingford, UK: CABI Publishing.

Andereck, K., Valentine, K., Knopf, R., & Vogt, C. (2005). Residents' perceptions of community tourism impacts. *Annals of Tourism Research*, 32, 1056-1076.

Arglyle, M. (2006). *Religious Behavior*. UK: Routledge.

Barkan, S. E., & Greenwood, S. (2003). Religious Attendance and Subjective Well-Being among Older Americans: Evidence from the General Social Survey. *Review of Religious Research*, 45, 116-129.

Beckford, A. J. (2008). *Social Theory and Religion*. Cambridge: Cambridge University Press.

Belhassen, Y., Caton, K., & Steward, W. (2008). The search for authenticity in the pilgrim experience. *Annals of Tourism Research*, 35(3), 668-689.

Blackwell, R. (2007). *Motivations for religious tourism, pilgrimage, festivals and events*. In R. Raj, & N. D. Morpeth (Eds.). Religious tourism and pilgrimage festivals management: An international perspective (pp. 35-47). Wallingford: CABI

Brown, L. (2013). Tourism: A catalyst for existential authenticity. *Annals of Tourism Research*, 40, 176-190. doi:10.1016/j.annals.2012.08.004

Butler, R. W. (1980). The concept of tourist area cycle of evolution: Implications for management of resources. *Canadian Geographer*, 24, 5-12.

Buzinde, C. N., Kalavar, J. M., Kohli, N., & Manuel-Navarrete, D. (2014). Emic understandings of Kumbh Mela pilgrimage experiences. *Annals of Tourism Research*, 49, 1-18.

Byrd, E. T., Bosley, H.E., & Bronberger,M. G. (2009).Comparisons of stakeholder perceptions of tourism impacts in rural eastern North Carolina. *Tourism Management*, 30, 693-703. doi:10.1016/j.tourman.2008.10.021

Cheer, J. M., Belhassen, Y., & Kujawa, J. (2017). The search for spirituality in tourism: Toward a conceptual framework for spiritual tourism. *Tourism Management Perspectives*, 24, 252-256. https://doi.org/10.1016/j.tmp.2017.07.018.

Christiano, K., Swatos, W., & Kivisto, P. (2015). *Sociology of Religion*. London: Rowman & Littlefield.

Cipriani, R. (2000). *Socilology of Religion An Historical Introduction*. USA and UK: Transaction Publishers.

Cohen, E. (1979). A phenomenology of tourist experience. *Sociology*, 13(2), 179-201. doi:10.1177/003803857901300203

Cohen, E. (1984). The sociology of tourism: Approaches, issues, and findings. *Annual Review of Sociology*, 10(1), 373-392.

Cohen, E. (1988) Authenticity and commoditisation in tourism, *Annals of Tourism Research*, 15, pp. 371-386.

Cohen, E. (1992) Pilgrimage centers: Concentric and excentric, *Annals of Tourism Research,* 19, pp. 33-50.

Cohen, E. (1998) Tourism and religion: A comparative perspective*, Pacific Tourism Review*, 2, pp. 1-10.

Collins-Kreiner, N. (2010). Current Jewish pilgrimage tourism: Modes and models of development. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 58(3), 259-270.

Conerly, T. R., Holmes, K., & Tamang, A. L. (2021). *Introduction to Sociology 3e*. Houston, Texas: Rice University.

Damari, C., & Mansfeld, Y. (2016). Reflections on pilgrims' identity, role and interplay with the pilgrimage environment. *Current Issues in Tourism*, 19(3), 199-222. doi:10.1080 /13683500.2014.957660

Day, A. (2020). *Sociology of Religion*. Routledge: New York.

della Dora, V. (2012). Setting and blurring boundaries: Pilgrims, tourists, and landscape in Mount Athos and Meteora*. Annals of Tourism Research*, 39(2), 951-974

Diedrich, A., & Garcia-Buades, E. (2009). Local perceptions of tourism as indicators of destination decline. *Tourism Management*, 30, 512-521.

Egresi, I. O., & Kara, F. (2018). Residents' attitudes to tourists visiting their mosques: A case study from Istanbul, Turkey. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 16(1), 1-21. https://doi.org/10.1080/14766825.2016.1192182.

El-Bakry, R. (2003) The high price of faith, *Business Today*, Egypt, 1 January.

Fernandes, C., Pimenta, E., Gonçalves, F., & Rachão, S. (2012). A new research approach for religious tourism: The case study of the Portuguese route to Santiago. *International Journal of Tourism Policy*. 4, 83-94

Furseth, I., & Repstad, P. (2006). *An Introduction to the Sociology of Religion*. England: Ashgate Publishing.

Gabler, J. (2021). *Sociology For Dummies*. New Jersey: Wiley&Sons, Inc.

Gërxhani, K., Graaf, N., & Raub, W. (2022). *Handbook of Sociological Science: Contributions to Rigorous Sociology*. UK: Edward Elgar Publishing Limited.

Getz, D. (1994). Residents' attitudes towards tourism: A longitudinal study of Spey Valley, Scotland. *Tourism Management*, 15(4), 247-258. doi:10.1016/0261-5177 (94)90041-8

Gidden, A., & Sutton, P. W. (2021). *Sociology*. Cambridge CB2 1UR, UK: Polity Press.

Griffin, K. A. (2007). *The globalization of pilgrimage tourism? Some thoughts from Ireland*. In R. Raj, & N. D. Morpeth (Eds.). Religious tourism and pilgrimage festivals management: An international perspective (pp. 15-34). Wallingford, UK: CABI Publishing.

Gürsoy, D., & Rutherford, D. G. (2004). Host attitudes toward tourism: An improved structural model. *Annals of Tourism Research*, 31, 495-516.

Gürsoy, D., Chi, C. G., & Dyer, P. (2010). Locals' attitudes toward mass and alternative tourism: The case of the Sunshine Coast, Australia. *Journal of Travel Research*, 49(3), 381-394. doi:10.1177/0047287509346853

Gutic, J., Caie, E., & Clegg, A. (2010). In search of heterotopia? Motivations of visitors to an English cathedral. *International Journal of Tourism Research*, 12(6), 750-760.

Hamilton, M. (2001). *The Sociology of Religion.* Routledge, Taylor&Francis Group: London and New York.

Heidari, A., Yazdani, H. R., Saghafi, F., & Jalilvand, M. R. (2018). The perspective of religious and spiritual tourism research: A systematic mapping study. *Journal of Islamic Marketing*, 9(4), 747-798. https://doi.org/10.1108/jima-02-2017-0015.

Henderson, J. C. (2003). Managing tourism and Islam in Peninsular Malaysia. *Tourism Management*, 24, 447-456.

Herzog, T. R., Grey, L. E., Dunville, A. M., Hicks, A. M., & Gilson, E. A. (2011). Preference and tranquillity for houses of worship. *Environment and Behaviour*, 45(4), 504-525. doi:10.1177/0013916511410422

Hughes, K., Bond, N., & Ballantyne, R. (2013). Designing and managing interpretive experiences at religious sites: Visitors' perceptions of Canterbury cathedral. *Tourism Management*, 36, 210-220.

Jafari, J., & Scott, N. (2014). Muslim world and its tourisms. *Annals of Tourism Research*, 44, 1-19.

Jamal, A., Griffin, K. & Raj, R. (2018). Islamic Tourism: Management of Travel Destinations. CABI. Available online: https://expert.taylors.edu.my/file/rems/publication/100570_6692_1.pdf#page=14 (accessed on 10 April 2022).

Khoo-Lattimore, C. & Prayag, G. (2015). The girlfriend getaway market: Segmenting accommodation and service preferences. *International Journal of Hospitality Management*, 45, 99-108.

Kim, B., & Kim, S. (2019). The effect of religious tourism experiences on personal values*. International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, 7(2), 85-93. https://doi.org/10.21427/5gvy-hh90

Knudsen, B. T., & Waade, A. M. (2010). *Re-investing authenticity: Tourism, place and emotions.* Bristol: Channel View.

Kruger, M., & Saayman, M. (2016). Understanding the Zion Christian Church (ZCC) pilgrims. *International Journal of Tourism Research*, 18(1), 27-38.

Kujawa, J. (2017). Spiritual tourism as a quest. *Tourism Management Perspectives*, 24, 193-200. https://doi.org/10.1016/j.tmp.2017.07.011.

Küçükhan, T. (2019). *Din Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Lee, C., Kang, S. K., Long, P.,& Reisinger, Y. (2010). Residents' perceptions of casino impacts: A comparative study. *Tourism Management*, 31, 189-201. doi:10.1016/j.tourman.2009.02.011

Lee, T. H. (2013). Influence analysis of community resident support for sustainable tourism development. *Tourism Management*, 34, 37-46. doi:10.1016/j.tourman.2012.03.007

Li, M., Cai, L.A., Lehto, X.Y. & Huang, J. (2010). A missing link in understanding revisit intention: The role of motivation and image. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 27, 335-348.

Liro, J., Sołjan, I., & Bilska-Wodecka, E. (2017). Visitors' diversified motivations and behaviour - the case of the pilgrimage center in Krakow (Poland). *Journal of Tourism and Cultural Change*, 15(1), 1-20. doi:10.1080/14766825.2015.1125910

Liro, J., Sołjan, I., & Bilska-Wodecka, E. (2018). Spatial changes of pilgrimage centers in pilgrimage studies - review and contribution to future research. *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, 6(3), 5-17. https://doi.org/10.21427/v92c-8113

Martin, B. (2006). *The TALC model and politics. In R. Rutler (Ed.), Aspects of tourism: The tourism area life cycle: Applications and modification*. Clevedon: Channel View Publications.

Navruz-Zoda, B. & Navruz-Zoda, Z. (2016). The Destination Marketing Development of Religious Tourism in Uzbekistan. *Intertational Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*. 4, 9-20. Available online: https://www.cabdirect.org/cabdirect/abstract/20173106768 (accessed on 10 April 2022).

Nolan, M. L., & Nolan, S. (1989). Religious sites as tourism attractions in Europe. *Annals of Tourism Research*, 19(1),68-78. doi:10.1016/0160-7383(92)90107-Z.

Nolan, M. L., & Nolan, S. (1992). Religious sites as tourism attractions in Europe. *Annals of Tourism Research*, 19(1), 68-78. https://doi.org/10.1016/0160-7383(92)90107-Z.

Nunkoo, R., & Ramkissoon, H. (2010). Gendered theory of planned behavior and resident support for tourism. *Current Issues in Tourism*, 13(6), 525-540. doi:10. 1080/1368 3500903173967

Okumuş, E., Bayyiğit, M., Küçükcan, T., Tekin, M., & Bilgin, V. (2019). *Din Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Olsen, D. H. (2003). Heritage, tourism, and the commodification of religion. *Tourism Recreation Research*, 28, 99-104.

Olsen, D.H. (2013). A scalar comparison of motivations and expectations of experience within the religious tourism market. *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage,* 1, 41-61.

Papastathopoulos, A., Kaminakis, K., & Mertzanis, C. (2020). What services do Muslim tourists want? Uncovering nonlinear relationships and unobserved heterogeneity. *Tourism Management Perspective*. 35, 100720.

Poria, Y., Reichel, A., & Biran, A. (2006). Heritage site perception and motivation to visit. *Journal of Travel Research*, 44(3), 318-326.

Prayag, G., Hosany, S., Nunkoo, R., & Alders, T. (2013). London residents' support for the 2012 Olympic Games: The mediating effect of overall attitude. *Tourism Management*, 36, 629-640. doi:10.1016/j.tourman.2012.08.003

Raj, R., Griffin, K., & Blackwell, R. (2015). *Motivations for religious tourism, pilgrimage, festivals and events.* In R. Raj, & K. Griffin (Eds.). Religious tourism and pilgrimage management: An international perspective (pp. 103-117). Wallingford: CAB International.

Riis, O. A. (2010). *A Sociology of Religious Emotion*. New York: Oxford University Press.

Rinschede, G. (1992). Forms of religious tourism. *Annals of Tourism Research*, 19(1), 51-67. https://doi.org/10.1016/0160-7383(92)90106-Y.

Ron, A. (2009). Towards a typological model of contemporary Christian travel. *Journal of Heritage Tourism*, 4(4), 287-297.

Salih, W. (2003) *A letdown by Tabung Haji*, New Straits Times, Malaysia,

Scarles, C. (2009). Becoming tourist: Renegotiating the visual in the tourist experience. *Environment and Planning D: Society and Space*, 27(3), 465-488.

Schaefer, R. T. (2020). *Sociology in Modules.* New York: McGraw-Hill Education.

Secall, R. (2003) *The origins of religious tourism: Special reference to the Saint James's Way tourism*, in:C. Fernandes, F. Mcgettigan and J. Edwards (Eds) Religious Tourism and Pilgrimage (Portugal: Atlas Special Interest Group).

Shackley, M. (2006). Costs and benefits: The impact of cathedral tourism in England. *Journal of Heritage Tourism*, 1(2), 133-141.

Sharpley, R. (2009). *Tourism, religion and spirituality*. In T. Jamal, & M. Robinson (Eds.). The SAGE handbook of tourism studies (pp. 237-253). London: Sage Publications Ltd.

Shinde, K. A. (2007). Pilgrimage and the environment: Challenge in a pilgrimage centre. *Current Issue in Tourism*, 10(4), 343-365. doi:10.2167/cit259.0

Shinde, K. A., & Rizello, K. (2014). A cross-cultural comparison of weekend-trips in religious tourism: Insights from two cultures, two countries (India and Italy). *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, 2(2), 17-34. https://doi.org/10.21427/D7PF0W.

Singh, S. (2005) Secular pilgrimages and sacred tourism in the Indian Himalayas, *GeoJournal*, 64, pp. 215-223.

Smith, M., & Krannich, R. (1998). Tourism dependence and resident attitudes. *Annals of Tourism Research*, 25 (4), 783-802. doi:10.1016/S0160-7383(98)00040-1.

Sołjan, I., & Liro, J. (2022). The changing Roman Catholic Pilgrimage centers in Europe in the context of contemporary socio-cultural changes. *Social & Cultural Geography*, doi:10.1080/14649365.2020.1739322

Stausberg, M. (2014). *Religion and spirituality in tourism.* In A. A. Lew, C. M. Hall, & A. M. Williams (Eds.). The Wiley Blackwell companion to tourism (pp. 349-360). Oxford: John Wiley & Sons, Ltd.

Terzidou, M. (2010). Religion as a motivation to travel: The case of Tinos island in Greece. *Tourism and Hospitality Planning & Development*, 5(2), 126.

Thyne, M., Lawson, R., & Todd, S. (2006). The use of conjoint analysis to assess the impact of the crosscultural exchange between hosts and guests. *Tourism Management*, 27, 201-213.

Timothy, D. J., & Boyd, S. W. (2003). *Heritage tourism*. Pearson Education.

Turner, B. S. (2013). *The Religios and the Political*. UK: Cambridge University Press.

Turner, V., & Turner, E. (1978). *Image and pilgrimage in Christian culture.* New York: Columbia University Press.

Vargas-Sanchez, A., Plaza-Mejia, M. I. A., & Porras-Bueno, N. (2010). Understanding residents' attitudes toward the development of industrial tourism in a former mining community. *Journal of Travel Research*, 47, 373-387.

Wall, G., & Mathieson, A. (2006). *Tourism: Change, impacts and opportunities*. Harlow: Pearson Education.

Wang, W., Chen, J. S., & Huang, K. (2016). Religious tourist motivation in Buddhist Mountain: The case from China. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 21(1), 57-72.

Zamani-Farahani, H., & Henderson, J. (2010). Islamic tourism and managing tourism development in Islamic societies: The cases of Iran and Saudi Arabia. *International Journal of Tourism Research*, 12, 79-89.

10. BÖLÜM
SİYASET VE TURİZM

Ayşe Selin Dülger

Bölüm Kazanımları	Bu bölüm sonunda okuyucu; ✓ Siyaset ile ilgili temel kavramları tanımlar. ✓ Siyaset ile ilgili temel kavramların turizm ile ilişkisini açıklar. ✓ Siyaset ve turizm arasındaki ilişkiyi açıklar. ✓ Siyasetin insanların turizm faaliyetlerine katılmalarındaki etkisini açıklar. ✓ Siyasi otoritelerin ya da siyasi gelişmelerin turizm üzerindeki etkisini açıklar.

retler yoluyla turizm açısından anlaşılmaktadır (Jacquot, 2021). Bu amaçla gerçekleştirilen turizm türü ise literatürde hüzün turizmi (dark tourism) olarak geçmektedir.

Barış ve Turizm

Turizmin uluslararası anlayış ve barış için bir araç olabileceği fikri, savaşlar arası dönemde ortaya çıkan enternasyonalizmin birçok dalına kadar uzanmaktadır (D'Amore, 1988; Litvin, 1998). Turizmin barışa katkı sağlayabileceği görüşü, turizmin kültürel çeşitliliği ve mirası vurgulanarak farkındalık yaratma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir (Wohlmuther ve Wintersteiner, 2014).

Araştırmalar, turizmin kişisel deneyimler aracılığıyla engelleri aşma ve empatiyi teşvik etme potansiyeline sahip olduğunu vurgulamaktadır (Jafari ve Scott, 2014). Dolayısıyla turizm, siyasi ve sosyal çözüm çabalarını desteklemekte ve çatışma sırasında ve sonrasında önemli bir rol oynamaktadır (Amin ve Nika, 2020). Bu nedenle, turizm savaş sonrası kalkınma ve barış süreçlerinde kritik bir rol oynayabilmektedir.

Turizm, şiddetin kaçınılmaz olarak algılandığı durumları oluşturan temel nedenleri azaltmayı amaçlayarak sürdürülebilir kalkınmayı ve pozitif barışı geliştirmek için bir aracı konumundadır (Herath, 2010). Turizm, istihdam sağlayarak yerel ekonomiyi güçlendirmekte ve altyapı gelişimine katkıda bulunmakta, doğal çevrenin, kültürel varlıkların ve geleneklerin korunmasına, yoksulluğun ve eşitsizliğin azaltılmasına ve çatışmaların yaralarının sarılmasına yardımcı olmaktadır (Prakash, 2023). Böylece turizm hem ülkelere ekonomik, çevresel ve kültürel olarak katkı sağlamakta hem de ülkeler arasındaki iletişimin güçlenmesini sağlayarak barış sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Achieving in Tourism (2023). Pressure Groups. https://www.achievingintourism.cymru/home/main-menu/be-better-at-the-business-of-tourism/ac-1-1/resources/pressure-groups/ (Erişim Tarihi: 18.07.2023).

Aguzman, G., Manurung, A. H., Pradipto, Y. D., & Sanny, L. (2021). The Effect of Charismatic Leadership on the Sustainability of Tourism Destination with Entrepreneurship Orientation and Community Empowerment as a Mediator. In *1st UMGESHIC International Seminar on Health, Social Science and Humanities (UMGESHIC-ISHSSH 2020)* (pp. 691-695). Atlantis Press.

Akçakaya, M. (2016). Weber'in bürokrasi kuraminin bugünü ve geleceği. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(8), 275-295.

Al-Balushi, M. K., Atef, T. M., Al-Balushi, N. M., & Al-Keyumi, Q. A. Law and Business Ethics Education for Tourism and Hospitality "Knowledge Development and Awareness Dissemination".

Albu, C. E. (2016). Tourism and terrorism: A worldwide perspective. *CES Working Papers*, *8*(1), 1-19.

Alemán, J., & Woods, D. (2014). No way out: Travel restrictions and authoritarian regimes. *Migration and Development*, *3*(2), 285-305.

Alkan, A., & Erdem, R. (2019). Güç: Formal ve İnformal Yönden Güce Kavramsal Bir Bakış. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, *10*(24), 405-433.

Amin, F., & Nika, F. A. (2020). Tourism and Conflict. *Journal of Sales, Service and Marketing Research*, Volume-1, Issue-2 (July-December, 2020).

Ankara Development Agency (2020). Discover Ankara. https://kutuphane.ankaraka.org.tr/upload/dokumandosya/discover_ankara_ingilizce_2020_web.pdf (Erişim Tarihi: 30.08.2023).

Arı, S. (2022). Max Weber'in siyaset teorisi üzerine bir değerlendirme. Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (9), 47-61.

Bal, H. (2014). Siyaset Teorisinde 'Otorite'kavramı. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/2 Winter 2014, p. 247-255.

Baptista, J. L., Pocinho, M., & Nechita, F. (2019). Tourism and public policy. *Bulletin of the Transilvania University of Brasov. Series V: Economic Sciences*, 77-86.

Becker, G. S. (1983). A theory of competition among pressure groups for political influence. *The quarterly journal of economics*, *98*(3), 371-400.

Becker, P., & Raveloson, J. A. A. (2008). What is democracy?. https://library.fes.de/pdf-files/bueros/madagaskar/05860.pdf (Erişim Tarihi: 02.08.2023).

Beritelli, P., & Laesser, C. (2011). Power dimensions and influence reputation in tourist destinations: Empirical evidence from a network of actors and stakeholders. Tourism Management, 32(6), 1299-1309.

Beşe, E. (2002). *Terörizm, Avrupa Birliği ve insan hakları*. Seçkin Yayınları, Ankara.

Bircan, I., Ulker, H. I., Gunes, G., Karakoç, G., & Poyraz, Z. (2010). Tourism destination sustainability and non-governmental organizations (NGO's): a case study of Beypazari, Turkey. *Journal of Educational Travel Volume*, *1*(1), 17-32.

Birleşmiş Milletler (1999). Meetings Coverage and Press Releases. https://press.un.org/en/1999/19990420.endev502.html (Erişim Tarihi: 03.08.2023).

Britannica (2023). State. https://www.britannica.com/topic/state-sovereign-political-entity (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

Brohman, J. 1996 "New directions in tourism for Third World development". *Annals of Tourism Research*, 23(1): 48-70.

Cambridge Dictionary (2023a). Totalitarian. TOTALITARIAN | English meaning - Cambridge Dictionary (Erişim Tarihi: 30.08.2023).

Cambridge Dictionary (2023b). Pressure Groups. https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/pressure-group (Erişim Tarihi: 04.08.2023).

Cambridge Dictionary (2023c). Migration. MIGRATION | English meaning - Cambridge Dictionary (Erişim Tarihi: 26.08.2023).

Cassinelli, C. W. (1960). Totalitarianism, ideology, and propaganda. *The Journal of Politics*, *22*(1), 68-95.

Castañeda, Q., & Burtner, J. (2010). Tourism as "a force for world peace": The politics of tourism, tourism as governmentality and the tourism boycott of Guatemala. *The Journal of Tourism and Peace Research*, *1*(2), 1-21.

Centeno, R. I. (2017). The Cuban regime after a decade of Raúl Castro in power. *Mexican law review*, *9*(2), 99-126.

Civelekoglu, I., & Ozoral, B. (2020). Re-Thinking the Role of Institutions in Neoliberalism From New Institutional Economics Perspective. In *Comparative Approaches to Old and New Institutional Economics* (pp. 25-40). IGI Global.

Cohen, E. (1984). The sociology of tourism: approaches, issues, and findings. *Annual review of sociology*, *10*(1), 373-392.

Cohen, R., & Kennedy, P. (2000). Global sociology. Houndsmills, Basingstoke, UK: Macmillan Press.

Cornell Law School (2023). State. https://www.law.cornell.edu/wex/state#:~:text=A%20state%20is%20a%20political,the%20people%20living%20inside%20it. (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

Council of Europe (2023). Democracy. https://www.coe.int/en/web/compass/democracy (Erişim Tarihi: 16.06.2023).

Dağıstan, U. (2019). Klasik Örgüt Kuramlarının Genel Bir Değerlendirmesi. *Atlas Journal*, *5*(21), 597-603.

D'Amore, L. (1988). Tourism-the world's peace industry. *Journal of Travel Research*, *27*(1), 35-40.

Dündar, H., Erdogan, E., & Hareket, E. (2016). A Role Model in Light of Values: Mahatma Gandhi. *Educational Research and Reviews*, *11*(20), 1889-1895.

Engels, F. (1978). On authority. *The Marx-Engels Reader*, *2*. https://www.marxists.org/ archive/marx/works/1872/10/authority.htm. (Erişim Tarihi: 24.06.2023).

Ergun, T., & Polatoğlu, A. (1992). *Kamu yönetimine giriş*. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.

European Commission (2023). The regulation of tourism activity in Europe. https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/eu-funding-and-businesses/business-portal/understanding-legislation/regulation-tourism-activity-europe_en (Erişim Tarihi: 18.07.2023).

European Union (2011). Concepts and Prıncıples of Democratıc Governance and Accountabılıty, A Guide for Peer Educators. https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=56a283ae-50ff-0c9b-7179-954d05e0aa19&groupId=252038 (Erişim Tarihi: 30.08.2023).

Fernando, S. (2016). Managing the post-war tourism development in Sri Lanka. *International Journal of Business and Social Science*, *7*(11), 90-100.

Gandhi Sevagram Ashram (2023). GANDHI RESOURCES: Gandhi Tourist Places. A Visit To The Places Related To Mahatma Gandhi (From His Birth Place To His Samadhi) https://www.gandhiashramsevagram.org/gandhi-resources/gandhi-tours.php (Erişim Tarihi: 30.08.2023).

Givarian, H., Jahromi, S.K. (2016). Pressure group; Special interest group. *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM). Volume 18, Issue 3. Ver. I (Mar. 2016), PP 123-130.*

Gökçe, G., Gökçe, O. (2013). Siyaset Kavramı- Anlam ve Kapsamı. İçinde Siyaset Sosyolojisine Giriş. (Ed. Orhan Gökçe). Çizgi Kitabevi. Konya.

Grant, W. (2014). Pressure politics: The role of pressure groups. *Political Insight*, *5*(2), 12-15.

Güleç, E., İlban, M.O., Aydemir, B. (2020). Dış politikada yumuşak güç unsuru olarak turizm: Özbekistan örneği. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, *20*(2), 287-305.

Güney, S. (2006). Davranış Bilimleri, Gözden Geçirilmiş 3. *Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım*.

Gurian, W. (1978). The totalitarian state. *The Review of Politics*, *40*(4), 514-527.

Hall, C. M. (2010). Power in tourism: Tourism in power. In D. V. L. Macleod & J. G. Carrier (Eds.), *Tourism, power and culture: Anthropological insights* (pp. 199-213). Bristol, England: Channel View Publications.

Hall, M., & Jenkins, J. M. (2010). Politics and tourism-interdependency and implications in understanding change. *Tourism and political change*, 7-18.

Harrison, P. M. (1960). Weber's categories of authority and voluntary associations. *American Sociological Review*, 232-237.

Haugaard, M. (2018). What is authority?. *Journal of classical sociology*, *18*(2), 104-132.

Henderson, J. (2011). Tourism development and politics in the Philippines. *tourismos*, *6*(2), 159-173.

Henderson, J. C. (2008). The politics of tourism: A perspective from the Maldives.

Herath, N. (2010). Peace through tourism. *Beyond intractability*.

Herrera, B.C. ve Lankau, M. (2005). "Are We There Yet? An Assessment of Fit Between Stereotypes of Minority Managers and The Successful-Manager Prototype", Journal of Applied Social Psychology, 35(10).

Hotel Management Network (2021). Impact of Terrorism and Conflicts on Travel and Tourism Industry: Trends Contributing. https://www.hotelmanagement-network.com/comment/terrorism-and-conflict-trends-contributing/?cf-view (Erişim Tarihi: 18.06.2023).

Hussin, H. (2018). Gastronomy, tourism, and the soft power of Malaysia. *Sage Open*, *8*(4), 2158244018809211.

Ingram, H., Tabari, S., & Watthanakhomprathip, W. (2013). The impact of political instability on tourism: case of Thailand. *Worldwide hospitality and tourism themes*, *5*(1), 92-103.

Jacquot, S. (2021). Tourism and War. *Via. Tourism Review*, (19).

Karagöz, K. (2023). Impact of Migration on Tourism Flows: A Cross-sectional Analysis. *Turizm Akademik Dergisi*, *10*(1), 133-147.

Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1989). Power and interdependence revisited. International Organization, 41(4), 725-753.

Keyik, M., & Erol, M. S. (2019). Realizme göre Güç ve Güç Dengesi Kavramları. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, *3*(1), 12-49.

Khan, H., Yusuf, M. D., & Costa Mendes, J. D. (2018). The Impact of Terrorism on Tourism Destination Image and Development. *Asian Administration & Management Review*, *1*(2).

Kim, S. S., Timothy, D. J., & Han, H. C. (2007). Tourism and political ideologies: A case of tourism in North Korea. *Tourism Management*, *28*(4), 1031-1043.

Kızıloğlu, M. (2017). Denison Örgüt Kültürü Modeli Bağlamında Örgüt Kültürü ve Örgütsel Güç İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

Korstanje, M. E., & Séraphin, H. (Eds.). (2020). *Tourism, Terrorism and Security: Tourism Security-safety and Post Conflict Destinations*. Emerald Publishing Limited.

Kretner, R. (1983). Management, Houghton Niftlin Company, Boston, 389.

Kukathas, C. (2014). A Definition of the State. *University of Queensland Law Journal, The*, *33*(2), 357-366.

Kumar, V. (2018). Emerging trends in the sociology of tourism. *Sociology International Journal*, *2*(3), 225-237.

Leitão, N. C., & Shahbaz, M. (2012). Migration and tourism demand. *Theoretical and Applied Economics*, 39-48.

Lindstaedt, N. (2023). Authoritarianism. https://www.britannica.com/topic/authoritarianism (Erişim Tarihi: 17.07.2023).

Litvin, S. W. (1998). Tourism: The world's peace industry?. *Journal of Travel Research*, *37*(1), 63-66.

Lukes, S. (2006). "İktisat ve Otorite", içinde: Sosyolojik Çözümlemenin Kısa Tarihi II, (edt. T. Bottomore-R. Nisbet), (çev. S. Tekay), İstanbul: Kırmızı Yayınları. (s. 885- 944).

Lutz, B. J., & Lutz, J. M. (2020). Terrorism and tourism in the Caribbean: a regional analysis. *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression*, *12*(1), 55-71.

McLean, F. (1998). Museums and the construction of national identity: A review. International Journal of Heritage Studies, 3(4), 244-252.

Mendel, G., (2005). Bir Otorite Tarihi, Çev. Işık Ergüden, İstanbul: İletişim Yayınları.

Milgram, S. (1974). The dilemma of obedience. *The Phi Delta Kappan*, *55*(9), 603-606.

Monk, J. and Alexander, C. 1986. Free port fallout: gender, employment and migration on Margarita Island. *Annals of Tourism Research* 13: 393-413.

Nigam, A. (1996). Marxism and power. *Social Scientist*, 3-22.

Nikolova, M. (2022). How Russia's war on Ukraine impacts travel and tourism. https://emerging-europe.com/news/how-russias-war-on-ukraine-impacts-travel-and-tourism/ (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Nunkoo, R., & Gursoy, D. (2016). Rethinking the role of power and trust in tourism planning. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, *25*(4), 512-522.

Nunkoo, R., & Gursoy, D. (2017). Political trust and residents' support for alternative and mass tourism: an improved structural model. *Tourism Geographies*, *19*(3), 318-339.

OECD (2020). OECD Tourism Trends and Policies 2020. https://www.oecd.org/cfe/tourism/OECD-Tourism-Trends-Policies%202020-Highlights-ENG.pdf (Erişim Tarihi: 11.07.2023).

OECD (2022). OECD Tourism Trends and Policies 2022. https://www.oecd-ilibrary.org/sites/efa87744-en/index.html?itemId=/content/component/efa87744-en (Erişim Tarihi: 11.07.2023).

Ok, A. Ş. (2017). Max Weber'de Otorite ve Meşruiyet Tipolojisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *4*(8), 42-54.

Oktay, C. (2003). *Siyaset bilimi incelemeleri: meşruiyet, sınıflandırma, kültür, modernleşme*. Alfa.

Olcar, C. (2020). Sustainable tourism community: A case study of İstanbul. *Journal of multidisciplinary academic tourism*, *5*(2), 63-79.

Online Etymology Dictionary (2023a). Power. https://www.etymonline.com/word/power (Erişim Tarihi: 04.05.2023).

Online Etymology Dictionary (2023b). Authority. https://www.etymonline.com/word/authority (Erişim Tarihi: 11.05.2023).

Online Etymology Dictionary (2023c). Democracy. https://www.etymonline.com/search?q=democracy (Erişim Tarihi: 12.05.2023).

Ooi, C. S. (2016). Soft power, tourism. *Encyclopedia of tourism*, 1-2.

Polyzos, S., Papadopoulou, G., & Xesfingi, S. (2023). Examining the link between terrorism and tourism demand: the case of Egypt. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, *15*(1), 69-87.

Pradeep, C. (2020). Political Impacts of Tourism: A Critical Analysis of Literature. *Atna Journal of Tourism Studies*, *15*(1), 55-69.

Prakash, A. (2023). Tourism as a force for Global Peace. https://peacetourism.org/tourism-as-a-force-for-global-peace/ (Erişim Tarihi: 11.09.2023).

Qiong, X. (2015). Traditional Culture Preservation in Chinese Ethnic Tourism Community. *Études caribéennes*, (31-32).

Radnić, A., & Ivandić, N. (1999). War and tourism in Croatia-consequences and the road to recovery. *Turizam*, *47*(1), 43-54.

Reed, I. A. (2013). Power: Relational, discursive, and performative dimensions. *Sociological Theory*, *31*(3), 193-218.

Ridgewell, C. A. (1970). The popular concept of totalitarianism. A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements fort he Degree of Master of Arts in the Department of Political Science, Sociology and Antropology, University of Southampton.

Rodrigues, B. J. R. (2021). *Effects of Terrorism on Tourism Demand: Local Projections Approach* (Doctoral dissertation, Universidade NOVA de Lisboa (Portugal).

Sakman, M. (2015). İdeolojik Hegemonya İçerisinde Örgütlenen Siyasal Bir Sistem Olarak Totalitarizm/Totalıtarıanısm As A Polıtıcal System Organızed Wıthın The Ideologıcal Hegemony. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (55), 117-126.

Samitas, A., Asteriou, D., Polyzos, S., & Kenourgios, D. (2018). Terrorist incidents and tourism demand: Evidence from Greece. *Tourism management perspectives*, *25*, 23-28.

Santana-Gallego, M., & Paniagua, J. (2022). Tourism and migration: Identifying the channels with gravity models. *Tourism Economics*, *28*(2), 394-417.

Servier, J. (2002), *Terorismul*, Institutul European, Iasi.

Shepherd, J. (2022). *Making Room for Peace: Challenging Intractable Conflict Through Tourism* (Doctoral dissertation, Mid Sweden University).

Şahingöz, S. A., Keskin, H., & Öztürk, B. (2019). Evaluation of Gastronomical Elements in Istanbul Archaeological Museum withın the Scope of Cultural Tourısm. *Eurasian Academy of Sciences Eurasian Education & Literature Journal.* Özel Sayı (99-113).

Şimşek, Ş. ve Çelik, A. (2011). Yönetim ve Organizasyon, Konya: Eğitim Kitabevi.

Spencer, M. E. (1970). Weber on legitimate norms and authority. *The British journal of sociology*, *21*(2), 123-134.

Tansey, O. (2007). The concept and practice of democratic regime-building. *International Peacekeeping*, *14*(5), 633-646.

TDK (2023a). Güç. https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 11.05.2023).

TDK (2023b). Otorite. https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 11.05.2023).

The World Bank (2023). Migrants, Refugees, Socieites. https://www.worldbank.org/en/ publication/wdr2023 (Erişim Tarihi: 11.09.2023).

Tunçel, A. (2011). İktidar ve Devlet. *Siyaset Bilimi'nde Kuram-Yöntem-Güncel Yaklaşımlar*. (Ed. Doç. Dr. A. Baran Dural). Kriter Yayınlar. İstanbul.

UN Office Counter-Terrorism (2022). Protecting tourist sites from terrorist attacks GOOD PRACTICES GUIDE Specialized module. https://www.un.org/counterterrorism /sites/www.un.org.counterterrorism/files/2118451e-vt-mod3-tourist_sites_final-web.pdf (Erişim Tarihi: 31.08.2023).

Ünalan, D. (2013). Integrating cumulative impacts into strategic environmental decision-making: tourism development in Belek, Turkey. Land Use Policy, 34, 243-249.

Ünlüönen, K. ve Sevim, B. (2005). A Study on the Role of Local Authorities, NGOs, Education Institutions and Local Media in the Evaluation of Touristic Supply Sources: Tof Zonguldak. (In Turkish: Turistik Arz Kaynaklarinin Degerlendirilmesinde Yerel Yonetimlerin, Sivil Toplum Orgutleri, Egitim Kurumlari ve Yerel Medyanin Rolune liskin Bir Uygulama: Zonguldak Ili Ornegi), Ticaret ve Turizm Egitim Fakultesi Dergisi, 2, 2005, p.59-79

UNWTO (2010). *Tourism and migration: Exploring the relationship between two global phenomena*. World Tourism Organization. https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284413140 (Erişim Tarihi: 04.09.2023).

UNWTO (2023a). Policy and Destination Management. https://www.unwto.org/policy-destination-management (Erişim Tarihi: 16.07.2023).

UNWTO (2023b). International Tourism Highlights 2023 Edition. https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284424504 (Erişim Tarihi: 12.09.2023).

Wagner, C. (2005). From hard power to soft power. *Ideas, Interaction, Institutions, and Images in India's South Asia Policy, Heidelberg (Heidelberg Papers in South Asian and Comparative Politics, Working Paper No. 26)*.

Warren, M. E. (1992). Max Weber's Nietzschean conception of power. *History of the human sciences*, *5*(3), 19-37.

Weber, M. (1947). The Theory of Social and Economic Organization, New York: Oxfod University Press.

Weber, M. (1958). The three types of legitimate rule. *Berkeley Publications in Society and Institutions*, *4*(1), 1-11.

Weber, M. (1968). Economy and Society, edited by G. Roth and C. Wittich. *New York: Bedminster*.

Weber, M. (1978). Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology (ed G Roth and C Wittich). Berkeley, CA: University of California Press.

Weber, M. (2009). *From Max Weber: essays in sociology*. Routledge.

Webster, C., & Ivanov, S. (2016). Political ideologies as shapers of future tourism development. *Journal of Tourism Futures*, *2*(2), 109-124.

Webster, C., & Ivanov, S. H. (2013). Tourism as a force for political stability. *The International Handbook on "Tourism and Peace"(Forthcoming)*.

Williams, A. M., & Hall, C. M. (2000). Tourism and migration: new relationships between production and consumption. *Tourism geographies*, *2*(1), 5-27.

Wohlmuther, C., & Wintersteiner, W. (Eds.). (2014). *International handbook on tourism and peace*. Centre for peace research and peace education of Klagenfurt University, Austria, in cooperation with World Tourism Organization, Klagenfurt: Drava. Retrieved from http://www.uniklu.ac.at/frieden/downloads/International_Handbook_on_Tourism_and_Peace.pdf (Erişim Tarihi: 30.08.2023).

Wong, A. R. (2010). Rethinking the Cuban Regime: Implications for Transition Paths and Comparative Cases. *Whitehead J. Dipl. & Int'l Rel.*, *11*, 129.

Yengil, O. (2016). *Totalitarian and authoritarian regimes: a comparison of stalinism and putinism* (Master's thesis, Middle East Technical University).

Yüksel, M.M. (2022). Max Weber'de Otorite Tipleri. Theosophia, 5, 143-158.

Yzerbyt, V. ve Schadron, G. (2016). "The Streotype And The Social Judgement (Kalıpyargılar ve Sosyal Yargı)",İ. Işıtan (Çev.),Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 5(3), 206.

Zengin, B., & Koç, İ. (2022). Türkiye'deki Siyasi Partilerin Turizm Politikalarının İncelenmesi: Parti Programlarına Yönelik İçeriklerin Betimsel Analizi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, *6*(4), 1068-1090.

11. BÖLÜM
TOPLUMSAL DEĞİŞME VE TURİZM

Burcu Ilgaz

Bölüm Kazanımları	Bu bölümün sonucunda okuyucu; ✓ Toplumun değişme kaynaklarını tanımlar. ✓ Toplumsal değişme kuramlarını tanımlar. ✓ Toplumsal değişme ve teknoloji arasındaki ilişkiyi açıklar. ✓ Turizm ve toplumsal değişme ilişkisini açıklar. ✓ Toplumsal değişmenin yerel halkın tüketim kültürü üzerine etkisini açıklar.

yarak istihdam olanakları yaratırken, aynı zamanda yerel ürünlerin talebini artırır. Turistlerin gelişiyle birlikte yerel yeme-içme alışkanlıkları, el sanatları ve hediyelik eşyalar gibi tüketim alanlarında değişiklikler olabilir. Bununla birlikte, turizmin kültürel mirasa ve çevresel sürdürülebilirliğe olan etkileri, yerel halkın kimlik ve çevresel duyarlılık üzerinde önemli etkilere sahip olabilir. Turizmin sosyal etkisi de göz ardı edilmemelidir. Turistlerin farklı kültürlerle etkileşimi, yerel toplumların kültürel çeşitliliği artırabilir ve daha hoşgörülü bir ortamın oluşmasına katkı sağlayabilir. Sonuç olarak, turizmin yerel halkın tüketim kültürü üzerindeki etkisi, yerel ekonomiden kültürel mirasa, çevresel sürdürülebilirlikten sosyal alışkanlıklara kadar birçok farklı boyutta görülebilir. Bu etkiler, turizmin bölgesel kalkınma üzerindeki rolünü ve yerel toplumların tüketim alışkanlıklarının nasıl evrildiğini anlamamıza yardımcı olabilir. Ancak bu etkilerin yönetilmesi ve dengeye alınması gereken önemli bir konudur çünkü aşırı turistik talep bazen yerel kaynakların sürdürülebilirliğini tehdit edebilir. Bu nedenle, turizm yönetimi ve sürdürülebilir turizm uygulamaları önemlidir, böylece turizm hem yerel halkın hem de ziyaretçilerin tatmin edici bir deneyim yaşamasına katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2012). *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. Crown Business.

Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. University of Minnesota Press.

Barber, B. R. (1995). *Jihad vs. McWorld: How Globalism and Tribalism Are Reshaping the World*. Ballantine Books.

Borjas, G. J. (1994). The economics of immigration. *Journal of Economic Literature, 32*(4), 1667-1717.

Bourdieun, P., & Passeron, J.C. (1977). *Reproduction in Education, Society, and Culture*. Sage Publications.

Brockman, J. (2015). "This Explains Everything: Deep, Beautiful, and Elegant Theories of How the World Works." Harper Perennial.

Brown, S. (2021). *Cultural tourism and the arts*. Routledge.

Castells, M. (1996). *The Rise of the Network Society: The Information Age: Economy, Society, and Culture* (Vol. 1). Wiley-Blackwell.

Castells, M. (2010). *The Power of Identity: The Information Age: Economy, Society, and Culture*. Wiley-Blackwell.

Castles, S. (2000). International Migration at the Dawn of the Twenty-First Century: The Role of the State. *Population and Development Review, 26*(2), 303-322.

Clark, G. (2009). *A Farewell to Alms: A Brief Economic History of the World*. Princeton University Press.

Coleman, D. (2006). Immigration and ethnic change in low-fertility countries: A third demographic transition. *Population and Development Review, 32*(3), 401-446.

Dahrendorf, R. (1959). *Class and Class Conflict in Industrial Society*. Stanford University Press.

Davis, K. (1965). The urbanization of the human population. *Scientific American, 213*(3), 41-53.

Diamond, L. (1999). *Developing Democracy: Toward Consolidation*. Johns Hopkins University Press.

Doyle, G. (2002). *Media Ownership: The Economics and Politics of Convergence and Concentration in the UK and European Media*. SAGE Publications.

Ehrlich, P. R., & Ehrlich, A. H. (1990). *The population explosion*. Simon and Schuster.

Fiske, J. (1989). *Understanding Popular Culture*. Routledge.

Floridi, L. (2019). *The Logic of Information: A Theory of Philosophy as Conceptual Design*. Oxford University Press.

Friedman, T. L. (2005). *The World is Flat: A Brief History of the Twenty-First Century.* Farrar, Straus and Giroux.

Garcia, B. (2020). *Tourism and gastronomy*. Routledge.

Gereffi, G. (1999). International Trade and Industrial Upgrading in the Apparel Commodity Chain. *Journal of International Economics, 48*(1), 37-70.

Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. University of California Press.

Gössling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (Eds.). (2019). *Tourism and Water*. Channel View Publications.

Hall, C. M. (2010). *Tourism and regional development: New pathways*. Routledge.

Harris, M. (2006). The Cultural Ecology of India's Sacred Cattle. *Current Anthropology, 7*(1), 51-66.

Hobsbawm, E. J. (1962). *The Age of Revolution: 1789-1848*. Abacus.

Inglehart, R., & Baker, W. E. (2000). Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values. *American Sociological Review, 65*(1), 19-51.

Inglehart, R., & Welzel, C. (2005). *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence.* Cambridge University Press.

Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. NYU Press.

Johnson, S. (2018). *Tourism, consumption and representation: Narratives of place and self*. Channel View Publications.

Jones, E. L. (2010). *The European Miracle: Environments, Economies and Geopolitics in the History of Europe and Asia*. Cambridge University Press.

Kasarda, J. D., & Parnell, A. M. (1993). Third world urbanization: Dimensions, theories, and determinants. *Annual Review of Sociology, 19*(1), 417-441.

Kellner, D. (1995). *Media Culture: Cultural Studies, Identity, and Politics Between the Modern and the Postmodern*. Routledge.

Landes, D. S. (1969). *The Unbound Prometheus: Technological Change and Industrial Development in Western Europe from 1750 to the Present*. Cambridge University Press.

Lanza, A., Moro, A., & Pigliaru, F. (2019). Tourism and regional growth: The role of information and communication technologies. *Tourism Management, 74*, 337-346.

Lee, R. D. (2003). The Demographic Transition: Three Centuries of Fundamental Change. *Journal of Economic Perspectives, 17*(4), 167-190.

Marx, K. (1867). *Das Kapital, Volume I*. Verlag von Otto Meisner.

Meadows, D. H., & Meadows, D. L. (1972). *The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankin*d. Universe Books.

Mowforth, M., & Munt, I. (2009). *Tourism and sustainability: Development, globalisation and new tourism in the Third World*. Routledge.

McChesney, R. W. (1999). *Rich Media, Poor Democracy: Communication Politics in Dubious Times*. University of Illinois Press.

McLeod, J. M. (1997). *The Public and the Mass Media*. SAGE Publications.

Meadows, D. H. ve Meadows, D. L. (1972). *The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. Universe Books.

Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Belknap Press.

Portes, A., & Rumbaut, R. G. (2006). *Immigrant America: A portrait*. University of California Press.

Rheingold, H. (2000). *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. MIT Press.

Schumpeter, J. A. (1942). *Capitalism, Socialism and Democracy*. Harper & Brothers.

Sharpley, R., & Telfer, D. J. (2008). *Tourism and development: Concepts and issues*. Channel View Publications.

Smith, A. (2006). *The Wealth of Nations*. Bantam Classics.

Steger, M. B. (2009). *Globalization: A Very Short Introduction*. Oxford University Press.

Thompson, A. (2018). *Environmental impacts of tourism*. CABI.

Tifentale, A., & Manovich, L. (2019). *AI Aesthetics*. Strelka Press.

Tomlinson, J. (1999). *Globalization and Culture*. University of Chicago Press.

Turner, L. W. (2020). *Tourism and sustainable community development*. Routledge.

Weber, M. (1922). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. University of California Press.

Williams, R. (2012). Keywords: A Vocabulary of Culture and Society. Oxford University Press.

Zittrain, J. L. (2008). *The Future of the Internet and How to Stop It*. Yale University Press.

12. BÖLÜM
ENDÜSTRİLEŞME, KENTLEŞME, ÇEVRE VE TURİZM

Ayhan Dağdeviren

Bölüm Kazanımları	Bu bölüm sonunda okuyucu; ✓ Endüstrileşme, kentleşme ve çevre kavramlarını tanımlar. ✓ Endüstri devriminin toplumsal sonuçlarını özetler. ✓ Endüstrileşme, kentleşme ve turizm ilişkisini açıklar. ✓ Çevrenin turizm üzerindeki etkilerini açıklar. ✓ Turizmin çevre üzerindeki etkilerini açıklar.

Turizme bağlı mekânsal yoğunlaşmalar, hem fiziki hem de toplumsal çevrede bozulmalara yol açabilmektedir. Bu bozulmaların turizmin yoğunluğuna bağlı olduğu da unutulmamalıdır. Bir bölgeye ne kadar çok turist gelir ve ne denli yüksek yoğunluklu tüketim eğilimleri sergilenirse çevresel etki de o derece artmaktadır. Bu bakımdan, turizmle çevre arasındaki ilişki/turizmin çevre kirliliğine etkisi; turizm türüne, turist sayısına, turizm sezonunun uzunluğuna, bölgedeki çevre değerlerinin hassasiyeti ve ekosistemin değişik özelliklerine, bölgenin mevcut nüfusu ve endüstriyel gelişim durumu gibi turizm dışı etkenlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (Kahraman ve Türkay, 2017: 79).

KAYNAKÇA

Bal, H. (2016). *Kent sosyolojisi* (7. Baskı). Bursa: Sentez Yayıncılık.

Bookchin, M. (1999). *Kentsiz kentleşme: Yurttaşlığın yükselişi ve çöküşü* (1. Baskı). (Çev. Özyalçın, B.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bozkurt, V. (2018). *Toplumsal dönüşümün evreleri: Pre-endüstriyel, endüstriyel ve post-endüstriyel toplumlar.* Bozkurt, V. & Suğur, N. (Edlr.), Endüstri Sosyolojisi (s. 2-35) içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Bozkurt, Y. (2016). *Avrupa Birliği'ne Uyum sürecinde Türkiye'de Çevre Politikalarının Dönüşümü: Çevre Sorunları ve Politikaları* (4. Baskı). Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.

Buckley, R. (1994). A framework for ecotourism. *Annals of tourism research, 21*(3), 661-665.

Burns, P., & Bibbings, L. (2013). *Climate change and tourism*. Holden, A., & Fennell, D. (Eds.), In the routledge handbook of tourism and the environment (p. 406-420). Abingdon: Routledge.

Ceylan, S., & Somuncu, M. (2020). İkinci konut turizmi ile kırsal alanların kentleşmesi: Pelitköy örneği. *İdealkent, 11(*29), 485-510. DOI:10.31198/idealkent.654601

Çetin, M. (1998). Teknolojik gelişmelerin yarattığı devrimlerin son aşaması olarak bilgi toplumu: Bir yaklaşım denemesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Çevre Kanunu. (1983, 11 Ağustos). *Resmî Gazete* (Sayı: 18132). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2872&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

Dharmawan, N. K. S. (2012). Tourism and environment: Toward promoting sustainable development of tourism: A human rights perspective. *Indonesia Law Review, 2*(1), 23-44.

Doğan, H. Z. (2004). *Turizmin sosyo-kültürel temelleri* (2. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Erdoğan, N. (2003). *Çevre ve (eko)turizm.* Ankara: Erk.

Farrell, B. H., & Runyan, D. (1991). Ecology and tourism. *Annals of tourism Research, 18*, 26-40.

Gladstone, D. L. (1998). Tourism urbanization in the United States. *Urban Affairs Review*, *34*(1), 3-27.

Gottdiener, M. & Hutchison, R. (2011). *The new urban sociology* (4th Edition). Boulder: Westview Press.

Gössling, S., & Hall, C. M. (2006). *An introduction to tourism and global environmental change.* Gössling, S. & Hall, C. M. (Eds). In tourism and global environmental change: Ecological, social, economic and political interrelationships (p. 1-33). Abingdon: Routledge.

Gülcü, U. Antalya'da turizmin kentleşmeye etkisi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8*(101), 455-462. DOI: 10.29228/ASOS.39798

Hall, C. M. (2006). *Tourism urbanisation and global environmental change.* Gössling, S. & Hall, C. M. (Eds). In tourism and global environmental change: Ecological, social, economic and political interrelationships (p. 142-33). Abingdon: Routledge.

Holden, A. (2008). *Environment and tourism* (2nd Edition). Abingdon: Routledge.

Inskeep, E. (1991). *Tourism planning: An integrated and sustainable development approach*. New York: Van Nostrand Rcinhold.

Introducing Sociology of Tourism (t.y.). *Travel in the industrial age.* Erişim adresi: https://uogqueensmcf.com/wp-content/uploads/2020/BA%20Modules/Sociology/1.%20Sociology%20modiles/Year%20two/Semester%201/Sociology%20of%20tourism%201st.pdf, Erişim tarihi: 16.01.2023

Kahraman, N., & Türkay, O. (2017). *Turizm ve Çevre* (7. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Kapluhan, E. (2014). Türkiye'de turizme bağlı kentleşmelere farklı bir örnek: Milas (Muğla). *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(15), 120-141.

Katz-Balmes, M. (2023). *Tourism's negative effects on the environment.* Erişim adresi: http://fubini.swarthmore.edu/~ENVS2/max/essay3.html, Erişim tarihi: 18.05.2023

Keleş, R. (1995). Kentleşme ve Türkçe. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, (6), 1-5.

Kitching, G. (2010). *Development and underdevelopment in historical perspective: Populism, nationalism and industrialisation.* (5th Edition). New York: Methuen.

Kozak, N., Kozak, M.A. ve Kozak, M. (2015). *Genel Turizm: İlkeler-Kavramlar* (18. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Lanfant, M. F. (2009). *Roots of the Sociology of Tourism in France.* Dann, G. M. S., & Parrinello, G. L. (Eds.), In sociology of tourism: European origins and developments (p. 95-129). Bingley: Emerald Group Publishing.

Liu, J., Pan, H., & Zheng, S. (2019). Tourism development, environment and policies: Differences between domestic and international tourists. *Sustainability*, *11*, 1-15. DOI:10.3390/su11051390

Luo, J. M., Qiu, H., Goh, C., & Wang, D. (2016). An analysis of tourism development in China from urbanization perspective. Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism, 17(1), 24-44. DOI: 10.1080/1528008X.2015.1016594

Macionis, J. J. (2020). *Sosyoloji* (13. Baskı). (Çev. Ed. Akan, V.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Mahiroğulları, A. (2005). Endüstri devrimi sonrasında emeğin istismarını belgeleyen iki eser: Germinal ve dokumacılar. *Sosyoloji Konferansları Dergisi,* (32), 41-53.

Makowska-Iskierka, M. (2013). Spatial and morphological effects of tourism urbanisation in the Łódź Metropolitan Area. *Turyzm, 23*(2), 33-42. DOI 10.2478/tour-2013-0009

Mete, N. (1996). *Turistik mahallerin korunması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Mullins, P. (1991). Tourism urbanisation. *International Journal of Urban and Regional Research, 15*(3), 326-342.

Mullins, P. (1992). Cities for pleasure: The emergence of tourism urbanization in Australia. *Built Environment (1978-), 18*(3), 187-198.

Özdemir, Ü. (2006). Amasra'da turizm ve çevresel etkileri. *Doğu Coğrafya Dergisi, 11*(15), 33-52.

Özkalp, E. (2016). *Sosyolojiye giriş* (26. Baskı), Bursa: Ekin Yayınevi.

Page, S. J. (2009). *Tourism management: Managing for change* (3rd Edition). Slovenia: Butterworth-Heinemann.

Parlak, Z. & Küçükkuş, Ç. (2020). *Endüstri devriminin sosyal sonuçları.* Parlak, Z. (Ed.), Endüstri Sosyolojisi (s. 4-26) içinde. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Patty, R., & Kuncoro, M. (2016). The linkage between industrialization, urbanization, and tourism: lessons from Asean and Indonesia. *International Journal of Business, Economics and Law, 11*(3), 33-44.

Schaefer, R. T. (2020). *Sociology in modules* (2nd Edition). New York: McGraw-Hill Education.

Scott, D., & Lemieux, C. (2010). Weather and climate information for tourism. *Procedia Environmental Sciences, 1,* 146-183. DOI: 10.1016/j.proenv.2010.09.011

Suğur, N. (2018). *Yeni Yönetim Metotları.* Bozkurt, V. & Suğur, N. (Edlr.), Endüstri Sosyolojisi (s. 36-65) içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Sunlu, U. (2003). *Environmental impacts of tourism.* Camarda, D., & Grassini, L. (Eds.), In local resources and global trades: Environments and agriculture in the Mediterranean region (p. 263-270), (Options Méditerranéennes: Série A. Séminaires Méditerranéens; n. 57). Bari: CIHEAM.

Şevket, I., & Zoğal, V. (2017). Turizm kentleşmesi kavramı: Antalya örneği. *Ege Coğrafya Dergisi, 26*(2), 71-94.

Tatlıdil, E. (1992). Kent sosyolojisi: Kuram ve kavramlar. *Sosyoloji Dergisi,* (3), 25-44.

The global development research center (2023). *Environmental impacts of tourism.* Erişim adresi: https://www.gdrc.org/uem/eco-tour/envi/, Erişim tarihi: 30.05.2023

Usun, Ç. F. (2022). *Kuşadası'nda turizm kentleşmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.

Wall, G., & Mathieson, A. (2006). *Tourism: Change, impacts, and opportunities* (1st Edition). England: Pearson Education.

Xie, X., Sun, H., Gao, J., Chen, F., & Zhou, C. (2021). Spatiotemporal differentiation of coupling and coordination relationship of tourism-urbanization-ecological environment system in China's major tourist cities. *Sustainability, 13*(11), 1-17. DOI: /10.3390/su13115867

13. BÖLÜM
MODERNLEŞME, KÜRESELLEŞME VE TURİZM

Elif Acuner - Kübra Küçük

Bölüm Kazanımları	Bu bölümün sonunda okuyucu; ✓ Modernleşme hakkında genel bilgiye sahip olur. ✓ Modernleşmeye ilişkin kuramları öğrenir. ✓ Küreselleşme hakkında genel bilgiye sahip olur. ✓ Küreselleşmenin farklı boyutlarına ilişkin bilgi sahibi olur. ✓ Küreselleşmeye yönelik başlıca yaklaşımları öğrenir. ✓ Modernleşme ve küreselleşmenin turizm endüstrisine yönelik yansımaları hakkında bilgi sahibi olur.

online rezervasyon sistemlerinin gelişmesi turistlerin seyahatlerini kolay şekilde planlamasına, rezervasyonlarını bireysel olarak yapmasına, yaşadıklarını deneyimleri diğer kişilerle paylaşmasına fırsat yaratmaktadır. Modernleşme ve küreselleşmeyle farklı kültürler birbiri ile etkileşime girmesine olanak sağlanmaktadır. Ayrıca modernleşme ve küreselleşmenin ortaya çıkardığı gelişimler sonucunda ülkelerin, bölgelerin, destinasyonların ekonomik büyümesine, gelir artışı yaşamasına, yeni istihdam alanların oluşmasına katkı sunmaktadır. Modernleşme ve küreselleşme sayesinde destinasyonların altyapı ve üstyapıları gelişerek hem yerel halkın hem de turistlerin yaşam standartlarının artmasına ve turistlerin sorunsuz bir deneyim yaşamasına olanak tanınmaktadır. Elbette modernleşme ve küreselleşme sürecinde yaşanan gelişmelerin turizm sektörüne olumlu olduğu kadar olumsuz etkileri de mevcuttur. Bu olumsuzları özetlemek gerekirse, modernleşme ve küreselleşmeyle daha fazla gelişim gösteren turizm endüstrisi, turizm açısından popüler destinasyonlarda yerel kültürlerin kaybolarak homojen bir kültürün oluşmasına neden olmaktadır. Böylelikle de destinasyona gelen turistler yerel kültürü deneyimleme fırsatını kaybetmiş olacaktır. Ayrıca küreselleşme ve modernleşme sonucunda oluşacak turist yoğunluğu ve turizm faaliyetlerinin artması da çeşitli çevresel sorunları beraberinde getirecektir. Küreselleşme ve modernleşmeyle yaşanan gelişimleri benimsemeyen, bu gelişimlerden eksik kalan destinasyonlarda da turizm faaliyetleri gelişim göstermeyecektir. Böylelikle de bölgeler arası büyüme ve kalkınmada eşitsizlikler meydana gelebilecektir. Pozitif yönde yaşanan değişimlerde büyüme ve kalkınmaya destek olmaktadır. Turizm endüstrisinde yer alan işletmeler, bireyler, topluluklar küresel açıdan meydana gelebilecek değişimleri ve gelişmeleri benimseyerek faaliyetlerini bu değişimler doğrultusunda revize etmeleri gerekir. Küreselleşmeyle meydana gelecek değişimlere uyum sağlanması; ülkelerin, destinasyonların, işletmelerin rekabet gücünü arttıracaktır. Bu durum da turizm paydaşlarının turizm faaliyetlerinden daha fazla pozitif katkı sağlamasına fırsat sunacaktır.

KAYNAKÇA

Aktan, C. C. ve Vural İ. Y. (2004). *Globalleşme Fırsatmı, Tehdit mi?,* Zaman Kitap, İstanbul.

Aktı, Ü. (2008). *Sosyolojik açıdan küreselleşme ve din*, Doktora Tezi, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Altan, M. (2002). *Küreselleşmenin Ekonomik Boyutları*, Küreselleşme, İslam Dünyası ve Türkiye, haz. İsmail Kurt, Seyit Ali Tüz, Ensar Neşriyat, İstanbul, s. 30.

Altun, F. (2002). *ModernleşmeKuramı: EleştirelBirGiriş*, İstanbul: YönelişYayıncılık.

Amin, S. (2005). *Küreselleşmecilik mi? Yoksa Küresel-Ölçekli Apartheid mi*?. Modern Küresel Sistem, İmmanuel Wallerstein, çev. M. Kürşat Atalar, Pınar Yayınları, İstanbul.

Arslan, F. (2011). *Wallersteinin modern dünya sistemi modeli açısından modernleşme kuramı*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.

Aslantaş, H. (2002). "*Türkiye'nin Turizm Stratejisi ve Tanıtım Politikaları*" II. Turizm Şurası Bildirileri (12-14 Nisan 2002). II. Cilt, Ankara, s. 7-14.

Bağçe, H. E. (2004). Modernliğin temelleri ve ikircilikli serüveni. Güngör Erdumlu (Ed.). İçinde *Modernlik ve Türkiye* (s. 3-59). Ankara: Babil Yayıncılık.

Bahadır, B. (2015). Anthony Giddens' te Modernleşme, Küreselleşme ve Din (Doctoral dissertation, Yüksek Lisans Tezi. Şanlıurfa: TC Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bahar O. ve Kozak, M. (2005). *Uluslararası Turizm ve Rekabet Edebilirlik*, Detay Yayıncılık, Ankara.

Bahar, O. (2007). Küreselleşme sürecinde Türkiye'de turizm sektörüne sağlanan teşvikler, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (1), 61-78.

Bahar, O. ve Sarı, Y. (2006), "*Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Turizm Sektörüne Sağlanan Teşvikler*", II. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi, 21.04.2006.

Bloomenthal, A. (2022). *Top 6 Factors That Drive Investment In China*, https://www.investopedia.com/articles/economics/09/factors-drive-investment-in-china.asp Erişim Tarihi: 06.06.2023

Bolay, S.H. (1990). *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları, Gözden Geçirilmiş 5b.

Bozkurt, V. (2011). *Küreselleşmenin İnsani Yüzü*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Buluk, B. ve Özkök, F. (2016). Küreselleşme Hareketlerinin Turizm Endüstrisine Etkileri. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (54), 37-53.

Cabrini, L. (2005). '*Tourism in the World. A vision for the future*', 2nd Congress of Tourism, 4-5 July, 2005, Estoril, Portugal, http://www.unwto.org

Calhoun, C. (2004). "*Küreselleşmeye Direnmek Mi, Yoksa Ona Şekil Vermek Mi*?", Küresel Kuşatma Karşında İnsan, haz. Mustafa Armağan, Ufuk Kitap,İstanbul.

Çamlı, A. Y. (2013). *Max Weber'de rasyonelleşme ve iktisadi gelişme ilişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Çeken, H. (2003). *Küreselleşme, Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi*, Değişim Yayınları, İstanbul.

Çeken, H., Dalgın, T. ve Karadağ, L. (2009). Küreselleşme ve uluslararası turizm arasındaki ilişki. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 21-36.

Çelik, M. Y. (2012). Boyutları ve farklı algılarıyla küreselleşme. *Dumlupinar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(32), 57-73.

Çetintaş, H. (2000), "*Küreselleşme Sürecinde Türkiye'nin Rekabet Politikası ve Rekabet Gücü*", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İ.Ü.S.B.E., İstanbul.

Cevizci, A. (2000). Felsefe Terimler Sözlüğü, İstanbul, Paradigma Yayınları.

Cheng, F. (2007). "Tariff Escalation in World Agricultural Trade", [Dünya Tarım Ticaretinde Tarife Yükselmesi], Food Policy For Developing Countries: The Role Of Government In The Global Food System, 10 (11), 1.

Chiou, J. (2001). Horizontal and vertical ındividualism and collectivism among college students in the United States, Taiwan, and Argentina. *The Journal of Social Psychology*, 141(5), 667-678.

Cochrane, A. ve Pain, K. (2000). *A Globalizing Society*. David Held (der.). A Globalizing World; Culture, Economics, Politics içinde (s.5-47). London: Routledge.

Cooper, C. (2008). Globalization Is More than an Economic Phenomenon. *Tourism Recreation Research,* 33(1), 109-111.

Coşkun, S. (2010). Bilinç Felsefesi Paradigmasi Olarak İletişimsel Rasyonellik ve Bireysellik. Felsefe Dünyası, (52), 246-262.

Croes, R.R. (2006). "A Paradigm Shift to a New Strategy for Small Island Economies: Embracing Demand Side Economics for Value Enhancement and Long-Term Economic Stability", *Tourism Management, 27*(3), 453-465.

Dardot, P. ve Laval, C. (2012). *Dünyanın yeni aklı: neoliberal toplum üzerine deneme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Demir, C. ve Çevirgen, A. (2006). *Turizm ve Çevre Yönetimi Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımı*, Nobel Yayınevi, Ankara.

Demir, Ö. (2000). *Bilim Felsefesi*, Ankara, Vadi Yayınları.

DPT, 2000. *VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara.

Düzgün, E. ve Aliye, A. (2022). Yeni Bir Turist Tipolojisi Önerisi: Dijital Göçebelik. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 596-612.

Dwyer, L. (2003). Trends underpinning tourism to 2015: An analysis of key drivers for change. *International Journal of Tourism Sciences*, 3(2), 61-77.

Dwyer, L. (2015). Globalization of tourism: Drivers and outcomes. *Tourism Recreation Research*, 40(3), 326-339.

Eisenstadt, S.N. (2007). *Modernleşme Başkaldırı ve Değişim*, (U. Çoşkun. Çev). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Emekli, G. İbrahimov, A. ve Soykan, F. (2006). Turizmde Küreselleşmeye Coğrafi Yaklaşimlar ve Türkiye. *Ege Coğrafya Dergisi*, 15(1-2), 1-16.

Erdoğan, N. (2003). *Çevreve (Eko) turizm*, Pozitif Matbaacılık, Ankara.

Erdoğdu, S. (2006). *Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Sendikacılık*, İmge Kitabevi Yayınları.

Fargues, P. ve Shah, N. (2014). *Socio-economic Impacts of GCC Migration*. https://www. gulfresearchmeeting.net/documents/158460699727_Workshop%204%20-Migration%20-%20Fargues%20and%20Shah.pdf ErişimTarihi: 06.06.2023

Friedman, T. (2003). *Lexus ve ZeytinAğacı: Küreselleşmenin Geleceği*, çev.Elif Özsayar, Boyner Yayınları, İstanbul.

Gedikli, B. (2022). Karl Marx ve Max Weber'de Modernite. Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(2), 638-653.

Giddens, A. (2000). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*. (Osman Akınhay,çev.). İstanbul:Alfa.

Giddens, A. (2004). *Modernliğin Sonuçları*. (3.Baskı). (Ersin Kuşdil, çev.).İstanbul: Ayrıntı

Gössling, S., Hall, C. M., Peeters, P. ve Scott, D. (2010). The future of tourism: Can tourism growth and climate policy be reconciled? A mitigation perspective. *Tourism Recreation Research*, 35(2), 119-130.

Gutberlet, M. (2016). Socio-cultural impacts of large-scale cruise tourism in Souq Mutrah, Sultanate of Oman*, FENNIA*, 194(1), 46-63.

Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action*, İngilizce Çev. Thomas McCarthy, Beacon Press, Boston.

Habermas, J. (1997). *Bilgi ve İnsansal İlgiler*, Çev. Celal A. Kanat, Küyerel Yayınları, İstanbul.

Hablemitoğlu, Ş. (2004). *Küreselleşme Düşlerden Gerçekler*e, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Harcourt, G. C. (2015). *Thomas Piketty, Capital in the Twenty-First Century* (translated by Arthur Goldhammer). Cambridge, MA and London: The Belknap Press of Harvard University Press.

Held, D., McGrew, A.,Gold Blatt D. ve Perraton, J. (1999). *Global Transformations*, Standford University Press, California.

Held, David ve McGrew, A. (2002). *Globalization/ Anti-Globalization*. Cambridge:Polity.

Held, David; McGrew, A.; Goldblatt, D.,ve Perraton, J. (1999). G*lobal Transformations: Politics, Economics and Culture.* California: Stanford University Press.

Hirst, P. ve Thompson, G. (1998). *Küreselleşme Sorgulanıyor*, (Çev. Çağla Erdem, Elif Yücel). Ankara: Dost Kitabevi.

Huntington, S. P. (1966). Political modernization: America vs. Europe. World Politics, 18(3), 378-414.

İçduygu, A. (1995). *Çok Kültürlülük, Türkiye Vatandaşlığı Kavramı İçin Toplumsal Bir Zemin*. Ankara: Türkiye Günlüğü Dergisi, 33.

Inkeles, A. (1969). Making Men Modern: On The Causes And Consequences Of Individual Change In Six Developing Countries, *The American Journial Of Sociology*, 2, 208-225.

International Labor Organization Office. https://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/2001/101B09_23_engl.pdf, Erişim tarihi: 03.06.2023.

Johnson, C. veIunius, R.F., (1999). Competing in Central Eastern Europe: Perspectives and Developments, *Hospitality Management*, 18.

Kahveci, H. ve Sever, M. (2016). Genç Bireylerde Bireycilik ve Kolektivizm Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 73-90.

Kellner, D. (2000). "Globalisation and Postmodern Turn",www.gseis.ucla.edu/courses/ed253a/dk/GLOBPM.htm, Erişim tarihi: 06.06.2023.

Kızılçelik, Sezgin (1994). "Postmodernizm: 'Modernlik Projesine' Bir Başkaldırı", Türkiye Günlüğü, Sayı: 30.

Köker, L. (2020). *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*. (16. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kongar, E. (2000). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, İstanbul: Remzi Kitap Evi.

Korkusuz, T. (2019). *Kars İlindeki Turizm Varlıklarının Küreselleşmenin Etkisi ile İncelenmesi ve CBS Analizi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bölgesel Coğrafya Anabilim Dalı, Erzurum.

Küçük, S. (2013). Batı'nın batılılaşması: Zihinsel dönüşümün eylemsel kökeni. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 11* (2), 431-440.

Kürkçü, D. D. (2013). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar. İstanbul. İstanbul Kültür Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi.

Kuşat, N. (2011). Küreselleşen dünyada turizm sektörü: Bilgi iletişim teknolojileri ve rekabet gücü. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 3(5), 114-138.

Mahiroğullari, A. (2005). *Küreselleşmenin kültürel değerler üzerine etkisi*. In Journal of Social Policy Conferences (No. 50, pp. 1275-1288).

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akınhay, D. Kömürcü, Ankara, Bilim ve Sanat Yay.

Metin, C. (2011). *Emperyalist Çağda Modernleşme: Türk Modernleşmesi ve İran (1800-1941)*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Özbey, F.R. (2002). '*Sustainable Tourism Development in Globalization Progress'*,Globalization and Sustainable Development, International Scientific Conference,Book: 4, 135-150, Varna.

Özcan, A. (2007). Azmi Özcan'la haçlılar ve sömürgecilik üzerine söyleşi. Eskiyeni, (4), 50-56.

Özer, A. (2005).*11 Eylül, ABD, Türkiye ve Küreselleşme*, Elips Kitap, Ankara.

Özlem, D. (1999). *Max Weber' De Bilim ve Sosyoloji*, İstanbul: Küyerel Yayınları, 2. Basım.

Özyurt, C. (2002). *Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Ritzer, G. (1996). *McDonaldization of Society*, Sage Publication, London.

Robertson, R. (1999). *Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*, Çev. Ü. HüsrevYolsal, Ankara, Bilim ve Sanat Yay.

Ryan, C. (1996). "*Limits to Globalization- a Review of 'Globalization and Tourism'*", The 46' in Tourism (AIEST), Rotorua, New Zealand, September 1996.

Solmaz, B. (2011). Modernlik ve modernleşme kuramlarına yöneltilen eleştiriler. Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 32(32), 35-58.

Swingewood, A. (1999). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi* (O.Akınhay) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Taylor, C. (2014). *Seküler Çağ*. D. Körpe (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

The Ecomist. (2013). *When Did Globalisation Start*?, https://www.economist.com/free-exchange/2013/09/23/when-did-globalisation-start Erişim tarihi: 30.05.2023

The Guardian. (2023). *Globalisation the rise and fall of an idea*,https://www. theguardian.com/world/ 2017/jul/14/globalisation-the-rise-and-fall-of-an-idea-that-swept-theworld, Erişim Tarihi:05.06.2023

Thompson, G.F. (2000). *Where Do Multinational Corporations Conduct Their Business Activity and What Are The Consequences for National Systems*? S. Quack vd. (der.). National Capitalisms, Global Competetion, and Economic Performance içinde (s.191-212). Amsterdam: John Benjamins.

Tokgöz, O. (2014). Siyasal İletişimi Anlamak. (2. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Topses, M.D. (2005). Baykan Sezer"in Modernleşme Kuramlarına Yaklaşımı ve Max Weber Eleştirisi, *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, (1-9).

Torun, İ. (2008). Max Weber'e Göre İktisadi Zihniyetin Rasyonalizasyonu. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8(15), 14-34.

Triandis, H. C. (2001). Individualism-collectivism and personality. *Journal of Personality*, 69(6), 907-924.

Tuna,M., Şen, H., ve Durdu, Z. (2011). *Modern Toplumun İnşası*, Ankara: Detay Yayıncılık.

Valdez, A. T. (2015). *The First Globalization:* The Portuguese and the Age of Discovery.

Wahab, S. and Cooper, C. (2001). *Tourism in the age of globalisation* (First Edition). Routledge, Londrave New York.

Waters, M. (2001). *Globalization*. (2.Baskı). New York: Routledge.

Weber, M. (1993). *Sosyoloji Yazıları*, Çev. Taha Parla, 3. b., İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Weber, M. (2011). *Toplumsal ve Ekonomik Kuramı*, Çeviren: Özer Ozankaya, Cem Yayınevi, İstanbul.

World Travel and Tourism Council- WTTC (2022). *Travel& Tourism Economic Impact 2022*. https://wttc.org/Portals/0/Documents/Reports/2022/EIR2022-Global%20Trends.pdf, Erişim tarihi: 07.06.2023

Yayla, A. (2002). *Liberalizm*. Ankara: Liberte

Yayla, A. (2014). *Liberal bakışlar*. İstanbul: Profil Yay.

Yetim, N. (2004). "*Küresel Üretim Yapılanmasına Kültürel Yanıtlar: Ulusal-Yerel*?",Doğu-Batı Dergisi, İkinci Baskı, S. 18, Ankara.

14. BÖLÜM
DENEYİM EKONOMİSİ, PAYLAŞIM EKONOMİSİ VE TURİZM

Murat Bayram

Bölüm Kazanımları	Bu bölümün sonucunda okuyucu; ✓ Deneyim ekonomisi kavramını tanımlar. ✓ Paylaşım ekonomisi kavramını tanımlar. ✓ Deneyim ekonomisi ve turizm ilişkisini açıklar. ✓ Paylaşım ekonomisi ve turizm ilişkisini açıklar. ✓ Paylaşım ekonomisinin turizm üzerindeki etkilerini açıklar.

neyim odaklı fırsatlar talep etmesinden dolayı paylaşım ekonomisinin, kısmen turizm için önemli potansiyel etkileri olan bu tüketici eğilimine bir yanıt olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Casado-Diaz ve diğerlerine (2020) göre aşırı tüketimin toplumlar ve çevre üzerindeki olumsuz etkileri konusunda artan farkındalık, daha sürdürülebilir davranışlara duyulan ihtiyaç ve otantik, bireyselleştirilmiş turizm deneyimleri arayışı nedeniyle son on yılda tüketici tutumlarında meydana gelen değişiklikler, turizmin üretim ve tüketimini dönüştüren yeni iş birlikçi tüketim biçimlerinin yükselişine katkıda bulunmuştur

Paylaşım ekonomisi, tüketimin paylaşılması yoluyla, malların daha verimli kullanılmasını sağladığı ve atıl kapasiteyi azalttığı için çevresel etkiyi azaltmaktadır. Ayrıca malı bireysel olarak satın almaya gücü yetmeyecek tüketicilerin mallara erişimini de genişletir. Ancak mülkiyet olmadan tüketimin paylaşım ekonomisi modeli, kutuplaşmayı ve mülkiyetin yoğunlaşmasını ve kaynak birikimini artırarak eşitsizliğin potansiyel bir itici gücü olabilecektir (Pasimeni, 2021). Bu paylaşım ekonomisi işletmeleri ile birlikte, turistlerin tüketiminin giderek artan bir kısmının diğer tüketiciler tarafından sağlandığı yeni bir turizm değer zinciri yaratmaktadır. Turizmde paylaşım ekonomisini destekleyenler, paylaşım işletmelerinin seyahat maliyetlerini düşüreceğini, daha fazla insanı seyahat etmeye teşvik edeceğini, turizm gelirlerini arttıracağını ve kaynakların daha iyi tahsis edilmesinin yanı sıra turizm gelirlerinin daha iyi dağıtılmasını destekleyeceğini iddia etmektedir. Öte yandan, paylaşım ekonomisine karşı olanlar, bunun yetersiz düzenlenmiş, yetersiz vergilendirilmiş, yetersiz örgütlenmiş, yağmacı ve sömürücü olduğunu savunmaktadır (Ketter, 2019). Bu nedenle paylaşım ekonomisinin destinasyonlar ve ev sahibi topluluklar üzerindeki etkisini incelemeye yönelik çalışmaların sayısının artmasında fayda vardır. Sonuç olarak, paylaşım ekonomisi, turizm pazarlamasını, pazarlamacıların mevcut müşterileri anlamak ve hedeflemek için kullanabilecekleri bir aracı temsil eden faydacı ve statik bir anlamdan, turizm pazarlarının ve aktörlerinin (turizm sağlayıcıları, turistler, aracılar, paydaşlar) hem teknoloji tarafından şekillendirildiği hem de teknolojiyi şekillendirdiği dönüştürücü bir kavramsallaştırmaya dönüştürmektedir (Tussyadiah ve Sigala, 2018).

KAYNAKÇA

Acquier, A., Daudigeos, T., & Pinkse, J. (2017). Promises and paradoxes of the sharing economy: An organizing framework. Technological Forecasting and Social Change, 125, 1-10.

Ali, F., Hussain, K., & Ragavan, N. A. (2014). Memorable customer experience: Examining the effects of customers experience on memories and loyalty in Malaysian resort hotels. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 144*, 273-279.

Altinay, L., & Taheri, B. (2019). Emerging themes and theories in the sharing economy: a critical note for hospitality and tourism. *International journal of contemporary hospitality management, 31*(1), 180-193.

Aho, S. K. (2001). Towards a general theory of touristic experiences: Modelling experience process in tourism. *Tourism Review, 56*(3/4), 33-37.

Andersson, T. D. (2007). The tourist in the experience economy. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism, 7*(1), 46-58.

Bakker, M., & Twining-Ward, L. (2018). Tourism and the Sharing Economy. Policy & Potential of Sustainable Peer-to-Peer Accommodation. https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/dec3970c-c73f-5a5b-bc8d-6d63ebabdf3d/content.

Barnes, S. J., & Mattsson, J. (2016). Understanding current and future issues in collaborative consumption: A four-stage Delphi study. *Technological Forecasting and Social Change, 104*, 200-211.

Becker, L., & Jaakkola, E. (2020). Customer experience: fundamental premises and implications for research. *Journal of the Academy of Marketing Science, 48*, 630-648.

Bellin, H. (2017). Some managerial thinking about the sharing economy. *Journal of Marketing Channels, 24*(1-2), 97-99.

Belk, R. (2014). You are what you can access: Sharing and collaborative consumption online. *Journal of Business Research, 67*(8), 1595-1600.

Bueno, E. V., Weber, T. B. B., Bomfim, E. L., & Kato, H. T. (2019). Measuring customer experience in service: A systematic review. *The Service Industries Journal, 39*(11-12), 779-798.

Boorstin, D. J., (1962). *The Image: Or what Happened to the American Dream*. Atheneum, New York

Botsman, R., & Rogers, R. (2011). *What's Mine Is Yours: The Rise of Collaborative Consumption*. Harper Business, New York.

Brauckmann, S. (2017). City tourism and the sharing economy-potential effects of online peer-to-peer marketplaces on urban property markets. *Journal of Tourism Futures, 3*(2), 114-126.

Bucher, E., Fieseler, C., & Lutz, C. (2016). What's mine is yours (for a nominal fee) - Exploring the spectrum of utilitarian to altruistic motives for Internet-mediated sharing. *Computers in Human Behavior, 62*, 316-326.

Capriello, A., Mason, P. R., Davis, B., & Crotts, J. C. (2013). Farm tourism experiences in travel reviews: A cross-comparison of three alternative methods for data analysis. *Journal of Business Research, 66*(6), 778-785.

Casado-Diaz, M. A., Casado-Díaz, A. B., & Hoogendoorn, G. (2020). The home exchange phenomenon in the sharing economy: A research agenda. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism, 20*(3), 268-285.

Chai, Y., Na, J., Ma, T., & Tang, Y. (2022). The moderating role of authenticity between experience economy and memory? The evidence from Qiong Opera. *Frontiers in Psychology, 13*, 1070690.

Cheng, M. (2016). Sharing economy: A review and agenda for future research. *International Journal of Hospitality Management, 57*, 60-70.

Curtis, S. K., & Lehner, M. (2019). Defining the sharing economy for sustainability. *Sustainability, 11*(3), 567.

Curtis, S. K., & Mont, O. (2020). Sharing economy business models for sustainability. *Journal of Cleaner Production, 266*, 121519.

Cohen, E. (1979). A phenomenology of tourist experiences. *Sociology, 13*(2), 179-201.

Çulha, O. (2020). Turizmde deneyim ekonomisi uygulamaları. *Alanya Akademik Bakış, 4*(2), 495-519.

Dredge, D., & Gyimóthy, S. (2015). The collaborative economy and tourism: Critical perspectives, questionable claims and silenced voices. *Tourism Recreation Research, 40*(3), 286-302.

Eckhardt, G. M., Houston, M. B., Jiang, B., Lamberton, C., Rindfleisch, A., & Zervas, G. (2019). Marketing in the sharing economy. *Journal of Marketing, 83*(5), 5-27.

Edelman, B. G., & Geradin, D. (2015). Efficiencies and regulatory shortcuts: How should we regulate companies like Airbnb and Uber. Stan. Tech. L. Rev., 19, 293.

Ert, E., Fleischer, A., & Magen, N. (2016). Trust and reputation in the sharing economy: The role of personal photos in Airbnb. *Tourism Management, 55*, 62-73.

Forno, F., & Garibaldi, R. (2015). Sharing economy in travel and tourism: The case of home-swapping in Italy. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism, 16*(2), 202-220.

Frenken, K., & Schor, J. (2019). Putting the sharing economy into perspective. In *A research agenda for sustainable consumption governance* (pp. 121-135). Edward Elgar Publishing.

Gentile, C., Spiller, N., & Noci, G. (2007). How to sustain the customer experience:: An overview of experience components that co-create value with the customer. *European Management Journal, 25*(5), 395-410.

Geron, T. (2003). How Is 'Experience' Valued In the Sharing Economy? www.forbes.com /sites/tomiogeron/2013/06/18/how-is-experience-valued-in-the-sharing-economy/?sh=6f18347d3059.

Godovykh, M., & Tasci, A. D. (2020). Customer experience in tourism: A review of definitions, components, and measurements. *Tourism Management Perspectives, 35*, 100694.

Goldman, M., Brown, B., Schwarz, E. C. (2021). Collaborative Consumption Sport Hosting: Value and Consumption Constraints. *International Journal of Sports Marketing and Sponsorship, 1*(23), 1-17.

Hamari, J., Sjöklint, M., & Ukkonen, A. (2016). The sharing economy: Why people participate in collaborative consumption. *Journal of the Association for Information Science and Technology, 67*(9), 2047-2059.

Heo, Y. (2016). Sharing economy and prospects in tourism research. *Annals of Tourism Research, 58*, 166-170.

Hossain, M. (2020). Sharing economy: A comprehensive literature review. *International Journal of Hospitality Management, 87*, 102470.

Hosany, S., & Witham, M. (2010). Dimensions of cruisers' experiences, satisfaction, and intention to recommend. *Journal of Travel Research, 49*(3), 351-364.

Huang, S. Z. (2023). Removing barriers to a sharing economy helps attain sustainable development goals in ASEAN countries. *Journal of Innovation & Knowledge, 8*(1), 100300.

Hwang, J., & Lyu, S. O. (2015). The antecedents and consequences of well-being perception: An application of the experience economy to golf tournament tourists. *Journal of Destination Marketing & Management, 4*(4), 248-257.

Ioannides, D., Röslmaier, M., & Van Der Zee, E. (2019). Airbnb as an instigator of 'tourism bubble'expansion in Utrecht's Lombok neighbourhood. *Tourism Geographies, 21*(5), 822-840.

Jain, R., Aagja, J., & Bagdare, S. (2017). Customer experience-a review and research agenda. *Journal of Service Theory and Practice, 27*(3), 642-662.

Jaremen, D. E., Nawrocka, E., & Żemła, M. (2019). Sharing the economy in tourism and sustainable city development in the light of agenda 2030. *Economies, 7*(4), 109.

Juul, M. (2017). Tourism and the sharing economy. https://www.europarl.europa.eu/ RegData/etudes/BRIE/2017/595897/EPRS_BRI(2017)595897_EN.pdf

Jurowski, C. (2009, August). An examination of the four realms of tourism experience theory. In International CHRIE Conference-Refereed Track.

Kastenholz, E., Cunha, D., Eletxigerra, A., Carvalho, M., & Silva, I. (2022). The Experience Economy in a Wine Destination-Analysing Visitor Reviews. *Sustainability, 14*(15), 9308.

Ketter, E. (2019). Eating with EatWith: Analysing tourism-sharing economy consumers. *Current Issues in Tourism, 22*(9), 1062-1075.

Kim, S., Lee, K. Y., Koo, C., & Yang, S. B. (2018). Examining the influencing factors of intention to share accommodations in online hospitality exchange networks. *Journal of Travel & Tourism Marketing, 35*(1), 16-31.

Kuhzady, S., Olya, H., Farmaki, A., & Ertaş, Ç. (2021). Sharing economy in hospitality and tourism: A review and the future pathways. *Journal of Hospitality Marketing & Management, 30*(5), 549-570.

Kumar, V., Lahiri, A., & Dogan, O. B. (2018). A strategic framework for a profitable business model in the sharing economy. *Industrial Marketing Management, 69*, 147-160.

Lai, I. K., Lu, D., & Liu, Y. (2020). Experience economy in ethnic cuisine: a case of Chengdu cuisine. *British Food Journal, 122*(6), 1801-1817.

Laukkanen, M., & Tura, N. (2020). The potential of sharing economy business models for sustainable value creation. *Journal of Cleaner Production, 253*, 120004.

Lessig, L (2008). *Remix: making art and commerce thrive in the hybrid economy.* Penguin, New York.

Leung, X. Y., Xue, L., & Wen, H. (2019). Framing the sharing economy: Toward a sustainable ecosystem. *Tourism Management, 71*, 44-53.

Lund, N. F., Holst-Beck, P., Pine, B. J., & Leask, A. (2022). Hamlet Live: the 7 I's Experiential Strategy Framework for heritage visitor attractions. *Journal of Heritage Tourism, 17*(2), 125-141.

MacCannell, D., (1976). *The Tourist: A New Theory of the Leisure Class*. Schocken, New York.

Mao, Z., & Lyu, J. (2017). Why travelers use Airbnb again? An integrative approach to understanding travelers' repurchase intention. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*.

Marques, L., & Gondim Matos, B. (2020). Network relationality in the tourism experience: staging sociality in homestays. *Current Issues in Tourism, 23*(9), 1153-1165.

Mehmetoglu, M., & Engen, M. (2011). Pine and Gilmore's concept of experience economy and its dimensions: An empirical examination in tourism. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism, 12*(4), 237-255.

Melián-González, S., Bulchand-Gidumal, J., & Cabrera, I. G. (2022). Tours and activities in the sharing economy. *Current Issues in Tourism, 25*(19), 3086-3091.

Meyer, C., & Schwager, A. (2007). Understanding customer experience. *Harvard Business Review, 85*(2), 116-126.

Mody, M. A., Hanks, L., & Cheng, M. (2021). Sharing economy research in hospitality and tourism: a critical review using bibliometric analysis, content analysis and a quantitative systematic literature review. *International Journal of Contemporary Hospitality Management, 33*(5), 1711-1745.

Mondal, S., & Samaddar, K. (2020). Issues and challenges in implementing sharing economy in tourism: a triangulation study. *Management of Environmental Quality: An International Journal, 32*(1), 64-81.

Möhlmann, M. (2015). Collaborative consumption: determinants of satisfaction and the likelihood of using a sharing economy option again. *Journal of Consumer Behaviour, 14*(3), 193-207.

Oh, H., Fiore, A. M., & Jeoung, M. (2007). Measuring experience economy concepts: Tourism applications. *Journal of Travel Research, 46*(2), 119-132.

Otto, J. E., & Ritchie, J. B. (1996). The service experience in tourism. *Tourism Management, 17*(3), 165-174.

Palmer, A. (2010). Customer experience management: a critical review of an emerging idea. *Journal of Services Marketing*.

Park, M., Oh, H., & Park, J. (2010). Measuring the experience economy of film festival participants. *International Journal of Tourism Sciences, 10*(2), 35-54.

Pasqualini, M. (1999). Experience Economy: Automation, Generations & Social factors. https://medium.com/sharing-by-mirco-pasqualini/experience-economy-automation-generations-social-factors-120922e817d2.

Pasimeni, F. (2021). The origin of the sharing economy meets the legacy of fractional ownership. *Journal of Cleaner Production, 319*, 128614.

Paulauskaite, D., Powell, R., Coca-Stefaniak, J. A., & Morrison, A. M. (2017). Living like a local: Authentic tourism experiences and the sharing economy. *International Journal of Tourism Research, 19*(6), 619-628.

Perkumienė, D., Vienažindienė, M., & Švagždienė, B. (2021). The sharing economy towards sustainable tourism: An example of an online transport-sharing platform. *Sustainability, 13*(19), 10955.

Pine, B. J. (2023). Exploring the future of the "Experience Economy". *Strategy & Leadership, 51*(1), 31-34.

Pine, B. J., & Gilmore, H. J. (2020). *The Experience Economy: Competing for Time, Attention, and Money*. Boston: Harvard Business Review Press.

Pine, B. J., & Gilmore, H. J. (1999). *The Experience Economy: Work is Theatre & Every Business a Stage*. Boston, MA: Harvard Business School Press.

Pine, B.J. & Gilmore, H. J. (1998). Welcome to the experience economy, *Harvard Business Review, 78*(1), 97-105.

Pine, B. J. (2017). The History of The Experience Economy. https://strategichorizons.com/the-history-of-the-experience-economy/

Pizam, A. (2014). Peer-to-peer travel: Blessing or blight. *International Journal of Hospitality Management, 38*, 118-119

Pizam, A. (2010). Creating Memorable Experiences, *International Journal of Hospitality Management, 29*, 343.

Prahalad, C. K., & Ramaswamy, V. (2004). Co-creation experiences: The next practice in value creation. *Journal of Interactive Marketing, 18*(3), 5-14.

Ranjbari, M., Morales-Alonso, G., & Carrasco-Gallego, R. (2018). Conceptualizing the sharing economy through presenting a comprehensive framework. *Sustainability, 10*(7), 2336.

Richardson, L. (2015). Performing the sharing economy. *Geoforum, 67*, 121-129.

Ritter, M., & Schanz, H. (2019). The sharing economy: A comprehensive business model framework. *Journal of Cleaner Production, 213*, 320-331.

Schlagwein, D., Schoder, D., & Spindeldreher, K. (2020). Consolidated, systemic conceptualization, and definition of the "sharing economy". *Journal of the Association for Information Science and Technology, 71*(7), 817-838.

Puschmann, T., & Alt, R. (2016). Sharing economy. *Business & Information Systems Engineering, 58*, 93-99.

Schmitt, B. (1999). Experiential marketing. *Journal of Marketing Management, 15*(1-3), 53-67.

Schor, J. B., & Fitzmaurice, C. J. (2015). Collaborating and connecting: the emergence of the sharing economy. In *Handbook of research on sustainable consumption* (410-425). Edward Elgar Publishing.

Schor, J. B., Fitzmaurice, C., Carfagna, L. B., Attwood-Charles, W., & Poteat, E. D. (2016). Paradoxes of openness and distinction in the sharing economy. *Poetics, 54*, 66-81.

Shuqair, S., Pinto, D. C., & Mattila, A. S. (2019). Benefits of authenticity: Post-failure loyalty in the sharing economy. *Annals of Tourism Research, 78*, 102741.

Sigala, M. (2017). Collaborative commerce in tourism: implications for research and industry. *Current Issues in Tourism, 20*(4), 346-355.

Stasiak, A. (2013). New Spaces and Forms of Tourism in Experience Economy. *Turizm, 23*, 59-67.

Song, H. J., Lee, C. K., Park, J. A., Hwang, Y. H., & Reisinger, Y. (2015). The influence of tourist experience on perceived value and satisfaction with temple stays: The experience economy theory. *Journal of Travel & Tourism Marketing, 32*(4), 401-415.

Tung, V. W. S., & Ritchie, J. B. (2011). Exploring the essence of memorable tourism experiences. *Annals of Tourism Research, 38*(4), 1367-1386.

Tucci, L. (2018). Sharing economy. https://www.techtarget.com/searchcio/definition/sharing-economy#:~:text=The%20sharing%20economy%2C%20also%20known,than%20buy%20and%20own%20them.

Tussyadiah, I. P. (2016). Factors of satisfaction and intention to use peer-to-peer accommodation. *International Journal of Hospitality Management, 55*, 70-80.

Tussyadiah, I. P., & Pesonen, J. (2016). Impacts of peer-to-peer accommodation use on travel patterns. *Journal of Travel Research, 55*(8), 1022-1040.

Tussyadiah, I. P., & Sigala, M. (2018). Shareable tourism: tourism marketing in the sharing economy. *Journal of Travel & Tourism Marketing, 35*(1), 1-4.

Van Boven, L., & Gilovich, T. (2003). To do or to have? That is the question. *Journal of Personality and Social Psychology, 85*(6), 1193.

Yamashita, S. (2015). Tourism. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 24*, 465-468.

Yi, J., Yuan, G., & Yoo, C. (2020). The effect of the perceived risk on the adoption of the sharing economy in the tourism industry: The case of Airbnb. *Information Processing & Management, 57*(1), 102108.

Wallman, J. (2020). A short history of the Experience Economy. https://worldxo.org/a-short-history-of-the-experience-economy-so-far.

Wong, I. A., & Wu, J. S. (2013). Understanding casino experiential attributes: An application to market positioning. *International Journal of Hospitality Management, 35*, 214-224.

Zhang, Y., Li, L., Sadiq, M., & Chien, F. S. (2023). Impact of a sharing economy on sustainable development and energy efficiency: evidence from the top ten Asian economies. *Journal of Innovation & Knowledge, 8*(1), 100320.

Zhang, Q., Liu, X., Li, Z., & Tan, Z. (2021). Multi-experiences in the art performance tourism: integrating experience economy model with flow theory. *Journal of Travel & Tourism Marketing, 38*(5), 491-510.

Zhu, X., & Liu, K. (2021). A systematic review and future directions of the sharing economy: business models, operational insights and environment-based utilities. *Journal of Cleaner Production, 290*, 125209.

Zmyślony, P., Leszczyński, G., Waligóra, A., & Alejziak, W. (2020). The sharing economy and sustainability of urban destinations in the (over) tourism context: The social capital theory perspective. *Sustainability, 12*(6), 2310.

TÜRK SİNEMASINDA BİYOGRAFİK FİLMLER

Editörler

Doç. Dr. Bahar Öztürk

Doç. Dr. Beyler Yetkiner

nobel bilimsel

TÜRK SİNEMASINDA BİYOGRAFİK FİLMLER

Editörler: Doç. Dr. Bahar Öztürk - Doç. Dr. Beyler Yetkiner

Yayın No.: 1830
ISBN: 978-625-398-961-3
E-ISBN: 978-625-398-960-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Öztürk, Bahar., Yetkiner, Beyler.
Türk Sinemasında Biyografik Filmler / Editörler: Bahar Öztürk - Beyler Yetkiner
1. Basım, X + 282 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-961-3
E-ISBN: 978-625-398-960-6
1. Türk Sinemasi 2. Biyografik Filmler

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **İİİ**

ÖN SÖZ ..... **Vİİ**

SİNEMADA TÜR OLGUSU VE BİYOGRAFİK FİLM TÜRÜ ÜZERİNE **1**
Esma Gökmen

BELGESEL VE KURMACA ARASINDA SIKIŞMIŞ BİR FİLM:
MAVİ GÖZLÜ DEV **33**
Beyler Yetkiner

BİREYSELDEN KOLEKTİFE UZANAN BELLEK:
TARİHÎ BİYOGRAFİK BİR FİLM ÖRNEĞİ OLARAK *KELEBEĞİN RÜYASI* **57**
Azime Cantaş

ARABESK VE POPÜLER KÜLTÜR ODAĞINDA
***MÜSLÜM* FİLMİNİN ANALİZİ** **93**
Ferhat Kaçar

AŞK, AZİM (MÜCADELE) VE BAŞARI ÜÇGENİNDE BİYOGRAFİK BİR
FİLMİN ANALİZİ: *BİZİM İÇİN ŞAMPİYON* **135**
Fatma Nisan - N. Tülay Şeker

BİYOGRAFİK BİR FİLM ÖRNEĞİ OLARAK *CEP HERKÜLÜ:*
***NAİM SÜLEYMANOĞLU* ÜZERİNDEN SİNEMA-TARİH**
İLİŞKİSİNİ YENİDEN OKUMAK **177**
Seher Midilli

BİREYSEL BELLEKTEN TOPLUMSAL BELLEĞE DÖNÜŞÜMDE
BİYOGRAFİ: *DİLBERAY* FİLMİ **209**
Işkın Özbulduk Kılıç

***BERGEN* FİLMİNE FREUDYEN VE JUNGİYEN BAĞLAMDA**
BİYOGRAFİK BAKIŞ **239**
Bahar Öztürk

YAZARLAR **277**

SİNEMADA TÜR OLGUSU VE BİYOGRAFİK FİLM TÜRÜ ÜZERİNE

Esma Gökmen

Giriş

Sinema, yaşamın çeşitli yönlerini anlamlandırma çabası içinde olan sanat dallarından biridir. Sinema sanatı, yaşama ve yaşamın farklı anlarına bakarken esasında bireye bu anlamları belirli türler ve biçimler içinde aktarmaktadır. Sinemada tür olgusu, ortak özellikler barındıran filmleri sınıflandırma çabasının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede belirli özellikleri açısından uylaşım içinde olan filmler aynı tür içinde ele alınmakta ve filmler türler etrafında biçimlendirilmektedir. Sanatın diğer alanlarında da var olan tür olgusu, sinemada esasında kitle iletişim endüstrisinin üretim ilişkilerine dayanmaktadır. Sinema endüstrisi var olduğu günden bu yana daha önce denenmiş ve yüksek kâr sağlamış filmlerin benzerlerini üretme politikası ile hareket edilmiş ve böylece tür sınıflandırması sinemanın en temel gerekliliklerinden biri hâline gelmiştir. Bu anlamda sinemada türlere kitle endüstrisi ve bu endüstrinin dinamikleri bağlamında bakmak gerekmektedir.

Sinema var olduğu günden bu yana seyirciler üzerinde güçlü duygusal etkiler yaratan sanat alanlarından biri olmuştur. Gerek görsel gerekse işitsel imajları birlikte içeren sinema sanatı, bu açıdan diğer sanat alanlarına göre çok daha zengin anlatım olanaklarına sahiptir. “Kurgu, ses, ışık, renk, kamera açıları, mekân, kostüm, senaryo, oyuncu” gibi çok sayıda ögenin

gınlık kazanması ve popüler hâle helmesi 2000'li yıllarla birlikte olmuştur. Özellikle 2010 itibarıyla sanat alanının ünlü simalarının filmleri yapılmaya başlanmıştır. 1980'li yıllarda tüm dünyaya yayılan neoliberal politikalar, Türkiye'de 2000'li yıllarla beraber popüler ve ticari sinemanın gelişimini hızlandırmıştır. Bu süreçte çoğunlukla arabesk müzik dünyasının yaşamını yitirmiş ünlülerinin filmleri yapılmaya başlanmış ve bu filmlere olan izleyici ilgisi yenilerinin üretimini de beraberinde getirmiştir. Tablo 1'den de anlaşılacağı üzere 2017 yılı itibarıyla askerî, siyaset, sanat ve spor alanlarında biyografik film üretimi oldukça hız kazanmış ve her geçen gün yenileri üretilmiştir. Biyografik filmlerin sözü edilen yaygınlığı bu filmlerle ilgili tartışma zeminini de güçlendirmekte ve filmler özellikle gerçekliği temsilleri bağlamında eleştirilmektedir. Biyografik filmlerde hikâyesi anlatılan karakterlerin tüm yönleri ile gerçeğe bağlı kalınarak ele alınmaları ve bunun için nitelikli araştırmaların yürütülmesi önemlidir. Bu tür filmler, ana karakterlerin izleyici tarafından nasıl algılanacağı konusunda belirleyici olduğu için de dikkatle ele alınmalı ve ticari kaygılar bir kenara bırakılarak üretilmelidir. Aksi taktirde ortaya çıkan filmler, sadece kâr amaçlı üretilmiş popüler yapımlar olmaktan öteye geçemeyecektir.

Kaynakça

Abisel, Nilgün (1995). *Popüler sinema ve türler.* İstanbul: Alan Yayıncılık.

Acar Genç, D. (2021). Mustafa Kemal Atatürk'ün sinemaya bakışı ve biyografik olarak Türk sinemasındaki temsilleri. *9. Uluslararası Atatürk Kongresi*, 341-365 DOI: 10.51824/978-975-17-4794-5.12 https://www.researchgate.net/publication/350298890

Akbulut, H. (2003). Türden türselliğe: Kuramlar çerçevesinde tür sinemasına bir bakış. *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi*. 4, 9-38.

Altman, R. (1999). *Film/Genre.* London: British Film Institute.

Altman, R. (2003). Sinema ve tür. G. Nowell-Smith (Ed.). A. Fethi (Çev.). *Dünya sinema tarihi* (s. 322-333), İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Armes, R. (2011). *Üçüncü dünya sineması ve batı.* Z. Atam (Çev.). İstanbul: Doruk Yayınları.

Aşni, D. (2021). *Hollywood biyografik film türünün Türk sinemasına yansıması.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Batman: Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cawelti, J. G. (1976). *Adventure, mystery, and romance.* Chicago and Londo: The University of Chicago Press. file:///C:/Users/a/Desktop/ Sinemada%20T%C3%BCrler/cawelti-2.pdf (Erişim Tarihi: 17.04.2023).

Chandler, D. (1997). An introduction to genre theory, https://faculty. washington.edu/farkas/HCDE510-Fall2012/Chandler_genre _theoryDFAnn.pdf (Erişim Tarihi: 10.04.2023).

Çalık, A. (2011). *Türkiye'de biyografik sinema filminde bellek, çarpıtma ve boş alan: "Veda" filmi üzerinden çalışma.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dudley, A. (1984). *Concept in film theory*. New York: Oxford University Press.

Ebbrecht, T. (2010). (Re) constructing biographies german television docudrama and the historical biography, E. Bell and A. Gray (Edt.). *Televising history* (s. 207-2020). New York: Palgrave Macmıllan.

Erkılıç, S. D. (2014). *Türk sinemasında tarih ve bellek. Ankara:* Deki Yayınları.

Gledhill, C. (1992). *Genre, the cinema book*. Pam Cook (Ed.). London: BFI.

Lehtisalo, A. (2011). As if alive before us: the pleasures of verisimilitude in biographical fiction films. *New Readings* 11, 100-117.

McKee, R. (2011). *Öykü: Senaryo yazımının özü, yapısı, yöntemi ve ilkeleri.* N. Yılmaz, E. Yılmaz, F. Kınalı (Çev.). İstanbul: Plato Film Yayınları.

Neale, S. (2000). *Genre and Hollywood.* London and New York: Routledge.

Neale, S. (2003). Questions of genre. B. Keith Grant (Edt.). *ilm genre reader III.* United States of America: University of Texas Press • Austin, 160-184.

Oğurlu, U. Ş. (2022). *Türk sinemasında biyografik filmlerde hegemonik erkeklik inşası.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özarslan, Z. (2016). *Sinemada tür kavramı.* Z. Özarslan (Ed.) *Sinema kuramları* 2 (51-76). İstanbul: Su Yayınları.

Özden, Z. (2000). *Film eleştirisi: Film eleştirisinde temel yaklaşımlar ve tür filmi eleştirisi.* İstanbul: Afa Yayınları.

Özgüç, A. (2005), *Türlerle Türk sineması*, İstanbul: Dünya Yayıncılık A.Ş.

Özön, N. (1985). *Sinema uygulayımı, sanatı, tarihi.* İstanbul: Hil Yayınları.

Özön, N. (2008). *Sinema sanatına giriş.* İstanbul: Agora Yayınları.

Özön, N. (2010). *Türk sineması tarihi.* İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Schatz, T. (1981). Hollywood genres: filmmaking, the studio system. New York: Random house. file:///C:/Users/a/Desktop/ Sinemada%20T%C3%BCrler/Schatz.pdf (Erişim Tarihi: 20.04.2023).

Sivas Gülçur, A. (2020). Son dönem Türk sinemasında biyografik filmler yeni bir eğilim yaratabilir mi?. http://ww4.ticaret.edu.tr/sbe/wp-content/uploads/sites/129/2020/03/7-B%C4%B0YOGRAF%C4%B0K-F%C4%B0LMLER-%C3%9CZER%C4%B0NE.pdf (Erişim Tarihi: 03.04.2022).

Spirou, P. (2011). New scholarly study of the contemporary biopic. *New Scholar*. 1 (1). 78-82. file:///C:/Users/a/Downloads/New_ Scholarly_Study_of_the_Contemporary.pdf. (Erişim Tarihi: 01.05.2023).

Sobchack, T. (2003). Genre film: a classical experience. B. Keith Grant (Edt.). *Film genre reader III.* United States of America: University of Texas Press, Austin,103-114.

Südkamp, H. (2008). *Tom stoppard's biographical drama*. Berlin: Wvt Wissenschaftlicher Verlag Trier.

Tolson, A. (1996). *Mediations: text and discourse in media studies.* Londra: Arnold.

Tudor, A. (2003). Genre. B. Keith Grant (Edt.). Film genre reader III. United States of America: University of Texas Press, Austin, 3-11.

Uzdu, H. (2018). "Ömer Muhtar", "Gandi" Ve "Lincoln" filmleri örneğinde biyografik filmlere konu olmuş şahsiyetlerin ortak özellikleri üzerine bir değerlendirme, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (1), 529-550.

Ünlü, A. (2011). Değişen tarih ve metin anlayışı içinde biyografik dram –ı: kuramsal bir çerçeve. Yedi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi,* 5, 9-17.

Yücel, D.D. (2023). Yakın dönem Türk Sinemasında bir kip olarak melodram: Gönül (2022) filmi üzerine bir değerlendirme. H. Çiftçi ve A.F. Aydın (Ed.). *A'dan Z'ye İletişim Çalışmaları-9* (s. 81-101). Ankara: İksad Yayınları.

Wright, J. H. (2003). Genre films and the status quo. Barry keith grant (Edt.). *Film genre reader III*. United Stated of Amerika: University of Texas Press, Austin, 42-50.

BELGESEL VE KURMACA ARASINDA SIKIŞMIŞ BİR FİLM: *MAVİ GÖZLÜ DEV*

Beyler Yetkiner

...
Memleket mi, yıldızlar mı,
gençliğim mi daha uzak?
Kayınların arasında
bir pencere, sarı, sıcak...

Giriş

19. yüzyılın son dönemlerinde ortaya çıkan sinematografi, insanların hayatına temas ettikten sonra, sinemada gerçekle kurmaca tartışması başlamıştır. Öyle ki kurmacanın kendisi bile ilk dönemlerde gerçekle ilişkilendirilmektedir. Lumiere kardeşlerin yaklaşık 50 saniye süren *Trenin Gara Giriş'i (The arrival of a train at La Ciotat Station-1895)* filminde izleyicilerin perdede gösterilen trenin kendilerine doğru gerçekten geldiğini sanmaları ve filmi izledikleri sırada salonu terk etmeleri ve insanların bu durumu gerçek gibi algılamaları ancak sinemanın hakikatle kurduğu bağla açıklanabilir. Yaşanan olayların perdeye yansıması, çoğu zaman kurmaca ile gerçeklik arasında ince bir çizgi oluşturmaktadır. Özellikle belgesel sinemanın varlığı kısmen de olsa bu tartışmaların önüne geçmeye çalışmaktadır. Gerçeğin, hayatın içinde olduğu gibi filme aktarılması ya da aktarılmaya çalışılması, sinemaya olağanüstü imkânlar vermiştir. Diğer sanatlarda pek karşılaşılmayan ama sadece

Filmde Nazım Hikmet'in hayatının belli bir kesitinin yanında bu dönemde yaşanan 2. Dünya Savaşı ve savaşın neden olduğu ekonomik sorunlar da film boyunca izleyiciye hissettirilmektedir. Özellikle cezaevinde açlıktan ölen insanların varlığı yaşanan ekonomik boyutun büyüklüğünü göstermektedir. Yine filmde bürokratik birtakım durumların da eleştirildiği ifade edilebilir. Yargı ve kolluk kuvvetlerine yönelik yapılan bazı eleştirilerin de filmde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu anlamıyla sinemada gerçek ve kurgu arasında gelgitlerin bulunduğu gözlenmiştir. Örneğin, Nazım Hikmet'in sorgusu esnasında yaşananların gerçek olup olmadığı tartışmaya açık bir konudur. Gerçeği ele almaya çalışan belgesel sinema, yaşanmış olayları konu edinmeli ve bunu nesnel bir şekilde izleyiciye sunmalıdır. Bu anlamıyla Nazım Hikmet'le ilgili yapılan ilk film olması nedeniyle *Mavi Gözlü Dev* filminde birtakım sinemasal eksiklikler olmasına rağmen böyle bir filmin ilk defa çekilmiş olması ve izleyiciyle buluşması önemli bir noktadır. Sonuç olarak Türkiye'nin en önemli şairlerinden olan Nazım Hikmet'i konu edinen film, yapılan geri dönüşlerle gerçeği yakalamaya çalışmış ve bu alanda Nazım'la ilgili yapılan ilk sinema örneğini izleyiciyle buluşturmuştur.

Kaynaklar

Akşin, S. (2007). *Kısa Türkiye Tarihi.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Altman, R. (1998). *Film/Genre.* London: BFI.

Andrew, D. (2004). Adapting Cinema to History: A Revolution in the Making. R. Stam, & A. Raengo (Dü) içinde, *A Companion to Literature and Film* (s. 189–204). Oxford: Blackwell Publishing.

Atabey, M. (2005). Belgesel Film Yapımında Yeni Yönelimler ve Melez Formlar. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi* (1), 217-227.

Becerikli, R., & Kösedağ, M. (2018). İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'de Modernleşme Olgusu: Kelebeğin Rüyası Film Örneği. *Erciyes İletişim Dergisi, 5*(4), 223-242.

Birsel, S. (2012). *Rüştü Onur.* İstanbul: Sel Yayıncılık.

Boratav, K. (1982). *Türkiye'de Devletçilik.* Ankara: Savaş Yayınları.

Boz, M. (2013). Kelebeğin Rüyası, Şairin Yolculuğu ve Karşılaşmalar. *Sekans Sinema Yazıları Seçkisi*(8).

Burgoyne, R. (2008). *The Hollywood Historical Film.* Malden, MA: Wiley-Blackwell Publishing.

Can, A. (2018). *Kısa Film, Tablet Kitabevi.* Konya: Tablet Yayınevi.

Corrigan, T. (2007). *Film Eleştirisi El Kitabı.* Ankara: Dipnot Yayınları.

Custen, G. F. (1992). *Bio/Pics: How Hollywood Constructed Public History.* New Brunswick: Rutgers University Press.

Çelikcan, P. (2020). Türkiye'de belgesel sinemanın kısa bir tarihçesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 18.36*, 529-542.

Çiftçi, A. (2011). Belgesel-Kurmaca Sınırında: Sıradan Olanın Öyküleri. H. Aytekin içinde, *Belgesel Sinema 2009–2010.* İstanbul: BSB Yayınları.

Çoşgül, Y. (2006). Belgesel Sinemanın Doğruya Ulaşma Yolları. *Selçuk İletişim Dergisi, 2*(4), 199-211.

de Groot, J. (2016). *Consuming History: Historians and Heritage in Contemporary Popular Culture. 2nd edition. .* London: Routledge.

Ekinci, B. T. (2016). Belgeselde Canlandırma ve Gerçekçilik Sorunu. (25), 11-13.

Gözcü, A. (2018). İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Ekonomik Durumun Sosyal Hayata Etkilerine Dair Bazı Tespitler. *Atatürk Yolu Dergisi , 16(62).*, 85-108.

Gregg, C. (2016). *True life story: mythmaking in biographical films.* Middle Tennessee State University (Doctoral dissertation).

Grønstad, A. (2016). *Film and the Ethical Imagination.* London: Palgrave MacMillan.

Günay, M. A., & Çakın, Ö. (2021). Chingiz Aitmatov's Grand Narrative. In Handbook of Research on Narrative Interactions (pp. 43-62). IGI Global.

Güzel, M. Ş. (1998). *İkinci Dünya Savaşı Boyunca Sermaye ve Emek, Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler 1839-1950.* İletişim Yayınları: İstanbul.

Hesling, W. (2001). The past as story: the narrative structure of historical films. *European Journal of Cultural Studies, 2*(4), 189–205.

Kabadayı, L. (2013). *Film Eleştirisi Kuramsal Çerçeve Ve Sinemamızdan Örnek Çözümlemeler.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kangur, K. (2019). Poetics of Adaptation and Point of View: Literary and Documentary Sources of the Historical-Biographical Film. *Dissertationes Litterarum et Contemplations Comparative Universitatis Tartuensis.* Tartu, Estonya: University of Tartu Press.

Koluaçık, İ. (2023). Yeşilçam Sinemasında Aleviliğin ve Alevilerin Örtük Temsilleri. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*(27), 19-56.

Kracauer, S. (1985). Temel Kavramlar. S. Buker, & O. Onaran içinde, *Temel Kavramlar.* Ankara: Dost Kitapevi.

Kuruoğlu, H. (2012). "Belgesel Filmde Yaratıcılık: Olanaklar ve Sınırlar. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*(27), 97-111.

Landsberg, A. (2004). *Prosthetic Memory, The Transformation of American Remembrance in the Age of Mass Culture.* New York: Columbia University Press.

Landsberg, A. (2015). *Engaging the Past: Mass Culture and the Production of Historical Knowledge.* New York: Columbia University Press.

Leitch, T. (2007). *Film Adaptation and Its Discontents: From Gone with the Wind to the Passion of the Christ.* Baltimore, Maryland: The Johns Hopkins University Press.

Lüleci, Y. (2019). Bir II. Dünya Savaşı Türkiyesi Temsili Olarak Kelebeğin Rüyası Filmi. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi*(5), 187-211.

Mardin, Ş. (1992). *Türk Modernleşmesi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Mhando, M. (2006). "Africa: Documentary Drama". I. Aitken içinde, *In Encyclopaedia of Documentary* (s. 14-15). London: Routledge.

Mumcu Ay, Y. (2009). Türk Şiirinde Garip Hareketi. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 1*(4), 1227-1276.

Neale, S. (2000). *Genre and Hollywood.* London: Routledge.

Nichols, B. (2008). The Question of Evidence, the Power of Rhetoric and Documentary Film. T. Austin, & W. d. Jong içinde, *Rethinking Documentary New perspectives New Practices* (s. 29-38). Berkshire: The Open University Press.

Öngören, S. G. (1991). *Belgesel filmin yapısal gelişimi ve Türkiye'ye yansıması.* İstanbul: Der Yayınları.

Özer, M. (2013, Mart). Kelebeğin Rüyası Şiirden Tam Uzaklaşmışken Deli Gibi. *Sinema Dergisi*.

Özön, N. (2008). *Sinema Sanatına Giris.* İstanbul: Agora Yayınları.

Rosenstone, R. (2012). *Film on history, history on film.* Essex: Longman.

Rosenstone, R. A. (1995). *Visions of the Past. The Challenge of Film to Our Idea of History.* Cambridge: Harvard University Press.

Rosenstone, R. A. (2012). *History on Film/Film on History.* London & New York: Routledge.

Rotha, P. (2000). *Belgesel Sinema.* (İ. Şener, Çev.) İstanbul: İzdüşüm Yayınları.

Sharadgeh, S. Z. (2018). Analysis of Docudrama Techniques and Negotiating One's Identity in David Edgar's" Pentecost". *English Language Teachin* (11.5), 14-23.

Smith, S., & Watson, J. (2008). The Trouble with Autobiography: Cautionary Notes for Narrative Theorists. J. Phelan, & P. Rabinowitz (Dü) içinde, *A Companion to Narrative Theory* (s. 356–371). Blackwell Publishing.

Soysal, İ. (2009). *20. Yüzyıl Türk Şiiri Antolojisi.* İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Söğütlüler, T. (2022). Türk Korku Sinemasında Korkulan Özne. R. Taranç, & M. Tomak (Dü) içinde, *Gördüm, Çektim, Seçtim, Sinema ve Televizyona Dair Çeşitlemeler* (s. 191-207). Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.

Sönmez, M. (2013, Şubat 25). *Kelebeğin Rüyası ve Mükellefiyet...* Cumhuriyet: https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/mustafa-sonmez/kelebegin-ruyasi-ve-mukellefiyet-405984 adresinden alınmıştır

Stubbs, J. (2013). *Historical Film (Film Genres).* New York: Bloomsbury Academic.

Tağ, Ş. (2014). *Belgesel Sinema ve Türleri.* Anadolu Üniversitesi yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Tığ, İ. (2010). *Rüştü Onur: Yaşamı, Sanatı ve Eserleri.* Ankara: Kurgu Kültür Merkezi Yayınları.

Toplin, R. B. (2002). *Reel History: In Defense of Hollywood.* Lawrence: University of Kansas Press.

Tudor, A. (1975). *Theories of Film.* London: Secker & Warburg.

Tuna, S. (2012). *Toplumsal Bellek Çerçevesinde Türk Arkeoloji Belgesellerinde İnsan-Mekan İlişkisi.* İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tuncer, K. (2013). *Zonguldaklı Şair Rüştü Onur.* Ankara: İlkim Ozan Yayınları.

Ulutak, N. (2014). *Belgesel sinemanın temel özellikleri ve tarih felsefesi açısından belgesel sinemada gerçeklik.* Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayınlanmamış doktora tezi.

Uslu, M. T. (2017). *Şimdilik.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Vidal, B. (2013). Introduction: the biopic and its critical contexts. *The Biopic in Contemporary film culture* (s. 1-32). içinde New York: Routledge.

Vidal, B. (2014). Introduction: the biopic and its critical contexts. T. Brown, & B. Vidal (Dü) içinde, *The Biopic in Contemporary Film Culture* (s. 1–32). New York: Taylor and Francis.

White, H. (1986). Historical Pluralism. *Critical Inquiry, 12*(3), 480-493.

Yaşartürk, G. (2009). Sinemada biyografik öyküler: İris, Frida, Sylvia. *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*(28), 77-88.

Yücel, D. D. (2021). *Türk Sinemasında Toplumsal Gerçeklik Serüveni.* Ankara: Akademisyen Kitapevi.

Zeyrek, Ş. (2006). *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları.* Ankara: Anı Yayıncılık.

İnternet Kaynakları

https://web.archive.org/web/20120812200057/http://www.museum.tv/eotvsection.php?entrycode=docudrama (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

https://www.haberturk.com/yazarlar/kursad-oguz/2376844-cok-gizli-belgelerde-nazim-hikmet-takibati (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Bakaç, Y. (2021). Nazım Hikmet, Af Mektubu ve Kemalizm https://www.perspektif.online/nazim-hikmet-af-mektubu-ve-kemalizm/ (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Kaya, H. (2020). Kemalist solun çelişkisi, https://dogruhaber.com.tr/yazar/huseyin-kaya/14533-kemalist-solun-celiskisi/ (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Çilingir, S. (2007). https://sadibey.com/2007/03/04/o-mavi-gozlu-bir-devdi/ (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

Keşaplı, O. (2016). http://www.azizmsanat.org/2016/05/13/mavi-gozlu-devin-beyazperdeye-yansimasi-onur-kesapli/ (Erişim Tarihi: 01.09.2023).

BİREYSELDEN KOLEKTİFE UZANAN BELLEK: TARİHÎ BİYOGRAFİK BİR FİLM ÖRNEĞİ OLARAK *KELEBEĞİN RÜYASI*

Azime Cantaş

Giriş

Yirminci yüzyılın İkinci Dünya Savaşı gibi dehşet verici olayları; bireysel yaşam anlatıları, anılar, günlükler, tanık ifadeleri ve diğer birçok (oto)biyografik anlatım biçimleri aracılığıyla erişilebilir hâle gelmiştir. Hem otobiyografik hem de biyografik öykülerde tarih olarak bireyselleştirilmiş geçmişe duyulan hayranlık hiçbir azalma belirtisi göstermemektedir; aksine hem basılı yayınlar hem de filmlerdeki yaşam öyküleri giderek daha popüler hâle gelmektedir (Kangur, 2019, s. 7).

Çeşitli yaşam anlatılarının biçimleri, tarihsel olaylara ilişkin çok ihtiyaç duyulan ve giderek daha fazla saygı duyulan alternatif bir bakış açısı sağlarken, çoğu zaman gerçek tarihle çelişmektedir. Otobiyografik/biyografik anlatıları tanımlayan şey onların "gerçeklik değeri"dir. Bu konuda Sidonie Smith ve Julia Watson şunu belirtmişlerdir: *"Hayat anlatıları, gerçeğe benzerliği değil, ne kadar anlaşılması zor olsa da yaşanmış deneyimin 'gerçeği'ni iddia ettikleri için belirli bir okuma tarzını gerektirir"* (Smith & Watson, 2008, s. 358). Okuyucular ve izleyiciler, hikâyelerin bu gerçeklerin yorumları olduğunu hemen kabul etseler bile hikâyelerin gerçekliklere dayanmasını beklemektedirler. Elbette tarih ile kişisel hikâyeler arasındaki paralellikler anlatıcı tarafından çizilir. *"Hikâyeler yalnızca bir hayat-*

sinematografik form aracılığıyla ifade edilmiş, değerlerin ve insan deneyiminin karmaşıklığının müzakere edilmesi için bir ortam olarak hizmet emiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın kritik ve zorlayıcı olaylarının gölgesindeki Türkiye'nin sosyal ve politik olaylarıyla iç içe geçmiş kişisel hikâyelerin filmde nasıl ele alındığı açıklanmaya çalışılmıştır. Kaynak metinlerinden yıllar sonra yaratılan filmi tartışırken toplumun ideolojik eğilimlerinde, değerlerinde ve inançlarında zaman içinde meydana gelen değişiklikler görülmüştür. Film, geçmişi yeniden yorumlamakta ve yeniden icat etmektedir: Orijinal "gerçekler" veya "gerçek olaylar" ile ilişkileri karmaşık ve dolaylıdır; geçmiş olaylar "protez hafızaya" entegre edilmiştir. Landsberg, protez hafızayı şu şekilde açıklar: *"Kişinin kendisini daha geniş bir tarihe diktiği ve böylece tarihsel anlatı yoluyla geçmişin - yaşanmış, kişisel bir geçmiş olmasa da - derinden hissedilen bir anıya dönüştüğü süreci anlatır ve kişinin öznelliğini ve politikasını şekillendirme yeteneğine sahiptir"* (2004, s. 2). Özetle film, geçmişin bugünü nasıl etkilediğini gösteren protez hafızanın tezahürleri olarak düşünülebilir. Tarihin, gerçek olayların nesnel bir kaydı olduğu kadar yaratıcı sanatçıların icadı olduğu sonucuna da ulaşılabilir. Yönetmen, izleyicileri etkileyici bir hikâyeye sürükleyerek Rüştü ve Muzaffer'in şiirle dolu yaşamlarına ve Türk edebiyatının önemli isimlerine saygısını sunmuştur.

Kaynakça

Akşin, S. (2007). *Kısa Türkiye Tarihi.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Altman, R. (1998). *Film/Genre.* London: BFI.

Andrew, D. (2004). Adapting Cinema to History: A Revolution in the Making. R. Stam, & A. Raengo (Dü) içinde, *A Companion to Literature and Film* (s. 189–204). Oxford: Blackwell Publishing.

Atabey, M. (2005). Belgesel Film Yapiminda Yeni Yönelimler ve Melez Formlar. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi* (1), 217-227.

Becerikli, R., & Kösedağ, M. (2018). İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'de Modernleşme Olgusu: Kelebeğin Rüyası Film Örneği. *Erciyes İletişim Dergisi, 5*(4), 223-242.

Birsel, S. (2012). *Rüştü Onur.* İstanbul: Sel Yayıncılık.

Boratav, K. (1982). *Türkiye'de Devletçilik.* Ankara: Savaş Yayınları.

Boz, M. (2013). Kelebeğin Rüyası, Şairin Yolculuğu Ve Karşılaşmalar. *Sekans Sinema Yazıları Seçkisi*(8).

Burgoyne, R. (2008). *The Hollywood Historical Film.* Malden, MA: Wiley-Blackwell Publishing.

Can, A. (2018). *Kısa Film, Tablet Kitabevi.* Konya: Tablet Yayınevi.

Corrigan, T. (2007). *Film Eleştirisi El Kitabı.* Ankara: Dipnot Yayınları.

Custen, G. F. (1992). *Bio/Pics: How Hollywood Constructed Public History.* New Brunswick: Rutgers University Press.

Çelikcan, P. (2020). Türkiye'de belgesel sinemanın kısa bir tarihçesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi , 18.36*, 529-542.

Çiftçi, A. (2011). Belgesel-Kurmaca Sınırında: Sıradan Olanın Öyküleri. H. Aytekin içinde, *Belgesel Sinema 2009–2010.* İstanbul: BSB Yayınları.

Çoşgül, Y. (2006). Belgesel Sinemanın Doğruya Ulaşma Yolları. *Selçuk İletişim Dergisi, 2*(4), 199-211.

de Groot, J. (2016). *Consuming History: Historians and Heritage in Contemporary Popular Culture. 2nd edition.* London: Routledge.

Ekinci, B. T. (2016). Belgeselde Canlandırma ve Gerçekçilik Sorunu. (25), 11-13.

Gözcü, A. (2018). İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Ekonomik Durumun Sosyal Hayata Etkilerine Dair Bazı Tespitler. *Atatürk Yolu Dergisi , 16(62)*, 85-108.

Gregg, C. (2016). *True life story: mythmaking in biographical films.* Middle Tennessee State University(Doctoral dissertation).

Grønstad, A. (2016). *Film and the Ethical Imagination.* London: Palgrave MacMillan.

Günay, M. A., & Çakın, Ö. (2021). Chingiz Aitmatov's Grand Narrative. In Handbook of Research on Narrative Interactions (pp. 43-62). IGI Global.

Güzel, M. Ş. (1998). *İkinci Dünya Savaşı Boyunca Sermaye Ve Emek, Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler 1839-1950.* İletişim Yayınları: İstanbul.

Hesling, W. (2001). The past as story: the narrative structure of historical films. *European Journal of Cultural Studies, 2*(4), 189–205.

Kabadayı, L. (2013). *Film Eleştirisi Kuramsal Çerçeve Ve Sinemamızdan Örnek Çözümlemeler.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kangur, K. (2019). Poetics Of Adaptation And Point Of View: Literary And Documentary Sources Of The Historical-Biographical Film. *Dissertationes Litterarum et Contemplations Comparative Universitatis Tartuensis.* Tartu, Estonya: University of Tartu Press.

Koluaçık, İ. (2023). Yeşilçam Sinemasında Aleviliğin ve Alevilerin Örtük Temsilleri. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*(27), 19-56.

Kracauer, S. (1985). Temel Kavramlar. S. Buker, & O. Onaran içinde, *Temel Kavramlar.* Ankara: Dost Kitapevi.

Kuruoğlu, H. (2012). "Belgesel Filmde Yaratıcılık: Olanaklar ve Sınırlar". *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*(27), 97-111.

Landsberg, A. (2004). *Prosthetic Memory, The Transformation of American Remembrance in the Age of Mass Culture.* New York: Columbia University Press.

Landsberg, A. (2015). *Engaging the Past: Mass Culture and the Production of Historical Knowledge.* New York: Columbia University Press.

Leitch, T. (2007). *Film Adaptation and Its Discontents: From Gone with the Wind to the Passion of the Christ.* Baltimore, Maryland: The Johns Hopkins University Press.

Lüleci, Y. (2019). Bir II. Dünya Savaşı Türkiyesi Temsili Olarak Kelebeğin Rüyası Filmi. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi*(5), 187-211.

Mardin, Ş. (1992). *Türk Modernleşmesi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Mhando, M. (2006). "Africa: Documentary Drama". I. Aitken içinde, *In Encyclopaedia of Documentary* (s. 14-15). London: Routledge.

Mumcu Ay, Y. (2009). Türk Şiirinde Garip Hareketi. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 1*(4), 1227-1276.

Neale, S. (2000). *Genre and Hollywood.* London: Routledge.

Nichols, B. (2008). The Question of Evidence, the Power of Rhetoric and Documentary Film. T. Austin, & W. d. Jong içinde, *Rethinking Documentary New perspectives New Practices* (s. 29-38). Berkshire: The Open University Press.

Öngören, S. G. (1991). *Belgesel filmin yapısal gelişimi ve Türkiye'ye yansıması.* İstanbul: Der Yayınları.

Özer, M. (2013, Mart). Kelebeğin Rüyası Şiirden Tam Uzaklaşmışken Deli Gibi. *Sinema Dergisi*.

Özön, N. (2008). *Sinema Sanatına Giriş.* İstanbul: Agora Yayınları.

Rosenstone, R. (2012). *Film on history, history on film.* Essex: Longman .

Rosenstone, R. A. (1995). *Visions of the Past. The Challenge of Film to Our Idea of History* . Cambridge: Harvard University Press.

Rosenstone, R. A. (2012). *History on Film/Film on History.* London & New York: Routledge.

Rotha, P. (2000). *Belgesel Sinema.* (İ. Şener, Çev.) İstanbul: İzdüşüm Yayınları.

Sharadgeh, S. Z. (2018). Analysis of Docudrama Techniques and Negotiating One's Identity in David Edgar's "Pentecost". *English Language Teachin*(11.5), 14-23.

Smith, S., & Watson, J. (2008). The Trouble with Autobiography: Cautionary Notes for Narrative Theorists. J. Phelan, & P. Rabinowitz (Dü) içinde, *A Companion to Narrative Theory* (s. 356–371). Blackwell Publishing.

Soysal, İ. (2009). *20. Yüzyıl Türk Şiiri Antolojisi.* İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Söğütlüler, T. (2022). Türk Korku Sinemasında Korkulan Özne. R. Taranç, & M. Tomak (Dü) içinde, *Gördüm, Çektim, Seçtim, Sinema ve Televizyona Dair Çeşitlemeler* (s. 191-207). Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.

Sönmez, M. (2013, Şubat 25). *Kelebeğin Rüyası ve Mükellefiyet...* Cumhuriyet: https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/mustafa-sonmez/kelebegin-ruyasi-ve-mukellefiyet-405984 adresinden alınmıştır.

Stubbs, J. (2013). *Historical Film (Film Genres).* New York: Bloomsbury Academic.

Tağ, Ş. (2014). *Belgesel Sinema ve Türleri.* Anodolu Ünversitesi yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Tığ, İ. (2010). *Rüştü Onur: Yaşamı, Sanatı ve Eserleri.* Ankara: Kurgu Kültür Merkezi Yayınları.

Toplin, R. B. (2002). *Reel History: In Defense of Hollywood.* Lawrence: University of Kansas Press.

Tudor, A. (1975). *Theories of Film.* London: Secker & Warburg.

Tuna, S. (2012). *Toplumsal Bellek Çerçevesinde Türk Arkeoloji Belgesellerinde İnsan-Mekan İlişkisi.* İstanbul: Yayınlanmamış Doktara Tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tuncer, K. (2013). *Zonguldaklı Şair Rüştü Onur.* Ankara: İlkim Ozan Yayınları.

Ulutak, N. (2014). *Belgesel sinemanın temel özellikleri ve tarih felsefesi açısından belgesel sinemada gerçeklik.* Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitütüsü yayınlanmamış doktora tezi.

Uslu, M. T. (2017). *Şimdilik.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Vidal, B. (2013). Introduction: the biopic and its critical contexts. *The Biopic in Contemporary film culture* (s. 1-32). içinde New York: Routledge.

Vidal, B. (2014). Introduction: the biopic and its critical contexts. T. Brown, & B. Vidal (Dü) içinde, *The Biopic in Contemporary Film Culture* (s. 1–32). New York: Taylor and Francis.

White, H. (1986). Historical Pluralism. *Critical Inquiry, 12*(3), 480–493.

Yaşartürk, G. (2009). Sinemada biyografik öyküler: İris, Frida, Sylvia. *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi* (28), 77-88.

Yücel, D. D. (2021). *Türk Sinemasında Toplumsal Gerçeklik Serüveni.* Ankara : Akademisyen Kitapevi.

Zeyrek, Ş. (2006). *Türkiye'de Halkevleri Ve Halkodaları.* Ankara: Anı Yayıncılık.

ARABESK VE POPÜLER KÜLTÜR ODAĞINDA *MÜSLÜM* FİLMİNİN ANALİZİ

Ferhat Kaçar

Giriş

Arabesk müzik, *"ezgi yönünden Arap yani Doğu, çalgı yönünden Batı kültürünü simgelemektedir"* (Genç, 2018, s. 6). Arabesk müzik önceleri taşradan başlamakla birlikte zamanla toplumun tüm kesimlerini etkisi altına alan ve dolayısıyla yaygın bir dinleyici kitlesine sahip topluma özgü bir müzik türüdür (Angı, 2013, s. 63). Arabesk sadece bir müzik türü değildir. Arabesk aynı zamanda toplumsal olgulara dayanan bir kültürdür. Arabeskin sanatla, müzikle ve kültürle ilişkisine bakıldığında topluma ait birçok önemli sürecin yansımasını görebilmek mümkündür. Arabesk müzik, dinleyicilerine belirli bir anlam haritasını sunan ekonomik, toplumsal ve politik bir sürecin dışa vurumudur. Ayrıca arabesk müzik bir kültür biçimidir. Egemen kültürel süreçlerle ilişkilidir. Arabeskin modernleşmeye karşı geleneksel yaşamı desteklemesi, geleneksel yaşama karşı da modernleşmeyi desteklemesi hem kapitalizmi destekleyici hem de kapitalizme direnen bir toplumsal mücadele alanı olarak da görülmektedir. Bu yönleriyle arabesk, popüler kültürün bir parçası olarak kabul edilmektedir. Çünkü arabesk hem uyumu hem de muhalefeti içinde barındırarak çelişkili toplumsal yapıya işaret etmektedir.

Arabeskin tarihsel gelişimi; eski İran, Mısır, Yunan, Bizans dönemine kadar giden bir geçmişe sahiptir. Başlangıçta sanat-

"Müslümcüler", kapitalist yaşamın karşısında ezilen en alttakilerden oluşmaktadırlar. Bunun için devletten beklentileri karşılanmayan bu "yeni kentli" gruplar, devlet babanın yerine "Müslüm babayı" koymuşlardır. "Müslüm baba", politik bir figüre dönüşmeden belirli bir grubun sesi olmuştur. Filmin son sekanslarında pekiştirilen, dinleyicilerin Müslüm'e verdiği "Baba" statüsü en büyük statüdür.

Arabesk filmlerde politik yaşamın dışında bireysel duygular ve tutkular öne çıkarılmaktadır. *Müslüm* filminde, bütün politik risklerden uzak, yaşamın merkezine aşk ve sevgi konulmuştur. Çünkü aşk hem politik yaşamı eleştirmekten uzak hem de kişinin duygularının geçmiş ve gelecekle bağ kurması açısından önemlidir. *Müslüm* filminde aşk, bütün duyguların üstüne konularak sevgi sözcüğüyle karşılanmıştır. Bu aşk; çıkarsız, saf ve temiz aşktır ve bu Ahmet'in aşkı ile vurgulanmıştır. Arabeskte aşk yukarıda da bahsedildiği gibi eşitsizlerin eşitlik talep ettiği manevi bir alana dönüşür. Aşk rasyonel/maddi alanın tam karşısında yer alır ve hiçbir çıkara hizmet etmez. Bunun için maddi ve politik alanın dışında kalır. Ayrıca aşk teması ön planda tutularak politik hiçbir risk alınmamaktadır. Filmin genel anlatısına ve arabesk ögelerinin genel özelliklerine bakıldığında filmde popüler ticari sinemaya ait özellikler öne çıkarılmaktadır. Filmde, melodramlara özgü didaktik üslup benimsenmiş; sınıfsal eşitsizlikler, hayran kültürünün ait olduğu mekânlar, yoksulluk, köyden kente göçün neden olduğu toplumsal travmalar gibi birçok kavram ve olgu hikâyenin dışında bırakılmıştır.

Kaynakça

Adorno, T. W. (2018). *Müzik yazıları: bir seçki.* Şeyda Öztürk (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Angı, Ç. E. (2013). Müzik Kavramı ve Türkiye'de Dinlenen Bazı Müzik Türleri. İdil Sanat ve Dil Dergisi, 2(10), 59-81.

Başer, E., & Söğütlüler, T. (2023). Değişen İzleme Eğilimleri Çerçevesinde Dijital Platformlar ve İçerik Reklamları Üzerine Bir İnceleme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,* (41), 1-26.

Çubukçu, A. (2020). Arabesk. Sibel Öz ve İsmail Afacan (Haz.). *Müzikte, Sinemada ve Edebiyatta 2000 Sonrası Arabesk Yeniden.* İçinde (25-31), İstanbul: Notabene Yayınları.

Dede, M. B. (2011). Sinemada Yıldız Sistemi: Yıldızlar Göz Kırpar. *M. İri (der), Sinema Araştırmaları: Kuramlar, Kavramlar, Yaklaşımlar. İstanbul: Derin Yayınları.*

Dellaloğlu, B. F. (2014). *Frankfurt Okulu'nda Sanat ve Toplum*. İstanbul: Say Yayınları.

Fontini, P. (2020). Dert Bende Derman Sende: Türkiye Sineması Kadın Temsiline "Arabesk" Bir Bakış. Sibel Öz ve İsmail Afacan (Haz.). *Müzikte, Sinemada ve Edebiyatta 2000 Sonrası Arabesk Yeniden.* İçinde (149-163), İstanbul: Notabene Yayınları.

Güçlü, İ. (2019). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara. Nobel Yayıncılık.

Genç, H., N. (2018). *Bir Söylem, Kültür ve İdeoloji Nesnesi Olarak Arabesk Müzik.* Faruk Yamaner-Sami Baskın (Ed.) Akşemseddin Uluslararası İnsan, Toplum, Spor Bilimleri Sempozyumu.

Güngör, N. (1993). *Arabesk: Sosyo-kültürel Açıdan Arabesk Müzik.* Ankara: Bilgi Yayınevi.

Gürbilek, N. (2001). *Vitrinde Yaşamak: 1980'lerin Kültürel İklimi.* İstanbul: Metis Yayınları.

Hegel, G. W. F. (1976). *Bütün Yapıtları (Seçmeler) 1.* Hüseyin Demirhan (Çev.). Ankara: Onur Yayınları.

Işık, C., & Işık, N. E. (2013). *Arabesk ve Müslüm Gürses: kültürel dünyamızı anlamak.* İstanbul: Ferfir Yayınları.

Stokes, M. (2020). *Türkiye'de arabesk olayı.* (Çev. Eryılmaz, H). İstanbul: İletişim Yayınları.

Şahin, Ç. (2014). Türkiye'de Arabesk Müzik Kültürü ve TRT Sansür Kararlarının Etkisi: "Sen Benim İçimde Bir Korkulu Rüya". *Umut Vakfı Araştırma Merkezi*, *5*. 1-11

Kaçar, F. (2022). Anaakım Türk Komedi Sinemasında Stereotip Olgusu "Mahsun Kırmızıgül'ün Filmlerinde Stereotip ve Klişelerin Analizi". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(2), 685-698.

Karaçelik, Y. (2020). Arabeskin Bitmeyen 'Babalar' Resitali. Sibel Öz ve İsmail Afacan (Haz.). *Müzikte, Sinemada ve Edebiyatta 2000 Sonrası Arabesk Yeniden.* İçinde (57-75), İstanbul: Notabene Yayınları.

Karadaş, N. (2020). Türk Sinemasında Arabesk: Müslüm Filmi Üzerine Bir İzleyici Çalışması. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (50), 431-460.

Kaymal, C. (2017). Kırdan Kente Göçün Kültürel Sonuçları: Gecekondulaşma ve Arabesk. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 1499-1519.

Kotanlı Kızıloğlu, Ş. (2022). Medya ve Popüler Kültür: Yerli Televizyon Dizilerinde Tüketime Yönelik İşlevi ile Popüler Kültür Ürünleri. *Smac Jurnal (Uluslararası Sosyal Medya ve İletişim Araştırmaları Dergisi)*, 5, 78-100

Kurtdaş, M. Ç. (2020). *Sinema Sosyolojisine Giriş.* Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.

Küçükkaplan, U. (2020). Postmodem Çağın İki "Masum Suç Ortağı": Nostalji ve Arabesk.

Sibel Öz ve İsmail Afacan (Haz.). *Müzikte, Sinemada ve Edebiyatta 2000 Sonrası Arabesk Yeniden.* İçinde (57-75), İstanbul: Notabene Yayınları.

Kürkçüoğlu, H. (2021). Melodramatik İmgelem ve Müslüm Filmi. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* (İnif E-Dergi), 6(2), 92-104.

Löwenthal, L. (2017). *Edebiyat, popüler kültür ve toplum.* Beybin Kejanlıoğlu (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Mollaer, F. (2008). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Müzik: Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 6, Sayı 11, 2008, 743-750.

Neuman, W. L. (2020). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar*: 2. Cilt. Özem Akkaya (Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Özön, N. (1995). *Karagözden Sinemaya Türk Sineması ve Sorunları*. Ankara: Kitle Yayınları.

Özön, N. (2008). *Sinema Sanatına Giriş.* İstanbul: Agora Kitaplığı.

Özbek, M. (1991). *Popüler kültür ve Orhan Gencebay arabeski.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Özçöllü, R. (2004). Türk Sinemasında Müziğin Kültürel/Siyasal/Ticari/ Ekonomik Bir Kod olarak Tezahürleri: Ah Güzel İstanbul ve Karagözlüm. Deniz Bayraktar (Haz.). *Türk Film Araştırmalarında Yeni Yönelimler-4*. İçinde, (ss.231-247). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Platon (2019). *Devlet.* Sabahattin Eyyüboğlu-M. Ali Cimcoz (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Sakman, N. (2020). Çağdaş Türkiye Edebiyatında Anlatıcı Kurulumu ve Soslu Arabesk. Sibel Öz ve İsmail Afacan (Haz.). *Müzikte, Sinemada ve Edebiyatta 2000 Sonrası Arabesk Yeniden.* İçinde (165-181), İstanbul: Notabene Yayınları.

Sayan, A. (2020). Merkez-Çevre İlişkileri Bağlamında Soylulaşan Arabesk. Sibel Öz ve İsmail Afacan (Haz.). *Müzikte, Sinemada ve Edebiyatta 2000 Sonrası Arabesk Yeniden.* İçinde (89-103), İstanbul: Notabene Yayınları.

Süalp, Z. T. A. (2020). Son Bakışta Aşk. Sibel Öz ve İsmail Afacan (Haz.). *Müzikte, Sinemada ve Edebiyatta 2000 Sonrası Arabesk Yeniden.* İçinde, (13-25), İstanbul: Notabene Yayınları.

TDK (2023). https://sozluk.gov.tr/ (İnternet Erişim Tarihi, 10.02.2022).

Tekelioğlu, O. (2010). "Arabesk Dönmüyor, "Soylulaşıyor" http://www .radikal.com.tr/radikal2/, arabesk_donmuyor_soylulasiyor-1007342 (İnternet Erişim Tarihi: 30.01.2023).

Yazıcı, Y. (2020). Arka Sokaklardan Caddelere: Batsın Bu Dünya!. *Müzikte, Sinemada ve Edebiyatta 2000 Sonrası Arabesk Yeniden.* İçinde (31-45), İstanbul: Notabene Yayınları.

Yıldız, E. (2008). *Gecekondu Sineması.* İstanbul: Hayalet Kitapevi.

AŞK, AZİM (MÜCADELE) VE BAŞARI ÜÇGENİNDE BİYOGRAFİK BİR FİLMİN ANALİZİ: *BİZİM İÇİN ŞAMPİYON*

Fatma Nisan - N. Tülay Şeker

"Anlatı hep vardır, tıpkı yaşam gibi..."

(Roland Barthes)

Giriş

Somut ya da soyut olarak dünya üzerinde var olan her şey insanlara bir mesaj vermektedir ve bu anlatıları insanlar, doğdukları andan itibaren öğrenmeye başlamaktadırlar. Acıkan bir bebek acıktığını annesine ağlayarak, sınavdan istediği notu alan bir genç mutluluğunu gözleriyle, tebessümüyle, ihtiyaç sahibi bir dilenci avucunu açarak ihtiyacını anlatır. Bu örnekler sayısız bir şekilde çoğaltılabilmektedir çünkü her şey ve herkes, her an ve her yerde birilerine bir şeyler anlatma yoluna gider. Dolayısıyla "Anlatı hayatın kendisidir." demek yerinde olacaktır. Anlatının insan hayatındaki yerini ve önemini Eco (1995, s. 100) şu şekilde ifade etmiştir: "Kişinin anlatılar okuması, gerçek hayatta gerçekleşmiş, gerçekleşmekte ve gerçekleşecek olan şeylere bir anlam yüklemeyi öğrendiği bir oyun oynaması anlamına gelmektedir. Kişi, anlatılar okuma yoluyla gerçek hayatla ilgili bir şeyler söylemeye çalıştığı zaman, kendisini çevrelemiş olan kaygıdan kurtulmaktadır. Bu, anlatının

Atla manevi bağlar kuran Türklerde ata karşı sevgi ve güven duyulmuştur. "Kahramanlık, Türk ve at" kelimelerinin bir bütün olarak algılanmaları anlayışı, çok eski çağlara kadar uzanmaktadır (Türker, 1971, s. 5). Tarih boyunca atın Türkler için önemi, bu filmde bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Atın gücü, kararlığı ve başarısı halkın umut gücüyle ilişkilendirilmiştir. Ayrıca atların asil kabul edilmesi, bir yerde Begüm ve Halis'in aşkının da ne kadar naif ve asil olduğuna da işaret etmektedir.

1990'lı yıllarda at yarışlarının Türk halkı için taşıdığı anlam umut vericidir. O dönemde Türk halkı ekonomik, toplumsal ve siyasi sıkıntılar içerisinde boğuşurken halka, yarışlarda geriden gelen Bold Pilot ve Halis Karataş umut olmuştur. Bold Pilot ve Halis Karataş'ın halka vaat ettikleri bu umut, filminin ismi olan *Bizim İçin Şampiyon*'da da görülebilmektedir. Buradaki "şampiyon", halkı ya da halkın umudunu temsil etmektedir. Yarışlardaki zaferden kaynaklı olan bu umut, halkın da elverişsiz koşullardan, sıkıntılardan, geri kalmışlıktan ve zorluklardan eninde sonunda kurtulacağına inancını kendi nezdinde geliştirmiştir. Böylelikle hem filmin hem de at yarışlarının umut verici bir metafora dönüşebileceği *Bizim İçin Şampiyon* filmi ekseninde görülmektedir.

Kaynakça

Abbott, H. P. (2011). *The cambridge introduction to narrative*. (Second Edition). Cambridge: Cambridge University Press.

Adanır, O. (2003). *Sinemada anlam ve anlatım*. İstanbul: Alfa Yayınevi.

Altunışık, R., Çoşkun, R., Yıldırım, E. ve Bayraktaroğlu, S. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. (6. Baskı). Sakarya: Sakarya Kitabevi.

Aristoteles (1987). *Poetika*. İ. Tunalı (Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aristoteles (2017). *Poetika.* A. Çokona ve Ö. Aygün (Çev.). İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Arslan, N. (2016). Üç İstanbul'un örtük yazarı ve Abdülhamit imgesi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* (25), 7-22.

Atabek, N. (1992). Kuramcılara göre anlatı. *Kurgu Dergisi, 11*, 339-347.

Aytür, Ü. (1997). Roman sanatı ve bakış açısı. H. Boynukara (Ed.). *Roman-da'da bakış açısı ve anlatılış.* (s. 83-99). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Bağır, M. (2018). Aristoteles'in mimesis ve katharsis kavramları üzerinden bir film incelemesi: Dogville. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Dergisi*, 36-55.

Barthes, R. (1988). *Anlatıların yapısal çözümlemesine giriş.* M. Rifat ve S. Rifat (Çev.). İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Barthes, R. (2018). *Göstergebilimsel serüven.* M. Rifat ve S. Rifat (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Batu, S. (1938). *Türk atları ve at yetiştirme bilgisi.* Ankara: Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları.

Bordwell, D. ve Thompson, K. (2008). *Film sanatı*. E. Yılmaz ve E. S. Onat (Çev.). Ankara: De Ki Yayınları.

Branigan, E. (1992). *Narrative comprehension and film*. London&New York: Routledge.

Brüveris, K. (2017). Sport, cinema and the national imaginary in Dream Team: 1935. *Studies in Eastern European Cinema, 8*(1), 49-61.

Burton, G. (1995). *Görünenden fazlası.* N. Dinç (Çev.). İstanbul: Alan Yayıncılık.

Butor, M. (1978). The novel today. M. Bradbury (Ed.). *The Novel As Research*. Glasgow: Fontana/Collins.

Cevizci, A. (2019). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.

Ceylan, A. (2015). Çıldır başköy kaya resimleri. *Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi,* (2), 7-29.

Chatman, S. (1975). Towards a Theory of Narrative. *New literary history.* On Narrative and Narratives. 6(2), 295-318.

Chatman, S. (1978). *Story and discourse: Narrative structure in fiction and film*. New York: Cornell University Press.

Chatman, S. (1990). *Coming to terms-the rhetoric of narrative in fiction and films*. USA: Cornell University Press.

Chatman, S. (1990). *The retoric of narrative in fiction and film*. Ithaca &London: Cornell University Press.

Chatman, S. (2008). *Öykü ve söylem filmde ve kurmacada anlatı yapısı*. Ö. Yaren (Çev.). Ankara: De Ki Yayınları.

Çilingir, A. ve Can, A. (2023). Kötü kedi Şerafettin animasyon filminin a. j. greimas'ın eyleyensel örnekçesi ve anlatı evreleri çerçevesinde çözümlenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 15*(28), 144-162.

Dervişcemaloğlu, B. (2016). *Anlatıbilime giriş.* İstanbul: Dergah Yayınları.

Eberhard, W. (1986). *Uzak Doğu tarihi*. Ankara: TTK Yayım.

Ecevit, Y. (2014). *Türk romanında postmodernist açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Eco, U. (1995). *Anlatı ormanlarında altı gezinti*. (2.baskı). K. Atakay (Çev.). İstanbul: Can Yayınları.

Eco, U. (2015). *Anlatı ormanlarında altı gezinti.* K. Atakay (Çev.). İstanbul: Can Yayınları.

Erden, A. (1998). *Kısa öykü ve dilbilimsel eleştiri*. Ankara: Gündoğan Yayınları.

Erdoğan, A. (2019). Orta Asya Türk kültüründe atın yeri ve önemi. S. Cereci ve N. Akhmetov (Ed.). *5.Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi Tam Metin Kitabı.* (ss. 118-128), Antakya: İksad Yayınevi.

Erdoğan, N. (1993). *Seyirci ve Sinema*. Med-Campus Proje 216 Yayınları.

Erim, D. (2007). Türkiye Selçuklu Devleti'nde spor ve eğlence hayatı. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi.

Evecen, G. ve Can, A. (2017). Belgesel filmde anlatı-anlatıcı ilişkisi: "grizzly man" belgesel filmi örneği. *Selçuk İletişim, 10*(1), 282-294.

Genette, G. (2011). *Anlatının söylemi: yöntem hakkında bir deneme.* F. B. Aydar (Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Herman, D. (2009). *Basic elements of narrative*. West Sussex: Wiley-Blackwell.

http://kaynakca.hacettepe.edu.tr/eser/1688315/aslan-mustafam, Erişim Tarihi: 23.07.2023.

https://turkcenedemek.com/kelime/mi%C3%A7o/, Erişim Tarihi: 23.07.2023.

İgit, A. (2019). *Dijital oyunlarda empatik iletişim*. Ankara: Nobel Yayınları.

İmamoğlu, O., Taşmektepligil, M. Y. ve Türkmen, M. (1997). Türk kültüründe spor. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty, 10*(1), 139-144.

Jahn, M. (2003). *A guide to narratological film analysis*. http://www. uniko-eln.de/~ame02/pppf.htm, Erişim Tarihi 17.08.2023.

Jahn, M. (2020). *Anlatıbilim anlatı teorisinin el kitabı*. B. Dervişcemaloğlu (Çev.). İstanbul: Dergah Yayınları.

Jannidis, F. (2009). Character. P. Hühn, J. Pier, W. Schmid and J. Schönert (Ed.). *Narratologia: contrubitons to narrative theory.* (pp. 14-29). Berlin: Walter de Gruyter.

Juan, G. (1985). Fueste come un türce. *El Pais Semanel*, No: 439, Madrid, 20-26.

Kafesoğlu, İ. (2006). *Türk milli kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayıncılık.

Kıran, A. ve Kıran, Z. (2003). *Yazınsal okuma süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Koller, R. (2011). *Film biçim ve kültür*. F. Ertınaz, A. Güney, Z. Özen, O. Şakır, B. Tokem, D. Tunalı, E. Yılmaz (Çev.). Ankara: De Ki Basım Yayım.

Kovacs, A. B. (2010). *Modernizmi seyretmek*. E. Yılmaz (Çev.). Ankara: De Ki Yayıncılık.

Kuyucak Esen, Ş. (2010). *Türk Sineması'nın kilometre taşları*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Lotman, Y. M. (1999). *Sinema estetiğinin sorunları*. O. Özügül (Çev.). Ankara: Öteki Sinema Yayınları.

Medin, B. (2019). Film anlatısında kahramanın değişen özne konumu: başkalarının hayatı filmi örneği. *Erciyes İletişim Dergisi, 6*(1), 149-168.

Melo, V. A. (2012). Sharing (modern) experiences: sport (body)–(image) cinema. *Journal of the Philosophy of Sport, 39*(2), 251–266.

Metz, C. (2012). *Sinemada anlam üstüne denemeler.* O. Adanır (Çev.). İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

Miller, W. (2012). *Senaryo yazımı sinema ve televizyon için*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

Mutlu, E. (2004). *İletişim sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Oluk, A. (2008). *Klasik anlatı sineması*. İstanbul: Hayalet Yayınevi.

Parın, K. (2017). Anlatıbilim: Anlatı teorisi el kitabı. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 68-74.

Parkan, M. (1983). *Brecht estetiği ve sinema*. Ankara: Dost Yayınevi.

Parlatır, İ. (1998). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Parsa, A. F. ve Akmeşe, Z. (2012). Nuri Bilge Ceylan sinemasında anlatı kodları ve arketipler 'bir zamanlar Anadolu'da', *6. Oturum- Sinemamızda Toplumsal Arketipler, Türk XIII. Film Araştırmalarında Yeni Yönelimler Konferansı: Sinema ve Bellek.* Kadir Has Üniversitesi İletişim Fakültesi Uluslararası Konferans, 03-05 Mayıs 2012. İstanbul.

Poulton, E. and Roderic, M. (2008). Introducing sport in films. *Sport in Society, 11*(2-3), 107-116.

Prince, G. (2003). *A dictionary of narratology*. Lincoln: University of Nebraska Press.

Propp, V. (2008). *Masalın biçimbilimi ve olağanüstü masalların dönüşümleri*, M. Rifat ve S. Rifat (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ricoeur, P. (2007). *Zaman ve anlatı*. M. Rifat ve S. Rifat (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları.

Rimnon-Kenan, S. (2005). *Narrative ficton*. London: Routledge.

Salman, S. (2020). *Sinemada kurgu ve anlatı ilişkisi Ümit Ünal filmlerinin analizi*. İstanbul: Kriter Yayınları.

Sandıkçıoğlu, B. (2014). İkna kuramları. M. Oyman (Ed.). *İkna Edici İletişim*. Eskişehir: AÖF Yayınları.

Schmid, W. (2010). *Narratology: An Introduction*. A. Starritt (Çev.). Berlin: De Gruyter.

Söğüt, F. (2020). Nuri Bilge Ceylan'ın Uzak filmine neoformalist bir bakış, *Turkish Studies, 15*(1), 593- 605.

Sözen, M. (2008). Anlatı mesafesi-anlatı perspektifi kavramları, sinematografik anlatı ve örnek çözümlemeler. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 4*(8), 123-145.

Sözen, M. ve Tanyeli, U. (2018). *Sanat kavram ve terimleri sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Stutts, N. B. and Barker, R. T. (1999). The use of narrative paradigm theory in assessing audience value conflict in image advertising. *Management Communication Quarterly*, *13*(2), 209-244.

Şen, M. (1990). Victor Hugo notre dame'in kamburu. *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi* (5), 55-58.

Şener, S. (2015). *Dünden bugüne tiyatro düşüncesi*. Ankara: Dost Kitabevi.

Tekin, M. (2019). *Roman sanatı 1: romanın unsurları*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Todorov, T. (1977). *The poetics of prose*. R. Howard (Çev.). Ithaca: Cornell UP.

Topçu, A. D. (2004). Sinema ve zaman: Geleneksel (klasik) anlatı ve çağdaş anlatı filmlerinde zamanın kullanımı ve anlatısal yapı ile ilişkileri. F. D. Küçükkurt ve A. Gürata (Ed.). *Sinemada Anlatı ve Türler*. (s. 49-95). Ankara: Vadi Yayınları.

Tutumlu, R. (2002). *Anlatı bilimi açısından roman-sinema etkileşimi ve bir uygulama: anayurt oteli*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türk Dil Kurumu (2023). *https://sozluk.gov.tr/*, Erişim Tarihi: 26.08.2023.

Türker, H. A. (1971). *Türklerde atçılık*. Ankara: TJK Yayınları.

Uğur, İ. ve Yılmaz, M. (2016, Mart). Karşı Sinema Perspektifinden Godard Sineması ve 'Serseri Aşıklar' Film Örneği, Oüsbad, 206-219.

Uğur, U. ve Altay, S. (2020). Popüler sinemada mistik bir aşk masalı örneği: 'Suyun Sesi' filmi. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(1), 286-300.

Uzdu, H. (2018). "'Ömer Muhtar', 'Gandi' ve 'Lincoln' Filmleri Örneğinde Biyografik Filmlere Konu Olmuş Şahsiyetlerin Ortak Özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (1), 529-550.

Uzunali, G. (2015). "Zeki Demir Kopuz Sineması'nda Mekan Kullanımı", (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yaktıl, G. (1995). "Anlatı Kuramı Açısından 'Hayallerim, Aşkım ve Sen'", Kurgu Dergisi, sayı 13, s.125-126.

Yaren, Ö. (2013). "Sinemada Anlatı Kuramı", Zeynep Özarslan (Ed.). Sinema Kuramları 2: Beyazperdeyi Aydınlatan Kuramlar, (ss. 167-192), İstanbul: Su Yayınları.

Yavuz, İ. (2023). "Sinemada Anlatı Kuramı: Pelin Esmer Sineması'nda Anlatı", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yücel, T. (1988). Yazın ve Yaşam. (2.baskı). İstanbul: Yol Yayınları.

Yücel, T. (1995). Anlatı Yerlemeleri. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yücel, V. ve Güme, S. (2018). Kültürel Üstünlük Arayışı, Spor ve Sinema: Million Dollar Arm. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 5*(5), 201-213.

BİYOGRAFİK BİR FİLM ÖRNEĞİ OLARAK *CEP HERKÜLÜ: NAİM SÜLEYMANOĞLU* ÜZERİNDEN SİNEMA-TARİH İLİŞKİSİNİ YENİDEN OKUMAK

Seher Midilli

Giriş

Naim Süleymanoğlu'nun yaşamı yalnızca sporcu kimliği ile dünya çapında elde ettiği başarılar, kırdığı dünya rekorları ile değil aynı zamanda asimilasyon temelli bir insani drama karşı gösterdiği dik duruş ile dikkate değer bir nitelik taşımaktadır. Kariyerinde pek çok defa olimpiyat şampiyonluğu ve dünya şampiyonluğu başarılarını gösteren Cep Herkülü lakaplı Naim Süleymanoğlu, ülke sınırlarını aşan bir üne kavuşarak spor tarihine adını altın harflerle kazımıştır. Profesyonel kariyeri başarılarla dolu olan Süleymanoğlu, doğup büyüdüğü coğrafyada Bulgar devleti tarafından Türk soydaşlarına karşı yapılan insanlık dışı muameleye, Türklerin maruz kaldığı asimilasyon, işkence ve katliamlara duyarsız kalamamıştır. Bulgaristan'da Türklerin yaşadığı sıkıntılar noktasında daima dünya çapında bir bilinç uyandırma, yaşanan gelişmeleri dünyaya duyurma amacında olmuştur. Halterci olarak dünya çapında yakaladığı başarıyı ve popülariteyi, Bulgaristan'da yaşayan Türklerin uğradığı çağ dışı muameleyi dünyaya duyurmada bir silah olarak kullanmıştır. Bu anlamda Naim Süleymanoğlu'nun yaşam hikâyesini bir filme konu olacak kadar değerli kılan yalnızca

men olan siyasal rejimin zulmüne ve baskısına maruz kalan Türklerin toplumsal yaşamına ve Türk halkının bir parçası olan halterci Naim Süleymanoğlu'nun kişisel yaşamına eş zamanlı olarak yer vermektedir. Bulgar Türklerinin yaşadığı sıkıntıların, sporcunun mensubu olduğu Süleymanoğlu ailesi üzerinden temsil edildiği görülmektedir. Kurgulanan ikili anlatım, *Cep Herkülü: Naim Süleymanoğlu* filminin biyografik ve tarihî film özelliklerini bir arada taşımasını sağlamaktadır. Ayrıca filmin zaman zaman Naim Süleymanoğlu'nun yaşam hikâyesini anlatmaktan uzaklaşarak ağırlıklı olarak Bulgaristan'da komünizm baskısı altında ezilen Türk azınlığın yaşam koşullarına odaklandığı da görülmektedir. Bu anlamda filmde tarihî film türüne ait özellikler, biyografik film türüne ait özelliklerden daha fazla ön plana çıkmaktadır. Sonuç olarak, hayatı filme konu olan Süleymanoğlu'nun yaşadığı döneme ilişkin tarihsel bir arka plan sunması, biyografik anlatının tarih yazımında bir kaynak olarak değerlendirilebileceğini ortaya koymaktadır. Öte yandan sporcunun yaşamının filme uyarlanmasının, yalnızca profesyonel kariyerinde elde ettiği üstün başarılar ile değil aynı zamanda içinde yaşadığı toplumun yaşam koşullarının değişmesi ve iyileşmesi noktasında gösterdiği büyük ve özverili mücadele ile doğrudan bağlantılı olduğunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca ele alınan filmde karakterin yaşam hikâyesinin dönemin siyasi konjonktürü ile tarihsel bir perspektifte bir arada sunulması dolayısıyla çalışma sonucunda biyografik anlatıdan tarih yazımında bir kaynak olarak yararlanılabildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED). 5*. 2, 368-388.

Börklü, M. Y. (1999). Tarihî Seyri İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu ve Türkiye'nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi. 10*, 61-79.

Halaçoğlu, Y. (1992). Bulgaristan. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 6, 396-399.

https://www.star.com.tr/yasam/naim-suleymanoglu-bm-konusmasi-naim-suleymanoglu-birlesmis-milletler-konusmasi-haber-1564895/ (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2023).

Kalafatoğlu, Ş. T. (2019). Sinema ve Tarih İlişkisi Çerçevesinde 2010 Sonrası Gösterime Giren ve Konusunu Tarihten Alan Türk Kurmaca Filmlerinin Türsel Olarak Değerlendirilmesi. (Ed. Çiftçi, H.). Yeni Yüzyılda İletişim Araştırmaları. Adıyaman: İksad Yayınevi, s. 151-185.

Kurnaz, S. ve Kurt, R. (2019). Turgut Özal Dönemi Türkiye-Bulgaristan İlişkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi. 6*. 12, 300-312.

Kuyucuklu, N. (1992). Bulgaristan. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 6, 399-401.

Memişoğlu, H. (1993). "Bulgaristan Türklerinin Sosyo-ekonomik Yapısı". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 10* (1): 781-793.

Oran, B. (1993). Balkan Müslümanlarında Dinsel ve Ulusal Kimlik. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*. 48. 1, 109-120.

Özön, N. (2008). Sinema Sanatına Giriş. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Şimşir, B. N. (2009). Bulgaristan Türkleri. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Wolff, R. L. (1995). Günümüzde Balkanlar. *Tarih İncelemeleri Dergisi.* (Çev. Özgiray, A.). Cilt 10. Sayı 1, 343 – 360.

BİREYSEL BELLEKTEN TOPLUMSAL BELLEĞE DÖNÜŞÜMDE BİYOGRAFİ: *DİLBERAY* FİLMİ

Işkın Özbulduk Kılıç

Giriş

Toplumsal bellek, bir topluluğun geçmişi hakkında sahip olduğu kolektif bilgi ve anıları ifade etmektedir. Bu bellek, toplumun tarihini, değerlerini, inançlarını ve kimliğini şekillendirmektedir. Biyografi filmleri, toplumsal belleği etkileyen en güçlü araçlardan biri olarak kabul edilmektedir. Çünkü bu filmler, gerçek olayları ve kişilikleri dramatize ederek izleyicilere tarihsel olayları ve figürleri yeniden değerlendirme fırsatı sunmaktadır. Bu noktada yaşamı tümüyle aktarmak mümkün olmadığından aktarım sırasında belli seçimler gerçekleştirilmektedir. Seçim yapma gerekliliği, biyografi filmlerinin toplumsal belleği nasıl etkilediği sorusunu açığa çıkarmaktadır.

Bir biyografi filmi, izleyicilere tarihsel bir figürün ya da olayın sadece bir yorumunu sunmaktadır. Bu yorum, yönetmenin, senaristin ve yapımcının perspektifine, ideolojik inançlarına ve hatta ekonomik çıkarlarına bağlı olarak şekillenebilmektedir. Bu nedenle biyografik filmler, diğer filmlerden faklı bir noktada durmakta ve kendisine bir sorumluluk yüklemektedir. Sorumluluk, "gerçeği" anlatma yükümlülüğü ile ortaya çıkmaktadır. Biyografik filmler, en çok bu yönleriyle diğer filmlerden ayrılmaktadırlar. Bu tür filmler, toplumda hâlihazırda bir yer edinmiş isimlerin gerçek yaşam öykülerini konu alarak bu ya-

alınan yerel kültür, kullanılan dil ve lehçelerin nitelikleri, dönemin sanat ve kültür ürünlerine bakış açısı gibi unsurlar, birer toplumsal hafıza imgesi olarak film içerisinde yerini almıştır.

Kaynakça

Assmann, J. (2015). *Kültürel Bellek*. Ayrıntı Yayınları.

Barash, J. A. (2007). Belleğin Kaynakları. *Cogito*, *50*, 11-22. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.

Bergson, H. (2007). *Madde ve Bellek Beden-Tin İlişkisi Üzerine Deneme*. Dost Kitapevi.

Collenberg-Gonzalez, C. (2016). Cinema and Memory Studies Now, Then and Tomorrow. Içinde *Routledge International Handbook of Memory Studies* (ss. 247-258). Routledge.

Connerton, P. (2014). *Toplumlar Nasıl Anımsar?.* Ayrıntı Yayınları.

Çağla, C. (2007). Bellek Üstüne Düşünmek. *Cogito*, *50*, 217-231. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.

Deleuze, G., & Guattari, F. (2014). *Anti-Ödipus Kapitalizm ve Şizofreni* (C. 2). Bilim ve Sosyalizm Yayınları.

Diken Yücel, D. (2022a). Yeşilçam'ın Masal Uyarlamalarına Feminist Perspektiften Bakmak: Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler, Ayşecik ve Sihirli Cüceler Rüyalar Ülkesinde, Külkedisi Sinderella. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 10* (1), 326-358 . DOI: 10.19145/e-gifder.1010015.

Diken Yücel, D. (2022b). Yeni Sinema Tarih Yazımına Bir Katkı: Yeşilçam Döneminde Malatya'da Seyir ve Seyirci. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, *2022*(60), 1-30. https://doi.org/10.47998/ikad.1138877

Duruel Erkılıç, S. (2014). *Türk Sinemasında Tarih ve Bellek*. De Ki Basım Yayın.

Evecen, G. (2023). *Toplumsal bellek ve Orta Doğu sineması: Toplumsal travmaların Lübnan sinemasına yansımalar* [Doktora]. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Fluck, W. (2003). Film and Memory. Içinde u. J. Hebel (Ed.), *Sites of Memory in American Literatures and Cultures* (ss. 213-219). Winter.

Göle, M. (2007). Doğru Olmadığını Biliyorum ama Öyle Hatırlıyorum*. Cogito*. 50, 23-30. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.

Güngör, E. (2017). 1950'ler Türkiye'sinde Modernleşme ve Gündelik Hayat Değişimlerine Sinema Üzerinden Bakmak: İstanbul Geceleri Filmi. İçinde *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi* (C. 3).

Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın Toplumsal Çerçeveleri*. Heretik Yayınları.

Karaarslan, F. (2014). *Modern Dünyada Toplumsal Hafıza ve Dönüşümü* [Doktora]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Locke, D. (1971). *Memory*. Macmillan Education UK. https://doi.org/10.1007/978-1-349-00702-8

Schudson, M. (2007). Kolektif Bellekte Çarpıtma Dinamikleri. *Cogito*, *50*, 179-199.

Sheldon, Z. (2021). Public memory and popular culture: biopics, #MeToo, and David Foster Wallace. *Atlantic Journal of Communication*, *29*(2), 65-78. https://doi.org/10.1080/15456870.2020.1712603

Silbey, J. (2014). Persuasive Visions: Film and Memory. *Law, Culture and the Humanities*, *10*(1), 24-42. https://doi.org/10.1177/1743872111423175

Sönmez, S. (2015). *Filmlerle Hatırlamak: Toplumsal Travmaların Sinemada Temsil Edilişi.* Metis Yayınları. İstanbul.

Stubuss, J. (2013). *Historical Film: A Critical Introduction*. Bloomsbury Academic.

Susam, A. (2015). *Toplumsal Bellek ve Sinema*. Ayrıntı Yayınları.

Vidal, B. (2014). Introduction: The Biopic and Its Critical Contexts. Içinde T. Brown & V. Belen (Ed.), *The Biopic in Contemporary Film Culture* (1-32). Routledge.

Walker, J. (2005). *Trauma Cinema: Documenting Incest and the Holocaust.* University of California Press.

Zlotnik, G., & Vansintjan, A. (2019). Memory: An Extended Definition. *Frontiers in Psychology*, *10*. https://doi.org/10.3389/fps yg.2019.02523

BERGEN FİLMİNE FREUDYEN VE JUNGİYEN BAĞLAMDA BİYOGRAFİK BAKIŞ

Bahar Öztürk

"Ecelden korksaydım Bergen olamazdım".

Giriş

Türkiye'de popüler sinemanın tarihine bakıldığında, farklı dönemlerde belirli türlerin her zaman ön planda olduğu görülmektedir. Zaman içinde melodram filmleri, tarihî filmler, aksiyon/avantür filmleri, sosyal dramalar/politik filmler, aile filmleri, arabesk filmler ve 2000'lerin ortalarında seyircinin ilgisini çeken korku filmleri gibi türler popülerlik kazanmıştır. Günümüzde ise sinema alanında çok fazla biyografik filmlere rastlanmaktadır. Dünya ve Türk sinemasında hızla ivme kazanan biyografik filmlerin, çağın en çok izlenen ve seyirci tarafından tercih edilen filmler olduğu gözlemlenmiştir. Biyografik filmler; gerçeklik, görsel anlatı ve özdeşlik kurma noktasında dikkat çekmektedir. Yaşanmış bir hikâyenin ne kadarının beyaz perdeye yansıdığını merak eden seyirci ya da çok sevdiği birinin hayattaki yolculuğuna tanık olmak isteyen izleyici, gişede biyografik filmlerin tutunmasına sebep olmaktadır. *Müslüm, Dilberay, Bergen, Bizim İçin Şampiyon, Ayla, Mavi Gözlü Dev, Cep Herkülü Naim Süleymanoğlu, Kelebeğin Rüyası, Devrim Arabala-*

nematografik açıdan *Bergen* filmini farklı kılmaktadır. Türkiye'de kadın olmanın ne kadar zor olduğunun mesajını veren film, Bergen'in hayatını ajite etmeden sinemaya yansıtması bakımından çok değerlidir.

Kaynakça

Burger, J. M. (2006). *Kişilik.* (Çev. İ. D. Erguvan Sarıoğlu). Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Bobroff, G. (2020). *Carl Jung.* (Çev. H. Dikmen). İlksatır Yayınevi, İstanbul.

Bostan, A. D. (2021). "Bir Başkadır Karakterlerine Jungiyen Bakış: Bireyleşme Yolculuğunda Gölgeyi Görebilmek" *Kavram ve Kuramlarla Bir Başkadır* (Ed. Bahar Öztürk, Beyler Yetkiner). İstanbul: Nobel Yayıncılık.

Bozkır, A. H. (2021). *Din Psikolojisi Açısından Carl Gustav Jung'un Analitik Psikolojisi ve Kolektif Bilinçdışının Bir Arketipi Olarak Tanrı.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Candan, F. (2022). Sinemada Kahramanın Travması: "Acıların Kadını"na Psikanalitik Bir Bakış (Bergen Filmi Örneği). *Türkiye Film Araştırmaları Dergisi 2*(2). 72-86.

Cebeci, O. (2009). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, 2. Basım, İstanbul: İthaki Yayınları.

Cevizci, A. (1999). *Paradigma Felsefe Sözlüğü.* Paradigma Yayınları, İstanbul.

Diken Yücel, D. (2022). Yeşilçam'ın Masal Uyarlamalarına Feminist Perspektiften Bakmak: Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler, Ayşecik ve Sihirli Cüceler Rüyalar Ülkesinde, Külkedisi Sinderella*. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 10* (1), 326-358.

Fliess, R. (1961). *Ego and Body Ego.* Schulte Publishing Company, New York.

Fordham, F. (1983). *Jung Psikolojisinin Ana Hatları.* (Çev. A. Yalçıner). Say Yayınları, İstanbul.

Freud, S. (1905). Three Essays on the Theory of Sexuality.

Freud, S. (1996). Psikanalize Toplu Bakış. Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış (Çev. K. Şipal). (s. 75 – 157). İstanbul: Cem Yayınevi.

Geçtan, E. (1998). *Psikanaliz ve Sonrası.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gellerman, S. W., (1963). *Motivation and Productivity*. New York: American Management Association.

Gürel E. ve Muter, C. (2007). Psikomitolojik Terimler: Psikoloji Literatünde Mitolojinin Kullanılması. Anadolu Üniversitesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7-1, 537-569.

Gürol, E. (1977). *Carl Gustav Jung*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Hall, C. S. & Nordby, V. J. (2016). *Jung Psikolojisinin Ana Çizgileri.* (Çev. E. Gürol). Cem Yayınevi, İstanbul.

Indick, W. (2011). *Senaryo Yazarları için Psikoloji*. (Çev. Ertan Yılmaz ve Yeliz Karaarslan). İstanbul: Agora Kitaplığı.

Jung, C.G. (2000). *Analitik Psikolojinin Temel İlkeleri (Konferanslar).* (Çev. Kamuran Şipal). İstanbul: Cem Yayınevi.

Jung, C. G. (2004). *Four Archetypes.* (Çev. R. F. C. Hull). Routledge Classics, London.

Jung, C.G. (2013). *İnsan Ruhuna Yöneliş, Bilinçaltı ve İşlevsel Yapısı*, (çev. Engin Büyükinal), 9. Baskı, İstanbul: Say Yayınları.

Jung, C. G. (2020). *Psikolojide Tipler.* (Çev. N. Nirven). Pinhan Yayıncılık, İstanbul.

Jung, C. G. (2021). *Analitik Psikoloji Üzerine İki Deneme.* (Çev. İ. H. Yılmaz). Pinhan Yayıncılık, İstanbul.

Le Guin, U. K. (2020). *Kadınlar Rüyalar Ejderhalar,* Haz: Deniz Erksan, Bülent Somay, Müge Gürsoy Sökmen, İstanbul: Metis.

Murphy, J., (2007). *Bilinçaltının Gücü*, (çev.Aslı Şimşek),İstanbul: Koridor Yayıncılık.

Özgü, H., (1994). *Psikanalizin Üç Büyükleri Freud Adler Jung*, İstanbul: Kibele Yayınları.

Palmer, M. (1997). *Freud and Jung on Religion*. Londra: Routledge Publisher.

Ryan, M., (1999). *Literary Theory: A Practical Introduction, Malden*, MA: Blackwell's.

Sarı, A., ve Ercan, C. A. (2008). *Masalların Psikanalizi.* Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.

Seber, M. (2015). *Reklam Metinlerindeki Psikolojik Unsurların Freud ve Jung Açısından Analizi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı. İstanbul.

Snowden, R. (2013). *Jung Kilit Fikirler*. (Çev. Kemal Atakay), 2. Baskı, İstanbul: Optimist Yayınları.

Stevens, A. (2014). *Jung.* (Çev. Nursu Örge), 1. Baskı, Ankara: Dost Yayınevi.

Tecimer, Ö. (2005). *Sinema Modern Mitoloji*. İstanbul: Plan b Yayınları.

Ukray, M. (2014). *Jung Psikolojisi.* Yason Yayınları, Ankara.

Von Franz, M. L. (1964). "The Process of Individuation", *Man and His Symbols.* C. G. Jung (ed.). Anchor Press, New York: 158 – 229.

Görsel Kaynakları

https://boxofficeturkiye.com/film/bergen--2015133/foto-galeri (Erişim Tarihi: 10.09.2023).

https://www.imdb.com/title/tt12578564/?ref_=tt_mv_close (Erişim Tarihi: 10.09.2023).

TÜRKİYE PERSPEKTİFİNDEN KAMU DİPLOMASİSİ

Editörler: Doç. Dr. Ergün Köksoy - Doç. Dr. Samet Kavoğlu

nobel

TÜRKİYE PERSPEKTİFİNDEN KAMU DİPLOMASİSİ

Editörler: Doç. Dr. Ergün Köksoy - Doç. Dr. Samet Kavoğlu

Yayın No.: 5091
Yönetim Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler No.: 109
ISBN: 978-625-397-757-3
E-ISBN: 978-625-397-758-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldsız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Köksoy, Ergün., Kavoğlu, Samet.
Türkiye Perspektifinden Kamu Diplomasisi / Editörler: Ergün Köksoy - Samet Kavoğlu
1. Basım, XII + 214 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-757-3
E-ISBN: 978-625-397-758-0
1. Kamu Diplomasisi 2. Kültürel Diplomasi 3. Yumuşak Güç

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **ix**

ÜLKE İTİBARININ VE ALGILAMANIN KİLİT TAŞI: YUMUŞAK GÜÇ **1**
Ali Saydam

Giriş 1
Tartışma 3
Sonuç 14
Kaynakça 17

TÜRKİYE'NİN KAMU DİPLOMASİSİ PANORAMASI: UYGULAYICI KURUMLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME **19**
Samet Kavoğlu

Giriş 19
Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi 20
Uygulayıcı Kurum ve Kuruluşlar 23
Uluslararası Yayıncılık ve TRT 23
Dış Yardımlar ve TİKA 26
Değişim Diplomasisi ve YTB 29
Kültürel Diplomasi ve Yunus Emre Enstitüsü 30
Uluslararası Eğitim ve Maarif Vakfı 34
Sonuç 36
Kaynakça 38

TÜRKİYE'DE KAMU DİPLOMASİSİ LİTERATÜRÜNÜN GELİŞİMİ VE GÖRÜNÜMÜ **41**
Ergün Köksoy

Giriş 41
Kamu Diplomasisi Kavramı, Gelişimi ve Faaliyet Alanı 42
Türkiye'de Kamu Diplomasisi Anlayışı ve Gelişimi 45
Türkiye'de Kamu Diplomasisi Literatürünün İncelenmesi 47
Yöntem 47
Bulgular 50
Sonuç 55
Kaynakça 57

KAMU DİPLOMASİSİ VE MÜZE 59
Aslı Yağmurlu

Giriş 59
Kamu Diplomasisi, Kültürel Diplomasi ve Yumuşak Güç Kavramları 62
Müze 64
Uluslararası Örgütler ve Ortaklıklar Bağlamında Müze 69
Müzeler ve Destek Toplama Etkinlikleri 72
Ulus Markalaşması ve Müze 75
Sonuç 77
Kaynakça 78

TÜRKİYE'DE SAĞLIK DİPLOMASİSİ 81
Meltem Ünal Erzen

Giriş 81
Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Sağlık Diplomasisi 82
Dış Politika Aracı Olarak Sağlık Diplomasisi 86
Türkiye'de Sağlık Diplomasisi Uygulamalarında Kamu Sektöründe Yer Alan Aktörler 87
Türkiye'de Sağlık Diplomasisi Uygulamalarında Özel Sektörde Yer Alan Aktörler 91
Kaynakça 94

KAMU DİPLOMASİSİ VE DIŞ YARDIMLAR 97
Süleyman Eren

Giriş 97
Kamu Diplomasisi 98
Türkiye'nin Yumuşak Güç Kaynakları 101
Tarihî ve Siyasi Değerler 105
Kültürel Değerler 107
İnsani Değerler 110
Sonuç 112
Kaynakça 113

ULUSLARARASI KRİZLERDE KAMU DİPLOMASİSİNİN ARTAN ROLÜ: TÜRKİYE'NİN KAMU DİPLOMASİSİ UYGULAMALARI 115
Faruk Yazar

Giriş 115
Kamu Diplomasisi 117
Uluslararası Krizlerin Yönetiminde Kriz İletişimi 119
Uluslararası Kriz İletişimi Yönetiminde Kamu Diplomasisinin Rolü 123

Türkiye'nin Kriz Yönetiminde Kamu Diplomasisinin Rolü 125
Covid-19 Pandemisi 127
Tahıl Krizi 127
Türkiye'nin Krizlere Müdahale Yöntemi Olarak İnsani Diplomasi Faaliyetleri 128
Türkiye'deki Afet Krizlerinin Kamu Diplomasisi Boyutu 129
Sonuç 131
Kaynakça 132

TÜRKİYE'NİN EĞİTİM DİPLOMASİSİ ARACI OLARAK TÜRKİYE BURSLARI: AFRİKALI ÖĞRENCİLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 137
Elif Kahraman Gökalp

Giriş 137
Türkiye - Afrika İlişkilerine Kısa Bir Bakış 139
Kamu Diplomasisi ile Eğitim Diplomasisi İlişkisi ve Türkiye Bursları 140
Yöntem 142
Bulgular 143
Katılımcıların Demografik Özellikleri 143
Eğitim İçin Türkiye'yi Tercih Etme Motivasyonu 145
Osmanlı İmparatorluğu Üzerinden Bir Türkiye İmgesi 147
Türkiye'yi Bir Arap Ülkesi Olarak Düşünme 148
Yurt Dışında Yayımlanan Türk Dizilerinin Etkisi 148
Türkiye'yi Tanımlamada İslam Faktörü 149
Türkiye'deki Eğitimle İlgili Temel Bir Sorun Olarak Dil 150
Osmanlı ve İslam Kültürü Üzerinden Benzerlik 151
Güçlü ve Merhametli Bir Kişi Olarak Türkiye 151
Türkiye'nin Gönüllü Elçileri Olarak Mezun Öğrenciler 152
Sonuç ve Tartışma 154
Kaynakça 158

KAMU DİPLOMASİSİNDEN DİJİTAL DİPLOMASİYE: TÜRKİYE 161
Elif Gürdal Limon

Giriş 161
Kamu Diplomasisinden Dijitalleşmeye Geçiş 163
Dijital Diplomasi Nedir ve Ne Değildir? 166
Türkiye'de Dijital Diplomasi Uygulamaları 172
Sonuç 177
Kaynakça 178

KAMU DİPLOMASİSİ ARACI OLARAK INSTAGRAM KULLANIMI: TÜRKİYE'DEKİ KONSOLOSLUKLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME 181
İbrahim Halil Yaşar - Yusuf Zafer Can Uğurhan
Giriş 181
Gelenekselden Dijitale Kamu Diplomasisi 183
Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Sosyal Medya 185
Yöntem 190
Bulgular 193
Sonuç ve Tartışma 203
Kaynakça 206

YAZARLAR HAKKINDA 209

ÜLKE İTİBARININ VE ALGILAMANIN KİLİT TAŞI: YUMUŞAK GÜÇ

Ali Saydam

Giriş

Yumuşak güç; bir ülkenin uluslararası düzeyde algılanmasını, ülkeden çıkan markaların değerlerini, diğer ülkelerin söz konusu ülkeye ilişkin kanaatlerini, buna bağlı olarak da uluslararası ilişkiler ve dış politika kararlarını etkilemede son derece önemli ve belirleyici bir role sahiptir.

Yumuşak gücün algı boyutunda (hem içeriye hem dışarıya doğru) yönetilmesinde "kamu diplomasisi" en önemli araçtır. Bu alanda başarılı olabilmek için öncelikle yumuşak gücü oluşturan parametreler tanımlanmalı ve hayata geçirilmelidir. Ancak bu durum tek başına yeterli değildir. Bu alanda başarının üzerinde yükseleceği ikinci ayak; söz konusu gerekliliklerin sağlandığının anlatılması, yani iletişiminin (hem içeriye hem dışarıya doğru) amaca uygun şekilde yönetilmesidir. Bir başka kritik başarı faktörü ise tüm parametrelerin düzenli aralıklarla ölçümlenmesi ve buradan çıkacak sonuçlara göre uygun güncellemelerin devreye alınmasıdır. "Ülke İtibarının ve Algılamanın Kilit Taşı: Yumuşak Güç" adlı çalışmayla amaçlanan, yumuşak güç odaklı kamu diplomasisinin stratejik planlaması ve uygulanması konusunda bir yaklaşım ortaya koymaktır.

Ülke ve ürün markası kavramı ile aralarındaki ilişki, en kısa ve anlaşılır yoldan, Hindistan'da üretilen, fakat üzerinde Danimarka markası olan Ecco'nun adının yazıldığı bir sneaker'ın fiyat analizi üzerinden ifade edilebilir. Ecco markasıyla 134 dolara alıcı bulan ayakkabı, onu üreten Hindistan'daki bir firmanın adıyla satışa sunulsaydı, yani üzerine "iletişim değeri" iliştirilmemiş, "no name" (isimsiz) bir hâlde pazara sürülseydi, fiyatı 25 dolardan yukarı pek çıkamazdı. 134 ile 25 arasındaki 109 dolarlık fark, ülkenin ve ürünün markasının ortaya koyduğu katma değer olarak görülebilir.

Kaynakça

2022 yılında medya ve reklam yatırımları 10 milyar 97 milyon tl'yi buldu. (2023, 11 Nisan) Marketing Türkiye. 26.07.2023 tarihinde https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/medya-ve-reklam/ adresinden edinilmiştir.

ABD başkan adayı Joe Biden: Türkiye'de muhalefeti desteklediğimizi açıkça göstermeliyiz. (2023, 15 Ağustos). Yeni Şafak. 23.07.2023 tarihinde https://www.yenisafak.com/video-galeri/dunya/abd-baskan-adayi-joe-biden-turkiyede-muhalefeti-destekledigimizi-acikca-gostermeliyiz-2207936 adresinden edinilmiştir.

ABD istihbarat teşkilatı bütçesi. (2023). Office of the Director of National Intelligence. 21.06.2023 tarihinde https://www.dni.gov/index.php/what-we-do/ic-budget adresinden edinilmiştir.

Alford, M., & Secker, T. (2017). National security cinema: the shocking new evidence of government control in Hollywood. CreateSpace Independent Publishing Platform.

Bu kez alman dergisi Stern "Kundakçı Erdoğan" kapağıyla çıktı. (2023, 26 Ocak). Independent Türkçe. 23.07.2023 tarihinde https://www.indyturk.com/node/603741/haber/bu-kez-alman-dergisi-stern-kundak%C3%A7%C4%B1-erdo%C4%9Fan-kapa%C4%9F%C4%B1yla-%C3%A7%C4%B1kt%C4%B1 adresinden edinilmiştir.

Çetinkaya, B., & Taşkın, E. (2023). Fransız ve İngiliz medyası seçim öncesi Türkiye'yi ve cumhurbaşkanı Erdoğan'ı hedef aldı. Anadolu Ajansı. 26.07.2023 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransiz-ve-ingiliz-medyasi-secim-oncesi-turkiyeyi-ve-cumhurbaskani-erdogani-hedef-aldi/2889505 adresinden edinilmiştir.

Duran, K. Der neue feind Islam. (25 Mart 1993). Die Furche. 28.07.2023 tarihinde https://www.furche.at/meinung/der-neue-feind-islam-7074223 adresinden edinilmiştir.

Dursun, S. Türkiye kamu diplomasisinde neden başarılı değil: Bu işi beceremedik (21 Mart 2016). Gerçek Hayat. 22.07.2023 tarihinde https://www.gercekhayat.com.tr/dosya/turkiye-kamu-diplomasisinde-neden-basarili-degil-bu-isi-beceremedik/ adresinden edinilmiştir.

El-Sehiti, M. (2009). Islamophobie in den österreichischen Tageszeitungen - eine kritische Diskursanalyse. Yüksek Lisans Tezi. Viyana: Universität Wien.

Erdoğan seçimi kaybetme konusunda gerçek bir riskle karşı karşıya. (2023, 9 Mayıs). Der Spiegel.

Erzen, M. U. (2012). Kamu Diplomasisi. Derin Yayınları.

Gardels, N. (1998). Yeni yorum. NPQ Türkiye. 1(1), 6-7 https://bersay.com.tr/index.php/bie-yayinlari/#dearflip-df_7465/7/

Global soft power summit 2023. Global Soft Power Summit. 24.07.2023 tarihinde https://softpower.brandfinance.com/2023/globalsoftpowerindex adresinden edinilmiştir.

Jones, Marc Owen. [@marcowenjones]. (2021). [Thread] 1/ Good evening, afternoon, or morning all! Tonight's thread is on #Turkey, and it will be a big one. [Tweet]. Twitter. 25.07.2023 tarihinde https://twitter.com/marcowenjones/status/1422275280891269124?s=61&t=wW_iREaoZBB0JAq7VY6mzA adresinden edinilmiştir.

Kahraman, N., & Cinman, M. (2019). Kamu diplomasisinin uygulama alanı olarak sağlık diplomasisi. Muhakeme Dergisi, *2*(1), 60–71. https://doi.org/10.33817/muhakeme.551365

Kalın, İ. (2010). Türkiye: yeni bir toplumsal muhayilleye doğru. NPQ Türkiye, 8(4), 62–66. https://doi.org/ https://bersay.com.tr/index.php/bie-yayinlari/#dearflip-df_7629/62/

Kılıçdaroğlu BBC'ye konuştu: Kremlin'le değil batı'yla ilişkileri öncelik haline getireceğiz. Independent Türkçe. (2023, 4 Mayıs). 26. 07.2023 tarihinde https://www.indyturk.com /node/629391/d%C3%BCnya/k%C4%B1l%C4%B1%C3%A7daro%C4%9Flu-bbcye-konu%C5%9Ftu-kremlinle-de%C4%9Fil-bat%C4%B1yla-ili%C5%9Fkileri-%C3%B6ncelik-haline adresinden edinilmiştir.

"Le point bir dergi değil bir operasyon aygıtı." Anadolu Ajansı. (2018, 24 Mayıs). 26.07.2023 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/dunya/le-point-bir-dergi-deg%CC%86il-bir-operasyon-aygiti/1156104 adresinden edinilmiştir.

Matthews, D. (2014). The successful 70-year campaign to convince people the usa and not the ussr beat hitler. Vox. 26.07.2023 tarihinde https://www.vox.com/2014/6/16/5814270/the-successful-70-year-campaign-to-convince-people-the-usa-and-not adresinden edinilmiştir.

Perception management. (n.d*.)* Dictionary of Military and Associated Terms.(2005). 27.07.2023 tarihinde https://www.thefreedictionary.com/perception+management adresinden edinilmiştir.

Saydam, A. (2021). Algılama yönetimi. 246-255. Remzi Kitabevi.

Saydam, A., vd. (2005). 'Amerika'nın yumuşak gücü'ne ne oldu?' NPQ Türkiye, 7(1), 8-20 https://bersay.com.tr/index.php/bie-yayinlari/#dearflip-df_7613/8/

Soft power 30. Portland Institute. 24.07.2023 tarihinde https://softpower30.com/adresinden edinilmiştir.

The Economist*:* "Türkiye diktatörlüğün eşiğinde olabilir." Euronews. (2023,19 Ocak). 22.07.2023 tarihinde https://tr.euronews.com/2023/01/19/the-economist-turkiye-diktatorlugun-esiginde-olabilir adresinden edinilmiştir.

The Wall Street Journal analizi: Ekonomi Erdoğan'ın seçimdeki en büyük mücadelesi. Gazete Oksijen. (2023, 27 Nisan). 26.07.2023 tarihinde https://gazeteoksijen.com/ekonomi/wall-street-journal-analizi-ekonomi-erdoganin-secimdeki-en-buyuk-mucadelesi-176897 adresinden edinilmiştir.

TÜRKİYE'NİN KAMU DİPLOMASİSİ PANORAMASI: UYGULAYICI KURUMLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME

Samet Kavoğlu

Giriş

Yeni dünya düzeninde sadece sert güce dayalı güvenlik mimarilerinin yeterli olmadığı, sürdürülebilirlik açısından yumuşak güç bileşenlerini de içerisine alan akıllı güç pratiklerine yönelimin gerekli olduğu görülmektedir. Küçük, orta, büyük, bölgesel ve küresel olmak üzere güç ölçekleri farklılaşan tüm ülkeler imkân ve ihtiyaçları doğrultusunda yumuşak güç enstrümanlarına başvurmaktadır.

Örneğin ABD iktisadi ve askerî sert güç parametrelerini kullanma noktasında görece esnek hareket edebilme imkânına sahip olmasına rağmen 20. yüzyılın başından itibaren propagandadan kamu diplomasisine kadar değişen yumuşak güç bileşenlerini kullanmaya devam etmektedir. I. ve II. Dünya Savaşlarını kendi toprakları içerisinde yaşamış, bunun neticesinde de iktisadi, siyasi ve sosyal alanda kayıplar yaşamış Avrupa ise bir araya gelip Avrupa Birliği çatısı altında yeniden yapılanırken askerî alandaki göreli eksikliğini, normatif güç konumlandırmasıyla aşmaya çalışmıştır. Birlik çatısı altında yer almak isteyen ülkeler kadar AB ile ticaret yapmak isteyen ülkeler için de standartları belirleyen güç olmuştur. Diğer taraftan AB içerisinde ve küresel ölçekte etki üretmeye çalışan Almanya ve Fransa gibi ülkeler de ulusal kamu diplomasisi stratejileri geliştirmektedir. Benzer şekilde sert güç unsurları gelişen Çin'in de uluslararası ilişkilerini tanımlarken "barışçıl dış politika" ilkesine vurgu yaptığı ve çeşitli kamu diplomasisi araçlarını kullandığı görülmektedir.

Buradan hareketle farklılaşan coğrafyaların kesişim noktasında yer alan ve bölgesel güç olma iddiası taşıyan Türkiye'nin de güvenliğinin tahkimi açısından sert gücün yanı sıra meşruiyet tesis edebilmek açısından yumuşak güç bileşenlerine ihtiyaç duyduğu ifade edilebilir.

İncelenen faaliyet raporlarından hareketle kurumlar arası koordinasyonda da eksiklikler olduğu görülmektedir. Kamu kaynaklarıyla faaliyet icra eden örneklem kurumlarının kendi alanlarında gelişim gösterdikleri, istisnai birkaç örnek dışında ise ortak çalışmalar tertip etmedikleri ifade edilmelidir.

Özetle kamu diplomasisi hedeflerine erişebilmek açısından bütçe/ performans kriterleri ekseninde çalışmalar yürütülmeli; etki üretme potansiyeli yüksek projelere ve coğrafyalara odaklanılmalıdır. Tüm bunlar da İletişim Başkanlığı tarafından tüm paydaşlarla birlikte belirlenecek Türkiye anlatısına katkı sunacak şekilde, kurum ve kuruluşlar arası eş güdümle yürütülmelidir. Sonuç olarak Türkiye'nin mevcut bulgulardan hareketle kamu diplomasisi noktasında önemli adımlar attığı ama alanın stratejik ve taktik açılardan geliştirilmeye açık olduğu ifade edilmelidir.

Kaynakça

Bostancı, M. (2012). Kamu diplomasisinde medyanın rolü ve önemi. İstanbul: Anahtar Kitaplar.

Cull, N. (2006). "Public diplomacy" before Gullion: the evolution of a phrase. CPD Blog. http://uscpublicdiplomacy.org/blog/060418_public_diplomacy_before_gullion_the_evolution_of_a_phrase Son Erişim Tarihi: 30.06.2015.

Cull, N.J. (2009). Public diplomacy: lessons from the past. Los Angeles: Figueroa Press.

Demir, Nesrin ve Osman Tekir (2018). Marshall Planı, Yeni İpek Yolu Projesi ve Çin-ABD Rekabeti. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 32-45.

Demir, V. (2011). Kamu diplomasisi ve Türkiye'nin komşu ülkelerle ilişkilerine katkısı. www.siyasaliletisim.org/pdf/kamudiplomasisiveturkiyeninkomsulari.pdf Son Erişim Tarihi: 07.01.2014.

Dışişleri Bakanlığı (t.y.). Türkiye's Development Cooperation: General Characteristics And The Least Developed Countries (LDC) Aspect https://www.mfa.gov.tr/turkey_s-development-cooperation-fr.fr.mfa

Hart, J. (2013). *Empire of ideas*. Oxford University Press.

Kalkınma Bakanlığı (2018). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Teknik İşbirliği ve Kalkınma Yardımları Çalışma Grubu Raporu*. Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı Yayınları.

Maarif Vakfı (2022). 2021 Yılı Faaliyet Raporu. https://turkiyemaarif.org/post/7-turkiye-maarif-vakfi-2021-faaliyet-raporu-2269?lang=tr

Pike, Steven Louis (2021). The "American Century" Is Over: The US Global Leadership Narrative, Uncertainty and Public Diplomacy. Paweł Surowiec & Ilan Manor (Eds.) Public Diplomacy and the Politics of Uncertainty. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.

Potter, E.H. (2002). Canada and the New Public Diplomacy. http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20020700_cli_paper_dip_issue81.pdf Son Erişim Tarihi: 27.08.2015.

Statista (2023). Official development aid grants worldwide in 2021, by share of gross national income of donors https://www.statista.com/statistics/1360265/world-official-development-aid-share-gni/

TİKA (2022). 2021 Yılı Faaliyet Raporu. https://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/tika_faaliyet_raporlari-22

TRT (2022). 2021 Yılı Faaliyet Raporu. https://www.trt.net.tr/kurumsal/basili-yayinlar/faaliyet-raporlari

Türkiye'nin Sesi Radyosu (t.y.). Hakkımızda - 1937'den Günümüze Türkiye'nin Sesi Radyosu. https://turkiyeninsesiradyosu.com/?r=site/content&id=32 Erişim Tarihi: 09.07.2023.

YEE (2022). 2021 Yılı Faaliyet Raporu. https://yee.org.tr/tr/yayin/2021-faaliyet-raporu

YTB (2022). 2021 Yılı Faaliyet Raporu. https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/planlar-ve-raporlar

Yılmaz, S. (2012). *Akıllı güç*. İstanbul: Kumsaati Yayınları.

Zhu, B. (2023). Tool selection for public diplomacy flagships: toward an adaptive model. *Place Branding and Public Diplomacy*, 19: 42-53.

TÜRKİYE'DE KAMU DİPLOMASİSİ LİTERATÜRÜNÜN GELİŞİMİ VE GÖRÜNÜMÜ

Ergün Köksoy

Giriş

Çalışmada, kamu diplomasisinin Türkiye'de akademik literatürdeki yeri, gelişimi ve görünümü incelenmektedir. Bunun için kamu diplomasisi kavramı ve olgusu üzerine yazılan kitaplar, makaleler ve tezler incelenmiştir. Kamu diplomasisi üzerine yapılan yayınlar farklı tarama araçları kullanılarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Akademik kitaplar için "Google Arama Motoru"ndan, makaleler için "Google Scholar ve ResearchGate" gibi akademik yayıncılık platformlarından, akademik tezler için ise "YÖK Ulusal Tez Merkezi"nin listelerinden yararlanılmıştır. Çalışma, Türkiye'de kamu diplomasisi kavramının ve olgusunun akademik literatürdeki yerini, gelişimini ve özelliklerini görme açısından önem taşımaktadır. Çalışma kapsamında kamu diplomasisinin ele alınış biçimleri, bağlantı kurulan alanlar ve çalışma yapan araştırmacıların geldiği alanlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Bu bölüm ile 2021 yılında Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi'nde yayımlanan *Türkiye'de Kamu Diplomasisi Akademik Literatürü Üzerine Bir İnceleme: Medya, İletişim ve Halkla İlişkiler Çalışmaları Alanı Olarak Kamu Diplomasisi* adlı makale "*Türkiye'de Kamu Diplomasisi Literatürünün Gelişimi ve Görünümü"* adı altında yeniden ele alınmış, Türkiye'de kamu diplomasisi literatürü üstüne yapılan araştırma, 2021 (Aralık) – 2023 (Mayıs) arası dönem de eklenerek güncellenmiştir. Bu özelliği nedeniyle 2021 yılındaki çalışmanın ve araştırmanın devamı niteliğindedir.

yazılmış/yapılmış akademik çalışmaları incelemesi ve değerlendirmesi nedeniyle önem taşımaktadır. Çalışma bu hâiyle Türkiye'de kamu diplomasisi alanında bir akademik hafızanın oluşmasına ve kamu diplomasisi literatürü seyrinin izlenmesine katkı sunmaktadır.

Kaynakça

Amstrong, M. C. (2009). Operationalizing public diplomacy. Handbook of Public Diplomacy, Nancy Snow ve Philip M. Taylor (Eds.), UK: Routledge.

Bağçe, E. (2003). Emperyalizm kuramları ve Amerikan kamu diplomasisi. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (28), 63-79.

Cull, N. J. (2009a). Public diplomacy before Gullion. Handbook of Public Diplomacy, Nancy Snow ve Philip M. Taylor (eds.), UK: Routledge.

Cull, N. J. (2009b). Public diplomacy: Lessons from the Past, Los Angeles: Figueroa Press.

Google Akademik. (2023a). Kamu Diplomasisi. https://scholar.google.com/scholar?start=0&q=kamu+diplomasisi&hl=tr&scisbd=1&as_sdt=0,5

Google Akademik. (2023b). Public Diplomacy, Turkey. https://scholar.google.com/scholar?start=0&q=public+diplomacy,+turkey&hl=tr&as_sdt=0,5&as_ylo=2021

Google Kitap. (2023a). Kamu diplomasisi, Türkiye. https://www.google.com/search?q=kamu+diplomasisi%2C+T%C3%BCrkiye&biw=1366&bih=657&tbm=bks&ei=bqvLZITaNrSOxc8P0MyisAU&ved=0ahUKEwiEyfOEzMCAAxU0R_EDHVCmCFYQ4dUDCAk&uact=5&oq=kamu+diplomasisi%2C+T%C3%BCrkiye&gs_lp=Eg1nd3Mtd2l6LWJvb2tzIhprYW11IGRpcGxvbWFzaXNpLCBUw7xya2l5ZUijLVCMEFjNK3AAeACQAQCYAdIBoAH0EqoBBjAuMTUuMbgBA8gBAPgBAcICBBAhGAqIBgE&sclient=gws-wiz-books

Google Book. (2023b). Public diplomacy, Turkey. https://www.google.com/search?q=public+diplomacy%2C+Turkey&biw=1366&bih=657&tbm=bks&ei=7avLZKjsLdGExc8PksC3oAk&ved=0ahUKEwjolrLBzMCAAxVRQvEDHRLgDZQQ4dUDCAk&uact=5&oq=public+diplomacy%2C+Turkey&gs_lp=Eg1nd3Mtd2l6LWJvb2tzIhhwdWJsaWMgZGlwbG9tYWN5LCBUdXJrZXlItFJQAFjMTXABeACQAQCYAbcBoAH9IKoBBDAuMji4AQPIAQD4AQHCAgQQIRgKiAYB&sclient=gws-wiz-books

Günek, A. (2018). Amerikan kamu diplomasisinin üç evresi: Propaganda, geleneksel kamu diplomasisi ve stratejik iletişim. The Journal of Social Science, 2 (3), 54-72.

İB. (2021a). Vizyon-Misyon. https://www.iletisim.gov.tr/turkce/ vizyon-misyon.

İB. (2021b). İdari faaliyet raporu. https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/%C4%B0leti%C5%9Fim_Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1_2021_Y%C4%B1l%C4%B1_I%CC%87dare_Faaliyet_Raporu.pdf

İB. (2022). Kamu diplomasisi nedir?. Ankara: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.

İskit, T. (2007). Diplomasi, tarihi, teorisi, kurumları ve uygulamaları. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kalın, İ. (2011). Soft power and public diplomacy in Turkey. Perceptions: Journal of International Affairs, 16 (3), 5-23.

Kavoğlu, S. (2013). Yapılandırmacı perspektiften kamu diplomasisi ve Türkiye: ABD yazılı basınından yansımalar. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 2013, 2 (45), 115-128.

Kılıçaslan, E. (2020). Marka inşası bağlamında Türk Kamu Diplomasisi: Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü ve Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı örnekleri. ARTS: Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi, 2020, 3, 64-83.

Koçer, D. N. (2019). Türkiye'de "Kamu Diplomasisi"nin kurumsallaşması: Matbuat İdaresi'nden İletişim Başkanlığı'na", Konya Sanat, 2, 87-102.

Köksoy, E. (2013). Halkla ilişkiler bağlamında kamu diplomasisi yönetimi: Türkiye'nin kamu diplomasisindeki yetkinlik incelemesi. Doktora tezi, İ.Ü. SBE.

Köksoy, E. (2021). Türkiye'de kamu diplomasisi akademik literatürü üzerine bir inceleme: Medya, iletişim ve halkla ilişkiler çalışmaları alanı olarak kamu diplomasisi. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 19 (38), 631-684.

Nye, J. (1990). Soft power, Foreign Policy, Twentieth Anniversary, 80, 153-171.

Nye, J. (2008). Public diplomacy and soft power. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 616, 94-109.

Signitzer, B. (2008). Public Relations and Public Diplomacy: Some Conceptual Explorations. Public Relations Research, Ansgar Zerfass., Betteke Van Ruler ve Krishnamurthy Netherlands (Eds.), Verlag für Sozialwissenschaften.

Szondi, G. (2008. Public diplomacy and nation branding: Conceptual similarities and diffirences. Netherlands Institute of International Relations Clingendael.

Şimşek, H. & Yıldırım, A. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

TRT. (2021). Tarihçe. http://www.trt.net.tr/Kurumsal/tarihce.aspx.

TRTHABER. (2021). Anadolu Ajansının bir asırlık haber yolculuğu. https://www.trthaber.com/haber/turkiye/anadolu-ajansinin-bir-asirlik-haber-yolculugu-473528.html.

Tuch, H. N. (1990). Communicating with the World: U.S. Public Diplomacy Overseas. St. Martin's Press Inc.

Tuncer, H. (2009). Diplomasinin evrimi-gizli diplomasiden küresel diplomasiye. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Yağmurlu, A. (2007). Halkla ilişkiler yöntemi olarak kamu diplomasisi. İletişim Araştırmaları, 5 (1), 9-38.

Yıldırım, G. (2015). Uluslararası halkla ilişkiler perspektifinden kamu diplomasisi. İstanbul: Beta Yayınları.

YÖK Ulusal Tez Merkezi. (2023a). Doktora, https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMe rkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

YÖK Ulusal Tez Merkezi. (2023b). Yüksek lisans, https://tez.yok.gov.tr/UlusalTe zMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp#top2

Zengin, G. (2010). Hoca, Türk dış politikasında Davutoğlu etkisi. İstanbul: İnkilap Yayınları.

KAMU DİPLOMASİSİ VE MÜZE

Aslı Yağmurlu

Giriş

Kamu diplomasisi literatürü hem dünyada hem de Türkiye'de disiplinlerarası çalışmalara konu olmakta ve ulusların küresel itibarlarını yükseltmeye, tanınma ve iş birliğini arttırmaya yönelik işlev görmektedir. Akademi, kamu diplomasisi uygulamalarını araştırarak, farklı ülke uygulamalarını karşılaştırarak neredeyse tüm dünyada devletlerce yürütülen kamu diplomasisi faaliyetlerini sistematize etme çabası içindedir. Alanın genişliği ve küreselliği uluslararası ve ulusal yayınlardaki kamu diplomasisi yazınının içeriğindeki çeşitlilikte billurlaşmaktadır.

Kamu diplomasisi etkinlikleriyle uluslar hükûmet politikalarına, kurumlarına, kültürüne ve dünya görüşüne saygınlık sağlamayı amaçlamaktadırlar. Bunun için bir yandan kendileriyle ilgili olumsuz düşünceleri azaltmaya (dış yayınlar, basın açıklamaları vb.), diğer yandan dünya üzerindeki sorunlara duyarlılık gösterdiklerini ve bu sorunların çözümünde iş birliğine açık olduklarını (kültürel mirasın korunması, dış yardımlar, burslar vb.) ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Bu etkinlikler, iletişim ve halkla ilişkiler disiplinlerinin kuram ve uygulamalarının uluslararası ilişkiler ve diplomasi alanına entegre edilmesi ile gerçekleşmektedir.

Kamu diplomasisi disiplini içinde kültürel diplomasi, kamu diplomasisinin ana damar çalışma alanlarından ve ülkelerin yumuşak güç kaynaklarından biridir. Kültürel diplomasi, sanat, bilim, eğitim, teknik gibi kültürel ögelerin ülkelerin itibarını arttırmak ve ortaklıklar kurmak amacıyla sunumu olarak tanımlanabilir. Ülkelerin uzun vadeli dış politika amaçlarına paralellik gösteren kültürel ögeler kültürel diplomasi içinde yer almaktadır. Kültürel diplomasi kamu, sivil toplum ve özel sektör tarafından gerçekleştirilebilmekte, evrensel normlara uygun ögeler ortaya koyulabilmektedir. Genel olarak uluslar kendi kültürlerinden uluslararası kabul görebilecek ögeleri birer seçki olarak küresel düzeyde sunmaktadırlar. Bu başlıkta müzikten sinemaya, gastronomi-

rıcı rolü ortaya koyulmuştur. Müzeler günümüzde ulusal değil uluslararası ölçekte bağış, üyelik, himaye gibi etkinliklerle destek toplama çabası içine girmiştir. Bu çabalar dolayısıyla kültürel miras alanındaki seçkin gruplara ulaşılmakta ve müze amaçlarının bir yerde küresel olarak desteklenmesi sağlanmaktadır. Bu etkinliklerin kamu diplomasisinin itibarı yükseltme amacıyla paralellik gösterdiği aşikârdır. Makalede son olarak kamu diplomasisi ile ilişkili bir yan alan olan ulus markalaşması ile müzeler arasındaki ilişkiye değinilmiştir. Ulus markasını oluşturan ögeler içinde kültür başlığı yer almakta ve müzeler de bunun bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Müzeler ulusların marka değerlerini ve yumuşak güçlerini arttırmaktadırlar. Bu nedenle günümüz dünya sisteminde kendini itibarlı olarak ortaya koymaya gayret eden Çin, Birleşik Arap Emirliği gibi ülkeler müze alanında büyük yatırımlar gerçekleştirmiş ve alanda işbirliklerine imza atmışlardır.

Kaynakça

Altun, A. (2007). Türkiye'de müzecilik; 100 müze (Vol. 23). İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Anderson, B. (1995). Hayali cemaatler: Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması, İstanbul: Metis Yayınları.

Ankara Etnografya Müzesi, (2021). https://ankara.ktb.gov.tr/TR-260403/etnografya-muzesi.html Erişim Tarihi: 15.11.2021.

Arıcan, B. & Akgül, S. Ö. (2022). Turizm diplomasisi aracı olarak müzeler: Panorama Konya Müzesi örneği. International Journal of Tourism and Social Research, (8), 62-74.

Aydınlı, E. (2021). United States Information Agency'nin (USIA) Amerikan kamu diplomasisindeki önemi. SDE Akademi Dergisi, 1(3), 136-177.

Batora, J. (2005). Public diplomacy in small and medium-sized states: Norway and Canada. Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael'.

Bülbül, A. R. (2014). Halkla ilişkiler, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Cai, Y. (2013). The art of museum diplomacy: The Singapore-France cultural collaboration in perspective. International Journal of Politics Culture and Society, 26, 127-44.

Cho, H. (2022). From representation to engagement: How have museums supported US cultural diplomacy?. Museum Management and Curatorship, 37(4), 383-400.

Cultural Heritage (2021). https://europa.eu/cultural-heritage/about_en.html Erişim Tarihi: 8.12.2021.

Cummings, M. (2003) Cultural diplomacy and the United States government: A survey. Center for Arts and Culture, 1-15.

Dinnie, K. (2008). Nation branding, concepts, issues, practice. Boston: Elsevier.

Fan, Y. (2010). Branding the nation: Towards a better understanding. Place Branding and Public Diplomacy, 6 (2), 97-103.

Grincheva, N. (2013). Cultural diplomacy 2.0: Challenges and opportunities in museum international practices. Museum & Society, 11(1), 39-49.

Grincheva, N. (2019). Beyond state versus non-state dichotomy: The state hermitage museum as a Russian diplomacy 'hybrid'. Hague Journal of Diplomacy, 14(3), 225-249.

Grincheva, N. (2020a). Museum diplomacy in the digital age. London: Routledge.

Grincheva, N. (2020b). Global trends in museum diplomacy: Post-guggenheim development. Oxon: Routledge.

Grincheva, N. (2020c). Global diplomacy of Louvre Abu Dhabi: Museum diplomacy on the cross-roads of local, national and global ambitions. Museum Management and Curatorship, 35(1), 89-105.

Grincheva, N. (2022). Cultural diplomacy under the "digital lockdown": pandemic challenges and opportunities in museum diplomacy. Place Branding and Public Diplomacy, 18(1), 8-11.

Grincheva, N. (2022). Cultural diplomacy under the "digital lockdown": Pandemic challenges and opportunities in museum diplomacy. Place Branding and Public Diplomacy, (18), 8-11.

Hasol, D. (1979). Ansiklopedik mimarlık sözlüğü. İstanbul: Yem Yayınları.

http://www.patronsvaticanmuseums.org/en Erişim Tarihi: 28.12.2021

https://brandirectory.com/softpower/ Erişim Tarihi: 10.04.2023

https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-80160/muze-cesitleri.html Erişim Tarihi: 17.5.2023

https://icom.museum/en/about-us/missions-and-objectives/ Erişim Tarihi: 2.4.2023

https://icom.museum/en/capacity-building/exchange-programmes/ Erişim Tarihi: 2.4.2023

https://icom.museum/en/news/call-for-solidarity-project-2023/ Erişim Tarihi: 2.4.2023

https://icom.museum/en/news/prague-international-symposium-2021/ Erişim Tarihi: 2.4.2023

https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/ Erişim Tarihi: 2.4.2023

https://icom.museum/wp-content/uploads/2021/09/SD_Statutes_2021_EN.pdf Erişim Tarihi: 2.4.2023

https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-342746/139-italya39dan-ulkemize-iadesi-saglanan-roma-donemi-zeugma-kokenli-stel-2023.html Erişim Tarihi: 8.6.2023

https://naturalhistory2.si.edu/vt3/NMNH/DT/scene-15.html?startscene=14&startactions=lookat(7.94,2.02,70.41,0,0) Erişim Tarihi: 2.6.2023

https://presse.louvre.fr/9-6-million-visitors-to-thebr-louvre-in-2019/ Erişim Tarihi: 1.6.2023

https://softpower30.com Erişim Tarihi: 3.6.2023

https://support.si.edu/site/Donation2;jsessionid=00000000.app30038a?idb=1200532034&df_id=19745&mfc_pref=T&19745.donation=form1&NONCE_TOKEN=21C965E3EAC3169574AD45B85BB5EF0B&s_subsrc=top-btn&s_src=main-web&autologin=true&19745_donation=form1 Erişim Tarihi: 2.6.2023

https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tika-tarafindan-tadilati-yapilan-kirgizistan-milli-tarih-muzesi-ziyarete-acildi/2425317 Erişim Tarihi: 10.6.2023

https://www.artforum.com/print/201509/china-s-museum-boom-55523 Erişim Tarihi: 3.6.2023

https://www.louvreabudhabi.ae/en/about-us/architecture Erişim Tarihi: 24.6.2023

https://www.metmuseum.org/press/news/2019/fy-2019-attendance Erişim Tarihi: 22.6.2023

https://www.museivaticani.va/content/museivaticani/en/sostieni.html Erişim Tarihi: 28.12.2021

https://www.netherlandsandyou.nl/your-country-and-the-netherlands/serbia/about-us/public-diplomacy-and-cultural-activities Erişim Tarihi: 7.6.2023

https://www.pcf-p.com/about/i-m-pei/ Erişim Tarihi: 10.6.2023

https://www.rijksmuseum.nl/en/about-us/what-we-do/history Erişim Tarihi: 3.6.2023

https://www.state.gov/bureaus-offices/under-secretary-for-public-diplomacy-and-public-affairs/ Erişim Tarihi: 7.6.2023

https://www.statista.com/statistics/1137402/vatican-museums-attendance/ 27.12.2021

https://www.statista.com/statistics/422343/british-museum-visitor-numbers-uk/ Erişim Tarihi: 2.5.2023

https://www.tika.gov.tr/tr/haber/mogolistan%27da_turk_tarihine_isik_tutan_yazitlar_kapali_muze_alaninda_korunacak-73459 Erişim Tarihi: 12.6.2023

https://www.tika.gov.tr/tr/haber/muzecilik_alaninda_turk_kazak_isbirligi_devam_ediyor-51014 Erişim Tarihi: 2.6.2023

Kandemir, Ö. & Uçar, Ö. (2015). Değişen müze kavramı ve çağdaş müze mekanlarının oluşturulmasına yönelik tasarım girdileri. Sanat ve Tasarım Dergisi, 5(2), 17-47. DOI: 10.20488/austd.01850

Karadeniz, C. (2019). Katar'da kültür, miras ve müze çalışmaları. Art-e Sanat Dergisi, 12(24), 719-747. DOI: 10.21602/sduarte.603546

Kartal, N. Z. & Rençber, H. (2022). Uluslararası halkla ilişkiler aracı olarak müze diplomasisi: turkishmuseum.com örneğinde bir inceleme. Elektronik Cumhuriyet İletişim Dergisi, 4 (2), 73-88. DOI: 10.54089/ecider.1201885

Kobierecka, A. & Kobierecki, M. M. (2023). Public diplomacy and nation branding in action: Swiss Embassy's participation in the Night of Museums Event in Warsaw. Place Branding and Public Diplomacy, 1-14.

Mariano, R. & Vårheim, A. (2022), Libraries, museums and cultural centers in foreign policy and cultural diplomacy: a scoping review. Journal of Documentation, 78(3), 651-672.

Mazlum, Ö. (2022). Müze iletişimi ve müze web siteleri üzerine bir inceleme. Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(1), 100-136. DOI: 10.30561/sinopusd.1106395

Müze Tanımı (2021). https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/ Erişim Tarihi: 16.11.2021.

Okay, A. (1998). Halkla ilişkiler aracı olarak sponsorluk, İstanbul: Epsilon Yayınları.

Okay, A. & Okay, A. (2012) Halkla ilişkiler kavram, strateji ve uygulamaları, İstanbul: Der Yayınları.

Okumuş, M. (2021). Kültürel diplomasi bağlamında sanal müzeler. Selçuk İletişim, 14(4), 1972-2002.

Opfell, O.S.(2001). Royalty who wait: the 21 heads of formerly regnent houses of Europe. North Carolina: McFarland Publisher.

Priewe, S. (2021) Museum diplomacy: parsing the global engagement of museums. Los Angeles: Figueroa Press.

Sezgin, M. & Karaman, A. (2009) Müze yönetimi ve pazarlaması, Konya: Çizgi Kitabevi.

Zeybek, B. & Öztürk, İ. D. (2022). Turizm diplomasisi kapsamında kent markalama: Dijital çağda müzeler bir kentin markalaşmasına nasıl katkı sağlar? İletişim ve Diplomasi, (7), 165-184.

TÜRKİYE'DE SAĞLIK DİPLOMASİSİ

Meltem Ünal Erzen

Giriş

Uluslararası arenada güç sahibi ülkeler, her geçen gün geliştirdikleri ve etki alanını genişlettikleri yeni sağlık programları ile ülkelerini cazibe merkezi hâline getirmeye çalışmaktadırlar.

Devletler, Orta Doğu ve Afrika ülkelerinden Asya ve Pasifik ülkelerine uzanan geniş yelpazeli bir ağda yer alan sağlık turizmini ve buna bağlı olarak sağlık kuruluşlarını, pazarının büyüklüğü nedeniyle teşvik etmekte ve desteklemektedirler.

Bu bağlamda, etkili bir iletişim stratejisi ile yabancı kamuoyunun etkin gücünü harekete geçirmek ve aktif toplumsal destek için gerekli ön koşulu sağlamak, kamu diplomasisinin önemli bir unsurudur.

Kamu diplomasisi kapsamında çekim alanlarından biri olarak ele alınan sağlık sektöründe uygulanan başarılı tedavi yöntemleriyle Türkiye, diğer ülkeler arasında öncü, güvenilir ve tercih edilir olma açısından önemli bir kaynak hâline gelmiştir.

Bir yandan tarihî ve kültürel zenginliği diğer yandan da sağlık alanındaki gelişmişlik seviyesi ile coğrafi konumu, modern teknolojiye sahip sağlık kuruluşları, sektördeki yetişmiş ve eğitimli insan gücü, termal bölgeleri ve doğal güzellikleri ile sağlık turizmi açısından bir çekim merkezi olarak yerini almıştır.

Devletin sağlık turizmi alanında, Sağlık Bakanlığına bağlı "Sağlık Turizmine Yönelik Kurumsal ve Hukuki Altyapının Geliştirilmesi" amacıyla 2015 yılında oluşturulan "Sağlık Turizmi Koordinasyon Kurulu" ihtiyaç duyulan düzlemde, paydaşlarıyla birlikte çalışmalarını sürdürmektedir. Bu paydaşlardan biri olan Kültür ve Turizm Bakanlığının 2023 planında, Türkiye Turizm Stratejisi içinde sağlık turizmi öncelikli alanlar içinde gösterilmiştir.

Kaynakça

Anadolu Ajansı. (2022). https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-en-cok-insani-yardim-yapan-ulke-siralamasinda-zirvedeki-yerini-korudu/2646685 adresinden alındı

Aydın, O. (2012). Türkiye'de Alternatif bir Turizm: Sağlık Turizmi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 23, 91-96.

Aysan, M.F. ve Paluluoğlu, M.F. (2020). *Dönüşen Diplomasi ve Türkiye: Aktörler, Alanlar, Araçlar*. Editör: Ali Resul Usul ve İsmail Yaylacı. İstanbul: Küre Yayınları.

Battır, O. (2019). Küreselleşme Çağında Bir Yumuşak Güç Unsuru Olarak Sağlık Diplomasisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(5), 151-161.

BBC Haber Sitesi. (2020). www.bbc.com: https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52459231 adresinden alındı

Buse, K. ve Lee, K. (2005). *Business and Global Health Governance*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=219ace2858fed6df44cdd11e18047c4411cce0bd. London School of Hygiene & Tropical Medicine. Discussion Paper No: 5.

Global Humanitarian Assistance Report. (2016). chrome-extension:// efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://devinit.org/documents/640/Global-Humanitarian-Assistance-Report-2016.pdf.

İnsani Yardım Vakfı. (2023). www.ihh.org.tr: https://ihh.org.tr/hakkimizda adresinden alındı

Kahraman, N. (2019). *Sağlık Diplomasisi: Türkiye İçin Model Önerisi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Kahraman, N. & Cinman, M. (2019). Kamu Diplomasisinin Uygulama Alanı Olarak Sağlık Diplomasisi. *Muhakeme Dergisi, 2*(1), 60-71.

Mushtaq, Ş. & Muştak, Ü. (2021). Küresel Sağlık Diplomasisine İlişkin Kavramsal Bir Araştırma. *Tarsus Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi, 1*(2), 54-66.

NTV Haber Sitesi. (2023). www.ntv.com.tr : https://www.ntv.com.tr/turkiye/italyadan-anlamli-mesajkaranligin-ardinda-nice-gunesler-var,6q2W31rHEEK6p3GV73JHuQ adresinden alındı.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2023). www.mfa.gov.tr: https://www.mfa.gov.tr/koronavirus-salginindaki-rol-ve-vizyonumuz-20-04-2022.tr.mfa adresinden alındı.

T.C. Sağlık Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2023). www.disab .saglik.org.tr: https://disab.saglik.gov.tr/TR-3761/gorevler.html adresinden alındı

T.C. Sağlık Bakanlığı 2022 Faaliyet Raporu. (2023). www.sgb.saglik.gov.tr: https://sgb.saglik.gov.tr/Eklenti/45199/0/2022-faaliyet-raporupdf.pdf?_tag1=A972367F71B5F050EA1DDC0E1AD110DEDF904131 adresinden alındı.

TİKA 2022 Faaliyet Raporu. (2023). www.tika.gov.tr: https://www.tika.gov.tr/upload/old/2023/FAAL%C4%B0YET%20RAPORU/T%C4%B0KA%202022%20%C4%B0dare%20Faaliyet%20Raporu.pdf adresinden alındı

TİKA. (2023). www.tika.gov.tr: https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_filistin%27de_saglik_egitimine_destek-76243 adresinden alındı

Tontuş, H. Ö. (2017). *Sağlık Turizmi Nedir?* Ankara: Satürk Yayınları

Türk Kızılayı. (2023). www.kizilay.org.tr

Ünal Erzen, M. (2012). Kamu Diplomasisi. *Kamu Diplomasisinin Kapsamı ve Geleceği.* (35-50). Ed. Abdullah Özkan, Tuğçe Ersoy Öztürk. İstanbul: Tasam Yay.

Üstün. U. & Demir Uslu. Y. (2022). Türkiye'nin Sağlık Turizminde Tercih Edilme Nedenleri Üzerine Bir Çalışma: Medikal Turizm Endeksi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, Sayı 33, (344-353), Ocak 2022.

Radha, R. (2021). Sağlık Diplomasisinin Dış Politika ve Küresel Halk Sağlığı Bağlamında Değerlendirilmesi, Journal of Academic Value Studies Available online at http://javstudies.com ISSN: 2149-8598 adresinden alındı

Szondi, G. (2009). Central and Eastern European Public Diplomacy. Nancy Snow and Philip M. Taylor (Editörler). Routledge Handbook of Public Diplomacy (292-313). Ney York: Routledge.

Yeryüzü Doktorları. (2023). www.yyd.org.tr

Zeren, D. ve Çelenk, M. (2020). Ülke İtibarının Ulus Marka Değeri ve Ülke İmajına Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.* Cilt:24. Sayı:1. Haziran 2020, (91-110). https://dergipark.org.tr/en/pub/cuiibfd/issue/57848/750722 adresinden alındı

KAMU DİPLOMASİSİ VE DIŞ YARDIMLAR

Süleyman Eren

Giriş

Devletler, başka devletlere ve toplumlara yardıma ihtiyaç duyulan birçok alanda yardım faaliyetleri yürütmektedir. Dış politikanın bir aracı olan resmî ve özel nitelikteki bu yardımlar, kamu diplomasisi ve yumuşak güç kapsamında bir ülkenin amaçlarını, değerlerini, düşüncelerini başka toplumlara anlatmada önemli bir rol oynamaktadır. Dünyada Amerika ve Avrupa ülkeleri gibi birçok gelişmiş devlet, yardım faaliyetlerine dış politikalarında ayrı bir önem vermektedir. Dış yardımlar alanında dünyada sayılı ülkeler arasına girmeyi başaran Türkiye ise dünyada birçok ülkeye yardım etme gayreti göstermektedir. Afrika'dan Balkanlar'a dünyanın birçok ülkesinde insani ve resmî kalkınma yardımları yapan Türkiye, kamu diplomasisi aracılığı ile sahip olduğu değerlerini başka toplumlara anlatmaya çalışmaktadır. Özellikle soğuk savaş sonrası yardım faaliyetlerini artıran Türkiye, TİKA başta olmak üzere birçok sivil ve resmî kurum ve kuruluşu ile kamu diplomasisi alanında faaliyetler yürütmektedir. Bu çalışma ile Türkiye'nin özellikle soğuk savaş sonrası yaptığı dış yardımlar kamu diplomasisi bağlamında ele alınacak ve yapılan yardım faaliyetleri, Türkiye'nin tarihî, siyasi, kültürel ve insani değerleri kapsamında değerlendirilmeye çalışılacaktır. Çalışma ile Türkiye'nin yaptığı dış yardımların Türkiye'nin yumuşak gücüne ve kamu diplomasisine olan yansımalarının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Çalışma sonucunda ise dış yardımların Türkiye kamu diplomasisindeki öneminin daha iyi anlaşılacağı varsayılmaktadır.

Kamu diplomasisi (*public diplomacy*), devletlerin kendi değerlerini başka toplumlara anlatabilmek ve ilişkilerini artırmak için kullandığı bir dış politika aracıdır. Bu kapsamda devletler yumuşak güçlerini (*soft power*) harekete geçirebilmek için birçok alanda kamu diplomasisi faaliyetleri yürütmektedir. Kamu diplomasisi kapsamında faaliyet yürütülen alanların önemli bir kısmını ise dış yardımlar oluşturmaktadır. Devletler, dış yardım faaliyetleri ile başka toplumlar karşısında yumuşak gücünü artırabilmek ve sahip olduğu

sek gibi ülkelerde yardım faaliyetleri yürüten Türkiye, bu ülkelerde ortak tarihî ve kültürel bağlarının olduğunu anlatmak istemektedir.

Azerbaycan, Kırgızistan, Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan gibi Türk devletlerinde ise yardım faaliyetleri ile ortak kültürel değerlerini sürdürmeyi hedeflemektedir. Bununla birlikte dış yardım faaliyetlerinde dünyada önemli bir yere sahip olan Türkiye, dünyada yumuşak gücünü artırmayı ve değerlerini tüm ülkelere anlatmayı amaçlamaktadır. Öyle ki Türkiye'nin Afrika ülkeleri başta olmak üzere en az gelişmiş ülkelerde insani değerler kapsamında yaptığı yardım faaliyetlerinin bu amaç kapsamında olduğu söylenebilir. Nitekim Türkiye'nin 2020 yılında RKY/GSMH oranına göre yardım faaliyeti yürüten gelişmiş ülkeler arasında birinci sırada yer alması ve 2021 yılı itibarıyla da ikinci sırada yer alması, temel olarak bu gayeyi taşıdığını göstermektedir. Türkiye'nin insani yardım faaliyetlerini insani değerlerini tanıtmak ve anlatmak için yaptığı söylenebilir. Dünyanın her noktasına bu amaç içerisinde ulaşmaya gayret gösteren Türkiye, dil, din, ırk, etnik yapı farklılığı gözetmeksizin ihtiyaç sahibi tüm toplumlara insani yardımlarda bulunmaktadır. Bu durum Türkiye'nin insani değerlerinin evrensel nitelik taşıdığını göstermektedir.

Kaynakça

Akdemir, E. (2007). Avrupa aynasında Türk kimliği, Avrupa Çalışmaları Dergisi, 7 (1), 131-148.

Ateş, D. (2009). Konstrüktivizm, tek kutupluluk ve Amerikan hegemonyası, Uluslararası Hukuk ve Politika, 5 (20), 79 – 103.

Cantürk, S. (22.05.2017). TİKA Başkanı Çam, "Türkiye, Afrika'ya destekte dünya birincisi".https://www.sabah.com.tr/dunya/2017/05/22/tika-baskani-cam-turkiye-afrikaya-destekte-dunya-birincisi, Erişim Tarihi: 25.0.2023

Cull, N. J. (2009). Public diplomacy, lessons from the past. Los Angeles: Figueroa Press

Dışişleri Bakanlığı (2019). *Türkiye-Afrika İlişkileri,* http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa, Erişim Tarihi: 02.03.2023

Efegil, E. ve Açık, F. (2012). Günümüz Türk dış politikasında Türk kültürünün etkisi. Ertan E. ve R. (Haz.), Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi Cilt.1 içinde (ss. 621- 639), Ankara: Nobel Yayınları,

Eren, S. (2022). Kamu diplomasisi bağlamında Türkiye'nin Afrika açılım politikası. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 10 (1), 128-152. DOI: 10.14782/marmarasbd.1035048.

Eren, S. (2020). Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetleri: Afrika örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İlhan, S. (2001). Türk devrimi ve Türk dünyası. Ankara: Divan Yayıncılık.

Nye, J. S. (2002), The Paradox of American power: Why the world's only süper power can't go ıt alone, New York: Oxford University Press.

Nye, J. S. (2004), Soft power: The means to success in world politics, New York: Public Affairs.

Nye, J. S. (2008). Public diplomacy and soft power. The ANNALS of the American academy of political and social science içinde 616, 94 – 109.

Snow, N. (2009). Rethinking public diplomacy. N. Snow and P. M. Taylor (Haz.). The routledge handbook of public diplomacy içinde (ss. 3-12). New York: Routledge.

OECD (2023). Aid (ODA) disbursements to countries and regions [DAC2a], https://stats.oecd.org/#

Ortaylı, İ. (2007). Osmanlı barışı. İstanbul: Timaş Yayınları.

Öztuna, Y. (1986). Osmanlı Devleti Tarihi 2, İstanbul: Faısal Finans Kurumu Yayını.

Sharp, P. (2005). Revolutionary states, outlaw regimes and the techniques of public diplomacy. J. Melissen (Haz.), The ew Public Diplomacy içinde (ss. 106-124). New York: Palgrave Macmıllan

Riggins, J. (1998). A strategic assessment of public diplomacy, Washington: National War College

TCCB (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı) (10.04.2018), İnsani diplomasiyi dış politikamızın merkezine yerleştirdik, https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/92302/-insani-diplomasiyi-dis-politikamizin-merkezine-yerlestirdik-, Erişim Tarihi: 15.04.2023

Tepeciklioğlu, E. E.; Tepeciklioğlu, O. A. ve Ünal, B. A. (Ekim 2018). Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'da yürüttüğü kamu diplomasisi faaliyetleri. Ege Akademik Bakış, 18 (4), 605 – 618.

TİKA (2015). Faaliyet raporu. Ankara: Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı Başkanlığı

TİKA (2019). Faaliyet raporu, Ankara: Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı Başkanlığı.

TİKA (2020a). Faaliyet raporu, Ankara: Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı Başkanlığı.

TİKA (2021a). Faaliyet raporu, Ankara: Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı Başkanlığı.

TİKA (2020b). Türkiye kalkınma yardımları raporu, Ankara: Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı Başkanlığı.

TİKA (2021b). Türkiye kalkınma yardımları raporu, Ankara: Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı Başkanlığı.

TİKA (2022). Türkiye kalkınma yardımları raporu, Ankara: Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı Başkanlığı.

Tuch, H. N. (1993). Communicating with the world. New York: St. Martins Press.

Turan, O. (1999). Selçuklu tarihi ve Türk İslam medeniyeti. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

ULUSLARARASI KRİZLERDE KAMU DİPLOMASİSİNİN ARTAN ROLÜ: TÜRKİYE'NİN KAMU DİPLOMASİSİ UYGULAMALARI

Faruk Yazar

Giriş

İklim değişikliği, açlık, yoksulluk, ekonomik krizler, yerel ve bölgesel çatışmalar küresel düzeyde yoğun bir şekilde belirsizlik üretmektedir. Ekonomik, iletişimsel ve kültürel faaliyetlerin küreselleşmesi ve dünyayı saran küresel ağlar herkesi etkilemektedir. Ayrıca insanlığın karşı karşıya kaldığı krizler bu sorunların yansımaları ve çözümleri de küresel bir nitelik arz etmektedir (Castells, 2008, ss. 81-82). Küreselleşmenin belirleyici olduğu dünya sisteminde toplumlar, çevresel tehditler, insan hakları, savaş, terörizm ve küresel güvenlik gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorun alanlarına çeşitli sağlık krizleri (Covid-19 pandemisi, H1N1, SARS vb.) ekonomik krizler de eklenince devletlerin baş etmesi gereken meydan okumalar ve belirsizlikler sürekli artmaktadır. Riskler ve krizler giderek uluslararası hâle gelmektedir. Örneğin; küresel ısınma bütün dünyayı etkileyen çeşitli doğal afetlerle etkisini her geçen gün artırmaktadır. Bunun yanı sıra uluslararası medyanın artan rolü, iletişim teknolojilerinin yükselişi ile birçok kriz küresel hâle gelmektedir (Schwarz, Seeger ve Auer, 2016, s. 1).

Küreselleşme ve bilgi teknolojileri ile krizlerin doğası değişmiş ve çok sayıda aktör uluslararası kriz süreçlerinde yer almaya başlamıştır. Geleneksel devlet merkezli bakış açısının küresel meydan okumalar karşısında yetersiz kaldığı ortaya çıkmış ve uluslararası ilişkilerde devlet dışı organizasyonlar bu süreçlerde yer almaya başlamıştır (Acuto, 2011, s. 522). Geleneksel krizlerin başlangıç ve sonları belirgin iken, ulus ötesi bir krizde, krizin başlangıç ve boyutları kolayca belirlenememektedir. Kökleri derinlere inebildiği için etkileri

nedeni ile kimi devletler küresel yönetişime daha fazla katkı sağlamaktadır. Bu ülkeler arasında Türkiye istikrarlaştırıcı bir güç olarak uluslararası sisteme ciddi katkılar sağlamaktadır.

Türkiye profesyonel anlamda kamu diplomasisi alanına geç dâhil olsa da dünyadaki gelişmeleri yakından takip ederek önemli mesafeler kat etmiştir. Türk kamu diplomasisi anlayışının merkezinde yumuşak güç kavramı ve stratejik iletişim yaklaşımı bulunmaktadır. Türkiye özellikle insani diplomasi alanında gösterdiği çabalarla kendini markalaştırmaya çalışmaktadır. Türkiye bölgesel çatışma ve krizlerin yoğunlaştığı bir coğrafyada kendi değer ve kültüründen hareketle insani ve girişimci bir dış politika benimseyerek bölgesinde ve dünyanın birçok yerinde kriz durumlarının çözülmesi için savunma, arabuluculuk, müzakere ve kalkınma yardımları, dijital diplomasi, gündem belirleme, uluslararası yayıncılık, enformasyon yönetimi, insani diplomasi gibi kamu diplomasisi araç ve yöntemlerini kullanmaktadır.

Türkiye küresel barışı korumada kilit bir ülke ve bölgesel çatışmaların çözümünde arabulucu, istikrarlaştırıcı bir güç olarak öne çıkmaktadır. Suriye, Libya, Somali, Myanmar, Filipinler, Ukrayna gibi çeşitli çatışma bölgelerinde arabulucu, kolaylaştırıcı roller üstlenerek diyalog ve barış inşasında önemli faaliyetler gerçekleştirmektedir. Nitekim Rusya-Ukrayna Savaşı'nın küresel bir gıda krizine dönüşmesini engellemek için tahıl anlaşmasının imzalanmasını sağlayarak uluslararası kamuoyunun takdirini ve desteğini kazanmıştır. Benzer şekilde Suriye İç Savaşı dolayısıyla küresel bir soruna dönüşen mülteci krizinde üzerine düşeni fazlası ile yaparak insani diplomasi alanında büyük bir performans göstermiştir. Türkiye bölgesel ve uluslararası krizlerin çözümünde önemli bir aktördür. Hatta tek başına küresel yönetişimin eksikliklerini gidermek için yüklendiği maliyetlerle ciddi katkılar sağlamıştır. Fakat Türkiye kamu diplomasisi bu başarı hikâyesini küresel kamuoyuna yeterince anlatamamıştır. Ayrıca kamu diplomasisi söyleminin insani diplomasi, savunuculuk, uluslararası yayıncılık gibi belirli temalarla sınırlı olmayacak şekilde ülkenin gerçek potansiyelini yansıtacak zengin, kapsamlı stratejik bir çerçevede olması gerekmektedir.

Kaynakça

Acuto, M. (2011). "Diplomats in crisis". *Diplomacy & Statecraft* 22(3):521-39. doi: 10.1080/09592296.2011.599661.

Akıllı, E. (2023). "2022'den 2023'e Türkiye'nin kamu diplomasisi gündemi". *Kriter Dergi*.

Aksu, F. (2017). "Türk Dış Politikasında Karar Alma ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi". *İstanbul: Dış Politika ve Kriz İncelemeleri Yayınları*.

Andreasen, U. (2008). "Reflections on Public Diplomacy after the Danish Cartoon Crises: From Crisis Management to Normal Public Diplomacy Work". *The Hague Journal of Diplomacy* 3(2):201-7. doi: 10.1163/187119108X327741.

Auer, C. (2016). "Conceptualizing political crisis and the role of public diplomacy in crisis communication research". *The handbook of international crisis communication research* 119-32. West Sussex: John Wiley & Sons.

Avenell, E, & David Hastings D. (2016). "Crisis diplomacy". *The SAGE handbook of diplomacy*, London: SAGE 462-75.

Avraham, E. (2009). "Marketing and managing nation branding during prolonged crisis: The case of Israel". *Place Branding and Public Diplomacy* 5(3):202-12. doi: 10.1057/pb.2009.15.

Banks, R. (2020). "Public diplomacy evaluation". Ss. 64-76 içinde *Routledge Handbook of public diplomacy*.New York and London: Routledge.

Benoit, William L. (2006). "President Bush's image repair effort on Meet the Press: The complexities of defeasibility". *Journal of Applied Communication Research* 34(3):285-306.

Boatwright, Brandon C., & Andrew S. P. (2023). "'Don't mess with Ukrainian farmers': An examination of Ukraine and Kyiv's official Twitter accounts as crisis communication, public diplomacy and nation building during Russian invasion". *Public Relations Review* 49(3):102338.

Boin, A. (2009). "The New world of crises and crisis management: Implications for policymaking and research". *Review of Policy Research* 26(4):367-77. doi: 10.1111/j.1541-1338.2009.00389.x.

Brecher, M. (2013). *Crises in world politics: Theory and reality*. Oxford: Elsevier.

Castells, M. (2008). "The New public sphere: Global civil society, communication networks, and global governance - Manuel Castells, 2008". Geliş tarihi 05 Haziran 2023 (https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0002716207311877?journalCode=anna).

Cevik, S, & Efe, S. (2017). "A Quest for soft power: Turkey and the Syrian refugee crisis". *Journal of Communication Management* 21(4):399-410. doi: 10.1108/JCOM-04-2017-0042.

Coombs, T. (2018). "Crisis communication". *The International Encyclopedia of Strategic Communication* 1-12 : John Wiley & Sons

Coombs, W. T. (2008). "The future of crisis communication from an international perspective". *Krisenmanagement in der Mediengesellschaft: Potenziale und Perspektiven der Krisenkommunikation* 275-87.

Coombs, W. T. (2011). "Political public relations and crisis communication: A public relations perspective". Ss. 223-43 içinde *Political public relations*. New York: Routledge.

Coombs, W. T. (2021). *Ongoing crisis communication: Planning, managing, and responding*. California: Sage publications.

Crane, M. (2009). "Public diplomacy: Taming the transatlantic waves". *American Behavioral Scientist* 52(5):787-90. doi: 10.1177/0002764208326523.

Cull, N. J. (2009). *Public diplomacy: Lessons from the past*. Los Angeles: Figueroa Press.

Çevik, S. B. (2019). "Reassessing Turkey's soft power: The rules of attraction". *Alternatives* 44(1):50-71.

Çevik, S. B. (2020). "Turkey's public diplomacy in Flux: From proactive to reactive communication". Ss. 350-59 içinde *Routledge Handbook of Public Diplomacy*. New York and London: Routledge.

Eriksson, G., & Mats, E. (2012). "Managing political crisis: an interactional approach to 'image repair'". *Journal of Communication Management* 16(3):264-79.

Falkheimer, J, & Ketil R. (2022). "Nordic neighbors in pandemic crisis: the communication battle between Sweden and Norway". *Place Branding and Public Diplomacy* 1-4.

Fearn-Banks, K. (2010). *Crisis communications: A casebook approach*. New York: Routledge.

Frandsen, F, & Johansen, W. (2020). *Crisis communication*. C. 23. Boston/Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co KG.

Gilboa, E. (2015). "Public diplomacy". *The international encyclopedia of political communication* 1-9. WILEY Blackwell

Gilboa, E. (2023). "Moving to a new phase in public diplomacy research". *A Research Agenda for Public Diplomacy: 0* 1.

Golan, Guy J. (2013). "An integrated approach to public diplomacy". *American Behavioral Scientist* 57(9):1251-55.

Hermann, C. F. (1963). "Some consequences of crisis which limit the viability of organizations". *Administrative science quarterly* 61-82.

İletişim Başkanlığı. (2021). *Asrın küresel salgını Türkıye'nın Koronavırüsle basarılı mücadelesı*. İstanbul: Cumhurbaskanlıgı Iletısım Baskanlıgı Yayınları.

İletişim Başkanlığı. (2022)a. *Kamu diplomasisi nedir*. İstanbul: İletişim Başkanlığı Yayınları.

İletişim Başkanlığı. (2022)b. *Türkiye'nin dost eli insani diplomasisi*. İstanbul: Cumhurbaskanlıgı Iletısım Baskanlıgı Yayınları.

İletişim Başkanlığı. (2023)a. *Türkiye İletişim Modeli hakikatın peşinde 5 yıl*. Cumhurbaskanlıgı Iletısım Baskanlıgı Yayınları.

İletişim Başkanlığı. (2023)b. *Türkiye'nin istikrara katkısı: Barış için çok yönlü diplomasi*. İstanbul: Cumhurbaskanlıgı Iletısım Baskanlıgı Yayınları.

Jayasinghe, N., & Efe S. (2013). "Disaster public diplomacy? An Examination of longterm impacts of disaster diplomacy on Turco-Greek relations". *Prepared for ISA*.

Kelman, I. (2018). "Disaster diplomacy". *The Encyclopedia of Diplomacy* 1-6. John Wiley & Sons

Kim, R.. (2015). "Application of issues and crisis management to public diplomacy". *International public relations and public diplomacy: Communication and engagement* 109-31.

Kim, S., Elizabeth J. Avery, ve Ruthann W. Lariscy. (2011) "Reputation repair at the expense of providing instructing and adjusting information following crises". *International Journal of Strategic Communication* 5(3):183-99.

Köksoy, E. (2015). "Kamu diplomasisi ve mülteci ilişkileri Türkiye'nin mülteci ilişkilerinin uluslararası medya yansımaları". *Marmara İletişim Dergisi* (24):77-99.

Leonard, M. C. Stead, & C. Smewing. (2002). *Public diplomacy*. London: Foreign Policy Centre.

Lindholm, K. & Eva-Karin Olsson. (2011). "Crisis communication as a multilevel game: The Muhammad cartoons from a crisis diplomacy perspective". *The International Journal of Press/Politics* 16(2):254-71.

Malone, G. D. (1985). "Managing public diplomacy". *Washington Quarterly* 8(3):199-213.

Manfredi-Sánchez, Juan-Luis & N. R. Smith. (2022). "Public diplomacy in an age of perpetual crisis: Assessing the EU's Strategic Narratives through Six Crises". *Journal of Communication Management*. doi: 10.1108/JCOM-04-2022-0037.

Melissen, J. (2005). "The New public diplomacy: Between theory and practice". Ss. 3-27 içinde *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations*, *Studies in Diplomacy and International Relations*, editör J. Melissen. London: Palgrave Macmillan UK.

MFA. t.y. "Koronavirus salgını sürecindeki rol ve vizyonumuz / T.C. Dışişleri Bakanlığı". Geliş tarihi 25 Haziran 2023 (https://www.mfa.gov.tr/koronavirus-salginindaki-rol-ve-vizyonumuz-20-04-2022.tr.mfa).

Nye, J. (2017). "Yumuşak Güç, İstanbul: BB101 Yayınları"

Nye, J. S. (2019). "Soft power and public diplomacy revisited". *The Hague Journal of Diplomacy* 14(1-2):7-20.

Nye Jr, J. S. (2008). "Public diplomacy and soft power". *The annals of the American academy of political and social science* 616(1):94-109.

Olsson, E-K. (2013). "Public diplomacy as a crisis communication tool". *Journal of International Communication* 19(2):219-34.

Pamment, J. (2018). "Public diplomacy". Ss. 1-9 içinde *The International Encyclopedia of Strategic Communication*. Wiley.

Peijuan, C., Lee P, T, & Augustine P. (2009). "Managing a nation's image during crisis: A Study of the Chinese government's image repair efforts in the 'Made in China' controversy". *Public Relations Review* 35(3):213-18. doi: 10.1016/j.pubrev.2009.05.015.

Pultz, K. (2012). "Dialogue and power: Understanding Danish public diplomacy efforts in the Middle East". *The Hague Journal of Diplomacy* 7(2):161-80.

Rasmussen, R. K., & Merkelsen. H. (2012). "The New pr of states: How nation branding practices affect the security function of public diplomacy". *Public Relations Review* 38(5):810-18. doi: 10.1016/j.pubrev.2012.06.007.

Salomonsen, H. H, ve 't Hart. P. (2020). "21. Communicating and managing crisis in the world of politics". Ss. 439-60 içinde *21. Communicating and managing crisis in the world of politics*. De Gruyter Mouton.

Sancar, Gaye A. (2015). "Turkey's public diplomacy: Its actors, stakeholders, and tools". *Turkey's Public Diplomacy* 13-42. New York: Palgrave Macmillan

Schwarz, A., M. W. Seeger, & C. Auer. (2016). "Significance and structure of international risk and crisis communication research". Ss. 1-10 içinde *The Handbook of International Crisis Communication Research*. West Sussex: John Wiley & Sons, Ltd.

Sevin, E. (2018). "Digital diplomacy as crisis communication: Turkish digital outreach after July 15". *Revista Mexicana de Política Exterior* (113):1-21.

Sheafer, T, & I. Gabay. (2009). "Mediated public diplomacy: A Strategic contest over international agenda building and frame building". *Political Communication* 26(4):447-67. doi: 10.1080/10584600903297240.

Snow, N. (2020). "Rethinking public diplomacy in the 2020s". içinde *Routledge Handbook of Public Diplomacy*. New York: Routledge.

Tanyeri, E. (2014). "Uluslararası krizlerin yönetiminde bir iletişim yöntemi olarak kamu diplomasisi kavramı ve dünyadan örnek uygulamalar". Ss. 492-524 içinde *Kriz Yönetimi İletişimsel Temelde Çözüm Odaklı Stratejik Yaklaşımlar*, editör M. Akdağ ve Arklan. Konya: Literatürk.

Tuch, Hans N. (1990). *Communicating with the world: US public diplomacy overseas*. New York: Springer.

Uysal, N., & J. Schroeder. 2019. "Turkey's twitter public diplomacy: Towards a 'New' Cult of personality". *Public Relations Review* 45(5):101837. doi: 10.1016/j.pubrev.2019.101837.

Yazar, F. (2020). "Kamu diplomasisi - Kriz yönetimi yaklaşımları", İstanbul, Nobel Yayınları

Yazar, F. (2021)a. "Covid19 pandemisinde Türkiye'nin Avrupa ve ABD'ye yönelik medikal yardımlarının kamu diplomasisi bağlamında değerlendirilmesi: Avrupa ve ABD'li basın kuruluşlarında çıkan makalelerin söylem analizi". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9(Toplum&Siyaset):115-26.

Yazar, F. (2021) b. "Kamu diplomasisi aracı olarak Türkiye'nin insani diplomasi faaliyetleri". Hodja Akhmet Yassawı 4th Internatıonal Conference On Scıentıfıc Research

Zhang, J, ve W. L. Benoit. (2004). "Message strategies of Saudi Arabia's image restoration campaign after 9/11". *Public Relations Review* 30(2):161-67. doi: 10.1016/j.pubrev.2004.02.006.

TÜRKİYE'NİN EĞİTİM DİPLOMASİSİ ARACI OLARAK TÜRKİYE BURSLARI: AFRİKALI ÖĞRENCİLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Elif Kahraman Gökalp

Giriş

Tarihte devletlerin kurulması ve bu devletlerin birbirleriyle ilişki içinde olmalarından itibaren diplomasinin varlığından söz edilebilir. Fakat bu günümüzdeki şekliyle bir diplomasi anlayışı elbette değildir. Burada iletişimin daha yavaş olduğu ve genellikle halkın söz sahibi olmadığı bir dünyadan söz etmekteyiz. Günümüzdeki anlamıyla, ilk olarak 1796 yılında Edmund Burke tarafından kullanılan diplomasi kavramı, en genel anlamıyla egemen devletler arasındaki ilişkilerin, kendi devletlerinin dış işleri memurlarıyla yurt içinde veya yurt dışında bulunan yetkililer aracılığıyla yürütülmesi olarak tanımlanabilir (Berridge & James, 2003, ss. 69-70). Bir başka tanımda ise diplomasi, insan ilişkilerinin barışçıl yollarla, ikna ve müzakere tekniklerini kullanarak yürütülmesi anlamına gelir (Lee & Hocking, 2011). Keskin (2014) ise diplomasiyi "farklı grupların ya da ulusların yetkili temsilcileri arasındaki müzakere sanatı ve pratiği" (s. 63) olarak tanımlamaktadır. Farklı tanımlamaları bulunan bu kavrama bakıldığında, ikna ve müzakere pratiği vurgusu görülmektedir. Fakat süreç içerisinde, yıkıcı sonuçları bulunan ve milyonlarca insanın hayatını etkileyen dünya savaşlarının yaşanması gibi olayların neticesinde diplomasinin sadece devlet yetkililerine bırakılmasının sorgulanması ve halkların yönetimde daha fazla söz sahibi olmasıyla halkların ikna edilmesinin öneminin kavranması üzerine "kamu diplomasisi" kavramı ortaya çıkmıştır.

Özel (2021) kamu diplomasisini "diğer ulusların, kültürlerin ve halkların gereksinimlerini anlama, mesajın aktarılması, hatalı algıların düzeltilmesi ve ortak amaçlar için uygun ortamların bulunmasını kapsayan ilişki kurma yöntemi" (s. 945) olarak tanımlamaktadır. Bu tanımdan hareketle, kamu diplomasisinin en temelde bir ilişki inşa etme üzerine kurulu olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye Bursları vasıtasıyla Türkiye'ye gelen Afrikalı öğrenciler, burs sayesinde Türkiye'yi, Türk kültürünü ve halkını daha yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Türklerle arkadaşlık kurarak da karşılıklı bir ilişki geliştirmişlerdir. Öğrencilerin Türkiye'ye karşı önceden olumlu algıları varsa eğitim sürecinde bu algıları pekişmiş veya önceden herhangi bir algıları bulunmuyorsa da eğitim sürecinde olumlu bir algıya sahip olmuşlardır. Bu nedenle de öğrenciler Türkiye'yi ikinci vatanları olarak görmektedirler. Ülkelerine hizmet etmek için dönmek isteyen öğrenciler gerek sosyal gerek ticari gerek de akademik açıdan Türkiye ile ilişkilerini mutlaka devam ettirmek istemektedirler. Diğer taraftan, imkân bulurlarsa Türkiye'de kalmak isteyen öğrenciler de bulunmaktadır. Öğrenciler Türkiye Bursları sayesinde Türkiye'yi herkese kucak açan ve merhametli sıfatlarıyla tanımlamaktadırlar. Öte yandan, eğitim sürecinde Türkçeyi öğrendikleri için de Türkiye'ye karşı daha da yakınlık duymaktadırlar. Buradan hareketle, Türkiye Burslarının Türkiye'nin eğitim diplomasisi faaliyetlerinin başat bir aktörü olduğu aşikârdır. Yeni gelen öğrencilerin akademik Türkçe öğrenimi, burs miktarı ve oryantasyon ile ilgili sorunları aşıldığında ve daha fazla yabancı öğrenciye burs imkânı sağlanabildiğinde eğitim diplomasisi faaliyetlerinin başarıya ulaşma oranı artacaktır. Diğer taraftan da yabancı ülkelerde bulunan Türk kurumları ve yabancı ülkelere ihraç edilen Türk dizileri gibi kamu diplomasisinin diğer aktörleri ve faaliyet alanlarıyla bütüncül bir strateji oluşturulduğunda, Türkiye'nin özellikle Afrika bölgesindeki kamu diplomasisi faaliyetlerinin daha başarılı olacağı ön görülmektedir. "Türkiye'nin hikâye sunmanın yanı sıra '***birlikte hikaye yazmak***' konusuna da yönelme ihtiyacı artık ortaya çıkmaktadır." (Şahin & Çevik, 2015, ss. 14-15). Bu nedenle, eğitim diplomasisinin önemli bir aracı olan Türkiye Bursları yabancı halklarla birlikte uzun vadeli ilişki kurarak Türkiye'nin bu halklarla birlikte hikâye yazabilmesi açısından önemli bir yere sahiptir.

Kaynakça

Anayurt, M. O. & Yılmaz, K. G. (2023). Kültürel diplomasi silahı olarak pazarlama: Ankara'da eğitim gören Türkiye Burslusu öğrenciler üzerinde nitel bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 15 (2), ss. 1425-1440.

Baydemir, M. (2020). Türkiye'nin 'Afrika açılımı': Yükseköğretimde Sahraaltı Afrikalı öğrenci hareketliliği (2013-2018). *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (1), ss. 56-68.

Berridge, G. R. & James, A. (2003). Diplomacy. *A dictionary of diplomacy* (2. Baskı) içinde (ss. 69-70). Hampshire ve New York: Palgrave Macmillan.

Bettie, M. (2020). Exchange diplomacy: Theory, policy and practice in the Fulbright program. *Place Branding and Public Diplomacy,* 16, ss. 212-223.

Cankurtaran, B. S. (2015). Türk Dış Politikasında 'Diaspora Diplomasisi Açılımı' ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı. M. Şahin ve B. S. Çevik (Haz.), *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi* içinde (ss. 91-131). Ankara: Nobel.

Çevik, B. S. (2015). Kültürel Diplomaside Devlet Dışı Aktörler: Türk Sineması ve Dizileri. M. Şahin ve B. S. Çevik (Haz.), *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi* içinde (ss. 391-437). Ankara: Nobel.

Çevik, B. S. (2016). Vatandaş diplomasisi: İnsan potansiyelinden küresel barışa. G. A. Sancar (Haz.), *Kamu Diplomasisinde Yeni Yaklaşımlar ve Örnekler* içinde (ss. 23-50). İstanbul: Beta.

Ekşi, M. (2014). *Kamu diplomasisi ve Ak Parti dönemi Türk dış politikası*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Eyrice Tepeciklioğlu, E., Tepeciklioğlu, A. O. & Aydoğan Ünal, B. (2018). Türkiye'nin Sahra-Altı Afrika'da yürüttüğü kamu diplomasisi faaliyetleri. *Ege Academic Review*, 18 (4), ss. 605-618.

Karadağ, H. (2016). *Uluslararası ilişkilerde yeni bir boyut: Kamu diplomasisi*. Ankara: Nobel.

Karagül, S. & Arslan, İ. (2013). Türkiye'nin Afrika açılım politikası: Tarihsel arka plan, stratejik ortaklık ve geleceği. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 9 (35), ss. 21-55.

Kaya, M. (2019). Eğitim diplomasisi: Kavramsal bir çerçeve. *Türkiye Eğitim Dergisi,* 4 (1), ss. 1-12.

Keskin, F. (2014). Diplomasi. *Politik iletişim sözlüğü* içinde (ss. 63-64). Ankara: İmge Kitabevi.

Keskin, F. (2014). Kamu Diplomasisi. *Politik iletişim sözlüğü* içinde (ss. 126-127). Ankara: İmge Kitabevi.

Lee, D. & Hocking, B. (2011). Diplomacy. B. Bardie, D-B. Schlosser ve L. Morlino (Haz.), *International Encyclopaedia of Political Science* içinde (s. 659). Sage.

Nye, J. (2005). *Yumuşak Güç*. R. İnan Aydın (Çev.). Ankara: Elips Kitap.

Özel, M. (2021). Eğitim diplomasisi bağlamında uluslararası değişim programları: Erasmus+ programı örneği. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 11 (3), ss. 943-966.

Sancar, G. A. (2014). *Kamu diplomasisi ve uluslararası halkla ilişkiler* (2. Baskı). İstanbul: Beta.

Sayıkoğlu Uçar, M., Yıldırım, N. H. & Güngör, A. (2022). Düzce Üniversitesinde lisans eğitimi alan Afrika kökenli öğrencilerin problem alanları ve başa çıkma yöntemleri. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (2), ss. 654-672.

Sönmez, E. N. (2021). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen Afrikalı öğrencilerin utangaçlık ve sosyalleşememe sorunu. *Aydın TÖMER Dil Dergisi*, 6 (2), ss. 195-221.

Şahin, M. & Çevik, B. S. (2015). Türkiye'de kamu diplomasisi ve yumuşak güç. M. Şahin ve B. S. Çevik (Haz.) *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi* içinde (ss. 1-16). Ankara: Nobel.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. "Türkiye-Afrika İlişkileri". 20.07.2023 tarihinde https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa adresinden edinilmiştir.

Ünal Erzen, M. (2014). *Kamu diplomasisi* (2. Basım). İstanbul: Derin Yayınları.

Yağmurlu, A. (2019). Kültürel diplomasi: Kuram ve pratikteki çerçevesi. *Selçuk İletişim*, 12 (2), ss. 1210-1238.

Yardımcıoğlu, F., Beşel, F. & Savaşan, F. (2017). Uluslararası öğrencilerin sosyo-ekonomik problemleri ve çözüm önerileri (Sakarya Üniversitesi örneği). Akademik İncelemeler Dergisi, 12 (1), ss. 203-254.

KAMU DİPLOMASİSİNDEN DİJİTAL DİPLOMASİYE: TÜRKİYE

Elif Gürdal Limon

Giriş

Uluslararası ilişkiler alanında dijital dönüşüm, öncelikle güvenlik ve iletişim konusunda bir ilgi yaratmıştır. Devletler güvenlik temelli önlemler için ve kendi kurumları arası iletişim için bir dönüşüme gitmiştir. Dijital dönüşüm güvenlik, gözetim, askerî dijitalleşme gibi sayabileceğimiz siber güvenlik ve siber savaş alanlarında bir ilgiye sahip olmuştur. Dijital dönüşümün yeni ve belirsizliğin hâkim olduğu risklerle beraber hayatımıza girmesi, devletlerin kendilerini bu belirsizliğe hazırlıklı yapmalarına neden olmuştur. Diğer yandan zamanla risklerin haricinde faydanın sağlanabileceği bir alan oluşmuştur. Özellikle 2000'li yıllara girilmesiyle dijital iletişim küresel boyutta uluslararası ilişkileri bir diplomasi aracı olarak etkilemeye başlamıştır.

Diplomaside dijital iletişimin kullanılmasıyla ortaya çıkan bir dijital diplomasi alanı oluşmuştur. Dijital diplomasi; kamu diplomasisinin dijital iletişim araçlarının kullanılmasıyla uygulanan, kabul görmüş ve başarılı sonuçlarının olabileceği kanıtlanmış bir politik yöntem olmuştur. Dijital diplomasiye duyulan ihtiyaç özellikle Amerikan hegemonyasının gerilemesinden dolayı yeniden hegemonya inşa çabalarına hizmet etmesi için tetiklenmiştir. Bu durum çok kutupluluğun öne çıkmasıyla birleşmiştir. Böylelikle soğuk savaş döneminde önemli bir politik yöntem olan kamu diplomasisi yeniden popüler olmuş, bu sefer dijital iletişim araçlarıyla öne çıkmıştır. Bu evrede dijital diplomasiyi önemli bir dış politik yöntem yapan etken özellikle sosyal medya platformlarıdır.

İnternet erişiminin devletlerce kullanılması dijital diplomasinin önemli bir politik yöntem olmasından öncesine dayanır. Ancak sosyal medyanın hayatımıza girmesiyle dijital diplomasinin ortaya çıkarak hem siyasette hem akademide önemli bir noktaya geldiği söylenebilir. Bu açıdan dijital diplomasi

cebook ve Twitter ile sınırlı olunmamalıdır. Ülke odaklı bir belirleyicilik olmalıdır. Yani Türkiye kamu diplomasisi hedefinde olan ilgili ülkeyi baz alarak bu ülkedeki halkın odaklandığı dijital mecralarda bir Türkiye varlığını göstermelidir. Tüm bunların genel bakışında Türkiye genel yumuşak güç bakımından orta derecede, dijital takip edilebilirlik bakımından iyi seviyede, ülke markalama ve tanıtımı bakımından yani erişebilirlik bakımından ise eksiklerinin olabildiği bir seviyede değerlendirilebilir.

Kaynakça

Brezilya Milli Futbol Takımın Weibo Hesabı. (2023). 16.06.2023 tarihinde https://weibo.com/u/6516218540 adresinden edinilmiştir.

Cull, N. (2006). "Public Dıplomacy Before Gullion: The Evolution of A Phrase", https://uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-gullion-evolution-phrase.

Çin'deki Brezilya Büyükelçiliği. (2023). 16.06.2023 tarihinde https://weibo.com/ brazilianembassy adresinden edinilmiştir.

Çin'deki Fransız Büyükelçiliği. (2023). 16.06.2023 tarihinde https://weibo.com/ ambassadefrance adresinden edinilmiştir.

Fransa Milli Futbol Takımı'nın Resmi Weibo Hesabı. (2023). 16.06.2023 tarihinde https://weibo.com/franceofficial adresinden edinilmiştir.

Fransa'nın Şangay Başkonsolosluğu Kültür İşleri Komiseri. (2023). 16.06.2023 tarihinde https://weibo.com/u/2647367423 adresinden edinilmiştir.

Fransız Kültür Ağı Weibo Hesabı. (2023). 16.06.2023 tarihinde https://weibo .com/u/1899143263;

Goldstein, J. (20 Aralık 2007). "The Role of Digital Networked Technologies in the Ukrainian Orange Revolution", Berkman Center Research Publication No. 2007-14.

Gürdal Limon, E. (2023). Dijital Diplomasi: Hegemonya, Kamu Diplomasisi ve Dijitalleşme, Nobel Yayın, Ankara.

Jill Moris Twitter Hesabı. (2023). 16.06.2023 tarihinde https://twitter.com/JillMorrisFCDO adresinden edinilmiştir.

Largest tech companies by market cap. (2023). 16.06.2023 tarihinde https://companie smarketcap.com/tech/largest-tech-companies-by-market-cap/ adresinden edinilmiştir.

Lee, N. (2014). Facebook Nation: Total Information Awareness, Second Edition, New York: Springer.

Manor, I. (2019). The Digitalization of public diplomacy, Switzerland: Palgrave Macmillan.

Melissen, J. (2005). "The Public Diplomacy: Soft Power in International Relations", Editor: Jan Melissen, *The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice*, Palgrave MacMillan, Newyork.

Morozov, E. (7 Nisan 2009)."Moldova's Twitter Revolution", 16.06.2023 tarihinde https://foreignpolicy.com/2009/04/07/moldovas-twitter-revolution/ adresinden edinilmiştir.

Office of Denmark's Tech Ambassador. (2023). Silicon Valley. California 16.06.2023 tarihinde https://um.dk/search#?cludoquery=beijing&cludopage=2&cludorefurl=https%3A

%2F%2Fum.dk%2Fen%2Fnews%2Fnewsdisplaypage%2F&cludorefpt=Denmark%20names%20first%20ever%20tech%20ambassador adresinden edinilmiştir.

Open Technology Fund (July 2018). FY Annual Report

Rashica, V. (2019). Digital diplomacy: aspects, approaches and practical use, European Perspectives-International Scientific Journal on European Perspectives Volume 10, 1 (17), 21-39.

Recep Tayyip Erdoğan Twitter hesabı. (2023). 16.06.2023 tarihinde https://twitter.com/RTErdogan adresinden edinilmiştir.

Richard Moore Twitter Hesabı. (2023). 16.06.2023 tarihinde https://twitter.com/ChiefMI6 adresinden edinilmiştir.

Rusya Federal İletişim, Bilgi Teknolojisi ve Kitle İletişim Denetleme Hizmeti, 2022, 16.06.2023 tarihinde https://rkn.gov.ru/news/rsoc/news74360.htm adresinden edinilmiştir.

Snowdon Smith, Z. (14 Nisan 2022). Apple Becomes 1st Company Worth $3 Trillion—Greater Than The GDP Of The UK. 16.06.2023 tarihinde https://www.forbes.com/sites/zacharysmith/2022/01/03/apple-becomes-1st-company-worth-3-trillion-greater-than-the-gdp-of-the-uk/?sh=7021251b5603 adresinden edinilmiştir.

Statista. (2020). 16.06.2023 tarihinde https://www.statista.com/statistics/281375/heads-of-state-with-the-most-twitter-followers/ adresinden edinilmiştir.

Statista. (2021). Share of ethnic groups in Ghana as of 2021. 16.06.2013 tarihinde https://www.statista.com/statistics/1285431/share-of-ethnic-groups-in-ghana/ adresinden edinilmiştir.

The George Washington University. (2023). The National Security Archive, The Cuban Missile Crises, "1962: The Photographs", 16.06.2023 tarihinde https://nsarchive2.gwu.edu/nsa/cuba_mis_cri/photos.htm adresinden edinilmiştir adresinden edinilmiştir.

The Soft Power 3.0. (2023). 16.06.2023 tarihinde https://softpower30.com/country/turkey/ adresinden edinilmiştir.

Türkiye Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2018). 16.06.2023 tarihinde https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/ulusal-kamu-diplomasisi-strateji-belgesi-ve-eylem-plani-hazirlandi adresinden edinilmiştir.

Türkiye Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2018). 16.06.2023 tarihinde https://www.iletisim.gov.tr/uploads/docs/SosyalMedyaKullanimKilavuzu.pdf adresinden edinilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Guanco Başkonsolosluğu. (2023). 16.06.2023 tarihinde http://guangzhou.bk.mfa.gov.tr/Mission adresinden edinilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Hong Kong Başkonsolosluğu. (2023). 16.06.2023 tarihinde http://hongkong.bk.mfa.gov.tr/Mission adresinden edinilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Pekin Büyükelçiliği. (2023). 16.06.2023 tarihinde http://pekin.be.mfa.gov.tr/Mission adresinden edinilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Stokholm Büyükelçiliği Resmî Facebook Sayfası. (2023). 16.06.2023 tarihinde https://www.facebook.com/TCStokholmBE/ adresinden edinilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Stokholm Büyükelçiliği Resmî Twitter Hesabı. (2023). 16.06.2023 tarihinde https://twitter.com/tc_stockholm adresinden edinilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Şanhay Başkonsolosluğu. (2023). 16.06.2023 tarihinde http://sanghay.bk.mfa.gov.tr/Mission adresinden edinilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Taipei Türk Ticaret Ofisi. (2023). 16.06.2023 tarihinde http://taipei.to.mfa.gov.tr/Mission adresinden edinilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Akra Büyükelçiği. (2023). 16.06.2023 tarihinde http://akra.be.mfa .gov.tr/Mission adresinden edinilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Stockholm Büyükelçiliği. (2023). 16.06.2023 tarihinde http://stokholm. be.mfa.gov.tr/Mission adresinden edinilmiştir.

Twiplomacy. (2023). 16.06.2023 tarihinde https://www.twiplomacy.com/top-50-world-leader-power-ranking adresinden edinilmiştir.

USA Department of State .(2023). "The Cuban Missile Crisis, October 1962", 16.06.2023 tarihinde https://history.state.gov/milestones/1961-1968/cuban-missile-crisis#:~:text=The%20Cuban%20Missile%20Crisis%20of,came%20closest%20to%20nuclear%20conflict adresinden edinilmiştir.

USC the University of Southern California. (2023). Your Source for Public Diplomacy, 16.06.2023 tarihinde https://uscpublicdiplomacy.org/page/history-and-mission adresinden edinilmiştir.

KAMU DİPLOMASİSİ ARACI OLARAK INSTAGRAM KULLANIMI: TÜRKİYE'DEKİ KONSOLOSLUKLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME

İbrahim Halil Yaşar - Yusuf Zafer Can Uğurhan

Giriş

Uluslararası arenada devletlerin kendilerini anlatabilmesine imkân tanıyan ve stratejik bir anlayışı temsil eden kamu diplomasisi, ülkelerin diğer ülke kamuoylarıyla iletişim kurmalarında önemli bir role sahiptir. Zira devletler arası ilişkilerde geleneksel ve resmî biçimde yerleşik teamüllere göre gerçekleşen diplomatik iletişim, uluslararası ilişkilerin değişen paradigmasıyla beraber yeni bir diplomasi yaklaşımını ortaya çıkarmıştır (Köksoy, 2015, s. 84). Bununla birlikte, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, bireyler arası ilişkilere nüfuz ettiği gibi devlet-toplum ilişkisine de etki ederek yeniden düzenlenmiştir (Çömlekçi, 2019, s. 3). Böylece devletler, uluslararası ilişkilerde yalnızca diplomatik faaliyetlerde bulunmakta kalmamışlar, etki alanı oluşturdukları her yerde stratejik amaçları ve hedefleri doğrultusunda farklı bakış açıları üretmek maksadıyla toplumları ikna etme çabası içerisine girmişlerdir (Köksoy, 2021, s. 639).

Günümüzde dijitalleşmenin yaygınlaşan etkisiyle beraber her kurum ve yapı gibi devletler ve onları işlevsel kılan bürokrasi de dijitalleşmeye uyum sağlamaya çalışmaktadır. Öyle ki resmî kurum ve temsilcileri hem kendi toplumlarına hem de diğer ülke halklarına anlık olarak ulaşabilirken aynı zamanda onlardan geri bildirim de alabilmektedir. Bu yoğun iletişim ortamı şüphesiz politika üretme ve uygulama süreçlerini de etkilemektedir (Albayrak, 2023, s. 497). Gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin bir uzantısı olarak özellikle sosyal medya, bu yeni nesil politika süreçleri ve diplomasi uygulamalarını etkileyen bir araç olmuştur. Nitekim sosyal medya kullanıcılarının giderek artan sayısı ve sosyal ağların beşerî faaliyetlerin günlük rutini hâline gelmesi bu mecraların uluslararası ilişkiler ve diplomasiyle olan bağını daha da güçlen-

lojilerinin bir uzantısı olarak sosyal medya platformlarını geleneksel yöntemlerle entegre bir biçimde kullandıklarının karşılaştırmalı bir biçimde incelemesi gerçekleştirilebilir. Elde edilecek sonuçlar ise kamu diplomasisi literatürüne katkı sağlayabilecektir.

Kaynakça

Adıyaman, F. (2022). Hakikat Ötesi Çağda Profesyonel Bilgi Doğrulayıcılığı Kimliği. Gaziantep University Journal of Social Sciences. 21(3), 1312-1328.

Albayrak, O. (2023). Dijital diplomasi: diplomasi 3.0. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(46), 493-508.

Altincik, H. (2022). Demokrasi, Sivil Toplum ve Lobiciliğin Dijital Bağlamda Değerlendirilmesi. Y.Z.C. Uğurhan (Ed.), Dijitalleşme Bağlamında Birey, Toplum ve İletişim içinde (ss. 187-195). Konya: Eğitim Yayınevi.

Ateşgöz, K. (2021). Medya Okuryazarlığı Olgusunun Dijital ve İnternet Teknolojileri Dolayımlı Dönüşümü: Sosyal Medya Okuryazarlığı. G. D. Türk (Ed), Sosyal Medya Okuryazarlığı İçinde (ss. 1-18). Ankara: Nobel.

Aydemir, E. (2022). Dijital diplomasi. Y.Z.C. Uğurhan (Ed.), Dijitalleşme Bağlamında Birey, Toplum ve İletişim içinde (ss. 163-170). Konya: Eğitim Yayınevi.

Bjola, C., & Jiang, L. (2015). Social media and public diplomacy: A comparative analysis of the digital diplomatic strategies of the EU, US and Japan in China. C. Bjola, & M. Holmes (Eds.), In Digital Diplomacy: Theory and Practice (pp. 71-88). New York: Routledge

Çeçen, A.F., & Çeçen, F. (2022). Koronavirüs bağlamında yanlış bilginin yayılımının engellenmesi açısından youtube politikalarının incelenmesi. Selçuk İletişim Dergisi, 15(1), 142-174.

Çömlekçi, M. F. (2019). Dijitalleşen Diplomasi ve Sosyal Medya Kullanımı: Büyükelçilik Facebook Hesapları Üzerine Bir Araştırma. Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8 (1), 1-13.

Djamanca, A., & Çağlar, A. (2023). Kamu diplomasisi perspektifinden Türkiye – Sahra-Altı Afrika ilişkileri. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(2), 513–530.

Holmes, M. (2015). Digital diplomacy and international change management. C. Bjola, & M. Holmes (Eds.), In Digital Diplomacy: Theory and Practice (pp. 13-31). New York: Routledge.

Kavoğlu, S. (2022). Kamu Diplomasisi Perspektifinden Uluslararası Yayıncılık: TRT Balkan Üzerine Bir İnceleme. Intermedia International e-Journal, 9(17) 306-323.

Kearns, A. (2019). The democratisation of hybrid warfare and practical approaches to defeat violent extremism in the digital age. C. Bjola, & J. Pamment (Eds.), In Countering Online Propaganda and Extremism (pp. 99-120). New York: Routledge.

Kılıç, S. (2015). Kappa Test. Journal of Mood Disorders (JMOOD), 5(3), 142-144.

Koçak, A. ve Arun, Ö. (2006). İçerik Analizi Çalışmalarında Örneklem Sorunu. Selçuk İletişim, 4(3), 21-28.

Köksoy, E. (2015). Kamu Diplomasisi ve Mülteci İlişkileri Türkiye'nin Mülteci İlişkilerinin Uluslararası Medya Yansımaları. Marmara İletişim Dergisi, (24), 77-99.

Köksoy, E. (2021). Türkiye'de Kamu Diplomasisi Akademik Literatürü Üzerine Bir İnceleme: Medya, İletişim ve Halkla İlişkiler Çalışmaları Alanı Olarak Kamu Diplomasisi. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 19(38), 631-684.

Manor, I., & Segev, E. (2015). America's selfie: How the US portrays itself on its social media accounts. C. Bjola, & Holmes, M. (Eds.), In Digital Diplomacy: Theory and Practice (pp. 89-108). New York: Routledge.

Park, S.J., & Lim, Y.S. (2014). Information networks and social media use in public diplomacy: A comparative analysis of south Korea and Japan. Asian Journal of Communication. 24(1), 79-98.

Snow, N. (2009). Rethinking public diplomacy. N. Snow, & P.M. Taylor (Eds.), In Handbook of Public Diplomacy (pp. 3-11). New York: Routledge.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2023). *Diplomatic missions*. 05.04.2023 tarihinde https://cd.mfa .gov.tr/mission/mission-list?clickedId=3 adresinden elde edilmiştir.

Tuch, H. N. (1990). Communicating with the world: U.S. public diplomacy overseas. New York: St. Martin's Press.

Uçar, H., & Uğurhan, Y.Z.C. (2023). Sosyal medyada veri toplama ve analiz. H. Uçar, & Y.Z.C. Uğurhan (Eds.), Sosyal Medya Araçları içinde (ss. 144-169). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Uğurhan, Y.Z.C. (2021). Sağlık İletişiminde Bir Platform Olarak Instagram Kullanımı: Eskişehir'de Genel Sağlık Hizmeti Sunan Özel Hastaneler Bağlamında Bir İnceleme. F. Ayaz (Ed.), Ticarileşme, Politika ve Etik Üçgeninde Sağlık Konulu Yayıncılık Tartışmaları içinde (ss. 205-231). Konya: Eğitim Yayınevi.

We Are Social. (2023). *The changing World of digital in 2023*. 06.04.2023 tarihinde https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/ adresinden elde edilmiştir.

Yaşar, H. İ. & Uğurhan, Y. Z. C. (2022). Ülke, ürün ve lider imajı ekseninde Türk vatandaşlarının Rusya ve ABD algısı: Karşılaştırmalı bir saha çalışması. İletişim ve Diplomasi, 7 (Kamu Diplomasisi ve Ülke Markalama Özel Sayısı), 47-70.

Yaşar, İ.H. (2022). Uluslararası İlişkiler ve Diplomasinin Bir Aracı Olarak İnternet ve Sosyal Medya: Donald Trump'ın Twıtter Kullanımı. Y.Z.C. Uğurhan (Ed.), Dijitalleşme Bağlamında Birey, Toplum ve İletişim içinde (ss. 171-186). Konya: Eğitim Yayınevi.

TÜRKİYE SİYASETİNDE MUHAFAZAKÂR TOPLUMSALLIK VE DİN

Dr. Yusuf Yaralıoğlu

nobel bilimsel

Türkiye Siyasetinde Muhafazakâr Toplumsallık ve Din

Dr. Yusuf Yaralıoğlu

Yayın No.: 1987
ISBN: 978-625-393-260-2
E-ISBN: 978-625-393-261-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı
kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yaralıoğlu, Yusuf.
Türkiye Siyasetinde Muhafazakâr Toplumsallık ve Din / Yusuf Yaralıoğlu
1. Basım, XX + 236 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-260-2
E-ISBN: 978-625-393-261-9
1. Muhafazakârlık 2. Siyasal Aktörler 3. Din

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz ..... **vii**

Tablo Listesi ..... **xv**

Şekil Listesi ..... **xvii**

Simgeler ve Kısaltmalar Dizini ..... **xix**

Giriş **1**

I. Bölüm
Muhafazakârlık ve Toplumsallık **11**

1.1. Muhafazakârlık nedir? 11
1.2. Muhafazakâr Değerler ve Temel Kavramları 16
1.3. Türkiye'de Muhafazakârlığın Toplumsal ve Siyasal Tarihi 20
1.4. Türkiye'deki Muhafazakârlık ve Türleri 24
1.4.1. Milliyetçi Muhafazakârlık 25
1.4.2. Liberal Muhafazakârlık 26
1.4.3. Kemalist Muhafazakârlık 28
1.4.4. İslamcı Muhafazakârlık 30
1.4.5. Entelektüel Muhafazakârlık 31
1.4.6. Osmanlı Muhafazakârlığı 34
1.5. Muhafazakârlık, Toplumsallık ve Din 36
1.5.1. İdeolojinin Tanımı ve Muhafazakârlık İlişkisinin Temelleri: Tutum mu Siyasal Düşünce mi? 36
1.5.2. Toplumsallık Kavramı ve Muhafazakârlık 40
1.5.3. Muhafazakârlık, İslam ve Türkiye 42
1.6. Siyasal Muhafazakârlık ve Din İlişkisi 47
1.7. Muhafazakâr Toplumsallık ve Türkiye 52
1.7.1. Dergiler 55
1.7.2. *Dergâh* Dergisi 56

1.7.3. *Türk Düşüncesi* Dergisi 57
1.7.4. *Hareket* Dergisi 58
1.7.5. *Hisar* Dergisi 60
1.7.6. *Büyük Doğu* Dergisi 61
1.7.7. *Muhafazakârlık* Dergisi 63
1.8. Cumhuriyet Dönemi Muhafazakârlık Savunucuları ve Dinî Yaklaşımları 66
1.8.1. Kâzım Karabekir 67
1.8.2. Hüseyin Rauf Orbay 69
1.8.3. Mehmet Akif Ersoy 70
1.8.4. Necmettin Erbakan 74
1.9. Bir Değişim Siyaseti Olarak Türkiye'de Muhafazakâr Partiler ve Din 76
1.10. Kurucu Mecliste Muhafazakârlık ve Din Savunması Örnekleri 84

2. Bölüm
Türk Politik Aktörleri Muhafazakârlığı 91

2.1. Toplumsal Göstergeler Eşliğinde Siyasal Muhafazakârlık ve Din 91
2.1.1. Katılımcıların Nitelikleri 91
A. Siyasal Parti Temsilcilerinin Yaşları 91
B. Siyasal Parti Temsilcilerinin Eğitim Düzeyleri 92
C. Siyasal Parti Temsilcilerinin Cinsiyetleri 92
D. Siyasal Parti Temsilcilerinin Medeni Durumu 93
E. Siyasal Parti Temsilcilerinin Mensubu Oldukları Partiler 93
2.2. Türkiye'de Muhafazakârlığın Gelenek ve Din Karşısındaki Kutuplaştırıcı-Birleştirici-Bütünleştirici Konumu 95
2.3. Türkiye'de Aile Kurumunun Din ve Muhafazakârlık İlişkisinde Benzeşen ve Ayrışan Taraflarının Temel Kodları 103
2.4. Türkiye Muhafazakârlığında Kültür ve Geleneğin Konumu: Tarihsel Bir Kabul mü Yoksa Değişim Destekçisi mi? 117
2.5. Kültür Aktarımında Aktif Rol Oynayan Muhafazakâr Bir Kurum: Din "İslamcı Tarihsellik" 130
2.6. Türkiye Muhafazakârlığının Temel İsteği Düzen veya Değişim İlkesi mi Yoksa Dinî Sabitelerle Toplumsal Yapıya Uyum Sağlamak mı? 142
2.7. Mülkiyet ve Din İlişkisi Bağlamında Türkiye'de Muhafazakâr Yansımalar ve Kavramsal Kodlar 161

2.8. Toplumsal Bütünleştirici "Din" mi, Muhafazakâr Değerler mi, Semboller mi? 170
2.9. Dinî Sembollerde Travma İzleri ve Türkiye Muhafazakârlığı İlişkisi 178
2.10. Türkiye'de Muhafazakâr Bakiyenin Toplumsal Hafızası ve Din İlişkisinde "Toplumsal İnşa" 190
2.11. Politik İslam ve Muhafazakârlığın Temel Benzeşimleri....198
2.12. Sonuç 209

Kaynakça 221

Ekler 233

EK-1. Katılımcı Görüşme Formu....233
EK-2. Katılımcı Bilgileri Tablosu....235
EK-3. Katılımcıların Parti Görevleri 236

Kaynakça

Abdülhak, Ş. (1921). *Alev Muharriri Ali Zeki Bey ve Romancılık*. İstanbul, Dergâh Dergisi Yayınları.

Acar. M. (2019). Mülkiyet. *Muhafazakâr düşünce Dergisi.* https,//www.muhafazakâr.com/sayi/27-sayi-mulkiyet_4a9263 (Erişim Tarihi 02. 01. 2023)

Adıgüzel. Y. (2018). *Göç Sosyolojisi.* Ankara, Nobel Yayınları.

Ağaoğulları M.A. vd. (2013). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler.* (Ed. Mehmet Ali Ağaoğlulları). İstanbul, İletişim Yayınları.

Ahmad, F. (2015). *Modern Türkiye'nin oluşumu Cilt-14* (Y. Alogan, Çev.). İstanbul, Kaynak Yayınları.

Ak Parti (2023). *Güçlü Aile Gülü Toplum.* Aile, Kadın ve Çocuklarımız için Sosyal Politikalar. https,//www.akparti.org.tr/media/272119/guclu-aile-guclu-toplum.pdf (Erişim Tarihi, 16.03.2023)

Akdoğan, A. (2015). *Kültür ve Din.* Din Sosyolojisi El kitabı. Niyazi Akyüz ve İhsan Çapcıoğlu (Ed). Ankara, Grafiker Yayınları.

Akdoğan, Y. (2003). *Muhafazakâr Demokrasi.* https,//acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2633. (Erişim Tarihi 25.06.2022).

Akın, M. H. (2012). Türkiye'de Muhafazakârlığın Direnme Odağı Olarak Aile. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 8 (31), 3-20.

Akın, M. H. (2014). Muhafazakâr Siyasal Kültürde Bir Sembol Olarak Necip Fazıl Kısakürek. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi,* 10 (39), 31-43.

Akın, M. H. ve Meşe, E. (2013). Türkiye'de Muhafazakârlığa Nurettin Topçu'nun Eleştirel Katkısı. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. 10 (37), 141-154.

Akıncı, M. (2012). *Türk Muhafazakârlığı. Çok Partili Siyasal Hayattan 12 Eylül'e.* Ankara, Ötüken Yayınları.

Akkaş, H. H. (2001). Türk Modernleşme Tarihinde Muhafazakâr Siyasi Düşünce. *Sosyal Bilimler Dergisi.* Sayı.2Cilt. 3.

Akkır, R. (2006). *Türkiye'de Din ve Muhafazakârlık*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Aktaşlı, H. U. (2011). *Türk Muhafazakârlığı ve Kemalizm, Diyalektik Bir İlişki*. Doğu Batı 58(14), 147-163.

Aktay Y. (2005). *Halife Sonrası Şartlarda İslamcılığın Öz-Diyar Algısı. İslamcılık.* İstanbul, İletişim Yayınları.

Aktay, Y. (2017). *İslamcılıktaki Muhafazakâr Bakiye.* Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 5. Muhafazakârlık. İstanbul, İletişim Yayınları.

Aktay, Y. ve Akın, M. H. (2021). *Bir Müslüman Gelenek ve Muhafazakârlığa Nasıl Bakmalı?.* İstanbul, Beyan Yayınları.

Aktay, Y. Göka, E., Topçuoğlu A. (2020). *Önce Söz Vardı.* İstanbul, Vadi Yayınları.

Aktay. Y. (2005). Sunuş *'İslamcılık'*. İslamcılık. İstanbul, İletişim Yayınları.

Alexander C. Jeffery. (2012). *Trauma, A Social Theory.* Polity Press. Cambridge. UK.

Alkan, M. (2004). *Hüseyin Rauf Orbay'm Hayatı (1880-1964)*. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 20 (59), 597-642 .

Altuntaş, H. ve Şahin, M. (2015). *Kur'an-ı Kerim Meali.* Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

American Psychiatric (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders.* 5th ed. American Psychiatric Association; Arlington, VA, USA.

Arıboğan. D. Ü. (2020). *Travmaların Gölgesinde Politik Psikoloji*. İstanbul, İnkılap Kitapevi.

Arpacı, I. (2012). *Türk Siyasal Yaşamına Etkileri Bakımından İslamcılık ve Necmettin Erbakan.* İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Malatya.

Ataş. G. (2017). *Türkiye'de Siyasal İslamcılık, Kimlik Siyaseti ve Muhafazakâr Demokrasinin temelleri, AKP Hükümeti ve Kimlik Politikalarının Değerlendirilmesi*. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Atay. T. (2017). *Muhafazakârlık. Gelenekçilikle Karşı-Gelenekçiliğin Gelgitinde Türk 'Gelenek-çi' Muhafazakârlığı*. İstanbul, İletişim Yayınları.

Avcı, N. (2013). Hilmi Ziya Ülken'de Muhafazakârlığın Temeli, Bilgi ve Değer. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi.* 9 (36). 101-115).

Aydar, Özcan (2010). *Muhafazakârlık ve Tahsin Demiray.* Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Aydemir, Ş. S. (2010). *İkinci Adam* Cilt,2, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Aydın, F. (2017). *Aile ve Ahlaki Yozlaşma.* Ankara, Saadet Partisi Yayınları. https,//saadet.org.tr/upload/file/86a5f46bd10ad4bef7cff20357157d3b.pdf (Erişim tarihi, 16.03.2023).

Aydın, M. (2002). Bir Muhafazakârlık Olarak Din ve İslam. *Tezkire, Düşünce, Siyaset, Sosyal Bilim Dergisi.* Yıl,11. Sayı- 27-28.Temmuz/Ekim.

Aydın, F. (2016). *Muhafazakârlık ve Demokrat Parti'nin 1950-1954 Yılları Muhafazakâr Politikaları.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Aydın. M. (2002). Bir Muhafazakârlık Olarak Din ve İslam. *Tezkire, Düşünce, Siyaset, Sosyal Bilim Dergisi.* Y. 11. S.27-28.

Aydoğan, M. (2018). *Muhafazakârlık İnanç ve Değerlerinin Tüketime Etkisi.* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Ayık. H. (2011). Muhafazakârlık ve İslam Üzerine. *Demokrasi Platformu Dergisi.* 7(25).

Bağlıoğlu, A. (2016). Mehmet Akif'in Geleneksel Din Anlayışına Eleştirileri' Asrın İdrakine İslam'ı Söyletmek. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 29-45.

Bakan S. ve Özdemir H. (2012). Sosyal Politikalar Açısından CHP ile AKP'nin Karşılaştırılması. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi.* Cilt, 3. Sayı,1.

Banarlı, N.S. (1985). Sami, Kitaplar ve Portreler. İstanbul, Kubbealtı Neşriyat Yayınları.

Barış. İ. (2014). Muhafazakâr Düşüncenin Temel Değerleri Çerçevesinde Ak Parti. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi.* Y. 11. S. 41-42.

Beneton, P. (2016). *Muhafazakârlık.* Cüneyt Akalın (Çev). İstanbul, İletişim Yayınları.

Beriş, H. E. (2006). Kemalist Devrimden Muhafazakâr Kemalizm'e. *Liberal Düşünce Dergisi*, (34), 49-58.

Beriş. H. E. (2006). Tarih Bilinci olarak Muhafazakârlık ve Türk Muhafazakârlığında Tarih Algısı. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi.* 2 (8). 79-101.

Bilgin, A. (2014). *Din, Dindar, Dindarlık, Özeleştirel Bir Değerlendirme.* Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2 (2). 75-84.

Bodur, H. ve E. Çapcıoğlu, İ. (2015). Sosyolojik Teori ve Din. Çapçıoğlu İhsan ve Akyüz Niyazi (Ed). Ankara, Grafiker Yayınları.

Bölükbaşı, M. (2019). Cahiliye Devri Araplarında Din Anlayışı. *Nüsha,* 19 (49), 97-120.

Burke E. (2019), *Fransa Devirimi Üzerine Düşünceler, 1790.* Ahmet Özcan (Çev). İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri.* Ankara, Pegem Akademi.

CHP (2011). *Aile Sigortası Güçlü Sosyal Devlete Doğru.* https,//content.chp.org.tr/file /ailesigortasi_1.pdf (Erişim Tarihi, 16.03.2023).

Civelek, Y. (2014). *Türkiye'de Muhafazakârlık ve Mizah Cafcaf Dergisi Örneği.* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Comte A. (2015). *Pozitif Felsefe Dersleri ve Pozitif Anlayış Üzerine Konuşma.* Erkan Ataçay (Çev). Ankara, Bilgesu Yayıncılık.

Coşkun, C. A. (2007). "Muhafazakârlık ve Liberal Düşünce", *Köprü Dergisi,* Kış/2007, Sayı .97. ss.51-57.

Cuşandal, T. (2009*). Between Modernısatıon and Conservatısm, The Şanlıurfa Case.* Master Degree. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çaha, Ö. (2006). Muhafazakâr Düşüncede Toplum. *Liberal Düşünce Dergisi,* (34), 15-24.

Çapcıoğlu, F. ve Açıksöz, K. Ö. (2018). *Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri.* Özcan Güngör (Ed.). Bilimsel Araştırma Süreçleri Yöntem Teknik ve Etiğe Giriş. Ankara, Grafiker Yayınları.

Çay, M. M. (2013). *Cevat Rifat Atilhan, Askeri, Siyasi ve Fikri Yönleriyle.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Çınar, A. (2005). Din, Ahlak ve Gelenek. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi,* 1(3), 73-88.

Çınar, M. (1974). Yalnız Savaşta mı? *Hisar Dergisi Yayınları.* Cilt 14. Sayı 128. Ankara.

Çiçek, S. (2007). *1950-1960 Döneminde Türkiye'de Muhafazakârlık ve Peyami Safa.* Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Çiğdem, A. (2017). *Muhafazakârlık.'13-19'.* İstanbul, İletişim Yayınları.

Çiğdem, A. (2005). *İslamcılık ve Türkiye Üzerine Bazı Notlar.* Ed. İslamcılık. İstanbuş, İletişim Yayınları.

Çoker, F. (1994). *Türk Parlemento Tarihi. Millî Mücadele ve TBMM 1. Dönem 1919-1923.* Ankara, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları.

Çokoğullar, B. E. (2021). 2002-2012 Dönemi'nde Türkiye'de Siyasal Alan, Din ve Özgürlük*. Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi,* 7 (2) , 17-33 .

Çokoğullar, B.E. (2018). *Muhafazakârlık ve Ak Parti'nin Aile Politikaları*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çöllü, E, Öztürk, Y. (2014). Örgütlerde İnançlar-Tutumlar Tutumların Ölçüm Yöntemleri ve Uygulama Örnekleri Bu Yöntemlerin Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi,* 9 (1-2) , 373-404.

Çukur, C. Ş. (2019). *Uygulamalı Sosyal Psikoloji, Temel Kavramlar, İlkeler ve Yöntem.* Uygulamalı Sosyal Psikoloji. Cem Şafak Çukur ve Gülden Sayılan (Ed). Ankara, Nobel Yayınları.

Demir, Z. (2021). Değişen Toplumlarda Ailenin Değişmeyen Özellikleri. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Çüifd), 21* (2), 770-791.

Deutsch M. (1958). Trust and suspicion. Journal of Conflict Resolution. 2. 265-279.

Dinçer, S. ve Dağdelen, B. C. (2020). Karl Marx'ın Din Toplum Bağlamındaki Eleştirel Sosyal Teorilerine İslami Eleştiri. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi.* 9(24). 331-351.

Doğan Ş. (2015). Muhafazakârlık, Aile ve Kadın (Çankırı Örneği). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* Cilt. 17. Sayı. 2.

Doğan, D. D. M. S. (2011). Siyasi Muhafazakârlıkla Örtüşen Toplumsal Muhafazakârlığın Medyatik Tahrifi. *Istanbul Journal of Sociological Studies,* 0 (28) , 53-60 .

Doğan, İ. (2014). Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar. Ankara, Pegem Akademi Yayınları.

Duman, F. (2017). *Muhafazakârlık. Siyasi İdeolojiler.* Başdemir Hasan Yücel, Kalkan, Buğra (Ed). Ankara, Adres Yayınları.

Duman, F. (2017). 'Durumsal Muhafazakârlık' Anlayışı Üzerine Teorik & Eleştirel Bir Değerlendirme. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Yıl 10, Sayı 2, Aralık 2017, ss.797-818.

Dural, B. (2005). Kemalist Gelenek Karşısında Ana-Damar Türk Muhafazakârlığının Tarihsel Seyri. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi,* 1 (4), 195-214.

Durkheim, E. (1982). *The Elementary Forms of the Religious Life. Translated by Joseph Ward Swain.* Second İmpression. Free Press. London.

Dündar, B. (2007). *Atatürk Dönemi Siyasi Parti Programlarının Karşılaştırmalı Analizi.* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Emre, İ. (2014). Modernleşme ve Mehmet Akif Ersoy. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi.* 10 (39). 151-159.

Erbakan, N. (2022). *Davam.* Ankara, Millî Gazete Yayınları.

Erdoğan, M. *Muhafazakârlık, Ana Temalar,* Atila Yayla (Ed), Liberal Düşünce, S. 34, İstanbul, Liberte Yay., 2004, Ss. 5-9.

Erdoğan, S. (2013). Şeyh Nazım-ı Kıbrisi'nin Modernizm ve Modern Çağ Telakkisi. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 125-155.

Erdoğan. M. (2006). Muhafazakârlık, Ana Temalar. *Liberal düşünce Dergisi.* Sayı.34.

Erdoğan. S. (2008). *Anavatan Partisi'nin Siyasal Dönüşümü*. Doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Eren, E. K. (2012). Muhafazakâr Siyaset Anlayışı ve Demokrasi, (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ergenç K. (2017). Seküler Muhafazakârlık 4, Http,//Www.İmhgebze.Com/Sekulermuh afazakârlik- 4/, (30. 11. 2017).

Ergil D. (1986). Muhafazakâr Düşüncenin Temelleri, Muhafazakârlık ve Yeni Muhafazakârlık, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* C. 41, S. 1, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF Yay, Ss. 269-292.

Ergil, D. (2015). Muhafazakâr Düşüncenin Temelleri*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* 41 (1).

Ergüç, V. (2013). *Türkiye'de Muhafazakâr Milliyetçilik, Erol Güngör Örneği.* Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Erkal, M.E. (2000). *Sosyoloji (Toplum Bilimi).* İstanbul, Der Yayınları.

Ermumcu, T. (2010). *I. Dönem TBMM'de Isparta Milletvekilleri ve Meclis Çalışmaları.* Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2010 (21) , 139-153 .

Ersoy, M. A. (2021). *Safahat.* Yayına Hazırlayan, Necmettin Turinay. Ankara, TBMM Yayınları.

Ertit V. (2015). *Endişeli Muhafazakârlar Çağı-Dinden Uzaklaşan Türkiye*, Ankara, Orient Yayınları.

Ertit. V. (2020). *Sekülerleşme Teorisi.* Ankara, Liberte Yayınları.

Evirgen. Y. (2022). *The Ak Party's İdeological Shift, From 'Postü İslamism' To 'Muslim Nationalism'*. Master's Thesis. Social Science Universty of Ankara İnstitute of Social Science, Ankara.

Feridunoğlu, C. (2013). *Günümüz Türkiye'sinde Muhafazakârlık Kavramının Hürriyet Ve Yeni Şafak Gazeteleri Bağlamında İçerik Analizi Yöntemiyle Analiz,* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Fursenberg F. F., Kaplan S. (2012). "*Sosyal Sermaye ve Aile"* Çev. Gamze Aksan, Şenay Eray (Ed), *Muhafazakâr Düşünce*, S. 31, Ankara, Kadim Yayınları. Ss. 53-76.

Gabriel, A. and Verba S. (1972). *The Civic Culture*, Princeton, New Jersey University Press.

Geller, E. (1991). *Nations And Nationalism*, İthaca, Cornel University Press.

Genç, E. Coşkun, T. "Muhafazakârlık ve Türkiye Muhafazakârlıklarının Bazı Halleri" Faruk Şahin (Ed). *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdar Bilimler Dergisi.*

Gordon, M. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü.* Osman Akınhay, Derya Kömürcü (Çev), Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.

Green, A. J. (2017). *Edmund Burke's German Readers At The End Of Enlightenment.* 1790-1815, University Of Cambridge.

Güngor, Ö. (2013). *Sosyolojik Bir Teori Olarak Sembolik Etkileşimciliğin Ontolojik Temeli ve Din Olgusu.* Abant Izzet Baysal University Graduate School of Social Sciences. 27. 57-57. 10.11616/AbantSbe.306.

Günay, Ü. (2018). *Din Sosyolojisi.* İstanbul, İnsan Yayınları.

Günbatar, S. A. (2019). *Eğitimde Araştırma Yöntemleri.* Haluk Özmen- Orhan Karamustafaoğlu (Ed). Ankara, Pegem Yayınları.

Gündüz, M. (2005). *2.* Meşrutiyet Dönemi Türkçü, İslamcı ve Batıcı Görüşlere Mensup Aydınların Toplumsal Değişme Telakkileri. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi.* 1 (4), 95-122.

Günerigök. M. (2016). *Din Sosyolojisi Metodolojisinde Anlayıcı Yaklaşım. Max Weber Örneği.* The Journal of Social Sciences İnstitute.

Güneş, A. (2016). Sosyolojik Olarak Din ve Toplum İlişkileri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 24 (1), 153-164.

Güneş, H. (2015). *'Sosyoloji Terimleri Sözlüğü'*. Ankara, Ütopya Yayın Evi.

Güngör. Ö. (2016). *İki Dünya Bir Aile.* Ankara, Akdağ Yayınları.

Güngörmez, B. (2004). *"Muhafazakâr Paradigma, "Dogma" ve "Önyargı", Muhafazakâr Düşünce*, Ankara, Orient Yayınları. Ss. 11-32.

Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri.* Seçkin Akademik ve Meslek Yayınları. Ankara.

Hamid, S. (1921). Memleket Manzaraları Sakarya. *Dergâh Dergisi Yayınları.* 1. Sayı. İstanbul.

Hamid, S. (1921). Memleket Manzaraları, Küçük Asya. *Dergâh Dergisi Yayınları.* 2. Sayı. İstanbul.

Harries, O. (2004). *"Muhafazakârlığın Anlamı",* Çev. Metin Boşnak, Atila Yayla (Ed), *Liberal Düşünce*, S. 34, Ankara, Liberte Yayınları.

Hatipoğlu. A. (2015). *Türkiye'de Muhafazakârlık ve Siyasal Ahlak.* Sosyologca. https,//sosyologca.org/?mod=makale_tr_ozet&makale_id=54448 (Erişim Tarihi, 22.03.2023).

Hayek F. A. V. (2004) *"Neden Muhafazakâr Değilim",* Çev. Atila Yayla, *Liberal Düşünce*, S. 34, Ankara, Liberte Yayınları.

Heywood, A. (2015). Siyasi İdeolojiler. Çev. Ahmet K. Bayram. Adres Yayınları. Ankara.

Hicret. T. (2018). *Mihrap. Mimber ve Devlet. Tek Parti Döneminde Diyanet İşleri Başkanlığı*. İstanbul, Küre Yayınları.

İnnehart R. (1999). Postmodernization, Authority and Democracy. P. Norris (Ed). Critical Ctiens, Global Support for Democratic Government (S. 236- 256). Oxford University Press.

İrem, N. (2017). *Bir Değişim Siyaseti olarak Türkiye'de Cumhuriyetçi Muhafazakârlık, Temel Kavramlar üzerine Değerlendirmeler.* Muhafazakârlık '105-117'. İstanbul, İletişim Yayınları.

İrem, N. (2006). "Bilme İsteği" Olarak Tarih, Muhafazakârlık ve Gelenekçilik. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi,* 2 (8), 61-78.

İslam Ansiklopedisi. *Mülkiyet.* (Erişim Tarihi, 17.01.2023).

James, W. (1902). The Varieties of Religious Experience. Longman. Green and Co.Newyork- Londra.

Kalın, İ. (2018). *İslam ve Batı.* Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kaplan, M. (1974). *Hilmi Ziya Ülken.* Hisar Dergisi Yayınları. Cilt 14. Sayı 128. Ankara.

Kara. İ. (2020). *Hem Muhalif hem muvafık, Cumhuriyet devrinde Tarikat ve Cemaat Yapılarının Siyasetle, Siyasi Merkezle Münasebetleri.* Ed. Karakaya Takyettin ve Çift, Salih. Tarihten Günümüze Sufi-Siyaset İlişkileri. İstanbul, Ensar Neşriyat Yayınları.

Karaaslan, F. ve Nacak, İ. (2014). Erol Güngör Düşüncesinde Muhafazakâr Temalar. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi,* 10 (39), 45-60.

Karabekir, K (2011). İttihat ve Terakki Cemiyeti. İstanbul. Yapı Kredi Yayınları.

Karacabey, Ö. (2018). *Peyami Safa'nın Siyaset Anlayışı*. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kayseri.

Karagöz, E. Ö. (2003), *Max Weber'de Anlayış Sosyolojisi ve Din Olgusu*, İstanbul, Derin Yayınları.

Karasar, N. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemi.* Ankara, Nobel Yayıncılık.

Karpat K. (2014). *Türk Siyasi Tarihi. Siyasal Sistemin Evrimi*. İstanbul, Timaş Yayınları. 5. Baskı.

Karpat, K. (2010). *Türk Demokrasi Tarihi,* İstanbul, Timaş Yayınları.

Karpat, K. (2013). *Türk Demokrasi Tarihi.* İstanbul, Timaş Yayınları.

Kısakürek, N.F. (1943). *Büyük Doğu.* Büyük Doğu Dergisi.

Kısakürek, N.F. (1943). *Yabancı Mütehassıs.* Büyük Doğu Dergisi.

Kıvrak, E. (2020). Milli Nizam Partisi: Tarihsel ve Kuramsal Bir Değerlendirme. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD),* 6 (12) , 133-153.

Kirk. R. (2005). *Conservative Mind*. Alabama Policy Institute Birmingham, Alabama.

Kirk, R. (2019). *Muhafazakâr Anlayış Burke'den Eliot'a.* Ankara, Kadim Yayınları.

Koçak, C. (2011). *Tek Parti Döneminde Muhalif Sesler*. İstanbul, İletişim Yayınları.

Korkmazgöz, R. (2011). *Kur-an'da Tarih Algısı.* Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Koru, N. O. (2016). *Socıal Conservatısm and Votıng Behavıor In Turkey, A Comparatıve Study On Akp and Chp Voters.* School Of Socıal Scıences Of Mıddle East Technıcal Unıversıty. Ankara.

Kök, S. (2004). Muhafazakârlık. *Liberal Düşünce Dergisi.* Sayı 34. Ankara.

Köker, L. (2017). *Liberal Muhafazakârlık ve Türkiye*. Modern Türkiyede Siyasi Düşünce 5. Muhafazakârlık. İstanbul, İletişim Yayınları.

Kuper. A. (1998). *İlkel Toplumun İcadı. Bir İllüzyon Dönüşümleri.* Çev. İsmail. Türkmen. İstanbul, İnsan Yayınları.

Küçük. A. (2007). *Kuranda Toplumsal Sınanma*. Ankara, Beyan Yayınları.

M.H. Yazır. Hak Dini Kuran Dili. C.1 s.83.

Mamatoğlu, N. (2019). *Sosyal Psikolojinin Sosyal Güven Konusunda Uygulanışı*. Uygulamalı Sosyal Psikoloji. Ed, Cem Şafak Çukur ve Gülden Sayılan. Ankara, Nobel Yayınları.

Mardin Ş. (1996). *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu***.** İstanbul, İletişim Yayınları.

Mardin, Ş. (1992). *Din ve İdeoloji*. İstanbul, İletişim Yayınları.

Mardin, Ş. (2017). *Türkiye'de Din ve Siyaset*. İstanbul, İletişim Yayınları.

Mardin, Ş. (1995). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset.* Der. Mümtaz'er Türk'öne, Tuncay Önder. İstanbul, İstanbul, İletişim Yayınları.

Mardin, Ş. (2003). *İdeoloji.* İstanbul, İletişim Yayınları.

Mardin, Ş. (2017). *Türk Modernleşmesi.* İstanbul, İletişim Yayınları.

Mardin, Ş. (2017). *Türkiye'de Din ve Siyaset.* İstanbul, İletişim Yayınları.

Martı. H. (2019). *Hadislerle Aile.* Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Marx, K. (1981). *Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie*, in, H. Jochum / K. He- intz, Religionskritik, Konzepte 8, Frankfürt a.M.

Marx, K. ve Friedrich E. (2014). *Die deutsche Ideologie.* North Charleston, Crea- teSpace Independent Publishing Platform.

Mehmet, Ö. (2014). *Bir Muhalefet Partisinin İlgasi, Terakkiperver Cumhuriyet Firkasi*. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.

MHP (1995). MHP Seçim Beyannamesi. TBMM Açık Erişim. https,//webcache.googleusercontent.com/search?q=cache,i_nbij2Vk0AJ,https,//acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/762/199601070-1995.pdf%3Fsequence%3D1%26isAllowed%3Dy&cd=19&hl=tr&ct=clnk&gl=tr&client=safari (Erişim Tarihi 16.03.2023).

Mohler, A. (1972). Die Konset,vative Revolution in Deutschland 1918-1932. Ein Handbuch. Darmstadt, Wiss. Buchges. Germany.

Mumcu, A. (1986). Atatürkçü Düşünce Sisteminde Milli Birliğin Yeri. (Erişim Tarihi, 19.03.2023). https,//atamdergi.gov.tr/tam-metin-pdf/562/tur

Nisbet, R. (2014). Düş ve Gerçek. Çev. Kudret Bülbül. Ankara, Kadim Yayınları.

O'gorman, F. (2004), Edmund Burke His Political Philosophy, Ed. Geraint Parry, By Routledge 11 New Fetter Lane, London.

Okumuş, E. (2005). *Dinin Meşrulaştırma Gücü.* Ark Kitapları- İstanbul, Özgü Yayıncılık.

Oxford Dictionary (2021). What is Conservatism. https,//www.oxfordlear nersdictionaries.com/definition/english/conservatism?q=conservatism (Erişim Tarihi 07.11.2021).

Öğün, S.S. (1995). Modernleşme, Milliyetçilik ve Türkiye. İstanbul, Bağlam Yayınları.

Örselli. E. (2016). *Türkiye'de Yargıya Güven.* Konya, Çizgi Yayınevi.

Özbek. H. S. (1993). *İnsan Felsefesi Açısından İdeoloji*. Doktora tezi. http,//nek.i stanbul.edu.tr,4444/ekos/TEZ/21476.pdf (Erişim Tarihi 22.03.2022).

Özen, Y. (2017). *Psikolojik Travmanın İnsanlık Kadar Eski Tarihi.* The Journal Of Social Science, 1 (2), 104-117.

Özipek, B. B. (2017), *Muhafazakârlık Nedir?,* Ankara, Liberte Yayınları.

Özipek, B. B. (2017). *Muhafazakârlık, Akıl, Toplum, Siyaset.* Ankara, Liberte Yayınları.

Özipek. B. B.(2006). Avrupa'da ve Türkiye'de Muhafazakârlık. Düşünen *Siyaset Dergisi*. Sayı,22,

Özkan, M. (2016). *Türk Muhafazakârlığı, Siyasi Bir Gelenek (mi)?.* Akademik Hassasiyetler.

Özler, H. (2013). Muhafazakârlık ve Liberteryenizm İlişkisi, Füzyona Hayır, Simbiyoza Evet. *Liberal Düşünce Dergisi*. Yıl 18. Sayı 69-70.

Öztoprak, İ. (2022). *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası.* Atatürk Ansiklopedisi. (Erişim Tarihi 19.06.2022).

Parsons, T. (1952). The Social System. Free Press. London. https,//fundacion-rama.com/wp-content/uploads/2023/01/1567.-The-social-system-Parsons.pdf

Wach. J. (1995). Din Sosyolojisi. (Çev.) Ünver Günay. İstanbul, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Saf. H. H. (2020). Partileşme Sürecinde İdeolojik Söylem, Demokrasi ve Atılım Partisi ve Gelecek Partisi Programlarında Adalet ve Kalkınma Partisi Eleştirisi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi.* 6. (2). 74-94.

Safa, P. (1973). *20. Asır Avrupa ve Biz,* İstanbul, Ötüken Yayınevi.

Safa, P. (2013). *Din İnkılap İrtica.* İstanbul, Ötüken Yayınları.

Safi, İ. (2007). *Türkiye'de Muhafazakâr Siyaset ve Yeni Arayışlar.* Ankara, Lotus Yayınları.

Sarıçoban, G. (2017). *Kâzım Karabekir'in Askeri ve Siyasi Biyografisi.* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 21 (1). 137-157.

Sayar, A.G. (1994). *A. Süheyl Ünver.* İstanbul, Eren Yayıncılık.

Seyrek, M. (2018). Sosyoloji Sözlüğü. İstanbul, Yedi veren Yayınları.

Subaşı, N. (2000). Türk Aydınının Din Anlayışı. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Şenses, M. (2018). Edmund Burke, Yüce, Etik ve Devrim. Ankara, Liberte Yayınları.

Şeyhanlıoğlu, H. (2009). *Demokrat Parti ve Siyasal Muhafazakârlık.* Doktora Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Tansi, M. D. (2021). *Türk Modernleşme Tarihi Sürecinde Adalet Partisi Bağlamında Muhafazakâr Siyaset Arayışı. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14*(3), 924–937.

Taş, K. (2015). *Sosyolojik Din Tanımları.* Niyazi Akyüz ve İhsan Çapcıoğlu (Ed). Din sosyolojisi El Kitabı. Ankara, Grafiker Yayınları.

Taşkın, Y. (2017). Muhafazakâr bir Proje Olarak Türk İslam Sentezi. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 5. Muhafazakârlık. İstanbul, İletişim Yayınları.

Taylor, B. J. (2010), Polıtıcal Argument In Edmund Burke‟S Reflectıons, A Contextual Study, Department Of Political Science And International Studies School Of Social Sciences The University Of Birmingham.

TBMM (1920). *TBMM Gizli Celse Zabıtları.* Cilt 1. 2. İni 'kat. 4. Celse. 24 Nisan 1336.

TBMM. (1924). *Zabıt Ceridesi*. Yüz Onbirinci İçtima. Cilt 6. Devre 2. İçtima senesi 1.

TBMM. *Adalet Partisi Seçim Beyannamesi.* https,//acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/638 (Erişim Tarihi 24.06.2022).

TBMM. *Ak Parti Tüzüğü*. 12.01.2002. Tarihli Ak Parti kurucular kurulu Toplantısı Sonrası Yapılan değişikler ile beraber yapılan yeni Baskıdır. https,//acikerisim.tbmm.gov.tr/bitstream/handle/11543/901/200204121.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim Tarihi. 26.06.2022).

TBMM. *Milli Nizam Parti Kuruluş Beyannamesi*. https,//acikerisim.tbmm.gov.tr/bistream/handle/11543/798/197600498.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim Tarihi 24. 06. 2022).

TDK. *Gelenek ve Görenek*. (Erişim Tarihi 31.12.2022).

TDV İslam Ansiklopedisi. Din nedir? (Erişim Tarihi 19.12.2022).

Topakkaya. A. (2007). *İdeloji Kavramının Tarihsel Gelişim Sürecine Kısa Bir Bakış.* Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 163- 180.

Topçu, N. (1998). *İradenin Davası/Devlet ve Demokrasi.* İstanbul, Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (1939). *Rönesans Hareketleri.* Hareket Dergisi. Ankara, Burhaneddin Matbaası.

Törenek, M. (2012). *Peyami Safa ve Türk Düşüncesi Dergisi.* Erdem, Erdem 62. Sayı, 237-250.

Tuğrul, T. (2018). *Millî Görüş Hareketi Bibliyografyası*. Ankara, MGV Yayınları.

Tuğrul. T. (2019). *Millî Görüş Mefkuresinde İslam Birliği ve D-8 Teori ve Pratik.* Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi. 2. 23-49.

Tunaya, T. Z. (1952). Türkiye'de Siyasî Partiler (1859-1952), İstanbul.

Tutum Kelime Anlamı. (Erişim Tarihi, 10.04.2021).

Türk Dil Kurumu (2021). Veri Kelime Anlamı. Https,//Sozluk.Gov.Tr/ (Erişim Tarihi 01.04.2021)

Türk Dil Kurumu. İdeoloji nedir?. https,//sozluk.gov.tr (Erişim Tarihi 06.06.2022).

Türk Psikoloji Derneği (2022). Travma Sonrası Stres Bozukluğu. https,//psikiyatri.org.tr/halka-yonelik/28/travma-sonrasi-stres-bozuklugu (Erişim Tarihi 05.06.2022).

Uçar, F. (2017). *Muhafazakârlık ve Reklamlar, Muhafazakâr Tutumların Reklam Kodaçımlama ve Reklamlara Yönelik Tutumlar Üzerindeki Etkileri.* Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Uslaner E.M. (2000). *Producing and Consuming Trust.* Political Science Quarterly. 115. 569-590.

Uyanık, M. (2004). *Bir Sosyal ve Kimlik Tartışması, Muhafazakâr Demokrat mı, Müslüman Demokrat mı?.* Muhafazakâr Düşünce Dergisi. 1.165-177.

Uzun, N. (2011). *Türkiye'de İslamcı Hareket Gelişimi, İlişkileri, Ayrılıkları ve Dönüşümü.* Yüksek Lisans tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Uzun. H. (2010). *Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm ve Milli Şef Kavramları.* Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi. 9 (20). 233-271.

Ülken, H. Z. (1992). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul, Ülken Yayınları.

Ünver, A.S. (1980). Yahya Kemlin Dünyası. İstanbul, Tercüman Tarih ve Kültür Yayınları.

Wach, J. (1995). Din Sosyolojisi. Çev. Ünver Günay. İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları.

Whiteley. J.M. (1999). *The Paradigm of counceling Psycology.* The Counseling Psycologist. 27. 14-31.

Yankılıç, F. (2007). *Modernizm ve Muhafazakârlık Düşünce Akımlarının Sosyolojik Analizi.* Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü, Elazığ.

Yaralıoğlu, Y. (2018). *Suriyeli Sığınmacıların Dini Sosyalleşmesi, Kilis Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Yergin. A. (2021). *Türkiye'de İslamcılık (1975-1990).* Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Yıkılmaz, A. (2016). *Ak Parti'nin Dış Politika İdeolojisi, Yeni Muhafazakârlık.* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Yıldırım, Z. (2007). *Relıgıousness, Conservatısm and Theır Relatıonshıp Wıth Traffıc Behavıour.* The Degree Of Master Of Scıence. School Of Socıal Scıences Of Mıddle East Technıcal Unıversıty. Ankara.

Yıldız. A. (2018). Liberalizm- Muhafazakârlık Sarkacında 'İnformel' Bir Demokrat, Turgut Özal'dan Kalan. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi.* 15 (55). 39-56.

Yılmaz, M. (2004). "Muhafazakâr Demokrat" Bir Politikanın Temel Özellikleri Neler Olabilir?. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi.* 1 (1). 143-147.

Yinger, J. Ö. (1970). *The Scientific Study of Religion.* Toronto. Macmillian. London.

Yurttaş, Ö. F. (2014). 27 Mayıs Sonrası Milliyetçi Muhafazakâr Aydınların Örgütlenme Çabaları ve Siyasi Gelişmeler Üzerindeki Etkileri, Aydınlar Ocağı. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi,* 10 (40), 107-134.

Zara, A. (2018). Kollektif Travma Döngüsü, Kolektif Travmalarda Uzlaşma, Bağışlama ve Onarıcı Adaletin İyileştirici Rolü. *Klinik Psikiyatri Dergisi.* 21, 301-311.,

Zürcher, E. J. (2017). *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Siyasal Muhafazakârlık.* Muhafazakârlık. 6. Baskı. İstanbul.

Zürcher, E. J. (2003) *Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Siyasal Muhalefet, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası 1924–1925***, (**Çev) Gül Çagalı Güven. İstanbul, İletişim Yayınları.

UYGARLIK TARİHİ DERSLERİ

İşin, İnsanın ve Anlamın Hikâyesi

Ata Özdemirci

nobel

UYGARLIK TARİHİ DERSLERİ: İŞİN, İNSANIN VE ANLAMIN HİKÂYESİ

Ata Özdemirci

Yayın No.: 5026
Beşeri Bilimler/Tarih No.: 164
ISBN: 978-625-397-632-3
E-ISBN: 978-625-397-633-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Özdemirci, Ata.
Uygarlık Tarihi Dersleri: İşin, İnsanın ve Anlamın Hikâyesi / Ata Özdemirci
1. Basım, VI + 294 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-632-3
E-ISBN: 978-625-397-633-0
1. Uygarlık 2. Tarih 3. İnsan

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii
I. MEDENİYETLER ARASI BÜYÜK MAKAS 2
II. BİR TÜR OLARAK HOMO SAPİENS'İN ORTAYA ÇIKIŞI 18
III. TARIM DEVRİMİ (NEOLİTİK DEVRİM) 58
IV. ORTA ÇAĞ'DAN AYDINLANMAYA 82
V. KONTROLSÜZ KAPİTALİZM 100
VI. SANAYİ DEVRİMİ 112
VII. DÜNYA SAVAŞLARI 136
VIII. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ 148
IX. KÜRESELLEŞME DÖNEMİ 164
X. MODERNLEŞEN TÜRKİYE 182
XI. UYGARLIK TARİHİNİN GİZLİ ÖZNESİ: FELSEFE 220
KAYNAKÇA VE İLERİ OKUMALAR 283

KAYNAKÇA VE İLERİ OKUMALAR

Adam Smith, Milletlerin Zenginliği, Doğası ve Nedenleri Üzerine Bir İnceleme, Liberus, 2002.

Ahmet Kuyaş, "Yeni Rejim", Yapı Kredi Cumhuriyet Ansiklopedisi, I. Cilt, 2003.

Akarsu, Bedia. Felsefe Terimleri Sözlüğü. İstanbul: İnkılâp, 1998.

Allan, David, Virtue, Learning and the Scottish Enlightenment: Ideas of Scholarship in Early Modern History, Edinburgh University Press, 1993.

Anderson, Gary M., and Robert D. Tollison. "Congressional Influence and Patterns of New Deal Spending, 1933-1939." The Journal of Law & Economics, vol. 34, no. 1, 1991, pp. 161–75.

Ata Özdemirci, Stratejik Liderlik ve Örgütsel Uyumlanma, Beta Yay., 2011.

Ata Özdemirci, Türkiye'de Modernizm, Yönetim ve Ayrımcılık, Ayrımcılığın Türk Çalışma Hayatına Yansımaları, Nobel Yay., 2011.

Azar Gat, War in Human Civilization, Oxford: Oxford University Press, 2006.

Baker, A. E. How to Understand Philosophy- Socrates to Bergson Newyork: George H. Doran, 1926.

Bekoff, Marc, Colin Allen,Gordon M. Burghardt, The Cognitive Animal: Empirical and Theoretical Perspectives on Animal Cognition, MIT Press, 2002.

Besingi W, Johansson Å. “Smoke related DNA methylation changes in the etiology of human disease.” Human Molecular Genetics. 2013.

Black, Jeremy; Anthony Gren. Goods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia, London: British Museum, 1998.

Blois, L.; Spek R. J. An Introduction to the Ancient World. London: Routledge, 1997.

Bottero, Jean; Stéve Marie-Joseph. Evvel Zaman İçinde Mezopotamya. İstanbul: Yapı Kredi, 2002.

Brennan, Joseph Gerard. The Meaning of Philosophy. Newyork: Happer&Brothers, 1953.

Brian Fagan, People of the Earth: An Introduction to World Prehistory. New York: Harper Collins, 1992.

Brightman, Edgar. An Introduction to Philosophy. USA: Hanry Holt, 1925.

Broadie, Alexander. The Scottish Enlightenment: The Historical Age of the Historical Nation, Birlinn, 2002.

Campbell JH, Perkins P. Transgenerational Effects of Drug and Hormone Treatments in Mammals: A Review of Observations and Ideas. Progress in Brain Research, 73: 535-553, 1988.

Candan, Ergun. Ezoterizme Giriş, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul, 2016.

Carl Trocki, Opium, Empire and the Global Political Economy, New York: Routledge, 1999.

Collins, G. M., "The Limits of Mercantile Administration: Adam Smith and Edmund Burke on Britain's East India Company" Journal of the History of Economic Thought, 41(3), 369–392. 2019.

Craig, William Lane, et al., editors. Philosophy of Religion: A Reader and Guide. Edinburgh University Press, 2002. JSTOR, http://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctvxcrdmw

Cumhuriyet Ansiklopedisi Cilt 2, Yapı Kredi Yayınları, 2003.

Cyrus Martin, Yi Zhang, Mechanisms of Epigenetic Inheritance, Current Opinion in Cell Biology 19:266–272, 2007.

Daron Acemoglu, Simon Johnson, James A. Robinson, The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation, American Economic Review, Vol. 91, No. 5, s. 1369-1401, December, 2001.

Daron Acemoğlu, James Robinson, Ulusların Düşüşü, Doğan Kitap, 2013.

David Stradling and Peter Thorsheim, The Smoke of Great Cities: British and American Efforts to Control Air Pollution, 1860-1914, Environmental History Vol. 4, No. 1, pp. 6-31, Published By: The University of Chicago Press, Jan., 1999, https://www.jstor.org/stable/3985326

Demyanyk, Yuliya, and Otto Van Hemert. "Understanding the Subprime Mortgage Crisis." The Review of Financial Studies, vol. 24, no. 6, pp. 1848–80, 2011 JSTOR, http://www.jstor.org/stable/20869292

Donald R. Griffin, Gayle B. Speck, New Evidence of Animal Consciousness, Animal Cognition, January 2004, Vol. 7, Issue 1, s. 5–18.

Eichengreen, Barry, et al. From Miracle to Maturity: The Growth of the Korean Economy. 1st ed., vol. 350, Harvard University Asia Center, 2012. JSTOR, https://doi.org/10.2307/j.ctt1x07vt4

Elmira Elgezdi, Volkswagen İmgesi, Reklamları ve Kitlesine Genel Bir Bakış, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2000.

Eric Jan Zürcher, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Evans, Richard J., The Third Reich at War. New York: Penguin Books, 2008.

Fergusson, Niall. The Ascent of Money – A Financial History of the World, London: Penguin Books, 2009.

Feroz Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, Kaynak Yay., 2015.

Feroz Ahmad, "Demokrasiye İlk Adım", Cumhuriyet Ansiklopedisi Cilt 2, Yapı Kredi Yayınları, 2003.

Francisco. J. Ayala, The Myth of Eve: Molecular Biology and Human Origins: Science: Vol. 270, Issue 5244, s. 1930-1936. 22 Dec 1995.

Frank, Robert H.; Bernanke, Ben S., Principles of Macroeconomics (3rd ed.). Boston: McGraw-Hill/Irwin, 2007.

Frans De Waal, Bonobo ve Ateist. İstanbul: Metis, 2013.

Frans De Waal, İçimizdeki Maymun. İstanbul: Metis, 2014.

Frans De Waal, Köken Ağacı. İstanbul: Alfa, 2013.

Frans De Waal, Putting the Altruism Back into Altruism: The Evolution of Empathy, Annual Review of Psychology, Vol. 59, January 2008, s. 279-300.

Frederick Copleston, Felsefe Tarihi, İstanbul: İdea, 1985.

Frederick Winslon Taylor, Bilimsel Yönetimin İlkeleri, Çizgi Yay., 2018.

Friedrich Nietzsche, Ahlakın Soykütüğü Üstüne, Say Yay., 2023.

Glyn Davies, A History of Money: from Ancient Times to the Present Day, Cardiff, University of Wales Press, 1994.

Gülten Kazgan, Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.

Harari, Yuval Noah. Hayvanlardan Tanrılara Saphiens. İstanbul: Kolektif, 2015.

Harriet Crawford, Sumer and the Sumerians. New York: Cambridge University, 1994.

Henri Fayol, Genel ve Endüstriyel Yönetim, Adres Yay., 2021.

Henry Ford, My Life and Work,Garden City, N.Y., Doubleday, Page & company, 1922.

John S. Torday, Virender K. Rehan, An Epigenetic 'Smoking Gun' for Reproductive Inheritance, Expert Review of Obstetrics and Gynecology, Volume 8 Issue 2; 2013.

Jones, Daniel Stedman. Masters of the Universe: Hayek, Friedman, and the Birth of Neoliberal Politics. REV-Revised, Princeton University Press, 2012. JSTOR, http://www.jstor.org/ stable/j.ctt1d2dmhg

Juliann Schaeffer, Evolutionary Eating — What We Can Learn From Our Primitive Past, Today's Dietitian, Vol. 11 No. 4, April 2009.

Kaati G, Bygren LD, Edvinsson S. Cardiovascular and Diabetes Mortality Determined by Nutrition During Parents' and Grandparents' Slow Growth Period. European Journal of Human Genetics, 10: 682-688, 2002.

Katherine J. Latham, Human Health and the Neolithic Revolution: an Overview of Impacts of the Agricultural Transition on Oral Health, Epidemiology, and the Human Body, Nebraska Anthropologist, Volume 28: s. 95-102, 2013.

Korkut Boratav, Türkiye İktisat Tarihi (1908-2009), İmge Yayınları, Ankara, 2015.

Lawrence Britt, The 14 Characteristics of Fascism, Free Inquiry Magazine, Spring 2003.

Lee Stephen, Weimar and Nazi Germany, Heinemann ed., 1996.

Loren Cordain vd., Origins and Evolution of the Western Diet: Health Implications for the 21st Century, American Society for Clinical Nutrition, vol. 81 no. 2: 341-354, February 2005.

Manuel Velasquez, Business Ethics: Concepts and Cases, Pearson Education Limited, 2013.

Marc Bekoff,Colin Allen,Gordon M. Burghardt, The Cognitive Animal: Empirical and Theoretical Perspectives on Animal Cognition, MIT Press, 2002.

Marcus E Pembrey, Time to Take Epigenetic Inheritance Seriously, European Journal of Human Genetics, 10, s. 669-671, 2002.

Matthieu Deschamps, Guillaume Laval, Maud Fagny, Yuval Itan, Laurent Abel, Jean-Laurent Casanova, Etienne Patin, Lluis Quintana-Murci. Genomic Signatures of Selective Pressures and Introgression from Archaic Hominins at Human Innate Immunity Genes. The American Journal of Human Genetics, 98 (1), 2016.

Max Weber, Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu, Oda Yay., 2013.

Mehmet Bayrakdar, Al-Jahiz and the Rise of Biological Evolutionism, Islamic Quarterly 27.3, 1983.

Merlin Donald, Origins of the Modern Mind, Three Stages in the Evolution of Culture and Cognition, Harward University Press, 1991.

Muhammed Sultan Shah, Pre-Darwinian Muslim Scholars' Views on Evolution, http://pu.edu.pk/images/journal/uoc/PDF FILES/(11)%20Dr.%20Sultan%20Shah_86_2.pdf; Muhammed İkbal, The Reconstruction of Religious Thoughs in Islam, Oxford University Press, London: 1934.

N. F. R. Crafts, The Golden Age of Economic Growth in Western Europe, 1950-1973, The Economic History Review, New Series, Vol. 48, No. 3 pp. 429-447 (19 pages) Published By: Wiley, Aug., 1995, https://www.jstor.org/stable/2598175

Nicolaus Copernicus, Göksel Kürelerin Devinimleri Üzerine, İş Kültür Yayınları, 2011.

Peter Drucker, Kapitalist Ötesi Toplum, İnkılap Kit., 1993.

Ray, Alok. "The Chinese Economic Miracle: Lessons to Be Learnt." Economic and Political Weekly, vol. 37, no. 37, pp. 3835–48. 2002 JSTOR, http://www.jstor.org/stable/4412606

Rebecca L. Cann, Mark Stoneking, Allan C. Wilson, Mitochondrial DNA and Human Evolution, Nature 325, 31 - 36, 1987.

Richard Dawkins, Kör Saatçi, Ankara: Tübitak, 2010.

Richard Wrangham, Catching Fire: How Cooking Made Us Human, New York: Basic Books, 2009.

Robin Dunbar, Grooming, Gossip and the Evolution of Language, Faber and Faber, London, Boston, 1996.

Roby Joehanes vd., Epigenetic Signatures of Cigarette Smoking. Circulation: Cardiovascular Genetics, 2016.

Roger Lewin, The Unmasking of Mitochondrial Eve, Science, New Series, Vol. 238, No. 4823. s. 24-26.; Oct. 2, 1987.

Russell Hill, Robin Dunbar, Social Network Size in Humans, Human Nature, c.14.s.1, s. 53-72, 2003.

Science Daily, Organic Molecules on Comets: Philae's First Results from Churi Prove Surprising, July 30, 2015, https://www.sciencedaily.com/releases/2015/07/150730172518.htm

Samuel Noah Kramer, Tarih Sümer'de Başlar. İstanbul: Kabalcı, 1999.

Sara J. Shettleworth, Animal Cognition and Animal Behaviour, Animal Behaviour, Volume 61, Issue 2, February 2001, s. 277–286.

Sigmund Freud, Psikanaliz Üzerine, Cem Yay., 1996.

Sniekers, S., Stringer, S., Watanabe, K. et al. Genome-wide association meta-analysis of 78,308 individuals identifies new loci and genes influencing human intelligence. Nat Genet 49, 1107–1112, 2017 https://doi.org/10.1038/ng.3869

Sriram Sankararaman, Swapan Mallick, Nick Patterson, David Reich. The Combined Landscape of Denisovan and Neanderthal Ancestry in Present-Day Humans. Current Biology, 2016.

Starkey, David, Six wives: the queens of Henry VIII. London: Chatto & Windus, 2003.

Steven Hause, William Maltby, Essentials of Western Civilization. London: Wadsworth, 2001.

Stuart Ewen, All Consuming Images: The Politics of Style in Contemporary Culture, Basic Books, New York, 1988.

Svante Pääbo, Richard E. Green vd., A Draft Sequence of the Neandertal Genome, Science:Vol. 328, Issue 5979, s. 710-722, 07 May 2010.

Şadi Can Saruhan, Ata Özdemirci, Bilim, Felsefe ve Metodoloji, Beta Yay., 2018.

Şevket Pamuk, Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

Tania L. Roth, Farah D. Lubin, Monsheel Sodhi, Joel E. Kleinman, Epigenetic Mechanisms in Schizophrenia, Biochim Biophys Acta, Sep; 1790(9): 869–877, 2009.

te Nijenhuis, J., Jongeneel-Grimen, B., & Armstrong, E. L., Are adoption gains on the g factor? A meta-analysis. Personality and Individual Differences, 73, 56-60. 2015. https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.09.022

Vehbi Koç, Hayat Hikâyem, Apa Ofset Yayınevi, İstanbul, 1973.

Will Durant, The Pleasures of Philosophy. Newyork: Simon and Schuster, 1953.

Yahya Tezel, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

Yalın Alpay, Emre Alkin, Olaylarla Türkiye Ekonomisi: Yirminci Yüzyıl Türkiye Ekonomi Tarihi, Hümanist Kitap Yay., 2022.

https://documents1.worldbank.org/curated/en/816281518818814423/2019-WDR-Report.pdf

http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37744983

https://www.bps.org.uk/psychologist/return-taylorism

http://www.gotoquiz.com/politics/political-spectrum-quiz.html

https://www.aljazeera.com/economy/2023/5/31/infographic-how-does-us-debt-rank-compared-world#:~:text=Global%20debt%20at%20%24305%20trillion,and%20individuals%20around%20the%20world.

https://www.gobankingrates.com/money/economy/how-much-money-is-in-the-world/

https://www.investopedia.com/ask/answers/09/gold-standard.asp
https://www.investopedia.com/terms/b/brettonwoodsagreement.asp
https://www.libertarianism.org/what-is-a-libertarian
https://www.nato.int/nato-welcome/index_tr.html
https://www.politicalcompass.org
https://www.populationpyramid.net/
https://www.rolandberger.com/en/Insights/Publications/Human-achievement-and-the-history-of-productivity.html
http://tdk.gov.tr
https://www.thebalancemoney.com/roaring-twenties-4060511

YAPAY ZEKÂ VE PAZARLAMA

Editörler: Tarık Yolcu - Kürşad Özkaynar

nobel bilimsel

YAPAY ZEKÂ VE PAZARLAMA

Editörler: Tarık Yolcu - Kürşad Özkaynar

Yayın No.: 1950
ISBN: 978-625-393-188-9
E-ISBN: 978-625-393-189-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden-sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yolcu, Tarık., Özkaynar, Kürşad.
Yapay Zekâ ve Pazarlama / Editörler: Tarık Yolcu - Kürşad Özkaynar
1. Basım, X + 262 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-188-9
E-ISBN: 978-625-393-189-6
1. Yapay Zekâ 2. Pazarlama

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

1. BÖLÜM
PAZARLAMADA YAPAY ZEKÂ KULLANIMI **1**
Remzi ALTUNIŞIK

Giriş 1
1. Günlük Yaşamda Yapay Zekâ Uygulamaları 2
2. Pazarlamada Yapay Zekâ Kullanım Örnekleri 4
3. Pazarlamada Yapay Zekâ Kullanımının Mantığı 5
4. Yapay Zekânın Avantaj ve Dezavantajları 7
5. Yapay Zekânın Pazarlamadaki Kullanım Alanları 8
6. Yapay Zekânın Oluşturduğu Tehditler ve Riskler 10
Kaynakça 14

2. BÖLÜM
YAPAY ZEKÂ VE TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI **15**
Aykut YILMAZ

Giriş 15
1. Yapay Zekâ ve Tüketici Davranış Analizi 17
2. Yapay Zekâ Destekli Tüketici Segmantasyonu 18
3. Yapay Zekâ ve Satın Alma Karar Süreci 19
3.1. İhtiyacın hissedilmesi / Problemin ortaya çıkması 20
3.2. Alternatiflerin tespit edilmesi / Seçenekleri araştırma 21
3.3. Alternatiflerin değerlendirilmesi / Seçeneklerin değerlendirilmesi 23
3.4. Satın alma kararının verilmesi / Satın alma davranışı 24
3.5. Satın alma sonrası duygular / Satın alma sonrası değerlendirme 25
Sonuç ve Değerlendirme 27
Kaynakça 28

3. BÖLÜM
YAPAY ZEKÂ İLE HEDEF PAZAR BELİRLEME VE KONUMLANDIRMA **31**
Burçak BAŞAK YİĞİT

Giriş 31
1. Yapay Zekâ ile Hedef Pazar Belirleme ve Konumlandırma 32

1.1. Çoklu Yapay Zekâ Yetenekleri 32
1.1.1. Mekanik Yapay Zekâ 34
1.1.2. Düşünsel Yapay Zekâ 35
1.1.3. Duygusal Yapay Zekâ 35
1.2. Pazarlama Stratejisinde Yapay Zekâ Kullanımı 36
1.3. Yapay Zekâ ile Bölümlendirme 38
1.4. Yapay Zekâ ile Hedef Pazar Belirleme 39
1.5. Yapay Zekâ İle Konumlandırma 41
Sonuç ve Değerlendirme 43
Kaynakça 44

4. BÖLÜM
YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARININ E-TİCARETTE KULLANIMI 47
Saadet SAĞTAŞ

Giriş 47
1. Yapay Zekâ Tanımı, Gelişimi Ve Uygulama Alanları 48
1.1. Yapay Zekâ Tanımı ve Gelişimi 48
1.2. Yapay Zekâ Uygulama Alanları 50
1.2.1 Sağlık Hizmetleri 50
1.2.2 Bankacılık ve Finans işlemleri 50
1.2.3 Otonom Sürüş Sistemleri 51
1.2.4 Eğitim 51
1.3 Yapay Zekâ ile İlgili Kavramlar 52
1.3.1 Yapay Sinir Ağları 52
1.3.2 Makine Öğrenimi 52
1.3.3 Derin Öğrenme 53
1.3.4 Veri Madenciliği 53
2. Yapay Zekâ Ve E-Ticaret 53
2.1. Tüketici Segmentasyonu ve Öneri Sistemleri 54
2.2. Kişiselleştirme 56
2.3. Sanal Asistanlar ve ChatBot'lar 56
2.4. Dinamik Fiyatlandırma 57
Tartışma ve Sonuç 58
Kaynakça 59

5. BÖLÜM
PAZARLAMA KARMASI VE YAPAY ZEKÂ 61
Muhammed Fatih CEVHER

Giriş 61
1. Literatür Taraması ve Kavramsal Çerçeve 62
2. Pazarlama ve Yapay Zekâ 68
3. Pazarlama Karması 70
4. Pazarlama Karması ve Yapay Zekâ 71
4.1. Ürün ve Yapay Zekâ 71
4.2. Fiyat ve Yapay Zekâ 73
4.3. Tutundurma ve Yapay Zekâ 74
4.4. Dağıtım ve Yapay Zekâ 77
Sonuç 79
Kaynakça 81

6. BÖLÜM
PAZARLAMA STRATEJİSİ VE YAPAY ZEKÂ 85
Cansu TUNAHAN - Hilal SATICI

Giriş 85
1. Yapay Zekâ Teknolojilerine Kısa Bir Bakış 86
2. Pazarlamada Yapay Zekâyı Anlamak 87
3. Pazarlama Faaliyetlerinde Yapay Zekâ 88
4. Yapay Zekâyı Stratejik Pazarlama Planına Dahil Etme 89
5. Yapay Zekâ Stratejilerinde Müşteri İlişkileri 90
6. Kişiselleştirilmiş Pazarlama Stratejilerinde Yapay Zekânın Rolü 91
7. Pazarlamada Veriye Dayalı Karar Almada Yapay Zekâ 92
8. Yapay Zekânın Pazarlama Performansı Üzerindeki Etkisini Ölçme 93
Sonuç 94
Kaynakça 95

7. BÖLÜM
YAPAY ZEKÂ VE SANAL INFLUENCER PAZARLAMASI 99
Fatih ÇELİK

Giriş 99
1. Sanal Influencer'ların Yükselişi 100
2. Sanal Influencer'ların Yükselişinde Antropomorfizmin Rolü 105
3. Sanal Influencer'ların Temel Özellikleri 106

4. Sanal Influencer Örnekleri 108
5. Sanal Influencer'ların Markalar için 'Parlak' ve 'Karanlık' Yönleri 111
Sonuç ve Değerlendirme 116
Kaynakça 117

8. BÖLÜM
YAPAY ZEKÂ VE DİJİTAL PAZARLAMA 121
Derya Fatma BİÇER - Beyza ETİZ

Giriş 121
1. Dijital Pazarlama Kavramı 123
1.1. Dijital Pazarlama Kanalları 124
1.2. Dijital Pazarlama Uygulamaları 126
2. Yapay Zekâ Kavramı 129
2.1. Yapay Zekâ Türleri 130
2.2.Yapay Zekâ Uygulamaları 131
3. Dijital Teknolojiler ve Endüstri 3.0 /4.0 133
3.1. Dijital Pazarlamada Yapay Zekâ Kullanımı 135
Sonuç ve Değerlendirme 137
Kaynakça 138

9. BÖLÜM
YAPAY ZEKÂ VE MOBİL PAZARLAMA 143
Senem ERGAN - Gökçe CEBECİ

Giriş 143
1. Mobil Pazarlama 144
2. Mobil Pazarlamada Yapay Zekâ 147
2.1. Mobil Pazarlamada Yapay Zekâ Kullanım Koşulları ve Engelleri 148
2.3. Mobil Pazarlama Alanında Yapay Zekâ Kullanımının Sağladığı Faydalar 156
Sonuç ve Değerlendirme 157
Kaynakça 158

10. BÖLÜM
YAPAY ZEKÂ VE SATIŞ 161
Şevin ABBASOĞLU BOSTANCI

Giriş 161
1. Zekâ ve Yapay Zekâ 161
2. Pazarlamda Yapay Zekâ Kullanımı 164

3. Satış ve Pazarlama Taktikleri 167
4. Yapay Zekâ ve Satış İlişkisi 169
Kaynakça 174

11. BÖLÜM
MÜŞTERİ İLİŞKİLERİ YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKÂ KULLANIMI 177
Leyla BEZGİN EDİŞ

Giriş 177
1. Müşteri İlişkileri Yönetimi ve Yapay Zekâ 178
2. Müşteri İlişkileri Yönetiminde Yapay Zekâ Uygulamaları 179
3. Yapay Zekâ Destekli Müşteri İlişkileri Yönetiminin İşletmelere Sağladığı Faydalar ... 181
3.1 Müşteri Deneyimi ve Sadakati 181
3.2 Kişiselleştirme 182
3.3 Veri Analitiği 183
Sonuç 184
Kaynakça 184

12. BÖLÜM
YAPAY ZEKÂ VE DÖNÜŞÜM ORANI OPTİMİZASYONU 187
Oğuzhan ARI

Giriş 187
1. Yapay Zekânın Pazarlama Dünyasındaki Etkisi ve Önemi 188
2. Dönüşüm Oranı Optimizasyonunun Tanımı ve Önemi 189
3. Yapay Zekâ ve Dönüşüm Oranı Optimizasyonu 191
4. Yapay Zekâ Tabanlı Dönüşüm Oranı Optimizasyon Teknikleri 193
4.1 Büyük Veri ile Dönüşüm Oranı Optimizasyonu 193
4.2 Görsel İşleme ile Dönüşüm Oranı Optimizasyonu 195
4.3 Makine Öğrenmesi Teknikleri ile Dönüşüm Oranı Optimizasyonu 197
5. Yapay Zekâ, Dönüşüm Oranı ve Etik 198
Sonuç ve Tartışmalar 199
Kaynakça 199

13. BÖLÜM YAPAY ZEKÂ VE PAZARLAMA ETİĞİ 201
Oya ERU

Giriş 201
1. Etik Kavramı 202
1.1. Etik Teorileri 202

1.1.1. Teleolojik (Sonuç Temelli) Teori 203
1.1.2. Deontolojik Teori (Sonuç Temelli Olmayan; Göreve Dayanan) Teori 204
1.1.3. Uygulamalı Etik 204
2. Pazarlama Etiği 204
2.1. Geleneksel Pazarlamada Etik 205
2.2. Dijital Pazarlamada Etik 207
2.3. Etik Tüketim 209
3. Yapay Zekâ ve Etik 209
4. Pazarlama Faaliyetlerinde Yapay Zekâ Kullanımı 213
5. Pazarlama Faaliyetlerinde Yapay Zekâ Uygulamalarından Kaynaklanan Etik Sorunlar 214
6. Pazarlama ve Yapay Zekâ Etiği İle İlgili Düzenlemeler 221
Sonuç ve Değerlendirme 224
Kaynakça 225

14. BÖLÜM
PAZARLAMADA YAPAY ZEKÂNIN GELECEĞİ 231
Aylin ATASOY 231
Giriş 231
1. Yapay Zekâ Kavramı 232
1.1. Yapay Zekâ Nasıl Çalışır? 234
2. Pazarlama Kavramı ve Yapay Zekâ ile İlişkisi 238
3. Yapay Zekânın Pazarlamadaki Kullanım Alanları 240
3.1 Yapay Zekânın Pazarlama Bileşenleri Açısından Kullanımı 244
4. Yapay Zekânın Pazarlamada Yarattığı Değişim ve Dönüşüm 247
4.1. Yapay Zekânın Tüketici Tutumlarına ve Davranışlarına Etkisi 249
5. Gelecekte Yapay Zekânın Pazarlamadaki Yeri 250
Sonuç 253
Kaynakça 256

ÖZ GEÇMİŞLER 259

1. BÖLÜM
PAZARLAMADA YAPAY ZEKÂ KULLANIMI

Remzi ALTUNIŞIK

Giriş

Her ne kadar Yapay Zekâ (YZ) kavramı son yirmi yıl zarfında hayatımızda sıkça adından söz ettiren bir kavram olsa da aslında YZ, 1980'lerde üretim süreçleri bağlamında akıllı sistemler, karar destek sistemleri, yönetim bilişim sistemleri gibi kavramlar şeklinde üzerinde konuşulan ve çalışmalar yapılan konular arasında gelmekteydi. Pazarlama ve satış stratejilerinin optimizasyonu bağlamında 1950'li 1960'lı yıllardaki lineer programlama ve karar ağaçları özünde bu günkü Yapay Zekânın ilk uygulamaları olarak da değerlendirilebilir. 1980'ler ve 1990'lar döneminde veri analitiğinin YZ ile güçlendirilmesi ve e-posta ve online-sohbet gibi dijital iletişim kanal teknolojilerinin gelişmesi büyük ölçüde pazarlamada kişiselleştirilmeye yol açtı. Artık günümüzde, müşterilerin %84'ünün firmalar tarafından kendilerini sıradan birer sayı olmaktan çok birer birey olarak değerlendirildiğini ortaya koyan istatistikler bulunmaktadır (Brenner, 2023).

Ancak YZ olgusu, dijitalleşme sürecindeki gelişmelere paralel olarak günlük yaşamda, başlangıçta akıllı telefonlar üzerinden, yer alamaya başladıktan sonra hemen hemen her alanda üzerinde konuşulan ve her geçen gün yeni şekil ve formatta hayatımıza giren bir gerçek haline gelmiştir. YZ olgusunun etkileri sadece günlük insan yaşamıyla sınırlı değildir. İş dünyasını ve iş dünyası dinamiklerini derinden etkilemekte, geleneksel iş ekosistemlerini dönüştürmektedir. Geleneksel yöntemler bu yeni ekosistemde yetersiz kalmakta ve yeni bakış açıları, paradigmalar ve düşünsel yaklaşımları gerekli kılmaktadır. Pazarlama disiplini de bu değişimlerden payını almakta ve eşi benzeri görülmemiş bir hızda pazarlama strateji ve uygulamalarında yeni açılımlar her gün gündeme gelmektedir. Araştırmalar pazarlamacıların %73'ünün üretici (generative) YZ kullanmakta olduğuna işaret etmektedir (Brenner, 2023). Bu kita-

Sonuç olarak, YZ pazarlama dünyası için son derece heyecan verici bir uç deneyim olmaya devam edecektir. Ancak, YZ'nın stratejinin ardındaki insanları değiştireceği düşüncesinden ziyade pazarlama taktiklerinin daha etkin hale getirilmesi ve iyileştirilmesi amacıyla kullanılan bir araç olarak düşünülmesi en iyi yaklaşım olsa gerek.

Kaynakça

Atalay, A. (2023), Pazarlama ve Yapay Zekâ: Faydalar, Endişeler ve İpuçları*, HBR Türkiye,* 14 Ekim 2023*.*

Brenner, m. (20239, 5 Types Of Aı All Marketers Should Know About, https://marketin ginsidergroup.com/content-marketing/types-of-ai/#:~:text=Types%20of%20AI%20every%20marketer,AI%20to%20generate%20original%20content.

Eriksson, T., Bigi, A. ve M. Bonera (2020), Think with me, or think for me? On the future role of artificial intelligence in marketing strategy formulation, *The TQM Journal*, Vol. 32, No.4, ss. 795-814.

Graham, B. (2023), YZ, pazrlamacılara nasıl yardımcı oluyor?, https://www.thinkwithgoogle.com/intl/tr-tr/pazarlama-stratejileri/otomasyon/yapay-zekâ-pazarlamacilara-nasil-yardimci-oluyor/.

Haleem, A., M Javaid, MA Qadri ve RP Singh (2022), Artificial intelligence (AI) applications for marketing: A literature-based study, *International Journal of Intelligent Networks*, Vol. 3, ss.119-132.

Hollensen, S. (2019), *Marketing Management – A Relationship Approach*, 4. Edtion, Pearson Publishing.

Kumar, V., Bharath Rajan, Jim Lecinski (2019), Understanding the role of artificial intelligence in personalized engagement marketing, *California Management Review*, Vol. 61, No. 4, ss. 135-155.

Küçüksoy, Sena (2023), Pazarlamada Yapay Zekâ Kullanımı, https://zeo.org/tr/kaynaklar/blog/pazarlamada-yapay-zekâ-kullanimi, YZ Blog, Zeo, 17 Temmuz 2023.

Sarı, S. (2023), Yapay Zekâ Dijital Pazarlamada Neden Önemli, https://tr.linkedin.com/pulse/yapay-zekâ-dijital-pazarlamada-neden-%C3%B6nemli-sercan-sar%C4%B1.

Okundia, J. (2021), The role of artificial intelligence in marketing, https://www.researchgate.net/publication/351918568.

Shaik (2023), Impact of artificial intelligence on marketing, *East Asian Journal of Multidisciplinary Research*, Vol. 2, No.3, ss. 993-1004.

Vlačić, B., Leonardo Corbo, Susana Costa e Silva ve Marina Dabić (2021), The evolving role of artificial intelligence in marketing: A review and research agenda, *Journal of Business Research*, Vol. 128, May, ss. 187-203.

Wu, CW. Ve A Monfort (2023), Role of artificial intelligence in marketing strategies and performance, Psychology & Marketing, Vol. 40, ss. 484-496.

2. BÖLÜM
YAPAY ZEKÂ VE TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI

Aykut YILMAZ

Giriş

Teknolojik gelişmelerden bazıları bir ya da birkaç alanı etkilemekle kalmaz hatta bazılarının etkisi neredeyse tüm alanlara sirayet edebilmektedir. Yapay zekânın da bunlardan biri olduğunu söyleyebiliriz.

İnsan zekâsını taklit edebilen veya aşabilen yapay zekâ teknolojilerinin, mekanik görevlerden düşünme yeteneklerine doğru hızla ilerlemesi paradigma değişimine neden olmuştur. Yapay zekâ mekanik görevleri etkin bir şekilde yerine getirebildikçe, "Düşünme Ekonomisi" olarak adlandırdığımız yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde düşünme görevleri, mekanik görevlere göre daha fazla önem taşımaktadır. Yapay zekâ, düşünme görevlerini de yerine getirebilir hale geldikçe, duygusal yetenekler ve görevler de insan işçiler için benzer şekilde önem kazanmıştır. Sonuç olarak, iş dünyasında düşünme yeteneklerinin önemi sabit kalırken, duygusal yeteneklerin ve görevlerin önemi artmıştır. (Huang vd., 2019)

Bu geniş kapsamlı etki sadece genel iş süreçleri ile sınırlı değildir. Değişen paradigmaya adapte olmuş sektörler, yapay zekânın sunduğu olanakları daha derinlemesine keşfetme eğilimindedir. Özellikle sektörel uygulamalar, yapay zekânın potansiyelini daha iyi anlamamıza olanak tanımaktadır. Pazarlama sektörü, bu sektörlerin başında gelmekte ve yapay zekânın etkisinin ne kadar kapsamlı ve çeşitli olabileceğini gözler önüne sermektedir. İşte bu noktada, akademik literatürün de bu alandaki derinlemesine çalışmaları, yapay zekânın sektörler üzerindeki geniş etkisini belgelemektedir.

Jarek ve Mazurek'in (2019) gerçekleştirdiği araştırma, pazarlama sektöründe yapay zekâ teknolojilerinin özellikle operasyonel düzeyde geniş bir uygulama yelpazesi olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışma aynı zamanda,

nım alanları genişledikçe ortaya çıkan olumsuzlukların giderilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılacağı düşünülmelidir.

Yapay zekâ ile ilgili endişeli olunan hususların başında daha önceki birçok teknolojik gelişmede olduğu gibi etik sorunların ele alındığını söyleyebiliriz. Rodgers ve Nguyen (2022) yaptıkları çalışmada algoritmaların uygulanmasında şeffaflık ve adalet ihtiyacını vurgulamışlardır. Çünkü yanlış algoritmaların müşterilere zarar verebileceği ve ahlaki açıdan uygunsuz sonuçlar ortaya çıkarabileceği düşünülmektedir. Etik olmayan seçenekleri ortadan kaldırmak ve en iyi etik alternatifi desteklemek için algoritmaların oluşturulması gerektiği konusunda uygulamacıların dikkatli olması gerektiği belirtilmektedir.

Tüketicilerin seçimlerini daha kolay, daha pratik ve daha verimli hale getirecek uygulamaların yapay zekâ ile ilgili kaygıları ortadan kaldıracağı düşünülmektedir. Diğer yandan, tüketicilere zarar verecek uygulamalara neden olunması ise bu teknolojinin refahını olumsuz yönde etkileyebileceği göz ardı edilmemelidir (André vd., 2018).

Pazarlamanın üretici ve tüketici arasında bir köprü vazifesi kurduğu ve iki tarafında memnun olacağı sonuçlar ortaya çıkartmak için faaliyetlerden oluştuğu bilinmektedir. Kısa vadede tüketicinin yararına gibi gözüküp aradan bir müddet zaman geçtikten sonra tüketicilere zarar verdiği ortaya çıkması bu teknolojiyle ilgili büyük sorunlar olacağı ve kullanımının yasaklanabileceği unutulmamalıdır. Dolayısıyla, tüketici davranışlarını inceler ve buradan elde edilen analizlere göre faaliyetleri planlarken firmaların menfaatlerini düşünürken tüketicinin de maksimum fayda elde edeceği süreçler ortaya koyulmalıdır. Böyle bir yapı oluşturulması ile yapay zekâ hem firmaların hem de tüketicilerin hayatını kolaylaştırmak için kullanımının artarak devam edeceği söylenebilir.

Kaynakça

Altunışık, R., Torlak, Ö., & Özdemir, Ş. (2014). *Pazarlama İlkeleri ve Yönetimi.* İstanbul: Beta Yayınevi.

Ameen, N., Tarhini, A., Reppel, A., & Anand, A. (2021). Customer experiences in the age of artificial intelligence. *Computers in Human Behavior*, 1-14.

André, Q., Carmon, Z., Wertenbroch, K., Crum, A., Frank, D., Goldstein, W., . . . Yang, H. (2018). Consumer Choice and Autonomy in the Age of Artificial Intelligence and Big Data. *Customer Needs and Solutions*, 28-37.

Beyari, H., & Garamoun, H. (2022). The Effect of Artificial Intelligence on End-User Online Purchasing Decisions: Toward an Integrated Conceptual Framework. *Sustainability*, 1-17.

Bhagat, R., Chauhan, V., & Bhagat, P. (2022). Investigating the impact of artificial intelligence on consumer's purchase intention in e-retailing. *Emerald Publishing Limited, Foresight*, 248-253.

Busman, S. A., & Ananda, N. A. (2022). Artificial Intelligence and Digital Marketing Role in Increasing Consumer Purchase Intention. *American International Journal of Business Managemen*, 63-68.

Dellaert, B. G., Shu, S. B., Arentze, T. A., Baker, T., Diehl, K., Donkers, B., . . . Steffel, M. (2020). Consumer decisions with artificially intelligent voice assistants. *Marketing Letters*, 335-347.

Hermann, E. (2022). Anthropomorphized artificial intelligence, attachment, and consumer behavior. *Marketing Letters*, 157-162.

Hopkins, E. (2022). Machine Learning Tools, Algorithms, and Techniques in Retail Business Operations: Consumer Perceptions, Expectations, and Habits. *Journal of Self-Governance and Management Economics*, 43-55.

Hoyer, W. D., MacInnis, D. J., & Pieters, R. (2023). *Consumer Behavior.* Boston: Cengage.

Huang, M.-H., Rust, R., & Maksimovic, V. (2019). The feeling economy: Managing in the next generation of artificial intelligence (AI). *California Management Review*, 43-65.

Ivanov, S., & Webster, C. (2017). The robot as a consumer: a research agenda. *Marketing: Experience and Perspectives Conference* (s. 29-37). Varna: University of Economics.

Jarek, K., & Mazurek, G. (2019). Marketıng and Artıfıcıal Intellıgence. *Central European Business Review*, 46-56.

Kachamas, P., Akkaradamrongrat, S., Sinthupinyo, S., & Chandrachai, A. (2019). Application of Artificial Intelligent in the Prediction of Consumer Behavior from Facebook Posts Analysis. *International Journal of Machine Learning and Computing*, 91-97.

Khan, M. (2006). *Consumer Behaviour and Advertising Management.* New Delhi: New Age International.

Kiracı, H. (2014). Tüketici Pazarları ve Tüketici Davranışları. B. Z. Erdoğan içinde, *Pazarlama İlkeler ve Yönetim* (s. 145-175). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Kliestik, T., Kovalova, E., & Lăzăroiu, G. (2022). Cognitive Decision-Making Algorithms in Data-driven Retail Intelligence: Consumer Sentiments, Choices, and Shopping Behaviors. *Journal of Self-Governance and Management Economics*, 30-42.

Kotler, P., & Armstrong, G. (2016). *Principles of Marketing.* Harlow: Pearson Education Limited.

Kotler, P., Armstrong, G., Harris, L. C., & He, H. (2020). *Principles of Marketing.* Harlow: Pearson Education Limited.

Kumar, V., Rajan, B., Venkatesan, R., & Lecinski, J. (2019). Understanding the Role of Artificial Intelligence in Personalized Engagement Marketing. *California Management Review*, 135-155.

Kumra, R. (2007). *Consumer Behaviour.* Mumbai: Himalaya Publishing House.

Luo, X., Tong, S., Fang, Z., & Qu, Z. (2023). Frontiers: Machines vs. Humans: The Impact of Artificial Intelligence Chatbot Disclosure on Customer Purchases. *Marketing Science*, 937-947.

Nazir, S., Khadim, S., Asadullah, M. A., & Syed, N. (2023). Exploring the influence of artificial intelligence technology on consumer repurchase intention: The mediation and moderation approach. *Technology in Society*, 1-11.

Nica, E., Sabie, O.-M., Mascu, S., & Luţan, A. G. (2022). Artificial intelligence decision-making in shopping patterns: Consumer values, cognition, and attitudes. *Economics, Management and Financial Markets*, 31-43.

Olan, F., Suklan, J., Arakpogun, E. O., & Robson, A. (2021). Advancing Consumer Behavior: The Role of Artificial Intelligence Technologies and Knowledge Sharing. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 1-13.

Rodgers, W., & Nguyen, T. (2022). Advertising Benefits from Ethical Artificial Intelligence Algorithmic Purchase Decision Pathways. *Journal of Business Ethics*, 1043-1061.

Schiffman, L. G., Kanuk, L. L., & Hansen, H. (2012). *Consumer Behaviour A European Outlook.* Harloe: Pearson Education Limited.

Solomon, M. R., Bamossy, G. J., Askegaard, S., & Hogg, M. K. (2016). *Consumer Behaviour.* Harlow: Pearson Education Limited.

Zhang, Y., & Wang, S. (2023). The influence of anthropomorphic appearance of artificial intelligence products on consumer behavior and brand evaluation under different product types. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 1-13.

3. BÖLÜM
YAPAY ZEKÂ İLE HEDEF PAZAR BELİRLEME VE KONUMLANDIRMA

Burçak BAŞAK YİĞİT

Giriş

Artan bilgi işlem gücü, düşük bilgi işlem maliyetleri, büyük verilerin kullanılabilirliği ve makine öğrenimi algoritmaları ve modellerinin ilerlemesi nedeniyle pazarlamada yapay zekâ son zamanlarda önem kazanmaktadır. Yapay zekânın geniş uygulamaları pazarlamanın çeşitli alanlarında görülmektedir. Örneğin, Amazonun Prime Air'i nakliye ve teslimatı otomatikleştirmek için drone'ları kullanmaktadır. Domino's Pizza, pizzayı müşterinin kapısına teslim etmek için otonom arabalar ve teslimat robotları ile deneyler yapmaktadır. RedBalloon, yeni müşteriler keşfetmek ve onlara ulaşmak için Albert'in yapay zekâ pazarlama platformunu kullanmaktadır. Duygusal analitiği temel alan Affectiva, tüketicilerin reklamları izlerken duygularını tanımaktadır. Makine öğrenimi tabanlı bir sohbet robotu olan Replika, tüketicilerin iletişim tarzlarını taklit ederek onlara duygusal rahatlık sağlamaktadır (Huang ve Rust, 2021a).

Pazarlamanın temel faaliyetleri müşteri ihtiyaçlarını anlama, bunları ürün ve hizmetlerle eşleştirme ve insanları satın almaya ikna etme faaliyetleridir- ki bu yetenekler yapay zekâ tarafından büyük ölçüde artırılabilir. 2018'de McKinsey tarafından yapılan 400'den fazla gelişmiş kullanım durumu analizine göre, yapay zekânın en fazla değer katacağı alanın pazarlama olduğu belirlenmiştir. Baş pazarlama sorumluları (CMO'lar) artan bir şekilde bu teknolojiyi benimsemektedirler. Amerikan Pazarlama Derneği tarafından Ağustos 2019'da yapılan bir anket, yapay zekâ uygulamalarının bir buçuk yıl içinde %27 arttığını ortaya koymuştur. Ve 2020 yılında Deloitte tarafından küresel ölçekte gerçekleştirilen erken yapay zekâ kullanıcıları anketi, en iyi beş yapay zekâ hedefinden üçünün pazarlama odaklı olduğunu göstermiştir. Bunlar,

Ayrıca, duygu analizi ve duygusal yapay zekâ kullanılarak pazarlama stratejilerinin duygusal etkileri üzerine odaklanmanın önemi vurgulanmıştır. Marka konumlandırma ve reklam stratejilerinin, müşterilerin duygusal bağ kurmasına yardımcı olabileceği belirtilmiştir.

Yapay zekânın en etkileyici yönlerinden biri, insan düşünme yetisini değiştirip geliştirmesidir. Modern yapay zekânın en devrimci özelliği ise, büyük verileri otomatik olarak analiz ederek kişiselleştirme yeteneğidir. Bu, pazarlamanın bireysel müşterilere yönelik kabiliyetini artırmak açısından devrim niteliğindedir. Pazarlama, özellikle düşünme yetisi ve duygusal zekâ gerektiren bir alandır. Teknoloji, pazarlamaya bu konularda geçmişte sınırlı yardım sunabilmiştir. Ancak şu anda, yapay zekâ hızla ilerlemekte ve pazarlama alanındaki birçok görevi üstlenebilmektedir. Ayrıca, yapay zekâ daha fazla geliştikçe pazarlama alanındaki birçok duygusal görevi de yerine getirebilir hale gelecektir.

Sonuç olarak, bu bölümde, yapay zekâ teknolojilerinin pazarlama alanında nasıl kullanılabileceği konusunda önemli bir anlayış sunulmaya çalışılmıştır. İşletmeler, bu teknolojileri kullanarak daha etkili pazarlama stratejileri geliştirebilir ve müşteri ihtiyaçlarına daha iyi yanıt verebilirler. Ancak, duygusal analiz ve konumlandırma gibi stratejik kararların hala insanlar tarafından yapılması gerektiği ve yapay zekâ ile iş birliği yapmanın önemli olduğu da vurgulanmıştır. Bu nedenle, gelecekte yapay zekâ ve insan iş birliği ile daha etkili pazarlama stratejileri geliştirme potansiyeli bulunmaktadır.

Kaynakça

Addis, A., Armano, G., & Vargiu, E. (2009, July). Profiling users to perform contextual advertising. In Proceedings of the 10th Workshop dagli Oggetti agli Agenti (WOA 2009) (Vol. 73).

Binbir, S. (2021). Pazarlama çalışmalarında yapay zekâ kullanımı üzerine betimleyici bir çalışma. Yeni Medya Elektronik Dergisi, 5(3), 314-328.

Chatbotlarda Kişiselleştirme. (2018, Kasım,19). Pazarlamasyon.com 29.08.2023 tarihinde https://www.pazarlamasyon.com/chatbotlarda-kisisellestirme

Chen, Y., Kapralov, M., Canny, J., & Pavlov, D. (2009). Factor modeling for advertisement targeting. Advances in Neural Information Processing Systems, 22.

Choi, J. A., & Lim, K. (2020). Identifying machine learning techniques for classification of target advertising. ICT Express, 6(3), 175-180.

Colby, C. L., Mithas, S., & Parasuraman, A. (2016, June). Service robots: How ready are consumers to adopt and what drives acceptance. In The 2016 Frontiers in Service Conference (pp. 23-26). Norway: Bergen.

Davis, E., & Marcus, G. (2015). Commonsense reasoning and commonsense knowledge in artificial intelligence. Communications of the ACM, 58(9), 92-103.

Dawar, N., & Bendle, N. (2018). Marketing in the age of Alexa. Harvard Business Review, 96(3), 80-86.

Dijital dünyanın yeni fenomeni ChatGPT'yi iletişimde kullanan ilk marka OBSESSO oldu. (2023, Ocak). https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/obsesso-chatcpt-marka-iletisimi/ Erişim Tarihi: 04.09.2023

How to Design an AI Marketing Strategy. (Ağustos,2021). https://hbr.org/2021/07/how-to-design-an-ai-marketing-strategy Erişim Tarihi: 06.09.2023

Huang, M. H., & Rust, R. T. (2017). Technology-driven service strategy. Journal of the Academy of Marketing Science, 45(6), 906-924.

Huang, M. H., & Rust, R. T. (2018). Artificial intelligence in service. Journal of service research, 21(2), 155-172.

Huang, M. H., Rust, R., & Maksimovic, V. (2019). The feeling economy: Managing in the next generation of artificial intelligence (AI). California Management Review, 61(4), 43-65.

Huang, M. H., & Rust, R. T. (2021a). A strategic framework for artificial intelligence in marketing. Journal of the Academy of Marketing Science, 49, 30-50.

Huang, M. H., & Rust, R. T. (2021b). Engaged to a robot? The role of AI in service. Journal of Service Research, 24(1), 30-41.

Humphreys, A., & Wang, R. J. H. (2018). Automated text analysis for consumer research. Journal of Consumer Research, 44(6), 1274-1306.

İletişimde yapay zekâ stratejileri. (2021, Nisan). https://www.youtube.com/watch?v=PWJMUXeimNM&t=996s Erişim Tarihi: 02.09.2023

Li, S., & Davies, B. J. (2001). Key issues in using information systems for strategic marketing decisions. International Journal of Management and Decision Making, 2(1), 16-34.

Liu, X. (2020). De-targeting to signal quality. International Journal of Research in Marketing, 37(2), 386-404.

Martínez-Martínez, I. J., Aguado, J. M., & Boeykens, Y. (2017). Ethical implications of digital advertising automation: The case of programmatic advertising in Spain. Profesional de la información, 26(2), 201-210.

Neti, S., (2011). Social Media and Its Role in Marketing. International Journal of Enterprise Computing and Business Systems, 1(2), 1-15.

Netzer, O., Lemaire, A., & Herzenstein, M. (2019). When words sweat: Identifying signals for loan default in the text of loan applications. Journal of Marketing Research, 56(6), 960-980.

Ngiam, J., Khosla, A., Kim, M., Nam, J., Lee, H., & Ng, A. Y. (2011). Multimodal deep learning. In Proceedings of the 28th international conference on machine learning (ICML-11) (pp. 689-696).

Pepelyshev, A., Staroselskiy, Y., & Zhigljavsky, A. (2015). Adaptive targeting for online advertisement. In Machine Learning, Optimization, and Big Data: First International Workshop, MOD 2015, Taormina, Sicily, Italy, July 21-23, 2015, Revised Selected Papers 1 (pp. 240-251). Springer International Publishing.

Pitt, C. S., Bal, A. S., & Plangger, K. (2020). New approaches to psychographic consumer segmentation: exploring fine art collectors using artificial intelligence, automated text analysis and correspondence analysis. European Journal of Marketing, 54(2), 305-326.

Rust, R. T., & Huang, M. H. (2012). Optimizing service productivity. Journal of Marketing, 76(2), 47-66.

Schuller, B. W. (2018). Speech emotion recognition: Two decades in a nutshell, benchmarks, and ongoing trends. Communications of the ACM, 61(5), 90-99.

Sisodia, R. S. (1992). Marketing Information and Decision Support Systems forServices. Journal of Services Marketing, 6(1), 51-64.

Sosyal Medya Pazarlamasında Yapay Zekâdan Yararlanmanın 8 Yolu. (2023, Ocak). marketsplash.com 29.08.2023 tarihinde https://marketsplash.com/tr/sosyal-medya-pazarlamasi-icin-yapay-zekâ/

Sternberg, R. J. (1997). A triarchic view of giftedness: Theory and practice. Handbook of gifted education, 2, 43-53.

Valls, A., Gibert, K., Orellana, A., & Antón-Clavé, S. (2018). Using ontology-based clustering to understand the push and pull factors for British tourists visiting a Mediterranean coastal destination. Information & Management, 55(2), 145-159.

Waldergrave, T. (2020). What Is Google Remarketing and How It Works. https://www.adhesion.co.nz/blog/google-remarketing-how-it-works. Erişim Tarihi: 04.09.2023

Yapay zekâdan bir fiyasko daha: Hazırladığı pizza reklamı görenleri dehşete düşürdü! (2023, Nisan) https://shiftdelete.net/yapay-zekâ-reklami-sasirtti Erişim Tarihi: 05.09.2023

Yapay Zekâ ile Reklam Vereceğiniz Kitleyi Belirleyin (2019, Aralık). https://optiwisdom.medium.com/yapay-zekâ-ile-reklam-verece%C4%9Finiz-kitleyi-belirleyin-a1181e774bc9 Erişim Tarihi: 04.09.2023

Zhang, Y., Surendran, A. C., Platt, J. C., & Narasimhan, M. (2008, August). Learning from multi-topic web documents for contextual advertisement. In Proceedings of the 14th ACM SIGKDD international conference on knowledge discovery and data mining (pp. 1051-1059).

4. BÖLÜM
YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARININ E-TİCARETTE KULLANIMI

Saadet SAĞTAŞ

Giriş

Son yıllarda gelişen teknoloji ile yapay zekâ (YZ) ve e-ticaret, ekonominin iki büyük kavramı olarak gündeme gelmiştir. Hızlı gelişme gösteren bu iki alan, pazarlama anlayışında köklü değişiklerin yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle, bu iki güçlü kavramın bir araya gelmesiyle e-ticaret sektörüne yönelik yenilikçi ve devrim niteliğinde uygulamalar ortaya çıkmıştır.

YZ, makinelerin ve algoritmaların insan benzeri düşünme, öğrenme ve karar verme yeteneklerine sahip olmalarına olanak tanımaktadır. YZ, e- ticarette kullanımı alışveriş deneyiminin tamamen dönüştürülmesi anlamına gelmektedir. YZ'nin e-ticaret uygulamaları, işletmelerin veri odaklı kararlar almasını, müşteri ihtiyaçlarını daha iyi anlamasını ve operasyonlarını daha verimli bir şekilde yönetmesini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, tüketiciler de kişiselleştirilmiş ve sorunsuz bir alışveriş deneyimi elde etmektedir.

İlerleyen yıllarda, YZ'nin e-ticarette oynayacağı rolün daha da büyüyeceği ve sektörün daha yenilikçi, etkili ve müşteri merkezli hale geleceği öngörülmektedir. Bu bölüm, bu dönüşümün nasıl gerçekleştiğine dair kapsamlı bir bakış sunmayı hedeflemektedir.

gizliliği ve güvenliği gibi konuların dikkate alınmasıdır. Kişisel verilerin yapay zekâ tarafından analiz edilmesi ve verilerin toplanması sonrası kişi rızası olmadan üçüncül kişilere ulaşmaması sağlanmak zorundadır.

Kaynakça

Arslan, K. (2020). Eğitimde yapay zekâ ve uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 11*(1), 71-88.

Bayındır, S. (2021). Otonom Araçlarda Sözleşme Dışı Hukuki Sorumluluk Hallerinin Değerlendirilmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7*(2), 383-410.

Benko, A. ve Lányi, C. S. (2009). History of artificial intelligence *Encyclopedia of Information Science and Technology, Second Edition* (pp. 1759-1762): IGI global.

Bini, S. A. (2018). Artificial intelligence, machine learning, deep learning, and cognitive computing: what do these terms mean and how will they impact health care? *The Journal of arthroplasty, 33*(8), 2358-2361.

Blasch, E., Pham, T., Chong, C.-Y., Koch, W., Leung, H., Braines, D. ve Abdelzaher, T. (2021). Machine learning / artificial intelligence for sensor data fusion–opportunities and challenges. *IEEE Aerospace and Electronic Systems Magazine, 36*(7), 80-93.

Bozkurt-Yüksel, A. E. (2020). Yıkıcı Teknolojilerin Bedensel Zararlara Etkileri. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*(15), 483-538.

Chen, M., Challita, U., Saad, W., Yin, C. ve Debbah, M. (2017). Machine learning for wireless networks with artificial intelligence: A tutorial on neural networks. *arXiv preprint arXiv:1710.02913, 9*.

Cui, L., Huang, S., Wei, F., Tan, C., Duan, C. ve Zhou, M. (2017). *Superagent: A customer service chatbot for e-commerce websites.* Paper presented at the Proceedings of ACL 2017, system demonstrations.

Dash, R., McMurtrey, M., Rebman, C. ve Kar, U. K. (2019). Application of artificial intelligence in automation of supply chain management. *Journal of Strategic Innovation and Sustainability, 14*(3), 43-53.

Davenport, T., Guha, A., Grewal, D. ve Bressgott, T. (2020). How artificial intelligence will change the future of marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science, 48*, 24-42.

Di Vaio, A., Palladino, R., Hassan, R. ve Escobar, O. (2020). Artificial intelligence and business models in the sustainable development goals perspective: A systematic literature review. *Journal of Business Research, 121*, 283-314.

Donepudi, P. K. (2017). Machine learning and artificial intelligence in banking. *Engineering International, 5*(2), 83-86.

Duran, C. (2021). Yapay zekâ temelli pazarlama: Geleneksel pazarlamanın sonu mu. *Ö. İyigün, Ö. ve Yılmaz, MK (Düz.) içinde, Yapay Zekâ Güncel Yaklaşımlar ve Uygulamalar*, 31-50.

Gupta, R. ve Pathak, C. (2014). A machine learning framework for predicting purchase by online customers based on dynamic pricing. *Procedia Computer Science, 36*, 599-605.

Güven, H. ve Güven, E. T. A. (2023). Yapay Zekâ Uygulamalarının E-Ticarette Kullanımı. *International Journal of Management and Administration, 7*(13), 69-94.

Howard, J. (2019). Artificial intelligence: Implications for the future of work. *American journal of industrial medicine, 62*(11), 917-926.

Huang, M.-H. ve Rust, R. T. (2021). A strategic framework for artificial intelligence in marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science, 49*, 30-50.

Hunt, E. B. (2014). *Artificial intelligence*: Academic Press.

Hunter, B., Hindocha, S. ve Lee, R. W. (2022). The role of artificial intelligence in early cancer diagnosis. *Cancers, 14*(6), 1524.

İşler, B. ve Kılıç, M. (2021). Eğitimde Yapay Zekâ Kullanımı Ve Gelişimi. *Yeni Medya Elektronik Dergisi, 5*(1), 1-11.

Kaul, V., Enslin, S. ve Gross, S. A. (2020). History of artificial intelligence in medicine. *Gastrointestinal endoscopy, 92*(4), 807-812.

Khan, M. M. (2020). *Development of an e-commerce sales Chatbot.* Paper presented at the 2020 IEEE 17th International Conference on Smart Communities: Improving Quality of Life Using ICT, IoT and AI (HONET).

Kumar, K. ve Thakur, G. S. M. (2012). Advanced applications of neural networks and artificial intelligence: A review. *International journal of information technology and computer science, 4*(6), 57.

Lops, P., De Gemmis, M. ve Semeraro, G. (2011). Content-based recommender systems: State of the art and trends. *Recommender systems handbook*, 73-105.

Morgan, B. (2019). The 7 best examples of artificial intelligence to improve personalization. *Forbes. Online verfügbar unter https: / / www. forbes. com / sites / blakemorgan / 2019 / 01 / 24 / the-7-best-examples-of-artificial-intelligence-to-improve-personalization*.

O'Shea, K. ve Nash, R. (2015). An introduction to convolutional neural networks. *arXiv preprint arXiv:1511.08458*.

Ongsulee, P. (2017). *Artificial intelligence, machine learning and deep learning.* Paper presented at the 2017 15th international conference on ICT and knowledge engineering (ICT ve KE).

Pitt, C. S., Bal, A. S. ve Plangger, K. (2020). New approaches to psychographic consumer segmentation: exploring fine art collectors using artificial intelligence, automated text analysis and correspondence analysis. *European Journal of Marketing, 54*(2), 305-326.

Polat, C. (2022). *Sözleşme Dişi Sorumluluk Hukukunda Otonom Sİstemler.* Bilkent Universitesi (Turkey).

Rabbani, M., Kanevsky, J., Kafi, K., Chandelier, F. ve Giles, F. J. (2018). Role of artificial intelligence in the care of patients with nonsmall cell lung cancer. *European journal of clinical investigation, 48*(4), e12901.

Shankar, V. (2018). How artificial intelligence (AI) is reshaping retailing. *Journal of retailing, 94*(4), vi-xi.

Soni, N., Sharma, E. K., Singh, N. ve Kapoor, A. (2019). Impact of artificial intelligence on businesses: from research, innovation, market deployment to future shifts in business models. *arXiv preprint arXiv:1905.02092*.

Soni, N., Sharma, E. K., Singh, N. ve Kapoor, A. (2020). Artificial intelligence in business: from research and innovation to market deployment. *Procedia Computer Science, 167*, 2200-2210.

Zemankova, A. (2019). *Artificial intelligence in audit and accounting: development, current trends, opportunities and threats-literature review.* Paper presented at the 2019 International Conference on Control, Artificial Intelligence, Robotics ve Optimization (ICCAIRO).

Zhou, Z.-H. (2003). Three perspectives of data mining: Elsevier.

5. BÖLÜM
PAZARLAMA KARMASI VE YAPAY ZEKÂ

Muhammed Fatih CEVHER

Giriş

Hızlı gelişen teknolojik ortamla birlikte insanların hayatlarında birçok şeyin değişmesi, pazarlama stratejilerinde de değişimi zorunlu kılmaktadır. Dijital dönüşümün etkisinin her alanda hissedildiği günümüzde; yapay zekânın pazarlamayla birleşmesi de dikkat çekmektedir. Tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarına ulaşma konusunda daha özgür ve daha fazla seçeneğe sahip olması, işletmeleri de etkilemektedir. Dijital pazarlama stratejilerinin etkinliğini korumasının yanı sıra yapay destekli pazarlama stratejileriyle daha da etkili bir dinamik güç hem işletmeleri hem de tüketicileri etkilemektedir.

Son yıllarda pazarlama alanında dijital pazarlama, büyük veri (big data), nesnelerin interneti (Internet of Things), Metaverse gibi konuların öne çıktığı görülmektedir. Makine öğrenimi, doğal dil işleme, artırılmış gerçeklik, sanal gerçeklik ve yapay zekâ konularının da pazarlama alanında yer almasıyla pazarlamadaki değişim dikkat çekmektedir. Teknolojik gelişmelerden faydalanan işletmeler de stratejilerinde bu yenilikçi yaklaşımlara yer vermektedir.

Başarılı bir pazarlama stratejisi oluşturmanın temelinde pazarlamanın odak konusu olan pazarlama karması bulunmaktadır. Pazarlama karması ile ifade edilen süreç; tüketiciler için ürün ve hizmetlerin ortaya çıkarılması, ürünlerin tüketicilere fiyatlandırılmış bir şekilde ulaştırılması ve tüketicilerle iletişim kurarak değer ortaya çıkaran bir süreç olarak ifade edilmektedir. 4P diye adlandırılan pazarlama karması (Ürün, Fiyat, Tutundurma ve Dağıtım) başarılı bir pazarlama stratejisi için önem arz etmektedir. Bu bileşenlerin yapay zekâ ile desteklenerek, her bir bileşene farklı boyut ve olanaklar kazandırılarak pazarlama stratejileri yeniden şekillendirilmelidir.

Kaynakça

Avery, J., & Steenburgh, T. (2018). HubSpot and motion AI: Chatbot enabled CRM. Harvard Business School case 518-067.

Aydın, S., Nalbant, K. G., & Coğuplugil, B. B. Yapay Zekâ ve Sanal Gerçeklik Teknolojilerinin Dijital Pazarlamanın Gelişimi Üzerine Etkileri. *Rahva Teknik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 1-10.

Bhattacharya, A., & Saxema, P. (2023). Transforming Marketing Through AI: A Literature Review and Future Research Agenda. *Journal of Global Economy*, 19(2), 61-67.

Bil, E. & Özkaya, M. (2022). Büyük Verinin Pazarlama Karması Üzerindeki Etkileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(3), 969-980.

Campbell, C., Sands, S., Ferraro, C., Tsao, H.-Y., & Mavrommatis, A. (2019). From data to action: How marketers can leverage AI. *Business Hori*zons, 63(2), 227-243.

Chintalapati, S., & Pandey, S. K. (2022). Artificial intelligence in marketing: A systematic literature review. *International Journal of Market Research*, 64(1), 38-68.

Chung, T. S., Wedel, M., & Rust, R. T. (2016). Adaptive personalization using social networks. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 44(1), 66–87.

Chung, T. S., Rust, R. T., & Wedel, M. (2009). My mobile music: An adaptive personalization system for digital audio players. *Marketing Science*, 28(1), 52–68.

Çizer, E. Ö. (2022). Pazarlamada Yapay Zekâ Uygulamaları. Dijitalleşen Dünyada Birey, Toplum, Siyaset Kongresi Bildiri Özetleri.

Davenport, T. H., & Ronanki, R. (2018). Artificial intelligence for the real world. *Harvard Business Review*, 96(1), 108–116

De Bruyn, A., Viswanathan, V., Beh, Y. S., Brock, J. K. U., & Von Wangenheim, F. (2020). Artificial intelligence and marketing: Pitfalls and opportunities. *Journal of Interactive Marketing*, 51(1), 91-105.

Dekimpe, M. (2020). Retailing and retailing research in the age of big data analytics. *International Journal of Research in Marketing*, 37, 3–14.

Djermani, F., & Hajimia, H. (2021). Artificial Intelligence Effect on Marketing Mix. Journal Aplikasi Manajemen, Ekonomi dan Bisnis, 6(1), 72-76.

Dorfer, S. (2018, May 31). Shoppable Content: AI App Browzzin. Retrieved from https://www.stylus.com/kppfqb

Dzyabura, D., & Hauser, J. R. (2011). Active machine learning for consideration heuristics. *Marketing Science*, 30(5), 757–944.

Gürbüz, E. (2018). Pazarlama Karması Elemanları ve Güven. *Electronic Turkish Studies*, 13(30).

Haleem, A., Javaid, M., Qadri, M. A., Singh, R. P., & Suman, R. (2022). Artificial intelligence (AI) applications for marketing: A literature-based study. *International Journal of Intelligent Networks.*

Hartmann, J., Huppertz, J., Schamp, C. P., & Heitmann, M. (2019). Comparing automated text classification methods. International *Journal of Research in Marketing*, 36(1), 20–38.

Huang, M. H., & Rust, R. T. (2021). A strategic framework for artificial intelligence in marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science***,** 49, 30-50.

Išoraitė, M. (2016). Marketing mix theoretical aspects. *International Journal of Research-Granthaalayah*, 4(6), 25-37.

Jarek, K., & Mazurek, G. (2019). Marketing and Artificial Intelligence. Central European Business Review, 8(2), 46-55.

Jhaveri, M., Chirputkar, A., & Ashok, P. (2023, March). The Efficacy of Artificial Intelligence in making Best Marketing Decisions. In 2023 International Conference on Innovative Data Communication Technologies and Application (ICIDCA) (pp. 225-229). IEEE.

Jayaram, K. K. (2021). Essays on Application of Artificial Intelligence (AI) and Value Creation in Marketing (Doctoral dissertation, University of Georgia).

Khan, M. T. (2014). The concept of 'marketing mix'and its elements. *International journal of information, business and management*, 6(2), 95-107.

Kumar, V., Rajan, B., Venkatesan, R., & Lecinski, J. (2019). Understanding the role of artificial intelligence in personalized engagement marketing. *California Management Review*, 61(4), 135– 155.

Kuruca, Y., Üstüner, M., & Şimşek, I. (2022). Dijital Pazarlamada Yapay Zekâ Kullanımı: Sohbet Robotu (Chatbot). *Medya ve Kültür*, 2(1), 88-113.

Kühl, N., Mühlthaler, M., & Goutier, M. (2019). Supporting customer-oriented marketing with artificial intelligence: automatically quantifying customer needs from social media. *Electronic markets*, 30, 351-367.

Lee, D., Hosanagar, K., & Nair, H. S. (2018). Advertising content and consumer engagement on social media: Evidence from Facebook. *Management Science*, 64(11), 5105–5131.

Liebman, E., Saar-Tsechansky, M., & Stone, P. (2019). The right music at the right time: Adaptive personalized playlists based on sequence modeling. *MIS Quarterly*, 43(3), 765–786.

Lindström, S., Edemalm, S., & Reinholdsson, E. (2021). Marketers are Watching You: An exploration of AI in relation to marketing, existential threats, and opportunities. Jönköping University, Master's Thesis.

Magrath, A. J. (1986). When marketing services, 4 Ps are not enough. Business Horizons, 29(3), 44-50.

Malviya, B., Othman, B., Saxena, K., & Almashaqbeh, H. A. (2022, April). An Empirical Analysis in Measuring the Impact of Artificial Intelligence for Better Marketing Communication to the End-Users Effectively in the Digital Era. In 2022 2nd International Conference on Advance Computing and Innovative Technologies in Engineering (ICACITE) (pp. 2374-2378). IEEE.

Mitić, V. (2019). Benefits of artificial intelligence and machine learning in marketing. In Sinteza 2019-International scientific conference on information technology and data related research (pp. 472-477). Singidunum University.

Nair, H. S., Misra, S., Hornbuckle IV, W. J., Mishra, R., & Acharya, A. (2017). Big data and marketing analytics in gaming: Combining empirical models and field experimentation. *Marketing Science*, 36(5), 699- 725.

Nanayakkara, N. W. O. K. D. S. P. (2020, November). Application of Artificial Intelligence in Marketing Mix: A Conceptual Review. In Proceedings of the International Conference on Business & Information (ICBI).

Noranee, S., & bin Othman, A. K. (2023). Understanding Consumer Sentiments: Exploring the Role of Artificial Intelligence in Marketing. JMM17: Jurnal Ilmu Ekonomi dan manajemen, 10(1), 15-23.

Oberoi, P. (2023). How Artificial Intelligence Is Impacting Marketing? In Encyclopedia of Data Science and Machine Learning (pp. 606-618). *IGI Global.*

Pathak, A., & Sharma, S. D. (2022, December). Applications of Artificial Intelligence (AI) in Marketing Management. In 2022 5th International Conference on Contemporary Computing and Informatics (IC3I) (pp. 1738-1745). *IEEE.*

Peyravi, B., Nekrošienė, J., & Lobanova, L. (2020). Revolutionised technologies for marketing: Theoretical review with focus on artificial intelligence. *Business: Theory and Practice*, 21(2), 827-834.

Prior, D. D., & Keränen, J. (2020). Revisiting contemporary issues in B2B marketing: It's not just about artificial intelligence. *Australasian Marketing Journal* (AMJ), 28(2), 83-89.

Rabby, F., Chimhundu, R., & Hassan, R. (2021). Artificial intelligence in digital marketing influences consumer behaviour: a review and theoretical foundation for future research. *Academy of Marketing Studies Journal*, 25(5), 1-7.

Saboo, A. R., Kumar, V., & Park, I. (2016). Using big data to model time-varying effects for marketing resource (re) allocation. *MIS Quarterly*, 40(4), 911-939.

Salazar, E. A. P. (2022). Use of new technologies such as artificial intelligence and benefits in Marketing Strategies. https://dspace.independentcolleges.ie/items/78bd0a2a-4b5c-4d93-a37d-9481ebb5c932

Shahare, P. (2022). Role of Artificial Intelligence in Marketing and Customer Relationship Management: A Quantitative Investigation of Recent Practices. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4277501

Shaik, M. (2023). Impact of artificial intelligence on marketing. East Asian Journal of Multidisciplinary Research, 2(3), 993-1004.

Singh, M. (2016). Marketing Mix of 4P'S for Competitive Advantage. IOSR Journal of Business and Management (IOSRJBM). 2012, Volume 3, Issue 6

Sirajuddin, M., & Jagannadharao, P. (2020). Application of Artificial Intelligence in Marketing: A Conceptual Study. *Helix-The Scientific Explorer| Peer Reviewed Bimonthly International Journal*, 10(6), 1-10.

Sap, S., & Özdemir, B. M. A Review of Artificial Intelligence Studies in Marketing. Perspectives of AI: Past, Present, Future, 45.

Sümer, S. I., & Eser, Z. (2006). Pazarlama Karması Elemanlarının Evrimi. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(1), 165-186.

Suat, O. K. A. Y. (2023). Dijital Pazarlamada Yapay Zekâ Ve Makine Öğrenimi Kullanimi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(85), 135-142.

Sumitha, K. (2022). A Comparative Analysis of Artificial Intelligence in Marketing and Traditional Marketing. *International Journal of Business Analytics and Intelligence*, 10(1), 16.

Talyor, R. (2019). integrating ai in your marketing strategy: six steps. Retrieved from Chief Marketer: https://www.chiefmarketer.com/integrating-ai-in-your-marketingstrategy-six-steps/.

Verghese, K., & Lewis, H. (2007). Environmental innovation in industrial packaging: a supply chain approach. *International Journal of Production Research*, 45(18-19), 4381-4401

Vlačić, B., Corbo, L., e Silva, S. C., & Dabić, M. (2021). The evolving role of artificial intelligence in marketing: A review and research agenda. *Journal of Business Research*, 128, 187-203.

Verma, S., Sharma, R., Deb, S., & Maitra, D. (2021). Artificial intelligence in marketing: Systematic review and future research direction. *International Journal of Information Management Data Insights*, 1(1), 100002.

Volkmar, G. V. (2022). Exploring Artificial Intelligence in Marketing Management (Doctoral dissertation, University of St. Gallen).

Wilson, H. J., & Daugherty, P. R. (2018). Collaborative intelligence: Humans and AI are joining forces. *Harvard Business Review*, July–August, 114–123.

Wu, C. W., & Monfort, A. (2023). Role of artificial intelligence in marketing strategies and performance. *Psychology & Marketing*, 40(3), 484-496.

Yeğin, T. (2020). The place and future of artificial intelligence in marketing strategies. *Ekev Akademi Dergisi*, (81), 489-506.

Yurdakul, M., & Kiracı, H. (2008). Sanal Pazarlama Karması Bileşimi. Süleyman Demirel University. *Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, 13(2).

6. BÖLÜM
PAZARLAMA STRATEJİSİ VE YAPAY ZEKÂ

Cansu TUNAHAN - Hilal SATICI

Giriş

İnternet teknolojilerinde yaşanan evrimsel değişimler ve dijitalleşme süreçlerindeki ilerlemeler gözle görülür bir şekildedir. Web 1.0 teknolojisinin ortaya çıkışıyla birlikte, bireylerin interneti pasif bir şekilde kullanmaları mümkün olmuştur. Ancak bu pasif kullanıcı durumu, Web 2.0 teknolojisinin devreye girmesiyle aktif içerik üreticisi konumuna evrilmiştir. Modern internet çağında, bireyler sosyal medya platformları aracılığıyla oluşturdukları dijital kimlikler sayesinde duygu ve düşüncelerini geniş kitlelerle paylaşabilme imkânına kavuşmuşlardır. Günümüzde, Web 3.0 (semantik web) teknolojisinin, sanayi 4.0 ve toplum 5.0 gibi konseptlerle de anılarak, teknoloji ile bireyin interaktif bir iletişim kurmasına olanak tanıdığı görülmektedir. Bu süreç, yapay zekâ gibi yeni teknolojik kavramların da hayatımıza dahil olmasını sağlamıştır. Yapay zekâ, iletişimden kültüre, sanattan ticarete kadar pek çok alanda kullanılan temel bir teknolojiye dönüşmüştür.

Yapay zekânın yoğun olarak kullanıldığı disiplinlerden biri de pazarlama bilimidir. İşletmeler, müşteri ilişkileri yönetimi, hedef kitle analizi ve sürdürülebilir rekabet avantajı elde etme gibi amaçlarla yapay zekâ algoritmalarını etkin bir şekilde kullanmaktadırlar (Sima vd., 2020). Yapay zekâ, işletmelerin hedef kitle analizleri ve stratejik planlamalarında önemli bir araç haline gelmiştir. Pazarlama stratejileri çerçevesinde, üretimden fiyatlandırmaya, tutundurma faaliyetlerine kadar pek çok alanda yapay zekâ uygulamaları etkin bir biçimde kullanılmaktadır. Dijital dünyada sürekli artan veri hacmi, yapay zekâ teknolojilerinin işletmelerdeki stratejik konumunu daha da önemli kılmaktadır.

li zorluklarla karşılaşsa da, sektörde yapay zekânın merkezi bir rol üstlenmesi bu adaptasyonu zaruri kılmaktadır. Yapay zekâ teknolojilerinin, pazarlama fonksiyonlarını optimize ederek, kurumsal performansı artırmaya yönelik stratejik yaklaşımları desteklediği iddia edilmektedir. Bu avantajların kombinasyonu, yapay zekâ ve insani zekânın ortaklaşa çalıştığı yenilikçi bir pazarlama paradigmanın temellerini atmıştır. Yapay zekâ, bireysel karar alma süreçlerini rafine edebilir ve bu süreçleri tamamlayabilir. İşletmeler, stratejik planlama ve operasyonel uygulama aşamalarında, yapay zekâ temelli veri analitiğinden artan bir biçimde faydalanmaktadır. Özellikle, müşteri ilişkileri yönetimi açısından kişiye özel çözümler üreterek etkili iletişim stratejilerinin tasarlanmasında yapay zekânın katkısı, sadık bir müşteri tabanının inşasında kritiktir.

Yapay zekânın işletmelerde entegre edilmesi, pazarlama faaliyetlerinin kontekstini yeniden tanımlamıştır. Bu kontekstte, yapay zekâ tabanlı pazarlama uygulamaları, stratejik yönlendirmenin maksimum verimlilikle gerçekleştirilmesine ve pazar penetrasyonunun genişlemesine katkıda bulunmaktadır. Bu dinamikler ışığında, rekabetçi avantaj arayışı içinde olan işletmeler için, yapay zekâya adaptasyonun önemi vurgulanmaktadır.

Kaynakça

Aksakal, A. (2017). Türkiye'deki Resmi Dairelerde Talep Tarafı Yönetimi ve Yapay Zekâ. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kırıkkale

Arora, A., Gupta, S., Devi, C., ve Walia, N. (2023). Customer Experiences in the Era of Artificial Intelligence (AI) in Context to FinTech: A Fuzzy AHP Approach. *Benchmarking: An International Journal*.

Aylak, B. L., Oral. O., ve Yazıcı, K. (2021). Yapay Zekâ ve Makine Öğrenmesi Tekniklerinin Lojistik Sektöründe Kullanımı. *El-Cezeri*, *8*(1), 74-93.

Barrett, M., Davidson, E., Prabhu, J., ve Vargo, S. L. (2015). Service Innovation in the Digital Age. *MIS Quarterly, 39*(1), 135-154.

Basri, W. (2020). Examining the Impact of Artificial Intelligence (AI)-Assisted Social Media Marketing on the Performance of Small and Medium Enterprises: Toward Effective Business Management in the Saudi Arabian Context. *International Journal of Computational Intelligence Systems*, *13*(1), 142-152.

Bhattacharya, C., ve Sinha, M. (2022). The Role of Artificial Intelligence in Banking for Leveraging Customer Experience, *Australasian Accounting, Business and Finance Journal*, *16*(5), 89-105.

Boddu, R. S. K., Santoki, A. A., Khurana, S., Koli, P. V., Rai, R., ve Agrawal, A. (2022). An Analysis to Understand the Role of Machine Learning, Robotics and Artificial Intelligence in Digital Marketing. *Materials Today: Proceedings*, *56*, 2288-2292.

Bourne, C. (2019). AI Cheerleaders: Public Relations, Neoliberalism and Artificial Intelligence. *Public Relations Inquiry*, *8*(2), 109-125.

Browne, M. (2021). Artificial Intelligence Data-Driven Internet of Things Systems, Real-Time Process Monitoring, and Sustainable Industrial Value Creation in Smart Networked Factories. *Journal of Self-Governance and Management Economics*, *9*(2), 21-31.

Campbell, C., Sands, S., Ferraro, C., Tsao, H.Y., ve Mavrommatis, A. (2020). From Data to Action: How Marketers Can Leverage AI. *Business Horizons, 63*(2), 231-239.

Castells, M. (2008). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür- Ağ Toplumun Yükselişi. E. Kılıç (Çev.), (2. Baskı), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Chandra, S., Verma, S., Lim, W. M., Kumar, S., ve Donthu, N. (2022). Personalization in Personalized Marketing: Trends and Ways Forward. *Psychology ve Marketing*, *39*(8), 1529-1562.

Clark, B. H., ve Ambler, T. (2001). Marketing Performance Measurement: Evolution of Research and Practice. *International Journal of Business Performance Management*, *3*(2-4), 231-244.

Cunningham, E. (2021). Artificial Intelligence-Based Decision-Making Algorithms, Sustainable Organizational Performance, and Automated Production Systems in Big Data-Driven Smart Urban Economy. *Journal of Self-Governance and Management Economics*, *9*(1), 31-41.

Davenport, T., Guha, A., Grewal, D., ve Bressgott, T. (2020). How Artificial Intelligence will Change the Future of Marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, *48*, 24-42.

De Mauro, A., Sestino, A., ve Bacconi, A. (2022). Machine Learning and Artificial Intelligence Use in Marketing: A General Taxonomy. *Italian Journal of Marketing*, *4*, 439-457.

Desai, D. (2022). Hyper-Personalization: An AI-Enabled Personalization for Customer-Centric Marketing. In *Adoption and Implementation of AI in Customer Relationship Management*, 40-53, IGI Global.

Eriksson, T., Bigi, A., ve Bonera, M. (2020). Think with Me, or Think for Me? On the Future Role of Artificial Intelligence in Marketing Strategy Formulation. *The TQM Journal*, *32*(4), 795-814.

EU Commision, (2018). The European Commission's High-Level Expert Group on Artificial Intelligence The European Commission's A Definition of AI: Main Capabilities And Scientific Discipliines. Erişim Adresi: Https://Ec.Europa.Eu/Futurium/En/System/Files/Ged/Ai_Hleg_Definition_Of_Ai_18_De cember_1.Pdf.

Gabelaia, I. (2022). The Applicability of Artificial Intelligence Marketing for Creating Data-Driven Marketing Strategies, *Journal of Marketing Research and Case Studies*, 1-11.

Giri, A. Chatterjee, S., Paul, P., ve Chakraborty, S. (2019). Determining the Impact of Artificial Intelligence on'Developing Marketing Strategies' in Organized Retail Sector of West Bengal, India. *International Journal of Engineering and Advanced Technology*, *8*(6), 3031-3036.

Head, G. W. (1960). What does Automation Mean to the Marketing Man?. *Journal of Marketing*, *24*(4), 35-37.

Huang, M. H., ve Rust, R. T. (2020). A Strategic Framework for Artificial Intelligence in Marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science, 49,* 1–21.

Huang, M. H., ve Rust, R. T. (2021). A Framework for Collaborative Artificial Intelligence in Marketing. *Journal of Retailing*, *98*(2), 209-223.

Järvinen, J., ve Taiminen, H. (2016). Harnessing Marketing Automation for B2B Content Marketing. *Industrial Marketing Management*, *54*, 164-175.

Keleş, A., Keleş, A., ve Akçetin, E. (2017). Pazarlama Alanında Yapay Zekâ Kullanım Potansiyeli ve Akıllı Karar Destek Sistemleri. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkishor Turkic, 12*(11), 115.

Koçyiğit, A. (2022). *Sosyal Medya ve Algı Yönetimi.* Konya: Eğitim Yayınevi.

Kotler, P. (1991). Kotler on... *Management Decision*, *29*(2), 44-47.

Kumar, D. T. S. (2020). Data Mining based Marketing Decision Support System Using Hybrid Machine Learning Algorithm. *Journal of Artificial Intelligence and Capsule Networks*, *2*(3), 185-193.

Küçüker, M. (2023). Muhasebede Yapay Zekâ Uygulamaları: Chatgpt'nin Muhasebe Sınavı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 33*(2), 875-888.

Lacárcel, F. J. S. (2022). Main Uses of Artificial Intelligence in Digital Marketing Strategies Linked to Tourism. *Journal of Tourism, Sustainability and Well-Being*, *10*(3), 215-226.

Lamberti, L., ve Noci, G. (2010). Marketing Strategy and Marketing Performance Measurement System: Exploring the Relationship. *European Management Journal*, *28*(2), 139-152.

Ledro, C., Nosella, A., ve Vinelli, A. (2022). Artificial Intelligence in Customer Relationship Management: Literature Review and Future Research Directions. *Journal of Business ve Industrial Marketing*, *37*(13), 48-63.

Liu, Y., ve Chen, W. (2021). Optimization of Brand Marketing Strategy of Intelligent Technology under the Background of Artificial Intelligence. *Mobile Information Systems*, 1-8.

Luger, G. F., ve Stubblefield, W. A. (1998). Artificial Intelligence: Structures and Strategies for Complex Problem Solving, Massachusetts: Addison Wesley Longman.

McDonald, M. H., ve Wilson, H. N. (1990). State-of-the-Art Developments in Expert Systems and Strategic Marketing Planning. *British Journal of Management*, *1*(3), 159-170.

Minh, D., Wang, H. X., Lı, Y. F., ve Nguyen, T. N. (2022). Explainable Artificial Intelligence: A Comprehensive Review. *Artificial Intelligence Review*, *55*, 1-66.

Morrison, J. D. (2021). Beyond Lead Generation: AI and Personalization in Student Recruitment. In *People-Centered Approaches toward the Internationalization of Higher Education*. 193-217. IGI Global.

Nabiyev, V. V. (2012). *Yapay Zekâ: İnsan-Bilgisayar Etkileşimi*, İstanbul: Seçkin Yayıncılık.

Neapolitan, R. E., ve Jiang, X. (2018). *Artificial Intelligence: With an Introduction to Machine Learning*. CRC Press.

Nilsson, N. J. (1998). Artificial Intelligence A New Synthesis, China: Morgan Kaufmann Publishers, China Machine Press.

Norris, P. (2021). 10 Impressive Examples of AI in Marketing. https://blog. socialmediastrategiessummit.com/10-examples-of-ai-in-marketing/ adresinden alınmıştır. Erişim Tarihi: 18.08.2023.

O'sullivan, D., ve Abela, A. V. (2007). Marketing Performance Measurement Ability and Firm Performance. *Journal of Marketing*, *71*(2), 79-93.

Panda, G., Upadhyay, A. K., ve Khandelwal, K. (2019). Artificial Intelligence: A Strategic Disruption in Public Relations. *Journal of Creative Communications*, *14*(3), 196-213.

Pantano, E., ve Pizzi, G. (2020). Forecasting Artificial Intelligence on Online Customer Assistance: Evidence from Chatbot Patents Analysis. *Journal of Retailing and Consumer Services*, *55*, 102096.

Pirim, H. (2006). "apay Zekâ, *Journal of Yaşar University, 1*(1), 81-93.

Russell, S., ve Norvig, P. (2010). *Artificial Intelligence: A Modern Approach*, USA: Prentice Hall Series.

Rustholl karhu, S., Toukola, S., Aarikka-Stenroos, L., ve Mahlamäki, T. (2022). Managing B2B Customer Journeys in Digital Era: Four Management Activities with Artificial Intelligence-Empowered Tools. *Industrial Marketing Management*, *104*, 241-257.

Shah, N., Engineer, S., Bhagat, N., Chauhan, H., ve Shah, M. (2020). Research Trends on the Usage of Machine Learning and Artificial Intelligence in Advertising. *Augmented Human Research*, *5*, 1-15.

Shah, D. ve Murthi, B.P.S., (2022). Marketing in A Data-Driven Digital World: Implications for the Role and Scope of Marketing. *Journal of Business Research, 125*, 772-779.

Shen, A. (2014). Recommendations as Personalized Marketing: Insights from Customer Experiences. *Journal of Services Marketing*, *28*(5), 414-427.

Sima, V., Gheorghe, I. G., Subić, J., ve Nancu, D. (2020). Influences of the Industry 4.0 Revolution on the Human Capital Development and Consumer Behavior, *A Systematic Review. Sustainability, 12*(10), 4035.

Tian, Y. (2020). Artificial Intelligence Image Recognition Method based on Convolutional Neural Network Algorithm. *IEEE Access*, *8*, 125731-125744.

Todorović, A. (2015). *Has The Turing Test Been Passed?* 17.08.2023 tarihinde https://i sturing-testpassed.github. io/ adresinden erişildi.

Troisi, O., Maione, G., Grimaldi, M., ve Loia, F. (2020). Growth Hacking: Insights on Data-Driven Decision-Making from Three Firms. *Industrial Marketing Management*, *90*, 538-557.

Wierenga, B. (2010). Marketing and Artificial Intelligence: Great Opportunities, Reluctant Partners. In *Marketing Intelligent Systems Using Soft Computing: Managerial and Research Applications,* 1-8. Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg.

Wellers, D., Elliott, T., ve Noga, M. (2017). 8 Ways Machine Learning Is Improving Companies' Work Processes. Harvard Business.Review: https://hbr.org/2017/05/8-ways-machine-learning-is-improving-companies-work- processes?registration=success. Erişim Tarihi: 18.08.2023.

Wisetsri, W., Ragest, T.S., Aarthy C., C.J., Thakur, V., Pandey, D., ve Gulati, K. (2021). Systematic analysis and future research directions in artificial intelligence for marketing. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)*, *12*(11), 43-55.

Wu, C. W., ve Monfort, A. (2023). Role of Artificial Intelligence in Marketing Strategies and Performance. *Psychology ve Marketing*, *40*(3), 484-496.

Yablonsky, S. (2019). Multidimensional Data-Driven Artificial Intelligence Innovation. *Technology Innovation Management Review*, *9*(12), 16-28.

Yau, K. L. A., Saad, N. M., ve Chong, Y. W. (2021). Artificial Intelligence Marketing (AIM) for Enhancing Customer Relationships. *Applied Sciences*, *11*(18), 8562.

7. BÖLÜM
YAPAY ZEKÂ VE SANAL INFLUENCER PAZARLAMASI

Fatih ÇELİK

Giriş

Son zamanlarda, yapay zekâ ve makine öğrenimi gibi gelişmelerin birçok sektör ve alanda yaygınlık kazanmasıyla birlikte iletişim, pazarlama ve reklamcılık gibi alanlarda değişim ve dönüşümler yaşanmaktadır. Bu gelişmeler neticesinde, bilgisayar tarafından oluşturulan avatarlar ve bunların bir uzantısı olarak sanal (virtual) influencer'lar (VI) ortaya çıkmış ve son zamanlarda bunlar araştırmacılar ve pazarlama uygulayıcılarının dikkatini çekmiştir (Laszkiewicz ve Kalinska-Kula, 2023). Pazarlamacılar daha fazla mesaj kontrolü ve daha az risk arzusunda olmaları nedeniyle insan olan geleneksel sosyal medya influencer'ları (SMI) ile birlikte veya onların yerine artık VI'ları öne çıkartmaya başlamışlardır (Bradley, 2020). VI'lar sosyal medya platformlarında geniş bir takipçi kitlesine sahip bilgisayar tarafından oluşturulan influencer'lardır (Bansal ve Pruthi, 2023). Bu yeni aktörler, gerçek ve dijital arasındaki çizgiyi bulanıklaştırarak çevrimiçi kitlelerin dikkatini fazlasıyla çekmektedir. Özellikle, Metaverse gibi sanal platformların ve sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik, karma gerçeklik, genişletilmiş gerçeklik ve yapay zekâ gibi teknolojilerin gelişmesi ve bütünleşmesiyle birlikte VI'lar markalar için gittikçe dikkat çekici hale gelmektedir (Xie-Carson, Benckendorff ve Karen, 2023). Görüntüleri bilgisayar grafik sanatçıları tarafından oluşturulan, sesi bir aktör tarafından verilen ve paylaşmayı seçtiği düşünceler senaryo yazarları tarafından yazılan bu avatarlara yönelik takipçilerin etkileşim (engagement) oranlarının SMI'lara oranla 3,5 kat daha fazla olduğu ileri sürülmektedir (Bradley, 2020; Scholz, 2022). Bu nedenle, VI'ların influencer pazarlaması için sahip oldukları bu dikkat çekici ve önemli etkilerin incelenmesine ihtiyaç duyulmak-

ğin, "*markalar, insan olmayan aktörlerle giderek daha fazla etkileşime giren tüketicilere ulaşmak için stratejilerini nasıl uyarlamalıdırlar? VI'lar, SMI'ların tam olarak yerini alabilecek mi yoksa onları tamamlayacak mı? VI'lar geleneksel medya araçlarında reklam ve tanıtım kampanyaları için kullanılabilir mi? VI'ların gelecekteki uygulama alanları nelerdir? Örneğin, eğitim, sağlık, siyaset ve spor gibi alanlarda VI'ların kullanımı nelere yol açar? Ürün ve hizmetleri tanıtmak için VI'ların kullanmanın etik sonuçları nelerdir? Örneğin, yanlış bilgi veya sahte haberlerin yayılması veya tüketicilerin istismar edilmesine VI'lar katkı sunar mı?*" Bunlar, VI'ların pazarlamada ve iletişimde kullanımı artmaya devam ederken dikkate alınması gereken sorulardan sadece bazılarıdır.

Son olarak, bu bölümün araştırmacılara yönelik çıkarımı ise, SMI veya influencer pazarlaması konusunda literatürde önemli bir bilgi birikimi oluşmasına ve giderek büyümesine rağmen, VI'ların nispeten yeni bir araştırma ve uygulama konusu olmasından dolayı VI ile ilgili literatürün henüz başlangıç aşamasında olduğudur. Bu nedenle, özellikle iletişim ve pazarlama odağında, yukarıda aktarılan sorular doğrultusunda ve davranışsal sosyal bilimler teorileri bakış açılarıyla daha fazla ampirik araştırmalara ihtiyaç vardır.

Kaynakça

Alboqami, H. (2023). Trust me, I'm an influencer! - Causal recipes for customer trust in artificial intelligence influencers in the retail industry. *Journal of Retailing and Consumer Services*, *72*, 103242. doi:10.1016/j.jretconser.2022.103242

Andersson, V. & Sobek, T. (2020, 23 Haziran). *Virtual avatars, virtual influencers and authenticity*. (Master theses). https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/64928 adresinden erişildi.

Ao, L., Bansal, R., Pruthi, N. & Khaskheli, M. B. (2023). Impact of social media influencers on customer engagement and purchase intention: A meta-analysis. *Sustainability*, *15*(3), 2744. doi:10.3390/su15032744

Arsenyan, J. & Mirowska, A. (2021). Almost human? A comparative case study on the social media presence of virtual influencers. *International Journal of Human-Computer Studies*, *155*, 102694. doi:10.1016/j.ijhcs.2021.102694

Audrezet, A., de Kerviler, G. & Guidry Moulard, J. (2020). Authenticity under threat: When social media influencers need to go beyond self-presentation. *Journal of Business Research*, *117*, 557-569. doi:10.1016/j.jbusres.2018.07.008

Bansal, R. & Pruthi, N. (2023). Avatar-based influencer marketing: Demystifying the benefits and risks of marketing through virtual influencers. R. Bansal, S. A. Qalati and A. Chakir (Ed.), *Advances in Marketing, Customer Relationship Management, and E-Services* içinde (ss. 78-86). IGI Global. doi:10.4018/978-1-6684-8898-0.ch005

Brachtendorf, C. (2022). Lil Miquela in the folds of fashion: (Ad-)dressing virtual influencers. *Fashion, Style & Popular Culture*, *9*(4), 483-499. doi:10.1386/fspc_00157_1

Bradley, S. (2020, 20 Mart). Even better than the real thing? Meet the virtual influencers taking over your feeds. *The Drum*. 29 Mayıs 2023 tarihinde https://www.thedrum.com/news/2020/03/20/even-better-the-real-thing-meet-the-virtual-influencers-taking-over-your-feeds adresinden erişildi.

Candid. (2022, 20 Kasım). The rise of virtual influencers: Threats and opportunities for brands. *Candid*. 27 Nisan 2023 tarihinde https://www.candidplatform.com/en/news/platform-news/all-platform-news/marketing/the-rise-of-virtual-influencers-threats-and-opportunities-for-brands.html adresinden erişildi.

Chen, T., Razzaq, A., Qing, P. & Cao, B. (2021). Do you bear to reject them? The effect of anthropomorphism on empathy and consumer preference for unattractive produce. *Journal of Retailing and Consumer Services*, *61*, 102556. doi:10.1016/j.jretconser.2021.102556

Chiu, C. L. & Ho, H.-C. (2023). Impact of celebrity, micro-celebrity, and virtual influencers on chinese Gen Z's purchase intention through social media. *SAGE Open*, *13*(1), 215824402311640. doi:10.1177/21582440231164034

Conti, M., Gathani, J. & Tricomi, P. P. (2022). Virtual influencers in online social media. *IEEE Communications Magazine*, *60*(8), 86-91. doi:10.1109/MCOM.001.2100786

De Brito Silva, M. J., De Oliveira Ramos Delfino, L., Alves Cerqueira, K. & De Oliveira Campos, P. (2022). Avatar marketing: A study on the engagement and authenticity of virtual influencers on Instagram. *Social Network Analysis and Mining*, *12*(1), 1-19. doi:10.1007/s13278-022-00966-w

De Veirman, M., Hudders, L. & Nelson, M. R. (2019). What is influencer marketing and how does it target children? A review and direction for future research. *Frontiers in Psychology*, *10*. doi: 10.3389/fpsyg.2019.02685

Delgado-Ballester, E., Palazón, M. & Peláez, J. (2019). Anthropomorphized vs objectified brands: Which brand version is more loved? *European Journal of Management and Business Economics*, *29*(2), 150-165. doi:10.1108/EJMBE-04-2019-0063

El Hedhli, K., Zourrig, H., Al Khateeb, A. & Alnawas, I. (2023). Stereotyping human-like virtual influencers in retailing: Does warmth prevail over competence? *Journal of Retailing and Consumer Services*, *75*, 103459. doi:10.1016/j.jretconser.2023.103459

Epley, N., Waytz, A. & Cacioppo, J. T. (2007). On seeing human: A three-factor theory of anthropomorphism. *Psychological Review*, *114*(4), 864-886. doi:10.1037/0033-295X.114.4.864

Feng, W., Chang, D. & Sun, H. (2023). The impact of social media influencers' bragging language styles on consumers' attitudes toward luxury brands: The dual mediation of envy and trustworthiness. *Frontiers in Psychology*, *13*, 1113655. doi:10.3389/fpsyg.2022.1113655

Ham, J., Li, S., Shah, P. & Eastin, M. S. (2023). The "mixed" reality of virtual brand endorsers: Understanding the effect of brand engagement and social cues on technological perceptions and advertising effectiveness. *Journal of Interactive Advertising*, 23(2), 98-113. doi:10.1080/ 15252019.2023.2185557

Husain, R., Ratna, V. V. & Saxena, A. (2023). Past, present, and future of anthropomorphism in hospitality and tourism: Conceptualization and systematic review. *Journal of Hospitality Marketing and Management*, 32(8), 1077-1125. doi:10.1080/19368623.2023.2232382

Jhawar, A., Kumar, P. & Varshney, S. (2023). The emergence of virtual influencers: A shift in the influencer marketing paradigm. *Young Consumers*, *24*(4), 468-484. doi:10.1108/YC-05-2022-1529

Katz, E. & Lazarsfeld, P. F. (1955). *Personal influence: The part played by people in the flow of mass communications*. Personal influence: the part played by people in the flow of mass communications. New York, US: Free Press.

Laszkiewicz, A. & Kalinska-Kula, M. (2023). Virtual influencers as an emerging marketing theory: A systematic literature review. *International Journal of Consumer Studies*. 47(6), 2479-2494. doi:10.1111/ijcs.12956

Lee, D. & Ham, C.-D. (2023). Ai versus human: Rethinking the role of agent knowledge in consumers' coping mechanism related to influencer marketing. *Journal of Interactive Advertising*, 1-18. doi:10.1080/15252019.2023.2217830

Lou, C., Kiew, S. T. J., Chen, T., Lee, T. Y. M., Ong, J. E. C. & Phua, Z. (2022). Authentically fake? How consumers respond to the influence of virtual influencers. *Journal of Advertising*, 52(4), 540-557. doi:10.1080/00913367.2022.2149641

Magalu, Lu do (2023, Şubat 17). *Como organizar uma viagem usando os melhores aplicações de viagem?* [video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=MpmfJGKGOLQ&t=1s&ab_channel=CanaldaLu-Magalu

Miao, F., Kozlenkova, I. V., Wang, H., Xie, T. & Palmatier, R. W. (2022). An emerging theory of avatar marketing. *Journal of Marketing*, *86*(1), 67-90. doi:10.1177/0022242921996646

Miquela [@lilmiquela]. (2023, Mayıs 17). *Pls pls pls let's make this the best summer ever I need it we need thisss* ☀️ [Fotoğraf]. Instagram. https://www.instagram.com/p/CsWhRkdr-pe/

Molin, V. & Nordgren. (2019). *Robot or human? – The marketing phenomenon of virtual influencers—A case study about virtual influencers' parasocial interaction on Instagram*. (Master theses). https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1334486/FULLTEXT01.pdf adresinden erişildi.

Mouritzen, S. L. T., Penttinen, V. & Pedersen, S. (2023). Virtual influencer marketing: The good, the bad and the unreal. *European Journal of Marketing*. doi:10.1108/EJM-12-2022-0915

Mrad, M., Ramadan, Z. & Nasr, L. I. (2022). Computer-generated influencers: The rise of digital personalities. *Marketing Intelligence & Planning*, *40*(5), 589-603. doi:10.1108/MIP-12-2021-0423

Noonoour [@noonoour]. (2020, Aralık 10). *Next level connectivity @siemens □ #SIEMENS communication conference live and digital with me □□ thank you @clarissahaller □□ @mimic_productions #FUTURE #NOW #ingenuity #adv* [Fotoğraf]. Instagram. https://www.instagram.com/p/CIm8cCphtEW/

OnBuy. (2020, 10 Ağustos). The highest earning robot influencers on Instagram. *OnBuy*. 7 Haziran 2023 tarihinde https://www.onbuy.com/gb/blog/the-highest-earning-robot-influencers-on-instagram~a243/ adresinden erişildi.

Oosterom, E. B., Baytar, F. & Maher, M. (2023). Fashion marketing with virtual humans as influencers. *Digital Fashion Innovations* içinde (ss. 163-178). Boca Raton: CRC Press. doi:10.1201/9781003264958-13

Ozdemir, O., Kolfal, B., Messinger, P. R. & Rizvi, S. (2023). Human or virtual: How influencer type shapes brand attitudes. *Computers in Human Behavior*, *145*, 107771. doi:10.1016/j.chb.2023.107771

Ren, L., Lee, S. K. & Chun, S. (2023). The effects of influencer type, regulatory focus, and perceived authenticity on consumers' purchase intention. International Journal of Consumer Studies, 47(4), 1241-1255. doi:10.1111/ijcs.12898

Sands, S., Campbell, C. L., Plangger, K. & Ferraro, C. (2022). Unreal influence: Leveraging AI in influencer marketing. *European Journal of Marketing*, *56*(6), 1721-1747. doi:10.1108/EJM-12-2019-0949

Sands, S., Ferraro, C., Demsar, V. & Chandler, G. (2022). False idols: Unpacking the opportunities and challenges of falsity in the context of virtual influencers. *Business Horizons*, *65*(6), 777-788. doi:10.1016/j.bushor.2022.08.002

Scholz, D. J. (2022, 24 Ocak). 6 Reasons why virtual influencers will be essential for social media and metaverse strategies. *XR Marketing*. https://medium.com/xr-marketing/6-reasons-why-virtual-influencers-will-be-essential-for-social-media-and-metaverse-strategies-404597e84bef adresinden erişildi.

Schouten, A. P., Janssen, L. & Verspaget, M. (2020). Celebrity vs. Influencer endorsements in advertising: The role of identification, credibility, and Product-Endorser fit. *International Journal of Advertising*, *39*(2), 258-281. doi:10.1080/02650487.2019.1634898

Sharma, D. (2023). How not who: Message strategies adopted by celebrities v/s social media influencers. *Journal of Marketing Communications*, 1-25. doi:10.1080/13527266.2023.2220326

Shudu Gramm [shudu.gram]. (t.y.). *Profil* [Vurgulama]. Instagram. Erişim tarihi: 7 Haziran 2023, https://www.instagram.com/shudu.gram/

Statista. (2023a, 6 Ocak). Global influencer market size 2022. *Statista*. 11 Şubat 2023 tarihinde https://www.statista.com/statistics/1092819/global-influencer-market-size/ adresinden erişildi.

Statista. (2023b, 16 Ocak). Global influencer market value 2020-2025. *Statista*. 11 Şubat 2023 tarihinde https://www.statista.com/statistics/1328195/global-influencer-market-value/ adresinden erişildi.

Statista. (2023c, 6 Ocak). Virtual influencers—Statistics & facts. *Statista*. 3 Mayıs 2023 tarihinde https://www.statista.com/topics/9805/virtual-influencers/ adresinden erişildi.

The Influencer Marketing Factory. (2022, 29 Mart). Virtual Influencers Survey + INFOGRAPHIC. 27 Nisan 2023 tarihinde https://theinfluencermarketingfactory.com/virtual-influencers-survey-infographic/ adresinden erişildi.

Thomas, V. L. & Fowler, K. (2021). Close encounters of the AI kind: Use of AI influencers as brand endorsers. *Journal of Advertising*, *50*(1), 11-25. doi:10.1080/00913367.2020.1810595

Time. (2018, 28 Haziran). Meet this year's 25 most influential people on the internet. *Time*. 26 Nisan 2023 tarihinde https://time.com/5324130/most-influential-internet/ adresinden erişildi.

Xie-Carson, L., Benckendorff, P. & Karen, H. (2023). Keep it #unreal: Exploring instagram users' engagement with virtual influencers in tourism contexts user engagement with virtual influencers. *Journal of Hospitality & Tourism Research*. doi:10.1177/10963480231180940

Xie-Carson, L., Magor, T., Benckendorff, P. & Hughes, K. (2023). All hype or the real deal? Investigating user engagement with virtual influencers in tourism. *Tourism Management*, *99*, 104779. doi:10.1016/j.tourman.2023.104779

Yang, J., Chuenterawong, P., Lee, H. & Chock, T. M. (2023). Anthropomorphism in CSR endorsement: A comparati& study on humanlike vs. cartoonlike virtual influencers' climate change messaging. *Journal of Promotion Management*, *29*(5), 705-734. doi:10.1080/10496491.2022.2163041

Yang, J., Chuenterawong, P., Lee, H., Tian, Y. & Chock, T. M. (2023). Human versus virtual influencer: The effect of humanness and interactivity on persuasive CSR messaging. *Journal of Interactive Advertising*, 23(3), 275-292. doi:10.1080/15252019.2023.2189036

8. BÖLÜM
YAPAY ZEKÂ VE DİJİTAL PAZARLAMA

Derya Fatma BİÇER - Beyza ETİZ

"Yapay zekâ, yarının elektriği gibidir.
Her yere nüfuz eder." - AndrewNg

Giriş

Teknolojik ilerlemelerin hız kazandığı günümüz iş dünyasında, rekabet avantajını elde etmek ve sürdürmek için geleneksel pazarlama stratejilerini aşmak kaçınılmaz gereklilik haline gelmiştir. Dijital dönemin getirdiği yenilikler, işletmeleri klasik pazarlama yaklaşımlarını gözden geçirmeye ve teknolojik gelişmelerin potansiyelini keşfetmeye yönlendirmektedir. Bu bağlamda, dijital pazarlama ve yapay zekâ (artificial intelligence-AI), iş dünyasının vazgeçilmez iki unsuru haline gelmiştir.

Son 20 yılda, pazarlama alanında "Dijital Dönüşüm" olarak adlandırılan değişim, uygulayıcılar ve akademisyenler tarafından geniş şekilde kabul görmüş ve araştırılmıştır. Dijital reklamcılık, e-ticaret, mobil hizmetler gibi teknolojiler, tüketiciye ürün ve hizmet sunma biçiminde devrim yaratmıştır. Dijital pazarlama, çevrimiçi platformlarda stratejiler ve iletişim kanalları kullanarak müşteri ihtiyaçlarını karşılamayı, bilgi düzeyini artırmayı ve pazarlama faaliyetlerine destek olmayı hedefleyen bir süreç olarak ifade edilmektedir. Dijital pazarlama, web siteleri, sosyal medya, e-posta kampanyaları gibi dijital iletişim kanallarıyla hedef kitleye erişim sağlayarak, marka bilinirliğini artırmayı ve müşteri ilişkilerini güçlendirmeyi amaçlar. Ancak günümüzde dijital pazarlama yalnızca bu mecralarda varlık göstermekten öteye geçerek, veri analizi, bölümlendirme ve kişiselleştirme gibi alanlarda büyük evrim geçirmiştir.

Dijital devrim ile birlikte işletmelerin tüketicilere yönelik bakış açısı büyük oranda değişikliğe uğramıştır. Digital 2022: Global Overview Report'a

bütünleştirildiğinde, yapay zekâ pazarlama stratejilerini optimize ederek daha etkili ve sonuç odaklı hale getirebilir. Ancak bu süreçte insan içgörüsü ve etik değerlerin unutulmaması hayati önem taşır. Yapay zekâ ile insanlığın el birliğiyle çalışarak dijital pazarlama alanında daha da ileriye gitmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle, teknolojiyi etik ve bilinçli bir şekilde kullanmak, başarılı pazarlama stratejileri oluşturmanın temelidir.

Kaynakça

5 Lessons From Airbnb's Marketing Strategy. (2023). Admiral Media Web Sitesi: https://admiral.media/5-lessons-from-airbnbs-marketing-strategy/ adresinden alındı

Adobe Experience Cloud Team. (2023). *Successful digital marketing campaign examples*. https://business.adobe.com/blog/basics/digital-marketing-campaign-examples adresinden alındı

AI For Education. (2023). *Teach For Tomorrow*. https://www.aiforeducation.io/ adresinden alındı

Albert Solino. (2023). *EO Nedir? Güncel SEO Rehberi 2023*. Albertsolino Web Sitesi: https://www.albertsolino.com/blog/seo/ adresinden alındı

AMA. (tarih yok). *What is Digital Marketing?* Ağustos 2023 tarihinde https://www.ama.org/what-is-digital-marketing/ adresinden alındı

Araya, D. (2022). *Artificial Intelligence for Defence and Security.* Waterloo: The Centre for International Governance Innovation.

Asai, H. (2021). *Made Possible by Hosts*. https://news.airbnb.com/made-possible-by-hosts-2/#:~:text=Earlier%20this%20year%2C%20we%20launched,Airbnb%20Hosts%20around%20the%20world. adresinden alındı

Baltes, L. P. (2015). Content Marketing- the Fundamental Tool of Digital Marketing. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov*, 111-118.

Basimakopoulou, M., Theologou, K., & Tzavaras, P. (2015). A Literature Review on Digital Marketing: The Evolution of a Revolution. *Journal of Social Media Marketing*.

Bhardwaj, J. (2023). *Role of Artificial Intelligence in Digital Marketing Campaigns for Enterprises*. https://www.linkedin.com/pulse/role-artificial-intelligence-digital-marketing-jitendra-bhardwaj/ adresinden alındı

Campaigns of the World. (2020). *Project #ShowUs by Dove | Shattering Beauty Stereotypes*. https://campaignsoftheworld.com/digital/project-show-us-by-dove/ adresinden alındı

CAO, L. (2018). AI in Finance: A Review. *ACM Comput. Surv. 9*, 1-35.

Cezim, B. (2023). *Şirketler Dijital Pazarlamada Yapay Zekâyı Nasıl Kullanıyor?* https://digitalagencynetwork.com/how-companies-are-using-ai-in-digital-marketing/ adresinden alındı

Chaffey, D. (2023). *What is digital marketing? Using RACE to structure your digital plans*. Smartinsights Web Sitesi: https://www.smartinsights.com/digital-marketing-strategy/what-is-digital-marketing/ adresinden alındı

Chaffey, D., & Ellis-Chadwick, F. (2019). *Digital Marketing.* London: Pearson.

Chaffey, D., & Smith, P. (2013). *Emarketing Excellence: Planning and Optimizing Your Digital Marketing.* Abingdon: Routledge.

Constantinides, E. (2014). Foundations of Social Media Marketing. *Procedia - Social and Behavioral Sciences 148*, 40-57.

Copeland, B. (2023). *Artificial Intelligence*. doi:https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence/Methods-and-goals-in-AI

Council of Europe. (2023). *History of Artificial Intelligence*. Council of Europe Web Sitesi: https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/history-of-ai adresinden alındı

Çayırağası, F., & Sakıcı, Ş. (2021). Avrupa Yeşil Mutabakatı (Green Deal) ve Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Perspektifinde Sürdürülebilir Dijital Pazarlama Stratejileri. *GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES, 20*(4).

Çınarer, D. Ö. (2021). Yapay Zekâ Ve Dijital Teknoloji . Ankara: İKSAD.

Davutoğlu, Ö. G. (2020). Üçüncü Ve Dördüncü Sanayi Devrimleri Arasındaki Temel Ve Sistematik Farklılıkların Determinist Bir Yaklaşımla Analizi. *Management and Political Sciences Review, 2*(1), 176-194.

Desai, D. M. (2019). Digital Marketing: A Review. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD).* https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/90185943/ijtsrd23100-libre.pdf?1661336613=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DDigital_Marketing_A_Review.pdf&Expires=1693399994&Signature=IYfkVPaz6srWbEDgaE0tDY9o3pLOULBm1yCVYjGJ8SfcWIXMTWM~Ju9Hh6e33b5T adresinden alındı

Digital Strategy Consultants. (2023). *What is Digital Marketing? A visual summary*. Digitalstrategyconsultants Web Sitesi: https://digitalstrategyconsultants.in/blog/what-is-digital-marketing-a-visual-summary/#gref adresinden alındı

Dokanak, Z. (2019). *Affiliate Marketing Nedir? Nasıl Yapılır? Niye Önemlidir?* Brandingturkiye Web Sitesi: https://www.brandingturkiye.com/affiliate-marketing-nedir-nasil-yapilir-niye-onemlidir/ adresinden alındı

Dove. (2021). *Project #ShowUs*. Dove Web Sitesi: https://www.dove.com/us/en/ stories/campaigns/showus.html adresinden alındı

Emeritus. (2023). *What is Digital Marketing? A Beginner's Guide to the World of Digital Marketing*. Emeritus Web Sitesi: https://emeritus.org/in/learn/what-is-digital-marketing/ adresinden alındı

Erdemir, D., & Seyran, D. (2021). SAĞLIK KURUMLARI Yönetiminde Dijitalleşme Ve Yapay Zekâ. *Yapay Zekâ Ve Dijital Teknoloji.* içinde Ankara: İKSAD.

Frankenfield, J., James, M., Eichler, R., & Frankenfield , J. (2022). *Affiliate Marketer: Definition, Examples, and How to Get Started*. https://www.investopedia.com/terms/a/affiliate-marketing.asp#toc-examples-of-affiliate-marketing adresinden alındı

Gedik, Y. (2020). İçerik Pazarlaması: Teorik Bir Çerçeve. *Türk Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* , 75-96.

Gerçel, P. D. (2017). Endüstri 4.0 ve Tarihsel Gelişimi. *ETO Ocak 116*, 72-74.

Glover, E. (2023). *What Is Image Recognition?* https://builtin.com/artificial-intelligence/image-recognition adresinden alındı

Gruetzemacher, R. (2022). *The Power of Natural Language Processing*. https://hbr.org/2022/04/the-power-of-natural-language-processing adresinden alındı

Gürel , A. ve Arslan, L. (2008). Konuşma Tanıma için İnsan-makine Karşılaştırması. *Dilbilim Araştırmaları*, 1-14.

H.Fetzer, J. (1990). What is Artificial İntelligence? *Artificial İntelligence: Its Scope and Limits* (s. 3-27). içinde Springer.

Hamet, P., & Tremblay, J. (2017). Artificial intelligence in medicine. *Metabolism*, 36-40.

Haşıloğlu, S., & Süer , İ. (2010). Elektronik Posta İle Pazarlama Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Internet Applications and Management, 1*(1), 61-74.

Hossain, M. A. (2021). *What is Digital Marketing Definition? | A Complete Guide to Digital Marketing*. Medium Web Sitesi: https://medium.com/@mdanwarhossain93/what-is-digital-marketing-definition-a-complete-guide-to-digital-marketing-91c4be66072 adresinden alındı

Huang, M.-H., & Rust, R. (2018). Artificial Intelligence in Service. *Journal of Service Research, 21*(2).

I/O, C. (2021). *Case study | Dove: Show Us. It's On Us*. https://wfanet.org/knowledge/diversity-and-inclusion/item/2021/04/08/Case-study--Dove-Show-Us-Its-On-Us adresinden alındı

IBM. (2023). *What is artificial intelligence?* IBM Web Sitesi: https://www.ibm.com/topics/artificial-intelligence adresinden alındı

İyigün, N. Ö. (2021). Yapay Zekâ ve Stratejik Yönetim. *TRT Akademi, 6*(13).

Jiang, F., Jiang, Y., Zhi, H., Dong, Y., Li, H., Ma, S., . . . Wang, Y. (2017). Artificial intelligence in healthcare: past, present and future. *Stroke and Vascular Neurology*.

Joe. (2023). *THE RISE OF AI IN MUSIC – NO WORRIES?* https://www.thomann.de/blog/en/the-rise-of-ai-in-music-2/ adresinden alındı

Kabaca, D. Y. (2019). Yüksek Lisans Tezi . *Endüstri 4.0 Devrimi ve Uygulamaları ile Etkilerinin İncelenmesi*.

Kemp, S. (2022). *Dıgıtal 2022: Global Overvıew ReporT*. Datareportal Web Sitesi: https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report adresinden alındı

Kesayak, B. (2022). *Endüstri Tarihine Kısa Bir Yolculuk*. Endüstri40 Web Sitesi: https://www.endustri40.com/endustri-tarihine-kisa-bir-yolculuk/ adresinden alındı

Kuruca, Y., Üstüner, M., & Şimşek, I. (2022). Dijital Pazarlamada Yapay Zekâ Kullanımı: Sohbet Robotu (Chatbot). *Medya ve Kültür, 2*(1).

LaFleur, G. (2021). *Social Media Marketing (SMM)*. Tech Target Web Sitesi: https://www.techtarget.com/whatis/definition/social-media-marketing-SMM adresinden alındı

Lane, P. (2021). *What is Digital Marketing? An Executive Overview*. Terakeet Web Sitesi: https://terakeet.com/blog/digital-marketing/ adresinden alındı

Living Internet. (2023). *Dartmouth Artificial Intelligence (AI) Conference*. livinginternet Web Sitesi: https://www.livinginternet.com/i/ii_ai.htm adresinden alındı

Manafzadeh , H., & Manafzadeh, Z. (2009). Effects Of Dıgıtal Marketıng On Internatıonal Market Growth. *International Transaction Journal of Engineering, Management, & Applied Sciences & Technologies, 10*(13), 1-9.

McMillan, E. (2023). *Yapay Zekâ Dijital Pazarlamacıların İşlerini Nasıl Etkileyecek?* Forbes Web Sitesi: https://www.forbes.com/sites/forbesbusinesscouncil/2023/05/02/how-will-ai-impact-the-jobs-of-digital-marketers/?sh=34f1d92e408c adresinden alındı

Microsoft. (2023). *Derin Öğrenme nedir?* https://azure.microsoft.com/tr-tr/resources/cloud-computing-dictionary/what-is-deep-learning/ adresinden alındı

Murphey, D. (2023). *How AI Is Enhancing Digital Marketing Efforts*. Influencer Marketing Hub Web Sitesi: https://influencermarketinghub.com/ai-marketing-tools/ adresinden alındı

Narbay, P., & Kirazlı, Ş. (2023). Otonom Araçlarda Yapay Zekâ, Kişisel Verilerin İşlenmesi ve Sonuçları. *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 49-65.

O'Brien, C. (2022). *What Is Digital Marketing?* Digitalmarketinginstitute Web Sitesi: https://digitalmarketinginstitute.com/blog/what-is-digital-marketing adresinden alındı

Okay, S. (2023). Dijital pazarlamada Yapay Zekâ ve Makine Öğrenimi Kullanımı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 135-142.

Oracle. (2023). *https://www.oracle.com/tr/artificial-intelligence/what-is-natural-language-processing/*. https://www.oracle.com/tr/artificial-intelligence/what-is-natural-language-processing/ adresinden alındı

Pullen, D. L. (2009). Back to Basics: Electronic Collaboration in the Education Sector. *Handbook of Research on Electronic Collaboration and Organizational Synergy.* içinde

Rivera, H. (2021). *Airbnb unveils "Made Possible by Hosts" campaign*. https://shorttermrentalz.com/news/airbnb-host-campaign/ adresinden alındı

Rouse, M. (2023). *Artificial Intelligence*. https://www.techopedia.com/definition/190/artificial-intelligence-ai adresinden alındı

Sawicki, A. (2016). Digital Marketing. *World Scientific News, 48*, 82-88.

Shepherd, J. (2004). What is the Digital Era? *Social and Economic Transformation in the Digital Era.* içinde

Sokolova , N., & Titova , O. (2019). Digital marketing as a type: concept, tools and effects. *1st International Scientific Conference "Modern Management Trends and the Digital Economy.* Atlantis Press.

Şen, R. (2022). *Yapay Zekâ Otonom Araçlarda Nasıl Çalışır?* https://www.yapayzekâtr.com/2022/09/30/2476/#:~:text=Otonom%20ara%C3%A7lar%2C%20yapay%20zekâ%20sistemleri,kullanarak%20etraf%C4%B1ndaki%20nesneleri%20tespit%20eder. adresinden alındı

TAYMAZ, P. D. (2018). *Dijital Teknolojiler Ve Ekonomik Büyüme.* İstanbul: TÜSİAD.

TÜİK. (2023). *Dünya Nüfus Günü, 2023*. TÜİK Web Sitesi: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2023-49688#:~:text=Bu%20%C3%B6zel%20g%C3%BCnde%20Birle%C5%9Fmi%C5%9F%20Milletler,8%20milyara%20ula%C5%9Ft%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20tahmin%20edilmi%C5%9Ftir. adresinden alındı

Veleva, S., & Tsvetanova, A. (2019). Characteristics of the digital marketing advantages and disadvantages. *244th ECS Meeting.* Gothenburg, Sweden: IOP Publishing.

Webolizma. (2023). *Dinamik İkili: Dijital Pazarlama ve Yapay Zekâ İlişkisi*. https://www.webolizma.com/blog/dijital-pazarlama-ve-yapay-zekâ-iliskisi#:~:text=AI%20yapay%20zek%C3%A2%20teknolojisi%2C%20dijital,ve%20etkili%20pazarlama%20kampanyalar%C4%B1%20sunar. adresinden alındı

Wrike. (2023). *What Is Digital Marketing?* Wrike Web Sitesi: https://www.wrike.com/digital-marketing-guide/what-is-digital-marketing/ adresinden alındı

Wymbs, C. (2011). Digital Marketing: The Time for a New "Academic Major" Has Arrived. *Journal of Marketing Education 33(1)* , 93–106.

Yeşilkaya, N. (2022). Yapay Zekâya Dair Etık Sorunlar. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 929-963.

Yıldırım, E. (2020). Yapay Sinir Ağı(Artificial Neural Network) Nedir?: https://www.veribilimiokulu.com/yapay-sinir-agiartificial-neural-network-nedir/ adresinden alındı

Yu , K.-H., Beam, A., & Kohane, I. (2018). Artificial intelligence in healthcare. *NATuRe BIomedIcAl EngIneeRIng, 2*, 719–731. Artificial intelligence in healthcare adresinden alındı

9. BÖLÜM
YAPAY ZEKÂ VE MOBİL PAZARLAMA

Senem ERGAN - Gökçe CEBECİ

Giriş

Tüketim alışkanlıklarının çevrim içi kanallara kaymasıyla birlikte ürün satın alma deneyimi de zamanla dönüşüme uğramıştır. Yapay zekânın önemli dönüşümler yarattığı alanlardan biri olan e-ticaret, insan hayatında önemli bir yer tutmaya başlamış ve dolayısıyla işletmelerin tüketici davranışları ve pazarlama faaliyetlerinin tamamen değişmesine neden olmuştur. Günümüzün rekabet şartlarında rakiplerine ayak uydurmak veya onları yenmek isteyen işletmelerin yapay zekâyı pazarlama stratejilerine entegre etmeleri önemlidir (Güven & Güven, 2023).

Tüketicilerin mobil cihazlar aracılığı ile internete erişimlerinin artması ve kolaylaşması işletmelerin yeni iş modelleri geliştirmesine neden olmuştur. Mobil sayesinde pazarlamacılar, müşterileri ile etkileşim kurma biçimlerini yeniden şekillendirmiş ve yeni pazarlama fırsatları yaratmışlardır (Tong vd., 2020). Yer, mekân, zaman kısıtı olmaması, kolaylık, erişilebilirlik vb. nedenler, mobil cihazların aktif kullanımının günden güne artmasını sağlamıştır. Birçok işletme, bu duruma uyum sağlayarak müşterileri ile iletişim araçlarından biri olarak mobil cihazları kullanmaya başlamıştır. Pazarlama, mobil cihazlar aracılığıyla etkili bir şekilde sunulabilecek en umut verici ve kârlı hizmetlerden biri olarak kabul edilen bir iş fonksiyonudur. Dolayısıyla mobil ortamlar, işletmelerin müşterileriyle her zaman ve her yerde evrensel bir elektronik varlık oluşturmasını sağlayan hayati bir pazarlama aracına dönüşmüştür (Gao, vd., 2013; Varnali & Toker, 2010). Bu sayılanlara göre mobil cihazların ve uygulamaların artan popülaritesi göz önüne alındığında, mobil pazarlamanın firmalar için stratejik bir öncelik haline gelmesi şaşırtıcı değildir (Shankar, 2012). Mobil cihazlar, pazarlamacıların müşterilerini zamansal, coğrafi ve davranışsal faktörlere göre hedeflemesine, onlara iletilen mesajı kişiselleştirmesine ve farklı

güdümlü yenilikler, mobil uygulamaları daha ilgi çekici kılmakla kalmaz kullanıcıların cihazlarıyla etkileşim kurma ve dijital içerik tüketme biçimleriyle yeni gelişmeleri beraberinde getirmektedir.

Kaynakça

Aktepe, Ş., & Karakulle, İ. (2023). İşletmelerde Rekabet Üstünlüğü Sağlamada Yapay Zekâ Kullanımı E-Ticaret Sitelerinin Mobil Uygulamalar Örneği. Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(1), 30-46.

AppMaster (2023). Mobil Uygulama Geliştirmede Yapay Zekânın Rolü. 06 08, 2023 tarihinde https://appmaster.io/tr: https://appmaster.io/tr/blog/mobil-uygulama-gelistirmede-yapay-zekâ adresinden alındı.

Applogist (2023). AI ve Mobil Pazarlama: Hedef kitleye Ulaşmak İçin Yapay Zekâ Kullanımı. 06 08, 2023 tarihinde https://applogist.com: https://applogist.com/ai-ve-mobil-pazarlama/ adresinden alındı.

Chaikovska, M., & Levitskaia, A. (2020) Modern Approaches to Managing Mobile Marketing IT Projects. Marketing and Digital Technologies, 4(1), 88-97.

Davis, F. D. (1989). Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology. MIS Quarterly, 319-340.

Gao, T. T., Rohm, A. J., Sultan, F., & Pagani, M. (2013). Consumers Un-tethered: A Three-market Empirical Study of Consumers' Mobile Marketing Acceptance. Journal of Business Research, 22(12), 2536-2544.

Garcia, J. (2023). How Artificial Intelligence (AI) is Redefining Mobile Marketing. 06 08, 2023 tarihinde https://www.spiralytics.com/: https://www.spiralytics.com/blog/artificial-intelligence-redefining-mobile-marketing/ adresinden alındı.

Gülmez, M. (2019). Pazarlama Kavramı ve İnternet. İçinde R. Cop & O. Eru A dan Z ye Mobil Pazarlama. İstanbul: Beta Yay.

Gülsen, I. (2019). İşletmelerde Yapay Zekâ Uygulamaları ve Faydaları: Perakende Sektöründe Bir Derleme. Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi-Journal of Consumer and Consumption Research, 11(2), 407-436.

Güven, H. & Ayvaz-Güven, E. T. (2023). Yapay Zekâ Uygulamalarının E-Ticarette Kullanımı. International Journal of Management and Administration, 7(13), 69-94.

Hui Huang, M. & Rust, R. T. (2020). Artificial Intelligence in Service. Journal of Service Research, 21(2) 155-172.

Kambil, A. (2008). What is Your Web 5.0 Strategy? Journal of Business Strategy, 29(6), 56-58.

Karr, D. (2019). The Digital Marketing Landscape. 06 08, 2023 tarihinde https://martech.zone: https://martech.zone/digital-marketing-landscape/ adresinden alındı.

Kurzweil, R. (2019) Spiritualities, Ethics, and Implications of Human Enhancement and Artificial. Vernon Press.

Lengard, I. (2017). Mobile Marketing for Business. N.Y.: Wiley.

LinkedIn (2023). 2023 Dijital Rapora Genel Bakış. 06 08, 2023 tarihinde https://tr.linkedin.com/: https://www.linkedin.com/pulse/2023-dijital-rapora-genel-bak%25C4%25B1%25C5%259F-queen-di-ji-tal/?trackingId=tE1Y6Pe UQ7efJQit8bZDmg%3D%3D adresinden alındı.

Maduku, D. K., Mpinganjira, M., & Duh, L. (2016). Understanding Mobile Marketing Adoption Intention by South African SMEs: A Multi-perspective Framework. International Journal of Information Management, 36, 711-723.

Marshall, M. (2018). TGI Friday's AI-powered Marketing Drives $150 Million (with virtual bartenders and more). 21 09, 2023 tarihinde https://www.venturebeat.com/: https://tinyurl.com/yd5mzjbr adresinden alındı.

Narang, U. & Shankar, V. (2019). Mobile Marketing 2.0: State of the Art and Research Agenda. In (Eds. N. K. Malhotra), Marketing in a Digital World UK: Emerald Publishing Limited.

Nart, S. (2022). Mobil Pazarlama. İçinde (Ed.) E. Bil, Stratejik Mobil Pazarlama, İstanbul: Beta Yay.

Oklander, M. A. & Romanenko, O. O. (2015) Specific Differences of Digital Marketing from Internet Marketing. Economic Bulletin of the National Technical University of Ukraine «KPI», 12, 362- 371.

Payne, E. M., Peltier, J. W., & Barger, V. A. (2018). Mobile Banking and AI-enabled Mobile Banking the Differential Effects of Technological and Non-technological Factors on Digital Natives' Perceptions and Behavior. Journal of Research in Interactive Marketing, 12(3), 328-346

Polanska, K. (2014). Social Media in Modern Business. European Scientific Journal, 1(1), 335-345.

Shabbir, J. & Anwer T. (2015). Artificial Intelligence and its Role in Near Future. Journal of Latex Class Files. 14(8), 1-11.

Shankar, V. (2012). Mobile Marketing Strategy. In V. Shankar & G. S. Carpenter (Eds.), Handbook of Marketing Strategy. Massachusetts: Edward Elgar Publishing.

Shankar, V. (2018). How Artificial Intelligence (AI) is Reshaping Retailing. Journal of Retailing, 94(4), 6-11.

Shankar, V. & Balasubramanian, S. (2009). Mobile Marketing: A Synthesis and Prognosis. Journal of Interactive Marketing, 23(2), 118-129.

Tekin, M., Göbenez, Y., & Tekin, E. (2021). Mobil Pazarlamanın Reklam İçerik Kalitesine Etkisi: Çalışanlar Üzerine Bir Araştırma. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 11(1), 159-172.

Tong, S., Luo, X., & Xu, B. (2020). Personalized Mobile Marketing Strategies. Journal of the Academy of Marketing Science, 48, 64-78.

Varnali, K., & Toker, A. (2010). Mobile Marketing Research: The-state-of-the-art. International Journal of Information Management, 30, 144-151.

We are Social (bilinmiyor). 06 08, 2023 tarihinde https://wearesocial.com adresinden alındı.

Yashkina, O., Chaikovska, M., & Filatova, V. (2020). Artificial Intelligence in Mobile Marketing: Conditions, Obstacles and Prospects of Using. Маркетинг і цифрові технології, 4(2), 53-60.

10. BÖLÜM
YAPAY ZEKÂ VE SATIŞ

Şevin ABBASOĞLU BOSTANCI

Giriş

Dijital çağın geleneksel dönemleri geride bıraktığı günümüzde, günlük yaşamdaki birçok faaliyetin çevrimiçi ortamlarda yapılabileceği gerçeği kaçınılmazdır. İşletmelerin ve iş insanlarının hayatını büyük oranda kolaylaştıran teknolojik gelişmelere gün geçtikçe yenileri eklenmektedir. Yapay zekâ teknolojisi de bu gelişmelerin başında gelmektedir. İş dünyasının ilerleyişini önemli ölçüde hızlandıran ve müşteri verilerine ulaşmayı sağlayan bu sistem sayesinde işletmeler, çok sayıda insana kişiselleştirilmiş tanıtım ve tutundurma faaliyetleri aracılığıyla ulaşmakta ve uzun dönemli müşteri değeri yaratmaktadır. bu bölümde, zekâ, yapay zekâ, pazarlama ve satış kavramları tanımlanmış ve bu kavramların birbirleriyle ilişkileri anlatılmıştır.

1. Zekâ ve Yapay Zekâ

Her insanın doğuştan sahip olduğu bir zekâsı vardır. Toplumda zekâ ve akıl kavramlar sıklıkla karıştırılsa da, bu iki kavram birbirinden farklıdır. Akıl kavramı, genetik aktarımların yanı sıra içinde bulunduğumuz çevre ve toplumdan edindiğimiz bilgi ve etkileşimlerin toplamıdır. Sürekli geliştirilebilen ve yenilenebilen bir yetenektir. Dolayısıyla herhangi bir teknolojik araç ile taklit edilemez. Zekâ ise, bir olaya veya duruma uyum sağlayabilme, anlama, kavrama, öğrenme ve analiz etme gibi özelliklere sahip bir olgudur. Tümleşik yonga veya herhangi bir yazılım ile taklit edilebilmektedir (Elmas, 2016:21).

Genel hatlarıyla yapay zekâ, bilgisayar veya bilgisayara bağlı bir makinenin, insanın sahip olduğu anlama, akıl yürütme, genelleme yapma ve tecrübelerinden faydalanma gibi zihinsel faaliyetleri yerine getirme özelliği olarak tanımlanmaktadır (Nabiyev,2016:25).

Yerelleştirme	Yerelleştirme, yazılım geliştirilirken, ürünlerin, içeriklerin ve süreçlerin belirli bir coğrafya, etnik topluluk veya kültüre uyarlanmasıdır.		https://tr.wikipedia.org/wiki/Yerelle%C5%9Ftirme

Kaynakça

Agyeman, C. M. (2013). *A Study on Customer Satisfaction and Retention in the Telecommunication Industry: an Empiricial Study of the New Juaben Municipality*, 20.

Binbir, S. (2021). Pazarlama Çalışmalarında Yapay Zekâ Kullanımı Üzerine Betimleyici Bir Çalışma, *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 5 (3), 314-328.

Caboni, F., Hagberg, J. (2019*). Augmented reality in retailing: a review of features, applications and value, International Journal of Retail & Distribution Management*, 47(11).

Cannella, J. (2018). *Artificial Intelligence in Marketing.* Unpublished Honors Thesis for Barrett, Arizona: The Honors College, Arizona State University.

Chylinski, M., Heller, J., Hilken, T., Keeling, D. I., Mahr, D., Ruyter, K. D. (2020). Augmented reality marketing; A Technology- Enabled Approach to Situated Customer Experience. *Australasian Marketing Journal 28, 374-384.*

Cialdini, R. B. (2006), *Influence: The Psychology of Persuasion,* Newyork: Wiiliam Morrow.

Davenport, T., Guha, A., Grewal, D., Bressgott,T. (2019). How Artificial Intelligence Will Change the Future of Marketing. *Journal Of the Academy of Marketing Science* 48:24-42.

Demir, D. (2022). Satış Sunumu ve İkna yöntemleri, Mehmet Akif Çakırer içinde, *A'dan Z'ye Satış ve Satış Yönetimi* (s. 99-100) Ankara: Nobel Yayıncılık.

Huang, M. H., Rust, R. T. (2021). A Framework for Collaborative Artificial Intelligence in Marketing. *Journal of Retailing*, 209-223.

Koç, O. (2022). *Daha İyi Bir Dünya İçin Yapay Zekâ*, İstanbul: Doğan Yayınları.

Elmas, Ç. (2016). *Yapay Zekâ Uygulamaları*, Ankara: Seçkin Yayınları.

Nabiyev, V. V. (2016). *Yapay Zekâ*, Ankara: Seçkin Yayınları.

Namartherdala, B., Mazher, N., Sriram,G. K. (2022). *Artficial Intelligence In Product Management: Systematic Review, International Research Journal of Modernization in Engineering Technology and Science*, 14(7).

Köseoğlu, K. (2013). *Veritabanı Mantığı*, İstanbul: Pusula Yayıncılık.

Kumar, V., Rajan, B., Venkatesan,R., Lecinski, J. (2019). Understanding The Role of Artificial Intelligence in Personalized Engagement Marketing. *California Management Review*, 61(4), 135-155.

Sharma, A. (1999). Consumer Decision- Making, Salespeople's Adoptive Selling and Retail Performance. *Journal of Business Research 54,* 125-129.

Söylemez, C., Kayabaşı, A. (2020). *Dijital Pazarlamada Güncel Konular*, Adana: Ekin Yayın Evi.

Vlaćić, B., Corbo, L., Silva e S. C., Dabić, M. The Evolving Role of Artificial Intelligence in Marketing: A Review and Research Agenda, Journal of Business Research, 187-203.

İnternet Kaynakları

Chatbotlar Şirketlerin Pazarlama Kasını Nasıl Güçlendirir? (2020), 23.07.2023 tarihinde https://www.cbot.ai/tr/chatbotlar-pazarlamayi-nasil-guclendirir/ adresinden alındı.

Daha Derin Öngörüler Elde Edebilme. (2022). 23.07.2023 tarihinde .https://globelink-unimar.com/pazarlamada-yapay-zekâ-devrimi/ adresinden alındı.

Digirehber, (2023), *Kimlik Doğrulama ve Yetkilendirme.* 23.07.2023 tarihinde https://digirehber .com/yapay-zekâ-uygulamalari-guncel-2023-dev-rehber/ adresinden alındı.

Everything About Al in Programmatic Advertising. 23.07.2023 tarihinde https://www.raydiant .com/blog/everything-about-ai-in-programmatic-advertising adresinden alındı.

SightCorp, *Görüntü Tanıma (Image Recognition) Nedir?* 23.07.2023 tarihinde https://www.ya payzekâtr.com/2021/11/10/goruntu-tanima-nedir-image-recognition/ adresinden alındı.

Sosyal Medya Gözlemleme. (2022), 23.07.2023 tarihinde https://globelink-unimar.com/ pazarlamada-yapay-zekâ-devrimi/ adresinden alındı.

Pehlivan, B. (2019). *Hiper Kişiselleştirilmiş Pazarlama Nedir?* 23.07.2023 tarihinde https://w ww.marketingtr.net/tr/blog/detay/Hiper-Kisisellestirilmis-Pazarlama-Nedir/6/180/0 adresinden alındı.

Yeniden Hedefleme. (2022), 23.07.2023 tarihinde https://globelink-unimar.com/pazarlamada-yapay-zekâ-devrimi/ adresinden alındı.

Yerelleştirme Nedir? 23.07.2023 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/Yerelle%C5%9Ftirme adresinden alındı.

Veritabanı Nedir? 13.07.2023 tarihinde https://www.oracle.com/tr/database/what-is-database adresinden alındı.

11. BÖLÜM
MÜŞTERİ İLİŞKİLERİ YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKÂ KULLANIMI

Leyla BEZGİN EDİŞ

Giriş

Müşteriler ile değer yaratan ilişkiler kurmayı amaçlayan müşteri ilişkileri yönetimi (CRM), ilk olarak 1990'lı yılların başında ortaya çıkmıştır. MİY, bilgi teknolojileri yardımıyla müşterilere ilişkin verilerin toplanması ve analizini kapsamaktadır. Buradaki amaç elde edilen veriler ışığında müşteri beklentilerin daha iyi karşılanmasını sağlamaktır. Ancak belirli sayıda müşteriden elde edilen bilgiler kolaylıkla analiz edilebilirken, sayıca fazla olan müşteriden elde edilen veriler daha karmaşık olabilmektedir (Kunt ve Hassan, 2019). Dolayısıyla insan çabasıyla, bu kadar büyük hacimli müşteri verilerini uygun maliyetli bir şekilde yönetmek ve analiz etmek oldukça zorlaşmaktadır (Chatterjee vd., 2021).

Yapay zekâ ise, firmaların karar alma süreçlerini iyileştirmek ve müşteri ihtiyaçlarına zamanında yanıt vermeyi kolaylaştırmak amacıyla büyük hacimli müşteri verilerini yönetebilir ve analiz edebilir (Johnson vd., 2022). Aynı zamanda müşterilere kişiselleştirilmiş öneriler sunarak bilgi arama maliyetini azaltabilir ve müşteriler ile ürünler arasındaki eşleşmeyi iyileştirebilir (Olan vd., 2022). Yapay zekâ, müşterilerin taleplerini hızlı bir şekilde karşılanmasına yardımcı olmakta aynı zamanda işletmeler için muazzam bir sadık müşteri havuzu oluşturarak MİY performansını artıran etkileşimli bir ortam sağlamaktadır (Li vd., 2023). Yeni teknoloji olan yapay zekâ (AI) uygulamalarının gerekliliği ise burada ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla işletmelerde yapay zekâ ile entegre MİY sisteminin uygulanmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Chatterjee vd., 2021).

Sonuç

Günümüzde işletmeler müşteri ile ilişkilerini uzun vadeli geliştirmeye önem vermektedir. Aynı zamanda müşteri memnuniyetini sağlamak ve işletmeye bağlı müşteriler oluşturmak adına çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Müşteri ilişkileri yönetimi, müşterilere ait verilerin toplanmasını ve analiz edimesini içermektedir. Toplanan veriler, müşterilere daha iyi hizmet verebilmek adına analiz edilir ve müşteri beklentilerine yönelik stratejiler geliştirilir. Müşteri verilerinin artması yeni teknolojilerin müşteri ilişkileri yönetiminde kulllanılmasını ön plana çıkarmaktadır. Yapay zekâ ise büyük çaplı verilerin daha kolay ve hızlı işlenmesine yardımcı olmaktadır. Bu durum müşterilere hızlı bir şekilde yanıt vermeyi kolaylaştırmaktadır. Böylelikle işletmeler müşterilere ilişkin sorunlara daha iyi çözüm bulabilmekte ve müşteri ilişkilerini geliştirebilmektedir. Sanal asistanlar veya ürün tavsiye araçları müşterilerin istek ve beklentilerini karşılayabilmekte ve herhangi bir soruna çözüm üretebilmektedir. Özellikle büyük müşteri kitlesine sahip olan işletmleler için hızlı bir şekilde müşteriye cevap verme imkânı sunmaktadır. Müşteri ilişkilerine yön vermede işletmelere büyük katkı sunan yapay zekâ teknolojileri veriye dayalı bir sistemdir. Verilere dayalı bir sistemde güven son derece önemli olmaktadır. Dolayısıyla işletmeler müşteri verilerinin gizliliği ve verilerin korunması hususunda son derece titiz davranmalıdır. Aksi taktide bu durum müşteri ilişkilerine zarar verebilmektedir. Yapay zekâ ne kadar insansı özellikler göstersede müşterler tarafından samimi algılanmayabilir ve sunulan ürünler karşı tarafı etkilemeyebilir. Buradan hareketle MİY'de yapay zekâ kullanımı işletmelere kolaylık sunarken bazı zorluları da beraberinde getirdiği söylenebilir.

Kaynakça

Almahairah, M. S. (2023, January). Artificial Intelligence Application for Effective Customer Relationship Management. In *2023 International Conference on Computer Communication and Informatics,* 1-7, https://ieeexplore.ieee.org/document/10128360

Bu, Y., Quach, S., & Thaichon, P. (2022). *Artificial intelligence (AI)-empowered customer relationship management,* In: Thaichon, P. and Quach, S. (Eds), Artificial Intelligence for Marketing Management, Routledge, New York.

Chatterjee, S., Chaudhuri, R., Vrontis, D., Thrassou, A., Ve Ghosh, S. K. (2021). Adoption of artificial intelligence-integrated CRM systems in agile organizations in India. *Technological Forecasting and Social Change*, *168*, 120783.

Chowdhary, T. (2023). How AI-Powered CRMs Are Revolutionizing Sales [2023], https://geekflare.com/ai-powered-crm/ (Erişim Tarihi: 09.08.2023).

Deb, S. K., Jain, R., ve Deb, V. (2018), Artificial intelligence—creating automated insights for customer relationship management. In *2018 8th international conference on cloud computing, data science & engineering (Confluence)*, 758-764. https://ieeexplore.ieee.org/document/8442900

Dilmegani, C. (2023). AI-powered CRM Systems in 2023: In-Depth Guide, https://research aimultiple.com/crm-ai/ (Erişim Tarihi: 14.08.2023).

Galitsky, B. (2020). *Artificial Intelligence for Customer Relationship Management*, Springer, Switzerland.

Gupta, S., Leszkiewicz, A., Kumar, V., Bijmolt, T., & Potapov, D. (2020). Digital analytics: Modeling for insights and new methods. *Journal of Interactive Marketing*, 51, 26–43.

Huang, M.-H., & Rust, R. T. (2018). Artificial intelligence in service. *Journal of Service Research*, 21(2), 155–172.

Iqbal, T., & Khan, M. N. (2021). The Impact of Artificial Intelligence (AI) on CRM and Role of Marketing Managers , Student thesis, Gavle of University, Sweden.

Johnson, P. C., Laurell, C., Ots, M., ve Sandström, C. (2022). Digital innovation and the effects of artificial intelligence on firms' research and development – Automation or augmentation, exploration or exploitation? *Technological Forecasting and Social Change*, *179*, 121636.

Kaplan, A. and Haenlein, M. (2019), Siri, Siri, in my hand: who's the fairest in the land? On the interpretations, illustrations, and implications of artificial intelligence, *Business Horizons*, 62(1), 15-25.

Krishna, S. H., Vijayanand, N., Suneetha, A., Basha, S. M., Sekhar, S. C., and Saranya, A. (2022) Artificial Intelligence Application for Effective Customer Relationship Management. In *2022 5th International Conference on Contemporary Computing and Informatics (IC3I)*, 2019-2028. https://ieeexplore.ieee.org/document/10073038

Kumar, V., Rajan, B., Venkatesan, R., ve Lecinski, J. (2019). Understanding the role of artificial intelligence in personalized engagement marketing. *California Management Review*, *61*(4), 135-155.

Kunt, S., Ve Hassan, A. (2019). Müşteri İlişkileri Yönetiminin Evrimi: İnsanlar, Süreç ve Teknoloji. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, *2*(2), 91-103.

Laaksonen, A. (2020). The use of artificial intelligence in customer relationship management, University of Jyväskylä, Jyväskylä.

Lampropoulos, G., Siakas, K., Viana, J., & Reinhold, O. (2022). Artificial Intelligence, Blockchain, Big Data Analytics, Machine Learning and Data Mining in Traditional CRM and Social CRM: A Critical Review. In *2022 IEEE/WIC/ACM International Joint Conference on Web Intelligence and Intelligent Agent Technology (WI-IAT)*, 504-510, https://ieeexplore.ieee.org/document/10101939

Ledro, C., Nosella, A., ve Vinelli, A. (2022). Artificial intelligence in customer relationship management: literature review and future research directions. *Journal of Business & Industrial Marketing*, *37*(13), 48-63.

Li, L., Lin, J., Luo, W., ve Luo, X. R. (2023). Investigating The Effect of Artificial Intelligence on Customer Relationship Management Performance in E-Commerce Enterprises. *Journal of Electronic Commerce Research*, *24*(1), 68-83.

Libai, B., Bart, Y., Gensler, S., Hofacker, C. F., Kaplan, A., Kötterheinrich, K., & Kroll, E. B. (2020). Brave New World? On AI and the Management of Customer Relationships. *Journal of Interactive Marketing*, *51*(1), 44–56.

Natrajan, N. S., Singh, S. K., ve Sanjeev, R. (2022). Fostering CRM through artifcial intelligence. In *Adoption and implementation of AI in customer relationship management, In: Wirtz, J., Singh, S.,* IGI Global.

Olan, F., Ogiemwonyi Arakpogun, E., Suklan, J., Nakpodia, F., Damij, N., ve Jayawickrama, U. (2022). Artificial intelligence and knowledge sharing: Contributing factors to organizational performance. *Journal of Business Research*, *145*, 605-615.

Tutsal, E., Ventura, K. (2022). Müşteri Deneyimini İyileştirmede Yapay Zekâ Uygulamaları: Çevrimiçi Perakende Firması Örneği. *Journal of Social Research & Behavioral Sciences*, *8*(16).

Yereli, A. N. (2001). Müşteri ilişkileri yönetimi (CRM) ve günümüz Türkiye'sindeki yeri. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, *8*(1), 29-42.

12. BÖLÜM
YAPAY ZEKÂ VE DÖNÜŞÜM ORANI OPTİMİZASYONU

Oğuzhan ARI

Giriş

Yapay zekâ (AI), çeşitli sektörlerde önemli bir dönüşüm aracı olarak kendini kanıtlamış bir teknoloji olması, pazarlama dünyasında da kendisine yer bulmasını ve bu alanda da bir dönüşüm başlatmasını sağladı. Pazarlama, veriye dayalı kararların ve kişiselleştirilmiş deneyimlerin kritik olduğu bir olmasından ötürü yapay zekâ, özellikle son yıllarda pazarlama süreçlerinin çeşitli yönlerini dönüştürmeye ve geliştirmeye yardımcı olmaktadır.

Yapay zekânın pazarlama dünyasındaki rolü, çeşitli boyutlara sahiptir. Öncelikle, yapay zekâ büyük veri setlerinin hızlı ve etkili bir şekilde analiz edilmesini sağlar, güncel gelişmelerle birlikte sadece veri setlerinin hızlı ve etkili bir şekilde analiz edilmesini değil, nasıl ve hangi araçlarla bu analizlerin gerçekleştirilebileceğine dair etkin ve pratik bilgiler de sunabilmektedir. Pazarlamacılar bu araçlardan aldığı güçlerle daha ön görülü tahminler yapma yeteneğine sahip olabilmektedir. Yapay zekânın sahip olduğu araçlar, pazarlama kampanyalarının hedeflenmesi, özelleştirilmesi ve optimize edilmesi konusunda önemli bir araç olmuş ve pazarlama alanına yeni bir perspektif getirmiştir. Yapay zekânın pazarlamaya dair bir diğer katkısı da tüketici davranışları ve eğilimleri hakkında daha derinlemesine bir anlayış sağlayarak, daha etkili stratejilerin geliştirilmesine ve daha kişiselleştirilmiş bir deneyim sunulmasına yardımcı olmasıdır.

Yapay zekânın özellikle öngörülebilirlik, otomasyon ve kişiselleştirme yeteneklerine sahip olması, pazarlama profesyonelleri tarafından tercih edilmesinin başlıca sebeplerindendir. Algoritmalar, bir tüketicinin ilgi alanlarını, alışkanlıklarını ve ihtiyaçlarını belirleyebilir ve böylece, tüketicilere kişiselleş-

derecede hatalıdır. Bu nedenle, uluslararası saygın dergilerin, yapay zekâ ve makine öğrenmesi çalışmalarında etik rapor talep etmeye başlayacaklarına inanıyorum. Bu hem teknolojik ilerlemenin hem de etik değerlerin korunmasını sağlayacak bir adım olacaktır.

Sonuç ve Tartışmalar

Bu bölümde e-ticaret firmaları için önemli konulardan birisi olan dönüşüm oranı ve dönüşüm oranı optimizasyonunun yapay zekâ ve makine öğrenmesi ekseninde ele alan çalışmalar ve destekleyici diğer kavramlarla birlikte güncel kullanımı ele alınmıştır. Her çalışma, belirli bir yöntem ve yaklaşımla elde edilen veriler ile geleneksel yöntemlere göre daha başarılı bir dönüşüm oranı optimizasyonu sunmaya çalışmıştır. Çalışmalarda temel olarak, maliyetleri azaltmak, gerçek zamanlı önerilerde bulunmak ve dönüşüm oranını arttırmak amacıyla gerçekleştirilmiş ve birçok farklı veri türü ile birçok farklı öğrenme yöntemi ve teknik ile başarı elde edilebilmiştir.

Çalışmalar burada sayılanlarla sınırlı kalmayıp, şu an güncel yaklaşım olarak değerlendirilemese bile gelecekte karşılaşabileceğimiz birçok yeni kavramı da önerebilmektedir. Müşterilerin sadece sitelerde bıraktıkları sanal ayak izleri ile değil, direkt olarak yüz tanıma ile nöro-pazarlama potansiyelini inceleyen çalışmalar da mevcuttur (Srivastava ve Bag, 2023). Akıllı cihazlar her geçen gün akıllı hale geldikçe, yazılım ve donanımlar kullanıcılardan daha fazla bilgi toplama potansiyeline sahip oldukça, elde edilen veriler ile daha isabetli tahminler yapılabilecek ve gün geçtikte geleneksel yöntemler terk edilecektir. Ancak bu daha önce de bahsettiğimiz gibi beraberinde etik kaygıları da ortaya çıkacaktır. Etik ve yapay zekânın birbirinden ayrılamaz bir kavram bütünü olarak karşımıza çıktığını gün geçtikçe daha net bir şekilde göreceğiz.

Kaynakça

Chen, X. (2022). Design and Application of Marketing Intelligent Platform Based on Big Data Technology. Scientific Programming, 2022. doi:10.1155/2022/8401395

Desai, R. ve Khairnar, V. (2022). Hybrid Prediction Model for the Success of Bank Telemarketing. Lecture Notes in Networks and Systems, 213, 693-710. doi:10.1007/978-981-16-2422-3_54

Diapouli, M., Kapetanakis, S., Petridis, M. ve Evans, R. (2017). Behavioural analytics using process mining in on-line advertising (C. 2028, ss. 147-156). CEUR Workshop Proceedings, sunulmuş bildiri.

Juan, Y., Lefortier, D. ve Chapelle, O. (2017). Field-aware factorization machines in a real-world online advertising system (ss. 680-688). 26th International World Wide Web Conference 2017, WWW 2017 Companion, sunulmuş bildiri. doi:10.1145/3041021.3054185

King, M. A., Abrahams, A. S. ve Ragsdale, C. T. (2015). Ensemble learning methods for pay-per-click campaign management. Expert Systems with Applications, 42(10), 4818-4829. doi:10.1016/j.eswa.2015.01.047

Konapure, R. C. ve Lobo, L. M. R. J. (2021). Video Content-Based Advertisement Recommendation System using Classification Technique of Machine Learning (C. 1854). Journal of Physics: Conference Series, sunulmuş bildiri. doi:10.1088/1742-6596/1854/1/012025

Kuang, A. (2022). Construction of Personalized Advertising Accuracy Model Based on Artificial Intelligence (ss. 395-398). Proceedings - 2022 International Conference on Artificial Intelligence and Autonomous Robot Systems, AIARS 2022, sunulmuş bildiri. doi:10.1109/AIARS57204.2022.00095

Matos, L. M., Cortez, P., Mendes, R. ve Moreau, A. (2018). A Comparison of Data-Driven Approaches for Mobile Marketing User Conversion Prediction (ss. 140-146). 9th International Conference on Intelligent Systems 2018: Theory, Research and Innovation in Applications, IS 2018 - Proceedings, sunulmuş bildiri. doi:10.1109/IS.2018.8710472

Shi, F. ve Ghedira, C. (2016). Intention-based online consumer classification for recommendation and personalization (ss. 36-41). Proceedings - 4th IEEE Workshop on Hot Topics in Web Systems and Technologies, HotWeb 2016, sunulmuş bildiri. doi:10.1109/HotWeb.2016.15

Speicher, M. (2021). Growth Marketing Considered Harmful. I-com, 20(1), 115-119. doi:10.1515/icom-2020-0016

Srivastava, G. ve Bag, S. (2023). Modern-day marketing concepts based on face recognition and neuro-marketing: A review and future research directions. Benchmarking. doi:10.1108/BIJ-09-2022-0588

Sundsøy, P., Bjelland, J., Iqbal, A. M., Pentland, A. ve De Montjoye, Y.-A. (2014). Big data-driven marketing: How machine learning outperforms marketers' gut-feeling. Lecture Notes in Computer Science (including subseries Lecture Notes in Artificial Intelligence and Lecture Notes in Bioinformatics), 8393 LNCS, 367-374. doi:10.1007/978-3-319-05579-4_45

Wilson, H. J., Daugherty, P. R. ve Davenport, C. (2019, 14 Ocak). The Future of AI Will Be About Less Data, Not More. Harvard Business Review. https://hbr.org/2019/01/the-future-of-ai-will-be-about-less-data-not-more adresinden erişildi.

Yu, T., Liu, J., Yang, Y., Li, Y., Fei, H. ve Li, P. (2022). Tree-based Text-Vision BERT for Video Search in Baidu Video Advertising (ss. 2150-2159). Proceedings - 2022 IEEE International Conference on Big Data, Big Data 2022, sunulmuş bildiri. doi:10.1109/BigData55660.2022.10020922

Zimmermann, R. ve Auinger, A. (2023). Developing a conversion rate optimization framework for digital retailers—Case study. Journal of Marketing Analytics, 11(2), 233-243. doi:10.1057/s41270-022-00161-y

13. BÖLÜM
YAPAY ZEKÂ VE PAZARLAMA ETİĞİ

Oya ERU

Giriş

İşletmelerin temel işlevlerinden birisi pazarlama faaliyetleridir. Bu faaliyetler, üretimden önce başlayıp satıştan sonra da devam eden süreçleri kapsamaktadır. Temelde dört unsura (ürün, fiyat, dağıtım ve tutundurma) odaklanarak yürütülen pazarlama faaliyetleri, işletmenin devamlılığı ve sadık tüketiciler yaratılması açısından da önem taşımaktadır. İşletmelerin tüm pazarlama faaliyetlerinin etik kurallar çerçevesinde yürütülmesi; işletmenin kendi imajını korumasını, çalışanlar ve tüketicilerin çeşitli haksızlıklara uğramamasını sağlamaktadır.

Pazarlama faaliyetlerinin etik kurallar çerçevesinde yürütülmesi, işletmeler ve tüketiciler için faydalı bir süreç yaratacaktır. Pazarlama faaliyetlerinin hem fiziki hem sanal ortamlarda yürütüldüğü günümüz koşullarında pazarlama etiği kavramı tekrar gözden geçirilmektedir. Çeşitli dijital içeriklerin ve yeni bir takım teknolojilerin pazarlama faaliyetlerinde kullanılmaya başlaması bu teknolojik yenilikler çerçevesinde pazarlama etiğinde değerlendirilmesi gereken yeni bir takım durumları gün yüzüne çıkarmaktadır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin pazarlama faaliyetlerine yansıması ile birlikte işletmeler ve tüketiciler açısından yeni bir dünyanın kapıları aralanmıştır. Tüketicilerin satın alma yolculuğunu daha ilginç hale getiren ve kolaylaştıran yeni teknolojiler, işletmelere de -özellikle maliyet avantajı ve tüketici verilerini ölçme başta olmak üzere- birçok fayda sağlamaktadır. Yeni teknolojiler ile kastedilen, internetin geçirdiği evreler ile birlikte hayatımıza giren arama motorları, sosyal ağlar gibi uygulamalar, endüstri devriminin en son geldiği hal (endüstri 5.0), pazarlamanın en son geldiği hal (pazarlama 5.0) ve tüm bu unsurların içinde kullanılan yapay zekâ teknolojileridir.

caktır. İşletmelerdeki faaliyetler içinde pazarlama faaliyetleri de teknolojik gelişmelere oldukça duyarlıdır. İşletmeler maliyetleri azaltmak, veri toplamak, dijital içerikler oluşturmak, tüketicilere daha hızlı ulaşmak, SEO faaliyetlerini gerçekleştirmek, E-ticaret uygulamaları, hedefleme, konumlandırma, kişiselleştirme, akıllı fiyatlandırma, ölçme faaliyetleri, stok ve sipariş yönetimi, pazarlama stratejilerinin belirlenmesi ve süreçlerin yönetilmesi, lojistik hatta satın alma sonrası duyguların tespiti gibi süreçler için yapay zekâ uygulamaları kullanmaktadır ve ileride de bu uygulamaları kullanmaya devam edecekleri ön görülmektedir. Yapay zekâ uygulamalarının bu denli yoğun bir biçimde kullanılması etik açıdan birtakım soruları gündeme getirmektedir. Yapay zekâ etik davranabilir mi? İş yerinde her hangi bir sorun ortaya çıkarsa bu sorunun muhatabı kimdir? Yapay zekâ pazarlama çalışanlarının mesleklerini ellerinden alır mı? Verdiği kararlar işletmeyi stratejik açıdan nasıl etkiler? Yapay zekâ ve insan bir arada nasıl çalışır? Kararları kim alacaktır? Gibi sorular etik kaygılara örnek olarak gösterilebilir. Buradan yola çıkılarak yapay zekâ etiği konusunda birtakım düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Fakat bu düzenlemeler henüz başlangıç seviyesindedir. Yapay zekâ uygulamalarının etik bir çerçevede faaliyet göstermesi, işletmeler, çalışanlar, tüketiciler ve ilgili diğer muhatapların etik kaygılarını azaltacaktır. Dolayısıla, yapay zekâ uygulamalarını tasarlayanlardan kullananlara tüm paydaşların etik konusunda bilinçli ve sorumlu hareket etmesi yapay zekâ uygulamalarından kaynaklanabilecek sorunları en aza indirebilir.

Kaynakça

Agarwal, S., & Mishra, S. (2021). Responsible AI. Springer International Publishing.

Aksoy, R. (2006). Internet Ortamında Pazarlama, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.

Anderson, M., & Anderson, S. L. (Eds.). (2011). Machine ethics. Cambridge University Press.

Arık, E. (2018). Dijital mahremiyet: Yeni medya ve gözetim toplumu. Konya: Literatürk Academia.

Ariely, D., & Berns, G. S. (2010). Neuromarketing: the hope and hype of neuroimaging in business. Nature reviews neuroscience, 11(4), 284-292.

Armağan, E. A., (2017) Pazarlama Açısından Etik. https://www.researchgate.net/profile/Ece-Armagan2/publication/314154086_Pazarlama_Acisindan_Etik/links/58b7d718aca27261e51c195b/Pazarlama-Acisindan-Etik.pdf

Asimov, I. (2004). I, robot (Vol. 1). Spectra.

Auer, M. E., & Bhimavaram, K. R. (2020). Cyber-physical systems and digital twins (Vol. 80). Cham, Switzerland: Springer International Publishing.

AYDIN, G. (2020). Sosyal Medya ve Kriz İletişimi. Selçuk İletişim, 13(3), 1202-1230.

Bamberger, K. A. (2009). Technologies of compliance: Risk and regulation in a digital age. Tex. L. Rev., 88, 669.

Belk, R., Devinney, T., & Eckhardt, G. (2005). Consumer ethics across cultures. Consumption Markets & Culture, 8(3), 275-289.

Berkowitz, E. N, Kerin, R. A., Hartley, S. W. ve Rudelius, W. (1997). Marketing, 5. Baskı, Irwin McGraw-Hill., New York.

Boddu, R. S. K., Santoki, A. A., Khurana, S., Koli, P. V., Rai, R., & Agrawal, A. (2022). An analysis to understand the role of machine learning, robotics and artificial intelligence in digital marketing. Materials Today: Proceedings, 56, 2288-2292.

Bostrom, N., & Yudkowsky, E. (2011). The ethics of artificial intelligence. The Cambridge handbook of artificial intelligence. Cambridge University Press

Bostrom, N., 2014. Superintelligence: Paths, dangers, strategies. Oxford.

Bostrom, N., Yudkowsky, E. (2014). The ethics of artificial intelligence. The Cambridge handbook of artificial intelligence, 316, 334.

Boyd, D., & Crawford, K. (2012). Critical questions for big data: Provocations for a cultural, technological, and scholarly phenomenon. Information, communication & society, 15(5), 662-679.

Brenkert, G. G. (1998). Ethics in advertising: The good, the bad, and the church. Journal of Public Policy & Marketing, 17(2), 325-331.

Brennan, M. (1991). Is There More To Ethical Marketing Than Marketing Ethics?, Marketing Bulletin, Vol. 2, s. 8-17

Bringsjord, S. (2007). Offer: One billion dollars for a conscious robot; if you're honest, you must decline. Journal of Consciousness Studies, 14(7).

Budak, B. (2018). Bilmeniz gerekenler: Cambridge Analytica hikayesi, Facebook ve büyük veri. https://webrazzi.com/2018/03/22/cambridge-analytica-hikayesi-facebook-ve-buyuk-veri/

Calvo, R.A., Peters, D., Vold, K., Ryan, R.M., Burr, C., Floridi, L. (2020). Supporting human autonomy in AI systems: A framework for ethical enquiry. In Ethics of Digital Well-Being: A Multidisciplinary Approach. Springer.

Caywood, C. L., & Laczniak, G. R. (1986). Ethics and personal selling: Death of a salesman as an ethical primer. Journal of Personal Selling & Sales Management, 6(2), 81-88.

Chaffey, D., & Ellis-Chadwick, F. (2019). Digital marketing. Pearson UK.

Chandra, H. (2019). Artificial Intelligence (AI) vs Machine Learning (ML) vs Big Data. Heartbeat.

https://heartbeat.fritz.ai/artificial-intelligence-ai-vs-machine-learning-ml-vs-bigdata909906eb6a92.

Cheng, F. C., & Wang, Y. S. (2018). The do not track mechanism for digital footprint privacy protection in marketing applications. Journal of Business Economics and Management, 19(2), 253-267.

Chonko, L. B., & Hunt, S. D. (2000). Ethics and Marketing Management:: A Retrospective and Prospective Commentary. Journal of Business Research, 50(3), 235-244.

Cohen, J. (2001). Appreciating, understanding and applying universal moral principles. Journal of Consumer Marketing, 18(7), 578-595.

Council of Europe. (2019). Declaration by the committee of ministers on the manipulative capabilities of algorithmic processes. Decl (13/02/2019) 1, 13.2. 2019.

Crane, A. (2001). Unpacking the ethical product. Journal of Business Ethics, 30, 361-373.

Davenport, T. H., Harris, J. G., De Long, D. W., & Jacobson, A. L. (2001). Data to knowledge to results: building an analytic capability. California management review, 43(2), 117-138.

De Pelsmacker, P., Driesen, L., & Rayp, G. (2005). Do consumers care about ethics? Willingness to pay for fair-trade coffee. Journal of consumer affairs, 39(2), 363-385.

Dibb, S., Simkin, L., Prıde, W. M., & Ferrell, O. C. (1991). Marketing Concepts and Strategies,(1st European edn., Boston: Houghton Mifflen Company).

Drumwright, M. E. (1993). Ethical issues in advertising and sales promotion. Ethics in Marketing, Irwin, Boston, 607-625.

Ergün, G. O. Machina Sapiens. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 72(2), 717-758.

Ethical AI, Glossary, https://c3.ai/glossary/artificial-intelligence/ethical-ai/

Ferrell, O. C., Gresham, L. G., & Fraedrich, J. (1989). A synthesis of ethical decision models for marketing. Journal of Macromarketing, 9(2), 55-64.

Fettahoğlu-Hallier, M. (2020). Felsefe'de Egoizm. Mayıs 2020 Sayı: 11, 78.

Floridi, L. (2020). What the near future of artificial intelligence could be. In The 2019 Yearbook of the Digital Ethics Lab (pp. 127-142). Springer, Cham.

Ford, M. (2018). Robotların yükselişi: Yapay zekâve işsiz bir gelecek tehlikesi. Duran, Cem (Çev.), İstanbul: Kronik Yayınevi.

Fuller, A., Fan, Z., Day, C., & Barlow, C. (2020). Digital twin: Enabling technologies, challenges and open research. IEEE access, 8, 108952-108971.

Grau, C. (2006). There is no" I" in" robot": Robots and utilitarianism. IEEE Intelligent Systems, 21(4), 52-55.

Ghosh, D. (2017). AI is the future of hiring, but it's far from immune to bias. Quartz at Work, 17.

Gök, S. (2008). "İş Etiği İle İş Ahlakı Arasındaki İlişki ve Çalışma Yaşamında İş Etiğini Etkileyen Faktörler", Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, s. 1-19.

Güden, O. (2019). Küresel kuruluşların kriz yönetimi ve iletişimi süreçlerine yönelik bir değerlendirme: Facebook & Cambridge Analytica veri skandalının retoriksel arena kuramı bağlamında incelenmesi. Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, (31), 209-231.

Hançerlioğlu, O. (1995). Düşünce Tarihi, Altıncı Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Hansell, G. R. (2011). H+/-: Transhumanism and its Critics. Xlibris Corporation.

Hagendorff, T. (2020). The ethics of AI ethics: An evaluation of guidelines. Minds and machines, 30(1), 99-120.

Harris, J. L., Brownell, K. D., & Bargh, J. A. (2009). The food marketing defense model: integrating psychological research to protect youth and inform public policy. Social issues and policy review, 3(1), 211-271.

Heimbach, I., Kostyra, D. S., & Hinz, O. (2015). Marketing automation. Business & Information Systems Engineering, 57, 129-133.

Huang, M. H., & Rust, R. T. (2018). Artificial intelligence in service. Journal of service research, 21(2), 155-172.

IEEE, Ethically Aligned Design- A Vision for Prioritizing Human Well-being with Autonomous and Intelligent Systems, (USA: IEEE, 2019), 10.

İşseveroğlu, G. (2001). İşletmelerde sosyal sorumluluk ve etik. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 8(2), 55-68.

Jain, A., & Pandey, A. K. (2017). Multiple quality optimizations in electrical discharge drilling of mild steel sheet. Materials Today: Proceedings, 4(8), 7252-7261.

Kant, I. (2013). Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi. (çev. İoanna Kuçuradi.) 5. Baskı. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları

Kapoor, K. K., Dwivedi, Y. K., & Piercy, N. C. (2016). Pay-per-click advertising: A literature review. The Marketing Review, 16(2), 183-202.

Karaman, Ö. (2021). Yapay Zekâ Destekli Kişiselleştirme Algoritmalarının Tüketici Zihninde Filtre Balonu Yaratma Etkisinin İncelenmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 12(32), 1339-1351.

Karpat, I. (2004). Ürün sorumluluğunun aktarılmasında reklam ve etik kaygılar. In International Symposium "Communication in the Millenium: A Dialogue Between Turkish and American Scholars", İstanbul.

Kennedy, H., Poell, T., & Van Dijck, J. (2015). Data and agency. Big Data & Society, 2(2), 2053951715621569.

Ketola, T. (2010). Responsible leadership: Building blocks of individual, organizational and societal behavior. Corporate Social Responsibility and Environmental Management, 17(3), 173-184.

Kopp, R. J. (1993). Ethical issues in personal selling and sales force management. Ethics in marketing, 539-556.

Kotler, P., & Keller, K. L. (2012). Marketing Management . New Jersey: Person Preantice Hall.

Köse, U., 2018. Are we safe enough in the future of artificial intelligence? A discussion on machine ethics and artificial intelligence safety. BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience, 9(2), 184-197.

Köse, U., (2020). Yapay zekâ etiği çerçevesinde geleceğin işletmeleri: Dönüşüm ve paradigma değişiklikleri. Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 8(5), 290-305.

Kurzweil, R., 2005. The singularity is near: When humans transcend biology. Penguin.

Küçükvardar, M., Aslan, A., & Bayrakcı, S. (2020). Yapay Zekâ Ve Etik Üzerine Bir Araştırma. Atlas Journal, 6(36), 1065-1077.

Langen, N., & Langen, N. (2013). Synthesis: Ethics in Consumer Choice and Empirical Analysis based on the Example of Coffee (pp. 331-344). Springer Fachmedien Wiesbaden.

Lawton, G. (2023). "AI Ethics (AI Code of Ethics)", TechTarget, https://www.techtarget.com/whatis/definition/AI-code-of-ethics

Leonhard, G. (2018). Teknolojiye Karşı İnsanlık. Akkartal, Cihan ve Akkartal, İlker (Çev.), İstanbul: Siyah Kitap.

Lin, Y. (2020). 10 Artificial Intelligence Statistics You Need to Know in 2020. Oberlo.com Blog. https://www.oberlo.com/blog/artificial-intelligence-statistics

McFarlane, D.A. (2013). The Importance of Business Ethics to Small Ventures, Entrepreneurship and Innovation Management Journal, Vol: 1, No: 1, pp. 50-59.

Meeler, D. (2016). Five Basic Approaches to Ethical Decision-Making: Handout for Central Approaches to Ethics. https://ethicallyphilosophical.wordpress.com/2018/05/03/five-basic-approaches-to-ethical-decision-making/

Murgai, A. (2018). Transforming digital marketing with artificial intelligence. International Journal of Latest Technology in Engineering, Management & Applied Science, 7(4), 259-262.

Murphy, P. E. (1998). Ethics in advertising: review, analysis, and suggestions. Journal of Public Policy & Marketing, 17(2), 316-319.

Murphy, R.- Woods, D. (2009). Beyond Asimov: The Three Laws of Responsible Robotics. IEEE Intelligent Systems 24(4), , 14-20.

Murphy, E. R., Illes, J., & Reiner, P. B. (2008). Neuroethics of neuromarketing. Journal of Consumer Behaviour: An International Research Review, 7(4-5), 293-302.

Nantel, J., & Weeks, W. A. (1996). Marketing ethics: is there more to it than the utilitarian approach?. European journal of marketing, 30(5), 9-19.

Nadeau, J. E. (2006). Only Androids Can Be Ethical. The MIT Press, Cambrige, England

Naoumova, I., & Katrichis, J. (2021). A Corporate Social Responsibility View on Digital Disruption in Marketing. The Palgrave Handbook of Corporate Sustainability in the Digital Era, 543-560.

NMSBA Code of Ethics (2023). https://www.nmsba.com/neuromarketing-companies/code-of-ethics

Ong, B. S., Ho, F. N., & Clow, K. E. (1997). Ethical Perceptions of Reference Price Advertising. American Business Review, 15(1), 7-13.

Palmer, D. E. (2005). Pop-ups, cookies, and spam: toward a deeper analysis of the ethical significance of internet marketing practices. Journal of business ethics, 58, 271-280.

Pariser, E. (2011). The filter bubble: What the Internet is hiding from you. penguin UK.

Pehlivanlı A. E. (2021). Yapay Zekâ Etiği Yılmaz, S., Kandır, S. Y., & Nakipoğlu, B. (Eds.). Güncel İşletme Yönetimi Çalışmaları. Akademisyen Kitabevi.

Piano, S.L., 2020. Ethical principles in machine learning and artificial intelligence: cases from the field and possible ways forward. Humanities and Social Sciences Communications, 7(1), 1-7.

Picard, R., W. (1997). Affective Computing. MA, USAc: MIT Press Cambridge.

Pieper, A. (1999). Etiğe Giriş, (Çev. Atayman, V. ve Sezer, G.), Ayrıntı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

Pop Nicolae Al; Dabija Dan Cristian ve Iorga, Ana Maria (2014). "Ethical Responsibility Of Neuromarketing Companies in Harnessing The Market Research- A Global Exploratory Approach" Amfiteatru Economic. 16(35): 26-40.

Powers, T. M. (2006). Prospects for a Kantian machine. IEEE Intelligent Systems, 21(4), 46-51.

Pradeep, A. K., Appel, A., & Sthanunathan, S. (2020). Pazarlama ve ürün inovasyonunda yapay zekâ. Trendleri Öğrenmeye Müşterilerle Bağ Kurmaya ve Satış Yapmaya Yönelik Yeni ve Güçlü Araçlar.(T. Gezer, Çev.). İstanbul: EAE Yayınları.

Rajan, P. S. (2016). Marketing Ethics, International Journal of Management and Applied Science, Vol 2, No 11, pp. 193-196.

Reese, B. (2018). The fourth age: Smart robots, conscious computers, and the future of humanity. Simon and Schuster.

Ringold, D. J. (1998). A comment on the pontifical council for social communications' ethics in advertising. Journal of Public Policy & Marketing, 17(2), 332-335.

Rust, R. T. (2020). The future of marketing. International Journal of Research in Marketing, 37(1), 15-26.

Sen, A. (2007). Etik ve Ekonomi, http://www.tkyd.org/yayin/etikveekonomi.pdf

Shaw, W. (2001). Relativism and Objectivity in Ethics, Ethical Theory A Concise Anthology.

Smith, N. C. (1996). Ethics and the Marketing Manager a.a. Smith, N. C. and Quelch, J. A. (eds.), Ethics in Marketing, (New York: The McGraw-Hill Companies, Inc.)

Srinivasan, S., Rutz, O. J., & Pauwels, K. (2016). Paths to and off purchase: quantifying the impact of traditional marketing and online consumer activity. Journal of the Academy of Marketing Science, 44, 440-453.

Stahl, B. C., & Stahl, B. C. (2021). Ethical issues of AI. Artificial Intelligence for a better future: An ecosystem perspective on the ethics of AI and emerging digital technologies, 35-53.

Subramanian, R. (2017). Emergent AI, social robots and the law: Security, privacy and policy issues. Subramanian, Ramesh (2017)" Emergent AI, Social Robots and the Law: Security, Privacy and Policy Issues," Journal of International, Technology and Information Management, 26(3).

Sullins, J. P. (2006). "When Is A Robot A Moral Agent?" International Review Of Information Ethics Vol. 6 (12/2006).

Suta, P., Lan, X., Wu, B., Mongkolnam, P., & Chan, J. H. (2020). An overview of machine learning in chatbots. International Journal of Mechanical Engineering and Robotics Research, 9(4), 502-510.

Süzen, A. A., & Kayaalp, K. (2019). Büyük Verilerde Gizlilik Tabanlı Yaklaşım: Federe Öğrenme. International Journal of 3d Printing Technologies and Digital Industry, 3(3), 297-304.

Swenson, M. J. ve Geurts, M. D. (1992). Theoretical Perspectives on Marketing Ethics with~ Implications for Managing the Global Sales Force, The International Review of Retail, Distribution and Consumer Research, 2:3, ss. 329-342.

Sahin, E. (2018). Sosyal Medyada Yayınlanan Reklamlarda Etik Sorunsalında Gizli Reklam Uygulamaları. Uluslararası Halkla İlişkiler Ve Reklam Çalışmaları Dergisi, 1(2), 91-108.

Şalvarli, M. S., & Kayişkan, D. (2022). Pazarlama Alanında Yapay Zekânın Gelişen Rolüne Genel Bir Bakış. İzmir Yönetim Dergisi, 2(2), 106-115.

Taylor, P W. (1975). Principles of ethics: an introduction. Encino, Calif.: Dickenson Pub. Co.

Tevrüz, S. (2007). İş hayatında etik. Tevrüz, S. (Ed.), Etik yaklaşımlar ve iş ahlâkı. İstanbul: Beta Basım

Torlak, Ö., (2009). Pazarlama Ahlakı Sosyal Sorumluluklar Ekseninde Pazarlama Kararları ve Tüketici Davranışlarının Analizi, Beta Yayınları, İstanbul.

Trevino, L. K., & Nelson, K. A. (2021). Managing business ethics: Straight talk about how to do it right. John Wiley & Sons.

Ural, T., (2003). İşletme Etiği ve Pazarlama Etiği, Şubat, İstanbul.

Urban, B., & Gaffurini, E. (2018). Social enterprises and organizational learning in South Africa. Journal of Entrepreneurship in Emerging Economies, 10(1), 117-133.

Uzun, R. (2007). İletişim Etiği Sorunlar ve Sorumluluklar, Ankara: Gazi Universitesi İletişim Fakültesi Kütüphanesi 40. Yıl Yayınları.

Varinli, İ., & Kurtoğlu, R. (2005). Satış elemanlarının etik algılamaları: Perakende sektöründe bir uygulama. CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 6(2), 1-21.

Wang, W. L., Malthouse, E. C., Calder, B., & Uzunoglu, E. (2019). B2B content marketing for professional services: In-person versus digital contacts. Industrial marketing management, 81, 160-168.

Wilson, R. M., Gaines, J., & Hill, R. P. (2008). Neuromarketing and consumer free will. Journal of consumer affairs, 42(3), 389-410.

Whysall, P. (2000). Marketing Ethics–an Owerview, The Marketing Review, 1, ss. 175-195.

Yeşilkaya, N. (2023). Yapay Zekâya Dair Etik Sorunlar. Şarkiyat, 14(3), 948-963.

Yüksel, B. (1999). Pazarlama Kararlarının Değerlendirilmesinde Bir Araç: Pazarlama Etiği Döngüsü. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(1), 55-76.

https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/trendyol-rekabet-kurumu/

https://kvkk.gov.tr/yayinlar/K%C4%B0%C5%9E%C4%B0SEL%20VER%C4%B0LER%C4%B0N%20KORUNMASI%20KANUNU%20VE%20UYGULAMASI.pdf

https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/6735/KVKK-ve-ITU-den-Yapay-Zekâ-ve-Veri-Bilimi Konularinda-Is-Birligi-

14. BÖLÜM
PAZARLAMADA YAPAY ZEKÂNIN GELECEĞİ

Aylin ATASOY

Giriş

Nesnelerin interneti, büyük veri analitiği, blok zinciri ve yapay zekâ gibi yeni teknolojiler işletmelerin çalışma şekillerini derinden etkiledi. Söz konusu bu yeni teknolojiler arasında gelecekteki etkileri açısından en çok konuşulanlardan biri olan yapay zekâ, pazarlama disiplininin ve uygulamalarının dönüşümü açısından da çok büyük bir potansiyel sahiptir. Bu nedenle işletmeler pazarlama işlevleri için en uygun yapay zekâ çözümlerini bulmaya çalışmakta ve yazılım mühendisleri, veri analistleri, dijital tasarımcılar gibi farklı uzmanlık alanları ile işbirliği yapmaktadırlar. Çünkü yapay zekâ, dijital çağımızın dönüştürücü teknolojisi olarak öne çıkmaktadır. Ne olduğu, hâlihazırda neler yapabileceği ve neye dönüşeceğine dair taşıdığı potansiyelle ilgili sorular sadece mühendislik ve teknoloji alanları ile değil, psikoloji, politika, ekonomi, bilim kurgu, hukuk ve etik gibi farklı disiplinler ile de kesişmektedir. Günümüzde yapay zekâ, teknik gelişmelerle ilgili analizlerden hayatımıza etkisine kadar pek çok konuyla ilgili olarak yazılı, görsel ve dijital medyanın manşetlerinde sayısız tartışmanın ve bilimsel makalenin konusu olmaktadır. Bu tartışmalar devam ederken bile, yapay zekânın temelini oluşturan teknolojiler ilerlemeye devam ederek algoritmaları kullanan tüketici uygulamalarının yaygınlaşmasına olanak sağlamaktadır. Diğer bir deyişle günümüzde insanlar günlük faaliyetlerinde bir şekilde yapay zekâ ile etkileşime girmektedir. Bu bağlamda örneğin akıllı telefonlardaki yüz tanıma uygulamalarından sağlık alanında diyabet ve hipertansiyon ile ilgili ölçümleri daha doğru tespit etmek için yapay zekâ algoritmalarını kullanan tüketicilerin sayısı her geçen gün artmaktadır (Chui ve diğerleri.2018,1). Ya da kullanıcılar otomatik e-posta filtreleme özelliğinden yararlanabilmekte veya akıllı telefonda Siri, Cortana veya Bixby gibi algoritmalarla bir takvim doldurabilmektedirler (Verma ve diğerleri, 2021, 2).

etik ile ilgili getirdiği zorluklar nedeniyle tüm vaatlerini yerine getiremeyebilir (Davenport ve diğerleri, 2019, 25).

Çalışmada olumlu ve olumsuz yanları ile yapay zekâ teknolojisinin işletmeler ve pazarlama açısından etkisi üzerinde durulmuştur. Henüz gelişmekte olan ancak mevcut haliyle bile pazarlama alanında önemli değişimlere yol açan yapay zekânın sadece işletmeler açısından değil, öncelikle ulusal boyutta ekonomik, teknolojik, hukuki, sosyolojik ve psikolojik açıdan da dikkatle ele alınması gerekmektedir. Zira küresel sistem içinde dijitalleşme ile beraber sınırların önemini yitirdiği günümüz dünya düzeninde, yapay zekânın şekillendirmesi muhtemel olan geleceğe yönelik hazırlıkları önce yapan kazançlı olacaktır.

Kaynakça

Antons, D. & Breidbach, C.F. (2018). Big Data, Big Insights? Advancing Service Innovation and Design With Machine Learning. *Journal of Service Research*, 21(1), 17-39.

Aydın, E.G. Pazarlamacıların ChatGPT'yi kullanabileceği birkaç yol. https://marketingtodolist.com/pazarlamacilarin-chatgptyi-kullanabilecegi-birkac-yol/ Erişim: 03.09.2023.

Badem, M. (2023). Pazarlama Uzmanları için Değer Yaratacak 7 Yapay Zekâ Aracı. https://webrazzi.com/2023/04/30/pazarlama-uzmanlari-icin-yapay-zekâ-araclari/ Erişim: 03.09.2023.

Balajee, N. (2020). What Is Artificial Intelligence Marketing & Why Is It So Powerful? https://nanduribalajee.medium.com/what-is-artificial-intelligence-marketing-why-is-it-so-powerful-be3d9bcbbeb1 Erişim: 13.07.2023.

Bauer, J. & Jannach, D., (2017) Optimal Pricing in E-Commerce Based on Sparse and Noisy Data, *Decision Support Systems*, 106, 53-63 doi:10.1016/j.dss.2017.12.002

Castelo, N. (2019). "*Blurring the Line Between Human and Machine: Marketing Artificial Intelligence*", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Columbia University.

Columbus, L. (2019). 10 Charts That Will Change Your Perspective Of AI In Marketing. https://www.forbes.com/sites/louiscolumbus/2019/07/07/10-charts-that-will-change-your-perspective-of-ai-in-marketing/?sh=54908e332d03 Erişim: 03.09.2023.

Chui, M., Manyika, J., Miremadi, M., Henke, N., Chung, R., Nel, P., & Malhotra, S. (2018). Notes from the AI frontier: Applications and value of deep learning. McKinsey global institute discussion paper, April 2018. notes-from-the-ai-frontier-insights-from-hundreds-of-use-cases-discussion-paper.pdf (mckinsey.com) Erişim tarihi: 06.08.2023.

Dafoe,A. (2018). *AI Governance: A Research Agenda*. Centre for the Governance of AI Future of Humanity Institute University of Oxford.

Davenport, T. H., & Kirby, J. (2016). Just how smart are smart machines? *MIT Sloan Management Review*, 57(3), 21–25.

Davenport, T., Guha, A., Grewal, D. & Bressgott, T. (2019). How artificial intelligence will change the future of marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, (48), 24–42.

Dencheva, V. (2023). Top activities marketers trust AI to carry out worldwide 2022. https://www.statista.com/statistics/1304112/activities-marketers-trust-artificial-intelligence-to-do-world/ Erişim: 03.09.2023.

Ercan, F. (2020). Turizm Pazarlamasında Yapay Zekâ Teknolojilerinin Kullanımı ve Uygulama Örnekleri. *AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi*, 23 (2), 394-410.

Feger, A. (2023). AI spending will jump to $154 billion worldwide in 2023. https://www.insiderintelligence.com/content/ai-spending-will-jump-billion-worldwide-2023 Erişim: 03.09.2023.

Gaudin, S. (2016). At stitch fix, data scientists and a.I. become personal stylists. At Stitch Fix, data scientists and A.I. become personal stylists | InsiderPro (idginsiderpro.com) Erişim 28.08.2023.

Gibbs, S. (2017) Elon Musk: regulate AI to combat 'existential threat' before it's too late.

https://www.theguardian.com/technology/2017/jul/17/elon-musk-regulation-ai-combat-existential-threat-tesla-spacex-ceo Erişim: 06.08.2023.

Ginsberg, B. (2023). Artificial Intelligence In Fashion, https://www.forbes.com/sites/theyec/2023/02/21/artificial-intelligence-in-fashion/?sh=1492703f7adb , Erişim tarihi: 28.08.2023.

Guo, J., Zhang, W., Fan, W. & Wenhua Li (2018). Combining Geographical and Social Influences with Deep Learning for Personalized Point-ofInterest Recommendation *Journal of Management Information Systems*, 35(4), 1121-1153, DOI: 10.1080/07421222.2018.1523564

Huang, M.H. & Rust, R. T. (2017). Technology-driven service strategy. *Academy of Marketing Science*, 45, 906–924, DOI 10.1007/s11747-017-0545-6

Introducing ChatCPT (2022). https://openai.com/blog/chatgpt Erişim: 03.09.2023

Kotler, P., Kartajaya, H. & Setiawan, I. (2021). *Pazarlama 5.0 İnsan için teknoloji.* Çev. Taner Gezer İstanbul, MediaCat Kitapları.

Kumar, V., Rajan, B., Venkatesan, R. and Lecinski, J., (2019). Understanding the Role of Artificial Intelligence in Personalized Engagement Marketing. *California Management Review*, 1–21.

Miller, G. (2016). Bots, Chatbots and Artificial Intelligence, what the Evolution is all aBot (about)? https://www.linkedin.com/pulse/what-evolution-all-abot-glenn-miller erişim: 25.06.2023.

Misra. K., Schwartz,E. M. & Abernethy,J. (2018). Dynamic Online Pricing with Incomplete Information Using Multi-Armed Bandit Experiments. Marketing Sicience, 38 (2), 226-252.

Mozur, P. (2019), "One Month, 500,000 Face Scans: How China Is Using A.I. to Profile a Minority - The New York Times," The New York Times. https://www.nytimes.com/2019/04/14/technology/china-surveillance-artificial-intelligence-racial-profiling.html Erişim 29.08.2023.

Mucuk, İ. (2014). *Modern İşletmecilik*. 19. Basım. İstanbul. Türkmen Kitabevi.

Russell, Stuart J. & Norvig. Peter. (1995). *Artificial intelligence : a modern approach*. Englewood Cliffs, New Jersey, PrenticeHall, Inc

Sarıoğlu, B. & Develi, İ. E. (2022). Pazarlamada Kampanya Yönetimi Ve Yapay Zekâ Kullanımı. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 91-124

Shabbir,J. & Anwer, T.(2015). Artificial Intelligence and its Role in Near Future. *Journal of Latex Class Files*, 14 (8).

Shankar, V. (2018). How artificial intelligence (AI) is reshaping retailing. *Journal of Retailing*, 94(4), vi–xi.

Şener, S. Pazarlamada kullanılan yapay zekâ araçları. https://www.endustri40.com/pazarlama da-kullanilan-yapay-zekâ-araclari/ Erişim: 03.09.2023.

Thormundsson, B. (2023). Artificial Intelligence (AI) market size and revenue comparison for artificial intelligence worldwide from 2018 to 2030 (in billion U.S. dollars) https://www.statista.com/statistics/941835/artificial-intelligence-market-size-revenue-comparisons/ Erişim: 03.09.2023.

Verma, S. , Sharma,R., Deb,S.& Maitr, D. (2021). Artificial intelligence in marketing: Systematic review and future research direction. *International Journal of Information Management Data Insights,* 1.

Weber, H. (2016). Watch LMFAO star Redfoo explain why he wants you to chat his bot. https://venturebeat.com/ai/watch-lmfao-star-redfoo-explain-why-he-wants-you-to-chat-his-bot/ Erişim: 05.09.2023.

Wirth, N. (2018). Hello marketing, what can artificial intelligence help you with?. *International Journal of Market Research,* Vol. 60(5) 435–438.

Yalçınkaya, N.G. (2017). Fiziksel ile dijitalin etkileşimi: Phygital pazarlama. Marketing Türkiye. https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/fiziksel-ve-dijital-dunyadaki-vaatler-birlesiyor/#:~:text=T%C3%BCketici%20ve%20marka%20aras%C4%B1nda%20olu%C5%9Fan,yeni%20nesil%20bir%20pazarlama%20y%C3%B6ntemidir. Erişim: 30.08.2023.

Yönetim ve Organizasyon Perspektifinden Kolluk Çalışmaları III Liderlik Üzerine

Editör:
Doç. Dr. Mutlu Tokmak

nobel bilimsel

Yönetim ve Organizasyon Perspektifinden Kolluk Çalışmaları III: Liderlik Üzerine

Editör: Doç. Dr. Mutlu Tokmak

Yayın No.: 1823
ISBN: 978-625-398-935-4
E-ISBN: 978-625-398-936-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Tokmak, Mutlu.
Yönetim ve Organizasyon Perspektifinden Kolluk Çalışmaları III: Liderlik Üzerine / Editör: Mutlu Tokmak
1. Basım, VI + 130 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-935-4
E-ISBN: 978-625-398-936-1
1. Kolluk 2. Yönetim 3. Liderlik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

STRATEJİK LİDERLİK VE SUÇ **1**
Fatih Aslan

STRATEJİK LİDERLİK 2
PEEL FİKİRLERİ VE PRENSİPLERİ 7
SUÇ 9
YABANCI 17
SUÇ ÖNLEME 19
SONUÇ 22
KAYNAKÇA 24

OTANTİK LİDERLİK **27**
Ümit Şevik

GİRİŞ 27
OTANTİKLİK 28
OTANTİK LİDERLİK 29
Otantik Liderlik Özellikleri 31
Otantik Liderliğin Bileşenleri (Boyutları) 32
Otantik Liderliğin İlişkili Olduğu Kavramlar 37
KOLLUKTA OTANTİK LİDERLİK 38
SONUÇ 39
KAYNAKÇA 40

PATERNALİST LİDERLİK ÜZERİNE KÜLTÜREL AÇIDAN BİR İNCELEME **45**
Şeyma Başbuğ Kafkas

GİRİŞ 45
PATERNALİZM 46
PATERNALİST LİDERLİK 48
PATERNALİST LİDERLİK TARZINDA KÜLTÜREL ÖZELLİK 49
PATERNALİSTİK LİDERLİK DAVRANIŞLARI 52
KOLLUK KUVVETLERİNDE PATERNALİST LİDERLİK 55
SONUÇ 57
KAYNAKÇA 59

KOLLUKTA DÖNÜŞÜMCÜ LİDERLİK 61
Pınar Aydemir

GİRİŞ 61
DÖNÜŞÜMCÜ LİDERLİK 62
DÖNÜŞÜMCÜ LİDERİN ÖZELLİKLERİ 66
DÖNÜŞÜMCÜ LİDERLİĞİN BOYUTLARI 71
İdealleştirilmiş Etki (Karizmatik Etki) 71
İlham Verici Motivasyon 72
Entelektüel Teşvik 72
Bireysel İlgi 73
Kollukta Dönüşümcü Liderlik 73
SONUÇ 76
KAYNAKÇA 77

LİDERLİK VE KARAR ALMA SÜRECİ 83
Ebru Kaya

GİRİŞ 83
LİDERLİK 84
KARAR VE KARAR ALMA SÜRECİ 85
Karar Tipleri 87
LİDERLİK VE KARAR ALMA 88
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 91
KAYNAKÇA 92

DİJİTAL LİDERLİK VE ETİK 95
Ela Burcu Uçel - Benan Kurt Yılmaz

GİRİŞ 95
DİJİTAL LİDERLİK 97
DİJİTAL LİDERDE ETİK VE ETİK FARKINDALIK 100
KAYNAKÇA 110

TOPLUMSAL OLAYLARIN YÖNETİMİ VE MÜDAHALESİNDE JANDARMA TEŞKİLATININ ROLÜ 117
Mutlu Tokmak

GİRİŞ 117
TOPLUMSAL OLAYLAR KAVRAMI 118
TOPLUMSAL OLAYLARIN ÖZELLİKLERİ 119
TOPLUMSAL OLAY TÜRLERİ 120
TOPLUMSAL OLAYLARIN YÖNETİMİ VE MÜDAHALESİ 122
TOPLUMSAL OLAYLARA MÜDAHALEDE JANDARMA TEŞKİLATININ ROLÜ 124
SONUÇ 126
KAYNAKÇA 128

STRATEJİK LİDERLİK VE SUÇ

Fatih Aslan

Kolluk suçu azaltabilir mi? Bu sorunun cevabı genel olarak herkesin bakış açısına göre ve zamana göre değişmektedir. 1990'lara bakıldığında mevcut olan bilimsel ve pratik bilgilere dayanarak, bazı saygın kriminologlar ve kolluk akademisyenleri kolluğun suçu azaltamadığını veya azaltamayacağını iddia etmekteydi (Gottfredson ve Hirschi, 1990; Bayley, 1994). Ancak son yıllarda ortaya bilimsel alanda ortaya çıkan umut verici kanıtlar, kolluğun suçu kontrol altına alma ve önleme konusundaki yaklaşımını veya bakış açısını değiştirmesi durumunda suçu azaltabileceğini göstermektedir (Braga, 2015).

Kolluk genel anlamda geleneksel, taktik ve reaktif bakış açısına sahiptir. Geleneksel kolluk, standart kolluk veya profesyonel kolluk olarak da ifade edilmektedir. Geleneksel kolluk "genel olarak suçu bastırmada kullanılan reaktif taktikleri "tek beden (ölçü) elbise herkesin bedenine uyar" anlayışına dayandırmaktadır. Standart modelde; suçun seviyesine, suçun doğasına ve diğer değişkenlere bakılmaksızın suçu azaltmak için kullanılan genel taktiklerin sorumluluk bölgesinde uygulanabileceği varsayılmaktadır. Kolluk personel sayısını artırmak, rasgele veya düzenli önleyici devriyeler düzenlemek, acil çağrılara hızlı müdahale etmek, fail meçhul dosyaları aydınlatmak, yoğun zorlama ve yakalama politikalarının tümü bu standart modelin örnekleridir" (Weisburd ve Eck, 2004: 44). Bu geleneksel model bakış açısı suç önlemeden ziyade suçu bastırma ve kısmi olarak da suçu kontrol altına alma safhalarına etki edebilmeye imkân sağlamaktadır (Şekil 1). Çünkü doğası gereği ve kullandığı araçlar ile taktikler bakımından kolluğun reaktif boyutunun hâl tarzlarını uygulayarak olayların arkasından gitmektedir. 1970'lerden itibaren araştırmacılar bu reaktif kolluk taktiklerinin suçu kontrol altına almada ne kadar etkili olduğunu belirlememek için bilimsel çalışmalar yapmaya başlamıştır. Hatta önleyici olarak belirtilen devriyeler bile yapılan bilimsel araştırmalar neticesinde rastgele ve

Suçun mahiyeti, kimyası, fiziği, biyolojisi ve doğası tam olarak anlaşılamazsa, düşünülen ve uygulanan hal tarzları suç ile ya ahenk ile dansedilmesine veya ya da ciddi anlamda katkı da bulunarak suçun azmasına veya zararın artmasına neden olabilmektedir. Bilgili ve mahir olmayan beyin cerrahı birkaç hastaya zarar verebilmektedir. Suç konusundaki cerrahlar ise suç hastalığına yakalanmış yüzlerce, binlerce kişiyi hatta toplulukları felç edebilmekte ya da suç hastalığının yayılmasına ciddi anlamda katkı sağlayabilmektedir. Toplum ve topluluklardaki cürümleri ve hastalıkları ameliyat etmekle görevli kolluk, bir cerrahtan çok daha riskli ve önemli ameliyatlar yapmaktadır. Bir cerrah bir hastaya dokunurken, kolluğun ameliyatı on binlercesini, yüz binlercesine dokunmakta ve etkilemektedir.

Kaynakça

Akyüz, M. (2018). Stratejik Yönetim Araştırmaları Dergisi. *Journal Of Strategic Management Research,* Vol.: 1, Sayı/Is.: 1, Yıl/Year: 2018, Sayfa/Pages: 45-66

Aslan, F. (2022). *Kolluk, İnisiyatif ve Öfke. Yönetim ve Organizasyon Perspektifinden Kolluk Çalışmaları-II Öfke Üzerine*. Nobel Yayınevi, Ankara.

Braga, A. A. (2015). Crime and Policing Revisited. New Perspectives in Policing. https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/248888.pdf

Bright, J.A. (1969). *The Beat Patrol Experiment. Unpublished paper*. London, England: Home Office Police Research and Development Branch.

Bush, T. & Glover, D. (2003). *School leadership: concepts and evidence* (Nottingham, NCSL).

Christie, N. (2000). *Crime Control As Industry*. Routlegde, London and NewYork.

Clarke, R.V ve Eck, J.E. (2007). Problem Çözücüler İçin 60 Küçük Adımda Suç Analizi. https://popcenter.asu.edu/sites/default/files/60_steps_crime_analysis_turkish

Davies B.J. & Davies, B. (2004). Strategic leadership. *School Leadership & Management*, Vol. 24, No. 1, February 2004

Delaney, S. (2011). The Human Operating System. Senn Delaney Leadership Consulting Group, CA.

Drucker, P. (2001). In Essential Drucker: Management, the Individual, and Society.

Erem, F. (1996). *Bir Ceza Avukatının Anıları*. Çark Kitap Evi Yayınları.

Golstein, H. (1979). *Problem Oriented Policing*. McGraw-Hill Publishing Company.

Hoover, L.T. (2014). *Police Crime Control Strategies*. Delmar, Cengage Learning.

Kelling, G., T. Pate, D. Dieckman and C. Brown. (1974). *The Kansas City Preventive Patrol Experiment: A Technical Report*. Washington, DC: Police Foundation.

Kırmaz, B. (2010). "Bilgi Çağı Lideri". *Ankara Barosu Dergisi*. Yıl: 68,Sayı:2010/3.Ankara.

Ratcliffe, J. (2019). *Reducing Crime. A Companion for Police Leaders*. Routledge, London and Newyork.

Shaftoe, H. (2004). *Crime Prevention: Facts, Fallacies and the Future*. Palgrave Macmillan, New York.

Sherman, L.W. (1992). *Policing Domestic Violence, Experiments and Dilemmas*. The Free Press, NewYork.

SooHyun, O., Matinez, N.N., Lee, Y. &Eck,J.E. (2017). How concentrated is crime among victims? A systematic review from 1977 to 2014. Crime Science 6, Article Number:9 (2017).

Sun Tzu. (1996). Savaş Sanatı (Çev: Sibel Özbudun ve Zeynep Ataman), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul. Swanson, C.R., Territo, L. and Taylor, R.W. (2017). *Police Administration Structures, Processes, and Behaviors*. Boston: Pearson Education.

Sütçü, O. (2008). Stratejik Liderlik. Yüksek Lisans Projesi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kahramanmaraş.

Weisburd, D.& Braga, A.A. (2019). *Police Innovation: Contrasting Perspectives*. Cambridge Press.

Welsh, B. & Farrington, D.P. (2012). *The Oxford Handbook of Crime Prevention*. Oxford University Press, 2012.

Wilson, J.Q & Kelling, G.L. (1982). *Broken Windows*. The Atlantic Monthly.

OTANTİK LİDERLİK

Ümit Şevik

Giriş

Günümüzde yaşanan teknolojik gelişimler ve değişen çevre koşulları karşısında örgütsel başarıda kilit rol oynayan liderlerin önemi git gide artmaktadır. Örgütlerin sahip olduğu fiziki sermayeyi, beşeri sermayeyi, sosyal sermayeyi ve entelektüel sermayeyi örgütün başarısı ve etkinliği ile taçlandıracak olanlar da yine liderlerdir. Örgütlerin içerisinde bulundukları sosyo-ekonomik çevrede yaşanan baş döndürücü değişim bir liderde olması gereken nitelik ve özellikleri de etkilemektedir. Liderlerin astları ile güven unsuru ve şeffaflık üzerine kurulacakları ilişki, örgütte olumlu bir yansımaya neden olacaktır. Bununla birlikte günümüzde etik ve dürüst davranışları teşvik edecek özelliklere, davranışlara, stillere ve becerilere duyulan ihtiyaç artmaktadır. Bu nedenle liderlerin, astları ve örgütleri için daha uzun vadeli olumlu sonuçlara sahip ve literatürde nispeten yeni yerini alan bir liderlik teorisi olan otantik liderlik özellikleri sergilemenin önemi gün geçtikçe daha da artmaktadır. Literatürde liderlik konusunda birçok teori ve liderlik tarzları üzerinde çalışmalar yapılmıştır (Tokmak, 2018). Bu liderlik tarzlarından birisi olan otantik liderlik (Kaya, 2021) her ne kadar literatürde yerini yeni alsa da yeni bir olgu değildir. Otantik liderlik, tutarlılık, dürüstlük, etik ve ahlaki değerler kapsamında liderlik etmek için her zamankinden daha fazla ön plana çıkmaktadır. Kendilerine karşı samimi ve dürüst olan ve aynı zamanda astlarına karşı da dürüst ve tutarlı kalabilen liderlere ihtiyaç vardır (Covelli ve Mason, 2017).

Otantik liderlerin yalnızca özgünlükleri ve samimiyetleri nedeniyle ahlaki açıdan "iyi" olarak nitelendirilmedikleri göz önüne alındığında, otantik liderler aynı zamanda üstün örgütsel sonuçları tetikleyebilen çok etkili lider olma özelli-

etmektedir. Kolluk çalışanlarının sahip olması gereken temel yetenek ve yetkinliklerden de önde gelen etik ve ahlaki değerleri özümsemesinde kolluk liderlerinin otantik bir yaklaşım sergilemelerine ihtiyaç duyulmaktadır. Kollukta otantik bir yaklaşım aynı zamanda kolluk liderlerinin ve kolluk çalışanlarının birbirlerine karşı ve görevlerinde uyumu yakalamasında da etkin bir rol oynayacaktır.

Otantik liderlik modelinin personel seçim ve eğitim süreçlerine dâhil edilmesi ile yeni yeterliliklere ilham verebilecek (López vd., 2015), örgütlerde tutarlı, samimi ve ahlaki değerleri özümsemiş liderlerin yetişmesi desteklenirken, astların liderlerine ve örgütlerine karşı güvenini, lideri ve örgütüyle özdeşleşmesini güçlendirecektir. Örgütlerde hem liderin hem de astların sadece kendi başarılarına odaklandığı, menfaat ve çıkar ilişkilerine dayalı bir çalışma ortamı otantik liderlik anlayışıyla güven, tutarlılık, samimi ilişkiler ve ahlaki değerler zeminine oturacaktır.

Kaynakça

Al-Romeedy, B. ve Ozbek, O. (2022). The effect of authentic leadership on counterproductive work behaviors in Egyptian and Turkish travel agents: Workplace incivility as a mediator. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, *11* (2), 409-425.

Arda, Ö. A., Aslan, T. ve Alpkan, L. (2016). Review of practical implications in authentic leadership studies. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *229*, 246-252.

Avolio, B. J. ve Gardner, W. L. (2005). Authentic leadership development: Getting to the root of positive forms of leadership. *The Leadership Quarterly*, *16* (3), 315-338.

Bouchard, J. A. (2019). *Examination of emotional intelligence and authentic leadership in law enforcement supervisors: A correlational study,* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Keiser University.

Covelli, B. J. ve Mason, I. (2017). Linking theory to practice: Authentic leadership. *Academy of Strategic Management Journal*, *16* (3), 1-10.

Crawford, J. A., Dawkins, S., Martin, A. ve Lewis, G. (2020). Putting the leader back into authentic leadership: Reconceptualising and rethinking leaders. *Australian Journal of Management*, *45* (1), 114-133.

Datta, B. (2015). Assessing the effectiveness of authentic leadership. *International Journal of Leadership Studies*, *9* (1), 62-75.

Diddams, M. ve Chang, G. C. (2012). Only human: Exploring the nature of weakness in authentic leadership. *The Leadership Quarterly*, *23* (3), 593-603.

Erkutlu, H. ve Chafra, J. (2013). Effects of trust and psychological contract violation on authentic leadership and organizational deviance. *Management Research Review*, *36* (9), 828-848.

Farr-Wharton, B., Brunetto, Y., Wankhade, P., Saccon, C. ve Xerri, M. (2021). Comparing the impact of authentic leadership on Italian and UK police officers' discretionary power, well-being and commitment. *Policing: An International Journal*, *44* (5), 741-755.

Gaddy, J. W. ve Gonzalez, S. P. (2021). An examination of authentic leadership as an individual and social factor of resilience. *Journal of Military Studies*, *10* (1), 38-45.

George, W. ve Sims, P. (2007). True north: Discover your authentic leadership. San Francisco: Jossey-Bass.

Gill, C., Gardner, W., Claeys, J. ve Vangronsvelt, K. (2018). Using theory on authentic leadership to build a strong human resource management system. *Human Resource Management Review*, *28* (3), 304-318.

Johnson, S. L. (2019). Authentic leadership theory and practical applications in nuclear medicine. *Journal of Nuclear Medicine Technology*, *47* (3), 181-188.

Josiah Arnatt, M. ve M. Beyerlein, M. (2014). An empirical examination of special operations team leaders' and members' leadership characteristics. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, *37* (2), 438-453.

Kaya, E. (2021). Liderlerin sosyal medya kanallarında dil kullanımı ve liderlik tarzlarının tespiti, Yıldırım, A. (Ed.). *Sosyal Medyada Dil ve İletişim: Retorik, Söylem, İkna* (s.105-136) içinde. Nobel Yayınevi.

Kayani, A. J., Dasan, J. ve Bahron, A. (2022). Enhancing the role of authentic leadership in shared leadership and organizational identification: Evidence from police department in Pakıstan. *Journal of ISOSS*, *8* (3), 9-24.

Kaygın, E., Güllüce, A., Zengin, Y. ve Bağcıoğlu, D. (2018). Otantik liderlik davranışının duygusal emek ve işten ayrılma niyeti ile ilişkisi: Enerji sektörü örneği. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *3* (7), 197-224.

Kernis, M. H. (2003). Toward a conceptualization of optimal self-esteem. *Psychological Inquiry*, *14* (1), 1-26.

Khan, M. M., Ahmed, S. S. ve Khan, E. (2021). The emerging paradigm of leadership for future: The use of authentic leadership to lead innovation in VUCA environment. *Frontiers in Psychology*, *12*, 759241.

Koçel, T. (2018). *İşletme yöneticiliği* (17. Baskı). Beta Yayınevi, İstanbul.

Küçükyiğit, A.T. (2021). *Yurtdışında faaliyet gösteren Türk müteahhitlik işletmelerinde Türk tipi otantik liderlik*, [Yayınlanmamış doktora tezi]. Eskişehir Anadolu Üniversitesi.

Leroy, H., Palanski, M. E. ve Simons, T. (2012). Authentic leadership and behavioral integrity as drivers of follower commitment and performance. *Journal of Business Ethics*, *107*, 255-264.

Liu, S. M., Liao, J. Q. ve Wei, H. (2015). Authentic leadership and whistleblowing: Mediating roles of psychological safety and personal identification. *Journal of Business Ethics*, *131*, 107-119.

López, C. G. G., Alonso, F. M., Morales, M. M. ve León, J. A. M. (2015). Authentic leadership, group cohesion and group identification in security and emergency teams. *Psicothema*, *27* (1), 59-64.

Luthans, F. ve Avolio, B. J. (2003). Authentic leadership development. *Positive Organizational Scholarship*, *241* (258), 241-258.

Lyu, Y., Wang, M., Le, J. ve Kwan, H. K. (2019). Effects of authentic leadership on work-family balance in China. *Journal of Managerial Psychology*, *34* (2), 110-123.

Mao, Y., Lai, Y., Zhai, Y., Xie, M., Yu, J., Wang, Q., Lu, S., Ma, J. ve Bonaiuto, M. (2022). Authentic leadership and employee resilience: a moderated mediation analysis. *Frontiers in Psychology*, *13*, 901085.

May, D. R., Chan, A. Y., Hodges, T. D. ve Avolio, B. J. (2003). Developing the moral component of authentic leadership. *Organizational dynamics*. 131, 1-15.

Memiş, Ç. A., Aydın, G. K., Kabasakal, H. ve Saraçer, B. E. (2009). Türkiye'de otantik liderlik üzerine bir keşif çalışması. 17. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, 21-23.

A Megeirhi, H., Kilic, H., Avci, T., Afsar, B. ve Abubakar, A. M. (2018). Does team psychological capital moderate the relationship between authentic leadership and negative outcomes: an investigation in the hospitality industry. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, *31* (1), 927-945.

Nichols, T. W. ve Erakovich, R. (2013). Authentic leadership and implicit theory: a normative form of leadership?. *Leadership & Organization Development Journal*, *34* (2), 182-195.

Oğuzhan, Y. S., Aslan, M. ve Uysal, Ş. K. (2021). Otantik liderlik-lider üye etkileşimi-yabancılaşma arasındaki ilişkilerin kuramsal olarak incelenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *11* (2), 43-52.

Olsen, O. K., Johansen, R. B. ve Hystad, S. W. (2021). Do ideals differ and matter? An investigation of authentic leadership ideals among norwegian military officers across generations-and its impact on leadership practice. *Scandinavian Journal of Military Studies, 4* (1), 13-25.

Opatokun, K. A., Hasim, C. N. ve Hassan, S. S. S. (2013). Authentic leadership in higher learning institution: A case study of International Islamic University Malaysia (IIUM). *International Journal of Leadership Studies*, *8* (1), 49-66.

Pastor Alvarez, A., Molero Alonso, F., Bardera Mora, M. D. P. ve Moriano Leon, J. A. (2019). Authentic leadership and its relationships with work engagement and organizational citizenship behaviors in military units: The role of identification as a mediating variable. *Military Psychology*, *31* (5), 412-424.

Rego, P., Lopes, M. P. ve Nascimento, J. L. (2016). Authentic leadership and organizational commitment: The mediating role of positive psychological capital. *Journal of Industrial Engineering and Management (JIEM)*, *9* (1), 129-151.

Satır, F. (2017). *İşgörenlerin otantik ve hizmetkâr liderlik algılamalarının performansları üzerine etkileri: Kayseri Organize Sanayi Bölgesinde bir işletme uygulaması* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.

Son, J., Song, T. G. ve Lee, K. J. (2018). A study on the effects of authentic leadership on job satisfaction and organizational citizenship behavior: Focus on military organization behavior. *Journal of Korean Society for Quality Management*, *46* (3), 569-592.

Taşlıyan, M. ve Hırlak, B. (2016). Otantik liderlik, psikolojik sermaye, işten ayrılma niyeti ve çalışan performansı arasındaki ilişki: Hemşireler üzerinde bir araştırma. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (56), 92-115.

Tokmak, M. (2018). Yöneticilerin hizmetkâr liderlik davranışlarının çalışanlar tarafından algılanma düzeylerine yönelik bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *32* (4), 959-978.

Valle, R. B. L. R. D., Balsanelli, A. P., Taminato, M., Saconato, H. ve Gasparino, R. (2021). The relationship between the authentic leadership of nurses and structural empowerment: A systematic review. *Revista da Escola de Enfermagem da USP*, *55*, e03667, 1-8.

Vrapca, A. (2015). *An analysis of authentic leadership in the case of a small medium company Settegusti in Kosovo: master's thesis, [Yayınlanmamış doktora tezi]*. Univerza v Ljubljani.

Vurgun, L. (2020). Kelile ve Dimne eserindeki otantik liderlik özelliklerinin içerik çözümlemesi. Gün, S. (Ed.) *Yönetim, Liderlik ve Pazarlama*, (s. 85- 130) içinde. İKSAD Yayınevi.

Walumbwa, F. O., Avolio, B. J., Gardner, W. L., Wernsing, T. S. ve Peterson, S. J. (2008). Authentic leadership: Development and validation of a theory-based measure. *Journal of Management*, *34* (1), 89-126.

Whitehead, G. (2009). Adolescent leadership development: Building a case for an authenticity framework. *Educational Management Administration & Leadership*, *37* (6), 847-872.

Wong, C. A., Spence Laschinger, H. K. ve Cummings, G. G. (2010). Authentic leadership and nurses' voice behaviour and perceptions of care quality. *Journal of Nursing Management*, *18* (8), 889-900.

Wong, C. A. ve Laschinger, H. K. (2013). Authentic leadership, performance, and job satisfaction: the mediating role of empowerment. *Journal of Advanced Nursing*, *69* (4), 947-959.

Wood, G. M. (2007). *Authentic leadership: do we really need another leadership theory?*, [Yayınlanmamış doktora tezi]. George Mason University.

Zhang, Y., Guo, Y., Zhang, M., Xu, S., Liu, X. ve Newman, A. (2022). Antecedents and outcomes of authentic leadership across culture: A meta-analytic review. *Asia Pacific Journal of Management*, *39* (4), 1399-1435.

PATERNALİST LİDERLİK ÜZERİNE KÜLTÜREL AÇIDAN BİR İNCELEME

Şeyma Başbuğ Kafkas

Giriş

Her toplumda davranışsal olarak yol gösteren bilgin kişiler olmuştur. Bu bilgin kişiler, toplumun yaşam tarzını, düşünce yapısını, kültürel özelliklerini ve ahlaki yapısını etkilemiştir. Toplumun sahip olduğu değerler ve öğretiler yüzyıllar boyunca nesilden nesile taşınmıştır. Kültürel değerlerin de etkisiyle toplum üzerindeki davranış biçimleri, çalışma hayatındaki ilişkileri etkilemiştir.

Kültürlerin farklı özellik göstermesi neticesinde bireylerin davranışlarında da belirgin farklılıklar görülmektedir. Mesela Doğulular, doğayla olan ilişkilerde nedenler ararken Batılılar mantık ile doğayı ilişkilendirmektedir. Bir olay karşısında Doğulular orta yolu arar ve Batılılar bir inancın diğerine karşı doğruluğunu diretirler (Nisbett, 2017). Her iki kültür yapısındaki belirli farklılıklar da çalışma hayatında ilişki, örgütsel başarı ve hedef açısından farklı incelemeleri gerektirmektedir. Kültürel farklılıklar liderlik davranışlarını belirleyen ve etkileyen unsurlardan biri olmuştur. Bu farklılıklar neticesinde de her toplum yapısına özgün, uygun liderlik tarzını incelemek gerekli kılınmıştır. Kimi liderlik tarzları belirli özellik gösteren toplum yapılarında başarı sağlarken, kimi liderlik tarzları da farklı özellikteki toplumlarda aynı başarıyı sağlamamaktadır. Bundan dolayı liderlik tarzlarına bakıldığında, Batı toplumlarında görülen liderlik tarzları ile Doğu toplumlarında görülen liderlik tarzları arasında belirgin farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Paternalist liderlik de bu farklılığı ortaya koyan bir liderlik tarzıdır. Batı kültürü özelliklerinden ziyade Doğu kültürü özelliklerine daha uygun olan paternalist liderliğin incelendiği bu çalışmada öncelikle paternalizm kavramı, paternalist liderlik ve kültürel özellik açısından paternalizm incelenecektir. Daha

Kaynakça

Aycan, Z. (2001). Paternalizm: Yönetim ve liderlik anlayışına ilişkin üç görgül çalışma. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, *1* (1), 11-31.

Aycan, Z. (2006). *Paternalism: Towards Conceptual Refinement and Operationalization. In U.* Kim, K.-S. Yang, & K.-K. Hwang (Eds.), *Indigenous and cultural psychology: Understanding people in context* (pp. 445-466). Springer Science + Business Media.

Aycan, Z., Schyns, B., Sun, J. M., Felfe, J., & Saher, N. (2013). Convergence and divergence of paternalistic leadership: A cross-cultural investigation of prototypes. *Journal of International Business Studies*, *44*, 962-969.

Cerit, Y. (2012). Paternalistik Liderlik İle Yöneticiden Ve İşin Doğasından Doyum Arasındaki İlişki. *Ondokuz Mayis University Journal of Education Faculty*, *31* (2).

Çalışkan, N., & Özkoç, A. G. (2016). Örgütlerde Paternalist Liderlik Algısına Etki Eden Ulusal Kültür Tiplerinin Belirlenmesi. *Yaşar Üniversitesi e-Dergisi*, *11* (44), 240-250.

Erben, G. S., & Ötken, A. B. (2014). Paternalist Liderlik ve İşe Bağlı Mutluluk İlişkisinde İş-Yaşam Dengesinin Rolü. *Journal of Management and Economics Research*, *12* (22), 103-121.

Hofstede, G. (2011). Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context. *Online readings in psychology and culture*, *2* (1), 2307-0919.

Katı, Y., Şahnagil, S. (2023). Paternalist Liderlik ve Örgütsel Demokrasi Algısı İlişkisi: Kuşaklar Açısından Bir Araştırma. *Trends in Business & Economics*, *37* (1).

Keskin, Uğur. (2000). *Yönetim Felsefesi.* Değişim Yayınevi: İstanbul.

Korkmaz, F., Gökdeniz, İ., & Zorlu, K. (2018). Paternalist liderlik davranışının örgütsel özdeşleşme üzerindeki etkisinde çalışanların işe tutkunluk düzeylerinin aracılık rolü. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *10* (3), 950-973.

Köksal, O. (2011). Bir kültürel liderlik paradoksu: Paternalizm. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *8* (15), 101-122.

Lee, M. C. C., Kee, Y. J., Lau, S. S. Y., & Jan, G. (2023). Investigating aspects of paternalistic leadership within the job demands-resources model. *Journal of Management & Organization*, 1-20.

Nisbett, Richard E. (2017). *Düşüncenin Coğrafyası. Doğulular ve Batılılar Nasıl ve Neden Birbirinden farklı Düşünürler?.* (Çev. Gül Çağalı Güven). Varlık Yayınları: İstanbul.

Pellegrini, E. K., & Scandura, T. A. (2008). Paternalistic leadership: A review and agenda for future research. *Journal of management*, *34* (3), 566-593.

Ronen, S. ve Shenkar, O. (1985). "Clustering Countries on Attitudinal Dimensions: A Review and Synthesis". *Academy of Management Review. 10* (3). ss. 435-454.

Sargut. A.S. (2015). *Kültürlerarası farklılaşma ve Yönetim*. İmge Yayıncılık: Ankara.

Seyrek, E. (2020). *Paternalist (Babacan) Liderlik Yaklaşımı.* 21. Yüzyılda Çağdaş Liderlik Yaklaşımları içinde (Ed. Emre Seyrek). Efe Akademi: İstanbul

Silier, Yıldız. (2013). "John Stuart Mill", *Siyaset Felsefesi Tarihi: Platon'dan Zizek'e* (ed. Ahu Tunçel, Kurtul Gülenç: 406-424). Doğu Batı Yayınları: İstanbul.

Şendoğdu, A. A., & Erdirençelebi, M. (2014). Paternalist Liderlik İle Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişkiye Yönelik Bir Araştırma. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *14* (27), 253-274.

Şevik, Ü. (2022). Proaktif Kişiliğin İş Çıktıları Üzerindeki Etkisinde Lider-Üye Etkileşiminin Aracı Rolü: Özel Güvenlik Personeli Üzerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi,* Cilt:13 Sayı:30. YönOrg 2022, 84-97. DOI: 10.21076/vizyoner.1143305

Tokmak, Mutlu. (2022). *Yöneticilerin Liderlik Tarzlarının Çalışanlarının Öfke Kontrolü Üzerindeki Rolü: Kolluk Kuvvetlerine Yönelik Bir Araştırma.* (Ed. Mutlu Tokmak). Yönetim ve Organizasyon Perspektifinden Kolluk Çalışmaları II. (ss. 39-63). Nobel Yayınevi: Ankara.

Turgut, A. ve Sağlam Arı, G. (2021). Paternalist Liderlik ve Psikolojik Güçlendirme Arasındaki İlişkide Temel Benlik Değerlendirmesinin Düzenleyici Etkisi: Dış Ticaret Firmalarında Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 24* (2), 440-452.

Wang, A. C., Tsai, C. Y., Dionne, S. D., Yammarino, F. J., Spain, S. M., Ling, H. C. and Cheng, B. S. (2018). Benevolence-dominant, authoritarianism-dominant, and classical paternalistic leadership: Testing their relationships with subordinate performance. *The Leadership Quarterly, 29* (6), 686-697.

Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum-Cilt 1* (Çev. Latif Boyacı). İstanbul Matbaacılık: İstanbul.

Yeh, H. R., Ch, H. K. and Chiou, C. Y. (2008). The Influences of Paternalistic Leadership, Job Stress, And Organizational Commitment on Organizational Performance: An Empirical Study of Policemen in Taiwan, *The Journal of International Management Studies, (3-2)*, 85-91.

Yıkılmaz, İ. Sağbaş, M. (2022). Paternalistik Liderlik: Askeri Liderlik Uygulamalarına Alternatif Bir Bakış Açısı. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, *5* (7), 988-1000.

Yücel, H.Ali. (2011). *İyi İnsan İyi Vatandaş*. İş Bankası Yayınları: İstanbul

Zhang, Yan, Huai, Ming, Y. ve Xie, Yun, H., (2015) "Paternalistic leadership and employee voice in China: A dual process model", *The Leadership Quarterly, 26* (1),s. 25-36.

KOLLUKTA DÖNÜŞÜMCÜ LİDERLİK

Pınar Aydemir

Giriş

Liderlik insanlığın var oluşundan bu yana mevcut olan en temel ve dinamik kavramlardan biridir. Toplulukların nasıl yönlendirileceği, örgütlerin varlıklarını hangi şartlar altında devam ettirebileceği ve toplumların başarısı etkili liderlik ilkelerine bağlıdır. Günümüzün çalkantılı çevresi, hızla değişen koşullar ve bu değişimlere acil cevap verme zorunluluğu kolluk dâhil olmak üzere birçok organizasyon için farklı liderlik yaklaşımlarının gerekliliğini mecbur kılmaktadır. Liderler tarih boyunca peşinden izlettiği takipçilerine yol gösterici olmuş ve temsil ettiği topluluğun, organizasyonun ve toplumun başarısını şekillendirmiştir. Kolluk kuvvetleri özellikle adil bir düzenin tesis edilmesi, güvenlik ve düzenin sağlanması ve suçları önleme gibi kritik bir rolü üstlenmektedir. Bunun yanı sıra teknolojik ilerlemelerin olması, küresel olayların hızla yayılması ve toplumsal beklentilerin evrilmesi gibi olaylar neticesinde kolluk kuvvetleri dinamik bir çevrede ve beklentilerin hızla değiştiği bir ortamda görevlerini yerine getirmeye çalışmaktadır. Geleneksel liderlik yaklaşımlarının bu dinamizm, değişim ve artan karmaşıklığa etkin bir şekilde cevap vermesi güç olabilmektedir. Bundan dolayı kolluk organizasyonlarında etkili liderlik yaklaşımlarının gözden geçirilmesine ihtiyaç vardır. Bu bağlamda ekip üyelerinin potansiyellerini ortaya çıkaran, bu potansiyellerin en üst noktaya taşınmasına katkı sunan ve dönüşümü cesaretlendiren kollukta dönüşümcü liderlik yaklaşımı öne çıkmaktadır.

Dönüşümcü liderlik, ortak amaçlara ulaşmak için takipçilerine ilham verme ve onları motive etmeye odaklanan bir liderlik tarzıdır. Dönüşümcü liderlik sadece takipçilerine emir vermek yerine onlara değer verme ve ideallerine hitap ederek değişim gerçekleştirilebileceği fikrine dayanmaktadır. Dönüşümcü lider-

ihtiyaç duyulduğu söylenebilmektedir (Khan vd., 2020). Dönüşümcü liderler yaratmış olduğu sosyal destek ağı sayesinde takipçilerinde bir kimlik duygusu yaratarak astlarının stresini azaltabilmektedir. Daha büyük bir varlığın parçası olduğunu hisseden astın stres seviyesi düşmekle birlikte stresin vermiş olduğu yalıtılmış olma ve güvensizlik duygusu yerini aidiyete bırakmaktadır (Bass ve Riggio, 2006). Cho (2023) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarına göre kollukta dönüşümcü liderlerin varlığı ile astların stresinin azalması arasında ilişkiler mevcuttur. Juma ve diğerleri (2022) tarafından yapılan çalışmada kolluk personelinin etkinliğini sağlamada dönüşümcü liderliğin risk yönetimi üzerinde pozitif etkileri olduğu ifade edilmektedir. Kolluk kuvvetleri liderlerinin kendi liderlik tarzlarını değerlendirmeleri ve kolluk performansını artırmak ile olumlu bir çalışma ortamı yaratmak için dönüşümcü liderliğin faydalarını göz önünde bulundurmaları astlarını belirlenen hedeflere yönlendirebilmeleri ve organizasyonel devamlılık için önemlidir (Mohd ve Arshad, 2019).

Kaynakça

Afshari, L. (2021). Idealized influence and commitment: a granular approach in understanding leadership. *Personnel Review*, *51* (2), 805-822.

Aksu, A. & Balci, Y. (2009). Genel liselerde örgütsel bağlılık ve dönüşümsel liderlik. *Education Sciences*, *4* (4), 1468-1480.

Alsuwaidi, M. E., & Mansor, N. B. (2021). The Impact of Transformational Leadership on the Performance of Tourist Police. *Academy of Strategic Management Journal*, 20, 1-9.

Andreescu, V., & Vito, G. F. (2010). An exploratory study on ideal leadership behaviour: The opinions of American police managers. *International Journal of Police Science & Management*, 12 (4), 567-583.

Armstrong, A., & Muenjohn, N. (2008). The ethical dimension in transformational leadership. *Journal of Law and Governance*, 3 (3), 21-36.

Arnold, K. A. (2017). Transformational leadership and employee psychological well-being: A review and directions for future research. *Journal of Occupational Health Psychology*, *22* (3), 381-393.

Atwater, L. E., & Yammarinol, F. J. (1993). Personal attributes as predictors of superiors' and subordinates' perceptions of military academy leadership. *Human Relations*, 46 (5), 645-668.

Avolio, B. J., & Bass, B. M. (1995). Individual consideration viewed at multiple levels of analysis: A multi-level framework for examining the diffusion of transformational leadership. *The Leadership Quarterly*, 6, 199 -218.

Avolio, B. J., Bass, B. M., & Jung, D. I. (1999). Re-examining the components of transformational and transactional leadership using the Multifactor Leadership. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 72, 441- 462.

Avolio, B. J., Waldman, D. A., & Yammarino, F. J. (1991). Leading in the 1990s: The Four I′ s of TransformationalLeadership. *Journal of European Industrial Training*, 15 (4).

Bass, B. M. & Riggio, R. E. (2006). Transformational leadership. Second Edition, Lawrence Erlbaum Assiciates, Publishers, New Jersey.

Bass, B. M. (1985). Leadership: Good, better, best. *Organizational Dynamics*, *13* (3), 26-40.

Bass, B. M. (1999). Two decades of research and development in transformational leadership. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 8 (1), 9-32.

Bass, B. M., & Avolio, B. J. (1990). Developing transformational leadership: 1992 and beyond. *Journal of European Industrial Training*, *14* (5), 21-27.

Bass, B. M., & Avolio, B. J. (1993). Transformational leadership: A response to critiques. In M. M. Chemers & R. Ayman (Eds.), Leadership theory and research: Perspectives and directions (pp. 49 - 80). San Diego, CA: Academic Press.

Bass, B. M., & Avolio, B. J. (2000). MLQ, Multifactor Leadership Questionnaire sampler set: Technical report, leader form, rater form, and scoring key for MLQ form 5x-short. Mind Garden.

Boyett, J. H. (2008). Won't Get Fooled Again: A Voter's Guide to Seeing Through the Lies, Getting Past the Propaganda, and Choosing the Best Leaders. Amacom Books, New York.

Brestrich, E.T. (2000). Modernizmden postmodernizme dönüşümcü liderlik. (1. Basım), Seba Yayınları, Ankara.

Burns, J. M. (1978). Leadership. New York: Harper & Row.

Campbell, B. L. (2011). Sergeants as leaders: A case study of transformational leadership among first-line supervisors in the police department.

Carless, S. A., Wearing, A. J., & Mann, L. (2000). A short measure of transformational leadership. *Journal of Business and Psychology*, 14 (3), 389-405.

Cho, C. C. (2023). A Cross-level study of the consequences of work stress in police officers: Using transformational leadership and group member interactions as an example. *Psychology Research and Behavior Management*, 1845-1860.

Cömert, M. (2004). Dönüşümcü liderlik. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, *6* (9).

Çetin, M. O., & Kinik, F. S. F. (2015). An analysis of academic leadership behavior from the perspective of transformational leadership. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 207, 519-527.

Çetin, Ş., Korkmaz, M., & Çakmakçı, C. (2012). Dönüşümsel ve etkileşimsel liderlik ile lider-üye etkileşiminin öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, *1* (1), 7-36.

De Angelis & Associates 2019. https://www.deangelisandassociates.com/ post/transformational-leadership-change-and-development-of-law-enforcement-personnel.

Densten, I. L. (1999). Senior Australian law enforcement leadership under examination. Policing: An International. *Journal of Police Strategies & Management*, 22 (1), 45-57.

Downton, J. V. (1973). Rebel leadership. New York: Free Press.

Dvir, T., Eden, D., Avolio, B. J., & Shamir, B. (2002). Impact of transformational leadership on follower development and performance: A field experiment. *Academy of Management Journal*, 45 (4), 735-744.

Eren, E. (2014). Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi. (15. Basım), Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

Erkuş, A., & Günlü, E. (2008). Duygusal zekânın dönüşümcü liderlik üzerine etkileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 187-209.

Frankenhauser Jr, P. T. (2009). An investigation of the relationship between dark leadership and the effectiveness of transformational leadership in law enforcement. Capella University.

Gedik, Y. (2020). Dönüşümsel ve işlemsel liderlik. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, *3* (2), 19-34.

Geijsel, F., Sleegers, P., & van den Berg, R. (1999). Transformational leadership and the implementation of large-scale innovation programs. *Journal of Educational Administration*, 37 (4), 309-328.

Ghasabeh, M.S., Soosay, C. & Reaiche, C. (2015). Leading in globalised markets: The emerging role of transformational leadership. Proceedings of the Australasian Conference on Business and Social Sciences, 1433-1447.

Hater, J. J., & Bass, B. M. (1988). Superiors' evaluations and subordinates' perceptions of transformational and transactional leadership. *Journal of Applied Psychology*, 73, 695-702.

Hay, I. (2006). 'Transformational leadership: characteristics and criticisms'. *E-Journal of Organizational Learning and Leadership*, 5 (2), 1-19.

Hinkin, T. R., & Tracey, J. B. (1999). The relevance of charisma for transformational leadership in stable organizations. *Journal of Organizational Change Management*, 12 (2), 105-119.

Jaramillo, F., Nixon, R., & Sams, D. (2005). The effect of law enforcement stress on organizational commitment. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 28 (2), 321-336.

Johnson, K., Johnson, C., Nicholson, D., Potts, C. S., Raiford, H., & Shelton, A. (2012). Make an impact with transformational leadership and shared governance. *Nursing Management*, *43* (10), 12-17.

Judge, T. A., & Piccolo, R. F. (2004). Transformational and transactional leadership: a meta-analytic test of their relative validity. *Journal of Applied Psychology*, *89* (5), 755.

Juma, A. A. Z. O., Perumal, P. A., & Mansoor, N. (2022). Model of transformational leadership, risk management factors ınfluencing on law performance. *International Journal of Sustainable Construction Engineering and Technology*, *13* (4), 297-313.

Karip, E. (1998). Dönüşümcü liderlik. Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi, 16 (16), 443-465.

Kaur, A. (2013). Maslow's need hierarchy theory: Applications and criticisms. *Global Journal of Management and Business Studies*, 3 (10), 1061-1064.

Khan, H., Rehmat, M., Butt, T. H., Farooqi, S., & Asim, J. (2020). Impact of transformational leadership on work performance, burnout and social loafing: A mediation model. *Future Business Journal*, 6, 1-13.

Kırel, Ç. (2001). Liderlik davranış biçimleri konusuna yeni bir yaklaşım: Karizmatik liderlikten dönüşümsel liderliğe. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 43-59.

Kirkbride, P. (2006). Developing transformational leaders: the full range leadership model in action. *Industrial and Commercial Training*, 38 (1), 23-32.

Koçel, T. (2013). İşletme yöneticiliği. (14. Baskı), Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.

Korejan, M. M., & Shahbazi, H. (2016). An analysis of the transformational leadership theory. *Journal of Fundamental and Applied Sciences*, 8 (3), 452-461.

Lowe, K. B., Kroeck, K. G., & Sivasubramaniam, N. (1996). Effectiveness correlates of transformational and transactional leadership: A meta-analytic review of the MLQ literature. *The Leadership Quarterly*, *7* (3), 385-425.

Masal, D. (2015). Shared and transformational leadership in the police. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, *38* (1), 40-55.

McShane, S. L. & Glinow, M. A. V. (2016). Organizational behavior. Çev. Ayşe Günsel & Serdar Bozkurt. 2. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Mohd, A. H., & Arshad, K. N. M. (2019). The implications of transformational leadership styles, organizational commitments and teamwork performance among law enforcement in Malaysia. *KnE Social Sciences*, 1130-1149.

Murphy, S. A. (2008). The role of emotions and transformational leadership on police culture: An autoethnographic account. *International Journal of Police Science & Management*, *10* (2), 165-178.

Musyoki, J. M., Okoth, U., Kalai, J., & Okumbe, J. (2021). Influence of principals' intellectual stimulation on students' performance at Kenya Certificate of Secondary Education in public secondary schools, Kenya. *The Journal of Quality in Education*, *11* (18), 129-148.

Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Moorman, R. H., & Fetter, R. (1990). Transformational leader behaviors and their effects on followers' trust in leader, satisfaction, and organizational citizenship behaviors. The Leadership Quarterly, 1 (2), 107-142.

Pounder, J. S. (2003). Employing transformational leadership to enhance the quality of management development instruction. *Journal of Management Development*, 22 (1), 6-13.

Robins, S. P., & Judge, T. A. (2015). Organizational behavior. Çev. Ed. İ. Erdem. İçinde, Liderlik (A. Yalçın), ss. 376-417), Nobel Akademi, Yayıncılık Ankara.

Sadeghi, A., & Pihie, Z. A. L. (2012). Transformational leadership and its predictive effects on leadership effectiveness. *International Journal of Business and Social Science*, *3* (7), 186-197.

Sherrill, R. L. (2015). An exploration of the relationship between transformational leadership and courageous followership behaviors in law enforcement. Unpublished doctoral dissertation), Capella University, Minneapolis: MN.

Shim, H. S., Jo, Y., & Hoover, L. T. (2015). Police transformational leadership and organizational commitment: Mediating role of organizational culture. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 38 (4), 754-774.

Swid, A. (2014). Police members perception of their leaders' leadership style and its implications. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 37 (3), 579-595.

Su, F., Cheng, D., & Wen, S. (2019). Multilevel impacts of transformational leadership on service quality: evidence from china. *Frontiers in Psychology*, *10*, 1252.

Suhana, Yunianto, A., Rozak, H. A., & Rachmawati, L. (2021, March). Improving knowledge sharing through idealized influence leadership case from private universities in central java Indonesia. In *The 3rd International Conference on Banking, Accounting, Management and Economics (ICOBAME 2020)* (pp. 424-429). Atlantis Press.

Şevik, Ü. (2022). Proaktif kişiliğin iş çıktıları üzerindeki etkisinde lider-üye etkileşiminin aracı rolü: Özel güvenlik personeli üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 13 (30. YönOrg 2022), 84-97.

Tabak, A. & Sığrı, Ü. (2019). Liderlik. İçinde, Örgütsel Davranış. (Ed. Ü. Sığrı & S. Gürbüz). Beta Yayınevi, İstanbul, (ss. 373-430).

Taş, S. (2009). Atatürk'ün dönüşümcü liderliği. *Uluslararası Teknolojik Bilimler Dergisi*, *1* (2), 1-9.

Tekeli, M. A. (2018). *Dönüşümcü liderlik, Türk tarihindeki dönüşümcü liderler ve yönetsel etkileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi), Konya.

Tengilimoğlu, D. (2005). Kamu ve özel sektör örgütlerinde liderlik davranışı özelliklerinin belirlenmesine yönelik bir alan çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (14), 1-16.

Thomas, A. M. & Cangemi, J. (2021). Authoritarian, Transactional, and Transformational Leadership Styles in Law Enforcement. *Organization Development Journal*, 39 (1), 33-44.

Tokmak, M. (2019). Dönüştürücü ve etkileşimci liderlik tarzı ile negatif inovasyon algısı arasındaki ilişkiye yönelik bir araştırma. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *17* (1), 441-464.

Tucker, B. A., Georgia, A., Russell, R. F., College, E.H &Va, E. (2004). The influence of the transformational leader. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, *10* (4), 103-111.

Ülgen, H., & Mirze, S. K. (2020). İşletmelerde stratejik yönetim (10. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

Varışlı, N. (2021). Atatürk's transformation leadership secrets: An evaluation in terms of cognitive factors. *New Era International Journal of Interdisciplinary Social* Researches, 6 (9), 108-117.

Waldman, D. A., Siegel, D. S., & Javidan, M. (2006). Components of CEO transformational leadership and corporate social responsibility. *Journal of Management Studies*, 43 (8), 1703-1725.

Wan Omar, W. A., & Hussin, F. (2013). Transformational leadership style and job satisfaction relationship: A study of structural equation modeling (SEM). *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences (IJARBSS)*, 3 (2), 346-365.

Winston, B. E., & Patterson, K. (2006). An integrative definition of leadership. *International Journal of Leadership Studies*, *1* (2), 6-66.

Yıldız, F. F. (2013). Sahte ve gerçek dönüşümcü liderlik davranışlarını ayırt etmede makyavelizm, kişisel açılım ve geri bildirim. 1. Örgütsel Davranış Kongresi, Özet Bildiri (ss. 490-494), Sakarya, 15 - 16 Kasım 2013.

Zaccaro, S. J., Kemp, C., & Bader, P. (2004). Leader traits and attributes. *The Nature of Leadership*, *101*-124.

LİDERLİK VE KARAR ALMA SÜRECİ

Ebru Kaya

Giriş

Organizasyonlar açık birer sistem olduklarından çevresini etkilemekte ve çevresinde etkilenmektedirler. Bahsi geçen bu etkileşim süreklilik arz ettiğinden organizasyonun hayatta kalabilmesi ve rekabet avantajı elde edebilmesi için gerekli unsurlar sıklıkla ve özenli bir şekilde araştırılmaktadır. Bu çalışma kapsamında odaklanılan organizasyon unsuru liderler ve karar alma sürecidir.

Liderler örgütsel ve toplumsal işleyişin etkili bir şekilde yürütülebilmesi adına oldukça önemlidir. Kritik değerinden dolayı, kişinin diğer üyeleri nasıl yönetebileceği yani liderlik şekli incelenmelidir. Liderlik olgusunun incelenmesi lider-izleyici etkileşimini, örgütün karar alma mekanizmasını, örgüt-çevre ilişkilerini anlamayı sağlar.

Sosyal ve ekonomik hayatta yaşanan gelişmeler iş hayatını doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Akla gelebilecek tüm gelişmelerin oluşturduğu yeni düzen ile örgüt değişime zorlanmaktadır. İşletmenin içinde bulunduğu çevre ve dinamizmi, çevresel aktörlerinin gelişmeler karşısındaki yeni durumları, sahip olunan teknoloji, insan kaynağı ile teknoloji bağlantısı bunların başlıcalarıdır. Sözü edilen değişimler karar alma sürecinin karmaşık ve kompleks bir yapıya evrilmesine sebep olabilmektedir.

Farklı durum ve şartlarda karar alma süreci değişebilir. Doğal afetler, kriz dönemleri, kuruluş aşaması, yeni teknolojinin kabul aşaması gibi sıralanabilecek durumların her birinde farklı karar alma dinamikleri görülür. Sözü edilen farklılıklara rağmen karar aşamasında değişmez unsurlar mevcuttur. Çalış-

otokratik liderlerdir. Çeşitli yönetim araçları ile karar alan liderler, bilgi çağında teknolojik enstrümanları kullanmaya başlamıştır.

Karar bir seçimdir ve sürece tabidir. Beş aşamadan oluşan süreçte, sürecin başlaması için karar alma gerektiren bir bilgi, olay olması gerekmektedir. Bir dürtü olarak ifade edilebilecek durumdan sonra ilk aşama başlar. Amaçların, alternatiflerin ve kriterlerin belirlenmesinin ardından yapılan seçim karar olarak ifade edilmektedir.

Dijitalleşen dünyada hızlı bir şekilde değişen olaylara karşı verilecek kararların doğru alınabilmesi için karar ve karar alma sürecinin mantalitesinin bilinmesi gerekmektedir. Her düzeydeki liderlerin ve tüm örgüt üyelerinin üstlerine düşen görevi bilmesi sürecin etkililiği açısından oldukça önemlidir. Bu çalışmada lidere odaklanılmaktadır.

Çalışma kapsamında ele alınan iki unsur liderlik ve karar alma sürecidir. Karar alma dendiğinde ilk akla gelen olgulardan biri liderliktir. İki unsurun birbiri ile olan ilişkisi yadsınmaz bir gerçektir. Düzeylerine göre liderlerin verdiği kararlar, özelikleri ve örnekleri ile ilişki açıklanmıştır. Sözü edilen iki kavram arasındaki ilişkinin nerede ortaya çıktığı açıklanan diğer husustur. Sonuç olarak, liderin yönetim işini yapabilmesi için geleceğe yönelik hangi işlerin yapılacağına dair seçimleri yapması gerekmektedir. Liderin karar alma sürecindeki sorumluluğu yapılan ve tamamlanan işlerle ilişkili olmaktan ziyade daha çok yapılacak işlerle ilgilidir.

Kaynakça

Anameriç, H. (2005). Yönetim bilgi sistemlerinin yönetim fonksiyonları üzerine etkisi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 45* (2), 25-43.

Barca, M., & Balcı, A. (2006). Kamu Politikalarına Nasıl Stratejik Yaklaşılabilir?.

Casimir, G. (2001). Combinative aspects of leadership style: The ordering and temporal spacing of leadership behaviors. *The Leadership Quarterly, 12* (3), 245-278.

Daft, R. L. (2021). *Management*. Cengage Learning.

Daft, R. L., & Marcic, D. (2022). *Understanding management*. Cengage Learning.

Dear, K. (2019). Artificial intelligence and decision-making. *The RUSI Journal, 164* (5-6), 18-25.

Drucker, P. (1996). *Yönetim Uygulamaları.* (çev: E. Sabri Yarmalı). İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Emhan, A. (2007). Karar Verme Süreci ve Bu Süreçte Bilişim Sistemlerinin Kullanılması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 6* (21), 212-224.

Emmanuel, C., Harris, E. ve Komakech, S. (2010). Towards a better understanding of capital investment decisions. *Journal of Accounting & Organizational Change, 6* (4), 477-504.

Gök, S.G. (2022). *Otokratik Liderlik*. Orion Akademi. 97 -112.

Güçlü, N. (2003). Stratejik yönetim. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23* (2).

Hassan, M. A., & Şevik, Ü. (2022). Zorunlu örgütsel vatandaşlık davranışının sosyal kaytarma üzerindeki etkisinde dönüşümcü liderliğin aracı rolü. In *16. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi/16th International Conference on Knowledge, Economy & Management*. MİM Danışmanlık, Eğitim ve Yayıncılık.

Jacobs, T. O., & Jaques, E. (1990). *Military executive leadership*.

Kruse, K. (2013). What is leadership. *Forbes magazine, 3*.

Koçel, T. (2018). *İşletme Yöneticiliği*. Beta Yayınları. s.133-170.

Maciariello, J. (2009). Marketing and innovation in the Drucker Management System. *Journal of the Academy of Marketing Science, 37*, 35-43.

Michener, H., Delamater, J., & Schwartz, S. (1986). *Collective behavior and social movements. Social psychology*. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich.

Tokmak, M. (2018). Yöneticilerin Hizmetkâr Liderlik Davranışlarının Çalışanlar Tarafından Algılanma Düzeylerine Yönelik Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *32* (4), 959-978.

Newstrom, John W. & Davis, Keith, (1993). *Organizational Behavior: Human Behavior At Work*, 9. Edition, NewYork: McGraw Hill Inc.

Northouse, P. G. (2021). L*eadership: Theory and practice*. Sage publications.

Robbins, S. P., & Judge, T. (2012). *Essentials of organizational behavior.*

Rosari, R. (2019). Leadershıp Definıtıons Applıcatıons For Lecturers'leadershıp Development. *Journal of Leadership in Organizations, 1* (1).

Schrage, M., & Kiron, D. (2018). Leading with next-generation key performance indicators. MIT Sloan Management Review,

Snow, C.C.; Fjeldstad, Ø.D.; Langer, A.M.; (2017). Designing the digital organization. *Journal of Organization Design*. (2017) 6:7.

Stogdill, R. M. (1950). Leadership, membership and organization. *Psychological bulletin, 47* (1), 1.

Winston, B. E., & Patterson, K. (2006). An integrative definition of leadership. *International journal of leadership studies, 1* (2), 6-66.

DİJİTAL LİDERLİK VE ETİK

Ela Burcu Uçel - Benan Kurt Yılmaz

Giriş

Üretim biçimleri ve ilişkileri insanlık tarihi boyunca pek çok değişim geçirmiştir. Avcı-toplayıcı yaşamdan tarıma ve yerleşik yaşama geçiş; ardından 1700'lü yıllarda buhar makinesinin icadıyla üretim biçimlerinin beden gücü ve el emeğinden makine ile üretime kaymasıyla başlayan 1. Endüstri Devrimi; ulaşım ağlarının yaygın hâle gelmesiyle ham madde tedariğinin kolaylaşması, üretimde elektrik kullanımının başlaması, seri üretim tekniklerinin kullanılması ve teknolojik icatlarla yaşanan 2. Endüstri Devrimi; sonrasında ise bilim ve teknolojideki büyük sıçramalar ve bilgisayar, nükleer, mikroelektrik ve bilişimdeki gelişmelerle şekillenen 3. Endüstri Devrimi yaşanmıştır.Her bir endüstri devrimi beraberinde yönetsel, toplumsal ve ekonomik değişim ve gelişimler de getirmiş ve gerek üretim ve ticaret biçimlerini, gerekse yaşam tarzlarını etkileyerek şekillendirmiştir (Özsoylu, 2001).

Günümüzde 4. Endüstri Devrimi'ni tecrübe ettiğimiz ifade edilmektedir. 20. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan ve yeni yüzyılla birlikte hızlanan değişimler bu devrimi şekillendirmiştir. 4. Endüstri Devrimi'nin ilk ortaya çıkışı Almanya'da 2011 yılında düzenlenen Hannover Fuarı olarak kabul edilmektedir ve basitçe makinelerin üretim süreçlerini insan gücüne gereksinim olmadan yönetmeleri ve yürütmeleri şeklinde ifade edilebilir (Yıldız, 2018). Endüstri 4.0 farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Hermen ve diğerleri (2015) kavramı değer zinciri organizasyonunda kullanılan teknolojileri ve kavramları kapsayan şemsiye bir olgu olarak tarif ederken; Mrugalska ve Wyrwicka (2017: 469) işe dair toplumsal çıktı ve sonuçları daha iyi hâle getirmek üzere tahmin, kontrol ve yönetim süreçlerinde kullanılan kompleks cihaz ve makinelerin, ağa bağlı

uygulanmasına ilişkin kararlar alma sürecinde liderlerin eylemlerine rehberlik edecek etik öneriler geliştirilmesi gerekmektedir. Örneğin liderler, teknolojik çözümlerin güçlü yönlerini kontrol ederek, tamamlayarak ve güçlendirerek geleceğin iş yeri için kritik becerileri artırmaya yönelik eğitim ve geliştirme faaliyetlerini desteklemelidir.

Son olarak değişen ve gelişen teknolojik altyapılar proje çalışma gruplarının da artmasına neden olmaktadır. Başka bir deyişle farklı coğrafi ve fiziki koşullarda yer alan birden fazla çalışan dijital ortamda proje tabanlı işleri birlikte yürütmektedir. Bu yeni iş yapış biçimi, dijiatl liderlerin sorumluluklarını arttırmakta, söz konusu dijital platformda da etik kurallar oluşturmasını ve uygulamasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda projelerin dijital liderlerinin de çalışanlarına karşı kapsayıcı, adil, güvenilir ve iş birlikçi kurallar ile liderlik etmesi gerekmektedir. Dijitaal lider, işin "hızlı" yapılmasından ötede, doğru işin "hızlı" ve "etik kurallara uygun" bir şekilde yapılmasını vurgulamalıdır.

Kaynakça

Abbu, H., Mugge, P., Gudergan, G., Kwiatkowski, A., & Hoeborn, G. (2022). Development of an instrument for measuring the human dimensions of digital leaders. *Research- Technology Management,* 65 (3): 39-49. doi:10.1080/08956308.2022.2048588.

Aldawood, H., Alhejaili, A., Alabadi, M., Alharbi O. & Skinner, G. (2019). Integrating Digital Leadership in an Educational Supervision Context: A Critical Appraisal, *2019 International Conference in Engineering Applications (ICEA)*, Azores, 1-7.

Amiridis, K. (2018). The Shadow of Sophocles: Tragedy and the Ethics of Leadership. *Business Ethics Quarterly*, 28 (1), 15-29.

Avolio, B. J., Kahai, S., & Dodge, G. E. (2000). E-leadership: Implications for theory, research, and practice. *The leadership quarterly*, *11* (4), 615-668.

Avolio, B.J., Kahai, S. & Dodge, G.E. (2001). E-Leadership Implication for Theory, Research and Practice. *Leadership Quarterly*, 11 (4), 615-668.

Avolio, B. J., Sosik, J. J., Kahai, S. S., & Baker, B. (2014). E-leadership: Re-examining transformations in leadership source and transmission. *The Leadership Quarterly*, *25* (1), 105-131.

Bach, C. ve Sulíková, R. (2021). Leadership in the context of a NewWorld: digital leadership and industry 4.0. *Managing global transitions*, *19* (3).

Bedi, A. (2020). A Meta-Analytic Review of Paternalistic Leadership, *Applied Psychology: An International Review*, 69 (3), 960-1008.

Bessen, J. (2019). Automation and jobs: When technology boosts employment. *Economic Policy*, 34 (100), 589-626.

Bolman, L.G. ve Deal, T.E. (2017). *Reframing Organizations. Artistry, Choice, and Leadership* (6th Edition). San Francisco: Jossey-Bass, Doi:10.1002/9781119281856.

Bolte S., Dehmer J. ve Niemann J. (2018). Digital Leadership 4.0. *Acta Technica Napocensis. Series: Applied Mathematics*, 61 (4), 637-646.

Brett, J., & Brett, J. (2019). Reflection Methods. *Evolving Digital Leadership: How to Be a Digital Leader in Tomorrow's Disruptive World*, 287-303.

Breuer, S. ve Szillat, P. (2021). Leadership and Digitalization contemporary approaches towards leading in the modern day workplace. *Dialogue* 1, 24-36 (2019).

Brown, M. E., Treviño, L. K. ve Harrison, D. A. (2005). Ethical leadership: A social learning perspective for construct development and testing. *Organizational Behavior & Human Decision Processes*, 97 (2), 117-134.

Brown, M.E. ve Tervino, L.K. (2006). Ethical leadership: A review and future directions. *The Leadership Quarterly*, Vol. 17, pp. 595-616. Doi: https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2006.10.004.

Brown, M. ve Mitchell, M. (2010). Ethical and Unethical Leadership: Exploring New Avenues for Future Research. *Business Ethics Quarterly*, 20 (4), 583-616. Doi: https:// doi.org/10.5840/beq201020439.

Brynjolfsson, E & Kahin, B. (2000). *Understanding the Digital Economy. Data, Tools and Research*. Massachusetts: MIT Press.

Brynjolfsson, E. & Saunders, A. (2010). *Wired for Innovation. How information technology is reshaping the economy*. Massachusetts: The MIT Press.

Brynjolfsson, E. & McElheran, K. (2016). Digitalization and Innovation: The Rapid Adoption of Data-Driven Decision- Making, *American Economic Review: Papers & Proceedings*, 106 (5), 133-139. Doi: http://dx.doi. org/10.1257/aer.p20161016.

Bunz, M. (2017). The need for dialogue with Technology. (Schafer, M.T. & van Es, K. Eds), *The Datafied Society: Studying culture through data*, Amsterdam: Amsterdam University Press, pp. 249- 254.

Capurro, R. (2017). Digitization as an ethical challenge. *AI & Society*, Vol. 32, 277-283. Available online: https://doi.org/10.1007/ s00146-016-0686-z.

Ceruzzi, P.E. (2012). *Computing: a concise history*. Massachusetts: The MIT Press.

Cortellazzo, L., Bruni, E. ve Zampieri, R. (2019). The role of leadership in a digitalized world: A review. *Frontiers in psychology*, *10*, 1938.

Creusen, U., Gall, B., & Hackl, O. (2017). *Digital leadership: führung in zeiten des digitalen wandels*. Springer-Verlag.

Davenport, T.H. & Katyal, V. (2018). Every Leader's Guide to the Ethics of AI. *MITSloan Management Review*, The USA: Massachusetts Institute of Technology. Available Online: https://sloanreview.mit.edu/article/every-leaders-guide-to-the-ethics-of-ai/

Denison, D. R., Hooijberg, R., & Quinn, R. E. (1995). Paradox and performance: Toward a theory of behavioral complexity in managerial leadership. *Organization science*, *6* (5), 524-540.

Deuze, M. (2006). Participation, remediation, bricolage: Considering principal components of a digital culture. *The information society*, *22* (2), 63-75.

Dhirani, L. L., Mukhtiar, N., Chowdhry, B. S. ve Newe, T. (2023). Ethical dilemmas and privacy issues in emerging technologies: a review. *Sensors*, *23* (3), 1151.

Duerr, S.; Holotiuk, F.; Beimborn, D.; Wagner, H.-T. & Weitzel, T. (2018). What Is Digital Organizational Culture? Insights from Exploratory Case Studies. *Proceedings of the Hawaii International Conference on System Sciences*, Hilton Waikoloa Village, HI, USA,5126-5135

Doyé, T. (2020). Digital Leadership. *Digitalisierung in Industrie und Handels und Dienstleistungsunternehmen*, (Edt. L. Fend & J. Hofmann), 207-24. Wiesbaden: Springer.

Eberl, J. K. ve Drews, P. (2021). Digital Leadership–Mountain or molehill? A literature review. *In-*

novation Through Information Systems: Volume III: A Collection of Latest Research on Management Issues, 223-237.

Ehlers, U. D. (2020). Digital leadership in higher education. *Journal of Higher Education Policy and Leadership Studies*, 1 (3), 6-14.

El Sawy, O., Kræmmergaard, P., Amsinck, H., & Vinther, A. L. (2013). How LEGO built the foundations and enterprise capabilities for digital leadership. *Strategic Information Management: Theory and Practice,* 5th ed.; (Galliers, RD, Leidner, DE, Simeonova, B., Eds.)

Floridi, L., Cowls, J., Beltrametti, M., Chatila, R., Chazerand, P., Dignum, V., & Vayena, E. (2021). An ethical framework for a good AI society: Opportunities, risks, principles, and recommendations. *Ethics, governance, and policies in artificial intelligence*, 19-39.

Fisk, P. (2002). The Making of a Digital Leader. *Business Strategy Review*, 13 (1), 43-50.

Gardner, W. L., Lowe, K. B., Moss, T. W., Mahoney, K. T., & Cogliser, C. C. (2010). Scholarly leadership of the study of leadership: A review of The Leadership Quarterly's second decade, 2000-2009. *The leadership quarterly*, *21* (6), 922-958.

Gerbaudo, P. (2017). Social media teams as digital vanguards: the question of leadership in the management of key Facebook and Twitter accounts of Occupy Wall Street, Indignados and UK Uncut. *Information, Communication & Society*, *20* (2), 185-202.

Gheni, A. Y., Jusoh, Y. Y., Jabar, M. A., Ali, N. M., Abdullah, R. H., Abdullah, S., & Khalefa, M. S. (2015). The virtual teams: E-leaders challenges. *IEEE Conference on e-Learning, e-Management and e-Services (IC3e)*, 38-42. IEEE.

Grandy, G. & Sliwa, M. (2017). Contemplative Leadership: The Possibilities for the Ethics of Leadership Theory and Practice', *Journal of Business Ethics*, 143 (3), 423-440.

Haddud, A., & McAllen, D. (2018). Digital workplace management: exploring aspects related to culture, innovation, and leadership, *Proceedings of the Portland International Conference on Management of Engineering and Technology, PICMET*, Honolulu: HI, 1-6.

Harvard Business Review Analytic Services (2017). Operationalizing Digital Transformation: New Insights Into Making Digital Work. 1-12. https://hbr.org/sponsored/2017/05/operationalizing-digitaltransformation-new-insights-into-making-digital-transformation-work

Havens, J.C. (2018). Creating Human Standards for Ethical Autonomous Intelligence Systems (A/IS), AI Matters, 4 (1), 28-31, California: The IEEE. https:// doi.org/10.1145/3203247.3203255, Last accessed on 10.10.2020

Hermann, M., Pentek, T. ve Otto, B. (2015). Design principles for Industrie 4.0 scenarios: a literature review. http://www.snom.mb.tudortmund.de/cms/de/forschung/Arbeitsberichte/Design-Principles-for-Industrie-4_0-Scenarios.pdf

Hensellek, S. (2020). Digital leadership: A framework for successful leadership in the digital age. *Journal of Media Management and Entrepreneurship (JMME)*, *2* (1), 55-69.

Hussain, R. (2015). The emerging digital culture of Bangladesh: Problems and prospects. Journal of Philosophy, *Culture, and Religion*, 6, 18-25.

Holzmann, P., Schwarz, E. J., & Audretsch, D. B. (2020). Understanding the determinants of novel technology adoption among teachers: the case of 3D printing. *The Journal of Technology Transfer*, *45*, 259-275.

Jones, M. (2017). E-leadership case study and the impact of (un)faithful appropriation of technology, *Proceedings of the 5th International Conference on Management Leadership and Governance*, ICMLG 2017 (Johannesburg), 191-199.

Jyoti, J., & Rani, A. (2017). High performance work system and organisational performance: Role of knowledge management. *Personnel Review*, *46* (8), 1770-1795.

Kagermann, H., Wahlster ve W., Helbig, J., (2013). Recommendations for implementing the strategic initiative INDUSTRIE 4.0, *Final report of the Industrie 4.0 WG*.

Kane, G. C., Palmer, D., Phillips, A. N., Kiron, D., & Buckley, N. (2018). Coming of age digitally. *MIT Sloan Management Review and Deloitte Insights*, 59 (5), 1-10.

Kidwell, R. E., & Sprague, R. (2009). Electronic surveillance in the global workplace: Laws, ethics, research and practice. *New Technology, Work and Employment*, *24* (2), 194-208.

Kirkland, R. (2014). Artificial Intelligence Meets the C-suite. McKinsey Quarterly. http://www.mckinsey.com/insights/strategy/artificial_ intelligence_meets_the_c-suite

Kizza, J.M. (2013). *Ethical and Social Issues in the Information Age - Texts in Computer Science*, London: Springer-Verlag, Doi:10.1007/978-1-4471-4990-3_1.

Klein, M. (2020). Leadership Characteristics in the Era of Digital Transformation, *Business & Management Studies: An International Journal (BMIJ)*, 8 (1), 883-902.

Kliem, R. L. (2004). *Leading high performance projects*. J. Ross Publishing.

Kollmann, T. (2020). *Digital Leadership*. Wiesbaden: Springer Gabler.

Kuntze, M. F., Stoermer, R., Mueller-Spahn, F., & Bullinger, A. H. (2002). Ethical codes and values in a virtual world. *CyberPsychology & Behavior*, *5* (3), 203-206.

Milton-Smith, J. (1995). Ethics as excellence: a strategic management perspective. *Journal of Business Ethics*, *14*, 683-693.

Larjovuori, R. L., Bordi, L., Mäkiniemi, J. P. ve Heikkilä-Tammi, K. (2016). The role of leadership and employee well-being in organizational digitalization. *Tiziana Russo-Spenaand Cristina Mele*, *1159*.

Mack, O. ve Khare, A. (2016). Perspectives on a VUCA World. *Managing in a VUCA World*, 3-19.

Mallon, D., van Durme, Y., Hauptmann, M., Yan, R., & Poynton, S. (2020). Ethics and the future of work: From 'could we' to 'how should we. https://www2.deloitte.com/us/en/insights/ focus/human-capital-trends/2020/ethical-implications-of-ai.html.

MaryAnne, M. G. (2018). Digital Strategy and Digital Transformation, *Research-Technology Management*, 61 (5), 66-71.

Mitchell, T., & Brynjolfsson, E. (2017). Track how technology is transforming work. *Nature*, *544* (7650), 290-292.

Mrugalska, B. ve Wyrwicka, M. K. (2017). Towards lean production in industry 4.0, *Procedia Engineering*, 182, 466- 473.

Muniroh, M., Hamidah, H., & Abdullah, T. (2022). Managerial implications on the relation of digital leadership, digital culture, organizational learning, and innovation of the employee performance (case study of PT. Telkom digital and next business department). *Management and Entrepreneurship: Trends of Development*, *1* (19), 58-75.

Northouse, P.G. (2016). *Leadership, Theory and Practice*. 7th edition SAGE.

Oberer, B. ve Erkollar, A. (2018). Leadership 4.0: Digital leaders in the age of industry 4.0. *International journal of organizational leadership*.

Owens, B. P., Yam, K. C., Bednar, J. S., Mao, J., & Hart, D. W. (2019). The impact of leader moral humility on follower moral self-efficacy and behavior. *Journal of Applied Psychology*, *104* (1), 146.

Özsoylu, A. F. (2017). Endüstri 4.0. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *21* (1), 41-64.

Palmer, I., Dunford, R., & Buchanan, D. (2016). *Ebook: Managing Organizational Change: A Multiple Perspectives Approach (Ise)*. McGraw Hill.

Petrin, M. (2019). *Corporate management in the age of AI*, London: University College London (UCL). Doi: http://dx.doi. org/10.2139/ssrn.3346722.

Pinto, J., P. Thoms P.,Trailer, J., Palmer, T. & Govekar, M. (1998*). Project leadership from theory to practice*, Project Management Institute, Newtown Square, PA.

Prinza, C., Morlocka, F., Freitha, S., Kreggenfelda, N., Kreimeiera, D. ve Kuhlenköttera, B. (2016). Learning Factory modules for smart factories in Industrie 4.0, *Procedia, CIRP*, 54, 113-118.

Royakkers, L., Timmer, J., Kool, L., & Van Est, R. (2018). Societal and ethical issues of digitization. *Ethics and Information Technology*, *20*, 127-142.

Qin, J., Liu, Y. ve Grosvenor, R. (2016). A categorical framework of manufacturing for industry 4.0 and beyond. *Procedia cirp*, *52*, 173-178.

Sağbaş, M. ve Erdoğan, F. A. (2022). Digital leadership: a systematic conceptual literature review. *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, *3* (1), 17-35.

Schiuma, G., Schettini, E., Santarsiero, F. ve Carlucci, D. (2022). The transformative leadership compass: six competencies for digital transformation entrepreneurship. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, *28* (5), 1273-1291.

Sitrin, M. (2006). *Horizontalism: Voices of popular politics*. Cambridge: Cambridge University Press

Stone, S.M. (2019). *Digitally Deaf: Why Organizations Struggle with Digital Transformation*. Cham: Springer Nature Switzerland. Doi:https://doi.org/10.1007/978-3-030-01833-7.

Strack, R., Carrasco, M., Kolo, P., Nouri, N., Priddis, M. & George, R. (2021). The future of jobs in the era of AI. Doi: https://www.bcg.com/publications/2021/impact-of-new-technologies-on-jobs# three-markets.

Solinger, O. N., Jansen, P. G. W. & Cornelissen, J. P. (2020). The Emergence of Moral Leadership, *Academy of Management Review*, 45 (3), 504-527.

Tanniru, M. R. (2018). Digital Leadership. Management of information systems (M. Pomffyova Ed.).*Intech Open*. 93-109.

Urbach, N. & Röglinger, M. (2019). *Digitalization Cases: How Organizations Rethink Their Business for the Digital Age*, Switzerland: Springer International Publishing AG. Doi: https://doi.org/10.1007/978-3-319-95273-4.

Van Ee, J., El Attoti, I., Ravesteyn, P. ve De Waal, B. M.E. (2020). BPM Maturity and Digital Leadership: An exploratory study, *Communications of the IIMA*, 18 (1), Article 2.

Verma, V.K. (1997*). Managing the project team Project Management Institute*, Newton Square, PA.

Wang, W. ve Siau, K. (2019). Industry 4.0: ethical and moral predicaments. *Cutter business technology journal*, *32* (6), 36-45.

Wesseling, J. H., Bidmon, C., & Bohnsack, R. (2020). Business model design spaces in socio-technical transitions: The case of electric driving in the Netherlands. *Technological Forecasting and Social Change*, *154*, 119950.

Wood-Harper, A.T., Corder, S. & Wood, J.R.G. (1996). How We Profess: The Ethical Systems Analyst, *Communications of the ACM*, Mart 1996, 39 (3). https://dl.acm.org/doi/10.1145/227234.227244

World Economic Forum (2018). Digital Transformation Initiative - Unlocking $100 Trillion for Business and Society from Digital Transformation (Executive Summary), 1-71. Errişim: https: http://reports.weforum.org/digital-transformation/wp-content/blogs. dir/94/mp/files/pages/files/dti-executive-summary-20180510.pdf

Yıkılmaz, İ. ve Sürücü, L. (2021), Dijital Çağda Liderliğin Yeni Yüzü: Dijital Liderlik. (İ. Tarakçı, B. Göktaş Ed.), *Dijital Gelecek Dijital Dönüşüm-2*, İstanbul: Efe Akademi, 301-317.

Yıldız, A. (2018). Endüstri 4.0 ve akıllı fabrikalar. *Sakarya University Journal of Science*, *22* (2), 546-556.

Zaccaro, S. J. ve Bader, P. (2003). E-leadership and the challenges of leading e-teams: Minimizing the bad and maximizing the good. *Organizational Dynamics*, 31 (4).

Zhu, W., Zheng, X., He, H., Wang, G., & Zhang, X. (2019). Ethical leadership with both "moral person" and "moral manager" aspects: Scale development and cross-cultural validation. *Journal of Business Ethics*, *158*, 547-565.

TOPLUMSAL OLAYLARIN YÖNETİMİ VE MÜDAHALESİNDE JANDARMA TEŞKİLATININ ROLÜ

Mutlu Tokmak

Giriş

Toplumsal olaylar, insanların planlı ya da planlı olmayan bir şekilde toplandıkları ve protesto faaliyetlerinde bulundukları organizasyonlar olarak görülmektedir. Geleneksel toplumlarda gerçekleşen toplumsal olaylar, isyan hareketleri ve mevcut yönetime başkaldırı olarak değerlendirilirken, demokratik yönden gelişmiş toplumlarda ise insanların eleştiri hakkının ortaya konması şeklinde değerlendirilmektedir (Tilly, 2008: 17).

Toplumsal olayların kontrollü ve toplumun huzurunu bozmayacak bir şekilde gerçekleştirilmesinde kolluk kuvvetlerine birtakım görevler düşmektedir. Toplumsal olayların başlangıcından bitişine kadar asayişin sağlanması konusunda yasa ve yönetmelikler çerçevesinde kolluk kuvvetlerine düşen görevler belirtilmiştir.

Toplumsal olayların ortaya çıkmasında art niyetli olan ve toplumun huzurunu kaçırmak isteyen bireyler ve gruplar olabilir. Kolluk kuvvetlerinin gerek istihbarat çalışmaları neticesinde olaylar çıkmadan önce gerekse olaylar esnasında bu tür provokatif faaliyetlerde bulunan kişilere, yasa ve yönetmeliklerde belirtilen kurallar çerçevesinde müdahale etmeleri ve olayları yatıştırmaları gerekmektedir.

Toplumsal olayların büyük taşkınlıklara yol açmasının önlenmesinde güvenlik güçlerinin ve jandarma kuvvetlerinin önemli görevleri bulunmaktadır. Bu görevler ve müdahale yöntemleri, ilgili yasa ve yönetmelikler çerçevesinde ortaya konulmuştur. Kamu düzeninin sağlanmasında ve halkın huzur ve refahının korunmasında kolluk kuvvetleri ve jandarma teşkilatı üzerine düşen görev-

Kaynakça

AGİT (2007). *Barışçıl toplanma özgürlüğü hakkında kılavuz ilkeler*, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Varşova.

Atalay, E. (1996). *Türkiye'de toplantı ve gösteri yürüyüşleri özgürlüğü*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

AVRUPA BİRLİĞİ EŞLEŞTİRME PROJESİ (2017) "Toplumsal Olaylara Müdahalede Jandarma Genel Komutanlığı'nın Kurumsal Kapasitesinin Güçlendirilmesi Avrupa Birliği Eşleştirme Projesi TR 13 IB JH 02", https://www.icisleri.gov.tr/toplumsal-olaylarla-mucadele-tom-projesi, Erişim Tarihi: 25.11.2019

Candan, K.,& Bilgin, M. (2011). Sivil itaatsizlik. *Yasama Dergisi*, (19), 57-93.

Cerrah, İ. (1997). Toplumsal olaylar ve Türk polisi. *Avrupa Birliği Sürecinde Türk Polisi Sempozyumu Bildirileri* (361-376). Ankara: Polis Akademisi Başkanlığı.

Çağlayandereli, M. (2006). Sivil itaatsizliğin katılımcı demokrasi bağlamında farklı görünümleri. *Polis ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1), 43-69.

Dedeoğlu, S. G. (2015). Gezi eylemlerinin Türk yazılı basınında temsili. *Global Media Journal: Turkish Edition*, 5 (10). 144-175.

Della Porta, D. (1998). Police knowledge and the public order in Italy. D. Della Porta & H. Reiter (Eds.) *Policing Protest: The Control of Mass Demonstrations in Western Democracies*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

Dershowitz, A. M. (2002). *Why terrorism works: Understanding the threat, responding to the challenge*. USA: Yale University Press.

EGM, (2011). *Emniyet genel müdürlüğü ani gelişen toplumsal olayları önleme ve müdahale rehberi*, Ankara: EGM Güvenlik Dairesi Başkanlığı Yayınları No:03.

Erkal, E. M. (2006). *Sosyoloji (toplum bilimi),* 13. Baskı, İstanbul: Der Yayınları.

Göksu, T. (2007). *Sosyal psikoloji*, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Hasdemir, T. A., Coşkun, M. K., & Dil, İ. F. (2008). Kamusal alan ve toplumsal hareketler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63 (1), 121-149.

Işık, G. (2013). Yeni toplumsal hareketler ve sanal gerçeklik boyutunda gezi parkı eylemleri. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 8 (1), 19-33.

İçli, G. (2005). *Sosyolojiye giriş*, 2. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.

İşgören, Ali, (2011), *Avrupa Birliği sürecinde toplantı ve gösteri yürüyüşleri özgürlüğü*, Ankara: Seçkin Yayınevi.

JANDARMA TEŞKİLAT, GÖREV VE YETKİLERİ KANUNU (1983). Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu Madde 3. Değişik: 25/7/2016-KHK-668/5 md, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2803.pdf, Erişim Tarihi: 25.11.2019.

JANDARMA TEŞKİLAT, GÖREV VE YETKİLERİ YÖNETMELİĞİ (2016). Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Yönetmeliği, Resmi Gazete, Karar Sayısı2016/9741, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/01/20170121-8.pdf, Erişim Tarihi: 25.11.2019

Kaboğlu, İ. Ö. (1993), Özgürlükler hukuku insan haklarının hukuksal yapısı üzerine bir deneme, İstanbul: Alfa Yayınları.

Kara, Ç. (2005), *Düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünün aracı olarak toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya: Akdeniz Üniversitesi.

Kavgacı, H.İ. (1997). *Demokratik polislik temel yaklaşımlar*. İzmir: Maset Matbaacılık.

Kocaoğlu, M. (2009). *Türkiye'de toplumsal olayların yönetilmesinde çevik kuvvet ve güvenlik şube müdürlüklerinin rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Polis Akademisi.

Ozankaya, Ö. (1984). *Temel toplumbilim terimleri sözlüğü*, Ankara: Savaş Yayınları.

Rawls, J. (2013). Kamu vicdanına çağrı sivil itaatsizlik (Çev. Yakup Coşar), İçinde *Sivil İtaatsizliğin Tanımı ve Haklılığı*, 3. Baskı İstanbul: Ayrıntı Yayınları,

Soysal, M. (1999). *100 soruda anayasanın anlamı*, 11. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Sürmeli, G. (2002). *Toplumsal olaylar ve toplumsal olay polisliği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi.

Şentürk, Ü. (2006). Küresel yeni sosyal hareketler ve savaş karşıtlığı. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30 (1), 31-46.

Taşcı, U. (2013). *Türkiye'de toplumsal olaylara müdahale politikasının analizi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Polis Akademisi.

TDK (2019). *Türkçe sözlük*, Türk Dil Kurumu, https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 25.11.2019

TGYK (1983). Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu. *Resmi Gazete*, Sayı: 18185. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2911.pdf, Erişim Tarihi: 22.11.2019.

Tilly, C. (2008), *Toplumsal hareketler*, (Çev. Orhan Düz), 1. Baskı, İstanbul: Babil Yayınları.

Trager, R. F., &Zagorcheva, D. P. (2006). Deterring terrorism: It can be done. *International Security*, 30 (3), 87-123.

Turgut, N. (1982). *Siyasal muhalefet*, 1. Baskı, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.

YUNANİSTAN'IN BÖLGESEL STRATEJİSİ VE EGE'DE DENİZ GÜVENLİĞİ
1974'ten Günümüze

Can Kızılkan

nobel bilimsel

YUNANİSTAN'IN BÖLGESEL STRATEJİSİ VE EGE'DE DENİZ GÜVENLİĞİ 1974'TEN GÜNÜMÜZE

Can Kızılkan

Yayın No.: 1952
ISBN: 978-625-393-192-6
E-ISBN: 978-625-393-193-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Ocak 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kızılkan, Can.
Yunanistan'ın Bölgesel Stratejisi ve Ege'de Deniz Güvenliği 1974'ten Günümüze / Can Kızılkan
1. Basım, XII + 266 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-192-6
E-ISBN: 978-625-393-193-3
1. Yunanistan 2. Metapolitefsi 3. Ege Denizi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **v**

KISALTMALAR ..... **xi**

GİRİŞ **1**

1. YUNANİSTAN'IN METAPOLİTEFSİ DÖNEMİ (1974'TEN GÜNÜMÜZE KADAR) VE DÖNEMİN YUNAN GÜVENLİK POLİTİKALARI **13**

1.1. Yunanistan'ın Metapolitefsi Dönemi 1974-2021 13

1.1.1. Yunanistan'ın Metapolitefsi Döneminin Tanımı 13

1.1.2. Metapolitefsi Döneminin Önemi 18

1.1.3. Metapolitefsi Dönemine Geçişin Tarihsel Süreci 20

1.2. Yunanistan'ın Metapolitefsi Dönemi (1974-2021) Güvenlik Politikaları 24

1.2.1. Yunanistan'ın Ulusal ve Uluslararası Güvenlik Algılamaları 31

1.2.2. Yunanistan'ın Güvenlik ve Savunma İş Birliği 36

1.2.3. Modern Yunanistan'ın Ulusal Güvenlik Stratejisi 41

1.2.4. Yunanistan Silahlı Kuvvetleri Doktrini ve Askerî Stratejisi 46

2. YUNANİSTAN'IN METAPOLİTEFSİ DÖNEMİ (1974-2021) DIŞ POLİTİKASI **57**

2.1. Yunanistan Dış Politikasının Avrupalılaşması 65

2.1.1. Yunanistan'ın AB Üyeliği 72

2.1.2. Yunanistan'ın EPB'ye Katılımı 74

2.2. Yunanistan'ın Avrupa Politikasına Şahin Yaklaşım 76

2.2.1. AB Antlaşması'nda Yunan Politikası 79

2.2.2. GKRY'nin AB'ye Katılımı 81

2.2.3. Batı Balkanları AB İçerisine İtmek 85
2.3. Yunanistan'ın Bölgesel Konularda Dış Politikası 87
2.3.1. Kuzey Makedonya'nın Adı Sorunu 87
2.3.2. Kıbrıs Meselesinde Yunanistan'ın Dış Politikası 91
2.4. Yunanistan'ın Dış Politikasında Türkiye'ye Bakışı 103
2.4.1. Yunanistan'ın Avrupalılaşan Politikasında Türkiye 103
2.4.2. Türkiye'nin AB Adaylığına Yönelik Yunan Bakışı 109

3. YUNANİSTAN'IN KÜRESEL VE BÖLGESEL İLİŞKİLERİ 115

3.1. Yunanistan'ın Küresel Güçlerle İlişkileri 125
3.1.1. Yunanistan'ın Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile İlişkileri 125
3.1.2. Yunanistan'ın Rusya Federasyonu ile İlişkileri 131
3.1.3. Yunanistan Çin İlişkilerinin Güçlendirilmesi 136
3.2. Yunanistan'ın Bölgesel Güçler ile İlişkileri 141
3.2.1. Yunanistan ve İsrail İttifak İlişkileri 141
3.2.2. Yunanistan'ın Mısır ile İlişkileri 145
3.2.2. Yunanistan'ın Balkan Ülkeleri ile İlişkileri 146
3.2.3. Yunanistan'ın Körfez Ülkeleriyle İlişkileri 162
3.3. Yunanistan'ın Uluslararası Örgütler ile İlişkileri 167
3.3.1. Yunanistan-AB İlişkileri: Yunan Stratejilerinde Fransa ve Almanya 167
3.3.2. Yunanistan ve NATO İlişkileri 174

4. EGE'DE DENİZ GÜVENLİĞİ 179

4.1. Deniz Güvenliği Nedir? 179
4.2. Ege Denizi 184
4.2.1. Ege Denizi'nin Önemi 185
4.2.2. Ege Denizi Adaları 186
4.3. Türkiye'nin Ege Denizi'nde Deniz Güvenliği 187
4.4. Doğu Ege Adaları ve Meis Adası'nın Hukuki Statüsü 190
4.4.1. Gayri Askerî Statüdeki Adaların ve Meis'in Statülerinin Aşındırılması 196
4.4.2. Adaların Türkiye'nin Ulusal Güvenliğine Tehdidi 208

4.4.3. Ege Denizi'nde Ulusal Güvenlik Algılamaları 210

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 221

KAYNAKÇA 237

EKLER 265

KAYNAKÇA

Agathoklis, Aristeidis. *To Taksidi Enos Ellina Diplomati (Bir Yunan Diplomatının Yolculuğu).* Atina: Papazisis Yayınları, 2020.

Aksar, Yusuf. *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk.* Ankara: Seçkin Yayınları, 2012.

Aksu, Fuat. *Türk- Yunan İlişkileri ilişkilerin Yönelimini İnceleyen Faktörler üzerine bir İnceleme.* Ankara: Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi, 2001.

Aleksandris, Aleksis. *To İstoriko Plaisio Ton Elinotourkikon Sheseon, 1923-1955 (Türk-Yunan İlişkilerinin Tarihsel Bağlamı), Oi Ellinotourkikes Sheseis 1923-1987 (Türk-Yunan İlişkileri 1923-1987).* Atina: Gnosi Yayınları, 1988.

Amicam, Nachmani. *İsrail, Tourkia Kai Ellada- Taragmenes Sheseis Stin Anatoliki Mesogeio (İsrail, Türkiye ve Yunanistan - Doğu Akdeniz'de Sorunlu İlişkiler).* Atina: Papazisis Yayınları, 2003.

Amirell, Stefan Eklöf. "Global maritime security studies: The Rise of a Geopolitical Area of Policy and Research." *Security Journal*, 2016: 276-289.

Antonopoulos, Athanasios. *Redefining Greek-US Relations 1974-1980 National Security and Domestic Politics.* Gold Coast: Palgrave Macmillian, 2020.

Anadolu Ajansı. "Türkiye-Libya deniz yetki anlaşması Doğu Akdeniz'de hak ve dengeleri güvenceye aldı", https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-libya-deniz-yetki-anlasmasi-dogu-akdenizde-hak-ve-dengeleri-guvenceye-aldi/2431239 [Erişim Tarihi: 26.11.2021].

_____. "İsviçre'deki Kıbrıs Konferansı Neden Başarısız Oldu?". https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/isvicredeki-kibris-konferansi-neden-basarisiz-oldu-/858003, [Erişim Tarihi: 10.10.2017].

_____. "Kuzey Makedonya NATO'nun 30'uncu üyesi oldu", https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kuzey-makedonya-natonun-30uncu-uyesi-oldu-/1782278 [Erişim Tarihi: 27.03.2020].

Argirakis, Thanasis. "Simmahia Elladas - İsrail: İ Athina Tin Thelei Ehontas Kata Nou Tin Tourkia Kai İ İerousalim Me tin EE (Yunanistan - İsrail İttifakı: Atina Bunu Türkiye'yi ve Kudüs'ü de AB Bağlamında Düşünerek İstiyor)." *www.lawandorder.gr.* https://www.lawandorder.gr/Article/132563/diethni/isonsummachiasin-elladas-israil-i-athina-tin-thelei-echontas-kata-nou-tin-tourkia-kai-i-ierousalim-tin-ee [Erişim Tarihi: 29.04.2021].

Aristidis, Biniyaris. *Elliniki Eksoteriki Politiki Kai Diethneis Organismoi: Tourkoellinikes Sheseis Kai İsorropies Eksoterikis Politikis (Yunan Dış Politikası ve Uluslararası Örgütler: Türk-Yunan ilişkileri ve dış politika dengeleri).* [Araştırma Raporu, Atina: Ethniko Kentro Dimosias Dioikisis kai Autodioikisis Yayınları (EKDDA), 2018].

Armakolas, Ioannis, Thanos Dokos. *From the Balkans to Southeastern Europe: challenges and prospects in the 21st century.* Atina: Sideris Yayınları, 2010.

Arvanitopulos, Konstantinos. *Analekta Diethnos Politikis (Uluslararası Politika Analizleri).* Atina: Sideris Yayınları, 2007.

Arvanitopoulos, Konstantinos, Marilena Koppa. *30 Hronia Ellinikis Eksoterikis Politikis 1974-2004 (Yunanistan Dış Politikasının 30 Yılı 1974-2004)*. Atina: Livanis Yayınları, 2004.

Asonitis, Georgos. *İ Simvasi Ton İnomenon Ethnon Ya To Dikaio Tis Thalassas (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi).* Atina: Papazisis Yayınları, 1995.

Avrupa Konseyi, Parlamento Demeci. "AB-Türkiye Deklarasyonu, 18 Mart 2016." *Avrupa Konseyi Avrupa Birliği Konseyi.* https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/ [Erişim Tarihi: 25.09.2021].

Avrupa Konseyi, Parlamento Demeçleri. "EUNAVFOR MED - Sophia Operasyonu: Görev süresinin 31 Aralık 2018'e kadar uzatılması." *Avrupa Konseyi Avrupa Birliği Konseyi.* https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2017/07/25/eunavformed-sophia-mandate-extended/ [Erişim Tarihi: 28.09.2021].

Australian Law Dictionary, "Res İnter Alios Acta", Oxford Reference, https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780190304737.001.0001/acref-9780190304737-e-3388?rskey=G821fW&result=3519 [Erişim Tarihi: 22.04.2021].

Ayman, Gülden. *Neo-Realist Bir Perspektiften Soğuk Savaş Sonrası Yunan Dış Politikası.* Ankara: Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi, 2001.

_____."Ege'den Doğu Akdeniz'e Yunan Dış Politikasında Güç, Tehdit ve İttifaklar", Coğrafya, Tarih ve Uluslararası Hukuk Boyutlarıyla Küresel ve Bölgesel Denklemde Ege ve Doğu Akdeniz, ed. Mahmut Ak, Haluk Alkan, Metin Ünver (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2021), 323-362.

Aydın, Mustafa, Funda Ereker. "Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı", Uluslararası İlişkiler Dergisi, C.11, S.43 (2014): 127-156.

Bangavos, Hristos, Despina Papadopulu, Maria Simeonaki. *Metanastefsi Kai Parohi İpiresion Se Metanastes Stin Ellada (Göçmenlik ve Yunanistan'daki Göçmenlere Yönelik Hizmet Sağlanması).* Atina: Panteio Panepistimio, Elliniki Geniki Sinomospondia Ergaton Yayınları, 2008.

Başak, Ünsal. "Yunanistan'daki Siyasi Partilerin Ege Sorunlarına İlişkin Politikaları (1974-2010)." (*Doktora Tezi,* Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2016.

Başeren, Sertaç Hami. *Ege Sorunları.* Ankara: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2006.

Bateman, Sam. "Maritime security governance in the Indian Ocean region." *Journal of The Indıan Ocean Region*, (2016): 5-23.

Bayramoğlu N. Nisa. *Avrupa Topluluğu Ülkeleri ve Türkiye'nin Tanıtımı* (Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 1987).

Bergsmann, Steffan. "The Concept of Military Alliance". *Small States and Alliances.* ed. Erich Reiter, Heinz Gartner, Vienna: Physica-Verlag Yayınları, 2001, 25-39.

Botsiou, Konstantina. "Anti-Americanism in Greece." *Anti-Americanism: History, Causes and Themes.* ed. Brendon O'Connor. Oxford/Westport: Greenwood, 2007, 213-234.

Boyraz, Hacı Mehmet, Anadolu Ajansı, "İstikşafi görüşmelerin başarısı Yunanistan'ın iyi niyetine bağlı" https://www.aa.com.tr/tr/analiz/istiksafi-gorusmelerin-basarisi-yunanistanin-iyi-niyetine-bagli/2119123 [Erişim Tarihi: 22.01.2021].

Brodie, Bernard. *A Guide to Naval Strategy.* New Jersey, USA: Princeton University Press, 1958.

Bruwer, Carina. "Smuggling and Trafficking of Illicit Goods by Sea". *Global Challenges in Maritime Security*. ed. Lisa Otto. Auckland Park, South Africa: Springer, 2020. 49-75.

Bueger, Christian. "What is Maritime Security?" *Marine Policy*, 2015.

Bulunç Ahmet Zeki. "Kıbrıs Uyuşmazlığı: Avrupa Birliği – Türkiye İlişkileri Üzerine Yansımaları", Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Metinleri, 25 Şubat 2010 (Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi, 2010).

Capital.gr, "N. Dendias: Stratigiki İ Shesi Elladas - İnomenon Aravikon Emiraton (Birleşik Arap Emirlikleri ve Yunanistan'ın Stratejik İlişkisi)", https://www.capital.gr/politiki/3551618/n-dendias-stratigiki-i-sxesi-elladas-inomenon-arabikon-emiraton [Erişim Tarihi: 09.06.2021].

Carrasco, Carmen Marquez. "International justice and collective security: between pragmatism and principle." *United Nations Reform and the New Collective Security.* ed. Peter Danchin, Fischer Horst. Cambrice: Cambrice University Press, 2010.

Charokopos, Michael. "EU External Action and the Reproduction of the 'Rationality Myth': The EU Energy and Aviation Policies vis a vis its Neighbours in the Western Balkans and the Southern Mediterranean," *Journal of European Integration,* C. 37, S. 5 (2015).

China Daily. "Full text of Wen's speech at economic forum". https://www.chinadaily.com.cn/china/2011weneurope/2011-06/26/content_12777268.html [Erişim Tarihi: 26.06.2021].

Chircop, Aldo, Andre Gerolymatos, John O. Iatrides. *The Aegean Sea after the Cold War Security and Law of the Sea Issues.* London: Macmillan Press, 2000.

Chirstidis, Yorgos, Ioannis Armakolas, Panagiotis Paschalidis. *Greek Bulgarian Relations: Present State and Future Challances.* Athens: ELİAMEP, (2017).

Chrissogelos, Angelos. "Europeanisation as de-politicisation, crisis as re-politicisation: the case of Greek foreign policy during the Eurozone crisis", *Journal of European Integration* (2019).

Chrysochou, Georgios. "*Prooptikes Oriothetisis Tis Ellinikis Apoklistikis Oikonomikis Zonis (Yunanistan'ın Münhasır Ekonomik Bölge Sınırlandırma Perspektifleri)"*. Atina: Hellenic Navy Research Yayınları, (2014).

Ciampi, Carlo. Azeglio, P. Solbez, G. Zalm, ve T. Giannitsis. *Ellada, İ Entaksi stin ONE Kai İ Proklisis Tou Mellontos (Yunanistan'ın Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği'ne Katılımı ve Gelecek Tehditler).* Atina: Kastaniotis Yayınları, 2004.

Claudio M. Radaelli, "Europeanization: The Challenge of Establishing Causality", Research Design in European Studies Establishing Causality in Europeanization, ed. Theofanis Exadaktylos, Claudio M. Radaelli (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012), 1.

Clausewitz, Karl von. *On War.* der. Michael Howard, Peter Paret. Princeton: Princeton University Press, 1976.

Clogg, Richard. "British Perspectives on Greek-Turkish Relations in the Aftermath of World War II." *The Aegean Sea After The Cold War*. ed. Aldo Chircop, Ande Gerolymatos, John O. Iatrides. London: Macmillan Press, 2000, 17-32.

_____. *The Movement for Greek Independence 1770-1821.* London: Macmillan Press, 1976.

Coufodakis, Van. "Greek-Turkish Relations, 1973-1983 The View from Athens." *International Security*, (1985): 185-217.

Çalış, Şaban H., Fatma Çakır. "Türkiye-AB İlişkilerinde Yunan-Rum Faktörü", *Süleyman Demirel Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 3, S. 32 (2018): 432-449.

Dakin, Douglas. *The Greek Struggle for Independence, 1821-1833.* Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1973.

Danchin, Peter G., ve Horst Fischer. *United Nations Reform and the New Collective Security.* Cambrige: Cambrige University Press, 2010.

Dedeoğlu, Beril. *Uluslararası Güvenlik ve Strateji.* İstanbul: Yeniyüzyıl Yayınları, 2008.

Demestihas, Grigoris. *Makroprothesmi Ethniki Stratigiki (Yunanistan'ın Uzun Vadede Ulusal Stratejisi).* 2. bs. Atina: Kastalia Yayınları, 2021).

Dendias, Nikos. "İ Tourkia Amfisvitei Eftheos Tin Kiriarhia Tis Elladas Sta Nisia Tou Anatolikou Aigaiou (Türkiye, Yunanistan'ın Doğu Ege Adaları Üzerindeki Egemenliğini Doğrudan Şüphe Ediyor)", https://www.protothema.gr/politics/article/1201853/dendias-i-tourkia-amfisvitei-eutheos-tin-kuriarhia-tis-elladas-sta-nisia-tou-anatolikou-aigaiou/ [Erişim Tarihi:17.01.2022].

Dervishi, Glevin. "Greek-Albanian Relations, the Past, the Present and the Future". *Mediterranean Journal*, (2019): 24-35.

Diakopoulos, Alexandros, Thanos Dokos. "The challenges to Greek security and the role of the National Security Council". *www.ekathimerini.com.* https://www.ekathimerini.com/opinion/248464/the-challenges-to-greek-security-and-the-role-of-the-national-security-council/ [Erişim Tarihi: 16.01.2021].

Dimangelou, Kiriakou. "O Ehtros Tou Ehtros Mou Einai Filos Mou (Düşmanımın Düşmanı Dostumdur)". https://www.avgi.gr/diethni/365025_o-ehthros-toy-ehthroy-moy-einai-filos-moy [Erişim Tarihi: 30.08.2020].

Diamantouros, Nikiforos. *Politismikos Diismos Kai Politiki Allagi Stin Ellada (Yunanistan'da Kültürel Dualizm ve Siyasi Değişim)*. Atina: Aleksandreia Yayınları, 2020.

Dimitriadi, Angeliki. *Deals without borders: EU's foreign policy on migration.* London: European Council on Foreign Relations, 2016.

Ministry of Foreign, Greece. "04.05.2015 Oloklirosi Eksoterikis Politikis - Simvouliou Eksoterikis Esoterikis Politikis Etos (Dış Politikanın Tamamlanması- Dış ve İç Politika Konsey Yılı)". https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/ethniko-symvoulio-exoterikis-politikis/sunedriase-452015.html [Erişim Tarihi: 05.09.2021].

Diveris, Aleksandor. *Zitimata Diaheirisis To Thalassio Perivallontos Tou Aigaiou (Ege'nin Deniz Sorunlarının Yönetimi).* Mitillini: Panepistimio Aigaio Yayınları, 2019.

Dokos, Thanos. *İ Elliniki Politiki Ethnikis Asfaleias ston 21o Aiona (21. yy'da Yunanistan Ulusal Güvenlik Politikası).* Atina: Ellinikou İdrimatos Evropaikis Kai Eksoterikis Politikis Yayınları (ELİAMEP), 2007.

_____. "Amid the Turbulence: Greek Security Policy in the Eastern Mediterranean and the Balkan". *www.wilsoncenter.org.* https://www.wilsoncenter.org/publication/amid-the-turbulence-greek-security-policy-the-eastern-mediterranean-and-the-balkans [Erişim Tarihi: 18.01.2020].

_____. *Lefki Vivlos Ya Tin Eksoteriki Politiki, Amina Kai Asfaleia (Güvenlik, Savunma ve Dış Politika Üzerine Beyaz Kitap.* Atina: Sideris Yayınları, 2016.

_____. "Greek Security Policy in the 21st Century". Policy Paper, Hellenic Foundation for European and Foreign Policy ELİAMEP, 2007

Drakidis, Philippe. *Le Statut de Demilitarisation de Certaines iles Grecques.* Defence Nationale Press, 1984.

Drettakis, Manolis. "Anipostati İ Metanastefsi 500.000 Sti Diarkeia tis Krisis (Kriz Süresince Var Olmayan 500.000 Kişilik Göç)" *https://www.efsyn.gr.* https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/227083_anypostati-i-metanasteysi-500000-sti-diarkeia-tis-krisis [Erişim Tarihi: 16.01.2020].

Dursun Ozkanca, Oya. *Turkey-West Relations: The Politics of Intra-alliance Opposition.* Cambridge: Cambridge University Press, 2019.

Düzgün, Başaran. *Kıbrıs'ta Ümit ve Hüsran.* Ankara: Ayraç Yayınları, 2008.

Dw.com.tr. "Kıbrıs'ta Gözler İkinci Konferansta*".* https://www.dw.com/tr/k%C4%B1br%C4%B1sta-g%C3%B6zler-ikinci-konferansta/a-37118445 [Erişim Tarihi: 13.01.2017].

Economides, Spyros. "The Europeanisation of Greek Foreign Policy". *West European Politics*, (2005): 471-491.

Ecevit Bülent. "Türkiye- Yunanistan İlişkileri ve Kıbrıs", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,* C. 39, S. 1-2 (1999).

Edwards Charles. "The Law of Nature in the Thought of Hugo Grotius"*, The Journal of Politics,* C. 32, S. 4 (1970): 784-807, https://doi.org/10.2307/2128383.

Ekathimerini website, "Greece, China Turn New Page in Cooperation", https://www.ekathimerini.com/60772/article/ekathimerini/news/greece-china-turn-new-page-in-cooperation, [Erişim Tarihi: 26.11.2018].

Ekinci, Mehmet Uğur. "Türkiye- Balkanlar İlişkileri", Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), S. 204 (2017).

Elefterias Sotiriou. *İ Prooptiki Asfaleias Stin Evriteri Periohi Tis Mesogeioı Kai O Rolos Tis Evropaikis Enosis (Geniş Çerçevede Akdeniz Bölgesinde Güvenlik Perspektifi ve Avrupa Birliği'nin Rolü).* (Doktora Tezi, Rodos: Yunanistan Ege Üniversitesi Akdeniz Araştırmaları Bölümü) , 2020.

Elekdağ, Şükrü. "Atina Neyin Peşinde?", https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/atina-neyin-pesinde-5353854 [Erişim Tarihi: 22.06.1998].

_____. "1/2 War Strategy". *Perceptions: Journal of International Affairs* C.1 S.4 (1996): 3-5.

Elliniki Dimokratia İpourgeio Eksoterikon. "Ellada Kai Kina Politikes Sheseis (Yunan- Çin Siyasi İlişkileri)" *www.mfa.gr.* https://www.mfa.gr/china/ellada/ellada-kai-kina/politikes-sheseis.html [Erişim Tarihi: 09.08.2014].

_____. "Dilosi Anapliroti İpourgou Eksoterikon Miltiadi Varvitsioti Meta To Telos Tis 13is Miktis Diipourgikis Epitropis Elladas - Rosias / İpografi Protokollou Sinergasias (Mosha, 30.11.2021). (Dışişleri Bakan Yardımcısı Miltiadis Varvitsiotis'in 13. Yunanistan-Rusya Bakanlıklar Arası Karma Komitesi / İşbirliği Protokolünün İmzalanması Akabinde Açıklaması-

Moskova 30.11.2021)" *www.mfa.gr.* https://www.mfa.gr/epikairotita/diloseis-omilies/delose-anaplerote-upourgou-exoterikon-miltiade-barbitsiote-meta-to-telos-tes-13es-miktes-diupourgikes-epitropes-elladas--rosias-upographe-protokollou-sunergasias-moskha-30112021.html [Erişim Tarihi: 30.11.2021].

_____."Dimereis Sheseis Tis Ellados Kai Kina: Politikes Sheseis. (Yunan - Çin İkili İlişkileri: Siyasi İlişkiler)" *www.mfa.gr.* https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/china/ [Erişim Tarihi: 12.01.2022].

Elliniki Thalassia Dinami. www.army.gr/el/organosi/stoiheia-organosis-genikoy-epiteleioy-stratoy/klados/a4-dieythynsi-epistrateysis/domi. www.army.gr/el/organosi/stoiheia-organosis-genikoy-epiteleioy-stratoy/klados/a4-dieythynsi-epistrateysis/domi [Erişim Tarihi: 12.05.2021].

Elliniko Simvoulio gia tous Prosfiges. *ESP Stin Lesvo (ESP Midilli'de).* Atina: Greek Council for Refugees Press, 2019.

Emanet, Hakan. *Deniz Hakimiyetinden Dünya Hakimiyetine Giden Yolda Türk Boğazları.* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003.

Ephaistos, Panagiotis, Athanasios Platias. *Elliniki Apotreptiki Stratigiki (Yunanistan'ın Önleyici Stratejisi).* Atina: Papazisis Yayınları, 1992.

Erinç, Sırrı, Talip Yücel. *Ege Denizi Türkiye ile Komşu Ege Adaları.* Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1988.

Ertürk, Yaşar. *Adalar (Ege) Denizi'nde Türk Yunan Mücadelesi.* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.

euronews.com. «euronews.com.» "Kıbrıs'ta Bir Barış Denemesi Daha". https://tr.euronews.com/2014/02/08/kibris-ta-bir-baris-denemesi-daha [Erişim Tarihi: 08.02.2014].

Evripidis, Antoniadis C. "İ Sinodos Sto Crans Montana (28.06 – 07.07.17) Ya To Kipriako Provlima Kai O Ellinokipriakos. (Kıbrıs Rumları ve Kıbrıs Meselesinde Crans Montana Zirvesi)" GKRY/ Limasol: *Epikoinonias Kai Spoudon Diadiktiou Tehnologiko Panepistimio Kiprou Yayınları,* 2017.

Forman, Johanna Mendelson. "Can Reform Save the United Nations? Opportunities for Creating an Effective Multilateral Body for the Twenty-First Century". *American Foreign Policy Interests*, (2005): 349-363.

Fotakis, Zisis. *Greek Naval Strategy and Policy.* London: Routledge, 2005.

Fotiadis, Apostolis. *Oriakoi Fragmoi (Sınır Bariyerleri).* Atina: Potami Yayınları, 2015.

Gavalas, Vasilis, Georgios Pavlogeormatos. "O Plithismos Ton Akritikon Nision Tou Arhipelagous: 1971-2011 Mia Tesserakontaetia Dimografikis Kai Oikonomikis Anaptiksis. (Ege Denizi'nde Uçtaki Adaların Nüfusu: 1971-2011 Kırk Yıllık Demografik ve Ekonomik Kalkınma)" *Panepistimio Thessalias Yayınları*, 2016: 52-82.

Georganas, Sotiris. "To Oikonomiko Kostos Mias Sigkrousis Sto Aigaio. (Ege'de Bir Çatışmanın Ekonomik Maliyeti)" *www.kathimerini.gr.* https://www.kathimerini.gr/opinion/1091641/to-oikonomiko-kostos-mias-sygkroysis-sto-aigaio/ [Erişim Tarihi: 11.08.2020].

Georgiou, Christos. "Katarrevsi Eastmed (Eastmed Projesinin Çöküşü)", https://politis.com.cy/politis-news/katarreysi-eastmed-anazitisi-allothi-kai-ypekfyges/ [Erişim Tarihi: 19.01.2022].

Gerakina, Kastani. *Zitimata Oriothetisis Ton Ellinikon Thalason (Yunanistan Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Sorunları)*. Midilli, Panepistimio Aigaiou Yayınları, 2014.

Gerolymatos, Andre. "The Military Balance of Power Between Greece and Turkey: Tactical and Strategic Objectives." *The Aegean Sea after the Cold War Security and Law of the Sea Issues.* ed. Aido Chircop, Andre Gerolymatos, John O. Iatrides. London: Macmillan Press, 2000, 47-61.

Giannitsis, Tasos. "Dimografika Kai Geopolitika. (Demografik ve Jeopolitik)" *www.tanea.gr.* https://www.tanea.gr/print/2020/08/29/opinions/dimografika-kai-geopolitiki/ [Erişim Tarihi: 29.08.2020].

_____. "Oi Dierevnitikes Epafes Ellados Tourkias Eos 2002-2004 (2002-2004 Türk-Yunan İstikşafi Görüşmeler)". *www.kathimerini.gr.* https://www.kathimerini.gr/politics/1093844/oi-diereynitikes-epafes-elladas-toyrkias-to-2002-2004/ [Erişim Tarihi: 31.08.2020].

Gkizas, Grigorios. "İ Diekdikisis Tis Tourkias Stin Notioanatoliki Mesogeio To Diethnes Dikaio Kai O Rolos Tou Kastelorizou. (Türkiye'nin Güneydoğu Akdeniz'deki İddiası, Uluslararası Hukuk ve Meis Adasının Rolü)" (Doktora Tezi, Selanik: Panepistimio Makedonias Yayınları, 2019.

Gounaris, Emmanouil. *Diethnes Dikaio Alieas (Uluslararası Balıkçılık Hukuku).* Atina: Tetradia Yayınları, 1989.

Government of Greece. *White Paper.* Athens: Hellenic Ministry of Defence Press, 1995.

Gönlübol, Mehmet. "Ege'de Deniz Sorunları Semineri". *Ege'de Deniz Sorunları Semineri.* Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları- Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, (1986): 3-10.

gr.usembassy.gov. "Our Relationship Hellas- USA Policy History Country Relations", w*ww.gr.usembassy.gov.* https://gr.usembassy.gov/el/our-relationship-el/policy-history-el/us-country-relations-el/ [Erişim Tarihi: 17.10.2016].

Greek Council for Refugees. "İ Zougkla Tis Lesvou - Egklovismenoi Anthropoi Se Kindino (Midilli'nin Balta Girmemiş Ormanları - Tehdit Altındaki Çevrelenmiş İnsanlar)". Atina: Greek Council for Refugees Press, 2019.

Grigoriadis, Solon. *İstoria Tis Sighronis Elladas 1941-1974 (1941-1974 Modern Yunanistan Tarihi)*. Atina: Polaris Yayınları, 2009.

Gunari, Artemis. *Prosfigiko Kai Metanasteftiko Zitima (Mülteci ve Göçmen Sorunu).* Selanik: Panepistimio Makedonias Yayınları, 2020.

Gutner, Tamar. *International Organizations in World Politics.* Los Angeles: Sage Publications, 2017.

Harp Akademileri Komutanlığı. *Ege Denizi ve Ege Adaları.* İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1995.

Haralambidis, Konstantinos. *"İ Elliniki Kai Tourkiki Oikonomia Kata Tin Diarkeia Tou 20ou Aiona (20.yy'da Türkiye ve Yunanistan Ekonomisi)"*. (Yüksek Lisans Tezi, Dimokriteio Üniversitesi Yunanistan, 2018).

Hatzidimitriou, Takis. *To Dimopsifisma tis 24is Apriliou 2004 Kai İ Lisi Tou Kipriakou (24 Nisan 2004 Referandumu ve Kıbrıs Meselesinin Çözümü).* Atina: Papazisi Yayınları, 2006.

Hatzidimitriou, Dimitris. "Eksoteriki Politiki Me Ellogo Patriotismo (Milliyetçilik ve Dış Politika)". https://www.naftemporiki.gr/story/1542153/eksoteriki-politiki-me-ellogo-patriotismo [Erişim Tarihi: 12.12.2019].

Hatzivasileiou, Evanthis. "Ellada - Gallia: Stratigiki Shesi Me İstoriko Vathos (Yunanistan - Fransa: Tarihi Derinliğe Sahip Stratejik İlişki)", (Atina, Kathimerini), https://www.kathimerini.gr/politics/561522094/ellada-gallia-stratigiki-schesi-me-istoriko-vathos/ [Erişim Tarihi: 04.10.2021].

https://www.statistics.gr/. *Elstat- Elliniko Statistiko Programma 2020-2022 (Elstat - Yunanistan İstatistik Programı 2020-2022).* Atina: Elliniki Statistiki Arhi Yayınları, 2019.

https://www.tovima.gr. "İ Prahmatiki Simfonia Tis 18 Martioı 2016 Ya To Prosfigiko (18 Mart 2016 Mülteci Anlaşmasının Gerçekleri)". https://www.tovima.gr/2016/03/20/politics/ey-benizelos-i-pragmatiki-symfwnia-tis-18is-martioy-2016-gia-to-prosfygiko/ [Erişim Tarihi: 20.03.2016].

https://www.unhcr.org. *Frontex: Beyond the EU Borders.* Warsaw, Warsaw, 2021.

Huliaras, Asteris, Sophia Kalantzakos. "Looking for an Oasis of Support: Greece and the GulfStates", *Foreign Policy Under Austerity Greece*, ed. Spyridon N. Litsas, Aristotle Tziampiris, London: Palgrave Macmillan Press, 2017.

Iatrides, John O. "NATO and Aegean Disputes: The Cold War and After". *The Aegean Sea After the Cold War: Security and Law-Of-The-Sea Issues*. ed. Aldo Chircop, Andre Gerolymatos, John O. Iatrides. London: Macmillan Press, 2000, 32-47.

iefimerida.gr. "Ti Perilamvanei Kai Ti Simainei İ Ellinoamerikaniki Amintiki Simfonia (Yunan-Amerikan Savunma Anlaşması Ne İçeriyor ve Ne Anlama Geliyor)". https://www.iefimerida.gr/politiki/ti-perilambanei-ellinoamerikaniki-amyntiki-symfonia [Erişim Tarihi: 15.10.2021].

_____. "To Efharisto Tou Miçotaki Sti Gerousia Ya Tin Ellinoamerikaniki Amintiki Sinergaisa - Spoudaia Mera Ya Tin Ellada (Mitsotakis'ten Yunan-Amerikan Savunma İşbirliği İçin Senato'ya Teşekkür Mesajı - Yunanistan İçin Harika Bir Gün)". https://www.iefimerida.gr/p oliti-ki/eyharisto-mitsotaki-sti-geroysia-ellinoamerikaniki [Erişim Tarihi: 16.12.2021].

İn.gr Yunanistan İnternet Haber Portalı, "Epesan Oi Ypografes Symfonia Athinas- Kairou Ya AOZ (Atina-Kahire MEB Anlaşması İmzalar Atıldı)", https://www.in.gr/2020/08/06/politics/diplomatia/epesan-oi-ypografes-symfonia-athinas-kairou-gia-aoz/, [Erişim Tarihi: 24.03.2021].

Ioakimidis, K. Panagiotis. *Epitevgmata Kai Stratigika Lathi Tis Eksoterikis Politikis Tis Metapolitefsis (Metapolitefsi Dönemi Dış Politika'da Stratejik Hatalar ve Başarılar.* Athina: Themelio Yayınları, 2020.

_____. "The Model of Foreign Policy- making in Greece: Personalities versus Institutions". *Foreign Policies of the EU's Mediterranean and Applicant Countries in the 1990's.* ed. St. Stavridis, Th. Coloumbis, Thanos Veremis, N. Waiters. London: Macmillan Press, 1999, 86-120.

_____. *Ellada - Evropaiki Enosi, Tria Lathi Kai Pente Mithoi (Yunanistan-Avrupa Birliği, Üç Yanlış ve Beş Mit).* Atina: Themelio Yayınları, 2018.

_____.*O Metashimatismos Tis EOK, Apo Tin Entoli Stin Eniaia Evropaiki Praksi (AET'nin Tek Avrupa Senedine Dönüşümü).* Atina: Papazisis Yayınları, 1988.

Ioannou, Krateros Nikolaos. *H Keppa tis Evropaikis Enosis (Avrupa Birliği'nin Kapağı).* Atina: To Sintagma Yayınları, 1993.

İpourgeio Esoterikon tis Elladas. "Ethnikes Ekloges Stin Ellada 2019 (2019 Yunanistan'da Ulusal Seçimler)". *https://ekloges.ypes.gρ*. https://ekloges.ypes.gr/current/v/home/ [Erişim Tarihi: 07.07.2019].

İraklidis, Aleksis. *Aigaío Kai Anatolikí Mesogeios 50+1 Opseis Ton Ellinotourkikon Dienexeon (Ege ve Doğu Akdeniz 50+1 Türk-Yunan Anlaşmazlıklarının Yönleri).* Atina: Themelio Yayınları, 2020.

_____. *Ethnika Themata Kai Ethnokentrismos Mia Kritiki Stin Elliniki Eksoteriki Politiki (Ulusal Sorunlar ve Etnosentrizm Yunan Dış Politikasının Bir Eleştirisi).* Atina: Sideris I. Yayınları, 2018.

_____. *İ Ellada Kai O Eks Anatolon Kindinos (Yunanistan ve Doğu'dan Gelen Tehlike).* Atina: Polis Yayınları, 2001.

_____.*To Kipriako: Sigkrousi Kai Epilisi (Kıbrıs Meselesi: Çatışma ve Çözüm).* Atina: Sideris I. Yayınları, 2020.

_____. *To Makedoniko Zitima 1878-2018 (1878-2018 Makedonya Sorunu).* Atina: Themelio Yayınları, 2019.

iskra.gr. https://iskra.gr/. "*ELVO İsraillilere satıldı - Yunan savunma sanayii yabancıların elinde!* 26 11 2020". https://iskra.gr/ ελβο-ξεπουλιέται-3εκατ-στο-ισραήλ-ενώ/ [Erişim Tarihi: 17.02.2021].

Joseph, Joseph. *Cyprus: Ethnic Conflict and International Politics.* London: Macmillan Press, 1997.

Kabakcı, Fuat, Anadolu Ajansı, "Türkiye ile Yunanistan arasındaki istişari görüşmelerin 63. turu Ankara'da yapıldı" https://www.aa.com.tr/tr/politika/turkiye-ile-yunanistan-arasindaki-istisari-gorusmelerin-63-turu-ankara-da-yapildi/2384618 , [Erişim Tarihi: 06.10.2021].

Kakari, Aspasia. "Metanastefsi Stin Ellada: Mithoi Kai Pragmatikotita (Yunanistan'da Göç: Mitler ve Gerçekler)", https://www.actionaid.gr/blog/archive/2019/metanasteusi-stin-ellada-mythoi-kai-pragmatikotita/ [Erişim Tarihi: 11.10.2019].

Kalaitzidis, Akis. "The Odd Duck: Why Greece's Foreign Policy Will Not Turn Out to Be a Swan!" *Foreign Policy Under Austerity Greece's Return to Normality?* ed. Spyridon N. Litsas, Aristotle Tziampiris. London: Palgrave Macmillan, 2017, 29-49.

Kalatzis, Manolis. "İsrailino Sistima Epitirisis Me Kameres Kai Drones Stin Prasini Grammi Stin Kipro (Yeşil Hat'ta Kıbrıs'ta İsrail İstihbarat Sistemi Kamera ve İnsansız Hava Araçları Kullanmaktadır)", *www.protot hema.gr.* https://www.protothema.gr/world/article/1178210/israilino-sustima-epitirisis-stin-prasini-grammi-stin-kupro/ [Erişim Tarihi: 04.11.2021].

Kalkan, Erol. "Turkish Foreign Policy Toward Greece: From Europeanization to De-Europeanization", *Journal of TESAM Academy* (2021): 299- 319.

Kalogeropulos, Konstantinos. *Eidikes Epiheirisis Sto Aigaio: Dogma Kai Prooptikes Ya To Mellon (Ege'de Özel Operasyon: Gelecek İçin Strateji ve Öngörüler).* Selanik: Panepistimio Makedonias Yayınları, 2020.

Kanavakis, Sotiria. "Oriothetisi Thalassion Zonon Stin Anatoliki Mesogeio Kai Geopolitikes Epidiokseis Stin Periohi (Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Sınırlandırılması ve Bölgede Jeopolitik Eğilimler)", (Doktora Tezi, Midilli: Panepistimio Aigaiou Yayınları, 2017).

Kantelis, Giannis. "Ti Perilamvani kai Ti Simainei i Ellinoamerikaniki Amintiki Simfonia (Yunan-Amerikan Stratejik İttifakı Ne İçerir ve Ne Anlama Gelir)". https://www.iefimerida.gr/politiki/ti-perilambanei-ellinoamerikaniki-amyntiki-symfonia, [Erişim Tarihi: 15.10.2021].

Kapa Research Survey. *Balkan Monitor 2021.* Athens, 1 October-November 2021.

Karagiannis, Emmanuel. "European Converts to Islam: Mechanisms of Radicalization". *Politics, Religions and Ideology*, 2012: 99-113.

Karakasidou, Anastasia N. *Fields Of Wheat, Hills Of Blood.* Chicago: University of Chicago Press, 1997.

Karakostanoglou, Benjamin. "Ta Dikaiomata Tou Paraktiou Kratous Stin Apokleistiki Oikonomiki Zoni: Proklisis Kai Prooptikes Ya To Aigaio (Ekonomik Münhasır Bölgede Kıyı Devletinin Hakları: Ege İçin Talepler ve Öngörüler)". *To Aigaio Pelagos Kai To Neo Dikaio Tis Thalassas (Ege Denizi ve Deniz Hukukunun Yeni Durumu)*. ed. Stylianos Perrakis, 175-207. Athina: Sakkoulas Yayınları, 1996.

Karaköse, Cengiz. "Ege'deki Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri, Jeolojik Açıdan". *Ege'de Deniz Sorunları.* ed. Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 52-79. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, 1986, 52

Karançevellu, Vikis. "Meiosi 42,58% Ton Episkepton Se Nisia Tou Aigaiou Logo Metanasteftikou - Prosfigikou (Ege Adaları'ndaki Ziyaretçi Sayısında %42,58 Azalma Nedeni Göçmen - Mülteci Durumu)". https://traveldailynews.gr. https://traveldailynews.gr/news/article/65221 [Erişim Tarihi: 03.07.2017].

Karatrantos, Triantafillos. *"İslamiko Kratos, Evropaiki Asfaleia Kai Ellada (Islamik Devlet, Avrupa Güvenliği ve Yunanistan)".* Atina: Epikentro Yayınları, 2016.

_____. *Stratigiki Kai Simmahies Se Enan Kosmo Pou Allaksi (Değişen Dünyada Strateji ve İttifaklar).* Atina: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELİAMEP), 2021.

Kariotis, Theodore C. *A Greek Exclusive Economic Zone in the Aegean. Sea* Durham: Mediterranean Quarterly, 2007.

Kasapoğlu, Can. "Fransa-Yunanistan Savunma İttifakı & Türk-Yunan Askeri Dengesinin Geleceği", EDAM, 2021.

Kassimeris, Christos. *Greece and the American Embrace Greek Foreign Policy Towards Turkey, the US and the Western Alliance.* London: I.B.Tauris Yayınları, 2010.

Katerina, Nathanail. "Ekmetallefsi AOZ Stin Ellada (Yunanistan'da MEB Yararları)". *İ Periptosi ton İdrogonanthrakon (Hidrokarbon Durumu).* Thessaloniki: Panepistimio Makedonias Yayınları, 2015.

Kathimerini.gr. "Sinekpaidevsi Polemikou Naftikou Tis Kinas Sto Saroniko (Saronik Körfezi'ndeki Çin'in Askeri Denizcilik Tatbikatı)", https://www.kathimerini.gr/society/920299/synekpaideysi-polemikoy-naytikoy-me-to-naytiko-tis-kinas-sto-saroniko/ [Erişim Tarihi: 27.07.2017].

Keridis, Dimitris. "Greek Foreign Policy: Past, Present and Future Strategies". *The Constantinos Karamanlis Institute for Democracy, Yearbook 2010*. ed. Cristos Arvanitopoulos, Konstantina Botsiou. Heidelberg: Springer Press, 2010.

Klapsis, Antonis. "İ Hounta Tou İoannidi Kai İ Tourkia (İoannidi Cuntası ve Türkiye)". *www.kathimerini.gr.* https://www.kathimerini.gr/society/1050011/i-choynta-toy-ioannidi-kai-i-toyrkia/ [Erişim Tarihi: 04.11.2019].

_____. "Oi Protoi Mines Tis Metapolitefsis (Metapolitefsi Döneminin İlk Ayları)". https://www.kathimerini.gr/politics/1060911/oi-protoi-mines-tis-metapoliteysis/ [Erişim Tarihi: 20.01.2020].

Kliridis, Glafkos. *Dokoumenta Mias Epohis, 1998-2003 (1998-2003 Dönemi Belgeleri).* Lefkoşa: Politeia Yayınları, 2007.

Koca, Burcu Toğral. "Biyopolitika, güvenlik ve Frontex'in Türkiye-Yunanistan sınırındaki rolü", Göç dergisi, C. 1, S. 1 (2014).

Kollias, Christos. *Ellada – Tourkia: Amina, Oikonomia Kai Ethniki Stratigiki (Yunanistan- Türkiye: Savunma, Ekonomi ve Ulusal Strateji).* Atina: Pataki Yayınları, 2001.

Kollias, Christos, Apostolos Rafailidis. "A Survey of the Greek Defence Industry", *Defence and Peace Economics Journal*, S. 14, (Taylor and Francis 2003): 311-324, https://doi.org/10.1080/10242690302927

Konstantakopoulos, Hristina. "Ta Nisia Tou Aigaiou Kai İ Arhaia İstoria (Ege Denizi Adaları ve Antik Tarihi)". *H Avgi Tis Elladas*, 2018.

Konstantinos, Çiçelikis. *İ Ellinotourkiki Antallagi Plithismon. Opseis Mias Ethnikis Sigkrousis (Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi: Ulusal Uzlaşma İhtimalleri).* Atina: Girit/ KEMO Yayınları, 2006.

Konstantinos, Papoulidis. *Diahronikes Sheseis Elladas - Rosias 9os -20os Aiona (Yunanistan-Rusya İlişkileri - 9. yüzyıldan 20. yüzyıla).* Selanik: Adelfon Kiriakidi Yayınları, 2011.

Konuralp, Emrah, Sündüs Adaş, "Makedonya'da İsim Sorunu: Yunan ve Makedon Milliyetçiliklerinin Kıskacında Kimlik İnşası", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 21 (2020): 311-343.

Kostakis, Marios. "İ Elliniki Politistiki Eksoteriki Politiki: Tomeis Kai Morfes Draseis (Yunan Siyasetinde Dış Politika: Yapılar ve Eylemler)". *Trianta Hronia Dimokratia To Politiko Sistima Tis Tritis Ellinikis Dimokratias, 1974-2004 (Otuz Yıllık Demokrasi: Üçüncü Yunan Demokrasisi'nin Politik Sistemi, 1974-2004).* ed. G. Kontogiorgis, K. Lavdas, M. Mendrinou, D. Chrysochou. Atina: Kritiki Yayınları, 2005, 78-116.

Kouloumbis, Theodoros. *Kipriako Lathi Didagmata Kai Prooptikes (Kıbrıs Sorunu: Öğretiler ve Öngörüler).* Atina: Sideris I. Yayınları, 1996.

_____. *Provlimata Ellinoamerikanikon Sheseon, Pos Antimetopizete İ Eksastasi (Yunan-Amerikan İlişkilerinde Sorunlar, İlişkiler Nasıl Yönetilir?).* Atina: Estia Yayınları, 1978.

Koulouri, Chirstina. *O Psihros Polemos 1944-1990 (Soğuk Savaş: 1944-1990)*. Selanik, CDRSEE Yayınları, 2016.

Kranias, Petros. "İ Amintiki Simfonia Elladas - İsrail Ehei Proektaseis Poli Pera Apo Ta Eksoplistika (Yunanistan - İsrail Stratejik İttifakı Askeri Projeler Açısından Geniş Kapsamı) ". *www.capital.gr.* https://www.capital.gr/diethni/3507090/i-amuntiki-sumfonia-elladas-israil-exei-proektaseis-polu-pera-apo-ta-exoplistika [Erişim Tarihi: 07.01.2021].

Kurumahmut, Ali. "Deniz Hukuku ve Türkiye'nin Yakın Deniz Havzası". *T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı.* Ankara: T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı.

_____. *Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar.* Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1998.

Kurumahmut, Ali, Sertaç Hami Başeren. *Ege'de Gri Bölgeler.* Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2004.

Kyriakopoulos, Leandros. "The Condition of Crisis and the Symptoms of Social Change: Introducing a Precarious State Five Flights of Thought on the Post of the (Greek) Post-PolityEra". https://ssrn.com/abstract=2211182 veya http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2211182 [Erişim Tarihi: 01.07.2012].

Lakasas, Apostolos. *Statheri İ Metanastefsi Foitinon (Öğrencilerin Daimi Göçü).* https://www.kathimerini.gr/society/963668/statheri-i-metanasteysi-foititon/ [Erişim Tarihi: 11.05.2021].

Lalacos, Haris. "Security Challenges in the Balkans: Quo Vadis?" *Security Challenges in the Balkans.* Arlington: International Law Institute, 2018.

Larrabee, Stephen F. "Greece's Balkan Policy in a New Strategic Era". *Southeast European and Black Sea Studies*, 2005: 405-425.

Legg, Keith. *Politics in Modern Greece.* California: Stanford University Press, 1969.

Litsas, Spyridon N. "From Sentimental Idealism and Incompetent Realism Towards a New Greek Grand Strategey: Searching for Ariadne's Thread". *Foreign Policy Under Austerity: Greece's Return to Normality?* ed. Spyridon Litsas, Aristotle Tziampiris. London: Palgrave Macmillan, 2017, 1-29.

Loescher, Gil. *Beyond Charity: International Cooperation and the Global Refugee Crisis.* Oxford: Oxford University Press, 1993.

Loumakis, Spiridon P. *Themata Stratiotikis Geografias (Askeri Jeografi Konuları).* Atina: GES/DEKP Yayınları, 1998.

Luttwalk, Edward. *Strategy: The Logic of War and Peace.* Cambridge: Harvard University Press, 1987.

Mads Dagnis Jensen, Peter Marcus Kristensen, "The Elephant in the Room: Mapping the Latent Communication Pattern in European Union Studies", Journal of European Public Policy, C. 20, S. 1 (2012): 1–20.

Malksoo, Lauri. "Great Powers then and now: Security Council reform and responses to threats to peace and security". *United Nations Reform and the New Collective Security*. ed. Peter Danchin, Horst Fischer. Cambrice: Cambrice University Press, 2010.

Mallias, Aleksandros. "*Ellada Kai Voreia Makedonia – İ Aftopsia Tis Diskolis Simfonias Ton Prespon (Yunanistan ve Kuzey Makedonya - Prespa Antlaşmasının Zorlukları)".* Atina: Sideris I. Yayınları, 2018.

Maragkoudakis, Dimitris. "Ellada, Tourkia, İsrail. Trigono Stratigikis Trivis Kai Politikon Anatarakseon Stin Metapsihropolemiki Periodo (Yunanistan, Türkiye, İsrail. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Stratejik Üçgen ve Siyasi İlişkiler)". Diplomatiki Ergasia*.* Selanik: Panepistimio Makedonias Yayınları, 2013.

Maynardus, Ronald. "İ Tourkia Agkathi Stis Ellinogermanikes Sheseis (Türkiye, Yunan-Alman İlişkilerinde Bir Diken)", *www.dw.com*. https://www.dw.com/ el/η-τουρκία-αγκάθι-στις-ελληνογερμανικές-σχέσεις/a-59635445 [Erişim Tarihi: 27.10.2021].

Mazis, İoannis. "To Neo Geostratigiko Topio Stin NA Mesogeio Kai İ Ellşnoisrailini Sinergasia (Güneydoğu Akdeniz'de Yeni Jeostratejik Durum ve Yunanistan-İsrail İş Birliği)". *infognomonpolitics.blogspot.gr.* 08 03 2016. http://infognomonpolitics.blogspot.gr/2010/08/blog-post_9840.html.

Mazis, Ioannis ve Alexandros Sgouros. "Geopolitics of Energy in the Kastellorizo – Cyprus – Middle East Complex: Based on the Existing Geophysical and Geological Indications of Hydrocarbon Deposits". *Regional Science Inquiry Journal*, 2010: 133-150.

Mazower, Mark M. *After the War Was Over: Reconstructing the Family, Nation, and State in Greece,* 1943-1960. Princeton: Princeton University Press, 2000.

Meinardus, Ranold. "İ Tourkia Agkathi Stis Ellinogermanikes Sheseis (Türkiye, Yunan-Alman İlişkilerinde Bir Diken)", https://www.dw.com/el/η-τουρκία-αγκάθι-στις-ελληνογερμανικές-σχέσεις/a-59635445 , [27.10.2021].

mfa.gov.ct.tr. «mfa.gov.ct.tr.» *Kıbrıs Meselesi- Güncel Gelişmeler.* https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/guncel-gelismeler/ [Erişim Tarihi: 22.11.2021].

Michas, Takis. *Unholy Alliance Greece and Serbia in the Nineties.* Texas: A&M University Press, 2002.

Milliyet.com.tr, "Mont Pelerin'den Hayal Kırıklığı Çıktı". https://www.milliyet.com.tr/dunya/mont-pelerin-den-hayal-kirikligi-cikti-2349426, [Erişim Tarihi: 23.11.2016].

Miniotaki, Dimitriu N. *İ Simasia Tis Stratiotikis Kai Amintikis Diplomatias Tis Elladas Stin Notio-Anatoliki Mesogeio (Yunanistan'ın Güneydoğu Akdeniz'deki Çok Taraflı ve İkili Düzeyde Askeri ve Savunma Diplomasisinin Önemi).* Selanik: Diethnes Sheseis Kai Asfaleia Yayınları, 2020.

Ministry of Foreign Affairs of Russia website, "Foreign Minister Sergey Lavrov's Remarks and Answers to Media Questions at a News Conference Following Talks with Foreign Minister of the Hellenic Republic Nikos Dendias," https://www.mid.ru/en/maps/gr/-asset_publisher/D4tBbKa1q61C/content/id/4406104 [Erişim Tarihi: 26.10.2020].

Minotou, Marietta. *İ Ellada Sto Stavrodromi Ton Evropaikon Epilogon 1957-1959 (1957-1959 Avrupa Seçimlerinin Dönüm Noktasında Yunanistan).* Atina: Papazisis Yayınları, 2019.

Moraitis, Vasileios. «Islands and Exclusive Economic Zone in Southeast Europe International Law Solutions.» *Master's Degree Thesis.* Athens: National and Kapodistrian University of Athens, 2018.

Morgenthau, Hans. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace.* Brief Edition. New York: McGraw-Hill Inc, 1993.

Mpampanasis, Stergios. *Dievrinsi Evropaiki Enosis Pros Anatolas Kai Oi Epiptoseis Tis (Avrupa Birliği'nin Doğu'ya Genişlemesi ve Etkileri)*. Atina: Papazisis Yayınları, 2019.

Mpellos, Sotirios. "To Ekkremes Ton Dardanelion: Pos İ Siriaki Krisi Sishetizetai Geopolitika Me Ta Stena (Çanakkale Boğazı Sarkacı: Suriye Krizi Jeopolitik Olarak Boğazlarla Nasıl Bağlantılı?)". *Foreign Affairs The Hellenic Edition Press*, 2019.

Mütercimler, Erol. *21. Yüzyıl ve Türkiye.* İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2000.

Naftemporiki.gr. "To İsrail Kai İ Ellada İpegrapsan Tin Megaliteri Os Simera Amintiki Simfonia (İsrail ve Yunanistan Bugüne Kadarki En Büyük Savunma Anlaşmasını İmzaladı)". *www.naftemporiki.gr.* https://www.naftemporiki.gr/story/1715786 [Erişim Tarihi: 18.04.2021].

Nea Dimokratia. "Omilia Tou Prothipourgou Kai Proedrou Tis Neas Dimokratias Kiriakou Miçotaki Sti Sinedriasi Tis Politikis Epitropis Tou Kommatos (Yeni Demokrasi Başkanı ve Başbakan Kyriakos Miçotakis'in Parti Siyasi Komitesi Toplantısında Yaptığı Konuşma)". *https://nd.gr.* https://www.nd.gr/omilia-toy-prothypoyrgoy-kai-proedroy-tis-neas-dimokratias-kyriakoy-mitsotaki-sti-synedriasi-tis-1 [Erişim Tarihi: 10.12.2021].

Nedos, Vasilis. "İshiri Simmahia Elladas - İAE (Yunanistan-BAE Güçlü İttifakı)". https://www.kathimerini.gr/politics/561168922/ischyri-symmachia-elladas-iae/ [Erişim Tarihi: 23.11.2020].

Nuttall, Simon J. *European Political Co-operation.* Oxford: Oxford Scholarship, 1992.

Oikonomidis, Konstantinos P. *To Kathestos Tis Apostratikopoiisis Ton Anatolikon Nision Tou Aigaiou (Doğu Ege Adalarının Silahsızlandırılması Rejimi).* Atina: Gnosi Yayınları, 1989.

_____. *İ Nea Simvasi Ya To Dikaio Tis Thalassas Kai İ Ellada (Yeni Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Yunanistan).* Atina: Elliniko İnstituto Amintikis ke Eksoterikis Politikis Yayınları, 1996.

_____. *Themata Diethnous Dikaiou Kai Ellinikis Eksoterikis (Uluslararası Hukuk ve Yunanistan Dışişleri Sorunları).* Atina: Sakkulas Yayınları, 1999.

Oran, Baskın. *Yunanistan'ın Lozan İhlalleri*. Ankara, SAEMK, 1999.

Otobo, Ejeviome Eloho. "The new peacebuilding architecture: an institutional innovation of the United Nations". *United Nations Reform and The New Collective Security* içinde, yazan Peter G. Danchin ve Horst Fischer, 212-235. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Otto, Lisa. *Global Challenges in Maritime Security.* Auckland Park, South Africa: Springer, 2020.

_____. "Introducing Maritime Security: The Sea as a Geostrategic Space". *Global Challenges in Maritime Security*. ed. Lisa Otto. Auckland Park, South Africa: Springer, 2020.

Öncel, Rıfat "Yunanistan'ın Hava Kuvvetleri Modernizasyonu ve İttifak İlişkileri", SETA, 2022.

Pangalos, Thedoros. *İmia, S-300, Otsalan Palevontas Yia Tin İrini (Kardak, S-300, Öcalan Barış İçin Mücadele).* Atina: Sideris Yayınları, 2020.

Papachelas, Alexis. *O Viasmos Tis Ellinikis Dimokratias O Amerikanos Paragon 1947-1967 (Yunanistan Cumhuriyeti'ni Yağmalama Amerikan Faktörü 1947-1967).* 22. bs. Atina: Estia Yayınları, 2017.

Papadimas, John. "The Dodecanese and the Aegean Issue: Historical Background". *The Aegean Sea After Cold War.* ed. Aldo Chircop, Andre Gerolymatos, John O. İatrides. London: Macmillan Press, 2000, 7-17.

Papadopoulos, Ilias. *The Strategic Importance of the Greek Israeli Alliance.* Athens: Hellenic Conservative Policy Institute, 2015.

Papadopoulos, Pavlos. "Pos Allaksan Tin Ellada 40 Hronia Stin Evropi (Avrupa'da 40 Yıl Yunanistan'ı Nasıl Değiştirdi?)", https://www.kathimerini.gr/politics/561389704/pos-allaxan-tin-ellada-40-chronia-stin-eyropi/ [Erişim Tarihi: 07.06.2021].

Papamayroudi, Panagiotis. "İ Oikonomiki, Politiki Kai Politistiki Epirroi Tis Kinas Sta Valkania. Parousa Katastasi, Prooptikes Kai Sinepeies Ya Yin Elliniki Asfaleia Kai Eksoteriki Politiki (Çin'in Balkanlar'daki Ekonomik, Siyasi ve Kültürel Etkisi. Yunanistan'ın Güvenliği ve Dış Politikası Açısından Mevcut Durum, Beklentiler ve Sonuçlar)". (Diplomatiki Ergasia, Selanik: Panepistimio Makedonias Yayınları, 2019).

Papandreou, Andreas G. *Ya Tin EOK, Sinentefksi Kai Diloseis Tou Proedrou Tou PASOK (AET Hakkında PASOK Başkanı'nın Beyanları ve Röportajı).* Atina: Pasok Yayınları, 1981.

Papastergiou, Vasilisi, Eleni Takou. *İ Metanastefsi Stin Ellada - Ananeomeni Ekdosi Enteka Mithoi Kai Perissoteres Alitheies (Yunanistan'a Göçmenlik - Güncellenmiş Baskı On Bir Efsane ve Birçok Gerçek).* Atina: İdrima Roza Louksembourg Yayınları, 2015.

Papastravridis, Efihymios. *Oi Ellinotourkikes Diafores Sto Thalassio Horo Apo Tin Optiki Tou Diethnous Dikaiou (Uluslararası Hukuk Perspektifinden Denizcilik Alanında Türk-Yunan Uyuşmazlıkları).* Atina: ELİAMEP Yayınları, 2020.

Papathanasiou, Fotis. "H Ellada Kai Aiguptos (Yunanistan ve Mısır)", https://www.liberal.gr/diplomacy/i-ellada-kai-i-aiguptos/414150 [Erişim Tarihi: 15.11.2021].

Parliamentary Statements of the Council of Europe. "EUNAVFOR MED – Epiheirisi Sophia: Paratasi Entolis Eos Tis 31 Dekemvriou 2018 (EUNAVFOR MED – Sophia Tatbikatı: Yetki Süresi 31 Aralık 2018'e Kadar Uzatılması)". https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2017/07/25/eunavformed-sophia-mandate-extended/ [Erişim Tarihi: 25.07.2017].

Pasok.gr. "İdritiki Diakiriksi (Kuruluş Beyannamesi)", http://pasok.gr/diakhryxh/ [Erişim Tarihi: 18.01.2022].

Pazarcı, Hüseyin. *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü.* Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1986.

_____. *Uluslararası Hukuk.* 15. Bası. Ankara: Turhan Yayınları, 2016.

Pentzopoulos, Dimitri. *The Balkan Exchange of Minorities and its Impact on Greece.* London: Hurst Publishers, 2002.

Perikleous, Christos. "Ta Epiheira Mias Akatalogistis Politikis 1 (Hesap Verilemez Bir Politikanın Argümanları 1)". *www.politis.com.* https://politis.com.cy/apopseis/ta-epicheira-mias-akatalogistis-politikis-1/ [Erişim Tarihi: 10.05.2019].

Perrakis, Stelios, Panos Grigoriou. *İ Ellada Stis Diadikasies Tis Evropaikis Enopoiisis 1981-1994 (Avrupa Bütünleşme Süreçlerinde Yunanistan 1981-1994).* Atina: Ant. N. Sakkoulas/EKEM Yayınları, 1994.

Perrakis, Stelios. "İ Evropaiki Enosi Kai İ Krisi Ton İmion (Avrupa Birliği ve Kardak Krizi)", *İ Krisi Sta İmia Κρίση στα Ίμια (Kardak Krizi).* ed. Andreas Papandreu (Atina: ISTAME Yayınları, 1997).

Platias, Athanassios G. «Greek Deterrence Strategy.» *The Aegean Sea after the Cold War Security and Law of the Sea Issues*. ed. Aldo Chircop, Andre Gerolymatos, John O. Iatrides. London: Macmillan Press, 2000, 61-89.

_____. "İ Elliniki Amintiki Politiki Meta To 1974 (1974 Sonrası Yunanistan Savunma Politikası)", *30 Hronia Ellinikis Eksoterikis Politikis 1974-2004 (Yunanistan Dış Politikasında 30 Yıl 1974-2004).* ed. Konstantinos Arvanitopoulos, Marilena Koppa. Atina, Livani Yayınları, 2005: 217-237.

Polemiko Naftiko tis Elladas. *Polemiko Naftiko Tis Elladas Kai İ İstoria (Yunanistan Deniz Kuvvetleri ve Tarihi).* https://www.hellenicnavy.gr/el/istoria/istoria-tou-pn.html [Erişim Tarihi: 18.07.2020].
Polyviou, Polyvios G. *Cyprus: Conflict and Negotiation 1960–1980.* NewYork: Holmes & Meier Publishers, 1980.

Polyviou, Polyvios G. *To Kipriako Provlima Parelthon, Paron Kai Mellon (Kıbrıs Sorununun Geçmişi, Şimdisi ve Geleceği).* Selanik: Epikentro Yayınları, 2020.

Presidency.gr. "Joint Statement of President Katerina Sakellaropoulou and President Reuven Rivlin". https://www.presidency.gr/en/joint-statement-of-president-katerina-sakellaropoulou-and-president-reuven-rivlin/, [Erişim Tarihi: 21.05.2020].

Prime Minister of Greece website, "Briefing Note on the Conversation between Prime Minister Kyriakos Mitsotakis and Journalist John Defterios in the Framework of the 5th EU-Arab World Summit", https://p rimeminister.gr/2020/11/09/25186, [Erişim Tarihi: 9.11.2020].

Proedria tis Ellinikis Dimokratias. "Joint Statement of President Katerina Sakellaropoulou and President Reuven Rivlin". *www.presidency.gr.* https://www.presidency.gr/en/joint-statement-of-president-katerina-sakellaropoulou-and-president-reuven-rivlin/ [Erişim Tarihi: 20.05.2020].

Rafailidis, Apostolos. "Tehnologiki Mathisi Mesa Apo Sinergasies: Mia Efarmogi stin Elliniki Amintiki Biomihania (Ortaklıklar Yoluyla Teknolojik Öğrenme: Yunan Savunma Sanayisinde Bir Uygulama)". (Doktora Tezi, Patra Üniversitesi/Patra-Yunanistan, 2002).

Rafenberg, Marina. "Alliance militaire renforcée entre Paris et Athènes". (Paris, Le Monde le Journal), https://www.lemonde.fr/inte rnational/article/2022/01/18/alliance-militaire-renforcee-entre-paris-et-athenes_6109915_3210.html [Erişim Tarihi: 18.01.2022].

Rahman, Chris. *Consept of Maritime Security a stratejic Perspective.* Discussing Paper, New Zealand: University of Wellington, 2009.

Raptopoulos, Nikolaos. "Greek-Turkish Relations During the Greek Crisis: The Impact of the Crisis on Partnership Efforts". *Foreign Policy Under Austerity: Greece's Return to Normality?* ed. Spyridon N. Litsas, Aristotle Tziampiris. London: Palgrave Macmillan, 2017, 117-140.

Rizas, Sotiris. "Atlanticism and Europeanism in Greek Foreign and Security Policy in the 1970's". *Journal of Southeast European and Black Sea Studies* 8, no. 1 (2008): 51-66.

Rogers, James. "To Rule The Waves: Why a Maritime Geostrategy is Needed to Sustain European Union". *Security Policy Brief*, 2010.

Rooyen, Frank Van. *Africa and the Geopolitics of the Indian Ocean.* Johannesburg: South African Institute of International Affair, 2011.

Rothwell Donald R, Tim Stephens, *The International Law of the Sea*, London: Hart Publishing, 2010.

Roukounas, Emmanouil. *Dimosio Diethnes Dikaio (Kamu Uluslararası Hukuku).* Athina: Nomiki Vivliothiki Yayınları, 2010.

_____. *Diethnes Dikaio II (Uluslararası Hukuk 2).* Athina: N. Sakkoula Yayınları, 1982.

Rozakis, Christos. *Oi Ellinotourkikes Sheseis: İ Nomiki Diastasi, Sighroni Elliniki Eksoteriki Politiki (Defteros Tomos) Oi Ellinotourkikes Sheseis Kai To Kipriako Provlima [Türk-Yunan İlişkileri: Modern Yunan Dış Politikasında Hukuki Boyut (İkinci Cilt) Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu].* Atina: Ant. N. Sakkoulas Yayınları, 1989.

_____. *To Diethnes Nomiko Kathestos Tou Aigaiou (Ege'de Uluslararası Hukuk Rejimi).* Atina: Gnosi Yayınları, 1991.

_____. *Oi Ellinotourkikes Sheseis 1923-1987, To Diethnes Nomiko Kathestos To Aigaio Kai İ Ellinotourkiki Krisi (1923-1987 Yıllarında Türk-Yunan İlişkileri, Ege'de Uluslararası Hukuk Rejimi ve Türk-Yunan Krizi).* Atina: Gnosi Yayınları, 1988.

_____. "Pros Ta Pou Odevoun Oi Dierevnitikes (İstikşafi Görüşmeler Nereye Evriliyor?)". *www.kathimerini.gr.* 09 08 2020. https://www.kat himerini.gr/politics/1091376/arthro-chr-rozaki-stin-k-pros-ta-poy-odeyoyn-oi-diereynitikes/ [Erişim Tarihi: 09.08.2020].

_____. *Se Anazitisi Tou Hameno Hrono: To Dikaio Tis İfalokripida Stin Apofasi To Diethnous Dikastirio Ya Tin Livii- Malta (Kayıp Zamanın İzinde: Libya-Malta için Uluslararası Adalet Divanı Kararında Kıyı Şeridi Hakkı)".* Atina: İdrima Mesogiakon Meleton, 1989.

_____. *To Dikaio Tis Thalassas Kai İ Diamorfosi Tou Apo Tis Diekdikisis Ton Paraktion Kraton (Deniz Hukuku ve Sahil Devletlerinin Talepleriyle Şekillenmesi).* Athina: Papazisis Yayınları, 1976.

_____. *Tria Hronia Ellinikis Eksoterikis Politikis 1974-1981 (1974-1981 Arası Yunan Dış Politikasının Üç Yılı)*. Atina: Papazisis Yayınları, 1978.

Rozakis, Christos ve Peter Stagos. *The Turkish Straits.* Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1987.

Rumeliotis, Yorgos. *To Metanasteftiko Zitima Sta Nisia Tou Voreioanatolikou Aigaioı Lesvos, Hios, Samos Apo To 2015 Eos Simera. Epiptoseis Kai Antidraseis Stin Topiki Koinonia (2015'ten bugüne Kuzeydoğu Ege Adaları'ndaki Midilli, Sakız, Sisam Göç Sorunu. Yerel Toplumdaki Etkiler ve Tepkiler).* Tripoli: Peloponnese Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, 2020.

Saka, Mehmet. *Ege Denizinde Türk Hakları.* İstanbul: Hareket Yayınları, 1974.

Schweller, Randall. "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back in". *International Security*. (1994): 72-107.

Sidiropulos, Georgios. "İ Metanastefsi Pou Tin Elegan Prosfigiki Krisi (Mülteci Krizi Olarak Adlandırılan Göç)" *Faculty of Turkish Studies and Modern Asian Studies National and Kapodistrian University of Athens* (Faculty of Turkish Studies and Modern Asian Studies National and Kapodistrian University of Athens), 2019: 79-104.

Siebold, Sabine, Robin Emmott, Gabriela Baczynska. "France and Germany Drop Russia Summit Plan after EU's East Objects". *reuters.com.* https://www.reuters.com/world/europe/france-germany-drop-plans-russia-summit-after-eu-outcry-2021-06-25/ [Erişim Tarihi: 25.06.2021].

Simitis, Kostas. *Politiki Ya Mia Dimiourgiki Ellada 1996-2004 (Yaratıcı Bir Yunanistan İçin Politika 1996-2004).* Atina: Polis Yayınları, 2005.

_____. "İ Metapolitefsi, Mia Sintomi Apotimisi (Metapolitefsi, Kısa bir Değerlendirme)". https://www.kathimerini.gr/opinion/776962/i-metapolitefsi-mia-syntomi-apotimisi/, [Erişim Tarihi: 20.07.2014].

Siousiouras, Petros. "*Ta Tourkika Paihnidia Me To Dikaio Tis Thalassas Geopolitiki Kai Nomos Sto Aigaio Pelagos Kai Ti Mavri Thalassa (Türkiye'nin Deniz Hukuku ile Oynadığı Oyunlar: Ege Denizi ve Karadeniz'de Jeopolitika ve Hukuk)".* www.foreignaffairs.gr. https://www.foreignaffairs.gr/articles/71740/petros-sioysioyras/ta-toyrkika-paixnidia-me-to-dikaiotis-thalassas [Erişim Tarihi: 19.04.2018].

Sirigos, Angelos. "Aigialitida Zoni, Osa Prepei Na Gnorizoume (Kıyı Bölgesi, Bilmeniz Gerekenler)". www.kathimerini.gr. https://www.kathimerini.gr/politics/992139/aigialitida-zoni-osa-prepei-na-gnorizoyme/ [Erişim Tarihi: 15.06.2021].

_____. *Ellinotourkikes Sheseis (Türk-Yunan İlişkileri).* Atina: Patakis Yayınları, 2015.

_____. "Grizes Zones Ehei Kai İ Tourkia (Türkiye'de de Gri Bölgeler Bulunuyor)". *kathimerini.gr.* https://www.kathimerini.gr/politics/967354/gkrizes-zones-echei-kai-i-toyrkia/ [Erişim Tarihi: 04.06.2018].

Sirigos, Angelos, Euanthis Hatzivasiliou. *İ Simfonia Ton Prespon Kai To Makedoniko (Prespa Anlaşması ve Makedon Sorunu).* Atina: Patakis Yayınları, 2019.

Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, "FIR Hattı nedir?" https://web.shgm.gov.tr/tr/sikca-sorulan-sorular/263-fir-hatti-nedir [Erişim Tarihi: 20.04.2021].

Sotiris, Valden. *Makedoniko Kai Valkania 1991-1994 (Makedon Sorunu ve Balkanlar 1991-1994).* Athina: Themelio Yayınları, 1994.

Spyridon, Litsas ve Aristotle Tziampiris. *Foreign Policy Under Austerity: Greece's Return to Normality?* London: Palgrave Macmillan, 2017.

Stefanidis, Ioannis. *Stirring the Greek Nation Political Culture, Irredentism and Anti-Americanism in Post-War Greece, 1945–1967.* Aldershot: Routledge, 2007.

Strangas, İoannis. "To Kleisimo Tou Valkanikou Diadromou Os Zitima Asfaleias Kai Eksoterikis Politikis Ya Tin Ellada (Yunanistan için Balkan Transit Koridorunun Kapanması: Bir Güvenlik ve Dış Politika Sorunu), (Doktora Tezi. Selanik, Selanik: Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik Bölümü Makedonya Üniversitesi, 2018).

Strati, Anastasia. "Greece and the Law of the Sea: A Greek Perspective". *The Aegean Sea after the Cold War Security and Law of the Sea Issues*. ed. Aido Chircop, Andre Gerolymatos, John O. Iatrides. London: Macmillian Press, 2000, 89-103.

_____. "İ Apokleistiki Oikonomiki Zoni (Münhasır Ekonomik Bölge)". *To Dikaio Tis Thalassas Kai İ Efarmogi Tou Stin Ellada (Deniz Hukuku ve Yunanistan'da Deniz Yetki Alanı'nın Uygulanması).* ed. Dipla Haritini, Christos Rozakis. Athina: Sideris, 2004.

Sur, Melda. *Uluslararası Hukukun Esasları.* 4. Basım. İstanbul: Beta, 2010.

Surigos, Angelos, Thanos Dokos. *Ellinotourkikes Sheseis, 60 Hartes Kai Alfavitari Oron (Türk-Yunan İlişkileri, 60 Harita ve Terimler Sözlüğü).* Atina: Kathimerini, 2020.

Syolopoulos, Constantine. *İ Elliniki Eksoteriki Politikis, 1945-1981 (1945-1981 Yunan Dış Politikası).* 8. basım. Atina: Estia Yayınları, 2008.

Şener, Bülent. "Kıbrıs Krizi: Türk Dış Politikası Tarihinde Askerî, Siyasal ve Hukuksal Boyutlarıyla Bir Zorlayıcı Diploması Uygulaması". *Türk Dünyası Araştırmaları*, 2013: 1-34.

Tanchum, Michael. "Greece's Rise as a Trans-Mediterranean Power" (Rapor, ELİAMEP, 2021), www.eliamep.gr [Erişim Tarihi: 25.02.2021].

Tasoulis, İoannis. "İ Apokleistiki Oikonomiki Zoni Sto Dikaio Tis Thalassas Kai İ Periptosi Tis Elladas: Kiriksi Kai Oriothetisi, Ta Dikaiomata Kai Oi İpohreoseis, Sheseis Me Alles Zones (Deniz Hukuku Çerçevesinde Münhasır Ekonomik Bölge ve Yunanistan Örneği: İlan ve Sınırların Belirlenmesi, Haklar ve Yükümlülükler, Diğer Bölgelerle İlişkiler)". (Doktora Tezi. Makedonya Üniversitesi-Selanik/Yunanistan, 2014).

Teitelbaum, Michael S. "Migrants, Refugees and Foreign Policy". *International Organization* Cambridge University Press, C. 38, S. 3 (1984): 429-450.

Themelis, Nikos. *Oi Alitheies Ton Allon (Diğerlerinin Gerçekleri).* Atina: Kerdos Yayınları, 2008.

Theodoropoulos, Viron. *Oi Tourkoi Kai Emeis (Türkler ve Biz).* Atina: Fytrakis Yayınları, 1988.

Thetoc.gr, "Sisfiksi Sheseon Elladas- Saoudikis Aravias: Anoigei Grafeio Oikonomikon Kai Emporikon İpotheseon Stin Athina (Yunanistan - Suudi Arabistan İlişkilerinin Güçlendirilmesi: Suudi Arabistan Atina'da Ekonomik ve Ticari İşler Bürosu Açılıyor)". https://www.thetoc.gr/politiki/article/susfixi-sxeseon-elladas---saoudikis-arabias-anoigei-grafeio-oikonomikon-kai-emporikon-upotheseon-stin-athina/ [Erişim Tarihi: 09.02.2022].

Toluner, Sevin. *Limni Adası'nın Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Konvansiyonu.* İstanbul: Nâzım Terzioğlu Basım, 1987.

Tovima.gr. "Paiat- İ Ellinoamerikaniki Sinergasia Stin Energeia Apo Ta Megalitera Success Stories ("Payt: Yunanistan ve Amerika Arasındaki Enerji İşbirliği: En Büyük Başarı Hikayelerinden Birisi)". *www.tovima.gr.* https://www.tovima.gr/2021/11/07/finance/paiat-i-ellinoamerikaniki-synergasia-stin-energeia-apo-ta-megalytera-success-stories/ [Erişim Tarihi: 07.11.2021].

Triantafillou, Dimitris. *O Aparaititos Eksighronismos Tis Ellinikis Eksoterikis Politikis (Yunan Dış Politikasının Zorunlu Bir Şekilde Modernizasyonu).* Atina: Ta Nea Yayınları, 2020.

Tsakalogiannis, Panos. *Sighroni Evropaiki İstoria (Modern Avrupa Tarihi).* 2. bs. Atina: Estia Yayınları, 1983.

Tsakonas, Panagiotis. *Elliniki Asfaleia To 2021: Prokliseis, Dilimmata Kai Efkairies (2021'de Yunan Güvenliği: Zorluklar, İkilemler ve Fırsatlar).* Atina: ELİAMEP Yayınları, 2020.

_____. *Sighroni Elliniki Eksoteriki Politiki Mia Sinoliki Proseggisi Tomos B (Modern Yunan Dış Politikası: Bütüncül Bir Yaklaşım - Cilt 2).* Atina: İ. Sideris Yayınları, 2003.

_____. *The Incomplete Breakthrough in Greek-turkish Relations: Grasping Greece's Socialization Strategy.* London: Palgrave Macmillan, 2010.

Tsaltas, Georgios, Mariathi Kladi Evstathopoulou. *Provlimata Kai Epilisi Diaforon Ya To Thalassio Perivallon Stin Diethni Dikaiosini (Uluslararası Adalet Sisteminde Deniz Çevresi Sorunları ve Çözümleri)*. Athina: Sideris Yayınları, 2006.

Tsardanidis, Charalambos, Stelios Stavridis. "The Europeanisation of Greek Foreign Policy: a Critical Appraisal". *Journal of European Integration*, C.27, S.2, (2005).

Turan, Cem. "Yunanistan – Arnavutluk İlişkilerinde Mevcut Sorunlar Üzerine Bir Değerlendirme", *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 7 (2021): 78-87.

Turan, Sibel. "Neorealist Kuram Bağlamında Ukrayna Krizi'nin Değerlendirilmesi". *Uluslararası İlişkilerde Teoriden Pratiğe Güncel Yaklaşımlar.* ed. Turan Sibel ve Köroğlu Özkural Nergiz, 18. Bursa: Dora Yayınları, 2015.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. "2022 Yılına Girerken Girişimci ve İnsani Dış Politikamız". https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2022-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf [Erişim Tarihi: 22.03.2022].

_____. "Garanti Antlaşması (Zürich,11 Şubat 1959)", https://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa , [Erişim Tarihi: 10.02.2022].

_____. "Türkiye-Almanya Federal Cumhuriyeti Siyasi ve Ekonomik İlişkileri", https://www.mfa.gov.tr/turkiye-almanya_-siyasi-iliskileri.tr.mfa, [Erişim Tarihi: 02.03.2022].

_____. "No: 165, 6 Ağustos 2020, Yunanistan ile Mısır Arasında Sözde Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Anlaşması İmzalanması Hk.", https://www.mfa.gov.tr/no_-165_-yunanistan-ile-misir-arasinda-sozde-deniz-yetki-alanlari-anlasmasi-imzalanmasi-hk.tr.mfa. [Erişim Tarihi: 24.03.2021].

Türmen, Rıza. "Ege'deki Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri, Siyası Açıdan". *Ege'de Deniz Sorunları.* ed. Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, 1986, 94-102.

Tziampiris, Aristotle. "Greek Foreign Policy and Russia: Political Realignment, Civilizational Aspects, and Realism". *Mediterranean Quarterly* , (2010): 78-89.

_____. "The Realistic Approach of the new Greek Foreign Policy towards FYROM". *Eksoterika Themata Yayınları*, (2002): 119-127.

Tziarras, Zenonas. "Israel-Cyprus-Greece: a 'Comfortable' Quasi- Alliance". *Mediterranean Politics*, (2016): 407-427.

Tzogopoulos, George N. *Greece and Israeli-Turkish relations.* Athens: ELİAMEP Yayınları, 2020.

_____. "Greece Can Learn Valuable Lessons from Israel". *besacenter.org.* https://besacenter.org/greece-lessons-israel/ [Erişim Tarihi: 01.12.2020].

_____. *Greece, China and the 17+1 Initiative.* Athens: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy Yayınları (ELİAMEP), 2020.

_____. *Greece, Russia and the EU: The Way Forward.* Atina: ELİAMEP Yayınları, 2021.

_____. *Greek-Russian Relations: A Potential to Mend Strained Ties.* Atina: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy Yayınları (ELİAMEP), 2020.

_____. "Why is Israel's Image Improve in Greece?" *besacenter.org.* 24 October 2017. https://besacenter.org/israel-greece-image/ (Erişim Tarihi: 13.10.2021].

Uçarol Rifat. *Siyasi Tarih 1789-2010*, 8. bs. İstanbul: DR Yayınları, 2010.

UNCLOS. "United Nations Convention on the Law of the Sea." *www.un.org.* https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf [Erişim Tarihi: 05.07.2018].

U.S. Embassy in Greece. "Relationship USA-Greece", https://gr.usembassy.gov/el/our-relationship-el/policy-history-el/us-country-relations-el/ [Erişim Tarihi: 17.10.2016].

Uslu, Nasuh. *Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs.* Ankara: Yüzyıl Yayınları, 2000.

Valinakis, Giannis, Sotiris Ntalis. *The Issue of Skopje: Official Sources 1990-1994.* Athens: Sideris Yayınları, 1994.

_____. *To Zitima Ton Skopion (Üsküp Sorunu).* Atina: Sideris I. Yayınları, 1996.

Valinakis, Giannis. "Greece and EC Membership Evaluated". ed. Panos V. Kazakos ve Panagiotis K. Ioakimidis. *Security Policy*. (1994): 199-214.

_____. *İ Ellas Ton Tessaron Thalasson To Shedio "Ellas Epi Tessera" (Dört Deniz Ülkesi Yunanistan: 'Dört Deniz Üzerinde Yunanistan' Planı).* Atina: Sideris I. Yayınları, 2020.

_____. *Eksoteriki Politiki Kai Ethniki Amina 1974-1987 (Dış Politika ve Ulusal Savunma 1974-1987)*. Selanik: Paratiritis Yayınları, 1987.

Valnten, Sotiris. *Makedoniko Kai Valkania 1991-1994 (Makedon Sorunu ve Balkanlar 1991-1994)*. Atina: Themelio Yayınları, 1994.

Vartzeli, Niki. Diapragmatefsi İ Mesolavisi Os Moni Epilogi Stin Epilisi Tou Kipriakou; (Kıbrıs Sorununun Çözümünde Yalnızca Müzakere mi ya da Ara Buluculuk Seçeneği mi?), (Yüksek Lisans Tezi, Pire Üniversitesi, 2019).

Vasileiou, Georgios. *Kipros- Evropaikis Enosi: Apo Ta Prota Vimata Mehri Tin Entaksi (Kıbrıs - Avrupa Birliği İlişkisi: İlk Adımlardan Üyeliğe Kadar)*. Atina: Kastaniotis Yayınları, 2004.

Venizelos, Evangelos. "Eimai Kata Tis Akinisias İ Tis Nevrikis Kinitikotitas (Ben Hareketsizlik veya Sinirsel Hareketlilik Karşıtıyım)". *www.kathimerini.gr/.* https://www.kathimerini.gr/opinion/interviews/1093848/ey-venizelos-stin-k-eimai-kata-tis-akinisias-i-tis-neyrikis-kinitikotitas/ [Erişim Tarihi: 30.08.2020].

_____. "Elliniki Eksoteriki Politiki Kai Politiki Aminas Se Ena Metavallomeno Diethnes Kai Perifereiako Perivallon: Prokliseis Kai Efkairies (Değişen Uluslararası ve Bölgesel Ortamda Yunan Dış Politikası ve Savunma Politikası: Zorluklar ve Fırsatlar)". Atina: Uluslararası Öncü Çalışmalar Merkezi Yayınları, 2016. 55-88.

_____."İ Eksoteriki Politiki Tis Elladas: İ Katastasi Simera, Oi Ellinotourkikes Sheseis (Yunanistan'ın Dış Politikası: Bugünün Durumu, Türk-Yunan İlişkileri)". https://www.evenizelos.gr/speeches/conferences-events/423-conferencespeech2018/5762-i-eksoteriki-politiki-tis-elladas-i-katastasi-simera-oi-ellinotourkikes-sxeseis.html [Erişim Tarihi: 21.03.2018].

Veremis, Thanos. *Ellinotourkikes Sheseis (Türk-Yunan İlişkileri).* Atina: Ant. N. Sakkoulas Yayınları, 1991.

_____. *Greek Security: Issues and Politics.* Athens: The Adelphi Papers, 1982.

Veremis, Thanos, N. Waiters, Stelios Stavridis ve Thedore Coloumbis. *Foreign Policies of the EU's Mediterranean and Applicant Countries in the 1990's.* London: Macmillan, 1999.

Verney, Susannah. "To be or not to be within the European Community: the party debate and democratic consolidation in Greece". *Securing Democracy:Pol Parties.* ed. Geoffrey Pridham. London: Routledge, 1990, 203-224.

Xiaoxuan,Yu. "Macron's European self-defense ambitions, starting from Greece?" https://www.thepaper.cn/newsDetail_forward_14720005 [Erişim Tarihi: 29.09.2021].

Waltz, Kenneth N. "Realist Thought and Neo-Realist Theory." *Controversies in International Relations Theory Realism and the Neo-Liberal Challenge.* ed. Charles W. Jr. Kegley. New York: St. Martin's Press, 1995.

_____. "The Emerging Structure of International Politics". *International Security*. (1993): 44-79.

_____. *Theory of International Politics.* Long Grove: Waveland Press, 2010.

Wittneer, Larabee. *American Intervention in Greece.* New York: Columbia University Press, 1982.

Wong, Reuben, Christopher Hill. *National and European Foreign Policies Towards Europeanization.* New York: Routletge, 2012.

www.mfa.gr. "Politikes Sheseis - Tourkia (Siyasi İlişkiler - Türkiye)". https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/tourkia/ [Erişim Tarihi: 18.10.2021].

www.nd.gr. "İdritiki Diakiriksi 4 Oktovriou 1974 (Kurucu Beyanname 4 Ekim 1974)". *www.nd.gr.* https://nd.gr/idrytiki-diakiryxi [Erişim Tarihi: 14.02.2022].

www.sueddeutsche.de, de. *Moria Feuer Brandstiftung (Yunan hükûmeti: Göçmenler Moria'da ateşe verdi.),* 10 09 2020. https://www.suedd eutsche.de/politik/moria-feuer-brandstiftung-1.5027699 (erişildi: 09 10, 2020).

Yılmaz, Eren Alper. "Doğu Akdeniz'deki Gelişmeler Doğrultusunda Türk Dış Politikasının Dünü ve Bugünü", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, C. 1 S. 48 (2020): 27-48.

Yolga, Namık. "Ege'deki Başlıca Deniz Sorunları". *Ege'de Deniz Sorunları.* ed. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları- Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları- Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, 1986.

Yousef, Eman. "H Simerini Aiguptos, Oi Oikonomikes Epituxies, İ Sxesi Me Tin Ellada (Yeni Mısır: Ekonomik Başarılar ve Yunanistan ile İlişkiler)", https://www.in.gr/2020/10/18/apopsi/simerini-aigyptos-oi-oikonomikes-epityxies-sxesi-tin-ellada/ [Erişim Tarihi: 18.10.2020].

Ypougeio Eksoterikwn tis Elladas. "Evropaiki Stratigiki Thalassias Asfaleias Ektiposi Eksoteriki Politiki- İ Ellada Stin EE (Avrupa Deniz Güvenliği Stratejisi: Dış Politika ve Yunanistan'ın AB'deki Konumu)". *www.mfa.gr.* Mayıs 2020. https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/europaike-strategike-thalassias-asphaleias.html [Erişim Tarihi: 12.11.2021].

Ypourgeio Metanasteftikis Politikis Elladas. *Ethniki Stratigiki Ya Tin Entaksi (Katılım İçin Ulusal Strateji).* Atina: Ypourgeio Metanasteftikis Politikis Elladas Yayınları, 2019.

Zafiropulu, İoannis. *To Provlima Tis Oriothetisis Tis İfalokripidas (Kıtasahanlığı Sınırlandırması Sorunu).* Atina: Pitsilos Yayınları, 1995.

Zardas, Athanasios Ap. *İ Elliniki Oikonomiki Krisi Kai Mnimonio (Yunan Ekonomik Krizi ve Memorandum).* Volos: Panepistimio Thessalias Yayınları, 2015.

Zhenyu, Chen. "Kina Kai Ellada, Mia Shesi Hiliaeton (Çin ve Yunanistan, Bin Yıllık Bir İlişki)". *www.kathimerini.gr.* https://www.kathimerini.gr/society/561542050/kina-kai-ellada-mia-schesi-chilietion/ [Erişim Tarihi: 16.10.2021].

Zougkla.gr, "Filis: Polemos Metaksi Elladas Kai Tourkias Sto Ameso Mellon - To NATO Den Tha Endiaferthei Ya Ti Hora Mas (Filis: Yakın gelecekte Yunanistan ve Türkiye Arasında Savaş - NATO Ülkemizle İlgilenmeyecektir)". https://www.zougla.gr/kosmos/article/filis-polemos-metaksi-eladas-ke-tourkias-sto-ameso-melon---to-nato-den-8a-endiafer8i-gia-ti-xora-mas [Erişim Tarihi: 15.04.2022].

Z KUŞAĞI PERSPEKTİFİNDEN İŞLETME BİLİMİNE GİRİŞ
Örnek Olaylar

Editörler
Doç. Dr. Murat Ak
Dr. Öğr. Üyesi Sümeyra Ceyhan Bor

nobel bilimsel

Z Kuşağı Perspektifinden İşletme Bilimine Giriş: Örnek Olaylar

Editörler: Doç. Dr. Murat Ak - Dr. Öğr. Üyesi Sümeyra Ceyhan Bor

Yayın No.: 1984
ISBN: 978-625-393-252-7
E-ISBN: 978-625-393-253-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Bu kitapta yer alan bölümler, birbirinden bağımsız olarak farklı yazarlar tarafından ele alınmıştır. Hazırlanan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve benzeri her türlü içeriğin sorumluluğu, bölüm yazarına / yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek idari, mali ve benzeri tüm hukuki sorumluluk da bölüm yazarına / yazarlarına aittir. Editörlerin ve yayınevinin, yayımlanan bölümlerin içeriği ile ilgili herhangi bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Ayrıca, bu kitapta yer alan tüm yazarlar, hazırladığı bölümün Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'ne uygun olduğunu kabul ve beyan etmiş sayılır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ak, Murat., Ceyhan Bor, Sümeyra.
Z Kuşağı Perspektifinden İşletme Bilimine Giriş: Örnek Olaylar / Editörler: Murat Ak - Sümeyra Ceyhan Bor
1. Basım, X + 636 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-252-7
E-ISBN: 978-625-393-253-4
1. İşletme 2. Z Kuşağı 3. Örnek Olay

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **ix**

BİRİNCİ BÖLÜM İŞLETMECİLİK İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR **1**
Ahmet Selim KARTAL

İKİNCİ BÖLÜM İŞLETMECİLİK OLGUSUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ **31**
Hayrettin SAĞINCI

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM İŞLETMENİN AMAÇLARI VE SORUMLULUKLARI **77**
Gökhan DEMİRARSLAN

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM İŞLETMELERİN SINIFLANDIRILMASI **107**
Mikail KARA

BEŞİNCİ BÖLÜM İŞLETMELERİN KURULUŞU **149**
Halil ERMAN

ALTINCI BÖLÜM İŞLETMELERDE BÜYÜME VE BÜYÜME STRATEJİLERİ **173**
Emirhan YETİŞ

YEDİNCİ BÖLÜM İŞLETMELERDE PERFORMANS KAVRAMI VE ÖLÇÜMÜ **209**
Merve PAÇACI

SEKİZİNCİ BÖLÜM YÖNETİM FONKSİYONU **241**
Seval TÜRK - Murat AK

DOKUZUNCU BÖLÜM ÜRETİM FONKSİYONU **297**
Nurgül ORTAÖNER - H.Tezcan UYSAL - Murat AK

ONUNCU BÖLÜM PAZARLAMA YÖNETİMİ **327**
Demet KÖSEOĞLU

ON BİRİNCİ BÖLÜM TEDARİK ZİNCİRİ VE LOJİSTİK YÖNETİMİ **371**
Zeynep ÖZSAYAN BİÇER

ON İKİNCİ BÖLÜM MUHASEBE FONKSİYONU 399
Okan GARİP

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM FİNANSMAN FONKSİYONU 421
Talha GEZGİN

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ 451
Sümeyra CEYHAN BOR

ON BEŞİNCİ BÖLÜM ENDÜSTRİYEL İLİŞKİLER VE SENDİKALAŞMA 499
Büşra ÇELİKÖZ

ON ALTINCI BÖLÜM HALKLA İLİŞKİLER 523
Sinem ÖZESKİLLİ – Murat AK

ON YEDİNCİ BÖLÜM İŞLETMELERDE BİLİŞİM SİSTEMLERİ 545
Demet KÖSEOĞLU

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM İŞ ETİĞİ 585
Ayhan DAĞDEVİREN

ON DOKUZUNCU BÖLÜM ARAŞTIRMA - GELİŞTİRME VE İNOVASYON 615
Mikail KARA

BİRİNCİ BÖLÜM
İŞLETMECİLİK İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Ahmet Selim KARTAL

GİRİŞ

Günümüz dünyasında, işletmecilik kavramları, ekonomik faaliyetlerin merkezinde yer alır ve iş dünyasının her sektöründe büyük bir öneme sahiptir. İşletmecilik, sadece ticaretin değil, aynı zamanda inovasyonun, yönetimin ve kaynak yönetiminin de anahtarıdır. İşte bu yüzden işletmecilikle ilgili temel kavramlar, her işletme profesyonelinin ve girişimcinin anlaması gereken vazgeçilmez unsurlardır. İşletmecilik, sadece ticaret yapmakla ilgili değil, aynı zamanda organizasyonları başarıya taşımak ve rekabetçi avantajlar elde etmekle ilgilidir. İşte bu nedenle iş dünyasında işletmecilikle ilgili temel kavramları anlamak, başarılı bir işletme veya kariyer için gereklidir.

İşletmecilik, çok çeşitli konuları içeren geniş bir alandır ve bu alanda başarılı olmak için bazı temel kavramları öğrenmek önemlidir. İşte işletmecilikle ilgili temel kavramlardan bazıları: pazarlama, finans, yönetim, strateji, inovasyon, sürdürülebilirliktir.

Bahsedilen bu kavramlar, işletmeciliğin temel taşlarıdır ve iş dünyasındaki başarı için önemlidir. İşletmecilik, iş dünyasının dinamik ve karmaşık bir alanıdır ve bu temel kavramları anlamak, işletmelerin daha rekabetçi olmalarına ve daha iyi sonuçlar elde etmelerine yardımcı olabilir. İşte bu nedenle, işletmecilikle ilgili temel kavramları öğrenmek ve bu kavramları günlük iş uygulamalarında kullanmak, başarılı bir işletme yönetimi için kritik bir adımdır.

1. TEMEL KAVRAMLAR

Gündelik hayatımızda insanların ihtiyaç duyduğu gereksinimlerinin birçok kısmı; işletme olarak tanımlanan ekonomik ölçeğe sahip birimler vasıtasıyla karşılanmaktadır. Bahsedilen birimler, iktisadi mallar üretip dağıtımını gerçekleştiren birimlerdir. İhtiyaçların sınırsız olduğu insan yaşamındaki gereksinimleri karşılamak için kullanılan kaynakların sınırsız olmaması, bu ge-

KAYNAKÇA

Ak, G. B. (2010). Aile İşletmelerinde Kurumsallaşmanın İşletme Başarısına Olan Etkileri: Aydın Elinde Faaliyet Gösteren Aile İşletmeleri Örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.*

Akman T. (2020). 'Hayek'in Sosyalizm Eleştirisi.' *İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Tezli Yüksek Lisans Programı Yüksek Lisans Tezi*.

Aydın E. (2020). 'Girişimcilik Eğitimi Alan Üniversite Öğrencilerinin, Girişimci Kişilik Özellikleri Ve Girişimcilik Eğilimleri Arasındaki İlişki; Batı Karadeniz Bölge Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Uygulama.' *Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi.*

Bulut E.Ç. (2019). 'Modern Türkiye'de Komünizm Algısı (1923-1960).' *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi.*

Burhan, N. (2011). İhtiyaç Kavramı Üzerine Düşünceler ve Kamu Ekonomisi . *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, *38*, 3–4. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifm/issue/830/9073

Dalgıç A. (2013). 'Hizmet Sektöründe Hizmet Kalitesinin Ölçümü ve Hizmet Kalitesini Etkileyen Faktörler' Antalya'da Hizmet Kalitesi Ölçümüne Yönelik Bir Uygulama. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.*

Doğan H. (2019). 'Yönetici Rolleri Ve Etkileme Taktikleri İle Öğretmenlerin Yöneticiye Güveni Arasındaki İlişkiler.' *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi Bilim Dalı Doktora Tezi.*

Durmuş İ. (2020). 'Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisinin Genç Bireylerin Yaşam Tarzları İle Girişimcilik Niyetleri Açısından İncelenmesi.' *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *3*(9).

Erkal H. (2017). 'Yönetim Kavramının Ontolojik İncelemesi.' *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Doktora Programı Doktora Tezi.*

Esen Ş. (2018). İşletme Bilimine Giriş. *Beta Yayınları I.Baskı. (Enes Ş. ve Aytekin, A. (Editör))*, 1–24.

Fettahlıoğlu, F. M. (2020). 'Yeni Ekonomi Ve Girişimcilik: Girişim Sermayesi Hizmetleri Ve Girişimcilerin Finansman Sorunu.' *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Uluslararası İktisat Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.*

Fettahlıoğlu, H. S. (2008). 'Tüketicilerin Satın Alma Davranışlarında Özel Markaların Tüketici Tutumları Üzerine Etkileri.' *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi.*

Görücü, Ö. (2018). 'İhtiyaç Kavramının Felsefi Analizi.' *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.*

Güven, D. (2019). 'Ücret İle İş Gücü Verimliliği Arasındaki İlişki Ve İş Gücü Verimliliğinin Ekonomik Büyümeye Olan Etkisi: Türkiye Örneği.' *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı İktisat Programı Yüksek Lisans Tezi.*

Jurist, S. (2019). *A Business Application of Maslow's Hierarchy of Needs*. Linkedin. https://www.linkedin.com/pulse/business-application-maslows-hierarchy-needs-suzy-jurist/

Karagül, M. (2014). Kalkınma Sürecinde Üretim Faktörlerinin Yeniden Tanımlanması. *Leges Ekonomik ve Hukuk.*

Karalar R. (2014). İşletme. *Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları. (Berberoğlu N.B. (Editör) 'Genel İşletme' İçerisinde (s. 1-18))*.

Karaman S. (1998). 'Balıkesir Bölgesi Turizm Arz – Talep İncelemesi ve Turizm Geliştirilmesi İçin Bir Model Önerisi.' *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı Doktora Tezi.*

Kula, S. ve Çakar, B. (2015). Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi Bağlamında Toplumda Bireylerin Güvenlik Algısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki. *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, *12*(6).

Mücevher, M. H. (2019). 'Başarılı Yöneticilerin Hayat Hikâyeleri Ve Yöneticilik Gelişimlerine Yansımaları: Nitel Bir Araştırma.' *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstgtüsü İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi.*

Muratoğlu, C. (2020). *Akıllı baston WeWalk'un hikayesi*. Webrazzi.Com. https://webrazzi.com/2020/05/15/akilli-baston-wewalk-un-hikayesi/

Ocak, N. (2016). 'Rekabet Hukukunda Teşebbüsler Ve Teşebbüslerin Hakim Durumunun Tespiti.' *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Özel Hukuk Bilim Dalı Doktora Tezi.*

Olmay, U. (2007). 'Tüccar Sınıfın Protestan Hareketi Desteklemesinin Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Yaklaşımı Açısından Değerlendirilmesi.' *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, *52*.

Oran, Ö. (2020). 'Türkiye'de Girişimciliğin Geliştirilmesinde Girişimcilik Ve Kuluçka Merkezlerinin Rolü: Küçükçekmece Girişimcilik Ve İnovasyon Merkezi (Kügim) Örneği.' *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.*

Oylum, N. Ç. (2010). *Marka-iç mekan ilişkisinin tüketim kavramı çerçevesinde değerlendirilmesi*.

Öztürk S. (2003). 'Günümüz Dünyasında Üretim Faktörlerinden Teknoloji (Teknik Bilgi)nin Gelişimi ve Önemi.' *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, *2*(10).

Sancar, P. (2015). 'Kurumsal Yönetim Kavramı Ve Özel Hastane Çalışanlarının Kurumsal Yönetim Konusuna İlişkin Algılarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma.' *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hastane Ve Sağlık Kuruluşlarında Yönetim Bilim Dalı Yüksek*.

Tandoğan, U. (2016). *Bir örnek yönetici*. Dunya.Com. https://www.dunya.com/kose-yazisi/bir-ornek-yonetici/327613

Tekke, M. ve Çoşkun, M. (2019). Kendini Tanıma, Kendini Gerçekleştirme, Kendini Aşmışlık, Potansiyelin Tam Kullanan Kişi: Kişilerarası İletişim. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *18*(70), 790–797. https://doi.org/10.17755/esosder.454355

Trendyol. (2023). *Trendyol'un başarı öyküsü*. Markafikirleri.Com. https://www.markafikirleri.com/trendyolun-basari-oykusu/

Türk, S. (2013). 'Akademisyenlerin Temel Psikolojik İhtiyaçlarının Ve Temel Doyum Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi.' *Türkiye Cumhuriyeti Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*.

Ukessays. (2018). *Four Functions of Business: Case Study of Asda and Kwik-Fit*. Ukessays. https://www.ukessays.com/essays/business-strategy/functions-business-study-asda-kwikfit-9788.php

Wikipedia. (2021). *Trendyol*. Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Trendyol#cite_note-1

Yağbasan, M. ve Şener, Y. (2019). 'İhtiyaçlar Hiyerarşisi Ekseninde Çevrimiçi Sanal Oyunların demografik Değişkenler Açısından Karşılaştırmalı Analizi (Elazığ İli Özelinde Bir Alan Araştırması)'. *Karadeniz İletişim Araştırmaları Dergisi*, *2019/2*.

İKİNCİ BÖLÜM
İŞLETMECİLİK OLGUSUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Hayrettin SAĞINCI

GİRİŞ

İşletme yönetimi biliminin; insanlık çağından günümüze tarihsel bir fenomen olduğu söylenebilir. Öyle ki günümüz modern işletme bilimi; yazında buhar gücünün keşfine ve 16. yüzyıl keşiflerinin ve 18. yüzyıla etki eden klasik okulların temelleri olan iktisat / ekonomi bilimlerinin temellerine dayanmaktadır. Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi'nin ardından tarım toplumundan, sanayi toplumuna geçiş aşaması; 1765'te James Watt'ın üretime buharla çalışan makineleri eklemesiyle birlikte, kapitalist ekonomik sistemin ikinci aşaması olan rekabetçi kapitalizme geçiş tamamlanmıştır (Gür, 2019). Bu dönem; aynı zamanda iktisat biliminin işletme bilimini oluşturmak için çeşitli siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmeler oluşturmaya hazırlandığı bir dönemdir. Sanayi Devrimi ile birlikte, el emeği ile üreten küçük üretim topluluklarından; makinelerle üretim yapan büyük oluşumlara ve ardından seri üretim yapan fabrikalara geçiş yaşanmıştır. Bu ilerlemeyle birlikte hem şirketlerin büyüklüğü hem de sayısı artmış, denetim, yönetim ve koordinasyon ihtiyacı giderek daha önemli hâle gelmiştir. Bu olaylardan sonra işletme bilimi; iktisat alanından koparak kendi yolunda ilerlemeye devam etmiştir (Arıcıoğlu vd., 2009). Sanayi Devrimi'nden önce, işletmeler; çoğunlukla emek, hayvan enerjisi veya rüzgâr-hidroelektrik gibi doğal enerjiyi kullanarak tarım ürünleri üreten ve satan ekonomik topluluklardı. Buhar makinesinin icadı ve endüstrideki uygulamasıyla; işletmecilik anlayışı da çoğu şey gibi gelişip değişti. Bu nedenle ticari pazara birçok üretim birimi katılmıştır. İşletmede, bilimsel yöntemlere eğilim ile Taylor, Fayol, Weber gibi yönetim filozofları ve yönetim anlayışları; işletmeyi bir bilime dönüştürmüştür. Ardından işletme bilimi; daha da gelişip günümüzün modern çözüm ve yaklaşımları ile bugünkü durumuna ulaşmıştır (Çalışkan, 2020).

verimliliği artırabilmek için önlemlerin alınması gerektiğini göstermektedir.

- **Kalite faktörü:** Küreselleşme sonucunda tedarik talebi artmaya başlamıştır. Artan tedarik talebinin ortaya koyduğu bir sonuç ise müşteri tercihlerinin de güncellenmesi olmuştur. Söz konusu bu tercihlerden biri de artan kalite faktörüdür.

KAYNAKÇA

Aktan, C. C. ve Vural, İ. (2016). "Bilgi toplumu, yeni temel teknolojiler ve yeni ekonomi." *Yeni Türkiye Dergisi (Bilim ve Teknoloji Özel Sayısı)*, *88*(1).

Allen, R. C. (2012). The British Industrial revolution in global perspective. *Cambridge University Press. UK.*

Amatori, F. ve Jones, G. (2003). Dünya işletme tarihi,. *İstanbul: Dost Kitabevi ("Giriş", Içerisinde Amatori ve Jones (Edt))*.

Andersen, M. L. ve Taylor, H. F. (2008). Sociology understanding a diversesociety. *Thomson Learning Incorporation, Fourth Edition, USA.*

Arıcıoğlu, M. A., Yiğitol, B. ve Yılmaz, A. (2009). İşletmecilik tarihinin yazını üzerine bir inceleme: Akademik bakış açılarının çözümlenmesi. *Marmara Üniversitesi 2019 İşletme Konferansı*.

Arklan, Ü. ve Taşdemir, E. (2008). Bilgi toplumu ve iletişim: bilginin yayılması sürecinde kitle iletişim araçları ve internet.

Aron, R. (1975). Sanayi Toplumu,. *Boğaziçi Yayınları, İstanbul. (Çev. A.O. Güner)*.

Aykaç, B. ve Yüksel, Ö. (2003). "Frederick Taylor'ın görüşlerinin değerlendirilmesine yeni bir yaklaşım". *Yayman, Yargı Yay., Ankara. (Türkiye'de Kamu Yönetimi, Ed. B.Aykaç, Ş. Durgun, H.)*.

Balcı, A. (2004). "21.Yüzyılda eğitim kurumların örgütlenmesi ve yönetimi". *Eğitimde Çağdaş Yaklaşımlar, Özel Okullar Derneği Yayını Antalya.*

Baransel, A. (1993). Çağdaş yönetim düşüncesinin evrimi: Klasik ve neo klasik yönetim ve örgüt teorileri. *Avcıol Basım Yayın, İstanbul.*, *1*.

Bell, D. (1973). The coming of post ındustrial societies. *New York: Basic Books*.

Biçim, D. E. (2010). Yeni yönetim yaklaşımları doğrultusunda çalışanların işyeri iç yönetmeliklerinin uygulanmasına bakış açısının incelenmesi: Kamuda bir uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi., İzmir.*

Çalışkan, E. (2020). İşletme yönetimi. *İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi*.

Çetin, S. (2018). İşletme bilimine giriş. *Beta Basım Yayın, İstanbul.*

Çoban, H. (1997). Bilgi Toplumuna planlı geçiş,. *Inkılâp Kitabevi, İstanbul.*

Dinçer, Ö. ve Fidan, Y. (1999). İşletme yönetimine Giriş,. *Beta Yayınları, İstanbul.*

Dinçer, Ö. ve Fidan, Y. (2015). İşletme yönetimi. *Alfa Yayınları*, 37-38.

Drucker, P. F. (1994). Kapitalist ötesi toplum, (Çev: Belkıs Çorakçı). *İstanbul: İnkılâp Kitabevi.*

Efil, İ. (1999). İşletmelerde ekip yönetimi ve uygulamalı yöntemler. *Alfa Yayıncılık*.

Fells, M. J. (2000). Fayol stands the test of time. *Journal of Management History*, *6*(8), 345-360.

Giddens, A. (2000). Sosyoloji. *Ayraç Yayınları, Ankara.*

Godwin, A., Handsome, O. E., Ayomide, W. A., Enobong, A. E. ve Johnson, F. O. (2017). Application of the Henri Fayol principles of management in startup organizations. *IOSR Journal of Business and Management*, *19*(10), 78-85.

Golden Pryor, M. ve Taneja, S. (2010). Henri Fayol, practitioner and theoretician–revered and reviled. *Journal of Management History*, *16*(4), 489-503.

Güran, T. (1990). İktisat tarihi,. *Damla Ofset, İstanbul.*

Heaton, H. (2005). Avrupa İktisat Tarihi,. *Paragraf Yayınevi, Ankara, Çev.: M. A. Kılıçbay ve O. Aydoğuş,* 653.

Irzık, G. (2002). Bilgi toplumu mu, enformasyon toplumu mu? *Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları*, 53-62.

Koçak, M. (2015). Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde insan kaynakları yönetimi'nde ortaya çıkan değişimler ve Türk kamu yönetimi'nde insan kaynakları yönetimi anlayışı. *Gazi Üniversitesi, Ankara.*

Koçel, T. (1999). Genel işletme. *Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları*.

Koçel, T. (2011). İşletme yöneticiliği,. *13.Baskı, Beta Yayım, İstanbul.*

Kongar, E. (2001). Küresel terör ve Türkiye. *Remzi Kitabevi, İstanbul. 3. Baskı*.

Livvarçin, Ö. ve Kurt, D. (2012). Yönetim biliminde 49 insan 49 teori. *İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.*

Mucuk, İ. (1998). Modern işletmecilik. *İstanbul: Türkmen Kitabevi. 8. Baskı,.*

Mucuk, İ. (2011). Modern işletmecilik. *İstanbul: Türkmen Kitabevi*.

Örücü, E. (2013). Modern işletmecilik,. *Dora Yayıncılık, Bursa. 9.Baskı,.*

Özalp, İ., Şahin, M., Berberoğlu, G. ve Geylan, R. (2008). Yönetim organizasyon. *Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.*

Özer, M. A. (2015). Frederıck Taylor'ın görüşlerini 21. Yüzyıl yönetim mantığı ile yeniden okumak.

Parker, L. D. ve Ritson, P. A. (2005). Revisiting Fayol: anticipating contemporary management. *British Journal of Management*, *16*(3), 175-194.

Peker, Ö. ve Aytürk, N. (2005). Yönetim becerileri,. *Yargı Yayınları.*

Selvi, Ö. (2012). Bilgi toplumu, bilgi yönetimi ve halkla ilişkiler. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 195.

Sharma, P. (2017). Case studies of how Industry 4.0 is changing the country. Case Studies of How Industry 4.0 Is Changingthecountry (Printweek.In). https://www.printweek.in/features/studies-industry-changing-country-27300

Şimşek, Ş. M. (2005). Yönetim ve organizasyon. *Elma Yayınevi*.

Tekman, E. (2002). Enformatik sistemler ve bilgi toplumu. *Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara.*, 265–280.

Tiftik Y. (1985). Yönetim ve organizasyon. *Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul.*

Ünal, Y. (2009). Bilgi toplumunun tarihçesi. *Tarih Oklu Sayı V*, 130-131.

Wren, D. A. ve Bedeian, A. G. (2009). The evolution of management thought. *Sixth Edition. John Wiley & Sons Inc. USA.*

Wren, D. A., Bedeian, A. G. ve Breeze, J. D. (2002). The foundations of Henri Fayol's administrative theory. *Management Decision*, *40*(9), 906-918.

Yenilmez, E. H. (1993). Bilgi toplumu olgusu ve Türkiye hedef 2000 yılı. *İstanbul, İstanbul Üniversitesi.*

Yeşilorman, M. T. ve Koç, F. T. (2014). Bilgi toplumunun teknolojik temelleri üzerine eleştirel bir bakış. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3.

Yüksel, H. (2014). Emek kavramının ortaya çıkışında rol oynayan tarihi dönüm noktalarının süreç merkezli değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 261.

Zehir, C. ve Karaboğa, T. (2020). Henri Fayol ve yönetim alanına katkıları üzerine bir inceleme. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*.

Zencirkıran, M. (2005). Sanayi toplumundan enformasyon toplumuna: Değişen çalışma hayatı ve yeni değerler, çalışma yaşamında dönüşümler. *Nobel Yayın, 2. Baskı, Ankara. (Ed. Aşkın Keser),.*

WEB KAYNAKLARI

FAO. (2018). *e-Agriculture Case study E-KOKARI.* https://www.fao.org/documents/card/en/c/BU743EN Erişim Tarihi: 10.09.2023

Gür, B. (2019). *Ekonomi Biliminin Tarihsel Gelişimi,.* https://docplayer.biz.tr/12225941-1-4-ekonomi-biliminin-tarihsel-gelisimi.html Erişim Tarihi: 10.09.2023

Wadhwa, V. (2011). *The New Information Age.* https://techcrunch.com/2011/04/10/the-new-information-age/ Erişim Tarihi: 10.09.2023

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İŞLETMENİN AMAÇLARI VE SORUMLULUKLARI

Gökhan DEMİRARSLAN

GİRİŞ

Bir işletme kurmak isteyen girişimcilerin işletme kurma fikrinden hemen sonra yasal yükümlülüklerde yer alan kuruluş işlemlerine başlamaları stratejik bir hatadır. Bir işletmenin uzun ömürlü olması için öncelikle çevresi ile uyumlu sağlam bir amaç veya amaçlar hedeflenmesi ve bunlara ulaşmak adına belirli sorumluluklar belirleyerek bunları prensip haline getirilmesi zorunluluk arz etmektedir. İşletmelerin büyüme stratejilerinden biri de olması açısından amaç ve sorumluluk belirleme işlemi işletmelerin neyi yapıp neyi yapmamalarının sınırları çizmesi açısından oldukça önemli bir husustur.

İşletmenin boyut, tür veya faaliyet gösterdiği sektör gibi konuların farklılıklarına göre amaç ve sorumluluklarının da farklılaştırması gerekliliğinin girişimcilere hatırlatılması ve buna göre hareket etmeleri adına bu bölüm hazırlanmış ve 5 ana kısımdan oluşturulmuştur. Bölümümüzün birinci kısmında amaç, sorumluluk ve bu kavramların işletme ile ilişkisinden bahsedilmiştir. İkinci kısmında ise amaçlar genel ve özel amaçlar olarak iki kısımda incelenmiş ve üçüncü kısımda işletmelerin sorumlukları ortaya konmuştur. Dördüncü bölüm ise amaçlara ulaşma ve sorumlulukların yerine getirilmesi adına önemli bir unsur olan "çevre" faktörü açıklanmış ve son olarak bu konuyu derinlemesine öğrenmek isteyen bilgi meraklılarına araştırma soruları yöneltilmiştir.

Genel manada işletmenin amaçları ve sorumlulukları ile alakalı akademik bir çalışma olarak gözükse de, konumuz işletme kurma fikri olan veya akademik olarak konu ile ilgili bilgi arayışı içinde olan herkesin kolayca faydalanabileceği şekilde hazırlanmıştır. Ayrıca, konu ile doğrudan ve dolaylı ilişkileri olan örnek olaylardan bahsedilmiş ve böylelikle konunun daha iyi anlaşılmasının yanı sıra gelecek nesillerin bu örnek olaylarda yer alan tecrübelerden faydalanmaları amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

Allen, W. T., Kraakman, R. ve Subramanian, G. (2009). Law of business organizations. New York: Aspen Publishers.

Dann, J. (2009, Temmuz 1). Business ethics ıntegral to corporate strategy, says stanford's malhotra. Temmuz 25, 2020 tarihinde cbsnews: https://web.archive.org/web/20170318160806if_/https://web.archive.org/www.cbsnews.com/news/business-ethics-integral-to-corporate-strategy-says-stanfords-malhotra adresinden alındı

Dinçer, Ö. ve Fidan, Y. (1995). İşletme yönetimi. İstanbul: Beta.

İşcan, Ö. F. (2012). İşletmenin amaçları ve çevresi. Ö. F. İşcan (Ed.), *İşletme Bilimlerine Giriş* içinde (s. 38). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Koçel, T. (2015). İşletme yöneticiliği. *İstanbul:* Beta.

Mirze, S. K. (2010). İşletme. İstanbul: Literatür Yayınları.

Mucuk, İ. (2008). Modern işletmecilik (16. Basım b.). İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Mucuk, İ. (2019). İşletme. İstanbul: İstanbul üniversitesi. Temmuz 20, 2020 tarihinde http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/isletme_ue/isletme.pdf adresinden alındı

Önder, G. (2019). İşletme ve çevresi. B. Z. Erdoğan ve D. Paşaoğlu Baş (Ed.), *İşletme İlkeleri* içinde (s. 39). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Sabuncuoğlu, Z. ve Tokol, T. (2009). İşletme. Bursa: Furkan Ofset.

Sheehy, B. (2015). Defining CSR: Problems and solutions. *Journal of Business Ethics,* 131(3), 625-648. doi:10.1007/s10551-014-2281-x.

Şimşek, M. Ş. ve Çelik, A. (2016). İşletme bilimine giriş. Konya: Eğitim Yayınevi.

Tan, F. Z. (2018). İşletmenin amaçları ve sorumlulukları. Ş. Esen ve A. Aytekin (Ed.). *İşletme Bilimine Giriş içinde* (s. 32). İstanbul: Beta.

Tuncer, D., Ayhan, D. Y. ve Varoğlu, D. (2009). Genel işletmecilik bilgileri. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Üner, M. M. (2008). Genel işletmecilik. Ankara: Detay Yayıncılık.

WEB KAYNAKLARI

Binomo Web Sitesi, (2023). Erişim Adresi: https://blog.binomo.com/what-does-fomo-mean-in-trading/ Erişim Tarihi: 11.09.2023

Bohatala Web Sitesi, (2022). Erişim Adresi: https://bohatala.com/shell-pestle-analysis-project-report/ Erişim Tarihi: 11.09.2023

Sabah Gazetesi Web Sitesi, (2022). Erişim Adresi: https://www.sabah.com.tr/egitim/ahilik-ne-demek-kelime-anlami-nedir-ahilik-teskilati-nedir-ozellikleri-nelerdir-e1-5492042 Erişim Tarihi: 11.09.2023

Samsung Web Sitesi, (2022). Erişim Adresi: https://news.samsung.com/us/samsung-shaping-sustainable-future-responsible-innovations/ Erişim Tarihi: 11.09.2023

Techinside Web Sitesi (2022). Erişim Adresi: https://www.techinside.com/google-kisisel-verileri-paylasiyor-mu/ Erişim Tarihi: 11.09.2023

Turkcell Web Sitesi, (2022). Erişim Adresi: https://www.turkcell.com.tr/tr/hakkimizda/kurumsal-iletisim/sosyal-sorumluluk/engel-tanimayanlar-kurumsal-iletisim Erişim Tarihi: 11.09.2023

Yought Web Sitesi, (2022). Erişim Adresi: https://www.yought.com/blog/5-growth-strategy-case-studies-and-key-takeaways-from-startups/ Erişim Tarihi: 11.09.2023

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
İŞLETMELERİN SINIFLANDIRILMASI

Mikail KARA

GİRİŞ

İşletme; üretim faktörlerini uyumlu bir biçimde bünyesinde birleştiren bir sistem olarak; doğal kaynaklar, emek ve sermaye üçlüsünün belirli bir oran ve düzen (organizasyon) içinde bir araya getirildiği ekonomik birimlerdir (Tuncer vd., 2009:23). Öte yandan işletmeler; ekonomik fonksiyonları ve büyüklükleri, faaliyet fonksiyonları, mülkiyet yapıları, uluslararası olma veya olmama durumları, aralarında yapmış oldukları anlaşmalara ve hukuki yapıları gibi farklı kriterlere göre sınıflandırılabilirler. Bu sınıflandırmalar ile işletmelerin özelliklerinin daha sistematik ve kolay bir şekilde incelenmesi, mümkün olabilecektir (Karalar, 2007).

İşletmelerin sınıflandırılması, ekonomideki fonksiyonunu, işletmenin kuruluş amacını, büyüklüğünü, faaliyet gösterdiği sektörü, mülkiyet yapısını, hukuki statüsünün belirlenmesine ve özellikle kuruluş aşamasında işletmenin yer aldığı sınıfın doğru olarak belirlenmesi, işletmenin örgüt yapısının stratejik hedefleri doğrultusunda oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

1. EKONOMİK FONKSİYONLARI AÇISINDAN İŞLETMELERİN SINIFLANDIRILMASI

Ekonomik fonksiyonları açısından işletmeler; endüstri işletmeleri, ticari işletmeler ve hizmet işletmeleri olarak sıralanabilir:

1.1. Endüstri İşletmeleri

Üretim sürecinde, kullanmış oldukları girdileri (hammadde, yarı mamul vb.); fiziksel ya da kimyasal işlemlerle değişikliğe uğratarak yeni bir mala dönüştüren işletmelerdir (Karalar, 2007). Bu tür işletmelerinin en belirgin özellikleri; dayanıklı veya dayanıksız olarak maddi ve fiziki mal üretimi yapmalarıdır (Kumkale, 2011:37). Bununla birlikte endüstri işletmeleri; üretim teknik-

Tablo 4.4. Şirket Türleri ve Özellikleri

	Yasal Dayanak	Tüzel Kişilik	Kuruluş Formaliteleri	Ortakların Sorumlulukları	Asgari Sermaye ve Kişi Sayısı	Ortakların Nitelikleri	Şahıs/ Sermaye Şirketi	Kurum/Gelir Vergisi Mükellefliği	Tutulacak Defter Sınıfı
Anonim Şirket	Türk Ticaret Kanunu (TTK)	Var	(Bakanlık özel izni gerektirenler hariç) Tescil ve ilanla kurulur	Sınırlı sorumlu	En az 5 kişi ve 50.000 YL sermaye ile	Gerçek kişiler veya tüzel kişiler veya gerçek ve tüzel kişiler	Sermaye şirketi	Kurumlar vergisi	1. sınıf defterler
Limited Şirketi	Türk Ticaret Kanunu	Var	Tescil ve ilanla kurulur	Sınırlı sorumlu	En az 2 en fazla 50 kişi ile ve en az 5.000 TL sermaye ile	Gerçek kişiler veya tüzel kişiler veya gerçek ve tüzel kişiler	Sermaye şirketi	Kurumlar vergisi	1. sınıf defterler
Paylı Komandit Şirket	Türk Ticaret Kanunu	Var	Kuruluşu tescil ve ilanla tamamlanır	Sınırsız sorumlu, komanditer ortak sınırlı sorumlu	En az 5 kişi ile En az bir ortak komandite olmalı	Gerçek kişiler veya en az biri gerçek kişi ve tüzel kişiler arasında	Sermaye şirketi	Kurumlar vergisi	1. sınıf defterler
Hakiki Şahıs İşletmesi	TTK, Esnaf Sanatkarlar Kanunu		Kuruluşu tescil ve ilana tabidir		1 kişi	Gerçek kişi	Şahıs işletmesi	Gelir vergisi	2. veya 1. sınıf defterler
Adi Şirket	Borçlar Kanunu		Kuruluşu tescil ve ilana tabi değildir	Sınırsız sorumlu	En az 2 kişi ile, emek sermaye olarak konabilir	Gerçek kişiler	Şahıs şirketi	Gelir vergisi	2. veya 1. sınıf defterler
Kollektif Şirket	Türk Ticaret Kanunu	Var	Kuruluşu tescil ve ilanla tamamlanır	Sınırsız sorumlu	En az 2 kişi ile	Gerçek kişiler	Şahıs şirketi	Gelir vergisi	1. sınıf defterler
Adi Komandit Şirket	Türk Ticaret Kanunu	Var	Kuruluşu tescil ve ilanla tamamlanır	Sınırsız sorumlu, komanditer ortak sınırlı sorumlu	En az 2 kişi ile	Gerçek kişiler veya en az biri gerçek kişi ve tüzel kişiler arasında	Şahıs şirketi	Gelir vergisi	1. sınıf defterler

Kaynak: Han ve Ala, 2010:11.

KAYNAKÇA

Aksoy, M. A. (2014). Ticaret hukuku bilgisi (1. Baskı). *Detay Yayıncılık.*

Aktan, C. C. ve Vural, İ. (2005). Çok uluslu şirketler ve ekonomik kalkınma. *Sivil Toplum Dergisi*, *Temmuz-Eyl*, 55-76.

Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y. (2006). Globalleşme sürecinde çok uluslu şirketler. İçinde *Çok uluslu Şirketler - Global Sermaye ve Global Yatırımlar* (1. Baskı, Issue July, 1–24). Çizgi Kitapevi.

Alkan, G. İ. (2015). İşletmelerin sınıflandırılması. İçinde M. Babacan (Ed.), *İlkeler ve İşlevlerle İşletme* (3. Baskı, 89-125). Detay Yayıncılık.

Alpugan, O. (1994). Küçük işletmeler (2. Baskı). *Der Yayınları.*

Aydın, D. (1992). Kâr amacı güden ve kar amacı gütmeyen işletmelerin karşılaştırılması. *Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak. Dergisi*, 10(1), 235-248.

Dağcı, K. (2007). Çok uluslu şirketler. İçinde H. Çakmak (Ed.), *Uluslararası İlişkiler "Giriş, Kavram ve Teoriler"* (Birinci Ba, 101–106). Barış Kitapevi.

Demirci, M. K. ve Gümüştekin, G. E. (2009a). İşletmelerin büyüklüğü ve kapasite kullanımı. İçinde M. K. Demirci (Ed.), *İşletmecilik Kuram ve Uygulama* (2. Baskı, 109–132). Detay Yayıncılık.

Demirci, M. K. ve Gümüştekin, G. E. (2009b). İşletmelerin sınıflandırılması. İçinde M. K. Demirci (Ed.), *İşletmecilik Kuram ve Uygulama* (2. Baskı, 74–194). Detay Yayıncılık.

Dinçer, Ö. ve Fidan, Y. (2003). İşletme yönetimine giriş (6. Baskı). *Beta Basım.*

Ertürk, M. (2013). İşletme biliminin temel ilkeleri (9. Baskı). Beta Yayınları.

Eryılmaz, M. ve Dokur, Ş. (2015). İşletmelerin sınıflandırılması. İçinde M. Eryılmaz, S. Kaygusuz, ve İ. Efil (Eds.), *İşletme Kuram ve Pratik* (Birinci Baskı, 81-112). Ekin Yayınevi.

Ghobadian, A., Speller, S. ve Jones, M. (1994). Service quality concepts and models abby. *International Journal of Quality ve Reliability Management*, *11*(9), 43-66. https://doi.org/https://doi.org/10.1108/02656719410074297 Permanent

Graner, P. (1972). Mali şirketler. *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, *6*(2), 385-391. https://dergipark.org.tr/tr/pub/eitiad/issue/49507/633349

Gronroos, C. (1988). Service quality: The six criteria of good perceived service quality. *Review of Business*, *9* (Winter), 10-13.

Grove, S. J., Fisk, R. P., Pickett, G. M. ve Kangun, N. (1996). Going green in the service sector Social responsibility issues, implications and implementation. *European Journal of Marketing*, 30(5), 56-66. https://doi.org/10.1108/03090569610118777

Güner, Ü. ve Yılmaz, A. (2010). Çokuluslu şirketler türkiye için tehdit mi fırsat mı ? *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(26), 197-212.

Han, O. ve Ala, S. (2010). Şirket yapıları ve kuruluş aşamaları. *Kosgeb*. https://avesis.erciyes.edu.tr/resume/downloadfile/aturan?key=0c2c1aca-14d7-4471-97de-e5b79012f6ed

İkizler, M. (2017). Centilmenlik anlaşmaları. *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19(Özel Sayı), 415-442. https://dergipark.org.tr/tr/pub/selcuksbmyd/issue/11301/135119

İlker, G. (2010). Küreselleşme sürecinde stratejik işbirlikleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 13(1-2), 191-220. https://dergipark.org.tr/tr/pub/selcuksbmyd/issue/11301/135119

İnal, M. E. ve Biçkes, M. (2006). Kâr amaçsız kuruluşların sorunlarının çözümünde pazar yönlülük teorisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *0*(26). https://dergipark.org.tr/tr/pub/erciyesiibd/issue/5883/77831

Karalar, R. (2007). Genel işletme temel bilgiler işlevler (3. Baskı). *Özkan Matbaacılık*.

Küçük, O. (2015). İşletme bilgisi ve yönetimi (3. Baskı). *Seçkin Yayıncılık.*

Kumkale, İ. (2011). Genel işletme (7. Baskı). Murathan Yayınevi.

Lovelock, C. ve Wright, L. (2002). Principles of service marketing and management: Pearson education. In *Inc. Upper Saddler River, New Jersey* (1st ed.). Prentice Hall.

Mirze, K. (2017). İşletme (5. Basım). *Literatür Yayıncılık.*

Mucuk, İ. (1993). Modern işletmecilik (5. Basım). *Der Yayınları.*

Oran, İ. B. (2020). Çok uluslu şirketler, stratejileri ve küreselleşmedeki rolleri. *Journal of Life Economics (JLECON)*, *7*(1), 1–16. https://doi.org/https://doi.org/10.15637/jlecon.7.001

Örücü, E. (2013). Modern işletmecilik (9. Baskı). *Dora Yayınları.*

Özgen, H. ve Türk, M. (1996). Kar amacı gütmeyen örgütlerde yönetim. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *4*(4), 177-185. https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/4360/59627

Özgen, H. ve Yalçın, A. (2018). Temel işletmecilik bilgisi (7. Baskı). Akademisyen Kitapevi.

Öztürk, S. A. (2011). Hizmet pazarlaması kuram, uygulama ve örnekler (11. Baskı). Ekin Yayınevi.

Sabır, H. (2013). Küreselleşen dünyada rekabet politikası ve gelişmekte olan ülkeler. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 1(1), 121-133.

Sabuncuoğlu, Z. ve Tokol, T. (2016). İşletme (10. Baskı). Alfa Aktuel Yayınevi.

Sayım, F. ve Aydın, V. (2011). Hizmet sektörü özellikleri ve sistematik olmayan risklerin sektör menkul kıymetleri ile etkileşimine dair teorik bir çalışma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *29*(29), 245-262.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete. (2012). Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin tanımı, nitelikleri ve sınıflandırılması hakkında yönetmelikte değişiklik yapılmasına dair yönetmelik. Yönetmelik. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/11/20121104-11.htm

Tanrıöven, C. (2008). İşletme türleri (hukuki yapılar). İçinde M. M. Üner (Ed.), *Genel İşletmecilik* (1. Baskı, pp. 47–67). *Detay Yayıncılık.*

Taslak, S. ve Kara, M. (2016). İşletme bilimine giriş (modern işletmecilik*)* (6. Baskı). Ekin Yayınevi.

Taşlı, V. (2018). Yönetişim perspektifinde çok uluslu şirketler ve ev sahibi ülke kurumları arasındaki ilişki. İçinde T. U. Uysal ve G. Kurt (Eds.), *Disiplinlerarası Bakış Açısı İle Yönetişim* (1. Baskı, pp. 155–180). Gazi Kitapevi.

Tekin, V. N. ve Şenol, L. (2007). İşletme (kavramlar - ilkeler - işlevler) (Birinci Ba). Seçkin Yayıncılık.

Tevfik, A. T. ve Özek, S. (2015). Temel işletme (1. Baskı). Papatya Yayıncılık Eğitim.

Tuncer, D., Ayhan, D. Y. ve Varoğlu, D. (2009). Genel işletmecilik bilgileri (3. Baskı). Siyasal Kitapevi.

Türk Dil Kurumu. (2021). Kartel. https://sozluk.gov.tr/

Uslu, A. T. ve Marangoz, M. (2008). Kar amacı gütmeyen kuruluşlarda sosyal pazarlama ve çevre gönüllü kuruluşlara yönelik bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 109–137.

Uygur, S. M. (2017). Örnek olaylarla turizm pazarlaması (1. Baskı). *Detay Yayıncılık.*

Yılmaz, V., Filiz, Z. ve Yaprak, B. (2007). Servqual yöntemiyle yükseköğretimde hizmet kalitesinin ölçülmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(1), 299-316.

Yüksel, A. E. B. (2014). Şirketler hukuku. İçinde *Ticaret Hukuku* (1. Baskı, pp. 217-348). Detay Yayıncılık.

Zengin, Y. ve Aykırı, M. (2012). Küçük ve orta ölçekli işletmelerde (kobi) finansal sorunlar: Kars ilinde bir uygulama. *KAÜ-İİBF DERGİSİ*, *3*(3), 91-116. http://iibfdergi.kafkas.edu.tr

WEB KAYNAKLARI

OECD, https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/863338840653.pdf?expires=1632998468&id=id&accname=guest&checksum=450CA82300DB941C910BE0D09BFA6E60

Türk Hava Yolları'nın Başarı Hikayesi. https://www.turkishairlines.com/tr-tr/basin-odasi/ hakkimizda/hikayemiz/

Huawei. https://www.redalyc.org/journal/136/13646705002/html/, https://www.haberturk.com /huawei-nin-gelirleri-137-milyar-dolara-ulasti-haberler-3024808-teknoloji

BEŞİNCİ BÖLÜM
İŞLETMELERİN KURULUŞU

Halil ERMAN

GİRİŞ

Toplumu oluşturan en küçük yapı taşları olan bireyler, hayatlarını devam ettirebilmek ve toplum tarafından kendilerine yüklenen görevleri yerine getirebilmek için bir takım mal ve hizmetlere ihtiyaç duyarlar. Ancak insanlar çok çeşitli ve karmaşık bir yapıya sahip olan bu ihtiyaçlar kapsamında ve Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramına göre ancak bir basamakta bulunan ihtiyaçları giderdikçe bir üst basamakta bulunan ihtiyaçlara yönelebilmektedirler. İşte bu karmaşık ihtiyaçların giderilmesi noktasında işletmelerin varlığı gündeme gelmektedir. İşletmeler, üretim faktörlerini uyumlu bir şekilde bünyesinde birleştiren (Tuncer, Ayhan ve Varoğlu, 2018), 'para' gibi soyut bir sosyal olgu olup, insan ihtiyaçlarını giderme özelliğine sahip unsurlar konumundaki mal ve hizmetleri üreterek, hayatımızın daha yaşanır bir hale getirilmesine yardımcı olmaktadırlar.

Dünya tarihinde dönüm noktalarından biri olarak gösterilen "Endüstri Devrimi" ile sanayileşmenin hızla yayılmasıyla, işletmelerin de adeta tüm büyük şehirlere yayıldığı ve bu işletmelerde insanların istihdam edilmesi sürecine girildiği görülmektedir. Öyle ki "Endüstri Devrimi'nden bu yana gelişen teknoloji ile insanlar, farklı şekillerde bu fabrika ve işletmelerde istihdam edilmeye devam etmektedir. Bu bağlamda işletmelerin genel anlamda 'kâr elde etmek' amacıyla kurulduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte topluma fayda sağlama, işletme hayatını sürekli kılma ve firma değerini maksimize etme, bağımsız iş kurma ve yönetme, belirli sektörlerde öncülük etme, politik ya da ekonomik bir düşünceyi işletme kurarak destekleme ve miras yoluyla elde edilen varlıkları değerlendirme gibi amaçlar da insanları işletme kurmaya iten nedenler arasındadır (Tengilimoğlu, Işık ve Akbolat, 2009; Tuncer vd., 2018). Söz konusu bu amaçlar (Ülgen ve Mirze, 2013), ekonomik amaçlar (kârlılık, büyüme ve süreklilik) ve ekonomik olmayan amaçlar (çıkar grupları ve sosyal paydaş beklentileri) şeklinde iki başlık altında toplanmaktadır.

Modern dünyayı şekillendiren en kapsamlı güçlerden biri olarak kabul edilen küreselleşme, dünya çapındaki ticarette sınırların kaldırıldığı ve birbirine entegre olmuş uluslararası ekonomilerde büyük değişimlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin küreselleşme sürecine katılımı ise onlara girişimciler aracılığı ile karşılaştırmalı üstünlüklerini daha iyi kullanma fırsatı sağlamıştır. Bunun yanında tekelci davranışların ortadan kaldırılmasına ve piyasada rekabetin güçlendirilmesine elverişli bir ortam sunan küreselleşme süreci ile gelişmekte olan ülkelerde daha fazla iş imkanlarının yaratılması, girişimcilik ve yenilikçilik ruhunun teşvik edilmesi söz konusu olmaya başlamıştır. İncekara ve Savrul (2013), yapmış oldukları çalışmada küreselleşmenin, girişimcilik faaliyetlerini olumlu yönde etkileyerek kurulan işletme sayılarını artırdığı vurgulamışlardır. Ayrıca küreselleşmenin tüm dünyada girişimcilik seviyelerinin yükselmesine rağmen son on yılda küreselleşme sürecindeki artış nedeniyle gelişmekte olan ülkelerde ve pazarlarda daha etkili olduğunu belirtmişlerdir.

İnsanlığın genel, politik, ekonomik ve kültürel gelişim sürecinde önemli bir aşama olan küreselleşme, bazı ülkelere pazarlarının açılmasından yararlanma ve yeni teknolojileri özümseme avantajı yaratan inanılmaz fırsatları ortaya koymaktadır. Hatta küreselleşme uluslararası ticareti ve küresel ölçekte uygulanan karşılaştırmalı üstünlük mantığına dayalı üretim faaliyetlerinin dağılımını canlandırmış ve küresel faaliyet gösteren şirketlerin sayısında önemli bir artış sağlamıştır. Öte yandan küreselleşme ile ortaya çıkan küçük işletmeler, sahip oldukları dinamizm, krizlere direnç kapasitesi, ekonomik artış potansiyeli ve yeni istihdam yaratma gibi avantajlarla dünyanın birçok ülkesinde belirli alanlarda ilerleme sağlamışlardır. Böylelikle yeni teknolojilerin mevcut teknolojilerle başarılı bir şekilde birleştirilmesi ve yenilerinin üretilmesi, yeni tercihler ile aynı zamanda ihtiyaçların karşılanmasına ve ayrıca farklı işletmeler için benzer fırsatların doğmasına sebep olmuştur (Vuza, 2005).

KAYNAKÇA

Baù, M., Hellerstedt, K., Nordqvist, M. ve Wennberg, K. (2013). Succession in family firms. *The Landscape of Family Business* içinde (167-197). Edward Elgar Publishing Ltd. doi:10.4337/9781782547549.00017

Chan, N. (2014). 21 Reasons Why You Should Start Your Own Business Today. *Foundr*. https://foundr.com/21-reasons-to-start-a-business-today adresinden erişildi.

Chen, J. ve Mansa, J. (2020). Industrial Revolution Definition. *Investopedia*.- https://www.investopedia.com/terms/i/industrial-revolution.asp.

Chin, J. T. (2020). Location Choice of New Business Establishments: Understanding the Local Context and Neighborhood Conditions in the United States. *Sustainability*, *12*(2), 501. doi:10.3390/su12020501

Çelik, A. (2019). *Uygulamalı Girişimcilik Hayaller Gerçek Olsun.*Eğitim Yayınevi.

Çelik, A., Akgemci, T. ve Şimşek, M. Ş. (2013). *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi.* Ankara: Gazi Kitabevi.

De Massis, A., Frattini, F., Majocchi, A. ve Piscitello, L. (2018). Family Firms in the Global Economy: Toward a Deeper Understanding of Internationalization Determinants, Processes, and Outcomes. *Global Strategy Journal*, *8*(1), 3–21. doi:10.1002/gsj.1199.

El Shoubaki, A., Laguir, I. ve Den Besten, M. (2020). Human Capital and SME Growth: The Mediating Role of Reasons to Start a Business. *Small Business Economics*, *54*(4), 1107-1121. doi:10.1007/s11187-018-0129-y.

Ertürk, M. (2017). İşletme biliminin temel ilkeleri. Beta Basım.

Family Firm Institute. (2017). http://www.ffi.org/page/globaldatapoints adresinden erişildi.

Güner, H. ve Korkmaz, A. (2011). İstihdamın arttırılmasında girişimciliğin önemi: Girişimcilik destekleme modeli olarak İŞGEM'LER. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, *2*(1), 42–65.

İncekara, A. ve Savrul, M. (2013). The impact of globalization on inflation in developing countries. *International conference on Eurasian economies*. doi:10.35866/caujed.2017.42.3.003

Koçel, T. (2015). İşletme yöneticiliği (16. bs.). Beta Yayınları.

Küçük, O. (2017a). İşletme bilgisi ve yönetimi. (4. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

küçük, o. (2017b). Girişimcilik ve küçük işletme Yönetimi (9. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Malykh, N. I., Klimovskikh, N. V., Ismagilova, T. V., Salpagarova, S. B., Smirnova, E. V. ve Bing, W. (2017). Management of investments in the activities of a commercial enterprise. *International Journal of Applied Business and Economic Research*, *15*(11), 41–50.

Mucuk, İ. (2014). Modern işletmecilik (19. bs.). İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Murnieks, C. Y., Mosakowski, E. ve Cardon, M. S. (2014). Pathways of Passion. *Journal of Management*, *40*(6), 1583–1606. doi:10.1177/0149206311433855

Nelson, R. R. (2006). Bringing institutions into evolutionary growth theory. *Social Institutions and Economic Development* içinde (9–12). Kluwer Academic Publishers. doi:10.1007/0-306-48159-6_2.

Pakura, S. ve Rudeloff, C. (2020). How Entrepreneurs Build Brands and Reputation with Social Media PR: Empirical İnsights from Start-Ups in Germany. *Journal of Small Business and Entrepreneurship*, 1-28. doi:10.1080/08276331.2020.1728490

Paşaoğlu, D. (2018). İşletmelerin Kuruluşu ve Büyümesi. B. Z. Erdoğan ve A. Hepkul (Ed.), *Genel İşletme* içinde . Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Root, G. N. (2020). Stages in the Process of Starting a New Business. https://smallbusiness.chron.com/stages-process-starting-new-business-4204.html.

Sarıarslan, H. (1990). Yatırım projelerinin hazırlanması ve değerlendirilmesi. Turhan Kitabevi.

Saruhan, Ş. C. (2019). Yönetim fonksiyonu. Y. Ürper ve S. Besler (Ed.), *İşletme Fonksiyonları* içinde . Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Singh, R. ve Khatri, K. (2020). Globalization: Sustainable economic growth and challenges to Indian MSMEs. *SSRN Electronic Journal*. doi:10.2139/ssrn.3694940

Stavrou, E. T. (1999). Succession in family businesses: Exploring the effects of demographic factors on offspring intentions to join and take over the business. *Journal of small business management*, *37*(3), 43.

Tekin, V. N. ve Şenol, L. (2007). İşletme (3. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Tengilimoğlu, D., Işık, O. ve Akbolat, M. (2009). *Sağlık İşletmeleri Yönetimi*. Nobel Yayın Dağıtım.

The Number One Reason Most Entrepreneurs Start Businesses. (2020).*Business News Daily*. http://www.businessnewsdaily.com/4652-entrepreneur-motivation-benefits.html.

Tuncer, D., Ayhan, D. Y. ve Varoğlu, D. (2018). *Genel İşletmecilik Bilgileri* (9. bs.). Ankara: Siyasal Yayınları.

Tutar, H. (2015). İşletme yönetimi (3. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık. h

Ülgen, H. ve Mirze, S. K. (2013). İşletmelerde stratejik yönetim. Beta Yayınları.

Uluyol, O. (2011). Finansal yönetim boyutuyla Türkiye'de girişimcilik. (1. bs.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Ürper, Y. (2012). İşletmeler ve özellikleri. Z. Erdoğan ve A. Hepkul (Ed.), *Genel İşletme* içinde (ss. 2–33). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Vuza, Ş. (2005). The framework of globalization. *Studia Universitatis Babes Bolyai - Negotia*, *50*(2), 149–155.

Yaz, D.A. (2023). Antik çağdan günümüze para. (4. bs.). Timaş Yayınları.

ALTINCI BÖLÜM
İŞLETMELERDE BÜYÜME VE BÜYÜME STRATEJİLERİ

Emirhan YETİŞ

GİRİŞ

İşletmelerin büyümesi, kurumsal başarının önemli bir yönüdür ve genellikle çeşitli büyüme stratejileri aracılığıyla takip edilir. Büyümenin sağlanması, işletmenin hedefleri ve kaynakları ile uyumlu etkili büyüme stratejilerinin uygulanmasını gerektirir. Bu çalışma, ilgili akademik literatürden yararlanarak işletmelerde büyüme ve büyüme stratejileri kavramını keşfetmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda işletmelerin büyüme arayışının hem iç hem de dış bir dizi faktörden oluştuğu görülmektedir. İç büyüme; bir şirkette dış etkileşim olmaksızın gerçekleşen ekonomik, fiziksel, sosyal ve organizasyonel büyümeyi ifade ederken, yönetim becerileri, yenilikçilik ve finansal kaynaklar gibi kuruluşun yeteneklerini ve kaynaklarını içerir (Wiklund ve Shepherd, 2003). Dış büyüme ise; işletmelerin kâr oranını yükseltebilmek, maliyeti düşürmek, katma değer yaratmak, ölçek ekonomisinden yararlanmak, teknoloji transferi gibi çeşitli nedenlerle tercih edilebilmektedir (Öncer, 2012:409). İşletmeler; büyümeyi, mevcut öz kaynakları ile sağlamanın yanı sıra ulusal veya uluslararası faaliyetlerde bulunan diğer işletmelerin kaynaklarını kullanarak da gerçekleştirebilirler (Şimşek ve Çelik, 2015:42). Kısaca dış büyüme piyasa koşullarını, rekabeti, teknolojik gelişmeleri ve düzenleyici ortamı kapsamaktadır (Upton vd., 2001). Genel anlamda bu büyüme yöntemlerinin anlaşılması, işletmenin özel ihtiyaçlarına ve fırsatlarına göre uyarlanmış büyüme stratejilerinin formüle edilmesi için çok önemlidir.

1. İŞLETME BÜYÜKLÜĞÜ ve İŞLETMELERDE BÜYÜME STRATEJİLERİ

İşletmeleri canlı varlıklar gibi doğup, büyüyen, gelişen ve ölen birer varlık olarak gören A. Marshall işletmelerdeki büyüme olgusunu; biyolojik hayat evreleriyle ilişkilendirerek açıklamıştır (Kadrizade, 1986:2). Bununla birlikte

dar her şeyi satmaya başlamıştır. Şimdi ise hemen hemen bütün endüstriye el atmış durumda olan bulut sisteminden (Aws) tutun; Alexa gibi birçok ürünü ve servisi insanlara sunmaktadır. Fakat Amazon'un en büyük buluşu; Kasım 2007'de piyasaya sürdüğü "Kindle" isimli e-kitap ürünü olmuştur. Öyle ki bu ürün; şirketin büyümesinde çok büyük fayda sağlamıştır.

Kullanım kolaylığı ve gün be gün artan online yayınların varlığı sebebiyle müşteriler; basılı kitaplardan e-kitaplara kolaylıkla geçiş yapmışlardır. Bu sebeple Kindle satışları; Amazon'un gelirine büyük katkı sağlamıştır. Fakat; Amazon'un, en büyük şirketlerden biri olmasına ve 566.000 çalışana ulaşacak kadar büyümesine neden olan temel şey; sağladığı müşteri odaklı hizmet servisi olmuştur. Bu başarının ortaya çıkmasını sağlayan etkenler ise; pazarlama harcamalarını kısmak ve müşteri memnuniyetini artırabilmek için yatırım yapmak olmuştur. Öyle ki reklam giderleri azaltılarak, müşterilere ücretsiz kargo hizmeti sunulmuştur. Ücretsiz kargo ve gezegendeki en düşük fiyatlar; Amazon'dan alışveriş yapmayı son derece cazip hale getirmiştir. Fakat Amazon'un başarısının esas anahtarı; müşteri ilişkilerini sürdürme biçiminde yatmaktadır. İşte Amazon'un temsil ettiği şey tam da budur ve bu tutum; şirketi başka hiçbir şirketin ulaşamadığı noktaya getirmiştir. Nitekim Amazon; ağızdan çıkan söze ve olumlu değerlendirmelere bağlıdır. Bu; milyonlarca insanın doğru kararlar verebilmesine ve günün sonunda satın alımlarından memnun kalmasına da yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda yenilikçiliğin lideri olan Amazon; işleri müşteriler için hem kolaylaştırmakta hem de cezbedici bir hale getirmektedir. İstek listesi oluşturmak için seçenekler sunmakta ve ayrıca satın aldığımız ürün ve hizmetlere dayanarak ilgilenebileceğimiz ürünleri önermektedir. Hatta Amazon; bugün bulut-tabanlı depolama ve bilgi işlem hizmetleri ve aynı zamanda yıllık abonelik çerçevesinde film ve şarkı akışı sunmaktadır. Aynı zamanda evdeki işleri kolaylaştıran "asistan Alexa" da son zamanlarda çıkartmış olduğu en iyi ve başarılı ürünlerden bir tanesidir. Öte yandan Amazon; insanların kendi ürünlerini satabilmesi için de bir platform seçeneği sunmaktadır. Dolayısıyla Amazon'un müşterilerine davranış şekli; onun inanılmaz başarısının merkezine yerleşmektedir. Bu bağlamda Amazon; müşterinin ihtiyaçlarını gerçek anlamda anlayan ve bir işin en iyi şekilde nasıl yapılabileceğini gösteren bir şirkettir. Amazon'un bu özelliklerini; bizim de örnek olarak almamız ve işlerimize uygulamamız gerekir (Optimazon, 2023; Medium, *2023;* Girisimturkiye, 2023).

KAYNAKÇA

Aaker, D.A. (1992). Strategic management (3rd ed.). John Wiley ve Sons. Inc. New York.

Akın, B. (2010). Temel işletme, girişimcilik, *İş Kurma ve Yönetim*, Adres Yayınları, Ankara,

Akgemci, T. (2008). Stratejik yönetim (2. baskı). *Gazi Kitabevi*, Ankara.

Akgüç, Ö. (1994). Finansal yönetim (6.Baskı). *İstanbul: Muhasebe Enstitüsü Yayın* No 63.

Alaaraj, S., Mohamed, Z.A. ve Ahmad Bustamam, U.S. (2018). External growth strategies and organizational performance in emerging markets: The mediating role of inter-organizational trust, *Review of International Business and Strategy*, 28(2), 206-222.

Allen, S. ve Chandrashekar, A. (2000). Outsourcing services: The contract is just the beginning. *Business Horizons*, 43(2), 25-34.

Andersen, O. ve Kheam, L. S. (1998). Resource-based theory and international growth strategies: an exploratory study. *International Business Review*, 7(2), 163-184.

Boone, L.E. ve Kurtz, D.L. (1996). Contemporary business (8th ed.). *New York: Dryen Press.*

Brassington, F. ve Pettitt, R. (2000). Principles of marketing (2nd ed.). *London, Prentice Hall.*

Bruner, R. F. (2004). Applied mergers and acquisitions. Hoboken, New Jersey: John Wiley&Sons, Inc.

Cattaneo, E. (1992). Managing joint ventures in Russia: Can the problems be solved? *Long Range Planning*, 25(5), 68-72.

Ceylan, A. (2001). İşletmelerde finansal yönetim, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

Chiu, Y. ve Hu, J. (2003). Payment types and number of franchisees. *The Service Industries Journal*, 23(4), 42-60.

Çakınberk, A. (2007). Stratejik ittifaklar ile büyüme stratejisi ve kaynaklar arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İşletme Yönetimi Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Çolpan, A. M. ve Hikino, T. (2008). Türkiye'nin büyük şirketler kesiminde işletme gruplarının iktisadi rolü ve çeşitlendirme stratejileri. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 8(1-2), 23-58.

Dinçer, Ö. (1998). Stratejik yönetim ve işletme politikası (5.baskı). *Beta Basım Yayım Dağıtım,* İstanbul.

Earl, M. J. (1996). The risks of outsourcing IT. *Sloan Management Review*, 37(3), 26-32.

Elango, B. ve Fried, V. H. (1997). Franchising research: A literature review and synthesis. *Journal of Small Business Management*, 35(3), 68-81.

Eren, E. (2010). Stratejik yönetim ve işletme politikası (8.baskı). *Beta Basım Yayım Dağıtım*, İstanbul.

Grupe, F. H. (1997). Outsourcing the help desk function. *Information Systems Management*, 14(2), 15-22.

Gulati, R. (1998). Alliances and networks. *Strategic Management Journal*, 19(4), 293- 317.

Hoffmann, W.H. ve Schlosser, R. (2001). Success factors of strategic alliances in small and medium-sized enterprises-an empirical survey. *Long Range Planning*, 34, 357-381.

Holt, D. H. (1998). International management: Text and cases. *Orlando FL: Harcourt Barce & Company*.

Karakaş, A. (2019). Modern işletme bilimi. Bilgen. A., Şengün, H.İ. ve Çemberlitaş, İ. (Ed.), *İşletmelerde kapasite, büyüme ve birleşme* içinde (53-82), Ekin Yayınevi, Bursa.

Karalar, R. (2009). Genel işletme. Meta Basım, İzmir.

Kavaliauskė, M. ve Vaiginienė, E. (2011). Franchise business development model: Theoretical considerations. *Business: Theory and Practice*, *12*(4), 323-331.

Kayar, M. A. (2003). Rekabet hukuku uygulamalarında yatay işbirliği anlaşmaları: Ortak girişimler açısından bir değerlendirme. *Rekabet Kurumu* 132(46), Ankara.

Kesgin, M. (2005). Otel işletmelerinde dış kaynak kullanımı: Antalya'da faaliyette bulunan 4 ve 5 yıldızlı otellerde bir araştırma. *Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Antalya

Keskin, Y. (1994). Teknoloji transferinde lisans anlaşmalarının rolü. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,* Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kotler, P. ve Keller, K. L. (2016). Marketing management (14th edition). Shanghai: Shanghai People's Publishing House.

Menter, V. (2007). Joint venture (Ortak girişim) sözleşmeleri ve Türk mevzuatındaki durumu. *Vergi Dünyası Dergisi*, 305, 127-134.

Okka, O. (2009). Analitik finansal yönetim teori ve problemler, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Öncer, A. (2012). İşletmelerin büyüme stratejisini belirlemede doğrusal programlama yaklaşımı. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(2), 405-420.

Özen, M. M. (1996). Uluslararası teknoloji transferi sözleşmeleri. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Peaece, J.A. ve Robinson, R.B. (1994). Formulation, implementation and control of competitive strategy (5th Ed.). Boston, Irwin Inc.

Sabuncuoğlu, Z. ve Tokol, T. (2009). İşletme (7.baskı). Furkan Ofset, Bursa.

Sayılgan, G. (2006). Soru ve yanıtlarla işletme finansmanı (2.baskı). Turhan Kitabevi, Ankara.

Shenkar, O. ve Zeira, Y. (1987). International joint ventures: Implications for organization development. *Personnel Review*, 16(1), 30-37.

Sherman, A. J. (2011). Mergers and Acquisitions from A to Z (3rd ed.). AMACOM Division of American Management Association International.

Spitalnik, M. (2003). Can franchising work in the PRC? *The China Business Review*, 30(5), 38-41.

Şimşek, Ş. (2008). İşletme bilimlerine giriş. *Eğitim Kitabevi Yayınları,* Konya.

Şimşek, M.Ş. ve Çelik, A. (2015). Genel işletme (12.baskı). *Eğitim Yayınevi*, Konya.

Tutar, H. (2012), İşletme bilimlerine giriş. İşcan. Ö.F. (Ed.), *İşletmelerin büyümesi* içinde (86-105). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Upton, N., Teal, E. J. ve Felan, J. T. (2001). Strategic and business planning practices of fast growth family firms. *Journal of Small Business Management*, 39(1), 60-72.

Ülgen, H. ve Mirze, S.K. (2004). İşletmelerde stratejik yönetim. *Literatür Yayıncılık,* İstanbul.

Ülgen, H. ve Mirze, S.K. (2018). İşletmelerde stratejik yönetim (9.baskı). *Beta Basım Yayım Dağıtım,* İstanbul.

Wiklund, J. ve Shepherd, D. A. (2003). Aspiring for, and achieving growth: the moderating role of resources and opportunities. *Journal of Management Studies*, 40(8), 1919-1941.

Wheelen, T. L. ve Hunger, J. D. (2002). Strategic management and business policy (8th Ed.). *Prentice Hall*, USA.

Wheelen, T.L., Hunger J.D., Hoffman, A.N. ve Bamford, C.E. (2015). Strategic management and business policy, globalization, innovation, and sustainability (14th ed.). *Pearson Education,* London.

WEB KAYNAKLARI

bbc.co.uk web sitesi, (2006). Erişim adresi: https://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/01/printable/060125_pixar_disney.shtml Erişim Tarihi: 07.09.2023

girişimturkiye.com web sitesi, (2017). Erişim adresi: https://girisimturkiye.com/2017/01/10/amazonun-basari-hikayesi/ Erişim Tarihi: 07.09.2023

medium.com web sitesi, (2019). Erişim adresi https://medium.com/giri%C5%9Fim-t%C3%BCrkiye/amazonun-ba%C5%9Far%C4%B1-hikayesi-96f4f9dbdbee Erişim Tarihi: 06.09.2023

medium.com web sitesi, (2022). Erişim adresi https://medium.com/optimazon/amazonun-ba%C5%9Far%C4%B1-hikayesi-ve-gelecek-planlar%C4%B1-8e9bed433991 Erişim Tarihi: 06.08.2023

mktoolboxsuite.com web sitesi, (2023). Erişim adresi: https://mktoolboxsuite.com/differentiation-strategy-examples/ Erişim Tarihi: 06.08.2023

wikipedia.org web sitesi, (2023). Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Pixar Erişim Tarihi: 06.08.2023

wikipedia.org web sitesi, (2023). Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/The_Walt_Disney_Company Erişim Tarihi: 06.08.2023

YEDİNCİ BÖLÜM
İŞLETMELERDE PERFORMANS KAVRAMI VE ÖLÇÜMÜ

Merve PAÇACI

GİRİŞ

İşletmeler hem günümüzün değişen koşullarına uygun hizmet ve ürün üretebilmesi hem de acımasız rekabet şartları karşısında ayakta kalabilmesi için düzenli olarak performans ölçümü yapmak zorundadır. Performans ölçüm sistemleri tarihsel olarak işletmelerde kontrol mekanizmasının sağlanması ve sürdürülmesinin bir aracı olarak geliştirilmiştir. Dolayısıyla performans ölçümü bir işletmenin genel amaç ve hedeflerini ne ölçüde gerçekleştirdiğine ve düzeltici faaliyetlere yönelik en sağlıklı bilgiyi verilere dayalı bir biçimde sunan yöntemdir.

Performans ölçümünden elde edilen sonuçlar, başta yöneticiler olmak üzere yatırım yapan diğer paydaşların işletme ile ilgili verecekleri kararları yüksek düzeyde etkilemekte; dolayısıyla işletmenin geleceğini de büyük oranda değiştirmektedir. Aynı zamanda performans ölçümü, yöneticilerin karşılarına çıkabilecek olan fırsatları hem daha iyi görmelerine hem de finansal ve beşeri kaynakları daha etkili bir şekilde kullanabilmelerine imkan vermektedir (Coşkun,2005). 1960 ve 1970'lerde işletmelerde performans ölçümünün odak noktası finansal ölçütler iken 1980'lerin sonlarına doğru dinamik olan iş çevresiyle rekabet etmek için finansal ölçüm kriterlerinin yanında finansal olmayan ölçüm araçlarına da ihtiyaç duyulmuştur.

Konunun anlaşılması için önce performans ve işletme performansı kavramları hakkında kısaca açıklama yapılacaktır. Daha sonra da işletme performansının ölçümünde temel alınan kriterler, performans ölçümünün önemi, işlevleri ve performans ölçümünde karşılaşılan sorunlar üzerinde durulacaktır.

Modern işletmecilik anlayışında gerçek kârın ne olduğunu bulmaktan ziyade işletme faaliyetlerinin hangi yöne doğru gelişmekte olduğunu görmek için aylık, üç aylık veya altı aylık dönemler için soyut kâr hesaplamaları yapılmaktadır. Böylece işletmenin finansal performansı daha kolay ölçülebilmekte, denetim kolaylaşabilmekte, işgörenler daha iyi motive olabilmekte ve örgüt hayatında süreklilik sağlanabilmektedir (Şimşek ve Çelik, 2012:118).

KAYNAKÇA

Abdioğlu, A., (2016). Maliyet muhasebesi ve uygulamaları, Dora Yayıncılık, Bursa.

Adams, C. ve Neely, A. (2000). "The performance prism to boost M&A success". Measuring Business Excellence, 19-23.

Akal, Z. (2011). İşletmelerde performans ölçüm ve denetimi, 4.B., Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları No: 473, Ankara.

Akalp, G. (2003). İnsan kaynakları yönetiminde ücret sistemine genel bakış. Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 5(1). 21-27.

Akdeniz, H. A. ve Durmaz, F. (1998). Verimliliğin genel performans üzerindeki yansımalarının uygulaması. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(2).

Akdoğan, N. ve Sultanoğlu, B. (2018). Kar tanımının muhasebe kuramındaki gelişimi ve günümüzde finansal raporlardaki sunumunun karşılaştırmalı olarak incelenmesi. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 20, 641-677.

Aktan, C. C. (2009). Performans yönetimi: Organizasyonlarda performans değerlendirme ve ölçme. Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 1(1), 25-33.

Aren, S. (2007). Ekonomi dersleri. İmge Kitapevi Yayınları, Ankara

Arslan, A. (2002). Kamu harcamalarında verimlilik, etkinlik ve denetim. Maliye Dergisi, 140, Mayıs-Ağustos 2002.

Alfaro, J., Ortiz, A. ve Poler, R. (2007) "Performance measurement system for business processes" Production Planning Control, 18(8), 641-654.

Amaratunga, D. ve Baldry. D. (2002). "Moving from performance measurement to performance management" Facilities, 20(5/6), 217- 223.

Atalay, M., Anafarta, N. ve Sarvan, F. (2013). The relationship between innovation and firm performance: An empirical evidence from Turkish automotive supplier industry. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 75, 226-235.

Bakoğlu, E. (2001). Örgütsel performans kavramı ve gelişimi. Öneri Dergisi, 4(15), 39-45.

Balkan, D. ve Arıkan, M. (2016). İşletmeler için yeni bir performans ölçüm sistemi önerisi. Verimlilik Dergisi, (3), 7-28.

Barney, J. B. (2002). Gaining ve sustaining competitive advantage, New Jersey: Prentice Hall.

Bayer, E. ve Tüfekci, Ö. K. (2007). Genel işletme. Üçm Grafik Basım, Isparta.

Bayyurt, N. (2007). İşletmelerde performans değerlendirmenin önemi ve performans göstergeleri arasındaki ilişkiler, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (53), 577-592.

Behn, R. D. (2003). Why measure performance? Different purposes require different measures. Public administration review, 63(5), 586-606.

Bigliardi, B. (2013). The effect of innovation on financial performance: A research study involving SMEs. Innovation, 15(2), 245-255.

Bingöl, D. (1990). Personel yönetimi ve beşeri ilişkiler. Atatürk Üniversitesi, Yayınları, No.676, Erzurum.

Boachie-Mensah, F. O. ve Seidu, P. A. (2012). Employees' perception of performance appraisal system: A case study. International Journal of Business and Management, 7(2), 73.

Bourne, M., Mills, J., Wilcox, M., Neely, A., ve Platts, K. (2000). Designing, implementing and updating performance measurement systems. International journal of operations & production management.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, (1992). Interpress Basın ve Yayıncılık, İstanbul.

Calantone, R. J., Cavuşgil, S. T. ve Zhao, Y. (2002). Learning orientation, firm innovation capability, and firm performance. Industrial Marketing Management, 31(6), 515-524.

Cavlak, H. (2021). Etkinlik, etkililik, verimlilik, kârlılık, performans: Kavramsal bir çerçeve ve karşılaştırma. *Journal of Research in Business*, *6*(1), 99-126.

Çiçek, H. ve Onat, O. K. (2012). Inovasyon odaklı faaliyetlerin firma performansına etkisinin veri zarflama analizi ile belirlenmesi; İMKB üzerine bir araştırma. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(7), 46–53.

Coşkun, A. (2005). İşletmelerde performans yönetimi: Bir yönetim muhasebesi aracı olarak performans karnesi. Yayımlanmamış Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Coşkun, C. A. (2006). Performans yönetimi: Organizasyonlarda performans değerlendirme ve ölçme; kamu mali yönetiminde stratejik planlama ve performans esaslı bütçeleme. Seçkin Yayınları, Ankara.

Dargahi, H. ve Yazdi, M. K. S. (2007), "Quality of work life in Tehran University of Medical Sciences Hospitals' Clinical Laboratories Employees", Pakistan Journal of Medical Sciences 23(4), 630-633.

Deming, W. E. (1982). Quality, productivity, and competitive position. Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology, Center for Advanced Engineering Study.

Dessler, G. (2000). Human resource management. New Jessey: Prentice Hall.

Doğan, A. F. (2011). Tekdüzen muhasebe sisteminde gider ve maliyet hesaplarına eleştirel yaklaşım. Journal Of Social Science, 13(2), 131.

Erbaşı, A., Arat, T. ve Buyukipekci, S. (2012). The effect of performance appraisal errors on employee performances: An examination in ındustrial cooling managements in Turkey in terms of employee perceptions. European Scientific Journal, 8(19).

Feigenbaum, A. V. (1983). Quality control (3rd ed.). New York: McGraw-Hill

Forker, L. B., Vickery, S. K. ve Droge, C. L. (1996). "The contribution of quality to business performance". International Journal of Operations and Production Management, 16(8), 1996, 44-62.

Gayathiri, R., Ramakrishnan, L., Babatunde, S. A., Banerjee, A. ve Islam, M. Z. (2013). Quality of work life–linkage with job satisfaction and performance. International Journal of Business and Management Invention, 2(1), 1-8.

Gupta, M. ve Galloway, K. (2003). Activity-based costing/management and its implications for operations management. Technovation, 23(2), 131-138.

Gürkan, N. ve Gürkan, S. (2017). Yenilikçilik kavramının işletmelerin finansal performansı üzerindeki etkisi. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Özel Sayı, 213–226.

Helvacı, M. A. (2002). Performans yönetimi sürecinde performans değerlendirmenin önemi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 35(1-2).

Hoyer, R. W., Hoyer, B. B., Crosby, P. B. ve Deming, W. E. (2001). What is quality. Quality progress, 34(7), 53-62.

İçke, M. A. (2014). Schumpeter ve yeniliklerin finansmanı. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 17-38.

İleri, H. (1999). Verimlilik, verimlilik ile ilgili kavramlar ve işletmeler açısından verimliliğin önemi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 1(2), 9-24.

İşcan, Ö, F. (2012). "İşletme ile ilgili temel kavramlar" İşletme Bilimine Giriş Kitabının İçinde, Editör: Ömer Faruk İşcan, Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, Erzurum.

Kabadayı, E. T. (2002). İşletmelerdeki üretim performans ölçütlerinin gelişimi, özellikleri ve sürekli iyileştirme ile ilişkisi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, *3*(2), 61-75.

Karakaş, B. ve Ak, R. (2003). "Kamu yönetiminde performans yönetimi önemli midir?". Kamu Yönetiminde Kalite 3. Ulusal Kongresi Bildirileri, TODAİE Yayınları No: 319, Ankara, 337-351.

Kaplan, R.S. ve Norton, D. P. (1992). "The balanced scorecard – measures that driveperformance". Harvard Business Review, January-February, 71-9.

Karaman, R. (2009). İşletmelerde performans ölçümünün önemi ve modern bir performans ölçme aracı olarak balanced scorecard, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 16, ss.411-427.

Kaya, S. ve Aral, C. S. (2000). Performans bilgisine yönelik iyi uygulama prensipleri. Ankara, TC Sayıştay Bakanlığı, Araştırma/İnceleme/Çeviri Dizisi, (11).

Kayar, M. (2012). Production and productivity - basic principles and application . Bursa: Ekin Yayınevi.

Kitapçı, H. ve Çömez, P. (2016). The effect of ınnovation and organizational learning on firm performance: An emprical study in quality oriented firms. International Journal of Research in Commerce & Management, 7(3), 28-34.

Kobu, B. (2017). Üretim yönetimi. Beta Yayım Dağıtım, İstanbul.

Köroğlu, K. (1993). Verimlilik yönetimine japon yaklaşımı ve Kazukiyo Kurosawa Modeli. Milli Prodüktivite Merkezi.

Kubalı, D. (1999). Performans denetimi. Amme İdaresi Dergisi, 32(1), 31-62.

Lebas, M. J. (1995). Performance measurement and performance management. International Journal of Production Economics, 41(1-3), 23-35.

Lunenburg, F. C. (2012). Performance appraisal: Methods and rating errors, International Journal of Scholarly Academic Intellectual Diversity, 14(1), ss.1-9.

Moullin, M. (2007). Performance measurement definitions: Linking performance measurement and organisational excellence. International journal of health care quality assurance, 20(3), 181-183.

Mucuk, İ. (2012). Temel işletme bilgileri, Türkmen Kitapevi, İstanbul.

Nayak, T. ve Sahoo, C. K. (2015). Quality of work life and organizational performance: The mediating role of employee commitment. Journal of Health Management, 17(3), 263-273.

Nelly, A., Adams, C. ve Kennerley, M., (2002). The performance prism. FT Prentice Hall, Pearson Education Limited. Great Britain.

Ojha, S. K. (2014). Management of productivity. Management, 1(2).

Öncü, M. A., Bayat, M., Kethüda, Ö. ve Zengin, E. (2015). Yenilik ve müşteri performansının finansal performans üzerindeki etkisi: Orta ölçekli sanayi işletmelerinde bir araştırma. Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, XXXVII(I), 149-164.

Özkan, A. ve Sümerli Sarıgül, S. (2020). İşletmelerde çok boyutlu performans ölçme modelleri ve bir araştırma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 23 (1), 54-72.

Parker, C (2000). Performance measurement, Work Study, C: XLIX, No: 2.

Peru, O. E. (2010). İşletmelerde performans ölçümlenmesi ve bir uygulama örneği. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Prokopenko, J. (2015), Verimlilik yönetimi: Uygulamalı el kitabı, Milli Prodüktivite Merkezi, Ankara.

Reena, G. ve C. Jayan.2012."Role of quality of work life on the job attitude and personal effectiveness of engineeringcollege teachers."South Asian Academic Research Journals, Academicia, 2(6), 121–34.

Richard, P. J., Devinney, T. M., Yip, G. S. ve Johnson, G. (2009). Measuring organizational performance: Towards methodological best practice. Journal of Management, 35(3), 718–804.

Sabuncuoğlu, Z. ve Tokol, T. (2001). İşletme. Ezgi Yayınları.

Songur, M. (1995) Mahalli idarelerde performans ölçümü. Ankara, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 6.

Suiçmez, H. (2015). Verimlilik ekonomisi ve politika arayışları. Verimlilik Dergisi, (4), 33-77.

Şentürk, H. (2005). Belediyelerde performans yönetimi. (2. Baskı). İlke Yayıncılık, İstanbul.

Şimşek, M, Ş. ve Çelik, A. (2012). İşletme bilimlerine giriş. Konya Eğitim Kitapevi, Konya.

Spitzer, D. R. (2007). Transforming performance measurement: Rethinking the way we measure and drive organizational success. Amacom Books.

Tangen, S. (2002). A theoretical foundation for productivity measurement and improvement of automatic assembly systems (Doctoral dissertation, Industriell produktion).

Tangen, S. (2004). Performance measurement: From philosophy to practice. International Journal of Productivity and Performance Management, 53(8), 726-737.

Top, A. (2002). Verimlilik ve üretkenlik üzerine düşünceler, Öneri, 5(17), 31.

Turunç, Ö. (2006). Bilgi teknolojileri kullanımının işletmelerin örgütsel performansına etkisi: Hizmet sektöründe bir araştırma. Basılmamış Doktora Tezi, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tunçer, P. (2013). Örgütlerde performans değerlendirme ve motivasyon. Sayıştay dergisi, (88), 87-108.

Türkçe Sözlük, (1992). Türk Dil Kurumu Yayınları, II, 1992.

Tınaz, P. (2005). Çalışma yaşamından örnek olaylar (1. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.

Tziner, A. ve Kopelman, R. E. (2002). Is there a preferred performance rating format? A non-psychometric perspective, Applied Psychology, 51(3), 479–503.

Uyargil, C. (2008). İşletmelerde performans yönetimi sistemi (2. baskı). İstanbul: Arıkan Basım Yayım.

Ünlüönen, K. ve Tayfun, A. (2009). Ekonomi. Nobel, Ankara.

Üreten, S. (2006). Üretim yönetimi, Gazi Kitapevi, Ankara.

Yenice, E. (2006), Kamu kesiminde performans ölçümü ve bütçe ilişkisi. Ankara, Sayıştay Dergisi, 61.

Yörüker, S., Karabeyli, L., Kaya, S. ve Özeren, B. (2003). Sayıştay'ın performans ölçümüne ilişkin ön araştırma raporu. Ankara: Sayıştay, Dizi, 28.

Yükçü, S. ve Atağan, G. (2009). Etkinlik, etkililik ve verimlilik kavramlarının yarattığı karışıklık, Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences, 23(4).

Yüreğir, O. ve Nakiboglu, G. (2007). Performans ölçümü ve ölçüm sistemleri: Genel bir bakış. Sosyal Bilimler Enstitusu Dergisi, 16(2), 545-562.

Zahoor, Z. (2016). "Quality of work life of muslim women."The International Journal of Indian Psychology3 (3), 120–9.

Zahra, S. A. ve Das, S. R. (1993), Innovation Strategy and financial performance ın manufacturıng companıes: An empırıcal study. Production and Operations Management, 2, 15–37.

Zare, H., Haghgooyan, Z. ve Asl, Z. K. (2012). Determining and prioritizing the criteria and scales of quality of work life (QWF) by AHP Method, European Journal of Social Sciences, 27(3), 346-359.

Zerenler, M. (2003). Kriz dönemlerinde işletmelerde üretim süreci esnekliğinin şirketlerin performans ve yaşam sürelerine etkileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.

WEB KAYNAKLARI

albertsolino.com web sitesi. (2023). Kurumsal Performans Yönetimi, Erişim Adresi: https://www.al bertsolino.com/en/enterprise-performance-management/, Erişim Tarihi: 9.08.2023.

Doğan, C. (2017). Üretimde Ekonomik Verimlilik https://www.kayserianadoluhaber.com.tr/yazar/celaldogan/uretimde-ekonomik-verimlilik Erişim Tarihi: 10.12.2020.

ekodialog.com web sitesi. (2023). "Etkinlik Nedir, Ekonomik Etkinlik (Yeterlilik Derecesi) Özgün Makale, Erişim Adresi: https://www.ekodialog.com/Konular/etkinlik_nedir.html Erişim Tarihi: 9.09.2023

Hepşen, A. (2010). İşletme Finansına Giriş, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/isl etmefinansinagiris.pdf (Erişim tarihi 17.09.2020)

İmirlioğlu, İ. (2012), Verimlilik Terimleri, Anahtar Dergisi, sayı: 279, Erişim adresi: https://anahtar. sanayi.gov.tr/tr/news/verimlilik-terimleri/130

Nooyi, I. (2022). 100. Yıla Özel: Amaç Temelli Performans, Harvard Business Reviev Türkiye Erişim Adresi: https://hbrturkiye.com/blog/100-yil-ozel-amac-temelli-performans Erişim Tarihi: 10.08.2023.

sodexoavantaj.com/ web sitesi. (2023). Sodexo Avantaj ve Ödüllendirme Hizmetleri: Yaşam Kalitesi Hizmetlerinde Sektörün Lideri, Erişim Adresi:

strategyand.pwc.com web sitesi. (2023). Strategic performance measurement: Creating a common language to drive execution, Erişim Adresi: https://www.strategyand.pwc.com/gx/en/insights/2017/strategic-performance measurement.html ., Erişim Tarihi: 02.09.2023.

Thomas, D.A. ve Creary, S.J. (2018), "Shifting the Diversity Climate: The Sodexo Solution Harvard Business Review Case Study. Published by HBR Publications. Erişim Adresi: https://embapro.com/f rontpage/balancescorecardanalysis/11193-sodexo-diversity Erişim Tarihi: 10.08.2023.

SEKİZİNCİ BÖLÜM
YÖNETİM FONKSİYONU

Seval TÜRK - Murat AK

GİRİŞ

Yönetim evrensel bir kavramdır. Doğanın içerisinde hüküm süren insan ve onun iletişim halinde olan insanların ilişkileri ile ilgilenmektedir. Literatürde çok farklı tanımlarının yer aldığı yönetimin, Türkçe karşılığı ise sevk ve idare manasına gelmektedir. Genel tanım manasında yönetim, "Bireylerin işbirliğini gerçekleştirme ve onları bir hedefe doğru yöneltme, yürütme faaliyet ve girişimlerin toplamıdır." biçiminde açıklanmaktadır (Tosun, 1992:161).

Gerçekleştirilen bu çalışma ile yönetim olgusunun günümüz çağında önemine dikkat çekilerek, ileride gerçekleştirilecek çalışmalara ışık tutabilmesi, yön vermesi amaçlanmaktadır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde yönetim olgusunun tanımı, yönetici kavramı, yöneticinin özellikleri ve yöneticilerde bulunması gereken yetenekler irdelenmiş olup, günümüzde hala ayrımı tam olarak yapılamayan yönetici ve lider arasındaki farklılıklar ifade edilmektedir. İkinci bölümde ise örgütlerde ve bu konu ile ilgili gelişmeleri tespit edilip ayrıştırılmasında öncü olan Henri Fayol tarafından oluşturulan yönetimin beş temel fonksiyonu (işlevi) olan planlama, örgütleme, yöneltme, eşgüdümleme, kontrol olmak üzere yönetimin görevleri incelenmektedir.

1. YÖNETİM FONKSİYONU

Tarih boyunca insanoğlu; tüketmek için üretmek zorunda kalmış, değişen çevre koşulları ve bu zorlu şartlar içerisinde sürekli bir yaşam mücadelesi vermiştir. Bu bağlamda; insanın gereksinimlerini gidermek için belli bir amaç doğrultusunda eyleme geçmesine sebep olan değişim faktörü onlara belirlenen hedef ve işbirliği ile birlikte sevk ve idare etme hareketi yönetim olgusunun doğmasında etkili olmuştur. İnsanın, sosyal bir varlık olması ve kendisinin birçok gereksinimi de tek başına gideremeyecek olması onun farklı guruplara dahil olmasında belirleyici olduğu gibi örgüt kavramının meydana gelmesini de sağ-

geliştirme planının hazırlanmasını sağlar. Bu bağlamda; Coca-Cola'nın kontrol işleviyle ilgili dikkat edilmesi gereken kilit nokta; firmanın; performans ölçümlerinin faaliyet gösterdiği pazarların yerel koşullarına göre değişiklik gösterdiği küresel bir yaklaşım izlemesidir (Managementstudyguide, 2021).

KAYNAKÇA

Akat, İ. ve Budak, G. (2002). İşletme yönetimi. *Fakülteler Kitabevi*. Barış Yayınları, İzmir.

Akdağ, M. (2007). Örgütlerde insan kaynakları ve halkla ilişkiler birimleri örgüt yapılarının incelenmesi üzerine karşılaştırılmalı bir çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı Halkla İlişkiler Bilim Dalı*. Konya.

Akdemir, A. (2014). İşletmeciliğin temel bilgileri, *Umuttepe Yayınları*, İstanbul.

Akgemici, T. (2009). 21. Yüzyılda liderlik kavramı ve iş dünyasına yansımaları. Erişim Adresi http://www.kso.org.tr/upload/liderlik.ppt.

Akman, N. (2010). Yönetim bilişim sistemleri. Yüksek Lisans Dersi. Ders Notu, İstanbul Üniversitesi.

Alpugan, O. (1998). İşletme bilimine giriş. *Per Yayınları*, Trabzon.

Arıkboğa, F. Ş. (2010). Ders kitabı. *Yönetim ve Organizasyon*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Arkış, N. (1985). Yönetim bilim açısından sorun çözme grupları (QCC) ve Türkiye'de bazı uygulamalar. *MPM Yayınları,* No. 314.

Aşıkoğlu, M . (1988). İşgören yönetiminde planlama ve örgütleme. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 203-226. . Retrievedfromhttps://dergipark.org.tr/tr/pub/an adoluibfd/issue/49552/634710

Aytürk, N. (1990). Yönetim sanatı. *2. Basım. Emel Yayınevi*, Ankara.

Balçık, B. (2005). İşletme yönetimi. *Nobel Yayınevi*, Ankara.

Bateman, T. ve Zesthaml, C. (1980). Management functionand strategy. University of North California, CogetHill.

Baykal, B. (1978). Motivasyon kavramına genel bir bakış. *İstanbul Üniversitesi İİBF Yayınları,* İstanbul.

Baysal, C. ve Tekarslan, E. (1996). İşletmeciler için davranış bilimleri. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Davranış Bilimleri Ana Bilim Dalı*, İkinci Baskı, İstanbul.

Beko, (2021). Erişim adresi https://www.beko.com.tr/tarihce

Berberoğlu, G. (1991). İşletmelerde organizasyon-birey bütünleşmesini sağlayan etkili bir uygulama: Kariyer yönetimi. *TODAİE Dergisi*, 24(1).

Birkan, K. C. (2009). Çalışanların motivasyonel öncelikleri ve bir motivasyon faktörü olarak liderliğin önemi. *Yüksek Lisans Tezi*, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Bilim Dalı*, İstanbul, 16.

Budak, G. ve G. Budak (2004). İşletme yönetimi. *Barış Yayınları Fakülteler Kitapevi*, İzmir.

Buluç, B. (1996). Yönetimde örgütleme süreci. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi.* 2 (4), 513-522.

Can, H. (1997). Organizasyon ve yönetim. *Siyasal Kitapevi*, Ankara.

Cemalcılar, İ., Bayar, Doğan, A., İnal C. ve Öz-Alp, S. (1991). İşletmecilik bilgisi. *İşletme Özürlü Çocuklar Eğitim ve Araştırma Vakfı Yayını*, No: 3, Eskişehir.

Coşkun, B. (2010). Yönetim ve organizasyon alanında seçilmiş bazı konuların değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Malatya.

Çalık, Ç. (2016). Erişim adresi https://www.kariyer.net/kariyer-rehberi/evden-calisma-imkani-olan-sirketler/

Çırpan, H. (1999*). Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, 7(1-5).

Dalay, İ. (2001). Yönetim ve organizasyon ilkeleri teoriler ve stratejiler. *Sakarya Üniversitesi Yayınları,* Adapazarı

Daft, R. L. (1991). Management. *2.b. The Dryden Press*, New York.

Daft, R. L. (2012). New era of management, *10th Edition, South-Western: Cengage Learning.*

Demirel, E. N. (2019). Yönetim fonksiyonlarının iş yaşam kalitesi üzerindeki etkisi: sağlık sektöründe hemşireler üzerine bir uygulama. *Yüksek Lisans Tezi,* Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim ve Organizasyon Anabilim Dalı, Kırıkkale.

Demirol Duyar, D. (2018). Fayol ve Gulick'ten günümüze yönetim fonksiyonlarının dönüşümü üzerine bir değerlendirme, *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 1 (2) , 75-92.

Doğan, M. (2002*).* İşletme ekonomisi ve yönetimi. *Anadolu Matbaacılık*, İzmir.

Drucker, P. (2004*).* Etkin yöneticiyi etkin yapan nedir?, (Çev. Daft, R. L.) Harvard Business Review, Haziran, 63.

Dutton, J., M. ve Walton R., E. (1968/2). Interdepartmental conflict and cooperation. *Administrative Science Quarterly*, 13, 65-105.

Eren, E. (1998). Yönetim ve organizasyon. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi*, Yayın No:401, İstanbul.

Eren, E. (2011). Yönetim ve organizasyon*, Beta Yayınları,* İstanbul.

Eren, E. (2016). Yönetim ve organizasyon (çağdaş ve küresel yaklaşımlar). *12. Basım, Beta Basım Yayım Dağıtım,* İstanbul, ISBN: 978–605–333–499–6.

Erkal, M. E. (1995). Sosyoloji. *Der Yayıncılık,* İstanbul.

Ertürk, M., (1995). İşletmelerde yönetim ve organizasyon. *Beta Yayınevi,* İstanbul.

Esen, Ş. ve Aytekin, A. (2019). İşletme bilimine giriş. *Beta Yayınları*, İstanbul.

Fayol, H. (1937). The administrative theory ın the state. İçinde. Papers On The Science of Administration. Luther Gulick ve Urwick, L. (Eds.). Institute Of Public Administration. New York. İçinde Thompson, K. (Ed.) (2003). The Early Sociology Of Management And Organizations, Volume IV. London and Newyork: Routledge, 108-125.

Fayol, H. (2008). Genel ve endüstriyel yönetim. *2. Baskı. (Çev. Çalıkoğlu, M. A.), Ankara:*

Gülen. A. Sözcü. (2020, 27 Ekim). Erişim adresi https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/unlu-dergiden-ataturk-dosyasi-nefes-kesici-hizla-ulkeyi-cagdaslastirdi-6099883/

Güney, S. (2000). Yönetim ve organizasyon el kitabı. *Nobel Yayın Dağıtım*, Ankara.

Güney, S. (2007), Yönetim ve organizasyon. *Nobel Yayınları*, Ankara.

Gürüz D. ve Gürel, E. (2006). Yönetim ve organizasyon. *Nobel Yayınları*, Ankara.

Güven, H. S. (1984). Örgütlerde temel bir yönetim işlevi olarak eşgüdüm. *Amme İdaresi Dergisi*, 17(4), 77-92.

Güven, M. (2019). Yönetici Girişimci İlişkilerinin Yönetim Fonksiyonlarına Etkisi: Gap Bölgesinde Bir Uygulama, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, ISSN:1304-0278, 18(70), 674-688.

Helal Platform. (2018, 21 Nisan). Erişim adresi https://www.helalplatform.com/kimin/a101-kimin-sahibi-kim/860/

Ilgar, L. (2000,2005). *Eğitim Yönetimi Okul Yönetimi Sınıf Yönetimi*. Beta Basım Dağıtım.

İstanbul.İnan Ö. (1985). İşletmelerde Yönetim. *Bayteş A.Ş. Yayınları*, Eskişehir. 23.

İşçan, Ö. F. (2002). *Küresel İşletmecilikte Dönüştürücü Liderlik Anlayışı: Büyük Ölçekli İşletmelerde Bir Uygulama*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Kahya, C. (2013). Dönüştürücü ve etkileşimci liderlik anlayışları ile örgütsel sessizlik arasındaki ilişkide örgütsel güvenin rolü. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Erzurum.

Kamer, M. (1999). Sanal organizasyonlar. Human Resources, Beta Yayınevi, İstanbul. Kantz, R. L. (1974). *Skills of an Effective Administrator*. Harvard Business Review, 52, September-October, 154-166.

Kaplıca, K. (2020, 31 Ağustos). Erişim adresi https://www.dogrulukpayi.com/dogrulama/arnold-ludwig-in-arastirmasina-gore-mustafa-kemal-ataturk-un-20-yuzyilin-en-buyuk-devlet-adami-oldugu-iddiasi

Karakışla, E. (2009). Kültür-yönetim ilişkileri bağlamında örgütsel değişim sürecine örgütsel kültürün yönetsel etkinlik açısından etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Karaman.

Kaymaz, L. (2014). İlköğretim kurumları yöneticilerinin karşılaştıkları idari sorunların iş doyumları ve mesleki tükenmişlik düzeyleri ile ilişkisi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Denetimi, İstanbul.

Khandwalla, P. N. (2004). Competencies for senior manager roles, Vikalpa, 29(4).

Koçel, T. (2005). İşletme yöneticiliği. 10.B., Arıkan Basım Yayım, İstanbul.

Koçel, T. (2011). İşletme yöneticiliği. 13. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.

Koçel, T. (2014). İşletme yöneticiliği. Beta Basım Yayım, İstanbul,

Kurucularımız- Getir. (2021, 20 Ağustos). Erişim adresi https://getir.com/hakkimizda/kurucularimiz/

Lewis, P., Goodman, S., Fandt, H. ve Patricia, M., (1994). Management Challenges in the 21st Century, West Publishing Company, U.S.A., 1994.

Memiş, Ü. M. (2006). İç denetimin yönetim fonksiyonlarının yerine getirilmesindeki rolü: Türkiye'deki büyük işletmeler üzerindeki bir saha araştırması. Doktora Tezi, Adana.

Mercanlıoğlu, A. Ç. (1999). Küçük ve orta ölçekli ticari bankaların performansında üst yönetimin yöneticilik rollerinin ve karar verme sürecinde düşünme yapısının önemi ve etkisi. Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Mintzberg H. (1985). The manager's job. Forkloreand Fact, Harvard Business Review.

Mirze, S.K. (2010). İşletme. Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Mücevher, M. H. (2019). Başarılı yöneticilerin hayat hikâyeleri ve yöneticilik gelişimlerine yansımaları: Nitel bir araştırma. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Isparta.

Müftüoğlu, T. M. (1995). İşletme iktisadı. Ankara.

Oluç, M. (1978) İşletme organizasyonu ve yönetimi. İstanbul Üniversitesi İsletme Fakültesi Yayın No:77, İstanbul.

Öğüt, A. (2001). Bilgi çağında yönetim. Nobel Yayınları, Ankara.

Öz, A. Ş. (1972). Yeni gelişmeler karşısında işletme yöneticileri ve işletmecilik eğitimi. Sevinç Matbaası, Ankara.

Öztürk, A. L.(2016). Erişim adresi11.08.2016 https://onedio.com/haber/dunya-tarihine-damgasini-vurmus-buyuk-11-lider-725527

Paglis, L. L. ve Green, S. G. (2002*).* Leadership self efficacy and managers motivation for leading change. [Kendi Kendine Liderlik ve Yöneticinin Değişime Önderlik Etmek İçin Motivasyonu]. Journal of Organizational Behavior, 23 (2), 215-235.

Paşaoğlu, D., Tokgöz, N., Şakar, N., Özler, E. D. ve Özalp, İ. (2013). Yönetim ve organizasyon. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2944, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1900.

Riggio, R. E. ve Harvey, M. (2011). Leadership studies: The dialogue of disciplines. UK, Edward Elgar Publishing.

Robbins, Stephen P. ve Coulter, M. (2002). International edition management, PrenticeHall, New Jersey,

Robbins, S. P., Decenzo, D. A. ve Coulter, M. (2013). Yönetimin esasları: Temel kavramlar ve uygulamalar. 8. Basımdan (Çev. Öğüt, A). Nobel Yayıncılık. İstanbul.

Sabuncuoglu, Z. ve Tuncer T. (2001). *İşletme*. Ezgi Yayınları, Bursa.

Sabuncuoğlu, Z. ve Tüz, M. (1998). Örgütsel psikoloji. Alfa Basım, Yayım ve Dağıtım, Bursa.

Sarıoğlu U. S. (2014). Yöneticilik ve Liderlik Ayrımında Kişisel Farklılıkların Rolü, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(1), ISSN: 1309 -8039 (Online).

Schein, E. H. (1977). Örgüt psikolojisi, (Çev. Tosun. M). TODAİE Yayını, 140-141.

Seagal, S. (1997). Human dynamics. Pegasus Publishment, Canada.

Sencer, Ö. (2018). Dönüşümsel liderliğin örgütsel vatandaşlık davranışına etkisinde örgütsel güvenin rolü. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı, Adana

Steade, R. D. vd., (1984). Business: Its nature and environment. An Introduction, Tenth Edition.

Stone, J. A. F. ve Wonkel, C. (1986). Management. *Prentice Hall International Inc.Third Edition.*

Şimşek, Ş. (2003). Davranış bilimlerine giriş ve örgütlerde davranış. Adım Matbaacılık, Konya.

Şimşek, M. Ş. (2008). Yönetim ve organizasyon. 10.b., Adım Ofset, Konya. 306-307

Şirket Dedikoduları. (2021, 20 Ağustos). Erişim adresi https://www.sirketdedikodulari.com/aktualite/serkan-borancili-kimdir-getir-kimin-sahibi-kim/

Tabancalı, E. (2003). Örgütsel değişme, yönetimde çağdaş yaklaşımlar. Anı Yayıncılık, Ankara.

Tamer, K. (1986). İletişim, davranış bilimleri, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.

Taşpınar, F. (2006). Motivasyon araçlarının iş gören motivasyonu üzerindeki etkisi: Afyonkarahisar ilindeki termal otel işletmelerinde bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Temiz, N. A. (2019). Peyzaj işletmelerinde örgütleme işlevi ve örgüt yapıları. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Orman Mühendisliği Anabilim Dalı Ormancılık Politikaları ve Yönetimi Programı, İstanbul.

Tengilimoğlu, D. E., Atilla, A. ve Bektaş, M. (2009). İşletme yönetimi, Seçkin Yayıncılık. Ankara.

Terzi, A. R. (2000). Örgüt kültürü. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Tosun, K. (1984). İşletme yönetimi. Mars Yayın Ltd., İstanbul.

Tosun, K. (1992). İşletme yönetimi. Savaş Yayınları, İstanbul.

Tosunoğlu, B. (2010). İç denetimin işletmelerin yönetim fonksiyonları ve performansları üzerindeki etkilerine yönelik bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Tokat.

Turgut Aydın Holding A.Ş. (2021). https://www.aydin.com/

Türkiye'de Esnek Çalışma Sisteminin Öncüsü Global Şirketler. (2014). Erişim adresi https://turkishtimedergi.com/genel/turkiyede-esnek-calisma-sisteminin-oncusu-global-sirketler/

Uysal, G. (2005). İnsan kaynakları uygulamaları ve örgütsel bağlılık ilişkisi üzerine bir araştırma. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi SBE., Ankara.

Wikipedia. (2021). Erişim adresi https://tr.wikipedia.org/wiki/GittiGidiyor

Yenisu, E. Şahin, F. ve Öztekkeli, H. (2019). Yönetim düşüncesinin evriminde sistem kuramının etkileri: Kavramsal bir çözümleme, *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(18).

Yozgat, O. (1989). İşletme yönetimi. Marmara Üniversitesi, Nihat Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları No: 435, 7. Baskı, İstanbul.

WEB KAYNAKLARI

aydin.com web sitesi (2021). Erişim adresi https://www.aydin.com/ Erişim Tarihi: 23.07.2023.

beko.com web sitesi, (2023). Erişim adresi: https://www.beko.com.tr/tarihce Erişim Tarihi: 09.12.2022.

dogrulukpayi.com web sitesi, (2023). Erişim adresi: https://www.dogrulukpayi.com/dogrulama/arnold-ludwig-in-arastirmasina-gore-mustafa-kemal-ataturk-un-20-yuzyilin-en-buyuk-devlet-adami-oldugu-iddiasi Erişim Tarihi: 09.08.2023.

Gülen. A. Sözcü. (2020).Erişim adresi https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/unlu-dergiden-ataturk-dosyasi-nefes-kesici-hizla-ulkeyi-cagdaslastirdi-6099883/

helalplatform.com web sitesi, (2023). Erişim adresi: https://www.helalplatform.com/kimin/a101-kimin-sahibi-kim/860/ Erişim Tarihi: 18.06.2023.

getir.com web sitesi, (2023). Erişim adresi: https://getir.com/hakkimizda/kurucularimiz/ Erişim Tarihi: 02.02.2023.

kariyer.net web sitesi, (2016). Erişim adresi: https://www.kariyer.net/kariyer-rehberi/evden-calisma-imkani-olan-sirketler/ Erişim Tarihi: 02.06.2023.

managamentstudyguide.com web sitesi, (2021). Erişim adresi: https://www.managementstudyguide.com/how-management-functions-are-performed-at-coca-cola.htm Erişim Tarihi: 28.09.2023.

onedio.com web sitesi, (2023). Erişim adresi: https://onedio.com/haber/dunya-tarihine-damgasini-vurmus-buyuk-11-lider-725527 Erişim Tarihi: 13.06.2023.

sirketdedikoduları.com web sitesi, (2023). Erişim adresi: https://www.sirketdedikodulari.com/aktualite/serkan-borancili-kimdir-getir-kimin-sahibi-kim/ Erişim Tarihi: 09.02.2023.

sozcu.com web sitesi, (2023). Erişim adresi: https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/unlu-dergiden-ataturk-dosyasi-nefes-kesici-hizla-ulkeyi-cagdaslastirdi-6099883/ Erişim Tarihi: 19.05.2023.

turkishtimedergi.com web sitesi, (2023). Erişim adresi: https://turkishtimedergi.com/genel/turkiyede-esnek-calisma-sisteminin-oncusu-global-sirketler/ Erişim Tarihi: 09.03.2023.

wikipedia.org web sitesi, (2021). Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/GittiGidiyor Erişim Tarihi: 05.07.2023

DOKUZUNCU BÖLÜM
ÜRETİM FONKSİYONU

Nurgül ORTAÖNER - H.Tezcan UYSAL - Murat AK

GİRİŞ

Ekonomi, insanların ihtiyaçlarını karşılamak ve kaynakları en verimli şekilde kullanmak amacıyla mal ve hizmetlerin üretimini inceleyen bir bilim dalıdır. Bu süreç, ekonomilerin temel yapı taşıdır ve başarılı bir ekonominin olmazsa olmazı olan üretimi anlamamıza yardımcı olan önemli bir kavramı içerir: Üretim Fonksiyonu.

Üretim fonksiyonu, bir ekonomik birimin (genellikle bir işletme veya firma) girdi kaynaklarını kullanarak mal ve hizmet üretme yeteneğini açıklamak için kullanılan temel bir analitik araçtır. Bu fonksiyon, ne kadar işgücü, sermaye, hammadde ve teknoloji gibi girdilerin kullanılacağını ve bu girdilerin nasıl bir araya getirileceğini tanımlar. Üretim fonksiyonu aynı zamanda bir işletmenin verimliliğini, üretim kapasitesini ve kârlılığını anlamamıza yardımcı olur.

Temel olarak üretim fonksiyonu 3 temel bileşenden oluşmaktadır. Bunlar; girdiler, üretim, teknoloji ve verimlilik olarak sıralanmaktadır.

Üretim fonksiyonunun amacı, belirli bir işletmenin, verilen girdilerle ne kadar çıktı üretebileceğini tahmin etmek ve optimize etmek için kullanılmasıdır. Ekonomi teorisi ve işletme yönetimi için temel bir kavram olan üretim fonksiyonu, ekonomik kararlar alırken kaynak tahsisi, maliyet analizi ve üretkenlik iyileştirmesi gibi alanlarda kritik bir rol oynar.

1. ÜRETİM FONKSİYONU

Günümüzde değişen koşullar, gelişen teknoloji ve artan rekabet sonucunda işletmelerin üretim noktasında, müşteri istek ve ihtiyaçlarının sağlanmasına daha çok önem vermeleri gerektiği defaatle vurgulanmaktadır. Öyle ki sanayi devrimi ile birlikte küçük çaplı üretimden kitlesel üretime geçilerek üretim kavramı şekil değiştirmiştir. Böylece işletmelerde gerçekleştirilecek üretimin; belirli standartlara uygun olarak gerçekleştirilmesi sağlanarak işletmelerin verimliliği ve etkinliğinin artırılması hedeflenmektedir (Söz, 2007:1).

AtlantiCare; böylelikle tüm çalışanların, bu kalite kültürünü en başından itibaren tam olarak anlayabilmesini hedefledi. Oryantasyonda, artık personel; şirketin performans mükemmelliği çerçevesinde hızlandırılmış bir kurs alıyordu. Öyle ki firmanın iş süreçlerini; beş ana alanda organize eden bir yönetim sistemi oluşturulmuştu. Bunlar; kalite, müşteri hizmetleri, insanlar ve iş yeri, büyüme ve finansal performans. Dolayısıyla çalışanlar; kademelerde yükseldikçe, bu iyileştirme döngüsünü sıkı bir şekilde takip ediyorlardı. Böylece yöneticiler; şirketin sıkı – gevşek - sıkı süreç yönetimi tarzı içinde çalışmalarını sürdürüyorlardı.

AtlantiCare; teslimat noktasında daha iyi bir katılım, klinik iletişimi artırma ve hizmet fırsatlarını belirleme ve önceliklendirme dahil olmak üzere her düzeyde çalışanlar için kıyaslama hedefleri oluşturdu. Ve ardından nihayet AtlantiCare başarılı oldu. Öyle ki firmadaki tekrar müşteri sayısı; üç katına kadar çıktı. Pazar payı ise; son altı yılın en yüksek seviyesine ulaştı. Kârlar; şaşırtıcı bir şekilde bu başarıyı takip etti. Dahası kalite iyileştirme stratejileri uygulandıktan sonra firmanın gelirleri; 280 milyon dolardan 650 milyon dolara fırladı. Öte yandan ülke genelinde hizmet verilen toplam hasta sayısı; birçok eyalet nüfusunu dahi gölgede bıraktı (EuropeanCEO, 2014).

KAYNAKÇA

Akın, H. B. (2010). Temel işletme: Girişimcilik iş kurma ve yönetim (H. B. Akın Ed.*). Adres Yayınları*, Ankara.

Aksoy, R. (2012). İnternet ortamInda pazarlama. *Seçkin Yayıncılık,* Ankara

Altunbek, D. (2013). Kriz yönetiminde üretim yönetimi modeli, politikalari ve uygulamalari. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,* Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı, , İstanbul.

Anakoç, R. (1999). Toplam kalite yönetimi uygulamalarinda insan kaynaklari yönetimi'nin rolü. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı, Manisa.

Arık, E. (2020). Gıda sektöründe doğrusal programlama tekniği ile üretim planlaması. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilm Dalı Aydın.

Arslan, M. (2019). İşletme Yönetimi-I. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Birecik Meslek Yüksekokulu Ders Notları.

Aydın, A. (2009). Farklı üretim sistemlerinde eş zamanli MRP/ CRP uygulanabilirliğinin araştırılması. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,* Ensdüstri Mühendisliği Anabilim Dalı Sakarya.

Aydoğmuş, B. (2015). Hastanelerde toplam kalite yönetiminin çalişan tatminine etkileri. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı, Ankara.

Aygün, M., Önal, E., Kılıçklı, Y. ve Kıpçak, E. (2018). Stok yönetiminin firma performansı üzerindeki etkisi: Borsa İstanbul üzerine bir inceleme. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3*(6), 167-183.

Bakır, M. A. (2013). Tedarik zincirinde alici -tedarikçi entegrayonu ve tedarikçi açisindan bir uygulama. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Fen Bilimleri Enstitüsü,* Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı, Gediz Üniversitesi

Bozdam, Ş. (2019). Yeşil tedarik zinciri uygulamalarinin tedarik zinciri ve işletme performansi üzerine etkisi. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı Konya

Can, H. ve Güney, S. (2015). Genel işletme. *Siyasal Kitapevi,* Ankara.

Cihan, N. (2005). Toplam kalite yönetimi, tam zamaninda üretim ve toplam üretken bakim yönetim yaklaşimlarinin entegrasyonun türk prefabrikasyon sektöründe uygulanabilirliği. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).* İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Çelik, H. (2020). Süreç iyileştirmede kaizen ve kaikaku uygulamasi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 7*(4), 245-259.

Çetin, O. (2019). Moda ürünlerinde envanter yönetimi ve talep tahmini. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,* Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı İstanbul.

Çiftçi, H. Ö. (2020). Sipariş tipi üretim sistemlerinde üretim planlama ve bir işletmede örnek uygulama. *Maltepe Üniversitesi Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı* İstanbul.

Dilber, S. (2019). Envanter yönetiminin firma perfomansina etkileri: yönetim bilişim uygulamalari. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gebze Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı, Gebze.

Doğdubay, M. (2006). Büyük ölçekli otellerdeki yiyecek-içecek departmanlarinin üretim kayiplarini önlemeye yönelik olarak üretim planlamasi ve kontrol sistemlerinin uygulanabilirliği. *(Yayımlanmamış Doktora Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilm Dalı Balıkesir.

Durgun, Y. (2000). İş etütü- iş ölçümü teknikleri. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı, Kocaeli.

Ecevit, M. H. (2009). Toplam kalite yönetimi ve anadolu efes biracilik malt sanayi a.ş'de toplam kalite yönetimi uygulamasi. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı, Konya.

Ekmekçi, A. (2017). İnsan kaynaklari yönetiminde iş analizi: insan kaynaklari danişmanlari üzerine bir araştirma. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Çalişma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Bursa.

Ekmekçi, N. (2015). Sanayi işletmelerinde üretim planlamasi ve doğrusal programlama ile bir sanayi işletmesinde optimizasyon uygulamasi. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı Konya.

Elagöz, İ. (2006). Tedarik zinciri yönetimi yaklaşiminin maliyet hesaplama çalişmalarina etkisi. *(Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı, İzmir.

EuropeanCeo. (2014). Total quality management: three case studies from around the world. *European CEO.* https://www.europeanceo.com/business-and-management/total-quality-management-three-case-studies-from-around-the-world/

Eymen, U. E. (2007). Tedarik zinciri yönetimi. *Kaliteofisi Yayınları, 14*.

Gersil, A. (2007). Üretim sistemleri ve teknolojilerindeki gelişmelerin ve küreselleşmenin geleneksel maliyet muhasebesine etkileri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* 62(04), 107-123.

Gregory, L. (2023). Procter & Gamble's operations management: 10 Decisions, *Productivity*. Panmore. https://panmore.com/procter-gamble-operations-management-10-decisions-productivity

Gülpınar, G. M. (2008). Perakende zincir mağazaların tedarik yönetimini etkileyen faktörler ve bir uygulama. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı, Gebze.

Gümüş, B. (2005). İş analizinin insan kaynaklari yönetimi açisindan önemi ve diğer insan kaynaklari fonsiyonlari ile ilişkisi. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Çalişma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Eskişehir.

Güngör, E. (2006). Örgütlerde iş analizi ve keşan belediyesinde örnek bir uygulama. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*

Kanawaty, G. (2018). İş etüdü. In *Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) (Çev. Akal, Z.)* (Vol. 29, Issue 7).

Karagül, M. (2014). Kalkınma sürecinde üretim faktörlerinin yeniden tanimlanmasi. *Leges Ekonomik ve Hukuk Araştırmaları Dergisi,* 1(1), 1-11.

Kaynak, R. (2003). Proje üretiminde tedarik yönetimi: üreticinin gelecekteki alim yoğunluğunu etkileyen faktörler. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Gebze.

Kobu, B. (1989). Üretim yönetimi. *Jön Ajans* İstanbul.

Koçel, T. (2011). İşetme yöneticiliği. *Beta Basım Yayın Dağıtım,* İstanbul.

Korkmaz, İ. H. (2017). İşletmelerin lojistik faaliyetlerinde iş analizi ve zaman etüdü: gaziantep'de bir vaka incelemesi. *(Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı, Gaziantep.

Nuroğlu, A. E. (2014). Kapasite kisitli envanter yönetimi politikalari ve karşilaştirmasi *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,* Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı İstanbul.

Oğuz, B. (2019). Otomotiv yan sanayi sektöründe, toplam kalite yönetimi kapsaminda kalite maliyetleri uygulamaları. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir Demokrasi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı, İzmir.

Öztürk, M. U. (2007). Üretim planlamasında çok hedefli doğrusal hedef programlama ve bir tekstil işletmesinde uygulama. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı, Üretim Pazarlama Bilim Dalı Bursa.

Öztürk, S. (2003). Günümüz dünyasinda üretim faktörlerinden teknoloji (teknik bilgi)'nin gelişmi ve önemi. *Celal Bayar Üniversitesi. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 10(2) , 209-219.

Saadet, N. C. (2012). Üretim sistemlerinde otomasyon. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,* Mekatronik Mühendisliği Anabilim Dalı, İstanbul.

Sarp, N. (2014). Toplam kalite yönetimi uygulamalari. *Siyasal Kitabevi,* Ankara.

Söz, B. (2007). Üretim yönetiminin geliştirilmesi için imalat sistemlerinde beceri ihtiyaç planlaması. (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi İşletme Anabilm Dalı,* Üretim Biilim Dalı, İstanbul.

Suvacı, B. (2016). Sosyal bilimler veri tabaninda yayimlanan lojistik ve tedarik zinciri makalelerinin bibliyometrik profili. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (25), 263-281.

Şenol, M. (2012). Yavaş devreden stok elemanları için envanter yönetimi modelleri *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,* Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı, , Kocaeli.

Şimşek, M. Ş. ve Çelik, A. (2011). Yönetim ve organizasyon. *Eğitim Kitapevi Yayınları,* Konya.

Tekin, M. (2016). Üretim yönetimi. *Günay Ofset Matbacılık San. ve Tic. Ltd.Şti.,* Konya

Topçu, C. (2019). Deri giyim sanayi işletmelerinde üretim planlaması. *(Yayımanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim dalı, Karabük.

Toyota. (2020). Toyota production system. *Global.Toyota.* https://global.toyota/en/company/vision-and-philosophy/production-system/

Turan, H. (2016). Çevik üretim ile yalın üretimin karşılaştırılması. *Journal of Life Economics, 3(Special),* 61-76.

Türkmendağ, N. (2012). Sağlık kurumlarında üretim yönetimi. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı, Hastane ve Sağlık yönetimi Bilim Dalı, İstanbul.

Uzun, T. (2000). Toplam kalite yönetimi ve iç denetimin toplam kalite yönetimindeki rolü. *(Yayımlanmamış Yükssek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.

Yazıcı, N. (2014). İşletmelerde üretim planlaması ve talep tahmini. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı, Zonguldak.

Yılmaz, C. (2018). Aile işletmeleri çalişanlarin insan kaynaklari yönetimi etik algisi: İstanbul ilinde bir araştirma. *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İstanbul.

Yldırım, S. (2009). İşletmelerde tedarik zinciri yönetimi ve toplam kalite yönetim ilişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi,* 1(1), 175-191.

Yücesan, M. (2016). Bütünleşik üretim planlamasi uygulamasi: Mobilya sektörü örneği *(Yayımlanmamış Doktora Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Ekonometri Anabilim Dalı Trabzon.

ONUNCU BÖLÜM
PAZARLAMA YÖNETİMİ

Demet KÖSEOĞLU

GİRİŞ

İşletmeler hiç şüphesiz geçmişten bugüne hiç değişmeden iş hayatının vazgeçilmez unsurlarıdır. Günümüzün başarılı şirketlerinin ortak bir noktası bulunmaktadır. Söz konusu bu şirketlerin başarıları, müşteri odaklı ve pazarlamaya bağlılıklarından oluşmaktadır. Bu bağlamda başarılı şirketlerin ortak özellikleri, hedefledikleri pazarlarda müşterilerin ihtiyaçlarını anlayabilmek ve onlara yüksek hizmet kalitesi ile sunum yapabilmek için büyük bir çaba göstermeleridir. Öyle ki bu şirketler, müşterilere kaliteli hizmet verebilmek ve yüksek müşteri memnuniyeti elde edebilmek için sahip oldukları insan kaynağına da gerekli motivasyonu sağlarlar. Nitekim işletmeler, müşterileriyle ilgilenirlerse, eninde sonunda pazar payının ve kârın geleceğini bilirler. Dolayısıyla pazarlama, en çok müşterilerle ilgilidir. Müşteri değeri ve memnuniyeti oluşturabilmek, modern pazarlama düşüncesi ve pratiğinin merkezinde yer almaktadır. Pazarlama ise, müşteri memnuniyetinin kârla sağlanmasıdır. Bu bağlamda pazarlamanın amacı, üstün değer vaat ederek yeni müşteriler çekmek ve aynı zamanda memnuniyet sağlayarak mevcut müşterileri koruyabilmektir (Kotler vd., 2005:5).

Bu bölümde, işletmelerin son derece önemli fonksiyonlarından biri olan "pazarlama" ile ilgili temel bilgilere yer verilmektedir. İşletmenin diğer fonksiyonlarına göre pazarlama bölümü, tüketicilerle doğrudan iletişim halindedir. Dolayısıyla işletmeler, tüketiciler ile pazarlama faaliyetleri aracılığıyla iletişim kurmaktadır (Esen ve Aytekin, 2018:243). Bu kapsamda bu bölümde, pazarlamanın tanımı ve pazarlamanın gelişim süreci, pazar ve pazar çevresi (mikro ve makro çevre faktörleri), pazarlama karması unsurları (ürün, fiyat, dağıtım, tutundurma) ele alınmaktadır.

1. PAZARLAMANIN TANIMI

Pazarlama, günlük hayatın neredeyse hemen her noktasında, iş yerinde, e-postalarımızı kontrol ederken, evde, televizyon izlerken, yolda yürürken,

Sanal Güzellik Stüdyosu

Maybelline Virtual Beauty Studio, müşterilerinin kendi tarzlarına, boyutlarına ve cilt tonlarına mükemmel uyumunu anında çevrim içi olarak bulmalarına yardımcı olan bir makyaj aracıdır. Bu bağlamda bu sanal araç, izleyicinin çok çeşitli tonlar ve diğer ürünler arasından seçim yapmasına olanak tanımaktadır. Kullanımı son derece kolay olan bu sanal makyaj aracı, kişinin sanal gerçeklikteki yansımasını izlemesine de olanak tanımaktadır.

Dolayısıyla Maybelline, güvenilir kozmetik ürünleri ile en yüksek seviyede tüketici dostu ilişki kurmuştur. Müşterilerine, müşterilerinin de ilgisini çeken yeni ve yenilikçi ürünler sunarak rekabette öne çıkabilmesini sağlayan benzersiz bir pazarlama stratejisi oluşturmuştur. Uygun fiyatlandırma stratejisi ve pazarlama taktikleri ile Maybelline, kendisini, bulunduğu rekabetçi sektör içerisinde başarılı bir şekilde konumlandırmaktadır (iide.co web sitesi, 2023).

KAYNAKÇA

Akay, S. (2013). Bütünleşik pazarlama iletişiminde fiyat iletişimi ve yüksek-düşük fiyat düzeylerinin çağrışımları üzerine bir araştırma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Akgün, A. A. (2007). Makro çevre faktörlerinin pazarlama faaliyetleri üzerine etkileri ve Denizli mermer sanayinde bir uygulama. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı*, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Badi, K. S. (2018). The impact of marketing mix on the competitive advantage of the SME sector in the al buraimi governorate in oman. *SAGE Open.* 8(3), 1-10.

Altuntaş, Y. (2014). Bankaların kredi kartı kullanımını yaygınlaştırmada uyguladıkları satış geliştirme faaliyetleri üzerine bir araştırma. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Armağan, E. (2017). Dağıtım kanalları ve lojistik yönetimi. Marangoz, M. (Editör), *Pazarlama Yönetimi içinde* 9. Bölüm (341-384). Beta Yayıncılık.

Artık, Z. (2013). En uygun tutundurma karmasının AHS (analitik hiyerarşi süreci) kullanılarak belirlenmesi: Doğu karadeniz bölgesi'nin turizm olanaklarının pazarlanmasına ilişkin bir uygulama. *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı Üretim Yönetimi Ve Pazarlama Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Baçkır, F. (2019). Sağlık hizmetlerinde kullanılan tutundurma karması elemanlarının marka imajı ile ilişkisi üzerine bir uygulama. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İşletme Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Beraha, A. (2014). Stratejik esnekliğin çevresel belirsizlik ile ilişkisi üzerine bir çalışma. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi.

Bitirim, S. (2014). Toplumsal faydanın yaratılmasında sosyal pazarlama ve iletişim. *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Doktora Tezi.

Çakır, H. (2017). Tüketicilerin online ve offline alışverişlerine yönelik karar verme süreçlerinin ürün sınıfları bağlamında incelenmesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İşletme Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Çetin, A., F. (2019). Sosyal pazarlama yaklaşımı: Teorik bir yol haritası. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler*. (3), 121-133.

Doğan, H. (2008). Pazarlama anlayışında yeni ürün geliştirme ve Bolu İlinde ekmek ile ilgili bir uygulama. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Erdoğan, Z. B. (2012). Pazarlamanın konusu, kapsamı, gelişimi ve değer kavramı. Erdoğan, Z. B. ve Eroğlu, E. (Editör). *Pazarlama Yönetimi içinde* (1-25). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını 1. Baskı.

Göktaş, İ. (2011). Mikro ve makro pazarlama çevresi faktörlerinin kooperatifler üzerindeki etkileri. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İşletme Anabilim Dalı Kooperatifçilik Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

İlker, G. (2012). Türkiye'de termal turizme yönelik hizmet veren konaklama işletmelerinde pazarlama karması elemanları: Örnek bir alan araştırması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı Üretim Yönetimi Ve Pazarlama Bilim Dalı Doktora Tezi.

Karaca, M. (2019). Tüketicilerin pazarlama kavramı ve bir meslek olarak pazarlamaya yönelik tutumları. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Karahan, O. M. (2010). Müşteri ilişkileri yönetimi (CRM) ve ulaşım sektöründe bir uygulama: Firma çalışanlarının CRM'ye ve müşterilerine bakış açılarının belirlenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Kavak, B. ve Sığındı, T. (2012). Pazarlama'daki ürün sınıflandırmasına ilişkin bir yazın incelemesi. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 30(1), 49-67.

Kavrakoğlu, F. (2014). Henry Ford ve T modeli, fordizm, post fordizm. https://kavrakoglu.com/henry-ford-ve-t-modeli-fordizim-post-fordizm/

Kıvrak, S. (2014). Gıda sektöründe dağıtım kanalı modelleri ve seçim yaklaşımları. *Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Uluslararası Ticaret ve Lojistik Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Kotler, P., Wong, V., Saunders, J. ve Armstrong, G. (2005). Principles of marketing. *Fourth European Edition.* Pearson Prentice Hall.

Köksal, N., A. (2008). Web 2.0'ın pazarlamaya etkileri ve türk bankacılık sektöründe uygulama. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Yüksek Lisans Tezi.

Köse, M. S. (2018). Pazarlama. Esen, Ş. ve Aytekin, A. (Editör), *İşletme Bilimine Giriş* içinde (242-273). Beta Yayınları 1. Baskı.

Mammadli, G. (2017). Dinamik fiyatlandırmada fiyat adalet algısının tüketicinin marka değiştirme niyetine etkisi ve bir araştırma. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Ana Bilim Dalı Pazarlama Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Mert, G. (2012). Sosyal pazarlama uygulamalarının tüketici davranışı ve firma performansı üzerine etkileri: Teori ve bir uygulama. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi.* 4(1), 117-129.

Misir, İ. (2018). Zincir otel işletmelerinde genel (makro) çevre analizi: İstanbul örneği. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Öklük, B. (2018). Gerilla pazarlama kavramı ve tüketicinin gerilla pazarlama uygulamalarına ilişkin davranışlarının incelenmesi. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Yönetimi Anabilim Dalı İşletme Yönetimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Pomering, A. (2017). Marketing for sustainability: Extending the conceptualisation of the marketing mix to drive value for ındividuals and society at large. *Australasian Marketing Journal (*AMJ). 25(2), 157-165.

Sert, Z. (2014). Kriz dönemlerinde gıda sektöründeki pazarlama faaliyetleri. *Gediz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İşletme Anabilim Dalı İşletme Programı Yüksek Lisans Tezi.

Seyidov, R. (2010). Türkmenistan pazar çevresini etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi: Sektörel bir inceleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı Uluslararası İşletmecilik Programı Yüksek Lisans Tezi.

Singh, M. (2012). Marketing mix of 4P'S for competitive advantage. *IOSR Journal of Business and Management* (IOSRJBM). 3(6), 40-45.

Şener, E. (2017). Satın alma kararı üzerinde satış promosyonlarının etkisi. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Tenekecioğlu, B. (2004). Pazarlama ilkeleri. Berberoğlu, G., N. (Editör). *Genel İşletme içinde* (ss. 175-191). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını, 4. Baskı.

Torlak, Ö. (2013). Pazarlama karması ve pazarlama kararları. Torlak, Ö. ve Özmen, M. (Editör). *Pazarlama İlkeleri* içinde (98-125). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını 1. Baskı.

Türkmen, E. (2013). Otel işletmelerinde değere dayalı pazarlama uygulamalarının belirlenmesi: Laleli örneği. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Uyanık, M. (2018). Pazar odaklılık ve pazarlama yeteneklerinin işletmelerin pazarlama performansına etkisi, İSO 1000 grubunda bir araştırma. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı İşletme Yönetimi Bilim Dalı Doktora Tezi.

Uzkurt, C. (2013). Pazarlamada temel kavramlar. Torlak, Ö. ve Özmen, M. (Editör). *Pazarlama İlkeleri içinde* (2-19). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını 1. Baskı.

Ünal, A. ve Bozkurt, M. (2015). Meslek yüksek okulları için, pazarlama. *Genel Olarak Pazarlama Kavramı ve Pazarlama Yaklaşımındaki Değişimler.* 1. Bölüm, (19-41) Paradigma Akademi.

Yıldırım, T., N. (). Fiyatlandırma ve internet ortamında fiyatlandırma stratejileri. *Dicle Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.* 5(8), 10-29.

Yılmaz, N. (2015). Türkiye'de tekstil sektöründe dağıtım kanalı seçiminde karşılaşılan problemler ve Adıyaman'da tekstil firmaları üzerinde bir uygulama. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Yılmaz, A. (2019). Tüketici tutumları temelinde tutundurma karması ölçeği geliştirilmesi: Catprom ölçeği. *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü,* Doktora Tezi, Sakarya.

WEB KAYNAKLARI

profitworks.ca web sitesi, (2023). Erişim adresi: https://profitworks.ca/blog/marketing-strategy/545-nike-strategy-how-nike-became-successful-and-the-leader-in-the-sports-product-market.html Erişim Tarihi: 11.09.2023

blog.hubspot.com web sitesi, (2023). Erişim adresi: https://blog.hubspot.com/marketing/global-marketing-and-international-business Erişim Tarihi: 11.09.2023

wowessays.com web sitesi, (2020). Erişim adresi: https://www.wowessays.com/free-samples/micro-environmental-analysis-of-apple-inc-essay-sample/ Erişim Tarihi: 11.09.2023

thecasesolutions.com web sitesi, (2023). Erişim adresi: https://www.thecasesolutions.com/amazons-micro-and-macro-environment-41288 Erişim Tarihi: 11.09.2023

iide.co web sitesi, (2023). Erişim adresi: https://iide.co/case-studies/marketing-strategy-of-maybelline/ Erişim Tarihi: 11.09.2023

ON BİRİNCİ BÖLÜM
TEDARİK ZİNCİRİ VE LOJİSTİK YÖNETİMİ

Zeynep ÖZSAYAN BİÇER

GİRİŞ

Tedarik zinciri ve lojistik yönetimi bir kurumda veya şirketteki en önemli bölümlerden birisidir. Her şirket, kurum bir ürün üretmekte veya hizmet vermektedir. Üretilen bir ürünün müşteriye ulaşması için takip ettiği belirli bir sıra ve düzen mevcuttur. Üretilen bir ürünün fabrikadan veya tarladan direk müşteriye ulaşamadığı için arada tedarikçiler mevcuttur.

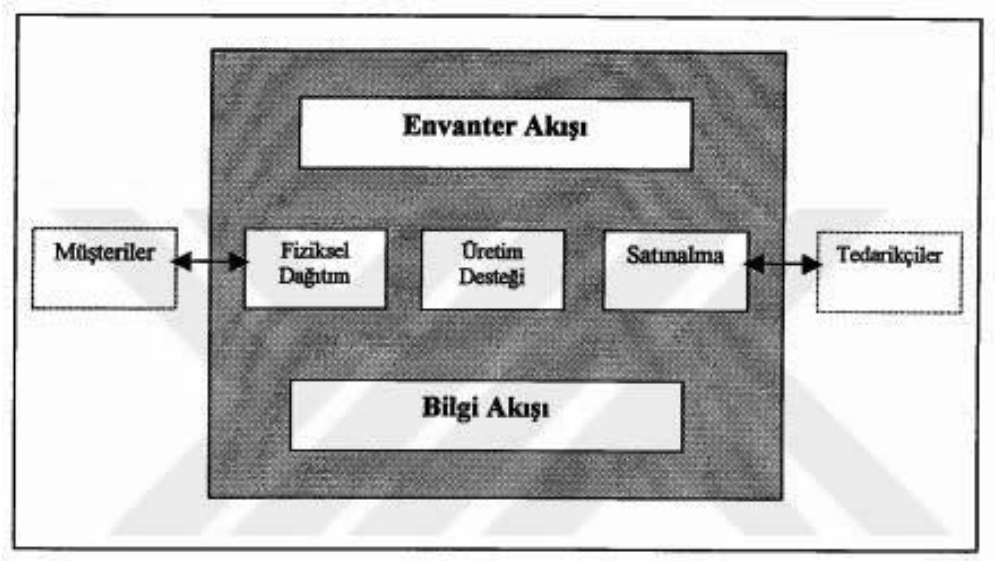
Tedarik zinciri ve lojistik yönetimi bir kurumun takip etmesi gereken en önemli kanallardan biridir. Bu sebeple bu iki konunun en iyi şekilde bilinmesi ve arasındaki farkın öğrenilmesi amacıyla kitabın bu bölümünde yer verilmektedir. Kitabın bu bölümde tedarik zinciri, tedarik zinciri fonksiyonları, yönetimi ve tedarik zincirinde kampçı etkisi bahsedilmektedir. Ayrıca bahsedilen tanımların daha iyi anlaşılması amacıyla örnek olaylar yardımı ile konu anlatımı desteklenmiştir. Örnek olaylarda farklı firmaların birbiri ile karşılaştırılması yapılarak konu irdelenmiş ve bu konular ile ilgili örnekler verilmiştir. Bu bölümde bahsedilen diğer bir konu ise lojistik yönetimi, lojistik eylemlerinden bahsedilmiştir. En son bölümde ise tedarik zinciri ve lojistik yönetimi arasındaki ilişkiden bahsedilmiştir.

Kısaca bahsetmek gerekirse tedarik zinciri bir ürünün üretilmesi, üretim aşamasındaki süreç ve daha sonrasında ürünün müşteriye iletilmesi ve müşteriden gelen talepler ve istekler doğrusunda iyileştirmeleri dahi kapsayan bir süreçtir. Lojistik yönetimi ise bir ürünün üretilmesi için gerekli hammaddenin temini ve sonrasında ürünün üretilip müşteriye teslim edilmesini amaçlamaktadır. Yani tedarik zinciri yönetimi, lojistik yönetimine kıyasla daha geniş alanı kapsamaktadır.

1. TEDARİK ZİNCİRİ

Tedarik zinciri; üretilen bir ürünün, üretiminden dağıtımına ve ürün müşteriye sağlıklı bir şekilde ulaşmasına kadar ki geçen bütün zaman dilimini kapsamaktadır. Tedarik zinciri; aynı zamanda bir ürünün üretilmesi, üretiminde

nihai ürün haline getirilmesi ve müşteriye sorunsuz iletilmesi, daha sonra müşteri geri dönütleri sonucunda üründe iyileştirmelerin yapılması, böylelikle müşteri memnuniyetinin artırılmasını hedeflemektedir. Lojistik yönetimi ise; daha çok hammaddenin tedarikçilerden satın alınarak işletmeye getirilmesi, depolanması, stok kontrolünün yapılması, ardından ürünün dağıtılarak müşteriye teslim edilmesini, hedeflemektedir. Bu bağlamda tedarik zinciri yönetimi; lojistik yönetimini de kapsamakta ve daha geniş bir yelpazeyi ifade etmektedir.

Şekil 11.8. Lojistik Yönetimi Yapısı **Kaynak**: Bowesox, 1996

KAYNAKÇA

Acar, Z. Köseoğlu, M. (2014). Lojistik yaklaşımıyla tedarik zinciri yönetimi, *Nobel Yayıncılık,* Ankara.

Aksoy, Ö. (2009). Tedarik zinciri/lojistik yönetiminde bilişim teknolojileri kullanımının organizasyonel performansa etkisi. *Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü,* İstanbul Teknik Üniversitesi.

Alim, M. A. ve Hasan, M. R. (2010). Factors affecting supply chain management efficiency in cross-border outsourcing-a case study of H&M and it´ s outsourcing operations in Bangladesh.

Ambalaj nedir, (2008). Ambalajın anlamı, ambalajın önemi, ambalajlama nedir, Erişim Adresi: http://www.e-ambalaj.com/ambalaj_nedir.asp?id=26, 1.

Asdemir, M. (2020). Tedarik zinciri yönetimi ve talep dalgalanmaları: Süveyş kanalı krizi ışığında çözüm. Erişim Tarihi: 11.09.2023. Erişim Adresi: https://www.pkfistanbul.com/tedarik-zinciri-yonetimi-ve-talep-dalgalanmalari-suveys-kanali-krizi-isiginda-cozum/.

Bakos, J. Y. ve Treacy, M. E. (1986). Information technology and corporate strategy: A research perspective, *Management Information Systems Quarterly*, June, 107-119.

Ballou, R.H. (2005). Business logistics: Supply chain management, *Prentice Hall,* New York.

Başkol, M. (2010). Lojistik ve lojistik yönetimi. *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1(2).

Barutçu, S. (2000). Tedarik zinciri yönetimi ve ürün kalitesinin sürekliliğini sağlamadaki rolü. *YA/EM 2000 Yöneylem Araştırması/Endüstri Mühendisliği XXI. Ulusal Kongresi,* Gazimağusa, K.K.T.C., 363.

Barutçugil, İ. (1983). Sabit üretim sistemi ve yönetim teknikleri. *Uludağ Üniversitesi Yayını, Beta Basım Dağıtım*, Bursa.

Baukney, H. (2000). Can we share?, *CIO Magazine*, June 15.

Bilişik, M. E. (2012). Karşılaştırmalı performans analizi modeli ve tedarikçi seçimi ve değerlendirmesi için performans haritalarında tedarikçi konumlandırma. *(Yüksek Lisans Tezi),* İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bowersox, Donald J. (1978). Lojistical management: A systems ıntegration of physical distribution management and materials management, *MacMillan Publising Co.,* New York.

Cemalcılar, İ. (1999). Pazarlama, *Beta Yayın* No:422, İstanbul.

Ceran, Y. ve Alagöz, A. (2007). Lojistik maliyet yönetimi: Lojistik maliyetler ve lojistik maliyet muhasebesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi,* 5(2).

Christopher, M. (1992). Logistics and supply chain management, London: Pitman Publishing.

Chuang, M. ve Shaw, W. (2000). Distinguishing the critical success factors between e-commerce, enterprise resource planning and supply chain management. *Proceeding of International Engineering Management Conference*, August 2000, New Mexico, 146-151.

Coyle, J., Bardi, E., ve Langley, J. (1996). The management of business logistics, sixth edition. *West Publishing Company,* Minneapolis.

CSMP, (2008). Council of supply chain management professionals tanımı. Erişim adresi: http://www.cscmp.org/

Çancı, M. ve Erdal, M. (2003). Lojistik yönetimi. *Freight Forwarder* El Kitabı 1, 35.

Çevik, O. ve Gülcan, B. (2011). Lojistik faaliyetlerin çevresel sürdürülebilirliği ve marco polo programı. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*.

Davıs, T. (1993). Effective supply chain management, *Sloan Management Review,* 34 (4), 35-46.

Dehning B., Richardson V.J. ve Zmud R.W. (2007). The financial performance effects of ıt-based supply chain management systems in manufacturing firms. *Journal of Operations Management,* 25, 2007, 807-808.

Disney S.M. ve Lambrecht M.R. (2008). On replenishment rules, forecasting, and the bullwhip effect in supply chains, foundations and trends in technology. *Information and Operations Management,* Publishers Inc, USA.

Dursun, A. (2001). Tam zamanında üretim (tzü) sisteminde standart maliyet fark analizleri, *Muhasebe ve Denetim Bakış,* 1(2).

Elder, R. ve Tsoukalas, J. (2006). Investing in inventories. *Bank of England. Quarterly Bulletin*, 2.

Ersaslani E. (2003). Multi-echelon envanter modelleri. Erişim Adresi: http://www.baskent.edu.tr/-eraslan/multi.doc

Erpakademi, (2008). erpakademi.com/v1/index.php?option=com_content&task=view&id=1025&Itemid

Farmer, D. (1997). Purchasing myopia revisited, European journal of purchasing and supply management, 3(1), 1-8.

Fleischmann, B., Ferber, S. ve Henrich, P. (2006). Strategic planning of BMW's global production network. *Interfaces,* 36(3), 194-208.

Ganeshan R. ve Harrınson T.P., (1995). An introduction to supply Chain. Erişim Adresi: http://silmaril.smeal.psu.edu/misc/supply chain intro.html

Gattorna, J. (2001). Managing logistics in changing environment. Handbook of Logistics and Distribution Management. 5-10.

Grant, D.B., Lambert, D.M., Stock, J.R. ve Ellram, L.M., (2006). Fundamentals of Logistics Management, MacGraw-Hill Education, Berkshire, 0-07-710894-9.

Güleş, H. K. ve Çağlıyan, V. (2010). Tedarik zinciri yönetimi bağlamında ürün yeniliğine tedarikçi katılımı. *Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi* (1), 30-40.

Handfield, R.B. ve Nichols, E.L. (1999). Introduction to supply Chain management prentice hall. NJ.

Hahn, C. K., Duplaga, E. A. ve Hartley, J. L. (2000). Supply-chain synchronization: lessons from Hyundai Motor Company. *Interfaces,* 30(4), 32-45.

Horng, T. C. (2006). A comparative analysis of supply chain management practices by Boeing and Airbus: long-term strategic implications. *Doctoral dissertation,* Massachusetts Institute of Technology.

Kayabaşı, A. (2007). İşletmelerin rekabet gücünün geliştirilmesinde lojistik faaliyetlerin performansının arttırılması: Üretim işletmeleri üzerine bir uygulama. *Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi.* Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Koban, E. ve Keser, Y. (2007). Hilâl dış ticarette lojistik. *1.Baskı, Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım*.

Koban, E. ve Yıldırır, H. K. (2008). Dış ticarette lojistik. *Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım.* 2. Baskı.

Koenigs, L. E. (2002). A" go to market" strategy: enabling P&G profitable share growth through streamlined logistics (Doctoral dissertation, Massachusetts Institute of Technology.

Lambert, D.M., Stock, J.R. ve Ellrom, L.M. (1998). Fundamentals of logistics management, Singapore: Irwin Mc Graw-Hill.

Lambert, D.M. ve Cooper M.C. (2000). Issues in supply Chain management. Industrial Marketing Management 29, 65-83.

Lamming, R. (1996). The environment as a supply Chain management issue. *British Journal of Management,* 7(1).

Lee, H.L. ve Bıllıngton, C. (1992). Managing supply chain inventory: Pitfalls and opportunities. *Sloan eManagement Review,* 33(3), 65-73.

Lee, H.L., Padmanabhan, V. ve Whang, S. (1997a). Information distortion in a supply chain: the bullwhip effect. *Management Science,* 43(4), 546-58.

Lee, H. L. (2000). Creating value through supply chain integration, supply chain management rewiew. Septemberl'October 2000, 2-3.

Levi, S. ve Kaminsky. (2007). Designing and managing the supply Chain: Concepts, strategies and case studies. *McGRAW-HILL International Edition*.

Liker, J. K. ve Morgan, J. (2011). Lean product development as a system: a case study of body and stamping development at Ford. *Engineering Management Journal,* 23(1), 16-28.

Loder. (2010). Lojistik terimler sözlüğü. *İstanbul, Lojistik Derneği Yayınları*.

Maltz, A. B. (1994). The relative importance of cost and quality in the outsourcing of warehousing. *Journal of Business Logistics,* 15 (2), 45-62.

Mentzer, J. T. ve Williams, L. R. (2001). The role of logistics leverage in marketing strategy. *Journal of Marketing Channels,* 8(3), 29-47.

Nalçakan, M. (2003). Türkiye ekonomisi açısından ulaştırma sektöründe demiryolu taşımacılığının önemi ve ekonometrik model ile Türkiye demiryolu yurtiçi yük taşıma talebinin analizi (1980-2000 Dönemi). *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Eskişehir, 147.

Novack, R., Rinehart, L. ve Wells, M. (1992). Rethinking concept foundations in logistics management. *Journal of Business Logistics,* 13(2), 234-237.

Nebol, E., Uslu, T. ve Uzel, E. (2015). Tedarik zinciri ve lojistik yönetimi. İstanbul.

Özcan, S. (2008). Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde lojistik yönetiminin önemi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 5 (10), 275-300.

Özdemir, A.İ. (2004). Tedarik zinciri yönetiminin gelişimi, süreçleri ve yararları, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 23, 87-96.

Palladino, A. P. (2010). Zara and Benetton: Comparison of two business models.

Piller, F., Lindgens, E. ve Steiner, F. (2012). Mass customization at Adidas: Three strategic capabilities to implement mass customization.

Plenert, G. J. (2002). International operations management. *Copenhagen Business School Press:* DK.

Richardson, R. (2002). Purchasing and supply Chain management. *School of Engineering Technology & Management,* Southern Polytechnic State University, 2002.

Ross, D. (2011). Introduction to supply Chain management Technologies. *Second Edition, CRC Press*, Florida, 1-15.

Sabuncuoğlu, Z. ve Tokol, T. (1987). İşletme I-II, *Örnek Kitapevi,* 200.

Sarı, K., (2006). Ortaklaşa planlama, tahmin ve ikmal yönteminin tedarik zinciri performansına etkileri, *Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.

Simchi-Levi, D., Kaminsky, P. ve Simchi-Levi E. (2000). Designing and management the supply Chain. *Irwin McGraw-Hill,* Boston.

Simatupang, T. M., Wright, A. C. ve Sridharan, R. (2002). The knowledge of coordination for supply Chain integration. *Business Process Management Journal,* 8 (3), 289-308.

Suhong, LI. ve Binshan, LIN. (2006), Accessing information sharing and information quality in supply Chain management *Decision Support Systems,* (42), 1641-1656.

Stank, T., Keller, S. ve Daugherty, P. (2001). Supply Chain collaboration and logıstical servıce performance. *Journal of Business Logistics,* 22(1), 29-48.

Ungan, M. C. (2011). En iyi tedarik zinciri uygulamaları ve bir saha çalışması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi,* (2), 307-322.

Tan, K. C. (2001). A framework of supply chain management literature. *European Journal of Purchasing & Supply Management*, 7 (1): 39-48. Erişim adresi: https://doi.org/10.1016/S0969-7012(00)00020-4

Tanyaş, M. (2008). Lojistik ve tedârik zinciri yönetimi, *Yüksek Lisans Ders Notları,* İTÜ Endüstri Mühendisliği Bölümü.

Taşkın, E. ve Durmaz, Y. (2015). Lojistik faaliyetler; hizmet kalitesi ve müşteri değeri. *Detay Yayıncılık,* Ankara.

Timur, M. N. (2013). Tedarik zinciri-temel kavramlar. *M. N. Timur & G. S. Çekerol (Edt.), Tedarik zinciri yönetimi içinde*, 2-22. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Turner, K. ve Williams, G. (2005). Otomotiv endüstrisi tedarik zincirinde modelleme karmaşıklığı. *Journal Of Manufacturing Technology Management,* 16(4), 447-458, https://doi.org/10.1108/17410380510594525

Quayle, M. ve Jones, B. (1993). Logistics: An integrated approach. *Wirral: Tudor Business Publishing Limited.*

Vorst, J. G. A. J. ve Beulens, A. J. M. (2002). Identifying sources of uncertainty to generate supply Chain redesign strategies. *International Journal of Physical Distribution and Logistics Management,* 32 (6), 409-430.

Wisner, J., D., Leong G. K. ve Tan K. (2008). Principles of supply Chain management: A balanced approach. *Third Ed., South-Western, Mason*, OH-USA, 6-9.

Yamak, Ö. (1999). Üretim yönetimi, *Alfa Basım Yayım Dağıtım,* İstanbul, 253.

Yaman, R. (2011). Üretim planlama ve kontrol. *Nobel Yayıncılık*, Ankara.

Yaman Z. (2001). Tedarik zinciri yönetiminde (SCM) bilgisayar yazılımları ve SCM'ye geçiş uygulamaları, Erişim Adresi: http://www.kho.edu.tr/yayinlar/bilimdergisi/bilimder/2001

WEB KAYNAKLARI

Iconic Packaging: Toblerone, (2018). Erişim Adresi: https://www.thepackagingcompany.us/knowledge-sharing/iconic-packaging-toblerone/

Ünlü Çikolata Markası Toblerone helal üretime geçmesi tartışmaya yol açtı, (2018). Erişim Adresi: https://tr.euronews.com/2018/12/18/unlu-cikolata-markasinin-helal-uretime-gecmesi-tartismaya-yol-acti

Boeing ve Airboard Logo. (2020). "Boeing Logo and Airbus Logo vivd history". Erişim Adresi: https://www.aviationnepal.com/boeing-logos-and-airbus-logos-vivid-history-with-details

Otomotiv Çeyrek Asır Karnesi. (2021). Erişim Adresi: dunya@dunya.com

Karakullukçu, E. (2017). Gıdadan Kozmetiğe, Satın aldığımız herşeyin sahibi olan 10 Şirket. Erişim Adresi: https://www.webtekno.com/satin-aldigimiz-her-seyin-sahibi-olan-10-sirket-l731.html

ON İKİNCİ BÖLÜM
MUHASEBE FONKSİYONU

Okan GARİP

GİRİŞ

Hesap tutma ihtiyacı insanların ekonomik hayata başlaması kadar eski tarihlere dayanmaktadır. Ekonomik hayattaki gelişmeler ile birlikte tutulan kayıtların önemi de zamanla artmıştır. İşletmelerin faaliyet sonuçlarının izlenmesi ve tutulacak kayıtların takibi gibi ihtiyaçların giderilebilmesi için muhasebe uygulamaları geliştirilmiştir. Bugüne kadar yaşanan teknolojik, ekonomik, sosyal gelişmelere bağlı olarak muhasebe süreçleri de bu değişim ve dönüşümlere hızlıca ayak uydurmuştur.

İşletmenin dili olarak tanımlanan muhasebenin ürettiği finansal bilgilerin anlaşılabilmesi için bu dili, bu dilin kavramlarını kısacası muhasebe dili ile konuşup başkasının konuştuğunu anlamak gerekir. Bu nedenle muhasebe öğrenecek bir kimse yeni bir dil öğrenme durumundadır. Örneğin 100 Kasa, 101 Alınan Çekler, 102 Bankalar, 103 Verilen Çekler ve Ödeme Emirleri gibi hesapların ne anlama geldiğini, nasıl kullanıldığını, işleyiş kurallarını muhasebe eğitimi almamış birisinin bilmesi ve yorumlaması imkansızdır. Tabi ki Tek Düzen Hesap Planında yer alan hesapları ve işleyişini tek başına bilmek bu dili konuşmak için yine yetmez. Yevmiye kaydı, defter-i kebir, bilanço, gelir tablosu, özkaynak, yabancı kaynak, borç, alacak, aktif, pasif gibi bu dili anlatmaya ve konuşmaya yarayan kavramları da öğrenmek gerekir.

Muhasebe tarafından üretilen finansal bilgiler aslında bir bilgi üretim sürecinin eseridir. Muhasebe, finansal bilgiyi kaydedip yorumlama aşamasına getirene kadar bu bilgi üretim süreci çalışır. Bu nedenle muhasebe bir bilgi sistemi olarak kabul görür. Bu bölümde muhasebe sistemi ve temel bazı kavramlar hakkında bilgi verilecektir.

1. MUHASEBENİN TANIMI VE FONKSİYONLARI

İşletme; insanın ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri üretim faktörlerini kullanmak suretiyle üreten önemli iktisadi birimlerdir. Öte yandan işletmeler;

Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu ile yasal statüsüne kavuşmuştur. Böylelikle meslek camiası; uzun bir dönem boyunca verilen uğraşların sağladığı birikimle kısa sürede örgütlenmesini tamamlayarak odalarına ve odaların üst birliği olan TÜRMOB çatısı altında toplanmışlardır (TÜRMOB web sitesi, 2023).

ÖRNEK OLAY 2: ENRON SKANDALI (HÜRRİYET GAZETESİ, 2023)

Enron ve World Com gibi ABD'li devlerde ortaya çıkan muhasebe skandalları, Avrupa'ya da sıçradı. Dünyanın ikinci büyük medya kuruluşu Fransız Vivendi Universal'in, 2001 yılı bilançosunda 1.5 milyar Euro'luk usulsüzlük yaptığı belirlendi.

Amerika'da art arda meydana gelen muhasebe skandalları sonunda Avrupa'ya da sıçradı. AOL Time Warner'dan sonra dünyanın ikinci büyük medya şirketi olan Fransız Vivendi Universal'ın 2001 yılı muhasebe kayıtlarında net kârını 1.5 milyar Euro şişirdiği ortaya çıktı.

Fransa'nın en fazla satan gazetesi Le Monde'da yer alan habere göre Vivendi'nin BSkyB'de sahip olduğu yüzde 96'lık hissenin satışının 2001 bilançosuna eklemeye karar verdiği ve bunu Fransız düzenleyicilerin yasaklamasına karşın yaptığı kaydediliyor.

Gazete, Vivendi'nin sahip olduğu 400 milyon BSkyB hissesini 1.5 milyar Euro olarak şirketin 2001 yılı net kârına ekleyerek yatırımcıları aldattığını ifade ediyor (Hürriyet Gazetesi, 2023).

ÖRNEK OLAY 3: XEROX SKANDALI (HÜRRİYET GAZETESİ, 2023)

Art arda ortaya çıkarılan şirket yolsuzluklarıyla sarsılan ABD'de World Com skandalının şoku atlatılamadan büro donanımları üreticisi Xerox'un usulsüz işlemlerle gelirlerini tahmin edilenden çok daha fazla şişirdiği ortaya çıktı. ABD Sermaye Piyasası Kurumu (SEC) tarafından bağımsız denetime tabi tutulan büro donanımları üreticisi Xerox'un son 5 yıl boyunca uygunsuz muhasebe işlemleriyle gelirlerini tahmin edilenden çok daha fazla şişirdiği bildirildi. Washington Post gazetesinin haberinde, Nisan ayında Xerox'u hesaplarını bağımsız denetime açmaya zorlayan SEC'in, bu tarihte şirketin usulsüz işlemlerle gelirlerini 3 milyar dolar kadar yüksek gösterdiği tahmin ettiği, oysa, son incelemelerin bu rakamın 6 milyar doları aşabileceğini gösterdiği belirtildi. Haberde, SEC'in, Xerox'un 1997 ile 2000 yılları arasındaki faaliyetlerinden şüphelendiği, buna karşılık, Kurum tarafından Nisan ayında görevlendirilen bağımsız hesap uzmanının 2001 yılındaki muhasebe işlemlerinde de usulsüzlük saptadığı kaydedildi. Bağımsız denetçinin incelemeleri sonucunda Xerox'un son beş yıla ait mali tablolarını gerçek durumunu yansıtacak şekilde yeniden yayımlaması bekleniyor (Hürriyet Gazetesi, 2023).

KAYNAKÇA

Akçakanat, Ö. (2019). Finansal tabloların genel ilkeleri ve ilgili taraflar için önemi. A. Gündoğdu içinde, *Uygulamalı Finansal Tablolar Analizi* (s. 1-30). Ankara: Gazi Kitabevi.

Avder, E. ve Özçelik, İ. (2013). Genel muhasebe. *Ekin Yayınevi,* Bursa.

Büyükmirza, H. (2016). Maliyet ve yönetim muhasebesi tekdüzen'e uygun bir sistem yaklaşımı. *Gazi Kitabevi*, Ankara.

Çabuk, A. (2019). Finansal tablolar ve mali analiz. S. Önce içinde, *Mali Analiz* (2-19). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Çabuk, A. ve Lazol, İ. (2010). Mali tablolar analizi. *Ekin Yayınevi*, Bursa.

Erbaşlar, G. (2018). Genel muhasebe*. Nobel Kitap,* Ankara.

Erdemir, N. (2015). Kısa vadeli yabancı kaynaklar. H. Duman içinde, *Genel Muhasebe* (335-366). Dizgi Ofset, Konya.

Feyiz, M. (2016). Genel muhasebe. *Ekin Yayınevi,* Bursa.

Karacan, S. (2012). *T*ekdüzen muhasebe sistemi ve Türkiye muhasebe standartları ile uyumlu muhasebe dönem içi işlemler. *Umuttepe Yayınları,* Kocaeli.

Karasioğlu, F. (2019). Finansal muhasebe dönem sonu işlemleri TMS/ TFRS uygulamalı. *Nobel Yayın,* Ankara.

Kesimli, İ. (2014). Genel muhasebe muhasebeye giriş ve dönem sonu işlemleri. *Umuttepe Yayınları,* Kocaeli.

Lazol, İ. (2017). Genel muhasebe. *Ekin Yayınevi,* Bursa.

Özulucan, A. (2019). Genel muhasebe ilkeleri ve uygulamaları (10. Baskı b.). *Dizgi Ofset,* Konya.

Sevilengül, O. (2016). Genel muhasebe (18. Baskı b.). *Gazi Kitabevi,* Ankara*.*

WEB KAYNAKLARI

Hürriyet Gazetesi web sitesi, (2023), Erişim Adresi: https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/skandal-vivendi-ile-avrupaya-da-sicradi-82192 , Erişim Tarihi: 12.09.2023

Hürriyet Gazetesi web sitesi, (2023), Erişim Adresi: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/simdi-de-xerox-38369460 , Erişim Tarihi: 12.09.2023

TÜRMOB web sitesi, (2023), Erişim Adresi: https://www.turmob.org.tr/Kurumsal/TURMOB-Hakkinda Erişim Tarihi: 12.09.2023

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
FİNANSMAN FONKSİYONU

Talha GEZGİN

GİRİŞ

Günümüz dünyasında gelinen noktada rekabet her alanda kendini göstermektedir. Toplumun değişen ihtiyaç ve isteklerine ve değişen teknolojik şartlara işletmelerin kendini adapte etmesi varlığını sürdürmek ve ortaklarının refahı koruması için olmazsa olmaz bir konudur. İşletmeler, bu değişime ayak uydurabilmesi için önemli bir finansman kaynağına ve bunun yönetilmesine ihtiyaç duymaktadır. Finansal yönetim işletmelerin ihtiyaç duyduğu finansman kaynağını nasıl bulacağını (değer oluşturma) ve elinde bulunan kaynağı nasıl en iyi şekilde kullanacağını (değer arttırma) ifade eden bilim dalıdır. Bu bağlamda finansal yönetici ise risk ve getiri bağlamından bu dengeyi sağlayan birimdir. Finansal yönetici işletmenin değerini korumak ve arttırmak için üç önemli karar alır. Bunlardan ilk firmanın üretim kapasitesini korumak ve geliştirmek için yatırım kararlarıdır. İkincisi, işletmenin uzun vadeli hedeflerine ulaşması için gerekli olan finansman kararlarıdır. Sonuncusu ise kâr dağıtım kararlarıdır. Bu üç finansman fonksiyonun doğru yönetilmesi işletme varlığının devam edebilmesi için önemlidir. Bu bölümde finansal yönetimin gelişimi ve finansal yöneticinin görevlerinden bahsedildikten sonra finansman fonksiyonları ve finansal piyasalar üzerinde durulacaktır.

1. FİNANSMAN FONKSİYONU

İşletmeler; toplumun arzu ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için mal ve hizmet üreten ve bundan kâr elde eden kuruluşlardır. Öyle ki hiçbir işletme; sadece belirli bir dönem var olmak için kurulmaz. Her işletme; elbette amaç varlığını sürdürmektir. Varlığını sürdürebilmek için de işletmelerin rekabet avantajı elde etmesi, büyüyebilmesi, talep oluşturması ve talepleri karşılayabilmesi gerekmektedir.

İşletmelerin kurulmasında ve faaliyetlerinin devam etmesinde gerekli makine, bina, insan kaynağı, nakit ve stokların sağlanabilmesi için sermayeye ihtiyaçları vardır. Ayrıca; belirsizliklerin, risklerin ve piyasa rekabetinin artığı

KAYNAKÇA

Akın, F., Yazıcı, M., Alkara, İ., Polat, A. V. ve Altundal, V. (2019). Finansal piyasalar ve kurumlar. *Ekin Kitapevi*, Bursa.

Alper, D. ve Anbar, A. (2011). Proje değerlemesinde karar ağacı analizi ve reel opsiyon yaklaşımının karşılaştırılması. *The Journal of Economics, Sociology & Politics, 7(1)*, 47-66.

Armaneri, Ö., Özdağoğlu, G. ve Yalçınkaya, Ö. (2008). Proje risk düzeyinin belirlenmesi için simülasyonu ve bulanık kümeler teorisini temel alan bütünleşik bir yaklaşım. *Anadolu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 9(2),*223-239.

Aydın N., Başar, M. ve Coşkun M. (2017). Finansal yönetim. *Detay Yayıncılık,* Ankara.

Baldemir, E. ve Süslü, B. (2008). Firmaların kısa vadeli borçlanmalarının hisse senedi fiyatlarının değişimine etkisi: Modigliani - miller teoremi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23(2),*259-268.

Başar, M. (2019*).* Kar dağıtım politikası. N. Aydın, (Ed.), *Finansal Yönetim 2* içinde (128-151). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayın No:2770.

Bhat, S. (2008). Financial management: Principles and practice. *Excel Books India*.

Burucu, H. ve Öndeş, T. (2015*).* Finansal hiyerarşi ve dengeleme teorisinin geçerliliğinin türk imalat sanayi firmalarında test edilmesi. *Sakarya İktisat Dergisi, 4(3),* 61-76.

Ceylan, A. ve Korkmaz, T. (2003). İşletmelerde finansal yönetim*. Ekin Kitapevi,* Bursa.

Ceylan, A. V. ve Korkmaz, T. (2010). İşletmelerde finansal yönetim*. Ekin Kitapevi,* Bursa.

Çonkar, M. K. (2020). Riskli yatırım projelerinin değerlendirilmesi. B. Elmas, (Ed.), *Finansal Yönetim* içinde (46-64). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Yayını.

Demir, Y. (2001). İşletmelerin kar payı dağıtım politikaları ve firma değerliliğinin vergi uygulamaları ile ilişkisine teorik bir yaklaşım. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 6(1),*55-71.

Dhanani, A. (2005). Corporate dividend policy: The views of British financial managers. *Journal of Business Finance & Accounting, 32(7-8),*1625-1672.

Doğan, M. (2016). Mülkiyet yapısının finansman kararları üzerindeki etkisi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi, (70),*157-170.

Düzakın, H. (2014). İşletme finansmanı excel çözümlü örneklerle. *Seçkin Yayıncılık,* Ankara.

Ercan, M. K. ve Ban, Ü. (2009). Finansal yönetim: Değere dayalı işletme finansı. *Gazi Kitapevi,* Ankara.

Erdoğan, O. ve Tata, K. (2009). Finansal yönetim-sermaye piyasası faaliyetleri ileri düzey lisansı eğitimi. *Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği.*

Gülşen, A. Z. ve Ülkütaş, Ö. (2012). Sermaye yapısının belirlenmesinde finansman hiyerarşisi teorisi ve ödünleşme teorisi: İMKB sanayi endeksinde yer alan firmalar üzerine bir uygulama. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 8(15),*49-59.

Gündoğdu, A. (Ed.). (2018). Finansın temel teorileri. *Beta Yayıncılık,* İstanbul.

İskenderoğlu, Ö., Karadeniz, E. ve Atioğlu, E. (2012). Türk bankacılık sektöründe büyüme, büyüklük ve sermaye yapısı kararlarının karlılığa etkisinin analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 7(1),* 291-311.

Kaya, F. ve Doğan, İ (2015). Finansal piyasalar. F. Kaya, (Ed.), *Finansal Yönetim* içinde (49-70), *Beta Yayıncılık,* İstanbul.

Mortaş, M. ve Garip, O. (2016). Optimum Portföy seçimi ve bist'te işlem gören firmalar üzerinde bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(13),* 245-282.

Mucuk, İ. (2018). Modern işletmecilik*. Türkmen Kitapevi*, İstanbul.

Okka, O. (2015). Finansal yönetim teori ve çözümlü problemler. Nobel Yayınevi, Ankara.

Öndeş, T. (2020). Yatırım bütçelemesi ve kararları. B. Elmas, (Ed.), *Finansal Yönetim* içinde (23-45). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Yayını.

Pekkaya, M. (2006). Kar payı dağıtımının şirket değeri üzerine etkisi: İMKB 30 endeks hisselerine bir analiz. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 2(4),*183-209.

Poyraz, E. (2008). Açıklamalı örneklerle finansal yönetim. *Ekin Yayınevi,* Bursa.

Rees, W. ve Valentincic, A. (2013). Dividend irrelevance and accounting models of value. *Journal Of Business Finance & Accounting, 40(5-6),*646-672.

Saraç, M. (2015). Finansal yönetim. *Sakarya Yayıncılık,* Sakarya.

Sarıoğlu, S. E., Kurun, E. ve Güzeldere, H. (2013*).* Sermaye yapısının belirleyicileri: İMKB'de işlem gören çimento, otomotiv ve bilişim sektörlerinin sermaye yapısı analizi. *Ege Akademik Bakış, 13(4),*481-496.

Sevil, G. (2019*).* Sermaye bütçelemesi, (Ed.) N.Aydın, *Finansal Yönetim 2* içinde (68-97). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayın No:2770.

Shahar, W. S. S.,Shahar, W. S. S., Bahari, N. F., Ahmad, N. W., Fisal, S. & Rafdi, N. J. (2015). A review of capital structure theories: Trade-off theory, pecking order theory, and market timing theory. *In Proceeding of the 2nd International Conference on Management and Muamalah,* 240-247.

Tanushev, C. (2016). Theoretical models of dividend policy. *Economic Alternatives, 3(1)*, 299-316.

Tanyel, E. (2016). Türev ürünler, Türkiye'de ve dünyada türev piyasaların gelişimi ve kalkınma ve yatırım bankalarında kullanımı. *İller Bankası Uzmanlık Tezi*, Ankara.

Taşkın, F. D. ve Coşkun, S. (2015). Ortaklık yapılarının finansman kararları üzerine etkisi: Bist enerji firmaları incelemesi. *Dokuz Eylul University Journal Of Graduate School Of Social Sciences,* 17(1),105-118.

Tekin, B. (2016). Firmaların finansman kararları: Davranışsal perspektif. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (Akad),* 8(15), 169-198.

Temiz, H. ve Hacıhasanoğlu, T. (2017). Temettü politikası, temettü dağıtım oranı ve finansal performans arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Journal of Business Research Turk, 9(2),*133-149.

Uçkun, N. ve Girginer, N. (2006). Yatırım projeleri riskinin belirlenmesinde duyarlılık analizi: Özel bir sağlık kuruluşu yatırım projesi üzerinde örnek bir uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi,* (32), 1-11.

Usta, Ö. (2014). İşletme finansı ve finansal yönetim. *Detay Yayıncılık,* Ankara.

Yaslıdağ, B. (2016). Uygulamalı finansal analiz. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yılgör, A. G. ve Yücel, E. (2008). Sermaye bütçelemesi kararları: Mersin ve Adana illerinde bir uygulama. *Journal of the Cukurova University Institute of Social Sciences,* 17(2), 449-464.

29983 Sayılı Borçlanma Araçları Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (2017). T.C Resmi Gazete.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ

Sümeyra CEYHAN BOR

GİRİŞ

Bilginin sürekli yenilenmesi, teknolojik gelişmeler ve ekonomik yaşamdaki yeni fırsatlar, insan kaynağının niteliğinde değişimlere neden olmuştur. Dünya genelinde her alanda yaşanan değişim süreci, çalışma hayatında da güçlü ve hızlı bir şekilde etkisini hissettirmektedir. Bilhassa yaşanan değişim sürecinde yer edinebilme ve rekabet ortamında varlığını koruyabilmek için birçok işletmenin insan kaynakları yönetim bakış açısına yöneldiği varsayılmaktadır. İnsan kaynakları kavramı, işletmede yer alan tüm işgücünü kapsadığı gibi işletmenin dışında faydalanılacak potansiyel işgücüne de işaret etmektedir.

Son derece geniş kapsama sahip insan kaynakları yönetimi, değişim düzeyi arttıkça karşılaşılan güçlüklerin arttığı bir alan olarak dikkat çekmektedir. Bu bağlamda bu bölümde insan kaynakları yönetimi kavramı, insan kaynakları planlaması, insan kaynağını bulma, seçme ve yerleştirme, insan kaynağının eğitimi ve kariyer geliştirme, performans değerleme, ücret sistemleri, insan kaynakları yönetiminde endüstriyel ilişkiler, işçi sağlığı ve iş güvenliği, bürokratik işlemler ve bilgi sistemleri incelenmektedir.

1. İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE TEMEL KAVRAMLAR

Günümüz işletmeleri; hiç olmadığı kadar yoğun bir ortamda ve rekabet ortamında faaliyetlerini sürdürmek durumunda kalmıştır. Küresel ortamda rekabet üstünlüğü elde edebilmek için ise hiç şüphesiz en önemli unsur, insan kaynağıdır. İşletmelerde insan kaynaklarının bilgi, yetenek ve becerilerinden tam manası ile faydalanılması ve işe yönelik moral ya da motivasyonlarının sağlanması, diğer bir ifade ile insan kaynağını etkin ve verimli şekilde kullanılmasıyla mümkün olabilecektir. Bu noktada insan kaynakları yönetimi kavramı karşımıza çıkmaktadır. İşletmelerin küresel açıdan düşünmeleri ve yerel davranma stratejileri ile uyumlu amaç ya da hedeflerine ulaşmalarında çalışanların motivasyonlarını yükseltebilmesi açısından insan kaynakları yöneti-

KAYNAKLAR

Ahmad, S. ve Shahzad, K. (2011). HRM and employee performance: A case of university teachers of azad jammu and kashmir (AJK) in Pakistan. African Journal of Business Management, 5(13), 5249-5253.

Akdoğan, A. ve Demirtaş, Ö. (2009). 360 derece performans değerlendirme sistemi: Askeri imalat işletmesinde yöneticiler üzerinde bir uygulama. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23(1), 49-71.

Aldemir, M. C. Ataol, A. ve Budak, G. (1993). Personel yönetimi. Barış Yayınları, Fakülteler Kitabevi, İzmir.

Alpugan, O., Demir, H., Oktan, M. ve Üner, N. (1999). İşletme ekonomisi ve yönetimi. Beta Basım Yayın, İstanbul.

Arıcı, K. (1999). İşçi sağlığı ve iş güvenliği dersleri. Tes-İş Sendikası.

Assignmentpoint, (2023). https://www.assignmentpoint.com/business/human-resource-management/strategic-human-resource-management-british-american-tobacco.html.

Aydın, U. (2006). İş hukuku ve sosyal güvenlik hukuku Türk milli komitesi 30. Yıl armağanı. Tisk Yayınları, Ankara.

Bakan, İ. (2014). İnsan kaynakları yönetimi, Gazi Kitabevi, Ankara.

Bal, C. G. (2014). İnsan kaynağını bulma, seçme ve yerleştirme. İ. Bakan (Ed.), İnsan Kaynakları Yönetimi, Gazi Kitabevi, Ankara.

Balaban, Ö. (2013). Sakarya üniversitesi uzaktan eğitim dersi, http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/66221/30187/iş_analizi.pdf.

Barron, R. A. ve Newman J. H. (1996). Workplace wiolence and workplace agression evidence on thair relative frequence and potential causer, agressive behavior. Journal of Personality and Social Psychology, 161-179.

Bartram, M. (2020). 3 Examples of strategic human resource management from top companies. Erişim Adresi: 3 Examples Of Strategic Human Resource Management From Top Companies (peoplemanagingpeople.com).

Bayraktaroğlu, S., Balaban, Ö. ve Özdemir, Y. (2007). 360 Derece geribildirim sistemine eleştirel bir bakış: Bir örnek olay. Afyon.

Bayraktaroğlu, S. (2011). İnsan kaynakları yönetimi. Beta Basım Yayın, İstanbul.

Baytok, A. (2015). Turizm işletmelerinde insan kaynakları yönetiminde destek işlevler. E. Pelit (Ed.), Turizm İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi, Grafiker Yayınları, Ankara.

Benligiray, S. (2007). Ücret yönetimi. Beta Yayınları, İstanbul.

Biçerli, K. (2011). Çalışma ekonomisi. Beta Yayınları, İstanbul.

Bilgin, M. H. (2002). Bireysel performansa dayalı ücret ve verimlilik. Çimento İşveren Dergisi, 16(1).

Bilgin, L. (2004). İnsan kaynakları yönetimi. R. Geylan (Ed.), Personel Bulma ve Seçme, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Bingöl, D. (1990). Personel yönetimi ve beşeri ilişkiler. Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum.

Bingöl, D. (2003). İnsan kaynakları yönetimi. Beta Basım Yayın, İstanbul.

Bingöl, D. (2004). İnsan kaynakları yönetimi. Beta Yayıncılık, İstanbul.

Bingöl, D. (2006). İnsan kaynakları yönetimi. Arıkan Yayıncılık, İstanbul.

Bingöl, D. (2010). İnsan kaynakları yönetimi. Beta Yayınevi, İstanbul.

Calp, M. H. (2016). İşletmelerde uygulanan insan kaynakları yönetiminde veri tabanı kullanımının önemi. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi Dergisi, 18 (2), 539-557.

Camgöz, S. M. ve Alperten, İ. N. (2006). 360 Derece performans değerlendirme ve geri bildirim: Bir üniversite mediko-sosyal merkezi birim amirlerinin yönetsel yetkinliklerinin değerlendirilmesi üzerine pilot uygulama örneği. Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(2), 191-212.

Can, H., Akgün, A. ve Kavuncubaşı, Ş. (2001). Kamu ve özel kesimde insan kaynakları yönetimi. Siyasal Kitapevi, Ankara.

Can, H., Kavuncubaşı, Ş. ve Yıldırım, S. (2009). Kamu ve özel kesimde insan kaynakları yönetimi. Siyasal Kitabevi, Ankara.

Canıtez, B. ve Solmuş, T. (2000). Performans değerlendirmesi. Türk Psikoloji Bülteni, 16-17, http://www.psikolog.org.tr/bulten/16-17/tpb-16-17-108-112.pdf.

Cascio, W. F. (2002). Managing human resources: Productivity. Quality of Work Life, Profits, (6th edition), McGraw-Hill, Sydney.

Çavdar, H. ve Çavdar, M. (2010). İşletmelerde işgören bulma ve seçme aşamaları. Journal of Naval Sciences and Engineering, 6(1), 79-93.

Çetin, C. ve Dinç Özcan, E. (2013). İnsan kaynakları yönetimi. Beta Basım, İstanbul.

Çetin, C., Arslan, M. L. ve Dinç, E. (2014). İnsan kaynakları yönetimi. Beta Basım Yayın, İstanbul.

Çiftci, B. (2007). Performans değerlemesi. U. Dolgun. (Ed.), İnsan Kaynakları Yönetimi, Ekin Kitabevi, Bursa.

Daft, R.L. (1991). Management. 2.Edi.,The Dryden Pres.

Demir, C. (2005). Konaklama işletmelerinde insan kaynakları yönetimi ilkeler ve uygulamalar. Nobel Yayın, Ankara.

Doğan, S. (1998). Etkili bir insan kaynakları politikasının ortaya konulmasında ücret ve ödüllendirme sistemlerinin yeri ve önemi. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 4.

Dolgun, U. (2007). Meslek yüksek okulları ve yüksek okulları için insan kaynakları yönetimi Ekin Yayınevi, Bursa.

Durai, P. (2010). Human resource management. Pearson Education.

Erbaş, E. ve Dursun, M. (2016). İş değerleme. N. Şahin Perçin, B. Güzel ve Ş. Aydın Tükeltürk (Ed.), Turizm İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi ve Uygulamaları, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

Erarslan, E. ve Algün, O. (2005). İdeal performans değerlendirme formu tasarımında analitik hiyerarşi yöntemi yaklaşımı. Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 2(1), 95-106.

Eren, E. (1993). Yönetim ve organizasyon. Beta Basım Yayın, İstanbul.

Erşahan, B. (2014). Performans değerleme. İ. Bakan (Ed.), İnsan Kaynakları Yönetimi, Gazi Kitabevi, Ankara.

Erşahan, B., Bakan, İ., Büyükbeşe, T. ve Taşlıyan, M. (2016). İnsan kaynakları yönetimi. İ. Bakan (Ed.), İşletme Bilimine Giriş, Beta Basım Yayın, İstanbul.

Ertürk, M. (2011). İnsan kaynakları yönetimi. Beta Basım Yayın, İstanbul.

Eryılmaz, B. (2013). Bürokrasi ve Siyaset, Alfa Yayınları, İstanbul.

Eyitmiş, A. M. (2014). İnsan kaynakları yönetiminde endüstri ilişkileri. İ. Bakan (Ed.), İnsan Kaynakları Yönetimi, Gazi Kitabevi, Ankara.

Ferecov, R. (2015). İnsan kaynaklarını yönetiminde performans değerleme yöntemleri. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8, 133-153.

Fındıkçı, İ. (1999). İnsan kaynakları yönetimi. Alfa Yayınları, İstanbul.

Fındıkçı, İ.. (2000). İnsan kaynakları yönetimi. Alfa Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

Gavcar, E., Bulut, Z.A. ve Engin, K. (2006). Konaklama işletmelerinde uygulanan performans değerleme sistemleri ve uygulama alanları (Muğla ili örneği). Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 13(2), 31-45. https://dergipark.org.tr/tr/pub/yonveek/issue/13685/165603

Geylan, R. (1993). İşletmelerde personel disiplini. MET Yayıncılık, Eskişehir.

Geylan, R. (2004). İnsan kaynakları yönetimi. Anadolu Üniversitesi.

Gök, S. (2006). 21. Yüzyılda insan kaynakları yönetimi. Beta Basım, Kırklareli.

Gueutal, H. G. ve Stone, D. L. (2005). The brave new world of e HR: Human resources management in the digital age. San Francisco: Jossey Bass.

Gül, H. (2000). Türkiye'de kamu yönetiminde hizmet içi eğitim. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(3).

Gültekin, S. ve Altıntop, S. (2014). İnsan kaynakları yönetimde temel ilkeler. S.K. Gül, A.E. Alaç (Ed.), Güvenlik Sektöründe İnsan Kaynakları Yönetimi, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Human Resources MBA Staff, (2020). The world's 30 most ınnovative corporate human resources departments. Erişim Adresi: The World's 30 Most Innovative Corporate Human Resources Departments - Human Resources Degrees (humanresourcesmba.net).

Işığıçok, E. (2008). Performans ölçümü. Yönetim ve İstatiksel Analizi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, 7, 1-23.

Kale, D. (2019). İnsan kaynakları bilgi sistemlerinin örgütsel performansa etkileri: Delonse&Mclean bilgi sistemleri başarı modeli bağlamında bir değerlendirme (Master's Thesis, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Kaplan, Ç. (2011). Kamu personelinin disiplin yönetimi ve uygulamalarına bakışı. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(1), 139-156.

Kaynak, T. (1989). İnsan kaynakları planlaması. Alfa Basım Yayın, İstanbul.

Kaynak, T. (1996). İnsan kaynakları planlaması. 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.

Kaynak, T. (1998). İnsan kaynakları yönetimi. İ. Ü. İşletme Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Kavanagh, J. M., Thite, M. ve Johnson, R. (2013). Human resources information systems (3th.ed.). United States of America: Thousand Oaks: Sage.

Kozak, A. M. (2001). Konaklama işletmelerinde kariyer planlaması. Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir.

Kovach, K. A. ve Cathcart Jr, C. E. (1999). Human resource information systems (HRIS): Providing business with rapid data access. Information Exchange and Strategic Advantage, Public Personnel Management, 28(2), 275-282.

Köklü, K. (2018). İş analizi, iş analistliği ve iş zekası. Lectio Socialis, 2(2), 121-142. https://derg ipark.org.tr/tr/pub/lectio/issue/38656/398318.

Lengnick-Hall, C. A. ve Lengnick-Hall, M. L. (2006). HR, ERP, and knowledge for competitive advantage, human resource management: Published in cooperation with the school of business administration. The University of Michigan and in Alliance with the Society of Human Resources Management, 45(2), 179-194.

Lengnick-Hall, M. L. ve Moritz, S. (2003). The impact of e-HR on the human resource management function, Journal of Labor Research, 24(3), 365-379.

Mahiroğulları, A. (2001). Türkiye'de sendikalaşma evreleri ve sendikalaşmayı etkileyen unsurlar, CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2(1), 161-189.

Nagendra, A. ve Deshpande, M. (2013). Human resource information systems (HRIS) in HR Planning and Development in Mid to Large Sized Organizations, Social and Behavioral Sciences, 133, 61-67.

Newsroom.Porsche, (2023). https://newsroom.porsche.com/en/sustainability/management-approaches/employees-society.html

Noe, R. A. (1999). Employee training-development, irwin mcgraw-hill. Çev. Çetin C. İnsan Kaynaklarının Eğitimi ve Gelişimi, Beta Yayınları, İstanbul.

Noe, R. A., Hollenbeck, J. R., Gerhart, B. ve Wright, P. M. (2009). Fundamentals of human resource management. Mc Graw Hill Irwin.

Öğüt, A. (2012). Bilgi çağında yönetim. Nobel Yayın, Ankara.

Öner, M. (2001). Kişisel kariyer planlaması. Kariyer Yayınları, İstanbul.

Örücü, E. (2002). Turizm işletmelerinde orta ve üst kademe yöneticilerin işgören seçme ve değerlendirme sürecindeki eğilimleri (Marmaris ve çevresindeki üç yıldızlı işletmeler örneği). Dokuz Eylül Üniversitesi, İBF Dergisi, 17(2), 119-132

Özgen, H., Öztürk, A. ve Yalçın, A. (2005). İnsan kaynakları yönetimi. Nobel Kitapevi, Adana.

Özkan, A. B. (2021). Uzaktan çalışma ve yeni işe alımlarda oryantasyon, adaptasyon ve bağlılık. https://hbrturkiye.com/blog/uzaktan-calisma-ve-yeni-ise-alimlarda-oryantasyon-adaptasyon-ve-baglilik

Öztürk, A. T. (2010). İnsan kaynakları yönetiminde performansa dayalı ücret ve teşvik sistemi. Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 2(2), 1-10.

Pelit, E. ve Gökçe, F. (2020). İnsan kaynakları yönetiminde bürokratik ve disiplin işlemleri kapsamındaki sorunlar: Turizm işletmeleri örneğinde teorik bir inceleme. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi, 23(1), 52-77.

Pickle, H. B. ve Abrahamson, R. L. (1980). Introduction to businness. (4th edition). Goodyear Pub.Co.

Sabuncuoğlu, Z. (2000). İnsan kaynakları yönetimi. Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.

Sabuncuoğlu, Z. (2005). İnsan kaynakları yönetimi. Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.

Sabuncuoğlu, Z. (2009). İnsan kaynakları yönetimi. Furkan Ofset, Bursa.

Sabuncuoğlu, Z. (2011). İnsan kaynakları yönetimi (uygulamalı). Beta Yayınları, İstanbul.

Sabuncuoğlu, Z. (2013). İnsan kaynakları yönetimi. Beta Basım Yayın, İstanbul.

Sabuncuoğlu, Z. (2016). İnsan kaynakları yönetimi. Alfa Aktüel Yayınları, Bursa.

Soysal, A. (2014). Kariyer yönetimi ve planlaması. İ. Bakan (Ed.), İnsan Kaynakları Yönetimi, Gazi Kitabevi, Ankara.

Stone, D. L. ve Dulebohn, J. H. (2013). Emerging issues in theory and research on electronic human resource management (EHRM). Human Resource Management Review 23, 1-5.

Stredwick, J. (2005). An introduction to human resource management. Elsevier Butterworth-Heinemann, Second Edition, Oxford.

Şimşek, M. Ş. (2004). İşletme bilimlerine giriş. Adım Matbaacılık ve Ofset, Konya.

Şimşek, M. Ş. (2009). İşletme bilimlerine giriş. Adım Matbaacılık ve Ofset, Konya.

Şimşek, M. Ş. ve Öge, H. S. (2014). İnsan kaynakları yönetimi. 6. Baskı, Konya: Eğitim Kitapevi Yayınları.

Tahiroğlu, F. (2002). Düşünceden sonuca insan kaynakları. Hayat Yayıncılık, İstanbul.

Taşkın, E. (2005). İşletme yönetiminde eğitim ve geliştirme. Der Yayınları, İstanbul.

Taşlıyan, M. (2014). İş analizi ve iş tanımları. İ. Bakan (Ed.), Gazi Kitabevi, Ankara.

Tengilimoğlu, D., Atilla, E. A. ve Bektaş, M. (2013). İşletme yönetimi. Seçkin Yayıncılık 4. Baskı.

Thomas, W. C. (1980). A career development program theat Works. Management Review, May, 69(5).

Tortop, N. (1994). Personel yönetimi. Ankara, Yargı Yayınları, (B.5), Ankara.

Tortop, N., Aykaç, B., Yayman, H. ve Özer, M. A. (2013). İnsan kaynakları yönetimi. Nobel Yayın, 6. Basım, Ankara.

Tuna, M. (2016). İnsan kaynakları yönetimi. Detay Yayıncılık.

Uğur, A. (2003). İnsan kaynaklari yönetimi. Sakarya Kitapevi, Sakarya.

Uyargil, C. (1998). İnsan kaynakları yönetimi. İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayınları No:276, İstanbul.

Uyargil, C. (2013). İnsan kaynakları yönetimi. Beta Yayıncılık, İstanbul.

Ünal, A. (1998). Performansa dayalı ücret. Kamu-İş Sendikası Yayını, Ankara.

Walker, W. J. (1992). Human resource strategy. Singapore: International Edition.

Wong, R. (2021). Çalışanları denetlemek için daha iyi bir yöntem. https://hbrturkiye.com/dergi/calisanlari-denetlemek-icin-daha-iyi-bir-yontem

Taşlıyan, M. (2014). İş analizi ve iş tanımları. İ. Bakan (Ed.), İnsan Kaynakları Yönetimi, Gazi Kitabevi, Ankara.

Yeşil, S. (2014). İnsan kaynağının eğitimi ve geliştirilmesi. İ. Bakan (Ed.), İnsan Kaynakları Yönetimi, Gazi Kitabevi, Ankara.

Yıldız, G. ve Balaban, Ö. (2006). İş değerlemesi ve ücret yönetimi. Sakarya Kitabevi, Sakarya.

Yılmaz, S. (2008). İnsan kaynakları yönetimi. Lisans Yayıncılık, İstanbul.

Yılmazer, A. (2013). İnsan kaynakları yönetimi ve örnek olaylar. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yumuşak, S. ve Kışlalıoğlu, R. S. (2013). İşletmeler üzerinde insan kaynakları planlamasının yeri ve önemi üzerine bir alan uygulaması. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (36).

Yüksel, Ö. (2000). İnsan kaynakları yönetimi. Gazi Kitabevi, Ankara.

Yüksel, Ö. (2003). İnsan kaynakları yönetimi. Gazi Kitabevi, Ankara.

Yüksel, Ö. (2004). İnsan kaynakları yönetimi. Gazi Kitapevi, Ankara.

Zerenler, M. (2010). İnsan kaynakları yönetiminde yönetim bilişim sistemleri kullanımı. A. Çelik ve T. Akgemci (Ed.), Yönetim Bilişim Sistemleri, Gazi Kitabevi, Ankara.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM
ENDÜSTRİYEL İLİŞKİLER VE SENDİKALAŞMA

Büşra ÇELİKÖZ

GİRİŞ

Toplum nizamını sağlayan tüm düzenlemeler elbette işletmeleri de etkilemektedir. Çünkü işletmeler ve kişiler; faaliyette bulunulan ülke veya ülkelerin hukuk sistemine tabidirler. Bu bağlamda işletme yöneticileri de her daim ulusal yahut uluslararası hukukun önemli düzenlemelerini, karşılaşabilecekleri yasal sonuçları ve yaptırımları; şahsen veya uzmanlardan destek alarak izlemelidirler. Öyle ki bu düzenlemelerden bazıları; ekonomik faaliyetleri ve dolayısıyla işletme faaliyetlerini doğrudan etkileyebilmektedir. Nitekim İş Kanunu da bu düzenlemelerden biridir. 4857 sayılı İş Kanunu'nun temel amacı; işverenler ile iş sözleşmesine dayanarak çalıştırılan işçilerin çalışma şartlarını ve çalışma ortamına ilişkin hak ve sorumluluklarını düzenlemektir. Kanun; belirtilen bazı istisnalar dışında kalan tüm iş yerlerine, bu iş yerlerinin işverenleri ile işveren vekillerine ve işçilerine, faaliyet konularına bakılmaksızın uygulanır. Yani iş yerleri, işverenler, işveren vekilleri ve işçiler bu kanun hükümlerine bağlıdırlar.

İş hukuku; sanayileşme ile birlikte ortaya çıkmıştır. Ülkemizde sanayileşme hareketleri; Batı ülkelerine göre oldukça geç başladığından, iş hukuku da geç ortaya çıkmış olup gelişimini halen sürdürmekte olan bir hukuk dalıdır. Bu bağlamda iş hukukuyla ilgili ilk önemli düzenlemeler; Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra yapılmış olup, günümüze değin olumlu yönde gelişmeler sağlanmıştır. 4857 sayılı İş Kanunu; ülkemizde bireysel iş ilişkilerini düzenlemiş ve iş güvencesi ile esneklik kurumlarını getirmiştir. Ancak kıdem tazminatının, 1975 yılında yapılan değişiklikle kanun tarafından öngörülmesine rağmen oluşturulamayan kıdem tazminatı fonu nedeniyle halen işverenden alınması, işletmeler üzerinde ağır yük oluşturmayı sürdürmektedir. Toplu iş ilişkilerinde ise; 1982 Anayasası'nın kabulü ile birlikte yeni bir döneme girilmiştir. Öyle ki bu dönemde Avrupa Birliği yolunda çeşitli düzenlemeler de yapılmış olup; 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu kabul edilmiştir. Bu bağlamda 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu da önemli adımlardan olmuştur. Diğer taraftan,

Türkiye'de ise kot işçileri ile tanınan silikozis hastalığı, madencilik başta olmak üzere, oto boya, çimento, cam endüstrisi ve diş teknisyenliği gibi toz solunan farklı iş kollarında kendini gösteriyor. Aşırı miktarda silika tozu solumaya bağlı olarak gelişen hastalığın bilinen bir tedavisi yok (Gazeteduvar web sitesi, 2023).

KAYNAKÇA

Bozbel S. ve Palaz S. (2007). İşyerinde psikolojik taciz (mobbing) ve hukuki sonuçları. *TİSK Akademi*, 2(3), 66-81.

Çakır, Ö. (2018). İşini kaybetme kaygısı: İş güvencesizliği. *Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi, 12*, 117-140.

Demircioğlu M. ve Centel T. (2016). İş hukuku, Beta Yayınevi.

Dolgun, U. (2010). Tükenmişlik sendromu. D. Ergun Özler (Ed.), *Örgütsel Davranışta Güncel Konular* içinde (s. 287-310). Ekin Yayınevi.

Erdoğan, G. (2009). Mobbing (iş yerinde psikolojik taciz). *Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 83*, 318-352.

Gerek H. N. (Ed.). (2019). Toplu iş hukuku. Anadolu Üniversitesi Yayını.

Korkusuz R. ve Uğur S. (2018). Sosyal güvenlik hukuku. Ekin Yayınevi.

Leymann, H. (1990). Mobbing and psychological terror at work places. *Violence and Victims,* 5(2), 119-126.

Limon, A. (2012). Türk hukuk sisteminde iş sağlığı ve güvenliği. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, *1,* 209-242.

Önsal, N. (2017). Endüstri ilişkileri sözlüğü. Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi Yayınları.

Örücü, E., Kılıç, R., Kılıç T. (2007). Cam tavan sendromu ve kadınların üst düzey yönetici pozisyonuna yükselmelerindeki engeller: Balıkesir ili örneği. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(2), 117-135.

Özbucak Albar, B. (2018). İşletmelerde işçi ve işveren ilişkilerinden kaynaklanan güncel sorunlar. *Business & Management Studies: An International Journal*, 6(3), 634-649.

Seçer, Ş. (2016). Estetik emek: Çalışan kadınlara yönelik ayrımcılığın yeni görünümü. *Karatahta İş Yazıları Dergisi*, 5(8), 37-50.

Solmuş, T. (2005). İş yaşamında travmalar: Cinsel taciz ve duygusal zorbalık/taciz (mobbing). *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 7(2), 1-14.

Spector, P. E. (2008). Industrial and organizational psychology. John Wiley&Sons.

Sümer H. H. (2017). İş hukuku. Seçkin Yayınevi.

Sürgevil Dalkılıç, O. (2014). Çalışma hayatında tükenmişlik sendromu tükenmişlikle mücadele teknikleri. Nobel Yayınevi.

Şimşek Ş. M. ve Çelik A. (2016). Genel işletme. Eğitim Yayınevi.

Şimşek Ş. M. ve Çelik A. (2016). İşletme bilimine giriş. Eğitim Yayınevi.

Wirth, L. (2001). Breaking through the glass ceiling: Women in management. Geneva: International Labour Office.

Yüksel, Ö. (2000). İnsan kaynakları. Gazi Kitabevi.

WEB KAYNAKLARI

Em360tech web sitesi, (2019). Erişim adresi https://em360tech.com/ Erişim tarihi: 29.08.2023

Gazeteduvar web sitesi, (2023). Erişim adresi https://www.gazeteduvar.com.tr/cineli-madenciler-silikozisi-anlatti-vakti- Erişim adresi gelince-haber-1585317 Erişim tarihi: 11.09.2023

Gzt web sitesi, (2023). Erişim adresi https://www.gzt.com/jurnalist/googlein-dunyadaki-en-havali-ofislere-sahip-oldugunu-kanitlayan-15-fotograf-2752929 Erişim tarihi: 13.09.2023

Hukukdestegi web sitesi, (2023). Erişim adresi https://hukukdestegi.com/tr/2016/03/20/toplu-is-sozlesmesi-nedir/ Erişim tarihi: 30.08.2023

İskanunu web sitesi, (2023). Erişim adresi http://iskanunu.com/genel/2178-meslek-hastaligi-nedir/ Erişim tarihi: 05.09.2023

Lytx web sitesi, (2023). Erişim adresi https://www.lytx.com/ Erişim tarihi: 07.09.2023

Linkedin web sitesi, (2023). Erişim adresi https://tr.linkedin.com/pulse/krizlerle-zirveye-%C3%A7%C4%B1kan-hastal%C4%B1k-t%C3%BCkenmi%C5%9Flik-sendromu-dursun-ali-%C3%BCnal Erişim tarihi: 07.08.2023

Forahukuk web sitesi, (2023). Erişim adresi https://www.forahukuk.com/Makaleler/is-akdine-sendikal-sebeple-son-verilmesi-ve-sendikal-tazminat Erişim tarihi:15.08.2023

Yöntemosgb web sitesi, (2023). Erişim adresi https://yontemosgb.net/ Erişim tarihi: 05.09.2023

Yargıtay karar arama web sitesi, (2023). Erişim adresi https://karararama.yargitay.gov.tr/ Erişim tarihi: 15.08.2023

Euronews web sitesi, (2023). Erişim adresi https://tr.euronews.com/2019/05/27/tukenmislik-sendromu-tibbi-bir-bozukluk-olarak-siniflandirildi Erişim tarihi: 12.09.2023

Inbusiness web sitesi, (2023). Erişim adresi https://www.inbusiness.com.tr/finans/ bankacilik/2023/04/25/qnb-finansbanktan-cam-tavan-hamlesi Erişim tarihi: 10.09.2023

YARARLANILAN MEVZUAT

https://www.mevzuat.gov.tr/ adresinden;

2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu.

4857 sayılı İş Kanunu.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu.

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu.

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu.

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu.

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu.

16855 sayılı İş Kolları Yönetmeliği.

ON ALTINCI BÖLÜM
HALKLA İLİŞKİLER

Sinem ÖZESKİLLİ – Murat AK

Bazıları mükemmel doğar,
Bazıları zamanla mükemmel işler başarır,
Bazılarıysa işe halkla ilişkiler uzmanı alır.
Daniel J. Boorstin

GİRİŞ

Yaşamın olduğu her yerde iletişim ve etkileşim var olmaktadır. Yaşam; iletişim ve etkileşim ile bir bütündür. Örgütlerin, işletmelerin, kurum ve kuruluşların yaşamları boyunca iletişim ve etkileşim içerisinde olması gerektiği belirli bir hedef kitlesi bulunmaktadır. Tüm bu kurumların hepsi rekabet ortamında ayakta kalarak yaşamlarını devam etmesi temel amacıdır. Yaşamlarına devam edebilmeleri için belirledikleri hedef kitleler ile iletişim ve etkileşim içerisinde olmaları ve bu iletişim ile etkileşimin sağlıklı bir bağ ile olması gerekmektedir. Bu noktada halkla ilişkiler, kurumlar için büyük önem taşımaktadır. Kurumlar ile hedef kitle arasında ki ilişkiyi, halkla ilişkiler sağlamaktadır.

Halkla ilişkiler, kurumların belirledikleri hedef kitlelerine ulaşabilmeleri ve doğru bir bağ kurmaları için kurum ile hedef kitle arasındaki en güvenilir köprüdür. Bu nedenle kurumlar yaşamları boyunca halkla ilişkileri bünyelerinde özümsemelidirler. Halkla ilişkiler aynı zamanda kurum içi çalışalar ile yöneticiler arasındaki ilişkileri de kapsamaktadır. Halkla ilişkiler; kurum içi çalışanların kuruma olan bağlarını güçlendirmek ve çalışanların motivasyonunu artırmak için çalışmalar da düzenlemektedir. Genel olarak halkla ilişkiler kurum içi ve kurum dışı birçok fayda sağlamaktadır.

Bu bağlamda halkla ilişkiler kavramı kurumların hem çalışanları ile hem de hedef kitleleri arasında ki en önemli ve en güvenilir etkileşim aracıdır. Kurumlar için büyük fayda sağlayan halkla ilişkiler kavramını içeren kitabımızın bu bölümü, hedef kitlemiz olan üniversite öğrencilerine ve hocalarımıza katkıda bulunması dileği ile…

Tablo 16.3. Halkla İlişkiler Araçları

	Yazılı Araçlar	Sosyal-Kültürel Araçlar	Görsel-İşitsel Araçlar
TANITMA	Basın açıklaması Basın dosyası Kurum gazetesi Kitap Dergi Yıllık Yıllık raporlar Broşür ve el kitapları Mektup Afiş Duyuru panoları Poster Pankart El ilanları Yönlendirici ve yol göstericiler	Basın toplantıları Basın demeçleri Basın gezisi Basın kokteyli Törenler Konferanslar Sergiler Geziler Festivaller Yarışmalar Sponsorluk/himaye	Televizyon için hazırlanmış görsel materyaller Fotoğraf Film Slayt, resim, power point, Kurumsal kimlik oluşturan grafik tasarımlar, logo, bayrak, kartvizit Radyo için hazırlanmış materyaller TV/ radyo röportajları
TANIMA	Dilek/şikâyet kutuları Dilekçe Bilgi edinme başvuruları Anketler	Görüşme günleri Danışma birimleri Mülakatlar Toplantılar	Telefon hatları

KAYNAKÇA

Apaydın, F. (2011). Halkla ilişkiler. Osmaniye: Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi.

Aydoğan , D. (2018). Halkla ilişkiler. Ş. Esen, & A. Aytekin içinde, *İşletme Bilimine Giriş* (393-420). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Canöz, K. (2013). Kamuda halkla ilişkilerin yeni yüzü: Bilgi edinme yasası. *Selçuk İletişim, 5*(3), 141-152.

Çetintaş, H. (2019). *Her Yönüyle İletişim ve Halkla İlişkiler* . İstanbul: Hiper Yayın.

Erdem, A. ve Davulcu Akbaba, E. (2017). Halkla ilişkiler nedir? Ne değildir? M. Işık içinde, *Halkla İlişkilere Giriş* (6-23). Konya: Eğitim Yayınevi.

Fındık, E. (1988). Kütüphanecilikte halkla ilişkiler. *Türk Kütüphaneciliği, 11*(2), 69-73.

Güllüoğlu, Ö. (2006). Halkla ilişkiler mesleğinde etik anlayışı. *Ulusal Halkla İlişkiler Sempozyumu*, (145-166).

Güllüoğlu, Ö. (2009). Halkla ilişkiler ve propaganda ilişkisi üzerine kurumsal bir değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 12*(1-2), 506.

Kalender, A. (2013). Halkla ilişkiler. A. Z. Özgür içinde, *Halkla İlişkiler* (5). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Karakaya, S. (2005). Halkla ilişkilerde temel ilkeler. L. Afrasyap içinde, *Halkla İlişkiler ve Meslek Etiği* (21-29). Türkiye Optik ve Optometrik Meslekler Birliği Derneği.

Kazancı, M. (1980). Halkla ilişkiler. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Macun, Ş. (2018). Propaganda ve halkla ilişkiler. M. Karaca, & C. Çakı içinde, *İletişim vePropaganda* (s. 116-132). Konya: Eğitim Yayınevi.

Öztürk, A. (2011). Pazarlama ilkeleri. Ankara: Gazi Kitapevi.

Sabuncuoğlu, Z. (2016). Halkla ilişkiler. Bursa: Alfa Akademi.

Sabuncuoğlu, Z. ve Tokol, T. (1995). İşletme II (fonksiyonel analiz). Bursa: Rota Ofset.

Sezgin, M. ve Bulut, B. (2013). Örgüt kültürü ve halkla ilişkiler. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3*(2), 182-194.

Summak, E. (2017). Halkla ilişkiler yönetimi ders notları. Konya: Selçuk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Basım Yayın Atölyesi .

Şimşek, M. ve Çelik, A. (2013). İşletme bilimine giriş. Konya: Eğitim Yayınevi.

Tortop, N. ve Özer, M. A. (2013). Halkla ilişkiler. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Tuncer, D., Ayhan, D. Y. ve Varoğlu, D. (2007). Genel işletmecilik bilgileri. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Tutar, H. (2012). İşletmelerde halkla ilişkiler. Ö. İşcan içinde, *İşletme Bilimlerine Giriş* (276-292). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Uztuğ, F. (2003). İç güvenlik güçlerinin kurumsal imajı ve halkla ilişkiler. F. Uztuğ içinde, *Halkla İlişkiler ve İletişim* (1-24). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Yağmurlu, A. (2007). Bilgi edinme kanunu ve halkla ilişkiler. *Amme İdaresi Dergisi, 40*(4), 63-79.

Yağmurlu, A. (2010). E-halkla ilişkiler ve bakanlık uygulamaları. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 6*(2), 64-65.

Yenikurtuluş, H. (2003). Üniversite kütüphanelerinde halkla ilişkiler uygulaması ve bir örnek: İstanbul bilgi üniversitesi kütüphane ve elektronik kaynaklar merkezi.

Yılmaz, A. (2005). Halkla ilişkiler planlaması. Y. Ayhan içinde, *Halkla İlişkiler Uygulamaları ve Örnek Olaylar* (1-21). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Yılmaz, E. (1997). Kütüphanecilikte halkla ilişkiler ve kitle iletişim Araçları. *Türk Kütüphaneciliği, 11*(1), 29-41.

WEB KAYNAKLARI

blog.hubspot.com web sitesi, (b.t.). Erişim Adresi: https://blog.hubspot.com/marketing/public-relations-examples Erişim Tarihi: 12.09.2023

earnado.com web sitesi, (2020). Erişim Adresi: https://earnado.com/tr/pr-halkla-iliskiler-nedir-nasil-yapilir-ornekleri/ Erişim Tarihi: 12.09.2023

halklailiskiler.com web sitesi, (2016). Erişim Adresi: http://www.halklailiskiler.com/pegasustan-babalar-gunu-filmi.html Erişim Tarihi: 12.09.2023

hitogrencileri.wordpress.com web sitesi, (2016). Erişim Adresi: https://hitogrencileri.wordpress.com/2016/10/23/basarili-pr-calismasi-viral-pazarlama-ornegi-oreo-turkiyede/ Erişim Tarihi: 12.09.2023

nestle.com web sitesi, (b.t.). Erişim Adresi: https://www.nestle.com.tr/csv/fistigimizbololsun Erişim Tarihi: 12.09.2023

wmaracı.com web sitesi, (b.t.). Erişim Adresi: https://wmaraci.com/nedir/pr Erişim Tarihi: 12.09.2023

ON YEDİNCİ BÖLÜM
İŞLETMELERDE BİLİŞİM SİSTEMLERİ

Demet KÖSEOĞLU

GİRİŞ

Bilişim sistemleri teknolojisinde yaşanan yeniliklerin, sürekli olarak devam etmesi, geleneksel iş dünyasında bir dönüşüme neden olmaktadır. Bilişim sistemleri, işletmelerin sadece operasyonel verimliliğini artırmakla kalmayıp aynı zamanda yeni ürün ve hizmetler geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Bu da işletmelerin pazarda kendilerine sağlam bir yer edinmelerini sağlamaktadır. Bu nedenle, işletmelerin günümüzün rekabetçi ve küresel pazarında başarılı olabilmek için bilişim sistemlerine hakim olmaları kritik bir öneme sahiptir.

İşletmelerin bilişim sistemlerine yönelik stratejik bir yaklaşım benimsemeleri, rekabet avantajını sürdürmeleri ve büyümeleri için kritik bir adımdır. Bu stratejik yaklaşım, iş süreçlerini doğru bir şekilde yönetebilmek, müşteri memnuniyetini artırmak ve operasyonel mükemmelliği sağlamak için bilişim teknolojilerini etkin bir şekilde kullanmayı içermelidir. Bu sayede işletmeler, hızla değişen pazar koşullarına ayak uydurabilir ve sürdürülebilir bir büyüme sağlayabilirler.

Temel işletme fonksiyonları olan muhasebe, finans, insan kaynakları, pazarlama ve üretim alanlarında çalışanların, bu dönüşümü başarıyla yönetmeleri gerekmektedir. Bu fonksiyonlarda çalışan profesyoneller, işletmelerin bilişim sistemlerini etkili bir şekilde kullanarak başarıya ulaşmalarına önemli katkılarda bulunabilirler.

Bu kapsamda bu bölüm, işletmelerin kurumsal hedeflerine ulaşmak için neden bilişim sistemlerini kullanmaları gerektiğine dair önemli bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır. Bölümde, işletmelerde bilişim sistemleri adı altında bilişim sistemi ve yönetim bilişim sistemi kavramları açıklanmakta ve faydalarına değinilmektedir. Ayrıca, işletmelerde kullanılan yönetim bilişim sistemi türleri ve sınıflandırılması detaylandırılmakta ve son olarak da işletmelerde kullanılan kurumsal uygulamalar hakkında bilgi verilmektedir.

KAYNAKÇA

Acar, S. (2013). İl özel idarelerinde yönetim ve bilişim sistemlerinin uygulanması: Ankara il özel idaresi örneği. *Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İşletme Anabilim Dalı İşletme Programı Yüksek Lisans Tezi.

Arı, S. (2014). Üniversitelerde çalışan yöneticilerin ve diğer personellerin yönetim bilişim sistemleri hakkındaki algı ve dirençlerinin karşılaştırılması: Selçuk üniversitesi örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Arslan, H. (2016). Otelcilik sektöründe bilişim sistemleri kullanımı ve kullanım alanları üzerine bir araştırma: İstanbul ili 5 yıldızlı oteller örneği. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi.

Aslan, M. (2020). Tepe yönetimin profili ve firma yapısının sezgiye dayalı stratejik karar almaya etkilerinin farklı sektörlerde incelenmesi. *İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı Yönetim Organizasyon Bilim Dalı Doktora Tezi.

Aydoğan, E. ve Semiz, S. (2004). İşletmelerde teknoloji yönetimi bağlamında ileri üretim teknolojileri ve otomotiv sektöründe bir uygulama. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Dergisi. 11, 115-133.

Bakırtaş, H. (2015). Müşteri ilişkileri yönetimi: Tanımı, kapsamı, önemi. Timur, N. ve Barış, G. (Editör). *Müşteri İlişkileri Yönetimi içinde* (2-23). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını 3. Baskı.

Canbaz, S. (2014). Kobi'lerde stratejik planlama ve karar alma sürecinde yönetim bilgi sistemlerinin rolü ve önemi: Edirne'de bir araştırma. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi.

Çark, Ö. (2019). Kurumsal kaynak planlama uygulama ve sonrasında sistem başarısını ve kullanıcı değerini etkileyen faktörler: Borsa İstanbul 100 araştırması. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Doktora Tezi.

Dirlik, S. (2008). Yönetim bilişim sistemlerinin örgüt yapısına ve karar vermeye etkisi: Çoklu Örnek olay araştırması. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Elbaşı, M.T. (2015). Türkiye'de özel hastanelerde kullanılan yönetim bilişim sistemlerinin çalışan performansına etkileri. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Yönetimi Anabilim Dalı Yönetim Bilişim Sistemleri Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Erkan, T. E. (2016). Kurumsal kaynak planlaması kavramı. Paşaoğlu, D. ve Hepkül, A. (Editör). *Kurumsal Kaynak Planlama Sistemleri içinde* (2-20). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını 1. Baskı.

Güçlü, N. (2003). Stratejik yönetim. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.* 23(2), 61-85.

Gürlek, O. (2011). Kurumsal kaynak planlama sistemlerinin tedarik zinciri performansına olan etkileri: Bir uygulama. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı Üretim Yönetimi ve Sayısal Yöntemler Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Güvener, T. (2016). İstanbul'daki bilişim firmalarında kullanılan bilişim sistemlerini değer zinciri analizi ve proje yönetimi açısından değerlendirme ve bulut bilişim teknolojileri kullanımı. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı İşletme Yönetimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Hoşgören, B. (2011). Tedarik zinciri yönetiminin müşteri ilişkilerine etkisi. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İktisat Anabilim Dalı Uluslar Arası Ticaret ve Para Yönetimi Yüksek Lisans Tezi.

Karaboğa, E.N.C. (2018). Yönetim bilişim sistemleri kullanımı açısından kurumsal değişime direnç algılamalarının iç müşteri memnuniyeti üzerine etkisi: Üniversite hastaneleri üzerinde bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı İşletme Bilim Dalı Doktora Tezi.

Kaya, Ş.M. (2014). İnşaat sektöründe yönetim bilişim sistemlerinin yaygınlaşmasını engelleyen faktörler ve Sivas ilinde bir uygulama. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İşletme Anabilim Dalı Yönetim Organizasyon Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Kıymaz, M. (2013). Muhasebe bilişim sisteminin küçük ve orta boy işletmeler (KOBİ) üzerindeki etkisi: Sakarya ilinde bir uygulama. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Yüksek Lisans Tezi.

Kocaoğlu, E. (2017). Müşteri ilişkileri yönetiminin finansal performansa etkisi. *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi.

Kurgun, O.A. (2006). Bilgi yönetim sistemlerinin yapılandırılması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 8(1), 274-291.

Lambert, D.M. ve Martha C.C. (2000). Issues in supply Chain management. *Industrial Marketing Management.* 29, 65–83.

Laudon, K.C. ve Laudon, J.P. (2006). Management information system. (Çeviri: Abdullah Naralan)

Laudon, K.C. ve Laudon, J.P. (2011). Yönetim bilişim sistemleri. 12. Basımdan Çeviri, Editör: Uğur Yozgat) *Nobel Akademik Yayıncılık*, Ankara.

Laudon, K.C. ve Laudon, J.P. (2018). Management information systems managing the digital firm. *Global Edition Fifteenth Edition.* Pearson Education Limited.

Mersinkaya, İ. (2011). Yerel yönetimlerde yönetim bilişim sistemlerinin uygulanması: Aydın Merkez, Nazilli ve Söke ilçe belediyeleri örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Mutugu, E. (2019). Etkin okul yönetimi sürecinde akademik yöneticilerin yönetim bilişim sistemleri kullanımına yönelik görüşleri. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* Yönetim Bilişim Sistemleri Anabilim Dalı Yönetim Bilişim Sistemleri Programı Yüksek Lisans Tezi.

Oktal, Ö. (2012). İnsan kaynakları bilgi sistemi. Durucasu, H. (Editör). *İşletme Bilgi Sistemleri içinde* (156-181). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını 1. Baskı.

Önce, S. (2012). Muhasebe ve finans bilgi sistemleri. Durucasu, H. (Editör). *İşletme Bilgi Sistemleri içinde* (182-210). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını 1. Baskı.

Önder, E. (2005). Yönetim bilişim sistemleri kapsamında web tabanlı ilişkisel veritabanı yönetim sistemleri ve bir uygulama. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İşletme Anabilim Dalı Sayısal Yöntemler Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Özcan, B. (2006). Yönetim bilişim sistemleriyle işletmelerde değer yaratılması. *Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İşletme Anabilim Dalı İşletme Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Şentürk, G. (2018). Yönetim bilişim sistemlerinde bilgi portalının tasarlanması ve geliştirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yönetim Bilişim Sistemleri Anabilim Dalı Yönetim Bilişim Sistemleri Programı Yüksek Lisans Tezi.

Tanrıkulu, Z. (1999). Bilişim sistemlerindeki gelişmelerin işletme yönetimine etkileri, yönetim bilişim sistemleri geliştirme ve bir uygulama örneği. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Organizasyon ve İşletme Politikası Ana Bilim Dalı Doktora Tezi.

Tetik, M. (2018). İş güvenliğinde yönetim bilişim sistemlerinin kullanımı üzerine bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,* İş Sağlığı ve Güvenliği Anabilim Dalı, İş Sağlığı ve Güvenliği Programı Yüksek Lisans Tezi.

Yılmaz, Y.H. (2009). Yönetim bilişim sistemleri ve bir fabrikada uygulama. *Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,* Yüksek Lisans Tezi.

WEB KAYNAKLARI

Python.plainenglish.io web sitesi, (2021). Erişim adresi: https://python.plainenglish.io/how-netflix-uses-data-analytics-data-science-general-research-case-study-4d525b881038 Erişim Tarihi: 12.09.2023

Mbaknol.com web sitesi, (2023). Erişim adresi: https://www.mbaknol.com/management-information-systems/case-study-on-mis-information-system-in-restaurant/ Erişim Tarihi: 12.09.2023

Wperp.com, (2019). Erişim adresi: https://wperp.com/57388/successful-businesses-using-erp-solution-success-stories/ Erişim Tarihi: 12.09.2023

Saasquatch.com, (2023). Erişim adresi: https://www.saasquatch.com/blog/how-uber-is-redefining-loyalty/ Erişim Tarihi: 12.09.2023

Dynamicinventory.net web sitesi, (2018). Erişim adresi: https://www.dynamicinventory.net/coca-cola-supply-chain/ Erişim Tarihi: 12.09.2023

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM
İŞ ETİĞİ

Ayhan DAĞDEVİREN

GİRİŞ

İşletmeler, ekonomik birimler olduğu kadar aynı zamanda sosyal birimlerdir. Özellikle küreselleşme, artan toplumsal duyarlılık, müşterilerin ve çalışanların istek ve beklentilerinin yükselmesi gibi gelişmelerin sonucunda işletmelerin etik ve sosyal sorumluluğu ile paydaşlara yönelik yeni sorumlulukları tanımlanmaya başlanmış, yöneticilerden paydaş veya etkileşenler yönetimini uygulamaları beklenir olmuştur. 2000'li yıllara gelindiğinde ise iş etiği konusu ile yakından ilgilenmeyen-etkilenmeyen firma ve yönetici kalmamış, hemen hemen tüm kuruluşlarda iş etiğine yönelik kurumsal nitelikte çeşitli düzenlemeler ve süreçler oluşturulmuştur (Arslan ve Berkman, 2009:15).

Öte yandan işletme paydaşlarının tümünün ihtiyaçlarını karşılamaya dönük çabalar, beraberinde etik ikilemleri getirebilmektedir ve işletme yönetimlerini ve çalışanlarını ahlaki açıdan çözülmesi gereken sorunlarla baş başa bırakabilmektedir (Bolat, 2006:2). Öyle ki yirmi birinci yüzyılda etik ikilemleri ve iş etiği sorunlarını önceden tahmin etme ve bunlarla başa çıkma yeteneği, önemli bir öncelik haline gelmiştir. Son yıllarda bir dizi skandal, iş dünyasında aldatma, dolandırıcılık ve güvensizlik konusunda halkın öfkesine ve ardından daha iyi iş etiği, daha fazla kurumsal sorumluluk ve mali açıdan masum olanları korumak için yasaların oluşturulmasına yönelik bir talebe yol açmıştır. Nitekim iş etiği sorunları, halkın işe karşı tutumunu etkileyebilmekte ve aynı zamanda güveni de yok edebilmektedir. Etik içerikli kararlar, her düzeydeki organizasyonlarda çalışanlar için günlük yaşamın bir parçasıdır. Bununla birlikte iş etiği, sadece münferit bir mesele değildir. Sorumlu davranış için kodlar-kurallar ve gayri resmi iletişim, bir organizasyonun operasyonlarının içine yerleştirilmiştir. Bu, etik veya etik dışı davranışın en alt düzey çalışandan CEO'ya kadar organizasyonel bir ortamda çalışan herkesin görev alanına girdiği anlamına gelmektedir. Nitekim iş dünyasındaki kararların yatırımcılar, çalışanlar, müşteriler, tedarikçiler ve toplum üzerinde etkileri vardır. Etik olmayan davranışlar; insanları, şirketleri, endüstrileri ve bir bütün olarak top-

karakterinin etkisinin de farkında olmaları gerekir. Bu bağlamda yöneticiler ve çalışanlar, bu ikilemlere etik bir çözüm bulabilmek için karşılaştıkları etik sorunları analiz edebilmelidirler (Lawrence ve Weber, 2020:94).

Sonuçta iş etiğinin örgütlerce kurumsallaştırılması, iş etiği ile ilgili sorunların çözümünü kolaylaştıracaktır. Öyle ki kurumsal anlamda etik ilkeleri ön planda tutan bir yönetim anlayışı, çalışanlar üzerinde olumlu etki yaparak verimliliği artıracak ve çalışanların sorumluluk bilinci ile hareket etmelerini sağlayabilecektir (Kolçak, 2016:124).

KAYNAKÇA

Arslan, M. (2018). Avrupa iş etiği ağı Türkiye yapılanması. *Etik Bülten: Avrupa İş Etiği Ağı Türkiye Bülteni,* (5). Erişim Adresi: https://tosyov.org.tr/avrupa-is-etigi-agi-turkiye-yapilanmasi/#lg=1&slide=0, Erişim Tarihi: 29.06.2023.

Arslan, M. ve Berkman, Ü. (2009). *Dünyada ve Türkiye'de iş etiği ve etik yönetimi.* İstanbul: TÜSİAD.

Bektas, Ç. ve Köseoğlu, M. A. (2008). İş etiği ve iş etiğinin yayılım süreci. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13*(1), 145-158.

Bolat, O. İ. (2006). İş etiği olgusu üzerine ayrıntılı bir kavramsal değerlendirme: İş etiği ve verimlilik ilişkisi. *Verimlilik Dergisi,* (2), 1-20.

Bolat, T. ve Seymen, O. A. (2003). Örgütlerde iş etiği ve kariyer yönetimi ilişkisi: Normatif etik boyutuyla bir değerlendirme. *Yönetim, 13*(45), 3-19.

Carroll, A. B. (1978). Linking business ethics to behavior in organizations. *SAM Advanced Management Journal, 43*(3), 4-11.

Carroll, A. B., Brown, J. A. ve Buchholtz, A. K. (2018). Business & society: Ethics, sustainability, and stakeholder management (10th edition). Boston: Cengage Learning.

Council of Europe (2023). Legal framework. Erişim Adresi: https://www.coe.int/en/web/ethics/legal-framework, Erişim Tarihi: 10.09.2023.

DeGeorge, R. T. (2005). *A history of business ethics.* 337-359. Erişim Adresi: https://www.bbvaopenmind.com/wp-content/uploads/static/4libro/en/Ahistoryofbusiness.pdf, Erişim Tarihi: 13.01.2023.

DeGeorge, R. T. (2014). *Business ethics* (7th edition). Essex: Pearson.

Evas, T. (2020). *European framework on ethical aspects of artificial intelligence, robotics and related technologies: European added value assessment. European Parliamentary Research Service.* Erişim Adresi: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/654179/EPRS_STU(2020)654179_EN.pdf, Erişim Tarihi: 28.02.2023.

Facebook. (2023). *ABC pvt. ltd.* Erişim Adresi: https://www.facebook.com/people/ABC-PvtLtd/100068351585665/, Erişim Tarihi: 02.09.2023.

Fernando, A. C. (2009). Introduction. A. C. Fernando (Ed.), *Corporate ethics, governance, and social responsibility: precepts and practices* (p. xv-xxxix). New Delhi: Pearson.

Ferrell, O. C., Fraedrich, J. ve Ferrell, L. (2017). *Business ethics: Ethical decision making & cases* (11th edition). Boston: Cengage Learning.

Ghosh, B.N. (2012). Business ethics and corporate governance. New Delhi: Tata McGraw-Hill.

Gilbert, L. (1999). International business ethics in Western Europe [Conference presentation]. 1999 International Conference of Academy of Business Administrative Science, Barcelona, Spain.

Johnson County Library. (2023). Consumer Questions? Erişim Adresi: https://www.jocolibrary.org/sites/default/files/2023-02/iStock-1320033559.jpg, Erişim Tarihi: 11.09.2023.

Kolçak, M. (2016). Meslek etiği (3. baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.

Kozak, M. A. ve Nergiz, H. G. (2012). Turizmde etik kavramlar, ilkeler, standartlar (3. baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Lawrence, A. T. ve Weber, J. (2020). Business and society: Stakeholders, ethics, public policy (16th edition). New York: McGraw-Hill Education.

McNamara, C. (2020). Complete guide to ethics management: An ethics toolkit for managers. Erişim Adresi: https://www.toronto.ca/ext/digital_comm/inquiry/inquiry_site/cd/gg/add_pdf/77/Conflict_of_Interest/Electronic_Documents/Research_orgs/Complete_Guide_to_Ethics_Mgt.PDF, Erişim Tarihi: 28.12.2020.

Onaran, B. (2015). İşletmelerde etik ve sosyal sorumluluk (3. baskı). M. Babacan (Ed.), *İlkeler ve işlevlerle işletme* (s. 211-240). Ankara: Detay Yayıncılık.

Özdemir, S. (2020). İş ve meslek ahlakı *(İş etiği).* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Özgener, Ş. (2004). İş ahlâkının temelleri: Yönetsel bir yaklaşım (1. baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Paliwal, M. (2006). Business ethics. New Delhi: New Age International.

Sabuncuoğlu, Z. ve Tokol, T. (2016). İşletme. Bursa: Aktüel.

Shaw, W. H. (2017). Business ethics (9th edition). Boston: Cengage Learning.

Solomon, R. C. (2007). Introduction to ethics. W. C. Zimmerli, K. Richter, & M. Holzinger (Eds), *Corporate ethics and corporate governance* (p. 11-36). Berlin: Springer.

The European Network for Workplace Health Promotion. (2020). *NHO.* Erişim Adresi: https://www.enwhp.org/resources/toolip/doc/2018/04/25/nho.pdf, Erişim Tarihi: 28.12.2020.

Torlak, Ö. (2018). Etik, ahlak ve iş ahlakı. N. Tokgöz (Ed.), İş Etiği (s. 3-18). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Twitter. (2023). Brand toolkit. Erişim Adresi: https://about.twitter.com/en/who-we-are/brand-toolkit, Erişim Tarihi: 08.09.2023.

Velasquez, M. G. (2014). Business ethics concepts and cases (7th edition). Essex: Pearson.

Weiss, J. W. (2014). Business ethics: A stakeholder and issues management approach (6th edition). San Francisco: Berrett-Koehler.

ON DOKUZUNCU BÖLÜM
ARAŞTIRMA - GELİŞTİRME VE İNOVASYON

Mikail KARA

GİRİŞ

Küreselleşmenin sonucu olarak artan teknolojik gelişmeler; teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı yenilik ve değişimler, işletmeler arasındaki yoğun rekabetin bir parçası haline gelmiştir. Esnekliklerini koruyabilen, kalitelerini sürekli artıran, sürekli yenilikçi ürün ve hizmetlerle piyasadaki rakiplerinin önüne geçen işletmeler süreçten kazançlı çıkacaktır (Robbins ve Judge, 2015:19).

İşletmelerin rekabet edilebilirlikleri ve sürdürebilirlikleri açısından içinde bulunduğu piyasanın dinamiklerine uyum sağlamaları gerekmektedir. Bu dinamiklere uyum sağlama gerekliliği; işletmelerin Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerine yönelik stratejiler geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Bu stratejiler; *yeni mal üretim ve pazarlamasıyla ilgili olabileceği gibi savunmaya yönelik, geleneksel, fırsatçı ve taklitçi bir özellikte taşıyabilir* (Sabuncuoğlu ve Tokol, 2016:361).

1. ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME

Araştırma ve geliştirme; günümüzde teknoloji ve bilgiye sahip olmak işletmeler rekabet ve sürdürebilirliklerini sağlamada anahtar bir rol oynamaktadır. Bu bölümde ar-ge daha iyi anlaşılabilmesi için araştırma ve geliştirme kavramları, ar-genin önemi ve amaçları, işletmelerde ar-ge faaliyetlerinin nedenleri, ar-ge türleri, konuları incelenmektedir.

1.1. Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) Kavramları

Türk dil kurumuna (TDK) göre araştırma; "bilim ve sanatla ilgili olarak yapılan yöntemli çalışma, araştırı" olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2021a). Araştırma bilinmeyeni bilmeye, öğrenmeye yönelik olarak yapılan bilimsel-teknolojik faaliyettir (Sarıhan, 1998: 21). Diğer bir ifadeyle "araştırma, bir şeyin/deneğin eleştirel bir biçimde incelenmesi sonucunda yeni ger-

- Taklitçi Strateji

Mevcut teknolojilerin liderlerini; geriden hatta çoğu zaman uzaktan izlemekle yetinirler. Bu stratejiyi tercih eden işletmeler; düşük işgücü, hammadde giderleri ile çalışırlar, ar-geye fazla kaynak ayırmazlar. Öyle ki başarıları; maliyetlerinin düşük olmasına bağlıdır.

- Bağımlı Strateji

Genellikle ürün tasarımında ve ar-ge çalışmalarında, tamamen büyük işletmeye bağlı olan sermaye yoğun işletmelerdir. Öyle ki büyük işletmelerin uydusu ve alt kuruluşu gibi çalışırlar. Öte yandan pazara sundukları ürünün temel özelliklerinde ve hizmette; müşterilerinden bir talep gelmesi halinde değişiklik yaparlar.

- Geleneksel Strateji

Geleneksel strateji izleyen işletme; pazarda herhangi bir değişiklik talebi ve rekabet koşullarında belirgin bir uyarıcı olmaması durumunda herhangi bir değişiklik yapma gereği duymamaktadır. Bu işletmeler; geliştirilen yeni bir teknikten daha çok "moda" anlamında bazı tasarım değişiklikleri yapabilmektedirler. Bunun yanında bu işletmeler; ürün yeniliği yapabilecek bilimsel ve teknik yeterliliklere sahip değildirler.

- Fırsatları İzleme Stratejisi

Bu stratejiyi uygulayan işletmeler; askeri stratejilere benzer bir şekilde, rakiplerinin zayıf yönlerini analiz ederek bu işletmeler ile aynı teknolojik yeniliği kullanıp, rakibinin zayıf yönlerinde üstünlük sağlamayı ve pazar payını büyütmeyi amaçlamaktadır.

- Elde Etme Stratejisi

Elde etme stratejisi; belirli bir teknolojik yenilikle ilgili bilginin, işgörenler tarafından işletmede uygulanması sonucunda yeniliğin yapılmasıdır. Bu sayede, işletmenin ar-ge yatırımları sonucunda üretilen teknolojik yeniliklerden; düşük bir maliyetle işletme bünyesinde yararlanılması mümkün olmaktadır.

KAYNAKÇA:

Akdemir, A. (1990). Küçük ve orta ölçekli işletmelerin ar-ge olanakları. *Esklşehlr Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak. Dergisi*, *8*(1–2), 215–227.

Babacan, M. (2015). Araştırma-Geliştirme İşlevi. In M. Babacan (Ed.), *İkeler ve işlevlerle işletme* (3. Baskı, pp. 565–588). Detay Yayıncılık.

Barutçugil, İ. (2009). Arge yönetimi (Brinci Bas). Kariyer Yayıncılık.

Bayhan, B. D. (2004). Teknoloji ve inovasyon yönetimi. In *Teknoloji* (284–308). Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği.

Boer, H. ve During, W. E. (2001). Innovation, what innovation? a comparison between product, process and organizational innovation. *International Journal of Technology Management*, *22*(1,2-3), 83–107. https://doi.org/10.1504/ijtm.2001.002956

Coşkun, R. (2010). Bilimsel araştırma süreci. In R. Altunışık, R. Coşkun, S. Bayraktaroğlu, & E. Yıldırım (Eds.), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı, 19). Sakarya Yayıncılık.

Costello, T. ve Prohaska, B. (2013). Innovation. *IT Professional*, *15*(3), 64–66. https://doi.org/10.1109/MITP.2013.42

Davey, K. S. ve Sanders, T. J. (2012). Serial strategic innovation and sustainable competitive advantage: A longitudinal case study. *Journal of Case Research in Business and Economics*, *4*, 1–20.

Demirci, M. K. (2009). Değiştirici ve geliştirici (De-Ge) işlevler. In M. K. Demirci (Ed.), *İşletmcilik Kuram ve Uygulama* (2. Baskı, 402–425). Detay Yayıncılık.

Dimes: İçecek Sektörünün İlk Ar-Ge Merkezi hangi marka oldu? (2018). http://turkiyebasarih ikayeleri.com/icecek-sektorunun-ilk-ar-ge-merkezi-hangi-marka-oldu/

Dinçer, Ö. ve Fidan, Y. (2003). İşletme yönetimine giriş (6. Baskı). Beta Basım.

Elçi, Ş. ve Karataylı, İ. (2008). *İnovasyon Rehberi : Kârlılık ve Rekabetin Elkitabı*. Technopolis Group Türkiye.

Erdil, O., İmamoğlu, S. Z. ve Keskin, H. (2003). Küçük ve orta boy işletmelerde (kobi'lerde) ürün yeniliği ve ar-ge faaliyetleri. *Öneri Dergisi*, *5*(19), 21–29.

Eren, E. (2005). İşletmelerde stratejik yönetim ve işletme politikası (7. Baskı). Beta Basım.

Ertürk, M. (2013). İşletme biliminin temel ilkeleri (9. Baskı). Beta Yayınları.

Eryılmaz, M. (2015). Araştırma- Geliştirme (Ar-Ge). In M. Eryılmaz, S. Kaygusuz, & İ. Efil (Eds.), *İşletme Kuram ve Pratik* (pp. 427–465). Ekin Yayınevi.

Gökçe, S. G. (2010). İnovasyon kavramı ve inovasyonun önemi. Fırat Kalkınma Ajansı.

İnce, F. (2015). Araştırma geliştirme (Ar-Ge). In B. C. Çetinsöz (Ed.), *Temel İlkeler, Kavramlar ve İşlevlerle İşletme Bilimine Giriş (Modern İşletmecilik)* (1. Baskı, Issue November 2015, 247–270). Detay Yayıncılık.

İrmiş, A., & Özdemir, L. (2011). Girişimcilik ve yenilik ilişkisi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, *9*(1), 135–162.

Işık, N., Işık, H. B. ve Kılınç, E. C. (2015). Girişimcilik ve inovasyon ilişkisi: Teorik Bir Değerlendirme. *Ekonomi Işletme Siyaset ve Uluslararası Ilişkiler Dergisi*, *1*(2), 57–90.

İşseveroğlu, G. ve Gençoğlu, Ü. G. (2018). Araştirm- Geliştirme (Ar-ge) giderlerinin faaliyet sonuçlarına ve piyasa değerine etkisi: panel veri analizi ile borsa İstanbul uygulaması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *32*(3), 881–896.

Kaivo-oja, J. (2008). The SMIM innovation management model : Methodological experiments and action research in ınnovation management process: Trans-disciplinary Design Camp as an Example of Regional Innovation Management. *"Insightful Encounters - Regional Development and Practice–Based Learning" Conference on Regional Development and Innovation Processes H, March 5th-7th*.

Klaus-Peter, S. (2008). The nature of innovation and implications on innovation management. *"Insightful Encounter - Regional Development and Practice-Base Learning" Conference on Regional Development on Innovation Processes*, *5-7 March*, 1–18.

Kogabayev, T. ve Maziliauskas, A. (2017). The definition and classification of innovation. *HOLISTICA – Journal of Business and Public Administration*, *8*(1), 59–72. https://doi.org/10.1515/hjbpa-2017-0005

Korkmaz, N. (2004). Sorularla yenilikçilik (İnovasyon). ITO yayınları.

Kumkale, İ. (2011). Genel işletme (7. Baskı). Murathan Yayınevi.

Meissner, D. ve Kotsemir, M. (2016). Conceptualizing the innovation process towards the 'active innovation paradigm'—trends and outlook. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, *5*(14), 1–18. https://doi.org/10.1186/s13731-016-0042-z

OECD ve Eurostat. (2005). Oslo kılavuzu, yenilik verilerinin toplanması için ilkeler. In *Oslo Kılavuzu* (3. Baskı). TÜBİTAK.

Robbins, S. P. ve Judge, T. A. (2015). Örgütsel davranış (Organizational behavior) (H. E. E. Çolak (Ed.); 14. Baskıd). Nobel Yayıncılık.

Sabuncuoğlu, Z. ve Tokol, T. (2016). İşletme (10. Baskı). Alfa Aktuel Yayınevi.

Şahin, A. (2011). Değişim yönetimi ve yenilikçilik. In T. T. Turaboğlu (Ed.), *İşletmecİlİkte güncel konular* (pp. 305–330). Ekin Kitabevi Yayınları.

Sarıhan, H. İ. (1998). Rekabette başarının yolu teknoloji yönetimi (1. Baskı). Desnet Yayınları-Beta Basım.

Taslak, S. ve Kara, M. (2016). İşletme bilimine giriş *(Modern İşletmecilik)* (6. Baskı). Ekin Yayınevi.

Tekin, V. N. ve Şenol, L. (2007). İşletme (Kavramlar - İlkeler - İşlevler) (Birinci Ba). Seçkin Yayıncılık.

Tezcan, E. (2018). Ar-ge ve İnovasyonda Türkİye. *Mühendis ve Makina Güncel Dergisi*, *59*(705), 37–53.

Ünal, A. ve Kılınç, İ. (2016). İnovasyon yönetimi. İçinde K. Çatı (Ed.), *Girişimcilik ve inovasyon yönetimi* (1. Baskı, 99–134). Nobel Akademik Yayıncılık.

Zawawi, N. F. M., Wahab, S. A., Al-Mamun, A., Yaacob, A. S., Samy, N. K. A. ve Fazal, S. A. (2016). Defining the Concept of Innovation and Firm Innovativeness : A Critical Analysis from Resorce-Based View Perspective. *International Journal of Business and Management*, *11*(6), 87–94. https://doi.org/10.5539/ijbm.v11n6p87

Zerenler, M., Türker, N. ve Şahin, E. (2007). Küresel teknoloji, araştırma-geliştirme (ar-ge) ve yenilik ilişkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *17*, 653–667.

WEB KAYNAKLAR

Dimes: İçecek Sektörünün İlk Ar-Ge Merkezi Erişim Tarihi: 30.12.2022. http://turkiyebas arihikayeleri.com/icecek-sektorunun-ilk-ar-ge-merkezi-hangi-marka-oldu/

Netaş: İşte yerli Ar-Ge'nin yarım yüzyıllık hikayesi. (2020). Erişim Tarihi: 09.09.2023 https://www.haberturk.com/iste-yerli-ar-ge-nin-yarim-yuzyillik-hikayesi-2899365-teknoloji

Türk Dil Kurumu. (2021a). Erişim Tarihi: 30.12.2022. *Araştırma*. https://sozluk.gov.tr/

Türk Dil Kurumu. (2021b). Erişim Tarihi: 30.12.2021. *İnovasyon*. https://sozluk.gov.tr/

Webster Sözlüğü. (2021). *Innovation*. Erişim Tarihi: 30.12.2022. https://www.merriam-webster.com/dictionary/innovation

AFET ANSİKLOPEDİSİ

Editörler
Yakup Özkaya
Kıvanç Demirci
Veysel Erat
Aytaç Duran

nobel

AFET ANSİKLOPEDİSİ

Editörler: Yakup Özkaya - Kıvanç Demirci - Veysel Erat - Aytaç Duran

Yayın No.: 5123
Beşeri Bilimler No.: 541
ISBN: 978-625-397-840-2
E-ISBN: 978-625-397-841-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Özkaya, Yakup., Demirci, Kıvanç., Erat, Veysel., Duran, Aytaç.
Göç Ansiklopedisi / Editörler: Yakup Özkaya - Kıvanç Demirci - Veysel Erat - Aytaç Duran
1. Basım, X + 472 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-397-840-2
E-ISBN: 978-625-397-841-9
1. Afet 2. Afet Yönetimi 3. Afet Sosyolojisi 4. Afet Politikası

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ACİL ARAMA VE KURTARMA.....1
Cengiz İPEK
Alpaslan Hamdi KUZUCUOĞLU

ACİL ÇAĞRI.....4
Hande Tek TURAN

ACİL DURUM 7
Emrah GÖKKAYA

ACİL DURUM PLANLAMASI.....10
Cem ANGIN

ACİL TIP TEKNİSYENİ.....12
Fatma GÜNDÜZ

AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ BAŞKANLIĞI (AFAD).....15
Berfin GÖKSOY SEVİNÇLİ

AFET.....17
Şakir ŞAHİN

AFET DÖNGÜSÜ 21
Ersoy KUTLUK

AFET EĞİTİMİ 24
Gamze Sinem ÖZER

AFET ETÜDÜ.....27
Adnan SÖYLEMEZ

AFET GÖNÜLLÜSÜ 29
Mustafa YÜKSELER

AFET HUKUKU 32
Murat DİNÇ

AFET LOJİSTİĞİ 34
Adem CEREN

AFET MÜZESİ.....39
Sümeyye ÖZBEY

AFET OKURYAZARLIĞI 40
Adem CEREN

AFET PSİKOLOJİSİ 45
Sevgi GÜNEY

AFET RİSKLERİNİ AZALTMA DÜNYA KONFERANSI (2005) 54
Salim KURNAZ

AFET SENARYOSU.....60
Nehir MERDAN TUTAR

AFET SOSYOLOJİSİ.....61
Cahit ASLAN

AFET VE ACİL DURUM ÇANTASI 65
Berrak Çağla BULDUK AYDIN

AFET YÖNETİMİ VE KARAR DESTEK SİSTEMİ PROJESİ (AYDES) 68
Mustafa YÜKSELER

AFET YÖNETİMİ 72
Cengiz İPEK

AFET YÖNETİMİ ve KRİZ İLETİŞİMİ 78
Ömer Faruk ÖZGÜR

AFET YÖNETİMİNDE ETİK.....82
Yıldız ATMACA

AFET YÖNETİMİNDE KAPASİTE.....84
Fatma GÜNDÜZ

AFET YÖNETİMİNDE KOORDİNASYON.....86
Veysel ERAT

AFET YÖNETİMİNDE OLAĞANÜSTÜ HAL .88
Osman Nuri SUNAR

AFET YÖNETİMİNDE PLANLAMA.....92
Veysel ERAT

AFET YÖNETİMİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI 93
Ömer Faruk ÖZGÜR

AFET YÖNETİMİ ve SOSYAL MEDYA 98
Ömer Faruk ÖZGÜR

AFETE HAZIRLIK SÜRECİ.....103
Emrah GÖKKAYA

AFETLER VE YEREL YÖNETİMLER 107
Hande Tek TURAN

AFETLERDE BAĞIŞ YÖNETİMİ.....110
Cem ANGIN

AFETLERDE KIRILGAN GRUPLAR.....114
Onur YERLİKAYA ŞAŞMAZ

AFETLERDE PSİKOSOSYAL HİZMETLER BİRLİĞİ 119
Emrah GÖKKAYA

AFETZEDE 122
Adem CEREN

ARAMA KURTARMA DERNEĞİ (AKUT) 127
Ebru CAYMAZ

ASİT YAĞMURU (ASİT YAĞIŞI) 128
Kıvanç DEMİRCİ

AVRUPA DOĞAL AFETLER EĞİTİM MERKEZİ (AFEM) 131
Salim KURNAZ

BELEDİYELERİN AFETLERDE SORUMLULUĞU 135
Yıldız ATMACA

BEŞERÎ AFETLER 136
Recep BAYDEMİR

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER AFET RİSK AZALTMA OFİSİ (UNDRR) 139
Osman Nuri SUNAR

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER AFETLERİN AZALTILMASI ULUSLARARASI STRATEJİSİ (UNISDR) 142
Salim KURNAZ

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İNSANİ YARDIM KOORDİNASYON OFİSİ (OCHA) 145
Ebru CAYMAZ

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ (BMMYK) 147
Tekin AVANER
Kubilay DÜZENLİ

BİYOTERÖRİZM 149
Murat DİNÇ

BÖCEK İSTİLASI 151
Hasan YÜCEL

BULAŞICI HASTALIK 153
Fatma GÜNDÜZ

BÜTÜNLEŞİK AFET YÖNETİMİ 156
Onur YERLİKAYA ŞAŞMAZ

BÜTÜNLEŞİK İKAZ ALARM SİSTEMİ PROJESİ (İKAS) 159
Merve İZCİ

ÇEKİÇLEME ETKİSİ 161
Yusuf GUZEL

ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ (ÇED) .. 165
Aytaç DURAN

ÇIĞ 168
Hasan YÜCEL

ÇÖK KAPAN TUTUN 170
Ömer DEMİRBİLEK

ÇÖLLEŞME 172
Hakan CELEP

DENİZ YÜKSELMESİ 176
Muhittin IŞIK

DEPREM 179
Gamze KOÇAK ERAT

DİRENÇLİ KENT 181
Ayşe Nur ALBAYRAK
Seda H. BOSTANCI

DİRENÇLİLİK 184
Gülhan ŞEN

DOĞAL AFET SİGORTASI 188
Ömer DEMİRBİLEK

DOĞAL AFET VERGİSİ 190
Arzu POLAT

DOĞAL AFET ZARARLARININ AZALTILMASI KONFERANSI (YOKOHAMA KONFERANSI-1994) 193
Filiz GÖKTUNA YAYLACI

DOĞAL AFETLER İÇİN FİNANSAL ARAÇLAR. 197
Zehra AKGÜNGÖR

DOĞAL AFETLERDE VERGİ MUAFİYETLERİ .. 201
Arzu POLAT

DOĞAL AFETLERDE VERGİ TERKİNLERİ 203
Arzu POLAT

DOĞAL AFETLERİN EKONOMİK ETKİSİ...206
Zehra AKGÜNGÖR

DOĞAL AFETLERİN KOŞULLU MALİ YÜKÜMLÜLÜKLERİ.....209
Zehra AKGÜNGÖR

ERKEN UYARI.....212
Nehir MERDAN TUTAR

FEMA (FEDERAL EMERGENCY MANAGEMENT AGENCY).....216
Aytaç DURAN

FIRTINA.....218
Ezgi ATALAY

GEA ARAMA KURTARMA EKİBİ 220
Tülin DEMİRCİ

GÖÇ.....222
Yıldız ATMACA

GRİZU PATLAMASI.....224
Gülseren GÜNAYDIN

GÜVENLİK ÇEMBERİ.....227
Muhittin IŞIK

HALK SAĞLIĞI 230
Gökhan ZENGİN

HASAR VE HASARLI YAPILAR 234
Ali ATEŞ

HASTANE AFET VE ACİL DURUM PLANI (HAP)..... 241
Gülhan ŞEN

HEYELAN.....244
Tuba NERGİZ

HİNDİSTAN AFET YÖNETİMİ ÖRGÜTLENMESİ ..246
Canan TERCAN

HORTUM 250
Muhittin IŞIK

INSARAG (INTERNATIONAL SEARCH AND RESCUE ADVISORY GROUP) 253
Ebru CAYMAZ

İFRAZ ve TEVHİT 255
Çağrı SEVİNÇLİ

İKAZ.....256
Gülseren GÜNAYDIN

İKİNCİL AFET 259
Ersoy KUTLUK

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ.....261
Tülin DEMİRCİ

İL AFET RİSK AZALTMA PLANI (İRAP).....265
Muammer TÜN

İLK YARDIM 267
Samet DİNÇER

İMAR AFFI 269
Çağrı SEVİNÇLİ

İMAR KİRLİLİĞİNE NEDEN OLMA SUÇU .270
Çağrı SEVİNÇLİ

İNSANİ GÜVENLİK 272
Ahmet UĞUR

İNSANİ YARDIM 274
Berrak Çağla BULDUK AYDIN

İSPANYA AFET YÖNETİMİ ÖRGÜTLENMESİ 277
Canan TERCAN

İTALYA AFET YÖNETİMİ ÖRGÜTLENMESİ...280
Canan TERCAN

İYİLEŞTİRME 284
Cengiz İPEK

JAPONYA AFET YÖNETİMİ ÖRGÜTLENMESİ 289
Filiz GÖKTUNA YAYLACI

KAMULAŞTIRMA.....295
Yakup ÖZKAYA

KARANTİNA.....296
Tuba NERGİZ

KAROT ANALİZİ.....298
Salih Enes YILDIRIM

KAYA DÜŞMESİ 300
Hakan CELEP

KENTSEL DÖNÜŞÜM....302
Berfin GÖKSOY SEVİNÇLİ

KIRILGANLIK....306
Recep BAYDEMİR

KITLIK....308
Gülseren GÜNAYDIN

KIZILAY....310
Tekin AVANER
Kubilay DÜZENLİ

KİMYASAL, BİYOLOJİK, RADYOLOJİK VE NÜKLEER (KBRN)....312
Gamze Sinem ÖZER

KRİZ YÖNETİMİ....315
Şakir ŞAHİN

KURAKLIK....319
Samet DİNÇER

KYOTO PROTOKOLÜ....321
Kıvanç DEMİRCİ

MAHALLE AFET GÖNÜLLÜSÜ....324
Hakan CELEP

METEORİT KAYNAKLI AFETLER....327
Nehir MERDAN TUTAR

METEOROLOJİK AFETLER....329
Hande TEK TURAN

MÜCBİR SEBEP....332
Cem ANGIN

NÜKLEER PATLAMA....334
Firdevs KOÇ

OLAY KOMUTA SİSTEMİ....337
Sümeyye ÖZBEY

PARAMEDİK....340
Ezgi ATALAY

REHABİLİTASYON....343
Adnan SÖYLEMEZ

RESTORASYON....345
Gökhan ZENGİN

REZERV YAPI ALANI....350
Emrah FİRİDİN

RICHTER ÖLÇEĞİ (YEREL MAGNİTÜD ÖLÇEĞİ)....352
Merve İZCİ

RİSK AZALTMA....354
Yusuf GÜZEL

RİSK YÖNETİMİ....358
Veysel ERAT

RİSKLİ ALAN....360
Muammer TÜN

SAĞLIK AFET KOORDİNASYON MERKEZİ (SAKOM)....362
Gökhan ZENGİN

SALGIN....366
Samet DİNÇER

SEFERBERLİK....368
Firdevs KOÇ

SEL....371
Merve İZCİ

SENDAİ AFET RİSK AZALTMA ÇERÇEVESİ (2015-2030)....372
Yakup ÖZKAYA

SERA GAZLARI....375
Kıvanç DEMİRCİ

SIĞINAK....378
Firdevs KOÇ

SİBER GÜVENLİK....380
Gamze KOÇAK ERAT

SİKLON....382
Ezgi ATALAY

SİS....384
Gamze KOÇAK ERAT

SİSMİK RİSK ANALİZİ....385
Yusuf GÜZEL

SİVİL SAVUNMA....390
Osman Nuri SUNAR

STRATEJİK ÇEVRESEL DEĞERLENDİRME (SÇD) 392
Aytaç DURAN

STRATEJİK PLAN 394
Ersoy KUTLUK

SU SORUNU 397
Emrah FİRİDİN

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AMAÇLARI 399
Emrah FİRİDİN

TATBİKAT 401
Hasan YÜCEL

TEHLİKE 403
Sümeyye ÖZBEY

TOPLUM TABANLI AFET YÖNETİM MODELİ 405
Filiz GÖKTUNA YAYLACI

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI AFET YÖNETİMİ 411
Onur YERLİKAYA ŞAŞMAZ

TOPLUMSAL DAYANIŞMA 416
Recep BAYDEMİR

TRİYAJ 419
Gülhan ŞEN

TSUNAMİ 423
Tülin DEMİRCİ

TÜRKİYE AFET MÜDAHALE PLANI (TAMP) 425
Yakup ÖZKAYA

TÜRKİYE AFET RİSK AZALTMA PLANI 427
Mustafa YÜKSELER

TÜRKİYE AFET YÖNETİMİ ÖRGÜTLENMESİ 430
Tekin AVANER
Kubilay DÜZENLİ

TÜRKİYE ULUSAL RİSK KALKANI 433
Berfin GÖKSOY SEVİNÇLİ

ULUSAL ACİL DURUM ARAMA VE KURTARMA DERNEĞİ (NESAR) 435
Gamze Sinem ÖZER

ULUSAL DEPREM STRATEJİSİ VE EYLEM PLANI (UDSEP) 437
Berrak Çağla BULDUK AYDIN

ULUSAL MEDİKAL KURTARMA EKİBİ BİRİMİ (UMKE) 440
İbrahim YILDIRIM

ULUSAL RADYASYON ACİL DURUM PLANI (URAP) 442
Adnan SÖYLEMEZ

ULUSLARARASI İŞ BİRLİĞİ 444
Murat DİNÇ

ULUSLARARASI KIZILHAÇ VE KIZILAY DERNEKLERİ FEDERASYONU (IFRC) 446
Ömer DEMİRBİLEK

VOLKANİK PATLAMALAR 449
Tuba NERGİZ

YANGIN 451
Erkan ÖZÇELİK

YAPISAL OLMAYAN HASAR 454
Şakir ŞAHİN

ZARAR GÖREBİLİRLİK 459
Muammer TÜN

BİLİM VE HAKEM KURULU 461

YAZAR LİSTESİ 462

DİZİN 465

A

ACİL ARAMA VE KURTARMA

Cengiz İPEK
Doç. Dr. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, MDBF İnş Fak., İstanbul, cengiz.ipek@medeniyet.edu.tr orcid: 0000-0001-5319-1048

Alpaslan Hamdi KUZUCUOĞLU
Prof. Dr. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğt. Ens. İSG Bl., İstanbul, alpaslan.kuzucuoglu@medeniyet.edu.tr orcid: 0000-0003-3186-2204

Ani ve beklenmedik anlarda gelişen acil durum ve afet anlarındaki acil arama ve kurtarmada afetzede ya da kazazede insanları kurtarmak ve onlara yardım etmek amaçlanır. Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğü'nde "arama kurtarma" terimi: "Herhangi bir afet veya acil durum sırasında yardıma ihtiyacı olanların yerini tespit etme, gerekirse ilk yardım uygulama ve daha kapsamlı yardım alabilecekleri güvenli bir yere nakletme faaliyetlerinin tümü" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2023).

Afetlerde ve acil durumlarda meydana gelen olayın hemen akabinde, ikincil olarak gelişebilecek zarar verici faktörler ortaya çıkabilmektedir. Önceden proaktif metotlarla belirlenecek acil durum ekiplerinden arama ve kurtarma ekipleri zarar verebilecek, yaralanma, ölümler ile maddi kayıplara neden olabilecek tüm etkilerin kaynaklarını tespit etmek, sınırlamak ve önlemek görevini üstlenmişlerdir. Söz konusu ekiplerin görevlendirildikleri alanla ilgili hem eğitimlerinin hem de kişisel koruyucu donanımlarının ilgili idareler / işverenlerce tedarik edilmesi zorunludur. Arama kurtarma ekipleri insan unsurlarıyla birlikte, maddi de değerleri korumak ve kurtarmak ile sorumlu oldukları bölgedeki olağan hayat akışının en kısa zamanda yeniden normale dönmesine katkı sağlamak durumundadır. Bu nedenle yaptıkları çalışmalar destek amaçlı sistematik bir dizi öncelikli çalışmadır.

Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü kapatılarak 2009 yılında çıkarılan 5902 sayılı yasa ile Başbakanlık'a bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı kurularak yetki ve sorumluluklar tek bir çatı altında toplanmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile ilgili yapılan düzenlemeler kapsamında, 15 Temmuz 2018 tarihinde yayınlanan 4 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) İçişleri Bakanlığına bağlanmıştır (AFAD, 2023). AFAD İl Müdürlükleri vasıtasıyla organize edilen profesyonel arama kurtarma birlikleri ile afetlere hızlı ve etkin müdahale sağlamaktadır. Aynı zamanda ulusal ve uluslararası acil arama ve kurtarma ekipleri de afet anında koordine edilmektedir.

İşyerlerinde ise 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsamında hazırlanan İşyerlerinde Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik hükümleri kapsamında destek elemanı olarak "Söndürme, Kurtarma, Koruma, İlk yardım Ekipleri" tanımlanmıştır. Buna göre tehlike sınıflarına göre değişen sayılarda kurulması gereken bu ekiplerden kurtarma ekibinin görevi: "İşyerlerinde acil durum sonrası; çalışanların, ziyaretçilerin ve diğer kişilerin arama ve kurtarma işlerini gerçekleştirmek"tir (İşyerinde Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik, 2013).

Görünür durumdaki afetzedelerin mümkün olduğunca hızlı ve güvenli bir şekilde sağlık kurumlarına gönderilmek üzere transferi,

Afetzedelerin erişilebilir boş alanlarda aranması ve kurtarılması,

Afetzedelerin yerini tespit etmek ve kurtarmak için enkaz kaldırma çalışmaları,

Olay yerini daha sonraki operasyonlar için güvenli hale getirmek amacıyla genel enkaz kaldırma aşamaları gerçekleştirilir.

Çok sayıda uluslararası afet acil yardım ve kurtarma organizasyonu bulunmaktadır. Bunların başında INSARAG gelmektedir. Uluslararası Arama ve Kurtarma Danışma Grubu olan INSARAG) 1991 yılında kuruldu. Bu kuruluş, Birleşmiş Milletler (BM) bünyesindeki mevcut insani koordinasyon çerçevesinde oluşturulmuştur. INSARAG'ın birincil amacı, öncelikle depremler nedeniyle yıkıcı yapısal hasar olayları yaşayan ülkelere konuşlandırılmak üzere hazır bulunan çeşitli uluslararası Kentsel Arama ve Kurtarma ekipleri (USAR) arasındaki koordinasyonu kolaylaştırmaktır. Grup, bu tür etkinlikler öncesinde bu gruplar arasındaki iletişim fırsatlarını kolaylaştırarak bu koordinasyonu sağlamaktadır. Bu ekiplerin nasıl birlikte çalışmayı kabul ettiğine ilişkin ayrıntıların çoğu, grup içinde mutabakata varılan ilkelerin ana hatlarını çizen canlı bir belge olan INSARAG Kılavuzlarında bulunabilmektedir (INSARAG, 2023).

Kazalar, bir tesiste veya belirli bir bölgede insanların yaşamına ve sağlığına tehdit oluşturan, insan yapımı tehlikeli bir olaydır. Binaların, yapıların, ekipmanların, araçların tahrip olmasına ve üretim veya taşıma sürecinin aksamasına yol açabilecek, aynı zamanda insan sağlığına ve/veya çevreye zarar verebilecek ve felakete yol açabilecek niteliktedir. Afetler sonucu binaların, yapıların, ekipmanların ve araçların hasar edilmesi sırasında radyasyon, kimyasal, biyolojik, ulaşım ve diğer zincirleme afetler gelişebilir. Madde kapsamında bahsedilen arama kurtarma ve acil durum ekipleri bu kazaların sınırlandırılmasında önemli rol oynarlar.

KAYNAKÇA

- *AFAD (2023). Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Kuruluşu ile ilgili web sitesi. 15.09.2023 tarihinde*
- *https://www.afad.gov.tr/afad-hakkinda adresinden alındı.*
- *Binaların Yangından Korunması Hakkında Yönetmelik, 2007). 12.09.2023 tarihinde*
- *https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=200712937&MevzuatTur=21&MevzuatTertip=5 adresinden alındı.*
- *INSARAG (2023). 01.10.2023 tarihinde*
- *https://www.insarag.org/about/background adresinden alındı.*
- *İşyerlerinde Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik, 2013). 01.09.2023 tarihinde*
- *https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=18493&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5 adresinden alındı.*
- *Kuzucuoğlu, A. H. (2017). Afetlerde Riski Azaltma, Editör: Çebi, S. Afetlerde Risk ve Kriz Yönetimi, Atatürk Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi Yayını*
- *TDK. (2023). Arama Kurtarma. 10.09.2023 tarihinde https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı*
- *Zahra Eskandari, Z., Dehghani A. (2022). Search and Rescue in Disaster 01.10.2023 tarihinde*
- *https://www.researchgate.net/publication/362532521_Search_and_Rescue_in_disaster adresinden alındı*

ACİL ÇAĞRI

Hande Tek TURAN
Dr .Öğr. Üyesi Yeditepe Üniversitesi, İ.İ.B.F., Kamu Yönetimi Bölümü hande.tek@yeditepe.edu.tr, İstanbul/Türkiye

GİRİŞ

Acil çağrı hizmetleri, acil durumlar ve afetler sırasında vatandaşların yardım taleplerini iletebildiği, hızlı, güvenilir ve etkili bir iletişim kanalıdır. Bu hizmet, afetlerin etkilerini azaltmak ve vatandaşların güvenliğini sağlamak için kritik bir rol oynar. Bu başlık altında, afet öncesi hazırlık, afet sırasında müdahale ve afet sonrası iyileştirme süreçlerinde acil çağrı hizmetlerinin rolü, önemi, işleyişi ve afet durumlarında nasıl kullanıldıkları ele alınacaktır.

1. Afet Yönetiminde İletişim

Afetler, dünyada çok farklı çeşitlerde, insanlığın gelişimini ve toplum yaşamını etkileyen önemli olaylardır. Bu olayların önlenmesine yardımcı olmak, iyileştirilmesini sağlamak ve zararlarını azaltmak için afet yönetimi mekanizması kurulması ve bu mekanizmanın değişen şartlara göre güncellenmesi gerekmektedir (Yıldırım, 2023). Afet durumları, iletişimin kritik bir rol oynadığı durumlardır. Hızlı ve doğru iletişim, hayati öneme sahip bilgilerin paylaşılmasını sağlar ve yardım ekiplerinin etkili bir şekilde koordine olmasına yardımcı olur.

Afet yönetimi, afet öncesi ve afet sonrası olarak ikiye ayrılmaktadır. Afetlerde oluşabilecek zararları azaltmak ve iyileştirmek için gerekli olan bir mekanizmadır. Afet yönetimi; barınma, beslenme, arama-kurtarma, sağlık, rehabilitasyon ve imar-inşa gibi temel bileşenlere sahiptir. Bu bileşenlerin önemli parçalarından biri de iletişimdir. İletişim, afetlerden zarar görenlerin afet anında ihtiyacı olan önemli bir enstrümandır. Yeni iletişim teknolojilerinin ön plana çıktığı günümüzde dijital iletişim, afetzedelerin ilk tercih ettiği yöntemlerden biridir (Yıldırım, 2023).

1.1. Dijital İletişim: Acil Durumlarda Mobil Uygulamalar ve Uyarı Sistemleri

Bir afet durumu sırasında ve hemen sonrasında iletişim, müdahale ve kurtarmanın hayati bir bileşenidir. Günümüz dünyasında modern teknoloji ve ve sosyal medya aracılığıyla afet iletişimi için alternatif fırsatlar bulunmaktadır. Çevrimiçi mesajlar, Twitter, Facebook, Instagram gibi sosyal medya, televizyon, mesajlar, telefon aramaları, destek hatları, radyo yayınları vb. bir afet durumu sırasında iletişim kurmanın yollarındandır.

Afet sırasında manipüle edilmeden doğru bilgi iletilir ise afet iletişimini iyileştirmek için kullanılan en iyi uygulamalar konusunda uzman fikir birliğini sağlayan bir iletişim ağı sunar. Kısa mesaj servisi (SMS), mikrobloglar, haber portalları, cep telefonları, televizyon ve sözlü iletişim dahil olmak üzere afet ön uyarısı için etkili bir bilgi yayma planı oluşturmak için farklı medyaların bilgi yayma mekanizmalarını doğru kullanmak son derece önemlidir (Güler, 2021).

Acil Durum Mobil Uygulamaları (ADMU) ise acil durumlarda hızlı ve verimli iletişim sağlamak için tasarlanan internet temelli ve cep telefonu ile çalışan uygulamalardır (Leelawat, ve diğerleri, 2018). Acil durum uyarısı uygulamaları, acil bir durumda kullanıcılara zamanında ve doğru bilgi sağlama aracı olarak giderek yaygınlaşmaktadır. Bu uygulamalar, konum, şiddet ve önerilen eylemler dâhil olmak üzere afetler hakkında gerçek zamanlı güncellemeler sağlayarak kullanıcıların acil durumlara hazırlanmalarına ve acil durumlara müdahale etmelerine yardımcı olabilmektedir (Yıldırım, 2023).

olayın türü, büyüklüğü, afetten / olaydan etkilenen kişi sayısı hakkında bilgilerin alınması, diğer birimlerle koordinasyonun sağlanması, afet / olay yerine ekiplerin sevk ve idaresinin sağlanması ve son olarak da çağrıların kayıt altına alınması Acil Çağrı Yönetimi sürecine dahildir (AYAYDER, 2022).

Acil çağrı hizmetlerinin, afetlere karşı farkındalık oluşturma ve eğitim programları düzenleme, iletişim altyapısının güçlendirilmesi ve teknolojik iyileştirilmeleri sağlama, ve işbirliği ve koordinasyon mekanizmalarının oluşturulması gibi afet öncesi hazırlık rolleri vardır. Afet sırasında müdahale kapsamında ise acil çağrı hizmetlerinin, hızlı ve etkili bir şekilde müdahale açısından, afet haberlerinin alınması ve değerlendirilmesi yönünden ve ilk müdahale ekiplerine yönlendirme ve destek sağlama açısından önemli rolleri vardır. Afet sonrası iyileştirme sürecinde, acil çağrı hizmetlerinin rolleri, gerek hasar tespiti ve ihtiyaç analizi yapılmasında gerekse toplumun yeniden yapılanmasına yönelik bilgilerin sağlanması ve afet sonrası destek ve danışmanlık sağlama sürecinde önem kazanmaktadır. Acil çağrı hizmetlerinde, yoğun çağrı trafiği ve kapasite sınırlamaları olabilir. Personel eğitimi ve duygusal yüklerin ele alınması ve işbirliği ve koordinasyon eksikliklerinin giderilmesi ile acil çağrı hizmetlerinin karşılaştıkları zorluklar aşılabilir.

Afet durumlarında, bireylerin hızla yardım çağrısında bulunabilmesi ve bilgi alabilmesi, acil çağrı hakkının temel bir yönüdür. Bireylerin acil durumlarda kolayca iletişime geçebilmesi ve yardım çağrısında bulunabilmesi, toplum güvenliği ve afet yönetimi açısından kritik bir unsurdur. Acil çağrı hakkının yasal çerçevesine bakıldığında, birçok ülke, afet durumlarında bireylerin acil yardım çağrısında bulunma hakkını yasal olarak tanımıştır. Bu hak, temel insan haklarından biri olarak kabul edilir. Yasal düzenlemeler, acil çağrıların engelsiz bir şekilde yapılabilmesini ve yardım alınabilmesini sağlamayı amaçlar. Afet durumlarına özgü olarak, iletişim altyapısının dayanıklılığı ve erişilebilirliği de yasal düzenlemelerde yer alabilir. Günümüzde, birçok ülkede afet durumlarında acil çağrı hakkının nasıl kullanılacağına dair belirli prosedürler ve numaralar bulunmaktadır. Örneğin, 911 veya 112 gibi acil çağrı numaraları, acil yardım hizmetlerine erişimi kolaylaştırır. Ancak, iletişim ağlarının çökmesi veya aşırı yüklenmesi gibi durumlar, acil çağrı hakkının etkin kullanımını zorlaştırabilir.

SONUÇ

Afetler genellikle insanlar, topluluklar veya çevre üzerinde ciddi ve uzun süreli etkileri olan, büyük hasara, yıkıma ve can kaybına neden olan ani olaylardır. Afet öncesinde, afet anında ve afet sonrasında afetzedelerle bağın kurulması iletişimle mümkündür. Bu çerçevede, gerek mobil uygulamalar ve çevrimiçi platformlarla entegrasyonun sağlanması, gerekse konum tabanlı hizmetlerin ve çağrı takip sisteminin kullanımı ile sosyal medya ve dijital iletişimin afet yönetimindeki rolünün artırılması gibi acil çağrı hizmetlerinde teknolojik iyileştirmeler kaçınılmaz olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- *Basnayake, V., Mabed, H., Jayakody, D., Canalda, P., & Beko, M. (2022, November). Adaptive Emergency Call Service for Disaster Management. Journal of Sensor and Actuator Networks, 83, 1-25.*
- *Güler, Ö. (2021, Eylül 09). https://www.kobiaktuel.com.tr/afet-yonetimi-ve-iletisi-*

min-rolu-makale,2906.html. From www.kobiaktuel.com.tr.

- *https://ayayder.org/Beceri64.pdf. (2022). From Acil Yardım ve Afet Yöneticileri Derneği.*
- *Leelawat, N., Suppasri, A., Latcharote, P., Abe, Y., Sugiyasu, K., & Imamura, F. (2018). Tsunami evacuation experiment using a mobile application: A design science approach. International Journal of Disaster Risk Reduction, 29, 63-72.*
- *T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başk. (2014, Kasım). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü.*
- *Usman, R., Olorunfemi, F., Awotayo, G., Tunde, A., & Usman , B. (2013). Disaster Risk Management and Social Impact Assessment: Understanding Preparedness, Response and Recovery in Community Projects. In S. Silvern, & S. Young, Environmental Change and Sustainability (Vol. 10). Rijeka, Croatia: IntechOpen.*
- *Yıldırım, A. (2023, Mayıs). Afetlerde Dijital İletişim ve Acil Çağrı Uygulamalarının Kullanılabilirliği Üzerine Bir İnceleme: AFAD Acil Çağrı. TRT Akademi, 18(08), 552-573.*

ACİL DURUM

Emrah GÖKKAYA
Öğr. Gör. Dr. Kayseri Üniversitesi BMYO, Kayseri, egokkaya@kayseri.edu.tr, orcid: 0000-0002-1373-3188.

Acil durum kavramı, deprem, sel, tsunami, hava olayları, terör saldırıları gibi aniden meydana gelen olaylar sonrası ölüm ve yaralanmaya, mülk kaybına, ekolojik hasara ve sosyal tehlikelere neden olan olaylar olarak tanımlanmaktadır (Liu, vd. 2016). 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)'ın Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun'a göre acil durum kavramı, "Toplumun tamamının veya belli kesimlerinin normal hayat ve faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan ve acil müdahale gerektiren olaylar ve bu olayların oluşturduğu kriz hali" olarak tanımlanmaktadır (Resmî Gazete, 2009). Acil durum yönetimi ise acil durum olarak nitelendirilen bir olay meydana gelmesi ile başlayarak acil durumu gerektiren nedenler ortadan kalktığında sona eren bir yönetim şeklidir (AFAD, 2023a).

Acil durum müdahalesi gerektiren olaylar, olay öncesi, olay sırası ve olay sonrası olmak üzere üç aşamada oluşur. Acil durum yönetimi döngüsü de olay öncesi aşamada risk tanımlama ve değerlendirmenin ardından tahmin ve erken uyarı ile başlar. Olay sırasındaki aşama ise bilgi edinme, etkili müdahale, odaklanma ve başa çıkma ve hızlı toparlanma aşamalarından oluşur. Genellikle, yeni düzen kurmak için hızlı toparlanmadan sonra tam bir toparlanma aşamasına ihtiyaç duyulur. Hızlı toparlanma ile tam toparlanma arasındaki fark, hızlı toparlanma hasarlı altyapıların temel çalışma durumuna getirilmesini amaçlarken, tam toparlanma tüm hasarlı nesnelerin yeniden inşa edilmesini amaçlamasıdır. Buna göre, acil durum yönetiminde değerlendirme; olay öncesi değerlen-

ortadan kaldırmanın veya kontrol etmenin uygun yollarını belirleme sürecini içermektedir. Risk değerlendirmesi, acil durum yönetiminde riski ortadan kaldırmak veya azaltmak için karar vermenin temeli olarak kabul edilmektedir.

Zarar azaltma kavramı ise bütünleşik afet ve acil durum yönetim sistemi ile karşımıza çıkan bir kavram olarak görülmektedir. Zarar azaltma, yaşanması muhtemel kötü durumlar sonrası kayıpları önlemek ya da en aza indirmek amacıyla yapılan kısa, orta ve uzun vadeli faaliyetlerdir. Zarar azaltma çalışmaları, afet ve acil durum yönetim sürecindeki hazırlık, müdahale ve iyileştirme safhalarının hepsi ile etkileşim halinde olan faaliyetleri kapsar (JICA Türkiye Ofisi, 2008).

Tüm bu kavramlar ve uygulamalar, afet ve acil durum yönetiminde birbirini takip eden ve birbiri ile etkileşim halinde olan süreçler bütünüdür. Acil durum müdahalesi gerektiren bir olay gerektiğinde süreci başarılı bir şekilde yönetebilmek ve hayat akışını yeniden normale çevirebilmek için bu süreçlerin sağlıklı ilerlemesi gerekmektedir.

Her ne kadar afet kavramı ile acil durum kavramı birbiri ile karıştırılıyor olsa da acil durum kavramını afet kavramından ayırma da esas alınacak nokta "yerel kaynaklar ile baş edebilmedir". Yaşanan bir olay sonrası yerel kaynaklar ile baş edilemiyor ve dış kaynaklara ihtiyaç duyuluyorsa bu olay afet olarak nitelendirilmektedir. Ancak yaşanan olay her ne kadar bölgede yaşayan toplumu ciddi bir şekilde etkilese de yerel kaynaklar ile hızlı bir şekilde müdahale edilebiliyorsa bu olay acil durum olarak nitelendirilir.

Geçmişten günümüze acil durumlar ile hemen her zaman karşılaştığımız göz önünde bulundurulduğunda ve ayrıca gelecekte kaçınılmaz bir gerçek olan acil durum olayları düşünüldüğünde, zararı en aza indirmek için acil durum olayları ile başa çıkmanın öğrenilmesi gerekmektedir. Bunun için hükümetlerin ve halkların acil durum olaylarına karşı bilinçli olması, önceden tedbirlerin alınması, olay meydana geldiğinde ne yapılacağının bilinmesi ve olay sona erdiğinde toparlanma sürecinin hızlıca atlatılması gerekir.

KAYNAKÇA

- *AFAD(2023a).https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu, (05.07.2023).*
- *AFAD.(2023b).https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu, (10.07.2023).*
- *AFAD.(2023c).https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu, (04.08.2023).*
- *AFAD.(2023d).https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu, (08.08.2023).*
- *Chen, A., Chen, N., & Li, J. (2012), "During-incident process assessment in emergency management: Concept and strategy", Safety science, 50(1), 90-102.*
- *Health and Safety Authority. (2018). HSA. https://www.hsa.ie:https://www.hsa.ie/eng/Topics/Hazards/, (09.08.2023).*
- *JICA Türkiye Ofisi. (2008), Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri, İsmat Matbaacılık, Ankara.*
- *Liu, B., Zhao, X., & Li, Y. (2016). Review and prospect of studies on emergency management. Procedia Engineering, 145, 1501-1508.*
- *Lockyer, J. (2005). Risk Nedir. Sivil Savunma, 181, 11-14.*
- *Paraskevas, A. (2006), "Crisis management or crisis response system? A complexity science approach to organizational crises", Management Decision, 44(7), 892-907.*

- *Resmî Gazete. (2009). Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, No: 5902 (29.5.2009 tarih ve 27261 sayı). Resmî Gazete.*
- *Şengün, H. (2007). Afet Yönetim Sistemi ve Marmara Depremi sonrası yaşanan Sorunlar. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi.*
- *UNDRR -United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2015). The Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030.*

ACİL DURUM PLANLAMASI

Cem ANGIN
Dr. Öğr. Ü., Ordu Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Yönetim Bilimleri ABD, ORDU, angin52@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2813-5586

İnsanlık tarihine bakıldığında büyük çaplı birçok olağanüstü olayın meydana geldiğini görmekteyiz. İnsanlık, yaşanan bu olağanüstü olaylar (deprem, sel, yangın vb) karşısında birtakım uygulamaları, hukuksal ve yönetsel tedbirleri hayata geçirerek yaşanan ve yaşanacak olan olumsuzlukları en az düzeye indirgemeye çalışmıştır (Angın, 2019: 20). Benzer şekilde gerek çalışma hayatında gerekse günlük hayatta insanlar birçok olağanüstü durumla karşılaşabilmektedir. Bu açıdan olağanüstü durumlar acil hareket edilmesi gereken süreçler olup, bu süreçlerin önceden planlanması hem sürecin yönetimi hem de olası sonuçlar açısından son derece önem arz etmektedir.

Kavramsal olarak "acil" kavramı, hemen yapılması gereken; ivedi, ivedili, evgin, müstacel gibi anlam ve kavramlara karşılık gelirken (TDK, 2023) "acil durum" ise: beklenmeyen olay ve durumlar karşısında ivedi müdahale gerektiren süreçleri ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle acil durum, "büyük olmakla birlikte, genel olarak yerel olanaklarla baş edilebilecek çapta olan, aciliyet gerektiren tüm durum ve hallere verilen isimdir (Acil Durum Planı Hazırlama Rehberi, 2017: 5). Örneğin Yangın, salgın, biyolojik, kimyasal ve radyoaktif nükleer maddelerden kaynaklanan yayılım, patlama, zehirlenme ve son olarak doğal afet gibi durumlar acil durum haline verilebilecek örneklerdir.

Acil durum planlaması, insanların mal ve canlarının olağanüstü olaylar karşısında minimum kayıp ve zararla kurtulabilmesini sağlanmak için yapılan planlardır. Bu planlar olağa-

Acil durum planları sabit değişmez nitelikteki planlar değildir. Günün şartlarına uygun olarak belirli zaman aralıkları ile tamamen veya kısmen değiştirilerek sürekli olarak güncel tutulan planlardır. Bu doğrultuda acil durum planları; risk ve tehlike durumuna göre çok tehlikeli kategorisinde olanlar için iki, tehlikeli kategorisi içinde olanlar için dört ve az tehlikeli grupta yer alanlar için ise altı yılda bir yenilenir.

KAYNAKÇA

- *Angın, C. (2019). Türkiye'de Krizler Kanun Hükmünde Kararnameler Devletin Değişim-Dönüşümü. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi.*
- *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü (2017), Acil Durum Planı Hazırlama Rehberi. https://www.csgb.gov.tr/media/88211/acil-durum-plani-hazirlama-rehberi-2022.pdf (06.08.2023).*
- *İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2014) Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu (30.07.2023).*
- *TDK. (2023). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Erişim: https://sozluk.gov.tr. (01.08.2023).*

ACİL TIP TEKNİSYENİ

Fatma GÜNDÜZ
Öğr. Gör. Dr. Sinop Üniversitesi, Boyabat Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik, fgunduz@sinop.edu.tr, Sinop, Türkiye, orcid: 0000-0001-9585-3759

Acil Tıp Teknisyeni lise düzeyinde Sağlık Meslek liselerinden mezun olan (Sağlık Bakanlığı, 2007), hastane öncesi acil sağlık hizmetleri alanında, hastane acil servislerinde ve aile hekimliği birimlerinde çalışabilen sağlık profesyonelleridir. Acil Tıp Teknisyeni programı 1996 yılında Sağlık Meslek Liselerinde öğrenci alımına başlayarak 2017 yılında öğrenci alımını durdurmuş ve program kapatılmıştır (Ertuğrul vd. 2021). Acil sağlık hizmetleri alanında önemli yere sahip olan acil tıp teknisyenleri, hasta ya da yaralıya en kısa sürede ulaşarak olay yerinde acil tıbbi bakımı veren ve yine en kısa sürede en uygun hastaneye hastanın ileri tıbbi tedavisinin sağlanması için nakil işlemlerini gerçekleştiren sağlık profesyonelleri olarak görev yapmaktadır. Acil Tıp Teknisyenleri 2004 yılından itibaren Acil Sağlık Hizmetleri bünyesinde görev yapmaktadır. İstihdam alanı olarak bakıldığında, kamu ve özel sektör kuruluşlarında görev yapabilmektedirler. 112 Acil Sağlık Hizmetleri alanında, aile hekimliklerinde ve hastanelerde çalışan sağlık profesyonelleridir.

Acil Tıp Teknisyenleri lise düzeyinde 4 yıl eğitim almıştır. Eğitim süresince Milli Eğitim Bakanlığı'nın belirlemiş olduğu kültür dersleri ile sağlık mesleğine ilişkin acil tıbbi bakımı uygulayabilecek düzeyde sağlık eğitimi verilmiştir. Aynı zamanda beceri eğitim ve staj uygulamaları için 11. Sınıf ve 12.sınıfta 3 iş günü olmak şartıyla kamu hastanelerinde ve 112 acil sağlık istasyonlarında stajlar yürütülmüştür (ATTDER, 2012).

Özellikle Acil Sağlık Sistemi alanında yer alan Acil Tıp Teknisyenleri istihdam edildikleri iş sahalarında hizmet içi eğitimler ve zorunlu eğitim modülleri ile teorik ve pratik beceriler kazanmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- *Aslan, Ş., Güzel, Ş. (2018), "Türkiye'deki Hastane Öncesi Acil Sağlık Hizmetleri", International Journal Of Social Humanities Sciences Research, 5(31), 4995-5002.*
- *ATTDER (2012). Eğitim Programı. 11 Ağustos 2023 tarihinde https://www.attder.org.tr/2012/09/25/egitim-programi/ adresinden erişildi.*
- *Bektaş, S. (2021), "Hastane Öncesi Acil Sağlık Hizmetleri Çalışanlarının Görev Karşılaştırması: Türkiye, Amerika ve Kanada Örnekleri", Acil Yardım Ve Afet Bilimi Dergisi, 1(1), 3-10.*
- *Ertuğrul, B., Sarugan, M., ÖZCAN, C. (2021), "Paramedik Eğitiminde Mesleki Becerilerin Kazanımında Aşılması Gereken Süreçler", Hastane Öncesi Dergisi, 6(3), 407-420.*
- *Kaba, H., Elçioğlu, Ö. (2013), "Acil Sağlık Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi Sürecinde İlk Ve Acil Yardım Teknikerliği Ve Acil Tıp Teknisyenliği Mesleklerinin Ortaya Çıkışı Ve Gelişimi", Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku Tarihi Dergisi, 21(3).*
- *Paksoy, V. M. (2016), "Acil Sağlık Hizmetlerinde Uluslararası Uygulama Modellerinin Karşılaştırması: Anglo-Amerikan Ve Franko-German Modeli", İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 4(1), 6-24.*
- *Peters, J., Bruijstens, L., Van Der Ploeg, J., Tan, E., Hoogerwerf, N., Edwards, M. (2015), "Indications And Results Of Emergency Surgical Airways Performed By A Physician-Staffed Helicopter Emergency Service", Injury, 46(5), 787-790.*
- *Resmi Gazete. (2021). Sağlık Meslek Mensupları ile Sağlık Hizmetlerinde Çalışan Diğer Meslek Mensuplarının İş ve Görev Tanımlarına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. 11 Ağustos 2023 tarihinde https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/11/20211120-15.htm adresinden erişildi. Sayı: 31665.*
- *Sağlık Bakanlığı (2007). Acil Sağlık Hizmetleri Yönetmeliği. 11 Ağustos 2023 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=4798&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5 adresinden erişildi.*
- *Sağlık Bakanlığı (2014). Sağlık Meslek Mensupları İle Sağlık Hizmetlerinde Çalışan Diğer Meslek Mensuplarının İş ve Görev Tanımlarına Dair Yönetmelik. 11 Ağustos 2023 tarihinde https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/05/20140522-14.htm adresinden erişildi.*
- *Şimşek, P., Günaydin, M., Gündüz, A. (2019), "Hastane Öncesi Acil Sağlık Hizmetleri: Türkiye Örneği", Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 8(1), 120-127.*

AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ BAŞKANLIĞI (AFAD)

Berfin GÖKSOY SEVİNÇLİ
Dr. Öğr. Üyesi Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, bgoksoy@beu.edu.tr, orcid: 0000-0001-9686-509X

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak görev yapan, afet ve acil durumların yönetiminden sorumlu kurumdur.

Kuruluşu

Türkiye, bulunduğu konum itibarıyla deprem, kuraklık, sel, çığ, yangın ve heyelan gibi doğal afetlerle karşı karşıya kalan bir ülkedir. Türkiye'nin doğal afetlere yönelik politikaları, 1939 yılında yaşanan Erzincan Depreminden sonra şekillenmeye başlamıştır. İlk olarak 1959'da 7269 sayılı "Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun" çıkartılmıştır. 1988 yılında ise "Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik" düzenlemesi yapılmıştır (AFAD, 2023).

Tüm bu düzenlemeler çeşitli kurumları[4] beraberinde getirmiş olsa da 1999 yılında gerçekleşen Marmara Depremi sonrası afet yönetiminde bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır. Söz konusu bu ihtiyacın tezahürü olarak 2009 yılında 5902 sayılı yasa ile Başbakanlığa bağlı "Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)" kurulmuştur. Bu düzenleme ile afet ve acil durum yönetiminde bütünlük sağlanmıştır (AFAD, 2023).

Türkiye'nin 9 Temmuz 2018 yılında Parlamenter Sistem'den Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçmesiyle birlikte Başbakanlık müessesesi kaldırılmış, bu bakımdan AFAD, İçişleri Bakanlığı'na bağlanmıştır. Kuruluş, teşkilat, görev ve yetkileri ise Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenlenmiştir.

Görev, Yetki ve Sorumlulukları

4 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine[5] göre AFAD, afet ve acil durumlarda müdahale merkezi olarak görev yapmakta olup, 24 saat esasına göre çalışan, güvenli ve kesintisiz bir bilgi işlem ve iletişim sistemine sahip bir kurumdur(md.31/c).

Kurumun öncelikli hedefi afetleri önlemek ve hasarlarını azaltmak, afetlere müdahale etmek ve afet sonrası iyileştirme çalışmalarını kolaylaştırmaktır (AFAD, 2023).

Bu doğrultuda AFAD, afetlerden kaynaklanan zararları en aza indirerek, hızlı bir şekilde müdahale etmeyi ve sonrasında aşağıda sayılmış olan görevleri tamamlamayı amaçlamaktadır (2022a):

- Hedeflenen faaliyetlerin belirlenen standartlara uygun olarak etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesi amacıyla ilgili tüm ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların koordinasyonun, afetlere ilişkin toplumsal farkındalığın, araştırma, geliştirme ve eğitim kültürünün artırılması ve,
- Sosyal devlet ilkesi kapsamında önleyici ve koruyucu tedbirler alınması.

AFAD, 4 nolu Cumhurbaşkanlığı kararnamesinde belirtilen hizmetlerin yerine getirilmesinde İçişleri Bakanı'na karşı sorumludur.

4 Bu kurumlar şunlardır: Başbakanlığa bağlı Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı'na bağlı Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, Bayındırlık ve İskan Bakanlığına bağlı Afet İşleri Genel Müdürlüğü. Farklı bakanlıklara bağlanan afet ile ilgili bu kurumların arasında koordinasyonu sağlamak özellikle afet anında oldukça güç olmuştur. 1999 Marmara depreminde yaşanan koordinasyon ve iletişim sorunları için bkz. Taşçı, 2023; Karahisar, 2016; Herdem, 2011; Genç, 2008; Barka& Er, 2006.

5 Bakanlıklarla Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların TeşkilatlarıHakkında Cumhurbaşkanlığı kararnamesi, RG: 17/07/2018, Sayı: 30479.

Teşkilat Yapısı

AFAD'ın merkez ve taşra teşkilatından oluşan yapısında: Deprem ve Risk Azaltma, Barınma ve Yapım İşleri, Afetlere Müdahale ile Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlükleri ile Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanı, Başkan Yardımcıları, Rehberlik ve Denetim, Başkanlığı, Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Hukuk Müşavirliği, Basın ve Halka İlişkiler Müşavirliği, Özel Kalem Müdürlüğü bulunmaktadır (AFAD, 2022b).

Ayrıca kurumun bünyesinde afet, acil durum ve sivil savunmaya yönelik eğitimlerin verildiği Afet ve Acil Durum Eğitim Merkezi (AFADEM) de yer almaktadır (2023). AFAD'ın eğitim merkezi üzerinden eğitimlerin verildiği bir de gönüllülük portalı bulunmaktadır.

AFAD Gönüllülük Portalı

E-devlet üzerinden başvuru alan AFAD Gönüllü Portalı, afet ile ilgili konularda ücretsiz, uygulamalı ve çevrimiçi eğitimler içermektedir. Gönüllü bir liderin gözetiminde, bir bütün olarak veya grup olarak topluma fayda sağlayan; kan bağışı, ağaç dikmek gibi toplumsal destek ve yardım çalışmaları AFAD gönüllüsünün görevleri arasında yer almaktadır (AFAD Gönüllüsü, 2023).

Temel AFAD Gönüllüsü ve Destek AFAD Gönüllüsü olmak üzere iki gönüllülük türü bulunmaktadır. Temel gönüllülükte 15 yaşını, destek gönüllülükte ise 18 yaşını doldurmuş olma şartı aranmaktadır (AFAD, 2023).

KAYNAKÇA

- *AFAD. (tarih yok). AFAD ve Tarihçesi. 28/09/2023 tarihinde https://www.afad.gov.tr/afad-hakkinda adresinden alındı.*
- *AFAD (2022a). 2023 Yılı Performans Programı, 28/09/2023 tarihinde https://www.afad.gov.tr/kurumsal-raporlar adresinden alındı.*
- *AFAD (2022b). AFAD 2022 Faaliyet Raporu, 28/09/2023 tarihinde https://www.afad.gov.tr/kurumsal-raporlar adresinden alındı.*
- *AFAD Gönüllüsü (2023). AFAD Gönüllüsü Kimdir?, 29/09/2023 tarihinde https://gonullu.afad.gov.tr/ adresinden alındı*
- *Bakanlıklarla Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatları Hakkında Cumhurbaşkanlığı kararnamesi, (2018, 15 Temmuz). 4 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, RG: 17/07/2018, Sayı: 30479. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.4.pdf*
- *Barka,Aykut& Er, A. (2006). Depremini Bekleyen Şehir İstanbul, Epsilon Yayınları: İstanbul.*
- *Genç,F.N.(2008). "KrizİletişimiMarmara Depremi Örneği", Selçuk İletişim Dergisi, 5 (3),ss. 161-175.*
- *Herdem, K. (2011). 17 Ağustos 1999 Marmara Depreminin Türkiye'deki Kriz Yönetimi Anlayışı Üzerinde Oluşturduğu Değişiklikler, Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 44, Sayı: 2, ss. 147 - 166.*
- *Karahisar, T. (2016). "Olası Bir Depremde Koordinasyonun Sağlanması ve Medyanın Rolü", Beykoz Akademi Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2.*
- *Taşçı, F. (2023). Afet Sonrası Sivil Toplum Yardımlarının Koordinasyonu, Seta Yayınları, ISBN: 978-625-8322-44-6.*

AFET

Şakir ŞAHİN
Prof. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Fakültesi jeofizik Mühendisliği Bölümü, Isparta sakirsahin@sdu.edu.tr, orcid: 0000-0001-6345-5270

Afet, toplumun tamamı ya da bir kısmında ekonomik, fiziksel ve sosyal kayıplar oluşturan, gündelik hayatı ve insan aktivitelerini kesintiye uğratan, hatta durduran olayın sonucunda oluşan durumdur. Diğer bir ifade ile etkilenen toplumun başa çıkma kapasitesini aşan doğa, insan kaynaklı veya teknoloji olaydır. Olayın kendisi değil, ortaya çıkardığı kayıpların oluşturduğu durum afet olarak tanımlanır (AFAD, 2021).

Olay, tehlikeye bağlı olarak meydana gelen hadiselere denir. Afet ise olay sonucunda can kaybı yaralanma olması, mal, mülk, çevre ve çalışma hayatının büyük zarar görmesi sonucu olaya çıkan durumdur. Olayların afete dönüşmesi toplum ya da bireyin tercihinin bir sonucudur. Bu durum doğa kaynaklı ve insan kaynaklı tüm olaylar için geçerlidir. 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş-Pazarcık ve Afşin merkezli 7.7 (Mw) ve 7.6 (Mw) büyüklüğündeki depremlerde yapısal hasara bağlı olarak 50.500 kişi hayatını kaybetmiştir (AFAD, 2023). Bu depremi sonucu oluşan durum afet olarak tanımlanır.

Risk düzeyine göre tehlike durumu olay, afet ya da acil durum şeklinde oluşabilir (Bkz. Şekil 1). Acil durumlar, zarar görebilirlik düzeyinin düşük, tehlikenin can, mal ve çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkinin yerel imkanlarla baş edebilecek kadar küçük olduğu durumlardır. Örneğin yerel itfaiye tarafından söndürülebilecek yangın acil durum olarak tanımlanabilir (Kadıoğlu, 2009).

Birleşmiş Milletler afetleri yerel mevcut imkânların yetmediği durumlarda tehlikenin can, mal, ekonomi, kültürel varlıklar ve çevre üzerindeki olumsuz durumlar olarak tanımlamaktadır (Kadıoğlu, 2017). Var olan bir tehlikeden zarar görebilirlik düzeyini yüksek olması durumunda afet oluşur. Tehlikeye bağlı meydana gelen olay karşısında zarar görebilirlik düzeyi düşerse afetin boyutu azalır (Bkz. Şekil 2). Bunun için zarar görebilirliğin aksi durumu olan kapasitenin artırılması gerekir. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş-Pazarcık ve Afşin merkezli depremlerde yapısal hasara bağlı olarak zarar görebilirlik düzeyi yüksek olduğu için can kaybı yüksek olurken Japonya'da 11 Mart 2011 tarihinde meydana gelen 9.0 (Mw) büyüklüğündeki depremden yapısal hasardan iki kişi hayatını kaybetmiştir. Bu depremde ölümler tsunamiden kaynaklanmıştır. Oysa Richter ölçeğine göre 9.0 büyüklüğündeki deprem 7.7'nin 40 katı büyüklüğe sahiptir.

Afetin tanımına ilişkin birçok çalışma mevcuttur. Ancak yapılan tüm çalışmaların ortak ifadesine göre afet, zamana ve mekâna bağlı olarak, toplumun bütününün ya da bir kısmının zarar görmesine, kayba uğramasına ve sosyal karışıklığa yol açmasına neden olan olaydır. Bu tanımlara göre afet, sosyal yapıya zarar verir ve temel işlevlerin yerine getirilmesinde kesintiye açar (Dynes, 1988; Lindell, 2013). Türkçe literatürde ise afet, insanların bulunduğu yerlerde kısa veya uzun sürede, doğa ya da insanın doğrudan veya dolaylı müdahalesiyle oluşan, fiziki, ekonomik, psikolojik ve etkileri bakımından önemli kayıplara yol açan bir olgudur (Can, 2020). Aynı zamanda afetler özellikle 1999 depreminden sonra sosyal değişmeye neden olan olaylar olarak tanımlanmıştır (Şentürk, 2020; Nasreen, 2004; Gökalp-Yılmaz, 2021).

KAYNAKÇA

- *AFAD. (2021). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü, AFAD-Ankara. https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afetyonetimi-terimleri-sozlugu (22/06/2023)*
- *AFAD. (2023). 06 Şubat 2023 Pazarcık-Elbistan Kahramanmaraş (Mw:7.7-Mw: 7.6) Depremleri Raporu, Deprem ve Risk Azaltma Genel Müdürlüğü Deprem Dairesi Başkanlığı, Ankara.*
- *AFAD. (2018). Türkiye'de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri, İçişleri Bakanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara, Türkiye.*
- *Brunsma, D. & Picou, J. S. (2008). A Special Section Disasters in the Twenty-First Century: Modern Destruction and Future Instruction, Social Forces, 87 (2), 983–991, https://doi.org/10.1353/sof.0.0149*
- *Can, İ. (2020). Afet Sosyolojisi, Çizgi Kitabevi, İstanbul.*
- *Coronesea, M., Lampertia, F., Kellerc , K., Chiaromontea,F. & Roventinia, A. (2019). Evidence for sharp increase in the economic damages of extreme natural disasters, Proceedings of the National Academy of Sciences (PNAS), 116 (43), DOI: 10.1073/pnas.1907826116.*
- *CRED & UNISDR. (2016). Tsunami Disaster Risk 2016: Past impacts and projections-report, Centre for Research on the Epidemiology of Disasters CRED, New York, USA.*
- *Dynes, R. (1988). Cross-Cultural International Research: Sociology and Disaster, International Journal of Mass Emergencies and Disasters, 6 (2), 101-129.*
- *Eshghi, K., & Larson, R. C. (2008). Disasters: lessons from the past 105 years, Disaster Prevention and Management: An International Journal. https://doi.org/10.1108/09653560810855883*
- *Gökalp-Yılmaz, G. (2021). Afetlere Sosyolojik Bakış ve Türkiye'de Afet Yazınına Kuramsal Bir Yaklaşım, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1) 194-204.*
- *Kadıoğlu, M. (2017). Afet Yönetimi: Beklenmeyeni Beklemek, En Kötüsünü Yönetmek, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, İstanbul-Türkiye*
- *Kadıoğlu, M. (2009). Birey ve Aile için Depremde İlk 72 Saat, İstanbul Sismik Riskin Azaltılması ve Acil Durum Hazırlık Proje Raporu, İstanbul AFAD İl Müdürlüğü, İstanbul, Türkiye.*
- *Lindell, M. K. (2013). Disaster Studies, Current Sociology Review, 61(5-6) 797-825, Sage Publications.*
- *Nasreen, M. (2004). Disaster Research: Exploring Sociological Approach to Disaster in Bangladesh, Bangladesh Journal of Sociology, 1, 2.*
- *Şentürk, Ü. (2020). Bir Çatışma Kaynağı Olarak Afetlerin Değişmeye Etkisi, İ. Can (Ed.), Afet Sosyolojisi içinde (ss. 111-121), Çizgi Kitabevi, İstanbul.*
- *Usta G. (2023). Dünya'da meydana gelen afetlerin istatistiksel olarak analizi (1900-2022), Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(1), 172-186.*

AFET DÖNGÜSÜ

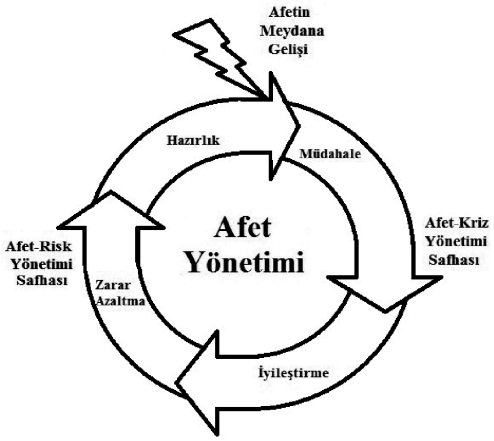
Ersoy KUTLUK
Dr. Öğr. Üyesi Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi İİBF SBKY, Bandırma/Türkiye, ekutluk@bandirma.edu.tr, orcid: 0000-0001-6897-4790.

Toplumlar için önemli fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olarak normal yaşantıyı durduran veya kesintiye uğratan, mevcut toplumsal kapasitenin cevap vermekte yeterli olmadığı doğa ya da insan kaynaklı hadiselere afet (disaster) denilmektedir (AFAD, 2023a). Afetlerin neden olduğu kayıplar toplumsal hayatın ikamesi noktasında sürdürülebilirliği tehdit ettiğinden bu sürecin iyi yönetilmesi gerekmektedir.

Afet yönetimi süreci (disaster management process) bir afet olayını izleyen ve bir sonraki afete kadar birbirini takip eden müdahale (response), iyileştirme (recovery), zarar azaltma (mitigation) ve hazırlık (preparedness) aşamalarını içerir. Bu aşamalar (literatürde bazı farklılıklar olsa da) genel kabul görmüştür ve afet yönetiminin evreleri olarak da ifade edilirler. Bir evredeki çalışmalar sonraki evrenin başarısını etkilediği için bu süreç bir döngü (dairesel özellikli) olarak gösterilmektedir (AFAD, 2023b).

Afet döngüsü esasen afet yönetimi sürecini gösteren, onun sürekliliğine vurgu yapan ve evrelerini ortaya koyan bir anlatım aracıdır. Döngü biraz daha somutlaştırılmaya çalışıldığında çizilen şekil ise (Şekil 1) süreci algılara net bir biçimde sunmakta, akılda kalıcı özelliğiyle anlaşılmasına ve aktarılmasına katkı yapmaktadır.

Afet yönetimi sürecini oluşturan dört evrenin arasında kesin ayrım olmadığı, bazen aynı anda yürütülebilecekleri belirtilmelidir (Kadıoğlu, 2008a: 9). Süreç olarak iyileştirme, zarar azaltma ve hazırlık evreleri geniş bir zamana yayılmakta; süreçte yönetsel etkinliğin sağlanması için bu evreler önem taşımaktadırlar.

Şekil 1: Afet Yönetimi Döngüsü (Disaster Management Cycle) (Kadıoğlu, 2009: 3'den geliştirilmiştir).

Literatür dikkate alınarak afet gerçekleşmeden önceki zarar azaltma ile hazırlık çalışmaları 'afet risk yönetimi'; afet gerçekleştikten sonraki müdahale ve iyileştirme çalışmaları ise 'afet kriz yönetimi' olarak nitelendirilebilir. Afet yönetim döngüsünün daha çok önem arz eden yarısı afet risk yönetimi sürecidir. Döngünün diğer yarısı olan afet kriz yönetiminin başarısı önceden yapılan çalışmalara bağlıdır (Kutluk, 2016: 43-64).

Afet risk yönetimi, ortaya çıkabilecek yeni afet risklerini önlemek, mevcut afet risklerini azaltmak ve kalan riskleri yönetmek için afet risk azaltma stratejilerinin ve politikalarının uygulanması olup, direncin artırılmasına ve afet kayıplarının azaltılmasına katkıda bulunur (UNDRR, 2023a).

Afet risk yönetimi safhasının zarar azaltma evresi afet zararlarına yönelik uzun dönemli, sürekliliği olan çalışmaların yapıldığı ve önlemlerin alındığı bir zaman dilimidir. Söz konusu faaliyetler toplumun tüm kesimlerinin katılımına ihtiyaç gösteren ilgili kurum ve kuruluşların birlikte çalışmasını gerektiren çok boyutlu ve multidisipliner çalışmalardır. Zarar azaltma konuları şöylece sıralanabilir: Mevcut önlemleri değerlendirmek; yapılmış/gerçekleştirilmiş ve

lerinin sürdürülmesinin sağlanması, geçici ve bilahare kalıcı konutların yapımı gibi faaliyetler hep bu çabanın ürünleridir (İTÜ AYM, 2005 (Bölüm 1): 14). Birleşmiş Milletler kapsamındaki bir çalışmada iyileştirme evresinin şu üç boyutuna vurgu yapılmıştır: Fiziksel şartların iyileştirilmesi (yeni planlamalar doğrultusunda yepyeni bir yerleşimin kurulması); ekonominin iyileştirilmesi (afetten etkilenen iş sahiplerine finansal ve teknik desteğin verilmesi) ve toplumun ihtiyaçlarına yönelik sosyal iyileştirmeler yapılması, bireylere ve ailelere destek verilmesi (UNU, 2003: 38-41).

Afet yönetiminin başarılı olamadığı sistemlerin ortak özelliği sadece müdahale ve iyileştirme evrelerine (afet kriz yönetimi) odaklanılması; zarar azaltma ve hazırlık aşamalarına (afet risk yönetimi) yeterli önemin verilmemesidir (İTÜ AYM – T.C. İçişleri Bakanlığı Strateji Merkezi, 2003: 23-24). Afet yönetiminin en önemli evresi olarak nitelendirilebilecek olan zarar azaltmanın ve hazırlık aşamalarının yeterince değerlendirilememesi afet kriz yönetimi sürecinin başarısızlığına neden olacaktır.

KAYNAKÇA

- *AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı). (2023a). Afet. 09 23, 2023 tarihinde AFAD: https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu adresinden alındı.*
- *AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı). (2023b). Afet Yönetimi Süreci. 09 23, 2023 tarihinde AFAD: https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu adresinden alındı.*
- *Gülkan P., Balamir, M. & Yakut, A. (2006). Afet Yönetiminin Stratejik İlkeleri: Türkiye ve Dünyadaki Politikalara Genel Bakış. M. Kadıoğlu & E. Özdamar İçinde, Afet Yönetiminin Temel İlkeleri (s. 19-35). Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı ve JICA Türkiye Ofisi.*
- *İTÜ AYM (İstanbul Teknik Üniversitesi Afet Yönetim Merkezi) – T.C. İçişleri Bakanlığı Strateji Merkezi. (2003). Ulusal Acil Durum Yönetimi Modeli Araştırması. İstanbul: İTÜ Press.*
- *İTÜ AYM (İstanbul Teknik Üniversitesi Afet Yönetim Merkezi). (2005). Acil Durum Yönetimi İlkeleri. 2. Baskı. İstanbul: İTÜ Press.*
- *Kadıoğlu, M. (2008a). Modern, Bütünleşik Afet Yönetiminin Temel İlkeleri. M. Kadıoğlu & E. Özdamar İçinde, Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri (s. 1-34). Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı ve JICA Türkiye Ofisi.*
- *Kadıoğlu, M. (2008b). Sel, Heyelan ve Çığ için Risk Yönetimi. M. Kadıoğlu & E. Özdamar İçinde, Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri (s. 251-276). Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı ve JICA Türkiye Ofisi.*
- *Kadıoğlu, M. (2009). Sanayi ve İşyerleri İçin Afet Acil Yardım Planlama Rehberi. İstanbul: İSMEP.*
- *Kutluk, E. (2016). Afet ve Kriz Yönetiminde Yeni Bir Model Tasarımı: İstanbul Örneği. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.*
- *UNDRR (The United Nations Office for Disaster Risk Reduction). (2023a). Disaster Risk Management. 09 24, 2023 https://www.undrr.org/terminology/disaster-risk-management adresinden alındı.*
- *UNDRR (The United Nations Office for Disaster Risk Reduction). (2023b). Response. 09 24, 2023 https://www.undrr.org/terminology/response adresinden alındı.*
- *UNU (United Nations University). (2003). Preparing For The Next Big Earthquake. Tokyo: UNU.*

B

AFET EĞİTİMİ

Gamze Sinem ÖZER
Doktora Öğrencisi,Akdeniz Üniversitesi İİBF SBKY, Antalya, gamze.s.ozer@hotmail.com orcid: 0000-0003-1073-1707

Afet, "canlı yaşamında fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan, normal yaşamın akışını ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratarak toplumları veya insan topluluklarını etkileyen, birçok kurum ve kuruluşun koordineli bir şekilde görevli olmasını gerektiren doğal, teknolojik ve insan kaynaklı olaylar" olarak açıklanmaktadır (Koç, Şeker, Evci ve Doğan, 2020; Özgen, Ünaldı ve Bindak, 2011; Şahin ve Sipahioğlu, 2002). Toplumun tüm kısımları afet karşısında farklı düzeylerde de olsa etkilenmektedir. Afetin bu zararlı etkilerini en az düzeye indirgeyebilmek için de toplumun bilinçlendirilmesi gerektiği birçok araştırmada vurgulamaktadır (Erçetin, 2003; Ergünay, 1996; Hurnen ve Mcclure, 1997; Öcal, 2005). Bu bilinçlendirmenin en önemli elemanlarından birisi eğitimdir (Kırıkkaya, Ünver ve Çakın, 2011). Eğitim, birçok alanda olduğu gibi afet yönetiminin de vazgeçilmez bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bireylerin ve toplumların afetler karşısında zarar görebilirliğini en aza indirmek için, atılacak adımların en başında afet eğitimleri gelmektedir (Johnson, Ronan, Johnston ve Peace, 2016; Koçak, 2019).

Afet eğitimi, "eğitimciler ve uzmanlar eşliğinde afet öncesinde, afet sonrasında ve sırasında yapılması gerekenler ve alınması gereken önlemler ve afet bilinci kazandırmak" için yapılan bilinçlenme çalışmaları olarak ifade edilmektedir (Dikmenli ve Gafa, 2017; Konur, Vekli, Şeyihoğlu, Tekbıyık ve Kartal, 2023; Sever ve Değirmenci, 2019). Afet eğitiminin yazında "acil durum eğitimi", "karmaşık durumlarda eğitim", "hassas durumlar ve eğitim", "eğitim ve krizler", "eğitim ve kriz sonrası geçiş" ve "eğitim ve doğal afetler" gibi kullanımları da mevcuttur (Mangione, Capuano, Orciuoli ve Ritrovato, 2013).

Afet eğitimlerinin amacı, "insanların kendi potansiyellerini kullanarak afetlere karşı dirençli olmalarını ve güçlenmelerini sağlayarak onlara afetlere hazırlık konusunda yardımcı olmaktır" (Ronan ve Towers, 2014). Bu eğitimlerle, toplumların karşılaştıkları sorunlara çözüm bulmaları ve böylelikle de afet zamanında insanların güvenliğinin arttırılması amaçlanmaktadır (Asharose, Saizen ve Sasi, 2015; Shiwaku ve Shaw, 2008). Ayrıca afet eğitimi, afete hazırlık, afet esnasında ve afet sonrasında afete katılacak olan birey, kurum vb. gibi birimlerin gerekli olan doğru bilgiye sahip olmasını ve bu bilgiyi doğru bir şekilde kullanabilmesini amaçlamaktadır (Mızrak, 2018). Bu bağlamda afet eğitimleri, toplumda afet farkındalığının gelişmesi ve afet kültürünün oluşması için en gerekli çalışmalar olarak görülmektedir. Bundan dolayı afet eğitimlerinin süreklilik halinde, ileriye dönük olarak ve özellikle de çocukların gelişim çağını da kapsayacak bir şekilde yürütülmesi gerektiği belirtilmektedir (Erkan, Özmen ve Güler, 2011; Maya ve Sarı, 2018; Özgüven, 2006). Yine afet eğitimlerinin teorik eğitimlerin ötesinde bilgi ve deneyim kazandırmak maksadıyla uygulamalı olarak, pratik ve deneysel eğitim içeriklerine sahip olmaları gerektiği vurgulanmaktadır

(Shaw ve Takeuchi, 2009). Bu bağlamda dünyada, afet konusuyla ilgili çeşitli eğitim programları yürütülmektedir. Bu eğitim programları genellikle; "acil durum", "acil yardım", "afet yönetimi", "milli güvenlik", "terörizm ve acil durumlar", "uluslararası afet yardımları" ve "insani yardımlar" gibi başlıklar altında yürütülmektedir (Maya ve Çalışkan, 2016; Maya ve Sarı, 2018). Ülkemizde ise 1999 Marmara depreminden önce yalnızca Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde "Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi" bulunduğu bilinmektedir. 1999 Marmara depreminden sonra ise; "Milli Eğitim Bakanlığı", "Boğaziçi Üniversitesi", "Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü", "Türk Kızılayı", "İstanbul Teknik Üniversitesi", belediyeler ve sivil toplum kuruluşları tarafından afet eğitim programları geliştirilmiştir. Bu programlar o dönem için eğitim sistemine entegre edilemediği için sürdürülebilir olamamış ve sosyal etkinlik olarak kalmıştır. 2009 yılında "Türkiye Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı" (AFAD)'nın kurulması ile birlikte ülkemiz, afet farkındalığının oluşması ve afete hazırlık aşamalarında hız kazanmaya başlamıştır (Koçak, 2019). Günümüzde ise afet eğitimi, ilgili derslerde konu olarak anlatılmakta ve ders kitaplarında yerini almaktadır. Ayrıca yükseköğrenimde de afet eğitimi ile ilgili çalışmalar yürüten bölümler ve derslerde mevcuttur. Böylelikle günümüzde afet eğitimin eğitim sistemimizin her aşamasına entegre edilmeye çalışıldığı söylenebilir.

İnsan toplulukları kendilerini ne tür tehlikelerin beklediğini ve bu tehlikelerin zararlarını azaltabilmek için bireysel, yerel, kurumsal ve toplumsal olarak neler yapılması gerektiğini çoğu zaman bilmemektedir. Bunun sonucunda ise afet niteliğindeki herhangi bir olayla karşı karşıya kaldığında ise büyük kayıplar ve zararlar yaşanması kaçınılmaz olmaktadır. Afetlerin bu olumsuz zararlarının ve etkilerinin azaltılabilmesi ancak toplumun bilgili ve eğitimli olması ile sağlanabilmektedir (Ivanov ve Cvetkovic, 2014; Şengün ve Küçükşen, 2019). Dolayısıyla afet eğitiminin, toplumun her düzeydeki kesiminin eğitim aşamasında bulunması ve bu kültürün oluşturulmasına imkan sağlayacak bir gayret içerisinde olunması gerekmektedir. Afet eğitimi sadece örgün eğitim sürecinde değil, yaşam boyu öğrenme eğitiminde sürekli olmak zorundadır (Thayaparan, Malalgodaa, Keraminiyagea ve Amaratungab, 2014). Çünkü afet eğitimleri bireylerin, kurumların ve devletlerin böylelikle de toplumların bazen de tüm dünyanın afetlere karşı hazırlıklı olmasını, korunmasını ve bilgilendirilmesini sağladığı için önemlidir.

KAYNAKÇA

- *Asharose, Saizen, I., ve Sasi, P. K. C. (2015), "Awareness Workshop As An Effective Tool And Approach For Education In Disaster Risk Reduction: A Case Study From Tamil Nadu, India", Sustainability, 7(7), 8965-8984. doi: 10.3390/su7078965*
- *Dikmenli, y., Gafa, i. (2017), "Farklı Eğitim Kademelerine Göre Afet Kavramı", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (44), 21-36. https://doi.org/10.21764/maeuefd.335007*
- *Erçetin, Ş.Ş. (2003), "Deprem Olgusunun Okullarda Yarattığı Problemler", XII. Eğitim Bilimleri Kongresi Bildiriler Kitabı, ANTALYA, 951-969*
- *Ergünay, O. (1996), "Afet yönetimi nedir? Nasıl olmalıdır. ANKARA: Erzincan ve Dinar Depremleri Işığında Türkiye'nin Deprem Sorunlarına Çözüm Yolları Arayışları", TÜBİTAK Deprem sempozyumu Bildiriler Kitabı, 263-272.*
- *Erkan, B., Özmen, B., Güler, H. (2011), "Türkiye'de Afet Zarar Azaltımını Sürdü-*

rülebilir Eğitimle Sağlamak", I. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

- *Hurnen, f., Mcclure, J. (1997), "Effect Of İncreased Earthquake Knowledge", The Australasian Journal of Disasret and Trauma Studies, (3). Erişim Adresi: http://www.massey.ac.nz/~trauma/issues/1997-3/mcclure1.htm.*
- *Ivanov, A., Cvetković, V. (2014), "The Role Of Educatıon İn Natural Disaster Risk Reduction", 115-130.*
- *Johnson, V. A., Ronan, K. R., Johnston, D. M., Peace, R. (2016), "Improving the Impact and Implementation of Disaster Education: Programs for Children Through Theory-Based Evaluation", Risk Analysis, 36(11), 2120-2135.*
- *Kırıkkaya, E. B., Ünver, A. O., Çakın, O. (2011), "İlköğretim Fen ve Teknoloji Programında Yer Alan Afet Eğitimi Konularına İlişkin Öğretmen Görüşleri", Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi, 5(1), 24-42. Erişim Adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/balikesirnef/issue/3372/46534*
- *Koç, H., Şeker, G., Evci, N., Doğan, M. (2020), "Afet Eğitimi Konulu Araştırmaların İçerik Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi", Cumhuriyet International Journal of Education, 9(2), 637– 655. http://dx.doi.org/10.30703/cije.679526*
- *Koçak, M. (2019), "Ulusal ve Ulusararası Afet Eğitimi", Afetlerde Acil Tıp Hizmetleri, (Ed. D.N. Özüçelik), 1. Baskı, Türkiye Klinikleri, Ankara, 89-96.*
- *Konur, K. B., Vekli, G. S., Şeyihoğlu, A., TEKBIYIK, A., KARTAL, A. (2023), "Afet Eğitimi Ve Disiplinlerarası Öğretim: Öğretmenler Ne düşünüyor?", Afet ve Risk Dergisi, 6 (2), 575-596. doi: 10.35341/afet.124773*
- *Mangione, G. R., Capuano, N., ORCiuoli, F., Ritrovato, P. (2013), "Disaster Education: A narrativebased approach to support learning, motivation and students' engagement", Journal of eLearning and Knowledge Society, 9(2), 129-152. doi: 10.20368/1971-8829/837*
- *Maya, İ., Çalışkan, C. (2016), "Dünyada Lisans Derecesi Düzeyinde Afet Eğitimi Ve Öğretimi Yapan Programların Değerlendirilmesi Ve Türkiye Örneği", Turkish Studies, 11(9), 579-604. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.9761*
- *Maya, İ., Sarı, B. (2018), "Ortaokul Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Türkiye'de Afet Eğitimi Uygulamaları", The Journal of Academic Social Science Studies, 71, 49-65. https://doi.org/10.9761/JASSS7804*
- *Mızrak, S. (2018), "Eğitim, Afet Eğitimi Ve Afete Dirençli Toplum", Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5 (1), 56-67. doi: 10.21666/muefd.321970*
- *Öcal, A. (2005), "The Evaluation Of Earthquake Education İn The Elementary School Social Studies Courses", Gazi Educational Faculty Journal, 25(1), 169-184.*
- *Özgen, N., Ünaldı, Ü. E., Bindak, R. (2011), "Öğretmen Adaylarının Dağla Afetler Konusuna Yönelik "Etkili Öğrenme Biçimleri"nin Belirlenmesi", Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 12(4), 303-323.*
- *Özgüven, B. (2006), "İlköğretim Öğrencilerine Verilen Temel Afet Bilinci Eğitiminin Bilgi Düzeyine Etkisi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.*

- *Ronan, K. R., Towers, B. (2014), "Systems Education For A Sustainable Planet: Preparing Children For Natural Disasters", Systems, 2(1), 1-23. doi: 10.3390/systems2010001*
- *Sever, R., Değirmenci, Y. (2019), "Temel kavramlar", Afetler ve afet yönetimi, (Ed. R. Sever), 1. Baskı, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2-11. doi: 10.14527/9786050370300*
- *Shaw, R., Takeuchi, Y. (2009), Town Watching Handbook for Disaster Education, Enhancing Experiential Learning.*
- *Shiwaku, K., Shaw, R. (2008), "Proactive Co-learning: A New Paradigm İn Disaster Education", Disaster Preventionand Management, 17(2), 183-198. https://doi.org/10.1108/09653560810872497*
- *Şahin, C., Sipahioğlu, Ş. (2002), Doğal Afetler ve Türkiye, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.*
- *Şengün, H., Küçükşen, M. (2019), "Afet yönetimi eğitimi niçin gerekli?", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 33(46), 193-211. Erişim Adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/erusosbilder/issue/46591/532928*
- *Thayaparana, m., Malalgodaa, C., Keraminiyagea, K., Amaratungab, D. (2014), "Disaster Management Education Through Higher Education ", ındustry collaboration in the built environment, procedia economics and finance, V. 18, 651 – 658.*

AFET ETÜDÜ

Adnan SÖYLEMEZ
Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü,soylemez@selcuk.edu.tr, Orcid: 0000-0001-8153-0238

Doğal afetler, tarihin her döneminde insanların yaşamlarını etkileyen olaylardır. Bu afetler, depremler, sel ve orman yangınları gibi çeşitli şekillerde meydana gelir (Cutter et al., 2003). Bu olayların etkilerini ve toplumların doğal afetlere nasıl tepki verdiğini anlamak için, afet etüdleri kullanılmaktadır (Mileti, 1999). Dünya genelinde meydana gelen afetler, insan yaşamı ve ekosistemler üzerinde büyük etkiler yaratmaktadır. Afetlerin doğal ve beşeri kaynaklarından doğan zararları azaltmak için afet etüdü, bilimsel ve teknik bir yaklaşım olarak ön plana çıkmaktadır (Smith, 2018).

Afet etüdü, afetlerin ortaya çıkış koşullarını, etkilerini ve afet yönetimi süreçlerini anlama, analiz etme ve değerlendirme amacıyla yapılan bilimsel çalışmalardır (Gupta, 2016). Afet etüdlerinde başlıca odak noktaları şunlardır: afet türleri ve sınıflandırmaları, afet riski, afetlere hazırlık, afet sonrası iyileştirme ve yeniden yapılanma.

Afetler, doğal ve beşeri kaynaklı olarak iki ana kategoriye ayrılabilir (Alexander, 2014). Doğal afetler depremler, sel ve su taşkınları, kasırgalar, volkanik patlamalar ve kuraklık gibi doğal süreçlerin sonucu olarak ortaya çıkan olaylardır. Beşeri kaynaklı afetler ise savaşlar, terör saldırıları, kimyasal ve nükleer kazalar gibi insan faaliyetlerinden kaynaklanan olaylardır.

Afet riski, bir afetin meydana gelme olasılığı ve o afetin etkilerinin büyüklüğü olarak tanımlanır (UNISDR, 2009Afet riskinin değerlendirilmesi, afetlere karşı alınacak önlemler ve hazırlıkların belirlenmesinde önemli bir rol oynar.

Afetlere hazırlık, afetlerin etkilerini azaltmak ve afetlere karşı dayanıklılığı artırmak için yapılan planlama, eğitim ve altyapı çalışmalarını içerir (Paton & Johnston, 2017). Bu süreç, afet öncesi, sırası ve sonrası dönemlere yönelik çeşitli faaliyetler ve stratejilerle gerçekleştirilir.

Afetlerin yol açtığı zararların giderilmesi ve etkilenen bölgelerin sosyo-ekonomik ve fiziksel anlamda yeniden yapılandırılması sürecidir (Olshansky & Chang, 2009). Bu süreç, afetlere karşı daha dayanıklı ve sürdürülebilir topluluklar oluşturmayı amaçlar.

Afet etüdlerinde çeşitli yöntemler kullanılarak, afetlerin nedenleri, etkileri ve yönetimi üzerine bilgi sağlanır. Örnek olarak, deprem etüdleri, sismik aktivitelerin analizi ve yapıların dayanıklılığı üzerine çalışmaları içerir (Pitilakis, 2019). Sel etüdleri ise, havza analizi, hidrolojik modelleme ve sel önleme altyapısı üzerine çalışmaları kapsar (Merz et al., 2012).

Afet etüdü, afetlerin etkilerini azaltmak ve afet yönetimi süreçlerini geliştirmek için önemli bir bilimsel ve teknik yaklaşımdır. Bu alanda yapılan çalışmalar, afet riskinin belirlenmesi, afetlere hazırlık, afet sonrası iyileştirme ve yeniden yapılanma süreçlerine katkı sağlar. Bu sayede, afetlerin insan yaşamı ve ekosistemler üzerindeki etkileri daha etkin bir şekilde yönetilebilir.

KAYNAKÇA

- *Alexander, D. E. (2014). Natural disasters. CRC Press.*
- *Cutter, S. L., Boruff, B. J., & Shirley, W. L. (2003). Social vulnerability to environmental hazards. Social Science Quarterly, 84(2), 242-261.*
- *Gupta, H. K. (2016). Encyclopedia of solid earth geophysics. Springer Science & Business Media.*
- *Merz, B., Kreibich, H., Schwarze, R., & Thieken, A. (2012). Review article "Assessment of economic flood damage." Natural Hazards and Earth System Sciences, 12(8), 2557-2570.*
- *Mileti, D. S. (1999). Disasters by design: A reassessment of natural hazards in the United States. Washington, DC: Joseph Henry Press.*
- *Olshansky, R. B., & Chang, S. E. (2009). Planning for disaster recovery: emerging research needs and challenges. Progress in Planning, 72(4), 200-209.*
- *Paton, D., & Johnston, D. (2017). Disaster resilience: An integrated approach. Charles C Thomas Publisher.*
- *Pitilakis, K. (2019). Performance and Seismic Design of Underground Structures, Earthquake geotechnical engineering design. Springer.*
- *Smith, K. (2018). Environmental hazards: assessing risk and reducing disaster. Routledge.*
- *UNISDR (2009). Terminology on disaster risk reduction. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR), https://www.undrr.org/publication/2009-unisdr-terminology-disaster-risk-reduction*

AFET GÖNÜLLÜSÜ

Mustafa YÜKSELER
Öğr. Gör. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Kavaklıdere Şehit Mustafa Alper Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, mustafayukseler@mu.edu.tr orcid: 0000-0003-3644-3295.

1. GİRİŞ

Gönüllü kavramının kökeni askeriyeden gelmiş olup (Karl, 1984), acil durumlarda askerlik hizmeti için seferber edilen siviller için kullanılmıştır (Cnaan vd., 1996). Oxford Sözlüğüne göre, ilk bilinen kullanımı 17. yüzyılın ilk yıllarına dayanmaktadır. İngilizcede *"volunteer"* olarak kullanılan kelimenin kökeni, Fransızca *"volontaire"* kelimesinden türemiştir (Oxford English Dictionary, t.y.). Fransızca *"voluntarisme (gönüllülük)"* sözcüğü ise Latince *"voluntarius (gönüllü, kendi iradesiyle hareket eden)"* sözcüğünden isim son ekiyle türetilmiş olup, Latince *"voluntas (özgür irade, istek)"* sözcüğünde ortaya çıkmıştır (Etimoloji Türkçe, t.y.). Türk dili açısından bakıldığında, eski Türkçe'de *"könül"* kelimesinde evrilerek ortaya çıkan *"gönül"* kelimesinden (Karabağ & Coşan, 2000) türeyen gönüllülük fiili, gönüllü olmayı, bu tür faaliyetlerde yer almayı ifade etmektedir (Dulkadiroğlu, 2016).

Türk Dil Kurumu (TDK) gönüllüyü, *"bir işi yapmayı hiçbir yükümlülüğü yokken isteyerek üstlenen"* şeklinde tanımlarken (TDK, t.y.), Cambridge Sözlüğü'nde gönüllü, *"bir şeyi isteyerek ve bunu yapmak için zorlanmadan veya para ödemeden yapan, özelliklede başkalarına yardım eden kişi"* olarak tanımlanmaktadır (Cambridge Dictionary, 2023). Gönüllülük ile ilgili farklı tanımlara rastlamak mümkünken, bu tanımlarda gönüllü katılımına ilişkin olarak; *"zorunlu olmaması"*, *"bedel karşılığı olmaması"*, *"kurumsal yapı içerisinde veya informal gönüllülük şeklinde gerçekleştirilmesi"* ve *"kamu yararının gözetilmesi"* şeklinde ortak özellikler öne çıkmaktadır (Palabıyık, 2011). Literatürde gönüllülük faaliyetlere katılımın altında yatan motivasyonun ise *fedakârlık/başkasını düşünme/özgecilik (altruism)* olduğu belirtilmektedir (Fernandez vd., 2006; Fischer, 2003; Karl, 1984). Gönüllü faaliyetlerinin önemli bir işgücü ve ekonomik fayda sağlamasından (Volunteer Florida, 2000; Yükseler & Yazgan, 2023) dolayı hem yerel düzeyde hem de uluslararası anlamda farklı faaliyet girişimlerinde gönüllülük bilincinin artırılması ve bireylerin gönüllü olmasını teşvik eden çalışmalar yapılmaktadır. Gönüllü faaliyetlerinin toplumsal yarar sağladığına ilişkin çoğu bilim insanı hemfikir olmakla birlikte, ne tür faaliyetlerin gönüllülük olarak kabul edildiği üzerine çok farklı bakış açıları bulunmaktadır (Dulkadiroğlu, 2016). Bir faaliyetin gönüllülük kapsamında olup olmadığına ilişkin net sınırlar olmamasının yanı sıra (Brown, 1999; Cnaan vd., 1996), Brown (1999), bireylerin çocuk yetiştirmesi, yaşlıları huzurevlerinde ziyaret etmesi, komşularına yardım etmesi gibi faaliyetlerin gönüllülük olarak değerlendirilemeyeceğini, bunların kişisel sorumluluklar olduğunu ileri sürmektedir. Bu noktada, özgürce yapılmış bir seçim tek başına bir kişiyi gönüllü yapmazken, gönüllülük ne tekdüze ne de sınırsız eyleme dayalıdır (Cnaan vd., 1996).

Gönüllü faaliyetlerinin oldukça geniş yelpazede yapılabiliyor olmasından dolayı literatürde çok farklı sınıflandırmalar yapıldığını görmek mümkünken, en genel anlamıyla resmi ve resmi olmayan gönüllüler şeklinde ele alınmaktadır. Resmi bir organizasyon ya da devlet programının şemsiyesi altında gerçekleştirilen aktiviteler resmi gönüllülük faaliyetleri iken, resmi bir organizasyona bağlı olmadan gerçekleştirilen aktiviteler resmi olmayan gönüllü faaliyetleridir (Carson, 1999). Sonraki bölümde gönüllülük konusunun afet gönüllülüğü boyutu ele alınmaktadır.

kurtarma ve ilk yardım çalışmalarına katılan bireyler,

Anlık organizasyon gönüllüleri; afet ve acil durum sonrasında, var olan bir organizasyona katılanlar, bu anlık gönüllüler, 4 farklı organizasyon ile bağlantı kurabilirler;

Düzenli olarak afet ve acil durum organizasyonlarına yardım edenler,

Afetlere müdahale konusunda profesyonel bir organizasyona katılarak yardım edenler,

Afet öncesinde afetlere müdahale konusuyla ilgisi olmayan ancak yardım etmek isteyen organizasyonlara katılanlar,

Resmi olmayan bir organizasyona katılarak, afetlere müdahale edenler

Türkiye'de afetlere ilişkin kamu kurum ve kuruluşlarının gönüllülük programları ve faaliyetlerinin yanı sıra, afet gönüllülüğü kapsamında hem gönüllü eğitimleri düzenleyen hem de faaliyetlerde yer alan Türk Kızılayı ve sivil toplum kuruluşları (STK) bünyesinde gerçekleşmektedir. STK faaliyetleri ise, ülkede vakıflar, dernekler, sendikalar, odalar, kooperatifler, kulüpler ve çeşitli platformlar adı altında gerçekleştirilmektedir.

KAYNAKÇA

- *AFAD. (t.y.). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimler Sözlüğü. 10.09.2023 tarihinde https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu adresinden alındı*
- *Brown, E. (1999). The Scope of Volunteer Activity and Public Service. Law and Contemporary Problems, 62(4), 17. https://doi.org/10.2307/1192265*
- *Cambridge Dictionary. (2023). Volunteer. 10.09.2023 tarihinde https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/volunteer adresinden alındı*
- *Carson, E. D. (1999). Comment: On Defining and Measuring Volunteering in the United States and Abroad. Law and Contemporary Problems, 62(4), 67. https://doi.org/10.2307/1192267*
- *Cnaan, R. A., Handy, F., & Wadsworth, M. (1996). Defining Who is a Volunteer: Conceptual and Empirical Considerations. Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly, 25(3), 364-383. https://doi.org/10.1177/0899764096253006*
- *Dulkadiroğlu, H. (2016). Gönüllülük, Gönüllü Kuruluşlar ve Devlet Arasındaki İş Birliği: Americorps Örneği ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.*
- *Etimoloji Türkçe. (t.y.). Gönüllü Kelime Kökeni, Kelimesinin Anlamı. 11.09.2023 tarihinde https://www.etimolojiturkce.com/arama/g%C3%B6n%C3%BCll%C3%BC adresinden alındı*
- *Fernandez, L. S., Barbera, J. A., & van Dorp, J. R. (2006). Spontaneous Volunteer Response to Disasters: The Benefits and Consequences of Good Intentions. Journal of Emergency Management, 4(5), 57-68.*
- *Fischer, H. W. (2003). Behavioral and organizational responses to terrorism: A model based on 9/11. Journal of Emergency Management, 1(3), 42. https://doi.org/10.5055/jem.2003.0032*
- *Karabağ, İ., & Coşan, L. (2000). Türkçedeki Gönül, Kalp ve Yürek Kelimeleriyle İlgili Atasözleri ve Deyimler ve Bunların Almancadaki Karşılıkları. Ankara Üniversitesi Dil Dergisi, 96, 5-29.*
- *Karl, B. D. (1984). Lo, the Poor Volunteer: An Essay on the Relation between History and Myth. Social Service Review, 58(4), 493-522.*

- *Oxford English Dictionary. (t.y.). Volunteer, n. & adj. Meanings, etymology and more. 09.09.2023 tarihinde https://www.oed.com/dictionary/volunteer_n?tab=factsheet#15470809 adresinden alındı*
- *Palabıyık, H. (2011). Gönüllülük ve yerel hizmetlere gönüllü katılım üzerine açıklamalar. Yönetim Bilimleri Dergisi, 9(1), Article 1.*
- *Shaskolsky, L. (1965). Volunteerism in Disaster Situations. http://udspace.udel.edu/handle/19716/1165*
- *TDK. (t.y.). Gönüllü. 07.09.2023 tarihinde https://sozluk.gov.tr/?kelime=gönüllü adresinden alındı*
- *Tenikler, G., Yükseler, M., & Yazgan, J. (2022). Afet ve Acil Durumlarda Anlık (Spontane) Gönüllüler. 293. https://drive.google.com/file/d/1_sRxVBZvQLO-v-Dz8vb0jVCgrEXNdHxUE/view*
- *UNDRR. (2015). Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030. United Nations.*
- *Volunteer Florida. (2000). Unaffiliated Volunteers in Response and Recovery. https://www.volunteerflorida.org/wp-content/uploads/2013/03/UnaffiliatedVolunteers.pdf*
- *Wolensky, R. P. (1979). Toward a Broader Conceptualization of Volunteerism in Disaster. Journal of Voluntary Action Research, 8(3-4), 33-42. https://doi.org/10.1177/089976407900800306*
- *Yükseler, M., & Yazgan, J. (2023). Spontaneous Volunteers in Emergencies and Disasters. Içinde M. Mokhtari (Ed.), Natural Hazards—New Insights. IntechOpen. https://doi.org/10.5772/intechopen.109330*

AFET HUKUKU

Murat DİNÇ
Doktora Öğrencisi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, mdincc@yahoo.com, orcid: 0000-0002-7134-5941.

Toplumsal ve çevresel yıkımlara neden olarak kısa sürede yaşamı altüst eden olağandışı olaylar afet olarak tanımlanmaktadır. Afetler doğal ortamın ya da toplumun bir bölümünü veya tamamını etkileyebilen olaylardır. Bu etkiler sosyal, ekonomik, doğal, fiziksel, psikolojik vb. pek çok yönden çok ciddi zararlara ve kayıplara yol açar, yaşamın doğal akışını kesintiye uğratır ya da tamamen durdurur (Doğanay, 2017: 7; Özey, 2006: 1).

Afetlere neden olan birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler iki farklı kategoride değerlendirilmektedir. Bunlar doğal afetler ve beşeri afetlerdir. Doğal afetler yer hareketlerinden ve meteorolojik olaylardan, beşeri afetler ise insanların neden olduğu olaylardan kaynaklanır (Şengün & Temiz, 2007: 262).

Afetler tarihin her döneminde görülmüştür ve insanlar var oldukça görülmeye devam edecektir. Bu nedenle insanlar afetlere karşı kendilerini koruma ihtiyacı hissetmiş ve bu doğrultuda çözüm yolları geliştirmeye çalışmıştır (Şahin, 2020: 130). Afetlerin doğal ortama ve insanlığa çok büyük zararlar verme gücüne ve ihtimaline karşı ülkeler pek çok düzenleme, uygulama vb. faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetlerden biri ulusal ve uluslararası çok sayıda organizasyonun kurulması ve afet hukukunun oluşturulmasıdır. Afet hukuku, afet ve acil durumlara yönelik kurumsal yapılanma, görev, yetki ve sorumlulukları plan ve stratejileri, önleyici çalışmaları, işbirliği ve koordinasyonu, afet sonrası oluşan zararları, gerekli araç ve gereçleri düzenleyen, belirleyen, geliştiren hukuksal mevzuatlardır

(AFAD, 2014: 8; IFRC, 2022: 4: AFAD, 2015: 8; Laçiner & Yavuz, 2013: 114). Afet hukuku, afetlere karşı kurumsal uygulamaların ve hukuksal düzenlemelerin hayata geçirilmesinde ve yaygınlaştırılmasında etkili olmuştur.

Afet hukuku, afetler meydana gelmeden önce analizler yaparak ve öngörüde bulunarak afet riskini tespit etmeyi, afetlere karşı bireyleri ve toplumları bilinçlendirmeyi, afet esnasında acil, hızlı ve etkili çözümler üretmeyi, afet sonrası arama, kurtarma operasyonlarını ve kriz yönetimini güçlendirmeyi, afet sonucu oluşan zararları tespit etmeyi, afet nedeniyle zarar gören insanların hakları korumayı, afetlere karşı yapısal ve idari yapılanmaları sağlamayı amaçlar (IFRC, 2022: 5).

Afet hukuku güvenlikle yakından ilişkili bir kavramdır. Afetler güvenlik açısından sorunlar yaratarak güvenli yaşam ortamına zarar vermektedir. Afetlerden kaynaklanan güvenlik sorunlarının çözümünde temel husus hukuksal düzenlemelerin yapılmasıdır. Çünkü afet hukukunun doğası, afet ve acil durumlar gibi olağanüstü koşullara karşı bireysel ve toplumsal güvenliğin sağlanmasını gerektirmektedir.

Türkiye'de afetlerin zararlarını azaltmak amacıyla önemli çalışmalar yapılmış ve hayata geçirilmiştir. Bu çalışmalar yapılırken afet hukuku kapsamında uluslararası gelişmeler de dikkate alınmıştır. Türkiye'de afet hukuku kapsamında 25.05.1959 tarih ve 10213 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 7269 Sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun çıkarılmıştır. Bu kanunla afet öncesinde, afet esnasında ve afet sonrasında uygulanması gereken faaliyetler düzenlenerek afetlerin neden olduğu zararlar azaltılmaya çalışılmıştır. Türkiye'de afet hukukuna yönelik yapılan diğer bir düzenleme 22.11.1999 tarih ve 23884 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 583 Sayılı Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname çıkarılmasıdır. Bu kararnamenin 3. maddesi ile Türkiye Acil Durum Yönetimi Başkanlığı kurulmuştur (Azimli Çilingir, 2018: 15-16). Türkiye'de afet hukuku kapsamında yapılan diğer düzenlemeler arasında; 29.08.1999 tarih ve 23801 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 4452 Sayılı Doğal Afetlere Karşı Alınacak Önlemler ve Doğal Afetler Nedeniyle Doğan Zararların Giderilmesi İçin Yapılacak Düzenlemeler Hakkında Yetki Kanunu; 03.03.2000 tarih ve 23982 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 4539 Sayılı Doğal Afet Bölgelerinde Afetten Kaynaklanan Hukuki Uyuşmazlıkların Çözümüne ve Bazı İşlemlerin Kolaylaştırılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin Kabulü Hakkında Kanun; 31.05.2012 tarih ve 28309 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun; 21.03.2023 tarih ve 32139 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 7441 Sayılı Afet Yeniden İmar Fonunun Kurulması Hakkında Kanun gibi hukuksal düzenlemeler bulunmaktadır (mevzuat.gov.tr, 2023).

KAYNAKÇA

- *AFAD, (2014), Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü, T.C. Başbakanlık AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi) Başkanlığı Deprem Dairesi Başkanlığı.*
- *AFAD, (2015), Afet ve Acil Durumlara İlişkin Temel Mevzuat, T.C. Başbakanlık AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi) Başkanlığı, Ankara.*
- *Azimli Çilingir, G. (2018), Türkiye'de Uygulanan Afet Yönetimi Politikalarının İncelenmesi: Yasal Düzenlemeler ve DASK, Resilience, 2(1), 13-21.*

- *Doğanay, H. (2017), Coğrafya Bilim Alanları Sözlüğü, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.*
- *IFRC, (2022), An Introductıon to IFRC Disaster Law, IFRC (Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu), Geneva.*
- *Laçiner, V., & Yavuz, Ö. (2013), Van Depremi Örneğinde Afetler Sonrası Yapılan Yardımlar ve Hukuki Çerçevesi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(9), 114-135.*
- *Özey, R. (2006), Afetler Coğrafyası, Aktif Yayınevi, İstanbul.*
- *Şahin, A., U. (2020), Afet Yönetimi ve Planlaması Perspektifinden Türkiye Afet Müdahale Planının Değerlendirilmesi. Resilience, 4(1), 129-158.*
- *Şengün, H., & Temiz, A. (2007), "Afet Yönetimi ve Karabük", TMMOB Afet Yönetimi Sempozyumu, Ankara, 261-278.*
- *https://www.mevzuat.gov.tr/, https://www.mevzuat.gov.tr/#kanunlar, (30.09.2023).*

AFET LOJİSTİĞİ

Adem CEREN
Dr. Öğr. Üyesi Adıyaman Üniversitesi İİBF SBKY, Adıyaman, aceren@adiyaman.edu.tr, orcid: 0000-0002-0297-9924.

Lojistik kelimesi sözlükte *"Kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere her türlü ürünün, hizmetin ve bilgi akışının çıkış noktasından varış noktasına kadar taşınmasının etkili ve verimli bir biçimde planlanması ve uygulanması"* olarak tanımlanmaktadır. Lojistik yine aynı yerde "*Geri hizmet, geri hizmetle ilgili"* anlamında kullanılmaktadır (TDK, 2023). Afet lojistiği ise kısaca afetten etkilenen bireylere ve topluluklara yönelik gerekli yardım malzemelerinin ve insan kaynağının ulaştırılması süreci (Özçelik ve Özçelik, 2023: 23) olarak ifade edilmektedir. Afet lojistiği, afet yönetiminin tüm süreçlerini içine alan çok yönlü bir faaliyettir. Afet öncesi kapsamlı ve uygulanabilir bir planlama ile meydana gelen afete hazır olmak için doğru bilgi ve kararla ekipman ve malzemenin doğru bir zamanda doğru bir yöntemle ulaştırılmasını içermektedir (Şen ve Esmer, 2017: 231).

Başka bir anlatımla afet lojistiği afet öncesi dönemden başlamak üzere afet anını ve afet sonrasını kapsayan süreçte durum tespiti yapılması, hazırlık yapılması, bütçe ve araç-gereç gibi maddi kaynakların tedariği, yardım malzemelerinin sevkiyatı, depolarda muhafazası, bakımı ve stok yönetimi gibi bir dizi aşamanın ardından bu yardımların afet bölgelerine ve afetzedelere en uygun yöntemle ve en kısa sürede götürülmesiyle ilgili faaliyetler bütünüdür. Tüm bu planlama ve uygulamaların asıl maksadı afetin türüne göre öncesinde olası afetten etkili bir şekilde korunma, sonrasında ise can ve mal kayıplarını en az düzeyde tutma isteğidir.

hava araçları, küresel konumlama sistemi (GPS) ile ürün takibi, dijital verilerin bulut depolamaya aktarılması ve işlenmesi, stok yönetimi gibi birçok gelişme afet yönetimi açısından giderek önemli hale gelmektedir (Adıgüzel, 2022: 66). Halihazırda bilgi ve iletişim alanında yaşanan gelişmelerin bir sonucu olarak bilgisayarlar, internet, telefonlar, uydu sistemleri, dedektörler, radarlar, kameralar vb. ürünlerin afetlerde kullanılıyor olması sürecin hızlandırılması ve başarısı açısından önemli gelişme ve kolaylık sağlamaktadır (Ceren, 2023: 81). Bununla birlikte mevcut ürünlerin yanında geliştirilen yeni teknolojik ürünlerin afet lojistiği faaliyetlerinde kullanılması ulusal ve uluslararası düzeyde koordinasyon, sevkiyat, depolama, stok yönetimi ve veri işleme süreçlerinde büyük kolaylık ve katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- *Adıguzel, S. (2019). Logistics Management in Disaster. Journal of Management, Marketing and Logistics (JMML),6(4), 212-224.*
- *Adıgüzel, S. (2022). Afet Durumlarında Yapay Zekâ Teknolojisi ile Lojistik Yönetimi Örnekleri, Akademik İzdüşüm Dergisi, 7 (1), 47-70.*
- *Cao, Y. & Jiang, H. (2021). Research on Emergency Logistics Management Based on Intelligent Supply Chain, E3S Web of Conferences 235, 21.09.2023 tarihinde https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/pdf/2021/11/e3sconf_netid2021_03056.pdf adresinden alındı.*
- *Ceren, A. (2023). Türkiye'de Afet Yönetimi ve Afetlerde Teknoloji Kullanımının Önemi. R&S- Research Studies Anatolia Journal, 6(1). 78-106*
- *Ersoy, P. ve Börühan, G. (2013). Lojistik Süreçler Açısından Afet Lojistiğinin Önemi. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar,50(578), 75-86.*
- *Köseoğlu, M. (2015). Afet Yönetimi ve İnsani Yardım "Lojistik Süreçler ve Uygulamalar", Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.*
- *Önsüz, M. F. ve Işıktekin A. B. (2015) Afet Lojistiği, Osmangazi Tıp Dergisi, 37(3), 1-6.*
- *Özçelik, E. ve Özçelik, M. (2023). Afet Lojistiği Üzerine Kavramsal Bir İnceleme, ieSBAD,3(1), 11-27.*

AFET MÜZESİ

Sümeyye ÖZBEY
Arş. Gör. Munzur Üniversitesi SBF, Tunceli, sumeyye ozbey @ munzur.edu.tr, orcid: 0000-0002-4593-840.

Müze kavramı, Yunanca ilham perilerinin tapınağı anlamında olan "mouseion" sözcüğünden türetilmiştir (ICOM, 2010: 56). Türk Dil Kurumu'na göre (2023) müze, sanat ve bilim eserlerinin veya sanat ve bilime yarayan nesnelerin saklandığı, halka gösterilmek için sergilendiği yer olarak tanımlanmıştır. Sözen ve Tanyeli (1987:168) müze kavramını toplumun gelişimi için halka açık sanatsal, kültürel, tarihsel veya bilimsel nesnelerin sergilenmesi amacıyla hizmet veren yapı olarak tanımlamıştır. Kültür ve Turizm bakanlığı 1990 tarihli ve 1578 sayılı Müzeler Iç Hizmetler Yönetmeliği'nde müze kavramını, "Kültür varlıklarını tespit eden, ilmi metotlarla açığa çıkaran, inceleyen, değerlendiren, koruyan, tanıtan, sürekli ve geçici olarak sergileyen, halkın kültür ve tabiat varlıkları konusundaki eğitimini, bedii zevkini yükselten, dünya görüşünü geliştirmede tesirli olan daimi kuruluş" olarak tanımlanmıştır.

Müze terimi günümüzde ise, eğitim, çalışma ve eğlenme amacıyla toplumun gelişimi için hizmet eden kar amacı gütmeden halka açık soyut ve somut insanlık mirasını koruyan, araştırmalar yürüten, ileten ve sergileyen sürekliliği olan kurumlar olarak tanımlanmaktadır. (ICOM, 2007; Kandemir ve Özlem 2015:20).

AFAD Açıklamalı Afet Yönetimi Terimler Sözlüğüne göre (2023) afet kavramı, "toplumların baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı dış yardım gerektiren, toplumun tamamı veya belli bir kısmı için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran normal hayatı ve insani faaliyetleri kesintiye uğratan doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olayların doğurduğu sonuçlar" olarak tanımlanmaktadır. Toplumlarda meydana gelen genel hayatı etkileyen ve toplumun kollektif hafızasında yer etmiş olaylar unutulmaması ve bu olaylardan ders çıkartılması için afet müzeleri oluşturulmuştur. Bir afetin kültürel hafızasının şekillenmesi, afet anıtlarının sosyal işlevlerini de içermektedir. Yerel halk için bu müzelerin çeşitli işlevleri vardır: eğlence, anma, eğitim ve ekonomik işlevler (Wang vd., 2023). Afet müzeleri, toplumlara afetleri hatırlatmak, insanları çevresindeki tehlikeler konusunda bilgilendirmek ve gelecekteki afetlere hazır olmak için teşvik eder. Birçok Asya ülkesinde, doğa kaynaklı afetlerle ilgili en yaygın anıt türleri deprem ve tsunami anıtlarıdır (Chiang vd., 2021:201).

İlk afet müzesi Japonya'da 1931'de Tokyo 1923 Büyük Kanto Depremi'ni anmak için oluşturuldu ve 1990'larda ve 2000'lerde hem tarihi hem de çağdaş felaketleri anmak üzere afet müzeleri kurulmuştur (Maly ve Yamazaki 2021:146). Tayvan'da ise, 1999 yılında 2415 kişinin öldüğü ve 11.000'den fazla kişinin etkilendiği 7.3. şiddetindeki Chi-Chi depremin hatırlanması amacıyla deprem müzeleri kuruldu. Diğer örnekler arasında Japonya'daki Hanshin-Awaji Depremi (1995), Endonezya'daki Sumatra Hint Tsunamisi (2004), Çin'deki Sichuan Depremi (2008) ve Japonya'daki Tohoku Depremi (2011) anıtları yer almaktadır (Chiang vd., 2021:201). Kurulan deprem müzelerinde tek amaç tarihin kaydedilip hatırlanması değil aynı zamanda depremle ilgili eğitimlerinde verilerek farkındalık kazandırılması hedeflenmiştir. Ders planları ve öğretim faaliyetlerinin geliştirilmesinde ve tehlikelerin azaltılmasına ilişkin bilgilerin yayılmasına yönelik etkinliklerin düzenlenmesinde kullanılması amaçlanmıştır. Son zamanlarda yapılan çalışmalar, afet müzelerinin afetten etkilenen toplulukların sosyal dayanıklılığını artırdığını göstermiştir. Afet müzeleri ve sergileri öğrenme deneyimleri sağlayarak bireyleri afetlere hazır-

lıklı olmaları için teşvik eden, toplumlara afet kültürlerin oluşturulması için eğitici rolü bulunan kurumlardır (Chiang vd., 2021:201).

KAYNAKÇA

- *AFAD, (2023). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimler Sözlüğü. https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu*
- *Chiang, C. S., Chu, T. M., Chou, W. H., Lee, S. H., & Wang, J. F. (2021). Challenges in the Preservation of Disaster Remains–Example of the Chelungpu Fault Preservation Park. Journal of Disaster Research, 16(2), 201-209.*
- *https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14442/muzeler-ic-hizmetler-yonetmeligi.html#:~:text=-Madde%204%2D%20M%C3%BCze%20%3A%20K%C3%BClt%C3%BCr%20varl%C4%B1klar%C4%B1n%C4%B1,geli%C5%9Ftirmede%20tesirli%20olan%20daimi%20kurulu%C5%9Ftur.*
- *ICOM (2007). ICOM Statutes. 21st ICOM General Conference, Vienna.*
- *ICOM (2010). Key concepts of Museology. (Ed: A. Desvallées and F. Mairesse) Published by Armand Colin.*
- *Kandemir, Ö., & Özlem, U. (2015). Değişen müze kavramı ve çağdaş müze mekânlarının oluşturulmasına yönelik tasarım girdileri. Sanat ve Tasarım Dergisi, 5(2), 17-47.*
- *Maly, E., & Yamazaki, M. (2021). Disaster museums in Japan: Telling the stories of disasters before and after 3.11. Journal of Disaster Research, 16(2), 146-156.*
- *Wang, J., He, Q., Qian, L., & Wang, G. (2023). From ruins to heritage tourism sites: Exploring tourists' perceptions, evaluations and behavioral intentions toward natural disaster sites. Tourism Review, 78(3), 949-965.*

AFET OKURYAZARLIĞI

Adem CEREN
Dr. Öğr. Üyesi Adıyaman Üniversitesi İİBF, SBKY, Adıyaman, aceren@adiyaman.edu.tr, orcid: 0000-0002-0297-9924.

Afetler, çoğunlukla doğa kaynaklı olaylar nedeniyle zaman zaman da insan ve teknoloji faktörüne bağlı olarak meydana gelerek birey ve toplum hayatını derinden etkilemekte kamu hizmetlerinin kesilmesine, aksamasına ve gecikmesine neden olmaktadır. Afetler nedeniyle ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal yaşamda bir dizi olumsuzluk yaşanmaktadır. Yine afetler doğrudan ölümlere, yaralanmalara ve kaybolmalara neden olmakta yaşam kalitesini ve refah artışını negatif yönlü etkilemektedir.

Başta depremler olmak üzere, seller, orman yangınları, soğuk ve sıcak hava koşulları, salgın hastalıklar, fırtınalar, hortumlar, volkanik patlamalar, savaşlar ve her türlü teknolojik kazalar insan yaşamını ve yönetim sistemlerini doğrudan ve derinden etkilediği için afetlere karşı bilinçli olmak bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumun afetlere dirençli hale getirilmesinin ve afet okuryazarlık düzeyinin artırılmasının yollarından biri en ufağından en büyüğüne kadar her bir bireyin afete her yönüyle hazır olmasından ve afetlerle yaşamayı öğrenmesinden geçmektedir. Bu açıdan gündelik yaşamın bir parçası olarak her an ve her yerde herkesi doğrudan ya da dolaylı bir biçimde etkileme potansiyeli bulunan afetlere hazır olmak, bireysel konforun sağlanmasının ötesinde ülkelinin ekonomik ve toplumsal yükünün azaltılması açısından da çok önemlidir.

Yukarıda afetlerin sebepleri, genel özellikleri ve etkilerine ilişkin kısa girişin ardından afet farkındalık düzeyinin artırılmasının ve afet okuryazarlığının birey ve devlet yaşamı açısından ne derece elzem bir durum olduğuna vurgu yapılmıştır. Buradan hareketle okurya-

olduğundan ve insan yaşamının paha biçilemez olmasından dolayı kapsamlı bir afet yönetim süreci oluşturularak afetlere her an hazır olunması gerekmektedir (Yaman ve Düger, 2017: 22-23) Afetlere her an hazır olmanın yolları arasında afet gönüllülüğü, afet eğitimlerine katılım ve afet okuryazarlık becerilerinin arttırılması hızlı ve etkili sonuç alınması yönüyle öne çıkmaktadır.

Deprem yangın sel, fırtına vb. doğa olayları hayatın akışı içerisinde ortaya çıkmakta, bunları tamamen ortadan kaldırmak elbette mümkün olmamaktadır. Mümkün olan şey bunların etkisini ve vereceği zararı azaltmaktır. Bu zararı azaltmanın önemli yollarından biri de toplumdaki tüm paydaşların afet bilincinin yükseltilmesinden ve afet okuryazarlığından geçmektedir. Bu sayede insanlar hem afetzede olmaktan kendilerini kurtarır hem de ihtiyacı olan diğer insanlara etkili ve hızlı bir biçimde yardım eder (Nurlu, 2022).

Afet okuryazarlığının yerleştirilmesinde ve geliştirilmesinde içinde bulunduğumuz teknolojik gelişmelerin büyük payının olduğu göz ardı edilmemelidir. Gelinen noktada hemen her yaşta bireyin güncel teknolojik gelişmeleri ve icatları farklı seviyelerde kullandığı görülmektedir. Teknolojiyle birlikte bilgiler bir uçtan diğer uca kısa zamanda ve daha az maliyetle iletilme fırsatına kavuşmuştur. Bugün afet okuryazarlığında, afet bilgi-beceri düzeyinin artmasında ve doğru davranış kalıplarının yerleşmesinde dijital çağın imkanlarının etkin olarak kullanımı oldukça önemli hale gelmiştir. Bu açıdan özellikle eğitim kurumlarında görsel ve işitsel teknolojik cihazlarla desteklenen derslerin, toplantı ve seminerlerin afet bilincinin ve afet okuryazarlığının yerleşmesine katkı sağlayacağı aşikardır.

Özetle; Türkiye'nin coğrafi konumu, afetlere açık oluşu ve küresel iklim değişikliğinin etkilerinin görünür hale gelmesi dikkate alındığında toplum olarak afetlere hazır olma daha önemli hale gelmektedir. Bu doğrultuda eğitim sisteminin afet okuryazarlığı ve farkındalığı temelinde bilgi beceri ve davranışı yüksek birey yetiştirmek üzerine kurgulanmış olması gelecekte afete hazır birey ve toplumun inşası için önemli bir fırsat sağlayacaktır. Aksi halde bilgi ve tutumların davranışa dönüşmüş hali olan afet okuryazarlığının öğrencilerde yerleşmemiş olması bu kazanımların yetersiz kaldığı anlamına gelecektir (Sözcü ve Aydınözü, 2019b: 2649). Daha basit bir anlatımla öğrencilerde afet okuryazarlığının olmamasına bağlı olarak bilgi, beceri ve davranışının yerleşmemiş olması, afet anında yapılması gereken bağımsız tahliye yöntemleri konusunda bile eksiklik ve yanlışlığa yol açabilmektedir. (Kesumaningtyas vd., 2022: 2) Temel bilgi eksikliği ve hatalı davranış dolayısıyla yaralanma ve mal kayıplarından can kayıplarına kadar büyük zararlarla karşı karşıya kalma muhtemel bir sonuç olarak karşımıza çıkabilmektedir.

KAYNAKÇA

- *Aşıcı, M. (2009). Kişisel ve Sosyal Bir Değer Olarak Okuryazarlık. Değerler Eğitimi Dergisi 7(17), 9-26.*
- *Brown, L. M., & Haun, J. N. & Peterson, L. (2014). A Proposed Disaster Literacy Model. Disaster Medicine and Public Health Preparedness, 8(3). 267-275 14.09.2023 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/263147331_A_Proposed_Disaster_Literacy_Model adresinden alındı.*
- *Ceren, A. (2022). Türkiye'de Afetlerle Mücadelede Vatandaş Katılımı: Tercih Mi Zorunluluk Mu?, El Ruha 10. Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi, 27-28 Kasım 2022, Şanlıurfa, ss. 421-450.*
- *Dikmenli, Y. ve Yakar H. (2019). Öğretmen*

Adaylarının Afet Bilinci Algı Düzeylerinin İncelenmesi. YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, 16(1):386-416.

- *Kesumaningtyas, M. A., &, Hafida, S. H. N., & Musiyam, M. (2022). Analysis of Disaster Literacy on Student Behavioral Responses in Efforts to Reduce Earthquake Disaster Risk at SMA Negeri 1Klaten. IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science 986, 15.09.2023 tarihinde https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/986/1/012013/pdf adresinden alındı.*
- *Nurlu, M. (2022). 2022 Afet Tatbikatlarıyla Geçecek (03.03.2022). İçişleri Bakanlığı. 15 Eylül 2023 tarihinde https://www.icisleri.gov.tr/2022-afet-tatbikatlariyla-gececek adresinden alındı.*
- *Özey, R. ve Ünlü, M. (2020). Afetler ve Afet Yönetimi, İstanbul: Aktif Yayınevi.*
- *Sözcü, U. ve Aydınözü, D. (2019a). Examining the Natural Disaster Literacy Levels of Pre-Service Teachers According to Some Variables. International Journal of Geography and Geography Education (IGGE), 40, 79-91.*
- *Sözcü, U. ve Aydınözü, D. (2019b). Doğal Afet Okuryazarlığı Bağlamında Öğretim Programlarındaki Afetlerle İlişkili Kazanımların İncelenmesi. Turkish Studies Educational Sciences, 14(5), 2639-2652.*
- *Toprak Karaman, Z. (2017). Afetlerde Hızlı Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Afet Yönetiminde Kritik Sorgulamalar, (Ed. Özgür Önder ve Murat Yaman), Afet Yönetimi, Bursa: Ekin Yayınevi, ss. 63-86.*
- *TDK. (2009). Türkçe Sözlük. (10. Baskıdan Tıpkı Basım). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.*
- *Triyanto,. & Agustinova, D. A & Syamsi, K. (2021). Strengthening Disaster Literacy as an Effort to Reduce the Risk of Disaster in D.I. Yogyakarta Society, IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science 884, 15.09.2023 tarihinde https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/884/1/012032/pdf adresinden alındı.*
- Yaman, M. ve Düger, Y. (2017). Afet Yönetiminde Kavramsal Çerçeve ve Türkiye'de Afet Yönetiminin Genel Tarihsel Gelişimi, (Ed. Özgür Önder ve Murat Yaman), *Afet Yönetimi,* Bursa: Ekin Yayınevi, ss. 1-26.

AFET PSİKOLOJİSİ

Sevgi GÜNEY
Öğr. Gör. Dr. Psk. Ankara Üniversitesi Beypazarı Meslek Yüksekokulu, Ankara, guney@medicine.ankara.edu.tr *orcid: 0000-0002-2539-3918.*

Afetler oluştukları coğrafyalarda ağır toplumsal ve bireysel yıkımlara ve dolayısıyla değişimlere neden olurlar. Afetlerin bu yıkıcı etkileri uygun ve anında müdahale çalışmalarıyla toplumsal ve bireysel gelişime katkıda bulunan faktörler haline dönüştürülebilmektedir. Zorlu ve hırpalayan kaotik ortamın içinde yaşamına devam eden afetzede yapılan iyileştirme çalışmalarıyla tipik olarak bir süre sonra eski yaşamına geri döner ancak çeşitli fiziksel, duygusal ve bilişsel semptomlar sergiler (van Bavel ve ark., 2020). Bu artan duygusal durum, stresin klasik savaş/kaç/don tepkisine benzer. Etkilenen afetzede afet sırasında rasyonel düşünüp hareket edecek durumda olmayabilir. Genel kanının aksine afete maruz kalmadan önce bir ruh sağlığı hastalığı varlığının, psikopatolojik tanıların ilk sıradaki yordayıcısı olmadığı bugün artık çalışmalarla kanıtlanmıştır. Bu alanda çalışma yapan profesyoneller, bunun afetlerin kendilerine özgü, normalden farklı doğaları nedeniyle olduğunu belirterek açıklamaktadır (Saeed & Gargano, 2021; Belleville ve ark., 2021; Chen ve ark., 2020).

Afetten sonraki ilk üç ay tanı kriterleri açısından akut stres bozukluğuna karşılık gelir, bu dönem deki tüm patolojik oluşumlar gerçekte anormal duruma verilen normal tepkilerdir. Afetin kayıplar, ölümlere tanıklık etme, cesetleri görme ve defnedilmelerine tanıklık etme, yaşadığı yerden göç etmek zorunda kalma gibi ağır yıkıcı etkileri dikkate alındığında bu süreç 10 -12 haftaya uzayabilmektedir. Müdahale edilirse, afetzede eski psikolojik işlevselliğine daha da gelişmiş olarak geri döner. Anında müdahalenin mümkün olmadığı durumlarda afetzedenin deneyimlediği bu psikolojik sorunlar, 13. haftaya uzamış ise travma sonrası stres bozukluğu kriterleri çerçevesinde değerlendirilmelidir (Siibrandij ve ark., 2007; Güney, 2022; Bryant, & Mastrodomenico, 2008). Afete yaygın reaksiyonlar ve duygu durumları şöyledir;

- Afeti hatırlatan herhangi bir duruma karşı hissedilen korku ve kaygı
- Yoğun moral bozukluğunun eşlik ettiği çaresizlik, umutsuzluk, boşluk duygusu
- İrritabilite ve kısa dönemli öfke atakları
- Engellenmiş hissetme ve hayal kırıklığı içinde olma
- Kolayca üzülme, dengesizlik, kendisi değilmiş gibi hissetme
- Gündelik aktivitelere ilginin kaybı,
- Unutkanlık, isimleri, sürekli kullandığı telefon numaralarını unutma
- Artmış, hiperaktif irkilme refleksi

Afet sonrası davranış örüntüsünde de değişiklikler olur. Bu değişiklikler anormal/patolojik görünümlü olsa da gerçekte anormal duruma verilen normal tepkilerdir. Afetzedenin sıklıkla deneyimlediği davranış örüntüleri şöyledir;

- Sosyal izolasyon
- Afetin negatif, hoş olmayan etkilerinden kaçınmak için kendini aşırı düzeyde meşgul etme davranışları içinde olma
- Afeti hatırlatacak aktivitelerden, yerlerden, kişilerden uzak durmaya çalışmak
- Çok kolay irkilme ve uyarılmışlık/tepki verme hali içinde olma

Afetler yalnızca afete maruz kalanları değil aynı zamanda afetzedelere yardım eden profesyonelleri ve oluştuğu toplumsal alt ve üst yapı kurumlarını da yıkıcı düzeyde etkilemektedir. Oluşturdukları ruh sağlığı tehdit riski psikolojik birçok soruna neden olduğu gibi psikiyatrik hastalıklara da yol açmaktadır. Bu sorunlar daha önce de belirtildiği gibi zamanında işlevsel kılınan psikososyal hizmetler ve müdahale planlarıyla afet sonrası kişisel gelişimin oluşmasına katkıda bulunur. Dayanıklılık ve yılmazlık, doğal afetler ve ruh sağlığı müdahaleleri bazlı iyileşme süreçlerinden sonra oluşan bireysel gelişimin iki önemli bileşenidir. Dayanıklılık, afet deneyimlemiş afetzedenin, olumsuzlukların ardından olumlu bir şekilde uyum sağlama kapasitesini içeren dinamik bir süreçtir. Afetzedeler için yalnızca güvenlik, umut ve iyimserlik duygusunu artırmaya yardımcı olmakla kalmayıp aynı zamanda sosyal bağlılığı teşvik etmeye de hizmet edebilecek etkili, kanıta dayalı müdahalelerin uygulanması, deneyimlenen afetin zamanla dayanıklılık ve yılmazlığa dönüşmesini doğrudan etkiler. Afetin ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini iyileştirmek için bu müdahaleler afet öncesi, afet sırası ve afet sonrası dönemde sistemli bir şekilde yapılmalıdır. Bu sistemli yapı içinde psiko-sosyal eğitim ve klinik müdahaleleri sağlamak hem bireysel hem de toplumsal düzeyde daha iyi sonuçlar doğuracaktır. Bu tür eğitimsel ve klinik müdahaleler, toplumun kültürel bağlamı ve etkilenen nüfusun ihtiyaçları akılda tutularak geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- *Adu-Gyamfi, B., Shaw, R. (2022). Risk*
- *Awareness and Impediments to Disaster Preparedness of Foreign Residents in the Tokyo Metropolitan Area, Japan. Int. J. Environ. Res. Public Health,* 19*: 11469.* https://doi.org/10.3390/ijerph191811469
- *Agyapong, B., Shalaby, R., Eboreime, E.,*
- *Obuobi-Donkor, G, Owusu, E., Adu, M.,K. et al. (2022). Cumulative Trauma from Multiple Natural Disasters Increases Mental Health Burden on Residents of Fort McMurray. Eur J Psychotraumatol., 13(1):2059999. DOI: 10.1080/20008198.2022.2059999 .*
- *Agyapong, V.I.O., Hrabok M , Juhas M,*
- *Omeje J, Denga E, Nwaka B, Akinjise I, Corbett SE, Moosavi S, Brown M, Chue P, Greenshaw AJ, Li XM. (2018). Prevalence Rates and Predictors of Generalized Anxiety Disorder Symptoms in Residents of Fort McMurray Six Months After a Wildfire. Front Psychiatry,9:345.DOI: 10.3389/fpsyt.2018.00345. PMID: 30108527; PMCID: PMC6079280.*
- *Amat, J, Paul, E, Watkins, L.,R, ve ark.*
- *(2008). Activation of the ventral medial prefrontal cortex during an uncontrollable stress or reproduces both the immediate and long-term protective effects of behavioral control. Neuroscience 154:1178 – 86.*
- *Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). Ruhsal*
- *Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı. Beşinci Baskı (DSM 5). Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabından (Çeviri Ed. E. Köroğlu). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.*
- *Banderi, I.D., Lins-Silva, D.,H., Barough, J.,L., Faria - Guimaraes, D., Dorea-*
- *Bandeira I, Souza L.,S., Alves G.,S., Brunoni A.,R., Nitsche, M., Fregni, F., Lucena R. (2021). Neuroplasticity and Non-Invasive Brain Stimulation in the Developing Brain. Prog Brain Res., 264:57-89. DOI: 10.1016/bs.pbr.2021.04.003.*
- *Belleville G, Ouellet M-C, Lebel J, Ghosh*

- *S, Morin CM, Bouchard S, Guay S, Bergeron N, Campbell T and MacMaster FP (2021) Psychological Symptoms Among Evacuees From the 2016 Fort McMurray Wildfires: A Population-Based Survey One Year Later. Front. Public Health 9:655357. DOI: 10.3389/fpubh.2021.655357*
- *Bryant, R. A., Mastrodomenico, J. (2008).*
- *Felminhem, K., Hopwood, S., Kenny, L., Kandris, E., Cahill, C.M., Creamer, M. (2008). Treatment of Acute Stress Disorder: A Randomized Controlled Trial. Archives of General Psychiatry, 65(6): 659-667.*
- *Çalayır, A., Aker, A.,T. (2021). Afetlerde*
- *Ruh Sağlığı. B. Tokuç içinde Toplum Ruh Sağlığı (s. 64 – 70). Ankara: Türkiye Klinikleri.*
- *Chen S., Bagrodia R.,Pfeffer C., C, Meli L,*
- *Bonanno GA. (2020). Anxiety and Resilience in the Face of Natural Disasters Associated with Climate Change: A Review and Methodological Critique. J Anxiety Disord. 76:102297.*
- *Edwards B., Gray M., Borja J. (2021). The*
- *Influence of Natural Disasters on Violence, Mental Health, Food Insecurity, and Stunting in the Philippiness: Finding from a Nationally Representative Cohort. SSM-Population Health, 15, 100825, 1-7.*
- *Fergusson DM, Horwood LJ, Boden JM,*
- *Mulder RT. (2014). Impact of a major disaster on the mental health of a well-studied cohort. JAMA Psychiatry, 2014;71(9):1025-31.*
- *Foa E.B., Zinbarg, R., & Rothbaum, B. O. (1992). Uncontrollability and unpredictability in post-traumatic stress disorder: An animal model. Psychological Bulletin,*112 *(2), 218-238.* https://doi.org/10.1037/0033-2909.112.2.218
- *Genç, E., Turhan, Z., Tanhan, A. (2021).*
- *Koronovirüs Salgın Sürecinde ve Afet Dönemlerinde Psikolojik Destek Hizmeti: Aile – Odaklı Psikolojik Müdahale Programı. ASEAD, 8 (4): 203-222.*
- *Güney, S.(2022). Afet, Travma ve Ruh Sağlığı. N. Varol & T. Gültekin içinde Disiplinlerarası Bakışla Afet Risk Yönetimi (s.169 – 179). Ankara: Nobel Yayıncılık.*
- *Hugelius, K, Becker J, and Adolfsson, A.*
- *(2020). Five challenges when managing mass causalty or disaster situations: A review study. International Journal of Environmental Research and Public Health, 17(9): 3068.* https://doi.org/10.3390/ijerph17093068
- *Jacobs G.A., Gray B.L., Erickson S.E.,*
- *Gonzalez E.D., Quevillon R.P., (2016), Disaster mental health and community-based psychological first aid: Concepts and education/training, Journal of Clinical Psychology, 72(12), 1307-1317*
- *Levy M. ,J. , F., Boulle, F ., Steinbusch,*
- *H.,W., van den Hove, D.,L.,A., Kenis, G., Lanfumey L.(2018). Neurotrophic factors and neuroplasticity pathways in the pathophysiology and treatment of depression. Psychopharmacology (Berl), 235(8):2195–220.*
- *Makwana N (2019). Disaster and its*
- *impact on mental health: A narrative review. Journal of Family Medicine Primary Care, 8, 3090 – 3095.*
- *Meijers, D., Moonen, G. (2021). Crisis*
- *Management: Disaster Response Is Saving Lives, but Preparedness and Prevention*

Are Key.The ECA Journal, 21(03), 1-166.

- *Oitzl, M., S., Champagne, D.,L., van der*
- *Veen, R., de Kloet, E.,R.(2010). Brain development under stress: hypotheses of glucocorticoid actions revisited. Neurosci Biobehav Rev. May;34(6):853–66.*
- *Rodney RM, Swaminathan A, Calear AL,*
- *Christensen BK, Lal A, Lane J, Leviston Z, Reynolds J, Trevenar S, Vardoulakis S and Walker I (2021) Physical and Mental Health Effects of Bushfire and Smoke in the Australian Capital Territory 2019–20. Front. Public Health 9:682402. DOI: 10.3389/fpubh.2021.682402*
- *Saeed, S.,A., Gargano, S.,P. (2022). Natu*
- *ral disasters and mental health, International Review of Psychiatry, s. 1 – 9. DOI: 10.1080/09540261.2022.2037524*
- *Sijbrandij, M., et al. (2007). Treatment of*
- *acute posttraumatic stress disorder with brief cognitive behavioral therapy: a randomized controlled trial. American Journal of Psychiatry,*
- *164 (1): 82-90.*
- *Van Bavel, B., Curtis, D., Dijman, J.,*
- *Hannaford, M., De Keyzer, M., Van Onacker, E., Soens, T. (2020). Effects of Disasters. İçinde Disasters and History: The Vulnerability and Resilience of Past Societies (s. 123 – 158). Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/9781108569743.006*
- *Yorulmaz, D.S., Karadeniz, H. (2021). Effects of Disasters on Mental Health. Doğ Afet Çev Derg., 7 (2): 392 – 398.*

AFET RİSKLERİNİ AZALTMA DÜNYA KONFERANSI (2005)

Salim KURNAZ

Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sivil Havacılık Yüksek Okulu, Isparta, salimkurnaz@sdu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-8060-5151.

Afet Risklerini azaltma Dünya Konferansı (2005) BM öncülüğünde afet risklerinin azaltılması ve üye ülkelerin afet ve risk yönetimi uygulamalarını geliştirerek bilgi paylaşımını artırmak amacıyla düzenlediği Dünya Konferanslarının ikincisidir.

Afet riskinin azaltılması kavramı tehlikelere maruz kalmanın azaltılması, insanların ve mülklerin zarar görebilirliğinin azaltılması da dahil olmak üzere, afetlerin nedensel faktörlerini analiz etmek ve yönetmek için sistematik çabalar yoluyla afet risklerini azaltma kavramı ve uygulaması, arazinin ve çevrenin akıllıca yönetilmesi ve olumsuz olaylara karşı hazırlık seviyesinin arttırılması şeklinde tanımlanmaktadır (Sperling ve Szekely, 2005:11).

Afetten etkilenen nüfusa yardım sağlamak bütün ülkelerin öncelikli hedefleri arasındadır. Bu önem BM Genel Kurulu'nun (UN/GA) "doğal afetlerin etkisinin azaltılmasının tüm insanlar ve özellikle de gelişmekte olan ülkeler için önemini" kabul etmesiyle daha da ön plana çıkmıştır. Bu sebeple 1990'lı yıllardan itibaren Birleşmiş Milletler'in himayesi altındaki uluslararası topluluğun, doğal afetlerin azaltılması alanında uluslararası işbirliğinin geliştirilmesine özel önem verdiği görülmektedir. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler tarafından temel olarak üç adet dünya konferansı (1994, 2005 ve 2015) organize edilmiştir. Birleşmiş Milletler öncülüğünde hayata geçirilen önemli organizasyonlar ve yasal düzenlemelerin kronolojik sıralaması tablo-1'de verilmiştir.

Konferansta eylem için aşağıdaki beş öncelik benimsemiştir (UNISDR, 2005, 11):

Afet riskinin azaltılmasının, uygulamaya yönelik güçlü bir kurumsal temelle birlikte ulusal ve yerel bir öncelik olmasının sağlanması,

Afet risklerini belirlenmesi, değerlendirilmesi, izlenmesi ve erken uyarı mekanizmalarının geliştirilmesi,

Güvenlik ve dayanıklılık kültürünü oluşturmak için bilgi, yenilik ve eğitimin tüm seviyelerde kullanılması,

Altta yatan risk faktörlerinin azaltılması,

Her düzeyde etkili müdahale için afet hazırlığının güçlendirilmesi.

Uygulama aşamasında üye ülkelerin, uluslararası ve bölgesel kurumların yapması gerekenlere yer verilmiştir. Bu kapsamda üye ülkelerin yetenek, ihtiyaç ve politikalarına göre risklerin azaltılması temel düzenlemelerini hazırlaması ve ilgili bölgesel ve uluslararası kuruluşlar ile paylaşması, kurumsal altyapı ve organizasyonların oluşturulması ve bu bilgilerin uluslararası afet azaltma stratejisi sekretaryasına bildirmesi ve risklerin azaltılmasına yönelik ulusal çerçeve planlarını düzenli olarak güncellemesi istenmiştir.

Konferansta alınan kararlar üzerine birçok ülke afet yönetim sistemlerinde değişikliğe gitmiştir. Ülkeler tarafından yürütülen bu değişikliklerin takibi ve ülkeler arası paylaşımını sağlamak amacıyla 2006 yılında "Uluslararası Afet Risklerinin Azaltılması Küresel Platformu'na dönüştürülecek olan ISDR Çalışma Grubu oluşturulmuştur (Erkan, 2010: 54).

Uluslararası Afet Risklerinin Azaltılması Küresel Platformu tarafından 2008 yılında yayınlanan ilk değerlendirme raporlarına göre üye ülkeler tarafından afetlere hazırlık ve müdahale kapsamında kurumsal ve yasal düzenlemeler yapıldığı; ancak, teknik altyapı ve insan kaynaklarının geliştirilmesi gerektiği ve oluşturulan yapıların finansal olarak desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca üye ülkeler tarafından yürütülen risk azaltma faaliyetlerinin kalkınma planlarına dahil edilmesi yönündeki taahhütlerinin tutulmadığı ve bu konuda teşvik edilmeleri gerektiği vurgulanmıştır (Erkan, 2010: 55).

2015-Üçüncü Afet Risklerini Azaltma Dünya Konferansı

2005 yılında düzenlenen Afet Risklerinin Azaltma Dünya Konferansı ve sonucunda kabul edilen Hyoto Protokolü 2015 yılında BM tarafından düzenlenen üçüncü Afet Risklerini Azaltma Dünya Konferansı ve sonucunda kabul edilen Sendai Protokolü ile güncellenerek gelecek 15 yıl için yeni hedefler belirlenmiştir (Chatterjee, vd. 2015:177; Cumiskey vd. 2015:154; Wahlström, 2015; Wannous & Velasquez, 2017).

Sendai Protokolü "Afet risklerinin azaltılarak kişi, işletme, topluluk ve ülkelerin yaşamlarında, geçim kaynaklarında, sağlıklarında, ekonomik, fiziksel, sosyal, kültürel ve çevresel varlıklarında meydana gelen kayıpların önemli ölçüde azaltılmasını" amaçlamaktadır (UNISDR 2015, 1). Bu büyük hedefe ulaşmak için BM Genel Kurulu, Sendai Çerçevesini ve onun yedi net hedefini ve dört eylem önceliğini onaylamış olup (Etinay vd., 2018:576), bunlar BM Üye Devletleri tarafından Sendai'de düzenlenen Üçüncü Birleşmiş Milletler Afet Riskinin Azaltılması Dünya Konferansı'nda kabul edilmiştir (Aitsi-Selmi vd., 2015).

KAYNAKÇA

- *Aitsi-Selmi, A., Egawa, S., Sasaki, H. et al. (2015). The Sendai Framework for Disaster Risk Reduction: Renewing the Global Commitment to People's Resilience, Health, and Well-being. Int J Disaster Risk Sci 6, 164–176. https://doi.org/10.1007/s13753-015-0050-9*
- *Briceño, S. (2004), Building disaster-resilient communities: The road to the second World Conference on Disaster Reduction, January 2005, Kobe, Hyogo, Japan. Natural Resources Forum, 28: 234-236. https://doi.org/10.1111/j.1477-8947.2004.00093.x*
- *Chatterjee, R., Shiwaku, K., Das Gupta, R. et al. (2015). Bangkok to Sendai and Beyond: Implications for Disaster Risk Reduction in Asia. Int J Disaster Risk Sci 6, 177–188. https://doi.org/10.1007/s13753-015-0055-4*
- *Coşkun, A. & Karabeyli, L. (2012). Afet Risklerini Azaltmak-Sayıştayların Rolü. Sayıştay Dergisi, (87), 97-119. https://dergipark.org.tr/en/pub/sayistay/issue/61542/919108*
- *Cumiskey, L., Hoang, T., Suzuki, S. et al. (2015). Youth Participation at the Third UN World Conference on Disaster Risk Reduction. Int J Disaster Risk Sci 6, 150–163. https://doi.org/10.1007/s13753-015-0054-5*
- *Erkan, E.Ayşe (2010). Afet Yönetiminde Risk Azaltma ve Türkiye'de Yaşanan Sorunlar, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No:2812, Ankara.*
- *Etinay, N., Egbu, C. & Murray, V. (2018). Building Urban Resilience for Disaster Risk Management and Disaster Risk Reduction, Procedia Engineering, 212, 575-582, https://doi.org/10.1016/j.proeng.2018.01.074.*
- *Ishiwatari, M. (2012). Government Roles in Community-Based Disaster Risk Reduction", Shaw, R. (Ed.) Community-Based Disaster Risk Reduction (Community, Environment and Disaster Risk Management, Vol. 10), Emerald Group Publishing Limited, Bingley, pp. 19-33. https://doi.org/10.1108/S2040-7262(2012)0000010008*
- *Sperling, F. & Szekely, F. (2005). Disaster Risk Management in a Changing Climate. Discussion Paper prepared for the World Conference on Disaster Reduction on behalf of the Vulnerability and Adaptation Resource Group (VARG). Reprint with Addendum on Conference outcomes. Washington, D.C.*
- *UNISDR (United Nations International Strategy for Disaster Reduction). (2005). Hyogo framework for action 2005–2015. Building the Resilience of nations and Communities to Disasters, https://www.unisdr.org/2005/wcdr/intergover/official-doc/L-docs/Hyogo-framework-for-action-english.pdf adresinden alındı.*
- *UNISDR (United Nations International Strategy for Disaster Reduction). (2015). Sendai framework for disaster risk reduction 2015–2030. http://www.wcdrr.org/uploads/Sendai_Framework_for_ Disaster_Risk_Reduction_2015-2030.pdf adresinden alındı.*
- *Wahlström, M. (2015). New Sendai Framework Strengthens Focus on Reducing Disaster Risk. Int J Disaster Risk Sci 6, 200–201.https://doi.org/10.1007/s13753-015-0057-2*
- *Wannous, C., & Velasquez, G. (2017). United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNISDR)—UNISDR's Contribution to Science and Technology for Disaster Risk Reduction and the Role of the International Consortium on Landslides (ICL). In: Sassa, K., Mikoš, M., Yin, Y. (eds) Advancing Culture of Living with Landslides. WLF. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-59469-9_6*
- *Wisner, B. & Walker, P. (2005) The World Conference on disaster viewed through the lens of political ecology: A dozen big questions for Kobe and Beyond, Capitalism Nature Socialism, 16:2, 89-95. https://doi.*

org/10.1080/10455750500108351

- *Özey, R. ve Ünlü, M. (2020). Afetler ve Afet Yönetimi, İstanbul: Aktif Yayınevi.*
- *Raillani, H. & Hammadi, L.a & Altımarı Samed, M. M. & El Ballouti, A. & Barbu, V. S. (2020). Humanitarian Logistics in the Disaster Relief Supply Chain: State of the Art, WIT Transactions on Engineering Sciences, 129, 181-193.*
- *Şen, G. ve Esmer, S. (2017). Afet Lojistiği: Bir Literatür Taraması. The International New Issues In Social Sciences, 5(5), 231–250.*
- *TDK. (2023). Güncel Türkçe Sözlük, 21.09.2023 tarihinde https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı.*

AFET SENARYOSU

Nehir MERDAN TUTAR
Arş. Gör. Gebze Teknik Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği Kocaeli, nehirmtutar@gmail.com.

Afet sözcüğü Arapça awf kökünden gelen āfat آفة " bela, felaket, salgın hastalık" sözcüğünden alıntıdır (Etimoloji Türkçe, 2022). Türk Dil Kurumu'na (2022) göre ise afet, çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım olarak tanımlanmıştır. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü' ne (2023) göre ise afet, toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan, güncel hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğramasına sebep olan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olayların tamamıdır. Afet kavramı bir olayın kendisi olarak değil; doğurduğu sonuçlar açısından düşünülmelidir.

Afet senaryosu ise afet riskinin belirlenmesi çalışmaları sonucunda elde edilen ve farklı büyüklük ve konumlardaki tehlikelerin gerçekleşmesi halinde meydana gelebilecek tüm zarar ve kayıpları tahmin etmeye yarayan bilimsel çalışmaların tamamına verilen addır. Afet senaryolarında mümkün olduğunca gerçeğe en yakın koşulların canlandırılması gerekmektedir. Afete müdahale planlarının yeterliliği açısından bakıldığında ise, bazen en olumsuz sonuçlar doğurabilecek, en kötü senaryolar da tercih edilebilir ve edilmelidir (AFAD, 2023).

Afet senaryosu oluşturulurken belirli esaslar göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, her afet senaryosunun bir amacı olmalıdır. Afet senaryosu mutlaka afet anının genel durumunu afet olmadan önce görmeli; afet anında oluşacak her türlü ihtiyacı önceden belirlemelidir. Olası afet sonucunda ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanacağı yerleri, ihtiyaç miktarlarını ve ihtiyaç zamanını planlayan afet ve acil durum yönetimi planı, afet müdahale planı ve acil yardım planı gibi planların hazırlanmasına ışık tutmalıdır (Ergünay, 2014). Afet senaryosu potansiyel tehlike unsurlarının afete dönüşmemesi için karar vericilerin önceden, doğru ve çabuk yönetim kararları almalarını kolaylaştırmalı, alınan kararları uygulayarak durumun kontrolden çıkmasını önlemeli ve afet zararlarını azaltmayı hedeflemelidir. Bununla beraber, makro ölçekte her türlü planlamaya zemin oluşturarak, karar vericilere yol göstermelidir (İMO Raporu, 2019).

Afet senaryosu hazırlanırken potansiyel bölge hakkında mutlaka kısa ve açıklayıcı bilgiler verilir. Daha sonra ise muhtemel afetin, önceki yıllarda söz konusu bölgede meydana gelmiş en büyük çaplı afetten ya daha büyük ya da aynı büyüklükte olabileceği varsayılarak hazırlanır. Ayrıca olası afetin büyüklüğünü belirlemek için tehlike analizi çalışmaları yapılır. Tehlike analizi yapılırken söz konusu bölgede geçmişte bilinen afetler ve afetlerin etkileri araştırılır. Tüm bunlara ek olarak, afetlerin tetikleyebileceği ikincil afetlerin de etkileri dikkate alınmalıdır. Afetin hissedilme derecesini etkileyecek mevsim gibi, afetin meydana geldiği saat gibi, her türlü ekstra kötü şartlar ve durumlar da dikkate alınır (İMO Raporu, 2019).

Etkili bir afet senaryosu oluşturmak için mutlaka tehlike analizi yapılıp, mevcut kaynaklar belirlenmeli ve buna bağlı olarak zarar görebilirlik ve risk hesaplanmalıdır. Tüm bunları hesaplamak için de belirli envanter bilgisine ihtiyaç duyulur. Örneğin deprem için bu bilgiler olası risk altındaki nüfus, risk altındaki tesisler, risk altındaki binalar, önemli yapılar, afet verileri, tarihsel ve aletsel dönemde hasara neden olan afetler, bölgenin 2019 Deprem teh-

like haritasına göre konumu ve bölgede bulunan aktif faylardır. Tüm bu bilgilerin işlenmesi ve değerlendirilmesi sonucunda da tahmini eş şiddet haritaların oluşturulması gibi çalışmalar yapılır ve gerekli bilgiler afet oluşmadan önce sağlanmış olur (İMO Raporu, 2019).

KAYNAKÇA

- *AFAD. (2023). https://www.afad.gov.tr/acikamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu/ adrsinden alındı.*
- *Etimolojiturkce. (2022). Afet. 10 09, 2023 tarihinde Etimolojiturkce: https://www.com/arama/entegrasyon adresinden alındı.*
- *Ergünay, O., (2014), Afet Yönetimi: Genel İlkeler, Tanımlar, Kavramlar, Acil Afet Dergisi, Sayı 4, sayfa 29-92.*
- *İMO Raporu, (2019). Rapor – 1 Afet Yönetimi Bilgi Kitapçığı, Ankara.*
- *TDK. (2022). Afet. 07 14, 2022 tarihinde TDK: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı.*

AFET SOSYOLOJİSİ

Cahit ASLAN
Prof. Dr. Çukurova Üniversitesi E.F. Felsefe Grubu ABD, Adana, cahitaslan138@gmail.com, orcid: 0000-0002-9793-4285.

l ve beşeri bilimler alanında temel bir bilim olan sosyoloji doğa olaylarıyla toplum arasında da ilişki kurmaya çalışır. Aynı eğilim hem insan hem doğa kaynaklı afetler için de geçerlidir. Sosyolog bu ilişkiyi kurarken sosyolojinin kendine özgü bilim olma özelliklerini harekete geçirir. Buradan da özgün bir alt disiplin olan '*afet sosyolojisi*' ortaya çıkar. Bu bakımdan "afet sosyolojisi veya sosyolojik afet araştırması, hem doğal hem de insan yapımı olan afetlerle toplum arasındaki ilişkileri araştıran bir sosyoloji alt alanıdır (bkz. Drabek, 2019). Bu disiplinin amacı afetlerin sosyal ve kültürel boyutlarını analiz ederek, her türlü afet karşısında daha dirençli bir toplumu inşa etmeyi amaçlayan politikalara, stratejilere ve müdahalelere katkıda bulunmaktır.

Şurası bir gerçektir ki; "her toplum veya zümre doğa ve insan gibi iki öğeye muhtaçtır. Her toplum dağ, tepe, vadi, yayla vb. gibi toprağın çeşitli girinti çıkıntılarından birinin üzerine; kuyu, dere, nehir, göl, deniz gibi çeşitli suların çevresine yerleşmişlerdir. Bu toprakların altında çeşitli toprak katları, madenler vardır. Ayrıca toplumların yerleştikleri topraklar mevsimlere göre değişen hava etkilerine, fırtınalara sellere, dolulara, ayazlara, kuraklıklara vb. açıktır. Bu anlamda toplum doğa ile etkileşim halindedir. Doğanın her yönü, doğada olan olaylar, toplumları etkilediği ölçüde de sosyolojinin konusu içerisine girecektir. Örneğin maden kömürünün yanması, her şeyden önce bir kimya (doğa) olayıdır. Isı, ışık gibi olayların belirmesi bakımından doğa bilimlerini aynı zamanda işleri için örgütlenmiş insan zümreleri gerekir, bu bakımdan da bu olay sosyolojiyi ilgilendirir" (Kösemihal, 1989: 18, 22).

kaynaklara erişim eksikliği gibi sosyal faktörlerin afetlerin risklerini ve sonuçlarını şiddetlendirerek bir 'sosyal savunmasızlık' durumu meydana getirir. Çünkü 'afetlerle eşitsizlikler' arasında doğrudan ve dolaylı karşılıklı bir ilişki vardır (bkz. Demir, 2020: 265-69).

Hem afet anında ve hem de sonrasında toplumun dezavantajlı kesimleri farklı etkilendiği gibi afetin kendisi yeni dezavantajlar yaratabilir. Bu durumun yol açacağı olumsuzlukları en aza indirmenin yegâne çözümü adil bir afet planlamasıdır. Sosyoloji, toplumun olası 'sosyal savunmasızlık' durumunu ve kaynaklarını göstererek yapılacak bu planlamaya katkıda bulunabilir.

4. Afet sonrası

Afet sonrası yapılması gerekenler 'iyileştirmeye yönelik kalkınmadır. Bu aşama afetlerden sonra uzun vadeli iyileşme ve yeniden yapılanma sürecini içeren bir aşamadır. Özellikle su, elektrik ve doğal gaz hizmetleri gibi alt yapı, barınma, sağlık ve eğitim hizmetlerinin ve istihdam alanlarının düzelmesi ve iyileşmesi için hızlı hareket edilmelidir.

"Yaşanılan her bir afet sonrası toplumsal hayata ve toplumsallaşmaya dair yeni örüntüler yaşanmakta ve her bir afetin kendine ait sosyolojisi oluşmaktadır" (Yılmaz, 2021: 196). Üstelik afetin karmaşık sosyal, ekonomik ve politik boyutları olduğu için bu aşama yıllarca hatta on yıllarca sürebilir. Çünkü ekonomik canlanmadan sosyal ve psikolojik etkilere kadar toplumun yeniden inşası gereklidir. "Afet sonrası toplumsal değişmenin meydana gelmesi de söz konusudur" (bkz. Şentürk, 2020: 122).

Her afetzede afet öncesi yaşantısını arar ve ona dönmek ister. Afet öncesi koşullara dönmek oldukça zaman alması onların sabırsızlanmasına da yol açabilir. Bunlar normal insani tepkiler olup yadırganmaması gerekir. Bu konuda ilgili personellerin bilgilendirilmesi önemlidir. Bu aşamada sosyologların çok önemli görevleri vardır.

KAYNAKÇA

- *Akbaş, E. (2020). Afetler ve sosyal politika. Afet sosyolojisi, İslam Can (Edt.) içinde, Konya: Çizgi kitabevi, s. 331-349.*
- *Akgüngör, Ç. (2010). Toplumbilim Perspektifinden Afeti Düşünmek. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, (1:1).*
- *Alkin, R. C. (2022). Aftershock: Earthquake In New York Filmi Üzerine Bir Afet Sosyolojisi İncelemesi. İçtimaiyat, 6 (1), 298-311.*
- *Bates, F.L. and Peacock, W.G. (1987). Disasters and Social Change. In The Sociology of Disasters. Edited by R.R. Dynes, B. De Marchi, and C. Pelanda. Milan, İtalya: Franco Angeli Press, pp. 291-330.*
- *Can, İ. (2020). Afet Sosyolojisi. İstanbul: Çizgi Kitabevi.*
- *Drabek, T. E. (2019), The Sociology of Disaster : Fictional Explorations of Human Experiences, Milton: Routledge.*
- *Demir, A. (2020). Afetler ve Dezavantajlı Gruplar. Afet sosyolojisi, İslam Can (Edt.) içinde, Konya: Çizgi kitabevi, ss. 265-269.*
- *Kasapoğlu, A. ve Ecevit, M. (2001), Depremin Sosyolojik Araştırması: Hasarları Azaltma ve Toplumu Depreme Hazırlıklı Kılma, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.*
- *Kösemihal, N. Ş. (1989). Sosyoloji Tarihi. 4. Basım, İstanbul: Remzi Kitapevi.*
- *Lindell, M. K. (2013). Disaster Studies, Current Sociology Review, 61(5-6) 797-825.*
- *Özşahin, E. ve Kaymaz, Ç. K. (2013). Afet Kültürünün Değerlendirilmesine Bir Ör-*

nek: Antakya Şehri, 2. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, 25-27 Eylül 2013 – Mkü – Hatay

- *Şentürk, Ü. (2020). Bir Çatışma Kaynağı Olarak Afetlerin Değişmeye Etkisi. Afet sosyolojisi, İslam Can (Edt.) içinde, Konya: Çizgi kitabevi, ss. 111-132.*
- *Yilmaz, G. G. (2021). Afetlere Sosyolojik Bakış ve Türkiye'de Afet Yazınına Kuramsal Bir Yaklaşım, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 9(1) 194–204.*

AFET VE ACİL DURUM ÇANTASI

Berrak Çağla BULDUK AYDIN
Doktora Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi,, Bitlis, berrakbldk@gmail.com, orcid: 0000-0001-8748-0737.

Afet ve acil durum çantası veya afet hazırlık çantası, insanların acil durum ve afetlerde ihtiyaç duyabilecekleri temel malzemeleri içeren bir taşınabilir ekipman setidir. Bu çanta, felaket durumlarında evden ayrılmanız gerektiğinde veya elektrik kesintisi, doğal afetler, yangın gibi acil durumlarda kullanılabilir.

AFAD'a (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) göre olası bir afet durumunda ilk 72 saat hayatta kalmak için oldukça kritik bir süreçtir. Afet ve acil durum çantası, bu süre zarfında afetzedelere yardım ekipleri ulaşana kadar gerekli temel malzemeleri içeren bir kittir ve hayatta kalma açısından büyük bir öneme sahiptir.

Afet ve acil durum çantası, kişisel güvenlik, yiyecek ve su temini, temel ilaçlar, iletişim araçları, ışık kaynakları, giyim ve uyuma malzemeleri gibi öğeleri içerebilir. İçeriği, kişisel ihtiyaçlara ve bölgenin coğrafi ve iklim koşullarına bağlı olarak değişebilir. Bu çanta, afetler sırasında hızla kullanılabilmesi için hazır tutulur ve düzenli olarak güncellenmelidir.

Birçok ülkenin afetlerden sorumlu organizasyonları, afete hazırlıklı olmanın afet yönetimi sürecinin en önemli parçalarında bir olduğu konusunda hemfikirdir.

Kanada'da, afet hazırlığı, Public Safety Canada tarafından ulusal düzeyde koordine edilmektedir. Hazırlıklar kapsamında yürütülen "72 Saat... Aileniz Hazır mı?" kampanyasına göre afetin en kritik süreci olan ilk 72 saat için hazır bir afet çantası kampanyanın

Hijyen malzemeleri

- Sabun ve Dezenfektanlar
- Diş fırçası ve macunu
- Islak mendil
- Tuvalet kâğıdı
- Hijyenik ped

Diğer malzemeler

- İlk yardım çantası
- Uyku tulumu veya battaniye
- Çakı, düdük, küçük makas
- Kâğıt, kalem

Pilli radyo, el feneri ve yedek piller (dayanıklı/uzun ömürlü pil seçilmeli).

Afet ve acil durum çantasının olası bir ihtiyaç anında kolay ulaşılabilir olması önemlidir. Ayrıca çanta içeriği düzenli olarak güncellenmeli ve ihtiyaç duyulabilecek medikal ürünler için periyodik olarak içerik kontrolü yapılmalıdır. Çanta içeriği aile üyelerinin her birinin temel ve hayati ihtiyaçlarına uygun olarak revize edilmeli. Son olarak afete nerede yakalanabileceğimiz bir kesinlik arz etmediği için zaman geçirdiğimiz tüm mekanlarda (ev, iş, okul, sınıf vb.) afet ve acil durum çantası bulunmalıdır (Afet ve Acil Durum Çantası Nasıl Hazırlanmalı, 2023).

KAYNAKÇA

- *AFAD. (Eylül, 2023). Afet ve Acil Durum Çantası Nasıl Hazırlanmalı. https://www.afad.gov.tr/afet-ve-acil-durum-cantasi-nasil-hazirlanmali*
- *AFAD. (Eylül, 2023). Misyon ve Vizyon. https://www.afad.gov.tr/vizyon-ve-misyon*
- *Annis, H., Jacoby, I., ve DeMers, G. (2016). Disaster Preparedness among Active Duty Personnel, Retirees, Veterans, and Dependents. Prehospital and Disaster Medicine, 31(02), 132–140.*
- *Collaborating Centre for Oxford University and CUHK for Disaster and Medical Humanitarian Response (CCOUC). (2023, Eylül) http://www.ccouc.ox.ac.uk/home-5*
- *Get Prepared. (2023, Eylül). Get an Emergency Kit. https://www.getprepared.gc.ca/cnt/kts/bsc-kt-en.aspx*
- *Ready. (2023, Eylül). Build a Kit. https://www.ready.gov/kit*

AFET YÖNETİMİ VE KARAR DESTEK SİSTEMİ PROJESİ (AYDES)

Mustafa YÜKSELER
Öğr. Gör. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Kavaklıdere Şehit Mustafa Alper Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, mustafayukseler@mu.edu.tr orcid: 0000-0003-3644-3295.

1. GİRİŞ

Afetlerin karmaşık sonuçlarından dolayı, afet yönetiminin tüm evrelerinde farklı disiplinlerin bir arada çalışması gerekliliği doğmaktadır. Burada değinilen çalışma alanları sağlık, arama ve kurtarma, tahliye, güvenlik, haberleşme, psikososyal destek, defin işlemleri, finansal işlemler gibi geniş yelpazede faaliyet alanlarını içermektedir. Söz konusu faaliyetlerin etkin ve verimli gerçekleştirilmesi ve paydaşlar arası bilgi paylaşımlarının sağlanması için kullanılan önemli araçlardan biri bilişim teknolojileridir. Hem ülkeler hem de kuruluşlar bazında, afet yönetimi karar ve destek sistemlerinin geliştirildiği çeşitli örneklere rastlamak mümkündür (Keskin vd., 2019). Nitekim, ilk olarak 1997 yılında ABD'de geliştirilen ve ulusal ve uluslararası seviyede en iyi bilinen örneklerden HAZUS (FEMA, 2023), Hindistan'ın ulusal seviyede acil durum yöneticileri için geliştirdiği NDEM (NDEM, t.y.), farklı organizasyonlar tarafından geliştirilen UNOSAT (UNOSAT, t.y.), GAR-Atlas (UNISDR, t.y.), Sahana-Eden (Sahana Foundation, 2011) ve Ushahidi (Ushahidi, t.y.) Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) tabanlı geliştirilmiş bazı bilişim sistemlerine örnek olarak verilebilir. Türkiye özelinde bakıldığında ise, kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör, sivil toplum kuruluşları (STK) ve gerçek kişileri kapsayarak hazırlanan Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) kapsamında rol ve sorumlulukları bulunan paydaşların etkilenen alan ile ilgili ihtiyaç duyabilecekleri bilgi ve yönlendirmelere erişebilmeleri ve etkin koordinasyonun sağlanması için CBS tabanlı AYDES yazılımı geliştirilmiştir. Kısaca, CBS'nin kullanıcısının sunduğu verilerin belirli bir amaç doğrultusunda toplama, bilgisayar ortamında depolama, güncelleme, kontrol etme, analiz etme ve görselleştirme gibi işlemlerin yapılmasına olanak sağlayan özellikleri (Tecim, 2008), afet yönetiminde yer alan paydaşlara karar vermeleri ve destek sağlamaları için olanak tanımaktadır.

2. AYDES

AYDES, afet ve acil durum yönetimi süreçlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi amacıyla CBS tabanlı geliştirilmiş bir bilgi sistemi olup, farklı iç ve dış sistem ve uygulamalara bağlı, masaüstü yazılımları, CBS tabanlı web uygulamaları ve mobil uygulamalardan oluşan bütünleşik bir platformdur (Keskin vd., 2018). TAMP içeriğine uygun ve TAMP'ın bilişim altyapısı olan AYDES (AFAD, t.y.-a); Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), plan kapsamında ilgili bakanlıklar ve taşra teşkilatlarının kullanımına sunulmaktadır (Keskin vd., 2018). AYDES'nin TAMP kapsamında rol ve sorumlulukları bulunan paydaşlar tarafından nasıl kullanılabileceğine dair usul ve esaslar 08.09.2015 tarihinde 19499 sayılı AFAD genelgesi ile belirlenmiştir. Kısaca, genelgede paydaşların AYDES kullanımı için görevlendirecekleri personellerin sayısı, paydaşların sisteme kendi sorumluluk alanlarına göre girmeleri gereken veriler için izlenecek yollar ve uyulması gereken hususlar belirlenmiştir. Bu bağlamda, özellikle paydaşların sorumluluğundaki veri girişlerinin raporlanması, bulundukları ilin AFAD müdürlüklerinin sorumluluğunda olup, üç aylık dönemlerde (Ocak-Mayıs-Eylül) AFAD Başkanlığına ilgili il AFAD müdürlüklerince raporlanması gerek-

alınması amacıyla tasarlanmıştır. Bu uygulama ile, etkilenen alanlarla ilgili vatandaşlar ses kaydı, video ve fotoğraf yükleyebilmektedir. *Afet envanter toplama mobil uygulaması* ile, sahadan teknik ekipler tarafından afetten etkilenen alanlara ilişkin sayısallaştırılması ve sınırlarının belirlenmesi işleminin mobil uygulama ile gerçekleştirilmesi ve sisteme kaydedilmesini sağlamaktadır (Keskin vd., 2018). *AYDES kitle kaynak modülü* ise, uzman ve gönüllülerden oluşan kitleye otomatik olarak gönderilen SMS veya e-posta yoluyla afet sonrası bulundukları alanları değerlendirmeleri için web veya mobil uygulama aracılığıyla görev verilir (AFAD, t.y.-b). Vatandaşlar sisteme AFAD kitle kaynak platformu web sitesi üzerinden kaydolabilirken, farklı gönüllülerin afetten etkilenen alanda aynı bilgiler üzerinde işaretleme yapmaları halinde bilgiler karşılaştırılmakta ve ön bilgiler değerlendirilebilmektedir (Çoşkun, 2021; Keskin vd., 2018). Son olarak *AYDES UZAL*, afet sonrası hızlı tespit yapmak amacıyla uzaktan algılama teknolojisi ile etkilenen alandan anlık görüntüler alarak verilerini görselleştirilmesi, işlenmesi, analizi ve sonuçlarının afet yönetimi ve karar destek sistemlerine sunulması ve aktarılmasını sağlayan entegre bir yazılımdır. Ayrıca *"Hava Araçlarında Gerçek Zamanlı Görüntü Aktarma Sistemi", "Kesintisiz ve Güvenli Haberleşme Sistemi", "İkaz Alarm Sistemi", "Lojistik Depo Yönetim Sistemi", "Tehlikeli Madde Taşımacılığına Yönelik Risk Haritaları"* ve *"AFAD-RED"* gibi AFAD tarafından geliştirilmiş projeler de AYDES sistemi ile entegre şekilde kullanılmaktadır.

KAYNAKÇA

- AFAD. (t.y.-a). *AYDES*. 09.09.2023 tarihinde https://www.afad.gov.tr/afet-yonetim-ve-karar-destek-sistemi-projesi-aydes21 adresinden alındı
- AFAD. (t.y.-b). *AYDES-Kitle Kaynak.* 12.09.2023 tarihinde https://www.afad.gov.tr/aydes---kitle-kaynak adresinden alındı
- Çoşkun, A. M. (2021). Afet Yönetimi ve Karar Destek Sistemi (AYDES) Üzerine Bir Çalışma. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji Dergisi*, *3*(1), 61-80.
- FEMA. (2023, Mart 28). *What is Hazus?* 12.09.2023 tarihinde https://www.fema.gov/flood-maps/tools-resources/flood-map-products/hazus/about adresinden alındı
- Keskin, I., Akbaba, N., Tosun, M., Tüfekçi, M. K., Bulut, D., Avcı, F., & Gökçe, O. (2018). Geographic Information System and Remote Sensing Based Disaster Management and Decision Support Platform: AYDES. *The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, *XLII-3-W4*, 283-290. https://doi.org/10.5194/isprs-archives-XLII-3-W4-283-2018
- Keskin, I., Karacameydan, N., Tosun, M., Tüfekci, M. K., Bulut, D., Avci, F., & Gökce, O. (2019). AYDES: An All-in-One Solution for Geospatial Information Technology Based Disaster Management and Decision Support. Içinde O. Altan, M. Chandra, F. Sunar, & T. J. Tanzi (Ed.), *Intelligent Systems for Crisis Management* (ss. 61-86). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-05330-7_3
- NDEM. (t.y.). *National Database for Emergency Management.* 09.09.2023 tarihinde https://ndem.nrsc.gov.in/tpl/About.php adresinden alındı
- Sahana Foundation. (2011). *Sahana EDEN.* 09.09.2023 tarihinde https://sahanafoundation.org/about/ adresinden alındı.
- Tecim, V. (2008). *Coğrafi Bilgi Sistemleri: Harita Tabanlı Bilgi Yönetimi*. 13.09.2023

tarihinde https://books.google.si/books/about/Co%C4%9Frafi_Bilgi_Sistemleri_Harita_Tabanl.html?id=D7xOnwEACAAJ&redir_esc=y adresinden alındı

- UNISDR. (t.y.). *The GR Atlas.* 12.09.2023 tarihinde https://www.preventionweb.net/english/hyogo/gar/atlas/ adresinden alındı
- UNOSAT. (t.y.). *United Nations Satellite Centre.* 12.09.2023 tarihinde https://unosat.org/about-us/ adresinden alındı
- Ushahidi. (t.y.). *Crowdsourcing Solutions to Empower Communities*. 12.09.2023 tarihinde https://www.ushahidi.com// adresinden alındı

,,

AFET YÖNETİMİ

Cengiz İPEK

Doç. Dr. İstanbul Medeniyet Üniversitesi MDBF İnşaat Mühendisliği Bölümü, İstanbul, ipekceng@gmail.com, orcid: 0000-0001-5319-1048.

AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı) Afet Yönetimi Terimler Sözlüğüne (2023) göre afet yönetimi (İng.disaster management): "Afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması, afet sonucunu doğuran olaylara zamanında, hızlı ve etkili olarak müdahale edilmesi ve afetten etkilenen topluluklar için daha güvenli ve gelişmiş yeni bir yaşam çevresi oluşturulabilmesi için toplumca yapılması gereken topyekûn bir mücadele sürecidir. Afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması amacıyla, afet öncesi, sırası ve sonrasında alınması gereken önlemler ve yapılması gereken çalışmaların planlanması, yönlendirilmesi, koordine edilmesi, desteklenmesi ve etkin olarak uygulanabilmesi için toplumun tüm kurum ve kuruluşlarıyla, imkân ve kaynaklarının belirlenen stratejik hedefler ve öncelikler doğrultusunda kullanılmasını gerektiren, çok yönlü, çok disiplinli ve çok aktörlü, dinamik ve karmaşık bir yönetim sürecidir."

Afet yönetimi kavramı ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde 1970 li yıllarda kullanılmaya başlamıştır (FEMA, 2023). Afetlerin büyüklüğü ve insanoğlunun onunla etkin baş etmesi için çok aşamalı dinamik bir süreç gerektiğinden çok disiplinli bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Gelecekte afet yönetimi kavramı daha da önem kazanacak ve birçok bilim araştırması konusu haline gelecektir. Maalesef ülkemizde bu kavram yeterli miktarda önem kazanmamıştır. 1999 Kocaeli ve Düzce depremlerinden sonra afet yönetimi kavramı gündeme gelmiştir. Bu amaçla da 2009 yılında AFAD kurulmuştur. 2014 yılında da TAMP

Bu sebeple zamana bağlı iç içe geçmiş ve paralel olan kritik eylemler kamu, özel sektör ve sivil kurumların işbirliği ve dayanışmasıyla yürütülmesi, yaraların şefkatle sarılması, kalıcı yerleşim yerlerin planlanması ve yeniden hızla inşa edilmesi, toplumun güven duygusunun tesis edilmesi, ekonomik döngünün sağlanması, afetzedelerin afet bölgesinde kalmaları olumlu unsurların desteğiyle ikna edilmesi gerekmektedir. Bu dinamik süreçte iyileştirme planlarının hazırlanması, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile birlikte bilimsel temelli, sosyal ve ekonomik faaliyetlerin toplum tabanlı yürütülmesi şarttır. İyileştirme işinde uluslararası işbirliği ve dayanışma da önemlidir. 2015 yılında 3. Birleşmiş Milletler Afet Riskini Azaltma Konferansı'nda resmi çıktı olan Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi (2015-2030), yeni afet risklerini önlemek ve mevcut afet risklerini azaltmak için dört öncelik belirlemiştir (UNISDR, 2015): (i) Afet riskini anlamak; (ii) Afet riskini yönetmek için afet riski yönetişimini güçlendirmek; (iii) Dirençlilik için afet azaltmaya yatırım yapmak ve; (iv) Etkili müdahale için afete hazırlıklı olma ve kurtarma, rehabilitasyon ve yeniden yapılanma ile iyileştirme.

Buradan anlaşılıyor ki afetle mücadele faaliyetleri topyekûn yerel, ulusal ve uluslararası işbirliği yapmayı ve organize olmayı gerekmektedir. 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinden sonra modern afet yönetiminin etkin bir şekilde kullanılması ve beklenen İstanbul depreminde afet öncesi hazırlıkların toplum tabanlı bir anlayışla hazırlıkların yapılmasıyla can ve mal kayıplarını minimize edecektir.

KAYNAKÇA

- *AFAD.(2023),İyileştirme(İng.Recovery).11 08, 2023.*
- *https://www.afad.gov.tr/acik*
- *lamali-afet-yonetimi-terimleri-soz*
- *lugu*
- *Çoban H. (2019),"Afet Sonrası İyileştirme Planı Hazırlanması" Dirençlilik Dergisi 3(2), (239-246)*
- *Etimolojiturkce. (2023), Rehabilitasyon. 11 08, 2022 tarihinde Etimolojiturkce: https://www.etimolojiturkce.com/arama/rehabilitasyon adresinden alındı*
- *FEMA.(2023), http://www.fema.gov*
- *İpek, C. (2023), "INS 060 Afet Yönetimi dersi ders notları" : İstanbul Medeniyet Üniversitesi. Üsküdar İstanbul.*
- *İpek, C. (2023), "Toplum Temelli Afet Yönetimi", MSMB Türkiye'nin teknoloji dergisi, Haziran 2023Deprem özel sayısı sf: 32-33, İstanbul.*
- *İpek, C., Altuntaş M., Özçoban E. (2021), "Afet ve korona virüs etkileri" 6. Uluslararası Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı 13-15 Ekim 2021 – GTÜ – Gebze, Kocaeli, Türkiye.*
- *İpek, C. (2019), "Mülteci Krizi ve Afet "IESKO 2019 VI. International Earthquake Symposium, Kocaeli, Turkey*
- *Kadıoğlu, M. (2008a)," Modern, Bütünleşik Afet Yönetimin Temel İlkeleri". Mikdat Kadıoğlu, Emin Özdamar (Ed.), Ankara: JICA Türkiye Ofisi Yayınları, pp. 1- 34.*
- *Kadıoğlu, M., 2008b. Sel, Heyelan ve Çığ için Risk Yönetimi. Mikdat Kadıoğlu, Emin Özdamar (Ed.), Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri, Ankara: JICA Türkiye Ofisi Yayınları, pp. 251-276.*

- *Kadıoğlu, M. (2011), Afet Yönetimi İstanbul: T.C. Marmara Belediyeler Birliği.*
- *Kahraman, S., Polat, E., Korkmazyürek, B. (2021), "Afet Yönetim Döngüsündeki Ana Terimler" . Avrasya Terim Dergisi, 9 (3) , 7-14*
- *Macit, İ.,(2018), Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi, 2018, 2(1):23-41*
- *Rovins, J. E., Wilson, T. M., Hayes, J., Jensen, S. J., Dohaney, J., Mitchell, J., D.M. (2015), "Johnston and A. Davies, Risk Assessment Handbook". GNS Science Miscellaneous Series. 84: 71.*
- *Oxford. (2023), Rehabilitate. 11 08, 2022 tarihinde Oxford Learner's Dictionaries: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/rehabilitate adresinden alındı*
- *TDK. (2023), İyileştirme. 11 08, 2022 tarihinde TDK: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı*
- *Özer, İ. (2020), "Kızılay Seyrüsefer Çalıştayı" 10 Ekim 2020, Antalya, Türkiye.*
- *Özkılıç, A., İpek, C. (2021), "Beklenen İstanbul Depreminde Toplumun Afet Algısı" IV. International Symposium on Engıneering Natural Sciences and Architecture (Isensa Kocaeli 2021) 20-21 Mayıs 2021 Kocaeli/Türkiye Sayfa :12-17*
- *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (2016), "Diaster Planning - prevention, preparedness, response, recovery"*
- *UNDRR.(2021),Terminology. https://www.undrr.org/ terminology*
- *UNISDR. (2015), "Sendai Framework for Disaster Risk Reduction" 2015-2030, Cenevre, İsviçre.*
- *Tatar, O., (2023), "17 Ağustos Kocaeli anma programı" TRT Haber programı.*

AFET YÖNETİMİ ve KRİZ İLETİŞİMİ

Ömer Faruk ÖZGÜR
Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Düzce, dromerfarukozgur@gmail.com, Orcid: 0000-0001-5263-2403

Kriz kelimesinin İngilizce karşılığı "crisis" ile ifade edilmektedir ve Cambridge Sözlük'te "crisis" kelimesine şu anlamlar verilmiştir: a. Büyük bir anlaşmazlık b. Bir durumda son derece zor veya tehlikeli bir nokta c. Büyük zorluk, tehlike veya ıstırap dolu bir zamanı yaşamak (Cambridge Dictionary, 2023a). Türk Dil Kurumu Sözlüğünde ise "kriz" kelimesine şu anlamlar verilmiştir: a. Bir şeyin çok kıt olması durumu b. Bir şeye duyulan ani ve aşırı istek c. Çöküntü d. Bir ülkede veya ülkeler arasında toplumun veya bir kuruluşun yaşamında görülen güç dönem, bunalım, buhran ("Türk Dil Kurumu Sözlüğü", 2023). Cambridge Sözlükte afet kelimesi ise a. (Sonuçlanan bir olay) büyük zarar, hasar veya ölüm veya ciddi zorluk b. Çok başarısız veya aşırı derecede kötü olmak (Cambridge Dictionary, 2023b). TDK Sözlükte afet kavramı a. Çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım b. Kıran şeklinde karşılık bulmuştur (Türk Dil Kurumu, 2023).

Coombs'a (1999) göre krizler, personel hastalıkları, personel zorlukları/arızaları, kötü niyet ve kurumsal yanlış davranışlar gibi küçük ölçekli kurumsal sorunlardan doğal afetler (depremler, seller ve yangınlar) ve terör olayları gibi dış etkenlere kadar çeşitlilik gösterebilir(Ritchie, 2004: 670). Tüm krizlerin üç ortak unsuru olduğu söylenir: 1. Krizler temel toplumsal değerleri (insan hayatı, çevresel güvenlik, siyasi itibar) tehdit eder 2. Kriz durumları acildir, müdahale için kısa süre vardır 3. Krizler sürprizdir genellikle yüksek derecede belirsizlik içerir (Dayton, Li ve Wicker, 2013: 2).

İletişim literatürü açısından bakıldığında her afet durumu bir kriz durumu olarak ele alınabilir. Bu bağlamda toplumun belli bir kesimini hatta bazen bir bölgeyi veya tüm ülkeyi etkileyecek çapta yaşanan afetler doğası gereği bir kriz durumu olarak kabul edilmeli ve bu şekilde yaklaşılmalıdır. Kriz iletişimi çalışma alanı halkla ilişkiler disiplininin önemli faaliyet alanlarından biridir. ABD'de baş gösteren 1929 ekonomik krizi sonrası tüm dünyayı derinden sarsan bu gelişmelerin kriz iletişimi çalışmalarının başlangıcı olarak alındığı söylenebilir.

İletişim ve kitle iletişim araçları perspektifinden bakıldığında afetlerle ilgili akademik literatürün büyük bir kısmı kriz ve risk iletişimiyle ilgilidir (Houston, J. Brian, Pfefferbaum, Betty ve Rosenholtz, Cathy Ellen, 2012: 607). Kurumsal kriz, ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin, kamu düzeninin ve vatandaşların can ve mallarının risk altında olduğu, büyük can kayıplarına, maddi hasara ve sosyal sonuçlara neden olan ve kamu tarafından derhal ele alınması gereken acil bir durum olarak tanımlanır. Kamusal bir kriz olarak afet, birçok insanın hayatını ilgilendirdiği için uygun yasal düzenlemelerle düzenlenmesi gereken, halka yönelik etkili bir kriz iletişimi gerektirir (Akhyar, Hendriyani ve Hardjosoekarto, 2023, s. 17). Afetlerin bir kriz olarak ele alınma aşamalarına ilişkin Falukner'in (2001) "Afet Yaşam Döngüsü" bir bakış açısı sunabilir. Bu döngünün bileşenleri şunlardır: 1. Etkinlik öncesi 2. Prodomal aşama 3. Acil Durum 4. Orta Seviye 5. Uzun vadeli kendi kendine iyileşme 6. Çözünürlük (Ritchie, 2004: 672). Kriz ve afet yönetimi stratejik ve bütüncül bir çerçeve ile ele alındığında aşamaları şu şekilde sıralanabilir: 1. Kriz/Afet önleme ve planlama 2. Stratejik Uygulama (strateji değerlendirme ve stratejik kontrol, kriz iletişimi ve kontrolü, kaynak yönetimi, paydaşları anlamak ve paydaşlarla iş-

malıdır 5. Sınır komşusu ülkelerin kriz ve felaketlerini doğru bir şekilde anlayabilmek için kriz iletişim sisteminde kültürlerarası eğitim programı oluşturulmalıdır(Lee, 2012: 68). Paton ve Jackson "Afet Yönetimi Kapasitesinin Geliştirilmesi başlıklı çalışmada şu önerilerde bulunmuşlardır; a. Değerlendirme Merkezleri Kurulması b. Simulasyon alıştırmaları yapılması c. Kurumlar arası iletişimin artırılması d. Özyeterllilik e. Geri bildirim verilmesi(Paton ve Jackson, 2002: 117-119). Afetler sırasında etkili iletişimle alakalı De Silva ve diğerleri şu öneride bulunmuştur: İletişimi, koordinasyonu yönetmek, kaynakları ve personeli takip etmek için bir acil durum yönetimi bilgi sistemi geliştirilmelidir. Bu sistem tüm kilit oyuncularla/aktörlerle bilgi paylaşıma kapasitesine sahip olmalıdır (De Silva, Terrence ve diğerleri, 2005: 467). Afet anlarında kriz iletişimi açısından doğru bilginin hızlı bir şekilde paylaşımı en önemli konulardan biridir.

Günümüzde internet ve iletişim teknolojilerinin önemi her geçen gün artmaktadır. Bu bağlamda kriz iletişimi ve yönetiminde teknolojik sistemlerin kullanımının önemi de artmaktadır. Schwarz ve diğerleri bu konuda "Kriz yönetim sistemleri, acil durum, kriz veya afet yönetimi sektöründe bilgi, iletişim, koordinasyon veya dokümantasyon işlevlerine sahip teknik bilgi ve iletişim sistemleridir (yazılım, web çözümleri, bilgisayar sistemleri gibi) ve bu araçlar sayesinde kriz anında karmaşık yönetim süreçleri, iç ve dış kurumsal iletişim desteklenebilir ve koordine edilebilir vurgusu yapmışlardır(Schwarz ve diğerleri, 2016: 467).

Afet dönemlerinde kriz iletişiminin birçok boyutu söz konusudur. Klafft editörlüğünde hazırlanan "Afet Önleme ve Yönetimi için Risk ve Kriz İletişimi" konulu kitapta yer alan alt başlıklar şu şekildedir: "Afet yönetiminde risk ve kriz iletişimi için mobil artırılmış gerçeklik", "Nüfusu bilgilendirme: Mobil uyarı uygulamaları", "Kriz durumlarında nesiller arası medya kullanımı", "Risk ve kriz iletişiminin sosyo-kültürel faktörleri", "Sivil koruma kurumlarının kriz durumlarında halkla iletişim kurarken nelere dikkat etmesi gerektiği"(Klafft, Michael, 2017: 3). Yukarıdaki gibi sıralanan farklı başlıklar afet yönetimi ve kriz iletişimi konusunun sadece belli bir kısmını aydınlatmaktadır. Bu da konunun büyüklüğü açısından önemli bir göstergedir.

Kuipers ve Welsh "Kriz ve Afet Literatürünün Taksonomisi: 34 Yıllık Araştırmanın Temaları ve Türleri" adlı çalışmalarında; kriz ve afet akademisyenlerinin "klasik" doğal afet türlerine ve bunların yarattığı tehdide karşı hazırlıklı olma ve müdahale etme becerilerine odaklanmaya devam edildiği görülmüştür, çalışmada ayrıca iletişim ve siber bağımlılıktaki ilerlemelere (sosyal medya ve internet kullanımındaki artışa rağmen) yeterli ilginin gösterilmediği sonucuna varıldığı vurgulanmıştır (Kuipers ve Welsh, 2017: 272).

Literatürde yapılan çalışmalar göstermektedir ki afet yönetimi ve kriz iletişimi konuları geçmişte olduğu gibi günümüzde ve gelecekte de artan şekilde önemi anlaşılarak çalışılmaya devam edecek iki çalışma disiplinidir. Afetlerin yönetilmesi ile krizlerin yönetilmesi ve iletişimi birbirine paralel ve birbirini destekler şekilde artarak devam edecek şekilde akademik ilgi göreceğine inanıyoruz.

KAYNAKÇA

- *Akhyar, Dani, Hendriyani ve Hardjosoekarto, Sudarsono. (2023). Crisis Communication in Non-Tectonic Tsunami Disaster Management Policy in Indonesia: The Application of Soft Systems Methodology Based Multi-Method. Jurnal Komunikasi Indonesia, 12(1). https://scholarhub.ui.ac.id/jkmiAvailableat:https://scholarhub.*

ui.ac.id/jkmi/vol12/iss1/2 adresinden erişildi.

- *Cambridge Dictionary. (2023a). Crisis. Cambridge Dictionary.*
- *Cambridge Dictionary. (2023b). Disaster. Cambridge Dictionary.*
- *Coombs, T. (1999). Ongoing crisis communication: Planning, managing and responding. Thousand Oakes, CA: Sage.*
- *Dayton, B. W., Li, X. ve Wicker, W. L. (2013). Crisis and disaster ManageMent in the United states: Research, Methods, Analysis, and Findings.*
- *De Silva, Terrence, Chikersal, Jyotsna, Snoad, Nigel, Woodworth, Brent, Ghaly, Cherif ve Catterall, Martin. (2005). Logistics, Information Technology (IT), and Telecommunications in Crisis Management. Prehospital and Disaster Medicine, 20(6), 464-467. doi:DOI: 10.1017/S1049023X00003137*
- *Faulkner, B. (2001). Towards a framework for tourism disaster management., 22(2), 135-147.*
- *Garnett, J. L. ve Kouzmin, A. (2007). Communicating throughout Katrina: Competing and complementary conceptual lenses on crisis communication. Public Administration Review, 67(SUPPL. 1), 171-188. doi:10.1111/j.1540-6210.2007.00826.x*
- *Houston, J. Brian, Pfefferbaum, Betty ve Rosenholtz, Cathy Ellen. (2012). Disaster News: Framing and Frame Changing in Coverage of Major U.S. Natural Disasters, 2000–2010. Journalism & Mass Communication Quarterly, 89(4), 606-623. doi:10.1177/1077699012456022*
- *Klafft, Michael. (2017). Risk and Crisis Communication for Disaster Prevention and Management Opti-Alert View project MeteoValue View project. Jade University of Applied Sciences. https://www.researchgate.net/publication/326185969 adresinden erişildi.*
- *Kuipers, S. ve Welsh, N. H. (2017). Taxonomy of the Crisis and Disaster Literature: Themes and Types in 34 Years of Research. Risk, Hazards and Crisis in Public Policy, 8(4), 272-283. doi:10.1002/rhc3.12123*
- *Lee, J.-E. (2012). Crisis Communication Strategy for Responding the Disaster in North-East Asia: Enhancing the Cooperative Disaster Management Network and the Social Network. International Journal of Contents, 8(3), 64-70. doi:10.5392/ijoc.2012.8.3.064*
- *Moonen, Gaston. (2021). Disasters and Crisis management. European Court of Auditors. https://reliefweb.int/report/world/journal-no-3-2021-disasters-and-crisis-management adresinden erişildi.*
- *Olsson, E. K. (2014). Crisis Communication in Public Organisations: Dimensions of Crisis Communication Revisited. Journal of Contingencies and Crisis Management, 22(2), 113-125. doi:10.1111/1468-5973.12047*
- *Palttala, P., Boano, C., Lund, R. ve Vos, M. (2012). Communication Gaps in Disaster Management: Perceptions by Experts from Governmental and Non-Governmental Organizations. Journal of Contingencies and Crisis Management, 20(1), 2-12. doi:10.1111/j.1468-5973.2011.00656.x*
- *Paton, D. ve Jackson, D. (2002). Developing disaster management capability: An assessment centre approach. Disaster Prevention and Management: An International Journal, 11(2), 115-122. doi:10.1108/09653560210426795*

- *Purworini, D., Purnamasari, D. ve Hartuti, D. P. (2019). Crisis communication in a natural disaster: A chaos theory approach. Jurnal Komunikasi: Malaysian Journal of Communication, 35(2), 35-48. doi:10.17576/JKMJC-2019-3502-03*
- *Ritchie, B. W. (2004). Chaos, crises and disasters: A strategic approach to crisis management in the tourism industry. Tourism Management, 25(6), 669-683. doi:10.1016/j.tourman.2003.09.004*
- *Schwarz, A., Seeger, M. W., Auer, C., Binetti, J.-C., Broll, W. ve Mitschele-Thiel, A. (2016). New Technologies and Applications in International Crisis Communication and Disaster Management Technology As a Subject of International Crisis Communication Research. The Handbook of International Crisis Communication Research içinde (ss. 465-477). John Wiley & Sons.*
- *Türk Dil Kurumu. (2023). Afet. Türk Dil Kurumu Yayınları.*
- *Türk Dil Kurumu Sözlüğü. (2021). https://sozluk.gov.tr/ adresinden erişildi.*
- *Wood, E. ve Miller, S. K. (2021). Cognitive Dissonance and Disaster Risk Communication. Journal of Emergency Management and Disaster Communications, 02(01), 39-56. doi:10.1142/s2689980920500062*

AFET YÖNETİMİNDE ETİK

Yıldız ATMACA
Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi, yildizatmaca@yyu.edu.tr

Etik yönetim anlayışının normatif bir sistem içerisinde ilişkilendirilmesi gereken en önemli konularından biri, afetler ve afet yönetimi sistemidir. Çünkü afet öncesinin, afet anının veya sonrasının etik ilkeler çerçevesinde yönetilememesi afet yönetimini zorlaştırmaktadır. Afet yönetimi bağlamında oluşturulan yasal düzenlemelerin uygulamadaki sorunları ise mevzuatın içeriği ile ilişkili olabileceği gibi mevzuatı uygulayacak aktörlerin gereken etik ilkelere sahip olmayışlarıyla da ilgili olabilmektedir (Ürcan, 2012).

Afet yönetiminde etkili olan aktörlerin öncelikli olan etik ilkeleri; insancıl, yardımsever, nesnel, eşit, bağımsız, tarafsız, adil ve şeffaf ilkelerle anlatılmaktadır. Afet anında gönüllülük esastır. Afet alanında çalışırken psikolojik olarak yıkım geçiren afetzedelere zarar görmemesini sağlayacak şekilde sevgi ve saygı dolu yaklaşılmalıdır. Bu konuda en fazla dikkat etmesi gereken kurum ise medyadır. Medyanın haber yaparken afetzedelerin görüntülerini ve kimliklerini ifşa etmemeleri en önemli etik ilkelerden biridir.

Afetlerde etik yönetim ve etik ilkeler dönemsel olarak afet öncesi, afet sırası ve afet sonrası olmak üzere üç dönemde incelenmektedir. 1987 yılında imzalanan Avrupa ve Akdeniz (EUR-OPA) anlaşmasına göre afet öncesi etik ilkeler; koruyucu tedbirler almak, iyi ve kaliteli bir çevrenin önemini anlamak, iyi bir eğitim ve öğretim ile birlikte afetlere karşı direnç farkındalığını oluşturmak, ifade özgürlüğü tanımak, katılımı arttırmak, adalete olan erişimi kolaylaştırmak, işyeri ve turistik mekânlarda afeti önlemeye çalışmak,

halka açık olan okul ve sağlık kurumları gibi mekânlarda ayrıca bir tedbir oluşturmak ve acil durum tatbikat eğitimlerine katılmak olarak sıralanmıştır. Afet sırası etik yönetim ve ilkelerinde ise gerek devlete gerek özel sektöre gerekse sivil toplum kuruluşlarına ait bütün kaynak ve güçlerin afet bölgesinde etkili bir şekilde kullanılması amaçlanmaktadır. Afet sırasındaki en önemli etik ilke, keyfi hareket etmemek ve afet merkezine en hızlı şekilde ulaşarak gerekli müdahaleyi yapmaktır. EUROPA anlaşması afet sırası etik yönetim ve ilkeleri; afet sırası bilgilendirme ve insani yardım, insanlığa saygı, dezavantajlı gruplar (engelli, hamile vb) için acil yardım, çevreyi koruma, sosyal bağları koruma, kurtarma ekiplerine önem verme olarak belirtmiştir. Anlaşma son olarak afet sonrası yönetim ve ilkeleri de mevcut duruma göre önlem alma, sivil ve siyasi hakları koruma ve ekonomik, sosyal, kültürel hakları koruma olarak özetlemiştir (Prieur, 2011).

İyileştirme aşaması olarak da ifade edilen afet sonrası yönetim etik esaslar çerçevesinde yürütülmesi gereken afet yönetiminin en önemli aşamasıdır. Bu aşamada afet yöneticileri insan hak ve hukukuna saygı göstermeyi ve korumayı afetzedelere yansıtmalıdır. Afet alanındaki bütün gönüllüler danışma ve teknik becerilerini bir araya getirmeli ve birlikte hareket etmelidirler. Aralarında bir etik ikilem yaşamaları halinde özerk, zarar vermeyecek, faydacı, sadakatli ve adaletli hareket edilecek objektif kriterler perspektifinde ilerlenmelidir. Afet sonrası yönetiminde bu ikilem "ilke merkezli etik" kuramı ile anlatılmaktadır. Bu kurama göre afet sonrası yönetimde kararlar ahlaki ilkelerle tutarlı olmalıdır. Karar vermek için hemen harekete başlanmalıdır. Kararlar bütün tarafların görüşleri alınarak tarafsızca verilmeli ve hiçbir tarafı rencide edecek eylemde bulunulmamalıdır. Ortaya çıkabilecek bütün olumsuz etkiler minimize edilmelidir (AVYS, 2023).

Bu bağlamda afet yönetiminde etik olgusu, afet sonrasında yapılan iyileştirme çalışmalarında afetzede vatandaşın hak ve hukukunu, iyilik hallerini etik ilkeler ekseninde korumaya çalışmak olarak tanımlanmaktadır. Yardım çalışmalarındaki birinci öncelik insan onurunu rencide etmeyecek ve koruyacak şekilde hareket etmek ve ortaya çıkabilecek her türlü zarara karşı afetzede vatandaşı korumaktır.

KAYNAKÇA

- *Pireur, M. (2011), European and Mediterranean Major Hazards Agreement (EUROPA), Strasbourg; Council of Europe.*
- *Ürcan, G. 2012). Etik. İde Yayıncılık, İzmir*
- *AVYS, (2023). https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/haticek/139560/Afet%20Eti%C4%9Fi.pptx*
- *(Erişim Tarihi: 02.10.2022).*

AFET YÖNETİMİNDE KAPASİTE

Fatma GÜNDÜZ
Öğr. Gör. Dr.Sinop Üniversitesi, Boyabat Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik, fgunduz@sinop.edu.tr, Sinop, Türkiye, orcid: 0000-0001-9585-3759

İnsanoğlu tarih boyunca farklı afet tipleriyle karşı karşıya kalmıştır. Günümüz dünyasında afetlerin niteliğinde ve niceliğinde artışlar yaşanmaktadır. Afetler toplumun kendi kaynaklarını kullanarak başa çıkma kabiliyetini aşan fiziksel, sosyal, ekonomik ve çevresel etkileri içeren aynı zamanda toplumda değişimler yaratan olayların sonucudur (Coppola, 2015).

Afet yönetimi, ülkelerin afetin fiziksel, sosyal, ekonomik ve çevresel etkilerine karşı nasıl başa çıktığı ve bu etkilere karşı nasıl kapasite geliştirdikleridir, yani "afetin etkilerine karşı nasıl hazırlandıkları, bunlara nasıl yanıt verdikleri ve bunlardan nasıl ders çıkardıkları" sorularını çözümleme ve strateji geliştirme süreci olarak tanımlanabilir.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı afet yönetimini, *"afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması, afet sonucunu doğuran olaylara zamanında, hızlı ve etkili olarak müdahale edilmesi ve afetten etkilenen topluluklar için daha güvenli ve gelişmiş yeni bir yaşam çevresi oluşturulabilmesi için toplumca yapılması gereken topyekûn bir mücadele süreci*" olarak tanımlamaktadır (AFAD, 2023). Kapasite ise, belirli bir görevi gerçekleştirmek için kanıtlanabilir yeteneğe sahip olmak şeklinde tanımlanabilir. Türk Dil Kurumu kapasiteyi, *"bir şeyi anlama veya yapabilme gücü, becerisi"* olarak tanımlamaktadır (TDK, 2023). AFAD kapasiteyi, *"Afet yönetiminde, bireylerin, kurumların, insan topluluklarının ya da ülkelerin tehlikeleri ve yol açabilecekleri zararları algılama, tahmin etme, önleme veya zararlarını azaltma amacıyla önlem alma konusunda sahip olduğu güç ve kaynakların tümü"* olarak tanımlamaktadır (AFAD, 2023).

Afet yönetiminde kapasite, afet risklerini yönetmek, afet zararlarını azaltmak ve dayanıklılığı (resilience) güçlendirmek için bir kuruluş, topluluk veya toplumda mevcut olan tüm güçlü yönlerin, niteliklerin ve kaynakların birleşimi olarak tanımlanabilir. Afet yönetiminde kapasite, kurumları, insanların bilgi, beceri ve sosyal ilişkilerini, fiziksel olarak alt yapı ve yapı stoğunu, afet yönetiminde liderlik gibi nitelikleri içerebilir.

AFAD afeti, *"Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay"* olarak tanımlamaktadır (AFAD, 2023). Burada vurgulanan toplumun baş etme kapasitesi; insanların, kurum ve kuruluşların veya sistemlerin mevcut beceri ve kaynakları kullanarak olumsuz koşullar ile riskleri yönetebilme yeteneği şeklinde tanımlanabilir. Baş etme kapasitesi, hem normal zamanlarda hem de afetler veya olumsuz koşullarda farkındalıklı olmayı ve kaynakları iyi yönetmeyi gerektirmektedir. Afet yönetiminde bireysel, toplumsal ve kurumsal kapasite afet risklerinin azaltılmasına katkıda bulunmaktadır.

Afet yönetiminde kapasite değerlendirilmesinde, bireysel, toplumsal ve kurumsal kapasitenin istenilen hedeflere göre gözden geçirilmesi, mevcut kapasitelerin güçlendirilmesi ve doğru eylemler için kapasite boşluklarının belirlenmesi süreçlerinin yapılması gerekmektedir (WHO, 2020). Kapasite geliştirmeye yönelik ise toplumun bilgi ve becerilerinin arttırılması, kurumsal kapasitelerin teknoloji ile

desteklenmesi, siyasi farkındalığın arttırılması ve finansal kaynakların teşvikler içerisinde kullanılmasını içerebilir.

Kamu idaresinin başarılı bir afet yönetimi sunabilmesi için, afet durumlarına yönelik kapasitenin artırılması ve olağan süreçlerdeki hizmet etkinlikleri ile uyumu sağlamayı temel hedef haline getirmelidir. Diğer yandan yerel kapasitenin güçlendirilmesi ve bu kapasitenin afet yönetiminde etkin kullanılarak tüm aktörlerin katılımının sağlandığı bir model ortaya konması gerekmektedir (Gündüz, 2022).

Günümüzde ülkeler afet yönetimi konusundaki kapasitelerini arttırmaya devam etmektedir. Bu çerçevede, afet yönetim modelinde kapasite geliştirmeye yönelik aşağıdaki maddeler yol gösterici olabilir (UNISDR, 2015; Özer, 2017):

Yerel kaynakların ve yerel kapasitelerin geliştirilmesine yönelik çalışmalar güçlendirilmelidir.

Afet yönetiminde ulusal kapasitenin geliştirilmesinde uluslararası işbirliği sağlanmalıdır.

Toplumsal kapasitenin ve toplumun oluşturan bireylerin yeteneklerinin geliştirilmesi sağlanmalıdır. Afet eğitimlerine yönelik yeni adımlar atılmalı ve toplumun afet okuryazarlığı arttırılmalıdır.

Afet risk ve zararlarının azaltılmasına yönelik bilgi, deneyim ve motivasyonun ile kapasite geliştirilmesi teşvik edilmelidir.

Afet deneyimlerinden faydalanarak hem teknik kapasite hem de bilimsel kapasite geliştirilmeli ve güçlendirilmelidir.

Ulusal afet yönetim modeli kapasitesi idari, mali ve teknik yönden değerlendirilmelidir.

Afet müdahale kapasitesinin arttırılması için afet gönüllülerinin eğitilmesi sağlanmalıdır. Diğer yandan teknik ve lojistik kapasite arttırılmalıdır.

Afet risk ve zarar azaltma çalışmalarında teknoloji transferi ile yönetim kapasitelerinin güçlendirilmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- *AFAD (2014). Açıklamalı Afet Terimleri Sözlüğü. 22 Ağustos 2023 tarihinde https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/3495/xfiles/sozluk.pdf adresinden erişildi.*
- *Coppola, D.P. (2015). Introduction to International Disaster Management, Waltham, MA: Elsevier.*
- *Gündüz, F. (2022), Bütünleşik Afet Yönetiminde Kadınların Afet Deneyimi ve Öğrenilmiş Dersler. (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye.*
- *Karaman, Z.T. (2016), "Afet Yönetimine Giriş ve Türkiye'de Örgütlenme", Bütünleşik Afet Yönetimi, (Ed. Z.T. Karaman. ve A. Altay), Birleşik Matbaacılık, İzmir, 1-39.*
- *Karaman, Z.T. (2018), "Afetlerde Erken Uyarı ve Toplumsal Farkındalık Yaratmada Etkili Kamu Politikaları", Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 7(2), 493-517.*
- *Özer, Y. E. (2017), "Afet Konusundaki Algı ve Yerel Aktörlerin Sorumlulukları", Sayıştay Dergisi. (106), 1-34.*
- *TDK (2023). Kapasite tanımı. 13 Ağustos 2023 tarihinde https://sozluk.gov.tr/ adresinden erişildi.*
- *UNISDR. (2015), Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. Geneva: United Nations Office for Disaster*

Risk Reduction.

- *Usta, G. (2023), "Afet Yönetimi Odağında Orman Yangınlarının Değerlendirilmesi", Afet ve Risk Dergisi, 6(1), 18-35.*
- *WHO (2020). Glossary of Health Emergency and Disaster Risk Management Terminology. 11 Ağustos 2023 tarihindehttps://www.who.int/publications/i/item/9789240003699 adresinden erişildi.*

AFET YÖNETİMİNDE KOORDİNASYON

Veysel ERAT
Doç. Dr. Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, veyselerat@hotmail.com, orcid: 0000-0002-0735-5432.

Koordinasyon, farklı insanların veya nesnelerin bir amaç veya etki için birlikte çalışmasının sağlanması veya farklı unsurların bütünleşik ve uyumlu bir hareket halinde düzenlenmesi demektir. Diğer bir ifadeyle bir (dizi) görevi yerine getirmek için farklı kaynakları bir araya getirerek uyumlu bir şekilde çalışmasını sağlamaktır (Kral, 2007). Afetlerde koordinasyon ise önceden belirlenen bir plan çerçevesinde; afetler meydana geldiğinde hizmetlerine ihtiyaç duyan kuruluşların, birbirlerine karşı görevlerinin bilincinde olmaları ve ortak bir hedefe ulaşmak için işbirliği yapmalarıdır (Bahadori, Khankeh, Zaboli, & Malmir, 2015). İşbirliği ya da doğru koordinasyon, insan hayatının kurtarılması, mülk kayıplarının azaltılması ve kurtarma çabalarının hızlandırılması açısından önemli ve elzemdir. Devlet kurumları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, özel şirketler, uluslararası kuruluşlar ve yerel topluluklar gibi çok çeşitli kuruluşlar hazırlık, zarar azaltma, müdahale ve iyileştirme faaliyetleriyle meşgul olduğundan, etkili afet yönetimi için kuruluşların koordinasyonu hayati öneme sahiptir (Ishiwatari, 2021).

Devlet düzeyinde kurumlar arası koordinasyon, ülkenin felaketler ile başa çıkma kapasitesinde önemli bir faktör olabilir. Ancak zaman zaman felaketler devletin üstesinden gelebileceğinden daha büyük boyutlara varabilmektedir. Bu durumda bilimsel bilgi ve bilgi alışverişinden, koordineli çevreleme, lojistik, teknik ve mali önlemlerin kullanılmasına ve ortak sağlık, sosyal ve ekonomik planların uygulamaya konulmasına kadar çok çeşitli alan-

larda etkin uluslararası koordinasyon gereklidir. Dünya çapındaki bir felaketin aşılması için uluslararası işbirliği ve dayanışma çerçevesinde küresel düzeyde hareket edilmesi önemlidir. Bu tür bir koordinasyon mutlaka uluslararası kuruluşları, gelişmiş ülkeleri ve bölge ülkelerini kapsamalıdır (Bello, Bustamante, & Pizarro, 2021). Nitekim Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü'nde de koordinasyon hem ulusal hem de uluslararası düzeyi kapsayacak şekilde açıklanmıştır (AFAD, 2023): "*Afete uğramış veya uğraması muhtemel toplulukların kısa, orta ve uzun vadeli ihtiyaçlarını birlikte belirleyerek yerel, ulusal ve uluslararası kurumlarla mevcut kaynakları en etkin ve verimli şekilde kullanmak amacıyla uyum ve birliktelik içinde çalışması*."

Koordinasyon afetlerin her aşamasında (öncesi, afet sırası ve afet sonrası) ihtiyaç duyulan afet yönetim sisteminin önemli bir parçasıdır (Demirci, 2022:173). Kriz yönetimiyle birlikte kamu ve özel sektör (yerel, ulusal ve uluslararası) arasındaki koordinasyon giderek daha anlamlı ve etkili hale gelmiştir (Saad, Latif, & Othman, 2021). Bu nedenle hem ulusal hem de uluslararası düzeyde koordinasyona ilişkin kurumlar oluşturulmakta ya da koordinasyon fonksiyonunun kurumlara yüklendiği görülmektedir (Doğan, 2019).

Koordinasyonsuzluğun olduğu bir afette; çok sayıda ulusal ve uluslararası yardım örgütlerinin aynı anda sahada bulunması, görev tekrarlarının olması, birlikte çalışma kültürünün eksikliği gibi önemli sorunlar ortaya çıkabilir. Hatta Katrina Tayfunu'nda olduğu gibi koordinasyonsuzluğun kendisi; iletişim açıkları, hatalı işaretler, teknolojinin kullanımında yaşanan başarısızlıklar, koordinasyon için elzem olan iletişimin tam sağlanamaması gibi nedenlere bağlı olarak bir afet nedeni olabilir (Genç, 2008). Bu durumda koordinasyon kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını, hızlı ve yerinde müdahalenin yapılmasını bilgi paylaşımının sağlıklı bir şekilde yürütülmesini, mağduriyetlerin en aza indirilmesini ve aktörler arasında işbirliği ve uyumun sağlanmasının önemli bir aracı olarak hizmet etmektedir.

KAYNAKÇA

- AFAD. (2023). *Koordinasyon*. 09 27, 2023 tarihinde Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü: https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu adresinden alındı
- Bahadori, M., Khankeh, H. R., Zaboli, R., & Malmir, I. (2015). Coordination in Disaster: A Narrative Review. *International Journal of Medical Reviews, 2*(2), 273-281.
- Bello, O., Bustamante, A., & Pizarro, P. (2021). *Planning for disaster risk reduction within the framework of the 2030 Agenda for Sustainable Development.* Santiago: United Nations publication.
- Demirci, K. (2022). Avrupa Birliği Uygulamaları Çerçevesinde İklim Kaynaklı Göçle Mücadelede Kalkınma Politikalarının Değerlendirilmesi. Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminde Afet Politikaları içinde (Ed. Önder Bozkurt). ss.169-184.
- Doğan, H. (2019). Afetlerde Kurum ve Kuruluşlar. D. Özüçelik içinde, *Afetlerde Acil Tıp Hizmetler* (s. 83-88). Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Genç, F. N. (2008). Kriz İletişimi: Marmara Depremi Örneği. *Selçuk İletişim, 5*(3), 161-175.
- Ishiwatari, M. (2021). Institutional Coordination of Disaster Management: Engaging National and Local Governments in Japan. *Natural Hazards Review, 22*(1), 04020059-1-6.
- Kral, J. (2007). Introduction to Coordina-

tion Concept. *Human Resources Management & Ergonomics*(2), 1-6.

- Saad, M. F., Latif, A. b., & Othman, M. b. (2021). Evaluating Agile Information-Based Framework for Flood Management Utilizing Metadata Concept to Support Flood Operation Activities. *International Journal of Electrical and Computer Engineering Systems*(Special issue), 71-78.

AFET YÖNETİMİNDE OLAĞANÜSTÜ HAL

Osman Nuri SUNAR
Dr. Öğr. Üyesi İstanbul Aydın Üniversitesi Anadolu Bil MYO, İstanbul, osmannurisunar@aydin.edu.tr, orcid: 0000-0003-4405-1945.

Toplumun genel olarak büyük bir bölümünü ya da bazı kesimlerini fiziksel, sosyo-ekonomik açıdan önemli ölçüde etkileyen, hayatın normal akışını bozan, insan faaliyetlerinin durmasına veya kesintiye uğramasına neden olan ve bu durumdan etkilenen kesimlerin mevcut durumla baş etme kapasitesinin yetersiz olduğu teknolojik, doğa veya insan kaynaklı olaylar "afet" kavramını tanımlamaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde afetin meydana gelen olay değil, mevcut durumun doğurduğu sonuç olduğu ifade edilebilir (AFAD, 2014: 23). Yukarıdaki tanım ve ifadelerden, afetin; bir sonuç olduğu, fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olduğu, toplumun baş etme kapasitesiyle orantısız bir etkiye sahip olduğu ve çeşitli örgütlerin müdahalesini gerektirdiği anlaşılmaktadır (Yetiş, 2020: 9.)

Afetler, bir toplumun kendi kaynaklarını kullanarak başa çıkma kapasitesini aşan ve toplumsal işleyişin ciddi şekilde bozulduğu durumlardır. Afetler doğal, insan yapımı ve teknolojik tehlikelerin yanı sıra bir topluluğun maruziyetini ve korunmasızlığını etkileyen çeşitli faktörlerden kaynaklanabilir. Bunlara; depremler, tsunamiler, volkanik patlamalar, kasırgalar, seller, heyelanlar, çığlar, salgınlar ve pandemiler gibi burada sayılmayan pek çok farklı türde tehlike örnek olarak verilebilir. Bu durumların insanlar ve topluluklar üzerinde çok ciddi yıkıcı etkileri vardır (IFRC, 2023).

Afetlerin oluşturabileceği ya da oluşturduğu bu yıkıcı etkileri azaltmak veya ortadan kaldırabilmek amacıyla gerçekleştirilecek fa-

"tabiî afet veya tehlikeli salgın hastalık ya da ağır ekonomik bunalımın ortaya çıkması hallerinde yurdun tamamında veya bir bölgesinde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir" şeklinde yeniden düzenlenmiştir (Mevzuat Bilgi Sistemi, 1982). Bunların yanında, 25/10/1983 tarihli ve 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu da bu alanı düzenlemektedir (Mevzuat Bilgi Sistemi, 1983).

Nitekim, 6 Şubat 2023 tarihinde merkez üssü Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçeleri olan depremler nedeniyle 8 Şubat 2023 tarihinde, *"Anayasanın 119 uncu maddesi ile Olağanüstü Hal Kanununun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendine göre Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis Malatya, Osmaniye ve Şanlıurfa illerinde 8/2/2023 Çarşamba günü saat 01.00'dan itibaren üç ay süreyle olağanüstü hal ilan edilmesine karar verilmiştir"* (RG, 2023).

Afetlerin, iklim değişikliği, yerinden edilme, çatışma, hızlı ve plansız kentleşme, teknolojik tehlikeler ve halk sağlığına ilişkin acil durumlar gibi faktörler nedeniyle etkilerinin sıklığı, karmaşıklığı ve şiddetinin gelecekte artması da muhtemeldir (IFRC, 2023).

Türkiye, coğrafi konumu ve jeolojik yapısı itibariyle, başta depremler başta olmak üzere ciddi ve şiddetli afetlere maruz kalmaktadır. Afetler sonrasında ortaya çıkabilecek can ve mal kayıplarının en aza indirilmesi için, özellikle afetler meydana gelmeden önce birtakım çalışmaların, hazırlıkların yapılması ve önlemlerin alınması son derece önemlidir (Azimli Çilingir ve Örçen Güler, 2020: 162). Olağanüstü hal yasaları ilanı özellikle afet dönemlerinde başvurulan önemli düzenlemelerdendir.

KAYNAKÇA

- *AFAD. (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) (2014). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. Ankara: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.*
- *Azimli Çilingir, G. ve Örçen Güler, İ. (1984). Afet Politikalarında Risk Unsuru ve Afet Mevzuatında Risk Yönetimi. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 3(1), 152-165. https://doi.org/10.33712/mana.687889*
- *Bayer, D. (2022). Türkiye'de Olağanüstü Hal ve Sıkıyönetim Uygulamaları (1961 – 1982). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, SBE, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzincan.*
- *Erkal, T. ve Değerliyurt M. (2011). Türkiye'de Afet Yönetimi. Doğu Coğrafya Dergisi, 14(22), 147-164.*
- *IFRC. (The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies) (2023). What is a disaster? 09 05, 2023 tarihinde IFRC.: https://www.ifrc.org/our-work/disasters-climate-and-crises/what-disaster adresinden alındı.*
- *Konuk, M. (2016). Olağanüstü Hal kapsamında yayımlanan Kanun Hükmünde Kararnamelerin özellikleri. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65(4), 2177-2194. https://doi.org/10.33432/ybuhukuk.1291152*
- *Mevzuat Bilgi Sistemi (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. 10 18, 1982 tarihinde Mevzuat: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 adresinden alındı.*
- *Mevzuat Bilgi Sistemi (1983). Olağanüstü Hal Kanunu. 10 18, 1982 tarihinde Mevzuat: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat-*

metin/1.5.2935.pdf adresinden alındı.

- *RG. (Resmi Gazete) (1982). Cumhurbaşkanı Kararı ı. 02 08, 2023 tarihinde RG: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/02/20230208-1.pdf adresinden alındı.*
- *RG. (Resmi Gazete) (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. 10 18, 1982 tarihinde RG: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17844.pdf adresinden alındı.*
- *Yetiş, Ö. (2020). Stratejik Afet Yönetimi. Kırıkkale Üniversitesi, SBE, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kırıkkale.*

AFET YÖNETİMİNDE PLANLAMA

Veysel ERAT
Doç. Dr. Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, veyselerat@hotmail.com, orcid: 0000-0002-0735-5432.

Afet yönetiminde planlama; afetlere hazırlık, afetleri önleme ve riski azaltma, afetlere müdahale ve afet sırası/sonrası iyileştirmeyi bir bütün olarak kapsayan planın kendisi ya da anılan isimlerle hazırlanan parçalı planların tamamını içine alan bir kavramdır (AFAD, 2023; İMO, t.y.). Diğer bir ifadeyle, afet yönetiminde planlama; doğal risklerden kaçınma ve bunlarla baş etme olarak tanımlanan afet yönetimi sürecinin yaklaşmakta olan felaketlere yönelik hazırlıklarını, felaket anında harekete geçmeyi ve afetten sonra toplumun yeniden inşa edilmesi için gereken adımların yer aldığı belgedir (MoEFCC, 2023).

Hükümet düzeyinde acil durum ve afet müdahale planlaması gerekli ve kapsamlı bir süreçtir. Bir felaket durumunda, afetin başlangıcından sonrasına kadar bir dizi görev ve işlevi yerine getirmesi beklenecek veya istenecektir. Bu nedenle afetlerin başlangıcı planlamaya başlamak için ideal zaman değildir. Hükümetler yalnızca ne yapmaları gerektiğini değil aynı zamanda bunu nasıl yapacaklarını, hangi ekipmanı kullanacaklarını ve başkalarının onlara nasıl yardım edebileceğini önceden çok iyi bilmelidir. Afetleri planlamak için kullanılan en kapsamlı metodoloji, bir topluluk veya ulusal planın oluşturulmasıdır. Bu planların ölçeği toplumun ihtiyaçlarına ve afet türüne bağlı olarak büyütülebilir veya küçültülebilir ve çok çeşitli afet müdahale ve iyileştirme eylemlerinin karmaşık ve çeşitli ihtiyaçlarını karşılayabilir (Coppola, 2007).

Afet planı için öncelikli yapılması gereken şey bilgi toplamadır. Akabinde plan yapılır ve uygulamaya konulur. Toplumu bilinçlendirme programları yürütmek ve afetlerle baş etmeye hazır personel yetiştirmek de plan kapsamındadır ((Fleischer & Heppner, 2009; DDP, 2003). Afetlere hazırlık için yapılan planlar; geniş bir dizi hazırlık önlemini uygulamaya koyarak bir ülkeyi veya bölgeyi etkileyebilecek bir dizi farklı duruma yanıt verebilecek sürekli bir kapasite oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu erken uyarı sistemlerini, devam eden risk ve hassasiyet değerlendirmesini, kapasite geliştirmeyi, yedek kapasitelerin oluşturulmasını ve sürdürülmesini ve insani yardım malzemelerinin stoklanmasını içerir. Yine müdahale eylemlerinin tasarlanması, test edilmesi ve uygulanması da bu süreçte yapılacaktır. Bir planın etkili olabilmesi için, tüm katılımcı aktörlerin planın geliştirilmesine anlamlı bir şekilde katılması önemlidir. Katılım etrafında inşa edilen bir süreç, katılan herkesin daha fazla sahiplenmesine yol açacak ve afet zamanlarında planların sorunsuz bir şekilde uygulanmasına katkıda bulunacaktır. Buna yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde katılım da dâhildir. Koordineli katılım, bir afet meydana geldiğinde sorunlarının çözülmesine yardımcı olacaktır. Böylece gerekli mal ve hizmetlerin en çok etkilenen ve korunmasız nüfuslara ulaşması sağlanır (UN, 2008). Yapılan planların sürekli olarak değerlendirilmesi, gözden geçirilmesi ve bunun rutin hale getirilmesi gereklidir (Dorge & Jones, 1999).

Son yıllarda kurumsal ve ulusal düzeyde afet planlarının sayısının arttığı görülmektedir. Ancak çoğu zaman bu planlar özellikle afet öncesini ve afet anını esas almakta ya da bunlara daha çok odaklanmaktadır. Çok azı bir felaketten sonra toparlanmaya doğrudan hazırlanmak için neler yapılacağını içermektedir. Oysa afet sonrası süreç de diğer aşamalar gibi yerel topluluklar açısından oldukça önemlidir (Coppola, 2007).

KAYNAKÇA

- *AFAD. (2023). Afet Planlaması. 09 27, 2023 tarihinde Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü: https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu adresinden alındı*
- *Coppola, D. P. (2007). Introduction to International Disaster Management. Oxford: Elsevier Inc.*
- *DDP. (2003). National Disaster Management Plan. Afghanistan: The Department for Disaster Preparednes.*
- *Dorge, V., & Jones, S. L. (1999). Building an Emergency Plan. California: The Getty Conservation Institut.*
- *Fleischer, S. V., & Heppner, M. J. (2009). Disaster Planning for Libraries and Archives: What You Need to Know and How to Do It. Library & Archival Security, 22(5), 125-140.*
- *İMO. (t.y.). Afet Yönetimi Bilgi Kitapçığı. Ankara : İMO Ankara Şubesi.*
- *MoEFCC. (2023). Disaster Management Plan. 09 06, 2023 tarihinde https://environmentclearance.nic.in/writereaddata/online/Risk adresinden alındı*
- *UN. (2008). Disaster Preparedness for Effective Response. Geneva: United Nations.*

AFET YÖNETİMİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Ömer Faruk ÖZGÜR

Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Düzce, dromerfarukozgur@gmail.com, Orcid: 0000-0001-5263-2403

Sivil toplum kuruluşu kavramının İngilizce karşılığı "non-governmental organization" olup kısaltması ise NGO şeklindedir. Oxford Sözlükte kelimenin karşılığı "Hükümetten ve iş dünyasından bağımsız bir hayır kurumu, dernek vb." olarak verilmiştir("Oxford Dictionary", 2021). Türk Dil Kurumu Sözlüğünde sivil toplum kuruluşu kavramına "Toplumdaki çeşitli sorunları bağımsız olarak ele alıp kamuoyunu bilgilendirme ve aydınlatma görevi yapan, öneriler sunan her türlü birlik" şeklinde karşılık verilmiştir("Türk Dil Kurumu Sözlüğü", 2021). İkinci tanımda görüldüğü üzere sivil toplum kuruluşlarına toplumda var olan her türlü sorunla alakalı sorunun kamuoyuna duyurulması ve çözüme kavuşturulması adına öneriler sunulması görevlerinin atfedildiği görülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının (STK) kapsamı çok geniştir. Yukarıdaki tanımlar dahilinde dernekler, vakıflar, sendikalar ve meslek birlikleri bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarına örnek verilebilirler. Sivil toplum kuruluşlarının önemli göstergelerinden biri de kâr amacı gütmemeleridir. Daha çok toplumsal bir soruna çözüm üretmeyi hedeflerler.

Sivil Toplum Kuruluşlarını (STK) üçe ayırmak mümkündür: 1. Aktivite merkezli STK'lar (Spor, kültür, rekreasyon vb.), 2. Toplum merkezli STK'lar (Siyasi partiler, sendikalar, çevre örgütleri, yerel toplum örgütleri vb.), 3. Refah merkezli STK'lar (Sosyal hizmet, sağlık, eğitim vb.)(Özdemir, S., Başel, H. ve Şenocak, H., 2009: 158). Sivil toplum kuruluşları; siyasal işlevler, kültürel işlevler,

Arama Kurtarma" grupları gibi birçok grupta sorumluluk verildiği görülmüştür. Bu tablo bize Türkiye'nin afet yönetim planlamasında STK'lara büyük önem verildiğini gösteren göstergelerden biridir.

Afetlerde STK'ların önemine somut örnek olması açısından Türkiye'de 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş Pazarcık ve Ekinözü merkezlerinde gerçekleşen ve bölgedeki 10 ili etkileyen deprem sonrası yaşananlara bakılabilir. Bu konuda sahada birçok dernek bulunmakla beraber hepsine yer vermek yer açısından mümkün olmadığı için burada faaliyetleri ile öne çıkan iki STK'nın yaptığı çalışmalara kısaca değinilmiştir. Bu dernekler sanatçı Haluk Levent tarafından Kurulan AHBAP Derneği ve İHH İnsani Yardım Vakfıdır.

Haluk Levent'in başkanı olduğu Ahbap Derneği deprem sonrası yardım kampanyası başlatmış olup gelen yardımlarla deprem bölgesinin yaralarını sarmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Dernek Başkanı Haluk Levent kampanyaları sonucunda toplanan paralarla deprem bölgesine 850 milyon TL'lik bir bütçe ayırdıklarını ve bu bütçe ile deprem bölgesinde konteyner kent, çadır kent, okul onarımı, yaşlılar için bakımevi, rehabilitasyon merkezleri ve öğrenci yurtları yapacağını kendi resmi Twitter hesabı üzerinden duyurmuştur (Tgrthaber, 2023).

İHH Vakfı öncelik sırasına göre savaş bölgelerinde, afet bölgelerinde ve yoksulluk olan ülke ve bölgelerde yardım yapan bir vakıf olarak kendisini tanımlamaktadır. İHH Vakıf olarak deprem bölgesine yaptığı yardımları şu şekilde özetlemiştir: a. 7341 arama kurtarma ve acil yardım görevlisi desteği b. 3278 kişiyi enkazdan çıkarma c.932 adet yardım tır ve kamyonu d. 5,6 milyon ekmek, gıda ve ikramlık dağıtımı (İHH, 2023).

Kahramanmaraş depremleri esnasında AFAD koordinasyonunda Türk Kızılay'ı, İHH, Ahbap başta olmak üzere ulusal çapta birçok sivil toplum kuruluşu deprem bölgesinde faaliyette bulunmuştur.

Günümüzde gelinen son noktada tüm dünyada afetlerle mücadelede devlet ve hükümet kurum ve kuruluşlarının yanında sivil toplum kuruluşları da sahada arama kurtarma, barınma, gıda, yemek tedariği ve psikososyal alanlarda birçok konuda destek olduğu genel kabul görmüştür. Devletler afet yönetim planları içerisinde sivil toplum kuruluşlarına daha fazla yer vermeye başlamışlardır. Bu manada sivil toplum kuruluşlarının afetlerin öncesi zarar azaltma aşamasında, afetlere hazırlık sürecinde, afet sırasında afetlere müdahale ve arama kurtarma faaliyetlerinde ve afet sonrası iyileştirme sürecinde başta yardım ve sosyal faaliyetler bağlamında afet yönetim ekosisteminin önemli ve vazgeçilmez bir parçası konumundadır ve her geçen gün önemi artarak devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- *Andersson, N. (2016). Disaster management, risk reduction and non-governmental organizations A case study of the typhoon Haiyan natural disaster in the Philippines 2013. (Yayımlanmamış master's thesis). Nıvia University of Applied Sciences.*
- *Carter, W. Nick. (1992). Disaster management: A disaster manager's handbook. Asian Development Bank.*
- *Gürkan, D. (2020). Social Aid Applications and Roles of Non-Governmental Organizations in Natural Disasters. Elm və İnnovativ Texnologiyalar Jurnalı, 7-16. doi:10.30546/2616-4418.15.2020.7*
- *Ha, K. M. (2018). Lessons in disaster management as learned from Korean NGOs.*

Journal of Organizational Change Management, 31(4), 931-943. doi:10.1108/JOCM-10-2014-0187

- *Handmer, J. ve Dovers, S. (2012). The Handbook of Disaster and Emergency Policies and Institutions. Earthscan Publishing.*
- *Hidayat, H. Y., Hasyemi, S. A. ve Saputra, M. G. (2020). The Strategies and Challenges of Non-Governmental Organization Roles in Flood Disaster Manageent in Jakarta. NATAPRAJA, 8(2), 94-105. doi:10.21831/jnp.v8i2.34371*
- *Huang, Y., Zhou, L. ve Wei, K. (2011). 5.12 Wenchuan earthquake recovery government policies and non-governmental organizations' participation. Asian Pacific Journal of Social Work, 21(2), 77-91. doi:10.1080/21650993.2011.9756108*
- *İHH. (2023). Deprem bölgesinde milyonlarca kişiye destek. https://ihh.org.tr/haber/deprem-bolgesinde-milyonlarca-kisiye-destek. https://ihh.org.tr/haber/deprem-bolgesinde-milyonlarca-kisiye-destek adresinden erişildi.*
- *Khorram-Manesh, A. (2017). Handbook of Disaster and Emergency Management (First Edition). https://www.researchgate.net/publication/316622206 adresinden erişildi.*
- *Moe, T. L., Gehbauer, F., Senitz, S. ve Mueller, M. (2007). Balanced scorecard for natural disaster management projects. Disaster Prevention and Management: An International Journal, 16(5), 785-806. doi:10.1108/09653560710837073*
- *Mondal, D., Chowdhury, S. ve Basu, D. (2015). Role of Non Governmental Organization in Disaster Management. Research Paper Research Journal of Agricultural Sciences, 6, 1485-1489.*
- *Mondal, D., Chowdhury, S. ve Basu, D. (2017). Comparisons of Performance of Non-Governmental Organization and Gram Panchayats in Disaster Management Application of Social Network Analysis in Livelihood System Study View project Agricultural Input Retailers and Their Role in Extension View project. https://www.researchgate.net/publication/316628472 adresinden erişildi.*
- *Oxford Dictionary. (2021).Oxford Dictionary. www.oxfordlearnersdictionaries.com/ adresinden erişildi.*
- *Özdemir, S., Başel, H. ve Şenocak, H. (2009). Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın Artan Önemi ve Üsküdar'da Faaliyet Gösteren Bazı STK'ler Üzerine Bir Araştırma. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (56), 151-234.*
- *Park, E. S. ve Yoon, D. K. (2022). The value of NGOs in disaster management and governance in South Korea and Japan. International Journal of Disaster Risk Reduction, 69. doi:10.1016/j.ijdrr.2021.102739*
- *Tgrthaber. (2023). Haluk Levent, AHBAP'ın 850 milyon TL'lik yardımı nereye harcayacağını açıkladı. https://www.tgrthaber.com.tr/magazin/haluk-levent-yapilacak-yardimlari-kalem-kalem-acikladi-2874410. https://www.tgrthaber.com.tr/magazin/haluk-levent-yapilacak-yardimlari-kalem-kalem-acikladi-2874410 adresinden erişildi.*
- *Trim, P. R. J. (2004). An integrative approach to disaster management and planning. Disaster Prevention and Management: An International Journal, 13(3), 218-225. doi:10.1108/09653560410541812*
- *Tuncay, T. (2013). Sivil Toplum Örgütleri. Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.*
- *Türk Dil Kurumu Sözlüğü. (2021). https://sozluk.gov.tr/ adresinden erişildi.*

AFET YÖNETİMİ ve SOSYAL MEDYA

Ömer Faruk ÖZGÜR
Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Düzce, dromerfarukozgur@gmail.com, Orcid: 0000-0001-5263-2403

Sosyal medya kavramı İngilizcede "Social media" veya "new media" şeklinde farklı isimlerle adlandırılmaktadır. Oxford İngilizce Sözlükte "social media" kavramı "Sosyal ağlar için kullanılan web siteleri ve yazılım programları" olarak ifade edilmiştir. Tanımda geçen "sosyal ağ (social networking) kavramı da "İnternette bir web sitesi veya başka bir hizmet kullanarak ilgi alanlarınızı paylaşan kişilerle iletişim kurma" olarak anlamlandırılmıştır (Oxford, 2023). Geleneksel medyanın radyo, televizyon, gazete, dergi vb. yeni hâli olarak ifade edilen "new media (yeni medya)" bize internetin geleneksel kullanımından çıkarak farklı ve yeni deneyimler yaşattığı bir dönemi ifade etmektedir. Bilişim jargonu ile anlatılmak istenirse internetin ilk hâli web sitelerinin ilk kurulduğu dönem "Web 1.0" olarak ifade edilirken, sosyal medya araçlarının hayatımıza girdiği dönem (2000'li yıllara tekabül etmektedir) Web 2.0 olarak nitelendirilmektedir. İnternetin ilk dönemi Web 1.0'da kullanıcının pasif olduğunu ve internet içeriklerinin sadece okuyucusu olduğunu görürüz. Web 2.0 ile beraber insanların internette pasif değil aktif olduğunu içerik okuyan değil içerik üretici bir konuma geldiğini görüyoruz. Web 2.0'ın bu manada en önemli özelliğinin interneti kullanıcı odaklı interaktif bir yapıya dönüştürmesi olduğunu iddia edebiliriz. Dünya genelinde en yaygın kullanılan sosyal medya platformları ve kuruluş tarihleri şöyledir: Facebook(2004), WhatsApp(2009), Youtube(2005), Instagram(2010), Twitter(2006), Tiktok(2015), WeChat(2011), Telegram(2013), Snapchat(2011), Pinterest(2010).

Sosyal medya hayatımıza girdiği andan itibaren iletişim kurma biçimlerimizi, alışveriş alışkanlıklarımızı, tecrübe paylaşımlarımızı ciddi şekilde dönüştürmüştür. Tüm bu alanları dönüştüren sosyal medya elbette afet yönetim ekosistemine de değişim getirmiştir. Bu değişimi Schwarz ve diğerleri "Kuşkusuz web siteleri, sosyal ağlar, video toplulukları, web günlükleri, mikrobloglar, çevrimiçi tartışma panoları, ve diğer sosyal medya platformlarının kullanımı, kurumsal krizler, doğal afetler, terör saldırıları ve diğer kriz türleri dahil olmak üzere krizler bağlamında iletişim süreçlerini değiştirmiş ve etkilemiştir" ifadeleri ile vurgulamışlardır (Schwarz ve diğerleri, 2016: 466). Sosyal medya artık çağdaş bir kentsel kriz senaryosunda acil müdahale mesajlarının iletilmesinde en etkili yöntemdir. Sosyal medya, halkın katılımının anlamını değiştirmiştir ve kriz müdahale ekipleri artık gelişmekte olan bir felaket olayının karmaşasında bir yer edinmek için en popüler medya platformlarını kullanmak zorundadır (Collins, Neville, Hynes ve Madden, 2016:160).

Telefon, radyo ve televizyon tabanlı acil müdahale sistemleri, büyük afetler sırasında bölge sakinlerinin ve müdahale ekiplerinin toplum genelindeki bilgi paylaşımı ve iletişim ihtiyaçlarının tamamını karşılayamaz. Ancak mobil telekomünikasyon cihazları ve internetin birleşimi, daha yüksek kapasite ve daha etkili hizmet sağlama potansiyelinin yanı sıra çok sayıda bölge sakini ve müdahale ekibi arasında tam zamanında iletişim ve işbirliğini kolaylaştırabilecek etkileşimli iletişim mekanizmaları yaratma potansiyeline sahiptir (Jaeger, Paul T. ve diğerleri, 2007: 593). Afet nedeniyle yaşanan kriz sırasında, vatandaşlar güvenlik nedeniyle sürekli bilgiye ihtiyaç duymakta ve tüm paydaşlar olayları merakla takip etmektedir. Sosyal medyanın yerel yetkililer tarafından kullanılması, bilginin hızlı ve

gibi afetlerde sosyal medya kullanımının doğurabileceği riskler de göz önüne alınmalıdır. Bununla birlikte ülkemiz afet yönetim plan ve stratejilerinde yeni iletişim teknoloji araçlarından olan sosyal medya platformlarının kamu kurumları, afet koordinasyon yapılanmaları ve sivil toplum kuruluşları bağlamında nasıl aktif kullanılabileceği konusunda detaylı analiz ve çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- *Alexander, D. (2002). Principles of Emergency Planning and Management. Oxford University Press.*
- *Bhuvana, N. ve Arul Aram, I. (2019). Facebook and Whatsapp as disaster management tools during the Chennai (India) floods of 2015. International Journal of Disaster Risk Reduction, 39. doi:10.1016/j.ijdrr.2019.101135*
- *Collins, M., Neville, K., Hynes, W. ve Madden, M. (2016). Communication in a disaster—The development of a crisis communication tool within the S-HELP project. Journal of Decision Systems, 25, 160-170. doi:10.1080/12460125.2016.1187392*
- *Eriksson, M. (2018). Lessons for Crisis Communication on Social Media: A Systematic Review of What Research Tells the Practice. International Journal of Strategic Communication, 12(5), 526-551. doi:10.1080/1553118X.2018.1510405*
- *Finau, Glen, Tarai, Jope, Varea, Renata, Titifanue, Jason, Kant, Romitesh ve Cox, John. (2018). Social media and disaster communication A case study of Cyclone Winston. Pacific Journalism Review, 24(1), 123-137.*
- *Grubmüller-Regent, Verena, , Irmgard, Rainer, Karin ve Götsch, Katharina. (2014). From the academic debate to real-world use and back: Theoretical and practical implications of social media as communication channel in crisis and disaster management. Conference: International Conference for E-Democracy and Open Government, sunulmuş bildiri. https://www.researchgate.net/publication/272490409 adresinden erişildi.*
- *Hofeditz, L., Ehnis, C., Brachten, F. ve Stieglitz, S. (2019). Meaningful use of Social Bots? Possible Applications in Crisis Communication During Disasters. Twenty-Seventh European Conference on Information Systems içinde . https://www.researchgate.net/publication/332842989 adresinden erişildi.*
- *Houston, J. Brian, Hawthorne, Joshua, Perreault, Mildred F., Park, Eun Hae, Hode, Marlo Goldstein, Halliwell, Michael R., ... Griffith, Stanford A. (2015). Social media and disasters: A functional framework for social media use in disaster planning, response, and research. Disasters, (39), 1-22. doi:10.1111/disa.12092*
- *Jaeger, Paul T., Shneiderman, Ben, Fleischmann, Kenneth R., Preece, Jennifer, Qu, Yan ve Wu, Philip Fei. (2007). Community response grids: E-government, social networks, and effective emergency management. Telecommunications Policy, (31), 592-604.doi:10.1016/j.telpol.2007.07.008*
- *Kankanamge, N., Yigitcanlar, T. ve Goonetilleke, A. (2020). How engaging are disaster management related social media channels? The case of Australian state emergency organisations. International Journal of Disaster Risk Reduction, 48. doi:10.1016/j.ijdrr.2020.101571*
- *Keim, Mark E. ve Noji, Eric. (2011). Emergent Use of Social Media: A New Age of*

Opportunity for Disaster Resilience. American Journal of Disaster Medicine, 6(1), 47-54. doi:10.5055/ajdm.2010.0000

- *Mirbabaie, M., Ehnis, C., Stieglitz, S., Bunker, D. ve Rose, T. (2020). Digital Nudging in Social Media Disaster Communication. doi:10.1007/s10796-020-10062-z/Published*
- *Mukkamala, A. ve Beck, R. (2016). Disaster management and social media use for decision making by humanitarian organizations. Proceedings of the Annual Hawaii International Conference on System Sciences içinde (C. 2016-March, ss. 1379-1385). IEEE Computer Society. doi:10.1109/HICSS.2016.174*
- *Oxford. (2023). Sosyal Medya. Sosyal Medya.https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/social-media?q=social+media adresinden erişildi.*
- *Ramakrishnan, T., Ngamassi, L. ve Rahman, S. (2022). Examining the Factors that Influence the Use of Social Media for Disaster Management by Underserved Communities. International Journal of Disaster Risk Science, 13(1), 52-65. doi:10.1007/s13753-022-00399-1*
- *Schwarz, A., Seeger, M. W., Auer, C., Binetti, J.-C., Broll, W. ve Mitschele-Thiel, A. (2016). New Technologies and Applications in International Crisis Communication and Disaster Management Technology As a Subject of International Crisis Communication Research. The Handbook of International Crisis Communication Research içinde (ss. 465-477). John Wiley & Sons.*
- *Shibuya, Y. (2017). Mining Social Media for Disaster Management: Leveraging Social Media Data for Community Recovery. IEEE International Conference on Big Data (BIGDATA) içinde .*
- *Splendiani, S. ve Capriello, A. (2022). Crisis communication, social media and natural disasters – the use of Twitter by local governments during the 2016 Italian earthquake. Corporate Communications, 27(3), 509-526. doi:10.1108/CCIJ-03-2021-0036*
- *Velev, D. ve Zlateva, P. (2012). Use of Social Media in Natural Disaster Management (C. 39, ss. 41-45). ICITE 2012 IEEE International Conference on Information Technology and e-Services, sunulmuş bildiri.*
- *Wang, Z. ve Ye, X. (2018). Social media analytics for natural disaster management. International Journal of Geographical Information Science, 32(1), 49-72. doi:10.1080/13658816.2017.1367003*
- *White, C. M. (2012). Social Media, Crisis Social Media, Crisis Communication, and Communication, and Emergency Emergency Manage Management ment Leveraging Web 2.0 Technologies Leveraging Web 2.0 Technologies. Taylor & Francis Group.*
- *Wukich, C. (2016). Government Social Media Messages across Disaster Phases. Journal of Contingencies and Crisis Management, 24(4), 230-243. doi:10.1111/1468-5973.12119*

AFETE HAZIRLIK SÜRECİ

Emrah GÖKKAYA
Öğr. Gör. Dr. Kayseri Üniversitesi BMYO, Kayseri, egokkaya@kayseri.edu.tr, orcid: 0000-0002-1373-3188.

Depremler, heyelanlar, salgın hastalıklar, sel ve taşkınlar, nükleer tesis arızaları, zehirli kimyasal sızıntılar gibi doğa veya insan/teknolojik kaynaklı afetler, toplumlar için hem kısa hem de uzun vadeli olumsuz etkilere sahiptir. Geçmişten günümüze dünya üzerinde yaşanan afetlerin, toplumlar üzerindeki yıkıcı etkileri, hükümetleri, kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşlarını ve diğer tüm ilgilileri zor durumda bırakmıştır. Dolayısıyla insanlar afetlerin yıkıcı etkilerinin önüne geçebilmek veya afetlerin oluşturduğu hasarları en aza indirmek için yeni fikirler ve stratejiler geliştirmişlerdir.

Afet yönetimi süreçleri genel olarak herhangi bir afeti veya afet türünü tahmin etmek, önlemek, hazırlamak ve bunlara müdahale etmek için uygulanan bir süreç veya strateji olarak tanımlanır (Kapucu, 2007; Shaluf, 2007). Afet yönetim süreçleri, bir afet olayı öncesinde, sırasında ve sonrasında gerçekleştirilen faaliyetleri ve süreçleri içerir (Altay ve Green, 2006; Coppola, 2011). Bununla beraber bütünleşik afet yönetim süreci, zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme süreçlerini içermektedir (Kadıoğlu, 2008).

Ulusal Araştırma Konseyi tarafından yayınlanan bir rapora göre (NRC, 2006), afet araştırmalarının temel konularını: afet öncesi tehlike zarar görebilirlik analizi ve zarar azaltmaya odaklanan tehlike araştırmaları ile afet sonrası acil durum müdahalesi ve iyileştirmeye odaklanan afet araştırmaları oluşturmaktadır. Afet yönetim süreçleri içerisinde yer alan afetlere hazırlık süreci ise, hane halkları, işletmeler ve toplumlar için kritik öneme sahiptir.

Hazırlık süreci, bir afet olayının hem öncesi hem de sonrası aşamalarına fayda sağlayarak bu iki aşamanın her ikisiyle de ilişkilidir. Hazırlık süreci, tüm hazırlık süreçlerinin paydaşları ile (bireyler, haneler, kuruluşlar, topluluklar ve toplumlar) beraber afetler meydana geldiğinde etkili bir şekilde yönetmeyi ve daha hızlı bir şekilde toparlanmayı sağlayan önlemlerden oluştuğu gibi anlaşılmaktadır. Ancak hazırlık çalışmaları aynı zamanda, bir afet durumunda etkili bir şekilde müdahale etmek için gerekli kaynakların yerinde olmasını ve müdahale etmek zorunda kalanların bu kaynakları nasıl kullanacaklarını bilmelerini de sağlamayı amaçlamaktadır. Afete hazırlıkla yaygın olarak ilişkilendirilen faaliyetler arasında hazırlıklı olmayı sağlamak için; planlama süreçlerinin geliştirilmesi, afet planlarının oluşturulması, etkili müdahale için gerekli kaynakların stoklanması ve becerilerin geliştirilmesi gerekmektedir (Sutton ve Tierney, 2006).

Altay ve Green (2006)'e göre afet yönetim süreçlerinden hazırlık sürecinde gerçekleştirilmesi gereken faaliyetler;

- Sosyal sorumluluk bilinci,
- Eğitim, erken uyarı ve iletişim sistemlerine ilişkin girişimler,
- Çok organizasyonlu/kurumlu planlama,
- Önleme, tehlike, risk ve kırılganlık analizi,
- Sürekli gözetim ve izleme olarak belirlenmiştir.

Afetler sonrası iyileştirme süreçlerinin verimli, etkili ve uyarlanabilir olması için afetler öncesi etkili bir hazırlık planı, süreci ve faaliyetleri gerekir. Afetler öncesi bu etkin süreç için hükümetlerin birtakım kamu sektörü yatırımları yapması gerekmektedir. Altyapı ve çevreye odaklanan somut hazırlık ekipmanları, faaliyetleri ve süreçleri ile binaların yapımında standartların uygulanması, afetlerde ihtiyaç du-

olması gerekmektedir (Oloruntoba vd., 2018).

Dünya üzerinde hemen her ülke afetlere maruz kaldığından bir şekilde afetlerle baş etmeye çalışmaktadır. Karar vericilerin ve uygulayıcıların afet yönetim süreçlerinde daha önceki yapılan zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme süreçlerinden edindikleri deneyimleri mevcut hazırlık süreçleri ve faaliyetlerine dahil etmesi gerekmektedir. Daha önce yaşanılan tecrübeler gelecekteki olaylara hazırlanırken riskleri azaltmak için önem taşımaktadır.

Afet öncesi yapılan hazırlıklar, önceden bilinen gereksinimler, afet sırası yönetim süreçleri ile stratejilerine yansıdığından ve süreçlerin bir parçası olduğundan, bir afet sırasında kaynakların kullanılabilirliğini daha iyi sağlamaktadır.

Bir afet olayı daha önceden öngörülebiliyorsa afet yöneticileri ve karar vericiler erken uyarı sistemlerini kullanmalıdır ve bunun için uygun bir iletişim sistemleri olmalıdır ve medya ajansları ile koordineli olmalıdırlar. Bu durumlarda açık bir şekilde afetten etkilenebilecek topluma ne zaman, nerede ve ne şekilde tahliye edilecekleri gibi belirli bilgileri sağlamak gerekmektedir. Ancak öngörülemeyen bir afet varsa ve belirsizlik söz konusu ise halkın tedirgin olmaması ve kargaşa ya da kaos çıkmaması için erken uyarı sistemleri kullanılmamalıdır (Oloruntoba vd., 2018).

Afet yöneticileri ve hükümetler afet yönetim süreçlerinde proaktif olmalıdırlar. Afet yönetim stratejilerinin çoğu hazırlık aşamasında (yani bir afet öncesi) hazır olmalıdır. Toplumlar hazırlık süreçlerine dahil olmalıdır ve hazırlık faaliyetlerine aşina olmalıdırlar. Bir afet meydana geldiğinde, tüm ilgililer, bir olayı minimum can kaybıyla yönetmek için daha önceden belirlenen standartlara ve uygulanan senaryolara göre hareket etmelidirler.

KAYNAKÇA

- *Altay, N., Green III, W. G. (2006). "OR/MS research in disaster operations management", European journal of operational research, 175(1), 475-493.*
- *Coppola, D. (2006), Introduction to international disaster management, Elsevier.*
- *Cutter, S. (2006), "The geography of social vulnerability: Race, class, and catastrophe. Understanding Katrina", Perspectives from the social sciences, 120-122.*
- *Doberstein, B. (2006), "Human-dimensions of natural hazards: Adaptive management of debris flows in Pupuan, Bali and Jimani, Dominican Republic. In proceedings institutional dimensions of global environmental change synthesis conference", Nusa Dua, Bali, Indonesia, 6-9.*
- *Doberstein, B. (2009), "Post-disaster assessment of hazard mitigation for small and medium-magnitude debris flow disasters in Bali, Indonesia and Jimani, Dominican Republic", Natural hazards, 50, 361-377.*
- *FEMA, A. (2011). Whole community approach to emergency management: Principles, themes, and pathways for action. Federal Emergency Management Agency, US Department of Homeland Security, Washington DC.*
- *Kadioğlu, M. (2008), "Modern, bütünleşik afet yönetimin temel ilkeleri", Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri, (Ed. Kadıoğlu, M., Özdamar, E.), JICA Türkiye Ofisi, 1.*
- *Kapucu, N. (2005), "Interorganizational coordination in dynamic context: Networks in emergency response management", Connections, 26(2), 33-48.*
- *Kapucu, N. (2007), "Non-profit response to catastrophic disasters. Disaster preven-*

tion and management", An international journal, 16(4), 551-561.

- *Kapucu, N. (2008), "Collaborative emergency management: better community organising, better public preparedness and response" Disasters, 32(2), 239-262.*
- *Kunz, N., Reiner, G., Gold, S. (2014). "Investing in disaster management capabilities versus pre-positioning inventory: A new approach to disaster preparedness", International Journal of Production Economics, 157, 261-272.*
- *National Research Council of the National Academies, 2006. Facing Hazards and Disasters: Understanding Human Dimensions. The National Academies Press: Washington, D.C.*
- *Oloruntoba, R., Sridharan, R., DAVİSON, G. (2018), "A proposed framework of key activities and processes in the preparedness and recovery phases of disaster management" Disasters, 42(3), 541-570.*
- *Perry, R. W., Lindell, M. K. (2003), "Preparedness for emergency response: guidelines for the emergency planning process" Disasters, 27(4), 336-350.*
- *Shaluf, I. M. (2007), "An overview on disasters. Disaster Prevention and Management", An International Journal, 16(5), 687-703.*
- *Sutton, J., Tierney, K. (2006), "Disaster preparedness: Concepts, guidance, and research" Colorado: University of Colorado, 3(1).*
- *Tiedemann, H. (1992), "Disaster prevention and mitigation: Some prerequisites. Disaster Prevention and Management" An International Journal, 1(1).*

AFETLER VE YEREL YÖNETİMLER

Hande Tek TURAN
Dr.Öğr.Üyesi, Yeditepe Üniversitesi, İ.İ.B.F., Kamu Yönetimi Bölümü, hande.tek@yeditepe.edu.tr, İstanbul/Türkiye

GİRİŞ

Afetler, meydana geldikleri bölgede yıkım ve felaketlere neden olan olaylardır. Aynı zamanda, topluluklar üzerinde de derin etkilere sahip olabilirler. Ani ve beklenmedik şekilde ortaya çıkan afetlerin, can ve mal kaybı, ekonomik ve sosyal sorunlar gibi doğrudan veya dolaylı çok yönlü zararları bulunmaktadır. Yoğunlukları, büyüklükleri ve türleri farklı olsa da afetlere karşı hazırlıklı olmak, afet anı ve sonraki süreçlerde atılması gereken adımları belirlemek amacıyla bir yol haritasına gereksinim duyulmuştur. Bu doğrultuda afet yönetimi büyük önem taşımaktadır. Etkili bir afet yönetimi süreci ise, büyük ölçüde yerel yönetimlerin katılımına dayanır. Bu bölüm, insanların ve çevrenin güvenliğini sağlayan, mahalli müşterek gereksinimleri karşılayan yerel yönetimlerin, afet yönetimi süreçlerinde oynadıkları rolü araştırmaktadır. Yerel yönetimlerin afetlerle mücadeledeki temel sorumlulukları, karşılaştıkları zorlukları inceler ve toplulukları koruma ve destekleme konusunda nasıl faaliyet gösterdiklerine odaklanır.

1. AFET YÖNETİM SİSTEMİ

Afetler, insan yaşamlarında mevcut düzeni durduran veya kesintiye uğratan, ağır ekonomik, sosyal, fiziksel, psikolojik ve çevresel hasar, zarar ve kayıplara neden olan olaylardır. Her ne kadar yoğunluğu, büyüklüğü ve türü farklı olsa da afetlere karşı hazırlıklı olmak, afet anı ve sonraki süreçlerde atılması gereken adımları belirlemek amacıyla bir yol haritasına gereksinim duyulmuştur. Bu doğrultuda afet yönetimi büyük önem taşımaktadır. Afet yönetimi; yerleşim alanlarında ortaya çıkan afetlerin tehdit, risk ve zararlarını azaltıcı veya yok edici plan, faaliyet ve stratejileri içeren yönetim sürecidir. Bu yönetim sürecine pek çok aktörün katılımının, uyum ve eşgüdüm içerisinde gerçekleşmesi başarılı ve etkin afet yönetimine yardımcı olduğu gibi afetlerin olumsuz ve geri dönüşü olmayan etkilerini azaltması veya önlemesi bakımından önemlidir (Akyüz & Başaran, 2023).

Afet yönetimi kavramı, kısaca, afet sonucunu doğurabilecek olayların önlenmesi veya zararlarının azaltılması anlamına gelir. Bu açıdan afetlerle mücadelede birçok ülkede "Afet Yönetim Sistemleri" geliştirilmiştir. Afet yönetimi, felaketleri önlemek ve hafifletmek için tüm mekanizmaların ve stratejilerin uygulanmasını içerir. Afet yönetiminin temel amacı, can ve mal kaybını azaltmaktır (Yeşildal, 2020).

Afet yönetimi, hem afet öncesi hem de afet sonrası felaketler de dâhil olmak üzere, felaketleri planlamak ve bunlara müdahale etmek için tüm yönleri kapsayan kolektif bir terimdir (Hossain, 2011). Afet yönetim sistemi çerçevesinde, ***işbirliği ve birlikte çalışabilme kapasitesi*** etkili afet yönetiminin temelleri olup, meydana gelen afetlerin tüm düzeylerindeki kilit paydaşlar arasında doğru, eleştirel, güncel ve ilgili bilgilerin sürekli akışını sağlayan sistemler, prosedürler ve süreçlerin oluşturulmasından ibarettir. Bu doğrultuda, acil yardım afetzedeleri kurtarma, yaralılara ilk yardım ve tıbbi tedavi yapma, aç ve açıkta kalan ailelerin geçici barındırılması ve bunların yiyecek, giyecek, ısıtma, aydınlatma ve diğer ihtiyaç maddelerinin karşılanması ve salgınları önlemek için yapılacak faaliyetlerdir[1]. Politika, iletişim ve altyapı konularında eksiklerin giderilmesinin amaçlandığı topluluklardan gelen geri bildirimler olmadan, yukarıdan aşağıya uygulanacak planların etkisi kısıtlanacaktır (Briones, Vachon, & Glantz, 2018). Yerel düzeyde doğal afetlerle mücadele birimleri büyük önem arz etmektedir; bu kap-

1 Resmi Gazete, 08.05.1988

bilgi paylaşımı ve ortak projeler geliştirme konusunda, yerel yönetimlerin, işbirliği ve koordinasyon rolü oldukça önemlidir.

2.1. Yerel Yönetimlerin Karşılaştıkları Sorunlar

Yerel düzeyde halka en yakın kuruluş olmaları, yerel bölgenin özelliklerini daha iyi bilmeleri ve yerel düzeydeki halkın ortak gereksinimlerini giderecek kamusal hizmetleri sunmalarıyla sebebiyle, afet yönetiminin temel taşını yerel yönetimler oluşturmaktadır. Ayrıca yerel yönetimlerin ilgili mevzuatlarında düzenlenen görev ve sorumlulukları arasında afet risk ve zararlarını azaltmak, afet durum planı yapmak, afetlere karşı dirençli toplum oluşturmak için halkı bilgilendirmek, araç-gereç ve ekipleri hazırlamak, tehlike ve riskleri önleyecek imar planı ve yapı denetimi sağlamak gibi hükümler de, afet yönetiminde yerel yönetimlerin rolünü arttırmaktadır (Akyüz & Başaran, 2023).

Afet yönetimi sürecinde yerel yönetimler, gerek kaynak sınırlamaları ve finansman zorlukları, gerekse idari kapasite eksiklikleri ve personel eğitimi ile zayıf işbirliği ve koordinasyon mekanizmaları gibi sorunlarla karşılaşabilirler.

Yerel yönetimlerin doğal afetlerle mücadelede karşılaştıkları en önemli sorun kapasite eksikliğidir. Yerel yönetimin afetlere verdiği yanıtta başarısız olmasının diğer nedenleri, etkili olmayan planlama ve uygulama, muğlak otorite çizgileri, bulanık bilgi ve yaygınlaştırma yöntemleri, örgütler arası koordinasyon eksikliği, iyileşme ve zarar giderme aşamalarında karşılaşılan sorunların ihmal edilmesi ve yerleşik planlama prosedürlerinin ihlalidir (Yeşildal, 2020). Yerel yönetim bürokrasisinde bu sorunların neden devam ettiği sorusu akla gelebilir. Öncelikle, doğal afetler beklenmedik ve plansız olduğundan ve genellikle yakın bir zamanda gerçekleşmeyeceği gibi bir algı hakim olduğundan ve en önemlisi, bu tür olaylara hazırlık için yüksek bir maliyet gerektiğinden konuya gereken özen ve önem gösterilmemektedir. Yetersiz hazırlık, hem isteksizliğe hem de plan yapamamaya ilişkindir. Ayrıca etkisiz liderlik, politik baskılara dayanamama gibi durumlar da yaşanabilmektedir (Godschalk, 1988).

SONUÇ

Afet zararlarını azaltmak; mümkün olduğu kadar tüm kurumların ve kaynakların, afet öncesinde zarar ve riski azaltmasını, afet sırasında güvenli bir müdahaleyi ve afet sonrasında etkin ve adil bir şekilde yaraların sarılmasını içermektedir (Ergüder, 2006). Bu durumlarda, yerel yönetimler hem afet riskinin azaltılması hem de acil müdahale ve kurtarma çabalarında kritik bir rol oynamaktadır.

Yerel yönetimler, afetlere karşı dirençli olmayı amaçlayan küresel çabaların öncü ortaklarından biridir. Yerel yönetimlerin afet yönetimindeki rolü, felaketlerden etkilenen toplulukların güvenliğini ve refahını sağlamak konusunda hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda yerel yönetimler, felaketlerin etkisini en aza indirmek, hızlı yanıt vermek, iyileşme çabaları sağlamak ve gelecekteki felaketleri önlemek veya hafifletmek için dirençlilik oluşturmaktan sorumludur.

KAYNAKÇA

- *Akyüz, D., & Başaran, İ. (2023). Afetlerde Yerel Yönetimlerin Rolü. Ases Uluslararası Afet Kongresi (pp. 180-191). Ankara: Ases Yayınları.*
- *Briones, F. (2018). Local responses to disasters: recent lessons from zero-order responders. Disaster Prevention and Management: An International Journal, 27(5), 547.*
- *Briones, F., Vachon, R., & Glantz, M. (2018). Local responses to disasters: recent lessons from zero-order responders. Disaster Prevention and Management: An International*

Journal, 27(5), 547.

- *Briones, F., Vachon, R., & Glantz, M. (2018). Local Responses to Disasters: recent Lessons from Zeo-Order Responders. Disaster Prevention and Management: An International Journal, 27(5), 547.*
- *Ergüder, C. (2006). Entegre Afet Yönetim Sistemi ve İlkeleri . Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı ve Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA).*
- *Gerdan, S. (2019). Yerel Yönetimlerde Afet Zararlarının Azaltılması Çalışmalarına Genel Bir Bakış. The Journal of Social Science, 3(5), 267-276.*
- *Godschalk, D. (1988). Rebuilding after hurricane Frederick. In M. Charles, & J. Kims, Crisis Management: A Case Book (p. 201). Springfield.*
- *Hossain, F. (2011). Disaster management in Bangladesh: Regulatory and social work perspectives. Journal of Comparative Social Welfare, 27, 92.*
- *Öztürk, A. (1996). Türkiye'de Halkın Yönetime Katılması, Mevcut Yerel Yönetim Anlayışı ve Çözüm Bekleyen Temel Sorunlar. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(4), 105-116.*
- *Perry, W. (2003). Incident Management Systems in Disaster Management . Disaster Prevention and Management, 12(5), 408-410.*
- *Yeşildal, A. (2020). Doğal Afetlerle Mücadelede Yerel Yönetimlerin Rolü ve Kapasite Sorunları: Esnek Şehir Uygulaması. Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4(1), 87-116.*

AFETLERDE BAĞIŞ YÖNETİMİ

Cem ANGIN

Dr. Öğr. Ü., Ordu Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Yönetim Bilimleri ABD, ORDU, angin52@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2813-5586

Etimolojik kökeni itibariyle "afet", kavramı Arapça "büyük felaket, yıkım, bela, salgın hastalık" gibi olaylara tekabül eden "afat" kelimesinden gelmektedir (Etimoloji, 2023). Tanım olarak "afet", bir toplumun tamamı ya da bir bölümü için ekonomik, sosyal ya da fiziki olarak kayıplar ve zararlar ortaya çıkaran, olağan hayat düzenini ve insanların faaliyetlerini aksatan veya geçici bir süre durduran, etkilediği toplumun başa çıkma kapasitesinin yeterli olmadığı insan, doğa ya da teknoloji kaynaklı olaya denir (Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü, 2014: 23). Farklı bir tanımlamayla, insanlar için çok yönlü zararlar ortaya çıkaran, iş ve insan hayatını kesintiye uğratan, bu yönüyle toplumun genelini etkileyen, baş edebilme noktasında insanların yetersiz kaldığı olaylara afet denir (Ergünay, 2008: 97).

Türkiye, afetler bakımından Küresel Risk Endeksi'nde 191 ülke arasında 45. sırada iken 5.0 endeks puanı ile "yüksek risk" grubunda yer alan ülkeler kategorisindedir (AFAD, 2018: 8-9). Bu açıdan bakıldığında Türkiye'de afet ve afet yönetimi konusunun son derece önemli bir süreci ifade ettiği görülmektedir. "Afet yönetimi", afetin ortaya çıkmadan önlenmesi, gerekli tedbirlerin alınması, zararların minimuma indirilmesi gibi amaçları içeren ve bu doğrultuda planlama, örgütlenme, koordinasyon, denetleme süreçlerini kapsayan daha geniş erimli bir kavramdır. Görüldüğü üzere afet, ekonomik, sosyal ve çevresel açılardan büyük çaplı zararlara neden olabilen, olağan işleyişi olumsuz etkileyen, doğal ya da beşerî etkilerle ortaya çıkabilen olağanüstü olayları-durumları ifade etmekte iken afet yönetimi, afet öncesi ve sonrası süreçleri kapsayacak şe-

Görüldüğü üzere, ülkemizde afetlerde bağış yönetimine birçok birim aracılık etmektedir. Valilikler, Belediyeler, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, Kızılay gibi bağış yönetiminin önemli halkalarını oluşturmaktadır. Bu birimler afet anında ve sonrasında ayni ve nakdi yardımları toparlayarak ihtiyaç sahiplerine seferber etmektedir. Bu süreçte bağışların denetimi veya bağış kabulünde izin gibi prosedürler Cumhurbaşkanlığı'na bağlı Devlet Denetleme Kurulu, Sayıştay, İçişleri Bakanlığı veya Valilik gibi merkezi birimler eliyle gerçekleştirilmektedir.

KAYNAKÇA

- *İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2014). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu (30.07.2023).*
- *İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2018). Türkiye'de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/35429/xfiles/turkiye_de_afetler.pdf (03.08.2023)*
- *Ergünay, O. (1996). Afet Yönetimi Nedir? Nasıl Olmalıdır?", Erzincan ve Dinar Deneyimleri Işığında Türkiye'nin Deprem Sorunlarına Çözüm Arayışları. Ankara: TÜBİTAK.*
- *Ergünay, O. (2008). Afet Yönetiminde Kurumsal Yapılanma ve Mevzuat Nedir? Nasıl Olmalıdır? Deprem Sempozyumu, (s. 97-108). İstanbul. https://deprem.gazi.edu.tr/posts/download?id=43381 (08.08.2023).*
- *Etimoloji (2023). https://www.etimoloji-turkce.com/kelime/afet (25.07.2023)*
- *Hüler, H. (2007). Afet Bilinci ve Afet Yönetimi Eğitimi. Ankara: Mattek Matbaacılık Basın Yayın Tanıtım.*
- *TDK. (2023). Türk Dil Kurumu Sözlükleri: https://sozluk.gov.tr/, (01.08.2023)*

nemlidir. Düşük gelire, toplumsal hiyerarşide alt düzeylerde sosyal statüye ve düşük eğitim düzeyine sahip olanlar, afet yönetimi aşamalarında diğerlerine göre daha fazla zorluğa maruz kalmaktadırlar.

Diğer tüm kırılgan gruplar ve kırılganlık nitelikleri, birbiriyle çeşitli şekillerde kesişmektedir ancak bazıları birbirleriyle daha yaygın ve görünür kesişimler yaratmaktadır. Örneğin çoğunluktan farklı bir ırka, etnik kökene ve dinî inanca sahip olanlar, bununla birlikte göçmenler, mülteciler ve sığınmacılar sınıfsal konumlarının yanı sıra toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklere, dil ve okuryazarlık açısından zorluklara, şiddet türlerinin mağduru olma riskine daha fazla açıktırlar (Bkz. Tablo 1, madde 1,3,7,9).

Toplumsal cinsiyetle ilişkili kırılganlıklar, içinde bulunulan sosyo-kültürel yapının özelliklerine göre artan ve azalan eğilim gösterse de, eğitim durumu, okuryazarlık, dil becerileri ve bunlara bağlı olarak istihdam açısından dünyanın pek çok ülkesinde kadınlar daha dezavantajlı konumdadır. Bununla birlikte ırk ve etnik köken açısından azınlıkta olmak, yaş grubu açısından kız çocuğu, erkek çocuğu, genç kız ve yaşlı kadın olmak, kadınlar kız çocukları ve cinsel yönelimi farklı olanlar açısından farklı aile yapılarına sahip olmak, aile içi şiddete maruz kalma riskinin yüksek olması ve afet sonrasında ekonomik, fiziksel ve cinsel şiddete uğrama olasılığı, toplumsal cinsiyete dayalı kırılganlıkları derinleştirmektedir (Bkz. Tablo 1, madde 1,2,4,7,8,9).

Yaş grubu ve engellilik, diğer bazı boyutlarla (Bkz. Tablo 1, madde 1, 3, 6, 7, 8, 9) daha fazla kesişmekte, şiddet mağduru olma ve şiddete maruz kalma riski, diğer tüm boyutlarla kesiştiğinde zarar görebilirlik olasılığı ciddi biçimde artmaktadır.

SONUÇ

Mevcut toplumsal yapı içinde birtakım sosyal, ekonomik ve kültürel özellikleri sebebiyle eşitsizliklere maruz kalan ve bu anlamda sosyal zarar görebilirliği yüksek kesimler olarak tanımlanabilecek kırılgan gruplar, afet durumunda hâlihazırdaki olanaksızlıklar sebebiyle daha fazla zarar görmektedirler. Burada bir toplumun afete maruz kalmadan sosyal ve ekonomik yapısını güçlendirmesi, bir başka deyişle afete dirençli bir toplum yapısına ulaşması son derece önemlidir. Çünkü kırılganlıkla ilişkili olarak, afet esnasında ve sonrasında ortaya çıkan güçlüklerin kaynağı afet değil, toplumsal yapıda mevcut olan eşitsizlikler ve olanaksızlıklardır. Kırılgan grupların kendilerine özgü ve kesişimsel özelliklerinin yol açtığı maddi ve manevi olumsuzlukların göz önünde bulundurulduğu afet yönetimi stratejilerinin geliştirilmesi görece geç bir zaman diliminde gerçekleşmiştir çünkü afetleri sosyal bilimsel bir perspektiften ele alma yaklaşımı diğer bakış açılarına nazaran daha yenidir. Uluslararası sözleşmelerde, ulusal, bölgesel ve yerel afet planlarında kırılgan grupların gereksinimleri dikkate alındığı ölçüde, hem afet durumunda hem de afetten bağımsız olarak toplumsal yapı içinde eşitsizliklerin ve kayıpların önüne geçilmesi mümkündür. Bu sayede afet risk azaltma aşaması daha güçlü, kriz yönetimi daha kolay olacaktır. Sürdürülebilir afet yönetimi anlayışı ile toplumların afetle başa çıkabilme kapasitesi artarak, afete dirençli toplum yapıları oluşacaktır.

KAYNAKÇA

- *Adger, W. N. (1999), "Social Vulnerability to Climate Change and Extremes in Coastal Vietnam", World Development, 27(2), 249-269.*
- *Bolin, B. (2007), "Race, Class, Ethnicity and Disaster Vulnerability", Handbook of Disaster Research, (Eds.) H. Rodrigez, E.L Quarantelli, R.R. Dynes, Springer, New York, NY.113-129.*
- *Collins, P. H., bilge, S. (2020), Intersectionality. John Wiley & Sons. USA.*
- *FothergilL, A., Maestas, E.G.M., DARLINGTON, J.D. (1999), "Race, Ethnicity and Disasters in the United States: A Review of the Literature", Disasters, 23: 156-173. https://doi.org/10.1111/1467-7717.00111.*
- *Hewitt, K. (2014), Regions of Risk: A Geographical Introduction to Disasters. Routledge.*
- *Kuran, C. H. A., Morsut, C., Kruke, B. I., Krüger, M., Segnestam, L., Orru, K., Nævestad, T.O., Ariola, M., KEränen, J., Gabel, F., Hansson, S., Torpan, S. (2020), "Vulnerability and Vulnerable Groups From an Intersectionality Perspective", International Journal of Disaster Risk Reduction, 50, 101826.*
- *Marin-ferrer, M., VernaccinI, L., POLJANSEK, K. (2017), Index for risk management inform concept and methodology report—version 2017. Luxembourg. doi: https:// doi. org/10.2760/094023.*
- *Quarantelli, E.L. (2005), "A Social Science Research Agenda for the Disasters of the 21st Century", What is a Disaster? New answers to old questions (Eds.) R.W. Perry, E.L. Quarantelli, Philadelphia: Xlibris, 325-396.*
- *Thomas, D.S.K., Phillips, B.D., LOVEKAMP, W.E. FOTHERGILL, A. (Eds.), (2013), Social Vulnerability to Disasters, second ed., Routledge, London and New York, 2013.*
- *Vickery, J. (2018), "Using An Intersectio-*

nal Approach to Advance Understanding of Homeless Persons' Vulnerability to Disaster", Environmental Sociology, 4(1), 136-147.

- *Weichselgartner, J. (2001), "Disaster Mitigation: The Concept of Vulnerability Revisited", Disaster Prevention and Management: An International Journal, 10(2), 85-95.*
- *Yerlikaya şaşmaz, O. (2022), "Afet Sosyolojisi", Afetlerle Yaşamayı Öğrenmek, (Ed.) İ. Dölek, Pegem Akademi Yayıncılık), 73-90.*

AFETLERDE KIRILGAN GRUPLAR

Onur YERLİKAYA ŞAŞMAZ
Dr. Öğr. Üyesi Fırat Üniversitesi İİBF SBKY, Elazığ/Türkiye, onury@firat.edu.tr, orcid: 0000-0002-4933-6600

GİRİŞ

Toplumdaki güç ilişkileri, toplumu oluşturan kesimler arasında birtakım eşitsizlikler doğurmaktadır. Avantajlı konuma sahip olanlar bazı imtiyazlar elde ederken, dezavantajlı kesimler ayrımcılığa maruz kalmakta ve çeşitli kaynaklara erişememektedirler. Çağlar boyunca ve farklı toplumsal yapılarda bazı sosyal kesimleri diğerlerinden daha güçsüz kılan sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıkların yol açtığı yoksunlukların yasal zeminde güçlendirilmesi için mücadele edilmektedir.

Yalnızca afet durumunda değil, hâlihazırdaki sosyal yapı içinde kırılgan ya da dezavantajlı olarak tanımlanan, bir başka deyişle zarar görebilirliği yüksek toplumsal kesimler mevcuttur. Afet durumlarında söz konusu grupların kırılganlığının arttığını, mevcut eşitsizliklerin daha da derinleştiğini söylemek mümkündür.

Kırılgan gruplar yaş, cinsiyet ve cinsel yönelim, sosyo-ekonomik durum, etnik ve kültürel kimlik gibi özellikler çerçevesinde tanımlanmakta; kadınlar, farklı cinsel yönelimi olanlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler, yoksullar, çoğunluğu oluşturan yapıda azınlıkta kalan farklı etnik ve dinî kimliğe sahip olanlar ve göçmenlerden oluşmaktadırlar.

Afetlerde zarar görebilirliği, toplumun diğer kesimlerine göre daha fazla olan kırılgan grupları tanımlarken, onları tek bir kesim olarak düşünmemek gerekir çünkü afetlerde zarar azaltmaya yönelik politika ve stratejiler geliştirilirken hem dezavantajlı kesimlerin farklı

SONUÇ

Mevcut toplumsal yapı içinde birtakım sosyal, ekonomik ve kültürel özellikleri sebebiyle eşitsizliklere maruz kalan ve bu anlamda sosyal zarar görebilirliği yüksek kesimler olarak tanımlanabilecek kırılgan gruplar, afet durumunda hâlihazırdaki olanaksızlıklar sebebiyle daha fazla zarar görmektedirler. Burada bir toplumun afete maruz kalmadan sosyal ve ekonomik yapısını güçlendirmesi, bir başka deyişle afete dirençli bir toplum yapısına ulaşması son derece önemlidir. Çünkü kırılganlıkla ilişkili olarak, afet esnasında ve sonrasında ortaya çıkan güçlüklerin kaynağı afet değil, toplumsal yapıda mevcut olan eşitsizlikler ve olanaksızlıklardır. Kırılgan grupların kendilerine özgü ve kesişimsel özelliklerinin yol açtığı maddi ve manevi olumsuzlukların göz önünde bulundurulduğu afet yönetimi stratejilerinin geliştirilmesi görece geç bir zaman diliminde gerçekleşmiştir çünkü afetleri sosyal bilimsel bir perspektiften ele alma yaklaşımı diğer bakış açılarına nazaran daha yenidir. Uluslararası sözleşmelerde, ulusal, bölgesel ve yerel afet planlarında kırılgan grupların gereksinimleri dikkate alındığı ölçüde, hem afet durumunda hem de afetten bağımsız olarak toplumsal yapı içinde eşitsizliklerin ve kayıpların önüne geçilmesi mümkündür. Bu sayede afet risk azaltma aşaması daha güçlü, kriz yönetimi daha kolay olacaktır. Sürdürülebilir afet yönetimi anlayışı ile toplumların afetle başa çıkabilme kapasitesi artarak, afete dirençli toplum yapıları oluşacaktır.

KAYNAKÇA

- *Adger, W. N. (1999), "Social Vulnerability to Climate Change and Extremes in Coastal Vietnam", World Development, 27(2), 249-269.*
- *Bolin, B. (2007), "Race, Class, Ethnicity and Disaster Vulnerability", Handbook of Disaster Research, (Eds.) H. Rodrigez, E.L Quarantelli, R.R. Dynes, Springer, New York, NY.113-129.*
- *Collins, P. H., bilge, S. (2020), Intersectionality. John Wiley & Sons. USA.*
- *FothergilL, A., Maestas, E.G.M., DARLINGTON, J.D. (1999), "Race, Ethnicity and Disasters in the United States: A Review of the Literature", Disasters, 23: 156-173. https://doi.org/10.1111/1467-7717.00111.*
- *Hewitt, K. (2014), Regions of Risk: A Geographical Introduction to Disasters. Routledge.*
- *Kuran, C. H. A., Morsut, C., Kruke, B. I., Krüger, M., Segnestam, L., Orru, K., Nævestad, T.O., Ariola, M., KEränen, J., Gabel, F., Hansson, S., Torpan, S. (2020), "Vulnerability and Vulnerable Groups From an Intersectionality Perspective", International Journal of Disaster Risk Reduction, 50, 101826.*
- *Marin-ferrer, M., VernaccinI, L., POLJANSEK, K. (2017), Index for risk management inform concept and methodology report—version 2017. Luxembourg. doi: https://doi.org/10.2760/094023.*
- *Quarantelli, E.L. (2005), "A Social Science Research Agenda for the Disasters of the 21st Century", What is a Disaster? New answers to old questions (Eds.) R.W. Perry, E.L. Quarantelli, Philadelphia: Xlibris, 325-396.*
- *Thomas, D.S.K., Phillips, B.D., LOVEKAMP, W.E. FOTHERGILL, A. (Eds.), (2013), Social Vulnerability to Disasters, second ed., Routledge, London and New York, 2013.*
- *Vickery, J. (2018), "Using An Intersectional Approach to Advance Understanding of Homeless Persons' Vulnerability to Disaster", Environmental Sociology, 4(1), 136-147.*
- *Weichselgartner, J. (2001), "Disaster Mitigation: The Concept of Vulnerability Revisited", Disaster Prevention and Management: An International Journal, 10(2), 85-95.*
- *Yerlikaya şaşmaz, O. (2022), "Afet Sosyolojisi", Afetlerle Yaşamayı Öğrenmek, (Ed.) İ. Dölek, Pegem Akademi Yayıncılık), 73-90.*

AFETLERDE PSİKOSOSYAL HİZMETLER BİRLİĞİ

Emrah GÖKKAYA
Öğr. Gör. Dr. Kayseri Üniversitesi BMYO, Kayseri, egokkaya@kayseri.edu.tr, orcid: 0000-0002-1373-3188.

Dünya üzerindeki insanlar, ya binlerce insanı etkileyen terör saldırıları, endüstriyel kazalar ve savaş gibi insan kaynaklı afetler ya da deprem, sel ya da kasırga gibi doğal afetler ile sarsılmaktadır. Doğa veya insan kaynaklı meydana gelen bu afetler, fiziksel, sosyal, ekonomik zararların yanı sıra insanların güvenliğini, esenliğini, sağlığını ve psikolojilerini tehdit etmektedir (Moline vd., 2006; Norris ve Elrod 2006).

2015 yılında yapılan Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesinde üstünde durulduğu gibi, afetlerin insanlar üzerindeki psikolojik etkisi küresel bir endişe konusu olmaktadır (UNDRR -United Nations Office for Disaster Risk Reduction, 2015). Araştırmalar, afetler sonrası mağdurlarının çoğunun ilk birkaç ayda kendi kendine iyileştiğini göstermiş olsa da bu afetzedelerin önemli bir kısmında uzun vadeli psikolojik sorunlar görüldüğü gözlemlenmektedir (Norris vd., 2002). Afet sonrası ruh sağlığı bozukluklarının yaygınlığını araştırmayı amaçlayan bir araştırmaya göre afet mağdurlarının yaklaşık %20'sinin psikolojik bozukluklar geliştireceğini tespit etmiştir (Van Ommeren ve Saxena, 2005). Dolayısıyla afetler sonrası erken psikososyal destek hizmetleri, kalıcı ruh sağlığı sorunlarının çözümü için önemli olmaktadır (van der Velden vd., 2013).

Psikososyal destek, çok çeşitli psikososyal sorunlarla ilgilenen ve sosyal uyum ve altyapının yanı sıra bireylerin ve grupların bağımsızlığı ve saygınlığının yeniden tesis edilmesini teşvik eden bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Psikososyal destek patolojik gelişmeleri önlemeye hizmet etmektedir (Aarts, 2000).

Araştırmalar afet sonrası psikososyal destek hizmetlerinin:

- Profesyoneller, eğitimli gönüllüler ve farklı kuruluşlara ait yetkililer arasında iş birliği,
- Planlama ve uygulama koordinasyonu,
- Kanıtlara dayalı kılavuzlara bağlı kalan kuruluşları,
- Afet planlarına entegrasyon,
- Hükümet tarafından kolaylaştırma,
- Planların düzenli olarak test edilmesi

yaklaşımlarını içermesi gerektiğini belirtmektedir (Bisson vd., 2010; Te Brake vd., 2009; Suzuki vd., 2012).

Afet meydana geldikten sonra başlıca üç tür mağdur vardır. Birincisi afetten doğrudan etkilenen kişidir. İkincisi afetten doğrudan etkilenen kişinin ailesi ve arkadaşlarıdır. Üçüncüsü ise yardım sürecine dahil olan topluluk üyeleri, acil durum ve kurtarma personeli, psikososyal destek ve bakım çalışanları ve diğer kişilerdir. Dolayısıyla, psikososyal destek hizmetlerinin hem bireylerin farklı özellikleri hem de afetten doğrudan etkilenen birinci kişi ile birlikte çevresinde yer alan diğer ikinci ve üçüncü mağdurları da göz önünde alarak hizmet vermelidir (Taylor ve Frazer, 1982).

Afetlerin travmatik etkisine ve ardından bozulan yaşam durumuna verilen duygusal psikolojik tepkiler, kişinin demografik, biyolojik, sosyal ve psikolojik özelliklerine, psikososyal destek kaynaklarına ve daha önceki travma öyküsüne göre farklılık gösterebilmektedir. Dolayısıyla etkili bir ruh sağlığı politikası geliştirmek ve afet sonrası etkin hizmet sağlamak için, bu bireysel farklılıkları dikkate alan stratejiler oluşturmak gerekmektedir (Kim, 2022).

tırmaya ve normal işleyişine geri dönmeye yönelik hizmetleri ifa etmelidir. Bu aşamada mağdurlara verilmesi gereken psikososyal hizmetler:

- Empati ve aktif dinleme
- Sosyal desteğin seferber edilmesi
- Aktivite planlama ve ilgi alanlarının dışsallaştırılması
- Gevşeme ve gerginlik azaltma yöntemleri
- Ruhsal iyileşme ve büyüme.

olarak belirlenmiştir (Rao, 2006).

Rehabilitasyon aşamasında, çoğu insan evlerine döner ve normal bir rutin işlerine başlayabilmektedirler. Bununla birlikte, onlara bir destek duygusu sağladığından, yardım kamplarında başlatılan topluluk ve grup temelli faaliyetlere katılmaya devam etmek isteyebilirler. Bu aşamada afetzedeler, destekleyici-varoluşçu terapi, bilişsel davranışçı terapi, kişilerarası terapi ve yas çalışması gibi bireysel olarak uyarlanmış ve yapılandırılmış psikolojik müdahalelerden yararlanırlar. Bazılarına ek olarak psikotrop ilaç reçete edilmesi gerekebilir (Bryant ve Njenga, 2006).

Yeniden inşa aşamasında ekonomik ve sosyal kalkınma ve büyüme için topluluk düzeyindeki girişimler bu zamana kadar yapılmış olmalıdır. Bu girişimler aynı zamanda, topluluğun kaynaklarını güçlendirmenin ve topluluğun gelecekte tekrar savunmasız kalması durumunda dayanıklılığı artırmanın göstergesidir. Önleme ve hazırlığı ele alan afet ruh sağlığı programları burada önemli olacaktır. Psikososyal destek hizmetleri için bu aşama, kısa sürede harekete geçebilecek eğitimli personel yetiştirilmesi ve bu personellerle kapasite geliştirmek için fırsattır (Somasundaram ve van de Put, 2006).

Psikososyal hizmetler, süreklilik arz eden hizmetlerdir. Bir afetin ilk aşamalarında toplumun ihtiyaçlarına göre uyarlanması gerekir. Daha sonraki aşamalarda, ruh sağlığı ihtiyaçları artar ve profesyonel hizmetler gerektirir. Bu hizmetler, uzun vadede sürdürülebilir olmaları için mevcut kapasite ile genel sağlık hizmetleri içerisine en iyi şekilde entegre edilmelidir.

KAYNAKÇA

- *Aarts, P. G. (2000), "Guidelines for Programmes: Psychosocial and mental health care assistance in (post) disaster and conflict areas", Utrecht, The Netherlands: International Centre Netherlands Institute for Care and Welfare.*
- *Bisson, J. I., Tavakoly, B., Witteveen, A. B., Ajdukovic, D., Jehel, L., Johansen, V. J., ... & Olff, M. (2010), "Tents guidelines: development of post-disaster psychosocial care guidelines through a Delphi process", The British Journal of Psychiatry, 196(1), 69-74.*
- *Bryant, R. A., Njenga, F. G., Psych, F. R. C. (2006), "Cultural sensitivity: Making trauma assessment and treatment plans culturally relevant", Journal of Clinical Psychiatry, 67(2), 74-79.*
- *Kim, Y. (2022), "A new perspective of AI study in disaster mental health", Psychiatry and Clinical Neurosciences, 76(4), 96-96.*
- *Moline, J., Herbert, R., Nguyen, N. (2006), "Health consequences of the September 11 World Trade Center attacks: a review", Cancer Investigation, 24(3), 294-301.*
- *Norris, F. H., Friedman, M. J., Watson, P. J. (2002), "60,000 disaster victims speak: Part II. Summary and implications of the disaster mental health research. Psychiatry" Interpersonal and biological processes, 65(3), 240-260.*
- *Norris, F. H., Elrod, C. L. (2006), "Psycho-*

social consequences of disaster", Methods for disaster mental health research, 20, 42.

- *Rao, K. (2006), "Psychosocial support in disaster-affected communities", International Review of Psychiatry, 18(6), 501-505.*
- *Raphael, B. (1986), "When disaster strikes-How individuals and communities cope with catastrophe".*
- *Somasundaram, D. J., Van DE Put, W. A. (2006), "Management of trauma in special populations after a disaster", Journal of Clinical Psychiatry, 67(2), 64-73.*
- *Suzuki, Y., Fukasawa, M., Nakajima, S., Narisawa, T., KİM, Y. (2012), "Development of disaster mental health guidelines through the Delphi process in Japan", International Journal of Mental Health Systems, 6(1), 1-11.*
- *Taylor, A. J. W., & Frazer, A. G. (1982), "The stress of post-disaster body handling and victim identification work", Journal of human stress, 8(4), 4-12.*
- *Te Brake, H., Dückers, M., DE Vries, M., Van Duin, D., Rooze, M., Spreeuwenberg, C. (2009), "Early psychosocial interventions after disasters, terrorism, and other shocking events: guideline development", Nursing & Health Sciences, 11(4), 336-343.*
- *Van Der Velden, P. G., Wong, A., BOSHUİZEN, H. C., GRİEVİNK, L. (2013), "Persistent mental health disturbances during the 10 years after a disaster: Four-wave longitudinal comparative study", Psychiatry and clinical neurosciences, 67(2), 110-118.*
- *VAN Ommeren, M., Saxena, S. (2005)", "Aid after disasters", Bmj, 330(Suppl S6).*

AFETZEDE

Adem CEREN
Dr. Öğr. Üyesi Adıyaman Üniversitesi İİBF SBKY, Adıyaman, aceren@adiyaman.edu.tr, orcid: 0000-0002-0297-9924.

Afetzede kavramı sözlükte *"Afete uğramış, afetten etkilenmiş kişi"* olarak tanımlanmaktadır (AFAD, 2014: 36). Kişinin afetzede olarak nitelendirilmesi için ortaya bir afetin çıkmış olması gerekmektedir. Bu kapsamda afet kavramı "*Bir topluluğun veya toplumun faaliyetlerinin işleyişinde ciddi bir aksama ortaya çıkaran ve kendi kaynaklarıyla başa çıkma becerisini aşan, geniş ölçekli can kayıpları, maddi kayıplar ve çevresel zararlar meydana getiren olay"* olarak tanımlamaktadır (UN-SPIDER, 2021). Afet kavramı yine "*Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay*" (AFAD, 2014: 23) olarak tanımlanmaktadır.

Tanımlardan hareketle doğa veya insan kaynaklı olayların afet halini almasıyla ortaya çok boyutlu yönetilmesi gereken bir süreç çıkmaktadır. Bu süreç çoğunlukla yerel toplumun imkanlarıyla üstesinden gelinemeyecek kadar büyük olmaktadır. Nitekim meydana gelen afetlere bakıldığında genellikle yerel imkanların ötesinde ulusal imkanları da aşarak zaman zaman uluslararası yardım desteğini gerektirecek kadar büyük olmaktadır. Yakın tarihli büyük afetlere örnek olarak 2010 Haiti Depremi, 2013 Haiyan Tayfunu, 2014-2016 Batı Afrika Ebola Salgını, 2015 Nepal Depremi, 2017 Harvey Kasırgası, 2019 Idai Kasırgası, 2019 Küresel Yangınlar (Direct Relief, 2019) gösterilebilir. Buna ek olarak 2019 Covid-19 salgını, 2020 Avusturya Orman Yangınları, 2021

KAYNAKÇA

- *AFAD. (2014). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü, Ankara.*
- *Bor, O. ve Avşar Z. (2023). Afetzedelerle Yüz Yüze İletişim. İletişim ve Diplomasi, 10, 23-46.*
- *Boztepe Taşkıran, H. (2023). Afet İletişimi Nedir, Ne Değildir?. Yeni Medya Dergisi, 14, 359-363.*
- *Büyükşahin Çevik, G. (2023). Afet (Travma) Psikolojisi, (Ed. Sinan Girgin), Afetlerde Eğitim ve Yönetimi, İstanbul: Efeakademi Yayınları, ss. 7-28.*
- *Ceren A. (2021). Afetler ve İnsani Yardım Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23(2), 289-312.*
- *College of Policing. (2023). Disaster Victim Identification, 17.09.2023 tarihinde https://www.college.police.uk/app/civil-emergencies/disaster-victim-identification adresinden alındı.*
- *Direct Relief. (2019). 10 Disasters That Changed the World 12.09.2023 tarihinde https://www.directrelief.org/2019/12/10-disasters-that-changed-the-world/ adresinden alındı.*
- *Gökçe, O. ve Tetik, Ç. (2012). Teoride ve Pratikte Afet Sonrası iyileştirme Çalışmaları, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara. 13.09.2023 tarihinde https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/3479/xfiles/afet_sonrasi_iyilestirme_calismalari-1.pdf adresinden alındı.*
- *Güneri, G. (2023). Depremzedelerle 'iletişim' kurarken dikkat edilmesi gerekenler, (Cumhuriyet, 26.02.2023), 16.09.2023 tarihinde https://www.cumhuriyet.com.tr/yasam/depremzedelerle-iletisim-kurarken-dikkat-edilmesi-gerekenler-2055167 adresinden alındı.*
- *Kukuoğlu. A. (2018). Doğal Afetler Sonrası Yaşanan Travmalar ve Örnek Bir Psikoeğitim Programı. Afet ve Risk Dergisi 1(1), 39-52.*
- *Seyyar, A.ve Yumurtacı, A. (2016). Afet Odaklı Acil Manevi Sosyal Hizmet Uygulamaları Bağlamında Türkiye'ye Yönelik Bir Model Önerisi. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi 5(3), 1-24.*
- *UN-SPIDER. (2021). Risk and Disasters, 12.09.2023 tarihinde http://www.un-spider.org/risks-and-disasters adresinden alındı.*
- *Yaman, M. ve Düger, Y. (2017). Afet Yönetiminde Kavramsal Çerçeve ve Türkiye'de Afet Yönetiminin Genel Tarihsel Gelişimi, (Ed. Özgür Önder ve Murat Yaman), Afet Yönetimi, Bursa: Ekin Yayınevi, ss. 1-26.*

ARAMA KURTARMA DERNEĞİ (AKUT)

Ebru CAYMAZ
Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Acil Yardım ve Afet Yönetimi, Çanakkale, ebru.caymaz@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9119-7659.

Arama Kurtarma Derneği (AKUT), 14 Mart 1996 tarihinde Türkiye'nin ilk gönüllü arama kurtarma derneği olarak kurulmuştur. "*Dağ ve doğa koşullarında meydana gelen kaybolma ve kaza olaylarında, deprem, sel gibi doğal afetlerde ve büyük kazalarda, tamamen gönüllü olarak, amatör bir çalışma ve profesyonel bir yaklaşım ile, başı dertte olan kişilere en kısa sürede ulaşmak, yardım için gereken uygun koşulları yaratmak, doğru arama ve kurtarma çalışması yaparak, kazazedelere temel ilkyardım desteğini sağladıktan sonra emniyetli ortam koşullarına nakillerini sağlamak, bu tür olaylarda can kaybını en aza indirmek ve arama kurtarma konularında toplumu bilgilendirmek*" misyonuyla kurulan AKUT Derneği'nin Eylül 2023 tarihi itibarıyla 30 bölgede operasyonel ekibi bulunmaktadır (AKUT,2023a).

Derneğin kurucu başkanı, yaptığı tırmanışlar nedeniyle "Kar Leoparı" ünvânı verilen ve Everest Dağı'na ilk tırmanan Türk olan Ali Nasuh Mahruki'dir (Türkiye Dağcılık Federasyonu, 2023). 1994 yılında Bolkar Dağlarında meydana gelen bir kazanın ardından kurulan AKUT Derneği, AKUT adını ilk kez 1995 yılında Uludağ'da gerçekleştirdiği bir operasyon esnasında kullanmıştır.

1998 yılında meydana gelen Adana-Ceyhan depreminde gerçekleştirmiş olduğu kurtarma çalışmaları nedeniyle 15.01.1999 tarihli 12304 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kamu yararına çalışan dernek statüsü kazanmıştır (Caymaz vd., 2013). 17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen Marmara Depremi sonrasında 150 gönüllüsü ile gerçekleştirdiği koordineli kurtarma çalışmalarıyla 200'den fazla insanın hayatını kurtararak Türkiye gündeminde geniş yer bulmuştur. Koordineli arama kurtarma çalışmalarına yurt dışında da devam eden AKUT, 1999 yılı Atina, 1999 yılı Tayvan, 2001 yılı Hindistan, 2003 yılı İran, 2005 yılı Pakistan, 2010 yılı Haiti ve 2015 yılı Nepal depremlerinde kurtarma faaliyetleri gerçekleştirmiştir. 1999 yılında Birleşmiş Milletler Arama Kurtarma Danışma Kurulu (INSARAG) üyesi olan AKUT Derneği, INSARAG tarafından 2011 yılında "orta ölçekli" kentsel arama kurtarma ekibi olarak sınıflandırılan ilk Türk ekiptir (INSARAG, 2011). Ülke çapında yapılan kamuoyu araştırmasında en güvenilir kurum seçilen ilk sivil toplum kuruluşu olarak öne çıkan AKUT Derneği, 2018 yılında Bulgaristan'da düzenlenen AB ModEX tatbikatını başarıyla tamamlayarak Avrupa Sivil Koruma Mekanizması (EUCPM)'na dahil olan ve aynı zamanda 2020 yılında Avrupa Sivil Koruma Havuzu (ECPP)'ye giren ilk Türk arama kurtarma ekibidir (AKUT, 2023b).

Arama kurtarma çalışmalarının yanı sıra afet bilincinin toplum tabanına yayılması hususunda da sosyal sorumluluk faaliyetlerini icra etmektedir. AKUT Derneği, düzenlediği geniş kapsamlı projeleriyle 5 yıl boyunca 81 ili ziyaret ederek yaklaşık olarak 5,5 milyon kişiye deprem bilinçlendirme semineri vermiştir. Kurulduğu günden günümüze kadar 4640 operasyon icra eden AKUT Derneği, 4761 kişi ve 1783 hayvanın kurtarılmasında aktif rol oynamıştır (AKUT,2023a).

KAYNAKÇA

- *AKUT, (2023). Tarihçe 09 20 2023 tarihinde https://www.akut.org.tr/tarihce adresinden alındı.*
- *AKUT (2023a). Misyon ve Değerler. 09 20 2023 tarihinde https://www.akut.org.tr/misyon-degerlerimiz adresinden alındı.*
- *AKUT (2023b) tarihinde https://www.akut.org.tr/akut-un-ilkleri?fbclid=IwAR01UHnP8YM-e75B9UgbVePx5jvl7Tvc_V2wrHtDtTSzFspLtLCG9yjU2i8adresinden alındı.*
- *Caymaz, E.; Erenel, F.; Gürer, B. (2013). Liderlik Karizması, Adanmışlık ve Gruba Aidiyetin Gönüllü Çalışma Performansına Etkileri: AKUT Arama Kurtarma Derneği Örneği. International Journal of Human Sciences, 1. ss. 129-147.*
- *INSARAG. (2011). USAR Directory. 09 20 2023 tarihinde https://vosocc.unocha.org/USAR_Directory/USARTeamsByCountry.asp adresinden alındı.*
- *Türkiye Dağcılık Federasyonu (2023). Kar Leoparı. 09 20 2023 tarihinde https://yuksekirtifa.tdf.gov.tr/karleopari/ adresinden alındı.*

ASİT YAĞMURU (ASİT YAĞIŞI)

Kıvanç DEMİRCİ
Dr. Öğr. Üyesi. Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, kivancdemirci4@gmail.com, orcid: 0000-0001-6598-6673

İnsanoğlu uzun yıllardır ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla doğal kaynakları kullanmaktadır. 19. yüzyıla kadar olan süreçte; teknolojik kapasitenin sınırlılığı ve kent merkezlerindeki nüfusun azlığı nedeniyle hava kirliliği yerel ve oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır. Sanayi Devrimiyle birlikte fosil yakıtlara bağımlı üretim tesislerinin artması hava kirliliğini artırmış asit yağmurları önemli çevresel tehditler arasındaki yerini almıştır (Kumar, 2017: 53).

Asit yağmuru; karbon dioksit, kükürt dioksit, nitröz oksit gibi zararlı gazların su buharıyla kimyasal reaksiyona girerek yağış şeklinde yeryüzüne düşmesi olarak tanımlanmaktadır (Sivaramanan, 2018). Terim, ilk kez 1852 yılında İngiliz kimyager Robert Angus Smith tarafından kullanılmıştır. Smith, Londra'daki hava kirliliği ile yağmurlar arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Hava kirliliği yükseldikçe yağışların 5,6 olması gereken PH derecesinin değişkenlik gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Yağış kimyasındaki bu bozukluğu asit yağmuru olarak kavramsallaştırılmıştır. (McRae & Peine, 1983: 1).

1967 yılında İsveçli bilim insanı Svante Odén, *Avrupa Ulusları Arasında Sinsi Bir Kimyasal Savaş* adlı makalesinde; Avrupa'daki kükürt emisyonlarının asit yağmurlarını artırdığını ifade etmiştir. Oden'in çalışması uluslararası kamuoyunun farkındalığını artırmış, 1972 yılında İsveç'te düzenlenen Birleşmiş Milletler Stockholm Konferansı'nda gündem maddeleri arasında yer almıştır. Birleşmiş Milletlerin çalışmalarının ardından 1977 yılında kükürt bileşenlerine ilişkin uluslararası

altı suları nedeniyle yiyecek ve içme suları metal biriktirerek kirlenir. Bu ağır metaller içme sularına karışarak astım, öksürük vb. sorunlara yol açmaktadır (Singh & Agrawal, 2008: 22).

Kültür Varlıkları Üzerindeki Etkileri: Asit yağmurları nedeniyle açık alanlarda bulunan heykel ve anıtların fiziksel yapısında çeşitli bozulmalar meydana gelmektedir. Mezar taşlarının gravürleri silinmekte veya korozyona uğramaktadır (Kinghorn, Lambert, Beckett, Lower, & Fortini, t.y: 13).

Çevresel sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği gibi uluslararası örgütler asit yağmurlarıyla mücadele etmektedir.

Birleşmiş Milletler; 1979 Uzun Menzilli Sınır Ötesi Hava Kirliliği Sözleşmesi, EMEP Protokolü, 1985 Viyana Sözleşmesi, 1987 Montreal Protokolü, 1994 Oslo Protokolü, 2019 Göteborg Protokolü gibi çok taraflı sözleşmelerle hava kirliliğinin önüne geçmeyi hedeflemektedir (UNECE, 2023).

Avrupa Birliği de BM Sözleşmelerine taraf olmakla birlikte enerji tasarruflu ürünlerin yaygınlaştırılması, nitrojen emisyonu düşük araçların üretilmesi, yenilebilir enerji tesislerinin sayısının artırılması, kamu-özel-sivil işbirliklerinin oluşturularak çevresel direncin artırılması konularında çalışmalar yürütmektedir (EU, 2016).

KAYNAKÇA

- *EPA. (2017). Learning About Acid Rain. https://www.epa.gov/sites/default/files/2017-03/documents/teachersguide.pdf adresinden alındı*
- *EPA. (2023). What is Acid Rain? https://www.epa.gov/acidrain/what-acid-rain adresinden alındı*
- *EU. (2016). Air pollution still harming Europe's ecosystems, despite reduced emissions. https://www.eea.europa.eu/highlights/air-pollution-still-harming-europe2019s adresinden alındı*
- *Feng, Z.-w., Miao, H., Zhang, F.-z., & Huang, Y.-z. (2002). Effects of acid deposition on terrestrial ecosystems and their rehabilitation strategies in China. Journal of Environmental Sciences, 14(2), 227-233.*
- *Ferenbaugh, R. W. (1990). Acid Rain: Biological Effects and Implications. https://lira.bc.edu/files/pdf?fileid=f1f6a-a46-7058-4f6a-a5eb-0e46c070e218 adresinden alındı*
- *Grennfelt, P., Engleryd, A., Forsius, M., Hov, Ø., Rodhe, H., & Cowling, E. (2020). Acid rain and air pollution: 50 years of progress in environmental science and policy. AMBİO, 849–864 .*
- *Kinghorn, B., Lambert, K., Beckett, K., Lower, J., & Fortini, B. (t.y). ACID RAIN: Chemistry applied. https://web.uvic.ca/~djberg/Chem300A/GroupJ_AcidRain_Proj1.pdf adresinden alındı*
- *Kumar, S. (2017). Acid Rain-The Major Cause of Pollution: Its Causes, Effects. International Journal of Applied Chemistry, 53-58.*
- *Lynn, D. A. (1976). Air Pollution, Threat and Response. Addison Wesley: Reading.*
- *McRae, A., & Peine, J. (1983). Acid Rain. http://npshistory.com/publications/interpretation/acid-rain.pdf adresinden alındı*
- *Singh, A., & Agrawal, M. (2008). Acid Rain and İts Ecological Consequences. Journal of Environmental Biology, 29(1), 15-24.*
- *Sivaramanan, S. (2018). Acid Rain, Causes, Effects and Control Strategies. Independently published.*

- *Sonwani, S., Kumar, P., Sharma, P., Hooda, H., & Parveen, B. (2020). Acid Rain and Its Environmental Impacts: A Review . Environmental Challenges, Policies and Green Technology , 37-48.*
- *Tomlinson, G. H. (1983). Air pollutants and forest decline. Environ Sci Technol, 17(6), 246-256.*
- *UNECE. (2023). Development of the Convention. https://unece.org/environment-policyair/development-convention adresinden alındı*
- *Water Science School . (2019). Acid Rain and Water. https://www.usgs.gov/special-topics/water-science-school/science/acid-rain-and-water adresinden alındı*

AVRUPA DOĞAL AFETLER EĞİTİM MERKEZİ (AFEM)

Salim KURNAZ
Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sivil Havacılık Yüksek Okulu, Isparta, salimkurnaz@sdu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-8060-5151.

Avrupa Doğal Afetler Eğitim Merkezi (AFEM), EUR-OPA Büyük Tehlikeler Anlaşması kapsamında Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler tarafından oluşturulan bir eğitim merkezidir.

Dünyada ve Türkiye'de afete yönelik eğitimler genel olarak "kriz eğitimi" "acil durum eğitimi" ve "afet bilinci eğitimi" şeklinde düzenlenirken, Birleşmiş Milletler tarafından geliştirilen Afetlerin Azaltılmasında Uluslararası Strateji (UNISDR) sonrasında yeni bir boyut kazanmıştır (UNISDR, 1999). Yayımlanan bu strateji ile afetlere yönelik hazırlık çalışmaları afet sonrası yapılması gerekenler yerine afet öncesi alınması gereken önlemlere yönelmiştir. UNISDR sonrası yine Birleşmiş Milletler tarafından öncülük edilen Dünya Konferansında kabul edilen Hyogo Çerçeve Eylem Planı (Hyogo Framework for Action) ve Sendai Çerçeve Eylem Planı (Sendai Framework for Action) kapsamında da afet öncesi eğitimin önemi vurgulanmıştır (UNISDR, 2005; UNISDR, 2015).

Avrupa Doğal Afetler Eğitim Merkezi (AFEM), Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler tarafından "Büyük doğal ve teknolojik afetlerin önlenmesi, bunlara karşı önlem alınması ve afet yardımlarının organize edilmesinde işbirliği" yapılmasını amaçlayan Açık Kısmi EUR-OPA Antlaşması ile 9 ülke tarafından kurulmuş bir merkezdir. Türkiye belirtilen 9 kurucu ülke arasındadır. Antlaşma TBMM'nin onayının ardından 18 Aralık 1987 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Varol, 2007:128).

incelendiğinde 1987 yılında Avrupa ve Akdeniz Büyük Afetler Anlaşmasına (EUR-OPA) imza attığı görülmektedir. Bu antlaşma gereği her ülkede kendileri için belirlenen görevleri yerine getirmek üzere afet eğitim merkezleri kurulması ön görülmektedir. Bu kapsamda Türkiye'de Avrupa Doğal Afetler Eğitim Merkezi (AFEM) 1987 yılında imzalanan Avrupa ve Akdeniz Büyük Afetler Anlaşması (EUR-OPA) anlaşması gereğince kurulmuştur (Gerdan, 2019:105). Günümüzde AFEM faaliyetleri AFAD Planlama ve Risk Azaltma Daire Başkanlığınca yürütülmektedir (AFAD,2023).

AFEM tarafından düzenlenen faaliyetler halka ve yöneticilere yönelik olarak iki gruba ayrılmaktadır. Halka yönelik faaliyetlerde öncelikle seminer veya basılı yayım araçları kullanılarak halkı afet zararlarının önlenmesi ve azaltılması kapsamında bilinçlendirmek amaçlamaktadır. Ayrıca "Eğiticilerin Eğitimi" şeklinde düzenlenen eğitimler ile eğitim faaliyetlerinin daha büyük kitlelere ulaştırılması hedeflenmektedir. Bu kapsamda düzenlenen eğitimlerde bireysel katılımlı eğitimler, basılı yayın organları ve görsel medya gibi birçok yöntem kullanılmaktadır.

AFEM tarafından yürütülen bu eğitimlerin geliştirilmesi için yeni yöntemler araştırılmakta ve elde edilen bilgiler yayımlanan dokümanlar vasıtası ile antlaşma üyesi diğer ülkelerde faaliyet gösteren ilgili kurum ve kuruluşlar ile paylaşılmakta ve diğer ülke personellerinin de bu konularda eğitimlere katılımı teşvik edilmektedir (Varol, 2007:130).

AFEM tarafından düzenlenen eğitimlerin hedef kitlesi, uzmanlar, idareciler, eğiticiler, karar vericiler, öğrenciler ve halktır. Avrupa Doğal Afetler Eğitim Merkezi (AFEM) in ana amacında belirtildiği gibi halkın kademeli olarak afet konusunda eğitilerek afet bilincinin oluşturulması ve afete hazır bir toplum oluşturulması asıl hedeftir. Bu kapsamdaki eğitimlere güncel bir örnek olarak 2017 yılında Şanlıurfa ilindeki geçici barınma merkezlerinde yaşayan Suriyelilere verilen afet bilinci ve yangın eğitimi verilebilir (AFAD ,2023).

KAYNAKÇA

- *AFAD, (2023). https://www.afad.gov.tr/avrupa-dogal-afetler-egitim-merkezi-afem adresinden alındı.*
- *Chelidze, T., Abashidze, V., Matcharashvili, T., Tsaguria, T., Tsamalashvili, T., Amiranashvili, A., Zhukova, N., Chelidze, Z., & Varamashvili, N. (2017). Georgian-European Center "Geodynamical Hazards of High Dams" at the Council of Europe: 20 years of activity. Journals of Georgian Geophysical Society, 19(20). https://ggs.openjournals.ge/index.php/GGS/article/view/1829 adresinden alındı.*
- *Council of Euro Portal, (2023). About us https://www.coe.int/en/web/europarisks/about-us adresinden alındı.*
- *Fuhrer, M. (2014). Disability Inclusive Disaster Risk Reduction. In: Planet@Risk, 2(3), Special Issue on One Health (Part I/II): 201-203, Davos: Global Risk Forum GRF Davos. https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=91bdd0770ff1b97912f97ddf4d8ace67a7ec372c adresinden alındı.*
- *Gerdan, S. (2019). Bir Sosyal Sorumluluk Alanı Olarak Afet Eğitimleri, International Journal of Management and Administration, 3(5), 101-110. https://doi.org/10.29064/ijma.523265*
- *Micallef, A.; Alexandrou, A.; Gerosimou, G.; Castaldini, Doriano; Papadopoulos, M.; Pla, F.; Poyarkov, V. (2014). Public awareness on natural and technological hazards as a key for safety: the BeSafeNet initiative contribution / pp. 1-6. (Intervento presentato al convegno International Conference Analysis and Management of Changing Risks for Natural Hazards tenutosi a Padova,*

Italy nel 18-19 november2014).

- *Sgrosso, G. C. (2005). Emergency for natural Disasters-Prevention and Management, 56th International Astronautical Congress of the International Astronautical Federation, the International Academy of Astronautics, and the International Institute of Space Law. https://doi.org/10.2514/6.iac-05-e6.4.05*
- *Tondre, F. (2003). European Warning System. In: Zschau, J., Küppers, A. (eds) Early Warning Systems for Natural Disaster Reduction. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-55903-7_60*
- *UNISDR (1999). United Nations Disaster Risk Reduction Strategy, https://sdgs.un.org/statements/un-international-strategy-disaster-reduction-unisdr-8377*
- *UNISDR (United Nations International Strategy for Disaster Reduction). (2005). Hyogo framework for action 2005–2015. Building the Resilience of nations and Communities to Disasters, https://www.unisdr.org/2005/wcdr/intergover/official-doc/L-docs/Hyogo-framework-for-action-english.pdf adresinden alındı.*
- *UNISDR (United Nations International Strategy for Disaster Reduction). (2015). Sendai framework for disaster risk reduction 2015–2030. http://www.wcdrr.org/uploads/Sendai_Framework_for_ Disaster_Risk_Reduction_2015-2030.pdf adresinden alındı.*
- *Varol, N. (2007). Doğal ve Teknolojik Afetler Konusunda Toplumun Bilinçlendirilmesi ve "AFEM'in Rolü, TMMOB Afet Sempozyumu, http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/3895.pdf adresinden alındı.*

B

BELEDİYELERİN AFETLERDE SORUMLULUĞU

Yıldız ATMACA
Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi, yildizatmaca@yyu.edu.tr

Belediyelerin görev ve sorumluluklarının kapsamlı bir şekilde ele alındığı kanun, 03/07/2005 tarih 5393 Sayılı Belediye Kanunu'dur. Belediyelerin acil ve afet durumlarında yerine getirmesi gereken görevler de yine bu kanunda bulunmaktadır. 5393 Sayılı Kanunun 53. maddesi belediyelerin acil durumlarda ne yapması gerektiğine yönelik planlamalardan bahsetmektedir. "Acil Durum Planlaması" başlığı altında ele alınan bu madde (Resmi Gazete, 2005):

"Belediye; yangın, sanayi kazaları, deprem ve diğer doğal afetlerden korunmak veya bunların zararlarını azaltmak amacıyla beldenin özelliklerini de dikkate alarak gerekli afet ve acil durum plânlarını yapar, ekip ve donanımı hazırlar. Acil durum plânlarının hazırlanmasında varsa il ölçeğindeki diğer acil durum plânlarıyla da koordinasyon sağlanır ve ilgili bakanlık, kamu kuruluşları, meslek teşekküleriyle üniversitelerin ve diğer mahallî idarelerin görüşleri alınır. Plânlar doğrultusunda halkın eğitimi için gerekli önlemler alınarak ikinci fıkrada sayılan idareler, kurumlar ve örgütlerle ortak programlar yapılabilir", diyerek belediyelerin sorumlulukları belirtilmiştir.

Büyükşehir belediyelerinin ise acil ve afet durumlarına ilişkin görev ve sorumlulukları 10.07.2004 tarihli ve 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nun 7. Maddesinin "u" fıkrasında *"İl düzeyinde yapılan plânlara uygun olarak, doğal afetlerle ilgili plânlamaları ve diğer hazırlıkları büyükşehir ölçeğinde yapmak; gerektiğinde diğer afet bölgelerine araç, gereç ve malzeme desteği vermek; itfaiye ve acil yardım hizmetlerini yürütmek; patlayıcı ve yanıcı madde üretim ve depolama yerlerini tespit etmek, konut, işyeri, eğlence yeri, fabrika ve sanayi kuruluşları ile kamu kuruluşlarını yangına ve diğer afetlere karşı alınacak önlemler yönünden denetlemek, bu konuda mevzuatın gerektirdiği izin ve ruhsatları vermek"* şeklinde geçmektedir (Resmi Gazete: 2004).

Bunun yanı sıra, gerek belediyeler gerekse büyükşehir belediyeleri mücavir alan dışında olsa dahi ihtiyaç olması halinde dış sınırlara da gerekli desteği sağlamakla sorumludur. Belediyeler, ilgili beldelere destek sağlarken ilgili beldelerin özelliklerini göz önünde bulundurarak hareket etmelidir. Beldeler için hazırlayacakları planlar, il veya ilçe yönetimlerinin hazırladığı planlardan üstün veya farklı nitelikte olmamalıdır. Çünkü belediyenin afet durumlarında hazırlamış olduğu planlar, il ve ilçe afet planlarını ya tamamlayıcı ya da bu planların belediyelere tanımış olduğu yetkileri detaylandırarak anlatan bir nitelik taşımalıdır. İl, ilçe yönetimi ve belediye planlarında herhangi bir olumsuzluk ortaya çıkmaması için afet yönetimine ilişkin görev ve yetkilerin başka birimlere verilmemesi en doğru yöntem olarak kabul edilmektedir. (Erençin ve Çakır, 2009:29). Bu durum, belediyelerin afetler de önemli bir sorumluluğunun olduğunu ancak bu sorumluluğun da belirli sınırlar dâhilinde gerçekleşeceğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- *Erençin, A., Çakır,B. (2009). "Türkiye'de Belediyelerde Afet ve Acil Durum Yönetimi. Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi"C.17. S.4.ss.23-43.*
- *Resmi Gazete (2004). 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu. Sayı.25874. Cilt.44*
- *Resmi Gazete (2005). 5393 Sayılı Belediye Kanunu. Sayı.25531. Cilt:43*

BEŞERÎ AFETLER

Recep BAYDEMİR
Dr., Bağımsız Araştırmacı, Diyarbakır, recepbaydemir@outlook.com, orcid: 0000-0002-6263-5242

Beşerî kelimesi, Arapça başar kelimesinden gelmektedir. Arapça bşr kökünden gelen başar (رشب), "insan, genel olarak insan türü, etten kemikten yapılmış olanlar" anlamına gelmektedir. Bu kelime, Aramice/Süryanice "et" anlamına gelen basrā ve İbranice "et, insan bedeni" anlamına gelen bāsār kelimesiyle aynıdır (Etimolojiturkçe, 2023a). Afet kelimesi ise, Arapça Awf kökünden gelen āfat (ةفآ)"bela, felaket, salgın hastalık" sözcüğünden alıntıdır (Etimolojiturkçe, 2023b). Beşerî afetler kavramı, İngilizcede *man-made disasters* veya *human-made disasters* olarak ifade edilmektedir. Bu terimler, doğal olmayan ve insan aktivitelerı sonucu ortaya çıkan afetleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu durumda, tüm bu kavramları bir araya getirdiğimizde, beşerî afetler kavramının, "insan kaynaklı" olarak gelişen, "belalar, felaketler ve salgın hastalıklar" gibi afet biçimlerini kapsadığını söyleyebiliriz.

Afetler, genel olarak, çeşitli sebeplerle meydana gelen, can ve mal kaybına, yaşamsal faaliyetlerin durmasına ya da normalin dışında seyretmesine sebep olan doğal veya beşerî olarak zuhur edebilen olay ya da olaylar zinciri olarak tariflenebilir. Afetler, genellikle önceden tahmin edilmesi zor olan ve toplulukların başa çıkma kapasitelerini zorlayan olaylardır.

Afetler, en nihayetinde doğal afetler ve beşerî afetler olmak üzere ikiye ayrılırlar. Deprem, tsunami, kasırga/tayfun, sel ve taşkınlar, kuraklık, volkanik patlama, yangınlar, çığ, heyelan gibi afetler doğal afetlerdendir. Savaşlar, çatışmalar, kimyasal sızıntılar, tehlikeli madde sızıntıları, patlayıcılar, kimyasal veya biyolojik saldırılar veya nükleer patlamalar tümü be-

kriz milyonlarca insanı etkilemiştir. Ekonomik ve siyasi istikrarsızlık nedeniyle milyonlarca Venezuelalı, komşu ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. 2021 yılında ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ve Taliban'ın yönetimi tekrar ele geçirmesinden sonra, yüzbinlerce Afgan ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. Bunların önemli bir bölümü de İran üzerinden Türkiye'ye giriş yapmıştır. 2014 yılında Rusya'nın Kırımı İlhak etmesi ve daha sonra 24 Şubat 2022 tarihinde yine Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısıyla başlayan ve Eylül 2023 tarihi itibariyle devam etmekte olan savaş ve çatışmalar sebebiyle binlerce insan hayatını kaybetmiş milyonlarca insan yaşadığı toprakları terk etmek zorunda kalmıştır. Tunus, Cezayir, Libya, Sudan, Yemen gibi bazı Ortadoğu ve Orta-Kuzey Afrika ülkelerindeki buhranlar, savaşlar, iç çatışmalar ve politik-ekonomik krizler sebebiyle yüzlerce insan hayatını kaybetmiş ve milyonlarca insan yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalmıştır.

Bütün bu örneklerden de görüldüğü gibi, doğal afetler nasıl ki insanları ve toplumları derinden etkileyebiliyorsa aynı şekilde beşerî afetler de insanları ve toplumları derinden etkileyebilmektedir. Özellikle de günümüzde pek çok sebepten dolayı insanlar ve toplumlar adeta bir afet riski altındadır. Bu sebepledir ki, Beck, *Risk Society* (Risk Toplumu) isimli kitabında (1992), modern toplumlardaki risklere ve bu risklerle başa çıkma yollarına dikkat çekmiştir.

Bununla birlikte, birçok araştırmacı da savaşlar, çatışmalar, ekonomik krizler, buhranlar, nükleer silahlar gibi beşerî afetleri kapsayan konularda çalışma yapmıştır. Örneğin, Sagan, *The Limits of Safety* (1993) isimli çalışmasında, nükleer silah kazaları riskini ve bu riskin azaltılması için organizasyonların nasıl bir rol oynadığını incelemiştir. Klinenberg (1999; 2015), 1995 yılında Chicago'daki sıcak hava dalgası sebebiyle gerçekleşen ölümlerin sosyal nedenlerini ve etkilerini incelemiştir. Bordo vd. (2007) 1929 yılındaki Büyük Buhran'ın ekonomik ve sosyal etkilerine odaklanmıştır. Collier (2008), düşük gelirli ülkelerde iç savaş, çatışma ve kalkınma sorunları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Kaldor, *New and Old Wars* (2012) isimli kitabında, modern savaşların ve çatışmaların değişen doğasını tartışmıştır.

Sonuç olarak, önce tarım, daha sonra sanayi ve en son teknoloji devrimleriyle birlikte gelişen şartlar, beşerî afetlerin de artmasına zemin hazırlamıştır. Doğal afetler kadar beşerî afetlerin de birey ve toplumlarını geçmişte ve günümüzde derinden etkilemesi ve etkilemeye devam ediyor olması, giderek daha çok araştırmanın yönünü bu konuya çevirmesini sağlayabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- *Beck, U. (1992). Risk Society: Towards a New Modernity. (Translated by Mark Ritter), London, Newbury Park, New Delhi: Sage Publications.*
- *Bordo, M. D., Goldin, C., & White, E. N. (Eds.). (2007). The Defining Moment: The Great Depression and the American Economy in the Twentieth Century. United Station of America: University of Chicago Press.*
- *Collier, P. (2008). The Bottom Billion: Why the Poorest Countries are Failing and What Can Be Done About It. USA: Oxford University Press.*
- *Etimolojiturkçe. (2023a). Beşer. 09 17, 2023 tarihinde Etimolojiturkçe: https://www.etimolojiturkce.com/kelime/be%C5%9Fer adresinden alındı*
- *Etimolojiturkçe. (2023b). Afet. 09 17, 2023 tarihinde Etimolojiturkçe: https://www.etimolojiturkce.com/arama/afet adresinden alındı*

- *Kaldor, M. (2012). New and Old Wars: Organised Violence in a Global. (Third Edition) Cambridge: Polity Press.*
- *Klinenberg, E. (1999). Denaturalizing Disaster: A Social Autopsy of the 1995 Chicago Heat Wave. Theory and Society, 28(2), 239-295.*
- *Klinenberg, E. (2015). Heat wave: A Social Autopsy of Disaster in Chicago. (Second Edition). Chicago and London: University of Chicago Press.*
- *Sagan, S. D. (1993). The Limits of Safety: Organizations, Accidents, and Nuclear Weapons. Princeton: Princeton University Press.*
- *TDK. (2023). Afet. 09 17, 2023 tarihinde TDK: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı*

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER AFET RİSK AZALTMA OFİSİ (UNDRR)

Osman Nuri SUNAR
Dr. Öğr. Üyesi İstanbul Aydın Üniversitesi Anadolu Bil MYO, İstanbul, osmannurisunar@aydin.edu.tr, orcid: 0000-0003-4405-1945.

Birleşmiş Milletler (BM), Afet Riskinin Azaltılması (Disaster Risk Reduction-DDR) ile ilgili, Doğal Afetlerin Azaltılmasına İlişkin Uluslararası On Yıl ve Uluslararası Afet Azaltma Stratejisi (UNISDR) olmak üzere iki temel girişimde bulunmuştur. Birinci ve İkinci Dünya Konferansları (1994 Yokohama ve 2005 Kobe-Hyogo), DDR'ın geliştirilmesine, birçok paydaşa ulaşılmasına, politika ve önlemlerinin uygulanmasına önemli katkı sağlamıştır (Briceno, 2015: 3).

Birleşmiş Milletler Afet Riskini Azaltma Ofisi (The United Nations Office for Disaster Risk Reduction-UNDRR), doğal afetlerin azaltılması için Uluslararası Afet Azaltma Stratejisi bağlamında, 30 Temmuz 1999 tarih ve 1999/63 sayılı Ekonomik ve Sosyal Konsey kararı dikkate alınarak Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulunun (General Assembly-GA) 54/219 sayılı kararı ile kurulmuştur (UN, 2000: 1-2).

Afet riskinin azaltılmasının koordinasyonu için BM sistemindeki lider kurum olan UNDRR, küresel ölçekte karar vericilerin riski daha iyi anlamasına ve buna göre hareket etmesine yardımcı olmayı hedefleyen bir oluşumdur. UNDRR, ulusal ve yerel yönetimler, hükümetler arası kuruluşlar, sivil toplum ve özel sektörle ilişkiler kurmak ve geliştirmek amacıyla teşkilatlandırılmıştır (UNDRR, 2023a).

UNDRR, BM'nin afet riskinin azaltılması konusunda odak noktası olup Sendai Çerçevesi'nin BM çapında uygulanmasını koordine etmektedir (UNDRR, 2023b). Kısaca Sendai Çerçevesi olarak ifade edilen "Sendai Afet

riskinin azaltılmasına yönelik çabaların odağında bir oluşum olarak son derece önemli bir konumdadır.

KAYNAKÇA

- *Briceno, S. (2015). Looking Back and Beyond Sendai: 25 Years of International Policy Experience on Disaster Risk Reduction. Int J Disaster Risk Sci, 6, 1-7.*
- *UNDRR (The United Nations Office for Disaster Risk Reduction). (2023a). Our Work. 09 02, 2023 tarihinde UNDRR: https://www.undrr.org/our-work adresinden alındı.*
- *UNDRR (The United Nations Office for Disaster Risk Reduction). (2023b). UN System. 09 02, 2023 tarihinde UNDRR: https://www.undrr.org/implementing-sendai-framework/partners-and-stakeholders/un-system adresinden alındı.*
- *UNDRR (The United Nations Office for Disaster Risk Reduction). (2023c). What is the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction?. 09 02, 2023 tarihinde UNDRR: https://www.undrr.org/implementing-sendai-framework/what-sendai-framework adresinden alındı.*
- *UNDRR (The United Nations Office for Disaster Risk Reduction). (2023d). UN System. 09 03, 2023 tarihinde UNDRR: https://www.undrr.org/implementing-sendai-framework/partners-and-stakeholders/un-system adresinden alındı.*
- *UNDRR (The United Nations Office for Disaster Risk Reduction). (2023e). Where We Work. 09 03, 2023 tarihinde UNDRR: https://www.undrr.org/about-undrr/where-we-work adresinden alındı.*
- *UNDRR (The United Nations Office for Disaster Risk Reduction). (2023f). The last 60 years: Achievements in DRR by the UN General Assembly. 09 04, 2023 tarihinde UNDRR: https://www.undrr.org/our-work/history adresinden alındı.*
- *Pal, I., Von Meding, J., & Klinmalai, C. (2020). Regional Perspectives on Disaster Resilience and Sustainable Development. In: Pal, I., Von Meding, J., Shrestha, S., Ahmed, I., Gajendran T. (eds) An Interdisciplinary Approach for Disaster Resilience and Sustainability. Singapur: Springer Nature Singapore Pte Ltd. https://doi.org/10.1007/978-981-32-9527-8*
- *UNGA (United Nations General Assebly). (2000). A/RES/54/219 3 February 2000. 09 02, 2023 tarihinde UNDOC: https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/271/75/PDF/N0027175.pdf?OpenElement adresinden alındı.*
- *UNISDR (UN International Strategy for Disaster Reduction). (2015). Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015 - 2030. Switzerland: UNISDR, The United Nations Office for Disaster Risk Reduction.*
- *UNSDG (United Nations Sustainable Development Group). (2023). Who We Are. 09 03, 2023 tarihinde UNSDG: https://unsdg.un.org/about/who-we-are adresinden alındı.*
- *Wannous, C., & Velasquez, G. (2017). United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNISDR)—UNISDR's Contribution to Science and Technology for Disaster Risk Reduction and the Role of the International Consortium on Landslides (ICL). In: Sassa, K., Mikoš, M., Yin, Y. (eds) Advancing Culture of Living with Landslides. Cham: WLF. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-59469-9_6*

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER AFETLERİN AZALTILMASI ULUSLARARASI STRATEJİSİ (UNISDR)

Salim KURNAZ
Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sivil Havacılık Yüksek Okulu, Isparta, salimkurnaz@sdu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-8060-5151.

BM Uluslararası Afet Azaltma Stratejisi (UNISDR), BM Genel kurulunca kabul edilmiş olan "1990-1999 Doğal Afetlerin Azaltılması Uluslararası On Yılı'nın sona ermesinden sonra afet risklerinin azaltılması amacıyla gerçekleştirilen faaliyetlerin geliştirilmesi ve etkin olarak uygulanabilmesi için oluşturulan yeni uluslararası stratejidir.

Uluslararası toplum, BM'nin çabalarıyla, risk azaltmanın önemi konusundaki farkındalığı artırmak amacıyla 1990'lı yılları Doğal Afetlerin Azaltılmasında Uluslararası On Yıl (IDNDR) olarak adlandırmıştır. Bu süre zarfında BM ve üye hükümetlerin kaydettiği olumlu ilerlemelerin ardından, BM Genel Kurulu Aralık 1999'da Uluslararası Afet Azaltma Stratejisi'ni (ISDR) oluşturarak başarılarını daha da artırmayı amaçlamıştır (Coppola, 2015:10).

BM tarafından oluşturulan IDNDR, afetlerin azaltılmasının sosyal ve ekonomik bir zorunluluk olduğunu ve yerine getirilmesinin uzun zaman alacağını vurgulamaktadır. IDNDR'de bulunan tehlikelere karşı korunma vurgusu yeni düzenleme olan ISDR'de risk farkındalığı, risk değerlendirmesi ve risklerin yönetimini içeren bir sürece dönüştürülmüştür. Yani afetler meydana geldikten sonra müdahale ve yardım stratejisini yerine afetler meydana gelmeden önce risklerin belirlenmesi, değerlendirilmesi ve tedbir alınmasını içerek yeni bir süreç başlatılmıştır. Bu süreçte hükümetlere, sivil toplum kuruluşlarına ve uluslararası kuruluşlara risklerin belirlenmesi ve gerekli tedbirlerin alınması kapsamında aktif görevler verilmiştir. Bu gelişme ile, afet riskinin azaltılmasının daha geniş sürdürülebilir kalkınma ve ilgili çevresel hususlar bağlamına entegre edilmesi amaçlanmıştır.

Afetlerin azaltılması aslında orta ila uzun vadeli bir faaliyettir. Bilimsel, teknik ve sosyo-ekonomik bilginin en iyi şekilde kullanılması yoluyla, hükümetleri, sivil toplum kuruluşlarını ve toplumları gelecekteki doğal ve teknolojik felaketlerin olumsuz etkilerine karşı koruyacak önleyici tedbirler almasını ve uygulamaları hayata geçirmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Risk azaltmanın başarısı, faydaları uzak gelecekte yattığı ve hemen somut olmadığı için zor bir girişim olan "önleme kültürü" oluşturmaya dayanmaktadır.

Bu yeni strateji ile vurgulanan afet riskinin azaltılması (DRR), "afetlerin nedensel faktörlerini analiz etmek ve azaltmak için sistematik çabalar yoluyla afet risklerini azaltma kavramı ve uygulamasıdır". DRR'nin kapsamı, afet azaltma stratejileri aracılığıyla hayat kurtarmayı amaçladığından, geleneksel insani müdahale ve yardım faaliyetlerinden çok daha geniştir. DRR stratejilerinin örnekleri arasında tehlikelere maruz kalmanın azaltılması, insanların ve mülklerin korunmasızlığının azaltılması ve hazırlık seviyesinin ve erken uyarı sistemlerinin iyileştirilmesi yer almaktadır (UNISDR, 2004).

BM Afet Riskini Azaltma Ofisi, dünya çapında DRR'yi koordine etmek için BM sisteminin odak noktasıdır. BM'ye göre, Uluslararası Afet Azaltma Stratejisi (ISDR), bir afet müdahalesine yönelik geleneksel vurgudan afetin azaltılmasına doğru büyük bir değişim ve aslında bir "önleme kültürü" teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Islam & Ryan, 2016:88).

Uluslararası Afet Azaltma Stratejisi

of Disaster Reduction Initiatives) gibi yayınlar gösterilebilir. Bu yayınlar ile, afet risklerinin yönetimine yönelik gelişmeleri paylaşırken üye ülke ve kuruluşların örnek uygulamalarına da yer vermektedir.

"Uluslararası Afet Azaltma Stratejisi (ISDR)" ile elde edilen başarının daha sonraki dönemde Birleşmiş Milletler öncülüğünde yürütülen çalışmalar ile devam ettirildiği görülmektedir. Bu kapsamda; afetlerin azaltılması ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki bağlantılar Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi'nde (WSSD) kabul edilen "Johannesburg Uygulama Planı" ile daha işlevsel ve görünür hale getirilmiştir (Vordzorgbe, 2006:1). Daha sonra 2005 yılında düzenlenen II. Afetlerin Azaltılması Dünya Konferansı sırasında uluslararası toplum, kapsamlı küresel strateji olarak "Hyogo Eylem Çerçevesi 2005-2015: Ulusların ve Toplulukların Afetlere Karşı Dayanıklılığının Oluşturulması- HFA" stratejisini kabul etmiştir (Chatterjee, vd. 2015:177). Hyogo Eylem Stratejisi ile afet risklerini azaltmaya yönelik yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası eylemlerin daha da genişletilmesi, derinleştirilmesi ve güçlendirilmesi amaçlanmıştır (Wannous & Velasquez, 2017). Afet risklerinin azaltılması üzerine yapılan çalışmalar son olarak 2015 yılında Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen üçüncü Afet Risklerini Azaltma Dünya Konferansı ve sonucunda kabul edilen Sendai Protokolü ile güncellenmiştir (Cumiskey vd. 2015:154; Wahlström, 2015;).

KAYNAKÇA

- *Cadag, J. R. D. (2020). Disasters. International Encyclopedia of Human Geography, 363–371. https://doi.org/10.1016/b978-0-08-102295-5.10254-9*
- *Chatterjee, R., Shiwaku, K., Das Gupta, R. et al. (2015). Bangkok to Sendai and Beyond: Implications for Disaster Risk Reduction in Asia. Int J Disaster Risk Sci 6, 177–188. https://doi.org/10.1007/s13753-015-0055-4*
- *Coppola, D. P. (2015). The Management of Disasters. Introduction to International Disaster Management, 1–39. https://doi.org/10.1016/b978-0-12-801477-6.00001-0*
- *Cumiskey, L., Hoang, T., Suzuki, S. et al. (2015). Youth Participation at the Third UN World Conference on Disaster Risk Reduction. Int J Disaster Risk Sci 6, 150–163. https://doi.org/10.1007/s13753-015-0054-5*
- *Erkan, E.Ayşe (2010). Afet Yönetiminde Risk Azaltma ve Türkiye'de Yaşanan Sorunlar, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No:2812, Ankara.*
- *Islam, T. & Ryan, J. (2016). The Role of Governments in Hazard Mitigation Objectives, in Hazard Mitigation in (Ed. Islam, T. & Ryan, J.) Emergency Management, Butterworth-Heineman.*
- *Johnson, C., & Lizarralde, G. (2012). Post-Disaster Housing and Reconstruction. International Encyclopedia of Housing and Home, 340–346. https://doi.org/10.1016/b978-0-08-047163-1.00046-1*
- *UNISDR (1999) United Nations Disaster Risk Reduction Strategy, https://sdgs.un.org/statements/un-international-strategy-disaster-reduction-unisdr-8377 adresinden alındı.*
- *UNISDR, (2002). Living with Risk Living with Risk A global review of disaster A global review of disaster reduction initiatives, https://www.humanitarianlibrary.org/sites/default/files/2014/02/ISDR_LivingWithRisk.pdf adresinden alındı.*
- *UNISDR, (2004). Living with Risk Living with Risk A global review of disaster A glo-*

bal review of disaster reduction initiatives, https://www.unisdr.org/files/657_lwr1.pdf adresinden alındı.

- *Vordzorgbe, S.D. (2006). United Nations International Strategy for Disaster Reduction (ISDR), Making the case for disaster risk reduction in Africa. https://www.unisdr.org/preventionweb/files/1356_1356SethDoeVordzorgbedrrinafrica.pdf adresinden alındı.*
- *Wahlström, M. (2015). New Sendai Framework Strengthens Focus on Reducing Disaster Risk. Int J Disaster Risk Sci 6, 200–201. https://doi.org/10.1007/s13753-015-0057-2*
- *Wannous, C., & Velasquez, G. (2017). United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNISDR)—UNISDR's Contribution to Science and Technology for Disaster Risk Reduction and the Role of the International Consortium on Landslides (ICL). In: Sassa, K., Mikoš, M., Yin, Y. (eds) Advancing Culture of Living with Landslides. WLF. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-59469-9_6*

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İNSANİ YARDIM KOORDİNASYON OFİSİ (OCHA)

Ebru CAYMAZ
Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi SBF Acil Yardım ve Afet Yönetimi, Çanakkale, ebru.caymaz@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9119-7659.

19 Aralık 1991 tarihli ve 46/187 sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararıyla kurulan Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA), doğal afet ve iç savaş/uzun süreli kriz gibi ivedi eylem gerektiren olağanüstü durumlarda nasıl davranılacağına yönelik uluslararası standartlar geliştirmek amacıyla Birleşmiş Milletler çatısı altında kurulmuş bir örgüttür. 60'tan fazla ülkede 2000'in üzerinde çalışanı bulunan örgütün New York ve Cenevre'de iki genel merkezi bulunmaktadır (OCHA,2023).

2018 yılında, İnsani Yardım İşlerinden Sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı ve Acil Durum Yardım Koordinatörü (ERC) Mark Lowcock'un liderliğinde Merkezi Acil Durum Müdahale Fonu Danışma Grubu (CERF), CERF'in insani müdahale işlevlerini tamamlamak üzere fonun ileriye dönük kullanımını araştırmak için OCHA'ya destek sağlamıştır. Önleyici eylem, afetlerin hane refahı üzerindeki etkisini azaltmak için tasarlanan ve müdahaleden ziyade risk yönetimine ilişkin bir dizi faaliyeti içeren geniş kapsamlı bir süreçtir. OCHA, araştırma ve partner kurumları yoluyla, koordineli bir önleyici eylem süreci için kanıt tabanını güçlendirmek ve CERF'in rolünü daha iyi anlamak ve geliştirmek amacıyla insani yardımda görev alacak pilotlara yönelik bir çerçeve de tasarlamıştır. OCHA'nın yaklaşımı, ülke düzeyinde toplumsal direnci geliştirmek için mevcut verileri kullanmanın yanı sıra bir şok öncesinde (veya büyük bir kuraklık gibi

yavaş başlayan bir başlangıcın erken aşamalarında) uygun önleyici eylemlerin planlanması konusunda genel merkez ve ülke düzeyindeki kuruluşları bir araya getirmeyi amaçlamaktadır (Getliffe, 2021: 6).

OCHA'nın 2023-2026 Stratejik Planı'nda hızla değişen dünyanın zorluklarıyla mücadele için altı dönüşümsel önceliğin ana hatları çizilmektedir:

1. İnsan merkezli, bağlama özel, toplumsal dirence katkıda bulunan ve somut koruma sonuçlarını teşvik eden tutarlı bir insani yardım müdahalesi,
2. Erişilebilirlik hususunda sistematik ve öngörülebilir liderlik,
3. Uzun süreli yer değiştirme sorununa somut çözümler,
4. Kapsayıcı ve kimseyi geride bırakmayan insani müdahale,
5. İnsanların yaşamlarında etki yaratan hızlı insani finansman,
6. Gelişen ortama uyum sağlamak için risklerin ve eğilimlerin stratejik analizi (OCHA, 2023).

BM tarafından koordine edilen yıllık küresel ihtiyaç değerlendirmesi olan Küresel İnsani Yardıma Genel Bakışa göre 2022 yılı Aralık ayında dünya çapında yaklaşım 324 milyon kişi insani yardıma ihtiyaç duymuştur. İnsani yardım çağrısında bulunan ve yaklaşık 30 Milyar $ yardım toplayan OCHA, 2022 yılı itibarıyla küresel çapta insani yardıma ihtiyaç duyan yaklaşık 157 milyon kişiye ulaşarak (küresel çapta yardıma ihtiyaç duyanların yaklaşık %79'una denk gelmektedir) 69 ülkede yardım faaliyetlerinin koordinasyon ve yönetiminde aktif olarak görev almıştır (OCHA, 2022).

KAYNAKÇA

- *Gettliffe, E. (2021). UN OCHA Anticipatory Action Lessons from the 2020 Somalia Pilot. Centre for Disaster Protection, London.*
- *OCHA. (2022). United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs Annual Report. 09 24, 2023 tarihinde https://annualreport.unocha.org/ adresinden alındı.*
- *OCHA, (2023). OCHA's Strategic Plan 2023-2026 Transforming Humanitarian Coordination. 09 24, 2023 tarihinde https://www.unocha.org/publications/report/world/ochas-strategic-plan-2023-2026-transforming-humanitarian-coordination adresinden alındı.*
- *OCHA, (2023). This is OCHA. 09 23 2023 tarihindehttps://www.unocha.org/ocha adresinden alındı.*

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ (BMMYK)

Tekin AVANER
Doç. Dr. Jandarma Sahil Güvenlik Akademisi, Ankara, tekinavaner@hotmail.com, Orcid: 0000-0003-4014-0131.

Kubilay DÜZENLİ
Arş. Gör. Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi, Trabzon kduzenli@ktu.edu.tr, Orcid 0000-0003-3662-2656.

İnsanlığın yirminci yüzyılda deneyimlediği iki büyük felaketten biri olan II. Dünya Savaşı, Müttefik Devletlerin zaferiyle sonuçlanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) henüz savaş sürerken Birleşmiş Milletler Örgütü (BM)'nin kurulması düşüncesini müttefikleriyle paylaşmış (Birinci, 2017: 52), savaşın sona ermesini takiben 1945 senesinde düzenlenen San Fransisco Konferansı'nda örgütün kuruluşunu öngören antlaşma imzalanmıştır (Şatıroğlu, 2006: 29). BM'nin kuruluş sürecinde, I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan ve 1946'da hukuki varlığı sona eren Milletler Cemiyeti (MC) deneyiminden çıkarılan dersler önemli yer tutmaktadır. I. Dünya Savaşı sonrasında, büyük devletlerden hiçbirinin, uluslararası sistemden dışlanmaması, bir devletin; bir başka devletin toprağına gerçekleştirebileceği saldırıların önünün alınmak istenmesi, örgütün; karar alma ve uygulama kapasitesinin genişletilmesi, ve son olarak örgütün; siyasi olduğu kadar ekonomi ve sosyal hayat gibi sahalarda da faaliyet göstermesi yönünde çaba sarf edilmesi (Sur, 2013: 2538), BM'nin kuruluş sürecinde dikkat edilen hususlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Örgütün temel organları; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Meclisi, Uluslararası Adalet Divanı ve Sekreterlik olarak ifade edilmektedir. (Birleşmiş Milletler Antlaşması, m.7). BM Antlaşması'nın 7. ve 22. maddelerinde ise örgütün ihtiyaç duyduğu durumlarda belirli alanlarda uzmanlaşmak, belirli görevleri yerine getirmek amacıyla yardımcı organlar kurabileceği söylenmektedir (Birleşmiş Milletler Antlaşması, m.7 ve m.22).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) bu doğrultuda ihdas edilmiş BM'nin yan organıdır. Komiserliğin kuruluş amacı kurumsal internet sitesinde, II. Dünya Savaşı'nın ardından evsiz kalan Avrupalılara yardım şeklinde ifade edilmektedir. Kuşku yok ki mültecilik ve mültecilerin yaşadığı sorunlar BMMYK kuruluncaya değin uluslararası camia tarafından görmezden gelinmiş değildir. Her ne kadar doğrudan mültecilerle ilgili konularda faaliyet gösteren bir organizasyon olmasa da Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi, 1947'de mültecilerin karşılaştığı sorunlara çözüm bulmak amacıyla uluslararası ölçekte farkındalık oluşturmaya çalışmıştır (Uzun, 2016: 64-65). Bu iyi niyetli adımlara karşın II. Dünya Savaşı sonrası karşılaşılan tablo, mülteci sorununa ilişkin teferruatlı bir örgütlenme ihtiyacı doğurmuş, BM Genel Kurulu tarafından, mülteciler için "uluslararası koruma sağlamak ve sorunlarına kalıcı çözümler temin etmek üzere", Aralık 1950'de Mülteciler Yüksek Komiserliği kurulmuş, Komiserlik Ocak ayı itibarıyla çalışmalarına başlamıştır (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1016). Komiserlik kuruluşundan başlayarak mülteci sorununun barışçıl yollarla ve kalıcı biçimde çözülmesini gündemine almış, bu doğrultuda üç seçeneğe dayalı bir strateji geliştirmiştir (Özdemir ve Kantar, 2023: 214). BMMYK tarafından koruma altına alınan mültecinin; i) menşe ülkeye geri dönüşünün sağlanması ii) sığındıkları ülkeye entegre olmasının teşviki iii) üçüncü bir devlete yerleştirilmesi için faaliyetlerin artırılması temel strateji başlıklarını oluşturmaktadır (Kaya, 2019: 515).

Komiserliğe ait kurumsal internet sitesin-

de, BMMYK'nın temel amacı, evsiz kalan kişileri koruma şeklinde ifade edilmektedir (UNHCR,2023). Yine, iklim değişikliği ve doğal afetler gibi sebepler dolayısıyla yer değiştirmek zorunda kalan insanların sayısındaki artış, Komiserliğin etki alanının genişlemesi sonucunu doğurmuştur (Ekşi, 2019: 367-368).

Asli vazifesi mültecilerin karşılaştığı sorunları çözüme kavuşturmak olan Komiserliğin mesuliyet alanlarından bir tanesine de afetlerle mücadeledir. Komiserlik, faaliyet gösterdiği ülke yetkilileri ile imzaladığı ikili antlaşmalar çerçevesinde, mültecilerin; afetler neticesinde maruz kaldıkları yıkımı önlemek veya zararları telafi etmek adına çalışmalar yürütebilmektedir. Afetlere bağlı olarak meydana gelen can ve mal kayıpları, afet anını yaşayan kimselerin ruh ve bedenlerine etki eden travmalar, zorunlu göç, afetzedelerin yaşam koşullarındaki geriye gidiş, sağlık tesislerinin tahrip olması sebebiyle afetzedelerin tedavi sürecinde aksakların baş göstermesi ve tüm bu gelişmelerin bir yansıması olarak bulaşıcı hastalıkların görülme sıklığındaki yaygınlık (Nur ve Taşan, 2017: 30) Komiserliğin, afetlerle mücadele doğrultusunda üzerinde durduğu başlıca problemler arasında yer almaktadır

Türkiye'deki çalışmalarına kuruluşundan on sene sonra 1960'ta başlayan BMMYK, 2016 senesine kadar Türkiye ile ev sahibi antlaşması olmamasına rağmen faaliyetlerini sürdürmüş (Ekşi, 2019: 352), Türkiye ile Komiserlik arasındaki ilişkiye, "de jure" nitelik kazandıran Ev Sahibi Ülke Antlaşması ise 1 Eylül 2016'da imzalanmıştır (UNHCR, 2020). Antlaşma, BMMYK'ye Ankara'da merkez diğer illerde saha ofisleri açmak hakkı tanımış; İstanbul, İzmir, Gaziantep, Şanlıurfa ve Van Komiserlikleri, bu doğrultuda faaliyet göstermeye başlayan şehirler olmuştur. Komiserliğin, ülkemizdeki çalışma dizgesinde; mülteci kriziyle ilgili çalışmalar yürütmek ve farklı çalışmalar arasında iş birliği temin etmek, korumaya ihtiyaç duyan kişilerin sosyal bakımdan desteklenmesi, kamp ve kentsel alanda ikamet eden mültecilere insani yardım sağlamak ve ulusal sığınma kapasitesinin güçlendirilmesi yönünde çaba göstermek yer almaktadır (UNHCR, 2023).

KAYNAKÇA

- *Birinci, G. (2017), "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin Kısa Tarihi I: Milletler Cemiyeti'nden Birleşmiş Milletler'e", Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(2), 50-81.*
- *Ekşi, N. (2019), "Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Türkiye'deki Faaliyetleri ve Türk İltica Sisteminde Değişen Rolü", İstanbul Üniversitesi Hukuk Mecmuası, 77(1), 343-370.*
- *Ergüven, N.S. ve Özturanlı, b. (2013), "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi", 62(4), 1007-1062.*
- *Kaya, C. (2019), "Kalıcı Çözüm Türü Olarak Gönüllü Geri Dönüş ve Geçici Koruma Kapsamında Yer Alanlar Bakımından Türk Hukukundaki Düzenlenme Şekli", Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 5(2), 511-535.*
- *Nur, S.A.ve Taşan, P. (2017), Mülteci Krizi ve Afet Yönetimi. Disiplinler Arası Afet Yönetimi Sempozyumu, Afetlerde Stratejik Yönetim, Sempozyum Bildirileri Özet Kitabı, 12-13 Mayıs 2017, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, s.23-36*
- *Özdemir, D.M. ve Kantar, G. (2023), "Mültecilerin Geri Dönüşü ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği", HUMANITAS- Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 11, 212-230.*

- *Sur, M. (2013), "Birleşmiş Örgütü'nün Gelişimi ve Geleceği", Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 8, 2535-2550.*
- *Şatıroğlu, A. (2006), "San Fransisco Konferası Dünyada Türkiye'nin Yer Arayışı", İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 3(12), 23-40.*
- *Uzun, E. (2016), "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK'nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri, Göç Araştırmaları Dergisi", 2(2), 60-85.*
- *Uluslararası Göç Örgütü. (2014), Göç Terimleri Sözlüğü, UGÖ Yayınları, Cenevre.*
- *UNHCR (2020), Turkey Operational Update October, https://www.unhcr.org/tr, Erişim Tarihi: 20.08.2023.*

BİYOTERÖRİZM

Murat DİNÇ
Doktora Öğrencisi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, mdincc@yahoo.com, orcid: 0000-0002-7134-5941.

İnsanlar tarih boyunca hem bireysel hem toplumsal olarak birbirine üstünlük kurma çabasında olmuştur. Bu doğrultuda mevcut koşulların olanaklarını ve teknolojik araç gereçleri kullanmışlardır. İnsanların birbirine kurmaya çalıştığı bu üstünlük faaliyetleri meydan okumalara, gerginliklere, çatışmalara ve savaşlara neden olmuştur (Yüksel & Erdem, 2016: 203-204). Bu süreçlerde pek çok kez terör ve terörizm faaliyetleri görülmüştür. Terör; korkutmak, yıldırmak panik yaratmak ve kaos oluşturmak amacıyla yasadışı eylemlerde bulunarak şiddet kullanmak (Ayverdi, 2010: 1242); terörizm; terör faaliyetleri kapsamında yer alan her türlü eylemin düzenli ve sistemli şekilde bir şekilde kullanılması (Parlatır, Gözaydın, Zülfikar, Aksu, Türkmen & Yılmaz, 1998: 2200); biyoterörizm ise hastalığa neden olan virüs, bakteri, toksin vb. mikroorganizmalar kullanılarak insanlara, hayvanlara ya da bitkilere zarar vermek amacıyla yapılan kasıtlı eylemlerdir (Yüksel & Erdem, 2016: 204; Altun, 2022: 129; Yenen & Doğanay, 2008: 95-96).

Biyoterörizmin ne zaman ortaya çıkacağını, nerede meydana geleceğini ve nasıl gerçekleşeceğini bilmek ya da tahmin etmek pek mümkün değildir. Bu nedenle ilk olarak yapılması gereken biyoterörizmin bütün canlılar için tehlike arz ettiğini kabul etmektir. Böylelikle biyoterörizme karşı farkındalık yaratılarak hazırlıklı olma, ortak bir akıl oluşturma ve faaliyet üretme olanağı sağlanmış olur. Bu durum biyoterörizmin topluma vereceği zararları önleme ve biyoterörizm eylemlerinde bu-

lunacak grupları caydırma konusunda önemli avantajlar sağlar (Dolev, 2002: 343-344).

Biyoterörizm tehdidine yönelik hazırlıkların yapılması büyük önem arz eder. Bu nedenle sağlık altyapısının güçlendirilmesi, bireylerin, toplumların ve sağlık personellerinin bilinçlendirilmesi, ulusal ve uluslararası düzeyde kurumlar arası işbirliğinin sağlanması, aşı, ilaç vb. tıbbi araç gereçlerin geliştirilmesi, hızlı tanı, teşhis ve müdahale kapasitesinin arttırılması, bilgi akışı ve iletişim olanaklarının güçlendirilmesi, hazırlık, acil durum ve kriz yönetimi planlarının geliştirilmesi büyük önem arz eder (Doğancı & Baysallar, 2001: 223; Uludağ & Aslan, 2022: 301; Şar, Arslan & Sözen Şahne, 2017: 193).

Biyoterörizmin önlenmesine yönelik olarak düzenlenen çok sayıda uluslararası sözleşme ve protokol bulunmaktadır. Bunlar arasında öne çıkan düzenlemeler 1925 yılında imzalanan Cenevre Protokolü ve 1972 yılında imzalanan Biyolojik Silahlar Sözleşmesidir (Uludağ & Aslan, 2022: 301).

Biyoterörizm eylemlerinin etkileri belli bir süreçten sonra ortaya çıkar. Bu durum eylemlerde kullanılan mikroorganizmalara bağlıdır. Olgular, inkübasyon süresine göre birkaç gün ya da birkaç hafta içinde etkisini gösterir (Yenen & Doğanay, 2008: 96; Kılıç, 2006: 15).

Büyük ölçekli biyoterörizm eylemlerinin yapılması, gelişmiş teknolojik çalışmalar sonucu üretilen biyolojik silahlarla mümkündür. Bu silahların üretilmesi büyük bir güç gerektirir. Bu nedenle biyolojik silah üretimin devlet desteğiyle ilişkili olması kuvvetle muhtemeldir (Yenen & Doğanay, 2008: 96).

Biyolojik silahların birçok özelliği bulunmaktadır. Bu silahların bulaşıcılığı ve öldürücülüğü yüksek, üretim maliyetleri düşük, üretimi, depolanması ve istenildiğinde kullanıma hazır hale getirilmesi kolaydır ve etkili bir tedavisi bulunmamaktadır. Biyolojik silahlar doğal ortam koşullarına karşı yüksek direnç gösterir, insandan insana bulaşma özelliği taşır, hava, su ve yiyecekler yoluyla etkin bir şekilde yayılır, ülkelerin sağlık sistemlerini altüst edebilir ve az miktarda dozla enfeksiyon oluşturabilir (Peggy & Linda, 2001: 220). Biyolojik silahlarla yapılan eylemler genel olarak gizli şekilde yürütülür. Bu nedenle saldırının tespit edilmesi için klinik araştırmalar ve testlerin yapılması ve bulguların ortaya konması gerekmektedir (Aksoy, 2006: 130).

Biyolojik silahlar tarihsel süreç boyunca genelde devletler tarafından kullanılmıştır. Ancak günümüzde bilgi, ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmiş olması terör örgütlerinin biyolojik silahlara ulaşabilmelerini kolaylaştırmıştır. Bu durum biyoterörizm tehdidini oldukça arttırmaktadır (Ekici & Acar, 2021: 892). Biyolojik silahlar salgın tehdidi oluşturmaktadır. Salgınlara neden olan virüsler doğal olabileceği gibi laboratuvarlarda genetiği değiştirilerek de oluşturulabilir. Bu nedenle biyoterörizm ve biyolojik savaşlar sadece insanlar için değil bütün canlılar için tehlike arz etmektedir (Dökmeci & Çavlan, 2020: 852; Çaykıran, 2023: 28).

KAYNAKÇA

- *Aksoy, Ü. (2006), Biyoterörizm, Potansiyel Biyoterörizm Ajanı Olan Parazitler ve Biyogüvenlik Çalışmaları, Mikrobiyoloji Bülteni, 40(1-2), 129-139.*
- *Altun, Altun, (2022), COVID 19, Biyolojik Silahlar ve Biyoterörizm, International Academic Social Resources Journal, 7(34), 129-137.*
- *Ayverdi, İ. (2010), Misalli Büyük Türkçe Sözlük: (Kubbealtı Lugatı). Seçil Ofset Baskı, İstanbul.*
- *Çaykıran, G. (2023), Biyolojik Harp Minvalinde Korona Virüs Üzerine Bir Değer-*

lendirme, Journal of Anglo-Turkish Relations, 4(1), 13-36.

- *Doğancı, L., & Baysallar, M. (2001), Biyoterörizm ve Biyolojik Savunma, Flora, 6(4), 209-224.*
- *Dolev, E. (2002), Bioterrorism and How to Cope With It, Clinics in Dermatology, 20(4), 343-345.*
- *Dökmeci, A., H., & Çavlan, B. (2020), Biyolojik Silah; Biyolojik Savaşlar, Pandemiler ve Covıd-19, EJONS International Journal on Mathematic, Engineering and Natural Sciences, 4(16), 841-859.*
- *Ekici, S., & Acar, A. (2021), "Küresel Güvensizliğin Yeni Kaynağı: Biyoterörizm", 20. Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu: "Terör", Malatya, 884-894.*
- *Kılıç, S. (2006), Biyolojik Silahlar ve Biyoterörizm, Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi, 63(1), 1-20.*
- *Parlatır, İ., Gözaydın, N., Zülfikar, H., Aksu, T., Türkmen, S., & Yılmaz, Y. (1998), Türkçe Sözlük: 2, K-Z, TDK (Türk Dil Kurumu) Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu Yayınları TTK (Türk Tarih Kurumu) Basım Evi, Ankara.*
- *Peggy, L., & Linda, M., M. (2001), Preparing for Bioterrorism, Baylor University Medical Center (BUMC) Proceedings, 14(3), 219-223.*
- *Şar, S., Arslan, M., & Sözen Şahne, B. (2017), Biyoterörizm ve Eczacılık Hizmetleri, Marmara Pharmaceutical Journal, 21(2), 190-194.*
- *Uludağ T., & Aslan D. (2022), Halk Sağlığı Bakış Açısı ile Biyoterörizm, Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, 31(4), 299-306.*
- *Yenen, O., Ş., & Doğanay, M. (2008), Biyoterörizm, ANKEM Dergisi, 22(2), 95-116.*
- *Yüksel, O., & Erdem, R. (2016), Biyoterörizm ve Sağlık, Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 19(2), 203-222.*

BÖCEK İSTİLASI

Hasan YÜCEL

Arş. Gör. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Acil Yardım ve Afet Yönetimi Bölümü, Hatay, hasan.yucel@mku.edu.tr, orcid: 0000-0001-9157-1594.

Böceklerin toplam sayıları diğer hayvan türlerine göre fazla olduğundan en kolay uyum sağlayan form olarak karşımıza çıkarlar. Böcekler ekosistem döngüsünde canlı ve cansız varlıklar için oldukça önemlidir. Örneğin, bazı böcek türleri diğer zararlı böcekler üzerinde yırtıcı veya parazitoit iken, diğerleri polen taşıyıcı, organik madde ayrıştırıcı, bal veya ipek gibi değerli ürünlerin üreticisidir. Bazıları zehirler veya antikorlar gibi farmakolojik olarak aktif bileşikler üretmek için kullanılmaktadır (Sallam, Mejía & Lewis 2013).

Böceklerin zararlı olmalarıyla da anılmaktadır. Bu grupta yer alan böcekler insanların çeşitli yiyeceklerine veya eşyalarına zarar vermektedir. Bunun yanında böcekler tarım ürünlerinde %100'e kadar kayıplar meydana getirebilmektedir. Bölgeye, ürüne ve böcek yoğunluğuna göre oluşan bu kayıpların miktarı değişebilir (Saruhan & Tuncer, 2010). Örneğin, bitkili ve doğal ormanlarda yaşayan endemik böcekler ağaç hastalıklarına neden olabilmektedir. Yerli olmayan böceklerin ise yeni alanlara yayılması, felaketle sonuçlanabilecek sonuçlara yol açabilir. İstilacı orman böceklerinin neden olduğu hasar, ağaç büyümesini, kereste kalitesini ve üretimini azaltabilir, biyolojik çeşitlilikte azalmaya neden olabilir, hayati orman ekosistemi işlevlerini önemli ölçüde etkileyebilir ve tüm peyzajı değiştirebilir (Kenis, Hurley, Colombari, Lawson, Sun, Wilcken, Weeks & Sathyapala, 2019).

Zararlı böcekler; tarım, orman veya doğal yaşam alanlarındaki bitkilere, üretkenliğe, biyolojik çeşitliliğe ve doğal kaynaklara önemli

miktarda zarar veren böcek popülasyonudur (UNDRR, 2023). Ricciardi, Palmer, & Yan (2011), istila oluşumunun ve etkisinin dinamiklerini diğer felaketlere benzetmektedir. Doğal afetlerde olduğu gibi, ortaya çıkan türlerin çoğu yalnızca küçük etkilere sahip gibi görünürken, bazıları ekolojik veya teknolojik aksaklıklar, kaynak kaybı ve sosyoekonomik zorluklar açısından felaketle sonuçlanabileceğini belirtmişlerdir. Örneğin De Vreyer, Guilbert & Mesple-Somps (2015), yaklaşık olarak 2 gr. olan yetişkin bir çöl çekirgesinin her gün kendi ağırlığı kadar taze yiyecek tüketebildiğini göz önünde bulundurarak 1 kilometrekarelik alanda 60 milyon böcekten oluşan bir sürünün 2500 kişiyi 4 ay besleyecek 120 ton besini tüketebileceğini belirtmişlerdir. Bu da bize ortalama büyüklükteki bir sürünün kırsal bir alana verebileceği zararın miktarı hakkında fikir vermektedir. Hill, Clusella-Trullas, Terblanche & Richardson (2016), istilacı böceklerin etkilerini biyolojik ve ekonomik açıdan incelemektedir. Gıda, bitki ve ahşap ürünlerinin sınır ötesi ticareti böceklerin yayılmasına zemin hazırlayan faktörler arasında yer almaktadır. Küresel seyahat ve tarımsal ürün ticareti, mahsulleri, yabani otları, patojenleri ve zararlı böcekleri kendi doğal ortamlarından uzaklaştırıp yeni ortamlara taşımıştır (IPPC Secretariat, 2021). Ticari ve sosyal küreselleşmenin artan hızı, istilacı türlerin dünyanın yeni bölgelerine taşınması için benzeri görülmemiş fırsatlar yaratmaktadır (Venette & Hutchison, 2021). Öte yandan artan sıcaklıklar, artan atmosferik CO2 gibi iklim parametrelerinin seviyeleri ve değişen yağış düzeninin tarımsal üretim ve tarımsal böcek zararlıları üzerinde önemli etkileri vardır. İklimdeki değişiklikler böcek zararlılarını çeşitli şekillerde etkileyebilmektedir. Bunlar, coğrafi dağılımlarının genişlemesine, kışlama sırasında hayatta kalma oranının artmasına, nesil sayısının artmasına, bitkiler ve zararlılar arasındaki uyumun değişmesine, türler arası etkileşimin değişmesine, göçmen zararlılar tarafından istila riskinin artmasına, böceklerle bulaşan bitki hastalıklarının görülme sıklığının artmasına neden olabilir (Skendžić, Zovko, Živković, Lešić, & Lemić, 2021). Genel anlamda, aşağıdaki faktörlerden bazılarının böcek zararlılarının dağılımını belirleyebileceği öngörülmektedir (Ezcurra, Rapoport & Marino, 1978).

- Doğal biyocoğrafya
- Mahsullerin coğrafyası
- Tarımsal uygulamalar (ekili alanların genişletilmesi, sulama, gübreler, pestisitler);
- İklim
- Ticaret
- Gelenekleri ve yaşam tarzlarını da içeren kültürel kalıplar

Sonuç olarak böcek istilası, kapsamlı ekonomik ve çevresel sonuçlara yol açabilen afet türleri arasında yer almaktadır (Renault, Laparie, McCauley & Bonte, 2018).

KAYNAKÇA

- *De Vreyer, P., Guilbert, N., & MESPLE-SOMPS, S. (2015). Impact of natural disasters on education outcomes: Evidence from the 1987–89 locust plague in Mali. Journal of African Economies, 24(1), 57-100.*
- *Ezcurra, E., Rapoport, E. H., & MARINO, C. R. (1978). The Geographical Distribution of Insect Pests. Journal of Biogeography, 5(2), 149–157. https://doi.org/10.2307/3038169*
- *Hill, M. P., Clusella-Trullas, S., Terblanche, J. S., & Richardson, D. M. (2016). Drivers, impacts, mechanisms and adaptation in insect invasions. Biological Invasions, 18(4), 883–891. https://doi.org/10.1007/s10530-016-1088-3*

- *IPPC SECRETARIAT. (2021). Scientific review of the impact of climate change on plant pests – A global challenge to prevent and mitigate plant pest risks in agriculture, forestry and ecosystems. Rome. FAO on behalf of the IPPC Secretariat. https://doi.org/10.4060/cb4769en*
- *Kenis, M.; Hurley, B.P.; Colombari, F.; Lawson, S.; SUN, J.; Wilcken, C.; Weeks, R. AND Sathyapala, S. (2019). Guide to the classical biological control of insect pests in planted and natural forests, FAO Forestry Paper No. 182. Rome, FAO. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.*
- *Renault, D., Laparie, M., MCCAULEY, S. J., & BONTE, D. (2018). Environmental adaptations, ecological filtering, and dispersal central to insect invasions. Annual review of entomology, 63, 345-368.*
- *Ricciardi, A., Palmer, M. E., & YAN, N. D. (2011). Should biological invasions be managed as natural disasters?. BioScience, 61(4), 312-317.*
- *Sallam, M., Mejía, D., & Lewis B. (2013). INSECT DAMAGE: Damage on Post-harvest.*
- *Saruhan, İ. & Tuncer, C. (2010). Kültürel Entomoloji. Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi, 25 (1), 21-27.*
- *Skendžić, S., Zovko, M., Živković, I. P., Lešić, V., & Lemić, D. (2021). The Impact of Climate Change on Agricultural Insect Pests. Insects, 12(5), 440. https://doi.org/10.3390/insects12050440*
- *UNDRR. (2023). Insect Pest Infestations, https://www.undrr.org/hips-cluster/insect-infestation (15.07.2023)*
- *Venette, R. C., & Hutchison, W. D. (2021). Invasive Insect Species: Global Challenges, Strategies & Opportunities. Frontiers in Insect Science, 1. https://doi.org/10.3389/finsc.2021.650520*

BULAŞICI HASTALIK

Fatma GÜNDÜZ

Öğr. Gör. Dr. Sinop Üniversitesi, Boyabat Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik, fgunduz@sinop.edu.tr, Sinop, Türkiye, orcid: 0000-0001-9585-3759

Tarih boyunca insanoğlu bulaşıcı hastalıklar ile karşı karşıya kalmıştır. Afetler her coğrafyada yaşanmaktadır ve toplumların afetlere karşı verdikleri yanıtlar farklılaşabilmektedir. Bulaşıcı hastalıklar salgın durumuna dönüştüğünde biyolojik afet olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda bir bulaşıcı hastalığın kıtalararası yayılımı tüm insanlığı etkileyebilecek potansiyele sahip bir afet tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yakın tarihte hafızalara kazınan Covid-19 pandemisi tüm insanlığı etkilemiş ve hala etkilemeye devam eden bir afet olarak görülmektedir (Afacan ve Avcı, 2020). Veba, difteri, tifo, çiçek, kolera, influenza, sıtma, sifiliz, ebola, HIV/AIDS vb. gibi bulaşıcı hastalık etkenleri salgın durumuna dönüşen hastalıklara örnek verilebilir (Parıldar, 2020). Günümüz koşullarında iç ve dış göçlerin yaşanması, iklim değişikliği, farklı vektörlerin ortaya çıkması, ulaşım alanında yaşanan değişimler ve beslenme şartlarının değişimi gibi nedenler bir bulaşıcı hastalığın salgın boyutuna dönüşmesini kolaylaştırmıştır (Kaya ve Şahinöz, 2021). Diğer yandan bakıldığında akut afetler sonrası ikincil afet olarak bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkma riski artmaktadır. Konu bu yönüyle afet risk yönetimi modeli çerçevesinde ulusal politikaların gözden geçirilmesine ihtiyaç duymaktadır.

Bulaşıcı hastalıklar insan sağlığına zarar vermeye devam etmekte ve insan hayatını her yönüyle olumsuz etkilemektedir. Bulaşıcı hastalıklar ekonomik kayıplara, toplumun refahının ve huzurunun bozulmasına, can kaybına ve sakatlıklara neden olmaktadır (Turhan, 2023).

- Poliomiyelit (Çocuk felci)
- Q-Ateşi
- Sarı Humma
- Sıtma
- Sifiliz
- Subakut Sklerozan Panensefalit (SSPE)
- Suçiçeği
- Şarbon
- Şark Çıbanı
- Tetanoz
- Tifo
- Toksoplazmoz
- Trahom
- Trişinelloz
- Tularemi
- Tüberküloz
- Veba
- Viral Hemorajik Ateş Sendromu
- Yeni Varyant Creutzfeldt-Jacob Hastalığı
- Zika Virüs Hastalığı

şeklinde bildirimi zorunlu bulaşıcı hastalık yer almaktadır. (T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2022).

Bulaşıcı hastalıkların en yaygın yayılma biçimleri fekal-oral, gıda, cinsel ilişki, böcek ısırıkları, kontamine fomitlerle (cansız obje) temas, damlacıklar veya cilt temasıdır (Ypma vd., 2013). Bulaşıcı hastalıkların sürveyans sistemleri, hastalığın görülme sıklığını izlemek ve müdahalelerin etkinliğini değerlendirmek için vakalara ilişkin bilgileri kaydetmektedir (Tunç ve Atıcı, 2020). Sürveyansı yapılan hastalıkların ihbarı, bildirimi, saha çalışması/filyasyon, vaka incelemesi ve salgının incelemesi şeklinde çalışmaların değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bulaşıcı hastalıklar dünya üzerinde ve ülkemizde halk sağlığını etkilemeye devam etmektedir Bir bulaşıcı hastalığın salgın boyutuna dönüşmemesi için ulusal politikalar geliştirilmiştir (Öztürk ve Uyar, 2022). Bu politikalar afet yönetimi modeli içerisinde disiplinlerarası bir bakış açısı ile değerlendirmeye açık hale getirilmelidir. Özellikle gelişen ve değişen dünya koşullarında afetlerin niteliksel ve niceliksel olarak artış göstermesi modern afet yönetimi modeli içerisinde bulaşıcı hastalık etkenlerine ilişkin çalışmaları kapsamlı politikalar çerçevesinde düşünülmesini zorunlu kılmaktadır. Bulaşıcı hastalıklar için geliştirilen plan ve programlar ülkemizin afet yönetimi modeli içerisinde değerlendirilmesi ve disiplinlerarası bakış açısı ile eşgüdümlü çalışmalar yürütülmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- *Afacan, E., AVCI, N. (2020), "Koronavirüs (Covid-19) Örneği Üzerinden Salgın Hastalıklara Sosyolojik Bir Bakış", Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Covid-19 Özel Sayısı 2, 1-14.*
- *Edemekong, P.F., Huang, B. (2022), "Epidemiology Of Prevention Of Communicable Diseases", National Library of Medicine.*
- *Kaya, N., Şahinöz, T. (2021), "Bulaşıcı Hastalık Bildirimlerinin Afet Yönetimi Açısından İncelenmesi", Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 10(1), 21-31.*

- *Öztürk, E. N. Y., UYAR, M. (2022), "Bulaşıcı Hastalıkların Türkiye'de Ve Dünya'da Güncel Durumu Ve Türkiye'de Bulaşıcı Hastalık Kontrol Programları", Arşiv Kaynak Tarama Dergisi, 31(4), 254-263.*
- *Parildar, H. (2020), "Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları. Tepecik Eğitim Ve Araştırma Hastanesi Dergisi", 30,19-26.*
- *T.c. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlık Genel Müdürlüğü (2017). Bulaşıcı Hastalıklar İle Mücadele Rehberi, 11 Ağustos 2023 Tarihinde Https://Hsgm.saglik.gov.tr/Depo/Birimler/Bulasici-Hastaliklar-Ve-Erken-Uyari-Db/Birimler/Saha_epidemiyolojisi_ve_erken_uyari/Bulasici_hastaliklar_ile_mucadele_rehberi_ustyazi.pdf Adresinden Erişildi.*
- *T.c. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlık Genel Müdürlüğü (2022). 11 Ağustos 2023 Tarihinde Https://Hsgmdestek.saglik.gov.tr/Tr/Bulasicihastaliklar-Haberler/Bildirimi-Zorunlu-Bulasici-Hastaliklar-Tani-Kodlari-Listesi-Guncellendi.html Adresinden Erişildi.*
- *Tunç, A., Atici, F. Z. (2020), "Dünyada Ve Türkiye'de Pandemilerle Mücadele: Risk Ve Kriz Yönetimi Bağlamında Bir Değerlendirme", Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 5(2), 329-362 .*
- *Turhan, E.h. (2023), "Veba'dan Covid-19'A Salgın Hastalıkların Kent Ve Kent Hayatı İle İlişkisi", Kent Akademisi Dergisi, 16(2), 969-988.*
- *Ypma, R. J., Donker, T., Van Ballegooijen, W. M., Wallinga, J. (2013), "Finding Evidence For Local Transmission Of Contagious Disease İn Molecular Epidemiological Datasets", Plos One, 8(7), 69875.*

BÜTÜNLEŞİK AFET YÖNETİMİ

Onur YERLİKAYA ŞAŞMAZ
Dr. Öğr. Üyesi Fırat Üniversitesi İİBF SBKY, Elazığ/Türkiye, onury@firat.edu.tr, orcid: 0000-0002-4933-6600

GİRİŞ

Modern afet yönetimi veya entegre afet yönetimi olarak da ifade edilen bütünleşik afet yönetimi; afet öncesi, afet esnası ve afet sonrası süreçlerin farklı aşamalarla düzenlendiği ve aşamalar arasında döngüsel bir ilişkiye sahip bir afet yönetim anlayışıdır.

Afet risk azaltma çalışmalarının öncü olarak vurgulandığı bu sistem, günümüzde karşı karşıya kaldığımız farklı afet risklerini etkili çözümlerle azaltabilmek, hazırlıklı olunan krizleri yönetebilmek ve afetle mücadeleyi sürdürülebilir bir çerçevede yürütmek amacıyla tasarlanmıştır.

1. BÜTÜNLEŞİK AFET YÖNETİMİ NEDİR?

Tarihsel süreç içinde doğa ve insan kaynaklı afetler, büyük maddi ve manevi kayıplara sebep olmuştur. Bilimsel ve teknolojik bilgi birikiminin artması ile birlikte afetlerle mücadele yöntemleri değişmiştir. Öte yandan afetlerin sıklığı, çeşitliliği ve küresel etkileri arttıkça afetin henüz ortaya çıkmadan önce müdahale edilmesi gereken bir süreç olduğu anlaşılmıştır.

Bütünleşik afet yönetimi, klasik ve kriz çözme odaklı afet yönetim anlayışının işlevsiz kaldığı koşullar çerçevesinde afet yönetiminin etkili ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla ortaya çıkmıştır.

Modern afet yönetimi genel olarak dört temel aşama ile karakterize edilir:

lışmalarında, teknolojik yenilikler ve bilimsel yöntemler doğrultusunda bilişim teknolojilerinden etkin bir şekilde faydalanılmaktadır (Macit, 2019: 177).

Bütünleşik afet yönetiminin özelliklerinden biri, başta risk azaltma çalışmaları olmak üzere afet yönetim sürecinin daha geniş bir sorumluluk zeminine yayılmasıdır. Afet yönetimi kamu yönetimin yetki ve sorumluluğunda olsa da toplumun tüm kesimlerinin afetle mücadelede rol oynadığı, eşgüdümlü ve çok boyutlu bir afet yönetim anlayışının tesis edildiğini söylemek mümkündür.

Bütünleşik afet yönetiminin aşamalarında, toplumsal kurumların ve aktörlerin katılımcı bir yaklaşımla inisiyatif alması beklenmektedir (Alkın, 2021: 19). Merkezi ve yerel yönetimler, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, yurttaşlar, uluslararası yardım kuruluşları ve özel sektör; afet yönetim sürecinin paydaşları olarak çeşitli roller ve sorumluluklar üstlenmektedirler.

SONUÇ

Dünya genelinde afetlere maruz kalma riskinin arttığına dair yaygın bir kanı oluşmaktadır. Doğal kaynaklı olayların afete dönüşmesinde insanın rolü daha fazla vurgulanmaktadır. Daha önce yaşanan afetlerden farklı olarak afetlerin küresel boyuttaki etkilerine ve doğurduğu olumsuz sonuçlara tanık olunduğu için tüm afet türleri ile birlikte özellikle iklim değişikliğine karşın acil tedbirlere ihtiyaç duyulmuştur. Uluslararası ve ulusal afet stratejilerinin afet risk azaltma önceliği ile planlanması, afet yönetimi anlayışının da güncellenmesine yol açmıştır. Risk azaltma çalışmalarının ön planda olduğu, her aşamasında dijital teknolojilerden ve bilimsel bilgi birikiminden faydalanılan, ortak sorumluluklar çerçevesinde toplumsal kesimlerin birer paydaş olduğu yeni bir afet yönetimi anlayışına ulaşılmıştır. Bütünleşik veya modern afet yönetimi olarak adlandırılan bu afet yönetimi yaklaşımı, ihtiyaçlar ve imkânlar temelinde yeniden yapılandırılmaya devam etmektedir. Sürdürülebilirlik ve kalkınma yaklaşımlarıyla uyumlu, bütüncül bir bakış açısı ile yürütülen bütünleşik afet yönetimi sistemi, afetlerin zararlarını azaltabilmek ve eskisinden daha iyi bir sosyal yapıya ve fiziksel çevreye ulaşabilmek için birbiriyle

ilişkili ve döngüsel bir afet yönetim döngüsü ile işlerlik kazanmaktadır. Bütünleşik afet yönetimi yaklaşımı ile toplumların afetlerle başa çıkabilme kapasitesini arttırabilmek ve afete dirençli toplumlar inşa edebilmek hedeflenmektedir.

KAYNAKÇA

- *Alexander, D. E. (2019), "L'Aquila, central Italy, and the "disaster cycle", 2009-2017.", Disaster Prevention and Management: An International Journal, 28(4), 419-433.*
- *Alkin R.C. (2021), "Bütünleşik Afet Yönetimine Sosyolojik Bakış: Toplumsal Yapı, İşlev ve Temel Kavramlar Işığında Bir Okuma Denemesi", Medeniyet ve Toplum Dergisi, 5(1), 18-34.*
- *Dölek, İ. (2020), Afetler ve Afet Yönetimi, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.*
- *Kadioğlu, M. (2008), Modern, Bütünleşik Afet Yönetiminin Temel İlkeleri. Mikdat Kadıoğlu ve Emin Özdamar (Ed.), Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri, Ankara: JICA Türkiye Ofisi.*
- *Macit, İ. (2019), "Bütünleşik Afet Yönetiminde Sendai Çerçeve Eylem Planının Beklenen Etkisi", Artvin Çoruh Üniversitesi Doğal Afetler Uygulama ve Araştırma Merkezi Doğal Afetler ve Çevre Dergisi, 5 (1), 175—186.*

- *Sawalha, I. H. (2020), "A Contemporary Perspective on the Disaster Management Cycle", Foresight, 22(4), 469-482.*
- *Toprak Karaman, Z. (2016), Afet Yönetimine Giriş ve Türkiye'de Örgütlenme, (Ed.), Z. Toprak Karaman, A. Altay, Bütünleşik Afet Yönetimi İzmir: İlkem Yayınları.*
- *United Nations (2004), United Nations International Strategy for Disaster Reduction (UNISDR). Living with risk: A review of disaster reduction initiatives. Geneva: United Nations.*

BÜTÜNLEŞİK İKAZ ALARM SİSTEMİ PROJESİ (İKAS)

Merve İZCİ
Doktora Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, izci. mrve94@gmail.com orcid:0000-0002-3050-2533.

Bütünleşik ikaz ve alarm sistemi (İKAS), Türkiye'de merkezi yönetim önderliğinde, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından yürütülen bir projedir. Doğal afetler ve acil durumlara, hava saldırılarına, biyolojik, radyolojik ve nükleer tehditlere karşı can ve mal kaybını en aza indirmek amacıyla kurulmuş, insanların önceden uyarılması ve korunmasına yönelik tedbirlerin alınmasını hedefleyen çift yönlü bir uyarı sistemidir (AFAD, 2023). Bu proje kapsamında, Türkiye genelinde farklı bölgelerde yer alan ikaz ve alarm sistemleri entegre biçimde çalışacak şekilde yeniden tasarlanmıştır. İKAS, çeşitli iletişim kanallarını kullanarak halka anında ve doğru bilgi sağlamayı hedeflemektedir.

İKAS; *Haber alma ve yayma, İkaz ve Alarm (Siren)* ve *Mesajlı uyarı* alt sistemlerinden oluşmaktadır. Haber alma ve yayma sisteminde Hava Kuvvetleri Komutanlığı'ndan alınan ikaz ve alarm haberleri ile tehlike haber kaynağı olan kurumlardan alınan afet ve acil durum haberlerinin İl Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezlerine Kesintisiz ve Güvenli Haberleşme Sistemi üzerinden çevrimiçi olarak iletilmektedir. Bu sistemle; yoğun yağışların neden olabileceği sel, çığ düşmesi, toprak kayması, barajların taşması gibi afetler, orman yangınlarından etkilenebilecek yerleşim yerlerinin durumu, toksik endüstriyel madde sızıntılarının yol açabileceği tehlikeler, bulaşıcı salgın hastalıklar, nükleer ve radyolojik kaza durumunda yayılan radyasyon seviyesi hakkında sürekli ve seri biçimde haberleşme sağlanmaktadır (AFAD, 2023; Güllüoğlu, 2021: 72).

İkaz ve alarm sisteminde, kablo ve uydu haberleşme altyapısı kullanılarak tehdit altında olabilecek bölgelerdeki halk, siren sistemleri aracılığıyla uyarılmaktadır. Modern teknolojiden faydalanılarak geliştirilen sistemde, insan sağlığına herhangi bir zararı olmayan hoparlör düzeneğine sahip sirenler tasarlanmıştır. Bu siren sistemleri tek bir merkezden kontrol edilebilmektedir (AFAD, 2023).

Mesajlı uyarı sistemi ile de siren sistemlerinin duyuru sahası dışında kalan yerleşim bölgelerindeki halk, afet öncesinde, afet sırasında ve afet sonrasında GSM operatörleri aracılığıyla cep telefonlarına ya da sosyal medyaya 112. kanaldan kısa mesaj gönderilmek suretiyle uyarılmaktadır. AFAD Başkanlığına kurulan merkezden tüm GSM operatörlerinin sağladığı hücresel yayın sistemiyle halka mesaj gönderilmesi amaçlanmıştır. Öte yandan tehlikenin kaynağı olan bölgelerle de elektronik ortam üzerinden bağlantı sağlanmaktadır (AFAD, 2023).

Acil durumlar, üç farklı uyarı şekliyle duyurulur. Sarı, kırmızı ve siyah ikaz olarak adlandırılan bu uyarılar tehlikenin şiddet seviyesine göre belirlenmiştir. Sarı ikaz hava saldırısı "ihtimalinin" olduğuna işaret etmektedir ve üç dakika süre ile düz olarak çalınan siren sesi ile duyurulur. Bu ikazı duyan kimselerden, eğer açık alanda iseler derhal bir sığınağa ya da bir binanın bodrum katına gitmeleri; kapalı alanda iseler gaz, su ana vanaları ile elektrik şalterini kapatmaları, çeşitli ısınma ve aydınlatma araçlarını söndürmeleri, kapı ve pencereleri kapatıp sığınağa gitmeleri ve iletişim araçları aracılığıyla kendilerine bildirilen talimatlara uymaları beklenir (AFAD, 2023).

Kırmızı alarm ise bir hava saldırısı "tehlikesinin" olduğunu işaret etmektedir. Üç dakika boyunca çalan bu alarm, yükselip alçalan dalgalı siren sesi ile duyurulmaktadır. Bu alarmı duyan kimselerden, açık alanda iseler hemen en yakın sığınağa ya da sağlam bir bodrum katı, bir duvar dibine ya da çukur bir yere saklanmaları beklenir. Kapalı alanda sireni duyduklarında ise sarı ikazda uygulamaları gereken önlemlerin tamamına uymaları beklenir (AFAD, 2023).

Radyoaktif sızıntı veya kimyasal saldırı tehlikesi siyah alarm ile bildirilir. Tehlike, üç dakika süreli kesik-kesik devam eden siren sesi ile duyurulmaktadır. Tehlikenin türü ise basın-yayın, uyarı sistemleri vb. ile duyurulmaktadır. Bu ikazı duyan kimselerden, açık alanda iseler hemen en yakın sığınağa gitmeleri, eğer radyoaktif sızıntı ya da kimyasal maddelere maruz kaldılarsa kapalı alana girmeden önce tüm giysi ve ayakkabılarını çıkarmaları, plastik bir poşete koymaları ve ortak alandan uzak bir yerde tutmaları beklenir. Kapalı alanda sireni duyan kimselerin ise kapı ve pencereleri sıkıca kapatıp binalarında yer alan sığınağa giderek orada beklemeleri ve iletişim araçları yoluyla verilen talimatlara harfiyen uymaları beklenir (afad.gov.tr, 2023).

Sıkıntılı süreç sona erdiğinde tehlikenin geçtiğini bildiren uyarı anonsu ise beyaz ikazdır. Tehlike geçti işareti, basın-yayın, uyarı sistemleri vb. araçlarla duyurulmaktadır. Bu haberi duyan kimselerden sığındıkları yerlerden çıkmaları beklenir (afad.gov.tr, 2023).

KAYNAKÇA

- *Güllüoğlu, Z. (2021), Afetlerde ve Acil Durumlarda Haberleşme Kapasitesinin Optimizasyonu İçin Dünya Uygulamaları ve Bir Model Önerisi. Bilişim Uzmanlığı Tezi. Diyarbakır: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu.*
- *AFAD. (2023). İkaz Alarm İşaretleri. https://www.afad.gov.tr/ikaz-alarm-isaretleri adresinden alındı.*

Ç

ÇEKİÇLEME ETKİSİ

Yusuf GUZEL
Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği, Konya, yusufkurtdereli@hotmail.com, orcid: 0000-0003-2957-8060.

Çekiçleme etkisi, yanal yükleme olayları (örneğin deprem ve rüzgar) sırasında yaygın olarak meydana gelen bir olgudur. Yoğun metropol lokasyonlarda nüfus artışı ve sınırlı arazi alanı nedenlerinden dolayı binalar birbirine yakın konumlandırılmakta ve böylece alan kullanım kapasitesi en üst düzeye çıkarılmaktadır. Geleneksel olarak yüksek yapılar ticari ofis kullanımı için kullanılmaktaydı, ancak bu tür yapıların konut kullanımı son zamanlarda popülerlik kazanmıştır (Ali ve Moon, 2007). Buna paralel olarak, özellikle deprem bölgelerinde, çekiçleme etkisi yapı tasarımında önemli bir madde olarak göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Çekiçleme etkisi, yakındaki iki veya daha fazla yapının düzlem dışı bir etki oluşturan yanal yüklemeye maruz kalmasıyla meydana gelir. Bir diğer ifade ile iki komşu binanın dinamik özelliklerindeki farklılıktan dolayı farklı fazlarda titreşime maruz kalırlar. Bu da, yapılar arasında çarpışmaya neden olur (Jankowski, 2009). Bu yanal yükler çoğu zaman depremden dolayı oluşan yer titreşimlerinden ve rüzgar ile birlikte oluşan titreşimlerden meydana gelir. Ayrıca, tsunami ve kasırga, deprem ve rüzgarın yanı sıra, gibi doğa olayları da binalarda titreşime ve dolayısı ile çekiçleme etkisine neden olabilir. Yüksek yapılar, yanal yükleme altında daha fazla ötelenme hareketi gösterdiklerinden dolayı, çekiçleme etkisine karşı daha hassastır.

Bina hasarı, yapısal çarpışmanın şiddetine bağlı olarak yapılarda çekiçleme olayı yaşandığında ortaya çıkabilir. Çekiçlemeden kaynaklanan yapısal hasarlar yerel veya sistemsel (global) hasarlara neden olabilir ve muhtemelen yapıların tamamen çökmesine yol açabilir (Schueller, 1977; Petronijevic ve diğerleri, 2014). İki binanın çarpma noktası farklı olduğunda darbeden kaynaklanan yerel arızalar ortaya çıkabilir. İki komşu binanın yükseklikleri, kat seviyeleri ve dolayısıyla modları farklı olması binaların birbirlerine farklı noktalardan çarpmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte yerel hasarlar meydana gelmektedir. Buna ek olarak, termal genleşme ve yapısal derzlerden dolayı da yerel hasarlara rastlamak mümkündür. Bitişik yapılar yeterli ayırma mesafesi sağlamadığında (Maison ve Kasai, 1992) veya yeterli yanal dirence sahip olmayan yapılardan çekiçlemeden kaynaklanan yerel hasarlar meydana gelebilir (Smith ve diğerleri, 1984; Chan, 2001). Buna göre bitişik binaların eşit yükseklikte ve benzer dinamik özelliklere sahip olması durumunda çarpma riski en aza indirilebilir.

Çekiçlemeden kaynaklanan hasarlar, bina yüksekliklerindeki farklılıklar nedeniyle yapıların düzensiz tepki vermesine neden olabilir. Bir binanın kat düzlemi ile diğer binanın kolonlarının yada kirişlerin çarpışması sonucu yerel hasarlar meydana gelebilir. Bu çökme neticesinde hasarsız olan yapıda global hasar meydana gelebilir. Buna örnek olarak, 06.02.2023 Maraş depremlerinde farklı kat seviyelerine sahip komşu iki binadan bir tanesi

Modern yapı tasarım yönetmelikleri iki bina arasında oluşturulması gereken minimum mesafeleri içermektedir. Örneğin, Türkiye Bina Deprem Tasarımı Yönetmeliğinde bu boşluğun komşu binaların her bir katında meydana gelen yer değiştirmelerinin karelerinin toplamının karekökünden elde edilen değerin α katsayısı ile çarpımından elde edilen değer kadar olması istenmektedir. α katsayısı taşıyıcı sistem katsayısının bina önem katsayısına oranının: komşu binaların kat seviyelerinin aynı olması durumunda 0.25, farklı olması durumunda 0.5 ile çarpılması ile elde edilir. Bu hesap yöntemi ile elde edilen değer 6 metre yüksekliğe kadar 30 mm'den, 6 metreden fazla olursa, her 3 metre için fazladan 10 mm daha boşluk bırakıldığındaki değerden fazla olamaz.

Alternatif olarak, enerji tüketen bağlantıların ve yarı aktif cihazların, rüzgar uyarımına maruz kalan bitişik binalarda çekiçleme etkisini azaltmak için kullanılması öngörülmüştür (Kleinve Stukel, 1972). Ayrıca sönümleyiciler (örneğin sürtünme sönümleyiciler), çapraz çerçeveler, perde duvarlı binalar ve düşük katlı binalar için, deprem hareketlerinin ve rüzgarların neden olduğu büyük yatay deformasyonları azaltmak amacıyla uyarlanabilir (Chung ve diğerleri, 2009).

Yapılar arasında yeterli boşluk mesafesinin sağlanması, sonuçta çekiçleme olayını önlemek için en iyi çözümdür; ancak mülk sahipleri ve mimarlar, mimari ve mekanla ilgili nedenlerden dolayı sıklıkla bu çözüm mümkün olmamaktadır. Bu çözüm aynı zamanda yeterli yanal aralık olmadan önceden mevcut olan yapılara da uygulanamaz. Bu nedenle, yeterli mesafe oluşturmaya alternatif olarak bu soruna yönelik azaltıcı önlemler geliştirilmiştir. İlk olarak, betonarme perdeler ve kuşak sistemler birçok çalışmada sunulmuş ve deprem kaynaklı yapısal darbe etkileşimini en aza indirmede yeterli oldukları kanıtlanmıştır (Jamal ve Vidyadhara, 2013). Bu durumda darbe yapılarının maksimum düzlem dışı yer değiştirmesi, üst yer değiştirmesi ve darbe sayısı azalacaktır . Perde duvarlı binalar aynı zamanda momente dayanıklı betonarme çerçeve yapılarına göre daha yüksek enerji etkisini absorbe edebilir ve bu da yüksek darbe yükünü azaltır (Barros ve Khatami, 2012). İkinci olarak, kauçuk amortisörler (Polycarpou ve diğerleri, 2013), polistiren (Rezavani ve Moghadam, 2004) veya polimerler (Soltysik ve diğerleri, 2017) gibi darbe emici malzemelerin bina aralarında kullanılması çekiçleme etkisini azaltmaktadır.

Sonuç olarak, yeni yapılacak binalarda bina tasarım yönetmeliklerinde istenen iki komşu bina arasındaki mesafe kriteri sağlanmalıdır. Numerik ya da deneysel yöntemler ile deprem yükü altında bu mesafenin yeterli olduğu teyit edilmelidir. Ayrıca, bu mesafeye mimari ve diğer bazı sebepler ile uyulamaması veya komşu binaların yönetmeliğe uyulmadan daha önce yapılması durumunda binaların rijitlikleri perde ya da kuşak sistemler ile artırılarak yatay ötelemeler önlenmeli veya sönümleyiciler kullanılmalıdır. Buna ilaveten, polistiren, polimer veya kauçuklar kullanılarak çekiçleme etkisi azaltılmalıdır. Son olarak, zemin oturmaları veya sıvılaşma durumlarında meydana gelebilecek çekiçleme olayını bertaraf etmek için zemin iyileştirilmesi yöntemleri uygulanmalıdır.

KAYNAKÇA

- *Ali, M. M., & Moon, K. S. (2007). Structural developments in tall buildings: current trends and future prospects. Journal of Architectural science review, 50(3), 205-223.*
- *Barros, R. C., & Khatami, S. M. (2012). Seismic response effect of shear walls in reducing pounding risk of reinforced concrete buildings subjected to near-fault ground motions. Paper presented at the Proceedings of the 15th world conference on eart-*

hquake engineering. Lisbon, Portugal.

- *Bhaskararao, A. V., & Jangid, R. S. (2006). Seismic analysis of structures connected with friction dampers. Engineering Structures, 28(5), 690-703. doi:10.1016/j.engstruct.2005.09.020*
- *Chan, C. M. (2001). Optimal lateral stiffness design of tall buildings of mixed steel and concrete construction. Structural Design of Tall Buildings, 10(3), 155-177. doi:10.1002/tal.170*
- *Chung, H. S., Moon, B. W., Lee, S. K., Park, J. H., & Min, K. W. (2009). SEISMIC PERFORMANCE OF FRICTION DAMPERS USING FLEXURE OF RC SHEAR WALL SYSTEM. Structural Design of Tall and Special Buildings, 18(7), 807-822. doi:10.1002/tal.524*
- *Jamal, K. A., & Vidyadhara, H. (2013). Seismic pounding of multistoreyed buildings. Moment, 15(2), 12-17.*
- *Jankowski, R. (2008). Earthquake-induced pounding between equal height buildings with substantially different dynamic properties. Engineering Structures, 30(10), 2818-2829. doi:10.1016/j.engstruct.2008.03.006*
- *Jankowski, R. (2009). Non-linear FEM analysis of earthquake-induced pounding between the main building and the stairway tower of the Olive View Hospital. Engineering Structures, 31(8), 1851-1864. doi:10.1016/j.engstruct.2009.03.024*
- *Klein, R., & Stukel, J. (1972). Investigation of a method to stabilize wind induced oscillations in large structures.*
- *Lin, J. H. (1997). Separation distance to avoid seismic pounding of adjacent buildings. Earthquake Engineering & Structural Dynamics, 26(3), 395-403. doi:10.1002/(sici)1096-9845(199703)26:3<395::Aid-eqe655>3.3.Co;2-6*
- *Maison, B. F., & Kasai, K. (1992). DYNAMICS OF POUNDING WHEN 2 BUILDINGS COLLIDE. Earthquake Engineering & Structural Dynamics, 21(9), 771-786. doi:10.1002/eqe.4290210903*
- *Malhotra, A., Roy, T., & Matsagar, V. (2020). Effectiveness of Friction Dampers in Seismic and Wind Response Control of Connected Adjacent Steel Buildings. Shock and Vibration, 2020, 21. doi:10.1155/2020/8304359*
- *Petronijevic, P., Zdravkovic, S., Mladenovic, B., Zlatkov, D., & Momcilovic-Petronijevic, A. (2014). ANALYSIS OF A POTENTIAL COLLISION OF BUILDINGS DURING EARTHQUAKE BASED ON COMPUTER SIMULATION. Tehnicki Vjesnik-Technical Gazette, 21(5), 1125-1133.*
- *Polycarpou, P. C., Komodromos, P., & Polycarpou, A. C. (2013). A nonlinear impact model for simulating the use of rubber shock absorbers for mitigating the effects of structural pounding during earthquakes. Earthquake Engineering & Structural Dynamics, 42(1), 81-100. doi:10.1002/eqe.2194*
- *Rezavani, A., & Moghadam, A. (2004). Using shaking table to study different methods of reduceing effects of buildings pounding during earthquake. Paper presented at the 13th World conference on earthquake engineering, paper.*
- *Rosenblueth, E., & Meli, R. (1986). The 1985 mexico earthquake. Concrete International, 8(5), 23-34.*
- *Schueller, W. (1977). High-rise building structures: R.E. Krieger Pub. Co.*

- *Soltysik, B., Falborski, T., & Jankowski, R. (2017, Sep 10-13). Preventing of earthquake-induced pounding between steel structures by using polymer elements - experimental study. Paper presented at the 10th International Conference on Structural Dynamics (EURODYN), Sapienza Univ Rome, Fac Civil & Ind Engn, Rome, ITALY.*
- *Turkish Building Earthquake Code (2018), Türkiye Bina Deprem Yonetmeligi, Deprem Etkisi Altında Binaların Tasarımı icin Esaslar, Ankara*
- *Wang, D. Y., Tse, T. K. T., Zhou, Y., & Li, Q. X. (2015). Structural performance and cost analysis of wind-induced vibration control schemes for a real super-tall building. Structure and Infrastructure Engineering, 11(8), 990-1011. doi:10.1080/15732479.2014.925941*

ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ (ÇED)

Aytaç DURAN
Araş. Gör. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi, Van, aytacduran@yyu.edu.tr, orcid: 0000-0002-2420-0774

Endüstri Devrimi sonrası sanayileşme yarışının çevre üzerinde yarattığı tahribatın uzun yıllar boyunca görmezden gelinmesi küresel çevre sorunlarının oluşması ve şiddetlenmesine neden olmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla küresel çevre sorunlarının ancak tüm ülkelerin katılımıyla uluslararası düzeyde gerçekleştirilecek işbirliği ile çözülebileceği yönündeki farkındalık, korumacı ve önleyici yaklaşımların gelişmesini beraberinde getirmiştir. Bu süreçte olası çevresel zarara yol açabilecek endişelerin giderilmesi ile siyasal, ekonomik ve toplumsal hedeflere ulaşılmasının bir arada değerlendirilmesi gerekliliği üzerinde durularak hukuksal, teknik ve yönetsel nitelikteki çevresel değerlendirme araçları geliştirilmiştir. Bunlar arasında çevresel etki değerlendirme (ÇED) hukuksal ve yönetsel açıdan üzerinde en fazla düzenleme ve uygulama yapılan ve yaygın olarak başvurulan yöntem olarak ön plana çıkmaktadır (Caldwell, 1989: 8-9).

ÇED, ekonomik nitelikteki bir proje, faaliyet veya kuruluşun neden olabileceği her türlü çevresel etkinin tarafsız şekilde değerlendirildiği, olası risklerin tespit edildiği, varsa alınması gereken önlemlerin belirlendiği hukuki, teknik ve politik bir araçtır (Keleş vd., 2015: 408). Bir başka tanıma göre ise ÇED, hayata geçirilmesi düşünülen proje ve/veya faaliyetlerin çevresel düzeydeki olumlu ve olumsuz etkilerinin tespiti kapsamında olumsuz olanların önlenmesi veya çevresel zarara neden olmayacak seviyeye düşürülmesi için her türlü önlemin alınması ve sürecin denetimine yönelik tüm çalışmalardır (Çevre, Şehircilik ve

hangi düzeyde yerine getirildiği denetlenir. Ayrıca tahmin edilmeyen zararlı etkiler tespit edilerek sonraki yatırım değerlendirmelerinde parametreler arasına dahil edilir.

Görüleceği üzere çevresel etki değerlendirme (ÇED), çevrenin korunmasını ekonomik kalkınma hedefleri ile birlikte dikkate alarak ekolojik dengenin bozulmasına veya zarar görmesine proaktif bir tutumla engel olmayı ifade etmektedir. Yatırımın, gerçekleştirileceği yere farklı parametreler açısından ne düzeyde uygun olduğunu hem bilimsel hem de katılımcı bir yaklaşımla değerlendiren ÇED, ekonomik ve sosyal kalkınmayı göz ardı etmeden çevresel zararları önleme fırsatı yaratmaktadır.

KAYNAKÇA

- *Duymaz, S. Y. (2017), "Çevre Yönetimine Katılım: Sınır Aşan Çevresel Etki Değerlendirmesi-Espoo Sözleşmesi", (Ed. Gökhan Orhan, Semra Mazlum, Yasemin Kaya), Dora Yayınları, Bursa, 477-507.*
- *Caldwell, L. K., (1989), "Understanding Impact Analysis: Tecnical Process, Administrative Reform, Policy", (der. R.V. Barlett), Policy Through Impact Asessment, Greenwood Press, New York.*
- *Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, (2023a), https://mugla.csb.gov.tr/ced-nedir-i-91853 (13.09.2023).*
- *Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, (2023b), https://samsun.csb.gov.tr/ced-nedir-i-2455 adresinden alındı (13.09.2023).*
- *Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, (2023c), https://ced.csb.gov.tr/yeni-ced-yonetmeligi-res-mi-gazetede-yayimlandi.-haber-272356 adresinden alındı (14.09.2023).*
- *Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, (2023d), https://tekirdag.csb.gov.tr/ced-ve-cede-tabi-faaliyetler-i-90217 adresinden alındı (14.09.2023).*
- *Keleş, R., Hamamcı, C., Çoban, A. (2015), Çevre Politikası, (8. Baskı), İmge Kitabevi, Ankara.*
- *Wood, C. (2013), Environmental Impact Asessesment: A Comparetive Riview, Routledge, London.*

ÇIĞ

Hasan YÜCEL
Arş. Gör. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Acil Yardım ve Afet Yönetimi Bölümü, Hatay, hasan.yucel@mku.edu.tr, orcid: 0000-0001-9157-1594.

Çığ, yol uzunluğu 50 m'den fazla olan bir yamaç boyunca kar, buz, kaya veya çamur akışıdır. İlgili malzemeye bağlı olarak kar, buz, kaya veya çamur çığı olarak sınıflandırılır. Çığ terimi, başlangıç bölgesindeki salıvermeden yol boyunca yer değiştirmeye (akmaya) ve salınım bölgesinde birikmeye kadar tüm hareket sürecini ifade etmektedir. Salınım bölgesi, ortalama eğimi 10°'den az olan, yani eğimin karın daha fazla hareket etmesi için yetersiz olduğu bir alandır (Nairz et al., 2014) Çığ, karla kaplı kuşaktaki dağ yamaçlarının üst kesimlerindeki kar örtüsünün yapısal olarak çökmesinin bir sonucu olarak meydana gelmektedir (Ashwagosha Ganju & Dimri, 2004). Dağ yamaçlarından aşağı doğru hareket eden ve yerçekimi tarafından yönlendirilen hızlı kar kütlelerini ifade etmektedir. Tipik olarak, çoğu çığ oldukça düşük bir hızla birkaç yüz metre yol alır, ancak bazıları 15 km'ye kadar hareket edebilir ve 100 m/s'ye kadar yüksek hızlara ulaşabilir (Ancey, 2007). Bir çığın boyutu, ne kadar zarar verebileceğine göre sınıflandırılabilmektedir. Orta büyüklükteki bir çığ yaklaşık 2000 tonluk bir kütleye eşdeğer olan 10.000 metreküp kar hacmini içerebilmektedir. Çığın hızı kar tipine ve arazinin eğimine bağlı olarak değişebilmektedir. Büyük kuru kar çığları saatte 50 ila 200 kilometre arasındaki hızlarda hareket edebilirken, ıslak kar çığları saatte 20 ila 100 kilometre arasında değişen hızlarla daha yoğun ve daha yavaş hareket etmektedir. Kuru kar çığları, eğimin dik olması halinde bir toz bulutu oluşturabilir. Bu bulut, kar yokuş aşağı kayarken küçük parçacıklara ayrıldığında oluşmaktadır (Schweizer, Bartelt, & Alec van Herwijnen, 2015).

Kuru toz çığlar hariç her türlü kar çığı, çığ yolunun herhangi bir yerinde jeomorfik değişikliklere neden olabilir. Kayaların ve odunsu döküntülerin sürüklenmesi çığların yıkıcılığını daha da arttırmaktadır. Çığ sırasında kaya ve odunsu moloz hareketi potansiyelini anlamak, doğal afet değerlendirmesi açısından önemlidir (Swift vd., 2021).

Kar çığları, çok uzun bir süredir dağlık alanlarda meydana gelen kaya düşmeleri ve moloz akıntıları gibi doğal fenomenlerdir. 20. yüzyıl ile birlikte kentleşme sürecinin başlaması ve insan-dağ etkileşiminin değişmesiyle dağlardaki insan varlığında artış söz konusu olmuştur. Daha önce engebeli olarak görülen alanlar turizm faaliyetleri açısından çok yüksek bir potansiyele dönüşmüştür. Kış aktivitelerinin artış göstermesi ile birlikte dağ vadileriyle iletişim noktalarının inşası, insanların barınma ile ilgili altyapıları, kayak merkezleri ve ekonomik faaliyetler gelişme göstermiştir. Doğal fenomenler daha sonra doğal riskler haline gelmiştir. (Naaim-Bouvet et al., 2012). Çığ riski, insanlar, binalar, araçlar veya altyapı gibi risk altındaki belirli bir unsurla ilgilidir. Çığ riski, o elementin maruz kalması ve çığ tehlikesine karşı savunmasızlığı ile belirlenmektedir. Çığ tehlikeleri ise basitçe potansiyel bir zarar kaynağı anlamına gelmektedir. Çığın tetikleme olasılığı yıkıcı boyutundan kaynaklanmaktadır. İnsan kayıplarına, ciddi mal ve çevre hasarına neden olan kar çığları, doğal afet olarak sınıflandırılmaktadır. Fakat çığ tehlikeleri her zaman doğal süreçlerle ilgili olmayabilir. İnsan hayatı kaybına neden olan çığ kazalarının çoğu insan kaynaklı olup, güvenli olmayan alanlarda meydana gelmektedir (Sauermoser, Rudolf-Miklau & Margreth, 2014).

Ormanların çığ oluşumu üzerindeki önleyici etkisi, Avrupa'nın farklı Alp bölgelerinde Orta Çağ döneminde fark edilmiştir. O zamana kadar, kereste için dağ ormanlarının yoğun bir

şekilde kesilmesi, temizlenmesi ve meraların oluşturulması, yeni başlangıç bölgelerinin ve çığ yollarının oluşmasına neden olmuştur (Schneebeli & Bebi, 2004). Çığların tam kontrolü, yapıların montajını içeren aktif yöntemlerle mümkündür. Aktif yöntemlerden herhangi biri uygulanmadan önce, belirli bir alanda hangi yöntemin en etkili olacağını dikkatlice düşünmek ve doğru bir şekilde uygulanmasını sağlamak önemlidir. Yapısal kontrol, orman istasyonu gibi yöntemler, kar yamaçlarının sürünme ve kayma hareketlerini durdururken, yapay tetikleme, çığların büyük ivmelere ulaşmasını engeller (Ashwagosha Ganju & Dimri, 2004). Çığ tehlikesi; savunma yapıları (tüneller), çığ tahmini ve geçici yol kapanışları ile azaltılır. Kayak alanlarında çığ tehlikesini azaltmak için kullanılan en yaygın yöntemler, teknik önlemler, tahmin, suni tahliye ve yamaçların geçici olarak kapatılmasıdır. Saptırma barajları çığın insan yerleşimi olmayan bir alana sapabileceği durumlarda tasarlanır. (Höller, 2007). Çığ tehlikesinin azaltılmasında olası çığların zamanı, yeri ve yıkıcı potansiyelinin kesin olarak tahmin edilmesi, tehlike haritalaması ve risk analizi yoluyla daha iyi arazi kullanımı planlaması yöntemleri kullanılmaktadır (Singh et al., 2020).

Çığlar, insan kullanımının genelde uzak olduğu, kar yağışını yoğun bir şekilde alan havzaların üst kesimlerinde meydana gelir. Çığın önemli bir doğal afet olmasının altında, ulaşım imkânlarının ve nüfusun artışıyla birlikte havzaların üst kısımlarının insanlar tarafından kullanılması, yollar, enerji nakil hatları, kayak turizmi üzerindeki olumsuz sonuçlar yatmaktadır (Göl, 2005).

İnsanların doğa ile etkileşimlerinin artmasıyla birlikte çığın insanlar üzerinde etkileri artabilir veya insanlar çığın daha fazla olmasına katkıda bulunabilir. Bu nedenle çığ riski yüksek bölgelerde yaşayan insanlar için, uygun çığ tehlikesini azaltma stratejilerinin benimsenmesi ve uygulanması önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- *Ancey, C. (2007). Snow Avalanches. 319–338. https://doi.org/10.1007/3-540-45670-8_13*
- *Ashwagosha Ganju, & Dimri, A. P. (2004). Prevention and Mitigation of Avalanche Disasters in Western Himalayan Region. 31(2), 357–371. https://doi.org/10.1023/b:nhaz.0000023357.37850.aa*
- *Göl, C. (2005). Çığ Olgusu ve Ormancılık. Turkish Journal of Forestry, 6 (1), 49-63. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/tjf/issue/20884/224277*
- *Holler, P. (2007). Avalanche hazards and mitigation in Austria: a review. 43(1), 81–101. https://doi.org/10.1007/s11069-007-9109-2*
- *Naaim-bouvet, F., Faug, T., Ousset, F., Ravanat, X., & Caccamo, P. (2012). How to explain avalanche dynamics to children and their parents. In 2012 International Snow Science Workshop ISSW (pp. p-820).*
- *Nairz, P., Mears, A., Sİegfried Sauermoser, Gabl, K., Stoffel, M., & Margreth, S. (2014). Avalanches: evolution and impact. https://doi.org/10.1002/9783433603840.ch02*
- *Sauermoser, S., Rudolf-miklau, F., & Margreth, S. (2014). Introduction. In The Technical Avalanche Protection Handbook (eds F. Rudolf-Miklau, S. Sauermoser and A.I. Mears). https://doi.org/10.1002/9783433603840.ch01*
- *SchneebelI, M., & Bebi, P. (2004). Hydrology, Snow and Avalanche Control. 397–402. https://doi.org/10.1016/b0-12-145160-7/00271-4*

- *Schweizer, J., Bartelt, P., & alec Van Herwijnen. (2015). Snow Avalanches. 395–436. https://doi.org/10.1016/b978-0-12-394849-6.00012-3*
- *Singh, A., Vikas Juyal, Kumar, B., Gusain, H. S., Shekhar, M. S., SIngh, P., ... Negi, H. S. (2020). Avalanche hazard mitigation in east Karakoram mountains. 105(1), 643–665. https://doi.org/10.1007/s11069-020-04329-6*
- *Swift, D. A., Cook, S. J., Comitİ, F., Gärtner-Roer, I., Korup, O., & Moore, J. S. (2021). Ice and snow as land-forming agents. 165–198. https://doi.org/10.1016/b978-0-12-817129-5.00008-1*

ÇÖK KAPAN TUTUN

Ömer DEMİRBİLEK
Öğr. Gör. Sinop Üniversitesi, Türkeli MYO, Acil Durum ve Afet Yönetimi Programı, Sinop demirbilek112@gmail.com, orcid: 0000-0002-9989-1194

Afetler, insanların hayatının akışını bozarak, büyük çaplı kayıplara yol açabilmektedir (Demirbilek vd., 2022). Afet kaynaklı ortaya çıkabilecek olası zararlar, afet öncesi ve sırasında alınacak bazı tedbirler ve yapılacak bazı uygun davranışlar aracılığı ile önlenebilir veya azaltılabilir. Bu tedbir ve davranışlar afetlerin türüne ve özelliğine göre farklılaşabilmektedir (Demirbilek, 2023). Bu tedbirler bazen afet çantası hazırlamak, bazen aile afet planı hazırlamak, bazen de afetlerde sergilenmesi gereken doğru davranışlardan olan çök kapan tutun davranışını sergilemek olabilmektedir. Ülkemizde henüz afet kültürünün gelişmemiş olması ve afet eğitimlerinin henüz yeterli olmaması nedeniyle yapılan çalışmalar çök kapan tutun hareketinin başta öğrenciler olmak üzere toplumda yetersiz ve eksik olarak bilindiğini ortaya koymaktadır (Doğan ve Kırkıncıoğlu, 2020).

Afetlere karşı çök kapan tutun şeklinde ifade edilen davranış şekli başta deprem olmak üzere, ortaya çıktığında büyük sarsıntı ve yıkımlara yol açan; heyelan, yıldırım, farklı çeşitlerde oluşan bomba patlamaları gibi durumlarda da sergilenmesi gereklidir (Kadıoğlu vd., 2017). Yapılacak bu davranış kişileri afet ve acil durumlarda neden ortaya çıkabilecek birçok yaralanmadan koruyabilmektedir. Ancak bunun için hareketin doğru bir şekilde gerçekleştirilmesi önem taşımaktadır. Hareket, olayın ne olduğu önemli olmaksızın, herhangi bir zemin sarsıntısı veya yüksek sesli bir patlama anında yapılmalıdır (Medak, 2023).

KAYNAKÇA

- *Demirbilek, Ö. (2023), "Büyük Kahramanmaraş Depremi Sonrası Afet Yönetimi Sürecinin Değerlendirilmesi ve Gelecek İçin Çözüm Önerileri", Kahramanmaraş Merkezli Depremler Sonrası İçin Akademik Öneriler (Ed. M. Öztürk ve M. Kırca), Özgür Yayınevi, Gaziantep, 183–194*
- *Demirbilek, Ö., Aksoy, Ş. ve Ulutaşdemir, N. (2022), "COVID-19 Salgın Döneminde Hastalara Yönelik Fedakârlık Ölçeği: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması", Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 11(4), 1428–1434. https://doi.org/10.37989/gumussagbil.1180383*
- *Doğan, F. ve Kırkıncıoğlu, M. (2020), "Okul Öncesi Çocuklarda (4-6 Yaş) Deprem, Yangın ve Tahliye Konusunda Durum Tespitinin Yapılması", İSG Akademik, 2(2), 145–159.*
- *Kadıoğlu, M., Gürkaynak, İ. ve Boydak, H. (2017), KIZILAY ile güvenli yaşamı öğreniyorum (19 bs.), Türk Kızılayı, Ankara.*
- *Marla, P. ve Türkmen, Z. (2001), abcd temel afet bilinci el kitabı, Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, İstanbul.*
- *Medak (2023), "Çök Kapan Tutun", https://www.medak.org.tr/faydali-bilgiler/cok-kapan-tutun/, (14.09.2023).*

ÇÖLLEŞME

Hakan CELEP

Öğr. Gör. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Kavaklıdere Şehit Mustafa Alper MYO, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, Acil Durum ve Afet Yönetimi Programı, Muğla/Türkiye, hakancelep@mu.edu.tr, orcid: 0000-0002-7568-5759

Çöl kelimesi, kaynak olarak Moğolca kökenli olup "*bozkır, tarım yapılmayan yer*" anlamını taşımaktadır (Etimolojitürkçe, 2023). Benzer şekilde, Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre çöl, "*kumluk, susuz ve ıssız geniş arazi, hiçbir şey yetişmeyen, olmayan yer"* olarak tanımlanmaktadır (TDK, t.y.).

Fransızca'da "désertification" olarak ortaya çıkan çölleşme kavramı ilk olarak Afrika'nın kuzey ve batı kesimlerindeki arazi bozulmalarını saptayan Fransız ekolog ve botanikçi L. Lavauden tarafından 1927 yılında dile getirilmiştir. Ardından, A. Aubreville (1949) tarafından oluşturulan bir raporda yeniden çölleşme kavramına dikkat çekilmiştir. 1977 yılında yapılan Nairobi Konferansı'nda; arazilerdeki biyolojik potansiyelin azalması ya da ortadan kalkması durumu çölleşme olarak tanımlanmıştır (UN Secretariat, 1977). Güncel ve en sık kullanılan tanım ise, 1992 yılında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın (Rio Zirvesi) ana programlarından biri olan Yerel Gündem 21'de, "mevcut çöllerin doğal olarak genişlemesi değil, kurak, yarı kurak ve kuru alt nemli alanlardaki arazilerin bozulması" şeklinde tanımlanmaktadır. Ayrıca çölleşme; insan kaynaklı etkiler ve iklim değişikliğinin sonuçlarından olan uzun süreli kuraklıklar ya da şiddetli seller nedeniyle toprak verimliliğinde kademeli bir azalma ve bitki örtüsünde incelme gibi doğa kaynaklı etkiler olarak farklı şekillerde ortaya çıkabilecek bir süreçtir (UNCCD, 1994).

me üzerinde yapılan araştırmalar 2100 yılına kadar kurak alanların genişleyeceğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar, Antarktika dışında tüm kıtalarda kuraklığın önemli derecede artacağını ve kurak alanların genişleyeceğini ifade etmektedir (Pörtner vd., 2022).

Sonuç olarak, çölleşme dünya genelinde bulunan kurak ve yarı kurak alanlarda toprak verimliliğinin düşmesi ve doğal bitki örtüsünün azalması ile karakterize edilen olumsuz bir süreçtir. Küresel iklim değişikliği gibi etkenler çölleşmeyi hızlandırarak ekosistemler ve çevre için ciddi tehditler oluşturmaktadır. Bu durumun önüne geçilebilmesi için çevre dostu politikaların önemi büyüktür. Ormansızlaşmayı önleme, sürdürülebilir tarım yöntemlerine geçiş, su kaynaklarının doğru ve verimli kullanımı gibi adımlar çölleşme ile mücadelede etkilidir. Ayrıca, çölleşme konusuna bağlı olarak atılacak adımların uluslararası iş birliği içerisinde atılması olumlu sonuçlar elde etmek için gereklidir.

KAYNAKÇA

- *Aubreville, A. (1949). Climats, Forêts et Désertification de l'Afrique Tropical. Paris. Société d'Editions Géographiques. Maritimes et Coloniales.*
- *Cyranoski, D. (2009). Asian nations unite to fight dust storms. Nature News, 10.*
- *D'odorico, P., Bhattachan, A., Davis, K. F., Ravi, S., & Runyan, C. W. (2013). Global desertification: Drivers and feedbacks. Advances in water resources, 51, 326-344.*
- *Etimolojiturkce. (2023). Çöl. 07 05, 2023 tarihinde Etimolojiturkce: https://www.etimolojiturkce.com/arama/ÇÖL adresinden alındı*
- *Glantz, M. H., & Orlovsky, N. S. (1983), Desertification: A review of the concept. Desertification Control Bulletin 9: 15-22.*
- *Hare, F. K. (1976). Climate and Desrtification: A Component Review for the United Nations Conference on Desertification, 1977. Working Group on Climate and Human Response, Institute for Environmental Studies, University of Toronto.*
- *Hare, K. (1977). Connections between climate and desertification. Environmental Conservation 4(2): 82.*
- *IPCC. (2021). Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. [Masson-Delmotte, V., P. Zhai, A. Pirani, S.L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, Y. Chen, L. Goldfarb, M.I. Gomis, M. Huang, K. Leitzell, E. Lonnoy, J.B.R. Matthews, T.K. Maycock, T. Waterfield, O. Yelekçi, R. Yu, and B. Zhou (eds.)], Cambridge University Press, 745–757, 06 13, 2023 tarihinde IPCC: https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_SummaryVolume.pdf adresinden alındı*
- *IPCC. (2023). Deserts, Semiarid Areas and Desertification. In Climate Change 2022 – Impacts, Adaptation and Vulnerability: Working Group II Contribution to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. 2195-2232, 06 19, 2023 tarihinde IPCC: https://www.cambridge.org/core/books/climate-change-2022-impacts-adaptation-and-vulnerability/deserts-semiarid-areas-and-desertification/7FBBBE43991E4948930B8C900A19C4F7 adresinden alındı*
- *Le Houérou, H. N. (1996). Climate change, drought and desertification. Journal of arid Environments, 34(2), 133-185.*
- *Le Houérou, H.N. (1975). The nature and*

causes of desertization. In Proceedings of the IGU Meeting on Desertification, Cambridge, 22-26 September 1975. (Also reprinted in Desertification (M.H. Glantz, ed.) Westview Press, 1977).

- *Pörtner, H. O., Roberts, D. C., Adams, H., Adelekan, I., Adler, C., Adrian, R., ... Viner, D. (2022). Technical summary. Climate change. 37-118. 08 03, 2023 tarihinde Cambridge: https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/3428BF3C6ADE0C52755DBC3AA-5CFE48B/9781009157971pre3_39-70.pdf/technical_summary.pdf adresinden alındı*
- *Reining, P. (1978). Handbook on desertification indicators. In Science Associations' Nairobi Seminar on Desertification (1977: Nairobi, Kenya), American Association for the Advancement of Science.*
- *Sivakumar, M. V. K. (2007). Interactions between climate and desertification. Agricultural and forest meteorology. 142(2-4), 143-155.*
- *TDK. (t.y.). Çöl. 08 16, 2023 tarihinde TFK: https://sozluk.gov.tr adresinden alındı*
- *UN Secretariat of the Conference On Desertification. (1977). Desertification: An overview, In Desertification: Its Causes and Consequences. New York, Pergamon Press.*
- *UNCCD. (1992). What is Deserification. 08 05, 2023 tarihinde UNCCD: https://www.unccd.int/unccd-faq#:~:text=What%20is%20Desertification%3F,and%20dry%20sub%2Dhumid%20areas adresinden alındı*
- *Wu, J. (2001). Desertification. In: R. Robinson, ed. Plant Sciences. Macmillan Reference USA, New York, Volume 2: 70-73.*

D

DENİZ YÜKSELMESİ

Muhittin IŞIK
Dr., Adalet Bakanlığı, muhittin.isik.kou@hotmail.com orcid: 0000-0002-8477-4622

Su, her canlının yaşamını devam ettirmesi için gerekli başlıca doğal kaynaklardandır. Bu bağlamda hayatın temel kaynağını teşkil ettiğinden dolayı suya diğer doğal kaynaklara nispetle daha çok önem atfedilmektedir. Bilindiği üzere tarihsel süreçte uygarlıkların kurulmasında, şekillenmesinde ve gelişmesinde su merkezi bir konuma haiz olmuştur (Köle, 2017: 123). Dünya yüzeyinin yaklaşık dörtte üçünün suyla kaplı olduğu ifade edilmekle birlikte (Saltürk, 2006: 22) günümüzde Dünya nüfusunun yarısından fazlasının kıyı bölgelerinde yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu bölgelerde nüfusun yoğunlaşmasında plansız yapılaşma ve bilgi eksikliği gibi etmenler belirleyici olmuştur. Bu bölgelerin karşı karşıya kaldığı deniz seviyesi değişimleridir (Yiğit, t.y.: 28). Karadeniz, Akdeniz, Ege ve Marmara denizleriyle çevrili olan ve 8,333 km kıyı şeridi uzunluğa sahip bir yarımada konumundaki Türkiye (Kahraman ve Sılaydın Aydın, 2016: 676) de genelde deniz seviyesi değişimlerinden özelde ise deniz yükselmesinden payını almaktadır.

Adından da anlaşılacağı üzere denizin geçici veya daimi yükselmesini ifade eden deniz yükselmesi, Ay'ın devirsel hareketleri, atmosfer basıncı değişimi, şiddetli rüzgâr vb. meteorolojik etmenler, büyük tektonik hareketlerle vuku bulan deprem, kıyı çökmesi, heyelan, küresel ısınma, buzul erimeleri vb. faktörlerle meydana gelmektedir. Geçen asırlık sürede ortalama deniz seviyesinin 10-15 cm yükseldiği hesaplanmaktadır (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD], 2014). Deniz seviyesi ölçüleri mereograf istasyonu ya da gel-git istasyonu olarak adlandırılan ve deniz kıyısında, karada veya denizde bir platform üzerinde kurulu istasyonlarda gerçekleştirilmektedir. Deniz seviyesi değişimleri karada sağlam bir zeminde kurulan bir röper noktasına göre bağıl olarak ölçülmektedir. Bu istasyonlarda deniz seviyesi ölçüleri ile eş zamanlı olarak, istasyonun kuruluşundan beklenen amaca uygun olarak, deniz seviyesi değişimleri üzerinde önemli etkisi bulunan havanın basıncı ve sıcaklığı ile rüzgârın yön ve şiddeti gibi eş zamanlı meteorolojik parametrelerle de ölçülmektedir (Gürdal, t.y.: 2).

Deniz seviyesi değişimlerinin temelde iki nedeninin olduğu ileri sürülebilir. Bunlar iklimsel ve tektonik değişimlerdir. İklimsel deniz değişimlerinin temel sebebi, dünyanın dönme ekseni açısının değişmesi sonucu oluşan düzensizliklerdir. Bu değişiklikler soğuk ve sıcak dönem olmak üzere iki değişik dönem teşkil etmektedir. Soğuk dönemlerde buzullar artmakta, deniz suyu hacmi azalmakta ve böylelikle deniz seviyesi düşmektedir. Sıcak dönemlerde ise buzullar erimekte, deniz suyu hacmi artmakta ve deniz seviyesi yükselmektedir. Bu dönemler boyunca deniz seviyesi dalgalanmaları devamlı bir değişim içerisinde yer almaktadır. Sözü edilen iklimsel etmenlerin yanında tektonik süreçler de deniz seviyesinin değişiminde etkili olmaktadır. Tektonik süreçler levha tektoniğine bağlı okyanus havzasının hacmindeki değişimler, havzadaki kurumalar,

tarım üretimi risk altındadır. Diğer riskli sektörler ise turizm, yerleşim ve sigortacılıktır. Beklenen deniz seviyesindeki yükselme sonucu düz alanlar tuzlu suların altında kalarak kıyı üretim alanları hasar görecektir (Özdemir, 2013: 147).

KAYNAKÇA

- *Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD] (2014). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu adresinden 25.05.2023 tarihinde alınmıştır.*
- *Buldu, Ramazan (2022). İklim Değişikliğine Bağlı Deniz Seviyesi Yükselmesinin Kıyı Kırılganlık Analizi: Bursa Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gebze: Gebze Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.*
- *Çolak, Sinem (2022). Deniz Seviyesi Yükselmelerinin Kıyılardaki Etkileri ve Türkiye Kıyılarında; CVI, Ulaşım, Tarihi-Kültürel-Doğal Zenginlikler ve Uyum Planlarıyla Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.*
- *Ergin, Mustafa (t.y.). Küresel Isınma, Deniz Seviyesi Değişimi ve Kıyılardaki Riskler. https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/df1f7b57190c3ca_ek.pdf adresinden 26.05.2023 tarihinde alınmıştır.*
- *Gürdal, Mehmet Ali (T.Y.). Deniz Seviyesi Değişimlerine Neden Olan Etkiler. https://www.harita.gov.tr/uploads/files/articles/deniz-seviyesi-degisimlerine-neden-olan-etkiler-1010.pdf adresinden 26.05.2023 tarihinde alınmıştır.*
- *Kahraman, Emine Duygu ve Sılaydın Aydın, M. Burcu (13-14 Ekim 2016). Deniz Seviyesinin Yükselmesi Tehdidine Karşı Kıyı Kentlerinin Morfolojik Açıdan Kırılganlık Düzeylerinin Belirlenmesi. TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, Ankara.*
- *Köle, M. Murat (2017). 1954-2016 Dönemi Türkiye Sınıraşan Sular Politikası. Marmara Coğrafya Dergisi, (35), ss. 122-133. https://doi.org/10.14781/mcd.291177.*
- *Meteoroloji Genel Müdürlüğü (T.Y.). Yeni Senaryolarla Türkiye İçin İklim Değişikliği Projeksiyonları. (Haz: Alper Akçakaya, Osman Eskioğlu, Hakkı Atay, Ömer Demir). https://www.mgm.gov.tr/FILES/iklim/IKLIM_DEGISIKLIGI_PROJEKSIYONLARI.pdf*
- *Ozaner, Faruk Sancar (1986). Denizler Yükseliyor. Bilim ve Teknik, ss. 32-34. https://services.tubitak.gov.tr/edergi/yazi.pdf;jsessionid=TMhmMOA+tcDtD7TmXb51W2YH?dergiKodu=4&cilt=19&sayi=226&sayfa=32&yaziid=3940 adresinden 26.05.2023 tarihinde alınmıştır.*
- *Özdemir, Ali (2013). İstanbul Kıyılarının Jeomorfolojisi ve Olası Deniz Seviyesi Değişimlerinin Modellenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.*
- *Saltürk, Metin (2006). Orta Doğu'da Su Sorunu ve Türkiye Açısından İncelenmesi. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 2(3), ss. 21-39.*
- *Savaş, Y. (2023). The Impact of Economic Growth, Fuel Consumption, Agriculture, Trade Openesson Environmental Degradation in Turkiye: Evidence from Environmental Kuznets Curve. Türk Kamu Yönetimi Dergisi 4(1). 223- 236*
- *Tezcan, Devrim (2021). İklim Değişiminin Kıyılara Etkisi ve Kıyısal Adaptasyon. Ba-*

rış Salihoğlu ve Bayram Öztürk (Ed.) İklim Değişikliği ve Türkiye Denizleri Üzerine Etkileri (ss. 192-198). İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı. Yayın No: 60.

- *Üstün, Yusuf Mert (2019). Antropojenik İklim Değişikliğine Bağlı Deniz Seviyesi Değişiminin Sinop Yarımadası'na Olası Etkileri. Afet ve Risk Dergisi, 2(2), ss. 67-79. DOI: 10.35341/afet.567218*
- *Yerli, Sedat V. ve Fidansoy, Uğur (2021). Küresel Isınmanın Su Ürünlerine Etkisi. Barış Salihoğlu ve Bayram Öztürk (Ed.) İklim Değişikliği ve Türkiye Denizleri Üzerine Etkileri (ss. 138-146). İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı. Yayın No: 60.*
- *Yiğit, Füsun (t.y.). Deniz Seviyesi Değişimleri. Mavi Gezegen. https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/eedc47988ef604d_ek.pdf adresinden 26.05.2023 tarihinde alınmıştır.*

DEPREM

Gamze KOÇAK ERAT
Doktora Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, gamzekocak110@gmail.com, orcid: 0000-0002-0557-9774.

Yer kabuğu içerisindeki kırılmalar sebebiyle aniden oluşan titreşimlerin dalgalar şeklinde yeryüzünü sarsma olayına deprem adı verilmektedir. Yerin derinliklerinde birikmiş olan enerjinin fay düzlemi boyunca aniden boşalması depremleri meydana getirmektedir (Atabey, 2000: 15- 17; AKUT, 2023). Deprem sebebiyle oluşan enerji dünyanın etrafında sismik dalgalar şeklindeki titreşimlerle dolaşmaktadır. Bu sismik dalgalar sismometreler aracılığıyla ölçülmektedir. Sismometrelerin kaydettiği veriler sayesinde depremin yeri, şiddeti ve zamanı belirlenmektedir (NASA, 2023).

Dünyanın iç yapısı hakkında yapılan jeofizik ve jeolojik çalışmalar sonucunda bir yeryüzü formu bulunmaktadır. Bu yeryüzü modeline göre yeryüzünün dış bölümünde litosfer adı verilen taş küre yer almaktadır. Litosfer ve çekirdek arasında kalan bölgeye ise manto adı verilmektedir. Mantonun alt kısmında kalan çekirdek kısmının demir- nikel karışımı olduğu belirtilmektedir. Litosferin altında ise Astenosfer adı verilen yumuşak üst manto bulunmaktadır. Bu katmanda bulunan konveksiyon akımları sebebiyle taş kabuk parçalanmakta ve levhalar meydana gelmektedir. Levhaların sürekli hareket halinde olması, birbirlerini sıkıştırıp sürtünme kuvvetini aşmaları sonucunda bir sarsıntı meydana gelmektedir. Bu sarsıntı kısa zaman içerisinde ve aniden gerçekleşmektedir. Sarsıntı sonucunda çok uzaklara yayılabilen deprem dalgaları meydana gelmektedir. Dalgalar geçtiği alanları sarsarak ilerler ve deprem oluş yönünde ilerledikçe enerjisi azalmaktadır (KOERİ, 2023). Depremlerin bu oluşum şekli

1911 yılında Amerikalı Reid tarafından incelenmiştir ve 'Elastik Geri Sekme Kuramı' adı verilen teoriyi deneyerek ispatlamıştır. Bu kurama göre depremler; fayın her iki ucunda ve ters yönde olmaktadır (Kocabaldır, 2020).

Oluşumlarına göre deprem tipleri; tektonik depremler, volkanik depremler, çöküntü depremleri ve deniz depremleri olarak dört bölümde incelenmektedir. Tektonik depremler genellikle levha sınırlarında biriken enerjinin açığa çıkmasıyla meydana gelmektedir ve yeryüzünde olan depremlerin çoğu bu gruba girmektedir. Volkanik depremler çoğunlukla yanardağların faaliyete geçeceği dönemlerde oluşmaktadır. Bu depremler, yerin derinliklerinde eriyen maddelerin kimyasal ve fiziksel olaylar sonucunda ortaya çıkarmış olduğu gazlar nedeniyle oluşan patlamalarla gerçekleşir ve volkanların püskürmeleri sonucunda meydana gelmektedir. Bir diğer deprem türü olan çöküntü depremleri ise yer altındaki mağaraların tavanlarının zamanla incelerek çökmesi, kalkerlerin, kayaçların ve jipslerin erimesi sonucunda gerçekleşmektedir. Son olarak deniz depremleri ise odağı deniz diplerinde olan bu depremler sonrasında, kıyılara kadar gelen ve bazen büyük hasarlara sebep olan Tsunami dalgaları oluşturmaktadır (Edemen vd; 2023: 721- 722; Sür, 1993: 53).

Yeryüzünde bir deprem oluştuğu zaman oluşan depremin anlaşılabilmesi ve tarif edilebilmesi için 'Deprem Parametreleri' adı verilen birkaç kavramdan söz edilmektedir: Odak noktası (Hiposantr); yerin iç katmanında depremin ortaya çıkmış olduğu noktadır. İç merkez adı da verilen bu nokta aslında tam bir nokta değil depremin oluştuğu alandır. Ancak nokta olarak kabul edilmektedir. Odak noktasında en yakın olan yeryüzündeki alana dış merkez (episantr) adı verilmektedir. Bu nokta depremde en çok hasar alan bölgedir. Büyük depremlerin etki alanı oldukça geniş olduğu için dış merkez olarak adlandırılan noktayı bir nokta olarak incelemek yerine 'Episantr Alanı' ya da 'Episantr Bölgesi' olarak incelenmektedir. Deprem sırasında ortaya çıkan enerjinin yeryüzündeki en kısa uzaklığı depremin odak derinliği olarak adlandırılmaktadır. Ana depremlerden önce oluşan küçük titremeler öncü deprem olarak adlandırılmaktadır (İşçi, 2008: 962; Edemen vd., 2023: 722). Yeryüzünde oluşan depremlerinin şiddeti genellikle Richter Ölçeği ve Mercalli Şiddet Ölçekleri tarafından ölçülmektedir. 10 dereceli Richter Ölçeği, Charles Richter tarafından depremin büyüklüğünü ölçmek için geliştirilmiştir. Mercalli Şiddet Ölçekleri ise depremin insan üzerindeki etkilerini, dünya üzerindeki doğal yapıların ve insan ürünü yapılar üzerindeki etkileri incelemektedir ve depremin yoğunluğu hakkında bilgi vermektedir. Deprem şiddet ölçeklerinin birden fazla türü bulunmaktadır. Bunların arasında en çok kullanılanları RossiForel (RF), Mercali-Sieberg (MS), Omori-Cancani (OC), Mercalli-Cancani (MC), Değiştirilmiş Mercalli (MM), Medvedev-Sponheur-Karnik (MSK) ve Japon (JM) ölçekleridir (Bıçakçı ve Karakayalı, 2022: 204; Atabey, 2000: 24).

KAYNAKÇA

- *AKUT, (2023). "Deprem Nedir?", https://afet.akut.org.tr/deprem-nedir/?gclid=-CjwKCAjwr_CnBhA0EiwAci5sitVH6BiOzVdsxFlG8RVl_NP3opWPBUuztK1Ay5h9pBHPTdIedT80CxoCtJYQAvD_BwE 09.09.2023.*
- *Atabey, E. (2000). "DEPREM", Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü Yayınları, Eğitim Serisi No: 34, Ankara.*
- *Bıçakçı, N., Karakayalı, O. (2022). "Depremler ve Medikal Etkileri", Anatolian Journal of Emergency Medicine, 5(4), 203-208.*

- *Edemen, M., Okkay, M., Tugrul, R., Kurt, M. Şirin, Bircan, O., Yoldaş, H., Necimoğlu Güzel, M., & Aslan, A. (2023). "Deprem Nedir? Nasıl Oluşur? Türkiye'de Oluşmuş Depremler Ve Etkileri Nelerdir? Depremlere Karşı Alınabilecek Tedbirler Hususunda Öneriler", International Journal Of Socıal Humanıtıes Scıences Research, 10(93), 719–734.*
- *İşçi, C. (2008). "Deprem Nedir ve Nasıl Korunuruz?", Yaşar Üniversitesi Dergisi, 3(9), 959- 983.*
- *Kocabaldır, A. (2020). "Deprem Nedir? Depremlere Sebep Olan Doğa Yasaları ve Bu Yasaları Açıklayan Modeller Nelerdir?", https://evrimagaci.org/deprem-nedir-depremlere-sebep-olan-doga-yasalari-ve-bu-yasalari-aciklayan-modeller-nelerdir-8936 10.09.2023.*
- *Koeri (Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırmaları Enstitüsü), (2023). "Depremle İlgili Teknik Bilgiler", http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/bilgi/depremnedir/index.htm 10.09.2023.*
- *NASA, (2023). "What Is an Earthquake?", https://spaceplace.nasa.gov/earthquakes/en/ 10.09.2023.*
- *Sür, Ö. (1993). "Türkiye'nin Deprem Bölgeleri", Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Dergisi Türkiye Coğrafya Dergisi, 53- 68.*

DİRENÇLİ KENT

Ayşe Nur ALBAYRAK
Dr. Öğretim Üyesi Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi MTF ŞBP Çanakkale, aysenuralbayrak@comu.edu.tr, orcid: 0000-0003-0142-7260

Seda H. BOSTANCI
Doç. Dr. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İİBF SBKY, Tekirdağ, shbostanci@nku.edu.tr, orcid: 0000-0002-3559-2224

Direnç Türk Dil Kurumu (1988) sözlüğünde "dayanma, karşı koyma gücü, mukavemet olarak tanımlanmaktadır. Direnç, dirençli ve dirençlilik kelimelerinin İngilizce karşılığı olarak kullanılan "resilience" kelimesi Oxford Sözlüğünde (2023a) "şok, yaralanma gibi hoş olmayan bir olaydan sonra insanların veya nesnelerin hızla toparlanma yeteneği" olarak tanımlanmaktadır. Dirençli kelimesinin eş anlamlısı olarak kullanılan "dayanıklı" kelimesi ise İngilizce'de "durableness", "endurance" ve "durability" kelimeleriyle karşılanmaktadır.

Dirençliliği "ekolojik sistemlerin çok faktörlü çevresel baskı, felaket ve afetlere karşı mücadele gücü" olarak kavramsallaştıran Holling (1973) olmuştur. Dirençliliğin dört temel özelliği tanımlanmaktadır (Walker, vd. 2004): (1) Enlem (bir sistemin en yüksek miktarı), (2) Rezistans (karşı koyabilme gücü), (3) Güvencesizlik (sistemin limiti ya da eşiği), (4) Panarşi (ölçekler arası etkileşimler nedeniyle, belirli bir odak ölçeğindeki bir sistemin esnekliği, yukarıdaki ve aşağıdaki ölçeklerdeki durumların ve dinamiklerin etkilerine bağlı olması). Tezer (2012: 221) dirençlilik üzerine ele alınan çalışmaları, ekosistem dirençliliği, mühendislikte dirençlilik, doğal risklere karşı dirençli olmak ve sosyo-ekolojik dirençlilik olarak kategorize etmiştir.

Dirençli kent "gelecekteki şokları karşılama, toparlama ve bunlara hazırlanma yeteneğine sahip kentler" olarak tanımlanmaktadır

OECD de dirençli kentlerin gelişiminde, ekonomi, yönetim, toplum ve çevre olmak üzere dört temel alan belirlemiş ve bu alanların alt başlıklarını maddeler halinde gruplandırmıştır. Ekonomi başlığı altında; (1) Çeşitlendirilmiş endüstriler, (2) Büyümeyi sağlayacak dinamik bir ekonomi, (3) Yeniliğin gerçekleşmesine izin veren koşullar, (4) İstihdama, eğitime, hizmetlere ve beceri eğitimine erişimi olan insanlar, yer almaktadır. Yönetim başlığı altında; (1) Şeffaf liderlik ve yönetim, (2) Liderler tarafından benimsenen stratejik ve bütünleşik yaklaşımlar, (3) Esnek ve becerikli kamu sektörü, (4) Açık ve şeffaf yönetim, içerikleri bulunmaktadır. Toplum başlığı altında; (1) Kapsayıcı ve birleştirici toplum, (2) Aktif vatandaşlık ağları olan topluluklar, (3) Güvenli mahalle, (4) Sağlıklı yaşam koşullarına erişen vatandaşlar, gruplandırılmıştır. Çevre başlığı altında; (1) Sağlam ve çeşitli ekosistem, (2) Temel ihtiyaçları karşılayan altyapı, (3) Yeterli doğal kaynaklar, (4) Arazi kullanımına yönelik tutarlı politika, maddeleri yer almaktadır (OECD, 2023).

Geliştirilen stratejilerin uygulanabilmesi yerel yönetimlerin fiziki planlarla birlikte çevresel, ekonomik, sosyal ve kurumsal boyutları bütüncül olarak ele aldıkları bir dirençlilik yaklaşımı geliştirmelerine bağlıdır. "Yerel yönetimlerin kentte katılımcı bir anlayışla tüm paydaşların dahil olduğu bir yönetişim süreci geliştirmeleri" (Tuğaç, 2019), yetkilendirmenin ve inisiyatifin tabana yayılması, paydaşlar arasında iletişimin ve işbirliğinin artırılması ile farklı gruplar arasında diyalog kurulması ile kentsel dirençliliğin güçlendirilmesi söz konusu olabilir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin de katkısıyla sürekli veri akışı ile desteklenen izleme sistemleri kurulması ve planlama sisteminin gelişmeleri takip eden esnek bir yapı kazanması mümkün olabilir. Bu anlamda kentler ve bölgeler arasında kurulacak networkler içinde iyi uygulama örneklerinin paylaşımı, zayıflıkların işbirliği ve dayanışma içinde güçlendirilmesi ve yereldeki deneyimin ulusal düzeydeki politikaları yönlendirmesi söz konusudur.

KAYNAKÇA

- *De Boer, J. (2015). Resilience and the Fragile City. Stability: International Journal of Security and Development, 4(1), 1-7.*
- *Figueiredo, L. Honiden T., & Schumann, A. (2018). Indicators for Resilient Cities, OECD Regional Development Working Papers, 2018/02, OECD Publishing.*
- *Holling, C. S. (1973). Resilience and Stability of Ecological Systems. Annual Review of Ecology and Systematics, 4(1), 1-23.*
- *Jabareen, Y. (2013). Planning the Resilient City: Concepts and Strategies for Coping with Climate Change and Environmental Risk. Cities, 31, 220-229.*
- *ICLEI (2023). Local Governments for Sustainability 29 09, 2023 tarihinde www.iclei.org adresinden alındı.*
- *Meerow, S., Newell, J. P., & Stults, M. (2016). Defining Urban Resilience: A Review. Landscape and Urban Planning, 147, 38-49.*
- *OECD (2023). Resilient Cities. 18 9, 2023 tarihinde https://www.oecd.org/cfe/resilient-cities.htm adresinden alındı.*
- *Oxford. (2023a). Resilience. 18 9, 2023 tarihinde Oxford Learner's Dictionaries: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/resilience?q=resilience adresinden alındı.*
- *Oxford. (2023b). Fragile. 17 9, 2023 tarihinde Oxford Learner's Dictionaries: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/fragile?q=fragile adresinden alındı.*

- *Tezer, A. (2012). Kentsel Dirençlilik-Dayanıklılık, Ersoy, M. (der.), Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük, Ninova Yayınları.*
- *Tuğaç, Ç. (2019). Kentsel Dirençlilik Perspektifinden Yerel Yönetimlerin Görevleri ve Sorumlulukları. İdealkent, 28(10), 984-1019.*
- *Türk Dil Kurumu, (1988). Türkçe Sözlük, Ankara.*
- *UN: United Nations, (2017). How to Make Cities More Resilient a Handbook for Local Government Leaders. 29 09, 2023 tarihinde https://www.eird.org/camp-10-15/docs/handbook-for-local-government-leaders.pdf adresinden alındı.*
- *Vale, L. J. (2014). The Politics of Resilient Cities: Whose Resilience and Whose City?. Building Research & Information, 42(2), 191-201.*
- *Walker, B., Holling, C. S., Carpenter, S. R., & Kinzig, A. (2004). Resilience, Adaptability and Transformability in Social–Ecological Systems. Ecology and Society, 9(2).*
- *Yaman-Galantini, Z. D. (2021). Kentsel Dayanıklılık Perspektifinde Salgınlarla Mücadele. Mimarlık, 417, 31-34.*

DİRENÇLİLİK

Gülhan ŞEN
Dr. Öğr. Üyesi. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Bilimler Fakültesi Acil Yardım ve Afet Yönetimi Bölümü, Burdur, gulhansen@mehmetakif.edu.tr, orcid: 0000-0002-9080-2546.

Kökenini Latince "resilio" kelimesinden alan ve İngilizce literatürdeki karşılığı 'resilience' olan Direnç kavramı, Türkçe literatürde esneklik, dirençlilik, dayanıklılık veya mukavemet gibi anlamlarla ifade edilmektedir (TDK, 2023). Genel olarak fizik ve matematik biliminde "geri tepme" veya "geri dönme eylemi" anlamına gelen dirençlilik terimi, bir materyalin yer değiştirdikten sonra dengeye dönebilme yeteneğini ifade etmektedir. Son yıllarda ise sayısal bilimlerden sosyo-ekolojik sistemlere doğru genişleyerek insanlar ve toplumların uyum yeteneklerini ifade etmek amacıyla kullanılan bir metafora evrilmiştir. Bu nedenle, dirençliliğin dayanıklılık, adaptasyon yeteneği ve değişimi yönlendirme özellikleri öne çıkmaya başlamıştır (Norris vd., 2008: 127).

Dirençlilik araştırmaları ilk olarak toplumların risklere nasıl yanıt verdiğini inceleyen ekoloji literatüründe yer almaya başlamıştır. Buna göre dirençlilik; adaptasyon yeteneği, dengeyi sağlama kabiliyeti ve sürekliliği sürdürebilme kapasitesini içermektedir. Daha açık bir ifadeyle, karşılaşılan krizlere karşı bir ekosistem ne kadar az dalgalanma gösterir, ne kadar istikrarlı bir yapı sergiler ve ne kadar hızlı bir şekilde eski durumuna dönebilirse, o kadar dirençli kabul edilmektedir (Holling vd., 1995: 18-50; Gall, 2013: 13).

Sosyal bilimlerde dirençlilik normal hayatın akışını bozan afetler, acil durumlar, krizler gibi olaylarla başa çıkabilme yeteneğini ifade etmektedir. Bu başa çıkabilme yeteneği ise fiziksel, sosyal, ekonomik ve davranışsal et-

gelmektedir. Dolayısıyla yaş, cinsiyet, eğitim durumu, afetlere karşı bilgi düzeyi, öncesinde afetlere maruz kalma durumu, yaşadığı çevre gibi birçok faktöre göre direnç düzeyleri de değişebilmektedir (Şen, 2022b; 113). Bu nedenle toplumun her bireyin aynı özelliklere sahip olmadığını ve yaşadığı çevrelerin farklılaştığını göz önünde bulundurduğumuzda, toplumsal afet direncinin arttırılması için bireysel afet direncinin ve kentsel afet direncinin öncelikle ele alınması gerektiğini görmekteyiz.

Kentler günümüzde, nüfus yoğunluğunun fazla olduğu, sanayinin geliştiği, istihdamın sağlandığı, kısacası ülkenin ve bölgenin ekonomik gelişiminde ön planda olan yaşam alanlarıdır (Özer, 2018: 4). Kentlerin ekonominin temelini oluşturan imkanlara sahip olmasının yanı sıra hızla artan nüfus yoğunluğu, çarpık kentleşme, sera gazı salınımın artması, ormanlık alanların azalması, ekonominin merkezi olmasına rağmen en fazla yoksulluğunda kentlerde olması gibi etkenlerden ötürü afetlere karşı kırılganlığı artmaktadır. Farklı bir ifade ile kentlerin artan afet risklerine karşı zarar görebilirlik düzeyi yüksektir (Şen, 2022b: 115). Bu nedenle sürdürülebilir kalkınmanın devamlılığı ve afetlere karşı dayanıklı yaşam alanlarının oluşturulması adına kentsel afet direnci önemli bir kavram olarak ele alınmaktadır. Buna göre kentsel afet direnci, kentlerin her türlü şoka ve krize karşı başa çıkabilme ve hızla normal hayata eskisinden daha güçlü bir şekilde dönebilme düzeyidir (Özer, 2018: 1-19). Bu şok ve krizlerin içerisinde doğa ve insan kaynaklı afetlerin yanı sıra ekonomik kriz, işsizlik, güvenlik, çarpık kentleşme, yoksulluk gibi sosyal, toplumsal ve ekonomik tüm sorunlar yer almaktadır.

Bireysel ve kentsel afet direncinin arttırılması ile artacak olan toplumsal afet direncinin oluşturulması, bütünleşik afet yönetimini başarılı bir şekilde yerine getirmek, afet-yoksulluk kısır döngüsünü kırarak sürdürülebilir kalkınmanın devamlılığını sağlayabilmek adına çok önemlidir. Buna göre toplumsal afet direnci, bir toplumun afetlere karşı hazırlıklı olması, afetler olması halinde hızla müdahale edebilmesi, olabildiğince en az zararla başa çıkabilmesi ve çok fazla yardım almadan hızla normal hayata dönebilmesi anlamına gelmektedir (AFAD Sözlük, 2023). Bu bağlamda afete dirençli toplumlar afetlerin etkilerine karşı zarar görebilirlik seviyesi düşük, baş edebilme kapasiteleri yüksek ve normal hayata dönüşleri hızlı olan toplumlardır (Şen, 2022b; 110).

KAYNAKÇA

- *AFAD Sözlük (2023). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu. Erişim Tarihi: 10.07.2023.*
- *Colten, C.E., Kates, R.W., Laska, S.B. (2008). Community Resilience: Lessons From New Orleans And Hurricane Katrina. CARRI Report, 3.*
- *Gall, M. (2013). From Social Vulnerability To Resilience: Measuring Progress Toward Disaster Risk Reduction. Interdisciplinary Security ConnecTions' Publication Series of UNU-EHS, No. 13.*
- *Holling, C.S., Schindler, D.W., Walker, B.W., Roughgarden, J. (1995). Biodiversity In The Functioning Of Ecosystems: An Ecological Synthesis. Biodiversity Loss: Economic And Ecological İssues, Cambridge University Press (pp:44-83).*
- *Karaman, Z.T. (2017). Afet Yönetimine Giriş ve Türkiye'de Örgütlenme. Bütünleşik Afet Yönetimi (Ed: Zerrin Toprak Karaman, Asuman Altay). Ss: 1-38. İlkem, İzmir.*
- *Lucini, B. (2014). Disaster Resilience from a Sociological Perspective, Exploring Three Italian Earthquakes as Models for Di-*

saster Resilience Planning. Humanitarian Solutions in the 21st Century, Springer International Publishing, Cham.

- *Norris, F.H., Stevens, S.P., Pfefferbaum, B., Wyche, K.F., Pfefferbaum, R.L. (2008). Community Resilience As A Metaphor, Theory, Set Of Capacities, And Strategy For Disaster Readiness. American Journal Of Community Psychology, 41(1-2): 127-150.*
- *Özer, Y. E. (2018). Risk Azaltma Yaklaşımı Çerçevesinde Dirençli Kentler. Bursa: Ekin.*
- *Parsons, M., Glavac, S., Hastings, P., Marshall, G., McGregor, J., McNeill, J., Morley, P., Stayner, R. (2016). Top-Down Assessment Of Disaster Resilience: A Conceptual Framework Using Coping And Adaptive Capacities. International Journal of Disaster Risk Reduction. 19: 1-11.*
- *Renschler, C.S., Frazier, A.E., Arendt, L.A., Cimellaro, G.P., Reinhorn, A.M., Bruneau, M. (2010). Developing the 'PEOPLES' Resilience Framework For Defining And Measuring Disaster Resilience At The Community Scale. Proceedings of the 9th U.S. National and 10th Canadian Conference on Earthquake Engineering. July 25-29, 2010, Toronto, Ontario, Canada • Paper No 1827.*
- *Şen, G. (2022a). Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Bağlamında Afet Direnci ve Yoksulluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Afet Direnci Kapsamında Çalışmalar II (Ed: Melikşah Turan, Vildan Oral). Gazi Kitabevi, Ankara.*
- *Şen (2022b). Toplumda Suç Korkusu ve Sosyal Sermaye Dinamikleri Açısından Afet Direnci: Burdur-Antalya Kent Merkezleri Örneği (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.*
- *Tulane University (2012). Haiti Humanitarian Assistance Evaluation: From a Resilience Perspective. Tulane University's Disaster Resilience Leadership Academy. https://reliefweb.int/report/haiti/haiti-humanitarian-assistance-evaluation-resilience-perspective.*
- *Türk Dil Kurumu (TDK). https://sozluk.gov.tr/, 10.07.2023.*
- *UNISDR (2009). UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction. United Nations International Strategy for Disaster Reduction, Genova. http://www.unisdr.org/we/inform/terminology.*

DOĞAL AFET SİGORTASI

Ömer DEMİRBİLEK
Öğr. Gör. Sinop Üniversitesi, Türkeli MYO, Acil Durum ve Afet Yönetimi Programı, Sinop demirbilek112@gmail.com, Orcid: 0000-0002-9989-1194

Afetler, toplumların, bireylerin birikim ve varlıklarını bir anda yok edebilen olaylardır. Afet kaynaklı zararlar her geçen gün artmaktadır. Bu durum insanların farklı türde önlemler almasını gerektirmektedir. Alınan önlemler içerisinde sıklıkla afet öncesi alınması gereken önlem ve tedbirlerden bahsedilmektedir. Bununla birlikte bütün afetlerin önlenebilir olmadığı bir gerçektir. Bu durum ise insanların afet öncesi aldıkları önlemler yanında afet sonrası oluşabilecek hasarı gidermede yardımcı olacak çözümlere yönlendirmektedir. Bu kapsamda afet sonrası zararı karşılayabilecek ve kişilerin kendilerini korumaya alabilecekleri en ideal yöntemlerden birisi sigorta sistemleridir (Çekici, 2011).

Afetler gerçekleşmeden önce kullanılan finansal sistem ve finans araçları değerlendirildiğinde; afet rezerv fonu, afet tahvilleri, afet sigortası ve kredilerden bahsedilebilmektedir. Mevcut sistemler değerlendirildiğinde, en başarılı ve etkili sistemin afet sigortaları olduğu görülmektedir. Diğer sistemlerin ise afet sigortasına ek ve destekleyici olduğu söylenebilir (Yavuz ve Dikmen, 2015).

Ülkemizde yaşanan 1999 Gölcük depremi ülkemizin o tarihe kadar yaşadığı en büyük ekonomik kayba yol açan afeti olarak kayda geçmiştir. Yaşanan bu büyük afet sonrasında ülkemizde doğal afetler ve afetlere karşı alınması gereken tedbirler hakkında birçok mevzuatsal değişiklik olmuştur. Bu değişiklikler içerisinde en önemlilerinden ve afet sonrası zararları karşılamaya yönelik uygulamalardan birisi de doğal afet sigortasıdır (DASK, 2023; Yavuz ve Dikmen, 2015).

Doğal afet sigortası, meydana gelen depremler nedeniyle konutlarda, altyapıda, ticari ve tarım ürünlerinde oluşan kayıpları koruma kapsamına alan ve oluşabilecek muhtemel zararı karşılamayı taahhüt eden bir sistemdir. Ülkemizde doğal afet sigortası, bütün yerleşim birimleri ve konut türlerini kapsamamaktadır. Mevcut doğal afet sigorta sistemi yalnızca belediye sınırları içerisinde yer alan konut türü yapıları kapsamaktadır. Bunun yanında ilgili yasa doğal afetlere karşı Tarım Sigortaları sistemini de getirerek tarım ve hayvancılıkta oluşabilecek kayıpları önlemeye yönelik bir çözüm getirmiştir (AFAD, 2014). Bu gelişmeleri takiben 27 Eylül 2000 tarihinde uygulamaya konulan Zorunlu Deprem Sigortası (ZDS) mesken türü yapılarda zorunlu kılınmıştır (Yavuz ve Dikmen, 2015).

Oluşturulan bu yeni ve zorunlu sigorta sisteminin takibi, düzenlenmesi ve uygulanması amacıyla Doğal Afet Sigortaları Kurumu (DASK) kurulmuştur. DASK tüzel yapıya sahip kamu kuruluşu olarak görev yapmaktadır. Ülkemizde DASK tarafından koordine edilen ZDS sadece deprem değil, deprem kaynaklı ortaya çıkabilecek ikincil afetlere karşı da maddi güvence sağlamaktadır. ZDS temelde bireyi ve bireyin kazanımlarını korumaya yönelik bir araç olsa da, aynı zamanda bir finansman havuzu meydana getirerek toplumun birbirini korumasına ve destek olmasına da aracılık etmektedir (DASK, 2023).

ZDS bireylerin yaşanacak depremler sonrasında oluşan hasarları karşılayarak, kişilerin normal hayat hızlı bir şekilde dönmesini amaçlamaktadır. Bu sigorta sisteminin hedefleri şu şekilde sıralanabilir:

- Konutları düşük ücret ile kapsam altına alarak, güvence sağlamak
- Risk paylaşımı yapmak
- Deprem kaynaklı mali zararı sigorta

sistemleri, yeniden sigortalama ve sermaye piyasalarına paylaştırılması ve yükün azaltılması

- Deprem sonrası yeniden inşa sürecindeki mali yükün hafifletilmesi
- Afet nedeniyle yeni vergilerin çıkarılmasının önüne geçmek
- Sigortalamanın kaliteli yapı üretiminde teşvik edici araç olması
- Deprem kaynaklı kayıplar için uzun vadeli kaynak temini sağlanması
- Toplumda dayanışma kültürü ve sigorta alışkanlığının yerleştirilmesidir (DASK, 2023).

DASK ZDS aracılığıyla yapıların tamamını kapsama altına almaktadır. Ancak bazı durumlar sigorta kapsamı dışında kalmaktadır.

Bu durumlar:

- *Afet sonrası yıkılan bina enkazını kaldırma ücreti*
- *Oluşan durum kaynaklı olası kâr kaybı*
- *İş yerinin zarar görmesi kaynaklı iş kaybı*
- *Kira ücreti*
- *Yeni tutulacak işyeri masrafı*
- *Dolaylı herhangi bir zarar*
- *Taşınabilir eşyalar*
- *Fiziki yaralanma ve ölümler*
- *Manevi kayıplardan dolayı istenebilecek tazminatlar*
- *Depremden veya deprem kaynaklı ikincil afetler dışında gelişen olaylar kaynaklı zararlar*
- *Deprem dışında mülk sahibi kaynaklı zararlardır.*

KAYNAKÇA

- *Afad (2014), Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü, Afad, Ankara.*
- *Çekici, E. (2011), "Doğal Afetler Ve Türk Sigorta Sektöründe Risk Transferi", Öneri, 9(36), 53–62.*
- *Dask (2023). Doğal Afet Sigortalar Kurumu | Dask Hakkında, Https://Dask.gov.tr/Tr/Dask-Hakkinda (15.09.2023).*
- *Yavuz, A. Ve Dikmen, S. (2015), "Doğal Afetlerin Zararlarının Finansmanında Kullanılan Afet Öncesi Finansal Araçlar", Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 3(2), 303–322. Https: //Doi.org/10.14782/Sbd.2015216101*

DOĞAL AFET VERGİSİ

Arzu POLAT
Arş. Gör. Dr. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İİBF, Osmaniye, arzuakyldz@gmail.com orcid: 0000-0002-6251-8214.

Doğal afet kavramı ilk olarak akla deprem, sel veya orman yangını gibi olayları getirse de aslında doğal afetler jeolojik, klimatik, biyolojik, sosyal ve teknolojik afetler olarak çok çeşitlidir. Deprem jeolojik bir afet, sel klimatik bir afet olarak sınıflandırılırken, orman yangınları ise hem klimatik hem de biyolojik bir afet türü olarak sınıflandırılmaktadır (AFAD, 2023).

Doğal afetler ekonomik ve sosyal boyutu ile sadece afetin yaşanıldığı bölgeyi veya toplumu değil, tüm ülkeyi hatta dünyayı etkileyen olağanüstü durumlardır. Savaş, seferberlik ve doğal afetler gibi olağanüstü durumlarda üretim faktörleri, servet ve harcanabilir gelir azalırken, beslenme, barınma ve yeniden inşa gibi hizmetlerle depremin yaralarını sarmak için devletin kamu harcamaları artış göstermektedir. Özellikle doğal afetlerde hem vatandaşların uğramış olduğu zararın telafisi hem de artan kamu harcamalarının finansmanı için ek gelir kaynaklarına ihtiyaç duyulmaktadır. Birincil gelir kaynağının vergiler olması ve doğal afetlerin yaşanması durumunda toplumsal hassasiyetin artması ile alınacak ek vergilere karşı aşırı tepki gösterilmeyeceğinin düşünülmesi finansman kaynağı olarak vergileri ön plana çıkarmaktadır. Keza yapılan çalışmalar olağanüstü durumlarda vatandaşların zararlarını telafi etmek amacıyla finansman ihtiyacını karşılamak için var olan vergi oranları arttırıldığında veya ek vergiler getirildiğinde mükelleflerin bu durumu normal karşılayarak ve bir müddet sonra bu vergilere alıştığını göstermektedir (Peacock & Wiseman, 1961: xxiv).

Özellikle depremler gibi doğal afet olaylarının yaşandığı zamanlarda ek gelir ihtiyacını karşılamak için vergi oranları arttırılmakta, vergilere bir defaya mahsus ek vergiler konulmakta ya da yeni vergiler çıkarılmaktadır.

Her ne kadar vatandaşlar olağanüstü durumlarda vergiye uyum sağlasalarda bu zamanlarda alınan vergilerin geçici değil de sürekli hale geldiği noktada verginin belirlilik, uygunluk ve ödeme gücü ilkeleri ile çeliştiği görülmektedir (Ünsal, 2016: 7).

Osmanlı döneminde savaş ve doğal afet gibi olağanüstü durumlarda "avarız vergisi" adı altında bir vergi ihdas edilmiş ve zamanla daimî hale gelmiştir. Verginin ödenmesinde fakirlerin zorlanması üzerine hayırsever vatandaşlar tarafından Avarız Vakıfları kurulmuş ve halkın vergiyi ödemesinde yardım edilmiştir. Bu vergilerin Tanzimat dönemiyle kaldırılması üzerine vakıf gelirleri halkın sosyal ihtiyaçları ve amme hizmetleri için harcanmaya başlanmıştır (Sarıçelik, 2017: 233-234).

1509 yılında yaşanan İstanbul depreminde hasar gören alanların yeniden imarı için bir fermanla hane başına 20'şer akçe yeni vergiler getirilmiştir (Ergünay, 2011: 1; Balaban, 2020: 188).

Teoride doğal afet vergisi kavramı geçmemekle birlikte, doğal afet zamanlarında çıkarılan yeni vergiler doğal afet vergisi olarak isimlendirilmektedir. İlk örneği de 1999 yılında yaşanan Gölcük depremi olmuştur. 26 Kasım 1999 tarihinde 4481 sayılı "17.8.1999 ve 12.11.1999 Tarihlerinde Marmara Bölgesi ve Civarında Meydana Gelen Depremin Yol Açtığı Ekonomik Kayıpları Gidermek Amacıyla Bazı Mükellefiyetler İhdası ve Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" çıkarılmış ve literatüre "Deprem Vergileri Kanunu" olarak geçmiştir. Bu kanun ile deprem bölgesindeki mükellefler muaf tutulmak şartıy-

KAYNAKÇA

- *Adam, C.(2012), Coping With Adversity: The Macroeconomic Management of Natural Disasters, Science Direct, Environmental Science & Policy, Vol.28, ss.113.*
- *AFAD, (2023). Doğal Afetler, https://www.afad.gov.tr/afadem/dogal-afetler (Erişim Tarihi: 20.07.2023).*
- *Balaban, M. (2020). Osmanlı Kroniklerine Göre II. Bayezid Dönemi'nde Meydana Gelen Doğal Afetler Üzerine Bir İnceleme, Genç Mütefekkirler Dergisi, 1(2), Aralık, 176-193.ç*
- *Ergünay, O. (2011). 1999 Depremleri Afet Mevzuatını Nasıl Değiştirdi: Mevzuat Açısından Neredeyiz?, 1. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı 11-14 Ekim 2011, ODTÜ, Ankara.*
- *Hayrullahoğlu, B. (2022). Türkiye'de Deprem Harcamalarının Finansmanı Amacıyla Yürürlüğe Konulan Vergilerin İncelenmesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İİBF Dergisi, 9(1), 102-120.*
- *Peacock, A.T. ve Wiseman, J. 1961, The Growth of Public Expenditure in the United Kingdom, London: National Bureau of Economic Research.*
- *Sarıçelik, K. (2017). Osmanlı Devleti'nde Avarız Varidatının Maarife Devredilmesi, Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 18, 231-247.*
- *Ünsal, H. (2016). Doğal Afetlere Yönelik Vergi Politikaları ve Türkiye Uygulamalarının İncelenmesi, İGÜSBD, 3(2), Ekim.*
- *4306 Sayılı, Bazı Kağıt Ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkında Kanun, 18.08.1997 tarih ve 23083 sayılı Resmi Gazete'de yayımlamıştır.*
- *4481 Sayılı, 17.8.1999 ve 12.11.1999 Tarihlerinde Marmara Bölgesi ve Civarında Meydana Gelen Depremin Yol Açtığı Ekonomik Kayıpları Gidermek Amacıyla Bazı Mükellefiyetler İhdası ve Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 26.11.1999 tarih ve 23888 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.*
- *7440 Sayılı, Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 12.03.2023 tarih ve 32130 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.*
- *7456 Sayılı, 6/2/2023 Tarihinde Meydana Gelen Depremlerin Yol Açtığı Ekonomik Kayıpların Telafisi İçin Ek Motorlu Taşıtlar Vergisi İhdası ile Bazı Kanunlarda Ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 15.07.2023 tarih ve 32249 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.*

DOĞAL AFET ZARARLARININ AZALTILMASI KONFERANSI (YOKOHAMA KONFERANSI-1994)

Filiz GÖKTUNA YAYLACI
Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Eskişehir, fgoktuna2@anadolu.edu.tr, orcid: 0000-0002-7937-8676

1990'lı yıllarla birlikte geleneksel afet yönetimi anlayışında köklü dönüşümlere yol açan uluslararası afet politikaları ön plana çıkmaya başlamıştır. 11 Aralık 1987 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Uluslararası Doğal Afetleri Azaltma On Yılı programını başlatmıştır (Kahraman, Polat ve Kocayürek, 2021). Uluslararası ortak eylemler yoluyla doğal afetlerin neden olduğu can kaybı, mal hasarı ve ekonomik ve sosyal tahribatı azaltmak amacıyla başlatılan Doğal Afetlerin Azaltılması On Yılı (IDNDR) (El-Sabh, 1994) programı afetler konusundaki uluslararası işbirliğinin önemini vurgulamıştır. Bu süreçte BM Genel Kurulu, 1989 ve 1991 de aldığı kararlarla 1990'larda insanların hayatlarını kurtarmak ve doğal afetlerin etkisini azaltmak için geniş kapsamlı bir küresel girişimin başlatılması çağrısında bulunmuştur. Bu çerçevede afet yönetimi için bütüncül bir yaklaşım benimsemek ve küresel bir "önleme kültürü"ne yönelik inisiyatif başlatmak amacıyla Dünya Doğal Afetlerin Azaltılması Konferansı, 23-27 Mayıs 1994 tarihinde Japonya'da Yokohama şehrinde düzenlenmiştir (UN, 1994). Konferansın sonunda açıklanan afetlerin zararlarının azaltılmasına yönelik politikaların ilk adımı niteliğindeki Yokohama strateji belgesi modern afet yönetiminin de temellerini oluşturmuştur (Macit, 2019). Afetler hakkında küresel planlama ve işbirliğinin gerekliliğinin giderek daha çok farkına varılmasıyla birlikte ilerleyen süreçte dünya çapında başka toplantılar da düzenlenmiştir. Japonya'nın ev sahipliğinde düzenlenen üç afet konferansı bu bağlamda büyük bir öneme sahiptir: Yokohama 1994, Kobe 2005 ve Sendai 2015 (Delshad vd., 2020; El-Sabh, 1994). Bu toplantılarla birlikte afet yönetimi uluslararası bir boyut kazanmıştır (Macit, 2019).

Mayıs 1994'te Yokohama'da düzenlenen Birleşmiş Milletler Dünya Doğal Afetlerin Azaltılması Konferansı'nın temel amacı, Uluslararası Doğal Afetlerin Azaltılması On Yılı'nın (IDNDR) ortasında kaydedilen ilerlemeyi değerlendirerek doğal afetlerin önlenmesi, hazırlıklı olunması ve etkilerinin hafifletilmesi için bir yol haritası oluşturmak, temel ilkeleri ve temel stratejiyi belirlemekti (Handmer, 1995; El-Sabh, 1994; Çalışkan, 2014; Delshad vd., 2020). Doğal afetlerin azaltılmasına adanan ilk büyük BM toplantısı niteliğindeki Yokohama Konferansı, Doğal Afetlerin Azaltılması On Yılı'nın hedeflerine ulaşılma düzeyi ve diğer önemli konuların incelenmesi için eşsiz bir fırsat sağlamıştı (Handmer, 1995). Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin video aracılığıyla açılış konuşmasını yaptığı konferansta ABD Başkan Yardımcısı Gore tarafından da bir video sunumu yapılmıştır. Konferansa Birleşmiş Milletler üyesi 147 ülke delegasyonu, hükümetlerarası kuruluşlar ve diğer sivil toplum kuruluşlarından 235 delegasyon katılırken heyetler siyasiler hükümet yetkilileri, sivil toplum kuruluşlarının mensupları, akademik ve özel sektör temsilcilerinden oluşmuştur (El-Sabh, 1994; Handmer, 1995)

Konferans etkinlikleri, ulusal ve bölgesel raporların sunumları; hükümet temsilcileri ve müzakerecilerin toplantıları; teknik oturumlar; poster sergileri; ulusal faaliyetlerin sergilenmesi; medya brifinglerini kapsayan bir dizi paralel oturumlarla gerçekleştirilmiştir (Handmer, 1995). Konferans kapsamındaki çalışmalar, genel kurul, ana komite ve yedi teknik komite olmak üzere üç ana bölümde yürütül-

f) Uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde olunması ve ulusal kapasitenin geliştirilmesi

Yokohama Konferansının en önemli etkisi afet konusundaki uluslararası işbirliğinin öneminin giderek daha iyi kavranması olmuştur. Bu doğrultuda dünyadaki gelişmeler ve yaşanılan afetlerden çıkarılan dersler ışığında afet yönetimi için küresel boyutta çalışmalar devam etmiştir. 1994 yılındaki Yokohama'nın ardından Afet Zararlarının Azaltılması Uluslararası Stratejisi (ISDR), 1999'da kabul edilmiştir. 2000 yılında da Binyıl Kalkınma Hedefleri ile ISDR Sekretaryası oluşturulmuştur (Kurada vd., 2023). Daha sonraki süreçte Afet Risklerinin Azaltılması Konferansı ve Hyogo Bildirgesi (2005) ve Hyogo Eylem Çerçevesi (2005-2015): Ulusların ve Toplulukların Afetlere Karşı Dirençlerini Artırılması ile Risk Azaltma Küresel Platformu (2007) çalışmaları söz konusu olmuştur (Erkan, 2010). Afet konusunda zararların azaltılması stratejileri ve afetlere karşı daha dirençli ve dayanıklı hale gelme düşüncesi Yokohama strateji belgesi ile ortaya konmuş izleyen süreçte Yokohama strateji belgesinden hareketle Hyogo Çerçeve Eylem Planı oluşturulmuştur. Bu plan da on yıllık bir süreci kapsamaktadır. Yokohama strateji belgesi ve Hyogo çerçeve eylem planı ile gelişen süreç Sendai Bildirgesinin de temellerini oluşturmuştur (Macit, 2019).

Yokohama Konferansının yadsınamaz etkisine ve önemine karşın istenilen hedeflere ulaşılmasında bazı sınırlılıklar olduğu söylenmelidir. Esas itibarıyla, konferansın en bariz eksiklikleri, zarar görebilirliğin altında yatan nedenleri ele almaya çalışmamış olmasıdır. Konferansta STK'lar bazı sorunlara dikkat çekmiş olsa da Kızılhaç dışında toplantıda küçük bir rol oynayabilmişlerdir (Handmer, 1995). Afet risklerinin azaltılması uluslararası işbirliği gerektirdiği için tüm ülkelerin bu hedeflere ulaşmak üzere adım atması önem taşımaktadır. Bildiri, belge, strateji ve konferanslar ülkelere bu konuda bir yükümlülük getirmediğinden programların başarı oranı uluslararası gönüllü işbirliklerine bağlı olmaktadır (Delshad vd., 2020). Yokohama Konferansı'ndan bu yana kayda değer bir pratik ilerlemenin olmayışı ve belge onaylarının takibi ve uygulanmasına yönelik özel mekanizmalar, Japonya'nın Kobe şehrinde İkinci Dünya Afet Riski Konferansı'nın düzenlenmesine yol açmıştır. Bu kapsamda, uluslar ve topluluklar arasında karşılıklılık ve dayanıklılık yaratma sloganıyla 2005 - 2015 yılları için bir eylem çerçevesi oluşturulmuştur. Doğal afetlere ilişkin küresel konferanslar, ortak açıklamalar ve bildiriler, Yokohama'nın 1994 yılındaki daha güvenli bir dünya stratejisiyle başlamış ve 2005 yılında Hyogo Eylem Planı (HFA1) çerçevesinde tamamlanmıştır (Delshad vd., 2020).

KAYNAKÇA

- *Çalışkan, İ. (2014). An Evaluation of Roles, Coordination And Cooperation of Governments in Disaster Risk Management Policy In Turkey. A Thesis Submitted To The Graduate School Of Natural And Applied Sciences Of Middle East Technical Unıversity*
- *Delshad, V.; Pourvakhshoori, N.; Rajabi, E.; Bazyar, J.; Khankeh, H. R. (2020). International Agreements on Disaster Risk Management Based on World Conferences, Successful or Not: A Review Study. Health in Emergencies and Disasters Quarterly, 6(1):1-8.*
- *El-Sabh, M. I. (1994). World Conference on Natural Disaster Reduction A 'Safer World for the 21st Century'. Natural Hazards, 9, 333-352*

- *Erkan, E. A. (2010). Afet Yönetiminde Risk Azaltma Ve Türkiye'de Yaşanan Sorunlar. Ankara: DPT*
- *Handmer, J. (1995). A Safer World for the 21st Century?: The 1994 Yokohama World Conference on Natural Disaster Reduction. Journal of Contingencies and Crisis Management, 3(1), 35-37*
- *Kahraman, S.; Polat, E.; Korkmazyürek, B. (2021). Afet Yönetim Döngüsündeki Ana Terimler. Avrasya Terim Dergisi, 9 (3): 7 - 14*
- *B. Kurada, E. Tanrıverdi, M. F. Şen, E. Demirkol Kılıç, D. Yalçın (2023). Türkiye Afet Risklerinin Azaltılması Platformuna Genel Bakış. Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi, 10(1), 24-29*
- *Macit, İ. (2019). Bütünleşik Afet Yönetiminde Sendai Çerçeve Eylem Planının Beklenen Etkisi. Artvin Çoruh Üniversitesi Doğal Afetler Uygulama ve Araştırma Merkezi Doğal Afetler ve Çevre Dergisi, 5(1): 175-186*
- *UN (1994). Report of the World Conference on Natural Disaster Reduction (Yokohama, 23-27 May 1994). United Nations*

DOĞAL AFETLER İÇİN FİNANSAL ARAÇLAR

Zehra AKGÜNGÖR

Arş. Gör. Dr. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İİBF, Maliye, Burdur, zakgungor@mehmetakif.edu.tr, orcid: 0000-0003-4434-8896.

EM-DAT tarafından afetler; yerel kapasiteyi zorlayan bir durum veya olay, dış yardım için ulusal veya uluslararası düzeyde talepte bulunulmasını gerektirmesi, büyük hasara, yıkıma ve insani acılara neden olan öngörülemeyen ve genellikle ani bir olay olarak tanımlanmaktadır (EM-DAT, 2023). Afetlere doğal, insan kaynaklı ve teknolojik tehlikelerin yanı sıra bir toplumun maruziyetini ve kırılganlığını etkileyen çeşitli faktörler neden olabilir (IFRC, 2023). Afet hazırlığı ise toplumun dayanıklılığını artırmaktadır ve afetin etkilerinin azaltılmasına yardımcı olmaktadır (IEDC, 2022: 15). Hükümetler normalde her biri için uygun stratejiler kullanarak belirlenen dört farklı grubun finansal dayanıklılığını güçlendirmeye çalışmaktadır; ulusal ve yerel yönetimler; ev sahipleri ve KOBİ'ler; çiftçiler ve en yoksullar yer almaktadır (The World Bank, 2014: 23).

Hükümet için kapsamlı bir mali koruma stratejisi genellikle acil durum müdahalesinden uzun vadeli yeniden yapılanmaya kadar değişen fon ihtiyaçlarını karşılayan ve olayların göreceli olasılığına uygun olan afet öncesi ve afet sonrası finansman araçlarını bir araya getirmektedir (The World Bank, 2014: 31). Bir afet meydana gelmeden önce, bir toplumun kendisini olası ekonomik şoklara hazırlamak için adım atabileceği iki ana alan vardır: 1) esneklik oluşturmak ve 2) proaktif olarak afet müdahalesi için bir çerçeve oluşturmaktır (IEDC, 2022: 163). Afet öncesi plan formülasyonu, toplumun karşılaşabileceği

KAYNAKÇA

- *Booth, K., Harwood, A. (2016). "Insurance as Catastrophe: A Geography of House and Contents Insurance in Bushfire-Prone Places", Geoforum, 69, 44-52.*
- *Clarke, D., Janvry, A., Ghesquiere, F. (2015). "Introduction", Disaster Risk Financing and Insurance: Issues and results, (Ed. D. Clarke, A. Janvry, E. Sadoulet, E. Skoufias), Report on A Workshop Held at The Ferdi, 4-5 June.*
- *EM-DAT (2023). The International Disaster Database – Centre for Research on the Epidemiology of Disasters, https://www.emdat.be/, (05.06.2023).*
- *Ghesquiere, F., Mahul, O. (2010). Financial Protection of the State against Natural Disasters: A Primer, Policy Research Working Paper, The World Bank - Latin American and the Caribbean Region - Finance and Private Sector Development - Sustainable Development Network, September, 1-26.*
- *IEDC (International Economic Development Council) (2022). Leadership in Times of Crisis - A Toolkit For Recovery and Resiliency, Economic Development Administration - U.S. Department of Commerce, Washington, DC.*
- *IFRC (2023). The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, https://www.ifrc.org/our-work/disasters-climate-and-crises/what-disaster, (05.06.2023).*
- *Kousky, C. (2019). "The Role of Natural Disaster Insurance in Recovery and Risk Reduction", Annual Review of Resource Economics, 11, 399-418.*
- *Miller, S., Keipi, K. (2005). Strategies and Financial Instruments For Disaster Risk Management in Latin America and The Caribbean, Inter-American Development Bank, Washington, D.C., Sustainable Development Department Technical Papers Series; ENV-145, April, 1-38.*
- *Orkunoğlu Şahin, I.F. (2017). "Doğal Afet Risk Yönetiminde Dünya Bankası Modeli", Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 54(628), 71-89.*
- *Poundrik, S. (2011). Disaster Risk Financing: Case Studies, East Asia and Pacific Disaster Risk Management Team of the World Bank, GFDRR (Global Facility for Disaster Reduction and Recovery), 60456, The World Bank, Working Paper Series No. 23, 1-14.*
- *The World Bank (2014). Financial Protection Against Natural Disasters: From Products to Comprehensive Strategies - An Operational Framework for Disaster Risk Financing and Insurance, International Bank for Reconstruction and Development / International Development Association or The World Bank, Washington, DC.*
- *Yavuz, A., Dikmen, S. (2015). "Doğal Afetlerin Zararlarının Finansmanında Kullanılan Afet Öncesi Finansal Araçlar", Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 3(2), 303-322.*

DOĞAL AFETLERDE VERGİ MUAFİYETLERİ

Arzu POLAT
Arş. Gör. Dr. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İİBF, Osmaniye, arzuakyldz@gmail.com orcid: 0000-0002-6251-8214.

Doğal afetler, engel olunması güç bir şekilde ani olarak ortaya çıkan, maddi ve manevi kayıplara neden olan olağanüstü olaylardır. Özellikle deprem, yangın ve sel en sık rastlanan doğal afet türleridir. Türkiye geçmişten günümüze doğal afetlere maruz kalmış bir ülkedir. Hatta Türkiye için "deprem bölgesi" tabirini kullanmak hatalı olmayacaktır, keza en fazla yaşanan doğal afet türü depremler olmuştur. (Bkz. Tablo 1, AFAD, 2023).

Tablo 1: Türkiye'de 2020 ve 2022 yıllarında Doğal Afet Olayları

2020 Yılı		2022 Yılı	
Çığ	11	Çığ	18
Deprem*	321	Deprem	21054
Diğer**	270	Diğer**	451
Heyelan	107	Heyelan	859
Kaya Düşmesi	17	Kaya Düşmesi	137
Obruk	2	Obruk	13
Sel/Su Baskını	177	Sel/Su Baskını	450
Genel Toplam	**905**	**Genel Toplam**	**22982**
*Deprem: Büyüklüğü 4.0'ın üzerinde olan ve AYDES' ten alınan verilere göre oluşturulmuştur. **Diğer: AYDES' ten elde edilen Fırtına, Dolu, Aşırı Kış Koşulları, v.b. verilerinden oluşturulmuştur		** DİĞER: AYDES' ten elde edilen Fırtına, Dolu, Aşırı Kış Koşulları, v.b. verilerinden oluşturulmuştur	

Kaynak: *(AFAD, 2023).*

Doğal afetler sonrası hem vatandaşlar hem de ülke ekonomisi olumsuz etkilenmektedir. Ülke ekonomisine katkı sağlamak için gelir artırıcı politikalar uygulanırken, doğal afetten zarar gören mükelleflere yönelik ise vergi ödevlerini kolaylaştırıcı uygulamalara gidilmektedir. Doğal afetlerde vergi muafiyeti uygulanması da bunlardan birisidir. Vergi hukukunda muafiyet ve istisna kavramları birbirine karıştırılmaktadır. İstisna; vergi kapsamına giren konuların bir kısmının ekonomik veya sosyal nedenlerle vergi dışı bırakılması iken; muafiyet, vergilendirilmesi gereken mükellefin ekonomik-siyasi nedenlerle geçici veya sürekli olarak vergi dışı bırakılmasıdır (Şenyüz & Yüce & Gerçek, 2017: 80, 84).

1897 yılında Osmanlı Devleti Uşak kasabasında çıkan yangında neredeyse tüm kasabanın kül haline gelmesi ile acilen "Tehvîn-i İhtiyaç Komisyonu" adıyla bir kriz masası oluşturulmuş, yangından etkilenen afet bölgesindeki halka yardımlar yapılmış ve vergi muafiyeti sağlanmıştır (Koyuncu & Koyuncu, 2016: 380).

1939 yılı Erzincan depreminden sonra, 3773 sayılı "Erzincan'da ve Erzincan Depreminden Müteessir Olan Mıntıkalarda Zarar Görenlere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun" çıkarılmış yabancı ülkelerden gelen her türlü yardım için vergi ve resim muafiyeti getirilmiş, ayrıca depremde ailelerini kaybederek yetim kalanların kayıt suretleri için resim ve harç muafiyeti getirilmiştir.

1999 yılında yaşanan Marmara depremlerinden sonra, 4731 sayılı "17.8.1999 ve 12.11.1999 Tarihlerinde Meydana Gelen Depremlerden Zarar Görenlerin Vergi Borçları ve Vergi Cezalarının Terkini İle Vergi Usul Kanunu, Katma Değer Vergisi Kanunu, Harçlar Kanunu ve Organize Sanayi Bölgeleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" kapsamında artan kamu harcamalarının finansmanı için %5 oranında ek gelir ve kurumlar vergisi getirilmiş, ayrıca ek emlak ve ek motorlu taşıtlar vergisi getirilmiştir. Depremden etkilenen illerde yaşayan mükellefler bu ek vergilerden depremde varlıklarının en az yüzde onunu, eşini veya birinci derece kan hısımlarından birinin hayatını kaybetmesi şartıyla muaf tutulmuş, mirasçılarına için ise veraset intikal vergisi istisnası getirilmiştir. Ayrıca depremden zarar gören ticaret ve meslek erbabına yönelik verilecek banka kredilerinde her türlü işlem ve kağıtlara vergi, resim ve harç istisnası getirilmiştir (TBMM, 1999).

2011 yılında yaşanan Van depreminde, deprem bölgesinin hızlıca toparlanabilmesi için kurum ve kuruluşlara yapılan yardımlar için %5'e kadar vergi muafiyeti getirilmiştir (BKK, 2011).

Ülkece son olmasını ümit ettiğimiz 06.02.2023 tarihinde yaşanan Kahramanmaraş merkezli büyük depremde ağır yaralar alan ülkemiz vergi politikalarını uygulamaya geçirmiştir. Mükelleflere kolaylık sağlanarak, depremden etkilenen illerde bulunan mükellefler konulan ek vergilerden muaf tutulmuştur (GİB, 2023: 17).

Vergi kanunlarında yer alan istisna ve muafiyet uygulamaları hem mükellefler hem de devlet için önem arz eden konulardır. Gümrük Kanunu'nda dahi beklenmeyen bir durum olan ve mücbir sebep sayılan olağanüstü hallerde (doğal afetler gibi) mükellefiyet sona ermekte diğer bir ifade ile vergiden muaf olunmaktadır (GK, Madde 208). Öyle ki sadece vergi kanunlarında mücbir sebep sayılan doğal afet gibi haller değil başka şartlarda da muafiyet ve istisnalar söz konusu olabilmektedir. Ancak muafiyet ve istisnaların iyi yönetilmesi gerekmektedir. Doğal afet gibi durumlarda doğal afetin yaşanmadığı illerde ülke ekonomisinin tekrar canlanması için bazı istisna ve muafiyetlerin kaldırılması söz konusu olabilirken, özellikle doğal afetten etkilenen illerde muafiyet ve istisnaların uygulanması söz konusu olmalıdır. Ancak burada mal varlığının belirli kısmını, eşi veya birinci derece yakınlarından birini kaybetme şartıyla muafiyetlerden yararlanabilmesi vergilemede adalet ilkesi ile bağdaşmamaktadır. Böyle bir uygulama yerine doğal afet nedeniyle zarar gören mükelleflerin tamamen vergiden muaf tutulması, böyle bir durumun mümkün olmaması durumunda ise mükelleflerin zarar ettikleri mal varlığı ile orantılı olarak geçici muafiyet uygulanması daha adil bir uygulama olabilecektir.

KAYNAKÇA

- *AFAD, (2023). Afet İstatistikleri, https://www.afad.gov.tr/afet-istatistikleri, Erişim tarihi: 27.08.2023.*
- *BKK, (2011). Van ve Çevresinde Meydana Gelen Deprem Afetinden Zarar Gören Afetzedeler İçin Yardım Kampanyası Düzenlenmesi hakkında 2011/2350 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 27.10.2011 tarih ve 28097 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.*
- *GİB, (2023). 7440 Sayılı Kanun'la Deprem Bölgesine Yönelik Vergi Düzenlemeleri Rehberi, Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı Mayıs, Yayın No: 481.*
- *Koyuncu, M., & Koyuncu, S. (2016). Osmanlıda Afet Yönetimi, J Contemp Med, 6(4): 378-381.*
- *Şenyüz, D., & Yüce, M., & Gerçek, A. (2017). Vergi Hukuku (Genel Hükümler), Ekin Basın Yayın Dağıtım.*
- *TBMM, (1999). 4481 sayılı kanun gerekçesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kanun ve Karar Bilgi Sistemi.*
- *3773 sayılı Erzincan'da ve Erzincan Depreminden Müteessir Olan Mıntıkalarda Zarar Görenlere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun, 1940 yılı 4916 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.*
- *4458 sayılı Gümrük Kanunu, 04.11.1999 tarih ve 23866 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.*
- *4731 sayılı 17.8.1999 ve 12.11.1999 Tarihlerinde Meydana Gelen Depremlerden Zarar Görenlerin Vergi Borçları ve Vergi Cezalarının Terkini İle Vergi Usul Kanunu, Katma Değer Vergisi Kanunu, Harçlar Kanunu ve Organize Sanayi Bölgeleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 30.12.2001 tarih ve 24626 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.*

DOĞAL AFETLERDE VERGİ TERKİNLERİ

Arzu POLAT
Arş. Gör. Dr. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İİBF, Osmaniye, arzuakyldz@gmail.com orcid: 0000-0002-6251-8214.

Doğal afetler, aniden gelişen sel, yangın, deprem gibi olağanüstü olaylardır. Doğal afetlerin toplum üzerindeki sosyal ve ekonomik etkilerini en aza indirebilmek, yaşanılan kayıpları telafi edebilmek için devlet vergi politikalarına başvurabilmektedir. Bu politikalardan birisi devletin finansman ihtiyacını karşılamak için ek veya yeni vergilere başvurması iken bir diğeri ise afetten zarar gören mükelleflerin vergi ödevlerini kolaylaştırıcı ve hafifleştirici uygulamalara gidilmesidir.

Vergi ödevini kolaylaştırıcı tedbirler mücbir sebep ilanına başvurulması ile vergi ödemelerinde ertelemeye gidilmesi iken, vergi ödevlerini hafifletici tedbirler ise, bazı vergilerin tahsilatının tamamı veya bir kısmından vazgeçilmesi kanuni ifadesiyle terkin edilmesidir. Doğal afet bölgesinde yer alan firmalardan malları zarar görenlere katma değer vergisi indirimi sağlanması, hızlandırılmış amortisman uygulaması veya direk bu malların giderleştirilmesi de vergi mükelleflerinin ödevlerini hafifletici diğer uygulamalardır (Ünsal, 2016: 7).

Vergi indirim ve terkin uygulamaları deprem ve yangın gibi doğal afetlerin yaşandığı her dönem uygulana gelmiştir. Örneğin Osmanlı döneminde salgın ve deprem gibi doğal afetlerin yaşandığı durumlarda din ve mezhep ayrımı yapılmaksızın vergi indirimlerine gidildiği bilinmektedir (Cengiz, 2021: 431).

213 sayılı "Vergi Usul Kanunu (VUK)"nda bu hususlara yer verilmiş olup kanunun ilgili maddeleri şöyledir:

- "*Vergi ödevlerinin yerine getirilmesine engel olacak yangın, yer sarsıntısı ve su basması gibi afetler" mücbir sebep olarak sayılmıştır*" (Madde 13).

- "*Yangın, yer sarsıntısı, yer kayması, su basması, kuraklık, don, muzir hayvan ve haşarat istilası ve bunlara benzer afetler yüzünden:*

1. Varlıklarının en az üçte birini kaybeden mükelleflerin bu afetlerin zarar verdiği gelir kaynakları ile ilgili bulunan vergi borçları ve vergi cezaları;

2. Mahsullerinin en az üçte birini kaybeden mükelleflerin, afete maruz arazi için zararın tahakkuk ettiği hasat ve devşirme zamanına tesadüf eden yıla ait olarak tahakkuk ettirilen Arazi Vergisi borçları ve vergi cezaları;

Maliye Bakanlığınca zararla mütenasip olmak üzere, kısmen veya tamamen terkin olunur" (Madde 115).

- "*Amortismana tabi olup, yangın, deprem, su basması gibi afetler neticesinde değerini tamamen veya kısmen kaybeden; Menkul ve gayrimenkullerle haklara, mükelleflerin müracaatları üzerine ve ilgili Bakanlıkların mütalaası alınmak suretiyle, Maliye Bakanlığınca her işletme için işin mahiyetine göre ayrı ayrı belli edilen Fevkalade ekonomik ve teknik amortisman nispetleri uygulanır*" (Madde 317).

Mücbir sebep, Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre "Herhangi bir kimse tarafından alınacak önlemlere karşı, önüne geçilmesi olanaksız, borcun yerine getirilmesine engel, borçlunun iradesi dışında beklenmedik olaylar" olarak ifade edilmektedir. VUK'un ilgili maddeleri ile de mücbir sebep sayılan doğal afet gibi durumlarda mükelleflere vergi ödevlerini yerine getirebilmeleri konusunda kolaylıklar sağlanmıştır.

6183 sayılı "Amme alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanun"da da terkin müesse-

yaralarını sarabilmek ve kayıpları telafi edebilmek hem de ekonomik ve sosyal açıdan mükelleflerin devlet tarafından desteklenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda da mükelleflere uygulanacak vergi terkinleri büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- *BKK, (1951), 21.09.1951 tarih ve BCA, 030.18.01.02.126.70.6 ve BCA, 030.18.01.02.126.70.7 sayılı Bakanlar Kurulu Kararları.*
- *Cengiz, H.A. (2021). Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğal Afetler, Selçuk Türkiyat, Ağustos, 52, 429-433.*
- *DPT, (2001). Depremin Ekonomik ve Sosyal Etkileri: Muhtemel Finans İhtiyacı, Kısa-Orta ve Uzun Vadede Alınabilecek Tedbirler, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 1- 127.*
- *Ekmekci, E., Güneş, G., Kaşıkcı, M. & Gümüşkaya, G. (2020). Vergi Hukukunda Mücbir Sebep ve Hukuksal Sonuçları Üzerine Eleştirisel Bir Yaklaşım ve Öneriler, İstanbul Hukuk Mecmuası, 78(2), 1069-1138.*
- *Karakoç, Y. (2020). Malî Hukukta Mücbir Sebeplerin Hüküm ve Sonuçları, lexpera.com.tr, Erişim tarihi: 25.07.2023.*
- *Sertel, S. Balcı S. (2011). "Cumhuriyet Döneminde Tunceli'de Meydana Gelen Doğal Afetler ve Alınan Tedbirler (1940- 1970)", Tarih Okulu, Mayıs – Ağustos, Sayı:X, 101-122.*
- *TGT, (2012). B Sıra No: 7 Tahsilat Genel Tebliği, 31.12.2012 tarih ve 28514 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.*
- *Türk Dil Kurumu Sözlük, (2023). "Mücbir sebep", https://sozluk.gov.tr/, Erişim tarihi: 20.07.2023.*
- *Ünsal, H. (2016). "Doğal Afetlere Yönelik Vergi Politikaları ve Türkiye Uygulamalarının İncelenmesi", İGÜSBD, 3(2), Ekim.*
- *Yılmaz Furtuna, E. (2017). Bir Olağanüstü Hal Olarak Doğal Afetin Vergi Hukuku Açısından Yansımaları, Kara, H., Çetin, T. & İnel, Y. (Editörler), II. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi, 19-21 Ekim 2017, Bakü/Azerbaycan, 92-104.*
- *3773 sayılı Erzincan'da ve Erzincan Depreminden Müteessir Olan Mıntıkalarda Zarar Görenlere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun, 1940 yılı 4916 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.*
- *6183 sayılı Amme alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanun, 28.07.1953 tarih ve 8469 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.*
- *213 sayılı Vergi Usul Kanunu, 10.01.1961 tarih ve 10703 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.*
- *4731 sayılı 17.8.1999 ve 12.11.1999 Tarihlerinde Meydana Gelen Depremlerden Zarar Görenlerin Vergi Borçları ve Vergi Cezalarının Terkini İle Vergi Usul Kanunu, Katma Değer Vergisi Kanunu, Harçlar Kanunu ve Organize Sanayi Bölgeleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 30.12.2001 tarih ve 24626 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.*

DOĞAL AFETLERİN EKONOMİK ETKİSİ

Zehra AKGÜNGÖR
Arş. Gör. Dr. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İİBF, Maliye, Burdur, zakgungor@mehmetakif.edu.tr, orcid: 0000-0003-4434-8896.

Doğal afet, büyük can kaybına veya doğal çevrenin, özel mülkiyetin veya kamu altyapısının tahrip olmasına neden olan, insan kaynaklı değil, doğal olayların etkilerinden kaynaklanan herhangi bir vahim olaydır (Metych, 2023). Kasırgalar ve tropikal fırtınalar, seller ve ani taşkınlar, fırtınalar, hortumlar, orman yangınları, tarımsal hastalıklar, depremler, kuraklık ve su sıkıntısı, aşırı sıcaklık, buz fırtınaları gibi vahim olaylar doğal afet türleri içerisinde yer almaktadır (IEDC, 2022: 19).

Doğal afetler insanlara, onların üretken varlıklarına ve tüm bölgelerin genel ekonomik altyapısına büyük zararlar verebilir (Andersen, 2002: 1). Çünkü doğal afetler genellikle beklenmeyen ve bir anda ortaya çıkan vahim olaylar olmasından dolayı, sonuçlarında da ciddi kayıplara sebep olan bir duruma maruz kalınmaktadır (Ünsal vd., 2016: 1412). Depremler, kasırgalar ve toprak kaymaları gibi doğal güçler genellikle arkalarında insani ve ekonomik kayıplar bırakmaktadır ve bu tür tehlikeler son derece büyük kayıplara yol açtıklarında doğal afet olarak kabul edilirler (Andersen, 2002: i). Bu durumların yol açtığı ekonomik maliyetler, tropik kasırga hareketlerine veya yoğun mevsimsel yağmurlara eğilimli bölgelerde her yıl meydana gelen mahsullere, binalara ve altyapıya verilen hasarlarıyla ilişkili olabilir ya da benzer şekilde, daha seyrek meydana gelen depremlerle ilgili maliyetlerle de ilişkili olabilir (Metych, 2023).

Dolayısıyla doğal afetlerin doğası gereği yıkıcı ve bozucu olması ciddi ekonomik kayıplara yol açabilir (Panwar ve Sen, 2019: 110). Afet sonrası ekonomik etki çalışmaları toplumun büyük bir olaydan nasıl olumsuz etkilendiğini ölçmektedir (IEDC, 2022: 103). Örneğin, bir limanın kapatılması, büyük bir köprünün veya yolun kapatılması ya da tüm toplumu veya bölgeyi etkileyen bir doğal afet nedeniyle işlerin kesintiye uğraması bu kapsamda değerlendirilebilir (IEDC, 2022: 103). Ancak afetlerin mali ve ekonomik etkileri karmaşıktır ve genellikle ölçülmesi de zordur (OECD, 1994: 43). Bu kapsamda ölçülmesi gereken çeşitli ekonomik etki türlerinin listesi şu şekilde olabilir (IEDC, 2022: 10-11);

- Vergi geliri kaybı (satış, emlak, istihdam, vb.),
- İş kaybı ve işletmelerin yer değiştirmesi,
- Ücret kaybı,
- İşlerin kapanması ve kesintiye uğraması (verimlilik kaybı),
- Altyapı hasarı (kanalizasyon, toplu taşıma altyapısı, vb.),
- Mülkiyet hasarı (ticari, endüstriyel ve konut),
- Doğal kaynakların zarar görmesi (su ve mahsul).

Bu doğrultuda doğal afetlerin ekonomik etkileri doğrudan ekonomik etkileri ve dolaylı (makro) ekonomik etkileri şeklinde ikiye ayrılabilir (Botzen vd., 2019: 168).

Doğrudan ekonomik etkiler, afet anında ya da kısa bir süre sonra meydana gelen kayıplarla birlikte, doğrudan doğal afetin varlıklara (örneğin mülklere) verdiği zararı ifade etmektedir (Botzen vd., 2019: 168). Doğrudan ekonomik kayıplara örnek olarak konutların, işyerlerinin, üretken sermayenin, altyapının, mahsullerin, çiftlik hayvanlarının ve (paraya

KAYNAKÇA

- *Akar, S. (2013). "Doğal Afetlerin Kamu Maliyesine ve Makro Ekonomiye Etkiler: Türkiye Değerlendirmesi", Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 21, 185-206.*
- *Andersen, T.J. (2002). Innovative Financial Instruments for Natural Disaster Risk Management, Sustainable Development Department Technical Papers Series, Inter-American Development Bank, Washington, D. C.*
- *Benson, C., Clay, E.J. (2004). Understanding the Economic and Financial Impacts of Natural Disasters, The World Bank Disaster Risk Management Series, No: 4, 28406, Washington, D.C.*
- *Botzen, W. J. W., Deschenes, O., Sanders, M. (2019). "The Economic Impacts of Natural Disasters: A Review of Models and Empirical Studies", Review of Environmental Economics and Policy, 13(2), 167-188.*
- *CRED (2023). 2022 Disasters in Numbers, Brussels: CRED, https://cred.be/sites/default/files/2022_EMDAT_report.pdf, (20.07.2023).*
- *IEDC (International Economic Development Council) (2022). Leadership in Times of Crisis - A Toolkit For Recovery and Resiliency, Economic Development Administration - U.S. Department of Commerce, Washington, DC.*
- *Metych, M. (2023). Natural Disaster, Encyclopedia Britannica, https://www.britannica.com/science/natural-disaster, (20.07.2023).*
- *OECD (1994). Guidelines on Disaster Mitigation, https://www.oecd.org/dac/environment-development/1887740.pdf, (20.07.2023).*
- *Panwar, V., Sen, S. (2019). "Economic Impact of Natural Disasters: An Empirical Reexamination", Margin: The Journal of Applied Economic Research, 13(1), 109–139.*
- *Ünsal, H., Ertürk Atabey, S. (2016). "Türkiye'de Acil Durum ve Doğal Afetlerde Sunulan Sağlık Hizmetlerinin Finansmanı", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(4), 1127-1138.*

DOĞAL AFETLERİN KOŞULLU MALİ YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Zehra AKGÜNGÖR
Arş. Gör. Dr. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İİBF, Maliye, Burdur, zakgungor@mehmetakif.edu.tr, orcid: 0000-0003-4434-8896.

Kabul edilemeyecek kadar çok sayıda ölüme ve/veya çok büyük maddi hasara neden olan tehlikeli olaylar doğal afet olarak adlandırılmaktadır (OAS, 1991). Doğal afetler; kasırga, tayfun, fırtına, sel kuraklık, kar fırtınası vb. hava ve iklim kaynaklı, büyük volkanik patlamalar, başlangıç noktalarına yakın yerleşim yerlerine zarar verecek veya onları yok edecek kadar güçlü depremler vb. yer kaynaklı olabileceği gibi doğal afetlere neden olan bazı olgular, örneğin, heyelanlara dengesiz bir yamaçta toprağı doyuran yağmurlar neden olabilir veya depremler tarafından tetiklenebilir ya da benzer şekilde, dağ yamaçlarında kar birikmesi yerel çığ riskini artırabilir, şeklinde birkaç farklı gücün birleşiminden de kaynaklanabilir (Metych, 2023).

Bir ülkenin mali pozisyonu, yani bütçe açığı ve borcu, çok sayıda nedenden dolayı başlangıçta beklenenden farklı olabilir (Bova, Ruiz-Arranz, Toscani, Ture, 2019: 382). Bunlar arasında büyüme, faiz oranları ve döviz kuru gibi makroekonomik değişkenlerdeki bir sürprizin yanı sıra doğal afetler, hükümet garantilerine ilişkin çağrılardan kaynaklanan öngörülemeyen yükümlülükler de yer alabilir (Bova vd., 2019: 382). Afet hasarı, hem fiziksel varlıkların tahribatını hem de olaydan sonraki toparlanma döneminde zorunlu ekonomik kayıpları kapsamaktadır (Cevik, Huang, 2018: 4). Afet sonrası hükümet müdahaleleri ise bir ülkeden diğerine büyük farklılıklar göstermektedir (Ghesquiere, Mahul, 2010: 13). Ancak hükümetlerin doğal afet acil yardım, iyileştirme ve yeniden inşa süreçlerindeki merkezi rolü, büyük ve doğrudan bir mali yük anlamına gelmektedir ve bu yük, hükümetlerin doğal afetlere karşı koşullu yükümlülüğünün tanımına bağlı olarak ülkeler arasında büyük farklılıklar gösterse de, birçok evrensel özelliği bulunmaktadır (The World Bank, 2014: 16).

Dolayısıyla bir ülkenin mali risk analizinin, örtülü ve açık koşullu yükümlülüklerinin tanımının belirtilmesi önemlidir (Ghesquiere vd., 2010: 13). Bu kapsamda dört özellikten ikisini birleştiren geniş tanımlı bir yükümlülük olan dört tür mali risk bulunmakta olup, bunlar ise açık veya örtük ve doğrudan veya koşullu yükümlülük şeklinde ayrılmaktadır (Polackova, 1998: 2).

Kamu Borç Yönetimi Raporu'nda koşullu yükümlülükler "Gerçekleşme zamanı ve miktarı kamunun kontrolü dışında bulunan ve gerçekleşmesi gelecekte belirli bir olayın meydana gelmesine bağlı olan yükümlülüklerdir." şeklinde tanımlanmaktadır (Hazine Müsteşarlığı, 2016: 34). Koşullu yükümlülükler ayrıca açık ve örtülü koşullu yükümlülükler olarak da ayrılabilir. Açık koşullu yükümlülükler, devlet garantileri gibi yasal veya sözleşmeye bağlı yükümlülükler iken, örtülü koşullu yükümlülükler, kamu beklentileri veya baskılarından kaynaklanan ahlaki veya beklenen ancak yasal olarak gerekli olmayan kamu yükümlülükleridir (The World Bank, 2014: 79).

Bu bakımdan doğal afetler de koşulluluk niteliği taşımaktadır, çünkü afetlerin ne zaman olacağı, ortaya çıkacağı, büyüklüğü, kaybın ve yerinin net bir şekilde belirlenememesi durumu mali koşulluluğu doğurmaktadır ve bu nedenden dolayı da doğal afetlerin bütçesel etkileri beraberinde koşullu yükümlülüğü getirmektedir (Çelen, 2011: 43).

Ayrıca doğal felaketlerin meydana getirdiği koşullu mali yükümlülükler ülkelerin idari

lüğünü ölçebilmek ve afet riskinin daha hızlı, daha ucuz ve daha güvenilir bir şekilde finanse edilmesini sağlayacak kapsamlı bir risk finansmanı stratejisi geliştirilmelidir (Clarke, Janvry, Ghesquiere, 2015: 15). Farklı doğal afet türlerine yönelik risk değerlendirmeleri maliye politikası çerçevesine entegre edilmelidir (Cevik vd., 2018: 3). Devletin sorumluluğunu tanımlayan net bir politika, hükümetin koşullu yükümlülüğünü azaltmaya yardımcı olabilir (Ghesquiere vd., 2010: 14).

KAYNAKÇA

- *Bova, E., Ruiz-Arranz, M., Toscani, F.G., Ture, H.E. (2019). "The Impact of Contingent Liability Realizations on Public Finances", Int Tax Public Finance, 26, 381–417.*
- *Cevik, S, Huang, G. (2018). Fiscal Policy - How to Manage the Fiscal Costs of Natural Disasters, Fiscal Affairs Department – International Monetary Fund (IMF).*
- *Clarke, D., Janvry, A., Ghesquiere, F. (2015). "Introduction", Disaster Risk Financing and Insurance: Issues and results (Ed. D. Clarke, A. Janvry, E. Sadoulet, E. Skoufias), Report on A Workshop Held at The Ferdi, 4-5 June.*
- *Çelen, M. (2011). "Doğal Afetlerin Doğurduğu Koşullu Mali Yükümlülükler", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 56. Seri / 2.*
- *Ghesquiere, F., Mahul, O. (2010), Financial Protection of the State against Natural Disasters: A Primer, Policy Research Working Paper, The World Bank - Latin American and the Caribbean Region - Finance and Private Sector Development - Sustainable Development Network, September, 1-26.*
- *Hazine Müsteşarlığı (2016). Kamu Borç Yönetimi Raporu, Hazine Müsteşarlığı, Ankara.*
- *Metych, M. (2023). Natural Disaster, Encyclopedia Britannica, https://www.britannica.com/science/natural-disaster, (20.07.2023).*
- *OAS (Organization of American States) (1991). Primer on Natural Hazard Management in Integrated Regional Development Planning, Department of Regional Development and Environment Executive Secretariat for Economic and Social Affairs Organization of American States, With support from the Office of Foreign Disaster Assistance United States Agency for International Development, Washington, D.C.,https://www.oas.org/dsd/publications/unit/oea66e/ch02.htm#TopOfPage, (20.07.2023).*
- *Polackova, H. (1998). Government Contingent Liabilities: A Hidden Risk to Fiscal Stability, World Bank Policy Research Paper, No: 1989.*
- *The World Bank (2014). Financial Protection Against Natural Disasters: From Products to Comprehensive Strategies - An Operational Framework for Disaster Risk Financing and Insurance, International Bank for Reconstruction and Development / International Development Association or The World Bank, Washington, DC.*
- *UNSD (2011). Natural Disasters Statistics and Indicators (Session 3), Workshop on Environment Statistics, https://unstats.un.org/unsd/environment/envpdf/UNSD_Yaounde_Workshop/Session%2003-3%20Natural%20disasters%20(UNSD).pdf, (15.06.2023).*

ERKEN UYARI

Nehir MERDAN TUTAR
Arş. Gör. Gebze Teknik Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği, Kocaeli, nehirmtutar@gmail.com.

Türk Dil Kurumu'na (2022) göre erken uyarı, saldırıyı veya doğal felaketi başlangıç sırasında haber veren uyarıdır. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü'nde (2023) ise erken uyarı, (İng. early warning) gelmekte olan tehlike veya tehdidin, kaynağı, yeri, zamanı, şiddeti veya büyüklüğü, olasılığı, muhtemel etkileri belirlenerek, resmî kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan duyurulara verilen ad olarak tanımlanır.

Erken uyarı kavramının afete hazırlık çalışmaları içinde çok önemli bir yeri vardır. Uyarıda amaç, mümkün olduğu kadar çok sayıda insana hızla ulaşarak, onları olası tehlikelere karşı, zamanında ve gerektiği gibi davranmalarına imkân tanıyacak şekilde haberdar etmek, can kayıpları, yaralanmalar ile ekonomik kayıpları azaltabilmektir. Bir diğer değişle erken uyarı, olası afet sonrası risk azaltımını doğrudan etkileyebilecek bir kavramdır.

Erken uyarı sistemleri, belirli bir tehlike veya tehdidin algılanması, değerlendirilmesi ve ilgililere ulaştırılarak halka zamanında bilgi verilmesi amacıyla kurulmuş olan sistemlere verilen addır. Bu sistemler zarar azaltma aşamasında projelendirilerek kurulurlar. Hazırlık aşamasında ise sistemlerin işletilmesi, verilerin toplanması, yorumlanması ve izlenmesi süreçleri ile halkın bilgilendirilmesi faaliyetleri yer alır. Erken uyarı sistemleri tarafından sağlanan bu 'erken' bilgilerin, alıcılara veya sistemlere afetlerin etkilerine karşı hazırlık yapmalarına olanak sağlayacak kadar bir süre öncesinde ulaşması önemlidir (AFAD, 2023).

Erken uyarı sistemleri birçok doğal afet türünde kullanılmakla beraber depremlerde kullanımı dünyada yaygındır. Depremlerin önceden belirlenmesi yönündeki çalışmalardan yeterli sonuç alamayan bilim insanları, 1990 yıllarından itibaren çalışmalarını depremlerin kısa sürede tespit edilmesi ve değerlendirilmesi konusunda yoğunlaştırmışlardır. Yaşadığımız yüzyılın bilgi birikim ve gelişimine bağlı olarak, bilim insanları son yıllar içerisinde sürekli gelişen elektronik, haberleşme ve bilgisayar teknolojilerinden de yararlanarak, deprem yer hareketi gözlemlerinin kayıt süresi içinde ve anında değerlendirilmesine yönelik çalışmalara hız vermişlerdir (Kanamori ve diğ., 1997; Nakamura, 1988).

Bir deprem sırasında oluşan sismik dalgalar farklı hızlarda hareket ettiklerinden deprem kayıt istasyonlarına da belirli sıralarda ulaşırlar. Öncelikle hızı 5,0-7,4 km/sn arası değişen P dalgası, ardından da 3,0-4,0 km/sn ile S dalgası gelir (Clark, 1971). P ve S dalgalarının bir istasyona varış zaman farkı, depremin odağından uzaklaştıkça da artar. Bu artış "EU" anlamında zaman kazanmaktır. Bununla beraber, deprem istasyonları ile ana veri merkezi arasında radyo frekansı ile yapılan veri iletişim hızının da çok yüksek olması (300.000 km/sn) Erken uyarı sisteminde önemli yer tutar (Saita ve Nakamura, 2003). Erken uyarı sistemi, tahrip edici bir depremin yıkıcı S dalgasının gelişinden birkaç saniye ile onlarca saniye arasında olabilecek bir süre öncesinde uyarı yaparak, deprem sırasında ve sonrasında bir bölgede oluşabilecek ağır hasar ve zararların mümkün olan en aza indirgenmesine yardımcı olacaktır.

Erken uyarı konusunda ilk fikir ve düşünce, 3 Kasım 1868 tarihinde San Francisco Daily Evening Bulletin (San Fransisko Günlük ve Akşam Bülteni) yazarı J. D. Cooper tarafından basılı kaynak olarak sunulmuştur. Cooper (1868), Hayward fayında oluşan 7,0 büyük-

KAYNAKÇA

- *AFAD. (2023).https://www.afad.gov.tr/acikamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu/ adrsinden alındı.*
- *Allen, R.M., Kanamori, H., (2003), The potential for earthquake early warning in southern California, Science, 300, 786-789,*
- *Ashiya, K., (2004), Earthquake alarm systems in Japan railways, J. Japan Assoc. Earthquake Engineering, 4 (3), 112–117.*
- *Benz, H., Buland, R., Filson, J., Frankel, A., Shedlock, K., (2001), The Advanced National Seismic System, Seism. Res. Lett., 72, 70-75.*
- *Clark, S.P.Jr., (1971), Structure of the Earth, USA: Prentice-Hall Inc.,*
- *Cooper, J.D., (1868), Earthquake indicator, San Francisco Bulletin, Nov.3, 1868.*
- *Erdik, M., Fahjan, Y., Ozel, O., Alcik, H., Mert, A., Gul, M., (2003), Istanbul Earthquake Rapid Response and the Early Warning System, Bull. of Earthq. Eng., 1, 157-163.*
- *Espinosa-Aranda, J.M., Jimenez, A., Ibarrola, G., Alcantar, F., Aguilar, A., Inostroza, M., Maldonado, S., (1995), Mexico city seismic alert system, Seism. Res. Lett., 66, 42-53.*
- *Gee, L.S., Neuhauser, D.S., Dreger, D.S., Pasyanos, M.E., Uhrhammer, R.A., Romanowicz, B., (1996), Real-time seismolgy at UC Berkeley: The rapid earthquake data integration project, Bulletin of the Sesimological Society of America, 86, 936-945.*
- *Goltz, J.D., (2002), Introducing earthquake early warning in California: A summary of social science and public policy issues, A report to OES and the Operational Areas, Caltech Seismological Laboratory Disaster Assistance Division.*
- *Grecksch, G., Kumpel H.J., (1997), Statistical analysis of strong-motion accelerograms and its application to earthquake early-warning systems, Geophys. J. Int., 129, 113-123.*
- *Harben, P.E., (1991), Earthquake alert system feasibility study, Lawrence Livermore National Laboratory, Livermore, CA, UCRL-LR-109625.*
- *Hauksson, E., Small, P., Hafner, K., Busby, R., Clayton, R., Goltz, J., Heaton, T., Hutton, K., Kanamori, H., Polet, J., Given, D., Jones, L.M., Wald, D., (2001), Southern California Seismic Network: Caltech/ USGS Element of Trinet 1997-2001, Seism. Res. Lett., 72 (6), 690-704.*
- *Heaton, T.H., (1985). A model for a seismic computerized alert network, Science, 228, 987-990.*
- *Kanamori, H., Hauksson, E., Heaton, T., (1991), TERRScope and CUBE project, EOS Transactions AGU, 72 (50), 564.*
- *Kanamori, H., Hauksson, E., Heaton, T., (1997), Real-time seismology and earthquake hazard mitigation, Nature, 390, 461-464.*
- *Nakamura, Y., (1988), On the urgent earthquake detection and alarm system (UrEDAS), 9th World Conference on Earthquake Engineering, VII, 673-678, August 2–9.*
- *Olivieri, M., Allen, R.M., Wurman, G., (2008), The potential for earthquake early warning in Italy using ElarmS, BSSA, 98 (1), 495-503.*
- *Saita, J., Nakamura, Y., (2003) Early Warning Systems for Natural Disaster Reduction, Editors Zschau J and Küppers A.N., Berlin: Springer,*

- *TDK. (2022). Entegrasyon. 07 14, 2022 tarihinde TDK: https://sozluk.gov.tr/ adre-sinden alındı*
- *Teng, T.L, Wu, L., Shin, T.C., Tsai, Y.B., Lee, W.H.K., (1997), One minute after: strongmotion map, effective epicenter, and effective magnitude, BSSA, 87, 1209-1219.*
- *Tunç, S., (2022). Deprem Erken Uyarı Sistemi Geliştirilmesi:Bursa Örnek Çalışması, Kocaeli Üniversitesi Fen ilimleri Enstitüsü.*
- *Wald, D.J., Quitoriano, V., Heaton, T.H., Kanamori, H., Scrivner, C.W., Worden, C.B., (1999), Trinet-ShakeMaps: Rapid Generation of Peak Ground Motion and Intensity Maps for Earthquakes in Southern California", Earthquake Spectra, 15 (3), 537- 556.*
- *Wenzel, F., Oncescu, M.C., Baur, M., Fiedrich, F., (1999), An Early Warning System for Bucharest", Seism. Res. Lett., 70 (2), 161-169.*
- *Wu, Y.M., Hsaio, N.C., Teng, T.L., Shin, T.C., (2002), Near Real-Time Seismic Damage Assessment of the Rapid Reporting System, TAO (Terresterial Atmos. Oce. Sci.), 13 (3), 313-324.*
- *Wu, Y.M., Chung, J.K., Shin, T.C., Hsiao, N.C., Tsai, Y.B., Lee W.H.K., Teng, T.L., (1999), Development of an integrated earthquake early warning system in Taiwan-case for the Hualien area earthquakes", TAO (Terresterial Atmos. Oce. Sci.), 10 (4), 719- 736.*
- *Yamazaki, F., Kimiro, M., Noda, S., (1998), Developments of early earthquake damage assessment systems in Japan, International Conference on Structural Safety and Reliability, Shiraishi, Shinozuka and Wen (eds.), Balkema, Rotterdam.*
- *Zulfikar, C., Alcik, H., Mert, A., Tahtasizoglu, B., Kafadar, N., Korkmaz, A., Ozel, O., Erdik, M., (2010), The accelerometric networks in Istanbul, EGU General Assembly 2010, abstract p.10370, Vienna, Austria, 2-7 May.*
- *Zulfikar, C., Alcik, H., Ozel, O., Erdik, M., (2010), Istanbul Earthquake Rapid Response System: Its Logic and Status, ESC-2010 meeting, presentation, European Seismological Commission, Montpellier France, 6-10 September.*

F

FEMA (FEDERAL EMERGENCY MANAGEMENT AGENCY)

Aytaç DURAN
Araş. Gör. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi, Van, aytacduran@yyu.edu.tr, orcid: 0000-0002-2420-0774

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde afetlere müdahale 20. yüzyılın ilk yarısına kadar yerel örgütlenmeler vasıtasıyla gerçekleştirilmiş federal düzeyde herhangi bir örgütlenmeye gidilmemiştir. İlk kez 1927 yılındaki çok sayıda eyalette etkili olan "Mississippi Sel Afeti"ne müdahale ve yardımların koordinasyonu federal hükümet tarafından organize edilmiştir (FEMA, 2019: 3). 1970'li yıllara kadar geniş ölçekteki afetlerde görevli olan Federal Afet Destek İdaresi (Federal Disaster Assistance Administration)'nin 1972 yılında 122 kişinin yaşamını yitirdiği Agnes Kasırgası'nda ve 1979'da Three Mile Island'a yaşanan nükleer kaza sonrasındaki müdahalede yetersiz kaldığı düşüncesi federal düzeyde daha etkin bir yapılanma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bunun üzerine 1979 yılında Başkan Jimmy Carter tarafından afetlerle mücadelede federal ölçekte bir çatı örgüt olarak Federal Acil Durum Yönetimi İdaresi (FEMA-Federal Emergency Management Agency) kurulmuştur (FEMA, 2023a). Afet öncesi, sırası ve sonrasındaki her türlü çalışmayı koordine etme ve yönetme görevine sahip olan FEMA bünyesinde, Federal Sigorta İdaresi, Federal Afet Yardım İdaresi, Yangın Önleme ve Kontrol İdaresi, Baraj Güvenliği ve Federal Acil Yayın Sistemi Ajansı, Doğal Afetlere Hazırlık İdaresi ve Deprem Risk Azaltımı, Federal Genel Hizmetler Hazırlık Ajansı gibi 21 farklı kurum ve kuruluşun görev, yetki ve sorumluluğu birleştirilmiştir (Bea, 2002: 45)

Ülke sınırları içerisinde yaşanacak olan terör dahil olmak üzere her türlü doğal veya insan kaynaklı afet karşısında risk ve zarar azaltma, hazırlık, müdahale, iyileştirme, hasar ve kayıpların karşılanması gibi tüm çalışmaları yürütmekle görevli olan FEMA, 1988 yılında çıkarılan Stafford Kanunu ile birlikte ancak Başkanın mevcut durumu "Büyük Afet" olarak kabul ve ilan etmesi ile harekete geçebilir (GAO Report, 2003: 6-7). Başkanın bu yönde bir açıklama yapabilmesi için ise öncelikle afetle mücadelede yerel düzeydeki olanakların, eyalet yönetimi tarafından veya eyaletler arası işbirliği ile gerçekleştirilen müdahalenin yetersiz kalmış olması ve eyalet valisinin yardım talebinde bulunmuş olması gerekmektedir (Kubalı, 2006: 10). Federal düzeyde afet yönetimi noktasında koordinasyonu sağlamakla görevli olan FEMA, aralarında Amerika Kızılhaçı' nın da olduğu 28 farklı federal yapılanma arasında eşgüdüm sağlamak zorundadır (Waugh, 2003: 375)

Doğrudan ABD Başkanına bağlı olan FEMA'nın misyonu, afetlerle mücadelede vatandaşlar ve diğer afet yardım kuruluşları ile işbirliği geliştirmek, mali kaynakları optimum şekilde kullanmak, zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamalarının bütüncül olarak dikkate alındığı risk odaklı acil yönetim programı oluşturmak ve bu sayede can ve mal kayıplarını en aza indirmektir (FEMA, 2023b). Bu süreçlerin bütününde FEMA'nın yapması gereken görevler şunlardır (Gündüz, 2008: 75):

Federal düzeyde afetlerle mücadelenin koordinasyonunu sağlamak,

Farklı afetlere karşı yöneticilerin, kurumların ve vatandaşların hazırlıklı olması noktasında gerekli çalışmaları (eğitim vb.) yapmak,

Afet bölgesinde yardım ve iyileştirme çalışmaları kapsamında afetzedelere ekonomik ve sosyal destekte bulunmak,

Bölgelerin afet risk durumlarına göre senaryolar geliştirmek ve bu doğrultuda zarar azaltma çalışmaları yapmak,

Sel sigortası programını federal düzeyde idare etmek ve sel afeti risk azaltma çalışmalarını düzenlemek,

Ulusal Yangın İdaresini yönetmek,

Tehlikeli Maddeler Programı, Yangın Kontrol Programı, Acil Durumlar için Yemek ve Barınma Programı, Deprem Riskini Azaltma Programı gibi çok sayıda programı yürütmekle görevlidir.

FEMA'nın ülke çapında örgütlenme şekline bakıldığında ise, merkezinin Washington DC olduğu görülmektedir. Merkezde, Federal Sigorta ve Zarar Azaltma Dairesi, Ulusal Hazırlık ve Koruma Bürosu, Ulusal Yangın İdaresi, Görev Destekleme Bürosu gibi birimler bulunmaktadır. Acil Yardım Merkezi ve Eğitim Merkezi şeklinde iki alan birimi vardır (FEMA, 2023c). Ayrıca eyalet ve yerel düzeyde bürolara da sahip olan FEMA, ülke genelinde 10 bölge teşkilatına sahiptir. Bu bölgeler, içerisinde birden fazla eyalet ve kenti kapsayan geniş hizmet alanları olarak ön plana çıkmaktadır (FEMA, 2023d). Günümüzde 20 binden fazla çalışanı olan kurumun büyük afetlerin yaşandığı dönemdeki işgücü 50 bine kadar çıkabilmektedir (FEMA 2023e). Son olarak FEMA Başkanı ABD Başkanı tarafından atanmakta olup Senato'nun onayı ile göreve başlamaktadır (FEMA, 2023f).

KAYNAKÇA

- *Bea, K. (2002), The Federal Emergency Management Agency: Overview Of Funding For Disaster Relief and Other Activities, Anderson C. V. (ed). The Federal Emergency Management Agency, New York: Nova Science Publishers, 5-28.*
- *FEMA, (2019), We Are FEMA-Helping People Before, During and After Disasters, FEMA Publishing, Washington DC.*
- *FEMA, (2023a), https://www.fema.gov/about/history adresinden alındı (11.09.2023).*
- *FEMA, (2023b), https://www.fema.gov/about/strategic-plan adresinden alındı (11.09.2023).*
- *FEMA, (2023c), https://www.fema.gov/about/organization/offices-leadership adresinden alındı (12.09.2023).*
- *FEMA, (2023d), https://www.fema.gov/about/organization/regions adresinden alındı (12.09.2023).*
- *FEMA (2023e), https://www.fema.gov/about adresinden alındı (12.09.2023).*
- *FEMA (2023f), https://www.fema.gov/about/organization/administrator-office adresinden alındı. (12.09.2023).*
- *GAO Report to the Committee on Environment and Public Works, U.S. Senate. (2003). Disaster Assistance Information on FEMA's Post 9/11 Public Assistance to the New York City Area, http://www.gao.gov/assets/240/239484.pdf adresinden alındı (12.09.2023).*
- *Gündüz İ., (2008), Türkiye'de Afet Yönetimi Uygulaması ve Yeni Bir Model Önerisi, Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.*
- *Kubalı, D. (2006), Afet Yönetiminde Diğer Ülke Deneyimleri, İç Denetim Enstitüsü Konferans Notları, İstanbul.*
- *Waugh, W. L. (2003). Terrorism, Homeland Security and the National Emergency Management Network. Public Organization Review, 3(4), 373-385.*

FIRTINA

Ezgi ATALAY
Öğr. Gör. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlk ve Acil Yardım Programı, Bolu, ezgi-atly14@hotmail.com, orcid: 0000-0002-7404-4351.

Fırtına kavramı Türk Dil Kurumu'na göre "Rüzgâr çizelgesinde hızı 34-40 deniz mili olan ve kuvveti 8 ile gösterilen, genellikle yağmur getiren güçlü rüzgâr." veya "Bu rüzgârın denizde veya kum çöllerinde yarattığı dalgalanma." şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2023). Oxford Sözlüğünde fırtına, "kuvvetli rüzgarlar ve yağmur ve genellikle gök gürültüsü ve şimşek ile çok kötü hava" olarak karşımıza çıkmaktadır (Oxford, 2023). Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın (AFAD) sözlüğünde ise fırtına, "Doğaya ve insanlara zarar veren, hızı 23 ve 26 m/s arasında değişen rüzgâr. Rüzgâr hızı ve şiddeti arttıkça doğaya ve insanlara vermiş olduğu zararlar da artmaktadır. Tek başına kullanıldığında, rüzgâr fırtınası anlamını taşır. Şiddetli rüzgârlar beraberlerinde yağmur, kar, dolu, kum vb. unsurları da getirdiklerinden ötürü kar fırtınası, kum fırtınası, toz fırtınası gibi isimler alırlar." şeklinde açıkça tanımlanmaktadır (AFAD, 2023).

Rüzgâr ile fırtına genellikle birbirlerinin yerine kullanılabilen kavramlar olmasına karşın rüzgâr, daha genel bir kavram olarak havanın bir yerden başka bir yere hareketi veya taşınmasıdır. Şiddetli rüzgarlar, rüzgârın saatteki hızı 40 ve 60 km arasında olması ile meydana gelmektedir. Rüzgâr fırtınası ise rüzgârın saatteki hızının 60 km'nin üzerine çıkması ile meydana gelmektedir. Şiddetli rüzgarlar ve fırtınalar çoğu zaman yağmur, kar ya da dolu gibi doğa olaylarıyla birlikte yaşanmakta ve fırtınaya şimşek, yıldırım ve gök gürültüsü eşlik etmektedir (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2023a).

Rüzgarının belirli bir hıza ulaşması ve artması ile meydana gelen fırtınayı tanımlamak için rüzgâr hızının da tanımlanması ve sınıflandırılması gerekmektedir (Karaman, Çakır ve Berge, 2022). Rüzgârın tanımlanması için Beaufort (Bofor) Rüzgâr Skalası kullanılmaktadır. Bofor rüzgâr skalasında, rüzgâr şiddetine göre 0 ve 12 arasında bir derecelendirme yaparak rüzgârın tanımı yapılmaktadır. Bu skalaya göre rüzgâr hızının 10,8-13,8 m/sn (39-49 km/saat) değer aralığında olması "Kuvvetli Rüzgâr", rüzgâr hızının 13,9-17,1 m/sn (50-61 km/saat) değer aralığında olması ise "Fırtınamsı Rüzgâr" olarak tanımlanmaktadır. Bofor rüzgâr skalasında 8. dereceye gelen ve rüzgâr hızının 17,2-20,7 m/sn (62-74 km/saat) değer aralığında olması "Fırtına" olarak tanımlanmaktadır. Bu değerlerin üzerinde olması ile de giderek fırtınanın şiddeti artmaktadır (MGM, 2023b).

Türkiye'de yapılan çalışmalarda çoğunda fırtına başlangıç değeri olarak, saatlik ortalama rüzgâr şiddeti değerinin 17,2 m/sn değerine karşılık gelen rüzgâr şiddeti kabul edilmektedir (Özdemir, 2018). Türkiye için Sosyal Etkilenebilirlik İndisi (SEİ) ve saatlik maksimum rüzgâr hızının frekansları kullanılarak fırtına özelinde risk değerlendirilmesi yapılmıştır. Özellikle nüfusun yoğun olduğu İstanbul, İzmir ve Ankara başta olmak üzere Ege Bölgesinin neredeyse tamamı, Marmara Bölgesinin önemli bir bölümü, Batı Karadeniz ve Akdeniz kıyıları fırtına afetine karşı riskli olarak değerlendirilmiştir (Türkeş ve Şahin, 2018).

KAYNAKÇA

- *AFAD (2023), "Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü", https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu (21.07.2023).*
- *Karaman, Z. T., Çakir, Ö., Berge, M. A. (2022), "Şiddetli Rüzgârlar, Fırtınalar İk-*

lim Değişikliğinin Neresinde?", Çevre Şehir ve İklim Dergisi, 1(2), 225-250.

- *Meteoroloji Genel Müdürlüğü (2023a), "Meteorolojik Karakterli Doğal Afetler", T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü, https://mgm.gov.tr/arastirma/dogal-afetler.aspx?s=kuvvetliruzgar (30.07.2023).*
- *Meteoroloji Genel Müdürlüğü (2023b), "Beaufort (Bofor) rüzgâr skalası", T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü, https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/makale/beaufort.pdf (30.07.2023).*
- *OXFORd (2023), "Storm", Oxford Le-arner's Dictio-naries, https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/storm_1?q=storm (21.07.2023).*
- *Özdemir, E. T. (2018), "Mega Şehir İstanbul'un Fırtınalarının Araştırılması", Selçuk Üniversitesi Mühendislik, Bilim ve Teknoloji Dergisi, 6(2), 331-342.*
- *TDK. (2023), "Fırtına", Türk Dil Kurumu Sözlükleri, https://sozluk.gov.tr/ (21.07.2023).*
- *Türkeş, M., Şahin, S. (2018), "Türkiye'nin Fırtına Afeti Etkilenebilirliği ve Risk Çözümlemesi", Kebikeç: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi, (46), 219-246.*

GEA ARAMA KURTARMA EKİBİ

Tülin DEMİRCİ
Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, avcutulin.92@gmail.com, orcid: 0000-0001-6463-7367.

GEA (Toprak Ana) arama kurtarma ekibi 1994 yılında Yüksektepe Kültür Derneği bünyesinde kurulan insani bir yardım grubudur (Günaydın, Tatlı, & Genç, 2017). Üyelerinin tamamı gönüllülerden oluşmaktadır. Afet sonrası süreçte enkaz altına kalan veya kaybolan insanları kurtarmak amacıyla çalışmalar gerçekleştirmektedir. Sağlık personelinin yetersiz kaldığı durumlarda tıbbi yardım faaliyetlerinde de bulunmaktadır. 1999 yılında INSARAG (Birleşmiş Milletler Uluslararası Arama Kurtarma Ekipleri Tavsiye Grubu) üyesi olarak kabul edilmiştir. 2022 yılından itibaren hafif arama kurtarma ekibi olarak faaliyetlerine devam etmektedir (GEA, 2023).

GEA ekibi, INSARAG üyeliği kapsamında çeşitli organizasyonlar düzenlemektedir. 2013 yılında Hollanda'nın Haag ve 2014 yılında Katar'ın Doha şehirlerinde gerçekleştirilen Takım Liderleri Toplantısı, 2017 ve 2019 yıllarında Ankara'da gerçekleştirilen arama kurtarma tatbikatları bu organizasyonlar arasında yer almaktadır. Yeni teknolojilerin tanıtılması, üyelerin acil durumlara yönelik teknik bilgisinin artırılması, hata ve eksikliklerinin tespit edilmesi bu çalışmaların temel amaçları arasında yer almaktadır (GEA, 2023a).

GEA, afet sonrası kurtarma süreçlerinde etkinliği artırmak amacıyla aşağıda yer alan evrensel değerleri benimsemiştir (GEA, 2023b).

- Ayrım gözetmemek,
- İnsan hayatına saygı göstermek,
- İnsan onurunu korumak,
- Faaliyetlerde sürekliliği esas almak,
- Etkinliği en üst düzeye çıkartmak,
- Tüm uluslara karşı cömertliği benimsemek,
- Takım çalışmasını sürekli kılmak,
- Gelişime devamlı açık olmak,
- Etik değerler ışığında hareket etmek.

Arama ve kurtarma faaliyetlerinin yanında çevrenin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması konularında da çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Ekoloji seminerleri, doğa yürüyüşleri, kamplar, dağ tırmanışları, ağaç dikim kampanyaları, hayvanların refahını artırmaya yönelik çalışmalar ile ekolojik hareketlere katkıda bulunmaktadır (GEA, 2023c).

GEA ekibi; afetler konusunda farkındalık yaratmak, toplumsal dirençliliği artırmak, afet hafızasını güçlendirmek, olası risklerin tespitini kolaylaştırmak, iletişim becerilerini geliştirmek, ilk yardım uygulamaları konusunda bilgi birikimi sağlamak amaçlarıyla aşağıdaki eğitimleri vermektedir.

Kurumsal Eğitimler: Belli kurum ve kuruluşların afet direncini artırmaya yönelik eğitimlerdir. Kurumsal eğitim programları, belli sürelerle tekrar edilerek afet hafızasının oluşturulmasına katkı sağlamaktadır. Bu eğitimler görsel ve işitsel araçlarla zenginleştirilmektedir (GEA, 2023d).

Depremle Birlikte Yaşam Eğitimleri: Gönüllülük esasına göre yürütülen eğitimlerde doğal ve insan kaynaklı afetlere hazırlıklı olmanın önemi vurgulanmaktadır. Pratik bilginin artırılarak uygulama süreçlerini hızlandırmak hedeflenmektedir (GEA, 2023e).

İnsani Yardım ve Gönüllülük Seminerleri: 10 hafta süren ve her hafta farklı konuların işlendiği seminerlerde gönüllülük, afet bilinci, yangın, temel ilk yardım eğitimleri başta olmak üzere afet dirençliliğini artıracak eğitimler verilmektedir. Eğitimi başarıyla tamamlayan bireyler GEA temsilcisi olmaya hak kazanmaktadır (GEA, 2023f).

Tatbikatlar: Doğal afet ve acil durumlarda hazırlıklı olmayı amaçlayan tatbikatlarda afet bilgileri pekiştirilmektedir. Bu kapsamda hazırlıklı olma testleri, paydaşlarla işbirliği kurma, güven artırma ve risk değerlendirilmesi çalışmaları gerçekleştirilmektedir (GEA, 2023h).

Eğitim ve tatbikatlara ek olarak toplumsal dirençliliğin sağlanması amacıyla web siteleri üzerinden deprem öncesi, sırası ve sonrası süreçlerde ulaşılabilir bilgiler yer almaktadır (GEA, 2023g).

Arama kurtarma ekibinin valilikler, belediyeler, iletişim operatörleri, bankalar, holdingler gibi stratejik paydaşları bulunmaktadır (GEA, 2023ı).

Türkiye genelinde halihazırda 13 şube, yaklaşık 7500 gönüllü ve 786 operasyon üyesi ile çalışmalarına devam etmektedir (GEA, 2023).

KAYNAKÇA

- *GEA. (2023). Hakkımızda. https://gea.org.tr/hakkimizda/ adresinden alındı*
- *GEA. (2023a). INSARAG. https://gea.org.tr/tag/insarag/ adresinden alındı*
- *GEA. (2023b). Değerlerimiz. https://gea.org.tr/misyon-vizyon-degerler/ adresinden alındı*
- *GEA. (2023c). Ekoloji. https://gea.org.tr/ekoloji-2/ adresinden alındı*
- *GEA. (2023d). Kurumsal Eğitimler. https://gea.org.tr/kurumsal-egitimler/ adresinden alındı*
- *GEA. (2023e). Depremle Birlikte Yaşam Eğitimleri. https://gea.org.tr/depremle-birlikte-yasam-egitimleri/ adresinden alındı*
- *GEA. (2023f). https://gea.org.tr/insani-yardim-ve-gonulluluk-seminerleri/. https://gea.org.tr/insani-yardim-ve-gonulluluk-seminerleri/ adresinden alındı*
- *GEA. (2023g). Depremle Birlikte Yaşam İçin Pratik Bilgiler. https://gea.org.tr/depremle-birlikte-yasam-icin-pratik-bilgiler/ adresinden alındı*
- *GEA. (2023h). GEA Eğitimleri Nedir? https://gea.org.tr/ic-tatbikat-ve-egitimler/ adresinden alındı*
- *GEA. (2023ı). Gea Dostları. https://gea.org.tr/gea-dostlari/ adresinden alındı*
- *Günaydın, M., Tatlı, Ö., & Genç, E. E. (2017). Arama Kurtarma Örgütleri ve Ulusal Medikal Kurtarma Ekipleri (UMKE). Artvin Çoruh Üniversitesi Doğal Afetler ve Çevre Dergisi, 3(1), 56-63.*

GÖÇ

Yıldız ATMACA
Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi, yildizatmaca@yyu.edu.tr

Göç, daha iyi yaşam koşulları altında yaşamak amacıyla bireyin veya bireyler topluluğunun bulunduğu/ikamet ettiği yerden başka bir yere geçme/ hareket etme adı altında ifade edilen bir kavramdır. Ancak yer değiştirme eylemi, farklı etmenler çerçevesinde değerlendirilmesi sebebi ile göç, farklı boyutları ile de değerlendirilmektedir. Bu boyutların en önemlisi isteğe bağlı olarak gerçekleşen "gönüllü göç" ve istem dışı zorunlu sebeplerden kaynaklanan "zorunlu göç" tür**.**

Göç, sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve antropolojik değişimleri temelinde taşıyan bireylerin birbirinden farklı harekete geçirici faktörlerle yaşadıkları mekânı kısa veya uzun süreli olarak geride bırakmasıdır (Kofman vd, 2000:1-2). Göç, anlamlı bir etki oluşturacak ölçüdeki zaman zarfı içerisinde gerçekleşen bir yer değiştirme durumudur (Erder, 2006:23). Göç, iki farklı yaşam bölgesi arasındaki güvenlik, insan hakları, iş, demografik büyüme ve sosyo-politik farklılıklar sonucu ortaya çıkmaktadır (De- Tapia, 2002:16-17).

Göç, bir süreç içerisinde gerçekleşmektedir. Bireyin sosyo- ekonomik refah imkanlarından vazgeçmesi ya da vazgeçmek zorunda bırakılması sonucu farklı topraklara yerleşmesi ve sonrasında hayatını devam ettirebilmesi için kendisine yeni fırsatlar bulmaya çalışması süreci olarak ifade edilmektedir (Nakanishi, vd., 2008: 9). Bu sebeple göç, bazı araştırmacılar tarafından yeni fırsat arayışı içerisinde bulunan bireylerin bulunduğu yerden başka bir yere taşınması olarak tanımlanmaktadır (Aktel ve Kaygısız, 2018: 579-604).

Göç, bir yaşam bölgesinde yaşayan insan topluluğunun belli bir grubunun farklı sebeplerle başka bir yaşam bölgesine kısa veya sürekli gitmesidir (Akgür, 1997:41). Gidilmesi amaçlanan yaşam bölgesinde kalma süresi göç olgusunun tanımını değiştirmektedir. Kısa süreli, uzun süreli, belli dönemlerde iş gereği gidilen mevsimsel göç gibi. Ancak yine de göç kavramı üzerine tartışılan ve geliştirilen tanımların temel ekseninde bireyin habitatını devamlı bir şekilde değiştirme durumu yer almaktadır (Ağır ve Sezik, 2015:98).

2013 yılında Avrupa Birliğine uyum sürecinde göç politikalarını geliştirmek amaçlı kabul edilen 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda (YUKK) ise göç, *"*Yabancıların, yasal yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını ve Türkiye'den çıkışını ifade eden düzenli göç ile yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını, Türkiye'den çıkışını ve Türkiye'de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göçü ve uluslararası korumayı" ifaden bir kavram olarak yer almaktadır (YUKK, 2013: md. 3/ı).

Türk Dil Kurumu (TDK) ise göç kavramını sözlükte, *, "*kişinin ya da toplulukların ekonomik, sosyal, politik nedenlerle bir ülkeden diğerine ya da bir yerleşim yerinden diğer bir yerleşim yerine taşınma, hicret veya muhaceretti, evden eve taşınma " olarak belirtilmektedir (TDK, 2023). Göç Terimleri sözlüğünde de (2009:22)*,* "insanların uluslararası bir sınırı geçmesi ya da bulunduğu ülke içinde yer değiştirmesi, göçün süresine, yapısına ve nedenlerine bakılmaksızın, kişilerin bulundukları yerlerini değiştirdiği bir nüfus hareketi", olarak tanımlanmaktadır.

Göç, önü alınmaz bir eylemdir. Bu sebeple devletlerin yapacağı en etkili şey, hem göç eylemini gerçekleştiren kişiler olan göçmenleri hem de vatandaşını memnun edecek sosyo-e-

konomik çıktıları yüksek göç politikaları gerçekleştirmeye çalışmaktır. Böylelikle, göç politikasının ortaya koyduğu koşullar, insanların bir çoğunluğa mı yoksa bir azınlığa mı aidiyet hissetmesinde önemli bir fonksiyon oluşturarak sosyal harmoninin sağlanmasını kolaylaştıracaktır (Koçak ve Gündüz, 2016:71).

KAYNAKÇA

- *Ağır, O., Sezik, M. (2015). Suriye'den Türkiye'ye Yaşanan Göç Dalgasından Kaynaklanan Güvenlik Sorunları. Birey ve Toplum, 95-123.*
- *Akgür, Z. G. (1997). Türkiye' de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlikler. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.*
- *Aktel, M., Kaygisiz, Ü. (2018). Türkiye'de Göç Yönetimi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 579-604.*
- *De Tapia, S. (2002). New Patterns of Irregular Migration in Europe. Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS) (s. 16-17). Strasbourg: Council of Europe Publishing.*
- *Erder, S. (2006). Refah Toplumunda Getto. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 23.*
- *Göç Terimleri Sözlüğü (2009).https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/goc_terimleri_sozlugu(1).pdf (Erişim Tarihi.30.09.2023)*
- *Koçak, O., Gündüz, R.D. (2016). Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 6(12), 66-91.*
- *Kofman, E., Phizacklea, A., Raghuram, P., Sales, R. (2000). Gender and International Migration in Europe: Employment. Newyork: Welfare and Politics, 1-2.*
- *Nakanishi, H., İ. Sirkeci ve H. Cabbarlı (2008). Sorunlu Bölgelerde Göç. Ankara: Global Strateji Enstitüsü.*
- *Türk Dil Kurumu (TDK). (2023). https://tdk.gov.tr/icerik/diger-icerikler/tumsozlukler/ (Erişim Tarihi.30.09.2023)*
- *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) (2013). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf*

GRİZU PATLAMASI

Gülseren GÜNAYDIN
Öğr. Gör. Trabzon Üniversitesi, Tonya MYO, İlk ve Acil Yardım Programı, Trabzon, TÜRKİYE, gunaydingulseren@gmail.com, Orcid: 0000-0003-2471-5329.

Kimyasal olarak CH_4 formülüne sahip metan/grizu kokusuz, renksiz, yanıcı ve ölümcül özelliği olan bir gazdır (Cinar, 2022:406). Metan kömürleşmenin sonucu olarak, kömürün temel maddesi olan ve su altındaki (hava ile teması olmayan) bitkilerde bulunan karbon, oksijen ve hidrojen elementlerinin birbirleriyle oluşturdukları kimyasal reaksiyonlar sonucunda oluşmaktadır (Ergun, 2007:36). Grizu normal şartlarda (sıcaklık ve basınçta) kömür madenlerinde ortaya çıkan ve büyük bir kısmı saf metandan oluşan ve kolaylıkla tutuşabilen gaz anlamındadır (TDK, 2023). Metan gazının hava ile bileşimidir (Güyagüler, 2002:46).

Yeraltı madenleri çalışma ortam koşullarının zorlukları bakımından dünyada da ülkemizde de iş kazalarının yoğun bir şekilde gerçekleştiği iş koludur (CSGB, 2015:21). Bu bakımdan incelendiğinde yaşanan can kayıplarının fazla oluşu grizu patlaması olaylarının afet boyutuna ulaşmasına neden olmaktadır. Maden- metal sanayi kazaları bağlamında iş kazalarının sektörlere göre dağılımında; 1. sırada kömür madenleri (8,828 iş kazası, % 11,79) kazaları gelmektedir (Türkiye Barolar Birliği, 2014:11). Maden kazalarına bakıldığında göçükler, grizu patlamaları, havalandırma ve donanım eksiklikleri, arızalar, su ve çamur baskınları şeklinde görüldüğü söylenebilir (Dizlek ve Yıldız, 2022:78; Karaahmetoğlu, 2019:1963). Bu açıdan bakıldığında dünyada ve ülkemizdeki maden kazaları incelendiğinde grizu patlamaları ilk sıralarda yer almaktadır (Gülser Uruk ve Erdoğan, 2022:3-4; Özdemir, Tunca ve Çöl, 2023:112-113).

Maden ortamları doğası gereği yer altı çalışma alanlarında bulunan gazların ve su buharı karışımlarından oluşan çoğunlukla tozlu ortamlardır. Yeraltında bulunan hava kalitesi açısından oksijen miktarının azalması, karbondioksit ve diğer gazların artması şeklinde değişikliklerin varlığı bu ortamlarda boğucu, yanıcı ve zehirli gazların çoğalmasına neden olur. Maden ortam havasında olan zehirli bir gaz varlığı veya patlama riski yüksek gaz ise aktif gaz şeklinde isimlendirilir. Havanın tehlikeli gazlar ile karışması sonucunda grizu(-metan) gazı oluşmasına sebebiyet verir ve işçi sağlığı ve işletmeler açısından oldukça riskli bir durum olarak karşımıza çıkar. Bu gaz tehlikeli, patlayıcı ve boğucu bir gazdır (Durşen ve Yasun, 2017:3; Gümüş, 2017: 270).

Bu bakımdan madenlerde patlama riski akla gelen ilk durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Patlama, yanma olayının belirli şartlarda ve kısa bir süre içerisinde meydana gelmesidir. Kimyasal bir tepkimedir. Patlamada; ortamın sıcaklığı, nem durumu, basınç seviyesi gibi faktörlere bağlı olarak bu unsurların bir araya gelmesi ile oluşur. Patlayıcı ortam ise; yanıcı maddelerin gaz, buhar, sis ve tozlarının atmosferik şartlar altında hava ile oluşturduğu ve herhangi bir tutuşturucu kaynakla temasında tamamıyla yanabilen karışıma denir (Eğri, 2008:7-8). Yeraltı kömür madenleri, doğası gereği büyük yakıt kaynaklarıdır. Yeraltı kömür madenleri yanıcı madde olan metan gazını içerisinde bulundurmaktadır (Kılıç, 2004;2).

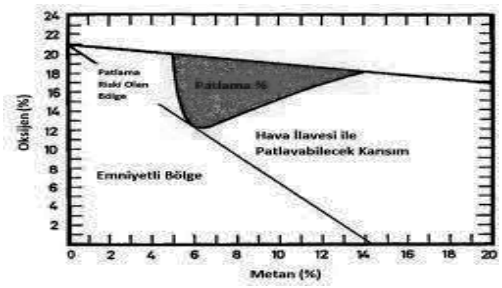
Türkiye'de kömür ocaklarında meydana gelen kazaların en yaygın sebepleri grizu patlamasıdır (Derin, Varol ve Uymaz, 2017:47). Grizu patlamasının nedenleri; ateşleme, patlayıcı kullanımları, metal ve kayaç sürtünmelerinin oluşması, elektriksel nedenler, ortamda bulunan diğer gazlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Erol ve Ünveren, 2021:195). Metan/grizu patlaması, maden hava ortamında %4 ile

%15 arasında metan gazının olduğu hallerde tutuşturucu kaynak varlığında gerçekleşen bir durumdur. Metan gaz oranının %9,5 olması halinde en kuvvetli patlamalar oluşur (Ergun, 2007:36). Metan gazı, hava ve ısı kaynağının/kıvılcımın bir arada olması durumunda grizu patlaması meydana gelir. Metan gazının ateşlenme sıcaklığı 650°C ile 750°C arasındadır (Dağlı, 2016:15).

Metan gazı konsantrasyonu 0,716 kg/m3 olan kokusuz, renksiz ve havaya istinaden 1,6 kat kadar daha hızlı yayılabilen bir gazdır. Havadan hafif olmasından dolayı çalışma ortamının ve hava yollarının üst kısımlarında birikerek yukarıya yönlü hareket etme potansiyelindedir. Metan gazı sıklıkla çalışma ortamlarında üst taraflarda, kör noktalarda, farklı kalınlıktaki tavan boşluklarında görülmektedir. Metan/grizu maden havasında bulunan en tehlikeli gaz olup bunun dışında madende; karbondioksit, hidrojen, azot ve hidrojen sülfür, ağır hidrokarbonlar, karbon monoksittir ve kükürt dioksittir. Metan gazını tehlikeli yapan patlayıcı ve yanıcı bir gaz olmasıdır. Bunun dışında metan zehirli bir değildir. Oksijen yetersizliğine bağlı boğucu olabilen bir gazdır. Bu gaz % 4,5 ile 14,5 aralığında patlama (en güçlü patlama durumu % 9,5 olduğunda) ve % 14,5'den sonrasında ise boğucu olma özelliğine sahiptir (O_2 azlığına bağlı olarak). Hava ile % 9,5 oranında metan gazının bileşiminde metan (CH4) gazı, 650°C'de 10 saniye içerisinde, 1200°C'de ise 0,01-0,12 saniyede patlar (Mallı, Kun ve Köse, 2014: 61-62).

Kömür madenciliğinin kabusu olan grizu, metan + hava karışımına denir. Metan kömürleşme sırasında oluşur ve damar içinde ve civarında kalır. Diğer bir deyimle kömür damarları metan depolarıdır ve üretim sırasında bu gaz ortaya çıkmakta ve havayla karışmaktadır. Bu oran %9,5 metan ile %90,5(en şiddetli) havadır. Ocak havasına karışan metan konsantrasyonu, patlama alt limiti olan %5 ile üst limit olan %15 arasında olduğunda her an patlamaya hazırdır (Şekil 1). Bu patlama, büyük tahrip etme gücüne ve yıkıcı özelliğe sahiptir (CDN, 2022:1-29).

Şekil 1. Metanın Patlama Özelliğine Sahip Konsantrasyonları BCE (Coward Üçgeni)(CDN,2022).

KAYNAKÇA

- *Cinar, U. (2022). A Scoring-Based Risk Assessment Method Proposal for Methane Explosions in Underground Coal Mines. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (41), 405-409. Doi: 10.31590/ejosat.1190659.*
- *Dağlı, A.B. (2016). Yeraltı Kömür Ocaklarında Patlayıcı Kullanımının İş Sağlığı ve Güvenliği Yönünden İncelenmesi. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü. İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Tezi. Ankara.*
- *Derin, L., Varol, N., ve Uymaz, S. (2017). Türkiye'deki Kömür Madeni Kazalarına İlişkin Değerlendirme. Resilience, 1(1), 47-53.*
- *Dizlek, O. A. ve Yıldız, Z. (2022). Kömür Madenlerinde Alınan İş Güvenliği Önlemlerinin Değerlendirmesi. Karaelmas Journal of Occupational Health and Safety. Cilt: 6, sayı. 2, ss. 77-86, Ağu. 2022, Doi:10.33720/kisgd.1080939.*

- *Eğri, N. (2008). Patlayıcı Ortamlarda İş Güvenliği. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü. İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Tezi. Ankara.*
- *Ergun, A.R. (2007). Yeraltı Maden İşletmelerinde Gaz ve Toz Patlamaları ve Önlemler. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü. İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Tezi. Ankara.*
- *Gülser Uruk, M. ve Erdoğan, Ö. (2022). Yer Altı Maden İşçilerinin Afet Anında Hayatta Kalma ve İlk Yardım Bilgi Düzeyleri. Resilience, 1-13. Doi: 10.32569/resilience.900627.*
- *Gümüş, R. (2017). Türkiye'de 2015 Yılında Meydana Gelen İş Kazalarının Analizi ve 2014 Verileri İle Karşılaştırılması. International Journal of Social Science. Number: 55, ss: 277-287.*
- *Güyagüler, T. (2002). Türkiye'de Meydana Gelen Grizu Patlamalarının İrdelenmesi ve Önlem Önerileri. Türkiye 13. Kömür Kongresi Bildiriler Kitabı, 29-31 Mayıs 2002, Zonguldak, Türkiye. https://md.teyit.org/file/6e81542b125c363-ek.pdf. (25.06.2023).*
- *Karaahmetoğlu, A. (2019). Zonguldak/Kozlu Kömür Madenlerinde İstihdam Edilen İşçilerin Çalışma Koşulları ve İş Sağlığı Güvenliği Uygulamalarına Yönelik Bir Saha Çalışması. Çalışma ve Toplum, 2019/3.*
- *Kılıç, A. (2014). Yeraltı Kömür Madeni Yangınlarına Müdahale, Yangın ve Güvenlik Dergisi, 169;2-4.*
- *Özdemir, C., Tunca, B. ve Çöl, M. (2023). Dünyada ve Türkiye'de Maden Kazaları. Karaelmas Journal of Occupational Health and Safety. Cilt:7, sayı. 2, ss. 109-118. Doi:10.33720/kisgd.1245729.*
- *CSGB. .(2015). Maden İşyerlerinde İş Sağlığı Ve Güvenliği Programlı Ve Program Dışı Teftişler Sonuç Raporu. https://www.csgb.gov.tr/medias/6074/2016_87_madensektoru.pdf. (20.06.2023).*
- *Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, https://sozluk.gov.tr/, (25.06.2023).*
- *Türkiye Barolar Birliği. (2014). Soma Maden Faciası Raporu. Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 269. ISBN: 978-605-9050-22-7, 1. Baskı, Ankara. https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/20141112_somamadenfaciasipdf.pdf. (21.06.2023).*
- *Resmî Gazete. Tarihi: 19.09.2013. Resmî Gazete Sayısı: 28770. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=18858&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5. (25.06.2023).*
- *14 Ekim 2022 Bartın/Amasra Kömür Madeni Grizu Patlaması Ön İnceleme Raporu. https://cdn.iuc.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=bartin-amasra-maden-ocagi-kaza-on-inceleme-raporu_638023841768609651.pdf. (21.06.2023).*

GÜVENLİK ÇEMBERİ

Muhittin IŞIK
Dr., Adalet Bakanlığı, muhittin.isik.kou@hotmail.com orcid: 0000-0002-8477-4622

Soğuk Savaş öncesi dönemde ağırlıklı olarak askeri bir terim olarak kullanılan güvenlik kavramı, Soğuk Savaş'ın ardından siyasi, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları haiz bir olgu olarak kullanılagelmiştir (Küçükşahin, 2007: 43). Geçmişte ve günümüzde toplumları etkileyen veya başka bir toplumdan ya da doğadan kaynaklanan bir tehdit her zaman söz konusu olmuştur ve olmaktadır. Bu çerçevede toplumlarda tehditler karşısında güvenlik ve savunma ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Sığrı, 2005: 96). Bu kapsamda güvenlik kavramı sıklıkla tehdit ve risk kavramıyla birlikte kullanılmaktadır (Dedeoğlu, 2003: 56). İnsanlar asırlar boyunca kendilerini tehdit eden unsurlara karşı tedbir alma gereksinimi duymuştur. Burada yer verilen *tehdit* kavramı gerçek ve tüzel kişileri riske sokabilecek eylem ya da olaylara tekabül etmektedir. Risk ise bilinen tehlikeli bir olayın gerçekleşme ihtimali ile bu olaydan ortaya çıkabilecek zarar veya hasarın şiddetinin tahminidir (Oysal, 2012: 3). Tehdit, risk ve krizin hâkim olduğu 20. Yüzyıl aynı zamanda "buhranlar ve bunalımlar yüzyılı" olarak da nitelendirilmiştir. Bu nitelendirilmenin yapılmasında tarihsel süreçte Thucydides ile başlayan, Machiavelli ve Hobbes ile devam eden Carr, Morgenthau, Waltz, Hungtington vb. teorisyenlerce yeniden üretilen reelpolitik akım belirleyici olmuştur. Bu akım 20. yüzyılın çatışma odaklı ve devlet merkezli güvenlik anlayışını teorik çerçevede tesis etmiştir. Reelpolitik yaklaşımın pratikte güvenliği tesis edememesi 21. Yüzyılda güvenlik sorunsalını daha da önemli hâle getirerek güvensizliğin ne şekilde çözüleceğine ilişkin yeni teorik ve metodolojik yaklaşımların gündeme gelmesine vesile olmuştur (Sandıklı, t.y., 3-4). 21. yüzyılda bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmelere koşut olarak kurumlarda bilgi güvenliğinin sağlanması kurumun prestiji, güvenirliği ve faaliyetlerinin devamı noktasında önemli rol oynamıştır. Bu sayede kurumlar en ileri güvenlik teknolojilerinden yararlanabilmekte, sistemler tasarlayabilmekte ve kendilerini bir güvenlik çemberinden geçirebilmektedir (Şahinaslan vd., 2009: 597-598). Teknolojinin hızla ilerlemesi sonucunda iletişim, bilgi ve ulaşım alanlarındaki gelişmeler devletlerarası coğrafi sınırların önemini kaybetmesine yol açmıştır. Bu bağlamda herhangi bir ülkede meydana gelen bir gelişme diğer ülkeleri ivedi bir biçimde etkileyebilecek bir duruma gelmiştir. Böylelikle risk ve tehditlerin daha rasyonel olarak belirlenmesine ve rasyonel tedbirlerin alınmasına imkân doğmuştur. Devletlerce oluşturulan ulusal güvenlik stratejileri devletlere "güçlü ve hazırlıklı devlet" niteliğini kazandırmıştır. Ulusal güvenlik stratejisini hayata geçiren devletler karşılaşacakları belirsizlikler karşısında hazırlıklı, planlı ve istikrarlı bir şekilde durumu yönlendirebilme potansiyeline haiz olabileceklerdir (Küçükşahin vd, t.y.: 10-11).

Öte yandan bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasının yanı sıra küresel çapta yaşanan değişim olgusuyla birlikte belirsizlik, risk, kriz vb. kavramlar gündemi daha sık meşgul etmiştir. Değişimin hızı ve adı geçen kavramlar çerçevesinde ortaya çıkabilecek tehditler için alınabilecek önlemleri görece kompleks ve sınırlı duruma sokmuştur. Bugünün ayırıcı özelliklerinden biri de çok kısa süreler içinde ama sıkça rastlanılan değişik durumlardır (Turunç, 2008: 47-48). Bu değişik durumlardan biri de afetlerdir. Doğa kaynaklı afetler dünyanın değişik bölgelerinde ve değişik zaman dilimlerinde olağandışı aktiviteler olarak vuku bulmuş ve insanlık tarihi boyunca insanoğlunun dikkatini çekmiştir. Bunun en temel sebebinin

KAYNAKÇA

- *Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD] (2014). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu adresinden 25.05.2023 tarihinde alınmıştır.*
- *Arıca, Fatih, Çakır, Cevahir ve Kağnıcı, Dilek Yelda (2023). Kırılgan Gruplar Özelinde Afetlerde Psikososyal Hizmetler. Afet ve Risk Dergisi, 6(1), ss. 176-187. DOI: 10.35341/afet.1173165*
- *Avdar, Ramazan ve Avdar, Reyhan (2022). Türkiye'de Yaşanan Doğa Kaynaklı Afetlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri. Afet ve Risk Dergisi, 5(1), 1-12. DOI: 10.35341/afet.975612*
- *Baskak, Dilber ve Büyüksaraç, Aydın (2021). Dünyada ve Türkiye'de Afetlerde Acil Yardım Uygulamaları: Batman İli Örneği. Paramedik ve Acil Sağlık Hizmetleri Dergisi. 2(2), ss. 68-83.*
- *Dedeoğlu, Beril (2003). Uluslararası Güvenlik ve Strateji. İstanbul: Derin Yayınları.*
- *Ersoy Yılmaz, Aysel (T.Y.). Afet Yönetimi II. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.*
- *İsbir, Begüm ve Kaya, Aslıcan (2022). Güvenlik ve Acil Durum Koordinasyon Merkezi (GAMER) ve Yapay Zekânın Afetlerde Uygulanabilirliği. Afet ve Risk Dergisi, 5(2), ss. 601-622. https://doi.org/10.35341/afet.1102768*
- *Kadıoğlu, Mikdat (2011). Afet Yönetimi: Beklenilmeyeni Beklemek, En Kötüsünü Yönetmek. İstanbul: T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını.*
- *Küçükşahin, Ahmet (2007). Türkiye'nin Tehdit Belirleme Yöntemi ve Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde Düşman Kavramının Değerlendirilmesi. Türkiye'ye Yönelik Dış Kaynaklı Tehditler Sempozyumu (ss. 43-74) içinde. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.*
- *Küçükşahin, Ahmet, Uyar, E. Önder, Tahminciler, Erçin, Dinçer, Duygu (2008). Türkiye'nin Güvenlik Belgesi Stratejisi Nasıl Hazırlanmalıdır?, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 4(7), ss. 7-39.*
- *Oysal, Yusuf (Ed.) (2012). Güvenlik Sistemleri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. http://www.mku.edu.tr/files/1005-10f926e4-3678-44bb-ad79-e9de6b70aa2e.pdf adresinde 25.05.2023 tarihinde alınmıştır.*
- *Partigöç, Nur Sinem (2023). Afet Sonrası Toplanma Alanlarına Yönelik Kapasite Yeterliliğinin Değerlendirilmesi: Merkezefendi İlçesi (Denizli) Örneği. Afet ve Risk Dergisi, 6(1), ss. 128-147. DOI 10.35341/afet.1171055*
- *Sandıklı, Atilla (t.y.). Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net adresinden 25.05.2023 tarihinde alınmıştır.*
- *Sığrı, Ünsal (2005). Ulusal Güvenlik Hizmeti ve Savaşın Sevk ve İdaresi Kapsamında Askerlik Kurumunun ve Subaylık Mesleğinin Analizi: Dünyada ve Türk Toplumunda Askerliğe Bakış. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 1(2), ss. 95-113.*
- *Şahinaslan, Ender, Kantürk, Arzu, Şahinaslan, Önder ve Borandağ, Emin (2009). Kurumlarda Bilgi Güvenliği Farkındalığı, Önemi ve Oluşturma Yöntemleri. https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/cCvJ7.pdf adresinden 15.05.2023 tarihinde alınmıştır.*
- *Turunç, Ömer (2008). Uluslararası Güvenlik Düzlemine Yönetim Bilimi Penceresinden Farklı Bir Bakış: Stratejik Kaos Yönetimi Yaklaşımı. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 4(8), ss. 45-73.*

H

HALK SAĞLIĞI

Gökhan ZENGİN
Dr. Öğretim Üyesi, Trakya Üniversitesi İİBF SBKY, Edirne, g_zengin@yahoo.com, orcid: 000-0001-8726-4604.

Halk sağlığı kavramı, İngilizce "Public Health" ve Fransızca "Sante Publique" sözcüklerinin Türkçe 'ye çevirisi olarak kullanılmaktadır. Aslında "halk sağlığı" terimin tam çevirisi olarak "kamu sağlığıdır". Ancak Türkçe'de halk sağlığı ya da toplum sağlığı şeklinde bir adlandırma yerleştiğinden yeni bir kavram yaratmamak için yaygın kullanımdaki halk sağlığı kavramını kullanmak yerinde olacaktır. "Public Health" adlandırması Batı Dünyası'nda 19. yy'dan beri kullanılmaktadır. 21.yy gelinceye değin kavramın içeriğinde değişmeler olmuştur. Günümüzde kullanılan geleneksel tanımı 1920 yılında C.E.A. Winslow tarafından yapmıştır: Winslow'un tanımına göre halk sağlığı: "Organize edilmiş toplumsal çalışmalar sonunda çevre sağlık koşullarını düzelterek, bireylere sağlık bilgisi vererek, bulaşıcı hastalıkları önleyerek, hastalıkların erken tanı ve koruyucu tedavisini sağlayacak sağlık örgütleri kurarak, toplumsal çalışmaları her bireyin sağlığını sürdürecek bir yaşam düzeyini sağlayacak biçimde geliştirerek hastalıklardan korunmayı, yaşamın uzatılmasını, beden ve ruh sağlığıyla çalışma gücünün arttırılmasını sağlayan bir bilim ve sanattır" (Winslow, 1920: 23-24). Britannica sözlükde Winslow'un tanımını kullanmış ve ek olarak toplumsal yaşamın birçok sorunuyla başa çıkmada yer alan normal insan etkileşimlerinden, sağlığın geliştirilmesinde ve hastalıkların önlenmesinde ve tedavisinde toplu eylemin öneminin anlaşılmasıyla halk sağlığı yaklaşımlarının geliştiğinden bahsetmiştir (britannica.com, 2023). T.C. İçişleri Bakanlığı-Afet ve Acil Durum Başkanlığı'nın (AFAD) "Açıklamalı Afet Terimleri Sözlüğünde" ise halk sağlığı: Organize edilmiş toplumsal çalışmalar sonunda çevre sağlık koşullarını düzeltecek, bireylere sağlık bilgisi verecek, bulaşıcı hastalıkları önleyecek ve tedavi edecek, beden ve ruh sağlığını sürdüren faaliyetleri içeren bir bilim dalı olarak tanımlanmıştır (afad.gov.tr, 2023).

Halk sağlığı kavramının içeriğinde, hastalıkları ve bulaşıcı hastalıkları önlemek, yaşam süresini uzatmak, fiziksel sağlığı ve çevre sağlığını korumak ve erken tanı ve tedavi ile insan hayatını koruma gibi unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlar aynı zamanda halk sağlığı bilim dalının amaçlarını da ifade etmektedir. Halk sağlığını sadece tıbbi bilimlerle tanımlamanın mümkün olamayacağı içerdiği unsurlardan da görülmektedir. Halk sağlığı, kadın-çocuk-yaşlı sağlığını, beslenmeyi, biyoistatistiği ve çevre sağlığı ve yönetimini içeren ve daha sağlıklı bir geleceği amaç edinen çok disiplinli bir yaklaşımdır. Toplumun ayrılmaz bir parçası olan halk sağlığı alanı, sosyal sağlık belirleyicilerinden hastalık önlemeye, sağlık politikasına kadar birçok sektörü de kapsamaktadır (The Future of Public Health, 1988: 15-16).

19. yy öncesi salgın hastalıklar genellikle dua ve dindarlık aracılığıyla tedavi edilmesi gereken kötü ahlaki ve manevi durumun bir işareti olarak görülse de hastaların tecrit edilmesi ve yolcuların karantinaya alınması yoluyla belirli bir hastalığın salgın halinde yayılmasını kontrol altına almak için bazı kamu gücü yolları kullanılmıştır (Goudsblom, 1986:

ve tecrübe önemlidir. 2020 yılında başlayan Covid 19 Pandemisinde ülkemizde en büyük halk sağlığı sorumluluğunu Sağlık Bakanlığı almıştır. Halk sağlığı laboratuvarlarında ve Toplum Sağlığı Merkezlerinde ücretsiz PCR testleri, 112 Acil Çağrı Hizmetleri[1], pandemi hastaneleri ve gönüllülük esasına göre çalışan, vatandaşların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan Vefa Sosyal Destek Grubu Ekipleri başarılı çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Salgın gibi afetler ile mücadelede önemli ilerlemelere rağmen, pek çok zorluk hala var. Yeni ortaya çıkan virüsler, antimikrobiyal direnç, iklim değişikliği ve artan sağlık eşitsizlikleri, kamu sağlığına yönelik küresel tehditler arasındadır. Bu zorlukların üstesinden gelmek, çok disiplinli, çok sektörlü bir yaklaşım ve güçlü uluslararası işbirliği zorunludur (Gostin ve Friedman, 2015: 1902-1903). Halk sağlığı politikalarının geleceği, büyük veri toplamada ve görevli birimlerin koordinasyonda teknolojiyi etkin kullanmakta yatmaktadır. Genom, yapay zeka ve dijital sağlık alanlarındaki ilerlemelerle, sağlık ve acil durum profesyonelleri, hastalık desenlerini daha iyi anlayabilir, sağlık sistemlerini iyileştirebilir ve müdahaleleri bireysel ihtiyaçlara göre şekillendirebilirler (Burke vd, 2000: 122-123).

KAYNAKÇA

- *Afet Ve Acil Durum Yönetim Merkezleri Yönetmeliği, 19.02.2011 Tarihli R.g., Sayı: 27851*
- *Alatlı, Alev (2020), Batıya Yön Veren Metinler Iv: Moderniteye Doğru Kaotik Modern Dünya (1800-1970), Kapı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 130-134.*
- *Brownson, Ross C., Jonathan E. Fıeldıng, Christopher M. Maylahn, (2009), "Evidence-Based Public Health: A Fundamental Concept For Public Health Practice", Annual Review Of Public Health, 30:1, 175-201, Https://Www.annualreviews.org/Doi/Pdf/10.1146/Annurev.publhealth.031308.100134*
- *Burke, T. A., Mckee, J. R., Wilson, H. C., Donahue, R. M., Batenhorst, A. S., & Pathak, D. S. (2000). "A Comparison Of Time-And-Motion And Self-Reporting Methods Of Work Measurement". The Journal Of Nursing Administration, 30(3), 118–125. Https://Doi.org/10.1097/00005110-200003000-00003. (10.06.2023).*
- *Burnett, J. (1984). Wohl Anthony S. (1983), "Endangered Lives. Public Health İn Victorian Britain", Albion, 16(1), 78-79.*
- *Chave, S. P. W. (1984), "The Origins And Development Of Public Health." Oxford Textbook Of Public Health, Vol. 1: History, Determinants, Scope, And Strategies, (Ed.w. W. Holland, R. Detels, And G. Knox), Oxford Medical Publications, Oxford University Press, New York, 457-459.*
- *Çebi, Ezgi Ve Mehmet Çöl, (2023), Acil Durumlar Ve Afetlerde Halk Sağlığı Hizmetleri, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, No:476.*
- *Gostın Lawrence O And Fruedman Eric A. (2015), "A Retrospective And Prospective Analysis Of The West African Ebola Virus Disease Epidemic: Robust National Health Systems At The Foundation And An Empowered Who At The Apex." The Lancet, (385), Https://Www.thelancet.com/Journals/Lancet/Article/Pıus0140-6736(15)60644-4/Fulltext (11.06.2023).*
- *Goudsblom J. (1986), "Public Health And The Civilizing Process", Milbank Quarterly 164(2): 88-161.*

1 *ABD'deki 911 örneğinde olduğu gibi acil durumlarda başvurulacak 110 Yangın İhbar, 112 Sıhhi İmdat, 155 Polis İmdat, 156 Jandarma İmdat, 122 Alo AFAD, 177 Orman Yangın İhbar ve 158 Sahil Güvenlik numaraları 112'de birleştirmiştir (www.icisleri.gov.tr).*

- *Hanlon J. J. & Pıckett G. E. (1984), Public Health: Administration And Practice (8th Ed.). C.v. Mosby. 248-250*
- *Halk Sağlığı Terimi, https://www.afad.gov.tr/Aciklamali-Afet-Yonetimi-Terimleri-Sozlugu. (14.08.2023).*
- *Institute Of Medicine (Us) Committee For The Study Of The Future Of Public Health, (1988), The Future Of Public Health, National Academies Press, Washington Dc.*
- *Nurhan Bingöl, (Tarih Belirtilmemiş), Halk Sağlığı, Https://Acikders.ankara.edu.tr/Pluginfile.php/2876/Mod_resource/Content/1/1.%20hafta%20sa%C4%9fl%C4%B1k%20alg%C4%B1s%C4%B1%28tarihsel%20geli%C5%9fim%29.Pdf 1-81, (14.07.2023).*
- *Prof. Dr. Nusret Fişek'in Yaşam Öyküsü, 18.08.2010, İstanbul Tabip Odası, Https://Www.istabip.org.tr/412-Prof-Dr-Nusret-Fiekin-Yaam-Oeykuesue-.Html (12.06.2023).*
- *Publıc Health, Https://Www.britannica.com/Topic/Public-Health. (07.08.2023).*
- *Şen, Büşra, (Tarih Belirtilmemiş), Halk Sağlığı Kavramı Ve Kapsamı, Https://Www.saglikhakki.net/Post/Halk-Sagligi-Kavrami-Ve-Kapsami (14.07.2023).*
- *Wınslow, Charles Edward A. (1920), "The Untilled Fields Of Public Health", Science, 51(1306), 23-33.*
- *Wınslow, Charles Edward A. (1923), "The Evolution And Significance Of The Modern Public Health Campaign", Journal Of Public Health Policy, 22 (504), 152-153.*

HASAR VE HASARLI YAPILAR

Ali ATEŞ
Prof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Müh.Fak inşaat Mühendisliği Bölümü, Bolu, E-mail:atesali2000@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-6297-8571

1.GİRİŞ

Ülkemiz bir afet ülkesidir. Afet denilince akla hemen deprem olgusu gelmektedir. Ayrıca ülkemiz önemli bir deprem kuşağı üzerinde bulunmaktadır. Yine ülkemiz depremsellik açısından dünyanın en hassas bir bölgesinde Alp Himalaya deprem kuşağı üzerinde yer almaktadır. Deprem riski oldukça yüksektir. Hasarlı yapı ve hasardan söz edilince akla hasarlı yapı ve hasar akla gelir. Yapıların deprem gibi doğal afetler etkisinde hasar almasını önlemek için yapısal elamanların deprem kuvvetlerine dayanıklı olarak tasarlanması önemlidir. Hasarlı yapı denince akla daha çok yapıların hasar alması yani taşıma kapasitesine erişmeden yenilmesi demektir. Burada esas konumuz hasarlı yapı ve hasar kavramı olunca deprem afet riskini öncelikli olarak dikkate alarak yapı hasarının oluşmaması için yapı elemanını depreme dayanıklı yapılar şeklinde tasarlamamız gerekecektir. Diğer ifade ile depreme dayanıklı yapı tasarlamamız gerekecektir.

Bilindiği gibi Anadolu plakası Güneyden Afrika ve Arap plakası, Kızıl Deniz Fay zonu etkisi ile ülkemiz bahsedilen plakaların basınç rejimi altındadır (Şekil 1) (Ateş, 2023). Arap ve Afrika plakaları Anadolu plakasını saatin tersi yönünde Batıya doğru hareket ettirmeye çalışmaktadır (Şengör ve Yılmaz, 1981). Bu bölgedeki hareketlilik son 100 milyon yıldır devam etmektedir. Son yıllarda Afrika levhası daha hızlı bir şekilde hareket ettiği bilinmektedir. Bu şekilde oluşan hareketlilik Akdeniz'i

yapılar çoğunlukta inşa edilmektedir. Bu çalışmada depreme dayanıklı yapı ilkelerinden bahsedilmiştir. Ayrıca depreme dayanıklı yapı ilkelerine dikkat etmeden yapıların inşa edilmemesi halinde hangi tür yapı hasarlarının meydana geleceği üzerinde durulmuştur. Bu tip betonarme yapı hasarlarının oluşmaması ve can ve mal kayıplarının minimize edilmedi için depreme dayanıklı yapı ilkelerine titizlikle uyulmalı ve gereken özenin hem bireyler olarak hem de kurumlar olarak hassasiyetle gösterilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- *Ateş.v(2023). 6 Şubat 2023 Depreminde Malatya İlinde Natamam Yapılarda Zemin Yapı Etkileşimine Bağlı Gelişen Yapısal Hasarlar, 4th International Symposium of Engineering Application on Civil Engineering and Earth Sciences, 31 Mayıs-2 June 2023.*
- *Şengör A.M.C., Yılmaz Y.(1981). "Tethyan evolution of Turkey: a plate tectonic approach", Tectonophysics, 75: 181-241.*
- *https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/akdenizin-tabani-anadolunun-altina-giriyor/115013*
- *Afad, 06 Şubat 2023 Pazarcık (Kahramanmaraş) Mw 7.7 Elbistan Kahramanmaraş) Mw 7.6 Depremlerine İlişkin Ön Değerlendirme Raporu, Deprem Dairesi Başkanlığı 9 Şubat 2023.*
- *Celep, Z.(2004), Kumbasar, N.Deprem Mühendisliğine Giriş ve Depreme Dayanıklı Yapı Tasarımı, 76-500.*
- *https://www.csb.gov.tr. T.C. Çevre, Şehircilik Ve İklim Değişikliği Bakanlığı 6 Şubat Maraş Depremi Yapı İşleri Genel Müdürlüğü Hasar Tespit Çalışması Genelgesi (2023).*
- *Semiz Ö. (2000). Hasar Seviyelerinin Yapı Dinamik Parametreleri İle Belirlenmesi. Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tez.*
- *Yüksel,İ.(2008).Betonarme Binaların Deprem Sonrası Acil Hasar Değerlendirmeleri, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi 24 (1-2), 260 - 276.*
- *R. J.(1991). Folic, Materials and Structures, 24 - 286.*
- *T. Paulay, M. J. N. (1992). Priestley, Seismic Design of Reinforced Concrete and Masonry Buildings, Wiley Interscience, New York, 389.*

HASTANE AFET VE ACİL DURUM PLANI (HAP)

Gülhan ŞEN
Dr. Öğr. Üyesi. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Bilimler Fakültesi Acil Yardım ve Afet Yönetimi Bölümü, Burdur, gulhansen@mehmetakif.edu.tr, orcid: 0000-0002-9080-2546.

Afetler, sebep olduğu zarar ve kayıplara bağlı olarak, hastanelerin ve genel olarak sağlık sisteminin işlevsel kapasitesini ve güvenliğini aşabilecek, hızla artan hizmet talebine yol açan olaylardır. Kıt kaynaklar, sağlık hizmetlerine talebin artması, lojistik ağların kesintiye uğraması gibi etkenler, afetler sırasında sağlık hizmetlerin sağlanmasında önemli engeller oluşturmaktadır (WHO, 2011: 9). Afet kaynaklı mortalite ve morbidite oranlarının en aza indirilmesi, acil müdahalenin hızla gerçekleşebilmesi ve afet sonrası normal hayata bir an önce geçilebilmesi için yerel sağlık hizmetlerinin kesintiye uğramaması gerekmektedir. Bu bağlamda hastaneler, her türlü afet sırasında toplumlara temel tıbbi bakımın sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla hastanelerin her türlü afet ve acil durum olaylarına karşı hazırlıklı ve dirençli olması başarılı bir afet yönetimi için önem arz etmektedir (Şen ve Ersoy, 2017: 123).

Dünya genelinde ve ülkemizde meydana gelen afetlerin çeşitli etkileri ve sonuçları, hastanelerin fiziksel ve işlevsel olarak daha dirençli hale gelmesi ve acil müdahalelere daha iyi hazırlanması gerektiğini göstermektedir. Geçmiş yıllarda yaşanan afetlere baktığımızda, afetlerde hastanelerin zarar gördüğü ve sağlık hizmeti veremeyecek duruma geldiği görülmektedir. Buna göre 1972 yılında meydana gelen Managua-Nikaragua Depremi'nde şehirdeki tüm hastaneler ya tamamen yıkılmış ya da sağlık hizmeti veremeyecek şekilde fiziksel hasar almıştır. 1985 yılında meydana gelen Meksiko-City Depremi'nde ise hastanelerin yıkılması sebebiyle 1000'e yakın kişi hayatını kaybetmiştir. 2004 yılında Endonezya'da meydana gelen tsunamide 120'yi aşkın hastane sağlık hizmeti veremeyecek şekilde hasar görmüştür. Türkiye'ye baktığımızda ise aynı şekilde 1992 Erzincan Depremi'nde, 1999 Marmara Depremi'nde ve 2011 Van Depremi'nde de aynı şekilde birçok hastane temel sağlık hizmetini kesintiye uğratacak kadar hasar almıştır (Şen ve Ersoy, 2017: 123). Yakın zamanda gerçekleşen ve yüzyılın felaketi olarak adlandıran, toplamda 11 ili etkileyen, 50 binden fazla insanın hayatına kaybetmesine ve 115 binden fazla insanın da yaralanmasına sebep olan Kahramanmaraş ve Hatay depremlerinde de birçok hastane hizmet veremeyecek şekilde zarar görmüştür. Buna göre bölgede toplam 42 hastane ağır ve orta seviyede hasar almıştır (AFAD, 2023).

Örneklerden de görüldüğü üzere yerel sağlık hizmetlerinin kesintiye uğramaması için ilk önce afetlere karşı dirençli hastanelerin inşası gerekmektedir. Fakat sağlık sisteminin sürdürülebilirliğini sağlamak için sadece hastanelerin afetlerden fiziksel olarak zarar görmemesi yeterli değildir. Aynı zamanda afet öncesi, sırası ve sonrası dönemlerini kapsayacak hastane afet planlamalarının da hazırlanması gerekmektedir.

Uluslararası afet politikalarından Hyogo Çerçeve Eylem Planı ve Sendai Afet Riski Azaltma Çerçevesi'nde de, sağlık sistemine entegre edilmiş afet planlamalarının hazırlanması, hastane gibi kritik alt yapıların afetlere karşı dirençli hale gelmesi ve güvenli hastanelerin inşa edilmesi gerektiği önemle vurgulanmıştır (UNISDR, 2005; UNISDR, 2015). Bu açıdan hastane afet ve acil durum planı (HAP), hastanelerin her türlü afete hazırlıklı olmasında önemli bir araçtır ve temel amaç, afet ve acil durum sırasında temel sağlık hizmetlerinin sürekliliğini sağlamaktır.

lemek, afete dirençli yapıların ve toplumların inşa etmek adına afet yönetiminde önemli bir yere sahiptir.

KAYNAKÇA

- *AFAD Sözlük (2023). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu. Erişim Tarihi: 10.07.2023.*
- *AFAD (2023). 06 Şubat 2023 Pazarcık-Elbistan Kahramanmaraş (Mw: 7.7 – Mw: 7.6) Depremleri Raporu. https://deprem.afad.gov.tr/assets/pdf/Kahramanmara%C5%9F%20Depremi%20%20Raporu_02.06.2023.pdf, Erişim: 11.06.2023.*
- *Hastane Afet ve Acil Durum Planı (HAP) Hazırlama Kılavuzu (2021). T.C. Sağlık Bakanlığı Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sürüm 2, Ankara.*
- *Hastane Afet ve Acil durum Planları (HAP) Uygulama Yönetmeliği (2015). Resmi Gazete, Sayı 29301, 20/03/2015.*
- *Hastane Afet ve Acil durum Planları (HAP) Uygulama Yönetmeliği (2020). Resmi Gazete, Sayı 31072, 18/03/2020.*
- *Şen, G., Ersoy, G. (2017). Hastane Afet Ekibinin Afete Hazırlık Konusundaki Bilgi Düzeylerinin Değerlendirilmesi. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 6(4), 122-130.*
- *UNISDR (2005). Hyogo Framework For Action 2005–2015: Building The Resilience Of Nations And Communities To Disasters. World Conference on Disaster Reduction (A/CONF. 206/6). Geneva: The United Nations International Strategy for Disaster Reduction.*
- *UNISDR (2015). Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Geneva, Switzerland, https://www.unisdr.org/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf, Erişim: 25.03.2020.*
- *World Health Organization. Regional Office for Europe. (2011). Hospital Emergency Response Checklist: An All-Hazards Tool For Hospital Administrators And Emergency Managers. World Health Organization. Regional Office for Europe. https://apps.who.int/iris/handle/10665/349374.*

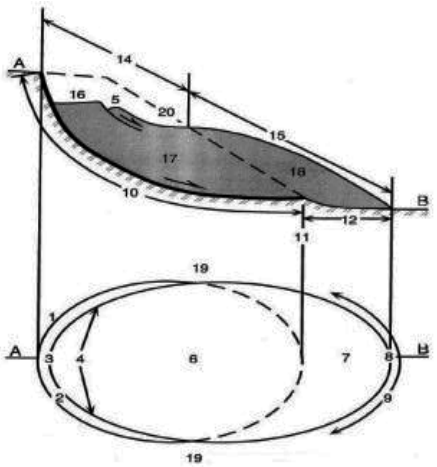
HEYELAN

Tuba NERGİZ
Yüksek Lisans Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bitlis, tuba_nergiz46@hotmail.com, orcid: 0000-0003-2115-356X

Yerküre dinamik yapısından dolayı sürekli değişerek farklı görünümlere bürünmektedir. Bu görünümün değiştirici etmenlerinden olan heyelan, başka bir tabirle yer kayması; yamaç dengesinin bozulması neticesinde, yer çekiminin tetiklediği arazinin kısımsal olarak (kaya, taş, toprak ve büyük ölçüde tabaka formunda) yamaç eğilimi istikametinde hareketiyle yer ve şekil değiştirmesidir. Bu hareketler kimi zaman sadece toprak katmanında yer değişikliğine sebep olurken, kimi zaman da tepe ve dağı bütünüyle aşağı doğru kaydırarak yerini değiştirmektedir. Sadece toprak zemininde meydana gelen yer değişimine toprak kayması denirken, toprakla birlikte kayalar ya da bir yamacın parçası gibi diğer unsurların harekete dahiliyeti halinde heyelan olarak adlandırılmaktadır (Erenoğlu & Yılmaz Turgal, 2019: 17).

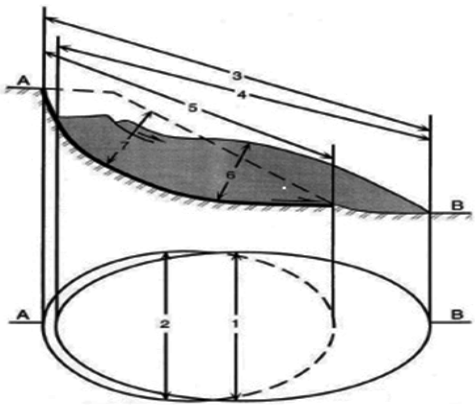
Amerikan Jeoloji Enstitüsü tarafından yayınlanan Jeoloji ve İlgili Bilimler Terimler Sözlüğü'nde benzer bir ifadeyle heyelan "Nispeten kuru toprak, kaya kütlesinin veya bunların karışımının yamaç aşağı doğru algılanabilir kayması ve düşmesi" şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımlardan yola çıkarak yamaçlarda çatlaklara rastlanılması, ağaç, direk ve duvar formlarında eğiklik, toprak materyallerinin aşağı yönde kayması heyelanın uyarı levhaları olarak belirtilmektedir. Jeolojik, jeomorfolojik, mevsimsel faktörlerin yanı sıra doğal ve insan tahribatı gibi çoklu nedenselliğe sahip olan heyelanın bölümleri: (1) taç, (2) ana ayna, (3) tepe noktası, (4) baş kısmı, (5) küçük aynalar, (6) ana gövde, (7) heyelan ayağı, (8) heyelan ucu, (9) heyelan topuğu, (10) kırılma-kayma yüzeyi, (11) kayma yüzeyi topuğu, (12) ayrılma yüzeyi, (13) yer değiştiren madde, (14) boşalma zonu, (15) birikme zonu, (16) boşalma, (17) boşalan kütle, (18) birikme, (19) heyelan kanadı, (20) orijinal zemin yüzeyi iken (Bkz. Şekil 1.), heyelanın boyutları: (1) yer değiştiren kütlenin genişliği, (2) kırılma yüzeyinin genişliği, (3) toplam uzunluk, (4) yer değiştiren kütlenin uzunluğu, (5) kırılma yüzeyi uzunluğu, (6) yer değiştiren kütle derinliği, (7) kırılma yüzeyi derinliği (Bkz. Şekil 2.), olarak ifade edilmektedir (Eker, 2013: 29-32; Kadıoğlu, 2008).

Şekil 1. Heyelanın Bölümleri

Kaynak: *Eker, 2013*

Şekil 2. Heyelanın Boyutları

Kaynak: *Eker, 2013*

Zemin yapısı, hareketin tipi gibi öğelere bağlı olarak meydana gelen heyelan farklı sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır. Öne çıkan en belirgin sınıflandırma Varnes'in kütle hareketlerini temel alarak oluşturduğu sınıflandırmadır. Altı farklı kategoride örülen şema (Bkz. Tablo 1.) aşağıda gösterilmiştir (Akt. Bilgilioğlu, 2014: 7):

Tablo 1. Kütle hareketleri sınıflandırılması

HAREKET TÜRÜ		Malzemenin Türü		
		KAYAÇLAR	ZEMİNLER	
			İri Daneli	İnce Daneli
Düşme		Kaya Düşmesi	Moloz Düşmesi	Zemin Düşmesi
Devrilme		Kaya Devrilmesi	Molozda devrilme	Zemin Devrilme
Akma	Yavaş	Kaya Kripi	Moloz Kripi	Zemin Kripi
	Hızlı	Çok Parçalı Kayaç Akması	Moloz Akması	Zemin Akması
Kayma	Öteleme	Kayada blok türü öteleme	Zeminde ve molozda blok türü öteleme	
	Dönel	Sıkı Çatlaklı Kayada dönel kayma	Zeminde ve molozda dönel kayma	
Yanal Yayılma		Kaya yayılması	Zemin ve moloz yayılması	
Karışık		Hareket Türü ve Malzeme Karışık		

Kaynak: *Bilgilioğlu, 2014*

Yeryüzünün birçok yerinde meydana gelen, üzerindeki ve önündeki canlı, cansız her şeyi harap ederek maddi, manevi kayıplara yol açan bu doğa olayı aynı zamanda afet niteliği taşımaktadır. Türkiye'nin jeolojik, jeomorfolojik ve iklimsel özelliklerinden dolayı kütle hareketlerine elverişli yapısı heyelanı depremden sonraki en büyük doğal afet yapmaktadır. Zemin yapısının yanında bitki örtüsünün ortadan kaldırılması ya da zarar verilmesi, arazinin yanlış biçimde kullanılması heyelan oluşumuna ivme kazandırmaktadır. Ülkemizde heyelana en çok Karadeniz Bölgesi'nde, özellikle de Doğu Karadeniz'de rastlanılmaktadır. Trabzon ve Rize ise heyelan noktasında sivrilen illerdir (Ersayın, 2022: 2; Öztürk, 2002: 41).

KAYNAKÇA

- *Bilgilioğlu, S.S. (2014). Ulusal Heyelan Haritaları İçin Coğrafi Veri Modelinin Geliştirilmesi ve Afet Yönetiminde Kullanılması [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Aksaray Üniversitesi.*
- *Eker, R. (2013). Yığılca Orman İşletme Müdürlüğü'nde Heyelan Duyarlılık Haritalarının Coğrafi Bölge Sistemleri Yardımı ile Üretilmesi ve Orman Yolları Açısından Değerlendirilmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Düzce Üniversitesi.*
- *Erenoğlu, R. C. & Yılmaz Turgal, A. (2019). Jeoelektrik ve Jeodezik Ölçmelerle Heyelanların Zamansal İzlenmesi Üzerine Bir İnceleme. Jeomorfolojik Araştırmalar Dergisi, (2), 16-22.*
- *Ersayın, K. (2022). Heyelan Duyarlılığı Analizine Bir Örnek: İyidere Havzası (Rize) [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.*
- *Kadıoğlu, M. (2008) Sel, Heyelan ve Çığ için Risk Yönetimi; Kadıoğlu, M. ve Özdamar, E., (editörler), "Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri"; s. 251-276, JICA Türkiye Ofisi Yayınları No: 2, Ankara.*
- *Öztürk, K. (2002). Heyelanlar ve Türkiye'ye Etkileri. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22(2), 35-50.*

HİNDİSTAN AFET YÖNETİMİ ÖRGÜTLENMESİ

Canan TERCAN
Dr. İstanbul Aydın Üniversitesi İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü,canantercann@gmail.com,canantercan@aydin.edu.tr İstanbul/Türkiye

Hindistan, Güney Asya'da bulunan bir ülkedir ve Hint Yarımadası'nın büyük bir bölümünü kaplar ve coğrafi olarak oldukça çeşitlidir. Yüzölçümü ise yaklaşık olarak 3.287.263 km dir ve dünyanın yedinci büyük ülkesidir. Hindistan'ın nüfusu farklı etnik yapıları içerir (World Population Review, 2023) 2023 yılı itibarıyla yaklaşık olarak 1.428 milyar kişiyi aşmıştır ve dünyanın en kalabalık nüfusuna sahiptir. Bu rakam dünya nüfusunun yaklaşık olarak yüzde %17,85 'ini oluşturur.

Hindistan'ın coğrafi olarak Himalaya Dağları gibi yüksek dağlar, Ganj Vadisi gibi verimli ova bölgeleri, Thar Çölü gibi kurak alanlar ve çeşitli nehirlerle karakterizedir. Ayrıca, Hint Okyanusu'na kıyısı olan bir ülke olarak sahil bölgeleri de mevcuttur ve biyoçeşitlilik açısından zengin bir ülkedir.

Hindistan, Güney Asya'da bulunan bir felaket riski taşıyan bir ülkedir ve deprem, sel, kuraklık, toprak kaymaları, kar fırtınaları, kasırgalar ve siklonlar gibi çeşitli doğal felaketlerle karşı karşıya kalmaktadır. Depremler, sel ve kuraklık, Hindistan'da hayatları tehdit eden ve önemli ekonomik, altyapı, tarım ve üretkenlik kayıplarına neden olan son derece yüksek riskler oluşturmaktadır. Başka bir deyişle Hindistan'ın topraklarının yaklaşık %80'i bir veya daha fazla türde doğal felakete karşı savunmasızdır. Hindistan doğal felaketler nedeniyle önemli insan ve ekonomik kayıplar yaşamıştır (Shah, 2011). Birleşmiş Milletler'in afet riskine ilişkin yeni küresel değerlendirme raporunda, Hindistan'ın afetler nedeniyle yıllık ortalama ekonomik kaybının 9,8 milyar dolar olduğu tahmin ediliyor. Örneğin Delhi, 1900'den bu yana Delhi, 1924, 1947, 1976, 1978, 1988 ve 1995 yıllarında altı büyük sel yaşadı (Delhi Disaster Management Authority & Government of NCT of Delhi, 2023) ve sel nedeniyle 7 milyar dolardan fazla kaybı oldu('Disasters Cost India $10bn per Year', 2015).Kentleşme ve nüfus artışı gibi nedenlerle gelecekteki sel riski de oldukça yüksektir. Delhi, sel yönetiminde bazı iyileştirmeler yapmış olsa da hala savunmasız topluluklar üzerindeki etkiyi en aza indirme konusunda zorluklarla karşı karşıyadır (Madan & Routray, 2015).

Hindistan, Himalaya Dağları'nın eteklerinde yer aldığı için depremler için yüksek risk taşır. Bu sebepten Hindistan, depremler açısından oldukça etkileyici bir tarihe sahiptir. Örnek olarak (Owlcation, 2023)

Hint Okyanusu Depremi

- Yer: Hint Okyanusu
- Ölüm Sayısı: 283,106
- Tarih ve Zaman: 26 Aralık 2004, 08:50
- Büyüklük: 9.1-9.3
- Episantr: Sumatra Adası, Endonezya'nın batı kıyısı

Keşmir Depremi

- Yer: Keşmir
- Ölüm Sayısı: 130,000
- Tarih ve Zaman: 8 Ekim 2005, 08:50:38
- Büyüklük: 7.6
- Episantr: Muzaffarabad, Pakistan idaresindeki Keşmir

sektörlüdür. NDMA'nın beş ana bölümü vardır: Politika ve Planlar, Azaltma, Operasyonlar ve İletişim, Bilgi ve Teknoloji, Yönetim ve Finans. NDMA logosu, Hindistan'ın afet yönetimini iyileştirmeye yönelik ulusal vizyonu simgelemektedir. Otorite hem doğal hem de insan kaynaklı tehlikelere odaklanmakta ve Hindistan'ı afetlere karşı daha dayanıklı ve dinamik hale getirmeyi amaçlar.

Felaket Yönetimi Stratejileri

Hindistan'ın mevcut felaket yönetimi çerçevesi, daha fazla olgunlaşmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu ise, felaketlere daha etkili bir yanıt vermek için çerçevenin güçlendirilmesi gerektiği anlamına gelmektedir. "Whole Systems Approach" yaklaşımı, felaket yönetiminin daha bütüncül ve entegre bir şekilde ele alınmasını teşvik etmektedir (Mitra & Shaw, 2023). Bu strateji doğrultusunda Ulusal Afet Yönetimi Otoritesi Hindistan İçişleri Bakanlığı (National Disaster Management Plan (NDMP)) eylem planı hazırlamıştır (NDMP, 2016). Milli Felaket Yönetimi Planı (NDMP), Hindistan'ı felakete karşı dirençli hale getirmeyi ve doğal ve insana kaynaklı felaketlerden kaynaklanan zararı azaltmayı amaçlamaktadır.

NDMA (Milli Felaket Yönetimi Kurumu), kilitlenme sonrası imalat ve kimya endüstrilerini yeniden başlatma konusunda yönergeler yayınlamıştır.

NDMA, Hindistan'da felaket yönetimi için en üst düzey kurumdur ve Başbakan tarafından başkanlık edilmektedir.

NDMP, Sendai Çerçevesi ve 2005 Felaket Yönetimi Kanunu'na dayanmaktadır ve altı tematik alanı kapsar.

Felaket yönetiminin önlenmesine, hafifletilmesine, yanıt verilmesine ve iyileştirilmesine odaklanır.

NDMP, felaket riski anlayışını iyileştirme, yönetişimi güçlendirme ve dayanıklılığı artırma gibi hedeflere sahiptir.

Plan, felaket risk azaltma konularını planlamaya entegre etmeyi ve felaket riski azaltma için toplulukları güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Plan, felaket yönetimi için 18 geniş faaliyeti içeren bir yanıt planını içermektedir.

KAYNAKÇA

- *Chakrabarty, S. (2022). Factors Affecting Governance Aspect of Disaster Management: Comparative Study of the Sundarbans in India and Bangladesh. In U. Chatterjee, A. O. Akanwa, S. Kumar, S. K. Singh, & A. Dutta Roy (Eds.), Ecological Footprints of Climate Change: Adaptive Approaches and Sustainability (pp. 219–245). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-15501-7_9*
- *Delhi Disaster Management Authority & Government of NCT of Delhi. (2023, October). Floods. https://ddma.delhi.gov.in/ddma/floods#:~:text=Since%201900%2C%20Delhi%20has%20experienced,occurred%20on%20sixth%20September%201978.*
- *Disasters cost India $10bn per year: UN report. (2015, March 11). The Times of India. https://timesofindia.indiatimes.com/india/disasters-cost-india-10bn-per-year-un-report/articleshow/46522526.cms*
- *Madan, A., & Routray, J. K. (2015). Institutional framework for preparedness and response of disaster management institutions from national to local level in India with focus on Delhi. International Journal of Disaster Risk Reduction, 14, 545–555. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2015.10.004*

- *Matpady, P., Maiya, A. G., Acharya, K. K. V., Anupama, D. S., Bhagavat, P., Rao, A. P., & Shetty, J. K. (2023). The experiences of the landslide survivors from Kodagu District, India: Need for community-engaged village/ward level micro disaster management planning. Natural Hazards Research. https://doi.org/10.1016/j.nhres.2023.04.005*
- *Mitra, A., & Shaw, R. (2023). Systemic risk management in India: An analytics perspective. Progress in Disaster Science, 18, 100279. https://doi.org/10.1016/j.pdisas.2023.100279*
- *NDMA. (2023, October). National disaster managment authority (goverment of India). https://ndma.gov.in/#:~:text=The%20National%20Disaster%20Management%20Authority,the%20Disaster%20Management%20Act%2C%202005.*
- *NDMP. (2016). National Disaster Management Plan (NDMP). A publication of the National Disaster Management Authority, Government of India. May 2016, New Delhi. https://ndmindia.mha.gov.in/images/National%20Disaster%20Management%20Plan%20May%202016.pdf*
- *Owlcation. (2023, October). Top 10 Worst Earthquakes in India. https://owlcation.com/stem/Biggest-Earthquakes-in-India*
- *Shah, A. (2011). An overview of disaster management in India (p. 83). https://doi.org/10.2495/DMAN110081*
- *Thomalla, F., & Larsen, R. K. (2010). Resilience in the context of tsunami early warning systems and community disaster preparedness in the Indian Ocean Region. Environmental Hazards, 9(3), 249–265. https://doi.org/10.3763/ehaz.2010.0051*
- *World Population Review. (2023, October). https://worldpopulationreview.com/countries/india-population*

HORTUM

Muhittin IŞIK
Dr., Adalet Bakanlığı,muhittin.isik.kou@hotmail.com orcid: 0000-0002-8477-4622

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de dünya genelinde yer kökenli (jeolojik-jeomorfolojik) doğa olaylarının yanı sıra atmosfer kökenli (meteorolojik-klimatolojik) muhtelif doğa olaylarına tanık olunmaktadır. Dünyada yaşanan ve tüm canlıları etkileyen çoğu doğa olayının önceden tahmin edilmesi ve önlenmesi imkânsızdır. Bundan dolayı tehlikeli doğa olaylarını iyi tanımak, oluşumlarını önceden saptamak ve gelişimlerini takip etmek için yeterli düzeyde çalışmaların yapılması gerekmektedir. Ancak bu şekilde meydana gelebilecek kayıpların asgari düzeye indirilmesi mümkün olabilecektir. Aksi durumda meydana gelecek doğa olayları karşısında bütün canlılar risk taşıyan doğal afetlere maruz kalacaktır (Coşkun ve Aksoy, 2007: 205). Türkiye'de doğa kaynaklı afetler ağırlıklı olarak deprem, sel ve heyelan kökenli olmakla birlikte (Ataman Bor, 2023: 167) insan sağlığı ve çevre güvenliği bağlamında afet niteliği taşıyan aşırı meteorolojik olaylar dramatik can ve mal kaybına yol açabilmektedir (Taner, t.y.: 2). Can ve mal kaybına yol açabilen meteorolojik karakterli doğa olaylarından biri de hortumlardır. Deprem, sel, heyelan, kaya düşmesi, çığ, volkan, yangın gibi ani gelişen doğa kaynaklı afetler grubunda yer almaktadır (Tuna, 2019).

Hortum kelimesi etimolojik olarak İspanyolcada sırasıyla gök gürültülü fırtına ve dönüş anlamını taşıyan "tronada" ve "tornar" kelimelerine dayanmaktadır. Saatte yüzlerce kilometrelik hıza ulaşabilen hortumların oluşma mekanizması hâlâ tam anlamıyla çözülememiştir (Bozkurt, 2011: 70). Doğada havadaki basınç değişimlerine koşut olarak meydana gelen, kendi ekseni etrafında dönerek hareket edebilen, yüksek hızlara varabilen ve yıkıcı etkilere haiz bir rüzgâr türü olan hortum, küçük ve alçak basınç alanlarında yüksek bir hızla kendi etrafında dönen hava hareketleri ile meydana gelmektedir (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD], 2014). Hortum oluşumu farklı atmosferik hareket düzeneklerine ve sinoptik değişkenlere bağlı olduğundan hortum gelişimini açıklayan tek bir model ve tüm durumlara uyan tek bir hortum yapısından bahsedilememektedir. Hortumların çoğu süperhücre fırtınaları gibi şiddetli orajlardan kaynaklanmakla beraber bilhassa oraj çizgileri ve soğuk cephe orajları gibi diğer gökgürültülü fırtınalarda da meydana gelmektedir. Buna ilave olarak çok sık olmamakla beraber hava kütlesi orajları da nadiren de olsa hortum oluşturabilmektedir (Türkeş, 2015: 81). Deniz ve kara üzerinde oluşumlarına göre ikiye ayrılan hortumlardan deniz kökenli olanı kara kökenli olanına nispetle daha küçük boyutlarda meydana gelmekte ve etkisi daha kısa sürmektedir. Hortumların oluşum koşullarına bağlı olarak dolu yağışları ve yıldırım düşmesi gibi meteorolojik hadiseler de hortumlarla birlikte meydana gelebilmektedir (KKTC Sivil Savunma Teşkilatı Başkanlığı, t.y.: 20). Bir hortumun sirkülasyonu yüzeye doğru uzanan bir huni bulutu sayesinde görünür duruma gelse de yüzeye doğru uzanan görünür bir yapısı olması hortumun varlığı için ön koşul değildir. Diğer doğal afetlere nispeten etki süreleri kısa olmasına rağmen rüzgâr hızları, meydana gelecekleri yerler, ilerleyecekleri yol vb. özellikleri mutlak olarak tahmin edilmediğinden dolayı etkili oldukları coğrafyalarda ciddi sorunlara yol açabilmektedirler (Bakır, 2021: 6). Bu çerçevede dünyada hortumların en sık yaşandığı ülke Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'dir. Bu ülkede her yıl ortalama 800 ila 1000 arasında hortum olayı yaşanmakta ve yaşanan bu olaylar sonucunda ortalama 60 kişi yoğunlukla

uçan cisimler ve kırılan enkaz parçalarından dolayı yaşamını yitirmektedir. Öte yandan hortum olayları yalnızca ABD ile sınırlı kalmayıp başta ılıman bölgeler olmak üzere dünyanın çeşitli coğrafyalarında da hortumlara rastlanılmaktadır (Bozkurt, 2011: 68). Türkiye hortum olayları sıklıkla sahil şeridinde ve nüfus yoğunluğunun olduğu alanlarda görülmektedir. Sık olmamakla birlikte Doğu Anadolu'nun yayları, Ege ve Karadeniz'in iç kesimleri ve İç Anadolu'da hortum olayları yaşanmaktadır (Özgenç, 2020: 18-19). Türkiye'nin iç kesimlerinde hortumların daha az görülmesine rağmen buralarda en ölümcül hortumlar buralarda çoğunlukla ilkbahar sonlarında meydana gelmektedir. Akdeniz ve Ege denizlerinin sırasıyla güney ve batı kıyıları olmak üzere Türkiye kıyılarında sonbahar ve kış aylarında nispeten yaygındır. Antalya'dan Anamur'a kadar olan güney sahil şeridi ise Avrupa'nın hortuma en yatkın bölgeleri arasında yer almaktadır (Kahraman, 2016: 71). Hortumlar ciddi can kayıplarının ve yaralanmaların yanı sıra binalar, altyapılar, enerji ve iletişim hatları üzerinde ciddi zararlar bırakabilmektedir. Türkiye'de 2004'te Antalya'da meydana gelen hortumda ikisi çocuk üç kişi, 2012'de Elazığ'da bir şantiyede 6 kişi yaşamını yitirmişken son olarak Antalya'da yaşanan hortum olayında 29 kişi yaralanmıştır (AFAD, 2018). Son olarak 2010-2021 yılları arasında hortum olayı neredeyse Türkiye'nin her bölgesinde yaşanmış olmakla birlikte en çok Antalya'da görülmüştür. Antalya'dan sonra Mersin'de de hortum olayları sıkça müşahede edilmiştir. En çok hortumun meydana geldiği 2019 yılında 20'den fazla hortum afeti gerçekleşmiştir. 2010-2021 yılları arasındaki zaman diliminde ay bazında sırasıyla ocak, aralık ve mayıs aylarında en çok hortum afeti vuku bulmuştur (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, t.y.: 26-27). Son 10 yıllık dönemde Türkiye'de hortumların, gök gürültülü sağanak ve dolu fırtınalarının meydana gelmesinde iklim değişikliklerinin etkisi yadsınamaz. Doğal iklimsel değişmelerin yanı sıra insan kaynaklı iklim değişikliğinin beklenen bir sonucu olarak yerküre iklimi günden güne ısınmaktadır. Yeryüzünün ve alt atmosferin ısınmasıyla buharlaşama ve terleme artmaktadır. Hava sıcaklığının artmasıyla o hava kütlesinin nem kapasitesi, nem içeriği artmaktadır. Buna koşut olarak hidrolik döngü hızlanmakta, bu hızlanmanın sonucunda ise kara ve denizlerde hortumlar sıkça oluşmaktadır (Türkeş, 2021: 97).

KAYNAKÇA

- *Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD] (2014). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu adresinden 25.05.2023 tarihinde alınmıştır.*
- *Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD] (2018). Hortum Afetinde Alabileceğiniz Önlemleri Biliyor Musunuz?. https://www.afad.gov.tr/hortum-afetinde-alabileceginiz-onlemleri-biliyor-musunuz23 adresinden 30.05.2023 tarihinde alınmıştır.*
- *Ataman Bor, Neşe (2023). Üniversite Öğrencilerinde Afet Farkındalık Eğitimi Etkinliğinin Değerlendirilmesi. Afet ve Risk Dergisi, 6(1), ss. 165-175. DOI: 10.35341/afet.1173110*
- *Bakır, Berkehan (2021). Türkiye'nin Hortum Klimatolojisi ve Etkili Olan Yüksek Atmosfer Koşullarının İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.*
- *Bozkurt, Deniz (2011). Türkiye'de Hortumlar Artıyor Mu?. Bilim ve Teknik, ss. 68-71.*
- *Coşkun, Mücahit ve Aksoy, Bülent (2007). 19 Haziran 2004 Çubuklu-Sünlü (Ankara)*

Hortum Olayı. Doğu Coğrafya Dergisi. 12(17), ss. 203-222.

- *Kahraman, Abdullah (2016). Tornadoes, Severe Hail and Their Environments In Turkey. Ph.D. Thesis. Istanbul Technical University Graduate School of Science Engineering and Technology.*
- *KKTC Sivil Savunma Teşkilatı Başkanlığı (T.Y.). Jeolojik, Klimatolojik, Biyolojik, Sosyal ve Teknolojik Afetlere Karşı Bilgilendirici El Kitabı. https://sivilsavunma.gov.ct.tr/Portals/33/Afet%20El%20Kitab%20BASIM.pdf adresinden 30.05.2023 tarihinde alınmıştır.*
- *Meteoroloji Genel Müdürlüğü (T.Y.). Türkiye Meteorolojik Afetler Değerlendirmesi (2010-2021). https://mgm.gov.tr/FILES/genel/raporlar/meteorolojikafetler2010-2021.pdf adresinden 30.05.2023 tarihinde alınmıştır.*
- *Özgenç, Ramazan (2020). Yer Tabanlı Uzaktan Algılama Sistemleri Kullanılarak Akdeniz Bölgesinde Hortum Hadiselerinin Sinoptik Analizi ve Modellenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.*
- *Taner, Ahmet Cangüzel (t.y.). Global Isınma ve İklimsel Değişimler ile Sıcak Hava Dalgaları, Kuraklıklar, Seller, Tropik Tayfun, Hortum ve Kasırga Artışları Bilimsel Değerlendirilmesi. https://www.fmo.org.tr/ adresinden 25.05.2023 tarihinde erişilmiştir.*
- *Tuna, Alev Seher (27 Mart 2019). Çevre Kent ve İmar Komisyonu Kentsel Afetler/ Risk Yönetimi/Yerel Yönetimler Hukuki Sorunlar Sertifika Semineri 2, İstanbul, İstanbul Barosu. https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/yayinlar/eyayin/doc/BaroKentselAfetlerRiskYonetimi23032019-II.pdf adresinden 30.05.2023 tarihinde alınmıştır.*
- *Türkeş, Murat (2015). Hortumlar ve Oluşum Düzenekleri. https://www.researchgate.net/publication/293333334_Hortumlar_ve_olusum_duzenekleri adresinden 30.05.2023 tarihinde alınmıştır.*
- *Türkeş, Murat (2021). Türkiye'de Hortum Artıyor Mu?. EKOIQ, https://www.researchgate.net/publication/350020864_Turkiye'de_Hortumlar_Artiyor_mu adresinden 30.05.2023 tarihinde alınmıştır.*

INSARAG (INTERNATIONAL SEARCH AND RESCUE ADVISORY GROUP)

Ebru CAYMAZ
Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi SBF Acil Yardım ve Afet Yönetimi, Çanakkale, ebru.caymaz@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9119-7659.

Uluslararası afet müdahalesi, profesyonel ağlarla sınırlı olsa bile, büyük ölçüde insan yoğunluklu bir operasyondur. Türkçe karşılığı Uluslararası Arama Kurtarma Danışma Grubu olan INSARAG, Birleşmiş Milletler şemsiyesi altında 1991 yılında kurulan ve 90'dan fazla ülke ve kuruluştan oluşan küresel bir ağdır (https://www.insarag.org/). INSARAG'ın kökenleri, yüksek binaların çökmesi nedeniyle kitlesel ölümlerin başladığı 1980'lere kadar uzanır. Dünya çapında artan şehirleşme ve inşaatlardaki büyük artış, çoğunlukla sismik açıdan hassas prefabrik betondan oluşan yüksek doluluk oranlarına sahip konutların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Rhea ve Rousseau, 2010).

INSARAG, kentsel arama ve kurtarma (USAR) ile ilgili konularla ilgilenmekte ve USAR ekipleri için asgari uluslararası standartlar oluşturmayı ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 2002 tarihli 57/150 sayılı Kararı ile onaylanan INSARAG Kılavuzlarına dayalı olarak deprem müdahalesinde uluslararası koordinasyona yönelik metodolojiyi oluşturmayı amaçlamaktadır (OCHA, 1999).

2010 yılında Kobe, Japonya'da düzenlenen ilk INSARAG Küresel Toplantısında kabul edilen INSARAG Hyogo Deklarasyonu ile birlikte "Uluslararası Kentsel Arama ve Kurtarma Yardımının Etkinliğinin ve Koordinasyonunun Güçlendirilmesi" konulu 2002 tarihli 57/150 sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kararı ile 2015 yılında Birleşik Arap Emirlikleri'nin Abu Dabi kentinde düzenlenen ikinci INSARAG Küresel Toplantısında kabul edilen Abu Dabi Deklarasyonu, INSARAG faaliyetlerine yön vermektedir (https://www.insarag.org/).

INSARAG'ın görevleri:

Acil durumlara hazırlık ve müdahale faaliyetlerini daha etkin hale getirerek daha fazla hayat kurtarılmasını sağlamak, acıları azaltmak ve riskleri en aza indirgemek,

Bir afet bölgesinde yer alan çökmüş yapılarda çalışan uluslararası kentsel arama kurtarma ekipleri arasındaki iş birliğinin verimliliğine katkı sağlamak,

Afete meyilli ülkelerde arama ve kurtarma hazırlığını geliştirmek için tasarlanmış faaliyetleri teşvik ederek gelişmekte olan ülkelere öncelik sağlamak,

Uluslararası alanda faaliyet gösteren ulusal USAR ekipleri arasında sürdürülebilir iş birliği için uluslararası kabul görmüş prosedürler ve sistemler geliştirmek,

USAR prosedürlerini, kılavuzlarını ve en iyi uygulamaları geliştirmek ve acil yardım aşamasında ilgili kuruluşlar arasındaki iş birliğini güçlendirmek olarak belirlenmiştir.

INSARAG'ın 2005 yılında dış sınıflandırma (IEC) sürecini başlatması, uluslararası afet yönetimi bağlamında önemli bir gelişme olarak öne çıkar (Bookmiller, 2014). Dış sınıflan-

dırmanın ardındaki temel argüman günümüze kadar devam eden bir arama ve kurtarma ilkesine dayanmaktadır: canlı kurtarmaların büyük bir kısmı ilk yirmi dört saat içinde yerel halk tarafından gerçekleştirilmektedir (Durkin vd., 1985). Dış Sınıflandırma Kılavuzu'nda arama kurtarma ekipleri için üç grup sınıflandırma yer almaktadır: "hafif", "orta" ve "ağır". Kategoriler, USAR gerektiren afetzedelerin konumu, ilgili inşaat malzemesi, gereken tıbbi uzmanlık düzeyi, hızlı bir şekilde harekete geçme yeteneği, gereklilik, devam eden operasyonların uzunluğu, kendi kendine yeterlilik, ekipmanın kapsamı ve karmaşıklığı, ve personel uzmanlığına dayalı olarak belirlenmiştir. "Orta" veya "ağır" sınıflandırmanın gerekliliklerini karşılayan USAR ekiplerinin beş alanda en iyi uygulamaları sergilemesi gerekir: yönetim, lojistik, arama, kurtarma ve medikal. Bu kategorilerdeki personel, oldukça karmaşık ve teknik kurtarmalara müdahale etmek üzere eğitilmiştir. "Ağır" sınıflandırmadan kasıt; ekibin halihazırda güçlendirilmiş çelikten yapılmış yapılarda sıkışmış kişilerin yerini tespit etme konusunda uzmanlığın yanı sıra aynı anda iki bölgede arama yapma yeteneği ile hem arama köpekleri hem de teknolojik cihazlarla afetzedelerin yerini tespit etme kapasitesiyle iki farklı bölgede yirmi dört saat kesintisiz olarak on güne kadar operasyonlar icra edebildikleri anlamına gelir (INSARAG Guidelines, 2020).

KAYNAKÇA

- *Bookmiller, K. N. (2014). The International Law of 96 Hours: Urban Search and Rescue Teams and the Current State of International Disaster Response Law. (eds. David Caron) The International Law of Disaster Relief 111, ss.115-121.*
- *U.N. Office For The Coordination Of Humanıtarian Affairs (OCHA). (1999). International Search and Rescue Response: Meeting of International Search and Rescue Team Leaders on Lessons Learnt and Follow up to the 1999 Turkey and Taiwan Earthquakes, 4.*
- *Durkin, M. K. et al. (1985). The Survival of People in Collapsed Buildings, Disaster Chronicles.*
- *INSARAG. (2020). INSARAG Guidelines. 09 27 2023 tarihinde https://www.insarag.org/wp-content/uploads/2021/06/INSARAG20Guidelines20Vol20I.pdf adresinden alındı.*
- *INSARAG websitesi, 09 30 2023 tarihinde https://www.insarag.org/ adresinden alındı.*
- *Rhea, R.; Rousseau, B. (2010). Fundamentals of Technical Rescue. Sudbury: Jones and Bartlett, ss. 131-34.*

İFRAZ ve TEVHİT

Çağrı SEVİNÇLİ
Arş. Gör. Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, cagri.sevinclimail.com, orcid: 0000-0001-5868-3498

İmar planı uygulamaları, arazilerin imar planlarında belirtilen kullanım biçimine uygun hale getirilmeleridir. Türkiye'de üç tip imar planı uygulama yöntemi olduğu söylenmektedir. Bunlar; *kamulaştırma*, *ifraz ve tevhit* ile *arazi ve arsa düzenlemeleridir* (Gürler, 1995). Bunlardan ifraz ve tevhit, isteğe bağlı imar uygulamaları arasında sayılırken, arazi ve arsa düzenlemeleri ile kamulaştırma işlemleri ise isteğe bağlı olmayan imar uygulamalarıdır (Karaca, 2018: 218).

Birer imar planı uygulama aracı olan ifraz ve tevhit, genel itibariyle birer ayırma ve bir araya getirme işlemidir. Etimolojik olarak Arapça kökenli olan *ifraz* kelimesi "bir arazinin bölünmesi, parsellere ayrılması" şeklinde ifade edilmektedir (TDK, 2023). Arazi ve Arsa Düzenlemeleri Hakkında Yönetmelik[1]'in 4'üncü maddesinin 1'inci fıkrasının (ğ) bendinde ifraz, "*bir parselin imar mevzuatına uygun olarak bölünerek, birden fazla parsel oluşturulması*" şeklinde tanımlanmıştır. Kalabalık ise ifrazı, bir arazinin imar planlarına uygun biçimde iki veya daha fazla parçaya ayrılması şeklinde ifade etmiştir (2017: 287).

Tehvit ise, yine ifraz gibi Arapça kökenli olup sözlük anlamı itibariyle "birleştirme" anlamında kullanılmaktadır(TDK,2023). Arazi ve Arsa Düzenlemeleri Hakkında Yönetmelik'in 4'üncü maddesinin 1'inci fıkrasının (ö) bendinde ise tevhit, "birden fazla birbirine bitişik parselin imar mevzuatına uygun olarak birleştirilmesi" şeklinde ifade edilmiştir. Yine benzer biçimde Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğinde[2] tevhit, "bir parselin bölünerek ayrılması işlemi" olarak tanımlanmıştır(md/4). Keleş'e göre ise tevhit, yeni bir yapının gerçekleştirilebilmesi için, farklı ellerde bulunan taşınmazların tek bir mülkiyette toplanarak, yapıya elverişli bir parsel haline dönüştürülmesi biçiminde ifade edilmiştir(1980:142). Tapu kütüğüne kayıtlı olan taşınmazlar, bu sayede inşaat, tarım ve sanayi yapmaya elverişli hale getirilebilmek veya komşu parsel ile aradaki ortak sınırı düzeltmek gibi farklı amaçlara hizmet etmek için kullanılabilmektedir(Koçak vd., 2002: 79).

Tıpkı 6785 sayılı eski İmar Kanunu[3]'nda olduğu gibi 3194 sayılı yürürlükteki İmar Kanunu[4]'nda da ifraz ve tevhit yöntemlerine ilişkin bir tanımlamaya yer verilmemiştir. Yine ilgili kanunda ifraz ve tevhit işlemlerinin imar planı bulunan alanlarda, parselasyon planı tescil edilmiş yerlerde uygulanabileceği düzenlenmiştir. Bu alanlarda yapılacak ifraz ve tevhidin, imar planlarına ve imar mevzuatına uygun olması gerekmektedir (md/15). Söz konusu ön tescil şartı, 10 Temmuz 2019 tarihinde 7181 sayılı Tapu Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun[5] ile hukuk sistemine dahil edilmiştir. İfraz ve tevhit işlemleri, maliklerin her ne kadar kendi istekleri doğrultusunda yapılabilirse de, İmar Kanunu'nda düzenlenen parselasyon işlemi sırasında belediyeler ve il özel idarelerince,

1 **RG: 22/02/2020, S: 31047.**
2 **RG: 03/07/2017, S: 30113.**
3 **RG: 16/07/1956, S: 9359.**
4 **RG: 09/05/1985, S: 18749.**
5 **RG: 10/07/2019, S: 30827.**

maliklerin rızası dışında da yapılabilmektedir (Sezer vd., 2017: 81). Nitekim ilgili kanunun 15 ve 16'ıncı maddelerinde düzenlenen ifraz ve tevhit (rızai ifraz) yöntemleri isteğe bağlı tutulmuşken, yine aynı kanunun 18'inci maddesinde düzenlenen arazi ve arsa düzenlemesi (cebri ifraz) ilgililerin isteğine bağlı değildir (Tetik, 2022: 126-127).

Hukuki nitelikleri itibariyle birer idari işlem olan ifraz ve tevhit yöntemleri, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununda[6] düzenlenen yetki, şekil, sebep, konu ve maksat unsurlarının açısından hukuka aykırı olamazlar(Kalabalık, 2017: 385).

KAYNAKÇA

- *Gürler, M. (1995). İmar Planları Uygulama Yöntemleri. Mülkiyet Dergisi, 6, 7-9.*
- *Kalabalık, H. (2017). İmar Hukuku Dersleri (8 b.). Ankara.*
- *Karaca , E. (2018). İmar Planı Uygulama Yöntemlerinden Arazi ve Arsa Düzenlemesinin İlgili Mevzuat Çerçevesinde İncelenmesi. Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 217-261.*
- *Keleş, R. (1980). Kentbilim Terimleri Sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yayınları.*
- *Koçak, H., Dörtgöz, G. O., & Beyaz, M. (2002). Tapu-Fen İşlemleri. Ankara.*
- *Sezer, Y., Kalkan, R. E., & Şahin , M. E. (2017). İmar Hukuku Dersleri. Ankara: Adalet.*
- *Tetik, A. T. (2022). İmar Hukukunda İfraz ve Tevhit İşlemleri. TBB Dergisi, 125-190.*

6 **RG: 20/01/1982, S: 17580.**

İKAZ

Gülseren GÜNAYDIN
Öğr. Gör. Trabzon Üniversitesi, Tonya MYO, İlk ve Acil Yardım Programı, Trabzon, TÜRKİYE, gunaydingulseren@gmail.com, Orcid: 0000-0003-2471-5329.

İkaz; kelime anlamı olarak uyarı, uyarma ya da uyandırma şeklindedir(sozluk.gov.tr). İkaz bir toplumu herhangi bir tehdit, tehlike ve afetler karşısında bilgilendirmek, haber vermek ve o toplumun bu ikazlar karşısında nasıl davranması gerektiği hakkında önemli yönlendirme sağlayan sistemlerden oluşmaktadır. İkaz/ Uyarı sistemleri, tüm alanlar için ortak bir paydası olan ve muhtemel bir tehlike ya da tehditin duyurulması için oluşturulmuştur. İkaz sistemlerinin temel amacı toplulukları, zaman kaybettirmeden, yaralanma, can kayıpları, maddi zararları ve çevreyi göz ardı etmeyecek şekilde kuvvetlendirmektir. Bu sistemlerin temelde insan olacak şekilde erişimi kolay, zamanında olması ve geri bildirimlerle desteklenmesi daha etkili olmaktadır(Günaydın, Şahinöz ve Günaydın, 2021:278-279; Mukhtar, 2018:207-208; Liua vd., 2017:493; Djimesah, 2018:320; www.afad.gov.tr).

Uyarı sistemleri günümüz dünyasında ve ülkemizde iyi derecede gelişmiştir. Bu kapsamda ülkemizde AFAD tarafından gerekli çalışmalar yapılmaktadır. Ülkemizde bu kapsamda sarı, kırmızı, siyah ve beyaz olmak üzere 4 tane ikaz bulunmaktadır (www.afad.gov.tr).

Şekil 1. İkaz ve Alarm İşaretleri

Kaynak: *www.afad.gov.tr.*

sı ya da eksik bırakılması yaşanan olayın boyutlarının büyümesine sebep olur. Gouweloos ve arkadaşlarının 2014 yılında yapmış oldukları çalışmalarında bu süreçlerde gerekli olan müdahale aşamalarının uzaması ya da eksik kalması olaylardan etkilenen gruplar üzerinde olumsuz sonuçlar oluşturmaktadır (Gouweloos v.d., 2014:45-47). Bu bilgiler ışığında yaşanılan afetler karşısında etkin, az zararla ya da zarar almadan süreci yönetebilmek amacıyla yapılan çalışmalar ve bu çalışmalarda toplumu da işin içine katarak gerekli eğitim ve bilgilendirme çalışmalarının da yapılmasının önemi karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- *AFAD,https://www.afad.gov.tr/butunlesik-ikaz-alarm-sistemi-projesi-ikas0. Erişim Tarihi: 03.09.2023.*
- *AFAD,https://www.afad.gov.tr/ikaz-alarm-isaretleri. Erişim Tarihi: 03.09.2023.*
- *AFAD, KBRN Sözlüğü, https://www.afad.gov.tr/kbrn-sozlugu. Erişim Tarihi: 01.09.2023.*
- *Carter, H., Drury, J. & Amlôt, R. (2020). Recommendations for improving public engagement with pre-incident information materials for initial response to a chemical, biological, radiological or nuclear (CBRN) incident: A systematic review. International Journal of Disaster Risk Reduction, Volume 51, 101796. Https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2020.101796.*
- *Djimesah, I. E. Okine, A. N. D. & Mireku, K. K. (2018). Influential factors in creating warning systems towards flood disaster management in Ghana: An analysis of 2007 Northern flood. International Journal of Disaster Risk Reduction, 28 (2018) 318–326.*
- *Gouweloos, J., Dückers, M., Brake, H.T., Kleber, R. & Drogendijk, A. (2014). Psychosocial care to affected citizens and communities in case of CBRN incidents: A systematic review. Environment International. Volume 72, Pages 46-65. https://doi.org/10.1016/j.envint.2014.02.009.*
- *Günaydın, G.; Şahinöz, S. ve Günaydın, M. (2021). Sığınak Farkındalığı: Trabzon İli Örneği. Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies, 14(85): 275-287.*
- *Mukhtar, R. (2018). Review of National Multi-Hazard Early Warning System Plan of Pakistan in context with Sendai Framework for Disaster Risk Reduction. Procedia Engineering, 212 (2018) 206–213.*
- *Türk Dil Kurumu Sözlükleri, https://sozluk.gov.tr. Erişim Tarihi: 01.09.2023.*

İKİNCİL AFET

Ersoy KUTLUK
Dr. Öğr. Üyesi Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi İİBF SBKY, Bandırma/Türkiye, ekutluk@bandirma.edu.tr, orcid: 0000-0001-6897-4790.

Afet mevcut imkanlarla üstesinden gelinemeyen, yaygın olumsuz insani, ekonomik ve çevresel etkiler/kayıplar doğurarak toplumsal işleyişte ciddi kesintiye neden olan hadise olarak tanımlanabilir. Afetler bir tehlike ve ona karşı savunmasızlık ile kapasite ve önlemlerdeki yetersizliğin sonucu olarak ortaya çıkarlar (UNISDR, 2009: 9). Afetlerin etkileri bu hadiselerin sahip oldukları özelliklerden dolayı kısmen öngörülebilmektedir.

Afetler yıkıcı özellikleri nedeniyle farklı bazı olumsuz hadiselere de yol açabilirler. 'İkincil Afet (secondary disaster)' kavramı bir afet sonrasında, onun etkisiyle oluşan yeni bir afete verilen isimdir. Örneğin depremlere bağlı olarak tsunamiler, heyelanlar, yangınlar ve baraj kazaları gibi ikincil afetler oluşabilmektedir (Ergünay, Gülkan ve Güler, 2008: 324). AFAD ikincil afeti benzer bir şekilde şöyle tanımlamaktadır: *"İkincil afet bir afetin etkisi veya tetiklemesi ile meydana gelen yangın, heyelan, baraj yıkılması, patlama, salgın hastalıklar ve endüstriyel kaza gibi yeni afetlere verilen ad"* (AFAD, 2014: 88). Günümüzde yaşanan bazı afetlerin sonrasında insanları ve yerleşimleri etkileyen ikincil hadiselerle sık bir biçimde karşılaşılmaktadır.

17 Ağustos 1999 İzmit, Gölcük merkezli olarak gerçekleşen 7.4 şiddetindeki Marmara Depremi ikincil afetlere neden olmuştur. Örneğin deprem nedeniyle tsunami oluşmuş ancak bu hadisenin etkisinin nispeten az olması kıyı ve denizlerde oluşabilecek sorunları azaltmıştır. Bölgedeki ikincil afetlerden en dikkat çekeni Tüpraş Yangını olmuştur. Bölge halkı için çok ciddi bir tehlike doğuran Tüpraş Yangını, tüm Kocaeli İlini ve çevresini tehdit etmiş, uzun süre söndürülememiştir. Yangına yapılan müdahalede mahalli seviyedeki imkanlar oldukça yetersiz kalmıştır. Bu hadisenin muhtemel olumsuz etkileri göz önünde bulundurularak valilik kararıyla rafinerinin bir kilometre yakınındaki tüm yerleşim yerleri boşaltılmıştır. Tüpraş Rafinerisi'nde çıkan yangına müdahale için köpük ve diğer malzemelerde yetersizlik yaşanmış, diğer rafinerilerden yardım talep edilmiştir. Yangına etkili müdahale edebilmek için gerekli söndürme vasıta ve malzemeleri kısa sürede temin edilememiştir. Tüpraş Yangını akaryakıt sıkıntısı ihtimalini artırmış ve halk benzincilerin önünde kuyruklar oluşturmaya başlamıştır. Yangın ile birlikte firmanın yaptığı üretimin % 40 düşeceği beklentisi yakıt ithalini gündeme getirmiştir. Bu gelişmeler üzerine Petrol Ofisi Genel Müdürlüğü yeterli miktarda yakıtın olduğu konusunda beyanat vermek zorunda kalmıştır (Kutluk, 2016: 28; 79-104).

11 Mart 2011'de Japonya'da gerçekleşen Büyük Sendai/ Tōhoku Depremi sonrasında Fukuşima Nükleer Santrali'nde meydana gelen kaza ve gerçekleşen patlamalar neticesinde doğaya radyasyon yayılması hadisesi de 'ikincil afet'e dikkat çeken bir örnektir. Bu kazanın etkileri küresel seviyede olmuş, santralden yayılan radyasyonu içeren bulutlar hava akımlarıyla sekiz bin kilometrelik Pasifik Okyanusunu ve toplamda yirmi sekiz bin kilometrelik mesafeyi kat ederek Türkiye'ye de ulaşabilmiştir (NTV, 2011). Fukuşima'da gerçekleşen kaza, sahip olunan teknolojik gelişmişlik düzeyi ne kadar yüksek olursa olsun, nükleer enerji santrallerinin tam olarak hesaplanamayan ve öngörülemeyen tehlikeler taşıdığını ortaya çıkarmış, insanın ve dünyanın nasıl bir tehlike ile karşı karşıya kalabileceğini net bir şekilde göstermiştir. Hadise sonrasında

bölgeye yayılan radyasyonun etkisinin ancak kırk yılda ortadan kalkabileceği belirtilmiştir. Yaşanan bu ikincil afet, nükleer enerjiye olan güveni ciddi bir biçimde sarsmıştır (Korkusuz, Kutluk ve Akın, 2015: s. 358). Hadisenin etkileri bugün de hissedilmeye devam etmektedir. Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu 2023 tarihli raporunda kaza sonrasında santraldeki işlemler neticesinde ortaya çıkan radyoaktif atık suyun okyanusa boşaltılmasının (ihmal edilebilir negatif etkilerinin olacağı belirtilse de) gelecek nesiller ve çevre için oluşturabileceği risklerle ilgili Japon Hükümetini ve sorumlu şirketi uyarmaktadır (IAEA, 2023: 25). Sorun ve ilgili konular üzerindeki tartışmalar uluslararası düzeyde devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- *AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı). (2014). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. Ankara: AFAD.*
- *Ergünay, O., Gülkan, P. & Güler, H. H. (2008). Afet Yönetimi ile İlgili Terimler: Açıklamalı Sözlük. M. Kadıoğlu & E. Özdamar İçinde, Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri (s. 301-353). Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı ve JICA Türkiye Ofisi.*
- *IAEA (International Atomic Energy Agency). (2023). IAEA Comprehensive Report On The Safety Review Of The Alps-Treated Water At The Fukushima Daiichi Nuclear Power Station. 09 22, 2023 tarihinde IAEA: https://www.iaea.org/sites/default/files/iaea_comprehensive_alps_report.pdf adresinden alındı.*
- *Korkusuz, M. H, Kutluk, E. & Akın, C. (2015). Türkiye'nin Nükleer Enerji Politikası Açılımını Global Veriler ve Almanya'nın Nükleer Enerji Deneyimleri Bağlamında Değerlendirmek. SOBİDER - Sosyal Bilimler Dergisi (The Journal of Social Science), 2(4), 356-384.*
- *Kutluk, E. (2016). Afet ve Kriz Yönetiminde Yeni Bir Model Tasarımı: İstanbul Örneği. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.*
- *UNISDR (United Nations International Strategy for Disaster Reduction). (2009). UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction. 09 27, 2023 tarihinde United Nations Digital Library: https://digitallibrary.un.org/record/3967528#record-files-collapse-header adresinden alındı.*
- *NTV. (2011). Radyasyon Bulutları 10 Bin Metrede. 09 24, 2023 tarihinde https://www.ntv.com.tr/turkiye/radyasyon-bulutlari-10-bin-metrede,gL8Bu4OUJUqpAAYlkCCqHg adresinden alındı.*

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Tülin DEMİRCİ
Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, avcutulin.92@gmail.com, orcid: 0000-0001-6463-7367.

İklim değişikliği, doğal ve/veya insan kaynaklı müdahaleler sonucunda hava koşullarının ortalamasında meydana gelen ekstrem değişiklikler olarak tanımlanmaktadır (HABİTAT, 2021). Ekstrem değişikliklerin istatistiksel testlerle ölçülebilmesi, belli bir zamana yayılması ve raporlanabilmesi gerekmektedir (IPCC, 2023).

Kavram; nem, yağış, rüzgâr, kuraklık gibi uzun vadeli parametrelerdeki ekstrem değişikliklerin yanında küresel ısınma ve soğuma gibi eğilimleri de ifade etmektedir (Demir, Karakaya, Kavuncu, & Akdoğan, 2021; Pearce, 2023). Nitekim yeryüzünün son 66 milyon yılını ifade eden Senozoik Çağ sürecinde, Dünya'da belli aralıklarla aşırı soğuma ve ısınma olaylarının yaşandığı tespit edilmiştir (Jackson, 2023).

İnsan faaliyetleri sonucunda iklim olaylarında ekstrem değişiklikler yaşanabileceği düşüncesi 1980'li yıllarda kabul edildi. Günümüzde iklim bilimciler, iklim değişikliğinin nedenini büyük oranda sera gazı üreten insan faaliyetleriyle ilişkilendirilmektedir (Erat, 2021). Sanayi Devrimi sonrası fosil yakıtların kontrolsüz kullanımı sonucunda atmosferdeki ısı geçirgenliğini azaltan sera gazları artış göstermiştir (NASA, 2023; Erat, Savaş, Alma Savaş; 2023). İstatistiki veriler son 250 yılda küresel sıcaklıkların 1,9 fahrenheit derece arttığını göstermektedir (NRDC, 2022; Climate, 2023). Gelecek projeksiyonları ise küresel ortalama sıcaklıkların 2100 yılında 0,5 F ile 8,6 F artış göstereceğini belirtmektedir. Yine Dünya'nın Kuzey bölgelerinde ortalamanın üzerinde artışların yaşanabileceği sonucuna ulaşılmıştır (EPA, 2022).

Mevcut bilimsel veriler, iklim değişikliği kaynaklı sorunların kısa vadede çözülemeyeceğini orta - uzun vadede canlı ve cansız varlıklar üzerinde çeşitli etkiler meydana getireceğini göstermektedir. Bu etkiler şu şekilde özetlenebilir:

Su Kaynakları Üzerine Etkisi: Sıcak hava; Kuzey Himalayalar, Alpler, Kayalık Dağları gibi yüksek rakımlı alanlarda yer alan buzulları eriterek küresel su hacmini artırmaktadır. 1980-2022 yılları arasında dünya genelindeki buzulların ortalama kalınlık kaybı 20 metreye ulaşmıştır (WGMS, 2022). Gelecek projeksiyonları su hacim artışının bu şekilde devam etmesi halinde 2100 yılına kadar Hollanda, Danimarka, Bangladeş gibi deniz seviyesine yakın ülkelerin su altında kalacağını belirtmektedir (Coastal Climate, 2023). Su altında kalan bölgelerde yaşayan insanlar iklim mültecisi konumuna gelerek halihazırda küresel bir sorun olarak kitlesel göç hareketlerini daha fazla artıracaklardır.

İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri: Ekstrem sıcaklık değişimleri; yaşlı, engelli, hamile gibi dezavantajlı konumda olan bireyleri; hareket kabiliyeti, vücut ısısı, kalp sağlığı, solunum hızı gibi konularda olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Dünya Sağlık Örgütü küresel sıcaklık artışının bu seviyelerde devam etmesi halinde;

2030-2050 yılları arasında sıtma, ishal gibi mikrobik hastalıklar nedeniyle yılda ortalama 250 bin kişinin öleceğini,

Tedavi harcamalarının 2-4 milyar dolar arasında artış göstereceğini;

Solunum yolları hastalıklarının önemli oranda artacağını vurgulamaktadır (WHO, 2021).

Tarım Üzerine Etkileri: İklim, tarımsal verimin belirleyiciliğini sağlayan temel unsurlar

amacı iklim değişikliği konusunda paydaş katılımlarıyla ortak karar vermektir (UNFCCC, 2022). İklim anlaşmaları, Binyıl Kalkınma Hedefleri, 2030 Gündemi gibi uzun vadeli çevresel sürdürülebilirlik stratejileriyle iklim değişikliği çalışmalarına destek olmaktadır (UN, t.y).

KAYNAKÇA

- *Başoğlu, A. (2013). Küresel İklim Değişikliğinin Ekonomik Etkileri. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7-25.*
- *Caltech. (2023). What Are the Effects of Climate Change? https://scienceexchange.caltech.edu/topics/sustainability/effects-climate-change adresinden alındı*
- *Cambridge . (2014). Climate Change: Implications for Tourism. https://www.cisl.cam.ac.uk/system/files/documents/ipcc-ar5-implications-for-tourism-briefing-prin.pdf adresinden alındı*
- *Climate. (2023). Global Climate Dashboard. https://www.climate.gov/ adresinden alındı*
- *Coastal Climate. (2023). Land Projected To Be Below Annual Flood Level In 2100. https://coastal.climatecentral.org/map/4/68.8631/28.5786/?theme=sea_level_rise&map_type=year&basemap=roadmap&contiguous=true&elevation_model=best_available&forecast_year=2100&pathway=ssp3rcp70&percentile=p50&refresh=true&return_level=return_level_1&rl_mod adresinden alındı*
- *Demir, S., Karakaya, K., Kavuncu, O., & Akdoğan, Y. (2021). Ordu İli İklim Parametrelerinin Trend Analizi ve Değişim Noktasının Belirlenmesi. Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi, 10(1), 128-141.*
- *EPA . (2022). Future of Climate Change. https://climatechange.chicago.gov/climate-change-science/future-climate-change#:~:text=Key%20global%20projections,mitigation%20of%20greenhouse%20gas%20emissions. adresinden alındı*
- *EPA. (2023). Climate Change Impacts on Agriculture and Food Supply. https://www.epa.gov/climateimpacts/climate-change-impacts-agriculture-and-food-supply#:~:text=Impacts%20to%20Soil%20and%20Water%20Resources&text=Climate%20change%20is%20expected%20to,soil%20and%20depleting%20soil%20nutrients.&text=Heavy%20rains%20can%20al adresinden alındı*
- *Erat, V. & Kaçer, F. (2021). Küresel Isınma Sorunları ve Çözüm Önerileri. Çevre Sorunları ve Çözüm Önerileri. (Ed. F. Ünal ve A. Kayan). Ankara: Gazi Kitabevi, 239-264.*
- *Erat, V., Savaş, Y & Alma Savaş, D. (2023). Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Ekolojik Ayak İzi Arasinda Nedensellik İlişkisinin Analizi: Dalgacık Yöntemi Yaklaşımı . Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi ,10(2), 1608-1626.*
- *EU. (2021). European Climate Law. https://climate.ec.europa.eu/eu-action/european-climate-law_en adresinden alındı*
- *EU. (2022). Consequences of climate change. https://climate.ec.europa.eu/climate-change/consequences-climate-change_en adresinden alındı*
- *EU. (2023). Climate change. https://commission.europa.eu/energy-climate-change-environment/topics/climate-change_en adresinden alındı*
- *EU. (2023a). Consequences of Climate*

Change. https://climate.ec.europa.eu/climate-change/consequences-climate-change_en adresinden alındı

- *HABİTAT. (2021). Climate Change Concepts (CC) . https://fukuoka.unhabitat.org/wp-content/uploads/2021/12/Climate_Change_Concepts_Tool_CC.pdf adresinden alındı*
- *IPCC. (2023). Glossary. https://www.ipcc.ch/sr15/chapter/glossary/ adresinden alındı*
- *Jackson, S. (2023). The Last Great Cooling. https://www.britannica.com/science/climate-change/The-last-great-cooling adresinden alındı*
- *NASA. (2023). What Is Climate Change? https://climate.nasa.gov/what-is-climate-change/#:~:text=Climate%20change%20is%20a%20long,are%20synonymous%20with%20the%20term. adresinden alındı*
- *NOAA. (2021). Climate Change İmpacts. https://www.noaa.gov/education/resource-collections/climate/climate-change-impacts adresinden alındı*
- *NRDC. (2022). What Are the Effects of Climate Change? https://www.nrdc.org/stories/what-are-effects-climate-change#weather adresinden alındı*
- *Pearce, F. (2023). The Upper Atmosphere Is Cooling, Prompting New Climate Concerns. https://e360.yale.edu/features/climate-change-upper-atmosphere-cooling adresinden alındı*
- *UN. (2022). Causes and Effects of Climate Change. https://www.un.org/en/climate-change/science/causes-effects-climate-change adresinden alındı*
- *UN. (2023). Pathway To COP28 UAE. https://www.cop28.com/en/ adresinden alındı*
- *UN. (t.y). Support Sustainable Development and Climate Action. https://www.un.org/en/our-work/support-sustainable-development-and-climate-action adresinden alındı*
- *UNFCCC. (2022). Sharm El-Sheİkh Climate Change Conference. https://unfccc.int/cop27 adresinden alındı*
- *WGMS. (2022). Latest Glacier Mass Balance Data. https://wgms.ch/latest-glacier-mass-balance-data/ adresinden alındı*
- *WHO. (2021). Climate change and health. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-and-health adresinden alındı*
- *WWF. (2022). IMPACTS. https://www.worldwildlife.org/threats/effects-of-climate-change#:~:text=More%20frequent%20and%20intense%20drought,on%20people's%20livelihoods%20and%20communities.&text=As%20climate%20change%20worsens%2C%20dangerous,becoming%20more%20frequent%20or%20severe adresinden alındı*
- *WWF. (2023). Adopt A Polar Bear. https://www.worldwildlife.org/species/polar-bear adresinden alındı*

İL AFET RİSK AZALTMA PLANI (İRAP)

Muammer TÜN
Doç. Dr. Eskişehir Teknik Üniversitesi, Yer ve Uzay Bilimleri Enstitüsü, Yer Bilimleri ve Deprem Mühendisliği Anabilim Dalı, Eskişehir, mtun@eskisehir.edu.tr, orcid: 0000-0002-7118-9977.

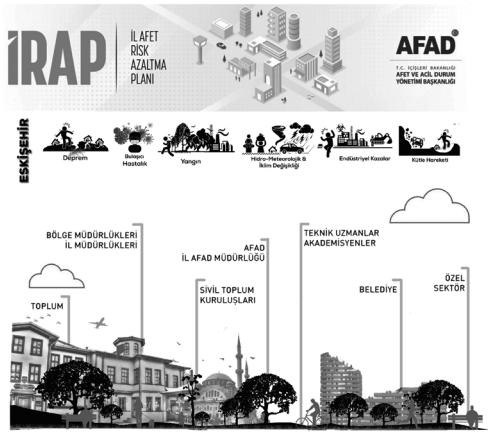
Dünya'da 2000-2019 yılları arasında meydana gelen doğa kaynaklı afet türlerine ve sayılarına bakıldığında (UNDRR, 2020), özellikle kentsel alanlardaki nüfus yoğunluğunun afet dirençliliği ve sürdürülebilirlik süreçlerinde önemli zorlayıcılardan birisi olduğu görülmektedir. Özellikle, doğa kaynaklı tehlikelere maruz kalabilecek yeni yerleşime açılacak yerlerde, 1/1000 ölçekli mekânsal planlama süreçlerinde sakınım ve risk azaltım kriterlerinin yetersiz kalması, kentin altyapı ve üst yapılarının dayanıksız olması gibi temel sorunlar deprem, sel, fırtına, heyelan, kütle hareketi, yangın gibi tehlikelerin afete dönüşmesine neden olmaktadır. Sistemlerin ve yaşam alanlarının karşı karşıya kaldığı doğa ve insan kaynaklı tehlikelerin afetlere dönüşmemesi için risk yönetimi odaklı yaklaşımlar geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çerçevede, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma için Küresel Amaçları 11/17; Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak önemli bir hedef olarak ortaya konulmuştur (UNSDG, 2023). Ayrıca, Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi 2015-2030 (UNDRR, 2015) ulusal eylem planlarının hazırlanmasında kolaylaştırıcı ve yönlendirici temel kaynaklar olmuştur.

Birleşmiş Milletler Üçüncü Dünya Afet Risklerinin Azaltılması Konferansı (14-18 Mart 2015) sonucu 187 üye ülke tarafından kabul edilen Sendai Afet Risklerinin Azaltılması Çerçevesi Eylem planı ile 2030 yılına kadar tüm üye ülkeler tarafından uygulanacak yedi hedef ve dört öncelik belirlenmiştir. Bu 7 hedef içinde yer alan "Ulusal ve yerel afet risk azaltma stratejileri olan ülkelerin sayısını 2020 yılına kadar önemli ölçüde çoğaltmak" hedefi kapsamında İl Afet Risk Azaltma Planı (İRAP) yürütme ve izleme çalışmaları T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı koordinasyonunda tüm illerde yürütülmektedir. İl Afet Risk Azaltma Planı (İRAP), ilin afetselliğini ve afetlerin olası etkilerini ortaya koyan ve bu etkileri en aza indirebilmek için afetler olmadan yapılacak çalışmaları eylemler biçiminde gösteren, sorumluları tanımlayan bir plandır (AFAD, 2020). İRAP çalışmalarının planlanması, yürütülmesi, izleme ve değerlendirme süreçleri için hazırlama kılavuzu yayımlanmıştır (AFAD, 2020). Bu kapsamda illerde üretilen tüm plan raporları kullanıcıların erişimine açıktır (AFAD, 2022).

Afet yönetimi süreçleri, afet meydana geldikten sonra "Kriz Yönetimi", afet meydana gelmeden önce ise "Risk Yönetimi" aşamalarıyla ifade edilir. Afet Yönetimi evrelerini gösteren şematik diyagram (Tün, 2023) incelendiğinde sürecin sürekli, döngüsel ve aşamaların birbirini izleyen şekilde değil iç içe geçmiş süreçler olduğunu görebiliriz (Bkz. Fotoğraf 1). Bu çerçevede ele alındığında İRAP, risk yönetimi odaklı işletilmesi gereken bir plan olduğu görülür. Plan kapsamında öncelikli olarak ildeki tehlike kaynaklarının belirlenmesi ve geçmiş dönemlerde bu tehlikeler nedeniyle yaşanılan kayıp miktarları ortaya konulur. Kayıpların nedeni olan risklerin tanımlanması ve bu riskleri azaltacak veya önleyecek eylemlerin yereldeki tüm ilgili paydaşların katılımıyla belirlenmesi İRAP'ın en önemli aşamalarından birisidir. Örneğin, Eskişehir ili için yürütülen İRAP çalışmalarında deprem, bulaşıcı hastalık, yangın, hidro-meteorolojik & iklim değişikliği, endüstriyel kazalar ve kütle hareketi kaynaklı 6 afet türü için İRAP süreci işle-

tilmiş (Bkz. Fotoğraf 1) ve eylemler tanımlanmıştır (AFAD, 2022).

Fotoğraf 1: İl Afet Risk Azaltma Planı

İRAP, hazırlık ve yürütme süreçleri 5 bölümden oluşmaktadır.

BÖLÜM 1: İlin genel durumu

BÖLÜM 2: Tehlike ve risk değerlendirmeleri

BÖLÜM 3: Mevcut durum analizi

BÖLÜM 4: Afet risk azaltma amaç, hedef ve eylemleri

BÖLÜM 5: İzleme ve değerlendirme

Yerelde, Valilik İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü (AFAD) koordinasyonunda; kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşlar planın paydaşları arasındadır. 2021 sonunda İRAP belgelerinin tamamlanmasının ardından izleme ve değerlendirme sürecine geçilmiş, 6 aylık periyotlarda takibi yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- *AFAD. (2020). İl Afet Risk Azaltma Planı (İRAP) Hazırlama Kılavuzu. In: Planlama ve Risk Azaltma Dairesi Başkanlığı.*
- *AFAD. (2022). Türkiye İl Afet Risk Azaltma Planları. Retrieved from https://afad.gov.tr/il-planlari*
- *Tün, M. (2023). Afet Yönetimi ve Politikaları (H. Şengün, Ö. Önder, & M. Yaman Eds.): Ekin Yayınevi.*
- *UNDRR. (2015). Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030. Retrieved from https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030*
- *UNDRR. (2020). The Human Cost of Disasters: An Overview of the Last 20 Years (2000–2019). In: UN Office for Disaster Risk Reduction Geneva, Switzerland.*
- *UNSDG. (2023). UN Sustainable Development Goals. Retrieved from https://www.kureselamaclar.org/en/global-goals/sustainable-cities-and-communities/*

İLK YARDIM

Samet DİNÇER
Öğr.Gör. Sinop Üniversitesi, Durağan MYO, Sinop, sametdincerr@gmail.com, orcid: 0000-0001-8498-2408

TDK Güncel Türkçe Sözlüğe göre İlk Yardım; kaza, hastalık, yangın, deprem vb. tehlikeli ve ani gelişen durumlarda yaralanan kişi veya kişilere tıbbi tedavi öncesi, olay yerinde ilkyardımcı kişiler tarafından uygulanan hayat kurtarmaya yönelik ilk ve ivedi işlemler olarak açıklanmaktadır (TDK, 2023).

Ülkemizin en önemli sivil toplum kuruluşlarından olan ve bu hususta halka eğitimler veren Türk Kızılay'ına göre ise ilk yardım; meydana gelen herhangi bir kaza ya da insan yaşamını tehlikeye düşüren bir olayda, yetkili sağlık personelinin tıbbi yardımı ulaşıncaya kadar, yaralının hayatının kurtarılması ya da durumunun daha kötüleşmesini önleyebilmek amacıyla olay yerinde, tıbbi araç gereç olmaksızın mevcut araç ve gereçlerle ilkyardımcılar tarafından yapılan ilaçsız uygulamalardır (Türk Kızılay, 2023).

İlk yardım uygulamalarının ortaya çıkışı 150 yıl öncesine kadar dayanmaktadır. Savaş alanlarında askerlere hastane öncesinde bandajlama ve çeşitli uygulamaların hayatta kalma oranlarını artırdığı anlaşıldıkça bu uygulamaların sistematik şekilde öğretilmesi askeri hekimler tarafından benimsenmeye başlamıştır (Pearn, 1994: 24). İngiliz savaş cerrahı Peter Shepherd ve Albay Francis Duncan sivillere bu ilk yardım uygulamalarını öğretebilmek amacıyla eğitim vermek üzere çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Bu girişimler sonucu sertifikalı şekilde bu eğitimleri alan siviller, 600 kişinin öldüğü bir kazada yaralılara aldıkları eğitimi birebir uygulama imkânı bulmuşlardır ve etkin olduğu anlaşılmıştır. İzleyen yıllarda hastane öncesi ilk yardım uygulamalarının öğretimi yeni bir disiplin olarak dünyada pek çok ülkede Dr. Shepherd öncülüğünde kabul gören uygulamalar olmaya başlamıştır (Pearn, 1994: 24-26).

İlk yardım uygulamaları hasta veya yaralı kişilerin hayatını korumaya yönelik uygulamalar olup bu eğitimleri almış kişilerce uygulanmalıdır. İlk yardımın temel uygulamaları en genel anlamda koruma, bildirme ve kurtarma olarak sınıflandırılmaktadır (Türk Kızılay, 2023).

Koruma, meydana gelen bir olay veya acil durumda hasta veya yaralıları olabilecek ikincil tehlikelerden korumak amaçlanmaktadır. Trafik kazasının meydana geldiği bir yolda hem kazazedelerin daha kötü yaralanmasını hem de başka olumsuz durumların ortaya çıkmasını önlemek amacıyla trafiğin kontrollü şekilde durdurulması korumaya bir örnek teşkil etmektedir (Güler, Bilir, & Baskı, 1994: 10).

Bildirme ise hasta veya yaralıya olayın meydana geldiği yerde karşılaşıldığı andan itibaren en kısa sürede acil sağlık sistemini harekete geçirerek profesyonel yardımın yaralıya ulaşabilmesi için zaman kaybını en aza indirmek amaçlanmaktadır. Bildirme durumunda kurtarıcıya düşen rol eğer kurtarıcı tek ise bir yandan ilk yardım uygulamalarını yapıp öte yandan da acil sağlık sistemini harekete geçirebilmesi beklenmektedir. Ani gelişen bu tür durumlarda insanlar doğru tepkiyi vermekte gecikebilecekleri için soğukkanlılığını koruyarak doğru uygulamaları yapabilmesi oldukça önemlidir (Umur, 2011: 6-10).

Kurtarma ise olay yerinde hasta veya yaralının bulunduğu alanın çok güvensiz olduğu durumlarda bilinçli bir şekilde hasta veya yaralının hareket ettirilmek suretiyle güvenli bir alana taşınması amaçlanmaktadır. Deprem gibi bir afet sonrası göçük altında kalan ve kendisine ulaşılabilecek durumda olan yaralının gö-

çükte durumunun daha kötü olabilme ihtimali olduğundan uygun ilk yardım yöntemleri izlenerek çıkarılması kurtarmaya örnek oluşturmaktadır (HİASD, 2023).

Ülkemizde sıklıkla meydana gelen afete yol açan deprem gibi olaylarda ilk yardım bilen bilinçli kurtarıcıların varlığı yaralıların sağ kalım ihtimalini artırmaktadır. Deprem sonrası depremzedelerde sıklıkla kanama, kırık ve ezilme gibi hayati tehdit eden yaralanma şekilleri görülmektedir. Bu tür durumlarda ne yapacağını bilen bilinçli ilk yardımcı kurtarıcılar yaralının durumunu stabil halde tutarak medikal yardım ulaşıncaya kadar çok önemli bir görev yerine getirecektir (HİASD, 2023).

Ülkemizde yaygın şekilde gerek kamu gerekse de özel veya sivil toplum kuruluşu olan pek çok kuruluş tarafından halka verilen eğitimler olmasına rağmen istenilen düzeyde ilk yardım bilen gönüllü katılımcının varlığını söylemek güçtür. İlk yardım uygulamalarını etkin şekilde bilen kurtarıcı sayısının artırılmasının sıklıkla yaşadığımız afetler nedeniyle ne denli önemli olduğu açıktır.

KAYNAKÇA

- *Güler, Ç., Bilir, N., & Baskı, B. (1994). Herkes için ilkyardım. Çevre Sagligi Temel Kaynak Dizisi(18).*
- *Herkes İçin Acil Sağlık Derneği. (2023). İlk Yardım 01 09, 2023 tarihinde http://www.hiasd.org/ilkyardim-ve-triaj adresinden alındı.*
- *Pearn, J. (1994). The earliest days of first aid. BMJ, 309(6970), 1718-1720. doi:10.1136/bmj.309.6970.1718*
- *TDK. (2023). İlk Yardım. 01 09, 2023 tarihinde https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı.*
- *Türk Kızılay. (2023). İlk Yardım. 02 09, 2023 tarihinde https://www.ilkyardim.org.tr/temel-ilk-yardim-bilgileri.html adresinden alındı.*
- *Umur, Y. F. (2011). İlk Yardım. Ankara: TC Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Yayınları.*

İMAR AFFI

Çağrı SEVİNÇLİ
Arş. Gör. Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, cagri.sevincli-mail.com, orcid: 0000-0001-5868-3498

Af, yasal bir zorunluluğun aksine bir ahlak normundan veya "toplumsal yarar" sorunundan kaynaklanmaktadır. Devletlerin yetki alanlarının içerisinde bulunan af, uzunca süre devam eden fiili durumların hukukileştirilmesidir. Devletler, yasalara aykırı olarak oluşturulmuş yapıları toplumsal yarar temeline dayandırarak yasallaştırmaktadır (Tercan, 2018:20-21). Bu duruma neden olabilecek yapılar, özellikle sanayileşmenin kendini göstermesine paralel olarak daha da artış göstermiştir.

1950'li yıllardan sonra kırsal kesimlerden kentlere doğru artan göçler neticesinde, kentlerdeki gecekondu oranlarında önemli oranda artış meydana gelmiş ve bu durum daha sonraki yıllarda çevresel sorunların da önünü açmıştır. Özellikle sanayileşme ile birlikte tarım alanlarında işgücüne duyulan ihtiyacın azalması, işsiz kalan kesimin göç etmesini zorunlu kılmıştır. Göç eden insanların büyük çoğunluğunun gelişmiş kentlere akın etmesi, zamanla bu kentlerde ciddi manada nüfus artışını da beraberinde getirmiştir. Kentlerin taşıyabileceği kapasiteden fazla yığılmaya maruz kalması ve bu kentlerdeki kitlelerin ihtiyaçlarına yeterince cevap verilememesi, birçok sorunu da beraberinde getirmiştir (Kasparoğlu & Suri, 2019:48). Tüm bu sorunların önüne geçebilmek ve kentlere yeni kimlikler kazandırılmak amacı ile konut ve imar sorunlarına yönelik çalışmalar yapılması zorunlu hale gelmiştir (Keleş, 2016). İmar afları ise bu sorunların üstünü örtmek maksadıyla hayata geçirilen geçici uygulamalardır.

İmar affı genel itibariyle, imar mevzuatına veya ruhsata aykırı olarak yapılmış yapılara, yapı kayıt belgesi verilerek, kaçak yapıların resmileştirilmesidir. Geçmişten günümüze birçok kez imar affı düzenlemeleri gündeme gelmiştir. Bu düzenlemelerden ilki 1948 yılında 5218 sayılı Ankara Belediyesi özelinde çıkartılmış "Ankara Belediyesi'ne, Arsa ve Arazisinden Belli Bir Kısmını Mesken Yapacaklara 2490 Sayılı Kanun Hükümlerine Bağlı Olmaksızın ve Muayyen Şartlarla Tahsis ve Temlik Yetkisi Verilmesi Hakkında Kanun[7]" iken, en sonuncusu ise 2018 yılında çıkarılan 7143 sayılı[8] İmar Barışı yasasıdır. Bu süreç aralığında yine birçok imar düzenlemesi yapılmıştır. 3194 sayılı İmar Kanunu[9]'na Geçici 16'ıncı madde ilave edilerek kabul edilen 7143 sayılı Kanun değişikliği ile birlikte kamuoyunda "imar barışı" olarak isimlendirilen uygulama yürürlüğe girmiştir. Söz konusu bu uygulama ile ruhsatsız ve ruhsat eklerine aykırı durumdaki yapılar ile imar mevzuatına uygun olmayan yapılara yapı kayıt belgesi verilerek buradan gelecek kaynağın kentsel dönüşüm uygulamalarında kullanımı hedeflenmiş olsa da bu hedef sağlıklı bir denetim mekanizması eksikliğinden dolayı beklenilen sonuçları doğurmamıştır. Görüleceği üzere imar affı politikalarının devamlı olarak başa sarması, bu politikaların sağlıklı bir biçimde yürütülememesi, çözülmesi gereken temel problemdir. Hükümetlerin imar affı uygulamaları ile kaçak yapılaşmanın önüne geçmekten ziyade, devlet bütçesine gelir kazandırma ve vatandaş ile arasını hoş tutma yolunu tercih etmesi, bu sorunun daha uzun yıllar boyunca ülke gündemini meşgul edeceği gerçeğini gözler önüne sermektedir. 1948 yılından bugüne geçen süreçte yaklaşık yirmi imar affı düzenlemesi Color, Pereira ve Oliveira 'ya göre bir gelenekselliği de beraberinde getirmiş, Türkiye'de imar affı uygulamaları süreç içerisinde geleneksel bir hale dönüşmüştür (2017: 2565).

7 **RG: 22/06/1948, S: 6938.**
8 **RG: 18/05/2018, S: 30425.**
9 **RG: 09/05/1985, S: 18749.**

KAYNAKÇA

- *Color , I., Pereira, M., & Oliveira, F. P. (2017). The New Planning Amnesty in Portugal: How Far Should Plans Accommodate Noncompliant Development. Interdisciplinary Center of Social Science, 2564-2570.*
- *Kasparoğlu, M., & Suri , L. (2019). İmar Barışı. Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi, 2(1), 47-60.*
- *Keleş, R. (2016). Kentleşme Politikası. Ankara: İmge Kitabevi.*
- *Tercan, B. (2018). 1948'den Bugüne İmar Afları. Mimarlık Dergisi(403), 20-26.*

İMAR KİRLİLİĞİNE NEDEN OLMA SUÇU

Çağrı SEVİNÇLİ
Arş. Gör. Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, cagri.sevinclimail.com, orcid: 0000-0001-5868-3498

İmar kavramı, genel itibariyle bir yerleşim yerinin, planlı, fen ve sağlık koşullarına uygun biçimde yenilenip düzenlenmesini ve onarılarak daha iyi bir hale getirilmesini ifade etmektedir (Kalabalık, 2017: 39).

Kanunda suç olarak tanımlanan her fiil, aynı zamanda bir hukuki değeri ve hakkı korumaya hizmet etmektedir. İmar kirliliği kavramı, çarpık kentleşmenin bir tezahürü olarak ortaya çıkmakta ve bu kavram 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu(TCK)'nda bir suç tipi olarak düzenlenmektedir. "Çevre Karşı Suçlar" başlığı altında kendine yer bulan "*imar kirliliğine neden olma suçu*" nda korunmak istenen hukuksal değer çevre hakkıdır. Kişilerin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakları, söz konusu fiillerin suç olarak tanımlanması ile koruma altına alınmıştır (Ceylan, 2009: 89). Bu hak, 1982 Anayasası'nın 56. maddesinde yer alan "*Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir*" ifadesi ile anayasal zemine oturtulmuştur.

İmar kirliliğine neden olma suçu, mülga 765 sayılı TCK'da yer almazken, 5237 sayılı TCK'nın 184. maddesinde açıkça düzenlenmiştir. Maddenin içeriğine bakıldığında ele alınan imar kirliliğine neden olma suçu, üç tipte tasnif edilmiştir. Burada karşımıza çıkan ilk suç tipi, "*yapı ruhsatiyesi almadan veya ruhsata aykırı olarak bina yapma ve yaptırma*" suçudur. Günümüz imar sorunlarının önemli bir bölümünü ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak yapılan yapılar oluşturmaktadır. Madde metni, ilgili suç tipini "*Yapı ruhsatiyesi alınmadan veya ruhsata aykırı olarak bina*

yapan veya yaptıran kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır" şeklinde düzenlemiştir. Fakat madde metninden anlaşılacağı üzere burada yaptırım altına alınmış olan konu "ruhsata aykırı yapılar değil, binalardır". Yapı kavramı, bina kavramına kıyasla daha geniş bir kavramdır. Nitekim her ruhsatsız bina aynı zamanda bir ruhsatsız yapı iken, her ruhsatsız yapı aynı zamanda bir ruhsatsız bina değildir. Bu bakımdan söz konusu bu kaçak yapılar, ilgili maddedeki suçun kapsamına dâhil edilemeyecek olup, bu yapılar hakkında, 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 32. ve 42. maddelerinde yer alan yıkım ve idari para cezası yaptırımlarına başvurulabilecektir.

Bunlara ek olarak aynı zamanda ruhsat süresinin dolması üzerine ruhsatsız duruma düşen yapılar da mevcuttur. Bilindiği üzere her yapının belirli bir fiziki ömrü bulunmaktadır. Ömrünü tamamlamış bu yapıların bir afet sonucu veya kendiliğinden yıkılması, gerek imar düzenini gerekse de kamu sağlığını tehlikeye atacağından (Artukmaç, 1976: 165), bu tehlikelilik hali 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 39. maddesinde kendisine yer bulmuştur. Kanun, öncelikle yapı sahibinin tamir ya da yıkım seçeneklerinden birisini tercih etmesini, aksi halde bu işlerin belediye veya valiliklerce yapılarak, ortaya çıkan masrafın %20 fazlası ile yapı sahibinden tahsilini emretmektedir.

Yapının bir diğer ruhsatsız duruma düşme hali ise, belirli süreler içerisinde yapının inşasına başlanmama ve belirli süreler içerisinde bitirilememesi durumlarında ortaya çıkmaktadır. İmar Kanunu'nun 29. maddesinde yapıya başlama süresi iki yıl, tamamlanma süresi ise beş yıl olarak düzenlenmiştir. Belirtilen süreler içerisinde yapı bitirilmez veya yapının inşasına bu sürelerden sonra devam edilir ise, bu durum ruhsatsızlık faaliyeti olarak kabul edilmektedir (Akyılmaz, Sezginer & Kaya, 2021:407).

İmar kirliliğine neden olma suçu bakımından karşılaşılan diğer bir suç tipi, TCK 184/2'de düzenlenen "*Yapı ruhsatiyesi olmadan başlatılan inşaatlar dolayısıyla kurulan şantiyelere elektrik, su veya telefon bağlantısı yapılmasına müsaade etme*" suçudur. İlgili madde metni tartışmalı bir konuyu da beraberinde getirmektedir. Kanun koyucu burada, henüz şantiye durumundaki yerlere söz konusu hizmetlerin sunulmasına müsaade veren kişiyi suç kapsamına dâhil etmektedir. Ancak, inşası tamamlanan binalara götürülen hizmetlerin hangi suçu oluşturacağı konusu açık değildir. Öğretide bu durumun TCK'nın 257. maddesinde düzenlenmiş "*görevi kötüye kullanma suçu*" nu oluşturacağı savunulmuştur (Hakeri, 2005: 233). Bilindiği üzere bu hizmetleri sağlayan tüzel kişilerin hepsi kamu kurumu olmadığı gibi çalışanların hepsi de kamu personeli değildir. Zira söz konusu bu suç tipinin özgü suç olması hasebiyle, suçun faili olacak kişinin de kamu görevlisi olması gerekmektedir (Dündar, 2005: 95).

TCK 184. maddenin birinci ve ikinci fıkralarındaki fiillerin suç teşkil edebilmesi için, inşaatın belediye sınırları içerisinde veya özel imar rejimine tabi olan yerlerde yapılması gerekmektedir. Madde metni incelendiğinde tehlikeli bir durum göze çarpmaktadır. Zira, gecekondulaşmanın tek bir ev ile başlayıp, zamanla aynı bölge içerisindeki çok sayıda gecekondunun belediye sınırlarına dahil edilmesi, ortaya çok daha büyük çevre sorunlarının çıkmasına sebep olabilecektir (Haşıloğlu, 2012: 155).

KAYNAKÇA

- Akyılmaz, B., Sezginer , M., & Kaya, C. (2021). *Türk İdare Hukuku.* Ankara: Savaş.
- Arısoy, M. (2007). 5237 Sayılı Türk Ceza Kanununda İmar Kirliliğine Neden Olma Suçu. *Terazi Aylık Hukuk Dergisi*(13).

- Artukmaç, S. (1979). *Türk İmar Hukuku.* Ankara: Turhan Kitabevi.
- Ceylan, İ. (2009). İmar Kirliliğine Neden Olma Suçu. *Ceza Hukuku Dergisi*(10), 87-108.
- Dündar, H. (2005). İmar Kirliliğine Neden Olma Suçu. *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 87-110.
- Hakeri, H. (2005). *Sorularla Ceza Hukuku.* Ankara: TBB Yayınları.
- Haşıloğlu, S. S. (2012). *İmar Kirliliğine Neden Olma Suçu ve Bu Suçun Onarıcı Adalet Bakımından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Kalabalık, H. (2017). *İmar Hukuku Dersleri.* Ankara: Seçkin.

İNSANİ GÜVENLİK

Ahmet UĞUR
Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, ahmetugur146@gmail.com *orcid:*

Güvenlik, tarih boyunca insanoğlunun kendini her türlü tehdide karşı koruduğu temel savunma mekanizması olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar değişen teknolojik gelişimlere bağlı olarak tehdidin şekline göre güvenlik ile ilgili yeni parametreler geliştirmektedir. Güvenlik kavramı, değişen koşulların getirdiği riskler ve içinde barındırdığı karmaşık yapıdan dolayı farklı şekillerde tanımlanmıştır. Klasik güvenlik anlayışı sınır güvenliği üzerinde dururken; Frederik M. Arends çağdaş güvenlik kavramını a) Antik Atinalıların imparatorluklarının yıkılmasını önleme niyetleri b) Roma 'securitas'ının dini çağrışımları ve c) Hobbesçu iç savaşı önleme amacının 'hayali' bir birleşimi olarak tanımlamıştır. Güvenlik kavramının modern anlamdaki gelişimi ise 17. yüzyıldan sonra iç güvenlik anlayışının dış güvenlik anlayışından ayrılması ile olmuştur (İşleyen, 2023: 16).

Afetler meydana geldiği ülkede ciddi etki bırakan ve kimi zaman bölgesel bazda etkili olan çok sayıda can ve mal kaybına neden olan olaylar olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde doğal ve insani sebeplere bağlı olarak deprem, sel, tsunami, kasırga, küresel göçler, terör, küresel iklim değişikliği ve çevresel sorunlar gibi afetler meydana gelmeye devam etmektedir. Özellikle 20 ve 21. yüzyıllarda kentleşmenin artması ile beraber meydana gelen afetler daha fazla can ve mal kaybına sebep olmaktadır.

Hem risk dönemlerinde hem de kriz dönemlerinde güvenlik önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle afetlerden sonra meydana gelen güvenlik açığı afetlerle

KAYNAKÇA

- *Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (2022, Şubat). Türkiye Afet Müdahale Planı.* https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/TAMP.pdf.
- *Arends, J.F.M. (2009). Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: 'Güvenlik' Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları. Uluslararası İlişkiler, 6 (22), 3-33.*
- *Arslan, M. (2016). Afet Sonrası Güvenlik İhlalleri ve Karşı Tedbirler. Uluslararası Doğal Afet ve Afet Yönetimi Sempozyumu, 746–751.*
- *İşleyen, A.Ş. (2023). Türkiye'nin Tehdit Algılamalarının Kopenhag Okulu Güvenlik Yaklaşımı Çerçevesinde Analizi [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi]. Ege Üniversitesi. (Doktora Tezi).*
- *T.C. Resmi Gazete (1959, Mayıs). 7269 Sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun.* https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7269&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3.
- *Yıldız, Y., & Yıldız, B. (2023). Afetlerde Güvenlik. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 8(2), 771-774.*

İNSANİ YARDIM

Berrak Çağla BULDUK AYDIN
Doktora Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, berrakbldk@gmail.com, orcid: 0000-0001-8748-0737.

İnsani yardım, bireylerin, kuruluşların veya hükümetlerin, temel motivasyonunun insan acısını önlemek ve hafifletmek olduğu, insanların sıkıntı içinde olduğu durumlarda sunduğu uluslararası çabalardır (Rose, 2013: 75). Bir ülkede büyük bir felaket meydana geldiğinde ve yerel acil müdahale ekipleri söz konusu felaket karşısında yetersiz kaldığında uluslararası yardım talep edilir. Daha sonra yardım kuruluşları, gıda, tıbbi malzeme ve barınak gibi temel yardımları ihtiyaç sahiplerine ulaştırmak için devreye girerler. Yardım operasyonları, kaynakları temin etme, planlama, taşıma, depo yönetimi ve gümrük işlemleri gibi faaliyetleri içeren insani yardım, yaşanan felaket ile mücadelede kritik bir öneme sahiptir (Vitoriano, 2010). İnsani müdahalenin bağlı olduğu dört temel ilke bulunmaktadır, bu dört temel ilke şunlardır: insanlık, tarafsızlık, yansızlık ve bağımsızlık. Tarafsızlık, milliyet, ırk, dini inançlar, sınıf, cinsiyet veya siyasi görüşlere dayalı olarak ayrımcılık yapılmaması anlamına gelir: insani müdahaleler yalnızca ihtiyaçlara göre yönlendirilmelidir. Yansızlık, insani kuruluşların ne bir kesimi seçmelerini gerektirir, ne de savaş veya ideolojik tartışmalarda taraf tutmalarına izin verir. İnsanlık, insan acısının nerede bulunursa bulunsun ele alınması gerektiği anlamına gelir, özellikle en savunmasız olanlara özel dikkat gösterilir. Bağımsızlık, insani kuruluşların bağımsızlıklarını korumalarını gerektirir. Bu dört ilke, çatışma kaynaklı veya doğal felaketlere reaksiyon gerçekleşen her türlü insani eylemin temelini oluşturur (Rose, 2013). Ancak sosyal yapı, ortak dil ve tarih geçmişinin olması yapılan bağışları doğrudan etkilemektedir. Örneğin

(ECHO). ECHO'nun kurulması ile topluluk insani yardımın iç koordinasyonunu ve verimliliğini arttırmayı amaçlamıştır. 1990'ların başındaki AB insani yardım politikasının ve kaynaklarının artırılması AB'nin askeri olmayan araçlarla dünya sahnesinde daha etkili bir rol üstlenmesini sağlamıştır (Versluys, 2008: 209)

Avrupa Birliği'nin 1991 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması ile kurulmasının (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2023) ardından ECHO Avrupa Birliği İnsani yardım ve Sivil Koruma Birimi olarak hizmet vermeye devam etmektedir (Gürdal Gençer, 2019: 168).

Türkiye'de ise insani yardım faaliyetleri 1980 sonrası ivme kazanarak kurumsallaşmaya başlamıştır. 21. yüzyılın ilk çeyreğinde insani yardım çalışmaları uluslararası işbirlikleriyle büyük bir oranda artış göstermiş ve uluslararası alanda büyük övgüler almıştır (Kızılay, 2021: 194). Mevcut hükümetin insani yardım politikalarını hem uluslararası platformda daha etkin bir rol üstlenmek hem de Ortadoğu'da yaşanan kargaşanın ülkemize sıçramasının önüne geçmek için bir yumuşak güç olarak aktif bir şekilde geliştirdiğini söyleyebiliriz. Suriye'de yaşanan olaylar sonrasında Türkiye'deki insani yardımların Suriye bölgesine ve vatandaşlarına yoğunlaştığı ve bu noktada yoğun bir yardım trafiğinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Köseoğlu & Çevikel, 2014).

Türkiye'nin insani yardımlar açısından en köklü kurumsal yapıya sahip organizasyonu Türk Kızılay'ıdır. Kökleri Osmanlı dönemine dayanan (Türk Kızılay, 2023) Kızılay günümüzde afet ve afet dışı durumlarda insani yardım çalışmalarını yürüten en kapsamlı kuruluştur. Misyon olarak öncelikle daha dezavantajlı birey ve topluluklar olmak üzere her insanın hakkı olan onurlu yaşam şartlarını sağlamak ve acılarını dindirmek için daha dirençli birey ve toplumlar oluşmasına katkı sağlamayı edinmiştir. Bu amaçla koordinasyon, iletişim ve çözüm üretme faaliyetleri yürütmektedir. Kızılay'ın temel vizyonu ise hem acil durum ve afetlerde hem de olağan zamanlarda insani yardım çalışmaları yürütmek ve ihtiyaç duyan birey ve toplumlara ulaştırmaktır (Kızılay, 2023).

KAYNAKÇA

- *Akben, İ. & Taşdoğan, O. (2021). Productivity, Efficiency and Logistics Performance Assessment of Humanitarian Relief Organizations. Journal of Transportation and Logistics, 6(1), 1-16.*
- *Avrupa Birliği Başkanlığı. (2023, Eylül). Avrupa Birliği'nin Tarihçesi. https://www.ab.gov.tr/*
- *Bryer, D., & Cairns, E. (1997). For better? For worse? Humanitarian aid in conflict. Development in Practice, 7(4), 363–374.*
- *Ceren, A. (2021). Afetler ve İnsani Yardım Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23(2), 289-312.*
- *European Comission. (2023, Eylül). European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. https://commission.europa.eu/index_en*
- *Gürdal Gençer, E. (2019). Avrupa Birliği'nin İnsani Yardım ve Sivil Koruma İmajı. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (33), 166-187.*
- *Harat, A., Chojnacki, M., & Leksowski, K. (2015). Humanitarian aid of the European Union and United Nations: actions, responsibilities, and finances. Bulletin of Geography. Socio-Economic Series, 29(29), 65–73.*
- *Kızılay, Ş. (2021). Değerleri ve Aktörleriyle Türkiye'nin İnsani Yardım Politikası. UPA Strategic Affairs, 2(2), 185-209.*
- *Köseoğlu, A. M. & Çevikel, G. (2014). Yumuşak Güç: İnsani Yardım Operasyonları Ve Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler*

Dergisi, (43), 0-0.

- *Kuşçuoğlu, M. & Çağlar, B. (2013). İnsani Yardım ve Lojistik Yönetimi. Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi, (29), 45-52.*
- *Narang, N. (2015). Forgotten Conflicts: Need versus Political Priority in the Allocation of Humanitarian Aid across Conflict Areas. International Interactions, 42(2), 189–216.*
- *Rose, J., O'Keefe, P., Jayawickrama, J., & O'Brien, G. (2013). The Challenge of Humanitarian Aid: An Overview. Environmental Hazards, 12(1), 74–92.*
- *Steele, D. B. (1998). securing peace for humanitarian aid?. International Peacekeeping, 5(1), 66–88.*
- *Strömberg, D. (2007). Natural Disasters, Economic Development, and Humanitarian Aid. Journal of Economic Perspectives, 21(3), 199–222.*
- *Şirin, N. A. (2015). Avrupa Birliği'nin İnsani Yardımları: Suriye Örneği. Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi, 23(1), 137-157.*
- *The United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA). (2023, Eylül). This is OCHA. https://www.unocha.org/*
- *Türk Kızılay. (2023, Eylül). Kurumsal. https://www.kizilay.org.tr/*
- *Türk Kızılay. (2023, Eylül). Tarihçemiz. https://www.kizilay.org.tr/*
- *Versluys, H. (2008). Depoliticising and Europeanising Humanitarian Aid: Success Or Failure?. Perspectives on European Politics and Society, 9(2), 208–224.*
- *Vitoriano, B., Ortuño, M. T., Tirado, G., & Montero, J. (2010). A Multi-Criteria Optimization Model for Humanitarian Aid Distribution. Journal of Global Optimization, 51(2), 189–208.*

İSPANYA AFET YÖNETİMİ ÖRGÜTLENMESİ

Canan TERCAN

Dr. İstanbul Aydın Üniversitesi İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü,canantercann@gmail.com,canantercan@aydin.edu.tr İstanbul/Türkiye

İspanya güneybatı Avrupa İber Yarımadası'nda bulunan ve Avrupa'nın en büyük ikinci ülkesi olan, geniş Akdeniz ve Atlantik Okyanusu kıyılarına sahip, Amerika kıtası ve Afrika kıtasına geçiş güzergahında yer alan ve Afrika'da da toprağa sahip, geniş kara sahasında bölgesel olarak farklı iklimleri ve coğrafik özellikleri barından bir ülkedir.

İspanya'nın afet profili, küresel profile benzer; çünkü en yaygın afet türü meteorolojik/klimatolojik afetler olup bunu jeofizik ve biyolojik afetler takip etmektedir(González). Orman yangını istatistiklerine göre İspanya'da yılda ortalama 17.000 orman yangını yaşanmaktadır. Sivil Koruma ve Acil Durumlar Genel Müdürlüğü kayıtlarına göre de yıllık ortalama 80 orman yangını, maddi hasar, tahliye ve kayıplarla sebebiyet verebilmektedir.

Fırtına ve seller de İspanya için afettir. İspanya'da yağış miktarı hem zamansal hem de mekansal olarak çok fazla değişiklik gösterir ve bazen birkaç saat içinde yıllık yağışlara benzer değerlere ulaşabilen yerel olağanüstü yağışlar, sellere yol açabilecek aşırı akıntılara neden olmaktadır. Büyük havzaları etkileyen birkaç gün süren fırtınalar su baskınlarına neden olur ayrıca karların çok hızlı erimesi nedeniyle de su baskınları da yaşanmaktadır. Kıyı taşkınları ise gelgitler -meteorolojik ve astronomik-, dalgalar ve ortalama su seviyesindeki artıştan kaynaklanmaktadır. (Ramirez, 2022: 3-4)

KAYNAKÇA

- *European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations, European Commission. (2023, 1 Ekim). İspanya Ulusal Afet Yönetim Sistemi. https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/civil-protection/national-disaster-management-system/spain_en*
- *Akyürek, Ö. (2022). Volkan patlamalarının coğrafi bilgi sistemleri ve uzaktan algılama yöntemleri ile izlenmesi: Cumbre Vieja Volkanı (İspanya) örneği. Doğal Afetler ve Çevre Dergisi, 8(2), 280-291. https://doi.org/10.21324/dacd.1029716*
- *Piñeiro Ramirez, J. A. (2022). İspanya'da felaketlere karşı kaynakların planlanması ve yönetimi. İspanya'da doğal felaketlere karşı yönetim ve planlama, 2022.*
- *Arcos González, P., Suárez Ruiz, N., Castro Delgado, R., & Cernuda Martínez, J. A. (2023). 1950 - 2020 yılları arasındaki İspanya'daki felaketler: Kamu sağlığı üzerindeki etkiler. Prehospital and Disaster Medicine, 38(2), 264–269. https://doi.org/10.1017/S1049023X23000225*
- *Spain National Platform, UNDRR. (2023, 1 Ekim). İspanya Ulusal Platformu, UNDRR, Önleme. https://www.preventionweb.net/national-platform/spain-national-platform*
- *BBC News. (2023, 1 ekim). İspanya'da Vieja Yanardağı 50 yıl sonra faaliyete geçti, 5 bin 500 kişi tahliye edildi. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58626327*

İTALYA AFET YÖNETİMİ ÖRGÜTLENMESİ

Canan TERCAN

Dr. İstanbul Aydın Üniversitesi İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü,canantercann@gmail.com,canantercan@aydin.edu.tr İstanbul/Türkiye

İtalya, Akdeniz'de yer alan 3 tarafı denizlerle çevrili, önemli ada ve limanları bulunan bir Avrupa ülkesidir. Fransa, İsviçre Avusturya, ve Slovenya ile kara komşusudur. Adaları, dağları, nehirleri, fay hatları ve aktif yanardağları ile hareketli bir ülke olan İtalya'da afet yönetimi önem teşkil etmektedir.

Kara coğrafyasına bakıldığında; Sardinya, Sicilya, Elba ve pek çok görece küçük adayı, kuzeyde Alp Sıradağlarına bağlanan Po Vadisi'nin büyük alüvyon ovasını, Alplerin Fransa-İtalya sınırındaki Montblanca Tepesini -4810 m-, Appeninlerin kuzeyden güneye 1125 km uzantısını ve denize doğru dar tepe şeritlerini, yüksek ve çorak olan, eskiden göllerin bulunduğu çöküntü havzaları ile yarılmış kalkerli yaylalarını, Toscana, Umbria, Lazio ve Campania adında tepe ve alüvyonlu ovalardan meydana gelmiş bölgeleri görülür.

İtalya'da volkan kraterleri ve krater gölleri mevcuttur. Vezüv, Stromboli, Vulcano faal yanardağlarına örnektir. Ponci yanardağı ise tarihte aktif olan bir sönmüş volkandır. Sicilya'daki Etna yanardağı Avrupa kıtasındaki en büyük faal yanardağıdır. Coğrafyadan bahsederken, 673 km uzunluğundaki Alpler'den doğan Po nehrini, Tiber ile Arno ırmaklarını ve Maggiore, Cono ve Garda göllerini de ele almak gerekir(cografya.gen.tr).

İtalya'da coğrafyası gereği doğal afetlere de ev sahipliği yapmaktadır. Yüksek dağlar ve aktif volkanlar ülke için çığ ve volkan patlaması lav püskürtmesi gibi olaylarla dönem-

işlevsel merkezler Ağı, Bölgelerin merkezi olmayan işlevsel merkezleri Ulusal Uyarı Sisteminin yönetiminde mutabakata varır. Her fonksiyonel merkez, hava olaylarına ilişkin gerçek zamanlı tahmin, izleme ve gözetim faaliyetlerini yürütür.

Belirli bir bölgedeki insanlar ve mallar üzerinde beklenen etkilerin değerlendirilmesine ilişkin sonuç faaliyeti, bakanlık tarafından günlük olarak yayınlanan ulusal kritiklik bülteninde özetlenmektedir. Bölgeler ve özerk iller, yerel sivil koruma sistemleri için uyarılar yayınlarken, belediye başkanları acil durum planlarının etkinleştirilmesinden ve kamunun bilgilendirilmesinden sorumludur. Sivil Koruma Bakanlığı, doğrudan bilgi sağlayan yeni kamu erken uyarı sistemi olan IT-Alert başlatmıştır. Ciddi acil durumlar, yakın veya devam eden büyük olaylar durumunda cep telefonlarına kısa ve ayrıntılı metin mesajları gönderilmektedir.

Acil Müdahale

Ulusal Hizmet, yetki devri ilkesine göre çalışmaktadır: Ulusal Otorite olarak Bakanlar Kurulu Başkanı, bölgesel otorite olarak Bölgeler ve Özerk İl Başkanları ve Belediye Başkanları.

Acil durum yönetimindeki temel faktörler koordinasyon merkezleridir. Örneğin, yerel düzeyde bir acil durumda belediye başkanı, Belediye Operasyon Merkezini (KOK) devreye sokar.

Belediyenin etkinliği yönetememesi durumunda valinin başkanlığını yaptığı CCS (Kurtarma Koordinasyon Merkezi) aracılığıyla il düzeyinde etkinleştirilir.

Aynı durum il düzeyinde de gerçekleşirse, bölge sorumludur. Bakanlar Kurulu, yoğunluğu ve kapsamı nedeniyle derhal müdahaleyi ve olağanüstü araç ve yetkilerin kullanılmasını gerektiren bir olay öncesinde veya sırasında Ulusal Olağanüstü Hal ilan edebilir.

Sivil Koruma Departmanı etkinlik alanında Dicomac'ı (LEMA) kurabilir: Ulusal Hizmetin operasyonel yapılarını ve bileşenlerini içeren ulusal koordinasyon yapısı. Ulusal öneme sahip müdahaleler, ilgili Bölgelerle mutabakata varılarak yönetmelik yoluyla düzenlenir.

Uluslararası İş Birlikleri

Sivil Koruma Dairesi, AB Sivil Koruma Mekanizması'nın iletişim noktasıdır. AB, BM, NATO ve uluslararası kuruluşlarla kapsamlı işbirliği de dahil olmak üzere Avrupa, Akdeniz ve uluslararası işbirliğiyle geniş çapta ilgilenmekte, karşılıklı yardıma yönelik anlaşmalar sürdürmektedir.(european civil protection)

KAYNAKÇA

- *Eyidoğan, H. (2016). İtalya'da Üçlü Deprem Atağı. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/343962879_Italya'da_Uclu_Deprem_Atagi*
- *Bartolini, G. (Çevrimiçi). Disaster Prevention and Management Mechanisms In Italy. IFRC Project "Checklist on Law and Disaster Preparedness and Response". Jean Monnet Module IEUDL/IHL Legal Clinic, Roma TRE Univercita Degli Studi. https://disasterlaw.ifrc.org/sites/default/files/media/disaster_law/2021-03/Italy%20Desk%20Research%20IFRC.pdf*
- *Euronews. (2021, 21 Şubat). Etna, 5 Gün İçinde İkinci Kez Faaliyete Geçti, Lavlar Bir Kilometre Yüksekliğe Ulaştı. https://tr.euronews.com/2021/02/21/etna-5-gun-icinde-ikinci-kez-faaliyete-gecti-lavlar-bir-kilometre-yukseklige-ulast*
- *Euronews. (Çevrimiçi). İtalya'da Sel. https://tr.euronews.com/tag/italya-da-sel*
- *TRT Haber. (Çevrimiçi). İtalya'nın Ischia*

Adası'ndaki Heyelanın Ardından 7 Cesede Ulaşıldı. https://www.trthaber.com/foto-galeri/italyanin-ischia-adasindaki-heyelanin-ardindan-7-cesede-ulasildi/52159/sayfa-2.html

- *European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations, European Commission. (2023, 1 Ekim). https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/civil-protection/national-disaster-management-system/italy_en*
- *İtalya,(22.10.2023) https://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/italya.htm*

İYİLEŞTİRME

Cengiz İPEK
Doç. Dr. İstanbul Medeniyet Üniversitesi MDBF İnşaat Mühendisliği Bölümü, İstanbul, ipekceng@gmail.com, orcid: 0000-0001-5319-1048.

İyileştirme kavramı, Latince "iyileştirme durumu ve normale dönme" anlamındaki "recovery" veya "rehabilitation" sözcüğünden türemiştir. "rehabilite" sözcüğü, Latincede "geriye dönme" ve "düzelme" anlamlarına gelmektedir. Fransızcaya "réhabiliter" olarak geçen kavram, "yeniden alıştırmak, hastalık veya gözden düşme nedeniyle toplumdan uzak kalmış bir kimseyi yeniden topluma kabul etmek" fiilinden alıntıdır. Fransızca fiil *hqbilis* veya *habiliter* "alıştırmak, eğitmek, uygun hale getirmek" fiilinden *re+* önekiyle türetilmiştir. Diğer bir ifade ile normale alışma ve yeniden normale geri dönme haline getirme manasındadır (Etimolojiturkce, 2023). Oxford Sözlüğünde (2023) iyileştirme, bir kayıptan sonra iyileşme süreci veya geriye dönme süreci olarak tanımlanmıştır. Benzer bir şekilde Türk Dil Kurumu'na(2023) göre iyileştirme, "iyileştirme işi" ve "ıslah "tır. AFAD Afet Yönetimi Terimler Sözlüğüne(2023) göre iyileştirme (İng. recovery): Afetlerden etkilenmiş olan toplulukların ihtiyaçlarının en akılcı yol ve yöntemlerle karşılanması, hayatın bir an önce normale döndürülmesi, muhtemel afetlerle baş edebilme imkânlarının geliştirilmesi ve en az zarar görmelerini sağlayacak daha güvenli bir yaşam çevresi oluşturulması için yapılması gereken yasal, kurumsal, fiziksel, sosyal ve ekonomik faaliyetlerin tümünü kapsayan uzun süreçtir. İyileştirme, afet yönetiminde afete müdahaleden sonra gelen dönemi ifade eder. Afet türüne göre iyileştirme eylemi farklı şekilde önem kazanmaktadır. İyileştirme, bir orman yangınında yangın sonrası soğutma ile birlikte ıslah çalışmaları yapılıp

Şekil 2. Afet sonrası yaşam kalitesi zamana bağlı iyileştirme süreci(İpek, 2023)

İyileştirme işi pasif bir süreç değil, aksine dinamik ve aktif bir süreçtir. Şekil 2 de Afet sonrası yaşam kalitesi zamana bağlı iyileştirme sürecini göstermektedir.

Bu sebeple zamana bağlı iç içe geçmiş ve paralel olan kritik eylemler kamu, özel sektör ve sivil kurumların işbirliği ve dayanışmasıyla yürütülmesi, yaraların şefkatle sarılması, kalıcı yerleşim yerlerin planlanması ve yeniden hızla inşa edilmesi, toplumun güven duygusunun tesis edilmesi, ekonomik döngünün sağlanması, afetzedelerin afet bölgesinde kalmalarını olumlu unsurlarların desteğiyle ikna edilmesi gerekmektedir. Bu dinamik süreçte iyileştirme planlarının hazırlanması, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile birlikte bilimsel temelli, sosyal ve ekonomik faaliyetlerin toplum tabanlı yürütülmesi şarttır. İyileştirme işinde uluslararası işbirliği ve dayanışma da önemlidir.. Çok sayıda ülkenin katıldığı Sendai Eylem Çerçevesi 2015-2030 yılları arasında afet risklerinin azaltılmasına yönelik her ülke için dört öncelikli Sendai önerisinde 4. Etkili karşı koyma için hazırlık ve daha güvenli iyileştirmeler yapmak olduğu ortaya konulmuştur (UNISDR, 2015). Buradan anlaşılıyor ki iyileştirme faaliyetleri topyekûn yerel, ulusal ve uluslararası işbirliği yapmayı ve organize olmayı gerekmektedir. 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinde şu anda iyileştirme süreci devam etmekte, etkilenen 11 ilin eğitim, sosyal, ekonomik ve psiko-sosyal altyapısı bir eylem planı çerçevesinde yapılandırılmakta ve güçlendirilmekte, güvenli yerleşim alanları toplumun yeniden inşası için devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- *AFAD. (2023), İyileştirme(İng. Recovery).11 08, 2023. https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu*
- *Çoban H. (2019),"Afet Sonrası İyileştirme Planı Hazırlanması" Dirençlilik Dergisi 3(2), (239-246)*
- *Etimolojiturkce. (2023), Rehabilitasyon. 11 08, 2022 tarihinde Etimolojiturkce: https://www.etimolojiturkce.com/arama/rehabilitasyon adresinden alındı*
- *FEMA.(2023), http://www.fema.gov.*
- *İpek, C. (2023), "INS 060 Afet Yönetimi dersi ders notları" : İstanbul Medeniyet Üniversitesi. Üsküdar, İstanbul.*
- *İpek, C. (2023), "Toplum Temelli Afet Yönetimi", MSMB Türkiye'nin teknoloji dergisi, Haziran 2023Deprem özel sayısı sf: 32-33, İstanbul.*
- *İpek, C. Altuntaş M., Özçoban E. (2021), "Afet ve korona virüs etkileri" 6. Uluslararası Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı 13-15 Ekim 2021 – GTÜ – Gebze, Kocaeli, Türkiye.*
- *İpek, C. (2019), "Mülteci Krizi ve Afet "IESKO 2019 VI. International Earthquake Symposium, Kocaeli, Turkey*
- *Kadıoğlu, M. (2008a)," Modern, Bütünleşik Afet Yönetimin Temel İlkeleri". Mikdat Kadıoğlu, Emin Özdamar (Ed.), Ankara: JICA Türkiye Ofisi Yayınları, pp. 1- 34.*
- *Kadıoğlu, M. (2011), Afet Yönetimi İstanbul: T.C. Marmara Belediyeler Birliği.*
- *Kahraman, S., Polat, E., Korkmazyürek, B. (2021), "Afet Yönetim Döngüsündeki Ana Terimler" . Avrasya Terim Dergisi, 9 (3) , 7-14*
- *Macit, İ.,(2018), Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri*

Dergisi, 2018, 2(1):23-41

- *Özkılıç, A., İpek, C. (2021), "Beklenen İstanbul Depreminde Toplumun Afet Algısı" IV. International Symposium on Engıneering Natural Sciences and Architecture (Isensa Kocaeli 2021) 20-21 Mayıs 2021 Kocaeli/Türkiye Sayfa :12-17*
- *Rovins, J. E., Wilson, T. M., Hayes, J., Jensen, S. J., Dohaney, J., Mitchell, J., D.M. (2015), "Johnston and A. Davies, Risk Assessment Handbook". GNS Science Miscellaneous Series. 84: 71.*
- *Oxford. (2023), Rehabilitate. 11 08, 2022 tarihinde Oxford Learner's Dictionaries: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/rehabilitate adresinden alındı*
- *TDK. (2023), İyileştirme. 11 08, 2022 tarihinde TDK: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı*
- *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (2016), "Diaster Planning - prevention, preparedness, response, recovery"*
- *UNISDR. (2015), "Sendai Framework for Disaster Risk Reduction" 2015-2030, Cenevre, İsviçre.*

J

JAPONYA AFET YÖNETİMİ ÖRGÜTLENMESİ

Filiz GÖKTUNA YAYLACI
Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Eskişehir, fgoktuna2@anadolu.edu.tr, orcid: 0000-0002-7937-8676

Çok çeşitli afet türlerinin görüldüğü ve uzun süredir tekrarlanan büyük felaketlerden alınan derslere dayanarak etkili bir afet önleme sisteminin geliştirildiği Japonya, mükemmel bir afet yönetimine sahip ülke olarak kabul edilmektedir (Kanbara ve Shaw, 2022; Lestari, Rachman ve Syamsuddin, 2020). Çok eski zamanlardan beri Japon halkının hayatta kalması, felaketlere hazırlıklı olma, bu acı deneyimlerden ders alma ve bu alandaki bilgiyi kültürel miraslarının bir parçası olarak nesilden nesile aktarma becerilerine bağlı olmuştur (Pastrana-Huguet; Casado-Claro ve Gavari-Starkie, 2022). Deprem kuşağında yer alıyor olması, Pasifik ile Asya okyanuslarının kesişim bölgesindeki konumu ve aktif fay hatlarının varlığı Japonya'yı tipik bir afet ülkesi haline getirmiştir (Çalışkan, 2019). Japon Hükümetine göre, başta iklimi ve topografyası olmak üzere, Japonya›da doğal afet vakalarının yüksek olmasına pek çok etken katkıda bulunmaktadır. (Pastrana-Huguet; Casado-Claro ve Gavari-Starkie, 2022). Tarihi açıdan bir afetler ülkesi olan Japonya, coğrafi konumu nedeniyle tayfunlara, sellere, depremlere, tsunamilere ve yanardağ patlamalarına maruz kalmaktadır (Pastrana-Huguet; Casado-Claro ve Gavari-Starkie, 2022; Okubo, 2015; OECD, 2006).

Japonya tarihinde yaşanan büyük afetler ülkenin afet yönetimi anlayışı ve sisteminin gelişiminde etkili olmuştur. 1923 Kanto depreminin yanı sıra, Japonya'da afet riskinin azaltılması anlayışını etkileyen ve şekillendiren birkaç önemli dönüm noktası niteliğinde afetler şunlardır; Ise Körfezi Tayfunu (1959), Büyük Hanshin-Awaji Depremi (1995) ve Büyük Doğu Japonya Depremi (2011) bu afetler arasında sayılabilir (Kanbara ve Shaw, 2022). Büyük afetlerin yaşandığı süreçte risk azaltma ve hazırlık aşamasında önemli gelişmeler kaydedilmiş ve toplumun afetlerle birlikte yaşama bilinci güçlenmiş, kayıplar en aza indirilmiştir (Çalışkan, 2019). Bu bakımından Japonya, afet geçmişini unutmayan, meydana gelen her afetten ders çıkaran bir ülke olarak bilgi birikimini ve teknolojisini kullanmak suretiyle afet yönetimini olgunlaştırmıştır (Gökçe ve Tetik, 2012).

Japonya'da afet yönetimiyle ilgili en eski düzenleme 1880 yılındaki Doğal Afetlere Hazırlık ve Korunma Kanunu ile olmuştur. 1880'lerden bu yana afetlerin zararlarını azaltma, erken uyarı sistemleri gibi temel konularda çok sayıda yasal düzenleme yapılmıştır (JICA, 2008 aktaran Gökçe ve Tetik, 2012). Günümüzdeki afet yönetimi sisteminin temelleri ise 1940'lı yıllarda atılmıştır. 1940 yılında Sel Kontrol Yasası'nın yürürlüğe girmesi bu bağlamda dönüm noktası niteliğindedir ve yine aynı yıl Afet Yardım Yasası çıkarılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından da hükümet, afet riskinin azaltılması için ulusal bir strateji belirlemiştir (Lestari, Rachman ve Syamsuddin, 2020; Pastrana-Huguet; Casado-Claro ve Gavari-Starkie, 2022; Okubo, 2015). 1940'lı ve 50'li yıllarda, sel felaketleri binlerce cana

uygulamalarını günlük yaşam tarzlarına dahil etmeye yöneliktir (Kanbara ve Shaw, 2022).

Japonya'da toplum temelli afet riskinin azaltılması eğitiminin özellikleri şöyle sıralanabilir (Tamuro ve Ito,);

1) Toplum temelli yaklaşım her türlü risk azaltmanın merkezinde yer alır.

2) Toplumda afet riskini azaltacak önlemlerin belirlenmesi için yerel afet riskinin daha iyi anlaşılması gerekir.

3) Japon okullarında ve topluluklarında afet riskinin azaltılması doğrultusunda kapasite geliştirmeye yönelik dersler yer almaktadır.

Yasal düzenlemeler çerçevesinde, her düzeydeki eğitim kurumlarının, içinde bulundukları toplumun özelliklerine ve risklerine göre afet eğitimini geliştirmesi gerekmektedir. Japonya'nın eğitim modeli, öğretmenlerin afet riskinin azaltılması ile bağlantılı diğer paydaşlarla birlikte faaliyetler yürütmesine olanak tanıyan bir eğitim anlayışını yansıtmaktadır. Bu eğitimler, yerel özelliklere göre okul çocukları için uyarlanmaya imkan tanıyan esnek bir yapıya sahiptir (Fujioka, 2016 aktaran Pastrana-Huguet; Casado-Claro ve Gavari-Starkie, 2022). Ayrıca, birçok üniversite bu sürece katkı sağlamakta ve öğretmenlerin afet eğitimi açısından yeterliklerini geliştirmeleri için imkanlar oluşturmaktadır (Pastrana-Huguet; Casado-Claro ve Gavari-Starkie, 2022).

Japonya'nın afet yönetimindeki iyi sonuçları, potansiyel risklerle yüzleşmek için dirençli topluluklar yaratmanın önemini vurgulamaktadır. Ülkenin büyük ölçekli krizlerin yönetimi ve afetten kurtarma konusunda sağlam bir geçmişi bulunmakta ve bu da çok paydaşlı platformlar arasında planlama, uygulama ve kontrolün başarılı entegrasyonunun örneğini sunmaktadır (Pastrana-Huguet; Casado-Claro ve Gavari-Starkie, 2022).

Japonya, sadece teknik tedbirler ve teknolojik yenilik açısından değil, aynı zamanda Japon toplumunun afet yönetiminin tüm süreçlerine aktif katılımı nedeniyle insani ve sosyal sermaye açısından afet yönetimi alanında bir rol model olarak kabul edilmektedir (Pastrana-Huguet; Casado-Claro ve Gavari-Starkie, 2022).

KAYNAKÇA

- *Adu-Gyamfi, B.; Shaw, R. (2022). Risk Awareness and Impediments to Disaster Preparedness of Foreign Residents in the Tokyo Metropolitan Area, Japan. International Journal of Environment Research and Public Health, 19, 11469.*
- *Bajek, R.; Matsuda, Y.; Okada, N. (2008). Japan's Jishu-bosai-soshiki community activities: analysis of its role in participatory community disaster risk management. National Hazards, 44, 281–292*
- *Çalışkan, M. C. (2019). Afet Yönetim PlanlarınınUygulanabilirliğinin İncelenmesi: Çorlu Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*
- *EURONEWS (2019). Afet yönetiminde öncü ülkelerden Japonya, yıkımları önlemede Endonesya'ya yardım ediyor. Erişim Adresi: https://tr.euronews.com/2019/02/21/afet-yonetiminde-oncu-ulkelerden-japonya-yikimlar-onlemede-endonezya-ya-yardim-ediyor Erişim Tarihi: 20.07.2023*
- *Kanbara, S.; Shaw, R. (2022). Disaster Risk Reduction Regime in Japan: An Analysis in the Perspective of Open Data, Open Governance. Sustainability, 14, 19*

- *Lestari, T.Y.; Rachman, R.; Syamsuddin, A.S.P. (2020). Comparative Analysis of Disaster Management Between Indonesia and Japan from Regulatory and Institutional Aspects. MATEC Web of Conferences, 2020*
- *OECD (2006). OECD Studies In Risk Management Japan Floods. Paris: OECD Publicstions*
- *Okubo, N. (2015). Disaster Management in Japan: Towards Comprehensive and Collaborative Flood Control. Carbon & Climate Law Review, 9(1), 32-39*
- *Pastrana-Huguet, J.; Casado-Claro, M.-F.; Gavari-Starkie, E. (2022). Japan's Culture of Prevention: How Bosai Culture Combines Cultural Heritage with State-of-the-Art Disaster Risk Management Systems. Sustainability, 14, 13742.*
- *Sakurai, A.; Ito, T. (2022). Community-Based Disaster Risk Reduction Education in Japan In: Interlocal Adaptations to Climate Change in East and Southeast Asia (Eds: Tetsuji Ito; Makoto Tamura Akihiko Kotera; Yuki Ishikawa-Ishiwata) pp. 89-100, Cham: Springer*
- *Tamura, M.; Ito, T. ( ). Sharing Interlocal Adaptation Lessons In: Interlocal Adaptations to Climate Change in East and Southeast Asia (Eds: Tetsuji Ito; Makoto Tamura Akihiko Kotera; Yuki Ishikawa-Ishiwata) pp. 115-124, Cham: Springer*

K

KAMULAŞTIRMA

Yakup ÖZKAYA
Öğr. Gör. Dr. Yakup ÖZKAYA, Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, AMYO, İzmir, yakup.ozkaya@deu.edu.tr, orcid: 0000-0001-8724-1306

Mülkiyet, öteden beri var olan, her ülkenin anayasal güvence altına aldığı ve uluslararası hukuk aracılığıyla da korunan bir haktır (Gemalmaz, 2018). Örnek vermek gerekirse Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde her kişinin (gerçek/tüzel) mülkiyetinden müdahale edilmeksizin yararlanma hakkı olduğu belirtilmiştir (Council of Europe, t.y.). Yine Anayasa'da herkesin mirasla birlikte mülkiyet hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir (md. 35). Ancak ilgili metinlerde bu hak için bir takım sınırlamalar getirilmiştir. Diğer bir ifadeyle, kişiler özellikle kamu yararı bağlamında yasalarda öngörülen koşullarca mülkiyet hakkının korunmasından mahrum bırakılabilirler. Tam da bu noktada kamulaştırma kavramı karşımıza çıkmaktadır. Devlet kamu hizmetini yerine getirebilmek için ihtiyaç duyduğu gayrimenkulleri elde etmek amacıyla kamulaştırma aracılığıyla mülkiyet hakkına sınırlama getirmekte ya da müdahale etmektedir (Göven, 1999).

Sözlük anlamı itibariyle kelimenin manası yukarıdaki izaha paralellik göstermektedir. Sözlükte (TDK, 2023) kamulaştırmak "*Devlet veya kamu tüzel kişilerce, kamu yararı gerektiğinde kişinin hukukunu da koruyarak karşılığını peşin ödemek koşuluyla taşınmazların sahiplerinden izin alınmaksızın yasal yollarla tamamını veya bir kısmını almak; devletleştirmek, istimlak etmek, özelleştirmek karşıtı*." olarak ifade edilmiştir. Başlıca idare hukuku kitaplarında da kamulaştırma; devlet ya da kamu tüzel kişilerinin "kamu yararı" adına özel mülkiyete ait bir taşınmazı gerçek karşılığını ödemek suretiyle (cebren) kamu malları arasına almanın yolu olarak açıklanmıştır (Orhan, 2022).

Kamulaştırma 1982 Anayasasının 46. maddesinde düzenlenmiştir: "*Devlet ve kamu tüzel kişileri; kamu yararının gerektirdiği hallerde, gerçek karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların tamamını veya bir kısmını, kanunla gösterilen esas ve usullere göre, kamulaştırmaya ve bunlar üzerinde idarî irtifaklar kurmaya yetkilidir. Kamulaştırma bedeli ile kesin hükme bağlanan artırım bedeli nakden ve peşin olarak ödenir...*" 2942 sayılı Kamulaştırma Kanununda da kamulaştırma, "…kamu yararının gerektirdiği hallerde gerçek ve özel hukuk tüzelkişilerinin mülkiyetinde bulunan taşınmaz malların, Devlet ve kamu tüzelkişilerince…" idare adına geçirilmesi olarak tanımlamıştır (md. 1). Kamulaştırmayı bir yöntem olarak ele alan Anayasa Mahkemesi'ne göre kamulaştırmanın gerçekleşebilmesi kamu yararının varlığı koşulunun bulunması gerekmektedir. Aksi halde mülkiyet hakkına kamulaştırmasız müdahale edilmemesi gerektiğini belirten Anayasa Mahkemesi, kamulaştırmasız el atmanın mülkiyet hakkına yönelik Anayasa'ya açıkça aykırı bir müdahale niteliği taşıyacağını belirtmiştir (Anayasa Mahkemesi, 2022)

Kamulaştırma yapabilmek için kamulaştırmanın nedeni olan kamu hizmetinin kanunlarda ve cumhurbaşkanlığı kararnamelerinde idareler için bir yükümlülük olarak sayılması

gerekmektedir. Diğer taraftan kamulaştırmanın bedeli, büyük enerji ve sulama projeleri ile iskan projelerinin gerçekleştirilmesi, yeni ormanların yetiştirilmesi, kıyıların korunması ve turizm amacıyla yapılacak kamulaştırmalar hariç olmak üzere, peşin olarak ödenmek zorundadır (md. 3). Bu kapsamda Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu'nun da belirttiği üzere kamulaştırma haksız bir fiil değil, Anayasa'nın kabul ettiği hukuka uygun bir yöntemdir. Her ne kadar akdi bir ilişki söz konusu olmasa da kamulaştırma, parasının idari işlem sonunda malı alınana ödendiği bir karşılıktır (Kışla, 2019).

KAYNAKÇA

- *Anayasa Mahkemesi. (2022). Anayasa Mahkemesi Kararı. Esas: 2022/61, Karar: 2022/101.*
- *Council of Europe. (t.y.). AvrupaİnsanHaklarıSözleşmesi. Strasbourg: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.*
- *Gemalmaz, B. (2018). Mülkiyet Hakkı. Ankara: Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi.*
- *Göven, Y. (1999). Kamulaştırma İşlemlerinde "Kamu Yararı". Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi(1), 247-262.*
- *Kışla, T. G. (2019). Kamulaştırma Sürecinde (Eski) Malikin Hakları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.*
- *Orhan, A. R. (2022). Mülkiyet hakkı ve kamulaştırma. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Hukuk Sayısı, 21(44), 865-884.*
- *TDK. (2023). Kamulaştırmak. 09 14, 2023 tarihinde TDK: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı.*

KARANTİNA

Tuba NERGİZ
Yüksek Lisans Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bitlis, tuba_nergiz46@hotmail.com, orcid: 0000-0003-2115-356X

Etimolojik kökeni **İtalya**nca'ya dayanan karantina kavramı, "kırk" anlamına gelen "cuaranta" **kelimesin**den türetilen cuarantína'dan gelmektedir. "Venedik'e gemiyle gelen yolculara uygulanan kırk günlük karaya çıkma yasağını karşılayan kavram, bulaşıcı hastalığı olan veya olma ihtimali bulunan canlıların, hastalığın yayılmasını önlemek amacıyla diğerlerinden bir müddet uzak tutulduğu süre olarak tanımlanmaktadır (Etimolojiturkce, 2023; Oxford Learner's Dictionaries, 2023). AFAD'a göre (2023) ise kavram; "bir enfeksiyon ya da kontaminasyonun olası yayılmasını önlemek amacıyla, bulaşıcı bir hastalığa maruz kalmış nüfus ya da hasta olmayan şüpheli kişilerin veya şüpheli yolcu eşyası, konteynır, taşıt ve malların taşınması ve bunların içinde olduğu faaliyetlerin kısıtlanması veya bunların diğerlerinden zorunlu olarak ayrılması durumu" olarak ifade edilmektedir.

Kavram, tarihsel olarak incelendiğinde salgın dönemlerinde hastalığa yakalanan kişilerin ayrı bir yerde tutulması olayının çok eskiye uzandığı görülmektedir. Nitekim, Eski Ahitte veba zamanına tekabül eden savaşlarda, hastalık belirtisi taşıyan askerlerin yedi gün boyunca ordunun bulunduğu yerden uzaklaştırılması ve bu süre zarfında hem vücut hem de eşyalarını arındırma şartıyla orduya geri dönebildiklerine rastlanmaktadır (Özsoy, 2022: 8). Benzer bir şekilde, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) de salgın hastalıklara karşı tecrit içeren uyarı mahiyetinde meşhur bir hadisi bulunmaktadır: "Bir

yerde tâun hastalığının bulunduğunu işittiğiniz vakit oraya girmeyiniz. Bulunduğunuz yerde tâun hastalığı olursa oradan kaçarak orayı terk etmeyiniz" (Ebu Davud, 2015: 598). Burada yer alan tâun kelimesi; yaralamak, ayıplamak, kusurlu görmek manalarındaki ta'n kökünden türemiş olup, dilbilimcilere göre bulaşıp yayılan her hastalığı nitelemektedir (Gezer, 2020: 632). Eski dönemlerde karantina benzeri uygulamaların varlığı kabul edilmesine karşın, bu noktadaki bilgilerin karantina terimini içermediği ve karantinanın literatüre girişinin Avrupa nüfusunu içler acısı biçimde azaltarak etkisi altına alan kara ölüm diğer adıyla kara vebayla ilişkilendirildiği görülmektedir. Bilhassa İtalya'da salgının derinden hissedilerek, birçok kayıp yaşanması "olağanüstü enfeksiyon kontrol önlemlerinin" kurumuna (karantinaya) yol açmıştır (Karaimamoğlu, 2020: 726-727). XIV. yüzyıl başlarında önce İtalya kentleri, sonrasında Marsilya ve öteki Hristiyan limanlarında veba salgınlarına karşı tedbirler alınmaya başlandığı görülmektedir. Osmanlı Devleti'ne bakıldığında ise aynı uygulama usulleri için karantina yerine "usûl-i tehaffuz" kelimesinin kullanıldığı ve önemli ilk karantinanın 1831 senesinde İstanbul'u saran kolera salgını esnasında Karadeniz'den gelen gemilere uygulandığı saptanmaktadır (Can, & Altınova Şahin, 2021: 3; Gazi Gezgin, 2023: 135).

İçinde bulunduğumuz çağda ise dünyanın ilk kez karşılaştığı COVID-19 pandemisi birçok ülkeyi alarma geçirerek ülkelerin bir dizi tedbir almasını zorunlu kılmıştır. Pandemi ile birlikte hükümetler dışarı çıkma yasağı, seyahat kısıtlamaları, sosyal mesafe kuralı, çalışma saatlerinin düzenlenmesi gibi birçok önlemi uygulayarak karantinayı yaşamın bir parçası haline getirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı bu noktada 21 Mart 2020'de bir genelge yayımlayarak; 65 yaş ve üstü vatandaşlarla, risk grubundaki kronik rahatsızlığı bulunanların dışarı çıkmalarını yasaklamış, bu kişileri evde karantinaya almıştır (Özsoy, 2022: 13).

KAYNAKÇA

- *AFAD. (2023). Karantina. 10 05, 2023 tarihinde https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu adresinden alındı*
- *Can, M. & Altınova Şahin, A. (2021). Osmanlı Elçileri ve Karantina. OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, (49), 1-24.*
- *Ebu Davud, (2015). Sünen-i Ebu Davud Tercemesi, C. II, (Haz. Abdullah Parlıyan), İstanbul: Konya Kitapçılık.*
- *Etimolojiturkce. (2023). Karantina. 10 04, 2023 tarihinde Etimolojiturkce: https://www.etimolojiturkce.com/kelime/karantina adresinden alındı*
- *Gazi Gezgin, A. (2023). Karantina yapılanmaları: Klazomen tahaffuzhanesi örneği. GRID - Architecture Planning and Design Journal, 6(1), 133-175.*
- *Gezer, A. (2020). Hz. Peygamber'in Hastalıklara Karşı Tutumu. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Salgın Hastalıklar Özel Sayısı, 625-640.*
- *Karaimamoğlu, T. (2020). Batılı Kaynaklara Göre Karantina Uygulamasının Ortaya Çıkış Süreci. Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 5(2), 723-735.*
- *Oxford. (2023). Quarantine. 10 06, 2023*

tarihinde Oxford Learner's Dictionaries: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/quarantine_1?q=quarantine adresinden alındı

- *Özsoy, S. (2022). Türkiye'nin Covıd-19 Pandemisi İle Mücadelesinde Karantina Yönetimi ve Kolluğun Rolü [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İçişleri Bakanlığı Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi.*

KAROT ANALİZİ

Salih Enes YILDIRIM
Yüksek Lisans Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Gaziantep salihenesyildirim@gmail.com

- *Karotun anlamı Türk Dil Kurumu'na göre; buz, ağaç, göl ve deniz dibi çamurları, kaya vb. doğal materyallerden veya beton gibi dayanıklılığını belirlemenin önemli olduğu yapay malzemelerden alınan silindir şeklindeki numune anlamına gelmektedir.*
- *Karot standardı TS 10465 Nisan 2010'da iptal edilerek yerine TS EN 13791 (1) kullanılmaya başlanmıştır.Karot alınırken dikkat edilmesi gereken hususlara kısaca yer verilecektir. Öncelikle karotun neden alındığının belirlenmesi gerekir. Karot alınmasının nedenleri aşağıdakiler olabilir;*
- *Yerine yerleştirilmiş olan beton şartnameye uygun olarak gelmiş, sıkıştırılmış ve bakımı yapılmış mıdır?*
- *Mevcut yapıdaki dayanım genel olarak nedir?*
- *En yüksek gerilmelerin olduğu bölgedeki bir elemanın betonu yeterli basınç dayanımına sahip mi? (Bu durumda alınacak beton parçasının bile katkısına ihtiyacı olan bir elemandan numune alınırken dikkat edilmeli ve yapıyla ilgili bilgi sahibi olan bir mühendis eşliğinde numune alınmalıdır.)*
- *-Gerçek yüklemelere karşı dayanımın belirlenmesi. (Betonun mevcut yüklemelere karşı dayanımı belirlenmesi istenebilir. Bazı durumlarda projelerde öngörülen yükler gerçek yüklerden çok daha fazla olabilir.)*
- *Günümüzde ise karot yaygın olarak gelen betondan alınan taze beton deney sonuçla-*

rının uygun çıkmaması durumunda gelen betonun kalitesinin belirlenmesinde kullanılmaktadır. Halbuki bu uygulama uygun olmayan yerleştirme ve bakım işlemlerinin karot dayanımı sonucu belirlenen beton dayanımının etkilemesine neden olmaktadır. TS EN 13791'de "EN 206-1'e göre yapılan beton deneylerinin yerini alamaz" hükmü açıkça yer almaktadır.

- *TS EN 13791'e göre beton dayanımının yerinde tayinine gerek duyulabilecek haller:*
- *Mevcut yapının modifiye edileceği veya yeniden tasarımlanacağı durumlarda,*
- *Kusurlu işçilik, yangın veya diğer etkilerle betondaki bozulma sebebiyle yapıdaki basınç dayanımı hakkında şüphe duyulması halinde,*
- *Yapısal yeterliliğinin değerlendirilmesi halinde,*
- *İnşaat yapımı esnasında beton dayanımının yapıda değerlendirilmesine ihtiyaç duyulduğu hallerde,*
- *Standard deney numunelerinden elde edilen basınç dayanımının uygun olmaması halinde,*
- *Yapısal yeterliliğin değerlendirilmesinde,*
- *Şartname veya mamul standardında belirtilmiş olması halinde,*
- *Yapıdaki beton basınç dayanımı uygunluğunun değerlendirilmesinde, olarak verilmiştir.*

Bu durumda yerindeki beton basınç dayanımından kullanıcının da hataları olabileceği nedeniyle üretici mesul değildir. Fakat ülkemizde bazen Yapı Denetim kuruluşları tarafından uygun kabul edilmeyen taze beton sonuçları nedeniyle bu standardın uygulanmasına gidilmektedir.

Karot üzerinden değerlendirmeye başlamadan önce taze beton sonuçlarının neden kötü çıkabileceğini irdelememiz gerekiyor. Öncelikle taze beton deney numunelerinin iyi korunmasının sağlanması gerekmektedir. Bir araştırmada özellikle sıcak iklimlerde taze beton numunelerinin taşınması, alınması, saklanması gibi şartlara uyulmadığında düşük çıkan numunelerden alınan karotların %83'ü uygun çıkmıştır. Bu hem zaman hem de para kaybına neden olmaktadır. Bu oran ülkemizdeki bazı beton üreticilerinde daha yüksek çıkabilmektedir.

KAYNAKÇA

- *TS EN 13791 Basınç Dayanımının Yapılar ve Öndökümlü Beton Bileşenlerde Yerinde Tayini, Türk Standardları Enstitüsü,29 Nisan 2010.*
- *Ignacio Martin, Jorge A. Juncos "It pays to core test suspicious concrete" Concrete International, April 1982 , 52-54.*

KAYA DÜŞMESİ

Hakan CELEP
Öğr. Gör.,Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Kavaklıdere Şehit Mustafa Alper MYO, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, Acil Durum ve Afet Yönetimi Programı, Muğla/Türkiye, hakancelep@mu.edu.tr, orcid: 0000-0002-7568-5759

Açıklamalı Afet Terimleri Sözlüğü'ne göre kaya düşmesi, farklı boyutlarda ve tiplerdeki kaya veya toprak parçalarının çeşitli nedenlerle, fiziksel veya kimyasal etkiler sonucu parçalanarak eğimli yüzeylerden aşağıya hızla hareket etmesi olarak tanımlanır. Bu hareketler: (1) aşırı yağışlar, (2) depremler, (3) yıldırımlar, (4) insan etkisi gibi faktörlerden kaynaklanabilir. Özellikle dik yamaçlara sahip bölgelerde, kesintili kaya bloklarının eğim yönüne doğru hızlıca hareket etmesi şeklinde meydana gelir (Varnes, 1978).

Kaya düşmesi ya da kopması oluşumlarını açıklamak için kayaların hareketini ortaya çıkaran faktörleri ve çevre koşullarını analiz etmek yaygın bir yaklaşımdır (Legron, 2002; Dorren, 2003). Bu kopma mekanizmaları arasında en sık rastlanılan özellikler donma-çözülme gibi iklim koşulları, yamaç eğimleri, sismik faaliyetler ve faylar, morfoloji ve litoloji olarak sınıflandırılabilir (Ge vd., 2019).

Kaya düşmelerinin etki alanları sınırlı olmasına rağmen insanlara ve altyapılara ciddi zararlar verebilir. Bu nedenle, yüksek potansiyele sahip bölgelerde, tüm etkenler göz önünde bulundurularak tehlike ve risk analizleri yapılmalı ve önlem odaklı stratejiler geliştirilmelidir (Volkwein vd., 2011).

Diğer heyelan türleriyle kıyaslandığında, kaya düşmeleri üzerine yapılan araştırmalar daha sınırlıdır. Ancak son yıllarda dağlık alanlarda yapılan inşaat ve turizm faaliyetlerinin artmasıyla birlikte, akademisyenler ve araştırmacılar kaya düşmesi konusuna daha fazla ilgi göstermektedir (Cruden & Varnes, 1996).

Kaya düşmelerindeki hareket türleri düşme şekline bağlı olarak sınıflandırılmaktadır. Düşme esnasında topografyanın eğimi ile ilişkili olarak (1) serbest şekilde düşme, (2) sıçrama (zıplama) ve (3) yuvarlanma gibi hareket şekilleri gözlemlenmektedir (Ritchie, 1963). Kaynak zonundan çıkan kayanın 90 derecede serbest düşmesi, 70 derecede sıçraması ve 30-45 derecede ise yuvarlanması yamaç eğimine bağlı şekilde kaya düşmelerinde sık rastlanan hareket türlerinden olduğu görülmektedir (Fanos & Pradhan, 2018).

Tarih boyunca dünyada kaya düşmesi olayları zaman zaman facialara sebep olmuştur. 29 Nisan 1903'te 90 saniye boyunca tonlarca kireçtaşı Turtle Dağı'ndan koparak Crowsnest Geçiti'ne doğru hareket etmiştir. Bu durum iki kilometrelik demiryoluna, bir kömür madeni girişine, iki çiftliğe ve Frank şehrinin bir kısmına ciddi derecede zarar vermiştir. Yaşanan bu afet nedeniyle yaklaşık 70 kişi hayatını kaybetmiştir (Bonikowsky, 2015). 31 Mayıs 1970'te Richter ölçeğine göre 7.7 büyüklüğündeki Ancash Depremi (Büyük Peru Depremi) ikincil afetlere de yol açmıştır. Bu deprem etkisiyle ortaya çıkan çığ beraberinden 60 metre yüksekliğinde Nevados Huascaran Dağı'ndan çamur kaymasını, çakıl ve kaya parçalarının düşmesini de tetiklemiştir. Ortaya çıkan bu durum Yungay Kasabası'nı derin bir şekilde etkilemiş olup 30.000'den daha fazla insanın hayatını kaybetmesine ve büyük ölçüde mal kayıplarına neden olmuştur (Franko, 2022). 9 Ekim 1963'te Friuli Venezia Giulia ve Veneto sınırında yer alan Monte Toc'un zirvesinden yaklaşık 260 metreküp kaya parçalarını kopmuş ve Vajont Barajı'na düşerek oldukça büyük bir su dalgası ortaya çıkarmıştır. Barajda ciddi bir hasar meydana gelmese de oluşan sel bölgedeki birçok köyü yok etmiş ve yaklaşık olarak 2.000 kişi hayatını kaybetmiştir

(Hardenberg, 2011). 30 Temmuz 1997'de Thredbo'da meydana gelen heyalan nedeniyle yaklaşık 2.000 metreküp kaya Alp Yolu'nun alt bölgelerine doğru kaymıştır. Bu etkili kaya düşmesi faciasından dolayı 19 kişi hayatını kaybetmiştir (Coroner, 2000).

Eğimli bölgelerde kabul edilebilir risk düzeyine bağlı olarak, toplumu veya karayolunu etkileyebilecek potansiyel bir kaya düşmesi riskini azaltmak için çeşitli iyileştirme stratejileri kullanılmaktadır. Bu stratejiler, aktif ve pasif iyileştirme yöntemleri olarak sınıflandırılır. Aktif iyileştirme yöntemleri, temelde kayaların serbest hareketini engellemek amacıyla kullanılır. Bu stratejilerin uygulanabilmesi için pasif iyileştirme yöntemlerine göre daha yüksek maliyetleri göz önünde bulundurularak, detaylı jeoteknik bilgiye sahip olunmalıdır. Ancak aktif iyileştirme yöntemleri kullanıldığında, kaya düşme riski belirgin bir şekilde azalmaktadır. Bu yöntemler arasında kaya kazıkları, kaya yüzeyinin düzeltilmesi (tıraşlama), tel örgü veya kaya düşmesi ağı (ankrajlı ağ) ve püskürtme beton kullanımı yer almaktadır. Pasif iyileştirme yöntemleri arasında ise, kaya tuzakları (bariyerler, hendekler, ağ örme ve yakalama çitleri), banketler ve kaya kulübeleri bulunmaktadır (Alberta Goverment, 2017).

Sonuç olarak, kaya düşmesi, doğal ve insan kaynaklı afetler gibi birçok faktörün etkisi altında ciddi tehlikelere yol açabilen bir olaydır. Bu doğa ya da insan kaynaklı olay tarihsel olarak birçok felakete neden olmuş ve insan kaynaklı faaliyetlerle daha da artan bir risk haline gelmiştir. Ancak, bu tehlikeleri azaltmak için etkili stratejiler geliştirme ve uygulama imkanı bulunmaktadır. Kaya düşmesi riskini azaltmak amacıyla kullanılan aktif ve pasif iyileştirme yöntemleri, kayaların serbest hareketini engelleme ya da önleme amacı taşımaktadır. Tüm bu stratejiler, kaya düşmeleri sonucu oluşabilecek afetleri ya da felaketleri önlemek veya en aza indirgemek açısından önemlidir. Yüksek riskli bölgelerde bu stratejilerin uygulanması, toplumların güvenliğini ve altyapıları koruma açısından kritik bir rol oynamaktadır. Afet risk yönetimi prensibi doğrultusunda gelecekte daha fazla araştırma ve uygulama ile kaya düşmesi riski daha da azaltılabilir ve bu tehlikeli olaylarının etkileri en aza indirilebilir.

KAYNAKÇA

- *AFAD. (2014). Açıklamalı Afet Terimleri Sözlüğü. 07 29, 2023 tarihinde AFAD: https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/3495/xfiles/sozluk.pdf adresinden alındı*
- *Alberta Goverment. (2017). Rockfall hazards protection: best practice guideline. 08 31, 2023 tarihinde Alberta Goverment: https://open.alberta.ca/dataset/45d0ed6e-a3e7-4eee-9cd1-4e7997889399/resource/b63d3430-92f5-4882-9233-e5df892931da/download/2014-guidelines-rockfall-hazards-protection.pdf adresinden alındı*
- *Bonikowsky, L. (2015). Frank Slide: Canada's Deadliest Rockslide. 08 21, 2023 tarihinde In The Canadian Encyclopedia: https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/frank-slide-feature adresinden alındı*
- *Coroner, D. H. (2000). Report of the inquest into the deaths arising from the Thredbo landslide. 08 15, 2023 tarihinde https://www.coroners.nsw.gov.au/documents/findings/2000/thredbo_landslide_1997_-_finding_and_recommendations.pdf adresinden alındı*
- *Cruden, D. M., & Varnes, D. J. (1996). Landslides: investigation and mitigation. Chapter 3-Landslide types and processes. Transportation research board special report, (247).*

- *Dorren, L. K. (2003). A review of rockfall mechanics and modelling approaches. Progress in Physical Geography, 27(1), 69-87.*
- *Franko, L. (2022). World's Deadliest Avalanche in Peru Triggered 60-Meter High Mud Killing 30,000 People. Nature World News, 08 29, 2023 tarihinde https://www.natureworldnews.com/articles/51113/20220531/world-s-deadliest-avalanche-peru-triggered-60-meter-high-mud.htm adresinden alındı*
- *Fanos, A. M., & Pradhan, B. (2018). Laser scanning systems and techniques in rockfall source identification and risk assessment: a critical review. Earth Systems and Environment, 2(2), 163-182.*
- *Ge, Y., Tang, H., Ez Eldin, M. A. M., Chen, H., Zhong, P., Zhang, L., & Fang, K. (2019). Deposit characteristics of the Jiweishan rapid long-runout landslide based on field investigation and numerical modeling. Bulletin of Engineering Geology and the Environment, 78, 4383-4396.*
- *Hardenberg, W. V. (2011). Expecting disaster: the 1963 landslide of the Vajont Dam. Environment & Society Portal. Arcadia.*
- *Legros, F. (2002). The mobility of long-runout landslides. Engineering geology, 63(3-4), 301-331.*
- *Ritchie, A.M. (1963). Evaluation of rockfall and its control. Highw Res Board Rec. 17,13–27.*
- *Varnes, D. J. (1978). Slope movement types and processes. Special report, 176, 11-33.*
- *Volkwein, A., Schellenberg, K., Labiouse, V., Agliardi, F., Berger, F., Bourrier, F. Dorren, L.K: A., Gerber, W., & Jaboyedoff, M. (2011). Rockfall characterization and structural protection-a review. Natural Hazards and Earth System Sciences, 11, 2617-2651.*

KENTSEL DÖNÜŞÜM

Berfin GÖKSOY SEVİNÇLİ
Dr. Öğr. Üyesi Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, bgoksoy@beu.edu.tr, orcid: 0000-0001-9686-509X

Kentsel alanlar, fiziksel, sosyal, ekonomik, politik ve çevresel yönlerden sürekli olarak dönüşüme uğramaktadır. Bu dönüşüm hayatın olağan akışı içerisinde kendiliğinden olabileceği gibi bilinçli ve sistemli bir müdahaleyle de gerçekleşebilir. Kentsel dönüşüm, kentin; tarihine, kimliğine, dokusuna, planına uymayan veya doğal afet riski bulunan alanlarda planlı bir şekilde gerçekleştirilen ihya, iyileştirme, yenileme, soylulaştırma, yeniden inşa ve dolayısıyla yıkımı da ifade etmektedir.

Güncel Türkçe Sözlük'te kentsel dönüşüm, kentin imar planına uygunluğu bulunmayan, dayanıksız yapıların yıkılmak suretiyle yerine toplu iskân alanlarının oluşturulması olarak tanımlanmıştır (TDK, 2023). Kentsel dönüşüm, yerleşim yapısının farklı yerlerinde farklı nedenlerle çeşitli yöntem ve süreçleri ifade eden bir olgudur (Tekeli, 2011: 270). Kentsel dönüşümün belediyeler ile ilişkilendirildiği Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü'ne (2023) göre, kentsel dönüşüme konu olan yerler: (1) kentin harap olmuş ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş alanları, (2) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescil ve ilan edilen sit alanlarıdır.

Kentsel dönüşüme konu alanlar, gecekondu bölgeleri, yüksek yoğunluklu kaçak apartmanların bulunduğu alanlar, kent merkezlerindeki çöküntü alanları, kentteki tarihsel merkezler, ekonomik olarak devamlılığını sağlayamayan kent bölümleridir (Keleş, 2017: 414). Kentsel dönüşümün amacı, bu alanlarda konut, ticari, kültürel, turistik ve sosyal donatıların yapılması, doğal afet risklerinden korunması, kentin tarihi ve kültürel dokusunun yenilenmesi,

rem olmak üzere doğal afetlerden kaynaklanan can ve mal kayıplarının önüne geçilmesi, daha düzenli ve sağlıklı bir yerleşim amaçlanmıştır (6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, 2012; Ökde, Ekinci, 2022: 1224-1227).

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremlerinin 11 kentte yarattığı yıkım sonrasında ise buralarda dayanıklı bir yeniden inşa, ihya zorunluluğu oluşmuştur. Afetlere karşı mücadelede kentsel dönüşümün önemi tekrardan ortaya çıkmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın konuyla ilgili yaptığı açıklamalar ise, çıkarılacak deprem yasası ile kentsel dönüşüme yeni bir hukuki zemin hazırlanacağı yönündedir (T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023).

Uygulama Yöntemleri

Kentsel dönüşümde çeşitli yöntemler söz konusudur. (1) Kentsel yenileme: Mevcut binaların plan ve durumu itibarıyla herhangi bir iyileştirme şansı kalmayan, ekonomik veya pratik ömrü bitmiş binaların yıkılarak yerine yeni yapıların inşa edilmesi işlemidir (Özden, 2016). (2) Kentsel koruma: İşlevini devam ettiren tarihi, kültürel ve mimari yapıtların, bulundukları alanla birlikte kentsel çevrede koruma altına alınmasıdır (Keleş, 2017: 416-418). (3) Sağlıklaştırma: İyileştirilecek yapıların özgün değeri ve geçmişi korunarak onarılmasını ifade etmektedir (Özden, 2016). (4) Yeniden Canlandırma: Değerini yitirmemiş ancak işlevini yitirmiş yapılara işlev kazandırılır. Buna uyarlanabilir yeniden kullanım da denilebilir. (5) Soylulaştırma: Kent merkezinde yoksulların yaşadığı eski, standartların altında olan evlerin modernize edilerek orta ve üst sınıfın buralara yerleştirilmesidir (Witherick vd., 2001). (6) Kentsel Rönesans: Genellikle tarihi binaların restorasyonu ve yeni kentsel planlama stratejilerinin uygulanmasıyla karakterize edilen kentsel alanların yeniden canlandırılmasını ve yenilenmesini ifade eder (Yaman ve Şahinbaş, 2017: 61).

Sonuç olarak, kentsel dönüşüm; daha sağlıklı, güvenli ve sürdürülebilir kentler yaratmaya yardımcı olabilecek önemli bir süreçtir.

KAYNAKÇA

- *5104 Sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu, 4/3/2004 tarihli R.G. s. 25400, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5104.pdf*
- *5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Ta-şınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Ka-nun, 16/6/2005 tarihli R.G., s.25866, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5366.pdf*
- *5393 sayılı Belediye Kanunu, 3/7/2005 tarihli R.G., s.25874, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf*
- *6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, 12/5/2012 tarihli R.G. s.28309, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6306.pdf.*
- *Daşkıran, F. ve Ak, D. (2015). 6306 Sayılı Kanun Kapsamında Kentsel Dönüşüm. Journal of Management and Economics Research, 13 (3), 264-288.*
- *Erman, T. (2010). Kent ve Gecekondu. Ö. Uğurlu, N. Pınarcıoğlu, A.Kanbak, ve M. Şiriner (ed.), Türkiye Persfektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları içinde. İstanbul: Örgün Yayınevi, 227-265.*
- *Eseler, B., Göksoy Sevinçli, B. ve Nalbant, F. (2021). Sosyal Bir Sorun Olarak Kentsel Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Üzerine Bir Değerlendirme. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 8 (3), 836-853.*

- *Genç, F. N. (2008). Türkiye'de Kentsel Dönüşüm: Mevzuat ve Uygulamaların Genel Görünümü. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 15(1), 115-130.*
- *Göksoy-Sevinçli, B., Nalbant, F., Eseler, B. (2020). Çevre Etiği Kavramının Kentsel Dönüşüm Üzerinden Değerlendirilmesi, (ed.) Sezer, Ö. ve Kayan, A., Çevre Tartışmaları ve Çağdaş Gelişmeler içinde, Ankara: Gazi Kitabevi.*
- *Güler, E. (2002), A Comparative Study in Urban Regeneration Process: The Case of Istanbul, Urban Design in the Department of City and Regional Planning, Istanbul.*
- *Keleş, R. (2017). Kentleşme Politikası, Ankara: İmge Kitabevi.*
- *Ökde, F. ve Ekinci, E. (2022). Depremlerin Kentsel Dönüşüm Uygulamalarına Etkisi: 2020 Elazığ Depremi Örneği. Kent Akademisi, 15 (3), 1223-1245.*
- *Özden, P.P. (2016). Kentsel Yenileme Yasal Yönetsel Boyut Planlama ve Uygulama. İstanbul: İmge Kitapevi Yayınları.*
- *Polat, Y. A. (2015). Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Bütüncül Bir Bakış: Elazığ Örneği. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25 (1), 185-202.*
- *Sadioğlu, U. ve Ergönül, E. (2020). Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Anlamı, Aktörleri ve Amaçları. İdealkent, 11 (30), 878-908.*
- *Schubert, D. (1996) Yenileme ya da Onarma: Kentleri Modernleştirmede Madalyonun İki Yüzü, Defter Dergisi, 9, (26), 59-82.*
- *Şengül, H. (2001). Türkiye'de Kentleşmenin İzlediği Yol Üzerine. Kentsel Çelişki ve Siyaset içinde, İstanbul: WALD, 61-94.*
- *T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2023). Deprem Gerçeği ve Kentsel Dönüşüm Şurası, 8/10/2023 tarihinde https://csb.gov.tr/deprem-gercegi-ve-kentsel-donusum-surasi-basladi-bakanlik-faaliyetleri-38804 adresinden alındı.*
- *TDK (tarih yok). Kentsel dönüşüm, Güncel Türkçe Sözlük, 5/10/2023 tarihinde https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı.*
- *Tekeli, İ. (2011). Kent, Kentli Haklar, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.*
- *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü (tarih yok). Kentsel dönüşüm. 1/10/2023 tarihinde http://terim.tuba.gov.tr/ adresinden alındı.*
- *Yaman, F. T. ve Şahinbaş, U. (2017). Türkiye'de Kentsel Dönüşüm. Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi, 12 (47), 53-77.*
- *Witherick, M.,Ross, S., Small, J. (2001). A Modern Dictionary of Geography, London: Arnold Publisher.*

KIRILGANLIK

Recep BAYDEMİR
Dr., Bağımsız Araştırmacı, Diyarbakır, recepbaydemir@outlook.com, orcid: 0000-0002-6263-5242

Kırılganlık kavramı, pek çok sebepten dolayı "zayıf", "güçsüz", "hassas" ve "savunmasız" olma durumuna atıf yapar biçimde kullanılmaktadır. Bazen "hassaslık" kavramı da bu kavramla eşdeğer biçimde kullanılabilmektedir. Türk Dil Kurumu Elektronik Sözlüğü'ne göre, kırılganlık, "kırılgan olma durumu" biçiminde tariflenmiştir (TDK, 2023). Kırılgan kavramının İngilizce karşılığı vulnerable, hassas kavramının karşılığı da sensitive kavramıdır. Vulnerable kavramı İngilizce sözlüklerde, "birine veya bir şeye karşı savunmasız olan", "zayıf", "fiziksel ve duygusal olarak çabuk incinebilen, etkilenebilen" anlamına gelmektedir (Oxford, 2023).

Afetler bağlamında düşünüldüğünde ise, kırılganlık, çevrenin, yapıların, bireylerin, grupların ve toplumların afetlerin olumsuz etkilerine maruz kalma durumu olarak ifade edilebilir. Bu anlamda, kırılganlık kavramı, yapıların ve insan topluluklarının afetlere karşı ne kadar "hassas" ve "dirençli" olduğuyla ilgilidir. Ayrıca, kırılganlık kavramı, fiziksel ve sosyal yapıların afetlere maruz kaldıklarında "hasar görebilirlik" durumu olarak da tariflenebilir.

Afetlerde kırılganlığın önemi gittikçe daha çok anlaşılmaktadır. Çünkü, neredeyse tüm dünyada afetlerin sürekli yaşandığı ve giderek etkisini artırdığı bir dönemde yaşıyoruz. Bu sebeple de afetler yazınında, "kırılganlık", "dayanıklılık" ve "dirençlilik" gibi konular da daha çok ön plana çıkmaya başlamaktadır (Genç & Alev, 2022). Bu kapsamda, afetler karşısındaki kırılganlığın pek çok çalışmaya konu olmaya başladığını görmekteyiz. Ancak bu çalışmaların ekseriyeti, kırılganlığın sosyal formları üzerine yoğunlaşmıştır (Pelling, 2003; İnmez, 2011; Varol & Buluş Kırıkkaya, 2017; Gibb, 2018). Oysaki, kırılganlığın fiziksel boyutu da son derece önemlidir. Zira, afetlerde kırılganlık durumu fiziksel ve sosyal olmak üzere genelde iki şekilde zuhur etmektedir.

Afetler karşısındaki kırılganlığın en temel biçimlerinin başında fiziksel kırılganlık gelmektedir. Buradaki fiziksellik, insanlar ve toplumlar dışındaki fiziki yapıları vurgulamaktadır. Bu yapılar, tıpkı insanlar gibi afetlerin etkisine birinci dereceden maruz kalabilmektedir. Fiziksel yapıların kırılganlığı, insanları da afetler karşısında savunmasız bırakabilir. Bu sebeple de fiziksel yapıların dayanıklılığı, afetlerin risklerini azaltmada son derece önem arz etmektedir.

Peki, nedir bu fiziksel yapılar? Fiziksel yapılar, evler, binalar, tesisler, fabrikalar, havaalanları, hastaneler, köprüler, yollar gibi yapıların tümünü kapsar. Bu yapılar, insanların kontrolünde ve kullanımında olan yapılardır. Ayrıca, alt ve üst yapıların tümü de yine fiziksel yapıların içine girmektedir. Dolayısıyla, fiziksel kırılganlık da insan dışında olan, ama genellikle de insanların kullanımında olan yapıların afetler karşısındaki kırılganlığı ve zarar görebilirliğidir. Bu anlamda fiziksel kırılganlık, ev, bina, tesis ve diğer yapıların, afetler karşısında olumsuz etkilenebilme durumu olarak anlaşılabilir. Fiziksel yapıların afetler karşısında dirençli olması, afetlerden dolayı oluşabilecek kayıp ve zararların minimize edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Bir diğer kırılganlık biçimi ise, sosyal kırılganlıktır. Bu kırılganlık ise, sosyal yapıların afetler karşısındaki olumsuz etkilenme durumuyla ilgilidir. Örneğin, çocuklar, kadınlar, yaşlılar, engelliler, mülteciler gibi bazı birey

ve sosyal gruplar afetlere karşı kırılgan olabilmektedir. Bu sosyal grupların en temel özelliği ise, afetlerin risklerine karşı dirençsiz olmaları ve dezavantajlı konumda olmalarıdır. Buradan hareketle, yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi ve sağlık durumu gibi demografik özellikler ile yoksulluk, düşük gelir ve işsizlik gibi sosyo-ekonomik faktörler kırılganlığı artıran faktörler olarak öne çıkmaktadır.

Özetle, kırılganlık, esasında fiziksel ve sosyal yapıların afetlere karşı savunmasızlıklarının bir yansımasıdır. Bu da demek oluyor ki kırılganlık, genel olarak afetler karşısında fiziksel yapıların eksikliği veya zayıflığı ile birlikte, sosyal, ekonomik ve politik gibi dinamiklerle de yakından ilgilidir.

Bütün bunlar da kırılganlığın, birçok farklı faktörün bir araya gelmesiyle ortaya çıktığına işaret etmektedir. Bu nedenle, afet hazırlığı, müdahalesi ve iyileştirme süreçleri ile afet riskini azaltma çabaları ve afet politikaları, hem fiziksel yapıların kırılganlıklarını minimize ederek afetler karşısında bu yapıları güçlendirmekle ilgilenmeli hem de sosyal yapıdaki kırılganlıkları belirleyerek buna göre çözüm politikalarını üretmeli ve geliştirmelidir. Bu tür bir girişim, yani, fiziksel ve sosyal yapıların afetler karşısındaki kırılganlıklarının belirlenmesi ve bu kırılganlıkların ortadan kaldırılması veya en azından iyileştirilmesi, olası afetlerin yıkıcı etkisini en aza düşürme konusunda avantaj sağlayacağı muhakkaktır.

KAYNAKÇA

- *Genç, F. N., & Alev, B. (2022). Afetler Karşısında Kentsel Kırılganlık ve Dirençlilik: Antalya, Isparta, Burdur Örnekleri. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (12 (Özel Sayı)), 48-73.*
- *Gibb, C. (2018). A Critical Analysis of Vulnerability. International Journal of Disaster Risk Reduction, 28, 327-334.*
- *İnmez, İ. (2011). Afetlerin Doğallığı Üzerine: Sosyal Bir Olgu Olarak Afetler ve Kırılganlık Sorunu. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66 (04), 185-194.*
- *Oxford. (2023). Vulnerable. 09 28, 2023 tarihinde Oxford Learner's Dictionaries: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/vulnerable?q=vulnerable adresinden alındı.*
- *Pelling, M. (2003). The Vulnerability of Cities: Natural Disasters and Social Resilience. Routledge.*
- *TDK. (2023). Kırılganlık. 09 28, 2023 tarihinde TDK: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı.*
- *Varol, N. & Buluş Kırıkkaya, E. (2017). Afetler Karşısında Toplum Dirençliliği. Resilience, 1(1), 1-9.*

KITLIK

Gülseren GÜNAYDIN
Öğr. Gör. Trabzon Üniversitesi, Tonya MYO, İlk ve Acil Yardım Programı, Trabzon, TÜRKİYE, gunaydingulseren@gmail.com, Orcid: 0000-0003-2471-5329.

Kıtlık kelime anlamı olarak: Kıt olma durumu, ihtiyaca yetmeyecek kadar azlık, az ve zor bulunma şeklinde tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr). Kıtlık kavram olarak hayatın devam edebilmesi için gerekli olan ürünlere ulaşamamak ya da bu ürünlerin herhangi bir nedenden dolayı olmamasıdır (Aybar, 2017:475). Kıtlık kaynakların sınırlı olduğu ekonomik, sağlık, ürünsel ya da zamansal durumlardır. Bu durumlar kritik hale geldiğinde kıtlık gibi sonuçlarla karşılaşırız (Vinas, Blanco ve Matute, 2023: 238-239; Solomon, Wynia ve Gostin, 2020; Wang ve Tang, 2020). Kıtlık; gereksinime yetmeyecek denli azlık, az ve zor bulunma, gereksinimi karşılayamama, kıt olma durumu ya da savaş, kuraklık gibi nedenlerle ürün yetişmemesi dolayısıyla doğan açlık olarak ifade edilmektedir (Gökgöz, 2019:434).

Kıtlığı tek bir neden altında toplamak mümkün değildir. Kıtlığa sebep olan durumlar birçok nedene bağlı olarak oluşabilmektedir. Kıtlık; hangi zamanda nerede ortaya çıkacağı ve toplumu ne derece etkileyeceği önceden belirlenemeyen doğal afet olarak da karşımıza çıkabilmektedir (Kolay ve Yavuz, 2022:369). Kıtlık nedenleri olarak; afetler, savaşlar, küresel planlar, siyasi olaylar, ekonomik nedenler, bilgi ve eğitim eksiklikleri, coğrafi faktörler ve iklimsel olaylar gösterilebilir (Varol, Selimoğlu ve Gültekin, 2019:81). Kıtlık nedenleri arasında kuraklık daha dikkat çekici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmişte iklimsel koşulların değişmesi, yağmurun az yağması, susuzluk gibi nedenler başta olmak üzere kuraklığı; kuraklıkta beraberinde kıtlığı getirmiştir (Öner, 2020:125). Kuraklıkla birlikte su kıtlığı ekonomik riskler oluşturmakta ve ulusal ve bölgesel kalkınmanın kalitesini de etkilemektedir (Wei v.d., 2023:153-154). Ancak geçmişte yaşanan büyük yağmur olaylarının ve beraberinde sel olaylarının oluşması da kıtlık yaşanmasına sebep olmuştur (Yavaş, 2021:249).

Yaşanan afet olayları; başta doğal afetler olmak üzere kıtlık gibi olaylar insan kaynaklı ya da insan kaynaklı olmayan faktörlere bağlı olarak gelişen ve yaşandığı toplumu etkileyen durumlardır. Bu olayların sonuçları arasında büyük göç hareketleri, yüksek gıda fiyatları, insanların farklı beslenme yolları aramaları, salgın hastalıkların ortaya çıkması ve toplu ölümler gibi durumlar yer almaktadır. Bu dönemlerde, toplumsal travmalar yaşanmış, ekonomik ve sosyal etkileşimlerin yanı sıra, yaraların iyileşmesi zaman almıştır (Çalık, 2023:433). Kıtlık sonucunda toplum üzerinde birçok olumsuz durumun; başta sağlık sorunları olmak üzere problemlerin görülmesi kaçınılmaz olmuştur (Menekşe, 2020:454). Kıtlık kavramına bunların dışında farklı bir açıdan da değinilebilir. Pazarlama sektöründe tüketicilere yönelik ürünlerin sınırlı olmasına yönelik mesajlarda kullanılarak kıtlık algısı oluşturulabilir (Atılgan ve Küçüktalaslıo, 2019:379-380).

KAYNAKÇA

- *Atılgan, K.Ö. ve Küçüktalaslıo, M. (2019). Ürün Satışlarında Uygulanan Kıtlık Mesajlarının ve Fiyat İndirimlerinin Satın Alma İstekliliğine Etkisinin İncelenmesi. İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt 20, Sayı 2, 375-401.*
- *Aybar, M. (2017). Osmanlı Devletinde Kıtlık ve İç Göç: 1870-1900 Arası İç Anadolu Örneği, Mavi Atlas, 5(2), 474-488.*
- *Çalık, B. (2023). "Açlık ve Kıtlık Bağlamın-*

da Doğal Afetlerin Şer'î Hükümler Üzerindeki Etkisi". Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 10 / 20 (Temmuz 2023): 431-451. Https://doi.org/10.17050/kafkasilahiyat.1253742.

- *Gökgöz, G. (2019). 1960'lar Türkiyesi'nde Sosyal Devlet Anlayışının Bir Kıtlık ve Kuraklık Örneği Üzerinden Değerlendirilmesi. Tarih ve Günce, 2 (5), 431-468. Retrieved from Https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarihvegunce/issue/47599/601379.*
- *Kolay, A. ve Yavuz, G. (2022). "1873-1875 Yılları Arasında Kırşehir'de Meydana Gelen Kıtlık Felaketi". Belgi Dergisi. 367-383. Https://doi.org/10.33431/belgi.1103534.*
- *Menekşe, M. (2020). Bingazi'de Meydana Gelen Kuraklık ve Etkileri: Kıtlık ve Göç (1892-1893). Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (49), 451-474. DOI: 10.21563/sutad.857535.*
- *Öner, A. (2020). "Medine'de Yaşanan Remâde (Kıtlık) Yılı ve Hz. Ömer". Cumhuriyet İlahiyat Dergisi. 24,119-139. Https://doi.org/10.18505/cuid.703388.*
- *Solomon, M. Z., Wynia, M., & Gostin, L. O. (2020). Scarcity in the Covid-19 pandemic. Hastings Center Report, 50(2), 3. Https://doi.org/10.1002/hast.1093.*
- *Türk Dil Kurumu, https://sozluk.gov.tr. (05.09.2023).*
- *Varol, N., Selimoğlu, E., ve Gültekin, T. (2019). Anadolu'da İklime Bağlı Kıtlık Afeti ve Risk Yönetimi, Antropoloji, 37, 81-89. DOI: 10.33613/antropolojidergisi.539216.*
- *Vinas, A., Blanco, F. & Matute, H. (2023). Scarcity affects cognitive biases: The case of the illusion of causality. Acta Psychologica. 239, 104007. Https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2023.104007.*
- *Wang, Z. & Tang, K. (2020). Combating COVID-19: Health equity matters. Nature Drug, 26(4), 458. Https://doi.org/10.1038/s41591-020-0823-6.*
- *Wei, J., Lei, Y., Liu, L. & Yao, H. (2023). Water scarcity risk through trade of the Yellow River Basin in China. Ecological Indicators. 154 (2023) 110893. Https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2023.110893.*
- *Yavaş, H. (2021). "Büyük Kıtlık Döneminde Kuzey Avrupa: Sosyo-Ekonomik Sorunlar ve Çözüm Arayışları (1315-1318)" . Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi. 4 (2021): 247-268. Https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataddergi/issue/67766/1017547.*

KIZILAY

Tekin AVANER
Doç. Dr. Jandarma Sahil Güvenlik Akademisi, Ankara tekinavaner@hotmail.com, orcid: 0000-0003-4014-0131.

Kubilay DÜZENLİ
Arş. Gör. Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, Trabzonkduzenli@ktu.edu.tr, orcid 0000-0003-3662-2656.

İnsanlık tarihi hakkında yapılacak genel bir okuma şu gerçekle karşılaşmamızı sağlayacaktır: İnsanlık tarihi, afetler tarihidir. Afet hakkında bir tanım geliştirmeye çalışan kurum ve araştırmacılar; kavramın değişik boyutlarını öne çıkarmayı yeğlemektedir. Bu kapsamda, Kadıoğlu (2011: 37) afeti tanımlarken insanların başta fiziksel olmak üzere değişik bakımlardan olumsuz bir durumla karşılaşmaları gerçekliğini vurgulamakta, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) afetlerin; doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olabileceğini dile getirmekte (2014: 23). Ergünay (2009: 3) bir toplumun salt kendi imkanları ile afetlerle başa çıkamayacak oluşunu, afetlerin; temel niteliklerinden bir tanesi olarak ifade etmektedir.

Afetler daha önce de ifade edildiği üzere hayatın olağan bir parçasıdır. Afetlerle mücadele ise kamu idaresi açısından en az afetlerin varlığı ölçüsünde önemli ve üzerinde durulması elzem bir konudur. Kamu yöneticileri, afetler neticesinde yaşanacak can ve mal kaybını azaltmak amacıyla sadece afet sonrasını değil, afet öncesi ve afet anını da düşünerek yasal düzenlemeleri hayata geçirmekle yükümlüdürler (Şengün, 2018: 133-134).

Kamu yöneticilerinin söz konusu yükümlülükleri bağlamında atıfta bulunulması gereken bir diğer kavram afet yönetimidir. Kavram en genel biçimde insanların, kendilerini etkileyen veya etkileme ihtimali bulunan doğa olayları hakkında malumata sahip olmaları, bunların nedenleri hakkında bilinç edinmeleri ve bu olayların yinelenmesi hâlinde, olumsuz bir durum ile karşılaşmamalarına ilişkin çalışmaların yekûnudur. (Erkal ve Değerliyurt, 2009: 151).

Afet yönetiminin içeriğini oluşturan konular; merkezi idare, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının koordineli olarak çalışmalarını gerekli kılmaktadır (Lekesizgöz ve Avaner, 2021: 339). Bugünün dünyasında yönetim eyleminin değişen/değişime maruz bırakılan doğası, sivil toplum kuruluşlarının afet yönetimi gibi önemli bir çalışma alanındaki varlığını bir kat daha önemli hale getirmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'nin en büyük sivil toplum kuruluşu niteliğindeki Kızılay'ın (https://www.kizilaykariyer.com/), tarihsel gelişimi ve afet yönetimi sürecindeki rolünden bahsetmek yerinde olacaktır.

Kızılay, 11 Haziran 1868 tarihinde, "Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti" ismiyle kurulmuş, kuruluşundan dokuz sene sonra cemiyetin ismi; "Osmanlı Hilal-i Ahmer" olarak değiştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin yıkılışıyla birlikte cemiyetin adındaki "Osmanlı" ibaresi yerini, "Türkiye" ibaresine bırakmıştır. 1945 ve 2014 derneğin isim değişikliği yaşadığı diğer tarihlerdir. Nitekim "Türkiye Kızılay Deneği" ve 2014'ten bu yana kullanılmaya devam edilen "Türk Kızılayı" derneğin, tarihsel süreçteki isim değişiklikleridir (Akgün ve Uluğtekin, 2020: 17).

Tüzüğünde ifade olunduğu üzere Kızılay; uluslararası yardım kuruluşlarıyla ilişki geliştirmeye yetkili, merkezi yönetime sahip olan, özerk, bağımsız ve tarafsız bir organizasyondur (m.4). Kızılay'ın ulusal ve uluslararası nitelikli afetlerin ardından mücadele sürecinin dahil oluşunun hukuki dayanağı da dernek tüzüğünde karşılık bulmaktadır. Tüzüğün altıncı maddesi uyarınca Kızılay; "silahlı çatışmalar, doğal afetler, salgınlar ve olağanüstü durumlar karşısında toplumsal dayanıklılığı arttırmak, her koşulda, yerde ve zamanda ayrım yapmaksızın korumasız insanlara yardım etmek" (m.6) amacıyla ihdas edilmiş bir organizasyondur.

Derneğin, afet yönetimi ve afetlerle mücadele sürecindeki rolüne ilişkin Akyel (2005: 18)

afeti yönetmekten çok afet sırasında meydana gelen sorunlara hızlı şekilde çözüm geliştirmek yönünü vurgulamaktadır. Bu doğrultuda dernek, ulusal ve uluslararası nitelikteki afetlerin ardından afetzedelerin temel ihtiyaçlarını gidermeye çalışmakta, gündelik yaşamlarını -mümkün olduğu ölçüde- afet öncesi koşullara benzer şekilde idame ettirebilmesi için faaliyet göstermektedir. Yiyecek ve giyecek temini ile konaklamaya ilişkin sorunların çözüme kavuşturulması derneğin amacı doğrultusunda gerçekleştirilen başlıca eylemler arasında yer almaktadır (Başaran ve Akyüz, 2022: 89). Yine gereken durumlarda, olağan zamanlarda stoklanmış kan ve kan ürünleri afetzedelerin kullanımına sunulmaktadır (Doğan, 2019: 85).

Kızılay'ın afetlerle mücadeledeki rolü AFAD tarafından yayımlanan planlarda da açık biçimde ifade edilmektedir. Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) bu kapsamda incelenmesi gereken bir belge niteliğindedir. TAMP'a göre dernek; afet sonrası oluşan olağanüstü koşullarda afetzedelerin ihtiyaçlarını temin etmek, yine aynı dönemde AFAD ile koordineli biçimde faaliyet yürütmek, ana çözüm ortağı olan bakanlık ve diğer kuruluşlara katkı sağlamak, uluslararası kamuoyunda farkındalık oluşumuna katkıda bulunmak, uluslararası camianın Türkiye'ye ileteceği ayni ve nakdi yardımın alınması, sevki ve idaresinde görev almakla yetkilendirilmiştir (İpek vd., 2018: 713-714).

KAYNAKÇA

- *AFAD (2014), Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü, T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara.*
- *Akgün, S.K ve Uluğtekin, M. (2020), Yeni Belgelerin Işığında Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a, Cilt-1, Türk Kızılay Derneği Yayınları, Ankara.*
- *Akyel, R. (2005), "Türkiye Kamu Yönetiminde Afet Yönetimi", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(1), 15-29.*
- *Başaran, İ. ve Akyüz, D. (2022), "Afet Yönetiminde Bir Sivil Toplum Kuruluşu: Türk Kızılay", Medeniyet Araştırmaları Dergisi, 7(1), 76-91.*
- *Doğan H. (2019), Afetlerde Kurum ve Kuruluşlar. Özüçelik, D.N. (Editör). Afetlerde Acil Tıp Hizmetleri içinde (83-88) Türkiye Klinikleri, Ankara.*
- *Ergünay, O. (1996), "Afet Yönetimi Nedir? Nasıl Olmalıdır?", TÜBİTAK Deprem Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 15-16 Şubat 1996.*
- *Erkal, T. ve Değerliyurt, M. (2009), "Türkiye'de Afet Yönetimi", Doğu Coğrafya Dergisi, 14(22), 147-164.*
- *İpek, C., Dikici, M., Topçu, İ., Pay, İ. ve KANDİLLİ, İ. (2018), Türk Kızılay'ının Afetteki Rolünün Önemi, 6. International Symposium on Innovative Technologies in Engineering and Science, 09-11 Kasım, 2018, Antalya.*
- *Kadıoğlu, M. (2011), Afet Yönetimi: Beklenilmeyeni Beklemek, En Kötüsünü Yönetmek, T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul.*
- *Lekesizgöz, K. A. ve Avaner, T. (2021), "Afet Yönetiminde Kolluğun Etkinliği: Elâzığ Depreminde Jandarma Çadır Kurma Faaliyetleri", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(2), 339-356.*
- *Şengün, H. (2018), Afet Yönetiminin Kurumsal Yapısı ve Afet Hukuku. Şengün, H., Meydan Yıldız, S.G., Tercan, B. (Editör). Türkiye'nin Afet Yönetimi Sosyal, Siyasal ve Yönetim Boyutuyla içinde (133-161), Palme Yayıncılık, Ankara.*
- *Türkiye Kızılay Derneği (2023), Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü, Ankara.*
- *https://www.kizilaykariyer.com/, Erişim Tarihi: 12.08.2023.*

KİMYASAL, BİYOLOJİK, RADYOLOJİK VE NÜKLEER (KBRN)

Gamze Sinem ÖZER
Doktora Öğrencisi,Akdeniz Üniversitesi İİBF SBKY, Antalya, gamze.s.ozer@hotmail.com, orcid: 0000-0003-1073-1707

Afetler, jeolojik, hidrografik, biyolojik veya klimatik gibi doğal sebeplerden kaynaklı olabildiği gibi tamamen insan faktöründen de (şiddet, teknolojik) kaynaklı olarak ortaya çıkabilmektedir. İnsan etkenine bağlı bir şekilde ortaya çıkan olgulara "insan kaynaklı afetler" denilmektedir. Bu bağlamda insan kaynaklı afetler, radyolojik, nükleer, biyolojik, kimyasal vb. gibi maddelerin kasten kullanılması ya da kaza sonucu oluşabilmektedir (Şeşen, 2019). Bu maddeler kısaca "KBRN" olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla KBRN, kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer maddelerden kaynaklanan tehlikelerin tümünü kapsayan uluslararası bir kısaltma olarak tanımlanmaktadır (Anonim, 2014; Dökmeci, 2018; Sert vd., 2022).

KBRN türündeki maddelerin bazıları insanlığa hizmet etmek için tasarlansa da, bu maddeler insan ve diğer canlı varlıklar üzerinde ciddi sağlık sorunlarına, ağır hastalıklara neden olabilmekte, hatta ölümlere neden olabilmektedir (İstanbulluoğlu, 2010; Malich vd., 2015). Bu maddelerin oluşturdukları zararın boyutları büyük olabileceği gibi bu zarardan kaynaklı etkileri de kalıcı ve uzun süreçli olabilmektedir (Sharma, 2010). Bu duruma, KBRN maddelerin kullanıldığı büyük endüstriyel tesisler, nükleer enerji santralleri gibi alanlarda bilinçli olarak veya bilinçsizce yapılan hatalar (Cebeci ve Odabaşı, 2019), maden kazaları, doğal afetler, çevre kirliliği, tıbbi kaynaklı kazalar, savaşlar, kişisel saldırılar, terör saldırıları, sabotaj eylemleri gibi direnç azaltma ya da ortadan kaldırma gibi faaliyetler neden olabilmektedir (Yıldırım, Avşar ve Yıldırım, 2021). Bundan dolayı KBRN olaylarına neden olan her türlü faaliyet, bir çeşit insan kaynaklı afet olarak kabul edilmektedir (Özden ve Yaman, 2022; Şeşen, 2019).

KBRN kısaltmasındaki harfler şunları ifade etmektedir (Bkz. Fotoğraf 1);

Fotoğraf 1: KBRN Kısaltmasındaki Harflerin Temsil Ettiği Maddeler

Kaynak:*https://sehitbahattineldenaihl.meb.k12.tr/icerikler/kbrn-tatbikati_11995752.html*

K harfi kimyasal tehditleri ifade etmektedir. Kimyasal tehditler, toksik özelliği taşıyan, aşındırıcı, tahriş edici, yaralayıcı hatta öldürücü sonuçlara sebebiyet veren; yangın gibi olaylara neden olan katı, sıvı, gaz veya aerosol şeklinde bulunan maddelerin neden olduğu olayları ifade etmektedir. Kimyasal tehditler üç gruba ayrılmaktadır. Bunlardan ilki kimyasal savaş ajanlarının oluşturduğu tehditlerdir. Bunlar genellikle savaş veya terör saldırısı sırasında oluşmaktadır (Kenar, 2018). İkincisi ise zehirleyici endüstriyel kimyevi maddelerin bir kaza neticesinde çevreye yayılmasıyla oluşan tehditlerdir. Evde kullanılan zararlı kimyasal maddelerin sebep olduğu tehditler ise kimyasal tehditlerin sonuncusunu oluşturmaktadır (AFAD, 2023; MEB, 2011).

B harfi biyolojik tehditlere karşılık gelmektedir. Biyolojik tehditler ise "insanlar, hayvanlar veya bitkiler üzerinde kasti olarak veya kaza ile mikroorganizmaların ya da mik-

roorganizma toksinlerinin kullanılarak hastalık oluşturulma, zehirleme veya öldürme çabalarıdır" (AFAD, 2015; Aubrecht ve Coşkun, 2014).

R harfi radyolojik/radyoaktif tehditleri belirtmektedir. Radyasyon en genel anlamıyla ortamda taşınan enerji olarak tanımlanmaktadır (Ocaktan, 2014; TAEK, 2018). Bu radyoaktif niteliği olan maddelerin yaydığı ışınların veya ısıların çevreye ve canlılara zarar vermesi ise radyolojik tehditle ifade edilmektedir (Dökmeci ve Deniz, 2023).

N harfi ise nükleer tehditleri ifade etmektedir. Nükleer tehditler; "nükleer malzemelerin (uranyum, plütonyum vb.) parçalanması (fisyon) veya iki atomun birleşmesi (füsyon) halinde açığa çıkan enerjiden yararlanılarak gerçekleştirilen" (AFAD, 2023); yıkıcı basınç dalgası, ölümcül radyasyon ve yüksek ısı gibi etkilerin açığa çıkarak bu durumun canlı veya cansız tüm varlıkları etkilemesi durumunu ifade etmektedir (Aubrecht ve Coşkun, 2014; Dökmeci ve Deniz, 2023; Faruk, 2020; Kaynak, 2023; TAEK, 2018).

Tüm bu KBRN ajanları tarih boyunca kullanılmıştır. Örneğin; antik ve orta çağ dönemlerinde daha çok zehirler ve mikroorganizmalar kullanılmıştır. 19.yy'dan sonra bilim camiasındaki gelişmelerle birlikte kimyasal ajanlar ile KBRN ajanları, kitle imha silahları olarak sık sık kullanılmaya başlanılmıştır (Sezigen, 2009). Günümüzde ise KBRN tehditleri dünya için ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Yakın bir zamanda Fukuşima ve Çernobil'deki yaşanan nükleer ve radyolojik olaylar, Seveso kimyasal olayları, Tokyo sarin gazı olayı ile Ebola, SARS, Covid-19 gibi küresel salgınlar KBRN tehditlerinin ciddi birer göstergesidir (Malizia, 2016). Bununla birlikte ABD'de gerçekleştirilen 11 Eylül saldırılarını takip eden süreçte yaşanan şarbon olayı ile hiç alışık olunmayan kitle imha silahlarına karşı hazırlıksız olunduğu anlaşılmıştır (Kollek, 2003). Bu olaylar neticesinde tüm dünya, özellikle sivil nüfusu hedef alan böyle saldırıların gerçekleştirilebileceğini ve bunun için de tedbirlerin alınması gerektiğini anlamış ve KBRN konusundaki farkındalık artmaya başlamıştır (Koenig, 2009). Bu konuda ki görev başta ülkelere ve bu ülkelerin kurumlarına düşmektedir. Birçok afette olduğu gibi KBRN konusunda da tedbirlerin alınması, gerekli hazırlıkların yapılması ve bu konuda da kurumların iyi bir şekilde hazır olmaları gerekmektedir. Ayrıca bu konuyla ilgili kurum çalışanlarının hazırlanması ve en iyi şekilde eğitilerek uzmanlaştırılması da sağlanmalıdır (Şahin ve Cengiz, 2021).

KAYNAKÇA

- *AFAD, (2015), KBRN Temel Bilgiler, Ankara.*
- *AFAD, (2023), KBRN Sözlüğü, URL: https://www.afad.gov.tr/tr/23793/KBRNSozlugu?kelime=kbrn, (12.08.2023).*
- *Anonim, (2014), KBRN Terimler Sözlüğü, T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara.*
- *Aubrecht, D. Ö. , E. Coşkun, E. (2014), "Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik, Nükleer (KBRN) Afetlere Gerçek Zamanlı Yanıt Sağlayacak Bir Karar Destek Sistemi Modeli", Yönetim Bilişim Sistemleri Kongresi, 49.*
- *Cebeci, H. İ., Odabaş, D. (2019), "Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik Ve Nükleer Afetleri Yönetmek İçin Bir Karar Destek Sistemi Modeli Önerisi", Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi, 1(1), 41-50. Erişim Adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/sauied/issue/51532/649605*
- *Dökmeci, A. H. (2018), Toksikolojik-Çevresel Ve Endüstriyel-Afetler, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul.*

- *Dökmeci, A. H., Deniz, E. (2023), "Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik, Nükleer (KBRN) Olaylarında Sağlık Okuryazarlığı", Afet ve Risk Dergisi, 6(1), 273-293.*
- *Erdem, D. (2011), "Bir Kitle İmha Silahı Olarak Nükleer Silahların Yasaklanmasına Yönelik Çabalar", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66(3), 93-136.*
- *Faruk, Ö. (2020), "KBRN Nedir ve Neden Önemlidir?", Acil Çalışanları Platformu, https://www.acilcalisanlari.com/kbrn-nedir-ve-neden-onemlidir.html (Son Erişim: 2 Haziran 2022)*
- *İstanbulluoğlu, H. (2010), "Koruyucu Hekimlik Açısından Çok Uluslu Harekâtlarda Sağlık Hizmeti Desteği", Gülhane Tıp Dergisi, 52(4), 304-308.*
- *Kaynak, C. (2020), "Örnek Bir Hastane Afet Ekibinin Doğal Afetler Sonrasında Ortaya Çıkabilecek Kbrn (Kimyasal, Biyolojik, Radyoaktif, Nükleer) Tehlikeler İle İlgili Bilgi Düzeylerinin Ölçülmesi", Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi: Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 21-36.*
- *Kenar, L. (2018), "KBRN Silahları Hakkında Bilgiler", T.O.D.A.I.E. KBRN ve Risk Yönetimi Ders Sunumları, Ankara.*
- *Koenig, K.L. (2009). "Preparedness for Terrorism: Managing Nuclear, Biological and Chemical Threats", Annals Academy of Medicine, 38(12), 1026-1030.*
- *Kollek, D. (2003), "Canadian Emergency Department Preparedness for A Nuclear, Biological or Chemical Event", Canadian Journal of Emergency Medicine, 5(1), 18-26.*
- *Malich, G., Coupland, R., Donnelly, S., NEHME, J. (2015), "Chemical, Biological, Radiological or Nuclear Events: The Humanitarian Response Framework of the International Committee of the Red Cross", International Review of the Red Cross, 97(899), 647-661.*
- *Malizia, A. (2016), "Disaster Management in Case of CBRNE Events: An Innovative Methodology to Improve The Safety Knowledge of Advisors and First Responders", Defense and Security Analysis, 32(1), 79-90.*
- *MEB, (2011), Kimyasal Biyolojik Radyasyon ve Nükleer (KBRN) Tehlikelerde Acil Yardım 725TTT154, Ankara.*
- *Ocaktan, E. (2014), Radyasyon Etkileri Ve Korunma, Ankara.*
- *Özden, G., Yaman, M. (2022), "Afet Yönetiminde Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik Ve Nükleer Tehditlere Karşı Farkındalık Düzeyi: Kütahya UMKE Örneği", ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi, 7(1), 134-44.*
- *Ruff, T. (2006), "Nuclear Terrorism", Energy Science.*
- *Sharma, R. K. (2010), Chemical, Biological, Radiological And Nuclear Disasters: Pitfalls and perils.*
- *Sert, A., Polat, M., Erdemir, S. (2022), "Kimyasal Biyolojik Radyolojik Nükleer (Kbrn) Ajanlardan Kan Zehirleyici Gazların (Hcn,Co,As) Önemi", Uluslararası Sağlık Bilimlerinde Disiplinler Arası Etkileşim Dergisi, 1(1), 42 -51.*
- *Sezigen, S. (2009), "Sağlık Kurumların-*

da Kitlesel NBC (KBRN) Yaralanmalarına Yönelik Davranış Modelinin Oluşturulması", Doktora Tezi, Genelkurmay Başkanlığı Gülhane Askeri Tıp Akademisi Komutanlığı Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

- *Şahin, F., Cengiz, S. (2021), "KBRN Olaylarında Müdahil Bazı Kurum Personellerinin Konu Hakkındaki Bilgi, Beceri, Deneyim ve Görüşlerinin Derinlemesine Mülakat Tekniği İle Ölçülmesi: Gümüşhane ve Erzurum İli Örneği", Global Journal of Economics and Business Studies, 10(20), 81-101.*
- *Şeşen, Y. (2019), "Kültürel Mirasımız ve Arşiv Belgelerimizin Afetler ve KBRN Tehlikelerine Karşı Korunması", Afet ve Risk Dergisi, 2(1), 32-42. doi: 10.35341/afet.515323*
- *Taek, (2018), Radyasyon Kaynakları ve Radyasyondan Korunma, Ankara.*
- *Yıldırım, T., Avşar, E., Yıldırım, S. (2021), "KBRN Ekiplerinin Olay Müdahale Yöntemlerinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi: Adana AFAD Örnek Olayı", International Social Sciences Studies Journal, 7(78), 653-660.*
- *https://sehitbahattineldenaihl.meb.k12.tr/icerikler/kbrn-tatbikati_11995752.html, (18.08.2023).*

KRİZ YÖNETİMİ

Şakir ŞAHİN
Prof. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Fakültesi jeofizik Mühendisliği Bölümü, Isparta, sakirsahin@sdu.edu.tr, orcid: 0000-0001-6345-5270

Kriz, gündelik hayatı sekteye uğratan, topluluklar için olumsuz etkiler oluşturma ihtimali olan fiziki, ekonomik, sosyal ve politik olayların meydana geldiği durumdur. "Kriz" kelimesi, "yargılamak" anlamına gelen Yunanca "krino" kelimesinden türemiştir (Bobrowsky, 2013). Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliğine göre kriz hali, "Devletin ve milletin bölünmez bütünlüğü ile millî hedef ve menfaatlere yönelik hasmane tutum ve davranışların, Anayasa ile kurulan hür ve demokratik düzeni veya hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik şiddet hareketlerinin, tabii afetlerin, tehlikeli salgın hastalıkların, büyük yangınların, radyasyon ve hava kirliliği gibi önemli nitelikteki kimyasal ve teknolojik olayların, ağır ekonomik bunalımların, iltica ve büyük nüfus hareketlerinin ayrı ve birlikte ortaya çıktığı hâller" olarak tanımlanmaktadır (AFAD 2021).

Kriz tanımlanabilir herhangi bir tetikleyici olay olmadan veya ilişkilendirilebileceği birçok olayın olduğu ve hiç kimsenin net bir şekilde öne çıkmadığı durumlarda meydana gelebilir. Toplum hayatının tüm evrelerinde ortaya çıkabilir ve Acil ve Afet Durumuna göre tanımı yapılır (Lagadec, 1993). Burada afetin ortaya çıkardığı kriz ve kriz yönetimi ele alınmıştır.

"Afet" terimi, toplumun tamamı ya da bir kısmında kayıplar oluşturan, normal hayatı ve insan faaliyetlerini kesintiye uğratan, hatta durduran doğa, insan veya teknoloji kaynaklı olayların sonucunda oluşan ve acil müdahaleyi gerektiren durum olarak tanımlanır. Kriz türleri tehlike ve zarar görebilirlik durumuna göre

şekilde aktarabilmek mümkün olmaktadır (AFAD, 2014).

Mekânsal Bilgi Sistemi, teknolojik imkanların kullanılması ile sürdürülebilir bir kriz yönetimini sağlayan sistemdir. Bunun için Coğrafi Bilgi Sistemi ve diğer teknolojik imkanlar kullanılır. Afet kriz öncesi, sırası ve sonrası veriye çok hızlı bir şekilde ulaşılması, analiz edilmesi, yeni veri üretilmesine imkan verir. Sistem mekânsal sorgu ve analizlerden edilen bilgi ile afete uğramış ve uğrayabilecek bölgelerde doğru ve hızlı müdahale edilmesini sağlamak üzere tasarlanmıştır. Sistemin uygulanması alt bileşen ve menüleri ve altlık niteliğindeki çeşitli haritalar ile mekânsal verilerin gerçek zamanlı olarak düzenlenebilmesini, güncellenebilmesini, sorgulanabilmesini, sonuçların görüntülenmesi ve rapor şeklinde alınmasına imkan vermektedir (AFAD, 2014).

İyileştirme Sistemi, afet sonrası gerçekleştirilen iyileştirme ve yeniden inşa çalışmalarını içermektedir. Süreç mekânsal bilgi sistemi ile elde edilen verilerin sayısal ortamda Coğrafi Bilgi Sistemi destekli olarak gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu sayede birbirleriyle koordineli yürütülmesi gereken hasar tespit, hak sahipliği, yeni yerleşim alanlarının seçimi gibi çalışmaların aksamadan yürütülmesi mümkün olmaktadır. Ayrıca sürekliliği sağlanması için sistemin mobil uygulamalar ile desteklenmesi, saha verilerinin toplanmakta ve konum içeren bilgiler daha sağlıklı bir şekilde elde edilmektedir. Aynı zamanda bu bilgiler sürekli bir döndü olan Bütünleşik Afet Yönetiminin diğer süreçlerinde de kullanılmaktadır.

KAYNAKÇA

- *AFAD. (2014). Afet Yönetim ve Karar Destek Sistemi Projesi (AYDES). AFAD.https://www.afad.gov.tr/afet-yonetim-ve-karar-destek-sistemi-projesi-aydes21 (16.07.2023).*
- *AFAD. (2021). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. AFAD-Ankara. https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afetyonetimi-terimleri-sozlugu (22/06/ 2023)*
- *Bobrowsky, P. T. (2013). Encyclopedia of Natural Hazards, Springer Dordrecht, Heidelberg, New York, London.*
- *Boin, A., & Lagadec, P. (2000). Preparing for the future: critical challenges in crisis management. Journal of Contingencies and Crisis Management, 8, 185–191.*
- *Kadıoğlu, M. (2017). Afet Yönetimi: Beklenmeyeni Beklemek, En Kötüsünü Yönetmek. Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, İstanbul-Türkiye*
- *Lagadec, P. (1993). Preventing Chaos in a Crisis. Strategies for Prevention, Control and Damage Limitation. Berkshire: McGraw Hill.*
- *Lagadec, P. (1995). Cellules de crise. Les conditions d'une conduite efficace. Paris: Les Èditions d'Organisations.*
- *McLennan, J., Holgate, A., Omodei, M., & Wearing, A. (2006). Decision making effectiveness in wildfire incident management teams. Journal of Contingencies and Crisis Management, 14, 27–37.*
- *Medak. (2023). Afet Yönetim Sistemi. Medikal Arama Kurtarma Derneği, İstanbul https://www.medak.org.tr/faydali-bilgiler/faydali-bilgiler (16.06.2023).*
- *Menoni, S., & Margottini, C. (eds.) (2011). Inside Risk. Strategies for sustainable risk mitigation. Milano: Springer.*

- *Quarantelli, E. (1998). The Computer Based Information/Communication Revolution: A Dozen Problematical Issues and Questions They Raise for Disaster Planning and Managing. Newark: DRC. Preliminary Paper.*
- *Reason, J. (1997). Managing the Risk of Organizational Accident. UK: Ashgate.*
- *Roux-Dufort, C. (2000). La gestione de crise. Un enjeu stratégique pour les organisations. Paris-Bruxelles: DeBoek Université.*
- *Şahin, Ş. (2021). Afet ve Acil Durumlarda İş Sağlığı ve Güvenliği. Nobel Yayınları, Ankara.*

KURAKLIK

Samet DİNÇER
Öğr.Gör. Sinop Üniversitesi, Durağan MYO, Sinop, sametdincerr@gmail.com, orcid: 0000-0001-8498-2408

Kuraklık kavramı, Arapça "kaht" kelime kökünden gelmekte olup "yağmur yağmaması" anlamında yazılı tarihte ilk olarak 1680 yılında Fransız yazar Meniskinin sözlüğünde bu şekilde ifade edilmiştir (Etimolojiturkce, 2023). Türk Dil Kurumuna göre ise kuraklık "yağışsızlık" olarak isimlendirilmektedir (TDK, 2023). Bir diğer sözlük Sesli sözlüğe göre ise kuraklık "yağışsız, çorak toprak" ifadeleri ile açıklanmaktadır (Seslisozluk.net, 2023). Meteoroloji Genel Müdürlüğüne göre kuraklık "yağışların, bir bölgede yıllar içinde kaydedilen normal yağış seviyelerinin büyük oranda altına düşmesi sonucu arazi ve su kaynaklarının olumsuz olarak etkilenmesi nedeniyle hidrolojik dengenin bozulmasına yol açan doğal olay" olarak tanımlanmaktadır (MGM, 2023). Tanımdan da anlaşılabileceği üzere su kaynaklarının azalması sonucu bu kaynakları kullanan hem insanlar hem de tüm diğer canlılar için afete dönüşen boyutlarda sorun oluşturabilmektedir. Kuraklığın bir bölgede görülme sıklığı, süresi ve şiddeti, etkilediği bölge gibi etmenler yol açtığı sorunlar nedeniyle afet olarak nitelendirilmektedir (MGM, 2023).

Dünya ekosisteminin ve yeryüzünün oluşumunun doğal süreçlerinde çeşitli şekillerde ortaya çıkabilen yağışsızlık durumu yani kuraklık, doğal yaşam alanlarında bulunan tüm canlıları etkilemiş ve gelecekte de etkilemeye devam edecektir. Kuraklığın literatürde farklı yazar ve kurumlarca yapılmış çok sayıda farklı sınıflamaları bulunmaktadır. Çalışma kapsamında ise meteorolojik kuraklık, tarımsal kuraklık, hidrolojik kuraklık ve sosyo-ekonomik kuraklık olarak açıklanacaktır (Wilhite & Glantz, 1985: 4-8).

Kuraklık öncelikle meteorolojik kuraklık ile başlar ve ileri boyuta ulaştığında sosyo-ekonomik sonuçlar doğurur. Meteorolojik kuraklık bir bölgenin gözlemlenen verilerine kıyasla normalden daha az yağış aldığı dönemi ifade etmektedir (Arslan, Bilgil, & Veske, 2016: 189). Çeşitli metotlarla gözlemlenebilen meteorolojik kuraklık 48 saatte 2.5 mm'den az yağış olması, 15 günlük süreçte 0.25 mm'den az yağış olması, yıllık bazda ise 180 mm'den az yağış olması ve 6 günlük yağışsız geçirilen gün gibi çeşitli kıstaslara göre izlenebilmektedir (Wilhite & Glantz, 1985: 5).

Tarımsal kuraklık ise bir bölgede tarımsal üretim amaçlı yetiştirilen bitkinin gelişimi için gerekli olan su miktarının toprakta bulunmaması olarak tanımlanmaktadır. Tarımsal kuraklığın ortaya çıkmasında meteorolojik kuraklığın oldukça önemli bir rolü vardır. Tarımsal kuraklık, türü ve etki alanı itibariyle, kuraklık türleri arasında aşamalı olarak gelişen süreçlerden bir önceki aşama olarak açıklanabilir (Partigöç & Soğancı, 2019: 291).

Hidrolojik kuraklık, yine meteorolojik ve tarımsal kuraklığı takip eden dönemde uzun süre devam eden yeryüzü ve yeraltı sularındaki azalmayı ifade eder (Partigöç & Soğancı, 2019: 291). Burada kentsel ve kırsal arazilerde yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının bu alanların aşırı, plansız kullanımına bağlı olarak hatalı kullanım nedeniyle görülen bir durum ifade edilmektedir. Hatta azalan su kaynaklarının arazileri çoraklaştırarak bu bölgelerin genişlemesine yol açtığı söylenebilir (Özfidaner, Şapolyo, & Topaloğlu, 2018: 58).

Sosyo-ekonomik kuraklık ise tanımdan da anlaşılabileceği üzere süregiden kuraklığa bağlı olarak ortaya çıkan sosyal sorunlar ve ekonomik zorluklara işaret edilmektedir (Wilhite & Glantz, 1985: 8). Suyun yeterli oranda varlığına bağımlı olarak sürdürülen tarımsal ve hayvansal üretim, kuraklık nedeniyle kesintiye uğrar ve gıda güvenliği tehlikeye girebilmektedir. Bu durumda toplumlar gıda kriziyle karşı karşıya kalarak gıda lojistiğinin bozulması nedeniyle temiz ve güvenli gıdaya erişimde güçlükler yaşanabilmektedir. Aynı zamanda suya bağlı olarak gerçekleştirilen pek çok tekstil, otomotiv, beyaz eşya vb. pek çok endüstriyel üretimin üretim zinciri bozulabilmektedir (Zhao et al., 2019: 1085-1087).

Bir afet türü olarak sınıflandırılan kuraklık, dünyanın farklı coğrafi bölgelerinde çeşitli nedenlerle sıklıkla görülebilmektedir. Günümüzün en önemli sorunlarından kabul edilen iklim değişikliğine bağlı küresel ısınma, sanayileşmeye bağlı ortaya çıkan çevresel sorunlar, orman alanlarının yitimi gibi pek çok nedenle acil durum hatta afet seviyesine varan boyutlarda kuraklık yaşanabilmektedir (Partigöç & Soğancı, 2019: 288).

Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemde de ülkemizde çok sayıda önemli etkileri olan kuraklıklar yaşanmıştır. örneğin 1876 yılında yaşanan ağır kuraklık nedeniyle salgınlar dahi ortaya çıkmış, 200.000 den fazla vatandaşımızın hayatını kaybettiği kayıtlara geçmiştir (Şener & Şener, 2019: 597). Yakın dönemde yaşanan önemli kuraklık olaylarından birisi de Güney Afrika Cumhuriyeti'nin önemli kentlerinden Cape Town'da yaşanan su kıtlığı olayıdır. Uzun süre art arda yaşanan kurak mevsimler sonucu kentin su kaynakları tamamen tükenme noktasına gelmiş ve kentin yerel yönetimi sert tedbirler almak durumunda kalmıştır. Bunun sonucunda su altyapısından hanelere su dağıtımı kısıtlanmış, kent sakinlerinin günlük su tüketimi 25 litre sınırlandırmak gibi farklı önlemler uygulanmıştır (Dinçer & Özyer, 2020: 144).

KAYNAKÇA

- *Arslan, O., Bilgil, A., & Veske, O. (2016). Standart Yağış İndisi Yöntemi İle Kızılırmak Havzası'nın Meteorolojik Kuraklik Analizi. Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 5(2), 188-194. doi:10.28948/ngumuh.295572*
- *Dinçer, S., & Özyer, Y. (2020). The Impact of the World-Treatheing Water Crisis and Drought Hazard on Health: Example of Cape Town. IBAD Sosyal Bilimler Dergi-*

si(7), 144-153. doi:10.21733/ibad.665217

- *Etimolojiturkce. (2023). Kuraklık. 08 28, 2023 tarihinde https://www.etimolojiturkce.com/kelime/kaht adresinden alındı.*
- *Meteoroloji Genel Müdürlüğü. (2023). Kuraklık. 08 29, 2023 tarihinde https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/kuraklik-analizi.aspx?d=yontemsinif adresinden alındı.*
- *Özfidaner, M., Şapolyo, D., & Topaloğlu, F. (2018). Seyhan Havzası Akım Verilerinin Hidrolojik Kuraklık Analizi. Toprak Su Dergisi, 57-64. doi:10.21657/topraksu.410140*
- *Partigöç, N. S., & Soğancı, S. (2019). Küresel İklim Değişikliğinin Kaçınılmaz Sonucu: Kuraklık. Resilience, 3(2), 287-299. doi:10.32569/resilience.619219*
- *Seslisozluk.net. (2023). Kuraklık, 08 30, 2023 tarihinde https://www.seslisozluk.net/kurakl%C4%B1k-nedir-ne-demek/ adresinden alındı.*
- *Şener, E., & Şener, Ş. (2019). Meteorolojik Kuraklığın Coğrafi Bilgi Sistemleri Tabanlı Zamansal ve Konumsal Analizi: Çorak Gölü Havzası (Burdur-Türkiye) Örneği. Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 7(3), 596-607. doi:10.21923/jesd.543573*
- *Türk Dil Kurumu. (2023).Kuraklık. 08 30, 2023 tarihinde https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı.*
- *Wilhite, D. A., & Glantz, M. H. (1985). Understanding the Drought Phenomenon: The Role of Definitions. In (pp. 11-27): Routledge.*
- *Zhao, M., Huang, S., Huang, Q., Wang, H., Leng, G., & Xie, Y. (2019). Assessing socio-economic drought evolution characteristics and their possible meteorological driving force. 10(1), 1084-1101. doi:10.1080/19475705.2018.1564706*

KYOTO PROTOKOLÜ

Kıvanç DEMİRCİ
Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, kivancdemirci4@gmail.com orcid: 0000-0001-6598-6673

İnsan faaliyetleri sonucunda artan sera gazlarının neden olduğu küresel ısınmayı kontrol altına almak amacıyla Birleşmiş Milletler öncülüğünde 1992 yılında Rio Konferansı düzenlenmiştir. Konferans sonucunda İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi imzaya açılmış 50 ülkenin ilkeleri kabul etmesiyle düzenleme 1994 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşmede, en yetkili organ olarak belirlenen Taraflar Konferansı'nın sera gazı emisyonlarıyla ilgili belirlenen hedefleri her yıl düzenli olarak toplaması kararlaştırılmıştır. Konferans'ın 1997 yılındaki üçüncü oturumunda ise Kyoto Protokolü kabul edilmiştir (Serim, 2014: 18,19).

Protokolün 24. maddesi uyarınca, metin 16 Mart 1998 ile 15 Mart 1999 tarihleri arasında devletlerin imzasına açılmıştır. Onay süresi içinde 84 devlet tarafından kabul edilmesine rağmen protokol karmaşık emisyon kriterlerinden[14] dolayı yürürlüğe girmemiştir. 2005 yılında Rusya'nın onay süreçlerini tamamlaması ardından protokol uygulanmaya başlanmıştır (UN, t.y.). Çevre yönetimi alanında yaklaşık 10 bin uzman bilim insanının katkısıyla oluşturulan düzenleme (İnan & Savaş, 2022) devletleri gelişmişlik düzeyi esas alınarak ek 1, ek 2 ve ek dışı ülkeler olarak üç kategoriye ayırmıştır. Ek 1 listesinde ABD, Kanada, Hırvatistan, Norveç, İzlanda gibi emisyon azaltma hedefi bulunan 42 gelişmiş ülke yer almaktadır. Ek 2 listesinde, ek 1 listesinde yer almayan gelişmekte olan ülkeleri maddi anlamda destekleyecek ülkeler yer alırken ek dışı ülkeler araştırma, işbirliği ve yutakların korunması konularında sorumluluk üstlenen devletlerdir

14 Protokolün yürürlüğe girmesi için kabul eden devletlerin 1990 yılındaki emisyonlarının yeryüzündeki toplam emisyonun %55'ini oluşturmasıdır.

(MFA, 2022). Ek 2 ve ek dışı ülkelerin sera gazı azaltma yükümlülüğü olmamakla birlikte envanter raporunu her yıl düzenlemeleri gerekmekteydi (Çömert, Bilget, & Çabuk, 2015: 885).

Protokol 2008-2012 ve 2013-2020 olmak üzere 2 dönem olarak planlanmıştır.

2008-2012 Arası Dönem: Protokolün ilk taahhüt dönemi Karbon dioksit (CO2), Metan (CH4), Azot oksit (N2O), Hidroflorokarbonlar (HFC'ler), Perflorokarbonlar (PFC'ler) ve Kükürt heksaflorür (SF6) olarak adlandırılan altı sera gazının azaltımına ilişkin çabaları kapsamaktadır. Katılımcı ülkeler sera gazı emisyonlarını 1990 yılı seviyelerinin %5 aşağısına düşürmeyi hedeflemişlerdir. Avrupa Birliği üye ülkeleri de bu hedefi %8 olarak belirlemiştir (UNFCCC, t.y). Kyoto'nun ilk dönemi kazanımları bakımından önemli görülmektedir. AB ve taraf devletler taahhütlerini başarıyla yerine getirmiştir. Bu taahhütlerin yerine getirilmesiyle 2012 yılının sonunda baz yılına oranla sera gazı salınımında %19 azalış sağlanmıştır (EU, 2020).

2013-2020 Arası Dönem: 26 Kasım-7 Aralık 2011 tarihleri arasında Katar'da gerçekleştiren Doha Konferansı'nda Kyoto Protokolünün ilk döneminin sonlandırılmasına karar verilmiş 2013-2020 yılları arasını kapsayan 2. taahhüt dönemine geçilmiştir (CYGM, 2012).

Bu döneme AB dahil 38 taraf devlet katılmıştır. Temel amaç 2020 yılı sonuna kadar 1990 yılı emisyon salınımını %18 oranında azaltmaktır. AB ilk taahhüt döneminde olduğu gibi hedefini %20 olacak şekilde yükseltmiştir. İlgili hedefler 7 Ağustos 2015 tarihinde, Doha protokolü ise katı yürürlük koşulları nedeniyle 2020 yılında yürürlüğe girmiştir (IISD, 2020).

Protokol, iklim değişikliğini önlemeye yönelik stratejilerin etkinlik kazanması amacıyla üç temel mekanizmayı kullanmaktadır:

Uluslararası Emisyon Ticareti: Protokolün 17. maddesi taraf devletlere emisyon ticareti olanağı vermektedir. Bu maddeye göre taraf devletler kullanmadıkları emisyon kapasitelerini başka ülkelere satabilmektedir. Bu ticaret imkanı sayesinde dünya genelinde yeni bir emtia ve karbon piyasası oluşmuştur. Tarafların emisyon satım kapasitelerini aşmaları ve emisyon hedefini tutturamama ihtimallerine karşı taahhüt dönemi rezervi uygulamaya geçirilmiştir. Bu rezerv sayesinde taraf devletler emisyon sınırlarını bilerek hareket etmektedirler (UNFCCC, 2015).

Temiz Kalkınma Mekanizması: Temiz kalkınma uygulamasına protokolün 12. maddesinde yer verilmiştir. Bu uygulama gelişmekte olan bir ülkenin sürdürülebilirlik konusundaki hedeflerini gerçekleştirmesinde gelişmiş ülkelerin desteğine olanak sağlamaktadır. Ülkeler güneş paneli gibi yenilebilir enerji tesislerinin kurulması, teknik eğitim faaliyetlerinin yürütülmesi vb. konularda destek vermektedir (UNFCCC, 2015a).

Ortak Uygulama Mekanizması: Gelişmiş ülkelerin hedef ülkelere yapmış olduğu yatırımları ucuz krediyle gerçekleştirmesine olanak veren bir mekanizmadır. Yatırımcı ülkeler hedef bölgelere düşük faizli ve ödeme kolaylığı ile yatırım yapmaktadır. Bu sayede çevresel amaçların hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi sağlanmaktadır (UNFCCC, 2015b).

2015 yılında uygulamaya konulan Paris İklim Anlaşması, Kyoto Protokolü'nün yerini almıştır. Protokol sera gazını azaltma çalışmalarını istikrara kavuşturmak ve tüm ülkelerin benimsediği standartların geliştirilmesi açısından oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- *CYGM. (2012). Doha İklim Zirvesi. https://cygm.csb.gov.tr/doha-iklim-zirvesi-haber-6251 adresinden alındı*
- *Çömert, R., Bilget, Ö., & Çabuk, A. (2015). Kyoto Protokolüne İmza Atan G20 Ülkelerinin Yıllara Göre Karbon Salınımlarının (1990- 2012) Coğrafi Bilgi Sistemleri Yardımı*

İle Analiz. Anadolu Üniversitesi, Yer ve Uzay Bilimleri Enstitüsü, 883-891.

- *EU. (2020). Kyoto 1st commitment period (2008–12). https://climate.ec.europa.eu/eu-action/climate-strategies-targets/progress-made-cutting-emissions/kyoto-1st-commitment-period-2008-12_en#:~:text=In%20the%20first%20period%20of,the%20bloc%20as%20a%20whole. adresinden alındı*
- *IISD. (2020). Doha Amendment to Enter into Force. https://sdg.iisd.org/news/doha-amendment-enters-into-force/ adresinden alındı*
- *İnan, H., & Savaş, N. E. (2022). İklim Değişikliği ve Çevrecilik Ekseninde Yeşil Pazarlama. Ankara: Gazi Kitabevi.*
- *MFA. (2022). Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) ve Kyoto Protokolü. https://www.mfa.gov.tr/united-nations-framework-convention-on-climate-change-_unfccc_-and-the-kyoto-protocol.en.mfa adresinden alındı*
- *Serim, N. (2014). Çevre Bilincinin İklim Değişikliği ve Emisyon Ticareti Bağlamında Sosyo-Ekonomik Çözümlenmesi. Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım.*
- *UN. (t.y.). The Kyoto Protocol - Status of Ratification. https://unfccc.int/process/the-kyoto-protocol/status-of-ratification adresinden alındı*
- *UNFCCC. (2015). Emissions Trading. https://unfccc.int/process/the-kyoto-protocol/mechanisms/emissions-trading adresinden alındı*
- *UNFCCC. (2015a). The Clean Development Mechanism. https://unfccc.int/process-and-meetings/the-kyoto-protocol/mechanisms-under-the-kyoto-protocol/the-clean-development-mechanism adresinden alındı*
- *UNFCCC. (t.y). What is the Kyoto Protocol? https://unfccc.int/kyoto_protocol adresinden alındı*

M

MAHALLE AFET GÖNÜLLÜSÜ

Hakan CELEP
Öğr. Gör.,Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Kavaklıdere Şehit Mustafa Alper MYO, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, Acil Durum ve Afet Yönetimi Programı, Muğla/Türkiye, hakancelep@mu.edu.tr, orcid: 0000-0002-7568-5759

Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre gönüllü kelimesi "bir işi yapmayı hiçbir yükümlülüğü yokken isteyerek üstlenen; fahri" anlamına gelirken, gönüllülük kavramı ise "gönüllü ve karşılıksız iş yapma; hasbilik" anlamında kullanılmaktadır (TDK, t.y.). Diğer yandan gönüllülük kavramı, bireyin herhangi bir çıkarı olmaksızın, kendi ailesi veya yakınları olsun ya da olmasın, herkesin yaşam kalitesini iyileştirmek ya da arttırmak veya toplumun huzuru ve refahını sağlamak için kişinin kendi hür iradesi ile toplumda ya da sivil toplum örgütleri içerisinde yapılan faaliyetler olarak tanımlanabilir (Güder & ÖSGD, 2006).

Gönüllülük kökeni 12. yüzyıl Britanya'sına kadar uzanan bir tarihe sahip olmasına rağmen, insanların birbirlerine yardım etme geleneği çok daha önceye dayanmaktadır (Xu & Ngai 2011). Başlangıçta gönüllülük, dinle ilişkilendirilen işlerle özdeşleştirilmiştir. Fransızcadan türetilen 'gönüllülük' teriminin kullanımı, ilk kez 17. yüzyıla kadar gitmektedir. İnsanların 18. yüzyılda gönüllü olarak askeri hizmetlere katılmasıyla bu kavram daha sık görülmeye başlanmıştır. Ancak günümüzde gönüllülük, askeri hizmetle değil, doğrudan toplum hizmetiyle özdeşleştirilir (Gwanshak & Gwanshak, 2023). Afetlerde ve acil durumlarda gönüllülük birçok ülkede özellikle müdahale ve iyileştirme aşamasında önemli bir yere sahiptir. Bir afet veya acil durum yaşandığında gönüllüler teknik arama ve kurtarma, tıbbı müdahale, yangınla mücadele, enkaz kaldırma, ulaşım veya lojistik destek gibi birçok noktada yardım sağlayabilmektedir (Alexander, 2010).

Afetler, son yıllarda artan bir önem ve vurgu ile ele alınan ve üzerinde çok fazla çalışılan bir konu olmuştur. Bu konuda özellikle sosyolojik çalışmalar dikkat çekmektedir. Afetlerle mücadelede, toplumun rolü ve yerel halkın afet ve acil durumlar konusundaki bilgi, faaliyet ve katılımının ne denli kritik olduğu sık sık ifade edilmektedir (Anderson & Woodrow, 1989). Bu bağlamda, yerel halkın, geçmiş deneyimlerini ve gelecekle ilgili rehberliklerini kullanarak etkili ve verimli sonuçlar elde edilmesi mümkün kılınabilir. Bu süreçte, mahalle afet gönüllüleri de büyük bir öneme sahiptir.

Mahalle afet gönüllüsü, kendi yerel topluluklarında afetlere karşı hazırlıklı olmayı ve afetlerin olası etkilerini minimize etmeyi amaçlayan bireyler olarak tanımlanabilir. Gönüllü olarak katılan bu kişiler, afetler öncesinde, sırasında ve sonrasında mahallelerinin dayanıklılığını artırmak ve topluluklarını güvende tutmak için çeşitli görevleri üstlenmektedirler.

Mahalle afet gönüllüsü olabilmek için bazı kriterler bulunmaktadır. Bunlar; (1) afet kültürüne ve bilince sahip olmak, (2) afet tehlikelerine karşı hazır ve diğer bireylere karşı bu hassasiyeti hissettirmek, (3) afetlerin öncesi, sırası ve sonrasında yapılması gerekenler konusunda yeterli bilgi ve donanıma sahip olmak, (4) or-

ganizasyon içerisinde bulunan ve yapılması istenen görevleri yerine getirmek, (5) ilgili kamu personelleri ve sivil toplum kuruluşları ile daima koordineli ve diyalog halinde faaliyetleri yürütmek şeklinde sınıflandırılabilir. Ayrıca, mahalle afet gönüllüsü olabilmek için belirli demografik kriterler de geçerlidir. Bu kriterlere göre, adayların 18-60 yaşları arasında olmaları, mahallede uzun süre yaşamış veya yaşamayı planlayan kişiler olmaları, herhangi bir fiziksel engeli taşımadan gönüllü çalışmayı kabul etmeleri ve ekip çalışmasına yatkın olmaları gerekmektedir. Mahallelerde oluşturulan Mahalle Afet Kurulu (MAK), mahalle afet gönüllülerini koordine eden bir yapıyı temsil eder. MAK, Başkan/Muhtar, Gönüllü Koordinatörü, Risk ve Hasar Tespit Sorumlusu ve Lojistik Sorumlusu gibi görevleri içerir. Bu kurul, 4 asil ve 3 yedek üyeden oluşur. Bu bireyler, mahallelerinin afet direncini ve zarar görebilirliğini belirlemek ve afetlere karşı hazırlık ve müdahale kapasitesini artırmak amacıyla çaba harcarlar. MAK koordinesinde mahalle afet gönüllülerine yönelik sunulan eğitim programı, çeşitli konuları içerir. Bu konular arasında Afet Psikolojisi, Afet Bilinci ve Hazırlık, Temel Yangın Söndürme, Temel Arama Kurtarma ve Temel İlk Yardım gibi dersler yer alır. Bu eğitimler, alanlarında uzman eğitimciler tarafından toplamda 36 saat boyunca verilir. Bu eğitimler neticesinde Mahalle Afet Gönüllüleri, en küçük idari birim olan mahallelerde, bir afet yaşanması durumunda profesyonel ekipler gelinceye kadar öncelikle kendisi ve yakınları olmak üzere mahalle sakinlerine ilk müdahaleyi yapacak olup profesyonel ekiplerin gelmesinin ardından onlara destek verecek bir yapılanmanın parçası olarak görülmektedir. Sonuç olarak, toplumun afetlere karşı daha hazırlıklı ve dayanıklı olmasına katkıda bulunmaktadırlar (MAGDER, 2023).

Belediyelerden ve medyadan elde edilen bilgiler doğrultusunda, mahalle afet gönüllüsü yapılanması, Gelibolu-Çanakkale, Muratpaşa-Antalya, Beylikdüzü-İstanbul, Foça-İzmir, Yalova, Atakum- Samsun, Kocaeli gibi birçok kentte hazırlanmış ya da hazırlanmaya devam etmektedir (Habertürk, 2023; Muratpaşa Belediyesi, 2023; Beylikdüzü Belediyesi, 2023; Muhalif, 2023; Haber16, 2023; Samsun Gazetesi, 2023; Bizim Yaka Kocaeli, 2023).

Mahalle Afet Gönüllüsü yapılanması, son yıllarda sayısını büyüyerek artırmaktadır. Bu mekanizmanın tüm mahallelerde bulunması ve etkin bir şekilde faaliyet göstermesi, afetlere karşı hazır ve dirençli bir toplumun oluşturulmasına yönelik önemli bir adımı temsil eder. Bu durum, afetlere karşı toplumsal hazırlığın ve müdahalenin artırılması amacıyla büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- *Alexander, D. (2010). The voluntary sector in emergency response and civil protection: review and recommendations. International Journal of Emergency Management, 7(2), 151-166.*
- *Anderson, M., & Woodrow, P. (1989). Rising from the ashes: Development strategies in times of disaster. Boulder, CO: Westview.*
- *Beylikdüzü Belediyesi. (2023). Mahalle Afet Gönüllüsü Eğitimlerine Yüzlerce Başvuru. 09 12, 2023 tarihinde Beylikdüzü Belediyesi: https://www.beylikduzu.istanbul/haber/2086/mahalle-afet-gonullusu-egitimlerine-yuzlerce-basvuruadresinden alındı*
- *Bizim Yaka Kocaeli. (2023). MAG, eğitimlerine devam ediyor. 09 18, 2023 tarihinde Bizim Yaka Kocaeli: https://www.bizimyaka.com/haber/16218010/mag-egitimleri-*

ne-devam-ediyor adresinden alındı

- *Güder, N., & ÖSGD. (2006). STK'lar İçin Gönüllülük ve Gönüllü Yönetimi Rehberi. 09 08, 2023 tarihinde https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-08/stoler-icin-gonulluluk-ve-gonullu-yonetimi-rehberi_1.pdf adresinden alındı*
- *Gwanshak, A. S., & Gwanshak, N. A. (2023). The Need For Volunteerıng Servıces In The Educatıon And Rehabılıtatıon of Chıldren Wıth Specıal Needs. Specıal Needs Educatıon From The Lens Of Interdıscıplınary Dıalogue: A Festschrıft In Honour Of Prof. Emeka D. Ozojı, 2(1).*
- *Haber16. (2023). Yalova'nın mahalle afet gönüllüleri halkı depreme karşı hazırlıyor. 09 18, 2023 tarihinde Haber16: https://www.haber16.com/yalova-nin-mahalle-afet-gonulluleri-halki-depreme-karsi-hazirliyor/1165960/ adresinden alındı*
- *Habertürk. (2023). Gelibolu'da Mahalle Afet Gönüllüleri eğitimlerini tamamladı. 09 17, 2023 tarihinde Habertürk: https://m.haberturk.com/canakkale-haberleri/32171059-geliboluda-mahalle-afet-gonulluleri-egitimlerini-tamamladi adresinden alındı*
- *MAGDER. (2023). Mahalle Afet Gönüllüleri Uygulaması. 09 18, 2023 tarihinde MAGDER: https://www.magder.org/wp-content/uploads/2021/05/MAG_Prensip_ve_Kurallari.pdf adresinden alındı*
- *Muhalif. (2023). Foça'nın mahalle afet gönüllüleri halkı depreme karşı hazırlıyor. 09 18, 2023 tarihinde Muhalif: https://www.muhalif.com.tr/haber/foca-nin-mahalle-afet-gonulluleri-halki-depreme-karsi-hazirliyor-160491 adresinden alındı*
- *Muratpaşa Belediyesi. (2023). Muratpaşa'da her mahallede afet gönüllüsü. 09 14, 2023 tarihinde Muratpaşa Belediyesi: https://muratpasa-bld.gov.tr/haber/8631/muratpasa-da-her-mahallede-afet-gonullusu adresinden alındı*
- *Samsun Gazetesi. (2023). MAG AME ile deprem eğitimi iş birliği! Atakum'da Mahalle Afet Gönüllüleri ekipleri kuruluyor. 09 18, 2023 tarihinde Samsun Gazetesi: https://www.samsungazetesi.com/atakum-da-mahalle-afet-gonulluleri-ekipleri-kuruluyor adresinden alındı*
- *TDK. (t.y.). Gönüllü, Gönüllülük. 09 13, 2023 tarihinde TDK: https://sozluk.gov.tr adresinden alındı*
- *Xu, Y., & Ngai, N. P. (2011). Moral resources and political capital: Theorizing the relationship between voluntary service organizations and the development of civil society in China. Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly, 40(2), 247-269.*

METEORİT KAYNAKLI AFETLER

Nehir MERDAN TUTAR
Arş. Gör. Gebze Teknik Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği Kocaeli, nehirmtutar@gmail.com.

Meteorit kelimesi Fransızca météorite "gök taşı" sözcüğünden bir alıntıdır ve yine Fransızca bir sözcük olan météore "göğe veya havaya ait" sözcüğünden türetilmiştir. Bu kelimenin kökeni Eski Yunanca metéōron μετέωρον "gökte ve yüksekte olan şey" kelimesinden gelmektedir (Etimoloji Türkçe, 2022). Türk Dil Kurumu'nda (2022) ise meteoritin tanımı "gök taşı" olarak geçmektedir.

Bilimsel olarak ise meteorit, kuyruklu yıldız, asteroit veya meteor gibi bir nesnenin dış uzayda ortaya çıkan ve atmosferden geçerek bir gezegenin veya ayın yüzeyine ulaşan katı bir enkaz parçasıdır. Orijinal cisim atmosfere girdiğinde, sürtünme, basınç ve atmosferik gazlarla kimyasal etkileşimler gibi çeşitli faktörler cismin ısınmasına ve enerji yaymasına neden olur. Daha sonra bir meteor haline gelir ve kayan yıldız olarak da bilinen bir ateş topu oluşturur. Daha büyük bir cismin yüzeyine yerleştiğinde, meteor bir meteorit haline gelir. Meteoritlerin boyutları büyük farklılıklar gösterir (C. Wylie, 1998). Çoğu meteor Dünya atmosferine girdiğinde parçalanır. Genellikle yılda beş ila on meteorun düştüğü gözlemlenir ve daha sonra bulunarak bilim insanlarına bildirilir. Çok az meteor, büyük çarpma kraterleri oluşturacak kadar büyüktür.

Meteorit kaynaklı afetler, Dünya-Ay sisteminin oluşumunda, yaşamın evrimsel tarihinde, Dünya'daki suyun kökeninde ve birkaç kitlesel yok oluşta rol oynayarak Dünya'nın tarihini önemli ölçüde şekillendirmiştir. Çarpma sonucu oluşan yapılar, katı cisimler üzerindeki çarpma olaylarının sonucudur. Böylece, katı cisimlerinin çoğundaki baskın yeryüzü şekilleri olarak, tarih öncesi olayların en sağlam kanıtlarını sunarlar. Küçük meteoritler Dünya ile sık sık çarpışır. Nesnenin büyüklüğü ile bu tür olayların sıklığı arasında ters bir ilişki vardır. 1 km (0,62 mil) çapındaki asteroitler Dünya'ya ortalama her 500.000 yılda bir çarpmaktadır (Paine ve Peiser, 2002; Bostrom, 2002). Büyük çarpışmalar 5 km (3 mil) nesnelerle yaklaşık yirmi milyon yılda bir gerçekleşir (Robert vd., 2010). Önemli çarpma olayları arasında Dünya-Ay sisteminin tarihinin başlarında meydana geldiği varsayılan çapı 10 km (6 mil) veya daha fazla olan bir nesnenin bilinen son çarpışması 66 milyon yıl önce Kretase-Paleojen yok oluş olayında gerçekleşen Chicxulub çarpmasıdır (Sanders, 2013).

Birçok çarpma olayı herhangi biri tarafından gözlemlenmeden meydana gelmektedir. 1975 ve 1992 yılları arasında Amerikan füze erken uyarı uyduları üst atmosferde 136 büyük patlama tespit etmiştir (Aerospaceweb, 2023). Nature dergisinin 2002 tarihli sayısında Peter Brown, önceki sekiz yıla ait ABD erken uyarı uydu kayıtları üzerinde yaptığı çalışmayı rapor etmiştir. Bu süre zarfında 1 ila 10 m (3 ila 33 ft) meteorların neden olduğu 300 parlama tespit etmiş ve Tunguska büyüklüğündeki olayların oranını 400 yılda bir olarak tahmin etmiştir. Eugene Shoemaker (1960) bu büyüklükte bir olayın yaklaşık 300 yılda bir meydana geldiğini tahmin etmiş, ancak daha yakın zamanda yapılan analizler Shoemaker'ın bu tahmini bir kat daha fazla abartmış olabileceğini göstermiştir. Yukon Bölgesi'ndeki Whitehorse kenti üzerinde 18 Ocak 2000'in karanlık sabah saatlerinde yaklaşık 26 km (16 mil) yükseklikte patlayan bir ateş topu geceyi gündüz gibi aydınlatmıştır. Ateş topunu üreten meteorun yaklaşık 4,6 m (15 ft) çapında ve 180 ton ağırlığında olduğu tahmin edilmektedir. Bu patlama Science Channel'da yayınlanan Killer Asteroids adlı dizide de yer almış ve Atlin, British Columbia'da yaşayanların tanıklıklarına yer verilmiştir.

Yakın tarihteki meteor düşmelerine bakılacak olursa, 7 Haziran 2006 tarihinde Norveç'in Troms iline bağlı Nordreisa belediyesindeki Reisadalen'e çarpan bir meteor gözlemlenmiştir. İlk tanık raporlarında ortaya çıkan ateş topunun Hiroşima nükleer patlamasına eşdeğer olduğu belirtilse de bilimsel analizler patlamanın gücünün 100 ila 500 ton TNT eşdeğeri, yani Hiroşima'nın yüzde üçü civarında olduğunu ortaya koymaktadır (Sky & Telescope, 2006). 15 Eylül 2007'de Peru'nun güneydoğusunda Titicaca Gölü yakınlarındaki Carancas köyü yakınlarına düşen kondritik bir meteor, su dolu bir çukur bırakmış ve çevreye gazlar yaymıştır. Birçok köy sakini çarpışmadan kısa bir süre sonra zehirli gazlar nedeniyle hastalanmıştır. 7 Ekim 2008'de, 2008 TC3 olarak etiketlenen yaklaşık 4 metrelik bir asteroit Dünya'ya yaklaşırken ve atmosferden geçerek Sudan'a çarparken 20 saat boyunca izlendi. İlk defa bir cisim atmosfere ulaşmadan önce tespit edilmiş ve Nubya Çölü'nden yüzlerce göktaşı parçası çıkarılmıştır (Wired.com, 2009).

20. yüzyılın sonlarında ve 21. yüzyılın başlarında bilim insanları, Dünya'ya yakın cisimleri tespit etmek ve Dünya'ya çarpacak asteroitlerin tarih ve saatlerinin yanı sıra çarpacakları yerleri tahmin etmek için önlemler aldılar. Uluslararası Astronomi Birliği Küçük Gezegen Merkezi (MPC), asteroit yörüngeleri hakkındaki bilgiler için küresel bir takas merkezi işlevi görmektedir. NASA'nın Nöbetçi Sistemi, bilinen asteroitlerin MPC kataloğunu sürekli olarak taramakta ve yörüngelerini gelecekteki olası çarpışmalar için analiz etmektedir (Jet Propulsion Laboratory. NASA, 2018). Şu anda hiçbiri tahmin edilmemektedir ve listelenen en yüksek olasılıklı tek çarpışma, Eylül 2095'te Dünya'yı geçmesi beklenen ~7 m asteroit 2010 RF12'dir ve çarpma olasılığı sadece %5'tir).

KAYNAKÇA

- *Bostrom, Nick (March 2002), "Existential Risks: Analyzing Human Extinction Scenarios and Related Hazards", Journal of Evolution and Technology.*
- *Brown, P., Spalding, R., ReVelle, D. (2002). The flux of small near-Earth objects colliding with the Earth. Nature 420, 294–296 https://doi.org/10.1038/nature01238.*
- *C. Wylie, P., (1998). "Introduction: What is a Bolide?". The Chesapeake Bay Bolide: Modern Consequences of an Ancient Cataclysm. US Geological Survey, Woods Hole Field Center.*
- *Etimolojiturkce. (2022). Meteorit. 10 09, 2023 tarihinde Etimolojiturkce: htts://www.etimolojturkce.com/arama/entegrasyon adresinden alındı.*
- *Jet Propulsion Laboratory. (2018) https://cneos.jpl.nasa.gov/sentry/ adresinden alındı.*
- *Shoemaker, E. (1960). Impact Mechanics of Meteor Crater, Arizona.*
- *Paine, M., Peiser, B. (2002). "The Frequency and Consequences of Cosmic Impacts Since the Demise of the Dinosaurs". Bioastronomy 2002: Life Among the Stars.*
- *Robert M., H. Jay M., Gareth, C. (2010). "Earth Impact Effects Program". Imperial College London / Purdue University.*
- *Sanders, R. (2013). "New evidence comet or asteroid impact was last straw for dinosaurs". UC Berkeley News Center. Retrieved 2013-02-11.*
- *Satellite Study Establishes Frequency of Megaton-sized Asteroid Impacts[permanent dead link] (SpaceRef November 20, 2002)*
- *Wired. (2009). https://www.wired.com/2009/03/meteorite/ adresinden alındı.*
- *TDK. (2022). Meteorit. 10 09, 2023 tarihinde TDK: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı.*

METEOROLOJİK AFETLER

Hande TEK TURAN
Dr.Öğr.Üyesi, Yeditepe Üniversitesi, İ.İ.B.F., Kamu Yönetimi Bölümü, hande.tek@yeditepe.edu.tr, İstanbul/Türkiye

GİRİŞ

Meteoroloji, hem hava olaylarını ve iklim sistemlerini inceleyen, hem de doğal afetlerin tahmin edilmesi, izlenmesi ve anlaşılmasında önemli bir rol oynayan bilim dalıdır. Afetlerin tahmin edilmesi ve izlenmesi, meteorolojinin sağladığı veriler ve analizler sayesinde mümkün hale gelir. Meteoroloji ve afetler başlığı altında, söz konusu çalışmada, meteorolojinin afet yönetimi süreçlerindeki önemi ve meteoroloji hizmetlerinin sağladığı bilgilerin afet öncesi hazırlık, afet sırasında müdahale ve afet sonrası iyileştirme süreçlerinde nasıl kullanıldığı ele alınacaktır.

1. AFET KAVRAMI VE AFET TÜRLERİ

İnsanoğlu varoluşundan bu yana doğal afetlerle iç içe yaşamaktadır. Sebebiyet verdikleri can ve mal kayıplarından dolayı afetlerin öngörülmesi, insanoğlunun üzerinde çalıştığı bir konudur. Özellikle, sel/taşkın, fırtına ve dolu gibi meteorolojik karakterli afetler, en çok can ve mal kaybının gözlendiği (Rosenfeld, 1997) (Stipp, 1997) afetler olarak karşımıza çıkmaktadır (Eminoğlu, Beştepe, Geçer, & Öztürk, 2007)

Toplumları ve ülkeleri olumsuz etkileyen, doğal veya doğal olmayan şekilde gerçekleşen olaylar etkilerine, oluşma biçimlerine, oluştuğu yer ve toplumun kültürel birikim ve anlayışına göre "afet", "olağanüstü olay", "olağanüstü durum", "olağandışı olay" gibi kavramlarla ifade edilmektedir. Kadıoğlu (Kadıoğlu M. , 2011) afeti, "İnsanlar için can, fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan, normal yaşamı durdurarak veya kesintiye uğratarak toplumları etkileyen ve yerel imkânlar ile baş edilemeyen her türlü doğal, teknolojik veya insan kaynaklı olaylar" şeklinde tanımlamaktadır.

Genel kabul gören afet tanımında afetlerin, kaynakları ve oluşma sebepleri açısından iki temel kategoride değerlendirildiği görülmektedir: Doğal afetler ve doğal olmayan (teknolojik veya insan kaynaklı) afetler. Dünyada güncel afet takibi yaparak kayıtlarını tutan ve kullanıcılara sunan Uluslararası Afet Veri Tabanı (EM-DAT[15]), afetleri, "Biyolojik", "Klimatolojik", "Karmaşık", "Jeofiziksel", "Hidrolojik", "Meteorolojik" ve "Teknolojik" olarak gruplandırmaktadır.

1.1. Meteoroloji Kaynaklı Afet Türleri

Dünyada ve Türkiye'de afet denildiğinde, doğal afetler akla gelmektedir. Deprem, doğal afet veya afet kavramının en fazla çağrıştırdığı doğa olayıdır. Sel ve taşkınlar da doğal afet olarak bilinen olaylar arasındadır (Büyükbaş & Ormanoğlu, 2013). EM-DAT, doğal afet içerisinde "Kuraklık", "Deprem", "Salgın Hastalık", "Aşırı Sıcak ve Soğuklar", "Taşkın", "Böcek İstilası", "Kuru Kütle Taşınımı", "Islak Kütle Taşınımı", "Fırtına", "Volkan" ve "Yangın" olaylarını saymaktadır.

TMMOB Meteoroloji Mühendisleri Odası'nın hazırladığı rapora göre, meteorolojik şartlar ile doğrudan ve dolaylı olarak ilişkili olan doğal afetlerin tümü, meteorolojik afetler veya meteoroloji karakterli doğal afetler olarak adlandırılır (Meteorolojik Karakterli Doğal Afetler ve Meteorolojik Önlemler Raporu, 1999). Örneğin kuraklık, çölleşme, su seviyesi yükselmeleri, heyelan, çığ ve seller, orman yangınları, tarımsal zararlılar vb. hava şartları ile yakından ilişkisi olan doğal afetlerdir. Yağışlar, şiddetli yerel fırtınalar, tropikal fırtınalar, fırtına kabarması, şiddetli kış şartları, kırağı, don, vb. ise hava şartları tarafından doğrudan oluşturulan afetlerdir. Sel ve kuraklık, hidrolojik veya hidro-meteorolojik afetler olarak da adlandırılabilir (Kadıoğlu, Sel, Heyelan ve Çığ için Risk Yönetimi, 2008)

15 https://www.emdat.be/ (The International Disaster Database)

tejileri geliştirmek için meteorolojik verilerin analizi büyük önem taşımaktadır.

Afet sonrası iyileştirme sürecinde ise, meteorolojik veriler, afetin etkilerini değerlendirmek ve iyileştirme süreçlerini yönlendirmek için kullanılmaktadır.

Sonuç olarak, meteorolojik afetler, doğal afetler içinde oluşma sıklıkları ve etkileri açısından ilk sıralarda yer alan ve önceden tahmin edilebilir olan afetler kategorisinde yer almaktadır. TMMOB Meteoroloji Mühendisleri Odası, Meteoroloji Karakterli Doğal Afetler Komisyonu'nun 1999 yılında hazırladığı raporda da belirtildiği üzere, doğal afetlerin büyük bir kısmını meteorolojik afetlerin oluşturduğu görülmektedir.

Meteoroloji sadece bir "hava tahmini" değildir. Meteorolojik afetlerin önceden tahmin edilebilme özellikleri nedeniyle, etkin bir afet yönetiminin bu afetlerin risklerini azaltılabilir kılacağı genel kabul görmüş yaklaşımdır (Büyükbaş & Ormanoğlu, 2013). İklim ve hava olaylarına bağlı zararları en aza indirmede kısa ve uzun dönem planlarını oluşturmak açısından, meteorolojik kaynaklı afetler ile ilgili gerek modern erken uyarı sistemleri gerekse meteorolojik hizmetler, afet yönetimi stratejilerinin bir parçası olarak göz önüne alınmalı ve değerlendirilmelidir. Doğal afetlerin önüne geçilmesi veya oluşumunun engellenmesinin mümkün olmamasına karşın, önceden tahmin edilebilen meteorolojik afetlere, değişen hava olaylarına hazırlıklı olunması ve olağanüstü hava olaylarının zararlarının en aza indirgenmesi bakımından söz konusu çalışmalar faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- *Büyükbaş, E., & Ormanoğlu, B. (2013). Afetler ve Afet Yönetiminde Meteorolojinin Yeri. Türk İdare Dergisi, 13-46.*
- *Eminoğlu, S., Beştepe, F., Geçer, C., & Öztürk, K. (2007). Meteorolojik Karakterli Doğal Afetlerin Tahmininde Meteoroloji Radarlarının Kullanılması. TMMOB Afet Sempozyumu, (pp. 143-154). Ankara.*
- *Güler, H. (2007). Afet Bilinci ve Afet Yönetimi Eğitimi. Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Ankara: TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası.*
- *Kadıoğlu, M. (2008). Sel, Heyelan ve Çığ için Risk Yönetimi. In M. Kadıoğlu, & E. Özdamar, Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri (pp. 251-276). Ankara: JICA Türkiye Ofisi Yayınları.*
- *Kadıoğlu, M. (2011). Afet Yönetimi-Beklenilmeyeni Beklemek En Kötüsünü Yönetmek. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği.*
- *Meteoroloji Genel Müdürlüğü (2022). Türkiye Meteorolojik Afetler Değerlendirmesi (2010-2021). Ankara:*
- *Rosenfeld, J. (1997, June/July). The Day of Judgement. Weatherwise, 50(3), 22-24. Stipp, D. (1997). A New Way to Bet on Disasters. Fortune, 136(5), 124-131.*
- *Şengün, H., & Temiz, A. (2007). Afet Yönetimi ve Karabük. Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı (p. 263). Ankara: TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası.*
- *TMMOB (1999). Meteorolojik Karakterli Doğal Afetler ve Meteorolojik Önlemeler Raporu. Meteoroloji Mühendisleri Odası. TMMOB Meteoroloji Mühendisleri Odası.*
- *WMO (2019). Atlas of Mortality and Economic Losses From Weather, Climate and Water Extremes. World Meteorological Organization.*

MÜCBİR SEBEP

Cem ANGIN
Dr. Öğr. Üyesi., Ordu Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Yönetim Bilimleri ABD, ORDU, angin52@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2813-5586

Etimolojik olarak Arapça kökene sahip olan mücbir kavramı "icbar eden, zorlayıcı" sözcüğünden gelmektedir. Hukuki bir müessese olarak mücbir sebep Roma Hukukundan günümüze kadar uygulanagelmiştir (Güvel, 2017: 375). Mücbir sebep (force majeure), "tarafların iradesi dışında ortaya çıkan, önceden öngörülmesi ve önlenmesi mümkün olmayan ve sözleşmenin yerine getirilmesini engelleyen harici bir olaydır. (Gözler & Kaplan, 2019: 260)". Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere mücbir sebep, alacaklı ve borçlu ya da devlet ile vatandaş arasındaki hukuki ilişkiyi ve dahası yükümlülükleri etkileyen ve değiştiren bir müessesedir.

Mücbir sebep hali için bazı şartların gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Genel olarak bakıldığında bu şartları üç başlık altında toplamak mümkündür. İlk olarak mücbir sebep için tarafların iradelerinin dışında yani tarafların herhangi bir katkısı ve etkisi olmaksızın ortaya çıkan bir olay ya da durumun gerçekleşmesi gerekmektedir. İkinci olarak bir mücbir sebepten bahsedilebilmesi için ortaya çıkan olay ya da durumun önceden öngörülemeyecek bir durum ya da olay olması gerekmektedir. Son olarak ortaya çıkan durum ya da olayın taraflar arasında gerçekleştirilen akdin yükümlülüklerini mutlak suretle gerçekleştirmeyi imkânsız kılması gerekmektedir. Görüldüğü üzere mücbir sebebin dışsallık, öngörülemezlik ve önlenemezlik şeklinde üç şartı mevcut olup (Evren, 2014: 281), bu şartların gerçekleşmesi halinde mücbir sebep ortaya çıkmakta ve tarafların birbirlerine karşı yükümlülükleri tümden ortadan kalkmaktadır.

Mücbir sebep hali genellikle doğal afetleri ve insan kaynaklı eylemleri kapsar. Diğer bir ifadeyle mücbir sebep, deprem, sel, su baskını, yangın gibi nedenlerden doğar (Akyılmaz, Sezginer, & Kaya, 2023: 609). Bu nedenle birçok kanunda mücbir sebep haline detaylı şekilde yer verilmiştir. Örneğin Borçlar Hukuku, Ticaret Kanunu, Vergi Kanunu, Kabahatler Kanunu, Siyasi Partiler Kanunu gibi birçok kanunda mücbir sebep haline ilişkin düzenlemeler mevcuttur. Bu hukuki düzenlemelerde ağır kaza hali, sel, yangın, deprem gibi doğal afet ya da insan kaynaklı durumlar mücbir sebep olarak düzenlenmiştir. Mücbir sebep hali önemli bir hukuki müessese olup, varlığı durumunda tarafların hem kusur hem de kusursuz sorumluluğu tamamen ortadan kalkmaktadır (Gözler & Kaplan, 2019: 369).

Sebep, sonuç, şartları itibariyle birbirlerine çok benzer olması mücbir sebep hali ile beklenilmeyen hal durumunun genel olarak birbirleriyle karıştırılmasına neden olmaktadır. Bu nedenle her iki durumun açıklığa kavuşturulması ve farklı olduğu noktaların belirginleştirilmesi gerekmektedir. Beklenilmeyen hal ve mücbir sebebin benzer olduğu noktalar: Her ikisi önceden öngörülmesi mümkün olmayan durumları içermesi ve ayrıca yine her ikisinin önlenemeyecek olan olaylarda söz konusu olmasıdır. Fakat her ikisi ortaya çıkan olayın idarenin faaliyeti ve işleyişi içerisinde olup olmamasına göre birbirlerinden farklılık göstermektedir. Buna göre mücbir sebep idarenin faaliyet alanı dışında, ondan tamamen bağımsız meydana gelen olaylarda geçerli iken beklenilmeyen hal idarenin işleyişi ve faaliyeti içerisinde söz konusudur. Her iki durumun birbirlerinden ayrıldığı bir diğer nokta ise sonuçları itibariyle mücbir sebebin idarenin kusurlu ya da kusursuz idarenin tüm sorumluluğunu ortadan kaldırırken, beklenilmeyen halde idarenin sadece kusurlu sorumluluğunu tamamıyla ortadan

kalkar ancak idarenin kusursuz sorumluluğu devam eder (Gözler & Kaplan, 2019: 367).

Son olarak değinilmesi gereken bir diğer husus mücbir sebebin ispat yükümlülüğünün kime ait olduğu yani mücbir sebep niteliği taşıyan bir olayın meydana gelmesi halinde bu durumun kim tarafından ispat edileceğidir. Bu konuya ilişkin çeşitli görüşler olmakla beraber genel kabul gören görüş, Türk Medeni Kanun'un 6'ıncı maddesinde yer alan hükümdür. Bu maddeye göre kanunda aksine bir hüküm bulunmadıkça, taraflardan her biri, hakkını dayandırdığı olguların varlığını ispatla yükümlüdür. Yani her kim sözleşme hükümlerini mücbir sebep varlığı nedeniyle yerine getirmediğini ileri sürüyorsa o kişi aynı amanda mücbir sebebin varlığını ispatlamak durumundadır (Cengiz, 2021: 42).

KAYNAKÇA

- *Akyılmaz, B., Sezginer, M., & Kaya, C. (2023). Türk İdare Hukuku. Ankara: Seçkin Yayıncılık.*
- *Cengiz, S. (2021). Mücbir Sebebin Sözleşmelere Etkisi. Ankara: Seçkin Yayıncılık.*
- *Evren, Ç. (2014). İdarenin Sorumluluğunu Etkileyen Neden Olarak Mücbir Sebep. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 14(1), s. 263-297. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/789555 (21.07.2023)*
- *Gözler, K., & Kaplan, G. (2019). İdare Hukukuna Giriş. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.*
- *Güvel, Ö. (2017). Roma Hukukunda Sorumluluk. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 25(2), s. 375-404. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/387034 (15.07.2023)*

N

NÜKLEER PATLAMA

Firdevs KOÇ
Dr. Öğrenci Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis,f.koc8372@gmail.com, orcid:0000-0001-7014-0402.

Nükleer patlama, atom çekirdeklerinin ani bir şekilde parçalanması veya birleşmesi sonucu meydana gelen yıkıcı bir olaydır (Glassone ve Dolan, 1977: 19). Bu patlamalar, nükleer reaktörlerde kontrol altında tutulan fisyon veya füzyon süreçlerinin hızla ve istenmeyen bir şekilde gerçekleştiği durumlarda olabilir (Yang, vd., 2003: 1597).

Fisyon Tabanlı Nükleer Patlamalar: Fisyon tabanlı nükleer patlamalar, atom çekirdeklerinin bölünmesi (fisyon) sürecine dayanan patlamalardır. Bu tür patlamalarda, genellikle uranyum-235 veya plutonyum-239 gibi fisyonabilen nükleer malzemeler kullanılır. Fisyon, atom çekirdeklerinin nispeten büyük ve kararlı olan çekirdeklerinin daha küçük ve daha kararlı parçalara bölünmesi sürecini ifade eder. Bu bölünme süreci sırasında büyük bir miktarda enerji açığa çıkar ve bu enerji patlamaya yol açar.

Fisyon tabanlı nükleer patlamalar, genellikle "atom bombaları" olarak da bilinir. Bu tür patlamalar, çoğunlukla nükleer silahlar olarak kullanılır ve tarihsel olarak Hiroşima ve Nagazaki'deki atom bombaları gibi örnekler verilebilir. Fisyon tabanlı nükleer patlamalar, nükleer materyalin kritik kütle olarak adlandırılan belirli bir miktarının aşıldığı durumlarda meydana gelir. Bu nedenle, patlamaların kontrolsüz bir şekilde gerçekleşmesini önlemek için özel tasarım ve güvenlik önlemleri gereklidir.

Fisyon tabanlı nükleer patlamaların sonuçları, patlamanın büyüklüğüne ve etki alanına bağlı olarak değişebilir. Ancak bu tür patlamalar genellikle yıkıcıdır ve şok dalgaları, radyasyon yayılması, termal etkiler ve radyoaktif kirliliğe yol açabilir. Bu nedenle, nükleer silahların kontrol altına alınması ve nükleer güvenliğin sağlanması büyük bir önem taşır.

Füzyon tabanlı nükleer patlamalar, atom çekirdeklerinin birleşme (füzyon) sürecine dayanan patlamalardır. Bu tür patlamalarda, hidrojen bombaları veya termonükleer bombalar gibi malzemeler kullanılır. Füzyon, atom çekirdeklerinin çok yüksek sıcaklık ve basınç altında birleşerek daha büyük ve daha ağır bir çekirdek oluşturduğu bir nükleer süreçtir. Füzyon süreci, güneş ve diğer yıldızların enerji üretme mekanizmalarının temelini oluşturur (Yang, vd., 2003: 1599).

Füzyon tabanlı nükleer patlamalar, genellikle "hidrojen bombaları" veya "termonükleer bombalar" olarak da bilinir. Bu tür patlamalar, daha büyük miktarda enerji açığa çıkarabilir ve fisyon tabanlı nükleer patlamalardan daha yıkıcı olabilirler. Füzyon tabanlı nükleer patlamaların çalışma prensibi, birincil birleşme reaksiyonunun, ikincil birleşme reaksiyonunu tetikleyecek kadar yeterli sıcaklık ve basınç oluşturmasına dayanır. Bu süreç sırasında, çok yüksek sıcaklıklar ve yoğun enerji salınır (Glassone ve Dolan, 1977: 138).

Füzyon tabanlı nükleer patlamaların sonuçları, patlamanın büyüklüğüne ve etki alanına bağlı olarak değişebilir. Ancak bu tür patlamalar genellikle çok yıkıcıdır ve şok dalgaları, radyasyon yayılması, termal etkiler ve

Nükleer patlamaların önlenebilmesi için uluslararası nükleer silahların yayılmasını kontrol eden anlaşmalar ve denetim mekanizmaları büyük önem taşır. Ayrıca, nükleer santrallerin güvenliğinin sağlanması ve radyasyonun kontrol altına alınması gereklidir. Nükleer patlama durumunda ise acil durum planları, tahliye prosedürleri ve radyasyonla mücadele önlemleri uygulanmalıdır. Ayrıca, uzun vadeli çevresel etkilerin azaltılması ve toplumsal iyileştirmenin sağlanması için rehabilitasyon çabaları önemlidir (Cansın, 2006: 143).

Sonuç olarak, nükleer patlamaların etkileri ve tehlikeleri oldukça büyük ve yıkıcıdır. Bu nedenle, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi ve nükleer güvenliğin sağlanması büyük önem arz etmektedir. Ayrıca, nükleer patlamaların etkilerinin azaltılması ve yönetilmesi için acil durum planları ve uluslararası işbirliği gereklidir. Bu konuda alınacak önlemler, insan sağlığını, çevreyi ve toplumun istikrarını korumada kritik bir rol oynar.

KAYNAKÇA

- *Bozbıyık, A., Hancı, İ. H., Özdemir, Ç., & Demirkan, Ö. (2001). Nükleer silahlar: Üretimi ve etkileri. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, 10(10), 386-387.*
- *Cansın, A. R. D. A. (2006). Nükleer silahlar ve radyasyon. Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi, 63(1), 139-144.*
- *Glasstone, S., & Dolan, P. J. (Eds.). (1977). The effects of nuclear weapons. US Department of Defense.*
- *Turco, R. P., Toon, O. B., Ackerman, T. P., Pollack, J. B., & Sagan, C. (1983). Nuclear winter: Global consequences of multiple nuclear explosions. Science, 222(4630), 1283-1292.*
- *Yang, X., North, R., Romney, C., & Richards, P. G. (2003). Worldwide nuclear explosions. International geophysics series, 81(B), 1595-1600.*

OLAY KOMUTA SİSTEMİ

Sümeyye ÖZBEY
Arş. Gör. Munzur Üniversitesi SBF, Tunceli, sumeyyeozbey@munzur.edu.tr, orcid: 0000-0002-4593-840.

Olay komuta sistemleri (OKS) terimi, acil müdahale birimleri profesyonellerinin çeşitli afet ve acil durumlarda geçici sistemleri bir araya getirmek, personel ve ekipmanı yönetmek ve kontrol etmek için kullandıkları bir yaklaşımdır (Bigley ve Roberts 2001:1282). AFAD açıklamalı afet yönetimi terimler sözlüğünde (2023), "tüm tehlikeler ve her düzeydeki acil müdahale durumunun yönetiminde, müdahale edilen olay için eldeki imkânları en doğru ve etkin şekilde kullanabilmek amacıyla oluşturulan geçici ve dar kapsamlı bir modüler taktik acil yönetim sistemi" olarak tanımlanmıştır. OKS, acil durum müdahalesinde, kaynakları yönetmek için birçok kamu güvenliği uzmanı tarafından kullanılan son derece güvenilir geçici organizasyonların toplanması ve kontrolüne yönelik özel bir yaklaşımdır (Bigley ve Roberts 2001:1282). OKS, acil müdahale aşamasında olay yeri yönetimini gerçekleştirebilmek için ortak bir organizasyon yapısı bünyesinde faaliyet gösteren tesis, personel, ekipman, prosedür ve iletişim kombinasyonunu entegre eden bir yönetim sistemi olarak tasarlanmıştır (Jensen ve Waugh 2014:5). OKS temel amacı komuta, operasyon, planlama, lojistik, finans ve yönetim alanları ile ilgili faaliyetlerin olaya müdahale eden kuruluşlar tarafında eşgüdümlü yürütüldüğü bir organizasyon yapısının sağlanmasıdır (Department of Homeland Security, 2004:14).

Genel olarak OKS, beş ana fonksiyondan oluşmaktadır. Bunlar; komuta, planlama, operasyon, lojistik ve finans/yönetimdir (Chang, 2017:53). Bu ana fonksiyonların her türlü acil ve afet durumunda geçerli olduğu varsayılır. Planlama bölümü, eylem planları oluşturur, olay ve kaynaklar hakkında bilgi toplar, değerlendirir ve bilgi verir. Operasyon bölümü, tüm taktiksel operasyonların geliştirilmesi ve yürütülmesinden sorumludur. Lojistik bölümü, tesis ve hizmet sağlar. Finans ve yönetim bölümü, satın alma, muhasebe ve maliyet analizi yapar. Bu fonksiyonlara ek olarak olay komutanı dış unsurlara bilgi verilmesi, çalışan güvenliği ve koordinasyon dahil olmak üzere bazı işlevlerden sorumludur (Bigley ve Roberts 2001:1282).

OKS, ilk kez 1960'ların sonunda ABD'nin Kaliforniya Eyaleti'ndeki geniş orman yangınlarına mücadelede yaşanan zorlukların üstesinde gelmede itfaiyeciler tarafından kullanılmıştır. Belediye ve ilçe itfaiye teşkilatları, federal, eyalet ve yerel hükümet kurumu arasındaki işbirliği çabasıyla geliştirildi (Moynihan, 2009:896). Başlangıçta arazi yangınlarıyla mücadeleye yanıt olarak geliştirilmiş olmasına rağmen birçok acil duruma (doğal afetler, ayaklanmalar ve terörist saldırıları ev yangınları, trafik kazaları deprem, kasırga gibi) uygun olduğu varsayılan bir sisteme dönüştü. (Buck vd., 2006:5). Sonrasında ABD tarafından bir çok olaya müdahale aşamasında kullanıldı (Jensen ve Thompson 2016:159). OKS, uygulayıcılar tarafından iletişim sorunlarını hafifletme, liderlik sorunlarını netleştirme, çabaların tekrarını azaltma, müdahaleyle ilgili harcamaları azaltma, insan ve diğer kaynakların operasyonlara entegrasyonunu kolaylaş-

tırma ve potansiyel olarak verimliliği artırma potansiyeline sahip olarak görülüyor (Jensen ve Waugh 2014:6).

OKS, afet ve acil durumlarla mücadelede yaşanan olayın ciddiyetinin farkına varılmaması, yetersiz yanıtlar, sorumlularla ilgili belirsizlikler, kaynak kıtlığı ve mevcut kaynakların yanlış kullanılması, iletişim ve koordinasyon sorunlarını hafifletmek için tasarlandı (Lutz ve Lindell 2008:123). Kısaca sistem acil durumlara müdahale ile ilgili temel görevleri netleştirmek ve standartlaştırmak için tasarlandı. Sistem doğru kullanıldığında iletişim, liderlik ve gereksiz zaman kayıplarının azaltılması ve müdahale edenlerin güvenliğini artırma potansiyeline sahiptir OKS'nin avantajları arasında afet ve acil durumların yanı sıra günlük operasyon yönetiminde de kullanılabilir oluşu, ortak terminoloji, modüler organizasyon yapısı ve hedeflere göre yönetim, esnek, ölçeklenebilir oluşu yer alır (Jensen ve Thompson 2016:161). OKS sisteminin acil durumlara müdahalede başarılı uygulanabilmesinde katkı sunan sekiz temel kavrama dayanır. Bunlar; (1) Ortak terminoloji, organizasyonel işlevlerde benzer terim ve tanımların kullanılmasıdır. (2) Entegre iletişim, organizasyon yapısı içinde bilgi alma ve gönderme yeteneğidir. (3) Modüler organizasyon, müdahalenin gerekliliğine göre kaynakların düzenlenerek artırılıp azaltılabilir oluşudur. (4) Birleşik komuta yapısı, organizasyon yapısı içinde çatışmayı önlemek, ortak hedef ve stratejiler oluşturmak üzere atanmış yöneticilerdir. (5) Yönetilebilir kontrol aralığı, organizasyon yapısının her düzeydeki olayı denetleyebilecek ve etkin denetim sağlayabilecek yapıdır. (6) Birleştirilmiş eylem planları, olayın amaç, hedef ve stratejilerinin birleştirilmesidir. (7) Kapsamlı kaynak yönetimi, müdahale organizasyonu için kaynakların belirlenip, eksikliklerin talep edildiği ve izlendiği sistemdir. (8) Önceden belirlenmiş olay tesisleri, müdahale aşamasında kritik işlevlerin gerçekleşeceği yerlerin konumlarının belirlenmesidir (phe.gov, 2023). Kısaca OKS, afet ve acil durumlara müdahale etmek için kaynakların nasıl organize edileceğine (sistem tanımı) ve müdahalenin ardışık aşamaları (operasyon kavramı) boyunca yönetilmesine yönelik süreçlere ilişkin rehberlik sağlayan afet ve acil durumları yönetim aracıdır.

KAYNAKÇA

- *AFAD, (2023). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimler Sözlüğü. https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu*
- *Bigley, G. A., & Roberts, K. H. (2001). The incident command system: High-reliability organizing for complex and volatile task environments. Academy of Management Journal, 44(6), 1281-1299.*
- *Buck, D. A., Trainor, J. E., & Aguirre, B. E. (2006). A critical evaluation of the incident command system and NIMS. Journal of homeland security and emergency management, 3(3).*
- *Chang, H. H. (2017). A literature review and analysis of the incident command system. International journal of emergency management, 13(1), 50-67.*
- *Department of Homeland Security. (2004), National Incident Management System, Department of Homeland Security,Washington, DC.*
- *https://www.phe.gov/Preparedness/planning/mscc/handbook/chapter1/Pages/emergencymanagement.aspx, (25.09.2023).*
- *Jensen, J., & Thompson, S. (2016). The incident command system: a literature review. Disasters, 40(1), 158-182.The incident command system: a literature review.*

Disasters, 40(1), 158-182.

- *Lutz, L. D., & Lindell, M. K. (2008). Incident command system as a response model within emergency operation centers during Hurricane Rita. Journal of Contingencies and Crisis Management, 16(3), 122-134.*
- *Moynihan, D. P. (2009). The network governance of crisis response: Case studies of incident command systems. Journal of public administration research and theory, 19(4), 895-915.,*

P

PARAMEDİK

Ezgi ATALAY
Öğr. Gör. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlk ve Acil Yardım Programı, Bolu, ezgi-atly14@hotmail.com, orcid: 0000-0002-7404-4351.

Paramedik kavramı, İngilizce "paramedic" sözcüğünün Türkçe karşılığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Oxford Sözlüğünde (2023) paramedik, işi hasta veya yaralı insanlara yardım etmek olan ancak doktor veya hemşire olmayan kişi olarak tanımlanmıştır. Paramedik, hastane öncesi acil sağlık hizmetleri alanında hasta ve yaralılara acil tıbbi bakımı başlatan ve hastayı stabil hale getiren, ambulansla transport esnasında bu uygulamalara devam eden, hastane sağlık personeline güvenli ve uygun bir şekilde hastayı teslim eden, yetkisi dahilinde olan ilaç ve ekipmanları kullanan, aynı zamanda ambulans sürüşü konusunda yeterli bilgi ve beceriye sahip, sağlık profesyoneline denir. Paramedik, insan yaşamının en acılı ve en zor zamanında yetkisi ve bilgisi dahilinde ilaçlı veya ilaçsız hayat kurtarıcı müdahaleleri gerçekleştiren, bu sebeple büyük bir saygınlığa sahip ve hastane öncesi acil sağlık hizmetlerinin en önemli profesyonel insan gücünü oluşturan, sağlık personelidir (Yıldırım, Sarı, Gündüz ve Yolcu, 2014; Özcan, 2016; Kaba, 2016; Çelikli, 2016a; Tanrıverdi ve Köksal, 2020).

Paramedik mesleği dünyada ilk olarak savaşlarda askerlere müdahale etmek ve onları güvenli bölgelere taşımak gereksiniminden ortaya çıkmıştır. Daha sonraki zamanlarda hastalara olay yerinde müdahale edilmesi ve güvenli bir şekilde hastanelere taşınması ihtiyacı paramedik mesleğinin sivil hayattaki gelişimini sağlamıştır. Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere, Kanada ve İngiltere gibi ülkeler paramedik mesleğine ilişkin eğitim müfredatları ve standartları konusunda öncülük yapmış ve önemli gelişmeler sağlamıştır (Balcı, 2020; Özcan, Ertuğrul ve Sarugan, 2023).

Türkiye'de paramedik mesleğinin ortaya çıkışı 1990'lı yılların başında gerçekleşmiştir. 1992 yılında "Kanada Cambrian College" ile başlatılan proje kapsamında, Semra Çelikli, Kanada'da "Cambrian College Ambulance and Emergency Programme" eğitim programına katılmıştır. Kendisi, 1993 yılında, Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu bünyesinde, Ambulans ve Acil Bakım Teknikerliği Programı (AABT) ismiyle açılan paramedik programına ilk öğretim görevlisi olmuştur. İki yıllık ön lisans eğitimi şeklinde açılan bu programdan öğrenciler, 1995 yılında Türkiye'nin ilk paramedikleri olarak mezun olmuşlardır. Ülkemizde Dokuz Eylül Üniversitesi'nde açılmasının ardından 1994 yılında Ege Üniversitesinde açılmıştır. Sonraki yıllarda Eskişehir Osmangazi, Atatürk, Pamukkale, Samsun 19 Mayıs ve Çanakkale 18 Mart Üniversitesi gibi üniversitelerde açılmış ve paramedik eğitimine başlanmıştır (Kaba, 2016; Çelikli, 2016a; Çelikli, 2016b).

Günümüzde Türkiye'de paramedikler, birçok üniversitede sağlık hizmetleri meslek yüksekokulları bünyelerinde açılan "İlk ve Acil Yardım Programı" bünyesinde iki yıl eğitim almakta ve 2004 yılından bu yana Acil Tıp Teknisyenleri (ATT) ile Sağlık Bakanlığı bün-

yesinde görev yapmaktadırlar (Yıldırım, Sarı, Gündüz ve Yolcu, 2014; Ekşi, 2021:31). Sağlık bakanlığı mevzuatında, İlk ve Acil Yardım Teknikerliği ile ilgili olarak "Acil Tıp Teknikeri", "Ambulans ve Acil Bakım Teknikeri" ve "Paramedik" gibi farklı isimlendirmeler yapılmıştır (Güneşer, 2022). Resmi gazetede 2021 yılında yayımlanan, "Sağlık Meslek Mensupları ile Sağlık Hizmetlerinde Çalışan Diğer Meslek Mensuplarının İş ve Görev Tanımlarına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" ile sağlık bakanlığı bünyesinde çalışan paramediklerin iş ve görev tanımları güncellenerek son hali verilmiştir (Resmi Gazete: 31665, 2021).

Paramedikler aldıkları eğitimlerle, hastane öncesi acil sağlık hizmetleri için gerekli olan temel ve ileri yaşam desteği prosedürlerini tüm yönleriyle almış olmalıdır. Hastanın birincil ve ikincil olarak değerlendirilmesi, doğru tanının koyulması, doğru acil tedavi basamaklarının uygulanması noktasında ileri düzey teorik ve pratik eğitimlerini tamamlamış olmalıdır (Yıldırım, Sarı, Gündüz ve Yolcu, 2014; Ekşi, 2021:31). Bugün itibari ile paramedik eğitiminin devamı sayılan sadece Acil Yardım ve Afet Yönetimi (AYAY) lisans bölümü bulunmaktadır. AYAY bölümü, 11 Mayıs 2017 tarihinde Yükseköğretim Kurulu tarafından alınan kararla ATT ve paramediklerin üst öğrenimi olarak sayılmıştır (Koçak ve Çalışkan, 2019).

KAYNAKÇA

- *BALCI, T. (2020), "Dünyada ve Türkiye'de Paramedik Mesleğinin Gelişimi", Journal of ADEM, 1(1), 37-43.*
- *ÇELİKLİ, S. (2016a), "Türkiye'de ilk paramedik okulunun kuruluşu ve yaygınlaşması", Türkiye Klinikleri J Emerg Med-Special Topics, 2(3), 25-31.*
- *ÇELİKLİ, S. (2016b), "Kuruluştan Bugüne Paramedik Eğitiminde Standardizasyon Çabaları ve Kırılma Noktaları", Hastane Öncesi Dergisi, 1(2), 39-54.*
- *EKŞİ, A. (2021), Hastane Öncesi Acil Sağlık Hizmetleri, EMA Tıp Kitabevi, İstanbul.*
- *GÜNEŞER, R. (2022), "Türkiye'de İlk ve Acil Yardım Teknikerliği Mesleğinin Gelişim Sürecinin Ulusal Mevzuat Çerçevesinde Değerlendirilmesi", Hastane Öncesi Dergisi, 7(1), 15-35.*
- *KABA, H. (2016), "Türkiye'de Paramedik Mesleği ile İlgili Yayınların İncelenmesi", Türkiye Klinikleri Tıp Etiği Hukuku Tarihi Dergisi, 24(3), 87-94.*
- *KOÇAK, H., ÇALIŞKAN, C. (2019), "AYAY Eğitimi", Acil Yardım ve Afet Yöneticileri İçin Hastane Öncesi Acil Tıp, (Ed. N. Bıçakçı, H. Koçak, C. Çalışkan), Kongre Kitabevi, Antalya, 9-14.*
- *OXFORD (2023), "Paramedic", Oxford Learner's Dictio-naries, https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/paramedic?q=paramedic (19.07.2023).*
- *ÖZCAN, C. (2016), "Hastane Öncesi Acil Sağlık Hizmetlerinin Organizasyonu ve Sunumu", İlk ve Acil Yardım Teknikerliği Paramedik, (Ed: G. Özel, B. A. Özel, C. Özcan), Güneş Tıp Kitabevleri, Ankara, 25-29.*
- *ÖZCAN, C., ERTUĞRUL, B., SARUGAN, M. (2023), "Türkiye'de Acil Sağlık Hizmetleri İçinde Paramedikler", Sağlık ve Toplum, 33 (1) 24-30.*
- *RESMİ GAZETE. (2021). Sağlık Meslek Mensupları ile Sağlık Hizmetlerinde Çalışan Diğer Meslek Mensuplarının İş ve Görev Tanımlarına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. 19 Temmuz 2023 tarihinde https://www.resmigazete.*

gov.tr/eskiler/2021/11/20211120-15.htm adresinden erişildi. Sayı: 31665.

- *TANRIVERDİ, H., KÖKSAL, G. (2020), "Acil Sağlık Hizmetlerinde Çalışanlar", Paramedikler İçin Acil Sağlık Hizmetlerinde Yönetim ve Organizasyon, (Ed. S. Özen, A. T. Özen, H. Tanrıverdi, G. Köksal), Hedef Cs Basın Yayın, Ankara, 112-134.*
- *YILDIRIM, D., SARI, E., GÜNDÜZ, S., YOLCU, S. (2014), "Paramedik eğitiminin dünü ve bugünü", Smyrna Tıp Dergisi, 3 (1), 51-53.*

R

REHABİLİTASYON

Adnan SÖYLEMEZ
Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü,soylemez@selcuk.edu.tr, Orcid: 0000-0001-8153-0238

Afetler, doğal veya insan kaynaklı olaylar sonucu ortaya çıkan ve büyük maddi hasara, yaralanmalara ve ölümlere neden olan olaylardır (Guha-Sapir ve diğ., 2016). Afet sonrası rehabilitasyon, afetzedelerin yaşamlarını yeniden inşa etmelerine ve toplumların yeniden yapılanmasına yardımcı olan süreçler bütünüdür (Doocy ve diğ. 2013).

Afetler, doğal veya insan kaynaklı olaylar olup, toplumların sosyal ve ekonomik yapılarını önemli ölçüde etkileyebilir. Afetlerin yol açtığı yıkım ve zararlar sonrasında, etkilenen toplumların ve bireylerin toparlanması ve normale dönmesi süreci olan afet rehabilitasyonu, büyük önem taşımaktadır.

Afet rehabilitasyonu, genellikle üç ana aşamada gerçekleşir: acil yardım, iyileştirme ve yeniden yapılandırma. Acil yardım aşamasında, afetzedelere temel ihtiyaçları sağlanırken, iyileştirme aşamasında hasarın onarılması hedeflenir. Yeniden yapılandırma aşamasında ise afet riskini en aza indirecek şekilde toplumların yeniden inşası gerçekleştirilir (Kılıç & Şimşek, 2020).

Etkin Rehabilitasyon Stratejileri

1. Kapsayıcı Planlama: Afetzedelerin ihtiyaçlarını ve beklentilerini dikkate alan, katılımcı ve kapsayıcı bir planlama süreci, etkin bir rehabilitasyon sağlar. Böylece, toplumun tüm kesimlerinin karar süreçlerine dahil edilmesi, daha sürdürülebilir ve uyumlu sonuçlar elde edilmesini sağlar.

2. Kapasite Geliştirme: Afetler ve afetlerin etkileri konusunda bilgi ve beceri sahibi olan topluluklar, daha hızlı ve etkin bir rehabilitasyon süreci yaşar. Bu nedenle, afet yönetimi ve rehabilitasyon konularında eğitim sağlanması, toplumların afetlere karşı dirençli olmasını sağlar.

3. Ortaklık ve İşbirliği: Afet rehabilitasyon süreçlerinde, yerel ve uluslararası düzeyde işbirliği ve ortaklık sağlamak, kaynakların etkin kullanımına ve sürecin hızlandırılmasına katkıda bulunur. Bu bağlamda, sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve hükümetler arasında işbirliği teşvik edilmelidir.

4. Afet Riski Azaltma: Afetlerin etkilerini azaltacak önleyici ve hazırlık tedbirleri almak, rehabilitasyon süreçlerini kolaylaştırır. Bu amaçla, altyapı yatırımları, afet bilinci ve afet riskinin azaltılması hedeflenmelidir (Kılıç & Şimşek, 2020).

Afetlerde rehabilitasyon süreçleri, toplumların sosyal ve ekonomik yapılarını yeniden inşa etmek için büyük önem taşır. Bu süreçlerde, kapsayıcı planlama, kapasite geliştirme, ortaklık ve işbirliği, afet riski azaltma gibi stratejilerin uygulanması, etkin bir rehabilitasyon sürecinin temelini oluşturur. Afetlere hazırlıklı ve dirençli topluluklar yaratmak için bu stratejilerin sürekli geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir.

Afet sonrası rehabilitasyon çalışmaları kapsamında muhtemel bir afetin risk ve zarar-

ları dikkate alınarak afet öncesinde katılımcı bir süreç ile iyileştirme planlarının hazırlanması ve afet sonrasından geliştirilen rehabilitasyon planın uygulanmasından sorumlu olan kuruluşun belirlenmiş olması gerekir (Çoban, 2019).

Afet Sonrası Rehabilitasyon Stratejileri

1. Acil Yardım ve Kısa Dönem İhtiyaçların Karşılanması: Afet sonrası rehabilitasyon sürecinin başında, afetzedelere acil yardım sağlanarak temel ihtiyaçlarının karşılanması gereklidir (Benson & Twigg, 2004). Bu aşamada, acil barınma, gıda, su ve sağlık hizmetleri sunulmalıdır (Kovács & Spens, 2007).

2. Psikososyal Destek: Afetzedelerin psikolojik ve sosyal ihtiyaçları, afet sonrası rehabilitasyon sürecinde önemli bir yer tutar (Hobfoll et al., 2007). Psikososyal destek programları, afetzedelerin travma ve stresle başa çıkmalarına yardımcı olabilir (Norris et al., 2008).

3. Yeniden Yapılanma ve Altyapı Onarımı: Afet sonrası rehabilitasyon kapsamında, hasar gören altyapı ve kamu hizmetleri onarılmalı veya yeniden inşa edilmelidir (Olshansky, 2005). Bu süreçte, afet riskini azaltacak sürdürülebilir yapılar inşa etmeye öncelik verilmelidir (Birkmann, 2006).

4. Ekonomik Canlanma: Afetler, bireylerin ve toplumların ekonomik durumunu olumsuz etkileyebilir (Hallegatte, 2015). Afet sonrası rehabilitasyon sürecinde, istihdam olanaklarını artırarak ve yerel ekonomiyi canlandırarak afetzedelerin geçim kaynaklarını yeniden sağlamak önemlidir (Benson & Twigg, 2004).

5. Afet Risklerini Azaltma ve Hazırlık: Afet sonrası rehabilitasyon süreci, afet risklerini azaltma ve hazırlık stratejilerini de içermelidir (UNISDR, 2015). Bu, afetlere karşı daha dirençli toplumlar inşa etmek için önemli bir fırsattır (Wisner et al., 2004).

Afet sonrası rehabilitasyon süreci, afetzedelerin yaşamlarını yeniden inşa etmelerine ve toplumların yeniden yapılanmasına yardımcı olan karmaşık ve çok boyutlu bir süreçtir.

KAYNAKÇA

- *Benson, C., & Twigg, J. (2004). Measuring Mitigation: Methodologies For Assessing Natural Hazard Risks And The Net Benefits Of Mitigation-A Case Study From The Philippines. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies.*
- *Birkmann, J. (2006). Measuring vulnerability to promote disaster-resilient societies: conceptual frameworks and definitions. In Measuring vulnerability to natural hazards. United Nations University Press, 9-54.*
- *Çoban, H. (2019). Afet Sonrası İyileştirme Planı Hazırlanması, Dirençlilik Dergisi 3(2), (239-246).*
- *Doocy, S., Daniels, A., & Packer, C. (2013). Disaster recovery and reconstruction following the 2010 Haiti earthquake. Natural Hazards, 68(2), 1193-1209.*
- *Guha-Sapir, D., Hoyois, P., & Below, R. (2016). Annual disaster statistical review 2015: the numbers and trends. Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED).*
- *Hallegatte, S. (2015). The Indirect Cost of Natural Disasters and an Economic Definition of Macroeconomic Resilience. World Bank Policy Research Working Paper.*
- *Hobfoll, S. E., Watson, P., Bell, C. C., Bryant, R. A., Brymer, M. J., Friedman, M. J., ... & Ursano, R. J. (2007). Five essential elements of immediate and mid-term mass trauma intervention: empirical evidence. Psychiatry, 70(4), 283-315.*
- *Kovacs, G. and Spens, K.M. (2007) Huma-*

nitarian Logistics in Disaster Relief Operations. International Journal of Physical Distribution & Logistics Management, 37, 99-114.

- *Norris, F. H., Friedman, M. J., Watson, P. J., Byrne, C. M., Diaz, E., & Kaniasty, K. (2002). 60,000 disaster victims speak: Part I. An empirical review of the empirical literature, 1981–2001. Psychiatry, 65(3), 207-239.*
- *Olshansky, R. B. (2005). How do communities recover from disaster? A review of current knowledge and an agenda for future research. 46th Annual Conference of the Association of Collegiate Schools of Planning.*
- *UNISDR. (2015). Sendai framework for disaster risk reduction 2015-2030. United Nations International Strategy for Disaster Reduction.*
- *Wisner, B., Blaikie, P., Cannon, T., & Davis, I. (2004). At risk: natural hazards, people's vulnerability and disasters. Routledge.*

RESTORASYON

Gökhan ZENGİN

Dr. Öğretim Üyesi, Trakya Üniversitesi İİBF SBKY, Edirne, g_zengin@yahoo.com, orcid: 000-0001-8726-4604.

Restorasyon sözcüğü, kökü "restore" olan fiilden türetilmiştir. Restore, Fransızca'da "onarmak, yenilemek" anlamına gelen r*estaurer* fiilinin*;* Latince'de ise *"dikmek, ayağa kaldırmak"* anlamına gelen *staurāre* fiilinin kökünden gelmektedir. Latince, ayağa kaldırmak *staurāre* fiiline "re+" ön eki getirilerek türetilen restorasyon sözcüğü "yeniden onarma" veya "yeniden ayağa kaldırma" anlamlarına karşılık gelmektedir (nisanyansozluk.com). Restorasyon sözcüğü Cambridge sözlükte, "bir şeyi daha önceki iyi durumuna veya konumuna ya da sahibine geri döndürme eylemi veya süreci" olarak tanımlanmaktadır. Cambridge sözlüğünde restorasyon sözcüğünün tarihsel süreç içinde bir kullanımında, afetlerin ardından yapılan ilk işin, temiz su kaynaklarının yeniden tesis edilmesi, olduğundan bahsedilmektedir (dictionary.cambridge.org). Büyük Larousse sözlüğü ise restorasyonu: "*Bir sanat yapıtını ya da insanlık tarihine şahit olan herhangi bir nesneyi muhafaza etmek ve gerektiğinde, olabildiği ölçüde orijinal haline getirmek gayesiyle bu eseri güçlendirmeyi ve bunların yıpranma sürecini durdurmayı sağlayacak eylemlerin bütünü*" olarak tanımlayarak, restorasyonun amaç ve yöntemi hakkında bir çerçeve de çizmiştir (Büyük Larousse: 9786). T.C. İçişleri Bakanlığı-Afet ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) "Açıklamalı Afet Terimleri Sözlüğünde" ise restorasyon: "*Dünyada nadir görülen doğal çevreleri koruyabilme ve gelecek nesillere ulaştırabilme amacıyla, mümkün olduğunca çok az müdahale ile onarma işi*" olarak tanımlamıştır (afad.gov.tr, 2023). AFAD'ın tanımında anıtsal yapıların onarımı konu edilmiş, afetler sonucu yapıla-

ortaya çıkmaktadır. Birden fazla tanımı olmasına karşın en nihayetinde kentsel restorasyon: yerleşim alanlarında ortaya çıkan ekosistemin onarım kabiliyetini destekleyen öneriler sunan ekonomik ve ekolojik yıkımlara sahne olmuş kenti yapay olarak yeniden onarmaya yönelik teknik, yönetsel, hukuki yaklaşımlar sunan süreçler bütünüdür (Yıldız, 2012, 182). Kentsel restorasyon projelerinin karşılaşmış olduğu güçlükler ise; kentsel sit alanlarının derecelendirilmesi ve yer yönünden bağlantısızlığı ve ekosisteme ait bilgilerin yetersizliği olarak ifade bulmaktadır (Tosun, 2019, 86). Yaşanan afet sonrası uygulanacak kentsel restorasyon projelerinin amacı en kısa sürede insanları yaşanabilir konutlara kavuşturmak ve afet öncesi şartlardan daha güvenli şartlarda yaşamlarını olduğu yerde sürdürmelerine olanak sağlamak olmalıdır. Afet öncesi hazırlanması gereken restorasyon planlarının taşımaları gereken özellikler şu şekilde sıralanmaktadır (Nakabayashi vd., 2008, 408):

Afet hasar senaryolarının önceden hazırlanarak, hasar tahminine yönelik planlama yapılması.

Hasar tahminine göre kentsel ve toplum temelli restorasyon projelerinin oluşturulması, somut yöntemler de dahil olmak üzere restorasyon önlemlerinin hazırlanması.

Belediyeler ve vatandaşlar arasında kavramlar, planlama ve somut yöntemler de dahil olmak üzere yeniden yapılandırma önlemlerinin önceden paylaşılması ve vatandaş temelli yeniden yapılandırma konusunda belediyelerle birlikte çalışma kapasitesinin güçlendirilmesi.

Toplum temelli afet önleme gelişiminin, restorasyon gereksinimlerini en aza indirmek için önceden uygulanması.

Deprem gibi büyük afetler sonrası yapılacak kentsel restorasyon planları bir yerleşimi adeta yeniden kuracağı iççin mutlaka sivil toplum ve halkın hassasiyet ve öncelikleri dikkate alınarak katılımcı bir süreçle hazırlanmalıdır. Kentsel restorasyonun da en temel amacı afetlerin etkilerini en aza indirecek, kentsel dirençliliği artıracak politika ve planların yapılmasıdır. Kentsel restorasyon bazen kentsel dönüşüm yerine de kullanılmaktadır. Ancak kentsel restorasyon stratejik mekânsal planlama anlayışı ile top yekûn bir mekânsal dönüşüme karşılık gelirken, kentsel dönüşüm, kentsel restorasyonun bir bileşenini oluşturmaktadır. Kentsel dönüşüm kısaca yapıların imar hakları değişikliğe ile yapıların yeniden yapılmasına karşılık gelmektedir. Kentsel restorasyon hem afet öncesini hem de afet sonrasını planlayan bir yaklaşımdır. 06 Şubat 2023 depremi sonrası Türkiye'de deprem bölgesinin imarı için 126 sayılı CBK Kararı çıkarılmıştır. 6785 sayılı CBK ile deprem bölgesinde ilan edilen OHAL'e bağlı olarak çıkarılan 126 sayılı CBK, depremle yıkılan yerleşim alanlarında hızlı biçimde yapılaşma konusunda kamu kurumlarına plan ve ihale süreçlerinde olağan dönemlerde olmayan yetkiler veren bir kentsel dönüşüm düzenlemesine de örnek teşkil etmektedir (126 sayılı CBK, 2023).

KAYNAKÇA

- *Ahunbay, Zeynep. (2017). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, Yayın No.28, 9. Baskı, İstanbul.*
- *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi. (1998). "Restorasyon", 19. Cilt, Milliyet Yayınları, İstanbul.*
- *Erder, Cevat. (1975). Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Yayın No:24, Ankara.*
- *Ersen, Ahmet. (2015). "E. E. Vıollet-le-Duc Stilistik Rekompozisyon- Üslup Birliği"*

Anlayışı ve Rekonstrüksiyon Düşüncesinin Kökenleri" Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi, Sayı: 14, ss: 3:16, Asıl Kaynak: "Viollet-Le-Duc, E. E., 1990, The Foundations of Architecture: Selections from the Dictionnaire Raisonné., İng. çeviri Kenneth D."

- *Ertürk, D. (2023). "Müze Kentin Bir Parçası: Ahşaptan Betona Zeyrek", (Ed. Jülide Alp), Kentsel Morfoloji Okumaları, Maltepe Üniversitesi Yayınları, 152-171.*
- *Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu Çalışmalarına İlişkin Yönerge, https://teftis.ktb.gov.tr/TR-348359/kultur-varliklarini-koruma-bolge-kurulu--mudurluklerinin--calisma--esaslari--ile--kultur--varliklarini--koruma--yuksek--kurulu-calismalarina-iliskin-yonerge.html (07.08.2023).*
- *Nakabayashi, Itsuki, AİBA, Shin ve Taro Ichiko. (2008). "Pre-Disaster Restoration Measure of Preparedness for Post-Disaster Restoration in Tokyo," Journal of Disaster Research 3(6), 407:421, https://www.eird.org/cd/recovery-planning/docs/2-planning-process-scenario/1c-Pre-disaster-plan-of-Tokyo.pdf (01.08.2023).*
- *Olağanüstü Hal Kapsamında Yerleşme ve Yapılaşmaya İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 24.02.2023 tarih ve 32114 sayılı Resmi Gazete, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/02/20230224-9.pdf (01.08.2023).*
- *Restorasyon, Afet Terimleri Sözlüğü. https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu. (14.08.2023).*
- *Restoration. https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/restoration. (01.09.2023).*
- *Restore. https://www.nisanyansozluk.com/kelime/restorasyon, (01.09.2023).*
- *Rinaldi, Luca. (2016). "About Italian Theory of Restoration", Türkiye ve İtalya'dan Restorasyon Uygulamaları Bildiriler Kitabı, T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, 122:127, Ankara.*
- *Rölöve Nedir, https://ozdemirmimarlik.com/bilgi-bankasi/rolove-nedir/ (07.08.2023).*
- *Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi-2015-203. https://uclg-mewa.org/uploads/file/748e86d91ae4409e9188794ddb6c004d/Sendai_TR.pdf (01.08.2023).*
- *Tosun, Hüseyin E. (2019) "Eko Restorasyon Yaklaşımı: Kastamonu Çatalzeytin Örneği," Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.*
- *Yıldız, Reyhan. (2012). "Kavramsal Bir Sistem Olarak Planlama" (Ed. Melih Ersoy), Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük, Ninova Yayınları, 182-183, İstanbul.*

REZERV YAPI ALANI

Emrah FİRİDİN
Dr. Öğr. Üyesi Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, Trabzon, efiridin@ktu.edu.tr, orcid: 0000-0002-2957-7407.

Rezerv daha sonra kullanılmak için, ihtiyaca hâsıl olabileceği düşüncesiyle bir şeyin saklı tutulması anlamına gelmektedir. Rezerv alan ise özellikle deprem gibi doğal afetler sonucunda, yıkım olan bölgelerin dışında, yerleşime ve barınmaya olanak sağlayacak bölgeler anlamına gelmektedir.

Rezerv yapı alanları 6306 sayılı kanunda belirtildiği gibi; bu yasa gereğince gerçekleştirilecek uygulamalarda yeni yerleşim alanı olarak tespit edilen ve kullanılması amacıyla, Toplu Konut İdaresi'nin (TOKİ) ya da ilgili devlet kurumunun istemine bağlı olarak veyahut Bakanlıkça resen belirlenen alanlardır. Maliye Bakanlığının uygun görüş bildirmesi önemli bir aşamadır. Bu alanlarda; afet sonrasında kullanılmak üzere çadır kentler, geçici barınma yerleri ve toplanma alanları gibi ihtiyaçlara yönelik faaliyetlerde bulunulmaktadır. Rezerv yapı alanları, riskli alanlarda bulunun yapıların kendiliğinden ya da doğal afetler sonucunda yıkılması ile beraber ortaya çıkabilecek sorunların çözümü için ayrılan alanlardır. Kanunen deprem riski olan bu alanlarda rezerv yapı alanlarının bulunması ise zorunludur (Özdemir ve Koç, 2017: 20). Bu alanlara risk anında konut ve işyerleri yapılabilmektedir (Yontan ve Baz, 2021: 5).

Ülkemiz başta sel, yangın ve deprem olmak üzere birçok afetin yoğun olarak yaşandığı bir ülkedir. Yerleşim alanlarındaki konutların bir bölümünün ise son deprem sonuçlarının da gösterdiği gibi depreme dayanıklı olmadığı ifade edilebilir. Örneğin İstanbul'daki yapıların yarısından fazlasının deprem yönetmeliğine uygun olmadığı belirtilmiştir (Öngören ve Çolak, 2015: 28). (Rezerv yapı alanları ile ulaşılmak istenen amaç, kentsel risklerin azaltılmasına yönelik, kentin riskli alanları için oluşturulmuş faaliyet planlarının bir parçasıdır (Özel Mazlum ve Yalçıner Ercoşkuner, 2019: 192). Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı kanunda öngörülen amaçlar doğrultusunda: (1) Risk taşıyan alanlar ve risk taşıyan alanlar haricindeki riskli yapılarda ikamet eden vatandaşların taşınacağı rezerv olarak belirlenmiş konut ve işyerleri, (2) Kazanç ile gelir kazandıracak her çeşit uygulama yapılabilir ve rezerv yapı alanı olarak belirlenen bu alanlar yeni barınma alanları olarak kullanılabilirler (CSB, 2023). Bu açıdan; rezerv yapı alanları bir afet sonucunda hayatın genel ve gündelik akışında meydana gelen bozulmaları, başta barınma ihtiyacını karşılamak üzere, devletin yetkili birimlerince belirlenen alanlardır. Amaç vatandaşları afet sonrasında olumsuz etkilenen gündelik hayatın normal seyrinin mümkün olduğunca sağlanacağı alanlara taşıyabilmektir.

Rezerv yapı alanlarına ilişkin talepler Bakanlığa iletilir. Bakanlıkça talep dosyasında bulunması istenen evraklar: (1) Alanın büyüklüğünü de içeren koordinatlı hâlihazır haritası, (2) Alanın uydu görüntüsünü veya ortofoto haritası, (3) Alanda bulunan kamuya ait taşınmazların listesi, (4) Alanda yapılacak inceleme neticesinde gözlemsel verilere dayanılarak hazırlanacak gerekçe raporu, (5) Rezerv alanın sahip olduğu niteliklere göre Bakanlıkça istenecek sair bilgi ve belgeleri kapsayan dosyadır (CSB, 2023).

Bir yerin rezerv yapı alanı olarak ilan edilmesi için talepler kişilerden gelebileceği gibi Bakanlığın, belediyelerin, il özel idarelerinin veyahut (TOKİ) vasıtasıyla da gerçekleşebilir. Özel veyahut gerçek hukuk tüzel kişilerince rezerv yapı alanı belirlenmesi isteminde bulunulabilmesi için; bahse konu olan istemin, Yö-

netmelik gereğince isteme konu taşınmazların sahiplerinin tamamının rızası ile yapılması ve bu taşınmazların alanlarının dörtte birinin mülkiyetinin, geliri dönüşüm projeleri özel hesabına gelir olarak kaydedilmek üzere, Bakanlığın daha önceden belirlediği, ilgili veyahut bağlı kuruluşuna ya da ilgili kamu kurumuna veyahut TOKİ'ye devrine rıza verilmesi gerekir (Tezcan ve Canbolat, 2018: 112).

Riskli bir yapı için mevzuattaki işlemlerin başlatılmasından önce, bahsi geçen yapının sahiplerinin rızası aranmaktadır. Kiracılar varsa onlarda bilgilendirilir ve altmış günden az olmamak üzere tahliye süresi belirlenir. Daha sonra vatandaşlar süreç içerisinde rezerv yapı alanları olarak belirlenmiş alanlara kentsel dönüşüm uygulamaları dâhilinde yerleştirilecektir.

KAYNAKÇA

- *CSB (2023). Rezerv Yapı Alanı. 23.07.2023 tarihindehttps://istanbulak dm.csb.gov.tr/rezerv-yapi-alani-i-104573#:~:text=REZERV %20YAPI%20ALANI%20NED%-C4%B0R%3F,veya%20resen%20Bakanl%C4%B1k %C3%A7a%20belirlenen%20alanlard%C4%B1r. adresinden alındı.*
- *Öngören, G. ve Çolak, İ. (2015). Kentsel Dönüşüm Rehberi, İstanbul: Öngören Hukuk Yayınları.*
- *Özdemir, H. E. ve Koç, M. (2017).6306 Sayılı Kanun Kapsamında Uygulama Alanların Tespitine İlişkin İdari İşlemlere Karşı İtiraz ve İptal Davası Yolu. İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4(2), 19-42.*
- *Özel Mazlum, Z ve Yalçıner Ercoşkuner (2019). Kentsel Dönüşüm Strateji Belgelerinde Sürdürülebilirlik Değerlendirilmesi: Kilis Örneği. Dirençlilik Dergisi, 3(2), 183-200.*
- *Tezcan, M. ve Canbolat, B. (2018). Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Arsa Payı Problemi. TBB Dergisi, 138, 107-134.*
- *Yontan, H. ve Baz, İ. (2021). Katılımlı Kentsel Dönüşüm Planlama Boyutunun Değerlendirilmesi: Kirazlıtepe Mahallesi Örneği. Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi, 4(1), 1-17.*

RICHTER ÖLÇEĞİ (YEREL MAGNİTÜD ÖLÇEĞİ)

Merve İZCİ
Doktora Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, izci. mrve94@gmail.com orcid:0000-0002-3050-2533.

Richter ölçeği (ML) ya da yerel magnitüd ölçeği, yeryüzünde meydana gelen depremlerin büyüklük ve şiddetini ölçmek için kullanılan logaritmik bir ölçektir. Charles Francis Richter ve Beno Gutenberg'in 1935 yılında Kaliforniya Üniversitesi'nde tasarladıkları ölçeğin ilk adı "ML Ölçeği (Magnitude Local)" şeklindedir. Bu ölçek, sismik olayların büyüklüğünü ölçmek için kullanılan standart bir yöntemdir. Depremlerin göreceli büyüklüklerini karşılaştırmanın uygun bir yolunu sağladığı için yaygın olarak kullanılmaktadır (Abong vd., 2020: 71). Depremin büyüklüğünü ölçmek amacıyla kullanılan tüm ölçek türlerinin temelinde Richter ölçeği yer almıştır. Richter ölçeği bir cihaz değildir; depremin büyüklüğünü belirleyen matematik formülüdür ve dalga genliğinin (yüksekliğinin) logaritması olarak tanımlanmaktadır (Coşkun 2008: 968). Bir fay sistemi üzerinde meydana gelen sismik olayların frekans-magnitüd dağılımının Gutenberg-Richter ölçekleme ilişkisine uygun olduğu yarım yüzyılı aşkın süredir bilinen bir gerçektir (Serino vd., 2010: 1).

Depremin büyüklüğü, bir sismograf tarafından bir ölçeğe göre kalibre edilen en büyük sismik dalganın genliğinin logaritması kullanılarak belirlenmektedir. Sismograflar tarafından kaydedilen sismik dalgaların genliğine dayanan ölçekte her tam sayı artışı, dalgaların genliğinde on kat artış ve yaklaşık 31,6 kat daha fazla enerji salınımını temsil etmektedir (Abong vd. 2020: 71). Charles Richter, depremin iç enerjisi ne derece şiddetliyse yer hareketlerinin yüksekliğinin de o kadar büyük olacağını ortaya koymuştur. Richter ölçeği ilk olarak orta büyüklükteki (3-7) depremlerin büyüklüğünü ölçmek için tasarlanmıştır. Bir depremin büyüklüğünün diğeriyle karşılaştırılmasına olanak tanıyacak bir sayı atayarak ölçülmesini sağlamıştır. Ölçek ilk defa Güney Kaliforniya'da meydana gelen ve Wood-Anderson sismografı kullanılarak kaydedilen depremlerin ölçümlerinde kullanılmıştır (Rafferty, 2023).

Richter ölçeğinin denklem ifadesi aşağıdaki gibidir:

$M_L=log(A/A0(\delta))$

Formülde yer alan M_L ifadesi depremin büyüklüğünü, A ifadesi Wood-Anderson sismografının maksimum genliğini, $A_0(\delta)$ ifadesi ise deprem merkezinin uzaklığına bağlı olarak değişen fonksiyonu ifade etmektedir.

Deprem büyüklüğü ölçmenin yanı sıra Richter ölçeği, sismik momentin diğer yönlerini incelemek için de kullanılmıştır. Örneğin, araştırmacılar ölçeği depremlerin frekans-büyüklük ilişkisini analiz etmek ve sismisitenin zaman içerisindeki davranışlarını incelemek için kullanmışlardır (Kamer vd., 2020: 3612). Bu ölçek aynı zamanda sismoloji ve jeoloji ile ilgili çalışmalarda da kullanılmıştır. Topografik veriler ve arazi eğilimi kullanılarak farklı bölgelerdeki sismik dalgaların yükselmesinin tahmin edilmesine yardımcı olabilecek saha durum haritaları geliştirilmiştir. Bu haritalar bağımsız olarak türetilen diğer saha durum haritalarıyla uyumlu olduğu ve sismik tehlikelerin değerlendirilmesinde önemli bilgiler sağlayabileceği kanıtlanmıştır (Wald ve Allen, 2007: 1379).

Richter ölçeğine göre yapılan deprem sınıflandırmaları aşağıdaki gibidir (Rafferty, 2023; usgs.gov, 2023):

0–1.9 (Mikro):Genellikle insanlar tarafın-

dan hissedilmez ancak yalnızca özel sismik aletler aracılığıyla ölçülebilir.

2.0–2.9: Ancak hareket halinde olmayan insanlar tarafından hissedilebilecek kadar düşük şiddettedir.

3.0–3.9 (Küçük): Birçok insan tarafından hissedilir fakat hasar yoktur.

4.0–4.9 (Işık): Herkes tarafından hissedilebilir; yapı ve binalarda nadiren hasar meydana gelebilir.

5.0–5.9 (Ilımlı): sağlam yapı binalarda hasara yol açmazken, daha zayıf yapılarda yıkıcı olabilir.

6.0–6.9 (Kuvvetli): Sarsıntının merkez üssünden 100 km mesafeye kadar nüfuslu bölgelerde orta derecede hasar meydana gelebilir.

7.0–7.9 (Binbaşı): Daha geniş bölgelerde ciddi hasar ve can kaybına neden olabilir.

8 ve üzeri (Büyük): Yüzlerce veya binlerce kilometrelik alanlarda ciddi yıkım ve can kaybına neden olur.

Meydana gelmiş olan bazı büyük depremler Richter ölçeği ile ölçülmüştür. 1960 yılındaki büyük Şili depremi 8.6 M_L, 1964 yılındaki Alaska depremi 9.2 M_L, 2004 Sumatra depremi 9.5 M_L ve son olarak 2011 Japonya depremi 9.0 M_L şiddetinde ölçülerek kayıtlara geçmiştir (Rafferty, 2023).

KAYNAKÇA

- *ABONG, A. A. (2020). "Appraisal of Main Extreme Parameters of Earthquakes in Nigeria Using The Weibull Equations". Archives of Current Research International, 71-85.*
- *İŞÇİ, C. (2008). "Deprem Nedir ve Nasıl Korunuruz?" Journal of Yasar University 3(9), 959-983.*
- *KAMER, Y., OUİLLON, G., & SORNETTE, D. (2020). "Fault Network Reconstruction Using Agglomerative Clustering: Applications to Southern Californian Seismicity". Natural Hazards and Earth System Sciences 20(12), 3611-3625.*
- *RAFFERTY, J. P. (2023, 08 23). "Richter scale: Seismology, Earthquake Magnitude & Intensity". Encyclopedia Britannica Web Sitesi: https://www.britannica.com/science/Richter-scale, (31.08.23)*
- *SERİNO, C. A., TİAMPO, K. F., & KLEİN, W. (2010). "Gutenberg-Richter Scaling - A New Paradigm". Physical Review Letters (106), 1-5.*
- *WALD , D. J., & ALLEN, T. I. (97(5)). Topographic Slope as a Proxy for Seismic Site Conditions and Amplification. Bulletin of the Seismological Society of America , 1379–1395.*

RİSK AZALTMA

Yusuf GÜZEL
Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği, Konya, yusufkurtdereli@hotmail.com, orcid: 0000-0003-2957-8060.

Sismik risk belirli bir sahada ve zaman aralığında öngörülen deprem hareketinin yapıların hasar eğilimlerine bağlı olarak hasar seviyesini ifade eder. Tektonik plakaların hareketiyle birlikte meydana gelen depremi azaltma ya da tamamı ile engelleme mümkün görünmemektedir. Ancak, binaların deprem riskine karşı duyarlılığı arttırılabilir. Diğer bir ifade ile deprem riskine karşı dirençli yapılar oluşturarak riski azaltmak ve kontrol altına almak mümkündür.

Dünyanın belirli bölgelerindeki binalar, bir deprem olayından kaynaklanan hasara veya çökmeye maruz kalmakta ve bu da can ve ekonomik kayıplara neden olmaktadır. (Egbelakin, Wilkinson & Ingham, 2014). Araştırmalar, depremlerde aşırı ölüm ve yaralanmaların temel nedeninin binaların yıkılması olduğunu göstermiştir (Coburn, Spence & Pomonis, 1992; Zhang vd., 2022). Bu gerçek yakın bir zamanda gerçekleşen (06.02.2023) Kahramanmaraş depremleri sırasında açık bir şekilde gözlemlenmiştir. 20. yüzyılın başlarında İtalya, Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde, yıkıcı depremlere dayanabilecek yeni yapılar inşaa etmek için depreme dayanıklı tasarım standartları geliştirilmeye başlanmıştır (Holmes vd., 2008). Ancak hem sismik risk bilgisi hem de tasarım standartları gelişmeye devam ettiği için dünyadaki binaların çoğu modern sismik tasarım kuralları ve standartlarından önce inşa edilmiş olmaktadır (Jaiswal & Wald, 2008). Üstelik daha önceki depremlerde hasar gören binalar, gelecekteki deprem olaylarının neden olduğu ek hasarları kaldıramayabilir (Georgescu vd., 2018). Bu nedenle, mevcut bina stokunun ele alınarak deprem öncesi riskin azaltılmasına yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir (Filippova & Noy, 2020).

Sismik aktivitelerin çok fazla yaşandığı bölgelerde deprem riskinin azaltılmasına yönelik çalışmalar büyük önem taşımaktadır ve sürekli olarak gündemde tutulmaktadır. Japonya, Yeni Zelanda ve Amerika Birleşik Devletleri'nin batı kıyısı, dünyadaki depremlerin %90'ının (ve dünyanın en büyük depremlerinin %81'inin) meydana geldiği Pasifik çevresi sismik kuşağında yer almaktadır (OCHA, 2014). Dağların 50 milyon yıl önce oluştuğu ve günümüzde de büyümeye devam ettiği Himalaya bölgesinde Çin, Hindistan ve Nepal'de sık sık deprem yaşanıyor. İran, Pasifik çevresi sismik kuşağından sonra dünyanın sismik açıdan en aktif ikinci bölgesi olan Alp-Himalaya orojenik kuşağı olarak da adlandırılan Alp deprem kuşağı üzerinde yer almaktadır (Hayes vd., 2020). Avrupa ülkelerinin depremselliği Amerika'nın Pasifik kıyıları veya bazı Asya ülkelerinin depremselliği kadar yüksek değildir. Ancak Avrupa'da yaşanılan depremler, Avrupa'da çok sayıda eski bina olması nedeniyle geçmişte ciddi boyutta hasarlara neden olmuştur. En yüksek deprem tehlikesi İtalya, Yunanistan, Romanya ve Türkiye gibi Avrupa'nın güneydoğu bölgelerinde yoğunlaşmıştır (Giardini vd., 2013).

Eski binalar tipik olarak kerpiç veya tuğla kullanılarak, yetersiz çelik donatılı beton kullanılarak veya çerçevelendirilmemiş (duvar örgüsünün olmaması) açık zemin katları olan ahşap çerçeveler kullanılarak inşa edilmişlerdir. Bu şekildeki yapılarda depremden kaynaklı yer sarsıntısı olduğunda çökme riski yüksek seviyede bulunmaktadır. Modern deprem standartları veya yönetmelikleri bu tür yapıların deprem dayanaklılığını kapsamlı tasarım ön-

Sonuç olarak, deprem kuşağında yer alan ülkelerdeki deprem riskini (yani oluşabilecek hasarı) arttıran yapı çeşitinin çoğunlukla yığma yapılar ya da mühendislik hizmeti almamış binalar olduğu görülmektedir. Bu binaların depreme olan hassasiyetleri deprem risk analizleri ile birlikte değerlendirilerek ortaya konulmakta ve gerekli iyileştirme çalışmaları uygulanmaktadır. Ayrıca, yeni yapılan yapıların modern deprem yönetmeliklerine uygun bir şekilde yapıldığından emin olunmalı ve bunun için güçlü denetim mekanizmaları uygulamaya konulmalıdır. Son olarak, yapı stoğunun çok iyi bilinip analiz edilmesi ve yapılar için deprem risk seviyesi haritaları oluşturularak binaların durumuna veya bilimsel gelişmelere bağlı olarak bu haritalar yenilenmelidir. Böylelikle deprem riskine karşı dirençli şehirler inşa edilmiş ve can ve ekonomik kayıpların önüne geçilmiş olunacaktır.

KAYNAKÇA

- *Coburn, A. W., Spence, R. J. S., Pomonis, A., & Int Assoc Earthquake, E. (1992, Jul 19-24). Factors Determining Human Casualty Levels In Earthquakes - Mortality Prediction In Building Collapse. Paper presented at the 10th World Conf on Earthquake Engineering (10 Wcee), Madrid, Spain.*
- *Egbelakin, T. 2013. Assessing regulatory framework efficacy for seismic retrofit implementation in New Zealand. Proceedings of CIB World Building Con-gress: Construction and Society, Brisbane, Australia: Queenstown University of Technology*
- *Filippova, O., & Noy, I. (2020). Earthquake-strengthening policy for commercial buildings in small-town New Zealand. Disasters, 44(1), 179-204. doi:10.1111/disa.12360*
- *Giardini, D., J. Woessner, L. Danciu, H. Crowley, F. Cotton, G. Grünthal, R. Pinho, and L. Valensise, and The SHARE consortium. 2013. European seismic hazard map for peak ground acceleation, 10% ex-ceedance probabilities in 50 years. doi: 10.2777/30345.*
- *Hayes, G. P., G. M. Smoczyk, A. H. Villaseñor, K. P. Furlong, and H. M. Benz. 2020. Seismicity of the earth 1900–2018: U.S. geological survey scientific investiga-tions map 3446. Accessed August 6, 2023. doi:10.3133/sim3446.*
- *Holmes, W., C. Kircher, W. Petak, and N. Youssef. 2008. Seismic performance objectives for tall buildings: A report for the tall buildings initiative. PEER Report 2008/01.*
- *Jaiswal, K., & Wald, D. J. (2008). Creating a global building inventory for earthquake loss assessment and risk management. US Geological Survey open-file report-1160 (p. 103). Reston, VA: US Geological Survey.*
- *ICC (International Code Council). 2017a. 2018 International existing building code. Washington, DC: International Code Council Inc. Accessed September 1, 2023. https://codes.iccsafe.org/content/IEBC2018P4*
- *OCHA (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs). 2014. Asia pacific regional haz-ard map: Tectonic plates and faults. Accessed August 27, 2023. https://reliefweb.int/map/world/asia-pacific-regional-hazard maptectonic-plates-and-faults*
- *Özdemir, S. A., Çöğürcü, M. T., Arslan, M. A., & Mehmet, U. (2022). Kentsel Dönüşüm Planlama ve Uygulama Stratejilerinde 5393 ve 6306 Sayılı Kanunların Karşılaştırılması. Konya Journal Of Engineering Sciences, 10(4), 976-985.*
- *Zhang, Y. T., Fung, J. F., Johnson, K. J., & Sattar, S. (2022). Review of Seismic Risk Mitigation Policies in Earthquake-Prone Countries: Lessons for Earthquake Resilience in the United States. Journal of Earthquake Engineering, 26(12), 6208-6235. doi:10.1080/13632469.2021.1911889*

RİSK YÖNETİMİ

Veysel ERAT
Doç. Dr. Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, veyselerat@hotmail.com, orcid: 0000-0002-0735-5432.

Risk, bir eylemle ilişkili kayıp veya olumsuz sonuç olasılığı olarak tanımlanır (Crane, Gantz, Isaacs, Jose, & Sharp, 2013). Bu tanımdan hareketle riskin genellikle bir olayla, koşullardaki bir değişiklikle veya bir sonuçla tanımlandığı söylenebilir. Olayın olasılığı ile sonucunun kesiştiği noktada risk meydana gelir. Bu yönüyle risk sonuçlar ve olasılık açısından ölçülür (Hopkin, 2017). Risk yönetimi ise bir örgütün başarı oranını arttırmak ve başarısızlık oranını azaltmak için tüm riskleri anlama, bunları değerlendirme ve harekete geçmeye yardımcı olmayı amaçlayan süreç olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir tanımlama ile risk yönetimi; risklerin tanımlanması, değerlendirilmesi ve bunların azaltılması, tahmin yürütmek için eylemlerde bulunulması, ilerlemenin izlenmesi ve gözden geçirilmesiyle ilgili süreçlerdir (Hopkin, 2017). Bu süreç, mevcut veya olası tehlikelerle birlikte bunların belirli bir topluluk veya çevre üzerindeki etkilerinin anlaşılmasıyla ilgili tüm unsurların değerlendirilmesini de içerir (Guzman, 2003).

Her ne kadar risk yönetiminin tarihi, Henry Fayol'un, 1916 yılında, risk yönetimini bir ticari firmanın altı temel fonksiyonu arasında bir güvenlik fonksiyonu olarak tanımlamasına (Outreville, 1998) götürülse de modern risk yönetiminin 1955'ten sonra başladığı belirtilmektedir (Dionne, 2013). Başlangıçta firma düzeyinde özellikle finansal risklerin yönetimi meselesi sorunsal iken zaman içerisinde risk ve onun yönetilme şekli hem kamu hem de özel sektörde kurumsal yaşamın bir özelliği haline gelmiştir (Soin & Collier, 2013).

Afetler açısından risk, yalnızca yoğun fiziksel olayların ortaya çıkmasıyla değil, aynı zamanda bu olaylar meydana geldiğinde felaketleri kolaylaştıran koşullarla da ilişkilidir. Afetler doğası gereği sosyo-çevreseldir ve meydana gelmeleri sosyal olarak oluşturulan risklerin sonucudur. Bu, afet riskinin azaltılması için toplumun bir karar alma sürecine girmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Bu süreç yalnızca afetin hemen ardından yeniden inşa aşamasında gerekli olmayıp, aynı zamanda genel ulusal kamu politikası oluşturma ve kalkınma planlamasının da bir parçası olmalıdır. Bu da kurumsal güçlenmeyi ve kırılganlığın azaltılmasına yönelik yatırımları ve buna bağlı olarak kırılganlığın azaltılması için her türlü risk yönetimi yeteneğinin güçlendirilmesini gerektirmektedir. Ayrıca mevcut riskler ve gelecekteki muhtemel riskler de tanımlanmalıdır. Bunun afetleri hafifletmeye veya önlemeye yönelik düzeltici veya ileriye dönük müdahale tedbirlerinin etkinliğini ve verimliliğini belirlemek için yeterli bir risk ölçümü ve izleme olmadan gerçekleştirilmesi zordur. Riskin değerlendirilmesi ve takibi, bundan etkilenebilecek herkesin ve risk yönetiminden sorumlu olanların riskten haberdar olmasını ve nedenlerini tanımlayabilmesini sağlamak için gereklidir. Bu amaçla, sorunun anlaşılmasını kolaylaştıracak ve karar verme sürecine rehberlik edebilecek yöntemler kullanılarak değerlendirme ve takip yapılmalıdır (IDB, 2010).

Risk yönetiminin muhtemelen daha anlaşılabilir olması için literatürde yönetim sistemini parçalı inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Kullanılan bir modele göre, afet risk yönetimi döngüsü; afet öncesi aşamada "önleme/azaltma" ve "hazırlık" ve afet sonrası aşamada "müdahale" ve "rehabilitasyon/yeniden yapılanma" şeklinde dört aşamadan oluşmaktadır. Önleme/azaltma aşamasında hasarın önlenmesi veya hafifletilmesine yönelik çalışmalar

yapılır. Tehlikelere etkili bir şekilde yanıt verilmesini sağlamaya yönelik faaliyet ve önlemler, hazırlık olarak sınıflandırılır ve bir afetin meydana gelmesini engellemeyi amaçlamaz. Müdahale kurtarma çalışmaları, ilk yardım, yangınla mücadele ve tahliye gibi faaliyetleri kapsamaktadır. Rehabilitasyon/yeniden yapılanma aşamasında afet riskinin azaltılmasına ilişkin hususlar tüm faaliyetlerin temelini oluşturmalıdır (ADRC, 2023). Diğer bir modele göre risk yönetim süreci; risklerin belirlenmesi, risklerin değerlendirilmesi, riskleri karşılama ve izleme (değerlendirme ve rapor etme) aşamalarından oluşmaktadır (Yazılıtaş, 2015).

Daha kapsamlı bir modele göre afet öncesinde risklerin değerlendirilmesi, azaltılması, hazırlık ve acil durum planları; afet sonrasında rahatlama, rehabilitasyon, yeniden yapılanma ve öğrenme aşamaları söz konusudur. Bu modellerin tamamı zararın ortadan kaldırılması veya en aza indirilmesi amacını taşımaktadır. Bunun için yalnızca ulusal hükümetlerin sorumluluk alması yetersizdir. Nitekim son birkaç on yılda hükümetler, bireylerin risk yönetiminde daha aktif olmalarını talep etme girişimleri de dahil olmak üzere, bu sorumluluğu giderek artan şekilde diğer kurumlara devretmektedirler. Yerel, bölgesel, ulusal ve hatta uluslararası düzeyde faaliyet gösteren hükümet düzenlemeleri iyi bir risk yönetimi için elzemdir. Diğer taraftan başarılı risk yönetimi için bir tehdide ilişkin farkındalık, sorumluluk duygusu ve tehdidin yönetilebileceği veya en azından azaltılabileceği inancı olmalıdır. İdeal bir dünyada, risk yönetimi prosedürü, ilk önce en yüksek risk seviyelerinin ele alındığı açık bir dizi öncelikleri takip eder. Ancak böyle bir öncelik listesinin geliştirilebilmesi için ilgili tüm faktörlerin ve süreçlerin ayrıntılı bir niceliksel risk değerlendirmesinin yapılması gerekmektedir (Smith & Petley, 2009).

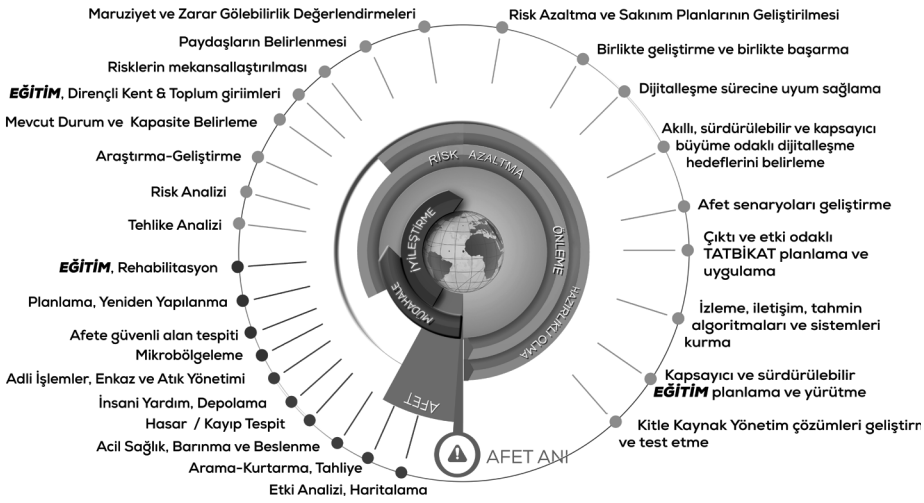
KAYNAKÇA

- ADRC. (2023). *Total Disaster Risk Management.* 09 03, 2023 tarihinde https://www.adrc.asia/publications/TDRM2005/TDRM_Good_Practices/ adresinden alındı
- Crane, L., Gantz, G., Isaacs, S., Jose, D., & Sharp, R. (2013). *Introduction to Risk Management.* Extension Risk Management Education and Risk Management Agency.
- Dionne, G. (2013). *Risk Management : History, Definition and Critique.* Working Paper 13-02.
- Guzman, E. M. (2003). *Towards Total Disaster Risk Management Approach.* 09 02, 2023 tarihinde https://api.semanticscholar.org/CorpusID:16738878 adresinden alındı.
- Hopkin, P. (2017). *Fundamentals of Risk Management.* London: Kogan Page Limited.
- IDB. (2010). *Indicators of Disaster Risk and Risk Management.* IDB.
- Outreville, J. F. (1998). Risk Management Concepts. *Theory and Practice of Insurance* (s. 47-72). içinde Boston: Springer.
- *Smith, K., & Petley, D. N. (2009). Environmental hazards:Assessing risk and reducing disaster. Oxon: Routledge.*
- *Soin, K., & Collier, P. (2013). Risk and risk management in management accounting and control. Management Accounting Research, 24(2), 82-87.*
- *Yazılıtaş, A. (2015). Türk Afet Yönetim Sisteminde Risk Odaklı Yönetimin Önemi. Türk İdare Dergisi(481), 559-578.*

RİSKLİ ALAN

Muammer TÜN
Doç. Dr. Eskişehir Teknik Üniversitesi, Yer ve Uzay Bilimleri Enstitüsü, Yer Bilimleri ve Deprem Mühendisliği Anabilim Dalı, Eskişehir, mtun@eskisehir.edu.tr, orcid: 0000-0002-7118-9977.

Yeryüzünde bir bölgenin herhangi bir doğa veya insan kaynaklı tehlikeye maruz kalması koşulu ile riskin kaynağı ortaya çıkar. Ancak riskin derecesini maruziyet koşulları belirler. Tehlikeye maruz kalan kent içindeki yerleşim yeri, sanayi bölgesi gibi alanlar, beklenen risklerin gerçekleşmesine ortam oluşturur. Riskin derecesini ise zarar görebilirlik koşulları belirler. Afet Riski = Tehlike x Maruz Kalma x Zarar Görebilirlik (Coppola, 2006; DHA, 1992; Reduction, 2004) olarak ifade edilir. Mikrobölgeleme çalışmaları kapsamında öncelikli olarak bir bölgenin yerleşime, endüstriyel tesis kurulumuna, ulaşım, enerji, iletişim, hatlarının geçirilmesine uygunluğuna bakılır. Bu kapsamda, öncelikle jeolojik, jeofizik, geoteknik, jeodezik ve yapısal araştırma yöntemleri kullanılarak araştırma sahasının deprem, taşkın, heyelan, yangın, iklimsel ve insan kaynaklı tehlike değerlendirmeleri yapılır. Bölgesel koşullara göre bu tehlike türlerinin genişletilmesi gerekir. Afet yönetimi döngüsünde risk yönetimi evresinin önemli bir aşaması olan risk azaltma/önleme evresindeki kritik eylemlerden birisi risklerin mekansallaştırılmasıdır (Bkz. Fotoğraf 1). Bu aşamada, riskli alanlar belirlenerek, şehir ve bölge planlama süreçlerinde kullanılmak üzere mevcut durum değerlendirmeleri yapılır.

Fotoğraf 1: Riski Alan

Afet dirençliliği, bireysel ve çevresel faktörlerle yakından ilişkili olup tehlikeye maruz kalan sistemlerin baş edebilirlik kapasitelerinin varlığı ya da yokluğuna bağlı olarak afete dönüşebilme olasılıklarından bahsedilebilir. Mikrobölgeleme çalışmaları, afete dirençli yaşam alanlarının belirlenmesi ve planlanması süreçlerinin başlangıcıdır. Mekânsal planlama çalışmaları yapılırken yeni yerleşime açılması öngörülen boş alanlardaki doğa tehlikelerini ve yapılaşmış alanlardaki riskleri büyük ölçekli

haritalarda yorumlamak için mikrobölgeleme çalışmaları yürütülür. Sonuç olarak, doğa ve insan kaynaklı tehlikeler nedeniyle maruziyet koşullarıyla birlikte gelişebilecek afet riskli alanların tespiti yapılarak güvenli arazi kullanımı ve kentsel gelişim planlamalarının yapılabilmesine imkan sağlanır. Ülkemizde riskli alan tespitine ilişkin çalışmalar, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü'nün 09.08.2011 tarih ve 101061 sayılı yazısında; 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde kararnamenin yürürlüğe girdiği 04.07.2011 tarihinden itibaren mikrobölgeme raporları dahil kıyı ve karadaki her tür ve ölçekteki planlara esas jeolojik-jeoteknik etüt raporlarının onaylanması işi Mekansal Planlama Genel Müdürlüğünce gerçekleştirilir. 644 Sayılı KHK gereği, ilgi (a) ve (b) genelge kapsamında tanımlı Plana esas jeolojik, jeolojik- jeoteknik etüt raporları ile Mikrobölgeleme etüt raporlarının değerlendirme ve onay işlemleri T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü tarafından yapılır.

Planlama çalışmalarında sakınım önlemleri ve risk azaltım kriterlerinin geliştirilmesinde, jeolojik, jeofizik, hidrolojik, iklimsel-meteorolojik tehlikelerin saptanması, analizi ve değerlendirilmesi mekânsal planlama süreçlerinde son derece önemlidir.

Riskli alan tespiti çalışmalarında tehlike ve afet türlerine ilişkin kullanılabilecek farklı sınıflandırmalar mevcuttur. (Below, Wirtz, & Guha-Sapir, 2009) sınıflandırma yaklaşımı bunlardan birisi olup mekânsal planlama ve sakınım önlemleri geliştirme süreçlerinde yaygın olarak tercih edilenlerden birisidir.

Riskli alan tespiti, risk yönetimi kapsamında 5 aşamada gerçekleştirilir (Flanagan, 1993).

- Riskin tanımlanması/belirlenmesi
- Riskin ölçülmesi/analiz edilmesi
- Riskin değerlendirilmesi / derecelendirilmesi
- Riskten kaçınma, azaltma, paylaşma/aktarma yoluyla riskten sakınılması
- Riskin izlenmesi ve güncellenmesi
- Riskli alan tespit çalışmaları sonrasında alan tanımlamaları yapılarak (ÇŞİDB, 2008) planlama çalışmaları sürdürülür. Bunlar;
- Uygun Alan (UA)
- Önlemli Alan (ÖA)
- Ayrıntılı Jeoteknik Etüt Gerektiren Alan (AJE)
- Uygun Olmayan Alan (UOA)

KAYNAKÇA

- *Below, R., Wirtz, A., & Guha-Sapir, D. (2009). Disaster category classification and peril terminology for operational purposes. Retrieved from*
- *Coppola, D. (2006). Introduction to international disaster management: Elsevier.*
- *ÇŞİDB. (2008). İmar Planına Esas Jeolojik-Jeoteknik Etüt Raporu. In. T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü*
- *DHA, U. (1992). Internationally agreed glossary of basic terms related to disaster management.*
- *Flanagan, R. J. B. S. (1993). Risk management and construction.*
- *Reduction, I. S. f. D. (2004). Living with risk: A global review of disaster reduction initiatives.*

SAĞLIK AFET KOORDİNASYON MERKEZİ (SAKOM)

Gökhan ZENGİN
Dr. Öğretim Üyesi, Trakya Üniversitesi İİBF SBKY, Edirne, g_zengin@yahoo.com, orcid: 000-0001-8726-4604.

SAKOM, Sağlık Bakanlığı'na bağlı Sağlık Afet Koordinasyon Merkezi'nin (*Disaster Coordination Center for Health Services)* baş harflerinden oluşturulan bir kısaltmadır. SAKOM idari yapılanma olarak, Sağlık Bakanlığı-Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü-Afet ve Acil Durum Yönetimi Daire Başkanlığı'na bağlı bir birimdir (SAKOM, 2023). Bu birim Sağlık Bakanlığı'nın merkezi teşkilatında bulunmaktayken, 2023 yılında çıkarılan bir Yönerge 81 ilde SAKOM birimlerinin kurulması yasal dayanak altına alınmıştır. SAKOM'un kuruluş gerekçesinde; "*farklı kamu kurumlara ait kriz merkezlerinin yapılan planlara uygun olarak düzenli bir şekilde çalışması, sağlık hizmetlerinin kesintisiz ve zamanında yapılabilmesi, diğer kurum ve kuruluşlarla entegrasyon, koordinasyon sağlanabilmesi*" ifadesi yer almaktadır (SAKOM, 2023). Kriz yönetiminde tüm kamu kurumlarının koordinasyonu önemli bir gereklilik olarak görüldüğünden, 19/02/2011 tarih ve 27851 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan "Afet ve Acil Durum Merkezleri Yönetmeliği" ile tüm bakanlıklara, Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezleri (AADYM) kurma ve işletme yükümlülüğü verilmiştir. Yönetmeliğe göre Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı hariç tüm bakanlıklar tehlikeli ve salgın hastalıklar için AADYM kurabilecek ve görev alabileceklerdir (AADYM Yönetmeliği, 2011)

SAKOM, Sağlık Bakanlığı tarafından: "*Türkiye'de ve Dünyada, afet ve olağandışı durumlarda normal hayat ve faaliyetleri durduran veya kesintiye uğratan, acil müdahaleyi gerektiren insan sağlığı ile ilgili olaylar ve bu olayların oluşturduğu kriz hallerinde, ulusal veya uluslararası koordinasyon gerektiren durumların kriz yönetim esasına göre kesintisiz olarak takip edildiği, bilgilerin toplandığı ve toplanan bilgilerin sürecin yönetiminde kullanılırken anlık olarak da ilgili makamlar ve kurumlar ile paylaşıldığı birim*" şeklinde tanımlamaktadır (ashgmafetacildb.saglik.gov.tr, 2023). Tanımdan anlaşılacağı üzere bu birim Türkiye'de görülecek herhangi afet durumunda tüm sağlık kurumlardan gelen bilgileri koordine edecek birimdir. Yine Bakanlığın açıklamasına göre "81 ilde bulunan 112 Acil Çağrı Karşılama Merkezlerinin görev yetkilerini aşan, birden fazla il ile koordinasyon gerektiren, belirli kriterlere (5'ten fazla toplu ölümlü olaylar, kazalar, 10'dan fazla toplu ölümlü kazalar, vb) göre kriz yönetimini üstlenen bir birimdir (UMKE, 2013).

SAKOM, T.C. İçişleri Bakanlığı-Afet ve Acil Durum Başkanlığı'nın (AFAD) "*Açıklamalı Afet Terimleri Sözlüğünde*" ise: "Sağlık Bakanlığı Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü koordinasyonunda ülke genelindeki tüm acil ve afetlerde sağlık hizmetlerinin koordinasyonunun yapıldığı ve 7/24 zamanlı çalışan merkez" şeklinde tanımlanmaktadır (afad.gov.tr, 2023). SAKOM, ilk kez 15.10.2009 tarihinde Sağlık Bakanı oluru ile 2009'daki adı "Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü"

rebilmektedir. Afetlerde arama kurtarma çalışmalarının tek yönlendiricisi konumundaki AFAD'ın, 2023 yılında Türkiye'de Kahramanmaraş'ta yaşanan 7.7 ve 7.6 şiddetindeki iki depremde kurtarama çalışmalarını tek elden koordine etmeye çalışan AFAD birimlerinin bölgeye geç intikali ve teknik ekipman eksikliği tek elden koordinasyon ve teşkilatlanmanın olası handikaplarına da bir örnektir.

KAYNAKÇA

- *Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezleri Yönetmeliği, 19.02.2011 tarih ve 27851 sayılı Resmi Gazete.*
- *Sağlık Afet Koordinasyon Merkezi (SAKOM),https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu. (14.08.2023).*
- *Sağlık Afet ve Koordinasyon Merkezi Birimi (SAKOM), https://ashgmafetacildb.saglik.gov.tr/TR-80256/saglik-afet-ve-koordinasyon-merkezi-birimi-sakom.html.*
- *Sağlık Bakanlığı Acil ve Afet Durum Yönetimi Daire Başkanlığı, https://acilafet.saglik.gov.tr/TR-4185/teskilat-semasi.html. (28.08.2023).*
- *Sağlık Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönergesi,2023,E-29341019-303.99 sayılıYönerge,https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/44700/0/saglikbakanligiafetveacildurumyonetimmerkezi-sakom-il-sakom-yonergesipdf.pdf?_tag1=-6D0199442CCA9AEBF651C05FBE6FA-059DC615ADB. 28.08.2023).*
- *UMKE Bülteni (2013), https://umkeorg.teimg.com/umkeorg/images/dosyalarim/Temmuz_2013_Bulten.pdf. (28.08.2023).*

SALGIN

Samet DİNÇER
Öğr. Gör. Sinop Üniversitesi, Durağan MYO, Sinop, sametdincerr@gmail.com, orcid: 0000-0001-8498-2408

Salgın olgusu tüm dönemlerde toplumları sağlık, ekonomi, kültürel, mimari ve inanç sistemleri gibi öğeler bakımından yaşattığı deneyimlerle değişime uğratmıştır (Bülbül Oğuz, 2021: 233). Kavramsal olarak çok sayıda anlamlandırması yapılsa da salgın; çok kısa sürede bir bölgede yaşayan insan, hayvan ve bitkilere aktarım yoluyla bulaşan hastalık, müstevil olarak açıklanmaktadır (TDK, 2023).

Oxford İngilizce sözlüğe göre ise salgın anlamına gelen "outbreak" kelimesi bir bölgede aniden artış gösteren bulaşıcı hastalık olarak açıklanmaktadır (Oxford, 2023).

Virüs, bakteri, mantar gibi canlı veya cansız yapıda olan hastalık yapıcı patojenler solunum, deri teması, cinsel, dışkı teması vb. pek çok bulaş yoluyla canlılar arasında hızlıca yayılım gösterebilmektedir. Salgınların yayılım hızı ise maruz kalan canlıların bağışıklık sistemlerinin savunma mekanizmalarının gücü ile orantılı olarak değişebilmektedir (Tekin, 2023: 332-335).

Salgınların ortaya çıkışı toplumun salt sağlıklı olma durumlarına bağlı olmamakta, toplumların yaşam koşulları ve sosyal çevreleri ile doğrudan ilişkilidir. Açıklamak gerekirse sağlıklı olma halinin bozulması yalnızca virüs, bakteri gibi mikroorganizmaların insan bedeninde hastalık oluşturması bu mikroorganizmaların varlığına bağlı değil kişilerin yaşadığı kötü yaşam koşullarına da bağlıdır (Öner, 2014: 15).

Sağlığın sosyal belirleyicileri olan sosyo-ekonomik düzey, sosyal ortam, psikososyal etmenler, yaşam tarzı vb. sağlıklı olma

haline etki eden pek çok etmen, salgınlardan etkilenme noktasında kırılgan olan toplumsal kesimlerin daha fazla zarar görmesine neden olmaktadır (Arcaya, Arcaya, & Subramanian, 2015: 1-3).

Geçmişten günümüze değin yaşanmış pek çok salgın da bu sosyal etmenler salgınlarda verilen kayıplarda etkili olmuştur. Dünyadaki tüm kıtalarda görülerek pandemi halini alan ve yüzyıllar boyunca zaman zaman ortaya çıkarak çok büyük can kaybına yol açan Kara Veba pandemisi Ortaçağ Avrupası'nda milyonlarca kişinin ölmesine yol açarak çok derin sosyal değişimlere neden olmuştur (McEvedy, 1988: 118-120). Kara Veba pandemisinin yayılımında kentsel alanlarda benimsenen hijyenden yoksun bir yaşam tarzı, ahşap mimariye sahip evler, yetersiz beslenme, kemirgenler gibi hastalık taşıyan canlılarla yakın yaşam, atıkların gelişigüzel olarak çevreyi kirletmesi vb. pek çok sosyal etmen ekonomik olarak düşük gelire sahip alt sosyal sınıfta olan kişilerin bu salgınlardan daha fazla etkilenmesine yol açmıştır (Tekin, 2023: 333).

Kolera, tifüs, çiçek, sıtma, dizanteri gibi milyonlarca can kaybına yol açmış pek çok salgının nasıl ortaya çıktığı, neden görüldüğü, tedavi yöntemlerinin tıp biliminde zaman içerisinde bilgi düzeyinin artmasıyla elde edilen ilerlemeler sayesinde mücadele edilerek günümüzde büyük ölçüde önüne geçilebilmektedir (Kılıç, 2020: 21-27).

Çiçek salgını gibi tarihte çok yüksek oranda can kaybına neden olan bu hastalık, koruyucu yöntemlerden olan aşılama ile resmi olarak tüm dünyada tamamen eradike edilerek artık bir tehdit olmaktan çıkan ilk ve tek salgın olma halini sürdürmektedir (Parıldar, 2020: 24).

Salgınların ortaya çıkış nedenleri günümüzde tıp biliminin kaydettiği ilerlemeler sayesinde her ne kadar daha kolay anlaşılsa da tamamen önüne geçilebileceğini düşünmek pek olası değildir. Küreselleşmenin getirdiği üretim ve tüketim ilişkileri, dünya nüfusunun giderek artması, kaynakların çok hızlı tüketilmesi ve kirletilmesi, ulaşımın kolaylaşması sayesinde toplumların turizm aracılığıyla yakınlaşması, çevresel bozulmanın had safhaya ulaşması nedeniyle salgınlar hala toplumları tehdit eden en önemli afet tiplerinden olmaktadır (Şeker, Özer, & Korkut, 2020: 9-11).

Covid-19 virüsünün neden olduğu pandemi yakın zamanda günümüz toplumlarının deneyimlediği ve neredeyse tüm toplumları derinden etkileyen bir süreç yaşatmıştır (Bulut & Pınar, 2020: 216). Biyolojik afet türü olarak sınıflandırabileceğimiz Covid-19 pandemisinin yayılımını yavaşlatmak için modern toplumların karşılaşmamış olduğu sokağa çıkma kısıtlamaları, maske takma zorunluluğu, sosyal mesafe vb. pek çok uygulama hayatlarımıza girerek olağanüstü bir deneyim yaşanmasına neden olmuştur. Yaşanılan çok sayıda can kaybı ve maddi kayıplar bu süreçlerden ders alınması gerekliliğini ortaya çıkarmış ve kırılganlıklarımızın azaltılması gerekliliğini ortaya koymuştur (Ciotti et al., 2020: 364-368).

KAYNAKÇA

- *Arcaya, M. C., Arcaya, A. L., & Subramanian, S. V. (2015). Inequalities in health: definitions, concepts, and theories. Global Health Action, 8(1), 27106. doi:10.3402/gha.v8.27106*
- *Bulut, R., & Pınar, C. (2020). Covid-19 pandemisi döneminde Türkiye'de istihdam ve işsizlik. Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2), 217-225.*
- *Bülbül Oğuz, B. (2021). Türkçe Sözlüklere Göre "Salgın" Kavram Alanı. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 233-252. doi:10.18026/cbayarsos.874811*

- *Ciotti, M., Ciccozzi, M., Terrinoni, A., Jiang, W.-C., Wang, C.-B., & Bernardini, S. (2020). The COVID-19 pandemic. Critical Reviews in Clinical Laboratory Sciences, 57(6), 365-388. doi:10.1080/10408363.2020.1783198*
- *Kılıç, O. (2020). Tarihte Küresel Salgın Hastalıklar ve Toplum Hayatına Etkileri. Ankara.*
- *McEvedy, C. (1988). The Bubonic Plague. Scientific American, 258(2), 118-123.*
- *Oxford, D. (2023). Outbreak. 02 09, 2023 tarihinde https://www.oed.com/search/advanced/Meanings?textTermText0=out-break&textTermOpt0=WordPhrase adresinden alındı.*
- *Öner, C. (2014). Sağlığın sosyal belirleyicileri ve yaşam kalitesi ile ilişkisi. Turkiye Klinikleri Journal of Family Medicine Special Topics. 2014; 5(3): 15-18.*
- *Parıldar, H. (2020). Tarihte bulaşıcı hastalık salgınları. Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi, 30, 19-26.*
- *Şeker, M., Özer, A., & Korkut, C. (2020). Küresel salgının anatomisi: İnsan ve toplumun geleceği. Türkiye Bilimler Akademisi.*
- *Türk Dil Kurumu. (2023). Salgın. 03 09,2023 tarihinde https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı.*
- *Tekin, A. (2023). Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve Ekonomik Sonuçları. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (40), 330-355. doi:https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbe/issue/62244/908431*

SEFERBERLİK

Firdevs KOÇ
Dr. Öğrenci Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis,f.koc8372@gmail.com, orcid:0000-0001-7014-0402.

Seferberlik, bir devletin tüm kaynaklarını, özellikle askeri gücü, savaş veya ciddi kriz durumları için hazırlama, toplama, donatma ve kullanma sürecini ifade eder. Bu süreç, devletin ulusal savunma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla harekete geçtiği kritik bir dönemi işaret eder. Seferberlik sırasında, sivil hak ve özgürlükler genellikle kısmen veya tamamen geçici olarak sınırlandırılabilir (Alşan ve Bayer, 2021: 215). Bu süreç, ülkenin askeri güçlerini genişletme, silah ve teçhizat üretme, lojistik sağlama, sivil savunma önlemleri alma ve kamu düzenini koruma gibi faaliyetleri içerir. Seferberlik, devletin ulusal güvenliğini ve bağımsızlığını korumak amacıyla gerektiğinde tüm kaynaklarını seferber etmesini sağlar (Beşikçi, 2012: 28).

Seferberlik durumunun ilanı, 2941 Sayılı Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu'na göre belirli koşulların gerçekleşmesini gerektirir. Bu koşullar ise şunlardır (Buğda, 2019: 356-359):

Savaşı Gerektiren Bir Durumun Ortaya Çıkması: Seferberlik durumu, savaşı gerektiren bir durumun ortaya çıkması durumunda ilan edilebilir. Savaş, ulusal güvenliği doğrudan tehdit eden bir dış saldırı veya savaş tehlikesiyle ilişkilendirilen ciddi bir kriz durumunu ifade eder. Bu durumlar, bir ülkenin toprak bütünlüğünü, bağımsızlığını ve ulusal güvenliğini tehlikeye atabilir.

Seferberlik ilanı, ülkenin savunma hazırlıklarını hızlandırmak, askeri kaynakları ve insan gücünü harekete geçirmek ve savaşa karşı hazırlıklı olmak için yapılır. Bu süreç, sivil toplumu savaşın etkilerine karşı koruma ve

ilanlar için radyo, televizyon, posta, telgraf, telefon, basın ve diğer medya araçları kullanılır. Belediyeler ve muhtarlıklar da kendi bölgelerindeki halka bilgi vermek için hoparlörler, davullar, tellaller, haberciler ve benzeri yerel iletişim araçlarından yararlanabilirler. Açık seferberlik ilanı, genellikle toplumun tüm kesimlerini etkiler ve kamuoyunu bilgilendirir.

Gizli Seferberlik İlanı: Bakanlar Kurulu veya yetkili kurumlar, seferberliği gizli bir şekilde ilan etmeye karar verdiğinde, bilgilendirme ve çağrılar sınırlı bir kesime yapılır. Bu durumda, ilgililerin güvenliği veya ulusal güvenliği tehlikeye atmamak için gizlilik önemlidir. Bu tür ilanlar, kamu kurumlarının amirlerine, görev alacak yetkililere ve uygulamada görev alacak personel, araç, malzeme ve hizmetlerle ilgili olanlara özel olarak iletilir. Gizli seferberlik ilanı, sınırlı bir grup insanı etkiler ve hassas bilgilerin korunmasını sağlar (Jernazian, 2017: 41).

Her iki ilan yöntemi de seferberlik durumunun yönetiminde ve vatandaşların uygun şekilde bilgilendirilmesinde kritik bir rol oynar. Bu ilanlar, ülkenin ulusal güvenliğini ve toplumun güvende olmasını sağlama amaçlarını taşır.

Seferberliğin sona erdirilmesi, seferberlik ilanına ilişkin prosedürlere tabidir. Seferberlik uygulamasının sona erdirilmesi kararı verildiği gün, saat 24:00'te uygulama sona erer. Bu, devletin olağan duruma dönüşünü işaret eder ve savaş veya acil durum önlemlerinin kademeli olarak kaldırıldığı bir süreci başlatır (Buğda, 2019: 367). Seferberlik sırasında alınan özel önlemler ve kısıtlamalar kaldırılır, sivil hak ve özgürlükler normale döner ve toplumun günlük işleyişi yeniden başlar. Seferberliğin sona erdirilmesi, genellikle ulusal güvenlik durumunun normalleştiği ve olağan hükümet işlevlerinin yeniden devralındığı bir dönemi işaret eder. Bu süreç, dikkatle planlanır ve yönetilir, çünkü acil durum önlemlerinin kademeli olarak kaldırılması ve toplumun normale dönüşü önemlidir. Savaş veya kriz dönemlerinde seferberlik ilanı, ülkenin savunması veya ulusal güvenliği için gereklidir, ancak bu durumların sona ermesi ve normal hayata dönüş, toplumun huzurunu ve istikrarını yeniden tesis etmek açısından büyük bir öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- *Alşan, S. & Bayer, D. (2021). Değişen Savaş Tanımı Işığında 1990-2008 Yılları Arasında Türkiye'de Seferberlik Uygulamalarının Esasları Ve Hukuki Dayanağı. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(1), 205-231.*
- *Arslan, M. (2020). Anılarla Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti Seferberliği ve İstanbul'da Verilen Askeri Eğitimler (1914). Journal of History and Future, 6(3), 912.*
- *Beşikçi, M. (2012). Balkan Harbi'nde Osmanlı Seferberliği ve Redif Teşkilatının İflası. Türkiye Günlüğü, 110(1), 27-43.*
- *Buğda, A. (2019). İslâm Savaş Hukukunda Nefîr-i Âmm (Genel Seferberlik). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (34), 353-384.*
- *Jernazian, E. K. (2017). Seferberlik. In Judgment Unto Truth (pp. 40-42). Routledge.*

SEL

Merve İZCİ
Doktora Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, izci. mrve94@gmail.com orcid:0000-0002-3050-2533.

Sel; şiddetli yağış, aşırı sıcaklıklar sonucunda kar ve buzların erimesi ya da barajlardaki muhtemel arızalar nedeniyle bölgenin kaldırabileceğinden fazla miktardaki büyük su kütlelerinin akarsu yataklarında, çukur ve kuru toprak alanlarda kontrolsüz biçimde akması sonucu meydana gelen ve toplum ve çevre üzerinde yıkıcı etkiler doğurabilen bir doğal afettir. Zarar verici bir etkisi olmadığı sürece "hidrometeorolojik" olay olarak kabul edilmektedir (Baldassarre vd., 2013: 3295; Bilgen vd., 2022: 21; Karabulut vd., 2007: 13; Özcan, 2006: 36).

Seller oluşma süresine ve oluştukları yerlere göre farklı biçimde isimlendirilmektedir. Kısa sürede oluşan ve etki süresi de kısa olan seller "ani seller (flash flood) olarak adlandırılmaktadır. Sel, etkili olduğu yerlere göre "akarsu selleri (taşkın), baraj selleri, kıyı selleri, dağlık alan selleri, şehir selleri" gibi farklı isimler almaktadır. Bu türler içerisinde en yaygın görülen sel tipi taşkınlardır. Her akarsuyun belli bir hacmi ve akım değeri bulunmaktadır. Bu değer ani yağışlara, kar ve buz erimelerine ve deniz yükselmelerine bağlı olarak yükselmektedir. Bu fazla değer yan kollardan ve yamaçlardan düzensiz biçimde akarsulara karışarak akarsuların miktar ve hızını arttırır. Ani gelen fazla suyu taşıyamayan akarsu, yatağından taşar ve çevre bölgelere yayılarak taşkın olayını oluşturur. Öte yandan sel olayları yalnızca akarsulara bağlı olarak meydana gelmez. Deniz ve okyanuslarda atmosferik ve tektonik hareketlere bağlı olarak oluşan fırtına dalgaları ve tsunamiler, ani su yükselmeleri gibi pek çok farklı nedene bağlı olarak deniz ve göl kıyılarında da sel olaylarının oluşumu gözlemlenebilmektedir (Özcan, 2006: 36-37).

Sel olayları klimatolojik, meteorolojik ve jeo-morfolojik faktörler ile toprak özellikleri, bitki örtüsü ve insan eylemlerinin bir araya gelmesiyle meydana gelmektedir. Yoğun yağışlara neden olan meteorolojik süreçler atmosferde mevcut olan nem, nemi taşıyan sistemin sürekliliği ve konumu, iklim değişikliği, toprağın nem durumu ve bitki örtüsü olarak sıralanabilir (Cooke ve Doornkap, 1990; Özcan, 2006: 37). Belirli bir yer, zaman ve miktarda beklenen yağışların dışında, gelen ani ve uzun etkili yağışlar taşkına ve sele yol açmaktadır. Ani sıcaklık artışları ve özellikle küresel ısınmanın neden olduğu iklimsel bozukluklar aşırı miktarda kar ve buz erimelerine yol açmaktadır ve bu durum ani sel (flash flood) olaylarının meydana gelmesinde önemli bir etkiye sahiptir.

Bir diğer faktör olarak toprak türleri ve kayaç cinsine göre suyun geçirgenliği ve aşınmaya karşı dayanıklılık, havzanın şekli ve yüksekliği ile eğim özellikleri gibi pek çok etken sele karşı direncin seviyesini belirlemektedir. Geçirgenliği fazla, nemi az olan kayaçların ve toprakların bulunduğu yerlerde sızmalar fazlaca olacağından sel şiddeti ve riski az olacaktır. Geçirgenliği az, nemi yüksek olan kayaçlar ve topraklar ise yağış ve kar sularının yüzeyde kalmasına neden olacağından bu bölgelerde selin riski ve şiddeti de fazla olacaktır (Özcan, 2006: 39). Yanlış arazi kullanımı, plansız ve yanlış şehirleşme, ormanlarda gerçekleştirilen kaçak kesimler gibi insan faaliyetlerinden kaynaklanan olumsuz etkiler ekolojik dengeyi bozarak erozyona yol açmaktadır. Erozyon altındaki bölgeler yoğun ve şiddetli yağışlarda düşen suyu kontrol edememekte, bu nedenle yüzeysel akışa geçen yağışlar ise sele neden olmaktadır. Bu bakımdan, insan eylemleri sele neden olan bir diğer faktör olarak kabul edilmektedir (Polat ve Polat, 2007: 419-420).

Çeşitli etkenlerin yol açtığı sel olaylarına karşı yeterli önlemler alınmadığında sel, bir doğal afete dönüşmektedir. Bu felaketlere bağlı olarak can kayıpları ve çevre yıkımları başta olmak üzere yer-

leşim alanlarının kullanılmaz hale gelmesi, tarım alanlarının tahrip olması, ulaşımın aksaması ve çevre kirliliği gibi sorunlar meydana gelmektedir (Rozalis vd., 2010: 245).

KAYNAKÇA

- *BALDASSARRE, G. D., VIGLIONE, A., CARR, G., KULI, L., SALINAS, J. L., & BLOSCHL, G. (2013). "Socio-Hydrology: Conceptualising Human-Flood Interactions", Hydrology and Earth System Sciences (17), 3295–3303.*
- *BİLGEN, G., BALCI, E., & KALÇA, M. Y. (2022). "Kastamonu Bozkurt İlçesinde 11.08.2021 Tarihinde Meydana Gelen Sel Felaketinin Yerinde İncelenmesi", Tasarım Mimarlık ve Mühendislik Dergisi, 20-35.*
- *COOKE, R. U., & DOORNKAP, J. C. (1990). Geomorphology in Environmental Management: A New Introduction, Oxford University Press.*
- *KARABULUT, M., SANDAL, E. K., & GÜRBÜZ, M. (2007). "20 Kasım-9 Aralık 2001 Mersin Sel Felaketleri: Meteorolojik ve Hidrolojik Açıdan Bir İnceleme", KSÜ Fen ve Mühendislik Dergisi 10(1), 12-23.*
- *ÖZCAN, E. (2006). "Sel Olayı ve Türkiye", Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi 26(1), 35-50.*
- *POLAT, S., & POLAT, O. (2007). "Sel Felaketinin Nedenleri Ve Alınabilecek Önlemler Feke - Değirmendere Havzası Örneği", TMMOB AFET SEMPOZYUMU (s. 413-422). Ankara: TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası.*
- *ROZALIS, S., MORIN, E., YAIR, Y., & PRICE, C. (2010). "Flash Flood Prediction Using An Uncalibrated Hydrological Model and Radar Rainfall Data in A Mediterranean Watershed Under Changing Hydrological Conditions", Journal of Hydrology (394), 245–255.*

SENDAİ AFET RİSK AZALTMA ÇERÇEVESİ (2015-2030)

Yakup ÖZKAYA

Öğr. Gör. Dr. Yakup ÖZKAYA, Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, AMYO, İzmir, yakup.ozkaya@deu.edu.tr, orcid: 0000-0001-8724-1306

11 Mart 2011'de Japonya'nın doğu kıyısı açıklarında meydana gelen büyük deprem, ülkenin deprem mühendisliğinde elde ettiği olağanüstü başarıları ortaya koymuş, bina çökmeleri genellikle daha eski yapılardan kaynaklanırken nispeten az sayıda ölüm sarsıntıdan (toprak kaymaları dahil) kaynaklanmıştır. Bu durum onlarca yıldır devam eden afet riskinin azaltılmasına yönelik girişimlerin ve çabaların kırılganlığı nasıl azaltabildiğini ve bir tehlikenin mutlaka bir felakete yol açmayacağını göstermiştir. Aynı zamanda 11 Mart 2011 tarihi, güvenlik açıklarının doğal bir tehlikeyi nasıl felakete dönüştürebileceğini de göstermiştir. Deprem, 15.000'den fazla insanın ölümüne ve dünyanın bugüne kadar gördüğü en kötü nükleer felaketlerden birine yol açan bir tsunami oluşturmuştur. O gün, bilgi, finans, beceri, kararlar ve önleme kültürüne rağmen afet riskinin azaltılması için hâlâ ne kadar çok çalışmaya ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir (Kelman & Glantz, 2015).

Bilinçli olmasa da afet risklerini azaltmak için 2015 yılında Japonya'nın Sendai kentinde bir konferans gerçekleştirilmiştir. Bu konferans sonunda ortaya çıkan ve Sendai Çerçevesi olarak da isimlendirilen Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi, Hyogo Çerçevesi'nin (2005-2015) devamı olarak uluslararası toplumca kabul edilen kararları ifade etmektedir (Doğan & Biberci, 2017). Mart 2015'te Dünya Afet Riskinin Azaltılması Konferansı'nda yapılan müzakerelerin ardından 187 üye devlet tarafından yeni bir kabul edilmiştir. Çerçeve, afet riskinin azaltılması, iklim

- Yerel yönetimler ve topluluklar; kaynaklar, teşvikler ve karar verme sorumlulukları yoluyla uygun şekilde güçlendirilmelidir.

- Çoklu tehlike yaklaşımında karar verme mekanizması kapsayıcı ve risk bilgili olmalıdır.

- Farklı sektörlerde afet riskinin azaltılması ve sürdürülebilir kalkınma politikalarının, planlarının, uygulamalarının ve mekanizmalarının tutarlılığı olmalıdır.

- Riski azaltacak önlemleri belirlerken afet risklerinin yerel ve spesifik özelliklerinin dikkate alınması gereklidir.

- Temel olarak afet sonrası müdahale ve iyileştirmeye güvenmek yerine, yatırım yoluyla temel risk faktörleri maliyet etkin bir şekilde ele alınmalıdır.

- Afet riskinin oluşmasını önlemek ve mevcut riski azaltmak için "Daha İyiyi Yeniden İnşa Et" yaklaşımı benimsenmelidir.

- Küresel ortaklığın ve uluslararası işbirliğinin niteliği etkili, anlamlı ve güçlü olmalıdır.

- Verilen destek destek alan ülkelerin ihtiyaç ve önceliklerine göre olmalıdır.

Anılan amaç, kapsam ve ilkeler ekseninde Sendai Çerçevesi, BM tarafından imzalanan önemli bir anlaşmadır (Aitsi-Selmi & Murray, 2015b). Sendai aynı yılda başlatılan ve o yıl içinde kabul edilen bir dizi küresel anlaşmalardan yalnızca ilkidir. Aynı yıl sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve iklim değişikliği ile ilgili başkaca anlaşmalar imzalanmıştır. Ancak Sendai özelinde çerçevenin devletlerin afetlere ilişkin bilgi toplama, raporlama ve koordinasyon açısından öğretici olduğu değerlendirilmektedir (Mizutori, 2020).

KAYNAKÇA

- *Aitsi-Selmi, A., & Murray, V. (2015a). The Sendai framework: disaster risk reduction through a health lens. Bull World Health Organ, 93(6), 362-362.*
- *Aitsi-Selmi, A., & Murray, V. (2015b). Protecting the Health and Well-being of Populations from Disasters: Health and Health Care in The Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030. Prehospital and Disaster Medicine, 31(1), 74-78.*
-
- *Aitsi-Selmi, A., Egawa, S., Sasaki, H., Wannous, C., & Murray, V. (2015). The Sendai Framework for Disaster Risk Reduction: Renewing the Global Commitment to People's Resilience, Health, and Well-being. Int J Disaster Risk Sci(6), 164-176.*
- *Doğan, M., & Biberci, M. A. (2017). Afet Risk Yönetiminden Afet Risk Yönetişimine Geçiş: Sendai Çerçevesi (2015-2030). Z. T. KAraman, O. Sancakdar, & S. İ. Kaya içinde, Disiplinlerarası Afet Yönetimi Araştırmaları (s. 165-179). İzmir: Birleşik Matbaacılık.*
- *Kelman, I., & Glantz, M. H. (2015). Analyzing the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction. International Journal of Disaster Risk Science(6), 105-106.*
- *Mizutori, M. (2020). Reflections on the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction: Five Years Since Its Adoption. International Journal of Disaster Risk Science(11), 147-151.*
- *UNISDR. (2015). Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030. Geneva: UN.*
- *Wahlström, M. (2015). New Sendai Framework Strengthens Focus on Reducing Disaster Risk. Int J Disaster Risk Sci(6), 200–201.*

SERA GAZLARI

Kıvanç DEMİRCİ
Dr. Öğr. Üyesi. Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, kivancdemirci4@gmail.com, orcid: 0000-0001-6598-6673

Atmosferdeki ısı dengesini sağlayarak canlı hayatının devamını sağlayan gazlar, sera gazı olarak tanımlanmaktadır. Bu gazlar güneşten gelen zararlı ışınların bir kısmını yeryüzünde tutarak Dünya'nın ısısının belli seviyede kalmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda zararlı ışınları absorbe ederek canlı hayatının sürdürülebilirliğine katkıda bulunmaktadır (UN, 2022).

İnsan faaliyetleri ile artan sera gazı, canlı yaşamının ihtiyaç duyduğu dengeyi bozarak yerküre ve atmosfer sıcaklığını yükseltmektedir (Demirci & Erat, 2022: 39). Atmosferdeki sera etkisini artırarak küresel sıcaklık ortalamalarını yükselten başlıca sera gazları şunlardır:

Karbondioksit (CO_2): Karbondioksit 1760 yılında Jan Baptist van Helmont tarafından keşfedilen bir sera gazıdır. 1789 yılında Lavosier tarafından karbon olarak kavramsallaştırılan madde, 1869 yılında bir karbon iki oksijen elementlerinden oluştuğunun tespit edilmesiyle karbondioksit olarak ifade edilmeye başlanmıştır (Toksoy & Sofuoğlu, 2022: 19). Volkanik patlamalar, organizmaların solunumu, çözünen kayaçlar ve fosil yakıtların kullanılması doğadaki karbondioksit miktarını arttıran olaylar arasında yer almaktadır (EPA, 2023).

Sanayi devrimi sonrası insan faaliyetleri nedeniyle karbondioksit miktarı kontrolsüz bir şekilde artış göstermiştir. 1960 yılında yaklaşık 317 ppm olan miktar 2023 yılı itibariyle 423 ppm'e yükselmiştir (NASA, 2023). 2023 yılında Rusya'nın Ukrayna'ya olan saldırısı nedeniyle doğalgaz kaynaklı karbondioksit salınımının %1,6 oranında düştüğü görülmektedir. Buna karşın Rus enerjisine alternatif olarak Avrupa'nın belli bölgelerinde kullanılan kömür kaynaklı karbondioksit miktarı 243 mt artış göstermiştir. Petrol ve inşaat sektörü kaynaklı salınımlar ise yenilenebilir enerji kaynaklarıyla dengelenmeye çalışılmaktadır (İEA, 2023).

Metan (CH4): Doğalgazın ilk bileşeni olan metan, doğada bol miktarda bulunan sera gazları arasında yer almaktadır. Karbondioksite nazaran daha kısa ömürlü bir gazdır. Çin Dünya genelinde metan gazını en çok üreten ülkedir. Çin'i Hindistan, ABD, Brezilya, Rusya gibi ülkeler takip etmektedir (Ritchie & Roser, 2023). Son yıllarda atmosferdeki metan miktarı ciddi oranda artış göstermektedir. Fosil yakıt kullanımından kaynaklanan metan emisyonu 2022 yılında 120 mt'nin üzerine çıkmıştır. Biyokütlelerin yakımı, tarım ve hayvancılık faaliyetleri, atık üretimi, orman tahribatı metan gazı emisyonlarındaki artışın diğer nedenleri arasında yer almaktadır (OWİD, 2019).

Atmosferdeki metan miktarının azaltılması amacıyla çeşitli uluslararası girişimlerde bulunulmaktadır. ABD başkanı Biden ile Avrupa Komisyonu başkanı Ursula Von Der Leyen COP 26 Zirvesi'nde Metan Azaltma Taahhüdüne katılmalarını için ülkelere çağrıda bulunmuştur. Taahhüde göre; taraf devletler 2030 yılına kadar atmosferdeki metan miktarını 2020 seviyesine göre %30 azaltmayı amaçlamaktadır. Halihazırda 150 ülke taahhüde katılmış durumdadır (İEA, 2023a).

Nitröz Oksit (N_2O): Sera gazlarının üçüncüsü olan nitröz oksit, hava kirliliğinin önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Motorlu taşıt kullanımı, enerji üretim tesisleri, organik gübre kullanımı, biyokütle yakılması doğadaki nitröz oksit artışının temel nedenleri arasında yer almaktadır. Nitröz oksitlerin atmosferde su

buharı ve ozon ile birlikte reaksiyon vermektedir (İTÜ, 2010). Küresel İzleme Laboratuvarı verilerine göre; 2001 yılında yaklaşık 32 ppm olan nitröz oksit değeri 2022 yılında 335 ppm olarak kayıtlara geçmiştir (GML, 2023).

Florlu Gazlar: Bu gazlar diğer sera gazlarına göre yayılımı daha az ancak güçlü olan gazlardır. Florlu gazlar arasında yer alan *Kloroflorokarbonlar (CFC'ler), hid*roflorokarbonlar (HFC'ler), hidroklorofl*orokarbonlar (HCFC'ler), perflorokarbonlar* (*PFC'ler) ve sülfür hekzaflorürler (SF6)* önemli ölçüde ısı tutma kapasitesine sahiptir (EPA, 2023). Florlu bileşenler ozon tabakasına doğrudan zarar vermediklerinden dolayı ozon tabakasını incelten gazlar olarak tanımlanmaktadır (EU, 2022).

Ozon: Ozon, stratosfer tabakasında oluşmaktadır. Bu tabakada bulunan gazlar zararlı ultraviole ışınlarının yeryüzüne inmesini engellemektedir (EİA, 2023). 1970'li yıllarda bilim insanları ozon fazlalığının ozon tabakasına zarar verdiğini keşfetmişlerdir. 1987 yılında Montreal Protokolü ile ozon miktarının azaltılması için küresel uzlaşı sağlanmıştır. Bu yıldan itibaren ozon miktarı %99 oranında azaltılmıştır. Bu özellik Montreal Protokolünü en başarılı uluslararası çevre anlaşmaları arasına almıştır (Hannah Ritchie & Roser, 2023a).

Su Buharı: Dünya'da en çok bulunan sera gazları arasında yer almaktadır. Su buharı su döngüsünün de önemli bileşeni arasında yer almaktadır. Diğer sera gazlarından farklı olarak su buharı küresel ısınmanın nedeni değil bir sonucudur. Karbondioksit ve metan gazları nedeniyle artan sıcaklıklar buharlaşmayı artırmaktadır. Sıcak havada tutulan nem miktarı arttığından su buharı konsantrasyonu da artmaktadır (NASA, 2022).

Günümüzde sera gazları atmosferdeki miktarına bağlı olarak olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu gazlar kabul edilebilir değerler sınırında tutulduğu zaman canlı yaşamı için vazgeçilmez öneme sahiptir. Dünya sera gazlarından tamamen arındığı durumda sıcaklık ortalamalarının 30 derece daha düşük olacağı tahmin edilmektedir (Mith, 2019). Diğer bir ifade ile küresel ısınmaya neden olan asıl etken doğal sera etkisinin dışında salınan gazlardır (Erat, 2021: 241).

KAYNAKÇA

- *Demirci, K. & Erat, V. Hava Kirliliğinin Küresel İklim Değişikliği Üzerindeki Etkisi, Küresel İklim Değişikliği (Ed. V. Eren & A. Kayan), Ankara: Gazi Kitabevi, 35-53.*
- *EİA. (2023). Is ozone a greenhouse gas? https://www.eia.gov/tools/faqs/faq.php?id=84&t=11 adresinden alındı*
- *EPA. (2023). Overview of Greenhouse Gases. https://www.epa.gov/ghgemissions/overview-greenhouse-gases adresinden alındı*
- *Erat, V. & Kaçer, F. (2021). Küresel Isınma Sorunları ve Çözüm Önerileri. Çevre Sorunları ve Çözüm Önerileri. (Ed. F. Ünal ve A. Kayan). Ankara: Gazi Kitabevi, 239-264.*
- *EU. (2022). F-gazlar nelerdir ve neden zararlıdır? https://www.eea.europa.eu/tr/help/sikca-sorulan-sorular/f-gazlar-nelerdir-ve-neden-zararlidir#:~:text=Florlu%20sera%20gazlar%C4%B1%20(F%2Dgazlar,tabakas%C4%B1n%C4%B1%20incelten%20maddelerin%20yerine%20kullan%C4%B1lmaktad%C4%B1r. adresinden alındı*
- *GML. (2023). Trends in globally-averaged CH4, N2O, and SF6 determined from NOAA Global Monitoring Laboratory measurements. https://gml.noaa.gov/ccgg/trends_n2o/ adresinden alındı*

- *Hannah Ritchie, L. R.-G., & Roser, M. (2023a). Ozone Layer. https://ourworldindata.org/ozone-layer adresinden alındı*
- *İEA. (2023). CO2 Emissions in 2022. https://www.iea.org/reports/co2-emissions-in-2022 adresinden alındı*
- *İEA. (2023a). Global Methane Tracker 2023. https://www.iea.org/reports/global-methane-tracker-2023/overview adresinden alındı*
- *İTÜ. (2010). Azot Oksitler. https://web.itu.edu.tr/toros/hava/azotoksitler.htm adresinden alındı*
- *Mith, M. (2019). Advantages or Disadvantagesofthe Greenhouse Effect. https://medium.com/@mariamith22/what-are-the-advantages-or-disadvantages-of-the-greenhouse-effect-ba6feb97169d adresinden alındı*
- *NASA. (2022). Steamy Relationships: How Atmospheric Water Vapor Amplifies Earth's Greenhouse Effect. https://climate.nasa.gov/explore/ask-nasa-climate/3143/steamy-relationships-how-atmospheric-water-vapor-amplifies-earths-greenhouse-effect/#:~:text=Water%20vapor%20is%20Earth's%20most,gases%20keep%20our%20planet%20livable. adresinden alındı*
- *NASA. (2023). Carbon Dioxide. https://climate.nasa.gov/vital-signs/carbon-dioxide/ adresinden alındı*
- *OWİD. (2019). Methane emissions by sector, World. https://ourworldindata.org/grapher/methane-emissions-by-sector adresinden alındı*
- *Ritchie, H., & Roser, M. (2023). Greenhouse gas emissions. https://ourworldindata.org/greenhouse-gas-emissions adresinden alındı*
- *Toksoy, M., & Sofuoğlu, S. C. (2022). Karbondioksit ve Sınıflar. https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/736%20karbondioksit%20ve%20sınıflar.pdf adresinden alındı*
- *UN. (2022). UN News. https://news.un.org/en/story/2022/01/1109322?gclid=Cj0KCQjw06-oBhC6ARIsAGuzdw0R-8MEl0WUCsztWvXFi2cstPMjMQ-OOjL3s3bpdDptcs-rcVmle-xsaArOcEALw_wcB adresinden alındı*

SIĞINAK

Firdevs KOÇ
Dr. Öğrenci Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis,f.koc8372@gmail.com, orcid:0000-0001-7014-0402.

Sığınaklar, nükleer silahlar, konvansiyonel silahlar, biyolojik ve kimyasal harp maddeleri gibi tehlikelere karşı koruma sağlamak ve doğal afetler sırasında insanların hayatta kalmasını ve önemli varlıkların korunmasını amaçlayan yapılar veya tesislerdir (Öztürk ve Erichsen, 1999: 73). Başka bir tanıma göre sığınak, silah veya silah sistemlerinin etkilerine karşı, aynı zamanda doğal afetler ve benzeri tehlikelere karşı ülkenin savaş gücünün devamı için gerekli olan tüm stratejik değerleri ve halkı koruma amacıyla inşa edilen güvenli sığınma yerleridir (Emgili, 2012: 19).

Sığınakların önemi bir dizi farklı faktöre dayanır ve çeşitli durumlar ve tehlikelerle başa çıkmada kritik bir rol oynar taşırlar (Demiroğlu, 2022: 631-632). Sığınakların önemini vurgulayan bazı ana nedenler şunlardır (Beck ve Jennings, 2003: 119-120) :

1- Can Güvenliği Sağlama: Sığınaklar, insanların hayatta kalmasını ve ciddi tehlikelere karşı korunmasını sağlar. Nükleer saldırılar, kimyasal veya biyolojik saldırılar, doğal afetler gibi olaylarda sığınaklar yaşamsal önem taşır.

2-Stratejik Varlıkları Koruma: Askeri sığınaklar, ülkenin stratejik varlıklarını, savaş gücünü ve önemli altyapıyı koruma amacıyla kullanılır. Bu, bir ülkenin ulusal güvenliği için kritik bir faktördür.

3-Afet Yönetimi: Doğal afetler sırasında sığınaklar, insanları güvende tutar. Depremler, tsunamiler, kasırgalar ve seller gibi felaketlerin etkilerine karşı dayanıklı sığınaklar, hayat kurtarabilir (Koç, 2013: 126).

4-Halk Sağlığı: Bazı sığınaklar, salgın hastalıklar veya biyolojik saldırılar sırasında halk sağlığını korumak için kullanılabilir. Bu tür sığınaklar, karantina veya tedavi merkezleri olarak işlev görebilir (Davis, 1977: 39).

5-Toplumsal Huzur ve Güvenlik: Savaş sığınağı veya şiddet olaylarına karşı sığınaklar, toplumsal huzur ve güvenliği koruma amacı taşır. Bu, iç savaşlar veya terör saldırıları gibi durumlarda önemlidir.

6-Acil Durum Hazırlığı: Sığınaklar, bir ülke veya toplumun acil durum hazırlığına önemli bir katkı sağlar. Bu tür tesisler, kriz anlarında insanların güvende olmasını sağlayarak toplumun dayanıklılığını artırır (Davis, 1977: 42).

7-Barınma ve İhtiyaçları Karşılama: Evsizler veya mağdurlar için sığınaklar, geçici barınma, yiyecek ve temel ihtiyaçların karşılanmasını sağlar. Bu, sosyal yardım ve insan hakları açısından önemlidir.

8- Çocukların ve Savunmasız Bireylerin Korunması: Kadın sığınakları, çocuk sığınakları ve benzeri tesisler, şiddet mağduru çocuklar ve savunmasız bireyler için güvenli bir ortam sağlar.

Görüldüğü gibi sığınaklar, çeşitli tehlikelere karşı önleyici ve koruyucu önlemler olarak kullanılabilir ve acil durumlarda hayati bir rol oynarlar. Bu nedenle, toplumların ve devletlerin sığınaklara yatırım yapması ve bunları etkili bir şekilde kullanması önemlidir.

Sığınak alanları, kullanım amaçlarına ve hedeflerine göre iki ana grupta toplanabilir. Bunlardan ilki insan kullanımına göre sığınaklar, ikincisi ise kullanım hedefine göre sığınaklardır. İnsan kullanımına göre sığınakları özel ve genel sığınaklar olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Özel sığınaklar, evler, özel işletmeler ve kamu kurumları gibi özel mülkiyet

alanlarının bodrum katlarında veya bahçelerinde inşa edilirler. Bu tür sığınaklar, belirli bir mülkiyetin veya işletmenin çalışanlarını veya sakinlerini korumak amacıyla tasarlanır ve kullanılır. Örneğin, bir fabrikanın çalışanları için inşa edilen bir sığınak, fabrika içindeki tehlikeli durumlara karşı koruma sağlayabilir. Aynı şekilde, bir evin bahçesinde bulunan bir sığınak, ev sahipleri ve ailelerini doğal afetler veya diğer tehlikelere karşı koruma amacını taşıyabilir (Davis, 1977: 43). Genel sığınaklar ise daha geniş insan topluluklarını korumak amacıyla inşa edilirler. Bu tür sığınaklar, çarşılar, istasyonlar, limanlar, garajlar, pazarlar gibi kalabalık ve kamuya açık alanlarda bulunur. Genel sığınaklar, acil durumlarda veya tehlikeli olaylar sırasında dışarıda olan insanları koruma amaçlarlar. Özellikle sivil savunma ve belediye yetkilileri tarafından inşa edilirler ve toplumun güvenliğini sağlama görevini üstlenirler. Her iki tür sığınak da insanların can güvenliğini sağlama ve tehlikeli durumlara karşı koruma sağlama amaçlarını taşısa da, kullanım amacına ve hedef kitlesine göre farklılık gösterirler. Özel sığınaklar daha özel bir amaç için tasarlanmışken, genel sığınaklar daha geniş bir topluluğun güvenliği için hizmet verir (Moulin ve Magalhães, 2020: 649).

Kullanım hedefine göre sığınaklar ise basınç sığınakları ve serpinti sığınakları olmak üzere iki grupta ele alınabilir. Basınç sığınakları, özellikle nükleer savaş aletlerinin patlamalarından kaynaklanan yıkıcı etkilere karşı korunma sağlamak için inşa edilirler. Bu sığınaklar, nükleer patlamanın radyasyon, ışık, ısı ve basınç gibi etkilerinden insanları ve değerli varlıkları korur. Özellikle nükleer silahların patlamasından sonra oluşan radyoaktif serpintiye karşı koruma sağlarlar. Bu sığınaklar, özel tasarım ve inşaat özellikleri taşırlar ve genellikle yer altına inşa edilirler. Aynı zamanda biyolojik ve kimyasal savaş malzemelerine karşı da koruma sağlayabilirler. Serpinti sığınakları ise nükleer savaş aletlerinin radyoaktif etkilerinden kaynaklanan serpintiye karşı koruma sağlama amacıyla inşa edilirler. Bu tür sığınaklar, nükleer patlamalardan kaynaklanan radyoaktif serpintiye karşı koruyucu bir bariyer oluşturur (Günaydın, vd., 2021:279). Ayrıca biyolojik ve kimyasal harp malzemelerine, nükleer savaş malzemelerinin ısı ve basınç etkilerine ve diğer savaş malzemelerinin parçacık etkilerine karşı da koruma sağlarlar. Serpinti sığınakları, genellikle bodrum katlarında veya uygun olmadığı durumlarda bahçelerde toprağın cinsine göre yeryüzünde veya yer altında inşa edilirler. Bu sığınaklar, radyasyona karşı yüksek direnç ve izolasyon özelliklerine sahiptir. Her iki tür sığınak da özel tasarım ve inşaat gerektirir ve genellikle stratejik öneme sahip alanlarda bulunur. Bu tesisler, savaş ve diğer tehlikeli olaylara karşı koruma sağlama konusunda kritik bir rol oynarlar ve stratejik varlıkları ve insan hayatını koruma amaçlarını taşırlar (Demiroğlu, 2022: 631-632).

Sığınaklar, insanların güvenliğini ve hayatta kalmasını sağlayan, çeşitli tehlikelere karşı koruma sağlayan hayati yapılar veya tesislerdir. Bu tesisler, savaşın yıkıcı etkilerinden doğal afetlerin yıkıcı gücüne kadar geniş bir yelpazede çeşitli amaçlara hizmet etmektedir. Bu nedenle, bu önemli yapıların etkili bir şekilde inşa edilmesi, bakımı ve yönetimi büyük bir önem taşır ve toplumların güvende olmalarını sağlama konusunda kritik bir rol oynarlar.

KAYNAKÇA

- *Beck, D. D., & Jennings, R. D. (2003). Habitat use by Gila monsters: the importance of shelters. Herpetological monographs, 17(1), 111-129.*
- *Davis, I. (1977). Emergency she ter. Disasters, 1(1), 23-40.*

- *Demiroğlu, E. T. (2022). Yerel Yönetimler ve Göçmen Yanlısı Toplumsal Hareketler: Belediye Aktivizmi, Sığınak Kentler ve Mülteci Kentleri. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(2), 629-650.*
- *Emgili, F. (2012). Yeniden kurulan hayatlar: Boşnakların Türkiye'ye göçleri (1878-1934). Bilge Kültür Sanat Yayınları.*
- *Günaydın, G., Şahinöz, S., & Günaydın, M. (2021). Sığınak Farkındalığı: Trabzon İli Örneği. Journal of Academic Social Science Studies, 14(85), 275-284*
- *Koç, H.(2013), "Türk Basınının Doğal Afetlere İlişkin Bakış Açısını Belirlemeye Yönelik Bir İnceleme", Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks, Vol. 5(2), 121-137.*
- *Moulin Aguiar, C., & Magalhães, B. (2020). Operation shelter as humanitarian infrastructure: material and normative renderings of Venezuelan migration in Brazil. Citizenship Studies, 24(5), 642-662.*
- *Öztürk, A. O., & Erichsen, R. (1999). Bir Sığınak Yeri Olarak Türkiye Alman Araştırıcıların 1933-1945 Göçü. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, (13), 69-74.*

SİBER GÜVENLİK

Gamze KOÇAK ERAT
Doktora Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, gamzekocak110@gmail.com, orcid: 0000-0002-0557-9774.

Siber kelimesi, sibernetik teriminin ön ekinden gelmektedir ve bilgisayar kullanımıyla beraber oluşturulan, depolanan ve sayısallaştırılan bilgi ortamı anlamına gelmektedir. Aynı zamanda internetin bulunduğu iletişim ağları ve bilgisayar ağlarını kapsayan, birbirleriyle bağlantılı olan bilgi teknolojisi altyapılarının olduğu ve insanların iletişim ve etkileşimde bulundukları somut ve soyut alan anlamına gelen siber uzay kelimesi ile yakın anlamlı olarak kullanılmaktadır (Cavelty, 2010: 155; Hekim ve Başıbüyük, 2013: 136). Siber uzay, fiziksel dünyanın bir parçası olmayan ağ ekosistemi olarak tanımlanır ve telefon ağlarında, elektromanyetik dalgalarda, fiber optik hatların var olduğu hemen her alanda bulunmaktadır (Cavelty, 2010: 155).

Siber uzayda bulunan bilişim sistemlerine yapılan planlı ve koordineli saldırılar siber saldırı olarak adlandırılmaktadır. Siber uzayda tehditlerin ortaya çıkmasıyla beraber güvenlik sorunlarını ifade etmek için siber güvenlik terimi kullanılmıştır. Siber güvenliğin sağlanabilmesi için bilginin gizliliğinin, bütünlüğünün ve erişilebilirliğinin güvence altına alınması gerekmektedir. Bilginin yalnızca yetkili kişilerce kullanılması bilginin gizliliğini ifade etmektedir. Paylaşılan bilginin eksiksiz ve tam bir şekilde halde bulunması bilginin bütünlüğünü ifade etmektedir. Bilginin saklanması sırasında gerekli olduğu durumlarda yetkili kişiler tarafından erişilebilir olması, bilginin erişilebilirliğine karşılık gelmektedir. Siber güvenlik, siber ortamda bulunan tüm kurum, kuruluş ve kullanıcıların varlıklarını korumak amacıyla kullanılan araçlar, güvenlik teminat-

KAYNAKÇA

- *Aslay, F., (2017). "Siber Saldırı Yöntemleri ve Türkiye'nin Siber Güvenlik Mevcut Durum Analizi", International Journal of Multidisciplinary Studies and Innovative Technologies, 1(1), 24- 28.*
- *AWS, (2023), "Siber Güvenlik Nedir?", https://aws.amazon.com/tr/what-is/cybersecurity/ 19. 09. 2023.*
- *Cavelty, D. M. (2010). The Routledge Handbook of New Security Studies (İçinde), Ed: J. Peter Burgess, New York.*
- *Hekim, H., Başıbüyük, O. (2013). "Siber Suçlar ve Türkiye'nin Siber Güvenlik Politikaları", Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi, 4(2), 135- 158.*
- *Kidder (Kamu İç Denetçileri Derneği), (2019)."Siber Güvenlik Riskleri ve Bilgi Teknolojileri Denetimi", Ankara.*
- *T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (2016- 2019). Ulusal Güvenlik Stratejisi, https://hgm.uab.gov.tr/uploads/pages/siber-guvenlik/2016-2019guvenlik.pdf 19.09.2023.*
- *Uludağ Üniversitesi, (2023). "Siber Güvenlik Nedir?" https://uludag.edu.tr/dosyalar/bilgiislem/belgeler/siber_guvenlik_nedir.pdf 19.09.2023.*
- *Ünver, M., Canbay, C., Mirzaoğlu, G. A., (2009), "Siber Güvenliğin Sağlanması: Türkiye'deki Mevcut Durum ve Alınması Gereken Tedbirler", Bilgi Teknolojileri ve Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu.*

SİKLON

Ezgi ATALAY
Öğr. Gör. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlk ve Acil Yardım Programı, Bolu, ezgi-atly14@hotmail.com, orcid: 0000-0002-7404-4351.

Siklon kavramı Türk Dil Kurumu'na göre "Atmosferde bir alçak basınç alanı çevresinde hızla dönen rüzgârların oluşturduğu şiddetli fırtına; kiklon." şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2023). Oxford Sözlüğünde siklon, "Güçlü rüzgarların bir daire içinde hareket ettiği şiddetli bir tropikal fırtına." olarak karşımıza çıkmaktadır (Oxford, 2023). Siklon (Cyclone), hava basıncının düşük olduğu bir bölgede hızla dönen rüzgârların meydana getirdiği yoğun fırtına olarak ifade edilebilir. Özellikle Kuzey Yarımkürede saat yönünün tersi istikamette ve Güney Yarımkürede saat yönü istikametinde dönerler. Siklonlar, tropik (sapatik) siklonlar ve tropik dışı (ekstratropik) siklonlar olmak üzere iki türde meydana gelebilmektedir. Bu siklonlar bir alçak basınç merkezi etrafında saat yönünün tersine hareket eden rüzgarlara sahiptir. Tropik siklonlar, okyanuslar üzerinde oluşan ve fırtına merkezinin çevre havaya kıyasla daha sıcak olduğu siklonlardır. Bu siklon türü daha çok yaz mevsimlerinde etkili olmakla birlikte en kuvvetli rüzgarlar yeryüzü yakınlarında meydana gelmektedir. Ekstratropik veya tropikler dışı siklonlar ise tropikler bölge dışında oluşan ve fırtına merkezinin çevre havaya kıyasla daha soğuk olduğu siklonlardır. Bu siklon türü daha çok kış mevsimlerinde etkili olmakla birlikte en kuvvetli rüzgarları daha üst atmosferde meydana gelmektedir (Meteoroloji Laboratuvarı, 2023).

Dünya Meteoroloji Örgütüne göre tropikal siklonlar maksimum sürekli rüzgâr hızına göre sınıflandırılabilir. Maksimum sürekli rüzgâr hızının 63 km/saat'ten daha az olduğu durum

tropikal depresyondur. Rüzgâr hızı 63 km/saat'ten daha fazla olduğu durum tropikal fırtına olarak adlandırılır. Eğer rüzgâr hızı 116 km/saat'i aşarsa meydana geldiği havzaya göre tayfun, kasırga veya siklon olarak farklı şekilde adlandırılabilmektedir (WMO, 2023). Kasırga (Hurricane), Karayip Denizi'nde, Meksika Körfezi'nde, Kuzey Atlantik (Atlas) Okyanusu'nda ve Kuzey Pasifik Okyanusu'nun doğusunda meydana gelir. Tayfun (Typhoon), Kuzey Pasifik Okyanusunun batısında meydana gelir. Hint Okyanusunun Bengal Körfezi ve Umman Denizi'nde meydana gelmesi durumunda ise "siklon" denmektedir. Güneydoğu Hint Okyanusu ve Güney Pasifik'te gerçekleşenlere ise "şiddetli tropikal siklonlar", Güneybatı Hint Okyanusu'nda gerçekleşenlere "tropikal siklonlar" adı verilmektedir. (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2023; WMO, 2023).

Siklonlar, güçlü rüzgârlar, sağanak yağışlar ve şiddetli rüzgâr dalgaları ile ilişkili oldukları için hava olaylarını etkileyebilir ve önemli doğa olayları meydana getirebilir (Şahin ve Bağcı, 2015). Son yıllarda aşırı hava olaylarının sıklığı ve şiddeti artmakla birlikte etki alanlarının genişlemesi doğa olaylarının afetlere dönüşebilmesine neden olmaktadır (Bayraktar ve Çiçek, 2022). Bu doğa olaylarından özellikle tropikal siklonlar fırtına, sel, aşırı rüzgarlar, tornado ve yıldırım gibi farklı tehlikeler içerdiğinden oluşum aşamalarında bile yaşam ve mülk için büyük risk oluşturmaktadır. Dünya Meteoroloji Örgütüne göre tropikal siklonlara bağlı son 50 yılda 1.942 afet yaşanmıştır. Bu afetlerde 779.324 kişi hayatını kaybetmiş ve 1.407,6 milyar dolar ekonomik kayıp meydana gelmiştir. Ortalama olarak her gün 43 ölüm yaşanmakta ve 78 milyon dolarlık hasar meydana gelmektedir (WMO, 2023).

KAYNAKÇA

- *BAYRAKTAR, S. Ö., ÇİÇEK, İ. (2022), "Türkiye'de Hortum Olayları", InTernational Journal of Socıal Humanıtıes Scıences Research, 9(86), 1604-1616.*
- *METEOROLOJİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2023), "Tropikal Siklon, Kasırga, Tayfun nedir?", T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü, https://mgm.gov.tr/kurumsal/haberler.aspx?y=2012&f=siklon (20.07.2023).*
- *METEOROLOJİ LABORATUVARI (2023), "Siklon", Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve D.A.E Meteoroloji Laboratuvarı, https://meteoroloji.boun.edu.tr/siklon.php (20.07.2023).*
- *OXFORD (2023), "Cyclone", Oxford Learner's Dictio-naries, https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/cyclone?q=cyclone (20.07.2023).*
- *ŞAHİN, K., BAĞCI, H. R. (2015), "Türkiye'de Lodos'un Sinoptik Klimatolojisi (Samsun İli Örneği)", Journal of International Social Research, 8(40), 413-422.*
- *TDK. (2023), "Siklon", Türk Dil Kurumu Sözlükleri, https://sozluk.gov.tr/ (20.07.2023).*
- *WMO (2023), "Tropical Cyclones", World Meteorological Organization, https://public.wmo.int/en/our-mandate/focus-areas/natural-hazards-and-disaster-risk-reduction/tropical-cyclones (20.07.2023).*

SİS

Gamze KOÇAK ERAT
Doktora Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, gamzekocak110@gmail.com, orcid: 0000-0002-0557-9774.

Sis, yer seviyesine oldukça yakın olan ve yatay görüş mesafesini 1000 metrenin altına düşürecek kadar yoğun olan küçük su damlacıklarından oluşan yeryüzüne değen bulutlardır. Yer ile temas eden havanın içerisindeki su buharının donarak kristalleşmesi ya da yoğuşması sonucunda ortaya çıkan buz kristalleri ya da su buharlarından oluşmaktadır. İçerisinde yoğun bir biçimde su damlacıklarının bulunması sebebiyle sis, görüş mesafesini oldukça düşürmektedir (Britannica, 2023; Üstün, 2019; MGMa, 2023).

Sisin oluşabilmesi için hava sıcaklığının çiğ noktasına kadar düşmesi, soğuk havanın nemli veya sıcak havayla karışması, su buharının içeriğinin artması gerekmektedir (Spectrum News, 2021). Oluşum şekillerine göre sis türleri, hava kütlesi sisleri (soğuma sisleri) ve cephe sisleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Hava kütlesi sisleri içerisinde bulunan Radyasyon sisi; oluşum bakımından en yaygın karşılaşılan sis türüdür. Radyasyon sisi genel olarak gündüz dünyadan emilen ısının atmosfere işlenmesiyle, geceleri açık gökyüzü ve sakin rüzgârlar altında oluşmaktadır. Arazinin gece boyu soğuması yer yüzeyini de soğutmaktadır. Bu durum havanın nem tutma özelliğinin azalmakta ve sis oluşumuna neden olmaktadır. Radyasyon sisi, güneş doğduktan sonra güneşin yer yüzeyini ısıtmasıyla ortadan kaybolmaktadır (MGMb, 2023; NWS, 2023; Met Office, 2023). Bir tür radyasyon sisi türü olan Vadi sisi; genelde kışın görülen ve vadi diplerinde çöken soğuk havanın daha da soğuması sonucunda doyma noktasına ulaşan havanın yoğunlaşmasıyla oluşmaktadır. Bu durum genellikle vadinin üzerinden geçmekte olan sıcak havanın sıcaklığının tersine dönmesinin bir sonucudur (Üstün, 2019). Bir diğer yaygın sis türü olan Adveksiyon sisi; sıcak ve nemli havanın soğuk bir yüzey üzerinden geçmesi ile su buharının yoğunlaşması sonucunda oluşmaktadır (MGMb, 2023). Su damlacıklarının soğuk bir yüzeye temas etmesi ile birlikte donması sonucunda oluşan sis türüne dondurucu sis adı verilmektedir. Bu sisin nesnelere temas etmesiyle yüzeydeki nesneler buzla kaplanmaktadır (NWS, 2023). Diğer sislere göre daha seyrek bir biçimde görülen dolu sisi ise genelde dolu yağan alandaki buz tabakası, yüzeye yakın havayı soğutarak sis oluşumuna sebep olmaktadır. Bu durum genelde dolunun üzerindeki sıcak ve nemli tabaka olması sonucunda gerçekleşmektedir (Art Networks, 2023; Üstün, 2019). Soğuk havanın nemli topraklar ya da sıcak su üzerinden geçmesi sonucunda oluşan sis ise bir başka sis türü olan buharlaşma sisidir. Sıcak ve nemli havanın soğuk havayla karışarak soğuyup yoğuşması buharlaşma sisine neden olmaktadır (Met Office, 2023). Yamaç boyunca ısınan ve nemli havanın yüksek rakımda soğuk havayla karşılaşması ve bunun sonucunda doyma noktasına ulaşıp yoğunlaşarak oluşan sis türüne yamaç sisi adı verilmektedir (Üstün, 2019).

İki farklı hava kütlesinin karşılaşması sonucunda sıcak hava kütlesinin soğuk hava kütlesinin üzerinden yükselerek soğuması neticesinde oluşan sis türüne cephe sisleri adı verilmektedir. Sıcak cephe önü sisleri, soğuk cephe gerisi sisleri ve cephe hattı sisleri gibi türleri bulunmaktadır. Görüş mesafesine göre; 1,6 km.'nin altında olan hafif sis, 1 km.'nin altında olan yoğun sis ve görüş mesafesi 400 m.'nin altına düşen aşırı yoğun sis türleri bulunmaktadır. Oluştuğu sıcaklığa göre ise sis türleri; havanın 0 derecenin üzerinde olduğu sıcak hava sisi, havanın -30 derece ve 0 derece

arasında olduğu soğuk hava sisi, -30 dereceden yüksek olan buz sisi gibi üç faklı türü bulunmaktadır (MGMa, 2023; MGMb, 2023).

Sis oluşumu sonucunda, ulaşım, çevre ve insan sağlığı, insan faaliyetleri sisten olumsuz etkilenmektedir. Bu durum, bir bölgenin sis analizini gerekli kılmaktadır. Sis analiz ve tahminlerinde yer ve yüksek atmosfer gözlemleri, uydu görüntüleri, temp diyagramları, sis ölçüm aletleri, sis tahmin modelleri kullanılmaktadır (MGMa, 2023).

KAYNAKÇA

- *Art Networks, (2023). "What is Fog ?", https://www.earthnetworks.com/resources/weather-facts/what-is-fog/ 08.09.2023.*
- *Britannica, (2023). "Fog", https://www.britannica.com/science/fog 07.09.2023.*
- *Met Office, (2023). "What are the Different Types of Fog ?", https://www.metoffice.gov.uk/weather/learn-about/weather/types-of-weather/fog/types-of-fog 08.09.2023.*
- *Meteoroloji Genel Müdürlüğü(a) (2023). "SİS", https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/brosurler/sis.pdf 08.09.2023.*
- *Meteoroloji Genel Müdürlüğü (b), (2023). "Sis Nedir ve Nasıl Oluşur ?", https://www.mgm.gov.tr/genel/sss.aspx?s=sisnedir 07.09.2023.*
- *Natıonal Weather Service (NWS), (2023). "How Fog Forms", https://translate.google.com/translate?sl=en&tl=tr&hl=tr&u=https://www.weather.gov/lmk/fog_tutorial&client=webapp 08.09.2023.*
- *Spectrum News, (2021). "Different Types of Fog and How They Form", https://spectrumnews1.com/wi/milwaukee/weather/2020/08/12/what-is-fog-and-how-does-it-form 08.09.2023.*
- *Üstün, Y. M. (2019). "Sis Nasıl Oluşur ?" https://www.akademikcografya.com/sis-nasil-olusur 07.09.2023.*

SİSMİK RİSK ANALİZİ

Yusuf GÜZEL

Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği, Konya, yusufkurtdereli@hotmail.com, orcid: 0000-0003-2957-8060.

Belirli bir alandaki sismik risk (R), üç terimin sembolik ürünü olarak tanımlanabilir: R = H*V*E. Bu formülde; H (Tehlike), belirli bir zaman dilimi içinde bölgede beklenen sismik yer hareketini tanımlar, V (Hassasiyet)) olay sonrasında yapıların veya altyapıların zarar görme eğilimi derecesidir, E (Maruz kalma) olay nedeniyle zarar görebilecek insanları, yapıları (binalar, köprüler, barajlar,camiler altyapılar, kültürel miras vb.) ve faaliyetleri ifade eder (Pergalani vd., 2020). Sismik tehlike olarak deprem bir yer hareketi olduğundan, bu parametrenin önlenmesi veya azaltılması mümkün değildir. Ancak, hassasiyet olarak tarif ettiğimiz yapı veya altyapıların hasar görme eğilimini azaltmak veya zararı kabul edilebilir seviyeye indirmek mümkündür. Aynı şekilde sismik etkiye maruz kalma durumunu da alınabilecek önlemler ile azaltmak veya önlemek mümkündür. Bu esasen şu şekilde yapılabilir: (1) her bir binada modern bina yönetmeliklerinin kusursuz bir şekilde uygulanması ve sismik güçlendirme programlarının benimseyerek deprem yönetmeliğine göre inşa edilmeyen yapıların güçlendirilmesi, (2) kentsel ölçekte uygun çalışmaların (yani Mikrobölgeleme Çalışmalarının) yapılması ve sonuçlarının kent/bölge planlamasına dahil edilmesi.

Bir alan sismik sarsıntıya maruz kaldığında, inceleme alanının zemin şartları ve jeolojik yapısı yer hareketinin ivme büyüklüğünde, frekans içeriğinde ve ivme hareketinin süresinde önemli derecede değişikliklere sebep olur. Bu etki zemin (geoteknik) mühendisliğinde yerel saha etkisi veya saha büyütmesi olarak adlan-

KAYNAKÇA

- *Ansal, A., Kurtulus, A., & Tonuk, G. (2010). Seismic microzonation and earthquake damage scenarios for urban areas. Soil Dynamics and Earthquake Engineering, 30(11), 1319-1328. doi:10.1016/j.soildyn.2010.06.004*
- *Ansal, A., Tonuk, G., & Kurtulus, A. (2009, Jun 22-24). Microzonation for Urban Planning. Paper presented at the Conference on Earthquake and Tsunami, Istanbul, TURKEY.*
- *Bommer, J. J. (2002). Deterministic vs. probabilistic seismic hazard assessment: An exaggerated and obstructive dichotomy. Journal of Earthquake Engineering, 6, 43-73. doi:10.1142/s1363246902000644*
- *Bommer, J. J., & Acevedo, A. B. (2004). The use of real earthquake accelerograms as input to dynamic analysis. Journal of Earthquake Engineering, 8, 43-91.*
- *Caielli, G., de Franco, R., Di Fiore, V., Albarello, D., Catalano, S., Pergalani, F., Vassallo, M. (2020). Extensive surface geophysical prospecting for seismic microzonation. Bulletin of Earthquake Engineering, 18(12), 5475-5502. doi:10.1007/s10518-020-00866-4*
- *Celikbilek, A., & Sapmaz, G. (2016). Risk management and microzonation in urban planning: an analysis for Istanbul. Journal of Disaster Science and Engineering, 2(2), 59-66.*
- *Guzel, Y., Elia, G., Rouainia, M., & Falcone, G. (2023). The Influence of Input Motion Scaling Strategies on Nonlinear Ground Response Analyses of Soft Soil Deposits. Geosciences, 13(1). doi:10.3390/geosciences13010017*
- *Kramer, S. L. (1996). Geotechnical earthquake engineering: Pearson Education India.*
- *Madiai, C., Facciorusso, J., & Gargini, E. (2017). Numerical Modeling of Seismic Site Effects in a Shallow Alluvial Basin of the Northern Apennines (Italy). Bulletin of the Seismological Society of America, 107(5), 2094-2105. doi:10.1785/0120160293*
- *Madiai, C., Facciorusso, J., Gargini, E., Vannucchi, G., & Baglione, M. (2014, Sep 15-19). A Methodology for Advanced Seismic Microzoning Using 2D Analyses: The Case Study of Barberino di Mugello, Florence, Italy. Paper presented at the 12th International IAEG Congress, Torino, ITALY.*
- *Martino, S., Lenti, L., Gelis, C., Giacomi, A. C., d'Avila, M. P. S., Bonilla, L. F., . . . Semblat, J. F. (2015). Influence of Lateral Heterogeneities on Strong-Motion Shear Strains: Simulations in the Historical Center of Rome (Italy). Bulletin of the Seismological Society of America, 105(5), 2604-2624. doi:10.1785/0120140180*
- *McGuire, R. K. (2001). Deterministic vs. probabilistic earthquake hazards and risks. Soil Dynamics and Earthquake Engineering, 21(5), 377-384. doi:10.1016/s0267-7261(01)00019-7*
- *Özdemir, S. A., Çöğürcü, M. T., Arslan, M. A., & Mehmet, U. (2022). Kentsel Dönüşüm Planlama ve Uygulama Stratejilerinde 5393 ve 6306 Sayili Kanunlarin Karşılaştırılması. Konya Journal of Engineering Sciences, 10(4), 976-985.*
- *Pagliaroli, A. (2018). Key issues in Seismic Microzonation studies: lessons from recent experiences in Italy. Italian Geotechnical Journal-Rivista Italiana Di Geotecnica, 52(1), 5-48. doi:10.19199/2018.1.0557-1405.05*
- *Pagliaroli, A., & Lanzo, G. (2008). Selection of real accelerograms for the seismic response analysis of the historical town of Nicastro (Southern Italy) during the March 1638 Calabria earthquake. Engineering Structures, 30(8), 2211-2222. do-*

i:10.1016/j.engstruct.2007.06.002

- *Pergalani, F., Pagliaroli, A., Bourdeau, C., Compagnoni, M., Lenti, L., Lualdi, M.,Verrubbi, V. (2020). Seismic microzoning map: approaches, results and applications after the 2016-2017 Central Italy seismic sequence. Bulletin of Earthquake Engineering, 18(12), 5595-5629. doi:10.1007/s10518-019-00640-1*
- *Sanchez-Sesma, F. J., & Crouse, C. B. (2015). Effects of site geology on seismic ground motion: early history. Earthquake Engineering & Structural Dynamics, 44(7), 1099-1113. doi:10.1002/eqe.2503*
- *Working Group ICMS (2008) Indirizzi e criteri per la microzonazione sismica – Guidelines for seismic microzonation. Conferenza delle Regioni e delle Province Autonome-Dipartimento della Protezione Civile. English version available at www. pro-tezio neciv ile.gov.it/httpd ocs/cms/attac h_extra/Guide lines ForSe ismic Micro zonat ion.pdf*

SİVİL SAVUNMA

Osman Nuri SUNAR

Dr. Öğr. Üyesi İstanbul Aydın Üniversitesi Anadolu Bil MYO, İstanbul, osmannurisunar@aydin.edu.tr, orcid: 0000-0003-4405-1945.

"Sivil Savunma", düşman saldırıları ve karşısında halkın can ve mal kaybının en aza indirilmesi, kritik öneme sahip özel ya da kamu statüsündeki tesis ve yapıların korunması, buralarda yürütülen faaliyetlerinin devamlılığının sağlanmasına yönelik iyileştirmelerin yapılması ve bunların savunulmasına yönelik çabanın halk tarafından desteklenmesi için alınacak her türlü silahsız tedbirin ve korumaya yönelik faaliyetlerin bütünüdür (AFAD, 2023).

Sivil savunma, atom çağının ilk on yıllarında önemli bir konu haline gelmiş ve Amerikalılar nükleer silahların büyük yıkıcı gücü karşısında giderek artan atom savaşı olasılığından çekinmeye başlamışlar ve nükleer tehdide nasıl karşılık verebileceklerini planlama yoluna gitmişlerdir. Askeri savunma, "Soğuk Savaş" sırasında geliştirilen politikanın açık bir bileşeniyken, düşman bombalarının geçmesi durumunda onlardan korunmak için bir sivil savunma programı oluşturulması önemli bir girişim olarak görülmüştür (Winkler, 1984: 16).

Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında, iki önemli olay, 1949'daki Sovyet atom bombası testi ve 1950'de Kore Savaşı'nın patlak vermesi sivil savunma teorisyenlerinin nükleer tetehditle ilgili endişelerini netleştirmiş ve Ağustos 1949'da atom bombasının test edilmesin ardından Washington'daki ulusal güvenlik politika yapıcıları bu duruma önemli bir refleks göstermiştir. Nükleer savaş Amerikan ulusal varlığını, hatta Amerikalıların kendisini tehdit etmiş ve sivil savunma planlamacıları nükleer bir savaşta uygun bir şekilde eğitilmiş ve hazırlanmış sıradan Amerikan vatandaşlarının

KAYNAKÇA

- *AFAD. (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) (2023). Tanımı, Tarihçesi ve Görevleri. 08 15, 2023 tarihinde AFAD: https://www.afad.gov.tr/tanimi-tarihcesi-ve-gorevleri adresinden alındı.*
- *Arslantürk, H. (2005). Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Sivil Savunmanın Tarihi Gelişimi. Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara.*
- *Kahn, H., Fromm, E., & Maccoby M. (1962). A Debate on the Question of Civil Defense. A Jewish Review, 33, 1-31.*
- *Oakes, G., & Grossman A. (1992). Managing Nuclear Terror: The Genesis of American Civil Defense Strategy. International Journal of Politics, Culture, and Society, 5(3), 361-403.*
- *RG. (Resmi Gazete) (2009). Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun. 08 16, 2023 tarihinde RG: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/06/20090617-1.htm adresinden alındı.*
- *Tunç, A.Ş. (2015). Savunmanın Sivil Gücü: Strateji Değişimi Sonrası Yeniden Yapılanmaya İlişkin Personel Açığı Araştırması. Ombudsman Akademik Dergisi, 3, 143-171.*
- *Winkler, A. M. (1984). A 40-year history of civil defense. Bulletin of the Atomic Scientists, 40(6), 16-22. https://doi.org/10.1080/00963402.1984.11459239*

STRATEJİK ÇEVRESEL DEĞERLENDİRME (SÇD)

Aytaç DURAN

Araş. Gör. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi, Van, aytacduran@yyu.edu.tr, orcid: 0000-0002-2420-0774

Çevre yönetimi ve politikası bağlamında etki değerlendirmesi araçlarından olan stratejik çevresel değerlendirme (SÇD), ekonomik ve sosyal getiriye sahip proje, faaliyet ve yatırımların çevre üzerindeki etkilerinin analizinde çevresel koruma amaçlı gerçekleştirilen çevresel etki değerlendirmesinin (ÇED) ötesinde daha geniş kapsamlı bir analizi işaret etmektedir. SÇD, proje ve faaliyetleri değil çevreyi ilgilendiren plan, program ve politikaların etkilerini değerlendirmek amacıyla başvurulan teknik, hukuksal ve yönetsel bir araçtır (Güneş, 2015: 196). Kimi yazarlar (Wood, 1997) tarafından çevresel değerlendirmenin politika, plan ve izlence boyutunda uygulanması olarak da ifade edilen SÇD, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına yönelik pratikte kullanılan önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir. Proje, faaliyet ve yatırımların çevresel etkilerini bütüncül olarak tüm süreçleriyle dikkate alarak çözümleyen SÇD farklı şekillerde tanımlanmıştır. Stratejik ÇED olarak da isimlendirilen SÇD, "alanı bir bütün olarak ele alan ve o yöredeki tüm çevresel özellikleri inceleyen, bu çevrenin risk değerlendirmesini ve risk planlamasını yapan ve risk yönetimi için temel oluşturmayı amaçlayan, alanın yaşam kalitesini ölçen ve yaşam kalitesinde meydana gelecek değişimleri toplumsal göstergeler aracılığıyla ölçmeye çalışan, alanın taşıma kapasitesini belirleyen ve taşıma kapasitesini zorlayan ve kolaylaştıran önlemleri saptayan bir ÇED raporudur" şeklinde tanımlanmıştır (Yaşamış, 2003:136). Bir başka tanıma göre ise, çevreyi ilgilendiren bir plan ve programın

hazırlık aşamasından başlayarak çevresel ilke ve değerlerin plan ve program ile bütünleştirilmesi sağlamak, plan ve programın varsa çevreye yönelik olumsuz etkilerini en düşük seviyeye çekmek ve karar alıcılara yardım etmek için katılımcı bir anlayışla yürütülen ve yazılı bir raporu da kapsayan çevresel değerlendirme çalışması olarak açıklanmıştır (Çevre Kanunu, md.2).

Stratejik ÇED ilk kez 1969 yılında ABD Ulusal Çevre Politikası Yasası'nda düzenlenerek literatüre dahil edilmiş ve 1978 yılındaki kararla birlikte kapsayıcı ÇED olarak kabul edilmiştir. Çevresel sorunların önlenmesinde ÇED'in etkinsizliği nedeniyle sonraki yıllarda yaygın şekilde başvurulan bir çevre koruma aracı olmuştur (Güneş, 2015: 197). Amerika'daki bu gelişmeden ardından Avrupa Birliği (AB) Komisyonu geç sayılabilecek bir yıl olan 2001'de Stratejik ÇED Yönergesini uygulamaya başlamıştır. Türkiye'de ise 2872 sayılı Çevre Kanunu'nda 2006 yılına kadar yer almayan SÇD bu yıl itibarıyla düzenlenerek kanuna eklenmiştir. Çevre Kanunu'nda SÇD ile ilgili usul ve esasların yönetmelikle düzenleneceği (md. 10) belirtilmiş olup bu yönetmelik 11 yıl gecikmeyle ancak 2017'de yürürlüğe girebilmiştir.

SÇD'nin önemli özelliklerinden birisi plan, program ve politika düzeyinde yapılacak kapsamlı bir çevresel değerlendirme sonrasında gerçekleştirilecek proje veya yatırımda yaşanabilecek ani gelişen problemlere hızlı çözümler geliştirilerek ÇED sürecinin etkin ve sorunsuz şekilde bitirilmesini sağlamasıdır (Turgut, 2009: 217). Yine SÇD süreci, ÇED aşamalarıyla benzerlikler göstermektedir (SÇD Yönetmeliği, 2017):

SÇD süreci eleme aşamasıyla başlar. Eleme; plan ve program için SÇD yapılma kararının verildiği ön inceleme aşamasıdır.

Kapsam belirleme; değerlendirmenin yapılacağı çerçevenin tespitidir.

SÇD raporunun hazırlanması; katılımcı bir yaklaşımla danışma toplantılarının yapılması ile raporun oluşturulmasıdır.

Kalite kontrol; ilgili idare tarafından (Türkiye'de Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı) raporun kontrolünün yapılmasıdır.

Plan veya programa ilişkin karar; SÇD ile ilgili bulguların rapora entegrasyonudur.

İzleme; plan veya programın etkilerinin rapora göre yetkili idare tarafından izlenmesidir.

SÇD kapsamına dahil edilen alan ve sektörler gerek yönetmeliklerde gerekse direktifler vasıtasıyla belirtilmiştir. AB SÇD Direktifi'ne göre, tarım, balıkçılık, atık yönetimi, enerji, su yönetimi, ormancılık, şehir planlama, arazi planlama, turizm, telekomünikasyon gibi alanlar ile habitatları etkileyecek plan ve programlar için SÇD zorunludur (European Comission, 2023). Türkiye'de ise, bu alanlar SÇD Yönetmeliği'nde, atık yönetimi, balıkçılık, enerji, kıyı yönetimi, ormancılık, mekânsal planlama, tarım, su yönetimi, turizm, ulaştırma alanları için düzenlenen plan ve programlar ile ÇED Yönetmeliği'nin Ek-I ve Ek-II listelerindeki proje planlarını kapsamaktadır (SÇD Yönetmeliği, 2017). Türkiye'de SÇD, yönetmelik çerçevesindeki sektörler bağlamında hazırlanacak onaya tabi plan ve programlar için uygulanır. Yönetmeliğin Ek-I listesindeki plan ve programlarda yapılacak revizyon ve Ek-II'de yer alan eleme şartları esas alınarak yapılan seçimlerde SÇD yapılmaktadır.

KAYNAKÇA

- *1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu.*
- *2017 tarihli ve 30032 sayılı Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmeliği.*
- *European Comission, (2022b), Strate-*

gic Environmental Assessment (SEA), https://ec.europa.eu/ environment/eia/ sea-legalcontext.htm adresinden alındı (16.09.2023).

- *Güneş, A. M. (2015), Çevre Hukuku, On İki Levha Yayınları, İstanbul.*
- *Keleş, R., Hamamcı, C., Çoban, A. (2015), Çevre Politikası, 8. Basım, İmge Kitabevi Yayınları., Ankara.*
- *Turgut, N. Y. (2009), Çevre Politikası ve Hukuku, İmaj Yayınları., Ankara*
- *Wood, C. (2013), Environmental Impact Asessesment: A Comparetive Riview, Routledge, London.*
- *Yaşamış, F.D. (2003), Çevresel Etki Değerlendirmesi: Kuram, Teknik ve Yöntemler (2.Baskı), Çevre ve Kültür Derneklerini Koruma ve Tanıtma Vakfı, İstanbul.*

STRATEJİK PLAN

Ersoy KUTLUK
Dr. Öğr. Üyesi Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi İİBF SBKY, Bandırma/Türkiye, ekutluk@bandirma.edu.tr, orcid: 0000-0001-6897-4790.

Planlama yönetimin en önemli unsuru olarak kabul edilir. Yönetim ise şu üç temel karakteristiği ile anlaşılabilir: (1) Yönetim bir süreç ya da devam eden ve birbirleriyle ilişkili aktiviteler serisidir; (2) yönetim organizasyonel amaçlara ulaşmayı kapsar ve ona odaklanır; (3) yönetim bu amaçlara insanlarla ve diğer örgütsel kaynaklar aracılığıyla ulaşır. İşte planlama, organizasyonun amacına 'nasıl' erişeceğinin tespit edilmesidir (Certo, 1985: 10; 79). Bu açıdan planlama yönetim faaliyetinde öncü, belirleyici ve kritik bir yer tutar. Bugün kamu ve özel yönetimlerde 'stratejik planlama' genel kabul görmektedir.

Stratejik planlama ve stratejik yönetim süreçleri üzerinde önemle durulan konular olmuşlardır. Stratejik yönetim, Korkusuz'un tanımıyla; *"Stratejik amaçlara ulaşılabilmesi için mevcut tüm unsur ve parametrelerin en etkin şekilde kullanılmasıdır."* (Korkusuz ve Kutluk, 2015: 24).

Stratejik yönetim işletme yönetimi literatüründe, sürekli değişen bir çevreye uyum sağlama ve örgütler için giderek zorlaşan bir ortamda devamlılığı güçlenerek sağlama amacına yönelik bir yönetim süreci olarak kabul edilir. Stratejik yönetim, yönetsel yapıların ve işletmelerin daha çok üst düzey (tepe) yöneticilerinin karar alanında yer almaktadır (Rue ve Holland, 1989: 23). Stratejik yönetim, organizasyonun günlük ve rutin işlerinin yürütülmesinde değil, onun uzun dönemde varlığını sürdürebilmesini olanaklı kılacak işlerin yönetimine yöneliktir. Organizasyonlar sürekli değişen iç ve dış çevre şartlarında varlıklarını

larla karşı koyamaması neticesinde, toplum aleyhine kapasite sorunları ve önemli kayıplar ortaya çıkabilmektedir. Hiç şüphesiz *"sistemlerin, devletlerin, organizasyonların gücü kriz ve felaket zamanlarındaki 'cevap verme' kapasitesinde saklıdır"* (Korkusuz, 2012: 609). Bu kapasite için öncelikle afet risk yönetimi sürecinin etkili ve verimli geçirilmesi daha sonra bunun afet kriz yönetimine yansıtılabilmesi önem arz etmektedir. Afetlerin en az zararla atlatılabilmesi için kısa, orta ve uzun dönemli ve iyi planlanmış bir süreç yönetiminin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- *Certo, S. C. (1985). Principles of Modern Management: Functions and Systems. Third Edition. Iowa: Wm. C. Brown Publishers.*
- *David, F. R. (2001). Strategic Management: Concepts & Cases. Eighth Edition. New Jersey: Prentice Hall.*
- *Dinçer, Ö. (2007). Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası. 8. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları.*
- *Korkusuz, M. H. & Kutluk, E. (2015). Stratejik Yönetim Sürecinde Krizler ve Örgüt Üzerindeki Psikolojik Etkileri. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(7), 21-33.*
- *Korkusuz, M. H. (2012). Mukaddime'den Muahhire'ye: Modern Dünya'nın, Ulus-Devlet'in, Din'in ve Milliyetçiliklerin Ekonomi, Kültür ve Siyaset Atlası. 2. Baskı. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.*
- *Rue, L. W. & Holland, P. G. (1989). Strategic Management: Concepts and Experiences. Second Edition. New York: McGraw-Hill Book Company.*
- *SBB. (2021). Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzu 09 22, 2023 tarihinde SBB: http://www.sp.gov.tr/upload/xSpKutuphane/files/0QRai+Kamu_Idareleri_Icin_Stratejik_Planlama_Kilavuzu_V3_1_.pdf adresinden alındı.*
- *Ülgen, H. & Mirze, S. K. (2004). İşletmelerde Stratejik Yönetim. 3. Baskı. İstanbul: Literatür Yayınları.*

SU SORUNU

Emrah FİRİDİN
Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, Trabzon, efiridin@ktu.edu.tr, orcid: 0000-0002-2957-7407.

Su canlı sistemin en önemli yapı taşlarından biri olarak hayati bir gereksinimdir. Küresel iklim değişikliği ve artan nüfusun etkisiyle dünyadaki su kaynaklarının üzerindeki baskılar artmaktadır. Su kaynakları üzerindeki bu baskılar dünyanın bazı bölgelerinde henüz yaşamı tam anlamıyla olumsuz derecede etkilemese de dünyanın bazı bölgelerinde uzun süredir insan ve çevre ekosistemi üzerinde yıkıcı etkiler göstermektedir. Bu durumun yakın gelecekte küresel bir sorun halini alıp, dünyanın tamamını etkileyebilecek güce ulaşan bir afet olacağı anlamına gelmektedir. Bu haliyle su sorunu insan kaynaklı afetler sınıflandırması içerisinde yer alabilir. Dahası su sorununun çevresel, toplumsal, ekonomik ve siyasi etkileri olacaktır. Birleşmiş Milletler bu etkileri azaltmak için ‘‘water security’’ anlayışını yaygınlaştırmaya çalışmaktadır (Körbalta, 2019: 56).

Su kaynakları üzerinde doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki tür olumsuz etki su sorununa sebep olmaktadır. Nüfus artışı, suyun israfının artması ve su kaynaklarının korunmasına yönelik yatırımların yapılmaması doğrudan olumsuz etkiler arasındadır. Düzensiz kentleşme, yer altı sularının bilinçsiz kullanımı ve arındırma (sanitasyon) sürecindeki aksaklıklar da su sorununa sebep olan doğrudan etkiler arasında sayılabilir. Bu durum suyun aşırı tüketilmesi ve kirletilmesi sonucu oluşan su kıtlığı sorununa sebep olmaktadır (Gleick, 2003: 1526). Küresel iklim değişikliğine sebep olan her türlü etken ise su kaynaklarına zarar vererek su sorununa yol açmaktadır. Bununla beraber su kaynaklarında meydana gelebilecek sorunlar, suyun taşıdığı hayati değerden dolayı; bulaşıcı hastalıklardan, kuraklığa, suya erişilebilirlikten, kıtlığa kadar birçok afetin tetikleyicisi olabilecek niteliktedir. Dolayısıyla su sorunu yakın gelecekte insanlığın tamamını etkileyebilecek bir boyuta çıkması muhtemel olan bir afet niteliğindedir.

Dünyanın 2/3’ü sularla kaplıdır. Toplam su miktarının % 97,5’i tuzlu sudur. Sadece % 2,5’i tatlı sudur ve dünya üzerinde yaklaşık 35 milyon km^3 tatlı su bulunmaktadır. Fakat bu miktarın %90’ı buzullar ve karla kaplı alanlarda bulunduğundan dolayı kullanılamamakta; dolayısıyla canlıların kullanımı için %10’luk bir tatlı su oranı kalmaktadır (MGM, 2023). Nitekim dünyada canlılar için kullanılabilir durumdaki tatlı su oranı % 0,3 ile % 0,3.5 arasındadır.

Dünyada ve Türkiye’de su kaynakları baskı altındadır. Gelecekte su sorunu yaşayacak ülkelerin sayısı da artış gösterecektir. 2018 yılında dünyada 1,3 milyar insan sağlıklı ve kullanılabilir suya erişememektedir (Turan, 2018: 65). 2050 yılına kadar ise en az 1 milyar daha insanın sağlıklı suya erişemeyeceği hesaplanmaktadır (Mengü ve Akkuzu, 2008: 76). Tarım ve Orman Bakanlığı’nın 2021 verilerine göre; son yüzyılda dünyadaki sulak alanların %50’si yok olmuş, 80 ülke, su sıkıntısı çekmede, 844 milyon insan, içme suyu hizmetine erişemez durumda, dünya nüfusunun dörtte birinden fazlası olan 2,1 milyar insan temiz suya ulaşamıyor ve 4 milyar insan, yılda en az bir ay, şiddetli su kıtlığı yaşamaktadır (Tarım ve Orman, 2021). 2030 yılında en iyi tahminlerle küresel su ihtiyacının 7000 m^3 olacağı tahmin edilmektedir (Baran, 2017: 73).

Devlet Su İşleri (DSİ) verilerine göre ise Türkiye’de kişi başı yıllık kullanılabilir su miktarını; 2000 yılında 1652 m^3, 2009 yılın-

da 1544 m^3, 2020 yılında ise 1346 m^3 olarak açıklamıştır (DSİ, 2023). Bu oran gelişmiş su zengini ülkelerde ise 8000 ile 10000 m^3 arasındadır (Aydın vd., 2017: 12). Nitekim Türkiye sanılanın aksine su zengini değil, su sıkıntısı yaşayan bir ülkedir. 2050 yılına kadar, şuan ki durum göz önüne alındığında, Türkiye'nin kişi başı kullanılabilir su miktarının 1200 m^3' olacağı tahmin edilmektedir (Turan, 2018: 68). Bir yılda kişi başına düşen su miktarına bakınca Türkiye'nin su sorunu daha iyi anlaşılacaktır. Bir yılda kişi başına düşen su miktarı 1000 m^3'ün altında ise o ülke su fakiri, 1000 m^3 ile 2000 m^3 arasında ise su azlığı çeken, 2000 m^3'ün üzerinde ise su zengini olarak kabul edilmektedir (Acar, 2018: 132).

Dünya Su Konseyi (World Water Council) su kaynakları üzerindeki baskıyı azaltmak için yöneticileri üç stratejiyi benimsemelerini önermektedir (Worldwatercouncil, 2023): Birincisi; su kaynaklarını düzenli olarak değerlendirin ve kullanımlarını izleyin. İkincisi; Farklı kamu politikalarını bir araya getirin. Üçüncüsü; su güvenliği konusunda farkındalığı artırın.

KAYNAKÇA

- *Acar, E. (2018). Küreselleşme-Neoliberalizm ve Su Yönetimi. Ankara: Ekin Basım Yayın.*
- *Aydın, O., Ünaldı, Ü. E., Duman, N., Çiçek, İ. Ve Türkoğlu, N. (2017). Türkiye'de Su Kıtlığının Mekânsal Ölçekte Değerlendirilmesi. Türk Coğrafya Dergisi, 68, 11-18.*
- *Baran, M. A. (2017). Dünyanın Mevcut Su Potansiyeli ve Deniz Suyu Arıtımı. ABMYO Dergisi, 45, 71-83.*
- *DSİ (2023). Su Toprak Kaynakları. https://www.dsi.gov.tr/Sayfa/Detay/754 adresinden alındı*
- *Geleick. P. H. (2003). Global Freswater Resources: Soft-path Solution fort the 21st. Century. Science, 302, 1524-1528.*
- *Körbalta, H. (2019). Türkiye'de Yerel Su Güvenliği. Güvenlik Bilimleri Dergisi, 8 (1), 55-84.*
- *Mengü Pamuk, A. ve Akkuzu, E. (2008). Küresel Su Krizi ve Su Hasadı Teknikleri. ADÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, 5 (2), 75-85.*
- *MGM (2023). Dünyada Su. 29.05.2023 tarihinde https://www.mgm.gov.tr/ genel/hidrometeoroloji.aspx?s =3#:~:text=Yerk%C3%BC rede%20bulunan%20syu n%20%25%2097.5'i,tabakalarda%20yeralt%C4%B1%20 suyu%20olarak%20bulunur adresinden alındı*
- *Tarım ve Orman Bakanlığı (2021). 06.07.2023 tarihinde https://www.tarimorman.gov.tr/Haber/4960/Dunyada-844-Milyon-Insan-Icme-Suyuna-21-Milyar-Insan-Temiz-Suya-Ulasamiyor#:~:text=D%C3%BCnya'da%2080%20%C3%BClke%2C%20su,ay%2C%20%C5%9Fiddetli20%20k%C4 %B1tl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20ya%C5%9F%C4%B1yor adresinden alındı*
- *Turan, E. S. (2018). Türkiye'nin İklim Değişikliğine Bağlı Kuraklık Durumu. Artvin Çoruh Üniversitesi Doğal Afet ve Çevre Dergisi, 4(1), 63-69.*
- *World Water Council (2023). Water Security. 07.07.2023 tarihinde https://www.worldwatercouncil.org/en/water-security adresinden alındı.*

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AMAÇLARI

Emrah FİRİDİN
Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, Trabzon, efiridin@ktu.edu.tr, orcid: 0000-0002-2957-7407.

Sürdürülebilirlik (Sustainable) bir şeyi nesillerce devam edilebilir, kullanılabilir ya da faydalanılabilir kılmak anlamına gelmektedir. Oxford sözlüğe göre sürdürülebilirlik; doğal kaynakların ve enerjinin doğaya zarar olmayacak biçimde kullanılmasıdır (Oxford, 2023).

Sürdürülebilirlik kavramının ilk kez kullanımı, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunca 1987 yılında hazırlanan Brundtland Raporu ile olmuştur. Raporda kavramdan; ‘‘bugünün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama imkânından ödün vermeyecek şekilde karşılayan kalkınma’’ olarak bahsedilmektedir. Raporda sürdürülebilir kalkınmanın amaçlarından birinin ekolojik ayak izini olabildiğince küçültülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bir diğer amaç ise, başta kalkınma olmak üzere doğal kaynakların korunması konusunda karar alma süreçlerinde katılımın sağlanması gerektiğidir. Çünkü sürdürülebilirliğin; toplumsal, siyasal, ekonomik ve çevresel birçok boyutu ve etkisi bulunmaktadır. Nitekim Sürdürülebilir kalkınmayı amaç edinirken toplumdaki farklı kesimlerin görüş ve önerilerinden yararlanılmalıdır.

Sürdürülebilir kalkınma genel olarak düzensiz çevresel, toplumsal ve ekonomik bileşenlerin; istikrarlı hale getirilerek, gelecek kuşakların kullanımına sunmayı amaçlamaktadır. Brundtland Raporu’nda (Our Common Future) sürdürülebilir kalkınmanın başarısı için üç sacayağı önerilmiştir (Harris, 2000: 5):

Ekonomik: Sürdürülebilir sistemin ekonomik olabilmesi; devamlı şekilde mal ve hizmet üretebilmeli, istikrarlı devlet ve dış borç seviyelerini sürdürebilmeli ve tarımsal ya da sanayi üretime olumsuz yansıyan aşırı sektörel dalgalanmalardan kaçınabilmelidir.

Çevresel: Bir sistemin çevresel açıdan sürdürülebilir bir sistem olabilmesi için; düzenli bir arz tabanı sağlamalı, yenilenebilir arz oluşumlarının ya da çevresel yutak işlevlerinin aşırı kullanımından kaçınmalı ve yenilenemeyen kaynakları yalnızca yeterli ikamelere yatırım yapıldığı ölçüde tüketmelidir. Buradaki biyolojik çeşitliliğin, atmosferik düzenin ve normalde ekonomik kaynaklar olarak sınıflandırılmayan diğer ekosistem işlevlerinin sürdürülmesini içerir.

Sosyal: Sosyal olarak sürdürülebilir bir sistem, dağıtım eşitliğini, sağlık ve eğitim dâhil olmak üzere sosyal hizmetlerin yeterli şekilde sağlanmasını, toplumsal cinsiyet eşitliğini ve siyasi hesap verebilirliği ve katılımı sağlamalıdır.

Bir diğer gelişme ise Yokohama Stratejisi olarak da bilinen 1994 tarihli Birleşmiş Milletler (BM) Dünya Doğal Afetleri Azaltma Konferansı’dır. Konferansta afetlerin sürdürülebilir kalkınmayı olumsuz etkilediği, az gelişmiş ülkelere yapılması gereken yardımlardan ve sürdürülebilir kalkınma maçının önündeki önemli bir engel olarak görülen afetlerle mücadelenin topyekûn hareket edilirse sonuca ulaşabileceği ifade edilmiştir (Yontar, 2016: 296). Bu bağlamda Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) afetlerle mücadelede sürdürülebilirliğin dört temel ilkesini; kampanyalar, katılımcı öğrenme, yaygın eğitim ve örgün eğitim olarak belirlemiştir (IFRC, 2011). Küresel iklim değişikliğinin neden olduğu afetler ise sürdürülebilir kalkınma amaçlarının önündeki engellerden biri olarak gösterilmektedir.

BM sürdürülebilir kalkınma amacını gerçekleştirmek için: (1) Yoksulluğun son bulması, (2) Açlığı sona erdirecek çözümler, (3) İnsanlara kaliteli ve sağlıklı yaşam standartlarının sunulması, (4) Nitelikli ve yeterli eğitim olanakları, (5) Toplumsal cinsiyet eşitliğinin tesis edilmesi, (6) Temiz suya erişim ve sanitasyon olanaklarının artırılması, (7) Herkesçe erişilebilir ve temiz enerjinin kullanılması, (8) İnsan onuruna yakışır iş koşulları ve istikrarlı ekonomik büyüme, (9) Sanayide yenilikçilik ve altyapı geliştirme olanakları, (10) İnsanlar arasındaki eşitsizliklerin azaltılması, (11) Sürdürülebilir şehirlerin ve toplulukların oluşturulması, (12) Sorumlu üretimin ve tüketimin özendirilmesi, (13) İklim eylem planlarının hazırlanması, (14) Sudaki yaşamı korumak, (15) Karasal kurumlar, (16) Barışı ve adaleti destekleyecek güçlü kurumların inşası, (17) Amaçlar ve buna bağlı ortaklıklar olmak üzere on yedi amaç ve 2030'a kadar gerçekleştirilmek istenen yüz altmış dokuz hedef benimsemektedir (UN, 2023). Türkiye birçok uluslararası antlaşmaya taraf olan ve yükümlülüklerini yerine getirmeye çalışan bir ülke olmakla beraber; sürdürülebilirlikle ilgili ilk planlara ve tespitlere Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda rastlanılmaktadır.

Yarınını güvence altına almak isteyen toplumlar, çevre sorunlarını daha ciddiye alarak; bu sorunları gündemde tutmaya özen göstermiştir (Keleş ve Hamamcı, 2005: 27). Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma, bahsi geçen durumun bir çıktısı olarak düşünülebilir. Günümüzde bu amacı tehdit eden unsurlardan biri de afetlerdir. Gelişmiş ülkelerde afetler ile mücadele etmek, sürdürülebilir kalkınmanın önemli hedeflerinden biri olarak gösterilmektedir (Toprak Karaman, 2016: 1).

Sürdürülebilir kalkınma amaçlarının arasında afetlere hazırlıklı olmakta sayılabilir. Afetler yıkıcı etkilere sahip olaylar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomiden, siyasete, toplumsal yaşama ve aileye kadar birçok etki barındırmaktadır. Dolayısıyla sistem içerisinde ve uygulamada sürdürülebilirliği sağlamanın bir ayağını da afetlere karşı tedbirli ve hazırlıklı olmak oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

- *Haris, J. M. (2000). Basic Principles Of Sustainable Development. Global Development and Environment Institute, 00-04, USA.*
- *IFRC (2011). Public Awereness and Public Education for Disaster Risk Reduction: A Guide. 10.07.2023 tarihinde https://www.ifrc.org/search?fulltext=ubl ic+Awareness+and+Public+Education +For+Disaster+Risk+Reduction%3A+ A+Guide+ adresinden alındı*
- *Keleş, R. ve Hamamcı, C. (2005). Çevre Politikası, Ankara: İmge Kitabevi.*
- *Oxford (2023). Sustainable. 17.07.2023 tarihinde https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/sustainable? q=sustainable adresinden alındı*
- *T. K., Zerrin (2016). Afet Yönetimine Giriş ve Türkiye'de Örgütlenme. Zerrin Toprak Karaman ve Asuman Altay (Ed.), Bütünleşik Afet Yönetimi, İzmir: İlkem Yayıncılık.*
- *UN (2023). The 17 Goals. 19.06.2023 tarihinde https://sdgs.un.org/goals adresinden alındı*
- *Yontar, İ. G. (2016). Afetlerin Yönetilmesinde Tatbikatların Önemi. Zerrin Toprak Karaman ve Asuman Altay (Ed.), Bütünleşik Afet Yönetimi, İzmir: İlkem Yayıncılık.*

TATBİKAT

Hasan YÜCEL
Arş. Gör. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Acil Yardım ve Afet Yönetimi Bölümü, Hatay, hasan.yucel@mku.edu.tr, orcid: 0000-0001-9157-1594.

Tatbikat, prosedürleri veya kapasiteleri test etmek, uygulamak veya değerlendirmek için düzenlenmiş, hedefe yönelik bir faaliyettir (Australian Institute for Disaster Resilience, 2012).

WHO, (2017) tatbikatı "tanımlanmış veya simüle edilmiş bir müdahalenin yapıldığı bir acil durumun tanımını veya simülasyonunu içeren bir uygulama, eğitim, izleme veya yeteneklerin değerlendirilmesi şeklidir" olarak tanımlamıştır. Tatbikat, AFAD (2023)'e göre, "bir acil durum veya afet hâlinde yapılması planlanmış olan müdahale sürecinde yer alacak eylemlerin uygunluğunu, yeterliğini ve güncelliğini mümkün olduğunca gerçeğe yakın koşullar altında ve bir senaryoya bağlı kalarak denemek amacıyla yapılan uygulama. Masabaşı tatbikatı, uygulama tatbikat (işlevsel tatbikat) ve genel tatbikat (tam ölçekli tatbikat) olarak farklı düzeylerde icra edilebilirler" şeklinde tanımlanmıştır.

Masabaşı tatbikatı, tüm tatbikatların en az karmaşık olanıdır ve bir olayın öncelikle sözlü olarak anlatılmasına odaklanır. Bu tatbikatlar tipik olarak, tatbik edilen acil durum müdahale sisteminde katılımcılara roller verildikten sonra simüle edilmiş bir olayın (afet) anlatımıyla başlar. Masabaşı tatbikatına göre karşılaştırıldığında, işlevsel tatbikatının planlanması ve test edilmesi daha fazla karmaşıktır. Adlarına uygun olarak, bu tatbikatlar bir veya birkaç özel afet müdahale planı işlevine odaklanmaktadır. En karmaşık tatbikat şekli ise tam ölçekli tatbikattır. Tam ölçekli tatbikatın amacı, bir acil durum müdahale planında belirtilen fonksiyonların tamamını veya büyük bir kısmını test etmektir. Bu tatbikat, çeşitli işlevlerin testlerinin tamamlanması, çok sayıda tatbikat hedefinin veya hedeflerinin ve alt hedeflerinin beyan edilmesini, çok sayıda müdahale biriminin katılımını ve yüksek düzeyde gerçekçiliğe sahip bir senaryoyu gerektirmektedir (Perry, 2004).

Tatbikatlar, personel eğitimi, personel seviyeleri, tesisler, prosedürler, acil durum planları, ekipmanların ve malzemelerin eş zamanlı ve kapsamlı bir testini oluştururlar. Planların test edilmesi, müdahale eden kuruluşları temasa geçirir ve bireylerin birbirleriyle kişisel ilişkiler geliştirmelerine olanak tanır (Perry & Lindell, 2003).

Simülasyon tatbikatları, salgınlara ve halk sağlığı acil durumlarına yanıt vermek için acil durum sistemlerinin, prosedürlerinin ve mekanizmalarının işlevsel yeteneklerinin geliştirilmesine, değerlendirilmesine ve test edilmesine yardımcı olabilir. Tatbikatlar şunları yapabilir: (WHO, 2017)

Kontrollü bir ortamda planlama zayıflıklarını ortaya çıkarır.

Kaynak boşluklarını ortaya çıkarır

Koordinasyonu geliştirir.

Komuta zinciri dahil rolleri ve sorumlulukları netleştirir.

Acil durum müdahalesine katılmak için bilgi, beceri ve istek geliştirmesine katkıda bulunur.

Personeli yeni işlevlerle tanıştırır

Acil durum yönetimi süreci için halk tarafından tanınmasını ve halkın güvenini kazanmayı sağlar.

Ekipmanların test etmeye olanak sağlar.

Operasyonel yönergeler ve standart operasyon prosedürleri dahil olmak üzere planları ve prosedürleri test etmeye ve değerlendirmeye olanak sağlar.

İyi ayarlanmış bir acil durum müdahale kabiliyeti sağlamak için gerçekleştirilen eğitimlerin ardından sürekli bir dizi tatbikat yapılmalıdır. Bir tatbikat geliştirirken, tehlike seçimi, tehlike analizinde tanımlanan gerçek veya potansiyel tehditlere dayanmalıdır. Topluluklar, her yıl tek bir tehlikeye odaklanmaktan kaçınmalı, ancak tüm önemli olasılıkları yeterince kapsayacak şekilde çeşitlendirmelidir (McLoughlin, 1985:169).

Verimli ve başarılı bir tatbikat, belirli bir ihtiyaç üzerine kuruludur. Hazırlık planlarının ve yerleşik rutinlerin yeterliliğini ve uygunluğunu test etmek ve değerlendirmek, kuruluşun acil durumları yönetme kabiliyetini test etmek ve değerlendirmek kadar önemlidir. Örneğin, kuruluş, bir acil durum yönetim ekibinin üyelerinde iç iletişim veya grup dinamikleri gibi belirli bir dizi beceri veya yeteneği test etmek için bir tatbikata ihtiyaç duyabilir. Bir müdahale planını denemesi veya sadece acil durum yönetimine ilişkin bir politikanın gerekliliklerini karşılaması gerekebilir. Tatbikatın hedefleri, tatbikatın tüm diğer planlamasını belirler. Düzgün tanımlanmış hedefler, belirsizlik durumunda tatbikatın planlanmasını kolaylaştıracaktır. Tatbikat süresince gerçekleştirilen tüm faaliyetler, amaçlarına ulaşılmasını sağlayacak düzeyde planlanmalı ve tasarlanmalıdır (ECDC, 2014).

Tarihte afet ile ilgili tatbikatlar, yereldeki müdahale kapasitesinin iyileştirilmesi ve değerlendirilmesi için kullanılan araçlar olmuştur (Green, Modi, Lunney, & Thomas, 2003). Afet tatbikatları, tüm tesis afet planlarının gerekli bir parçasıdır. Yerel ve bölgesel sağlık tesislerinin yetkinliğini sağlamak için yerel kurumlar sık sık afet tatbikatları yapmalıdır. Hastaneler, tüm ilgili personelin her türlü afet sırasında doğru ve verimli bir şekilde müdahale etmek için uygun şekilde eğitildiğinden emin olmalıdır. Tatbikatlar mümkün olduğu kadar gerçekçi olmalıdır (Hardin, 2002).

KAYNAKÇA

- *AFAD. (2023). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü, https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu (13.07.2023)*
- *AUSTRALIAN INSTITUTE FOR DISASTER RESILIENCE (2012). Australian Disaster Resilience Handbook 3: Managing Exercises, CC BY-NC.*
- *ECDC. (2014). Handbook on simulation exercises in EU public health settings – How to develop simulation exercises within the framework of public health response to communicable diseases. Stockholm: European Centre for Disease Prevention and Control.*
- *Green, G. B., Modi, S., Lunney, K., & Thomas, T. L. (2003). Generic evaluation methods for disaster drills in developing countries. Annals of emergency medicine, 41(5), 689–699. https://doi.org/10.1067/mem.2003.147*
- *Hardin, E. (2002). Disaster planning and management. Advanced Emergency Nursing Journal, 24(3), 71-76.*

- *Mcloughlin, D. (1985). A Framework for Integrated Emergency Management. Public Administration Review, 45, 165–172. https://doi.org/10.2307/3135011*
- *Perry, R. W., & Lindell, M. K. (2003). Preparedness for emergency response: guidelines for the emergency planning process. Disasters, 27(4), 336-350.*
- *Perry, R.W. (2004). Disaster Exercise Outcomes for Professional Emergency Personnel and Citizen Volunteers. Journal of Contingencies and Crisis Management, 12: 64-75. https://doi.org/10.1111/j.0966-0879.2004.00436.x*
- *WHO. (2017). Simulation Exercise Manual. Geneva: World Health Organization. Licence: CC BY-NCSA 3.0 IGO.*

TEHLİKE

Sümeyye ÖZBEY
Arş. Gör. Munzur Üniversitesi SBF, Tunceli, sumeyyeozbey @munzur.edu.tr, orcid: 0000-0002-4593-840.

Tehlike kavramı, "mahvolma, helak olma" anlamında, kökü Arapça tahlukat sözcüğünden gelen halāk sözcüğünden türetilmiştir (etimolojiturkce.com, 2023). Afet riskinin azaltılmasına ilişkin Sendai Çerçeve terminolojisi sözlüğünde tehlike kavramı, ölüme, yaralanmaya, sağlık sorununa, mülk hasarına, sosyal ekonomik veya çevresel hasara neden olabilecek bir süreç, olgu veya insan faaliyeti olarak tanımlanmıştır (UNDRR, 2023). AFAD açıklamalı afet terimler sözlüğünde ise, "belirli bir zaman veya coğrafyada ortaya çıkarak yaşamı tehdit eden, toplumun sosyoekonomik düzen ve etkinliklerine, doğal çevreye, doğal, tarihi ve kültürel kaynaklara zarar verme potansiyeli olan doğa, teknoloji ya da insandan kaynaklanan fiziki olay ve olgudur. Diğer bir deyişle tehlike; doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olan ve fiziksel, ekonomik, sosyal kayıplara yol açabilecek tüm olaylar" olarak tanımlanmıştır (AFAD, 2023). Kısaca, insana, sosyo-ekonomik düzene, tabi ve kültürel kaynaklara zarar verme potansiyeli olan her şey olarak tanımlanmıştır (Kadıoğlu, 2008:4). Önlenemeyen tehlike olaylar can ve mal kaybına neden olarak afet boyutuna ulaşır (Erkal ve Değerliyurt, 2009: Şahin ve Sipahioğlu, 2002: 15).

Tehlikeler kökenleri ve etkileri açısından tek, sıralı veya birleşik olabilir. Her tehlike, konumu, yoğunluğu veya büyüklüğü, sıklığı ve olasılığı ile karakterize edilir. Çoklu tehlike kavramı, bir ülkenin pek çok tehlikeyle eşzamanlı olarak maruz kalması veya zaman içinde kümülatif olarak oluşabilecek, birbiriyle ilişkili etkilerin oluşması durumudur (UNDRR, 2023). Tehlikenin büyüklüğüne etki eden

ana unsurlar vardır. Bunlar (1) büyüklük, tehlikenin gerçekleşme gücüdür. (2) Yoğunluk, tehlikenin gerçekleşme durumunda etkisinin toplum üzerindeki ciddiyetinin subjektif olarak ölçülmesidir. (3) Frekans, tehlikenin belli bir şiddet ve büyüklükte meydana gelme sıklığıdır. (4) Süre, tehlikenin devam ettiği zaman dilimidir. (5) Başlangıç hızı veya oranı, olayın başladığı nokta ve tepe noktası arasındaki zamansal boşluktur. (6) Zamansal aralık, peş peşe meydana gelen tehlikeler arası boşluktur. (7) Alansal kapsam, tehlikenin kapsadığı alanın ölçüsüdür. (8) Mekânsal dağılım, olayın meydana gelebileceği alanlardaki dağılım. (9) Doğa, tehlikenin türünü içerir (Monte vd., 2021).

Tehlikeler kaynağı gereği doğal, antropojenik veya sosyodoğal kökenli olabilir. Pek çok tehlike tipolojisi, kökenlerine veya nedenlerine dayanmaktadır. Doğal tehlikeler, doğa kaynaklı süreçler ve olaylarla ilişkilidir. Antropojenik tehlikeler, insan kaynaklı faaliyetlerden doğan tehlikelerle ilişkilidir. Tehlikelerin bir çoğu doğal ve antropojenik faktörlerin birleşimiyle ilişkili olması nedeniyle sosyodoğaldır (Jones, 1993; UNDRR, 2023). Tehlikeler, çevresel, jeolojik, hidrometeorolojik, biyolojik veya teknolojik olayları içerir (UNISDR, 2023). Biyolojik tehlikeler biyolojik vektörler tarafından taşınan toksinler, biyoaktif maddeler, patojenik mikroorganizmalar veya organik kökenlidir. Çevresel tehlikeler, çevredeki kimyasal, doğal ve biyolojik kirlikten kaynaklıdır. Jeolojik tehlikeler, kütle hareketi, volkanik aktiviteler, heyelan ve kaya düşmesi gibi benzer jeofizik süreçlerden oluşur. Hidrometeorolojik tehlikeler, tropik siklonlar, su baskınları, sıcak hava dalgaları, kuraklık ve kıyı fırtınası gibi atmosferik, hidrolojik veya oşinografik kökenlidirler. Teknolojik tehlikeler, altyapı, insan faaliyeti, teknoloji veya endüstri koşullardan kaynaklanan kirlilik, nükleer radyasyon, ulaşım kazaları fabrika patlamaları vb. olayları içerir (UNDRR, 2023). Bir tehlike, maruz kalan kişileri etkilemesine neden olan doğal olaya dayalı olarak ölçülebilir. Tehlikeleri tetikleyici olgulara göre analiz ederken bunların doğal, sosyal veya teknolojik kökenli olup olmadığı tanımlanmalıdır. Ancak risk analizi yapabilmek için kırılganlık ekseninin bulunması gerekmektedir (Monte vd., 2021). Afet ve acil durumların önlenebilmesi için tehlikeye neden olabilecek kaynakların iyi bilinmesi, olay gerçekleşmeden önlem alınması ve olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması gerekir (Erkal ve Değerliyurt, 2009:153).

KAYNAKÇA

- *AFAD, (2023). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimler Sözlüğü. https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu, (18.08.2023).*
- *Erkal, T., & Değerliyurt, M. (2009). Türkiye'de afet yönetimi. Doğu Coğrafya Dergisi, 14(22), 147-164.*
- *https://www.etimolojiturkce.com/kelime/tehlike, (20.08.2023).*
- *Jones, D. (1993). Environmental hazards: The challenge of change: Environmental hazards in the 1990s: problems, paradigms and prospects. Geography, 78(2), 161-165.*
- *Kadıoğlu, M. (2008). Modern, bütünleşik afet yönetimin temel ilkeleri. Afet Zararlarini Azaltmanin Temel İlkelerİ, 1.*
- *Monte, B. E. O., Goldenfum, J. A., Michel, G. P., & de Albuquerque Cavalcanti, J. R. (2021). Terminology of natural hazards and disasters: A review and the case of Brazil. International Journal of Disaster Risk Reduction, 52, 101970.*
- *Şahin, C. ve Şipahioğlu, Ş., 2002, Doğal*

Afetler ve Türkiye. Gündüz Eğ. ve Yay. Ankara, 478s.

- *UNDRR, (2023). United Nations Office for Disaster Risk Reduction. https://www.undrr.org/terminology/disaster-risk, (10.08.2023).*
- *UNISDR, (2023). (United Nations International Strategy for Disaster Reduction). Sendai framework for disaster risk reduction 2015–2030. http://www.wcdrr.org/uploads/Sendai_Framework_for_Disaster_Risk_Reduction_2015-2030.pdf*

TOPLUM TABANLI AFET YÖNETİM MODELİ

Filiz GÖKTUNA YAYLACI

Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Eskişehir, fgoktuna2@anadolu.edu.tr, orcid: 0000-0002-7937-8676

Afetlerle ilgili alanlarda başarılı olunabilmesi için çok disiplinli bir yaklaşıma gereksinim duyulur çünkü afetlerin teknik ve sosyal boyutları vardır. Bununla birlikte genellikle sosyal boyut çalışmalarda gözardı edilmektedir (Varol ve Gültekin, 2016). Son dönemlerde afetlerin küresel boyutlara ulaşan etkileri risk azaltma çalışmalarının artmasına yol açmıştır. Ancak afet risklerinin azaltılmasına yönelik yapılan çalışmalara rağmen sosyo-ekonomik zarar görebilirliği azaltmada tam anlamıyla başarıya ulaşıldığı söylenemez. Toplum tabanlı afet risk yönetimi için insan merkezli yenilikçi çalışmalara gereksinim duyulmaktadır (Yanılmaz vd., 2019).

Afet yönetimi söylemi, giderek yardım ve müdahaleden, afet riskinin azaltılmasına ve toplum temelli yönetime doğru kayarak önemli bir değişime uğradı. Afet riskinin azaltılması ile ilgilenen kuruluşlar ve zarar görebilir ülkeler, reaktif, yukarıdan aşağıya bir yapılanmadan proaktif, toplum odaklı bir afet yönetimine geçtiler (Azad vd., 2019). 1990'lı yıllardan bugüne farklı disiplin ve kuruluşların afet yönetim sürecine dahil olmasıyla birlikte "risk azaltma" afet yönetimi uygulamalarının en önemli bileşeni haline gelmiştir (Erkan, 2010). Günümüzde artık toplum tabanlı afet riskinin azaltılması (Community Based Disaster Risk Reduce-CBDRR) yaklaşımı, herhangi bir risk azaltma yaklaşımının temeli olarak kabul edilir (Sakurail ve Ito, 2022).

'Toplum tabanlı risk azaltma' (Maskrey, 1984) kavramı, 12-16 Kasım 1984 tarihlerin-

Toplum tabanlı afet yönetiminde toplumun ya da toplulukların afet yönetim sürecine katılımları çeşitli biçimlerde ve seviyelerde gerçekleşir. Katılımının seviyeleri, öğrenci olarak katılım; işbirlikçi katılım, danışman katılımı ve pasif katılım şeklinde ifade edilebilir (Okello ve Chongtrakul, 2000 aktaran Jahangiri, Izadkhah ve Tabibi, 2011);

a) Öğrenicinin katılımı, insanlara sorunlarını tanımlayabilecek ve ilgili yetkililerin işbirliğiyle çözüme kavuşturabilecek yöntemlerin öğretilmesi anlamına gelir. Bu sayede afet yönetimi süreci bakımından yaratıcı olma şansına sahip olabilirler.

b) İşbirlikçinin katılımı, ilgili tüm grupların yardımını ve işbirliğinin kullanılmasına işaret eder. Burada süreci işletmekten sorumlu olanlar yetkililerdir.

c) Danışman katılımı, seçim yapma, durumla karşılaşma ve sorunları çözme konusunda kişilere danışılacağı, ancak bu süreçte herhangi bir rollerinin olmadığı anlamına gelir.

d) Pasif katılım, insanlardan yalnızca fikir ve görüşlerini dikkate almadan bazı işler yapmalarını istendiği durumlara işaret eder.

Toplum tabanlı afet yönetimi aracılığıyla, insanlara kaynaklara ve temel sosyal hizmetlere daha fazla erişim ve kontrol sağlayarak, insanların acil durumlara müdahale etme kapasitesi artırılabilir. Afetleri yönetmek için toplum temelli bir yaklaşımın kesinlikle avantajları vardır. (Jahangiri, Izadkhah ve Tabibi, 2011).

Ancak etkili olabilmesi ve etki yaratabilmesi için CBDM uygulamasının toplulukların, STK'ların ve bir avuç yerel yönetimin inisiyatifinin ötesine geçmesi gerekir. Daha duyarlı ve etkili yönetişim savunuculuğunun bir parçası olarak, merkezi ve eyalet düzeyindeki hükümetler toplum tabanlı yaklaşımı kendi politikalarına ve uygulama prosedürlerine entegre etmeye çalışmalıdır. (Jegillos, 2003a).

Literatürde vurgulandığı üzere topluluklar afet durumlarının farkında olduğunda ve afet önleme ve hafifletme faaliyetlerine katıldığında, bu faaliyetler toplumun afet önleme konusundaki farkındalığını artırabilir ve aynı zamanda afetlere tepki olarak toplumun dayanıklılığını güçlendirebilir. Topluluklar afet yönetimi planlamasına katıldığında, yalnızca hükümet ve yerel yönetim üzerindeki yükün azaltılmasına yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda toplulukların afetlere uyum sağlamasına ve afetler meydana geldiğinde daha fazla kendine güvenmesine yardımcı olur. (Lin ve Lee, 2023).

KAYNAKÇA

- *AFAD (2023). Afet yönetimi. Erişim Adresi: https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu Erişim Tarihi: 20.08.2023*
- *Azad, M.A.K.; Uddin, M.S.; Zaman, S.; Ashraf, M. A. (2019). Community-based Disaster Management and Its Salient Features: A Policy Approach to People-centred Risk Reduction in Bangladesh. Asia-Pacific Journal of Rural Development 29(2), 135–160*
- *Capili, A. (2003). How should Disasters be Managed? The Government's View on Community-Based Disaster Management. Philippine Sociological Review, 51, 41-48*
- *Cribben, C.; Grundberg, J.; Wedel, R.(Eds) (2011). Community-Based Disaster Risk Management: Experiences from Indonesia. Jakarta: International Organization for Migration (IOM) Indonesia*
- *Erkan, E. A. (2010). Afet Yönetiminde Risk*

Azaltma ve Türkiye'de Yaşanan Sorunlar. Ankara: DPT

- *Jahangiri, K.; Izadkhah, Y.O.; Tabibi, S.C. (2011). A comparative study on community-based disaster management in selected countries and designing a model for Iran. Disaster Prevention and Management, 20(1), 82-94*
- *Jegillos, S. R. (2003a). Issues and policy. In: Sustainability in Grass-Roots Initiatives Focus on Community Based Disaster Management. (Shaw, R.; Okazaki, K. Eds.). pp.11-18. United Nations Centre for Regional Development Disaster Management Planning Hyogo Office*
- *Jegillos, S. R. (2003b). Analysis and Recommendations. In: Sustainability in Grass-Roots Initiatives Focus on Community Based Disaster Management. (Shaw, R.; Okazaki, K. Eds.). pp.75-88. United Nations Centre for Regional Development Disaster Management Planning Hyogo Office*
- *Lin, B.C.; Lee, C.H. (2023). Constructing an adaptability evaluation framework for community-based disaster management using an earthquake event. International Journal of Disaster Risk Reduction 93 (2023) 103774*
- *Macit, İ. (2019). Bütünleşik Afet Yönetiminde Sendai Çerçeve Eylem Planının Beklenen Etkisi. Artvin Çoruh Üniversitesi Doğal Afetler Uygulama ve Araştırma Merkezi Doğal Afetler ve Çevre Dergisi, 5(1): 175-186*
- *Maskrey, A. (2011) Revisiting community-based disaster risk management, Environmental Hazards, 10:1, 42-52*
- *Oktay, F. (2023). Afet yönetimi. Sosyal Bilimler Ansiklopoedisi. TÜBİTAK Ansiklopediler*
- *Sakurail, A.; Ito, T. (2022). Community-Based Disaster Risk Reduction Education in Japan In: Interlocal Adaptations to Climate Change in East and Southeast Asia (Eds: Tetsuji Ito; Makoto Tamura Akihiko Kotera; Yuki Ishikawa-Ishiwata) pp. 89-100, Cham: Springer*
- *Shaw, R.; Okazaki, K. (2003). Sustainability in Grass-Roots Initiatives Focus on Community Based Disaster Management. United Nations Centre for Regional Development Disaster Management Planning Hyogo Office*
- *Sjöstedt, F.; Sturegård, V. (2015). Implementation of Community Based Disaster Risk Management in the Mekong Delta, Vietnam. (Report, 522). Division of Risk Management and Societal Safety Faculty of Engineering Lund University*
- *Şahin, A. U. (2021). Afet yönetimini küresel düşünmek. Tesam Akademi Dergisi, 8(2), 237- 262.*
- *Varol, N.; Gültekin, T. (2016). Afet Antropolojisi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 15(59), 1431-1436*
- *Yanılmaz, S.; Gürel, E.; Kartal, O. V.; Çam, A.; Turan, M. (2019). Toplum Tabanlı Afet Yönetimi Çerçevesinde Barınma Risk Analizi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(67), 1114-1123*

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI AFET YÖNETİMİ

Onur YERLİKAYA ŞAŞMAZ
Dr. Öğr. Üyesi Fırat Üniversitesi İİBF SBKY, Elazığ/Türkiye, onury@firat.edu.tr, orcid: 0000-0002-4933-6600

GİRİŞ

Afet yönetimi, çok boyutlu ve çok bileşenli bir süreçtir. Afet süreci ile ilgili hesaba katılmayan her öğe, mevcut çalışmaların etkinliğini azaltma riski taşır. Farklı perspektiflerden yararlanıldığı ölçüde etkili, verimli ve kapsayıcı bir afet yönetimi anlayışına ulaşılabilir.

Toplumsal yapı içinde süregelen eşitsizlikler, birtakım hiyerarşik temellere ve güç ilişkilerine dayalı olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumsal kesimler, sahip oldukları ve onlara atfedilen özelliklere bağlı olarak ayrıcalıklar ve yoksunluklar açısından farklılaşırlar ve toplumsal yapı bu eşitsizlikleri kaçınılmaz olarak içinde barındırır.

Toplumun heterojen yapısı, afet yönetimi açısından bir zenginlik olarak görülebilir ancak bu yapıdaki kırılganlıklar, afet yönetimi açısından üzerinde durulması gereken sorunlar ve tehditler anlamına da gelebilir. Odabaş (2014: 8), sınıf, sosyo-ekonomik statü, toplumsal cinsiyet, sağlık durumu, engellilik ve yaş grubu gibi niteliklerin, heterojen toplum yapısı içinde çeşitliliğe işaret eden birer avantaj olarak görülebilme durumuna karşın, sosyal zarar görebilirliği arttıran dezavantajlar olarak tezahür edebileceğini de vurgular.

Sosyal zarar görebilirlik açısından daha yüksek risk altında olan, bir başka deyişle maddi kaynaklara ve sosyal haklara erişim olanaklarının kısıtlı olmasından dolayı zorluklar çeken kırılgan/hassas/dezavantajlı gruplar, farklı boyutlar açısından afetlerin olumsuz etkilerine daha fazla maruz kalmaktadırlar.

Sözü edilen kırılgan gruplar içinde kadınlar, kız çocukları ve farklı cinsel yönelimleri olan bireyler önemli bir çoğunluğu oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyete ilişkin yargıların ve anlamların, afetin doğasından kaynaklanan zararları derinleştirdiği bilinmektedir. Bu sebeple afet yönetimi sürecine, toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısının entegre edilmesi ihtiyacı doğmuştur. Öncelikli olarak kadınların dezavantajlı konumlarının güçlendirilmesi, toplumsal cinsiyet perspektifinin temel çıkış noktasını oluşturmuştur. Süreç içinde farklı cinsel yönelime sahip bireylerin yaşadıkları zorluklar da dikkate alınmış, bununla birlikte özellikle ırk/etnik köken, yoksulluk ve eğitimsizlik gibi farklı kırılganlıkların kesişimlerine odaklanılmıştır. Afet risk azaltma ve kriz yönetimi stratejilerine dâhil edilen toplumsal cinsiyet perspektifi, modern afet yönetimi sisteminde yalnızca iyileştirici bir unsur değil, uluslararası sözleşmeler ve ulusal afet politikaları açısından uygulanması garanti altına alınan bir stratejik yaklaşım haline gelmiştir.

1.TOPLUMSAL CİNSİYET VE AFET

Toplumsal cinsiyete duyarlı afet yönetiminin teorik çerçevesini aktarabilmek için öncelikle toplumsal cinsiyet kavramını tanımlamak, afet sürecinde toplumsal cinsiyetten kaynaklanan kırılganlıkları açıklamak gerekmektedir. Bu bağlamda afet risk azaltma anlayışı çerçevesinde afet yönetimine entegre edilen toplumsal cinsiyet perspektifi ile ilgili uluslararası düzenlemelere ve söz konusu kırılganlıkları azaltma stratejilerine yer verilecektir.

1.1. Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet (gender), biyolojik cinsiyetten (sex) farklıdır ancak toplumsal cinsiyetin inşası, kaynağını biyolojik cinsiyet fark-

Afet sonrasında ekonomik sorunlar yaşayan kadınlara sürdürülebilir gelir kaynakları sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- *Oakley, A. (1985), Sex Gender and Society, Gower Publishing Company Limited England.*
- *Pincha, C. (2009). Toplumsal cinsiyete duyarlı afet yönetimi. Uygulamacılar İçin El Kitabı, (Çev.), Derya Keskin Demirer, Kocaeli Üniversitesi Yayınları: 362.*
- *Macdonald, R. (2005), "How Women Were Affected by the Tsunami: A Perspective from Oxfam", PLoS Medicine Journal, Volume 2, Issue 6.*
- *UNISDR (2005), World Conference on Disaster Reduction: Hyogo Frame Work for Action (2005-2015).*
- *UNISDR (2015), Sendai Framework for Disaster Risk Reduction (2015-2030).*
- *Ünür, E. (2021), "Afet Yönetiminde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Doğal Afetlerde Cinsiyete Dayalı Zarar Görebilirlik Farkı", İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2), 351-38.*
- *Neumayer, E., Plümper, T. (2007), "The Gendered Nature of Natural Disasters: The Impact of Catastrophic Events on the Gender Gap in Life Expectancy, 1981-2002", Annals of the Association of American Geographers, 97(3): 551-566.*
- *Enarson, E.(2000), Gender and Natural Disasters, ILO Infocus Programme On Crisis Response and Reconstruction, Geneva.*
- *UNISDR (2009), Making Disaster Risk Reduction Gender-Sensitive Policy and Practical Guidelines.*
- *Phillips, B.D., Morrow, B.H. (2008), Women and Disasters.From Theory to Practice, Xlibris, USA.*
- *Goodman, A. (2016), " In the Aftermath of Disasters: The Impact on Women's Health", Critical Care Obstetrics and Gynecology, 2(6), 29.*
- *WHO, (2009), Gender, Women, and Health, Gender and Disasters, WHO Regional Office for South East Asia.*
- *Erbaydar, N. P., İnal, E., Kaya, E. (2019), Afet Mevzuatının Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi, Paradigma.*

TOPLUMSAL DAYANIŞMA

Recep BAYDEMİR
Dr., Bağımsız Araştırmacı, Diyarbakır, recepbaydemir@outlook.com, orcid: 0000-0002-6263-5242.

Toplumsal dayanışma kavramı, Türk Dil Kurumu (TDK) Elektronik Sözlüğü'nde "Toplumun kurum ve kuruluşlarıyla ortak değerlerde birleşmesi ve birlikte hareket etmesi." (TDK, 2023) olarak tanımlanmıştır. Kavramın İngilizce karşılığı, social solidarity kavramıdır. Solidarity, "Duyguları, düşünceleri, amaçları vb. paylaştıkları için bir kişinin veya bir grup insanın diğerine destek vermesi" ve "topluluk dayanışması" gibi anlamlara gelmektedir (Oxford, 2023).

Toplumsal dayanışma, bireylerin veya grupların, bir araya gelerek birbirleriyle iş birliği yapma, yardımlaşma ve birlikte hareket etmesine vurgu yapmaktadır. Afetler sırasında, bu dayanışma, afetzedelere yardım etme, moral sağlama ve afetin yaralarını birlikte sarma gibi çeşitli amaçları taşımaktadır. Bu dayanışma, afetlerin yarattığı kriz durumlarında toplumun birlikte hareket etme ve yardımlaşma kapasitesini ifade etmektedir. Toplumsal dayanışma, "zor koşullarda" birey ve grupların bir araya gelerek bu koşulların üstesinden gelebilme/başa çıkma potansiyelini içermektedir.

Toplumsal dayanışma, her şeyden önce, toplumsal bütünleşmenin sağlanmasına katkı sunmaktadır. Çünkü, dayanışma, toplumun bir arada kalmasını ve birlikte çalışmasını sağlar. Dolayısıyla, toplumsal bütünleşmeye, bir arada yaşama kültürüne, toplumsal kabule ve çokkültürlülüğe de katkı sunan bir süreçtir.

Afetler, toplumların fiziksel, ekonomik, sosyal ve psikolojik yapılarını derinden etkileyen "zor" ve "sıkıntılı" süreçlere işarettir. Bu tür durumlarda, toplumsal dayanışma, toplumun bu travmatik deneyimlerden daha hızlı ve etkili bir şekilde toparlanmasını sağlamaktadır. Bu sebeple de afetlerde toplumsal dayanışma son derece önem arz etmektedir.

Afetlerde toplumsal dayanışma, afet anında ve sonrasında gönüllülerin katılımı, bağış ve yardım kampanyalarının düzenlenmesi, barınak ve ev paylaşımı gibi daha birçok şekilde tezahür edebilmektedir. Toplumsal dayanışma, bireylerin birbirlerine yardım etmesini ve kaynakları paylaşmasını teşvik etmektedir. Bu, özellikle resmi yardımların henüz ulaşmadığı ilk saatlerde veya günlerde afet bölgesindeki insanlar için bir hayat kurtarıcı bile olabilmektedir.

Bununla birlikte, toplumsal dayanışma psikolojik destek anlamında da önemlidir. Çünkü, afetler, bireyler için travmatik deneyimlere neden olabilmektedir. Toplumsal dayanışma, insanların birbirlerine duygusal ve moral destek sağlamasını teşvik ederek, toplumun psikolojik iyileşmesini hızlandırabilme potansiyeline sahiptir. Toplumsal dayanışma sayesinde kaynakların etkili kullanılması da sağlanabilir. Çünkü, insanlar dayanışma aracılığıyla, birbirlerine neye ihtiyaç duyduklarını bildirirler ve böylece yardımların daha doğru ve etkili bir şekilde dağıtılması sağlanabilir.

Acil yardım, psikolojik destek, kaynak paylaşımı gibi afet anı ve sonrasında gerçekleşen bu toplumsal yardımlaşma ve dayanışma örnekleri bir taraftan afetin etkisini azaltma diğer taraftan da afetler karşısında krize karşı direnç oluşturarak toplumsal dayanıklılığı artırmaktadır. Kısacası, toplumsal dayanışma, afetlerin yol açtığı zararların hafifletilmesinde ve toplumların bu tür olaylardan daha hızlı ve etkili bir şekilde toparlanmasında kritik bir role sahiptir.

Afetlerde, birlikte hareket etmenin ve toplumsal dayanışmanın gerekliliği ve önemi

lenmiş ve Türkiye'nin neredeyse her tarafından insanlar gerek programı arayarak canlı yayına katılıp büyük miktarlarda para yardımında bulunmuş gerekse de mesaj yoluyla ekonomik destekte bulunmuştu (Çelik, 2023). Bazı şehirlerde birden fazla evi olanlar insanlar, evlerinin birisini veya daha fazlasını depremzedelere kalması için tahsis etmişti. Depremin etkilerinin çok büyük olması, uluslararası yardımlaşmayı da gerekli kılmıştı. Dünyanın pek çok bölgesinde onlarca ülke Türkiye'ye yardım etmişti. Bir beşerî afet olarak Suriye İç Savaşı sebebiyle, Türkiye'ye sığınan milyonlarca Suriyeliye, devletin yanı sıra birçok sivil toplum kuruluşu ve birey yardım etmişti. Özellikle kış aylarında yardım kampanyaları düzenlenmiş ve ihtiyaç sahiplerine yardım malzemeleri dağıtılmıştı.

Yapılan yardım ve desteklerin bir başka önemli yanı ise, uluslararası yardımlaşma ve dayanışmaya katkı sunmasıydı. Mesela Türkiye ve Yunanistan arasındaki ikili ilişkiler kötü olmasına rağmen Yunanistan'daki yangınlarda Türkiye'nin onlara yardım etmesi veya 6 Şubat 2023 depremlerinde Yunanistan'ın Türkiye'ye yardım etmesi iki ülke arasındaki kötü ilişkileri kısmen de olsa iyileştirmiştir. Bunun gibi çok sayıda örnek vardır.

Bütün bu örnekler, ulusal ve uluslararası düzeyde toplumların afetler karşısında nasıl bir araya geldiğini, yardımlaştığını ve dayanışma gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu anlamda afetler, toplumların birlikte hareket edebilme kapasitelerini test eden zorlayıcı olaylardır. Toplumsal dayanışma, afetlerin yol açtığı hasarı hafifletme ve toplumun yeniden yapılandırma süreçlerini hızlandırma kapasitesine sahiptir. Bu nedenle, afet hazırlığı ve müdahale stratejilerinin, toplumsal dayanışmayı da teşvik edecek şekilde tasarlanması oldukça önem arz etmektedir.

Son olarak, afetlerde toplumsal dayanışmayı zorlaştıran bazı engelleyicilerin bulunduğunu da belirtmekte fayda vardır. Örneğin, bazı toplumlarda, beli birey ve grupların eşitsizlik ve ayrımcılığa uğramaları sebebiyle, toplumsal dayanışma kapsamındaki yardım ve desteklerden dışlanması veya göz ardı edilmesidir. Öte yandan, afetlerde, kaynakların yetersiz olması ve sınırlılıklar, topluluklar arasında rekabete veya anlaşmazlıklara neden olabilmektedir. Ayrıca, dünyanın pek çok yerinde afetlerde toplumsal dayanışmayı engelleyen bazı faktörler de bulunmaktadır. Bu faktörlerin başında ise, bürokratik ve yönetimsel engeller gelmektedir.

KAYNAKÇA

- *Barton, A. H. (1969). Communities in Disaster: A Sociological Analysis of Collective Stress Situations. Ward Lock Educational.*
- *Çelik, H. C. (2023). Afet Dönemlerinde Toplumsal Dayanışmanın Bir Aracısı: Teleton Yayıncılığı. TRT Akademi, 8(18), 630-651.*
- *Drabek, T. E., & McEntire, D. A. (2003). Emergent Phenomena and the Sociology of Disaster: Lessons, trends and Opportunities from the Research Literature. Disaster Prevention and Management: An International Journal, 12(2), 97-112.*
- *Fischer, H. W. (1998). Response to Disaster: Fact Versus Fiction and its Perpetuation. University Press of America.*
- *Oliver-Smith, A. (1996). Anthropological Research on Hazards and Disasters. Annual Review of Anthropology, 25(1), 303-328.*
- *Oxford. (2023). Solidarity. 09 19, 2023 tarihinde Oxford Learner's Dictionaries: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/solidarity?q=solidarity adresinden alındı*

- *Perry, R. W., Lindell, M. K., & Tierney, K. J. (Eds.). (2001). Facing the Unexpected: Disaster Preparedness and Response in the United States. Joseph Henry Press.*
- *Quarantelli, E. L. (1998). What is a Disaster?: Perspectives on the Question. Routledge.*
- *Solnit, R. (2010). A Paradise Built in Hell: The Extraordinary Communities that Arise in Disaster. Penguin.*
- *TDK. (2023). Toplumsal Dayanışma. 09 19, 2023 tarihinde TDK: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı*

TRİYAJ

Gülhan ŞEN
Dr. Öğr. Üyesi. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Bilimler Fakültesi Acil Yardım ve Afet Yönetimi Bölümü, Burdur, gulhansen@mehmetakif.edu.tr, orcid: 0000-0002-9080-2546.

Kökenini Fransızca 'trier' kelimesinden alan "triaj" terimi, seçme, ayıklama ve sınıflandırma anlamlarını taşımaktadır. Çok eski zamanlarda tarım ürünlerini sınıflandırmak ve seçmek için kullanılan triyaj, zamanla sağlık alanında da hastaların sağlık durumuna göre sınıflandırmak için kullanılmaya başlanmıştır (Iserson, 2007:275-278). Sağlık alanında triyaj ilk olarak savaşlarda yaralı askerlere acil müdahale verebilmek için başlamakla birlikte günümüzde farklı triyaj tanımları ve protokolleri geliştirilmiştir.

Genel olarak triyaj mevcut kaynaklarla mümkün olduğu kadar çok hastaya en iyi bakımı sağlamak amacıyla hastaları kategorize etme ve önceliklendirme sürecidir (WHO, 2011: 8). Günlük triyaj, olağan durumlarda sağlık sisteminde acil servislerde kullanılan tirajdır. Temel amaç acil servise başvuran hastaların sağlık durumu değerlendirerek öncelik durumunu belirlemek, hasta yoğunluğu azaltmak ve her bir hastaya zamanında ve etkin sağlık hizmeti verebilmektir (Oktay, 2002: 137; Hogan vd., 2007:12). Afet triyajı ise bir afet durumunda tıbbi bakıma erişim önceliğini belirlemek amacıyla yapılan dinamik ve karmaşık bir karar verme sürecidir. Afet triyajı kitlesel yaralanma ve kıt kaynak sebebiyle günlük triyajdan farklılaşmakta, daha stresli ve zorlayıcı hale gelmektedir

Afetler, yerel sağlık sistemlerin müdahalesinde yetersizlik ve kaynak kıtlığı yaratma potansiyeline sahiptir. Afet durumunda kaynak-talep dengesi bozulur ve müdahale edenlerin herkese zamanında ve etkili hizmet sunma-

KAYNAKÇA

- *Ekşi, A. (2015). Kitlesel Olaylarda Hastane Öncesi Acil Sağlık Hizmetleri Yönetimi. İzmir: KitapAna.*
- *Ghanbari, V., Ardalan, A., Zareiyan, A., Nejati, A., Hanfling, D., & Bagheri, A. (2019). Ethical Prioritization Of Patients During Disaster Triage: A Systematic Review Of Current Evidence. International Emergency Nursing, 43, 126-132.*
- *Hogan, D.E., Lairet, J.R. (2007). Triage. Disaster Medicine (pp.12-28). Lippincott Williams \& Wilkins. https://books.google.com.tr/books?id=hgLccSb8DIUC.*
- *Iserson, K.V., Moskop, J.C.(2007). Triage in Medicine, Part I: Concept, History, and Types. Annals of Emergency Medicine. 49(3): 275-281.*
- *Lee, C.H. (2010). Disaster and Mass Casualty Triage. American Medical Association Journal of Ethics. 12 (6): 466-470.*
- *Oktay, C. (2002). Afetlerde Hastane Öncesi Müdahale ve Triyaj. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi.11(4): 136-139.*
- *Özpolat, Ç. (2015). Afet Tıbbında Triaj Sistemleri. Türkiye Klinikleri Journal of Emergency Medicine-Special Topics. 1(2), 68-74.*
- *Ranse, J. and Zeitz, K. (2010). Disaster Triage. International Disaster Nursing (ss: 57-79). Cambridge University Press.*
- *Sanddal, T. L., Loyacono, T., & Sanddal, N. D. (2004). Effect of JumpSTART Training On Immediate And Short-Term Pediatric Triage Performance. Pediatric Emergency Care, 20(11), 749-753.*
- *Sakanushi, K., Hieda, T., Shiraishi, T., Ode, Y., Takeuchi, Y., Imai, M., ... & Tanaka,H. (2013). Electronic Triage System For Continuously Monitoring Casualties At Disaster Scenes. Journal Of Ambient Intelligence And Humanized Computing. 4(5):547-558.*
- *Şen, G. (2018). Sağlık Profesyonellerinin Afet Triajı Yapabilme ve Etik Karar Verebilme Düzeyleri: İzmir İli Örneği. SDU Journal of Health Science Institute/SDÜ Sağlik Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 9(1): 57-66.*
- *Türkdemir, A.H. (2016). Triaj. İlk ve Acil Yardım Teknikerliği Paramedik, Klinik Konular-Mesleki Beceriler- Operasyonel Uygulamalar (ss: 807-812). Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri.*
- *World Health Organization. Regional Office for Europe. (2011). Hospital Emergency Response Checklist: An All-Hazards Tool For Hospital Administrators And Emergency Managers. World Health Organization. Regional Office for Europe. https://apps.who.int/iris/handle/10665/349374.*

TSUNAMİ

Tülin DEMİRCİ
Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Kamu Yönetimi, İzmir, avcutulin.92@gmail.com, orcid: 0000-0001-6463-7367.

Tsunami ile ilgili bilim insanları tarafından elde edilen ilk bilgiler milattan önce 6. yüzyıla dayanmaktadır. Bu dönemde Anaksagoras ve Demokritos'un yazılarında kıyı bölgelerinde tsunaminin meydana geldiğine ilişkin çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Milattan önce 5. yüzyılda Tukididis tarafından tsunamilerin nedenleri arasında deprem afeti gösterilmiştir. Ortaçağ döneminde İbn-i Sina da bu görüşü savunmuştur (Ersoy, 2005; Vardar, 2014: 5)

Tsunami sözcüğü Japonya'da 1896 yılında meydana gelen ve tarihin en yıkıcı afetleri arasında sayılan Meiji Tsunamisi sonrası kavramsallaştırılmıştır (Yalçiner & Ersoy, 2005). Tsu (liman) ve nami (dalga) kelimelerinden türeyen tsunami, Japonca kökenli bir sözcüktür. Kıyıya yakın bölgelerde, deniz ve okyanus tabanlarında meydana gelen heyelanlar, sismik olaylar, meteor çarpması, deniz altı volkanları ve gelgit hareketleri nedeniyle meydana gelen şiddeti yüksek uzun dalgalar olarak tanımlanmaktadır (İTİC, 2023). Meteorolojik afetlerle de bağlantılı şekilde meydana gelebilmektedir. Okyanus veya denizlere yakın alanlarda meydana gelen kasırga, tayfun, hortum afetleri tsunamiye neden olmaktadır (İAEA, 2010).

Tsunamiler saatte 10 ile 700 km hıza ulaşabilirler. Su dalgalarının boyu deniz derinliğe bağlı olarak değişmektedir. Tsunami hesaplamalarında $c=\sqrt{gh}$ formülü kullanılmaktadır. Bu formüldeki g işareti yer çekimi ivmesini, h işareti de suyun derinliğini ifade etmektedir. Okyanusların derinlik ortalamasının yaklaşık olarak 4000 metre olduğu düşünüldüğünde tsunaminin hızı 200 ile 700 km arasında bir değer alacaktır. Su altı depremlerinin oluşturduğu tsunami hesaplamalarında depremin şiddeti de önem taşımaktadır (NHMU, t.y).

Yüksekliği 2 metreyi geçen tsunami dalgalarının meydana gelmesi için yaklaşık 8 şiddetinde bir depremin okyanus veya deniz tabanında gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu nedenle tsunami dalgaları genellikle 1-2 metre boyunda olmaktadır (Ward, 2001).

Tsunamilerin 3 tipi bulunmaktadır.

Yerel Tsunami: Kıyı şeritlerine yakın bölgelerde meydana gelen tsunamilerdir. Yerleşim yerlerine yakın meydana gelmelerinden ötürü erken uyarı konusunda etkinlik sağlanamadığından can ve mal kayıpları yüksek olmaktadır (DEM, t.y).

Bölgesel Tsunamiler: Oluşumlarından itibaren karaya ulaşmaları 1-3 saat arasında sürmektedir. Yerel tsunamiler kadar olmasa da kıyıya yakın oluşmalarından dolayı önemli can ve mal kayıplarına neden olmaktadır. Nitekim 1975-2012 yılları arasında meydana gelen 39 tsunaminin 26'sı bölgesel ve yerel tsunami sınıfında yer almaktadır. 1983 yılında, Pasifik Okyanusunda meydana gelen bölgesel bir tsunami sonucunda 800 milyon dolardan fazla hasar meydana gelmiştir (TSUMAPS, 2023).

Uzak Tsunamiler: Kıyıdan veya belli yerleşim yerlerinden uzakta meydana gelen dalgalardır. Bu tsunamiler okyanus boyunca ilerlediğinden dolayı kıyı alanlarına ulaşması 3 ile 12 saat arası sürmektedir. Bu nedenle erken uyarı sistemlerinin etkin kullanılmasıyla can ve mal kayıpları azaltılabilmektedir. Yerel ve bölgesel tsunamiler kadar can kaybına neden olmamakta ancak kıyıya ulaşmaları durumunda yapılar üzerinde yıkıcı etkiler oluşturmaktadır (Rowlett, 2015; Kakinuma, 2022). Örneğin, Rusya civarında deprem nedeniyle oluşacak bir tsunami ABD'ye yaklaşık 7 saate ulaşacaktır (NOAA, 2023).

Birleşmiş Milletler istatistiklerine göre; son 100 yılda meydana gelen 58 tsunami felaketi nedeniyle yaklaşık 260 bin insan hayatını kaybetmiştir. Endonezya, Maldivler, Sri Lanka, Hindistan, Tayland, Japonya tsunami afetinden en çok etkilenen ülkeler arasında yer almaktadır (UN, 2023). 1700 Cascadia, 1755 Lizbon, 1896 Sanriku, 1960 Şili, 1998 Papua Yeni Gine, 2004 Hint Okyanusu, 2011 Tohoku tarihteki en yıkıcı tsunamiler arasında yer almaktadır (Vardar, 2014, s. 12-14).

Türkiye'de yakın zamanda büyük kayıplara neden olan bir tsunami afeti görülmemiştir. Literatürde yapılan çalışmalar Akdeniz ve Ege bölgelerinin genç oluşumlu yapısından dolayı zaman zaman tsunamilere maruz kaldığını ortaya koymaktadır. Özellikle Akdeniz kıyılarında meydana gelen afetlerin yıkıcı etkileri olmuştur. Yine Karadeniz kıyılarında da doğal hayatı sekteye uğratan tsunamilerin gerçekleştiği ifade edilmektedir (Fidan, 2022). Son bin yılda Marmara Bölgesinde 12, Ege Bölgesinde 35, Karadeniz Bölgesinde 22, Doğu Akdeniz Bölgesinde 17 tsunami afeti meydana gelmiştir. Bu 86 afet içerisinde en şiddetli tsunamiler 1509 ve 1894 yıllarında Marmara Bölgesinde deprem sonrası meydana gelmiş olanlardır (Çorbacı, 2012: 20).

KAYNAKÇA

- *Çorbacı, N. S. (2012). Yapılar Üzerinde Tsunami Etkileri. Eskişehir: EskiGehir Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.*
- *DEM. (t.y). Tsunami. https://dem.gov.bb/public/downloads/Tsunami.pdf adresinden alındı*
- *Ersoy, Ş. (2005). Kıyıları Yutan Dev Liman Dalgaları Tsunamiler. Aylık Siyasi Aktüel Haber Dergisi, 15, 1-8.*
- *Fidan, D. (2022). Kıyı Bölgelerinde Oluşacak Tsunami Etkilerinin Coğrafi Bilgi Sistemleri Ile Modellenmesi: Akdeniz-Mezitli (Mersin) Örneği. Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.*
- *İAEA. (2010). Designing for resistance to disaster. https://www.iaea.org/sites/default/files/publications/magazines/bulletin/bull12-4/12402002327.pdf adresinden alındı*
- *İTİC. (2023). What is a tsunami? http://itic.ioc-unesco.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1162:what-is-a-tsunami&catid=1340&Itemid=2056 adresinden alındı*
- *Kakinuma, T. (2022). A Numerical Study on Distant Tsunami Propagation Considering the Strong Nonlinearity and Strong Dispersion of Waves, or the Plate Elasticity and Mantle Fluidity of Earth. Fluids, 7(5), 1-17.*
- *NHMU. (t.y). All About Tsunamis: The Science Behind Tsunamis. https://nhmu.utah.edu/sites/default/files/attachments/All%20About%20Tsunamis.pdf adresinden alındı*
- *NOAA. (2023). Tsunami Inundation. https://www.noaa.gov/jetstream/tsunamis/tsunami-inundation adresinden alındı*
- *Rowlett, J. (2015). Local Tsunami and a Distant Tsunami? https://www.pacificcountysheriff.com/uploads/5/0/8/7/50871659/pcema_newsletter_septoct2015.pdf adresinden alındı*
- *TSUMAPS. (2023). Regional Tsunami. https://tsumaps-neam.eu/glossary/regional-tsunami/ adresinden alındı*
- *UN. (2023). World Tsunami Awareness Day. https://www.un.org/en/observances/tsunami-awareness-day#:~:text=Tsunamis%20are%20rare%20events%20*

but,Ocean%20tsunami%20of%20December%202004. adresinden alındı

- *Vardar, H. A. (2014). Marmara Bölgesi Kiyilarinda Tsunami İzlerinin Araştırılması. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.*
- *Ward, S. N. (2001). Tsunamis. https://websites.pmc.ucsc.edu/~ward/papers/tsunami_ency.pdf adresinden alındı*
- *Yalçiner, A., & Ersoy, Ş. (2005). Depreşim Dalgası (Tsunami) Tanım ve Korunma Yöntemleri. Türkiye Mühendislik Haberleri, 18-24.*

TÜRKİYE AFET MÜDAHALE PLANI (TAMP)

Yakup ÖZKAYA

Öğr. Gör. Dr. Yakup ÖZKAYA, Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, AMYO, İzmir, yakup.ozkaya@deu.edu.tr, orcid: 0000-0001-8724-1306

Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP), Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın (AFAD) yayınlamış olduğu stratejik planlama anlayışının bir parçasıdır. Plan 2011 yılında Van'da yaşanan depremin ardından başlayan çalışmaların sonucunda ortaya çıkmıştır. Plan depremde görev alan birçok kişi ve kurumun katılmasıyla yaklaşık olarak iki yıl süren çok paydaşlı bir çalışmanın sonucunda müdahale hizmetleri yönetmeliğiyle birlikte hayata geçmiştir (AFAD, 2018). Afetlere dirençli toplum oluşturulması misyonuna sahip olan planda hem Türkiye'de yaşanan depremden çıkarılan dersler hem de dünyadaki planlama ve uygulama örnekleri referans alınmıştır (Müftüoğlu, 2019). Plan cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin getirdiği değişiklikler ve bu ve benzeri nedenlere bağlı olarak hasıl olan ihtiyaçlara istinaden 2022 yılında güncellenmiştir. 15 Eylül 2022 tarihinde Resmi Gazete'de tekrar yayımlanmıştır (AFAD, 2022). TAMP ile Türkiye'de afet planlama sisteminin temelden değiştiği belirtilmektedir (Şahin, 2020).

Plan, dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde planın amacı, kapsamı ve sorumluluk yer almaktadır. İkinci bölümde müdahale organizasyonundan bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde çözüm ortaklarının sorumluluk ve görevlerine ve son bölümde planın takibi, geliştirilmesi, güncellenmesi, eğitim ve tatbikatlara yer verilmiştir. TAMP'ın amacı; "afet ve acil durumlara ilişkin müdahale çalışmalarında görev alacak çalışma grupları ve koordinasyon birimlerine ait rolleri ve sorum-

lulukları tanımlamak ile afet öncesi, sırası ve sonrasındaki müdahale planlamasının temel prensiplerini belirlemek" olarak ifade edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda bir takım hedefler belirlenmiştir: Hayat kurtarmak, afetler nedeniyle kesintiye uğrayan hayatı normale döndürmek, hızlı ve planlı bir şekilde müdahalede bulunmak, halk sağlığını korumak ve sürdürmek, çevreyi ve kültürel mirası korumak, iktisadi ve toplumsal kayıpları azaltmak, ikincil afetleri önlemek ve etkilerini azaltmak, bilgilendirmelerde bulunmak ve iletişimi diri tutmak, kaynakları etkin kullanmak (AFAD, 2022).

Planda afet olay türlerine göre yer alması gereken (nakliye, haberleşme, arama ve kurtarma gibi) çalışma grupları tek tek sayılmıştır. Müdahale organizasyonu başlığında müdahalenin aşamaları (hazırlık, müdahale ve ön iyileştirme), müdahale seviyeleri (S1: yerel imkanlar; S2: illerin desteği; S3: ulusal destek; S4: uluslararası destek), uluslararası koordinasyon birimi, yerel koordinasyon birimleri ve ulusal ve yerel düzeyde müdahale yöntemi üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda aktörler ve roller şemalaştırılarak detaylandırılmıştır. Planın üçüncü bölümünde, ana çözüm ortağı olarak belirlenen bakanlıkların (Ulaştırma ve Altyapı, Enerji ve Tabii Kaynaklar, İçişleri) ve destek çözüm ortağı olarak belirlenen bakanlık ve kurumların (Ulaştırma ve Altyapı, Enerji ve Tabii Kaynaklar, İçişleri) ve destek çözüm ortağı (Milli Savunma Bakanlığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, TRT, Türksat, Türk Kızılay, Mit, Özel Güvenlik Kuruluşları, Stk'lar, Özel Sektör ve Kızılay vb.) görev ve sorumlulukları belirlenmiştir (AFAD, 2022).

Son bölümde, ana çözüm ortağı bakanlığın diğer kurumların hazırlayacağı planları takip etmesi gerektiği belirtilmiştir. Planların birbirine uyumlu olması için AFAD'ın belirlemiş olduğu formata uygunluğun esas olduğu ifade edilmiştir. TAMP'ın cumhurbaşkanı tarafından il afet müdahale planlarının ise valiler tarafından onaylanarak yürürlüğe gireceği düzenlenmiştir (AFAD, 2022). Sonuç olarak TAMP aracılığı ile hem ulusal hem de yerel düzeyde müdahale organizasyon sistemleri oluşturulmuştur (Özmen & Yeşil, 2023).

KAYNAKÇA

- *AFAD. (2018). Türkiye'de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri. Ankara: AFAD.*
- *AFAD. (2022). Tamp Türkiye Afet Müdahale Planı. Resmi Gazete(31954).*
- *Müftüoğlu, F. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019). Türkiye'de Afet Yönetiminde Akreditasyon ve Standardizasyon Sorunları. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.*
- *Özmen, B., & Yeşil, S. T. (2023). Sağlık Sistemleri ;çin Afet ve Acil Durum Yönetimi Planları. Hastane Öncesi Dergisi, 8(2), 213-228.*
- *Şahin, A. U. (2020). Afet Yönetimi ve Planlaması Perspektifinden Türkiye Afet Müdahale Planının Değerlendirilmesi. Dirençlilik Dergisi, 4(1), 129-158.*

TÜRKİYE AFET RİSK AZALTMA PLANI

Mustafa YÜKSELER
Öğr. Gör. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Kavaklıdere Şehit Mustafa Alper Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, mustafayukseler@mu.edu.tr orcid: 0000-0003-3644-3295.

1. GİRİŞ

Afetlerin giderek artan olumsuz etkilerine karşılık, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren afet risk ve zararlarının azaltılması için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Bu bağlamda farklı yaklaşımlar ortaya çıkarken, edinilen deneyimler ve yapılan bilimsel çalışmalar risk ve zarar azaltmak için afetlere bütünleşik olarak yaklaşılmasının gerekliliğini vurgulamaktadır (Birkmann, 2013; UNDRR, 2007, 2015; Usta & Yükseler, 2021). Günümüzde çoğu ülke tarafından benimsenen ve bütünleşik afet yönetim modeli olarak adlandırılan bu yaklaşıma göre, afetler meydana gelmeden önce ilişkili risklerin azaltılması ve gerekli hazırlıkların yapılması, afetin meydana gelmesi ile hızlı ve etkili bir şekilde müdahale edilmesi ve sonrasında ise, hayatın afet öncesinden daha uygun bir zemine dönmesi için iyileştirme çalışmalarının yapılması ile mümkündür. Afetlerin meydana gelmesi ile toplumun farklı kesimlerinin etkilenmesi ve afet risklerinin azaltılması için farklı disiplinlerin bir arada çalışması gerekliliği doğmaktadır. Söz konusu farklı kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının (STK) etkin ve bir arada çalışabilmeleri için planların hazırlanması ve her bir paydaşın rol ve sorumluluklarının belirlenmesi gerekmektedir. Nitekim, Türkiye'de afet ve acil durum yönetiminin bütünleşik bir şekilde yönetilmesi amacıyla Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından hazırlanmış ve hazırlanmakta olan ulusal planlar bulunmaktadır. 2009 yılında 5902 sayılı *"Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun"* ile bütünleşik afet yönetim sistemi benimsenmiş olup, afet öncesi, sırası ve sonrasını kapsayacak ulusal planlardan ilki olan Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) 2014 yılında yürürlüğe girmiştir. Afet öncesi risk azaltma çalışmaları için ise 2022-2030 yıllarını kapsayan Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP) 8 Temmuz 2022 tarihli 31890 sayılı Resmi Gazete'nin yayınlanması ile yürürlüğe girmiştir (AFAD, 2022a). Afet sonrası gerçekleştirilecek çalışmaların bütünleşik bir şekilde gerçekleştirilmesi için ise Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı (TASİP) hazırlık aşamasındadır. Belirtilen tüm planlarda temel yaklaşım, afet ve acil durumlara ilişkin risk ve zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme çalışmalarının da görev alacak kamu kurumları, özel sektör, STK'lar ve gerçek kişilerin rol ve sorumluluklarını belirleyerek, afet zararlarının minimum seviyede tutulmasıdır. Bu bağlamda, yürürlükte olan TAMP ve TARAP taktiksel olarak hazırlanmış ulusal düzeyde müdahale ve risk azaltma planı olup, bu planların operasyonel boyutu için 81 il düzeyinde İl TAMP ve İl İRAP hazırlanmıştır.

2. TARAP

Afet kaynaklı fiziksel, sosyal, ekonomik, çevresel, psikolojik zarar ve kayıpları önlemek veya etkilerini minimum seviyede tutmak, sürdürülebilir ve afete dirençli yaşam alanları oluşturmak için afet öncesi hazırlanması ve uygulanması gereken afet risk azaltma çalışmalarının temel prensiplerini belirlemeyi amaçlayan TARAP, olası afetler için risk azaltma çalışmaları yürütecek kamu kurumları, özel sektör, STK ve gerçek kişileri kapsamaktadır (AFAD, 2022a). Ulusal düzeyde hazırlanan ilk plan olan TAMP 2014 yılında

vericiler ve ilgili paydaşların süreçleri takip etmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Planda, izleme ve değerlendirmeye ilişkin yöntem ve uygulamaların detaylarına yer verilmiştir. Özetle izleme sürecinde, ilgili kuruluşlar sorumlu kuruluşun koordinatörlüğünde planın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı aylık periyotlarda eylemlere ilişkin faaliyetlerini gerçekleştirmeleri, altı aylık periyodun sonunda AFAD tarafından sorumlu kurumdan resmi yazı ile *"Eylem İzleme Tablosu"* nun doldurulması talep edilmekte ve 30 gün içerisinde izleme raporu sorumlu kuruluş tarafından AFAD'a gönderilmektedir. TARAP'ın sekreteryası AFAD tarafından gerçekleştirilmekte olup, planın yürürlükte olduğu süre boyunca izleme faaliyetlerinin devam edeceği belirtilmektedir. Değerlendirme sürecinde ise, *"Eylem Değerlendirme Tablosu"* doldurularak değerlendirme tablosu oluşturulmaktadır. On iki aylık periyot içerisinde eylemin afet riskinin azaltılmasına etkisi, devam eden eylem ile ilişkili olmak kaydıyla ihtiyaç duyulan veya yapılması tavsiye edilen yeni eylem önerileri, eylemin gerçekleştirilmesi sırasında varsa karşılaşılan zorluklar ya da diğer afet risklerini azaltma/arttırma durumunun olup olmadığı, ihtiyaç duyulan kaynaklar gibi ayrıntılı bilgileri içermesi esastır (AFAD, 2022a).

KAYNAKÇA

- *AFAD. (2022a). Türkiye Afet Risk Azaltma Planı. 07.09.2023 tarihinde https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/28032022-TARAP-kitap_V6.pdf adresinden alındı*
- *AFAD. (2022b). Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP) Yürürlüğe Girdi. 09.09.2023 tarihinde https://www.afad.gov.tr/turkiye-risk-azaltma-plantarap-yururluge-girdi adresinden alındı*
- *Birkmann, J. (Ed.). (2013). Measuring vulnerability to natural hazards: Towards disaster resilient societies (2. ed). Tokyo: United Nations Univ. Press.*
- *Government of Türkiye. (2022). Disaster Risk Reduction Plan of Türkiye (TARAP) Came into Force. 09.09.2023 tarihinde https://reliefweb.int/report/turkiye/disaster-risk-reduction-plan-turkiye-tarap-came-force adresinden alındı*
- *UNDRR. (2007). Hyogo Framework for Action 2005-2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disasters. United Nations.*
- *UNDRR. (2015). Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030. United Nations.*
- *Usta, E., & Yükseler, M. (2021). Afetlerde Sosyal Medya Kullanımı ve Etik İkilemler: İzmir Seferihisar Depremi Örneği. Journal of Disaster and Risk, 4(2), 249-269. https://doi.org/10.35341/afet.981246*

TÜRKİYE AFET YÖNETİMİ ÖRGÜTLENMESİ

Tekin AVANER
Doç. Dr. Jandarma Sahil Güvenlik Akademisi, Ankara tekinavaner@hotmail.com, Orcid: 0000-0003-4014-0131.

Kubilay DÜZENLİ
Arş. Gör. Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, Trabzon kduzenli@ktu.edu.tr, Orcid 0000-0003-3662-2656.

Afet, insanoğlunun tarihin her döneminde karşılaştığı ve mücadele ettiği bir sosyal gerçekliktir. Kavram, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Sözlüğünde; "*büyük maddi zararlara, çok sayıda can ve mal yitimine yol açan olağandışı yıkım"* şeklinde tanımlanmaktadır (TÜBA, 2023). Ergünay'a (1996: 263) göre ise afet; "*insanlar için fiziksel, ekonomik, sosyal ve çevresel kayıplar doğuran, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak toplulukları etkileyen ve etkilenen topluluğun kendi imkân ve kaynaklarını kullanarak üstesinden gelemeyeceği, doğal, teknolojik veya insan kökenli olayların sonuçlarıdır.*"

Afetin risk, kriz ve yıkım kavramlarıyla birlikte ortaya çıkan sonuçları onun mücadele edilmesi gerektiren yönlerini de ortaya çıkarmaktadır. Öyle ki afetlerle mücadele her devlet açısından hayati önem taşımaktadır. Bu aşamada, üzerinde durmamız elzem olan kavram ise "afet yönetimi"dir. Afet yönetimi en genel ifadeyle, insanların; çevrelerinde meydana gelen afetlerden haberdar olarak, bir diğer deyişle afetlerin nedenleri hakkında ayrıntılara vakıf olarak ve afetlerin tekrarı hâlinde, zararı en aza indirmek adına gerçekleştirdikleri çalışmaların bütünüdür (Erkal ve Değerliyurt, 2009: 151). Benzer şekilde Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın (AFAD) Sözlüğü'nde de afet yönetimi; *"afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması, afet sonucunu doğuran olaylara zamanında, hızlı ve etkili olarak müdahale edilmesi ve afetten etkilenen topluluklar için daha güvenli ve gelişmiş yeni bir yaşam çevresi oluşturulabilmesi için toplumca yapılması gereken topyekûn bir mücadele süreci*" olarak tanımlanmaktadır (AFAD, 2023). Bugünün dünyasında, afet yönetimi salt tek boyut üzerinden değerlendirilemeyecek kadar kapsamlı ve karmaşık bir süreçtir. Her ne kadar afetleri mutlak şekilde engellemek mümkün değilse de risklerin azaltılmasına yönelik alınacak tedbirler sayesinde kayıplar azaltılabilmektedir. Bu doğrultuda "risk" ve "kriz" yönetiminin de afet yönetim sürecinin kapsamına dahil edilmesi ile "bütünleşik afet yönetimi" kavramı gündeme gelmektedir (Memiş ve Babaoğlu, 2020: 172). Risk yönetimi, risk azaltma ve hazırlık evrelerini içerirken; kriz yönetimi ile müdahale ve iyileştirme gibi safhalar kastedilmektedir (Kadıoğlu, 2011: 52).

Tarih boyunca büyük afetlere maruz kalmak, afet yönetiminin devletler için önemli bir konu olması sonucunu doğurmuştur. Bir başka ifadeyle, devletler geçmiş olumsuz deneyimlerden aldıkları dersler doğrultusunda afet yönetimi konusundaki mevzuat ve uygulamalarını oluşturmuşlardır. Anadolu coğrafyasında da tarih boyunca insanları olumsuz şekilde etkileyen can ve mal kayıplarına yol açan afetlerin varlığı dolayısıyla gerek Osmanlı Devleti gerekse de Cumhuriyet döneminde afet yönetimiyle ilgili çalışmalar yapılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde dahi bugünün teknik imkânlarından bahsedilemeyeceği açıktır. Bu nedenle uygulamaya konan afet yönetimi politikalarının da bugünün politikalarıyla benzer olduğunu ifade etmek güçtür. Bu anlamda tüm iyi niyetli çabalara rağmen Osmanlı dönemi afet yönetimi politikalarının; merkezi yönetimin, afetzede halkın taleplerini edinip, hazineden yapılacak nakdi yardımlar

Yönetimi Başkanlığı (AFAD)'nın kurulmasıdır (Yavaş ve Yavuz, 2015: 691).

AFAD'ın kuruluşu ile afet ve acil durum yönetimiyle ilgili faaliyet gösteren kuruluşlar tek bir çatı altında toplanmış ve devletin, afet ve acil durumlar karşısındaki etkinliğini arttırmak mümkün hâle gelmiştir (Erençin ve Çakır, 2009: 34). Söz konusu düzenleme ve eylem, Türkiye'deki afet yönetimi örgütlenmesinin tarihi mantığıyla da uyumludur. Zira tarihsel süreçte, Türkiye'de afet yönetimi örgütlenmesinin baş aktörü idare olmuş; vatandaşlar, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetim birimlerinin etkinliği ise belirli bir sınırlılık dahilinde gerçekleşmiştir (Aydıner ve Özgür, 2014: 401). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi (CHS)'ne geçiş sonrasında AFAD, 4 Numaralı Bakanlıklarla Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatları Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Cumhurbaşkanlığı'na bağlanmıştır (RG: 15.07.2018, Sayı: 30479). Merkezi teşkilatlanması başkana bağlı, planlama ve risk azaltma dairesi, müdahale dairesi, iyileştirme dairesi, sivil savunma dairesi, deprem dairesi, personel ve destek hizmetleri dairesi, eğitim dairesi, dış ilişkiler ve uluslararası insani yardım dairesi, denetim hizmetleri dairesi, strateji geliştirme dairesi başkanlıkları ile hukuk müşavirliğinden oluşmaktadır. Taşrada ise illerde doğrudan valiye bağlı il afet ve acil durum müdürlükleri ve 11 ilde bulunan afet ve acil durum arama ve kurtarma birlik müdürlükleri aracılığıyla görevlerini yerine getirmektedir (https://www.afad.gov.tr/afadhakkinda, E.T.: 19.09.2023).

KAYNAKÇA

- *Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2023), "Afet Yönetimi", https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu, Erişim Tarihi: 06.09.2023.*
- *Aktel, M. (2010), "5902 Sayılı Yasa ile Türkiye'de Afet Yönetiminde Oluşan Değişim", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27, 169-180.*
- *Avaner, T. (2022), "Afet Yönetiminde Teknoloji: Geçmişten Geleceğe Risk Azaltma ve Müdahale Teknolojileri Üzerine", (Ed. Ö. Bozkurt), Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminde Afet Politikaları, Ankara: Türk İdari Araştırmalar Vakfı Yayınları, 291-319.*
- *Avaner, T. ve Fedai, R. (2020), "Türkiye'de Afet Yönetiminde Kurumsal Yapılanma", (Ed. M. Yaman ve E. Çakır), Farklı Boyutlarıyla Afet Yönetimi, Ankara: Nobel Yayıncılık, 25-43.*
- *Aydıner, T. ve Özgür, H. (2014), —Yönetişim ve Doğal Afetler: Türkiye 'de Doğal Afet Yönetişimi Ne Kadar Hangi Biçimde Mümkün? 12. Kamu Yönetimi Forumu, Aydın, s. 395-405.*
- *Çorbacıoğlu, S. (2005), "Çevrelerindeki Değişime Adapte Olabilen Sosyo-Teknik Sistemler ve Afet Yönetimi", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 14(2), 5-21.*
- *Erençin, A. ve Çakır, B. (2009), "Türkiye'de Belediyelerde Afet ve Acil Durum Yönetimi", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 18(1), 23-43.*
- *Ergünay, O. (1996), "Afet Yönetimi Nedir? Nasıl Olmalıdır?", TÜBİTAK Deprem Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 15-16 Şubat 1996.*
- *Erkal, T. ve Değerliyurt, M. (2009), Türkiye'de Afet Yönetimi, Doğu Coğrafya Dergisi, 14(22), 147-164.*
- *Ganapati, N.E. (2005), "Rising From The Rubble: Disaster Victims, Social Capital, And Public Policy- Case of Golcuk, Turkey", A Dissertation Presented to the Faculty of The School of Policy, Planning,*

and Development, University of Southern California.

- *Genç, F.N. (2015), "Türkiye'de Afet Yönetimi Politikalarının Dönüşümü", (Der. M. Yıldız ve M. Z. Sobacı), Kamu Politikası: Kuram ve Uygulama, Ankara: Adres Yayınları, 498-520.*
- *Gönüllü, A. R. (2010), "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Meydana Gelen Sel Baskınları (1857-1913)", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 28, 351-373.*
- *Kadıoğlu, M. (2011), Afet Yönetimi: Beklenilmeyeni Beklemek, En Kötüsünü Yönetmek, İstanbul: T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayınları.*
- *Memiş, L. ve Babaoğlu, C. (2020), "Afet Yönetimi ve Teknoloji", (Ed. M. Yaman ve E. Çakır), Farklı Boyutlarıyla Afet Yönetimi, Ankara: Nobel Yayıncılık, 163-174.*
- *Özmen, B. ve Özden, A.T. (2013), "Türkiye'nin Afet Yönetim Sistemine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme", İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 49, 1-28.*
- *Resmi Gazete. (2018), Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Kararname Numarası: 4), Sayı: 30479.*
- *Türkiye Bilimler Akademisi (2023), "Afet", http://terim.tuba.gov.tr/,Erişim Tarihi: 05.09.2023.*
- *Yavaş, H.ve Yavuz, Ö. (2015), Türk Afet Yönetiminde Merkezileşme Sorunu ve Yerelleşme Çabaları, 9. Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 683-695.*

TÜRKİYE ULUSAL RİSK KALKANI

Berfin GÖKSOY SEVİNÇLİ
Dr. Öğr. Üyesi Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, bgoksoy@beu.edu.tr, orcid: 0000-0001-9686-509X

Türkiye, bulunduğu coğrafya itibarıyla deprem, sel, kuraklık, heyelan gibi çeşitli afetlerin sıklıkla yaşandığı bir ülkedir. Ülkede, 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş ve çevresinde yaşanan yıkıcı depremlerden sonra afet dirençliliğin önemi tekrar ortaya çıkmıştır.

Ulusal risk kalkanı modeli, 6 Şubat depremleri sonrasında afet dirençliliğinin öneminden hareketle hazırlanan bir afet yönetimi modelidir.

Afet sonrası; deprem bölgesinin yönetimi, arama kurtarma, ilk yardım, hasar tespiti, geçici barınma tesislerinin kurulması, enkaz yönetimi ve yeni şehir planlamasının geliştirilmesi konularında özgün bir yaklaşım gerektirmektedir. Türkiye Ulusal Risk Kalkanı Modeli, bu temel ihtiyacın bir sonucu olarak oluşturulmuştur (Çamaş ve Turan, 2023a: 248).

Modelin temel amacı, Türkiye'yi çeşitli afetlere karşı dirençli hâle getirmektir. Model, afet risklerini belirleyerek afetlere hazırlanmak ve müdahale etmek için proaktif önlemler belirleyerek afetin etkilerini hafifletmeye yöneliktir.

Türkiye Ulusal Risk Kalkanı Modeli; afet öncesi, anı ve sonrasındaki süreçte tüm aşamaları içermektedir. İzleme, yönetim, restorasyon[18] ve yeniden inşa stratejilerini de barındıran model, T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı bünyesinde geliştirilmiştir (Çamaş ve Turan, 2023a: 248; Çamaş ve Turan, 2023b: 18).

18 Modele yönelik rapor ve akademik çalışmalarda ihya kelimesi tercih edilmektedir. Bkz. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2023: 16; Çamaş ve Turan, 2023a; 2023b.

Türkiye Ulusal Risk Kalkanı Modeli, ülkenin ekonomisine de katkı sağlayacak bir vizyona sahiptir (Yenigün, 2023). Afetlerin yol açtığı hasarlar, ekonomik kayıplara yol açmaktadır. Bu nedenle afetlere karşı Türkiye'nin dirençli hâle getirilmesi, risklerin yönetimi hayati bir öneme sahiptir. Bu bağlamda afet risklerinin belirlenmesi, afet öncesinde hazırlık, acil müdahaleye yönelik eğitim ve sistemlerin bakımı, afet sonrası destek, toplumun afetlere karşı bilgisinin artırılması gibi bir dizi faaliyet modelde yer almaktadır (Çamaş ve Turan, 2023a: 241-258).

Milli seferberlik hamlesi olarak da değerlendirilen modelin (Tatar, 2023) ağırlıklı olarak bilim insanları ve farklı disiplinlerden oluşan (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023) teşkilat yapısında; "başkan, başkan yardımcısı, genel sekreter, genel sekreter yardımcıları ile Destek Hizmetleri ve Sosyal Politikalar, Deprem ve Yer Bilimleri, Hasar Tespit, Enkaz ve Atık Yönetimi, Şehirleri İnşa ve İhya, Kentsel ve Kırsal Dönüşüm, Mekânsal Planlama, Yeni Yapı Teknolojileri, Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Akıllı Şehirler, İklim Dostu Yeşil Dönüşüm, Kentsel ve Kırsal Altyapı, Tarihi ve Kültürel Miras, Kriz Yönetimi ve İletişim kurulları" bulunmaktadır (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2023: 11; Çamaş ve Turan, 2023b: 23-49).

Türkiye Ulusal Risk Kalkanı adı ile çalıştay ve çeşitli toplantılar düzenlenmiştir. 3 Mart 2023 tarihli Ulusal Risk Kalkanı toplantısına katılan Cumhurbaşkanı Erdoğan ise hâlihazır dokuz tane olan politika kurullarına Afet Yönetimi Politikalar Kurulu'nun Cumhurbaşkanlığı bünyesinde kurulacağına yönelik bir değerlendirmede bulunmuştur (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2023; Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2023: 229).

KAYNAKÇA

- *Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2023). Türkiye Ulusal Risk Kalkanı Modeli Görüşler, Öneriler, I.Baskı, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları: İstanbul. ISBN: 978-625-7377-51-5*
- *Çamaş, T. ve Turan, A. M. (2023a). Afet Yönetiminde Yeni Bir Model: Türkiye Ulusal Risk Kalkanı Modeli. Çevre, Şehir ve İklim Dergisi. Yıl: 2. Sayı: 4. ss. (238-261)*
- *Çamaş, T. ve Turan, A. M. (2023b). Afetlere Karşı Dirençli Bir Türkiye İçin Türkiye Ulusal Risk Kalkanı Modeli, Seta Yayınları: Ankara, ISBN: 978-625-8322-65-1.*
- *Tatar, O. (2023, 2 Mart). AFAD, Türkiye Ulusal Risk Kalkanı Modeli için tüm kesimlerden katkı bekliyor, Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/vg/video-galeri/afad-turkiye-ulusal-risk-kalkani-modeli-icin-tum-kesimlerden-katki-bekliyor/148# adresinden 1/10/2023 tarihinde alındı.*
- *T.C.Cumhurbaşkanlığı(2023,3Mart).https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/144093/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-ulusal-risk-kalkani-toplantisi-na-katildi adresinden 1/10/2023 tarihinde alındı.*
- *T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2023). Türkiye Ulusal Risk Kalkanı Modeli İstanbul Çalıştayı 26-28 Nisan'da Gerçekleştirilecek, https://csb.gov.tr/bakan-kurum-turkiye-ulusal-risk-kalkani-modeli-istanbul-calistayi-26-28-nisan-da-gerceklestirilecek-bakanlik-faaliyetleri-38572 adresinden 30/09/2023 tarihinde alındı.*
- *Yenigün, K. (2023). Türkiye Ulusal Risk Kalkanı Modeli Nasıl Çalışacak?, AA Analiz, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-turkiye-ulusal-risk-kalkani-modeli-nasil-calisacak/2844979adresinden 30/09/2023 tarihinde alındı.*

ULUSAL ACİL DURUM ARAMA VE KURTARMA DERNEĞİ (NESAR)

Gamze Sinem ÖZER
Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi İİBF SBKY, Antalya, gamze.s.ozer@hotmail.com orcid: 0000-0003-1073-1707

Kriz, normal hayatın seyrini bozarak toplumda endişe yaratan, bazen sadece bir bölgeyi ve ülkeyi değil birden çok ülkeyi etkileme potansiyeli olan ve aniden gelişen, beklenmedik olaylar olarak tanımlanmaktadır (Alexander, 2005; Birkland, 2006; Şahin, 2016). Terminolojide krizler acil durum veya afet olarak da kullanılmaktadır (Aykaç, 2001; Akdağ 2002; Günaydın, Tatlı ve Genç, 2017). Krizlerin kaynakları ne olursa olsun en önemli özellikleri tam olarak nerede ve ne zaman meydana geleceğinin bilinmesinin mümkün olmamasıdır. Bundan dolayı bütün afetlere yönelik; afet öncesinde hazırlık, afet sırasında müdahale ve iyileştirme ile afet sonrasında tehlike ve zarar azaltma olmak üzere afet yönetim sürecinin iyi yönetilmesi gerekmektedir. Yine afet yönetim döngüsünde görevli olan insan kaynağının aktif ve verimli bir şekilde yönetilmesi, afetlerin neden olduğu çok yönlü etkilerin azaltılabilmesi veya önlenebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Taşkıran ve Baykal, 2017).

"Herhangi bir doğal veya insan kaynaklı afet esnasında acil yardıma ihtiyacı olan kimselerin yerini tespit etme, gerekirse ilk yardım uygulama ve daha kapsamlı yardım alabilecekleri güvenli bir alana nakletme faaliyetleri" "Arama ve Kurtarma" olarak tanımlanmaktadır. Türk Arama ve Kurtarma Yönetmeliğinde ise "Arama ve Kurtarma"; "hava ve deniz vasıtalarının karada, havada, su üstünde ve su altında tehlikeye maruz kalması, kaybolması veya kazaya uğraması hallerinde bu vasıtalardaki şahısların her türlü araç, özel teçhizat veya kurtarma birlikleri kullanılarak aranması ve kurtarılması işlemi" olarak tanımlanmaktadır (https://www.mevzuat.gov.tr, 2023). "Arama ve Kurtarma" genellikle ingilizce "Search And Rescue" kavramlarından oluşturulan "SAR" kısaltması şeklinde kullanılmaktadır (NAK, 2023).

Arama ve kurtarma etkinlikleri sırasında insanların ve özel eğitimli hayvanların yanı sıra, basit araç-gereçler ile özel donanımlı hava, kara ve deniz taşıtları da kullanılmaktadır. Dolayısıyla "Kamu ve özel kaynakların kullanımı yoluyla, tehlike mesajlarını izleme, haberleşme, koordinasyon, tıbbi danışmanlık ve ilk yardım dahil arama ve kurtarma fonksiyonlarının gerçekleştirilmesine", "Arama ve Kurtarma Hizmeti" denilmektedir. Acil durumlarda ve afetlerde canlıların yaşamının, sağlığının ve mülkünün korunması sorumluluğu devlete aittir (Doğan, 2019). Devletler bu sorumluluğu afete müdahale ve yardım alanında etkinlikte bulunan kamu kuruluşları ile önemleri giderek artan ve tamamen gönüllülük ilkesiyle faaliyette bulunan ulusal veya uluslararası sivil toplum kuruluşları aracılığı ile yerine getirmektedirler (Kaynak ve Erel, 2016). Türkiye'de faaliyet gösteren "Ulusal Acil Durum Arama ve Kurtarma Derneği" de bunlardan bir tanesidir. Derneğin İngilizce ismi "National Emergency Search and Rescue Association" olup kısaltması da İngilizce adının baş harflerinden oluşan "NESAR"dır (Bkz. Fotoğraf 1). NESAR;

"Toplumun acil durumlar ve afetler konusunda bilgilendirilmesi, deprem öncesinde, anında ve sonrasında yapılması gerekenler hakkında aydınlatılması ve bilinçlendirilmesi amacıyla, daha önce başka dernek isimleri altında uzun yıllar gönüllü olarak arama-kurtarma ve eğitim faaliyetlerinde bulunmuş, Türkiye'nin kendi alanında uzman ve başarılı arama-kurtarma gönüllüleri tarafından kurulmuş bir dernektir." şeklinde tanımlanmaktadır (http://nesar.org.tr/nesar-kimdir/, 2023).

Dernek iki bin yedi yılında, Ali AĞAN, Erdem ANDAÇ, Hasan ÇELEN, Hilmi Alper ETİ, Hüseyin Deniz ER, Mustafa Hilmi ORAL ve Nilgün ANDIBAY (Ağustos 2012 tarihinde istifa ederek üyelikten ayrılmıştır.) tarafından İstanbul'da kurulmuştur.

Fotoğraf 1: NESAR'ın Kurumsal Logosu

Kaynak: (Nesar, 2023).

Tüzükte derneğin amaçları şu şekilde sıralanmaktadır;

- "Yurt içi veya yurt dışında, doğal afetlerde, trafik ve doğa kazalarında, büyük yangınlarda ve diğer arama-kurtarma gerektiren tüm olaylarda gönüllü olarak, en etkin arama ve kurtarma çalışması yaparak kişilere en kısa sürede ulaşmak için düzenlemeler hazırlamak,
- Alınan ihbar veya alarm doğrultusunda arama-kurtarma faaliyetini başlatacak olan haberleşme zincirini kurmak,
- Arama ve kurtarma operasyonuna katılacak olan eğitimli ve sertifikalı üyeleri tespit etmek ve onları bu konuda yetiştirmek,
- Ekibin en kısa zamanda toplanmasını ve olay yerine ulaşmasını sağlamak,
- Gerek üyelerine, gerekse talep doğrultusunda resmi ve özel kurum ve kuruluşlara, eğitim kurumları ile şahıslara eğitim ve seminerler vermek,
- Aynı amaçla kurulmuş ve kurulacak olan yurt içindeki ve yurt dışındaki vakıf, dernek, kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapmak ve danışmanlık hizmeti vermektir (http://nesar.org.tr/tuzugumuz/, 2023)".

KAYNAKÇA

- *Akdağ, S.E. (2002), "Mali Yapı ve Denetim Boyutlarıyla Afet Yönetimi", Sayıştay Yayınları, Ankara.*
- *Alexander, D. (2005), "Towards the development of a standard in emergency planning", Disaster Prevention and Management, 14(2), 158-175.*
- *Aykaç, B. (2001), "Kamu Yönetiminde Kriz Ve Kriz Yönetimi". İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(2), 1-9.*
- *Birkland. T.A. (2006), "Lessons Of Disaster: Policy Change After Catastrophic Events", Georgetown University Press, Washington DC.*
- *Doğan, H. (2019), "Afetlerde kurum ve kuruluşlar", Afetlerde Acil Tıp Hizmetleri, (Ed. D.N. Özüçelik), 1. Baskı, Türkiye Klinikleri; Ankara.*
- *Günaydın, M., Tatlı, Ö., Genç, E. E. (2017), "Arama Kurtarma Örgütleri ve UMKE", Doğal Afetler ve Çevre Dergisi , 3 (1), 56-63. doi: 10.21324/dacd.267345*
- *Kaynak, R., EREL, M. (2016), "Türkiye'de Faaliyet Gösteren İnsani Yardım Örgütlerinin Kurumsal Yetenek, Afet Odaklılık*

Ve Afet Yönetim Performansı Üzerine Bir Araştırma", Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 7(15), 1-19. doi: 10.21076/vizyoner.252103

- *NAK,(2023),https://www.nak.org.tr/arama-kurtarma-makaleleri/398-arama-ve-kurtarma-nedir.html, (15.09.2023).*
- *Şahin, B. (2016), "Kriz Yönetimi Sisteminin Verimliliğinin Yapısal Eşitlik Modeliyle Değerlendirilmesi", Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (56), 229-241.*
- *Taşkıran, G., Baykal, Ü. (2017), "Afetler ve Türkiye'de Hemşirelerin Afetlere Hazır Olma Durumları: Literatür İnceleme", Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi, 2(4), 79-88.*
- *https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20013275.pdf, (16.09.2023).*
- *http://nesar.org.tr/tuzugumuz/, (17.09.2023).*
- *http://nesar.org.tr/nesar-kimdir/, (17.09.2023).*

ULUSAL DEPREM STRATEJİSİ VE EYLEM PLANI (UDSEP)

Berrak Çağla BULDUK AYDIN
Doktora Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, berrakbldk@gmail.com, orcid: 0000-0001-8748-0737.

Türkiye coğrafyasında farklı levhalar etkileşime girdiği için sık sık deprem afeti gerçekleşmektedir. Türkiye, coğrafi olarak Arap ve Afrika Levhalarının Avrasya Levhasına doğru hareket ettiği bir bölgede bulunmaktadır, bu da fay hatlarının sıkça enerji yüklenmesine sebep olmaktadır. Bulunduğu lokasyon itibari ile Bölgenin tektonik yapısı, özellikle Arap Levhası'nın Anadolu Levhası ile çarpıştığı Bitlis Zagros Bindirme Fay Kuşağı (BZTFB) tarafından şekillendirilir. Türkiye'deki önemli fay zonları arasında Doğu Anadolu Fay Zonu (DAFZ), Kuzey Anadolu Fay Zonu (KAFZ) ve BZTFB bulunmaktadır ve bu faylar bölgedeki depremselliği etkileyen belirleyici faktörlerdir. Ayrıca, bu bölgenin doğusunda, çoğunlukla kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda sağ yönlü ve kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda sol yönlü faylar hakimdir. Bu aktif tektonik yapı nedeniyle Türkiye'de tarih boyunca birçok deprem yaşanmıştır ve gelecekte de depremlerin meydana gelme olasılığı yüksektir (Tenikler, 2022: 242).

Ülkemize ait deprem tehlike haritası coğrafyamızda bulunan fay hatları ve yoğunluğunu görsel olarak ortaya koymakta ve bu yoğunluğun olası bir depremde ülkenin büyük bir bölümünü etkileyebileceğini göstermektedir (Türkiye Deprem Tehlike Haritası, 2023).

2020 yılı doğa kaynaklı olaylar istatistikleri yaşanan afetlerin %35,47'sini depremlerin oluşturduğunu gösterirken 2022 yılı doğa kaynaklı olaylar istatistikleri bize gösteriyor ki ülkemizde yaşanan afet olaylarının %91,61'ini depremler oluşturmaktadır (Afet İstatistikleri, 2023).

sine ve güçlendirilmelerine yönelik teknik bilgilerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına odaklanılmıştır.

Deprem Güvenli Yerleşme Ve Depreme Dayanıklı Yapılaşmanın Sağlanması için AFAD, TÜBİTAK, TUİK, ilgili bakanlıklar, üniversiteler, kalkınma ajansları, meslek odaları, Yerel Yönetimler, YÖK, Medya, Sivil Toplum Kuruluşları vb. kuruluşların sorumluluğunda ve/veya ortaklığında çalışmalar yürütülmeye devam etmektedir.

Hedef 3: Depremlerin Etkileriyle Baş Edebilmek

İlgili ana hedef kapsamında üç ayrı alt hedef belirlenmiş ve bu doğrultuda çalışma stratejisi geliştirilmiştir.

Depremlere ve diğer afetlere ilişkin eğitim ve halkın bilinçlendirilmesi faaliyetlerinin geliştirilmesi amacıyla ortak bir dil ve müfredat geliştirilmesi, uzman afet yöneticilerinin sayısının arttırılması ve afet yönetimi eğiminin geliştirilmesi, büyük depremlere maruz kalan illerde deprem müzelerinin kurulması, Afet Gönüllülük Sisteminin oluşturulması hususlarında karara varılmıştır.

Deprem stratejisinin bütüncül ve etkin bir hale getirilmesi için; mevzuat düzenlemelerinin gerçekleştirilmesi yönünde afetlerle ilgili yeni yasa tasarısı hazırlanırken depremle ilgili mevcut yasaların ve yönetmeliklerin etkin şekilde kullanılması, Ulusal Afet Stratejisi ve Eylem Planı'nın hazırlanması, riskli birey grupları için özel düzenleme yapılması, Zorunlu Deprem Sigortasının yaygınlaştırılması, yeni bir finansman modelinin oluşturulması için çalışmaların yapılması planlanmıştır.

Depremlere ve diğer afetlere zamanında hızlı ve etkili olarak müdahale edilebilmesini mümkün kılmak üzere afet sonrası müdahale sistemi geliştirilmesi, afetlerde aktif sağlık organizasyonunun oluşturulması, Hasar tespitlerinde bilgi paylaşımı ve işbirliğinin geliştirilmesi yönünde kararlar alınmıştır.

KAYNAKÇA

- *AFAD. (Eylül, 2023). Afet İstatistikleri. https://www.afad.gov.tr/afet-istatistikleri*
- *AFAD. (Eylül, 2023). Türkiye Deprem Tehlike Haritası. https://www.afad.gov.tr/turkiye-deprem-tehlike-haritasi*
- *AFAD. (Eylül, 2023). UDSEP 2023. https://www.afad.gov.tr/udsep-2023*
- *Çamaş, T. & Turan, A. M. (2023). Afet Yönetiminde Yeni Bir Model: Türkiye Ulusal Risk Kalkanı Modeli. Çevre, Şehir ve İklim Dergisi, 2(4), 238-261.*
- *Kalafat, D. (2012). Türkiye Deprem Verisinin İstatistiksel Açıdan Değerlendirilmesi. İstanbul Yerbilimleri Dergisi, 25 (1), 55-83.*
- *Tenikler, G. (2022). Türkiye'de Planlı Dönemin Başlangıcından Günümüze Afetler ve Ulusal Kalkınma Politikaları İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. Hastane Öncesi Dergisi, 7 (3), 379-409.*

ULUSAL MEDİKAL KURTARMA EKİBİ BİRİMİ (UMKE)

İbrahim YILDIRIM
Prof. Dr. Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, iyildirim@beu.edu.tr orcid: 0000-0003-1557-8406.

Özellikle afet dönemlerinde çok sık dillendirilen bir kısaltmadır UMKE. Açılımı: "Ulusal Medikal Kurtarma Ekipleri"dir. Türkiye'de Sağlık Bakanlığı'nın bünyesinde 2004 yılında kurulan ve çalışanlarının gönüllülerden oluşan bir afet ve kurtarma organizasyonudur.

Türkiye'de afetlerin artmasıyla böyle bir organizasyona ihtiyaç duyulmuştur. Olay yerine intikal edip medikal müdahalede bulunan UMKE'nin; afet ortamlarında gösterdiği başarılar, önemini bir kat daha ortaya koymuştur.

UMKE'nin yönetim ve denetimi Sağlık Bakanlığı Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü›nce yapılmaktadır. UMKE personeli, her türlü afet durumunda gerek yurt içinde gerekse yurt dışında yardıma koşarlar.

UMKE'nin sahada sunacağı medikal kurtarma ve acil sağlık hizmetlerinin 7/24 kesintisiz devam ettirilebilmesi amacıyla eğitim, tatbikat ve diğer faaliyetlerine düzenli olarak aralıksız devam edilmektedir. UMKE tarafından kurulan 50 yataklı seyyar hastanelerde tüm branşlardaki Uzman Hekimler ile Pratisyen Hekimler ve özel eğitim almış acil servis, yeni doğan, ameliyathane, yoğunbakım ve servis hemşireleri ile Laboratuvar, Radyoloji, Anestezi ve ortopedi Tekniker/Teknisyenleri ile diğer sağlık personeli görev yapmaktadır. UMKE yurtiçinde veya yurtdışında meydana gelen afet ve acil durumlarda medikal kurtarma hizmetleri ile acil sağlık hizmetleri sunar. Medikal kurtarma hizmetlerinde genellikle 1 hekim ve 4 sağlık personeli (Hemşire, Ebe, AABT, ATT, TST, Sağlık Teknikeri, Anestezi Teknikeri vb. acil müdahale yapabilme kapasitesine sahip personel) özel ekipmanlarla donatılmış (Canlandırma çantası, travma tahtası, kurtarma sedyeleri, Jeneratör, kurtarma vinci, çeki demiri, port bagaj) 4X4 arazi tipi UMKE Medikal Kurtarma Aracı kullanır**(**Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

UMKE'nin çalışma ve organizasyon biçimi 25 Mayıs 2021 tarih ve 31491 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan ve Sağlık Bakanlığına ait "Afetlerde Ve Acil Durumlarda Sağlık Hizmetleri Yönetmeliği" ile düzenlenmiştir.

Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde Afet ve Acil Durum Yönetimi Daire Başkanlığına bağlı olarak 81 ilde örgütlenme oluşturulmuştur. Her yıl seçilen bir ilde yıllık UMKE tatbikatları düzenlenerek oluşum canlı tutulmaya çalışılmaktadır (Günaydın, Mücahit ve diğ. 2017:)

İlgili yönetmeliğin 21 maddesine göre: "*UMKE; müdürlüklerde, birime bağlı olarak yurt içi ve yurt dışında olası afetlerde ve acil durumlarda ihtiyaca uygun donatılmış ekipler aracılığıyla en kısa sürede medikal kurtarma ve nakil hizmetlerinin sunulması ile seyyar hastanelerin kurularak işletilmesi amacıyla oluşturulur.*

UMKE, afetlerde ve acil durumlarda sağlık ekiplerinin sunduğu tıbbi yardımlara özel eğitimli ve donanımlı personel ile destek verir.

UMKE personeli öncelikle kendi kurumunda asli görevini yapar, afetlerde ve acil durumlarda ise Bakanlıkça veya müdürlükçe yapılacak görevlendirmelere katılım sağlar.

Müdürlükçe UMKE'nin planlama, uygulama ve koordinasyonu ile ilgili görevlerini yürütmek üzere UMKE sorumlusu belirlenir. Müdürlükçe UMKE sorumlusu olarak belirlenen personel Bakanlık Onayı için Genel Müdürlüğe bildirilir. Onay sürecinde bu görev, birim sorumlusu tarafından yürütülür. UMKE personeline Temel UMKE Eğitimi verilir" (Resmi Gazete, 2021)

UMKE'nin pek çok görevi bulunmaktadır: Acil durum bulunduğunda kazazedelere acil müdahelede bulunmak. Kazazedeye yapılan

yardımdan sonra onu güvenli bir şekilde hastaneye naklini gerçekleştirmek. Sağlık ekiplerinin yeterli olmadığı durumlarda, gerekli olan donanımı sağlamak, gerekli iletişimi ve bilgi akışını sağlamak olacaktır (Sabah, 2023).

UMKE afet ve acil durumlar dışında tehlikeli ve salgın hastalıklar, KBRN (Kimyasal Biyolojik Radyolojik Nükleer Tehditler) olayları, büyük trafik kazaları, toplumsal olaylar, yangın ve patlamalar, toplu göç ve büyük nüfus hareketleri, ulusal ve uluslararası spor müsabakaları vb. olaylarda da görev almaktadır**.(**Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

UMKE ekibinin temel eğitim yanında çok farklı durumlara göre de özel eğitim ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. (Gönen, 2022). **Gün geçtikçe UMKE** yeni görevler **üstlenmektedir.** Afet durumlarında afetzedeye ilk sağlık müdahalesi yapan UMKE ekibi genişlemekte ve 'UMKE ATAK' ekibinin kurularak sadece afet durumlarında medikal müdahale yapmayarak, arama kurtarma timiyle de sahada çıkmaktadır. UMKE, enkazdaki kişiye sağlık müdahalesi dışında profesyonel arama kurtarmak görevini de üstlenmiştir. (umke org. 2023)

UMKE, Afetlerde Sağlık Organizasyonu Projesi ile ilk etapta **11 Bölge** ilinde kurulmuş, daha sonra 21 Bölge koordinatörlüğünde 81 ilde çalışmalara devam etmiştir. Türkiye'de Sağlık Bakanlığı afete müdahale kapasitenin artırılması ve afetlerde sağlık hizmetlerinin etkin bir şekilde sunulması **amacıyla 17.05.2023 tarihli Bakanlık Makam Onayı ile 30 Bölge Koordinatörlüğü olacak şekilde "Afetlerde Sağlık Hizmetleri ve UMKE Bölge Koordinatörlüğü" olarak yeniden yapılandırılmıştır.** UMKE medikal kurtarma hizmetlerinin yanında afetlerin büyüklüğüne göre sahada cerrahi müdahale üniteleri, seyyar hastaneler ve personel barınma üniteleri, acil müdahale üniteleri, mobil komuta merkezleri ve mobil olay yeri yönetim merkezleri kurarak afete müdahale ve iyileştirme faaliyetleri kapsamında sunulacak sağlık hizmetlerinin her aşamasında aktif görev alır. **(**Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023)

KAYNAKÇA

- *Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2023). 11.102023 tarihinde https://ashgmafetacildb.saglik.gov.tr/TR-80255/ulusal-medikal-kurtarma-ekibi-birimi-umke.html adresinden alınmıştır.*
- *Gönen, Ömer Faruk.(2022). "Ulusal Medikal Kurtarma Ekibinin (Umke) Afet Ve Acil Durumlarda Özel Gereksinimli Bireylere Müdahale Sürecinin Belirlenmesi" Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Haziran. 09.10.2023 tarihinde https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/27051/668616. Adresinden alınmıştır.*
- *Günaydın, Mücahit; Tatlı, Özgür; Ersöz Genç, Esra (2017). "Arama kurtarma örgütleri ve ulusal medikal kurtarma ekipleri (UMKE)". Doğal Afetler ve Çevre Dergisi. 3 (1).*
- *Resmi Gazete. (2021). 25 Mayıs 2021 tarih ve Sayı:31491. Sağlık Bakanlığından: "Afetlerde Ve Acil Durumlarda Sağlık Hizmetleri Yönetmeliği"*
- *Sabah (2023), UMKE. 11.10.2023 tarihinde https://www.sabah.com.tr/egitim/umke-acilimi-nedir-umke-gonulluleri-ne-is-yapar-gorevleri-nedir-e1-5712941- adresinden alındı.*
- *Sağlık Bakanlığı.UMKE. 08.10.2023 tarihinde https://ashgmafetacildb.saglik.gov.tr/TR-80255/ulusal-medikal-kurtarma-ekibi-birimi-umke.html adresinden alınmıştır.*
- *Umke Org. "Umke Atak ekibi kuruldu" 9.10.2023 tarihinde https://www. umke .org/ adresinden alınmıştır.*

ULUSAL RADYASYON ACİL DURUM PLANI (URAP)

Adnan SÖYLEMEZ
Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü,soylemez@selcuk.edu.tr, Orcid: 0000-0001-8153-0238

Uluslararası nükleer enerji kullanımının yaygınlaşmasıyla, radyasyonla ilgili acil durum planlamaları büyük önem kazanmıştır. Ulusal radyasyon acil durum planı (URAP), nükleer veya radyolojik bir acil durumunda halkı korumak için atılacak adımları özetleyen bir belgedir. URAP, hükümet tarafından geliştirilmiştir ve acil durum yönetim kurumları, halk sağlığı yetkilileri ve nükleer endüstri dâhil olmak üzere çeşitli paydaşlardan gelen girdileri içerir.

Nükleer enerji, enerji üretiminde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, nükleer kazalar ve radyasyon sızıntıları, insan sağlığı ve çevre üzerinde ciddi etkilere yol açabilir (Smith v.d., 2017). Bu nedenle, ulusal radyasyon acil durum planları, bu tür olaylara karşı etkili bir müdahale sağlamak için kritik öneme sahiptir (IAEA, 2015).

Acil durum planlarının temelini, uluslararası ve ulusal düzeyde belirlenen mevzuat ve politikalar oluşturmaktadır. IAEA Safety Standards Series No. GSR-7, nükleer ve radyolojik acil durumlar için ulusal düzeyde planlar hazırlamayı ve uygulamayı zorunlu kılmaktadır (IAEA, 2015).

Ulusal Radyasyon Acil Durum Planı, yetkililerin ve ilgili kuruluşların uyum sağlaması için şu adımları içerir (Smith & Jones, 2020):

1. Tehlike ve risk değerlendirmesi: Potansiyel radyasyon olaylarının etkilerini analiz etmek ve değerlendirmek.

2. Acil durum planlarının geliştirilmesi: Risk değerlendirmesine dayalı olarak, etkili müdahale planları oluşturmak.

3. Kapasite geliştirme: Acil durum ekiplerinin eğitimi ve ekipmanlarının sağlanması.

4. İletişim ve bilgi yönetimi: Olaylar sırasında etkili iletişim ve bilgi paylaşımı sağlamak.

5. Sürdürülebilirlik ve iyileştirme: Planların sürekli gözden geçirilmesi ve geliştirilmesi.

Bir ulusal radyasyon acil durum planı tipik olarak aşağıdaki bileşenleri içerir:

Uyarı ve bildirim: Plan, halkı bir radyasyon acil durumu hakkında uyarmak ve onları koruyucu önlem alma ihtiyacı konusunda bilgilendirmek için prosedürler içermelidir.

Tahliye: Plan, insanları kontamine alanlardan tahliye etmeye yönelik prosedürleri içermelidir.

Tıbbi bakım: Plan, radyasyona maruz kalmış kişilere tıbbi bakım sağlama prosedürlerini içermelidir.

Çevresel iyileştirme: Plan, bir radyasyon acil durumundan sonra çevreyi iyileştirme prosedürlerini içermelidir.

Koordinasyon: Plan, farklı kurumların ve hükümet düzeylerinin tepkilerini koordine etmek için hükümler içermelidir.

Ulusal Radyasyon Acil Durum Planı, radyasyonla ilgili acil durumlara proaktif ve uyumlu bir şekilde yanıt vermek için kritik bir araçtır. Bu makale, planın temel bileşenlerini ve uygulanmasına yönelik stratejileri incelemektedir. Sürekli iyileştirme ve güncelleme ile bu plan, nükleer ve radyasyonla ilgili olaylara karşı koruma sağlamaya devam edecektir.

Türkiye Ulusal Radyasyon Acil Durum Planı (URAP), Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK) tarafından düzenlenmiştir. Bu plan,

IAEA Safety Standards Series No. GSR-7'ye uygun olarak hazırlanmıştır (IAEA, 2015).

URAP, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ve Nükleer Düzenleme Kurumu'nun (NDK) koordinasyonuyla takip edilir ve gerçekleştirilen tatbikatlar sonucunda eksikliklerin tespit edilmesi veya konuya ilişkin uluslararası yaklaşımlarda ya da ulusal mevzuatta meydana gelen değişikliklerin planda yansıtılması gerektiğinin değerlendirilmesi durumunda güncellenmektedir (AFAD, 2019).

Valilikler, müdahaleye katılan bakanlık ve kurumların il düzeyindeki teşkilatları, yetkilendirilen kişi hazırlayacakları acil durum planlarını, uygulama talimatlarını ve bunların eklerini personel, malzeme, araç, gereç vb. ihtiyaçları yönünden takip ederler ve bu konularda eksiklik ve/veya değişiklikler meydana geldiğinde planları, talimatları ve eklerini güncelleştirirler (AFAD, 2019).

Bu plan, ülke toprakları içerisinde, karasuları ve münhasır ekonomik bölgede, ayrıca mücavir ülke topraklarında meydana gelen veya meydana gelmesinin beklendiği ve çeşitli kuruluşların katkılarının gerekebileceği radyasyon acil durumlarında ilgili bakanlık, kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonunun sağlanması ve valiliklere ulusal desteğin verilmesini kapsar (AFAD, 2019).

Ulusal bir radyasyon acil durum planı, halkı radyasyona maruz kalma risklerinden korumak için önemli bir araçtır. Çeşitli paydaşlardan girdi gerektiren karmaşık bir belgedir. Bununla birlikte, iyi gelişmiş bir URAP'a sahip olmanın faydaları açıktır. URAP, nükleer veya radyolojik bir acil durumda hayat kurtarmaya ve halkın sağlığını korumaya yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

- *AFAD (2019), Ulusal Radyasyon Acil Durum Planı (URAP), Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Ankara.*
- *IAEA. (2015). Preparedness and Response for a Nuclear or Radiological Emergency. IAEA Safety Standards Series No. GSR-7. International Atomic Energy Agency, Vienna.*
- *Smith, J., & Jones, M. (2020). Implementing National Radiation Emergency Plans: Challenges and Solutions. Journal of Emergency Management, 18(3), 201-210.*
- *Smith, J., Jones, M., & Brown, L. (2017). Nuclear Emergency Planning: A Comprehensive Review. Journal of Nuclear Safety, 34(2), 123-135.*

ULUSLARARASI İŞ BİRLİĞİ

Murat DİNÇ
Doktora Öğrencisi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, mdincc@yahoo.com, orcid: 0000-0002-7134-5941.

Uluslararası iş birliği kavramına geçmeden önce iş birliği kavramının ele alınması konunun anlaşılması açısından çok daha iyi olacaktır. İş birliği; aynı amaç ya da menfaat için koordineli ve uyumlu şekilde birlikte çalışma veya ortak bir faaliyet yürütme sürecidir. İletişim, planlama, yardımlaşma ve paylaşma konusundaki başarılar iş birliği sürecinin başarıyla yürütülmesini sağlar. İş birliği yapan taraflar düşüncelerini, uzmanlık alanlarını ve kaynaklarını sürece dahil ederek ortak hedefe ulaşmaya çalışır (Ayverdi, 2010: 583; Parlatır, Gözaydın, Zülfikar, Aksu, Türkmen & Yılmaz, 1998: 1115; Püsküllüoğlu, 2002: 283). Uluslararası iş birliği; birden fazla ülkenin ya da uluslararası kuruluşun ortak yarar veya hedefler doğrultusunda iş birliği yaparak birlikte çalışmasıdır. Bu kapsamda yapılan çalışmalar doğal ortamı koruma, insan hakları, çocuk işçiliği, ekonomik gelişim, sağlık, eğitim, ticaret gibi konularda küresel boyut kazanmış sorunlara çözüm üretmeyi amaçlar. Bu nedenle devletler sorunlarının üstesinden hızlı bir şekilde gelmek ve böylelikle elde edeceği kazanımları sağlam bir zemine oturtmak amacıyla uluslararası ölçekte iş birliği yapmaktadır (Gül, 1983: 181).

Kapitalizmin küreselleşmeye olan katkısı bireylerin ve toplumların birbiriyle temasını oldukça kolay hale getirmiştir. Bu durum bütünleşmeyi ve iş birliğini yaygınlaştırarak uluslararası iş birliğini güçlendirmiştir. Özellikle son iki yüz yılda ülkelerin uluslararası iş birliği kapsamında yürüttüğü faaliyetler dikkat çekmiştir. Bu süreçte uluslararası iş birliği kavramı sağlık, eğitim, bilim, teknoloji, çevre, kültür, ekonomi, ticaret, siyaset vb. pek çok alanda yayılış göstermiştir. Uluslararası iş birliği devletlerin ve kurumların ortak standartlar geliştirmesine, birden fazla toplum ya da uluslararası bütün topluluklar için etkin fayda sağlamasına ve sorunları dikkate alarak çözüm odaklı çalışmalar üretmesine katkıda bulunur (Sato, 2010: 42).

Uluslararası iş birliğinin yapıldığı önemli hususlardan biri göçtür. Devletler göç kapsamında uluslararası iş birliği yaparak göç hareketlerinin uluslararası ölçekte kontrol edilmesine ve kayıt altına alınmasına büyük önem vermiştir. Bu doğrultuda yapılan uluslararası iş birliği faaliyetleri, koşullara göre bazen iki tarafın bazen de ikiden fazla tarafın faaliyetleriyle yürütülür. Böylelikle uluslararası iş birliği yapan ülkeler göçlerin neden olduğu sorunları azaltmaya çalışır. Uluslararası iş birliğinin geliştirilmesi, iş birliğine katılan ülkeleri göç meselesine yoğunlaştırmış, güçlü planlar ve stratejiler üretilmesini ve sorumluluğun paylaşmasını sağlamıştır. Uluslararası iş birliği yapılarak göç meselesine getirilen başarılı çözümler iş birliğine katılımı daha da arttırmıştır (Dönmez Kara, 2015: 62).

Uluslararası iş birliğinin yaygın olarak yapıldığı bir diğer husus salgınlardır. Hızla yayılan ve yaşamı kesintiye uğratan salgın süreçleri uluslararası ölçekte sağlık ve güvenlik tehdidi oluşturur. Bu nedenle devletler arası ilişkiler yoğunlaşır ve salgından kaynaklanan olumsuzluklar çözülmeye çalışılır. Salgın süreçleri uluslararası iş birliği bağlamında bilgi ve maliyet paylaşımı yönünde uzlaşı gerektirir (Karaaslan & Demirel, 2021: 127). Uluslararası iş birliği sosyal adalet ve eşitliğin sağlanması, bilim ve teknolojinin geliştirilmesi, barış ve güvenliğin temin edilmesi, uluslararası ilişkilerin güçlendirilmesi, sosyal ve kültürel gelişimin desteklenmesi, istikrarın ve sürdü-

rülebilirliğin sağlanması açısından oldukça önemlidir (Sato, 2010: 50).

Uluslararası iş birliği kapsamında faaliyet gösteren çok sayıda kuruluş mevcuttur. Bu kuruluşlar arasında Erasmus+ Programı, Avrupa Birliği (EU), Birleşmiş Milletler (UN), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Avrupa Nükleer Araştırma Merkezi (CERN), Uluslararası Uzay İstasyonu (ISS), Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Dünya Ticaret Örgütü (WTO),Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi (ICRC) gibi önemli kuruluşlar bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- *Ayverdi, İ. (2010), Misalli Büyük Türkçe Sözlük: (Kubbealtı Lugatı). Seçil Ofset Baskı, İstanbul.*
- *Karaaslan, H., & Demirel, M. (2021), Bir Uluslararası Güvenlik Sorunu Olarak COVID-19 ile Mücadelede Uluslararası İş Birliği: Güvenliğin Bölünmezliği İlkesi Kapsamında Bir Değerlendirme, Güvenlik Bilimleri Dergisi, 115-138.*
- *Dönmez Kara, C., Ö. (2015), Göç Bağlamında Uluslararası İşbirliği ve Türkiye'nin Politikaları, (Doktora Tezi), T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Çanakkale.*
- *Gül, A. (1983), Uluslararası İktisadi İşbirliği Hareketleri, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (32), 173-181.*
- *Parlatır, İ., Gözaydın, N., Zülfikar, H., Aksu, T., Türkmen, S., & Yılmaz, Y. (1998), Türkçe Sözlük: 1, A-J, TDK (Türk Dil Kurumu) Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu Yayınları TTK (Türk Tarih Kurumu) Basım Evi, Ankara.*
- *Püsküllüoğlu, A. (2002), Öz Türkçe Sözlük, Arkadaş Yayınevi, Ankara.*
- *Sato, E. (2010), International Cooperation: An Essential Component of International Relations, RECIIS, 4(1), 42-52.*

ULUSLARARASI KIZILHAÇ VE KIZILAY DERNEKLERİ FEDERASYONU (IFRC)

Ömer DEMİRBİLEK
Öğr. Gör. Sinop Üniversitesi, Türkeli MYO, Acil Durum ve Afet Yönetimi Programı, Sinop demirbilek112@gmail.com, Orcid: 0000-0002-9989-1194

Kuruluş ve Tarihçe

Uluslararası alanda başta afetler olmak üzere sağlık, kalkınma, eğitim vb. alanlarda faaliyet gösteren IFRC, I. Dünya Savaşı'nın ardından Paris'te kurulmuştur. IFRC günümüzde operasyonel olarak en etkin ve en geniş ağa sahip uluslararası organizasyonlardan biridir. Günümüzde Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu olarak isimlendirilen kuruluş, ilk kurulduğunda Kızılhaç Dernekleri Birliği ismi altında kurulmuştur. Organizasyonun kuruluşu ve uluslararası bir yapıya bürünmesini Amerikan Kızılhaç Savaş Komitesi başkanı Henry Davison tarafından yapılan girişimler sağlamıştır. Henry Davison Fransa, Büyük Britanya, İtalya, Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri Kızılhaç Derneklerinin katılımıyla gerçekleşen bir tıp kongresinde uluslararası bu organizasyonun temelinin atılmasını sağlamıştır (ifrc.org, 2023c).

Ortaya çıkan bu uluslararası birlik, savaş zamanlarında yaptıkları hayati etki ve uzman desteğinin savaş sonrasında, barış esnasında sürdürülmesinin büyük yarar sağlayacağını kararlaştırmıştır. Birlik kuruluşunda temel olarak savaştan çıkan ülkelere başta sağlık olarak farklı şekillerde destek olmayı amaçlamıştır. Ayrıca Kızılhaç Derneklerinin standart ve kalitesinin yükseltilmesi ile daha fazla yaygınlaşmasını sağlamaya yönelik faaliyetler yürütmüştür (Gökkaya ve Demirbilek, 2022).

IFRC kuruluşundan sonra kısa bir süre içerisinde yaşanan birçok büyük olaya müdahale etmiştir. Bunların başında Doğu Avrupa'da I. Dünya Savaşı ardından ortaya çıkan ve binlerce insanın ölümüne yol açan büyük tifüs salgını, 1921'de Rusya'da yaşanan kıtlık ve 1923'te Japonya'da yaşanan Büyük Kanto depreminin gelmektedir. IFRC bu afetlerin tamamında etkin ve büyük çapta yardımlar sağlamıştır. 1982 yılına kadar Kızılhaç Dernekleri Birliği olarak görev yapan birlik, 1983 yılında Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Birliği olmuştur. Birlik son olarak 1991 yılında bugünkü yapısına kavuşmuştur (ifrc.org, 2023c).

IFRC'nin Yürüttüğü Faaliyetler

IFRC günümüzde dünyanın en yaygın yardım faaliyeti yürüten kuruluşudur. IFRC 191'den fazla ülkede yerel Kızılhaç ve Kızılay eylemlerini desteklemekte ve 16 milyondan fazla gönüllüyü insanlığın iyiliği için bir araya getirmektedir. IFRC, başta her türlü afetlere müdahale faaliyeti olmak üzere bütün acil sağlık durumlarında ihtiyaç sahibi ve zor durumda olan insanların yaşam koşullarının düzelmesi ve kaybının telafi edilmesi için faaliyet göstermektedir (ifrc.org, 2023a).

IFRC Kızılhaç ve Kızılay Derneğini tek çatı altında birleştirmektedir. Oluşan büyük yapıyı ise büyük çaplı bir koordinasyonla yönetmektedir. Kuruluşun içerisinde yer almak için ilgili kurumların IFRC'ye üye olmaları gerekmektedir. IFRC günümüzde neredeyse dünyanın bütün bölgelerinde ve ülkelerinde faaliyet yürütmektedir. Organizasyon bünyesinde yürüttüğü uzun vadeli hizmetler, farklı türlerde kalkınma programları ve afete müdahale çalışmaları aracılığıyla her yıl dünyada yaklaşık 160 milyon insana bir şekilde ulaşmaktadır. IFRC dünya genelinde insanların yaşam standartlarının yükseltilmesi ve yardıma muhtaç, savunmasız grupların desteklenmesi konusunda ilgili lider

içinde birlikte çalışma konusunda kolektif bir sorumluluğa sahip olunduğu anlamına gelmektedir (ifrc.org, 2023b)

IFRC Gönüllüleri Hakkında

Gönüllülük, IFRC'nin kuruluşundan bu yana en temel özelliklerindendir. IFRC'nin temel ilkelerinden biri olan gönüllülük, kazanç ve çıkar beklemeksizin gerçekleştirilmektedir. Kızılhaç ya da Kızılay dendiğinde genellikle afetlerde yardım yapan gönüllüler gelebilir fakat bu gönüllülerin yaptıklarının sadece küçük bir bölümüdür. IFRC gönüllüleri gerekli durumlarda bulundukları bölgelerde aşağıdaki görevleri de gerçekleştirmektedir;

- İzole edilmiş toplulukları desteklemek için telefon yardım hatları işletmek,
- Yolculuk halindeki insanlara ikramlar ile yardımcı olmak,
- İnsanların nasıl uzun ve sağlıklı yaşayacaklarını bilmeleri için toplum sağlığı kampanyalarına öncülük etmek,
- Arama ve kurtarma çalışmaları ve bir afetin ardından ailelerin yeniden bir araya getirilmesi,
- Gençlik programlarının yürütülmesi (ifrc.org, 2023d).

KAYNAKÇA

- *Gökkaya, E. ve Demirbilek, Ö. (2022), "Olağan Dışı Durumlarda Organizasyonlar ve Örgütler", Olağan Dışı Durumlarda Halk Sağlığı (Ed. İ. Çelebi ve E. Balcı), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 35-45.*
- *IFRC (2023a). About the IFRC | IFRC, https://www.ifrc.org/who-we-are/about-ifrc, (18.09.2023).*
- *IFRC (2023b). Fundamental Principles | IFRC, https://www.ifrc.org/who-we-are/international-red-cross-and-red-crescent-movement/fundamental-principles, (18.09.2023).*
- *IFRC (2023c). Our history and archives | IFRC, https://www.ifrc.org/who-we-are/about-ifrc/our-history-and-archives, (18.09.2023).*
- *IFRC (2023d). Our volunteers | IFRC, https://www.ifrc.org/get-involved/volunteer-us/our-volunteers, (18.09.2023).*

VOLKANİK PATLAMALAR

Tuba NERGİZ
Yüksek Lisans Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bitlis, tuba_nergiz46@hotmail.com, orcid: 0000-0003-2115-356X

Doğal afetler, jeolojik ve meteorolojik olarak ikili bir sınıflandırmaya tabi tutulan, insan-toplum etkileşimi ile bağlantılı olarak gelişen ve neticesinde tüm canlıları etkileyen devasa yıkımlardır (Bayram, & Bilir Güler, 2016: 667). Yer kökenli, jeolojik-jeomorfolojik doğal afet grubunda yer alan volkanik patlamalar, volkanizmayla paralel olarak gelişmektedir. Yüksek sıcaklık ve basınçla birlikte yerin içerisindeki kayaçların ergimesiyle meydana gelen magmanın konvektif şekilde yeryüzüne doğru hareket etmesine magmatizma denir. Magmatizma olayı, magma yeryüzüne yükselemeden yer kabuğunda dağılarak soğuma gerçekleşiyorsa derinlik magmatizması, yeryüzüne kadar yükseliyorsa dış püskürtme, yüzey magmatizması veya volkanizma olarak adlandırılmaktadır. Volkan püskürtmeleri her zaman aynı şekilde ve sabit güçte değildir. Bazen sessiz bir şekilde lav (yeryüzüne kadar ulaşan magma akıntısı), bazen de şiddetli patlamalar halinde kendini göstermektedir (Şahin, & Sipahioğlu, 2007: 59).

Volkanik patlamalar, volkanik püskürmelerin güçlü biçimidir. Volkanik püskürmelerin en belirgin sebeplerinden biri, farklı türdeki gazların içerisinde bulundukları magma tabakasından ayrılmasıdır. Magma içindeki yüksek basınç etkisine maruz kalan gazlar, üzerlerindeki basıncın küçülmesiyle magmadan süratla ayrılma eğilimi içerisine girmektedir. Üzerindeki basıncın yok olmasıyla magmanın yatışgın hale gelmesi ise volkanizmaya püskürme niteliği kazandırmakta, böylelikle volkanik patlamalar (Bkz. Şekil 1.) oluşmaktadır (Akyürek, 2022: 281).

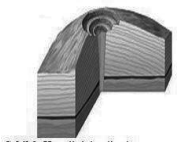

Şekil 1. Volkanik patlama (Coğrafyacı 2023).

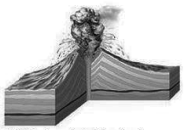
Volkanik patlamalar incelendiğinde tarihte kayıtlara geçen ilk büyük volkanik patlamanın M.Ö. 79 yılında gerçekleşen Vezüv patlaması olduğu görülmektedir. Bu patlamada birçok bilim insanı tam bir püskürüm olayı gerçekleştiği noktasında hemfikirdir (Ulusoy, 2001: 62). Volkanik patlama ile lavlar ve piroklastik kayaç maddeleri yoğun halde püskürmektedir. Patlamalı, eksposif püskürme olarak adlandırılan bu püskürmelere çoğunlukla dalma batma bölgelerinde meydana gelen volkanlarda rastlanılmaktadır. Lavın yoğun olarak çıkması çevreye yayılımını kısıtlamakta ve lav hemen soğuyarak katılaşmaktadır. Bu nedenle bu volkanlar, genellikle koni halinde biçimlenmektedir (Çetin, 2008: 11; Şahin, & Sipahioğlu, 2007: 66).

Volkanların adlandırılması volkanik püskürmenin şekli, gücü, çıkan malzemelerin türü ve volkanın şekli ile öncelenerek yapılmaktadır. Volkanlar için tek tip püskürtme söz konusu değildir. Çeşitli püskürtmeleri barındıran ama jeomorfolojik açıdan benzerlik gösteren

volkanlar dört tip olarak sınıflandırılmaktadır: (1) Hawaii tipi volkanlar; (2) stromboli tipi volkanlar; (3) vulkano tipi volkanlar; (4) pale tipi volkanlar. Bu volkan tiplerinden Hawaii tipi volkanlar (Bkz. Şekil 2.), hafif şiddetli püskürmeleri içerirken, stromboli tipi volkanlarda (Bkz. Şekil 3.) volkan ağzının etrafındaki malzemelerin dışarı atılmasıyla küçük patlamalar yaşanmaktadır. Vulkano tipi volkanlarda (Bkz. Şekil 4.) ise şiddetli patlamalar görülmekle birlikte ani ve güçlü patlamaların tipik örneği olarak pale tipi volkanlar (Bkz. Şekil 5.) işaret edilmektedir (Şahin, & Sipahioğlu, 2007: 66-68).

Şekil 2. Hawaii tipi volkanlar

Şekil 3. Stromboli tipi volkanlar

Şekil 4. Vulkano tipi volkanlar

Şekil 5. Pale tipi volkanlar

Kaynak: (Cografya, 2023).

Yaygın tahribata ve ardılı felakete neden olan volkanlar, volkan patlaması esnasında lav üretebilmekte ve bu lavlar aşırı sıcak olduğundan hem yapılara hem de canlı türlerine yok edici zarar verebilmektedir. Yeryüzündeki aktif volkanlarının geneli; Pasifik Okyanusu'nun kenarında, Afrika'nın doğu kıyısında, Güney Avrupa'da, Atlantik Okyanusu'nun ortasında konumlanmıştır (Gökçekuş, Barlas, Almuhisen, & Eyni, 2018: 7).

KAYNAKÇA

- *Akyürek, Ö. (2022). Volkan Patlamalarının Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama Yöntemleri ile İzlenmesi: Cumbre Vieja Volkanı (İspanya) Örneği. Doğal Afetler ve Çevre Dergisi, 8(2), 280-291.*
- *Bayram, A. & Bilir Güler, S. (2016). Doğal Afetlerle İlgili Kuruluşların Önem Ve Sorumluluk Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi: İstanbul Örneği. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(2), 665-686.*
- *Çetin, Ö. (2008). Nemrut Stratovolkanında Pliniyen Düşüş Çökelleri Ve Taban Yayılım Birimlerinin İncelenmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi.*
- *Gökçekuş, H., Barlas, C., Almuhisen, M., & Eyni, N. (2018). Doğal ve insan kaynaklı afetler, sonuçları ve afet yönetimi. Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.*
- *Coğrafya, (2023). Volkanik Püskürme Tipleri https://cografya.sitesi.web.tr/volkanik-puskurme-tipleri.html, adresinden alındı.*
- *Coğrafyacı, (2023). https://www.cografyaci.gen.tr/volkanizma-nedir/, (03.10.2023).*
- *Şahin, C., Sipahioğlu, Ş. (2007). Doğal Afetler ve Türkiye, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.*
- *Ulusoy, İ. (2001). Volkanik Patlama Bulutları. Mavi Gezegen Dergisi, (5), 62-65.*

Y

YANGIN

Erkan ÖZÇELİK
Uzman, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, erkanozcelik87@gmail.com, orcid: 0000-0001-7891-5137.

Kentleşme oranlarının artış göstermesiyle birlikte doğal ve insan kaynaklı afetlerin yıkıcılığı yükselmiştir (Demirci ve Avcu, 2021). Yangın afeti de bu artış gösteren kriz durumları arasında yer almaktadır. Yangının, kelime kökeni Türkçe'de *yan*-fiilinden + *gın* son ekiyle türetilmiştir (Etimolojiturkce, 2023).

Yangın isim olarak zarara yol açan, büyük ateş olarak Türk Dil Kurumu sözlüğünde bu şekilde tanımlanmıştır (TDK, 2023). Cambridge Sözlüğünde de yangın, ısı ve ışık yayan alevler üreten ve duman üretebilen yanma halindeki malzeme olarak tanımlanmıştır (Fire, 2023). Benzer bir şekilde AFAD'ın Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğünde ise yangın için maddenin yeterli derecede ısı ve oksijen (hava) ile birleşmesi sonucunda yanarak kimyasal şekil değişikliğine uğraması olayı denmektedir (AFAD, 2023).

Günümüzde yangın ise kontrol edemediğimiz, söndürülmesi için müdahale edilmediği sürece maddi ve manevi zarar meydana getiren ve tehlike doğuran bir yanma olayı olarak ifade edilmektedir.

Yangının hızı doğrusal değil ivmelidir. Yangın geometrik olarak büyür ve bu şekilde büyümeye yakıt olduğu sürece devam eder. Bu yüzden yangının ilk dakikaları ve hatta saniyeleri önem arz eder. Yangında ilk 5 dakika içerisinde ortam sıcaklığı 500 °C dereceyi bulabilir. Süreç ilerledikçe de yangın yüküne göre ortam sıcaklığı 927 °C dereceye kadar ulaşabilmektedir.

Yangınlar 4 aşamadan oluşmaktadır.

1.Başlangıç Aşaması

2.Büyüme Aşaması

3.Yayılma (Korlaşma) Aşaması

4.Sönme Aşaması

Bu aşamalar yanma olayının gerçekleşmesi ile başlayıp, bina yapısına, yanıcı maddelerin özelliklerine, miktarlarına, rüzgarın etkisine vb. şartlara göre değişiklik gösterir.

Yangınlarda yüksek sıcaklıklar ve ateş insan vücudunda onarılması güç yanıklar ve yaralar açmaktadır. Örneğin 60 derecelik bir ısı ile 3 saniyelik bir temas insan vücudunda hasar oluşturabilmektedir. İnsan derisinin yanması ile birlikte derinin altındaki ter bezleri zarar görür. Bu durumda insan vücudunda bulunan toksin maddeler bu ter bezleri yoluyla vücuttan dışarı atılmazsa kan zehirlenmesi oluşur ve bu durum ölümle sonuçlanabilir.

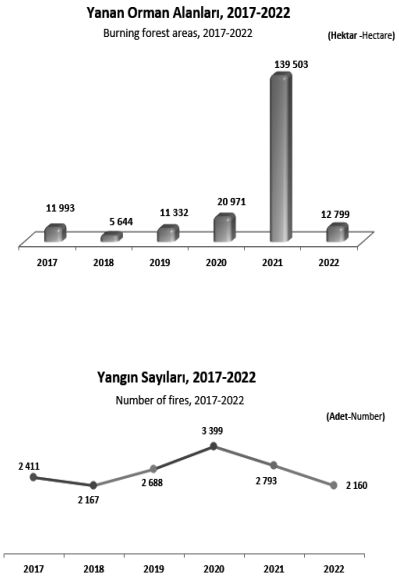
Yangını anlamak için bu kavramla birlikte yanmayı ve yanmanın kimyasını bilmek ve tanımak gerekmektedir. Yanmayı; yanıcı madde, ısı ve oksijenin belirli oranlarda birleşmesi ile oluşan kimyasal bir reaksiyon olarak tanımlayabiliriz. Ayrıca görünmeyen veya görünen, radyasyon yayan hızlı bir oksidiyon işlemi olarak da ifade edebiliriz.

yakılan ateşin, söndürülmesi ve kontrol edilebilmesi de bir problem olarak gün yüzüne çıkmıştır. Çünkü bu sorun yangın çıkmasına neden olmaktadır. Son yıllarda büyükşehirlerde, kırsal ve ormanlık alanlarda büyük yangınlar meydana gelmiş ve yangınların vermiş olduğu zarar ve kayıpların miktarları çok artmıştır. Bunun yanı sıra kamu kaynaklarının yangınlara müdahalede ise yetersiz kaldığı da görülmüştür. Bu yaşanan yangın afetleri sonrası ise artık tüm dünya yangın afeti konusunda yeni çözümlerin arayışına girmiştir.

Yangınlara karşı yeni teknolojiler ve sistemler geliştirilmeye başlanmış, söndürme sistemleri, algılama sistemleri ve koruma sistemlerinin sayısında her geçen gün artış olmuştur.

Ülkemizde yangınlarla mücadelede tek bir çatı kuruluş maalesef bulunmamaktadır. Büyükşehirlerde belediyelere bağlı itfaiye teşkilatları bulunmaktadır. Orman yangınları için Orman Genel Müdürlüğüne bağlı İtfaiye birimleri oluşturulmuştur. Havalimanlarında ise ARFF (Havalimanı Kurtarma Yangınla Mücadele) istasyonları vardır. Görüldüğü gibi her kamu kurumu kendi bünyesinde birbirinden bağımsız olarak standart birlik olmaksızın çalışmaktadır.

İstatistikler yangınların sayısal doğasını anlamamıza, elde edilen nicel ve nitel verilerin toplanması, yangınlarla mücadelede en az giderle ve en etkin biçimde planlanma, yangın risk analizi için gerekli yöntemlerin geliştirilip, uygulanmasına yaramaktadır. Maalesef ülkemizde ise tüm yangın olaylarının kayıt altına alındığı bir veri tabanı bulunmamaktadır. Belediyeler ve orman genel müdürlüğü verilerini ayrı ayrı kayıt altına almaktadır.

Kaynak: (Orman Genel Müdürlüğü, 2023)

Orman Genel Müdürlüğünün paylaşmış olduğu istatistikte yangınların sayısı ve zarar verdiği hektar alanı yıldan yıla artış göstermiştir.

Uluslararası Yangın ve Kurtarma Hizmetleri Birliğinin (CTIF) 2022 yılında paylaşmış olduğu istatistiklere göre dünyada yangın kaynaklı ölüm ve yaralanmaların sayısının her yıl ortalama %1,6 artış gösterdiği görülmektedir (Messerschmidt, 2022).

KAYNAKÇA

- *AFAD. (2023, 9 1). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü: https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu adresinden alındı*
- *Bilgili, E. (2012). Yangın Ekolojisi. Orman Koruma Dersi.*
- *Cumhurbaşkanlığı. (2023, 9 1). Binaların Yangından Korunması Hakkındaki Yönetmelik. Yangın Sınıfları. Cumhurbaşkanlığı Yönetmeliği.*
- *Demirci, K. & Avcu, T. (2021). Afet Süreçlerinde*

Kadın Bireylerin Yaşadığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri: İzmir İli Örneği . Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi , 11 (1) , 86-105.

- *Etimolojiturkce. (2023, 9 1). 9 1, 2023 tarihinde www.etimolojiturkce.com: https://www.etimolojiturkce.com/kelime/yang%C4%B1n adresinden alındı*
- *Fire. (2023, 9 1). Cambridge Dictionary: https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/fire adresinden alındı*
- *İnce, A. (2021, Haziran 18). Yangın Güvenlik Eğitimi. https://www.abdurrahmanince.net/: https://www.abdurrahmanince.net/ adresinden alındı*
- *Messerschmidt, N. B. (2022). World Fire Statistics.*
- *Nichols, J. C. (2023, 9 1). Industrial Fire Prevention. https://industrialfireprevention.blogspot.com/: https://industrialfireprevention.blogspot.com/2010/04/fire-triangle-and-fire-tetrahedron.html adresinden alındı*
- *Orman Genel Müdürlüğü. (2023, 9 2). Resmi İstatistikler. https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler: https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler adresinden alındı*
- *TDK. (2023, 8 15). Türk Dil Kurumu Sözlükleri: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı*

YAPISAL OLMAYAN HASAR

Şakir ŞAHİN

Prof. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Fakültesi jeofizik Mühendisliği Bölümü, Isparta sakirsahin@sdu.edu.tr, orcid: 0000-0001-6345-5270

Yapısal olmayan elemanlar (YOE), binanın yapısal elemanları olan temel, kolon, kiriş, döşeme, taşıyıcı duvar ve çatı haricindeki bütün kısımları ile yapının içerisindeki eşya ve donanımlardan oluşmaktadır (KRDAE, 2005). Yapısal olmayan hasar, binanın yapısal elemanları dışındaki her türlü eşya ve donanım ile yapısal olmayan unsurlardan kaynaklanan hasardır. Yapısal hasar ise, bir yapının taşıyıcı sistem elemanlarında, afet veya başka bir nedenle meydana gelen çatlama, kırılma, ezilme, çökme gibi hasarları ifade eder (AFAD, 2021).

YOE'lerden kaynaklanan hasarlar önlem alınmadığında yaralanma ve ölümlere sebep olabilmektedirler. Aynı zamanda, arama-kurtarma ve yardım faaliyetlerine engel oluşturmakta, büyük maddi kayıplara yol açmakta ve depremin ardından hayatın devamını zorlaştırmaktadırlar. 1999 Gölcük depremindeki yaralanmaların %50'si, ölümlerin %3'ü YOE'lerden kaynaklanmıştır (KRDAE, 2005). Depremden sonra, hayatta kalanların yaşadığı maddi kayıpların %30'unun mobilya, beyaz eşya, elektronik cihazlar ve diğer değerli eşyalardan kaynaklandığı ifade edilmektedir. Yapısal olmayan hasarlar işyerlerinin ve okulların aylarca kapanmasına, eğitim faaliyetlerinin sürdürülecek yerlerinin kalmamasına neden olabilir. 1994 yılında Northridge depreminden sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde yapısal hasarı olmayan ya da çok az olan çok sayıda hastane, YOE'lerden kaynaklı hasarlardan dolayı boşaltılmak ya da kapatılmak zorunda kalınmıştır. Hatta depremden sonraki en kritik saatlerde tıbbi yardım kesintiye uğramıştır (KRDAE, 2005). Aynı durum 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş-Pazarcık ve Afşin depremlerinden sonra Hatay-Samandağ Devlet Hasta-

cak çalışmalar ile eğitim ve öğretim gibi yollarla önlem alınır (KRDAE, 2005

KAYNAKÇA

- *AFAD. (2021). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. AFAD-Ankara. https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afetyonetimi-terimleri-sozlugu (22/06/ 2023).*
- *KRDAE. (2005). Yapısal olmayan Tehlikelerin Azaltılması. B. Ü. Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, Çengelköy, İstanbul. http://www.koeri.boun.edu.tr/aheb/yota.asp (26.06.2023).*
- *ATC 29. (1990). Proceedings of Seminar and Workshop on Seismic Design and Performance of Equipment and Nonstructural Elements in Building and Industrial Structures. Applied Technology Council, CA*
- *ATC 29-1. (1998). Proceedings of Seminar on Seismic Design, Retrofit, and Performance of Nonstructural Components. Applied Technology Council, CA, USA.*
- *ATC 29-2. (2003). Proceedings of Seminar on Seismic Design, Performance and Retrofit of Nonstructural Components in Critical Facilities. Applied Technology Council, CA, USA.*
- *Murty, C. V. R., Goswami, R., Vijayanarayanan, A. R., Kumar, R. P., & Mehta, V. V. (2012). Introduction to Earthquake Protection of Non-Structural Elements in Buildings. Gujarat State Disaster Management Authority, Gandhinagar, India.*
- *Takahashi, N. & Shiohara, H. (2004). "Life cycle Economic Loss due Seismic Damage of Nonstructural Elements". Proceeding of 13th World Conference on Earthquake Engineering, Paper No.203, Vancouver, BC, Canada.*
- *EERI. (1997). Annotated Slide Collection. Earthquake Engineering Research Institute, Oakland, California, CD.*
- *Villaverde,R.(2009). Fundamental concepts of Earthquake Engineering. 1st Edition, CRS Press. https://doi.org/10.1201/9781439883112.*

Z

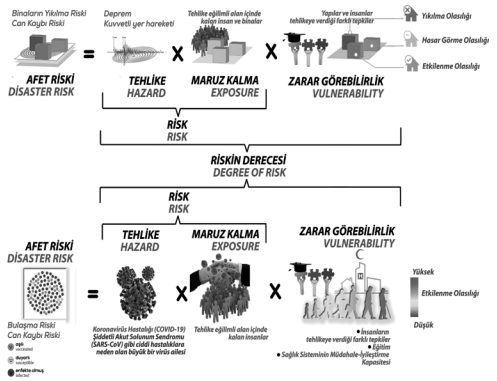
ZARAR GÖREBİLİRLİK

Muammer TÜN

Doç. Dr. Eskişehir Teknik Üniversitesi, Yer ve Uzay Bilimleri Enstitüsü, Yer Bilimleri ve Deprem Mühendisliği Anabilim Dalı, Eskişehir, mtun@eskisehir.edu.tr, orcid: 0000-0002-7118-9977.

Doğa ve insan kaynaklı tehlikelerin yaşam alanlarımıza etki etmesi durumunda gerçekleşebilecek can ve mal kayıplarının miktarı, beklenen risklerin gerçekleşmesiyle doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla riskin gerçekleşmesine etki eden unsurların tanımlanması, afet riskinin derecelenmesine imkân sağlayacaktır. Afet Riski = Tehlike x Maruz Kalma x Zarar Görebilirlik (Coppola, 2006; DHA, 1992; Reduction, 2004) olarak ifade edilir. Bu bağıntıda değişkenlerden birisi olan zarar görebilirlik kavramı, "bir toplumun, bir sistemin veya bir yapının var olan baş edebilme kapasitesine bağlı olarak tehlikeden etkilenme oranı veya görebileceği hasar, zarar veya kaybın bir ölçüsü" olarak tanımlanır. Afet riskini, deprem yer hareketi kaynaklı tehlike ve Covid-19 virüsü kaynaklı etkiler özelinde değerlendirmesi yapıldığında zarar görebilirlik değişkenini belirleyen koşullar kısmi olarak verilmiştir (Bkz. Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1: Afet Riski

Bu örnekleme göre, deprem tehlikesinde, binaların hasar görebilirliği zarar görebilirliği belirleyen önemli değişkenlerden birisiyken, koronavirüs tehlikesinde insanların bağışıklık sistemi, yaşlı nüfus oranı, sosyal hareketlilik gibi koşullar zarar görebilirliği etkileyen değişkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, tehlike türüne bağlı olarak zarar görebilirliği etkileyen değişkenler farklılık gösterebilmektedir.

Zarar görebilirlik, fiziksel, sosyal, kurumsal ve ekonomik kırılganlıklara bağlı olarak değişkenlik gösterir.

Fiziksel zarar görebilirlik; içinde yaşadığımız binaların, ulaştırma yollarının, baraj, nükleer santral, hastane, endüstriyel tesisler gibi üst yapıların yanı sıra doğalgaz, elektrik, atık su, içme suyu, fiber optik kablo gibi alt yapıların tehlikeye maruziyet karşısındaki hasar görebilirliğini ifade eder. Özellikle insan yapımı üst yapılar, altyapılar, sanayi yapıları yanı sıra coğrafya, tarım, çevre, yer yüzeyi koşullarına bağlı olarak gelişebilecek kırılganlıkları da dikkate almak gerekir.

Sosyal zarar görebilirlik; bireysel düzeyde tehlikelerin etkileriyle baş edebilme yetenekleriyle ilişkilidir. Örnek olarak Afet ve acil durum yönetimi açısından değerlendirildiğinde

özel gereksinimi olan bireyler; afet ya da acil durumlara karşı hazırlıklı olma, bu durumlar sırasında uygun becerileri sergileyip gerekli girişimlerde bulunma, afet ve acil durumlar sonrasında gereksinimlerini karşılayabilme gibi konularda ek ya da özelleştirilmiş hizmet ya da uyarlamalara gereksinim duyan bireyler olarak tanımlanabilir (Kurt, 2019).

Kurumsal kırılganlık; afet yönetimi sürecinde görev alan kurumların varlıkları ve kapasitelerine dayanır. Ülkemizde Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP), İl Afet Risk Azaltma Planı (İRAP), Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP), Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı (TASİP) afet yönetimi süreçlerinde kurumsal kapasiteleri strateji, eylem ve gerçekleştirme aşamalarında en etkin bir şekilde kullanmayı hedefleyen planlardır (AFAD, 2022).

Ekonomik kırılganlık ise kayıp ve zararları azaltma veya önleme amaçlı risk azaltma fonlaması, gerçekleşen kayıp ve zararlar karşısında müdahale ve iyileştirme süreçlerinin fonlanması gibi ekonomik ve finansal kapasitelerle ilişkilidir. Ayrıca, toplulukların gelir düzeyleri, gündelik yaşantıdaki ekonomik düzenler, geçim kaynakları ve ekonomik kapasiteleriyle ortaya konulabilecek kırılganlık türüdür.

KAYNAKÇA

- *AFAD. (2022). Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP) 2022-2030. In: İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.*
- *Coppola, D. (2006). Introduction to international disaster management: Elsevier.*
- *DHA, U. (1992). Internationally agreed glossary of basic terms related to disaster management.*
- *Kurt, O. (2019). Özel Gereksinimli Bireyler İçin Afet ve Acil Durum Yönetimi: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.*
- *Reduction, I. S. f. D. (2004). Living with risk: A global review of disaster reduction initiatives.*

CUMHURİYET'İN

100

YILINDA

TÜRKİYE'DE FELSEFE

GENEL EDİTÖR: PROF. DR. CELAL TÜRER

TÜRKİYE'DE FELSEFENİN 100 YILLIK SERENCAMI

1. CİLT

EDİTÖRLER
PROF. DR. CELAL TÜRER
DR. ÖĞR. ÜYESİ EMRULLAH KILIÇ

nobel

Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'de Felsefe
Türkiye'de Felsefenin 100 Yıllık Serencamı (1. Cilt)
Editörler: Prof. Dr. Celal Türer - Dr. Öğr. Üyesi Emrullah Kılıç

Yayın No.: 5165
Beşeri Bilimler / Felsefe No.: 205
ISBN: 978-625-397-941-6
978-625-397-942-3
E-ISBN: 978-625-397-943-0
978-625-397-944-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Türk Felsefe Derneği (TUFED) tarafından gerçekleştirilen "Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'de Felsefe" adlı proje T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca maddi olarak desteklenmiştir.

"Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteği ile hazırlanan bu projenin içeriği hiçbir surette Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görüşlerini yansıtmamakta olup, içerik ile ilgili tek sorumluluk (destek alan) Türk Felsefe Derneği'ne aittir."

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Türer, Celal., Kılıç, Emrullah.
Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'de Felsefe
Türkiye'de Felsefenin 100 Yıllık Serencamı (1. Cilt) / Editörler: Celal Türer - Emrullah Kılıç
1. Basım, X + 392 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-941-6
978-625-397-942-3
E-ISBN: 978-625-397-943-0
978-625-397-944-7
1. Cumhuriyet 2. Felsefe 3. Türk Düşüncesi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TAKDİM ..... **v**

SUNUŞ ..... **ix**

TÜRKİYE'DE FELSEFE **1**
Ayhan Bıçak

MODERN VE GELENEK ARASINDA "FELSEFİ GELENEĞİMİZ" **23**
Celal Türer

KAÇINILMAZ GİRİŞİMLER **39**
Nermi Uygur

TÜRK FELSEFESİNİN DİYALOĞA İHTİYACI VAR **51**
Ömer Naci Soykan

NEDEN FİLOZOF YOK? **67**
Mehmet Emin Erişirgil

EĞİTİM BAĞLAMINDA FELSEFE-TOPLUM İLİŞKİLERİ **77**
Betül Çotuksöken

NAZARİYAT ESASINDA FELSEFE-BİLİM YOLCULUĞUMUZUN SEYRİ **89**
Süleyman Dönmez

FELSEFEYİ ANADOLU'DA YENİDEN YURTLANDIRMAK -Türkistan-Türkiye Kültürel Sürekliliği ve Türk Felsefesi Oluşumu Üzerine Bir Deneme- **103**
Mevlüt Uyanık

21. YÜZYILDA TÜRKİYE'DE FELSEFE YAPMAK **127**
Mustafa Günay

CUMHURİYET'İN KURULUŞUNDAN 1933 ÜNİVERSİTE REFORMUNA KADAR TÜRKİYE'DE FELSEFE **141**
Mehmet Vural

CUMHURİYET DÖNEMİNDE FELSEFE VE BATI DÜŞÜNCESİNİN ETKİSİ **157**
Aliye Çınar

CUMHURİYET DÖNEMİNDE ÜRETİLEN FELSEFEDE BATI DÜŞÜNCESİNİN ETKİSİ **175**
Kasım Küçükalp

SON DÖNEM OSMANLI DÜŞÜNCESİNDE MODERN DÜŞÜNCENİN ETKİLERİ 201
Yakup Kahraman

FELSEFİ ANTROPOLOJİ ÖZELİNDE TÜRKİYE'DE İNSAN FELSEFESİ ÇALIŞMALARI 227
Nurten Gökalp

CUMHURİYETİN 100 YILLIK SERENCAMINDA AHLAK 241
Emrullah Kılıç

CUMHURİYETİN İLK DÖNEMİNDE SİYASİ VE FELSEFİ BENLİK ARAYIŞI 265
Ata Demir

CUMHURİYETİN 100. YILINDA BİLİM-TEKNOLOJİ-FELSEFE İLİŞKİLERİ 287
Muhammet Özdemir

TÜRK FELSEFE DÜNYASINDA BİR İMKÂN OLARAK TEKNOLOJİ FELSEFESİ 311
Ahmet Dağ

BİR DİN FELSEFESİ GELENEĞİMİZ VAR MI? 325
Abdüllatif Tüzer

TÜRKİYE'DE ESTETİK KAYGININ SERENCAMI 345
Rumeysa Hazel Pekacar

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE ESTETİK ÇALIŞMALARININ SEYRİ VE İSMAİL TUNALI'DA FELSEFİ ESTETİK 371
Esra Yıldız Turan

TÜRKİYE'DE FELSEFE*

Ayhan Bıçak**

Cumhuriyetin 100. Yılı; topluma, kurumlara ve büyücülere kutlu olsun. Toplumun her kesimi için büyük kazanımlar sağlayan Cumhuriyet dönemi büyücüler açısından çok verimli geçmiştir. Büyü (bilim, felsefe) yapma teknikleri gelişti, sayısız bilim dalı kurulup çalışmaya başladı, düşünce özgürlükleri detaylanıp genişledi, kurumlar çeşitlendi ve güçlendi, bilgi kaynakları çoğaldı, yabancılarla tanışıp görüşme olanakları genişledi, sorumlulukları arttı. Büyücüler (akademisyenler, aydınlar), geçmiş yüzyıllarla karşılaştırılamayacak ölçeklerde imkânlar içinde yaşamaktadırlar. Cumhuriyetin 100. yılında felsefenin, bilimin, üniversitenin de felsefe ile bilime uygun bir tarzda kutlanması gerekir. Felsefi kutlama; sorgulama, sergileme, eleştiri, kurgulama ve temellendirme süreçlerinde gerçekleşir.

Felsefeciler aldıkları her diplomada, ünvanda, atandıkları her makamın rütbesinde, özellikle de profesör olduklarında şu felsefe sorularını kendilerine sormalıdırlar: Türkiye'de felsefe (felsefeciler) felsefe öğrencilerinin, felsefecilerin, bilim insanlarının, sanatçıların, aydınların, gazetecilerin, siyasetçilerin ve toplumun felsefe ihtiyacını karşılamakta mıdır? Felsefeci olarak "ben" felsefeye karşı olan sorumluluklarımı yerine getirebiliyor muyum? Sorular felsefi düşünce tarzına uygun olarak şüphe ve eleştiri temelinde cevaplandırılmalıdır. Felsefenin temel değerlerinden biri olan eleştirinin en yüksek erdemi felsefecinin kendi düşünceleri ile tutumunu eleştirmesiyle elde edilmektedir. Felsefecinin kendini eleştirmesi, kendi doğrularından kurtularak en üst seviyedeki düşünce özgürlüğüne ulaşmasıdır. Felsefeci felsefeye karşı sorumluluklarını

* "Türkiye'de Felsefe" adlı bu çalışma, Ayhan Bıçak, (2022) *Türkiye'de Felsefenin Gerçekliği ve Eleştirisi* (Dergah Y.) adlı kitabın "Felsefecilerin Felsefe Hakkında Düşünceleri" başlıklı 3. Bölümün 2. alt bölümüdür. *Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Felsefe* adlı çalışmanın editörlüğünü yapan Sayın Prof. Dr. Celal Türer ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Emrullah Kılıç'ın benden yazı istediklerinde, yoğunluğum ve yorgunluğum nedeniyle yazamayacağımı, isterlerse yeni yayınlanan kitabımdan bir bölümü seçip yayınlayabileceklerini bildirdim. Onların seçtikleri bölümle ilgili Giriş yazıp kaynakça hazırladım.

** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Felsefe Bölümü.

Kaynakça

Altuğ, Taylan (2021/2) "Türkiye'de Felsefe". *Hakikat Korkusu Türkiye'nin Tini ve Felsefe*. Sia Y. İstanbul.

Denkel, Arda (2003/5) "Düşünme Geleneği ve Günümüz". *Düşünceler ve Gerçekler*. Doruk Y. İstanbul.

Denkel, Arda (2003/8) "Türkiye ve Dünyada Felsefe Araştırmaları". *Düşünceler ve Gerçekler*. Doruk Y. İstanbul.

Denkel, Arda (2003/9) "Türkiye'de Felsefe". *Düşünceler ve Gerçekler*. Doruk Y. İstanbul.

Duralı, Teoman (2009) "Kutadgubilig'in Onbeşinci Sayısının Yayınlanması Münasebetiyle Felsefe Herkesin Harcımıdır?" *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 15, Mart 2009.

Duralı, Teoman (2010) "Darülfünun Felsefe Bölümü Yüz On Yaşında". *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 18, Ekim 2010.

Gökberk, Macit (1982) "Macit Gökberk'le Konuşma: Felsefe ve Kültür Sorunları". *Yazko Felsefe Yazıları 1. Kitap*. Hazırlayan, Selahattin Hilav.

Gökberk, Macit (1983/1) *Macit Gökberk Armağanı*. Yazı Kurulu, B. Akarsu ve T. Yücel. Türk Dil Kurumu Y.: Ankara.

Gökberk, Macit 1997/11 "Türkiye'de Felsefe Dilinin Gelişmesi". Değişen Dünya Değişen Dil. YKY. İstanbul.

Gürsoy, Kenan (2006/2) "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Felsefe Hayatı Üzerine Bir Değerlendirme". *Bir Felsefe Geleneğimiz Var mı?* Etkileşim Y.İstanbul.

Gürsoy, Kenan (2006/5) "Felsefi Düşünceye Yabancıyız". *Bir Felsefe Geleneğimiz Var mı?* Etkileşim Y. İstanbul.

İnam, Ahmet (2006) *Yaşamla Yoğrulmuş Bilgi*. Say Y. İstanbul.

İnam, Ahmet (2012/1) "Ülkemizde Cumhuriyet Döneminde Felsefenin Yaşama Dünyasından Beslenmesi Üzerine". Türkiye'de Felsefenin Geleneği ve Geleceği. İÜ. Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü. Hazırlayanlar: Arzu İbişi Temelli, Filiz Didem Çoban Sarı, Nurten Öztanrıkulu Özel, Ş. Ural. İstanbul Üniversitesi Y. İstanbul.

Küyel, Mübahat Türker (1976) *Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Felsefe Eylemi*. Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Y. Ankara.

Öner, Necati (1967) *Tanzimat'tan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı*. AÜ. İlahiyat Fakültesi Y. Ankara.

Uygur, Nermi (1974) 100 Soruda Türk Felsefesinin Boyutları. Gerçek Y. İstanbul.

Uygur, Nermi (1985) "Söyleşi". *Arslan Kaynardağ, Felsefecilerle Söyleşiler*. Elif Y. İstanbul.

Ülken, Hilmi Ziya (1979) *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. Ülken Y. İstanbul.

MODERN VE GELENEK ARASINDA "FELSEFİ GELENEĞİMİZ"

Celal Türer*

Cumhuriyet döneminde "felsefi gelenek" ile ilgili tartışmaların beklenmedik, öngörülemeyen ve yeterince kavranamayan bir sahnede gerçekleştiği görülür. Nitekim görünüşte din ile siyaset arasında cereyan eden ama aslında modern ile geleneksel olanın hesaplaşmasını içeren tartışmalar, felsefi geleneğin nasıl oluşturulacağı konusunda temel hususları teşkil etmiştir. Söz konusu hususlardan ilki, felsefi geleneğin gerilimlerle yüklü yapısıdır. Öyle ki bu gerilimde modern ve geleneksel olana dair tartışmalar ilerledikçe, savunulan fikirlerin zemininin birbirine karıştığı hatta zayıflayarak kaybolduğu görülmüştür. Elbette tartışmalarda kastedilen modernlik daha çok Batı düşüncesi ekseninde sekülarizmin savunulmasını, gelenek ise dinî seçenekler ve değerler konusundaki muhafazakârlığı içermiştir.

Cumhuriyet döneminde felsefi geleneği siyaset arenasındaki fikirlerin oluşturduğu açıktır. Bu dönemde felsefi gelenek öylesine karmaşık bir biçimde oluşmaya başlamıştır ki söz konusu karmaşanın hâlâ devam ettirildiği ileri sürülebilir. Bu açıdan felsefi geleneği kuran sorunları ya da üzerinde tartışılan ortak meseleleri anlayamamak, Türkiye'de oluşan felsefi geleneği söz konusu bağlamda "neyse o kılan" şeyi belirleyememek manasına gelir. Eğer söz konusu meseleleri anlamak yerine *deneyim aynamızdaki* görüntülerle kavga etmeyi seçersek, görüntülerin hangi sorunlara karşılık geldiğini ve nasıl düzeltilebileceğini tespit edemez, yanlışları zikretmekle kalırız. Hâlbuki felsefi geleneği oluşturan deneyimlerin anlaşılması, her türlü inşa faaliyetinin tarafların karşılıklı ilişkiselliğine bağlı olduğunun anlaşılmasıyla mümkün olur.

Cumhuriyetin kurucu iradesinin modernleşme sürecinde dinî gelenekleri ya sönüp gideceğine ya da bireylerin vicdanını ilgilendiren bir mesele hâli-

* Prof. Dr. Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı.

bir zemini göz önünde bulundurmamız gerekir. Söz konusu çaba ise hazır reçete ve çözümlere değil deneyimlere, deneyimde karşılaştığımız farklı kimliklerle kurduğumuz ilişkilere dayanmalıdır. Zira farklı kimliklerle karşılaştığımız kamusal alan insanlarla inşa edilir ve dolayısıyla insanın anlam ufku kamusal alanı belirler. Modernleşme, Batılılaşma, İslamcılık ya da Milliyetçilik gibi herhangi bir ideolojiye saplanmadan tarihsel derinliği, mekân kurgusunu ve zamanın ritmini dikkate alarak kamusal alanda ilişkisellikler inşa edilmelidir.

Nihai olarak felsefi geleneğimizin, öze güveni pekiştirerek yaşama bilincini artırmaya yönelmesi, yaşamın bütünlüğünü net bir şekilde görebildiğimiz bir varoluş tarzı olarak tezahür etmesi gerekir. Dünyevi deneyimleri içerdiği kadar, manevi dünyamızın hikâyesinin yankılandığı metafiziksel boyutu da içermelidir.

Kaynakça

Arlı, Alim (2006). "Devletin Sürekliliği, devrimin muhafazası, toplumun denetimi sorunu: Merkez-çevre paradigmasının sınırlılıkları üzerine notlar", *Toplum ve Bilim* 105, 96-128.

Atay, Tayfun (2004). "Gelenekçiliğe Karşı-Gelenekçiliğin Gelgitinde Türk Gelenekçi Muhafazakârlığı" *Muhafazakârlık*. ed. Ahmet Çiğdem. İstanbul: İletişim Yayınları.

Berkes, Niyazi (1965). *200 Yıldır Neden Bocalıyoruz*. İstanbul: İstanbul Matbaası.

Davison, Andrew (2001). *Türkiye'de Sekülarizm ve Modernlik*. çev. Tuncay Birkan. İstanbul: İletişim Yayınları.

Laclau, Ernest (2012). *Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme*. çev. Ertuğrul Başer. İstanbul: Birikim Yayınları.

Mardin, Şerif (2016). "Türk Siyasasını açıklayabilecek bir anahtar: Çevre-merkez İlişkileri", çev. Şeniz Gönen. *Türkiye'de Toplum ve Siyaset, Makaleler* 1, 8. Baskı, 35-77. İstanbul: İletişim Yayınları.

Oğuz, Alaattin (2006). "Rusya Türklerinin Türk Milliyetçiliğiyle İlişkileri", *Doğu Batı* 38, 109-123.

Tanpınar, Ahmed Hamdi (1990). *Beş Şehir*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Uygur, Mermi (1994). *100 Soruda Türk Felsefesinin Boyutları*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

EĞİTİM BAĞLAMINDA FELSEFE-TOPLUM İLİŞKİLERİ*

Betül Çotuksöken**

Varolanla karşılaşmamızın sonucunda ortaya çıkan bilgilerin hem birbirleriyle bağlantıları içinde ele alınması hem de özellikle toplumla ve hatta kamuyla olan ilişkileri bakımından değerlendirilmesi başlangıç noktamızı oluşturabilir. İnsanların çeşitli vesilelerle bir araya gelmesinin sonucunda olsa olsa ancak terim ve kavram olarak varolan, dışdünyada doğrudan varlıksal bir imlemi bulunmayan "toplum"un bilme biçimleriyle ve bilgi dallarıyla olan ilişkisi üzerinde durulması gerekmektedir. Örneğin; bilim-toplum ilişkisi, felsefe-toplum ilişkisi, din-toplum ilişkisi, sanat-toplum ilişkisi türünden açılımlar, toplumsal-tarihsel-kültürel ilişkileri anlamak bakımından işimize yarayacaktır. Belki de kalkış noktası burada bilgi-toplum ilişkisi olabilir. En kışkırtıcı cümlemizi de şöyle kurabiliriz: Bilgi-toplum ilişkisiyle, bilgi olmayan ya da bilgidışı olan-toplum ilişkisi nasıl bir ilişkidir? Bu soruyu yanıtladıktan sonra felsefe-toplum ilişkisini aydınlatmaya çalışmak daha anlamlı olabilir. Üstelik bu soruları 21. yüzyılda sorarken, insanın özellikle kültürle olan bağı üzerine yapılan çözümlemelerin ağırlığını da gözardı etmeden, insanlararası ilişkileri çözümlemede kullanılan, işlevsel kılınan "modern öncesi", "modern" ve "postmodern", "kültür", "popüler kültür", (Storey, 2000) "yüksek kültür", "tekil anlamında kültür", "çoğul anlamında kültür", (Kuçuradi 2017) "tek kişinin kültürü", "ulus kültürü", "taşra kültürü", "çokkültürlülük", "çokkültürcülük",

* Urla V. Felsefe Günleri: Felsefe ve Toplum İlişkisinde Felsefe Eğitiminin Önemi, Urla Belediyesi, Urla Kaymakamlığı, Mustafa V. Koç Deniz ve Arkeoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi, Urla Felsefe Gönüllüleri, 05-06.10.2018. Urla'daki kamu alanının taşıyıcılarının ve Urla Felsefe Gönüllülerinin işbirliğinde yapılan bu çalışmanın, felsefe-toplum ilişkisini tarihsel durumuyla birlikte günümüzdeki durumunu da gözler önüne sereceğini, ele alınan bu konunun çok farklı boyutlarıyla, özellikle eğitim boyutuyla birlikte ne denli önemli olduğunu dikkatlere sunacağını umuyorum. Cumhuriyetimizin kuruluşunun 100. yılı vesilesiyle yeniden gözden geçirilen ve genişletilen bu metnin, eğitim bağlamında "toplum-felsefe" ya da "felsefe-toplum" ilişkilerine bir bakıma "tarihüstü", başka bir deyişle, her zaman geçerli olmak üzere katkı sağlayacağını düşünüyorum.

** Prof. Dr., Maltepe Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Felsefe Bölümü.

çok sayıda büyücünün[19] üst seviyelerde düşüncele üretmesine imkan vermemiştir." (Bıçak, 2023: 533). Öyleyse Nermi Uygur'un şu sözünü hiç unutmayalım: "Çökmek istemeyen bir devlet, filozofları başa geçirmese de olur; böylesi daha iyi; yeter ki gerekince onların uzmanlığından yararlanmasını bilsin." (Uygur, 2016: 713).

Cumhuriyetimizin ilk yüzyılının son çeyreğinde ivmelenen felsefe çabasının sürmesi son derece önemli görünüyor. Cumhuriyetimizin ikinci yüzyılında toplum ve kamunun bilgiyle ve özellikle de yapısı gereği eleştirel olan felsefe bilgisiyle daha çok buluşmasını ve bu buluşmaların artarak sürmesini, tüm dünyada sesini daha çok duyurmasını bekliyoruz.

Kaynakça

Bıçak, Ayhan (2023). *Türkiye'de Felsefenin Gerçekliği ve Eleştirisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Burke, Peter (2001). *Bilginin Toplumsal Tarihi*. (çev. Mete Tunçay). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Çakmak, Ali (Yay. Haz.) (2003). *Düşünen Sivil Toplum. Felsefi Yaklaşımlar-Açılımlar*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

Çotuksöken, Betül (2003). "Dördüncü Oturum. Atölye Çalışmalarının Sonuçlarının Sunumu ve Değerlendirme", *Düşünen Sivil Toplum. Felsefi Yaklaşımlar-Açılımlar*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 2003, ss. 127-132.

Çotuksöken, Betül (2017). *Felsefi Söylem Nedir?* İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Çotuksöken, Betül (2018). *Antropontoloji ya da İnsan-Varlıkbilgisi*. İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.

Kaynardağ, Arslan (1994). *Bizde Felsefenin Kurumlaşması ve Türkiye Felsefe Kurumu'nun Tarihi*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İoanna (2017). *Uludağ Konuşmaları. Özgürlük, Ahlak, Kültür Kavramları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Nutku, Uluğ (2005). *Felsefe ve Güncellik*. İstanbul: Bulut Yayınları.

Nutku, Uluğ (2016). *Varoluş ve Tarihsellik. İnsan Felsefesi Çalışmaları*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Platon (Eflatun) (1982). *Diyaloglar 1, Sokrates'in Savunması*. (Çev. Teoman Aktürel). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Storey, John (2000). *Cultural Theory and Popular Culture. An Introduction*. 3rd edition, Dorchester: Pearson Education.

Uygur, Nermi (2016). *Bütün Eserleri I*. Önsöz: Betül Çotuksöken. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uygur, Nermi (2017). *Bütün Eserleri II*. Önsöz: Betül Çotuksöken. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

[19] Ayhan Bıçak, yapıtı boyunca gerek toplumda gerek kurumlarda bilim, felsefe, sanat vb. alanlarda çalışanları, etkin olanları "büyücüler" olarak nitelendirmektedir.

FELSEFEYİ ANADOLU'DA YENİDEN YURTLANDIRMAK
-Türkistan-Türkiye Kültürel Sürekliliği ve Türk Felsefesi Oluşumu Üzerine Bir Deneme-

Mevlüt Uyanık[*]

Türk Felsefesinin gerçekten iyiliğini dileyen her Türk, gücü oranında; felsefe öğretenler ile felsefe öğrenenlerin, usta ile çırağın felsefenin gelişmesine en elverişli biçimde birlikte yetişebileceği bir ortamın ne yapıp kurulmasına ön ayak olmalıdır.[**]

Bu metnin uzak amacı, Fârâbî'nin *İlimlerin Sayımı* adlı metnini hareket noktası alarak "Felsefeyi Anadolu'da Yeniden Yurtlandırmak" için bu kültürün yeniden okunması ve güncellenmesine katkı sağlamaktır. Yakın amacı ise Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte Türkçe düşünmek ve "Türk Felsefesi oluşturma"ya yöneliktir. Bu bağlamda Orhun abideleri (7. yüzyıl), Kâşgarlı Mahmud'un *Dîvânu Lugâti't-Türk* (1072), Yusuf Hâs Hâcib'in *Kutadgu Bilig*, (1069) Edip Ahmet Yükneki'nin *Atabet'ül Hakayık* (12. yüzyıl), Ahmed Yesevî'nin *Divan* (13. yüzyıl) adlı eseri ile *Dede Korkut Kitabı* Türkçe ve/ya Türk Felsefesinin kurucu metinleri olarak değerlendirilmektedir.

Metnin olası katkısı, felsefenin medeniyet ve kültür ile ilişkisini inceleyip, Türk tarihi ve coğrafyasında devamlılık hâlindeki Türk düşüncesi ve Türk kültürünü, dünyaya evrensel mesajlar verebilecek bir güçte, felsefenin diliyle anlatma çabası olarak görülebilir.

[*] Prof. Dr., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü.

[**] (Uygur, 2012: 103)

mesidir. Felsefi, kelami ve tasavvufi verilerin burhan, cedel, hitabet/belagat ve şiir bağlamında yeni bir formda eş güdümlü okunmasıyla mümkün olacağıdır.

Sonuç

Varlık, bilgi ve değer bağlamında Türk Felsefesini bir sistem felsefesi hâline dönüştürmek için felsefe, kelam ve tasavvuf alanında üretilen metinleri Türkçe ile yeni okumalara tabii tutmak gerekir. Tümel değerlerin (soyut ve aşkın olan verilerin) Anadolu insanı şahsında tikelleşmesi ve somutlaşması için bu değerlendirmeler yapılmalıdır. Bunu başarabilirsek bulunduğumuz coğrafyada yaşayan insanların güncel sorunlarına çözümler üretilmesinde bir yol ışığı vazifesi görecek şekilde düşünceyi felsefi bir dil ile yeniden üretebiliriz. Bu gerçekleştiği zaman aynı zamanda yerli ve tikel olan tümelleşecektir.

Böylece Türk Felsefesi genel felsefe içinde önemli bir konuma gelecektir. Bu aslında Türklerin Atayurtları olan Türkistan'dan getirdikleri fikri birikimlere ilaveten yurtluğu yeniden ihya etmek üzere bizzat kendi toprağına ait yerli (Hitit, Babil, Grek ve İslam düşüncelerinin) gücünü özgürleştirmek ve yeniden tümel/evrensel hâline getirmek çabasıdır. Çünkü bu topraklarda, dünyanın önemli medeniyetlerini kuran düşünceler üretilmiş, Türkler, Selçuklu ve Osmanlı devletleriyle Anadolu toprağını yeniden yurtlandırmıştır. Felsefenin artık salt nesne (Arapça metinler) değil de kavram üzerinden Türkiye'de Türkçe ile yeniden sunmak demektir. Bize göre felsefenin artık kavram üzerinden Türkiye'de Türkçe ile yeniden yurtlanması demek, Anadolu'nun birikimini Türk Felsefesi adıyla insanlığa sunmak anlamına gelir. Belki böylece Türk Aklının ürettiği "kayıp felsefi miras"ı güncelleyerek "aklın sömürgeci kullanımın ortaya çıkardığı paradoksları aralayabilir, aklı ya "bizim gibi kullanın" ya da "aklın dışında olduğunuzu kabullenip felsefeyle hiç uğraşmayın diyen sömürgeci felsefe devlerinin ikilemine düşmeden felsefe tarihine katkıda bulunabiliriz.

Kaynakça

Akyol, A. (2011). "İbn Haldun'un İlim Anlayışında Felsefe ve Tarih Tasavvuru", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 10, sayı: 20, s. 47.

Akyol, A. (2016). "Türk İslam Ahlak Tasavvurunun Oluşumunda Kutadgu Bilig'in Rolü", *Yûsuf Hâs Hâcib'in Doğumunun 1000. Yılında Kutadgu Bilig Türk Dünya Görüşünün Şaheseri Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Şen Yıldız Yay., İstanbul.

Akyol, A., Uyanık, M., Arslan, İ. (2016). *İslam Felsefesi Tanımlar Sözlüğü*, Elis yay. Ankara.

Akyol, Aygün (2013). *Kutadgu Bilig'de Ahlak ve Siyaset*, Araştırma Yay., Ankara.

Arık, Oğuz (1958). *Türk İnkilabı ve Milliyetçiliğimiz*, Ayyıldız Matbaası, Ankara.

Atalay, Besim (2006). *Divanü Lugati't-Türk Tercümesi Üzerine Notlar*, Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lugati't-Türk*, Çev: Besim Atalay, TDK, Ankara.2006. C.1.

Atatürk, Mustafa Kemal (2006). *Nutuk*, Ankara.

Ayal, İhsan (2016). "Kutadgu Bilig'de İnsan ve Devlet?" *Yûsuf Hâs Hâcib 'in Doğumunun 1000.Yılında Kutadgu Bilig*, Türk Ocağı, İstanbul, s. 71.

Aydın, İbrahim Hakkı. "Fârâbî'nin Metafizik Düşüncesi", *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni*, ed.: Bayram Ali Çetinkaya, İnsan Yay., İstanbul 2015, c.5.

Aydınlı, Yaşar. "Fârâbî ve Bağdat Meşşai Okulu", *İslam Felsefesi Tarih ve Problemler*, ed. M. Cüneyt Kaya, İsam Yay. İstanbul 2013.

Bacce, ibn. M. *Tedbiru'l-Mütevahhid: Bireysel Yönetim Okumaları*, telif ve tercüme, Uyanık Mevlüt- Akyol, Aygün Elis Yay., Ankara 2017, 2022.

Barkan, Ömer Lütfi. "Osmanlı İmparatorluğunda Kolonizatör Türk Dervişleri" *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.2002, c.9. Online.

Bayat, Fuzuli. "Kutadgu Bilig'de Yaratılış ve Son Buluş?" *Yûsuf Hâs Hâcib 'in Doğumunun 1000.Yılında Kutadgu Bilig*, Türk Ocağı, İstanbul.2016.

Bayrakdar, Mehmet. *İslâm Felsefesine Giriş*, Ankara 1988.

Bayram, Duygu. "Hikayelerin Bilgesi: Dede Korkut" *Türk Düşünce Tarihi: El Kitabı*, edit. B.A. Çetinkaya, Grafiker yay. Ankara. 2018.

Bayram, Duygu. *Felsefeyi Anadolu'da Yeniden Yurtlandırmak: Dede Korkut Hikayelerinin Felsefî Analizi*, HÜSBE, Basılmamış yüksek lisans tezi, Çorum.2016.

Bıçak, Ayhan. *Türk Düşüncesi I: Kökenler*, Dergah yay. İstanbul.2009.

Dankoff, Robert. "Yûsuf Has Hacib, Devlet Olma Bilgisi (Kutadgu Bilig): Türk-İslam Tarzı Siyasetname" Çev. Arzu Çiftoğlu Çabuk, *Yûsuf Has Hâcib ve Ölümsüz Eseri Kutadgu Bilig*, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yay. Bişkek. 2016.

Demirci, M.Fatih. "Bir Felsefe Metni Olarak Kutadgu Bilig", *Yûsuf Hâs Hâcib 'in Doğumunun 1000. Yılında Kutadgu Bilig Türk Dünya Görüşünün Şaheseri Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Şen Yıldız Yay., İstanbul 2016.

Demirel, Demokaan. "Kutadgu Bilig'de Devlet Yönetimi", *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2014, C:6, Sayı.1.

Direk, Zeynep. "Söyleşi", *Türkiye'de/Türkçede Felsefe Üzerine Konuşmalar*, Yay. Haz. M. Cüneyd Kaya, Küre Yay. İstanbul 2015.

Duralı, Teoman. "Söyleşi", *Türkiye'de/Türkçede Felsefe Üzerine Konuşmalar*, Yay. Yaz.: M. Cüneyd Kaya, Küre Yay., İstanbul 2015.

Ercilasun, Ahmet Bican. "Kutadgu Bilig Hakkında", *Yûsuf Has Hâcib ve Ölümsüz Eseri Kutadgu Bilig*, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yay. Bişkek. 2016.

Erdal, Marsel. "Kutadgu Bilig ve Farsça" *Yûsuf Has Hâcib ve Ölümsüz Eseri Kutadgu Bilig*, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yay. Bişkek. 2016.

Farabi, Ebû Nasr. "Tahsilu's-Saade" *Farabi'nin Üç Eseri: Mutluluğu Kazanma, Tahsilu's - Sa'ade, Eflatun Felsefesi ve Aristo Felsefesi*, çeviri ve Önsöz, Hüseyin Atay, (Ankara: AÜİF Yayını), 1974.

Farabi, Ebû Nasr. *el-Medinetü'l-Fazıla*, çev.: Nafiz Danışman, MEB. Yay., İstanbul 2001.

Farabi, Ebû Nasr. *İlimlerin Sayımı*, çev.: Mevlüt Uyanık, Aygün Akyol, Elis Yay., Ankara 2017.

Ganeri, Jonardon. "Yeniden: Ortaya Çıkan Felsefe İçin Manifesto", *Sabah Ülkesi, Kültür, Sanat ve Felsefe Dergisi*, 71, (İnsan 2022), 29-33.

Hafız, Muharrem. "Fârâbî'nin Siyaset Felsefesi", *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni*, Ed. Bayram Ali Çetinkaya, İnsan Yay., İstanbul 2015, C.5.

Haldun, İbn (1990). *Mukaddime*, c. I, II, III, çev.: Zakir Kadiri Ugan, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul.

Hashacip, Yusuf Has (2008). *Kutadgu Bilig*, Günümüz Türkçesine Aktaran: Reşit Rahmeti Arat, Kabalcı Yay., İstanbul.

Hunkan, Ömer Soner. "Yûsuf Hâs Hâcib ve Hâs Hâciblik Mansıbı Hakkında" *Yûsuf Has Hâcib ve Ölümsüz Eseri Kutadgu Bilig*, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yay. Bişkek. 2016.

İnalcık, Halil (2000). "İkinci Bin'de Türkler" *Doğu-Batı Dergisi*, sayı:10.

İnalcık, Halil (2017a). "Tanzimat Nedir?" *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, edit: H.İnalcık, M.Seyitdanlıoğlu, Türkiye İş Bankası yay. İstanbul.

İnalcık, Halil (2017b). "Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkiler?" *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, edit: H.İnalcık, M.Seyitdanlıoğlu, Türkiye İş Bankası yay. İstanbul.

İnalcık, Halil. "Kutadgu Bilig'de Türk ve İran Siyaset Nazariye ve Gelenekleri" *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet*, İstanbul, Eren Yay. 2000 Online.

Kanlıkama, Emrah (2017). "Yaşar Kemal'de Sivil İtaatsizlik Türk Felsefesinin İmkânı Bağlamında Bir İnceleme" *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çorum.

Kara, İ. (2015). "Söyleşi", *Türkiye'de/Türkçede Felsefe Üzerine Konuşmalar*, Yay. Haz. M. Cüneyd Kaya, Küre Yay. İstanbul.

Kara, İsmail (2012). *Bir Felsefe Dili Kurmak-Modern Felsefe ve Bilim Terimlerinin Türkiye'ye Girmesi*, Dergâh yay. İstanbul.

Karpat, Kemal. (2013). *İslam'ın Siyasallaşması: Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç ve Cemaatin Yeniden Yapılandırılması,* çev. Şiar Yalçın, Timaş, İstanbul.

Kaşgarlı Mahmud (2006). *Divanü Lugati't-Türk*, Haz. Besim Atalay, TDK, Ankara.

Kaya, Bayram (2005). *Türk Felsefe Tarihi*, Asya Şafak Yay., İstanbul.

Kaymaz, Zeki. "Kutadgu Bilig Araştırmaları Üzerine Bazı Düşünceler", *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi* 2016/7. Online.

Keklik, Nihat. *Türkler ve Felsefe*, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul, 1986.

Kemikli, Bilal. (2018, Mayıs). "Düşüncemizi Üç İsim Özetler: Ebu Hanife, Maturidi ve Ahmet Yesevî." *Cins Dergi,* sayı.32. Söyleşi: Sibel Kılıç. http://www.cins.com.tr/genel/bilal-kemikli-dusuncemizi-uc-isim-ozetler-ebu-hanife-maturidi-ve-ahmet-Yesevî/

Kindi. (1994). *Felsefî Risaleler,* çev. M. Kaya, İstanbul.

Korkut, Şenol. (2015). "Fârâbî'nin Felsefi Sistemindeki İlm-i Medeni, Kelam ve Fıkıh İlişkisi." *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni,* edit. Bayramali Çetinkaya, İnsan yay., İstanbul, c.5.

Köprülü, Mehmet F. (1942). *Milli Din,* İstanbul.

Köprülü, Mehmet F. (1959). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu,* Ankara.

Köprülü, Mehmet Fuat. (1991). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar,* DİB, Ankara.

Macit, Fahri. *İslam Felsefesi Tarihi*, çev.: Kasım Turhan, İstanbul 1987.

Maraş, İbrahim. (2018, Ocak). "Türk Düşünce Tarihine Giriş." *Türk Düşünce Tarihi El Kitabı,* edit. Bayram Ali Çetinkaya, Grafiker yay., Ankara.

Ocak, A.Y. (2000). "Ahmed Yesevî ve Türk Müslümanlığı." *Yesevîlik Bilgisi,* edit. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı, MEB, Ankara.

Ocak, Ahmet Yaşar. (1996). "Ahmed-i Yesevî ve Türk Halk Müslümanlığı." *Ahmed-i Yesevî, Hayatı, Eserleri, Fikirleri, Tesirleri,* Seha yay., İstanbul.

Özdinç, Rıdvan. (2016). "İtikad-Siyaset Münabesetleri Zaviyesinden Kutadgu Bilig." *Yûsuf Hâs Hâcib 'in Doğumunun 1000. Yılında Kutadgu Bilig,* Türk Ocağı, İstanbul.

Özlem, Doğan. (2015). "Söyleşi." *Türkiye'de/Türkçede Felsefe Üzerine Konuşmalar,* yay. Haz. M. Cüneyd Kaya, Küre Yay., İstanbul.

Reisman, David C. (2008). "Farabi ve Felsefe Müfredatı." *İslam Felsefesine Giriş,* edit. Peter Adamson, R.C.Taylor, çev. M.C.Kaya, İstanbul: Küre Yayıncılık.

Seyitdanlı, Mehmet. (2017a). "Halil İnalcık Türk Aydınlanmasının ve Türk Rönesansının Öncülerinden Biriydi." *Türk Edebiyatı,* Sayı:525, Temmuz.

Seyitdanlı, Mehmet. (2017b). "Divan-ı Hümayın'dan Meclis-i Meb'usan'a Osmanlı İmparatorluğunda Yasama." *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu,* edit. H.İnalcık, M.Seyitdanlıoğlu, Türkiye İş Bankası yay., İstanbul.

Soykan, Ömer Naci. (2015). "Söyleşi." *Türkiye'de/Türkçede Felsefe Üzerine Konuşmalar,* yay. Haz. M. Cüneyd Kaya, Küre Yay., İstanbul.

Şeker, M.Fatih. (2011). *Türk Düşünce Tarihi Açısından Kutadgu Bilig,* Dergay yay., İstanbul.

Şeker, M.Fatih. (2016b). *Türk Dikkati,* Dergah yay., İstanbul.

Şeker, M.Fatih. (2016c). "Kutadgu Bilig Aktüel Bir Metin midir?" *Yûsuf Hâs Hâcib 'in Doğumunun 1000. Yılında Kutadgu Bilig,* Türk Ocağı, İstanbul.

Şeker, Mehmet Fatih. (2016a). *Türk Dini Düşüncesinin Teşekkül Devri,* Dergâh Yay., İstanbul.

Şen, Mesut. (2016). "Kutadgu Bilig Bir Siyasetname mi Yoksa Bir Nasihatname midir?" *Yûsuf Has Hâcib ve Ölümsüz Eseri Kutadgu Bilig,* Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yay., Bişkek.

Taş, İsmail. (2016). "İslam Öncesi Türk Düşüncesi ve Kutadgu Bilig'de 'Kut'." *Yûsuf Has Hâcib ve Ölümsüz Eseri Kutadgu Bilig,* Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yay., Bişkek.

Taş, İsmail. (2017). *Türk Düşüncesinde Kozmogoni Kozmoloji,* Palet yay., Konya.

Taş, İsmail. (2018). "İslam Öncesi Türk Düşüncesi." *Türk Düşünce Tarihi: El Kitabı,* edit. B.A. Çetinkaya, Grafiker yay., Ankara.

Turan, Osman. (1978). *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi,* Nakışlar Yay., c. 1, İstanbul.

Uyanık, M. (2012). *Felsefî Düşünceye Çağrı,* Elis Yay., Ankara.

Uyanık, M. (2016). "Felsefesiz İlahiyat Mümkün mü?" *TYB Akademi, dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi,* yıl: 6, sayı:16, Ocak 2016.

Uyanık, M. (2016). "Yeni Bir Türk-İslam Medeniyeti Tasavvuru İçin Hoca Ahmed-i Yesevî ve Yönteminin Önemi." *Diyanet İlmi Dergi,* cilt. 52, sayı: 4, Aralık 2016.

Uyanık, M. (2016). "Yûsuf Hâs Hâcib 'e Göre Mutluluk Bilgisi -Fârâbî'nin Tahsilu's-Saade Tasavvuru Bağlamında Bir İnceleme-." *Yusuf Hashacip'in Doğumunun 1000.yılında Kutadgu Bilig-Türk Dünya Görüşünün Şaheseri Uluslararası Sempozyum; İstanbul, 2016.

Uyanık, M. (2016). *Selefi Zihniyet, Arap Baharı ve Türkiye,* Araştırma yay., Ankara.

Uyanık, M. (2017). "İslam Aklının Eleştirisi ve İçtihad." *Kur'an'ın Tarihsel ve Evrensel Okunuşu,* Fecr Yay., Ankara.

Uyanık, M. Akyol, A. (2015). "Fârâbî'nin Medeniyet Tasavvuru ve Kurucu Metni Olarak -İhsâu'l-Ulum- Adlı Eserinin Tahlili." *Marife Dergisi,* Yaz 2015, 15/1.

Uyanık, M. Akyol, A. (2017). "Felsefeyi Anadolu'da Yeniden Yurtlandırmak Projesinin Hareket Noktası Olarak Fârâbî ve İhsau'l-Ulum Adlı Eseri." *İlimlerin Sayımı,* çev.: Mevlüt Uyanık, Aygün Akyol, Elis Yay., Ankara.

Uyanık, Mevlüt. (2012). "Türkiye'nin Yeni Anayasasında Vatandaşlık Tanımı -Üç Tarzı Siyaset Merkezli Bir İnceleme-." *Köprü Dergisi,* sayı: 20, yıl: 2012.

Uygur, Nermi. (2012). *Türk Felsefesinin Boyutları,* YKY. Yay., 2.baskı, İstanbul.

Yükneki, Edip Ahmed b. Mahmud. (2013). (*Günümüz Diliyle) Atabetü'l-Hakayik,* (Gerçeklerin Eşiği), haz. Yaşar Çağbayır, Ötüken yay., İstanbul.

Yüksekkaya, Gülden Sağol. (2016). "Kutadgu Bilig'in Tenkitli Metni Üzerine Notlar I." *Yûsuf Has Hâcib ve Ölümsüz Eseri Kutadgu Bilig,* Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yay., Bişkek.

21. YÜZYILDA TÜRKİYE'DE FELSEFE YAPMAK*

Mustafa Günay**

"Felsefeyi felsefe olarak kendi bağımsız alanında geliştirdiğimiz gibi onu eğitim, kültür ve politikanın başlıca yol göstericisi durumuna da getirmeliyiz."
-Arslan Kaynardağ

Giriş

Bu yazıda Türkiye'de felsefenin karşı karşıya olduğu sorunlar, olanaklar ve çeşitli felsefi yaklaşımlar ele alınacaktır. Türkiye'de felsefi düşünceyi/söylemi tarihsel bir yaklaşımla ele aldığımızda, hem genel olarak felsefe tarihinin birikimini hem de kendi tarihsel/kültürel gerçekliğimizi göz önünde bulundurmak gerekir. Felsefe yapmanın vazgeçilmez koşullarından biri, onun tarihini bilmek, geçmişte felsefe alanında söylenmiş olanların farkında olmaktır. Türk düşünce tarihinin de genel felsefe tarihiyle birlikte göz önünde bulundurulması gereklidir. Çünkü felsefenin gelişimi ve özgün düşünceler üretilmesi, büyük ölçüde geçmişten günümüze kadar gelen süreç içinde yapılan çalışmaların değerlendirilmesine de bağlıdır. Felsefenin gelişiminde, içinde yer aldığı tarihsel/toplumsal koşulların etkisi yadsınamaz. Ancak felsefeyle uğraşanların felsefeden ne anladıkları (felsefe anlayışları), felsefi düşünme tarzları da felsefenin gelişiminde ve düşünce geleneklerinin oluşumunda önemlidir. Türkiye'de felsefi düşünce geleneğinin oluşumunda farklı anlayışların ve eğilimlerin rol oynadığı söylenebilir.

* İlk yayını: *Kimi (N)için Felsefe?*, Ed. Betül Çotuksöken-Sevgi İyi, İstanbul: Heyamola Yayınları. 2006, ss. 77-89. Yazı gözden geçirilmiş ve genişletilmiştir.
** Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Eğitimi Ana Bilim Dalı.

felsefecilerimizin söz konusu uğraşı felsefenin dışına çıkmadan da yapabileceklerini ve yapmaya başladıklarını söyleyebiliriz.

Dil, düşünce ve yaklaşım bakımından önemli felsefe eserlerinin ortaya konulması, ülkemizde felsefenin kurumsallaşmaya başladığının da göstergesidir. Ama burada felsefecilerimize ve düşünce tarihçilerine düşen bir görevin belirdiğini görebiliriz: Yapılmış çalışmaların eleştirel bir okumasının/incelemesinin gerçekleştirilmesi. Bu konuda Hilmi Ziya Ülken'in *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi* ve *Türk Tefekkürü Tarihi* adlı kitapları başta olmak üzere bazı temel kaynakların ortaya konulmuş olduğu da unutulmamalıdır. Türkiye'de felsefenin önünü açmak, yolunu genişletmek ve yolda yürümek için geçmişteki başarıların ve başarısızlıkların incelenmesi konusunda Arslan Kaynardağ'ın çalışmaları da bize, felsefi düşüncenin Cumhuriyet öncesinden günümüze kadar hangi aşamalardan, hangi yollardan geçerek geldiğini görme olanağını sunmaktadır.

Sonuç

Felsefecilerimizin eserleri, yaptıkları çalışmalar incelenirse, her yeni felsefecinin ve felsefe kuşağının, daha öncekilerin mirasına/birikimine dayanarak yeni adımlar attıkları saptanabilir. Çünkü bugünün felsefesi ancak geçmişin felsefi geleneğinden/birikiminden yararlanılarak ortaya konulabilir. Felsefe yapmanın vazgeçilmez koşullarından biri, onun tarihini bilmek, geçmişte felsefe alanında söylenmiş olanların farkında olmaktır. Türk düşünce tarihinin de genel felsefe tarihiyle birlikte göz önünde bulundurulması gereklidir. Çünkü felsefenin gelişimi ve özgün düşünceler üretilmesi, büyük ölçüde geçmişten günümüze kadar gelen süreç içinde yapılan çalışmaların değerlendirilmesine de bağlıdır. Başka bir deyişle felsefe, kendi tarihinden ve geçmişinden kopuk olarak gelişemez ve etkinlik gösteremez. Bu nedenle ülkemizde felsefi düşüncenin gelişimini anlamaya ve kavramaya çalışmak, bir bakıma kendi tarihsel gerçekliğimizi de anlamak demektir.

Bu bağlamda Türkiye'de felsefenin nereden gelip nereye gittiği sorusu, hep yeniden düşünmeyi ve yanıt aramayı gerektiren bir soru olarak felsefi uğraşlarımızın merkezinde yer almaya devam edecek gibi görünmektedir.

Kaynakça

Akarsu, B. (2006). *Değişen Dünya Değişen Değerler*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Batur, E. (1985), *Alternatif: Aydın.* İstanbul: Hil Yayınları.

Çotuksöken, B. (2001), *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Öğretim ve Araştırma Alanı Olarak Felsefe. Seçilmiş Metinlerle.* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Çotuksöken, B.-İyi, S. (Eds). (2006), *Kimi (N)için Felsefe?*. İstanbul: Heyamola Yayınları.

Günay, M. (2005). *Cumhuriyet Döneminde Felsefe Tarihçiliği*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Direk, Z. (2003). "Başkada Aynı Kalmak: Türk Başkalığını Felsefi Olarak Düşünmenin Yolları Üstüne". *Toplum ve Bilim*, S. Güz 98. İstanbul: İletişim Yayınları.

Gökberk, M. (2004). *Değişen Dünya Değişen Dil*. İstanbul: YKY.

Irzık, G. (2004). "Türkiye'de Felsefe ve Bilim Tarihi Yapmak Üstüne Düşünceler". *Toplum ve Bilim*, S. Kış 99. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kayalı, K. (2003). "Türk Düşünce Dünyasında Fazla Felsefeci Yok". *Adam Sanat*, S. 211. İstanbul: Adam Yayıncılık.

Soykan, Ö. N. (1999). "Felsefede Gelenek Oluşturmak". *Felsefelogos*, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Felsefe*, S. 5, Ed. Sinan Özbek. İstanbul: Bulut Yayınları.

Kaynardağ, A. (2002). *Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Felsefe: Düşünceler, Etkinlikler, Filozoflar, Söyleşiler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yayımlar Dairesi Başkanlığı, Cumhuriyet Kitaplığı.

Nutku, U. (2006). *Daha Güncel Felsefe.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Özlem, D. (1999). *Siyaset, Bilim ve Tarih Bilinci.* İstanbul: İnkılap Kitabevi.

CUMHURİYET'İN KURULUŞUNDAN 1933 ÜNİVERSİTE REFORMUNA KADAR TÜRKİYE'DE FELSEFE

Mehmet Vural[*]

Giriş

Tanzimat dönemiyle birlikte her alanda görülen değişim felsefede de kendini göstermiş, klasik İslam felsefesi geleneği yerini Batı felsefesine bırakmaya başlamıştır. Batılılaşma sürecinde yaşanan değişimler felsefe tartışmalarında da kendini göstermiş, felsefenin toplumu şekillendirmedeki rolünden Türkçenin felsefi bir dil olup olamayacağına, bize özgü bir felsefi geleneğin kurulup kurulamayacağından felsefenin uzun yıllar ihmal edildiği özeleştirilerine kadar birçok sorun gündeme gelmiştir. Bütün bunlar yaşanırken üniversite ve eğitim reformları, eğitim programlarının değişimi hatta yaşanan askerî ihtilallerle olağan süreçler yön değiştirmeye ve farklı yaklaşımlar benimsenmeye başlanmıştır. Özellikle 1915 ve 1933 Üniversite Reformları ile 1960, 1971 ve 1980 Askerî İhtilal ya da muhtıralarda bu değişim ve tasfiye çok belirgin olmuştur.

Her alanda görülen olağan süreçlere müdahale ve yön değiştirme şeklindeki uygulamalar üzerine çok sayıda çalışma yapılmış, olumlu ya da olumsuz değerlendirmelerde bulunulmuştur. Biz de bu çalışmamızda yüksek öğrenimde radikal değişimler ekseninde Cumhuriyet'in kuruluşundan 1933 Üniversite Reformuna kadar olan süreçte felsefe alanındaki değişim ve dönüşümleri incelemeye çalışacağız.

[*] Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü.

Sonuç olarak, Türkiye'de 100 yıllık süreçte bir felsefe geleneğinin oluş (a)mamasında Üniversite Reformları, Askerî İhtilaller ve siyasi müdahalelerin de etkisi olmuş, bu durum yabancı geleneklere, özellikle Batı felsefesine bağlanmayı zorunlu kılmıştır. Bunun sonucunda felsefeciler kendi toplumsal sorunlarından uzak felsefe yapmak durumunda kalmışlardır. Batı'dan aktarılan akımlarda ise çoğunlukla öykünmeci, ideolojik ve kendi tarzına uygun felsefe anlayışlarını temsil etme özelliği öne çıkmaktadır. Ne yazık ki Türkiye'deki felsefenin genel durumu, Batı'dan alınan, aktarılan yahut lanse edilen düşüncelerin yinelenmesi şeklindedir. Bu durum, bize özgü bir felsefe geleneğinin kurulup kurulamayacağı, Türkçenin bir felsefe dili olup olamayacağı, özgün, orijinal felsefe akımı ve filozofların çıkıp çıkamayacağı sorununu beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte tercümelerle birlikte Türkçe özgün felsefe eserlerin üretildiği, felsefeye ilginin arttığı, yaşanan sorunların farkında olup yeni arayışlara gidildiği son yıllarda olumlu gelişmelerin olması da umut vericidir.

Kaynakça

Adıvar, A. (1945). "Bir Kongre, Bir Filozof, Bir Kitap". *Bilgi Cumhuriyeti Haberleri*. İstanbul, s. 125-126.

Aras, N. vd. (ed.) (2007). *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961*). Ankara: TÜBA Yayınları.

Arslan, A. (1995). *Dârülfünundan Üniversiteye*. İstanbul: Kitabevi.

Ayni, M. A. (2007). *Dârülfünun Tarihi*. İstanbul: Kitabevi.

Bahadır, O. (2007). "1933 Üniversite Reformu Niçin Yapıldı?". *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi*. ed. N. Kemal Aras vd. Ankara: TÜBA Yayınları.

Direk, Z. (2001). "Türkiye'de Felsefenin Kuruluşu". *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek (Sempozyum Bildirileri)*. yay. haz. Tanıl Bora. İstanbul: Metis Yayınları.

Dölen, E. (2007). "İstanbul Dârülfünununda ve Üniversitesinde Yabancı Öğretim Elemanları". *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi*. ed. N. Kemal Aras vd. Ankara: TÜBA Yayınları.

Dölen, E. (2010). *Türkiye'de Üniversite Tarihi 3*: *Dârülfünundan Üniversiteye Geçiş*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Hatiboğlu, M. T. (1998). *Türkiye'de Üniversite Tarihi 1845-1997*. Ankara: Selvi Yayınevi.

Kafadar, O. (2000). *Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi*. İstanbul: Yayıncılık.

Kafadar, O. (2002). "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tartışmaları". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Aydınlanma ve Batıcılık*. C. 3, İstanbul: İletişim Yayınları.

Karakuş, R. (2003). *Felsefe Serüvenimiz*, İstanbul: Seyran Yayınları.

Kaynardağ, A. (1986). *Felsefecilerle Söyleşiler*. İstanbul: Elif Yayınevi.

Kaynardağ, A. (2002). "Filozof Hans Reichenbach'ın Türkiye'deki Yılları ve Etkileri". *Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Felsefe*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Malche, A. (1939). *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*. İstanbul: Maârif Vekâleti Yayınları.

Neumark, F. (2008). *Boğaziçine Sığınanlar: Türkiye'ye İltica Eden Alman Bilim, Siyaset ve Sanat Adamları 1933-1953*. çev. Şefik Alp Bahadır. İstanbul: Neden Kitap.

Selamet Dergisi. Cilt: IV, Sayı: 96, 20 Temmuz 1949.

Taşdemirci, E. (1992). *Belgelerle 1933 Üniversite Reformunda Yabancı Bilim Adamları*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.

Tekeli, İ. (2003). *Eğitim Üzerine Düşünmek*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.

Timur, T. (2000). *Toplumsal Değişmeler ve Üniversiteler*. Ankara: İmge Kitabevi.

Tuncay, M.-Özen, H. (Ekim 1985). "1933 Dârülfünun Tasfiyesi veya Bir Tek-Parti Politikacısının Önlenemez Yükselişi ve Düşüşü". *Tarih ve Toplum*. C. II, Sayı: 10.

Ülken, H. Z. (2013). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Vural, M. (2019). *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Felsefe*. Ankara: Elis Yayınları.

Widmann, H. (1999). *Atatürk ve Üniversite Reformu (Almanca Konuşulan Ülkelerden 1933 Yılından Sonra Gelen Öğretim Üyeleri).* çev. Aykut Kazancıgil ve Serpil Bozkurt. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE FELSEFE VE BATI DÜŞÜNCESİNİN ETKİSİ

Aliye Çınar*

Osmanlı medreselerinde felsefeye ve dolayısıyla eleştirel düşünceye çok az yer verildiği, bilinen bir durumdur. Bu esasında Osmanlı eğitim sisteminin kendi dokusundan kaynaklanmaktadır. Teokratik devlet yapısında medrese İslam dinine özgü bir kurumdu. Bu nedenle ilimler tasnifinde felsefe ve aklî ilimler doğal olarak ikincil durumdaydı. Rasyonel veya entelektüel bilimler, kültürün ayrılmaz bir parçası olduğundan, onlar da medresede asli alanı besleyen alanlar olarak yerini almıştır. Dolayısıyla bu yapılanmada çok fazla özgün felsefeci, filozof ve düşünür çıkmamıştır. Özgün diyebileceğimiz bir düşünür portresi, neredeyse Kınalızade Ali Efendi ile sınırlı kalmıştır. O da doğal olarak düşünce biçimini sadece ahlak nazariyesi üzerinden ilerletebilmiştir. Dolayısıyla sistematik teori ve kavram düzeyinde bir felsefi bakiyeden bahsedemiyoruz. Batı ile temaslar arttıkça, bu bağlantılar doğal olarak ilk etkilerini eğitim sistemi üzerinden göstermiştir.

Tanzimat döneminde yapılan atılımlar ve ardından Meşrutiyet ile gerçekleştirilen yenilikler sonucundaki kısa vadeli pragmatik değişimler ve yenilikler ile Batı'daki anlamıyla hakiki fikri akımların kurulmasını, yeşermesini ve ürün vermesini beklemek gerçekçi olmazdı. Batı, yüzyıllar süren türlü sosyoekonomik, kültürel, coğrafi ve siyasi faktörlerin etkileşimleri sonucunda oluşan bir ortamda fikri, edebi, felsefi akımların doğup gelişmesine uygun şartlara sahip iken, Osmanlı, 12/13. yüzyıldan (doğumundan) itibaren başlayan kültürel gerileyişlerin üzerinde yükselerek 18. yüzyıla kadar varan kendi içine kapanışının mahkûmu oldu. Selçuklu ve Osmanlı döneminde düşüncenin/tefekkürün işlevini tasavvuf ve kelam/kısmen teolojiye tevdi edilmişti. Bunun için olmalı ki Ankara üniversitesi ilahiyat Fakültesinde 1954–1967 yılları arasında bulunan Al-

* Prof. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.

na gelecektir. Aksi hâlde Oğuz Atay'ın *Tutunamayan*'lar romanındaki cümleleri felsefeci söylemeye yazgılı görünmektedir: "Kafam cam kırıklarıyla dolu doktor. Bu nedenle beynimin her hareketinde düşüncelerim acıyor."

Kaynakça

Akgün, Mehmet (2005). *Materyalizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Etkileri*. Ankara: KTB Yayınları.

Armağan, Mustafa (2004). "Cemil Meriç". (ed. İsmail E. Erünsal vd.). *TDV İslam Ansiklopedisi*. 29/190-191, İstanbul: TDV Yayınları.

Bayraktar, Levent (1998). "Bergsonculuğun Türkiye'ye Girişi ve İlk Temsilcileri". *Felsefe Dünyası Dergisi*. 28/s. 62-72.

Bergson, Henri (1986). *Düşünce ve Devingen*. (çev. Miraç Katırcıoğlu). İstanbul: M.E.B. Yayınları, 2.baskı.

Berkes, Niyazi (1978). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.

Birinci, Ali (2020). *Bir İnsanla Karşılaşmak, Nurettin Topçu'nun Sohbetlerinden Kalanlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Çınar, Aliye (2010). *Mitolojiden Kuramlara Felsefeye Giriş*. Bursa: Emin Yayınları.

Duralı, Şaban Teoman (1981). "Biyoloji Felsefesine Giriş Denemesi". *Felsefe Arkivi.* 22-23/s. 161-184.

Duralı, Şaban Teoman (1996). *Çağdaş İngiliz-Yahudi Medeniyeti; Yeniçağ Avrupa Medeniyetinden Çağdaş İngiliz-Yahudi Medeniyetine*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Duralı, Şaban Teoman (2006). *Sorun Nedir?*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Ergün, Mustafa (1982). "II. Meşrutiyet Döneminde Medreselerin Durumu ve Islah Çalışmaları". *DTCD Dergisi*. c.30–1-2 / s. 59-89.

İhsanoğlu, Ekmeleddin (2019). *The House of Sciences The First Modern University in the Muslim World*, Oxford: Oxford University Press.

Janet, Paul & Séailles, Gabriel. *Metâlib ve Mezâhib.* (Orijinal Metin: Histoire de la Philosophie, Les Problémes et Les Écoles, 1886). (çev. Elmalılı Hamdi Yazır). İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım.

Kafadar, Osman (1994). "Felsefe Öğretiminin Türk Eğitim Sistemine Girişi ve Tarihi Gelişimi". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi.* c.27-1/ s. 279-288.

Mardin, Şerif, (1997).Din ve İdeoloji, İstanbul: İletişim Yayınları.

Mollaer, Fırat (2017). "Nurettin Topçu'nun Entelektüel Dünyası". (ed. Mustafa Kara). *Yıldırım'ın Huzurunda: Nurettin Topçu*. Bursa: Yıldırım Belediyesi Kültür Yayınları, s. 73-129.

Shayegan, Daryush (2013). *Melez Bilinç*. (çev. Haldun, Bayrı). İstanbul: Metis Yayınları.

Ülken, Hilmi Ziya (1979). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Ülken Yayınları, 2. Baskı.

Yazır, Elmalılı Hamdi (1978). "Sesleniş (Hutbe)", *Metâlib ve Mezâhib*, (çev. Elmalılı Hamdi Yazır). mlf. Paul Janet & Gabriel Séailles. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE ÜRETİLEN FELSEFEDE BATI DÜŞÜNCESİNİN ETKİSİ

Kasım Küçükalp*

Giriş

Cumhuriyet döneminde üretilen felsefeye Batı düşüncesinin etkisine odaklı bir çalışmanın tarihsel arka planını dikkate almaksızın, söz konusu etkiyi yalnızca Cumhuriyet dönemi ile sınırlandırarak ele alması ziyadesiyle eksik olacaktır. Zira her ne kadar Cumhuriyet'in kuruluşuyla beraber ortaya çıkan ve âdeta kuruluş felsefesi veya paradigmasına da vücut verecek şekilde zuhura gelen etkileşim, Batılılaşma kavramı bağlamında, belli ölçüde edilgin denebilecek bir alımlama mantığı içerisinde Batı'da serpilip gelişen bilim, teknoloji, hukuk ve felsefenin temellük edilme çabasına karşılık gelse de söz konusu Batılılaşma sürecini en azından Tanzimat'a değin geri götürmek mümkündür.

Bilindiği üzere 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan modernleşme ve Batılılaşma hareketleri, Batı'da zuhura gelen bilim, teknoloji, sosyal ve siyasal düşüncelerin Osmanlının dikkatini çekmesi ve söz konusu düşüncelerinde etkisiyle bilimsel, teknolojik, askerî, ekonomik, sosyal ve siyasal kaygılarla gerçekleştirilen birtakım yenileşme çabalarına karşılık gelmektedir. Münhasıran felsefe bağlamında düşünüldüğünde, 19. yüzyılın ortalarında gerçekleşen Tanzimat Dönemi'nin, son derece zengin düşünsel çabalara tanıklık edilen bir dönem olduğu söylenebilir. Bu tespitin en açık kanıtını, Prof. Dr. Ali Utku'nun editörlüğünde gerçekleştirilen ve Çizgi Kitabevince yayımlanan onlarca kitaptan müteşekkil Osmanlı Felsefe Çalışmaları serisi oluşturmaktadır. Leibniz'den Voltaire, Tolstoy'dan Nietzsche'ye, materyalizmden feminizme varıncaya değin Batı düşüncesinden birçok düşünür ve

* Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Ana Bilim Dalı.

âdeta gelenek ve din eleştirisi formunda tezahür etmesinin temelinde de insan idrakini hakikat, değer ve anlam için yegâne kıstas kılan modern rasyonalist ve hümanist düşüncenin bulunduğu söylenebilir. Günümüzde de hatırı sayılır oranda temsilcisi bulunabileceği üzere bu durumun en tipik örneklerini de ne yazık ki ilahiyat fakültelerinde görev yapan ve çoğunlukla İslami ilimlerle iştigal eden akademisyenler oluşturmaktadır.

Hegel'in Doğu düşünemez, su havzalarında toplanmıştır, itaat kültürü ve kaderciliğin etkisi altında şekillenmiştir, durağandır, akıl ve bilimden mahrumdur, âdeta çorak bir arazide birikmiş ve zamanla çürümeye mahkum su kütlesi gibidir, buna karşın Batı akan bir nehre benzer, dinamiktir, akla ve bilime önem verir mealindeki ilerlemeci bir tarih metafiziği formunda serpilip gelişen oryantalist yaklaşımının etkilerini Tanzimat'tan itibaren Türk düşüncesinde bulabileceğimiz gibi Cumhuriyet dönemi Türk felsefesinde ve ilahiyat kurgu mantığında da bulmak mümkündür. Geri kalmışlığın çözümünü Batılılaşma pratiklerinde bulan bu anlayış, Kitap ve Sünnet başta olmak üzere İslam'ın akla ve bilime referansla çözümlenmesi ve hatta elemine edilmesi gerektiği düşüncelerine dayanak teşkil etmiştir. Tıpkı akıl adına mit, hurafe ve geleneği tasfiye etmeye çalışan Aydınlanmacı pratikler gibi Türk aydın ve entelektüelleri de ya pozitivist ve seküler olan lehine İslam'dan kurtulmayı ya da İslam'ın çağdaş Batılı değerler muvacehesinde yorumlanması gerektiği düşüncesini salık vermiştir. Hiç kuşku yok ki Batı felsefesinin Cumhuriyet dönemi Türk felsefesine en bariz etkisi, gerek resmî eğitim kurumlarının kuruluş mantığına tabi felsefeciler, gerekse söz konusu mantığı içselleştiren ilahiyatçı akademisyenler üzerinde olacak şekilde bu doğrultuda teşekkül etmiştir.

Kaynakça

Akarsu, B. (1979). "Fenomenoloji: Brentano, Husserl, Scheler", *Çağdaş Felsefe*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Akgün, M. (1988). *Materyalizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Etkileri*. Ankara: KTB Yayınları.

Akgün, M. (1993). "Materyalizmde Kimlik Problemi", *Türk Yurdu*. 13/66, s. 49-52.

Akgün, M. (1999). "1839-1920 Yılları Arasında Türk Fikir Dünyasında Temsil Edilen İki Felsefi Akım: Rasyonalizm ve Materyalizm". *Osmanlı*. 7, s. 399-409.

Akgün, M. (2007). "Türkiye'de Klasik Materyalizmin Yansımaları". *Bilim ve Ütopya*. 159, s. 4-11.

Aslan, H. T. *Cumhuriyet Döneminde Felsefe Eğitimi (1923-1938)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi.

Bal, H. (1991). *J. Dewey'in Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Aydınlar Matbaası.

Bıçak, A. (2018). *Türkiye'de Felsefenin Gelişimi I*. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Birgül, M. F. (2020). *Çağdaş Türk Düşüncesinde Heidegger ve Bergson Tecrübesi*. Bursa: Bursa Akademi Yayınları.

Bolay, S. H. (2007). *Türk Düşüncesinde Gezintiler*. Ankara: Nobel.

Değirmencioğlu, C. (1987). *Mehmet İzzet*. Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları.

Doğan, M. (2018). "Türkiye'de Felsefenin Bugünü", (Ed. Celal Türer). *Türkiye'de Felsefe: Sorunlar ve Çözümler*. Ankara: Türk Felsefe Derneği Yayınları.

Gül, F. (2014). "Varoluşçu Felsefenin Türk Düşünce Hayatındaki Yansımaları". *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute*.18, s. 27-32.

Hüseyin T. A. (2017). "Darülfünun'dan İstanbul Üniversitesine Felsefe Eğitiminin Yapılanışı." *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 61, s. 51-86.

İnam, A. (1995). *Edmund Husserl Felsefesinde Mantık*. Ankara: Vadi Yayınları.

İpşiroğlu, M. Ş. (1939). "Fenomenoloji", *Felsefe Seminer Dergisi*. İstanbul: Türkiye Basımevi, s. 155-164.

Kafadar, O. (2000). *Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Kocabaş, A. (2008). "Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri, Dewey, Mustafa Necati ve İsmail Hakkı Tonguç". *Toplum ve Demokrasi*. 2/3, s. 203-212.

Koç, E. (2009). "Klasik Materyalizm ve Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Yansımaları". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1/2, s.75-96.

Koç, E. (2018). "Varoluşçuluğun Türkiye'deki Etkileri", *Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science.* 32, s. 794-816.

Kurt, M. (2009). "Varoluşçuluğun Türk Edebiyatına Girişi ve İlk Etkileri". Gazi Türkiyat. 4, 139-154.

Mengüşoğlu, T. (1945). "Fenomenoloji Felsefesi", *Felsefe Arkivi*. 1, İstanbul: Universum Matbaası, s. 47-74.

Mengüşoğlu, T. (1976). *Fenomenologi ve Nicolai Hartmann*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.

Sarı, M. A. (2015)."Türkiye'de Pozitivizmin İlk Yansımaları." *Turkish Studies*. 10/14, s. 635-656.

Somar, Z. (1965). "Atatürk İnkılaplarının Fikir Kaynakları". *Türk Kültürü Araştırma Dergisi-Atatürk Sayısı*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Sözer, Ö. (1976). *Edmund Husserl'in Fenomenolojisi ve Nesnelerin Varlığı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Topçu, N. *Bergson*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Utku, A. ve Kaya, M. C. (2011). "Türkiye'de Modern Felsefe Tarihi Yazımının Serencamı: Geç-Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Literatür Değerlendirmesi". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 9/17, s.11-48.

Uygur, N. (1958). "Die Phänomenologie Husserls und die Gemeinschaft" *Kant-Studien 50*, 1/4, s. 439-460.

Uygur, N. (2007). *Edmund Husserl'de Başkasının Ben'i Sorunu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ülken, H. Z. (1936). "Fenomenoloji", *Yirminci Asır Filozofları*. İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Ülken, H. Z. (1992). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, H. Z. (1994). *İnsani Vatanseverlik*. İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, H. Z. (2009). *Türk Tefekkür Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Vural, M. (2019). *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Felsefe*. Ankara: Elis Yayınları.

Yazgan, H. (2012). "Takiyettin Mengüşoğlu". 17.05.2012, http://arguvanyoluderg isi.wordpress.com/page/2/.

Yıldız, Y. (2011). "Bergsonculuğun Türkiye'ye Girişi ve Türk Felsefesine Etkisi". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 9/17, s. 333-356.

SON DÖNEM OSMANLI DÜŞÜNCESİNDE MODERN DÜŞÜNCENİN ETKİLERİ

Yakup Kahraman*

Modern Düşüncenin Temel Nitelikleri

Modernlik kuramsal yapısı ile düşünme tarzını, kendisine özgü bir ideoloji biçimini ifade ederken pratik yönü ile de sosyokültürel bir sürece atıfta bulunmaktadır. Modernliğin bir olgu olarak karşımıza çıkması varlık ve bilginin mahiyetine bakışın değişmesi ile yakından ilişkilidir. Bu değişimin zemininin oluşmasında doğa bilimlerinin gelişmesi ve eski metinlerin otoriter gücünü yitirmesi etkili olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde Rönesans dönemi ile birlikte gelişmeye başlayan doğa bilimleri, insanın hem kendisine bakışını hem de doğaya, tarihe ve topluma bakışını değiştirmiştir. Bu değişim aynı zamanda modern düşüncenin de şekillenmesini sağlamıştır. Denilebilir ki Avrupa'da doğa bilimlerinin gelişmesi ile birlikte ortaya çıkan yaşam örgüsünü teorik zeminde yorumlama ve bu yorumlamadan mülhem olarak akıl ve olgu ekseninde nesnelleştirilebilir hâle getirme çabası moderniteyi ortaya çıkarmıştır.

17. yüzyılın ortalarına doğru doğa bilimlerinin elde ettiği başarılar ve bu başarıların yaşam pratiklerine olan etkisi özellikle dönemin seçkinlerinde insanlık tarihinde hiç görülmemiş bir sürecin başladığı inancını beraberinde getirmiştir. Dikatomiler kurgulayarak kendi dönemlerini farklılaştırıp kutsallaştıran ve modern tavır olarak niteleyebileceğimiz bu bakış açısı için temel referans ise akıl ve bilimdir. Buna göre akıl ve bilim geçmişten gelen ve insanlığın ayağında pranga olarak değerlendirilebilecek bütün olumsuzlukları ortadan kaldırabilecek güçlerdir.

Modern için aklın ve bilimin süreçleri ve verilerinden bağımsız bütün alanlar anlam dışı olarak değerlendirildiği için bunlarla savaşılmalı ve yok

* Prof. Dr., Bayburt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

bir bütünlük hâlinde almamışlardır. Bu düşünürler, içerisinde bulundukları toplumsal yapıdan hem etkilenmiş hem de etkilemeye çalışmışlardır. Dolayısıyla modern düşünceyi şablonik, kuru, soyut çerçevede değerlendirmemişlerdir. Temel problemin niceliksel iyileştirme ile ilgili olduğunu düşünen dönemin aydın kesimi kendi realiteleri üzerinden, modernliği yaşam standartlarını yükselten, toplumsal problemleri ortadan kaldıran evrensel normlar olarak görmüşlerdir.

Türk düşüncesinin pratik içerisinden doğan bu yönüne işaret eden Hilmi Ziya Ülken'e göre "Türk düşüncesi içtimai eyleme bağlı olarak Batı düşüncesinin başlıca özelliklerini tanımıştır. Türk düşünürleri toplumun bunalımları karşısındaki sorumluluklarını bilen insanlardır. Fildişi kulelerine çekilmemişlerdir. Ellerindeki bütün imkânları kullanarak eğitimin yayıldığı yerlere kadar yeni fikirleri tanıtmaya yeni içtimai hareketlere önderlik etmeye çalışmışlardır. Siyasi değişmelerin çok gerisinde kalan boğuk sesler olmamışlar, zaman zaman kendilerini dinletmesini bilmişlerdir. Hatta içtimai eyleme karşı aşırı bağlılık belki de bir bakıma bu devir Türk düşüncesinin kusuru gibi görülebilir." (Ülken, 1992: 16).

Diyebiliriz ki hem Tanzimat döneminde hem de Meşrutiyet döneminde modern düşünce tarihsel serüveni ve teorik derinliği detaylı bir incelemeye tabi tutulmaksızın Avrupa'daki dönüşümlerin kaynağı olarak değerlendirildiği için ilgi duyulmuştur. Bu düşünce yapısının biçimsel ve içeriksel olarak kimi niteliklerinin toplumsal ve siyasal hayata yansıtılması ile Avrupavari bir değişimin yaşanacağı ve refah toplumu hâline gelineceği fikri düşünce geleneğimizde modern düşüncenin niteliklerine göre bir yapılanmanın oluşmasını sağlamıştır. Fakat Tanzimat ve Meşrutiyet'te bu oluşum asla tek biçimli olarak modern düşüncenin belirli kalıplarının olduğu gibi bize intikali olarak algılanmamalıdır. Dönemin düşünürlerinin içerisinde bulundukları tarihsellikten dolayı ön anlamalarının İslam-Osmanlı çerçevesi ile şekillendiği düşünüldüğünde modern düşüncenin kavram ve içeriğinin kendi zeminimizde renk değiştirdiğini söylemek mümkündür. Fransızcadan alınan bir kavramın Osmanlıcaya çevrilirken nasıl anlam verildiğine bakılarak bu değişimi görebilmekteyiz (Kara, 2005: 40-41). Dolayısıyla Tanzimat ve Meşrutiyet'te modern düşüncenin içeriğinin konumlandırılması ve anlamlandırılmasının diyalektik bir süreçle şekillendiğini söylemek mümkündür.

Kaynakça

Abdullah Cevdet. (1907). "Şime-i Muhabbet: Şime-i Husumet". *İctihad*, No:89.

Abdullah Cevdet. (1912). "Sıhhat-ı Umumiye İşi ve Gidişi". *İçtihad*, No: 112.

Adıvar, A. A. (1995). "Türkiye'de İslami ve Batılı Düşüncelerin Etkileşimi". *Türkiye'de İslam ve Laiklik*, İstanbul, İnsan Yayınları.

Adıvar, H. E. (1955). *Türkiye'de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri*. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.

Ağaoğlu, A. (2013). *Üç Medeniyet*. İstanbul: Doğu Kitabevi.

Ahmet Mithat. (2015). *Avrupa'da Bir Cevelan.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bauman, Z. (2018). *Yasa Koyucular ile Yorumcular*: *Modernite, Postmodernite ve Entelektüeller Üzerine*. (Çev. Kemal Atakay). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Baha Tevfik. (1997). *Felsefe-i Ferd*, İstanbul: Yumuşak Yayınları.

Beşir Fuad. (1305). *Beşir Fuad'ın Mektupları*. (Haz. C. Parkan Özturan). İstanbul: Arba Yayınları.

Celal Nuri. (1333). *İttihâd-ı İslam*. İstanbul: Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütüphanesi.

Elmalılı Hamdi Yazır. (1328). *Mecelle-i Ahkiim-ı Adliyyemize Reva Görülen Muahazeye Müdafaa-IX*, Beydniillıak, III/61..

Eski, M. (1983). *Millî Mücadelede Mehmet Akif Kastamonu'da, Ankara*: Ayyıldız Matbaası.

Fazlıoğlu, İ. (2014). *Kayıp Halka*, İstanbul: Papersense Yayınları.

Fazlıoğlu, İ. (2004). "İki Ucu Müphem Bir Köprü: Bilim ile Tarih ya da Bilim Tarihi". *TALİD*. Cilt: 2, Sayı:4.

Fındıkoğlu, Z. F. (1940). "Tanzimat'ta İçtimai Hayat", *Tanzimat I*. İstanbul: Maarif Matbaası.

Filibeli Ahmet Hilmi. (2010). *İslam Tarihi*. Haz. Ziyanur Aksun. İstanbul: Ötüken Yayınları. Cilt: II.

Filibeli Ahmet Hilmi. (2005). *Hikmet Yazıları*. (Haz. Ahmet Koçak). İstanbul: İnsan Yayınları.

Hanioğlu, M. Ş. (1985). *Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kara, İ. (2005). *Bir Felsefe Dili Kurmak.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaplan, M. (2005). *Şiir Tahlilleri I / Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaplan, M. (2006). "Mustafa Reşit Paşa ve Yeni Aydın Tipi". *Tanzimat*, (Ed. Halil İnalcık, Mehmet Seyitdanlıoğlu). Ankara: Phoenix Yayınları.

Kılıçbay, M. A. (2001). *Doğu'nun Devleti Batı'nın Cumhuriyeti.* Ankara: İmge Kitabevi.

Latour, B. (2008). *Biz Hiç Modern Olmadık Simetrik Antropoloji Denemesi*. (Çev. İnci Uysal). İstanbul: Norgunk Yayıncılık.

Mardin, Ş. (2017). *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Münif Paşa. (1279). *Muvazene-i İlm ü Cehl*. MF. No:1, 27.

Namık Kemal. (2005). *Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri: Bütün Makaleler I*. (Haz.İsmail Kara, Nergiz Yılmaz Aydoğdu), İstanbul: Dergâh Yayınları.

Ortaylı, İ. (2007). *Batılılaşma Yolunda*. İstanbul: Merkez Kitaplar.

Oxford University Press. (1970). *The Oxford English Dictionary*. Vol. VI. Oxford.

Parla, J. (2009). *Babalar ve Oğullar Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Russ, J. (2011). *Avrupa'nın Düşünce Serüveni*. (Çev. Özcan Doğan). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Şemseddin Sami. (1318). *Kamus-ı Türkî*. Dersaadet: İkdam Matbaası. Cilt: II.

Tanpınar, A. H. (1988). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.

Tanpınar, A. H. (2004). *Beş Şehir*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2004.

Tarlan, A. N. (1940). "Tanzimat Edebiyatında Hakiki Müceddit". *Tanzimat I*. İstanbul: Maarif Matbaası.

Ülken, H. Z. (1940). "Tanzimattan Sonra Fikir Hareketleri". *Tanzimat I*. İstanbul: Maarif Matbaası.

Ülken, H. Z. (1992). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları.

Üstel, F. (2008). *Makbul Vatandaşın Peşinde*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ziya Paşa. (1285). "Yirmi Beşinci Numarada Olan Hâtıraya Zeyl", *Hürriyet*, No: 28.

Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi.* (Çev. Yasemin Saner Gönen). İstanbul: İletişim Yayınları.

Zeynîzâde Mehmet Hâzık. (1323). *Terbiye: Terbiye-i Bedeniye, Terbiye-i Fikrîye, Terbiye-i Ahlakiye*, İstanbul: Matbaa-i Cihan.

FELSEFİ ANTROPOLOJİ ÖZELİNDE TÜRKİYE'DE İNSAN FELSEFESİ ÇALIŞMALARI

Nurten Gökalp*

Cumhuriyet sonrası Türkiye'deki insan felsefesi çalışmaları çoklukla felsefi antropoloji bağlamında özellikle de Takiyettin Mengüşoğlu'nun ontolojik temelli antropoloji çalışmaları üzerinden değerlendirilmektedir.

Türkiye'de insan felsefesi çalışmalarına öncülük eden Takiyettin Mengüşoğlu, felsefenin ülkemizde Batı'yı örnek alarak şekillendiği bir dönemde doktora çalışması için Almanya'ya gönderilen felsefecilerimizdendir. O dönemde Alman filozoflarından ve dönemin felsefi tartışmalarından etkilenen Mengüşoğlu, İstanbul Üniversitesine döndüğünde çalışmalarını bu çerçevede sürdürmüş ve Türkiye'de yapılan felsefi antropoloji çalışmalarında öncülük yapmıştır.

Antropolojinin insanın somut bütünlüğü düşüncesine dayandırılması gerektiği fikrini temele alan Mengüşoğlu'na göre "çağımızda yeni bir felsefe dalı olan antropoloji insan fenomenlerini, başarılarını incelemeli ve betimlemeli, bunlara dayanarak insanı ve insanın bu dünyadaki yerini anlamalıdır" (Mengüşoğlu, 1969: 54).

Döneminin antropoloji alanındaki mevcut çalışmalarını gözden geçirerek işe başlayarak kendi antropolojisini temellendirme yoluna giden Takiyettin Mengüşoğlu için aranılan nitelikteki bir antropoloji gruplara değil insana has olandan hareket etmeli böyle bir antropoloji de ontolojik temellere dayanmalıdır.

Önerilen ontolojik temelli antropolojiyi Kant felsefesinden hareketle yapılandıran Mengüşoğlu'na göre, insanın doğal yeteneklerine vurgu yapan Kant, ontolojik temelli antropolojiye en yakın olan kişidir. Öte yandan Kant, insanı

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.

Kaynakça

Cassirer, E. (1997) *İnsan Üzerine Bir Deneme*, (N. Arat, Çev.) İstanbul:Y.K.Y, İstanbul.

Gökalp, N. (2018) *İnsan Felsefesi,* Ankara:Nobel Yayınevi.

Mengüşoğlu, T. (1969) *Kant ve Scheler'de İnsan Problemi*, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları

Mengüşoğlu, T. (1988) *İnsan Felsefesi*, İstanbul: Remzi Kitabevi

Mengüşoğlu T. (1997) Ontolojik Esaslara Dayanan Felsefi Antropoloji Hakkında Düşünceler. *Yüzyılımızda İnsan Felsefesi Takiyettin Mengüşoğlu'nun Anısına*, (Haz. İ. Kuçuradi) Ankara:Türkiye Felsefe Kurumu.

Scheler, M. (1988) *İnsanın Kozmos'taki Yeri,* (T. Mengüşoğlu, Çev.) İstanbul: Yaprak Yayınevi.

CUMHURİYETİN 100 YILLIK SERENCAMINDA AHLAK

Emrullah Kılıç*

Giriş

Ahlaki iyilikler ve amaçlar, bir şey yapılması icap ettiğinde ortaya çıkarlar. Bir şeyin yapılmasının gerekliliği ise mevcut durumda kötüye giden şeylerin varlığına işaret eder. Fakat ahlak, tanımlanmış bir eylemler kataloğu ya da eczane reçetesi gibi hazır listeler ya da kurallar dizisi değildir (Dewey, 2021: 155-156). Bu bağlamda herhangi bir ahlaki yargı söz gelimi adalet gibi çoğunlukla hayatın değişen yeni durumlarının karşılanıp uyum ve dengenin sağlanmasında dinamik çözümlere yönelmeyi gerektirir (Demir, 2020: 3482). Bilindiği üzere modernlikle birlikte yaşam, geleneksel dönemin yaslandığı bilgi, toplum ve metafizik teorilerinin de farklılaşmasıyla büyük değişim ve dönüşüme uğramıştır. Bu değişimden belki de en büyük payı ahlaki alan almıştır. 17 ve 18. yüzyıldan sonra doğa bilimlerinde de meydana gelen büyük değişimler ve dönüşümler neticesinde geleneksel doğa bilimlerinde olduğu gibi ahlaki alanının yeni bilimsel gelişmeler ile birlikte standartlar, normlar, amaçlar ve talepleri için doğa bilimlerinden destek alması zorlaşmıştır. Öyle ki bilimsel gelişmeler sadece ahlaki alanı değil modern dönem öncesi kurulan tüm yapıları ciddi anlamda rahatsız ederek yeniden yapılanmaya zorlamıştır. Fakat süreç, her iki taraf için tam bir zafer olmaktan ziyade alanlar ve yetki paylaşımı ile uzlaşıya dönüşmüştür. Bunun nedeni ise pratik sahada iş gören bilimlerin göreceli olarak daha düşük maddi sahada ilgilenmesi ve Varlık sahasına girmemesidir. Nihayetinde ahlaki ve ideal alanda üstünlük modern öncesine yani eskiye verilmiştir (Dewey, 2021: 25). Geleneksel ahlaki teorilerin iddiasını devam ettirmesine neden olan söz konusu bu durum pratikte ise sorun çözme

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.

temellendirmenin hakikatle ilişkisini ve bu bağlamda tarihsel ontolojisini yeniden üretilmiş bilgi nesneleri ile kurma girişimidir. Öncelikle kendi üzerimize; kendimizi ahlaki failler olarak kurma biçiminde açığa çıkan bu üç yaklaşım özellikle "hakikat, iktidar ve ahlak" olmak üzere üç alanda var olma çabası göstermektedir.

Bunlar; Hilmi Ziya Ülken'in "Aşk Ahlakı", Nurettin Topçu'nun "İsyan Ahlakı" ve Erol Güngör'ün "Sosyal Ahlakı"dır. Ülken'in ahlakı, belirli aşamalar neticesinde gerçekleşecek bir süreç olarak ele alır. Çünkü Ülken'e göre ahlaki ethosun oluşabilmesi onu belirleyecek olan kültürel hegemonyanın varlığına bağlıdır. Topçu ise daha sabırsız ve ivedi çözümlere odaklıdır. Çünkü idealize ettiği tasavvufi ahlaki düzenin numunesi zaten Anadolu'da daha önce mevcuttur. Güngör ise hukukun, örfler ve âdetlere uyumlu olduğu kültür-medeniyet bütünlüğüne dayalı bir ahlaki düzeni amaçlar. Nihai anlamda kendi dinamiklerimiz içerisinden bir keşifle açığa çıkarılacak "boyun eğmemiş bilgilerin" yeniden kullanımıyla "ahlaki sağduyu" üzerinden güç devşirme çabaları olarak da okunabilir. Olayların akışından hareketle mevcut durumun yöntem ve kavramlarından ziyade toplumdaki örgütlenme biçimine, kuruluşuna ve etkilerine karşı bir tepki olarak çıkan söz konusu girişimler yaşanılan krizler karşısında yeni bir perspektif getirmişlerdir. İslam dini ile barışık bir yaklaşımı da sergileyen ahlaki temellendirmeler Cumhuriyet ile birlikte siyasal iradenin de etkisiyle gerçekleşen hızlı değişim ve dönüşümün yönü konusunda Batıcı ve İslamcı olarak nitelenebilecek temellendirmelerden de ayrışmaktadırlar. Ayrıca Topçu ve Güngör'de ahlak ve din ilişkisi daha sıcak bir ontolojiye bağlı görünür. Ülken bu konuda biraz daha felsefi ahlaka yakın durur ve kültürü de buradan üretmeye meyillidir. Türk modernleşmesinin Batılılaşma-modernleşme bağlamına odaklı karakterini de yansıtan bu üç farklı arayışın günümüz Türkiye'sine etkileri yadsınamaz. Sadece ahlaki olandan ziyade siyasal ve kültürel iklime etkileri bakımından da oldukça önemli yer tuttuğunu söyleyebiliriz.

Kaynakça

Akgül, M. (2015). "Erol Güngör: Hayatı, Eserleri, Düşünceleri". *Doğudan Batı'ya Düşüncenin Serüveni (*cilt 10). Ed. B. A. Çetinkaya. İstanbul: İnsan Yayınları.

Akgün. M. (2005). *Materyalizmin Türkiye'ye Girişi*. Ankara: Elis Yayınları.

Assmann, A. (2013). "Civilizing Societies: Recognition and Respect in a Global World". *New Literary History* Winter 44/1. ss. 69-91.

Başgil, A. (2003). *Din ve Laiklik*. İstanbul: Yağmur Yayınevi.

Bayraktar L., Dirican R. (2018). "Türkiye'de Felsefenin Yüzleşmek Zorunda Olduğu Bir Sorun: Medeniyet Buhranı". *Türkiye'de Felsefe Sorunlar ve Çözümler*. Haz. Celal Türer. ss.139-153. Ankara: Türk Felsefesi Derneği.

Bayraktar, Mehmet. (2013/2). "Hilmi Ziya Ülken'in Varlık Anlayışı". *Felsefe Dünyası* 58/20. ss. 15-26.

Bayram, Ahmet Kemal. (Eylül 2018). "Foucault'nun Yöntemi: Hakikatin Söylemsel İnşasının Arkeolojisi ve Soykütüğü". *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 6/2. ss. 217-230. DOI: 10.14782/ipsus.460139

Bolay, S.H. (1995). *Türkiye'de Ruhçu ve Maddeci Görüşün Mücadelesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Bulut, R. (Aralık 2022). "İslamcı Aydın Ömer Ferit Kam'ın Batılılaşma Anlayışı". *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 5/2. ss. 443-457. https://doi.org/10.52637/kiid.1150676.

Dağ, A. (2020). *Modernleşme Ekseninde Türk Düşüncesi*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.

Dellaoğlu, B. (2013). *Modernleşmenin Zihniyet Dünyası Bir Tanpınar Fetişizmi*. İstanbul: Ufuk Yayınları.

Dellaoğlu, B. (2020). *Politik ve Poetik*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Demir, Ata. "Hangi Adalet, Kime Göre Neye Göre?" *Journal Of Socıal And Humanıtıes Scıences Research (Jshsr) Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi* 7/62 (2020), 3470-3486. https://doi.org/DOI: https://doi.org/10.26450/jshsr.2196

Demir, Ata. *Jean-Luc Nacy'nin Siyaset Felsefesinde Çoğulculuk ve Demokrasi*. Yayınlanmamış: Ankara Üniversitesi, Doktora, 2019.

Dewey, J. (2021). *Felsefenin Yeniden İnşası*. Ankara: Fol Yayınları.

Er, S. E. (2021). "Hilmi Ziya Ülken'in Nietzsche'si: Çarmıhtakini Dionysos ile Birleştirmek". *Özne: Doğumunun 120. Yılında Hilmi Ziya Ülken*. Ed. A. Utku. ss. 297-307.

Ferguson, A. (2001) "Of the General Characterictics of Human Nature". *History of The Civil Society*. Ed. Fania Oz-Salzberger. Part I, Section I, 3th published. ss. 7-16. London: Cambridge Universty Press.

Foucault, M. (2011). *Seçme Yazılar1 Entelektüelin Siyasi İşlevi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2014). *Seçme Yazılar2 Özne ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Güngör, E. (1995). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Güngör, E. (1997). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Yay.

Güngör, E. (2010). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Güngör, E. (1986). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yay.

Kara, İ. (2003). *Din ile Modernleşme Arasında*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karaman, H. (2012). "Cumhuriyet Dönemi Aydınlarında Din ve Ahlâk İlişkisi" *Diyanet İlmi Dergi* S. 2. Ankara: DİB. Yayınları. ss. 109-124.

Karpat, H.K. (2009). *Kimlik ve İdeoloji*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Karpat, H. K. (2014). *Türk Siyasi Tarihi*. 5. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları.

Mardin, Ş. (1992). *Makaleler 3 Türkiye'de Din ve Siyaset*. 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Mengüşoğlu, T. (2017). *İnsan Felsefesi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Mollaer, F. (2007). *Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı: Nurettin Topçu Üzerine Yazılar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Oz-Salzberger, F. (2001). "Civil Society in the Scottish Enlightenment." *Civil Society History and Possibilities*, Ed. S. Kaviraj ve S. Khilnani. Cambridge: Cambridge University Press. 58-83.

Tanpınar, A.H. (1969). *Beş Şehir*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Topçu, N. (1998). *Kültür ve Medeniyet*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (1999). *Var Olmak*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2002). *İsyan Ahlakı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2010). *Yarınki Türkiye*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Urhan, Veli (2013). *Michel Foucault ve Düşünce Sistemleri Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.

Urhan, Veli. (2007). "M. Foucault ve Bilgi/İktidar İlişkisinin Soykütüğü". *Kaygı* S. 9. ss. 99-118.

Ülken, H. Z. (1968). *Varlık ve Oluş*. Ankara: A. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Ülken, H. Z. (2016). *Bilgi ve Değer*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Ülken, H. Z. (2016a). *Ahlak*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Ülken, H.Z. (2010). *Aşk Ahlakı*, İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Ürgeç, V. (2019). "Türkiye'de Modern Kimliğin İnşasına Bir Eleştiri: Hilmi Ziya Ülken Örneği". *Doktora Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yavuz. H. (2009). *Türkiye'nin Zihin Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

CUMHURİYETİN İLK DÖNEMİNDE SİYASİ VE FELSEFİ BENLİK ARAYIŞI

Ata Demir*

Giriş

Bir kimsenin öz varlığı, kişiliği, onu kendisi yapan şey, kendilik, şahsiyet gibi anlamları ihtiva eden benlik (İng. Personality), en genel anlamda bir kişinin diğerlerinden ayrılmasını sağlayan düşünüş ve davranış biçimlerinin altında yatan psikolojik, sosyal, kültürel niteliklerin toplamını ifade eder (Conner ve Tennen, 2008: 8/217). Doğuştan sahip olunan kalıtsal özelliklerin ötekiyle ve çevreyle etkileşimiyle bireyin tahayyülünde resmini çizdiği kişinin sahip olduğu niteliklerin toplamı onun benliğini şekillendirir. İnsanın kendini algılayış ve görüş şekli olarak benlik sürekli bir değişim ve gelişim sürecini ifade eder (Kuzgun, 1996: 12). Bu gelişim sürecinde kişinin benliğini şekillendiren, kendisiyle alakalı algı, düşünce, kanaat ve inançları teşekkül eder (Frager ve Fadiman, 1998: 403-406). Benliği oluşturan unsurlardan bazıları, etkin ve merkezî konumda roller üstlenirken, bazıları da merkezin çevresinde tamamlayıcı rolleri olan daha az etkili unsurlardır. Ancak dikkati çeken nokta, kişinin benliğini şekillendiren tüm unsurların birbiriyle bağlantılı olduklarıdır (Eisenberg ve Patterson, 1979: 12). Küçük yaştaki çocuk, annenin tabii bir uzantısı olarak kendini hissetmesinden dolayı yeni bir ben olma ihtiyacını duymazken ilerleyen yaşlarda "ben kimim?" sorusunun cevabıyla farklı bir benlik arayışına girer. Kadim dünyada bireylerin benliklerini oluşturmada etkili olan referans değerler, daha çok içinde yaşadıkları topluluğun kültürel değerlerini oluşturan örf, âdet, inanç düzeni, dil, tarih ve coğrafi koşullar gibi bireyin kendini önünde bulduğu ya da kendisine dışardan aktarılan verili yargılardan oluşmaktaydı (Eisenberg ve Patterson, 1979: 13). Kadim dünyada bir topluluğun, inanç düzeninin ya da kültürün doğal bir üyesi ve unsuru olarak

* Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

Kanaatimizce zeminin eğimi suyun yönünü belirlediği gibi zamanın ruhu da örnek alınacak medeniyetleri ve buna bağlı olarak yeni benliklerin akış yönünü belirler. Korumacı yaklaşımların ömrünün sınırlı olduğunu gösteren en yakın örnekler, alınan bütün tedbirlere rağmen Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılmasıdır. Türkiye'nin resmî felsefesi olmaya devam etmesine ve bir asır içinde birkaç askerî darbenin ya da müdahalenin desteğini arkasına almasına rağmen Kemalist benliğin ilk hâli ile sürdürülemez olduğu görülmektedir. Türkiye'nin çok partili döneme geçmesiyle birlikte önce Demokrat Parti ve en son Ak Partinin iktidarı, söz konusu remi benliğin hem sınırlarında hem de içeriğinde epey hususların değiştiğini ispatlar niteliktedir.

Kaynakça

Adorno, Theodor W. - Horkheimer, Max. (2014) *Aydınlanmanın Diyalektiği.* Çev. Gümüş Adnan. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Ağaoğlu, Ahmet. (2013) *Üç Medeniyet.* Ankara: Doğu Kitabevi.

Ağaoğulları, Mehmet Ali. (2010) *Ulus Devlet ya da Halkın Egemenliği.* Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.

Arendt, Hannah. (1973) *The Origins of Totalitarianism.* New York: Harcourt Brace.

Arıkan, Saffet. (1937) "İkinci Türk Tarih Kongresi". *Ülkü* 56.

Arsan, Nimet (ed.). (1997) *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III.* AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. 3 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Başar, Ahmet Hamdi. (1981) *Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye.* AlTlA Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Basımevi.

Bıçak, Ayhan. (2005) *Tarih Metafizihleri.* Dergah Yayınları.

Bozkır, Kamuran. (1936) "Halkevlerine Dair". *Ülkü* 36.

Conner, Tamlin S. - Tennen, Howard. (2008) "Personality". *International Encyclopedia of the Social Sciences,* 2nd edition. Thk. William A. Darity. 8/5760. New York: The Gale Group.

Çetinsaya, Gökhan. (2009) "Kalemiye'den Mülkiye'ye Tanzimat Zihniyeti". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, C. 1: Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi içinde.* Thk. Mehmet Ö. Alkan. C. 1. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çiğdem, Çiğdem. (1997) *Aydınlanma Düşüncesi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Demir, Ata. (2020) 7. "HANGİ ADALET, KİME GÖRE NEYE GÖRE?" *JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)* 7/62, 3470-3486. https://doi.org/10.26450/jshsr.2196]

Dupre, Luis. (2004) *The Enlightenment and the Intellectual Foundations of Modern Culture.* New Haven: Yale University Press.

Eisenberg, Sheldon - Patterson, Lewis E. (1979) *Helping Clients with Special Concerns.* USA: Houghton Mifflin Company.

Ergin, Osman Nuri. (1977) *Türkiye Maarif Tarihi.* İstanbul: Eser Matbaası.

Erişirgil, Mehmet Emin. (1938) "Tabutunun Huzurunda Giderken". *Ülkü* 70.

Foucault, Michel. (2014) *Özne ve İktidar.* Ed. Ferda Keskin. Çev. Işık Ergüden - Osman Akınbay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 4. Basım.

Foucault, Michel. (2015) *Öznenin Yorum Bilgisi.* Çev. Ferda Keskin. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Frager, Robert - Fadiman, James. (1998) *Personality and Person Growth.* USA: Wesley Longman Publishing.

Fritzsche, Peter - Hellbeck, Jochen. (2009) "The New Man in Stalinist Russia and Nazi Germany". *Beyond Totalitarianism: Stalinism and Nazism Compared.* Thk. Michael Gayer. Cambridge University Press.

Garaudy, Roger. (2012) *Hatıralar Yüzyılımızda Yalnız Yolculuğum.* Çev. Cemal Aydın. İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.

Gelot, Ludwig. (2009) *On the Theological Origins and Character of Secular International Politics: Towards Post-Secular Dialogue.* Aberystwyth University, Doktora.

Gencer, Bedri. (2000) "Türkiye'de Laikliğin Tarihi Dinamikleri". *Toplum ve Bilim* 84.

Gentile, Emilo. (1996) *The Sacralization of Politics in Fascist Italy.* Cambridge: Harvard University Press.

Gillespie, Michael Allen. (2008) *The Theological Origins of Modernity.* Chicago: University of Chicago Press.

Göle, Nilüfer. (2001) *Modern Mahrem.* İstanbul: Metis Yayınları.

Gregor, A. James. (2012) *Totalitarianism and Political Religion: An Intellectual History.* Stanford University Press.

Griffin, Roger. (2007) *Modernism and Fascism: The Sense of a Beginning Under Mussolini and Hitler.* London: Palgrave Macmillan.

Gündüz, Mustafa. (2010) "Mustafa Kemal ve Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim ve Kültür Hayatına Abdullah Cevdet'in Etkileri". *Turkish Studies* 5/1.

Hanioğlu, M. Şükrü. (2008) *A Brief History of the Late Ottoman Empire.* Princeton University Press.

Hodgson, M.G.S. (1993) *İslam'ın Serüveni: Ateşli Silah İmparatorlukları ve Modern Devirler.* 3 Cilt. İstanbul: İz Yayınları.

İnalcık, Halil. (2002) "Siyaset, Ticaret, Kültür, Etkileşim". *Osmanlı Uygarlığı.* Ed. Halil İnalcık - Renda Gürsel. Ankara: Kültür Bakanlığı.

İnan, Afet. (2009) *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kabakçı, Enes. (2011) 3. "Trajectoire du Positivisme Comtien (1820-1857): De la Philosophie Positive a la Religion de l'Humanite". *Sosyoloji Dergisi* 23.

Kahraman, Hasan Bülent - Keyman, Fuat. (1998) "Kemalizm, Oryantalizm ve Modernite". *Doğu-Batı* 2.

Karpat, Kemal. (2009) *Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din.* İstanbul: Timaş.

Kılıç, Emrullah. (2022a) *Metafiziksel İyi'den Değer'e: Ahlakın Yolculuğu.* Ankara: İlem Yayınları.

Kılıç, Emrullah. (2022b) "Usûl ve Yöntem Arasında Modern İslam Düşüncesi: Benliğin İnşası Taha Abdurrahman ve Burhanettin Tatar Örneği". *Tetkik* 1/21, 1-20. https://doi.org/10.55709/tetkikdergisi.21

Kuzgun, Yıldız. (1996) *Akademik Benlik Kavramı Ölçeği.* Ankara: M.E.B. Yayınları.

Küçükalp, Kasım - Cevizci, Ahmet. (2018) *Batı Düşüncesi Felsefi Temelleri.* Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.

Makdisi, Ussame. (2002) "Osmanlı Oryantalizmi". *Oryantalizm: Tartışma Metinleri.* Thk. Aytaç Yıldız. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Mansfield, Nick. (2021) *Öznellik: Freud'dan Haraway'e Benlik Kuramları.* Çev. Elif Okan Gezmiş. İstanbul: Babil Kitap.

Mardin, Şerif. (2006) *Religion, Society and Modernity in Turkey.* New York: Syracuse University Press.

McGrath, Alister E. (2006) *The Twilight of Atheism: The Rise and Fall of Disbelief in the Modern World.* Colorado: WaterBrook Press.

Meriç, Nevin. (2005) *Adab-ı Muaşeret: Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi (1894-1927).* İstanbul: Kitap Yayınları.

Miller, Ruth. (2014) "FIKIHTAN FAŞİZME: OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E GÜNAH VE SUÇ". Çev. Hamdi Çilingir. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39, 339-344.

Nancy, Jean-Luc. (2020) *Esersiz Ortaklık.* Çev. Devrim Çetikasap. İstanbul: MonoKL Yayınları.

Pichering, Mary. (2009) *Auguste Comte: An Intellectual Biography.* Cambridge University Press.

Poggi, Gianfranko. (2009) *Modem Devletin Gelişimi.* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Selek, Sabahattin. (2006) "Ismet Inönü-Hatıralar". Ankara: Bilgi Yayınevi.

Stark, Rodney. (2002) "Toprağın Bol Olsun Sekülerleşme". *Sekülerizm Sorgulanıyor.* Ed. Ali Köse. İstanbul: Kolektif Yayınevi.

Starobinsk, Jean. (2012) *Özgürlüğün İcadı ve Aklın Amblemleri.* Çev. Haldun Bayrı. İstanbul: Metis Yayınları.

Türer, Celal. (2010) "Modernliğin Yöntem Tiranlığı". *Eskiyeni* 17, 5-10.

Yıldız, Ahmet. (2014) *Kemalizmin İki Yüzü.* İstanbul: Etkileşim Yayınları.

Zijderveld, Anton C. (2007) *Sahnelik Toplum: Sosyolojinin Yeniden Tanımlanması.* Çev. Kadir Canatan. İstanbul: Pınar Yayınları.

Zizek, Slavoj. (2008) *Stalinizm ya da Stalin İnsanın İnsanlığını Nasıl Kurtardı.* Çev. Sabri Gürses. İstanbul: Encore Yayınları.

"C.H.F. Nizamnamesi ve Programı". T.B.M.M. Matbaası, 1931.

"Cumhuriyet Halk Partisi Beşinci Büyük Kurultay zabıtları", 1939.

Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 1 / Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi. thk. Mehmet Ö. Alkan. 8 Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

"T.B.M.M. Zabıt Ceridesi", 1341

CUMHURİYETİN 100. YILINDA BİLİM-TEKNOLOJİ-FELSEFE İLİŞKİLERİ

Muhammet Özdemir*

Giriş

Bu bölümün amacı, modern Türkiye Cumhuriyeti'ndeki ilk yüzyıllık bilim, teknoloji ve felsefe deneyiminin kapsamı ve içeriği hakkında bir saptamada bulunmaya çalışmak; ikinci yüzyıl için muhtemel gelişme çerçeveleri ve planlamalarla ilgili önerilerde bulunmayı denemektir. 2020'li yıllarda dünya toplumları genelinde gelişimin yönü dijitalleşme, yapay zekâ, finans ekonomisi, sosyal psikoloji, düşünme ekonomisi, biyoteknoloji, nanoteknoloji ve çok merkezli güç bileşenleri etrafında olacağı için Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi, potansiyelleri ve planlamalarına dair yeniden bir kavrayışta bulunmak gereği hissedilmektedir. 1990'ların ikinci yarısı ve 2000'li yıllarda bazı benzer çalışmalar yapılmış olmakla birlikte söz konusu çalışmalar ağırlıkla 19. yüzyıldaki sanayi devrimi ve 20. yüzyılın ikinci ve üçüncü çeyreklerindeki kalkınma deneyimleriyle sınırlı kalmış gibi görünmektedir. Ayrıca söz konusu çalışmalarda felsefe ve sosyal bilimlerin konuşlanması ve görevleriyle ilgili açık bir belirlemeden kaçınıldığı fark edilebilmektedir (Ayhan, 1998: 23-44; Acun, 2004: 641-658; Alptekin, 2006; Erginöz, 2011: 117-148).

Buradaki değerlendirmede öncelikle Cumhuriyetin vizyon ve misyonu çerçevelenmeye çalışılacak, ardından bilimin toplumsal ve ekonomik gerekçelerine yer verilecek, sonra sosyal psikoloji ile teknoloji arasındaki ilişkiler teşhis edilerek felsefenin işlev kapsamına değinilecek ve nihayet Türkiye'nin ikinci yüzyılındaki muhtemel ekonomik, bilimsel ve teknolojik gelişme alanlarına temas edilecektir. Burada felsefe dar kapsamda kavramlar ile olgular arasındaki deneyimsel anlam ilişkilerinin analizi olarak kabul edilebilirse de buna

* Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Felsefesi Anabilim Dalı

iletişim seviyesi geliştirilebildiği takdirde Cumhuriyetimizin ikinci yüzyılında elde edebileceği sıçrama çok dikkat çekici olabilir. Bunun için kısa, orta ve uzun vadeli gerçekçi planlamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bilim, teknoloji ve felsefe politikalarını belirleyen ve yöneten idareci, uzman ve bürokratik kadro doğru seçildiği takdirde insan kaynakları ve toplumsal iletişim seviyesi her on yılda daha ileriye gidebilir gibi görünmektedir. Burada insan, bilim, teknoloji ve felsefeden de önce gelmektedir. Felsefenin yol göstericiliğine güvenebilmek için yetkin felsefe uzmanlarının desteklenmelerinde yarar olduğu söylenebilir.

Kaynakça

Acun, R. (2004). "Türkiye'de Bilim ve Teknolojinin Gelişim Süreci Literatürüne Eleştirel Bir Bakış". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2 (4), 641-658.

Alptekin, Ş. (2006). "Cumhuriyet'ten Günümüze Türkiye'nin Bilim ve Teknoloji Politikaları: Ekonomik Kalkınma ve Toplumsal Gelişme Açısından Ulusal İnovasyon Sisteminin Önemi ve Etkileri", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ayhan, A. (1998). "Atatürk, Cumhuriyet, Bilim ve Teknoloji". *Erdem*, 11 (31), 23-44.

Bassnett, S., Trivedi, H. (Ed., 1999). *Post-colonial Translation: Theory and Practice*. London, New York: Routledge.

Baudrillard, J. (1981). *Simulacres et simulation*. Paris: Galilée.

Bocutoğlu, E., Dinçaslan, M. (1998). "1925- 1950 Döneminde Türk Havacılık Endüstrisi ve İkinci Dünya Savaşı Sonrası Konjonktörün Türk Havacılık Endüstrisine Etkileri", Sosyal Bilimler Dergisi, 157-173, https://www.ktu.edu.tr/dosyalar/sbedergisi_f98e8.pdf (Erişim Tarihi: 11.06.2023).

Bourdieu, P. (1993). *The Field of Cultural Produciton: Essays on Art and Literature*. Ed.: Randal Johnson. Columbia: Columbia University Press.

Deneault, A. (2018a). *Mediocracy: The Politics of the Extreme Centre*. İngilizceye Çeviren: Catherine Browne. Toronto: Between the Lines.

Deneault, A. (2018b). *Legalizing Theft: A Short Guide to Tax Havens*. İngilizceye Çeviren: Catherine Browne. Halifax, Winnipeg: Fernwood Publishing.

Erginöz, G. Ş. (2011). "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Anabilim Dalı'nın/Bölümü'nün 2004-2009 Yılları Arasındaki Çalışmaları", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 13 (1), 117-148.

Feyerabend, P. (1993). *Against Method*. London, New York: Verso, 3. Basım.

Göker, A. (2002). "Türkiye'de 1960'lar ve Sonrasındaki Bilim ve Teknoloji Politikası Tasarımları Niçin [Tam] Uygula[ya]madık?". ODTÜ Öğretim Elemanları Derneği, "Ulusal Bilim Politikası" Paneli, ODTÜ, Ankara, Haziran, 1-24.

Haskel, J., Westlake S. (2018). *Capitalism Without Capital: The Rise of the Intangible Economy*. Princeton, Oxford: Princeton University Press.

Komisyon (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Bilim ve Teknoloji Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

Komisyon (2022). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Bilim ve Teknoloji Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, 1-80, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Bilim-ve-Teknoloji-OIK-Raporu.pdf (Erişim Tarihi: 11.06.2023).

Kuhn, T. S. (2012). *The Structure of Scientific Revolutions 50th Anniversary Edition*, Chicago, London: The University of Chicago Press, 50. Basım (e-kitap).

Kuyel, M. T. (2005). "Scholars of Muslim Heritage: Professor Aydin Sayili". *Foundation for Science Technology and Civilization*, 4096, 1-21.

Latour, B. (1993). *We Have Never Been Modern*; çev.: Catherine Porter, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Lavan, M., Payne, R. E., Weisweiler, J. (Ed., 2016). *Cosmopolitanism and Empire: Universal Rulers, Local Elites, and Cultural Integration in the Ancient Near East and Mediterranean*. New York: Oxford University Pres.

Martin, A. (2005). "Agents in Inter-Action: Bruno Latour and Agency", *Journal of Archaeological Method and Theory*, Vol. 12, No. 4, Agency: Methodologies for Interpreting Social Reproduction, Part 2 (Dec.), 283-311.

Okasha, S. (2016). *Philosophy of Science: A Very Short Introduction.* New York: Oxford, University Press, 2. Basım.

Özdemir, M. (2019). Prof. Dr. Fuat Sezgin'de "Evrensel Bilimler Tarihi" Kavramı ve Bilim Tarihi Yazımı. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* Yıl 9, Özel Sayı, 38-55.

Özdemir, M. (2023). *Orta Çağ İslâm Felsefesi ve Çağdaş Batı Felsefesi Analizinden Hareketle Yeniden İbn Sînâ*. İstanbul: Mânâ Yayınları (e-kitap).

Popper, K. (2002). *The Logic of Scientific Discovery*, London, New York: Routledge, 6. Basım.

Sanyal, K. (2014). *Rethinking Capitalist Development: Primitive Accumulation, Governmentality & Post-colonial Capitalism*. London, New York, New Delhi: Routledge.

Sayılı, Ord. Prof. Dr. A. (2010). *Bilim Tarihi Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir*. Düzelti: Melek Dosay, Ahmet Cevizci. İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2. Basım (e-kitap formatı).

Sezgin, F. (2008). *İslâm'da Bilim ve Teknik I-V*. Çev.: Abdurrahman Aliy. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2. Basım, Nisan.

Şahinbaş Altınöz, G. (2011). "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Anabilim Dalı'nın/Bölümü'nün 2004-2009 Yılları Arasındaki Çalışmaları". *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 13 (1), 117-148.

Şen, G. (2021). "Türk Havacılığında Girişimcilik Faaliyetleri: Türkiye'de Yerli Uçak Üretimi Çalışmaları Üzerine Bir Araştırma". *Havacılık Araştırmaları Dergisi* 3 (2). 190-208.

TBMM Kararı, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), 1, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani-2007-2013.pdf (Erişim Tarihi: 11.06.2023)

Touhtou, R. (2017). Civil Society and Social Capital in Morocco. *Rethinking Social Capital: Global Contributions from Theory and Practice*. Ed.: Elisabeth Kapferer, Isabell Gstach, Andreas Koch, Clemens Sedmak, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholar Publishing, 285-308.

Türkcan, E. (2009). *Dünya'da ve Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Politika*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (TCCSB, 2023). *100. Yıl Türkiye Planı: On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)*, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf (Erişim Tarihi: 11.06.2023)

Unat, Y. (2013). "Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı". *Dört Öge*, Yıl 1 Sayı 3, Nisan, 1-23.

Warburton, N. (2004). *Philosophy: The Basics*. London, New York: Routedledge, 4. Basım.

Wengrow, D. (2010). *What Makes Civilization? The Ancient Near East and the Future of the West*. Oxford, New York: Oxford University Press.

Xueyi, L. (2020). *Social Construction and Social Development in Contemporary China*. İngilizceye Çeviren: Yan Peng Wittrock. London, New York: Routledge.

Yıldırım, C. (2001). *Bilimin Öncülleri*. Ankara: Tübitak Yayınları, 18. Basım.

Yıldız, B., Ilgaz, H., Seferoğlu, S. S. (2010). "Türkiye'de Bilim ve Teknoloji Politikaları: 1963'den 2013'e Kalkınma Planlarına Genel Bir Bakış", *Akademik Bilişim'10 - XII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri 10 - 12 Şubat 2010 Muğla Üniversitesi*, 457-464, https://ab.org.tr /ab10/kitap/yildiz_ilgaz_AB10.pdf (Erişim Tarihi: 11.06.2023)

TÜRK FELSEFE DÜNYASINDA BİR İMKÂN OLARAK TEKNOLOJİ FELSEFESİ

Ahmet Dağ*

Giriş

İnsanın ürettiği ve kullandığı alet, onun düşünce tasavvurunun bir parçası yani zihin-beden birlikteliğinin bir üretimi olduğu için insanların hayatını belirleyen bir unsurdur. İnsan, yalnızca kültür varlığı değil aynı zamanda teknik yani beceri veya hüner varlığıdır. Teknik veya teknolojinin ehemmiyeti önemlidir. Zira teknik veya teknoloji, hayatı ve tarihi süreçleri değiştirir. Tekniğin, kültür ve ahlaka hatta metafiziğe ilişkin bir yönü vardır. Zira teknik ve onun üst bir aşaması olan teknoloji, hayatın tüm süreçlerini belirleyebilecek insanın düşünsel sürecinin nihayeti veya üretimidir. Tekniğin bir ürünü olan makine ve teknolojik aletler, insanların hayat tarzını ve davranışlarını belirlemektedir. İnsanlık, felsefi düşüncenin başlangıcından itibaren neredeyse yaşadığı her süreci tartışarak ilerletmiştir. Bu tartışma süreci, "karanlık çağ/dark age" döneminde dahi olmuştur. Sanayileşme süreciyle felsefenin dışına kendini atan psikoloji, sosyoloji, antropoloji ve etnoloji gibi alanlardan da destek alarak ilerleme süreçleri eleştiriye tabi tutulmuştur. Var olan süreç, bilim felsefesi üzerinden hem eleştirel olarak ele alınmış hem de yön verilmeye çalışılmıştır.

Teknoloji felsefesi; bilim felsefesinin bir parçası olmayıp bilimin uygulanmasının bir ürünü olan teknolojinin özellikleri, onun insan ve doğayla ilişkisini, sosyal ve etik etkilerini ele alan bir felsefe türüdür. İnsan ve Doğa, Ruh ile Madde, Suje/rasyonel ile Obje/irrasyonel arasında daima bağlantı olmuştur. Bu bağlamda makine veya teknoloji felsefesi, gereklilik ve zarurettir. Batı'da birçok yayın yapılmış olsa da bu zarurete rağmen teknoloji felsefesi bağlamında ülkemizde yapılan çalışma sayısı oldukça azdır. Teknik aletler, insan kontrolünde

* Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı.

düzleme oturtacak çalışmalara ihtiyaç var. 20. yüzyıl disiplinler arası (fizik, kimya, biyoloji, felsefe, sosyoloji, psikoloji, antropoloji ve mühendislik vs.) çalışmalara dayalı bilim etkinliğine şahit olmuştu. 21. yüzyıl postdisipliner yani disiplinler arası ilişkinin üstel biçimde olduğu bir yüzyıl olacak zira. Yapay zekânın hem üretilmesindeki hem de meydana getirdiği etkiler bakımından disiplinleri birleştirici yapısı bunun en büyük göstergesidir. Hem bilimler alanında yetiştirilecek kişilerin hem de bilimler alanında mevcut çalışan kişilerin disiplinlerarası çalışmanın gerekliliğine inanarak çalışmalarını yapmaları gerekir. Temel Bilimler, Mühendislik Bilimleri, Tıp Bilimleri ve İnsan Bilimleri hatta İlahiyat Bilimlerini kotaracak müktesebat edinilmediği takdirde 21. yüzyılda üstel biçimde gelişen bilimsel-teknolojik süreçleri ve onun inşa ettiği insanı, doğayı ve hayatı anlamamız mümkün değildir.

Kaynakça

Adıvar, A. A. (1991). *Osmanlı Türklerinde İlim,* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Arslan, H. (1992). *Epistemik Cemaat: Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi,* İstanbul: Paradigma Yayınevi.

Bolay, S.H. (1971). *Türkiye'de Ruhçu ve Maddeci Görüşün Mücadelesi,* İstanbul: Yağmur Yayınları.

Boon, M. (2012). Instruments in Science and Technology, Olsen, J. K. B., Pedersen, S. A., & Hendricks, V. F. (2012). *A Companion to the Philosophy of Technology*. John Wiley & Sons. ss. 78-83.

Demir, R. (2019). Osmanlılar Dönemi'nde Bilim-Felsefe Birikimine Genel Bir Bakış. *Dört Öge,* 16, 1-16.

Fuller, S. (2006). *The philosophy of science and technology studies I,* New York: Routledge.

Habermas, J. (1971). "Technology and Science as 'Ideology'," in J. Habermas, Toward a Rational Society (London: Heinemann), pp. 81–122.,

Hacking, Ian. Experimentation and Scientific Realism, The Philosophy of Science edited by Richard Boyd, Philip Gasper, and J.D. Trout, Cambridge: The MIT Press, 1999. Ss. 247-260.

Hakimiyet-i Milliye, (1924). https://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/samsun-ogretmenleriyle-konusma

Hanson, S. B. (2023). *Teknoloji Felsefesi,* İstanbul: Ketebe Yayınları.

Heidegger, M.-Özlem, D. (1998). *Tekniğe ilişkin soruşturma*, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Ihde, Don. (2012). Technology and Science, Olsen, J. K. B., Pedersen, S. A., & Hendricks, V. F. (2012). *A Companion to the Philosophy of Technology*. John Wiley & Sons. ss. 51-60.

Jonas, H. (2022). Toward a philosophy of technology. In *The Ethics of Biotechnology* (pp. 231-240), London: Routledge.

Kabadayı, T. (2021). Teknoloji Felsefesi, İstanbul: Bilgesu Yayıncılık.

Kalergi, R. C. (2021). *Teknik Apolojisi- Teknoloji Felsefesinin Doğuşu*, Haz. Remzi Demir, İstanbul: Muhayyel Yayıncılık.

Kaynardağ, A. (1986). *Felsefecilerle Söyleşiler,* İstanbul: Elif Yayınevi.

Korlaelçi, M. (1986). *Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi,* İstanbul: İnsan Yayınları.

Nielsen, Ked. (2021). Western Technology, Olsen, J. K. B., Pedersen, S. A.-Hendricks, V. F. (2012). *A Companion to the Philosophy of Technology*. John Wiley & Sons. ss. 23-27.

Sarıkavak, K. (1997). *XVIII. Yüzyılda Bir Osmanlı DüşünürüYanyalı Esad Efendi-Bir Rönesans Denemesi,* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Topçu, N. (1999). *Ahlak Nizamı*, İstanbul: Dergah Yayınları.

Ülken, H. Z. (1992). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi,* İstanbul: Ülken Yayınları.

Weeler, (2021). Heidegger, https://plato.stanford.edu/entries/heidegger/.

Winner, L. (1977). *Autonomous Technology: Technics-out-of-Control as a theme in Politival Tought.* Cambridge: MIT Press.

Zwart, H. (2022). *Continental philosophy of technoscience*, Switezerland: Springer Nature.

BİR DİN FELSEFESİ GELENEĞİMİZ VAR MI?

Abdüllatif Tüzer*

Gelenek, toplumların kendilerinden önceki kuşaklardan devraldıkları ve kendilerinden sonraki kuşaklara çeşitli şekillerde aktardıkları bilgi/inanç, değer ve uygulamalar bütünüdür. Gelenek, maddi varlıklara canlılık ve hareket veren ilahi nefes gibidir ki bu yönüyle toplumların varlıklarının ve sürekliliklerinin kaynağıdır. Toplumsal varlık olarak bizler belli bir sosyokültürel bağlam içerisine doğarız. Bilinç ve tecrübemiz bu bağlam tarafından biçimlenir ve koşullanır ve bu bağlam sayesinde gerçek, güvenli ve anlamlı bir dünya tecrübesine sahip oluruz. Bir bakıma gelenek, her birimiz için anlamlı ve güvenli olan, kendimizi evimizdeymiş gibi hissettiğimiz bir dünya yaratır. Geleneğin çocukları olarak hepimiz dil, düşünce, inanç ve değerlerle yaratılan bir dünyaya doğmak ve bu dünyada yaşamak zorundayızdır. Kimliğimiz ve dünya tecrübemiz bütünüyle geleneğin eseridir. Ne kadar farklı gelenek varsa o kadar farklı dünyalar vardır diyebiliriz. Her gelenek kendine özgü dili, tarihi ve kültürüyle kendi yarattığı dünyada yaşamı kurar.

Kuşakların uzun tecrübeleri sonucu iyi ve yararlı bulunan ve sürekli pekiştirilen unsurlar öğretileştirilir, sistemleştirilir, uygulama bakımından kalıplaştırılır, kurumlaştırılır ve gelecek nesillere aktarılır. İşe yaradığı sürece son derece iyi ve güven verici bir doğaya ve işleyişe sahiptir gelenekler. Peki, ne zaman işe yaramadıklarından söz edebiliriz acaba? Başka gelişmiş dünyalarla/kültürlerle karşılaşıldığında ve kendi doğamıza ve maddi doğaya ilişkin bilgimiz artıp da karmaşık deneyimlere sahip olmaya, kimi çelişkiler ve çatışmaların içine düşmeye başladığımızda. Hayatımıza yön veren düşünce/inanç ve değerler bütünü, yani gelenek ya da geleneksel dünya görüşü yeni karşılaşılan durumları izahta zorlandığı ve böylece ciddi çözümsüzlük krizi oluştuğu zamanlarda, Peirce'in çok yerinde tespitiyle ya inancımızda inat ederiz, ya otoritenin kararına ve buyruğuna güvenerek rahatlık elde ederiz, ya akla uy-

* Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı.

ma dediği şeyi yapmaktan daha öte bir şey yaptığımız söylenemez. Çünkü kendine özgülüğünü, tikelliğini koruyamamış; kendi tarihsel ve kültürel koşullarına uygun ve onunla süreklilik arz eden bir kendilik geliştirememiş bir toplumun evrensel denenin içinde bütünüyle soyutlaşması, belirsizleşmesi, kimliksizleşmesi ve yabancılaşması kaçınılmazdır. Bu nedenle, Batılı felsefeyle ve kimlikle bizatihi güçlü bir kimlik geliştirerek diyalog kurmalı, geleneğimizle kurulan eleştirel ilişkiyi farklı kültürlerle kurulan ilişkilerde de sürdürebilmeliyiz. Bunun için de her anlatıyı eleştirmeden olduğu gibi doğru, güvenilir kabul edip aktarmayı değil, kendi güçlü kimliğimizle özümsemeyi, geliştirebilmeyi ve böylelikle daha güçlü bir kimlik oluşturabilmeyi başarmalıyız. Yerel imkânlarımızı geliştirerek ve kendimize özgü otantik bir felsefe geleneği inşa ederek ancak evrensel olana katılabilir ve hatta onun gelişiminde öncü olabiliriz. Diğeri sadece taklit ve distribütörlük olup kendi toprağımıza ve iklimimize hiç de uygun olmayan bir bitki yetiştiriciliği yapmaktan ibarettir. Dolayısıyla kendi tarihsel, kültürel ve sosyal koşullarımıza ve sorunlarımıza uygun olan ve hizmet eden bir felsefenin peşinde olmamız gerekiyor.

Son olarak ciddiyetle belirtmeliyiz ki ne tür bir yaklaşımla din felsefesi yapılırsa yapılsın hakikat ve özgürlük adına sorgulama ve eleştiriden asla taviz verilmemelidir. Her nerede sırf hakikat ve özgürlük kaygısıyla din üzerine felsefe yapılıyorsa -bu bir felsefeci de bir sufi de bir kelamcı da olsa- orada layıkınca din felsefesi yapılıyordur. Aslına bakılırsa, dinleri farklı perspektiflerden felsefenin konusu yapan hemen bütün din felsefesi yapma biçimlerinin tamamına ortak olan özellik özgürlük ve özerkliktir. İdealist, varoluşçu, feminist, ateist, pragmatist, Marksist, fenomenolojik vb. din felsefesi yapma biçimlerinin hepsi de özgürlük ve özerklik peşindedir. Zira özgürlüğün ve özgürce düşünmenin olmadığı bir yerde bir insan varlığından bahsedilemez.

Kaynakça

Aydın, Mehmet S. (1992). *Din Felsefesi*, Ankara: Selçuk Yayınları.

Acar, Rahim & Erciyas, Nesrin Bağcı (ed.). (2019). *Türkiye'de Din Felsefesi*, Ankara: Elis Yayınları.

Acar, Rahim & Yüce, Fatma (2011). "Din Felsefesi Literatüründe Kuşbakışı Bir Gezinti", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 17.

Albayrak, Mevlüt (2008). "Dini Geleneğin Hakimiyet Alanı/Müslüman Gelenek İçinde Din Felsefesi Yapmak Mümkün müdür?", *tabula rasa-felsefe&teoloji*, Sayı: 23.

Alpyağıl, Recep (2010). *Türkiye'de Otantik Felsefe Yapabilmenin İmkanı ve Din Felsefesi-Paul Ricouer Üzerine Bir Soruşturma*, İstanbul: İz Yayıncılık.

Alpyağıl, Recep (2016). *Kıta Avrupası Din Felsefesi ve Mistik Gelen-ekler*, İstanbul: İz Yayıncılık.

Bayrakdar, Mehmet (2018). *Din Felsefesine Giriş*, İstanbul: Eskiyeni Yayınları.

Çınar, Aliye (2015). *Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam*, İstanbul: Sentez Yayınları.

Dalkılıç, Bayram (2009). "Türkiye'de İlahiyat Fakültelerinde Din Felsefesi", *Türkiye Bilimsel Derlemeler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1.

Ertürk, Ramazan (2012). *Varoluşsal Din Felsefesine Giriş*, İstanbul: Yarın Yayınları.

Gürsoy, Kenan (2006). *Bir Felsefe Geleneğimiz Var mı?*, İstanbul: Etkileşim Yayınları.

Kılıç, Recep & Reçber, Mehmet Sait (ed.). (2014). *Din Felsefesi El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.

Öymen, Örsan (2018). *Tanrı Var mıdır?*, İstanbul: Destek Yayınları.

Özcan, Zeki (2001). *Din Felsefesi Yazıları I*, Bursa: Alfa Yayınları.

Reçber, Mehmet Sait (2012). "Din Felsefesi Üzerine", *Felsefe Dünyası Dergisi*, Sayı: 55.

Shayegan, Daryush (2012). *Yaralı Bilinç: Geleneksel Toplumlarda Kültürel Şizofreni*, çev. Haldun Bayrı, İstanbul: Metis Yayınları.

Tatar, Burhanettin (2014). *Din, İlim ve Sanatta Hermenötik*, İstanbul: İSAM.

Taylan, Necip (1994). *İslam Düşüncesinde Din Felsefeleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.

Tokat, Latif (ed.). (2018). *Din Felsefesi*, Ankara: Bilay Yayınları.

Tokat, Latif (2021). "Fenomenolojik Din Felsefesi Nedir?", *Din & Felsefe Araştırmaları*, Cilt: 4, Sayı: 7.

Tüzer, Abdüllatif (2015). "Postmodernizm ve Tanrı'nın Ölümü: Öznenin Arkeolojisi Üzerine Bir Deneme", Milel ve Nihal, Cilt: 12, Sayı: 2.

Tüzer, Abdüllatif & Yüce, Fatma (2022). *Klasik ve Çağdaş Konularla Din Felsefesi I ve II*, Ankara: Elis Yayınları.

Ulukütük, Mehmet (2013). "Günümüz Türkiye'sinde Otantik Felsefe Arayışları Bağlamında Bize/Kendimize Özgü Bir Din Felsefesi Söylemleri", *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Din Bilimleri*, Cilt: 2, Sayı: 1.

Yaran, Cafer Sadık Yaran (2011). *Bilgelik Peşinde: Din Felsefesi Yazıları*, İstanbul: Ensar Neşriyat.

TÜRKİYE'DE ESTETİK KAYGININ SERENCAMI

Rumeysa Hazel Pekacar*

Giriş

Estetiğin, Batı düşünce dünyasında Alexander Gottlieb Baumgarten ile birlikte bağımsız bir disiplin hâline gelişi, onun aynı yüzyılda Türkiye'deki birtakım yenilik hareketlerinin başladığı zamana tekabül eder. Söz konusu yenilik hareketleri ise Batı'dan alınan birtakım fikir akımlarının, bilim ve teknikteki gelişmelerin ülkemizdeki yansımalarıdır. Bu anlamda, Batı'nın on sekizinci yüzyılda bilim ve teknik başta olmak üzere pek çok konuda yaşadığı bir Aydınlanma dönemi içinde olduğu hatırlanırsa, bu gelişmelerin ülkemizdeki karşılığı da estetik ve sanatın doğrudan alınmasından ziyade fikir akımlarının çatısı altında kendini hissettirdiği ve etkilediği bir süreç olarak okunabilir. Estetik söz konusu olduğunda bu etkinlik ya da soruşturmanın, ülkemizdeki gidişat örgüsünü sergilemenin çok kolay olduğunu söyleyemeyiz. Zira, Türkiye'deki estetiğin serüveni incelendiğinde, estetiğin mahiyet olarak kendisinden ne anlaşıldığı ve nasıl tanımlandığı hususu oldukça karmaşık bir manzaraya sahiptir. Bu anlamda, estetiğin ülkemizdeki gelişim çizgisine kabaca baktığımızda, bu çizgiyi ikiye bölen ya da ölçütü kabul edilen kişinin İsmail Tuna'lı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Estetik, Tunalı'ya kadarki süreçte bediiyat başlığı altında sadece edebi ürünlerin eleştirisi üzerinden ele alınırken; Tunalı ile birlikte felsefi estetik hâline gelmiştir. Bu yüzden, ülkemizde estetik şematik olarak kabaca edebiyat eleştirisi olarak alımlanan bediiyat ve felsefi olarak incelenen estetik olarak ikiye ayrılır. Tunalı'dan sonra ise estetik konu ve problemler artık bu iki kanalın ikisinden de devam ederek hem edebiyat ve sanat eleştirisi hem de felsefi estetik olarak varlığını sürdürmüştür.

Estetik kavramı, Türkiye'de estetiğe dair düşüncenin Tanzimat ile başlayıp 1930'lardan itibaren kendi yerini bulmaya başladığı zamana kadar,

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı.

Günümüz Türkiye'de estetiğin konumuna bakışlarımızı tekrar çevirip dünya çapındaki durumunu bir kenara bıraktığımızda ise estetik bakışımızda ölçütümüz olan İsmail Tunalı ve ardından Afşar Timuçin, Ömer Naci Soykan, Taylan Altuğ, Necla Arat gibi isimlerin birtakım teorik, felsefi çabaları ve inşaları ile ülkemizde estetiğin kendi oymağına daha çok akademik bir zeminde oturduğu ve ardından gelen pek çok araştırmacı ve akademisyenin ise yine gerek ünsiyet kurarak gerekse bağımsız bir tutumla estetik çalışmalara devam ettiği ve bu çalışmalara dair ele alınan problemlerin ise daha çok filozoflar temelinde birtakım kıyaslama ve incemeler, estetiğin diğer etik ve politika gibi disiplinlerle ilişkisi, küreselleşmenin ve gerçeklik paradigmalarının değişmesi sonucu yine estetiğin epistemolojik ve ontolojik temelde bilinç, algı ve dış dünya üzerinden ele alındığı çalışmalar olduğu görülmektedir. Peki, bu noktadan sonra ülkemizde estetiğe dair çalışmalar hangi konu ve problemlere evrilir ya da evrilmesi gerekir? Estetikte ihtiyacımız olan ve cevap bulmamız gereken konular nelerdir? Tam bu noktada, postmodern koşulların bizi kendine çektiği, dış dünyadaki ontolojik çözülme kabulünün bir gereği olarak; estetikte temellendirme gerilimi, yine buna bağlı olarak simülasyon, bilinç ve sanatta yaratım problemi, yaygın estetizasyon olgusu ve çağdaş kuramlara paralel biçimde ele alınabilecek estetiğin genişletilmiş zihin modeline göre ilişkisel bir alan olarak incelenmesi gibi konulara odaklanılmasının oldukça verimli tartışmalara da kapı açacağını düşünüyoruz.

Kaynakça

Albayrak, M. (2021). "Sanat ve Estetik Kavramlarının Tarihsel Serüveni". *Hece Dergisi*. Yıl:25. S.294 295 296. Özel Sayı: 42. Sanat Özel Sayısı. Ankara: Hece Yayıncılık.

Althusser, L. (1994). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Altuğ, T. (2012). *Son Bakışta Sanat*. 1. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Arat, N. (2006). *Etik ve Estetik Değerler*. İstanbul: Say yayınları.

Balakoğlu, M. Ö. (2021). *Hece Dergisi*. Yıl:25. S.294 295 296. Özel Sayı: 42. Sanat Özel Sayısı. Ankara: Hece Yayıncılık.

Baltacıoğlu, İ. H. (1931). *Demokrasi ve San'at*, 1. Baskı. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.

Bıçak, A. (2022). *Türkiye'de Felsefenin Gerçekliği ve Eleştirisi*. 1. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.

Carroll. (1999). *Philosophy of Art: a Contemporary Introduction*, NY: Roudledge.

Duymaz, R. (2007). "Estetiğe Yaklaşımımızdaki Kuramsal Kopukluk". (Edit: Jale N. Erzen, Pelin Yoncacı). Türkiye'de Estetik. Türkiye'de Estetik Kongresi Bildirileri Kitabı. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası ve Sanart Estetik ve Görsel Kültür Derneği.

Duben, İ. (2007). *Türk Resmi ve Eleştirisi*. 1. Baskı. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Edles, L. (2007). *Uygulamalı Kültürel Sosyoloji*. İstanbul: Babil Yayınları.

Ercilasun, B. (1994). *Servet-i Fünün'da Edebî Tenkit*. İstanbul: MEB Yayınları.

Ekrem, R.M. (1330/1911). *Talim-i Edebiyat*. İstanbul.

Kaynardağ, A. (1987). "Türkiye'de Sanat Felsefesinin Gelişmesi ve Bu Gelişme İçinde Sanat Ontolojisinin Yeri". M. Ş. İpşiroğlu'ya Saygı Çağdaş Düşünce. İstanbul: Ada Yayınları.

Kaynardağ, A. (2004). Estetik Tarihimize Bir Bakış. Özne dergisi. 1. Sayı. Ocak-Şubat. Bkz: https://oznefelsefesanat.blogspot.com/2006/12/estetik-tarihimize-bir-bak.html?m=1

Karagöz, B. (2001). "Küreselleşen Türkiye'de Evrensel Değer: İsmail Tunalı". *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. Yıl:4. S:16. Ss. 135-148.

Karagül, C. (2014). Bourdieucü sanat sosyolojisi bağlamında 2000'li yıllarda İstanbul'da alternatif tiyatrolar. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı. İstanbul: Yüksek Lisans Tezi.

Kara, İ. (2001). *Bir Felsefe Dili Kurmak*. Modern Felsefe ve Bilim Terimlerinin Türkiye'ye Girişi. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Lalo, C. (1940). *Estetik*. Çev: Burhan Toprak. İstanbul: Maarif Vekaleti Yayınları.

Mengü, M. (2021). "Modern ve Postmodern Sanat Nedir?". *Hece Dergisi*. Yıl:25. S.294 295 296. Özel Sayı: 42. Sanat Özel Sayısı. Ankara: Hece Yayıncılık.

Ongun, C.S. (1972). *Estetik-Sanat ve Güzelliğin Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Öztürk, T. (2011). "Tanzimat Döneminden Latin Harflerinin Kabulüne Kadar Türkiye'de Estetik Üzerine Yapılan Çalışmalar". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C:13. S:2. 237-259.

Özlem, D. (2006). "İsmail Tunalı ve Türkiye'de Felsefî Estetik". *İsmail Tunalı Kitabı*. (Ed. Ümit Gezgin, Vural Yıldırım) İstanbul: Altın Yayınları.

Öndin, N. (2003). *Cumhuriyet'in Kültür Politikası ve Sanat 1923-1950*. İstanbul: İnsancıl Yayınları.

Soykan, Ö. N. (1998). "Türkiye'de Estetik Düşünce: Bir Tarihçe Denemesi". *Türkiye'den Felsefe Manzaraları-1*. İstanbul: Küyerel Yayınları.

Sönmez, Z. (2000). "Cumhuriyet Dönemi Mimarlığın Fikir Temelleri". Cumhuriyet'in Yetmiş Beş Yılında Kültür ve Sanat Sempozyum Bildirileri. (18-19 Mart 1999). İstanbul: Sanat Tarihi Derneği Yayınları. 65-70.

Stephen, D. (2001). "The Biopolitics of the Killer Virus Novel," Cultural Critique, The University of Minnesota.

Taşkent A. (2011). "Türkiye'de Estetik Çalışmaları ve İsmail Tunalı". Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi. *Türk Felsefe Tarihi*. C.9. S.17. Ss. 553-574.

Tansuğ, S. (1983). *Karşıtı Aramak*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Tansuğ, S. (1988). *Türk Resminde Yeni Dönem*. 1. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tunalı, İ. (1957). "İntegral Bir Estetik Olarak Ontolojik Estetik". *Felsefe Arkivi*. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi.

Tunalı, İ. (1985). *Grek Estetiği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tunalı, İ. (1996). *Felsefenin Işığında Modern Resim*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tunalı, İ. (1996). *Felsefenin Işığında Modern Resim*. 5. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tunalı, İ. (1973). "Cumhuriyetin 50. Yılında Estetik". Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan. İstanbul: Edebiyat Fakültesi.

Tunalı, İ. (1997). "Sanayi, İnsan ve Sanat," Sanayi ve Sanat. Ankara: H.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi, 5. Ulusal Sanat Sempozyumu.

Tunalı, İ. (2002). *Sanat Ontolojisi*. İstanbul: Inkılap Yayınevi.

Tunalı, İ. (2009). *Tasarım Felsefesine Giriş*. Tasarım Modelleri ve Endüstri Tasarımı. İstanbul: Yem Yayınları.

Uzunoğlu, M. (2013). "Kültür-Sanat İlişkisi Bağlamında Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Özgün Türk Resmi Oluşturma Çabaları", *Idil Journal of Art and Language* 2/10.

Ülker, O. (2020). Türkiye'de Tek Partili Dönemde Estetiğin Siyasal İnşası, [Politıcal Construction of Aesthetic During one Party Period of Turkey]". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology* 7/1. 423-448.

https://www.biyografya.com/biyografi/12019

https://www.biyografya.com/biyografi/10978

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE ESTETİK ÇALIŞMALARININ SEYRİ VE İSMAİL TUNALI'DA FELSEFİ ESTETİK

Esra Yıldız Turan*

Giriş

Cumhuriyet döneminde Türkiye'de estetik çalışmalarına geçmeden önce bu dönemde genel olarak felsefenin nasıl geliştiğine genel olarak bakmak gerekir. 29 Ekim 1923'te ilan edilen Cumhuriyet, Türk ulusu için her yönden bir başlangıç noktası konumundadır. Yeni ve çağdaş nitelikli bu siyasi konumlanış, her alanda kendisini gösteren ilerlemeci bir kültür sürecinin de başlangıcı olmuştur. Böylece genç Türkiye Cumhuriyeti her alanda olduğu gibi eğitim ve öğretim alanında da yerel olanı aşarak evrensele ulaşmanın yollarını aramaya koyulmuştur (Çotuksöken, 2003: 62). Bu bakımdan Cumhuriyet, Türkiye'de yepyeni bir dönemin, köklü toplumsal değişimin ve kültürel dönüşümün adıdır. Toplumun çağdaşlık ölçüleriyle yeniden yapılandırıldığı ve yeni kurumların oluşturulduğu bir yenilenmedir. Bu yeni düzenlemelerin içinde 1933'te yapılan üniversite reformunun önemli bir yeri vardır. Çünkü bu reform, Türkiye'de felsefenin ve çağdaş bilimin temellerinin atılması bakımından büyük bir adımdır. Üniversite reformu, Meşruiyet döneminde ortaya koyulan eğitim reformu çalışmaları içerisinde Yüksek Öğretim kuruluşu olarak kurulan Darülfünun'un son şekli olan İstanbul Üniversitesinin yeniden düzenlenmesi ve yapılandırılmasıdır (İyi, 2006: 49). Cumhuriyet ile birlikte sınırları daha net olarak çizilen eğitim kurumları vasıtasıyla bilgilerin öznel alanın egemenliğinden çıkarılıp, daha çok insana ulaştırılması ve aktarılması söz konusu olmuştur (Çotuksöken, 2001: 1).

* Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı.

kiye'de estetik ile ilgili konular ilk başlarda edebiyat eleştirisi ve yapılan tasnif türündeki eserler aracılığıyla incelenmiştir. Türkiye'de estetik düşünce, İsmail Tunalı ile birlikte, edebiyat ve sanat eleştirisinden kurtularak felsefi estetik hâline dönüşmüştür. İsmail Tunalı'ya kadar geçen süreç ise estetik düşüncenin kurumsallaşması için bir ön hazırlık aşaması gibidir. Yaptığı araştırmalarla ve estetik alanı ile ilgili çalışmalarla Türkiye'de estetiği bir problem alanı olarak kurmayı başarmış olan Tunalı pek çok düşünürün estetiğe yönelik düşüncelerini de yorumlayarak kendine yeni bir estetik bakış açısı oluşturmuştur.

Tunalı, ontolojik estetiği, integral bir estetik olarak konumlandırarak estetik değer felsefesi ortaya koyar. Felsefi estetik, estetik varlık alanını bir bütün olarak ele alıp incelediği için bediiyat ve sanat eleştirisinden farklıdır. Hartmann'ın ortaya koyduğu ontolojik sanat anlayışının Türkiye'de iyi uygulayıcısı olan Tunalı, sanat eserinin ontik bir bütün olduğunu ve onun incelenmesinde yine ontolojik yaklaşımın uygun olacağını savunur. Hartmann'ın ontolojisini tamamlamak ve onu aşmak isteyen Tunalı'nın bu çabasının sonucu olarak, orijinal tarafları olan bir 'Tunalı Estetiği' ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

Ayvazoğlu, B. (1989). Türkiye'de Sanat Tarihi ve Estetikle İlgili İlk Çalışmalar. *Erdem*, 5 (15), 977-999.

Bayraktar, Levent (2016). Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Felsefe. Ankara: Aktif Düşünce Yayıncılık.

Bıçak, Ayhan (2012). Türkiye'de Felsefenin Gelişimi I, Anadolu Üniversitesi: Eskişehir.

Bıçak, Ayhan ve Karslı, Ömür (2019). İsmail Tunalı'nın Düşünce Dünyası ve Bibliyografyası. *İsmail Tunalı Düşüncesi*. Hazırlayan: Ayhan Bıçak ve Ömür Karslı. (11-28). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bıçak, Ayhan (2019). İsmail Tunalı: Estetiğin Felsefi Problem Olarak Kurulumu. *İsmail Tunalı Düşüncesi*. Hazırlayan: Ayhan Bıçak ve Ömür Karslı. (29-51). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Çotuksöken, Betül (2001). Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Öğretim ve Araştırma Alanı Olarak Felsefe-Seçilmiş Metinlerle. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Çotuksöken, Betül (2003). Türkiye'de Felsefe. *Felsefe Söyleşileri I-II.* Hazırlayan: Betül Çotuksöken. (62-73). İstanbul: İstanbul Marmara Eğitim Vakfı.

Denkel, Arda (2010). Türkiye'de Felsefe. *Türkiye'de Bir Felsefe Gelen-ek-i Kurmaya Çalışmak Feylesof Simalardan Seçme Metinler I*. Derleyen: Recep Alpyağıl. (522-561). İstanbul: İz Yayıncılık.

Demir, Aysel (2019). İsmail Tunalı'da Ontolojik Estetik. *İsmail Tunalı Düşüncesi*. Hazırlayan: Ayhan Bıçak ve Ömür Karslı. (67-78). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Gökalp, Ziya. (2021). Türkçülüğün Esasları. İstanbul: Ataç Yayınları.

İyi, Sevgi (2006). Cumhuriyet Döneminde Aydınlanma ve İnsan Felsefesi Çalışmaları. İstanbul: Toroslu Kitaplığı.

Kaynardağ, Arslan (2002). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Felsefe- Düşünceler-Etkinlikler-Filozoflar-Söyleşiler. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kaynardağ, Arslan (1987). İpşiroğlu'ya Saygı–Çağdaş Düşünce. İstanbul: Ada Yayınları.

Mengüşoğlu, Takiyettin (2003). Felsefeye Giriş. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Özlem, Doğan (2006). İsmail Tunalı ve Türkiye'de Felsefi Estetik. "*İsmail Tunalı" Kitabı*. Hazırlayan: Ümit Gezgin ve Vural Yıldırım. (167-192). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Soykan, Ömer Naci (1998). Türkiye'den Felsefe Manzaraları I. İstanbul: Küyerel Yayınları.

Taftalı, Oktay (2019). Estetik Kuramcısı ve Sanat Eleştirmeni Olarak İsmail Tunalı. *İsmail Tunalı Düşüncesi*. Hazırlayan: Ayhan Bıçak ve Ömür Karslı. (172-182). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Taşkent, Ayşe (2011). Türkiye'de Estetik Çalışmaları ve İsmail Tunalı*. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 9, Sayı 17. 553-573.

Topakkaya, Arslan (2012). Türkiye'de Felsefenin Geleneği ve Geleceği. *Türkiye'de Felsefe Geleneğinin Oluşumunda Alman Felsefesi Geleneğinin Taşıyıcısı Olarak İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünün Rolü.* Hazırlayan: Şafak Ural, A. İbişi Temelli, F. D. Çoban Sarı ve N. Öztanrıkulu Özel. (57-66). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.

Tunalı, İsmail (1957). İntegral Bir Estetik Olarak Ontolojik Estetik. *Felsefe Arkivi*. 3/3. 155-167.

Tunalı, İsmail (1973). Cumhuriyet'in 50. Yılı İçinde Estetik. *Cumhuriyet'in 50. Yılına Armağan. (*223-270). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.

Tunalı, İsmail (2002). Sanat Ontolojisi. Ankara: İnkılap Kitabevi.

Tunalı, İsmail (2012). Çağdaş Türkiye Felsefecileri. Derleyen: Ahmet Eyim, Çelik, Şengül Çelik ve Zehra Pakyürek. Cilt: 1. İstanbul: Fatih Üniversitesi Yayınları. (Röportaj)

Tunalı, İsmail (2020). Felsefenin Işığında Modern Resim. Ankara: Fol Kitap.

Tunalı, İsmail (2021). Estetik. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tunalı, İsmail (2022). Grek Estetiği-Güzellik ve Sanat Felsefesi. Ankara: Fol Kitap.

Ülken, Hilmi Ziya (2014). Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Vural, Mehmet (2018). Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Felsefe. Ankara: Elis Yayınları.

Yakup, Yıldız (2010). Mustafa Şekip Tunç ve Türk Felsefesindeki Yeri. *Kutadgubilig- Felsefe Bilim Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 18. 73-103.

Yerdelen, Karagöz Betül (2019). Cumhuriyet'in Aydın İnşasında İsmail Tunalı'nın Yeri. *İsmail Tunalı Düşüncesi*. Hazırlayan: Ayhan Bıçak ve Ömür Karslı. (189-205). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Yetkin, Suut Kemal (1938). Estetik. İstanbul: Devlet Basımevİ.

CUMHURİYET'İN

YILINDA

TÜRKİYE'DE FELSEFE

GENEL EDİTÖR: PROF. DR. CELAL TÜRER

TÜRKİYE'DE FELSEFENİN 100 YILLIK EĞİTİMİ

2. CİLT

EDİTÖRLER
PROF. DR. MEHMET ALİ DOMBAYCI
DR. ÖĞR. ÜYESİ OLCAY BAYRAKTAR
ARŞ. GÖR. DR. ÖMER KIZILTAN

nobel

Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'de Felsefe
Türkiye'de Felsefenin 100 Yıllık Eğitimi (2. Cilt)

Editörler: Prof. Dr. Mehmet Ali Dombaycı - Dr. Öğr. Üyesi Olcay Bayraktar
Arş. Gör. Dr. Ömer Kızıltan

Yayın No.: 5166
Beşeri Bilimler / Felsefe No.: 206
ISBN: 978-625-397-941-6
978-625-397-945-4
E-ISBN: 978-625-397-943-0
978-625-397-949-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Türk Felsefe Derneği (TUFED) tarafından gerçekleştirilen "Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'de Felsefe" adlı proje T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca maddi olarak desteklenmiştir.

"Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteği ile hazırlanan bu projenin içeriği hiçbir surette Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görüşlerini yansıtmamakta olup, içerik ile ilgili tek sorumluluk (destek alan) Türk Felsefe Derneği'ne aittir."

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Dombaycı, Mehmet Ali., Bayraktar, Olcay., Kızıltan, Ömer.
Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'de Felsefe
Türkiye'de Felsefenin 100 Yıllık Eğitimi (2. Cilt) / Editörler: Mehmet Ali Dombaycı - Olcay Bayraktar - Ömer Kızıltan
1. Basım, VI + 410 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-941-6
978-625-397-945-4
E-ISBN: 978-625-397-943-0
978-625-397-949-2
1. Cumhuriyet 2. Felsefe Eğitimi 3. Eğitim Felsefesi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ ..... **v**

EĞİTİM FELSEFESİ ÜZERİNE **1**
Zekeriyya Uludağ

İLERLEMECİLİK, YENİDEN İNŞACILIK, ESASİCİLİK VE DAİMİCİLİK ÜZERİNE **9**
Hasan Ünder

KENAN GÜRSOY'UN VAROLUŞÇULUĞUNDAN HAREKETLE "ŞAHSİYET EĞİTİMİ" **29**
Emel Koç

İSLAM VE BATILI EĞİTİM FELSEFELERİ ÜZERİNE BİR KARŞILAŞTIRMA **55**
Hüseyin Öztürk

EĞİTİM İÇİN FELSEFENİN GEREKLİLİĞİ **69**
Vefa Taşdelen

BİR EĞİTİM FELSEFEMİZ VAR MI? **79**
Abdüllatif Tüzer

YENİ YÜZYILA GİRERKEN KÜRESELLEŞME, NEOLİBERALİZM VE EĞİTİM İLİŞKİSİNE BİR BAKIŞ **91**
Raşit Çelik

TÜRKİYE'DE EĞİTİM FELSEFESİ VE EĞİTİM BİLİMLERİ: Felsefi Olmayan Eğitim Bilimsel Olabilir mi? **109**
Gürkan ERGEN 109

ÖĞRETMEN YETİŞTİRMEDE EĞİTİMİN FELSEFİ SOSYAL VE TARİHİ TEMELLERİ ANA BİLİM DALININ ROLÜ VE MİSYONU **131**
Yusuf Bahri Gündoğdu - Özgür Atakan

HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN AYDINLANMA DÜŞÜNCESİNİN EĞİTİM ANLAYIŞINA YANSIMALARI **141**
Sevgican Akça Fişenk

EĞİTİM FELSEFESİ BAĞLAMINDA EĞİTİMİN EPİSTEMOLOJİK AMAÇLARI VE 2018 ÖĞRETİM PROGRAMINDAKİ İZLER **151**
Hasret Kökten

100. YILDA TÜRKİYE'DE EĞİTİM FELSEFESİ DİSİPLİNİ: EĞİTİM BİLİMLERİ VE FELSEFE ARASINDA EĞİTİM FELSEFESİ **175**
Olcay Bayraktar - Mehmet Ali Dombaycı

2009 VE 2018 ORTAÖĞRETİM FELSEFE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI 189
Aytekin Demircioğlu

SNELLMAN'IN *BEYAZ ZAMBAKLAR ÜLKESİ* İLE TÜRK DEVRİMİNİ REFORMLAR VE EĞİTİM YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRMA..... 215
Abdullah Durakoğlu - Hamit Coşkun

ORTAÖĞRETİM FELSEFE 11 DERS KİTABINDAKİ METİN ANALİZLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 227
Mehmet Ali Dombaycı - Çetin Canbaz

ORTAÖĞRETİM FELSEFE DERSİ İÇİN ALTERNATİF DERS KİTABI ÖNERİSİ: TÜSİAD FELSEFE 247
Beyhan Zabun

CUMHURİYET DÖNEMİ FELSEFE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA MANTIK KONULARININ YERİ 261
Ekrem Ziya Duman

FELSEFE EĞİTİMİNDE EDEBİYATIN YERİ..... 277
Mustafa Günay

EĞİTİM EPİSTEMOLOJİSİNDE ÖZE DÖNÜŞ ÇAĞRISI: ORHON YAZITLARI ÖRNEĞİ..... 285
Faruk Manav

FELSEFE GRUBU DERSLERİ 1935 PROGRAMINDA BİR ÜST DEĞER OLARAK POZİTİF BİLİM ANLAYIŞININ OSMANLI'DAN CUMHURİYETE BİLİMSEL DÜŞÜNCENİN SEYRİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ..... 291
Emine Öztürk

TÜRKİYE'DE ORTAÖĞRETİM FELSEFE ÖĞRETİMİNDE ÖĞRETMEN FAKTÖRÜ..... 317
Sibel Kadıoğlu

CUMHURİYET'İN İLANINDAN GÜNÜMÜZE FELSEFE ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME 343
Ömer Kızıltan

TÜRKİYE'DE ORTAÖĞRETİM VE YÜKSEKÖĞRETİMDE FELSEFE EĞİTİMİ 365
Şengül Doğan

ORTAÖĞRETİM 11. SINIF FELSEFE DERS KİTABININ KÖK DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ..... 387
Salime Gülay Doğru

1924'TEN 2023'E ORTAÖĞRETİMDE FELSEFE GRUBU EĞİTİMİ PROGRAMLARINDA PSİKOLOJİ ÖĞRETİMİ 401
Aylin Uzun

EĞİTİM FELSEFESİ ÜZERİNE*

Zekeriyya Uludağ**

Eğitim felsefesi kavram ve içerik bakımından nesnel olanı kabul eden, epistemolojisini deneysel olanın üzerine kuran ve dünya görüşünü buna göre oluşturan Anglosakson zihniyetin ürünüdür. Analitik ve eleştirel bir bakış açısına sahiptir. Diğer taraftan ilgilendiği konular bakımından pratik bir felsefe olmaktan daha çok teorik bir felsefi düşünme tarzıdır. Dolayısıyla eğitim felsefesi, eğitim ve insanla ilgili düşünceler yoluyla eğitimdeki ilgili ve farklı görüşleri dile getirir. Eğitimin amaç ve araçları üzerine çalışmalar yapar ve eğitimin temel kavramları hakkındaki açıklamaları ve eşgüdüm vasıtasıyla eğitim faaliyetlerinde rasyonalite sağlamaya çalışır. Kısacası eğitim felsefesi; sahip olduğu felsefi düşünce yoluyla eğitim hakkında teoriler üretme, eleştirel olma, var olan düşünceleri, kavramları çözümleme ve birleştirme çalışmasıdır.

İnsan varlığın somutlaşmış yüzü, düşüncenin kurucusu ve taşıyıcısı, hayatın banisi ve düzenleyicisidir. Buna rağmen gerçek anlamda bilinemeyenler arasında ilk sıralarda yer alır. Felsefe tarihi, filozofların bu bilinmezliğe göğüs germe çabasını göstermektedir. Bu çaba adına felsefe varlık problemini her yönüyle ele alarak kavramaya ve buradan hareketle hayatı top yekûn kucaklamaya çalışır. Eğitim ve felsefe ilişkisi de bu tarihsellik ve kapsamlılık içerisinde gelişmiştir. Dolayısıyla şöyle bir düşünce daha mantıklı gelmektedir: eğitim felsefesi yok felsefe vardır ve yine eğitim filozofu yok filozof veya felsefi problemlerle uğraşan insanlar vardır. Var olan durum ise yukarıda ifade ettiğim gibi deneysel bilimin ilerlemesiyle ve varlığı sadece ve sadece bilimsel metotlarla açıklamaya çalışması sonucu insan denilen varlık belirli bir kalıba sokulmaya çalışılmıştır. İşte bu analitik felsefe hareketine veya Anglosakson zihniyete dayanan eğitim felsefesi felsefeyi bilimselleştirmiştir. Bu ise felsefe olmaktan öte bir şeydir.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir. Felsefe bilime aykırı mıdır? Bilimle uyuşması imkânsız mıdır? Bu soruların cevabı açıktır. Yani elbette değildir.

* *Sayın Hocam Prof. Dr. Kerim Yavuz'un aziz hatırasına*

** Prof. Dr., OMÜ Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü.

evrensel insanlık değerlerine ulaşacak bir bakışla eğitimin inşasına yardımcı olmalıdır.

Kaynakça

Alkan, C. (1983). *Eğitim Felsefesi*, Uludağ Üni. Yayınları, UÜ. Basımevi

Aristotoles. (1985). *Metafizik*, (Çev. Ahmet Arslan), I,Ege Üni. Edebiyat Fak. Yayınları, Ege Üni. Basımevi, İzmir

Aristoteles. (1993). *Politika*, (çev. Mete Tunçay), 4.Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul

Arslan, A. (1994). *Felsefeye Giriş*, Vadi Yayınları,7.Baskı, İstanbul

Aytaç, K. (1980). *Avrupa Eğitim Tarihi*, 2. Basım, AÜ. DTCFakültesi, Basımevi, Ankara

Berner, H. **(**2013). *Pedagojide Güncel Akımlar*, Çevirenler: (Z.Uludağ/Ç.Uğursal/N.Bakır), 2.Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara

Bilhan, S. (1991). *Eğitim Felsefesi*, Ank. Üni. Eğitim Bilimleri Fak. Yayınları, AÜ Basımevi, Ankara

Birand, K. (1964). *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 2.Baskı, Ank. Ü. İlahiyat Fak. Yayını, AÜBasımevi

Bolay, S.H. (2004). *Felsefeye Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara

Böhm, W. (1988). *Wörterbuch der Paedagogik*, 13.überarbeitete Auflage, Alfred Kröner Verlag, Stuttgart

Carpenter, E. (2008). *Batı Uygarlığının Krizi*, (çev. Orhan Düz), Külliyat Yayınları, İstanbul

Cevizci, A. (2012). *Eğitim Felsefesi*, 2. Baskı, Say Yayınları, İstanbul

Dewey, J. (2012). *Okul ve Deneyim* (Çev. H.Avni Başman), 3. Baskı, Pegem Yayınları, Ankara

Dewey, J. (2007). *Deneyim ve Eğitim* (Çev. Sinan Akıllı), ODTÜ Yayıncılık, Ankara

Duwerger, M. (1990). *Sosyal Bilimlere Giriş*, (çev. Ünsal Oskay),4. Baskı, Bilgi Yayınevi, İstanbul

Egemen, B. Z. (1965). *Terbiye İlminin Problemleri ve Terbiye Felsefesi*, Ank. Üni. İlahiyat Fak. Yayınları, AÜ. Basımevi

Ergin, M. (1973). *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul

Foulquie, P. (1994). *Pedagoji Sözlüğü*, (çev. Cenap Karakaya), Sosyal Yayınları, İstanbul

Gutek, G. L. (1997). *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar* (çev. Nesrin Kale), Pegem Yayınları, Ankara

Gudjons, H. (1993). *Paedagogisches Grundwissen*, Klinkhardt, Bad Heilbrunn

İsmail Fenni. (1341). *Lügatçe-i Felsefe*, Matbaa-i Amire

James, W. (1986). *Pragmacılık* (çev. Muzaffer Aşkın); MEGS Bakanlığı Yayınları, MEB. Basımevi, İstanbul

Kanad, H.F. (1963). *Pedagoji Tarihi*, I, 4.Baskı, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul

Kant, I. (2009). *Eğitim Üzerine*, (Çev. Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul

Kanz, H. (1987). *Einführung in die Erziehungsphilosophie*, Verlag Peter Lang, Frankfurt am Mein. Bern. Newyork. Paris

Keklik, N. (1982). *Felsefenin İlkeleri*, Doğuş Yayınları, İstanbul

Löwisch, D.J. (1982). *Einführung in die Erziehungphilosophie*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt

Mengüşoğlu, T. (1983). *Felsefeye Giriş*, 3. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul

Noddings, N. (2016). *Eğitim Felsefesi* (çev. Raşit Çelik), Nobel Yayınları, Ankara

Öncül, R. (2000). *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul

Platon, (1988). *Devlet* (çev. S.Eyüboğlu/M.A.Cingöz), 6. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul

Reboul, O. (1991). *Eğitim Felsefesi*, (Çev: Işın Gürbüz), İletişim Yayınları, İstanbul

Reichenbach, R. (2007). *Philosophie der Bildung und Erziehung*, Verlag Kohlhammer, Stuttgart

Rousseau, J.J. (1956). *Emile,* (Türkçeye çev.; H.Z.Ülken,AR.Ülgener,S.Güzey), Türkiye Yayınevi, İstanbul

Sena, C. (1975). *Filozoflar Ansiklopedisi*, 2.cilt, Remzi Kitabevi, İstanbul

Spengler, O. (1978). *Batının Çöküşü* (Türkçesi; Giovanni Scognamilo), Dergah Yayınları, İstanbul

Topçu, N. (2012). *Kültür ve Medeniyet*, 6.Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul

Topçu, N. (1997a). *Türkiye'nin Maarif Davası*, 3.Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul

Tozlu, N. (1997). *Eğitim Felsefesi*, MEB Yayınları, İstanbul

Uludağ, Z. (2009). *Bütüncül (Holistik) Eğitim Felsefesi Zarureti*; Uluslararası Eğitim Felsefesi Kongresi, 3 / 6-8 Mart, Ankara.

Uludağ, Z. (2019). *Eğitim Felsefesi,* 1.Basım, Nobel Yayınları, Ankara

Ülken, H.Z. (1967). *Eğitim Felsefesi*, Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları, MEB. Basımevi, İstanbul

Ülken, H. Z. (2004). *Türk Tefekkürü Tarihi*, 2.Baskı, İstanbul

MEB, (2003). *2023 Eğitim Vizyonu*, http://2023vizyonu.meb.gov.tr/09.06.2023.

İLERLEMECİLİK, YENİDEN İNŞACILIK, ESASİCİLİK VE DAİMİCİLİK ÜZERİNE

Hasan Ünder*

Giriş

Hilmi Ziya Ülken'in, Bedi Ziya Egemen'in, Saffet Bilhan'ın eğitim felsefesi kitapları dışında, Türkiye'de eğitim felsefesi adıyla yayınlanmış olan kitapların veya eğitime giriş kitaplarının eğitim felsefesi bölümlerinin içeriğine baktığımız zaman hemen hemen tümünde, ilerlemecilik (*progressivism*), yeniden inşacılık (*reconstructionism*), esasicilik (*essentialism*), daimicilik (*perennialism*) adıyla anılan eğitim kuramları ve realizm, idealizm, pragmatizm, naturalizm, varoluşçuluk (bu bazen eğitim kuramları kategorisinde bazen de felsefi izmler kategorisinde yer alır) gibi belli felsefi izmlerin eğitimin amacı, içeriği, yöntemi gibi çeşitli boyutlarıyla ilgili içermeleri (*implication*) verilir. (Bu eğitim felsefesi kitaplarında eğitim kuramlarının sayısı değişmemekle birlikte, izmlere postmodernizm, yapılandırmacılık, davranışçılık gibi felsefi veya psikolojik yeni izmler eklenir.) Bazılarında analitik felsefenin eğitim felsefesi yapma tarzından bahsedilir, bazıları önemli gördükleri Türk ve yabancı eğitim düşünürlerinin görüşlerini verir, Türk tarihinde çeşitli dönemlerin eğitim felsefelerini verir. (Eğitimin amacını, yöntemini, içeriğini sadece felsefi inançlar belirlemediği, aynı zamanda ve belki daha çok tarih, din, psikoloji ve sosyoloji de belirlediği için felsefi olan görüşlerle felsefi olmayan görüş ve düşünceler de birbiri içine girer.)

Türkiye'de eğitim kuramları (ilerlemecilik, yeniden inşacılık, esasicilik, daimicilik) ile bu izmlerin bazılarından (daha çok varoluşçuluk dâhil realizm, idealizm, pragmatizmden) oluşan küme eğitim felsefesi ile özdeşleştirilmiştir. Öyle ki Türk Millî Eğitiminin, öğrencilerin, öğretmenlerin, okulların eğitim felsefesinin ne olduğunu doküman analizi, anket veya ölçeklerle araştıranlar bu kümelerde yer alan eğitim felsefelerine yakınlıklar araştırırlar.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri Ana Bilim Dalı.

neğine yerleştirebiliriz. Zaten Bagley de kendisini liberal eğitim geleneğinde görür.

b) Daimicilik, öğrencilerin Batı uygarlığının en seçkin ürünleriyle, Kardinal Newman'ın deyişi ile "yazılmış ve söylenmiş en iyi şeyler"le kültürlenmesi gerektiğini söyler. Kendisini liberal eğitim geleneği içinde ve onun savunucusu olarak görür. Onun liberal eğitimi konu merkezli olmaktan çok kitap merkezlidir ve daha fikirlerin daha derin köklerine gider. Bu yönüyle liberal eğitimin filozoflar çizgisine yaklaşır. Fakat daimiciler büyük eserleri anlayıp eleştirmekten çok okuyup anlamayı vurgular. Bu bakımdan filozoflar geleneğinden ayrılırlar. Fakat yine de onların kuramı, liberal eğitimin filozoflar çizgine yerleştirilebilir.

Kaynakça

Adler, M. J. (1984). *The Paideia Program: An Educational Syllabus*. New York: Macmillan.

Adler, M. J. (1988). *Reforming Education: the Opening of the American Mind*. Editör: Geraldine van Doren. New York: Macmillan.

Adler, M. J. (1998/1982). *The Paideia Proposal: An Educational Manifesto*. New York:Touchstone Books.

Anthony G. (2004). *Yeni Dünyalar, Eski Metinler: Geleneğin Gücü ve Keşiflerin Yarattığı Şaşkınlık*. Çeviren: Füsun Savcı. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Arslan, C. (2014). Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim Bilimleri Alanında Yurt Dışına Öğrenci Gönderilmesi Olgusu (1923-1940). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde yapılmış doktora tezi.

Bagley, W. C. (1931). *Education, Crime, and Social Progress*. New York: Macmillan.

Bagley, W. C. (1938). An Essentialist's Platform for the Advancement of America Education. *Educational Administration and Supervision*. Vol, XXIV April, No. 4, s. 241-256.

Bagley, W. C. (1939). The Significance of the Essentialist Movement in Educational Theory. *The Classical Journal*, Vol. 34, No. 6, March, pp. 326-344.

Beineke, J. A. (1998). *And there were giants in the land: the Life of William Heard Kilpatrick*. New York: Peter Lang Publishing, Inc.

Binbaşıoğlu, C. (1995). *Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi.* İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Brubacher, J. S. (1939). *Modern Philosophies of Education*. New York: McGraw-Hill Book Company, Inc.

Colgan, A. D. (2017) The Rise and Fall of Philosophy of Education: An institutional Analysis. The University of Western Ontario'da yapılmış doktora tezi

Counts, G. S. (1932). *Dare the School Build a New Social Order?* New York: The John Day Company.

Cremin, L. A. (1968). *Transformation of School: 1876-1957*. New York: Alfred A Knopf.

Dewey, J. 1997 (1938). *Experience and Education*. New York: Touchstone Edition.

Giroux, H. (2005). *Schooling and the Struggle for Public Life*. 2nd Edition. Boulder: Paradigm Publishers.

Gutek, G. L. (1970). *The Educational Theory of George S. Counts*. Ohio State University Press.

Hutchins, R. M. (1936). *The Higher Learning in America*. New Haven: Yale University Press.

Hutchins, R. M. (1943). *Education for Freedom*. Louisiana State University Press.

Hutchins, R. M. (1957). *The Great Conversation: The Substance of a Liberal Education.* 3rd Printing. Chicago: Encyclopedia Britannica Inc.

Kimball, B. A. (1995). *Orators and Philosophers: A History of the Idea of Liberal Education.* Expanded Edition. New York: College Entrance Examination Board.

Kunitz, S. J. (1967). *Twentieth Century Authors: The first supplement: a biographical dictionary of modern literature*. 4th Printing. New york: The H. W. Wilson Company.

Maarif Vekaleti. (1954). *Beşinci Milli Eğitim Şurası (5-14 Şubat 1953): Çalışma Esasları, Komisyon Raporları, Konuşmalar*. Maarif Vekaleti Yayınları.

Morrau. H. I. (1984). Education and Rhetoric (*The Legacy of Greece: A New Appraisal*. Editör: M. I. Finley. Oxford: Oxford University Press, 1984) içinde, s. 185-201.

Null, J. W. (2007). William C. Bagley and the Founding of Essentialism: An Untold Story in American Educational History. *Teachers College Record* Volume 109, Number 4, April, s. 1013—1055,

Rabitch, D. (2000). *Left Back: A Century of. Failed School Reforms*. New York: Simon & Schuster.

Passmore, J. (1974). *Man 's Responsibility for Nature: Ecological Problems and Weslern Traditions*. New York: Charles Scribner's Sons.

Ünder, H. (2008). Philosophy of Education as an Academic Discipline in Turkey: The Past and the Present. *Studies in Philosophy and Education*. vol 27, no: 6, 2008, s. 405–431.

KENAN GÜRSOY'UN VAROLUŞÇULUĞUNDAN HAREKETLE "ŞAHSİYET EĞİTİMİ"

Emel Koç*

Giriş: Felsefe ve Eğitim İlişkisi Üzerine

"Felsefe" ile "eğitim" ilişkisinin düşünce tarihi kadar eski olduğunu söyleyebilmek mümkündür. En temel anlamıyla felsefe, "sevgi" anlamına gelen "philia" ve "bilgelik" ya da genel olarak "bilgi" anlamına gelen "sophia" kelimelerinden oluşup bilgi/bilgelik sevgisi (Yunanca philosophia) anlamına gelmektedir.

Antik Çağ'da felsefe, "teorik" ve "pratik bir bilgelik" arayışı olarak ortaya çıkar. Eski Yunanca'da "sophia" kelimesinin yalnızca kuru ve soyut bilgi anlamına değil akıllıca davranmak, aşırılıklardan kaçınmak, kendine egemen olmak ve kötü durumlara göğüs germeyi bilmek anlamına geldiği de bilinmektedir. Bu durumda felsefenin amacının "salt teorik bilgi" elde etmek değil aynı zamanda doğru davranışlar sergilememizi sağlamak, ahlaklı bir yaşamın yollarını öğretmek (Hilav, 2003: 17) olduğunu söyleyebiliriz. Zira Antik Yunan düşüncesinde "bilgi" ile "bilgelik", "bilmek" ile "ahlaki anlamda iyiye uygun davranmak" ilintili şeylerdir.

Felsefe, bir düşünce biçimi, bir düşünce etkinliğidir. Dünya karşısında alınan belli bir tavrın/tutumun, derinleşen bir varlık bilincinin, kavramlara ve düşüncelere bürünen düşünsel ilişkilerin bir ifadesi (Heimsoeth, 1986: 12-13) olan felsefe, insanın en önemli düşünsel etkinliklerinden biridir. Felsefi etkinliğin temelinde insanın "sorgulama yapabilme" ve "problem görebilme" niteliği bulunur. İnsanın düşünme konusu yapabileceği her şey felsefenin muhtevasını oluşturur. Felsefi düşünce, kendisine veri olarak aldığı her tür malzemeyi aklın eleştiri süzgecinden geçirerek yaşamın her alanına ilişkin derinlikli, anlamlı ve "bütünlüklü" bir bilgi elde etmeye; elde edilen tüm bilgileri nihai noktada "insan varlığı" ile ilişkilendirmeye çalışır. Bu durumda felsefi etkinlikte insanın "salt düşünme" ya da "bilme" düzeyinde kaldığını düşünmek yanıltıcıdır. Zira insanın,

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Eğitimi Ana Bilim Dalı.

nın maddi ve manevi bütünlüğüne hitabeden ve teori- pratik birliğini sağlayan bir bilgi olmak durumundadır.

Bir konunun ya da işin dıştan bir dış tanık tavrıyla içine nüfuz etmeksizin tam anlamıyla bilinemeyeceğini ifade eden Gürsoy'a göre "bildiğim o şey açısından olmaklık hâli" önem taşır. "Philosophia perennis'te, mistik tavır alışta ve hikmet geleneklerinde bilmek kadar olmak da olmak kadar, bunun farkında olunması da bilinç hâlinde yaşanması da söz konusudur." (Gürsoy, 2008a: 70). Diğer bir deyişle insanın bilmek ediminden olmak ya da oluşmak edimine geçişi yönelimsellikte gerçekleşmeye başlar, yönelimsellik ise daima uyanık olmayı gerektiren bilinçli ve etkin bir süreçtir. Dolayısıyla Gürsoy, şahıs temelinde gerçekleştirilecek olan insan eğitiminin duygu ve zihin eğitiminin birlikteliği hâlinde olacağını; "duygu ve zihin eğitiminin, insan eğitiminde bizi "değerler eğitimi"ne" götüreceğini; değerler eğitiminin ise bize "etik bir standartta yaşamak" açısından üst bir noktaya yerleşebilme imkânı vereceğini ifade eder.

Gürsoy şahsiyet eğitiminin," model alma biçiminde, kendini aşma eylemini, iç huzur ve ahengi daha önce gerçekleştirmiş bir eğitimci şahsiyetin "somut örnekliği" üzerinden gerçekleştirilmesinin önemine değinir: Zira ahlaklılık öyle bir şeydir ki candan cana sirayet edecektir… Bu ahlak önce bir örnekte, bir ustada görülür ve talebe onu kendisine naklederek hâl edinir. O örneği o kadar içselleştirir ki o davranış üslubunu artık kendisi olarak yaşar (Gürsoy, 2007b: 42). Bu, taklit değil bir tür içselleştirme ve özümsemedir.

Kaynakça

Bilhan, S. (1991). *Eğitim Felsefesi,* Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Bozkurt, N. (1995). *XX. Yüzyıl Düşünce Akımları*, İstanbul:Sarmal Yayınevi.

Büyükdüvenci, S. (2019). *Eğitim Felsefesine Giriş/ 'İzm'lerde Eğitim*, Ankara: Fol Yayınları.

Cevizci, A. (1996). *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Ekin Yayınları.

Durant, W. (2009). *Felsefenin Öyküsü,* İstanbul: İz Yayıncılık.

Ergün, M. (2011). *Eğitim Felsefesi,* Ankara: Pegem Akademi

Fidan, N. (1986). *Okulda Öğrenme ve Öğretme*, Ankara: Alkım Yayınevi.

Foulquie, P. (1995). *Varoluşçuluk*, (Çev. Y. Şahin), İstanbul: İletişim Yayınları.

Gürsoy, K. (1987). *J. P. Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler*, Ankara: K. T. Bakanlığı Yayınları.

Gürsoy, K. (2006). *Bir Felsefe Geleneğimiz Var mı?,* İstanbul: Etkileşim Yayınları.

Gürsoy, K. (2007a). *Maurice Merleau-Ponty'de Algı Problemine Giriş,* Ankara: Lotus Yayınevi.

Gürsoy, K. (2007b). *Bir Evrensel Projemiz Var mı?,* İstanbul: Etkileşim Yayınları.

Gürsoy, K. (2008a). *Etik ve Tasavvuf,* Felsefî Diyaloglar, İstanbul:Sufî Kitap.

Gürsoy, K. ve İnançer, T. (2008b). *Gönül Gözü,* İstanbul: Sufi Kitap.

Gürsoy, K. (2013). *Birleyerek Oluşmak,* Felsefe ve Tasavvuf Üzerine Konuşmalar, Ankara: Aktif Düşünce Yayınları.

Gürsoy, K. (2016). "Felsefî Biyografisine Bir Başlangıç Olarak Kenan Gürsoy ile Sohbet" içinde (Ed. F. Bayraktar) *Hikmetin İzinde Kenan Gürsoy'a Armağan*", Ankara: Aktif Düşünce Yayınları.

Gürsoy, K. (2019). *Varoluş ve Felsefe*, Ankara: Aktif Düşünce Yayınları.

Heimsoeth, H. (1986). *Felsefenin Temel Disiplinleri,* (Çev. T. Mengüşoğlu) İstanbul: Remzi Kitabevi

Hilav, S. (2003). *100 Soruda Felsefe*, İstanbul: K Kitaplığı.

Lázaro, J. A. ve Sganzerla, A. (2019). "*Emmanuel Mounier's Personalism, the Dignity of the Human Person and the Crisis of Values in the Mozambican Society*." Revista Electrónica de Investigação e Desenvolvimento. 1(11)

Marcel, G. (2001). *The Mystery of Being* (Tr.G.S.Fraser), Indiana: St.Augustine's Press.

Sönmez, V. (2002). *Eğitim Felsefesi*, Ankara: Anı Yayıncılık.

Timuçin, A. (2008). *Eğitim Üzerine- Kendimle Konuşmalar*, Ankara: Bulut Yayınları.

Uturgauri, S. (1989). "*Bunalım Edebiyatı ve Modernizmin Sorunları*", Türk Edebiyatı Üzerine, İstanbul: Cem Yayınları.

Ülken, H. Z. (1957). *Felsefeye Giriş I,* Ankara: A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Ünder, H. (2006). "*Akademik Bir Disiplin Olarak Eğitim Felsefesinde Yaklaşımlar ve Türkiye'de Eğitim Felsefesi*" içinde, (Hz. S. Büyükdüvenci, V. Taşdelen) *Felsefe, Eğitim, Sanat Saffet Bilhan Armağanı*, Ankara: Hece Yayınları.

(https://iep.utm.edu/existent/)

(http://www.koed.hu/mozaik11/tatsiana.pdf)

(https://plato.stanford.edu/entries/personalism/)

İSLAM VE BATILI EĞİTİM FELSEFELERİ ÜZERİNE BİR KARŞILAŞTIRMA

Hüseyin Öztürk*

Giriş

Çocuk, dünyaya potansiyel yetenekleri ile gelir. Bu yeteneklerin işe yaraması için eğitime, eğitilmeye ihtiyacı vardır. Yine çocuğun kendi kendini tam olarak geliştirmesi mümkün değildir. Bu nedenden dolayı; eğitimin böyle bir ihtiyaçtan doğduğu söylenebilir. Eğitim, Arapçada terbiye kavramı ile ifade edilmektedir. Anlamı ise çocuğu besleyip büyütme, onu yeteneklerine göre geliştirme, ilim ve edep öğretmedir (Öztürk, 1998: 3). Bu kelime; Latince educatio, buradan Fransızca ve İngilizce education şeklinde geçmiştir (Akarsu, 1979: 66). İnsan dışındaki canlılar içgüdüleri ile hareket ederler ve kısa süre içinde kendi kendilerine yeterli hâle gelirler. Bu bakımdan canlılar içerisinde; sadece insan eğitime, eğitilmeye ihtiyaç duyar. Bu yüzden olsa gerek; kritik felsefenin temsilcisi I. Kant, insanı insan yapan eğitimdir, insan eğitimin meydana getirdiğinden başka bir şey değildir (Eğemen, 1965: 59) diyor.

Eğitimin insan için hayati bir önemi olduğu açıktır. Bu ihtiyacı karşılamak için çeşitli eğitim görüşleri ortaya çıkmıştır. Bunların başlıcaları; prenialist, esentialist, progressivist, materyalist, idealist ve reconstructionist, idealist, materyalist demokratik eğitim anlayışlarıdır. Bu eğitim görüşleri Batı kökenlidir. Bunların yanında bir de ilahi kaynaklı İslam'ın eğitim anlayışı mevcuttur. Batı kökenli eğitim görüşlerinin hemen hepsi çocuğu davranışlarına göre tanımaya çalışırlar. Eğitimin kurallarını da buna göre koyarlar. Çocuğu davranışlarına göre tam ve doğru olarak tanımak mümkün müdür?

İslam eğitim anlayışı; Batılı eğitim görüşlerinin bu yaklaşımını eksik ve yetersiz bulur. Çocuğu fıtrat, tabiat, yaradılış hâlinde yakalamak ve tanımak ister. Eğitimin ilkelerini de buna göre koyar. Mevlâna Celâleddin Rumi, *Fihi mafih* adlı eserinde insanın insana verdiği vasıfların onların asli özellikleri

* Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Ana Bilim Dalı.

Batı eğitim sistemleri iyi vatandaşı arama, İslam ise daha iyi insan peşindedir (Attas, 1994: 106). Buradan hareketle, bütün eğitim sistemlerinde insanın mutluluğu, bir amaç olarak alınmış ve bu hedefe ulaşmak âdeta insanın varlık şartı hâline gelmiştir. Batılı eğitim sistemleri; "iyi vatandaş" yetiştirme üzerine odaklanmıştır. Bu durum, İslam eğitiminde "iyi insan" yetiştirme şeklinde tezahür etmektedir. Bu insan modeli, herhangi bir kültür, ırk ve nesebe mensubiyet bakımından değil sadece Allah'a yakın olma ve dolayasıyla iyi insan olmayla ilgilidir. İslam eğitiminin en önemli hedeflerinden biri tevhit inancına sahip; evrensel seviyede insanlar yetiştirmektir. Kısa vadede eğitimden amaçlanan mutlu, iyi bir insan, başka bir ifadeyle sırat-ı müstakim üzere olarak ebedî mutluluğu elde etmektir. Bunun yolu da ilim ve amelden geçer.

Kaynakça

Akarsu, B., (1977). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, B. II, Ankara

Akyol, E., (2006). *İslam Medeniyetinin Batı'ya Etkileri ile İlgili Bazı Değerlendirmeler,* İstemSayı 7, Yıı 4, S. 117-134

Akyüz, Y., (1980). *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara

----------., *İbn Sina'nın Türk ve Dünya Eğitim Tarihindeki Yeri*, dergipark.gov.tr

Attas, N., (1994). *İslam ve Sekülarızm*, Çev. S. Ayaz, Pınar Yayınları, İstanbl

Alkan, C., (1983). *Eğitim Felsefesi*, Uludağ Üniversitesi, Bursa

Ayasbeyoğlu, N., (1968). *Kur'an Kerim'in Eğitimle İlgili Ayetlerinin Tahlili*, İstanbul

Bayraklı, B., (1989). *İslam'da Eğitim*, İstanbul

----------., (1999). *Mukayeseli, Eğitim Felsefesi Sistemleri*, İfav Yayınları, İstanbul

Başaran, İ. E., (2007). *Eğitim Bilimine Giriş*, Ekinoks Yayınları, Ankara

Cramer-Browne, *Çağdaş Eğitim Eğitim Sistemleri Üzerinde Mukayeseli Bir İnceleme*, MEB Yayınları, İstanbul

Çankı, N. (1954). *Büyük Felsefe Lûgatı*, C.I, İstanbul

Ergün, M., (1980). *İnsan ve Eğitimi*, Ocak Yayınları, Ankara

Ev, H., (2007). *İbn Haldun'un Eğitim Görüşü*, (YDT), DEÜSBE, İzmir

Farabi, (2001). *el-Medinetü'l-Fâzıla*, Çev. N. Danışman, MEB Yayınları, Ankara

Gazali, (2004). *İhya'I Ulumi'd- Din*, (A. Muti-E. Kalacı, Darussadr, Beyrut

--------, (1990). *Eyyühe'l –Veled*, İstanbul

İbn Haldun, (1970). *Mukaddime*, (Terc. Z. Kadiri Ugan), MEB, İstanbul

İbn Mace (Sünen-I), (2008). Konya Kitapçılık

Kayaoğlu, İ., (1987). *İslam Medeniyetinin Batı'ya Etkileri*,

Kaynak, Ç. K., (2020). *Kur'an-I Kerim'in Çerçevesinde Eğitim, Eğitici ve Eğitilen*, AÜSBE, Dergisi, 24 (2)

Kınalızâde, A. Ç., (1248). *Ahlak-I Alâî*, Bulak, Mısır

Kneller, F. G., (1971). *İntrduction the Philosophy of Education*, California

Kuran-ı Kerîm ve Türkçe Meali, (1986). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara

Kütüb-ı Sitte Muhtasar, VI Cilt, Polen Yayınları, İstanbul

Lenin, V. I. (1977. *Eğitim Politikası ve Pedagoji Üzerine*, Çev. Z. Dicleli, İstanbul

Mengüşoğlu, T., (1971). *Felsefi Antropoloji*, İstanbul

Mevlâna, C. R., (1974). *Fihi mafih*, (Terc. M. Anbarcı), İstanbul

……., (1992). *Mesnevi*, Çev. V. İzbudak, B. II, MEB Yayınları, İstanbul

Oruç, C., (2009). *İmam-I Gazali'nin Eğitim Anlayışı* (YDT), MÜSBE, İstanbul

Önder, M., (2017). *Farabi, Biruni ve İbn Sina'da Eğitim ve Eğitim Yöntemleri*, Sivas

Öymen, H. R., (1978). *Doğulu ve Batılı Yönleriyle Eğitim Tarihi*, Ankara

Özcan, E. S., (2006). *Doğunun Öğretmeni Farabi*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul

Öztürk, H., (1998). *Eğitim Felsefesi*, B. III, Ankar-

……., (2022). "*İslam Eğitim Anlayışının Dayandığı Temeller*", Tevhidi Düşünce Işığında İlim Dallarının Yeniden İnşaası Uluslararası Sempozyumu Ahi Evran Üniversitesi- İLMAR İşbirliğiyle; 1-2 Aralık Kırşehir

Reboul, O., (1971). *La Philosophie de l'education*, Paris

Süngü, A., (2009). *İbn Haldun'un Eğitim Felsefesi*, SDÜSBE Dergisi, İsparta

Sayılı, A., (1963). *Orta Çağ İslam Dünyasında İlmi Çalışma Temposunda Ağırlaşmanın Bazı Temel Sebepleri (Avrupa ile mukayese)*, Araştırma I. DTCF Felsefe Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Ankara

Tezcan, M., *İbn Haldun'un Eğitim Görüşü*, dergipark.gov.tr/download/article-file/803490

Topçu, N., (2016). *Türkiye'nin Maarif Davası*, Dergah Yayınları, İstanbul

……., (1988). *Mevlâna ve Tasavvuf*, Hareket Yayınları, İstanbul

Topses, G., (1982). *Eğitim Felsfesi Temel Sorunlar*, Ankara

Turgut, İ., (1989). *Eğitim Üzerine Felsefi Bir Deneme*, İzmir

Türkdoğan, O., (2003). *Bilimsel Araştırma Metodolojisi*, İstanbul

Ülken H. Z., (1967). *Eğitim Felsefesi*, MEB, İstanbul

EĞİTİM İÇİN FELSEFENİN GEREKLİLİĞİ

Vefa Taşdelen*

Giriş

Eğitim üzerine yazan, düşünen ve araştırma yapan kişilerin ittifak ettikleri temel konulardan biri, eğitim sistemimizdeki "felsefesizlik" sorunudur. Bu sorun, toplumsal bilinç olarak eğitimi önemsiz gördüğümüz ya da geri plana ittiğimiz anlamına gelmez; aksine eğitimi her zaman ve her dönemde önemli görmüşüz; erdem, ahlak, değer adına; devlet, toplum ve insanlık adına kendisinden beklentilerimiz olmuş. İyi insan ve erdemli toplum idealine eğitimle ulaşabileceğimizi düşünmüşüz. Ancak eğitime verilen bu değer, yine de onun bir felsefesi olduğu ve kuramsal bir temele oturduğu anlamına gelmez. Yapılan değerlendirmelere bakacak olursak, eğitim uygulamalarımıza, modern eğitim anlayışının girmeye başladığı 1700'lü yıllardan günümüze, felsefi yaklaşımlar değil genel anlamda siyasi-ideolojik kaygılar ve pratik beklentiler egemen olmuştur (Kafadar, 1997).

Eğitim uygulamaları için felsefenin değerini öne çıkaran yaklaşımlara göre, felsefe, eğitim faaliyetini el yordamıyla yapılan üstünkörü ve gelişigüzel bir etkinlik olmaktan çıkarır. Felsefe, eğitimin "gören gözü", "idrak eden aklı" gibidir; bu gözle sorunlarını görür, bu gözle algılar ve çözüm yolları arar (Taşdelen, 2003). Amaçların tespitinden içeriğin tutarlı şekilde oluşturulmasına, eğitim politikalarından eğitim yönetimine, sorunların tartışılıp yeni perspektif ve yaklaşımların ortaya konulmasına değin felsefeden beklenen katkılar vardır. Şu bir gerçek ki eğim bilimleri, programı, tasarımı, öğrenme ve gelişimi, öğrenim ve öğretim stratejileri ile bir bütün olarak belirli felsefelerden çıkışını alır; Batı kaynaklı her bir eğitim anlayışının temelinde yine bu kültür içinde mevcut olan felsefeler bulunur; eğitim teorileri, yeni eğitim yaklaşımları, belirli felsefeler çerçevesinde şekillenir. İdealizm, rasyonalizm, realizm, natüralizm, pragmatizm gibi felsefi anlayışlar, belirli eğitim felsefesi ve anlayışlarını ortaya çıkarmış, bu anlayışlara bağlı olarak belirli eğitim uygulamaları ve eğitim yaklaşımları söz konusu olmuştur. Eğitim psikolojisinden eğitim programlarına,

* Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü.

Kaynakça

Akyüz, Y. (2014). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Bacon, F. (1934). *The Advancement of Learning*. London-Toronto: J.M. Dent & Sons LTD.

Baltacıoğlu, İ. H. (1933). *İçtimai Mektep Nazariyesi ve Prensipleri*. İstanbul: Semih Lütfi: Suhulet Kitaphânesi.

Baltacıoğlu, İ.H. (1967). *Kültürce Kalkınmanın Sosyal Şartları*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Büyükdüvenci, S. (2001). *Eğitim Felsefesine Giriş*. Ankara: Üniversite Kitabevi.

Çubukçu, İ.A. (1986). *Türk Düşünce Tarihinde Felsefe Hareketleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Ebinç, S. (1997). *Eğitimimizde Felsefe Hevessizliği*. 2. Eğitim Felsefesi Kongresi Kitabı'nda. Ed. H. Rahman Açar. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, ss. 155-163.

Farabi (2001). *El-Medînetü'l Fâzıla*. Çev. Nazfiz Danışman. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Heidegger, M. (1992). *Parmenides*. Tr. A. Schuwer – R. Rojcewicz. Bloomington – Indianapolis: İndiana University Press.

Kafadar, O. (1997). *Türk eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*. Ankara: Vadi Yayınları.

Peters, F. E. (2004). *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*. Çev. Hakkı Ünler. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Plato (1988). *Laws*, Tr. Thomas L. Pangle. Chicago – London: The Univercity of Chicago Press.

Ülken, H. Z. (2007). *Türk Tefekkür Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ülken, H.Z. (1935). *Türk Feylesofları Antolojisi*. İstanbul: Yeni Kitapçı.

Taşdelen, V. (2003). *Eğitimde Kuram ve Uygulama Bağının Kurulmasına Yönelik Felsefi Bir Araştırma*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 36, 1-2, ss. 151-166.

Topçu, N. (1998). *Türkiye'nin Maarif Davası.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tozlu, N. (2003). *Eğitim Felsefesi Üzerine Makaleler*. Ankara: Elis Yayıncılık.

Yusuf Has Hacib (1959). *Kutadgu Bilig II*. Haz. Reşit Rahmeti Arat. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

YENİ YÜZYILA GİRERKEN KÜRESELLEŞME, NEOLİBERALİZM VE EĞİTİM İLİŞKİSİNE BİR BAKIŞ

Raşit Çelik*

Günümüzde yaygın olarak kullanıldığı hâliyle küreselleşme kavramının özellikle 1990'ların ortalarından bu yana süregelen sosyal ve akademik tartışmalar içindeki kullanımlarla şekillendiği görülse de bu mesele üzerine yürütülen akademik tartışmaları yirminci yüzyılın başlarına kadar götürmek mümkündür (Chase-Dunn, 1999: 192; James ve Steger, 2014: 418-421). Fakat kimi düşünürler ise küreselleşmeyi insanlık tarihinin farklı dönemlerinde farklı şekillerde kendini gösteren ve toplumları karşılıklı etkileşimler üzerinden dönüştürmeye devam eden bir olgu olarak ele alırlar (Chase-Dunn ve Lerro, 2016; Sen, 2002). Bununla beraber, birçok kavram özelinde olduğu gibi küreselleşme kavramı da anlam, köken ve odak bakımlarından muğlak bir durum sergiler. Örneğin, bir bakışa göre küreselleşme tüm insanlar için ortak sorumluluk ve birlik oluşturmanın bir yolu olarak ifade edilir (Bauman, 2003). Başka bir bakışa göre ise küreselleşme otonom ve özgür insanın ortaya çıkarılmasının bir yolu olarak da ifade edilir (Novak, 2003). Aynı zamanda küreselleşmenin, dünyanın tüm vatandaşlarının ortak roller ve amaçlar çerçevesinde bütünleşmesi anlamında bir küresellik ya da değerlerin tüm insanlık için geçerliği anlamında bir evrensellik olmadığı da savunulur (Rosenau, 1997: 361). Bir diğer yandan küreselleşmenin toplumlar arasında ekonomik, siyasal ve kültürel açılardan artarak devam eden bir karşılıklı bağlar ve birbirine bağımlık durumunun ifadesi olduğu da iddia edilir (Caselli, 2008; Conley, 2002; Marber, 2004). Bir başka yandan ise küreselleşmenin bütüncül tek bir yapının ifadesi olarak anlaşılmaması gerektiği ve aksine yerel sistemler ve koşulların bir toplamı olarak görülmesi gerektiği de savunulur (Sassen, 2021: 793). Kimi yaklaşımlarda ise daha çok yatırımların, teknolojinin, üretimin ve ürünlerin

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri Ana Bilim Dalı.

olmak üzere politikanın tüm alanlarında dünyaya yayılan şekilde hâkimiyet kurmuş olan kapsamlı doktrinlerin sonuçlarını titizlikle hesaba katmalıdır.

Kaynakça

Amable, B. (2011). *Morals and politics in the ideology of neoliberalism*. Socio-Economic Review, 9(1), 3-30.

Apple, M. W. (1996). *Cultural politics and education*. New York: Teachers College Press.

Bauman, Z. (2003). *Society under siege*. Cambridge: Polity.

Becker, G. S. (1962). *Investment in human capital: A theoretical analysis*. Journal of Political Economy, 70(5), 9-49.

Becker, G. S., & Chiswick, B. R. (1966). *Education and the distribution of earnings*. American Economics Review, 56(1), 358-369.

Bisley, N. (2007). *Rethinking globalization*. New York: Palgrave Macmillan.

Blinder, A. S. (1976). *On dogmatism in human capital theory*. The Journal of Human Resources, 11(1), 8-22.

Brown, W. (2015). *Undoing the demos: Neoliberalism's stealth revolution.* Cambridge: MIT Press.

Bruns, B., Mingat, A., & Rakotomalala, R. (2003). *Achieving universal primary education by 2015: A chance for every child*. Washington: The World Bank. https://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/0-8213-5345-4

Caselli, M. (2008). Measuring … what? Notes on some globalization indices. Globalizations, 5(3), 383-404.

Centeno, M. A., & Cohen, J. N. (2012). The arc of neoliberalism. *Annual Review of Sociology, 38*, 317-340.

Chase-Dunn, C. (1999). Globalization: A world-systems perspective. *Journal of World-Systems Research, V*(2), 187-215.

Chase-Dunn, C., & Lerro, B. (2016). *Social change: Globalization from the stone age to the present.* New York: Routledge.

Chomsky, N. (1999). *Profit over people*. New York: Seven Stories Press.

Chomsky, N. (2016). *Who rules the world?* New York: Metropolitan Books.

Christoforou, A. (2013). On the identity of social capital and the social capital of identity. *Cambridge Journal of Economics, 37*(4), 719-736.

Conley, T. (2002). The state of globalization and the globalization of the state. *Australian Journal of International Affairs, 56*(3), 447-471.

Dunning, J. H. (2003). *Making globalization good: The moral challenges of global capitalism*. Oxford: Oxford University Press.

Giroux, H. A. (2016). *Dangerous thinking in the age of new authoritarianism..* New York: Routledge.

Giroux, H. A. (2017). *The terror of neoliberalism: Authoritarianism and the eclipse of democracy.* New York: Routledge.

Grange, L. L. (2011). Human capital, (human) capabilities and higher education. *South African Journal of Higher Education, 25*(6), 1039-1046.

Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. New York: Oxford University Press.

Held, D., & McGrew, A. (2007). *Globalization/anti-globalization: Beyond the great divide*. Malden: Polity Press.

Holborow, M. (2012). Neoliberalism, human capital and the skills agenda in higher education: The Irish case. *Journal for Critical Education Policy Studies, 10*(1), 93-111.

James, P., & Steger, M. B. (2014). A genealogy of 'globalization': The career of a concept. *Globalizations, 11*(4), 417-434.

Kiker, B. F. (1966). The historical roots of the concept of human capital. *Journal of Political Economy, 74*(5), 481-499.

Knorringa, P., & Staveren, I. v. (2007). Beyond social capital: A critical approach. *Review of Social Economy, 65*(1), 1-9.

Langelett, G. (2002). Human capital: A summary of the 20th century research. *Journal of Education Finance, 28*(1), 1-23.

Lechner, F. J., & Boli, J. (2020). *The globalization reader*. Malden: Wiley-Blackwell.

Lundahl, L., & Olson, M. (2013). Democracy lessons in market-oriented schools: The case of Swedish upper secondary education. *Education, Citizenship and Social Justice, 8*(2), 201-213.

Marber, P. (2004). Globalization and its contents. *World Policy Journal, 21*(4), 29-37.

McAfee, N. (2017). Neo-liberalism and other political imaginaries. *Philosophy and Social Criticism, 43*(9), 911-931.

Moghadam, V. M. (2021). What was globalization? *Globalizations, 18*(5), 695-706.

Novak, M. (2003). A universal culture of human rights and freedom's habits: Caritapolis. İçinde J. H. Dunning (Ed.), *Making globalization good: The moral challenges of global capitalism* (ss. 253-279). Oxford: Oxford University Press.

Petras, J. (1999). Globalization: A critical analysis. *Journal of Contemporary Asia, 29*(1), 3-37.

Pucci, A. R. (2015). The consumed university: Neoliberalism in academy. İçinde M. Abendorth ve B. Portifilio (Ed.), *Understanding neoliberal rule in higher education* (ss. 3-20). Charlotte: Information Age Publishing.

Rawls, J. (1993). *Political liberalism*. New York: Columbia University Press.

Roberts, P. (2003). Pedagogy, neoliberalism and postmodernity: Reflections on Freire's later work. *Educational Philosophy and Theory, 35*(4), 451-465.

Rosenau, J. N. (1997). Complexities and contradictions of globalization. *Current History, 96*(613), 360-364.

Sassen, S. (2021). How to theorize globalization: A comment. *Globalizations, 18*(5), 792-793.

Schlicht, R., Stadelmann-Steffen, I., & Freitag, M. (2010). Educational inequality in the EU: The effectiveness of the national education policy. *European Union Politics, 11*(1), 29-59.

Scholte, J. A. (2005). *Globalization: A critical introduction*. New York: Palgrave Macmillan.

Sen, A. (2002). How to judge globalization. *The American Prospect, 13*(1), 1-14. https://prospect.org/features/judge-globalism/

Tan, E. (2014). Human capital theory: A holistic criticism. *Review of Educational Research, 84*(3), 411-445.

World Bank. (1998). *Higher education financing project*. Washington: World Bank Group. https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/document detail/544671468774602801/mexico-higher-education-financing-project

TÜRKİYE'DE EĞİTİM FELSEFESİ VE EĞİTİM BİLİMLERİ: Felsefi Olmayan Eğitim Bilimsel Olabilir mi?

Gürkan ERGEN*

Giriş

Varlık bilincini önce mümkün kılan sonra da bu bilinci tüm boyutlarıyla, derinlikleriyle mümkün olan en üst düzeyde geliştirme etkinliği olan felsefe veya hikmet arayışı, yalnızca bilgi ve bilimin değil hatta insanın insanca var olabilmesinin ön koşuludur. Doğası gereği etkileşimsel ve iletişimsel olarak gerçekleşen felsefi etkinlik insan için hatta varlıksal bir etkinlik ve disiplindir. Felsefe yapmak, insanın başta kendisi olmak üzere tüm değerleri, varlığı ve varlık alanını yine tüm boyutları, derinlikleri ve aralarındaki ilişkileri anlama, açıklama, çözümleme ve idrak edebilme gayretinin adı olup her bir değeri, bir varlığı, olguyu, bilgiyi, fikri hem kendi biricikliği ve önemiyle hem de tümünü kendi aralarındaki ontolojik ilişki ve örüntüleriyle bir bütünlük olarak kavrayıp görebilmeyi mümkün kılar. Felsefe tüm varlığı ve varlık alanını üst düzey bir bilinç ile kavrama yolculuğunda sevgiyle yön, bilgeliği aramakla da anlam bulan duygusal-sezgisel-düşünsel bir etkinliktir. Akıl gücü, felsefe yapabilmenin ön koşuludur fakat felsefeyi salt akılla gerçekleşen ve yalnızca akılla ve aklın işleyişini çözümlemeye uğraşmakla meşgul olan bir disiplin olarak düşünmek ve ele almak kesinlikle yanıltıcı olacaktır. Nitekim öncelikle köken itibarıyla philia-sophia yani sevgi ve bilgelik kavramlarına dayanan ve bilgeliği sevmek, bilgeliğin peşinden koşmak, hikmet arayışı anlamına gelen felsefe en az duygusal-sezgisel-düşünsel bir etkinliktir. Felsefi etkinliğin asıl dinamiği ve belirleyicisi sevgi ve ilgiyle mümkün olan "*değer*" fikri neticesinde meyletme, yönelmedir. Bu yöneliş zorunlu olarak en az bir *değere* dönük gerçekleşir ve bir *değerlendirmenin* ürünüdür. Bu esas gözden kaçırıldığında felsefe dolayısıyla da akıl yalnızca teknik, mekanik bir mantık meselesiymiş gibi ele alınıp

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri Ana Bilim Dalı.

Kaynakça

Adorno W. Theodor (1951). *Minima Moralia Reflexionen aus dem beschâdigten Leben* © Suhrkamp Verlag, Frankfurt/M.

Adorno, Theodor W. (1951). *Minima Moralia Reflexionen aus dem beschâdigten Leben* © Suhrkamp Verlag, Frankfurt/M. Türkçe Çevirisi; Orhan Koçak/Ahmet Doğukan; Minima Moralia. *Sakatlanmış Yaşamdan Yansımalar* İkinci Basım: Mart 2000 Metis Yayınlan, İstanbul.

Adorno, Theodor W. (1964). Fortschritt', in: Helmut Kuhn, Franz Wiedmann (Hg.), *Die Philosophie und die Frage nach dem Fortschritt*. München: Verlag Anton Pustet, S. 30-48.

Benjamin, W. (1974). *Über den Begriff der Geschichte'*, *Gesammelte Schriften*, I, 2. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, S. 691-704.

Bergsdorf, W. (1997). *Ist der Fortschritt noch zu retten? Über die Ambivalenz eines historischen Zentralbegriffs', in: Hans Michael Baumgartner et al.* (Hg.), *Fortschritt als Schicksal? Weder Verheißung noch Verhängnis?* Stuttgart: Ernst Klett Verlag, S. 119-130.

Binbaşıoğlu, C. (1995). Öğretmen Yetiştirme Açısından Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi Üzerine Bir Araştırma. MEB Yayınları, İstanbul.

Blau, P. M. (1973). *The organization of academic work*. New Brunswick, NJ: Transaction.

Büyükdüvenci, S. (2001). *Eğitim Felsefesine Giriş*. Siyasal Kitapevi. İstanbul.

Egemen, B. Z. (1965). *Terbiye İlminin Problemleri ve Terbiye Felsefesi*. Ankara Üniv. Yay., Ankara.

Gumport, P. J. & Snydman, S. K. (2002). *The formal organization of knowledge: An analysis of academic structure*. Journal of Higher Education. 73(3), 375-408.

Hesapçıoğlu, M. ve Durmuş, A. (Ed.), (2006). *Türkiye'de eğitim Bilimleri Tarihi: Bir Bilanço Denemesi.* Nobel Yay. Ankara.

Kalantzis, M. (2005). *Elements of a science of education*. The Radford Lecture, AARE 2005.

Mialaret, G. (2022). *Eğitim Bilimlerinin Epistemolojisi ve Metodolojisi*. Çev. S. Özsoy. Ed. I. Ünal ve S. Özsoy, *Eğitim Bilimleri Felsefesi.* 3. Baskı, Siyasal Kitapevi, Ankara.

Taşdan, M. ve Çuhadaroğlu, E. O. (2006). *Türkiye'de Eğitim Bilimleri ve Öğretmen Yetiştirme İlişkisi. Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 5(10), 209-224.

Topses, G. (1982). *Eğitim Felsefesi Temel Sorunları*. Dayanışma Yay. Ankara.

Ülken, H. Z. (1967). *Eğitim Felsefesi*. MEB Yay. İstanbul.

Ünal, I. ve Özsoy, S. (2022). *Eğitim Bilimleri Felsefesi*. 3. Baskı, Siyasal Kitapevi, Ankara.

Ünal, I. (2022). *Yapageliyor Olmanın Rahatlığını Duymak: Türkiye'de Eğitim Bilimcilerin 'Eğitilmişlik Hali*''. I. Ünal ve S. Özsoy, (Ed.), *Eğitim Bilimleri Felsefesi*. S.133-146. 3. Baskı, Siyasal Kitapevi, Ankara.

Ünal, I.; Özsoy, S., Güngör, S. ve Tunç, B. (2022). *Eğitim Bilimlerinin Ontolojik Temelleri: Sorun Odaklı Bir Yaklaşım*. I. Ünal ve S. Özsoy, (Ed.), *Eğitim Bilimleri Felsefesi*. S.45-76. 3. Baskı, Siyasal Kitapevi, Ankara.

Ünder, H. ve Aslan, C. (2020). *Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri Çalıştayı 03-04 Şubat 2020 Ankara*. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri Ana Bilim Dalı ve Eğitim Felsefesi Derneği. Ankara Üniversitesi Yayınları No: 691.

Yaylacı, A.F., Gök, E. & Aydoğan, İ. (2017). *Eğitim Bilimleri Nelerdir ve Nerelerde Bulunur? Yükseköğretim Kurulu'nun Eğitim Fakültelerinin Yapısında Gerçekleştirdiği Değişikliklere İlişkin Eleştirel Bir Analiz*. Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi, 11(21), 1-18.

ÖĞRETMEN YETİŞTİRMEDE EĞİTİMİN FELSEFİ SOSYAL VE TARİHİ TEMELLERİ ANA BİLİM DALININ ROLÜ VE MİSYONU

Yusuf Bahri Gündoğdu[*] - Özgür Atakan[**]

Giriş

Türkiye eğitim sisteminin mevcut durumuna dair sorunların varlığına dayanarak eğitim sisteminin ve özellikle öğretmen yetiştirme sisteminin iyileştirilmesi amacı, eğitim üzerine araştıran pek çok kişi ve kurum için söz konusudur. Ülkemizdeki mevcut yükseköğretim yapısı içerisinde, Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihî Temelleri ana bilim dalı ise aslında öğretmen yetiştirme sisteminin iyileştirilmesi amacını da kapsamakta ve bunun imkânını da taşımaktadır.

Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihî Temelleri (EFSTT) Ana Bilim Dalı eğitimin temellerine ilişkin bilimsel, felsefi ve entelektüel bir zemini eğitim fakültelerine sağlamak üzere varlığını sürdürmektedir. EFSTT pratikte lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyindeki dersler ve danışmanlıklarla eğitimin temelleri üzerine bir birikim ortaya çıkarabilmeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışma aslında yeni kurulan bir ana bilim dalı olan EFSTT'nin geleceğine ilişkin birtakım değerlendirmeler ve önerilerden oluşmaktadır. Bu değerlendirme ve öneriler öğretmen yetiştirme sistemimizin veya eğitim sistemimizin geleceğine yönelik olduğu için çeşitli eksiklikler barındırabileceği ve iyileştirmeye açık oluşu sözün başında hemen ifade edilmelidir. Eğitimcinin felsefeciden farklarından birisi eğitimcinin çoğu zaman harekete geçme zorunluluğunun olmasıdır. Hata olasılığını hesaba katan bu çalışmada ise öğretmen yetiştirme sistemimizin geleceği için harekete geçilmiştir. Bu çalışma, hata olası-

[*] Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitimin Felsefi Sosyal ve Tarihi Temelleri Ana Bilim Dalı.

[**] Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitimin Felsefi Sosyal ve Tarihi Temelleri Ana Bilim Dalı.

olabilir. EFSTT ana bilim dalının yaygınlaşması ve üstlendiği rolü başarıyla yerine getirmesi ise eğitim alanındaki teori eksiğini kapatmaya adaydır.

Sonuç

Sonuç olarak EFSTT'nin gelişmesiyle birlikte eğitim bilimleri alanındaki bilginin birliği konusunda bir rol üstlenmesi de söz konusu edilebilir. Bu bilginin birliği, özellikle alanın formuna ve insan anlayışına dair bir birikim ortaya çıkarabilmekle mümkündür. Eğitim teorisi açısından bilimsel olan, bilimsel olmayan ve pratiğe dönük bilgi arasındaki başarılı bir sentez öğretmen yetiştirme konusunda yaşanan çeşitli eksikliklerin birçoğunu ortadan kaldırabilir.

Kaynakça

Bakhtin, M. (2001). *Karnavaldan romana edebiyat teorisinden dil felsefesine seçme yazılar*. (C. Soydemir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Charlot, B. (2010). Fransa'da eğitim bilimleri: sindirilmiş bir disiplin, ortak bir kültür, belirsiz bir araştırma alanı. L. I. Ünal & S. Özsoy (Ed.), *Eğitim bilimleri felsefesine doğru* (S. Özsoy, Çev.) içinde (s.19-43). Ankara: Tan.

Durkheim, E. (2020). *Ahlak ve toplum*. (D. Çenesiz, Çev.). İstanbul: Pinhan.

MEB (2018). *2023 Eğitim Vizyonu*.

Noddings, N. (2017). *Eğitim felsefesi*. (R. Çelik, Çev.). Ankara: Nobel.

Walsh, W. H., & Wilshire, B. W. (2016). Metafizik nedir? Ahmet Cevizci (Ed.), *Metafiziğe Giriş* (A. Cevizci, Çev.) içinde (s. 11-144). İstanbul: Say.

HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN AYDINLANMA DÜŞÜNCESİNİN EĞİTİM ANLAYIŞINA YANSIMALARI

Sevgican Akça Fişenk*

Giriş

Cumhuriyet dönemi felsefesinin kurucu isimlerinden biri olan Hilmi Ziya Ülken, felsefe, psikoloji, sosyoloji, mantık, eğitim, tarih ve edebiyat gibi birçok alanda önemli çalışmalar yapmıştır. Felsefesinin temeline varlık ve hakikat konularını yerleştiren Ülken, yöntemini ise fenomenolojik yöntem olarak belirlemiştir. Bu yöntem ile hakikate ilişkin düşüncelerini özgün bir biçimde ve basite indirgemeden inceleyen Ülken, bilgi, ahlak ve insan alanında da benzer bir yöntem kullanmıştır. Onun felsefesine bakıldığında zaman içerisinde birçok dönüşüm yaşadığı görülmektedir. Onun bu dönüşümleri felsefesinin dinamikliğini göstermesi bakımından önemlidir. Çözümleyici ve eleştirel bir tavır içerisinde çalışmalarını yürüten Ülken'in dönüşümlerinin etkilendiği düşünürlerin çeşitlenmesiyle ilişkili olduğu düşünülebilir. Aristoteles, Spinoza, Heidegger, Scheler gibi isimlerden etkilendiği görülen Ülken için yer yer yöntemini ya da fikri tavrını yapılandırması beklenebilecek bir durum olarak görülmektedir. Zira o, düşünürlerin fikirlerini doğrudan benimsememekte, aksine eleştirel bir tutum sergileyerek yeni ve geleceğe dönük bir düşünce inşa etmeyi amaçlamaktadır. Bu anlamda onun özel belli başlı problemlerden ziyade genel bir felsefi sistem oluşturmayı hedeflediğini söylemek mümkündür. Dönemin genel özelliklerine ve yaşanılan büyük değişimler göz önüne alındığında Ülken'in hedeflediği noktaya ulaşmak pek kolay görünmemektedir. Dolayısıyla onun felsefi tavrını, yöntemini, önem verdiği kavramlara ilişkin özgün bakış açısını ve kendisinden önceki düşünürlerin fikirleriyle kurduğu bağı anlayabilmek oldukça önemli görülmektedir.

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin sonu, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşayan bir düşünür olarak Ülken'in, ülkede ortaya çıkan çağdaşlaşma faaliyetlerinin geliştiği bir dönemde yaşaması bakımından yeniliklerle dolu fakat zorlu bir süreçte yaşadığını söylemek mümkündür. Doğu'yu ve Batı'yı analiz etmek ona göre gerçek anlamda bir aydınlanma için gerekli olan ilk adımdır. Bu anlamda aydınlanmanın ilk ortaya çıktığı yer olan Avrupa'da yaşanan süreçlerin dikkatle incelenmesi gerektiğini düşünmüş ve Türkiye'de aydınlanmanın Avrupa'dan doğrudan taklit edilerek ortaya çıktığı fikrini ortaya koymuştur. Yaşanan problemleri de buna bağlayan Ülken için tarihsel ve kültürel olarak hazır olmayan bir toplumun, bir buhran süreci içerisine girmesi de kaçınılmazdır.

Aydınlanma ile birlikte yaşanan değişimlere uyum sağlayabilmek belki de en fazla eğitim alanında yenileşme gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Çocuk yetiştirmenin önemine vurgu yapan Ülken için bireyin eğitilmesi, içerisinde yaşadığı milletin çağdaşlaşması yolunda en önemli unsurlardan biridir. Değerin ve kültürün taşıyıcısı olarak daima dinamik olması gerektiğini düşündüğü eğitim sisteminin, kendisini sürekli olarak yenileyen fakat geçmişi bir kenara bırakmayan bir yapı içerisinde tesis edilmesi gerektiğini de vurgular. Ona göre dinamizmi sağlayan şey bütünüyle yıkıp yenisini koymayı değil, her adımda geçmişten izler taşıyarak ve dersler çıkararak ilerlemeyi gerektirmektedir.

Sonuç olarak Ülken'e göre Cumhuriyet ile birlikte Türkiye'de düşünce dünyasında yaşanan kırılmalar, eğitimde de yansımalarını göstermiştir. Kendine özgü bir aydınlanma düşüncesiyle öne çıkan Ülken için yaşanan dönüşümleri takip edebilmek fakat taklit sınırında kalmamak, Türkiye'nin çağdaşlaşma yolunda en büyük ve en zorlu adımı olacaktır. Bunu sağlayabilmek için ise topluma uygun ve sağlam bir eğitim felsefesi oluşturmak gereklidir. Diğer milletlerin gerisinde kalmadan fakat kendi sosyal ve kültürel kimliğini de yitirmeden çağdaşlaşma adımları atmanın kolay olmadığı açıktır. Ancak bu anlamda düşünsel bir aydınlanmanın gerekliliği ve Ülken'e göre bu aydınlanmanın inşasında diğer medeniyetleri yoksayan bir tavır takınmanın bütünüyle yanlış olacağı da unutulmamalıdır.

Kaynakça

İyi, S. (2006). *Cumhuriyet Döneminde Aydınlanma ve İnsan Felsefesi Çalışmaları.* İstanbul: Toroslu Kitaplığı.

Toprak, Z. (2019). *Türkiye'de Yeni Hayat İnkılap ve Travma 1908-1928.* İstanbul: Doğan Kitap.

Ülken, H. Z. (1941). *İçtimai Doktrinler Tarihi.* İstanbul: Yenidevir Basımevi.

Ülken, H. Z. (1967). *Eğitim Felsefesi.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Ülken, H. Z. (1998). *İnsani Vatanseverlik.* İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, H. Z. (2011). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi.* İstanbul: Ülken Yayınları.
Ülken, H. Z. (2013). *Millet ve Tarih Şuuru.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Vural, M. (2018). *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Felsefe.* Ankara: Elis Yayınları.

EĞİTİM FELSEFESİ BAĞLAMINDA EĞİTİMİN EPİSTEMOLOJİK AMAÇLARI VE 2018 ÖĞRETİM PROGRAMINDAKİ İZLER

Hasret Kökten*

Giriş

Ünlü İlk Çağ filozofu Sokrates'in "Kendini bil!" önermesi felsefenin ideal öğretilerinin en başında yer alır. Burada "Kendini bil" kendin olabilmek ve bilmek ile ilşkili iki mesajı içinde barındırmaktadır. Kendini bilmeye yönelik her adımda bilincin öne çıktığı etik, epistemolojik birçok kaygının ve çabanın barındığı da görülmektedir. Bu çabaya ve düşünceye katkı felsefe, eğitim, epistemoloji ve eğitim ilişkisine veya eğitim epistemolojisine çok fazla yansımaktadır. Bu yansıma ise epistemolojinin, kişinin kendisinin sahip olabileceği bilgiye nasıl ulaşacağı ve bu bilgiyi bir bilinç meselesi olarak elde etmenin eğitsel önemi ile ilgilidir. Eğer epistemoloji felsefe içinde bilgi teorisini ifade eder ve bunun üzerinde çalışıyorsa o zaman öğrenme ve bilme çabasında olan birey ile de doğrudan ilgilidir. Dolayısıyla epistemolojinin öne sürdüğü birçok beceri veya yeti de bireylerin entelektüel gelişimi için "Kendini bil!" önermesine ulaşması için gerekli olan becerileri, yetkinlikleri ve bilinci elde etmesi; felsefenin doğasına uygun biçimde eleştirel ve sorgulayıcı olması için önemli görülmektedir.

Bir şeyi bilmek için onu nasıl bildiğimizi bilmek önemlidir, bunun için ise felsefenin her adımda desteklediği iyi planlanmış bir eğitim ortamı gerekmektedir. Bunun yanında bu eğitimin küçük yaştan itibaren, doğru biçimde toplumun her bireyine ulaşması da ayrı bir önem arz etmektedir.

Çalışma 3 bölüme ayrılmaktadır. Öncelikli olarak çalışmanın ilk bölümünde felsefe, eğitim, eğitim felsefesi ve epistemoloji kavramlarına kısaca değinilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise felsefe, eğitim, epistemoloji bağ-

* Öğr. Gör. Dr., Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sınıf Eğitimi Ana Bilim Dalı.

Kaynakça

Baehr, J. (2011). *The İnquiring Mmind: On İntellectual Virtues and Virtue Epistemology*. New York: OUP Oxford.

Baehr, J. (2013a). "Virtue Epistemology" *Philosophy Faculty Works*. 27. *http://digitalcommons.lmu.edu/phil_fac/27*

Baehr, J. (2013b). Educating for İntellectual Virtues: From Theory to Practice. *Journal of Philosophy of Education*,*47*(2), 248-262.

Baehr, J. (2016). *Applying Virtue Epistemology to Education Intellectual Virtues and Education: Essays in Applied Virtue Epistemology*. (Ed. J. Baehr). New York: Routledge. s 1-18.

Bailin, S. ve Siegel, H. (2003). *Critical thinking.* (Ed. N. Blake, P. Smeyers, R. Smith, and P. Standish). İn *The Blackwell guide to the philosophy of education*. (Ed. N. Blake, P. Smeyers, R. Smith, and P. Standish). Oxford:Balckwell. s.*181*-193.

Bayraktar, O. (2022). *Ontoloji ve epistemoloji arasında eğitim sorunu*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Buckland, L. A. (2016) *Social epistemology and the aim(s) of education*, South African Journal of Philosophy, 35, 103-110.

Carr, W. (2004). *Philosophy and Education. Journal of Philosophy of Education*, *38*(1), 55-73.

Cevizci, A. (2007). *Felsefe.* Bursa:Sentez Yayıncılık.

Cevizci, A. (2010). *Eğitim sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.

Dewey, J. (1910). *How We Think*. Boston: D. C. Heath & Company Publisher.

Dewey, J. (1933). *How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to the Educative Process Vol*. 8. Lexington, Massachusetts: D. C. Heath & Company. Publisher

Goldman, A. I. (1999) *Knowledge in a Social World*. Oxford: Clarendon Press.

Hirst, P. and Carr, W. (2005). *Philosophy And Education — A Symposium*. Journal of Philosophy of Education. 39(4), 615-632.

Karimov, A. R. (2014). *Virtue Epistemology and Psychology of Education*. Life Science Journal. 11(9), 45-50.

Kotzee, B. (2013). Education, Social Epistemology and Virtue Epistemology. (Ed. B. Kotzee). İn *Education and the Growth of Knowledge: Perspectives from Socialand Virtue Epistemology*. (Ed. B. Kotzee). West Sussex: John Wiley&Sons. s.1-14

Lipman, M. (1987). Critical thinking: What can it be? *Analytic Teaching*, *8*(1).

Lipman, M. (2003). *Thinking in education*. Cambridge: Cambridge Üniversity Press.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2014). *Milli Eğitim Kalite Çerçevesi*. Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı

Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı

Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

Marabini, A. ve Moretti, L. (2020). *Goldman and Siegel on the Epistemic Aims of Education.* Journal of Philosophy of Education. 54(3), 492-506.

Öztürk, H. İ. (2019). *Disiplinlerarası Yaklaşım Temelli Geliştirilen Öğretim Programı Tasarımının Fen Eğitiminde Eleştirel Düşünme Becerilerine, Sorgulayıcı Öğrenme Becerileri Algısına, Derse Yönelik Tutumlarına ve Akademik Başarılarına Etkisinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış doktora tezi).* Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Park, Y. (1997). Rationality and human dignity—Confucius, Kant and Scheffler on the ultimate aim of education. (Ed: H. Siegel), İn*Reason and Education: Essays in Honor of Israel Scheffler*. London: Springer. S.7-18.

Paul, R. ve Elder, L. (1988). *Critical Thinking Concepts & toolls*. London:Kennedy Recordings.

Paul, R. ve Elder, L. (1992). Critical thinking: What, why, and how. *New directions for community colleges*, *77*(2), 3-24.

Pritchard, D. (2005). Virtue Epistemology and the Acquisition of Knowledge. *Philosophical Explorations*. *8*(3), 229-243.

Pritchard, D. (2013). Epistemic Virtue and the Epistemology of Education. *Journal of Philosophy of Education*. *47*(2), 236-247.

Pritchard, D. (2014). Virtue Epistemology, Extended Cognition, and the Epistemology of Education. *Universitas: Monthly Review of Philosophy and Culture*. *478*(2014), 47-66.

Pritchard, D. (2015). Intellectual Virtue, Extended Cognition, and the Epistemology of Education. *Intellectual Virtues and Education: Essays in Applied Virtue Epistemology*. (Ed. J. Baehr). New York: Routledge. 113-128.

Pritchard, D. (2018a). Extended Virtue Epistemology. *Inquiry*. *61*(5-6), 632-647.

Pritchard, D. (2018b). Neuromedia and the Epistemology of Education. *Metaphilosophy*, *49*(3).1-20

Pritchard, D (2020). Knowledge, Skill and Virtue Epistemology. In *The Routledge Handbook of Philosophy of Skill and Expertise* (Ed. E. Fridland, and C. Pavese). New York:Routledge. 135-145.

Robertson, E. (2009). The Epistemic Aims of Education. In *The Oxford Handbook of Philosophy of Education*. Oxford, 1-27, 10.1093/oxfordhb/9780195312881.003.0002.

Scheffler, I. (1985*) Of Human Potential*. Boston: Routledge & Kegan Paul.

Şen, A. (2019). Vatandaşlık Eğitiminde Değişiklik ve Süreklilikler: 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Nasıl bir Vatandaşlık Eğitimi Öngörüyor? *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi.* 7 (1), 1-28.

Siegel, H. (1980). Critical thinking as an educational ideal. In *The Educational Forum* (Vol. 45, No. 1) 7-23.

Siegel, H. 1988. *Educating reason. Rationality, critical thinking, and education*. Routledge: New York

Siegel, H. (1997) Rationality Redeemed? Further Dialogues on an Educational Ideal. New York: Routledge.

Siegel, H. (2005). Truth, Thinking, Testimony and Trust: Alvin Goldman on Epistemology and Education. *Philosophy and Phenomenological Research*. 71(2), 345-366.

Siegel, H. (2008a). A symposium on epistemology and education: Introduction. *Educational Theory*, *58*(2), 123-124

Siegel, H. (2008b): 'Is "education" a thick epistemic concept?' *Philosophical Papers*. 37.3,455– 69.

Siegel, H. (2009). Introduction: Philosophy of education and philosophy. İnThe Oxford Handbook of Philosophy of Education, (Ed: H. Siegel). Oxford: Oxford University Press.1-9.

Siegel, H. (2010). Critical Thinking. In *International Encyclopedia of Education*. Elsevier: Elsevier Ltd. 141-145.

Ülken, H.Z. (2001). Eğitim Felsefesi, İstanbul:Ülken Yayınları.

Ünder, H. (2007). Eğitim Felsefesi, Felsefe Ansiklopedisi cilt 5, (Ed:A. Cevizci), Ankara:Ebabil Yay.s.133-145.

Ünder, H. (2008). Philosophy of education as an academic discipline in Turkey: The past and the present. *Studies in Philosophy and Education*, *27*, 405-431.

Watson, L. (2016). *The epistemology of education*. Philosophy Compass,11(3), 146-159.

100. YILDA TÜRKİYE'DE EĞİTİM FELSEFESİ DİSİPLİNİ: EĞİTİM BİLİMLERİ VE FELSEFE ARASINDA EĞİTİM FELSEFESİ

Olcay Bayraktar[*] - Mehmet Ali Dombaycı[**]

Giriş

Eğitim Felsefesi alanı dünyada olduğu gibi Türkiye'de de oldukça yeni bir alandır. Eğitim Felsefesi alanının Türkiye'deki kurumsallaşması Cumhuriyet'le birliktedir. Eğitim üzerine düşünen, tartışan, konuşan, okuyan birçok kişi ülkemizin bir eğitim felsefesi yok serzenişlerini çoğu kez duymuştur. Bu serzenişin gerçeklik payı olduğu söylenebilir. Serzenişin varlığı bile Türkiye'de eğitim felsefesi kurumsallaşmasının başarıya ulaşmadığını göstermektedir. Kaldı ki bu kurumsallaşmanın başarıya ulaşıp ulaşmadığı kadar varlığı da tartışmalıdır.

Belki de böyle bir çalışmada Eğitim Felsefesinin Türkiye'deki kurumsallaşması konu edilseydi sadece birkaç akademisyen-yazardan bahsedilebilirdi. Üstelik bu akademisyen-yazarların büyük kısmının başlıca işinin eğitim felsefesi olduğunu söylemek ve yer buldukları kürsü veya ana bilim dallarının eğitim felsefesi adını taşıdığını belirtmek de zordur. Bir bakıma Eğitim Felsefesinin Türkiye'deki durumunu konu edinirken bir gelişmişlikten değil gelişmemişlikten bahsedilebilir. Ancak çalışmanın konusu eğitim felsefesinin tarihçesi olarak belirlenmemiştir. Bunun yerine çalışmanın problemi eğitim felsefesinin Türkiye yükseköğretimindeki yeridir. Böyle bir problemden hareket ederek eğitim felsefesinin içeriği ve gerekliliği çalışma konusu yapılmıştır.

Eğitim felsefesi alanının Türkiye yükseköğretim sistemi içerisindeki önemli sorunlarından birisi felsefe içerisinde mi yoksa eğitim bilimleri içeri-

[*] Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı

[**] Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Felsefe Grubu Eğitimi Ana Bilim Dalı.

lardan değil bizzat kendi içerisinden de türetebilmektedir. Dolayısıyla eğitim bilimleri de en az felsefe kadar eğitim felsefesi için yadsınamaz bir alandır.

Sonuç

Yukarıdaki değerlendirmelerden hareketle bir eğitim felsefecisi için başka deyişle felsefe ve eğitimle bir arada uğraşan bir araştırmacı için en önemli iki kaynak olarak birincisi felsefe tarihi ikincisi de eğitim bilimlerine işaret edilebilir. Eğitim felsefesini eğitim bilimleri ve felsefe arasında bir disiplin yapan husus bu iki kaynağa da bağlı olmasıdır. Öyle ki eğitim felsefesini Türkiye'deki yükseköğretim sisteminde felsefenin de eğitim bilimlerinin de altında konumlandırmak mümkündür. Ancak yukarıdaki gibi gerekçelendirmelerin sayısını ve çeşidini artırmak gerekir. Çeşitlenme ve birikim sağlanmadan eğitim felsefesi her iki alanın altında da konumlanmakta zorlanmaktadır. Bu zorlanmanın temel nedeni ise eğitim felsefesi alanının gelişmemesidir. Eğitim felsefesi alanının gelişmemesinin temel nedeni ise alanın formuna ve içeriğine dair hem felsefeden hem de eğitim bilimlerinden yararlanan teknik donanıma sahip tartışma ve değerlendirmelerin yeterince yapılamasıdır. Türkiye'de Cumhuriyetin 100 yılı boyunca Eğitim Felsefesi alanına dair tartışma, yayın, bilimsel faaliyet ve kurumsallaşmanın sınırlı sayıda olması da alanın kuruluşundan bugüne yeterince gelişmediğini göstermektedir.

Kaynakça

Arslan, Z. Ş., Yaşar, F. (2011). Yükselen değer kavramı üzerine eleştirel bir yaklaşım. *DEM Dergi*, 1(1), s. 8-11. https://media.dem.org.tr/dir/dem/dem/yayin/goruntuleme/20181207195235_0.pdf sayfasından erişilmiştir.

Başer, S. (2013). *Türk anlama ve inanma modeline dair*. https://saitbaser.com/2013/11/18/turk-anlama-ve-inanma-modeline-dair/ sayfasından erişilmiştir.

Büyükdüvenci, S. (Ed.). (1987). *Eğitim felsefesi yazılar*. Ankara: Yargıçoğlu Matbaası.

Cevizci, A. (2018). *Eğitim felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.

Charlot, B. (2010). Fransa'da eğitim bilimleri: sindirilmiş bir disiplin, ortak bir kültür, belirsiz bir araştırma alanı. L. Işıl Ünal & S. Özsoy (Ed.), *Eğitim bilimleri felsefesine doğru* (S. Özsoy, Çev.) içinde (s.19-43). Ankara: Tan Kitabevi Yayınları.

Diemer, A. (1997). Felsefe. Doğan Özlem (Ed.), *Günümüzde Felsefe Disiplinleri* (Doğan Özlem, Çev.) içinde. (s. 20-41). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Farabî. (2004). *Farabi'nin üç eseri mutluluğu kazanma (tahsîlu's-sa'ade) Eflatun felsefesi ve Aristo felsefe*si. (H. Atay, Çev.). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Geertz, C. (2010). *Kültürlerin yorumlanması*. (H. Gür, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Hand, M. (2014). Aims, Concept of. D. C. Phillips (Ed.). *Encyclopedia of Educational Theory and Philosophy.* (s. 30-32). California: Sage Publications.

Ibáñez, F. M. (2018). *Felsefe Öyküleri*. (H. Koyukan, Çev.). Ankara: İmge.

İbn Haldun. (2009). *Mukaddime II* (S. Uludağ, Haz.). İstanbul: Dergâh.

Levison, A. B. (1987). Felsefenin işlevleri ve eğitimcilerin sorunları. S. Büyükdüvenci (Ed.), *Eğitim felsefesi yazılar*, (S. Büyükdüvenci, Çev.) içinde (s. 10-17). Ankara: Yargıçoğlu Matbaası.

Mialaret, G. (2010). "Eğitim Bilimlerinin Epistemolojisi ve Metodolojisi". L. Işıl Ünal & S. Özsoy (Ed.), Eğitim bilimleri felsefesine doğru (S. Özsoy, Çev.) içinde (s.79-94). Ankara: Tan Kitabevi Yayınları.

Reboul, O. (1991). *Eğitim Felsefesi*, (I. Gürbüz, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sifuna D. N. & Otiende, E. J. (2006). *An introductory history of education*. Nairobi: University of Nairobi Press.

Uludağ, Z. (2019*). Eğitim felsefesi bir giriş denemesi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

Ülken, H. Z. (2008). *Felsefeye giriş-1 doğa bilimleri, felsefe ve metodolojisi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Värri, V-M., Pulkki, J. (2015). *Why ontology of education*. Paper presented at ECER 2015, Education and Transition, September, 8-10, Retrieved from http://www.eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/20/network/519/ sayfasından erişilmiştir.

Walsh, W. H., Wilshire, B. W. (2016). Metafizik nedir? Ahmet Cevizci (Ed.), *Metafiziğe Giriş* (A. Cevizci, Çev.) içinde. (s. 11-144). İstanbul: Say Yayınları.

Warburton, N. (2016). *Felsefeye giriş*. (M. A. Arslan, K. Cankoçak, Çev.). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Tozlu, N. (2003). *Eğitim felsefesi*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları.

Uludağ Z., Bayraktar O. (2022). Kültür, Medeniyet ve Zihniyet İlişkisinde Türkiye'de Eğitim Teorisinin Oluşum Dinamikleri. *Sosyoloji Divanı*, 10(20). 43-62.

2009 VE 2018 ORTAÖĞRETİM FELSEFE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Aytekin Demircioğlu*

Giriş

Bir dersin nasıl öğretileceği ile ilgili her türlü konu öğretim programlarının amaçlarına ve kapsamlarına girmektedir. Öğretim programları ders kitabı yazarlarına ve yayınevlerine, o dersin öğretiminde kullanılacak kitapların nasıl hazırlanması gerektiği konusunda; öğretmenlere, dersin kazanım ve hedeflerinin nasıl gerçekleştirilebileceği hakkında ve öğrencilere de o dersten ve öğretim materyallerinden en üst düzeyde nasıl fayda sağlayabilecekleri hususunda rehberlik ederler.

Bu doğrultuda hazırlanan ders öğretim programları ilgili dersin kazanımlarını ve hedeflerini Türk millî eğitiminin temel esaslarına, genel ve özel amaçlarına göre belirlerler. Çağın ve toplumun ihtiyaçları değiştikçe, bilimsel gelişmelere ve yeni bulgulara bağlı olarak ders öğretim programlarının zaman zaman yenilenmesi bir zarurettir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ömrünü tamamladığı ve cumhuriyetin ilan edildiği 29 Ekim 1923'ten bu yana sekiz adet felsefe öğretim programı hazırlanmıştır. Bu programlarım temel özelliklerini ana hatlarıyla şöyle özetlemek mümkündür (Çifçi ve Ovacık, 2015: Demircioğlu ve Duman, 2013: 272-273; Dilek, 2016; Kafadar, 1994; www.mufredat.meb.gov.tr; www.tebligler.meb.gov.tr).

* Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü, Türk-İslam Düşüncesi Tarihi Ana Bilim Dalı.

yılında 72 saatte işlenmekte ve sekiz ünitesi bulunmaktadır. 2018 felsefe dersi öğretim programına göre felsefe dersi iki öğretim yılında 144 saatte işlenmekte ve dokuz ünitesi bulunmaktadır. Ünitelerin adları ve içerikleri, işlendikleri sınıf düzeyleri ve işlenme süreleri bakımından iki program arasında dramatik bir farkın olduğu tespit edilmiştir.

Kazanımlar bakımından: 2009 felsefe dersi öğretim programında bir öğretim yılında edinilmesi hedeflenen 58 kazanım bulunurken 2018 felsefe dersi öğretim programında iki öğretim yılında hedeflenen kazanım sayısı 39'dur. Diğer bir deyişle 2018 felsefe dersi öğretim programında kazanımlar bakımından sadeleşmeye gidildiği gözlenmektedir. Öte yandan kazanımlar, ünitelerden ve içeriklerden bağımsız düşünülemeyeceği için her iki programın kazanım hedefleri arasında ciddi farklar olduğu da gerçektir.

Her ne kadar iki öğretim programını, programda kullanılan semboller, kısaltmalar ve programın öngördüğü kitapların şekil özellikleri gibi farklı ölçütler kullanmak suretiyle karşılaştırmak mümkünse de bu çalışmada tercih edilmemiştir. Zira bir çalışma belli ölçütler ile sınırlanmaz ise hacim bakımında ucu açık bir genişliğe ulaşabilir. Bu da bilimsel çalışmalar açısından zaman, amaç, verimlilik gibi pek çok unsur ile çelişmektedir. Bu nedenle felsefenin ülkemizdeki yüz yıllık serencamına bir nebze katkı sunmasını umduğumuz bu çalışma, son iki felsefe öğretim programının belirlenen ölçütler ile karşılaştırılması yapılarak tamamlanmıştır.

Kaynakça

Çifçi, O. Z. ve Ovacık, Z. (2015). Cumhuriyet Dönemi Lise Felsefe Müfredatlarında Din Algısı ve İdeolojik Arka Plan. *Mütefekkir – Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, 2*(4), 329-341. https://doi.org/10.30523/mutefekkir.130263, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/513813 adresinden alınmıştır.

Demircioğlu, A. ve Duman, E. Z. (2013). 1935 ve 2009 Felsefe Öğretim Programlarına Göre Yazılmış Ders Kitaplarındaki Çeşitli Felsefe Kavramlarının Karşılaştırılması. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi (Journal of Research in Education and Teaching), 2*(2), 271-277. http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/31._aytekin_demircioglu_ekrem_ziya_duman.pdf adresinden alınmıştır.

Dilek, H. (2016). Cumhuriyet Dönemi'nde kesintisiz eğitim: 1924 ilkokul, ortaokul ve lise müfredat programları. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi, 6*(12), 1-15. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/491255 adresinden alınmıştır.

Kafadar, O. (1994). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde liselerde felsefe eğitimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 27*(2), 691-717. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000378, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/777137 adresinden alınmıştır.

Komisyon (1924). 1924 Programı. *Tebliğler Dergisi,* Maarif Vekâleti Arşivi.

Komisyon (1935). Lise Filozofi Programı Kılavuzu. *Tebliğler Dergisi*, (183), Kültür Bakanlığı Devlet Basımevi.

Komisyon (1957). Lise Felsefe ve Psikoloji Programı. *Tebliğler Dergisi, 20*(976), Maarif Vekâleti.

Komisyon (1976). Lise Felsefe Grubu Dersleri Programı. *Tebliğler Dergisi,* (333), Millî Eğitim Bakanlığı.

Komisyon (1985). Lise Felsefe Dersi Programı (1985–1986 Eğitim-Öğretim Yılı). *Tebliğler Dergisi,* (359), Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı.

Komisyon (1993). Ortaöğretim Kurumları Felsefe Dersi Programı. *Tebliğler Dergisi,* (259), Millî Eğitim Bakanlığı.

Komisyon (2009). Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programı. *Tebliğler Dergisi,* (235), Millî Eğitim Bakanlığı. https://docplayer.biz.tr/10576325-T-c-milli-egitim-bakanligi-ortaogretim-genel-mudurlugu-felsefe-dersi-ogretim-programi.html adresinden alınmıştır.

Komisyon (2018). Ortaöğretim Felsefe Dersi (10 ve 11. Sınıflar) Öğretim Programı. Millî Eğitim Bakanlığı. http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018122175632591-Felsefe%20d%C3%B6p%20pdf.pdf adresinden alınmıştır.

Kuhn, T. S. (2021). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* (Çev. Nilüfer Kuyaş). Kırmızı Yayınları.

Semerci, Ç. (2015). "Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme". (Ed. Emin Karip). *Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, s.1-17.

SNELLMAN'IN *BEYAZ ZAMBAKLAR ÜLKESİ* İLE TÜRK DEVRİMİNİ REFORMLAR VE EĞİTİM YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRMA

Abdullah Durakoğlu[*] - Hamit Coşkun[**]

Giriş

İlk kez Mustafa Kemal Atatürk zamanında çevrilen *Beyaz Zambaklar Ülkesinde* adlı eserde, tüm yoksulluğa, imkânsızlıklara ve elverişsiz doğa koşullarına rağmen başta Snellman olmak üzere Fin aydınlarından oluşan bir grup insanın ülkelerini geliştirmek için verdikleri mücadeleler anlatılmaktadır. Avrupa tarzı bir eğitim alan Rus Ortodoks Rahip Grigoriy Petrov, bu eserde 1816 yılına kadar İsveç İmparatorluğu'nun taşrası olan Finlandiya'nın Rusya tarafından ilhak edilmesinden sonra kültürlerini özgürce geliştirme imkânına sahip olduğunu ifade eder. Petrov, yazdığı eserinde bu avantajı iyi değerlendiren Fin aydınlarının adım adım hedeflerine ulaşmak için yaptıkları çalışmalar hakkında bilgiler verir.

Rus Yazar Petrov, dönemin tarihsel koşullarını göz önünde bulundurarak yer yer kişisel görüşlerine yer verdiği bu eserinde, bataklıklar ülkesi olan Finlandiya'nın nasıl bir beyaz zambaklar ülkesine dönüştüğünü anlatmaktadır. Bu eserde adı geçen zambak kavramı, hemen herkesin anlayacağı gibi en az bir metafora karşılık gelecek biçimde kullanılmaktadır. Bataklıkta yetişen bir çiçek olan zambak, araziyi kısa zamanda estetik bir görünüme kavuşturduğundan en çok "reforma" karşılık gelecek biçimde kullanılmıştır. Dünya genelinde en çok satılan süs bitkileri arasında yer alan zambak, kozmetik üretimi için de kullanılmaktadır. Bu yönüyle düşünüldüğünde üretim, ihracat gibi kavramlara karşılık gelecek biçimde de kullanıldığı düşünülebilir.

Başlangıçta okuyuculara ütopik bir roman türünde yazılmış bir kitap okudukları hissi veren bu eser, gerçeklikleri içermektedir. Bu bağlamda düşü-

[*] Prof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.
[**] Prof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü.

kurulmuştur (Erişim Tarihi: 29.08.2023, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-ulusal-verem-savasi-dernegi/)

Sonuç

Snellman'ın önderliğinde Finlandiya, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde Türkiye, ülkelerinin gelecekte aydınlanmasına dair besledikleri tüm umutları topluma verilecek eğitime bağlamışlardır. 1800'lü yıllarda Fin toplumu, 1900'lü yıllarda ise Türk toplumu perişan hâldedir. Her iki halk da yoksul ve eğitimsizdir, eğitilen insan oranları hatta okuma ve yazma oranları çok düşüktür.

Kuzey Avrupa ülkesi olan Finlandiya, 1800'lü yıllarda yazar Petrov'un da işaret ettiği gibi "Bataklıklar Ülkesi" idi. Snellman'ın önderliğinde eğitim, üretim, sağlık gibi birçok alanda reform yapıldı ve Finlandiya aradan yaklaşık yüz yıl geçtikten sonra eğitimin niteliği konusunda dünyanın önde gelen ülkelerinden biri hâline geldi. Finlandiya, geçmişten aldığı ivmeyle günümüzde de eğitimde dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olmayı sürdürmektedir.

Ülkemizde ise Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra Atatürk önderliğinde eğitim seferberliği başlatılmıştır. Atatürk, çağa uygun yeni bir eğitim felsefesi ve politikası benimsemiş ve sağlığında bizzat uygulatarak başarılı sonuçlarını görme şansına sahip olmuştur. Ancak aradan geçen yıllar sonra Türkiye, eğitimin niteliği konusunda Finlandiya gibi bir başarı elde edememiştir. Türkiye'nin eğitimin alanında başarısızlığının nedenleri arasında birçok şey öne sürülebilir. Yanlış eğitim politikaları, sınav odaklı eğitim verilmesi, ders kitaplarının içeriğinin bilimsellikten uzak olması, öğretmenlerin niteliği nedenler arasında gösterilebilir ancak bunların nedenlerini tespit edip değerlendirmek başka bir çalışmanın konusu olmayı hak etmektedir.

Sonuç olarak, her iki ülkede dil ve tarih çalışmaları, millî bilincin oluşması, eğitim ve sağlık konusunda yapılan çalışmalar birbirine çok benzemektedir. Bu çalışmalar her iki ülkenin de kalkınmasını sağlamıştır. Ancak ülkemizde yukarıda da belirtildiği gibi bu çalışmalar kesintiye uğramış ve Türkiye çağdaş ülkeler arasında istenilen düzeyde yer alamamıştır.

Kaynakça

Acımış, N. M. ve Kılıç, B. B. (2021). Cumhuriyet (1928-1973) Dönemimde Sürdürülen Sağlığın Geliştirilmesi Mücadelesinde Halk Sağlığı Temaları. *Lokman Hekim Dergisi, 11*(1), 30-39.

Altaş, S. (2017). Snelman'ın "Beyaz Zambaklar Ülkesi" ile Türk Devriminin Aydınlanma Yüzü: Bir Karşılaştırma. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(5), 155-175.

Atatürk Ansiklopedisi (2023). Türkiye Ulusal Verem Savaşı Derneği. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-ulusal-verem-savasi-dernegi/ adresinden 29.08.2023 tarihinde alınmıştır.

Dewey, J. (1987). *Özgürlük ve Kültür*. (Çev. Vedat Günyol). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ersevinç, M. (2008). "Cumhuriyet Dönemi'nde (1923-38 Yılları Arasında Sağlık Politikasının Geliştirilmesi ve Sağlık Hizmetlerinde Sosyalleşme". (Ed. Ayşegül Demirhan Erdemir ve Öztan Önc). 1. Uluslararası Türk Tıp Tarihi Kongresi-10. Ulusal Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1403-1424.

Fevziye Mektepleri Vakfı (2019). *Atatürk ve Türk Dil Devrimi*. İstanbul: Fevziye Mektepleri Vakfı Yayınları.

Gürgan, M. (2013). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında İzmir Verem Mücadele Cemiyeti'nin Propaganda Faaliyetleri. *İzmir Göğüs Hastanesi Dergisi*, (2): 139-144.

Kapluhan, E. (2012). Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (26), 172-194.

Karacaer Çakır, G. (2021). Cumhuriyet Dönemi Toplum Sağlığı Politikalarında Bulaşıcı Hastalıklar 1920-1940. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* (53), 202-228.

Karakuş, İ. (2006). Türkçenin Gücü ve Atatürk. *Belleten, 54*, 155-161.

Özdemir, A. C. ve Yıldız A. (2022). Dewey'nin 'Türkiye Maarifi Hakkında Raporu'nda Halk Eğitimi. *Yetişkin Eğitim Dergisi, 5*(8), 53-77.

Parente, V. (2013). La Vergogna Motivazionale e Paralizzante. *Lingua e Letterature d'Oriente e d'Occidente*, (2), 423-438.

Petrov, G. (2022). *Beyaz Zambaklar Ülkesinde,* (Çev. Nilüfer Denissova). İstanbul: Koridor Yayıncılık.

Tekir, S. (2019). Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele (1923-1930). *Türkiye Araştırma Enstitüleri Dergisi*, (65), 407-430.

Türkiye Cumhuriyeti Helsinki Büyük Elçiliği. (2016). *Finlandiya Hakkında Genel Bilgiler* https://helsinki-be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/216023 adresinden 29.07.2023 tarihinde alınmıştır.

ORTAÖĞRETİM FELSEFE 11 DERS KİTABINDAKİ METİN ANALİZLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Mehmet Ali Dombaycı[*] - Çetin Canbaz[**]

Giriş

Felsefe tarihi, istisnalar dışında her zaman yazılı metinler üzerinden işlenen problemler ile doludur. Yazılı eser bırakmaya karşı olan Sokrates bile Platon'un eserleri ile ölümsüzleştirilmiştir. Platon'un pek çok yönü muğlak olsa da doğruluğu şüphe götürmeyen birkaç nokta vardır. Bunlardan biri yazar olarak titizliğidir. Phadedrus diyaloğundaki bağlamdan da çıkartılabileceği gibi yazar olarak titizliği diyaloglarına içkindir (Rowe, 2007: 272). Platon, sözlü kültürden yazılı kültüre geçişin doruk noktasında bulunan bir filozoftur. Yazılı kültürün felsefe tarihinde baskın konumda olması düşünürler tarafından yapılan bir tercih değil zorunluluktur. Dünyayı anlamaya doğru yapılan her teşebbüs bir sembolleştirme sürecini başlatmaktadır. Bu yüzden felsefi düşünceyi ortaya koyan yazılı ürünler dil ile doğrudan bağlantılıdır. Çünkü düşünme dil eylemleri üzerinden gerçekleşmektedir. Düşünme konuşmaya bağlı olduğu gibi konuşma ve dil kullanımı da düşünmeyle birlikte ilerler. Düşünce ve gerçeklik iç içe geçmiş olsalar da aynı değillerdir. Dil, gerçekliğin üzerinde spekülasyon yapabilme gücüne sahiptir. Dış dünya dil eylemleri ile yeniden tekrar tekrar üretilir. Bu dil eylemleri ile gerçekleşen üretim hem gerçekliğin üstünü örtmeye hem de örtüyü kaldırıp gerçekliğe ulaşmaya muktedirdir (Dombaycı ve Doğru, 2018: 52). Yazılı metinlerde gerçeğin üstündeki örtüyü kaldırma uğraşı ise tüm insanlık tarihi boyunca sürmüştür. Metinlerin değerlendirilmesi için de gerekli olan düşünme, konuşma, okuma ve yazma eylemleri tarihsel süreçte farklı yollardan geçmiştir.

[*] Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Felsefe Grubu Eğitimi Ana Bilim Dalı.
[**] Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Felsefe Grubu Eğitimi Ana Bilim Dalı.

Sonuç olarak, filozofların metinleri elbette felsefe tarihini anlamak için temel kaynaklardır. Ancak dönemlerin görüşlerini tam olarak kavramak için kurgusal metinlerin de dikkate alınması önemli olabilir ve denenmelidir. Bu metinler, tarihsel bağlamı daha iyi anlamamıza ve farklı düşünce akımlarını daha geniş bir perspektiften değerlendirmemize yardımcı olabilirler. Bu nedenle, filozofların metinleriyle kurgusal metinlerin bir arada kullanılması, geçmiş dönemlerin görüşlerini daha kapsamlı bir şekilde öğrenmek için etkili bir yol olabilir.

Kaynakça

Almond, L. (2012). *İbni Arabi ve Derrida: Tasavvuf ve Yapısöküm.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bacanlı, H. (2012). Dört Katlı Düşünme Modeli. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim* (146), 29-36.

Derrida, J. (2014). *Gramatoloji.* Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Doğan, M. Z. ve Güneş, A. (2019). Tefsir Tarihine Kısa Bir Bakış. *İlahiyat*, 47-66.

Dombaycı, M. A. ve Doğru, S. G. (2018). Felsefi Eylem Olarak Yazma ve Konuşma İlişkisi. *Dört Öge*(13), 43-58.

Dombaycı, M. A., Bayraktar, O. ve Doğru, S. G. (2020). *Felsefi Okuma ve Yazma.* Konya: Çizgi Kitapevi.

Gadamer, H. G. (2009). *Hakikat ve Yöntem 2. Cilt.* İstanbul: Paradigma Yayınları.

Grandin, J. (2017). Hermeneutik. *Cogito*(89), 7-42.

Holowchak, M. A. (2011). *Critical Reasoning and Philosophy: A Concise Guide to Reading, Evaluating, and Writing Philosophical Works.* Littlefield: Rowman.

Kiziltan, Ö. ve Dombayci, M. A. (2020). Çocuk ve Felsefe İlişkisi Açısından Dört Katlı Düşünme Modeli. *Dört Öge*(17), s. 1-24.

Martinich, A. P. (2005). *Philosophical Writing: An Introduction.* New Jersey: Wiley-Blackwell.

Nişanyan Sözlük. (2023, 10 06). Nişanyan Sözlük Web Sitesi: https://www.nisanyansozluk.com/ adresinden alındı

Özlem, D. (2003). *Hermeneutik Üzerine Yazilar.* İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Reboul, O. (1991). *Eğitim Felsefesi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Rowe, C. (2007). *Plato and the Art of Philosophical Writing.* Cambridge: Cambridge University Press.

Stewart, J. (2013). *The Unity of Content and Form in Philosophical Writing.* Bloomsbury: Bloomsbury Publishing.

Tümkaya, S. (2020). Analitik Felsefe Diye Bir Felsefe Okulu Var mıdır? *Felsefe Dünyası*(72), 290-309.

Ulusoy, K. (2009). Tarih Eğitiminde Hermeneutik Yaklaşım. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(11), 51-68.

Vaughn, L. (2006). *Writing Philosophy: A Student's Guide to Writing Philosophy Essay.* New York: Oxford University Press.

ORTAÖĞRETİM FELSEFE DERSİ İÇİN ALTERNATİF DERS KİTABI ÖNERİSİ: TÜSİAD FELSEFE

Beyhan Zabun*

Herhangi bir öğretim düzeyinde yapılacak formel felsefe öğretiminin hiç kuşkusuz öncelikle eğitimin genel amaçlarına ve dolayısıyla ilgili öğretim bağlamının özel amaçlarına hizmet etmesi beklenir. Bu bakımdan düzey ve içerik farklılaşmak kaydıyla okulöncesi öğrenciler için yapılan felsefe öğretimi ile lisansüstü/doktora düzeyinde yapılan felsefe eğitimi/öğretiminden beklenen kazanımlar ve öğrenme çıktıları en genel anlamda ortak bir amaca yönelmektedir. Bu amaç, bir dersin amaçlarının gerçekleşmesi, bu dersle düzey ve aşamalılık bakımından ilişkili diğer derslerinin amaçlarının gerçekleşmesi, öğretim düzeyinin amacının gerçekleşmesi ve son çözümlemede eğitim sisteminin amaçlarının gerçekleşmesi şeklinde tezahür eder. Eğitim ve düşünce tarihi boyunca eğitimin ne olduğuna dair yapılan tanımlamalar ve eğitimin işlevinin ne olduğu ya da ne olması gerektiği üzerine devam eden tartışmalar amaç, yöntem, içerik bakımından farklılıklar göstermiştir. Ancak bütün bu farklılıklara rağmen tanımlama ve tartışmaların ortak özelliği olarak yetiştirilmek istenen ideal insan tipinin belirli bilgi, beceri, duygu ve değerleri kazanması ve bu doğrultuda davranışlar geliştirmesinin beklenmesidir. Felsefe tarihi boyunca insan üzerine yapılan tartışmalar, etik, estetik ve diğer değerler alanında tartışılan her olgu, sorun eğitim yoluyla bireylerin nasıl şekillendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Fizik antropolojik olarak diğer canlılardan herhangi bir farklılık göstermeyen insan, aklı, duyguları, akıl ve duyguları ile şekillenen eylemleri, toplumsal yönü, değişimi, doğayı ve kendisini değiştiren tek varlık olması dolayısıyla önem arz etmektedir. İnsanlık tarihi boyunca insanı diğer varlıklardan ayıran bu yön, salt fizyolojik insanın, toplumsal insan olması sürecini yani insanlaşmasını daha açık bir ifade ile bütün eğitim süreçleri ile inşa edilmesini ayrıca önemli kılmaktadır. Eğitime bu bakımdan yüklenen anlam ve ondan beklenen işlev insanlık tarihi boyunca bir eğitim tarihi

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Eğitimi Ana Bilim Dalı.

kitabın mevcut ders kitaplarına alternatif olarak önerilmesine gerekçe gösterilen nedenler bütün eğitim paydaşları ile tartışılmalı, mevcut felsefe dersi öğretim programı ve bu doğrultuda yazılacak ders kitapları için uygun görülen noktalarda yararlanılmalıdır. Bu öneri, mevcut kitapların içeriğinin salt bu yaklaşımla geliştirilmesi önerisi değildir, hiçbir surette, sadece felsefe ve diğer sosyal bilimler dersleri öğretimi yaklaşımımızda öğretim programlarının ve ders kitaplarının yaşamdan kopuk, soyut içeriklerinin nasıl daha iyiye yönelik geliştirilebileceğinin tartışılması önerisidir.

Kaynakça

Akyol, T. (2003). "TÜSİAD'dan İki Kitap", https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/taha-akyol/tusiad-dan-iki-kitap-5180346 adresinden 05.10.2023 tarihinde alınmıştır.

Arslanoğlu, İ. (2001), "Ortaöğretimde Sosyoloji Ders Kitapları", *G.Ü. Kastamonu Eğitim Dergisi*, 9(1), s. 67-80.

Dombaycı, M. A. (2013). "Felsefe İçin Öğretim Programı & Öğretim Programı İçin Felsefe". (Ed. Betül Çotuksöken, Harun Tepe). *Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, s. 135-163.

Duman, E. Z. ve Başerer, D. (2017). Cumhuriyet Dönemi Ortaöğretim Mantık Ders Kitaplarında Biyoloji Teorileri ve Pozitivizm Etkileri. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (3), s. 267-286.

Eroğul, N. ve Zabun, B. (2021). "Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitaplarında Yaşlılığın Sosyoloji Öğretimi Açısından İncelenmesi", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 19(1), s. 635-662

Eroğul, N. (2022). "1985-2022 Yıllarında Okutulan Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitaplarında Aile Kurumu Konusunun Ataerkil Söylemleri", *Felsefe Grubu Eğitimi Alanında Çalışmalar*, (Ed: Ekrem Ziya Duman). Ankara: Nobel Yay.

İnam, A. (2003). "Bir Önceki Yıl Felsefe", https://users.metu.edu.tr/phil/ahmet-inam/felsefe.htm adresinden 05.10.2023 tarihinde alınmıştır.

Sain, K., Zabun, B., Berber, Ş. (2019). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Millet Kavramının Sosyolojik Öğretimi: Mehmet İzzet-Necmettin Sadak. *Atlas International Refereed Journal on Social Sciences*, 5(21), s. 550-557.

Sain, K. ve Zabun, B. (2018). Cumhuriyet Dönemi Lise Sosyoloji Ders Kitaplarında Türkçü Yaklaşım: Mehmet İzzet: İçtimaiyat. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum: Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 7(21), s. 723-737.

Sain, K. ve Zabun, B. (2018). Eğitim-İdeoloji İlişkisinde Ulus Devletin Tarihsel Belirleyiciliği. SADAB I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu, s. 130-139.

Sain, K. (2022). Eğitimin Siyasal Toplumsallaştırma İşlevi Bağlamında Lise Sosyoloji Ders Kitapları: Necmettin Sadak'ın Toplumbilim (Sosyoloji) kitabı üzerine bir içerik analizi, *Felsefe Grubu Eğitimi Alanında Çalışmalar* (Ed. Ekrem Ziya Duman) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Sain, K. (2022). Cumhuriyet Dönemi Lise Sosyoloji Ders Kitaplarında İdeolojik İçerik Analizi: Mehmet İzzet'in İçtimaiyat Kitabı, *Felsefe Grubu Eğitimi Alanında Çalışmalar*, (Ed. Ekrem Ziya Duman). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, s. 99-116.

Sain, K. (2023). Ulus Devletin Belirleyiciliğinde Eğitim-İdeoloji İlişkisi. *Eğitim Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar* (Ed. Özlem Tagay). Ankara: Platanus Publishing, s. 155-174.

Üstündağ, İ. (2022). Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitabında Değerler Analizi, *Felsefe Grubu Eğitimi Alanında Çalışmalar*, (Ed. Ekrem Ziya Duman). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Üstündağ, İ. (2019). Toplumsal Değişmeye Paralel Olarak Cumhuriyetten Günümüze Lise Sosyoloji Ders Kitaplarındaki Kadın İmgesinin İncelenmesi. *Felsefe Grubu Eğitimi Üzerine Yazılar*, (Ed. Faruk Manav). Ankara: Pegem Akademi, s. 117-138.

Üstündağ İ. ve Zabun B. (2018). Toplumsal Cinsiyetin Eğitim Yoluyla İdeolojik Yeniden İnşası: Cumhuriyet Dönemi İlk Ders Kitaplarında Kadın İmgesi. *Sanatın Gölgedeki Kadınları*, (Ed. Özlem Belkıs, Duygu Kankaytsın), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 245-258.

Zabun, B. ve Berber, Ş. (2019). İdeolojik Sosyoloji Öğretimi: Halk Fırkası Programı Doğrultusunda Yazılan İlk Ders Kitabı (Necmettin Sadak). *Social Mentality and Researcher Thinkers Journal* 5(21), s.1672-1680.

CUMHURİYET DÖNEMİ FELSEFE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA MANTIK KONULARININ YERİ

Ekrem Ziya Duman*

Giriş

Cumhuriyet döneminde günümüze kadar toplam sekiz tane felsefe dersi öğretim programı kullanılmıştır. Bu öğretim programlarının kabul ediliş yılları; 1924, 1935, 1957, 1976, 1985, 1993, 2009, 2017'dir.

1924 programında konu başlıklarından oluşan konu listelerine yer verilmiştir. Programın dili Osmanlıcadır.

1924 programının amaçlar kısmı olmadığı için bu bilgilere yer verilmemiş, müfredat programındaki konu başlıkları incelenmiştir. Felsefe konuları, psikoloji ve mantık ile bir aradadır. Kısaca, 1-) Ruhiyat, 2-) Mantık ve 3-) Metafizik bölümlerinden oluşmaktadır (Umur-ı Maarif Vekaleti, 1924). Dolayısıyla bu dönemde mantık dersi öğretim programının felsefe dersi öğretim programı içerisinde verildiği görülmektedir.

1935 felsefe dersi öğretim programı filozofi programı kılavuzu ana başlığı içerisinde verilmiştir. Bu programın içerisinde filozofi, sosyoloji, mantık ve psikoloji dersleri ayrı başlıklar olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla bu dönemde felsefe grubu dersleri ortak bir program ile ortaya konulmuştur. Bu dönemde felsefe dersi öğretim programında felsefe dersinin amaçları ile derste dikkat edilmesi gereken hususlara yer verilmiştir.

1957 felsefe dersi öğretim programı 1950 yılında felsefe dersi konuları olarak kabul edilmiştir. Aynı konular 1957 yılında öğretim programı olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde yine felsefe grubu dersleri ortak programda yer almıştır. Fakat ortak programda psikoloji dersine ayrı başlık açıldığı dikkat

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Felsefe Grubu Eğitimi Ana Bilim Dalı.

doğru felsefe dersi öğretim programlarında mantık konuları giderek daha da görünür şekilde ve detaylı olarak yerini almıştır.

1993 felsefe dersi öğretim programı program geliştirme tekniklerine uygun olarak yazılmış ilk felsefe programı özelliği taşımaktadır. Programda ders üniteleri, konuları oldukça detaylı olarak verilmiştir. Felsefe dersi konuları hedefler, amaç ve davranışlar olarak gösterilmiş ve detaylandırılmıştır. Bu nedenlerle programda mantık konularını görmek, önceki felsefe dersi öğretim programlarına göre daha kolaydır. Bu programda mantığın felsefe dersi içerisindeki pozisyonunu ve önemini önceki programlara göre daha da açık şekilde belirtilmiştir.

2009 ve 2018 yılı felsefe dersi öğretim programlarında konular kazanımlara dönüştürülmüştür. 2009 felsefe dersi öğretim programında mantık konuları ilk kez kazanım olarak ifade edilmiştir. 2018 felsefe dersi öğretim programında ise mantık konuları ilk kez ünite olarak yerini almıştır. Ayrıca son iki felsefe dersi öğretim programlarında ilk dil konusuna kazanım olarak yer verilmiştir. Bu bakımdan felsefe ve mantık alanlarının ortak konu sayısının felsefe dersi öğretim programlarında giderek artığını söylemek mümkündür.

Yapılan bu çalışma, tutarlılık konusunun felsefe için en önemli konu olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Felsefe bu bakımdan mantık disiplinini araç olarak kullanmaktadır. Bu durum felsefe dersi öğretim programlarına net olarak yansımıştır. Felsefi metinleri okumak, anlamak, yorumlamak ve felsefi metin oluşturmak için akıl yürütme yolları, temellendirme, argümantasyon, çıkarım yapma, akıl ilkeleri ve tutarlılık konularını bilmek temel bir ihtiyaçtır. Felsefe dersinin en önemli amaçları arasında bu noktada tutarlı olma, temellendirme, dili etkili ve doğru kullanma, sistemli olma, akıl yürütme, bütüncül olma gibi konular yer almaktadır. Mantık disiplini de felsefe alanında bu amaçlara hizmet eden bir alet durumundadır. Cumhuriyet Dönemi felsefe dersi öğretim programlarında bu durum açık veya örtük olarak görülmekte ve anlaşılmaktadır.

Kaynakça

Akça, S. (2021). "2010-2017 Yılları Arasındaki Üniversiteye Giriş Sınav Sorularının 2009 Felsefe Dersi Öğretim Programı Kazanımları Doğrultusunda Değerlendirilmesi". (Ed. Ekrem Z. Duman - Faruk Manav). *Felsefe Grubu Eğitimi Araştırmaları*. Ankara: Pegem. s.27-34).

Altaş, N. (2003). Felsefenin Temel Soruları Bağlamında Ortaöğretimde Felsefe Öğretimi ve Din Kültürü Ahlak Bilgisi Öğretimi İlişkisi (Öğretim Programları ve Ders Kitapları Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 44*(1), 227-270.

Arıcı, S. (2021). "Türkiye ve İspanya Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programlarının Karşılaştırılması". (Ed. Ekrem Z. Duman - Faruk Manav). *Felsefe Grubu Eğitimi Araştırmaları*. Ankara: Pegem.

Arpaçay, M. M. (1999). *Liselerimizde Felsefe Dersinin Müfredatı Üzerine Bir İnceleme- Cumhuriyet Dönemi,* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Atatürk Üniversitesi.

Aydın, A. K., & Çıtak, E. (2017). 2009 Felsefe Öğretim Programının Program Geliştirmenin Temel Öğeleri Kapsamında Değerlendirilmesi. *Dört Öge* (11), 67-90.

Bahadır, S., & Berkant, H. G. (2021). Evaluation of The 11th Grade Philosophy Curriculum in Terms of Its Suitability to Critical Thinking [11. Sınıf Felsefe Dersi Öğretim Programının Eleştirel Düşünmeye Uygunluğu Açısından Değerlendirilmesi]. *Eğitim Yansımaları, 5*(2), 58-72.

Bayrak, İ., & Duruhan, K. (2013). 2009 Yılında Hazırlanan Felsefe Öğretim Programına İlişkin Felsefe Öğretmenlerinin Görüşleri (Sivas İli Örneği). *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (1). 1-19.

Beydoğan, H. Ö., Cihan, M., & Taşdemir, A. (2006). Lise felsefe öğretim programının öğretmen ve öğrenci görüşleri çerçevesinde değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 7*(2), 17-37.

Biçer, B. (2010). Türkiye'de cumhuriyet öncesi dönemde Türk okulları ile Amerikan kolejlerinde felsefe grubu derslerinin öğretimi (1839-1922). *Zeitschrift für die Welt der Türken/ Journal of World of Turks, 2*(3), 195-211.

Biçer, B. (2013). Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programı ve Ygs (Yükseköğretime Geçiş Sınavı) Sorularının Karşılaştırmalı Analizi. *The Journal of Academic Social Science Studies, 6*(5), 59-70.

Biçer, B. (2013). Öğretmen Görüşlerine Göre Felsefe Öğretim Programı ve Uygulama Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar. *Akademik Bakış Dergisi* (38), 1-18.

Biçer, B. (2017). Etik ve Estetik Değer Kazanımlarının Felsefe Dersi Öğretim Materyalleri ve Öğretmen Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 1*(1), 87-96.

Biçer, B. (2022). Talim ve Terbiye Kurulu Kararlarının 80 Yılında Felsefe ve Felsefe Eğitimi. *Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 6*(2), 26-47.

Bülbül, M. (2018). *2009 Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programı ile 2017 Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programının İçeriksel Açıdan Değerlendirilmesi*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi.

Cicioğlu, H. (1985). Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim Programlarında Felsefe Grubu Derslerinin Analizi. *Eğitim ve Bilim,* (55), 16-22.

Çalkap, M. (2019). *Ortaöğretim 10. ve 11. Sınıf Felsefe Dersi Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Rize-Artvin-Trabzon Örneği)*, [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi.

Çifçi, O. Z., & Ovacık, Z. (2015). Cumhuriyet dönemi lise felsefe müfredatlarında din algısı ve ideolojik arka plan. *Mütefekkir, 2*(4), 329-341.

Çıtak, E. (2016). *Cumhuriyet Dönemi Felsefe Öğretim Programlarının Program Geliştirmenin Temel Öğeleri Kapsamında Değerlendirilmesi,* [Yayınlanmış yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.

Demir, Ş. (2001). *Felsefe Grubu Öğretmenlerinin Programa İlişkin Görüş ve Düşünceleri*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Sakarya Üniversitesi.

Demircioğlu, A., & Duman, E. Z. (2013). 1935 ve 2009 felsefe öğretim programlarına göre yazılmış ders kitaplarındaki çeşitli felsefe kavramlarının karşılaştırılması. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 271-277.

Dombaycı, M. A. (2002). *Ortaöğretimde Öğretim, İlke, Yöntem ve Teknikler Açısından Felsefe Öğretimi,* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Dombaycı, M. A. (2008). *Türkiye'de Ortaöğretimde Felsefe Öğretiminin Değerlendirilmesi*, [Yayımlanmamış Doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.

Dombaycı, M. A. (2013). "Felsefe İçin Öğretim Programı & Öğretim Programı İçin Felsefe". (Ed. Betül Çotuksöken - Harun Tepe). Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu. s.135-160).

Durakoğlu, A. (2017). Türkiye ve İtalya Ortaöğretim Kurumları Felsefe Öğretim Programının Karşılaştırılması. *Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 1*(1), 1-15.

Durdukoca, Ş. F. (2011). Yeni Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Malatya ili örneği). I. Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi Özet Kitabı, s.201-203.

Erten, S. (2017). *Ortaöğretim 11. sınıf Felsefe Dersi Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Kayseri İli Örneği)*, [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Erciyes Üniversitesi.

Gökkaya, A. (2011). *Ortaöğretimde Felsefe ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Müfredatlarının Sosyolojik Perspektiften Analizi.* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi], Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.

Kafadar, O. (1994). Felsefe Öğretiminin Türk Eğitim Sistemine Girişi ve Tarihi Gelişimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 27*(1), 279-288.

Kafadar, O. (1994). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Liselerde Felsefe Eğitimi- Felsefe Programlarında Amaçlar ve Muhteva. *Eğitim Bilimleri Dergisi,* 691-718.

Kızıltan, Ö. (2014). *Cumhuriyet Dönemi Ortaöğretim Felsefe Dersi Programlarının Amaçları Çerçevesinde Felsefe Anlayışlarının İncelenmesi,* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.

Kızıltan, Ö. (2020). "Felsefe Öğretiminin Tarihçesi ve Uygulanan Felsefe Dersi Öğretim Programlarının Yapısı". (Ed. Faruk Manav). Ana Hatlarıyla Ortaöğretimde Felsefe Grubu Öğretimi. Ankara: Pegem. (s.17-52).

Koçer, H. (2019). 2018 *Felsefe Öğretim Programının Öğretmen Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi Adana Örneği*, [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi], Süleyman Demirel Üniversitesi.

Maarif Vekaleti (1957). Liselerin Yeni Müfredat Programı h. *Tebliğler Dergisi, 20*(976), 147-178.

Millî Eğitim Bakanlığı (1976). Lise Haftalık Ders Dağılım Çizelgeleri hk. *Tebliğler Dergisi, 39*(1900), 325-340.

Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı (1985). Lise 3'üncü Sınıf Felsefe Dersi Öğretim Programı. *Tebliğler Dergisi, 48*(2195), 359-361.

Millî Eğitim Bakanlığı (1993). *Ortaöğretim Kurumları Felsefe Dersi Programı*. Ankara: Millî Eğitim. 713-733.

Millî Eğitim Bakanlığı (2009). *Felsefe Dersi Öğretim Programı.* Ankara: Millî Eğitim.

Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Ortaöğretim Felsefe Dersi (10. ve 11. sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Millî Eğitim.

Manav, F. (2015). Cumhuriyetten Günümüze Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programlarında Türk Düşüncesi ve 2009 Programına Yeni Bir Ünite Önerisi Olarak Türk Düşüncesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* (19), 173-180.

Manav, F. (2016). Felsefe ve Estetik Dersleri 2009 Öğretim Programları Üzerine: Değer-Duyuşsal Alan Kazanımı-Değerler Eğitimi İlişkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 36*(1), 175-193.

Manav, F. (2017). "Ortaöğretim Felsefe Dersi 2017 Yılı Öğretim Programının 10.Sınıf Düzeyinin Değerlendirilmesi". (Ed. E. Hamarta, C. Arslan, S. Çiftçi, O. Köksal, & A. N. Çoklar). Eğitim Araştırmaları 2017. İstanbul: Çizgi. (s.126-133).

Mengüşoğlu, T. (1975). Lise Felsefe Müfredat Programı Hakkında Düşünceler. *Felsefe Arkivi,* (19).

Oktay, A. S., & Şakar, Ö. (2014). Ortaöğretim 11. Sınıf Felsefe Dersi Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3*(9), 103-116.

Şakar, Ö. (2014). *Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programları ve 2009 Yılı Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Isparta Örneği),* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Süleyman Demirel Üniversitesi.

Umur-ı Maarif Vekaleti (1924). *Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı.* İstanbul: Matbaa Amirliği, Hicri 1340.

Umur-ı Maarif Vekaleti (1934). *Lise Müfredat Programı.* İstanbul: Devlet Matbaası.

Ünsal, S. (2016). Orta Öğretim Felsefe Dersine Yönelik Öğretmen Görüşleri: Kazanımlar, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5*(8), 3171-3192.

Ünsal, S., & Korkmaz, F. (2017). Felsefe Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Farklı Taksonomiler Bağlamında İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17*(2), 948-967.

Yalçın, M. (2004). *Ortaöğretim Kurumlarından Felsefe Grubu Derslerinin Öğretimi ve Sorunları,* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Erciyes Üniversitesi.

Yatık, A., & Güven, S. (2020). Felsefe Dersi Öğretim Programıyla İlgili Araştırmaların İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research, 13*(75), 499-509.

FELSEFE EĞİTİMİNDE EDEBİYATIN YERİ*

Mustafa Günay**

Giriş

Bizde felsefe ve edebiyat ilişkileri yeterince incelenmediği gibi felsefe eğitimi ve öğretiminde edebiyat eserlerinden nasıl yararlanılabileceği de pek incelenmiş bir konu değildir. Bu çalışmada amacım, edebiyat ve felsefe arasındaki sıkı ilişkilere değinerek, edebiyat eserlerinin felsefe öğretimindeki yeri ve işlevi üzerinde durmak istiyorum. Felsefe ve edebiyat arasındaki ilişkilere de değinerek felsefe öğretiminde edebî eserlerden yararlanma konusunda bazı öneriler ortaya koymaya çalışacağım.

Felsefe-Edebiyat İlişkisi

Felsefe ve edebiyat arasındaki ilişkileri değerlendirebilmek için öncelikle, felsefi olan ile edebî olanın niteliklerini belirlemek gerekir. Bu ise çok kolay değildir. Ancak yine de felsefe ile edebiyat arasında hiçbir ayrım yapılamayacağını söylemek doğru değildir. Bir eserin felsefe mi yoksa edebiyat alanına mı ait olduğu, bu eserlerin söylemine, tarzına, dili kullanma biçimine, felsefe ve edebiyat eserlerinin olmazsa olmaz özelliklerine dayanarak belirlenebilir. Ancak yine de bu konuda elimizde mutlak/kesin ölçütler bulunmamaktadır. Bu durumun en önemli nedeni ise felsefe tarihinde yer alan pek çok filozofun felsefe yaparken aynı zamanda edebî bir tarza sahip olmalarıdır. Bu ise aynı zamanda felsefe-edebiyat ilişkilerinin çok eski tarihlerden bu yana sürüp gittiğinin de göstergesidir. Pek çok filozofun aynı zamanda önemli birer edebiyatçı olduğunu görebiliriz. Bunlar arasında Platon, Augustinus, Schopenhauer, Nietzsche gibi isimler ilk akla gelenlerdir. Ancak felsefe tarihinin pek çok önemli filozofu ise eserlerinde edebî bir tarzı kullanmamıştır. Bu, onların filozofluklarından herhangi bir şey eksiltmiş değildir. "Bu örnekler bize şunu göstermektedir: İyi bir filozof olmak için iyi bir edebiyatçı olmak şart değildir. Yine aynı

* Yazarın *Eğitimin Felsefesi Felsefenin Eğitimi* kitabından alınmıştır (Sentez Yayıncılık, 2021).

** Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Eğitimi Ana Bilim Dalı.

Uygur'un şu sözleri, insanları insan kılmak açısından, edebiyata büyük bir görev düştüğünü ortaya koyar: "İnsanı insana yaklaştırır edebiyat. Edebiyatın, insanı türdaşlarına yabancılaştırdığını söylemek yersiz bir genellemenin tuzağına düşmektir. 'Kötü' insandan da söz etse, insanı insana tanıtır; insanı ülküleştirerek de açıklasa, insan varoluşunun nasıllığına aydınlık getirir edebiyat. Okuyucunun anlayış ve duygudaşlıkla kendi tekbenine özgü çevreyi aşmasına, insan olanaklarının çeşitliliğine ilişkin bir bilinç elde etmesine yol açar edebiyat." (Uygur, 1985: 162).

Sonuç olarak, felsefe eğitiminde edebiyattan yararlanılabilir ve yararlanılmalıdır. Bu konuda felsefe öğretmenleri, eğitimciler ve felsefecilerin ortaklaşa olarak yapabilecekleri çalışmalara da ihtiyaç olduğu açıktır. Edebiyattan beslenen felsefenin ve felsefe eğitiminin, çocukların ve gençlerin düşünme ufkunu genişleteceğini, yaratıcılıklarını güçlendireceğini ve yetişkin bir birey olma sürecinde edinecekleri düşünme kültürü ve birikiminin tüm yaşama süreçlerine ve insan ilişkilerine olumlu katkılar getireceğini söyleyebiliriz.

Kaynakça

Akarsu, B. (2005). Prof. Dr. Bedia Akarsu ile Çağın Olaylarına Bakış. (Haz. H. Haluk Erdem, A. Ekber Ataş ve Mustafa Günay). Adana: Yeni Adana.

Behrengi, S. (2001). *Küçük Kara Balık.* (Çev. İlknur Özdemir). İstanbul: Can Yayınları.

Çotuksöken, B. (2006). "Edebiyatla Beslenen Felsefe: İoanna Kuçuradi'nin Söyleminden Bir İzlek"., (Gen. Yay. Yön. Mustafa Günay). *Özne Felsefe Sanat Seçkisi,* 6. Kitap, Adana: Eren Ofset. s.29-32

Direk, N. (2002). *Küçük Prens Üzerine Düşünmek.* İstanbul: Pan Yayıncılık.

Gündoğan, A. O. (2006). "Edebiyat ile Felsefe İlişkisi Üzerine", (Gen. Yay. Yön. Mustafa Günay). *Özne Felsefe Sanat Seçkisi*, 6. Kitap, Adana: Eren Ofset. s.24-28.

Kuçuradi, İ. (1988). *Etik.* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Timuçin, A. (2002). Felsefesiz edebiyat edebiyatsız felsefe olur mu ya da olmalı mı?, *Felsefelogos,* (17), 9-15.

Uygur, N. (1985). *İnsan Açısından Edebiyat.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

EĞİTİM EPİSTEMOLOJİSİNDE ÖZE DÖNÜŞ ÇAĞRISI: ORHON YAZITLARI ÖRNEĞİ

Faruk Manav*

İnsanın yetiştirilmesi sürecine karşılık gelen ve tüm unsurlarıyla birlikte düşünüldüğünde büyük bir sistem olarak anlaşılması gereken eğitim, geneli itibarıyla formal eğitimle karakterize olmaktadır. Bu sistemin inşası, başlangıçtan son noktasına varıncaya kadar idealinden pratiğine; davranış, tutum, bilgi, beceri, değer, anlayış gibi insanı her yönden geliştirecek olan ya da geliştirmesi beklenen çokça yapıyı/niteliği/özelliği kapsadığından zorlu bir sürece karşılık gelmektedir. Söz konusu zorluk, eğitimin dinamik bir süreç olmasından kaynaklandığından dünyada olup bitenlere; siyasal, sosyal, kültürel değişim ve gelişmelere açık olunması bir gereklilik hâlini almaktadır. Bu yüzden içinde bulunulan koşulların farklılaşması, eğitimin her daim canlı kalmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla eğitim sistemiyle yetiştirilmek istenen insan modelinin sahip olması gereken özellikler, tek sefere mahsus şekilde belirlenmemekte ve statik biçimde sürekli olarak kalmamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, eğitimin çağa ayak uydurmasının yetiştirilecek insan modelinin de çağa ayak uyduran insan olarak düşünülmesine karşılık geldiği söylenebilir. Her eğitim sisteminde beklenen bu durumun kültürel farklılıklar bağlamında nasıl öngörülebileceği ya da başka bir deyişle eğitimin kültüre özgü bir biçimde tasarlanarak evrenselle bağının nasıl kurulacağı konusu, kuşkusuz en önemli tartışma konularından birini ifade etmektedir.

İnsan hangi özellik ve donanıma sahip olacak şekilde yetiştirilirse yetiştirilsin onun bir kültür varlığı olduğu gerçeği her zaman göz önüne alınmak durumundadır. Çünkü insan, bir kültür içinde yaşamak suretiyle insan olmaktadır (Uygur, 2013: 18). Bu nedenle zaman zaman eğitimin bir tür kültürel aktarım süreci olarak görüldüğü söylenebilir (Sönmez, 2010: 2-4; Demirel, 2013: 8). Ancak kültürel aktarımın çok daha ötesinde insanın hem üyesi olduğu kültürün parçası olması hem de genel olarak evrensel bir konum elde edebilmesi ya da başka bir deyişle kültürel kodlardan hareketle gerçekleşecek bir

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Eğitimi Ana Bilim Dalı.

bilerek insanları birbirine düşürdüğü, yöneticilerle halkı birbirilerine karşı kışkırttığı, Türk kimliğinin unutulduğu ve başka bir devletin boyunduruğu altına girildiği gerçeği üzerinden yazıtlarda ifade edilmektedir (Ercilasun, 2016: KT D6-8, 508-513).

Sonuç Yerine

Eğitim bir tür kültür kazanma süreci olmaktan öte, çağın insanı olabilmeyi kapsıyorsa bu noktada iki hususun önemle dikkat edilmesi gerektiği söylenebilir. Bunlardan ilki, insanın içinde bulunduğu kültürün tüm unsurlarıyla ve gerekleriyle üyesi olabilmesi ya da o kültürü benimseyebilmesi iken diğeri ise kendi kültürünün kazanan insanın evrensel kültürle bağının kurulabilmesidir. Çağın insanı olabilmenin yolu, bu iki hususun sentezlenebilmesi ve birinin diğerine üstünlük kurmadan gerekli dengeleri gözetmekle olanaklı olabilecek bir idealdir. Dolayısıyla eğitimin felsefi temelinde kültürel dokunun mutlaka yer alması ve yetiştirilecek insan modelinin de köklerini kendi kültüründen alması sağlanmak durumundadır. Bunu sağlayabilmenin yolu ise eğitimin felsefesinin içinde bulunulan kültürden kaynaklı olması ve soyut düzlemde kalmayan, insanın yaşamı boyunca karşılaşacağı sorunlara çözüm üretebilmesini destekleyen, farklı ve değişen koşullara uyumunu en üst düzeyde gerçekleştirebileceği alt yapıyı sağlayan, gündelik yaşam becerilerini güçlendiren bir bilgi anlayışından geçmektedir. Bu açıdan bakıldığında bu özelliklere sahip olan bilginin en eski ve en somut görünümünün Orhon yazıtlarında saklı olduğu dile getirilebilir. Yazıtlarda doğrudan veya dolaylı biçimde ifadesinin bulan bilgi tasavvurunun Türk eğitiminin epistemolojik temeline örnek oluşturacak biçimde, söz konusu niteliklerle karakterize olduğu düşünülmektedir. Buna göre eğitim epistemolojisinde öze dönüş, içinde bulunulan kültürden doğmamış, dışsal bir felsefi temel yerine kaynağını Türk kültüründen alan felsefi temel üzerine yine Türk kültürüyle kültürlenmek koşuluyla evrensel kültürün parçası olmakla gerçekleşebilecektir. Ancak Orhon yazıtlarında örneği görülen bilgi anlayışının, sağlamlaştırılması adına diğer eserlerdeki ve simaların düşüncelerindeki görünümü mutlaka ortaya konulmak durumundadır.

Kaynakça

Cevizci, A. (2011). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.

Demirel, Ö. (2013). *Eğitimde Program Geliştirme-Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Ercilasun, A. B. (2016). *Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Manav, F. (2020). "Eğitim Felsefesine Giriş". (Ed. Faruk Manav). Eğitim Felsefesi. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s.3-18.

Manav, F. (2021). Orhon Yazıtlarında Kağanın Erdemleri Üzerine Bir Değerlendirme: Platon'a Yoğun Göndermelerle. *Milli Folklor*, *17*(130), 5-20.

Orstein, A. C. (2016). "Eğitim Programları ile İlgili Kararların Temeli Olarak Felsefe". (Çev. Nilay T. Bümen). (Ed. Allan C. Ornstein, Edward F. Pajak ve Stacey B. Ornstein). *Eğitim Programlarında Güncel Sorunlar*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s.2-9.

Sönmez, V. (2010). *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Şirin, H. (2020). *Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uygur, N. (2013). *Kültür Kuramı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ülken, H. Z. (2014). *Türk Tefekkürü Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

FELSEFE GRUBU DERSLERİ 1935 PROGRAMINDA BİR ÜST DEĞER OLARAK POZİTİF BİLİM ANLAYIŞININ OSMANLI'DAN CUMHURİYETE BİLİMSEL DÜŞÜNCENİN SEYRİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Emine Öztürk*

Giriş

Bu çalışma, Cumhuriyetin siyasi örgütlenmesini ve hukuki temellerini oluşturan köklü reformlarla geçen kuruluş yıllarının ardından; kültür, eğitim ve bilim politikalarına ağırlık vermeye yöneldiği 1930'lu yılların genel havasını anlayabilmek için başvurulabilecek en önemli metinlerden biri olan felsefe grubu dersleri 1935 programına odaklanmaktadır. 1930'lu yılların karakteristik özelliklerinden biri, Atatürk'ün eğitim, kültür ve uygarlık gibi meselelerle ilgili neredeyse tüm söylev ve demeçlerinde ısrarla gündeme getirdiği "pozitif bilim" vurgusunun hayata geçirilmesi yönünde büyük adımların atılmış olmasıdır. Bu adımların dil ve tarih ayağını Türk Tarih Kurumu (1931) ve Türk Dil Kurumunun (1932) kuruluşu; yükseköğretim ayağını Üniversite Reformu (1933), İstanbul Üniversitesi (1933) ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin (1935) kuruluşu oluşturmaktadır. Felsefe grubu derslerinde 1935-1936 öğretim yılından itibaren geçerli olmak üzere gerçekleştirilen önemli değişiklikler, söz konusu kurumsallaşmaları tamamlar niteliktedir. Özellikle mantık ve psikoloji dersleri, bu özel amacı hayata geçirmek için yapılandırılmıştır.

Atatürk'ün çeşitli söylev ve demeçlerinde çağdaş eğitim ve bilime verdiği önemi çoğu defa Osmanlı-Cumhuriyet karşılaştırması üzerinden ortaya koymuş olması, bu çalışmanın başlıca esin kaynağıdır. Dolayısıyla Osmanlı'nın bilim ve teknolojide geri kalmış olmasının devletin ve toplumun gerileyişinin

* Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

eğitim olmak üzere tüm üst yapı modernize edilmeye başlanmıştır. Ancak sadece matbaanın Avrupa'dan yaklaşık üç yüz yıl sonra kurulmuş olduğu hesaba katılırsa dahi, bu gecikmenin Batı bilim ve eğitimi başta olmak üzere üst yapı kurumlarının ithal edilmesiyle bertaraf edilebilmesi olanaksızdır. Nitekim Osmanlı'da eğitim, Batı'da olduğu gibi dönüşen toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için değil, devletin ihtiyaç duyduğu kadroları yetiştirmek üzere reforme edilmiştir. Cumhuriyetin kurucu kadroları, bir tarafta bu amaçla kurulmuş Batılı eğitim kurumları ve bu kurumlarda yaşatılmaya çalışılan çağdaş eğitim ve bilim anlayışının, diğer tarafta ise medreseler gibi Orta Çağ'daki düzeyinin bile gerisine düşmüş geleneksel eğitim ve bilim kurumlarının bir arada var olduğu ikili bir yapıyı karşısında bulmuştur. Osmanlı'dan Cumhuriyete kalan önemli miraslardan biri de kökleri 19. yüzyıla uzanan, aydınlar ve bürokrasi üzerinden aktarılan fikir akımlarıdır. Bu akımlar içinde en yaygın kabul gören doktrin pozitivizmdir. Özellikle 1930'lu yıllar, pozitivizmin II. Meşrutiyet döneminden itibaren aydınların ve bürokrasinin tasavvur dâhi edemeyeceği bir biçimde âdeta resmî bir statü kazandığı, eğitim ve bilim politikalarına biçim veren esas doktrinlerden biri hâline geldiği bir dönemdir. Bu çalışmada incelenen 1935 öğretim programı, bunun en somut göstergelerinden biridir.

Kaynakça

Adıvar, A. (1982). *Osmanlı Türklerinde İlim*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Atatürk Araştırma Merkezi. (2006). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Atatürk'e Göre Atatürk. https://www.atam.gov.tr/duyurular/ataturke-gore-ataturk adresinden 28.06.2023 tarihinde alınmıştır.

Berkes, N. (2003). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Comte, A. (1964). Pozitif Felsefe Dersleri. (Çev. Ümid Meriç). *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 2(4), 213-258.

Çüçen, K. (2016). *Mantık*. Bursa: Sentez Yayıncılık.

Demir, Ö. (1992). *Bilim Felsefesi*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.

Direk, Z. (2007). "Felsefede Modernleşmeci Düşünce". (Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılı*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 428-440.

Doğan, İ. (2018). *Türk Eğitim Tarihi.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Erdem, A. R. (2012). Atatürk'ün Liderliğinde Üniversite Reformu: Yükseköğretim ve Bilim Tarihimizde Dönüm Noktası. *Belgi*, (4), 376-388.

Gökberk, M. (1997). *Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Gündüz, M. (2010). *Osmanlı Mirası Cumhuriyet'in İnşası: Modernleşme, Eğitim, Kültür ve Aydınlar.* Ankara: Lotus Yayınevi.

Kafadar, O. (2000). *Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Kuruyazıcı, N. (1999). Farklı Bir Sürgün: 1933 Türkiye Üniversite Reformu ve Alman Bilim Adamları. *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, (11), 37-50.

Kaynardağ, A. (2002). *Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Felsefe: Düşünceler, Etkinlikler, Filozoflar, Söyleşiler.* Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kocatürk, U. (1984). Atatürk'ün Üniversite Reformu ile İlgili Notları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* 1(1), 3-95.

Korlaelçi, M. (2021). *Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi*. Ankara: Kadim Yayınları.

Kültür Bakanlığı. (1935). *Lise Filozofi Programı Kılavuzu.* İstanbul: Devlet Basımevi.

Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. (Çev. Metin Kıratlı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Namal, Y. (2012). Türkiye'de 1933-1950 Yılları Arasında Yükseköğretime Yabancı Bilim Adamlarının Katkıları. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi,* 2(1), 14-19.

Mardin, Ş. (2018). *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Marsonet, M. (2019). Philosophy and Logical Positivism. *Academicus International Scientific Journal*, 2019(19), 32-36.

Ortaylı, İ. (2003). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul. İletişim Yayınları.

Oya, A. (2020). *An Introduction to Logical Positivism: the Viennese Formulation of the Verifiability Principle.* Retrieved from: https://philpapers.org/archive/OYAAIT.PDF.

Özlem, D. (2007). "Türkiye'de Pozitivizm ve Siyaset". (Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 452-464.

Özlem, D. (2016). *Tarih Felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.

Uçar, S. (2016). Hans Reichenbach ve Türk Felsefesi'ne Katkıları. *Kutadgubilig: Felsefe-Bilim Araştırmaları*, (30), 1001-1030.

Parla, T. (2008). *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmî Kaynakları Cilt 3: Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u*. İstanbul: Deniz Yayınları.

Reichenbach, H. (2000). *Bilimsel Felsefenin Doğuşu.* (Çev. Cemal Yıldırım). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Sakaoğlu, N. (2018). *Türkiye Eğitim Tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Sayılı, A. (1988). Atatürk, Bilim ve Üniversite. *Belleten,* 52(104), 1089-1104.

Tanpınar, A. H. (2018). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tekeli, S., Kâhya, E., Dosay, M., Demir, R., Topdemir, H. G., Unat, Y. ve Aydın, A. K. (2001). *Bilim Tarihi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Timur, T. (2000). *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler.* Ankara: İmge Kitabevi.

Timur, T. (2009). "Yakın Tarihimizde Siyaset, İdeoloji ve Bilim". (Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 9: Dönemler ve Zihniyetler.* İstanbul: İletişim Yayınları, s. 195-223.

Timur, T. (2010). *Osmanlı Kimliği.* Ankara: İmge Kitabevi.

Timur, T. (2011). *Felsefe, Toplum Bilimleri ve Tarihçi*. İstanbul: Yordam Kitap.

Timur, T. (2013). *Türk Devrimi ve Sonrası*. Ankara: İmge Kitabevi.

Toprak, Z. (2020). *Atatürk: Kurucu Felsefenin Evrimi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

TÜRKİYE'DE ORTAÖĞRETİM FELSEFE ÖĞRETİMİNDE ÖĞRETMEN FAKTÖRÜ

Sibel Kadıoğlu*

Türkiye Cumhuriyet Döneminde Felsefe Öğretimi

1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti büyük bir savaştan çıkmış, yenilikçi, genç bir devlet olarak yaşamın birçok alanında önemli değişim ve gelişmelere adım atmıştır. Yeni bir toplumun inşası için kuşkusuz en önemli araç eğitimdir ve belki de bu sebeple eğitim alanındaki yenilikler büyük bir ivme ve gayret içerisinde gerçekleşmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitim denklemi içerisinde hem kurucu hem de yön verici bir bileşen olan felsefe eğitiminde Osmanlının son dönemlerinde başlayan olumlu gelişmelerin artarak devam ettiği görülmektedir. 1924 yılında yürürlüğe giren ortaöğretim ders programlarında felsefe de yerini almış ve Cumhuriyet'ten günümüze kadar da ortaöğretim kurumlarının temel dersleri içerisindeki yerini korumuştur.

Eğitim ve öğretim, öncelikle toplumsal bir ihtiyacı karşılama işlevini yerine getirmektedir. Bu dönem içerisinde Türk toplumunun felsefe öğretimine yönelik farkındalığı ve ihtiyacı dikkate alındığında, böyle bir ihtiyaç üst bir bakış ile fark edilse de toplumda yeterli bir beklenti ve karşılık bulmadığını söyleyebiliriz. Felsefe öğretimi, günümüzde bile hâlâ felsefeye yönelik önyargılarla mücadeleyi bir unsur olarak içermektedir. Ancak yine de Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki ilerleme, gelişme arzusu ve heyecanı içinde felsefe öğretimine, Türk düşünce dünyasına yön veren çok önemli felsefeciler yetişmiştir. Cumhuriyet döneminde üniversite düzeyinde felsefe öğretimi, İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi Felsefe Kürsüsünde başlamıştır. Daha sonra yeni üniversitelerin açılması ile yeni felsefe bölümleri de açılmıştır (Kafadar, 1994: 284-286). Orta öğretim düzeyinde felsefe öğretimi de daha çok Cumhuriyet'in ilk üniversitesinin felsefe bölümü mezunlarınca şekillenmiştir.

Felsefe öğretimi, diğer derslere nazaran farklı niteliği ile farklı sorunlar içermektedir. Yapısı gereği bilimlerin öğretiminden farklı olan felsefe öğreti-

* Dr. Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı.

tematiğe de olumsuz bakışları söz konusu olsa da ders felsefe olduğunda toplumsal veya bireysel hassasiyetler daha fazla devreye girmektedir. Bu bakımdan öğretmenin tarafsız ve soğukkanlı olabilmesi, akılcılığı ve sağlam bilgi dağarcığı ile öğrencilerin kafasındaki soru işaretlerini giderebilmesi, öğrencileri mantıksal biz düzleme çekebilmesi önemlidir.

Sıklıkla vurgulanan Sokratik rol, hem ilgi çekmede hem de önyargıları kırmada önemli bir işleve sahiptir. Önemli olan öğrencilerde soru işaretleri oluşturabilmek, onları soru sormaya sorgulamaya yönlendirmektir. Burada önemli bir püf nokta, onların hayatına dokunabilmek, onların kendilerinden bir şey bulabilecekleri sorular veya cevaplar sunmaktır. Öğrenci kafasını kurcalayan belki de saçma olduğunu düşündüğü için ifade edemediği soru veya cevaplarla derste karşılaşabilmesi, kişisel bir anlam yakalayabilmelerini sağlayacaktır. Öğrencilerin kendilerinin ve akıllarındaki soru veya düşüncelerin değerli olduğunu, ifadelerinden ötürü yadırganmayacağını, suçlanmayacağını ya da alay edilmeyeceğini hissettirebilmek gerekir.

Felsefe öğretmenine dair önemli bir belirlenim, bir otoriteden ziyade rehber olabilmesidir. Telkine başvurmadan, bir noktadan değil her noktadan seslenebilmelidir öğrenciye. Bu, her ne kadar öğrencileri şaşırtsa da onlara, hakikate açılan birçok pencere olabileceğini fark ettirir. Böylelikle öğrencide açık görüşlülük gelişebilir. Felsefe öğretmeni sıra dışı yöntemlere ihtiyaç duyarken, teknolojinin getirilerinden faydalanabilmelidir. Hem bir öğretmen hem de bir felsefeci olarak oluşturduğu felsefi atmosfer içerisinde öğrencileri düşünmeye, sorgulamaya ve düşüncelerini ifade etmeye sevk edebilmelidir.

Kaynakça

Atatürk Üniversitesi. (2023). *Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı, Misyon, Vizyon ve Temel Değerler*. https://birimler.atauni.edu.tr/felsefe-grubu-egitimi-ana bilim-dali/misyon-vizyon-ve-temel-degerler/ adresinden 20.04.2023 tarihinde erişilmiştir.

Batuhan, H. (1998). Felsefenin Eğitimdeki Yeri. *Öğretmen Dünyası, 218* (2), 18-20.

Cahn, S. M. (2018). *Teaching Philosophy A Guide.* Newyork: Routledge

Cicioğlu, H. (1985). *Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim Programlarında Felsefe Grubu Derslerinin Analizi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları

Dombaycı, M. A. ve Kızıltan, Ö. (2017). Felsefe Grubu Eğitimi Lisans Programlarının Karşılaştırılması. *Turkish Studies -International Periodical fort he Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 12* (25), 265-288. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12247

Dowdy, P. (1967). The Philosophy in Our Curriculum? *Kappa Delta Pi Record,* 3(4), 151-152, DOI:10.1080/00228958.1967.10518005

Engin, C ve Yıldırım, A. (1998). Liselerdeki Felsefe Dersi Öğretiminin Değerlendirilmesi. *Ç.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, 2*(17), 101-117.

Erdem, S. (1998). Lise Felsefe Öğretim ve Eğitimine Genel Bakış. *Öğretmen Dünyası, 218*(2), 21-22.

Gallagher, W. (1976). Intellectual Growth and The Teaching of Philosophy. *Metaphilosophy,* 7(3), 316-326.

Gazi Üniversitesi. (2023). *Felsefe Grubu Öğretmenliği Lisans Program Yeterlikleri,* https://obs.gazi.edu.tr/oibs/bologna/progLearnOutcomes.aspx?lang=tr&curSunit=52626748%20 adresinden 20.04.2023 tarihinde erişilmiştir.

Hahn, L. E. (1967). John Dewey on Teaching Philosophy in High School. *Educational Theory Volume, 17*(3), 219-221.

İnam, A. (1975). Türkiye'de Felsefe Eğitimi. *Yeni Dergi, 11*(124), 28-32.

Kafadar, O. (1994). Felsefe Öğretiminin Türk Eğitim Sistemine Girişi ve Tarihsel Gelişimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 27*(1), 279-288.

Kaynardağ, A. (2002). *Türk Ortaöğretimde Felsefe Dersinin Yeri, Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Felsefe, Cumhuriyet Kitaplığı Dizisi.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Koç, C. ve Bahadır, S. (2022). On Birinci Sınıf Öğrencilerinin Felsefe Dersine Yönelik Tutumları ve Öğretmenlerin Aynasından Öğrencilere Bir Bakış. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (64), 612-645.

Levensky, M. (1971). Teaching and Learning Philosophy in a Classroom. *Metaphilosophy, 2*(3), 277-291.

Maarif Vekâleti (1924). 1924 Felsefe Programı, Maarif Vekâleti Arşivi, Ankara.

Maarif Vekâleti (1935). Lise Filozofi Programı Kılavuzu, Tebliğler Dergisi, Kabul Tarihi: 31.08.1935, Sayı: 183, Kültür Bakanlığı Devlet Basımevi, İstanbul.

Maarif Vekâleti (1957). Lise Felsefe ve Psikoloji Programı, Tebliğler Dergisi, Kabul Tarihi: 07.10.1957, Sayı: 976, Cilt: 20, Ankara.

Mahood, G. H. (1977). Inter-Personal Values in the Teaching of Philosophy. *The Journal of Value Inquiry, 11*(3), 161-169.

MEB (1976). Lise Felsefe Grubu Dersleri Programı, Tebliğler Dergisi, Kabul Tarihi: 27.09.1976, Sayı: 333, Ankara.

MEB (1993). Ortaöğretim Kurumları Felsefe Dersi Programı, Tebliğler Dergisi, Kabul Tarihi: 07.06.1993, Sayı: 259, s.713-733 Ankara.

MEB (2009). Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programı, Tebliğler Dergisi, Kabul Tarihi: 14.12.2009, Sayı: 235, Ankara.

MEB (2018). Orta Öğretim Felsefe Dersi (10 ve 11. Sınıflar) Öğretim Programı, Tebliğler Dergisi, Kabul Tarihi: 19.01.2018, Sayı: 2726 s.1776, Ankara.

MEB OYGM. (2011). *Öğretmen Mesleği Genel Yeterlikleri*, https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/11115355_YYRETMENLYK_MESLEYY_GENEL_YETERLYKLERY.pdf adresinden 20.04.2023 tarihinde erişilmiştir.

Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı. (1985). Lise Felsefe Dersi Programı, Tebliğler Dergisi, Kabul Tarihi: 09.09.1985, Sayı: 359, Ankara.

Moore, W. (1967). A of Pioneer Study of the Teaching Philosophy in The High School. *Educational Theory Volume, 17*(3), 216-218.

Munby H. (1979). Philosophy For Children: An Example of Curriculum Review and Criticism. *Curriculum Inquiry, 9*(3), 229-249.

NEU. (2023). *Felsefe Grubu Öğretmenliği Genel ve Alan Yeterlikleri*, https://neu.edu.tr/wp-content/uploads/2017/07/11/Felsefe-Grubu-%C3%96%C4%9Fretmenli%C4%9Fi-Genel-ve-Alan-Yeterlilikler.pdf adresinden 20.04.2023 tarihinde erişilmiştir.

Peters, M. A. (2009). Teaching Philosophy or Philosophy of Teaching? *Educational Philosophy and Theory, 41*(2), 111-113.

Reinert, H. (1967). Teaching Philosophy in High School. *Educational Theory Volume, 17*(3), 236-240.

Reisberg, S. (1971). The Phılosopher as Teacher Mass and Qualıty Teachıng of Philosophy? *Metaphilosophy, 2*(1), 83-95.

Suissa, J. (2008). Teaching and Doing Philosophy of Education: The Question of Style, Stud Philos Educ, Published online: 16 January 2008 Springer Science+Business Media B.V. 27, 185-195.

Timuçin, A. (1998). Felsefe Eğitiminin Yaygınlaştırılması. *Öğretmen Dünyası, 218*(2), 6-7.

Türedi, E. ve Nutku, U. (1998). Mersin'de Felsefe Öğretmenleri Toplantısı, Ortaöğretim Kurumları Felsefe Dersi Programı Üzerine Bir Ön Çalışma. *Öğretmen Dünyası, 218*(2), 26-27.

Ünsal, S. (2016). Orta Öğretim Felsefe Dersine Yönelik Öğretmen Görüşleri: Kazanımlar, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *İnsan ve Toplum bilimleri Dergisi, 5*(6), 3171-3192.

Ünsal, S. (2017). Felsefe Dersinde Aktif Öğrenme Tekniklerinin Kullanımı. *GEFAD / GUJGEF, 37*(3), 1013-1040.

West, D. (1972). The Philosopher as Teacher - Articles, Comments, Correspondence, A New Medium For Teaching Philosophy. *Metaphilosophy,3*(4), 310-323.

Wilder, H. (1978). Tolerance and Teachıng Philosophy, *Metaphilosophy, 9*(3), 311-323.

YÖK. (2018). *Felsefe Grubu Öğretmenliği Lisans Programı*, https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/YenOgretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/Felsefe_Grubu_Ogretmenligi_Lisans_Programi.pdf adresinden 15.04.2023 tarihinde erişilmiştir.

TTKB. (2014). *Öğretmenlik Alanları Atama ve Ders Okutma Esasları,* https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_10/11160806_9_cizelgeveesaslar.pdf adresinden 20.04.2023 tarihinde erişilmiştir.

Türkiye Yeterlikler Çerçevesi. (2016). *Felsefe Grubu Öğretmenliği Lisans Diploması*, https://tyc.gov.tr/yeterlilik/felsefe-grubu-ogretmenligi-lisans-diplomasi-TR00323756.html adresinden 15.04.2023 tarihinde erişilmiştir.

CUMHURİYET'İN İLANINDAN GÜNÜMÜZE FELSEFE ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME

Ömer Kızıltan[*]

Giriş

Ortaöğretime resmî anlamda felsefe dersinin girmesi II. Meşrutiyet döneminden itibaren gerçekleşmiştir (Biçer, 2010: 201). Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde 1910 yılında bazı vilayetlerde altı yıllık "Sultani"lerin açılması ile ikinci devre kısmında felsefe dersi yer almaya başlamıştır (Cicioğlu, 1985: 17; Kafadar, 1994: 283).[48] Cumhuriyet öncesinde felsefe dersinin daha sistematik hâle gelmeye başladığını söyleyebilmemize rağmen bu dersin müfredatı ve bu derse kimlerin gireceği konusu hâlâ netlik kazanamamıştır (Kafadar, 1998: 125). Kısaca felsefe dersi tevzi cetvellerinde yer almakta, öğretmen ve ders kitabı eksikliği nedeniyle işlevsel olarak eğitim sisteminde varlığını hissettirememiştir. Ayrıca II. Meşrutiyet'in getirdiği siyasi ve askerî sorunlar, bunlara ek olarak eğitimde sık sık görülen yönetici değişiklikleri felsefe eğitimi de dâhil genel eğitim problemlerini artırmıştır (Koçer, 1974: 169). Bu problemlerden birisi de felsefe öğretmeni yetiştirme sorunudur. Özellikle Cumhuriyet'in ilanından itibaren eğitim sisteminde gerçekleştirilmeye çalışılan hedefler doğrultusunda öğretmen yetiştirme alanında sistematik adımlar atılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada felsefe öğretmeni yetiştirme özelinde atılan bu adımlara Cumhuriyetimizin yüzüncü yılına kadar yer vermeyi amaçlamaktayım.

Günümüzde felsefe branşına ilişkin hangi derslerin hangi koşullarda verilebileceğine ilişkin esaslar 20/02/2014 tarihli ve 9 sayılı kurul kararına bağlı olarak "Öğretmenlik Alanları, Atama ve Ders Okutma Esasları"na ilişkin çizelgede görmekteyiz. Bu çizelge çeşitli tarihlerde güncellenmekle birlikte en son 30/05/2023 tarihinde 22 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB]

[*] Arş. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Eğitimi Ana Bilim Dalı.

[48] Cumhuriyet'in ilanı itibarıyla tüm Sultaniler, "Birinci Heyet-i İlmiye"de alınan karar ile ortaöğretim düzeyi ile ilişkili olarak "Lise" adıyla düzenlenmiştir. Liseler yine bir ve iki devreli olarak iki kademe şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Cicioğlu, 1985: 133).

programına kayıt yaptırılabilmektedir. Bu durum daha düşük puanlar ile felsefe okumaya imkân vermektedir.

Felsefe grubu öğretmenliği programlarının son yıllarda düştüğünü de gözden kaçırmamak gerekmektedir. Çünkü felsefe bölümünden mezun bir kişinin işe girme koşulları ile karşılaştırıldığında önünde hiçbir avantaj kalmamış olması bireyleri felsefe bölümlerine yönlendirmekte, bu sebeple de felsefe grubu öğretmenliklerinin kontenjanlarında boşluklar oluşmasına sebebiyet vermektedir. Son iki yılda Çukurova Üniversitesi felsefe grubu öğretmenliği programı yirmi kişilik kontenjanı dolduramamaktadır. Daha önce belirtildiği gibi öğretmenlik ciddi bir meslektir ve bu alanda alan bilgisinin yanı sıra alan eğitimine ilişkin bilgi-beceriler hatta öğretmenlik mesleğine ilişkin becerilere sahip olunması gerekmektedir. Bu tür bilgi ve becerilerin kazandırılması özel bir amaç doğrultusunda bireylerin yetiştirilmesi ile gerçekleşmektedir. Bu sebeple felsefe grubu eğitimleri felsefe öğretmeni yetiştirmede birinci öncelik hâline getirilmeli hatta mevcut felsefe öğretmenlerinin bilgi, beceri ve birikimleri tezsiz yüksek lisans programları ya da ek sertifika programları ile eğitim sistemimize destek verecek şekilde yetkilendirilmelidir.

Bahsi geçen noktalara ilişkin sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri felsefe eğitimi camiası tarafından tekrar gözden geçirilerek acilen somut adımların atılması gerekmektedir. Böylece eğitim sistemimizin bir adım daha ileri taşımanın gayreti ile bahsi geçen sorunların üstesinden gelinebilir.

Kaynakça

Akdemir, A. (2014). "Felsefe Grubu Eğitimi Alanında Sorunlar". (Haz: Taşkıner Ketenci - Cengiz Mesut Tosun). *Yükseköğretimde Felsefe Eğitimi*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu. s.203-206.

Akyüz, Y. (2006). *Türk Eğitim Tarihi - MÖ 1000-MS 2006,* (Gen. 10.b.). Ankara: Pegem Yayınları.

Akyüz, Y. (1993). Türkiye'de Eğitimin Bilim Olarak Ele Alınışının Tarihçesi. 24-28 Eylül 1990. Eğitim Bilimleri Birinci Ulusal Kongresi (basılmış bildiriler), Eğitim Bilimleri Fakültesi, s.125-150.

Alp, H. (2015). Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, 23*(12), 95-111.

Arslanoğlu, İ. (2012). *Türkiye'de Felsefe Öğretmeni Yetiştirme Sorunu.* gef.gazi.edu.tr/posts/download?id=71563 adresinden 16.11.2015 tarihinde alınmıştır.

Biçer, B. (2010). Türkiye'de Cumhuriyet Öncesi Dönemde Türk Okulları ile Amerikan Kolejlerinde Felsefe Grubu Derslerinin Öğretimi (1839-1922). *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks, 2* (3), 195-211.

Cicioğlu, H. (1985). Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim Programlarında Felsefe Grubu Derslerinin Analizi. *Eğitim ve Bilim Dergisi, 10* (55), 16-22.

Cicioğlu, H. (1984). Cumhuriyet Döneminde Öğretmenliğin Yasal Temelleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 17* (1), 29-33.

Çotuksöken, B. (2002). *Felsefe: Özne - Söylem.* İnkılap Kitabevi.

Çotuksöken, B. (2001). *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Öğretim ve Araştırma Alanı Olarak Felsefe-Seçilmiş Metinlerle.* İstanbul: Türkiye Felsefe Kurumu.

Çukurova Üniversitesi (2015). *Bölüm Hakkında.* http://egitim.cu.edu.tr/tr/detay.aspx?pageId=1563 adresinden 24.08.2016 tarihinde alınmıştır.

Değirmencioğlu, M. C. (1989). Öğretmen Seçim ve İstihdamında Bazı Sorunlar. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5*(1), 163-167.

Dombaycı, M. A. ve Kızıltan, Ö. (2017). Felsefe Grubu Eğitimi Lisans Programlarının Karşılaştırılması. *Turkish Studies -International Periodical fort he Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 12* (25), 265-288. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12247

Dombaycı, M. A. (2013). "Felsefe İçin Öğretim Programı & Öğretim Programı İçin Felsefe". (Ed. Betül Çotuksöken - Harun Tepe). Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu. s.135-160).

Dönmez, C. (2005). Atatürk ve Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (14), 255-268.

Duman, T. (1999). Türkiye'de Eğitim Reformları Açısından Öğretmen Yetiştirme Sorunu. *Erdem, 12* (34), 91-106.

Erden, M. (2008). *Eğitim Bilimlerine Giriş,* (2.b.). Ankara: Arkadaş.

Gökçe, B. (2003). "Sosyoloji Bölümü". Ankara Üniversitesi 66. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi. s.323-326.

Günay, M. (2013). "Felsefe Eğitimi ve Öğretimi Üzerine". (Ed. Betül Çotuksöken - Harun Tepe). Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu. s.173-180.

Gündoğan, A. O. (2014). Yükseköğretim ve Felsefe. (Haz: Taşkıner Ketenci - Cengiz Mesut Tosun). Yükseköğretimde Felsefe Eğitimi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu. s.81-85.

Gürol, M., Türkan, A. ve Som, İ. (2018). Pedagojik Formasyon Sertifika Programının Değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 17*(65), 103-122.

Eşme, İ. (2003). Öğretmen Yetiştirmede 130 Yıllık Bir Sürecin Öyküsü: Yüksek Öğretmen Okulları. *Milli Eğitim Dergisi,* (160), 154-160.

Kafadar, O. (2000). *Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi.* İstanbul: İz.

Kafadar, O. (1998). *Türkiye'de Yükseköğretimde Felsefe Eğitimi- Tarihsel Gelişim ve Lisans Eğitiminin Bir İncelemesi,* [Yayımlanmamış doktora tezi], Ankara Üniversitesi.

Kafadar, O. (1994). Felsefe Öğretiminin Türk Eğitim Sistemine Girişi ve Tarihi Gelişimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* (1), 279-288.

Kavcar, C. (2002). Cumhuriyet Döneminde Dal Öğretmeni Yetiştirme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 35* (1-2), 1-14.

Kavcar, C. (1986) Türk dili ve Edebiyatı Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 19* (1), 33-57.

Kavcar, C. (1982). Tarihe Karışan Bir Öğretmen Yetiştirme Modeli: Yüksek Öğretmen Okulu. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15* (1), 197-214

Kaynardağ, A. (2002). *Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Felsefe.* Ankara: Kültür Bakanlığı.

Kaynardağ, A. (1998). Türk Ortaöğretiminde Felsefe Derslerinin Yeri. *Öğretmen Dünyası Dergisi,* (218), 8-12.

Koçer, H. A. (1974). *Türkiye'de Modern Eğitiminin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923).* (2. b.). Ankara: Milli Eğitim.

MEB (2014). Öğretmenlik Alanları, Atama ve Ders Okutma Esasları. *Tebliğler Dergisi,* 2678.

Öktem, Ü. (2000). Darü'l-fünûn'da Felsefe. *OTAM Dergisi,* (10), 159-174.

Özlem, D. (2015). *Türkçede Felsefe*. İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.

Öztürk, C. (2007). *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası.* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

YÖK (2021). *Pedagojik Formasyon Eğitimi Sertifika Programına İlişkin Çerçeve Usul ve Esaslar.*https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Kurumsal/IdariBirimler/egitim_ogretim_daire_bsk/pedagojik-formasyon-usul-ve-esaslar.aspx adresinden 23.06.2023 tarihinde alınmıştır.

YÖK (2016). *Eğitim-Eğitim Bilimleri Fakültesi Yeni Yapısı.* YÖK 75850160-101.03.01 Sayılı Genelge.

YÖK (2007). "*Öğretmen Yetiştirme ve Eğitim Fakülteleri (1982-2007) (Öğretmenin Üniversitede Yetiştirilmesinin Değerlendirilmesi".* (Haz. Yüksel Kavak, Ayhan Aydın ve Sadegül. Akbaba Altun) Ankara: Meteksan.

YÖK (1999). *Türk Yükseköğrenimin Bugünkü Durumu.* Ankara: YÖK.

YÖK (1998). *Eğitim Fakülteleri Öğretmen Yetiştirme Programlarının Yeniden Düzenlenmesi.* http://www.yok.gov.tr/egitim/ogretmen/ogretmen_yetistirme_lisans/rapor.doc adresinden 13.03.2013 tarihinde alınmıştır.

Sakarya Üniversitesi (2011). *III. Felsefe Çalıştayı (27-28 Mayıs 2011),* Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayını.

Turan, Ş. (2003). "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Türkiye'nin Bilim, Eğitim ve Kültürel Yaşamındaki Yeri". Ankara Üniversitesi 66. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi. s.203-227.

Uygur, N. (1973). *100 Soruda Türk Felsefesinin Boyutları.* İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Yenişehirlioğlu, Ş. (2003). "Felsefe Bölümü". Ankara Üniversitesi 66. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi. s.333-334.

Yücel, H. A. (1994). *Türkiye'de Ortaöğretim.* Ankara: Kültür Bakanlığı Millî Kütüphane.

TÜRKİYE'DE ORTAÖĞRETİM VE YÜKSEKÖĞRETİMDE FELSEFE EĞİTİMİ

Şengül Doğan*

Felsefe insanın hayatını anlama ve anlamlandırmada pek çok alanı kapsayan disiplindir. Felsefenin etimolojik olarak philosophia "bilgelik sevgisi" tanımı genel geçer bir tabir olsa da mahiyet bakımından felsefe tarihinde pek çok düşünür farklı tanımlarla izah etmektedir. Tarihsel seyirde her dönemin düşünürü kendi sosyopolitik, kültürel, bilimsel, dinî, estetik kaygılarına bağlı olarak felsefeyi anlamaya, anlamlandırmaya ve tanımlamaya çalışmışlardır.

Tarihsel gelişimi nasıl olursa olsun İlk Çağda Greklerin MÖ VII-IV. yüzyıllarda ortaya koyduğu başarılarla özellikle Platon'un ve Aristoteles'in eserleriyle sistematik nitelik kazanan felsefenin ilerleyen süreçlerde Helenistik dönemden (MÖ IV.-MS III. yüzyıl) geçerek (Kafadar, 2000: 44) Fârâbî'nin de belirttiği şekilde Güney Mezopotamya'da Keldânîlerle (Kaldeliler) başlamış, oradan İskenderiye'ye aktarılmış, en sonda Yunan'a geçerek yazılı hâle gelmiştir. Şimdi görev, felsefeyi öz yurduna, yabancısı olmadığı topraklara yani Bağdat'a geri getirmektir (Fârâbî, 1999: 88). Osmanlı medeniyeti 18 ve 19. yüzyıllar arasında hukuk, devlet teşkilâtı, hukuk anlayışı, musiki, mimari, edebiyat gibi pek çok sahada olgun eserler vermesine rağmen 16. yüzyıldan itibaren ilerleme kaydeden Batı kültürünün ilim ve felsefede elde ettiği büyük gelişmeleri takip edememesi yüzünden gerileme dönemine girmiştir. Osmanlı, İslam medeniyetinin 8-11. yüzyıllardaki müspet ilim seviyesini koruyamamış; Batı'nın bu sahada İlk Çağ ve Orta Çağ ilim yönünden ölçülemeyecek yeni buluşlarından geri kalmış, kadim İslam eserlerinin bile ancak "haşiye"lerini, "şerh"lerini yazmak bir kısmını da yarım bir şekilde Türkçeye çevirmekle yetinmiştir (Ülken, 2018: 37-38). Netice olarak Türk tarihi 5000 yıldan fazla zamanı kapsamaktadır. Bunun 4000 yılı İslam dininin kabul edilmesinden öncedir. İslamiyet'in kabulünden Tanzimat'a kadar geçen dönem ise yaklaşık 1100 yıldır. Şüphesiz her dönemde sistematik düşünce şeklinde olmasa da felsefe görülmektedir. Fakat çağdaş felsefenin Türk toplumunda ortaya çıkması, Tanzimat

* Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı.

ler verilmelidir. Bu durum felsefenin niteliğini ve ona olan saygınlığı arttırmaktadır.

Günümüzde yükseköğretimde felsefe eğitimi külfetli hâlini devam ettirmektedir. Felsefenin çoğu öğrenci tarafından tercih edilmemesi toplumsal önyargıların etkisinde kalıp felsefeyle ünsiyet kurmamalarının, felsefi refleksiyon sahibi olamamalarının temel sorunudur. Bu yüzden felsefeyi yanlış ve eksik tanıyan öğrencilerin bilinçsiz bir şekilde felsefeye yönelmeleri ve genellikle puanlarının yettiği alan olarak sadece lisans mezunu olabilmek adına felsefe bölümünü tercih etmeleri ciddi problemdir. Bu durumun iyileştirilmesi sorumluluğu lise öğretmenlerine düşmektedir. Diğer yandan akademik sahada yer edinmek isteyen yüksek lisans ve doktora seviyesinde olan öğrencilerin nitelikli tezler yazması için yabancı dille lisans döneminde hazırlık okutulması gereken bir durumdur. Tercüme eserlerin tezlerde kullanılması özgün bir felsefe sahamızın olmasına engel teşkil etmektedir.

Üniversite hayatına başlayan öğrencilerin iş bulamama sorunsalı büyük bir kaygıya sebebiyet vermektedir. Bu durumun iyileştirilmesi, iş imkânlarının genişlemesi için felsefe bölümlerine az sayıda ve felsefeye karşı ciddi manada ilgi duyan öğrencilerin alınması, mezuniyet sonrası iş bulamama sorununu bir nebze hafifletebilir. İş bulma kaygısı felsefe yapmanın önünde büyük bir handikap durumundadır. Çünkü maddi sorunlarla dolu olan bir zihin, özgürce düşünemeyeceğinden kaygıları, korkuları asıl amacın önüne geçmektedir.

Gelecekte felsefe adına iyi bir perspektif çizmek sorunların üstesinden gelerek nail olmaktadır. Türkiye'de felsefe eğitiminin geçmişten günümüze problemlerini ele alarak sunduğumuz çözüm önerilerinde felsefe eğitiminde iyileştirme adına öğretmenlere, akademisyenlere ve kurumlara sorumluluklar düşmektedir.

Kaynakça

Bayraktar, L. (2016). *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Felsefe.* Ankara: Aktif Düşünce Yayınları.

Berkes, N. (2003). *Türkiye'de Çağdaşlaşma* İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Bıçak, A. (2022). *Türkiye'de Felsefenin Gerçekliği ve Eleştirisi.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Billington, R. (2011). *Felsefeyi Yaşamak.* (Çev. Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Çalışlar, A. (1989). *Felsefenin Neresindeyiz?* İstanbul: Cem Yayınevi.

Çotuksöken, B. (1995). *Felsefeyi Anlamak Felsefe ile Anlamak.* İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Dölen, E. (2008). II. Meşrutiyet Döneminde Darülfünun. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları, 10*(1), 1-46.

Dölen, E. (2010). *Türkiye Üniversite Tarihi 4: İstanbul Üniversitesi.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ergün, M. (1996). *İkinci Meşrûtiyet Devrinde Eğitim Hareketleri.* Ankara.

Fârâbî. (1999). *Tahsîlü's-saâde:Mutluluğun Kazanılması.* (Çev. Ahmet Arslan), Ankara: Vadi Yayınları.

Gökalp, N. (2018). "Türkiye'de Felsefe Eğitiminin Yaygınlaştırılması". (Haz. Celal Türer), Türkiye'de Felsefe Sorunlar ve Çözümler. Ankara: Türk Felsefe Derneği Yayınları, s.81-98.

Gündoğan, A. O. (2014). "Yükseköğretim ve Felsefe". (Haz. Taşkınar Ketenci ve C. Mesut Tosun), Yükseköğretimde Felsefe Eğitimi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.81-85.

İhsanoğlu, E. (1990). Dârulfünûn Tarihçesine Giriş. *Belleten Dergi, 54*(210), 699-738.

Kafadar, O. (1994). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Liselerde Felsefe Eğitimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*, *27*(2), 691-717.

Kafadar, O. (2000). *Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi.* İstanbul: İz Yayıncılık.

Karakuş, R. (2015). *Felsefe Serüvenimiz.* Ankara: Aktif Düşünce Yayınları.

Kaynardağ, A. (2002). *Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Felsefe.* Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Küyel, M. T. (1976). *Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Felsefe Eylemi.* Ankara: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.

Maarif Vekâleti. (1957). Felsefe Programı. *Maarif Vekâleti Tebliğler Dergisi,* 20 (976), 154-155.

Maarif Vekilliği. (1939). Felsefe Programı. *Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi* 1 (14), 65.

Malche, A. (1939). *İstanbul Üniversitesi Hakkınd Rapor.* İstanbul: Devlet Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığı. (1976). Felsefeye Başlangıç. *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 39(1900), 334.

Millî Eğitim Bakanlığı. (1992). Felsefe Programı. *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 55(2368),733-734.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2009). Felsefe Programı. *Millî Eğitim Bakanlığı Felsefe Dersi Öğretim Programı.* 1-83.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). Felsefe Programı. *Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Felsefe Dersi (10 ve 11. Sınıflar) Öğretim Programı.* 1-27.

Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı. (1985). Felsefeye Giriş. *Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 48(2195), 359-361.

Öner, N. (1967). *Tanzimattan Sonra Türkiyede İlim ve Mantık Anlayışı.* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Özlem, D. (2001). "Felsefe Geleneği ve Aydınımız". (Haz. B. Çotuksöken), Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Öğretim ve Araştırma Alanı Olarak Felsefe. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.459-465.

Taşkın, A. (2018). "Türkiye'de Felsefenin Sorunu, Türkiye'nin Felsefi Sorunu". (Haz. Celal Türer), Türkiye'de Felsefe Sorunlar ve Çözümler. Ankara: Türk Felsefe Derneği.109-137.

Ural, Ş. (2014). "Felsefe ve Felsefe Eğitimi". (Haz. Taşkınar Ketenci ve C. Mesut Tosun), Yükseköğretimde Felsefe Eğitimi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu. 31-41.

Utku, A. (2014). "Türkiye'de Lisans Eğitiminde Felsefe: Bazı Sorunlar ve Öneriler". (Haz. Taşkınar Ketenci ve C. Mesut Tosun), Yükseköğretimde Felsefe Eğitimi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu. 43-54

Ülken, H. Z. (2018). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Vural, M. (2018). *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Felsefe.* Ankara: Elis Yayınları.

Yücel, H. A. (1994). *Türkiye'de Ortaöğretim.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ORTAÖĞRETİM 11. SINIF FELSEFE DERS KİTABININ KÖK DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Salime Gülay Doğru*

Giriş

İnsan bireysel bir varlık olmasının yanında onun toplumsal boyutu da vardır. Bu iki boyut iç içedir ve birbirini besler. Çünkü insanlar bireysellikleriyle toplumu oluştururken, toplumsal yaşantılarında yeniden bireyselliklerini kazanır. Bireysellik ve toplumsallık arasında bu iç içelik her bir insanın düşünceleri, duyguları, eylemleri ve kararları üzerinde etkili olurken, her bireyin kendine özgülüğü de topluma şekil verir.

İnsanın eylemlerini gerçekleştirmesi onun değerleri duyan bir varlık olmasıyla ilgilidir. Değerlerin olmadığı bir dünyada, belirsiz olan hayat karşısında insanın belirli kararlar vermesi olanaksızdır. Kararlar ve düzenli eylemleri tek gerçekleştiricisi olan insan, bunu değer olgusuna ve değer kavramına sahip olduğu için başarabilir (Mengüşoğlu, 2017: 152-153).

İnsanın tüm davranışları değerlerle ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla siyasetten sanata, eğitimde ekonomiye tüm alanlar bir şekilde değerlerle bağlantılıdır. Değerler genellikle tutum ve inançlarla ilişkilendirilir. Ancak değer, inanç ve tutumlardan daha kapsamlıdır (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008: 7). Çünkü insan ilişkilerindeki olaylar, durumlar, tutumlar ve davranışlar bunlara ilişkin değerlendirmelere bağlıdır. Dolayısıyla kişi olarak insanın var olmasının temelinde değer anlayışı bulunur. Kişinin değerlendirme yapması onun yapı özelliği, var olma şartıdır ve kişi bu değerlendirmeleri seyirci olarak değil, kendi yaşamına uygun biçimde yapmaktadır (Kuçuradi, 2013: 5, 7). Bu da Felsefe Öğretim Programı'nın amaçlarında biri olan "felsefenin güncel hayatla ilişkisinin kavranması" ile ilgilidir (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018: 13).

* Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Felsefe Grubu Eğitimi.

Kaynakça

Akarsu, B. (1975). *Felsefe Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Akhan, N. E., Subaşı, E. ve Açıl, F. B. (2020). Öğretmen Adaylarının Kök Değerlere İlişkin Görüşleri. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi, 3*(2), 115-134.

Aktepe, V. (2010). *İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Yardımseverlik Değerinin Etkinlik Temelli Öğretimi ve Öğrencilerin Tutumlarına Etkisi,* [Yayımlanmamış doktora tezi], Gazi Üniversitesi.

Aktepe, V. ve Tahiroğlu, M. (2016). Değerler eğitimi yaklaşımları ve etkinlik örnekleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 42, 361-384.

Cebeci Topcubaşı, G. ve Yorulmaz, B. (2023). Hayat Bilgisi Dersi Kapsamında 3. Sınıf Öğrencilerinin Adalet, Sorumluluk ve Dostluk Değerlerinin İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 24* (1), 508-536. DOI: 10.17679/inuefd.1139903

Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü.* İstanbul: Paradigma Yayınları.

Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin Oluşturulma Sürecinde Tarih Eğitimi: Amaç, İşlev ve İçerik. *Değerler Eğitimi Dergisi, 6*(15), 69-88.

Dombaycı, M. A. (2011). Felsefe'nin Değer/ler'i. *Eğitime Bakış, 7*(19), 59-62.

Durakoğlu, A. ve Zabun, B. (2022). Felsefe Ders Kitabının Değerler Açısından İncelenmesi. *International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 8*(57), 1441-1445. DOI: 10.29228/JOSHAS.65817

Faiz, M., Turan, S. ve Karasu Avcı, E. (2021). Sınıf Eğitimi Öğretmen Adaylarının Vatanseverlik Değerine İlişkin Görüşleri. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 6*(1), 67-87.

Henden, E. (2008). What is Self-Control? *Philosophical Psychology, 21*(1), 69–90. DOI:10.1080/09515080701874092

Koluaçık, A., Koluaçık, H. S., Gündoğdu Avcı, R. ve Avcı, S. S. (2018). *Ortaöğretim Felsefe 11 Ders Kitabı*. Ankara: MEB yayınları.

Kuçuradi, İ. (2013). *İnsan ve Değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Manav, F. (2016). Felsefe ve Estetik Dersleri 2009 Öğretim Programları Üzerine: Değer-Duyuşsal Alan Kazanımı-Değerler Eğitimi İlişkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 36*(1), 175-193.

Mengüşoğlu, T. (2017). *İnsan Felsefesi*: Doğu Batı Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı (2017). *Müfredatta yenilenme ve değişiklik çalışmalarımız üzerine…*https://uskudar.meb.gov.tr adresinden 25.05.2023 tarihinde alınmıştır

Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Ortaöğretim felsefe dersi öğretim programı.* http://mufred at.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=338 adresinden 20.05.2023 tarihinde alınmıştır.

Millî Eğitim Temel Kanunu. (1973). https://www.mevzuat.gov.tr adresinden 28.05.2023 tarihinde alınmıştır.

Mindivanlı, E., Küçük, B. ve Sosyal, E. (2012). Sosyal bilgiler dersinde değerlerin aktarımında atasözleri ve deyimlerin kullanımı. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 1*(3), 93-101.

Reboul, O. (1991). *Eğitim Felsefesi* (Çev. Işın Gürbüz). İstanbul: İletişim Yayınları.

Şentürk, H. (2018). Sosyal İlişkilerde Saygı Kavramı: Psikoloji ve Din Açısından Bir Bakış. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 20*(20), 217-228.

Türk Dil Kurumu. (2023). Türkçe sözlük. https://sozluk.gov.tr/ adresinden 20.05.2023 tarihinde alınmıştır.

Yazıcı, K. (2006). Değerler Eğitimi'ne Genel Bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları, 19*, 499-522.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayınları.

1924'TEN 2023'E ORTAÖĞRETİMDE FELSEFE GRUBU EĞİTİMİ PROGRAMLARINDA PSİKOLOJİ ÖĞRETİMİ

Aylin Uzun*

"Kendini Bil!" (Walther Kranz)

Giriş

Tarihsel bir varlık olan insan, tarihsel süreç içerisinde birçok farklı alan ve konu üzerinde çeşitli araştırmalar yapmıştır. Bu araştırma konularından birini de insanın kendisi oluşturmaktadır. Araştırma nesnesi insan olan bilimlerden biri de psikolojidir. Psikoloji bireyin, kendisini ve etrafındaki diğer insanların davranışlarının ardındaki sebebi açıklamaya ve bu davranışları arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışan bir bilimdir (Cüceloğlu, 2002: 22). Psikolojinin; sosyal psikoloji, klinik psikoloji, gelişim psikolojisi, deneysel psikoloji, adli psikoloji, eğitim psikolojisi, pozitif psikoloji ve din psikolojisi gibi pek çok alt alanı vardır. Birçok alt boyutu ile insanı anlamayı ve tanımayı amaçlayan modern psikoloji insanı biyopsiko-sosyal bir varlık olarak açıklamakta, insanın biyolojik boyutu başta olmak üzere duygusal ve sosyal boyutu üzerine de çalışmalar yapmaktadır.

Toplumsal yaşamın temel koşulları, insanları birbirlerini anlaması konusunda zorlamaktadır. Çünkü insan hayatta tek başına değildir. Hayatın olağan akışı içerisinde ister istemez diğer kişilerle bir arada bulunmakta ve etkileşime geçmektedir. Hayatın getirdiği bu olağan durumlara ilgisiz kalamamakta ve bir tavır takınmaktadır. Ancak bir tavır takınabilmek için insanların birbirlerini tanıması ve anlaması gerekmektedir. İnsanı gerçekten tanımak daha

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Felsefe Grubu Eğitimi Ana Bilim Dalı.

bünyesine uygun bir geleneğe sahip öğretim programının olması önemli bir konudur. Çünkü kültür benimsendikçe kökleri sağlamlaşan bir yapıdır. Bu bakımdan kendi öz değerlerini tanımayan bireylerin evrensel kültür yoluyla kültürlenmesi onları kendi kültüründen habersiz bireyler hâline getirecektir. Bu bağlamda kendi kültürel süreçlerinin farkında bir psikoloji eğitimi millî kültürün oluşması ve güçlenmesine de katkı sağlayacaktır (Manav, 2015: 178).

Kaynakça

Adler, A. (2018). *İnsanı Tanıma Sanatı,* (Çev. Kâmuran Şipal). Ankara: Say Yayınları.

Altıntaş, H. (1989). *Mustafa Şekip Tunç*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Arslanoğlu, İ. (2000). Kültür ve Medeniyet Kavramları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* (15), 243-255.

Cicioğlu, H. (1982). *Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Ortaöğretim*. Ankara: D.T.C.F. Yayınları.

Cüceloğlu, D. (1993). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Demirhan, B. (2010). *Ortaöğretimde Psikoloji Dersi Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi,* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Gazi Üniversitesi.

Dombaycı, M. A. (2002). *Ortaöğretimde Öğretim İlke, Yöntem ve Teknikler Açısından Felsefe Öğretimi,* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Gazi Üniversitesi.

Dombaycı, M. A.. (2008). *Türkiye'de Ortaöğretimde Felsefe Öğretiminin Değerlendirilmesi,* [Yayımlanmamış doktora tezi], Gazi Üniversitesi.

Duman, E. Z. (2008). *Ortaöğretimde Öğretim İlke, Yöntem ve Teknikler Açısından Mantık Öğretimi,* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Gazi Üniversitesi.

Geçtan, E. (2019). *Varoluş ve Psikiyatri.* İstanbul: Metis Yayınları.

Kafadar, O. (1994). Felsefe Öğretiminin Türk Eğitim Sistemine Girişi ve Tarihi Gelişimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 27*(1), 279-288.

Kranz, W. (2014). *Antik Felsefe Metinler ve Açıklamalar* (Çev. Suad Y. Baydur). İstanbul: Cinius Sosyal Yayınları.

Kültür Bakanlığı (1938). *1938 Psikoloji Dersi Öğretim Programı.* İstanbul: Devlet Basımevi.

Manav, F. (2015). Cumhuriyetten günümüze ortaöğretim felsefe dersi öğretim programlarında Türk düşüncesi ve 2009 programına yeni bir ünite önerisi olarak Türk düşüncesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3*(19), 173-180.

Mengüşoğlu, T. (1921). *İnsan Felsefesi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Millî Eğitim Bakanlığı (1957). *1957 Psikoloji Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

Millî Eğitim Bakanlığı (1967). *Lise Psikoloji Programı ve Bu Programın 1967-1968 Yılında Uygulanması Hk.* Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

Millî Eğitim Bakanlığı (1976). Lise Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi Hk. *Tebliğler Dergisi, 39*(1900), 325-340.

Millî Eğitim Bakanlığı (1983). Lise Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi. *Tebliğler Dergisi, 46*(2147), 361-376.

Millî Eğitim Bakanlığı (1993). *1993 Psikoloji Dersi Öğretim Programı.* Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

Millî Eğitim Bakanlığı (2009). *Psikoloji Dersi Öğretim Programı.* Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

Scheler, M. (2012). *İnsanın Kosmostaki Yeri* (Çev. Harun. Tepe). Ankara: Bilgesu Yayınevi.

Umur-ı Maarif Vekaleti (1924). *Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı.* İstanbul: Matbaa Amirliği, Hicri 1340.

Yücel, H. A. (1994). *Türkiye'de Ortaöğretim.* Ankara: Kültür Bakanlığı Millî Kütüphane.

Zabun, B. (2002). *Türkiye'de Ortaöğretimde Sosyoloji Öğretimi,* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Gazi Üniversitesi.

CUMHURİYET'İN

100

YILINDA

TÜRKİYE'DE FELSEFE

GENEL EDİTÖR: PROF. DR. CELAL TÜRER

TÜRKİYE'DE FELSEFENİN FARKLI ALANLARI

3. CİLT

EDİTÖRLER
PROF. DR. ŞAFAK URAL
DOÇ. DR. SERDAR SAYGILI

nobel

Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'de Felsefe
Türkiye'de Felsefenin Farklı Alanları (3. Cilt)
Editörler: Prof. Dr. Şafak Ural - Doç. Dr. Serdar Saygılı

Yayın No.: 5167
Beşeri Bilimler / Felsefe No.: 207
ISBN: 978-625-397-941-6
978-625-397-946-1
E-ISBN: 978-625-397-943-0
978-625-397-950-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Türk Felsefe Derneği (TUFED) tarafından gerçekleştirilen "Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'de Felsefe" adlı proje T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca maddi olarak desteklenmiştir.

"Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteği ile hazırlanan bu projenin içeriği hiçbir surette Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görüşlerini yansıtmamakta olup, içerik ile ilgili tek sorumluluk (destek alan) Türk Felsefe Derneği'ne aittir."

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Türer, Celal., Kılıç, Emrullah.
Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'de Felsefe
Türkiye'de Felsefenin Farklı Alanları (3. Cilt) / Editörler: Şafak Ural - Serdar Saygılı
1. Basım, VI + 398 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-941-6
978-625-397-946-1
E-ISBN: 978-625-397-943-0
978-625-397-950-8
1. Cumhuriyet Felsefesi 2. Mantık 3. Türk Düşüncesi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ ..... **v**

CUMHURİYET DÖNEMİ'Nİ ANLAMA ARACI OLARAK MANTIK **1**
Şafak Ural

TEO GRÜNBERG'İN MANTIK ALANINA KATKILARI **19**
David Grünberg

SALİH ZEKİ'NİN MANTIĞA DAİR GÖRÜŞLERİ VE *MÎZÂN-I TEFEKKÜR* KİTABI **23**
Müjdat Takıcak

MODERN TÜRK DÜŞÜNCESİNDE MANTIK ÇALIŞMALARI* **39**
İsmail Köz

NECATİ ÖNER'İN *TANZİMAT'TAN SONRA TÜRKİYE'DE İLİM VE MANTIK ANLAYIŞI* ADLI ESERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME **65**
Rumeysa Hazel Pekacar

NECATİ ÖNER VE MANTIK BİLİMİ **85**
Halil İmamoğlugil

CUMHURİYET DÖNEMİ VARLIK FELSEFESİ **111**
Hüseyin Aydoğdu

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE BİLGİ FELSEFESİ ÇALIŞMALARI ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME **145**
Evren Erman Rutli

TÜRKİYE'DE ZİHİN FELSEFESİ ALANINDAKİ ÇALIŞMALARIN PROBLEMATİK OLARAK BETİMLENMESİNE YÖNELİK BİR LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ **163**
Vedat Çelebi

TÜRKİYE'DE AHLAK FELSEFESİ VE AHLAK FELSEFESİNİN GELECEĞİ ÜZERİNE **183**
Mahmut Avcı

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE DİL FELSEFESİ: TELİF ESERLER **201**
Peyami Safa Gülay

TARİH FELSEFESİNİN TÜRKİYE'DEKİ SEYRİ **217**
Ayhan Bıçak

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ÇEVRE VE FELSEFESİ..... 253
Haluk Aşar

TÜRKİYE'DE DİN FELSEFESİNİN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI ÜZERİNE..... 271
Mehmet Fatih Kalın

PALİMPSEST BİR GİRİŞİM OLARAK BATI UYGARLAŞMASI VE CUMHURİYET DÖNEMİ DÜŞÜNÜRLERİNDEN MÜMTAZ TURHAN'IN BATILILAŞMA FELSEFESİ..... 287
Murat Bahadır

AHMET HAMDİ AKSEKİ'NİN BAZI FİLOZOFLARIN RUHA DAİR GÖRÜŞLERİNE GETİRDİĞİ ELEŞTİRİLER VE DEĞERLENDİRMESİ..... 309
Naim Şahin

NECATİ ÖNER'İN HÜRRİYET DÜŞÜNCESİNE MÜTEVAZI BİR KATKI..... 321
Muhammet Enes Kala

SOSYAL BİLİMLER FELSEFESİ..... 333
Mustafa Tekin

1923-2023 ARASI YAYINLANMIŞ MANTIK KİTAPLARI..... 349
Samet Büyükada

TÜRKÇEDE KANT BİBLİYOGRAFYASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: KİTAPLAR..... 381
Halise Avşar

CUMHURİYET DÖNEMİ'Nİ ANLAMA ARACI OLARAK MANTIK*

Şafak Ural**

Bir bilim olarak mantığın Aristoteles ile başladığı kabul edilir. Bu kabul, Sofist ve Stoalıların katkıları dikkate alınmadığı ve ayrıntıya girilmediği takdirde bir referans olarak kullanılabilir. Aristoteles'in mantığı (kısmen de olsa) formelleştirmesi ve (dedüktif çıkarım) kurallarını belirlemesi onu bu disiplinin kurucusu olarak görmenin haklı gerekçesini oluşturur.

Aristoteles'in kurduğu mantığa Orta Çağ'da önemli katkılar yapılmıştır fakat bu katkılar, söz konusu mantıkta köklü bir değişiklik olarak değil onun ayrıntılandırılması olarak kabul edilebilir. Köklü değişiklikler için 19. yy.'ın sonlarını beklemek gerekecektir.

Aristotelesci mantık, günümüze gelinceye kadarki serüveni içinde farklı eleştirelerin ve yorumların konusu olmuştur. Bu eleştiri ve yorumlar, büyük ölçüde mantığın formel özellikleri üzerinden yapılmıştır. Ne var ki mantığın Aristoteles ile başlayan serüveni içinde yer alan formel yapı, aşağıda işaret edileceği gibi, kendine özgü ontolojik kabulleri öngörmektedir. Mantığın öngördüğü ontoloji, tarih boyunca dikkati çekmemiş ve dolayısıyla da onun bu işlevi üzerinde durulmamıştır. Aşağıda; bu işlevin, ayrıca mantığın (formel yapısının), öngördüğü ontolojiyle arasındaki ilişkiyi ve ulaşılacak sonuçların Cumhuriyet Dönemi açısından önemini ortaya koymaya çalışacağım.

Aristotelesçi mantık, "kıyas" başlığı altında geçerli dedüktif çıkarım kurallarını bildirir. Kıyasa yöneltilen eleştirilerin başında ise yeni bir bilgi vermediği çünkü öncüllerin sağladığı verilerin sonuçta tekrar edilmiş olduğu tezi yatmaktadır. Bu görüş, aşağıda açıklamaya çalışacağım sebeplerden dolayı, bence

* Bu metin, Antalya'da Felsefe Kurumu tarafından 1-5 Şubat 2023 tarihleri arasında ANSİAD'ın iş birliğiyle düzenlenen "Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Felsefe" konulu toplantıda yaptığım konuşmaya yapılan bazı değişikleri içermektedir. Bu yazımı okuma ve eleştirme zahmetinde bulunan değerli meslektaşlarım; Prof. Dr. Celal Türel, Prof. Dr. Süleyman Dönmez, Prof. Dr. İbrahim Emiroğlu, Prof. Dr. Hakan Poyraz, Prof. Dr. Zekiye Kutlusoy, Doç. Dr. Nazif Muhtaroğlu'na teşekkürlerimi sunuyorum.

** Prof. Dr., İstinye Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Felsefe Bölümü.

Modern mantık, yukarıda da işaret edildiği gibi, bir akıl yürütme işleminin doğruluğunun ispatı yöntemidir. Bu süreç, Aristotelesçi mantıktan farklı bir anlayış üzerine kurulmuştur. Modern mantıkta amaç, ilgili bilimler tarafından doğruluğu ("Nasıl?" sorusuna cevap verecek şekilde) gözlemsel olarak sağlanmış önermelerin/öncüllerin sonuç önermesiyle arasındaki ilişkinin geçerliliğinin -mantıkça- tespit edilmesidir. Önermelerin doğruluğu gözlemlerle fakat yasalara uygun, yani yasaların öngördüğü gözlemlerle sağlanabilir. Dolayısıyla da amaç, doğruluğu sınanmış önermeler arasında kurulacak ilişkilerin sonuç önermesiyle olan ilişkisinin veya kısaca bir akıl yürütme eyleminin doğruluğunun denetlenmesidir. Bize bu olanağı veren modern mantık, Tanzimat Dönemi'nde Ali Sedat ve Salih Zeki ile başlamış fakat kesintisiz olarak ancak çok sonraları Nusret Hızır, Teo Grünberg, Hüseyin Batuhan ile devam etmiştir. Bu çalışmalar, günümüzde Mantık Derneği, İstanbul Üniversitesinde Mantık Uygulama ve Araştırma Merkezi ve Felsefe Bölümü Mantık Ana Dalında, bunlara ilave olarak, aralarında İstinye Üniversitesi ve Medeniyet Üniversitesinin de yer aldığı akademik kurumlarda devam etmektedir. Bu konuda Mantık Derneğinin (pandemi dolaysıyla ortaya çıkan kesinti sayılmazsa) bu yıl XIII. düzenleyeceği mantık çalıştaylarını ve mantık yaz okullarını, mantık çalışmalarının süreklilik kazandırılması açısından dikkate almak yerinde olacaktır.

Sonuç olarak mantık açısından bakıldığında Cumhuriyet Dönemi'ni "Niçin?"leri değil de "Nasıl?"ları sorgulayan; dolayısıyla ereksel açıklamalar yerine yasaları ve mantığı bir araç olarak kullanan rasyonel bir düşünce tarzının örneği olarak görmek yerinde olacaktır.

Kaynakça

Atademir, H. R. (1974). *Aristo'nun İlim ve Mantık Anlayışı*. Ankara: Ankara Ü. İlahiyat Fak. Yay.

Çapak, İ. & Öğmen, M. & Demir, A. (2015). *Mantık Risaleleri.* (inceleme ve Çeviri) Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

Çıkar, M. Ş. (2009). *Nahivciler ile Mantıkçılar Arasındaki Tartışmalar*. İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi.

Durusoy, A. (2008). *Örnek Çeviri Metinlerle Mantığa Giriş*. İstanbul: Marmara Ü. İlahiyat Fak. Yay.

Emiroğlu, İ. (1999). *Ana Hatlarıyla Klasik Mantık*. İstanbul: Asa Yay.

Grünberg, T. (2000). *Sembolik Mantık El Kitabı*. Cilt 2. Ankara. ODTÜ Yay.

Kayacık, A. (2012). *Endülüs'te Mantık*. Kayseri

Keklik, N. (1969). *İslam Mantık Tarihi ve Farabi Mantığı Cilt I*. İstanbul: İst. Üniv. Edebiyat Fak. Yay.

Lukasiewicz, J. (1954), *Aristotle's Syllogistic*. Oxford

Haack, S. (1980). *Philosophy of Logics*. Cambridge U. P.

Hızır, Ş. N. (1944). "Olasılık Kavramının Bilgi İçin Önemi". *DTCF Dergisi* II.

Hızır, Ş. N. (1945). "İkiden Fazla Hakikat Değerli Mantığın Temel Kavramları Hakkında". *DTCF Dergisi* III.

Hızır, Ş. N. (1947). "Mantığın Formelleştirilmesi". *DTCF Dergisi* V/1.

İnönü, N. (2019). *Mantık Tarihi/Ortaçağ*. İstanbul. Soyut Yay.

Street, T. (2016). *İslam Mantık Tarihi*. (der. ve çev. Harun Kuşlu). İstanbul: Klasik Yay.

Öner, N. (1967). *Tanzimat'tan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı.* Ankara: Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yay.

Öner, N. (1987). "Mantıkçı Baba-Oğul Ahmet Cevdet, Ali Sedat", Erdem 6. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay. ss.769-799

Öner, N. (1996). *Klasik Mantık*. Ankara: Bilim Yayınları.

Türker, S. (2007). "Erken Klasik Arap Düşüncesinde Kıyas ve Temelleri". *Kutadgubilig* 11, ss.137-197.

Ural, Ş. (1981). "Lukasiewicz-Tarski Notasyonu". *Felsefe Arkivi*. ss. 22-23

Ural, Ş. (1987). "Çok-Değerli Mantık". *Felsefe Arkivi*.

Ural, Ş. (1987a). "Sembolik Mantık ve Uygulaması". *Felsefe Arkivi*.

Ural, Ş. (1987b). "Dedüksiyonda Öncüller mi Yoksa Sonuç mu Önce Gelir?". *Felsefe Arkivi*.

Ural, Ş. (2012). *Pozitivist Felsefe*. Ankara: Alfa Yay.

Ural, Ş. (2017). "Önsöz". *Mantık Tarihi/İlk Çağ* (Nazlı İnönü). İstanbul: Soyut Yay.

Ural, Ş. (2017a). "Aristotelesçi Mantık Anlayışı". *Felsefe Dünyası.*

Ural, Ş. (2018). "Pozitivist Metafizik". *Türk Düşüncesi Yolunda Mehmet Akgün'e Armağan*. (yay. Haz. F. Karahan & F. Gül & Milay K.) Ankara: Aktif Düşünce Yay.

Ural, Ş. (2018a). "Kısa Mantık ve Epistemoloji Tarihi". *VIII. Mantık Çalıştayı*. (Yay. Haz. V. Kamer). Ş. Ural Mantık Derneği Yay. ss.497-503.

Ural, Ş. (2022). "Identity crisis in connection with post-truth". *Voice of Research* 10/4.

Ural, Ş. (2022a). "Parakonsistent (tutarlıkımsı) Mantık ve Felsefe". X. *Mantık Çalıştayı*. (yay. Haz. İ. Çetres & H.B.Sakal & Ş. Ural & M. Aslan & H. Avşar & D. Özen). Kapadokya Uni. ve Mantık Derneği ortak yayını.

Öner, N. (1996). Klasik Mantık: Ankara: Bilim Yay.

Yüksel, Y. (2013). *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Mantık Çalışmaları*. İstanbul: Akademi Titiz Yay.

SALİH ZEKİ'NİN MANTIĞA DAİR GÖRÜŞLERİ VE *MÎZÂN-I TEFEKKÜR* KİTABI

Müjdat Takıcak*

Giriş

Rönesans dönemi ile birlikte Batı'da bilimsel düşünceye bakışta birtakım değişiklikler meydana gelmeye başlamış ve Aristoteles'ten beri neredeyse rakipsiz olan klasik bilimsel yöntem anlayışına dair eleştiriler baş göstermiştir. Özellikle modern dönemin tetikleyici simalarından biri olan Francis Bacon'ın (1561-1626) bilimsel bilginin elde edilmesinde Aristoteles'in ağırlıklı rol verdiği tümdengelime dayalı araştırma anlayışına sıcak bakmayarak tümevarımı savunması ve bu bağlamda klasik bilim ve felsefenin verimsizliğini yeterli bir yöntemin olmamasına dayandırması ile birlikte yeni bir yöntem arayışı gündeme gelmiştir. Bilgiye ulaşabilmek için araç olarak kullanılmakta olan Aristoteles mantığının yeni bilimsel buluşlar için yetersiz ve yararsız olduğu fark edilmiştir (Topdemir & Unat, 2019: 15). René Descartes, Isaac Newton, Leibniz gibi filozofların çalışmaları ile birlikte devam eden bilimsel düşüncedeki olağanüstü değişim ve gelişim klasik mantık anlayışında da köklü değişikliklerin yapılması ihtiyacını körüklemiştir. 19. yüzyılın başında Öklid-dışı geometrilerin ortaya çıkması matematiğin mutlak gerçekliğin yegâne temsilcisi olması düşüncesinin sorgulanmaya başlamasına neden olmuş ve bu durum son yüzyıllarda hızla matematikselleşen diğer bilim dallarını derinden etkilemiştir. Bu ortamda Frege ve Russell'ın matematiksel düşüncenin temellerine ilişkin çalışmaları ile birlikte mantık alanında da yeni yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Matematiğin neden doğru olduğunu bulmak isteyen Frege matematiğin doğruluğunun mantık kurallarının doğruluğu varsayılarak açıklanabileceğini ve matematiğin bir bütün olarak mantığa indirgenebileceğini iddia etmiştir (Cevizci, 2010: 1052). Ayrıca İngiliz mantıkçılarından Boole ise tam tersi bir yaklaşımla klasik mantığın matematiğin sembol ve işlemleri ile yeniden kurgulanabileceğini savunmuştur.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Felsefe Bölümü.

sağlayabileceğini düşünmektedir. Bu bağlamda mantığın matematik diliyle ifade edilmesi projesine destek olması anlaşılır ve tutarlı bir tutumdur.

Kaynakça

Atasoy, A. (2022). Salih Zeki'nin Makaleleri: Bir Bibliyografya Denemesi. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, *23*(2), 335–394.

Cevizci, A. (2010). *Felsefe Sözlüğü* (7. baskı). Paradigma Yayıncılık.

Çüçen, A. K. (2018). *Mantık* (11. baskı). Sentez Yayıncılık.

Demir, R., & Kalaycıoğulları, İ. (2004). Büyük Bir Matematik Tarihçisi ve Felsefecisi: Salih Zeki. *Kutadgubilig*, *6*, 195–2011.

Günergun, F. (2011). *Darüşşafakalı Salih Zeki Bey: Matematik Eğitiminin ve Bilim Tarihinin Ülkemizdeki Öncüsü*.

Hızır, N. (1945). Yeni Mantığın Öncüsü Leibniz. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *3*(4), 433–440.

Köz, İ. (1992). *Salih Zeki'nin Mantık Anlayışı*. Ankara Üniversitesi.

Öner, N. (2012). *Tanzimattan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı (1850-1950)* (2. baskı). Divan Kitap.

Oral, H. (2003). φ Tarihinden Günümüze: Salih Zeki. *Matematik Dünyası*, 46–49.

Özlem, D. (1996). *Mantık* (17. baskı). Notos.

Pakalın, M. Z. (2005). *Sicill-i Osmanî Zeyli*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Salih Zeki. (1913). *Mizân-ı Tefekkür*. Kanaat Matbaası.

Sedad, A. (1886). *Mizanü'l-Ukûl fi'l-Mantık ve'l-Usûl*. Karabet ve Kaspar Matbaası.

Takıcak, M. (2016). Salih Zeki'nin Matematik Felsefesine Bakışı: Nâmütenâhî. *Dört Öge*, *9*, 191–200.

Takıcak, M. (2018). Salih Zeki'nin ve Ali Sedad'ın Mantık Algıları. *Kutadgubilig*, *38*, 221–227.

Topdemir, H. G., & Unat, Y. (2019). *Bilim Tarihi ve Felsefesi*. Pegem Akademi.

Unat, Y. (2013). Salih Zeki. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.

MODERN TÜRK DÜŞÜNCESİNDE MANTIK ÇALIŞMALARI*

İsmail Köz**

Türkiye'de mantık çalışmalarını genel olarak geleneğe bağlı mantık çalışmaları ve modern mantık araştırmaları şeklinde iki ana grupta toplayabiliriz. Geleneğe bağlı mantık çalışmalarını da yeni mantık cereyanları içerisinde ele alıyoruz. Çünkü Tanzimat'tan sonra Batı'da meydana gelen modern mantık çalışmalarının Türk fikir hayatında görülmesine paralel olarak geleneksel mantık da yeni bir uyanış dönemine girmiştir. Batı'da klasik mantığın yetersizliği gündeme gelince yeni mantık arayışları neticesinde modern mantık şekillenmeye başlarken Türk fikir hayatında da bu modern mantığın karşısında geleneksel mantığın geliştiğini ve yaygınlık kazandığını görüyoruz. Bu husus, Türk mantık cereyanlarının karakteristik bir yönüdür.

Tanzimat'ın ilk dönemlerinde bir millîleşme hareketi ortaya çıkarak medrese sınırları içerisinde kalan geleneksel İslam düşüncesi, medrese dışına da yayılmaya başlamıştı. Bunun sonucunda İslam mantık bilgisi, Türkçeleşip sadeleşmiş; henüz pek cılız olan Batılı fikirlerin karşısında çok açık ve sistemli olması nedeniyle önemli bir üstünlük kazanmıştır. Bunda Arapça metin ve şerhlerin tercümelerinin basımevlerinde daha kolay bastırılmasının etkisi büyük olmuştur. Eski mantığa rağbetin sebepleri arasında batıcılık hareketine karşı tepkiyi de zikredebiliriz (Ülken, 1979: 68) Bir taraftan Batılılaşma ve çağdaşlaşma düşüncesi kuvvetlenirken diğer tarafta geleneksel İslam düşüncesine bağlılık fikri yerleşmekteydi. Yeni bilimlerin geleneksel düşünceye zarar vermemesi için İslam düşüncesinde önemli bir yeri olan suri (formel) mantığın yeni açılan okullarda okutulmasına ve bu konuyla ilgili kitapların tercüme ve telifine çalışılıyordu (Ülken, 1940: 13).

Yazılan mantık kitapları Arapça olduğu için 19. asrın ikinci yarısına kadar Osmanlı medreselerinde mantık, Arapça okutulmaktaydı. Tanzimattan sonra

* Bu yazı daha önce *AÜİFD* Cilt XLIII (2002) Sayı 1 s. (135-169) de yayınlanmıştır.
** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Mantık Anabilim Dalı.

Daha önce İslam mantıkçıları ve Türk mantıkçıları da mantığı bir bütün olarak görmüşler; birbirine karşıymış gibi görülen farklı mantık anlayışlarını tek bir mantık bilimi içinde değerlendirmişlerdir.

Mantık tarihi söz konusu olunca Aristoteles'ten itibaren pek çok konuda fikir ayrılıkları vardır. Antik Çağ geç dönemde iki büyük mantık akımı vardır. Biri Aristoteles'e dayanan Peripatetik okul, diğeri Chrysippus tarafından Megaralıların öğretilerinden geliştirilen Stoacı okuldur. Aristocu ve Stoacı okullar gerçekte birbirini tamamlasalar da o zaman alternatif teorilermiş gibi görüldü (Knale & William, 1962: 113-116). Oysa Türk-İslam mantıkçıları bu farklı görüşleri aynı mantık kitaplarında ele alıp bütün farklı mantık anlayışlarını tek bir mantık bilimi içinde değerlendirdiler.

Kaynakça

Bayraktar, M. (1997). *İslam Felsefesine Giriş*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.

Bingöl, A. (1999). "Osmanlı Dünyasında Mantık Bilimi ve Eğitim". *Felsefe Dünyası* 29. ss. 12-20

Çüçen, A. A. (1999). "Modern Türkiye'de Mantık Çalışmaları". *Felsefe Dünyası* 30/2.

Eralp, V. (1947). Matematik, Fizik ve Kimyada Metod, İstanbul: Üçler Basımevi.

Farabi (1990). *İhsaul Ulum*. (çev. Ahmet Ateş). 3. bsk. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Hegel (1991). *Felsefi Bilgiler Ansiklopedisi I (Mantık Bilimi*). (çev. Aziz Yardımlı). İstanbul: İdea yay.

Hızır, N. (1945). *Yeni Mantığın Öncüsü Leibniz*. A.Ü D.T.C.F III/4.

Hızır, N. (1981). *Felsefe Yazıları.,* 2. Bsk. İstanbul: Çağdaş Yayınları.

İzmirli, İ. H. (1315). *Miyaru'I-Ulum*. İstanbul.

İzmirli, İ. H. (1330). *Felsefe Dersleri*. İstanbul: Hukuk Mat.

Kılıç, R. (1999). "Prof. Dr. Necati Öner İle Düşüncelerinin Gelişim Seyri Üzerine Yapılan Mülakat". *Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *Necati Öner Özel Sayısı*. ss.83-94.

Kneale, W. & Martha (1962). *The Development of Logic*. Oxford.

Korlaelçi. M. (1986). *Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Etkiler.* İstanbul: İnsan yayınları.

Leibniz (1949). *Metafizik Üzerine Konuşma*. (Çev. Nusret Hızır). İstanbul: M.E.B. Yay.

Miftahu'l- Fünun (1928). İstanbul.

Öner, N. (2000). "Profesör Nusret Hızır". *Doğu Batı* 3/12. ss. 65-73.

Öner, N. (1967). *Tanzimattan Sonra Türkiye'de ilim ve Mantık Anlayışı*. Ankara: A.Ü.İ.F. Yay.

Öner, N. (1992). "Türkiye'de Mantık Çalışmaları". *Felsefe Dünyası* 6. ss. 2-11

Öner, N. (1959). "Türkiye'de Yeni Mantık Cereyanlarının İlk Habercisi: Ali Sedat". *A. Ü. İ. Fak. Dergisi* VI/ I-IV.

Öner, N. (1991). Klasik Mantık. 6. Bsk. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Öner, N. (1977). *Fransız Sosyoloji Okuluna Göre Mantığın Menşei Problemi.* 2.bsk. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Porphyrios (1948). İsagoji. (Çev. Hamdi Ragıp Atademir). Konya: Atademir Yayınevi.

Bertrand, R. (1996). Dış Dünya Üzerine Bilgimiz. (çev. Vehbi Hacıkadiroğlu. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Sedat, A. (1303). *Mizanu'l-Ukul fi'l-Mantık ve'l-Usul*. İstanbul: Karabat matb.

Taylan, N. (1981). *Mantık, Tarihçesi-Problemleri*. İstanbul: Marifet yay.

Ülken, H. Z. (1942). *Mantık Tarihi*. İstanbul: İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Ülken, H. Ü. (1940). Tanzimat'tan Sonra Fikir Hareketleri. İstanbul: MF. V.

Ülken, H. Ü. (1979). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. 2. Bsk., İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, H. Ü. (1963). *Felsefeye Giriş Birinci Kısım*. 2.bsk. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Ülken, H. Z. (1934). "Türkiye'de Tanzimattan Sonra Mantık Hareketleri". *Edebiyat Fak. Tarih Mecmuası* 1, İstanbul.

Yaren, T. (1996). *İbn Sina Mantığına Giriş*. Ankara, 1996

NECATİ ÖNER'İN *TANZİMAT'TAN SONRA TÜRKİYE'DE İLİM VE MANTIK ANLAYIŞI* ADLI ESERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Rumeysa Hazel Pekacar*

Necati Öner'in aynı zamanda doktora tezini ifade eden *Tanzimat'tan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı* adlı eseri, isminden de anlaşılacağı gibi geniş bir perspektifte ve tarihsel bir süreçte Türk düşüncesinde ilim ve mantık anlayışı ya da yaklaşımı konusunda nasıl bir süreçten geçildiğinin izletisini sunar. Öner, kitapta tarihsel dönemeçleri oldukça sistematik bir biçimde tek tek kategorize ederek okuyucuya anlaşılır ve net bir tablo çizer. Kitap, kendi içerisinde *Giriş* ve *Tanzimat'tan Sonraki Durum* olarak kabaca ikiye ayrılır. Giriş kısmında Tanzimat'tan önceki İslam temelli yaklaşım 1) İslam'da İlim ve 2) İslam'da Mantık şeklinde ayrı ayrı açıklanarak ilk kısımda anlatılır. *Tanzimat'tan Sonraki Durum* başlıklı kitabın ikinci ana kısmı ise yine kendi içinde 1) İlim ve Mantık Anlayışında Eskinin Devamı ve 2) İlim ve Mantık Anlayışında Yenilik Hareketleri olmak üzere iki bölümden oluşur ve ilk bölümde, ilim ve mantık anlayışının eskiye dayalı olarak nasıl aynı şekilde devam ettiği; ikinci bölümde ise Tanzimat'la birlikte artık bizdeki değişimler ele alınır. Buradaki *İlim ve Mantık Anlayışında Yenilik Hareketleri* adlı bölüm de kendi içinde yine A) Eskiyle Yeninin Uzlaştırılması ve B) Meselelerin Avrupai Tarzda ele alınışı şeklinde ikiye ayrılır. Necati Öner oldukça sistemli bir biçimde Tanzimat'la birlikte aslında önce eski ile yeninin bir uzlaştırma çabası içine girildiği dönemden geçtiğimizi sonra da bu geçişin tamamlanarak ikinci aşamada ilim ve mantığın tamamen Batı tarzında ele alınmaya başladığını göstermeye çalışır. Okuyucu, kitabın bölümlenmesine baktığında ne ile karşılaşacağını, neyi anlattığını ve süreci kuş bakışı bir biçimde rahatlıkla görebilmektedir. Kısacası Necati Öner üzerinden Türk düşüncesinde ilim ve mantığın seyri iki ana döneme ayrılmış olu, ilki Tanzimat'tan önceki İslami kavrayışımız; ikincisi ise Tanzi-

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Tarihi Anabilim Dalı.

şimdilik Türkiye'de ilim ve mantık alanındaki gelişim sürecini ve var olan durumu değerlendirebiliriz.

Necati Öner'in de söylediği gibi Tanzimat'tan önceki süreç olan İslami geleneğe bağlı yaklaşım içerisinde daha çok dinî bilgiler temele alınmış ve mantıkta da Aristo mantığı benimsenmiştir. Tanzimat'tan sonraki ikinci yaklaşım içerisinde ise ilimde Auguste Comte'a bağlı pozitivizme bağlı olarak tabiat ilimleri temele alınmış ve mantıkta, Avrupa'da beliren çeşitli mantık anlayışları kabul edilmiştir. Aristocu ilim ve mantık anlayışı âdeta kendi içine kapalı bir sistem gibi çalışmış, temeline fizik ve metafizik yerleştirilmiştir. Bu yüzden ele aldığı problemler dahi kalıplaştığı için hakkında yazılan kitapların arasında pek bir fark olmamıştır. Yine bu yüzdendir ki onun izini takip eden İslam filozoflarının yazdığı kitaplarda ele alınan problemler de aynı örneklerle sunulmuştur. Öte yandan yeni anlayışta, Avrupa'da gelişen Rönesans ile birlikte hem pozitif ilim anlayışı ya da tabiat ilimleri hem de mantıkta yeni mantık anlayışı temele alınmış ve etkilerini ilk defa öğretim müesseselerinde göstermiş, daha sonra mantık kitaplarında yer almıştır. Bu anlamda, Rönesans'tan sonra Avrupa'da beliren mantığa dair gelişmelerde Bacon'la başlayan ve mantığı bir nevi ilimler metodolojisi olarak kabul eden yenilikler fazla ilgi görmüş; riyazî mantık ve lojistikle mantığın menşei probleminde sosyolojik açıklama tarzı taraftar bulmuştur. Bu anlamda, eski anlayışın tek bir kapalı sistem olmasına karşılık yeni anlayışta bir çeşitlilik ve önü açıklık görülmüştür. Ancak her şeye rağmen Öner'e göre söz konusu yenilik hareketlerinde neredeyse bir yüzyıldır ülkemize çeşitli cereyanların girmiş olmasına rağmen hâlâ Avrupa düşünürlerinin fikirlerinin aktarıcısı olma durumundan ileri gidilememiştir. Nitekim bu durum ise ya ileri sürülen bir fikrin doğruluk ve yanlışlığını göstermeye çalışma gibi bir çabanın ve isteğin içinde olmayıp tamamıyla ilgisiz kalma şeklinde ya da Salih Zeki'nin Ali Sedad'a, Mehmet İzzet'in Halil Nimetullah'a yaptıkları gibi mevcut bir çalışmayı ilmî olarak değil alaylı bir tarzda inkâr veya küçümseme şeklinde kendini göstermiştir. Ortaya atılan fikir tohumlarını bir biçimde geliştirip ilerletmek ve tamamlamak yerine öylece bırakıldığı ve sonra da unutulduğu bir durum oluşmuştur. Bunun yanı sıra Necati Öner'e göre Batı kültürüne ve o kültür içinde yetişmiş Avrupalı fikir insanlarına karşı hayranlık, kendi fikir insanlarımızın değerlerinin de gölgelenmesine yol açmıştır.

Kaynakça

Atademir, H.R. (1948). *İsagoji Tercümesi Önsözü*. Konya:

Carnap, R. (1935). *Eski ve Yeni Mantık* (M. Şükrü ter. Felsefe yıllığı) II., İstanbul.

Eralp V. (1942). *Leibniz'in Kıyas Teorisi*. Felsefe Arkivi. Cilt 2. Sayı 2. İstanbul

Eralp, V. (1947). *Matematik, Fizik ve Kimyada Metot*. İstanbul

Erim, K. (1931). *Matematiğin Esasatına Dair*. Mühendis Mektebi Mecmuası. cilt IV. No 48.

Erim K. (1932). *Riyazîyatın Esasına Dair*. Mühendis Mektebi Mecmuası. Cilt VI. No. 57.

Gazali, *İhya Ulumi'd-Din I,* Kahire: Ticariye baskısı.

Gökalp Z. *Eski Türklerde İçtimai Teşkilât*. Millî Tetebbular Mecmuası.Cilt I. Sayı 3.

Gökalp, Z. (1341). *Türk Medeniyeti Tarihi.* İstanbul

Heinz H. (1952). *Felsefenin Temel Disiplinleri.* Çev: T. Mengüşoğlu. İstanbul.

Hızır, N. (1945). *Yeni Mantığın Öncüsü Leibniz.* DTCF Dergisi. III. 4.

İzmirli, İ. H. (1330). *Felsefe Dersleri.* İstanbul.

İzzet, M. *Yamalı Ruh Yekpare Olamaz mı.* Hayat Mecmuası. Cilt II. Sayı 45.

Madkour, İ. L'Organon d'Aristote dans le monde arabe. Paris: 1934.

Öner, N. (2011). *Tanzimattan Sonra Türkiye'de İlim ve mantık Anlayışı* (1850-1950). 2. Baskı. İstanbul: Divan Kitap.

Sedad, A. (1303). *Mizanu'l-Ukul fi'l-Mantık ve'l-Usul*. İstanbul.

Sadık N. ve Bonnafous, M. (1927). *Umumi İçtimaiyat.* İstanbul.

Ülken, H. Z. (1942). *Mantık Tarihi*. İstanbul.

Ülken, H.Z. (1948). *İslâm Medeniyetinde Tercümeler ve Tesirler*i. İstanbul.

Ülken H. Z. (1957). *Felsefeye Giriş*. Ankara.

NECATİ ÖNER VE MANTIK BİLİMİ*

Halil İmamoğlugil**

Giriş

Prof. Dr. Necati Öner (1927-2019), yükseköğrenime başladığı 1948 yılından itibaren bütün hayatını felsefe ve mantık araştırmalarına ve bu disiplinlerin öğrenimine adamıştır. 20. yüzyılda Türkiye'deki mantık çalışmalarının temel direklerinden birini inşa etmiş, mantık alanı ile ilgili üzerinde durulması ve incelenmesi gereken önemli eserler ortaya koymuştur.

02.01.2019 hayatını kaybeden Necati Öner, memleketimizde son dönemde yetişen en önemli mantıkçılardan biriydi. O, doktora ve doçentlik çalışmasını mantık üzerine yapmıştır. Ayrıca mantığın çeşitli meseleleri, yakın dönem Türk mantık tarihi ve mantık felsefesi ile ilgili muhtelif araştırma ve makaleler neşretmiştir.

Necati Öner, doktora ve doçentlik çalışmasını mantık üzerine yapmış, mantığın çeşitli meseleleri, yakın dönem Türk mantık tarihi ve mantık felsefesi ile ilgili muhtelif araştırma ve makaleler neşretmiştir. Türkiye'de mantık konularını iyi tespit edebilen, iyi bilen, açık ve anlaşılır şekilde ortaya koyabilen Öner, mantık alanında kaleme aldığı eserlerde, hem araştırma kaygısını hem de pedagojik gayeleri ön planda tutmuştur. Mantık konularını ele alırken teferruatta kaybolmamış, konuyu gayet sade bir dille ve rahat bir şekilde okuyucuya sunmuştur. Tekrarlar olmakla birlikte konuyla ilgili kuralları sıralamış, klasik mantık kitaplarında sıkça rastlanmayan hususları da işlemiştir.

İyi bir mantıkçı olması hasebiyle, felsefe problemlerini kavrayış ve ele alış tarzı da tutarlı ve güçlüdür. Cumhuriyet dönemi felsefe ve mantık eğitiminde önemli izleri mevcuttur. Bu dönemde, felsefi düşüncenin ve kültürün akademik seviyede gelişmesine büyük katkıları olmuştur.

---

* Bu yazıda; İmamoğlugil, 2019a, s. 36-82; İmamoğlugil, 2019b, s. 10-30; İmamoğlugil, 2019c, s. 215-232; İmamoğlugil 2019e, s. 203-227 yayımlarından yararlanılmıştır.

** Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü, e-posta: himamoglugil@ybu.edu.tr

Öner, mantık konularını "Tasdik Türleri ve Beş Sanat" başlığı ile sonlandırır. Burada tasdik türleri ile birlikte beş sanatta kullanılan öncüllerdeki önerme çeşitlerine değinir.

Mantık konularının esas bölümünü kıyas teşkil eder. Kavram ve önerme incelemesi kıyasın hazırlık aşamasıdır. Kıyastan sonra değindiği beş sanat ise kıyasın bir tür uygulama yeridir. Klasik mantığın muhteva ile ilgili olan bu son bölümüne az yer vermiş, sadece ne olduklarını belirtilmekle yetinmiştir.

Mantık terimlerinin, dil kurallarına uygun olarak Türkçeleştirilmesi taraftarı olan Öner, mümkün olduğu ölçüde Türkçe terim kullanmağa çalışmış, bununla birlikte Türkçeleştirmede keyfilikten, aşırı davranışlardan uzak durmuştur.

Kaynakça

Bolay, S. H. (2009). Necati Öner'in başlıca fikirleri. *Görüşler* içinde (12-74). Beyaz Kule Yayınları,

İmamoğlugil, H. (2018). *Klasik mantıkta akıl yürütme.* Araştırma Yayınları.

İmamoğlugil, H. (2019a). Necati Öner'e Göre Klasik Mantıkta Akıl Yürütme, *Mantık Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 36-82.

İmamoğlugil, H. (2019b). Prof. Dr. Necati Öner'e Göre Klasik Mantıkta Kavram ve Önerme, *Temâşâ Felsefe Dergisi*, (11), 10-30.

İmamoğlugil, H. (2019c). Prof. Dr. Necati Öner'in Mantığa Dair Görüşleri, *Felsefe Dünyası* Dergisi, (69), 215-232.

İmamoğlugil, H. (2019e). Prof. Dr. Necati Öner'in Mantığın Tarihî Seyri Hakkındaki Görüşleri ve Mantık Konularını İşleyişi, *IX. Mantık Çalıştayı* içinde, (ss. 203-227). Mantık Derneği yayınları.

Köz, İ. (2003). *Mantık Felsefesi*. Elis Yayınları.

Öner, N. (1967). *Tanzimat'tan sonra türkiye'de ilim ve mantık*. AÜİF Yayınları.

Öner, N. (1991). *Klasik mantık*. (Bs. 6.). AÜİF Yayınları.

Öner, N. (1993). *Liseler için mantık*. (Bs. 15.). MEB Yayınları.

Öner, N. (1999a). Biçimsel doğruluk. *Felsefe yolunda düşünceler* içinde (ss. 103-110). Akçağ Yayınevi.

Öner, N. (1999b). İnsanda öz ve varoluş. *Felsefe yolunda düşünceler* içinde (ss. 50-65). Akçağ Yayınevi

Öner, N. (1999c). Kavram, *Felsefe yolunda düşünceler* içinde (ss. 91-96). Akçağ Yayınevi.

Öner, N. (1999d). Klasik mantıkta modalite. *Felsefe yolunda düşünceler* içinde (ss. 161-182). Akçağ Yayınevi,

Öner, N. (1999e). Mantıkçı baba-oğul Ahmet Cevdet, Ali Sedat. *Felsefe yolunda düşünceler* içinde (ss. 130-160). Akçağ Yayınevi.

Öner, N. (1999f). Türkiye'de mantık çalışmaları. *Felsefe yolunda düşünceler* içinde (ss. 118-129). Akçağ Yayınevi.

Öner, N. (2005). *Bilginin serüveni*. Vadi Yayınları.

Öner, N. (2009). Mantık ders kitabının eleştirilerine cevap. *Görüşler* içinde (ss. 187-194). Beyaz Kule Yayınları.

CUMHURİYET DÖNEMİ VARLIK FELSEFESİ

Hüseyin Aydoğdu*

Giriş ya da Çağdaş Türk Düşüncesinde Felsefi Bir Problem Olarak Varlık

Felsefenin en kadim ve temel konusu hiç şüphesiz varlık sorunudur çünkü bilgi, ahlak, politika ve değer gibi diğer tüm problemler de varlıktan doğmuştur. Bilinen ilk filozof Thales'ten günümüze kadar birçok düşünür, "Varlık nedir?" sorusunun cevabını merak etmiştir. Filozoflar, bu soruya ya doğadan ya da tinsel bir varlıktan hareketle cevap aramışlardır. Kimilerine göre varlık, toprak, su, hava, ateş, atom türünden somut, maddi bir şeydir; kimilerine göre Tanrı, ruh, sayı türünden zihinsel, tinsel bir şeydir; kimilerine göre sürekli bir oluş ve değişim hâlinde olan şeydir; kimilerine göre fenomendir; kimilerine göre varoluştur; kimilerine göre ise tümel, evrensel bir doğru veya ilke olmadığından varlık diye hiçbir şey yoktur. Varlık bir bütün olmasına rağmen "Varlık nedir?" sorusuna verilen cevapların farklı olması varlığın ne olduğunu ya da varlık problemini kültür ayırt etmeksizin her felsefede sürekli gündemde tutmuştur.

Osmanlı Devleti'de Tanzimat Fermanı ile birlikte toplum, siyaset, kültür, eğitim ve sanat alanında hızlanan reform hareketleri, I. Meşrutiyet'le birlikte de devam etmiştir. Bu süreçte felsefe liseden üniversiteye kadar, bazen kesintiye uğramış olsa da, müfredat programlarında yer alan derslerin başında geldi. Batı'da olduğu gibi Osmanlılarda da birtakım felsefi faaliyetler ve felsefe eğitimi yapılmaya başlandı. Örneğin Sahn-ı Semân ve Süleymaniye medreselerinde matematik, astronomi ve tıp gibi pozitif bilimlerin yanı sıra felsefe de okutuldu. Hatta Kurtuluş Savaşı sırasında bile felsefe eğitiminden taviz verilmedi. Cumhuriyet'in kurulmasından sonra da felsefe eğitimi aynı ciddiyetle devam etti. Kurtuluş Savaşı'nda yaşadığımız var olma veya varlık olma sorununu toplum ve devlet olarak bütün kurum ve kuruluşlarıyla derinden hissettik. Yıllardır biriken sorunları bir an önce çözmek gerekiyordu ama bu kolay

* Doç. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sistematik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı.

Kaynakça

Aristoteles (1996). *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan, İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Aydoğdu, Hüseyin (2021). "Nurettin Topçu'nun Eğitim Anlayışı". Mustafa Cihan – Zafer Yılmaz (Editörler), *Eğitim Felsefesi*, 2. Baskı, İçinde (s. 287-306), Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Aydoğdu, Hüseyin (2022). "Nurettin Topçu: Kötülüğü 'İsyan Ahlâkı' ile Aşan Bir Mistik". Hakan Hemşinli – Yunus Kaplan (Editör). *İslâm Düşüncesinde Kötülük Problemi ve Teodise III*, İçinde (s. 367-403), Ankara: Elis Yayınları.

Bayraktar, Levent, (2008). "Mustafa Şekip Tunç Düşüncesinde Bilimsel ve Felsefi Bilginin Doğası ve Eleştirisi Üzerine", *Felsefe Dünyası*, 2008/2, Sayı 48, s. 56-60.

Bayraktar, Levent, (2011). "Türkiye de Felsefe ve Sosyal Bilimlerde Çığır Açan Bir İsim: Mustafa Şekip Tunç", *Türk Yurdu*, Cilt: 31, Sayı 281, s. 184-193.

Bayraktar, Mehmet (2013). "Hilmi Ziya Ülken'in Varlık Anlayışı", *Felsefe Dünyası*, 2013/2, Sayı 58, s. 15-26.

Beyaz Erkızan, H. Nur (2013). *Türkiye Felsefe Yazıları -Yaşamın Anlam Olanakları Üzerine-*, Bursa: Sentez Yayıncılık.

Bolay, Süleyman Hayri (1997). *Felsefî Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Denkel, Arda (1997a). *Düşünceler ve Gerekçeler -Felsefe Yazıları- I*, İstanbul: Göçebe Yayınları.

Denkel, Arda (1997b). *Düşünceler ve Gerekçeler -Felsefe Yazıları- II*, İstanbul: Göçebe Yayınları.

Denkel, Arda (1998a). *İlkçağ'da Doğa Felsefeleri*, İstanbul: Özne Yayınları.

Denkel, Arda (1998b). *Nesne ve Doğası*, İstanbul: Göçebe Yayınları.

Dural, Baral (1995). *Başkaldırı ve Uyum –Türk Muhafazakârlığı ve Nurettin Topçu–*, İstanbul: Bir Harf Yayınları.

Erdem, Hüsamettin (2016). "Konya'nın Son Döneminde Bir Düşünce Adamı Namdar Rahmi Karatay ve Felsefesi". Halit Eren (Editör), *İslâm Medeniyeti'de Konya -Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri-*, İçinde (s. 146-163), İstanbul: İslâm Tarihi, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi.

Güçlü, A. Baki – Uzun, Erkan – Uzun, Serkan – Yolsal, Ü. Hüsrev ve ark. (2002). *Sarp Erk Ulaş Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Gündoğan, Ali Osman (2006). "Topçu ve Hareket Felsefesi", *Hece*, Sayı: 109 (Özel Sayı: 11), Ocak 2006, s. 15-22.

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hilmi-ziya-ulken-1901-1974/. Erişim Tarihi: 20.05.2023

https://islamdusunceatlasi.org/mustafa-sekip-tunc/6323. Erişim Tarihi: 02.06.2023

https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hilmi-ziya-ulken. Erişim Tarihi: 20.05.2023

Husserl, Edmund (1950). *Idées directrices pour une phénoménologie*, Fransızçaya çev. Paul Ricœur, Paris: Éditions Gallimard.

İnam, Ahmet (1995). Edmund Husserl Felsefesinde Mantık, Ankara: Vadi Yayınları.

Karakuş, Rahmi (1995). *Felsefe Serüvenimiz*, İstanbul: Seyran Kitap.

Kıvılcımlı, Hikmet (2021). ***Hegel ve Felsefe Notları***, İstanbul: Notabene Yayınları.

Koç, Emel (2009). "Konya Enerjetizm Felsefe Okulu", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 138-149.

Kök, Mustafa (1995). *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kuçuradi, Ionna (1997). *Çağın Olayları Arasında*, Ankara: Ayraç Yayınevi.

Mengüşoğlu, Takiyettin (1976). *Fenomenoloji ve Nicolai Hartmann*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Mengüşoğlu, Takiyettin (1988). *Felsefeye Giriş*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Mengüşoğlu, Takiyettin (2015). *İnsan Felsefesi*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Mollaer, Fırat (1998). "Mustafa Şekip Tunç". *TDV İslam Ansiklopedisi*, 41. Cilt, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 382-383.

Muşta, Muammer G. (1990). *Konya Enerjetizm Felsefe Okulu*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Özcan, Canan (2018). "Hayatı ve Eserleriyle 'Komple Bir Entelektüel' Olarak Dr. Hikmet Kıvılcımlı", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, Eylül 2018, s. 176-202.

Sertel, Sabiha (2015). *Roman Gibi*, İstanbul: Can Yayınları.

Topçu, Nurettin (1995). *İsyan Ahlâkı*, çev. Mustafa Kök – Musa Doğan, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, Nurettin (1999a). *Yarınki Türkiye*, Yayına Hazırlayanlar: Ezel Erverdi – İsmail Kara, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, Nurettin (1999b), *Varoluş Felsefesi / Hareket Felsefesi*, Yayına Hazırlayanlar: Ezel Erverdi – İsmail Kara, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, Nurettin (1999c), *Ahlâk Nizamı*, Yayına Hazırlayanlar: Ezel Erverdi – İsmail Kara, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, Nurettin (2004). *Kültür ve Medeniyet*, Yayına Hazırlayanlar: Ezel Erverdi – İsmail Kara, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, Nurettin (2005). *Ahlâk*, Yayına Hazırlayanlar: Ezel Erverdi – İsmail Kara, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, Nurettin (2006a). *Var Olmak*, Yayına Hazırlayanlar: Ezel Erverdi – İsmail Kara, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, Nurettin (2006b), *Türkiye'nin Maarif Dâvası*, Yayına Hazırlayanlar: Ezel Erverdi – İsmail Kara, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Toprak, Zafer (2015). "*Aydınlık*'tan *Katkı*'ya Kerim Sadi'nin Türkiye'de Marksist Düşünceye Katkısı", *Müteferrika-Kitabiyat Dergisi*, Kış 2015/2, s. 121-162.

Tunç, M. Şekip (1953). "Müşahhas İnsan ve Bünyesi (Konferans)", *Bilgi*, 76, (Ağustos 1953), s. 8.

Tunç, M. Şekip (1954). "Ruh Nerede - Netice", *Büyük Doğu*, 8/8, (25 Haziran 1954), s. 6.

Türk, Emine Bilgehan (2019). "Türk Basın Tarihinin İlk Kadın Yüzlerinden: Sabiha Zekeriya Sertel", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı 27, Güz 2019, s. 261-278.

Ülken, H. Ziya (1963). *Tarihî Maddeciliğe Reddiye*, İstanbul: İstanbul Kitabevi Yayınları.

Ülken, H. Ziya (1992). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, H. Ziya (2001). *Bilgi ve Değer*, İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, H. Ziya (2008). *Felsefeye Giriş I*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ülken, H. Ziya (2009). *Felsefeye Giriş II*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ülken, H. Ziya (2010). *Aşk Ahlâkı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ülken, H. Ziya (2014). *Varlık ve Oluş*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Yıldız, Yakup (2010). "Mustafa Şekip Tunç ve Türk Felsefesindeki Yeri", *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 18, Ekim 2010, s. 73-103.

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE BİLGİ FELSEFESİ ÇALIŞMALARI ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME

Evren Erman Rutli*

Giriş

Bugün yüzüncü yılını idrak ettiğimiz Cumhuriyet'in kurucu ideali, kuşkusuz muasır medeniyet seviyesine yükselmek ve bu doğrultuda benimsenen yeni insan modeline uygun bireyler yetiştirmektir. Muasır medeniyet seviyesini belirleyen standart ise kurucu irade tarafından aklın ve bilimin ışığı ile aydınlanmış bir kültür düzeyi olarak kabul edilmiştir (Bayraktar, 2016: 3). Cumhuriyet dönemi Türk düşüncesi de hedefini bu ideale uygun olarak her alanda dünya çapında önemli bilim ve düşünce insanları yetiştirmek olarak belirlemiştir (Karakuş, 2003: 6). Bu bağlamda Cumhuriyet Dönemi Türk felsefesinin kurumsallaşma çabalarını bu ideal ve ülküden ayrı düşünemeyeceğimiz gibi bu makalenin konusu olan bilgi felsefesi çalışmalarını da Türk felsefesinin bu kurucu ideal ve ülkü tarafından belirlenen kurumsallaşma çabalarından ayrı olarak ele almak imkânsızdır.

Muasır medeniyetler seviyesine yükselme ülküsü, kuruluş aşamasındaki dönemin şartlarının muasır medeniyet seviyesinden uzak olduğu varsayımını içermektedir. Bu nedenle belirlenen hedefe ulaşmak için hızlıca ve kesin kararlar alınarak bunların bir an önce gerçekleştirilmesi çabası bu dönemi belirleyen temel karakter olmuştur. Bu bağlamda Türkiye'de cumhuriyeti, her alanda olduğu gibi entelektüel alanda da bilim ve aklın önderliğinde bir reform ve yeniden doğuş hareketi olarak değerlendirebiliriz. Bu yeniden doğuş çabası kültürel alanların hepsinde belli oranda farklı sonuçlar doğurmuş; felsefi alanda ise gelenekten bir kopuş, bir reddi miras tavrı olarak cereyan etmiştir. Cumhuriyet'i kuran idealin başarılı olup olmadığı bu makalenin kapsamının dışındaki bir tartışma konusu olsa da özellikle felsefi alanda olağanüstü bir

* Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Tarihi Anabilim Dalı.

zekâ teknolojileri, kitlesel bilgi edinme aracı olarak tercih edilen ya da dayatılan sosyal medya araçları, bilgiye erişimin hızı ve niteliğindeki değişimlerin bilgi denen şeyin tanımını değiştirecek denli önemli gelişmeler olduğu açıktır. Ancak günümüzdeki felsefe bölümlerinin çok azının bu gelişmelere uygun bir bilgi felsefesi ders müfredatına sahip olduğunu söylemek herhâlde yanlış olmaz. Bu noktada bilgi felsefesinin teknoloji, zihin felsefesi, psikoloji, tarih, kültür çalışmaları gibi alanlarla gerçekleştirilen disiplinler arası çalışmalar, özgün bir kimlik kazanma yolunda olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Sonuç olarak Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi bilgi felsefesi çalışmaları, çoğu felsefi olmayan kökensel birtakım problemlerin etkilerini hâlâ üzerinden atamamış gibi görünmektedir. Tarihsel sürece baktığımızda bu problemler Türkiye'deki bilgi felsefesi çalışmalarının önce yerinde saymasına, daha sonra da özgün bir kimlik edinememesine neden olmuştur. Ancak bu problemlerin hiçbiri çözülemez sorunlar değildir. Yeni, özgün, çağa uygun ama kendi köklerinden kopacak kadar radikal olmayan bir felsefi tavırla ele alındığında Türk düşüncesinin özünde yer alan üretken dinamikler bu alanda yaratıcı bir sentezin ortaya çıkmasına imkân verecek kadar elverişli olmaya devam etmektedir.

Kaynakça

Açıkgenç, A. (2011). *Bilgi Felsefesi: İslam Bağlamında Bilgiden, Bilimden Sistem Felsefesine.* İstanbul: İnsan Yayınları.

Başdemir, H.Y. (2012). Türkiye'de Yakın Dönem Epistemoloji Çalışmaları, Şafak Ural (Der.), *Türkiye'de Felsefenin Geleneği ve Geleceği* içinde (ss. 145-166).

Bayraktar, L. (2016). *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Felsefe*. Ankara: Aktif Düşünce Yayınları.

Berkes, N. (1997). *Unutulan Yıllar.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Cevizci, A. (2010). *Bilgi Felsefesi.* İstanbul: Say Yayınları.

Çüçen, A.K. (2001). *Bilgi Felsefesi.* Bursa: Asa Yayınları.

Denkel, A. (2003a.). *Bilginin Temelleri.* İstanbul: Doruk Yayınları

Denkel, A. (2003b.). *Düşünceler ve Gerçekler.* Ahmet Haluk Atalay (Der). İstanbul: Göçebe Yayınları.

Direk, Z. (1998). Türkiye'de Felsefenin Kuruluşu. *Defter, 33,* 85-95.

Hacıkadiroğlu, V. (1998). *Felsefe Yazıları: Bilginin Anlamı, Oluşumu ve Kaynakları.* Celal A. Kanat (Der). İstanbul: Küresel Yayınları.

Hacıkadiroğlu, V. (2000). *İnsan Felsefesi.* İstanbul: Cem Yayınları.

Karakuş, R. (2003). *Felsefe Tasavvurumuz.* İstanbul: Değişim Yayınları.

Kaynardağ, A. (1986). *Felsefecilerle Söyleşiler.* İstanbul: Elif Yayınları.

Reichenbach, H. (1993). *Bilimsel Felsefenin Doğuşu.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Reichenbach, H. (2012). *Felsefe ve Tabiat İlimleri (1933 Umumi Felsefe Açılış Dersi).* Recep Alpyağıl (Der). İstanbul: İz Yayıncılık.

Von Aster, E. (1972). *Bilgi Teorisi ve Mantık.* (M. Gökberk, Çev.) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Vural, M. (2018). *Tanzimattan Günümüze Türkiye'de Felsefe.* Ankara: Elis Yayınları.

TÜRKİYE'DE ZİHİN FELSEFESİ ALANINDAKİ ÇALIŞMALARIN PROBLEMATİK OLARAK BETİMLENMESİNE YÖNELİK BİR LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

Vedat Çelebi*

Giriş

Günümüzde analitik felsefe geleneği içerisindeki çalışmaların Türkiye'de yabancı literatürde olduğu gibi daha çok zihin felsefesi alanına odaklandığını görmekteyiz. Zihin felsefesi içerisindeki tartışmalar, geleneksel felsefedeki ruh-beden tartışmalarının çok ilerisine geçmiş ve analitik felsefe filozofları içerisinde de önemli bir yere sahip olmuştur. Bu noktada zihin felsefesi, analitik felsefe içerisinde en fazla etkili olan alanlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, analitik felsefedeki temel ilginin dil felsefesinden zihin felsefesine kaydığını ifade edebiliriz (Çelebi, 2022: iii).

Akademik çalışmalardaki bu değişimi özellikle son on yıl içerisinde Türkiye'deki Türkçe literatürde de görmek mümkündür. Bu doğrultuda zihin felsefesinin Türkiye'de de merkezî bir konuma geldiğini ve yoğun olarak çalışılan önemli bir alan olduğunu söyleyebiliriz. Zihin felsefesinin tartışma alanlarının ve zihin felsefesi alanında yapılan çalışmaların belli başlı problemler etrafında şekillendiğini görmekteyiz. Söz konusu bu problemleri; zihin-beden (beyin) problemi, bilincin açıklanması problemi, yapay zekânın imkânı ve sınırı problemi, qualia problemi, diğer zihinler problemi ve özgür irade problemi olarak özetlemek mümkündür. Diğer taraftan Türkiye'de zihin felsefesi problemlerini beyin ve sinir sistemini merkeze alarak doğalcı bir yaklaşımla açıklamayı amaçlayan nörofelsefe alanında da yapılan çalışmaların arttığı görülmektedir. Ancak nörofelsefe, zihin felsefesinin problem alanlarından biri olmaktan ziya-

* Doç., Dr., Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sistematik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı.

%85'i, 2012 ve sonrasında yayınlanmıştır. Son beş yıla baktığımızda ise toplam yayın sayısının 113'ü, yani yaklaşık %65'i, 2017 ve sonrasına aittir.

Bu noktada şunu bir tespit olarak belirtmemiz gerekir ki son on yılda zihin felsefesi alanındaki çalışmalar, sayısal olarak hızlı bir artış sürecine girmiştir. Ancak genel anlamda Türkçe literatürdeki zihin felsefesi çalışmalarının yeterli olmadığını söyleyebiliriz. Bunun temel sebeplerinden biri de Türkiye'de hâkim olan felsefe camiasında analitik felsefe ve dolayısıyla da analitik felsefe filozoflarının ortaya koyduğu çağdaş zihin felsefesine karşı takınılan olumsuz ön yargılardır. Bu bağlamda ilk olarak analitik felsefenin ilk döneminde egemen olan *mantıksal atomcu* felsefenin felsefe tarihinin genelinde egemen olan felsefenin niteliğine çok uygun olmadığı ve felsefe tarihinden kopuk hatta bağımsız bir felsefe ortaya koyduğu anlayışı yatmaktadır. Özellikle analitik felsefenin ikinci dönemine kadar bilimci bir tavır olan mantıkçı pozitivist yaklaşımın ve doğrulanabilirlik ilkesinin merkezde olması ve aynı zamanda analitik felsefenin mantık ve bilim ile olan yakın ilişkisi bu dönemde Türkiye'de egemen olan Kıta Avrupa felsefesi karşısında geri planda kalmasına sebep olmuştur. Aynı şekilde Türkiye'deki felsefe bölümü mezunu öğrencilerin ve felsefe öğretmenlerinin lisansüstü eğitimi için ağırlıklı olarak İngilizce konuşan Anglosakson ülkelerden ziyade başta Almanya ve Fransa olmak üzere Kıta Avrupa'sı ülkelerine gitmeleri ve burada aldıkları felsefe ve dil eğitiminin de zihin felsefesinden ziyade Kıta Avrupa felsefesi merkezli olması da önemli bir sebep olarak karşımıza çıkmaktadır. Son on yılda ise analitik felsefe ile birlikte zihin felsefesi alanında yapılan çalışmaların başta lisansüstü tezler olmak üzere makale ve kitap boyutunda saysının ve çeşidinin artması kısmen de olsa Kıta Avrupa felsefesi ile analitik felsefe arasında yapılan karşılaştırmadan uzaklaşıldığını ve zihin felsefesine karşı takınılan olumsuz tutumun azaldığını göstermektedir.

Sonuç olarak Türkiye'de zihin felsefesi alanında özgün ve kayda değer bir felsefi geleneğin oluşabilmesi için hem nicelik hem de nitelik anlamında çok daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle de söz konusu problemlere ilişkin eleştirel ve sorgulayıcı çalışmaların makale ve telif kitaplar düzeyinde artması ve bu yönde de hem nicelik hem de nitelik açısından eksikliklerin giderilmesi açısından motive edici bir tavır gösterilmesi büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

Bailey, A. (Der.). (2019). *Zihin felsefesi*. (F. Doruker, Çev.). Ankara: Fol Kitabevi.

Çelebi, V. (2019a). Searle ve Nagel'in bilinç kuramlarında fizikalizm eleştirisi bağlamında yapay zekânın sınırı tartışması. *Beytulhikme: An International Journal of Philosophy, 9*(2), 351-376.

Çelebi, V. ve A. İnal. (2019b). Yapay zekâ bağlamında etik problemi. *Journal of International Social Research, 12*(66), 651-661.

Çelebi, V. (2020). Thomas Nagel'in bilinç kuramından hareketle diğer zihinlerin bilgisine doğrudan erişim probleminin değerlendirilmesi. *FLSF: Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, 29*, 353-368.

Çelebi, V. (2022). *John Roger Searle bağlamında çağdaş zihin felsefesi problemleri.* Ankara: Nobel Yayınevi.

Günday, Ş. (2003). *Zihin felsefesi*, Bursa: Asa Kitabevi.

Ravenscroft, I. (2005). *Philosophy of mind,* 1.Basım, İngiltere: Oxford University Press.

Ryle, G. (2011). *Zihin kavramı*. (S. Çelik, Çev.). İstanbul: Doruk Yayınları.

Searle, J. R. (1996). *Akıllar, beyinler ve bilim*, (K. Bek, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Searle, J. R. (2021). *Zihin: Kısa bir giriş*, (D. Saraç, Çev.). İstanbul: Albaraka Yayınları.

TÜRKİYE'DE AHLAK FELSEFESİ VE AHLAK FELSEFESİNİN GELECEĞİ ÜZERİNE

Mahmut Avcı*

Giriş

Ahlak felsefesi, iyi ve kötünün ne olduğunu anlamaya, insanların eylemlerinin doğru veya yanlış olup olmadığını değerlendirmeye ve insanların yaşam tarzlarına rehberlik etmeye çalışır (Erdem, 2021: 17). Bu bağlamda ahlak felsefesi, felsefenin birçok dalıyla bağlantılıdır. Felsefenin temel alanları olan varlık ve bilgiyle bağlantısı olduğu gibi en çok da değerler alanı içerisindeki dallar ile ilişkilidir (Elmalı, 2005: 9). Ahlak felsefesi özellikle siyaset felsefesi, hukuk felsefesi, sanat felsefesi ile dinlerin ve kültürlerin ahlaki öğretileriyle ilgilenir. Yine modern felsefenin birçok dalı ahlaki konuları ele alır ve farklı ahlaki teorileri ve argümanları tartışır. Ahlak felsefesi günümüzde dünyanın her tarafından yapılan çalışmalar yoluyla gelişmeye devam etmektedir. Son dönemlerde özellikle çevre etiği, iş etiği, tıp etiği, dijital etik gibi farklı alanlarda çalışmalar yapılmakta ve ahlak felsefesi bu alanlarda yol gösterici bir rol oynamaktadır.

Ahlak Felsefesinin Tarihsel Seyri

Ahlak felsefesi, tarihsel olarak farklı kültürler ve dönemler boyunca farklı şekillerde gelişmiştir. İnsanların iyi ve kötü arasındaki ayrımı yapma ihtiyacı Antik Yunan'da Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi düşünürlerin etik konuları ele aldığı dönemle başlar. Bu filozoflar, insanların ahlaki davranışlarının temelinde akıl, erdem, mutluluk ve adalet gibi kavramların yattığını savunmuşlardır. Daha sonra Stoa Dönemi'nde ise düşünürler aklı esas alarak doğaya uygun yaşamayı ve ödevi ahlakın temeline yerleştirmişler ve ahlakın yönünü değiştirmişlerdi. Orta Çağ'da Hristiyanlığın etkisi, ahlak felsefesine yeni bir boyut kazandırdı. Bu dönemde insanların ahlaki davranışları din anlayışı doğrultu-

* Doç. Dr., Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi İslam Felsefesi Anabilim Dalı.

Kaynakça

Akyüz, Ünal (2009), "Siyaset ve Ahlak", *Yasama*, Sayı: 11, s. 93-129.

Arslan, A. (2014). *Felsefeye Giriş*, Ankara: Adres Yayınları.

Aydın, İ. H. (2011). "Seküler Ahlak Bağlamında Din-Ahlâk İlişkisi". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:35, 1-23.

Bayrakdar, N., Denizer, N., Avcı, M., Saygılı, S., (2017). *Disiplinlerarası Bir Yaklaşımla Dinsel Şüphe Problemi.* Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Bertrand, A. (2001). *Ahlak Felsefesi*, çev. Salih Zeki, sad. Hayrani Altıntaş, Ankara: Akçağ Yayınları.

Bulut, M. (2015). "Ahlak ve İktisat", *Adam Academy Journal of Social Sciences*, 5 (2), pp. 105-123.

Cevizci, A. (2002). *Etiğe Giriş*, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Çetinkaya, B. A. (2002). "Modern Türkiye'nin felsefi kökenleri". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(2), 65-92.

Çiftçioğlu, C. & Bozkurt, Ö. (2021). "İnsan Haklarının Etik İle İlişkisi". *Turkish Academic Research Review*, 6 (2), 661-696.

Durak, N. (2021). *Bilim Ahlakı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Elmalı, O. (2005). *Bertrand Russsell'da Ahlak Felsefesi*, İstanbul: Ataç Yayınları.

Erdem, H. (2018). *Ahlak Felsefesi*, Konya: HÜ-ER Yayınları.

Gülaçar, İ. (2015). "Türkiye'de İslâm Ahlâk Felsefesi Alanında Yapılan Türkçe Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Bibliyografyası". *Adam Academy Journal of Social Sciences*, 5 (2), 85-108.

Karaman, H. (2014). "İslam Ahlakının Kaynakları", İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi (ed. Müfit Selim Saruhan), Ankara: Grafiker Yayınları.

Kant, I. (1995). *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev. İ. Kuçuradi, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

MacIntyre, A. (2001). *Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla Ethik'in Kısa Tarihi*, çev. Hakkı Hünler& Solmaz Zelyut Hünler, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Özcan, N. (2021). "Dijital Etik Üzerine Nitel Bir Araştırma". *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 9(25), 89-108.

Özden, H. Ö. (2015). *Türk Düşünce Tarihi*, İstanbul: Arı-Sanat Yayınevi.

Özden, H. Ö., Elmalı, O. (2017). *İlkçağ Felsefesi Tarihi-Metinlerle*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Özlem, D. (2004). *Etik*, İstanbul: İnkılap Yayınları.

Pieper, A. (1999). *Etiğe Giriş*, çev. Veysel Atayman, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Saygılı, S., Avcı, M., Bayrakdar, N. Denizer, N., (2018). *Disiplinlerarası Bir Yaklaşımla Felsefenin Değeri.* Kayseri: Kimlik Yayınları.

Uygur, Ö., & Doğan, S. (2018). Ahlaki Çöküşe Bir Çözüm Önerisi Olarak Türk İslam Ahlakı. *Turkish Studies (Elektronik)*, *13*(18), 533-545.

Yılmaz, E. (1999). "Etik Açısından Sanatçı ve Sanat Eseri". https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/948/138578.pdf?sequence=1

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE DİL FELSEFESİ: TELİF ESERLER

Peyami Safa Gülay*

Giriş

Bu çalışma, merkezine Cumhuriyet Dönemi'nde felsefe çalışmalarımızın dil felsefesine yönelik ilgisini almaktadır. Çalışmayı sınırlandırabilmek adına belli bir tercihe yöneldik: Cumhuriyet Dönemi'nde dilimizde yazılmış ve isminde doğrudan *dil felsefesi* terkibini taşıyan eserlere yoğunlaştık. Şüphesiz, dil felsefesi ile ilişkilendirilebilecek pek çok başka çalışma olmakla birlikte, çeşitli felsefe tarihi eserlerinin dil felsefesi bölümleri ya da çeviri aracılığıyla dilimize kazandırılmış dil felsefesi kitapları da mevcuttur. Fakat Cumhuriyet Dönemi dil felsefesi meselelerine en sağlıklı yaklaşım, bize bu yaklaşım gibi göründü. Dilimizde felsefe yapan felsefecilerin dil felsefesi meselelerini nasıl ele aldıklarına bakmak, tasnif ve yöntemlerini takip etmek, böylelikle genel bir tablo ortaya çıkarmak ilgi çekici bir deneyimi de ifade edecektir. Bunun sebebi başlık ve dolayısıyla konu aynı kalmasına rağmen felsefecilerimizin görüşlerinde birbirlerinden nasıl farklılaştıklarını görecek olmaktır. Fakat doğrudan söz konusu çalışmalara geçmeden önce dil felsefesi bağlamında genel bir giriş yapmak isabetli olabilir.

Kültürümüz Batı felsefesiyle iki kritik karşılaşmayı tecrübe etmiştir: İlk olarak 8. yüzyıldan itibaren İslam kültürünün en canlı ve dinamik olduğu dönemlerde Greko-Romen felsefesiyle karşılaşma; ikincisi, 19. yüzyılda seküler araçsal aklın inşasını görmüş modern felsefeyle karşılaşma (Utku, 2018: 191). Bu çalışmayı daha çok ilgilendiren karşılaşma, ikinci karşılaşmadır. Bunun sebebi, Cumhuriyet'in ilanının 20. yüzyılda gerçekleşmiş olmasıdır. On dokuzuncu yüzyıl, Batı felsefesi açısından aynı zamanda baskın bir felsefe geleneğinin şafağı olarak da görülebilir: yirminci yüzyıl dil felsefesi. Yirminci yüzyıl felsefesi, büyük oranda bir dil felsefesi olarak şekillenir. Geleneksel ayrıma riayet ederek ister analitik felsefe geleneğini ister kıta felsefesi geleneğini te-

* Dr. Öğr. Üyesi, Samsun Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Felsefe Tarihi Anabilim Dalı.

Kaynakça

Akarsu, B. (2001). Felsefe dili olarak Türkçe. B. Çotuksöken (Der.), *Cumhuriyet döneminde Türkiye'de öğretim ve araştırma alanı olarak felsefe* içinde (104-119). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Akkaya, M. (2011). *Filozofça dil felsefesi*. İstanbul: Belge Yayınları.

Alpyağıl, R. (2014). Türkçe Felsefe Dilinin Oluşumunda *Kamûs-ı Felsefe Istılâhâtı Mecmû'ası*'nın Anlam ve Önemi. Yanık, N. & Utku, A. (Yay. Haz.). *Ma'aârif-i Umûmiyye Nezâreti Istılâhât-ı İlmiyye Encümeni Kamûs-ı Felsefe Istılâhâtı Mecmû'ası (Rıza Tevfik'in Notlarıyla)* içinde (39-57). Konya: Çizgi Kitabevi.

Altınörs, A. (2012). *50 soruda dil felsefesi*. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

Altınörs, A. (2015). *Dil felsefesi tartışmaları*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Altuğ, T. (2001). *Dile gelen felsefe*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Descartes, R. (2014). *Aklın yönetimi için kurallar*. (Engin Sunar Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Gadamer, H. G. (2009). *Hakikat ve yöntem*. (Cilt. II). (Hüsamettin Arslan ve İsmail Yavuzcan Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.

İnan, İ. (2018). *Dil felsefesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Kula, O. B. (2012). *Dil felsefesi edebiyat kuramı I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kula, O. B. (2012). *Dil felsefesi edebiyat kuramı II*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

May, R. (2020). *Kaygının anlamı*. (Aysun Babacan Çev.). İstanbul: Okuyan Us Yayıncılık.

Mengüşoğlu, T. (2015). *İnsan felsefesi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Özcan, Z. (2014). *Dil felsefesi I -Mantıkçı paradigma*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.

Özcan, Z. (2016). *Dil felsefesi II -Gündelik dil paradigması*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.

Özcan, Z. (2018). *Dil felsefesi III -İkinci Wittgenstein'da gramer paradigması*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.

Özcan, Z. (2020). *Dil felsefesi IV -Austin'de eylemsel paradigma*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.

Özcan, Z. (2023). *Dil felsefesi V -Searle'de zihinsel paradigma*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.

Pascal, B. (2017). *Düşünceler*. (Devrim Çetinkasap). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Utku, A. (2018). Geç-Osmanlı felsefe hareketleri: Türkiye'de çağdaş felsefenin başlangıçları. C. Türer (Der.). *Türkiye'de felsefe -sorunlar ve çözümler* içinde (191-215). Ankara: Türk Felsefe Derneği.

Wittgenstein, L. (2010). *Felsefi soruşturmalar*. (Haluk Barışcan Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Wittgenstein, L. (2011). *Tractatus logico-philosophicus*. (Oruç Aruoba Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Yanık, N., & Utku, A. (2014). *Ma'aârif-i Umûmiyye Nezâreti Istılâhât-ı İlmiyye Encümeni Kamûs-ı Felsefe Istılâhâtı Mecmû'ası (Rıza Tevfik'in Notlarıyla)*. Konya: Çizgi Kitabevi.

TARİH FELSEFESİNİN TÜRKİYE'DEKİ SEYRİ

Ayhan Bıçak*

Tarih felsefesi, tarihin felsefi açıdan temellendirilmesidir. Söz konusu temellendirme iki açıdan yapılmaktadır. İlki, tarih metafiziğidir. Tarih metafiziği, bir bütün olarak insanlık tarihinin bir anlamı olduğu kabulünden hareket etmektedir. Tarihin anlamı, insanlığın bir gayesinin olduğu, bu gayenin doğa yasaları tarafından belirlendiğini ve gaye yönünde bir ilerlemenin olduğu temeline dayanmaktadır. 18 ve 19. yüzyıllarda tarih felsefesinin öne çıkan sorunu tarih metafiziği olmuştur. Yirminci yüzyılda tarih metafiziği tartışmaları bir kenara itilmekle birlikte küreselliğin hâkim olduğu bu dönemde, bir bütün olarak "Tarihin anlamı nedir?" sorusu önümüzde durmaktadır. İkincisi, tarihçiliğin sunduğu bilgilerin ne kadar güvenilir olduğunu sorgulayan analitik tarih felsefesi ya da tarih epistemolojisidir. Analitik tarih felsefesi; tarihçilik bilgisinin elde edilme şartlarını, temel kavramlarını, yöntemini, doğa bilimleri bilgisiyle ortaklık ve farklılıklarını konu alan bir tür bilim felsefesidir. Tarih felsefesinin her iki alanı da çok etkili sorunlara sahip olmakla birlikte 20. yüzyıl itibarıyla ağırlık bilim felsefesi tarzında tarih felsefesi yapma yönünde olmuştur.

Modernlik bağlamında tarih felsefesi sorunları Türkiye'de 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tartışılmaya başlanmakla birlikte[24] asıl çalışmalar, 20. yüzyılın başlarından itibaren verilmiştir. Tarih felsefesi, hakkında yapılan yayınlara bakıldığında Türkiye'de yapılan felsefe çalışmaları arasında üzerinde en çok durulan konulardan biri olmuştur. Tarih felsefesi sorunu olarak ilk tartışılan konulardan biri, terakki (ilerleme) düşüncesidir. Namık Kemal, Münif Paşa, Ahmet Mithat Efendi, Filibeli Ahmet Hilmi gibi dönemin birçok düşünürü, başta ilerleme (terakki) olmak üzere tarih ve tarih felsefesi sorunlarıyla ilgilenmişlerdir. Fuad Köprülü'nün 1913 yılında yayınladığı "Türk Edebiyatı Tarihinde Usul" başlıklı makale, Türkiye'de tarih felsefesinin önemli köşe taş-

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü.

[24] Modern dönemde, Türkiye'de tarih düşüncesinin nasıl geliştiğine ilişkin geniş bilgi Ayhan Bıçak, *Türk Düşüncesi 2 Kaygılar* başlıklı çalışmanın "Tarih Anlayışı" bölümünün "Tarihçilik Görüşleri", özellikle de "Tarih Metafiziği" ve "Terakki Sorunu" başlıklı kısımlarında bulunabilir. Yazı, daha önce çeşitli bağlamlarda yaptığım çalışmalardan faydalanılarak hazırlanmıştır.

sorunlar kapsamlı teorik düşüncelerin oluşturulmasını engellemektedir. Tarih felsefesi için sıralanan sorunlar, diğer alanlar için de geçerlidir. Alana ilişkin en önemli sorun, adları anılan düşünürlerin birbirlerine atıfta bulunmamalarıdır. Herkes, Batılı düşünürleri kaynak olarak kullanmanın yanıltıcı üstünlük duygusunu yaşamaktadır. Kendi dilinde yeterince kaynak üretilmemişse yabancı dil kaynaklarına başvurmak tartışılamaz bir gerektir. Ancak herhangi bir konuyla ilgili yeterli malzemenin üretilebilmesi alana ilişkin gelenekleşmelerle mümkün olmaktadır. Gelenekleşebilmek, meslektaşların yayanlarını önemseyerek okumak onun hakkında eleştiriler yazmak ve eleştirilere cevap vermekle olur. Bu süreç, Türkiye'de işlememektedir. Diğer bir önemli sorun da konuların genellikle tanıtılmaya yönelik ve bir makale bağlamında halledilmek istenmesidir. Düşüncelerin etkisi ve kalıcılığı düşünce tipine bağlı olarak değişmekle birlikte aynı konuya ilişkin çok sayıda makale ya da kitap çalışmaları etkilidir. Bir başka sorun problem tarihçiliğinin gelişmemiş olmasıdır. Alandaki sorunlara ilişkin görüşlerin neler olduğunu sergileyen eleştirel çalışmaların eksikliği geniş kapsamlı teorik temellendirmeler yapmayı ve geleneğin oluşmasını engelleyen unsurlar arasındadır.

Derin kaygıların olmaması, konuların yüzeysel ele alınışları, eleştiri eksikliği, yanlış akademisyenlik sanıları, temel problemlerin sıkı temellendirildiği kaynak eserlerin oluşmasını engellemiştir. Bu resim, Türkiye'de düşünce üretiminin genel yapısını ortaya koymaktadır ancak 20. yüzyılın başındaki durumla sonundaki durum karşılaştırıldığında çok daha iyi bir noktada olduğumuz açıktır. Yine de sormak gerekir: "Ülkenin ve dünyanın karşı karşıya kaldığı sorunlar hakkında hangi düşünceleri ürettik ve üretmeye devam ediyoruz?"

Kaynakça

Duralı, T. (2006). *Sorun Nedir?*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Duralı, T. (2006/1). *Çağdaş Küresel Medeniyet Anlamı/Gelişimi/Konumu*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Gökberk, M. (1982). "Macit Gökberk'le Konuşma: Felsefe ve Kültür Sorunları", *Yazko Felsefe Yazıları 1. Kitap*. (haz. Selahattin Hilav).

Gökberk, M. (1997/4). "Tarih Bilinci". *Değişen Dünya Değişen Dil*, İstanbul: YKY.

Gökberk, M. (1997/6). "Felsefe Bakımından Dil". *Değişen Dünya Değişen Dil*. İstanbul: YKY.

Gökberk, M. (1997/8). "Millet Oluş Yolunda Dil Davası", Değişen Dünya Değişen Dil, İstanbul: YKY,

Gökberk, M. (1997/12.). "Tarihsel Arkaplanı Bakımından Cumhuriyet Döneminde Bilim Dili". *Değişen Dünya Değişen Dil*. İstanbul: YKY.

Gökberk, M. (1997a). *Kant ve Herder'in Tarih Anlayışları*. İstanbul: YKY.

Köprülü, F. (1984). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Köprülü, F. (1986). "Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl". *Edebiyat Araştırmaları I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Mengüşoğlu, T. (1968). *Felsefeye Giriş*. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Mengüşoğlu, T. (1968/1). "Tarihlilik ve Tarihsizlik", *Felsefe Arkivi*.

Özlem, D. (2010). *Tarih Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.

Uygur, N. (1957). "Tarih Felsefesinin Yolu". *Felsefe Arkivi* III/3.

Gökalp, Z. (1982/46). "Tarih İlim mi Yoksa Sanat mı?". *Makaleler VII (Küçük Mecmua'daki Yazılar)*. (haz. M. Abdülhalük Çay). İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gökal, Z. (1982/47). "Tarihte Usûl". *Makaleler VII (Küçük Mecmua'daki Yazılar)*. (haz. M. Abdülhalük Çay). İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gökalp, Z. (1982/48). "Tarih Usulünde Şahitler". *Makaleler VII (Küçük Mecmua'daki Yazılar)*. (haz. M. Abdülhalük Çay). İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gökalp, Z. (1982/49). "Tarih Usulünde An'aneler". *Makaleler VII (Küçük Mecmua'daki Yazılar)*. (haz. M. Abdülhalük Çay). İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gökalp, Z. (1982/50). "Tarih Usulünde Abideler", *Makaleler VII (Küçük Mecmua'daki Yazılar)*. (haz. M. Abdülhalük Çay). İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gökalp, Z. (1982/51). "Vesikalar", *Makaleler VII (Küçük Mecmua'daki Yazılar)*. (haz. M. Abdülhalük Çay). İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gökalp, Z. (1982/52). "Tarih ve Kavmiyet", *Makaleler VII (Küçük Mecmua'daki Yazılar)*. (haz. M. Abdülhalük Çay). İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gökalp, Z. (2006). *Felsefe Dersleri*. (sad. ve yay. haz. Ali Utku, Erdoğan Erbay). Konya: Çizgi Kitabevi.

Konuyla İlgili Diğer Kitaplar

Adıvar, A. (1969). *Tarih Boyunca İlim ve Din*. İstanbul: Remzi Kitabevi,

Aysever, K. (2001). *Collingwood'un Tarih Felsefesi*. Ankara: İmge Yayınları.

Bıçak, A. (2004). *Tarih Düşüncesinin Oluşumu*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bıçak, A. (2004). *Felsefe ve Tarih.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bıçak, A. (2004). *Tarih Felsefesinin Oluşumu*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bıçak, A. (2005). *Tarih Metafizikleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Fındıkoğlu, Z. F. (1950). *İçtimaiyat Metodoloji Nazariyeleri.* İstanbul: İ.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları.

Sezer, Ö. (1981). *Anlayan Tarih Dil-Tarih İlişkisi Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Yazko Yayınları.

Şenel, A. (2006). *Kemirgenlerden Sömürgenlere insanlık Tarihi*. Ankara: İmge Yayınları.

Togan, Z. V. (1981). Tarihte Usul, İstanbul: Enderun Yayınları.

Tunç, M. Ş. (2005). *Terakki Fikri Menşei ve Tekamülü*. (haz. Osman Bahadır). İzmir: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Turan, O. (1997). *Türk Cihan Hakimiyeti Mefcuresi Tarihi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Uygur, N. (1952). Wilhelm Dilthey'e Göre Konuca Temellenmesi Bakımından Manevi Bilimler Öbeğinin Meydana Getirdiği Bilgi Bağlamı", Yayınlanmamış Doktora tezi, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü.

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ÇEVRE VE FELSEFESİ*

Haluk Aşar**

Giriş

Son yüzyıl içerisinde ister felsefi olsun ister politik isterse de bilimsel olsun her biri için en temel problemlerin başında çevre gelmektedir. İnsanın çevreyle ilişkisi modern döneme kadar hiçbir zaman bir problem olarak ele alınmamıştır fakat son yüz yıl içerisinde çevre, insan için artık bir problem olarak karşısında durmaktadır. Problemin ortaya çıkmasında katlanarak artan çevresel felaketlerin, canlıların tükenişinin ve iklim değişikliğinin büyük payı vardır. Bu durumda insanın bir problem olarak çevreye yönelmesi yine insanın kendisinin yaptığı hatayı fark etmesi ve bununla yüzleşmesinin eseridir. Bu makale boyunca öncelikle çevre krizi ve çevrenin anlamı sorgulanmakla birlikte insanın çevreye karşı tutumunun sonuçlarına da değinilecektir. Bu sonuçlar, bizleri bu dünyada nasıl ikame etmemiz gerektiğini sorgulatarak bizleri bir sınır durumuyla karşı karşıya getirmiştir. Bu noktada dünyayı yeni bir biçimde algılama ve buna yönelik bir felsefe mümkün hâle gelmiştir. Çevre felsefesi tam da böylesi bir durumun sonucu olarak doğmuştur. Makale boyunca çevre felsefesi de incelenecek olup Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sindeki yansımaları da ele alınacaktır.

İnsanın doğayla ilişkisi bu dünyada var olduğu andan itibaren devam etmektedir fakat bu ilişki bugün artık üçüncü aşamaya geçmelidir. İlk aşama antik Grek, Hint, Çin kültürlerinde görebileceğimiz evrenin canlı bir ruh olarak düşünülmesidir. Burada doğa canlılık taşımaktaydı dolayısıyla doğayla insan arasında kopmaz bir bağ vardı. Örneğin "antik Sanskritçe Vedalar tüm yaşama

---

* Bu çalışmada, çevre felsefesine değinilecek olup daha çok çevrenin anlamı, çevresel sorunlar, bu sorunlarla baş etme yöntemleri ve ülkelere yansımaları ele alınacaktır. Çevre felsefesine dair daha ayrıntılı okuma için bk. Aşar, H. (2022), "Çevre Felsefesi" *Felsefeye Giriş*, (Editör: Mustafa Cihan ve Serdar Saygılı), Pagem Akademi, Ankara, 299-322; Aşar, H. (2019), Aşar, Haluk. *Biyoetik: Geçmişten Günümüze*, Kimlik Yayınevi, Kayseri.

** Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi Sistematik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı.

malara da baktığımızda çevre felsefesi alanında henüz özgün sayılabilecek bir çalışmanın olmadığını söylemek mümkündür. Ülkemizdeki çalışmalar daha çok insan odaklı olarak değerlendirilebilir ve bu bağlamda etik alanını düşündüğümüzde çevre etiği de insan merkezli olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

Çevre felsefesi özellikle çevre etiği ve buna bağlı olarak çevre politikası her geçen gün artan bir ilgiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Makale boyunca bu ilginin temel sebeplerinin çevresel sorunlar ve dünya görüşlerinde yaşanan değişim olduğu vurgulanmaya çalışıldı. Dünyadaki gelişmelere baktığımızda çevresel kaygının çok daha fazla olduğunu ve buna bağlı olarak çevre felsefesi üzerine çalışmaların çok daha özgün ve yaygın olduğunu söylemek mümkün. Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sindeki gelişmelere baktığımızda ise çevre üzerine kaygının çok yaygın olmadığını görmekteyiz. Doğanın bir kaynak olarak düşünülmesi ve bu kaynakların da hor kullanılması son zamanlarda hükûmetleri bu alanda bazı yasalar çıkarmaya ve sözleşmeler imzalamaya sevk etmiştir. Fakat yine de hükûmetler eliyle de doğa bir değer olarak değil bir kaynak olarak hor kullanılmaya devam etmiştir. Makale boyunca bir politikanın gelişebilmesi için dünya görüşünde ve değer anlayışında değişim olması gerektiği belirtilmiştir. Ancak ne yazık ki ülkemizde felsefe alanında böyle bir dönüşüm gerçekleşmemekle birlikte özellikle etik alanında insan merkezci görüşten vazgeçilemediği görülmektedir. Ancak 90'lı yıllardan itibaren yapılan çalışmalar ve çeviriler, bu alanda bir dönüşüm gerçekleştireceğini ve felsefe çalışmalarının bu alana yoğunlaşacağını düşünmekteyim. Şahsımın 2019 yılında çıkardığı hem çevre etiği hem de biyoetikle ilgili *Biyoetik; Geçmişten Günümüze* adlı kitap bunlardan biridir. Eserde, biyoetiğin modern tıp etiği olmadığı temellendirilmeye çalışılmakla birlikte çevre etiği için yeni bir dünya görüşü sunduğunu ve hatta bizzat etiğin kendisinin bioetik olarak ele alınması gerektiğini belirten özgün bir eser olarak nitelendirilebilir.

Kaynakça

Biskowski, Lawrence J. (2003). "Ecujustice", Environmental Encyclopedia, Third Edition, Ed. Marci Bortman, Peter Brimblecombe, Mary Ann Cunningham, William P. Cunningham, and William Freedman, Farmington Hills: Thomson Gale, pp. 414.

Brennan, Andrew, Lo, Y. S. (2014). Understanding Environmental Philosophy, New York: Routledge.

Callicott, J. Baird. (1999). Beyond the Land Ethic: More Essays in Environmental Philosophy, New York: State University of New York Press.

Cunningham, William P. (2003). "Introduction", Environmental Encyclopedia, Third Edition, Ed. Marci Bortman, Peter Brimblecombe, Mary Ann Cunningham, William P. Cunningham, and William Freedman, Farmington Hills: Thomson Gale, pp. xxıx-1.

Cunningham, William P. (2003). "Ecology", Environmental Encyclopedia, Third Edition, Ed. Marci Bortman, Peter Brimblecombe, Mary Ann Cunningham, William P. Cunningham, and William Freedman, Farmington Hills: Thomson Gale, pp. 421-424.

Des Jardins, Joseph R. (2006). Çevre Etiği; Çevre Felsefesine Giriş, Çev. Ruşen Keleş, Ankara: İmge Kitabevi.

Derrida, J. (2002). "The Animal That Therefore I Am (More to Follow)", trans: David Wills, Critical Inquiry The University of Chicago Press, pp. 369-418.

Ertan, Birol (2004). "2000'li Yıllarda Çevre Etiği Yaklaşımları ve Türkiye", Yönetim Bilimleri Dergisi (1: 3), Journal of Administration Sciences.

Gunster, S. (2011). "Fear and the Unknown: Nature, Culture, and the Limits of Reason", Critical Ecologies The Frankfurt School and Contemporary Environmental Canada: Crises, University of Toronto Press, pp. 206-229.

Heidegger, M. (2012). Olmaya Bırakılmışlık, çev. Mesut Keskin, İstanbul: Avesta Basın Yayın.

Jeryan, Christine B. (2003). "Environmental Ethics" Environmental Encyclopedia, Third Edition, Ed. Marci Bortman, Peter Brimblecombe, Mary Ann Cunningham, William P. Cunningham, and William Freedman, Farmington Hills: Thomson Gale, pp. 489-490.

Minteer, Ben A. (2009). "Unity among Environmentalists? Debating the Values-Policy Link in Environmental Ethics", "Nature in Common?: Environmental Ethics and the Contested Foundations of Environmental Policy, Ed. by Ben A. Minteer, Philadelphia: Temple University Press, pp. 3-18.

Pluhar, E. (2012). "Animal Rights" Encyclopedia of Applied Ethics, Ed. Ruth Chadwick, Callahan and Singer, Massachussetts: Academic Press, pp. 136-144.

Rolston, H. (1998). Environmental Ethics Duties to and Values in the Natural World, Philadelphia: Temple University Press.

Sarkar, Sahotra (2005). Biodiversity and Environmental Philosophy: An Introduction, New York: Cambridge University Press.

Ünder, Hasan (1996). Çevre Felsefesi, Ankara: Doruk Yayınları.

Wall, Darek (1994). Green history; A reader in environmental literature, philosophy and politics, New York: Routledge.

White, Lynn (1967). "Historical Roots of Ecologic Crisis", Science Vol 155, pp. 1203-1207.

Wood, Dawid (Bahar 2015). "Hayvanlar Hakkındaki Hakikat", Cogito: Felsefede Hayvan Sorusu, Sayı 80, İstanbul, ss. 118-135.

Young, Gerald L. (2003). "Environment", Environmental Encyclopedia, Third Edition, Ed. Marci Bortman, Peter Brimblecombe, Mary Ann Cunningham, William P. Cunningham, and William Freedman, Farmington Hills: Thomson Gale, pp. 467-469

Young, Gerald L. And Smith D. (2003). "Ecosophy", Environmental Encyclopedia, Third Edition, Ed. Marci Bortman, Peter Brimblecombe, Mary Ann Cunningham, William P. Cunningham, and William Freedman, Farmington Hills: Thomson Gale, pp. 426.

Zimmerman, Michael E. (1998). "General Introduction" Environmental Philosophy From Animal Rights to Radical Ecology, Michael E. Zimmerman (Ed.), New Jersey: Prentice Hall, pp. 1-7.

Zimmerman, Michael E. (1993). "Rethinking the Heidegger-Deep Ecology Relationship", Environmental Ethics XV, 3, pp. 196-224.

TÜRKİYE'DE DİN FELSEFESİNİN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI ÜZERİNE

Mehmet Fatih Kalın*

Giriş: Bir Disiplin Olarak Din Felsefesinin Gelişimi

Tarihsel açıdan bakıldığında günümüz Batı dünyasında din felsefesinin oluşumunda iki ana anlayışın etkili olduğu görülmektedir. Bunlar: Orta Çağ felsefi-teolojik geleneği ve Aydınlanma düşüncesiyle başlayan sürecin bıraktığı mirastır. Din-felsefe ilişkisinin modern dönem ve özellikle Aydınlanma düşüncesiyle beraber yeni bir boyut kazandığı bilinmektedir. Orta Çağ'da ekseriyetle herhangi bir dinin doğruluk iddialarının salt akıl ile desteklenebileceğini ya da uzlaştırılabileceğini göstermeyi amaçlayan yaklaşımlara karşın Aydınlanma Dönemi'nden itibaren dinlerin doğruluk iddialarına karşı daha eleştirel ve kuşkucu bir tutum içine girilmiştir. Din felsefesinin beslendiği bu iki akım çağımızda da teizme dayalı inançlara yönelik eleştirel yaklaşımlar ile bu eleştirileri çürütmeye ve bunlara cevaplar üretmeye yönelik savunmacı çabalarla varlığını korumaktadır. Din felsefesi şeklinde bir kullanıma 19. yüzyıla gelinceye kadar rastlanılmamaktadır. Bu dönemde ise özellikle insanlığın dinî bilinci ile onun kültürel, dilsel, düşünsel ve duygusal boyutlardaki temsillerini ele alan ve değerlendiren bir disiplin olarak anlaşılmıştır (Reçber, 2014: 13).

Modern din felsefesinin Aydınlanma düşüncesinden kaynaklandığına dair genel bir kanaat de vardır. Bundan başka özellikle D. Hume, I. Kant ve G. W. F. Hegel'in din felsefesinin gelişmesine en fazla katkı yapan filozoflar olduğu kabul edilmektedir. Doğal bir din anlayışını savunan David Hume, kötülük problemi ve mucizenin imkânı gibi konulardaki düşünceleriyle bu sahanın temellerinin atılmasında pay sahibidir. Tecrübeyi genelgeçer bilginin kaynağı ve ölçüsü olarak gören Kant da tecrübe dışı alanda saf aklın fonksiyonuna yönelik eleştirisiyle bilinmektedir. Onun dini savunurken tecrübeye başvurmanın gerekliliğine dair tavrı önemlidir. Yine Friedrich Schleiermacher'in dinin duygu boyutuna dikkat çekmesi, Rudolf Otto'nun dinin mistik boyutunu öne

* Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Felsefesi Anabilim Dalı.

ilahiyat alanına hapsedilmesi felsefi tavra da aykırı bir uygulamadır. Bu bakımdan kendi inanç ve kültür dünyamızdan hareketle yapılacak din felsefesi çalışmalarının giderek artmasının ve din felsefesi derslerinin ilahiyat fakülteleri dışında felsefe eğitimi veren bölümlerde de müfredat programlarına konulmasının alanın gelişimine çok büyük bir katkı yapacağını söylemek gerekir.

Kaynakça

Acar, R., Yüce, F. (2011). Din felsefesi literatüründe kuşbakışı bir gezinti. *Türkiye araştırmaları literatür dergisi,* 9 (17).

Alpyağıl, R. (2011). *Geleneksel ve çağdaş metinlerle din felsefesine dair okumalar-I.* İstanbul: İz Yayıncılık.

Altıntaş. H. (1989). *Mustafa Şekip Tunç.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Arslan, A. (1996). *Felsefeye giriş*. Ankara: Vadi Yayınları.

Bayrakdar, M. (1997). *Din felsefesine giriş*. Ankara: Fecr Yayınevi.

Bayraktar. L. (2002). Mustafa Şekip Tunç'un insan anlayışı. *Felsefe dünyası,* 36.

Bıçak, A. (2018). Din felsefesi-felsefe. *Din & felsefe araştırmaları,* 1 (2).

Cox, J. (2004). *Kutsalı ifade etmek.* (Fuat Aydın, Çev.). İstanbul: İz Yayıncılık.

Dalkılıç, B. (2004). Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde Türkiye'de din felsefesi. *Necmettin Erbakan üniversitesi ilâhiyat fakültesi dergisi*, 17 (17).

Dalkılıç, B. (2009). Türkiye'de ilâhiyat fakültelerinde din felsefesi. *Türk bilimsel derlemeler dergisi,* 2 (1): 281-292.

Dalkılıç, B. (2013). *Türkiye'de din felsefesi*. Konya: Çınar Ofset.

Günay, Ü. (2008). *Din sosyolojisi.* İstanbul: İnsan Yayınları.

İmamoğlu T., Yazoğlu R., Başçı V. (2018). *Din felsefesi.* Erzurum: Eser Yayıncılık.

İmamoğlu, T. (2018). Din felsefesi üzerine bazı düşünceler. *Universal journal of teology,* 3 (2).

İrem. N. (2002). Mustafa Şekip Tunç. *Modern Türkiye'de siyasî düşünce: modernleşme ve batıcılık.* (Uygur Kocabaşoğlu, Ed.). İstanbul: İletişim Yayınları, c. 3.

Lewis, H. D. (1965). *Philosophy of religion*. Londra.

Özcan, Z. (1991). Bir din felsefesi mümkün müdür? (Henry Dumery'in Vorlesungen uber die pilosophie der religion, 1832 eserinden çeviri) *Uludağ Üniversitesi ilâhiyat fakültesi dergisi,* 3 (3).

Peterson M. vd. (2013). *Din felsefesi seçme metinler*. İstanbul: Küre Yayınları.

Reçber, M. S. (2012). Din felsefesi üzerine. *Felsefe dünyası,* 2012/1 (55).

Reçber, M. S. (2014). *Din felsefesi. Din felsefesi el kitabı*. (Recep Kılıç-M. Sait Reçber, Ed.). Ankara: Grafiker Yayınları.

Tunç, M. Ş. (1959). *Bir din felsefesine doğru,* İstanbul: Türkiye Yayınevi.

Tunç, M. Ş. (2022). *Felsefe-i din.* (Fatih Taştan, Sad. ve Haz.). İstanbul: Çizgi Kitabevi.

PALİMPSEST BİR GİRİŞİM OLARAK BATI UYGARLAŞMASI VE CUMHURİYET DÖNEMİ DÜŞÜNÜRLERİNDEN MÜMTAZ TURHAN'IN BATILILAŞMA FELSEFESİ

Murat Bahadır*

Giriş

Dünya üzerinde doğada çeşitlilik olduğu gibi insan ve toplumlar da kültürel açıdan çeşitlilik göstermektedir. Göçebelikten yerleşik hayata toplumlar, doğa ile olan ilişkisine bağlı olarak farklı maddi ve manevi kültürel ögelere sahip olmuşlardır. Ancak tarihsel süreç içerisinde doğaya müdahalede bulunan insan, yabani doğaya karşı kendisi için olumsuz olarak gördüğü niteliklerden arındırılmış çevre oluşturmayı amaçlamıştır. Doğadaki yabanıllığa karşı kendisine idealleştirilmiş yapay bir yerleşim yeri inşa eden insan, öncelikle birbirine benzer kentler inşa etmiş ve buna bağlı olarak da ideal yaşam biçimi ve araçlar üretmiştir. Bu ideal yaşam biçimleri ise henüz benzer başarıya ulaşamamış toplumların yaşam biçimlerinden, yani kültüründen, üstün olarak görülmüştür. Öyle ki Antik Çağ'da Yunan ve Roma toplumları, diğer toplumları barbar olarak nitelendirirken benzer şekilde Hristiyanlık ile birlikte şekillenen Batı Orta Çağ kültürü de diğer toplumların kültürünü pagan olarak nitelendirmiştir. Her iki çağda kendi kültürünü üstün olarak gören toplumlar, sahip oldukları bilgi birikimi ve araçlar ile diğer toplumların kültürlerini değiştirme girişiminde bulunmuş ya da diğer toplumlar üstün olarak gördükleri bu kültürleri model almışlardır. Bu durum, özellikle modern çağda Batı'nın bilgi, bilim ve teknoloji alanında geliştiği süreçte çok daha belirgindir. Benzer şekilde bu durumun neden olduğu/olacağı sorunlar da çok kültürlülük ve Batılılaşma bağlamında tartışma konusu yapılmıştır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Erzurum Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.

otoritesi altından yaşayan farklı milletlerden oluşan imparatorlukta uygarlığa eşlik etme durumu söz konusuyken kültür birliği yoktur. Eğer kültürlerin bu ayırt edici nitelikleri olmasaydı toplumları tüm insanlığı tek bir uygarlık altında birleştirmek mümkün olabileceğini ifade eden Turhan'a göre toplumların sahip olduğu kültürel farkları görmezden gelmek ya da ortadan kaldırmak, doğal, toplumsal birliktelikleri, toplumları yok etmek demektir. Bu minvalde şekillendirilecek toplum, bir yere ait olmayan, kendine ait özgünlüğü olmayan, bir otoritenin emrine girmiş, bölünmüş, tutarsız kalabalık olacaktır (Turhan, 2017: 30-31). Oysa bir uygarlığın gelişmesinin farklı milletlerin etkileşim ve çabası ile mümkün olmuştur. Dolayısıyla ona göre uygarlık tek bir milletin sırtına bırakıldığında o uygarlığın çökmesi muhtemeldir (Turhan, 2019a: 43). Öyle ki Lahbabi'nin (1996: 24) de ifade ettiği gibi uygarlığın tek ve kültürlerin de birden çok olarak kabul edildiği durumda farklı kültürlerin diyalektik etkileşim süreci içerisinde uygarlığı meydana getirdiğini gözlemlemek mümkündür. Bu bağlamda uygarlığı sadece Batı toplumunun tarihsel gelişim süreci içerisindeki belli bir dönemdeki yaşam biçimi olarak görmek temelsiz bir iddiadır. Oysaki her uygarlık çalışarak elde edilen fikirlerden ibarettir ve fikirlerin sınırları ve son kullanma tarihleri yoktur.

Sonuç olarak Alman düşüncesinde her toplumun kültürünün değerli olduğu (Herder) ve her kültürün kendi uygarlığına sahip olduğu (Spengler) düşüncesi, Batı'nın palimpsestvari girişim olan uygarlık düşüncesine karşı ortaya konan eleştireler ile yeniden gündeme gelmiştir. Günümüzde Huntington'un dile getirdiği kültürel çatışmalar tezi ve Turhan'ın kültürel değişme düşüncesi de bu duruma dikkat çekmesi açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda 1960'larda uygulanan sıkışık bir coğrafyada farklı bölgelerden gelen toplumların çok kültürlü birlikteliğinden ziyade daha küresel çapta kültürel farklılık ve bu farklılıkların oluşturduğu farklı uygarlıkların oluşmasına imkân verecek çok kültürlülük anlayışı daha makul durmaktadır. Ancak burada toplumları gelecekte bekleyen tehlike, gelişen bilim ve teknoloji ile insanın gerçeklik ile olan ilişkisinin sanal dünyaya taşınması ile şekillenmeye başlayan sanal çağ ve sanal kültürün beraberinde getireceği varoluşsal sorunlardır.

Kaynakça

Atiker, E. (1998). *Modernizm ve kitle toplumu*. Ankara: Vadi Yayınları.

Bahadır, M. (2022). Mitolojiden felsefeye doğa-insan ilişkisi. *Felsefe Dünyası*, 2 (76), 135-157.

Baudrillard, J. (2012). *Tüketim toplumu* (5. Baskı). (Hazal Deliceçaylı ve Ferda Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Çınar, A. (2016). *Çokkültürlülük efsanesi*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.

Çubukçu, A. (1994). *Kültür ve politika* (2. Baskı). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

De Beukelaer, C. (2015). *Developing cultural industries learning from the palimsest of practice*, Amsterdam: European Cultural Foundation.

Dillon, S. (2005). Reinscribing de quincey's palimpsest and cultural studies. *Textual Practice* 19 (3), 2005, 243–263.

Doytvheva, M. (2016). *Çokkültürlülük* (3. Baskı). (Tuba Akıncılar Okumuş, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Eagleton, T. (2016). *Kültür yorumları* (3. Baskı). (Özge Çelik, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Febvre, L. (1995). *Uygarlık, kapitalizm ve kapitalistler,* (Mehmet Ali Kılıçbay, Çev.), Ankara: İmge Kitapevi.

Fukuyama, F. (2012). *Tarihin sonu ve son insan* (3. Baskı). (Zülfü Dicleli, Çev.). İstanbul: Profil Yayıncılık.

Huntington, S. P. (2015). *Medeniyetler çatışması ve dünya düzeninin yeniden kurulması* (14. Basım). (Mehmet Turhan ve Y. Z. Cem Soydemir, Çev.). İstanbul: Okuyanus Yayınları.

Jaeger, W. (1974). *Paideia the ideals of greek culture volume 2.* (Gılbert Hıghet, Trans.). Oxford: Basıl Blackwell.

Köktürk, M. (2006). *Kültürün dünyası kültür felsefesine giriş*. Ankara: Hece Yayınları.

Kroeber A.L. and Kluckhohn, C. (1952). *Culture a critical review of concepts and definitions*. Cambridge: Harvard University Printing Office.

Lahbabi, M. A. (1996). *Kapalıdan açığa milli kültürler ve insani medeniyet*. (Bahaeddin Yediyıldız, Çev.). Anakara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Meriç, C. (2017). *Umrandan uygarlığa* (25. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.

Morin, E. (1995). *Avrupayı düşünmek* (2. Baskı). (Şirin Tekeli, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.

Özlem, D. (2008). *Kültür bilimleri ve kültür felsefesi* (5. Baskı). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Said, E. W. (2016). *Kültür ve emperyalizm* (4. Baskı). (Necmiye Alpay, Çev.). İstanbul: Hil Yayınları.

Schoenmakers H. (2012). *The power of culture.* Groningen: University of Groningen.

Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür*. (Tuncay Birkan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Smith, P. (2007). *Kültürel kuram*. (Selime Güzelsarı ve İbrahim Gündoğdu, Çev.). İstanbul: Babil Yayınları.

Smith, P.ve Riley, A. (2016). *Kültürel kurama giriş*. (Selime Güzelsarı ve İbrahim Gündoğdu, Çev.). İstanbul: Dipnot Yayınları.

Spengler, O. (1997). *Batının çöküşü* (2. Baskı), (Giovanni Scognamillo ve Nuray Sengelli, Çev.). İstanbul: Dergah Yayınları.

Şeriati, A. (2016). *Medeniyet Tarihi I* (3. Baskı). (Ejder Okumuş, Çev.), Ankara: Fecr Yayınları.

Thompson, J. B. (2013). *İdeoloji ve modern kültür*. (İdil Çetin, Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.

Toynbee, A. J. (2016). *Uygarlıklar yargılanıyor* (3. Baskı). (Nurer Uğurlu, Çev.), İstanbul: Örgün Yayınevi.

Turhan, M. (1964), *Maarifimizin ana davaları ve bazı hal çareleri.* İstanbul: Bedir Yayınları.

Turhan, M. (2011). Köy kalkınmasının esasları*. Istanbul Journal of Sociological Studies*, 0 (6), 1-13.

Turhan, M. (2012). Teknik değişimlerin sosyal tesirleri. *Psikoloji Çalışmaları*, 2 (0), 1-10.

Turhan, M. (2017). *Kültür değişmeleri* (3. Baskı), Ankara: Altınordu Yayınları.

Turhan, M. (2019a). *Garplılaşmanın neresindeyiz* (5. Baskı). Ankara: Altınordu Yayınları.

Turhan, M. (2019b). *Bütün eserleri*. Ankara: Altınordu Yayınları.

Tylor, E. B. (1920). *Primitive culture I* (Sixth Edition), London: Murray.

Williams, R. (1993). *Kültür*. (Suavi Aydın, Çev.). Ankara: İmge Kitapevi.

Williams, R. (2012). *Anahtar sözcükler*. (Savaş Kılıç, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

AHMET HAMDİ AKSEKİ'NİN BAZI FİLOZOFLARIN RUHA DAİR GÖRÜŞLERİNE GETİRDİĞİ ELEŞTİRİLER VE DEĞERLENDİRMESİ*

Naim Şahin**

Çok yönlü ilmi bir kişiliğe sahip olan merhum Ahmet Hamdi Akseki'nin *Ruh ve Bekay-ı Ruh* adlı eserinde bazı filozofların ruha dair görüşlerine getirmiş olduğu eleştiri ve değerlendirmesini bir incelemeye tabi tutmak bu makalenin gayesidir.

"Acaba Akseki, niçin ruhun mahiyeti ve bekay-ı ruh konusunu ele almıştır?", "O, filozofların ruhla ilgili yaklaşımları hakkında ne düşünmektedir?", "Onları bu konuda yeterli mi yoksa yetersiz mi görüyor yoksa ruhun mahiyeti ve bekasının Kur'an açısından tutarlılığını göstermek için mi böyle bir çalışma ihtiyacı hissetmiştir?"

İlmî şahsiyetler ve mütefekkirler her şeyden önce içerisinde yaşadığı toplumun bir ferdi olarak o toplumdan birçok yönlerden etkilenmiş aynı zamanda toplumu etkilemişlerdir. Bu yüzden içerisinde bulunduğu toplumun dini, ahlaki, fikri, siyasi, ekonomik ve sosyokültürel vb. birtakım problemlerle karşı karşıya kalması, toplumun diğer fertlerini olduğu gibi ilmî şahsiyetleri ve toplumun dinamikleri olan mütefekkirleri de etkilemiş ve onları bu problemler üzerinde hâl çareleri bulmaya sevk etmiştir.

Bu bağlamda Osmanlı döneminin son, Cumhuriyet döneminin ilk araştırmacı alimleri arasında olan Ahmet Hamdi Akseki (1887-1951) döneminin problemlerine çözümler aramış özellikle Batı'dan gelen materyalizm, poziti-

* Bu çalışma, Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Diyanet İşleri Başkanlığı Antalya İl Müftülüğü tarafından 08-09 Kasım 2013 yılında düzenlenen Ahmet Hamdi Akseki Sempozyumunda tebliğ olarak sunulmuştur.

** Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi Felsefe Tarihi Anabilim Dalı.

- Akseki'ye göre, ruhun cisim ve cismânî olmayıp mücerret bir cevher olduğunu kabul eden filozoflar ile sûfilerin görüşleri bu hususta hakikate daha yaklaşmıştır; çünkü bu tarzdaki bir düşünce, ruh hakkında nâzil olan ayete (İsra, 17/85) de uygun düşmektedir.

Buradan anlaşıldığı üzere Akseki'nin hakikat anlayışı İslam'ın temel görüşleri doğrultusundadır.

- Akseki, "Ruh, aslı ve zâtı itibarıyla cisim ve cismânilikten, madde ve maddilikten uzak basit bir cevherdir, emr-i Rabbânidir, gayb ve melekût âlemindendir. Fakat bedenle olan bağı itibarıyla maddîdir, cisimde tecelli ve onunla zuhur etmesi itibarıyla cism-i latîftir" diyor.

Akseki sonuç olarak "Ruhun hakiki mahiyetinin bizim görüp bildiğimiz tecrübe ve algı dünyasına ait olmadığı ve hatta akıl tarafından bilinemeyeceği hiç kimse tarafından inkâr edilemez. Emir âlemi ve melekût âleminden olduğu Kur'ân-ı Kerim ayetleriyle ile sabittir. Melekût âlemi duyulmaz. Duyulmayan bir şeyi duyularla algılamak ve açıklamak imkânsızdır. Biz yalnız onun eserlerinden, kuvvetlerinden bahsedip bu cihetle onun hakkında bilgi edinebiliriz. İnsanoğlu bundan öteye gidemez, bundan ötesi için aciz kalır." demektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı yapmış olan Ahmet Hamdi Akseki'nin dinî konularda olduğu gibi felsefe ve felsefenin birçok konuları ve özellikle de ruh konusunda derin bir felsefi müktesebata sahip olması takdire şayandır. Bu ilmî ve felsefi yönüyle Akseki düşünceleriyle örnek bir kişilik serdetmektedir diyebiliriz.

Kaynakça

Bolay, S.H. (1979), *Türkiye'de Ruhçu Ve Maddeci Görüşün Mücadelesi,* İstanbul.

Erdem, H. (2011), *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Konya.

Gökberk, M. (1985), *Felsefe Tarihi*, İstanbul.

Janet, P., Seaılles, G. (1978), *Metalip ve Mezahip*, Elmalılı M.Hamdi Yazır (Terc:), İstanbul

Karakoyun, R. (2009), *Ahmet Hamdi Akseki'nin Ruh ve Bekay-ı Ruh Adlı Eseri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Weber, A. (1991), *Felsefe Tarihi*, H.Vehbi Eralp (Terc:)., İstanbul.

NECATİ ÖNER'İN HÜRRİYET DÜŞÜNCESİNE MÜTEVAZI BİR KATKI

Muhammet Enes Kala*

Üzerinde konuşmanın zor olduğu kavramlardan birisi şüphesiz hürriyettir. Bu zorluk hem kelimenin mahiyetinden hem de ona yaklaşım tarzlarından neşet eder. Hürriyet, insanın özüne dair önemli hususiyetleri izhar eder. Evvela o olmadan, insan için bir sorumluluktan ve dolayısıyla ahlaktan bahsetmek mümkün değildir. Yine o olmadan bir arada yaşama tecrübesi hep eksik kalır. İnsan varsa hürriyetin varlığından bahsetmek, hürriyetin ancak insanın varoluşuyla fiziki âlemde temsil edilebildiğini söylemek yanlış olmasa gerektir.

Hürriyet konusuna ilişkin önemli hususları dile getiren, meselenin tartışma zeminini güçlendirip zenginleştiren filozoflardan birisi de kuşkusuz Necati Öner'dir.** Öner, hürriyeti, insan için bir yaşantı hâli olarak görür ve onun duygusal alana ait olduğunu belirtir. Yaşantı hâline ait olan cevvallik ve duygusal alanda kök salış onun üzerinde genel geçer şekilde ittifak etmeyi oldukça zorlaştırır. (Öner, 1982:11; Öner, 1999:326-327)[32] İnsanın yaşantı hâline dahli ise yaşantının mahiyetine ve seviyesine göre farklı bakış açılarını etüt sürecine davet eder. O hâlde insanın manevi yaşantısına, politik yaşantısına, ferdî yaşantısına, fiziki yaşantısına dair hürriyet tecrübelerinden söz etmek mümkündür. Bu bakımdan hürriyet kavramını, dinî, ahlaki, siyasi ve bedeni tecrübenin sahalarında farklı şekillerde ve usullerde ele almak daha isabetli olabilir. Hürriyetin alanı mezkûr tecrübeler çerçevesinde gaybdan metafiziğe, metafizikten fizik sahaya doğru bir akışı ve değerlendirme sürecini seslendirir. Bu bağlamda hürriyet, siyasi, hukuki ve ahlaki sahaların önemli bir meselesi olduğu kadar ilahiyat ve metafizik alanının da son derece mühim meselelerinden birisi olarak anlaşılabilir.

* Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Felsefe Bölümü.

** Konuya ilişkin geniş bilgi için bk. Kala, M. E. (2018b). "İnsan Hürriyeti ve Sınırı -Necati Öner'e Özel Referansla Bir Değerlendirme- (*İnsandan Değere Değerden İnsana*. Ankara: Eski Yeni Yayınları.)

32 Ayrıca Yunus Emre de aşkın bir duygu hâli olduğunu ve tanımlanamaz olduğunu ifade eder ve aşka ışk der. Bk. Bayrakdar, M. (1994). *Yunus Emre ve Aşk Felsefesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

lir. Böylesi süreçle ortaya çıktığını düşündüğümüz otorite, yukarıda zikrettiğimiz otoriteler içinde yer almasa da en az meşru olan otoriteler kadar söz ve güç sahibi olabilir. Bu şekilde ortaya çıkan otorite de yukarıda temas ettiğimiz dokunulmazları tahrip edebilir. Her ne kadar zorunlu olarak icbar edici şekilde insan hürriyetinin dokunulmaz unsurlarına dokunmasa da, onlara manipülatif yollarla dokunarak aslında insan hürriyetine reklamlar ve tüketim aracılığıyla tahakkümde de bulunabilir. Bu konunun da ayrı başlıklar şeklinde incelenmesi insan ve hürriyeti bağlamında önem arz etmekte olduğunu düşünmekteyiz.

Hülâsa, akıl sahibi ve dolayısıyla hür olan insan, hürriyetini bir toplumda gereği gibi yaşayabilmesi için hürriyetini kullanabilme hakkı veren sınırının farkına varmalı ve ona riayet etmelidir. Bir toplumda yaşamak fedakârlık etmeyi gerektirir. Bu fedakârlık ise herkes için hürriyetin gereken şekilde sınırlandırılmasıdır. Unutulmamalıdır ki bir yetkinlik olan hürriyetin ön koşulu onun sınırıdır. Hobbes'un telakkîsini anlatabilmek için kullanılan "beşer beşerin kurdudur (Homo hominu lipus)" yargısı, gerçekleşmemesi için hürriyet sınırlarının en iyi şekilde tespiti ve uygulanması gerekecektir. Bu gereklilik ise kişinin kendisi, kollektif bilinç, devlet, sermaye ve ilahi otoritenin birbirinin tamamlayıcı ufkunda gerçekleşebilecektir. Bunun gerçekleşebilmesinin yolu, beşerin daha çok insan olması ve bu yolda ona en büyük yoldaşlığı yapan eğitimin yetkinliği olacaktır.

Kaynakça

Abandan, Y. (1940). "Hürriyet Problemi". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. VI. Sayı:2-3.

Aristoteles, (2009). *Nikomakhos'a Etik*. (Çev. Saffet Babür). İstanbul:Bilgesu Yayınları.

Aşur, M.T. (2006). *İslam Hukuk Felsefesi*. (Çev. Mehmet Erdoğan-Vecdi Akyüz). İstanbul: Rağbet Yayınları.

Ataay, C.K. (2016). "Hayek ve Friedman'ın Devlet Anlayışı". *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4:1.

Bayrakdar, M. (1994). *Yunus Emre ve Aşk Felsefesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Boynukalın, E. (2003). "Makasıdu'şŞerîa", *DİA*, Cilt:27.

Hayek, A.v. (2017). "Liberalizm". (Ed. Cennet Uslu). *Liberalizm'in el Kitabı.* Ankara:Liberte Yayınları.

Kala, M.E. (2017). "Küreselleşmeye Ahlak Biçmek: Beşeriyet, İnsaniyet ve Şahsiyet". (Ed. Celal Türer). *Küreselleşme Karşısında Gençlerimiz Şahsiyetin İnşası.* Ankara:Türk Felsefe Derneği Yayınları.

Kala, M. E. (2018a). *Erdem ve Ödev Batı Ahlâk Tarihinin Serencamı.* Ankara:Kadim Yayınlarıç

Kala, M. E. (2018b). *İnsandan Değere Değerden İnsana*. Ankara:Eski Yeni Yayınları.

Kuçuradi, I. (2011). *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları*. Ankara:Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Nozick, R. (2015). *Anarşi, Devlet ve Ütopya*. (Çev. Alişan Oktay). İstanbul:İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Öner, N. (1999). *Felsefe Yolunda Düşünceler*. Ankara:Akçağ Yayınları.

Öner, N. (1992). "Hürriyet ve Otorite". *Felsefe Dünyası,* Sayı: 4.

Öner, N. (2018). *Bilginin Serüveni*. Ankara:Atatürk Kültür Merkezi.

Öner, N. (1982). *İnsan Hürriyeti*. İstanbul:Selçuk Yayınları.

SOSYAL BİLİMLER FELSEFESİ

Mustafa Tekin*

Sosyal bilimler kavramı farklı bileşenler etrafında çözündürülmesi gereken tarihsel ve aktüel bir bagaja sahiptir. Teolojiden transhümanizme, Rönesans'tan küreselleşme ve postmodernliğe, pozitivizmden çoğulculuğa kadar geniş bir tayfta incelenmesi gereken sosyal bilimlerin bugün kazandığı içerik ve ürettiği sonuçlar açıkçası tabii ve fizik bilimlerinden daha çok önem taşımaktadır.

Çünkü insan ile evren arasındaki ilişkinin hangi perspektiften kurulduğunu/kurulacağını faş etmesi bağlamında geleceğe doğru geliştirilecek projeksiyonlarda farkında olunmasa bile başat bir rol oynamaktadır. Bir başka deyişle, sosyal bilimlerin paradigması teknolojinin gündelik hayattaki rolü ve rotasını belirlemektedir. Esasen özelde Osmanlı'dan başlayarak modernlikle karşılaşma sonucunda bugüne kadar "science" kavramıyla bağlantılı olarak teknik bilimlere öncelik verilmesi, bir yandan modernliğin batı dışı toplumlarda teknoloji ile özdeşleştirilmesi, diğer yandan hâkimiyetin teknolojiye yığınak yapılarak algılanması ile ilintili görünmektedir. Hâlbuki tüm bunlar Batı'da tarihsel süreç boyunca yaşanan bir dizi toplumsal ve zihniyet değişiminin bir sonucudurlar. Modernlik bu bağlamda böyle bir perspektifin ve zihniyet dönüşümünün ismidir ve sosyal bilimler de farklı disiplinleriyle bu perspektifi üretmektedir. Esasen teknolojide bu felsefe içinde hareket etmektedir. Söz gelimi; Batı'da Kopernik Devrimi ile başlayan, Kepler ve Galileo ile devam eden devrimsel süreç, evrenin yer merkezli olmaktan çıkıp güneş merkezli olduğunun ortaya konulmasından daha fazla, tanrı merkezli evren tasarımından insan merkezli bir evren tasarımına geçişle anlamlandırılır.

Bu noktada teoloji ile sosyal bilimler arasındaki ilişkiye bir sorunsal olarak bakılmalıdır. Modern öncesi dönemde tüm evren Tanrı ile bir anlam kazanırken, bunun ortaya çıkardığı perspektif tüm fizik ve sosyal evrende yansımalarını göstermekteydi. Bir başka deyişle, ilk başta Tanrı ile insan arasında kurulan dikey ilişki sonucunda varlığın başat merkezi olarak Tanrı ve epistemo-

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı.

insanlık durumlarıyla ilintili olarak ciddi katkılar da sağlamaktadır. Geleceğe doğru projeksiyonla sosyal bilimlerin felsefe ve din başta olmak üzere ilişkilerinin tartışılması ciddi faydalar getirecektir. Bugün dünya ölçeğinde yaşanan ağır insanlık sorunlarının yeni paradigmal tartışmaları; dolayısıyla bu bakış açısıyla sosyal bilimlerin yeniden okunmasını gerektirdiği anlaşılmaktadır.

Kaynakça

Ağaoğulları, M. Ali (2001); Tanrı Devletinden Kral Devlete, 3. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi.

Aydın, Mustafa (1995); "Modernizmin Dinden Bilime Yaptığı Yolculuğun Serüveni: Zihin Sürecinin Ayrışması", Bilgi ve Hikmet, S. 12, İstanbul.

Aydın, Mustafa (2004); Bilgi Sosyolojisi, İst., Açılımkitap Yay.

Bacon, Francis (2012); Novum Organum-Tabiatın Yorumu ve İnsan Âlemi Hakkında Özlü Sözler, Çev. Sema Önal, İst., Say Yay.

Baert, Patrick (2010); Sosyal Bilimler Felsefesi-Pragmatizme Doğru, Çev. Ümit Tatlıcan, İst., Küre Yay.

Comte, Auguste (2001); Pozitif Felsefe Kursları, Çev. Erkan Atacan, İst., Sosyal Yay.

Durkheim, Emile (2006); Toplumsal İşbölümü, Çev. Özer Ozankaya, İst., Cem Yayınevi.

Durkheim, Emile (2013); Sosyolojik Yöntemin Kuralları, Çev. Cenk Saraçoğlu, İstanbul, Bordo Siyah Yay.

Elias, Norbert (2016); Sosyoloji Nedir?, Çev. Oktay Değirmenci, İst., Olvido Yay.

Forti, Augusto (2004); "Modern Bilimin Doğuşu ve Düşünce Özgürlüğü", Bilim ve İktidar, Çev. Mehmet Küçük, 11. Baskı, Ankara, Tubitak Yay.

Giddens, Anthony (1978), Durkheim, Glasgow, Collins.

Giddens, Anthony (2013); Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları-Yorumcu Sosyolojilerin Pozitif Bir Eleştirisi, Çev. Ü. Tatlıcan-B. Balkız, 2. Baskı, Bursa, Sentez Yay.,

Goldmann, Lucien (1998); İnsan Bilimleri ve Felsefe, Çev. A. Timuçin-F. Aynuksa, 2. Baskı, İst., Toplumsal Dönüşüm Yay.

Gouldner, Alvin W. (2015); Batı Sosyolojisinin Yaklaşan Krizi, Çev. Mesut Şenol, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Kültür Yay.

Hollinger, Robert (2005); Postmodernizm ve Sosyal Bilimler-Tematik Bir Yaklaşım, Çev. Ahmet Cevizci, İst., Paradigma Yay.

Junker, Thomas (2021); İnsanın Evrimi-Bir Varoluş Yolculuğu, Çev. Nilüfer Epçeli, İst., Runik Kitap Yay.

Lewens, Tim (2019); Bilimin Anlamı, Çev. Kerem Kaynar, İst., İletişim Yay.

Lukes, Steven (1995); Bireycilik, Çev. İsmail Serin, Ankara, Ark Yay.

Mardin, Şerif (1992); Siyasal ve Sosyal Bilimler, İstanbul, İletişim Yay.

Mason, Stephen F. (2001); Bilimler Tarihi, Çev. Umur Daybelde, Ankara, Kültür Bak. Yay.

Melikyan, Mustafa (2019); Takdir ve Tedbir Arasında İnsan, Çev. Abuzer Dişkaya, İst., Mana Yay.

Mert, Nuray (1994); Laiklik tartışmasına Kavramsal Bir Bakış-Cumhuriyet Kurulurken Laik Düşünce, Ankara, Bağlam Yay.

Russell, Bernard (1997); Din İle Bilim, Çev. Akşit Göktürk, İst., Y.K.Y.

Russell, Collin A. (2016); "Bilim ve Din Çatışması", Çev. Cihan Alan, Batı Geleneğinde Bilim ve Din Tarihi, Ed. Gary B. Ferngren, İst., Say Yay.

Tekin, Mustafa (2017); "Emile Durkheim (1858-1917), Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni, C. 4, 2. Baskı, İstanbul, İnsan Yay.

Tiryakian, Edward (1997); "Emile Durkheim", Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, Çev. Ceylan Tokluoğlu, Ed. T. Bottomore, R. Nisbet, 2. Baskı, Ankara, Ayraç Verso Yay.

Woolgar, Steve (1999); Bilim-Bilim İdesi Üzerine Sosyolojik Bir Deneme, Çev. Hüsamettin Arslan, İst., Paradigma Yay.

Wuketits, Franz M. (2020); Sosyobiyoloji Nedir?, Çev. Nurettin Demir, İst., Runik Kitap.

CUMHURİYET'İN

100

YILINDA

TÜRKİYE'DE FELSEFE

GENEL EDİTÖR: PROF. DR. CELAL TÜRER

TÜRKİYE'DE FELSEFİ AKIMLAR

4. CİLT

EDİTÖRLER
PROF. DR. RAHMİ KARAKUŞ
DOÇ. DR. TUFAN ÇÖTOK

nobel

Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'de Felsefe
Türkiye'de Felsefi Akımlar (4. Cilt)
Editörler: Prof. Dr. Rahmi Karakuş - Doç. Dr. Tufan Çötok

Yayın No.: 5168
Beşeri Bilimler / Felsefe No.: 208
ISBN: 978-625-397-941-6
978-625-397-947-8
E-ISBN: 978-625-397-943-0
978-625-397-951-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Türk Felsefe Derneği (TUFED) tarafından gerçekleştirilen "Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'de Felsefe" adlı proje T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca maddi olarak desteklenmiştir.

"Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteği ile hazırlanan bu projenin içeriği hiçbir surette Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görüşlerini yansıtmamakta olup, içerik ile ilgili tek sorumluluk (destek alan) Türk Felsefe Derneği'ne aittir."

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karakuş, Rahmi., Çötok, Tufan.
Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'de Felsefe
Türkiye'de Felsefi Akımlar (4. Cilt)/ Editörler: Rahmi Karakuş - Tufan Çötok
1. Basım, VI + 370 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-941-6
978-625-397-947-8
E-ISBN: 978-625-397-943-0
978-625-397-951-5
1. Cumhuriyet Felsefesi 2. Türk Modernleşmesi 3. Felsefi Akımlar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ ..... **v**

PROF. DR. KENAN GÜRSOY İLE TÜRK VAROLUŞ FELSEFECİLİĞİNİN ÖZGÜN TARZI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME **1**

TÜRK MODERNLEŞME TECRÜBESİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE FELSEFE **23**
Celal Türer

SOKRATES BİLGELİĞİ VE DEĞERLER **33**
H. Haluk Erdem

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDEN VAROLUŞÇU FELSEFENİN SEYRİ: VAROLUŞU ANLAMAK **41**
Nilgün Özcan

BERGSON FELSEFESİ VE TÜRK DÜŞÜNCESİNE YANSIMALARI: *DERGÂH* MECMUASI ÖRNEĞİ **55**
Levent Bayraktar

CUMHURİYET'İN 100. YILINDA GÜNCEL SORUNLAR BAĞLAMINDA EĞİTİMİN ONTOLOJİK YAPISI ÜZERİNE BAZI DEĞİNİLER **81**
Vefa Taşdelen

TÜRKİYE'DE VE TÜRKÇE LİTERATÜRDE STOACILIK **101**
Melike Molacı

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE TÜRKİYE'DE İŞRAKÎLİK ÇALIŞMALARI **159**
Ender Büyüközkara

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE'SİNDE VAHDET-İ VÜCÛD DÜŞÜNCESİNE YAKLAŞIMLAR **187**
Hacı Bayram Başer

TÜRKİYE'DE ALMAN İDEALİZMİ **209**
Merve Ertene

PRAGMATİZM VE UTİLİTARİANİZMİN TÜRK DÜŞÜNCE TARİHİNDEKİ YANSIMALARI **229**
Murat Bayram

ÇAĞDAŞ TÜRKİYE'DE MEŞŞÂÎLİĞE DAİR ÇALIŞMALAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME **251**
Mustafa Yıldız - Ayşe Gözel

CUMHURİYET ÖNCESİNDEN CUMHURİYET'İN 100. YILINA GAZÂLÎ ÇALIŞMALARI 279
Bahadır Karadağ

HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN DÜŞÜNSEL MEDDÜCEZİRLERİ TÜRKİYE'NİN HÂLLERİ MİDİR?..... 309
Necati Demir

CEMİL MERİÇ'İN BATI MODERNLİĞİ VE ATATÜRK CUMHURİYETİ ELEŞTİRİSİ 325
Armağan Öztürk

MEHMET EMİN ERİŞİRGİL'İN EĞİTİM ANLAYIŞI 339
Nihat Durmaz

EMRULLAH EFENDİ'NİN EĞİTİMLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ..... 351
Naim Şahin - Feyza Demir Çiçek

TÜRK MODERNLEŞME TECRÜBESİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE FELSEFE

Celal Türer*

Türkiye'de felsefenin bugünkü durumunun tümüyle kültür dokusunun geçmişteki oluşumunda kök salan bir dizi siyasi, ekonomik ve kültürel nedene bağlı olduğu açıktır. Cumhuriyet Dönemi'ndeki Türk felsefesini oluşturan bu nedenleri analiz etmenin çok kapsamlı bir işçilik gerektirdiği erbabınca malumdur. Bununla beraber bu işçiliğin kısa, orta ve uzun vadedeki açılımlarının felsefedeki "değişmeler" ve "devamlılıklar" ekseni üzerinden yapılması da bir gerekliliktir. Ancak Türk felsefesinde tek bir eksen üzerinde dizilebilecek olgusal devamlılık ve değişmelerin olmayışı, hatta böyle bir olgusal gerçeklik eksenin bulunmayışı, bu değerlendirmenin ne denli zor bir iş olduğunu açımlar. Bu yüzden bu yazıda, bir tebliğin sınırlarını aşan böyle zor bir görev yerine, modernleşme bağlamında Türkiye'deki felsefenin tarihsel panoraması; tek tek felsefecilere, üniversite içi ve dışında yapılan çalışmalara ve etkinliklere müracaat etmeksizin genel çizgiler içerisinde ortaya koymaya çalışacağız.

Tarihsel Perspektif

Cumhuriyet'in yeni bir devlet, yeni bir ulus ve yeni bir bireyin doğmasını sağlayan sistematik bir modernleşme/uygarlaşma/Batılılaşma projesi olarak tasarlandığı çoğunlukça kabul edilir. Bununla beraber projenin başlangıç itibarıyla tam bir felsefe olarak değil yeniliğe dönüşen bir durumun kolektif tecrübesine acele ve hazır cevaplar şeklinde başladığı bir gerçektir. Zira savaşlardan çıkmış, yorgun insanların oluşturduğu Cumhuriyet'in canlı bir felsefeye sahip olmak için üniversite veya akademik felsefe bölümlerini bekleme lüksü yoktu. Bu yüzden Cumhuriyet, eski sistemi yapıbozumcu bir şekilde ele alarak

* Celal Türer - Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe Tarihi Anabilim Dalı.

bir durumdan ya da bir sıfır noktasından başlamadığını hatırda tutarak hem zamanın ruhunu yansıtacak hem de merkezini kendi içinde yani Türk kültürüne hâkim olan ruhu taşıyan bir felsefe inşa etmenin artık bir zorunluluk olduğu açıktır. Bugün Türk felsefesini yüceltmek isteyen herkes böyle bir felsefenin her şeyden önce, felsefece, *felsefe olarak değerli* olmasını istemelidir. Zira Türk felsefesi ancak *felsefeyi yüceltmekle* yüceltilebilir. Bununla beraber ulusal felsefeler, kendilerini tüm dünya felsefesine açık tutmalı, bu felsefeyle sıkı bir alışveriş bağı kurmalıdır. Bugün insanlık tecrübe birikiminin ve düşünce namına katettiği yolların kıymetini göz ardı etmeyen, referanslarını kültürel birikimimizle ilişkilendiren bir felsefe *dili* ve *duyarlılığı* oluşturmak kaçınılmazdır. Bu dil ve duyarlılığın kültürel paradigmalarımızı üretecek, çağın önemli sorunlarıyla yüzleşmemizi sağlayacak *vasatı* üreteceği umut edilebilir. Bu noktada "eski" olanı "yeni" içine katan bir sentezin oluşması umulabilir. Eğer "eski" ile "yeni" arasında geçirgenliğe dayalı ilişkisellikler gözetilirse sert algılamaların önüne geçmek mümkün olabilecektir. Burada geçirgenlik süreçlerine özellikle itibar edilmelidir. Çünkü bu durum zihnimize önemli bir şeyi yani karşıtlıkları mutlaklaştırıp abartmamayı ikaz eder. Böyle bir kavrayışın, algılamalarımızı disipline edeceği ve daha incelikli kılacağı düşünülebilir. Ama daha önemlisi belki de kendimizin bile taşımakta zorlandığımız ağır yargılarımızı hafifletip daha serinkanlı ilişkiler kurabilmemizi sağlayabilmektir. Oluşmakta olan *yeni* (global) *deneyimimizin* daha karmaşık olacağını düşündüğümüzde tüm bu hususları hesaba katacak bir yaklaşım gözden kaçmamalıdır.

Kaynakça

Atay, T. (2004). "Gelenekçiliğe Karşı-Gelenekçiliğin Gelgitinde Türk Gelenekçi Muhafazakârlığı". (Ed. Ahmet Çiğdem). Muhafazakarlık. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 154-157

Berkes, N. (1965). *200 Yıldır Neden Bocalıyoruz*. İstanbul: Cumhuriyet.

Direk, Z. (2002). "Felsefede Modernleşmeci Düşünce". (Ed. Uygur Kocabaşoğlu). Modernleşme ve Batıcılık. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 428-441.

Doğan, M. (2004). "Nurettin Topçu". (Ed. Yasin Aktay) İslamcılık. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 438-450.

Özipek, B. B. (2004). "Muhafazakârlık, Devrim ve Türkiye". (Ed. Ahmet Çiğdem). Muhafazakârlık. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 66-84.

Özlem, D. (2002). "Türkiye'de Pozitivim ve Siyaset", (Ed. Uygur Kocabaşoğlu). Modernleşme ve Batıcılık. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 452-464.

Soykan, Ö. N. (1993). *Türkiye'den Felsefe Manzaraları 1*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Soykan, Ö. N. (1998). *Türkiye'den Felsefe Manzaraları 2*. İstanbul: Küyerel Yayınları.

Türkdoğan, O. (1985). *Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği*. Ankara: Mayaş Yayınları.

Uygur, N. (2002). *Türk Felsefesinin Boyutları*. İstanbul: YKY.

SOKRATES BİLGELİĞİ VE DEĞERLER

H. Haluk Erdem*

Felsefi Bakışın Önemi ve Değerler

Günümüzden yaklaşık 2.500 yıl önce Eski Yunan'da yaşamış Sokrates'in değerler eğitiminde bugün için gösterdiği yol, değerini korumaya devam etmektedir. Platon'un diyaloglarında "erdem" hakkında geçen Menon ve Sokrates tartışması oldukça önemlidir. Menon sokakta rastladığı Sokrates'e "Bana söyler misin Sokrates, erdem öretilebilir mi ya da erdemli yaşamakla mı elde edilir. Yoksa öğrenmekle, yaşamakla değil de doğuştan veya başka bir yoldan mı geliyor?" biçiminde bir soru sorar (Platon, 2022: 70a). Sokrates'in verdiği yanıt düşündürücüdür: "Erdemin ne olduğunu bilmeden, onu elde etmenin yolu nedir, nasıl bilebilirim?" (Platon: 71b). Menon erdemin ne olduğunu bildiği iddiasıyla şunları söyler: "Sana cevap vermek güç değil, Sokrates. Senin öğrenmek istediğin, bir erkeğin erdemiyse bu, onun devlet işlerini iyi çevirebilmesi, (…) Bir kadın erdemi evinin işlerini iyi çevirmesi, evin düzenini sağlaması, (…) bundan başka, kız olsun, erkek olsun, çocuklara göre bir erdem olduğu gibi, köle olsun, özgür olsun, ihtiyarlara göre de erdem vardır. Birçok erdem çeşidi daha vardır ki bunların ne olduğunu söylemek güç bir şey değil; her çeşit eylem için, her yaş için, bizim her birimiz için ayrı ayrı birer erdem vardır" (Platon: 72a).

Sokrates, Menon'un verdiği bu yanıtı beğenmez; çünkü onun aradığı tek bir erdemdir: "Senden bir arının özünün ne olduğu soruluyor, sen de buna çeşit çeşit arı vardır diye cevap veriyorsun (…) Sen yalnız erdemi mi böyle, erkeğin erdemi, kadının erdemi filan diye ayırıyorsun Menon, yoksa bu ayrılığı sağlık için, boy için, kuvvet için de yapıyor musun? Sağlık, sana göre, erkekte başka türlü, kadında başka türlü müdür? Yoksa sağlık, ister erkekte olsun, ister başka herhangi bir yaratıkta olsun, hep bir öz taşımaz mı?" (Platon: 72b). Me-

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı.

kımından bir değer taşımaz. Savunma, okuyucuda duygusal bir etki yaratabilir; ancak aynı zamanda felsefi bakışın en önemli örneklerinden birine sahiptir. Günümüz için değer çalışmaları Sokrates'in bilgeliğini ve tartışmalarını da göz önüne almak durumundadır. Oldukça yaygın olan değerler eğitimi alanının felsefi bakıştan yeterince beslendiğini söylemek oldukça zordur. Değerlerin temellendirilmesi ve doğru tanımlanması öncelikle felsefe etkinliğinin gerçekleşmesiyle olanaklıdır.

Kaynakça

Erhat, A., (1958). *Aristophanes*, Varlık Yayınevi, İstanbul.

Platon, (1993). "*Sokrates'in Savunması"*, (Çev: Teoman Aktürel), *Diyaloglar I*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Platon, (2001). *Phaidon*, (Çev: Hamdi Ragıp Atademir-S.Kemal Yetkin), Sosyal Yayınlar, İstanbul

Platon, (2022). "*Menon. Erdem Üstüne"*, (Çev: Adnan Cemgil), *Diyaloglar*, Remzi Kitabevi, 18. Basım, İstanbul.

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDEN VAROLUŞÇU FELSEFENİN SEYRİ: VAROLUŞU ANLAMAK

Nilgün Özcan*

Giriş

Varoluşçuluk; fenomenoloji, Marksizm, psikanaliz, nihilizm gibi birçok farklı düşünce akımından etkilenmiş ve bu akımların birleşimiyle ortaya çıkmış bir ekoldür, bu nedenle tanımlanması oldukça zordur. Varoluşçuluk ile ilgili kavramsal bir tanımlama yapılmasının önündeki güçlüklerden ilki; varoluşçuluk literatüründe var olmak, olmak ya da bulunmak kelimelerinin farklı manalara geliyor oluşudur. Aristoteles'e dönersek, bize *olmak* fiilinin birkaç boyutta belirsiz bir fiil olduğunu söyleyecektir. Bir şeyin olduğunu söylediğimizde fiilen ya da potansiyel olarak olduğunu kastetmiş olabiliriz. Aristoteles için gerçeklik mantıksal olarak potansiyelden önce gelmektedir. Yine, *olmak* bazen doğru olmak ya da böyle olmak durumu ile eşdeğerdir. Ancak olmanın anlamı, uygulandığı varlığın kategorisine göre değişir. Aristoteles'te bireyi anlaşılır kılan, öz ile varlığa bireyselleşme sağlayan ancak anlaşılırlığı ve dolayısıyla gerçek ontolojik statüyü vermeyen varoluş arasındaki gerilimdir (Ricoeur, 2013).

Aristoteles'te açıkça ortaya çıkmayan, öz olarak varlık ile varoluş olarak varlık arasındaki Orta Çağ ayrımı zaman içerisinde geliştirilerek kendisinden uzun yıllar sonra başta Heidegger olmak üzere varoluşçu filozoflar tarafından farklı şekilde ele alınmıştır (Inwood, 2000, s. 17). Varoluşçu düşünürler tarafından özgün şekillerde yorumlanan varoluş felsefeleri, bulunduğu toplumda olgusal bir dönemi de işaret etmektedir. Varoluşçuluğun ön plana alındığı savaş sonrası yıllar, insanların ellerinde kalan tek şey olan hayal ve umutlarına karşılık aradıkları yıllardır. Romanlar başta olmak üzere, aforizmalar, masal-

* Dr., Gençlik ve Spor Bakanlığı

şahsiyetçiliği açısından Türk düşüncesi ile irtibatı olabilecek olan bir ekol gibi görünmektedir.

Özellikle savaş dönemi yaşayan Fransa'da Marksizm etkisi ile beslenen Ateist varoluşçu felsefelerin, düşünce kurgusunda özgürlük ve ontoloji açısından eksik kaldığı görülmektedir. Amaçsız ve umutsuz insan için nihilizminden farklı çıkış yollarına ihtiyaç vardır ve bunu mistik metafizik düşünceler sağlamaktadır. Aksi durumlarda başkaldırı ve isyan ile beslenen bir varoluşçu yaklaşımda bunalım ve köksüz bir arayış söz konusudur.

Türkiye'deki varoluşçuluk, genellikle insanın özünde ve geçmişinde birikmiş olumsuz durumları vurgulayan bir perspektifi benimser görünmektedir. Aynı zamanda yaşamı bireysel olarak değerlendirme ve oluşturmayı savunur. Bu düşünce akımı, insanın kendini ve toplumu sorgulaması, varoluşsal angajmanlarını anlaması ve kendi varoluşsal gerçekliğini kurması üzerinde durur. Ülkemizde en fazla edebî eserler ile ortaya konan varoluşçuluğun filozofların kullandığı sade ve kavramsal dilden bu şekilde uzaklaşarak varlık bulduğunu söylemek mümkündür. Felsefenin amacı sorulara yanıtlar aramak ve anlamlandırmaya çalışmak iken edebiyatın amacı zengin anlatım ve söz sanatları ile fark yaratmaktır. Bu nedenle varoluşçuluğu görünür kılan edebî eserlerdir.

Sonuç olarak, Türkiye'de varoluşçuluk düşüncesi, yirminci yüzyılın ikinci yarısında özellikle sol düşüncede olan aydınlar arasında etkili olmuştur. Ancak böyle bir değerlendirme günümüzde son derece sığ kalmaktadır. Bu düşünce akımı günümüz teknolojisi ve dijitalleşme süreci bağlamında ele alındığında sağ ve sol ideolojik görüşlerden bağımsız olarak insanlığın ortak düşünsel temellerinden biri hâline gelmiştir. Varoluşçuluk, yabancılaşma problemi başta olmak üzere, sosyal adalet, özgürlük ve bireysel kimlik gibi konuların ele alınmasında ayrıca insanın kendi gerçekliğini yaratma ve yaşama anlam katma isteğinin vurgulanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Kaynakça

Akarsu, B. (1979). *Çağdaş Felsefe.* İstanbul: MEB.

Akbal, O. (1946). Yeni Mektep. *Büyük Doğu, 1*(12), 8.

Aydemir, M. (2014). Rasim Özdenören'in Öykülerinde Varoluşçuluğun İzleri Turkish Studies-International Periodical For The Languages. *9*.

Batuhan, H. (1953). *Kierkegaard'da İroni ve Humor Kavramı .* İstanbul Üniversitesi Felsefe Doktora Tezi.

Bayraktar, L. (2014). *Felsefe İle.* Ankara: Aktif.

Bezirci , A. (1959). Albert Camus : Gaetan Picon. *A Aylık Sanat Dergisi, 2*(22-23).

Bezirci, Cansever, & Hilav, .. (1956-1960). 7,8,12,16,17,21,22,23,24,25,27. *A Dergisi*.

Birand, K. (1962). Existencialisme Üzerine I. *Ank. Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, 10*(1), 41-47.

Birand, K. (1964). Existencialisme Üzerine II. *Ank. Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, 12*(1), 99-112).

Bozkurt, N. (2013). *Eleştiri ve Aydınlanma.* Ankara: Sentez.

Çakmaker, S. (2020). *1950-1970 Arası Türk Şiirinde Varoluşçuluğun Görünümleri.* Sakarya Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Direk, Z. (2007). *Modernleşme ve Batıcılık, , Cilt: 3, 4.Basım, : .* İstanbul, İletişim: Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce.

Esenyel, A. (2019). Nietzsche Bir Varoluşçu mu? *Beytulhikme An International Journal of Philosophy, 9*(3), 745-764.

Eyuboğlu, Güney, & Peltek. (1946). Yeni Görüşler Yazı Dizisi. *Tercüme Dergisi, VI* .

Foulquie, P. (1995). *Varoluşçuluk.* (Y. Şahin, Çev.) İstanbul: İletişim.

Ghassemi, G., & Soltaninejad, N. (2012). Modern Versus Traditional Existentialism. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*(46), s. 4845–4848. doi:10.1016/j.sbspro.2012.06.346

Gürsoy, K. (1991). *Jean Paul Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler.* Ankara: Akçağ.

Heidegger, M. (2017). *Metafizik Nedir?* (M. İpşiroğlu, & S. Yetkin, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Hızır, N. (1976). *Felsefe Yazıları .* İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Inwood, M. (2000). *Heidegger : a very short introduction.* Newyork: Oxford University Press.

Kaufmann, W. (2001). *Dostoyevski'den Sarte'a Varoluşçuluk.* İstanbul: YKY.

Kuçuradi, İ. (2016). *Çağın Olayları Arasında.* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kurt, M. (2009). Varoluşçuluğun Türk Edebiyatına Girişi ve İlk Etkileri. *Gazi Türkiyat Dergisi, 4.*

Küyel, M. (1976). *Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Felsefe Eylemi.* Ankara: Ank. Üniv. Rektörlüğü Yay.

Maunier, E. (1986). *Varoluş Felsefelerine Giriş.* İstanbul: Alan.

Ricoeur, P. (2013). *Being, Essence and Substance in Plato and Aristotle.* (J.-L. Schlegel, Dü., D. Pellauer, & J. Starkey, Çev.) Polity Press. doi:ISBN 9780745660554

Safa, P. (1957). Egzistansiyalizm II. *Türk Düşüncesi Dergisi, 6*(35), 22-26.

Sartre. (1961). *Bulantı* (İlk baskı b.). (S. Hilav, Çev.) İstanbul: Ataç Kitabevi.

Sartre. (1965). *Sözcükler.* (B. Onaran, Çev.) İstanbul: De Yayınevi.

Sartre. (1965). Yeni Dergi. (L. Monde, Röportaj Yapan, & D. Özlü, Çevirmen)

Sartre. (2012). *Varoluşçuluk Bir Hümanizmdir.* (Bezirci, & Asım, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

Taşdelen, V. (2004). *Kierkegaard'da Benlik ve Varoluş.* Ankara: Hece.

Timuçin, A. (1985). *Niçin Varoluşçuluk Değil?* İstanbul: Süreç.

Topçu, N. (1967). *Varoluş Felsefesi.* İstanbul: Hareket.

Ülken, H. (1946-a). Existentialisme'in Kökleri I. *İstanbul Mecmuası, 7*(66), 2-4.

Ülken, H. (1946-b). Existentialisme'in Kökleri II. *İstanbul Mecmuası, 7*(67), 3-4.

Ülken, H. (1946-c). Sartre ve Existentialisme. *İstanbul Mecmuası, 7*(68).

Ülken, H. (2021). *20. Asrın Filozofları.* Doğu-Batı Yayınları.

BERGSON FELSEFESİ VE TÜRK DÜŞÜNCESİNE YANSIMALARI: *DERGÂH* MECMUASI ÖRNEĞİ

Levent Bayraktar[*]

Henri Bergson (1859-1941) Nobel ödüllü bir filozoftur. Onu anlatabilmek için felsefe tarihi içerisindeki tavır alışına ve kendisini felsefeye nasıl hazırladığına bakmak gerekir. O yüzden "Felsefe tarihinde Bergson hangi görüşlerle hesaplaşarak ortaya çıktı ve bu görüşler kendilerini nasıl konumlandırıyorlardı? Bergson bunlara nazaran kendisini nereye koydu ve sezgicilik dediğimiz akım diğer akımlardan nasıl ayrılmaktadır?" sorularını sorarak cevap arayalım.[8]

Bergson ortaya çıktığında felsefe tarihinde hâkim birtakım ekoller vardı. Bu ekolleri rasyonalist gelenek, empirist gelenek, Kant'tan itibaren süregelen bir Kritisist gelenek ve Kant'ın yorumlanmasıyla oluşmuş olan bir pozitivist gelenek olarak kabaca sınıflandırabiliriz. Dolayısıyla Bergson felsefe sahnesine çıktığında bütün bu akımları önünde hazır olarak bulmuştur. Fakat o, bu akımlardan herhangi birisini sonuna kadar benimsemek ve desteklemek yerine onların eleştirisini yaparak üzerine yükselmeyi ve yeni bir felsefi pencere açmayı denemiştir. Bu pencere daha önce felsefe tarihinde aslında kimi zaman denenmiş fakat son haddine kadar götürülememiş olan bir çeşit mistisizme kapı aralayacak olan yeni bir spiritüalizmdir. Dolayısıyla Bergson'un felsefesini anlayabilmek için onun nasıl yeni bir tarz metafizik ve spiritüalizm teklif ettiğini ve bu spiritüalizmden hareketle de nasıl bir "insan-toplum-evren" tasarımı oluşturduğunu sorgulamak gerekir.

Böyle bakıldığında Bergson'un kendisinden önceki akımlardan materyalizmle bir hesaplaşması söz konusudur. Materyalizm şunu söyler: "Evrende

[*] Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü.

[8] Makalemizin ilk bölümünde yer alan Bergson'un hayatı ve felsefesi ile ilgili geniş bilgi ve bibliyografya için bkz. Levent Bayraktar, *Bergson'da Ruh-Beden İlişkisi*, Aktif Düşünce Yayınları, Ankara 2020; Levent Bayraktar, *Bergson*, Aktif Düşünce Yayınları, Ankara 2016.

getirildiği göz önünde bulundurulursa Bergsonculuğun Türkiye'de niçin bir umut felsefesi olarak algılandığı kendiliğinden anlaşılacaktır. "Dergâh" mecmuasında, hafıza, süre, oluş, imtidad, kökü mazide olan âtî gibi kavramların işlenmesi suretiyle tarih ve edebiyat sahalarında da Bergsonculuğun etkisinin hissedildiğini söylemek mümkündür.

Kaynakça

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı (1337a), "Kerbeleya Giden Derviş", *Dergâh,* İstanbul, cilt 1, nr. 1

____ (1337b), "Ölenlerin Felsefesi", *Dergâh,* İstanbul, cilt 2, nr.13

____ (1337c), "Yeşil Medeniyet", *Dergâh,* İstanbul, cilt 1, nr. 2

____ (1337d), "Hayatımızın Mantığı Kendindedir", *Dergâh,* İstanbul, cilt 1, nr. 4

Bayraktar, Levent (2020), *Bergson'da Ruh-Beden İlişkisi*, Ankara, Aktif Düşünce Yayınları ____ (2016), *Bergson*, Ankara, Aktif Düşünce Yayınları

____ (2016), *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Felsefe*, Ankara, Aktif Düşünce Yayınları

Bergson, Henri (1934a), "Şuur ve Hayat", *Bergson ve Manevi Kudrete Dair Birkaç Konferans,* (Haz. Mustafa Şekip Tunç), İstanbul, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi

____ (1934b), "Ruh ve Beden", *Bergson ve Manevi Kudrete Dair Birkaç Konferans,* (Haz. Mustafa Şekip Tunç), İstanbul, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi

____ (1934c), "Dirilerin Hayaletleri ve Taharriyatı Ruhiye", *Bergson ve Manevi Kudrete Dair Birkaç Konferans,* (Haz. Mustafa Şekip Tunç), İstanbul, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi

____ (1934d), "Hakikat ve Şeniyet", *Bergson ve Manevi Kudrete Dair Birkaç Konferans,* (Haz. Mustafa Şekip Tunç), İstanbul, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi

Erişirgil, Mehmet Emin (1337a), "Hasbihal", *Dergâh,* İstanbul, cilt 1, nr. 4

____ (1337b), "Ne Çıkar", *Dergâh,* İstanbul, cilt 2, nr. 13

____ (1337c), "Gülmek Nedir Kime Gülüyoruz", *Dergâh,* İstanbul, cilt 2, nr. 17

Tunç, Mustafa Şekip (1337a), "Sanatın İç Yüzü", *Dergâh,* İstanbul, cilt 1, nr. 1

____ (1337b), "Ruha Bir Dikkat", *Dergâh,* İstanbul, cilt 1, nr. 4

____ (1337c), "Hakiki Hürriyet", *Dergâh,* İstanbul, cilt 1, nr. 3

CUMHURİYET'İN 100. YILINDA GÜNCEL SORUNLAR BAĞLAMINDA EĞİTİMİN ONTOLOJİK YAPISI ÜZERİNE BAZI DEĞİNİLER

Vefa Taşdelen*

Bir sorun üzerinde konuşmak, o sorunun algılanması, anlaşılması ve aydınlatılması açısından önemlidir. Eğitim üzerine konuşmak da bir bütün olarak insan ve insan dünyası üzerine konuşmak olacaktır. Eğitim; bireyin, toplumun ve toplumsal kurumların üretici gücüdür.

Eğitim üzerine konuşmanın felsefi düzeyde olması, ayrıca anlamlıdır. Bazı eğitimcilerimizin vurguladığı gibi felsefesi olmayan bir milletin mektebi de olmaz (Topçu, 1998: 13), felsefesi olmayan bir eğitimin yürüyeceği yolu, ulaşmak istediği bir hedefi de bulunmaz. Keyfî ve rastlantısal süreçler alıp başını gider. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun da işaret ettiği üzere her bir öğretmenin bizzat eğitim pratiğini gerekçelendirebileceği bir eğitim felsefesinin olması önemlidir (Baltacıoğlu, 1967: 10). Öğretmenlerimize, eğitimcilerimize ışık tutacak, yaptıkları işin anlamı üzerinde düşünmelerini sağlayacak, eğitim pratiğine yön verecek felsefi bir çerçevenin olması, eğitim faaliyetinin en değerli unsurlarından birini oluşturur.

Modern dünyanın oluşum süreci içinde bilimlerin gelişmesi, evren ve insan algısının değişmesi, yeni devlet ve toplum yapılarının oluşması, teknolojinin ilerlemesi, meslek alanlarının ortaya çıkması, insani ilişkilerin karmaşık hâle gelmesiyle birlikte bütün bunları üretecek ve düzenleyecek bir eğitime de gereksinim duyulmuştur. Bu amaçla eğitim fakülteleri açılmış, çağdaş felsefenin bir disiplini olarak eğitim felsefesi kavramı ortaya çıkmış, eğitim olgusunu bilimsel olarak incelemek amacıyla "eğitim bilimleri" kavramı geliştirilmiştir.

* Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü.

Buraya kadar eğitimin ontolojik boyutuna ilişkin birkaç sorun üzerinde duruldu. Özellikle öğretmen yetiştirme, yönlendirmeli eğitim, meslek eğitimi, disiplin, millî pedagoji gibi kavramların günümüz eğitimi açısından önemi vurgulandı. Yazının sınırlılığı nedeniyle "politik-ideolojik boyut"a, "epistemolojik boyut"a, "ölçme-değerlendirme boyutu"na yer verilmedi. Değerler sorunu çerçevesinde kısmen de olsa "etik boyut" üzerinde durma fırsatımız oldu.

Yazı içinde akademik eğitim, özel yetenek eğitimi, meslek eğitimi gibi farklı eğitim biçimleri üzerinde duruldu. Bütün eğitim biçimlerinin, hangisi olursa olsun, temelinin ahlak olduğu hususu vurgulandı. Ahlak, bir ders değil bütün eğitim biçimlerinin ortak ilkesidir. Hangi eğitimi alırsa alsın, ne olursa olsun, her bir bireyin, öncelikle iyi bir insan olma yükümlülüğü vardır; iş, meslek ve ünvan daha sonra gelir.

Kaynakça

Baltacıoğlu, İ. H. (1967). *Kültürce Kalkınmanın Sosyal Şartları*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Brubacher, J. S. (1983). *Eğitimin Amaçları*. Çev. S. Büyükdüvenci. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 16 (1), 413-426.

Dewey, J. (2011). *Deneyim ve Eğitim*. Çev. Sinan Akıllı. Ankara: ODTÜ Yayınları.

Farabî (2001). *El-Medînetü'l Fâzıla*. Çev. Nazfiz Danışman. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Gökalp, Z. (1992). *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri I*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kant, I. (2006). *Eğitim Üzerine*. Çev. Ahmet Aydoğan. İstanbul: İz Yayınları.

Platon (1992). *Devlet*, Çev. S. Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Rousseau, J.-J. (2014). *Émile ya da Eğitim Üzerine*. Çev. Yaşar Avunç. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Spencer, H. (2013). *Zihin, Ahlak ve Beden Eğitimi.* Çev. M. Münier Ertegün. Ankara: Pegem Yayınları.

Topçu, N. (1998). *Türkiye'nin Maarif Davası.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Whitehead, A. N. (1959). *The Aims of Education*. Newe York: The Macmillian Company.

TÜRKİYE'DE VE TÜRKÇE LİTERATÜRDE STOACILIK

Melike Molacı*

Batı'nın bir ahlaklılık olanağı olarak hep el altında bulundurup buhran anlarında yardıma çağırdığı Stoacılığın ülkemizdeki akıbeti o kadar sahih değildir. Ülkemizde Stoacılık tek bir kaynaktan, Batı'dan alımlanmamış, Batı'yı Doğu'yla harmanlayan düşünce dünyamız Stoacılık söz konusu olduğunda da iki kaynaktan beslenmiştir. Osmanlı ve Cumhuriyet aydınları Batılı felsefe tarihleri ve yaygın akımlara yönelik tenkitlerin yanı sıra İslam kaynaklarının Revâkıyyûn'a dair tutumundan bu düşünceyi öğrenmişlerdir. Onlar Batı'nın kurucu değerlerinin bir parçası olması hasebiyle Stoacıları zikretmiş ve kendi ahlak telakkileri için bu ahlaktan istifade etmişlerdir. Çoğunluğun sitemde bulunduğu pek azının da bu ahlakı sitayişle andığı bir gerçektir. Ahlaki kuramların yanı sıra ülkemizde kök salan monist, materyalist ve enerjetist akımların Stoacı fiziği andırdığı mezkûr akımların temsilcileri tarafından ileri sürülmüştür. Stoacılık ayrıca idealist, spritüalist ve Bergsoncu aydınların karşıt cenaha yönelik tenkitlerinden nasibini aldığı ölçüde anılmış, fikrî tartışmalarda rakip cenahın bir ferdi olarak ona hayli küçük ve kimliksiz bir yer tahsis edilmiştir. Dolayısıyla Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarına matuf bu gerilimde adıyla, sanıyla görünür kılınmış bir Stoacılıktan söz etmek pek mümkün değildir, okul yaygın akımların düşünsel kaynakları arasında belirli belirsiz anılmasının yanı sıra panteizm ve natüralizme karşı reddiyelerde de tenkit edilmek üzere alıntılanmıştır.

Stoacılığa yönelik ilginin dolaylı ve ziyadesiyle tenkite yönelik oluşu bu dönemin Antik Çağ'a dönük ikircimli bakışını yansıtması bakımından da kayda değerdir. Dönemin aydın ve mütercimleri Sokrates, Platon ve Aristoteles'e karşı nispeten müspet bir tutum benimserler; bu dönemin gerek telif gerekse tercüme faaliyetleri dikkate alındığında bahsi geçen filozofların ilgiye mazhar

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Bilim Felsefesi ve Bilim Tarihi Anabilim Dalı.

Söyleşiler

Çevik, C. C. (2011). "Prof. Harry M. Hine ile Roma'da Felsefe Faaliyetleri ve Seneca Üzerine Kısa Bir Söyleşi". *Kutadgubilig* (19), s. 517-524.

Çevik, C. C. (2016). "Sean Mcconnell ile Cicero'nun Mektuplarında Felsefe Yaşamı Üzerine Bir Söyleşi". *Kutadgubilig* (29), s. 357-361.

Çevik, C. C. (2017). "Gareth Williams ile Seneca'nın Eserleri ve Roma'da Felsefe Üzerine Kısa Bir Söyleşi". *Kutadgubilig* (35), s. 239-244.

Çevik, C. C. (2019). "John Sellars ile Roma Stoacılığı ve Seneca Üzerine Kısa Bir Söyleşi". (Ed. C. Cengiz Çevik ve Hatice Nur Erkızan). *Arkhe-Logos* (7), s. 15-23.

Dergi Özel Sayıları ve Bildiri Kitapları

Arkhe-Logos: Seneca Özel Sayısı, Sayı 7, Bursa, Sentez Yayıncılık, Bahar-2019. [Sayı editörleri: C. Cengiz Çevik ve Hatice Nur Erkızan].

Hieropolisli Bir Filozof: Epiktetos. Ankara: TFK Yayınları, 2014. [Haz. H. Haluk Erdem ve Mustafa Günay].

Özne: Felsefe, Bilim ve Sanat Yazıları: Stoa Felsefesi Özel Sayısı, Sayı 29, Konya, Çizgi Kitabevi, Güz-2018. [Sayı editörü: Hatice Nur Erkızan].

Kaynakça

Açık, T. (2004). "Yunan Latin Edebiyatlarında Bilançoya Doğru". (Ed. Erendiz Özbayoğlu). *Lucerna: Klasik Filoloji Yazıları.* İstanbul: Eren Yayıncılık, s. 33-44.

Akyol, O. F. & Öge, S. (2000). *Türkiye Felsefe Yayınları Kaynakçası 1928-1999.* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Atademir, H. R. (1974). *Aristo'nun Mantık ve İlim Anlayışı,* Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Aurelius, M. (Mark Orel). (1932). *Kendime, Marcus Aurelius Antonius'un Düşünceleri*. (Çev. Semiha Cemal). İstanbul: Devlet Matbaası.

Bayraktar, L. (2016). *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Felsefe.* Ankara: Aktif Düşünce Yayınları.

Bolay, S. H. & Köz, İ. (2007). *Türkiye'de Düşünce Yayımları Kaynakça Taraması.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Berkes, N. H. (1932). "Bazı Eflatun Tercümeleri Hakkında". *Felsefe Yıllığı,* 1, İstanbul: Türkiye Matbaası, s. 363-370.

Cemal, S. (1932). "Ön Söz". *Kendime, Marcus Aurelius Antonius'un Düşünceleri* içinde, Marcus Aurelius (Çev. Semiha Cemal). İstanbul: Devlet Matbaası, s. 3-7.

Cicero, M. T. (1931). *On Ends.* (Çev. Harris Rackham). Cambridge: Harvard University Press.

Çankı, M. N. (1933). *Küçük Felsefe Tarihi.* İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi.

Çankı, M. N. (2021). *Büyük Felsefe Lûgatı.* (Haz. Recep Alpyağıl). İstanbul: İz Yayıncılık.

Çelgin, G. (1995). *Tanzimat'tan Günümüze Eski Yunan-Latin Dil ve Edebiyatlarına İlişkin Türkçe Yayınlar Bibliyografyası*. İstanbul: Ege Yayınları.

Değirmencioğlu, M. C. (2002). *Mehmet İzzet (1891-1930) ve Ulusalcı Sosyal Felsefesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Dürüşken, Ç. (1991). "Stoa Mantığı". *Felsefe Arkivi* 28, s. 287-308.

Habib, İ. (1940). *Avrupa Edebiyatı ve Biz: Garpten Tercümeler I.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Has-Er. (1959). "Tanzimat Devrinde Latin ve Grek Antikitesi ile İlgili Neşriyat 1254-1300". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü*, Yayımlanmamış Lisans Tezi.

İnam, A. (1999). "Epiktêtos'ta Oynanan". *Bilim ve Ütopya* 56, s. 54-57.

İzmirli, İ. H. (2014). "İslam Felsefesi ve Yunan Felsefesinin Etkisi Meselesi: Peyami Safa'nın İslam Feylesoflarına Haksız Hücumu". *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi 2* içinde, (Haz. İsmail Kara), İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 715-725.

İzzet, M. (2001). "Mütercim Mukaddimesi". *İlkçağ Yunan Felsefesi Tarihi* içinde, K. Vorlander (Çev. Mehmet İzzet), İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları, s. 13-14.

İzzet, M. (2002a). "Aciz İnsan". (Haz. M. Coşkun Değirmencioğlu). *Mehmet İzzet (1891-1930) ve Ulusalcı Sosyal Felsefesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 343-345.

İzzet, M. (2002b). "Bir Sosyolog: Max Adler". (Haz. M. Coşkun Değirmencioğlu). *Mehmet İzzet (1891-1930) ve Ulusalcı Sosyal Felsefesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 328-333).

İzzet, M. (2002c). "Cemiyet Beşeriyenin Menşei ve İptidai Cemiyet: Cemiyeti Beşeriyenin Menşeiine Dair Nazariyeler Hakkında Tarihi Malumat". (Haz. M. Coşkun Değirmencioğlu). *Mehmet İzzet (1891-1930) ve Ulusalcı Sosyal Felsefesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 473-479.

İzzet, M. (2002d). "İctimaiyat-Muasır Hayat ve Büyük Adamlar (Üçüncü Makale)". (Haz. M. Coşkun Değirmencioğlu). *Mehmet İzzet (1891-1930) ve Ulusalcı Sosyal Felsefesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 372-380.

İzzet, M. (2002e). "Zenon ve Muakipleri". (Haz. M. Coşkun Değirmencioğlu). *Mehmet İzzet (1891-1930) ve Ulusalcı Sosyal Felsefesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 140-145.

Karatay, N. R. (2018). *Felsefî Meslekler Vokabüleri.* (Haz. Recep Alpyağıl). İstanbul: İz Yayıncılık.

Karakuş, R. (1995). *Felsefe Serüvenimiz*. İstanbul: Seyran Kitap.

Keklik, N. (1969-1970). *İslam Mantık Tarihi ve Farabi Mantığı I-II.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Laertius, D. (2013). *Lives of Eminent Philosophers.* (Der. Tiziano Dorandi). New York: Cambridge University Press.

Muşta, M. G. (1990). *Konya Enerjetizm Felsefe Okulu.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Öktem, N. (1974). "Stoisizm". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* XL (1-4), s. 589-621.

Öner, N. (1959). "Tanzimattan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (1/4), s. 131-177.

Öner, N. (1970). *Klasik Mantık.* Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Sinanoğlu, S. (1951). "M. Annaevs Seneca'dan Düşünceler: Faydasız Bilgi". *DTCF Dergisi* 9 (4), s. 391-396.

Stobaei, I. (1884). *Anthologium Volume II.* (Der. Curt Wachsmuth ve Otto Hense). Berlin: Weidmann.

Tevfik, R. (2015). *Mufassal Kâmûs-ı Felsefe.* (Haz. Recep Alpyağıl). Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

Timuçin, A. (1973). "Stoacı Ödev Ahlakında Bireyin Yükümlülüğü". *Felsefe Dergisi* 4 (4), s. 295-301.

Turan, M. (1989). (Yüksek Lisans). "Tarihsel Süreç İçinde Stoa Felsefesi". *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.*

Ülken, H. Z. (1942). *Mantık Tarihi.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Ülken, H. Z. (1957). *Felsefeye Giriş Birinci Kısım: Tabiat İlimleri Felsefe ve Metodolojisi.* Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Ülken, H. Z. (1958). *Felsefeye Giriş İkinci Kısım.* Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Ülken, H. Z. (1972). *Genel Felsefe Dersleri.* Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Ülken, H. Z. (2010). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi.* İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, H. Z. (2015). *İslâm Düşüncesi: Türk Düşüncesi Tarihi Araştırmalarına Giriş.* Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

Üzümcü, G. (2015). "Yeni Fikir Mecmuasının Tahlili Fihristi, İncelenmesi ve Seçilmiş Metinler". *Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

von Aster, E. (1945). *Bilgi Teorisi ve Mantık.* (Çev. Macit Gökberk). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

von Aster, E. (2005). *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi.* (Sad. Vural Okur). İstanbul: İm Yayın Tasarım.

Vorlander, K. (2001). *İlkçağ Yunan Felsefesi Tarihi.* (Çev. Mehmet İzzet). İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları.

Weber, A. (2015). *Felsefe Tarihi.* (Çev. H. Vehbi Eralp). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Yonarsoy, Y. K. (1982). *Cicero'nun Felsefi Terminolojisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE TÜRKİYE'DE İŞRAKÎLİK ÇALIŞMALARI

Ender Büyüközkara*

Bir asırlık bir zaman diliminde Türkiye'de İşrakîlik alanında yapılmış olan çalışmaları eksiksiz bir biçimde incelemek, hâlihazırdaki araştırmanın kapsamı ve maksadı dışında bulunmaktadır. Burada mezkûr felsefe akımına ilişkin başlıca eserlerin umumî manada ele alınması ve Türkiye'de İşrakîlik çalışmaları üzerine bir değerlendirmede bulunulması hedeflenmektedir. Akabinde konuyla ilgili bir bibliyografya çalışmasına yer verilecektir. Bundan önce ise İşrakîlik hakkında bazı hatırlatmalarda bulunmak isabetli olacaktır.

İşrakiyye, İşrakîlik, İşrakî felsefe, İşrakî hikmet gibi adlarla anılan felsefe akımı, Şihâbüddîn es-Sühreverdî tarafından meydana getirilmiş olan bir felsefe anlayışına karşılık gelmektedir. Sıklıkla eklektik bir sistem olduğu belirtilen bu anlayış, Meşşaîlik alternatifi bir bakış açısı olarak takdim edilmektedir. Bununla birlikte İbn Sina başta olmak üzere kimi Meşşaî filozofların İşrakî hikmet arayışlarından ve böylelikle Sühreverdî öncesine uzanan bir süreçten de bahsedilebilmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki bu yönde değerlendirme ve tartışmalar bu çalışmada göz önünde bulundurulmamakta ve sadece Sühreverdî ile onun izinden giden Kutbüddîn-i Şîrâzî, Mîr Dâmâd ve Molla Sadrüddîn Şîrâzî gibi isimlerce temsil edilen felsefe geleneğine odaklanılmaktadır.

İşrakîlik Alanına İlişkin Başlıca Çalışmalar

Cumhuriyet Dönemi'nin Sühreverdî hakkında ilk araştırmacılarından olan Yusuf Ziya Yörükan, 1922 yılında "Şeyh Şehâbeddin es-Sühreverdî ve Felsefesi" adlı çalışmasıyla Medrese-i Süleymâniyye'nin kelâm, felsefe ve tasavvuf şubesinde yaptığı ihtisasını tamamlamıştır. Bu çalışmaya ek olarak hazırladığı

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü.

Mahmut Meçin, Molla Sadrâ'da Zaman Anlayışı ve Tarih Bilinci, Doktora Tezi, 2019.

●2020

Mehmet Emin Şahin, Molla Sadrâ'nın Kur'ân Yorumu ve Usûl-i Selâse Anlayışı, Doktora Tezi, 2020.

Nurettin Yakışan, Mîr Dâmâd ve Dehrî Hudûs Teorisi, Doktora Tezi, 2020.

●2021

Sadi Yılmaz, Molla Sadra Felsefesinde İdrak Problemi, Doktora Tezi, 2021.

Sema Dinç, Kutbüddîn Şîrâzî'nin Dürretü't-tâc'ındaki Mûsikî Bölümünün İncelenmesi, Doktora Tezi, 2021.

●2022

Selçuk Güzel, İşrâkî Düşüncede Kötülük Problemi, Doktora Tezi, 2022.

Kaynakça

Kutluer, İ. (2010). "Sühreverdî, Maktûl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 38. Cilt*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Yörükân, T. (2013). "Yusuf Ziya Yörükân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 43. Cilt*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Ülken, H. Z. (1983). *İslâm Felsefesi Eski Yunan'dan Çağdaş Düşünceye Doğru*. İstanbul: Ülken Yayınları.

Sühreverdî, Ş. (1924). *Heyâkilü'n-nûr Tercümesi ve Şeyh Sühreverdî'nin Felsefesi*. (Çev. Yusuf Ziya). İstanbul: Evkaf-ı İslamiye Matbaası.

Yörükan Y. Z. (1998). *Şihabeddin Sühreverdi ve Nur Heykelleri*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Ülken, H. Z. (1935). *Türk Feylesofları Antolojisi I,* İstanbul: Yeni Kitabcı.

Sühreverdi (1949). *Nur Heykelleri*. (Çev, Saffet Yetkin). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Çubukçu, İ. A. (1973). *İslâm Düşünürleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınları.

Schimmel, A. (1982). *Tasavvufun Boyutları*. (Çev, Ender Gürol). İstanbul: Adam Yayıncılık.

Taylan, N. (1985). *Anahatlarıyla İslâm Felsefesi Kaynakları - Temsilcileri - Tesirleri*, İstanbul: Ensar Neşriyat.

Nasr, S. H. (1985). *Üç Müslüman Bilge*. (Çev, Ali Ünal). İnsan Yayınları.

Corbin, H. (2001). *İslâm Felsefesi Tarihi Cilt 1*. (Çev, Hüseyin Hatemi). İstanbul: İletişim Yayınları.

Çubukçu, İ. A. (1987). *Türk-İslam Kültürü Üzerinde Araştırmalar ve Görüşler*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınları.

Fahri, M. (1987). *İslâm Felsefesi Tarihi*. (Çev, Kasım Turhan). İstanbul: İklim Yayınları.

Keklik, N. (1996). *Türk-İslam Felsefesi Açısından Felsefenin İlkeleri*. Ankara: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Suhreverdî el-Mâktûl, Ş. (1987a). Filozofların İnançları (Î'tikâd el-Hukemâ'). (Çev, İsmail Yakıt). *Felsefe Arkivi*, 26.

Suhreverdî el-Mâktûl, Ş. (1987b). Ruhun Yolculuğu, (Kıssat el-Ğurbet el-Ğarbiyye) (Çev, İsmail Yakıt). *Felsefe Arkivi*, 26.

Nasr, S. H. (1990). "Şihabeddin Sühreverdi Maktûl". (Çev, M. Alper Tuğsuz,). (Ed. M. M. Şerif ve Mustafa Armağan). *İslâm Düşüncesi Tarihi Cilt 1*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Nasr, S. H. (1991a). "Sadruddin Şirâzî (Molla Sadrâ)", (Çev, Mustafa Armağan). (Ed. M. M. Şerif ve Mustafa Armağan). *İslâm Düşüncesi Tarihi Cilt 3*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Nasr, S. H. (1991b). "Isfahan Okulu", (Çev, Mustafa Armağan). (Ed. M. M. Şerif ve Mustafa Armağan). *İslâm Düşüncesi Tarihi Cilt 3*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Kutluer, İ (1996). *İslâm'ın Klasik Çağında Felsefe Tasavvuru*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Fahri, M. (2008). *İslâm Felsefesi Kelâmı ve Tasavvufuna Kısa Bir Giriş*. (Çev, Şahin Filiz). İstanbul: İnsan Yayınları, 2008.

Corbin, H. (2000). *İslâm Felsefesi Tarihi Cilt 2*. (Çev, Ahmet Arslan). İstanbul: İletişim Yayınları.

Schimmel, A. (2012). *İslamın Mistik Boyutları*. (Çev, Ergun Kocabıyık). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Sühreverdî (2005a). "Aydınlanma Felsefesi (Hikmetü'l-işrâk)". (Çev. ve Ed. Mahmut Kaya). *İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri*. İstanbul: Klasik Yayınları.

Sühreverdî (2005b). "İşaretler Kitabı (Kitâbü't-Telvîhât)". (Çev. ve Ed. Mahmut Kaya). *İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri*. İstanbul: Klasik Yayınları.

Sühreverdî (2005c). "Batı'ya Yolculuğun Hikâyesi (Kıssatü'l-gurbeti'l-garbiyye)". (Çev. ve Ed. Mahmut Kaya). *İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri*. İstanbul: Klasik Yayınları.

Sühreverdî (2009). *İşrak Felsefesi - Hikmetü'l-işrâk*. (Çev, Tahir Uluç). İstanbul: İz Yayıncılık.

es-Sühreverdî, S. (2015) *Hikmetü'l-işrâk - İşrâk Felsefesi*. (Çev, Eyüp Bekiryazıcı ve Üsmetullah Sami). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

Molla Sadrâ (2017). *Hak ve Yakîn Yolunun Marifeti Hakkında Âriflerin İksiri*. (Çev, Fevzi Yiğit). İstanbul: Önsöz Yayıncılık.

Yılmaz, S. (2017). Molla Sadrâ'nın "Halku'l-a'mâl Cebr ve İhtiyâr" Risalesinin Çevirisi, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(9).

Sühreverdî (2017). *Nur Heykelleri Tasavvufun Kelimesi Burçlar Risalesi*. (Çev, Ahmet Kamil Cihan, Salih Yalın, Hatice Göktaş ve Arsan Taher). İstanbul: Litera Yayıncılık.

es-Sühreverdî, Ş. (2017). *el-Elvâhu'l-imâdiyye Hikmet Levhaları*. (Çev, Ahmet Kamil Cihan, Salih Yalın ve Arsan Taher). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

Molla Sadrâ (2018). *Kalbin Uyanışı Tasavvuf Metafiziğinde Varlık Görüşü*. (Çev, Fevzi Yiğit). İstanbul: Önsöz Yayıncılık.

Molla Sadrâ (2019a). *Arş'a Ait Hikmetler (el-Hikmetü'l-'arşiyye)*. (Çev, Fevzi Yiğit). İstanbul: Önsöz Yayıncılık.

Molla Sadrâ (2019b). *Kitâbü'l-meşâ'ir Metafiziğe Giriş*. (Çev, Ahmet Kamil Cihan, Fevzi Yiğit ve Salih Yalın). İstanbul: Endulus Yayınları.

Sühreverdî El-Maktül, Ş. (2019). *Kitâbu't-telvîhât - Mantık Bölümü* -. (Çev, Kamil Kömürcü). İstanbul: Rağbet Yayınları.

Molla Sadrâ (2020). *Cahiliye Putlarını Kırmak (Kesrü esnâmi'l-Câhiliyye fî zemmi'l-mutasavvıfîn)*. (Çev, Fevzi Yiğit). İstanbul: Önsöz Yayıncılık.

Sühreverdî Ş. ve Ankaravî, İ. R. (2021). *Nur Heykelleri / Heyâkilü'n-nûr Bir Tercüme Bir Şerh: Saffet Yetkin'in Tercümesi ve İsmail Rusûhî Ankaravî'nin Îzâhü'l-hikem'i.* (Haz, Fatih Yıldız ve Cihat Demirci). İstanbul: Büyüyenay, 2021.

es-Sühreverdî, Ş. ve Şehrezûri, Ş. (2021). *Hikmetü'l-işrâk, Hikmetü'l-işrâk Şerhi*. (Çev, Tahir Uluç). Ketebe Yayınları.

Molla Sadrâ (2022). *İlâhî Tecelliler el-Mezâhiru'l-ilâhiyye fî esrâri'l-ulûmi'l-kemâliyye.* (Çev, Fevzi Yiğit). İstanbul: Önsöz Yayıncılık.

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE'SİNDE VAHDET-İ VÜCÛD DÜŞÜNCESİNE YAKLAŞIMLAR

Hacı Bayram Başer*

Giriş

Varlığın birliği ya da varlıkta birlik anlamına gelen *vahdet-i vücûd*, varlığı, bazı Müslüman filozofların iddialarının aksine zorunlu ve mümkün şeklinde görece birbirinden bağımsız kısımlara ayırmaksızın kendinde bir hakikat olarak anlayan, Tanrı ve âlem ilişkisine dönük bütün meseleleri de bu bakış açısına göre açıklamaya çalışan bir teori ve bu teori etrafında gelişen düşünce geleneğinin ismidir (Demirli, 2021). Bu düşüncenin kurucuları olan "muhakkik sûfîler" Muhyiddin İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240) ve Sadreddin Konevî (ö. 673/1274) tarafından kullanılmamış olsa bile terim, İslâm metafizik gelenekleri içerisinde onları takip eden mutasavvıfların yanı sıra Sünnî kelamcılar, İşrâkî düşünürler ve İbn Sînâ takipçilerinin bir kısmı tarafından bu teorinin adı olarak benimsenmiş ve yaygınlaşmıştır. Bu düşünce sistemine mensup olanlar, ayrıca, İbnü'l-Arabî'nin "en büyük üstat" anlamındaki "Şeyhü'l-ekber" lakabından hareketle "Ekberîlik" adı verilen bir ekolün temsilcisi sayılmışlardır. Ekberîlik, tasavvuf geleneğindeki diğer yapılanmalardan farklı olarak belirli zikir usulleri, ayinleri ya da kurumsal kimlikle ilişkili başka birtakım pratikleri ile öne çıkan bir "tarikat" değil bir "düşünce okulu" ve "meşrep" olarak temayüz etmiştir (Kılıç, 2015a). Bu yüzden Ekberîlik ya da vahdet-i vücûd ekolü denildiğinde daha çok, varlık ve bilgi bahislerine bakışta hemen hemen bütün tasavvuf mensuplarını etkilemiş bir "fikrî hareket" anlaşılmaktadır. Bu fikrî hareket, yaklaşık altı yüzyıl boyunca farklı kanallar üzerinden canlılığını sürdürmeye devam ederken Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde hem bu düşünceye

* Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı.

takipçiliği" yerine konuyla ilgili bir "duygusal ilişki" tavrının sürdüğünü söylemek gerekir. Çağdaş dönemde vahdet-i vücûdun nasıl bir güncel tartışma zemini oluşturabileceği, günümüz Türk düşüncesi için ne anlam ifade edebileceği henüz ortaya konulabilmiş değildir. Dolayısıyla Cumhuriyet Dönemi'nde vahdet-i vücûdun henüz bir "felsefi faaliyet" hüviyetini kazanacak ölçekte ilgiye mazhar olduğunu söylemek zordur.

Bu durum düşünce dünyamıza katacakları şeyler bakımından vahdet-i vücûdun elverişsizliğinden kaynaklanmamaktadır. Kuşkusuz modern dünyada klasik metafiziğin bütününe ilişkin bir inanç zayıflığı ve kırılganlık söz konusudur. Her ne kadar din var olduğu müddetçe bu gelenek de varlığını sürdürecek olsa bile insanın insanla, tabiatla ve Tanrı ile ilişki biçimi kopukluklar yaşadığında sadece vahdet-i vücûd değil hemen bütün metafizik gelenekleri nasıl temellük edeceğimiz sorununu yaşamaya da devam edeceğiz. Başka bir deyişle metafizik "eskimeyecek" bir alan olsa bile onu günümüzün soruları ve sorunları etrafında her defasında yeniden ele almak bir zorunluluk olarak kalacaktır. Bu noktada İbnü'l-Arabî ve vahdet-i vücûd geleneğinin, merkezine "insan" konusunu almış olması bakımından, her zaman önemli imkânlar sunacağı görülmektedir. Binaenaleyh İbnü'l-Arabî ve vahdet-i vücûd konusunun sadece üniversite zemininde değil geniş ölçekte ülkemizdeki bütün entelektüel kesimler ve aktörler tarafından ciddiye alınmasına ihtiyaç vardır. Literatür üretkenliği dikkate alındığında Türkiye'nin başka pek çok ülkeye göre en azından tercümeler ve birtakım öncü akademik çalışmalar bakımından belirli bir avantaja sahip olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Dünyadaki İbnü'l-Arabî ve vahdet-i vücûd ilgisinin merkezini ülkemiz hâline getirebilmek, bu avantajı kullanıp kullanmayacağımıza karar vereceğimiz muhtemelen önümüzdeki yarım asırlık süreçte belli olacaktır.

Kaynakça

Adam, H. (1998). *İbn Arabi: Kaza ve Kader*. Adapazarı: Değişim Yayınları.

Almond, I. (2012). *İbni Arabi ve Derrida: Tasavvuf ve Yapısöküm*. (Çev. Kadir Filiz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Alpyağıl, R. (2018). *İbn Arabi ve Derrida ve Mevlana ve Başkaları Üzerine Mülemma Düşünceler I*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Arslan, E. (2013). *Hikmetin Yeniden İnşası Yolunda: Beyaz Kale*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Ateş, A. (1971). "Muhyi-d-Din Arabî". *İslâm Ansiklopedisi*: *İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lügati*. 13 cilt. Ankara-İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 8: 533-555.

Ayni, M. A. (2020). *Şeyh-i Ekber'i Niçin Severim?*. (Haz. İsmail Kara). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bedirhan, M. (2018). "Osmanlı Dönemi Vahdet-i Vücûd Müdâfaaları". (Ed. Ercan Alkan vd.). *Osmanlı'da İlm-i Tasavvuf*. İstanbul: İSAR Yayınları, s. 187-210.

Bedirhan, M. (2020). "Mustafa Sabri Efendi'nin Varlık Anlayışı ve Vahdet-i Vücûd Eleştirisi". (Haz. Merdan Güneş vd.). *Şeyhülislâm'ın Kelâmı: Mustafa Sabri Efendi'nin İslâm Düşüncesine ve Yeni Kelâm Çalışmalarına Katkısı*. İstanbul: Ketebe Yayınları, s. 147-171.

Bedirhan, M. (2021). "Vahdet-i Vücûd Ekolü". (Ed. Ömer Türker). *İslam Düşüncesinde Teoriler-I: Metafizik – Ekoller, Yöntemler ve Büyük Anlatılar*. İstanbul: Ketebe Yayınları. 1: 144-190.

Bolay, S. H. (1995). *Türkiye'de Ruhçu ve Maddeci Görüşün Mücadelesi*. İstanbul: Akçağ Yayınevi.

Bursalı, M. T. (1900). *Terceme-i Hâl ve Fezâil-i Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî*. İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası.

Ceyhan, S. (2013). "Yeşil, Şemseddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 43: 491-492.

Demirli, E. (2005). *Sadreddin Konevî'de Bilgi ve Varlık*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Demirli, E. (2009). *İslâm Metafiziğinde Tanrı ve İnsan*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Demirli, E. (2021). "Vahdet-i Vücûd Teorisi". (Ed. Ömer Türker). *İslam Düşüncesinde Teoriler-I: Metafizik - Ekoller, Yöntemler ve Büyük Anlatılar*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 1: 426-456.

Ertuğrul, İ. F. (1997). *Vahdet-i Vücûd ve Muhyiddin-i Arabî*. (Haz. Mustafa Kara). İstanbul: İnsan Yayınları.

Günaydın, Y. T. (2008). "İbn Arabî Mütercimleri Üzerine: Biyo-Bibliyografik Bir Deneme (1928-2007)". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1)*, 9 (21), 473-499.

Izutsu, T. (2001). *Tao-culuk'daki Anahtar Kavramlar: İbn Arabi ile Lao-Tzu ve Çuang-Tzu'nun Mukayesesi*. (Çev. Ahmed Yüksel Özemre). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

İbn Türke, S. (2022). *Vahdet-i Vücûdun Kaideleri*. (Çev. Mesut Sandıkçı vd.). İstanbul: Litera Yayıncılık.

İbnü'l-Arabî, M. (2022). *Genç Müslümana Öğütler*. (Haz. Sezai Karakoç). İstanbul: Diriliş Yayınları.

İbnü'l-Arabî, M. (2006). *Fusûsu'l-Hikem*. (Çev. ve Şerh: Ekrem Demirli). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

İbnü'l-Arabî, M. (2012). *Fütûhât-ı Mekkiyye*. 18 cilt. (Çev. Ekrem Demirli). İstanbul: Litera Yayıncılık.

Kam, Ö. F. (1992). "Vahdet-i Vücûd". (Haz. Mustafa Kara). *İbn Arabî'de Varlık Düşüncesi*. İstanbul: İnsan Yayınları, s. 5-157.

Kara, İ. (2012). *Din ve Modernleşme Arasında: Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kara, İ. (2019). *Cumhuriyet Türkiyesi'nde Bir Mesele Olarak İslâm-1*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kara, İ. (2020). "Giriş". Mehmet Ali Ayni, *Şeyh-i Ekber'i Niçin Severim?*. İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 9-22.

Kara, M. (2017). *İbn Teymiye'ye Göre İbn Arabî*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karadaş, C. (1997). *İbn 'Arabî'nin İtikâdî Görüşleri*. İstanbul: Beyan Yayınları.

Karakuş, R. (1995). *Felsefe Serüvenimiz: 1908-1933 Türkiye'de Felsefenin Kavranışı ve Bu Kavranışta Dinin Konumu*. İstanbul: Seyran Kitap.

Kayserî, D. (2023). *Fusûsu'l-Hikem Şerhi*. 2 cilt. (Çev. Tahir Uluç). İstanbul: Ketebe Yayınları.

Keklik, N. (1966). *Muhyiddîn İbn'ül-Arabî: Hayâtı ve Çevresi*. İstanbul: Büyük Matbaa - Çığır Yayınları.

Keklik, N. (1967). *Sadreddîn Konevî'nin Felsefesinde Allah-Kâinât ve İnsan*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Keklik, N. (1974). *İbn'ül-Arabi'nin Eserleri ve Kaynakları İçin Misdak Olarak El Fütuhat el-Mekkiye (Yan Motifler)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Keklik, N. (1980). *İbn'ül Arabi'nin Eserleri ve Kaynakları İçin Misdak Olarak EI-Futuhat El-Mekkiye (Esas Motifler)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Kılıç, M. E. (2009). *Şeyh-i Ekber: İbn Arabi Düşüncesine Giriş*. İstanbul: Sufi Kitap.

Kılıç, M. E. (2015a). "Ekberiyye". (Ed. Semih Ceyhan). *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*. İstanbul: İSAM Yayınları, s. 337-370.

Kılıç, M. E. (2015b). *Âfâk-ı İrfân-ı İbn Arabî*. (Çev. Tevfik H. Sübhânî). Tahran: İntişârât-ı Hermes.

Konuk, A. A. (2010). *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*. 4 cilt. (Haz. Mustafa Tahralı vd.). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Kurt, A. V. (1998). *Endülüs'te Hadis ve İbn Arabi*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Kurt, H. (2009). "Bediüzzaman Said Nursi'nin Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Vahdet-i Vücûd Hakkındaki Düşünceleri". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* (*İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2*), 10 (23), 543-581.

Kusursuz, B. (2003). "Ahmet Avnî Konuk'un Vahdet-i Vücûd Müdâfaası". İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Öztürk, Ö. (2007). "Çağdaş Türk Düşüncesinde İbn Arabî Felsefesinin Ele Alınışı". İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Sedes, S. İ. (1926). *Muhyiddîn-i Arabî*. İstanbul: Orhaniye Matbaası.

Sevim, S. (1997). *İslâm Düşüncesinde Mârifet ve İbn Arabî*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Sunar, C. (1960). *Vahdet-i Şuhûd - Vahdet-i Vücûd Meselesi*. Ankara: Resimli Posta Matbaası.

Şehbenderzâde, Filibeli A. H. (1909). *Allah'ı İnkâr Mümkün müdür?: Huzûr-ı Fende Mesâlik-i Küfr: Felsefe-i Mâbadettabîa Mebâhisi*. İstanbul: Hikmet Matbaası.

Tahralı, M. (2010). "Fusûsu'l-Hikem Şerhi ve Vahdet-i Vücûd İle Alakâlı Bazı Meseleler". Ahmed Avni Konuk, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, s. 29-62.

Tan, M. N. (2020). "Ergüneş, Hüseyin Şemsi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-1: 415-416.

Uludağ, S. (1995). *İbn Arabi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yasa, M. (2003). *İbn Arabî ve Spinoza'da Varlık*. Ankara: Elis Yayınları.

TÜRKİYE'DE ALMAN İDEALİZMİ

Merve Ertene*

Cumhuriyet öncesi dönemde üzerine kayda değer bir çalışma yürütüldüğünü saptamadığımız Alman idealizminin[25], cumhuriyetle birlikte tanınırlık kazanması ne bir tesadüf ne de yalnızca yeni rejimin eğitim politikalarının yapay bir sonucu olarak açıklanabilir. Daha ziyade bunu, cumhuriyet devrimi fikrinin ve pratiğinin kendisinde özü itibarıyla saklı olanın, entelektüel yaşamdaki ifadesi olarak ve hatta entelektüel dünyanın, devrimi ve devrimin yerel sonuçlarını yorumlama ve onlarla baş etme biçimlerinden biri olarak anlamak konuya ilişkin daha kapsamlı ve bütüncül bir bakış açısı sunacaktır. Nitekim 1920'lerde toplumu, toplumun içinde bulunduğu değişimi özellikle Kant, Schelling ve Hegel'in kavramsal dünyasından yola çıkarak anlayıp yorumlamaya girişen, bu toplumsal dönüşümün boğumlanmış kısımlarını çözmenin anahtarını Alman idealizminde bulan Mehmet İzzet'in bu seçimini ve sonrasında Türkiye'de Alman idealizmi üzerine yapılan çalışmaların bugüne dek aldığı yön ve kazandığı ivmeyi değerlendirebilmek, bu devrim cumhuriyetini idealizmin diline tercüme etmekten ayrı değildir. Bu sebeple işe, devrimin özgürlük kavramı merkezli kısa bir idealist yorumuyla başlamak uygun olacaktır.

Muasır medeniyetler seviyesini kendine asgari hedef olarak belirlemiş, karakterini özgürlük, prensibini akıl olarak tanımlamış devrimci cumhuriyet gibi idealist politik bir hareketi, Alman idealizmi ruhunun âdeta ete kemiğe bürünmüş hâli olarak yorumlamak sıra dışı değildir. Alman idealizminin kurguladığı üzere nasıl ki insanlık, aklın mutlak düzeninin inşasına ve hâkimiyetine doğru adım adım gelişmekte, her adımda aynı zamanda özgürleşmekte ve özgürleşmekle kendi tarihini yazmaktaysa, bu hareket de devrimciler açısından açık ki aklın yenilmez gücünü yanına almış, toplumsal tarihte güçlü bir moment olarak baş göstermiş bir gelişim atağıdır. Üstelik bu gelişim atağı he-

* Arş. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü.

[25] Bu çalışmada araştırmanın baş edilebilir ölçekte olması adına Alman idealizminin kapsamını Fichte, Schelling ve Hegel ile sınırlayıp literatür taramasını bu üç isim için yaptım.

bir açıdan onu yorumlayabilmek, dolayısıyla onu anlamak ve anlatabilmek, ona dair bir dil oluşturabilmek ve bu dili yayabilmek, bu dil üzerinden iletişebilmek mümkündür. Felsefe kültürü oluşturmanın yolu da tartışmasız budur.

Kaynakça

"Aziz Yardımlı/Röportaj", *FelsefeYazın* Temmuz-Ağustos 2007, 3/10, s.8-12.

Ateşoğlu, G. "İkinci Basıma Dair", *Alman İdealizmi I Fichte*, ed. Ateşoğlu ve Kılıçaslan, Ankara: Doğu Batı, 2021.

Bıçak, A. "Macit Gökberk'in Felsefe Anlayışı", *Felsefe Arkivi*, 2008, Sayı:33, s, 1-30.

Bıçak, A. "Tarih felsefesinin Türkiye'deki Seyri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2011, Cilt: 9, Sayı: 17, s.231-271.

Dağtaşoğlu, A. E. "Türk Düşünce Tarihinde Mehmet İzzet'in Yeri ve Önemi", *Kutadgubilig*, Ekim 2010/18, s.105-128.

Değirmencioğlu, C. "Kriz ve Geçiş Döneminde Türk Düşüncesinde İki Çığır: Ziya Gökalp-Mehmet İzzet", Mehmet İzzet, *Milliyet Nazariyeleri ve Milli Hayat* , İstanbul: Ötüken, 2018, s. 408-420.

Direk, Z. "Türkiye'de Felsefenin Kuruluşu", *Defter*, 1998, Sayı:33, s.85-95.

İzzet, M. *Milliyet Nazariyeleri ve Milli Hayat*, İstanbul: Ötüken, 2018.

İzzet, M. "Türkiye'de Felsefe Tetkikleri ve Mehmet Emin Bey'in Son Eseri", *Felsefe Dünyası*, 1998, Sayı: 28, s.38-43.

Roure, P. "Rakip Paradigmalar: Alman Felsefesinin İstanbul Üniversitesi'ne Girişi", *Felsefe Arkivi*, 2018, Sayı:49, s. 37-51.

Tanrıverdi, A. "Türk Düşünce Hayatında Zamansız Bir Göç: Mehmet İzzet", *Sosyoloji Notları*, 5/2, 2021, s.2-17.

Tunalı, İ. "Cumhuriyetin 50. Yılı İçinde Estetik", *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1973, s.223-270.

Tunç, M. Ş. "Parça-Fikir" Değil, "Bütün-Fikir" Lazım", *Hayat Mecmuası*, 1929, Sayı: 129, Cilt: 5, s. 481.

Tunç, M. Ş. "İzzet Bey'in Fikri Şahsiyeti", Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, Sayı: 5, Cilt: 7,1931, s. 25-29.

Ülken, H. Z. "İzzet Bey", Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, 1931, VII/5, s.3-8.

Yücel, Ü. "Ord. Prof. Mehmet Şevket İpşiroğlu", *Sanat Tarihi Yıllığı*, 1988, Sayı:13, s.5-10.

PRAGMATİZM VE UTİLİTARİANİZMİN TÜRK DÜŞÜNCE TARİHİNDEKİ YANSIMALARI

Murat Bayram*

Giriş

Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte Türkiye'de toplumsal dönüşüm Cumhuriyet değerleri perspektifinde gelişmiş ve felsefe de bu gelişimin içinde dönüşmeye başlamıştır. Düşünsel ve dilsel dönüşümün eşiğine gelen felsefe beraberinde anlamsal ve kavramsal sorunlara sürüklenmiştir. Bu dönemde Batı'dan yapılan aktarımlarda anlamsal ve kavramsal sorunlar yaşanmıştır. Özellikle de iki felsefi akım olan utilitarianizm ve pragmatizm üzerine yapılan çalışmalarda anlamsal ve kavramsal sorunlara rastlamak mümkündür. Bu iki farklı felsefi akımın faydacılık, yararcılık ve menfaatçilik gibi Türkçede benzer karşılıklara gelmesi, iki düşünce yapısının benzer olarak görülmesine neden olmuştur. Ancak bu iki düşünce sistemi tarihsel süreç içinde farklı şekillerde ilerlemiştir.

Utilitarianizmin kökleri Antik Yunan düşüncesine kadar götürülmekle birlikte temelleri Cumberland, Shaftesbury, Hutcheson, Gay ve Hume tarafından atılarak bu akım 18. yüzyılda Jeremy Bentham (1748-1832) tarafından kurulmuş ve John Stuart Mill (1806-1873) tarafından geliştirilmiştir. Bentham ve Mill, iyiyi haz ile özdeşleştirmiş, dolayısıyla Epikür gibi değer konusunda hedonist olmuşlardır. Bu düşüncenin temelinde insan doğasının iki önemli kavramı olan haz ve acı vardır. Ayrıca iyinin maksimize edilmesi gerektiği, yani "en büyük sayı için en büyük miktarda iyiyi" sağlamak gerektiği savunulmuştur. Mill Bentham'ın çalışmalarını takip ederek hayatının büyük bölümünde Bentham'ın bazı iddialarını, özellikle de "mutluluğun" doğasını -Bentham, zevkler arasında niteliksel bir fark olmadığını, sadece niceliksel farklar olduğunu sa-

* Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Bingöl Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Hukuk

Kaynakça

Akarsu, B. (1970). *Ahlak Öğretileri I Mutluluk Ahlakı,* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Anay, H. (2011). "Hilmi Ziya Ülken'in Yararcılığa Eleştirileri". *Türk Kültürü İncelemeleri* Dergisi. 24: 95-130.

Baltacıoğlu, İ. H. (1995). *Talim ve Terbiyede İnkılâp*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Baltacıoğlu, İ. H. (1329). "Terbiye'de İnkılâp Lazım". *Yeni Fikir Dergisi.* 2(12): 361- 366.

Baltacıoğlu, İ. H. (1330). "Muallimler Kurtaracak, Fakat Nasıl?". *Yeni Fikir Dergisi.* 21: 655-658.

Baltacıoğlu, İ. H. (1331). *İzmir Konferansları*. İzmir: Selanik Matbaası.

Baltacıoğlu, İ. H. (1332). *Terbiye İlmi*. İstanbul: Matbaayı Orhaniye.

Baltacıoğlu, İ. H. (1923). *İçtimaiyat Nokta-i Nazarından Terbiye*. İstanbul: Evkaf-ı İslamiye Matbaası.

Bayraktar, L. (2015). "Mehmet Emin Erişirgil". (Ed. Selim Eren, Ali Öztürk). *Dogu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Bentham, J. (2008). "Ahlak yasama ve İlkelerine Giriş". (Çev. Aysel Doğan). *A.Ü.H.F. Dergisi 4*.

Cevizci, A. (2002). *Etiğe Giriş,* İstanbul: Paradigma Yay.

Cevizci, A. (2005). *Felsefe sözlüğü* (3. baskı). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Copleston, F. (2000). *Yararcılık ve Pragmatizm*. (Çev. Deniz Canefe). İstanbul: İdea Yay.

Cevizci, A. (2010). *Felsefe Tarihi.* İstanbul: Say Yayınları.

Cevizci, A. (2012). *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Say Yayınları.

Cevizci, A. (2011). *Eğitim Felsefesi*, İstanbul: Say Yayınları.

Ceyhun, A. C. (2015). "Miraç Katırcıoğlu". (Ed. Süleyman Hayri Bolay), *Tanzimattan Günümüze Türk Düşüncesi Cilt 4-B*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Çağıl, O. M. (1971). *Hukuk ve Hukuk İlmine Giriş*, İstanbul: İÜHF Yayını.

Ertuğrul, İ. F. (2014). *Lügatçe-i Felsefe*. (Ed. Nejdet Ertuğ). Ankara: Aktif Düşünce.

Erişirgil, M. E. (1931). *Sokrat.* İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.

Erişirgil, M. E. (1926). "Hayat Ne İçin Çıkıyor". *Hayat 1*.

Erişirgil, M. E. (1924). "Anadolu'da Maarif Nasıl Taammüm Edebilir?". *Anadolu Mecmuası 2*.

Erişirgil, M. E. (2011) "Anadolu'da Maarif Nasıl Taammüm Edebilir?". *Anadolu Mecmuası 2*, (Haz. Arslan Tekin, Ahmet Z. İzgöer), Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Erişirgil, M. E. (1928). "John Dewey'in Felsefesi". *Demokrasi ve Terbiye.* (Çev. Avni Başman). İstanbul: Devlet Matbaası.

Erişirgil, M. E. (1925). "Friedrich Nietzsche ve Bir Marifet Nazariyesi". *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası.* 4(5).

Erişirgil, M. E. (1923). "İki Eseri Felsefi Münasebetiyle". *D.E.F.D.* Sy:2-3.

Erişirgil, M. E. (1923a). "Felsefe Neşriyatında Bir Terakki Hatvesi". *Mihrap.* Sy:3.

Erişirgil, M. E. (1941). *Filozofiye Başlangıç*, İstanbul: Maarif Mat.

Fındıkoğlu, Z. F. (2011) "John Dewey Felsefe ve Terbiyesi". *Anadolu Mecmuası 6* (Haz. Arslan Tekin, Ahmet Z. İzgöer). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Fındıkoğlu, Z. F. (2011) "John Dewey Felsefe ve Terbiyesi 2". *Anadolu Mecmuası 7* (Haz. Arslan Tekin, Ahmet Z. İzgöer). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Fındıkoğlu, Z. F. (2011) "John Dewey Felsefe ve Terbiyesi 3". *Anadolu Mecmuası 8* (Haz. Arslan Tekin, Ahmet Z. İzgöer). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Fındıkoğlu, Z. F. (1927). "Pragmatizm". *Hayat 1/12*.

Gürbüz, A. (1999). *Hukuk Felsefesi Açısından Yararcılık Teorisi*. İstanbul: Beta Basım Yayım.

Hançerlioğlu, O. (1976). *Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar 5*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hançerlioğlu, O. (1976). *Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar 7*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hançerlioğlu, O. (1976). *Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar 3*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Katırcıoğlu, M. (1939). "İradesiz İrade". *Hareket 3*.

Katırcıoğlu, M. (1936). "İki Ferdçilik". *Varlık 66*.

Öktem, N. (1977). "Hukuksal Pozitivizm Akımı". *Journal of Istanbul University Law Faculty. 43*(1-4), 271-299.

Stuart, M. J. (2017). *Faydacılık.* (Çev. Selin Aktuyun). İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Stuart, M. J. (2017). *Faydacılık*. (Çev. Gökhan Murteza). İstanbul: Pinhan Yayınları.

Stuart, M. J. (1986). *Faydacılık*. (Çev. Nazmi Coşkunlar). İstanbul: Meb. Yay.

Topçu, N. (1958). "Hakikat Düşmanı Üç Felsefe". *Türk Ruhu*. Sayı:3.

Topçu, N. (1943) "Hakikat Düşmanı Üç Felsefe: Pozitivizm – Pragmatizm – Sosyalizm". *Hareket Dergisi.*

Tunç, M. Ş. (1953). "Tabiat Alemi ve İnsan Dünyası". *Bilgi*. S. 75.

Tunç, M. Ş. (1934). *Bergson ve 'Manevi Kudret'e Dair Birkaç Konferans*. İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi.

Türer, C. Aydın, M. (2019). "Utilitarianism ve Pragmatısm: Farklar, Ortak Noktalar". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi.* 121-149.

Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: MEB.

Ülken, H. Z. (1998). *İnsani Vatanseverlik*. İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, H. Z. (2016). *Bilgi ve Değer.* Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Ülken, H. Z. (1966). *Türkiye'de Çağdaş Düşüncenin Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları

Ülken, H. Z. (1958). *Felsefeye Giriş.* Ankara: AÜİF Yayınları.

Ülken, H. Z. (1928). *Felsefe Dersleri, I*, *Metafizik*. İstanbul.

Ülken, H. Z. (1963). *Tarihi Maddeciliğe Reddiye*. İstanbul.

Ülken, H. Z. (1948). *Millet ve Tarih Şuuru.* İstanbul.

Ülken, H. Z. (1936). *Yirminci Asır Filozofları.* İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Ülken, H. Z. (1919). "Stuart Mill [1806-1873] ve Felsefesi", *Sudi Kütüphanesi Dergisi*. İstanbul.

Ülken, H. Z. (1928). *Umûmî Rûhiyât*. İstanbul.

Ülken, H. Z. (2010). *Aşk Ahlakı.* İstanbul: Türkiye İş.

Ülken, H. Z. (2001). *Ahlak.* İstanbul: Ülken yayın.

Ülken, H. Z. (1946). *Ahlak*. İstanbul: Ülken yayın.

Vural, M. (2015). "Hilmi Ziya Ülken: Şeytanla Konuşmalar'dan Tarihi Maddecilige Reddiye'ye". (Ed. Selim Eren, Ali Öztürk). Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni. İstanbul: İnsan Yayınları.

William, J. (2003). *Faydacılık*. (Çev. Tufan Göbekçin). Ankara: Yeryüzü Yayınevi.

William, J. (1986). *Pragmacılık-I*. (2. Baskı). (Çev. Muzaffer Aşkın). İstanbul: M.E.G.S.B. Yayınları.

William, J. (2017). *Pragmatizm*. (Çev. Tahir Karakaş). İstanbul: İletişim Yayınları.

William, J. (2019). *Pragmatizm*. (Çev. Ferit Burak Aydar). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

ÇAĞDAŞ TÜRKİYE'DE MEŞŞÂÎLİĞE DAİR ÇALIŞMALAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Mustafa Yıldız[*] - Ayşe Gözel[**]

Giriş

İslam düşüncesine kaynakları açısından bakıldığında sadece Arap kültürünün değil eski Yunan, Roma, Türk, İran ve Hint gibi büyük medeniyetlerin düşünme ve yaşam biçimlerini sentezleyen eklektik bir yapı sergilediği görülebilir. Bu yapı içerisinde fıkıh, kelam, tasavvuf ve felsefe gibi disiplinler gerek temele aldıkları kaynaklar ve gerekse yöntem bakımından bir yandan birbirinden bağımsız gibi dururken diğer yandan birbiri içinde eriyerek son derece kompleks bir İslam düşünce geleneği vücuda getirmişlerdir.

Bu bağlamda felsefi düşünmenin ayrımı kaynak itibarıyla Eski Yunan ve Roma düşünce birikiminin Arapçaya tercüme edilmesiyle birlikte İslam dünyasına girmiş olması ve bu minvalde rasyonel bir yaklaşımla varlığı, dünyayı ve hayatı anlamaya çalışmış olmasıdır. Bu yaklaşıma ana rengini veren unsur ise Meşşâîlik olmuştur. İslam düşünce geleneğinde Meşşâî unsurlar, Eski Yunan düşüncesinin iki büyük filozofu olan Platon (MÖ 427-347) ve özellikle de Aristoteles'in (MÖ 384-322) eserlerine dayanır. Nitekim okula ismini veren meşşâî kelimesi Aristoteles'in ders işleme yöntemine işaret eder.

İslam düşünce geleneği içinde Meşşâîlik aynı anda hem bilim hem de bilgelik anlamını karşılayan hikmet kavramıyla iç içe geçmiştir. Meşşâî bakış açısından Eski Yunanca *philosophia* teriminin karşılığı olarak kullanılan Kur'ânî bir terim olan hikmet ise Aristoteles'in kurmuş olduğu bilimler sisteminde tezahür etmiştir. Bu itibarla Meşşâî felsefe Eski Yunan'dan intikal eden bilimin yolunu açarak insanları, gökleri ve yeri gözlemlemeye, bunların sırla-

[*] Prof. Dr., Ardahan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Felsefesi Anabilim Dalı.
[**] Arş. Gör., Ardahan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Felsefesi Anabilim Dalı.

nitelik konusunda üstünde durulması gereken birkaç hususu dile getirmek yerinde olacaktır. Bu çalışmaların özellikle metafizik, siyaset, epistemoloji disiplinlerinde belli meselelere odaklandığını ve bir kısmının da birbirini tekrar eder nitelikte olduğunu söylemek mümkündür.

Verileri sunduğumuz grafiklere bakıldığında bazı filozoflara dair bazı disiplinlerde hiçbir çalışma olmadığı çıkarımında bulunmak ise yerinde olmayacaktır. Bu çıkarımı yaparken Meşşâî filozofların her felsefi disiplin özelinde, üzerinde çalışma yapılabilecek düzeyde eseri olmadığını göz önünde bulundurmak gerekiyor.

Buna karşın bu çalışma bize, Türkiye'de bazı alanlarda uzmanlıkların gelişmediğini bazı alanlarda da yetersiz kalındığını göstermiştir. Örneğin Meşşâî filozoflara dair monografik düzeyde çalışmalar yapılırken ilişki ağlarına dair çalışmaların yetersiz olduğu söylenebilir.

Genelde İslam felsefesi, özelde ise Meşşâilere yönelik çalışmaların artan ilginin neticesiyle hız kazanmaya devam edeceği öngörülebilir. Bu nedenle çalışmalardaki geleneksel yöntemlerin niteliğe katkı sunup sunmadığı ve çağdaş çalışmalarda kullanılabilecek yeni yöntemler üzerine çalışmalar yapılmasının da niteliğe katkı sunacağı kanaatini taşımaktayız.

Kaynakça

Alper, Ö. M. (2020). *İbn Sînâ.* Ankara: İsam Yayınları.

Arkan, A. (2011). Cumhuriyet Dönemi Türkçe İslam Felsefesi Tarihi Çalışmalarına Dair Literatür Denemesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 9*(17), 105-154.

Bayrakdar, M. (1999). İbn Miskeveyh. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 20*, 201-208. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Bayrakdar, M. (2011). Bağdat Felsefe Mektebi. *İslam Medeniyetinde Bağdat Uluslararası Sempozyumu (07.08-09 Kasım 2008)*, *2*, s. 3-8.

Çubukçu, İ. A. (1973). İslam Felsefesi ve Bu Alanda Cumhuriyet Devrinde Çalışmalar. *50. Yıl*, s. 191-212.

Direk, Z. (1988). Türkiye'de Felsefenin Kuruluşu. *Defter, 11*(33), 85-95.

Ertan, V. (1992). Kıvâmüddin Burslan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 6*, 461-462. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Griffel, F. (2013). İslam ve Felsefesi ve Batı Araştırmaları: Şimdiye Kadar Pek de Mutlu Yürütülemeyen Bir İlişkinin Hikayesi. *Sabah Ülkesi*(38), 10-13.

Gutas, D. (2021). İbn Sînâ'nın Mirası: Arap Felsefesinin Altın Çağı. *İbn Sina'nın Mirası* (M. C. Kaya, Çev., s. 327-346). içinde İstanbul: Klasik.

Gutas, D. (2021). Yirminci Yüzyılda Arap Felsefesi Çalışmaları: Arap Felsefesi Tarihi Yazımı Üzerine Bir Deneme. *İbn Sînâ'nın Mirası* (M. C. Kaya, Çev., s. 469-499). içinde İstanbul: Klasik.

İhsanoğlu, E. (1993). Dârülfünun. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 8*, 521-522. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kaya, M. (1993). Felsefe. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 12*, 319-330. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kaya, M. (1995). Fârâbî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 12*, 145-162. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kaya, M. (2004). Meşşâiyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 29*, 393-396. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kaya, M. (2009). Sicistânî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 37*, 141-144. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.

Kaya, M. (2013). *Kindî: Felsefi Risaleler.* İstanbul: Klasik.

Kutluer, İ., & Katipoğlu , H. (1997). Hay b. Yakzân. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 16*, 551-554. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Küyel, M. T. (2019). *Üç Tehafüt Bakımından Felsefe ve Din Münasebeti.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Sarıoğlu, H. (2003). *İbn Rüşd Felsefesi.* İstanbul: Klasik.

Toktaş, F. (2018). *İslam Düşüncesinde Felsefe Eleştirileri.* İstanbul: Klasik.

Utku, A., & Kaya, M. (2011). Türkiye'de Modern Felsefe Tarih Yazımının Serencamı: Geç Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Literatür Denemesi. *9*(17), s. 11-48.

CUMHURİYET ÖNCESİNDEN CUMHURİYET'İN 100. YILINA GAZÂLÎ ÇALIŞMALARI

Bahadır Karadağ*

Dünden bugüne Türkiye'de Gazâlî çalışmalarını değerlendirecek olan bu yazının ilk bölümü, Gazâlî çalışmalarının Cumhuriyet öncesi bir tarihçesini vermektedir. Tarihimizdeki ilk Gazâlî çalışmalarından Cumhuriyet Dönemi'ne kadarki ana merhaleler özet hâlinde işlenecektir. Yazının ikinci bölümü Cumhuriyet öncesi dönemden bugüne Gazâlî'nin Türkçe tercümelerinin bir bibliyografyasıdır. Gazâlî'nin en önemli eserlerinin hem Cumhuriyet öncesi dönemde gerçekleştirilen tercümeleri hem de Cumhuriyet Dönemi'ndeki tercümeleri bir arada görülebilecektir. Üçüncü bölüm, Gazâlî üzerine yazılmış makaleleri ele almaktadır. Osmanlı'nın son döneminde Gazâlî hakkında makale üreten isimlere değinilecek, Cumhuriyet Dönemi'nde ise belirli bir tarihe kadar olan çalışmalar sıralanacaktır. Dördüncü ve son bölümde Cumhuriyet Dönemi'nde Gazâlî hakkında yazılmış doktora tezlerinin kronolojik bir listesi verilecektir. Böylelikle müellif hakkında doktora seviyesindeki çalışmalar rahatlıkla izlenebilecektir.

Cumhuriyet'e Kadar Gazâlî Çalışmalarının Tarihçesi

Gazâlî gibi bir ismin, başlangıcından bugüne yüzyıllık Türkiye Cumhuriyeti tarihi ile sınırlandırılarak ele alınması mümkün değildir. Öyle ki Selçukluların hâkimiyet yıllarıyla başlayıp Osmanlı Dönemi'ne kadar ve oradan Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal etmek suretiyle büyüyüp gelişen bir Gazâlî imajı söz konusudur. Bu önemli âlimin etkileri hem Cumhuriyet öncesi hem de Cumhuriyet Türkiye'sinde kendisini hissettirmektedir. Gazâlî'nin zamanından ve hat-

* Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü.

Atatürk Üniversitesi 2022

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Muhammet Yazıcı

- Gazzâlî'de Mantık ve Fıkıh Usûlü İlişkisi

Yazar: Muhammet Ateş

Uludağ Üniversitesi 2022

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yaşar Aydınlı

- İbn Sînâ'da Tümeller ve Gazzâlî'nin Eleştirileri

Yazar: Mustafa Selman Tosun

Ankara Üniversitesi 2022

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Gürbüz Deniz

- Gazâlî'nin Düşünce Sisteminde Dinî Tecrübenin Yeri

Yazar: Aysel Tan

Fırat Üniversitesi 2023

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Haydar Dölek

- Kelam İlmi ve Felsefenin Akıl Eleştirisi: Gazâlî ve Kant örneği

Yazar: Orabi Orabi

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi 2023

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Özcan Taşçı

- Gazâlî'nin İşârî Tefsir Anlayışı

Yazar: Mehmet Dağ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi 2023

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Muhammed Fatih Kesler

Kaynakça

Aydın, İ. H. (2006). Tehâfüt Geleneği Üzerine Bir Değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, (26), 57-74.

Gökdemir, B. B. T. (2021). İslâm Düşüncesinde Eleştirel Bir Paradigmanın Oluşumu: Tehâfüt Geleneği ve Felsefî Değeri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, (46), 5-25.

Günaydin, Y. T. (2011). Gazâlî Tercümeleri: Osmanlı Devri ve 1928 Sonrası İçin Bir Bibliyografya Denemesi. *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, *16*(30), 63-90.

Güzel, A. (1991). *Karabağî ve Tehâfütü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Karatay, F. E. (1961). *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu* (C. 1). İstanbul.

Özervarlı, M. S. (2015). Ottoman Perceptions of Al-Ghazālī's Works and Discussions on His Historical Role in Its Late Period. F. Griffel (Ed.), *Islam and Rationality: The Impact of Al-Ghazālī* içinde, Papers Collected on His 900th Anniversary. Leiden-Boston: Brill.

Tâhir, B. M. (1972a). *Osmanlı Müellifleri*. (F. Yavuz ve İ. Özen, Ed.) (C. 1-3, C. 1). İstanbul: Meral Yayınevi.

Tâhir, B. M. (1972b). *Osmanlı Müellifleri*. (F. Yavuz ve İ. Özen, Ed.) (C. 1-3, C. 3). İstanbul: Meral Yayınevi.

Ülken, H. Z. (1961). Gazali'nin Bazı Eserlerinin Türkçe Tercümeleri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *9*, 59-69.

Yazar, S. (2011a). *Anadolu Sahasi Klâsİk Türk Edebİyatinda Tercüme ve Şerh Geleneğİ*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yazar, S. (2011b). Gazzâlî'nin XIII-XIX. Yüzyıllar Arasında Batı Türkçesinde Tercüme Edilen Eserleri. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, *16*(31), 67-156.

HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN DÜŞÜNSEL MEDDÜCEZİRLERİ TÜRKİYE'NİN HÂLLERİ MİDİR?

Necati Demir*

Hilmi Ziya Ülken'in Felsefi Kişiliği ve Yetiştiği Düşünsel Atmosfer

Hilmi Ziya Ülken'in (1901-1974) doğum tarihi, onu yakın tarihimize ait önemli birçok olayın tanığı yapar. Çok çalkantılı ve bunalımlı bir devirde yetişen her Türk aydını gibi bu ülkenin sorunlarına eğilmiş bir mütefekkirimizdir. Onun yetişmiş olduğu çevreyi tanıtabilmek için kızı, hanımı ve yakın dost ve arkadaşlarıyla öğrencilerinin tanıklıklarına başvurmayı uygun bulduk.

İstanbul Erkek Lisesinde okurken "Babamı etkileyen Matematik hocası Bedi'i Bey'le, Tarih hocası Emin Ali (Çavlı) Bey'dir. Özellikle 2. si babamın düşüncelerinin oluşmasında büyük rolü olmuştur. Daha küçük yaşlarda okumaya merak saran babam, çoğu kez okuldan kaçarak Ali Emiri Kütüphanesine gidip saatlerce okurmuş." "Anadoluculuk" düşünceleri o günlerde yeşermeye başlamış. Birkaç arkadaşıyla Anadolu'yu kurtarmayı amaçlayan bir örgüt kurarlar. Ama yakalanıp disiplin kuruluna verilirler. Hocaları Hakkı Tarık (Us) ve Emin Ali Bey'in aracılığı ile affedilirler (Artunkal, 1979: 1-2).

Hilmi Ziya liseyi bitirdikten sonra babasının ısrarıyla Tıbbiyeye gitse de sonradan Mülkiyeye geçer. Onun felsefeye ilgisinin çok erken başladığını öğrencisi ve dostu Ali Rıza Korap şöyle anlatır:

> Üstat henüz lise talebesiyken o zaman kendisinin tarih hocası bulunan ve kuşkusuz Türk kültür tarihinde kişiliği kendine has orijinal bir adam olan Emin Ali Çavlı bir gün dersini verirken, merhum Ülken arka sıraların birin-

* Doç. Dr. Necati Demir, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü.

1992: 80); atom ve atom-altı'nın keşifleriyle birlikte bilim insanlarının mekanist dünya görüşlerinde beklenmedik karamsarlıklar oluştuğunu, hatta yeni bir düşünce tarzının doğduğunu belirterek bilim insanlarının her seferinde atom deneyi esnasında doğaya bir soru yönelttiğini ve doğanın buna bir paradoksla cevap verdiğini ileri sürmüştür (Capra, 1992: 80). Capra, bilim insanlarının uzun uğraşılar sonucunda evrene doğru sorular sormayı ve çelişkilerden kaçınmayı öğrenmeye başladıklarını, Heisenberg'in ifadesiyle bir yolunu bulup kuantum teorisinin ruhuna nüfuz ettiğini iddia etmiş, yeni fizikle birlikte uzay, zaman, madde, nesne, neden ve etki kavramlarında derin değişimlerin gerektiğini vurgulamıştır (Capra, 1992: 81).

O hâlde Ülken'in zaten değişmekte olan fizik ve buna dayanan bilim anlayışının farkında olarak düşüncelerini revize ettiğini, artık savunulması imkânsız olan düşünce ve ilkeleri bir kenara bırakarak yeni bir düşünce serüveni içerisine girdiğini ileri sürebiliriz. Çalışmamıza Süleyman Hayri Bolay'ın ifadeleriyle son verebiliriz. H. Ziya Ülken hakkında, felsefi akımlardan en kararlı biçimde bağlandığı dönemlerde bile iki noktayı gözden uzak tutmamak gerekir:

1. O hiçbir zaman yazılarında, tartışmalarında ve kitaplarında basitliğe düşmemiş ve hiçbir ideolojiye alet olmamıştır.
2. Tarihî maddeciliği çıkar yol olarak benimsediği devirlerde bile din ve milliyet düşmanı olmamış, ilmi hüviyetine toz kondurmamıştır (Bolay, 1979: 168-169).

Kaynakça

Akman, Toygar (1979). "Çağdaş Felsefe ve Kaybettiğimiz H. Ziya Ülken", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, l7.

Alver, Köksal (2001). "Anadoluculuk ve Hilmi Ziya Ülken", *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* III/1, ss. 133-138.

Anıl, Burhan (1979). "Hocam Ülken ile İlgili Anılar Düşünceler", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, l7, ss. 21-26.

Artunkal, Gülseren (1979). "Hayatı ve Eserleriyle Babam Ülken", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 17, ss. 1-8.

Birsel, Salah (1979). "Bir Hilmi Ziya Vardı", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, l7, ss. 27-30.

Bochenski, J. M. (1997). *Çağdaş Avrupa Felsefesi*, çev. Serdar Rıfat Kırkoğlu, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Bolay, Süleyman Hayri (1979). "Ord. Prof. H. Ziya Ülken", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 17.

Capra, Fritjof. *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*, çev. Mustafa Armağan, İstanbul: İnsan Yayınları.

Erim, Nihat (1979). "Hilmi Ziya Hocamız", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 17, ss. 12-14.

Feynman, Richard (1995). *Fizik Yasaları Üzerine*, çev. Nermin Arık, Ankara: Tubitak.

Güngör, Erol (1979). "Hilmi Ziya Ülken İçin", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 17.

Kaplan, Mehmet (1979). "Hilmi Ziya Ülken", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, l7, 162-l63.

Kaynardağ, Arslan (1992). "H. Z. Ülken'in Düşünce Tarihi ile İlgili Çalışmaları", *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Ziya, ss. 7-14, İstanbul: Ülken Yayınları.

Korap, Ali Rıza (1979). "Düşünen Adam", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, l7, ss. 15-20.

Öymen, H. Raşit (1979). "Hilmi Ziya Ülken'in Ardından", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, l7.

Sargın, H. Tuğrul (1962). *Küçük Felsefe Tarihi*, Bozüyük: Bozüyük Basımevi.

Tütengil, Cavit Orhan (1979). "H. Ziya Ülken Üzerine Notlar", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 17.

Ülken, Hilmi Ziya (1927). *Bizde Fikir Hareketleri, Felsefe ve İçtimaiyat Mecmuası*, 1927.

Ülken, Hilmi Ziya (1936). *20. Asır Filozofları*, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Ülken, Hilmi Ziya (1946). *Ahlak*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Yayınları.

Ülken, Hilmi Ziya (1946). *Anadolu Kültürü ve Türk Kimliği Üzerine,* İstanbul: Ülken Yayınları

Ülken, Hilmi Ziya (1951). *Tarihi Maddeciliğe Reddiye*, İstanbul: Türk Sosyoloji Cemiyeti Yayınları.

Ülken, Hilmi Ziya (1958). Felsefeye Giriş-II, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Ülken, Hilmi Ziya (1992). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Ülken Yayınları.

Vural, Mehmet (2018). Hilmi Ziya Ülken, Ankara: DİBY.

CEMİL MERİÇ'İN BATI MODERNLİĞİ VE ATATÜRK CUMHURİYETİ ELEŞTİRİSİ

Armağan Öztürk*

Giriş

Cemil Meriç'in hayat hikâyesiyle düşünsel anlatısı arasında yoğun bir ilişki var. Kendi körlüğünü betimleyerek başladığı bir paragrafı Avrupa uygarlığının ideolojik körlüğüne yönelik eleştirel cümlelerle bitirebilir. En bilinen eseri *Jurnal* aslında bir otobiyografidir. Diğer çalışmaları ise aforizmik yanı ağır basan öznel değerlendirmeler nedeniyle deneme düzeyindedir. Yazarın pek çok cümlesi sadece kendisi için yazılmış, kendi dünyasında anlamlı ve son derece sübjektif bir içeriğe sahiptir.

Meriç'in yazın hayatındaki temel motivasyon unsuru acı ve öfkedir. Çünkü hayatı bir trajedidir. En azından kendisi kendini böyle görür. Fiziki eksiklik, yalnızlık ve yaşanmamış deneyimlerin yarattığı baskı yazarın ruh hâlini baştan sona belirlemiş durumda. Her şey eksiktir hayatında. Düşünürün yazıları bu yarım kalmış yaşantının dış vurumu niteliğindeki yaralı bir bilinç tarafından yönetilmektedir (Meriç, 1992: 49, 88-91, 100-1, 204, 390-1; Meriç, 2002: 46, 89; Beyazyüz ve Göka, 2006: 25; Ümit Meriç, 2003: 12-4).

Cemil Meriç'in tüm hayatını bir biçimde belirleyen kimlik ve kişilik bunalımı, takip ettiği literatür ve bağlandığı akımlarla ilgili anomik durumu biraz daha anlaşılabilir kılmaktadır. Osmanlı-İslam mirasını önemseyen muhafazakâr bakış açısının düşünüre asıl popülerliğini kazandırdığı açık. Ama yine de dünyayı milliyetçilik, Marksizm ve İslamcılık gibi ideolojilerin etki alanında yorumlamış bir düşünür var karşımızda (Cündioğlu, 2006: 11; Beyazyüz ve Göka, 2006: 28-9). Bu duruma atıfla rahatlıkla diyebiliriz ki Meriç'in düşün

* Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

Sonuç

Bu çalışmada, Cemil Meriç düşüncesinin temel tezleri daha çok medeniyet-modernleşme ilişkisi bağlamında değerlendirildi. Yazara yöneltilen başlıca eleştiri, aforizmik üslupça üzeri örtülen yüzeysel değerlendirme düzeyiyle ilgilidir. Meriç'in yaptığı tartışmalar ele aldığı konunun uzmanları tarafından çok da ciddiye alınmayacak bir dizi genel değerlendirme, eksik kanıt ve temenninin toplamı gibi iş görmektedir. Meriç'te ne bir bilim insanı titizliği ne de bir filozofun sahip olması gereken soyutlama gücü vardır. Bu hatırlatma bağlamında Cemil Meriç'ten kalan literatür önemli ölçüde sahte bilim/sahte felsefe kıvamında şekillenmiştir diyebiliriz. Gücünü bir ölçüde indirgemeci üsluptan alan bu vasat halkı belli bir konuda aydınlatmayı amaçlayan popüler bir yazın üslubunda kendi yetkinliğine ulaşır. Bu bağlamda Türk düşünce hayatında Cemil Meriç 20. yüzyılın Ahmet Mithat Efendisi gibi bir işleve sahip olmuştur. Özellikle İslami-muhafazakâr kesimler için bu aydınlatırken yönlendiren dilin oldukça etkili olduğu söylenebilir.

Cemil Meriç'in eserlerinde yoğun bir şekilde işlediği ve bugünün dünyasında hâlâ sosyolojik anlamda bir karşılığı olan en büyük mesele ise yabancılaşmadır. Batı uygarlığının kontrolsüz büyümesi karşısında Doğulu bir aydının kültür, uygarlık ve kişilik savunması bize Meriç'in hassas olduğu temel meselenin özetini verir. Düşünür Doğulu toplumların Batılaşırken yaşadığı yabancılaşmaya dikkat çeker. Türkiye özelinde bahsi geçen literatür bir cumhuriyet eleştirisi olarak sonuç doğurur. Ancak tabii Meriç'in yabancılaşma karşısındaki önerisi politik bir nostalji yani Osmanlı-İslam uygarlığına dönüştür. Bunun nasıl mümkün olacağı meselesi ise Meriç yazısında karanlıkta kalan noktaların başında gelir.

Kaynakça

Açıkel, F. (1996). "Kutsal Mazlumluğun Psikopatolojisi", *Toplum ve Bilim* 70, s. 153-198.

Açıkgöz, H. (2005). *Cemil Meriç ile Sohbetler*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.

Akay A. (2006). "Türk Aydını ve Tarihle Barışmak", *Doğu Batı*, 9 (37), s. 37-60.

Alver, K. (2010a). "Cemil Meriç'in Sosyoloji Tasavvuru", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 24, s. 145-152.

Alver, K. (2010b). "Cemil Meriç'in Sosyoloji Tasavvuru", *Hece: Bir Entelektüel Tedirgin Cemil Meriç*, 14 (159), s, 343-348.

Armağan, M. (2006). *Düşüncenin Gökkuşağı, Cemil Meriç*, İstanbul: Ufuk Yayınları.

Arslan, H. (1998). "Cemil Meriç Hakkında Konuşma". (Ed. Ergün Meriç ve Ayşe Çavdar). *Cemil Meriç ve Bu Ülkenin Çocukları*, İstanbul: İz Yayınları

Beyazyüz, M. ve E. Göka. (2006). "Kronolojik Bir Biyografi Yerine Psikobiyografi", *Düşünen Siyaset,* 22, s. 15-52.

Bora, T. (2006). "Cemil Meriç", *Muhafazakârlık*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 516-532.

Cündioğlu, D. (2006). *Bir Mabed İşçisi Cemil Meriç*, İstanbul: Etkileşim Yayınları.

Çeğin, G. (2006). "Cemil Meriç ya da Entelektüelin Mesleki Denklemi Olarak Eleştiri Temayülünü İlkeleştirmek", *Düşünen Siyaset* 22, s. 105-110.

Kayalı, K. (2001). *Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, Ü. (2003). *Babam Cemil Meriç*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, C. (1981). *Bir Facianın Hikâyesi*, Ankara: Umran Yayınları.

Meriç, C. (1992). *Jurnal 1*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, C. (1994). *Bir Dünyanın Eşiğinde*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, C. (2002). *Jurnal 2*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, C. (2008). *Umrandan Uygarlığa*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, C. (2011). *Mağaradakiler*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, C. (2013a). *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, C. (2013b). *Kırk Ambar 2 - Lehcet-ül Hakayık*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, C. (2016). *Bu Ülke*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Şahbaz, Y. (2017). "Kemal Tahir ve Cemil Meriç'in Batılılaşmaya Yaklaşımları", *Tezkire*, 60, ss. 83-101.

Tekin, M. (2003). *Cemil Meriç ile Söyleşiler*, İstanbul; Çizgi Kitabevi Yayınları.

Tüzen, H. (2006). "Cemil Meriç'te Aydın, Kültür ve İrfan", *Düşünen Siyaset* 22, s. 111-119.

MEHMET EMİN ERİŞİRGİL'İN EĞİTİM ANLAYIŞI*

Nihat Durmaz**

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve Cumhuriyet Dönemi gibi büyük tarihsel dönemlerin tanığı olan Mehmet Emin Erişirgil, bu dönemlere paralel olarak fikirlerinde ve düşünce yapısında değişiklikler yaşayan bir felsefecidir. Onun Osmanlı Dönemi'nde başladığı fikirsel yolculuğu, bu dönemin karmaşıklığı ve çalkantılarına duyarlılığıyla beraber devam eder. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve ardından gelen savaşlar, Türk toplumunda büyük bir değişim ve sarsıntı yaratmıştır. Bu dönemde Erişirgil, Osmanlıcılık ve ümmetçilik gibi geleneksel kavramların artık işe yaramayacağını ve Türk milletinin milliyetçilik ve Türkçülük gibi yeni kavramlara yönelmesi gerektiğini savunan düşünürlerin etkisinde kalmıştır. Ancak Erişirgil'in düşünce evrimi, sadece Türkçülük ve milliyetçilikle sınırlı değildir. Özellikle ölümüne yakın döneminde yazdığı *Türkçülük Devri, Milliyetçilik Devri, İnsanlık Devri* adlı eseri, onun fikrî yapısının milliyetçilikten daha öteye gittiğini gösterir. Bu dönemde pragmatizm ve hümanizm gibi evrensel ve insan merkezli fikirler, Erişirgil'in düşünce dünyasında daha fazla ağırlık kazanmıştır. Bu nedenle Erişirgil'in düşünce yolculuğu, sadece tarihsel bir dönemin tanığı olarak değil aynı zamanda düşünsel evrimin bir örneği olarak da önemlidir. Onun fikirleri, Türk düşünce tarihine önemli katkılarda bulunmuş ve değişen zamanların gereksinimlerine cevap verebilen bir esnekliğe sahip olmuştur. Bu yüzden onun düşünce dünyası ve eğitim anlayışını anlamak önemlidir. Bu çalışmada Erişirgil'in felsefesinden ziyade eğitim

* Bu çalışma, "Mehmet Emin Erişirgil'in Hayatı ve Felsefesi" adlı yüksek lisans tezinin "Eğitim Anlayışı" bölümünün genişletilmiş hâlidir.

** Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.

lanmaktır. Gerçekten Erişirgil'e göre, bilim insanlarının hayat hikâyeleri ve başarıları, çocukların ideal ve amaçlarını oluşturmalarında büyük bir etkiye sahiptir. Bilim insanlarının yaşamları, öğrencilere ilham kaynağı olabilir ve onları bilime ve başarıya yönlendirebilir. Bu yaklaşım, öğrencilerin bilim insanlarının yaşamlarını inceleyerek onlardan öğrenmelerini teşvik eder. Bilim insanlarının çabaları, azmi ve başarıları, öğrencilerin kendi potansiyellerini keşfetmelerine ve hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olabilir. Bu nedenle Erişirgil, bilim insanlarının hayatlarına dikkat çekerek eğitimde bu unsurların daha fazla vurgulanması gerektiğini savunur (Erişirgil, 1927b: 341-342).

Sonuç

Erişirgil'in eğitim anlayışında pragmatizmin etkilerini görmek oldukça önemli bir hususa işaret eder. Pragmatizmin bilginin ve eğitimin kullanılabilirlik ve işlevselliğine odaklanan bir perspektife karşılık gelmesi yeni bir devletin geleceğinin inşasında belirleyici olabilir. Zira bu anlayış, gereksiz inançlar veya ideolojiler yerine pratikte kullanılabilir bilgi ve becerilerin önemini vurgular. Ancak Cumhuriyet'in inşasında pragmatizmin yeterli ilgiyi görmediği ifade edilmelidir.

Erişirgil'in eğitim alanındaki temel perspektifi öğrencilerin hayatta işlerine yarayacak becerileri kazanmaları ve topluma faydalı bireyler olmalarını sağlamaktadır. Bu amaçla idealizm gibi soyut teorilerin gerçek dünyadaki uygulanabilirliğine odaklanır. Bu özellik, yeni kurulan bir devletin kaynakları verimli bir şekilde kullanmasına ve toplumun ihtiyaçlarına hızla cevap vermesine doğrudan etki eder. Buna ilaveten Erişirgil, eğitim sisteminin esnek olmasını ve öğrencilerin pratik deneyimlere dayalı bir öğrenmeye yönlendirilmelerini savunur. Böylece öğrenciler, hayatta karşılaşacakları gerçek sorunlara daha iyi hazırlanacaklardır. Gerçekten sadece teorik bilgilerin merkezde olduğu bir eğitim sisteminden mezun olan öğrencilerin sosyal hayata adapte olmaları daha sorunlu olmaktadır.

Kaynakça

Erişirgil, M.E. (1917). "Kızlarımızın Terbiyesi". *Muallim*. 2/17.

Erişirgil, M.E. (1924a). "Anadolu'da Maarif Nasıl Taammüm Edebilir?". *Anadolu Mecmuası*.1/2.

Erişirgil, M.E. (1924b). "Fichte ve Mücadeleleri 1". *Anadolu Mecmuası*. 1/5.

Erişirgil, M.E. (1925). "Mekteplerimize Dair". *Mihrap*. 1/28.

Erişirgil, M.E. (1926). "Şark Vilayetlerimiz ve Gençlik". *Hayat*. 5.

Erişirgil, M.E. (1927a). "Birkaç Müşahede". *Hayat*. 43.
Erişirgil, M.E. (1927b). "Gençlerin Ruhi Kudretini Artırmak Vasıtaları". *Hayat*. 44.
Erişirgil, M.E. (1927c). "İki Sene-i Devriye". *Hayat*. 32.
Erişirgil, M.E. (1928a). "Laiklik Karşısında Vazifelerimiz". *Hayat*. 72.
Erişirgil, M.E. (1928b). "Tanassur Hadisesi Bir Hars Buhranı Neticesi midir?". *Hayat*. 64.
Erişirgil, M.E. (1942). "Gençlik ve İş Terbiyesi". *Ülkü*. 19.
Erişirgil, M.E. (1997). *Kant ve Felsefesi.* İstanbul: İnsan Yayınları.
Türer, C. (2009). "Pragmatizmin Doğruluk Evi". *Bilimname*. 17/2. 165-185.

EMRULLAH EFENDİ'NİN EĞİTİMLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ

Naim Şahin[*] - Feyza Demir Çiçek[**]

Giriş

Devletlerin tarih sahnesinde varlıklarını devam ettirme sürecinde zaman zaman ekonomik, siyasal, hukuk, ahlak, eğitim vb. alanda sıkıntılı süreçlerin yaşandığı bir vakıadır. Osmanlı Devleti'nin II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1920) de hızlı dönüşümler, ekonomik sıkıntılar ve belirsizliklerin olduğu çalkantılı bir dönem olarak tarihimizde yerini almıştır. Böyle bir dönemde iki kez Maarif Nazırlığı yapmış, dönemin eğitim teorisyenlerinden birisi olarak görülen ve Türk siyaset ve eğitim tarihinde mühim bir yer teşkil eden Emrullah Efendi'nin eğitim felsefesini ortaya koymadan önce onu daha doğru olarak anlamak için hayatı, ilmi şahsiyeti ve felsefi düşüncesi hakkında bilgi vereceğiz.

Hayatı

Emrullah Efendi, 1858'de Edirne/Lüleburgaz'da doğdu. Emrullah Efendi'nin babası tüccardır ve (İkdam Gazetesi, 1914) onun Mehmet isimli bir kardeşi vardır (Rauf, 2013: 41-49). Ayrıca deniz eczacı yüzbaşılığından emekli Halil Emrullah Lüleci ve Belgrad sefareti başkâtibi olarak görev yapan Kamil Tuba isimli iki oğlu vardır (Mert, 2006: 135). Bunun dışında ailesi hakkında kaynaklarda başka malumat edinemedik.

Emrullah Efendi, ilk ve orta tahsilini Lüleburgaz'da aldıktan sonra İstanbul'da Mekteb-i Mülkiye'ye girip 1882'de mezun olmuştur. Mezun olduktan

[*] Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı.
[**] Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı.

üretseler de, çözümün odağında eğitim olduğu noktasında hemfikirdirler. Emrullah Efendi de iki dönem Maarif Nazırlığı yapması, eğitimin farklı kademelerinde görev alması, aktif siyasetin içinde bulunması ve Darülfünunda hocalık yapmasıyla Osmanlı Devleti'nin son dönem eğitim anlayışının merkezinde olan bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun bir taraftan ansiklopedi çıkarması, Türkçe ıstılah oluşturma denemesi, diğer taraftan eğitimde nazariye ortaya koyması dönemin eğitim anlayışının şekillenmesinde rol oynadığını gösterir. Onun eğitimciliği her zaman ön plana çıksa da aynı zamanda Darülfünunda felsefe hocalığı yapması, öğrencileri için felsefe ders notları yazması, felsefe dersini lise müfredatına eklemesi son dönem Osmanlı felsefecilerinden biri olarak da düşünebileceğimizi gösterir. *İlm-i Hikmet* adlı eserinde Batı felsefesini taklit etmemiş, tam tersine tahlil ve tenkit ederek yeri geldikçe kendi düşüncelerini ortaya koymuştur.

Emrullah Efendi eğitimin her kademesine yönelik bir çözüm sunmaya çalışmış, sonradan kendi adıyla da anılacak olan Tuba Ağacı Nazariyesiyle tanınmıştır ki bu nazariye hâlâ güncelliğini korumaktadır. Her ne kadar eğitimin tıpkı dalları aşağıda kökü yukarıda olan cennetteki Tuba Ağacı gibi şekillenmesini planlasa da uygulamalarıyla Darülfünundan çok ilköğrenime önem vermiştir. Belli bir kademeye kadar zorunlu ve ücretsiz eğitim planlaması, etkilerini bugün bile görebileceğimiz uygulamalarından birisidir.

Emrullah Efendi'nin çok yönlü kişiliğiyle, yani nazırlığı, hocalığı ve mebusluğu bir arada yürütmesiyle eğitimin her alanında problemleri çözüme kavuşturmak istemiş, fakat her noktada ne yazık ki bir noksanlığı da beraberinde getirmiştir. Ancak iyi niyetiyle ülkenin içine düşmüş olduğu buhranın ortadan kalkması için çoğunu gerçekleştiremese de uygulamaları günümüzde de yansımasını bulmaktadır ve dönemi için eğitim alanındaki yenilik ve gelişmelere katkı sağlar niteliktedir denilebilir.

Kaynakça

Acar Ş. D. (2008). *"Bir Meşrutiyet Aydını Emrullah Efendinin Gözüyle Türk Kamu Yönetiminde Merkeziyet, Adem-i Merkeziyet ve Tevsî'i Mezuniyetin Genel Görünümü"*, İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 13, İstanbul.

Akyüz Y. (2006). *"Maarif Nazırı Emrullah Efendi'nin Öğretmen Sorunlarına İlişkin Başlıca Görüşleri ve Yaptıkları"*, Türk Milli Eğitim Sistemi ve Lüleburgazlı Maarif Nazırı Emrullah Efendi, Kırklareli: Lüleburgaz Belediyesi Kültür Yayınları.

Akyüz, Y. (1999). *"17. Yüzyıldan Günümüze Türk Eğitiminde Başlıca Düzenleme ve Geliştirme Çabaları (Genel Özellikler ve Doğrultular)"*, XIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara: MEB Yayınları.

Ali Kemal (1985), *Ömrüm*, İstanbul: İsis Yayıncılık

Altın, H. (2010). *"II. Meşrutiyet Dönemi Maarif Nazırlarından Emrullah Efendi ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimize Katkıları"*, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, Elazığ.

Bakır, K. (2008). *"II. Meşrutiyet Döneminde Milli Seçkincilik ve Eğitim: Emrullah Efendi Tuba Ağacı Nazariyesi"*, Doğubatı Düşünce Dergisi II. Meşrutiyet "100. Yıl", Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Baltacıoğlu, İ.H. (1998). *Hayatım*, İstanbul: Dünya Yayıncılık.

Celal Nuri (1331). *Kadınlarımız- Umumiyeti İtibariyle Kadın Meselesi Tarihi-Müslüman Türk Kadınları-*, İstanbul: Matbaa-i İçtihad.

Çelik, İ. (2017). *"Mili Elit Yetiştirme Problemimiz Üzerine İnceleme"*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 21, Sayı: 1, Erzurum.

Edip E. (2010). *Mehmed Akif Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, Ankara: Beyan Yayınları

Emrullah Efendi (2022). *İlm-i Ahlâk*, Recep Alpyağıl/Zeynep Özçelik (Haz.), İstanbul: İz Yayıncılık.

Emrullah Efendi (2022). *İlm-i Hikmet/Felsefe*, Recep Alpyağıl (Haz.), İstanbul: İz Yayıncılık.

Ergin, O.N. (1977). *Türkiye Maarif Tarihi III-IV*, İstanbul.

Ergün, M. (1982). *"Emrullah Efendi Hayatı- Görüşleri- Çalışmaları"*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi Cilt XXX. Sayı 1-2, Ankara.

Ergün, M. (2006). "Emrullah Efendi'nin Tuğba Ağacı Nazariyesi", Türk Milli Eğitim Sistemi ve Lüleburgazlı Maarif Nazırı Emrullah Efendi, Kırklareli: Lüleburgaz Belediyesi Kültür Yayınları.

Ergün, M. (2021). *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri 1908-1913*. Ankara: Pegem Akademi.

Gövsa, İ. A. (1933), "Emrullah Efendi", Meşhur Adamlar Ansiklopedisi

İkdam Gazetesi, 13.08.1914 : https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/10445 12.07.2023.

İpek, M. (2008). *Maarif Nazırı Emrullah Efendi'nin Eğitim Anlayışı ve Uygulamaları (1858-1914)*, Ankara: MEB.

Kafadar, O. (2016). *Türk Eğitim Sisteminde Batılılaşma*, İstanbul: Vadi Yayınları.

Kara, İ. (2005). *"Modern Türk Felsefesi Tarihinde Öncü Bir İsim Emrullah Efendi ve "İlm-i Hikmet" dersleri",* Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi, Sayı: 8, İstanbul.

Keklik E. (2020). *"Maarif Nazırı Emrullah Efendi ve Tuba Ağacı Nazariyesi: Eğitim Reformuna Nereden Başlamalı?"*, ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 2, Çankırı.

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi, 19 Mart 1326

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 27 Mayıs 1326, Cilt: 1: 148

Mehmed Tahir (1972). *Osmanlı Müellifleri*, Cilt: 1, Fikri Yavuz/İsmail Özen (Haz.), İstanbul: Meral Yayıncılık.

Mert, Ö. (2006). *"Emrullah Efendi'nin II. Maarif Nazırlığı Dönemi"*, Türk Milli Eğitim Sistemi ve Lüleburgazlı Maarif Nazırı Emrullah Efendi, Kırklareli: Lüleburgaz Belediyesi Kültür Yayınları.

Sakaoğlu, N. (1993). *Osmanlı Eğitim Tarihi*, Ankara: İletişim Yayınları.

Satı Bey (1333). *"Tuba Ağacı Nazariyesi"*, Muallim, Birinci Yıl, Sayı 13, 1 Ağustos 1333.

Satı Bey (2012). *"Mustafa Satı Bey ve Eğitim Bilimi"*, Fenn-i Terbiye, Cilt I-II, Mustafa Gündüz (Haz.), Ankara: Otorite Yayınları.

Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Ankara: Türk Tarih Kurumu

Topuzlu, C. (2017). *İstibdat-Meşrutiyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım*, Hüsrev Hatemi-Aykut Kazancıgil (haz.), 6. Baskı, İstanbul: İşaret Yayınları

Türkan, V. (2020). *Bir Osmanlı Maarif Nâzırının Portresi: Emrullah Efendi*, İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

Üke, M. (2008). *"Emrullah Efendi ve Tuba Ağacı Nazariyesi"*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 6, Sayı 12, İstanbul: Şenyıldız Matbaacılık.

Ülken, H.Z. (1992). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Ülken Yayınları.

Vural M. (2018). *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Felsefe*, Ankara: Elis Yayınları.

Yazır, H. (1341). *"Dibace"*, P. Janet- G. Seailles, Tahlili Felsefe Tarihi Metalib ve Mezahib, Elmalılı Hamdi (Çev.), İstanbul.

CUMHURİYET'İN

100

YILINDA

TÜRKİYE'DE FELSEFE

GENEL EDİTÖR: PROF. DR. CELAL TÜRER

100 YILLIK SERENCAMDA FELSEFE, DİN, BİLİM, SİYASET İLİŞKİLERİ

5. CİLT

EDİTÖRLER
PROF. DR. ALİ OSMAN GÜNDOĞAN
PROF. DR. HASAN AYDIN
PROF. DR. METİN BECERMEN

nobel

Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'de Felsefe
100 Yıllık Serencamda Felsefe, Din, Bilim, Siyaset İlişkileri (5. Cilt)
Editörler: Prof. Dr. Ali Osman Gündoğan - Prof. Dr. Hasan Aydın
Prof. Dr. Metin Becermen

Yayın No.: 5169
Beşeri Bilimler / Felsefe No.: 209
ISBN: 978-625-397-941-6
978-625-397-948-5
E-ISBN: 978-625-397-943-0
978-625-397-952-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Türk Felsefe Derneği (TUFED) tarafından gerçekleştirilen "Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'de Felsefe" adlı proje T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca maddi olarak desteklenmiştir.

"Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteği ile hazırlanan bu projenin içeriği hiçbir surette Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görüşlerini yansıtmamakta olup, içerik ile ilgili tek sorumluluk (destek alan) Türk Felsefe Derneği'ne aittir."

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gündoğan, Ali Osman., Hasan, Aydın., Becermen, Metin.
Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'de Felsefe
100 Yıllık Serencamda Felsefe, Din, Bilim, Siyaset İlişkileri (5. Cilt) /
Editörler: Ali Osman Gündoğan - Hasan Aydın - Metin Becermen
1. Basım, VIII + 404 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-941-6
978-625-397-948-5
E-ISBN: 978-625-397-943-0
978-625-397-952-2
1. Din 2. Bilim 3. Siyaset

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ ..... **vii**

TÜRKİYE'DE DİN FELSEFESİ **1**
Mehmet Bayrakdar

BİR DİN FELSEFESİNE DOĞRU **5**
Mustafa Şekip Tunç

DİN FELSEFESİ VE İLGİLİ ALANLAR **11**
Mehmet S. Aydın

DİN VE BİLİM **23**
Adnan Adıvar

FELSEFE, HİKMET VE DİN **31**
Hilmi Ziya Ülken

DİN VE DÜNYA **39**
Cemil Sena

İNANÇ NEDİR? **45**
Nurettin Topçu

İNANAN BİR VARLIK OLARAK İNSAN **57**
Takiyettin Mengüşoğlu

TANRI **67**
Nermi Uygur

TANRI İNANCI VE FELSEFE **69**
Uluğ Nutku

DİN İNSANI MUHTAR VE OTONOM KILMAKTIR **77**
Teoman Duralı

DİN KARŞISINDA YAŞAMDAN YANA ÇIKMAK **81**
Ömer Naci Soykan

"CREDO"DAN "COGITO"YA/"COGITO"DAN "CREDO"YA **89**
Betül Çotuksöken

İSLAM KÜLTÜRÜNDE DİN-FELSEFE İLİŞKİSİNE TARİHSEL BİR BAKIŞ 97
Mehmet Dağ

DİN Mİ FELSEFE Mİ? 113
Ahmet Arslan

FELSEFE VE DİN 117
Süleyman Hayri Bolay

TÜRKİYE'DE DİN VE DEVLET ARASINDAKİ ÇATIŞMA 135
Yasin Ceylan

DİN VE DOGMATİZM 153
Ali Osman Gündoğan

AHLAK VE DİN EĞİTİMİNİN YAPISI VE YÖNTEMİ ÜZERİNE 163
Lokman Çilingir

TANRI TASAVVURU VE POLİTİK TERCİHLER 181
Hakan Poyraz

FELSEFE VE ATEİZM 185
Örsan K. Öymen

DEİZME VE DEİSTLERE DAİR BAZI TEMEL GÖZLEMLER 203
Doğan Göçmen

MODERN TÜRKİYE'DE FELSEFEYİ İSLAMİLEŞTİRME GİRİŞİMİ: "İSLAMCI TEZLER VE AYDINLANMACI TEPKİLER" 217
Hasan Aydın

TÜRKİYE'DE DİN FELSEFESİ ALANINDA YAPILMIŞ OLAN DOKTORA TEZLERİNİN ELE ALDIĞI KONULAR AÇISINDAN ANALİZİ 253
İbrahim Yıldız

CUMHURİYET VE DEMOKRASİ: ESARETTEN ÖZGÜRLÜĞE, KULLUKTAN YURTTAŞLIĞA 273
Harun Tepe

DEMOKRASİ 293
Ali Yaşar Sarıbay

MÜZAKERECİ DEMOKRASİ VE SINIRLARI 319
Mustafa Erdoğan

LAİKLİK VE İNSAN HAKLARI 337
İoanna Kuçuradi

ON SORUDA LAİKLİK VE İNSAN HAKLARI 345
Harun Tepe

MODERNLİK BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARI 361
Mustafa Erdoğan

LİBERALİZM 373
Derda Küçükalp

BİRLİK VE ÇOKLUK: DAYANIŞMAYI YENİDEN DÜŞÜNMEK 393
Metin Becermen

BAŞKA KÜLTÜRLERLE DİYALOG 397
Metin Becermen

TÜRKİYE'DE DİN FELSEFESİ

Mehmet Bayrakdar[*]

Şimdiki bilgilerimize göre, Türkiye'de din felsefesi deyiminden ve adından söz edilmesi, II. Meşrutiyet dönemiyle başlamıştır. Bundan ilk söz edenlerden birisi, *Memduh Süleyman*'dır; o 1326 yılında "Felsefe-i Edyan" adlı bir makalesinde dinler felsefesinden söz etmiştir (Süleyman, 1908: 141-144). Makalenin yayım tarihi olan 1326 yılının, Hicri mi yoksa Mâlî mi olduğu belirtilmediği için bunun Mâlî karşılığı tam olarak verilemedi. Eğer bu tarih, Hicri ise karşılığı 1908'dir; eğer Mâlî ise karşılığı 1910/1911 Miladi yıl olur. Din felsefesinden ilk bahsedenlerden başka bir isim de *Eşrefzade Muhammed Şevket*'dir; o medreselerin ders programlarının ıslahıyla ilgili olarak Ağustos 1911 (Ramazan 1329 Hicri) yılında yazdığı "Medâris-i İslâmiye Islahât Programı" (İstanbul, 1329) adlı eserinde, Üniversitenin (Darülfünun) Şer'î İlimler Fakültesi (Ulum-i Şer'îye Şubesi) Kelam kısmında okutulmak üzere programa *Din Felsefesi (Felsefe-i Din)* dersini koyuyor ve bu dersin okutulmasını öneriyor. Onun Osmanlı medreseleri için önerdiği programı uygulamaya konulmadığına göre, o yıllarda yani 1911 ve müteakip yıllarda böyle bir dersin fiilen okutulmadığını biliyoruz; zira medreselerde 1911'den sonra uygulanan programlarda din felsefesi adlı bir ders yoktur. Bu dersin, medresenin programına girmesi için 1926 yılını beklemek gerekiyor.

Bununla birlikte, medreselerde ders olarak okutulmasa da din felsefesinin 1910 yılından sonra Osmanlı düşünür ve yazarlarının ilgi alanına girmeye başladığını söyleyebiliriz. Bu tarihten sonra bazı yazarların din felsefesi adı altında bazı makaleler yazdığı bilinmektedir. Örnek olarak burada Celâl Nûrî (İleri, 1877-1939)'nin 1913 yılında kaleme aldığı "Din Felsefesinden" adlı makalesi zikredilebilir (Nuri, 1911:1356-1362). Bu makalelerde doğrudan doğruya din felsefesi bir disiplin olarak ele alınıp işlenmiyor fakat din felsefesinin konumuna girebilecek bazı hususların tartışıldığı görülüyor. Mesela, Celâl Nûrî (İleri) sözü edilen makalesinde, *dinî illiyet ve bilimsel illiyet* nazariyeleri ayırımı üzerinde duruyor.

[*] Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi.

Yukarıda belirttiğimiz gibi ilk deneme, M. Ş. Tunç'a aittir. Aydın'ın bu eserinin içeriğinden, onun, Anglosakson din felsefesi anlayışını -ki bu daha çok dinî bir felsefe özelliğini taşımaktadır-özellikle de *John Hick*'in *Philosophy of Religion* adlı eserini örnek almış olabileceğini tahmin ediyoruz. Farklı olarak, konular işlenirken, İslam'a ve İslam düşünürlerinin görüşlerine yer verilmiştir.

Din felsefesinin tarihiyle ilgili olarak, burada son bir noktaya daha değineceğiz. Bu da *H. Dumery* ve *W. P. Alston* gibi din felsefesi yazarlarının din felsefesi deyiminin her ne kadar Hegel ile ortaya çıkmış olmasına rağmen bunun felsefenin kendisi ve onun tarihi kadar eski olduğu şeklindeki beyanlarıdır (Dumery, 1962: 77; Alston, 1967: 285; Aydın, 1987: 1). Doğru olan şudur ki, gerçekten antik çağlardan beri, filozoflar din ve onun konusu olan meselelerle özellikle metafizik olarak ilgilene gelmişlerdir. Fakat bu, Hegel'in ve daha sonra bu konuda önemli mesai harcayan din felsefecilerinin din felsefesinden ne anladıkları iyice kavrandığı zaman, kelimenin gerçek anlamıyla Hegel öncesi filozofların bir din felsefesi yaptıkları söylenemez. Dine ve dinî konulara metafizik açıdan bakmak ayrı şey, din felsefesi yapmak ayrı şey olmalıdır. Eğer din felsefesine Anglosakson geleneğinden bakacak olursak, belki onların beyanı doğru olabilir. Çünkü bu gelenekte yazılan eserlerin çoğu, gerçekten bir teoloji veya kelam kitabı gibidir; birçok önceki filozof ve teoloğun çeşitli dinî konular hakkındaki düşüncelerini günümüze aktarmaktan ibaret çalışmalardır. Din felsefesine bu açıdan bakıldığı zaman, din felsefesinin tarihini bir Sokrat'a, bir Eflatun'a, bir Aristo'ya hatta Sokrat öncesi bir filozofa kadar götürmek mümkündür. Fakat din felsefesi, bütünüyle bu olmamalıdır. Aksi takdirde, bu bakış açısına göre, din felsefesi, bir kelime oyunundan başka bir şey olamaz. Burada bu kadarla yetinelim.

(Mehmet Bayrakdar, Din Felsefesi, Ankara: Fecr Yayınları, 1997, s. 17-20)

Kaynakça

Alston, W. P. (1967). "Problems of Philosophy of Religion". (ed. Edwards). *The Encyclopedia of Philosophy* 6, New York.

Aydın, Mehmet (1987). *Din Felsefesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

Dumery, Henry (1962). *Phenomenologie et Religion.* PUF: Paris.

Nuri, Celal (1911). “Din Felsefesinden”, *İctihad* 62, ss. 1356-1362.

Süleyman, Memduh (1908). “Felsefe-i Edyân”. *Felsefe Mecmuası* 1, ss. 141-144.

DİN FELSEFESİ VE İLGİLİ ALANLAR

Mehmet S. Aydın*

Terim Olarak "Din Felsefesi"

"Din Felsefesi" sözünün felsefe literatürüne girişi oldukça yakın bir tarihte olmuştur. Tabirin filozoflar arasında sık kullanılır bir terim olmasına Hegel'in "Din Felsefesi Üstüne Konferanslar" (1832) başlıklı eseri sebep olmuştur. Fakat bu, dinin felsefi açıdan ele alınması demek olan din felsefesinin, konusu itibarıyla, Hegel ile veya Hegel'den sonra ortaya çıktığı anlamına gelmez. Konu, felsefe tarihi kadar eskidir. Din var olduğundan beri din üzerinde düşünme ve tartışma da var olagelmiştir. Gerçi bir şey üzerinde düşünme, tartışma teknik anlamda "felsefe yapma" olmayabilir. Bu bakımdan, din hakkında söylenmiş birçok hikmetli sözleri felsefeye dâhil etmeyebiliriz. Din felsefesinin mevcudiyeti için dinî düşüncenin de felsefi çabaların da belli bir seviyeye ulaşmış olması gerekir. Söz gelişi, eski Yunan'da felsefi düşünce, dikkate değer bir seviyeye ulaşmış olmasına rağmen dinle ilgili düşünme ve tartışmalarda daha sonraki yüzyıllarda ortaya konan tefekkür seviyesiyle karşılaştırıldığında aynı ilerleme gösterilememiştir. Bunun sebebi açıktır: Eski Yunan'da İslam veya Hristiyanlık gibi bir din yoktu. Platon'un, mesela, bazan "Tanrı", bazan "tanrılar" kelimesini kullanması, Aristoteles'in Tanrıyla birlikte maddenin de ezelî olduğunu öne sürmesi, ciddi problemler ortaya çıkarmıyordu. Hâlbuki din-felsefe ilişkisi açısından bakıldığında, bir Farabi'nin, bir Aquino'lu Aziz Thomas'ın durumu hiç de öyle değildi. Burada kısaca şunu söylemekle yetinelim: "Din" adı altına giren her görüş veya uygulama, felsefi açıdan bir inceleme veya araştırma konusu hâline gelmeyebilir.

Yukarıdaki satırlarda "din felsefesi"nin çok geniş -böyle olduğu için de pek fazla işe yaramayan- bir tarifine temas ettik: "Din felsefesi, dinin felsefi açıdan ele alınması, başka bir deyişle din hakkında bir düşünme ve tartışmadır" dedik. Bu tarifin işe yarar hâle gelebilmesi için "felsefe"nin ve "din"in ne-

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi.

nen zümrelerin siyasi, iktisadi ve kültürel tutum ve davranışlarını belirlemeye çalışır.

İdeal açıdan ve "bilim" kavramına teknik açıdan hakkını veren bir tutum içinde bakıldığı takdirde, dinle uğraşan beşerî ilimlerin objektif olmaları, tasvir ve açıklama işiyle yetinmeleri gerekir. Dinin hakikati ve onun bu açıdan değerlendirilmesi, dinî hükümlerin haklılığının gösterilmesi vs. onlara düşmez. Tarihi, sosyolojik, antropolojik ve psikolojik yaklaşımlardan farklı olarak, filozof değer ve hakikat problemini, dinî inanç ve uygulamaların menşei, onların toplumsal fonksiyonları, insanın inanma ihtiyacı ve benzeri problemlerden ayrı düşünür. Söz gelişi, filozof için önemli olan, ontolojik delilin iddiasının doğruluğudur. Bu delile İbn Sina tarafından işaret edilmesi veya onun Aziz Anselm tarafından açıkça dile getirilmesi yahut Descartes tarafından savunulmuş olması, ikinci derecede önem arz eden bir meseledir.

Filozof, din bilimlerinin yöntemleri, teorileri, açıklamaları, varsayımları üzerinde durur. Birtakım tahlil ve tenkitlerde bulunarak o alanlara açıklık getirir. Kanıtlanmış bilimsel sonuçlarla ideolojik "girdiler" arasındaki farklılıklara ve bu sonuncuların muhtemel tehlikesine dikkat çeker. Dinin öğrettikleri ile bilimin getirdikleri arasında gerekli karşılaştırmaları yapar ve bilgide bütünlüğü sağlamaya çalışır. İlahiyatla sosyal bilimler arasında irtibat noktaları kurmaya gayret eder. Bunu başarabilmek için de din felsefesinin kapısının her türlü bilgi ve veriyi içine alacak şekilde açık bulundurulması gerekir.

(Mehmet S. Aydın, *Din Felsefesi*, İzmir: İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1998, s. 1-17)

Kaynakça

Alston, W. (1963). *Religious Belief and Philosophical Thought*. New York.

Farrer, A. (1968). *Basic Modern Philosophy of Religion.* London.

Gazali (1925). *Kitabu'l-Arba'in*. 2.bsk. Kahire.

İbn Rüşd (1959). *Faslu'I-Makal.* Leiden..

Kraus, C. (ed.) (1939). "Er-Razi, Abu Bakr Muhammed", *Opera Philosophica*.

Lewis, H. D. (1967). "Philosophy of Religion (History of)". (ed. P.Edward, Macmillan). The Encylopedia of Philosophy.

O'Connor, D. J. (1957). *An Introduction to the Philosophy of Education*. London.

Watt, W. M. (1982). *Modern Dünyada İslam Vahyi*. (Çev. Mehmet S. Aydın). Ankara.

DİN VE BİLİM

Adnan Adıvar*

Düşünen insanlığı çok eski çağlardan beri uğraştıran bilim ve din arasındaki ilişkiler sorunu, hiçbir zaman ne bütünüyle çözümlenmiş ne de bütünüyle unutulmuştur. Uygar dünyada, düşünmekten usanmayan ve beden sporu gibi beyin sporunu yani düşünmeyi de sevenler arasında, bu sorunların söz konusu olmadığı hemen hemen hiçbir yer ve hiçbir gün yoktur desek yerindedir. Hatta ünlü matematikçi Filozof A. N. Whithead'e göre, "tarihin gelecekteki akışının, bugünkü kuşağın bilim ve din arasındaki ilişkileri hakkında vereceği karara bağlı olduğunu öne sürmek bir abartı sayılmaz." (Whitehead, 1997: 224).

İşte, insanlığın düşüncelerini saran bu güç ve karışık sorunları açıklamak ve bu konuda bilginlerin, filozofların ne düşünmüş ve ne düşünmekte olduklarını anlatmak için önce dinin, sonra bilimin niteliği hakkında din ve bilim felsefesiyle uğraşanların görüşlerini kısaca yinelemek gerekmektedir.

Birçok yüzyıllardan beri toplum hâlinde yaşayan insanlar gerçekte toplumsal yaşamın anlamını ve en iyi, en kusursuz toplumun hangisi olduğunu oldukça pek yakın zamanlarda düşünmeye başlamışlardır. Tıpkı bunun gibi gene insanlar, pek eski zamandan beri doğaüstü bir erke, isterse pek ilkel olsun, bir dine tutundukları hâlde, dinin ne demek olduğunu ve neden dolayı insanların tapınma gereksinimini duyduklarını düşünmeye de pek sonradan başlamışlardır. İşte bu düşünüş, hiç şüphesiz, felsefeyi doğuran etkenlerden biri olmuştur. Felsefe, yahut daha doğrusu metafiziğin ortaya çıkışıyla birlikte hemen doğaüstü bir gücün, Allah kavramının eleştirici bir yöntemde düşünülmesi yolu açılmıştır. Bu düşünüş, eski Yunan felsefesinin insan beynini karıştırmaya başladığı zamandan beri, insanoğlunun yaşamı üzerinde etkiden bir an geri kalmamıştır. İnsanlığın tarihine ilişkin bilgilerimiz genişledikçe, insanların çeşitli iman, itikat ve dinsel kuruluşları karşılaştırmalı bir yolda incelendikçe dinin -şekli, ismi, düzeni ne olursa olsun- aslında bir bütün, tümel bir kavram olduğu açıkça meydana çıkmıştır. Gerçi insanlığın tuttuğu birçok

* Dr., (1882-1955)

lamak için değil aksine insanların bazı duyguya ve kalbe ilişkin gereksinimlerini gidermek için vücuda gelmiş kuruluşlar olduğunu görecekler ve bu gereksinimler başka bir yoldan giderilinceye kadar insan toplumlarının en önemli kurumlarından biri olarak dinin kalımlı olacağına inanacaklardı. Fakat güç elde etmek isteyen her kurum gibi din de bu duygu ve kalp alanından çıkarak insanların düşünüşü, gündelik yaşamı, toplumun yasaları üzerine de egemen olmaya başlayınca karşısında aklı ve sonra da deney ve gözlemi bulmuş yani önce felsefe ve sonra da bilimle çatışmıştır.

(Adnan Adıvar, *Tarih Boyunca İlim ve Din*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1987, s. 13-18).

Kaynakça

Boutroux, E. (1927). *Science et Religion*. (Çev. Hüseyin Cahit). İstabul: İstanbul Akşam Matbaası.

Buisson, F. (1904). *La Religion la Morale et la Science, et leurs conflits dans l'Education*.

Whithead, A.N. (1997). *Science and the Modern World*.

FELSEFE, HİKMET VE DİN

Hilmi Ziya Ülken*

"Felsefe", Yunanca philosophia kelimesinin Arapçada aldığı şekildir (oradan Türkçeye geçmiştir). Eski Yunancada kelime, hikmeti seven (philosophos) anlamına geliyordu. Bu demektir ki hikmet (sophos) onu sevenlerden önce vardı ve bunlar hâkimler (bilgeler) idi. İslam'da dinî idealin örnek insanları ilk sufiler ve sonradan onları seven ve bu örneklerin çığırından gidenler, yani sufiliği benimseyenler, mutasavvıflar olduğu gibi Eski Yunan'da da hikmet yolunu tutan ve sevenler filozof (philosophos) adını almışlardır.

Kelime üzerinde niçin duruyoruz? Çünkü kelimenin kök anlamı bu çığırı açanların bütün çağlarda hüküm süren zihniyet ve anlamını açıklamaya yarayacak, birçok bulanık anlayışın önüne geçecektir. Sufiler, zahitlik hayatı yaşamış, ebedî âlem için dünyayı hiçe saymış, üstün bir âlemin ideali uğruna gündelik hayatın zevklerini küçümsemiş insanlar olduğu gibi hâkimler de hayatlarına ideal bir yaşayış tarzına uygun düzen ve ahenk vermiş örnek insanlardı. Fakat hâkimler ile sufiler arasında bazı esaslı farklar vardır. Zahit, dinî hayatın kurallarını ifrat derecede tatbik eden insandır. Sufi bu kaideleri tatbikle kanmayarak dinin teklif ettiği üstün bir hayat idealine göre hazırlanmak için dünyadan vazgeçme yollarını öğrenen, nefsindeki dünya-ukbâ ikiliğinden kurtulup ukbâyı (ideali) nefsinde bizzat yaşayan insandır. Sufi olmak için kendinde üstün olan bütün güçlerin aşağı olan bütün güçleri yenmesi, içinde dünya ve ahiret (şeytan ve melek) ikiliğinin daima ikinciler lehine halledilmesi gerekir. Sufi din dünyası için ideal insandı. Mutasavvıf, sufi yolunun yaşanılmış hâllerini, ruhi tecrübelerini inceleyerek onlardan psikolojik bir sufilik kuramı çıkarır. Sufi'nin dünya görüşünü inceleyerek ondan sufi evreninin ne olması gerektiğini söyler.

Hâkim ise İlk Çağ sitelerinde o dünyanın ideal düzenine uygun bir hayat tarzı kurmuştu. Hâkim, içtimai sınıfları kastlar gibi kesin sınırlarla ayırmış olan ve bunu bir "kader" olarak kabul eden o cemiyetin düzenine göre bir akıl

* Prof. Dr. (1901-1974)

dalışları, ilk "hakikat"e bu yalnızlık içinde ulaştıktan sonra onu halka öğretmek için tekrar tekrar cemiyete dönüşleri vardır. Peygamberlere her bakımdan benzeyen hâkimler, yalnız akıl üstünün hükmü ile iradelerini cemiyete kabul ettiren peygamberlerden aklın egemenliği altında cemiyete hâkimliği öğretmeleri ve yetiştirmeleri ile ayrılırlar. İlk hâkimlerden elimize geçen bütün parçalar peygamberlerin bize bıraktığı kutsal kitaplardan mutlak "emir" olmak bakımından ayrılır fakat "ahlak" olmak bakımından onlarla birleşirler.

Hâkimler arasında tartışmaya dayanması, hakikatin düşünce ve akıl yürütme yollarından başka bir yayılma yolu olmadığına inanması, inancı bilgisiyle ahenkli bir hâle koyması bakımından en üstün yeri tutan Sokrates, İlk Çağ'da sonu gelmeyen bir filozoflar geleneğinin başlangıcı olmuştur. Bundan dolayı Kong-tseu veya Buddha'nın yetiştirdiği hâkimler nesli, en sonra rahipler veya hükümdarlarla karıştığı hâlde, Sokrates'in yetiştirdiği hâkimler nesli, daha gönülsüz bir isimle "hikmeti sevenler" (filozoflar) bugüne kadar gelen yeryüzü düşünce yolunun rehberleri hâline gelmişlerdir. Bunun için bütün insani değerlerle uğraşanlar, din adamları, sanat adamları, ahlak adamları, hukuk adamları, bilgi adamları (âlimler) kendilerini bu hakikat rehberlerinin açtığı çığırdan ayıramazlar. Ya onların rehberliğinden faydalanmaya mecburdurlar yahut bizzat kendileri bu yolu tutarak hikmeti sevenler (filozoflar) arasına karışmak zorundadırlar. Filozofluk, Aristoteles'in dediği gibi düşüncenin zorunlu çemberidir ki, kabul etsek de inkâr etsek de gerçekten ve gerçek olan şeyler üzerinde düşünmek şartıyla kendisinden vazgeçilmesi imkânsızdır.

Kültür antropolojisi, din ve fikir tarihi, etnografya gibi insanla uğraşan bilimlerin ortak verileri bize gösteriyor ki, birçok kültür çevreleri hemen hemen birbirinden habersiz olarak benzer zihni gelişme safhalarından geçmişlerdir. Bu safhaların gözden geçirilmesi Yunan medeniyetinde olgunlaşan akıl safhasının nasıl doğduğunu açıklamaya yarar. Bu safhaları, bugün gelişme tarihlerini bildiğimiz Uzak ve Orta Doğu medeniyetlerinde, Akdeniz medeniyetinde, hatta bazılarını eski Amerika ve bir kısım Afrika kültürlerinde görüyoruz. Bunlar da 1) Primitif Düşünce, 2) Mitos Düşüncesi, 3) Rasyonel Düşünce, 4) Tarihi Düşünce safhalarıdır.

(Hilmi Ziya Ülken, *Felsefeye Giriş-I*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, s. 20-30).

Kaynakça

Ülken H. Z. (2008). *Felsefeye Giriş-I*. İstanbul: TİB Yayınları.

DİN KARŞISINDA YAŞAMDAN YANA ÇIKMAK

Ömer Naci Soykan*

Felsefe, öteki toplumsal kurumlara karşı eleştirel bir tutum ortaya koyduğu gibi insan yaşamını doğa-üstü bir güç, bir Tanrı adına denetim altında tutmak isteyen din karşısında da aynı yaklaşımı başından beri sergilemiştir. Hem Hristiyan hem İslam Orta Çağı'nda görülen ve başlıca çabası kutsal sözleri akılla doğrulamak anlamında "*ancillia philosophia*" ("*uşak felsefe*") olarak kendini tanrıbilimin hizmetine adamak dışında felsefe, özgür düşünce, daima dinle çelişkide olmuştur. Esasen belli tarzda özgür düşünce olarak felsefenin ortaya çıkması, yalnız dinle değil insanın tümüyle dünya ile çelişkiye girdiği bir durumda olmasına bağlıdır. Dünyada her şeyin yolunda gittiğine inanan bir kafanın düşünmesine gerek kalmaz.

Eski Yunan'da mitsel-dinsel inançlarla, yerleşik toplumsal kanılarla felsefenin çatışması, batıda Orta Çağ'da yaklaşık bin yıllık bir suskunluktan sonra Rönesans'tan yüzyılımızın başlarına dek kesintisiz sürmüş ve bugün bazı sansasyonel kültürel görüngüler dışında artık albenisini yitirmiştir. Geçen yüzyılın sonlarında Nietzsche'nin "Tanrı'nın ölümü"nü ilan etmesinden, İsa'ya karşı (antichrist) keskin tutumundan sonra benzeri bir din ve inanç eleştirisi felsefede artık görülmemiştir.

İslam dünyası ise Hristiyan batıdan çok önce, 10.-12. yüzyıllarda aynı çatışmayı belli ölçülerde yaşamış, Farabi ve İbn Sina gibi daha sonra "kafirlik"le bile suçlanan iki büyük filozofunun eceliyle ölmelerine izin vermişti. Ancak felsefe-din çelişkisi, bu yüzyıllardan sonra, felsefenin ortadan kalkması ve dinsel otoritenin ister tek başına, ister dünyasal iktidarın elinde olarak mutlak egemenliği ile son bulmuştu.

Oysa Batı'da birbiriyle çatışan felsefe ile dinin hiçbiri sahneden yüzyıllar boyu çekilmemişti. Yaklaşık olarak 16. yüzyıldan 19. yüzyılın sonlarına dek, dört yüz yıl süren çatışma ve gerginlik, bir kopma ile sonuçlanmış, bugün fel-

* Prof. Dr. (1945-2017)

lanmamalıdır. Eğer tehlike savuşturulamazsa, o sorunlarla uğraşacak felsefeci de kalmayacaktır. Kuşkusuz Türkiye'nin edindiği laik kazanımlar, paniğe kapılmaya gerek bırakmaz. Esasen panik, hiçbir durumda işe yaramaz. Ama bu kazanımların üstüne yatıp rehavete düşmeye de gelmez.

(Ömer Naci Soykan, *Türkiye'den Felsefe Manzaraları-II*, İstanbul: İnsancıl Yayınları, 2003, s. 165-173).

Kaynakça

Nietzsche, F. (1986). *Deccal.* (çev. Oruç Aruoba). İstanbul: Hil Yayınları.
Soykan, Ömer Naci (1998). *Arayışlar/Felsefe Konuşmaları I.* İstanbul: Küreyel Yayınları.

“CREDO”DAN “COGITO”YA/“COGITO”DAN “CREDO”YA

Betül Çotuksöken*

İnsan akıl ile inanç arasında, kimi zaman ağırlıklı olarak birinden yana kimi zaman da ötekinden yana olmak üzere gidip gelen bir varlık. Antik Çağ’da "mitos-logos" ikiliğini yaşayan insan, daha sonraki dönemlerde benzer tutumunu sürdürmektedir. Öte yandan insanı şu ya da bu yanıyla belirleme çabaları öteden beri, özellikle felsefenin asıl gündemini oluşturmuştur. Her zaman olmasa da filozofların yeni bir insan, yeni bir toplum tasarımıyla son amaçlarını belirlemeye çalışmaları, ister istemez onları birtakım belirlemelere götürmüştür. "İnsan nedir?", "İnsanı insan yapan nedir?" sorusu bu bağlamda en temel soru gibi görünmektedir filozof için. Bu belirlemeler içinde de en yaygın, en etkileyici olanı, insanın akıl varlığı olması, düşünen varlık olması gibi deyişlerde anlatımını bulmaktadır. Akıl, düşünme insanı insan yapan özgül ayrımı olduğuna göre aklın yönelimi de kendisi gibi olana, var olanı var olan yapan şeye doğrudur. "Benzer benzeri" bilir ilkesi gereğince, akıl da düşünme de kendisi gibi olana yönelir. Başka bir deyişle, akıl ve onun edimi olan düşünme insanın en temel yönüdür; işte bu temel yön, kendisi gibi olana; her türlü var olanın asıl taşıyıcısı olana onu bilmek üzere yönelmektedir. Böylece, bilen ile bilinen arasındaki ortak temel, belirginlik kazanmaktadır; başka deyişle bilme de böyle, bu yolla gerçekleşmektedir.

Bu türden bir usavurmada, akıl yürütmede bilen ile bilinenin özce aynı olmasından daha doğal bir şey yoktur. Varolan da bilen kadar ussaldır. Daha ileri bir deyişle varolan ussal, ussal olan da varolandır. Böyle bir belirleme, uç noktada idealist-rasyonalist bir tutuma ilişkin belirlemeden başka bir şey değildir. Varolanların varolması da bilinmesi ve dile getirilmesi de akla bağlıdır. Bu yaklaşım Herakleitos'un Logos'unda en güzel anlatımı bulmaktadır: "Logos”, çok anlamlı bir sözcük: “Dikkat”, “değer biçme”, “ilişki”, “orantı”, “ölçü”,

* Prof. Dr., Maltepe Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü.

liği kendinde toplayandır. İşte bugün ülkemizde aydınlanmayı en etkili, en anlamlı olarak böyle görüyorum."[18]

Özellikle içinde büyük savaşların yer aldığı ve bitmekte olan 20. yüzyıl insanı olarak Prof. Dr. Jens'e katılmamak mümkün değil. Günümüzde özellikle çok öne çıkan ve siyasal tutumları büyük ölçüde etkileyen çıkar ilişkileri birçok insani değerin, giderek insanın yok edilmesine yol açmaktadır. Değer duygusuyla donanmış olan insan, hem mutluluğunu hem de ölümünü, yıkımını hazırlayabiliyor. Akıl ve inançlar alanı ona bu yolları zaman zaman açabiliyor. Kör bir iyimserlik, Camus'nün deyişiyle "aydınlanmamış bir iyiyi isteme" insanların yıkımı olabilir ve "kötüyü isteme kadar zarar verebilir."

İnsanlar kutsal olan uğruna da zaman zaman olumsuz işler yapabiliyorlar. Bu alanda gerçekleştirilen ya da gerçekleştirilmek istenen zorlamalar, baskılar gözden ırak tutulmamalı. Akıl aracılığıyla bu tür durumlar da fark edilmeli, gerekli çözümlemeler yapılmalıdır. Dolayısıyla "cogito", "credo"dan önce gelmeli ve her zaman etkin olmalı, o zaman daha iyi bir dünya, herkesin kendine bir yaşama alanı bulabileceği bir dünya olmaz mı insan dünyası? Bu hepimiz için ortak bir ütopya değil mi ve böyle bir ütopyaya gereksinmemiz yok mu?

(Betül Çotuksöken, *Kavramlara Felsefeyle Bakmak*, İstanbul: İnsancıl Yayınları, 1998, s. 55-63).

Kaynakça

Mengüşoğlu, T. (1988). *İnsan Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Sözer, Ö. (1992). *Felsefenin ABC'si*. İstanbul: Simavi Yayınları.

Uygur, N. (1992). *İçi Dışıyla Batının Kültür Dünyası*. İstanbul: Ara Yayıncılık.

[18] "Yüksel Pazarkaya'nın Walter Jens'le Söyleşisi Aydınlanmacıların Çaresizliği", Türkiye Felsefe Kurumu Bülteni, sayı: l. Kasım 1994, ss.7-8.

İSLAM KÜLTÜRÜNDE DİN-FELSEFE İLİŞKİSİNE TARİHSEL BİR BAKIŞ

Mehmet Dağ*

I

İslam felsefesi deyince, ilk bakışta, İslam inanç sisteminin felsefi yorumu ya da açıklaması anlaşılır. Bu, kuşkusuz, İslam felsefesi deyiminin bir ölçüde daraltılmış anlamını ifade eder. Bu deyim, daha geniş anlamda, İslam kültürü ortamında ortaya çıkmış, çeşitli felsefi sistemleri de ifade edebilir. Nitekim bugün "Batı Felsefesi" deyince, Batı kültürü içinde ortaya çıkmış çeşitli felsefe sistemlerini; "Orta Çağ Hristiyan Felsefesi" deyince, Orta Çağ Hristiyan kültürü ortamında ortaya çıkmış çeşitli felsefi sistemleri anlıyoruz. Bu geniş anlamlarıyla ele alınınca, "İslam Felsefesinin", İslam inanç sistemini savunsun ya da savunmasın, bu inanç sistemine akılsal bir tavır koyan her felsefi sistemi içine alması gerekir. Çünkü takınılan olumlu ya da olumsuz tavır, eleştirici ya da savunmacı tutum, İslam kültürünün doğrudan kendisiyle ilgilidir.

İslam felsefesinin böyle geniş anlamda ele alınması, İslam inanç sistemine eleştirici bir açıdan yaklaşan felsefe sistemleri yanında, kimi belirgin görüş farklılıkları olmakla birlikte, bu sisteme yine akılsal açıklamalar ve yorumlar getirmeğe çalışan kelamın da aynı kategoriye sokulmasını gerektirecektir. Oysa İslam filozofları diye nitelenen kişilerle kelamcılar diye nitelenen kişilerin görüşlerinde önemli olduğu düşünülen farklılıklara ve felâsife diye adlandırılan grubun eski Yunanlılara ait büyük felsefe sistemlerine, Helenistik Yeni-Platoncu felsefe geleneğine bağlı olmalarına bakarak, bu iki grup birbirinden ayrı olarak düşünülmüştür. Kuşkusuz, bu iki grubun İslam inanç sistemine getirdikleri çözümler farklıdır ancak sorunlara akılsal yaklaşım yöntemlerini benimsemeleri açısından aralarında farklılık bulunduğu söylenemez; hatta Mu'tezililer gibi kimi kelamcıların görüşleriyle filozofların görüşleri arasında çoğu kez paralellik kurmak mümkündür. Filozofların Aristotelesçi, Platoncu ve

* Prof. Dr. Emekli Öğretim Üyesi.

Kaynakça

Arberry (ed.) (1959). *The Spirituel Physick of Rhazes*. Londra.

Atay, H. (1974). *Farabi'nin Üç Eseri*. Ankara: AÜİF Yay.

Augustine (1963). *The City of God*. (trs. J. W. C. Wand). OUP.

Birand, K. (1958). *İlk Çağ Felsefesi Tarihi*. Ankara: AÜİF. Yay.

Boyd, W. (1932). *The History of Western Education*. Londra.

Brehier, E. (1967). *The History of Philosophy; The Hellenic Age*. (trs.: J. Thomas), Chicago: The University of Chicago Press.

Chadwick, H. (1970). "Philo and the Beginnings of Christian Thought". *The Cambridge History of Later Greek and Early Mediaval Philosophy*. (ed. H. H. Amstrong), Cambridge: Cambridge University Press.

Cornford, F. M. (1957). *From Religion to Philosophy*. New York.

Dağ, M. (1984). "İbn Sina'nın Psikolojisi". *İbn Sina, Doğumunun 1000. Yılı Armağanı*. Ankara: TTK Yayınları.

Fârâbî (1345/1926). *Tahsil es-Sa'ade*. Haydarabad.

Fârâbî (1346/1927). *Kitab es-Siyaset el-Medeniyye*. Haydarabad.

Fârâbî (1980). *Kitab es-Siyaset el-Medeniyye*. (çev. M. Aydın vd.). İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Fârâbî. *Kitab Ara'i Ehl el-Medinet el-Fazıla*. (neşr.) Kabbani, M. Kahire.

FazlurRahman (1979). *Prophecy in Islam*. University of Chicago Press.

Frankfort vd. (1967). *Before Philosophy*. Penguin Books.

Homer (1951). *The Iliad*. (trs.: Richmond Lattimore). Chicago: University of Chicago Press.

Hooke, S. H. (1966). *Middle Eastern Mythology*. Penguin Books.

İbn Miskeveyh (1323/1905). *Tehzîb el-Ahlak ve Tathir el A'rak*. Kahire.

İbn Rüşd (1955). *Kitab Fasl el-Makal*. (Çev. N. Ayasbeyoğlu). Ankara: AÜİF Yayınları.

İbn Rüşd (1959). *Kitab Fasl el-Makal*. (neşr.: G. F. Hourani). Leyden.

Jaeger, W. (1967). *The Theology of the Early Greek Philosophers*. OUP.

Kirk-Raven (1966). *The Presocratic Philosophers*. CUP.

Kranz, W. (2009). *Antik Felsefe*. (çev. Suad Y. Baydur). İstanbul: İÜEF. Yay.

Kraus P. & Pines, S. (1993). "Razi maddesi". *İslam Ansiklopedisi*. cilt: IX. MEB Yayınları.

Kraus, P. (neşr). (1939). *Opera Philosophica*. Cilt: I, Kahire.

Lloyd, A. C. (1967). "The Later Neoplatonists". *The Cambridge History of Later Greek and Early Medieval Philosophy*. (ed. H. H. Armstrong). Cambridge: Cambridge University Press.

Markus, R.A. (1967). "Marius Victorinus and Augustine". *The Cambridge History of Later Greek and Early Medieval Philosophy içinde*. (ed.: H. H. Armstrong). Cambridge: Cambridge University Press.

Meyerhof, M. "The Philosophy of the Physician ar-Razi", *Islamic Culture*. Cilt: XII.

O'Leary, D. L. (1964). *How Greek Science Passed to the Arabs*. Londra.

Pines, S. (1937). "Some Problems of Islamic Philosophy", *Islamic Culture*. XI/1. Haydarabad.

Pines, S. (1970). "Philosophy", *Cambridge History of Islam*. cilt: 2B. CUP.

Saunders, L. (1966). *Greek and Roman Philosophy After Aristotle*. New York.

Şehristanî (1387/1968*). el-Milel ve'n-Nihal*. cilt: II, Kahire.

Toulmin, S. & Goodfield J. (1965). *The Discovery of Time*. Peguin Books.

Toulmin, S. & Goodfield, J. (1961). *The Fabric of the Heavens*. Penguin Books.

Walzer, R. (1962). *Greek into Arabic: Essays on Islamic Philosophy*.

Walzer, R. (1967). "Early Islamic Philosophy". *The Cambridge History of Later Greek and Early Mediaval Philosophy*. (neşr.: A. H. Armstrong). CUP

Yurdaydın H. G. & Dağ, M. (1978). *Dinler Tarihi, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı*. Ankara: Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü Yay.

Zeller, E. (1963). *Outlines of the History of Greek Philosophy*. (trs. L. R. Palmer). Londra.

FELSEFE VE DİN

Süleyman Hayri Bolay*

Felsefe nedir? Felsefe deyince bir kısım dindarlar hatta bir kısım matematikçiler ve benzer bilimciler biraz çekinirler; hatta bazıları hoşnutsuzluk ifade ederler, bazen de felsefeyi zararlı görerek karşı çıkarlar. Tamamen soyut kavramlarla düşünen bir kısım matematikçilerin felsefeden hoşlanmamalarını hiç anlamış değilim. Ama bir kısım dindarların, hele Türkiye'de bazı Müslümanların felsefe deyince karşı çıkmalarını anlamak zor değildir. Çünkü onlar felsefe adına ateizmi, materyalizmi, evolüsyonizmi, pozitivizmi ve natüralizmi benimseyip yaymak gayretinde olan felsefecileri görmüşler, şöyle veya böyle tanımışlar. Onların dinlere ve özellikle İslam'a nasıl kaşı çıktıklarını, Tanrı'nın yokluğuna dair yazdıklarını, söylediklerini okumuşlardır yahut duymuşlardır, bir şekilde biliyorlardır.

Batı'da da din aleyhtarı felsefeciler diğerlerine nazaran çok azdır. Bizde de öyledir. Dolayısıyla inançlı kimseler umumiyetle felsefeyi ve bütün felsefecileri toptan aynı kefeye koyup reddediyorlar, onlardan uzak durulmasını istiyorlar. Demek ki Türkiye'de felsefi düşüncenin gelişmesini engelleyenler arasında, farkında olmadan, felsefe ve laiklik adına felsefeyi materyalizme veya ateizme endeksleyip her türlü dinî inanca karşı çıkanlar ile bunların karşısında koyu dindar olup dine saldıranlardan korktukları için her türlü felsefeye muhalif olanlar da yer almaktadır.

Aslında bu ikinci grup ateist ve maddeci olmayan, ateistlere ve maddecilere karşı inancı, dinleri müdafaa eden, ateistlerin fikirlerini çürütmeye çalışan birçok Batılı filozofun olduğunu bilmiyorlar. Çünkü okudukları bir veya birkaç din aleyhtarı yazıdır. Bunların dindar veya dine saygılı filozofların fikirlerini bilmemeleri normaldir. Buna mukabil, ateist felsefeciler din karşıtı olsalar bile inananların psikolojisini anlamak yoluna gitmemektedirler. Dolayısıyla gergin bir ortam ortaya çıkmaktadır. Bu gergin anlayış, mü'minlere, imam hatip okullarına ve İlahiyat fakültesi muhitlerine kolayca yayılmakta, soyut düşünme

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi.

Hegel'in Tanrısı, Hristiyanlığın Tanrısının ta kendisi olup evreni, tabiatı, ferdi, cemiyeti düzene koyar ve devleti kurup mutlak otorite olur.

Bunların örnekleri çoktur. Şimdi bunları bilmenin zararı mı var, faydası mı? Zihni işletir mi, işletmez mi? Hamdi Yazır'ın dediği gibi biz de "felsefi düşünce diğer dinlere haramdır ancak İslam'a helâldir." diyebiliriz. Müslümanlar, her felsefi konu ve problem hakkında yeni fikirler üretebilmeli, hem maddeci felsefelerin olumsuz etkilerini izale edebilmeli hem de İslami menşeli ve din dışı felsefeleri üretip dünyada bu yönde de söz sahibi olabilmelidirler. Kısırlaşmanın ezilmekten başka bir yönü ve sonucu yoktur.

(*Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Yıl: 2013/1, Sayı: 30, s. 30-46).

Kaynakça

Bolay, S. H. (2005). *Osmanlıda Düşünce ve Felsefe*, Ankara: Akçağ yay.

Collinson D. & Wilkinson, R. (2000). *Otuz Beş Doğu Filozofu*. Ankara: Ayraç yay.

Hatiboğlu, İ. (2005). *İslâmî İlimlerde Metodoloji (Usûl) Meselesi 2*. İstanbul: İsav ve Ensar Neşriyat.

Nev'î Efendi (1995). *İlimlerin Özü Netâyic'ül-Fünûn*. İstanbul: İnsan Yay.

Sena, C. (1971). *Hz.Muhammed'in Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Taşköprülüzade (1311). *Mevzuât'ül-Ulûm*. c. I., İstanbul.

Topçu, N. (1970). *Kültür ve Medeniyet*. İstanbul: Hareket yay.

Yazır, M. H. (1957). *Tefsir*.

TÜRKİYE'DE DİN VE DEVLET ARASINDAKİ ÇATIŞMA

Yasin Ceylan*

20. yüzyılın başlarında Türkiye, Mısır ve İran gibi Müslüman devletlerce uygulanan sekülerleşme politikaları devlet ve din arasında ciddi çatışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu çatışmaların üstesinden gelebilmek için devlet ve dinsel kurumların her biri tarafından ayrı ayrı girişimlerde bulunmak ve sırasıyla hem devlet hem de dinsel kurumlar bazında kesin düzenlemeler yapmak icap etmiştir. Bununla birlikte kritik ve sorunlu meseleler hâlen devam etmekte ve bu konuda çözüm yolları beklenmektedir. Bu kısa makalede, Türkiye Cumhuriyeti nezdinde sözü edilen çatışmanın temel ögeleri, olayların sosyolojik anlatılarına felsefi bir analiz de eklenerek özetlenmeye çalışılacaktır.

Türkiye'de devlet mekanizmalarında dinin rolünü değiştirme ihtiyacı ilk kez 1839 Gülhane İmparatorluk Fermanı'nda resmîleşmiştir. Bu ferman, modernleşmenin yazılı bir ibaresi olarak değindiği diğer konular arasında imparatorluğun Müslüman olmayan tebaasının sivil hakları ile ilgili birkaç maddeyi de içermekteydi. Özellikle bu maddelerin yer alması kimi yorumcularca İslam Hukuku ya da şeriattan bir sapma olarak yorumlanabilir. Öte yandan fermanın kapsamı üzerinde uluslararası ticaret ve gemicilik alanlarında kimi diğer reformlar da yürürlüğe konmuştur. Takip eden yıllardaki Avrupai bir model sonrasında, geleneksel İslami okullar ve medreselerin yanı sıra bürokratik işlevler ve askerî personel ihtiyacının karşılanması için çeşitli okulların açılması amacıyla yeni bir eğitim reform programı da yasalaştırılmıştır (Mardin, 1989: 120). Esasen bütün bu değişiklikler, İslami hukuk ve kurumların 19. yüzyıl Osmanlı yönetiminin karşılaştığı problemlerle başa çıkmak için artık yeterince uygun bir işleve sahip olmadığının bir göstergesidir. Şeriatın görünürdeki yetersizliğinden dolayı, İslam hukukunun temel prensiplerinin yeniden yorumlanmasına bir gereksinim duyulmuştur. Var olan kanunnameleri

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi.

olanakların önderliğini yapamaz. Çünkü modern insanın zihnini oluşturan ve bilimsel olarak sınanmış değerler sistemi, inanç üzerine temellenen ve sorgulanamaz nitelikler taşıyan akidelere ancak çok sınırlı bir alan bırakmaktadır. Bununla birlikte zamanımızın sınırsız dünyevi haz arayışının cazibesi, gerçekliği olmayan inançlar üzerine temellenen ahlaki bir yaşamın devamlılığını mümkün kılmamaktadır. Diğer taraftan aydınlanma ve modernite aracılığıyla biçimlenen "ideal insan", semavi dinlerde örnek olarak gösterilen ideal insan mitiyle örtüşmemektedir. Çünkü birincisinde insan kendi kendisinin efendisi, özgür, mobilize, özgüven sahibi, rasyonel, pragmatik, meraklı, kuşkucu ve dünyevi iken ikincisinde Tanrı'nın emrinde özgeci bir hizmetli, içgüdüsel arzularından utanan, kaderci, sabit ve uhrevi bir nitelik taşımaktadır.

Son kertede, Müslüman toplumların modernleşmesi yalnızca, modern devletlerdeki devlet ve dinsel kurumların birbirine paralel şekilde düzenlenmesi aracılığıyla oluşturulan devrimci bir programın uygulanmasıyla başarılabilir. Böylesine kapsamlı bir program dâhilindeki bir laikleşme hareketi, İslam dininin modernitenin köklü temelleri üzerinde temellenen katı eleştiri geleneği altına girmeksizin başarılamaz. Geleneksel politik iddialardan soyutlanmış hâliyle İslam, modern Müslümanların özel hayatlarında belirli bir yere sahip dinsel bir ritüele dönüştürülebilir. Ancak modern devlet aygıtı gereğine uygun olarak günümüz Müslüman devletlerindeki devlet mekanizmalarının altyapısı yeniden bir inşa süreci geçirmezse; bu beklenti de ne yazık ki yine boşa çıkacaktır.

(*Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl 2008, Sayı 52, 107-121).

Kaynakça

al-Attas, S. [1978] (1993). *Muhammad Naquip, Islam and Secularism*. Kuala Lumpur: International Institute of Islamic Thought and Civilization.

Bahattin, A. (1991). "Islamic Education in Turkey: Medrese Reform in Late Ottoman Times and İmam Hatip Schools in the Republic". Islam in Modern Turkey. (ed. Richard Tapper). London: I.B. Tauris & Co. / New York: St. Martin's Press.

Boztemur, R. (2001). "Political Islam in Secular Turkey in 2000: Change in the Rhetoric Towards Westernization, Human Rights and Democracy". *International Journal of Turkish Studies 7*.

Ceylan, Y. (2001). "Etik Değerlerin İnsan Yaşamındaki Yeri". *İslamiyat* 4/3.

Daud, Wan Mohd Nor Wan (1998). *The Educational Philosophy and Practice of Syed Muhammad Naquip al-Attas, An Exposition of the Original Concept of Islamization*. Kuala Lumpur: International Institute of Islamic Thought and Civilization.

Davutoğlu, A. (2000). *Philosophical and Institutional Dimensions of Secularization, Islam and Secularism in the Middle East*. (ed. Azzam Tamimi, John L. Esposito). London: Hurst & Company.

Esposito, L. J. (2000). "Introduction: Islam and Secularism in the Twenty-First Century", *Islam and Secularism in the Middle East*. (ed. Azzam Tamimi and John L. Esposito). London: Hurst & Company.

Feyzioğlu, T. & Ülken, Y. (haz.). (1986). *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I,II*. Ankara: Yüksek Öğretim Kurulu Yayınları.

Gellner, E. (1985). *Islamic Dilemmas: Reformers, Nationalists and Industrialization, the Southern Shore of the Mediterranean*. Berlin, New York, Amsterdam: Mouton Publishers.

İlyasoğlu, A. (1994). *Örtülü Kimlik.* İstanbul: Metis Yayınları.

Kepel, G. (2000). *Expansion et Décline de I'Islamisme*. Paris: Gallimard.

Kepel, G. (2001). *Cihat: İslamcılığın Yükselmesi ve Gerilemesi*. (Çev. Haldun Bayri). İstanbul: Doğan Kitap.

Mardin, Ş. (1989). *Religion and Social Change in Modern Turkey: The Case of Bediüzzaman Said Nursi*. New York: University of New York Press.

Saeed, J. (1994). *Islam and Modernization: A Comparative analysis of Pakistan Egypt and Turkey*. Westport, Connecticut, London, (Praeger).

Turner, S. B. (1998). *Weber and Islam [Max Weber Classic Monographs]*. Vol. VII. London, New York: Routledge.

Watt, W. M. (1948). *Free Will and Predestination in Early Islam.* London: Luzac.

Zubaida, S. (1993). *Islam the People and the State, Political Ideas and Movements in the Middle East*. London, Newyork.

DİN VE DOGMATİZM

Ali Osman Gündoğan*

Din ile dogmatizm arasında nasıl bir ilişki olduğu, dinin dogmatik olup olmadığı dogma, dogmatizm, dogmatik, dogmatik tutum gibi kavramların anlaşılmasına ve dinin tanımının doğru bir şekilde yapılmasına bağlıdır. Çoğu zaman din için dogmatik bir sistem, bir dine mensup olan için de dogmatik nitelemeleri yapılır. Gerçekten de din dogmatik bir sistem midir? Eğer din dogmatik bir sistem ise dini dogmatik kılan özellikleri nelerdir ve dini dogmatizmden kurtarmak mümkün müdür? İnanan dogmatik olmak zorunda mıdır? Dinî düşünme biçimi, bir dogmatizm olarak nitelenebilir mi? Şayet nitelenebilirse, hangi gerekçeler öne sürülebilir? Bu ve benzeri sorulara cevap verebilmek için söz konusu kavramlardan ve dinden ne anladığımızı ortaya koymak gerekir.

Dogma (Alm: dogma, Fr: dogme, İng: dogma, Osm: nass, Türkçe: katılaştırılmış), sözlük anlamı olarak, bir felsefe sisteminde veya okulunda veya bir toplumda doğru diye benimsenen öğretidir (Bolay, 1996: 102). Ayrıca dogma, "sıkı sıkıya büyük bir güçle inanılan, otoriteye dayandıktan başka, olgulardan ve diğer desteksiz deneylerden bağımsız olarak kabul edilen şeyler için kullanılan terim"dir (Cevizci, 1999: 249). Dinî anlamda Tanrı'nın bildirdikleri, bunları temel bir çerçeveye oturtma iddiasında olan ve bir otorite tarafından desteklenen doktrinler dogma olarak adlandırılır. Bu anlamda olmak üzere mezhepler, skolastik dönem filozoflarının öğretileri birer dogma durumundadırlar. Bunların yanında, her türlü mutlaklık iddiası taşıyan önermeler, bir kişinin yanılmazlığına dair inançtan ötürü o kişiye ait olan önermeler de dogma adını alırlar. Bütün bunlara göre, eğer bir önerme mutlak doğruluk iddiası taşıyorsa, zaman ve mekân üstü genel geçer olarak ifade ediliyorsa, o önerme bir dogma olarak adlandırılır. Bu tür önermelere sadece dinlerde değil; bilimde, ideolojilerde ve çeşitli felsefe okullarında da rastlanır. Dogmalar, kutsal bir varlık gibi

* Prof. Dr., Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.

Sonuç olarak, vahiy ister dogma olarak nitelendirilsin veya nitelendirilmesin, o bir iman konusudur, bir bilgi konusu değildir. İman konusu olan vahyin dogma olarak nitelendirilmesi onun değerine herhangi bir zarar vermez. Çünkü kaynağı akıl değildir. Bundan dolayı da onun tahkik edilmesi ve doğrulanması gerekmez. Aksini düşünmek, inanmanın muhtevasına ters düşer.

(*Felsefe ve Din Sempozyumu*, Yüzüncüyıl Üniversitesi, 23-24 Mayıs 2002, Van - 2002).

Kaynakça

Bolay, S. H. (1996). *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Pazarlı, O. (1972). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Fığlalı, E. R. (2001). "Din ve Dini Hayatımız Üzerine Düşünceler". *Din ve Laiklik Üstüne Düşünceler*. Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.

Duralı, T. Ş. (2000). *Çağdaş Küresel Medeniyet*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Sobel, D. (2000). *Galileo'nun Kızı*. (çev., Bahadır Sina Şener). İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Akyol, T. (1997). *Bilim ve Yanılgı*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Julia, D. (1964). *Dictionnaire de la Phisolophie*. Paris.

AHLAK VE DİN EĞİTİMİNİN YAPISI VE YÖNTEMİ ÜZERİNE

Lokman Çilingir*

İlk Çağ'dan günümüze *bireysel iyi* ile t*oplumsal iyi*yi gerçekleştirme yolunun toplumu topyekûn eğitimden geçirmek ve aydınlatmak olduğuna inanılmıştır. Ahlakın en genel amacı bu insanlık ideallerini gerçekleştirmektir. Günümüz dünyasında böyle bir hedefe ancak insan haklarına, demokratik ideallere bağlı kalmakla; yasa ve kurallara saygı duymakla, araştırmayı, akletmeyi ve özgürleşmeyi hedefleyen *aydınlanma projesini* yürürlüğe koymakla erişilebilir.

Ahlak ve din, konularının ve amaçlarının benzerliği dolayısıyla tarih boyunca yan yana yürümüşlerdir. Her ikisi de insani ve toplumsal varoluşla bağlantılı olduğundan hem yaygın hem de örgün eğitimin esasını oluştururlar. Lakin sadece belli bir inanç mensuplarını değil toplumun bütününü ilgilendirdiği için ahlak daha genel ve kuşatıcıdır. Bu sebeple eğer ahlak eğitimi ideal bir toplumsallaşmanın esası olarak görülmezse işlevini yerine getiremez, sadece ailede ve temel eğitim kurumlarında kısmi bir eğitimin konusu olur. Yaygın ahlak eğitiminin başlangıcında kuşkusuz aile yer alır. Fakat aile günümüzde çekirdek bir yapıda ve etkisiz durumdadır. Çocuğun yetişmesinde birinci derecede rol oynayan kreşler, anaokulları ve temel eğitim kurumları insanlık ideallerini kazandırmaktan çok, küresel sermayenin ve tüketim toplumunun öngördüğü insan tipi yetiştirmeye yoğunlaşmıştır. Ancak ahlakla ilgili sorunlar bununla bitmemektedir.

Diyelim ki ahlak toplumca önemsenmeye başlandı ve her kurumda her yaştan insanın öncelikli eğitim meselesi oldu. O zaman, hangi ahlakı öğretmemiz gerektiği konusunda ciddi bir sorunla karşı karşıyayız. Zira aşağıda da görüleceği gibi tek bir ahlak tasavvuruna sahip değiliz. Dahası ahlakın her zaman iç içe olduğu din ile arasındaki sınırı veya ilişkiyi hiçbir zaman net olarak

* Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü.

rinde okutulmasına son verilmesi gerektiğini söylediğimi hatırlıyorum. Sahalar arası çatışmanın çözülmesinde ve bu derslerin günümüz eğitim standartlarına uygun bir muhtevaya kavuşturulmasında birinci derecede sorumlu olan fakülte hocalarının içinde bulundukları kafa karışıklığı epey düşündürücüdür.

Nihayet denilebilir ki, bağımsız birer disiplin olarak görülüp geliştirilmedikleri sürece ne din ne de ahlak kendilerini siyasetin kontrolündeki eğitim politikalarının aracı olmaktan kurtarabilir. Bu çerçevede felsefe bölümleri ve ilahiyat fakülteleri başta olmak üzere ahlak/etik ile din arasındaki ilişki tüm yönleriyle ortaya konularak problem noktaları tespit edilip çözüme kavuşturulmalıdır. Ancak bu altyapı oluşturulduktan sonra her iki dersin ortaklaşa ya da farklı programlar içerisinde nasıl öğretilebileceği sorununa çözüm aranabilir. Ahlaki/dini kurallar ve pratiklerin hâlâ klasik anlamda bir *ilmihal* tekniğiyle ezberletilmeye ve benimsetilmeye çalışılmasının izahı yoktur. Din meselesi daha da ciddidir zira ilahiyat fakülteleri din eğitimi konusunda ilke ve ölçütleri belirleyen otorite olmaktan çıkarsa, meydan akademik kaygısı olmayan kurumlara yahut daha da kötüsü sınırlı bir bakış açısına sahip olan ve her an ideolojik olarak manipüle edilmeye hazır duran dinî gruplara ve cemaatlere kalacaktır. Böyle bir durumda öğrencilerin ahlaki eylem ve yargılarını eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutmaları mümkün olamayacağı gibi kendilerini gerçekleştirmeleri veya sorumluluk sahibi bireyler olarak hareket etmeleri de mümkün olmayacaktır.

(*Felsefe Dünyası*, Yıl 2020, Sayı 72, 58-75)

Kaynakça

Akagündüz, S. Y. (2017). "Cumhuriyet'in İlk Yıllarından Günümüze Ders Kitaplarında Ahlak Eğitimi". *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 13/26.

Bailey, R. & Barrow, R. & Carr D. &. McCarthy C. (Derl.). (2019). Eğitim Felsefesi Kılavuzu. (çev. ed. H. Ünder). Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.

Chaney (1999). *Yaşam Tarzları.* (çev. İrem Kutluk). İstanbul: Dost Kitabevi Yayınları.

Çağrıcı, M. (2013). *İslam Düşüncesinde Ahlak*. İstanbul: Ensar Neşriyat.

Çağrıcı, M. (2019). *Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı*. İstanbul: Ensar Neşriyat.

Çilingir, L. (2018). *Pratik Felsefe*. Ankara: Elis Yayınları.

el-İsfahani, R. (1987). *İslam'ın Ahlak İlkeleri*. (çev. Abdi Keskinsoy). Trabzon: Beşikçi Yayınevi.

Farabi (2002). *Kitâbü'l - Mille*. (çev. F. Toktaş). Divân İlmî Araştırmalar içinde. 12/1. İstanbul.

Habermas, J. (2005). *Zwischen Naturalismus und Religion. Philosophische Aufsätze*. *Suhrkamp Taschenbuch Wissenschaft Verlag.* Frankfurt.

Kesgin, S. (2011). "Cumhuriyet Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Ahlak Eğitimi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/1.

Millî Eğitim Bakanlığı (1975). *Temel Eğitim ve Ortaöğretimde Ahlak Dersleri Programı*. Ankara.

Millî Eğitim Bakanlığı (2013). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi. Ahlak Gelişimi*. Ankara.

Onur, B. (1976). *Ortaöğretimde Ahlak Eğitimi Açısından Lise Son Sınıflarda Öğrenci-Eğitimci İlişkisini Belirleyen Koşulların Araştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi :Eğitim Bilimleri Fakültesi,.

Öcal, M. (2011). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitmi*. İstanbul: Düşünce Kitabevi Yayınları.

Pfeifer, V. (Hrgb.) (2009). *Ethisch argumentieren*. *Eine Anleitung anhand von aktuellen Fallanalysen*. Schöningh: Paderborn.

Turan, İ. & Sancar, F. (ed.) (2019). *Türkiye'de Yüksek Din Öğretimi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları.

Turan, İ. (201). "Cumhuriyet Türkiyesi'nde Din Eğitimi Politikaları". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19/2.

Turan, İ. (2019). "Değişen Toplumda Değerler Krizi ve Ahlak Eğitiminin Rolü". 2. *Uluslararası Güneysu Sempozyumu: Ahlaki Sorunlar Gençlik ve Değerler Eğitimi*. Rize: Güneysu İlim Yayınları.

Tümer, G. (1986). "Çeşitli Yönleriyle Din", Ankara: *AÜİFD*, c.XXVIII.

TANRI TASAVVURU VE POLİTİK TERCİHLER

Hakan Poyraz*

İnanmalarımız, politik tercihlerimizi belirler mi? Aynı şekilde tercihler, inancımızda radikal dönüşümler yapabilir mi? Nasıl bir Tanrıya inanıyoruz ve inanışın din çerçevesi içinde kurumsallaşması ile siyaset alanının çakışmasını nasıl anlamalıyız? Bu soruları tartışmayı "Tanrı Kavgası ve Politik Tercihler" başlığı altında düşündüm. Kavganın tanrı tasavvuru üzerinden yapılmakta oluşu gerekçesiyle de başlık yukarıdaki son hâlini almış oldu.

Bu soruları ortaya çıkartan merak, Fukuyama'nın *Tarihin Sonu* adlı eserinin birinci bölümündeki (Eski Bir Sorunun Yeniden Sorulması) şu giriş alıntısıdır:

Immanuel Kant gibi ciddi ve sağduyulu bir düşünür bile savaşın Tanrı'nın amaçlarına hizmet ettiğine yürekten inanabiliyordu. Hiroşima'dan bu yana her savaşın en iyi durumda bile kötülük olduğunu biliyoruz. Thomas Aquinas gibi kutsal bir teolog bile, tiranlar olmadan kendini din uğruna feda edenler de olmaz diyerek, uranların Tanrı'ya hizmet ettiğini ciddi olarak savunmuştu. Auschwitz'den bu yana böyle bir cümle ancak küfür sayılır… Modern, aydınlanmış, teknikleşmiş dünyada böylesi korkunç olaylar olduktan sonra, gerekli ilerlemeyi temsil eden ya da gücünü her şeyi kapsayan bir etki olarak ifade eden bir tanrıya inanmak mümkün müdür (Fukuyama, 2011: 29).

Fukayama alıntıyı *Tanrı'nın Tarihteki Varlığı* (God's Presence in History) eserinin yazarı, Emile Fackenheim (1916-2003)'den yapmaktadır. Fackenheim Tanrı'ya değil böyle bir Tanrı'ya inanmıyor. O, Tanrı'nın Yahudilerin yaşadığı tarihsel felaketlerde parça parça göründüğünden ve böylece Yahudi hayatı üzerinde önemli etkileri olmuş "temel tecrübeler"de var olduğundan söz eder. Buna göre Yahudilere, yaşadıkları en sonuncu ve en acı tecrübe olan Holokost ile Yahudi kalmaları emredilmiştir (Fackhenheim, 1970; Braiterman, 1988: 141; Akbaş, 2003: 180). Bu durum, temel bir tecrübe olarak Yahudi devletinin

* Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.

özün veya yaratıcı gücün bütün varlığa yayılmış olduğunu düşünen bir panteist, daha eşitlikçi bir siyasal katılımı tercih edebilecektir.

Bu tasavvur bizi farklı bir politik söyleme ulaştırabilir ve eşitlikçi ve paylaşımcı bir dünya görüşüne inanan bir kişi, pekâlâ Tanrı'ya inanır. Onun Tanrı inancı, siyasi görüşüne mâni değildir. O, pekâlâ bir Müslüman olarak, sosyalist de olabilir. Şüphesiz onun Tanrı tasavvuru, piyasa ekonomisine bel bağlamış birisinden farklı olacak; daha eşitlikçi ve adil bir Tanrı'ya inanacaktır. Onun gibi dinin kapitalist, Kalvinist yorumunu değil sosyalist yorumunu yapacaktır.

Bu manada sosyalizm yorumları zaten mevcuttur. Ali Şeraiti (1933-1977) ve Nurettin Topçu (1909-1975) böyledir. Hatta inançlı kişi, onlar gibi sosyalist bir din yorumuna da gereksinim duymadan, sosyalizm içinde de hâlâ Tanrı'ya inanabilir. Zira sosyalizm, dinin kökenini, Tanrısal bir düşüncenin açılımında ya da insan doğasında değil, üretim güçleri ile aile ve devlet gibi toplumsal örgütlenmenin yan yana giden biçimlerinde araştırılması gerektiğini söyler.

(Felsefelogos, Yıl: 15, Sayı: 43 s.29-32)

Kaynakça

Fukuyama (2011). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. (çev. Zülfü Dicleli). İstanbul: Profil Yayınları.

Fackhenheim (1970). *God's Presence in History*. New York.

Braiterman (1988). *God After Auschwitz*. Princinton UP, Princinton, New Jersey.

Akbaş, M. (2003). "Holocaust Problemi ve Tanrı: Teolojik ve Felsefi Cevaplar". *AÜİFD XUV/1*.

Marx, K. (1997). *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*. (çev. Kenan Somer). İstanbul: Sol Yayınları.

DEİZME VE DEİSTLERE DAİR BAZI TEMEL GÖZLEMLER

Doğan Göçmen*

"Gerçekte her şey birdir."

Şeyh Bedreddin

"Felsefe bu sargıları da açar, öze bakar."

Uluğ Nutku

"İnanmanın felsefesi" ülkemizde henüz yeni yeni deneniyor. Bildiğim kadarıyla bunu ilk deneyen Uluğ Nutku oldu. Daha çok düşünce-tarihsel olan bu kısa çalışma bu çabayı ilerletmek amacıyla kaleme alınmıştır. Bununla neyi kastediyorum? Nutku ülkemizde "[i]nanmanın felsefesinin şimdiye kadar yapılamayışının bir nedeni de inanca bilginin olumsuzlanması olarak bakılmasıdır" diyor. "Oysa", diye devam ediyor Nutku, "bilginin olumsuz koşulu hatadır (…) ve hata, bilme sürecinde ortaya çıkar, inanmada değil." Şöyle devam ediyor: "Bilgide işlerli doğru-yanlış ölçütü inanmanın da ölçütü sayılırsa, çözümlemenin yolu saptırılmış olur. İnanma, bilgiden destek beklemekle beraber onu kuşatmayı da amaçladığından, 'kendi doğrularını' zaten bilginin dışına taşımıştır." (Nutku, 2012: vii). Böylece, Nutku, inanmanın alanını bilginin alanına aşkınsal olarak tanımlamış oluyor. Bu alan, bilgi alanı değildir fakat bilgi edinmenin, yeterli olmasa da önemli bir ön koşuludur. Diğer bir deyişle inanmanın alanı bilginin alanının ötesinde bilgi ediniminin ön koşulu olarak oluşur ve böylece bilgi edinme çabasının yönünü de belirlemiş olur. Bilgi, deney, deneyim, gözlem, kuramsal düşünme ve mantıksal kurgulama sonucu, bilginin alanının ötesinde inanmanın alanı olarak belirlenmiş olan bu alanın "yüzölçümü" yapılırken elde edilir. Bu bağlamda yapılan "inanç-iman" ayrımının yapay olduğuna dikkat çekiyor. Buna göre, imanın alanı, aşkınsal bir alandır ve bu

* Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.

Kaynakça

Bowne, B.P. (1902). *Theism*. New York, Cincinnati ve Chicago: American Book Company.

Eyuboğlu, İ. Z. (2004). *Şeyh Bedreddin, Vâridât*. İstanbul: Derin Yayınları.

Foster, J. (1731). *The Usefulness, Truth, and Excellency of Christian Revelation*. London.

Hefelbower, S.G. (1920). "Deism Historically Defined*". The American Journal of Theology* 24/2.

Hegel, G.W.F. (1969). *Vorlesungen über die Philosophie der Religion*. c. 1, Werke in zwanzig Bände içinde. c. 16. (yay. Eva Moldenhauer & Karl Markus Michel). Suhrkamp Verlag, Frankfurt.

Hooker, R. (2002). *Of the Laws of Ecclesiatical Polity.* Cambridge: Cambridge University Press.

Hume, D. (1993). *Dialogues and Natural History of Religion*. (J.C.A. Gaskin). Oxford ve New York: Oxford University Press.

Ibn Khaldūn (1992). *Buch der Beispiele - Die Einführung al-Muqaddima*. (yay. Mathias Pätzold). Leibzig: Reclam-Verlag.

İbni Haldun (2013). *Mukkadime*. (çev. ve yay. Turan Dursun). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Locke, J. (1993). *Two Treatises of Government*. (yay. Peter Laslett). Cambridge: Cambridge University Press,.

Nutku, U. (2012). *İnanmanın Felsefesi - Özebakışçı Bir Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Redwood, J.A. (1974). "Charles Blount (1654-93), Deism, and English Free Thought". *Journal of the History of the Ideas* 35/3.

Regenbogen, A. & Meyer, U. (1998). *Wörterbuch der philosophischen Begriffe*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.

Voltaire (2007). *Philosophical Letters Or, Letters Regarding the English Nation*. (yay. John Leigh). Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company.

MODERN TÜRKİYE'DE FELSEFEYİ İSLAMİLEŞTİRME GİRİŞİMİ: "İSLAMCI TEZLER VE AYDINLANMACI TEPKİLER"

Hasan Aydın*

I

İslam kültürüne tarihsel bir süreç olarak bakıldığında, felsefenin yazgısıyla ilgili iki ana süreçle karşılaşılır. İlki, 9-12. yüzyıllar arasında, Yunan felsefe yapıtlarının çevrilmesiyle, fıkıh, kelam ve tasavvufun yanında bir etkinlik alanı olarak felsefenin doğduğu, geliştiği ve nihayet çöküşe girdiği görülür. Felsefenin gelişimi aşamasında Kindi (ö. 866?), Farabi (ö. 950), Ebu Bekr er-Razi (ö. 925), İbn Sina (ö. 1037), İbn Bacce (ö. 1138), İbn Tufeyl (ö. 1186), İbn Rüşd (ö. 1198) gibi filozof ünvanlı kimselerin güçlü çabalarıyla karşılaşılır.[106] Onların ortaya koyduğu felsefe, Yeni-Platoncu renkler taşıyan, bir bilimler sistemi, bir eğitim programı ve burhani/kesin kanıta dayalı düşünme biçimini olan bir felsefedir (Aydın, 2016: 66-105). Bu anlamda bu filozofların İslam dünyasında anılan yüzyıllarda görülen kısmi bilimsel başarıdaki rolünü de anımsatmak gerekir. Fakat İslam dünyasına daha girişinden itibaren felsefenin, yabancı bir disiplin olarak görülerek, dinin bazı doğmalarıyla örtüşmediği gerekçesiyle fıkıhçı ve kelamcılarca sık sık eleştirildiği hatta felsefe ve filozoflar hakkında Gazzali (ö. 1111), İbn Salah (ö. 1245) vb. tarafından dinsizlik fetvası verildiği bilinmektedir (Kutluer, 2012: 183; Aydın, 2016: 209-214). Bu gerilimli süreçte, Gazzali, Fahreddin Razi (ö. 1210) ve Aduddin el-İci (ö. 1355) gibi düşünürlerin yapıtlarında da görüleceği gibi kelamcıların felsefeyi reddederken, felsefi argümanları kullanması nedeniyle, felsefenin dine aykırı olan unsurlarını törpülendikten sonra kelama dâhil edildiği, diğer bir deyişle kelam tarafından yutulduğu görülür. Benzer bir gelişim, aklın karşısına mistik müşahedeyi ve

* Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü.

106 Bk. (Aydın, 2016: 9) Bu makalede ele alınan konular, büyük ölçüde *İslam Kültüründe Felsefenin Krizi ve Aydınlanma Sorunu* adlı yapıtımızın son bölümüne (s. 259-209) dayanmaktadır.

hangi tarz felsefenin caiz olup olmadığını tartışmak zorunda kalabiliriz. Bu olasılık, tümüyle göz ardı edilemez

(İslam Kültüründe Felsefenin Krizi ve Aydınlanma Sorunu, Bilim ve Gelecek Kitaplığı, İstanbul 2016, s. 259-209).

Kaynakça

(İnam, 2003): "Türkiye'de Felsefeyi Değerlendirme Konuşmalarından Biri". http://www.phil.metu.edu.tr/ahmet-inam/degerlendirme.htm

Açıkgenç, A. (1995). "Kur'an Bağlamında Felsefe Kavramı". *İslâmî Sosyal Bilimler Dergisi* 1.

Açıkgenç, A. (2000). *Bilgi Felsefesi (İslam Bağlamında Bilgiden, Bilimden Sistem Felsefesine)*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Akarsu, B. (2014). *Felsefe, Eğitim ve Toplum Üzerine*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Akdemir, F. (2010). "Cumhuriyet Dönemi Türk Felsefesinde Din/İslam Algısı". *Bilim, Ahlak ve Sanat Bağlamında Çağdaş İslam Algıları Sempozyumu*. Samsun.

al-Attas, Naquib (1978). *Islam and Secularism*. Kuala Lumpur.

Anğ, T. (2006). Türkiye'de Felsefenin Dünü Bugünü". *Kimin İçin Felsefe*. (Ed. B. Çotuksöken - S. İyi). İstanbul: Heyemola Yayınları.

Arat, N. (1986). "Felsefe Formu". *Felsefe Dergisi* 1.

Aydın, H. (2008). *Postmodern Çağda İslam ve Bilim*. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

Aydın, H. (2014). *Felsefi Antropolojinin Işığında Hz. Muhammed ve Kuran*. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

Aydın, H. (2016). *İslam Kültüründe Felsefenin Krizi ve Aydınlanma Sorunu*. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

Başar, E. (2004). *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)*. İstanbul: MEB Yayınları.

Batur, E. (1985). *Alternatif: Aydın*. İstanbul: Hil Yayınları.

Ba-Yunus, İlyas (1991). "Faruki ve Ötesi: Bilginin İslamileştirilmesinde Müstakbel Eğilimler". (Çev. Mevlüt Uyanık ve Mehmet Paçacı). *İslami Bilimde Metodoloji Sorunu* içinde. Ankara: Fecr Yayınları.

Berkes, N. (2015). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: YKY.

Bilgi, Bilim ve İslam I-II (1992). İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı.

Bolay, S. H. (2009) "Türkiye'de Felsefenin Konumu", http://www.dostyakasi.com/felsefe/1426-turkiye-de-felsefenin-konumu.html

Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Millî Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri (1946). cilt: II. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Çotksöken, Betül. (2004). "Üniversitelerde Felsefe Bölümlerinde Felsefe Eğitimi", http://www.betulcotuksoken.com/universitelerde-felsefe-bolumlerinde-felsefe-egitimi/

Çotuksöken, B. (1998). "Din Amir, Felsefe Memur mu?". *Kavramlara Felsefe İle Bakmak*. İstanbul: İnsancıl Yayınları.

Çotuksöken, B. (2006). "Felsefe Korkusundan Felsefe Sevgisine…". *Kimin İçin Felsefe*. (Ed. B. Çotuksöken - S. İyi). İstanbul: Heyemola Yayınları.

Çotuksöken, B. (2006). "Türkiye'de Türkiye'den Felsefeye Bakışlar". *Kimin İçin Felsefe*, (Ed. B. Çotuksöken - S. İyi). İstanbul: Heyemola Yayınları.

Çotuksöken, Y. (2006). "Felsefe Korkusundan Felsefe Sevgisine…". *Kimin İçin Felsefe*, (Ed. B. Çotuksöken - S. İyi). İstanbul: Heyemola Yayınları.

Dağ, M. (2004). "ABD Kaynaklı Bir İdeoloji: İslamileştirme". *Bilim ve Gelecek Dergisi* 4.

Demir, R. (2005). *Philosophia Ottomanica (Eski ile Yeni Felsefe Arasında)*. cilt: II. Ankara: Lotus Yayınları.

Demir, R. (2007). *Philosophia Ottomanica (Yeni Felsefe)*. cilt: III. Ankara: Lotus Yayınları.

Denkel, A. (1997). *Türkiye'de Felsefe, Düşünceler ve Gerekçeler: Felsefe Yazıları-I*. İstanbul: Göçebe Yayınları.

Direk, Z. (2008). "Türkiye'de Felsefenin Kuruluşu". *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek*. İstanbul: Metis Yayınları.

Erdem, H. (2007). *Felsefenin Işığında Tartışmalar*. Ankara: Arma 1 Yayınları.

Faruqi (1982). *Islamization of Knowledge: General Principles and Work Plan*. International Institute of Islamic Thought. Washington, D.C.

Feuerbach, L. (2004). *Hristiyanlığın Özü*. (çev. Devrim Bulut). Ankara: Öteki Yayınları.

Gökberk, M. (1982). "Macit Gökberk'le Konuşma". *Felsefe Yazıları 1. Kitap*. İstanbul: Yazko.

Gölcük, Ş. (1994). İslâm Akaidi. Ankara: Esra Yayınları.

Günay, M. (2006). "21. Yüzyılda Türkiye'de Felsefe Yapmak". *Kimin İçin Felsefe.* (Ed. B. Çotuksöken - S. İyi). İstanbul: Heyemola Yayınları.

Hanefî, H. (1979). "Teoloji mi, Antropoloji mi?". (çev. M. S. Yazıcıoğlu). *AÜİF Dergisi* 23.

Hilav, S. (1970). 100 Soruda Felsefe. İstanbul: Gerçek Yayınları.

Kafadar, O. (1994). "Felsefe Öğretiminin Türk Eğitim Sistemine Girişi". *AÜ Eğitim Fakültesi Dergisi* 27/1.

Kafadar, O. (2000a). "1933 Üniversite Reformu'nun Felsefe Eğitimine Etkisi". *Felsefe Dünyası* 31.

Kafadar, O. (2000b). *Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Karakuş, R. (2003). *Felsefe Tasavvurumuz*. Sakarya: Değişim Yayınları.

Kutluer, İ. (1992). "İslam ve Bilim Tartışmalarında Temel Yaklaşımlar". *Bilgi, Bilim ve İslam II* içinde. İstanbul: İslam İlimleri Araştırma Vakfı.

Kutluer, İ. (2012). *İlim ve Hikmetin Aydınlığında*. İstanbul: İz Yayınları.

Nasr, S. H. (1968). *Science and Civilization in Islam*. New York: New American Library, Inc.

Nutku, U. (2011). "Felsefe Bölümlerinde İlahiyatın Felsefe İle Karıştırılması". E*ğitim, Bilim, Toplum* 34.

Öktem, Ü. (1999). "Dârü'l-Fünun'da Felsefe". *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 10.

Özlem, D. (2009). *Türkiye'de/Türkçe Felsefe Üzerine Düşünceler*. (Yay. Haz.: Cüneyt Kaya). İstanbul: Küre Yayınları.

Sarıkçıoğlu, E. (2008). "Felsefe ve İlahiyat". *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 5.

Soykan, Ö. N. (1998). *Türkiye'den Felsefe Manzaraları II*. İstanbul: Küyerel Yayınları.

Türker, M. (1956). *Üç Tehâfüt Bakımından Din-Felsefe Münasebeti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

TÜRKİYE'DE DİN FELSEFESİ ALANINDA YAPILMIŞ OLAN DOKTORA TEZLERİNİN ELE ALDIĞI KONULAR AÇISINDAN ANALİZİ*

İbrahim Yıldız**

Giriş

Bu çalışmada din felsefesi alanında yapılmış doktora tezlerinin tespit ve tasnifi yapılacak; bu sayede, ülkemizde yapılmış olan mevzubahis çalışmaların alanın hangi konularını ele aldıkları ve hangi konuların çalışılmadığı belirlenmiş olacaktır. Bu çalışma din felsefesi konuları esas alınarak işlenmiş olup, burada hangi konu başlığı altında kaç doktora tezinin tamamlanmış olduğu tespit edilecek ve bir grafikle hangi konu başlığı altında kaç tezin tamamlandığı gösterilecektir. Tamamlanmış doktora tezlerinin hangi konuları ele aldıkları belirlendikten sonra alan ile ilgili çalışılabilecek konular daha görünür hâle gelecektir. Böylelikle, bu çalışma, çalışılmamış konuların belirlenmesi açısından önemli bir yer teşkil edecek olup alandaki boşlukları tamamlamak için önemli bir yönlendirici görev üstlenecektir. Çalışmanın ilerleyen aşamalarında, ikinci bir grafik ile hangi üniversitede kaç tezin tamamlanmış olduğu gösterilecektir. Böylelikle, din felsefesi alanında tamamlanmış doktora çalışmalarına hangi üniversitelerin öncülük ettiği görülecektir. Son bir grafikle söz ko-

* Bu çalışma Muş Alparslan Üniversitesinde 10-13.05.2017 tarihleri arasında düzenlenen 6. Ulusal Lisansüstü Çalışmalar kongresinde sunulmuş olan "Türkiye'de Son 10 Yıl İçerisinde Din Felsefesi Alanında Yapılmış Olan Doktora Tezlerinin Ele Aldığı Konular Açısından Analizi" başlıklı bildirinin yeniden gözden geçirilmesi sonucu yayınlanmış olan makalenin güncellenmiş hâlidir. Söz konusu bildiride sadece on yıllık süreç içerisinde tamamlanmış olan doktora çalışmaları ele alınmıştı. Ancak daha sonra genişletilerek yayınlanmış olan makalede 2018 yılına kadar Din Felsefesi bilim dalında tamamlanmış olan bütün doktora tezlerine değinilmişti. Bu makale Din ve Bilim – Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi'nde yayınlanmıştı. Bu çalışmada ise hem daha önce var olan kimi eksiklikler giderilmiş hem de günümüze kadar (2022 dâhil) tamamlanmış olan doktora tez çalışmaları da dâhil edilerek güncellenmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Din Felsefesi Anabilim Dalı.

Tamamlanmış olan bu doktora tezlerinin 69'u kişi merkezli çalışmalar olup ele almış oldukları filozofun din felsefesi, genel olarak din ile ilgili görüşleri veya din felsefesinin bir konusu hakkındaki görüşleri hakkında yapılmış çalışmalardır. Tamamlanmış olan tezlerin 10 tanesi de karşılaştırmalı çalışmalardır. Bu çalışmalardan bazıları İslam düşüncesinde farklı görüşlere sahip iki filozofun belirli bir konu hakkındaki görüşlerini karşılaştırmaktadır. Bazıları ise bir Müslüman ve bir Batılı filozof olmak üzere iki düşünürün bir konu hakkındaki görüşlerini karşılaştırmışlardır. Bazı çalışmalar ise iki Batılı filozofun bir konu hakkındaki görüşlerini karşılaştırarak konuyu incelemektedir. Geriye kalan çalışmaların geneli, din felsefesi konu başlıklarından veya alt başlıklarından birini ele alan problem merkezli çalışmalardır.

Ayrıca doktora çalışmalarında din felsefesinin bazı konularına büyük bir ilgi olsa da birçok önemli konu üzerinde de tamamlanmış doktora çalışmasına rastlanmamıştır. Akıl ve iman, Tanrı ve sıfatları, dinî tecrübe ve ahlak konularında birçok tamamlanmış doktora çalışması olsa da bunların dışında kalan konu başlıkları altında az sayıda doktora tezi tamamlanmıştır. Bu da bu konuların yeni tez konusu seçiminde doktora adaylarının göz önünde bulundurması gereken bir durumdur. Ayrıca genel olarak baktığımızda, din felsefesinin yeni bir alan olması sebebiyle alt başlıklarının çoğunun doktora tezi olarak çalışılmadığı gözlemlenmektedir. Bu durum, hem hâlihazırda din felsefesi çalışan öğrencileri hem de çalışmak isteyen öğrencileri cesaretlendiren bir durumdur. Ayrıca Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile birçok üniversitenin bu alanda yapılmış olan çalışmalara öncülük ettiği göze çarpan diğer önemli bir durum olarak görülmektedir.

Kaynakça

Acar R. & Yüce F. (2011). "Din Felsefesi Literatüründe Kuşbakışı Bir Gezinti". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergis*i 9/17.

Ağca, F. M. (2022). *Ateizm ve Delilcilik*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Ahmady, E. (2019). *Muhammed İkbal'in Siyaset Felsefesi*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Ak, U. (2016). *Gazali'de Kötülük Problemi*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Akalın, A. (2022). *P. Van Inwagen Metafiziğinde Bağdaşmazlık Sorunu*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Akdağ, Ö. (2015). *Gazâlî ve Aquino'lu Thomas'a Göre Tanrı'nın Özgürlüğü*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi.

Akdemir, B. (2015). *Çağdaş Din Felsefesinde Mistik Tecrübenin Epistemolojik Boyutu: Bağlamsalcı Yaklaşım Örneği*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Akdemir, F. (2006). *Alvin Plantinga'nın din felsefesi*. Doktora Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Akgün, M. (1983). *Materyalizmin Türkiye'ye İlk Girişi ve İlk Etkileri*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.

Akgün, T. (2011). *Gazali ve İbn Rüşd'e Göre Yaratma*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Aktürk, E. (2012). *Eskatolojik Açıdan Kişisel Özdeşlik Sorunu*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Akyüz, Y. (2013). *Ütopyalarda Din-Siyaset İlişkisi*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Albayrak, M. (1997). *Whitehead'cı Uluhiyyet Anlayışı ve Ortaya Çıkardığı Problemler*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Alpyağıl, R. (2006). *Din Felsefesinde Dekonstrüksiyon*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Arıcan, M. K. (2003). *Spinoza'nın Tanrı Anlayışı*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Aslantatar, N. (2022). *Agnostisizm: Tanrı'nın Bilinemezliği Sorunu*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Ateş, M. (2019). *Borden Parker Bowne'un Tanrı Anlayışı*. Doktora Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Atsız, H. (2006). *Erich Fromm'un Hümaniter Din Anlayışının Günümüz Toplumları Açısından Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Aydeniz, H. (2010). *Teist Varoluşçularda İman-Ahlak İlişkisi (Kierkegaard, Jaspers ve G. Marcel)*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.

Aydın, M. S. (2007). *Din Felsefesi*. 11. Baskı. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.

Aydoğan, H. (2017). *Immanuel Kant'ın Salt Aklın Sınırları İçinde Din'inde Din Tasavvuru*. Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Az, M. A. (2013). *İlahi Basitlik Bağlamında Tanrı'nın Bilinebilirliği: İbn Sinâ ve Thomas Aquinas Örneği.* Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi

Babataev, A. (2009). *Richard Swinburne'de Tanrı'nın Varlığını Kanıtlama Sorunu*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2009

Bağcı, O. (2016). *Felsefi Düşüncede Kozmolojik Deliller Açısından Tanrı-Zaman İlişkisi*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.

Bakış, R. (2014). *Hallâc'a Göre Varlık ve Dînî Tecrübe*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi.

Balakbabalar, M. (1973). *Metafizikte Metod Olarak Vecd*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Başçı, V. (1989). *Ontolojik Delil Yönünden Zorunlu Varlık Üzerine Bir İnceleme*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.

Batak, K. (2007). *Alvin Plantinga'nın Tanrı anlayışı*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Bayındır, A. (2014). *Ockhamlı William'ın Din Felsefesi*. Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Baykan, E. (1999). *Bir Din Felsefesi Problemi Olarak Mevlâna'da Tanrı*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Bayram E. (2015). *Açık Teizm Bağlamında Tanrı'nın Önbilgisi ve İnsan Hürriyeti*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Beki, M. (2016). *Tanrı ve Mükemmellik Kavramı*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Bor, İ. (2006). *İlahi Kelâmın İmkân ve Tabiatı*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Büyük, C. (2005). *Wilfred Cantwell Smith'de İmân ve Dinî Çoğulculuk*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2005.

Çakmak, M. (2011). *Çağdaş Batı ve İslam Düşüncesinde Dinsel Kapsayıcılık*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Çelebi, E. (2008). *David Hume'da Nedensellik Bağlamında Ahlak ve Hürriyet Problemi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi.

Çelik, K. (2011). *Alfred North Whitehead'in Medeniyet Teorisi*. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi.

Çetin, E. (2016). *Kierkegaard'a Göre Özne - Nesne İlişkisi*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi.

Çetin, İ. (1993). *John Locke'da Tanrı ve Tanrı-Alem ilişkisi*. Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Çevik, M. (2003). *David Hume'da Din ve Tanrı Anlayışı*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2003

Çınar, A. (2014). *Paul Tillich'de Din-Sembol İlişkisi*. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi.

Çifçi, O. Z. (2012). *Maverdi'ye Göre Din-Devlet İlişkisi*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Dalkılıç, B. (1997). *Bertrand Russell'in Felsefesinde Tanrı Problemi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 1997

Dalkılıç, B. (2009). "Türkiye'de İlahiyat Fakültelerinde Din Felsefesi". *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 2/1.

Daşdemir, Y. (2016). *İbn Sina Mantığında Modalite*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Demirtaş, M. (2012). *Josiah Royce'un Din Anlayışı*. Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Deniz, O. M. (2009). *Akıl-İman İlişkisi Açısından Fideizm*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Dölek, H. (2009). *Tehafütlerde Ölümsüzlük Problemi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Dündar, İ. H. (2021). *Gazzâlî'nin Vahiy Anlayışı*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Ebrahimzadeh, A. (2012). *İbni Sina'da Sıddîkîn Kanıtı: Din Felsefesi Açısından Bir Değerlendirme.* Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2012.

Efil, Şahin (2004). *Din-bilim İlişkisi Bağlamında Evrenin Birliği ve Çokluğu Sorunu*. Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Er, H. (2019). *Dinî Sözcelerin Edimselliği*. Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi.

Erdem, E. (2006). *İlahî Ezelîlik ve Yaratma Sorunu*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Erdem, Ö. F. (2012). *William James'a Göre Dini Tecrübe ve Epistemolojik Değeri*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Erkan, E. N. (2017). *Alasdair Macintyre'in Modern Ahlak Eleştirisi ve Thomasçı-Aristotelesçi Ahlak Felsefesi*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi.

Fidan, R. (2012). *Paul Tillich'in Dînî Tecrübe Anlayışı ve Sinemadaki Yansımaları*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.

Gökhan, Y. (2021). *Dini Olguları Anlama Bakımından Wittgenstein'in İkinci Dönem Felsefesi*. Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi.

Gülaçar, İ. (2015). "Türkiye'de İslâm Ahlâk Felsefesi Alanında Yapılan Türkçe Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Bibliyografyası". *Adam Akademi* 5/2.

Gündoğan, S. (2017). *Muhammed İkbal'de Ölümsüzlük Düşüncesi*. Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Gürsoy, K. (1979). *J. P. Sartre'nin Ateizmi'nin Doğurduğu Problemler*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.

Güvenç, E. (2022). *Manevi Danışmanlığın Felsefi Temelleri*. Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi.

Hafız, M. (2012). *Din felsefesi açısından kutsal-sanat ilişkisi*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Hemşinli, H. (2015) *Öznellik ve Nesnellik Bağlamında Dini Tecrübe*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.

Hemşinli, H. (2020). "Türkçede Kötülük Sorunu ve Teodiseye Dair Bibliyografya - Analitik Açıdan Bir Değerlendirme-". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 18 / 36.

Hezave, A. G. (1973). *Pragmatizmin Bilgi Teorisi, W. James, F. Nietzche ve İki Çığırın Münasebetleri ve Farkı*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Işık, A. (2005). *Bir Felsefe Problemi Olarak Vahiy ve Mucize*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.

İlboğa, M. (2012). *Nikolai Berdyaev'in Din Felsefesi: Tanrı, Ruh, Özgürlük*. Doktora Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

İmamoğlu, T. (2003). *George Berkeley İdealizminde Rûh ve Tanrı*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.

İrmak, A. (2022). *Çağdaş Din Felsefesinde Zamansal Teolojik Delil*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2022

Kahveci, K. A. (2015). *Said Nursi'de Amelî Ahlak Meselesi*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Kalın, F. (2012). *Rudolf Otto'da Din, Kutsallık ve Mistik Tecrübe*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.

Kar, S. (2014). *John Toland'ın Din Felsefesi Üzerine Bir İnceleme*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Karaağaç, O. (2019). *Gâye ve Nizam Delili*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi.

Karahan, F. (2007). *Hilmi Ziya Ülken'de Din Felsefesi*. Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Karakuş, R. (1994). *1908-1933 Türkiye'de Felsefenin Kavranışı ve Bu Kavranışta Dinin Değeri*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi.

Karcı, B. (2011). E*leştirel Gerçekçilik Akımında Din-Bilim İlişkisi: Ian G. Barbour, John C. Polkinghorne ve Arthur R. Peacocke Örneği*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.

Kartal, A. (2014). *Muhyiddin-i Arabi ve Sadreddin Konevî'nin Din Anlayışı*. Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Kâtipoğlu, H. (1981). *Emile Boutroux'da din felsefesi*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Kılıç, R. (1991). *Ahlâkın dini temelinin önemi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Kılıç, R., vd. (2014*). Din Felsefesi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yay.

Koç, T. (1990). *Ölümsüzlük Açısından Ruh-Beden İlişkisi*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Korkmaz, F. (1991). *Gazali'de Devlet Felsefesi*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.

Korlaelçi, M. (1980). *Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Etkileri*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Kök, M. (1996). *Bergson Mistisizmi ve Problemleri*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.

Kurşunoğlu, M. S. (2002). *İnsan-Evren İlişkisi ve Antropik İlke*. Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Kuvancı, C. (2010). *Din Dili Kapalı Bir Dil midir?*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi.

Küçük, S. (2003). *Rıza Tevfik'in Felsefesinde Bilgi Teorisi*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Küçükparmak, A. (2014). *Kant'a Göre Bilgi ve Metafiziğin İmkânı*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Manafov, R. (2006). *John Hick'in Din Felsefesinde Kötülük Problemi ve Günümüz Açısından Teodise*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Masiraliev, Ş. (2007). *John Hick`in Ulûhiyet Anlayışı Işığında Hristiyan Teizminin Felsefi Güçlükleri*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Mehdiyev, N. (2007). *Çağdaş Din Felsefesinde Epistemolojik Yaklaşımlar ve Tanrı İnancının Rasyonelliği*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Mominov, K. (2007). *Süreç Felsefesinde Ahlak*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Muşta, M. C. (1987). *Gabriel Marcel'in Varoluşculuğunda Varlık Sırrı*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Osman, F. (2009). *Din Dilinin Mantıksallığı Problemi*. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi.

Ovacık, Z. (2010). *İbni Sînâ ve Gazzâlî'de Vahiy Anlayışı*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi.

Ögcem, E. (2013). *Ateizmden Deizme Antony Flew*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.

Ölmez, T. (2016). *John Locke ve Dini İnancın Akliliği*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Özalp, H. (2012). *Bilim Din İlişkisinde Uzlaşmacı Yaklaşımlar*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Özaykal, K. (2017). The*ological-Ethics and Epistemology: The Euthyphro Dilemma and The Meta-ethics of al-Maturidi*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi.

Özcan, Z. (1992). *Augustinus'ta Tanrı ve Yaratma*. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi.

Özgökman, F. (2009). *Teleolojik Delil ve Evrim Teorisi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2009

Özgül, K. (2021). *Charles Hartshorne'un Neo-Klasik Teizmi*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Özkan, M. Ş. (2014). *Wilfred Cantwell Smith ve John Hick'de Dini Çoğulculuk*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.

Pakoğlu, A. (2010). *Çevre Kavramına Dinî ve Felsefî Bir Yaklaşım*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Pala, H. (2006). *L. Wittgenstein'ın Tractatus'undaki Mistik İçermeler*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi.

Pay, M. (2014). *Teleolojik Kanıt Bağlamında Akıllı Tasarım Kuramı*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Peker, H. (2005). *Kur'ân'da bilgi imkânları açısından insanın bilişsel dinamizmi*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Peterson, M. vd. (2014). *Akıl ve İnanç: Din Felsefesine Giriş*. (çev. Rahim Acar). İstanbul: Küre Yay.

Rajabov, E. (2008). *Karl Popper'in Eleştirel Akılcılığı ve Din Felsefesine Yansımaları*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Reçber, M. S. (2012). "Din Felsefesi Üzerine". *Felsefe Dünyası* 55.

Reçber, M. S. (2014). "Din Felsefesi". *Din Felsefesi El Kitabı*. (thk./nşr. Recep Kılıç-Mehmet S. Reçber). Ankara: Grafiker Yay.

Sezgül, İ. (2007). *Fizik ve Fizikötesi: Klasik ve Modern Fizikteki Gelişmeler Bağlamında Tanrı Anlayışı*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi.

Slehu, A. (2014). *Din Felsefesinde Tanrı'nın Pozitif Sıfatları*. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi.

Sözen, K. (1995). *Ahmed Cevdet Paşa'nın Felsefi Düşüncesi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.

Şahin, H. (1982). *Dekart'ın Tanrı Anlayışı ve İslâmi Açıdan Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Şahin, N. (1997). *Hegel'de bazı din felsefesi problemleri*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Şen, M. E. (2019). *Mustafa Sabri Efendi'nin Düşünce Sisteminde Din ve Diyalektik*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Şener, H. (2012). *İngiliz Aydınlanma Felsefesinde Din (Locke ve Hume)*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Şimşek, İ. (2013). *Tanrı, Ruh ve Ölümün Estetik Boyutu*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.

Tan, N. (2008). *Immanuel Kant'ın İman anlayışı*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Tanış, A. (2017). *Pragmatik İman Anlayışı*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Tanrıverdi, H. (2010). *İnancın Rasyonelliği Sorunu (John Hick Örneği)*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Taslaman, O. C. (2005). *Din Felsefesi Açısından Evrim Teorisi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.

Taş, N. (2021). *İhvân-ı Safâ Risâlelerinde Akıl-Vahiy İlişkisi*. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi.

Taşkıran, Ü. (2011). *Lord Herbert of Cherbury'nin Doğal Din Anlayışı ve Düşünce Boyutu*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Tezcan, V. (2012). *Whitehead Metafiziği Açısından Ekoloji Problemi*. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi.

Tokat, L. (2002). *Dinde Sembolizm*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Topaloğlu, A. (1996). *Çağdaş İngiliz Felsefesinde Ateizm Problemi*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Topaloğlu, F. (2010). *Felsefi ve Teolojik Açıdan Mucize*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi.

Topuz, Ş. (2019). *İbn Arabi Metafiziğinde Kötülük Problemi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Turdubayev, A. (2006). *Gazzâlî'nin Ahlâk Teorisi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Turgut, İ. (1978). *B. Russell ve L. Wittgenstein'de Mantıksal Atomculuk*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Tüfenkci, S. (2016). *Din felsefesi açısından insan doğası*. Doktora Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Türkben, Y. (2008*). Richard Swinburne ve Gazali'de Mucize Problemi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi.

Tüzer, A. (2006). *Bir Felsefe Problemi Olarak Dinî Tecrübe*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Ulukütük, M. (2013). *Muhammed Abid el-Cabirî'de Din-Akıl İlişkisinin Epistemolojik Analizi*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Urhan, V. (1994). *Fransız Personalizminde Tanrı'nın Kişiliği*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Uslu, F. (2002). *İmânı temellendirme sorunu*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Ünlüsoy, A. (2015). J*ohn Searle'ün Sözedimleri Kuramının Din Felsefesine Olan Paradigmasal Etkileri*. Doktora Tezi. Bursa. Uludağ Üniversitesi

Yasa, M. (1998). *Ölümden Sonra Hayat İnancının Felsefesi ve Deneysel Dayanakları*. Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Yavuz, Z. (2006). *İnsan Hürriyeti Açısından Tanrı'nın Ön Bilgisi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Yazıcı, Ş. (2021). *Tanrı, İyilik ve İrade*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Yel, H. B. (1996). *Bir Felsefe Problemi Olarak İman ve İrade İlişkisi*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Yıldırım, A. (2012). *Din Dilinin Anlamı; Doğrulamacı ve İşlevselci Yaklaşımlar*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.

Yıldırım, H. (2008). *Tehafüt Geleneğinde İlahi Hürriyet Problemi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Yıldırım, T. (2008). *Feuerbach'ın Din Felsefesi*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Yıldız, İ. (2021). *Teizm ve Ateizm: Delilci Kötülük Problemi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Yıldız, Y. (2010). *Mustafa Şekip Tunç ve Felsefî Görüşleri*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.

Yılmaz, A. P. (2020). *Ruh-Beden İlişkisi Bağlamında Teistik-Materyalizm*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Yorulmaz, B. (2016). "Türkiye'de Din Eğitimi Alanında Yapılan Lisansüstü Çalışmalar Hakkında Genel Bir Değerlendirme". *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi* 12/46.

Yüce, F. (2015). *Dini ve Mistik Tecrübede Evrensel Öz Problemi: Walter Stace - Steven Katz Karşılaştırması.* Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.

CUMHURİYET VE DEMOKRASİ: ESARETTEN ÖZGÜRLÜĞE, KULLUKTAN YURTTAŞLIĞA*

Harun Tepe**

Günümüzde devlet, kendisinden çok söz edilen kurumların başında geliyor. Bu da onun, kimilerinde az kimilerinde çok olsa da herkesin yaşamında önemli bir yer tutmasından kaynaklanıyor. En "gelişmiş" veya ileri biçimlerinde bile birlikte yaşamın kurallarını o koyuyor, kural ihlallerini o denetleyip gerektiğinde kişileri cezalandırıyor. Daha ilkel veya gelişmemiş biçimlerinde ise yalnız yasa, yönetmelik vb. düzenlemeleri yapmak, ihlalleri cezalandırmakla kalmıyor, özel hayat da içinde olmak üzere her şeye müdahale edebiliyor, yurttaşların yaşamlarını zorlaştırabiliyor hatta ölüm cezalarıyla yaşamlarına son verebiliyor, kişileri kolayca yurttaşlıktan çıkarabiliyor. Bu nedenle aklı başında hiç kimsenin "devletten bana ne, devletin nasıl bir devlet olduğu beni ilgilendirmez" demesi beklenemez. Devlet kimileri için kutsal, uğruna ölünebilecek bir değer, bir baba iken kimileri için zor kullanma yetkisi ve devasa gücü nedeniyle potansiyel bir tehlike kaynağı, hiç olmaması istenen ya da gücünün azaltılması gereken bir oluşum olsa da kesinlikle önemsiz bir kurum, nasıl olursa olsun, olsa da olur olmasa da denebilecek bir kurum değildir. Bunu bir devlette yaşayan, yaşamın gidişini seyredebilen, sorgulayabilen herkes çok açık biçimde görecektir. Hele devletin hak ve hukuktan uzaklaştığı, "hukuk devleti"nin yerini "kanun devleti"ne hatta "kabile devleti"ne terk ettiği durumlarda, devletin ne kadar önemli bir kurum olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

Bu yazıda işte böyle bir saptamadan hareketle "devlet neden var?", "devletin işlevi ya da ondan beklenen şey nedir?", "Yönetenler yönetme yetkileri nereden alır?", "Bazılarının yönetilen bazılarının yöneten olması meşru mudur?" sorularından yola çıkarak devletin ne olduğu ve meşruiyeti üzerinde kısaca durulduktan sonra, "devlet"in İlk Çağ'dan günümüze geçirdiği ana dö-

* Bu yazı Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayını olarak yakında basılacak olan, Ahmet Yıldız'ın yayıma hazırladığı *Cumhuriyet ve Demokrasi* başlıklı kitap için yazılmıştır.

** Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi.

Kaynakça

Aristoteles (1988). *Nikomakhos'a Etik*. (çev. S. Babür). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Akal, Cemal Bali, (2005). "Bir Devlet Kuramı İçin Giriş". *Devlet Kuramı*. Cemal Bali Akal (der.). Ankara: Dost Kitabevi. ss. 13-30.

Corcuff, Philippe, (2008). *Siyasetin Büyük Düşünürleri*. (çev. A.U. Kılıç). İstanbul: Versus Kitabevi.

Dahl, Robert A. (1989). *Democracy and its Critics*. New Haven and London: Yale University Press.

Montesquieu (2004). *Kanunların Ruhu Üzerine*. (çev. F. Baldaş). Ankara: Seçkin Yay.

Hobbes, Thomas (1993). *Leviathan*. (Çev. S. Lim). İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları.

Hobbes, Thomas (2004). *Leviathan*. (Çev. S. Lim). İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları.

Locke, John, (2004). *Hükûmet Üzerine İkinci İnceleme*. (Çev. Fahri Bakırcı). Ankara: Babil Yay.

Mouffe. Chantal, (2000). *Demokratik Paradoks*. (çev. A. C. Aşkın). Ankara: Epos Yayınları.

Platon (1998). *Devlet Adamı*. Cumhuriyet Dünya Klasikleri. (Çev. Behice Boran & Mehmet Karasan). İstanbul.

Redhall, Brian (2001). "Giriş". *Siyasal Düşüncelerin Tarihi*. B. Redhall (der.). (Çev. Editörü Hikmet Özdemir). İstanbul: Alfa Yay.

Ross, David, (1999). *Aristoteles*. (çev. Ahmet Aslan & İhsan Oktay Anar vd.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Spinoza, Benedictus (2010). *Teolojik-Politik İnceleme*. (çev. C. B. Akal & R. Ergün). Ankara: Dost Kitabevi Yay.

Şenol, Fırat (2011), "Demokrasi ve Sorunları". *Siyaset Felsefesi-I*. (ed. Harun Tepe). Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yay. ss. 61-76.

Tunçel, Ahu (2008). *Siyaset Felsefesi Açısından "Cumhuriyetçi Özgürlük*". Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.

Tunçel, Ahu (2013a). "Birey-Toplum-Devlet İlişkileri", *Siyaset Felsefesi-II*. (ed. Harun Tepe). Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yay. ss.67-92.

Tunçel, Ahu (2013b). "Charles-Louis De Secondat Baron De Montesquieu". *Siyaset Felsefesi Tarihi Platon'dan Zizek'e*. (ed. Ahu Tuncel ve Kurtul Gülenç). Ankara: Doğu Batı Yay. ss. 264-282.

Yazıcı. Sedat (2008). "Siyaset Felsefesi". *Felsefe*. (ed. Demet Taşdelen). Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yay.

DEMOKRASİ

Ali Yaşar Sarıbay*

Tarihçe

Demokrasi, MÖ 5. yüzyılda, yani bundan 2800 yıl önce Eski Yunan'da gündeme gelen, o günden günümüze kadar birçok boyutuyla tartışılagelen bir terimdir. Siyasi düşünce ve tahayyülde demokrasi halkın kendi kendini yönetme anlamına gelen siyasal bir terim olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Eski Yunan'da bu terim demos (halk, yurttaşlar topluluğu) tarafından yönetim şekli anlamında kullanılmıştır. Daha sonraları demokrasi, aşağıda görüleceği gibi başta cumhuriyet olmak üzere anayasal hükûmet gibi farklı anlamlarda kullanılmıştır. Söz konusu farklı kullanımların, bir anlamda, farklı yönetim veya rejim biçimlerine işaret etmesi veya o yönetim/rejim biçimlerinin terimi farklı kullanmaya yol açtığı söylenebilir. Söz gelimi, demokrasi; monarşi (tek kişinin yönetimi), aristokrasi (seçkin bir grubun veya çok kişinin yönetimi), çoğunluk yönetimi arasındaki farklılaştırmalara dayanan anlam kaymalarını içermiştir.

Antik Yunan'da hâkim olan siyasal terminolojide bugün halk egemenliğine özdeş bir tanıma sahip olan demokrasi, aslında o egemenliğin yoz bir biçimine karşılık gelmekteydi. Nitekim başta Sokrates olmak üzere Platon ve Aristo, demokrasiye kuşkuyla bakan siyasi düşünürler olarak tarihe geçmişlerdir. Sokrates**,** Demokrasi'yi eksikli ve hatalı bir yönetim biçimi saymış; demos'u ilgilendiren kararların, eğitimli ve tecrübe sahibi sınırlı bir grup tarafından alınmasının uygun olduğunu ileri sürmüştür. Çokluk tarafından yönetimin hatalı kararlarla malul olacağını vurgulamıştır. Platon, Sokrates **gibi e**ğitimsiz kitlelerin yönetiminin demokrasi değil, demagogların yönetimi olacağına, bunun da neticede diktatörlüğe yol açacağına dikkat çekmiştir. Aristo ise demokrasinin aslında sayısal çoğunluğun hâkimiyeti olduğunu, bunun da çoğunluğun aldığı her kararın "doğru" olduğuna dair bir siyasal mantığa dayanarak, "yan-

* Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.

Kaynakça

Baştürk, Efe (2020). "Yurttaş, Demos ve Simgesel Politikanın Bilinçdışı". *Yurttaşlık ve Demokrasi*. Armağan Öztürk, Doğancan Özsel (Der.). Ankara: Nika Yayınları.

Beetham, David ve Kevin Boyle (2005*). Demokrasinin Temelleri*. (çev. A. Zeynep Kopuzlu). Ankara: Adres Yayınları.

Bieber, F. (2010), "Seçim Sistemleri ve Orta ve Güneydoğu Avrupa'da Azınlık Partileri". *Seçim Sistemleri ve Etnik Azınlıkların Parlamenter Temsili* içinde. (ed. K. Özden, Ersin Erkan). İstanbul.

Böckenförde, Erns-Wolfgang (2020). *Religion, Law and Democracy. Selected Writings*. London: Oxford University Press.

Brown, Wendy (2010). "Artık Hepimiz Demokratız…". *Demokrasi Ne Âlemde*. Eric Hazan (Haz.). İstanbul: Metis Yayınları.

Brown, Wendy (2018). *Halkın Çözülüşü*. (çev. Barış Engin Aksoy). İstanbul: Metis Yayınları.

Crick, Bernard (2018). *Demokrasi: Çok Kısa Bir Başlangıç*. (Çev. H. Hande Orhon Özdağ). İstanbul: İKÜ Yayınevi.

Crouch, Colin (2016). *Post-Demokrasi*. (çev. A. Emre Zeybekoğlu). Ankara: Dost Yayınları.

Dahl, Robert (1993). *Demokrasi ve Eleştirileri*. (çev. L. Köker). Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.

Dahl, Robert (2010). *Demokrasi Üzerine*. (çev. Betül Kadıoğlu).Ankara: Phoenix Yayınları.

Dunn, John (2017). *Halkın Özgürlüğü: Demokrasinin Hikâyesi*. (çev. Akın Emre Pilgir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Duverger**,** Maurice (1974). *Siyasi Partiler*. (çev. E. Özbudun). Ankara: Bilgi Yayınları.

Elden, Stuart (2003). "Another Sense of Demos: Kleisthenes and the Greek Division of the Polis". *Democratization* 10/1.

Han, Byung-Chul (2019). *Psikopolitika.* (çev. Haluk Barışcan). İstanbul: Metis Yayınları.

Habermas, Jürgen (1975). *Legitimacy Crisis*. Boston: Beacon Press.

Huntington Samuel vd. (1975). *The Crisis of Democracy: Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission*. New York: New York University Press.

Ishiyama, J. (2009). "Do Ethnic Parties Promote Minority Ethnic Conflict ?". *Nationalism and Ethnic Politics* 15.

Israel, Jonathan (2018). *Radikal Aydınlanma ve Demokrasinin Kökenleri*. (çev. Ahmet Fethi Yıldırım). İstanbul: Vakıf Bank Kültür Yayınları.

Kalaycıoğlu, Ersin (2021). *Halk Yönetimi: Demokrasi ve Popülizm Çatışmasında Dünya*. Ankara: Efil Yayınları.

Keane, John (2021). *Yeni Despotizm*. (çev. Ferhat Çekem). İstanbul: İletişim Yayınları.

Keane, John (2022). *Kısa Demokrasi Tarihi*. (çev. Ali Nalbant). İstanbul: Say Yayınları.

Kelsen, Hans (2021). *Demokrasi: Doğası ve Değeri*. (çev. Yasin Uysal). Ankara: Dost Yayınları.

Laclau, Ernesto (2007),. *Popülist Akıl Üzerine.* (çev. Nur Betül Çelik). İstanbul: Epos Yayınları.

Levitsky, Steven ve Daniel Ziblatt (2020). *Demokrasiler Nasıl Ölür*. (çev. Derya Dinç). Konya: Salon Yayınları

Lijphart**,** A. (1988). *Çağdaş Demokrasiler*. (çev. E. Özbudun- E. Onulduran). Ankara: Yetkin Yayınevi.

Lijphart, A. (2006). *Demokrasi Motifleri*. (çev. G. Ayas - U. U. Bulsun). İstanbul: Salyangoz Yayınları.

Mann, Michael (2012). *Demokrasinin Karanlık Yüzü*. (çev. Bülent O. Doğan). İstanbul: İthaki Yayınları.

Merkel Wolfgang & Sacha Kneip (ed.). (2015). *Democracy and Crisis*. Cham. Switzerland: Springer.

Montsquieu (2019). *Kanunların Ruhu*. (çev. Berna Günen). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Mouffe, Chantal (2002). *Demokratik Paradoks.* (çev. A. Cevdet Aşkın). İstanbul: Epos Yayınları.

Norris, Pippa (2006). "The Impact of Electoral Reform on Women's Representation". *Acta Politica* 41. ss. 197-213.

Offe, Claus (1985). *Disorganized Capitalism*. Cambridge: MIT Press.

Örs, Birsen (2006). "Siyasal Temsil*". İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 35.

Özbudun, Ergun (2011). *Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Özkan, Metin (2020). *Modern Devlette Siyasal Temsilin Kökenleri*. Ankara: Kadim Yayınları.

Öztürk, Armağan (2016). *Cumhuriyetçilik ve Liberalizm*. İstanbul: Doruk Yayınları.

Pitkin, Hanna F. (1967). *The Concept of Representation*. Los Angeles: University of California Press.

Przeworski, Adam (2023). *Demokrasinin Krizleri*. (çev. Melih Pekdemir). İstanbul: Fol Yayınları.

Ranciere, Jacques (2005). *Uyuşmazlık.* (çev. Hakkı Hünler). İzmir: Aralık Yayınları.

Ranciere, Jacques (2014). *Demokrasi Nefreti*. (çev. Utku Özmakas). İstanbul: İletişim Yayınları.

Reybrouck, David van (2022). *Demokrasi Krizi*. (çev. Yusuf Sami Kamadan). İstanbul: Albaraka Yayınları.

Rosanvallon, Pierre (2008). *Counter-Democracy*. (transl. Arthur Goldhammer). London: Cambridge Univ. Press.

Gagnon, Jean-Paul. (2014). "Certain Turns of Modernity in DemocraticTheory". *Democratic Theorists in Conversation*. (ed. Pierre Rosanvallon). New York: Palgrave Macmilan içinde.

Samons II, Loren J (2023). *Demokrasinin Nesi Var?*. (çev. Yosun Erdemli Timuçin). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Shutt, Harry (2003). *Yeni Bir Demokrasi*, (çev. Mahmut Tekçe & Bilge Gürsu Nomer). İstanbul: Kadim Yayınevi.

Sarıbay, Ali Yaşar (2013). *Demokrasinin Sosyolojisi*. Ankara: Sentez Yayınları.

Sarıbay, Ali Yaşar (2014). *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslâm*. Bursa: Sentez Yayınları.

Sarıbay, Ali Yaşar (2021). *Demokrasi Arzusu*. İstanbul: DünBugünYarın Yay.

Sartori, Giovanni (1996/ 2017). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. (çev. Tunçer Karamustafaoğlu & Mehmet Turhan). Ankara: Yetkin ve Sentez Yayınları.

Sayarı, Sabri (2007). "Towards a New Turkish Party System?". *Turkish Studies* 8/2.

Sayarı, Sabri (2008). "Non-Electoral Sources of Party System Change in Turkey". *Prof. Dr. Ergun Özbudun'a Armağan.* (ed. Serap Yazıcı). Cilt I, Ankara.

Schmitt, Carl (2006). *Siyasal Kavramı*. (çev. Ece Göztepe). İstanbul: Metis Yayınları.

Schmitt, Carl (2010). *Parlamenter Demokrasinin Krizi*. (çev. A. Emre Zeybekoğlu). Ankara: Dost Yayınları.

Stasavage, David (2022). *Demokrasinin Gerilemesi ve Yükselişi*. (çev. Selim Sezer). İstanbul: Epsilon Yayınları.

Taylor, Charles (2006). *Modern Toplumsal Tahayyüller*. (çev. Hamide Koyukan). İstanbul: Metis Yayınları.

Tilly, Charles (2011). *Demokrasi*. (çev. Ebru Arıcan). Ankara: Phoenix Yayınları.

Tocqueville, Alexis de Tocqueville (2016). *Amerika'da Demokrasi*. (çev. Seçkin Serdemir Özdemir). İstanbul: İletişim Yayınları.

Uygun, Oktay (2003). *Demokrasinin Boyutları*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Yamak, Sanem ve Köksal Çalışkan (2019). "Demokrasinin Krizi mi Yoksa Kapitalizmin Krizi mi? Wolfgang Streceek- Jürgen Habermas Tartışması", *Praksis* 50. ss.37-68.

MÜZAKERECİ DEMOKRASİ VE SINIRLARI

Mustafa Erdoğan*

Giriş

Özellikle "halk demokrasileri" olmak iddiasındaki totaliter sosyalist rejimlerin çoğunun 1980'lerin sonunda çökmesinden sonra bir toplumsal-siyasi ideal olarak demokrasinin popülaritesi bütün dünyada artmaya başladı. Mamafih, "sosyalist demokrasiler"in çöküşü başlangıçta Batılı "liberal demokrasi" modeline olan ilgiyi artırdıysa da ilginç bir şekilde, bu gelişme demokrasinin teorisine aynı şekilde yansımadı. Başka bir anlatımla, bu gelişme liberal-demokratik teoriye genel siyaset teorisi bağlamı içinde daha seçkin bir yer sağlamadı. Gerçi, Anglo-Amerikan siyaset teorisi geleneği içinde yer alan kimi yazarlar doğmakta olan bazı "yeni" demokrasilerin "illiberal" yönde ilerleme eğilimlerinden kaygı duyan yazılar kaleme aldılar. Ama siyaset teorisinde başka bir eğilim, demokrasiyi onun tarihsel liberal temellerinden ayrıştıran ve onu neredeyse başlı başına bir siyasal felsefe olarak yeniden tanımlayan bir yönelim gitgide baskın hâle gelmeye başladı. Bu yeni literatürde demokrasi artık liberalizmden sadece ayrı değil fakat neredeyse onun bir alternatifi olarak takdim edilmektedir.

Demokrasi teorisindeki bu yeni eğilimin en belirgin şekilde gözlendiği alan "müzakereci demokrasi" literatürüdür. Müzakereci demokrasi tezi, katılımcı demokrasi, güçlü demokrasi, radikal demokrasi gibi görüşlerin hepsiyle bir şekilde ilişkili olmakla beraber, onlardan daha kapsamlı olan ve felsefi-ahlaki öncülleri daha güçlü görünen bir öğreti gibi durmaktadır. Aralarındaki farklılıklar bir yana, bütün bu arayışları haklı gösteren temel neden, günümüz temsilî demokrasilerinin gerçek birer "halk yönetimi" oldukları konusundaki şüphelerdir. Günümüz demokrasilerinin dayandığı seçimler ve diğer temsili kurumlar yönetenlerle yönetilenler arasında bir ölçüde rıza ve sorumluluk bağı kurmaktaysalar da bu nokta söz konusu rejimleri gönül huzuruyla sahici

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı.

tanımasalar da yine de "halk yönetimi"ni kamusal müzakereyi teşvik etmenin bir aracı olarak görmektedirler.

Kaynakça

Bell, Daniel A. (1999). "Democratic Deliberation: The Problem of Implementation". *Deliberative Politics: Essays on Democracy and Disagreement*. (ed. Stephen Macedo). Oxford University Press. ss.70-87.

Bellamy, Richard (2010). *Political Constitutionalism: A Republican Defense of the Constitutionality of Democracy*. Cambridge University Press, repr.

Chambers, Simone (2003). "Deliberative Democratic Theory". *Annual Review of Political Science* 6, ss. 307-326.

Erdoğan, Mustafa (2005). "Aydınlanma, Modernlik ve Liberalizm". *Demokrasi Platformu* 3, ss. 61-79.

Erdoğan, M. (2006). *Aydınlanma, Modernlik ve Liberalizm*. Ankara: Orion.

Galston, William A. (1999). "Diversity, Toleration, and Deliberative Democracy: Religious Minorities and Public Schooling". *Deliberative Politics: Essays on Democracy and Disagreement*. (ed. Stephen Macedo).Oxford University Press.

Gaus, Gerald F. (2003). *Contemporary Theories of Liberalism: Public Reason as a Post-Enlightenment Project.* Sage Publications.

Gutmann, Amy (1996). "Democracy". *A Companion to Contemporary Political Philosophy*. (Ed. Goodin, & Pettit). (Blackwell) içinde, ss. 411-421.

Kukathas, Chandran (2006). "Moral Universalism and Cultural Difference". *The Oxford Handbook of Political Theory.* Oxford: Oxford University Press.

Manin, B. (2001). "On Legitimacy and Political Deliberation". *Democracy: A Reader*. (ed. R. Blaug, & J. Schwarzmantel). Edinburgh: Columbia University Press. ss. 501-508.

Pennnington, Mark (2010). "Democracy and the Deliberative Conceit". *Critical Review* 22/2-3. ss. 159-184.

Pennington, Mark (2003). "Hayekian Political Economy and the Limits of Deliberative Democracy". *Political Studies* 51/4. ss. 722-739.

Sanders, Lynn M. (1997). "Against Deliberation". *Political Theory* 25/3. ss. 347-75.

Shapiro, Ian (1999). "Enough of Deliberation: Politics is about Interests and Power". *Deliberative Politics: Essays on Democracy and Disagreement.* (ed. Stephen Macedo).Oxford University Press.

Tucker, Aviezer (2008). "Pre-emptive Democracy: Oligarchic Tendencies in Deliberative Democracy". *Poltical Studies* 56/1. ss. 127-147.

Walzer, Michael (1999), "Deliberation, and What Else?" *Deliberative Politics: Essays on Democracy and Disagreement*. (ed. Stephen Macedo).Oxford University Press. ss. 58-69.

ON SORUDA LAİKLİK VE İNSAN HAKLARI*

Harun Tepe**

İnsan hakları, özgürlük ve demokrasiyle birlikte 20. yüzyılın en çok işitilen sözcüklerinden biri oldu. Günümüzde de bu durum eskisine göre azalsa da sürüyor. Hakları yenenler, yaşadıkları ülkelerde özgürlükleri kısıtlananlar, haklarının çiğnendiğinden söz ediyor, temel haklarının ya da insan haklarının korunmadığını düşünenler haklarını istiyorlar. Farklı türden istekler insan hakları olarak dillendirilse de kişiler bu talepleriyle ülkelerinde gördükleri ya da karşılaştıkları kimi haksızlıkları "insan hakları" adı altında ifade ederek bunların giderilmesini, haklarının kendilerine verilmesini talep ediyorlar. Haklarını almak için ulusal ve uluslararası mahkemelere başvuruyorlar. Mahkemelerse kişilerin haklarının çiğnenip çiğnenmediğini, bir ihlalin olup olmadığını saptayarak, gerektiğinde kişiye tazminat ödenmesine hükmediyorlar. Ne var ki insan hakları ihlallerinin önlenmesi yalnız mahkeme kararlarıyla çözülebilecek bir sorun değildir. Bunun için en başta devletlerin çeşitli ekonomik, sosyal ve kültürel önlemler almaları, bireyleri etik merkezli bir eğitimle insan haklarına saygıyı merkeze alan bir hayat için hazırlamaları gerekmektedir.

Zira "insan hakları sorunları, aynı zamanda, hukuksal sorunlar da bunun içinde olmak üzere politik sorunlar veya siyaset felsefesi sorunlarıdır. Genel olarak haklar, özel olarak da insan hakları bugün ulusal ve uluslararası hukukun temel dayanaklarından biridir. İnsan hakları veya daha çok kullanılan biçimiyle "temel haklar ve özgürlükler" ulusal ve uluslararası hukukun temel taşlarıdır. Bunlara dayanmayan bir anayasadan, ulusal veya uluslararası bir hukuktan söz etmek nerdeyse olanaksızdır. Hak söylemi bugün hukukun ve siyasetin ana kavramlarından biridir.

Öte yandan insan haklarının hukuka veya "gerçekliğe" dönüşmesi, hayata geçmesi de bir siyaset sorunudur. Onu gerçek kılacak olan, hakları koruyacak

* Bu yazı ilk olarak *Cumhuriyet ve Laiklik* (Nergis Mütevvellioğlu (ed.), Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları, Ankara, 2021, ss. 83-96) başlıklı kitapta yayınlanmıştır.

** Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi.

na eşit mesafede durabileceği, dinsel ve kültürel normları işini yaparken esas almayacağı, her yurttaşını eşit haklara sahip bireyler olarak görebileceği için tüm yurttaşlarının haklarını eşitçe koruyabilir. Özellikle dinsel inanç ile kamusal yaşam, dinsel inançlar ile devlet işleri (siyaset) arasındaki sınırların açık çizilmediği dinlerin baskın olduğu ülkelerde laiklik olmadan, tüm yurttaşların temel hakları eşit bir biçimde korunamaz, bu ülkelerde bu haklara ilişkin özgürlükler sağlanamaz.

Kaynakça

Donnelly, Jack (2007). *International Human Rights*. Third Edition. Westview Press.

Kuçuradi, İoanna (2007a). "İnsan Hakları Düşüncesinin Işığında İnsan Hakları Belgeleri". *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları*. Ankara: TFK Yayınları. ss. 195-205.

Kuçuradi, İoanna (2007b). "İnsan Onuru Kavramı ve İnsan Hakları". *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları.* Ankara: TFK Yayınları. ss.69-76.

Kuçuradi, İoanna (2007c). "Düşünce Özgürlüğü: Nedir Acaba?". *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları.* Ankara: TFK Yayınları. ss. 99-111.

Kuçuradi, İoanna (2007d). "İnsan Haklarından Devlet Kavramına". *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları.* Ankara: TFK Yayınları. ss. 39-53.

Kuçuradi, İoanna (2007e). "Laiklik ve İnsan Hakları". *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları.* Ankara: TFK Yayınları. ss. 77-86.

Kuçuradi, İoanna (2009). "İnsan Hakları ve Özgürlük Sorunu". *Çağın Olayları Arasında*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları. ss. 57-68.

Darren, J. O'Byrne (2003). *Human Rights: An Introduction*. Pearson Education Ltd, Harlow.

Tepe, Harun (2006). "İnsan Hakları Nedir ve Neyin Aracıdır?". *Sivil Toplum* 4/13-14. ss. 17-26.

Tepe, Harun (2018). "Önsöz". *İnsan Hakları Felsefesi*. Ankara: BilgeSu Yay.

Yavlal Gedik, Nermin, (1999). *Felsefe Açısından Temel İnsan Hakları Belgeleri*. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

MODERNLİK BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARI

Mustafa Erdoğan*

Giriş

Modernlik esas olarak 17. yüzyıl "Bilimsel Devrimi" ile 18. yüzyıl "Aydınlanma" düşüncesinin etkileri altında Avrupa'da ortaya çıkan, dünyaya ve hayata eskisinden kökten farklı yeni bir bakışı ifade etmektedir. Bilim, yöntem ve doğa tasarımı anlamında modernliğin beşiği 17. yüzyıldır (Bumin, 2003: 12). Bu yeni bakış veya zihniyet paradigması en başta şu kabulden yola çıkar: Bilimsel Devrimin açtığı yolda işleyiş yasalarını keşfetmeye başladığımız fizikî evren gibi beşerî veya toplumsal dünya da insanoğlu için artık bir sırlar alanı değildir; beşerî varoluş da akıl ve gözlem yoluyla "hakikatini" kavrayabileceğimiz bir gerçeklik alanıdır. Dünyanın yasalarının bilgisi sayesinde hem evrenin ve hayatın sırlarını çözebilir ve böylece onlara müdahale edebiliriz, hem de toplumsal dünyamızı değiştirebilir, onu "iyi", "âdil" ve "doğru" ilkeler doğrultusunda yeniden inşa edebiliriz.

Francis Bacon'ın (1561-1626) düşündüğü ve umduğu gibi onu amaçlarımıza hizmet ettirebilmemiz için önce doğa yasalarını bilmeliyiz. Bu bilgi bize doğaya hükmetmenin tekniğini (araçlarını) verecektir. Bilgi güç demekti, doğanın işleyişine ilişkin bilimsel bilginin ürünü olacak olan teknoloji sayesinde doğaya hâkim olabilir, onu kendi amaçlarımıza hizmet ettirebilirdik (Bumin, 2003: 20-21; Flew 1985: 36). Modernlik öncesinde insanlar kendilerini büyük bir düzenin parçası olarak görüyorlardı. İnsanlar "Büyük Varoluş Zinciri"nin bir parçasıydılar. Evrendeki bu hiyerarşik düzen toplumun yapısına da yansıyordu; insanlar çoğunlukla kendilerini bu hiyerarşik düzen içindeki belli bir konuma hapsedilmiş durumda buluyorlardı (Taylor, 1995: 10-11).

Doğaya bakıştaki değişmede en büyük pay Orta Çağ'ın evren tasavvurunu yıkan Descartes'a (1596-1650) aittir. Descartes'tan önce insan ve zihni evrenin düzenine bağlı addedilirken, onunla birlikte artık evrenin düzeni insan

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı.

Kaynakça

Bumin, Tülin (2003). *Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza.* 2. Baskı. İstanbul: YKY.

de Jasay, AntHony (1991). *Choice, Contract, Consent: A Destatement of Liberalism.* London: Institute of Economic Affairs.

Donnelly, Jack (1995). *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları*. (çev. M. Erdoğan, & L. Korkut). Ankara: TDV Yayınları.

Erdoğan, Mustafa (2012). *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*. 3. Baskı. Ankara: Orion Yayınevi.

Erdoğan, Mustafa (2006). *Aydınlanma, Modernlik ve Liberalizm*. Ankara: Orion Yayınevi.

Flew, Anthony (1984). *A Dictionary of Philosophy*. New York: St Martin's Press, rev. 2nd ed.

Freeman, Michael (2011). *Human Rights*. Polity Press, 2nd ed.

Ignatieff, Michael (2001). *Human Rights as Politics and Idolatry*. Princeton University Press.

Jones, Peter (1999). "Group Rights and Group Oppression", *The Journal of Political Philosophy* 7/4. pp. 353-77.

Jones, Peter (1999a). "Human Rights, Group Rights and Peoples' Rights". *Human Rights Quarterly* 21/1. pp. 80-107.

Jones, Peter (1994), *Rights*. New York: St Martin's Press.

Nickel, James W. (2007). *Making Sense of Human Rights*. Blackwell Publishing, 2nd ed.

Sartori, Giovanni (1995). "How Can Free Government Travel?". *Journal of Democracy* 6/3, ss. 101-111.

Taylor, Charles (1995). *Modernliğin Skınıtıları*. (çev. U. Canbilen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Vincent, Andrew (2010). *The Politics of Human Rights*. Oxford University Press.

Waldron, Jeremy (1996). "Rights". *A Companion to Contemporary Political Philosophy* (Blackwell), ss. 575-585.

LİBERALİZM

Derda Küçükalp*

Liberalizmin Önemi

Liberalizm, kronolojik olarak, ilk ortaya çıkan ideolojidir. Bu anlamda önemlidir. Fakat liberalizmi daha önemli kılan husus modern dünyayla, modern hayatla örtüşen bir ideoloji olmasıdır. Liberalizm, modern insanın arzularına cevap verebilen bir ideolojidir. Bu yönüyle liberalizm en güçlü ideolojilerden biridir. Bunu belirtirken ideoloji kavramını geniş anlamıyla kullanıyoruz. Yani liberalizm derken bir dünya görüşünden bahsediyoruz. İdeolojiyi dar anlamıyla düşündüğümüzde anladığımız şey, siyasi ideolojidir. Liberalizm denince de akla öncelikle bir siyasi ideoloji gelir. Bu anlamıyla liberalizmi ele alacağız. Fakat liberalizmin bugünün dünyasında neden bu kadar itibar gördüğünün anlaşılabilmesi için öncelikle onun geniş anlamına odaklanılması gerekir.

Geniş anlamıyla liberalizm bir yaşam tarzıyla bağlantılıdır. Bu yaşam tarzı modern dünyada karşımıza çıkar. Liberal yaşam tarzı; bireyin rızasının, seçiminin ve özgürlüğünün önemli olduğuna ilişkin bir anlayışı içerir. Liberalizmi, basitçe işte bu anlayışta ifadesini bulan bir dünya görüşü olarak tanımlayabiliriz. Liberalizm, bireyin rızasının ve tercihinin üzerinde aile, devlet, Tanrı, kilise benzeri dinî kurumlar, okul gibi eğitim kurumları, çeşitli toplumsal gruplar ya da cemaatler vb. hiçbir gücün olamayacağını kabul eder. Örneğin bir ailede reşit bir bireyin kendi tercihlerinin sorgulanmamasını talep etmesi bir yaşam tarzı olarak liberalizme işaret eder. Bu reşit birey babasına; "bu benim hayatım, benim kararım sen buna karışamazsın" dediğinde liberal bir ruh hâliyle hareket ediyor demektir. Yine bir öğrencinin kendisine nasihatte bulunan öğretmenine "bu benim hayatım, benim hayatımla ilgili sen bana bir şey söyleyemezsin, benim tercihlerime saygı duymak zorundasın" dediğinde liberal bir ruh hâlini yansıtmış olur. Bu hâleti ruhiye; yaşam tarzının kınanabileceğini, bu

* Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.

Bir şeyin haksızlık ya da adaletsizlik olarak telakki edilebilmesi için o şeyin sorumluluğunun bir iradeye bağlanabilmesi gerekir. Adaleti bireysel bağlamda ele alan liberal düşünürlere göre, söz konusu sonuçlar ya da durumlar herhangi bir bireyin iradesinin değil gayrı şahsi süreçlerin bir ürünü oldukları için haksızlık olarak telakki edilemezler. Bu nedenle liberalizm, toplumsal yaşam içerisinde ortaya çıkan eşitsiz durumların devlet müdahalesiyle düzeltilmesini esas alan dağıtıcı adalet (sosyal adalet) anlayışına karşıdır. Liberalizme göre sosyal adalet, adaleti birey düzeyinde değil toplum düzeyinde ele aldığı için hatalıdır. Ayrıca sosyal adalette devlet dezavantajlı kesimlerin lehine toplumsal hayata müdahalede bulunduğu için (pozitif ayrımcılık) usul-i adaletin kurallar karşısında eşitlik prensibi çiğnenmiş olur. Bu durumda sosyal adalet uygulamalarının liberal adalet anlayışının temelinde bulunan *devletin tarafsızlığı prensibi*yle çeliştiği söylenebilir. Liberalizm, devletin ekonomik veya kültürel yönden dezavantajlı kesimleri gözeterek toplumsal yaşama müdahale etmesini tarafsızlık prensibine aykırı bulduğu için *sosyal politika* ve *kimlik politikası*na da karşı olmuştur.

Kaynakça

Barry, N. (1987). *Yeni Sağ.* (çev. Cevdet Aykan). Ankara: Tisamat.

Berlin, I. (2002). "İki Özgürlük Kavramı". (çev. Mehmet Saygılı-Enis Oktay). *Cogito* 32.

Dardot, P. & Laval, C. (2018). *Dünyanın Yeni Aklı: Neoliberal Toplum Üzerine Deneme.* (çev. Işık Ergüden). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Gray, J. (2003). *Liberalizmin İki Yüzü*. (çev. Koray Değirmenci). Ankara: Dost Kitabevi.

Hobbes, T. (2019). *Leviathan*. (çev. Semih Lim). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Köker, L. (2008). *Demokrasi, Eleştiri ve Türkiye*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Kymlicka, W. (2022). *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*. (çev. Ebru Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Locke, J. (2019). *Yönetim Üzerine İkinci Deneme*. (çev. Fatih Bakırcı). Ankara: Serbest Kitaplar.

Mill, J. S. (2012). *Hürriyet Üstüne*. (çev. Mehmet Osman Dostel). Ankara: Liberte Yayınları.

Nozick, R. (2015). *Anarşi, Devlet ve Ütopya*. (çev. Alişan Oktay). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Rawls, J. (2019). *Siyasal Liberalizm*. (çev. Mehmet Fevzi Bilgin). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Rawls, J. (2021). *Bir Adalet Teorisi*. (çev. Vedat Ahsen Coşar). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Rorty, R. (1995). *Olumsallık, İroni ve Dayanışma*. (çev. Mehmet Küçük & Alev Türker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sandel, M. J. (2015). *Adalet*. (çev. Mehmet Kocaoğlu). Ankara: Bigbang Yayınları.

Sartori, G. (2014). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. (çev. Mehmet Turhan & Tunçer Karamustafaoğlu). Bursa: Sentez Yayınları.

Uslu, C. (2022). "Judith Shklar ve Korku Liberalizmi". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 77/2.

von Hayek, F. A. (2004). *Kölelik Yolu*. (çev. Turhan Feyzioğlu & Yıldıray Arslan). Ankara: Liberte Yayınları.

von Hayek, F. A. (2012). *Hukuk Yasama ve Özgürlük*. (çev. Mustafa Erdoğan). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yayla, A. (2015). *Liberalizm*. Ankara: Liberte Yayınları.

BAŞKA KÜLTÜRLERLE DİYALOG*

Metin Becermen**

> Ona… felsefe eğitiminden geçmiş kafasıyla ilkokul öğretmenliği yapmasını, çok hassas bir aletle sandık açmaya benzettiğimi söyledim. Ludwig buna, beni susturan bir benzetmeyle karşılık verdi: "Kapalı bir pencereden dışarı bakan ve yoldan geçen bir adamın tuhaf hareketlerine bir anlam veremeyen birini hatırlatıyorsun bana. Dışarıda nasıl bir fırtınanın estiğini, belki de bu adamın ayakları üzerinde durabilmek için büyük bir gayret sarf ettiğini bilmiyorsun." İşte o zaman nasıl bir ruh hali içinde olduğunu anladım. - Hermine Wittgenstein (Edmonds-Eidinow 2004: 162)

Bu yazının amacı bir kültür anlayışı geliştirmek değildir. Burada, varolan kültürler ve kültürel yapılar temel alınmıştır. Bunlar ise insanların yapıp etmelerine, birbirlerine, doğaya ve kendi ürünlerine bağlı eylemlerine, birbirleriyle ilişkilerindeki kodlamalara, kurumsal yapılara bağlı örgütlenmelerdir. Araştırma konumuz olan "başka kültürlerle diyalog" çerçevesinde ele alınması gereken ilk konu "başka" ifadesine bağlı olarak "başkası"dır. Dolayısıyla başkası konusunun ele alınması sorunun ortaya konmasında merkezî bir konuma sahiptir. Ancak soru "başkası nedir?"den ziyade "başkası kimdir?" olmalıdır.

"Başkası" konusunu ele alırken nasıl bir ayrım yapmak gerekmektedir? Başkasını ele almak araştırma konumuz açısından neden bu kadar önemlidir? Bu önemlidir çünkü başkası sorunuyla hesaplaşmak, gerek kişilerarası gerekse kültürler arası ilişkilerde bize farklı bir bakış kazandırabilir. Bu önemlidir çünkü öteki sorunu başkası sorunu bağlamında farklı bir bakışla ele alınabilir. Bu önemlidir çünkü başkası sorunu, temelde etik bir sorun olmasına karşın, politik alanda bize sağlam bir temel sağlayabilir. Başkası sorununun çözümüne bağlı olarak, politika, farklı bir zeminde, kendine farklı bir yön bulabilir. Bu başka bir tartışmanın konusu olduğu için şimdi konumuza, kültürler arası diyalog çerçevesinde başkası sorununa dönebiliriz.

---

* Bu yazının hareket noktasını 8-11 Ekim 2009 tarihlerinde Bursa'da düzenlenen Uluslararası Kültürlerarası Diyalog ve Eğitim Kongresi'nde aynı adla sunulan bildiride dile getirilenler oluşturmaktadır.

** Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.

başkalarının da konuştuğu yerde bir diyalogdan söz edilebilir ancak. Yukarıdaki soruya bağlı olarak bir başka soruyu da kendim(iz)e soralım: "Biz, bizden başka olanı kendimize benzeterek mi yaşamalıyız, yoksa onunla konuşarak, ona açılarak, onun bakışından faydalanarak, onunla diyaloğa girerek mi?" Yani "başkasını kendimize benzetip bir monoloğu yaşamak mı, yoksa bizden başka olanın farkında olup bu farkındalıkla onunla bir diyaloğu yaşamak mı istiyoruz?" Karar bu sorumluluğu hisseden herkesin; karar bizim; karar hepimizin; biz bu kararın sorumluluğunu üzerimizde taşıyoruz. Wittgenstein'ın kız kardeşine dediklerine bağlı olarak şunu söyleyebilirim: Kapalı duran pencereyi açın ve fırtınayı hissedin! Çünkü fırtınayı hissetmeden, fırtınayı yaşamadan bir çözüm yolu bulmak güç görünüyor.

Kaynakça

Benedict, Ruth (1998). *Kültür Örüntüleri*. (çev. Mustafa Topal). Ankara: Öteki Yayınevi.

Deleuze, Gilles (2006). *Müzakereler*. (çev. İnci Uysal). İstanbul: Norgunk Yayıncılık.

Derrida, Jacques (2006). *Gün Doğmadan*. (çev. Kenan Sarıalioğlu). İstanbul: Dharma Yayınevi.

Edmonds, D. & Eidiniw, J. (2004). *Wittgenstein'ın Maşası*. (çev. Aslı Biçen). İstanbul: YKY.

Falzon, Cristopher (1998). *Foucault and Social Dialogue*. London: Routledge.

Falzon, Cristopher (2001). *Foucault ve Sosyal Diyalog*. (çev. Hüsamettin Arslan). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Foucault, Michel (2004). *Marx'tan Sonra*. (çev. Gökhan Aksay). İstanbul: Çiviyazıları Yayınevi.

Levinas, Emmanuel (2005). *Zaman ve Başka*. (çev. Özkan Gözel). İstanbul: Metis Yayınevi.

CUMHURİYETİMİZİN 100. YILINDA 100 FELSEFECİMİZ CİLT 2

Editör: Doç. Dr. Nihat Durmaz
Editör Yardımcısı: Arş. Gör. Muhammet Pilgir

nobel

Cumhuriyetimizin 100. Yılında 100 Felsefecimiz Cilt 2
Editör: Doç. Dr. Nihat Durmaz
Editör Yardımcısı: Arş. Gör. Muhammet Pilgir

Yayın No.: 5164
Beşeri Bilimler / Felsefe No.: 204
ISBN: 978-625-397-935-5
978-625-397-937-9
E-ISBN: 978-625-397-938-6
978-625-397-940-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Durmaz, Nihat.
Cumhuriyetimizin 100.Yılında 100 Felsefecimiz Cilt 2 / Editör: Nihat Durmaz
1. Basım, X + 594 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-935-5
978-625-397-937-9
E-ISBN: 978-625-397-938-6
978-625-397-940-9
1. Felsefe 2. Türkiye'de Felsefe 3. Türk Düşünürleri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

SUNUŞ ..... **v**

İOANNA KUÇURADİ: İNSANIN DEĞERİNDEN İNSAN HAKLARINA **1**
Prof. Dr. Cemal Güzel

EVRENSEL İLE YERELİN "ARA"SINDAN BİR DÜŞÜNÜR OLARAK ÖNAY SÖZER **7**
Prof. Dr. Sanem Yazıcıoğlu van der Heiden - Doç. Dr. Özgür Aktok

İHSAN TURGUT VE FELSEFİ YÖNELİMİ **25**
Prof. Dr. Zübeyir Ovacık

DURSUN MURAT ÇÜÇEN'İN YAŞAMI VE ÇALIŞMALARI **35**
Prof. Dr. Abdulkadir Çüçen

MECRASINI ARAYAN DÜŞÜNCE: SÜLEYMAN HAYRİ BOLAY **45**
Dr. Öğr. Üyesi Emrullah Kılıç

FAHRETTİN OLGUNER **55**
Prof. Dr. H. Ömer Özden

HÜSEYİN AYDIN'IN HAYATI, ÇALIŞMALARI VE FELSEFİ GÖRÜŞÜ **67**
Ayşe Ceylan Kayapınar

BERENT ENÇ: BİLİMSEL DOĞALCILIĞIN EDİM VE ZİHİN FELSEFESİNDEKİ PARLAK TEMSİLCİSİ **77**
Prof. Dr. Gürol Irzık

BUGÜNDEN YARINA TOPLUMUNA IŞIK TUTAN BİR AYDIN: AFŞAR TİMUÇİN **83**
Sabahat Türer

NECLA ARAT'IN FELSEFESİNDE KADININ YERİ **91**
Merve Koç

HAYRANİ ALTINTAŞ'IN FELSEFİ GÖRÜŞLERİ **103**
Dr. Ömer Ceran

MEHMET NACİ BOLAY VE MANTIKÇILIĞI 109
Dr. Öğr. Üyesi Elif Özel

ÖNCÜ BİR DÜŞÜNÜR: MEHMET S. AYDIN 119
Dr. Öğr. Üyesi M. Latif Bakış

DOĞAN ÖZLEM: TARİHSELCİ VE HERMENEUTİKÇİ BİR DÜŞÜNÜR 133
Doç. Dr. Mustafa Günay

FELSEFEDEN EDEBİYATA: FÜSUN AKATLI 145
Öğr. Gör. Dr. Umut Düşgün

AHMET ARSLAN 155
Prof. Dr. Aydın Topaloğlu - Dr. Hande Nur Bozbuğa

ÖMER NACİ SOYKAN 169
Dr. Öğr. Üyesi Alper Yavuz

NECMETTİN TOZLU 183
Prof. Dr. Süleyman Doğan

MAHMUT KAYA 199
Prof. Dr. Hüseyin Sarıoğlu

SARA ÇELİK 209
Doç. Dr. Bekir Geçit

YÖRÜCEK KÖYÜNDEN FELSEFE PROFESÖRLÜĞÜNE NECİP TAYLAN 221
Dr. Öğr. Üyesi Ata Demir

FATMA PINAR CANEVİ: BİLGELİĞİN, FELSEFENİN VE TARİHİNİN DOSTU 235
Prof. Dr. Aliye Kovanlıkaya

ŞAHİN YENİŞEHİRLİOĞLU 253
Kemal Koca

BİR YAŞAMA DÜŞÜNÜRÜ OLARAK ATİLLA ERDEMLİ 259
Dr. Öğr. Üyesi Sibel Kiraz

ROMANTİK BİR FİLOZOF: Ş. TEOMAN DURALI 267
Prof. Dr. Can Karaböcek

MURTAZA KORLAELÇİ 275
Prof. Dr. Celal Türer

AHMET İNAM VE GÖNÜL FELSEFESİ 283
Oya Pedük - Prof. Dr. Süleyman Dönmez

BİR MEDENİYET DÜŞÜNÜRÜ: H. BEKİR KARLIĞA 299
Prof. Dr. Fatma Zehra Pattabanoğlu

ALİ BAŞAK KARATAY: MATEMATİK-FELSEFE KAVŞAĞINDA BİR MANTIKÇI 313
Prof. Dr. Alp Eden - Güven Güzeldere - Prof. Dr. Gürol Irzık

HAYRİ ŞAFAK URAL 321
Doç. Dr. Semra Uçar - Prof. Dr. Özgüç Güven - Prof. Dr. Yücel Yüksel

FİLOZOFÇA BİR YAŞAM: HASAN ŞAHİN 335
Prof. Dr. Hamdi Onay

TÜRKİYE'NİN ŞAİR FİLOZOFU: ORUÇ ARUOBA 349
Doç. Dr. Feyza Ceyhan Çoştu

HÜSAMETTİN ERDEM VE FELSEFİ KİŞİLİĞİ 359
Doç. Dr. Ömer Faruk Erdem

FELSEFİ DÜŞÜNÜŞTE ELEŞTİREL BİR İZLEK: ARDA DENKEL 375
Saime Say

BETÜL ÇOTUKSÖKEN'DE ÖZNENİN ONTİK, EPİSTEMİK VE ETİK KURULUŞU 385
Prof. Dr. Hatice Nur Erkızan

SEYLA BENHABİB'İN FELSEFİ GÖRÜŞÜ 395
Fatma Elmacı

M. TAHİR YAREN 403
Prof. Dr. Aytekin Özel

MUSTAFA ÇAĞRICI 409
Prof. Dr. Ayşe Sıdıka Oktay

YALÇIN KOÇ 417
Mehmet Rahmi Aktaş

KENAN GÜRSOY 453
Prof. Dr. Fulya Bayraktar

MEHMET BAYRAKDAR..... 475
Dr. Armağan Atar

ABDULKUDDÜS BİNGÖL VE FELSEFİ KİŞİLİĞİ..... 485
Doç. Dr. Hüseyin Çaldak

TURAN KOÇ..... 493
Prof. Dr. Süleyman Doğan

ALPARSLAN AÇIKGENÇ 509
Prof. Dr. Süleyman Doğan

İLK ÇAĞ FELSEFESİNİN DURU TÜRKÇESİ: SAFFET BABÜR..... 525
Dr. Öğr. Üyesi Birdal Akar

BİR FELSEFE TARİHÇİSİ OLARAK AHMET CEVİZCİ..... 535
Prof. Dr. Kasım Küçükalp

SİYASET VE ŞAHSİYET FELSEFECİSİ OLARAK VELİ URHAN 543
Dr. Öğr. Üyesi M. Latif Bakış

GÜROL IRZIK 555
Dr. Ahmet Faik Kurtulmuş

FELSEFEYLE PRATİK HAYATIN BİRLİKTELİĞİNE DOKUNAN FELSEFECİMİZ: HARUN TEPE 569
Dr. Öğr. Üyesi Elif Çetinkıran Balcı

İLHAN İNAN'IN FELSEFESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME..... 581
Aran Arslan

İOANNA KUÇURADİ: İNSANIN DEĞERİNDEN İNSAN HAKLARINA

Prof. Dr. Cemal Güzel*

GİRİŞ

1959 yılında İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden mezun olmuş, bu tarihte Lisans Tezi olarak sunduğu "Max Scheler ve F. Nietzsche'de Trajik Olan"da[1], sonraki tüm felsefe soruşturmalarının da çıkış noktası olacak bir tutumun ilk işaretini vermiştir. Bu, günlük yaşamdan yola çıkılarak problem bulma, sonra da bu problemlere felsefe aracılığıyla yanıt vermeyle ortaya konan bir tutumdur; olup bitende problem görme, olana yönelen, olanı bağlantıları içerisinde görmeyi iş edinen bakıştır. Bu da bilgiyle, felsefe bilgisiyle yapılacak bir iştir.

Kuçuradi'nini her araştırması, yani her yazısı bu tutumdan ötürü bir problemle başlar. Olan bitende problem görmeyi sağlayan da insanın kabulü, hareket noktasıdır. İnsanın kabulleriyle saptadığı şey arasında bir aykırılık olması bir problemin varlığına işaret eder. Araştırma da bu problemi felsefe bilgisiyle ele alıp bir yanıt bulma çabasıdır.

Felsefe yapmak için yola çıkılan bu nokta Aristotelesçi bir noktadır. 20. yüzyılda da Nicolai Hartmann ve hocası olan Takiyettin Mengüşoğlu, Kuçuradi'nin etkilendiği iki felsefecidir.

Özellikle Mengüşoğlu'ndan "felsefi bilginin gerçekliğe bakılarak nasıl üretileceğini" öğrendiğini belirtecektir.

Olup bitende problem bulmaya yönelik bu tutumun sonucu da felsefe araştırmalarının merkezinde asıl olarak insan problemleri vardır demektir. Felsefenin bilgi felsefesi, mantık, varlık felsefesi gibi disiplinleri insan problemlerini ele alırken gerekli "organon"u sağlayacaktır.

* Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi, cmlguzel@gmail.com

[1] Bu lisans tezi 1966 yılında Yankı Yayınlarında kitap olarak yayımlanacaktır.

Ayrıca bu ölçüt hakları sınırlandırmaya ilişkin çekişmeli soruların yanıtlanmasına yardımcı olmakla kalmaz insan haklarını korumada devletin ödevlerini belirlerken kaçamak yolları kapatır; uluslararası kuruluşlar tarafından hangi hakların korunması gerektiğini sağlar.

Kuçuradi'ye göre insan hakları kişi haklarıdır ama bütün kişi hakları insan hakları değildir. Kişi hakları istemler olarak farklılıklar gösterirler. İstemlerin bir kısmı insanın olanaklarıyla doğrudan ilgilidir, bir kısmı da bu olanakların geliştirilmesi için genel olarak gerekli önkoşullarla, başka bir kısmıysa değişken bazı koşullarla ilgilidir. Bundan dolayı Kuçuradi yukarda saydığı üç tür istemden ilk ikisini insan hakları için kullanır. İnsan hakları kavramının, kişinin güvenliğine ilişkin istemleri "ve/veya" temel özgürlükler ile insanın olanaklarını korumanın genel olarak önkoşullarına ilişkin istemleri (sağlık için gerekli yaşama düzeyi, eğitim, çalışma gibi hakları) sokar.[4]

İlk türden istemler, doğrudan insanın olanaklarının gerçekleştirilebilmesiyle ilgilidir. İnsana özgü etkinlikleri gerçekleştirirken kişilere dokunulmamasını talep ederler. Bir devlet tarafından verilemeyecek, ancak kişilerde kişilerce saygı görebilecek (ya da çiğnenebilecek) koruma talepleridir.

Buradan Kuçuradi haklara saygının da etik bir sorun olduğunu belirterek –çünkü belirli tek durumda hakkı çiğnenen de hakkı çiğneyen de birer kişidir; her tek durumda bu kişi kişi ilişkisidir- kendi insan hakları görüşünü tamamlar.

Kuçuradi'nin felsefe yolculuğu epistemolojiden değere, değerlere, etiğe, buradan da insan hakları bağlamında siyaset felsefesine varmıştır; etiğini siyaset görüşüyle tamamlamıştır.

Bir insan kavramı oluşturmuş, etiğinin merkezine bu insanı koymuş, sonra da kendi "insanının" insan olabilmesinin koşullarının ne olmak gerektiğini belirtmiştir.

KAYNAKÇA

Kuçuradi, İoanna. *İnsan ve Değerleri*. TFK Yayınları, Ankara 2016. (İlk baskı 1971, Yankı Yayınları.)

Kuçuradi, İoanna. *Etik*, TFK Yayınları, Ankara 2015.

Kuçuradi, İoanna. *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, TFK Yayınları, Ankara 2011.

[4] İoanna Kuçuradi, *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, TFK Yayınları, Ankara 2011.

EVRENSEL İLE YERELİN "ARA"SINDAN BİR DÜŞÜNÜR OLARAK ÖNAY SÖZER

Prof. Dr. Sanem Yazıcıoğlu van der Heiden[*] - Doç. Dr. Özgür Aktok[**]

GİRİŞ

Önay Sözer'in felsefe alanına ve düşünce dünyamıza yaptığı katkıların doğru biçimde anlaşılması, onun çalışmalarının arka planını dikkatle değerlendirmeyi gerektirir. Sözer bir yanıyla, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarını takip eden zorlu bir tarihsel ve toplumsal geçiş sürecinden etkilenmiş ve bu deneyimlerde düşünsel mayasını bulan bir Türk aydını olarak karşımıza çıkar, diğer yanıyla ise, yalnızca Türkiye'de değil, uluslararası düzeydeki çalışmalarıyla kendine saygın bir konum edinen, dolayısıyla *yerel olanı aşan bir evrensellik* boyutunu yakalamayı başarmış ender Türk düşünürlerinden birisi olarak düşünce tarihimizdeki yerini alır. "Evrensel olan" ile "yerel olan" bu iki boyutun Sözer'in lisans yıllarında hukuk eğitimi ile başlayan, ancak daha sonra tamamıyla felsefeye adadığı düşünsel sürecini takip eden gelişiminde ne denli belirleyici olduğunu saptamak için öncelikle Sözer'in İstanbul Üniversitesi'nde 1933'te gerçekleştirilen üniversite reformundan sonra yetişmiş ikinci kuşak düşünürlerimizden birisi olduğunun altını çizmek gerekir. Onun İstanbul Üniversitesi'ndeki eğitim ve asistanlık yıllarında Macit Gökberk, Bedia Akarsu, Nermi Uygur gibi ilk kuşağa ait olan hocalarla çalışmış ve Bedia Akarsu'yla olan iletişimini ve dostluğunu hayatı boyunca devam ettirmiş oluşu, bu iki kuşak arasındaki devamlılığın bir göstergesi olarak göze çarpar.[1] Cumhuriyetin ilk dönemlerinde her iki kuşağın da paylaştığı ortak bir unsur, Alman akademik dünyası ile Türk akademik dünyası arasında kurulan karşılıklı yoğun etkileşiminin bu dönemki çalışmaları doğrudan belirlemiş olmasıdır. İstanbul Üniversitesi'nde açık örneğini gördüğümüz üniversite reformu çerçevesinde Felsefe Bölümü'ne Almanya'dan pek çok akademisyen davet edilirken, üniversite-

[*] İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi, sanemy@istanbul.edu.tr
[**] İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi, ozgur.aktok@ikcu.edu.tr

[1] Bu yazı Önay Sözer üzerine Cumhuriyetin 100. Yılı dolayısıyla hazırlanan bir diğer çalışma ile çok yakın sürelerde hazırlanmıştır. Bu yakınlıktan dolayı iki yazı arasında benzerlikler ve az sayıda da olsa tekrarlar bulunabilir S. Yazıcıoğlu). Sözü geçen karşılıklı ilişki Önay Sözer'in danışmanlık yaptığı ve kimi zaman söyleşiye doğrudan katıldığı Bedia Akarsu ile yapılan söyleşi ile sonuçlanır. *Bedia Akarsu Felsefe, Eğitim ve Toplum Üzerine*, Söyleşi: Mukadder Özgeç, Danışman: Önay Sözer, (İstanbul: Remzi Kitabevi), 2014.

lik/modernleşme/çağdaşlaşma" konuları arasında kısır döngüye dönüşen sonu gelmez tartışmalar açısından ne denli değerli bir çıkış yoluna işaret ettiğine, daha doğrusu, Sözer'in kendi sözleri ile ifade edecek olursak, bizlere ne kadar önemli bir *düşünsel kapıyı araladığına* işaret etmek istiyoruz: Mesele, "dünyanın Avrupalılaşması değil *Avrupa'nın dünyalaşması*" derken Sözer, Avrupa'yı/Batı'yı dünyanın merkezi ilan eden ve evrenselliği Batı kültürü ile özdeşleştiren Batıcı zihniyete sahip Türk düşünürlerine olduğu kadar, kendi kültürlerini tüm dünyaya alternatifi olmayan mutlak bir evrensellik olarak gösteren sömürgeci zihniyetine ağır bir eleştiri yöneltmekte, bu eleştiriyi tehdit ister Batı'dan ister Doğu kaynaklı olsun eleştirisini gelsin aynı biçimde korumaktadır. Sözer için tek öncelikli konu Avrupa'nın olduğu kadar Türkiye'nin de dünyalaşması ve içinde yaşadığı dünyanın kültürlerine açılarak kendi yerelliğini "evrensellik" boyutuna taşıması, en son aşamada bir özgürleşme sorunudur. Çünkü açıkça söylediği gibi:

Düşünme hiçbir yerden alınamaz, olsa olsa sürdürülebilir; eğer sürdürülmesinin koşulları hazırlanır ve yaratılırsa. Bizim bugünkü asıl sorunumuz da bu noktadadır. Öyleyse bizim için kendimizi (dil ve kültür tabanında) anlama gereksinimimiz, özgün ve özgür düşünmeyi oluşturma amacına doğru olarak yalnızca bu amaca yöneliktir. Bizim kendimizi anlamamız özgün düşüncenin kendi düşünme tarzımızdaki tabanını aramamızla örtüşüyor.[23]

Sözer, tüm düşünsel hayatı boyunca olduğu kadar, kendi yaşamının her noktasında burada betimlemeye çalıştığımız tüm bu farkındalığın bilincinde yaşamış, düşünmüş ve yazmış ender ve yeri doldurulamaz bir Türk düşünürümüz, saygıdeğer hocamız olarak düşünce dünyamızın tarihindeki yerini almıştır. Sözer'in miras bıraktığı onca eserin sayfalarını karıştırdığımızda ve onun satırlarını her okuduğumuzda karşılaştığımız, tüm yaşamı boyunca bitmez tükenmez bir emek, özveri ve heyecanla biz öğrencilerine, dostlarına, okuyucularına, meslektaşlarına araladığı onca kapının ve bu kapılar ardında hâlâ keşfedilmeyi bekleyen onca zengin dünyanın ayartıcı çağrısıdır, bu çağrıya kulak vermekten asla vazgeçmeyeceğimiz bir geleceğe selam ederek satırlarımızı burada sonlandırıyoruz.

KAYNAKÇA

Çotuksöken, B. "Betül Çotuksöken'in Önay Sözer'le Söyleşisi". *Bir Arada* içerisinde, *Bir Arada/ Das Zwischen/ In-Between. Önay Sözer Armağanı.* içerisinde, Yay. Haz. Sanem Yazıcıoğlu, (İstanbul: İş Bankası Yayınları) 2013, s. 835-836.

Sözer, Ö. ve Sabuncuoğlu A. (Yay. Haz. ve Çev.). Husserl, E. *Avrupa İnsanlığının Krizi ve Felsefe*. Çev. (İstanbul: Afa Yayınları), 1994.

Özgeç, M. ve Sözer, Ö. (Söyleşi: Mukadder Özgeç, Danışman: Önay Sözer). *Bedia Akarsu Felsefe, Eğitim ve Toplum Üzerine*. (İstanbul: Remzi Kitabevi), 2014.

[23] Sözer, *Anlayan Tarih*, 164.

Sözer, Ö. *Edmund Husserl'de Şeylerin Varlığı*. (İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları), 1973.

Sözer, Ö. *Leere und Fülle*-Sözer, *Ein Essay in phänomenologisher Semiotik*. (Münih: Wilhelm Fink Verlag), 1988.

Sözer, Ö. "Grenze und Schranke -das Mal des Endlichen" *Hegels Seinslogik. Interpretationen und Perspektiven.* içerisinde, Berlin, 2000, s. 173-186.

Sözer, Ö.; Yazıcıoğlu, S.; Tomkinson, F. (Yay. Haz.) *Martin Heidegger Hannah Arendt, Metaphysics and Politics / Martin Heidegger, Hannah Arendt, Metafizik ve Politika*. Yay. Haz., (çok dilli baskı), (Istanbul: Boğaziçi University Press), 2002.

Sözer Ö. ve Turhan, A. V. (Yay. Haz.). *Avrupa'nın Kriz, Fenomenolojik Sorun Olarak Avrupa'nın Dönüşümü.* Yay. Haz., Ankara: Dost Yayınevi, 2007.

Sözer; Ö. "Schema, Internal Relation and Painting of the Between". *Uluslarası Estetik Kongresi Bildiri Kitabı* içerisinde, Ankara: Sanart, 2008, s. 155-162.

Sözer, Ö. *Felsefenin ABC'si*. (İstanbul: Say), 2009 (genişletilmiş 4. Baskı).

Sözer, Ö. ve Keskin, F. (Yay. Haz.). *Derrida ile Birlikte Pera Peras Poros*. (İstanbul: İş Bankası Yayınları) (yeniden basım), 2012.

Sözer, Ö. "Bana Bir Şey Söyle. "Hiçbir Şey" ile "Bir Şey" İlişkisine Ontolojik Bakış" / Sag mir etwas. Überlegungen zum Verhältnis vom "Nichts" zum "Etwas"; *Bir Arada/ Das Zwischen/ In-Between. Önay Sözer Armağanı.* içerisinde Yay. Haz. Sanem Yazıcıoğlu, (İstanbul: İş Bankası Yayınları), 2013, 845-911.

Sözer, Ö. *Sanat: Görünendeki Görünmeyen*. Derleyen. M. Özgeç, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2019.

Sözer, Ö. *Anlayan Tarih*. (Ankara: Fol), (genişletilmiş yeni baskı), 2023.

Yazıcıoğlu, S. "Türkiye'de Felsefenin Kendi ve Başkaları Arasında konumlanışında Önay Sözer'in "Ara" Kavramı". *Felsefelogos* 73, (2019): 9-23.

Yazıcıoğlu, S. (Yay. Haz.). *Bir Arada/ Das Zwischen/ In-Between. Önay Sözer Armağanı*. (İstanbul: İş Bankası Yayınları), 2013.

İHSAN TURGUT VE FELSEFİ YÖNELİMİ

Prof. Dr. Zübeyir Ovacık*

GİRİŞ

Cumhuriyet'in yüzüncü yılında Türkiye'de felsefi düşüncenin kat ettiği mesafenin bir bilançosunu ortaya çıkartmanın önemli ve öncelikli bir çaba olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de felsefi düşüncenin gelişimini söz konusu düşünce alanı çerçevesinde düşünce üreten felsefecilerin yazdığı metinlerden takip etmek mümkündür. Cumhuriyet Dönemi'nde felsefi düşüncenin çeşitli disiplinleriyle ve problemleriyle ilgilen pek çok felsefeci isim ile karşılaşılmaktadır. Bu felsefecilerden birisi de eğitim felsefesinden sanat felsefesine, klasik felsefeden çağdaş felsefeye kadar çeşitli felsefe alanlarına ait pek çok eser kaleme olan İhsan Turgut'tur.

1. Eğitim Hayatı ve Akademik Çalışmaları

Yakın dönemde yaşamış felsefecilerden birisi olan Prof. Dr. İhsan Turgut felsefe ile ilgili kaleme almış olduğu bazı eserlerinde yer yer hayat serüveninden de bahsetmektedir. 1936 yılında Elazığ'da doğduğunu belirten Turgut, çocukluğunun ve ilk gençliğinin geçtiği ortamla ilgili detaylı bilgilere de yer vermektedir. Çocukluğunun geçtiği ortamı farklı kimliklerin ve inançların bir arada bulunduğu bir ortam olarak tasvir eden Turgut, çocukluğunu yaşadığı coğrafyayı yoksulluğun ve düzensizliğin egemen olduğu bir yer olarak da anlatmaktadır (Turgut, 2001: 105). Doğmuş olduğu köyde 1943'te ilkokula başlamış olduğu bilgisini veren Turgut, 1948'te ortaokulu şehir merkezinde okuduğunu ve buradaki eğitimini tamamladıktan sonra 1951 yılında Elâzığ Lisesi'ne gittiğini aktarmaktadır. Bölge lisesi olan bu lisenin şimdiki Fırat Üniversitesi kalitesinde olduğunu ifade eden Turgut, bu lisenin o zamanlar aynı zamanda bir sürgün yeri olduğunu, sürgün olarak gelen bu öğretmenlerden bir tanesinin de Cemil Meriç olduğunu belirtmektedir. 1956'da Elâzığ Lisesi'nin fen şubesini bitiren Turgut, aynı yıl babasının yönlendirmesiyle Ankara İlahi-

* Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi.

araç olarak gören Turgut, dinî düşünce alanına da felsefi düşüncenin sağlayacağı imkânlarla yeniden yaklaşmak gerektiğini düşünmüştür.

Günümüz dünyasını domine eden bir uygarlık olarak Batı uygarlığının zengin bir felsefi ve kültürel arka plana sahip olduğuna dikkat çeken Turgut, bilimin ve felsefenin uygarlıkların ortaya çıkışının ana hazırlayıcıları olduğunu hatırlatmaktadır. Bu doğrultuda Turgut, yeni bir uygarlığın ortaya çıkışında özgür bir tartışma ortamının gerekliliğini de özellikle vurgulamaktadır.

Felsefi bir yönelimle kendi kültürel gerçekliğine eleştirel yaklaşan Turgut, kendi kültürel gerçekliğinden büsbütün kopuşu da reddeden bir tutum sergilemiştir. Bu doğrultuda tarihsel birikimi ve felsefi kapsamı olan ve sahici bir kültürel perspektife yaslanan bir modernleşme projesini ideal bir modernleşme tasarımı olarak gören Turgut, derinlikli bir felsefi proje ortaya koymak yerine denme tarzındaki yazılarıyla sorunları gündeme getirmekle yetinmiştir. Turgut'un kaleme almış olduğu metinlere bakıldığında burada derinlikli bir teorik ve felsefi tartışmadan daha ziyade popüler ve yüzeysel düzeyde fikirlerle karşılaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Köz, İ. (1999). "Prof. Dr. Necati Öner'in Biyografisi". *Anakara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Cilt 40, Sayı 2-3.

Turgut, İ. (1988). *Eğitim Üzerine Felsefi Bir Deneme.* İzmir.

Turgut, İ. (1992). *Tarihte Tatil (Az Gelişmişliğin Felsefesi)*. İzmir: Bilgehan Matbaası.

Turgut, İ. (1993). *Sanat Felsefesi*. İzmir: Üniversite Kitapevi.

Turgut, İ. (1997). *Felsefi Sorgulama.* İzmir: Anadolu Matbaacılık.

Turgut, İ. (1998). *Felsefenin Temel Sorunları*. İzmir: Akademi Kitapevi.

Turgut, İ. (1999). *Çağımızın En Son Felsefe Akımları ve Felsefeciler.* İzmir: Zeus Kitabevi.

Turgut, İ. (2001). *Yeni Felsefe: Bugünün ve Geleceğin Felsefesi*. İzmir: Anadolu Matbaacılık.

DURSUN MURAT ÇÜÇEN'İN YAŞAMI VE ÇALIŞMALARI

Prof. Dr. Abdulkadir Çüçen*

GİRİŞ

1937 yılında Erzurum'da doğan Dr. Dursun Murat Çüçen, Yavuz Selim Öğretmen okulundan mezun olduktan sonra bir süre ilkokul öğretmenliği yapmıştır. Bu sırada Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Sistematik Felsefe ve Mantık Ana Bilim Dalının gece eğitimine devam ederek lisans derecesini aldı ve aynı bölümde öğretim görevlisi oldu. Yüksek lisans ve doktora programını 1978 yılında tamamladı. Ülkemizde ilk defa modern mantık üzerine doktora tezi yapan Dr. Çüçen, "Mantıkta Niceleyicilerin Çeşitli Yorumları Üzerine Bir Araştırma" adlı çalışmasında yüklemler mantığında niceleyicilerin işlevlerini yorumladı. Uzun yıllar modern mantık dersleri veren Dr. Çüçen Aristoteles mantığını modern mantık sembolleriyle yorumlama çabası içine girdi. Bu konuda birçok makale yazdı. Ayrıca tartışma mantığı ve çok değerli mantık üzerine yaptığı çalışmaları yayınladı. 1997 yılındaki beklenmeyen ölümüyle mantık çalışmaları sona erdi.

1. Yayınları

ÇÜÇEN, Dursun Murat, "Mantıkta Niceleyicilerin Çeşitli Yorumları Üzerine Bir Araştırma", Doktora Tezi, *A.Ü. DTCF*, Ankara, 1978, 126 y.

ÇÜÇEN, Dursun Murat, "İndirgeyici Çizelge", *Bilim ve Felsefe Metinleri*, Yayın Kurulu: Recep Duran, Hüseyin Gazi Topdemir, Cilt 1, Sayı 2, ss. 33-40, 1992.

ÇÜÇEN, Dursun Murat, "Reduction Tableau", *Bilim ve Felsefe Metinleri*, Yayın Kurulu: Recep Duran, Hüseyin Gazi Topdemir, Cilt 1, Sayı 2, ss. 25-32, 1992.

ÇÜÇEN, Dursun Murat, "Ödev Mantığı", *Araştırma Dergisi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi. XIV. Cilt, 1992.

* Bursa Uludağ Üniversitesi, Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi.

Böylece eşdeğerlik denetlemesi, geçerlilik denetlemesine geri götürülmüş olur. Bundan dolayı geçerlilik denetlemesi için söylenenler, eşdeğerlik denetlemesi için de söylenebilir.

Tutarlılık Denetlemesi

Çözümleyici çizelge ile doğrudan yapılan tutarlılık denetlemesi indirgeyici çizelge ile ancak dolaylı olarak yapılabilir. Bunun için tutarlılığı denetlenecek önermenin değillemesi alınarak indirgeyici çizelgesi kurulur. Eğer çizelgede en az bir açık yol varsa, bir başka deyişle önermenin değillemesi geçersiz ise öneme tutarlıdır. Buna göre çözümleyici çizelge ile yapılan tutarlılık denetlemesi, indirgeyici çizelge ile yapılan tutarlılık denetlemesinden daha kısadır.

Görüldüğü gibi üç denetlemeden ikisi indirgeyici çizelge ile biri de çözümleyici çizelge ile daha kısa yoldan yapılmaktadır. Bu bakımdan indirgeyici çizelge, çözümleyici çizelgeden daha üstündür.

Öte yandan mantıkta geçerlilik denetlemesi, tutarlılık denetlemesinden çok daha önemlidir. Mantığın önermelerini geçerliliğini araştıran bir bilim olduğundan göz önüne alınırsa geçerlilik denetlemesinin önemi kendiliğinden anlaşılır. Bu bakımdan da indirgeyici çizelge çözümleyici çizelgeden daha üstündür.

Sonuç olarak indirgeyici çizelgenin her bakımdan çözümleyici çizelgeden daha üstün olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Çüçen, Dursun Murat, "Niceleyicilerin Çeşitli Yorumları Üzerine Bir Araştırma", Doktora Tezi, Basılmamış, Ankara 1978.

Grünberg.Teo, Onart, A. ve Batuhan.H. *Modern Mantık ve Uygulamaları*, M.E.B. Devlet Kitapları, İstanbul, 3.Baskı, 1976.

Grünberg.T. ve Onart, A. *Mantık Terimleri Sözlüğü*, T.D.K..Ankara 1976.

Kutschera. F. V, *Elementare Logik*, Wien 1967.

Lorenzen, P. *Metamathematik*, Mannheim 1962.

Lorenzen, P., Schwemmer, O. *Konstruktive Logik, Ethik und Wissenschaftstheorie*, 2. Baskı, Mannheim 1975.

MECRASINI ARAYAN DÜŞÜNCE: SÜLEYMAN HAYRİ BOLAY

Dr. Öğr. Üyesi Emrullah Kılıç*

GİRİŞ

Türk düşüncesi üzerine araştırmalar yapan Süleyman Hayri Bolay, bu düşüncesinin hem klasik hem de modern dönemine ışık tutacak önemli çalışmalara yoğunlaşarak felsefi kişiliğini daha çok bu alanda gördüğü boşluğu doldurmaya adamıştır. Bu bağlamda onun çabası yeni nesilleri atalarının ortaya koymuş olduğu yaratıcı düşüncelerle buluşturup onları "kendi akılları" ile düşünmeye sevk ederek ürettikleri düşünceleri de insanlığın hizmetine sunmalarını sağlayabilmektir. Bu bağlamda o, geleneğin birikimi ile irtibat kurup günümüz düşüncesini inşa etmeyi amaçlar. Dolayısıyla onun bu doğrultuda ele aldığı makaleleri, kitapları ve söyleşileri Türk tefekkürü açısından büyük önem arz eder. Bolay'ın Türk düşüncesi üzerine bu denli yoğunlaşmasını kendi savunusu ile de paralel biçimde bir geleneğin devamı olarak okuyabiliriz. Bolay'a göre Türk düşüncesi açısından temel sorun envanterin yeterince çıkarılamamış olmasıdır. Söz konusu anlamda Meşruiyet dönemi için çalışmalar yapılmaktadır fakat Bolay'a göre Tanzimat dönemi için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Bu dönemi daha çok Namık Kemal gibi edebiyatçı fikir adamları vasıtasıyla bilebildiğimizi ifade eden Bolay'a göre o dönemde yapılan felsefe, mantık, tasavvuf, hukuk, dil felsefesi gibi alanlarda çalışmalar mevcut olmasına rağmen yeterli ilgiyi görememiştir. Dolaysısıyla bu mirası açığa çıkarıp yeni bağlantılar kurmak ve oradan güç almak gerekmektedir. Söz gelimi nasıl ki Kant, Alman düşünce geleneğini bilip onun üzerinde yükseldi ise -ki bu durum İngiliz ve Fransız düşünce geleneği açısından da böyledir- bizim de bu bundan mahrum olmamamız gerekir. Bu bağlamda özellikle modernleşme döneminde paranteze alınan İslam dinini de diğer bir imkân olarak değerlendirmek gerekir. Buradan hareketle kendi zihniyetimize ve kültürümüze uygun bir düşünce üretmenin yolunu açmış oluruz. Bolay'a göre Türkiye'de felsefenin yeterli derinliğe kavuşamamasının en önemli nedenlerinden birisi bahsedilen bu tarihî bağ meselesidir. Diğer bir husus olarak da dil meselesi olarak ifade edilebilir.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, ORCID: 0000-0003-0221-0944, e-mail: emrullah.kilic@hbv.edu.tr.

okuma sürecinden ziyade çağın sorunlarından hareketle geriye doğru sorunsallaştırılmaya tabi tutularak okunmasının daha isabetli olacağı kanaatindeyiz. Bolay'ın emekleri ve bu alanda verdiği ufuk elbette çok çok kıymetlidir. Çabaları, Türk düşüncesine dair geniş bir envanterin açığa çıkmasına vesile ve bu çalışmalar için önemli bir motivasyona neden olmuştur. Fakat Bolay'ın söz konusu meseleleri sorunsallaştırmaktan çok millîleştirmeye çalışması oldukça tartışmalıdır. Bu nedenle onun işaret ettiği meseleler, özellikle yetiştirdiği öğrenciler ve felsefecilerimiz açısından yeni bir bakış açısıyla üzerinde çalışmaları gereken miras olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Bayraktar, L. "Bir Düşünce Ekolü Olarak Anadoluculuk". *Felsefe Dünyası* 49 (2001), 69-80.

Bolay, S.H. *Felsefe Dünyasında Gezintiler*. Ankara: Nobel Yayınları, 2006.

Bolay, S.H. *Osmanlılarda Düşünce Hayatı ve Felsefe*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.

Bolay, S.H. *Türk Düşüncesinde Gezintiler*. Ankara: Nobel Yayınları, 2007.

Bolay, Süleyman Hayri. *Tanzimat'tan Günümüze Türk Düşünürleri*. ed. Süleyman Hayri Bolay. Ankara: Nobel Yayınevi, 2015.

Kaynardağ A. *Türkiye'de Cumhuriyet Dönemimde Felsefe*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

Kılıç, R. *Çağdaş Türk Düşüncesinin İnşası Yolunda Süleyman Hayri Bolay Armağanı*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2015.

Vural, M. *Tanzimattan Günümüze Türkiye'de Felsefe*. Ankara: Elis Yayınları, 2018.

Yavuz H. *Felsefe ve Ulusal Kültür*. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1977.

FAHRETTİN OLGUNER

Prof. Dr. H. Ömer Özden*

GİRİŞ

Afyonkarahisar ilimizin Sinanpaşa ilçesine bağlı olan Ahmetpaşa Köyünde 1938 yılında doğan Fahrettin Olguner, ilkokulu burada tamamladıktan sonra, ilçede ortaokul bulunmadığı için, dört yıl ara verdiği öğrenimine Konya İmam Hatip Okulunda devam etmiş ve buradan mezun olmuştur. Daha sonra İstanbul'a gidip fark derslerinin sınavlarını dışarıdan vererek Kabataş Erkek Lisesinden, sonrasında da İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünden mezun olmuştur. İki yıl Elazığ'da öğretmenlik yaptıktan sonra tayini İstanbul'a çıkınca 1969 yılında Ord. Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken nezaretinde lisansüstü eğitime başlamış, Ülken hocanın emekli olması üzerine bu kez 1971 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde Türk-İslam Düşüncesi kürsüsünün kurucusu Prof. Dr. Nihat Keklik hocanın danışmanlığında çalışmalarına devam etmiştir.

Öğretmenlikle akademik kariyerin bir arada yapılmasının zorluklarına katlanarak lisanüstü çalışmalarına devam ederken vatani görevine çağrılan Fahrettin Olguner, önce Tuzla Piyade Okulunda eğitim görmüş ve eğitim sonunda çekilen kur'a ile Erzurum'un Oltu ilçesine asteğmen olarak gitmiştir. Askerliğinin sonlarına doğru Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinin açtığı İslam Felsefesi asistanlık kadrosuna müracaat etmiş, terhis olunca bu sınava girip kazanmış, o sırada öğretmenlik tayini de İzmir'e çıkmış olmasına rağmen Erzurum'u İzmir'e tercih ederek bir daha İstanbul'a dönmeksizin 1973 yılında Erzurum'da göreve başlamıştır. Lisansüstü derslerinin bitimine kadar bir yıl boyunca on beş gün Erzurum'da öğrencilerin derslerine girip yoğun bir ders anlatımı yapan Olguner, on beş gün de izinli olarak İstanbul'da lisansüstü derslerine devam etmiş, tez döneminde de sık sık İstanbul kütüphanelerinde yazma eserler üzerinde çalışmış ve 1978 yılında "Batı ve İslam Kaynakları Işığında Platon" isimli tezini başarıyla tamamlamıştır. 1983 yılında YÖK'ün kuruluşuyla birlikte Yardımcı Doçentlik kadrosuna atanmış, 1986 yılında Konya Selçuk Üniversitesinde açılan İslam Felsefesi kadrosuna tayin edilmiş, buradaki görevine devam ederken Harran Üniversitesinde bir yıl görevlendirmeyle

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Bölüm Başkanı, oozden@atauni.edu.tr

dünyası böyle kendi fikirlerini münakaşa ederek kendi inşa eder. Ne fikir ne teknoloji başkalarını almakla gelişmez. Ancak biz onlar üzerinde oynayarak yeni gelişmeler şu anda mevcut diyelim ki radyoaktif ürünler üzerinde durur, şu anda bunların seviyesini kavrar, onlar üzerinde yeniden inşaya gidersek o zaman teknolojiye sahip oluruz. Bu motorda böyle, iletişimde böyle, felsefede böyle, dini ilimlerde de böyledir."[15]

SONUÇ

İslam Felsefesi alanında ülkemizin önemli felsefecilerinden olan Ord. Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken ile Prof. Dr. Nihat Keklik'in öğrencisi olan Prof. Dr. Fahrettin Olguner, hocalarından aldıklarına kendi fikir dünyasını da katarak orijinal fikirler geliştirmiştir. Prof. Dr. Olguner, Cumhuriyet Dönemi'nde yeniden canlanan felsefe çalışmalarına, fikirleri ve bunların somutlaşmış karşılıkları olan makale ve kitaplarıyla çok önemli katkılar sunmuş bir bilim adamı, bir düşünürdür. Onun, eserlerine yansıttığı düşünceleri, okundukça yeni çalışmalara kapı aralayacak niteliktedir ve gelecek nesiller, onun ve onun yetiştirmiş olduğu öğrencilerinin yetiştirdikleri ve yetiştirecekleriyle yirmi birinci asrın Türk asrı olmasında önemli bir mevkiye sahip olacaktır.

KAYNAKÇA

Olguner, Fahrettin. "Söyleşi: Prof. Dr. Fahrettin Olguner'le İslam ve Batı Felsefesi Üzerine" (H. Ömer Özden, Görüşme Transkripsiyonu). *Felsefe Dünyası Dergisi* 67 (Yaz 2018), 223-225. https://dergipark.org.tr/tr/pub/felsefedunyasi/issue/58336/851476

Olguner, Fahrettin. *Türk-İslam Düşüncesi Üzerine*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2001.

Olguner, Fahrettin. "Batı ve İslâm Dünyasında Eflatun Kanunları". *Eflatun Kanunlarının Özeti*. mlf. Farabi. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.

[15] Olguner, "Söyleşi: Prof. Dr. Fahrettin Olguner'le İslam ve Batı Felsefesi Üzerine", 226-227.

HÜSEYİN AYDIN'IN HAYATI, ÇALIŞMALARI VE FELSEFİ GÖRÜŞÜ

Ayşe Ceylan Kayapınar*

GİRİŞ

Hüseyin Aydın, 1938 yılında Antalya Elmalı'da doğmuş ve eğitim hayatını sürdürmüş bir Türk akademisyen ve düşünürdür. Onun akademik ve mesleki geçmişi hakkında bazı önemli bilgiler şöyle sıralanabilir:

Aydın, ilk eğitimini Elmalı'da tamamlamıştır. 1961 yılında Antalya İmam Hatip Okulu'ndan mezun olmuş ve ardından Antalya Lisesi'ne devam etmiştir. 1966 yılında İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nü başarıyla bitirmiştir. 1970 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nden mezun olmuş ve bitirme tezi olarak Alman filozof Nikolai Hartman'ın teleoloji konusundaki çalışmalarını ele almıştır. 1961 ile 1971 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nda çeşitli kademelerde görev yapmıştır. 1968-1970 yılları arasında yedek subay olarak askerlik hizmetini tamamlamıştır. 1970-1971 yıllarında Din İşleri Yüksek Kurulu'nda raportör olarak görev aldıktan sonra Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi İslâm Felsefesi kürsüsünde asistan olarak görev yapmıştır. Aydın, doktora tezini 1975 yılında tamamlamıştır. Doktora tezi, Sünnî mutasavvıf Muhasibi üzerineydi ve hocası Prof. Dr. İbrahim Agâh Çubukçu'nun yönlendirmesiyle hazırlanmıştır. 1981 yılında Sistematik Felsefe kürsüsünde, Friedrich Nietzsche üzerine hazırladığı "Metafizikçi Olarak Nietzsche" adlı tez ile Felsefe Tarihi doçenti ünvanını kazanmıştır. Bu tez, Nietzsche'nin felsefesini inceleyen bir çalışmadır. Aydın, akademik ve mesleki geçmişiyle Türk düşünce dünyasında önemli bir yere sahiptir. 12 Eylül 1980 askerî darbesi sonrasında Türkiye'deki yükseköğretim sisteminin yeniden yapılandırılması sürecinde, 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu gereği 1983 yılında Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'nde İslâm Felsefesi Ana Bilim Dalı'nda doçent ünvanlı öğretim üyesi olarak atanmıştır. 1988 yılında "Yaratılış ve Gayelilik" konulu takdim teziyle profesörlüğe yükseltilmiştir. Bu çalışmasında din, ilim ve felsefenin verilerini kullanarak yaratılış ve gayelilik kavramlarına dair bir açıklama sunmuştur. 1993 yılında aynı fakülteye dekan olarak atanmış ve toplam-

* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi.

SONUÇ

Aydın, İslam Felsefesine itiraz edenler, İslam Felsefesi ya da İslam'da Felsefe terimleriyle Kur'an'da felsefenin var olduğu iddiasını anlıyorlarsa ve kabul ediyorlarsa tamamen onlarla birliktedir. Ona göre İslam Felsefesi terimi ile İslam'ın her türlü araştırmaya, bilmeye yani felsefeye açık olduğunu ve hatta lafzı, rüknü ve ruhuyla bunu emrettiğini anlıyoruz ve biliyoruz. Ve de tarihin belirli bir döneminde bu ideyi gerçekleştirdiğini de görüyoruz. İslam'a göre felsefe yapmak yanlış değil, yanlış araştırma ve yöntemlerle felsefe yapmak yanlıştır. Sonuçta insan düşünen, bilen, gaye koyup gerçekleştirebilen bir varlıktır. Bu yanını insan felsefeyle doldurabilir ve doğru yolu bulabilir. Aydın'a göre insanın burada asıl büyüklüğü kendi varlık anlayışından hareketle Allah-insan ilişkisinde bulmasıdır. Çünkü bu ilişkinin şuuru içinde hayatın ve ölümün anlamının bilinmezliği ve ölüm karşısındaki endişe ve ürperti yerini tatlı ve huzurlu bir yaşayışa dönüştürür. O hâlde Aydın'a göre İslam'da felsefe insanı ezen, aşağılayan, kendini tekrarlayan, statik, donuk ve cahil bırakan bir yapıda değil de tam aksine insanı yücelten, ona sürekli yol gösteren, ilerlemesini sağlayan, doğru bir yaşama şeklini gösteren ve kendisini Allah'a saygı ve sevgisinde bulan bir kaynaktır. Bir yaşama şeklidir. Zaten Allah insanı yaratırken onu bilgi aktları çerçevesinde sürekli bilgiyi aramasını ona görev vermiştir. Bilgiyi insana emanet kılmış ve görev olarak onu aramasını bulmasını istemiştir.

KAYNAKÇA

Aydın, Hüseyin. *İlim Felsefe ve Din Açısından Yaratılış ve Gayelilik*. Bursa: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.

Aydın, Hüseyin. "Niçin İslam Felsefesi Vardır?" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/1-4 (1975), 249-255.

Aydın, Hüseyin. "Osmanlılarda Felsefî Düşünce". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/4 (1992), 1-8.

Bayraktar, Levent. *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Felsefe*. Ankara: Aktif Düşünce Yayıncılık, 2016.

Durmaz, Nihat. *F.C.S. Schiller'in Pragmatik Hümanizmi*. Ankara: Gece Kitabevi, 2018.

Durmaz, Nihat. *Yeni Hümanizm*. Ankara: Elis Yayınları, 2020.

Durmaz, Nihat. *Mehmet Emin Erişirgil'in Hayatı ve Felsefesi*. Ankara: Kitabe Yayınları, 2022.

Krech, David-Crutchfield, Richard S. *Sosyal Psikoloji Nazariye ve Problemler*. çev. Erol Güngör. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1965.

Okşar, Yusuf-Çalışkan, Necmettin. "Yaratılış ve Darwinci Evrim". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17/45 (2020), 155-183.

Sayar, Süleyman. "Prof. Dr. Hüseyin Aydın'ın Hayatı ve Çalışmaları". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/2 (2021).

Türker-Küyel, Mübahat. *Üç Tehâfüt Bakımından Felsefe ve Din Münasebeti*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1956.

BERENT ENÇ: BİLİMSEL DOĞALCILIĞIN EDİM VE ZİHİN FELSEFESİNDEKİ PARLAK TEMSİLCİSİ*

Prof. Dr. Gürol Irzık**

GİRİŞ

Berent Enç, başta edim felsefesi olmak üzere, zihin felsefesi, bilim felsefesi, bilgi kuramı ve metafizik alanlarındaki eserleriyle Anglo-Amerikan analitik felsefe camiasında tanınan saygın bir felsefeciydi. 1963 yılında doğan Enç, Robert Kolej Yüksek Okulu'nda mühendislik eğitiminden sonra Princeton Üniversitesi'nde bir süre elektrik mühendisliği okudu, ancak eğitimini tamamlamadan Oxford Üniversitesi'ne geçti ve burada felsefeye yöneldi. Doktora derecesini 1967 yılında Rom Harre'nin yönetiminde yazdığı tezle aldı. Amerika Birleşik Devletleri'ne yerleşerek Madison'daki Wisconsin Üniversitesi Felsefe Bölümü'ne öğretim üyesi oldu, 2002 yılında emekliye ayrıldı. Ne yazık ki bir yıl sonra en verimli olacağı bir dönemde 65 yaşında vefat etti. Büyük ihtimalle, A.B.D'de bir felsefe bölümünde tenür alıp daha sonra profesör olan ilk Türk felsefecisiydi. *Journal of Philosophy*, *Mind*, *Philosophy of Science*, *Philosophical Studies*, *Nous*, *History of Philosophical Quarterly*, *Canadian Journal of Philosophy*, *Journal for the Theory of Social Behavior* gibi seçkin dergilerde çok sayıda makale yayınladı. Edim felsefesi üzerine görüşlerini senteze ulaştırdığı *Nasıl Edimde Bulunuruz* adlı kitabı ancak ölümünden sonra meslektaşı ve çalışma arkadaşı Fred Dretske'nin çabasıyla yayımlandı.

1. Felsefesi

Felsefenin çeşitli alanlarında çok sayıda eser vermiş olan Enç'in burada bütün katkılarını özetlemek mümkün olmadığından, sınırlı ama temsil gücü

* Bu makalede Enç'in meslektaşı ve dostu olan Dennis Stampe'in Enç'in ölümü üzerine kaleme aldığı yazısından yararlandım. Bkz. "Berent Enç, 1938-2003", *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*, 78 (2005), 169-171. Enç'in sadece felsefi görüşlerini değil, nasıl bir insan olduğunu da merak eden okurlara tavsiye ederim. Aksi belirtilmedikçe dipnotlardaki tüm eserler Enç'e aittir. Eleştiri ve önerileri için Güven Güzeldere'ye teşekkür ederim.

** Sabancı Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi Emeritus Öğretim Üyesi.

başka bir şey olmadığını, bunların (tikel değil tür olarak) özdeş olduğunu iddia eder. Özdeşlik kuramı olarak bilinen bu görüş 1960'ların başında J. J. Smart tarafından ortaya atılmış, fakat 1970li-80li yıllarda fonksiyonalizmin zihin felsefesine egemen olmasıyla büyük ölçüde terkedilmiştir. Enç moda akıma uymak yerine fonksiyonalizmin daha önce dikkat çekilmeyen bir sonucundan yola çıkarak özdeşlik kuramını dolaylı fakat çok zekice bir biçimde savunur.[5] Fonksiyonalizmin birçok çeşidi mevcut olsa da basitçe söylersek temel fikir şudur: Belli bir zihinsel hâli belli bir tür zihinsel hâl yapan şey, zihinsel hâlin parçası olduğu sistemde sahip olduğu işlevdir, zihnin içsel mahiyeti değil. Enç, önce fonksiyonalizm doğruysa psikoloji disiplininin fiziki bir disipline indirgenemeyeceği tezine mahkûm olduğunu gösterir. Daha sonra, bu mahkûmiyeti temellendiren gerekçelerin, (tür olarak) zihinsel hâllerin sinir sisteminin nörolojik hâlleriyle özdeşliğine sağlam gerekçeler sunduğuna, dolayısıyla özdeşlik kuramına destek sağladığına dikkat çeker. Enç, Jaegwon Kim ile beraber özdeşlik kuramını ayakta tutan en güçlü iki felsefeciden biri olmuştur.

Enç'in bilimsel doğalcılığı zihin felsefesinde yönelmişlik (intentionality) konusunda da tezahür eder. "Zihnin mahiyeti nedir?" sorusuna verilen en güçlü yanıtlardan biri Aquinalı Aziz Thomas, Franz Brentano, Edmund Husserl gibi felsefeciler tarafından verilmiştir. Onlara göre, zihinsel hâlin ayırıcı özelliği bir şeye yönelmiş olması, bir şey hakkında olmasıdır. Örneğin, bir şeyden korkarız, bir şeye üzülürüz, bir şeye inanırız vb. Enç, sadece zihinsel olana atfedilen yönelmişliğin mekanik aygıtlarda da bulunduğunu; yönelmişliğin, işlev, doğa yasası ve nedensel ilişki cinsinden açıklanabileceğini zekice savunmuştur.[6]

Öte yandan, Enç'in bilimsel doğalcılığı benimsemesi, felsefi problemlerin salt bilimle çözüleceğine inandığı anlamına gelmediğini de belirtmeliyim. Felsefi problemlere, bilimsel bulguların ve doğalcılığın ışığı altında yaklaşmakla birlikte, bilimin felsefenin çözümleyici gücüne muhtaç olduğunu düşünüyordu. Yapıtları, bu gücün neler başarabileceğinin en güzel örnekleri arasındadır.

KAYNAKÇA

Enç, Beren. "In Defense of the Identity Theory", *The Journal of Philosophy* 80 (1983), 279-298.

Enç, Beren. "Intentional states of mechanical devices", *Mind* 91 (1982), 161-183.

Enç, Beren. "Function Attributions and Functional Explanations", *Philosophy of Science* 46 (1979), 343-365, 1979.

Enç, Beren. "Reference of Theoretical Terms", *Nous* 10 (1976), 261-282.

Enç, Beren. "Spiral Dependence Between Theories and Taxonomy", *Inquiry* 19 (1976), 7-41.

Enç, Beren. *How We Act*. Oxford: Oxford University Press, 2003.

Stampe, Dennis. "Berent Enç, 1938-2003". *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*. 78 (2005), 169-171.

[5] Bkz. Beren Enç, "In Defense of the Identity Theory", *The Journal of Philosophy* 80 (1983), 279-298.

[6] Beren Enç, "Intentional states of mechanical devices", *Mind* 91 (1982), 161-183.

Metinde Yer Almayan Diğer Eserlerinden Seçmeler

Enç, N. "Hume on Causal Necessity: A Study from the Perspective of Hume's Theory of Passions", History *of Philosophy Quarterly* 2 (1985), 235-256.

Enç, B. "Redundancy, Degeneracy and Deviance in Action", *Philosophical Studies* 48 (1985), 353-374.

Enç, B. "Essentialism without Individual Essences: Causation, Kinds, Supervenience, and Restricted Identities", *Midwest Studies in Philosophy* XI (1986), 403-426.

Enç, B. "Hume's Unreasonable Desires", *History of Philosophical Quarterly* 13 (1996), 239-254.

Enç, B. and Adams, F. "Functions and Goal Directedness", *Philosophy of Science* 59 (1992), 635-654.

Enç, B. "Causal Theories of Intentional Behavior and Wayward Causal Chains", *Behavior and Philosophy* 32 (2004), 149-166.

Dretske, F. and Enç, B. "Causal Theories of Knowledge", *Midwest Studies in Philosophy* IX (1984), 517-528.

NECLA ARAT'IN FELSEFESİNDE KADININ YERİ

Merve Koç*

GİRİŞ

Cumhuriyet Dönemi'nin yetiştirdiği önemli akademisyen ve siyasetçilerden biri olan Necla Arat, 1940 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Eğitim aşamalarını başarıyla geçen Arat, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe ve Sosyoloji bölümünden 1964'te mezun oldu. Doktor ünvanını İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden alan düşünür, aynı bölümde uzun yıllar doçent ve profesör olarak çalıştı. Sistematik felsefe kürsüsüne başkanlık eden Arat, kadın araştırmaları dergisinde editörlük, etik, kadın ve siyaset felsefesi gibi pek çok alanda çalışmalar ortaya koydu. Bunlara ilaveten Türk kadınlar konseyi, felsefe derneği, öğretim üyeleri derneği başta olmak üzere birçok derneğin kurucu üyeliğini yaptı. 2007 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nden İstanbul milletvekili seçilen Arat'ın ulusal ve uluslararası dergilerde yayınlanan pek çok makalesi bulunmaktadır.

1. Feminizm ve Hukuk

Arat'ın felsefesinde feminizmin oldukça önemli bir kavrama karşılık geldiği söylenebilir. Bilindiği üzere feminizm günümüzde erkek düşmanlığı olarak yanlış bilinen bir kuramdır. Gerçek tanımı: "cinslerin eşitliği kuramına dayanan kadınlara eşit haklar isteyen temelde kadın ile erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlayan bir siyasal akımdır. Bu akım, insanlığın yarısını oluşturan bir demografik grubun ve uygarlık tarihi boyunca hep ikincil konumda yaşamak zorunda kalan bir cinsin bu durumdan kurtuluş hareketinin öğretisidir."[1] Feminizmin asıl amacı; kadın ve erkek arasındaki cinsiyetçi ayrımcılık olgusunu anlamak ve bu sorunlar hakkında fikirler sunmaktır.[2] Bu ayrımcılık ve eşitsizlik çok eskilere kadar dayanmaktadır. Örneğin Grek toplumunda kadın, köle ile aynı konumda bulunmaktadır. Arat'a göre bu anlayışa karşı çıkan feminizmin savunmuş olduğu hukuk şöyle ifade edilebilir:

* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi.

1 Necla Arat, *Feminizmin Abc'si*, İstanbul: Say Yayınları, 1991, 29.

2 Nihat Durmaz, *Yeni hümanizm*, Ankara: Elis Yayınları, 2020, 225.

tim hayatında her daim arkalarında olmak, onlara sevgi göstermek ve sarılmak gerekir. Bu uygulama, kız çocuklarının yanında erkek çocuklarına da uygulanması elzemdir. Arat'a göre böylesi bir çaba, toplumun yapısını bütünüyle olmasa da kısmen değiştirebilecek güçtedir.

KAYNAKÇA

Arat, Necla. *Kadın Gerçeklikleri*. İstanbul: Say Yayınları, 1996.

Arat, Necla. *Feminizmin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları, 1991.

Arat, Necla. *Susmayan Yazılar: Eğitim, Laiklik, Kadın ve Siyaset Üzerine.* İstanbul: Say Yayınları. 1997.

Arat, Necla. *Kadın ve Cinsellik*. İstanbul: Say Yayınları. 1993.

Arat, Necla. "Kadınların İnsan Hakları". *Kadın Araştırmalar Dergisi*. 5, 1999.

Arat, Necla. "Feminist Hukuk". *Kadın Araştırmalar Dergisi*. 2006.

Arat, Necla. "Açılış konuşması". *Kadın Araştırmalar Dergisi*. 1999.

Bayraktar, Levent. *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Felsefe*. Ankara: Aktif Düşünce Yayıncılık, 2016, 100.

Durmaz, Nihat. *Yeni Hümanizm*. Ankara: Elis Yayınları, 2020.

Durmaz, Nihat. *Mehmet Emin Erişirgil'in Hayatı ve Felsefesi*. Ankara: Kitabe Yayınları, 2022.

Durmaz, Nihat. "Aile Değerlerinin Aktarımı ve Karakterin İnşası". *Türkiye'de Aile Değerlerinin Bugünü ve Geleceği* içinde. ed. Fatih Özkan, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2022, 225-232.

HAYRANİ ALTINTAŞ'IN FELSEFİ GÖRÜŞLERİ

Dr. Ömer Ceran*

GİRİŞ

1942 yılında Konya'da dünyaya gelen Hayrani Altıntaş 1967 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Sorbonne Üniversitesi'nde "Les İdees Soufigues d'Ibrahim Haggı" (İbrahim Hakkı'da Tasavvuf) başlıklı teziyle doktor ünvanı aldı. Ankara Üniversitesi'nde 1982 yılında doçent, 1988 yılında profesör ünvanı alan Altıntaş bir süre Tunus ve Almanya'da çalışmalarda bulunmuş 1987-1988 yıllarında da Cezayir Constantine Üniversitesinde misafir öğretim üyesi olarak dersler vermiştir. Eserlerinden bazıları şunlardır:

Marifetnâme'de Tasavvuf (1981), İbn Sina Metafiziği (1985), Tasavvuf Tarihi (1986), İnsan ve Psikoloji (1989), Mustafa Şekip Tunç (1989), Erzurumlu İbrahim Hakkı (1997), İslâm Ahlakı (1999), Ahlâk Felsefesi (1999), Mutlu Olmanın Yolları (2016), Mevlâna Düşüncesinin Kuranî Temelleri (2016), Psikoloji Sözlüğü (2018), İslam Demokrasi ve İnsan Hakları (2018), İletişim Etiği (2022).

1. İnsan Görüşü

İnsan, bütün insanlığa örnek olacak hüviyete ve kâmil insan olabilme potansiyeline sahiptir. Bu, doğru düşünmek ve doğruyu bilmekle mümkündür. İnsan kendini bilmelidir. Kendini bilmek için de önce varlığı bilmelidir. Varlıklar pozitif bilimlerle bilinir. İnsanın kendini bilmesini amaçlayan tasavvuf örnek insan olmak için öngörülen psikolojik süreçleri tespit etmektedir. O hâlde tasavvuf, pozitif bilimlerle desteklenmelidir. Bilimden uzaklaşarak örnek insan olmak mümkün değildir. Hayrani Altıntaş tarifini yaptığı bu örnek insanın öncülerinden birinin Erzurumlu İbrahim Hakkı olduğunu ileri sürmektedir.[1]

İnsan yeryüzünde Allah'ın halifesidir ve halife olacak donanıma sahip olarak yaratılan tek varlıktır. O bu özelliğiyle mikro ve makrokosmosu değiştirebi-

* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, omerceran2031@gmail.com, Orcid: 0000-0002-7483-9963

[1] Hayrani Altıntaş, "On Sekizinci Yüzyılda Bir Pozitif İlim Öncüsü", *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*, (Eskişehir: Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı, 26-28.05.2014), ss 253-256

minolojisinde marifet kavramıyla ifade edilmektedir. Mutasavvıfların doğrudan Yaratıcıdan alınan bilgi anlamında kullandıkları marifet, insanın büyük âlemi ihata etme potansiyelinin bir sonucu olarak insanda mündemiçtir. İnsan bu bilgiye ulaşmak için önce kâinatı temaşa edecek sonra kendine dönecek ve bir aydınlanma hâlini idrak ile kendinde bir değişikliği ortaya çıkaracaktır. Bu onun küçük âlem ile büyük âlem arasındaki münasebeti anladığı bir hâldir. Bu aydınlanma hâli vecd diye isimlendirilir. Sufi bu andan sonra ilahi hakikatleri temaşa edecektir. Bu ancak zevk hâlinde ulaşılan bir bilgi neticesinde olmaktadır.

İlmi elde etmenin iki yönüne vurgu yapan Altıntaş bunları nazar ve tasfiye olarak açıklar. Nazar, tümevarım ve tümdengelim metotlarını kullanan inceleme ve araştırmaya dayanan yöntemdir. Diğeri ise riyazat ve mücahede sonucunda masiva denilen Yaratıcı ile arada bulunan engellerden kurtularak kalbin aydınlatılması neticesinde ilim ve hakikatlerin kalbe akmasını ifade etmektedir. Bu, sufinin Yaratıcıda fani olarak diğer bir ifadeyle bilenle bilinenin bir olmasıyla ortaya çıkan bir ilmi açıklamaktadır.[16]

Bireyin kendini tanıma eylemi onu bir süre sonra inceleyen olmaktan çıkarıp incelenen kişiye dönüştürmektedir. Burada bir birleşme ve kaynaşma söz konusu olup tasavvur literatüründe bu durum "Kendini bilen Rabbini bilir." sözüyle ifade edilmektedir.[17]

Tecrübeyle nefsini yenen ve imanda samimiyetini sınayan sufi bu bilgi seviyesinde huşu ve huzura kavuşacaktır. Bu durumda tasavvuf bir düşünce tarzı ve psikolojik uygulamaları içeren bir tecrübeler dünyası olmaktadır. Bu aşk ve zevk tecrübesiyle insan ruhu gerçek hüviyetiyle aydınlanacaktır.[18]

KAYNAKÇA

Altıntaş, Hayrani. "Din Psikolojisi ve Tasavvuf", *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi, İslâm İlimleri Enstitüsü Yayınları, 1980, sy. 4, s. 172, ss. 171-197.

Altıntaş, Hayrani. "Hazreti Peygamber'in Getirdiği İnsan Tipi", *Kutlu Doğum Haftası*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı), 12-17.10.1989, ss. 23-27.

Altıntaş, Hayrani. *İslâm Ahlakı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2018.

Altıntaş, Hayrani. "Gazâlî'nin Felsefe ile İlgili Düşüncelerinde Çelişkiler", *İslamî Araştırmalar Dergisi*, 2000, c. 13, sy. 3-4, ss. 441-444.

Altıntaş, Hayrani. *İletişim Etiği*, Ankara: Fecr Yayınları, 2022.

Altıntaş, Hayrani. "İslâm Felsefesinde Yeni Bir Usûle Doğru", *İslâmî İlimlerde Metodoloji/Usûl Mes'elesi* içinde, haz.: İsmail Kurt, Seyit Ali Tüz, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005, ss. 170-174.

Altıntaş, Hayrani. "On Sekizinci Yüzyılda Bir Pozitif İlim Öncüsü", *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*, Eskişehir: Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı, 26-28.05.2014, ss 253-256.

Altıntaş, Hayrani. *Tasavvuf Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1986.

[16] Hayrani Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi,* s. 71
[17] Hayrani Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi,* s. 5
[18] Hayrani Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi,* s. 6

MEHMET NACİ BOLAY VE MANTIKÇILIĞI

Dr. Öğr. Üyesi Elif Özel*

GİRİŞ

Bu çalışmada alim yetiştiren bir ailenin evladı olarak dünyaya gelmiş olan Prof. Dr. Mehmet Naci Bolay'ın (1942-2001) hayatını sunmaya ve mantık çalışmalarının Cumhuriyet dönemi bakımından bir değerlendirmesini yapmaya çalışacağız. Bu yönüyle iki ana başlık üzerinden metnimizi oluşturmuş olacağız: Hayatı ve Mantıkçılığı. İlkiyle ilgili yöntemimiz şu olacaktır: Vefatından sonra yaşamıyla ilgili bazı çalışmalar yapılmış olsa da biz o çalışmaları bir araya getirerek ve yine onları bir bütünün parçaları olarak kabul edip hayatını yeni bir metin olarak inşa edeceğiz.

İkinci ana başlık için ise şunu söyleyebiliriz: Esasen Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Osmanlı Devleti'nin bazı münhasır konulardaki mirasını devralmıştır. Bunlardan biri de mantık derslerinin içeriğinde Osmanlıdan, daha da geriye gidersek, Selçukludan devralınan bazı konuların yer aldığının görülmesidir. Şöyle ki; Erken Cumhuriyet Dönemi, Batılı anlamda modernleşme politikalarının çok yoğun bir şekilde uygulandığı zaman dilimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle o dönemde mantık derslerinde geleneksel mantık konularının terkedilmesi gerektiği gibi bir anlayışın hâkim olacağı düşünülebilir. Fakat erken Cumhuriyet Dönemi'nin -ki İsmail Hakkı İzmirli ile başlatabiliriz- mantık derslerinde Avrupalı mantıkçıların görüşlerine yer verildiği gibi Osmanlı Dönemi'nden tevarüs edilen geleneksel mantık konularının olduğu gibi yer aldığını müşahede etmekteyiz.

Bu durumu şu şekilde soruna dönüştürebiliriz: Geç Dönem Cumhuriyet Dönemi'nde mantık çalışan bir bilim insanı, geleneksel mantık metinleri ile Batılı mantık metinleri söz konusu olduğunda bu iki bilgi alanı karşısında eserlerindeki tutumu, onları ayrı birer mantıksal-epistemik alan olarak kabul edip ayrı ayrı incelemek şeklinde mi gelişmiştir yoksa onları mezcederek bir sentez üretmek biçiminde mi gelişmiştir. Bu sorunun cevabını, M. Naci Bolay'ın mantık çalışmaları üzerinden aramaya çalışacağız.

* Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Mantık A.B.D.

KAYNAKÇA

Arıkan, Mustafa, “Bolaylar”, Konya Ansiklopedisi, C. 2, Konya 2011, 154-158.

Başcı, Vahdettin, "Prof. Dr. Mehmet Naci Bolay'ın Hayatı, Kişiliği ve Eserleri". Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (Haziran 2002).

Bolay, S. Hayri “Bir Naci Bolay Vardı”, *Türk Yurdu Dergisi*, c .21 sayı 167, 2001, 60-61.

Bolay, M. Naci, *Farabi ve İbn Sina'da Kavram Anlayışı*, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara l990.

Bolay, M. Naci, *İbn Sina Mantığında Önermeler*, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara l994.

Bolay, M. Naci, *İbn Sina*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 915, Ankara 1988.

İbn Sina. (2005). İşaretler ve Tembihler (Çev. Ali Durusoy, Muhittin Macit, Ekrem Demirli). İstanbul: Litera Yayıcılık, 187.

Özel, Aytekin, https://nazariyat.org/content/5-sayilar/9-cilt-4-sayi-3/6-d0059/aytekin-ozel-nasiruddin-tuside-onermeler-mantigi-harun-kuslu.pdf 10.01.2023.

https://islamansiklopedisi.org.tr/muellif/m-naci-bolay, 02.01.2023.

ÖNCÜ BİR DÜŞÜNÜR: MEHMET S. AYDIN

Dr. Öğr. Üyesi M. Latif Bakış*

Hiçbir hayat tek başına yaşanmıyor;
hayat paylaşılan bir yolculuktur.
Mehmet S. Aydın

GİRİŞ

Hayata bakışı ve felsefesi paylaşım düşüncesi üzerine kurulu olan düşünür, paylaşımın her karesinde aile faktörüne yer verir. Zira esas paylaşım ilkin eşler arasında, sonra ebeveyn ve evlatlar arasında, sonra kardeşler ve akrabalar arasında, daha sonra hoca-talebe ve filozof ile halk arasında gerçekleşmektedir. Bu silsilenin kurumsal veya tüzel hâli ise hükûmet ile halk ya da yönetenler ile yönetilenler arasında bir durum olarak tezahür eder. Fark edildiği üzere, paylaşım denilen doğal ve insanî durumun ilk nüvesine aile kurumunda rastlanmaktadır. Düşünürün hayat serüvenini pek çok farklı açılardan incelemek mümkün olmakla birlikte, düşünürümüzün zengin bir yelpazeye yayılmış bulunan söz konusu hayatını, felsefesini, siyaset ve dünya görüşünü özellikle "aile" eksenli bir analizle bu çalışmada irdelemeye çalıştık. Zira Türkiye'de felsefe eğitiminde ve/veya felsefe tarihçiliğinde rastlanan durum, daha çok, filozofların kronolojik olarak yaşam dönemleri, eserleri, insanlık düşüncesinde ve dünya siyasetinde oynadıkları önemli rollerin ön plana çıkarılması şeklinde olurken; kanaatimizce, zikri geçen tüm bu oluşumların ve gerçekliklerin arkasında yatan esas unsur olarak "aile" faktörünün etkileri göz ardı edilmektedir. Çünkü aile, çocuk için gerçek anlamda ve şahsiyet anlamında "varlık ve oluş" serencamının başladığı ve şekillendiği en önemli zemindir. Gerek siyaset tarihinde gerekse düşünce tarihinde ismi fazlasıyla tanıdık gelen şahsiyetlerin yaşam öykülerine bakıldığında, geçmiş deneyimlemelerinin onların ufuklarını, düşüncelerini ve geleceklerini çok derinden etkileyip belirlediği fark edilecektir. Hobbes ve Rousseau da bu anlamda isimleri ilk akla gelenlerden olarak

* Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı, mehmet.bakis@yalova.edu.tr ORCID: 0000-0002-1794-7765

doğal olarak devleti kurmak olduğunu -örtük olarak- ima eder. Şayet fertler söz konusu ideal evrensel ahlaki erdemleri edinirlerse, bunun devletin işleyişine ve siyasi pratiğe de yansıyacağını düşünmektedir. Bu bilincin edinilmesinde İslâm düşüncesinin, felsefi malumatın, mantıksal çıkarımın, kritik ve analitik düşüncenin de önemli bir kilit taşı olduğunu satır aralarında ya doğrudan değinerek ya da ima ile ortaya koyar. Aydın'ın savunduğu ya da özlemini duyduğu hoşgörü, insan hakları, açık toplum, demokrasi, ahlaki toplum ve bilinçli fertler için insanın integral yapısının göz önünde bulundurulması ve buna bağlı olarak din ve siyasetin birbiri ile uyumlu bir şekilde reel zeminde rasyonel tutarlılıkla yürümesi gerekmektedir. Bu işleyişin, doğal olarak bir ve bütün iken yapay gerekçe ve krizlerle söz konusu bütünlüğün parçalandığı, bunun ise fütüristik bir düşüncenin çıkarımı olarak, insanlık için "kötü" olduğu, düşünürün ortaya koymaya çalıştığı bir tespittir.

Hülasa, tüm bu veriler ışığında, Mehmet S. Aydın'ın, hümanist düşünür olduğu, rasyonellikten ve realiteden uzak ideallerden ve ideolojilerden uzak bir dünya görüşünü benimsediği ve bu tutumunun onun siyaset, ahlak, inanç ve felsefesinde de tezahür ettiği görülmektedir. Yerelden kopmadan evrensele açılmanın gerekliliğine Aydın'ın da düşüne yapısında rastlanmaktadır. Bu açıdan o, millî ve manevî birlik ve bütünlüğün korunmasının gereğine inanmakta; aynı zamanda söz konusu aidiyet şuuruna bağlı olarak milletlerden teşekkül etmiş bir dünyayı inşa etmenin de söz konusu bilinç çerçevesinde mümkün olabileceğini düşünmektedir. Zikri geçen oluşumun temel kaidesi olarak ise ortak ve evrensel insani değerlerin korunmasının ve yaşatılmasının gereğine inanmaktadır. İslâm inanç, kültür ve düşünce mirasının, bütün diğer inanç, kültür ve düşünce yaklaşımlarından daha fazla, söz konusu hümaniter dünyanın inşasına katkı sunabileceği görüşü ise düşünürümüzün özellikle zikredilmesi gereken bir savunusudur.

KAYNAKÇA

Aydın, Mehmet S. *Âlemden Allah'a*. İstanbul: Ufuk Kitapları, 2000.

Aydın, Mehmet S. *İslâm Felsefesi Yazıları*. İstanbul: Ufuk Kitapları, 2000.

Aydın, Mehmet S. *Niçin? Bir Zaman Diliminden Seçmeler*. İstanbul: Zaman Kitap, 2002.

Aydın, Mehmet S. *Din Felsefesi*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 8. Basım, 2010.

Aydın, Mehmet S. *Siyasetin Aynasında Kültür ve Medeniyet*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2016.

Aydın, Mehmet S. *Varoluş Yolunda Sayılı Yıllar*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2019.

Badıllı, Abdülkadir. *Mufassal Tarihçe-i Hayat*. C. 1, İstanbul: Timaş Yayınları, 1990.

Bakış, Mehmet Latif. *Hilmi Ziya Ülken'in Hâkimiyet İsimli Eseri Ekseninde Siyaset ve Ahlak İlişkisi*. Basılmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü (Felsefe Tarihi), 2022.

Gündem, Mehmet. *Prof. Dr. Mehmet S. Aydın ile İçe Kritik Bakış*. İstanbul: İyi Adam Yayınları, 3. Baskı, 2000.

Hobbes, Thomas. *Leviathan*. çev. Semih Lim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 6. Baskı, 2007.

Rousseau, Jean Jacques. *Emile*. çev. Yaşar Avunç. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.

Rousseau, Jean Jacques. *Toplum Sözleşmesi*. çev. Vedat Günyol. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 9. Basım, 2012.

Şahiner, Necmeddin. *Son Şahitler*, C. 1, İstanbul: Yeni Nesil Yayınları, 2012.

Şahiner, Necmeddin. *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2016.

Touraine, Alain. *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?*. çev. Olcay Kunal. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.

Touraine, Alain. *Modernliğin Eleştirisi*. çev. Hülya Tufan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018.

Türer, Celal. "Küreselleşme ve Kültür: Karmaşık ve Çok Boyutlu Bağlantılılık", *Küreselleşme Karşısında Gençlerimiz -Şahsiyetin İnşası-*, haz. Celal Türer, .69-78, Ankara: TÜFED. Yayınları, 2017.

Ülken, Hilmi Ziya. *Varlık ve Oluş*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, LXXXV, 1968.

Ülken, Hilmi Ziya. *Aşk Ahlâkı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

Ülken, Hilmi Ziya. *Anadolu Kültürü Üzerine Makaleler*. haz. Gülseren Ülken. "Önsöz" içinde. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 3. Baskı, 2017.

Ülken, Hilmi Ziya. *Hâkimiyet*. haz. Ali Utku. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2018.

İnternet Kaynakları

https://www.islamveihsan.com/imam-i-azam-ebu-hanife-hazretlerinin-babasi-ve-elma-kissasi.html, erişim: 31.08.2023, 23:52.

DOĞAN ÖZLEM: TARİHSELCİ VE HERMENEUTİKÇİ BİR DÜŞÜNÜR*

Doç. Dr. Mustafa Günay**

GİRİŞ

Türkiye'de felsefenin gelişiminde önemli katkıları bulunan Doğan Özlem, hayatın çeşitli güçlükleriyle mücadele ederek kendini yetiştirmiş, var etmiş bir felsefecidir. Kendisiyle yapılan çeşitli söyleşilerde onun nasıl bir yaşama serüveninden geçerek felsefeci-akademisyen kimliğine ulaştığını görebiliyoruz. Özlem, oldukça üretken bir felsefeci ve öğretim üyesi olarak göze çarpmaktadır. Türkiye'deki kısır düşünce hayatı bakımından söz konusu üretkenliğin özel bir önemi vardır.

1. Felsefe Anlayışı

Her filozofun açık ya da örtük bir felsefe anlayışı vardır. Bizde genellikle kişiler içinde yer aldıkları, sürdükleri düşünce geleneğini açıkça dile getirmez ve çoğunlukla felsefeden ne anladıklarını ortaya koymazlar. Özlem, nasıl bir felsefe anlayışını benimsediğini ve içinde yer aldığı düşünce geleneğinin ne olduğunu çeşitli vesilelerle açıklamıştır. Onun eserlerinin, felsefenin geniş bir problemler alanına ilişkin olduğu görülür. Ancak hangi kavram ya da problemle ilgili olursa olsun Özlem, felsefe çalışmalarını hermeneutik (yorumbilgisi) geleneği içinde sürdürmüştür. Özlem, bilim anlayışında tarihselci, kültür ve tarih felsefesinde insancı ve bütün konularını ve problemlerini ele alma yöntemi bakımından ise hermeneutik bir tutumla hareket eder. Kültür bilimleri felsefesi tarzına bağlıdır. Hem bir ifade şekli hem de bir değerlendirme ölçütü olarak hermeneutik (yorumlamacı-anlamacı) bir söyleme sahiptir. Kendi deyimiyle, "bir hermeneutikçi olmam dolayısıyla, felsefede mutlakçılığa karşı relativist, ezeli ebedi hakikat anlayışına karşı tarihselci, evrenselciliğe karşı bireyselci ve kesinlikçiliğe karşı septik tavırların yön verdiği bir felsefe anlayışına sahibim."[1]

---

* Bu yazı Doğan Özlem'in felsefi çalışmalarıyla ilgili daha önceki yazılarımdan yararlanarak hazırlanmıştır.

** Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

[1] Betül Çotuksöken *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Öğretim ve Araştırma Alanı Olarak Felsefe*, (İstanbul, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2001), 41.

çerçevesinde de düşünceler üretmesi, tarihselci-hermeneutik yaklaşımın bir sonucu-özelliği olarak görülebilir. Özlem, mantıkla, tarihle, kültürle, bilimle ilgili kavramları ve sorunları ele alırken, bir düşünür ve aydın olarak tavrını da ortaya koymaktadır. Kültür bilimlerinin/sosyal bilimlerin bilimsel kimliklerinin şekillenmesinde, felsefe ve bilim ilişkisinin epistemolojik-ontolojik ve metodolojik yönleriyle birlikte ahlakla ve siyasetle olan bağıntılarının açığa çıkarılıp yorumlanmasında, Özlem'in genel olarak bilimle ama özellikle kültür bilimleriyle ilgili çalışmalarının önemli katkılar getirdiğini söyleyebiliriz. Onun kültür bilimleri felsefesinde ve felsefenin diğer alanlarında ortaya koyduğu birikim gerek felsefe eğitimi gerekse felsefe araştırmaları bakımında da verimli olmayı sürdürmektedir. Birçok çalışmasında tarihselci-hermeneutik ve tekilci felsefe anlayışından yola çıkarak hem felsefe içi sorunları hem de felsefenin bilim, siyaset, toplumsal yaşam vb. bağıntılı olduğu alanlarla ilişkilerini ve sorunlarını ele alan Özlem, "düşünmenin de bir ahlakı olduğunu" vurgular. Bu noktada onun düşünme ahlakına yönelik yaptığı vurgu, aynı zamanda felsefenin yalnızca kavramsal-kuramsal bir düşünme faaliyeti olmakla sınırlanmadığını ve insanın içinde yaşadığı tarih-kültür gerçekliğinin tüm yönleriyle etkileşim içinde bulunduğunu da ifade eder. Bu nedenle Özlem'in bir düşünür olarak eserleri ve tavrı, düşünme ile yaşama arasındaki bağıntıyı somutlaması bakımından da önemlidir. Yine onun gerektiğinde bir aydın ve yaşadığı toplumun bir bireyi olarak bağımsız ve eleştirel düşünceden vazgeçmemesi, ülkemizin sorunları karşısında belli bir tarih bilinci zemininde düşünülüp değerlendirilmesi gereken bir tavırdır. Bu anlamda tarihselcilik ve tekilcilik, Özlem'in şahsında bir eleştiri, özgürlük, yorumlama ve dünyayı değiştirmeye yönelik bir felsefenin de serüveni olarak anlaşılabilir. Onun felsefe tarihinde farklı düşünce gelenekleri arasındaki tartışmalar, ayrımlar konusundaki belirlemeleri önemlidir. Ayrıca yaygın biçimde anlaşıldığı şekliyle felsefenin hakikat/doğruluk ile ilişkileriyle ilgili eleştiri ve yorumları da tarihselci düşünce geleneği bağlamında felsefe tarihine nasıl bakılması gerektiği konusunda ufuk açıcı olmuştur.

KAYNAKÇA

Çotuksöken, Betül, Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Öğretim ve Araştırma Alanı Olarak Felsefe, İstanbul: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2001.

Özlem, Doğan, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986.

Özlem, Doğan, Felsefe Yazıları, İstanbul: Anahtar Kitaplar, 1993.

Özlem, Doğan, Felsefe ve Doğa Bilimleri, İzmir: İzmir Kitaplığı Yayınları, 1995.

Özlem, Doğan, Siyaset, Bilim ve Tarih Bilinci, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1999.

Özlem, Doğan, Tarih Felsefesi, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2001.

Özlem, Doğan, Bilim Felsefesi, Notos Kitap, İstanbul, 2019.

FELSEFEDEN EDEBİYATA: FÜSUN AKATLI

Öğr. Gör. Dr. Umut Düşgün*

GİRİŞ

Edebiyat, felsefe yazıları ve incelemeleriyle bilinen ve edebiyat camiası tarafından tanınan Füsun Akatlı, 7 Mayıs 1944 tarihinde Ankara'da doğmuştur ve 4 Temmuz 2010'da yaşamı sona ermiştir. Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü'nden mezun olan Akatlı, akademik kariyerine aynı kurumda asistan olarak başlamıştır. Doçentlik ünvanını da alan Akatlı, 80'li yıllarda reklamcılık, daha sonra İstanbul Şehir Tiyatroları'nda dramaturgluk yapmış ve Yeditepe Üniversitesi'nin tiyatro bölümünü kurmuştur. Edebiyat dünyasının sevilen isimlerinden olan Füsun Akatlı, felsefe ve edebiyat kadar tiyatro üzerine de çalışmalar yapmıştır.

Felsefe ışığında sanat ve kurmacanın değerlendirilmesi ve onun düşünsel yanlarının irdelenmesi bir felsefeyle ve düşünceyle oluşturulan aynı zamanda bir fikrin motivasyonu ile çizilen, yontulan yahut yazılan her nevi metnin eleştirisinde izlenen temel yollardan en ehemmiyetlisidir. Bir birikim ve düşünce işi olan edebiyat ve sanatın yorumu da elbette bir disiplini ve düşünme biçimini gerekli kılar. Bu noktada bir mefkure, ideal ile sanat eserini meydana getiren sanatkâr, yazar, çizer kadar eleştirmenin de verdiği hüküm ve yargılarda mahir olması ve denemelerinde yine en az ele aldığı eserin yaratıcısı kadar bilgi ve birikime hâiz olması beklenir. Ayrıca, sanat metinlerinin, edebiyat eserlerinin metinlerarası ve göstergelerarası bağlamları, göndergeleri neticesinde eleştirmenin de bu düzeyde disiplinlerarası bir görgüye, anlayışa hâkim olması öncelenir. Ancak bu düzeyde bir eleştiri felsefenin, sistematik bir düşüncenin yardımıyla mümkündür ve o derecede önemlidir.

Edebiyat üzerine düşünürken, kurmaca ve estetik kaygıyla oluşturulan metinleri ele alırken felsefenin izdüşümlerini kullanmak, dilin ve düşüncenin en açık formlarından istifade etmek en önemlisi açık ve şatafattan uzak denemeler, değerlendirmeler ve eleştiriler kaleme almak öncelikle edebi zevk yoksunu olan ve eleştiriye sadece mekanik bir çizgide bakanlar için zor bir yoldur. Füsun Akatlı gibi eserleri hem estetik hem de düşünsel manada irdeleyebile-

* Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, dusgunumut@gmail.com

Türk yazın hayatında geniş bir yer bulan eleştirinin değerli kurulları içerisinde sıklıkla yer alan Akatlı; en prestijli armağanlardan olan Mehmet Fuat Eleştiri Ödülü'ne 2004 yılında lâyık görülmüştür. Ayrıca; PEN Yazarlar Derneği, Türk Felsefe Kurumu, Sait Faik Hikâye Armağanı, Behçet Necatigil Şiir Ödülü gibi kayda değer kurullarda görev alan Füsun Altıok Akatlı, Türkiye'nin saygın ve önde gelen gazetelerinde yazılar kaleme almıştır. 60'lı yıllardan itibaren eleştiri hayatında, kültür yazılarıyla Türk kültür yaşamında önemli yer tutan Akatlı'nın; *Dost*, *Yeni a*, *Soyut*, *Türk Dili* gibi süreli yayınlarda da önemli yazıları vardır ve bu denemeleri, eleştirileri neticesinde önemli bir yere ve dikkate sahiptir.[15]

Felsefe tarihinin ancak özellikle de Türk felsefecileri akislerini, değerlendirmelerini felsefe yazılarında öne çıkaran Akatlı'nın felsefe üzerine geniş bir yazı, deneme külliyatı mevcuttur. Ağırlığı sanat felsefesinin temel problemleri ve yaklaşımlarıyla bir sanat eserini değerlendirmede dikkate alınacak kriterleri öne çıkarmak olan Akatlı, yazılarında daha önce de zikredildiği üzere müdekkik ve hassas bir çizgiyi takip etmektedir. Bu özelliğiyle Füsun Akatlı, Türk kültür hayatında önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Yaptığı çalışmalarla, kaleme aldığı denemelerle angaje edebiyat eleştirisini ve kuramın kutsallaştırıldığı yaklaşımları yıkarak, "klik"lere takılmadan özgün ve sade bir dille yeni bir kritik tarzını ortaya koyduğunu dile getirmek gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akatlı, Füsun Altıok. *Eleştirinin Sesi -Edebiyat Yazıları*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları, 2016.

Akatlı, Füsun Altıok. *Kırmızı Gagalı Gergedan – Kırk Yıldan Kırk Sesleniş*. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2010.

Akatlı, Füsun Altıok. *Niçin Diyalektik*. İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1977.

Akatlı, Füsun Altıok. *Ütopyalar İyidir -Felsefe Yazıları*. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2016.

Akatlı Füsun Altıok. *Yazı Bahçesinden – Kültür Yazıları*. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2016.

Akbalık, Atiye. "Füsun Akatlı'nın Rüzgâra Karşı Felsefe Adlı Eserinde Denemeciliğinin Tematik Boyutta İncelenmesi". *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 4/2 (2020), 298-325.

Necatigil, Behçet. *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.

[15] Ayrıntılı bilgi için Bkz. Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* (Ankara: Yapı Kredi Yayınları, 2016), 56.

AHMET ARSLAN

Prof. Dr. Aydın Topaloğlu[*] - Dr. Hande Nur Bozbuğa[**]

GİRİŞ

Ahmet Arslan Türkiye'de Cumhuriyet dönemi düşünce hayatının önemli simalarındandır. Sadece felsefe eğitim ve öğretiminin kurumsallaşmasına yaptığı katkılarla değil, dersleri, eserleri, çevirileri, konferansları, öğrencileri, özgün fikirleri, eleştirileri ve kendisine has duruşu ile Türkiye'de felsefi düşüncenin ve bilimsel araştırma yöntemlerinin gelişimine önemli katkıları olmuş çağdaş bir düşünürdür.

İnançla başlayan hayatı 1960'larda sorgulamaya, 1990'larda ise eleştirmeye doğru yönelmiş, felsefenin bilim, sanat, kültür, din, dil, ahlâk, tarih, hukuk, politika vb. alt disiplinleriyle ilgili düşünceler ileri sürmüş, hakikat, uygarlık, demokrasi, özgürlük, eşitlik, bireycilik, insan hakları, hoşgörü ve laiklik kavramları üzerinde durmuştur. Kendisini *Aydınlanma düşünürü, modern bir kişilik, demokrat, liberal*, bireye ve birey haklarına en üst düzeyde değer veren, duygulara değil akla, topluluklara değil bireylere, güç ve şiddete değil hukuk devletine, toplumsal ödevlere değil insan haklarına ve özgürlüğe önem veren bir kişi olarak tanımlar.

Ahmet Arslan, 1944 yılında Şanlıurfa'da yaşayan bir ailenin (anne Behiye, baba Mehmet) en küçük çocuğu olarak dünyaya gelir. 1955 yılında bitirdiği 11 Nisan Kurtuluş İlkokuludan önce dinî eğitim de alır. Ortaöğrenimini 1961'de Şanlıurfa Lisesi'nde tamamlar ve aynı sene Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü'ne başlar.[1] Üniversite eğitimi esnasında Nusret Hızır (ö. 1980), Aydın Sayılı (ö. 1993) ve Mübahat Türker Küyel (ö. 2022) gibi dönemin önemli hocalarından dersler alır. 1966 yılında lisans eğitimini tamamladıktan sonra aynı üniversitede asistan olur.[2]

[*] İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Felsefesi Öğretim Üyesi. aydin.t@istanbul.edu.tr, Orcid.org/0000-0002-2479-1084

[**] Araştırmacı, handebozbuga@gmail.com, orcid.org/0000-0003-3927-8088.

[1] Ahmet Arslan, *Bir Ömür Düşünmek: Nehir Söyleşi*, Ed. Devrim Özkan, Buğra Kalkan (Ankara: Eksi Kitaplar, 2016), 45-46, 51, 81, 89-90.

[2] Arslan, *Bir Ömür Düşünmek*, 107-108, 121, 137.

rilerek ve ahlâkileştirilerek varlığını devam ettirmeleri gerekir[64]. Arslan'a göre laik toplumlarda din, varlığını özgür bir şekilde sürdürebilir. Hoşgörü ve çoğulculuk gibi laikliğin ortaya çıkması için de farklılıkların bir arada bulunması önemlidir. Devlet açısından bakıldığında hiçbir dinî görüşü egemen kılmayan laik bir yönetim, tüm dinlere eşit mesafede olacaktır.[65] Aslan için Türk modernleşmesi de bir *laikleşme projesidir*.[66] *Batılılaşma* ve *çağdaşlaşma*[67] kavramlarını da modernleşme ile aynı anlamda kullanan Arslan bu bağlamda modernleşerek çağa ayak uydurabilmenin de ancak Batılılaşarak mümkün olduğuna işaret etmiştir.[68]

KAYNAKÇA

Arslan, Ahmet. *Bir Ömür Düşünmek: Nehir Söyleşi*. Ed. Devrim Özkan, Buğra Kalkan. Ankara: Eksi Kitaplar, 2016.

Arslan, Ahmet. "Değişim Sürecinde İnanç-Bilim İlişkisi". *İslâmî Araştırmalar Dergisi*. 11/1-2 (1998), 22-24.

Arslan, Ahmet. *Felsefeye Giriş*. 24. Basım. Ankara, BB101 Yayınları, 2017.

Arslan, Ahmet. *İslâm, Demokrasi ve Türkiye*. 3. Basım. Ankara: BigBang Yayınları, 2015.

Arslan, Ahmet. *İslâm Felsefesi Üzerine*. 4. Basım. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2013.

Arslan, Ahmet. "Türk Laikliği ve Geleceği Üzerine Bazı Düşünceler". *Liberal Düşünce*. 1. (1996), 54-76.

Arslan, Ahmet. "Yunan Tarzında Felsefe veya Saf Felsefe Geleneği". *Felsefe 2002*. Yay. Tülin Bumin. 265-277. 2 Cilt. İstanbul: TÜSİAD, 2002.

Bozbuğa, Hande Nur. *Modern Türk Düşüncesinde Din Eleştirisi: Ahmet Arslan Örneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2023.

Gardet, Louis- Anawati, Georges. *İslâm Teolojisine Giriş*, çev. Ahmet Arslan, 2. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.

Önen, Engin vd. "40. Yılında Ahmet Arslan ile Edebiyat Fakültesi". *Egeden.* No: 24, İzmir: Ege Üniversitesi, Kış 2019, 10-19.

Kaya, M. Cüneyt (haz.). *Türkiye'de/Türkçede Felsefe Üzerine Konuşmalar*. 155-199. İstanbul: Küre Yayınları, 2010.

Kurtoğlu, Zerrin. *İslâm Düşüncesinin Siyasal Ufku*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

Yaman, Fatih. "İnancın Çocuksu Mutluluğundan Çıkış: Ate'lik Üzerine: Dünya Daima Efsaneyle/Dinle Kurulur!". Söyleşi: Ahmet Arslan. *Yetkin Düşünce*, 2/5 (2019), 166-193.

[64] (Çevrimiçi) https://www.youtube.com/watch?v=NTJSgcNPkuY, 11 Ekim 2020.
[65] Arslan, *İslâm, Demokrasi ve Türkiye*, 153.
[66] Ahmet Arslan, "Türk Laikliği ve Geleceği Üzerine Bazı Düşünceler", *Liberal Düşünce*, No:1, Ankara (1996), 55.
[67] Ahmet Arslan, "İslâm, Laiklik ve Demokrasi", *Türkiye'nin Çağdaşlaşma Problemi ve İslâm (Sempozyum 3-4 Mayıs, İzmir)*, Yay. Haz. Mehmet Demirci (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), s. 154.
[68] "Ahmet Arslan- Gelenek ve Modernlik (Anadolu Aydınlanma Vakfı Konuşmaları)", (Çevrimiçi) https://www.youtube.com/watch?v=T0efw6K4nBM, 14 Şubat 2021.

ÖMER NACİ SOYKAN

Dr. Öğr. Üyesi Alper Yavuz*

GİRİŞ

Ömer Naci Soykan 1945 yılında Rize'de doğar. Üniversite eğitimini İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünde alır. Bu bölümden 1982 yılında "Schelling'de Varlık ve Sanat Formları Sorunu" başlıklı teziyle doktora derecesi alarak mezun olur. Sonrasında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinde (MSGSÜ) çalışmaya başlar. Bu üniversitede önceleri Sosyoloji Bölümünde görev yapar. 2006 yılında Soykan'ın uzun yıllara yayılan girişimleri sonucunda MSGSÜ'de bir felsefe bölümü kurulur. 2013'teki emekliliğine kadar Soykan bu bölümün başkanlığını yürütür.

Soykan üniversite dışında yürütülen felsefe çalışmalarına da önayak olur. Bu amaçla 2001 yılında İnsancıl Atölyesinde bir metin okuma kümesi çalışması başlatır. Buna ek olarak İstanbul Beyoğlu'nda kendi tuttuğu bir yerde "İnsancıl Felsefe Çevresi" adıyla başka bir çalışma başlatarak genç felsefecilerin yetişmelerine katkı yapar. Amacı bu çalışmaların bir felsefe vakfına dönüşmesidir. Ancak bu ve daha birçok projesini yaşama geçiremeden 3 Aralık 2017'de yaşamını yitirir.

Soykan'ın çalışmaları felsefenin hemen hemen her alanına yayılır. Bunların yoğunlaştığı konuları ayırt etmek istersek şöyle bir bölümleme yapabiliriz:

Filozof incelemeleri. Soykan, Schelling, Mach, Adorno ve Wittgenstein gibi filozoflar üzerine kitaplar yayımlamıştır. Bunlar yalnızca birer felsefe tarihi çalışması olmayıp Soykan'ın bu filozoflardan yola çıkarak kendi felsefesinde vardığı sonuçları da içerirler.

Toplum ve siyaset felsefesi. Soykan'ın bu alanda ilgilendiği konular arasında şunlar yer alır: aydınlanma, demokrasi, insan hakları, anarşizm, postmodernizm, toplumbilim, tarih ve kültür, eğitim, kitle iletişimi, çevre.

Estetik ve sanat felsefesi. Soykan'ın felsefedeki temel alanı nedir diye sorulacak olursa estetik ve sanat felsefesi demek yanlış olmaz. Onun son büyük çalışması da bu alandadır. Hem genel sanat felsefesi konularında hem de tek

* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi.

bilgisayar çevirilerinde kaynak dil olarak kullanmak için uygun kıldığını, diller arası otomatik çeviri yaparken anlamın korunması için Türkçenin aracı bir rol oynayabileceğini öne sürer. Soykan'ın bu savını yorumlayabilmek için dilbilimcilerin diller arası sözdizim ve anlam ilişkilerini gösterirken kullandıkları bir yönteme bakabiliriz. Bu yönteme göre kaynak dilde verilmiş bir tümcenin altına sözcüklerin yerleri değiştirilmeden hedef dildeki karşılıkları yazılır. Türkçe burada çok doğal bir hedef dil işlevi görebilir. Örneğin İngilizce "I drink milk." tümcesinin sözcük sırası değiştirilmeden verilecek Türkçe karşılığı "Ben içerim süt." olur. Bu tümce devrik olmasına karşın Türkçe konuşucularınca yine de bozuk yapılı bulunmaz. Buna karşın Türkçe "Ben süt içerim." tümcesi yine sözcük sırası değiştirilmeden İngilizcede karşılanırsa "I milk drink." gibi İngilizce konuşucularının kulaklarını tırmalayacak bir tümce elde edilir. Türkçenin bilgisayar destekli dil işleme çalışmalarına yapabileceği katkı buralarda, farklı dillerin yapılarına esnek bir biçimde uyum sağlamasında aranabilir.

Bu incelemede üç kısa yazısı üzerinden Ömer Naci Soykan'ın sanat felsefesi, bilgi felsefesi ve dil felsefesi alanlarındaki kimi görüşleri tartışıldı. Kuşkusuz onun felsefeye katkısının çok küçük bir bölümüyle sınırlı kalmış olduk. Soykan Cumhuriyet dönemi Türk felsefesinin en önde gelen temsilcilerinden biridir. Ondan geriye binlerce sayfalık yayımlanmış çalışma kaldı. Kendisinin çok önem verdiği "filozof tavrı" bu çalışmalarda açık bir biçimde görülebilir. Soykan'ın felsefesi uzun dönemler boyunca felsefeciler için verimli bir çalışma alanı olarak kalacaktır.

KAYNAKÇA

Carnie, Andrew. *Syntax: A Generative Introduction*. West Sussex: Wiley-Blackwell, 3. Basım, 2013.

Chomsky, Noam. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, MA: MIT Press, 1965.

Güven, Özgüç vd. (ed.). *Ağaçları Tanıyan Filozof: Ömer Naci Soykan Felsefesi Üzerine İncelemeler*. İstanbul: İnsancıl Yayınları, 2023.

Kant, Immanuel. *Yargı Yetisinin Eleştirisi*. çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi, 2006.

Russell, Bertrand. *The Philosophy of Logical Atomism*. London and New York: Routledge, 2010.

Soykan, Ö. Naci. "A Proposal for the Classification of Objects". *bilig* 49 (2009), 177-190.

Soykan, Ömer Naci. "A Proposal for the Classification of Arts". *Journal of Comparative Literature and Aesthetics* 25/1-2 (2002), 10-12.

Soykan, Ömer Naci. "Nesnelerin Bölümlenmesi Hakkında Bir Öneri". *Kaygı* 18 (2012), 19-28.

Soykan, Ömer Naci. "On the Relationships between Syntax and Semantics with regard to the Turkish Language". *Cultura International Journal of Philosophy of Culture and Axiology* 9/2 (2012), 61-76.

Soykan, Ömer Naci. "Sanat Tarzlarının Bölümlenmesi İçin Bir Deneme". *İnsancıl Dergisi* 189 (2006), 1-3.

Soykan, Ömer Naci. "Sözdizim ile Anlambilim Arasındaki Bağıntıya Türkçe Açısından Bir Bakış". *Kaygı* 20 (2013), 139-152.

NECMETTİN TOZLU

Prof. Dr. Süleyman Doğan*

GİRİŞ

Felsefe için 'insan faaliyetlerinde bir arındırma, derinliklerindeki sırrı, güzellikleri ifade etme gayreti' diyen[1] ve özellikle eğitim felsefesi alanında yaptığı çalışmalar ve yazdığı kitaplarla tanınan Necmettin Tozlu, 1945 yılında Gümüşhane'nin Kocayokuş Köyü'nde doğmuştur. Anne tarafından Ömer Efendi olarak şöhret bulan bir âlimin torudur. Babası erken yaşta vefat eden Tozlu, çocukluk ve gençlik yıllarını çileli geçirir. Kendisiyle yapılan bir söyleşide bu durumu şöyle anlatır:

"Çocukluğum köyümde geçti. Ailemiz, altı çocuk bir ana-babadan ibaretti. Biz iki erkek kardeşi, diğer kız kardeşlerimiz pek severdi. İmkânlar ölçüsünde bütün isteklerimiz karşılanırdı. Zaten babam merhum olunca, ailenin geçimi anam ile birlikte onlara yüklendi. Evimiz köyü ikiye bölen derenin tam kenarında idi. Yağmur yağıp da seller baş verince, evi sel ha aldı, ha alacak diye içimiz titrer dururdu. Doğrusu, odanın pencere camından selin vahşiliğini, önüne gelen her şeyi katlayarak sürüklemesini, sarı toprakların rengine boyanmış olarak köpürüp kükremesini unutmak ne mümkün! Okula gitme zamanım gelmişti. Babam Kur'ân okumamı istiyordu. Ancak o yıl hastalandı ve vefat etti (1955). Hastalığı esnasında anama, "Oğlanı okula ver" demiş. Babamın ölmesiyle kâbus yılları başladı. Hayatımız darmadağın oldu. Bu dönemde dayılarım Şefkı ve Fevzi (Alaaddin) Efendiler işimize el attı."[2]

Necmettin Tozlu, ilkokulu Kale Beldesi'nde, ortaokul ve liseyi Gümüşhane'de okumuştur. Okul hayatında sınıfları hep birincilikle bitirmiştir ve en çok sevdiği derslerden birisi resimdir. Necmettin Tozlu, "Bilim ve Hayat"[3] adlı kitapta fikri gelişimini şöyle anlatır. Fikrî gelişmem, fikrî hareketlere iştirakim ortaokul sıralarında başlar. Türkçe öğretmeni Şükrü Bey'in Batı klasiklerine beni aşina kılması, bu dönemin öğretmen okullarındaki kurslarda

* Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

1 Necmettin Tozlu, (1999). "Felsefeyi Güzelleştiren Adam", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XL, S.39-45, Ankara.

2 Tarık İnce, (2019). Necmettin Tozlu'nun Eğitim Felsefesi, *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),* Malatya.

3 Necmettin Tozlu, (2012), *Bilim ve Hayat*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

KAYNAKÇA

Ayyıldız, Mustafa. (2011). "Hay İbn Yekzan Ekseninde Necmettin Tozlu Hocanın İnsana Topluma ve Tekamüle Dair Bazı Hassasiyetleri". (Editörler). Taşdelen, Vefa. Yayla, Ahmet. ve Karaca, Alaattin. *Eğitimden Felsefeye Necmettin Tozlu Armağanı*. Ankara. Hangar Marka İletişimi Reklam Hizmetleri Yayıncılık, ss. 175-178.

Balay, Refik (2011). "Bir Eğitimci Olarak Necmettin Tozlu'nun Eğitim Problemlerimize İlişkin Düşünceleri ve Çözüm Önerileri". Taşdelen, Vefa. Yayla, Ahmet ve Karaca, Alaattin. (Editörler). *Eğitimden Felsefeye Necmettin Tozlu Armağanı*. Ankara: Hangar Marka İletişimi Reklam Hizmetleri Yayıncılık, ss. 199-220.

Ceylan, T. (2018). "Necmettin Tozlu'nun İnsan ve Eğitime Bakışı". *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, *13(25).* 239-258., Bayburt.

Doğan, Süleyman (2021). *Profesörler Geçidi*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.

Gurbetoğlu, Ali (2011). "Tozlu'nun Eğitim Anlayışında Düşünce Eğitiminin Yeri ve Önemi". Taşdelen, Vefa. Yayla, Ahmet; Karaca, Alaattin. (Editörler). *Eğitimden Felsefeye Necmettin Tozlu Armağanı*. Ankara: Hangar Marka İletişimi Reklam Hizmetleri Yayıncılık, ss. 199-220.

İnce, Tarık, (2019). "Necmettin Tozlu'nun Eğitim Felsefesi". *İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Eğitim Programları ve Öğretimi Bilim Dalı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya.

İspir, Naci (2011). "Tozlu'nun İnsan ve Eğitim Anlayışı: Bir Denge Varlığı Olarak İnsan". Taşdelen, Vefa. Yayla, Ahmet ve Karaca, Alaattin. (Editörler). *Eğitimden Felsefeye Necmettin Tozlu Armağanı*. Birinci Baskı. Ankara: Hangar Marka İletişimi Reklam Hizmetleri Yayıncılık, ss. 185-189.

Kalkışım, M. ve Saylan, K. (Editörler). (2013). *Gümüşhane'nin Kültür ve Sanat Hayatından 40 Biyografi (1)*. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları.

Önal, Mehmet (2011). "Bir Bilge Akademisyen Olarak Necmettin Tozlu". Taşdelen, V. Yayla, A. ve Karaca, A. (Editörler). *Eğitimden Felsefeye Necmettin Tozlu Armağanı*. Birinci Baskı. Ankara: Hangar Marka İletişimi Reklam Hizmetleri Yayıncılık, ss. 169-174. 78

Polat, Ümit (2011). Bir Eğitimci Olarak Necmettin Tozlu'nun Eğitim Problemlerimize İlişkin Düşünceleri ve Çözüm Önerileri. Taşdelen, V. Yayla, A. ve Karaca, A. (Editörler). *Eğitimden Felsefeye Necmettin Tozlu Armağanı*. Birinci Baskı. Ankara: Hangar Marka İletişimi Reklam Hizmetleri Yayıncılık, ss. 221-224.

Söylemez, Mikail (2016). "Eğitimizin Yeniden İnşasında Özgün Bir Proje: Necmettin Tozlu'nun Kâmil İnsan Yetiştirme Felsefesi Üzerine Bir İnceleme". *Felsefe Dünyası*. Sayı.63, Ankara.

Şimşek, Hüseyin (2011). "Necmettin Tozlu'da İnsan, Değer ve Aile Üçgeninde Eğitsel İdealler". Taşdelen, Vefa. Yayla, Ahmet ve Karaca, Alaattin. (Editörler). *Eğitimden Felsefeye Necmettin Tozlu Armağanı*. Ankara: Hangar Marka İletişimi Reklam Hizmetleri Yayıncılık, ss. 139-168.

Taşdelen, Vefa (2011). "Eğitimden Felsefeye". *Eğitimden Felsefeye Necmettin Tozlu Armağanı* (ed. Vefa Taşdelen, Ahmet Yayla, Alaattin Karaca), ss. 225-228, Ankara: Hangar Marka İletişimi Reklam Hizmetleri Yayıncılık.

Taşdelen, Vefa (2019). "Necmettin Tozlu'nun Eserlerinde Düşünce, Değer ve Otantisite". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt.8, sayı.3, Aşkabat, Kırgızistan.

Topsakal, Cem (2011). "Necmettin Tozlu'nun Eğitim Sistemi Düşüncesi ve Türk Eğitim Sistemine Katkısı". Taşdelen, V. Yayla, A. ve Karaca, A. (Editörler). *Eğitimden Felsefeye Necmettin Tozlu Armağanı*. Birinci Baskı. Ankara: Hangar Marka İletişimi Reklam Hizmetleri Yayıncılık, ss. 127-137.

Tozlu, Necmettin (1997). "Şahsiyet Sorumluluk ve Görev Bilinci". *Felsefe Dünyası.* (23), 22., Ankara.

Tozlu, Necmettin (1999). "Felsefeyi Güzelleştiren Adam". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt:XL, S.39-45, Ankara.

Tozlu, Necmettin (2003). *Eğitim Felsefesi Üzerine Makaleler*. Ankara: Elis Yayıncılık.

Tozlu, Necmettin (2003). *İnsandan Devlete Eğitim*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Tozlu, Necmettin (2008). "Küreselleşmeyle Gelen Yeni Bir Çağın Eşiğinde Yeni Bir Şuurun İnşaası ve Eğitim". *Felsefe Dünyası.* (47), 17-31, Ankara.

Tozlu, Necmettin (2012). "İnsan ve Toplum Gerçeği Yahut Eğitimin Felsefi İnşası". *Bilge Adamlar*. (28), 62-70, Ankara.

Tozlu, Necmettin (2012). *Bilim ve Hayat*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Tozlu, Necmettin (2013). "Dil, Kültür ve Gelenek Bağlamında Felsefe Yapmak". *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 1*(1), 303., Bayburt.

Tozlu, Necmettin (2014). *Eğitim Felsefesi*. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları.

Tozlu, Necmettin (2014a). "Doğru, Fıtrî Bir Eğitim ve Dayandığı Usul: Sevgi". *Yeni Türkiye Dergisi.* (56), 980. 79, Ankara.

Tozlu, Necmettin (2014). *Felsefeden Eğitime II. Eğitim Felsefesi Üzerine Yazılar*. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları.

Tozlu, Necmettin (2015). *İnsan Yetiştirme Modelimiz, Geleceğimiz ve Eğitim Felsefemiz*. Ankara: TYB Yayınları.

Tozlu, Necmettin (2016). *Eğitimden Felsefeye 1*. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları.

Tozlu, Necmettin (2016). *Üniversitenin Mesuliyeti*. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 1 (18), 497- 510.

Tunç, A. İlhan (2011). "Necmettin Tozlu'nun Düşüncesinde Aile ve Kadın Eğitimi". Taşdelen, Vefa. Yayla, Ahmet ve Karaca, Alaattin. (Editörler). *Eğitimden Felsefeye Necmettin Tozlu Armağanı*. Ankara: Hangar Marka İletişimi Reklam Hizmetleri Yayıncılık, ss. 107-125.

Yeşilçayır, C. (2017). "Eğitim Felsefesi Bağlamında Necmettin Tozlu'nun Önemi". *Disiplinler arası Sosyal Bilimler Dergisi. (2),* 65-77.

Yeşilçayır, C. (2017). *Ebedi Barış*. İstanbul: Tezkire Yayınları.

SARA ÇELİK

Doç. Dr. Bekir Geçit*

GİRİŞ

Ankara'nın Nallıhan ilçesinde 1945 yılında doğan Sara Çelik, 1957 yılında Çayırhan ilkokulundan mezun olduktan sonra İstanbul'da orta ve lise öğrenimini tamamlayan Çelik, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümüne girdi. 1968 yılında felsefe bölümünden mezun olduktan sonra aynı bölümde doktora yapmaya başladı. O dönemde doktora öğrenciliği için *Başarı Belgesi Alma* koşulunu Spinoza, Bertrand Russell, George Edward Moore gibi düşünürler üzerine çalışarak 1974 yılında Prof. Dr. Nermi Uygur'dan aldığı başarı belgesiyle yerine getirdi. Daha sonra öğretmenliğe başlayan Çelik, 50. Yıl Çağlayan Lisesi, Beyoğlu Fındıklı Lisesi ve Kuleli Askerî Liseleri gibi çeşitli liselerde Felsefe Dersleri Grup Öğretmenliği yaptı. 1980 yılları sonlarında *Eski Doktora Öğrenciliği Yönetmeliği* gereğince Doç. Dr. Uluğ Nutku danışmanlığında doktora tez çalışmasına yeniden başlayarak 1993 yılında *Gilbert Ryle'ın Zihin Kavramı* adlı çalışmasıyla doktorasını tamamladı[1].

1995 yılında Mersin Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde Yrd. Doç. Dr. olarak çalışmaya başlayan Çelik, 1998 yılında doçent, 2006 yılında ise Profesör oldu ve bu dönemde felsefenin birçok alanında lisans ve yüksek lisans düzeyinde dersler verdi. Gilbert Ryle'ın *The Concept of Mind* adlı eserinin *Giriş, I. ve II. Bölümlerinin* çevirisiyle ve yazarın aynı eseriyle ilgili bir makalesinin de yer aldığı çalışması *Zihin Felsefesi* adıyla Alfa Yayınevi tarafından 1995 yılında yayımlandı. Aynı eserin tam çevirisi 2011 yılında ve 2020 yıllında Doruk Yayınevi tarafından yeniden basıldı. Aynı yayın evi tarafından *Pragmatizm, Pratik Bir Felsefe Seçme Yazılar* çeviri çalışmasının ilk baskısı 2000 yılında ve ikinci baskısı da 2018 yılında yayımlandı. İlk telif çalışması olan *Bilgi Felsefesi: İlkçağ'dan Yeniçağ'a* adlı çalışması 2010 yılında ve daha sonra yeniden 2018 yılında Doruk Yayınevi tarafından yayımlandı. Diğer telif eserleri olan *Modern Felsefe-I* ve *Modern Felsefe-II* adlı çalışmaları 2011 yılında Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi tarafından yayımlandı. 2015 yılında *Yeniçağda Bilgi*

* Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

1 Sara Çelik, *Analitik Felsefe: Çözümlemeci Felsefe'ye Bir Giriş* (Ankara: Retro Basım Yayın Tasarım Ltd. Şti., 2021), 5-6.

konularda düşüncelerini özgürce açıklama imkânı bulurlar. İnsanların *öz güven* duygularının gelişebilmesi ve yaratıcıklarının açığa çıkabilmesi için özgürlük zorunludur.[29] Çünkü *insanlar düşünerek fikir üretirler ve problemlerini çözerler*.[30] Çelik'e göre de toplumumuzda gerçek anlamda özgür bir ortamın oluşturulması ve felsefenin geliştirilebilmesi ancak Türk devriminin ilkeleriyle mümkündür. O halde, Çelik'in felsefi düşüncesine göre büyük bir kazanım olan ve *Türk Aydınlanması olarak karşımıza çıkan*[31] Atatürk'ün devrim ilkelerini yaşamalıyız ve yaşatmalıyız. Kısaca diyebiliriz ki, insanileşmek için felsefe yapmak, felsefe yapmak için de özgür olmak gerekir.

KAYNAKÇA

Çelik, Sara. *Gilbert Ryle'ın Zihin Kavramı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 1993.

Çelik, Sara. "Liberal Toplumda Bireysel Özgürlüğün Anlamı". *Simurg Dergisi* 1, (Ekim 1996) 7-24.

Çelik, Sara. "Moore'da Fiziksel Objenin Varlığı ve Bilgisi Sorunu". *Mersin Üniversitesi Toplum Bilimleri ve Güzel Sanatlar Dergisi* (1997), 138-149.

Çelik, Sara. "Birey, Öteki ve Toplum Bağlamında Ortega Y Gasset'in Yaşama Felsefesi Üzerine". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Araştırma Dergisi,* (2003-2 Sayı: 17'den Ayrı Basım), 15-23.

Çelik, Sara. "Aydınlanmanın Felsefi Temelleri". *İçel Sanat Kulübü Aylık Bülteni Dergisi* 142 (2006-Yıl 17), 17-20.

Çelik, Sara. "Felsefe Bilim İlişkileri". *Felsefe Bilim ve Sanat İlişkileri* içinde, Yayına Hazırlayan: Mustafa Günay ve Adnan Gümüş. s, 22-31, Adana: Adana İzdüşüm Yayıncılık, 2007.

Çelik, Sara. "Descartes'dan Foucault'ya Modern Özne ve Dönüşümleri Sorunu". *Özne Dergisi* 7. Kitap, (Bahar 2007), 2-10.

Çelik, Sara. "Atatürkçülüğün Aydınlanmacı Dinamikleri Işığında Türkiye'yi Düşünmek". *Özne Dergisi*, (Kış 2008), 39-47.

Çelik, Sara. "İnsan Doğasında Aklın Yeri Üzerine Bir Deneme". *Özne Dergisi* 9. Kitap, (Güz 2008), 3-8.

Çelik, Sara. "Önsöz". *Pragmatizm-Pratik Bir Felsefe-Seçme Yazılar* (Pierce, C. S. , James, W. ve Dewey, J., Derleyen-Çeviren: Sara Çelik) içinde, 9-18, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2008.

Çelik, Sara. "İyinin Varlığı ve Anlamı Üzerine Etik Nesnelciliğin İki Türü ve Eleştiriler". *Özne Dergisi* 10. Kitap, (Bahar 2009), 27-36.

Çelik, Sara. *Bilgi Felsefesi-İlkçağ'dan Yeni Çağ'a*. İstanbul: Doruk Yayımcılık, 2010.

Çelik, Sara. *Yeni Çağda Bilgi Felsefesi*. İstanbul: Doruk Yayımcılık, 2015.

Çelik, Sara. *Analitik Felsefe-Çözümlemeci Felsefe'ye Bir Giriş*. Ankara: Retro Basım Yayın Tasarım Ltd.Şti. 1. Basım, 2021.

Geçit, Bekir. *Politik İnceleme-Demokrasi Nedir?* Konya: Çizgi Kitabevi. 1. Baskı, 2022.

Geçit, Bekir. *İnsan Hakları Nedir?* Konya: Çizgi Kitabevi. 1. Baskı, 2022.

Rousseau, Jean-Jacques. *Toplum sözleşmesi*. Çev. Vedat Günyol. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

[29] Bekir Geçit, *Politik İnceleme-Demokrasi Nedir?* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2022), 30-31.
[30] Bekir Geçit, *İnsan Hakları Nedir?* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2022), 83.
[31] Çelik, "Atatürkçülüğün Aydınlanmacı Dinamikleri Işığında Türkiye'yi Düşünmek", 40.

YÖRÜCEK KÖYÜNDEN FELSEFE PROFESÖRLÜĞÜNE NECİP TAYLAN

Dr. Öğr. Üyesi Ata Demir*

GİRİŞ

4 Ocak 1946 yılında Tekirdağ'ın Malkara ilçesinin Yörücek Köyünde doğan Necip Taylan'ın annesinin adı Fatma, babasının adı Tahir'dir. Rivayete göre ataları Fatih (1432-1481) Dönemi'nde Konya/Karaman civarından çeşitli sebeplerle Bulgaristan/Deliorman'a göç etmişler. 1900'lerin başında patlak veren Balkan Harbinde Necip'in babası Tahir daha beş yaşında iken dedesi son derce zor şartlarda Tekirdağ'ın Malkara ilçesinin Yörücek[1] köyüne yerleşmiş.

Taylan'ın babası çiftçilikle uğraşır. Ancak köyde hem toprakları çok az hem de olan topraklar da çok verimsizdir bu yüzden ailesi maddi sıkıntılar içinde bir hayat sürdürmüştür. Necip dokuz kardeşli bir ailenin sonuncusu olarak doğduğunda babasının elli, annesi ise kırk altı yaşındaydı. Necip, babasının güçlü kuvvetli ve aynı zamanda Deliorman pehlivanlarından olduğunu belirtir. Annesinin ise ufak tefek olduğunu ve kendisinin de annesine çektiğini ifade eder. O, babasının annesini övmek için "tarlanın eve yakını, karının yere yakını makbuldür" latifesini sıkça işittiğini belirtir.[2] Taylan'ın anne-babası gibi tüm kardeşleri de son derce fakirlik içinde aynı köyde yaşayıp aynı köyde vefat etmişlerdir.

Taylan, babasıyla ilgili unutamadığı üç anı[3] dışında fazla hatırasının kalmadığını belirtir. Dönemin sosyal ve siyasi yapısına âdeta ayna tutan bu hatıra-

* Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı, Dr. Öğretim Üyesi / ORCID: 0000-0002-9075-8987 / ata.demir@siirt.edu.tr Siirt, Türkiye

1 "Anıların İzinde 52. Bölüm Prof. Dr. Necip Taylan", Söyleşi, haz. Fehmi Atay, *Anıların İzinde*, *atv Avrupa* (2019). https://youtu.be/bVdGjxDitbM

2 Anıların İzinde 52. Bölüm Prof. Dr. Necip Taylan https://youtu.be/bVdGjxDitbM

3 Necip Taylan'ın unutamadığım dediği ve hafızasında yer edinen üç anı:

Birinci anı: Bir gün babası Tahir tarlada öküzlerle çift sürerken iki jandarmanın geldiğini ve kendisine senin devlete iki buçuk lira borcun var haydi yürü karakola dediklerini, babasının müsaade edin gidip köyden birisinden borç edip getirip vereyim demesine rağmen jandarmanın öküzleri bağlı bıraktırarak onu götürdüğünü, üstelik bu sıcaklıkta bizi buralara kadar getirdin deyip karakola varıncaya kadar sekiz km'lik yolda söz konusu iki jandarmanın sırayla babasının sırtına bindiğini, karakola vardığında falakaya yatırılıp demir çubuklarla ayağının altı şişinceye kadar dövüldüğünü ve eve dönerken sekiz km'lik yolu altı saatte sürünerek gelebildiğine dair anıdır. Bkz. https://youtu.be/bVdGjxDitbM (erişim:15.08.2023)

KAYNAKÇA

Akşin, Sina. *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*. 12 Cilt. Ankara: İmaj Yayıncılık, 1996.

"Anıların İzinde 52. Bölüm Prof. Dr. Necip Taylan". Söyleşi. haz. Fehmi Atay. *Anıların İzinde*. *atv Avrupa*. Yayın Tarihi 2019.

Bayram, Feridun. *Eğitmenler, Öğrenmeyi Öğretme Ustaları.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.

Büchner, Louis. *Madde ve Kuvvet*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2012.

Cumhuriyetin 75. Yılı. thk. Feridun Aksın. 3 Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1998.

"T.B.M.M. Zabıt Ceridesi", 1341.

Çakır, Ruşen-Bozan, İrfan. *İmam Hatip Liseleri: Efsaneler ve Gerçekler*. İstanbul: Tesev Yayınları, 2004.

dunyabulteni.net.http://www.dunyabulteni.net/haber/159759/1950-secimleri-beyaz-devrim-mi (erişim: 21.08.2023).

Erdem, Çiğdem. "Cumhuriyet Yönetiminin 1930'lu Yıllarda Köyde Ve Köylülükte Dönüşümü Gerçekleştirme İsteğinin Bir Aracı Olarak Köy Eğitmen Kursları". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 3/10 (2008), 187-200.

Gazzalî. *Tehâfütü'l-felâsife: Filozofların Tutarsızlığı*. çev. Mahmut Kaya. İstanbul: Klasik Yayınları, 2005.

Güngör, Süleyman (Mayıs 2010). "14 Mayıs 1950 Seçimleri ve CHP'de Bunalım". SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi https://tr.wikipedia.org/wiki/1950_T%C3%BCrkiye_genel_se%C3%A7imleri (21.08.2023 erişim).

Kabakçı, Enes. "Trajectoire du Positivisme Comtien (1820-1857): De la Philosophie Positive a la Religion de l'Humanite". *Sosyoloji Dergisi* 3/23 (2011).

Kant, Immanuel. *Arı Usun Eleştirisi*. çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınları, 3. baskı., 2010.

Küçükalp, Kasım-Cevizci, Ahmet. *Batı Düşüncesi Felsefi Temelleri.* Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2018.

Nohlen, Dieter vd. (ed.). *Elections in Asia and the Pacific: A data Handbook,*. Oxford Üniversity Press, 2004.

Platon-Gören, Erman. *Sokrates'in Savunması*. Kabalcı Yayınevi, 2006.

Taylan, Necip. *Anahatlarıyla İslam Felsefesi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020.

Taylan, Necip. "Din Felsefesinde Kötülük Problemi". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/12 (1994), 47-80.

Taylan, Necip. *Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu*. İstanbul: Şehir Yayınları, 2. Basım, 1998.

Taylan, Necip. *Gazâlî'nin Düşünce Sisteminin Temelleri Bilgi- Mantık- İman*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1994.

Taylan, Necip. *İlim-Din (İlişkileri-Sahaları-Sınırları)*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1979.

Taylan, Necip. "Prof. Dr. Necip Taylan Ile Söyleşi: Geçmişten Günümüze Felsefi Mirasımız Ve Biz". *MANTIK ARAŞTIRMALARI I*. ed. Yunus Emre Akbay-İsmail Latif Hacınebioğlu. BİLİMSEL TOPLANTILAR SERİSİ: 10. SDÜ İLAHİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI, 2013.

"T.B.M.M. Zabıt Ceridesi", 1341, 227.

Yıldız, Ahmet. *Kemalizmin İki Yüzü*. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2014.

FATMA PINAR CANEVİ: BİLGELİĞİN, FELSEFENİN VE TARİHİNİN DOSTU

Prof. Dr. Aliye Kovanlıkaya*

GİRİŞ

Değerli Hocam Fatma Pınar Göktan Canevi. Kendisinden önce ismi ile tanışmıştım. Lisans birinci sınıftaydım diye hatırlıyorum. Hatırası önünde saygıyla eğildiğim Hocam Arda Denkel bölümde yaptığı bir konuşmada iddiasını bir örnek üzerinden dile getiriyordu. Örnekte beş kahraman vardı. (Alfabetik sırayla) Ali, Arda, Pınar, Yalçın, Zeynep. Beş kahramandan dördü Boğaziçi Üniversitesi Felsefe Bölümü'ndeki çok değerli hocalarımızdı: Ali Karatay, Arda Denkel, Yalçın Koç, Zeynep Davran. Onları tanıyordum. Pınar kimdi acaba?

Pınar Canevi felsefe lisans derecesini 1968'de Hollins College'da (Virginia, ABD), "Mythos and Logos in Plato" başlıklı teziyle, yüksek lisans derecesini 1969'da Byrn Mawr College'da (Philadelphia, ABD) "The Metaphysical Foundations of Plato's and Aristotle's Ethics" başlıklı teziyle, doktora derecesini ise 1979 yılında Emory Üniversitesi'nde (Georgia, ABD) Prof. Dr. John P. Anton danışmanlığında "Plato's Philosophy of the Sensible Realm in the Early Dialogues" başlıklı teziyle almıştır. Hacettepe (1969-71), Emory (1972-74), ODTÜ (1975-79), Boğaziçi (1979-81) üniversitelerinin felsefe ve beşerî bilimler bölümlerinde öğretim asistanı ve görevlisi olarak, ODTÜ (1981-89), Ankara (1978-89, DTCF'de ek görevlendirmeyle) ve Boğaziçi (1986-1996) üniversitelerinin felsefe bölümlerinde öğretim üyesi olarak çalışmış, Boğaziçi felsefe bölümünde ders vermeyi emekli olduktan sonra da sürdürmüştür.

Dolayısıyla ben kendisini ilk önce, felsefe dersleri henüz "Humanities" dersleri çerçevesinde açılırken Boğaziçi'nde ders veren, bölümün kurulmasına hazırlık aşamasında çok büyük katkıları olmuş bir kişi olarak tanıdım. Sonradan öğrenecektim ODTÜ Felsefe Bölümü'nün kurulması için de çok çaba harcadığını:

> *"Pınar Canevi'nin YÖK bünyesindeki kişisel bağlantıları ve yoğun çabalarının da sonucunda bölüm kurulmuştur. Pınar Canevi'nin, ODTÜ Felsefe Bölümü öğ-*

* Galatasaray Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, akovanlikaya@gsu.edu.tr

bilgeliğin gelmiş geçmiş dostlarıyla, bu süreçte ortaya çıkan dostlukla, felsefenin tarihiyle de dostluktur. Yeni eserler yayımlaması, eserlerinin Türkçede yayımlanması ve okura ulaşması dileğiyle… Ve saygılarımla…

KAYNAKÇA

Canevi, F.P.G. "Classicism and Romanticism: a Philosophical Reconsideration". *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi Beşerî Bilimler* 8-9 (1980-81), 3-25.

Canevi, P. "Do We Need Actual Entities", *Whitehead und der Prozeßbegriff /Whitehead and the Idea of Process*, Ed. H. Holz and E. Wolf-Gazo. 185-188. Freiburg/Münih: Verlag Karl Alber,1981.

Canevi, F.P.G. *Plato's Philosophy of the Sensible Realm in the Early Dialogues*. Ankara: Metu Foundation Publication, 1986.

Canevi, F.P.G. "The Plight of Cosmology", *Process Studies* 17 (1988), 163-169.

Canevi, P. "Etik Eğitiminin Akademik Programla Bütünleştirilmesi: Türkiye Deneyimi". *II. Uygulamalı Etik Kongresi Bildiriler Kitabı 18-20 Ekim 2006*. ed. B. Parkan. 119-121. Ankara: ODTÜ Felsefe Bölümü, 2007.

Canevi, F.P. "Türkiye Cumhuriyeti ve Eğitim". *Cumhuriyet, Eğitim Reformu ve Dewey/ The Republic, Educational Reform and Dewey*. ed. John P. Anton ve F. Pınar Canevi. 67-76. İstanbul: Forum İstanbul Enstitüsü Yayınları, 2007.

Canevi, F.P. "The Conception of Logos as the Foundation of Human Dignity". *The Proceedings of the Twenty-first World Congress of Philosophy - Ancient and Modern Philosophy*. ed. Pınar Canevi, Stephen Voss. 10/11-19. Ankara: Philosophical Society of Turkey, 2007.

Canevi, F.P. "Ayrılmaz İkili", *Tutarsızlığın İz Sürücüsü- Dilde/Düşüncede-Teo Grünberg'e Armağan*. ed. Zekiye Kutlusoy. 237-244. Ankara: İmge Kitabevi, 2013.

Coleridge, S.T. *Yaşlı Gemici*. çev. Şavkar Altınel. İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.

Değirmencioğlu, M.C. *Türkiye'de İlk Türk Felsefe Cemiyeti ve Sonraki Gelişmeler*. İstanbul: Odak Yayınevi, 2004.

Nietzsche, F. *Tragedyanın Doğuşu*. çev. Mustafa Tüzel. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

Nietzsche, F. *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, çev. Regaip Minareci. İstanbul: Can Yayınları, 2021.

Wordsworth, W. *Prelüd*. çev. Nazmi Ağıl. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.

ODTU Orta Doğu Teknik Üniversitesi. "Felsefe Bölümü". (Erişim 7 Eylül 2023). https://fef.metu.edu.tr/felsefe-bolumu/

TÜFED Türk Felsefe Derneği. (Erişim 7 Eylül 2023). https://tufed.net/tufed/

Kaynakçada yer almayan eserleri

"Euripides' in Işığında 'Küheylan'". *Türk Dili* 297 (1976), 422-428.

"Antik Yunan Sanatı Üstüne Düşünceler". *Hacettepe Üniversitesi, Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Beşerî Bilimler Dergisi, Bedrettin Cömert'e Armağan* Özel sayı (1980), 49-57.

"Spinoza's Theory of Knowledge and the Geometrical Method". *ODTÜ İnsan Bilimleri Dergisi* 1/2 (1983), 23-41.

"İbni Sina Felsefesinde Varolabilme Kavramı". *Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Kütüphane Yayınları Toplantı Bildirileri Dizisi 1: Uluslararası İbni Sina Sempozyumu*, 279-284. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1984. "The Conception of Matter in the Philosophy of Plotinus". *ODTÜ İnsan Bilimleri Dergisi* 1 (1984).

"Heidegger and the Problem of Ontology: An Interrogation". *ODTÜ İnsan Bilimleri Dergisi* 2 (1985), 61-76.

"Önümüzdeki Bir İmkân: Felsefe". *Felsefe Konuşmaları, Kültür Eserleri Dizisi* 84. ed. Sadettin Elibol. 127-132. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.

"The Criterion of Knowledge in the Theaetetus". *Aydın Sayılı'ya Armağan*. Ankara: DTCF Yayınları, 1987.

"Merleau-Ponty's Razor". *ODTÜ İnsan Bilimleri Dergisi* 2 (1987), 35-48.

"Haysiyet Problemi ve Sokratik Felsefe". *1. Felsefe ve Sosyal İlimler Kongresi: Bildiriler, 7-11 Mayıs 1984.* 158-162. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1989.

"Whitehead Felsefesinde Ampirizmin Faturası". *II. Türkiye Felsefe, Mantık ve Bilim Tarihi Sempozyumu (11-13 Kasım 1987)*. 261-265. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. 1989.

"Felsefeye var mıyız?". *Milli Kültür* 73 (1990), 19-20.

"Sanat'ta Seçkinlik". *Mimar Sinan Üniversitesi Felsefe Derneği, Felsefe ve Sanat Sempozyumu, 18-20 Aralık 1989.* 41-45. İstanbul: Ara Yayıncılık, 1990.

"Whitehead Felsefesinde Ampirizmin Faturası". *Kadın Felsefecilerimiz*. 189-195. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 1999.

"Subjectivity without Subjectivism: an essay on Charmides". *Yaman Örs Armağanı.* 413-420, Adana: Türkiye Biyoetik Derneği Yayınları, 2005.

"Plato on the Art of Becoming" *Skepsis* XVI/i-ii (2005), 65-72.

"Enformasyon Değil Formasyon". *Bir Us ve Bilim Savaşçısı: Cemal Yıldırım'a Armağan.* Ankara: İmge Kitabevi, 2008.

BİR YAŞAMA DÜŞÜNÜRÜ OLARAK ATİLLA ERDEMLİ

Dr. Öğr. Üyesi Sibel Kiraz*

GİRİŞ

Prof. Dr. Hüseyin Atilla Erdemli 18 Temmuz 1946'da Mersin'de dünyaya gelir.[1] İlk ve orta öğrenimini orada tamamladıktan sonra 1967 yılında İstanbul Üniversitesi Ed. Fak. Felsefe Bölümü'nde lisans öğrenimine başlar. Prof. Dr. Nermi Uygur yönetiminde hazırladığı *Henri Bergson'da Yaşama Sorunu* adlı tezle 1973 yılında lisans derecesi alır. Ardından aynı yıl felsefe öğretmeni olarak atandığı Uşak ilinin Eşme ilçesinde 1977'ye kadar görev yapar. Bu sırada, 1976'da İ. Ü. Ed. Fak. Sistematik Felsefe Kürsüsü'nde Prof. Dr. İsmail Tunalı'nın yanında doktora çalışmalarına başlar. Yeterlilik sınavı sonrası doktora çalışmasını Prof. Dr. Nermi Uygur'la sürdürerek Baruch Spinoza'nın felsefesine eğilir. 1977'de İ. Ü. Felsefe Bölümü Seminer Kitaplığına memur olarak atanan Erdemli, 1980 yılında İ. Ü Ed. Fak. Felsefe Tarihi Kürsüsü'ne asistan olarak girer. 1983 yılında dil çalışmaları için Goethe Enstitüsü bursuyla Almanya'da bulunur.

Ülkemizde Spinoza üzerine ilk doktora tezi hazırlayanlardan biri olan Erdemli 1985'te *Spinoza'nın Ahlak Anlayışı* adlı teziyle felsefe doktoru ünvanını alır. 1990'da yardımcı doçent, 1996'da doçent, 2009'da profesör ünvanı alan Erdemli, İ.Ü. Ed. Fak. Felsefe Bölümünde görev yaptığı süre boyunca birçok ders vermiş, çok sayıda öğrenciye rehberlik etmiş, tezler yönetmiş ve eserler kaleme almıştır.[2] Felsefe Tarihi Metodolojisi, Antikçağ Felsefesi, Mitostan Logos'a, Yaşama Felsefesi, Batı Felsefe Tarihi Sürecinde Felsefe Nedir?, Uygulama-

* MCBÜ, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi.

[1] Adının nüfusta olduğu üzere doğru yazılışı Atilla (tek t çift l)'dır. Fakat danışmanlığını üstlendiği tezlerde görüleceği gibi Attila (çit t tek l) ve Attilla (çift t çift l) biçiminde farklı yanlış yazımlara rastlanır.

[2] Hocam Atilla Erdemli ile yolum İ.Ü. Ed. Fak. Felsefe Bölümünde aldığım Yüksek Lisans eğitimimde kesişti. Ondan ders aldım ve tez danışmanlığımı yürüttü. Özel ve kıymetli kişiliği, mizacı ve üslubuyla alışılmış hoca profilinden farklı olan, öğrencileriyle birebir vakit ayırarak ilgilenen hocam, etkileyici ses tonu, düzgün diksiyonu, ince düşünceli oluşu ve zarif tavrıyla beni sabırla, disiplinle yetiştirdi. Bilgi birikimi, derinliği ve donanımıyla bana düşünmeyi, dili, anlamı, yazmayı ve felsefe yapmayı öğretti. Yaşam enerjisi, güler yüzü ve samimiyetiyle felsefeyi âdeta yaşayarak yaşatan hocamın emeği beni geliştirerek güçlendirdi. Onun katkısıyla edindiklerim her daim kılavuzum oldu. Ona olan minnetim, sevgim ve saygım dokunuşuyla değer kazanan yaşamım boyu sürecek.

leri yakalamaya ve olimpizmin dünya barışına hizmet etme amacına uygundur.[10]

Dağcılığın olimpik değerleri yansıtıyor oluşunun canlı örneği Atilla Erdemli'dir. Onun kişiliğinde ve yaşamında bu değerleri görmek mümkündür. Onunla vakit geçiren herkes ondaki sevinci, sevgiyi, özgürlüğü, barışçıllığı, bilinçli olma hâlini görür. Onda insanı şeffafça temaşa edebilir. Atilla Erdemli kendine ve insana sporla ulaşmıştır. Olimpik tırmanış fikrinin ilhamı da budur. Bu tırmanış *Olimpik Tırmanış Bildiri* metninde şöyle betimlenir: "İnsan'ı İnsan'a Sporla ulaştıran bir Ülkü'nün yolunda gerçekleştirilmiş ilk tırmanıştır. Bizleri buraya getiren Ülkü'nün bizlerden öte, tüm İnsanlığa ait olduğunu biliyoruz. Bu Ülkü, ortak ve atılımlı uğraşlarla tüm İnsanların dostluğunu, kardeşliğini ve uyumlu bütünlüğünü kurmak isteyen **Olimpizm**dir."[11] Bir yaşama düşünürü olarak Atilla Erdemli sözcüklere sığmaz. O, yaşama felsefesine olduğu gibi yaşama da çok şey katmış, emeklerinin ürünleri ve eserleriyle gelecekte de yaşayacak, ender rastlanan bir düşünürdür.

KAYNAKÇA

Çakmak, Cengiz. "H. Attilla Erdemli'ye Saygı Toplantısı (28 Mayıs 2019) / Felsefenin Gri Koridorlarından Dorukların Maviliğine Yolculuk: Felsefe ve Spor". *Internet Archive*, 2019. Erişim: 4 Ağustos 2023. https://archive.org/details/prof-dr-attillaye-saygi-toplantisi

Duralı, Ş. Teoman. "H. Attilla Erdemli'ye Saygı Toplantısı (28 Mayıs 2019) / Yaşam Felsefesi ve Kadim Dostum Attilla Erdemli". *Internet Archive*, 2019. Erişim: 4 Ağustos 2023. https://archive.org/details/prof-dr-attillaye-saygi-toplantisi

Erdemli, Atilla. "Aydınlanma Filozofu Olarak Descartes". *Felsefe Arkivi* 27 (1990), 99-113.

Erdemli, Atilla. "Bir Yüksek Yaşama İlkesi Olarak Fair Play". *HFSA (Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi)* 27 (2016), 81-88.

Erdemli, Atilla. "Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher". *Felsefe Arkivi* 28 (1991), 233-276.

Erdemli, Atilla. "Kadın ve Spor". *Kadın Araştırmaları Dergisi* 5 (1999), 95-126.

Erdemli, Atilla. "Olimpik Tırmanış Bildirisi". İng.'ye çev. A. Nergis Ertekin. *1. Uluslararası Olimpik Tırmanış/1. International Olympic Climb / TMOK Akademi*. İstanbul: Yazır Matbaacılık, 1993.

Erdemli, Atilla. "Savaş ve Aydınlanma, Sportif Aydınlanma". *Felsefelogos* 8 (1999), 51-83.

Erdemli, Atilla. "Spor, Hümanizm ve Olimpizm". *Felsefe Arkivi* 30 (1997), 153-178.

Erdemli, Atilla. "Yaşama Sorunu Bakımından Akıl-Sevgi Bağlamı". *Bilgi ve Değer, Muğla Üniversitesi Felsefe Bölümü Sempozyum Bildiriler Kitabı*. 220-234. Ankara: Vadi Yayınları, 2002.

Erdemli, Atilla. *Avuçlarımızdaki Cennet*. İstanbul: E Yayınları, 2002.

Erdemli, Atilla. *Dağlarla*. İstanbul: İnsancıl Yayınları, 1998.

Erdemli, Atilla. *İnsan, Spor ve Olimpizm: Spor Felsefesi Yazıları*. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1. Baskı, 1996.

Erdemli, Atilla. *Mitos'tan Felsefeye*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1. Basıkı, 2015.

Erdemli, Atilla. *Spinoza'nın Ahlak Anlayışı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1985.

[10] Karabey, "H. Attilla Erdemli'ye Saygı Toplantısı (28 Mayıs 2019) / Olimpik İdeallere Yeni Bir Bakış: Attilla Erdemli Yaklaşımı", 01.05.20-01.35.04.

[11] Atilla Erdemli, "Olimpik Tırmanış Bildirisi", İng.'ye çev. A. Nergis Ertekin. *1. Uluslararası Olimpik Tırmanış/1. International Olympic Climb / TMOK Akademi* (İstanbul: Yazır Matbaacılık, 1993).

Erdemli, Atilla. *Spor Felsefesi*. İstanbul: E Yayınları, 2006.

Erdemli, Atilla. *Spor Yapan İnsan*. İstanbul: E Yayınları. 1. Baskı, 2008.

Google Fotoğraflar, "Prof. Dr. H. Atilla Erdemli'ye Saygı Toplantısı". Erişim 4 Ağustos 2023.

https://photos.google.com/share/AF1QipPyJdxG7SC_ljRRqrxd39BxytbtR_p5Y7JDW1PpVjqpfReRdDuh_9osV2i3tDUW4g?pli=1&key=Zk1rOHB6a1pVM0EtbWRFbXg3aDB4REl4UkRsM3Fn

İ.Ü., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü. "Prof. Dr. H. Atilla Erdemli'ye Saygı Toplantısı". Erişim 4 Ağustos 2023.

https://felsefe-edebiyat.istanbul.edu.tr/tr/etkinlik/prof-dr-h-attilla-erdemli-saygi-toplantisi-490073004D00670073002D00480038003200570073003100

Karabey, Ramazan Atıl. "H. Attilla Erdemli'ye Saygı Toplantısı (28 Mayıs 2019) / Olimpik İdeallere Yeni Bir Bakış: Attilla Erdemli Yaklaşımı". *Internet Archive*, 2019. Erişim: 4 Ağustos 2023.

https://archive.org/details/prof-dr-attillaye-saygi-toplantisi

TMOK, Türkimye Milli Olimpiyat Komitesi. Erişim: 4 Ağustos 2023.

https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Detay/Faaliyetlerimiz/Olimpik-Tirmanis/37/1

ROMANTİK BİR FİLOZOF: Ş. TEOMAN DURALI

Prof. Dr. Can Karaböcek*

GİRİŞ

Şaban Teoman Duralı (1948-2021) Cumhuriyet Dönemi'nde yetişmiş ve oldukça üretken bir düşünürdür. İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünde lisans ve lisansüstü öğretimini tamamlamış ve uzun yıllar aynı bölümde görev yapmıştır. Türkiye'de biyoloji felsefesi alanında çalışan ve bu alanda Türkçe eserler veren ilk felsefecidir. Ayrıca medeniyet kavramı üzerine düşünen ve kendi medeniyet tasnifini yapan Duralı, bu konuda özgün bir yaklaşım göstermiştir. Nermi Uygur danışmanlığında tamamladığı doktora çalışmasını, kitaplaşmış olarak *Canlılar Sorununa Giriş: Biyoloji Felsefesiyle İlgili Araştırma* (Duralı, Canlılar Sorununa Giriş: Biyoloji Felsefesiyel İlgili Araştırma, 1982) adıyla yayınlanmıştır. Bunun dışında *Aristoteleles'te Bilim ve Canlılar Sorunu*, *Biyoloji Felsefesi*, *Yeniçağ Avrupa Medeniyetinden Çağdaş İngiliz-Yahudi Medeniyetine, Felsefe-Bilime Giriş*, *Çağdaş Küresel Medeniyet: Anlamı/ Gelişimi/ Konumu*, *Felsefe-Bilim Nedir?*, *Sorun Nedir?*, *Felsefe-Bilimin Doğuşu*, *Aklın Anatomisi* gibi kitaplarının yanı sıra, çok sayıda makale, söyleşi ve edebi eserler vermiş çok yönlü bir düşünürdür. Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinde dersler vermenin yanın sıra Amerika Birleşik Devletleri'nde, Malezya'da ve Avusturya'da çeşitli üniversitelerde dersler vermiştir. Ayrıca Kırklareli Üniversitesi'nde Felsefe Bölümünü kurmuş ve uzun yıllar Fen Edebiyat fakültesinin dekanlığını yapmıştır.[1]

1. Felsefe Anlayışı

Duralı, felsefeyi kültürün ulaşmış olduğu en üst basamak olarak görür ve onu bilgelikten ayırır. Bilgelik sezgiye dayanırken, felsefe akıl yürütmeye dayanır.[2] Duralı'ya göre bilgelik, Tanrısallığın mütalaa edildiği ilahiyat ile felsefe

* Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi.

[1] Yaşam öyküsü ile ilgili ayrıntılı bilgi için kendisiyle yapılmış bir söyleşiden oluşan şu kitaba bakılabilir: Kolektif, *Öyle Geçer ki Zaman* (İstanbul: Turkuvaz Kitap, 2020).

[2] Ş.T. Duralı, *Felsefe-Bilim Nedir?* (İstanbul: Dergâh Yay, 2009), 48.

disine, doğaya ve topluma yabancılaşması, insanı bir homo economicus'a indirgemesi, dayanışmaya karşı rekabetin toplumsal ilişkilerin biçimini belirlemesine, insanın beşer düzeyine indirgenerek mânâ boyutunun görmezden gelinmesini felsefi bir problem olarak görür. Kapitalizmin parçaladığı ve tek boyuta indirgediği toplumsal yaşamı ve insanı bütünlüğüne kavuşturacak olan çözüm; tüm bu sorunların var olmadığı, geçmişte var olmuş pastoral bir dünyanın yeniden inşası yoluyla mümkündür. Çözümüm anahtarı Duralı'ya göre dünyevi değil ancak aşkın bir özneden, vahyi temel alarak, vahyin rehberliğinde olan akılla kurulacak dünyada yeniden bütünlüğüne ve özüne uygun bir anlama kavuşmasıdır. Duralı için İslam, bireysel düzlemde kişinin hakikati keşfetmesi, hayatını anlamlandırmasını sağlayan, insanın maddi ve manevi bütünlüğü içerisinde kavrayan, ahlaklılığın membaa olacak inanç zeminidir. İslam medeniyetinin ıslah edilerek yeniden ihyası insanlığın kurtuluşudur. Duralı'ya göre İslam medeniyeti "*dialektik ilişkide bulunarak Tebliğin öngörüp gösterdiği doğrultuda ahlâk ile âdâp çerçevelerini İngiliz-Yahudi medeniyetine kabul ettirirken, ikincinin, birinciyi bilim, fen, iktisat sahalarında yeniden yapılandırmasıdır.*"[44] Bu çözüme önerisine yabancı değiliz. 200 yıllık Türk modernleşmesine muhafazakâr bakışın mottosu hâline gelmiş "Batının bilimini alalım ama ahlakını almayalım." sözünün yeniden dile getirildiğini söyleyebiliriz. Duralı kendi felsefesini geliştirirken, felsefenin özerkliğini sıkıca korumuştur. Kendi düşüncesinde İslam inancı merkezi bir rol oynamasına rağmen iman ile akıl'ı birbirinden net bir şekilde ayırmış ve sadece akıl ile iş gören felsefe ile vahye imana dayanan teolojiyi birbirinden farklı uğraşlara olarak görmüştür. Bir dinsel inanca iman, felsefenin zeminini oluşturur. Ancak felsefe daha kuşatıcıdır Duralı için.

KAYNAKÇA

Bıçak, A. Türkiye'de Felsefenin Gerçekliği ve Eleştirisi. İstanbul: Dergâh Yay, 2022.

Çapku, A. "Şaban Teoman Duralı Düşüncesinde Temel Meseleler". Temaşa Felsefe Dergisi 17 (2022), 5-16.

Duralı, Ş.T. Aristoteles'de Bilim ve Canlılar Sorunu. İstanbul: Çantay Kitabevi, 1995.

Duralı, Ş.T. Canlılar Sorununa Giriş: Biyoloji Felsefesiyel İlgili Araştırma. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982.

Duralı, Ş.T. Çağdaş Küresel Medeniyet: Anlamı, Gelişimi, Konumu. İstanbul: Dergâh Yay, 2000.

Duralı, Ş.T. Felsefe-Bilim Nedir? İstanbul: Dergâh Yay, 2009.

Duralı, Ş.T. Hayatın Anatomisi: Canlılar Bilimi Felsefesi Evrim ve Ötesi. İstanbul: Dergâh Yay, 2018.

Duralı, Ş.T. Sorun Nedir? İstanbul: Dergâh Yay, 2006.

Kolektif. Öyle Geçer ki Zaman. İstanbul: Turkuvaz Kitap, 2020.

Yıldırım, C. Bilim Felsefesi. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010.

[44] Duralı, *Çağdaş Küresel Medeniyet: Anlamı, Gelişimi, Konumu*, 183.

MURTAZA KORLAELÇİ

Prof. Dr. Celal Türer*

GİRİŞ

İslam düşüncesini yeniden canlandırma, yeni ufuklara doğru harekete geçirme arayışında bir akademisyen olarak Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi, söz konusu ağır vazifenin sorumluluğunu duyarak insan yetiştirmeye ve akademik bir muhit oluşturmaya çalışan bir felsefeci olarak nitelenebilir. Bu doğrultuda hocamızın, din felsefesi ve felsefe tarihi anabilim dalında görev yapsa da düşünsel alanda uğraştığı problemlerin çoğu zaman dinî olduğu görülebilir. Onun bu noktadaki orijinalliği, felsefi meseleler ile kültürümüzün sorunlarının çözümünde dinî alanı her zaman ön planda tutmasında yatar. Buna ilaveten görüşlerinin verdiği genel izlenim, hayatın ciddiye alınması, ciddî bir şahsî ve zihnî yapı ile gerçekliğin karşılanması olduğu görülebilir. Nitekim iman, bağlanma, sadakat ve değerlere bağlılık gibi konulara özellikle eğilmesi ve görüşlerini bu yönde oluşturması hayatı ne yönde icra etmek gerektiğini ifşa eden hususları temsil eder. Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi'nin amacının, popüler birtakım felsefi spekülasyonlar yapmak değil, geleneğin sağlam zemini üzerinde inşa edilen, sağduyu ve zamanının ahlakî değerleri ile doğrulanan bir felsefe yapmak olduğu söylenebilir. Bundan dolayı hocamızın orijinalliği, İslam düşüncesinin genel gidişatından aldığı temel inançları, zamanının felsefelerine ve ideolojilerine karşı savunması, cüretkâr üslubuyla ardından gelenlere yol hazırlamasıdır.

1. Hayatı ve Eserleri

Murtaza Korlaelçi, 22 Şubat 1947 yılında, Kahramanmaraş'ın Çakırlar köyünde varlıklı bir ailenin en büyük erkek çocuğu olarak dünyaya gelir. Dünyaya geldiği dönem, savaşa katılmasa dahi Türkiye'de II. Dünya savaşının koşullarının etkili olduğu, ekonomik ve siyasi olarak Koruma Kanunları'nın yürürlükte olduğu yıllara denk gelir. Dönemin zor koşulları içinde ailenin dinî geleneğe mensubiyeti, çocuklarının hayatlarında etkili olmuş, bireysel seçim ve eylemlerinde derin etkiler bırakmıştır. Sözgelimi köylerinde çiftçilik yapmak ya da

* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe Tarihi ABD, cturer@ankara.edu.tr

olduğu için her işe "din" ile başlamanın uygun olacağını savunur.[12] Tam da bu noktada hocamız, felsefenin bir kez daha araçsal niteliğine vurgu yaparak onu insan hayatında değerlerin keşfedicisi olarak niteler. Aklın bir ürünü olan felsefeyi dinden uzaklaştırmanın vasıtası kılmamakla, onu vahyin emrine vermekle en makul olanı yerine getirdiğimizi düşünen Korlaelçi, günümüz insanlığının problemlerinin ancak bu şekilde çözülebileceğini ifade eder.[13]

SONUÇ

Yukarıda ifade edilenlerden hareketle Korlaelçi hocamızın yazılarında düşünme açısından tuttuğu muhkem bir yerin mevcut olduğunu çıkarımlayabiliriz. Oysa düşünme hadisesi, çoğu kez yüzleşme ya da hitap-muhatap ilişkisi içinde karşılıklı olarak gerçekleşen ve kendimize çoğu kez yeni bir mekân inşa ettiğimiz hadiseyi seslendirir. Bu husus bilincin kendisiyle birleşme ve kendi özdeşliğini kurmasının ancak benimsediği ya da karşı çıktığı düşüncelerle gerçekleşeceğini ifşa eder. Böylelikle bilincin yüzleştiği fikirler, yaklaşımlar, tezler veya inançlar söz konusu bilincin bir şekilde parçası ya da kaderi hâline gelir. Bu durum, bilincin karşılaştıkları karşısında özgür olup olmama sorunundan daha esaslı olarak bilincin bizzat var olma mücadelesini fark ettirtir.[14] Tam bu noktada hocamızın düşünme hadisesinde sorularına daima gelenekten cevap verdiğini ve bu cevabın her zaman İslam dini olduğunu görürüz. Zaten kesin inançlı olmak, düşünmede cevapların ve varacak yerin mevcut olduğu anlamına gelir. Oysa düşünme ya da felsefe eylemi, sonucu değil; süreci tasvir eder. Süreç ise söz konusu aynada kendimizi ne ve kim olarak tanımladığımız olarak nitelenebilir.

KAYNAKÇA

Korlaelçi, Murtaza. "Din-Felsefe Etkileşimi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1999, cilt: 39, sayı: 1.

Korlaelçi, Murtaza. "Din-Kültür İlişkisi". *Felsefe Dünyası*. Sayı 8, 1993.

Korlaelçi, Murtaza. "Felsefe ve Hikmete Dair". *Felsefe Dünyası Dergisi*. Sayı:58, 2013.

Korlaelçi, Murtaza. *"*Küreselleşme Karşısında Değerlerimiz ve Şahsiyetin Oluşumu*". Küreselleşme Karşısında Geçlerimiz Şahsiyetin İnşası.* Haz: Celal Türer, Türk Felsefe Derneği Yay., Ankara, 2017.

Korlaelçi, Murtaza. "Küreselleşme Karşısında Manevi Değerlerimiz". *Felsefe Dünyası Dergisi*. Sayı 41, 2005.

Korlaelçi, Murtaza. "Din-Felsefe Etkileşimi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. XXXIX.

Korlaelçi, Murtaza. "Milli Kültürde Dinin Rolü". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1999, cilt: 39, sayı: 2.

Tatar, Burhanettin. *İslam Düşüncesine Giriş.* İstanbul: Dem Yayınları, 2009.

Yavuz, Hilmi. *Türkiye'nin Zihin Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.

[12] Murtaza Korlaelçi, *"*Küreselleşme Karşısında Değerlerimiz ve Şahsiyetin Oluşumu*"*, *Küreselleşme Karşısında Geçlerimiz Şahsiyetin İnşası,* Haz: Celal Türer, Türk Felsefe Derneği Yay., Ankara, 2017, s. 38.

[13] Murtaza Korlaelçi, Din-Felsefe Etkileşimi, s. 77.

[14] Burhanettin Tatar, *İslam Düşüncesine Giriş,* Dem Yayınları, İstanbul, 2009, s. 12-13.

AHMET İNAM VE GÖNÜL FELSEFESİ

Oya Pedük* - Prof. Dr. Süleyman Dönmez**

GİRİŞ

Ahmet İnam 15 Ağustos 1947'de Afyonkarahisar'ın Sandıklı ilçesinde dünyaya gelir. Çocukluğu II. Dünya Savaşı sonrası yoksulluk ve kıtlığın yaşandığı bir dönemde geçer. İnam babasının görevinden dolayı okula Konya İstasyon İlkokulunda başlar; sonra İhsaniye İlkokulu, İstanbul Çengelköy İlkokulu ve Sandıklı Çetinkaya İlkokulunda eğitim hayatına devam eder. İlkokulu tamamladıktan sonra 1959'da Selimiye Askerî Ortaokuluna başlar. Daha sonra kaydolduğu Haydarpaşa Lisesinde askerî ortaokulda aldığı iyi eğitim sayesinde okulun en iyi öğrencileri arasına girer. İyi bir gözlemci olan İnam, lise yılları boyunca öğretmenlerini ve arkadaşlarını izler ve ileriki yıllarda yararlandığı çıkarımlarda bulunur. Liseden sonra ilk önce tıp fakültesini kazanır. Yeni şeyler öğrenme ve yabancı dillerdeki kaynaklara ulaşabilme konusundaki açlığı onu farklı diller öğrenmeye sevk eder. Bu sebeple, İngilizceyi iyi derecede öğrenebileceği Orta Doğu Teknik Üniversitesine gitmeye karar verir ve ODTÜ'nün sınavlarında başarı göstererek Mühendislik Fakültesine girmeye hak kazanır. 1965 yılında İngilizce hazırlık sınıfına başlar ve burada İngilizce öğrenmenin yanında Alman Kültür Merkezinde Almanca ve kendi kendine de Fransızca öğrenir. Çok yoğun geçen üniversite hayatında başka bölümlerden de dersler alır, farklı disiplinlerle ilgilenir ve edebiyat, dil bilim, sosyoloji, tarih, felsefe, psikoloji alanlarında yoğun okumalar yapar. Aynı yıllarda ilerde mesai arkadaşı olacağı ODTÜ Felsefe Bölümünden Prof. Dr. Teo Grünberg'in felsefe derslerine de girer. Bir yıl uzattıktan sonra elektrik elektronik mühendisliğini bitirir. ODTÜ'de felsefe derslerine devam edebilmek için elektrik elektronik bölümünde yüksek lisans yapar ve bu süre içerisinde daha çok felsefe ve edebiyat derslerini takip eder. Yüksek lisansını tamamladıktan sonra ODTÜ Felsefe Bölümü'nde yüksek lisans ve doktora programı olmadığı için doktora yapmak üzere İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümüne başvurur. 1972'de Prof. Dr Takiyettin Mengüşoğlu'nun öğrencisi olarak doktoraya başlayan İnam, "Ludwig Wittgenstein'da Mantık ve Dünya İlişkileri" adlı konu üze-

* Çukurova Üniversitesi Felsefe Din Bilimleri (Felsfe Tarihi) Bilim Dalında Doktora Öğrencisi. İngilizce Öğretmeni

** Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi.

SONUÇ

Gönül Felsefesini, akademik felsefenin basmakalıp ifadelerinden uzak, hayatın içinde ve hayata dair bir felsefe olarak kurgulayan İnam, Anadolu'dan çıkacak ve evrensel felsefeye katkı sunacak bir felsefe yapmanın peşine düşer. Anadolu kültürüne ve bu toprakların insanlarına ait yaşayışın ya da problemlerin felsefi boyutta değerlendirilmesinin felsefe denizini besleyecek yerel ögeler olarak önemli olduğunu düşünür. Binlerce yıllık yaşayışın ve farklı medeniyetlerin kaynaşması ile vücuda gelen kültürel birikimin felsefi gelenek içerisinde Türkçe ile anlatılmasının bir varolma kavgası olduğunu ifade eder. Bu felsefeyi de yine bu kültürün hafızasında önemli bir yeri olan gönül kavramı üzerine kurgular. Felsefenin Batı Anadolu'dan yeşermesi ve bu toprakların Yunuslara, Karacaoğlanlara ev sahipliği yapması sebebiyle Anadolu'daki felsefi mirasın kazılıp çıkartılması ve yeniden inşa edilmesinin sorumluluğunu omuzlarında hisseder. İnam Anadolu insanının felsefesinin türkülerde, ninnilerde, şarkılarda, fıkralarda, tekerlemelerde, destanlarda gizli olduğunu düşünür ve yapılacak mana arkeolojisiyle Anadolu'da unutulmuş bilgeliğin keşfedilerek yeniden yorumlanmasının önemini vurgular. Bu yolculukta Türkçenin imkânlarını sonuna kadar kullanır, yeni kavramlar üreterek Türkçeyle de felsefe yapılabileceğini gösterir.

KAYNAKÇA

Akarsu, Bedia. *Felsefe Terimleri Sözlüğü* (11. bs). İnkılap Kitabevi: İstanbul 1998.

Aruoba, Oruç. "Nietzsche: Temel Görüşü, Temel Kavramları". *Yazı Üç Aylık Kültür Dergisi*. 3, ss. 174-184, Ankara 1978.

Aydın, Hasan. *Mitos'tan Logos'a Eski Yunan Felsefesinde Aşk*. Bilim ve Gelecek Kitaplığı: İstanbul 2013.

Cevizci, Ahmet. "Üstinsan". *Felsefe Sözlüğü*. s. 880, Paradigma Yayınları: İstanbul 1999.

Çelgin, Güler. "Eros". *Eski Yunanca-Türkçe Sözlük.* s. 276, Kabalcı Yayınları: İstanbul 2010.

Çınar, Mavi. "Antik Yunan Felsefesinde Empodekles, Platon ve Plotinius'ta Aşk Tanımları ve Aşkın Tensel Olandan Tinsel Olana Seyri". *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*. 21, ss. 120-140, Sakarya 2019.

Genç, Mehmet Sabri. "Başlangıçta Hûşû Vardı! Prof. Dr. Ahmet İnam ile Röportaj". *Karabatak Dergisi*. S. 23, ss. 42-59, İstanbul 2015.

Heidegger, Martin. *Tekniğe Yönelik Soruşturma*. çev. Doğan Özlem. AFA Yayınları: İstanbul 1997.

Işık, Yıldız. *Mutsuzluk Ahlaksızlıktır: Yaşam Üstü Söyleşiler*. İmge Kitabevi: Ankara 2012.

İnam, Ahmet. *Bir Sevda Yorumu Kitabı: Gülden ile Hoca*. Okuyanus: İstanbul 2001.

İnam, Ahmet. "Batı Gönül Cahili". *Millet Haftalık Haber Dergisi.* S. 15, 2003.

İnam, Ahmet. "Sır Aydına Doğru". *Felsefe Dünyası*. S. 44, ss. 1-21, Ankara 2006.

İnam, Ahmet. "Gönül Kaygıları". *Başka Psikiyatri ve Düşünce Dergisi.* 1, ss. 162-171, İstanbul 2008.

İnam, Ahmet. *Yaşamla Yoğrulmuş Bilgi*. Say Yayınları: İstanbul 2009.

İnam, Ahmet. *Candan Gönüle.* Bilsam Yayınları: Malatya 2012.

İnam, Ahmet. "Bilim, Sanat ve Felsefe Dili Olarak Türkçe". *Düşünüyorum Aylık Bülten.* S. 57, ss. 40-41, İstanbul 2015.

İnam, Ahmet. "Dilin Dillendirdiği". *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*. S. 767-768, ss. 20-29, Ankara 2015.

İnam, Ahmet. *Nietzsche Bu Şarkıyı Biliyor muydu?* https://www.afyonhaber.com/yazarlar/prof-dr-ahmet-inam/nietzsche-bu-sarkiyi-biliyor-muydu/464/, 2019 (Erişim tarihi: 15.11.2020).

Nietzsche, Friedrich Wilhelm. *Böyle Buyurdu Zerdüşt*. çev. Mustafa Tüzel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul 2015.

Özçelik, Mustafa. *Bizim Yunus*. Sistem Ofset: Ankara 2010.

Peters, Francis E. *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*. çev. Hakkı Hünler, Paradigma Yayıncılık: İstanbul 2004.

Platon. *Şölen.* çev. Azra Erhat & Sabahattin Eyuboğlu. Remzi Kitabevi: İstanbul 1998.

TDK Sözlüğü. "Gönül". https://sozluk.gov.tr/, (Erişim tarihi: 20.03.2020).

BİR MEDENİYET DÜŞÜNÜRÜ: H. BEKİR KARLIĞA

Prof. Dr. Fatma Zehra Pattabanoğlu*

GİRİŞ

1947'de Adıyaman'ın Besni ilçesinde doğdu. Babasından Kur'an-ı Kerim ve Arapça öğrendikten sonra 1955 yılında Urfa'da klasik usulde medrese öğrenimine başladı. 1959'da Diyarbakır ve ilçelerindeki medreselerde öğrenimine devam etti. 1968'de Maraş İmam Hatip Okulu'ndan mezun oldu. Diyanet İşleri Başkanlığı'nda vaiz olarak göreve başladı. Aynı yıl İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nü kazandı ve ertesi yıl İstanbul Üsküdar vaizliğine atandı. 1973'te İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nden mezun oldu. Lise fark derslerini vererek İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ne kaydoldu. 1977 yılında İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde felsefe ve mantık asistanı oldu. 1980'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Türk-İslâm Düşüncesi Tarihi kürsüsünde doktorasını tamamlayarak felsefe doktoru ünvanını aldı. 1982'de yardımcı doçent oldu ve Kelam Bölümü Başkanlığına getirildi. 1984 yılında kendi imkânlarıyla Paris'e giderek bir yıl süreyle "İslâm Düşüncesinin Batı Düşüncesine Etkileri" konusunda araştırmalar yaptı. 1987'de doçent, 1993'te profesör oldu. 12 yıla yakın bir süre Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Başkanlığı görevini yürüttü.

2008'de kendi isteğiyle emekli olduktan sonra Bahçeşehir Üniversitesi'nde Medeniyet Araştırmaları Merkezi'ni (MEDAM) kurdu. Aynı yıl Başbakan Başmüşaviri olarak Birleşmiş Milletler Medeniyetler İttifakı Türkiye Eşgüdüm Kurulu Başkanlığı görevine getirildi. 2012 yılında her biri 45 dakikalık 20 bölümden oluşan "Batı'ya Doğru Akan Nehir" medeniyet belgeselinin yapımını tamamladı. 2014'te bir grup arkadaşıyla birlikte bağımsız araştırma kurumu olan "İstanbul Uluslararası Medeniyet Araştırmaları Derneği/Merkezi'ni (MEDAR) kurdu. 2016 yılından itibaren "İslâm Altın Çağı" belgesel dizisinin yapımına başlayan Bekir Karlığa, 2019 yılında "Bir Medeniyet Düşünürü Fârâbî" ve "Bir Medeniyet Bilgini Birûnî" belgesellerinin yapımını tamamladı.

* Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü, f.zehrapattabanoglu@kastamonu.edu.tr

depremlerinden birisi olan ve 50.000 vatandaşımızın ölümüyle sonuçlanan depremin ilk haftasından beri her hafta (her biri 2 saatlik 7 Hafta) Türkiye'nin televizyon kanalı VAV TV'de Fârâbî'nin *el-Medinetü'l-Fâzıla* kitabı bağlamında geleceğin şehirlerinin nasıl olması gerektiği konusunu konuşmaktadır.

Sonuç olarak diyebilirim ki, İslâm düşüncesi ve İslâm felsefesi alanında akademik çalışmalarını yürüten Yüksek Lisans ve Doktora Tez Hocam Sayın Bekir Karlığa'nın eserleri ve faaliyetleri Türkiye sınırlarını aşmıştır. 2008'de Başbakan Başmüşaviri olarak Birleşmiş Milletler Medeniyetler İttifakı Türkiye Eşgüdüm Kurulu Başkanlığı görevini yürütmüş olması, 2015'te Kazakistan Al-Fârâbî Millî Üniversitesi tarafından "Al-Fârâbî Büyük Altın Ödülü"ne layık görülmesi aynı yılın Haziran ayında İngiltere Lordlar Kamarası'na davet edilmiş olması gibi verilebilecek daha pek çok örnek onun İslâm düşüncesinin ve medeniyetinin bütün dünyada tanıtılması konusunda gösterdiği çabayı gözler önüne sermektedir.

KAYNAKÇA

de Boer, T. J. *İslâm'da Felsefe Tarihi*. çev. Yaşar Kutluay, İstanbul: Anka Yayınları, 2001

Fukuyama, Francis. *Güven, Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması.* çev. Ahmet Buğdaycı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998.

Karlığa, Bekir. *İbn Rüşd Hayatı Eserleri ve Din-Felsefe İlişkisi* (İbn Rüşd, *Faslu'l-Makâl* içinde). İstanbul; İşaret Yayınları, 1992.

Karlığa, Bekir. "Muhammed İkbal'de Eski ve Yeni Düşünce Formları". *Muhammed İkbal Kitabı: Uluslararası Muhammed İkbal Sempozyumu Bildirileri*. 1-2 Aralık 95, İstanbul, 1997, s. 104-107.

Karlığa, Bekir. "İbn Rüşd". *DİA*. 1999, c. XX, ss. 257-288

Karlığa, Bekir. "İbn Sînâ". *DİA*. 1999, c. XX, ss. 348-352

Karlığa, Bekir. *İslâm Düşüncesinin Batı Düşüncesine Etkileri*. (I), İstanbul: Litera Yayıncılık, 2004.

Karlığa, Bekir. *Din ve Düşünce*. İstanbul: Mahya Yayınları, 2012.

Karlığa, Bekir. *Din ve Medeniyet*. İstanbul: Mahya Yayınları: 2012.

Karlığa, Bekir. "Dünden Bugüne İslâm Düşünce Geleneğinin Oluşumu ve Gelişimi". *Yeni Türkiye*. 2013, c. IX, sayı: 53, ss. 507-522.

Karlığa, Bekir. *Medeniyet Bilinci*. İstanbul: Pelikan Basım, 2019.

Karlığa, Bekir. "İbn Sina Çizgisinde Osmanlı Düşüncesinin Gelişimi". *İslâm Felsefesinin Sorunları Hayrani Altıntaş'a Armağan*.2021, s. 23-30.

Karlığa, Bekir. *Birûnî Bir Medeniyet Bilgini*. İstanbul: Birûnî Üniversitesi Yayınları, 2022.

Karlığa, Bekir. https://www.marastaedebiyat.com/bekir-karliga-oncu-olmanin-onurunu-tasiyan-kent. Alıntılanan tarih: 21.06.2023.

HAYRİ ŞAFAK URAL

Doç. Dr. Semra Uçar* - Prof. Dr. Özgüç Güven** - Prof. Dr. Yücel Yüksel***

GİRİŞ

Prof. Dr. H. Şafak Ural, 1948 senesinde Ankara'da dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Ankara'da tamamladıktan sonra 1971 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü'nden mezun oldu. Lisans öğrenimi sırasında Ankara Üniversitesi Fen ve Matematik Fakültesi'nde dersler alan Ural bu dönemde, daha sonra akademik anlamda temel bir ilgi alanlarına dönüşecek olan mantık-felsefe-bilim ilişkisi üzerine yoğunlaştı. 1977 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Sistematik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı'na asistan olarak atanan Ural, 1978 yılında, Prof. Dr. İsmail Tunalı ve Prof. Dr. Ahmet Yüksel Özemre'nin danışmanlığını yürüttüğü, "Pozitif Bilimlerde Basitlik İlkesinin Belirlenmesi Yolunda Bir Deneme" başlıklı çalışmasının, danışmanları ve Prof. Dr. Nermi Uygur, Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı ve Prof. Dr. Fikret Kortel gibi dönemin önemli filozof ve bilim insanlarından oluşan jürinin kabulüyle Doktor ünvanını aldı. Ural'ın, önce İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde, 2011 yılında ise "Basitlik İlkesi" başlığıyla Kabalcı Yayınevi tarafından basılan bu çalışması, bilimin özelliklerini felsefi olarak yorumladığı, alanının önemli eserlerindendir. [1]

1979-1980 yıllarında Avusturya'da Viyana Üniversitesi I. Felsefe Enstitüsünde çalışmalar yapan Ural, asistan olarak çalışmakta olduğu birime 1982 yılında Yardımcı Doçent olarak atandı; 1983 yılında Doçent oldu; Profesör ünvanını ise 1988 yılında aldı. Prof. Dr. H. Şafak Ural, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde, 1989-2015 yılları arasında Felsefe Bölümü Başkanlığını, 2000-2015 yılları arasında kurucusu olduğu Mantık Anabilim Dalı Başkanlığını yürüttü. Ural 2004-2009 yılları arasında ise Prof. Dr. Mesut Parlak'ın İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü döneminde Rektör Yardımcılığı görevini üstlendi. Ural ayrıca girişimleriyle 2014 yılında Rektörlük bünyesinde kurulan İstanbul Üniversitesi Mantık Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin emekliye

* Sinop Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.
** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi.
*** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi.

[1] Semra Uçar, "Şafak Ural", *Tanzimat'tan Günümüze Türk Düşünürleri*, ed. S.H. Bolay (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015), 2954.

nünü göstermektedir.[26]Ural, yapmış olduğu konuşmalarda ve yayınlarda bu noktaya her fırsatta vurgu yapmış ve önemini gündeme getirmeye çalışmıştır. Böylece felsefenin göz ardı edilen bir boyutunu, yani toplum için son derece önem taşıdığını, vurgulamaya çalışmıştır. Bu amaç doğrultusunda başta fizik, biyoloji, astronomi gibi empirik bilimlerle; mimarlık ve müzik alanlarda çalışanlarla ortak felsefe çalışmalarının yapılmasına, sempozyum ve konferans gibi etkinliklerin düzenlenmesine önem vermiştir.[27] Ural'ın mimarlık konusunda yayınlamış olduğu "Bir Bina Kente ne Söyleyebilir? 30.03.3003"[28], "Mimarlık ve Felsefe"[29], "Mimarlık ve Felsefe: Etik ve Estetik"[30] başlıklı çalışmalarında şehir, insan, mimarlık ve felsefe arasındaki etkileşimi ortaya koyduğu görülmektedir. Böylelikle Ural, felsefenin sadece birey bazında değil, toplum bazında da bakışımızı derinden etkilemesinin kaçınılmaz olduğunu savunur. Ona göre bir toplum kendisini ancak felsefi çabalar aracılığıyla kültürel olarak yenileyebilir, geleneksel yapısını çağa uydurabilir. Ural için felsefe, soyut bazı sorunlara cevap vermekten ibaret değildir; bireysel ve toplumsal bazda, üst düzeyde bir bilgi birikimi, muhakeme gücü, olayları yorumlayış ve tavır alış demektir. Bireysel ve toplumsal bakış açısının çağın gerçeklerine uygunluğunun sağlanması, kültürel yapının kendisini yenileyebilmesinde felsefenin vazgeçilmez bir rolü vardır; ama öte yandan toplumun değer yargılarının da felsefenin gelişimi için uygun bir zemin oluşturması gerekir. Buradaki kısır döngünün aşılması için Ural'a göre her türlü akademik etkinlikte felsefeye özel bir önemle yer verilmesi gerekmektedir.[31] Ural için felsefe, belirli bir kesimin ortak dili olmaktan ibaret bir etkinlik değildir; farklı dallara ait olması gereken ve aynı zamanda her toplumun kendi kültürünü oluşturmak ve geliştirmek için kullanması zorunlu bir ortak dildir.

KAYNAKÇA

Uçar, Semra. "Şafak Ural". *Tanzimat'tan Günümüze Türk Düşünürleri*. ed. S.H. Bolay. 2954-2959. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015.

Ural, Şafak. *Basitlik İlkesi*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2011.

Ural, Şafak. *Bilim Tarihi*. İstanbul: Çantay Kitabevi, 2000.

Ural, Şafak. "Bir Bina Kente ne Söyleyebilir? 30.03.3003". *Mimarlık ve Felsefe: Etik ve Estetik*. ed. A. Şentürer vd. 22-36, 2004.

Ural, Şafak. "Kaos: Yeni Bir Paradigma mı?" *FLSF Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 101-115.

[26] Ural Şafak, "Kültür, Medeniyet ve Bilim", *Düşünce ve Gelenek*, ed. Arıcan Musa Kazım Arıcan vd. (Ankara: Hece Yayınları, 2016), 275-286.
[27] Uçar, "Şafak Ural", 2955.
[28] Şafak Ural, "Bir Bina Kente ne Söyleyebilir? 30.03.3003", *Mimarlık ve Felsefe: Etik ve Estetik*, ed. A. Şentürer vd., 2004, 22-36.
[29] Şafak Ural, *Mimarlık ve Felsefe*, ed. A. Şentürer vd. (Yem Yayınları, 2002).
[30] Şafak Ural, *Mimarlık ve Felsefe: Etik ve Estetik*, ed. A. Şentürer vd. (İstanbul: Yapı Yayın, 2004).
[31] Uçar, "Şafak Ural", 2956.

Ural, Şafak. "Kozmostan Kaosa". *Kaos, Matematik ve Felsefe*. ed. Şafak Ural vd. 353-363. İstanbul Kültür Yayınları, 2005.

Ural Şafak. "Kültür, Medeniyet ve Bilim". *Düşünce ve Gelenek*. ed. Arıcan Musa Kazım Arıcan vd. 275-286. Ankara: Hece Yayınları, 2016.

Ural, Şafak. *Mimarlık ve Felsefe*. ed. A. Şentürer vd. Yem Yayınları, 2002.

Ural, Şafak. *Mimarlık ve Felsefe: Etik ve Estetik*. ed. A. Şentürer vd. İstanbul: Yapı Yayın, 2004.

Ural, Şafak. "Platon, Kaos Teorisi ve Varlık Tasarımı". *Diriliş Yolunda Türk Düşüncesi Necati Öner'e Armağan*. ed. Bahaeddin Yediyıldız. 447-469. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2013.

Ural, Şafak. *Pozitivist Felsefe*. İstanbul: Say Yayınları, 2006.

Ural, Şafak. *Solipsism, Physical Things and Personal Perceptual Space: Solipsist Ontology, Epistemology and Communication*. Delaware: Vernon Press, 2019.

Ural, Şafak. *Temel Mantık*. İstanbul: Çantay Yayınları, 2017.

FİLOZOFÇA BİR YAŞAM: HASAN ŞAHİN

Prof. Dr. Hamdi Onay*

GİRİŞ

Hasan Şahin hocanın ilk öğrencilerinden Prof. Dr. Zübeyir Saltuklu (Kars) kendi durumunu anlatırken söze Büyük İskender'den bir alıntı yaparak başlar. "Büyük İskender hayatındaki iki değerli insan, babası Philip ve hocası Aristoteles hakkında şu ifadelere yer verir: Birisi bana biyolojik olarak hayat verdi, öbürü ise bana yaşama sanatını öğretti". Ben de derim ki, bana hayat veren biyolojik babamdan bir buçuk yaşında yetim kaldım, ancak yaşama sanatını öğreten manevi babam felsefe hocalarım oldu. Çok erken yaşlarda dogmatik uykumdan uyanmamı sağladıkları için kendimi bu açıdan çok şanslı sayarım. Hepsine en derin hürmetlerimi arz ederim."[1] Bu giriş beni çok etkilemiştir. Genelde hikâyeler birbirine benzer ya... Hasan Hoca ders anlatırken öylesine vurgulu, öylesine etkili, öylesine mantık örgüsü güçlü ders anlatırdı ki etkilenmek bir yana hayran olmamak içten bile değildi.

Benim de hayatımda iki önemli kişi etkili olmuştur. Birisi biyolojik babam, yoğun dinî duygularından ötürü bırakın felsefe, bilim yapmayı okul okumayı bile gereksiz ve lüzumsuz görürdü. Bu davranış tarzı beni hayatta çok zorladı. Diğerine gelince Erciyes Üniversitesi İlahiyat fakültesi 2. Sınıfta iken bütün bildiklerimi boşa çıkaran, aklımı ve zihnimi karıştırıp boşa düşüren, âdeta dogmatik uykumdan uyandıran "manevi babam" dediğim Hasan Şahin Hocaydı. O günden sonra lisans üstü çalışma yapma kararını vermiştim.

Hasan Şahin Hoca iki dünyayı bir arada temsil eden bir birikime sahipti. Birisi geleneksel muhafazakâr yarı menderese eğitimini alan felsefe kültürüne yabancı bir insan, diğeri hocalarının çoğu yüksek lisans ve doktoralarını Batı'da almış, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde tahsilini tamamlamış, çağdaş dünya ile tanışmış bir insan. Birisi Doğulu, öteki Batılı,

* İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, İslam Felsefesi Anabilim Dalı Başkanı, Hamdi.onay@inonu.edu.tr, Or.: 0000-0002-0867-278x

[1] Zübeyir Saltuklu, "Bilge Hocam Prof. Dr. Hasan Şahin" Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, (Erzurum, 2022), 2.

problemlerini bağımsız bir kanıtlama yoluyla ele alıp değerlendirmeye çalışmıştır. Tıpkı tercümesini yaptığı İbn Sina'nın mantık anlayışında olduğu gibi sağlam bir mantık ve felsefe nosyonu elde eder. Özellikle doğa bilimleri ile beşerî bilimlerin anlaşılması, anlatılması ve insan zihninin işleyiş kuralları mantık ilminin ilkeleriyle gelişir ve güçlenir. Hasan Şahine göre ilimlerin kıymeti edinimlerinde kullanılan yöntemlerle ölçüldüğünden "mantığı" ilimlerin elde edilmesi için vaz geçilmez bir alet ilmi olarak telakki eder.

Nihayet Hasan Şahin, Türkçeyi doğru kullanmaya özen göstererek tercüme ettiği metinlerdeki kavramları mutlaka Türkçe karşılıklarını vererek kullanır. Derslerde ve özel sohbetlerinde yabancı kavramların mutlaka Türkçe karşılıklarını vererek konuyu açıklığa kavuşturmaya çalışır. Dil ve düşünce ilişkisini öne çıkararak dünyayı Türkçe okumaya teşvik ederdi.

KAYNAKÇA

Cihan, Ahmet Kâmil. "Hasan Hoca'ya Dair". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. Kayseri* 2022.

Descartes, Rene. *Metafizik Üzerine Düşünceler*. çev. Çiğdem Dürüşken. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2000.

Descartes, Rene. *Yöntem Üzerine Konuşma*. çev. Murat Erşen. İstanbul: Say Yayınları, 2013.

Işık, İhsan. *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*. İstanbul, 2. Basım, 2009.

Kars, Murat. *Prof. Dr. Hasan Şahin'in Hayatı ve Fikirleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Bitirme Tezi, 2001.

Kaymaz, Rıfkı- Özdemir, H. İbrahim. *Erzincanlılar Ansiklopedisi*. Erzincan, 2009.

Kırca, Celal. "Prof. Dr. Hasan Şahin: Bir İlahiyatçı Felsefeci". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kayseri*.

Saltuklu. Zübeyir. "Bilge Hocam Prof. Dr. Hasan Şahin". *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Erzurum*.

Şahin, Hasan. *İslam Felsefesi Tarihi Dersleri*. Ankara, İlahiyat Yayınları., 2000.

Şahin, Hasan. *Maturidi'ye Göre Din*. Kayseri, 1987.

TÜRKİYE'NİN ŞAİR FİLOZOFU: ORUÇ ARUOBA

Doç. Dr. Feyza Ceyhan Çoştu*

Sokrates ölümlüydü-öyleyse:
İnsan da ölümsüz olmamalı-
Kişi ölümsüzlüğü istememeli-
Kişiye ölümsüzlük yaraşmaz—çünkü, işte-
Sokrates öldü; demek ki: -
Kişi de ölür…
O. Aruoba, De Ki İşte, 2020, 141

GİRİŞ

Türk yazar, şair, akademisyen ve felsefecidir. 1948'de Kocaeli/Karamürsel'de doğan Oruç Aruoba[1] Ankara TED Koleji'ni bitirdikten sonra Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü'nden mezun olmuştur. Aynı üniversitenin Felsefe Bölümü'nde 1973'te göreve başlayan Aruoba, 1974'te *David Hume'un Bilgi Görüşünde Kesinlik* adlı teziyle yüksek lisans, *Nesnenin Bağlantısallığı (Hume, Kant, Wittgenstein)* adlı teziyle de 1979'da doktorasını tamamlamıştır.[2]

Oruç Aruoba, 1976 yılında bir yıl süre ile Almanya'da Tübingen Üniversitesi'nde felsefe semineri üyeliği yapmış, Bruno Baron von Freytag-Loringhoff ve Ernest Bloch gibi önemli isimlerden dersler almıştır. Almanya'da bulunduğu sırada aynı zamanda Goethe Enstitüsü'nde de çalışmıştır. Almanya'dan sonra 1981 yılında Yeni Zelanda'ya da gitmiş, Victoria Üniversitesi'nde konuk öğretim üyesi olarak akademik çalışmalarını yürütmüştür. 1983 yılında siyasi ge-

* Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı, Çorum. e-posta: feyzaceyhancostu@hitit.edu.tr

[1] Oruç Aruoba'nın annesi Muazzez Aruoba (d.1916-ö.2006, gazeteci, romancı, şair ve deneme yazarı) Cumhuriyet döneminin kadın yazarlarından biridir. Romanlarında toplumsal konulara değinen yazar, çalışmalarında özellikle kadın sorunları üzerinde durur. Türkiye Kadınlar Konseyi'nin kurucu üyelerinden biri olan Aruoba, *Türk Kadını* dergisinde de başyazarlık yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Burcu Taş, *Muazzez Aruoba'nın Romanları Üzerine Bir İnceleme*, (Zonguldak: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022). Oruç Aruoba da *Doğançay'ın Çınarları* adlı eserini annesine ithaf etmiştir. Bkz. Oruç Aruoba, *Doğançay'ın Çınarları,* (İstanbul: Metis Yayınları, 2020).

[2] Mehmet Vural, *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Felsefe*, (Ankara: Elis Yayınları, 2018), 429.

Oruç Aruoba bir şair filozoftur. Türk düşünce dünyasına ve edebiyatına felsefi içerikli metinleri ve şiirleriyle bir anlam bırakmıştır. Yetiştiği Hacettepe Üniversitesi, hocam dediği İoanna Kuçuradi ve ustam dediği Bilge Karasu ile birlikte bir geleneğin devamıdır. Bu gelenek felsefe ile sanatın, düşünce ile estetiğin birleştiği bir gelenektir. Aruoba'da bu gelenek içinde metinleriyle ve şiirleriyle Türk düşünce dünyasına iz bırakmış filozoflardan birisidir.

KAYNAKÇA

Akhan, Nurcihan & Didem Ardalı Büyükarman. "Haiku Estetiği ve Oruç Aruoba'nın Haikuları Üzerine Yapısal Bir Deneme". *Folklor/Edebiyat Dergisi.* 27/108 (2021), 1127-1138.

Aruoba, Oruç. "Sevgili Hocam ve Sevgili Ustam". *Bilge Karasu Aramızda.* Haz. Füsun Akatlı-Müge Gürsoy Sökmen, İstanbul: Metis Yayınları, 1997, 222-232.

Aruoba, Oruç. *Benlik*. İstanbul: Metis Yayınları, 2005.

Aruoba, Oruç. *de ki işte*. İstanbul: Metis Yayınları, 2020.

Aruoba, Oruç. *Doğançay'ın Çınarları.* İstanbul: Metis Yayınları, 2020.

Aruoba, Oruç. *Hani*. İstanbul: Metis Yayınları, 2020.

Aruoba, Oruç. *Olmayalı*. İstanbul: Metis Yayınları, 2022.

Aruoba, Oruç. *Tümceler*. İstanbul: Metis Yayınları, 2020.

Aruoba, Oruç. *Yürüme*. İstanbul: Metis Yayınları, 2020.

Aruoba, Oruç. *Zilif*. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2013.

Bulut, Sibel. "Oruç Aruoba". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Güncelleme: 19.12.2020, (Erişim 20 Temmuz 2023) https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/aruoba-oruc

Dara, Ramis. "Hayatı Şiirleştiren Kitaplar 7". *Akatalpa- Aylık Şiir ve Eleştiri Dergisi.* 112 (2009), 14.

Doğan, Mehmet Can. "Haiku: Fantezi Değil, Gerçek". *Akatalpa- Aylık Şiir ve Eleştiri Dergisi.* 112 (2009), 4-5.

Emre, Gültekin. "Oruç Aruoba mı, Başo mu?". *Akatalpa- Aylık Şiir ve Eleştiri Dergisi.* 112 (2009), 15.

Güzel, Ekrem. "Felsefenin Diyarında Şairane İkamet: Oruç Aruoba'nın Şiir ve Felsefe İlişkisi Üzerine Düşünceleri". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 67 (2020), 267-288.

Komisyon. "Aruoba, Oruç". *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*. Cilt: 1. İstanbul: YKY, 2010, 124-125.

Kuzey Yıldızı. "Söyleşi: Oruç Aruoba". *Kuzey Yıldızı Edebiyat Dergisi*. 5 (2002), 5- 7.

Özkan, Kaan. "Söyleşi: Oruç Aruoba: Gürültü İçinde Sessiz, Kalabalık İçinde Yalnız". *Notos*. 23 (2010), 69-73.

Taş, Burcu. *Muazzez Aruoba'nın Romanları Üzerine Bir İnceleme*. Zonguldak: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Vural, Mehmet. *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Felsefe*. Ankara: Elis Yayınları, 2018.

HÜSAMETTİN ERDEM VE FELSEFİ KİŞİLİĞİ

Doç. Dr. Ömer Faruk Erdem*

GİRİŞ

Hüsamettin Erdem Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde özellikle ilahiyat alanında yaptığı felsefi çalışmalar, yetiştirdiği akademisyen, düşünür ve ilahiyatçılarla ön plana çıkmaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren ülkemizde uzun süre genellikle pozitivist ve materyalist bakış açısına sahip akademik kadroların felsefe alanında egemen olduğu bir sürecin ardından gelen, İslam Felsefesi, teoloji ve metafiziği de felsefenin araştırma konuları içerisinde görerek bu konular üzerinde araştırma ve yayınlar yapan teolog-felsefeci bir neslin önemli temsilcilerindendir.

Hüsamettin Erdem'in hayatı ve felsefi kişiliği hakkında ortaya koymaya çalıştığımız bu yazı onun kısa hayat hikâyesi, yetiştiği çevre, eğitim aldığı ve yetişmesinde katkıda bulunan hocaları, akademik çevresi, felsefi anlamda bakış açısı, felsefe ve din anlayışı, düşünce dünyasında konumlandığı yer, etkiledikleri, etkilendikleri ve temel felsefi problemler hakkındaki görüşleri çerçevesinde oluşturulmaya çalışılacaktır. Bu noktada kaynaklarımız: Hüsamettin Erdem'in bazı dergi ve kitaplarda yayınlanan söyleşileri, yazmış olduğu eserler ve bizzat kendisiyle görüşme sonucu elde edilen bilgiler olacaktır.

1. Hayatı ve Kariyer Süreci

1949 yılı Ordu/Ünye doğumlu olan Hüsamettin Erdem ilk öğrenimini Ünye'de tamamlamasının ardından 1961 yılında İstanbul İmam Hatip Lisesi'ne girerek 7 yıllık ortaöğretimini tamamladıktan sonra İstanbul Pertevniyal Lisesi'nin son sınıf derslerinin tamamından lise bitirme sınavına girip başararak ikinci lise diplomasını almıştır. Lisans eğitiminde de iki diploma sahibi olan Erdem, 1972'de İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden, 1973'te de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nden mezun olmuştur.

* Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Öğretim Üyesi, omferdem@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-0761-3830

ren, insan yetiştiren, fikir ve çözümler üretmeye çabalayan akademisyen, düşünür ve bilim adamlarından biri de Prof. Dr. Hüsamettin Erdem'dir.

Erdem, genç Cumhuriyet'in yoğun felsefi tartışmalarının ateizm, materyalizm ve pozitivizmle sığlaşan durumuna karşın felsefeyi metafizik, teoloji ve maneviyatla tekrar buluşturarak, insanın düşünce gündemine taşıyan bir neslin sayılı isimlerindendir. Bu noktada millî ve yerli diyebileceğimiz sorunların çözüm denemelerine girişerek felsefenin ülkemizde güçlenerek ilerlemesine de önemli katkısı olmuştur.

Erdem'in Tanrı-âlem münasebeti, bilgi, etik ve estetik konularda teist bir düşünürün sahip olduğu temel fikirlere ve ılımlı akılcı bir bakış açısına sahip olduğu görülür. Bu noktada kendisini idealist, rasyonalist ama aynı zamanda maneviyatçı, metafiziği önemseyen bir felsefeci olarak nitelendirmek en doğrusu olacaktır.

Erdem'in özellikle din-felsefe münasebetine dair görüşleri ve bu konuda ortaya koyduğu çalışmalar onun felsefi kişiliğini öne çıkardığı çalışmalardır. Diğer çalışmalarında ise daha çok akademik kimliğinin ön planda olduğu görülmektedir. Özellikle ahlak konusundaki çalışmaları geniş bir bilgi temeli üzerine inşa edilmiş çalışmalar olarak dikkat çekmektedirler.

Ancak en önemli eseri olarak; dürüst, çalışkan, sabırlı ve hoşgörülü karakteriyle özellikle Türkiye'de günümüz felsefesine yön veren ve kendisinin de hep umut ve övgüyle söz ettiği, yetiştirdiği öğrencilerini zikretmek boynumuzun borcudur. Bu noktada Hüsamettin Erdem Hoca'nın öğrencilerinden biri olmanın gururuyla bu çalışmayı sonlandırıyorum.

KAYNAKÇA

Erdem, Hüsamettin. "Din ve Felsefe". *Yeni Harran Çevresi* 2/5-6 (1994), 5-23.

"Prof. Dr. Hüsameddin Erdem ile Din Felsefesi Üzerine Söyleşi", *Tabula Rasa* 6/17 (2006), 39-50.

Erdem, Hüsameddin. *Sondevir Osmanlı Düşüncesinde Ahlak*. İstanbul: DEM Yayınları, 2006.

Erdem, Hüsameddin. *Problematik Olarak Din Felsefe Münasebeti*. Konya: Hüer Yayınları, 4.Baskı., 2010.

Erdem, Hüsameddin. *Ahlak Felsefesi*. Konya: Hu-Er Yayınları, 8.Baskı., 2015.

Erdem, Hüsameddin. *İlkçağ Felsefesi Tarihi*. Konya: HÜ-ER Yayınları, 11.Baskı., 2017.

Erdem, Hüsameddin. *Panteizm ve Vahdet-i Vücûd Mukayesesi*. Konya: 2018, 2018.

Erdem, H. "Deizm. 09 22, 2020 tarihinde https://islamansiklopedisi.org.tr/deizm adresinden alındı", 1994.

Erdem, Hüsameddin. *Felsefeye Giriş*. Konya: HÜ-ER Yayınları, 6.Baskı., 2021.

Uslu, Ferit. "İman, Akıl ve Bilgi İlişkisi". *Din Felsefesi El Kitabı*. ed. Recep Kılıç-Mehmet Sait Reçber. 31-56. Ankara: Grafiker Yayınları, 2014.

Vural, Mehmet. *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Felsefe*. Ankara: Elis Yayınları, 1.Basım., 2018.

FELSEFİ DÜŞÜNÜŞTE ELEŞTİREL BİR İZLEK: ARDA DENKEL

Saime Say*

GİRİŞ

Uslamlamalar yoluyla çözümleyici bir ilerleme üzerinden başta ontoloji ve dil felsefesi olmak üzere, epistemoloji, edim felsefesi, zihin felsefesi üzerine ve felsefe tarihi gibi alanlarda çalışmalar gerçekleştirmiş, uluslararası bir nitelikte yaptığı bu çalışmalarda ortaya koymuş olduğu kendine has üslubuyla hem Türkiye'de hem de uluslararası felsefi platformda kendine hatırı sayılır bir yer edinerek Philosopher's Index'e (Filozoflar Dizini) girmeyi başarmış ve Türkiye Bilimler Akademisi'ne (TÜBA) üye seçilen ilk filozof olarak anılması gereken biridir Arda Denkel. Kendisi 1949-2000 yılları arasında yaşamış bir Türk felsefeci ve akademisyen olarak ODTÜ Mimarlık Fakültesi'nde okurken felsefe bölümünden dersler alarak Teo Grünberg, Douglas Huff, Hüseyin Batuhan ve Cemal Yıldırım gibi dönemin değerli felsefecilerinin derslerine katılarak, felsefeye olan ilgisi dolayısıyla mimarlık bölümünden 1972 yılında mezun olduktan sonra aynı yıl Oxford Üniversitesinde felsefe öğrenimine başlar. Felsefe doktarasını dil felsefesi üzerine bir çalışmayı içeren tezinde (*Communication and Meaning*) görüşlerini ele alıp çözümlediği filozoflardan biri olan Peter Strawson'un yanında yaparak 1977'de doktora derecesini alır. Arda Denkel doktora derecesini aldıktan sonra Türkiye'ye dönerek Boğaziçi Üniversitesi Felsefe Bölümünün kurucu üyelerinden biri olarak bölüm başkanı ve öğretim üyesi olarak çalışmaya başlar, ortaya çıkan sağlık problemi nedeniyle, 1999 yılına dek aynı kurumda çalışmaya devam eder. Denkel görevi süresince bölümün Türkiye'de analitik felsefenin en önemli merkezlerinden biri hâline gelmesi için çalışmalar yürütür, Türkiye'de analitik felsefenin yayın organlarından biri olan *Felsefe Tartışmaları* dergisinin kurulmasına öncülük eder ve ölümüne dek derginin yayın danışmanlığını yapar. Denkel'in Görev yaptığı diğer kurumlar; 1985-1989 Wisconsin Üniversitesi (misafir öğretim üyesi), 1994 Uludağ Üniversitesi ve 1995-1997 Koç Üniversitesi (saat sözleşmeli). *Kluwer Academic Publishers, Cambridge University Press* gibi prestijli yayınev-

* Çukurova Üniversitesi, Felsefe Grubu Eğitimi ABD, Yüksek Lisans Mezunu.

kel, nesne ve özellik arasında karşılıklı bir ilişkiden, ontolojik bir bağımlılıktan söz eder. Nesne olmadan özellik, özellik olmadan nesne ontolojik bir temellendirmeye sahip olamayacaktır tam olarak; yani, bir nesne ancak sahip olduğu özelliklere göre tanımlanabilir ve ayırt edilebilir. Bu anlamda, nesne ve özellik arasında bir bağımlılık ilişkisi vardır. Ancak Denkel, bu bağımlılığı tek taraflı olarak değil, karşılıklı olarak ele almıştır. Nesnelerin özelliklere bağımlı olduğu gibi, özelliklerin de nesnelere bağımlı olduğunu savunmuştur (Felsefe Tartışmaları 2. Kitap, 1988, 107).

Denkel'in nesne ve özellik arasındaki bağımlılık ilişkisini çözümlemesi hem zihinsel hem de özdeksel bir ontoloji geliştirmesine olanak sağladığı gibi bu özdeksel ontolojisi, Türkiye'de analitik felsefenin gelişmesine önemli bir katkı sağlamıştır. Denkel'in eserleri ve makaleleri, ontolojinin temel sorunlarını ele alarak Türkçe kaynaklara zenginlik katmış, Denkel'in görüşlerinin uluslararası alanda da ilgi görmesini ve saygın dergilerde yayımlanmasını sağlamıştır.

SONUÇ

Arda Denkel, Türkiye'nin yetiştirdiği en parlak felsefecilerden biri olarak kabul edilmektedir. Boğaziçi Üniversitesi Felsefe Bölümü'nün kurucusu ve Türkiye Bilimler Akademisi üyesi olan Denkel, analitik felsefenin öncülerindendi. Özellikle nesne, özellik, anlam ve bilgi gibi kavramlar üzerine yaptığı çalışmalarla uluslararası alanda tanındı ve saygı gördü. Onun felsefeye olan katkıları, yazdığı 10 kitap ve 50'den fazla makale ile ortadadır. Bu kitap ve makalelerden bazıları İngilizce olarak yayınlandı ve dünyanın en prestijli felsefe dergilerinde yer aldı. Denkel, aynı zamanda bir eğitimci ve bir dosttu. Her ne kadar buna tanık olamasam da onun hakkında yazılan birçok anı yazısında meslektaşlarının ve öğrencilerinin anlattıkları bunu görmeyi sağlıyor. Yetiştirdiği öğrenciler ve arkadaşları onun sıcaklığını, zekâsını ve esprilerini hep hatırlayacaklardır. Denkel, 2000 yılında 51 yaşında hayata veda etti, ancak onun düşünceleri ve gerekçeleri felsefe tarihinde yaşamaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

Arslan, Ahmet. *Felsefeye Giriş*. Ankara: Adres Yayınları, 2009.

Bıcak, Ayhan. *Türkiye'de Felsefenin Gelişimi II*. S. 19-23. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, 2019.

Cevizci, Ahmet. *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları, 2018.

Denkel, Arda. *Anlaşma: Anlatma ve Anlama*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1981.

Denkel, Arda. *Anlamın Kökenleri*. İstanbul: Metis Yayınları, 1984.

Denkel, Arda. *Nesne ve Doğası*. İstanbul: Metis Yayınları, 1986.

Denkel, Arda. Düşünme, Dil ve Anlamı. *Felsefe Tartışmaları 16. Kitap*. s. 38-54. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, (Ağustos 1994).

Denkel, Arda. Türkiye ve Dünyada Felsefe Tartışmaları. Yay. Danş. Ahmet Haluk Atalay. *Düşünceler ve Gerekçeler- I* s. 70-78. İstanbul: Göçebe Yayınları, 1997.

Denkel, Arda. *Nesne ve Özellik*. çev. Celal A. Kanat. İstanbul: Doruk Yayımcılık, 2008.

Denkel, Arda. *Bilginin Temelleri*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2021.

Huff, Douglas. Arda Denkel'in Anısına. ed. Gürol Irzık & İlhan İnan. *Arda Denkel'in Ardından*. s. 26-27. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2005

İnan, İlhan. Arda Denkel'in Ardından: Anılar ve Dil Felsefesi Üzerine Bir Tartışma. ed. Gürol Irzık & İlhan İnan. *Arda Denkel'in Ardından.* s. 10-21. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2005.

Irzık, Gürol. Türk Felsefesinden Bir Yıldız Kaydı. *Felsefe Tartışmaları 27. Kita.,* s. 9-12. İstanbul: Boğaziçi Yayınları (Ağustos 2000).

Locke, John. *An Essay Concerning Human Understanding, Book II, Chapter VIII*. 25 Haziran 2021.

Wikisource:
https://en.wikisource.org/wiki/An_Essay_Concerning_Human_Understanding/Book_II/Chapter_VIII adresinden alındı

Sayan, Erdinç, Büyük Kaybımız Arda Denkel. *Felsefe Tartışmaları 27. kitap*, s. 13-19. İstanbul: Boğaziçi Yayınları (Ağustos 2000).

Uzaysal Konum ve Ontoloji: Arda Denkel ile Yalçın Koç Arasında Bir Tartışma, *Felsefe Tartışmaları 2. Kitap*. s. 107-125. İstanbul: Boğaziçi Yayınları (Mayıs 1988).

Virvidakis, Stelios. Arda Denkel's Philosophical Vision. *The Proceedings of the Twenty-First World Congress of Philosophy*. ed. Ioanna Kuçuradi, Stephen Voss, and Cemal Güzel. s. 13 359-363. Philosophical Society of Turkey, 2007.

BETÜL ÇOTUKSÖKEN'DE ÖZNENİN ONTİK, EPİSTEMİK VE ETİK KURULUŞU

Prof. Dr. Hatice Nur Erkızan*

"...felsefe "kendini bil!" buyruğunun bir tür tarihidir. Bu buyruk da insanın kendine yönelttiği en köklü, en temel buyruktur... böyle bir buyruğu kendisine ancak, kendisinin farkında olan biri verir; kendini bir birey, bir özne olarak duyumsayan biri böyle bir buyruğu kendine yöneltebilir.

Prof. Dr. Betül Çotuksöken

GİRİŞ

Günümüzde "akıl", "birey", "insan hakları" "evrensel değerler", "eleştiri", "sorgulama" ve "analiz" gibi sözcükler neredeyse tedavülden kaldırılmış –eğer yasaklanmış demek fazla abartı olmazsa– gibi görünmektedir. Onların yerine; "duygu", "toplum", "kültür", "gelenek", "relativizm" ve -inanç özgürlüğü, özgürlük değil! - "inanma", çeşitli grup ve toplum *değerleri* geçmiş ve hepsine bakışın belirlediği "yorumlama" çabası neredeyse tek anlama yöntemi olarak kendini empoze etmiş bulunmaktadır. Slogan şudur: Her şey yorumdur! Bunun sonucu olarak "nesne" ortadan kalkmış ve doğal olarak nesnellikten söz etmenin de olanağı ortadan kalkmıştır. "Öznelcilik" /öznemsicilik –"öz-nellik" değil– kısa zamanda akademik çevrelerde kendine hatırı sayılır ölçüde taraftar bulmuş ve neredeyse tüm *pseudo*-entelektüel tartışmaların merkezine yerleşmiştir. Felsefe ve çeşitli entelektüel damarlardan beslenen öznelcilik-ben buna geniş anlamda post-sofizm veya post-modernizm de diyorum- günümüzün etik ve politik tartışmalarının ana rengi hâline gelmiştir. Her türden özcülük akademiden kovulmuş ve neredeyse kirli bir terim gibi telaffuz edilemez olmuştur. Artık ne söylendiği önemsiz hâle gelmiş; neredeyse "ne söyleniyorsa doğrudur" düzlemine geçilmiş, öznenin yerini *pseudo*-tekil/bireysel varlıklar ve onların çoğunluğunun oluşturduğu söylemler almıştır. "Her değer değerlidir", "her kültür dokunulmazdır ve korunmalıdır", "her görüş doğrudur" biçimindeki ifadeler yorumculuğun ve öznelciliğin koruması altına alınarak dokunulmazlık kazan-

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü. Buradaki metin daha önce Uluslararası Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik Kongresi'nde (Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2010) sunulmuş olup bazı bakımlardan yeniden gözden geçirilmiş ve düzenlenmiştir.

ma, Sokratik-olmayan bir yaşam da denilebilir. Hareketin olduğu, ama eylemin olmadığı; sayısal tekilliğin olduğu, ama etik kişi ya da özne olunamadığı bir durum bu. Özetle; böyle bir öznenin yaşamı ne eylemi ne etkinliği ne bilgiyi ve ne de istenci ve ereği içerir. ***Onun yaşamı bir durumdur; içinde olduğu ama "kendisinin olmadığı".***

KAYNAKÇA

Çotuksöken, B. "Aydınlanma-Romantizm Geriliminde Türkiye". Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE) Özel Sayısı-Atatürk'ün Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı.

Çotuksöken, B. Felsefe: Özne-Söylem. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2002.

Çotuksöken, B. Radyoda Felsefe. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2002.

Çotuksöken, Betül. "Ontolojik Antropolojiden Antropolojik Ontolojiye". Türkiye'de Felsefenin Geleneği ve Geleceği Sempozyumu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, 2010.

Erkızan, H.N. "Çağdaş Aristotelesçi Düşüncede İnsan: Nussbaum'ın Özcü (Essentialist) İnsan Anlayışı Üzerine Bir İnceleme". Özne-Aristoteles Özel Sayı 10-11 (2010 2009), 86-103.

Erkızan, H.N. "Nominalizmin Etik ve Politik Sonuçları ve Türkiye'deki Görünümleri Üzerine Bir İnceleme (I)". Özne -Bunalım Özel Sayı 10 (2009), 41-53.

Kuçuradi, İ. "On 'Science' and 'Wisdom'". HUMANA Bozkurt Güvenç'e Armağan. 346-347. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994.

Nussbaum, M. "Human Functioning and Social Justice: In Defense of Aristotelian Essentialism". Political Theory 20/2 (1992), 202-246.

Nussbaum, Martha C. Cultivating Humanity: A Classical Defense of Reform in Liberal Education. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1998.

SEYLA BENHABİB'İN FELSEFİ GÖRÜŞÜ

Fatma Elmacı*

GİRİŞ

Seyla Benhabib 1950 yılında İstanbul'da doğmuştur. Öğrenimini Amerikan Kız kolejinde tamamlamıştır. 1970'te Amerika'ya giderek felsefe lisans eğitimini almıştır. Daha sonra Yale Üniversitesi'nde yüksek lisansa ve doktora eğitimlerini tamamlamıştır. Şu an Yale Üniversitesi'nde profesör olarak görev yapmaktadır. Türkçeye çevrilen eserleri ise; Modernizim, Evrensellik ve Birey. Eleştiri, Norm ve Ütopya. Ötekilerin Hakları. Buhran Çağlarında Haysiyet Zor Zamanlarda İnsan Hakları. Çatışan Feminizmler...Yaptığı çalışmalardan dolayı birçok ödüle layık görülmüştür.

1. Benhabib'in Kozmopolitanizm Görüşü

Benhabib insanların dünyada daha özgür yaşayabilmelerini amaç edinmiştir. Bununu içinde insanların hem toplum içinde hem de evrensel dünya düzeni içinde önemli olduğunu dile getirmektedir Benhabib bu bakış açısını kozmopolitanizm ve komüniteryanizm ile ele almıştır. Kısaca tanımlayacak olursak kozmopolitanizme; dünya vatandaşlığı diyebiliriz. Komüniteryanizm ise insanı toplumla birlikte değerlendirdiğimiz bir anlayıştır. Benhabib'in amacı daha adil, eşit, özgür, güvenli bir dünya oluşturabilmektir. İnsanların nerede ne olursa olsun yaşam şartları belli bir standartta tutulabilmeli ki dünya daha yaşanabilir bir yer olsun bakış açısına sahiptir. Benhabib'in bahsettiği kozmopolitan görüşte insanları bir ülkeye mensup olarak değerlendirmez. İnsan dünya vatandaşıdır. Şuralı buralı yakıştırmaları gereksizdir. İnsanı insan olarak görerek ona hak ettiği değeri vermek gerekir. Benhabib bu konu ile ilgili şu ifadeleri söyler:

> *"Her insanın tek bir temel ahlaka sahip olduğunu ileri süreceğim: Haklara sahip olma hakkı; yani insan topluluğunda başkaları tarafından ahlaki saygı hak eden ve hukuki güvenceye alınmış haklara sahip bir kişi olarak kabul edilmek ve başkalarını da aynı şekilde kabul etmek."*[1]

* Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Mezunu.

[1] Seyla Benhabib, *Buhran Çağında Haysiyet Zor Zamanlarda İnsan Hakları*, Çeviren; Barış Yıldırım, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013, 90

kızların aile baskısıyla evlendirildiği ya da çocukların yetenekleri göz önüne alınmadan istedikleri okullarda okutulmaması gibi sebepler baskıların ne kadar büyük olduğunu gözler önüne sermektedir. Fakat Benhabib bu baskılardan bireyleri kurtararak daha kendini bilen, ayakları üzerinde duran ve baskılardan uzak durarak, özgür tercihleri ile bireylerin bir toplumda, grupta var olması gerektiğini söylemektedir. Komüniteryan bir toplum olacaksa bile bu bireylerin kendi tercihleri sonucunda vereceği kararlarla oluşmalıdır. Bu yüzden komüniteryan toplum baskılardan arınırsa ve bireyin özgürlük alanına saygı duyarsa çok daha yararlı ve yapıcı olabilir.

Kozmopolit bir yaşam oluşturmanın zorlukları göz önündedir. Yaşadığımız dünya üzerinde insanları sadece var oldukları için kabul eden bir anlayış çok zordur. Bunu günümüz şartlarında oluşturmak zor gibi görünmektedir. Düşünüldüğünde bireylerin özgürlük alanlarının sınırlarını kaldırmak, herkesin eşit olduğunu bilmesi, herkesin her şeye erişebilir olması daha yaşanabilir bir dünya için güzel olurdu. İnsanları kalıplardan çıkarmak zor olsa da. Dünya vatandaşlığı hepimizin isteyeceği bir haktır. İnsanlar her yerde ve şartta aynı yaşam standartları ile yaşayabilmeyi isterler. Bireylerin arasındaki farkların gözetilmediği, her bir birey için aynı adil ve özgür ortamın olduğunu bilmek insanların kendi güvende hissetmesine sebep olur. Ama çıkar çatışmalarının olduğu dünya üzerinde insanların birbirlerine saygı duyması ne yazık ki zordur. Örnek verecek olursak Amerika'da yaşayan siyahilerin yaşadığı zorbalık, ya da batı ülkelerinde İslam düşmanlığı gibi... Bunların yaşandığı dünya üzerinde insanlara dünya vatandaşı hakkını vermenin zorlukları gözler önüne çıkmaktadır. İnsanlar kendi ülke vatandaşlarına ve zorbalık yapmakta ve saygı duymaktan ve yazık ki uzaktır. Benhabib tüm bunların karşısında durmakta insana olan sevginin ve güven ortamının kim ne olursa olsun sağlanması gerektiğini ifade etmektedir. Toplumlar, ülkeler kendi vatandaşlarını bile korumakta zorlanmaktadır. Fakat günümüz şartlarında insana saygı topluma saygı ile başlar. Önce insan bulunduğu alandaki kişilere saygı duyup onlar için gerekli ortamı kurabilmelidir. Daha sonra tüm dünya üzerindeki insanlar için bunun oluşmasına çalışmalıdır. Benhabib için kozmopolitanizmin oluşması bireylerin karşılıklı anlayışlarına ve saygı duymalarına bağlıdır.

KAYNAKÇA

Benhabib Şeyla. *Modernizm, Evrensellik ve Birey*. Çeviren: Mehmet Küçük. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.

Benhabib Şeyla. *Eleştiri, Norm ve Ütopya.* Çeviren: İsmet Tekerek. İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Benhabib Şeyla. *Buhran Çağında Haysiyet (Zor Zamanlarda İnsan Hakları).* Çeviren: Barış Yıldırım. Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013

Benhabib Şeyla. *Ötekilerin Hakları (Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar).* Çeviren: Berna Akkıyal. İletişim Yayınları, İstanbul, 2006

Eren Abdurrahman. "Özgürlükler Mekânı Olarak Kamusal Alan". *AÜEHFD*. C.IX, S:3-4, 2005

Karadağ Ahmet. "Kamusal Alan Modelleri: Çoğulcu Perspektiften Bir Değerlendirme". *SBF Dergisi.* Sayı: 58-3, 2003

M. TAHİR YAREN

Prof. Dr. Aytekin Özel*

GİRİŞ

Bu çalışma Prof. Dr. Mehmet Tahir Yaren hakkında bibliyografik bir çalışmadır. 1950 yılında Erzincan'ın Kemah ilçesinde müftü bir babanın 6 çocuğundan biri olarak dünyaya gelen hocamız, ilk ve orta okulu aynı yerde, yani Kemaliye'de tamamladı (1964). 1971 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Bir süre Millî Eğitim Bakanlığında öğretmenlik yaptı. 1977 yılında aynı Fakültede Sistematik Felsefe ve Mantık anabilim Dalında Araştırma Görevlisi oldu. 1982'de *İslam Kültüründe Mantık Çalışmalarına Karşı Fikirler* adlı teziyle doktorasını tamamladı. Yine aynı Fakültede 1986 yılında yardımcı doçent oldu. Aynı anabilim dalında 1996 yılında doçent, 2003 yılında da profesör oldu. Mantık alanında tez, makale, telif ve çeviri eserleri bulunmaktadır.[1]

Prof. Dr. M. Tahir Yaren hocamızın çalışmalarının listesi aşağıda verilmiştir:

Eserleri

1. *İslam Kültüründe Mantık Çalışmalarına Karşı Fikirler,* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, basılmamış doktora tezi, Ankara Mayıs 1982. (Doktora tezi çalışması-günümüz bakımından bütünleşik doktora çalışması tezi) (Öğrencilerinden Nazım Hasırcı, bu çalışmasının üçüncü bölümünü daha da genişleterek bir kitap çalışması[2] yayınlamıştır.)
2. "İbn-i Sina'da Delil, Alâmet ve Firaset Kelimeleri Üzerine Bir Açıklama", *Uluslararası İbn Türk, Hârezmî, Fârâbî, Beyrûnî ve İbn Sînâ Sempozyumu Bildirileri, 09-12 Eylül 1985*, 1990, ss. 235-242.
3. "Sezgi", *Felsefe Dünyası Dergisi*, sayı: 37, Ankara 2003/1.
4. *İbn Sina Mantığına Giriş*, Avrasya Yay., Ankara 2003. (Doçentlik Çalışması 1996)

* Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Mantık A.B.D.

[1] Tahir Yaren, *İbn Sina Mantığına Giriş*, Avrasya Yay., Ankara 2003, künye sayfası.

[2] Nazım Hasırcı, *İbn Teymiyye'nin Mantık Eleştirisi*, Araştırma Yay. Ankara 2010.

Rabbim hocamıza hayırlı uzun ömürler versin.

KAYNAKÇA

Ayni, Mehmed Ali. "Türk Mantıkçıları". *Dârü'l-Fünûn İlahiyat Fakültesi Mecmuası*. İstanbul: 1928; aynı zamanda bkz. sadeleştiren Naim Şahin. "Türk Mantıkçıları". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 2005.

Hasırcı, Nazım. *İbn Teymiyye'nin Mantık Eleştirisi*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2010.

Keklik, Nihat. *İslam Mantık Tarihi ve Fârâbî Mantığı.* İstanbul: İstanbul Üniv. Edebiyat. F. Yay., 1969.

Kuşlu, Harun. "Cârullah Efendi'nin Derkenar Notlarının İslâm Mantık Tarihine Katkısı*". Osmanlı Kitap Kültürü: Cârullah Efendi Kütüphanesi ve Derkenâr Notları*. İstanbul: Ekim 2020.

Street, Tony. *İslam Mantık Tarihi*, İstanbul: Litera Yayınları, 2013.

Özel, Aytekin. "Değerlendirmeler, (Harun Kuşlu. Nasîruddin Tûsî'de Önermeler Mantığı. İstanbul: Klasik Yayınları, 2016.)". *Nazariyat*. Cilt.4, sayı 3, ss.185-189, 2018.

Ülken, Hilmi Ziya. *Mantık Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniv. Yay., 1942.

Yaren, Tahir. *İbn Sina Mantığına Giriş*. Ankara: Avrasya Yay., 2003.

Yaren, Tahir. "İslam Kültüründe Mantık Çalışmalarına Karşı Fikirler*". Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*. Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: Mayıs 1982.

Not: Tahir Yaren'in diğer çalışmaları metin içerisinde zikredilmiştir.

MUSTAFA ÇAĞRICI

Prof. Dr. Ayşe Sıdıka Oktay*

GİRİŞ

Prof. Dr. Mustafa Çağrıcı 1950 yılında o dönem Sivas ili Şarkışla ilçesine, günümüzde Altınyayla ilçesine bağlı Taşlıhüyük köyünde doğdu. Babası çiftçilikle meşgul olan Ağa (Ahmet Ağa), annesi Dudu hanımdır. Dört çocuklu bir ailenin ikinci çocuğu olarak dünyaya gelen hocamızın bir ağabeyi ile kendisinden küçük kız ve erkek kardeşleri vardır. Hocamızın ifadelerine göre Suriye Halep üzerinden 1500'lü yıllarda bulundukları köye gelip yerleşen aile yörede eskiden beri Seyitler (Seyyidler) diye tanınmaktadır.

Köyünde ilkokul olmadığı için "Kendisini hep rahmet ve minnetle anarım" dediği köyün imamı Yakup Nazlım Hoca'dan Kur'an ve dinî bilgilerle beraber okuma yazma ve hesap (aritmetik) öğrendi. 1959 güzünde babası ve bir akrabasının refakatinde Kayseri'ye gitti. Burada Hunad Camii imam-hatibi olan, Orta Anadolu'da iyi tanınan, pek çok hafız yetiştirmiş olan Mümin Akan Hoca'dan hafızlık ve talim dersleri almaya başladı, kısa sürede hafızlığını tamamladı. Mümin hocadan ayrıca medrese usulü Arapça dersleri aldı. Hoca yaz aylarında bağ evine giderken, Mustafa hocamızı ve diğer üç başarılı arkadaşını[1] evine yerleştirip orada yaz boyu eğitimlerini devam ettirmiştir. Bu eğitimleri sırasında Mümin hocasının üzerinde çok emeği ve hakkı olduğunu Çağrıcı hocamız sık sık ifade etmiştir.

Kayseri dönüşü, ozamanki ilçesi Şarkışla'da yörenin tanınmış âlimlerinden Bekir Efendi ve Abbas Hoca diye tanınan zatlardan Molla Cami'yi yarılayıncaya kadar Arapça kitaplar okumuş, daha ileri düzeydeki Kadı Beydavi tefsirini okuyan bir grubun dersine de dinleyici olarak katılmıştır. Bir kış da kendi köyünün yakınındaki Pazarsu adlı bir Çerkez köyünde ikamet eden ve Kafkas muhaciri olan, Türkçeyi az konuşan, Çağrıcı hocamızın "iyi molla" olarak andığı Hamit Hoca'dan klasik medrese kitapları okumuştur. Çağrıcı Hocamız, kendisi

* Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Felsefesi ABD, asoktay@gmail.com, ayseoktay@sdu.edu.tr

[1] Bu üç kişiden birisi son olarak Kadıköy/İstanbul müftüsü iken emekli olan Avni Şahin, ikincisi Kur'an meali gibi dinî kitaplar yazan, bir ara yayınevi de işleten Ahmet Tekin, üçüncüsü de Diyanet İşleri Başkan yardımcılığı da yapan merhum Ruşen Seymen'dir.

anlayışlarımızın da hocamıza göre gözden geçirilmesi gerekir.[21] Kendisi bu konuda "dinamik dindarlık" adını verdiği, temeli Peygamberimizin uygulamalarına dayanan bir dindarlık anlayışı önermektedir. İnsanın ahlak planında edilgen değil etken, nesne değil özne olmasını, insanlara faydalı olmasını ön plana çıkaran bu yaklaşım tarzında "*insan, ilkelerinden vazgeçmeden zamanın ruhuna uyma yeteneği kazanır; zamanla çatışmadan zamanı yönetir.*"[22] Geçmişte medeniyet inşa eden Müslümanlarda böyle bir dinamik dindarlık ruhu vardı. Günümüz Müslüman toplumlarının farz-fazilet ve din-akıl ayırımına giderek bu dinamik dindarlık ruhunu kaybetmesi önemli bir sorunudur.[23]

Prof. Dr. Mustafa Çağrıcı hocamız, çalışmalarında İslam'da ahlak düşüncesini bütün boyutlarıyla ele almakta, güncel sorunlar karşısında akli düşünce ve bilimsel bilgiden uzak gördüğü mevcut yaklaşıma karşı çıkmaktadır. Son asırlarda inanılmaz değişimlerin yaşanmasına, daha da yaşanacak olmasına rağmen, Müslüman dünyada din öğretimin bin yıl önceki Nizamiye Medreselerindekinden çok farklı olmadığından, bu sebeple bu öğretimin insan çıktısının da çağımıza değil bin öncesine ait olduğundan yakınmaktadır. Tüm Müslüman dünyanın en büyük sorununun bu öğretim ve onun ürettiği insan problemi olduğunu savunan Çağrıcı, bu problemi aşmak için mutlaka hem dini hem çağı doğru kavrayan yeni bir zihniyet, düşünce ve anlayışa ihtiyaç olduğunu yazmakta, ahlakla ilişkili çözüm önerileri oluşturmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Çağrıcı, Mustafa. *Anahatlarıyla İslam Ahlakı*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1985.

Çağrıcı, Mustafa. *İslâm Düşüncesinde Ahlâk*. İstanbul: Dem Yayınları, 2006.

Çağrıcı, Mustafa. *Gazzâlî'ye Göre İslâm Ahlâkı Teori ve Pratik*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.

Çağrıcı, Mustafa. *Din ve Değişim- Şekilci Dindarlıktan Ahlaki Dindarlığa*, İstanbul: Doğan kitap, 2021.

Çağrıcı, Mustafa. "Bizde sistematik Bilgi Alanı Olarak Ahlak", *Karar Gazetesi* (03 Mayıs 2023), https://www.karar.com/yazarlar/mustafa-cagrici/bizde-sistematik-bilgi-alani-olarak-ahlak-1596318

Çağrıcı, Mustafa. "Kültürümüzde Sistematik Bilgi Alanı Olarak Ahlak (2)", *Karar Gazetesi* (10 Mayıs 2023) https://www.karar.com/yazarlar/mustafa-cagrici/kulturumuzde-sistematik-bilgi-alani-olarak-ahlak-2-1596389

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, "Mustafa Çağrıcı Müellif Sayfası" (Erişim 20.09.2023). https://islamansiklopedisi.org.tr/muellif/mustafa-cagrici

[21] Çağrıcı, *Din ve Değişim*, 82-84.
[22] Çağrıcı, *Din ve Değişim*, 107.
[23] Çağrıcı, *Din ve Değişim*, 108.

YALÇIN KOÇ

Mehmet Rahmi Aktaş*

Hezar gıpta o devr-i kadîm efendisine
Ne kendi kimseye benzer ne kimse kendisine

GİRİŞ

Prof. Dr. Yalçın Koç, 1950 doğumludur. Tokat'lıdır. 1973'te Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fizik Bölümü'nden mezun olmuştur. 1974'te, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Sistematik Felsefe ve Mantık Kürsüsü'nde doktora çalışmasına başlamış ve burada, "Doğa'nın Kuvantum Mekaniksel Betimlemesi ve Ölçme Sorunu" başlıklı tez ile, 1978'de "felsefe doktoru" ünvanını kazanmıştır.

1982 senesinde, "Determinizm ve Mekân" başlıklı tezi ile, "sistematik felsefe ve mantık" alanında "felsefe doçenti" ünvanını aldı. 1988 senesinde uluslararası bir fizik dergisinde yayınladığı "Bell Eşitsizliklerinin Kuvantum Mekaniği'nden Çıkartılması Üzerindeki Sınırlandırmanın Önemi" başlıklı takdim tezi ve, kuvantum mekaniğinin mantıksal yapısı esasında inşa ettiği yeni bir aritmetik kuramı üzerindeki çalışması ile, "sistematik felsefe profesörü" ünvanını aldı.

1974-75 senesinde, bir ortaokulda aritmetik öğretmenliği yaptı. 1976 senesinde Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde, öğretim asistanı olarak başladığı akademik görevine, 1977'den itibaren Boğaziçi Üniversitesi Beşerî Bilimler Bölümü ve Felsefe Bölümü'nde devam etti. Felsefe Bölümü başkanlığı, Fen-Edebiyat Fakültesi dekanlığı ve Sosyal Bilimler Enstitüsü müdürlüğü görevlerini yürüttü. Princeton Üniversitesi Felsefe Bölümü, Pittsburgh Üniversitesi Bilim Felsefesi Merkezi, Boston Üniversitesi Bilim Felsefesi Merkezi ve Trieste Uluslararası Teorik Fizik Merkezi'nde çalışmalarda bulundu. 1988 senesinde, Boğaziçi Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden kendi isteğiyle emekli oldu.[1]

* Araştırmacı-Yazar

[1] Buraya kadarki bilgiler, özet bir keyfiyette olması ve bir kişiyi en iyi kendisinin anlatabileceği düşüncesi itibarıyla, Yalçın Koç'un Anadolu Mayası adlı kitabının tanıtım kısmından alınmıştır. Hayat hikâyesinin bazı diğer yönlerini kendisinden dinlemek için bkz: "Yalçın Koç Anlatıyor", haz. tirmanis.org. Ayrıca Ah-

gelen Kelam'dır.[100] Böylece Kelam ile ne kastettiği, bu bakımdan yeterince açıktır. Yalçın Koç'un eserlerinin özüne bakılabilirse, bu husus açık bir şekilde görülecektir. Çünkü bu eserlerin de özü, Türkistan'dan gelen Kelam'dır.

Bu yazıda anlatılanlar, henüz bu özü dile getirmekten uzaktır.

Yaygın bir şekilde öne sürülen, Yalçın Koç'un Kelam ile ve de Türkistan'dan gelen Kelam olarak Anadolu Mayası ile, yani Türk kimliğinin öz'ü ile, ne kastettiğinin belirsiz olduğu düşüncesi,[101] bu bakımdan yanlıştır.

Ama yine de Anadolu Mayası ile, yani Kelam ile ne kastedildiğini düşünürken, "dil ve birey ve de cevher" kavramlarının üzerinde durmak yararlı olur; ancak, Anadolu Mayası ile kastedilenin bir felsefe, bir öğreti olduğunu zannetmeden.[102]

Bize öğrettikleri ve Türk tefekkürüne katkıları sebebiyle Yalçın Koç'a sonsuz şükran borçluyuz.

Son olarak, bu yazıda eksik tasvir ve yanlış yönlendirmeler ile düştüğümüz hatalar olabilir;

"*Küçükler gerçi suç etmek hatâdır*

Ulular afv-ı cürm etmek atâdır." – Behiştî

KAYNAKÇA

Aristoteles. *Metafizik*, ts.

Bıçak, Ayhan. *Türkiye'de Felsefenin Gerçekliği ve Eleştirisi*. Dergâh Yayınları, 2022.

Einstein, Podolsky, Rosen. "Can Quantum-Mechanical Description of Phsycal Reality Be Considered Complete". *Physical Review* 47 (ts.).

Esin, Ahmet Turan. "Güvercin Gerdanlığı – II". *Ahmet Turan Esin* (blog), 28 Temmuz 2023. https://ahmetturanesin.com/guvercin-gerdanligi-ii/

Koç, Yalçın. *2022 Nobel Fizik Ödülü-Bir Değerlendirme*. 2022. https://doi.org/10.13140/RG.2.2.30033.81765

Koç, Yalçın. "A critical analysis of N. Bohr's reply to the EPR argument". *Physics Letters A - PHYS LETT A* 81 (01 Şubat 1981), 436-440. https://doi.org/10.1016/0375-9601(81)90405-9

Koç, Yalçın. "A critical analysis of N. Bohr's reply to the EPR argument revisited". *Physics Letters A - PHYS LETT A* 86 (01 Kasım 1981), 217-220. https://doi.org/10.1016/0375-9601(81)90491-6

Koç, Yalçın. "A non-completeness argument for quantum mechanics (analysis of the EPR paper)". *Physics Letters A - PHYS LETT A* 79 (01 Eylül 1980), 9-12. https://doi.org/10.1016/0375-9601(80)90301-1

Koç, Yalçın. *Ahlak ve Nazariyat-Ahlak'ın Kaynağı ve Esası Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Cedit Neşriyat, 2020.

Koç, Yalçın. *Anadolu Mayası-Türk Kimliği Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Cedit Neşriyat, Beşinci baskı., 2007.

Koç, Yalçın. "Anadolu Türk Kimliği, Türk Musikisi ve Anadolu Birliği". *Türkiye Günlüğü Dergisi* 146 (2021).

Koç, Yalçın. *Determinizm ve Mekân*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1984.

[100] Koç, *Anadolu Mayası*, 177.

[101] Bir belirsizlik olduğunu öne süren muhtelif isimler olmuştur. Yazılı bir örnek olarak, bkz: Ayhan Bıçak, *Türkiye'de Felsefenin Gerçekliği ve Eleştirisi* (Dergâh Yayınları, 2022), 410.

[102] Koç, *Nazar'i Mantık'ın Esasları-Theologia Ir-rationalis Üzerine Bir İnceleme*, 24.

Koç, Yalçın. *Dialektik ve Nazariyat-Dialektik Mantık'ın ve Spekülatif Felsefe'nin Esasları Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Cedit Neşriyat, 2016.

Koç, Yalçın. *Doğanın Kuvantum Mekaniksel Betimlemesi ve Ölçme Sorunu*. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları, 1981.

Koç, Yalçın. *Ethica ve Nazariyat-Ethica'nın Kaynağı ve Esasları Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Cedit Neşriyat, 2020.

Koç, Yalçın. *Fenomenoloji ve Nazariyat-Tezahür Fikriyatı'nın Esasları Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Cedit Neşriyat, 2018.

Koç, Yalçın. *Geometrical Incompleteness and Quantum Mechanics*, 2022. https://doi.org/10.13140/RG.2.2.13428.01926

Koç, Yalçın. *Harf ve Nazariyat-İsim Teşkilinin Esasları Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Cedit Neşriyat, 2021.

Koç, Yalçın. *Introduction To Logic*. 2 Cilt. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1980.

Koç, Yalçın. "Kuvantik Aritmetik". TÜBİTAK, Proje TBAG 763, 1987.

Koç, Yalçın. "Kuvantik Kümeler Teorisi". TÜBİTAK Proje TBAG 700, 1985.

Koç, Yalçın. "Mekân ve Nesne". *Felsefe Arkivi* 29 (1989).

Koç, Yalçın. *Nazar'i Mantık'ın Esasları-Theologia Ir-rationalis Üzerine Bir İnceleme*. Cedit Neşriyat, 2013.

Koç, Yalçın. *Nazar'i Musiki'nin Esasları-Türk Musikisi'nin Zemini Üzerine Bir İnceleme*. E Yayınları, 2011.

Koç, Yalçın. "Objektif Realite-Epistemik Determinizm ve Ölçme". *Toplum ve Bilim Dergisi* 6-7 (1978), 29-37.

Koç, Yalçın. *Probabilistic Incompleteness and Quantum Mechanics*, 2022. https://doi.org/10.13140/RG.2.2.16661.40165

Koç, Yalçın. "Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemre". *Türkiye Günlüğü Dergisi* 154 (2023), 100-103.

Koç, Yalçın. "Reconstruction of the past and inadequacy of the correspondence principle in quantum theory". *Physics Letters A - PHYS LETT A* 83 (01 Mayıs 1981), 151-154. https://doi.org/10.1016/0375-9601(81)90872-0

Koç, Yalçın. "Reply to Lynch". *Physics Letters A - PHYS LETT A* 95 (01 Nisan 1983), 133-134. https://doi.org/10.1016/0375-9601(83)90815-0

Koç, Yalçın. "Retrodiction of the transferred momentum in measurement and nonlocal determinism in quantum theory". *Physics Letters A* 86 (01 Aralık 1981), 401-404. https://doi.org/10.1016/0375-9601(81)90347-9

Koç, Yalçın. "Significance of a certain restriction in the derivation of Bell's inequality from quantum mechanics". *Physics Letters A - PHYS LETT A* 97 (01 Ağustos 1983), 18-20. https://doi.org/10.1016/0375-9601(83)90090-7

Koç, Yalçın. "Some remarks on the ``no-interaction'' assumption in the Einstein-Podolsky-Rosen argument". *Physics Letters A - PHYS LETT A* 90 (01 Ağustos 1982), 451-454. https://doi.org/10.1016/0375-9601(82)90394-2

Koç, Yalçın. *Şuur ve Nazariyat-Şuur'un Kaynağı ve Esasları Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Cedit Neşriyat, 2016.

Koç, Yalçın. *Tarih ve Nazariyat-Tarih'in ve Zaman Yazımı'nın Esasları Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Cedit Neşriyat, 2015.

Koç, Yalçın. "The local expectation value function and Bell's inequalities". *Il Nuovo Cimento B* 107 (01 Ağustos 1992), 961-971. https://doi.org/10.1007/BF02899297

Koç, Yalçın. *Theogonia'ın Esasları-Genesis Nazariyatı Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Cedit Neşriyat, 2010.

Koç, Yalçın. *Theographia'nın Esasları-Teoloji ve Matematik İnşa'sı Üzerine Bir İnceleme*. Cedit Neşriyat, 2009.

Koç, Yalçın. *Theologia'nın Esasları-Felsefe'nin ve Teoloji'nin Nazariyatı Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Cedit Neşriyat, Birinci baskı., 2008.

Koç, Yalçın. "Tübitak Bilim ve Teknik Dergisi" 326 (Ocak 1995).

Koç, Yalçın. "Türk Felsefe Derneği Konferans Metni", 1994.

Koç, Yalçın. "Wigner's inequality, quantum-mechanical probability functions and hidden-variable theories". *Il Nuovo Cimento B* 108 (01 Ekim 1993), 1115-1126. https://doi.org/10.1007/BF02827307

Koç, Yalçın. "Yalçın Koç ile Söyleşi". *Bilim ve Mühendislik Dergisi* 2 (1990).

Koç, Yalçın. *Zihin ve Nazariyat-Zihn'in Kaynağı ve Esasları Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Cedit Neşriyat, 2017.

Özemre, Ahmet Yüksel. *Fiziksel Realite Meselesine Giriş*. Üsküdar, 2004.

Özemre, Ahmet Yüksel. *Portreler ve Hâtıralar*. Kubbealtı Neşriyat, 2002.

"Uzaysal Konum ve Ontoloji: Arda Denkel ve Yalçın Koç Arasında Bir Tartışma". Felsefe Tartışmaları, 1988.

"Yalçın Koç Anlatıyor". haz. tirmanis.org. Yayın Tarihi 12 Eylül 2021. https://www.youtube.com/watch?v=ihb87n9b9PA

KENAN GÜRSOY

Prof. Dr. Fulya Bayraktar*

GİRİŞ

Her kültür ve medeniyetin hayatiyetini sürdürebilmesi, kendisi üzerine kritik bir bilince sahip olabilmesine bağlıdır. Bu bakımdan felsefe ve sosyal bilimlere büyük görevler düşmektedir. İnsan varlığı nasıl tek başına bir beden gibi ele alınamazsa, medeniyetler de sadece teknik ve mühendislik açılardan tüketilemez ve temellendirilemezler. İnsanda ruha karşılık gelen yapı, medeniyetlerde de değerler ve normlara, kısacası kültüre karşılık gelir. Felsefe de içinden çıktığı kültürün bilinci olarak betimlenebilir.

Felsefeyi Türk dili ve kültürü içinde konuşturan, içinden çıktığı kültürün bilinci ve vicdanı hâline getiren Kenan Gürsoy, tam da bu anlamda felsefeyi medeniyet kurucu bir değer olarak telakki ve temsil eden bir düşünür portresi sergilemektedir. Felsefeyle bir kültür ve medeniyet bilinci inşa etmekte ve çağına tanıklık etmektedir. Kendisine özgü felsefi tavır alışı, insan merkezli bir okuma, anlama ve anlamlandırma eylemidir. İnsanın bir ahlak kişisi olması, değerlerle betimlenmesi ve anlamlandırılması, ilk felsefe olarak etiğin seçilmesi olarak da yorumlanabilir. İnsanın oluş ve kendi kemaline doğru seyir içinde anlamlandırılabilecek bir varlık olmasına yaptığı vurgu, onun felsefesini egzistansiyel ve personalist bağlamda değerlendirmemize imkân sunmaktadır. İnsanın fizik ve fizyolojik yapı içerisinde tüketilemez bir varlık olarak ele alınması, onun etik ve metafizik bakımdan temellendirilmesini zorunlu kılar. Gürsoy'un felsefesinin hareket noktasını oluşturan bu etik ve metafizik değerlendirmeler, bugün gelenekli ve fakat yeni bir söylemle tanışmamızı sağlar. O, bir taraftan bir felsefe geleneği ile oluşur, bir felsefe geleneği oluştururken, bir taraftan da bir evrensel proje, bir evrensel insanlık fikri, bir evrensel "birlik" teklifinde bulunur.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Temel Sanat Bilimleri Bölümü.

Ona göre; *"Vahdetin kâinat planında ortaya çıkışı bir âhenktir, kosmosdur, devlet ve cemiyet planında tezahürü adalettir, ferdi seviyede belirişi ise irfan, aşk, ölçü ve edebdir"*.[26] Yani Vahdet, kâinatta kosmos, insanda nomos olarak, etik ve estetik değerlerin tecessüm etmiş hâli olarak tezahür eder. Etik ve estetik değerleri, her bir insan kendisi olarak kendinde gerçekleştirebilme imkânına sahiptir. Herkes kendi bulunduğu o seviyeden fakat her seferinde gelişerek değere katılır. Herkes kendi şahsiyeti olarak Birliğe katılır. Herkesi tek bir biçime indirgemek değil, farklılıkları bir mânâda, bir değerde bütünlemek, birlemek demek olan bir "Tevhid" prensibi, Kenan Gürsoy felsefesinin evrensel temeli ve ufkudur.

KAYNAKÇA

Bayraktar, Fulya. "Kenan Gürsoy'un Felsefesinin Evrenselliği". *Hikmetin İzinde Kenan Gürsoy'a Armağan*. ed. Fulya Bayraktar, Ankara: Aktif Düşünce Yayınları, 2016.

Bayraktar, Levent. "Kenan Gürsoy'u Düşünmek, Kenan Gürsoy İle Düşünmek", *Hikmetin İzinde Kenan Gürsoy'a Armağan*, ed. Fulya Bayraktar, Ankara: Aktif Düşünce Yayınları, 2016.

Gürsoy, Kenan; Bayraktar, Fulya. "Neden Varoluş ve Felsefe". *Varoluş ve Felsefe*. Ankara: Aktif Düşünce Yayınları, 2014.

Gürsoy, Kenan. "İlhad". *İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2000

Gürsoy, Kenan. "Yok-Var Olmak". *Dost Kapısı*. ed. İsmet Binark, İstanbul: Cenan Vakfı Neşriyatı, 2005.

Gürsoy, Kenan. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*. İstanbul: S. 19, 2007.

Gürsoy, Kenan. *Varoluş ve Felsefe*. Ankara: Aktif Düşünce Yayınları, 2014.

Gürsoy, Kenan. *Bir Evrensel Projemiz Var Mı?*. Ankara: Aktif Düşünce Yayınları, 2014.

Gürsoy, Kenan. *Bir Felsefe Geleneğimiz Var Mı?*. Ankara: Aktif Düşünce Yayınları, 2014.

Gürsoy, Kenan. *Jean Paul Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler*. Ankara: Aktif Düşünce Yayınları, 2014.

Gürsoy, Kenan. *Etik ve Tasavvuf*. Ankara: Aktif Düşünce Yayınları, 2015.

Gürsoy, Kenan. *Birleyerek Oluşmak*. Ankara: Aktif Düşünce Yayınları, 2. Baskı, 2016.

Gürsoy, Kenan. *Maurice Merleau-Ponty'de Algı Problemine Giriş*. Ankara: Aktif Düşünce Yayınları, 2016.

[26] Kenan Gürsoy, *Bir Felsefe Geleneğimiz Var Mı?*, (Ankara: Aktif Düşünce Yayınları, 2014),162.

MEHMET BAYRAKDAR

Dr. Armağan Atar*

GİRİŞ

Ülkemizin yetiştirdiği önemli akademisyenlerden birisi olan Mehmet Bayrakdar, otuz yılı aşkın bir süre Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi Bölümünde hocalık yapmıştır. Çalışkanlığı, üretkenliği, samimiyeti ile bilinen Bayrakdar, ülkemizde, İslam Felsefesi alanında hizmet eden ilk isimlerdendir.

Mehmet Bayrakdar, 1952 yılında Konya'nın Beyşehir ilçesinin Bayavşar köyünde dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini bu köyde tamamladıktan sonra Bayrakdar, Beyşehir Alaeddin Ortaokulu'ndan, 1968-1969 yılında Beyşehir Lisesi'nden mezun olmuştur. Lisans eğitimini 1963-1973 yılları arasında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin tamamlayan Bayrakdar, buradaki felsefe derslerini Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken, Prof. Dr. Hamdi Ragıp Atademir ve Prof. Dr. İbrahim Agâh Çubukçu'dan; mantık derslerini de Prof. Dr. Necati Öner'den almıştır.[1]

Bayrakdar İlahiyat Fakültesi'nde 1973 yılında Hüseyin Ragıp Atademir danışmanlığında "Eflatun'da Allah İnancı"[2] başlıklı on sayfalık kısa bir tez çalışması hazırlamıştır. Bu tezinde, Eflatun'un Musevilik'ten etkilendiğini ve Yunanca konuşan bir peygamber olabileceğini savunmuştur. Ancak doktora çalışması için Sorbonne'da bulunduğu dönemde kendisinin savunduğu bu iddiaların çok eskiden beri dile getirilen bir tez olduğunu fark etmiştir. Sorbonne'da "Yunan Felsefesi ve Eflatun" adlı dersin okuma listesindeki kitapları okuduğunda, Yeni-Pisagorcu Apamealı Numenius'tan (MS II. yy) itibaren Eflatun'a "Yunanca Konuşan Musa" denildiğini ve dolayısıyla kendi tezinde savunduğu düşüncenin Batı literatüründe çok eskiden beri tartışıldığını görmüştür.[3]

* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi.

1 Mehmet Vural, "Prof. Dr. Mehmet Bayrakdar'ın Hayatı, Eserleri ve Felsefî Görüşleri", *Türkiye'de İslam Felsefesi, Prof. Dr. Mehmet Bayrakdar'a Armağan* içerisinde, ed. Mehmet Vural, Elis Yayınları, Ankara, 2022, s. 11-12.

2 Bilgi için bkz. Mehmet Bayrakdar, "Eflâtun Yunanca Konuşan Mûsâ mıydı?", *İslam Düşüncesi Yazıları* içerisinde, Elis Yayınları, Ankara 2004, ss. 263-277.

3 Prof. Dr. Mehmet Bayrakdar'ın Hayatı, Eserleri ve Felsefî Görüşleri", *Türkiye'de İslam Felsefesi*, s. 12-13.

Bayrakdar, bu çalışmalarıyla İslam felsefesinin genel felsefe tarihi içerisindeki yerini ve önemini ve Müslüman filozofların bu geleneğe olan katkılarını ortaya koymaya çalışmıştır. Bu akademik çalışmaların yanı sıra Bayrakdar çok sayıda yüksek lisans ve doktora öğrencisi yetiştirmiştir. *İslami Araştırmalar Dergisi*'nin editörlüğü yanında çok sayıda derginin yayın kurulunda yer almıştır. The Muhyiddin Ibn Arabi Society (MIAS), The Muslim Institute, Şeyhülislam İbn Kemal Araştırma Merkezi, Türk Felsefe Derneği, İslam Felsefecileri Derneği ve Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü gibi kuruluşlarda üye olarak bulunmuştur. Türkiye İş Bankası'nın düzenlediği "1991 Yunus Emre Yılı"nda düzenlenen eser yarışmasında *Yunus Emre ve Aşk Felsefesi* adlı kitabı ile birincilik kazanmıştır. Ayrıca Türkiye Yazarlar Birliği tarafından 2019 yılı Üstün Hizmet Ödülüne layık görülmüştür.

KAYNAKÇA

Bayrakdar, Mehmet. *İslam İbadet Fenomenolojisi*. Akçağ, Ankara, 1987.

Bayrakdar, Mehmet. *İslam'da Evrimci Yaratılış Teorisi*. Kitâbiyât, Ankara, 2000.

Bayrakdar, Mehmet. *İslam Felsefesine Giriş*. TDV Yayınları, Ankara, 2001.

Bayrakdar, Mehmet. "Eflâtun Yunanca Konuşan Mûsâ mıydı?". *İslam Düşüncesi Yazıları.* içerisinde, Elis Yayınları, Ankara 2004.

Bayrakdar, Mehmet. "İslam Felsefesinin Özgünlüğü Üzerine". *İslam Felsefesinin Özgünlüğü Sempozyumu*. Elis Yayınları, Ankara, 2009.

Bayrakdar, Mehmet. *İslam'da Bilim ve Teknoloji Tarihi*. TDV Yayınları, Ankara, 2009, (6. Baskı).

Bayrakdar, Mehmet. *Pascal Oyunu*. İnsan Yayınları, İstanbul, 2014 (4. Baskı).

Vural, Mehmet. "Prof. Dr. Mehmet Bayrakdar'ın Hayatı, Eserleri ve Felsefî Görüşleri". *Türkiye'de İslam Felsefesi, Prof. Dr. Mehmet Bayrakdar'a Armağan.* içerisinde. ed. Mehmet Vural. Elis Yayınları, Ankara, 2022.

ABDULKUDDÜS BİNGÖL VE FELSEFİ KİŞİLİĞİ

Doç. Dr. Hüseyin Çaldak*

GİRİŞ

Abdulkuddûs Bingöl, 28 Mart 1952 tarihinde Erzurum'un Tortum ilçesinde doğdu. İlkokul ve ortaokulu Erzurum'da okudu. 1973 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 1973 yılında mezun oldu. Buradan mezun olduktan sonra iki yıl kadar lisede öğretmenlik yaptı. Öğretmenlik yaptığı aynı yıllarda Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Mantık Anabilim dalında doktora eğitimine başladı. Prof. Dr. Necati Öner'in danışmanlığında doktoradan 1978 yılında mezun olarak Dr. ünvanını aldı. "Gelenbevî'nin Mantık Anlayışı" adlı teziyle doktora yapan Abdulkuddûs Bingöl, daha sonra bu konuyu merkeze alan birçok çalışma yaptı. Daha sonra, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde Dr. Asistan olarak göreve başlayan Hocamız, 1982 yılında Yardımcı Doçent oldu. Sistematik Felsefe ve Mantık Ana Bilim Dalı'nda, 1983 yılında Doçent ünvanını aldı. 1989 yılında Profesör olan Abdulkuddûs Bingöl, on (10) yıl Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde çalıştı. 1998-2013 yılları arasında Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde kurucu Dekan olarak görev yaptı. Emekli olduktan sonra bir süre Artvin Çoruh Üniversitesi'nde Rektör yardımcılığı ve Fen-edebiyat Fakültesi dekanlığı görevlerinde bulundu. Türkiye'de, Mantık alanındaki en genç Profesör ünvanı alan Abdulkuddûs Bingöl'ün aldığı idari grevler kronolojik olarak şöyledir:

l985-1999- Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Başkanlığı

1987-1999- Erzurumlu İbrahim Hakkı Araştırma Merkezi Müdürlüğü

1996-1997- Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dekan Yardımcılığı

1997-2000- Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanlığı

1998-2013- Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo-Televizyon ve Sinema Bölümü Başkanlığı

* Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi.

kuddüs Bingöl'ün belki de en önemli yönlerinden biri çalışmalarının, neredeyse büyük kısmı Türk-İslam kültürü alanında olmasıdır. Bu gerek Türkiye'deki mantık tarihi açısından gerek Türk-İslam Kültürü dünyasında kayda değer bir katkıdır diyebiliriz. Bu yönüyle Bingöl, ortaya koyduğu eserleriyle hem günümüz anlayışına katkı sunmuş hem geleceğimiz açısından ufuk açmıştır. Abdulkudduüs Bingöl, mantık-dil-iletişim konusunda dil eksenli temellendirmeler yaparak mantığın anlaşılması konusunda farklı bir bakış açısı ortaya koymuştur. Mantık ve iletişim konusundaki tespitleriyle de toplumsal algıların mantık aracılığıyla daha sağlam ve gerçekçi olacağını göstermiştir. Özellikle bu iki tespit Abdulkuddüs Bingöl'ün günümüz düşünürleri arasındaki yerini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Bingöl, Abdulkuddüs. "İletişim Bağlamında Mantık ve Dil". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XL.

Bingöl, Abdulkuddüs. "İletişim Bağlamında Anlam ve Dil". *Felsefe Dünyası* 46, 2007.

Bingöl, Abdulkuddüs. "İletişim Eğitimi Üzerine Düşünceler". *İletişim Kongresi* 1-3, 2000.

Bingöl, Abdulkuddüs. "İletişim Olgusunun Merkezindeki İnsan". *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 2, 2002.

Bingöl, Abdulkuddüs. "İletişimin Bir Başka Boyutu: Tanrı-İnsan İletişimi ya da Metafizik İletişim". *Felsefe Dünyası*, 2010.

Bingöl, Abdulkuddüs. *Klasik Mantık'ın Tanım Teorisi (Aristoteles, İbn Sînâ ve Port-Royal Mantıkçıları ile Sınırlandırılmış Olarak)*. Ankara: MEB Yayınları, 1993.

Bingöl, Abdulkuddüs. *Gelenbevî İsmail*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.

Bingöl, Abdulkuddüs. *Gelenbevî'nin Mantık Anlayışı*. Ankara: MEB Yayınları, 1993.

Bingöl, Abdulkuddüs. *Porphyrios ve İsagojisi Üzerine*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1988.

Gelenbevi, İsmail. *Risaletu'l-Kıyâs*. çev. Abdülkuddüs Bingöl. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1988.

Gündoğan. Ali Osman. "Prof. Dr. Abdulkuddüs Bingöl". *Kutadgubilig Felsefe Bilim Araştırmaları* 42, 2020.

Utku, Ali. Prof. Dr. Abdulkuddüs Bingöl Hayatı ve Felsefesi". *Temaşa Felsefe Dergisi* 14, 2020.

TURAN KOÇ

Prof. Dr. Süleyman Doğan*

GİRİŞ

Turan Koç, 3 Mayıs 1952 yılında Kayseri'nin Çevril köyünde dünyaya geldi. İlköğrenimini Çivril Köyü İlkokulu'nda tamamlayan Koç, o yıllarda İmam-Hatip Lisesi mezunları doğrudan üniversiteye giremediği için Ortaöğrenimi esnasında hem Kayseri İmam Hatip Lisesi (1971) hem de Sümer Lisesi'nden mezun oldu. (1972) Turan Koç'un lise yıllarında takip ettiği iki dergiden biri, Büyük Doğu ve diğeri ise Türk Edebiyatı Dergisi'dir.[1] 1977 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olan Koç, 1974-1975 yıllarında Adalet Bakanlığı, 1975-1981 yılları arasında Azot Sanayii Genel Müdürlüğü ve 1981-1984 yılları arasında EBK Kayseri Kombina'sında çalıştı. Askerlik görevini 1979/1981 tarihleri arasında Mamak Muhabere Okulu'nda yaptı.[2]

1984'te Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Felsefesi Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi oldu. 1990'da kendi üniversitesi tarafından görevli izinli olarak gönderilmek suretiyle Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden "Ölümsüzlük Açısından Ruh-Beden İlişkisi" başlıklı teziyle doktor ünvanını aldı. 1994'te doçent 2000'de profesör oldu.[3] 1992–1994 yılları arasında ABD ve İngiltere'de kendi sahasıyla ilgili kısa süreli bilimsel araştırmalar yaptı. Ulusal ve uluslararası düzeyde çok sayıda bilimsel toplantı ve konferanslara katıldı.1999'da Oxford'ta düzenlenen "The Heritage of Ibn Arabî" konulu sempozyumda "All Comprehensiveness According to Daud al-Qaysari and Its Implications" adlı tebliği sundu.

"Din Dili" adlı kitabına 1995 yılında Türkiye Yazarlar Birliği tarafından 1995 yılı inceleme dalında birincilik ödülü verildi. Yine 2018 yılında ise Türkiye Yazarlar Birliği tarafından düzenlenen "40. Yıl Vefa Gecesi" programında ödül aldı.

* Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

1 İsmail Narin ve Abdulnasır Süt. (2015). "Prof. Dr. Turan Koç ile "Problemlerimiz ve Çıkış Yolu" Üzerine", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 5, s.31-67.

2 Fatih Kanter. "Turan Koç" maddesi, Ahmet Yesevi Üniversitesi, *Yeni Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2020.

3 İhsan Işık, *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi*, Ankara: Elvan Yayınları, 2004, s.25.

lediği tevhidi algıya uygun olarak ifade etmektir, dersek sanırım yanılmış olmayız.[42]

Koç, "Felsefe yapmak, akıl, mantık ve tecrübeden elde edilen veriler ışığında düşünsel bir etkinlik içinde olmaktır" der. Turan Koç, insana aklını kullanmayı öğreten ve eleştirel bir etkinlik olarak gördüğü Felsefeyi satranç oyununa benzetir. Felsefeyi değil felsefeciyi eleştiren bir bakış açısına sahip olan Koç, felsefeyi, sanat gibi bir arama işi değil, bulma ve buluş işi olarak görmektedir. Felsefi teoloji yapma imkânına sahip olduğumuz kadar teolojik felsefe yapma imkânına da sahip değil miyiz? sorusu göz önünde bulundurulduğunda, "din üzerine felsefe yapmanın nerede veya ne zaman başladığı" sorusundan hareket etmek, din-felsefe ilişkisinde sıkıntılı görünen hususun ne olduğunun anlaşılmasında oldukça isabetli görünmektedir.

Nihai olarak Turan Koç, felsefe yapmayı; akıl, mantık ve tecrübeden elde edilen veriler ışığında düşünsel bir etkinlik olarak görür ve felsefeyi dine hizmet aracı olarak telakki eder.

KAYNAKÇA

Altıntaş, Ramazan (2002). *İslam Dünyasında Tevhid ve Estetik*. İstanbul: Pınar Yayınları.

Altıntaş, Hayrani (1998). "Kur'an ve Estetik". *AÜİFD*. C.: XXXVIII, Ankara.

Aslan, Hanifi (1996). "Edebiyat Dergisinin Fihristi". *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.

Burckhard, Titus (2005). *İslam Sanatı*. Çev. Turan Koç. İstanbul: Klasik Yayınları, 2005.

Cavit, Haticetül Kübra (2011). "Turan Koç'tan Din ve Estetik: İslam Estetiği Örneği". *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Coşkun, İbrahim (2000). "İslam Düşüncesi Açısından İnanç-Sanat İlişkisi Üzerine Bir Deneme". *DÜİFD.* C: II., Diyarbakır.

Dağ, Davut (2012). "Turan Koç" maddesi. *Türk Edebiyatı İsimleri Sözlüğü*. Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.

Harmancı, Abdullah (2013). *Kalemin Yükü Nuri Pakdil'in Edebiyat Dergisi Üzerine Bir İnceleme*. Konya: Aybil Yayınları.

Işık, İhsan (2004). *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi*. Ankara: Elvan Yayınları.

Kanter, Fatih (2020). "Turan Koç" maddesi. *Yeni Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi.

Koç, Turan. (1998). *Din Dili*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Koç, Turan. (1991). *Ölümsüzlük Düşüncesi*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Koç, Turan (2000). "Molla Sadra'ya Göre Ölüm Sonrası Hayat Açısında İlişkisi Ruh-Beden". *İslamiyet Üç Aylık Araştırma Dergisi.*sy1, Ankara.

Koç, Turan (2001). "Şiir ve Hayat", *Hece Dergisi*, S.53/54/55. s.482-483, Ankara.

Koç, Turan (2009). *İslam Estetiği,* İstanbul: İSAM Yayınları.

Mengüçoğlu, Metin Önal (2006). "İlahi Vahyin Işığında Sanat Olayı". *Bilge Adam.* Yıl: 4, sy.13–14, Van.

Mutluel, Osman (2010). *Kur'an ve Estetik.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

[42] Cemal Şakar. (2013). "Modern Zamanlarda İslam Sanatı ve Estetiği Ne Söyler?", *Hece*, Haziran-Temmuz-Ağustos, s.198-199-200, Ankara.

Narin, İsmail-Süt, Abdulnasır (2015). "Prof. Dr. Turan Koç ile "Problemlerimiz ve Çıkış Yolu" Üzerine". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı:5, s.31-67, Bingöl.

Şakar, Cemal (2013). "Modern Zamanlarda İslam Sanatı ve Estetiği Ne Söyler?". *Hece*. Haziran-Temmuz-Ağustos, s.198-199-200, Ankara.

Topaloğlu, Aydın (1997). "Din Dili" kitabının analizi. *Kitabiyat: İslam Araştırmalar Dergisi*. s.243-249.

Ünal, Hayriye (2012). "Turan Koç Şiir Üzerine". *Dergâh Dergisi*. S.144, s.8-10, İstanbul.

Yaylacı, Ubeydullah. (2019). "Felsefi Bir Problem Olarak Ölümsüzlük Düşüncesi ve Turan Koç Örneği". *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Din Felsefesi Bilim Dalı.,* Yüksek Lisans Tezi, Van.

Yetkin, Suut Kemal (1953). "İslam Minyatürünün Estetiği". *AÜİFD*. D.001/2, Ankara.

ALPARSLAN AÇIKGENÇ

Prof. Dr. Süleyman Doğan*

GİRİŞ

Bilgi felsefesi hakkındaki çalışmalarıyla tanınan Alparslan Açıkgenç,[1] 24 Kasım 1952'de, Erzurum'un Şenkaya ilçesinde dünyaya gelmiştir. İlk ve ortaokulu burada okuduktan sonra liseyi ~~ise~~ 1966'da Tokat'ın Zile ilçesinde tamamlamıştır. 1970'te Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni kazanarak üniversite tahsiline başlamıştır. İlahiyat Fakültesi'nde kendisini etkileyen ve felsefe sevgisini aşılayan çok sevdiği hocası Hamdi Ragıp Atademir olmuştur. Mezuniyet tezini, elinden tuttuğunu ve her konuda kendisine yol gösterdiğini söylediği mantık hocası Prof. Dr. Necati Öner'in danışmanlığında yapmıştır. 'Molla Fenari'nin İsaguci Şerhi'ni tamamen Türkçeye tercüme ettiği bitirme teziyle ~~de~~ 1974'te fakülteden mezun olmuştur. Şubat 1975'te doktora yapmak üzere Millî Eğitim Bakanlığı Bursu'nu kazanarak Amerika'ya gitmiştir. 1977 yılında University of Wisconsin'da (Milwaukee) yüksek lisansını, 1983'te de The University of Chicago'da hocası Fazlurrahman'ın yanında ve Heidegger konusunda kendisine danışmanlık yapan felsefe hocası Raymund Geuss'un da desteğiyle "Being and Existence in Sadra and Heiddeger" adlı tezi ile doktorasını tamamlamıştır.[2]

Açıkgenç, 1983'te Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesinde öğretim görevlisi, 1985 yılında yardımcı doçent, 1988 yılında da doçent olmuştur. 1991'de aldığı teklif üzerine Malezya'ya gitmiş, 1993 yılına kadar Malezya "International Institute of Islamic Thought and Civilization" (ISTAC)'de profesör olarak görev yapmıştır. 1994 yılında ~~ise~~ Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi'nde bir yıl görev yaptıktan sonra tekrar döndüğü Malezya'da İslam Düşüncesi ve Medeniyeti Enstitüsü'nde uzun yıllar çalışmıştır. 2010 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi'ne geçmiş, burada 2014 yılına kadar Sosyal Bilimler Enstitüsünde Müdür olarak görev yapmıştır. YTÜ'de Felsefe Bölümü'nün kuruluşunda yer almış ve 2016 yılında aynı üniversiteden emekli

* Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

1 Muhammet Caner Ilgaroğlu, "Erken Dönem İslam Düşünce Geleneğinin Epistemik Duygu Temelleri", *International Social Studies Journal*, 2012, 7:92, 5540-5553.

2 Meryem Arı, "Alparslan Açıkgenç'te Varlık, Bilgi, Değer İlişkisi", *Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,* 2008, Ankara.

çözüm aramayı denemiştir. O kadar ki, varlığa dair problemlerini Molla Sadra'nın yaklaşımları ile aştığını ve bazı hususlar hariç birçok konuda Sadra'nın kendisini ikna ettiğini ifade etmektedir. Fakat burada şu hususu belirtmek gerekir ki, onun genel felsefesinde önemli bir yere sahip olan gerçeği aramadaki ruhani yolculukları, sadece kalbi bir tecrübe olmayıp aynı zamanda akli bir nitelik taşır.[47] Sadra'ya göre, bir nesnenin "varlık" ve "mahiyet" olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. Varlık bir nesnenin dış dünyadaki hakikatini ifade ederken mahiyet, o nesnenin zihindeki kavramlaşmış hâline karşılık gelir.[48]

"Bilginin sınırları nedir?" sorusunu Açıkgenç şahadet ve gayb âlemi ayrımından hareketle cevaplar. Ona göre Kuran'ın gayb-şehadet ayrımı üzerine bir bilgi sistemi kurmak mümkündür. Ontolojisiyle doğru orantılı olarak Açıkgenç, epistemolojisini de bu kavramlar üzerine kurmuştur. Bu bakış açısı insan bilgisinin sınırlarını belirlemekte ve insanın gayb hakkında nasıl bilgi edineceğine ilişkin bir yöntem vermektedir.[49]

Açıkgenç olgusal ve aşkın doğruları insanın hürriyeti bağlamında da değerlendirir. Ona göre olgusal doğrular bilimsel yöntemle ispatlandıkları için yoruma tabi tutulamazlar. Bu nedenle olgusal doğrulardaki kesinlik insanın hürriyetine yer vermez. Bunları kabul edip etmeme özgürlüğü kuram ispatlanana kadardır. Olgusal doğru yukarıda saydığımız ispat yollarıyla ispatlandıktan sonra onda artık bir değişme söz konusu olamaz, herkes ispatlandığı şekliyle bu doğruları kabul etmek zorundadır.

Açıkgenç'in bilimsel toplumun gelişme sürecinden yola çıkarak yapılması gereken şeyin doğunun zengin yaşam dünyasını şeffaflaşma sürecine nasıl taşıdığını göstermek olduğunu söyleyebiliriz. Bu noktada karşımıza iki yol çıkmaktadır. Birincisi bilgi erbaplarına kulak vermek. İkincisi ise bilimsel bilgi ile toplumsal ihtiyaçları düzenlemek. İslam Medeniyetinin yöntemsel olarak hem Doğu'dan hem Batı'dan esinler taşıması onu doğulu diğer medeniyetlerden de batılı medeniyetlerden de bir şekilde farklılaştırmış ve dünya tarihinde medeniyet üretmiş kültür sınıfına dâhil etmiştir. Açıkgenç, İslam medeniyetinin şeffaflaşma sürecine bilgi erbabı eliyle başladığını ancak bilimsel bilgiyle düzenlenerek devam ettiğini vurgulamıştır.

KAYNAKÇA

Açıkgenç, Alparslan. Islamic *Scientific Tradition in History*. Kuala Lumpur: Penerbit IKIM, 2014.

Açıkgenç, Alparslan. *Kavram ve Süreç Olarak Bilginin İslamileştirilmesi*. İstanbul: Nesil Yayıncılık, 1998.

Açıkgenç, Alparslan. "*Bilgi Felsefesi: İslam Bağlamında Bilgiden Bilimden İslam Felsefesine*". İstanbul: İnsan Yayınlar, 1992.

[47] Alparslan Açıkgenç, "El-Esfarul-Erbaa", *DİA*, (1995), 11: 375.
[48] Alparslan Açıkgenç, "Sadrettin Şirazi'de Hareket Nazariyesi", *İslami Araştırmalar*, (1986), 2.
[49] Alparslan Açıkgenç: "İlmi Zihniyet ve İslam", *Yeni Dergi* 2, Nisan –Mayıs, (1994), 88.

Açıkgenç, Alparslan. "İslami Bilim ve Felsefe Anlayışı". *İslami Araştırmalar* (1990), C.4.

Açıkgenç, Alparslan. "Mulla Sadra". *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*. 2005, 30: 259-265.

Açıkgenç, Alparslan. "Abdülkerim Süruş'un Sadra'yı Konu Alan Evrenin Yatışmaz Yapısı Eseri Üzerine Birkaç Söz". *İslami Araştırmalar*. (1987), 3.

Açıkgenç, Alparslan. "El-Esfâr'ul-Erba'a". *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*. 1995, C.11, 374-376.

Açıkgenç, Alparslan. "Sadrettin Şirazi'de Hareket Nazariyesi". *İslamî Araştırmalar*. 1: 2 (1986), 63-70.

Açıkgenç, Alparslan. "Kur'an' da Allah'ın Varlığı Sorununa Felsefî Bir Yaklaşım". *Seminer (Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi)*. 6 (1989), 203-225.

Açıkgenç, Alparslan. "Bir Felsefe Problemi Olarak Gayb". *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-V*, ed. Bedrettin Çetiner, İstanbul: İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, 2003, 105-128.

Açıkgenç, Alparslan. "Küreselleşmenin ve Değerlerin Felsefi Temelleri". *Felsefe Dünyası*. (2005), 41: 44-45.

Açıkgenç, Alparslan. "Bilgi, Medeniyet ve İslâm". *Köprü*. 69 (2000), 77-84.

Açıkgenç, Alparslan. "Yenileşmenin Felsefi Temelleri Karşısında İslam Medeniyeti". *İslam, Gelenek ve Yenileşme*. ed. Ali Murat Yel, Adnan Aslan, İstanbul: İslâm Araştırmaları Merkezi, 1996, 273-285.

Açıkgenç, Alparslan. "Kalkınmada Öncelikli Bilgi: Kalkınma Felsefesi". *Millî Kültür*. 76 (1990), 32-38.

Açıkgenç, Alparslan. "İslam Medeniyetinde Bilim ve Teknolojinin Ortamsal Bağlamı". *Değişim Sürecinde İslâm*. ed. Süleyman Hayri Bolay. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997, 159-166.

Açıkgenç, Alparslan. "İlmi Zihniyet ve İslam". *Yeni Dergi* 2. Nisan –Mayıs, (1994), 86-89.

Açıkgenç, Alparslan. *İslam Medeniyetinde Bilgi ve Bilim*. İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2007. Bu kitap ayrıca Arnavutça, Bulgarca ve Boşnakça'ya çevrilmiştir.

Arı, Meryem. "Alparslan Açıkgenç'te Varlık, Bilgi, Değer İlişkisi". *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Felsefesi Tarihi Bilim Dalı, 2008.

Aslan, Sıracettin. "Dünyagörüşü, Bilim/ler ve Bilim Geleneğine İlişkin Alparslan Açıkgenç'in Görüşlerinin İncelenmesi Üzerine". *Keşf-i Kadîmden Vaz'-ı Cedîde İslâm Bilim Tarihi ve Felsefesi*. Ed. İbrahim Özcoşar, vd. İstanbul: Divan Kitap, 2019, 377-391.

Aslan, Sıracettin. "Structural Analysis of Scientific Accumulation and A New Model Proposal at Alparslan Açıkgenç". *The Straight Path*. April. 2022.

Bingöl, Abdülkuddüs. "Değerler ve Medya". *Felsefe Dünyası*. C.41, 2005.

Canan, İbrahim.Derleyen. *Kütüb-i Sitte*. C.18, İstanbul: Akçağ Yayınları, 2021.

Doğan, Süleyman. "Takriz". *100 Soru Cevapta Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık, 2021.

Doğan, Süleyman. "Felsefesiz Eğitim Olmaz". *Profesörler Geçidi*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları, 2021.

Gündüz, Zafer. "Yeni Bir Toplum Felsefesinin Kurulmasının Zemininde Bulunması Gereken Zorunlu Bir İçerik: Alparslan Açıkgenç'in Dünyagörüşü Kavramı". *İstikāmet*. Nisan, 2022.

Ilgaroğlu, Muhammet Caner. "Erken Dönem İslam Düşünce Geleneğinin Epistemik Duygu Temelleri". *International Social Sciences Studies Journal*. 2012, 7: 92, 5540-5553.

Sarıbaş, Hakan. "Prof. Dr. Alparslan Açıkgenç ile Söyleşi: Dünya Görüşü ve Bilim". *Türkiye İslam İktisadi Dergisi*. 2014, 1: 1, 2-14.

Ülken, Hilmi Ziya. *Bilgi ve Değer*. İstanbul: Ülken Yayınları, 2001.

İLK ÇAĞ FELSEFESİNİN DURU TÜRKÇESİ: SAFFET BABÜR

Dr. Öğr. Üyesi Birdal Akar

Nous'lu yaşam. Us taşıyan bir yaşam, ama bununla da yetinmeyen usunu da nesne edinen bir yaşam. "*Nous*"unu "*nous*'layan" yaşam. *Noesis noeseos*. Düşünceyi nesne edinebilen bir yaşam. Düşünceyi düşünen bir yaşam.

Saffet Babür

GİRİŞ

Bugün dünyanın hiçbir yerinde konuşulmayan, telaffuz kuralları bile günümüze ulaşmamış, tamamı kâğıt üzerindeki işaretlerden ibaret bir dil üzerinde çalışmak, çoğu zaman insanlar yerine kitaplarla konuşmak anlamına gelir. Kendi eseriyle içinde yaşadığı çağ arasındaki ilişkiyi arkeoloji ya da klasik edebiyatın tarihselci metotlarıyla kurmak zorunda olan bir "salt klasik filologun" yapması gereken çoğu zaman bundan ibarettir. Salt klasik filolog çalışırken kütüphanesine seslenir, sözlüklerine seslenir, sonra belki meslektaşlarına seslenir. Bu "çağdaş" muhataplarla doğruluk yanlışlık, güzellik çirkinlik, uzunluk kısalık konusunda tartışmalara girer, kazanır veya yenik düşer. Sonunda ortaya çıkan eser belki kısa bir şiirin, belki uzunca bir destanın, belki de kırık bir tabletin çevirisidir ve artık okura seslenmesi beklenir. Ama ünlü bir yazarın sorduğu gibi, okur denen kişi neredeydir? Bugünün okuru, bu destanların ve tabletlerin yazıldığı tarihte değil bugünün dünyasında yaşadığına göre, onu arayıp bulmak için ayrı bir çaba mı sarf etmek gerekir? Bu entelektüel bir çaba mı, politik bir çaba mı, yoksa her ikisi birden mi olmalıdır?

Herhalde bugünkü şartlarda ne kadar çaba ortaya koyulursa koyulsun, sonuç öyle kolay değişecek gibi değil; klasik filologun çıkardığı bütün sesler, kalın camlı bir müze vitrini içindeki bir Herakles heykelinin binlerce yıl öncesinden bugünün şortlu güneş gözlüklü bir turistine ulaşan sesi gibi boğuk ve yabancı, toplumun her katmanında yankılanmaktan aciz kalacak. En güçlü yankı bulabildiği yerler yine kendi çalışma odaları, akademi koridorları ve kütüphaneler olacak. Bir kişi, klasik filoloji konusunda böylesine karanlık bir Profesör Kien görüntüsü betimlemeden önce, kimi filologların sert eleştirileri-

finde, Babür tarafından inşa edilmiş devasa bir Heidegger mimarisi de görebilmeyi ümit ediyoruz. Ümitler saymakla bitmez, ama belki *Metafizik*'te benimsenen metotla yeniden ele alınmış bir *Fizik*, bir *Gökyüzü Üzerine* ve hatta *Parmenides* okuyacağımız günler de yakındır.

KAYNAKÇA

Aristoteles. *Eudemos'a Etik*. çev. S. Babür, Ankara: BilgeSu Yayınları, 2017.

Aristoteles. *Fizik*. çev. S. Babür, İstanbul: YKY., 1997.

Aristoteles. *Gökyüzü Üzerine*. çev. S. Babür, Ankara: BilgeSu Yayınları, 2013

Aristoteles. *Metafizik*. çev. L. L. Basut, S. Babür, Ankara: BilgeSu Yayınları, 2023.

Aristoteles. *Yorum Üzerine*. çev. S. Babür, İstanbul: İmge Yayınları, 1996.

Aristoteles. *Kategoriler*. çev. S. Babür, İstanbul: İmge Yayınları, 1996.

Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik*. çev. S. Babür, Ankara: BilgeSu Yayınları, 2017.

Babür, Saffet. "Bios Theoretikos-Bios Praktikos", *Morköpük*, 1985, Ankara, ss. 68-70.

Babür, Saffet. "Popper ['in] Parmenides'in ['in] Dünyası", *Yeditepe'de Felsefe* II, 2003, İstanbul, Yeditepe Üniv. Yayınları, ss. 16-27

Babür, Saffet. "Aristoteles'in Temel Kavramları" Yazarı Heidegger". içinde: *Ioanna Kuçuradi: Çağın Olayları Arasında*. edt. B. Çotuksöken, G. Uygur, H. Şimga, İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2014, ss. 219-227.

Babür, Saffet. "Anselmus Üzerine". *Morköpük*. Ankara, 1984, s. 48.

Babür, Saffet. "Aristoteles'te Episteme". *Yeditepe'de Felsefe* I. İstanbul: Yeditepe Üniv. Yayınları, 2002, ss. 7-20.

Babür, Saffet. *Aristoteles, Augustinus, Heidegger: Zaman Kavramı*. İstanbul: İmge Yayınları, 1996.

Babür, Saffet. *Metinlerle Ortaçağ'da Felsefe* (Betül Çotuksöken ile birlikte). Ankara: BilgeSu Yayınları, 2015.

Heidegger, Martin. "Aristoteles'in Temel Kavramları". çev. S. Babür, *Cogito* 77, Yaz 2014, İstanbul, YKY, ss. 191-199.

Heidegger, Martin. *Aristoteles Metafizik θ 1-3, Gücün Neliği ve Gerçekliği*. çev. S. Babür, Ankara: BilgeSu Yayınları, 2010.

Heidegger, Martin. *Nedenin Neliği*. çev. S. Babür, Ankara: BilgeSu Yayınları, 2019.

Marx, Karl. *Demokritos ile Epikuros'un Doğa Felsefelerindeki Ayırım*. çev. S. Babür, Ankara: BilgeSu Yayınları, 2013.

Nicolaus Copernicus. *Gökcisimlerinin Dönüşleri Üzerine*. çev. S. Babür, İstanbul: YKY., 2002.

Platon. *Parmenides*. çev. S. Babür, İstanbul: İmge Yayınları, 1996.

Platon. *Yasalar*. çev. C. Şentuna, S. Babür, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 1998.

dir; o her şeyin orada olduğu bir dünyada hiçbir zaman orada olmayan şeyle, her şey oradayken orada olmayabilen şeyle ilişkilidir.

Veli Urhan, bir başka düşünür olan Alain Badio'dan (1937-) yaptığı alıntılamada ise felsefenin bağımsız bir disiplin olarak ön kabullerden ve şartlardan yalıtık olarak kendi doğal seyrini yani işleyişini ortaya koyması gerektiği görüşüne desteğini ima eder, şöyle ki:

Felsefe ne zaman insan doğasının arkasına sığınırsa, -tıpkı tarihin seyrinde ortaya çıktığı gibi- kendi kendisini küçülterek doğrudan bertaraf etmiş olur. Kendisini bertaraf eder, çünkü bu durumda insan doğasının kurulu modeline bekçilik etmekten, onun propagandasını yaparak onu katılaştırmaktan başka bir işi kalmamış olur.

Veli Urhan'ın perspektifini, önceliğini ve gerçeklikle mesafesini en iyi özetleyeceğini düşündüğümüz bir diğer alıntı cümlesi ise Deleuze-Guattari'den (1930-1992) yaptığı şu tümce olduğunu ifade edebiliriz: "*Yalnızca arzu ve toplumsal olan vardır, başka bir şey değil.*"

SONUÇ

Veli Urhan, Anadolu toplumunun temel erdemlerine, mensubu bulunduğu değerler küresinin ilkelerine, yanı sıra ortak insani esaslara sıkı sıkıya bağlı olduğunu özellikle ahlakı da içeren siyaset düşüncesi üzerinden çeşitli şekillerde ortaya koyduğu görülmektedir. Ayrıca hakikatin gerçeklik ve doğrulukla örtüşmesinde felsefenin veya felsefecinin alması gereken tutumun ne olduğunu da aynı minval üzerinden serimlemeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Ancak her bireyin ya da akademisyenin bir ilham kaynağının ya da esinlendiği bir şahıs ya da fikir bulunduğu gibi, Urhan'ın da özellikle çağdaş Fransız düşüncesinde izlekler aradığı, özelde de Michel Foucault'nun yaklaşımından etkilendiği görülmektedir. Bütün çalışma yelpazesinin odağında ise şahsiyet, ilişki, öz bilinç ve yereldeki aidiyet şuuruna rağmen evren/sel/e açılmanın gerekliliğine ve adaletin şartlarına da önem verdiğini ortaya koymaktadır. Bu anlamda siyaset ve ahlakın yanı sıra deruni bir epistemik kaygının da hâkim olduğu bir felsefecimiz olarak Veli Urhan'ın görüşlerinin rehberliğine, onun geleceğe bakan ufkuna ihtiyacın olduğu ifade edilmek durumundadır.

KAYNAKÇA

Descartes, Rene. *Metot Üzerine Konuşma.* çev. K. Sahir Sel. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1984.

Descartes, Rene. *Felsefenin İlkeleri*. çev. Mehmet Karasan. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1997.

Foucault, Michel. "Benlik Teknolojileri", *Kendini Bilmek, Michel Foucault, Huck Gutman, Patrick H. Hutton.* çev. Gül Çağalı Güven. İstanbul: Om Yayınevi, 2. Baskı, 1999.

Foucault, Michel. *The Archaeology of Knowledge*. Translated from the French by A. M. Sheridan Smith. London and New York, Routledge, 1972.

Jung, C. G. *Keşfedilmemiş Benlik*. çev. Canan Ener Sılay. İstanbul: İlhan Yayınevi, 1999.

Laing. R. D. *Bölünmüş Benlik*. çev. Ergün Akça. İstanbul: 2012.

Taylor, Charles. *Benliğin Kaynakları, Modern Kimliğin İnşası*. çev. Selam Aygül Baş-Bilal Baş. İstanbul: Küre Yayınları, 2012.

Urhan, Veli. *Kişiliğin Doğası*. İstanbul: Vadi Yayınları, 1998.

Urhan, Veli. *Siyaset Felsefesi -Kavramlar, Klasik ve Modern Dönem-*. Ankara: Fol Yayınları, 2020.

Urhan, Veli. *Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2000.

Urhan, Veli. *İnsanın ve Tanrı'nın Kişiliği: Bilinçlerarası İlişki.* Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002.

Urhan, Veli. *Foucault ve Bilginin Arkeolojisi*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002.

Urhan, Veli. *Foucault / Fikir Mimarları Dizisi*. İstanbul: Say Yayınları, 2010.

Urhan, Veli. *Michel Foucault ve Düşünce Sistemleri Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları, 2013.

Urhan, Veli. *Çağdaş Fransız Felsefesinde Etik*. İstanbul: Hece Yayınları, 2017.

Urhan, Veli. *Tanrı, İnsan ve Kişilik Üzerine Denemeler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023.

Urhan, Veli. *Çağdaş Fransız Felsefesinde Kişilik Problemi (Bilinçler Arası İlişki)*. Anakara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023.

Ülken, Hilmi Ziya. *Felsefeye Giriş -II-*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.

İnternet kaynağı: https://tr.wikipedia.org/wiki/Gnothi_seauton, erişim tarihi: 16.10.2023; 13:21.

GÜROL IRZIK

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Faik Kurtulmuş*

GİRİŞ

Gürol Irzık 1955 senesinde Denizli'de doğdu. Lise eğitimini Robert Koleji'nde (o zamanki adıyla Robert Academy) tamamladı. Boğaziçi Üniversitesi'nde Elektrik Mühendisliği lisans eğitimini aldıktan sonra aynı üniversitede Matematik alanında yüksek lisans yaptı. Lisans eğitimi sırasında Hilmi Yavuz'un felsefe dersleri sayesinde ortaya çıkan felsefe ilgisi onu bu alanda doktora yapmaya yönlendirdi. Indiana Üniversitesi, Bloomington'da Bilim Felsefesi ve Tarihi alanındaki doktorasını 1986 senesinde aldı. Doktora eğitimi sırasında danışmanı Ronald Giere'nin yanı sıra Noretta Koertge, Alberto Coffa ve Sam Westfall gibi önemli bilim felsefecileri ve bilim tarihçilerinin öğrencisi oldu. 1988 yılında Boğaziçi Üniversite'nin Felsefe Bölümüne katıldı. 1997-2005 yılları arasında bölüm başkanı olarak görev aldı. *Philosophy of Science*, *HOPOS*, *Science and Education* gibi alanın önde gelen dergilerinin yayın kurullarında görev alan Irzık, 2012 yılında Bilim Akademisi'ne seçildi. 2009 yılında beri Sabancı Üniversitesi'nde ders vermektedir.

Bu bölüm Gürol Irzık'ın felsefeye katkılarını dört ana başlık altında sunacaktır: nedensellik üzerine çalışmaları, mantıksal pozitivizmin yeniden değerlendirilmesine katkıları, bilimin doğası ile ilgili görüşleri ve bilimle toplum ilişkisi üzerine yazdıkları. Bu dört başlık altında topladığım çalışmalarına baktığımızda, Gürol Irzık'ın felsefi yaklaşımının üç özelliği dikkat çeker. Bunlardan ilki, felsefi çalışmalarında diğer bilimlerden faydalanmasıdır. İkincisi, bilgi üretiminin sosyal bir faaliyet olduğu ve bilim insanlarının sosyal sorumlulukları olduğu inancıdır. Bunu hem bilime dair yazdıklarında hem de benimsediği çalışma biçiminde görmek mümkündür. Irzık kariyeri boyunca birçok başka felsefeciyle uzun soluklu ortak çalışmalar yapmıştır—bilindiği üzere bu felsefe için istisnai bir durumdur. Türkiye'de bilim etiğinin yerleşmesi için gösterdiği çaba da bu sorumluluk anlayışının sonucudur. Irzık'ın üçüncü dikkat çekici özelliğiyse analitik felsefenin temel erdemleri olan açıklık ve titizliktir. Bahset-

* Sabancı Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Üniversitesi Öğretim Üyesi, afaikkurtulmus@sabanciuniv.edu

KAYNAKÇA

Biddle, Justin B.- Kukla, Rebecca. "The Geography of Epistemic Risk." *Exploring Inductive Risk: Case Studies of Values in Science*. ed. Kevin Christopher Elliott- Ted Richards. 215–237. New York: Oxford University Press, 2017.

Cartwright, Nancy. "Causal Laws and Effective Strategies." *Noûs* 13/4 (November 1979), 419. https://doi.org/10.2307/2215337

Douglas, Heather E. *Science, Policy, and the Value-Free Ideal*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2009.

Dretske, Fred I. *Seeing and Knowing*. Chicago: University of Chicago Press, 1969.

Eden, Alp- Irzik, Gürol. "German Mathematicians in Exile in Turkey: Richard von Mises, William Prager, Hilda Geiringer, and Their Impact on Turkish Mathematics." *Historia Mathematica* 39/4 (2012), 432–459. https://doi.org/10.1016/j.hm.2012.07.002

Eden, Alp- Irzık, Gürol. "1933 Üniversite Reformu Sonrası Sınırlı Bir Matematik Soyağacı Çalışması." *Matematik Dünyası* 93/4 (2012), 57–62.

Erduran, Sibel- Dagher, Zoubeida R. *Reconceptualizing the Nature of Science for Science Education: Scientific Knowledge, Practices and Other Family Categories*. Dordrecht: Springer, 2014.

Erzan, Ayşe et al. *Bilim Etiği Elkitabı*. ed. Ayşe Erzan. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2008.

Friedman, Michael. *Dynamics of Reason*. Stanford, Calif: CSLI Publications, 2001.

Friedman, Michael. "On the Sociology of Scientific Knowledge and Its Philosophical Agenda." *Studies in History and Philosophy of Science Part A* 29/2 (1998), 239–271. https://doi.org/10.1016/S0039-3681(97)00021-6

Gopnik, Alison- Meltzoff, Andrew. *Words, Thoughts, and Theories*. Cambridge, Mass. London: MIT, 2. basım, 1998.

Irzik, Gürol. "The Internal-External Distinction Sheds Light on the History of the Twentieth-Century Philosophy of Science." *Relocating the History of Science*. ed. Theodore Arabatzis et al. 312/211–223. Boston Studies in the Philosophy and History of Science. Cham: Springer International Publishing, 2015. https://doi.org/10.1007/978-3-319-14553-2_14

Irzık, Gürol. "Carnap'ın İçsel ve Dışsal Sorular Ayrımının Kapsamı." *Tutarsızlığın İz Sürücüsü: Dilde, Düşüncede: Teo Grünberg'e Armağan*. ed. Zekiye Kutlusoy. 253–270. İstanbul: İmge, 2013a.

Irzık, Gürol. "Karl Raimund Popper." *Siyaset Felsefesi Tarihi: Plato'dan ŽiŽeke*. ed. Ahu Tunçel - Kurtul Gülenç. 624–637. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2013b.

Irzık, Gurol. "Kuhn and Logical Positivism: Gaps, Silences, and Tactics of SSR." *Kuhn's the Structure of Scientific Revolutions Revisited*. ed. Vasso Kindi- Theodore Arabatzis. 15–40. Routledge Studies in the Philosophy of Science 12. New York: Routledge, 2012a.

Irzık, Gürol. "Bilimsel Dürüstlük ve Yazarlığa Tarihsel Bir Bakış." *İstanbul Üniversitesi Bilim Etiği Günü*. ed. Hasan Yazıcı. 55–66. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2012b.

Irzık, Gürol. "Hans Reichenbach in Istanbul." *Synthese* 181/1 (2011), 157–180. https://doi.org/10.1007/s11229-009-9592-y

Irzık, Gürol. "20. Yüzyıl Bilim Felsefesi Tarihini Yeniden Yazmak." *Anlam Kavramı Üzerine Yeni Denemeler*. ed. Sibel Kibar et al. 33–46. Istanbul: Legal Yayıncılık, 2010a.

Irzik, Gürol. "Why Should Philosophers of Science Pay Attention to the Commercialization of Academic Science?" *EPSA Epistemology and Methodology of Science*. ed. Mauricio Suárez et al. 129–138. Dordrecht: Springer Netherlands, 2010b. https://doi.org/10.1007/978-90-481-3263-8_11

Irzık, Gürol. "Commercialization of Science in a Neoliberal World." *Reading Karl Polanyi for the Twenty-First Century*. by Ayşe Buğra - Kaan Ağartan, 135–153. New York: Palgrave Macmillan US, 2007. https://doi.org/10.1057/9780230607187_8

Irzik, Gürol. "Changing Conceptions of Rationality: From Logical Empiricism to Postpositivism." *Logical Empiricism: Historical & Contemporary Perspectives*. ed. Paolo Parrini et al. 325–346. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2003.

Irzik, Gürol. "Can Causes Be Reduced to Correlations?" *The British Journal for the Philosophy of Science* 47/2 (1996), 249–270. https://doi.org/10.1093/bjps/47.2.249

Irzik, Gürol. "Popper's Epistemology and World Three." *The Concept of Knowledge*. ed. Ioanna Kuçuradi - Robert S. Cohen. 170/83–95. Boston Studies in the Philosophy of Science. Dordrecht: Springer Netherlands, 1995. https://doi.org/10.1007/978-94-017-3263-5_7

Irzık, Gürol. *Causal Modeling in the Social Sciences: Foundations and Applications to Philosophy*. Bloomington, Indiana: Indiana University, 1986a.

Irzik, Gurol. "Causal Modeling and the Statistical Analysis of Causation." *PSA: Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association* 1986/1 (1986b), 12–23. https://doi.org/10.1086/psaprocbienmeetp.1986.1.193103

Irzik, Gürol. "Popper's Piecemeal Engineering: What Is Good for Science Is Not Always Good for Society." *The British Journal for the Philosophy of Science* 36/1 (1985), 1–10. https://doi.org/10.1093/bjps/36.1.1

Irzik, Gürol- Grünberg, Teo. "Carnap and Kuhn: Arch Enemies or Close Allies?" *The British Journal for the Philosophy of Science* 46/3 (1995), 285–307. https://doi.org/10.1093/bjps/46.3.285

Irzik, Gürol- Irzik, Sibel. "Which Multiculturalism?" *Science and Education* 11/4 (2002), 393–403. https://doi.org/10.1023/A:1016060516735

Irzik, Gürol- Kurtulmus, Faik. "Distributive Epistemic Justice in Science." *The British Journal for the Philosophy of Science* (yayın aşamasında). https://doi.org/10.1086/715351

Irzik, Gürol- Kurtulmus, Faik. "Well-Ordered Science and Public Trust in Science." *Synthese* 198/19 (2021), 4731–4748. https://doi.org/10.1007/s11229-018-02022-7

Irzik, Gürol- Kurtulmus, Faik. "What Is Epistemic Public Trust in Science?" *The British Journal for the Philosophy of Science* 70/4 (2019), 1145–1166. https://doi.org/10.1093/bjps/axy007

Irzik, Gurol- Meyer, Eric. "Causal Modeling: New Directions for Statistical Explanation." *Philosophy of Science* 54/4 (1987), 495–514. https://doi.org/10.1086/289402

Irzik, Gürol- Nola, Robert. "A Family Resemblance Approach to the Nature of Science for Science Education." *Science & Education* 20/7–8 (2011), 591–607. https://doi.org/10.1007/s11191-010-9293-4

Irzik, Gürol- Nola, Robert. "New Directions for Nature of Science Research." *International Handbook of Research in History, Philosophy and Science Teaching*. ed. Michael R. Matthews. 999–1021. Dordrecht: Springer Netherlands, 2014. https://doi.org/10.1007/978-94-007-7654-8_30

Irzik, Gürol- Nola, Robert. "Revisiting the Foundations of the Family Resemblance Approach to Nature of Science: Some New Ideas." *Science & Education* 32/5 (2023), 1227–1245. https://doi.org/10.1007/s11191-022-00375-7

Kuhn, Thomas S. *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*. çev. Nilüfer Kuyaş. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 9.baskı., 2014.

Kurtulmus, Faik- Irzik, Gürol. "Justice in the Distribution of Knowledge." *Episteme* 14/2 (2017), 129–146. https://doi.org/10.1017/epi.2015.65

Nola, Robert- Irzik, Gürol. *Philosophy, Science, Education and Culture*. Dordrecht: Springer, 2005.

Oreskes, Naomi- Conway, Erik M. *Merchants of Doubt: How a Handful of Scientists Obscured the Truth on Issues from Tobacco Smoke to Global Warming*. London: Bloomsbury, 2011.

Reisch, George A. *How the Cold War Transformed Philosophy of Science: To the Icy Slopes of Logic*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Salmon, Wesley C. *Scientific Explanation and the Causal Structure of the World*. Princeton, N.J: Princeton University Press, 1984.

Suppes, Patrick. *A Probabilistic Theory of Causality*. Amsterdam: North-Holland Pub. Co, 1970.

Uebel, Thomas E. "Enlightenment and the Vienna Circle's Scientific World-Conception." *Philosophers on Education: Historical Perspectives*. ed. Amélie Rorty. 416–436. London ; New York: Routledge, 1998.

Wittgenstein, Ludwig. *Felsefi Soruşturmalar*. Trans. Haluk Barışcan. Istanbul: Metis Yayınları, 2007.

FELSEFEYLE PRATİK HAYATIN BİRLİKTELİĞİNE DOKUNAN FELSEFECİMİZ: HARUN TEPE

Dr. Öğr. Üyesi Elif Çetinkıran Balcı*

GİRİŞ

Felsefe sıklıkla, özellikle felsefe alanına görece uzak diyebileceğimiz insanlar tarafından, salt kuramsal ve soyut düşünsel bir etkinlik olarak anlaşılır. Bu bakış açısı öylesine kabul edilmiştir ki, felsefenin ya da felsefi düşünmenin tamamıyla metafizik bir etkinlik olarak pratikten ve yaşadığımız günlük hayattan kopuk, insanın eylem alanına yabancı, sadece kuramlar üretmeyi amaçladığı savlanır. Oysa bunun gerçeği yansıtmadığı, olguyla örtüşmeyen temelsiz bir anlayış olduğunu söylenebilir. Nitekim felsefe her ne kadar kavramlar üzerine bir araştırma, düşünsel bir etkinlik olsa da, felsefe alanında ele alınan her kavramın, ontolojik olarak bakıldığında, pratik hayatla olan bağını görmek mümkündür. Felsefenin günlük hayatta karşılaşılan problemlere bir çözüm üretmesi, katkı sunabilmesi için felsefeyle pratik hayat arasında varolan bu bağı görünür kılmak gerekir. Bu da felsefi düşüncelerin dayandığı ontolojik temelleri görmekle sağlanabilir. Nitekim her düşünce, her bilgi veya kuram bir varlığı işaret eder, bir varlık alanına dayanır. İşte bu varlık alanını görüp bunların özelliklerini dikkate alarak yol alırsak, felsefe ile yaşam arasındaki bağı görmüş oluruz. Felsefe alanında bunu göstermeye çalışan önemli felsefecimizden biri de Harun TEPE'dir. Harun Tepe felsefeye dair çalışmaları ve görüşleriyle, ait olduğu ve sürdürdüğü ontolojik temelli felsefi gelenekle, felsefenin hayattan kopuk olmadığını, tersine felsefenin hayatın içinden türeyen, hayatı konu edinen bir etkinlik olduğunu göstermeye çalışır.

Özellikle felsefenin etik alanında önemli çalışmaları bulunan Tepe, felsefenin bir dalı olan etiğin kökenine dair araştırmalar ve yayınlarıyla, Türkiye'de etik deyince akla gelen ilk isimlerdendir. Etiği bir bilim olarak ele almaya çalışan ve etiği doğruluk-yanlışlık ölçütüne göre değerlendiren epistemolojik yaklaşımın sorunlu olduğunu düşünen Tepe, etiğe ontolojik ve antropolojik yaklaşımın önemini ortaya koyar. Etik, felsefenin bir dalı olarak bilgiyle ilgili olmasına rağmen, etiğin ilkeleri, diğer bilimlerin doğruluk-yanlışlık ve kesinlik ölçüt-

* Kırklareli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi, elifcetinkiran@klu.edu.tr

dir. Harun Tepe, en başta içinde bulunduğu gelenekle ontolojik bakışla felsefe yaparak, çağının problemlerine çözüm önerileri getirebilmiş, etik alanda insanlar için yeni olanaklar gösterebilmiş önemli bir felsefecidir. Çağının felsefi ve etik sorunlarına karşı sorumluluk duyan, bu sorunların çözülmesi için çaba harcayan ve bilgi ortaya koyan Tepe, özgürlük, sorumluluk, adalet, etik, ahlak, insan, hak gibi pek çok kavramla ilgili düşünceleriyle yerelden evrensele doğru uzanan kapsamlı bakışa, kavrayışa can vermiştir. Etik ve insan hakları alanında karşılaşılan kavramsal karmaşaları görerek, bu kavramların aydınlatılmasına katkıda bulunmuş hem akademik hayatı hem özgün fikirleriyle hem de yetiştirdiği pek çok öğrenciye aktardığı birikimleriyle felsefe alanında önemli bir felsefeci hâline gelmiştir. Harun Tepe, 56 yıl önce Kuçuradi'nin kurduğu Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü'nün bir hocası olarak ontolojik yaklaşımı sürdürmüş ve bu yaklaşımla felsefe yapmış değerli bir felsefecidir. Etik alanda ve etikle ilişkili olan insan hakları alanında, ontolojik bakışı hiçbir zaman terk etmemek gerektiğini belirten Tepe, ne üzerine konuşuyor olursak olalım, konuştuğumuz şeyin işaret ettiği ya da nesne edindiği varlığın özelliklerini göz önünde bulundurarak ilerlemenin felsefe ve etik için son derece önemli olduğunu söyleyerek ülkemizde ontolojik bakışla felsefe yapan, Mengüşoğlu ve Kuçuradi'nin kurucusu olduğu geleneğin temsilcilerindendir.

KAYNAKÇA

Tepe, Harun. *İnsan Hakları Felsefesi*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2019.

Tepe, Harun. *Etiğin Bilgisel Sorunları*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2016.

Tepe, Harun. *Etik ve Metaetik: 20. Yüzyıl Felsefesinde Normatiflik Sorunu*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 1992.

Tepe, Harun. "Bir Felsefe Geleneği: Ontolojik Bakışla Felsefe Yapmak". *Türkiye'de Felsefenin Geleneği ve Geleceği.* içinde, Yay. Haz. Ş. Ural ve A. İbişi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2012.

İLHAN İNAN'IN FELSEFESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Aran Arslan*

GİRİŞ

Tarih boyunca felsefeciler bilmenin ve bilginin insanlığın ilerlemesinde oldukça önemli bir rol oynadığının farkında olmalarına karşın, bilginin ne olduğuna dair herkesin üzerinde ortaklaşacağı bir tanım ya da açıklama bulamamışlardır. Tatmin edici bir bilgi tanımının eksikliğine karşın (Krş. Getthier, 1963; Clark, 1963; Saunders & Champawat, 1964; Lehrer & Paxson, 1969; Feldman, 2000; Williamson, 2000), felsefecilerin bilmeye ya da bilgiye olan ilgileri süregelmiştir. Bilmeye ve bilgiye dair bu apaçık ilgi epistemoloji alanının doğmasına ve gelişmesine neden olmuştur. Diğer yandan çok az felsefeci (Sokrates gibi) *bilmemenin* ya da *bilgisizliğin* felsefi doğasına yönelmiş ve bunların daha azı bilgisizliğin felsefi tartışmalardaki önemine değinmiştir. Bu felsefecilerden ilk akla gelen kuşkusuz İlhan İnan'dır. İnan'ın bilgisizliğin doğasına dair yaptığı felsefi soruşturmalar insan merakının doğasını anlamamızda önemli bir yer tutar. Bunun sebebi oldukça basittir. İnsan ancak bilmediğini merak eder. Fakat merak edebilmesi için de bilmediğinin farkında olması gerekir. Bilgisizliğimizin farkındalığının felsefedeki önemini sistematik bir biçimde kapsamlı bir merak ve bilgisizlik kuramı geliştirerek ortaya koyan tarihteki ilk felsefeci İlhan İnan'dır. Gerçekten de İnan, 2012 yılında yayınladığı Merak Felsefesi kitabında ('The Philosophy of Curiosity', Routledge 2012) yaklaşık 2500 yıldır ihmal edilmiş merak konusunu özgün bir biçimde ele alarak gerek epistemoloji gerek dil felsefesi gerekse de zihin felsefesi yazınına çok önemli katkılar yapmıştır. Ancak İnan'ın dünya felsefe yazınına olan katkısını bilgisizlik ve merak üzerine yaptığı çalışmalarla sınırlandıramayız. İnan aynı zamanda 2022 yılında yayınladığı 'Doğruluğun ve Yanlışlığın Gönderimsel Kuramı' ('A Referential Theory of Truth and Falsity', Routledge, 2022) adlı ikinci uluslararası kitabında felsefe yazınında kabul görmüş dört farklı doğruluk kuramına bir yenisini ekler ve dil felsefesinin çetrefilli problemlerine özgün çözümler üretir.

* Boğaziçi Üniversitesi Felsefe Bölümü, Doktora adayı. orcid.org/0000-0002-3014-6532

KAYNAKÇA

Aristoteles, *Metafizik*. "çeviren: Ahmet Arslan, Sosyal Yayınları, II." Basım, İstanbul, 1996.

Arslan, Aran. "Semantics through Reference to the Unknown". *Croatian Journal of Philosophy.* 16 (3):381-392, 2016.

Clark, Michael. "Knowledge and Grounds: A Comment on Mr. Gettier's Paper". *Analysis* 24 (2):46-48., 1963.

Frege, Gottlob. "On Sense and Reference". In Darragh Byrne & Max Kölbel (eds.), *Arguing About Language*. Routledge. pp. 36-56, 1960.

Feldman, Richard. "An Alleged Defect in Gettier Counter-Examples". In Sven Bernecker & Fred I. Dretske (eds.), *Knowledge: Readings in Contemporary Epistemology*. Oxford University Press, 2000.

Gettier, Edmund L. "Is Justified True Belief Knowledge?" *Analysis* 23 (6):121-123, 1963.

Hume, David- Macnabb, D. G. C. (eds.) *A Treatise of Human Nature*. Cleveland: Oxford University Press, (1888). 2019 çevirisi, Ferit Burak Aydar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hume, David. *An Inquiry Concerning Human Understanding*: *with a Supplement, an Abstract of A Treatise of Human Nature*. Indianapolis: Bobbs-Merrill Educational. Edited by Charles William Hendel & David Hume, 1955.

İnan, İlhan. *Inostensible Terms: Epistemological and Semantical Issues in the Theory of Reference*. University of California, Santa Barbara, Doktora Tezi, 1997.

İnan, İlhan. *The Philosophy of Curiosity*. New York: Routledge, 2012.

İnan, İlhan. "Curiosity, Belief and Acquaintance". *In Virtue Epistemology Naturalized*. New York: Springer. pp. 143-157, 2014.

İnan, İlhan. "Awareness of Ignorance". *SATS* 20 (2):141-173, 2020.

Inan, Ilhan. *A Referential Theory of Truth and Falsity*. Routledge, 2022.

Kripke, Saul A. *Naming and Necessity: Lectures Given to the Princeton University Philosophy Colloquium*. Cambridge, MA: Harvard University Press. Edited by Darragh Byrne & Max Kölbel, 1980.

Lehrer, Keith - Paxson, Thomas. "Knowledge: Undefeated Justified True Belief". *Journal of Philosophy* 66 (8):225-237, 1969.

Saunders, John Turk- Champawat, Narayan. "Mr. Clark's Definition of 'Knowledge'". *Analysis* 25 (1):8 – 9, 1964.

Williamson, Timothy. *Knowledge and Its Limits*. New York: Oxford University Press, 2000.

GÖÇ ANSİKLOPEDİSİ

Editörler
Yakup Özkaya
Veysel Erat
Kıvanç Demirci
Aytaç Duran

nobel

GÖÇ ANSİKLOPEDİSİ

Editörler: Yakup Özkaya - Veysel Erat - Kıvanç Demirci - Aytaç Duran

Yayın No.: 5124
Beşeri Bilimler No.: 542
ISBN: 978-625-397-842-6
E-ISBN: 978-625-397-843-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Özkaya, Yakup., Erat, Veysel., Demirci, Kıvanç., Duran, Aytaç.
Göç Ansiklopedisi / Editörler: Yakup Özkaya - Veysel Erat - Kıvanç Demirci - Aytaç Duran
1. Basım, X + 470 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-397-842-6
E-ISBN: 978-625-397-843-3
1. Göç 2. Göç Yönetimi 3. Göç Sosyolojisi 4. Göç Politikası

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ADAPTASYON 1
Fethi NAS

AİLE BİRLİĞİ HAKKI 4
Berrak Çağla BULDUK AYDIN

AKÜLTÜRASYON 7
Cahit ASLAN

ANDREW M. GREELEY'İN KÜLTÜREL ENTEGRASYON MODELİ 11
Merve İZCİ

ANGLO-CONFORMITY (İNGİLİZLİĞE UYGUNLUK) 13
Hüseyin SEVİNÇ

ASİMİLASYON 15
Veysel ERAT

AYRIMCILIK 17
Çağlar ÖZBEK
Songül SALLAN GÜL

AZINLIK (LAR) 20
Pınar ÇAĞLAYAN

BEYİN GÖÇÜ 24
Yakup ÖZKAYA

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ 26
Özkan GÖKCAN

CEMAAT-CEMAATLEŞME 30
Yavuz ACUNGİL

ÇEVRESEL GÖÇMEN 33
Zahide ERDOĞAN

ÇİFTE VATANDAŞLIK 36
Zeynep HİÇDURMAZ

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ 38
Murat DİNÇ

ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK 41
Selim BOZDOĞAN

ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK 43
Handan AKYİĞİT

DAİRESEL GÖÇ 47
Ahmet KÜÇÜK

DIŞ GÖÇ 49
Yıldız ATMACA

DİASPORA 50
Hüseyin SEVİNÇ

DİJİTAL AYRIMCILIK 53
Ayşegül BOSTAN

DİJİTAL GÖÇEBE 56
Yakup ÖZKAYA

DİJİTAL IRKÇILIK 58
Sibel DİNÇ

DİPLOMATİK KORUMA 61
Niyazi İPEK

DOLAŞIM SERBESTİSİ 63
Mehdi PEKEDİS

DÖNGÜSEL GÖÇ 65
Gamze KOÇAK ERAT

DUBLİN KONVANSİYONU (1990-1997) 67
Merve İZCİ

DÜNYA YURTTAŞLIĞI 69
Muhittin IŞIK

DÜZENLİ GÖÇ 72
Tülin DEMİRCİ

DÜZENSİZ GÖÇ 74
Tekin AVANER
Kubilay DÜZENLİ

EKONOMİK GÖÇ 78
Merve BURCU

EKONOMİK GÖÇMEN 79
Olgu KARAN

ELEŞTİREL GÖÇ TEORİSİ 81
İbrahim Berkan KARATAŞ

EMEK (İŞGÜCÜ) GÖÇÜ 85
Ceren AVCİL

EMEKLİ GÖÇLERİ 87
Çağlar ÖZBEK
Songül SALLAN GÜL

ENTEGRASYON 90
Merve İZCİ

ENTEGRE SINIR YÖNETİMİ 92
Gamze KOÇAK ERAT

ERİTME POTASI VESALATA KÂSESİ 94
Zeynep HİÇDURMAZ

ETNİSİTE 96
Fethi NAS

FRONTEX (AVRUPA SINIR VE SAHİLGÜVENLİK AJANSI) 100
Özkan GÖKCAN

GEÇİCİ KORUMA 104
İpek AGCADAĞ ÇELİK

GEÇİCİ KORUMA YÖNETMELİĞİ 108
Özlem AYIK

GERİ DÖNÜŞ 111
Zahide Erdoğan

GERİ GÖNDERME MERKEZİ 114
Ceren AVCİL

GERİ GÖNDERME YASAĞI 116
Elif ÇETİN

GERİ KABUL ANLAŞMASI 118
Mustafa Tayfun ÜSTÜN

GÖÇ 122
Sultan KAVİLİ ARAP

GÖÇ DİPLOMASİSİ 125
Nur Seda TEMUR

GÖÇ ENDÜSTRİSİ 129
Mehmet KOCA

GÖÇ İDARESİ BAŞKANLIĞI 132
Aytaç DURAN

GÖÇ SİSTEMLERİ KURAMI 135
Filiz GÖKTUNA YAYLACI

GÖÇ YÖNETİMİ 138
Niyazi İPEK

GÖÇ YÖNETİŞİMİ 141
Elif ÇETİN

GÖÇ ZİNCİRİ 143
Hakan Sezgin ERKAN

GÖÇEBE DÜŞÜNCE 146
Cengiz EKİZ

GÖÇMEN 149
Olgu KARAN

GÖÇMEN ÇOCUKLAR 150
Pelin KILINÇ

GÖÇMEN GÖRÜNÜRLÜĞÜ 155
Canan ÇETİN

GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI 158
Tekin AVANER
Kubilay DÜZENLİ

GÖÇÜN ARAÇSALLAŞTIRILMASI 161
Yasemin OĞUZLAR TEKİN

GÖÇÜN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ 163
Filiz GÖKTUNA YAYLACI

GÖÇÜN KADINLAŞMASI 166
Ceren AVCİL

GÖNÜLLÜ GERİ DÖNÜŞ 167
Ayşegül BALTA ÖZGEN

GÖNÜLLÜ GÖÇ 169
Tuna BATUHAN

HOMO SACER ANALOJİSİ VE MÜLTECİLİK 171
Canan ÇETİN

IRK İLİŞKİLERİ DÖNGÜSÜ TEORİSİ 174
İsmail ÖZ

IRKÇILIK.....175
Handan AKYİĞİT

İKAME GÖÇ..... 179
Nur Seda TEMUR

İKİNCİL KORUMA.....181
Tülin DEMİRCİ

İKİYE BÖLÜNMÜŞ EMEK PİYASASI KURAMI 183
Filiz GÖKTUNA YAYLACI

İLİŞKİLER AĞI (NETWORK) KURAMI.....186
Kıvanç DEMİRCİ

İLTİCA.....188
Tuba NERGİZ

İLTİCA VE GÖÇ ULUSAL EYLEM PLANI ..190
İsmail ÖZ

İNSAN TİCARETİ.....191
Tülin DEMİRCİ

İSKÂN 193
Merve ÇETİN

İSLAMOFOBİ.....196
Mustafa Tayfun ÜSTÜN

İTME-ÇEKME KURAMI 200
Aytaç DURAN

JUS NEXİ 203
Muhittin IŞIK

JUS SANGUINIS 205
Hürol ÇANKAYA

JUS SOLI.....207
Hürol ÇANKAYA

KARMA GÖMÜLMÜŞLÜK TEORİSİ 209
Olgu KARAN

KARŞI KENTLEŞME 210
Levent MEMİŞ

KAYIT DIŞI GÖÇMEN 213
Nigâr DEĞİRMENCİ

KESİŞİMSELLİK.....217
Hasan BİÇİM

KİMLİK 219
Cahit ASLAN

KİTLESEL GÖÇ.....226
Recep BAYDEMİR

KLASİK ASİMİLASYON TEORİSİ 228
Sibel DİNÇ

KOLONYAL İŞÇİ 232
Hakan Sezgin ERKAN

KURUMSAL KURAM 235
Emrah FİRİDİN

KÜLTÜR ŞOKU.....236
Yavuz ACUNGİL

KÜLTÜREL ÇOĞULCULUK 239
Cahit ASLAN

KÜLTÜREL MOZAİK.....245
Ayşe Mahinur TEZCAN

KÜLTÜREL TRAVMA 248
Hasan BİÇİM

KÜLTÜRLENME.....251
Merve ÇETİN

KÜLTÜRLEŞME.....253
Tekin AVANER
Kubilay DÜZENLİ

KÜMÜLATİF (BİRİKİMLİ) NEDENSELLİK KURAMI 256
Gamze KOÇAK ERAT

MEKÂNSAL ASİMİLASYON 258
Recep BAYDEMİR

MILTON M. GORDON'IN ASİMİLASYON SÜRECİ KURAMI 260
İbrahim Berkan KARATAŞ

MİSAFİR 263
Kübra YÜKSEL

MİSAFİR İŞÇİ....264
Yavuz ACUNGİL

MÜLTECİ 266
Elif ÇETİN

MÜLTECİLERE DAİR CARTAGENA DEKLERASYONU 270
Özkan GÖKCAN

MÜLTECİLERİN HUKUKİ DURUMUNA DAİR SÖZLEŞME (1951) 274
Tuba NERGİZ

MÜLTECİLERİN HUKUKİ STATÜSÜNE İLİŞKİN 1967 PROTOKOLÜ....276
Berrak Çağla BULDUK AYDIN

NANSEN PASAPORTU 279
Niyazi İPEK

NANSEN ULUSLARARASI MÜLTECİLER OFİSİ... 282
Ayşegül BOSTAN

NERMİN ABADAN UNAT 285
İbrahim Berkan KARATAŞ

NÖBETLEŞE YOKSULLUK 287
Hasan BİÇİM

NÜFUS MÜBADELESİ....289
Murat DİNÇ

O. STARK'IN YENİ EKONOMİ KURAMI (GÖÇÜN YENİ EKONOMİSİ TEORİSİ).....292
Merve BURCU

ÖTEKİ....294
Handan AKYİĞİT

ÖTEKİLEŞTİRME 296
Nigâr DEĞİRMENCİ

PARÇALI (BÖLÜNMÜŞ) ASİMİLASYON KURAMI (SEGMENTED ASIMILATION).....300
Merve ÇETİN

PAREKH'İN GÖÇ SINIFLAMASI....302
Hüseyin SEVİNÇ

PETERSEN'İN GÖÇ TİPLERİ....304
Kıvanç DEMİRCİ

POST-GÖÇMEN (Postmigrant) 306
M.Mustafa İyi

POST-GÖÇMEN TOPLUM 308
M. Mustafa İYİ

PREKARYA....310
Kübra YÜKSEL

RAVENSTEİN'İN GÖÇ KANUNLARI 312
Tuna BATUHAN

REFAKATSİZ KÜÇÜKLER (Refakatsiz Çocuklar, Refakatsiz Göçmen Çocuklar) .. 314
Mustafa Tayfun ÜSTÜN

SAMUEL A. STOUFFER'İN KESİŞEN FIRSATLAR TEORİSİ....317
Ayşe Mahinur TEZCAN

SEGREGASYON 320
Canan ÇETİN

SEPERASYON....323
Emrah FİRİDİN

SIĞINMA....324
Sultan KAVİLİ ARAP

SIĞINMACI 328
Pelin KILINÇ

SINIR 331
Kıvanç DEMİRCİ

SINIR DIŞI ETME 333
Berrak Çağla BULDUK AYDIN

SİYASİ GÜDÜMLÜ AYRIMCILIK 335
M. Mustafa İYİ

SOSYAL AĞ TEORİSİ.....338
Pınar ÇAĞLAYAN

SOSYAL DIŞLANMA.....341
Aytaç DURAN

SOSYAL İÇERME 344
Mehdi PEKEDİS

SOSYAL KATILIM 346
Emrah FİRİDİN

SOSYAL UYUM 347
Kübra YÜKSEL

SOYKIRIM.....349
Muhittin IŞIK

STEPHEN CASTLES VE MARK MİLLER'IN ASİMİLASYONCU MODELİ.....352
Mehdi PEKEDİS

STEPHEN CASTLES'İN KADEMELİ DIŞLAYICILIK MODELİ 353
Nigâr DEĞİRMENCİ

SÜPER ÇEŞİTLİLİK.....358
Mehmet KOCA

ŞARTLI MÜLTECİ 361
Yıldız ATMACA

TANINMA 363
Selim BOZDOĞAN

TARİHSEL YAPISALCI YAKLAŞIM.....364
Ayşegül BOSTAN

TOPLUMSAL HAFIZA 366
Selim BOZDOĞAN

TOPLUMSAL KABUL 368
Recep BAYDEMİR

TOPTAN DIŞLAMA 371
Murat DİNÇ

TRANSİT GÖÇMEN 373
Hakan Sezgin ERKAN

ULUS - ÖTECİLİK (ULUSAŞIRICILIK) 375
Zahide ERDOĞAN

ULUS AŞIRI GÖÇ TEORİSİ 379
Nur Seda TEMUR

ULUSLARARASI GÖÇ.....381
Erkan ARSLAN

ULUSLARARASI GÖÇ HUKUKU 383
Ayşe Mahinur TEZCAN

ULUSLARARASI GÖÇ ÖRGÜTÜ (IOM).....386
Tuna BATUHAN

ULUSLARARASI KORUMA.....388
Yıldız ATMACA

ULUSLARARASI MÜLTECİ HUKUKU 389
Özlem AYIK
Erkan ARSLAN

ULUSLARARASICILIK 393
Ahmet KÜÇÜK

ULUS-ÖTESİ ANNELİK.....395
Besim Can ZIRH

ULUSÖTESİ GÖÇMEN 399
Ahmet KÜÇÜK

ÜLKE İÇİNDE YERİNDEN EDİLME/ ÜLKE İÇİNDE YERİNDEN EDİLMİŞ KİŞİLER 401
Pınar ÇAĞLAYAN

VATANDAŞLIK /YURTTAŞLIK 404
Çağlar ÖZBEK
Songül SALLAN GÜL

VATANSIZ KİŞİLERİN STATÜSÜNE İLİŞKİN SÖZLEŞME (1954).....408
Veysel ERAT

VATANSIZLIĞIN AZALTILMASINA DAİR SÖZLEŞME (1961) 410
Besim Can ZIRH

VATANSIZLIK 413
Hürol ÇANKAYA

W. A. LEWIS'İN İKİLİ EKONOMİDE KALKINMA TEORİSİ (SINIRSIZ İŞGÜCÜ ARZI İLE EKONOMİK KALKINMA) 419
İpek AGCADAĞ ÇELİK

WALLERSTEIN DÜNYA SİSTEMLERİ KURAMI (MERKEZ ÇEVRE KURAMI) 421
Yasemin OĞUZLAR TEKİN

YABANCI 424
Tuba NERGİZ

YABANCI DÜŞMANLIĞI 425
Fethi NAS

YABANCILAR VE ULUSLARARASI KORUMA YASASI 429
Hülya SAĞLAM YILDIZ

YAPI-FAİL ANLAMINDA GÖÇ 432
Pelin KILINÇ

YAŞAM DÖNGÜSÜ YAKLAŞIMI (LİFE CYCLE) 437
Hülya SAĞLAM YILDIZ

YENİ GÖÇ TEORİSİ 439
Yasemin OĞUZLAR TEKİN

YENİDEN ENTEGRASYON 441
Mehmet KOCA

YENİDEN YERLEŞTİRME 444
Ayşegül BALTA ÖZGEN

YEREL ENTEGRASYON 447
Ayşegül BALTA ÖZGEN

YERLEŞİK YABANCI 449
Yakup ÖZKAYA

YÖNTEMSEL MİLLİYETÇİLİK 451
Besim Can ZIRH

YÜKSEK NİTELİKLİ GÖÇ 455
Merve BURCU

ZORUNLU GÖÇ 457
Veysel ERAT

BİLİM VE HAKEM KURULU 460

YAZAR LİSTESİ 461

DİZİN 467

A

ADAPTASYON

Fethi NAS
Doç. Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü, Afyonkarahisar, fethinas@yahoo.com, Orcid: 0000-0001-6464-5615.

Adaptasyon terimi, Türkçe'de "uyum sağlama" anlamında kullanılmaktadır. Terim, fen bilimleri alanında özellikle biyolojide, canlı organizmaların yaşadıkları ortama çeşitli biçimlerde doğalarına uygun olarak uyum sağlama sürecini ifade eder. 19. yüzyılda doğal bilimlerin etkisi altında gelişen psikoloji, antropoloji ve sosyoloji gibi sosyal bilimler, bu kavramı biyolojideki kullanımına yakın biçimde, insanların yaşadıkları topluma uyum sağlamaları olarak tanımlamışlardır. Toplumsal yaşam sosyal ve kültürel ilişkiler bütünü olduğundan, bu ilişkilere uyum süreci de sosyal uyum olarak kabul edilmektedir. Bundan dolayı adaptasyon denildiğinde kastedilen, bireyin yaşadığı toplumsal çevreye ve üyesi olduğu sosyal gruplara uyum sağlamasıdır. Dünyaya geldiği andan itibaren her bireyin yaşantısını sürdürebilmesi amacıyla içerisinde bulunduğu koşullara uyum sağlamaya çalışması, toplumsal eylemlerinde baskın bir çabadır. Konuyla ilgili olmasından ötürü adaptasyon-sosyal uyum kavramının göçmenlerle ilişkisi üzerinde durulacaktır. Genel bir yaklaşım olarak göçmenlerin, daha elverişli yaşam koşullarına ulaşmak amacıyla doğup büyüdükleri ve yaşadıkları yerleri terk edip yeni yerlere kısa veya uzun süreli olarak göç eden kişilerden oluştuğu bilinmektedir. Göçmenlerin göç ettiği toplumda gündelik yaşantılarını sürdürebilmeleri, yaşamak istedikleri yeni toplumun dilini, kültürünü, ekonomik yapısını, siyasal-hukuksal düzenlemelerini ve inanışlarını öğrenmesi gereklidir. Sosyal bilimciler açısından bu durum farklı biçimlerde değerlendirilmekte ve tanımlanmaktadır. Bazılarına göre bu öğrenme süreci bir adaptasyon-uyum, bazılarına göre ise bir tür asimilasyon sürecidir (Hargreaves, 1995:33).

Adaptasyon genel olarak olumlu bir öğrenme sürecine tekabül eder buna karşılık asimilasyon, olumsuz bir girişimdir. Çünkü asimilasyon bir gruba üye olan bireylerin egemen siyasal, sosyal ve kültürel yapı içerisinde kendilerine has özelliklerini terk etmesi durumudur. Bazı devletler, toplumsal farklılıkları bertaraf edip tek bir yurttaş ve insan tipi ortaya çıkarmak adına azınlık veya yabancı konumundaki grupların dillerini, dinlerini ve kültürlerini yasaklamak suretiyle bu grupların kendilerine ait söz konusu özelliklerini terk etmeye zorlamaktadır. Bu duruma örnek olarak Çin hükümetlerinin Uygurlara uyguladığı baskıcı politikalar gösterilebilir (Hilmann, 2008). Bazı ülkeler; devlet ve toplumun istikrarının, ülke sınırları içerisinde yaşayanların ulusal veya tek bir kültürü benimsemesiyle gerçekleşebileceğine dair politikalara inanmaktadır. Bundan dolayı farklı kültürel unsurlar bir kenara bırakılarak tek bir kültürün tesis edilmesi amacıyla azınlıkların ve yabancı grupların asimile edilmesi, planlı bir politika olarak uygulanmaktadır (Parekh, 2000: 197). Bu politikalar genel olarak totaliter ve otoriter rejimlere sahip yönetimlerin toplumsal uyumu ve istikrarı korumaya yönelik olarak

seküler yaşam biçiminin özellikle kamusal alanda hâkim olmasından ötürü, dinsel aidiyet ve kimliklerin güçlü olduğu grupların kendi temsillerini pratiğe geçirmek konusunda sorunlar yaşadığı bilinmektedir. Örnek vermek gerekirse, Avrupa ülkelerinin evlilik öncesi cinsel birliktelikler, kürtaj ve toplumsal cinsiyet konularındaki tutumlarıyla Müslüman grupların tutumları arasında belirgin farklar vardır. Yanı sıra dinsel anlamda yeme-içme ve ibadet yerlerine olan gereksinimlerin giderilmesi konusundaki beklentiler, ev sahibi toplumun kendi ulusal kültürünün korunması konusunda bir refleks geliştirmesine yol açmaktadır. Bu durum ise adaptasyon-uyum sürecinin yoğunluğunu azaltmaktadır. Yapılmış araştırmalarda Avrupa Birliğine üye ülkelerde adaptasyon ve uyum sürecini engelleyen faktörlerin başında din ve inanç faktörünün baskın olduğu görülmüştür (Maxvell and Bleich, 2014; Fleischmann and Phalet, 2018).

Dil ve din, neredeyse bütün devletlerin siyasal, toplumsal ve kültürel yapısının inşasında oldukça etkili bileşenlerdir (Erdem, 2018). Azınlık veya göçmen grupların, kamusal alanda ev sahibi toplumun dilini konuşması buna karşılık özel alanlarında kendi dillerini konuşması herhangi bir sorun teşkil etmez fakat dinsel kimlikle ilgili sembolik göstergelerin kamusal alanda temsili (başörtüsü gibi), dini kurallara uygun beslenme ve ibadet yerlerinin tahsisi konusundaki beklentiler, ev sahibi toplum tarafından hoş karşılanmayabilir. Bu sorun ise adaptasyonu-uyum sürecini sorunlu bir ilişki haline getirir.

KAYNAKÇA

- Bersin, A. D. (2021). *Migration management and border security: Lessons learned*. Washington, DC: Migration Policy Institute.
- Erdem, N. G. (2018). Abdals Of Anamur: A Community Excluded With Regard To Its Language, Belief And Identity. *Dil Araştırmaları*, Güz 2018/23: 275-287.
- Fleischmann, F. and Phalet. K. (2018). Religion and national identification in Europe: comparing muslim youth in Belgium, England, Germany, the Netherlands, and Sweden. *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 49:44 61.
- Galiullin, M. Z., Tumanin, V. E., Kalimonov, l. K., Kamaletdinova, E. I. & Pokudov, Z.V. (2021). The crisis of multiculturalism in modern Germany. *Propósitosy Representaciones, 9*(2). http://dx.doi.org/10.20511/pyr2021.v9nSPE2.1055
- Hargreaves, A.G. (1995). *Immigration, Race and Ethnicity in Contemporary France*. London: Routledge.
- Hillman, B. (2008). Rethinking China's Tibet policy. *The Asia-Pacific Journal-Japan Focus 6*(6), 1-8.
- Maslow, A. H. (1943). "A Theory of Human Motivation", *Psychological Review*, 50, 1943.
- Maxwell, R., and Bleich, E. (2014). What makes muslims feel French? *Social Forces*. 93:155 179.
- Parekh, B. (2000). *Rethinking Multiculturalism Cultural Diversity and Political Theory*. London: Macmillan Press.
- Trickett, E. J., Watts, R. J., & Birman, D. (Eds.) (1994). *Humandiversity: Perspectives On People İn Context*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

AİLE BİRLİĞİ HAKKI

Berrak Çağla BULDUK AYDIN
Doktora Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, berrakbldk@gmail.com, orcid: 0000-0001-8748-0737.

Göçmenlerin (mülteciler, sığınmacılar vb.) aile birliği hakkı birçok farklı düzenlemenin konusu olmuştur. Uluslararası anlaşmalar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, ülkelerin kendi iç hukuk düzenlemeleri göçmenlerin aile birleşimine önemli ölçüde yer vermiştir. Uluslararası standartlar, aileye toplumun temel birimi olarak koruma sağlar. Nitekim aile birliği hakkı temel bir insan hakkı sorunsalıdır. Ancak, göçmenlere yönelik aile birliği hakkı henüz ortak bir uygulamanın nesnesi olamamış ve hala zıtlıklarla karşı karşıyadır.

Aile birliği hakkı vatandaşı olduğu ülkeden zorunlu veya keyfi sebeplerden bir başka ülkeye göç etmiş ve o ülkede yasal bir şekilde ikamet etmekte olan bireyin aile üyeleri ile bulunduğu ülke toprakları üzerinde bir araya gelmesini sağlayan haktır. Bir araya gelen aile üyelerinin bu ülkedeki ikamet ve çalışma izinlerini kolaylaştırıcı nitelikte işlev görür (Özgenç, 2018: 299).

1970'lerin başlarında misafir işçi programlamı sona erdikten sonra, aile birliği politikası uzun vadeli çalışan göçmenlerin bulundukları ülkeye entegrasyonunu kolaylaştırmak için sosyal anlamda adil ve pratik bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır (Ruffer, 2011: 935). Ancak aile birleşimi devletler tarafından uygulanırken hem göçmenlerin sahip oldukları hayatın asli vatandaşlarınkine yakın olmasını hedeflemiş hem de aile birliği hakkı vasıtasıyla gerçekleşecek yeni göçleri de kontrol altında tutmak amacıyla sınırlandırıcı birtakım önlemler almıştır.

Toplumun en küçük yapı taşı olan aile olgusunu koruma amacıyla tanınmış olan aile birliği hakkının pratikteki karşılığı göçmen statüsüne göre farklılıklar göstermiştir.

II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan liberal uluslararası düzenin temel prensipleri, devletlerin kendi çıkarlarını tanımlama ve koruma yetkisini güvence altına almıştır. Uluslararası hukuk, ülkelerin aile birleşimine izin verme konusunda güçlü bir insancıl ve ahlaki temel oluşturmuş olsa da uluslararası anlaşmalar henüz devletin bu hakkını korumak ile yabancıların aile birliği hakkı arasında evrensel bir denge kurma konusunda başarılı olamamıştır. Devletler, sadece egemenlik ilkesinin üstünlüğünden değil aynı zamanda hukuki belirsizlikten ve farklı ulusal yargıları, tanımlamalar ve çıkarlarla ilgili koşullardan kaynaklanan güçlü haklara sahiptir. Uluslararası sözleşme ve normlara taraf olan devletler, insani standartlarla ve liberal normlarla sıkı bir şekilde bağlantılı olan çıkarları barındırmalarının yanı sıra tarafı oldukları oluşumlardan "çıkma" opsiyonlarını koruyorlar. Devletlerin bu kontrollü yaklaşımlarını da özümseyen uluslararası sözleşmeler, göç politikaları için belirli bir takım temel kurallar belirlemiştir (Lahav, 1997: 354). Aile birliği hakkına doğrudan işaret eden bir metin bulunmamakla birlikte aile yapısının korunması ve devletlerce pozitif bir uygulamanın sağlanması için uluslararası sözleşme ve bildiri metinlerinde bu hakka yer verilmiştir. Bu metinlerin çoğunda aile birliği hakkının uygulanması devletlerin iç hukuk sistemine ve inisiyatifine bırakılmıştır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin iki ayrı maddesinde aile kavramı ele alınmış ve söz konusu iki maddede de açıkça korunması gerektiği vurgulanmıştır: Bu maddelerden ilki 12. maddedir ve bu maddede "Hiç kimse özel hayatı, ailesi, meskeni veya yazışması hususlarında keyfi karışmalara, şeref ve şöhretine kar-

YUKK'a göre Aile İkamet İzni, Türk vatandaşlığından izin almak suretiyle çıkmış mavi kart sahipleri (5901 SK m 28), ikamet izni bulunan yabancılar, mülteciler ve ülkesine gönderilme durumunda hayati tehlikesi ve/veya insanlık dışı muameleye maruz kalma riski bulunan ikincil koruma statüsü sahipleri tarafından talep edilebilir. Başvuru sahibinin ikamet izni süresini geçmeyecek şekilde her defasında üç yıllığına verilebilir ve birçok şarta bağlanmıştır. Ancak YUKK'daki en önemli şartlardan biri yabancının geldiği ülkedeki hukuk sisteminde kaç eşi olursa olsun Türk Medeni Kanununa aykırı olduğu için sadece tek bir eşi için ikamet iznine başvurabilecek olmasıdır. (YUKK m 34).

Anayasamızda "aile" olgusuna ayrıca değinilmiş ve 41. Maddede "Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar." ifadesinden de anlaşılacağı üzere yabancı veya vatandaş ayrımı yapılmaksızın "Aile" bütünlüğü ve sağlığı devlet güvencesine alınmıştır.

KAYNAKÇA

- *Battistella, G. (1995). Family Reunification: Policies and Issues. Asian and Pacific Migration Journal, 4(2-3), 233–252.*
- *Bozbeyoğlu, E. (2015). Mülteciler ve İnsan Hakları. Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, 2(1), 60-80.*
- *Elçin, D. (2017). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda Aile İkamet İzni: Aile Hayatı Hakkı Mı? Aile Birleşimi Hakkı Mı?. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, (30), 117-198.*
- *Honohan, I. (2009). Reconsidering the Claim to Family Reunification in Migration. Political Studies, 57(4), 768–787.*
- *Kontos, M. (2013). Negotiating the Social Citizenship Rights of Migrant Domestic Workers: The Right to Family Reunification and a Family Life in Policies and Debates. Journal of Ethnic and Migration Studies, 39(3), 409–424.*
- *Lahav, G. (1997). International Versus National Constraints in Family-Reunification Migration Policy. Global Governance, 3(3), 349-372.*
- *Özgenç, Z. (2018). Sığınmacıların Aile Birleşimi Hakkı. B.U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 37(2), 297-342.*
- *Ruffer, G. B. (2011). Pushed Beyond Recognition? The Liberality of Family Reunification Policies in the EU. Journal of Ethnic and Migration Studies, 37(6), 935–951.*
- *Schweitzer, R. (2015). A Stratified Right to Family Life? On the Logic(s) and Legitimacy of Granting Differential Access to Family Reunification for Third-country Nationals Living within the EU. Journal of Ethnic and Migration Studies, 41(13), 2130–2148.*
- *TDK. (2023). Aile. 21 09, 2023 tarihinde TDK: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı*

AKÜLTÜRASYON

Cahit ASLAN
Prof. Dr. Çukurova Üniversitesi E.F. Felsefe Grubu Eğitimi ABD, Adana, cahitaslan138@gmail.com, orcid: 0000-0002-9793-4285.

Akültürasyon kelimesini günümüz Türkçesi 'kültürleşme' olarak karşılamaktadır. Bu kavram, genel olarak "bir grubun başka bir grupla etkileşimi sonucu meydana gelen değişim"i (Flaskerud, 2007) tarif etmek için kullanılsa da sosyal bilim literatüründe daha ziyade göç neticesinde meydana gelen kültürel temaslar konusuna açıklık getirmek için başvurulan kavramlardan biridir. Göçmenler veya mülteciler yeni bir ülkeye yerleşirler. Böylesi bir durumda farklı kültürel geçmişe sahip bireylerin evlenme veya ilişki kurma olanağı ortaya çıkar; özellikle günümüzde küreselleşme ve çok kültürlü ortamlardaki insanlar farklı kültürel etkilere maruz kalırlar.

Göç sürecinde yalnızca iki nüfus karşılaşmaz anı zamanda iki farklı kültür de karşılaşmış olur ki ortaya bir kültürel temaslar çıkar. İşte bu kültürel temaslar sonucunda olasılıklarından biri olan kültürleşme yani akültürasyon meydana gelir. Burada meydana gelen "kültürleşme, iki veya daha fazla kültürel grup ve üyeleri arasındaki temasın bir sonucu olarak gerçekleşen karşılıklı kültürel ve psikolojik değişim sürecidir. Grup düzeyinde, sosyal yapılarda ve kurumlarda ve kültürel uygulamalardaki değişiklikleri içerir" (Berry, 2005: 698-699). Bu temas göç neticesinde gerçekleştiği için "kültürleşme, hem göç eden topluluğun hem de ev sahibi konumunda bulunan toplumun etkilendiğini ifade eden bir terim olmak zorundadır. Göç eden toplumun üyelerinin kendileri ile diğerleri arasında yaptıkları karşılaştırmalar sonucunda hissettikleri yoksunluk, algıladıkları farklılık nedeniyle sorun yaşamaları ve bunları aşmak için baş etme stratejileri, psikolojik ve sosyolojik süreçlerdendir" (Şeker, 2006: 2).

Kültürel temas esnasında her grup kendi kültürünü korumakla beraber temas halindeki kültürden özellikler alıp onları içselleştirir. "Örneğin sünnet, günümüz Türkiye'sinde erkek çocuk ve ebeveynleri açısından özel bir anlam taşımakta, yapılan törenle bayram havası içerisinde katılımcılar için anlamlı bir etkinlik olarak kabul edilmektedir. Günümüz sosyal yapısı içerisinde bu şekilde bir özel anlama sahip olmakla birlikte 'sünnet', İslamiyet öncesi Türk kültürü içerisinde yer almamaktadır. Türk Arap ilişkileri çerçevesinde kökeni İslami olmayan ancak Araplarca İslami bir öğe olarak kabul edilen sünnet, Türklere İslamiyet'in kabul ettirilmesi sürecinde dini bir öğe olarak sunulmuştur. Türklerin İslamiyet'i kabulü sonrasında Türk kültürü çerçevesinde yaşamlarına uygulamaya başladıkları yeni ritüeller, tarihsel yaşanmışlıklar açısından bugün sorgulanmamakla birlikte uzun süreli bir çatışma ve sonrasında kültürleşme serüveninin sonucunda gerçekleşmiştir" (Öncül, 2019: 123).

Sünnet örneğinde de görüldüğü üzere, o halde "kültürleşme, farklı kültürlere sahip grupların sürekli ve doğrudan bir ilişki içerisinde olmaları durumunda ortaya çıkan her iki grubun ya da daha fazla sayıda grubun orijinal kültürel özelliklerinde değişikliklerin ortaya çıkması durumudur. Bu anlamı ile kültürleşme bir parçası olduğu 'kültürel değişim' kavramından ve 'asimilasyon' kavramından ayrılmaktadır" (Berry, 2005: 701).

Kültürel değişme bir toplumun sahip olduğu sosyal, maddî ve manevî özelliklerinin zaman içinde bir durumdan başka bir duruma dönüşmesi sürecini içerir (Malinowski, 1992: 22). Yine Malinowski'ye göre "kültür değişmesi, bir toplumun mevcut düzeninin, yani sosyal, manevi ve maddi medeniyetinin bir tipten

KAYNAKÇA

- *Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. International Journal of İntercultural Relations, 29(6), 697-712.*
- *Berry J.W.(1999). Intercultural Relations in Plural Societies, Canadian Psychology, 40, No:1, 12- 21.*
- *Berry, J. W., Kim, U., Power, S., Young, M., Bujaki, M. (1989). Acculturation Attitudes in Plural Sociaties, Applied Psychology, 38, 185-206.*
- *Berry, J. W., Sam, D.L. (1997). Acculturation and Adaptation.In J. W. Berry, M.H. Segall And Ç. Kağıtçıbaşı (Eds.) Handbook of Cross-Cuktural Psychology, l.3. Social Behaviour And Applications, (291-326). Boston, MA: Ally and Bacon.*
- *Bilge Zafer, A. (2016). Göç Çalışmaları İçin Bir Anahtar Olarak "Kültürleşme" Kavramı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17 (30), 75-92 .*
- *Bilgin, N. (2003). Sosyal Psikoloji Sözlüğü. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.*
- *Gordon, M. M. (1964). Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion and National Origins. New York: Oxford University Press.*
- *Güvenç, B. (2002). Kültürün ABC'si, 2. b. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Cogito–67.*
- *Holohan, S. (2012). "Assimilation." Encyclopedia of Global Studies, edited by Anheier , Helmut K. and Mark Juergensmeyer, Sage Publications, 2012.*
- *Malinowski, B. (1992). Bilimsel Bir Kültür Teorisi, Çev. Hüseyin Portakal, İstanbul: Kabalcı Yay.*
- *Malinowski, B. (1945). The Dynamics of Culture Change-An Inquiryinto Race Relations in Africa, (Edited by Phyllis M. Kaberry), London: New Haven Yale University Press.*
- *Öncül, K. (2019). Kültürleşme açısından Türk kültüründe sünnet. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 7 (20) , 123-129.*
- *Şeker, B. D. (2006). Kente Göç Etmiş Bir Örneklemde Kültüre Uyum (Kültürlenme) Süreçleri. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt: 3 Sayı: 2, 1-31.*

ANDREW M. GREELEY'İN KÜLTÜREL ENTEGRASYON MODELİ

Merve İZCİ
Doktora Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, izci. mrve94@gmail.com orcid:0000-0002-3050-2533.

Kültürel entegrasyon karşılıklı olarak hem göçmenlerin hem de ev sahibi ülke yurttaşlarının birbirlerinin kültürlerine ilişkin tepkilerini ifade etmektedir (Erat, 2018: 84). Bir model olarak kültürel entegrasyon, Amerikalı bir sosyolog ve Katolik rahip olan Andrew Greeley tarafından geliştirilen sosyolojik çerçeveyi ifade eder. Andrew M. Greeley (1928-2013) Amerikalı bir din sosyoloğu, Katolik rahip ve popüler bir roman yazarıdır. Arizona Üniversitesi ve Chicago Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü ve Ulusal Kamuoyu Araştırma Merkezi'nde (NORC) araştırma görevlisi olarak çalışmıştır. Kurgusal olmayan 100'den fazla eser ve en az 50 çok satan roman yazmıştır. Aynı zamanda Chicago Sun-Times'da köşe yazarlığı yapmış ve The New York Times, National Catholic Reporter, America ve Commonweal'e düzenli olarak katkıda bulunmuştur. Greeley, George W. Bush yönetiminin ve Irak Savaşının açık sözlü bir eleştirmeni ve göçmenlik reformunun güçlü bir destekçisi olmuştur (Schreiber, 2023; luc.edu, 2023).

Greeley'in modeli, özellikle göçmen topluluklar bağlamında kültürel entegrasyon sürecine odaklanmaktadır. Buna göre, etnik çeşitlilik yok edilemez ancak bütünleşebilir. Bu süreç, göçmenlerin, yerli toplumun birkaç kuşak sonrasıyla da uyum içinde yaşamasını içermektedir. Greeley bu sürecin altı aşamalı olduğundan bahsetmektedir (Greeley, 1971: 53-58):

Kültür Şoku: Ev sahibi topluma yeni yerleşmiş olan göçmen grubun eski alışkanlıkları sarsılır. İçinden çıktıkları kültür saldırı altındadır ve göçmen grubun üyeleri korkmuş ve dağınıktır. Liderler, insanlarını bir arada tutabileceklerinden emin değildir ve grup dış toplum tarafında yoğun eleştiri almaktadır. Yeni gelenlerin tamamı yoksuldur ve geçinebilmek için düşük ücretli işlerde çalışmayı kabul etmişlerdir. Göçmen grubunun tek dertleri hayatta kalabilmektir.

Organizasyon ve Kimlik Bilinci: Bir süre sonra göçmen grup kendi içinde örgütlenmeye başlar. Din adamları, kardeşlik örgütünün liderleri, gazeteciler kilit figür haline gelir. Göçmenler, ev sahibi toplumun dilini öğrenmekte ve çocukları devlet okullarında ya da Katolik okullarında "hibernikleşmektedir". Zamanla işçiler yarı vasıflı bazen de vasıflı işçi statüsüne gelmektedirler. Entegrasyonun ilk şokunu atlatan göçmen grubun elit kesimi, kendilerine özgü olan şeylerin asimile olup kaybolmasından endişe duymaya başlamaktadır. Eski yaşantılarının dili, dini, kültür ve geleneklerini korumak zorundadırlar.

Elitlerin Asimilasyonu: Alt orta sınıfa girmeyi başaran göçmen grubu üyeleri mağaza sahibi, zanaatkarlar, vasıflı işçiler, katipler, polisler, itfaiyeciler, transit işçiler ve militan sendikacılardan oluşmaktadır. Genç erkek ve hatta kadınların üniversite eğitimleri önemsenmektedir. Dış dünyaya karşı çekingen tavırlar sürse de bu tavırların altında, onları kendi topraklarından edenlere karşı kırgınlık ve öfke duygusu yer almaktadır. Etnik piramitten çıkmaya başlanmakta ve hareketli dünyaya dahil olunmaktadır. Etnik kökenlerinden utanmamak için zorlu bir çabaya girişilmektedir. Geldikleri yerin bir parçası olmayan grup üyeleri, yeni toplumlarına tam anlamıyla kabul edilmemekte ve ikisinin arasında kalan bir "sanat objesi" durumuna düşmektedir. Elitlerin asimilasyon ve yabancılaşması kişiden kişiye farklılık göstermektedir.

Militanlık: Göçmen grup artık tamamen orta sınıf hane gelmiş ve hatta üst sınıfa doğru ilerlemektedir. Tamamen ve zaman zaman şiddetli bir militan olan grubun güç kaynakları vardır. Kapsamlı bir orta kültür inşa etmişlerdir; daha geniş bir topluma ihtiyaçları olmadıklarını düşünmektedirler. Daha geniş toplumlarla ilişki kurmak tehlikeli kabul edilmektedir. geniş toplumlarda olan her şeyi kopyalayan kapsamlı bir organizasyon yapısı inşa edilmiştir. Başkalarının hak ve duygularına aldırmadan güçlerini yaymaya başlarlar. Güçsüzken itilip kakılan üyeler, şimdi diğerlerini itip kakma hakkına sahip olmuşlardır. Ev sahibi toplumun şehrini kendi şehirleri olarak belirleyip, bölgeyi diledikleri gibi yönetme kararı almışlardır. Artık kısmen içselleştirilen göçmenler, yalnızca dış dünyaya değil kendisine de "aşağılık olmadığını" yoğun biçimde göstermeye çalışmaktadır. Bu aşama, etnik grupla baş edilmesinin en zor olduğu ve diğer etnik gruplarla çatışma ihtimallerinin en yüksek olduğu aşamadır.

Kendinden Nefret ve Anti-militanlık: Göçmen grup önemli bir üst orta ve profesyonel sınıf yaratmaktadır. Daha fazla genç üniversiteye gitmekte, çoğu başarılı olmakta ve daha geniş bir toplumun ekonomik bakımdan iyi entegre olmuş üyeleri olmaktadırlar. Yeni ve çok daha büyük elitler kendilerini göçmen gruptan yabancılaştırmamakta, ancak kendi geçmişlerinin militanlığından, dar görüşlülüğünden, taşralılığından ve bu geçmişi canlı tutmaya çalışan örgüt liderliklerinden utanç duymaktadırlar. Dördüncü aşamada militanlığın altında yatan nefret ve öfke bu aşamada ortaya çıkmakta, yıkıcı eleştirilerle kişi kendi geleneklerinin hemen her yönünü ve geleneğini sürdürerek kültürünü canlı tutmaya çalışan her kurumu hedef almaktadır. Yine de öz eleştirmenlerin, kültürlerini tamamen terk etmek gibi bir niyetleri yoktur. şiddetli ve acil modernleşme talepleri yüzünden etnik kökenleriyle yaşayamayan grup üyeleri onsuz da yaşayamaz haldedirler.

Uyum: Nihayet, güvenli bir şekilde üst orta sınıf ve üst sınıfın bile bir parçası olma yeteneğine sahip başka bir nesil ortaya çıkmıştır. Yeni nesil etnik kökeninin oldukça bilincindedir; ondan utanmaz ve kaçma isteği yoktur. etnik kökenine karşı militan biçimde saldırgan da değildir. Önceki aşamalarda beliren nefret ve militanlığını kabul etmez; hala kendi geleneklerine sadık kalarak daha büyük bir toplumun parçası olunabileceğine inanmaktadır.

Greeley'in altı aşamalı Kültürel Entegrasyon Modeli yalnızca göçmen grupların, yerleştikleri yerde birkaç nesil sonraki ülke toplumu ile olan entegrasyon sürecini temsil etmektedir. Greeley bu süreçte hiçbir zaman tam asimilasyondan söz etmemiş, farklılıkların uzun süre devam edeceği gerçeğini göz önünde bulundurarak çokkültürcü söylemlere yakın ifadeler geliştirmiştir (Yalçın, 2002: 50).

KAYNAKÇA

- *Erat, V. (2018).Çokkültürlülük ve Ayrımcılık Arasında: Avrupa Ülkelerinin Entegrasyon Politikalarında Eğitim Alanı, Mukaddime, 9(3), 79-94.*
- *Greeley, A. M. (1971), Why Can't They Be Like Us?, Clarke, Irwin & Company, USA.*
- *https://www.luc.edu/gcce/aboutus/andrewmgreeley/, (21.09.2023).*
- *Schreiber, B. A., Andrew Greeley. Encyclopaedia Britannica: https://www.britannica.com/art/mystery-story, (21.09.2023).*
- *Yalçın, C. (2002). "Çokültürcülük Bağlamında Türkiye'den Batı Avrupa Ülkelerine Göç", C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 26(1), 45-60.*

ANGLO-CONFORMITY (İNGİLİZLİĞE UYGUNLUK)

Hüseyin SEVİNÇ
Dr. Öğr. Üyesi Bitlis Eren Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, Bitlis, hsevinc1313@gmail.com, orcid: 0000-0003-2037-6665.

Göçmen kavramı Amerika Birleşik Devletleri (ABD) açısından yeni bir olgu değildir. Bu sebepten dolayı göç, kültür ve kimlik kavramlarına kamu ve politika yapıcılar tarafından gerekli ilginin gösterilmesi oldukça doğaldır. ABD, aslında "*Yeni Dünya*" nın keşfinden itibaren göç için tercih edilen bir yer olmuştur (McGruder, 2016: 1). ABD, bağımsızlık savaşı neticesinde Britanya Krallığı'ndan bağımsızlığını almış ve ardından bir iç savaş yaşadıktan sonra da kendi birliğini tamamlamıştır. Bu süreçten sonra başlayan göç siyaseti ABD'nin tüm dünyaya açılması ile sonuçlanmıştır (Şan & Haşlak, 2012: 32).

Koloniyal dönemde beyaz Amerikalı nüfusun büyük bölümü İngiliz ve Protestan kökenliydi. Bununla birlikte Amerika; Alman, İskoç-İrlandalı, Fransız, Hollandalı, İsveçli, İsviçreli Güney İrlandalı ve Avrupa'nın diğer milletlerinden bir kısmını da bünyesinde barındırmaktaydı (Gordon, 1961: 264). Bu dönemde yerlilere düşmanca davranılmış ve kıyı kesimlerden sürülmüşlerdi. Zenciler ise toplumun beşte birini oluşturmasına rağmen çoğunlukla köle statüsünde yaşamaktaydılar. Zencilere yönelik kültürel ve ırksal önyargılar, bu kesimin asimile edilebilir bir unsur olarak değerlendirilmesini ciddi biçimde engellemiştir (Gordon, 1961: 264).

Nüfus kompozisyonuna bakıldığında Avrupalı göçmenler tarafından kurulan bir ulus olarak Birleşik Devletler'in Amerikalı olmanın ne anlama geldiğine dair karar vermesi gerekmekteydi. Bu durumda asimilasyon sürecinde iki yoldan biri takip edilmeliydi. Bunlar anglo-conformity veya bir eritme potasının (*melting pot*) parçası olarak Amerikan toplumuna karışmaktı. Benimsenen her iki yol da hızlı bir biçimde asimilasyona ve Amerikanlaşmaya yol açmıştır (Travis, 2007).

Anglo-conformitiy, göçmenlerin gelenek ve kültürlerinin tamamen terk edilerek Anglo-Sakson değer ve kültürünün benimsenmesi şeklinde ifade edilebilir (Gordon, 1964: 85). Anglo-conformity kavramına göre; İngiltere ana vatan konumundadır ve bundan dolayı anavatanın kültür ve kurumları Amerika'da hâkim konumda olmalıdır (Levine, 1996: 11). XVII. yy. itibariyle Amerika'ya gelen göçmenlerin çoğunluğunu İngiliz, İtalyan, Alman, Afrikalı ve Çinli gibi milletler oluşturmaktaydı. Bundan dolayı Birleşik Devletler aslında göçmenlerden oluşan bir ulus olarak ifade edilebilir. Amerika'yı oluşturan göçmenler aynı zamanda buraya kendi gelenek ve değerlerini getirerek bunları muhafaza etmişlerdi. Amerikan hükümeti ise bu göçmenlerin Amerikan hayat biçimini diğer bir ifadeyle Anglo-Sakson yaşam biçimini öğrenmelerini istemekteydi. Anglo-conformity bunu gerçekleştirmek için kullanılan bir yöntemdi fakat bu yöntemin nihai hedefi asimilasyondu. Bu uygulamanın temelini göçmenlerin geçmişlerini bırakmaları ve mevcut kültürel normları kabul etmeleri oluşturmaktaydı. Nitekim Amerika kendi uluslaşma sürecini tamamlayıp büyük çapta göçmen kabul etmeye başladığında Amerika'nın birçok kurucusu göçmenlerin Amerika'da var olan kültürel yapıya entegre olarak asimile olmaları gerektiğine dair sürekli vurgu yapmışlardır (Şan & Haşlak, 2012: 36).

Anglo-conformitiy yöntemi kapsamında Anglo-Sakson kültürü ve İngilizce diğer etnik gruplara ve Amerika'ya göç etmeyi planlayan gruplara zorunlu hale getirilmişti. Bu durum İngiliz dili ve İngiliz norm ve değerlerinin

Amerikan yaşamında baskın ve standart bir konumda olmasını sağlamıştır. Ortaya çıkan durum ise "*Amerikalılaştırma*" olarak ifade edilmiştir (Freese, 1996). XIX. yy.'de bu model, göçmenleri Amerikan tatilleri ve sivil ritüelleri gözlemleye alıştırarak Amerikalılaştırmayı teşvik etti. Çocuklara okullarda İngilizce öğretilirken yetişkinler İngilizce öğrenmek amacıyla gece okullarına gönderildiler. Bu uygulamalarla göçmen kültürel değerlerinin beyaz Anglo-Sakson Protestan kültürel özelliklerine bağlanması amaçlandı (Travis, 2007).

Anglo-conformity kapsamında uygulanan asimilasyon baskıları I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve "%100 Amerikalılaştırma" hareketiyle iyice artmıştır. Bu baskılar 1920'lerde sınırlayıcı göç yasalarının talep edilmesi ve sonunda yürürlüğe konulması ile doruğa ulaşmıştır (Perspectives on Assimilation, 1980: 4-5). Bu yasalardan önemli olanı 1924 yılında kabul edilen Göç Yasası'dır. Bu yasayla kuzeybatı Avrupa'dan gelen göçmenler lehine yeni ulusal kotalar belirlenmiş ve Asya kökenli göçmenler ABD'ye alınmamıştır (Travis, 2007).

Sonuç olarak Amerikalılaştırma hareketi olarak da ifade edilen Anglo-conformity, Amerika'da Anglo-Sakson kültür ve değerleri ile Protestan kültürün benimsenmesinde önemli bir fonksiyona sahip olmuştur. Bu kavram aynı zamanda XVIII. yy'den itibaren Amerika'daki göçmenlerin asimilasyonunu sağlayan en yaygın ideoloji konumunda olmuştur.

KAYNAKÇA

- *Freese, P. (1996). Vom "Schmelztiegel" zum "Mosaik" : die USA als Modell einer multikulturellen Gesellschaft? Paderborn: Universität Paderborn: Paderborner Universitätsreden ; 52.*
- *Gordon, M. M. (1961). Assimilation in America: Theory and reality. Daedalus, 90(2), 263-285.*
- *Gordon, M. M. (1964). Assimilation in American life: The role of race, religion, and national origins. New York: Oxford University Press.*
- *Levine, L. W. (1996). Cultural Identity in American History: Theory and Experience (K. Oi Ed.). Japan: The English Agency (Japan) Ltd.*
- *McGruder, H. W. (2016). Immigration and growth of GDP in the United States of America: West Haven: Department of Economics University of New Haven.*
- *Perspectives on Assimilation. (1980). Perspectives on Assimilation. International Migration Review, 14((1_suppl)), 3-14.*
- *Şan, M. K., & Haşlak, İ. (2012). Asimilasyon ile Çokkültürlülük arasında Amerikan Anaakımını Yeniden Düşünmek. Akademik İncelemeler Dergisi, 7(1), 29-54.*
- *Travis, T. M. C. (2007). Anglo-Conformity. The Blackwell Encyclopedia of Sociology.*

ASİMİLASYON

Veysel ERAT
Doç. Dr. Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, veyselerat@hotmail.com, orcid: 0000-0002-0735-5432.

Sosyal bilimciler asimilasyonun anlamı konusunda birçok yorumda bulunmuşlardır (Bakar, 2013). Genellikle ırk sorunu ile ilişkilendirilse de her zaman ne anlama geldiği tam olarak açık değildir. Toplumda bireylerin birbirlerinin dilini, karakteristik tutumlarını, alışkanlıklarını ve davranış biçimlerini kendiliğinden edindikleri; ayrıca bireylerin ve grupların daha büyük gruplara dahil edildiği süreçler vardır. Her iki süreç de modern milliyetlerin oluşumuyla ilgilidir (Park, 1914) ve doğası gereği asimilasyon tartışması birden fazla etnik grubun olduğu toplumlar için geçerlidir.

Giddens (2012), çok etnikli toplumlarda eritme potası, çoğulculuk ve asimilasyon olmak üzere üç temel bütünleşme modelinin olduğundan bahsetmektedir. Eritme potası ile kastedilen, farklı kültür ve grupların birbirine karışmasıdır. Eritme potası ilk kez Hector St. John de Crèvecoeur (1782: 4) tarafından kullanılmıştır. Ona göre çokuluslu bireylerden oluşan Amerika'da "*...tüm ulusların bireyleri, emekleri ve nesilleri (torunları) bir gün dünyada büyük değişikliklere neden olacak yeni bir insan ırkında eritiliyor*"dur. Amerika'nın demografik homojenliğini tanımlayan kavram daha sonradan teorik olarak geliştirilmiştir (Berray, 2019). Diğer bir model olan çoğulculuk, etnik grupların ayrı ayrı var olabilmelerini anlatmaktadır. Giddens'e (2012) göre asimilasyon ise yeni göçmen grupların vardığı toplumun yaşam tarzını, kültürünü, tutum ve dilini benimsemesidir. Böylece azınlık grup baskın topluluk tarafından kabul edilir.

Giddens asimilasyon ve eritme potası arasında en azından bütünleşme modeli olarak ayırıma gitmiş ve kitap boyunca asimilasyonu yer yer olumsuz düzlemde değerlendirilebilecek şekilde kullanmıştır. Giddens'e rağmen asimilasyonu eritme potası ile aynı anlamda kullananlar da vardır. Nitekim benzer yaklaşımlar ilişkili diğer kavramlar için de geçerlidir. Gordon (1964: 61), sosyologlar ve kültürel antropologların, etnik bütünleşme süreçleri ve sonuçlarını ifade etmek için kullandıkları "asimilasyon" ve "kültürleşme" gibi, terimleri zaman zaman aynı şeyi ifade edecek şekilde kullandıklarını belirtmektedir. Bu bakış açısı eritme potası açısından da geçerlidir. Diğer bir ifade ile bu yaklaşıma göre asimilasyon, tüm kimliklerin ve kültürlerin başka bir benzersiz kimlik olarak bir araya geldiği bir eritme potası süreci olarak tanımlanmaktadır. Ancak asimilasyona ilişkin bu perspektifin, kültürel çoğulculuğa veya onun daha güncel paralel kavramı olan çokkültürlülüğe göre uyumsuz olduğu yönünde yaklaşımlar söz konusudur (Bakar, 2013). Diğer taraftan eritme potasına karşı salata kasesi metaforunun geliştirilmesinin de bu bağlamda düşünülmesi gerekmektedir. Eritme potasının aksine salata kasesinde; kasedeki sebzelerin çeşitliliğinde olduğu gibi, homojen olmanın aksine, tüm kültürlerin bir araya geldiği ancak tek bir kültür oluşturmadıkları bir toplumsal düzen yeğlenmektedir (Özensel, 2022).

Günümüzde asimilasyonun eritme potasından ya da bütünleşmeye ilişkin diğer kavramlardan (akültürasyon, seperasyon, segregasyon, adaptasyon) farklı olduğu görüşü daha yaygındır. Nitekim Britannica (2023) sözlüğünde asimilasyon, "farklı etnik mirasa sahip bireylerin veya grupların bir toplumun baskın kültürüne dahil edilmesi süreci" olarak tanımlanmaktadır. Asimilasyon sonucunda, hakim kültürün özellikleri ile asimile edilen grubun özellikleri ayırt edilemeyecek hale gelmektedir. Bu nedenle asimilasyon kültürleşmenin

en uç şekli olarak nitelendirilmektedir. Oxford (2023), Cambridge (2023), Merriam-webster (2023) ve diğer sözlüklerde de (Dictionary, 2023) asimilasyon kültürlerin bir birine karışması olarak değil, "bir nüfusun veya grubun kültürel geleneğini özümsemek"; "egemen bir sosyal grubun, ulusun veya benzerlerinin geleneklerine, tutumlarına vb. uyum sağlamak"; "bir ülkenin veya topluluğun parçası olma" süreci olarak tanımlanmıştır.

Asimilasyonda topluma kaynaştırma anlayışı tek yönlü bir uyum sürecidir. Azınlık grubun kendisine ait dilsel, kültürel ve toplumsal özellikleri bırakması ve baskın topluluğun değerlerine uyması beklenmektedir. Nüfusun çoğunluğundan ayırt edilemeyecek bir hale gelmek için bazen birkaç neslin geçmesi gerekmektedir. Asimilasyon, 1960'lara kadar göç alan birçok ülkede (Birleşik Krallık, ABD, Avustralya, Kanada) temel yaklaşım olarak benimsenmiştir ve bazı Avrupa ülkelerinde yükselen bir anlayışla hala önemliliğini korumaktadır (Castles, Korac, Vasta, & Vertovec, 2002; Erat, 2018).

KAYNAKÇA

- *Bakar, M. Y. (2013). Identity Assimilation: Sustaining The Identity or Sustaining the Aspiration. Procedia - Social and Behavioral Sciences(91), 316 – 321.*
- *Berray, M. (2019). A Critical Literary Review of the Melting Pot and Salad Bowl Assimilation and Integration Theories. Journal of Ethnic and Cultural Studies, 6(1), 142-151.*
- *Britannica. (2023). Asimilasyon. 09 16, 2023 tarihinde https://www.britannica.com/topic/assimilation-society adresinden alındı.*
- *Cambridge Dictionary. (2023). Assimilation. 09 15, 2023 tarihinde https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/assimilation adresinden alındı*
- *Castles, S., Korac, M., Vasta, E., & Vertovec, S. (2002). Integration: Mapping Field. UK: IRSS.*
- *Crèvecoeur, M.-G. J. (1782). "What Is an American?" Letter III of Letters from an American Farmer. 09 16, 2023 tarihinde Americain Class: https://americainclass.org/sources/makingrevolution/independence/text6/crevecoeuramerican.pdf adresinden alındı*
- *Dictionary. (2023). Assimilate. 09 15, 2023 tarihinde https://www.dictionary.com/browse/assimilate adresinden alındı*
- *Erat, V. (2018). Çok Kültürlülük ve Ayrımcılık Arasında: Avrupa Ülkelerinin Entegrasyon Politikalarında Eğitim Alanı. Mukaddime, 9(Özel Sayı), 79-94.*
- *Giddens, A. (2012). Sosyoloji. İstanbul: Kırmızı.*
- *Gordon, M. M. (1964). Assimilation in American Life. New Tork: Oxford University Press.*
- *Merriam-Dictionary. (2023). Assimilate. 09 15, 2023 tarihinde https://www.merriam-webster.com/dictionary/assimilate#h1 adresinden alındı.*
- *Oxford Learner's Dictionaries. (2023). Assimilation. 09 15, 2023 tarihinde https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/assimilation adresinden alındı.*
- *Özensel, E. (2022). Çok Kültürlülük. 09 16, 2023 tarihinde Sosyal Bilimler Ansiklopedisi: https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/cok_kulturluluk#:~:text=Bug%C3%BCn%20Kanada%20t%C3%BCm%20k%C3%BClt%C3%BCrlerin%20%C3%BClkede,k%C3%BClt%C3%BCr%20olu%C5%9Fturmadan%20bir%20araya%20getirilmesidir. adresinden alındı.*
- *Park, R. E. (1914). Racial Assimilation in Secondary Groups With Particular Reference to the Negro. American Journal of Sociology(19), 606 - 623.*

AYRIMCILIK

Çağlar ÖZBEK
Doç. Dr. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Muğla/TÜRKİYE
caglar@mu.edu.tr
orcid: 0000-0003-2136-2505

Songül SALLAN GÜL
Prof. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Isparta/TÜRKİYE
songulgul@sdu.edu.tr
orcid: 0000-0003-1107-7372

Ayrımcılık (*discrimination*) kavramı Latin alfabesi kökenli (*discriminatio*) bir sözcük olup, nedensel bir etkiyi ve eşit olmayan muameleyi tanımlar. 17.yüzyılda İngilizcede kullanılmaya başlanan terim, bir kişi ya da grubun herhangi bir özelliğinden dolayı, hak ve özgürlüklerden yararlanmada diğer kişi ya da gruplara karşın eşitsiz bir muameleye tabi olmasını ifade eder (oed.com, 2023). Bir başka deyişle farklı muamele, bireylerin farklı kimlik ve/veya kökeninden dolayı eşit olmayan davranışlarla karşılaşmasıdır (Reskin, 2002; Pager, 2008). Ayrımcılık etnik köken, ırk, renk, sınıf, kast, din, yaş, cinsiyet, cinsel yönelim, göçmenlik, siyasi görüş, ulusal aidiyet ve engellilik gibi geniş bir yelpazede ortaya çıkabilir.

Ayrımcılık geçmişin, şimdinin ve geleceğin yanlışlarını ve yargılarını içerir. Yaygın olumsuz inançlara ve bilinçsiz alışkanlıklar olan stereotiplere yol açan kültürel farklılıkların neden olduğu önyargılara dayanır. Bu farklılıklar bireyin ve/veya grubun/topluluğun değersizleştirilmesine ve marjinalleştirilmesine yol açabilir. Bazen kültürel ırkçılığa da dönüşebilir. Kültürel ırkçılık da bir ideoloji olarak kurumsal ve/veya yapısal ırkçılığı içerebilir. Ayrımcılık konut kiralama ve satın almadan iş başvurusundan ücret ayrımcılığına, tıbbi bakım almadan taksi çağırmaya kadar uzanan geniş bir yelpazede fırsatlara ve toplumsal kaynaklara erişimin azalmasına yol açabilir. Ayrımcılık damgalamayla da ortaya çıkabilir. Eğer bir toplulukta eşitlikçi politikalara verilen destek azalırsa damgalanmış kişilerde zarar verici tepkiler de içselleştirililebilir. Bu da kişi ve gruplara yönelik tehditlerle ve/veya olanak ve kaynaklara erişimi kısıtlayan örtülü önyargılarla dönüşebilir. Ayrımcı davranış ve uygulamalara yol açabilir ve olumsuz duygulara ve biyolojik düzensizliklere, hatta sıkıntı semptomlarına yol açabilir ve psikiyatrik bozukluklar riskini artırabilir (Williams vd., 2019: 1375).

Göç araştırmalarında göçmenlerin maruz kaldığı ayrımcılığı açıklamak için kullanılan önemli kavramlardan bir tanesi "kesişimsel ayrımcılık"tır. Kesişimsel ayrımcılık genellikle, cinsiyet, ırk ve sınıf kategorilerinin kesişimi ekseninde incelenmektedir. Bireyin cinsiyeti, ırk ve sınıfı gibi farklı baskı sistemlerinin altında yatan güç ilişkilerini sadece demografik değişkenler olarak ele almanın ötesine geçen bu yaklaşım, eşitsizliklere dikkat çeker. Kişilerin farklı sosyal kimliklerinin bir araya gelmesinin avantaj ve dezavantajlarını ortaya koyan kesişimsellik kavramı, göçmenler özelinde düşünüldüğünde ayrıca önem kazanmaktadır (Künüroğlu, Acar ve Dönmez, 2021). Bireyin cinsiyeti, ırk ve sınıfı gibi farklı baskı sistemlerinin altında yatan güç ilişkileri ve cinsiyeti yalnızca demografik değişkenler olarak ele almanın ötesine geçen ve eşitsizliklere dikkat çeken kesişimsellik teorisi son yıllarda ayrımcılıkla ilgili çalışmalarda sıklıkla kullanılmaktadır.

Göçmenlerin gittikleri toplumda sadece göçmen kimliğiyle varolmadıkları, din, sınıf, ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, engellilik gibi farklı kategorik özelliklerin de devreye girmesiyle, o toplumdaki konumlanışlarının oluştuğu bilinmektedir. Bu konum, dezavantajlar üzerinden okunabileceği gibi avantajlar

tadan Kaldırılmasına Dair Uluslararası Sözleşmeyi', 1966 yılında 'Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme izlemiştir. 1979 yılında kadınların karşılaştıkları toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıkları önlemek amacıyla 'Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme imzalanmıştır. Engellilik hareketinin tüm çabalarına karşın en geç 2006 yılında 'Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme' imzalanarak ayrımcılık yasağına dair hükümlere yer verilmiş ve ülkelerin bağlayıcılığıyla ulusal yasalarda değişiklik ve düzenlemelere gidilmiştir.

Yasal düzenlemeler ulusal düzlemde toplumdaki ilgili sosyal kategorileri içerse de göçmenlere yönelik ayrımcılıkların uygulanması bağlamında özellikle hak ihlalleri ve çalışma yaşamında özel önlemlerin alınmasını gerektirmiştir. Göçmenleri İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948) başta olmak üzere Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1950) uluslararası sözleşmelerin başında gelmektedir. Ayrıca Göçmen İşçinin Hukuki Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesi (1977), Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme (1951) ve Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (1990) de göçmenlere yönelik uluslararası mevzuatı oluşturmaktadır.

Ayrıca Avrupa İnsan Hakları sözleşmesi başta olmak üzere çeşitli Sözleşmeler ile ayrımcılık suç sayılmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 14. maddesinde ayrımcılığın içeriği tanımlanmıştır: "Bu Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır".

Göçmen kişi ya da gruplar özelinde ayrımcılık, bu kişi ya da grupların göç ettikleri ülkelerde eşit muameleye tabi olmamaları durumu olarak tanımlanır. Birleşmiş Milletler 'in 2020 yılında yayınladığı rapora göre dünya genelinde uluslararası göçmenlerin sayısı 272 milyondur ve bu rakam dünya nüfusunun %3,5'ine tekabül etmektedir. Aynı rapora göre, ülkesinde yerinden edilmiş kişilerin sayısı 41 milyonu aşmakta ve mültecilerin sayısı yaklaşık 26 milyonu bulmaktadır. Bu rakamlar aynı zamanda küresel düzeyde yerinden edilmenin rekor seviyeye ulaşmasına neden olmuştur (Dünya Göç Raporu, 2020). Göç tek başına göç eden kişiyi değil, göç edilen toplumdaki insanları da etkileyen bir olgudur. Dolayısıyla her ne sebeple olursa olsun göçmenlerin gittikleri toplumda (geçici ya da yerleşik olsun) ayrımcılığa maruz kalmaları olası bir toplumsal gerçekliktir.

KAYNAKÇA

- *Dünya Göç Raporu (2020), Https://Publications.İom.İnt/Books/World-Migration-Report-2020-Turkish-Chapter-2, (14.08.2023).*
- *Künüroğlu, F., Acar, B., Dönmez, U. B. (2021), "Kesişimsel Ayrımcılık: Tanım, Kapsam Ve Kesişimsellik Perspektifinden Göç Araştırmaları", Nesne, 9 (22): 1013-1026.*
- *Kutz, C. (2016), "The Multiple Grounds Of Discrimination", Discrimination At Work: Comparing European, French, And American Law, (Ed. M. Mercat-Bruns), Translated From The French By Elaine Holt With A Foreword By C. Kutz, University Of California Press: 145-246.*
- *Lancee, B. (2021), "Ethnic Discrimination İn Hiring: Comparing Groups Across Contexts: Results From A Cross-National Field*

Experiment", Journal Of Ethnic And Migration Studies, 47 (6): 1181-1200.

- *Oxford Englısh Dıctıonary, Https://Www.Oed.Com/Dictionary/Discrimination_N, (13.08.2023).*
- *Pager, D. (2008), "The Sociology Of Discrimination: Racial Discrimination İn Employment, Housing, Credit, And Consumer Markets", Annual Review Of Sociology, 34: 181-209.*
- *Reskin, B. F. (2008), "The Proximate Causes Of Employment Discrimination", Contemporary Sociology, 29 (2): 319-328.*
- *Vıruell-Fuentes E. A., P. Y. Miranda A., S. Abdulrahim (2012), "More Than Culture: Structural Racism, Intersectionality Theory, And Immigrant Health", Social Science & Medicine, 75 (12): 2099-2106.*
- *Williams, D. R., Lawrence, J. A. Davis Cecilia Vu B. A. (2019), "Understanding How Discrimination Can Affect Health", Health Services Research, 54: 1374–1388.*

AZINLIK (LAR)

Pınar ÇAĞLAYAN
Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi İİBF SBUİ, Uşak, pinar.caglayan@usak.edu.tr, orcid: 0000-0003-1959-5967.

Azınlık kavramının sosyolojik ve hukuksal olmak üzere iki farklı tanımı mevcuttur. Azınlık, sosyolojik olarak bir topluluk/grup içerisinde o grup ve topluluğun temel niteliklerinden farklı niteliklere sahip olan, sayısal açıdan az olan ve topluluğa egemen olmayan anlamı taşırken, hukuksal olarak bir devletin egemen toplumundan din, dil ve/veya etnik açıdan farklı özelliklere sahip olan ve genellikle sayıca az olan, o devletin yurttaşı olmakla birlikte azınlık bilincine sahip olan kişi veya gruplara verilen isimdir (Oran, 2015: 24-25). Türk Dil Kurumu'na göre ise, azınlık kavramı hukuksal anlamına yakın bir şekilde, *"bir ülkede ayrı soydan veya inançtan olan ve sayıca az bulunan topluluk; ekalliyet"* anlamı taşımaktadır (TDK, 2023)

Azınlık kelimesinin bilinen en eski kullanımı 12. yüzyıla kadar uzanmakla birlikte, kelimeye yazılı metinlerde ilk olarak 1493 yılında İskoçya Parlamento Yasaları'nda rastlanmaktadır (OED, 2023a). Ancak kelimenin bugünkü anlamı ile ortaya çıkışı 16. yüzyılda Avrupa'daki dini reform hareketleri ve merkezi devletin oluşumu ile ilişkilidir. İlk olarak Otuz Yıl Savaşları'ndan sonra imzalanan Vestfalya Antlaşması sonrası Protestanların korunması amacı ile tanımlanan dini azınlık kavramı ve bu dini azınlıklara verilen haklar, 19. yüzyılda Fransız Devrimi'nden sonra beliren milliyetçilik ile birlikte etnik-ulusal azınlıklara doğru genişletilmiştir. Böylece azınlık kelimesi, din, dil ve ırk açısından egemen çoğunluktan farklı olan grupları tanımlamakta kullanılmaya başlanmıştır (Liebich, 2008: 244-257). Bu dönemde Avrupalı devletlerin Avrupa dışındaki

2), aile ve kişi statüleri konusunda gelenek ve göreneklerine saygı (md. 42/1), inançlarına aykırı davranışta bulunmaya ve hafta tatilinde resmi işlemleri yerine getirmeye zorlanmama (md. 43) gibi haklar tanınmış ve bu haklara uluslararası hukuk güvencesi verilmiştir (Oran, 2015: 72-73).

KAYNAKÇA

- *Catney, G. & Finney, N. (2016). Minority Internal Migration in Europe: Key Issues and Contexts. N. Finney, & G. Catney içinde, Minority Internal Migration in Europe (s. 1-12). New York: Routledge.*
- *CM (2023). Covering Migration. 07.09.2023 tarihinde https://coveringmigration.com/adresinden alındı*
- *İFESAM (2015). Avusturya'da Göç, Azınlıklar ve Siyaset: 2014 Raporu. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.*
- *Kaya, A. (2019). Avrupa'da Popülist Sağın Yükselişi: Popülizm Nedir?. 06.09.2023 tarihinde Euro_Politika_Dergisi_Avrupada_Populizm_Mart_2019.pdf adresinden alındı*
- *Liebich, A. (2008). Minority as Inferiority: Minority Rights in Historical Perspective. Review of International Studies, 34(2), 243-263.*
- *MRGI (2023). Our Strategy. 07.09.2023 tarihinde https://minorityrights.org/about-us/strategy/adresinden alındı*
- *OED. (2023a). Minority. 07.09.2023 tarihinde https://www.oed.com/dictionary/minority_n?tab=factsheet#37016652 adresinden alındı*
- *OED (2023b). Minority Rights. 07.09.2023 tarihinde https://www.oed.com/dictionary/minority-rights_n?tab=factsheet#9937018233 adresinden alındı*
- *Oran, B. (2015). Türkiye'de Azınlıklar: Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama. İstanbul: İletişim Yayınları.*
- *Şan, M. K. & Tzampaz, S. (2021). Asimilasyonculuk Sonrası Dönemde Asimilasyon. Akademik İncelemeler Dergisi, 16(2), 64-81.*
- *TDK. (2023). Azınlık. 07.09.2023 tarihinde TDK: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı*
- *Yaldız, F. (2014). Uluslararası Göç ve Diaspora ile İlişkili Kavramlar. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 3(2), 382-403.*
- *Yılmaz, N. (2021). Azınlıklar. (B.Ed. Y. Saraç) içinde, Sosyal Bilimler Ansiklopedisi (s. 104-106). Ankara: TÜBİTAK.*

B

BEYİN GÖÇÜ

Yakup ÖZKAYA
Öğr. Gör. Dr. Yakup ÖZKAYA, Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, AMYO, İzmir, yakup.ozkaya@deu.edu.tr, orcid: 0000-0001-8724-1306

Beyin göçü; yetişmiş insan kaynağının eğitim, ekonomik, kültürel vb. amaçlarla gelişmemiş/gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere yapmış olduğu uluslararası göç hareketleri olarak tanımlanmaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki iyi yaşam koşulları, teknolojiye erişim imkanlarının fazla olması, siyasi koşulların istikrarlı yapısı işgücünü çekici unsurlar arasında yer almaktadır (Dodani & LaPorte, 2005).

Beyin göçünün yaygınlık düzeyi ile ülkenin sosyal ve ekonomik durumu arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Siyasi yabancılaşmanın, işsizliğin, kayırmacı uygulamaların, yetersiz araştırma koşullarının fazla olduğu ülkelerde beyin göçü talebi fazla olmaktadır (Deng, 2007: 6). Bu bağlamda beyin göçü istatistikleri ülkenin mevcut durumu hakkında bilgi sahibi olunmasında kullanılmaktadır. Nitekim Ali, Egbetokun ve Memon (2017) çalışmalarında; sosyoekonomik gelişmişlik bakımından ileri durumda olan ve etkin girişimcilik politikalarına sahip ülkelerin nitelikli işgücünü sınırları içerisinde tutma konusunda daha başarılı oldukları sonucuna ulaşmışlardır (Ali, Egbetokun, Abiodun, & Memon, 2018: 1-3).

Beyin göçüne ilişkin yaklaşımlar, klasik ve yeni olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Klasik Yaklaşımlar: İnsaniyetçi model ve milliyetçi model olarak iki başlık altında değerlendirilmektedir. İnsaniyetçi model, beyin göçünün tüm dünya için olumlu sonuçlar doğuracağını ifade etmektedir. Bu nedenle ülkelerin beyin göçünü engellemeye ilişkin politikalarına karşı çıkmaktadır. İnsaniyetçi görüş beyin dolaşımı kararının bireylere bırakılması gerektiğini savunmaktadır (Durmaz, 2018: 52-58). Milliyetçi model, beyin göçünün sınırlandırılması gerekliliğini vurgulamaktadır. Beyin göçünü gerçekleştiren bireyler halktan alınan vergilerle finanse edilmiştir. Uzun yıllar boyunca yapılan bu yatırımlar göç serbestliğinin sağlanması durumunda kaybedilecektir. Bu nedenle beyin dolaşımı, bireylerin iradelerine bırakılmayacak kadar önemli bir kalkınma sorunudur. Bu model bilim ve teknolojinin kültürel gelişimin bir parçası olduğu üzerine kurulmuştur (Kara, 2022: 31).

Milliyetçi model düşünürleri beyin göçünün engellenmesi amacıyla göç kısıtlayıcı politikaların, bağlayıcı girişimlerin, hedef ve kaynak ülkeler tarafından karşılıklı uygulanan göç kısıtlamalarının, işe alım uygulamalarında liyakat temelli yaklaşımların benimsenmesi gerekliliğini vurgulamaktadır (Sager, 2014: 564). İnsaniyetçi modelin savunucuları da göç ve seyahat sınırlamalarının modern hukuk sistemleriyle çeliştiğini ifade ederek bu uygulamalara karşı çıkmaktadır (Katsva, 2007: 46).

Yeni Yaklaşımlar: Beyin kazanım modeli ve bilimsel diaspora olarak ikiye ayrılmaktadır. Beyin kazanım modelinde nitelikli işgücü; bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla hedef bölge ile kaynak bölge arasında etkileşimi artırarak küresel gelişmeyi artırmaktadır. Göçmenler sahip olduğu ağlar aracılığıyla kendi

ülkelerine gönderdikleri maddi ve bilimsel transferler sayesinde kaynak bölgenin de gelişmesine önemli katkıları bulunmaktadır (Le, 2008: 619).

Bilimsel diaspora kuramı, hedef bölgede bulunan nitelikli işgücünün kaynak bölgeye fiziksel olarak geri dönmemesi üzerine kurulmuştur. Göçmen birey uzaktan iletişim uygulamalarıyla kaynak ülke ile ilişkiler kurarak beyin göçünün olumsuzluklarını azaltabilecektir (Sahay, 2009: 33). Bilimsel diaspora düşünürleri, göç eden nitelikli bireylerin gittikleri hedef bölgelerde belli yaşam düzeni kurdukları bu yüzden geri dönme olasılıklarının düşük olduğunu ifade ederek belli organizasyonlarla karşılıklı kalkınma çabalarının politika aracı olarak kullanılabileceğini düşünmektedir. Uluslararası alanda faaliyet gösteren bilimsel dayanışma firmaları, göçmen bireyin kaynak bölge için düzenlediği uluslararası toplantılar, danışmanlık faaliyetleri ve proje çalışmaları bilimsel diaspora kuramcılarının kullandığı araçlar arasında yer almaktadır (Gökbayrak, 2008: 70-73).

Bireylerin özellikleri, kaynak ülkenin durumu ve göçün nedenlerine göre beyin göçü çeşitli türlere ayrılmaktadır (Okur, 2023: 27):

Beyin Değişimi: Ülkelerin karşılıklı anlaşmaları neticesinde kendi aralarında yapmış olduğu nitelikli işgücü değişimi olarak tanımlanmaktadır. Geçici bir uygulama olup değişimin süresi taraf ülkelerce belirlenmektedir (Okur, 2023: 27).

Beyin İhracı: Ülkelerin eğitimini bitirmiş belli alanlarda uzman vatandaşlarını belli ücretler karşılığında hedef ülkelere göndermesi olarak tanımlanmaktadır. Filipinler, Nijerya gibi döviz ihtiyacı olan ülkelerin kullandığı bir yöntemdir (Ifedigbo, 2022).

Sanal Beyin Göçü: Coğrafi bir göç hareketi gerçekleştirmeden ve hedef ülkenin vatandaşlığını almadan web tabanlı yazılımlar aracılığıyla üçüncü ülkeler adına çalışmaktır. Genellikle Covid 19 gibi kriz durumlarında ve ulusötesi şirketlerin karlarını maksimize etmek amacıyla kullandıkları beyin göçü türüdür (Baş, 2022: 915).

Beyin Bolluğu: Ülkede belli bir konuda uzman sayısının fazlalığından dolayı marjinal fayda sınırının aşılması sonucunda üçüncü ülkelerin ilgili kişilere belli teşviklerle sahip olmasını ifade eder (Okur, 2023: 29).

Beyin Ziyanı: Yetişmiş göçmen bireylerin eğitim seviyelerine nazaran daha düşük nitelik gerektiren işlerde çalışmalarıdır. Bu beyin göçü tipi işsizlik ve eksik istihdamın yüksek olduğu ülkelerde sıklıkla görülmektedir (Ulusoy, 2021: 16).

KAYNAKÇA

- *Ali, M., Egbetokun, Abiodun, & Memon, M. H. (2018). Human Capital, Social Capabilities and Economic Growth. Economies, 6(1), 1-18.*
- *Baş, H. (2022). Türkiye'de Sanal Beyin Göçü: Uzaktan Yurtdışına Çalışanların Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma. İstanbul İktisat Dergisi, 915-951.*
- *Deng, Z. (2007). China's brain drain problem: Causes, consequences and policy options. Journal of Contemporary China , 6-33.*
- *Dodani, S., & LaPorte, R. E. (2005). Brain drain from developing countries: how can brain drain be converted into wisdom gain? Journal of the Royal Society of Medicine, 487–491.*
- *Durmaz, A. (2018). Beşeri Sermaye Kaynağı Olarak Diaspora. Konya: Çizgi Yayınları.*
- *Gökbayrak, Ş. (2008). Uluslararası Göç Ve*

Kalkinma Tartişmalari: Beyin Göçü Üzerine Bir Inceleme. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65-82.

- *Ifedigbo, S. (2022). Brain Exports: Growing the Nigerian Economy. https://www.pwc.com/ng/en/press-room/press-room-brain-exports-growing-the-nigerian-economy.html#:~:text=Brain%20export%20occurs%20when%20a,the%20talent%20is%20physically%20located. adresinden alındı*
- *Kara, E. (2022). Beyin Göçü ve Yumuşak Güç Bağlaminda Türkiye'de Yabanci Uyruklu Akademisyenler: Bir Anlatı Çalişmasi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi.*
- *Katsva, M. (2007). Weapons of mass destruction brain drain from Russia: Problems and perspectives. The Journal of Slavic Military Studies , 46-67 .*
- *Le, T. (2008). Brain drain or brain circulation: Evidence from OECD's international migration and R&D spillovers. Scottish Journal of Political Economy, 618 - 636.*
- *Okur, F. (2023). Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Beyin Göçü Konusuna Ilişkin Öğrenci Görüşleri. Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.*
- *Sager, A. (2014). Reframing the brain drain. Critical Review of International Social and Political Philosophy , 560-579 .*
- *Sahay, A. (2009). Indian Diaspora In The United States Brain Drain or Gain? Lanham: Lexington Books.*

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ

Özkan GÖKCAN

Dr. Öğr. Üyesi Munzur Üniversitesi İİBF SBKY, Tunceli, ozkangokcan@gmail.com, orcid: 0000-0002-3286-1580.

Mültecilerin haklarının korunması ve ihtiyaçlarının karşılanması adına ortaya çıkan küresel ölçekli kurumsal çabalar, I. Dünya Savaşı'nın yarattığı büyük yıkımın ürünüdür. Milletler Cemiyeti bünyesinde kurulan Rus Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik Ofisi (1921), Uluslararası Nansen Mülteciler Ofisi (1930), Almanya'dan Gelen Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik (1933), Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik (1938), Mülteciler Üzerine Hükümetlerarası Komite (1938) gibi organlar, I. Dünya Savaşı nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan kişi ve grupların haklarını koruma ve ihtiyaçlarını karşılama adına çalışmalar yürütmüştür (Uzun, 2016: 62-66). Bu çalışmalar, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde devam etmiş ve 1947 yılında Uluslararası Mülteci Örgütü (UMÖ) kurulmuştur. Mültecilerin haklarıyla ve ihtiyaçlarıyla her düzeyde ilgilenmek amacıyla kurulan UMÖ, Soğuk Savaş'ın ideolojik atmosferi bağlamında ABD tarafından Sovyetler Birliği ve onun müttefiklerindeki iç çatışmalara etki edecek bir araç olarak kullanılmaya çalışılmış ancak kısıtlı maddi imkanlara sahip olması nedeniyle 1951 yılında çalışmalarını sonlandırmıştır (Ekşi, 2019: 347)

Uluslararası Mülteci Örgütü'nün mültecilerin haklarının korunması ve ihtiyaçlarının karşılanması noktasında yetersiz kalması ve mülteci sorununun II. Dünya Savaşı sonrasında daha geniş kitleleri ilgilendiren bir konu haline gelmesi, BM bünyesinde yeni bir uluslararası düzenleme yapma çabalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu çabaların

Suriye İç Savaşı'yla birlikte Avrupa'ya yaşanan göç akını karşısında Avrupa Birliği'nin ve Avrupa ülkelerinin göç politikası konusunda bir değişimin yaşanması ve sınırların kapatılarak göçmenlerin dışarıda tutulmasına yönelik güvenlik temelli bir politikaya yönelinmesi bu anlamda önemli bir örnektir. Ayrıca son yıllarda Avrupa'da büyük bir popülarite elde eden aşırı sağ partilerin BMMYK ve benzeri kuruluşlara yapılan bağışların kesilmesine yönelik yaptığı çağrılar, devlet bağışlarına bağımlı durumda olan Yüksek Komiserliğin ilerleyen yıllarda görevlerini yerine getirebilme noktasında karşılaşabileceği potansiyel sorunların habercisidir. Devletlerin özellikle 2000'li yıllardan bu yana yükselen göç hareketlerinin etkisiyle BMMYK'nin yetki alanına giren konuları öncelikli ulusal güvenlik konuları olarak değerlendirmesi, dünyadaki her 74 kişiden birinin yerinden edildiği (The UN Refugee Agency, 2023: 7) mevcut uluslararası düzende, BMMYK'nın aktif ve etkin bir uluslararası koruma ve yardım politikası izlemesinin önünde önemli bir engel olarak durmaktadır.

KAYNAKÇA

- *Uzun, E. (2016), "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK'nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri", Göç Araştırmaları Dergisi 2 (2), 60-85.*
- *Ekşi, N. (2019), "Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Türkiye'deki Faaliyetleri ve Türk İltica Sisteminde Değişen Rolü", İstanbul Hukuk Mecmuası, 77 (1), 343–370.*
- *UN General Assembly (1949), "Document Symbol A/RES/319(IV)/Refugees and Stateless Persons", https://digitallibrary.un.org/record/666795, (12.07.2023).*
- *Statute of the Office of the UNCHR (1950), https://www.unhcr.org/media/statute-office-united-nations-high-commissioner-refugees, (12.07.2023).*
- *The UN Refugee Agency (2023), Global Trends Forced Displacement in 2022, UNHCR Global Data Service, Copenhagen.*
- *UNHCR (2023), "History of UNHCR", https://www.unhcr.org/us/about-unhcr/who-we-are/history-unhcr, (03.07.2023).*
- *Türk, V. (2013), "The UNHCR's Role in Supervising International Protection Standards in the Context of its Mandate", The UNHCR and the Supervision of International Refugee Law, (Ed. J. C. Simeon), Cambridge University Press, Cambridge, 39-58.*
- *Gaynor, T. (2020), "Climate Change is the Defining Crisis of Our Time and It Particularly Impacts the Displaced", https://www.unhcr.org/news/stories/climate-change-defining-crisis-our-time-and-it-particularly-impacts-displaced, (18.07.2023).*
- *UNHCR (2022), Global Report 2021, UNHCR Publishing, Geneva.*
- *UNHCR Türkiye (2023), "Ne Yapıyoruz", https://www.unhcr.org/tr/ne-yapiyoruz, (10.07.2023).*

C

CEMAAT-CEMAATLEŞME

Yavuz ACUNGİL
Doç. Dr. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İİBF KY, yavuz.acungil@gop.edu.tr, Tokat/Türkiye, Orcid: 0000-0003-0794-0225.

Arapça kökenli "cem" (cmʿ) kökünden gelen cemaat kelimesi [camāʿa(t)] "topluluk, toplantı kelimelerinden alıntı bir kelimedir (nisanyansozluk.com). Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük'te ise üç anlama sahip olduğu görülmektedir. İlk anlamında "bir araya gelmiş, toplanmış insanlar", ikinci anlamında "insan kalabalığı, topluluk" ve son anlamında ise "bir dinden veya soydan olanların topluluğu" şeklinde kullanıldığı görülmektedir (https://sozluk.gov.tr). Cemaat kelimesi aynı zamanda İngilizce'de "community" ve Fransızca'da "com-munauté" terimleri ile ifade edilen kelimelerin anlamına karşılık gelmektedir (Günay, 2003: 29). Oxford Sözlüğü'nde cemaat kelimesi şu anlamlara karşılık gelmektedir (2022); grup olarak bahsedildiğinde belirli bir bölgede, ülkede vb. yerde yaşayan tüm insanlar; aynı dini, ırkı, işi vb. paylaşan bir grup insan; yaşadığı yerde bir şeyleri paylaşma; bir gruba ait olma hissi ve birlikte yaşayan ve sahip oldukları şeylere eşit olarak sahip olan ve paylaşan bir grup insan.

Cemaat kavramı çok uzun bir tarihsel geçmişi olmayan sosyoloji bilimi ilk çıktığı zamanlardan günümüze değin birçok içerik kazanan bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Kavram insanların ortak bir şeye sahip olmasıyla ilgili olmakla birlikte bu şeyin ne olduğuna yönelik birçok tartışma olagelmiştir. (Crow, 2007: 617). Kavram, birçok anlam barındıran, düşünümsel ve karmaşık ve belirsiz bir yapıya sahiptir (Günerigök, 2019: 287).

En geleneksel yaklaşıma göre cemaat, ortak bir mekânı paylaşan insanlarla ilgilidir (Crow, 2007: 617). Buna yaklaşıma göre bir mekâna bağlı yerleşim ve organizasyon biçimidir (Gezgin, 1988: 184). Marshall (1990: 90) ise cemaati, "üyelerinin ortaklaşa paylaştıkları şeye –genellikle ortak bir kimlik duygusuna– dayanan, özel olarak oluşturulmuş bir toplumsal ilişkiler bütünü" şeklinde tanımlamıştır. Her türlü içten, mahrem ve bize mahsus olan hayat biçimi cemaat olarak adlandırılır. Doğumundan itibaren kendi cemaati içinde yaşanmaya başlanır. Cemaat, bireylerin "kim olduklarını" söyleme şeklidir ve ortak bir kimlik meydana getirir.

Bir topluluğun temeli ister çıkar ister ortak bir yerde oturma ister ortak bir kimlik veya bu ortak unsurların bir bileşeni olsun söz konusu ilişkilerin bir dereceye kadar dışlayıcı olmasını içerir. Yani topluluklar ait olanları ait olmayanlardan ayırarak işler. Topluluk kendi üyelerini diğerlerinden ayıran çıkarlar vaat eder. Topluluğa ait olanları "biz", ait olmayanları "onlar" olarak nitelendirerek bu farklılığın güçlü bir şekilde hissedilmesi sağlanır (Crow, 2007: 618).

Antik Yunan'da her ne kadar bir cemaat kavramı geliştirilmiş olmasa da topluluk kavramı üzerinden analizler yapılmıştır. Aristotales, toplumun doğası üzerine düşüncelerinde kent devletlerinde yurttaşlar arasında bir cemaat şekli olarak devlet olgusuna ulaşmıştır. Cemaat kavramı 18. yüzyıla kadar Antik Yunan'daki anlamından kısmen farklılaşmış

gi ve değer kodlarını taşıyarak cemaat ilişkilerini önceki geleneksel yapıdan farklı bir tarzda üreteceklerdir (Çelik, 2003: 242).

KAYNAKÇA

- *Akarsu, A. (2015), "Sosyolojik Bir Kavram Olarak 'Cemaat' ve Türkiye'de Cemaatleşme Süreci", Toplum Bilimleri Dergisi, 9(17), 75-94.*
- *Bulut, Y. (2022), "Cemaat-Cemiyet", Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, (edt.) Yekta Saraç, TÜBİTAK Bilim Yayınları.*
- *Crow, G. (2007), "Community". The Blackwell Encyclopedia of Sociology, (edt.) George Ritzer, 617-620, Blackwell Publishing.*
- *Çelik, C. (2003), "Kurumsallaşma ve Cemaatleşme Arasında Göçmen Kimliği", Marife Dini Araştırmalar Dergisi, 3(2), 235-247.*
- *Gezgin, M. F. (1988), "Cemaat-Cemiyet Ayrımı ve Ferdinand Tönnies", Sosyoloji Konferansları (Prof. Dr. Mehmet Eröz'e Armağan), Sayı: 22, 183-201.*
- *Günay, Ü. (2003), Din Sosyolojisi, İnsan Yayınları, İstanbul.*
- *Günerigök, M. (2019), "Cemaat Sosyolojisi: Bir Kavramın Tarihsel Serüveni", Anemon Muş Alpaslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(5): 287-297.*
- *Kiray, M. (1964), Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası, İletişim Yayınları, İstanbul.*
- *Marshall, G. (1990), Sosyoloji Sözlüğü, (çev.) O. Akınhay ve D. Kömürcü, Bilim ve Sanat, Ankara.*
- *Nişanyan Sözlük, "Cemaat", https://www.nisanyansozluk.com/kelime/cemaat, (25.08.2023).*
- *Tönnies, F. (2000), "Gemeinschaft ve Gesellschaft", Şehir ve Cemiyet, (edt. ve çev.) Ahmet Aydoğan, ss. 185-222.*
- *Türk Dil Kurumu. "Cemaat". Güncel Türkçe Sözlük. https://sozluk.gov.tr/, (25.08.2023).*
- *Williams, R. (1983), "Keywords: A Vocabulary of Culture and Society", Oxford University Press, New York.*

Ç

ÇEVRESEL GÖÇMEN

Zahide ERDOĞAN
Doç. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Ankara, zahide.rdgn@gmail.com, orcid: 0000-0002-0253-9355.

Çevresel göçmen (environmental migrant) kavramı Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) yayınladığı Göç Terimleri Sözlüğü'nde "ağırlıklı olarak ani ya da kademeli gelişen çevresel değişikliklerin yaşamlarını ya da yaşam koşullarını olumsuz etkilemesinden dolayı mutat evlerinden geçici veya kalıcı süreyle ayrılmak zorunda kalan ya da ayrılmayı tercih eden ve kendi ülkelerinde ya da yurt dışında dolaşan kişi veya gruplardır." (Perruchoud & Redpath-Cross, 2013: 17) biçiminde tanımlanmıştır. Bu kavram çevresel nedenlerle gerçekleşen zorunlu ve gönüllü, sürekli ve geçici, ülke içi ve ülkelerarası, bireysel ve toplu çeşitli göç biçimlerini kapsamaktadır (Environmental Migration, 2023). Dolayısıyla söz konusu çevresel göçmen tanımında ani ya da kademeli çevresel değişiklikler nedeniyle göç edenler, geçici ya da kalıcı olarak ayrılmalar, zorunlu veya gönüllü olarak ayrılma, ülke içinde veya uluslararası göç arasında bir ayrım bulunmamaktadır.

Çevresel göçmen kavramının tanımı üzerinde bir uzlaşma bulunmayıp, bu kavram yerine ekolojik mülteci, çevresel mülteci, iklim kaynaklı göç, çevre kaynaklı zorunlu göç gibi çeşitli kavramlar kullanılmaktadır (Dun&Gemenne, 2008). Çevresel göçmen kavramı yerine kullanılan diğer kavramlar ise çevresel nedenlerle yerinden edilenler, çevresel mülteci ve iklim mültecisi kavramlarıdır. Çevresel yerinden edilenler kavramı çevre mültecisi ve iklim mültecisi kavramlarının bir alternatifi olarak çevresel bozulma ve kötüleşme nedeniyle yerinden edilen kişileri kapsamak üzere kullanılmaktadır (Perruchoud & Redpath-Cross, 2013: 17). İklim göçü kavramı, iklim değişikliği nedeniyle çevrede meydana gelen ani veya ilerleyen değişimler nedeniyle kişi veya kişi gruplarının yer değişimi için kullanılmakta olup, çevresel göçmen kavramının bir alt kategorisini oluşturmaktadır (Sironi vd., 2019: 31). Dolayısıyla çevresel göçmen ve çevresel mülteci kavramları iklim göçü ve iklim mültecisini de kapsamaktadır. "İklim göçmeni" veya "iklim mültecisi" kavramlarından hangisinin kullanılacağı uluslararası hukukta sağlanan haklar açısından önemli olmakla birlikte kampanyalarda olayın aciliyetine dikkat çekmek ve "mülteci" "etiket"inin sağlayacağı sempatiden yararlanmak için "çevre mültecisi" veya "iklim mültecisi" kavramının da kullanıldığı görülmektedir (Brown, 2008: 13). Mülteciler uluslararası mülteci rejimi çerçevesinde korunmakta olup, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi (Mülteci Sözleşmesi) ve 1967 Protokolü mülteci kavramını tanımlamıştır. Çevresel mülteciler uluslararası insan hakları düzenlemeleri çerçevesinde korunmakta olup, kavramın 1951 Mülteci Sözleşmesinde yasal dayanağı bulunmamakta ve IOM ile UNHCR (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) gibi kuruluşlarca kullanımından kaçınılmaktadır (*Environmental Migration*, 2023). Çevresel nedenlerle göç etmek zorunda kalan kişiler 1951 Mülteci Sözleşmesi kapsamında yer almadığından mülteci statüsü edinememektedir. "İklim mültecisi" ifadesi içerdiği sorunlara ve evrensel olarak

tına, 2.215.000'u kuraklık kaynaklıdır (IDMC, 2023: 9). Dünya Bankası tarafından yayımlanan Groundswell 2021 raporuna göre, su kıtlığı, ürün verimliliğinin düşmesi, deniz seviyesinin yükselmesi, aşırı sıcaklar, toprak kaybı gibi nedenlerle 2050 yılına kadar toplam 216 milyon kişi ülkeleri içinde göç etmek zorunda kalacaktır (Clement vd., 2021: XV). Bu çerçevede ülke içinde yerinden edilecek nüfusun toplam nüfusun Sahraaltı Afrika'da %4.2'sini, Doğu Asya ve Pasifik'te %2.5'ini, Güney Asya'da %1.8'ini, Kuzey Afrika'da %9'unu, Latin Amerika'da %2.6'sını ve Doğu Avrupa ve Orta Asya'da %2.3'ünü oluşturacağı tahmin edilmektedir (Clement vd., 2021: xxii).

Göç ve çevre arasında her zaman bir ilişki olmakla birlikte bu durum iklim değişikliğinin yol açtığı sorunlarla daha karmaşık bir hal almıştır. Depremler, volkanik patlamalar gibi doğal afetler, yavaş gelişen çevresel değişiklikler, seller, tropik fırtınalar, bunların yol açtığı toprak kaymaları iklim değişimi ile birlikte artabilir; afetler kitlesel göçe ve yavaş gelişen çevresel bozulmalarda büyük grupların göç etmesine yol açabilir (IOM, 2023). Kademeli veya ani çevresel değişikliklerin göçü nasıl etkileyeceğini tahmin etmek güç olup, 2050 yılına kadar ülke içinde veya sınır ötesine gerçekleşecek geçici ya da kalıcı hareketlerle 25 milyon ile 1 milyar insanın çevresel göçmen olacağı tahmin edilmektedir (IOM, 2023).

KAYNAKÇA

- *Bates, D. C. (2002). Environmental Refugees? Classifying Human Migrations Caused by Environmental Change. Population and Environment, 23(5), 465-477.*
- *Black, R. (2001). Environmental refugees: Myth or reality? (34). University of Sussex. https://www.unhcr.org/media/environmental-refugees-myth-or-reality-richard-black*
- *Brown, O. (2008). Migration and Climate Change. IOM Migration and Research Series. IOM.*
- *Clement, V., Kumari Rigaud, K., de Sherbinin, A., Jones, B., Adamo, S., Schewe, J., Sadiq, N., & Shabahat, E. (2021). Groundswell Acting on Internal Climate Migration Part II. World Bank Group.*
- *Dun, O., & Gemenne, F. (2008). Defining 'environmental migration'. Forced Migration Review, 31, 10-11.*
- *Environmental Migration. (2023). [IOM]. Environmental Migration Portal. https://environmentalmigration.iom.int/environmental-migration*
- *Hinnawi, E. E. (1985). Environmental refugees. United Nations Environment Programme. https://digitallibrary.un.org/record/121267?ln=en*
- *IDMC. (2023). GRID 2023 Internal Displacement and Food Security. IDMC NRC. https://www.internal-displacement.org/sites/default/files/2023-05/IDMC_GRID_2023_Global_Report_on_Internal_Displacement_HQ.pdf*
- *Sironi, A., Bauloz, C., & Emmanuel, M. (Ed.). (2019). International Migration Law Glossary on Migration. IOM UN Migration. https://environmentalmigration.iom.int/sites/g/files/tmzbdl1411/files/iml_34_glossary.pdf*
- *IOM. (2023). A Complex Nexus. International Organization for Migration. https://www.iom.int/complex-nexus*
- *Myers, N. (1993). Environmental Refugees in a Globally Warmed World. BioScience, 43(11), 752-761. https://doi.org/10.2307/1312319*
- *Perruchoud, R., & Redpath-Cross, J. (Ed.). (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. IOM. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf*
- *New York Declaration for Refugees and Migrants, (2016). https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_71_1.pdf*

ÇİFTE VATANDAŞLIK

Zeynep HİÇDURMAZ
Doç. Dr. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Kütahya, zeynep.demirci@dpu.edu.tr, orcid: 0000-0002-8695-8484.

Çifte vatandaşlık (dual citizenship), aynı anda iki ülkenin yasal vatandaşı (üyesi) olma durumudur (Cambridge Dictionary). Çifte vatandaşlık, anavatanın vatandaşlığını edinmek şeklinde olabileceği gibi göç edilen ülkenin vatandaşlığını edinmek şeklinde de olabilir. Bazı durumlarda bireyler ikiden fazla vatandaşlığa sahip olabilirler. Buna ise çoklu vatandaşlık (multiple/plural citizenship) adı verilir (Faist & Gerdes, 2008). Çifte ya da çoklu vatandaşlık, bireyin iki veya daha fazla devlete üyeliğini gösteren bir statüdür (Escobar, 2021).

Çifte veya çoklu vatandaşlık sadece göç alan ülkenin değil göç veren ülkenin de yasal düzenlemesiyle değerlendirilen bir konudur. Çifte vatandaşlığın mümkün olabilmesi için hem yaşanılan ülkenin hem de köken ülkenin yasal mevzuatının buna izin vermesi gerekir. Devletlerin çifte vatandaşlığa yaklaşımları değişkenlik gösterir. Bazı devletler, fiilen veya anlaşmalar temelinde çifte vatandaşlığı kabul ederken, bazıları belli sınırlarla kabul etmekte, bazıları ise kabul etmemektedir. Çifte vatandaşlığın kabul görmesinin yaygınlaşmasında ulusal ve uluslararası çeşitli faktörler etkili olmuştur (Bevelander & Spång, 2015). Göç alan devletlerde zamanla adalet, hoşgörü ve demokratik ilkelerin güçlenmesiyle ve vatansızlığı önlemeye yönelik uluslararası normların etkisiyle çifte vatandaşlık kabul düzeyini güçlendirmiştir. Çifte vatandaşlık, kabul ve red durumu dışında ayrıca geliştirilen hoşgörü düzeyine de göre de farklılaşmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan gelişmelerle devletler, çifte vatandaşlığa hoşgörülü bir yaklaşım geliştirmeye başlamışlardır. Uluslararası çatışmaların azalması, kadınların sahip oldukları vatandaşlıkları çocuklarına aktarabilecekleri insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği atmosferinin gelişmesi, vatansızlığın önlenmesine yönelik uluslararası girişimlerin artması ve uluslararası göçle birlikte farklı vatandaşlıklara sahip bireyler arası evliliklerdeki artış çifte vatandaşlığı devletler açısından normalleştirmiştir (Escobar, 2021). Günümüzde ise birçok devlet çifte vatandaşlığı kabul etmektedir.

Göçmenlik durumuna bağlı olarak, vatandaşlığın verilme şekli ve vatandaşlıkla edinilen haklar konusunda çifte vatandaşlık belli farklılıklar taşıyabilir. Çifte vatandaşlık, her zaman siyasi hak getirmeyebilir. Çifte vatandaşlık, her ne kadar devlete bağlılığı ifade eden yasal bir statü anlamına gelse de bireyin ikamet etmediği ikinci ülkedeki hak ve yükümlülüklerini zorunlu olarak içermez (Østergaard-Nielsen, 2008). Bazı devletler, yerleşik vatandaşların sahip olduğu siyasal hakları dış ülkede yaşayan vatandaşlarına sağlamayabilirler.

Çifte vatandaşlık farklı yollarla kazanılabilir. Çifte vatandaşlık, vatandaşlığın doğumla kendiliğinden kazanılmasını sağlayan kurallar ve doğumdan sonra vatandaşlık değişikliğini sağlayan kurallar arasındaki etkileşimle ortaya çıkar (Bauböck, 2021: 62). Çifte vatandaşlık esas olarak üç şekilde mümkün olabilir: soy bağı yoluyla, ülke topraklarında doğum yoluyla ve vatandaşlığa kabul yoluyla (Bauböck, 2021: 63-65). Doğumla kazanılan vatandaşlık iki şekilde gerçekleşir. Bunlardan ilki soy bağı yoluyla gelen vatandaşlıktır (*jus sanguinis*). Anne ve babası farklı vatandaşlıklara sahip olan bir çocuk, devletlerce soy yoluyla vatandaşlık hakkı tanınıyorsa her iki ülkenin çifte vatandaşı olur. Diğeri göçmen kökenli çocuğun ülke topraklarında doğmasıyla (*jus soli*) edindiği vatandaşlıktır. Bir devletin kendi top-

raklarında doğanlara vatandaşlık verdiği (jus soli) ve diğer devletin de kendi toprakları dışındaki vatandaş olan ebeveynlerinden doğan çocuklara vatandaşlık verdiği (topraklar-dışı jus sanguinis) durumda çocuk doğuştan çifte vatandaş olur. Bazı ülkelerde *jus soli* ilkesi şartlı bir nitelik taşır. Ebeveynin belli bir süre ülkede ikamet etmesini veya çocuğun belli bir süre ülkede yaşamasını şart koşabilir. Son olarak çifte vatandaşlık, vatandaşlığa kabul yoluyla (*naturalisation*) gerçekleşebilir. Burada çifte vatandaşlık, bir kişinin yaşadığı ülkenin vatandaşlığını alması durumunda diğer devletin bu kişinin vatandaşlığını devam ettirmesi ve vatandaşlığa kabul eden devletin de kabul için diğer ülke vatandaşlığından vazgeçmesini koşul olarak öne sürmemesi durumunda gerçekleşebilir.

Çifte vatandaşlık, göç alan ve göç veren devletler için önemli bir konudur. Göç veren devletler, vatandaşlarıyla bağlarını korumak istemektedirler. Bu konu çifte vatandaşlık ve diaspora arasındaki ilişkiyi gösterir. Göç alan ülkede ise çifte vatandaşlık, göçmen entegrasyonu açısından tartışılan konulardan biri olmuştur. Çifte vatandaşlığın avantaj ve dezavantajlarından bahseden Faist ve Gerdes (2008), çifte vatandaşlığın göçmen entegrasyonuna katkısını şu şekilde belirtir: Aidiyet anlamında, göç alan ülkelerde yasal üyeliğin sağlanması ve böylece yerel halk tarafından kabulün kolaylaşması ve göçmenlerin yerleşim ülkeleriyle özdeşleşmesine katkı bulunmasıdır. Faydaları ise; vize zorunluluklarından kaçınmak, yerleşim ülkesinde ve AB ülkelerinde eğitime ve işe daha kolay erişimdir. Köken ülke vatandaşlığının korunması ise ulus aşırı bağların ve buna ilişkin çok kültürlü becerilerin tanınmasını ve vatandaşlığa bağlı hakların korunması sağlar. Bununla birlikte çifte vatandaşlık bazı sorunlar çerçevesinde tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmaların başında çifte oy hakkı, sadakat ve entegrasyon eksikliği ve vatandaşlığın değersizleşmesidir. Çifte vatandaşlık, köken ülke vatandaşlığını koruyan göçmenin, yerleştiği ülkeye olan bağlılığının azalacağı düşüncesi ve güvenlik kaygıları ekseninde tartışılan konulardan biri olmuştur (Østergaard-Nielsen, 2008). Bazı devletler, göçmen entegrasyonunda vatandaşlığı teşvik etmenin önemli olduğu düşüncesinden hareketle ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlere vatandaşlık hakkı verilmesine olumlu bakarken, bazıları ise göçmen kökenliler ve onların soyundan gelenler için vatandaşlık hakkını zorlaştırırlar (Bauböck, Ersbøll, Groenendijk, & Waldrauch, 2006: 15). Bazı devletler, yurt dışında yaşayan vatandaşlarının vatandaşlıklarını korumalarına olumlu bakarken, bazıları ise buna izin vermezler.

Türkiye, 5901 Numaralı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda "çok vatandaşlığı" tanıyan ülkelerden biridir (Türk Vatandaşlığı Kanunu). Çok vatandaşlık, Kanun'da Türk vatandaşının aynı anda birden çok vatandaşlığa sahip olmasını ifade eder. Türkiye dışında da olsa, Türk vatandaşı olan anne veya babadan evlilik birliği içinde doğan çocuk soy bağı yoluyla (jus sanguinis) Türk vatandaşıdır. Böylece Türkiye dışında yaşayan Türk vatandaşı göçmenler ve onların soyları, yerleştikleri ülke mevzuatı çifte vatandaşlığa izin veriyorsa çift vatandaşlığa sahip olabilirler.

KAYNAKÇA

- *Bauböck, R. (2021). The Toleration of Dual Citizenship: A Global Trend and its Limits. In R. Bauböck, & M. Haller, Dual Citizenship and Naturalisation: Global, Comparative and Austrian Perspectives (pp.59-79). Vienna: Austrian Academy of Sciences Press.*
- *Bauböck, R., Ersbøll, E., Groenendijk, K., & Waldrauch, H. (2006). Introduction. In R. Bauböck, E. Ersbøll, K. Groenendijk, &*

H. Waldrauch, Acquisition and loss of nationality: Comparative analyses-policies and trends in 15 European countries (Vol. 1) (pp. 15-34). Amsterdam University Press.

- *Bevelander, P., & Spång, M. (2015). From aliens to citizens: The political incorporation of immigrants. In Handbook of the economics of international migration (Vol. 1, pp. 443-488). North-Holland.*
- *Cambridge Dictionary. Dual Citizenship. 09 12, 2023 tarihinde Cambridge Dictionary: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/dual-citizenship*
- *Escobar, C. (2021). Dual Citizenship. 09 30, 2023 tarihinde Oxford Bibliographies: https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780199756223/obo-9780199756223-0274.xml*
- *Faist, T., & Gerdes, J. (2008). Dual citizenship in an age of mobility. Delivering Citizenship: The Transatlantic Council on Migration, 73-98.*
- *Østergaard-Nielsen, E. (2008). Dual citizenship: policy trends and political participation in EU member states.*
- *Türk Vatandaşlığı Kanunu. 09 10, 2023 tarihinde: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5901.pdf*

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

Murat DİNÇ
Doktora Öğrencisi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, mdincc@yahoo.com, orcid: 0000-0002-7134-5941.

Çocuk işçiliği; çocukların çocukluk evresinden, potansiyelinden ve insanlık onurundan yoksun bırakılmasına neden olan, doğası ve koşulları gereği çocukların sağlığını, güvenliğini, eğitimini, ahlakını vb. hususları olumsuz etkileyen işlerde çalıştırılmasıdır. Bu işler hukuksal olarak çocukların çalışabileceği yaş aralığının ve iş kapsamının dışında bulunmakta olup çocukların gerçekleştirmesi için ağır, tehlikeli, sakıncalı ve zararlı işleri kapsamaktadır. Çocuklara yönelik haklar 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile garanti altına alınmıştır (ILO & UNICEF, 2021: 18; Perruchoud & Redpath-Cross, 2013: 18). Ailelerine ev işleri veya aile işlerinde yardım eden çocuklar da çocuk işçi kapsamına girmektedir (Edmonds, 2007: 6). Arz ve talep doğrultulu faktörlerin birleşiminden meydana gelen çocuk işçiliği (Yayla, 2017: 420), toplumun alt sınıflarının yaşama tutunma stratejilerinin bir parçasıdır (Ertürk, 1994: 4).

Yaşamın önemli evrelerinden biri çocukluk evresidir. Bu evredeki büyüme ve yetişme koşulları yetişkinlik evresi üzerinde önemli etkiye sahiptir. Çocuk işçiliğinde çalışma süreci ne kadar erken başlarsa çocukların eğitimden ve eğitim sayesinde elde edeceği kazanımlardan mahrum kalma ihtimali o kadar artmaktadır. Buna bağlı olarak çocukların gelecekte nitelikli yaşama sahip olma ihtimali azalmakta ve çocuklar donanımsız ve vasıfsız bireyler haline gelmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde çocuk işçiliği, yoksulluğu sürekli yeniden üreten bir faktör haline getirmektedir. Bu ne-

çiliğini önlemek amacıyla hazırlanan hukuksal çalışmaların yeniden düzenlenmesi çocuk işçiliğine karşı yaptırım gücünü ve caydırıcılığı arttırabilir. Zorunlu eğitim süresinin arttırılması çocukları iş hayatından uzak tutabilir. Yeni teknolojik makine, araç ve gereçlerin geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve iş gücünde daha fazla kullanılması çocuk emeğine duyulan ihtiyacı azaltabilir (Şahin, 2012: 115).

KAYNAKÇA

- *Avşar, Z., & Öğütoğulları, E. (2012), Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği Mücadele Stratejileri, Sosyal Güvenlik Dergisi, 2(1), 9-40.*
- *Benek, S., Baydemir, R., & Bozdoğan, S. (2020), COVID-19 Pandemi Sürecinde Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği ve Çalışma Koşulları Üzerine Bir İnceleme: Beylikova (Eskişehir) Örneği. Türk Coğrafya Dergisi, (76), 75-94.*
- *Berigel, S., & Eroğlu, İ. (2019), Türkiye'de Çocuk İşçiliğinin Dinamikleri. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 14, 39-56.*
- *Beşoluk, E., & Parlak, Z. (2022), Temel Bir Çalışma Standardı Olarak Gelişmekte Olan Ülkelerde Çocuk İşçiliği, Ekonomi Maliye İşletme Dergisi, 5(1), 54-67.*
- *Çöpoğlu, M. (2018), Türkiye'de Çocuk İşçiliği. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (14), 357-398.*
- *Edmonds, E., V. (2007), Child Labor, IZA Discussion Paper No. 2606: Bonn.*
- *Ertürk, Y. (1994), Patterns of Child Labour in Rural Turkey, ILO (International Labour Organization) Publication, Ankara.*
- *Gülçubuk, B. (2012), Tarımda Çocuk Emeği Sömürüsü ve Toplumsal Duyarlılık, Çalışma ve Toplum, 2(33), 75-94.*
- *ILO & UNICEF. (2021), Child Labour: Global Estimates 2020, Trends and the Road Forward, ILO (International Labour Organization) and UNICEF (United Nations Children's Fund), New York.*
- *Karataş, K. (1993). Çocuk İşgücü Sorunu: Nedenleri, Sonuçları ve Çözüm Önerileri. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi, 11(1), 85-93.*
- *Momen, M., N. (2020), Child Labor: History, Process, and Consequences. Leal Filho, W., Azul, A., Brandli, L., Özuyar, P., Lange Salvia, A., Wall, T. içinde, No Poverty: Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals. Springer, Cham.*
- *Parin, S., & Çakar, S. (2022), Kırsal Yaşamda Ücretsiz Çocuk Emeğinin Kullanımı, Politik Ekonomik Kuram, 6(1), 205-228.*
- *Perruchoud, R., & Redpath-Cross, J. (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. IOM (Uluslararası Göç Örgütü).*
- *Şahin, L. (2012), Geçmişten Günümüze Çocuk İşçiliği, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 7(2), 103-118.*
- *Tunçcan, N. (2000), Çocuk İşçiliği: Nedenleri, Boyutları ve Küreselleşen Dünyadaki Konumu, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (43-44), 241-259.*
- *Yayla, Y. (2017), Küresel Dünya'da ve Türkiye'de Çocuk İşçiliği: Uluslararası ve Ulusal Yasal Düzenlemeler ve Ampirik Göstergeler, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (128), 413-436.*

ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK

Selim BOZDOĞAN
Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, İİBF SBKY, Bitlis, selimbzdogan@gmail.com Orcid: 0000-0001-8852-8974

"Çokkültürlülük" terimi, bir toplumun veya ülkenin, farklı kültürlerin bir arada var olduğu ve bu kültürlerin birbirleriyle etkileşimde bulunduğu bir *durumu* açıklarken "çokkültürcülük", farklı kültür ve kimlik gruplarına yönelik *siyasi ve sosyal politika yapma* biçimlerini ifade etmektedir. Çokkültürcülük; farklı kültürlerin eşit gelişimini amaçlayan, farklı nüfus grupları arasında sosyal ve kültürel anlamda köprüler kuran (Doytcheva, 2020: 24), istihdam için eşit fırsatlar ve eğitim seçenekleri sunan (Grishaeva, 2012: 917), farklı sosyal grupların fikir ve eylemlerini içeren siyasi bir programdır. Bu program, farklı toplumsal gruplara sosyal hayatın temel alanlarında (siyasetten kültüre), eşit şekilde katılma imkânı sağlamayı amaçlamaktadır (Kymlicka, 2010: 100).

Çokkültürcülük terimi ve bunun "çokkültürlü toplum", "çokkültürcülük politikası" gibi çoklu türevleri, 1960'larda Kanada'da uygulanan politikalarla akademik sözlüğe girmiştir (Rattansi, 2011). Kanada, 1960'ların sonlarına doğru çokkültürcülük politikalarını benimsemeye başlamıştır. 1971 yılında kabul edilen "Kanada'nın Ulusal Kimliği ve Çokkültürcülük Politikası"[1] bu sürecin önemli bir dönüm noktasıdır. Bu politika, farklı kültürel grupların kimliklerini korumalarını ve Kanada toplumuna entegre olmalarını teşvik etmeye yöneliktir (Banting ve Kymlicka, 2010: 47). İlk olarak Quebec'li Frankofonların ulusal dillerinin tanınmasıyla uygulamaya konulan çokkültürcülük politikaları, daha sonraki süreçte Kanada'daki yerli halkaları (İnuit, eskimo, metis vs.) ve göçmenleri de içerecek şekilde genişletilmiş ve 1988 tarihinde "Çokkültürcülük Yasası" çıkarılmıştır[2]. Yasa, Kanada'nın çokkültürlü karakterini resmen kabul etmekte ve Kanada vatandaşlarının kültürel miraslarını koruduğunu garantiye almaktadır (Wong ve Guo, 2015: 3). Kanada'da uygulanan çokkültürcülük politikaları daha sonraki yıllarda Avustralya, Amerika ve Avrupa'da göçmen politikaları bağlamında ön plana çıkmıştır.

Çokkültürcülük alanındaki çalışmalarıyla tanınan Keith Banting ve Will Kymlicka (2013: 581), göçmenlere yönelik uygulanan çokkültürcülük politikalarını ölçmek açısından "Çokkültürcülük Politikaları İndeksi" (Multiculturalism Policy Index – MPI) oluşturmuşlardır[3]. İndeks, ülkelerin çokkültürcülük alanında hangi politikaları uygulandığını, sekiz temel göstergeden hareketle ölçmektedir. Göstergeler şöyledir (Banting ve Kymlicka, 2013: 583):

(1) Merkezi ve/veya bölgesel ve belediye düzeylerinde çokkültürcülüğün anayasal, yasama veya parlamenter onaylanması;

(2) okul müfredatında çok kültürlülüğün benimsenmesi;

(3) etnik temsilin/hassasiyetin kamu medyasının yetkisine veya medya lisanslamasına dâhil edilmesi;

1 *Canadian Multiculturalism Policy, 1971, https://pier21.ca/research/immigration-history/canadian-multiculturalism-policy-1971 (Erişim Tarihi: 13.09.2023).*

2 *Yasa, kabaca şu ilkelere vurgu yapmaktadır: 1) Kanada hükümetinin, tüm Kanada vatandaşlarına kültürel farklılıkların değerini öğretmek ve bunları kabul etmek için önlemler almasını zorunlu kılar. 2) Kanada hükümetinin, kültürel farklılıkları koruyan ve geliştiren programlar geliştirmesini ve uygulamasını zorunlu kılar. 3) Kanada hükümetinin, herhangi bir kişiye, kültürel nedenlerden dolayı ayrımcılık yapılmasına izin vermediğini belirtir. 4) Kanada vatandaşlarının, kendi kültürleri ile ilgili faaliyetlerde bulunma, kendi dilini kullanma ve kendi kültürleri hakkında bilgi edinme hakkına sahip olduğunu belirtir. 5) Kanada hükümetinin, yerli halkların kültürel haklarını tanıdığını ve desteklediğini belirtir. 6) Kanada hükümetinin, kültürel farklılıkları korumak için mücadele etmek, farklı kültürel gruplar arasında eşitliği teşvik etmek ve toplumsal uyumun geliştirilmesi için çalışmakla yükümlü olduğunu belirtir. Canadian Multiculturalism Act, 1988, https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-18.7/ (Erişim Tarihi: 05.09.2023).*

3 *Çokkültürcülük Politikaları İndeksi sayfası, https://www.queensu.ca/mcp/about (Erişim Tarihi: 13.09.2023).*

(4) yasa veya mahkeme davaları yoluyla kıyafet kurallarından muafiyetler;

(5) çifte vatandaşlığa izin verilmesi;

(6) kültürel faaliyetleri desteklemek için etnik grup kuruluşlarının finansmanı;

(7) iki dilli eğitimin veya ana dilde eğitimin finansmanı;

(8) dezavantajlı göçmen grupları için pozitif ayrımcılık.

Banting ve Kymlicka, göçmenlerle ilgili 8 politikadan 6 tanesini uygulayan ülkeleri çokkültürcülüğü "güçlü" (stronger); 3 ile 5,5 arasında puan alanları "ılımlı" (stable); 3'ün altında puan alanları ise "zayıf" (weaker) ülkeler şeklinde kategorize etmektedir[4]. Yukarıdaki göstergeler dikkate alındığında: Kanada [5] (8), İsveç (7) ve Finlandiya (6) çokkültürcülük politikalarının "güçlü"; Belçika (5,5), Birleşik Krallık (5,5), Portekiz (3,5) ve İspanya (3,5) çokkültürcülük politikalarının "ılımlı" ve İrlanda (3), Yunanistan (2,5), Fransa (2), Hollanda (2), Avusturya (1,5), İtalya (1) ve Danimarka (0) ise çokkültürcülük politikalarının "zayıf" olduğu ülkeler arasında yer almaktadır (Banting ve Kymlicka, 2013: 584). İndeksteki göstergeler, çokkültürcülüğü başarılı ve güçlü kılan politikaların ne olduğuna dair, genel bir perspektif sunmaktadır.

4 *Her göstergede ülkeler, 0 (politika yok), 0,5 (kısmen var) veya 1,0 (açık politika var) olarak puanlanmaktadır. Daha sonra bileşen puanları, her gösterge için eşit ağırlık verilerek toplanmakta ve 0 ile 8 arasında değişen bir ülke puanı elde edilmektedir*

5 *Banting ve Kymlicka'nın indeksi, Avrupa Birliği ülkelerindeki çokkültürcülük politikalarını referans almaktadır. Kanada normalde bu indekste yer almamaktadır. Bu iki ülke, yukarıdaki sekiz gösterge çerçevesinde analiz edilerek bu çalışmaya eklenmiştir. Ayrıca Banting ve Kymlicka, Avrupa Birliği ülkelerinde, 2011 yılında uygulanan çokkültürcülük politikalarını veri almaktadır.*

KAYNAKÇA

- *Banting, K. & Kymlicka, W. (2013). Is there really a retreat from multiculturalism policies? New evidence from the multiculturalism policy index. Comparative European Politics. 11 (5), 577-598.*
- *Banting, K. & Kymlicka, W. (2010). Canadian Multiculturalism: Global Anxieties and Local Debates. British Journal of Canadian Studies, 23 (1), 43-72.*
- *Canadian Multiculturalism Act, 1988, https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-18.7/ adresinden edinilmiştir.*
- *Canadian Multiculturalism Policy, 1971, https://pier21.ca/research/immigration-history/canadian-multiculturalism-policy-1971 adresinden edinilmiştir.*
- *Çokkültürcülük Politikaları İndeksi sayfası, https://www.queensu.ca/mcp/about adresinden edinilmiştir.*
- *Doytcheva, M. (2016). Çokkültürlülük. (Tuba Akıncılar Onmuş, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.*
- *Grishaeva, E. B. (2012). Multiculturalism as a central concept of multiethnic and polycultural society studies. Humanities & Social Sciences, 7 (5), 916-922.*
- *Kymlicka, W. (2010). The rise and fall of multiculturalism? New debates on inclusion and accommodation in diverse societies. International Social Science Journal. 61 (199). 97-112.*
- *Rattansi, A. (2011). Multiculturalism: A very short introduction. Oxford: Oxford University Press.*
- *Wong, L. & Guo, S. (2015). Revisiting Multiculturalism in Canada: An Introduction. Lloyd Wong and Shibao Guo (Edt.). Revisiting Multiculturalism in Canada Theories, Policies and Debates (pp. 1-16). Rotterham: Sense Publishers.*

ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK

Handan AKYİĞİT
Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi İTBF, Sosyoloji, Sakarya, hakyigit@sakarya.edu.tr, orcid: 0000-0002-7619-1638.

Çokkültürlülük (multiculturality) kavramı ilk kez 1941 yılında İngilizcede eski ulusçulukların bir anlam taşımadığı, önyargısız bireylerden oluşan kozmopolit toplumu niteleme anlamında kullanılmıştır (Doytcheva, 2009: 15). Etnik merkezci ya da asimilasyoncu göç yönelimi yerine farklılığı ve çeşitliliği kucaklayan bir göç yönelimidir; belli açılardan göçmenlerin asimile olmaları gerektiği ve olacakları beklentisinin karşıtıdır (Bartram vd., 2019: 221).

Çokkültürlülük ve çokkültürcülük (multiculturalism) kavramı literatürde en çok bir arada kullanılan iki kavramdır. Bu iki kavram birbirlerinin yerine kullanılsa da farklı anlamlara karşılık gelmektedir. Çokkültürlülük "bir toplumda kültürel bakımdan anlamlı farklılıklar gösteren sosyolojik/antropolojik kategorilerin" bulunmasıdır. Çokkültürcülük ise "toplumsal çeşitliliğin belli biçimlerinin (kolektif kimliklerin) kamu alanına siyasi araçlar kullanılarak yansıtılmasını esas alan bir değerler ve uygulamalar bütününü ifade etmesi açısından ideolojiktir" (Yürüşen, 2008: 108). Çokkültürlülükle çokkültürcülük arasındaki ayrımı ortaya koyduktan sonra çoğulluktan (plural) da söz etmek gerekir. Çokkültürlülük daha çok günümüz kültürel çeşitliliğini tanımlamak için kullanılan ve mozaik olgusunda kendini açığa vuran bir kavramdır. Çoğulluk ise geleneksel anlamdaki kültürel çeşitliliği tanımlar. Çokkültürlü toplumlar iç içedir, kendi içlerinde evliliklere rastlamak sıradan bir durumdur, bu şekilde akültürasyon da çok rahat işleyen bir mekanizma haline gelir. Çoğul toplumlar ise iç içe olmaktan ziyade yan yana dizilmiş paralel toplumlardır. Kültürler arasında evliliklere nadiren rastlanır ve kültürler net sınırlarla birbirlerinden ayrıştırılmış bir şekilde yaşarlar. Kültürel etkileşim genellikle formel düzeyde kalır (Şan ve Tzampaz: 40-41).

Çokkültürlülük hem tasvir edici hem de normatif bir terim olarak kullanılmaktadır. Tasvir edici bir terim olarak, bir toplum içerisinde inançları ve pratikleri farklı kolektif kimlik hisleri yaratan iki veya daha fazla sayıda grubun varlığından yükselen kültürel çeşitliliği ifade eder. Çokkültürlülük değişmez bir biçimde ırksal, etnik veya lisan farklılıklarından doğan toplumsal çeşitlilik için ayrılmıştır. Normatif bir terim olarak çokkültürlülük farklı kültürel grupların saygı ve kabul görme hakkı veya ahlaki ve kültürel çeşitliliğin daha geniş topluma yönelik sözde faydaları temelinde toplumsal çeşitliliğin bir pozitif onayını ima etmektedir. Bu anlamda çokkültürlülük inançların, değerlerin ve yaşam biçimlerinin hem bireyler hem de gruplar için kendini tanıma ve öz-değer tesis etmedeki önemini temsil eder (Heywood, 2006 :173).

Çokkültürlülüğü bir devlet politikası olarak tanıyan ya da tanımayan ülkelerin uygulamakta oldukları çeşitli çokkültürlülük biçimleri bulunmaktadır. Liberal gelenek içinde oluşturulmuş olan bireysel haklar çerçevesinde çeşitliliği savunan ve bireyi bir yurttaş kimliği çerçevesinde haklara kavuşturan yaklaşım ile cemaati, hakların temeline oturtan *cemaatçilik* (communitarianism) yaklaşımı birbirleri ile rekabet içinde gelişimlerini sürdürmektedirler. Bu anlamda çağdaş siyaset teorisinde temelde iki farlı çokkültürlülük ve yurttaşlık modelinden söz edebilmek mümkündür. Bunlardan ilki kökeni John Locke, Thomas Hobbes, Montesquieu, Vico ve Herder gibi düşünürlere dayanan ve günümüzde J. Rawls, J. Raz, Kymlicka gibi düşünürler tarafından temsil edilen *liberal – sözleşmeci* çokkültürlülük ve yurttaş-

rarası göçü yoğunlaştıran baskılar üretmiştir (Heywood, 2019: 355).

Kymlicka (1998: 42-43)'ya göre çokkültürlülük tartışmalarında göçmenleri ulusal azınlıklardan ayırmak önemlidir. Çünkü göçmenler ulus değildir. Egemen kültürlerin kamusal kurumlarında yer alırlar ve egemen dilleri kullanırlar; yurttaşlığa kabul edilmeleri için resmi dilleri öğrenmeleri gerekmektedir.

Ulus devlette göç nedeniyle açığa çıkan kimlik, entegrasyon sorununun çokkültürlülük aracılığıyla çözülmesinin toplumsal barışı getirebileceği bir varsayım olarak kabul edilmektedir. Ancak bu varsayım göçmen tecrübesini, göçmenlerin köken ülkelerine ek olarak yasal statüsünü, giriş şeklini, beşerî sermayesiyle birlikte düşünüldüğünde o kadarda kolay olamayacağı ifade edilmektedir (Vertovec, 2007; Joppke ve Lukes, 1999). Şu kadar ki, kültürel değerler sadece dinsel inanca indirgendiğinde ve bu gruplara kamusal alanda ayrı kurumlar ayrıldığında 'getto' tipi ayrılık adaları yaratılmış olmaktadır. Kültürel görecelik noktasından hareketle, her gelenek ve örfün evrensel insan hakları değerleriyle eşit ağırlıkta olduğu görüşü önem kazandığında kız sünneti, onur cinayetleri, ataerkil baskılar, fiziksel şiddet gibi gelenekler demokratik bir çerçeveye oturtulmuş bulunmaktadır. Günümüzde Avrupa'da yüksek sayıda göçmen barındıran devletler farklı uygulamalar yürütmektedirler. İngiltere, Belçika ve Hollanda dinsel kimliğe dayalı siyasal kurumların, okulların kurulmasını desteklemekte, parasal destekte bulunmaktadır. Fransa, cumhuriyetçilik ilkesinden ödün vermeksizin sosyolojik oluşumları FAS gibi sosyal yardım fonları ile Fransa'nın toplumsal yapısının içinde eritmeye çalışmaktadır. Almanya bir Müslüman azınlık kavramını reddederek yerel düzeyde yabancılara göreli bir söz hakkı tanıyan kurumlar yolu ile farklı kimliklerin taleplerine yer vermektedir (Abadan-Unat, 2002a: 312). Bir göçmen toplumu olarak ABD uzun süre çokkültürlü bir toplum olmasına rağmen, 1960'larda siyahi bilinçlilik hareketinin yükselişine değin ele alınmamıştır. Avustralya, gittikçe artan 'Asyalılaşması'nın kabulü sonucunda 1970'lerin başlarından beri resmi olarak çokkültürlülüğe bağlı kalmıştır. Yeni Zelanda'da ayrı bir ulusal kimliğin geliştirilmesinde maori kültürünün rolünün tanınmasına bağlı olmuştur. Çokkültürlülük Kanada'da Fransızca konuşan Quebec ile İngilizce konuşan çoğunluk nufüsü arasında uzlaşmayı sağlama teşebbüsü ve yerli Inuit halklarının kabulü ile ilişkilendirilir. İngiltere'de çokkültürlülük hatırı sayılır büyüklükte siyah ve Asyalı toplulukların varlığını kabul etmektedir (Heywood, 2006: 175).

Son yıllarda çokkültürlülüğe karşı tepkiler oluşmuştur ve bazı yerlerde geri adım atılmıştır. Kısmen bu eğilim, ABD'deki Dünya Ticaret Merkezi'nin bombalanmasına ve 2001'de Kuzey Britanya şehirlerinde meydana gelen çeşitli ayaklanmalara cevaben gelişmiştir. Fakat en azından İngilizce konuşulan ülkelerde çokkültürlülüğün teşvik ettiği uygulamalar ve tutumlar doğal olduğu kabul edilerek -bazen tartışmalı da olsa- algılanmaktadır. Göçmenler için belli derecede asimilasyonun aynı zamanda doğal olduğu savunulurken; insanların ve kurumların göçmenler üzerinde kapsamlı ve tek yönlü bir asimilasyon sürecini uygulayabilme boyutu önemli ölçüde azalmıştır (Bartram vd., 2019: 221).

KAYNAKÇA

- *Abadan-Unat, N. (2002a). Çokkültürlülük ve Demokrasi. (M. Kabasakal, Ed.). Çağdaş ve Demokratik Türkiye Arayışları. İstanbul: Aydoğan Basımevi, ss.81-93.*
- *Abadan-Unat, N. (2002). Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-ötesi Yurttaşlığa. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*

- *Bartram, D., Poros, M. V. & Monforte, P. (2019). Göç Meselesinde Temel Kavramlar. (I. Ağabeyoğlu Tuncay Çev.). Ankara: Hece Yayınları.*
- *Baumann, G. (2006). Çokkültürlülk Bilmecesi. Ankara: Dost Kitabevi.*
- *Doytcheva, M. (2009). Çokkültürlülük. (T. Akıncılar Onmuş Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.*
- *Heywood, A. (2006). Siyaset. Ankara: Liberte Yayınevi.*
- *Joppke, C. & Lukes, S. (1999). Introduction: Multicultural questions'. Multicultural Questions. (C. Joppke & S. Lukes) Oxford: Oxford University.*
- *Kymlicka, W. (1998). Çokkültürlü Yurttaşlık Azınlık Haklarının Liberal Teorisi. (A. Yılmaz Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.*
- *Kivisto, P. (2002). Multiculturalism: Succes, Failure and the Future. Washington: Migration Policy Institute.*
- *Parekh, B. (2002). Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek. Ankara: Phoenix yayınları.*
- *Say, Ö. (2013). 21. Yüzyılda Ulus, Çokkültürlülük ve Etnisite. İstanbul: Kaknüs Yayınları.*
- *Şan, M. K. (2006). Farklılık ve Çokkültürlülük Siyasetleri Üstüne Bir Deneme. Milel ve Nihal. 3 (1-2), ss. 69-117.*
- *Şan, M. K. & Tzampaz, S. (2023). Çok-Kültürcülüğün Soykütüğü: Çok-Kültürcülük Teorisinin Yükselişi ve Düşüşü. Çokkültürlülük Fragmanları. (A. F. Yıldırım Ed.). Konya: Çizgi Kitabevi. ss.38-58.*
- *Vertovec, S. (2007). Superdiversity and ıts Implications. Ethnic and Racial Studies. 30, ss. 1024-54.*
- *Yürüşen, M. (1998). Çeşitlilikten Özgürlüğe-Çokkültürlülük ve Liberalizm. Ankara: LTD yayınları.*

D

DAİRESEL GÖÇ

Ahmet KÜÇÜK
Dr. Öğr. Gör. Düzce Üniversitesi Hakime Erciyas Y.D.Y.O, Düzce, ahmetkucuk@duzce.edu.tr, orcid: 0000-0001-7802-7236.

Küreselleşme sürecinin bir sonucu olarak, sıklıkla Avrupa Birliği'ne ve Amerika'ya yönelen büyük çaplı göç hareketleri gözlemlenmektedir. Genellikle az gelişmiş ülkelerden kaynaklanan bu göç akışları, ilgili ülkelerin ekonomik ve toplumsal yapıları üzerinde önemli zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Bu eğilime karşı önlem almak ve köken ülkelerini kalkınma politikaları açısından desteklemek amacıyla dairesel göç kavramı ön plana çıkmaktadır.

Dairesel göç, uluslararası alanda geçici ya da daha uzun süreli olarak gerçekleşen, akışkan nitelik taşıyan insan hareketliliği olarak ifade edilmektedir. Dairesel göç, gönüllülük esasına dayalı bir biçimde ortaya çıktığı durumlar ve göçmenlerin menşe ülkeleri ile hedef ülkelerin işgücü talepleri arasındaki karşılıklı ilişkilendirilmesi söz konusu olduğunda, ilgili tüm taraflar için faydalı sonuçlar verme potansiyeline sahip olduğu ifade edilebilir (Çiçekli, 2009). Kavram TÜBİTAK Sosyal Bilimler Ansiklopedisinde, göçmenlerin menşe ülke ve hedef ülkeler arasında çoğunlukla çalışmak için gerçekleştirdikleri tekrarlı göç olarak ifade edilmektedir (Argıt, 2022). Diğer bir tanımda dairesel göç, gönüllü olarak meydana gelmesi ve menşe ve varış ülkelerinin işgücü ihtiyaçlarıyla bağlantılı olması durumunda, ilgili herkesin yararına olabilecek, geçici veya uzun vadeli hareketleri de içeren, insanların ülkeler arasında akıcı hareketi olarak tanımlanmaktadır (UNECE, 2016). Çok kısa bir tanımlama yapan Avrupa Göç Ağı (EMN) ise (2023) dairesel göçü, aynı kişi tarafından iki veya daha fazla ülke arasında yasal göçün tekrarlanması şeklinde ifade etmektedir.

Dairesel göç, bireylerin ülkeler arasında geçici olarak hareket etmesini içerir ve genellikle belirli bir süre sonra köken ülkelerine dönmeyi amaçlar. Bu dinamik hareket modeli, genellikle çoklu göç döngüleri ile gerçekleşir ve geleneksel kalıcı yerleşim modellerine karşı bir tezat oluşturur (Constant, Nottmeyer & Zimmermann, 2013). Dairesel göç, küreselleşme, işgücü talepleri ve çeşitli politika gündemleri tarafından belirlenen evrilen küresel manzara bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır.

Dairesel göç, göç yönetimi tartışmalarında merkezi bir konuma gelmiş, uluslararası kuruluşlar ile politika yapıcıların dikkatini çekmiştir. Dairesel Göç Düzenlemeleri (DGD'ler) ile ilişkilendirilen potansiyel faydalar, hedef ülkeleri, köken ülkeleri ve göçmenleri aynı anda 'üçlü kazanç' elde edebilecekleri kapasiteleri hakkında beklentileri artırmıştır. Küresel Göç Antlaşması (KGA), bu ilgiyi örneklendirerek, dairesel göçün esnek iş gücü hareketlilik düzenlemelerini önermiş ve işgücü eksikliklerine çözüm bulma ve kalkınmayı artırma yolu olarak kullanılmasını savunmuştur.

Dairesel göçe ilişkin söylem, göçmenlerin beceri kategorilerine dayalı döngüselliğin ikili modlarını vurgulamaktadır. Kendiliğinden veya 'fiili' döngüsel göç, genellikle hedef ülkelerde kalıcı ikamet seçeneği olan yüksek vasıflı göçmenlerle ilgilidir. Buna karşılık,

(DGD'ler) aracılığıyla düzenlenen ve yönetilen dairesel göç, öncelikle düşük vasıflı ve düşük ücretli göçmen işçilerin işe alınmasına odaklanmaktadır (Vertovec, 2006). Bu farklı modlar, farklı beceri gruplarının ihtiyaçlarını karşılamanın karmaşıklığını vurgulayan çeşitli çıkarımlar taşır.

Dairesel göçün temel ilkesi olan 'üçlü kazanç' iddiası, bu yaklaşımın ilgili tüm paydaşlara fayda sağladığını öne sürmektedir. Destekleyenler dairesel göçün gerçekten de karşılıklı faydalar sağlayabileceğini savunurken, eleştirmenler potansiyel zorluklara işaret etmektedirler. Bu programların liberal demokratik ilkelerle uyumluluğu ve bunların gerçekten işçi haklarına mı yoksa gönderen ülkelerin kalkınma ihtiyaçlarına mı hitap ettiği konusunda sorular ortaya çıkmaktadır (Bauböck,& Ruhs, 2022). Mevcut kanıtlar aynı zamanda menşe ülkelere ve göçmen işçilere sağlanan faydaların olduğundan fazla abartılabileceğini de göstermektedir.

Castles, & Özkul, (2014)'a göre üçlü kazanç iddiasının gerçekleştirilmesinde ve dairesel göçün gelişim potansiyelinin farkına varılmasında bir dizi zorlukla karşılaşılmaktadır. Tasarım aşamasındaki ve uygulamadaki kusurlar, beklentiler ve sonuçlar arasında tutarsızlıklara yol açabilmektedir. Hileli işe alım uygulamaları, yetersiz çalışma koşulları ve göçmen işçilerin haklarının ihlal edilmesi gibi faktörler dairesel göçün olumlu etkisini engellemektedir.

Dairesel göç, işgücü taleplerini karşılama, kalkınmayı artırma ve çeşitli paydaşların çıkarlarını dengeleme potansiyeline sahip çok yönlü bir strateji olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, bu hedeflerin gerçekleştirilmesi, iyi bir tasarımı, uygulamayı ve değişen küresel bağlamın ortaya çıkardığı zorluklarla yüzleşmeyi gerektirmektedir. Politika yapıcılar, dairesel göçün karmaşıklıklarını yönetirken, ekonomik amaçlar, göçmen haklarının korunması ve gönderen ülkelerin kalkınma ihtiyaçları arasında ince bir denge kurmanın hayati önem taşıdığını fark etmektedirler. Kanıta dayalı politika oluşturma aracılığıyla, dairesel göç hem göçmenler hem de küresel topluluk için daha adil ve sürdürülebilir bir geleceğin şekillendirilmesinde bir araç olarak kullanılma potansiyeline sahiptir (Pries, 2016).

KAYNAKÇA

- *Argıt, F. B. (2022). Tübitak Sosyal Bilimler Ansiklopedisi.*
- *Bauböck, R., & Ruhs, M. (2022). The elusive triple win: addressing temporary labour migration dilemmas through fair representation. Migration Studies, 10(3), 528-552.*
- *Castles, S., & Özkul, D. (2014). Circular Migration: Triple win, or a new label for temporary migration?. In Global and Asian perspectives on international migration (pp. 27-49). Cham: Springer International Publishing.*
- *Constant, A. F., Nottmeyer, O. & Zimmermann, K. F. (2013). "Chapter 3: The economics of circular migration". In International Handbook on the Economics of Migration. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing. 31.08.2023 tarihinde https://doi.org/10.4337/9781782546078.00010 adresinden alındı.*
- *Çiçekli, B. (2009). Göç terimleri sözlüğü. Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü Yayınları, (18).*
- *EMN, (2023). EMN Asylum and Migration Glossary. 30.08.2023 tarihinde https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary_en adresinden alındı.*

- *Pries, L. (2016). Circular migration as (new) strategy in migration policy? Lessons from historical and sociological migration research. Return migration and regional development in Europe: mobility against the stream, 25-54.*
- *UNECE, (2016). Defining and Measuring Circular Migration.*
- *Vertovec, S. (2006). Is circular migration the way forward in global policy?. Around the globe, 3(2), 38-44.*

DIŞ GÖÇ

Yıldız ATMACA
Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi, yildizatmaca@yyu.edu.tr

Dış (uluslararası) göç, bir ülkeden başka bir ülke sınırlarına ikamet amaçlı yapılan yer değiştirme hareketidir. Literatürde uluslararası göç olarak da ifade edilen dış göç, küreselleşme sürecinde gelişim göstermiştir. Küreselleşme ile dış göç, yalnızca az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere değil; gelişmiş ülkelerden bir başka gelişmiş ülkeye hammadde amaçlı gerçekleşen göçler olarak da kabul edilmeye başlanmıştır (Aksoy,2012:293).

Dış göç, gerçekleşme sürecinde gönüllü ve zorlayıcı göç olarak iki farklı kategoride değerlendirilmektedir. Bunun sebebi de göçün uluslararası sahada mücbir durumlardan kaynaklanan bir mecburiyeti gerektireceği gibi daha iyi şartlarda bir hayat yaşama gibi sebepleri ihtiva eden bir gönüllülüğü de taşıyabileceğine yöneliktir.2011 yılı Suriye iç savaşı sonrasında vatandaşın farklı ülkelere göç etmek istemesi dış göç olgusuna gösterilebilecek en iyi örneklerden bir tanesidir (Ekici ve Tuncel, 2015: 18).

Dış göç, kalıcı veya süreli olarak bir birey veya bireyler toplumunun farklı sebepler çerçevesinde menşei ülkesinden bir başka ülkeye yerleşmek üzere ayrılması olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple dış göçte uluslararası bir sınırı geçme durumu mevzu bahistir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 59). Genel anlamda dış göç, iç çatışmaların gerçekleştiği, totaliter rejimlerin etkili olduğu dönemlerde gelişim göstermiştir. Bu durum döneminde İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasına sebep olan faktörler arasındadır (Bulut vd., 2016: 3).

Dış göç, işsizlik ve artan nüfus sebebiyle göçü teşvik eden göç türlerinden biridir. Ancak dış göçlerin yaşanmasına sebep olan faktörler küreselleşme sürecinde değişime uğramış ve çoğalmıştır. Bireyin eğitim mezuniyetine göre daha ekonomik ve elverişli işlerde çalışmak istemesi, ulusal sınırlarda sıklıkla görülen doğal afetler, ülkelerin siyasal yapılarında görülen değişiklikler, savaşlar, çatışmalar dış göçün çoğalmasına sebep olan faktörler arasındadır. Bu bağlamda dış göçe sebep olan ve göçü arttıran faktörleri iş göçleri, sosyo-ekonomik göçleri, siyasal göçler, mübadele göçleri ve beyin göçleri olarak kategorize etmek mümkündür (Değer, 2019:17).

KAYNAKÇA

- *Aksoy, Z. (2012), "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt. 5 Sayı 20, 292-303.*
- *Bulut, Y., Akın, S., Karakaya, S. (2016). "Mülteci Sorununa Nasıl Bakıldığına İlişkin Bir İnceleme". Uluslararası Yönetim, Ekonomi ve Yönetim Kongresi. 5(1), 9-22.*
- *Değer, D. N. (2019). "Türkiye'de Dış Göç ve Makro-ekonomik Performans İlişkisi: Zaman Serisi Analizi (1985-2017)" Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Trabzon*
- *Ekici, S., Tuncel, G. (2015), "Göç ve İnsan", Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1). 9-22*
- *Göç Terimleri Sözlüğü, (2009).*https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/goc_terimleri_sozlugu(1).pdf *(Erişim Tarihi.30.09.2023)*

DİASPORA

Hüseyin SEVİNÇ
Dr. Öğr. Üyesi Bitlis Eren Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, Bitlis, hsevinc1313@gmail.com, orcid: 0000-0003-2037-6665.

Diaspora kavramı, 2500 yıllık bir geçmişe sahip olmakla birlikte günümüzde kavramın anlam ve kapsamı tartışmalıdır. Yaşanan uluslararası siyasi gelişmelere paralel olarak kavramın günümüzdeki kullanımı oldukça yaygın hale gelmiştir. Diaspora kavramının tarihsel geçmişi ve günümüzdeki yaygın kullanımı kavramın belirsizleşmesini ve anlamının sorgulanmasını da beraberinde getirmektedir (Yaldız, 2013: 289).

Türk Dil Kurumu (2023)'na göre diaspora üç şekilde tanımlanmıştır. İlk tanıma göre diaspora; herhangi bir ulusun veya inanç mensuplarının ana yurtları dışında azınlık olarak yaşadıkları yer anlamına gelmektedir. İkinci tanıma göre diaspora; herhangi bir ulusun yurdundan ayrılmış kolu; kopuntu anlamına gelmektedir. Son tanıma göre diaspora; Yahudilerin ana yurtlarından ayrılarak yabancı ülkelerde yerleşen kolları; kopuntu anlamına gelmektedir. Yunanca "*dia"* ve "*speirein"* kelimelerinin birleşiminde oluşan diaspora; kelime anlamı olarak dağılmış, ayrılmış, yayılmış anlamlarına gelmektedir (Bauman, 2010: 20). Antik Yunan medeniyetinde diaspora, göç ve kolonizasyon kavramlarına atıfta bulunmak için kullanılmıştır. İbranice 'de diaspora terimi ilk başlarda Babil sürgününden sonra Filistin dışında kurulan Yahudi kolonilerine atıfta bulunmak için kullanılmıştır. Sonrasında ise diaspora kavramı atalarının anavatanlarından uzaklara yerleşmiş insanları tanımlayan genel bir ifade haline dönüşmüştür (Shuval, 2000: 42).

çoğunluk nüfustan yabancılaştığı iddiasını taşımalıdır. Bu sayede atalarının anavatanlarını idealize ederek anavatanlarına güçlü bir biçimde bağlanırlar.

Cohen'in diaspora toplumlarının anavatandan iş arayışı, ticaret vb. isteklerle yayılarak oluşabilme durumunu ortaya atmasıyla anavatandan travmatik bir ayrılma koşulunun olduğu yaklaşım yerine kavramın ifade ettiği şekilde genişleyen yeni bir anlam ortaya çıkmaktadır (Hopyar, Topal, & Tauscher, 2022: 50) . Bu durum, dönüşen dünyanın toplumsal, siyasal ve ekonomik gerçekleriyle uyumlu görünmektedir.

Reis (2004) ise diaspora kavramının dönemsel gelişmeler neticesinde zenginleştiğini belirterek diasporaları üç farklı döneme ayırarak incelemiştir. Bu dönemler; Klasik Dönem, Modern Dönem ve Geç-Modern Dönem şeklinde sıralanmaktadır. Klasik dönem ile Antik Çağ ve sonrasındaki dönem ifade edilmektedir. Yahudi ve Ermeni diasporaları bu dönemde atıf yapılan diaspora örneklerini oluşturmaktadır. Modern dönem ise aslında tarihsel bir olgu olan kölelik ve sömürgeleştirme ile açıklanmaktadır. Bu dönem kendi içerisinde; Avrupa Pazarının Yayılım Dönemi, Sanayi Devrimi Dönemi ve İki Savaş Arası Dönem şeklinde ayrılmaktadır (Reis, 2004: 41). Modern dönemdeki siyasi gelişmeler neticesinde değişen ülke sınırları, kölelik ve sömürgeleştirme süreçleri diaspora olgusunu klasik döneme nazaran daha farklı şekillerde etkilemiştir. Reis (2004) Geç-Modern Dönemi, çağdaş dönemin diaspora olgusuna etkisi bağlamında değerlendirerek bu etkiyi Amerika Birleşik Devletleri'ndeki "*hispanic"*ler üzerinden incelemiştir. Reis'in diaspora kavramına ilişkin yaklaşımı aslında açıklayıcı bir yaklaşımdır. Çünkü kavramın içeriği, diaspora toplumlarının niteliği, tarihsel süreçleri küresel ve politik gelişmelerle birlikte yorumlanmıştır.

Son olarak Brubaker (2005: 6), diaspora tanımlamasının yapılabilmesi için üç kriterin olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu kriterler; Dağılma, Anavatana Yönelim ve Karakteristik Kimliğin Korunması şeklinde sıralanmaktadır. Bu yaklaşımın diğer yaklaşımlara nazaran daha yüzeysel olduğu ifade edilebilir.

Bahsi geçen bütün tanımlarda duygusal ve etkileyici bileşenlerin varlığına vurgu yapmak gerekir. Diaspora söylemi aslında dağılmışlık durumunda olmalarına rağmen farklılıklarını ve anavatanlarına olan ilgilerini koruyan bireylerin süregiden bir uluslarötesi ağın parçası olma duygusunu yansıtmaktadır. Diaspora, diaspora gerçekliğinin oluşturulmasında rol oynayan duygu, bilinç, bellek, mitoloji, tarih, grup kimliği vb. unsurlar üzerine kurulu bir toplumsal yapıdır. Sonuç itibariyle tarihsel kökleri oldukça eskiye dayanan diaspora kavramı tarihsel süreç ilerledikçe anlamsal değişim ve dönüşümlere uğramış ve uğramaya da devam edecektir.

KAYNAKÇA

- *Anteby-Yemini, L., & Berthomière, W. (2005). Diaspora: A look back on a concept. Bulletin du Centre de recherche français à Jérusalem(16), 262-270.*
- *Bauman, M. (2010). Exile. In K. Knott & S. McLoughlin (Eds.), Diasporas: Concepts, Intersections, Identities (s.19-23). New York: Zed Books.*
- *Brubaker, R. (2005). The 'diaspora' diaspora. Ethnic and racial studies, 28(1), 1-19.*
- *Cohen, R. (1997). Global Diasporas: An Introduction London: Routledge.*
- *Fiddian-Qasmiyeh, E. (2012). Diaspora. The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Globalization.*
- *Hopyar, Z., Topal, F., & Tauscher, S. (2022). Diaspora Kavramı Ve Türkiye'nin Diaspo-*

ra Politikasına Yönelik Üniversite Öğrencilerinin Algısı. Journal of Political Administrative and Local Studies, 5(1), 46-65.

- *Reis, M. (2004). Theorizing diaspora: perspectives on "classical" and "contemporary" diaspora. İnternational Migration, 42(2), 41-60.*
- *Safran, W. (1991). Diasporas in modern societies: Myths of homeland and return. Diaspora, 1(1), 83-99.*
- Shuval, J. T. (2000). Diaspora Migration: Definitional Ambiguities and a Theoretical Paradigm *İnternational Migration, 38*(5), 41-57.
- Türk Dil Kurumu. (2023). Diaspora. https://sozluk.gov.tr/ adresinden 19.07.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Yaldız, F. (2013). Diaspora kavramı: Tarihçe, Gelişme ve Tartışmalar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD), Bahar (18)*, 289-318.

DİJİTAL AYRIMCILIK

Ayşegül BOSTAN
Dr., Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve Bölgesel Çalışmalar, İstanbul, abostan@msu.edu.tr, orcid: 0000-0002-8731-2757.

Teknolojinin önlenemez ilerleyişi ve insanlar tarafından bu teknolojilerin kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte bilginin tek taraflı olarak sadece medya tarafından üretilmesi kısıtlanmıştır. Dijital platformlar üzerinden kullanıcılar tarafından da haber ve bilgi üretilmekte ve bu bilgiler yayılarak diğer kullanıcıların hizmetine sunulmaktadır. İnternet ortamında devletlerin denetleme mekanizmasındaki zaafların da etkisiyle bilgi akışı önlenemez hale gelmiştir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından hazırlanan Özel Rapor'a (2022: 68-69) göre sosyal medya üzerinden yapılan radikalleşme, terörist propaganda, ayrımcılık, ırkçılık ve nefret söylemleri insan güvenliğini tehdit eder bir hale gelmiştir.

Bu bağlamda yeni bir kavram olan dijital ayrımcılık karşımıza çıkmaktadır. Dijital ayrımcılık dijital platformlarda çevirim içi ve dışı üretilen ve yayılan cinsiyet, ırk, din, dil, gelir düzeyi ve yaşam tarzına vb. bağlı olarak yapılan her türlü dışlayıcı unsurları kapsamaktadır. Dijital ayrımcılık kavramının literatürde iki tanımı bulunmaktadır. Bunlardan biri algoritma tabanlı oluşturulan ayrımcılık, diğeri ise kullanıcılar tarafından internet ortamında üretilen ve yayılan ayrımcı söylemlerdir.

Dijital ayrımcılık, makine öğrenmesi gibi yapay zekâ tekniklerine dayalı algoritmaların oluşturmuş olduğu kümülatif kararlarda ortaya çıkan ayrımcılık formudur (Criado & Such, 2019). Örneğin, kel bir erkeğin mutfakta yemek yaparken çekilmiş görüntüsünü yapay zekâ cinsiyet açısından kadın olarak

Prosper.com adlı sitesinde ırksal ayrımcılık yapıldığını saptayan Pope & Sydnor (2011), siyahi müşterilerin beyaz müşterilere oranla yüzde 25 ile 35 daha az fon alabildiklerini saptamışlardır. Prosper.com geleneksel bankacılık işlemleriyle uğraşmak istemeyen bireysel borç veren ve borç alan kişileri online platformda bir araya getiren bir sitedir. Tıpkı Airbnb.com adlı sitesinde olduğu gibi Prosper.com sitesinde de kullanıcılarının kendi profil bilgilerini ve resimlerini tercih etmesi durumunda yayınlanmaktadır. Bu durum borç veren kişiler için borç vereceği kişinin yaş, cinsiyet ve ırk gibi kişisel karakterlerine dayalı bir ön bilgiye sahibi olabilmekte ve bu kişisel bilgilere dayalı bir ön izleme yapmalarına imkân sağlamaktadır. Bu ön izlemenin internet sitesi kullanıcılarına karşı ayrımcılığa neden olabileceğini saptamışlardır.

Bir başka örnek ise Oğuz Kuş'un (2016: 110-119) metin madenciliği tekniği ile Suriyeli geçici korunanlar üzerine yapmış olduğu çalışmadır. Sosyal medyanın ırkçılık ve nefret söyleminin dijital ortamda üretilmesi ve dağıtılması üzerine bir araştırma yapan Kuş, BBC World Service'nin Facebook fan sayfasındaki sığınmacı haberlerine kullanıcılar tarafından yapılan yorumları ele almıştır. Kuş'un bu çalışmasında ortaya çıkan bulgular Facebook kullanıcıları tarafından Suriyeli geçici korunanlara karşı ötekileştirici söylemlerde bulunulduğu ve bu sığınmacıların iç savaştan kaçan mülteciler olmadığı, daha ziyade ekonomik motivasyonlarla Avrupa yönelmiş istilacılar olarak görüldüğüdür. Bu çalışmanın önemli diğer bulguları ise dijital platformun geniş kitlelere erişebilme imkânının kullanılmasıyla hedef kitleye karşı dijital bir nefret çemberi oluşturabileceğidir. Kullanıcı yorumlarıyla üretilen dijital ayrımcılığı yaygınlaştırdığı ve üretilen bu dışlayıcı dilin daha büyük kitlelere doğru yayılmasını sağlayan enstrümanların kullanıldığıdır. Kuş (2016) bu enstrümanların ise ayrımcılık içerikli söylemlerin diğer kullanıcılar tarafından beğeni alması ve bu tarz söylemlere yorum yapılması, bunların paylaşılması ve yeniden tweetlenmesi olduğunun altını çizmiştir. Bu enstrümanlar sayesinde dijital ayrımcılığa neden olan dışlayıcı söylemler dijital ortamda defalarca yeniden üretilmekte ve yayılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aydemir, D. (2022), "Büyük Veri'nin Cinsiyet Veri Boşluğu", *Tarih Bilinci*, Nisan-Mayıs-Haziran Sayısı, 120-127.
- Bedi, S. (2019), "Digital Racism". *Private Racism*, Cambridge University Press, Cambridge, 82.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, (2022), "New Threats to Human Security in the Anthropocence: Demanding Greater Solidarity, Special Report, , https://hdr.undp.org/system/files/documents/srhs2022overviewenpdf.pdf (08.09.2023)
- Criado, N & Such, J. M. (2019), "Digital Discrimination", *Algorithmic Regulation* (Ed. K. Yeung and M. Lodge), Oxford University Press, Oxford, 82.
- Edelman, B. & Luca, M (2014), "Digital Discrimination: The Case of Airbnb.com", *Harvard Business School Working Paper* 14-054, January 10, 2014, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2377353 (12.09.2021).
- Kuş, O. (2021), "Kovid-19 Salgını ve Mültecilere Yönelik Dijital Nefret Söylemi: Büyük Veri Perspektifinden Metin Madenciliği Tekniği ile Kullanıcı Kaynaklı İçeriklerin Analizi", *TRT Akademi*, 6(11), 106-130.
- Pope, D. G. & Sydnor, J. R. (2011), "What's in a Picture?: Evidence of Discirmination from Prosper.com", *Journal of Human Resources*, 46(1), 53-92.

DİJİTAL GÖÇEBE

Yakup ÖZKAYA
Öğr. Gör. Dr. Yakup ÖZKAYA, Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, AMYO, İzmir, yakup.ozkaya@deu.edu.tr, orcid: 0000-0001-8724-1306

"Dijital göçebe" terimi ilk kez 1997 yılında Makimoto ve Manners tarafından tanımlanmış ve ardından bir sosyal fenomen olarak anılmaya başlanmıştır (Müller, 2016: 344). Dijital çalışma alanından ortaya çıkan ifade giderek "dijital göçebelik" olarak anılan yeni bir olgu haline gelmiştir. Öte yandan "dijital göçebe" işlerini tamamen çevrimiçi olarak yapan ve dünyayı dolaşarak yaşamını sürdüren bir yaşam tarzını ifade etmektedir (Schlagwein, 2018: 1). Mobilite ve dijitalleşmeye bağlı olarak ortaya çıktığı için aslında bilgi-iletişim toplumunun modern bir olgusudur (Chevtaeva & Denizci-Guillet, 2021).

Dijital göçebeler genellikle web tasarımı, programlama veya çevrimiçi pazarlama gibi teknoloji alanlarında çalışan uzaktan çalışanlardır. Uzaktan çalışmanın avantajından yararlanarak dünyayı dolaşmaktadırlar. Dijital göçebeler konumlarını istihdamdan ziyade boş zaman değerlendirmelerine göre seçmektedirler (Yuen Thompson, 2019). Bu durum, dünyadaki iş ve boş zaman seçimi açısından yaşanan büyük değişikliklerle ilgilidir. Krizler, iş dünyası da dahil olmak üzere trendleri ve yeni modelleri yeniden keşfetme yollarını teşvik etmektedir. Özellikle COVID-19 krizi sırasında birçok profesyonel uzaktan çalışarak daha sessiz yerlere ve yığılmalardan uzaklaşmaya başlamıştır (Borges, vd., 2022). Bu durum uzaktan çalışmayı normalleştirmiş ve sanal işbirliği, iletişim ve uzaktan çalışmayı destekleyen teknolojilerin ana akım olarak benimsenmesine yol açmıştır (Hermann & Paris, 2020: 329).

Bu kişiler, şehirlerle turistten tamamen farklı bir şekilde etkileşime giren, fakat tam anlamıyla yerleşik olmayan, çoğunlukla uzaktan (freelance) çalışan kişilerdir. Düşük yaşam maliyetleri sebebiyle özellikle Tayland'daki Chiang Mai, Endonezya'daki Bali ve son zamanlarda Kolombiya'daki Medellín olmak üzere (Cook, 2020:1), Bangkok, Ubud ve Ho Chi Minh City gibi lokasyonların yanı sıra, genellikle göz ardı edilen ama diğer şehirlere göre yine daha uygun koşullar içeren Nashville, Las Vegas ve West Palm Beach gibi Amerikan şehirlerini tercih etmektedirler (Spinks, 2015).

Bu yönüyle dijital göçebeler, taşınabilir bilgi işlem teknolojilerinden ve yaygın internet erişiminden yararlanarak herhangi bir yerden uzaktan çalışabilen ve bu özgürlüğü dünyayı keşfetmek için kullanabilen bireylerdir. Uzaktan çalışma, küresel seyahat ve çoklu konut uygulamalarına dayalı benzersiz bir yaşam tarzı oluşturarak turizm, eğlence ve profesyonel faaliyetleri harmanlamaktadırlar. Göçebe çalışma potansiyeline sahip kişiler yalnızca dijital göçebeler değildir. Gazeteciler, askeri personel, uluslararası tur rehberleri, mevsimlik işçiler, STK çalışanları ve şirket yöneticileri de mobil işler arasında sayılabilir. Ancak anılan meslek grupları kendi işlerine bağlı olmaya devam etmektedir. Bu durum kendi meslekle-rinin dijital göçebelerin söylemlerinde güçlü bir şekilde vurgulanan bir unsur olan "özgür seçim" tarafından şekillenmediğini göstermektedir (Mancinelli, 2020: 418).

Dijital göçebelerin profilini değerlendiren çalışmalar; bunların çoğunlukla batılı, genç, profesyonel, bekar, yüksek eğitimli, ortalama gelirli serbest meslek sahibi ve genellikle dijital pazarlama, web tasarımı, yazılım yönetimi, bilgisayar programlama gibi alanlarda çalıştıklarını göstermektedir. Dijital göçmenlerin seyahat süresi genellikle üç aydan fazla olmakla

birlikte, yaşam tarzı tercihlerine ve yürürlükteki vize gerekliliklerine bağlı olarak önemli ölçüde değişiklik gösterebilmektedir. Dijital göçebeler kendilerini kendi kararlarını veren, özgür ve bağımsız bireyler olarak tanımlamaktadırlar. Dijital göçebeler genellikle kendi dairelerini kiralamakta, gündüzleri yerel dili öğrenirken seyahat masraflarını karşılamak için geceleri serbest çalışmaktadırlar. İş yerinden bağımsızlık, yalnızlıkla mücadele etmek, esneklik, kolaylık ve kişisel kaçış göçebeliğin (faydalı görülen) başlıca özellikleridir (Poulaki, vd., 2023).

Dijital göçebeliği açıklayan en önemli neden, ekonomik veya politik faktörlerden çok birçok hareketlilik türünü motive eden genel bir istek olan iyi yaşam arayışıdır. Dijital göçebeler, bu anlamlı yaşam arayışını, kendilerini sabit bir işyerinden kurtararak ve farklı yerleri ve kültürleri keşfederken çalışarak somutlaştırılmaktadırlar. Bu nedenle çevrimiçi çalışmanın sağladığı esneklik yaşam projeleri için temel bir gerekliliktir. Onları diğer uzak çalışanlardan ayıran özellik, alternatif yaşam düzenlemelerini deneyimlemek ve daha derin bir benlik duygusu kazanmak için olumlu gördükleri uluslararası seyahat yoluyla kültürel ve kişisel deneyimler kazanmaya atfettikleri değerdir (Mancinelli, 2020: 418).

Dijital göçebeler "özgürlük ve esnekliğe" izin veren işler bulmak için büyük ölçüde esnek ekonomiye güvenmektedirler. Kendi zaman dilimlerine ve seyahat programlarına uyacak vasıflı, dijital iş pozisyonları bulmak için çevrimiçi platformları ve toplulukları kullanmaları, yaşam tarzları için zorunludur. Bu nedenle dijital göçebeler, diğer dijital göçebelerle bağlantı kurmak ve yeni yerleri ziyaret ederken verimli işlerde çalışmak için çeşitli çevrimiçi platformları kullanır (Nash, vd. 2020).

KAYNAKÇA

- *Borges, I., Brás, S., Machado, A., Leite, S., Costa, E., Mota, S. (2022). Digital Nomads: A Growing Trend in Hospitality in Portugal. In: Carvalho, J.V.d., Liberato, P., Peña, A. (eds) Advances in Tourism, Technology and Systems. Smart Innovation, Systems and Technologies, vol 284. Springer, Singapore.* https://doi.org/10.1007/978-981-16-9701-2_45
- Chevtaeva, E., & Denizci-Guillet, B. (2021). Digital nomads' lifestyles and coworkation. Journal of Destination Marketing & Management, 21, 100633.
- Cook, D. (2020). The freedom trap: digital nomads and the use of disciplining practices to manage work/leisure boundaries. Information Technology & Tourism. Springer. https://link.springer.com/article/10.1007/s40558-020-00172-4
- Hermann, I. & Paris. C. M. (2020). Digital Nomadism: the nexus of remote working and travel mobility. Inf Technol Tourism 22, 329–334, https://doi.org/10.1007/s40558-020-00188-w
- *Mancinelli, F. (2020). Digital nomads: freedom, responsibility and the neoliberal order. Inf Technol Tourism 22, 417–437.*
- *Müller A., (2016). The digital nomad: Buzzword or research category?, Transnational Social Review, 6:3, 344-348, DOI: 10.1080/21931674.2016.1229930*
- *Nash, C. Jarrahi, M. H. & Sutherland, W. (2020). Nomadic Work and Location Independence: The Role of Space in Shaping the Work of Digital Nomads. Human Behavior and Emerging Technologies, 3: 271-282. DOI:10.1002/hbe2.234*
- *Poulaki, I., Mavragani, E., Kaziani, A., Chatzimichali, E. (2023). Digital Nomads:*

Advances in Hospitality and Destination Attractiveness. Tour. Hosp. 4, 483–498. https:// doi.org/10.3390/tourhosp4030030.

- *Schlagwein, D., (2018). ""Escaping the Rat Race": Justifications in Digital Nomadism", Research-in-Progress Papers. 31.* https://aisel.aisnet.org/ecis2018_rip/31
- *Spinks R (2015) Meet the 'digital nomads' who travel the world in search of fast Wi-Fi. The Guardian. https ://www.thegu ardia n.com/citie s/2015/jun/16/digital-nomad s-trave l-world -search-fast-wi-fi . Erişim Tarihi: 2.10.2023*
- *Yuen Thompson, B. (2019). The Digital Nomad Lifestyle: (Remote) Work/Leisure Balance, Privilege, and Constructed Community. International Journal of the Sociology of Leisure, 2, 1-16.*

DİJİTAL IRKÇILIK

Sibel DİNÇ

Arş. Gör. Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Stratejik İletişim Anabilim Dalı, sdinc2@msu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7456-8833, İstanbul/Türkiye

GİRİŞ

İnsan tarihi kadar eski olan kendinden olmayanı dışlama ötekileştirme dijitalleşme çağına girilmesi ile daha görünür hale gelmiştir. Bu görünürlük ilgili söylemlerin daha geniş kitlelere hızlı bir şekilde yayılması ile de ivme kazanmıştır. İnternetin yükselişiyle dijital ırkçılık kavramı görünür bir hal almaya başlamıştır.

IRKÇILIK VE DİJİTAL IRKÇILIK

TDK'ya göre (2023) *ırkçılık* bireyin toplumdaki özelliklerini ırksal özelliklere indirgenmesi ile bir ırkın diğerlerine üstün ve hâkim olma durumu olarak açıklanmaktadır. Bu sebepledir ki belirli bir ırkın üstün görülmesi diğerlerinin aşağılanmasına, eşit görülmemesine, nefret edilmesine ve dışlanmasına sebep olmaktadır. Irkçılığın en önemli sebeplerinden biri doğruluğu kesinleşmemiş önyargılardır (Dinç & Bostan, 2023). Nitekim bu önyargılar ile ırkçılık savunmasız ve temsiliyeti az olan gruplar üzerinde baskı unsuru oluşturmaktadır. *Dijital ırkçılık* kavramını ırkçılıktan ayıran tek unsur ise ırkçılığın internet ortamına taşınmasıdır. Bireylerde halihazırda var olan önyargı, olumsuz tutum ve düşünceler internetin gelişimi ve günlük hayata entegre olması ile dijital mecralara taşınmıştır. Dijital Irkçılık web sitelerinde, sosyal medya platformlarında, haberlerde kısacası internetten ulaşılabilen tüm ortamlarda vuku bulmaktadır.

sitesinin siyah ev sahipleri ve misafirleri için yarattığı sorunlar irdelenirken platform tasarımının değişmesi için alınan önlemlere yer verilmiştir.

Yapay zekânın gelişmesi teknolojiden, tıbba kadar pek çok alanı olumlu yönden etkilemesi söz konusu iken diğer yandan olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Yapay zekâ araçlarının kiracı seçimlerindeki barındırdığı önyargının yanı sıra işe alım, finansal borç verme ve konut ayrımcılığındaki olumsuz tutumları da geniş yankı bulmaktadır (Akselrod, 2021). Yapay zekâ araçları savunmasız ve dışlanmış gruplar üzerinde ayrımcı ve ırkçı söylemlere katkıda bulunurken bunların asıl sebebinin insanlar tarafından mevcut önyargıların algoritmalar yardımıyla dijital ortama aktarılmasından kaynaklandığı unutulmamalıdır. Yapay zekâyı eğitmek için kullanılan algoritmalar önyargı barındırır ve bu durum ırkçılığın dijital ortamda da sürdürülmesine imkân tanımaktadır (Akselrod, 2021).

İnternetin çağın gücü olduğu bu dönemde ırkçılık kavramının dijital ortama taşınması yalnızca bireylerin kişisel ırkçı söylemlerini internete taşımakla kalmamakta aşırı grupların daha kolay iletişim halinde olmasına ve ırkçı söylem ve eylemlerin ivme kazanmasına da sebep olmaktadır. Tüm bunlara ek olarak yapay zekâ ile hızlanan dijital çağda kişilerin önyargıları tasarlanan yapay zekâ ürünlerine taşınmakta ve yetersiz temsiliyeti olan grupların hayatını zorlaştırmaktadır. Bu durum beyaz, erkek ve anglosakson kültürden gelen bireyler için bir dezavantaj doğurmasa da dijital mecrada yeterince temsil edilmeyen büyük çoğunluk için sorun teşkil etmekte ve önlemler yeterince hızlı ele alınmadığında sorunların devam edeceği öngürülmektedir.

KAYNAKÇA

- *Akdeniz, Y. (2016). İnternette Irkçılık. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*
- *Akselrod, O. (2021, 07 13). How Artificial Intelligence Can Deepen Racial and Economic Inequities . ACLU: https://www.aclu.org/news/privacy-technology/how-artificial-intelligence-can-deepen-racial-and-economic-inequities adresinden alındı*
- BM. (1996). *Irkçılık ve Irksal Ayrımcılığın Önlenmesi: Irkçılık, Irksal Ayrımcılık, Yabancı Düşmanlığı ve İlişkili Hoşgörüsüzlüğün Günümüzdeki Biçimleriyle Mücadele İçin Önlemler.* Birleşmiş Milletler Genel Kurulu .
- Dinç, S., & Bostan, A. (2023). Digital Racism as New Generation of Threats to Human Security: The Case of Twitter. *British International Studies Association.* Glasgow, Scotland: BISA.
- Karimi, F. (2021, 05 09). *People of Color Have a New Enemy: Techno-Racism* . CNN: https://edition.cnn.com/2021/05/09/us/techno-racism-explainer-trnd/index.html adresinden alındı
- Senz, K. (2020, 07 28). *Racism and Digital Design: How Online Platforms Can Thwart Discrimination*. Harvard Business School : https://hbswk.hbs.edu/item/racism-and-digital-design-how-online-platforms-can-thwart-discrimination adresinden alındı
- SimonWiesenthalCenter. (2023). *Digital Terrorism+ Gat.* Digital Hate: https://digitalhate.net/inicio.php?year=_2023 adresinden alındı
- TDK. (2023). *Irkçılık*. Türk Dil Kurumu Sözlükleri: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı
- Weimann, G. (2006). *Terror on the Internet: The New Arena, the New Challenges.* Washington: US Institute of Peace.

DİPLOMATİK KORUMA

Niyazi İPEK
Dr. Öğretim Üyesi, Ardahan Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ardahan, niyaziipek@ardahan.edu.tr orcid: 0000-0001-6893-4537

Diplomatik koruma, bir devletin yurt dışında bulunan kendi vatandaşlarının veya mülklerinin yasal ve fiziksel güvenliğini temin için başvurulan uluslararası hukuk anlamına gelir. Diplomatik koruma, vatandaşlarının can ve mal güvenliğini sağlamayı, onları kurtarma ve tahliye etme operasyonlarını, mülkiyet haklarını korumayı, adil yargılanmalarını sağlamayı da içeren bir hukuku hareket alanını ifade eder.

Yalnızca devletleri esas alan uluslararası hukukun yerine diğer aktörleri de kapsayan bir yaklaşımla gelişen modern hukuk, insan haklarının korunması ve uygulanması noktasında yeni kazanımlar sağlamıştır (Demiray & Yıldırım, 2023: 506). Buna göre devletler, insanları temel hak ve hürriyetlerini korumayı ve kendi vatandaşlarını nerede olurlarsa olsunlar, korumayı temel görevlerinden biri olarak kabul etmiştir. Buna göre diplomatik koruma, uluslararası hukuk temel kavramlarından biri olarak kendisine yer bulmuş ve devletler hukukunun olağan konularından biri haline gelmiştir. Bu noktada diplomatik koruma, devletin kendi vatandaşı üzerindeki egemenliğini kullanma arzusunu ve bir başka devletin egemenlik alanına dair iddiasını taşımaktadır. Zira bu kavram, ilgili devletin vatandaşı olan bir bireyin uluslararası haklarının bir başka devlet tarafından ihlal edilmesi sonucu, o bireyin vatandaşı olduğu devleti tarafından korunması ve haklarının güvenceye alınmasını ifade etmektedir (Hesenova, 2018: 2). Burada mühim nokta, diplomatik korumanın devlet hakkıyla değil, bireyin hakkıyla ilgili olmasıdır. Başka bir ifadeyle diplomatik koruma, devletlerin değil bireylerin hak ve hukuklarını, çıkarlarını korumak için başvurulan hukuki bir süreçtir.

DİPLOMATİK KORUMA

Diplomatik koruma, kökenleri çok eskiye giden bir kavramdır. 1758 yılında Vattel, bir devletin vatandaşına karşı işlenen suçun, o kişinin uyrukluk bağı ile bağlı bulunduğu devlete karşı işlenmiş olduğunu ileri sürmüştür (Hesenova, 2018: 21). Günümüzde ise bu konudaki referans noktası, Uluslararası Hukuk Komisyon tarafından yayımlanan taslak maddeleridir. Buna göre diplomatik koruma, bir devletin vatandaş olan bir gerçek veya tüzel kişiye başka bir devletin bir mağduriyet yaratması durumunda, söz konusu devletin, sorumluluğu uygulaması amacıyla, mağdur eden devletin zararı gidermesini talep etmesinden oluşur (Albayrak, 2019: 501). Başka bir ifadeyle devletler, kendi vatandaşlarını başka devletlerin zararlarından koruma hakkına sahiptirler (Reçber, 2013: 234).

Devletler, başka uyruktan olan ve o an kendi ülkesinde bulunan kişilere karşı suç işleyebilir veya haklarını ihlal edebilmektedir. Bu durumda mağdur olan kişi, mağdur eden aleyhine mağdur edenin iç hukuk sisteminde haklarını arayabilir veya uyrukluk bağı ile bağlı bulunduğu ülkeden bu mağduriyetin giderilmesini isteyebilmektedir. Bu ise diplomatik koruma sürecinin başlaması anlamını gelmektedir. Bu durumda devlet, vatandaşını diplomatik korumaya alarak mağduriyetin giderilmesi noktasında diplomatik girişimlerde bulunmaktadır (Pazarcı, 2013: 425).

Diplomatik Korumadan Sorumlu Taraf

Diplomatik koruma, devletlerin kendi vatandaşlarına yönelik uyguladıkları hukuku ifade ettiği için, bunu icra etme yetkisi ve sorumluluğu da yalnızca devlete aittir (Hesenova, 2018: 5). Başka bir ifadeyle, diplomatik koru-

ma hakkı, vatandaşlık devletinindir (Albayrak, 2019: 502). Dolayısıyla bu hak, bireye değil devlete tanınmıştır.

Diplomatik koruma hakkına sahip olan devlet, bu hakkı öncelikli olarak kendi vatandaşına karşı kullanır. Ancak bu durum, kendi vatandaşı olmayanlara karşı bu hakkı kullanmaya engel değildir (Albayrak, 2019: 503).

Bir başka önemli husus, uğradığı zarardan dolayı diplomatik korumaya başvurulacak devletin, kişinin uyrukluk bağı ile bağlı bulunduğu devlet olmasıdır. Bu bakımdan kişilerin hukukunu korumak hem o kişinin bulunduğu devletin hem de uyrukluk bağı ile bağlı bulunduğu devletin sorumluluğundadır.

Koruma Başvurusu

Yabancı bir ülkede bulunan kişi, kendi devletinden diplomatik koruma talep edecekse evvelinde, kendisini mağdur eden devletin iç hukuk yollarını tüketmelidir. Başka bir ifadeyle kişi, kendisini öncelikli olarak kendisini mağdur eden devletin iç hukuk yollarında başvuracak, ardından kendi devletinden diplomatik koruma talep edebilecektir (Albayrak, 2019: 503-504).

DİPLOMATİK KORUMA VE ULUSLARARASI GÖÇ

2020 yılı itibariyle dünya nüfusunun yaklaşık %3,6'sına tekabül eden 281 milyona yakın insan göçmen durumundadır. Bu sayının 164 milyonu, göçmen işçilerden oluşmaktadır (IOM Türkiye, 2023). Bu sayının bir kısmını zorunlu göçmenler ve mülteciler oluştururken bir kısmını da gönüllü göçmenler oluşturmaktadır. Bununla birlikte, ulaşım ve haberleşme olanaklarının gelişmesine bağlı olarak artan uluslararası insan hareketliliği söz konusudur. Bu da bize, dünyanın birçok ülkesinde ciddi sayıda yabancı barındığını göstermektedir.

Dünyadaki insan hareketliliği uluslararası hukuku hem kurumsal hem de teorik anlamda gelişmeye zorlamaktadır. Bu bağlamda devletler, ülkelerinde barındırdıkları veya başka bir ülkede barınan mültecilerin haklarından da sorumlu olarak davranmaktadır. Bu noktada devletler, ihlalin gerçekleştirildiğinde ve iddia resmiyet kazandığında yasal ve mutat olarak bu devlette ikamet ediyorsa, vatansız kişiye yönelik de diplomatik koruma icra edebilmektedir. Bu noktada uluslararası hukuk devlete gerek kendi sınırları içinde gerek başka devletin sınırları içinde barınan mültecileri koruma sorumluğu da yüklemektedir. Ne var ki diplomatik koruma, mültecinin vatandaşlık devletine karşı uygulanmaz (Albayrak, 2019: 503).

Mülteciler ekseninde diplomatik koruma, insancıl hukuk kapsamında ele alınmaktadır (Hooge, 2010: 21). Zira uluslararası yargı kuruluşlarının olmadığı dönemlerin ortaya çıkardığı bir temayül hukuk kuralı olarak da ele alınmıştır (Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi, 1963)

KAYNAKÇA

- *Hesenova, Lale. (1)18. Uluslararası Hukukta Diplomatik Koruma, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi, 2018.*
- *Demiray, Ş. N. & Yıldırım, M. (2023). Uluslararası Adalet Divanı'nın Lagrand Kararı İncelemesi. Karar İncelemeleri Dergisi, 1 (1-2 Haziran-Aralık 2022), 505-554. Retrieved From Https://Dergipark.org.tr/Tr/Pub/Kind/İssue/76953/1291289*
- *Pazarcı, H. (2013). Uluslararası Hukuk, Gözden Geçirilmiş 12. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara.*
- *Albayrak, G. (2019). Diplomatik Koruma Hakkında Taslak Maddeler (G. Albayrak, Çev.). Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, (2),*

501-507. DOI: 10.33432/ybuhukuk.599248

- *Pazarcı, H. (2013). Uluslararası Hukuk, Turhan kitabevi, Ankara.*
- *Reçber, K. (2014). Uluslararası Hukuk Ders Kitabı, Dora Yayınevi, Bursa.*
- *Hooge, N. T. (2010). Responsibility to protect (R2P) as duty to protect. Reassessing the traditional doctrine of diplomatic protection in light of modern developments in 80 International Law. Thesis for the degree of Master of Laws Department of the Faculty of Law University of Toronto*
- *Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi 24 Nisan 1963 http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflisoz/bm/bm_16.pdf (erişim tarihi. 17.10.2015*
- *Veri ve Kaynaklar, (2023). https://turkiye.iom.int/tr/veri-ve-kaynaklar, 27.09.2023*

DOLAŞIM SERBESTİSİ

Mehdi PEKEDİS
Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi SBE SBKY, mehdi.pekedis@gmail.com, orcid: 0000-0003-3824-2606.

Dolaşım serbestisi kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin hareket etme özgürlüğüdür. Dolaşım serbestisi hukuki anlamda ilk olarak İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde ifade edilmiştir. Beyanname'nin (www.ohchr.org, 2013) 13. maddesinde "herkes herhangi bir devletin sınırları dahilinde serbestçe dolaşma ve yerleşme hakkına sahiptir" denilmektedir. İlgili maddenin 2. fıkrasında "herkes, kendi memleketi de dahil, herhangi bir memleketi terk etmek ve memleketine dönmek hakkına haizdir" ifadesi yer alır. Beyanname hem ülke içerisinde hem de devletlerarasında dolaşım serbestisini temel insan hak ve özgürlükler temelinde ele alır.

Dolaşım serbestisi sağlayan diğer bir uluslararası belge Avrupa Birliği Schengen Anlaşması ve Sözleşmesidir. 14 Haziran 1985 tarihinde imzalanan Schengen Anlaşmasıyla üye devletlerin ortak sınırların kademeli olarak kaldırılması ve vatandaşların özgürce dolaşım hakkına kavuşturulması konusunda anlaşmaya varılmıştır (Perruchoud ve Cross, 2017: 72).

Dolaşım serbestisi Avrupa Birliği Antlaşmasında dört başlıkta kategorize edilir. Avrupa Birliğinde (AB) dört temel özgürlük olarak da belirtilir. Bunlar, malların, kişilerin, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımıdır. AB Antlaşmasının 203. maddesinde dolaşım serbestisi kararı Avrupa Konseyi tarafından Avrupa Komisyonunun önerisi üzerinde oybirliği ile hareket edileceği belirtilir (www.ab.gov.tr, 2023). Avrupa Birliği'nin kuruluş amacı iktisadi temellere dayanır. Avrupa Birliği 1951 yılında 'Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu' olarak kuruldu; 1957 yılında mal ve hizmet-

KAYNAKÇA

- *Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşmalar. 28,09,2023 tarihinde https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf adresinden alındı.*
- *Avrupa Birliği'nin Tarihçesi. 28,09,2023 tarihinde https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html adresinden alındı.*
- *Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi. 27,09,2023 tarihinde https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf adresinden alındı.*
- *Free Movement of Capital. 28,09,2023 tarihinde https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/free-movement-of-capital.html adresinden alındı.*
- *Free Movement of Goods. 28,09,2023 tarihinde https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/free-movement-of-goods.html adresinden alındı.*
- *Özçelik, G. B. (2021). "Göç Politikası (Migration Policy). Avrupa Birliği Ansiklopedisi. (Edt. Ç. İleri), İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları. Ankara. 582-583.*
- *Perruchoud, R., & Redpath-Cross, J. (2017). Göç Terimleri Sözlüğü. IOM.*
- *Şemşit, S. (2021). "Göç Krizi (Migration Crisis)". Avrupa Birliği Ansiklopedisi. (Edt. Ç. İleri), İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları. Ankara. 581-582.*

DÖNGÜSEL GÖÇ

Gamze KOÇAK ERAT
Doktora Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, gamzekocak110@gmail.com, orcid: 0000-0002-0557-9774.

Döngüsel göç, işçi gönderen ülke ve işçi alan ülke arasındaki tekrar eden gidiş geliş hareketlerini ifade etmekte kullanılan kavramdır. Aynı kişi tarafından iki veya daha fazla ülke arasında yapılan yasal göç olarak tanımlanmaktadır. Avrupa Birliği Komisyonu'na göre döngüsel göç, iki ülke arasında bir dereceye kadar yasal hareketliliğe izin verecek biçimde yönetilen bir göç türüdür (AB Genel Sekreterliği, 2011: 3, European Commission, 2023; EUr- Lex, 2007). Döngüsel göç, anavatan ve hedef ülke arasındaki tekrarlı ve birden fazla olan döngüyü içermektedir. Genel olarak ekonomik sebeplerle gerçekleşen döngüsel göç, işveren ve göçmen tarafından resmi olmayan mekanizmalar aracılığıyla olduğu gibi devlet destekli programlar aracılığıyla ya da dolaylı olarak devlet destekli gerçekleşebilmektedir (Barthram vd., 2017: 72- 74). Döngüsel göç göçmenlerin iki ülke arasında iş, aile hayatı ve diğer yönlerini paylaşmalarını içermektedir. Modern ulaşım ve iletişim biçimlerinin göçmenlerin iki ayrı bölgeyle bağlantıda kalmasını kolaylaştırdığı belirtilmektedir. Pozitif sirkülerlik adı verilen bu durumun göçmenlerin birden fazla ülkeye ait olma durumunu önemli ölçüde kolaylaştırmaktadır (Hugo, 2013: 2).

Ülkeler arasında kalıcı ya da geçici bir biçimde gerçekleşen döngüsel göç, gönüllü bir şekilde gerçekleşmiş olduğunda hem göç eden bireyler için hem de ülkeler arası işgücü faaliyetleri değerlendirildiğinde iki taraf için de faydalarının bulunduğu ifade edilmektedir (IOM, 2023: 24). Göçmenlerin kendi ülkelerinin çıkarları göz önünde bulundurulduğunda döngüsel göçün hem insan sermayesinin dolaşımının teşvik edilmesi hem de işçilerin ülkelerine döviz akışını sağla-

ması yönünde olumlu özellikleri bulunmaktadır. Döviz akışının sağlanmasının yanı sıra göç veren ülkeler göçmenlerin yurtdışında kazanmış olduğu bilgi ve becerilerden faydalanmaktadırlar. Göç veren ülkelerdeki işsizlik ve işgücü piyasası dengelenmektedir. Göçmen kabul eden ülkelerin çıkarları göz önünde bulundurulduğunda döngüsel göç bu ülkelerdeki tarım sektörü ve inşaat gibi sektörel işgücü eksikliklerinin giderilmesine olanak tanımaktadır. İşveren açısından değerlendirildiğinde göçmenlerin bilinen ve güvenilir bir işçi havuzundan seçilmiş olması ve ücretlerin düşük tutulması döngüsel göçün işverene sağladığı avantajlar olarak gösterilmektedir. Döngüsel göç, göçmenler açısından değerlendirildiğinde göçmenlerin kazancını ve işçi dövizini artırmaktadır. Aynı zamanda göç ettikleri ülkelerde bilgi ve becerilerini geliştirmekte ve dil öğrenerek sosyal ağlarını güçlendirmektedirler. Orada kazanmış oldukları eğitim ve iş deneyimini kendi ülkelerine döndüklerinde işgücüne katkıda bulunarak göstermektedirler (Vertovec, 2007: 5; Ari, 2018: 69-74). Döngüsel göç aynı zamanda beyin göçü sebebiyle insan sermayesinin kaybının önüne geçmekte ve kalıcı göçü azaltmaktadır (Hugo, 2013: 6; Barthram vd., 2017: 71).

Döngüsellik fayda sağlayan bir mekanizma olsa da her durumda pozitif olarak nitelendirilmemektedir. Spontane döngüsel göçlerde göçmenler çoğunlukla ülkelerine döndüklerinde işsiz kalmakta ve işgücü piyasasına girmekte zorlanmaktadırlar. Buna ek olarak göçmenlerin ana vatanlarına döndüklerinde yeniden entegre olma sorunuyla karşı karşıya kaldığı belirtilmektedir (Hugo, 2013: 9; Ari, 2018: 75). Kalıcı göç sisteminde olduğu gibi döngüsel göçte de toplumlar yetenekli, bilgili işçilerden mahrum kalabilir ve bu durum ekonomik ve sosyal sermaye açısından olumsuz bir etkide bulunabilir. İşgücü göçü endüstrisinin kötü çalışma koşulları ve düşük maaşlar yoluyla potansiyel göçmenleri sömürmeye eğilimli olduğu belirtilmektedir. Bu durum yalnızca göçmenlerin kendilerine zarar vermekle kalmaz aynı zamanda ülkelerine işçi dövizi göndermesine olumsuz etkide bulunmaktadır (Hugo, 2013: 6).

KAYNAKÇA

- *Ari, Y. O., (2018). "Döngüsel Göç Hareketinin Ekonomik Belirleyicileri: Gürcistan- Türkiye Örneği", Doktora Tezi, Trabzon.*
- *Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, (2011). "Avrupa Politika Merkezi Geçici ve Döngüsel Göç Görev Gücünün "Geçici ve Döngüsel Göç: Fırsatlar ve Zorluklar" İsimli Raporuna İlişkin Bilgi Notu", Ankara.*
- *Barthram, D., Poros, V. M., Monforte, P., (2017). "Göç Meselesinde Temel Kavramlar", (Çev: Itır Atabeyoğlu Tuncay), Hece Yayınları, Ankara.*
- *Eur- Lex, (2007). Https://Eur-Lex.Europa.Eu/Legal-Content/En/Txt/?Uri=-Com:2007:0248:Fın 25.09.2023.*
- *European Commission, (2023), "Definition(S): Circular Migration", Https://Home-Affairs.Ec.Europa.Eu/Networks/European-Migration-Network-Emn/Emn-Asylum-And-Migration-Glossary/Glossary/Circular-Migration_En 25. 09. 2023.*
- *Hugo, G. (2013). "What We Know About Circular Migration And Enhanced Mobility", Migration Policy Institue, No: 7.*
- *Iom, (2023). "Göç Terimleri Sözlüğü", (Ed: Richard Perruchoud İle Jillyanne Redpath – Cross), No: 31, Https://Publications.İom.İnt/System/Files/Pdf/İml31_Turkish_2ndedition.Pdf 27.09.2023.*
- *Vertovec, S. (2007). "Circular Migration: The Way Forward İn Global Policy?", Oxford: International Migration Institute, University Of Oxford.*

DUBLİN KONVANSİYONU (1990-1997)

Merve İZCİ
Doktora Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, izci.mrve94@gmail.com orcid:0000-0002-3050-2533.

15 Haziran 1990'da imzalanan ve 1 Eylül 1997'de uygulamaya konulan Dublin Konvansiyonu bir sığınma başvurusunun incelenmesinden yalnızca bir Avrupa devletinin sorumlu olmasını (*authorisation principle*) ve çoğu durumda bu devletin, mültecinin geldiği ilk Avrupa devleti olmasına yönelik ilkeleri tanımlamaktadır. Konvansiyona göre, bir sığınmacının giriş yaptığı ilk üye devlet kişinin sığınma prosedüründen sorumlu olacaktır (Bartel vd., 2020: 41). 1980'li yıllarda Avrupa Birliği (AB) üye devletleri, üçüncü dünya ülkelerinden gelen yoğun göç dalgasına karşı önlem almak amacıyla düzenlemelere başlamış; sonuç olarak AB üyesi on iki devlet (Belçika, Danimarka, Fransa, Batı Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya ve Birleşik Krallık) arasında, mülteci konusunda ilk bağlayıcı anlaşma olan Dublin Konvansiyonu imzalanmıştır (Lott, 2023: 459). Avusturya ve İsveç, Konvansiyonu 1 Ekim 1997'de, Finlandiya 1 Ocak 1998'de uygulamaya koymuştur. Norveç ve İzlanda ise 2001 yılında uygulamaya başlamıştır (General Secretariat of the Council, 2003).

Dublin Yönetmeliği olarak da bilinen Konvansiyon, AB göç politikasının önemli bir unsurudur. Amacı, sığınmacıların "sığınma alışverişi" olarak bilinen farklı üye devletlerde birden fazla başvuru yapmasını engellemek ve sığınma taleplerini işleme koyma sorumluluğunun üye devletler arasında adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamaktır (Lott, 2023; Smyth, 2022; Peers, 2014). Sığınma talebinde bulunan kişi, başvuruda bulunduğu ilk ülkede talebinin kabul edilmesinden ya da reddedilmesinden bizzat sorumludur ve bu süreci başka bir yargı alanında yeniden başlatma hakkına sahip değildir (Commission of The European Communities, 2008). Dublin sisteminin ana kuralına göre sorumlu kabul edilen devletin kararı ne olursa olsun diğer üye devletler tarafından tanınacaktır. Sığınma talebi reddedilen sığınmacı, AB çapında yasal olarak istenmeyen kişi konumuna gelmektedir. Öte yandan, her bir üye devlet, sorumlu devlet olmasa bile, kendi egemenlik alanında gerçekleştirilen bir başvuruyu inceleyebilir (*sovereignty clause*). Ayrıca sorumlu devlet başka bir üye devletten, insanî nedenlerle bir iltica başvurusunu incelemesini isteyebilir (*humanitarian clause*).

Dublin Konvansiyonu pek çok tartışma ve eleştiriye konu olmuştur. Temel eleştirilerden biri, AB dış sınırlarında yer alan Yunanistan ve İtalya gibi üye devletlere, genellikle en fazla sayıda sığınmacıyı kabul ettikleri için orantısız bir yük getirmiştir (Lott, 2023; Brekke ve Brochmann, 2014). Avrupa Mülteciler ve Sürgünler Konseyi'ne (AMSK) ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (BMMYK) göre, bu sistem devletleri göç dalgasından korumak konusunda yetersiz kalmış, adil, verimli ve etkili olamamıştır. Bu durum, yük paylaşımı sorumluluğunun üye devletler arasında daha adil biçimde dağıtılmasına dair çağrılara yol açmıştır (Neumayer, 2004). Öte yandan Dublin sistemi ile iltica eden mülteciler düzenli bir sığınma prosedürüne erişim sağlayamamışlardır. AB'ye farklı yollardan girmeleri halinde aile üyeleri farklı üye ülkelere dağılabileceğinden, sistem aileleri potansiyel olarak ayırdığı için de eleştirilmiştir (Lott, 2023).

Eleştiriler üzerine, mevcut sistemi iyileştirmeye yönelik çalışmalar başlanmış ve hazırlanan Dublin II Tüzüğü, Danimarka hariç,

diğer AB ülkeleri tarafından 2003 yılında kabul edilmiş, 2006 yılında yürürlüğe girmiştir. Danimarka sözleşmeye 2006 yılında taraf olmuştur. AB'ye üye olmayan ülkelerden İsviçre 2005'te onayladığı ve 2008'de yürürlüğe koyduğu, Lihtenştayn'ın da 2011'de yürürlüğe koyduğu anlaşmanın kapsamı genişletilmiştir (General Secretariat of the Council, 2003). 2008'de Avrupa Komisyonu Dublin Sistemi'nde reform teklifinde bulunmuştur. Bunun üzerine hazırlanan Dublin III Tüzüğü 2013'te onaylanıp yürürlüğe girmiştir ve Danimarka hariç diğer üye devletleri için geçerli olmuştur (EUR-Lex, 2013).

KAYNAKÇA

- *Bartel, A., Delcroix, C., Pape, E. (2020), "Refugees and the Dublin Convention: A Biographical Evaluation of Inner European Borders", Borders in Globalization Review, 1(2), 40-52.*
- *Brekke, J., Brochmann, G. (2014), "Stuck İn Transit: Secondary Migration of Asylum Seekers in Europe, National Differences, and The Dublin Regulation", Journal of Refugee Studies, 28(2), 145-162.*
- *https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008SC2029, (20.09.2023).*
- *https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:32013R0604&qid=1695165115961, (20.09.2023).*
- *https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=1990090, (20.09.2023).*
- *Lott, G. (2023) "The Dublin Convention and the Introduction of the 'First Entry Rule' in the Allocation of Asylum Seekers in Europe", Contemporary European History, (32), 459-474.*
- *Neumayer, E. (2004), "Asylum Destination Choice", European Union Politics, 5(2), 155-180.*
- *Peers, S. (2014), "Reconciling The Dublin System with European Fundamental Rights and The Charter", ERA Forum 15, 485–494.*
- *Smyth, C. (2022), "The Dublin Regulation, Mutual Trust and Fundamental Rights: No Exceptionality for Children?", European Law Journal, 242-262.*

DÜNYA YURTTAŞLIĞI

Muhittin IŞIK
Dr., Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, muhittin.isik.kou@hotmail.com, orcid: 0000-0002-8477-4622.

Yurttaşlık, kısaca bir siyasal topluluğa aidiyetten kaynaklanan hak ve görevler bütünü olarak tanımlanabilir. Bu tanım, yurttaşlığın hak ve aidiyet boyutunu, genel hukuksal boyutunu açıklamakla birlikte siyasal ve sosyolojik boyutunu ifade etmede yetersiz kalmaktadır. Zira yurttaşlık salt devlet eksenli bu tanımlamanın ötesinde farklı çıkarların birbirleriyle ve devlet ile olan mücadelesinin bir ürünüdür. Yurttaşlık, hukuksal eşitlik söylemi ve bireyleri toplumun eşit üyeleri hâline getirmesi vesilesiyle türlü hak taleplerinin birbirleriyle çatıştığı, uzlaşmaz bir zemin hazırlama potansiyeline haizdir. Böylelikle yurttaşlık toplumsal birlik ve bütünlüğü tesis ederken aynı zamanda bu birlik ve bütünlüğü zedeleme de kilit bir unsurdur. Yurttaşlığın bu çelişkili anlamına koşut olarak yurttaşlık hakları genişlemiş ve zamanla daha çok toplumsal kesim yurttaşlık haklarından istifade etmeye başlamıştır. Bu çerçevede yurttaşlık Antik Yunan'dan günümüze kadar çeşitli siyasal, sosyal ve kültürel değişimlerin ve çatışmaların odağında yer almış, evrensellik iddiası sayesinde de sürekli genişleyen bir içerik kazanmıştır. Yine de yurttaşlığa ilişkin tartışmalar her zaman söz konusu olmuştur (Güngör, 2017: 439). Antik çağdan günümüze dek gerek siyaset felsefesi kuramları gerekse düşünürlerin büyük bir bölümü yurttaşlığın kendisine ve ortaya çıkış sürecine özel bir önem atfetmişse de yurttaşlığın toplumdaki rolüne dair büyük ihtilaflar içerisinde olmuşlardır (Güngör, 2008: 35). Ulus-devlet anlayışının egemen olması sonucunda yurttaşlığın önemi artmış olmasına rağmen yurttaşlığın içeriğini belirlemeyi ve yurttaşlık üzerinde uzlaşmaya varmayı güçleştirmiştir. Genel olarak yurttaşlığın gelişiminin ulus yaratma süreçleri ve kapitalizmin ilerlemesiyle dönüşümler geçirdiği ileri sürülebilir (Yıldırım, 2019: 262). Yurttaşlığın modern dönem süresince ulus-devlet içerisinde kazanmış olduğu anlam ve değeri zamanla zayıflatan bu dönüşüm süreci, yurttaşlık kavramını güncel politik tartışmaların odağına yerleştirmiştir. Yurttaşlık krizi olarak değerlendirilebilecek bu durum modern yurttaşlığın birincil öğeleri olan demokrasi, haklar, egemenlik, ulus, ulusal kimlik vb. kavramlar arasındaki ilişkilerin yeniden sorunsallaştırılmasına ve düzenlenmesine ilişkin bir ihtiyacı da beraberinde getirmiştir (Karabulut, 2014: 872). Gelinen noktada vatandaşlık sosyal, kültürel ve iktisadi alanda yaşanan küresel gelişmeler sonucunda sadece bazı insanlara tanınan bir ayrıcalık olmaktan sıyrılmış, ulus ötesi bir niteliğe sahip olmuş ve bir dizi yeni vatandaşlık formları (çifte vatandaşlık, diasporik vatandaşlık, anayasal vatandaşlık, çok kültürlü vatandaşlık, Avrupa vatandaşlığı vb.) gündemi meşgul etmiştir (Dağ, 2012: 106). Birçok alanda değişim ve dönüşüm sürecine tekabül eden küreselleşme olgusu, yurttaşlığın rayonelliğinde bir dönüşüme yol açmıştır. Yurttaşlığın sosyal, siyasal ve medeni haklar şeklinde örgütlendiği modern ulus devletler, egemenlik mantığındaki dönüşüm ve sermayenin küresel dolaşımındaki artışa koşut olarak hâkimiyet alanını yitirmektedir. Küreselleşmenin ulus devlet üzerinde yarattığı etki Avrupa Birliği gibi bölgesel oluşumlara kaynaklık ettiği gibi benzer şekilde yurttaşlık haklarını toprak temelli tesis eden anlayışın güç kaybetmesine yol açmaktadır. Böylelikle ulusal bir yurttaşlık anlayışından daha ziyade küresel dünya yurttaşlığı anlayışı öne çıkmaktadır (Aykutalp, 2017: 423). Kökleri Sofistlere ve Kiniklere dayandırılan, günümüz felsefe ve siyaset tartışmalarının baskın kavramları arasında yer alan *dünya yurttaşlığı*, evrensel ile yerel, insanseverlik ile yurtsever-

lemeleri içermektedir (Yeşilçayır, 2016: 87). Kant'a göre dünya yurttaşlığı düşüncesinin benimsenmesi için kişilerin güçlü bir bireysellik algısına ve rasyonel bir özgürlük anlayışına sahip olmaları gerekmektedir (Önal, 2010: 123). Kantçı anlayışta ideal düzeni yansıtan dünya yurttaşlığı, insanlık için bir ödev olarak ifade edilmektedir (İbişi Temeli, 2014: 58). Bu çerçevede *"doğanın insanın önüne koyduğu en üstün görev karşı konulmaz bir güçle olabildiğince birleştirdiği bir toplum düzeni kurulması, tam adaletli bir yurttaşlar anayasasının yapılmasıdır."* Bundan dolayı ülkelerde cumhuriyetçi bir yönetim şekli, devletler hukuku ve dünya yurttaşlığı hukukun oluşturulması gerekmektedir (Kant, 1982).

KAYNAKÇA

- *Aykutalp, Aykut (2017). Yurttaşlığın Değişen Yüzü: Ulus-Devletten Küreselleşmeye Yurttaşlığın Dönüşümü. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (13), ss. 420-443.*
- *Başkır, Ünsal Doğan (2021). 'Kozmopolitanizmin İçkin Gerilimi': Politikanın Çağdaş Krizini Kavram Tarihi Işığında Düşünmek. Mülkiye Dergisi, 45(1), ss. 33-60.*
- *Dağ, Nilgün (2012). Vatandaşlığın Niteliksel Dönüşümü ve Vatandaşlık Eğitimi Üzerine Bir Betimleme Çalışması. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(1), ss. 105-118.*
- *Delice, Didem (2012). Ahlak Yasasından Dünya Yurttaşlığı Tasarımına Geçiş Olanağı Olarak Kant'ın Özgürlük Kavramı. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.*
- *Duman, Duygu (2015). Demokraside Yeni Arayışlar: Kozmopolit Demokrasi ve Eleştirileri. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(9), ss. 351-362.*
- *Gerçeker, Ozan (2021). Ulusüstü Vatandaşlık İnşasında Avrupa Birliğinin Girişimi Üzerine Bir Değerlendirme. Uluslararası Akademik Birikim Dergisi, 4(2), ss. 145-157.*
- *Güngör, Mehmet (2008). Ulus-Devlet Yurttaşlığından Küresel Yurttaşlığa Türkiye'de Yurttaşlık Olgusu. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.*
- *Güngör, Mehmet (2017). Bir Kimlik İnşası Olarak Ulus-Devlet Yurttaşlığı ve Yurttaşlık Kavramının Dönüşümü. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13(2), ss. 438-464.*
- *İbişi Temeli, Arzu (2014). Tarih Anlayışı Bağlamında Kant'ın Ebedi Barışı, III. Uluslararası Felsefe Kongresi, Uludağ Üniversitesi, ss. 58-62.*
- *Kant, Immanuel (1982). Dünya Yurttaşlığı Amacına Yönelik Genel Bir Tarih Düşüncesi. (Çeviren: Uluğ Nutku), İstanbul: Yazko Felsefe Yazıları.*
- *Karabulut, Tolga (2014). Yurttaşlığın Krizini Yeniden Düşünmek: Liberal Milliyetçilik ve Anayasal Yurtseverlik Kuramları. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 69(4), ss. 871-890.*
- *Makilo, Venance (2017). Yurtseverlik: Doğa İnsanından Toplumsal İnsana Özgürlük ve Eşitlik. Felsefe Arkivi, (46), ss. 89-102.*
- *Molacı, Melike (2022). Bir İdealin İnşası: Stoacı Dünya Yurttaşlığı. SEFAD, (47), ss. 297-314.*
- *Önal, Mehmet (2010). Dünya Yurttaşlığı, Barış ve Kardeşlik Üzerine Düşünceler: Immanuel Kant Örneği. Birinci Uluslararası Felsefe Kongresi, Bursa.*
- *Uçar, Metin (2021). Modern Yurttaşlığın*

Sinir Uçlarına Dokunmak: Enformel Yurttaşlık. Temaşa Felsefe Dergisi, (15), ss. 140-158.

- *Yeşilçayır, Celal (2016). Kant'ta Barışın Hukuk Zemininde Kurgulanması. Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, (3), ss. 78-93.*
- *Yıldırım, Yavuz (2019). Fransız Devrimi'nde Yurttaşlık ve Etkilerine Dair Bir Değerlendirme. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21 (Ek Sayı), ss. 251-271.*

DÜZENLİ GÖÇ

Tülin DEMİRCİ

Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İzmir, avcutulin.92@gmail.com, orcid: 0000-0001-6463-7367.

Düzenli göç kavramının hukuk ve göç literatüründe kabul görmüş evrensel bir tanımı bulunmamaktadır. İlgi alanlarına göre yapılan tanımlar sınır kavramı üzerinden şekillenmektedir (IOM, 2022). Düzenli göç, tanınmış yetkili kanallar aracılığıyla yasal mevzuata uygun yer değişimlerini ifade eder (IOM, 2011: 81). Diğer bir tanımda ise düzenli göç; yasal belge ve kanallar aracılığıyla gerçekleştirilen göç hareketleri olarak tanımlanmaktadır (Bylander, 2019). 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda düzenli göç; yabancıların ülkeye girişinin ve ülkeden çıkışının yasal kurallara uygun olması olarak ifade edilmektedir. Mevzuat hükümlerine uygun olarak ülke sınırlarından giriş yapan yabancılar, giriş vizesine sahiptirler. Bu vize sayesinde çalışma, eğitim, aile birliği, hukuki temsil gibi önemli haklara sahip olmaktadırlar (Barışık, 2020).

Uuluslararası mevzuat hükümlerinde yer alan düzenli göçün temel özellikleri şu şekilde özetlenebilir (EU, 2023):

- *Yasal Prosedüre Uygun Olması:* Göçmen bireyler hedef bölgenin mevzuat hükümlerine uygun bir şekilde ülkeye giriş yapmaktadır.
- *Göçmen Haklarını Genişletici Olması:* Düzenli göç hareketleri sayesinde uluslararası korumadan yararlanan bireyler hedef bölgede belli haklara sahip olmaktadır.
- *İzleme ve Denetim İmkânı Sağlaması:* Göçmen bireyler hedef ülkenin politikala-

rıyla oluşturulan izleme mekanizmalarıyla denetlenmektedir.

- *Entegrasyon Politikalarına Uygun Olması:* Kayıtlı olarak hedef ülkede yaşayan ve sayıları bilinen göçmenlere uygun sağlık, toplumsal katılım, eğitim, işgücü gibi alanlarda entegrasyon politikaları uygulanabilmektedir.

Göç literatüründe en sık karşılaşılan düzenli göç türleri şunlardır;

İşçi Göçü: Kişilerin istihdam amacıyla hedef bölgeye yapmış oldukları göç hareketleridir. Uluslararası Göç Örgütü'nün verilerine göre dünya genelinde yaklaşık 86 milyon kişi doğmuş olduğu ülkenin sınırları dışında çalışmaktadır (İOM, 2008).

Aile Birleşimi Göçleri: 1980'li yıllarda aile birleşimi, göçlerin temel nedeni haline gelmiştir. Farklı ülkelerde yaşayan aile fertlerinin hedef bölgede birleştirilmesini ifade etmektedir. Bu göç tipi genellikle çekirdek aile fertlerini içermektedir (OHRC, 2005: 1). Göçmenlerin sosyal entegrasyonunu kolaylaştırmak, sosyokültürel istikrarın devamını sağlamak, aile birliği hakkının uygulamak konularında önemli görülmektedir (EU, 2023).

Eğitim Göçleri: Daha nitelikli eğitim almak amacıyla yapılan göçleri ifade etmektedir. Hedef bölgede kazanılacağı düşünülen beceriler bu göç tipinin çekici gücünü oluşturmaktadır (Glitz, 2011).

Mübadele Göçü: Siyasi, dini, etnik vb. nedenlerle iki veya daha fazla ülke arasındaki nüfus değişimini ifade etmektedir. Mübadele göçleri karşılıklı anlaşma ile gerçekleştirilmesinden dolayı düzenli göç olarak kabul edilir (Tepealtı, 2019: 91).

Emekli Göçü: Emekli bireylerin uygun iklim koşullarından yararlanmak amacıyla yaptıkları yer değişimi olarak tanımlanmaktadır (Pickering & Crooks, 2019). Bu göç tipi yaşam kalitesi yüksek toplumlarda görülmektedir. Güney Avrupa, Kanada, Kuzey Amerika ve Akdeniz'e kıyısı olan ülkeler emekli göçü konusunda hedef bölgeler arasında yer almaktadır (Südaş, 2009).

Düzenli göçler; Erasmus, Farabi, YFU, AFS gibi öğrenci değişim programı kapsamındaki öğrencileri, varış noktasına ulaşmak amacıyla transit geçen yolcuları ve geçici bir amaç için göç eden bireyleri kapsamamaktadır (Cornell Law School, 2022).

Uluslararası örgütler tarafından göç hareketlerinin düzenlilik kazanması için çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi bu çabalar arasında yer alan önemli bir düzenlemedir. Gündemde, planlı ve iyi yönetilen göç politikalarının önemi vurgulanmaktadır. Bu sayede yoksulluk, açlık, eşitsizlik ve adaletsizler azaltılarak yaşam kalitesinin artırılabileceği vurgulanmaktadır (UN, 2023).

KAYNAKÇA

- *Barışık, S. (2020). Küreselleşen Dünyada Fırsat Eşitliği Arayışında Uluslararası Göç ve Türkiye'nin Suriye Deneyimi. Ankara: Gazi Kitabevi.*
- *Bylander, M. (2019). Is Regular Migration Safer Migration? Insights from Thailand. Journal on Migration and Human Security, 7(1).*
- *Cornell Law School . (2022). İmmigration. https://www.law.cornell.edu/wex/immigration adresinden alındı*
- *EU. (2023). Family reunification. https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/legal-migration-and-integration/family-reunification_en adresinden alındı*

- *EU. (2023). Legal migration and integration. https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/legal-migration-and-integration_en adresinden alındı*
- *Glitz, C. D. (2011). Migration and Education. S. M. Eric A. Hanushek içinde, Handbook of the Economics of Education (s. 327-439). Nort Holland.*
- *İOM. (2008). IOM and Labour Migration. https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbdl486/files/our_work/ICP/IDM/Labour-Migration-Infosheet-2008.pdf adresinden alındı*
- *IOM. (2011). Glossary on Migration. https://www.corteidh.or.cr/sitios/observaciones/11/anexo5.pdf adresinden alındı*
- *IOM. (2022). Types of movements. https://emm.iom.int/handbooks/global-context-international-migration/types-movements-0 adresinden alındı*
- *OHRC. (2005). OHCHR Migration Papers. https://www2.ohchr.org/english/issues/migration/taskforce/docs/familyreunification.pdf adresinden alındı*
- *Pickering, J. A., & Crooks, V. A. (2019). Retirement Migration. D. Gu, & M. E. Dupre içinde, Encyclopedia of Gerontology and Population Aging (s. 1-3).*
- *Südaş, İ. (2009). Uluslararası Emekli Göçünün Türkiye'nin Kıyı Kentleri Üzerindeki Etkileri. (s. 135-146). Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı.*
- *Tepealtı, F. (2019). Lozan Nüfus Mübadelesi Göçleri ve Türk Mübadillerin İskânı. Coğrafya Dergisi, 89-98.*
- *UN. (2023). International Migration. https://www.un.org/en/global-issues/migration adresinden alındı*

DÜZENSİZ GÖÇ

Tekin AVANER
Doç. Dr., Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, ORCID:0000-0003-4014-0131.

Kubilay DÜZENLİ
Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0003-3662-2656.

Göç, insanlık tarihinde çok sayıda gelişmeye kaynaklık eden sosyal bir olgudur (Aslantürk, 2020: 175). Uluslararası göç ise ulus devletlerin tarih sahnesi çıkışı ve devletlerin sınırlarının nerede başlayıp nerede sona erdiğinin uluslararası nitelikli antlaşmalar ile temin altına alınmaya başlanmasıyla hayatımızın bir parçası hâline gelmiştir (Görmez, Eroğlu ve Bahçeci, 2017). Tarih boyunca insanlar değişik nedenlerle ikamet ettikleri adresi değiştirmek, bir bölgeden başka bir bölgeye gitmek yani göç etmek eğilimini göstermişlerdir. Savaş, doğal afet, salgın hastalıklar, siyasi ve ekonomik diğer sebepler göçlerin önde gelen sebepleri arasında yer almaktadır.

Göç hareketlerinin değişen doğası yazında ikili bir ayrım yapmayı gerekli kılmaktadır. Göçmenlerin, menşei ülkeden çıkış ile ev sahibi ülkeye seyahat/transit girişleri kanun ve yönetmeliklere uygun olarak gerçekleştirilmiş ise söz konusu göç hareketliliği; "düzenli göç" (IOM, 2009: 15) şeklinde nitelendirilirken; "düzensiz göç" bir ülkeye yasadışı şekilde giriş yapıp, yasadışı olarak o ülkede yaşamaya devam etmek veya yasal yollarla girip yasal süresi içerisinde o ülkeyi terk etmemek anlamına gelmektedir (https://www.goc.gov.tr). Düzenli göç hareketiyle ülkeye gelenlerin kimlik, profil ve geldikleri ülkedeki statülerinin biliniyor oluşu, devletlerin; düzenli göçe daha ılımlı yaklaşmaları sonucunu doğurmaktadır (Uzun, 2022: 60).

"Göç Politikaları Kurulu, "Göç Kurulu" adıyla yeniden yapılandırılmış, 4 sayılı "Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" çerçevesinde de Göç İdaresi Başkanlığı'yla ilgili esas mevzuat yeni dönemin gereklilikleri doğrultusunda düzenlenmiştir. 4 sayılı CBK Kararnamesi'ne göre; göçle ilgili mevzuat ve idari kapasitenin genişletilmesi yolunda faaliyet göstermek, göç konulu hukuki ve yönetsel işlemleri gerçekleştirmek, insan ticareti ile mücadele etmek, vatansız kişilerle ilgili faaliyette bulunmak, entegrasyon ve geçici korumayla ilgili işlemleri ifa etmek, düzensiz göçle mücadelede kolluk birimleri ile uyum içerisinde çalışmak, göçle ilgili çalışmalar hususunda diğer kamu kuruluşlarıyla iş birliği hâlinde olmak ve mevzuattaki diğer görevleri yapmak kurulun asli vazifeleri arasında görülmüştür (4 Sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, m.159). Konuya ilişkin bir diğer yasal düzenleme Ekim 2021'de gerçekleştirilmiş ve Göç İdaresi'nin hukuki kişiliği genel müdürlükten, başkanlığa dönüştürülmüş; "göç kurulunun sekreterya hizmetlerini yürütmek ve kurul kararlarının uygulanmasını takip etmek" başkanlığın; görevleri arasına dahil edilmiştir (85 Sayılı Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, m. 21).

Türkiye'nin göç yönetimi ve düzensiz göçle mücadele stratejisinin bir diğer veçhesi ise yabancı devletlerle, geliştirilen ilişkiye dayanmaktadır. Bu bağlamda; Türkiye'nin Lübnan ve Ürdün ile geliştirdiği temel bir eylem planı olmak vasfına sahip, çalışma belgeleri, Avrupa Birliği (AB) tarafından uygulamaya konulan "hibrit göç yönetişiminin" çıktıları niteliğindedir (Cooper ve Nimer, 2022: 6).

KAYNAKÇA

- *Apan, A. (2018), "Türkiye'de ve Avrupa'da Düzensiz Göç Gerçeği: Türk Göç Politikasının Evrimi", Türk İdare Dergisi, 486, 11-48.*
- *Aslantürk, O. Ve Tunç, Y. E. (2018), "Türkiye'de Yabancıların Çalışma İzni ve Suriyeliler", Ombudsman Akademik, 9, 141-180.*
- *Aslantürk, O. (2020), "Türkiye'ye Yönelik Göç ve İltica Hareketleri: Suriyeliler Örneği", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(1), 172-201.*
- *Atasü Topçuoğlu, R. (2016), "Göç Yazınındaki Düzenli ve Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Kavramsal Bir Sorgulama", İnsan Hakları Yıllığı, 34, 1-20.*
- *Avaner, T. Ve Ocaklı, L. (2021), "Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları ve Covid-19 Salgınının Düzensiz Göç Üzerindeki Etkisi",*
- *Bektaş, Y. (2022), "Türkiye'de Göçün İdaresi: Devlet ve Devlet Dışı Aktörlerin Göç Rejimini Oluşturmadaki Rolleri", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.*
- *Cooper, L. Ve Nımer, M. (2022), "Generating Instability? The Impact Of The Eu's Hybrid Migration Governance İn Turkey, Lebanon And Jordan", Governance, 1-17.*
- *Fransen, S. & De Haas, H. (2022), "Trends And Patterns Of Global Refugee Migration", Population And Development Review 48(1), 97-128.*
- *Iom (Uluslararası Göç Örgütü) (2009), Göç Terimleri Sözlüğü, Cenevre: Iom, Yayın No: 18*
- *Görmez, K., Eroğlu, H.T. Ve Bahçeci, H.I.*

(2017), "Küreselleşme, Göç, Göç Yönetişimi ve Türkiye", 11. Kaysem Sempozyumu Bildirileri Kitabı, (Ed. Ahmet Yatkın), 28-30 Eylül 2017, 561-575.

- *Karakoç Dora, Z. (2020), "International Migrants As A Matter Of Security: Open Door Policy And Syrians İn Tuurkey", Güvenlik Bilimleri Dergisi, 9(2), 501-524.*
- *Ocaklı, L. Ve Avaner, T. (2021), "Suriye Krizinin Ardından Türkiye'de Meydana Gelen Düzensiz Göç ve Covid-19 Salgınının Düzensiz Göç Üzerindeki Etkisi", Hacettepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 39, 1-13.*
- *Özarslan, B.B. (2020), "Arap Baharı Sürecinde Türkiye'nin Suriye'ye Yönelik Askerî Harekâtlarının Hukuki Temeli", Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 8(15), 343-375.*
- *Resmi Gazete (2013), "Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu", Sayı: 28615.*
- *Resmi Gazete (2018), "Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum Ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum Ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi", Sayı: 30479.*
- *Resmi Gazete (2021), "Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi", Sayı: 31643.*
- *Uzun, Ş. (2022), "Göç Yönetimi Değil Kamu Yönetimi: Göç Yönetimini Yeniden Düşünmek", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.*
- *(Https://Www.Goc.Gov.Tr). Erişim Tarihi: 30.05.2023*
- *(Https://Www.Goc.Gov.Tr/Turkiyenin-Duzensiz-Gocle-Mucadelesi). Erişim Tarihi: 30.05.2023.*

E

EKONOMİK GÖÇ

Merve BURCU
Arş. Gör. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Bursa, merveburcu@uludag.edu.tr, orcid: 0000-0003-4011-3424

Ekonomik göç *(economic migration),* bireylerin daha iyi yaşam standartlarına sahip olabilmek için gerçekleştirdiği yer değiştirme hareketlerini ifade etmektedir. Uluslararası Göç Hukuku Sözlüğü'ne göre ekonomik göç, bir kişinin ya da bir topluluğun yalnızca ekonomik fırsatlar nedeniyle ulusal ya da uluslararası sınırları geçmesi olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2019).

Modern anlamda ekonomik göç, sanayi ve kentleşme ile ilişkili olarak ortaya çıkmıştır. Fabrika merkezli üretim ve yeni iş kollarının gelişimi, bireylerin ve toplulukların kırsal alandan kentsel alanlara yerleşmesine ve buradaki ekonomik faaliyetlere katılmasına neden olmuştur. Geleneksel anlamda göç alan ülkeler olarak değerlendirilen ABD, Avustralya, Kanada gibi ülkeler daha iyi bir yaşam arayışındaki insanlardan oluşan uluslararası göçün hedef noktası haline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kuzey ve Batı Avrupa'da yeniden kalkınma için gerekli olan insan kaynağı ihtiyacı farklı ülkelerden gelen misafir işçilerle giderilmiştir. 1970'li yıllardan itibaren giderek ivme kazanan küreselleşme süreci vasıflı-vasıfsız emeğin hareketliliğini arttırmış ve göçün özellikle hizmet, bilişim, sağlık gibi sektörlerin geliştiği ülkelere yönelmesine neden olmuştur.

Literatürde ekonomik göç, daha çok işgücü piyasasına ve iş olanaklarına atıfta bulunmaktadır (Mitterbacher, 2021). Bu sebeple işgücü göçü, emek göçü, yüksek nitelikli göç gibi farklı kavramların ekonomik göç içerisinde değerlendirildiği görülmektedir. Ancak ekonomik göç, literatürdeki işgücü piyasasına ve iş olanaklarına odaklanan genel eğilimden farklı birkaç anlamı daha içermektedir (IOM, 2019). Ekonomik fırsatlar aynı zamanda mülk satın almak, iş kurmak, eğitim almak gibi yatırım, girişimcilik ve beşerî sermayeyi arttıran faaliyetleri de kapsamaktadır (Castles & Miller, 2008).

Göç kuramları, ekonomik fırsatları değerlendirmeye yönelik nüfus hareketlerini, bireylerin veya toplulukların kendi iradeleriyle gerçekleşen karar alma süreçlerine dayandırmaktadır (bknz. Stark ve Bloom, 1985; Massey vd., 1993; Arango, 2018). Nitekim göç türlerine yönelik en temel sınıflandırma, zorunlu ve gönüllü göç kategorileridir. Zorunlu göç, siyasi baskı, savaş, afet gibi varoluşsal bir tehdit anlamına gelen nedenlerden dolayı yer değiştiren mülteci ve sığınmacıları içerirken (Betts, 2017) gönüllü göç, genellikle ekonomik göçmenleri ifade etmektedir (Koser, 2007). Literatürde yer alan çalışmalar göç türlerine ilişkin bu sınıflandırmaları kullanmakla birlikte göçün çok daha karmaşık bir süreç olduğunu belirtmektedir. Çoğu zaman ekonomik göçmenler ve mülteciler benzer motivasyonlarla hareket etmekte ve benzer göç yollarını kullanmaktadır. Ayrıca temel ihtiyaçların karşılandığı ve yaşam standartlarının iyi olduğu bir yerde yaşama hakkının, insan haklarından biri olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu sebeple yoksulluk göç etmenin arkasındaki

zorlayıcı sebeplerden biri haline gelmektedir (Stilz, 2021).

KAYNAKÇA

- Arango, J. (2018). Explaning Migration: A Critical View. *International Social Scene Journal*, s. 105-117. 09 15, 2023 tarihinde vetisonline.com adresinden alındı
- *Betts, A. (2017). Zorunlu Göç ve Küresel Politika. (S. M. Türkaslan, Çev.) Ankara: Hece Yayınları.*
- *Castles, S., & Miller, M. J. (2008). Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri (1. Baskı b.). (B. U. Bal, & İ. Akbulut, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*
- *IOM. (2019). ınternational Migration Law. Geneva: International Organization for Migration.*
- *Koser, K. (2007). International Migration: A Very Short Introduction. New York: Oxford Universtiy Press.*
- *Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, E. J. (1993, Sep.). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. Population and Development Review, 19(3), s. 431-466.*
- *Mitterbacher, K. (2021). Motives for Economic Migration: A Review. University of Graz, School of Business, Economics and Social Sciences Working Paper.*
- *Stark, O., & Bloom, D. E. (1985, May). The New Economics of Labor Migration. The American Economic Review, 75(2), s. 173-178. https://www.jstor.org/stable/1805591 adresinden alındı*
- *Stilz, A. (2021). Economic Migration: On What Terms? 20(3), s. 983-998. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/book/10.1002/9781119037712 adresinden alındı*

EKONOMİK GÖÇMEN

Olgu KARAN
Doç. Dr., Başkent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Email: olgukaran@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1581-1987

Ekonomik göçmen en geniş ifadeyle "yaşam kalitesini iyileştirmek amacıyla yaşadığı yerleşim biriminin veya menşei ülkesinin dışına yerleşmek üzere hareket eden kişi veya gruplar olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik göçmenin göç etmesini tetikleyen etmen göçmenin yaşağıdığı bölgedeki iş olanaklarının ve geçim kaynaklarına erişimin kısıtlı olmasıdır. Ekonomik göçmenlerle karıştırılan mülteciler, ırk, cinsiyet, politik görüş, inanç, cinsel yönelim temelinde zulüm görecekleri korkusuyla yaşadıkları yeri terk ederken, ekonomik göçmenler kötü ekonomik koşullar sebebiyle yaşadıkları bölgeyi terk edenler olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik göçmenlerin sığınma talebinde bulunma hakları yoktur.

Ekonomik göç genellikle yoksul küresel güneyden varsıl küresel kuzeye gerçekleşse de, küresel güneyde konumlanan bir ülkeden küresel güneye veya küresel kuzeyde konumlanan bir ülkeden küresel kuzey ülkeleri arasında da görülür. Ekonomik göçün büyük ölçekte olması halinde göçmenler geride bıraktıkları ülkelerde ekonomik sıkıntıya neden olabilir. Çalışma çağındaki insanlar yaşadıkları bölgeyi terk ettiklerinde yaşlı ve yaşlanan nüfus daha az destekle alır. Öte yandan, ekonomik göçmenler kaynak ülkelere göçmen dövizi yollayarak geride bıraktıkları akrabalarına finansal kaynak transferi sağlarlar.

Ekonomik göçü açıklamaya yönelik çeşitli kuramsal yaklaşımlar mevcuttur. Bunlar, Ravenstein'ın göç kanunları, neo klasik ekonomi kuramı, yeni ekonomi kuramı, ikiye bölünmüş emek piyasası kuramı, merkez-çevre kuramı şeklinde sıralanabilir.

Ernst Georg Ravenstein, 1871 ve 1881 yılı İngiliz nüfus sayımı istatistiki verilerine dayandırdığı çalışmasında yedi göç kanunu belirlemiştir. Ekonomik göçmenlerin coğrafi hareket motivasyonlarını kentte gelişen ekonomik ve ticari fırsatlardan yararlanmaktır. Kentin sunmuş olduğu eğitim, sağlık ve altyapı olanaklarından faydalanma isteği ya da daha iyi yaşama arzusu kırdan büyük sanayii ve ticaret merkezlerine doğru göçü tetiklemektedir.

Neo klasik ekonomi kuramına göre ücretlerin düşük ve emek fazlasının bulunduğu ülkelerden ücretlerin yüksek ve işgücü açığının bulunduğu ülkelere doğru insan hareketliliği yaşanır. Mikro düzeyde ise ekonomik göçmen yaşadığı yeri değiştirdiğinde elde edebileceği faydaya odaklanır. Rasyonel bir karar verme süreci ile kar-zarar hesabı yapmaktadır.

Söz konusu neo-klasik ekonomi kuramına karşı yeni ekonomi kuramı ekonomik göçmen karar aşamasında bireysel bir süreç yaşamaz. Ailenin ekonomik güvence arayışı, göç eden aile üyesinin göçmen dövizi göndereceği ve aile ekonomisine katkıda bulunacağı beklentsiyle aile bireylerinin kolektif kararıdır.

İkiye bölünmüş emek piyasası kuramına göre ekonomik göç, gelişmiş sanayii ülkelerinde yaşanan istihdam açığı ve işgücü arzı sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş kapitalist ülkelerde işgücü piyasası ikiye bölünmüştür. Birincil sektörde sermayesi yoğun, güvenceli, yüksek ücretli, beyaz yakalı işlerde eğitimli ülke vatandaşları çalışırken, emek yoğun, tehlikeli, küçültücü, kirli, (3D=dangerous, demeaning, dirty) ve düşük ücretli işlerde ekonomik göçmenler yoğunlaşmaktadır. Ekonomik göçmenlerin çalıştıkları bu işlere yerli işçiler rağbet etmez. Emek piyasasındaki bu ayrışmada, toplumsal cinsiyet ve etnisite önemli rol oynar.

Bağımlılık okulu kuramcıları tarafından geliştirilen Merkez-Çevre kuramına göre ekonomik göçmen gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerden (çevre) gelişmiş, kapitalist ülkelere (merkez) ucuz işgücü sağlar.

KAYNAKÇA

- *Doeringer, Peter B., and Piore, Michael J. (1971). Internal Labor Markets and Manpower Analysis. Lexington, MA: Heath.*
- *Ravenstein, E. G. (1889). The Laws of Migration. Journal of the Royal Statistical Society, 52(2), 241-305*

ELEŞTİREL GÖÇ TEORİSİ

İbrahim Berkan KARATAŞ
Arş. Gör. Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, ibrahim.karatas@marmara.edu.tr, orcid: 0000-0003-0127-468X.

Eleştirel göç teorisi, göçsel hareketlere yönelik modern milliyetçi yaklaşımı sorunsallaştırmayı (Bauder, 2013) ve küresel bir hüviyet kazanan zorunlu göç dalgalarını dışlayıcı ve eşitsizlik üreten daha derin ekonomik ve jeopolitik yapılar bağlamında konumlandırmayı amaçlayan bir dizi yaklaşımın toplamını ifade etmektedir (McCorkle, 2020). Bu sebeple başta siyaset bilimi, hukuk, sosyoloji, antropoloji, kültürel çalışmalar, uluslararası ilişkiler ve coğrafya olmak üzere birçok alanı kapsayan hem de bu alanlardan beslenen bir teori olarak karşımıza çıkmaktadır. İnterdisipliner bir yaklaşımı benimseyen bu kuram, temelde güç dengesizliklerini, yapısal eşitsizlikleri ve göç olgusunun "küresel güç dinamizmini" (De Haas, Castles & Miller, 2020) göz ardı eden geleneksel göç çalışmalarına bir tepki olarak düşünülebilmektedir. Daha az kuramsallaştırılması dikkate alındığında sosyal bir araştırma alanı olarak derli toplu bir eleştirel göç teorisinden söz etmek pek mümkün değildir; ancak eleştirel ırk kuramı, postkolonyal teori, eleştirel sınır çalışmaları ve açık sınır teorileri ile yakın bir ilişkisi bulunmaktadır. Zira ilgili kuramlarla egemen söylem ve anlatılara meydan okuması hasebiyle "doğası gereği" benzer bir veçhe ve muhtevaya sahiptir. Kapsamı genel anlamda güç ve eşitsizlik, transnasyonalizm, politik analiz ve savunuculuk, etnografik araştırma, faillik ve direniş, kesişimsellik, yapısal analiz, söylemsellik ve temsiliyet gibi belli başlı tema ve ilkeler etrafında şekillenmektedir. Göçe yönelik eleştirel bir teori için temel zorluk, teoriyi pratiğe bağlayabilmek, yani fiili olarak mevcut yapı ve sistemlerin kendi içlerinde, onları problematize eden ve dönüştürücü sonuçlar veren teorik bir mercek oluşturabilmektir (McGlinchey, Walters & Gold, 2017). Dolayısıyla başat gayesinin, sistematik bir kuramsallaştırmadan ziyade onunla benzer öncüllerde buluşan yaklaşımlarla kendi ilişkisini ortaya koymak ve geleneksel göç çalışmalarının ön kabullerini belli bir derecede yapı-söküm lensinden geçirmeyi hedeflemek olduğu söylenebilmektedir.

Geleneksel yaklaşımlar umumi anlamda göçü üretkenliğe, refaha ve nihayetinde entegrasyona katkıda bulunan olumlu bir olguya indirgemenin yanı sıra (De Haas, 2021: 5), metodolojik açıdan göçe ilişkin genelleştirilmiş anlayış ve hipotezler üretmeye, ev sahibi toplumların tarafından bakmaya, tek bir analiz düzeyine yoğunlaşmaya ve göçmenlere, özellikle de sığınmacı ve mültecilere yönelik şiddet ve eşitsizlikleri görmezden gelmeye eğilimlidir (Massey vd., 1993). Sürecin eleştirel bir okuması, tam bu esnada göçün bireylere dayatıldığı ve mevcut dünya düzeninin bir yan ürünü olduğu problemine odaklanarak ulus-devletçi bakış açısını eleştirmekte (McGlinchey, Walters & Gold, 2017: 40) ve ilgili sürecin dolayımlı olduğunu varsayarak göçmen grupları açısından aile, legal düzen, medya ve kültür gibi yapıların "kümülatif nedensellik" doğrultusunda kritiğinin yapılmasına ve kavramsallaştırmasına olanak sağlamaktadır (Massey vd., 1993: 451–453). Ulus-devletçiliğin ve milliyetçiliğin kritiği denildiğinde ise ilk akla gelen iki önemli yaklaşım, eleştirel ırk kuramı ve postkolonyal çalışmalardır. Göçün eleştirel teorisi, benzer şekilde eleştirel ırk teorisinin varsaydığı gibi ırkın biyolojik bir olgu değil, sosyal ve tarihsel süreçler tarafından şekillendirilen ve tüm bu süreçleri "*ırklılaştıran*" sosyal bir yapı olduğunu ileri sürmektedir (Warmington, 2009). Dolayısıyla göçmenlere yönelik ırkçılığın sistematik ve kurumlarda

KAYNAKÇA

- *Amelina, A., Nergiz, D. D., Faist, T., & Schiller, N. G. (2012). Beyond Methodological Nationalism: Research Methodologies for Cross-Border Studies. London and New York: Routledge.*
- *Apfelbaum, E. P., Norton, M. I., Sommers, S. R. (2012). Racial Color Blindness: Emergence,*
- *Practice, and Implications. Current Directions in Psychological Science, 21(3): 205–209.*
- *Balibar, E., & Wallerstein, I. (1991). Race, Nation, Class: Ambiguous Identities, çev. C. Turner. London and New York: Verso.*
- *Bauder, H. (2012). The Possibilities of Open and No Borders. Social Justice, 39(4): 76–96.*
- *Bauder, H. (2013). Nation, 'Migration' and Critical Practice. Area, 45(1): 56–62.*
- *Carens, J. H. (1987). Aliens and Citizens: The Case for Open Borders. The Review of Politics, 49(2): 251–273.*
- *Davis, L. & Deole, S. S. (2017). Immigration and the Rise of Far-right Parties in Europe, Ifo DICE Report, ifo Institut-Leibniz-Institut für Wirtschaftsforschung an der Universität München, München, 15(4): 10–15.*
- *De Haas, H., Castles, S., & Miller, M. J. (2020). The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World (6th Edition), London: Palgrave Macmillan.*
- *De Haas, H. (2021). A Theory of Migration: The Aspirations-Capabilities Framework. Comparative Migration Studies, 9: 1–35.*
- *Delgado, R. (2000). "Storytelling for Oppositionists and Others: A Plea for Narrative", Critical Race: Cutting Edge, (Ed. R. Delgado & J. Stefancic), Temple University Press, Philadelphia, 60–70.*
- *Fetzer, J. S. (2016). Open Borders and International Migration Policy: The Effects of Unrestricted Immigration in the United States, France, and Ireland. London: Palgrave Pivot.*
- *Grosfoguel, R., Oso, L., & Christou, A. (2015). 'Racism', Intersectionality and Migration Studies: Framing Some Theoretical Reflections. Identities, 22(6), 635–652.*
- *Juan, E. S. (2002). Nation-State, Postcolonial Theory, and Global Violence. Social Analysis: The International Journal of Social and Cultural Practice, 46(2), 11–32.*
- *Juss, S. S. (2004). Free Movement and The World Order. International Journal of Refugee Law, 16(3), 289–335.*
- *Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. Population and Development Review, 19(3): 431–466.*
- *McCorkle, W. (2020). Introducing Students to Critical Border and Migration Theories in An Era of Xenophobia. Critical Questions in Education, 11(1): 57–72.*
- *McGlinchey, S., Walters, R., & Gold, D. (2017). "Getting Started with International Relations Theory", International Relations Theory, (Ed. S. McGlinchey, R. Walters & C. Scheinpflug), E-International Relations Publishing, Bristol, 1–13.*
- *Meghji A. (2022). Towards A Theoretical Synergy: Critical Race Theory and Decolonial Thought in Trumpamerica and Brexit Britain. Current Sociology, 70(5), 647–664.*
- *Parker, N., & Vaughan-Williams, N. (2009). Lines in the Sand? Towards an Agenda for*

Critical Border Studies. Geopolitics, 14: 582–587.

- *Parker, N., & Vaughan-Williams, N. (2014). Critical Border Studies: Broadening and Deepening the 'Lines in the Sand' Agenda. London and New York: Routledge.*
- *Salter, M. B. (2012). Theory of the/: The Suture and Critical Border Studies. Geopolitics, 17: 734–755.*
- *Warmington P. (2009). Taking Race out of Scare Quotes: Race-conscious Social Analysis in An Ostensibly Post-racial World. Race, Ethnicity & Education, 12(3), 281–296.*

EMEK (İŞGÜCÜ) GÖÇÜ

Ceren AVCİL
Doç. Dr. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İİBF Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, Ağrı, cavcil@agri.edu.tr, orcid: 0000-0002-6301-515X.

Göç olgusu, insanlık tarihi kadar eskidir. Göçle birlikte insanlar yaşadıkları yerleri terk ederek yeni bir yerde yeni bir hayat kurmaktadırlar. Dahası, göç süreci, etkilediği boyutlar itibariyle karmaşık etmenler ve bunların etkileşiminin bir özetidir ve sosyal varoluşun tüm boyutlarını etkileyen ve kendi karmaşık dinamiklerini geliştirir (Castles ve Miller, 2008: 30).

Göç, sebepleri ve yönü bakımından çeşitli türlerde ele alınmaktadır. İşgücü göçü, Uluslararası Göç Örgütü tarafından "istihdam amacıyla kişilerin anavatanlarından ayrılarak başka bir devlete gitmeleri" şeklinde tanımlanmıştır (IOM, 2011).

Emek, bir diğer adıyla işgücü göçü günümüz küresel koşullar neticesinde oldukça yoğun yaşanan bir göç türü haline gelmiştir. En yalın hali ile emek göçü, bireylerin ekonomik sebepler nedeniyle yaşadıkları yerleri terk etmek suretiyle başka ülke veya bölgelere gitmesidir (Kalaycı & Civelek, 2021: 317; Yıldırımoğlu, 2005). Emek göçü ülke içinde veya başka ülkelere olacak şekilde uluslararası nitelik kazanmaktadır.

Tarihsel süreç itibariyle göçün nedenlerine bakıldığında, kapitalizmin dünya çapında egemenliğini kurma sürecinde kapitalist birikim sürecinin yayılmacı niteliği ve işverenlerin işgücü maliyetlerini düşük tutma isteği uluslararası düzeyde işgücü talebini artırmış ve dolayısıyla da emek göçüne yol açmıştı (Toksöz, 2006: 3).

Emek göçüne yol açan etmenler birbirinden farklılık göstermektedir. Ekonomik ve sosyal nedenler, savaş ve iç çatışma vb. unsurlar uluslararası göçe zemin hazırlayan ögelerdir. Ekonomik gerekçeler arasında öncelikle istihdam imkânları, ücret seviyeleri ve işgücü talepleri gösterilebilir. Bunun yanında, göç alan ülkelerdeki niteliksiz işgücü ve düşük ücret talepleri de ekonomik unsurlar arasında gösterilmektedir (Çetin Aydın, 2021: 5). Dolayısıyla emek göçü, bireylerin esasında istem dışı olarak yaşamak zorunda kaldıkları bir göç türü olarak karşımıza çıkmaktadır. "Uluslararası işgücü göçünün genel olarak Dünya'nın az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerinden, gelişmiş ülkelerine doğru olan rotası göz önüne alındığında, göçmen işgücü arzı açısından göç, küreselleşme ile her anlamda artan eşitsizliklerin sonucu, bir tercihten çok bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır" (Gökbayrak, 2009: 56).

Emek göçü, göçün verildiği yer ve gidilen yer itibariyle birbirinden farklı sonuçlar doğurmaktadır. Bu manda işgücü göçü hem kaynak hem de varış ülkelerine fayda sağlama potansiyeline sahiptir. Göç, işçilerin hedef ülkelerde verimli işlere girişmelerini ve göç sistemleri adil olduğunda genel ekonomik çıktılarına ve büyümelerine katkıda bulunmalarını mümkün kılmakta ve iyi yönetilmektedir. Göçmenler çoğunlukla emek yoğun tarım, imalat, inşaat ve bakım ekonomisi alanlarında işlerde çalışmaktadırlar. Yaşlanan nüfusa sahip hedef ülkelerde, işgücü açığının kapatılması, işgücünün canlandırılması ve sosyal güvenlik sisteminin desteklenmesi konularında katkıları önemli olabilmektedir. Menşe ülkeler için, alınan dövizler ulusal tasarrufları artırmakta, yatırımı ve genel ekonomik refahı teşvik etmektedir. Bireysel düzeyde göç, çalışanların daha yüksek bir yaşam standardına ulaşmalarına ve gelir transferleri yoluyla geride bıraktıkları ailelerinin refahını artırmalarına imkân sunmaktadır. Diaspora ve geri dönen göçmenler aracılığıyla bilgi ve beceriler ülkeler arasında paylaşılır ve bu da küresel üretkenliğin ve çıktının artmasına yol açmaktadır (ILO, 2021: 16).

KAYNAKÇA

- *Castles, S., & Miller, M. J. (2008). Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. (B. U. Bal, & İ. Akbulut, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*
- *Çetin Aydın, G. (2021). Toplumsal Etkiler Bağlamında Uluslararası Emek Göçü, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 2(1), 1-17.*
- *Gökbayrak, Ş. (2009). Refah Devletinin Dönüşümü ve Bakım Hizmetlerinin Görünmez Emekçileri Göçmen Kadınlar. Çalışma ve Toplum, 2(21), 55-82.*
- *ILO. (2021). ILO Global Estimates on International Migrant Workers Results and Methodology. 04.09.2023 tarihinde*
- *ILO:https://www.ilo.org/global/topics/labour-migration/publications/WCMS_808935/lang--en/index.htm adresinden alındı*
- *Kalaycı, C., & Civelek, G. (2021). Uluslararası İşgücü Göçünün Emek Piyasasına Etkileri. Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi, 7(2), 313-326.*
- *Perruchoud, R., & Redpath-Cross, J. (2011). Göç Terimleri Sözlüğü. IOM.*
- *Toksöz, G. (2006). Uluslararası Emek Göçü. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*
- *Yıldırımoğlu, H. (2005). Uluslararası Emek Göçü "Almanya'ya Türk Emek Göçü". Kamu İş Dergisi, 8(1):1-24.*

EMEKLİ GÖÇLERİ

Çağlar ÖZBEK
Doç. Dr. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Muğla caglar@mu.edu.tr orcid: 0000-0003-2136-2505

Songül SALLAN GÜL
Prof. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Isparta songulgul@sdu.edu.tr orcid: 0000-0003-1107-7372

Genel olarak doğduğu toprakları çeşitli nedenlerden dolayı geçici ya da tamamen terk ederek, farklı bir ülkede yaşam alanı yaratma çabası olarak tanımlanan uluslararası göç, yeni bir olgu olmamakla beraber, 21. yüzyılda geldiği nokta göz önüne alınırsa oldukça farklı bir boyut kazanmıştır. Artık uluslararası göçler ve göçmenler, salt mülteci, kaçak işçi, sığınmacı olarak kalmamakta, değişen düzen ile beraber farklı sınıflandırmalara da tabi olmaktadırlar (Tuna ve Özbek, 2018: 2). Bu da genellikle mağduriyetle yazılan göç hikâyelerine yenisini eklemektedir. Uluslararası göçlerin yeni kategorilerini Abadan-Unat (2006: 364-66) sekize ayırmaktadır: (1) Etnik kimliklerde çeşitlenme, (2) İllegal göç hareketlerinde artış, (3) Göçün kadınlaşması, (4) Yüksek nitelikli "geçici" göçmenler, (5) Yatırımcı göçmenler, (6) Emekli göçü, (7) İklime bağlı göç ve (8) Sınır aşırı çalışma göçü. Bu ve benzeri kategorilerden de görüleceği üzere emekli göçleri 21. yüzyılın göç karakterini tanımlayan "yeni" olgulardan biridir. Emekli göçleri (*retirement migration*), emekli olmuş kişilerin, kısa ya da uzun vadeli olarak genellikle ılıman iklim özelliklerine sahip ülkelere yerleşmesi olarak tanımlanabilir.

Emekli göçlerinin coğrafi dağılımı genel olarak gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinden gelen, belirli bir refah seviyesine ulaşmış göçmenlerden oluşmaktadır. Günümüzde emekli göçü farklı göç kategorilerini de içermektedir. Yaşam biçimi göçü (*lifestyle migration*), konut göçü (*residential migration*), ikinci konut göçü (*second home migration*), tersine göç (*migration reversal*) yaşlı göçü (*elderly migration*) gibi göç kategorileri, uluslararası emekli göçü olgusuyla bağlamsal olarak da kesişmektedir. Göç etme nedenleri arasında genel olarak, ılıman ve sıcak iklime sahip, yaşam standartları ekonomik olarak geldikleri ülkeye göre daha elverişli olan bölgelere göç, tercih nedeni olarak ilk sıralarda yer almaktadır. Emekli göçleri ile ilgili yapılan çalışmalar (King ve Patterson, 1998; Casado-Diaz, 1999; O'Reilly, 1995; Südaş ve Mutluer, 2008; Balkır ve Kırkulak-Uludağ, 2009; Gustafson, 2002; Özerim, 2012; Karakaya ve Turan, 2006; Görer-Tömer, 2014; Tuna ve Özbek, 2018; Südaş, 2005), göçmenlerin daha sıcak, elverişli iklim koşullarını ve bununla bağlantılı olarak daha sağlıklı bir yaşamı temele aldıkları görülmektedir.

Benzer biçimde küresel olarak nüfusun yaşlanması, artan sosyal güvenlik maliyetleri ve göç olgularıyla yeniden şekillenen emekli göçü, gelişmiş refah devletlerinde yaşayan emeklilerin önce turizm ve daha sonra yerleşme amaçlı göç hareketliliklerini şekillendirmektedir. 1960 ve 1970'lerde Kuzey Avrupalıların güney kıyılarına Akdeniz'e, özellikle İspanya gibi sıcak ve kıyı bölgelerine yönelmesiyle başlayan emekli göçleri zamanla çeşitlenmiştir. 1980'lerden itibaren yurtdışında tatil yapma ve seyahat etme alışkanlığının yaygınlaşması, daha sıcak ve çekici bölgeler hakkında daha fazla bilgi sahibi olma ve erişilebilirlik olanaklarının artması turizm göçleri arasında emekli göçüne önemli bir yer kazandırmıştır. Ayrıca 1990'lı yıllarda erken emeklilik düzenlemeleri ve sosyal güvenlik sistemine yönelik maliyet azaltıcı etkenler de emekli göçünü teşvik etmektedir. Almanya ve İngiltere gibi pek çok gelişmiş ülkede altmışlı yaşlar ve daha yaşlı olanların sosyal güvenlik sistemine artan maliyetlerini azaltmak ve resmi olmayan

bakım ve desteğe erişebilmeleri için de emekli göçleri devletler tarafından desteklenmektedir (Warnes, 2009: Breuer, 2005; Williams ve diğerleri, 2000).

Ayrıca seyahat, ikamet, çalışma ve emeklilik transferi için Avrupa serbest piyasasının kurulması gibi diğer yapısal faktörlerle beraber Avrupa'nın yanı sıra Kanada ve ABD'de de emekli göçü yaygınlaşmaya başlamıştır. Özellikle ABD'yi kapsayan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması gibi makro-bölgesel hareketlilikler ve yer değiştirmeyi destekleyen Meksika gibi Orta ve Güney Amerika ülkeleri emekli göçünün yeni coğrafyaları olmaya başlamıştır. Emekli göç hareketlilikleri Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nden Panama, Güney Meksika, Ekvador ve Florida eyaletine doğru gerçekleşirken, gelişmiş Batı ülkelerinden, özellikle İngiltere, Hollanda, Almanya, Danimarka gibi, İspanya ve İtalya başta olmak üzere genellikle Güney Avrupa ülkelerine doğru bir emekli göç akımı söz konusu olmuştur. 1980'lerde turizm bölgelerinde yaygınlaşan tatil paketleriyle sayıları milyonlara ulaşan emekli göçleri, zamanla yerleşim ve vatandaşlık almaya kadar uzanan nitelikler kazanmıştır (King, Cole ve Kokema, 2021). Bunun dışında Yunanistan ve Türkiye gibi Akdeniz iklimine sahip bölgelere de emekli göçlerinin gerçekleştiği bilinmektedir. Emekli göçmenler yerleştikleri ülkede mülk ya da arazi satın alma ve/veya kiralama yoluyla emeklilik yaşamlarını geçirmektedirler.

65 yaş üstü göçmenlerin, 2020 yılı ortasında tahminen 34,3 milyon kişiden oluştuğu bilinmektedir. Bu sayı, uluslararası göçmen stokunun %12,2'sini oluşturmaktadır (UN DESA, 2020). Bu grubun tamamını "emekli göçleri" kategorisi altında değerlendirmek mümkün olmamakla birlikte, 65 yaş üstü kişilerin göç hareketliliğini göstermesi bakımından önemlidir. Göç eden kişiler yerleşecekleri bölgeyi, genellikle önceden turist olarak ziyaret ettikleri yerlerden seçme eğilimi gösterirler. Bu göç biçimi, özellikle gelişmiş bir sosyo-ekonomik statü gerektirir. Bu anlamda uluslararası göçlerin tipik karakterinden de ayrılır. Daha önce bahsedildiği üzere, genellikle mağduriyetlerle yazılan uluslararası göç hikayeleri/teorisi bu "yeni" kategorilerde farklı bir kimlik kazanmaktadır. Uluslararası göçün bu yeni modelinde, göçmenlerin çeşitlenen göç nedenleri de ayrı bir inceleme alanıdır. Son yıllarda bireysel tercihler neticesinde ilerleyen bu göç biçimi, ekonomik olarak yüksek refah seviyesinde olmayı da gerektirmektedir. Bu göçler sonucunda, göçmenlerin göç edilen bölgedeki toplumsal, kültürel ve sosyo-ekonomik yapıyı dönüştürdükleri de bilinmektedir. Dolayısıyla emekli göçleri, sadece bir göç kategorisi olarak değil, turizm ve emlak sektörü, yerleşilen ülkenin yerel yöntemine katılma, sivil toplum ve siyaset gibi birçok kurumu da beraberinde etkileyen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- *Abadan-Unat, N. (2006), Bitmeyen Göç-Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.*
- *Balkır, C., Kırkulak-Uludağ, B. (2009), "Turkey, The New Destination For International Retirement Migration", Migrations And Mobility İn Europe, (Ed. H. Fassmann, M. Haller, D. Lane), Edward Elgar Publishing, Uk, 123-143.*
- *Breuer, T. (2005), "Retirement Migration Or Rather Second-Home Tourism? German Senior Citizens On The Canary Islands", Dıe Erde, 136 (3): 313-333.*
- *Casado-Diaz, M. A. (1999), "Socio-Demographic Impacts Of Residential Tourism: A Case Study Of Torrevieja, Spain",*

International Journal Of Tourism Research, 1: 223-237.

- *Görer-Tamer, N. (2014), "Hayalet Göç: Yaşam Kalitesi Arayışında Türkiye Kıyı Yerleşmelerine Yönelen Avrupalı Emekliler", İdeal Kent, 5 (14): 206-233.*
- *Gustafson, P. (2002), "Retirement Migration And Transnational Lifestyles", Aging and Society, 21 (4): 371-394.*
- *Karakaya, E., Turan, A. H. (2006), "Türkiye'ye Yabancı Emekli Göçü: Didim'in Yeni Sakinleri ve Bölgeye Ekonomik Etkileri", İktisat İşletme ve Finans Dergisi, 21 (246): 122-132.*
- *Kıng, R., Patterson, G. (1998), "Diverse Paths: The Elderly British İn Tuscany", International Journal Of Population Geography, 4: 157-182.*
- *Kıng, R., Cela, E., Fokkema T. (2021), "New Frontiers İn International Retirement Migration", Ageing And Society, 41: 1205–1220.*
- *O'reılly, K. (1995), "A New Trend İn European Migration: Contemporary British Migration To Fuengirola Costa Del Sol", Geographical Viewpoint, 23: 25-36.*
- *Özerim, M. G. (2012), "Emekli Göçleri Rotasında Türkiye: Avrupalı Emekli Göçmenlerin Türkiye'yi Tercih Etme Nedenleri ve Türkiye Algıları", Journal Of Yasar University, 28 (7): 4766-4787.*
- *Südaş, İ. (2005), Türkiye'ye Yönelik Göçler ve Türkiye'de Yaşayan Yabancılar: Alanya Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi.*
- *Südaş, İ., Mutluer, M. (2008), "Ekonomik Etkiler Açısından Türkiye'nin Turizm Merkezlerine Yönelik Avrupalı Göçler", Ege Coğrafya Dergisi, 17/1-2: 51-59.*
- *Tuna, M., Özbek, Ç. (2018), Yerlileşen Yabancılar-Güney Ege Bölgesi'nde Göç, Yurttaşlık ve Kimliğin Dönüşümü, Detay Yayıncılık, Ankara.*
- *Unıted Natıons Department Of Economıc And Socıal Affaırs (Un Desa) (2020), Ageing, Older Persons And The 2030 Agenda For Sustainable Development, Un Desa And Help Age International, New York. Https://Www.Un.Org/Development/Desa/Ageing/Wp-Content/Uploads/Sites/24/2017/07/Undp_Aarp_Helpage_International_Ageingolderpersons-And-2030-Agenda-2.Pdf*
- *Warnes, T. (2009), "International Retirement Migration", International Handbook Of Population Aging, (Ed.) Uhlenberg, P., Vol 1. Springer, Dordrecht: 341–363.*
- *Wıllıams, A. M., Kıing, R., Warnes, T. Ve Patterson, G. (2000), "Tourism And International Retirement Migration: New Forms Of An Old Relationship İn Southern Europe", Tourism Geographies, 2 (1): 5-27.*

ENTEGRASYON

Merve İZCİ
Doktora Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, izci. mrve94@gmail.com orcid:0000-0002-3050-2533

Sözlük tanımı itibariyle ayrı unsurların bir araya gelerek bir bütün oluşturması, bütünleşme ve uyum anlamlarına gelen *entegrasyon* etnik, kültürel ve dinsel bakımdan farklı grupların uyum içerisinde bütünleşmesini ifade etmektedir (Oxford, 2023; TDK, 2023; Erat, 2018: 81). Göç terminolojisinde ise, göçmenlerin hem birey hem de grup olarak toplumun bir parçası kabul edildiği süreci tanımlamaktadır (IOM, 2009: 17). Entegrasyon, belirli bir sosyal sistemin kültürüne ve yapısına katılmaktır. Bu süreçte yasal göçmenler gittikleri ülkenin bütünleştirme politikalarıyla birlikte ülkeye yapısal olarak katılım sağlarken, geçici göçmenler ve mülteciler için bu politikalar farklı olup, onlar için yapısal bütünleşmekten ziyade dışlanma söz konusu olabilmektedir (Çağlar, 2011: 64). Bu bağlamda, entegrasyon kavramının nitelik ve tanımı, ülkelerin göç yaklaşımları çerçevesinde belirlenmektedir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), entegrasyonu, birbiriyle ilişkili yasal, ekonomik ve sosyo-kültürel üç farklı boyuta sahip olan dinamik, çok yönlü ve iki taraflı işlem olarak tanımlamıştır (Çağlar ve Onay, 2015: 56). Göçmen ve mültecilerin kendi kültürel kimliklerinden vazgeçmeden ev sahibi toplumlara uyum sağlayabilmeleri için ev sahibi toplumun ve kamu kurumlarının da onları kabul ederek gerekli tüm ihtiyaçları karşılamaları gerekmektedir. BMMYK'nın "iki taraflı işlem" ifadesinden kastı budur. Bir tarafın uyum göstermek için harcadığı çaba, karşı tarafın hoşgörüsüyle karşılık bulmalıdır. Bu sistem hem süreci kolaylaştırması hem de mültecinin kendi kimliğinden vazgeçmesini gerektirmemesi bakımından entegrasyonu asimilasyondan ayırmaktadır (UNHCR, 2013).

Berthold Löffler (2011a: 57), entegrasyonun *yapısal-işlevsel* ve *kültürel-tanımlayıcı* olmak üzere iki düzeyine işaret etmektedir. Birinci düzeyde toplum, üyelerine eğitim, sağlık, ekonomik, sosyal ve siyasi yaşama, hak ve görevlere erişim sağlar. Bunun karşılığında bireyler toplumun yapılarına uyum sağlarlar. Okula gitmeleri, iş sahibi olmaları, vergi ve harç ödemeleri ve yasalara itaat etmeleri buna yönelik davranışlardandır. İkinci düzeyde ise, toplum bireyleri kendi kültürü içinde asimile eder. Bireyler, sosyalleşme süreçlerinde kolektif bir kimlik ve topluma ve kültürüne aidiyet duygusu geliştirirler. Genel olarak toplum için geçerli olan, göç toplumu için de uygulanabilir. Yerliler doğal olarak mevcut kültüre kolay entegre olurken, göçmenler ev sahibi toplumun yaşam tarzına ve değerlerine uyum sağlayıp sağlayamayacakları ve ne ölçüde sağlayabilecekleri sorularıyla karşılaşmaktadırlar. Bu durum, göçmen entegrasyonunu genel entegrasyondan daha özel kılmaktadır.

Entegrasyon ekonomik, politik, kültürel ve toplumsal alanlarda söz konusu olmaktadır. Toplumsal entegrasyon sosyal ve sistem entegrasyonlarından oluşmaktadır. Sosyal entegrasyon araçları; *kültürlenme* (kulturation), *yerleşme* (platzierung), *ilişki kurma* (interaktion) ve *kimlik kazanma* (identifikation) şeklindedir. Sistem entegrasyon araçlarını ise *piyasa* (markt), örgütler (organisationen) ve *para* gibi genel araçlar oluşturmaktadır (Löffler, 2011b: 20). Birey ve diğer etnik gruplar açısından entegrasyon kültür, okul, eğitim gibi bütün alanlara dahil olmayı gerektirmektedir. Bu tip entegrasyon, göçmenlerin ev sahibi toplumlarda ancak birkaç nesil kök saldıktan sonra görülebilmektedir (Beger, 2000: 11).

Kültürel entegrasyonda; misafir statüsü,

asimilasyon, kültürleşme, eritme potası ve liberalden radikale kadar değişen çok kültürlülüğün farklı çeşitleri olmak üzere farklı biçimler mevcuttur. Misafir statüsü siyasi sağa ait bir kavramdır. Onlar için kültür değişmezdir. Dolayısıyla başka kültürlerden gelen göçmenler ev sahibi toplumda her zaman yabancı bedenler olarak kalmaktadırlar. Yabancıların entegrasyonu kültürlerin saflığının ihlali ve yerlilere bir dayatmadır. Bu nedenle göçmenlerin asimilasyonu sağ siyaset için bir seçenek değildir. Radikal çok kültürcüler de göçmenlerin entegrasyonunu reddetmektedirler. Onlar için entegrasyon, ev sahibi topluma uyum sağlamaya yönelik en ufak bir talebi göçmenlere dayatmak anlamına gelmektedir. Asimilasyon ise göçmenlerin ev sahibin toplumun kültürüne tek taraflı uyum sağlamasını talep etmektedir. Amacı "tam entegrasyondur". Çokkültürlü toplumlar ise eksik entegrasyonu, yani "kültürel farklılığı" kabul etmektedirler (Löffler, 2011a: 57-58).

Yerleşim toplumlarında bir dizi önemli faktör bulunmaktadır. İlk olarak, bir toplumun ve vatandaşlarının göç ve çoğulculuğa dair genel yönelimleri bulunmaktadır. Bazı toplumlar, kasıtlı göç politikaları tarafından yüzyıllardır göçle inşa edilmiştir. Kültürleşme için önemli olan nokta, göçmenlerin ev sahibi toplumda karşılaştıkları tutumlardır. Bazı toplumlar göçten kaynaklanan çokkültürlülüğü kabul etmekte ve kültürel çeşitliliğin sürmesini destekleyen adımlar atmaktadır. Pozitif çok kültürcü ideolojiyi temsil eden bu düşünce entegrasyon stratejisini kültürel toplulukların birbirleriyle ilişkisi için uygun bir yol olarak görmektedir (Berry ve Kalin, 1995). Diğer bazı toplumlar asimilasyon politikaları yoluyla farklılıkları ortadan kaldırmaya uğraşırken, başka toplumlar da farklılıkları olan nüfuslarının ayrıştırılmasını ve marjinalleşmesini sağlamaya çalışmaktadır (Berry, 2005: 703).

Dünya üzerinde, Kuzeybatı-Avrupa bölgesi göç ve entegrasyon konusunda deneyimli iken Güney Avrupa ülkeleri bu konuda çok daha yeni bir deneyime sahiplerdir. Ancak buna rağmen Kuzeybatı-Avrupa'nın şu anda sahip olduğundan çok daha büyük bir göç büyümesi yaşamaktadır. AB'nin yeni üyelerinin çoğu için göç ve entegrasyon deneyimi henüz yenidir ve çoklu biçimler almıştır. Ayı zamanda AB, ortak göç ve entegrasyon politikaları için bir çerçeve oluşturmaya yönelik girişimlerde bulunarak yeni politikalar geliştirme konusunda önemli bir forum haline gelmiştir (Penninx vd., 2008: 5). Ancak gittikçe yükselişe geçen sağ hareketler yabancı düşmanlığını kötüklemeye ve yaymaya çalışmaktadır ve böylece politikaları etkileyebilmektedir (Erat, 2017: 208).

KAYNAKÇA

- *Beger, K.-U. (2000), Migration und Integration: Eine Einführung in das Wanderungsgeschehen und die Integration der Zugewanderten in Deutschland, VS Verlag für Sozialwissenschaften Yayınları.*
- *Berry, J. W. (2005), "Acculturation: Living Successfully in Two Cultures". International Journal of Intercultural Relations, (29), 697-712.*
- *Berry, J. W., Kalin, R. (1995), "Multicultural and ethnic attitudes in Canada". Canadian Journal of Behavioural Science, (27), 310–320.*
- *Çağlar, A. (2011), Türkiye'de Sığınmacılar / Sorunlar, Beklentiler ve Sosyal Uyum, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.*
- *Çağlar, A., Onay, A. (2015), "Entegrasyon/ Uyum: Kavramsal ve Yapısal Bir Analiz", Göç ve Uyum, (Ed. B. D. Şeker, İ. Sirkeci, M. M. Yüceşahin), London: Transnational Press, London, 39-76.*

- *Erat, V. (2017). Küreselleşme ve Ulus Devlet Sarmalında Devletlerin Göçmen Politikası. KAUJEASF, 8(15), 197-209.*
- *Erat, V. (2018). Çokkültürlülük ve Ayrımcılık Arasında: Avrupa Ülkelerinin Entegrasyon Politikalarında Eğitim Alanı, Mukaddime, 9(3), 79-94 .*
- *https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=integration&tl=true, (13.09.2023).*
- *https://www.unhcr.org/search?search=integration&sm_site_name%5B%5D=Global%20site, (13.09.23).*
- *IOM. (2009), Göç Terimleri Sözlüğü, IOM, Cenevre.*
- *Löffler, B. (2011a), Integration in Deutschland, Oldenbourg, Germany.*
- *Löffler, B. (2011b), "Integration zwischen Multikulturalismus und Assimilation", Konrad Adenauer Stiftung, https://www.kas.de/de/web/die-politische-meinung/artikel/detail/-/content/integration-zwischen-multikulturalismus-und-assimilation, (19.09.2023).*
- *Penninx, R., Spencer, D., Hear, N. V. (2008), "Migration and Integration in Europe: The State of Research", ESRC Centre on Migration, Policy and Society (COMPAS), 1-18.*
- *TDK. (2023), "Entegrasyon", TDK Sözlüğü, https://sozluk.gov.tr/ , (13.09.23).*

ENTEGRE SINIR YÖNETİMİ

Gamze KOÇAK ERAT
Doktora Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, gamzekocak110@gmail.com, orcid: 0000-0002-0557-9774.

Entegre Sınır Yönetimi (ESY) kavramı; Avrupa Birliği'nin (AB) Schengen Sözleşmesi (1985- 1990) sonrasında Amsterdam Anlaşması (1997) ve Tampere (1999)-Leaken Zirveleri (2001) kapsamında yapmış olduğu değişiklikler sonrasında gündeme gelmiş bir kavramdır (Elçi, 2022: 19, EU Council, 2023; Türköz, 2018: 717- 719). Schengen Sözleşmesi ile üye ülkelerin ortak sınırlarında, ülke vatandaşlarının giriş ve çıkışlarının kontrolü, mal ve hizmet hareketinin kolaylaştırılması amacıyla sınırlar kademeli olarak kaldırılmıştır. Schengen Bölgesi, belirli bir tehdit olmadan iç sınırlarda kontrolün olmadığı ve açık bir biçimde belirlenmiş kriterlere bağlı olarak dış sınırlarda uyumlaştırılmış kontrollerin yürütüldüğü bir AB projesi olarak tanımlanmaktadır. Böylece Avrupa'da üye ülkeler arasında herhangi bir iç sınırın olmadığı bir alan oluşturulmak istenmiştir (EU Council, 2023; Köktaş ve Yılmaz, 2010: 8).

AB üye ülkelerinde iç sınırların kaldırıldığı Schengen Alanı'nın hayata geçirilmesi ile AB dış sınırlarının yönetimi ve bu ülkelere kimlerin girebileceği konusu önem kazanmıştır. AB ülkelerinde iç sınırların kaldırılması sonrasında dış sınırlar daha sıkı denetlenir hale gelmiştir (Özler, 2010: 1). Bu bağlamda entegre sınır yönetimi kavramı, açık fakat iyi denetlenen güvenli sınırlara ulaşmak amacıyla, AB sınırlarında sınır güvenliği ve ticaretin kolaylaştırılması için ilgili tüm otoritelerin sınır yönetimi alanında koordinasyon içinde ve işbirliği halinde çalışarak bütünleşmesi anlamına gelmektedir. ESY ile iç sınırları kaldırılan AB üyesi ülkelerin, dış sınırlarının

güvenlik açısından güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. AB genişleme sürecinin bir sonucu olarak gösterilen ESY, üye ülkelerde sınır güvenliği alanında uygulama birliği sağlanması amacıyla ortaya konmuştur (European Commission, 2023a; Avcı, 2018: 35). Avrupa'nın güvenliğini sağlamak ve AB' nin dış sınırlarını güçlendirmek için Avrupa Sınır ve Sahil Güvenliği Ajansı (FRONTEX), Schengen Bilgi Sistemi (SIS), Avrupa Sınır Gözetleme Sistemi (EUROSUR), Parmak İzi Tanımlama Sistemi (EURODAC), Biyometrik Pasaport ve Vize Bilgi Sistemi (VIS), AB'de ESY'nin uygulayıcısı konumundaki kurumlardır (EU Council 2023, Türköz, 2018: 723).

Frontex, AB üye ülkelerinin ve Schengen Alanı içerisindeki ülkelerin sınır ötesi suçlarla mücadele etmek, dış sınırlarının entegre yönetimini geliştirmek ve sınır güvenliğini güçlendirmek amacıyla kurulmuştur (FRONTEX, 2023). ESY'ye yönelik olarak Frontex, teknik ve operasyonel strateji oluşturmakta, dış sınırlarda sınır kontrolünün etkin işleyişini denetlemekte, risk analizi yapmakta ve bu risk analizleri sonucunda gerekli önlemleri almakta, güvenlik açığı değerlendirmelerini yürütmekte ve AB'nin dış sınırlarını gözetlemektedir (EUR- Lex, 2019; Avcı, 2018: 36). Aynı zamanda Frontex'in sınır yönetiminde uygulamada birliğin sağlanması, üye devletlerin sınır muhafızlarını yetiştirmek ve yönetim standartlarını yükseltmek amacıyla eğitim faaliyetleri sunduğu belirtilmiştir (Türköz, 2018: 487).

Dış sınırların etkin bir biçimde yönetimini sağlamak ve bu bölgelere olan göç problemine çözüm bulmak amacıyla kurulmuş bir diğer kurum (EUROSUR) Avrupa Sınır Gözetleme Sistemi'dir. EUROSUR, AB tarafından yasa dışı göç faaliyetine bağlı olarak artan ölüm oranları sonucunda dış sınırlarının daha etkin bir şekilde kontrol edilmesine katkıda bulunması için oluşturulmuştur (Yıldırım, 2021). AB'nin dış sınırlarının güçlendirmek amacıyla kurulan EUROSUR, Frontex ile işbirliği içerisindedir ve aralarında operasyonel bilgi paylaşımı bulunmaktadır. Düzensiz göçün engellenmesi, sınır ötesi suçların önlenmesi ve göçmenlerin hayatlarının korunması EUROSUR' un hedefleri arasındadır. Aynı zamanda kara, hava ve deniz gözetimi dahil olmak üzere sınır yönetiminin birçok alanını kapsamaktadır. (European Commission, 2023b).

AB üye ülkelerinden birine girmek isteyen sığınmacı ve düzensiz göçmenlerin dijitalleştirilmiş parmak izlerinin depolanması ve sığınmacılara ilişkin mevcut kayıtların karşılaştırılması için ulusal sığınma yetkilileri EURODAC sistemini kullanmaktadır. Schengen Bilgi Sistemi (SIS), insanların ve malların Schengen Alanı içerisinde kontrol edilmeden hareket edebilmesi sebebiyle güvenlik görevlileri tarafından insanların güvenliklerinin sağlanması ve sınır ötesi suçlarla mücadele edilmesi amacıyla kullanılmaktadır. SIS kamu güvenliğini desteklemek amacıyla kolluk kuvvetleri, gümrük yetkilileri, vize, sınır kontrolü ve adli makamlar arasında bilgi alışverişi sunan büyük ölçekli bir sistemdir. Vize Bilgi Sistemi (VIS) ise, Schengen Devletlerinin vize verileri alışverişine olanak sağlamaktadır. Bu sistemle kişilerin sınır geçiş noktalarında biyometrik pasaportları aracılığıyla sisteme işlenen sınır geçiş bilgileri ve kişisel verilerine ulaşılabilmektedir (EU- LISA, 2023).

KAYNAKÇA

- *Avcı, M. (2018). "Entegre Sınır Yönetimi ve Türkiye'ye Uygulanabilirliği", İdarecinin Sesi, 0(185), 35- 36.*
- *Elçi, İ. H. (2022). "Türkiye'nin Entegre Sınır Yönetim Modeli Kapsamında İran Sınırına İnşa Ettiği Modüler Beton Duvarın Düzensiz Göçe Etkisi", Asya Studies, 6(21), 317- 332.*

- *Eu- Lısa, (2023). "Large-Scale It Systems", Https://Www.Eulisa.Europa.Eu/Activities/Large-Scale-It-Systems (01.09.2023).*
- *Eur- Lex, (2019). 'Regulatıon (Eu) 2019/1896 Of The European Parlıament And Of The Councıl Of 13 November 2019' (01.09.2023).*
- *European Commission (2023a), "European Integrated Border Management", Https://Home-Affairs.Ec.Europa.Eu/Networks/European-Migration-Network-Emn/Emn-Asylum-And-Migration-Glossary/Glossary/European-İntegrated-Border-Management_En (31. 08. 2023)*
- *European Commission (2023b), "Eurosur", Https://Home-Affairs.Ec.Europa.Eu/Policies/Schengen-Borders-And-Visa/Border-Crossing/Eurosur_En (01.09. 2023).*
- *European Council (2023), 'The Schengen Area', Https://Www.Consilium.Europa.Eu/En/Policies/Schengen-Area/ (01. 09. 2023).*
- *Frontex, (2023). 'Who We Are?' Https://Frontex.Europa.Eu/About-Frontex/Who-We-Are/Tasks-Mission/ (01.09.2023).*
- *Köktaş, A., Yılmaz, Ö. (2010). "Avrupa Birliği Entegre Sınır Yönetimi Modeli: Schengen Sözleşmesinden Stockholm Programına", Polis Bilimleri Dergisi, 12(2), 1- 21.*
- *Türköz, A. (2018). "Avrupa Birliği'nin Entegre Sınır Yönetim Modeli", Türk İdare Dergisi, 90(487), 709- 742.*
- *Yıldırım, T., (2021). "Frontex ve Avrupa Birliği'nde Sınır Güvenliği", The Feas Journal, Https://Tr.Thefeasjournal.Com/2021/06/27/Ab-Sinir-Guvenligi-Ve-Frontex/ (01. 09. 2023).*

ERİTME POTASI VE SALATA KÂSESİ

Zeynep HİÇDURMAZ

Doç. Dr. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Kütahya, zeynep.demirci@dpu.edı.tr, orcid: 0000-0002-8695-8484.

Eritme potası (*melting pot*) ve salata kâsesi (*salad bowl*), kültürel çeşitliliğe yaklaşımın birbirinden farklı iki şeklini gösterir. Bir göç ülkesi olan Amerika Birleşik Devletleri'nde farklı kültürlere olan yaklaşımı gösteren bu benzetmeler, bir ucu asimilasyon diğer ucu çok kültürlülük olan kültürel farklılıkları yönetme biçimlerinin simgeleri olmuştur. Eritme potası, farklı kültürlerin eriyerek tek bir kültürde birleşmesini ifade ederken, salata kâsesi bir araya gelen farklı kültürlerin birbirleri içinde yok olmadığı, ayırt edilebildiği bir yaklaşıma vurgu yapar.

Eritme potası, asimilasyon fikrine karşılık gelir. Burada asimilasyon, Amerikanlaştırmadır. Erime fikri, 1782'de Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan Fransız asıllı J. Hector de Crèvecoeur tarafından dile getirilmiştir (Maddern, 2013). Burada bahsettiği, farklı milletlerden gelenlerin "yeni bir insan ırkında erimesi"ydi. Eritme potası teorisi, 1908'de Zangwill'in aynı adı taşıyan oyunu ile popüler hale gelmiştir (Berray, 2019: 143). Zangwill, farklı kökenden göçmenlerin Amerika gibi bir ülkede birbirlerine düşmanlık yapmalarını anlamsız ve imkânsız görmüştür. Amerika, yeni göçmenlerin kendi kökenlerini bırakarak asimile olabileceği bir ülke olarak yansıtılmıştır. Bu düşünce aynı zamanda azınlık gruplarının baskın grubun kültürel normlarına ve yapısal özelliklerine benzediği bir adaptasyonu ifade eder. Bu yönüyle eritme potası, göçmenlerin kültürel kimliklerini geride bırakarak Amerikan değerlerini benimsediği bir entegrasyon

göçmen politikaları da Anglofon kültürünü destekleyici bir nitelik taşır. Bu bakımdan çok kültürlülük, göçmenlerin Anglofon kültürden ayrı bir toplumsallık kültürü oluşturması değil, onların özel alanlarındaki kültürel haklarını kabul etmek anlamına gelir (Kymlicka, 2020: 144-145).

KAYNAKÇA

- *Anık, M. (2012). Kimlik ve çokkültürcülük sosyolojisi. İstanbul: Açılımkitap.*
- *Berray, M. (2019). A critical literary review of the melting pot and salad bowl assimilation and integration theories. Journal of Ethnic and Cultural Studies, 6(1), 142-151. Bevelander, P., & Spång, M. (2015). From aliens to citizens: The political incorporation of immigrants. In Handbook of the economics of international migration (Vol. 1, pp. 443-488). North-Holland.*
- *Hirschman, C. (1983). America's melting pot reconsidered. Annual review of sociology, 9(1), 397-423.*
- *Kymlicka, W. (2020). Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi. Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.*
- *Maddern, S. W. (2013). Melting pot theory. The encyclopedia of global human migration.*
- *Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü. Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.*
- *Nay, O. (2008). Lexique de Science Politique. Paris: Dalloz.*
- *Thornton, B. (2012). Melting pots and salad bowls. Hoover Digest, 4.*

ETNİSİTE

Fethi NAS

Doç. Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü, Afyonkarahisar, fethinas@yahoo.com, Orcid: 0000-0001-6464-5615.

Geleneksel ve dinsel bağlılık ilişkilerinin aşınması, bilimsel gelişmeler alanında yaşanan ilerlemelere bağlı olarak ortaya çıkan rasyonelleşme, sanayileşme ve kentleşme süreçleri yeni aidiyet ve bağlılık normlarını geliştirmiştir. Bir diğer ifadeyle modernleşme sonucunda geleneksel toplumsal yapının ve siyasal düzenin değişmesiyle yeni aidiyet biçimlerinin ortaya çıkması zorunlu hale gelmiştir.

Geleneksel yapının hâkim olduğu toplumlarda bireysel aidiyetler nispeten zayıftır ve aidiyetlerin çoğu toplumsal çevreye uyum sağlamayı kolaylaştıran verili özelliklerden ibarettir. Buna karşın sanayileşmiş ve kentleşmiş modern toplumlarda, bireylerin rasyonel olduğu ve özgür seçimlerden hareketle kendi varoluşlarının kendileri tarafından belirlendiği varsayımı ön plandadır. Bundan dolayı bireyler modern zaman ve mekânlarda geleneksel bağlılık ilişkilerden farklı olarak çıkar ilişkilerinin şekillendirdiği aidiyetler edinme imkânlarıyla donatılmışlardır.

Etnisite konusu sosyolojinin ilgi alanına girmeden önce ilk olarak antropolojik çalışmalarda varlık bulmuş bundan dolayı kültürel antropoloji alanında ilk tanımları yapılmış ardından bağımsız bir disiplin olarak etnolojinin temel konusu haline gelmiştir. Günümüzde ise toplumsal yaşamda en sık karşılaşılan birliktelik biçimlerinden birisi olarak sosyolojinin de ele aldığı konular arasında yerini almıştır. Buna rağmen günümüzde dahi etnik ilişkilerin ve etnik grupların nasıl oluştuğuyla ilgili net bir tanım veya kuramsal çerçeve mevcut değildir. Etnisite terimi, kökenini antik Yunancada

ve insanların çıkarlarının gerektirdiği rasyonel seçimler doğrultusunda örgütlendiklerini iddia etmiştir. Savunucuları arasında Frederic Barth (1969), Abner Cohen (1974) ve Steven Fenton (2001)'un olduğu bilinmektedir.

KAYNAKÇA

- *Aslan, c. (2004). Birey, Toplum, Devlet: Kavramsallaştırma ve Ara Değişken Olarak Etnisite, Adana: Karahan Kitabevi.*
- *Barth, Fredrik. (1969). Ethnic Groups and Boundarie, Oslo: Little Brown & Co.*
- *Clifford, G. (1962). The Integrative Revolution: Primordial Sentiments and Civil Politics in the New States. In Old Societies and New States, edited by C. Geertz. The Free Press, New York.*
- *Cohen, A. C. (1974). Introduction: The Lesson of Ethnicity. In Urban Ethnicity, Edited by A. Cohen, pp. Tavistock Publications, London.*
- *Erdem, N. G. (2018). Abdals Of Anamur: A Community Excluded With Regard To Its Language, Belief And Identity. Dil Araştırmaları, Güz 2018/23: 275-287.*
- *Eriksen, T. (1993). Ethnicity and Nationalism. London: Pluto Press.*
- Fenton, S. (2001). *Etnisite*, Şad N. (Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- *Fredrik, B. (1969). Ethnic Groups and Boundaries, Oslo: Little Brown & Co.*
- *Glazer, N. and Moynihan, D.P. (1975). Ethnicity. Theory and Experience, Harvard University Press.*
- *Hall, S. (1992). New Ethnicities. in Race Culture and Difference, (ed) Donald J. and Rattansi, A. London: Sage.*
- *Hutchinson, J. (2000). Ethnicity and Modern Nations, Ethnic and Racial Studies. Volume 23 Number 4 July, pp. 651–669.*
- Isaacs, H. R. (1975). Basic Group Identity: The Idols of the Tribe. In, Glazer, N. and D. Moynihan (Eds.). *Ethnicity: Theory and Experience,* Washington: Harvard University Press.
- *Jones, S.(1997). The Archaeology of Ethnicity: Constructing Identities in the Past and Present. Routledge Press, London and New York.*
- *Rosenberg, L. and Weinfield, M. (1993). Canada's Jews: A Social and Economic Study of Jews in Canada in the 1930s, McGill-Queen's University Press, pp. 544.*
- *Smith, A. (2002). Ulusların Etnik Kökeni, S. Bayramoğlu, (Çev.). Ankara: Dost Yayınevi.*
- *Tajfel, H. (1982). Social Psychology Of Intergroup Relations, Annual Review Of Psychology, Volume 33, A Nonprofit Scientific Publisher, USA.*
- *Van Berghe, P. (1978). Race and Ethnicity: A Sociobiological Perspective, Ethnic and Racial Studies, Volume, Issue 4. P:401-411.*

F

FRONTEX
(AVRUPA SINIR VE SAHİL GÜVENLİK AJANSI)

Özkan GÖKCAN
Dr. Öğr. Üyesi Munzur Üniversitesi İİBF SBKY, Tunceli, ozkangokcan@gmail.com, orcid: 0000-0002-3286-1580.

Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı ya da bilinen kısa adıyla Frontex, Avrupa Birliği (AB) dış sınırlarında düzensiz ve yasadışı göç konusunda artan iş birliği ihtiyacına paralel olarak 26 Ekim 2004'te kurulan ve fiilen 1 Mayıs 2005'te göreve başlayan bir AB kurumudur. Frontex her ne kadar 2004 yılında kurulmuş olsa da fikirsel temelleri çok daha öncesinde 1980'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Nitekim 1985 yılında imzalanan Schengen Anlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu üyesi beş ülke[2] arasında göç konusunda başlayan iş birliği, 1992'de Maastricht Antlaşması'nın imzalanmasının ardından AB bünyesinde derinleşerek devam etmiştir. 1997 tarihli Amsterdam Antlaşması'nda AB sınırları içerisinde "özgürlük, güvenlik ve adalet alanı" yaratma adına ortak bir sığınmacı ve göç politikası inşa edilmesinin gerekliliğine yönelik vurgu yapılmış ve göç konusu ilk defa açıkça güvenlik merkezli bir yaklaşımla ele alınmıştır (Amsterdam Treaty, 1997). Daha sonraki yıllarda bu güvenlik merkezli yaklaşım devam etmiş ve 1999 Tampere Programı'nda güvenlik, adalet ve özgürlük merkezli bir Avrupa alanının yaratılabilmesi için göç ve sığınma konusunda hayata geçirilecek düzenlemeler planlanmıştır (Köktaş ve Yılmaz, 2010: 13-14). Bu planlama kapsamında 2001 Laeken Zirvesi'nde Almanya ve İtalya tarafından Avrupa Birliği dış sınırlarını kontrol ve gözetimden sorumlu bir Avrupa Sınır Polisi biriminin kurulması önerilmiş ancak birliğe üye ülkeler sınırlarındaki egemenlik haklarını kaybedecekleri endişesiyle bu teklife o dönemde sıcak bakmamıştır (Başaran, 2022: 53).

AB'ye üye ülkelerin birliğin dış sınırlarında bir gözetim ve kontrol mekanizmasının kurulmasına yönelik yaklaşımlarının değişmesinde, Amerika Birleşik Devletleri'ne 2001 yılında düzenlenen 11 Eylül terör saldırılarının önemli bir etkisi olmuş ve bu değişim Frontex'in kurulmasına zemin hazırlamıştır. 2003 yılında gerçekleşen Selanik Zirvesi'nde, AB'nin dış sınırlarının kontrolsüz ve yasadışı göçe karşı korunması noktasında ortak bir güvenlik mekanizmasının oluşturulması fikri üye ülkeler nezdinde daha geniş bir destek bulmuştur. Bu desteğin etkisiyle gerçekleşen bir dizi toplantı ve zirve sonucunda Ekim 2004'te tam adıyla Avrupa Birliği Üye Devletlerinin Dış Sınırlarında Operasyonel İşbirliğinin Yönetimi İçin Avrupa Ajansı'nın kısa adıyla ise Frontex'in operasyonel hayatına başlaması için hazırlanan tüzük yürürlüğe girmiştir (Official Journal of the European Union, 2004). Merkezi Polonya'nın başkenti Varşova'da yer alan Frontex, Mayıs 2005'te fiilen çalışmalarına başlamıştır.

Frontex'in misyonu, AB dış sınırlarının

2 *Schengen Anlaşması, Avrupa Ekonomik Topluluğu üyesi beş devlet olan Belçika, Fransa, Batı Almanya, Lüksemburg ve Hollanda arasında 14 Haziran 1985 tarihinde, anlaşmaya taraf olan devletler arasındaki iç sınırların kaldırılması ve bu sayede vatandaşlara seyahat özgürlüğünün sağlanması amacıyla imzalanmıştır. 26 Mart 1995'te yürürlüğe giren anlaşma, bugün itibariyle 23 AB üyesi ve AB üyesi olmayan İzlanda, Norveç, İsviçre ve Lihtenştayn Schengen bölgesine dahildir.*

2020 yılında Yunanistan karasuları üzerinden Avrupa anakarasına ulaşmaya çalışan göçmenlerin hukuksuzca ve şiddetle geri itilmesinde oynadığı rol, göçmen gözetim programları kapsamında insanların haksızca kriminalize edilerek gözaltına alındığına ve şiddete maruz bırakıldığına yönelik iddialar nedeniyle çokça eleştiriye tabi tutulmuştur. Bu eleştiriler nedeniyle 2022 yılında kurumun o dönemki icra direktörü Fabrice Leggeri istifa etmiş olsa da Frontex insan hakları ve güvenlik ikilemi bağlamında AB'nin son yıllarda göçmenler konusunda verdiği sınavda turnusol kağıdı görevi görmeye devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- *Başaran, M. (2022), "Frontex'in Kullandığı Müdahale Biçimlerinin Uluslararası Hukuktaki Yeri", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.*
- *Frontex (2023a). https://frontex.europa.eu/, (05.07.2023).*
- *Frontex (2023b), "2022 In Brief", https://frontex.europa.eu/assets/Publications/General/In_Brief_2022/2022_in_brief.pdf, (29.07.2023).*
- *Köktaş, A., Yılmaz, Ö. (2010), "Avrupa Birliği Entegre Sınır Yönetimi Modeli: Schengen Sözleşmesinden Stockholm Programına", Polis Bilimleri Dergisi, 12(2),1-21.*
- *Official Journal of The European Communities (1997), "Treaty of Amsterdam Amending The Treaty on European Unıon, The Treaties Establishing The European Communities and Certain Related Acts (97/C 340/01)", https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11997D/TXT&from=EN, (21.07.2023).*
- *Official Journal of The European Union (2004), "Council Regulation (EC) No 2007/2004 of 26 October 2004 establishing a European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union", https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004R2007, (27.07.2023).*
- *Official Journal of The European Union (2016), "Regulation (Eu) 2016/1624 Of The European Parliament And Of The Council of 14 September 2016 on the European Border and Coast Guard and amending Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council and repealing Regulation (EC) No 863/2007 of the European Parliament and of the Council, Council Regulation (EC) No 2007/2004 and Council Decision 2005/267/EC", https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R1624, (18.07.2023).*
- *Official Journal of The European Union (2019), "Regulation (Eu) 2019/1896 Of The European Parliament And Of The Council of 13 November 2019 on the European Border and Coast Guard and repealing Regulations (EU) No 1052/2013 and (EU) 2016/1624", https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019R1896&from=EN, (11.07.2023).*
- *Statista (2023), "Annual Budget of Frontex in the European Union from 2005 to 2022", https://www.statista.com/statistics/973052/annual-budget-frontex-eu/, (21.07.2023).*

G

GEÇİCİ KORUMA

İpek AGCADAĞ ÇELİK
Doç. Dr. Kilis 7 Aralık Üniversitesi İTBF Sosyoloji, Kilis, ipekagcadag@kilis.edu.tr, orcid: 0000-0002-2409-668X.

Geçici koruma, yaşamları ve özgürlükleri, savaş, insan hakları ihlalleri, etnik temizlik gibi kanlı uygulamalar ve doğal afet gibi nedenlerle tehlike altında bulunan insan kitlesinin, ülkelerini terk edip başka bir ülkeye kısa süre içerisinde topluca sığınmaları durumunda geliştirilen ve acil çözümlerin üretilmesine imkân sağlayan bir koruma mekanizmasıdır. Geçici korumanın amacı, mücbir sebeplerle ülkelerinden kaçmak zorunda kalan yabancıları, olabildiğince hızlı bir şekilde güvenli bir alana yerleştirmek ve bu kişileri can güvenlikleri ile yaşam özgürlüklerinin olmadığı yerleşim yerlerine göndermeyerek temel insani haklardan faydalanmalarını sağlamaktır (Çiçekli, 2014: 313).

Günümüzde uluslararası bir koruma türü olan geçici koruma, 1991-2001 yılları arasında gerçekleşen Yugoslavya Savaşı esnasındaki silahlı çatışmalar, insan hakları ihlalleri, insanlığa karşı suçlar ve etnik temizliğe yönelik kanlı uygulamalar neticesinde ortaya çıkan zorunlu kitlesel göçlerle gündeme gelmiştir. Milyonlarca savaş mağduru, savaş bölgesinden kaçarak komşu Avrupa ülkelerine sığınmışlar, bu göç hareketi nedeniyle ilgili devletler sistemli bir şekilde kendi geçici koruma uygulamalarını devreye sokmuşlardır. 2001 yılında ise, Avrupa Birliği Konseyi, üye ülkeler için ortak bir düzenleme gerçekleştirerek Avrupa Birliği Geçici Koruma Yönergesi'ni (Temporary Protection Directive) kabul etmiştir (ASPB, 2015: 38). Yönerge'nin "Tanımlar" başlıklı 2. maddesinin (a) fıkrasında "geçici koruma" kavramı; "üçüncü ülkelerden gelen ve kendi ülkelerine geri dönemeyen yerinden edilmiş kişilerin kitlesel sığınması ya da yakın bir kitlesel sığınma tehlikesi durumunda, özellikle de sığınma sisteminin bu akınla, etkili işleyişi olumsuz biçimde etkilenmeksizin başa çıkamayacağına dair bir riskin bulunması durumunda, ilgili kişilerin ve koruma talep eden diğer kimselerin menfaatleri doğrultusunda bu tür kişilere acil ve geçici koruma sağlanması*"* şeklinde tanımlanmaktadır.

Türkiye, göç güzergâhı üzerinde bulunmasından dolayı transit ülke olmakla birlikte, aynı zamanda bireysel ve toplu göç hareketlerine de sıklıkla sahne olan bir hedef ülkedir. Bu noktadan hareketle, Türkiye, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nu (YUKK) kabul etmiştir. Nisan 2013'de yürürlüğe giren söz konusu kanunda, ülkelerini terk ederek bireysel sığınma talep eden kişilerin Türkiye'de korunmasıyla ilgili olarak "mülteci", "şartlı mülteci" ve "ikincil koruma" şeklinde üç ayrı hukuki statü oluşturulmuştur. Bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemlerinin usulen uygulanabilir olmadığı kitlesel akınla veya kitlesel akın döneminde Türkiye'ye bireysel olarak gelen yabancıların sığınma talebi durumunda ise, bu kişilere uluslararası koruma sağlamak için "geçici koruma" statüsü düzenlenmiştir (Topal, 2015: 10-11).

Geçici korumanın üç temel unsurunu; söz konusu korumayla ilgili işlemleri yürütmekle görevli T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, kitlesel akınla ülke topraklarına

haberleşme hizmeti sağlanmaktadır.

Yönetmelik'in 49. maddesinde, Türkiye'de geçici koruma statüsünde bulunan yabancıların, Türkiye dışındaki eş, bağımlı ergen çocuk ve ergin olmayan çocuklarına kavuşmak ve Türkiye'de birlikte yaşamak isterse, aile birleşimi talebinde bulunabilecekleri belirtilmektedir.

Yönetmelik'in 29. maddesinde Türkiye'de en az altı aydır geçici koruma statüsünde olan yabancıların, geçici korunan kimlik belgesiyle başvuru yapmaları halinde, Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen iş kollarında ve sektörlerde çalışma izni almak için başvuru yapma hakkı verilmektedir.

Türkiye'de geçici koruma kapsamındaki kişilere, Geçici Koruma Yönetmeliği ile temel insani haklar sağlandığı gibi bazı yükümlülükleri de yerine getirmeleri beklenmektedir. İdari gerekliliklere ve kanunlara uymaları gerekmekte, aksi halde, haklarında adli işlem ve idari yaptırımlar başlatılmaktadır.

Geçici koruma statüsünün sona ermesi, Yönetmelik'te iki maddede düzenlenmiştir. Yönetmelik'in 11. maddesinde geçici korumanın, Bakanlar Kurulu kararıyla sona erdirilebileceği ifade edilmiştir. Yönetmelik'in 12. maddesinde ise, geçici korumanın Türkiye'de bireysel olarak sona ermesiyle ilgili hususlara yer verilmiştir. Uluslararası bir koruma türü olan geçici korumanın, yabancının vefat etmesi veya Türkiye'den kendi isteğiyle ayrılması neticesinde sona ereceği belirtilmektedir. Ayrıca geçici koruma kapsamındaki yabancının, üçüncü bir ülkeye gitmesi veya üçüncü bir ülkenin hukuki korumasından faydalanması halinde, Türkiye'de sahip olduğu geçici koruma statüsü sona ermektedir.

KAYNAKÇA

- *Çiçekli, B. (2014). Yabancılar ve Mülteci Hukuku, Ankara: Seçkin Yayıncılık.*
- *ASPB. (2015). Avrupa'da Geçici Koruma Rejimi Örnekleri. 08 08, 202 tarihinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı: https://www.aile.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/arastirmalar/a-g-k-r-kitap adresinden alındı.*
- *Ergüven, N. S., Özturanlı, B. (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 62, 1007-1062.*
- *Çörtoğlu Koca, Sema, Kavşat, F. Candan, (2015). Geçici Koruma Yönetmeliği Uyarınca Geçici Koruma Kararının Kapsamı, Alınması ve Sona Ermesi. Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1(1), 311-348.*
- *Topal, A. H. (2015). Geçici Koruma Yönetmeliği ve Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü. İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2(1), 05-22.*

GEÇİCİ KORUMA YÖNETMELİĞİ

Özlem AYIK
Avukat, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Göç Çalışmaları ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi, av.ozlemayik@gmail.com, orcid:0009-0009-2452-8217

Geçici koruma, kitlesel göçlerde bireysel başvuru yapmanın zorluğu ve imkânsızlığı nedeniyle geçici olarak tesis edilen istisnai bir koruma mekanizmasıdır. 1951 Cenevre Sözleşmesinde bu statü düzenlenmemiştir. Bu nedenle de acil koruma altına alınma amacıyla kitlesel bir koruma türü olarak ortaya çıkmıştır. Geçici koruma kavramının kaynağı Avrupa'dır. Geçici korumanın tarihine bakıldığında 1936 İspanya iç savaşından kaçan kişilere Fransa ve İngiltere çatışma bitene kadar güvenli bölgede kalma imkânı sağlamıştır. Avrupa Birliği tarihinde ise 1991 yılında Yugoslavya'da meydana gelen iç savaş sonucunda Hırvatistan, Slovenya ve Bosna-Hersek'in bağımsızlıklarını ilan etmesi sonrasında Hırvat ve Boşnak nüfusun göç etmek zorunda kalmaları nedeniyle Avrupa büyük bir kitlesel göçe maruz kalmıştır. Göçe maruz kalan ülkeler kendi iç politikaları doğrultusunda koruma sağlamışlardır. Avrupa Birliği Konseyi farklı uygulamaların önüne geçmek için 20 Temmuz 2001'de Geçici Koruma Yönergesini kabul etmiştir. Yönergeye göre geçici koruma "üçüncü ülkelerden gelen ve menşe ülkelerine geri dönemeyen, yurdundan ayrılmaya zorlanmış kişilerin kitlesel olarak sığınması durumunda ya da kitlesel olarak sığınma tehlikesi içerisinde bulunduğu durumlarda, mevcut sığınma sisteminin bu akın karşısında etkin işlemeyeceği zaman ilgili kişilerin menfaatleri doğrultusunda acil ve geçici koruma sağlanmasıdır." şeklinde tanımlanmıştır. AB Geçici Koruma Yönergesinin iki esas amacı bulunmaktadır. Bunlar kitlesel göç akınlarında uygulanacak esas ve usulleri belirlemek ve göç alan üye devletlerin faaliyetlerini dengelemektir. Avrupa Birliği bu yönerge ile ayrıntılı bir düzenleme yapmış olmasına rağmen AB üyesi ülkeler, kendilerinin bir cazibe merkezi olarak görülmemesi ve yeni göç akınlarına maruz kalmamak için yönergeyi uygulamamaktadır. İş bu yönerge üye ülkeler için belirli bir yükümlülükte doğurmamaktadır. Üye ülkeler yönergenin uygulanması için Konsey tarafından nitelikli çoğunlukla kabul edilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. AB Geçici Koruma Yönergesi, uluslararası bir hukuk kaynağı değildir çünkü uluslararası bir antlaşma şeklinde düzenlenmemiştir (Küpe, 2022: 379-380).

Bir diğer husus ise hangi kitlesel sığınma olduğunu belirleme yetkisi Avrupa Konseyi'ne verilmiştir. Geçici koruma kararı için, üye devletlerden birinin ya da Avrupa Komisyonu tarafından resen talep üzerine hazırlanan teklifin Avrupa Konseyi tarafından nitelikli çoğunlukla kabul edilmesi gerekmektedir. Avrupa Konseyine geçici koruma kararı verme konusunda takdir yetkisi verilmiştir (Çiçekli, 2014:318).

2011 yılında Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle ülkemiz kitlesel bir göç akınına maruz kalmıştır. Bu durumun geçici olduğu ve kısa bir zaman dilimi içerisinde geri dönecekleri düşünülerek Suriyelilere misafir gözüyle bakılmıştır. Suriyelilerin ilk dönemlerde misafir olarak görülmeleri nedeniyle herhangi bir hukuki statü verilmemiştir. Ancak hukuki statü olmadan hak ve yükümlülük verilemeyeceği bu nedenle bir hukuki statü verilmesi için yasal düzenleme yapılması gerektiği konusu doktrinde tartışılmıştır.

Suriyelilerle ilgili işlemleri yürütmek için İçişleri Bakanlığı tarafından 30.03.2012 tarihinde "Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barın-

bir şekilde yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bizim yönetmeliğimizde zorunlu geri dönüş ile ilgili bir düzenleme yapılmamıştır. Yönetmeliğimizin 11. maddesinin 2. fıkrasında geçici korumanın sonlandırılması ile birlikte geçici korunanların ülkelerine dönmesine karar verilebileceği belirtilmiştir. AB Yönergesine göre daha yumuşak ve geri dönüş kararı konusunda idareye takdir yetkisi verilmiştir. Bu maddeye göre idare (Cumhurbaşkanı) geçici koruma kararının kaldırılmasına karar verse bile bu kişilerin ülkede kalmaları doğrultusunda karar verebilecektir (Özgür, 2022: 418-422).

Yabancıların sınır dışı edilme hususu YUKK m.54'de düzenlenmiştir. Ancak Geçici Koruma Yönetmeliğinde sınır dışı ile ilgili bir düzenleme yapılmamıştır. Bu konuda mevzuatımızda bir boşluk oluşmuştur. Bu boşluk Anayasa Mahkemesi tarafından geçici korunan lehine yorumlanmaktadır (URL-2).

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 32. maddesinde, taraf devletlere ülkesinde düzenli olarak bulunan bir mülteciyi milli güvenlik ve kamu düzeni nedeniyle sınır dışı edebileceği belirtilmiştir. Yönetmeliğimizde ise buna ilişkin bir hüküm olmaması geçici korunanların sınır dışı edilemeyeceği anlamına gelmemektedir. Uluslararası hukukun kabul ettiği ve devletlerin egemenlik hakkı kapsamında yabancıları sınır dışı etme hakkı yönetmelikle sınırlandırılması doğru olmayacaktır (Odman, 2020:369).

Geri göndermeme yasağı ise sığınma hukukuna uygun bir şekilde yönetmeliğin 6. Maddesinde açıkça düzenlenmiştir (URL-1). Geçici koruma altındakilerin geri gönderilmeme hakkı güvence altına alınmıştır. Geçici koruma mevzuatımız ile uluslararası mevzuat karşılaştırıldığında ise son derece kapsamlı, uluslararası mevzuatı fazlasıyla kapsadığı görülmektedir. Avrupa Birliği'nde geçici koruma kararı alınması prosedürü uzun ve zordur. Üye ülkelerin Yönergeyi keyfi şekilde uygulamak istememektedirler. Ancak ülkemizde geçici koruma uygulaması hem kanun hem de yönetmelik şeklinde düzenlenmiş ve geçici korunanların hakları güvence altına alınmıştır.

KAYNAKÇA

- *Çelikel, A., Gelgel, G., 2020, Yabancılar Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul*
- *Çiçekli, B., 2014, Yabancılar Ve Mülteci Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara*
- *Kuzucu, D.m., Türkiye'de Geçici Koruma Rejiminin Uluslar Arası Ölçütler Çerçevesinde Bir Değerlendirmesi, Türkiye İnsan Hakları Ve Eşitlik Kurumu Dergisi, 2018, Sayı:1, S.37-62*
- *Küpe, B., 2022, Ab Ve Türk Hukukunda Geçici Koruma, G. Bayraktaroğlu Özçelik, E. Aktan, Avrupa Ve Uluslararası Göç Hukuku, S. (377-402), Ankara, Yetkin Yayınları*
- *Odman, M. T.,2020, Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara*
- *Özgür, Ç., 2022, Ab Geçici Koruma Yönergesi Ve Türk Hukukunda Geçici Korumanın Sona Ermesi, G. Bayraktaroğlu Özçelik, E. Aktan, Avrupa Ve Uluslararası Göç Hukuku, S. (411-441), Ankara, Yetkin Yayınları*
- *Topal, A.h., Geçici Koruma Yönetmeliği Ve Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , 2 (1), 2015; 05-22*
- *Yilmaz Eren, E., Mülteci Hukukunda Geçici Koruma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Abd Doktora Tezi, 2017, İstanbul*
- *Url-1: Https://Www.mevzuat.gov.tr/Mevzuatmetin/21.5.20146883.Pdf*
- *Url-2: Https://Kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Bb/2019/24388*

GERİ DÖNÜŞ

Zahide Erdoğan
Doç. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Ankara, zahide.rdgn@gmail.com, orcid: 0000-0002-0253-9355.

Geri dönüş için İngilizce "return" ve "repatriation" kelimeleri kullanılabilmektedir. Oxford Sözlüğüne göre "repatriation" "bir kişinin köken ülkeye dönüşünü" ve "sermayenin yabancı bir yatırımdan, geldiği ülkedeki yatırıma geri dönüşü"nü ifade etmektedir (*Repatriation*, 2023). Dönüş (return) kavramı Göç Terimleri Sözlüğünde "ayrılınan noktaya geri dönme"yi ifade etmekte ve göçmen işçiler, mülteciler, ülke içinde yerinden edilenler gibi farklı göçmen grupların geri dönüşü için kullanılmaktadır (Perruchoud & Redpath-Cross, 2013: 24). Göç Terimleri Sözlüğü'nde geri dönüş (repatriation) ise "uluslararası hukuki belgeler çerçevesinde belirli koşulları karşılayan mülteciler ile savaş esirlerinin vatandaşı oldukları ülkelere geri dönmelerine ilişkin hak" olarak tanımlanmaktadır (Perruchoud & Redpath-Cross, 2013: 34). Avrupa Göç Ağı (EMN) Sığınma ve Göç Sözlüğü de kavramı aynı şekilde tanımlamaktadır (EMN, 2018: 322). Bu çerçevede geri dönüş-repatriation kavramı mülteci ve savaş esirlerinin geri dönüşünü açıklamak üzere kullanılmaktadır.

Geri dönüşün temelde gönüllü ve zorunlu olmak üzere iki biçimi bulunmaktadır. Göç Terimleri Sözlüğü'nde geri dönüşün türüne göre farklı kavramlar kullanılabilmektedir. Bunlar: "Geri dönüş (repatriation)", "gönüllü dönüş (voluntary repatriation)", "spontane-kendiliğinden geri dönüş (spontaneus return)", "yardımlı gönüllü geri dönüş (assisted voluntary return)", "zorla geri gönderme (forced repatriation-forced return)", "dönüş göçü (return migration)" (Perruchoud & Redpath-Cross, 2013).

"Spontane geri dönüş (kendiliğinden geri dönüş-spontaneous return)" zorunlu göçmenlerin geri dönüşü için kullanılmaktadır. Bu kavram mülteci, sığınmacı ve ülke içinde yerinden edilen kişilerin destek almadan köken ülkeye dönmesini ifade etmektedir (Perruchoud & Redpath-Cross, 2013: 78). "Yardımlı gönüllü geri dönüş (assisted voluntary return)" köken ülkeye destek sağlanarak geri dönmeyi ifade ederken; "zorla geri gönderme (forced repatriation)" kişinin isteği dışında gerçekleşen geri dönüşü ve "zorla geri dönüş (forced return)" ise "kişi hakkında alınan idari veya yargısal bir kararın sonucu olarak kişinin geldiği ülkeye, transit veya üçüncü bir ülkeye geri gönderilmesini" ifade etmektedir (Perruchoud & Redpath-Cross, 2013: 98, 103). Geri dönüş, göçmenin rızası dışında veya yardımlı olarak sınır dışı edilmesi biçiminde gerçekleştiğinde bazı durumlarda zor kullanmayı da içermesi nedeniyle aslında zorunlu göçün bir çeşidini oluşturabilir (Erdal, 2020: 108). Geri dönüş, örneğin sınır dışı edilen kişinin tutuklanması veya isteği dışında başka bir ülkeye gönderilmesi gibi durumlarda zoru içerirken göçmenin vatandaşı olduğu ülkeye geri dönmesi daha yumuşak bir geçiş olup, eşler ve çocuklar açısından istekleri dışında gerçekleşen zorunlu bir geri dönüş de olabilir (Carling vd., 2015: 2).

"Gönüllü geri dönüş (voluntary repatriation)" mülteciler, savaş esirleri ve gözaltındaki sivillerin kendi istekleri ile köken ülkeye geri dönmelerini ifade etmektedir (Perruchoud & Redpath-Cross, 2013: 38). Mülteciler açısından entegrasyon, gönüllü geri dönüş ve yeniden yerleştirme kalıcı çözümler arasında yer almakta ve "gönüllü geri dönüş ideal olarak kabul edilmektedir" (Warner, 1994). 1945-1985 yılları arasında yeniden yerleştirme teşvik edilirken, 1985-1993 arasında "gönüllü geri dönüş (voluntary repatriation)" teşvik edilmiş ve 1993'te "güvenli geri dönüş-safe return" kav-

Göçmenin köken ülkeye geri dönüşünün olumlu ve olumsuz etkileri bulunabilir. Hindistan ve Kore Cumhuriyeti örneklerinde olduğu gibi göçmenin yeni yetenek ve becerilerle, yeni ağlarla geri dönüşü köken ülke ekonomisine katkı sağlayabilir (United Nations ESCAP, 2018: 39). Diğer taraftan göçmenin köken ülkeye dönmesi halinde yeniden bir uyum sürecinden geçmesi muhtemeldir. Geri dönen göçmenin iş, ücret, barınma, birikim gibi imkanları ile köken ülkeye ilişkin algısı, hatıraları gibi hususlar köken ülkeye yeniden uyumunu etkileyecek olup, göçmenlerin çoğu kendileri başka bir ülkede yaşarken topluluklarının nasıl değiştiğinin farkında olmadığından geri dönüşe yanlış bir biçimde hazırlanmıştır (Gmelch, 1980). Geri dönüş göçü, göçmenin köken ülkede sosyal koruma sistemine dahil olmaması durumunda ise yoksulluk ve dışlanmaya da neden olabilir (United Nations ESCAP, 2018: 41). Diğer göçmenlerin çoğu köken ülkeye bir gün geri dönme niyeti ile hareket etse de genellikle az bir kısmı döner ancak bu bir "geri dönüş efsanesine" dönüşmüş olmuş, Avrupa'ya yönelen işçi göçünde bu durum belirgin bir biçimde geri görülmektedir (Carling vd., 2015: 3). Uluslararası göçün bir parçası olarak geri dönüş zorunlu ve gönüllü göçmen gruplar açısından farklı nedenlerle gerçekleşse de köken ülkeye yeniden uyum gerekecektir.

KAYNAKÇA

- *Black, R., Koser, K., Munk, K., Atfield, G., D'Onofrio, L., & Tiemoko, R. (2004). Understanding voluntary return [Home Office Online Report 50/04]. Home Office.*
- *Carling, J., Bolognani, M., Erdal, M. B., Ezzati, R. T., Oeppen, C., Paasche, E., Pettersen, S. V., & Sagmo, T. H. (2015). Possibilities and Realities of Return Migration. Peace Research Institute Oslo (PRIO).*
- *Chimni, B. S. (2004). From Resettlement to Involuntary Repatriation: Towards a Critical History of Durable Solutions to Refugee Problems. Refugee Survey Quarterly, 23(3), 55-73.*
- *Crisp, J., & Long, K. (2016). Safe and Voluntary Refugee Repatriation: From Principle to Practice. Journal on Migration and Human Security, 4(3), 141-147. https://doi.org/10.1177/233150241600400305*
- *Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees, (1951). https://www.unhcr.org/protection/basic/3b66c2aa10/convention-protocol-relating-status-refugees.html*
- *Dustmann, C., & Weiss, Y. (2007). Return Migration: Theory and Empirical Evidence from the UK. British Journal of Industrial Relations, 45(2), 236-256. https://doi.org/10.1111/j.1467-8543.2007.00613.x*
- *EMN. (2018). Asylum and migration glossary 6.0: A tool for better comparability produced by the European Migration Network. European Commission. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/european_migration_network/docs/interactive_glossary_6.0_final_version.pdf*
- *Erdal, M. B. (2020). Migration, Forced. İçinde International Encyclopedia of Human Geography (ss. 105-110). Elsevier. https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10336-1*
- *Gmelch, G. (1980). Return Migration. Annual Review of Anthropology, 9, 135-159.*
- *International Organisation for Migration (IOM). (2023). Return and Reintegration Key Highlights 2022. IOM, Geneva.*
- *OECD. (2020). Sustainable Reintegration of Returning Migrants: A Better Homecoming. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/5fee55b3-en*
- Perruchoud, R., & Redpath-Cross, J. (Ed.).

(2013). *Göç Terimleri Sözlüğü*. IOM. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf

- *Repatriation*. (2023). Oxford Reference. https://doi.org/10.1093/oi/authority.20110803100414337
- United Nations ESCAP. (2018). *Towards Safe, Orderly and Regular Migration in the Asia-Pacific Region: Challenges and Opportunities*. UN. https://doi.org/10.18356/15602c88-en
- Warner, D. (1994). Voluntary Repatriation and the Meaning of Return to Home: A Critique of Liberal Mathematics. *Journal of Refugee Studies*, *7*(2-3), 160-174. https://doi.org/10.1093/jrs/7.2-3.160

GERİ GÖNDERME MERKEZİ

Ceren AVCİL
Doç. Dr. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İİBF Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, Ağrı, cavcil@agri.edu.tr, orcid: 0000-0002-6301-515X.

Türkiye özellikle 2011 yılı itibariyle uluslararası düzensiz göç akının yoğun biçimde yaşandığı bir coğrafya haline gelmiştir. Farklı uyruk ve etnik kökenden Türkiye'ye yasal veya yasal olmayan yollardan giriş yapan kişiler, farklı statülerde misafir edilmektedir. Geri gönderme merkezleri de bu düzensiz göç akınının yasal çerçevede idari gözetim esasıyla kontrol altına alınmasına yönelik birimler olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Geri gönderme merkezlerine yönelik farklı kurumlardan yapılan tanımlamalar söz konusudur. Buna göre geri gönderme merkezi, Türkiye'de kalma hakkı olmayan ve ülkesine gönderilmek üzere hakkında idari gözetim kararı olan kişilerin tutuldukları yerlerdir. Geri gönderme merkezlerine ilişkin tüm iş ve işlemler, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir (Mülteci Hakları Merkezi, 2018). İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı resmi internet sitesinde ise geri gönderme merkezleri "idari gözetime alınan yabancıların tutulduğu merkezler" şeklinde tanımlanmaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023). Türkiye'ye yasal olmayan yollardan giriş yapanlar, bu şekilde kalanlar veya ülkeden çıkış yapmak isteyenler sınır dışı edilmelerine kadar İçişleri Bakanlığı'nın idari kararı doğrultusunda geri gönderme merkezlerinde tutulmaktadır.

Geri gönderme merkezlerinin çalışma usul ve esasları, 22 Nisan 2014 tarih ve 28980 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, Kabul ve Barınma Merkezleri İle Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik

ile düzenlenmiştir. Söz konusu Yönetmelik'te geri gönderme merkezleri, idari gözetim altına alında bulunan yabancıların barındırılmalarına ve gözetim altında tutulmalarına yönelik olarak kurulan ve doğrudan işletilen veya kamu kurum ve kuruluşlarıyla, Türkiye Kızılay Derneği veya kamu yararına çalışan dernekler arasında göç alanında uzmanlığı bulunanlar ile protokol yapılarak işlettirilen merkezler şeklinde tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 2023).

Yönetmelik'te verilecek olan hizmetlerde yaşam hakkı, insan odaklı yaklaşım, refakatsiz çocuğun yüksek yararı, özel ihtiyaç sahiplerine öncelik, kişisel bilgilerin gizli tutulması, iş ve işlemlerde ilgililerin bilgilendirilmesi, barınanların sosyal ve psikolojik olarak güçlendirilmesi, inanç ve ibadet özgürlüklerine saygı, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep vb. nedenlerle ayrım gözetilmeme ilkeleri doğrultusunda hareket edileceği güvence altına alınmıştır (Resmi Gazete, 2023).

Şu an itibariyle toplam 28 adet geri gönderme merkezi bulunmaktadır. Geri gönderme merkezleri, Adana, Ağrı, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Edirne, Erzurum (2 adet), Gaziantep, Iğdır (Geçici), İstanbul (3 adet), İzmir, Kayseri, Kırklareli, Kocaeli, Kütahya, Malatya (2 adet), Muğla, Niğde, Şanlıurfa, Van illerinde yer almaktadırlar (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023). 2022 yılı Başkanlığa bağlı geri gönderme merkezlerinin toplam kapasitesine bakıldığında hedeflenen sayının 19.908 olduğu ancak bu sayının 20.540 şeklinde gerçekleştiği ve hedeflenen göstergenin aşıldığı görülmektedir.

Geri Gönderme Merkezlerinde aşağıdaki hizmetler verilmektedir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023):

Acil ve temel sağlık hizmetleri

Haberleşme ve iletişim hakkı

Resmi yetkililer ile görüşebilme imkânı

Ailelerin ve refakatsiz çocukların ayrı yerlerde barındırılması imkânı

Çocukların eğitim ve öğretimden yararlandırılmaları ve buna yönelik olarak Millî Eğitim Bakanlığı tarafından gerekli tedbirlerin alınması.

KAYNAKÇA

- *Göç İdaresi Başkanlığı. (2023). Düzensiz Göç Hakkında. 09.09.2023 tarihinde https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-hakkinda adresinden alındı*
- *Göç İdaresi Başkanlığı. (2023). Geri Gönderme Merkezlerinde Sağlanan Hizmetler. 10.09.2023 tarihinde https://www.goc.gov.tr/geri-gonderme-merkezlerinde-saglanan-hizmetler adresinden alındı*
- *Mülteci Hakları Merkezi. (2018) . Türkiye'de İdari Gözetim Altında Tutulan Kişilerin Hakları Sorular ve Yanıtlar. 11.09.2023 tarihinde https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-67.pdf adresinden alındı*
- *Resmi Gazete (2023). Kabul ve Barınma Merkezleri İle Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik. 09.09.2023 tarihinde https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/04/20140422-5.htm adresinden alındı.*

GERİ GÖNDERME YASAĞI

Elif ÇETİN
Dr. Öğretim Üyesi, Yaşar Üniversitesi İTBF Uluslararası İlişkiler Bölümü; UNESCO Uluslararası Göç Kürsüsü (09/2023-), İzmir, elif.cetin@yasar.edu.tr, orcid: 0000-0002-9182-1992.

Oxford Sözlüğü'nde (2023), geri gönderme yasağını, veya diğer bilinen adıyla non-refulmanı, mültecileri, eziyete ve zarara uğrayacakları ülkelere geri dönmeye zorlamamaya ilişkin uygulama olarak tanımlanmaktadır.

Uluslararası Göç Örgütü'nün 2013 tarihli göç terimleri sözlüğü ise geri göndermeme ilkesini, "devletlerin, mültecileri herhangi bir şekilde yaşam ve özgürlüklerinin tehdit altında olabileceği ülkelere ya da sınırlara geri göndermesini yasaklayan uluslararası mülteci hukuku ilkesi" olarak tanımlar (Perruchoud ve Redpath-Cross, 2013: 34-35). Geri göndermeme ilkesi, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, diğer bilinen adıyla 1951 Cenevre Sözleşmesi, ile onun "ayrılmaz bir parçası olmakla birlikte ondan bağımsız bir belge olan 1967 Protokolü" tarafından ele alınan temel başlıklardan birini oluşturmaktadır (Çorabatır, 2004).

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin 33(1.) maddesi, mültecilerin, zulüm riski olan bir yere zorla geri gönderilmeme ilkesini şu şekilde açıkça düzenlemektedir: "Hiçbir taraf Devlet, bir mülteciyi ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri nedeniyle hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelere, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade (reful) etmeyecektir." (Madde 33-1).

Cenevre Sözleşmesi'nin ilgili hükmünde öngörülen yükümlülüklerin "uygulanmasına ilişkin denetimleri ise Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) gerçekleştirmektedir" (Karaca, 2022).

Madde 33'ün devamında ise geri gönderme yasağının iki temel istisnası belirtilmiştir. Bunlar, kişinin (1) "bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler" bulunması ve (2) kişinin "ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümle mahkum olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya" devam etmesidir (Madde 33-2).

Bununla birlikte, bu istisnai durumlar, eğer kişinin gönderileceği ülkede işkenceye, zalimane ve insanlık dışı muameleye uğrama riski mevcutsa uygulanmaz ve bu yönden Cenevre Sözleşmesi, devletin yabancılar üzerindeki mutlak egemenlik yetkisi üzerinde ciddi bir sınırlandırma içermektedir (Karaca, 2022).

Zulüm riski içeren bir yere geri gönderme uygulaması şu uluslararası anlaşmalar tarafından da açıkça yasaklanmıştır: İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (Madde 3), 1949 Dördüncü Cenevre Sözleşmesi (Madde 45, para. 4), Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşme (Madde 7), Kaybolmaya Karşı Herkesin Korunması Hakkında Bildiri (Madde 8) ve Kanun Dışı Keyfi ve Yargısız İnfazların Etkili bir Şekilde Önlenmesi ve Soruşturulması Hakkındaki Prensipler (Prensip 5) (Çorabatır, 2004).

Buna ek olarak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) her ne kadar geri gönderme yasağına ilişkin açık bir hüküm içermese de işkence yasağı başlıklı 3. madde kapsamında, sınırdışı etme kararının neticesinde sığınmacıların söz konusu 3. maddede düzenlenen eylem ve işlemlerle muhatap olma riskine istinaden, geri gönderme yasağı AİHS'nin ilgili 3. maddesi kapsamında da değerlendirilmeye başlanmıştır (Karaca, 2022).

Bu bağlamda, geri gönderme yasağını, insan hakları hukuku ile uluslararası teamül

hukukunun buluşma noktasında yer alan bir uluslararası norm olarak düşünmek mümkündür (Uslu ve Özdemir, 2017: 52). Örneğin, bir devlet, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olmasa dahi zulüm riski olan yere geri göndermeme ilkesine saygı duyması gerekmektedir ve geri gönderme yasağına aykırı davranılması halinde BMMYK müdahalede bulunur (Çorabatır, 2004). Konu üzerinde çalışan araştırmacılardan bazıları geri gönderme yasağının *jus cogens*, veya diğer bir ifadeyle evrensel ölçekte kabul edilmiş emredici bir uluslararası hukuk normu, olduğunu da iddia etmektedirler (Alain, 2001; Öztürk, 2017; Uslu ve Özdemir, 2017). Buna karşın, BMMYK Yürütme Kurulu'nun 1979/30. Oturum, 15 numaralı kararında "başka bir taraf Devletin topraklarından kendi topraklarına hukuka aykırı bir şekilde giren kişilerin geri gönderilmesini mümkün kılan anlaşmalar, sığınmacıların özel durumları gözetilerek uygulamaya sokulmalıdır" (Uslu ve Özdemir, 2017: 55) ifadesi yer almaktadır. Bundan dolayıdır ki, BMMYK Yürütme Kurulu'nun geri gönderme yasağını "bütün devletleri bağlayıcı ve emredici nitelikteki bir ilke" şeklinde ele almadığı belirtilebilir (Uslu ve Özdemir, 2017: 55).

KAYNAKÇA

- *Allain, J. (2001). We Jus Cogens Nature of Non-Refoulement. International Journal of Refugee Law 13(4): 533–558.*
- *Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (1951). Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme. 08 28, 2023 tarihinde https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf adresinden alındı.*
- *Çorabatır, M. (2004). Savaş, Mülteciler ve Sığınma Hakkı. 09 10, 2023 tarihinde https://www.hukukpolitik.com.tr/2016/04/27/savas-multeciler-siginma-hakki/ adresinden alındı.*
- *Karaca, E. (2022). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Geri Gönderme Yasağı. 09 15, 2023 tarihinde https://blog.lexpera.com.tr/avrupa-insan-haklari-sozlesmesi-baglaminda-geri-gonderme-yasagi/ adresinden alındı.*
- *Oxford. (2023). Non-refoulement. 08 14, 2023 tarihinde Oxford Learner's Dictionaries: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/non-refoulement?q=non-refoulement adresinden alındı.*
- *Perruchoud, R., & Redpath-Cross, J. (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. 08 30, 2023 tarihinde https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf adresinden alındı.*
- *Övünç-Öztürk, N. (2017). Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejime Uyumu Üzerine Bir İnceleme. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 66(1), 201-216.*
- *Uslu, F. ve Özdemir, A. (2017). Yaşama Hakkı Bağlamında Denizlerde "Geri Gönderilmeme" (Non-refoulement) İlkesi. Ombudsman Akademik, 3(6), 49-78.*

GERİ KABUL ANLAŞMASI

(Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma, Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması)

Mustafa Tayfun ÜSTÜN
Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, İİBF-Uluslararası İlişkiler, Erzurum, tayfun.ustun@atauni.edu.tr, orcid: 0000-0002-9562-8911.

Geri kabul anlaşmaları Avrupa Birliği'nin (AB) düzensiz göçle mücadele stratejisi kapsamında geliştirdiği mekanizmalardan biridir (Council of the European Union, 2011). Geri kabul anlaşmaları çok yalın bir şekilde düzensiz olarak daha önce ülkeye girmiş olan göçmenleri kendi anavatanlarına ya da transit olarak geçiş yaptıkları ülkeye göndermek için devletlerin izlemeleri gereken usulleri içeren anlaşmalar olarak tanımlanabilir (Perruchoud & Redpath - Cross, 2013; Strik, 2010)

Ortak bir göç politikasının temel aracı olarak düşünülen geri kabul anlaşmaları, göç akınlarını kontrol etmek için AB'nin uyguladığı en eski yöntemlerden biridir (Roig & Huddleston, 2007). Yasal çerçevesini Amsterdam (1999) ve Lizbon Antlaşmalarından (2009) alan geri kabul anlaşmaları, Birlik hukukunu ayrılmaz bir parçası haline dönüşmüştür (Göçmen, 2014). Geri kabul anlaşması gibi bir mekanizmanın ortaya çıkmasındaki temel gerekçe Schengen bölgesinin kurulmasıyla ilişkilidir. Bilindiği üzere, 1990'da Schengen Anlaşması'nın imzalanmasıyla ortak vize ve sınır güvenliğine yönelik topluluk düzeyinde politikanın da sınırları çizilmiştir (Ekinci, 2016). Schengen bölgesi üyeleri, üçüncü ülkelerin vatandaşlarını tek tip vizeyle kabul etmeye başlamış ve sınır kontrolünde ortak bir politika benimsemişlerdir. Sınırlar Schengen üyeleri arasında kaldırılırken, ortak sınır politikanın sonucu olarak sınır denetimlerinin mümkün olduğunca AB topraklarının ötesinde gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir (Geddes, 2008). Sınırlar içerisinde kalan düzensiz göçmenleri ise üçüncü devletlere yapılan anlaşmalar yoluyla Birliğe üye olmayan devletler tarafından geri kabul edilmesi amaçlanmıştır. Böylelikle sınırlar içerisinde mevcut düzensiz göçmen sayısının azaltılması ve aynı zamanda yeni düzensiz göçmenleri girişlerinin engellenmesi hedeflenmiştir. Dolayısıyla bu hedefin geri kabul anlaşmalarının arkasındaki başlıca motivasyonu oluşturduğu söylenebilir. Bu bağlamda 2000 yılından itibaren AB on sekiz ülkeyle geri kabul anlaşması imzalamıştır (Carrera, 2016).

Ülke	Yürürlük Tarihi
Hong Kong	1 Mart 2004
Makau	1 Haziran 2004
Sri Lanka	1 Mayıs 2005
Arnavutluk	1 Mayıs 2006
Rusya	1 Haziran 2007
Ukrayna	1 Ocak 2008
Kuzey Makedonya	1 Ocak 2008
Bosna-Hersek	1 Ocak 2008
Karadağ	1 Ocak 2008
Sırbistan	1 Ocak 2008
Moldova	1 Ocak 2008
Pakistan	1 Aralık 2010
Gürcistan	1 Mart 2011
Ermenistan	1 Ocak 2014
Azerbaycan	1 Eylül 2014
Türkiye	1 Ekim 2014
Yeşil Burun Adaları	1 Aralık 2014
Belarus	1 Temmuz 2020

Tablo 1:AB'nin imzaladığı GKA (Kaynak: Avrupa Komisyonu)

İmzalanan geri kabul anlaşmaları arasında ufak tefek farklılıklar olmasına karşın temelde sahip oldukları motivasyon ve uygulamalarla

süreçte görüş ayrılıklarının artması üzerine kesilen görüşmeler, 2009 yılında yeni taslak metnin hazırlanmasıyla devam etmiştir. Fakat bu süreçte geri kabul anlaşmasına paralel olarak yürütülen vize serbestliğine dair bir yol haritasının devreye bir türlü alınamamasının bir sonucu olarak Türkiye anlaşmayı imzalamaktan kaçınmıştır. Sonrasında ise AB İçişleri Komiseri Cecilia Malmström'ün Ankara'yı ziyaret etmesinden sonra imza süreci tamamlanmış ve vize serbestliği için diyalog resmi olarak başlatılmıştır. Türkiye'nin anlaşmayı imzaladığı dönemde geri kabul için yeterli kapasiteye sahip olmamasından dolayı üç yıllık bir süre verilmiştir. Bu anlaşma kapsamında düzensiz statüde bulunan Türk vatandaşları, vatansızlar ve Türkiye ile ikili anlaşmaları bulunan üçüncü ülke vatandaşları uygulamaya tabii olurken diğer üçüncü ülke vatandaşlarının geri kabulüne 1 Ekim 2017 tarihinden itibaren başlanması öngörülmüştür (Ekinci, 2016). Bu anlaşma neticesinde hem Türkiye hem de AB sınırları dâhilinde düzensiz göçmen olan kendi vatandaşlarını, üçüncü ülke vatandaşlarını ve vatansızları geri kabul ile yükümlü hale gelmişlerdir. Yukarıda ifade edildiği üzere göçün rotası AB'ye yönelik olduğu için yükümlülük Türkiye'de daha somut halde hissedilmektedir. İmzalanan geri kabul anlaşması kamuoyuna vizesiz Avrupa'nın anahtarı olarak lanse edilmesine karşın süreç içinde vize serbestisinin sonuçlandırılamamasının da etkisiyle, Türkiye'nin AB tarafından iade edilen ve çoğu geri gönderilip gönderilemeyeceği bile kesin olmayan göçmenlerin tutulacağı bir tampon bölge olacağı algısı kuvvetlenmiştir (Çiğdem, 2015; Özcan, Tezcan, & Yılmaz-Elmas, 2010). Vize serbestisi olmadan geri kabul anlaşmasının uygulanması hem hükümeti hem muhalefet partilerini AB ile ilişkiler açısından daha muhafazakâr tutum takınmaları için zorlamaktadır.

KAYNAKÇA

- *Avrupa Komisyonu. (t.y.). A humane and effective return and readmission policy. Geliş tarihi 14 Eylül 2023, gönderen https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/irregular-migration-and-return/humane-and-effective-return-and-readmission-policy_en*
- *Boswell, C. (2005). Migration in Europe, Paper for the Policy Analysis and Research Programme of the Global Commission on International Migration. Migration Research Group Hamburg Institute of International Economics.*
- *Carrera, S. (2016). Implementation of EU Readmission Agreements Identity Determination Dilemmas and the Blurring of Rights. Springer Open.*
- *Coleman, N. (2009). European Readmission Policy: Third Country Interests and Refugee Rights,. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.*
- *Council of the European Union. (2011). Council Conclusions Defining the European Union the Future Strategy on Readmission (Sy Doc. 11260/11 MIGR 118).*
- *Çiğdem, N. (2015). Türkiye-AB İlişkilerinde Geri Kabul Ve Vize Serbestliği: Hareketliliğin Yönetimi. Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi, 23(2), 169-186.*
- *Ekinci, M. U. (2016). Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması ve Vize Diyaloğu (Sy 64). İstanbul: Seta Yayınları.*
- *Geddes, A. (2008). Borders, Territory, and Migration in the European Union: From the Politics of Migration in Europe to the European Politics of Migration. İçinde O. Schmidtke & S. Özçürümez (Ed.), Of States, Rights, and Social Closure. New York:*

Palgrave Macmillan.

- *Göçmen, İ. (2014). Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki Geri Kabul Anlaşmasının Hukuki Yönden Analizi. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 13(2), 21-86.*
- *Klepp, S. (2010). Italy and its Libyan Cooperation Program: Pioneer of the European Union's Refugee Policy? İçinde J.-P. Cassarino (Ed.), Unbalanced Reciprocities: Cooperation on Readmission in the Euro-Mediterranean Area, (ss. 77-92). Washington: Middle East Institute Special Edition Viewpoints.*
- *Özcan, M., Tezcan, E., & Yılmaz-Elmas, F. (2010). Türkiye—AB İlişkilerinde Geri Kabul: Hangi Şartlarda?, (Sy 10-02). Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.*
- *Panizzon, M. (2012). Readmıssıon Agreements of EU Member States: A Case for EU Subsıdıarıty Or Dualısm? Refugee Survey Quarterly, 31(4), 101-133. JSTOR. Geliş tarihi gönderen JSTOR.*
- *Perruchoud, R., & Redpath - Cross, J. (Ed.). (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. Uluslararası Göç Örgütü.*
- *Readmission agreement. (t.y.). Geliş tarihi 14 Eylül 2023, gönderen https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/readmission-agreement_en*
- *Roig, A., & Huddleston, T. (2007). EC Readmission Agreements: A Re-evaluation of the Political Impasse. European Journal of Migration and Law, 9(3), 363-387. https://doi.org/10.1163/138836407X190433*
- *Strik, T. (2010). Readmission agreements: A mechanism for returning irregular migrants (Sy 12168). Parliamentary Assembly. Geliş tarihi gönderen https://www.refworld.org/pdfid/4bdadc1c3.pdf*
- *Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma. (2014). Geliş tarihi gönderen https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/08/20140802-1-1.pdf*

GÖÇ

"Neredeyse hiç kimsenin doğduğu yerde ölmediği bir dünya pek de yerleşik olarak adlandırılamaz." *(Peterson,1958:266)*

Sultan KAVİLİ ARAP
Doç. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi İMYO Yönetim Organizasyon Bölümü Yerel Yönetimler Programı, İzmir, sultan.arap@deu.edu.tr, orcid: 0000-0002-4752-8828

Geniş anlamda göç bir yerleşim yerinden diğerine yönelik yerleşme amaçlı yer değişikliği olarak tanımlanmaktadır. Nedenleri ve sonuçları açısından, etki alanı geniş bir yer değiştirme hareketi olan göç disiplinlerarası bir araştırma alanıdır. Göç çalışmalarının yapıldığı her bilim dalı, kavramı kendi disiplini çerçevesinde irdelemekte; göçe ilişkin tanımlamalar, sınıflandırmalar ve nedenlere ilişkin farklı yaklaşımlar görülmektedir. Bu yaklaşım farklılıkları göç tanımlarına coğrafi, toplumsal, ekonomik, kültürel, yönetsel ve siyasal boyutların öne çıkmasıyla yansımaktadır. Örneğin coğrafi hareketlilik bağlamında yapılan tanımlarda taşınmanın mesafesi, eylemin gönüllü ya da zorla olması, ulusal sınırları aşması konusunda herhangi bir ayrımın yapılmadığı kalıcı veya yarı kalıcı ikamet değişikliği vurgusu (Lee, 1966:49; IOM, 2009:22) yapılmaktadır. Toplumsal boyutuna yönelik tanımlarda ise, mekân değişikliğinin farklı nedenlerle, orta ya da uzun vadeli olarak yapılması, sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel, çevresel, bireysel boyutlarıyla toplum yapısında değişime yol açması yönleri öne çıkarılmaktadır (Göktürk, 2001:1; Özer, 2004:11; Yalçın, 2004:13).

Her göç eylemi coğrafi, ekonomik, teknolojik, siyasal, yönetsel, toplumsal, bireysel nedenlerin birini ya da birkaçını içerecek biçimde çok yönlü dinamiklere sahip olup, bu nedenlere göre farklı özellikler içermektedir. Göç hareketlerinin altında yatan bu nedenler hareketin nasıl biçimleneceğini belirlemektedir. Bu kapsamda farklı dönemlerde, farklı disiplinlerden bilim insanları tarafından yapılan çok sayıda göç çalışması bulunmaktadır. Modern göçlere ilişkin sınıflandırmalar, göç araştırmalarından toplanan istatistiklerden türetilme eğilimindedir. Yapılan araştırmalardan elde edilen veriler insanların göç nedenlerine ilişkin alışılagelmiş yaklaşımlara meydan okumaktadır (Petersen, 1958:265).

İlk insanlar yaklaşık 50.000 yıl boyunca Afrika'dan Antarktika hariç tüm kıtalara göç etmiştir (Britannica, 2023). Göçün, gerçek ve kalıcı bir ikamet değişikliğini içerdiğini belirten Fairchild (1913:3), en ilkel biçiminin gidip bir süre sonra geri dönmelerinde olduğu gibi avcılık aşamasındaki insanlar arasında gerçekleştiğini; kalıcı ikametin ise ancak insanoğlu tarım aşamasına ulaştıktan sonra ortaya çıktığını belirtmektedir.

Latince "migrare" fiilinden türetilmiş göç kavramının bilinen Latince ilk kullanımı 1527'dir (Merriam-Webster, 2023). Modern anlamda göç, nispeten kısa bir süre olan Keşifler Dönemi'nden bu yana var olup (Fairchild, 1913:23), kalıcı ikamet amacıyla ulusal bir sınırı geçme anlamında İngilizce kullanımı, 18. yüzyıl Kuzey Amerika'sına dayanmaktadır (Isayev & Baroud, 2015:1). Diğer kitlesel göçler, 16. ve 19. yüzyıllarda yaklaşık 20 milyon kişinin köle olarak Afrika'dan Kuzey Amerika'ya zorunlu göçünü ve 1820 ile 1980 yılları arasında Avrupa'dan Kuzey Amerika'ya 37 milyon kişinin Büyük Atlantik Göçünü (Brittanica, 2023) içermektedir. Tarihsel açıdan göçe katılan insan sayısının en fazla olduğu dönemlerden biri ise Sanayi Devrimi dönemidir.

Nüfus hareketlerine her zaman demografik büyümeler, teknolojik değişimler, siyasal çatışmalar ve savaşlar eşlik etmiştir (Castles & Miller, 2008:406). Bu çerçevede yapılan bir

hareketidir (EC, 2023). Bu zorunlu hareket ister deprem, kuraklık gibi doğa, ister baskı, sürgün, savaş, kimyasal-nükleer felaketler gibi insan kaynaklı olsun, kitlelerin yerinden edilmesi olarak adlandırılmaktadır (Petersen, 1958:262).

Günümüzde göç, kaynak ve hedef ülkeleri çok yönlü dinamikleriyle etkileyen sınır ötesi bir olguya dönüşmüştür. Her geçen gün daha fazla ülke göç hareketleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle uluslararası göç konusu göç araştırmaları ve tartışmalarının odağına yerleşmiştir. Geçmişte tanımlanan bazı konuların formunda yaşanan güncel değişiklikleri değerlendiren Castles & Miller (2008:12-14), göçün tüm dünyada uzun zamandır var olduğu biçimleriyle (emek göçü ya da mültecilik örneklerinde olduğu gibi) değil, yeni formlarda varlığını sürdürdüğünü, göç türlerinin çeşitlendiğini, geçmişte bir biçimde başlayan göç hareketinin süreç içinde diğer biçimlerde devam edebildiğini, hatta karma göç akımlarının ön plana çıktığını ve hacim olarak arttığını belirtmektedir. Günümüzde göç hareketlerinde kadının görünürlüğünün arttığına ve göçün toplumsal cinsiyet boyutunun önem kazandığına ilişkin tespitler bulunmaktadır. Son olarak, ulusal ve uluslararası politikaların göçten her geçen gün daha fazla etkilendiği, uluslararası göçün küresel gündemde giderek önem kazandığı belirtilmektedir.

Her geçen gün daha fazla insan doğduğu coğrafyadan farklı yerde yaşamaktadır. Dünya Göç Raporu'nda (IOM, 2022:21), 2020 itibariyle küresel göçmen sayısının (2019'a göre yüzde 3,5 artarak) yaklaşık 281 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Birçok kişi kendi isteğiyle göç ederken, birçoğu da zorunluluktan göç etmektedir. İnsanlık tarihi kadar eski olan göçün uzun soluklu ve dinamik bir süreç olması, sonraki kuşakların hayatını da etkilemesi, göç nedenleri değişse de önemi ve etkisinin devam etmesi konunun daha uzun yıllar gündemde kalacağının önemli bir göstergesidir.

KAYNAKÇA

- *Brittanica (2023). "Human Migration". https://www.britannica.com/topic/ human-migration (10.08.2023)*
- *Castles, S., & Miller, M. J. (2008). Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. (Çev. B. U. Bal, & İ. Akbulut) 1. Baskı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.*
- *EC (European Commission) (2023). "Forced Migration". https://home-affairs. ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/forced-migration_en#:~:text=A%20migrator y%20 movement%20in%20which, or%20nuclear%20disasters%2 C%20famine%20or (18.08.2023)*
- *Fairchild, H. P. (1913). Immigration, a World Movement and Its American Significance. The Macmillan Company, New York.*
- *Giddens, A. (2008). Sosyoloji. Kırmızı Yayınları, İstanbul.*
- *Göktürk, A. (2001). "Diyarbakır ile Mersin'e Zorunlu Göç" Toplum ve Hekim. 16(4), 281-289.*
- *IOM (Uluslararası Göç Örgütü) (2009). Göç Terimleri Sözlüğü. (Çev. B. Çiçekli) Uluslararası Göç Örgütü, İsviçre.*
- *IOM (2022). World Migration Report 2022. (Ed. M. McAuliffe & A.Triandafyllidou). Uluslararası Göç Örgütü, İsviçre. https:// publication s.iom.int/books/world-migration-report-2022 (10. 08. 2023)*
- *Isayev, E. & Baroud, G. (2015), "Migration and Mobility" Oxford Classi-*

cal Dictionary. https://oxfordre.com/classics/view/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-4184. (14.08.2023)

- *Keleş, R. (1998). "Sunuş". İç Göç ve Çevre. Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara. 11-24.*
- *Lee, E.S. (1966). "A Theory of Migration" Demography. 3(1), 47-57.*
- *Merriam-Webster (2023). "Migration." https://www.merriam-webste r.com/thesaurus/migration. (10.08.2023)*
- *Özer, İ. (2004). Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme. Ekin Kitabevi, Bursa.*
- *Petersen, W. (1958, June). "A General Typology of Migration". American Sociological Review. 23(3), 256-266.*
- *UN (United Nations) (1998). "Recommendations on Statistics of International Migration Review 1." Economic and Social Affairs. https:// un stats.un.org/unsd/publication/Series M/SeriesM_58rev1e.pdf. (25,07.2023)*
- *UNECE (United Nation Economic Commission For Europe) (2016). "Circular Migration" https://unece.org/fileadm in/DAM/stats/documents/ece/ces/ bur /2016/ (10.08.2023)*
- *Yalçın, C. (2004) Göç Sosyolojisi. (1. Baskı). Anı Yayıncılık, Ankara.*

GÖÇ DİPLOMASİSİ

Nur Seda TEMUR
Öğr.Gör. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Uluslararası İş Birlikleri Ofisi, Ankara, nurtemur@metu.edu.tr, orcid: 0000-0001-8173-7925.

Göç diplomasisi kavramı farkı kişiler tarafından farklı yönlere odaklanılarak çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. En çok atıfta bulunulan tanım, Tsourapas'ın tanımıdır. Tsourapas terimi "hem başka hedeflere ulaşmak için bir araç olarak göç akışlarının stratejik kullanımı hem de göçle ilgili hedeflere ulaşmak için diplomatik yöntemlerin kullanımı dahil olmak üzere, sınır ötesi nüfus hareketliliğini yönetmek için diplomatik araçların, süreçlerin ve prosedürlerin kullanılması" olarak tanımlanmaktadır. (Tsourapas, 2017, s.4). Genel olarak, göç diplomasisi insan hareketi veya hareketliliği ile başa çıkmak için devletler tarafından diplomatik araçlar benimsemek olarak tanımlanmaktadır. Tsourapas bu tanımıyla göç diplomasisinin devletler arası ilişkiler için insan hareketliliğinin önemini vurgulamaktadır. Kendisi Adamson ile birlikte göç diplomasisi tanımı geliştirmiş ve "herhangi bir devletin göç süreçleriyle ilgili diplomatik araçları ve süreçleri etkin bir şekilde kullanma becerisinin, genel gücü ve mevcut kaynakları gibi diğer faktörlere bağlı olacağı" savunulmaktadır (Adamson & Tsourapas, 2019, s. 116). Bu nedenle, bu diplomasinin etkinliğinin güç veya kaynak gibi farklı faktörlere bağlı olduğu belirtmektedir. Ayrıca göçü devletler arasındaki diplomatik ilişkilerin hem aracı hem de sonu olarak görülmektedir.

Başka bir tanım ise Meredith Oyen tarafından yapılmıştır. Her ne kadar Adamson ve Tsourapas gibi devletleri ana aktör olarak ele alsa da göç kavramını yalnızca diplomatik bir amaç olarak, "göç politikasını diplomatik

akışlarla ilgilenirken, kazanımları için de iki farklı strateji izliyorlar; sıfır toplamlı veya pozitif toplamlı kazanç stratejileri (Powell, 1991, s.1309-1310). Devletler kazanç beklentilerine göre bu stratejilerden birini seçmektedir. Sıfır toplam stratejisi, yalnızca bir tarafın fayda sağladığı ve kazancının diğer tarafa göre ölçüldüğü göreli kazanç anlamına gelmektedir. Pozitif toplam stratejisi, her iki tarafın da fayda sağlayabileceği, ancak kazanç seviyesinin farklı olabileceği mutlak kazancı ifade etmektedir. Bu farklılıklar göz önüne alındığında, tüm göç, dış göç ve transit geçiş diplomasileri genellikle sıfır toplam stratejisi kapsamında göreli kazanç kaygılarıyla inşa edilse de bu devletler de pozitif toplamlı stratejiler izleyebilir ve mutlak kazancı dikkate alabilmektedir. (Adamson & Tsourapas, 2019, s.121-124; Norman, 2020, s.1162).

Devletlerin göç diplomasisinde izleyebilecekleri stratejileri açıkladıktan sonra şimdi de devletlerin göç diplomasisini kullanma amaçlarını tartışmak gerekmektedir. Devletler çeşitli nedenlere bağlı olarak göç diplomasisi izlemektedir. Bu sebeplerden bazıları, güvenliklerini oluşturmak, ekonomik çıkarlarını zenginleştirmek ve yumuşak güçlerini geliştirmek gibi sebeplerdir. (Keohane& Nye, 1997; Tollison& Willett, 1979; Nye, 2004) Adamson ve Tsourapas'a göre diğer nedenlerde şu şekilde sıralanabilir; "kişi veya grupları sınır dışı etmek, iç güvenlik endişelerini gerekçe göstererek ulus inşası, silahlar ve askeri yardım için transfer etmek ve son olarak ekonomik ve diplomatik ilişkileri geliştirmektir." (Adamson& Tsourapas, 2019, s.120-121; Norman, 2020, s.1162). Koinova ve Tsourapas'a göre göç diplomasisini kullanmanın diğer nedenleri ekonomik ve kamu diplomasisini gerçekleştirmektir (Koinova, 2018; Koinova& Tsourapas, 2018). Genel nedenlerin dışında, diğerleri özellikle Küresel Güney'den Kuzey'e göç hareketine odaklanmaktadır. Örneğin, "Küresel Güney'deki devletlerin, konumlarını güçlendirmek veya uluslararası nüfuzlarını yansıtmak için göç politikasını bir pazarlık kozu olarak kullanabileceği" belirtilmektedir (Norman, 2020, s.1161; Greenhill, 2010; Tsourapas, 2017). Sonuç olarak, devletlerin göç diplomasisini başkalarıyla olan ikili veya çok taraflı ilişkilerinde kullanmalarının farklı sebeplerinin olduğu ve karşılıklı ilişkilerini göç ağındaki konumlarına göre temellendirdikleri görülmektedir.

Kısaca göç diplomasisi, diplomasinin göç amacıyla kullanılmasıdır. Devletler, küresel göç ağındaki konumlarına göre göç veya geçiş göçü takip etmektedir. Çeşitli nedenlere dayanarak devletler diplomasilerini yürütmek için sıfır toplamlı veya pozitif toplamlı stratejiler geliştirmektedir.

KAYNAKÇA

- *Adamson, F. B., &Tsourapas, G. (2019). Migration Diplomacy in World Politics. International Studies Perspectives, 20(2), 113-128. doi:10.1093/isp/eky015*
- *Cooper, A. F., Jorge H., & Ramesh T. (2013). "Introduction: The Challenges of 21st- Century Diplomacy." In the Oxford Handbook of Modern Diplomacy, edited by Andrew F. Cooper, Jorge Heine and Ramesh Thakur, 1-31. Oxford: Oxford University Press.*
- *Greenhill, K. M. (2010). Weapons of Mass Migration: Forced Displacement, Coercion, and Foreign Policy. Cornell Studies in Security Affairs. Ithaca, NY: Cornell University Press.*
- *Hamilton, K., & Langhorne Richard. (2011). The Practice of Diplomacy. Its Evolution, Theory and Administration. Second edition. Abingdon: Routledge.*

- *İçduygu, A., & Aksel, D. B. (2014). Two-to-Tango in Migration Diplomacy: Negotiating Readmission Agreement between the EU and Turkey. European Journal of Migration and Law, 16: 336-362.*
- *İçduygu, A., & Üstübici A. (2014). "Negotiating Mobility, Debating Borders: Migration Diplomacy in Turkey–EU Relations." New Border and Citizenship Politics, edited by Helen Schwenken and Sabine Ruß-Sattar, 1st ed., Palgrave Macmillan, 44–60.*
- *Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1977). Power and Interdependence. 4th ed. London: Longman.*
- *Koinova, M. (2011). Diasporas and Secessionist Conflicts: The Mobilization of the Armenian, Albanian and Chechen Diasporas. Ethnic and Racial Studies 34: 333–56.*
- *Koinova, M. (2018). Sending States and Diaspora Positionality in International Relations. International Political Sociology 12: 190–210.*
- *Koinova, M., & Tsourapas, G. (2018). How Do Countries of Origin Engage Migrants and Diasporas? Multiple Actors and Comparative Perspectives. International Political Science Review 39: 311– 21.*
- *Norman, K. P. (2020). Migration Diplomacy and Policy Liberalization in Morocco and Turkey. International Migration Review, 54(4), 1158–1183.*
- *Nye, J. S. (2004). Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York: PublicAffairs.*
- *Oyen, M. (2015). The Diplomacy of Migration: Transnational Lives and the Making of US- Chinese Relations in the Cold War. Ithaca: Cornell University Press.*
- *Powell, R. (1991). Absolute and Relative Gains in International Relations Theory. American Political Science Review 85: 1303–20.*
- *Teitelbaum, M. S. (1984). Immigration, Refugees, and Foreign Policy. 1984. International Organization, 38 (3): 429-450.*
- *Thiollet, H. (2011). Migration as Diplomacy: Labor Migrants, Refugees, and Arab Regional Politics in the Oil-Rich Countries. International Labor and Working-Class History, 79(1), 103-121.*
- *Tollison, R. D., & Thomas D. W. (1979). An Economic Theory of Mutually Advantageous Issue Linkages in International Negotiations. International Organization 33: 425–49.*
- *Tsourapas, G. (2017). Migration diplomacy in the Global South: Cooperation, coercion and issue linkage in Gaddafi's Libya. Third World Quarterly, 38(10), 1-20. doi:10.1080/01436597.2017.1350102*
- *Weiner, M. (1992). Security, Stability and International Migration. International Security 17(3): 91-126.*

GÖÇ ENDÜSTRİSİ

Mehmet KOCA
Dr. Öğr. Üyesi. Ordu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Ordu, mehmetkoca@odu.edu.tr orcid: 0000-0003-1930-121X.

Uluslararası göç literatüründe göç endüstrisine olan ilgi yeni değildir. Sosyologlar, antropologlar, demograflar, tarihçiler ve coğrafyacılar 20. yüzyıl boyunca bu olgunun farklı yönlerini ve bileşenlerini ele almışlardır. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Henry Fairchild, bir taraftan işçi dövizlerinin gönderilmesinde diğer taraftan Avrupa ile Amerika Birleşik Devletleri arasında göç ağlarının oluşturulmasında iletişim ve ulaşım teknolojilerinin önemine dikkat çekmiştir (Hernández-León, 2005:4). 20. yüzyılın sonlarında ise göç endüstrisi, devletlerin kendi sınırlarını kontrol etmek için yoğun çabalar harcamalarına rağmen göç hareketlerinin nasıl ayakta kaldığını açıklamanın bir aracı olarak tanıtıldı (Awumibila et al.: 2019: 7). Robert F. Harney 1977'de, göçmenlere hizmet sunan ve bundan kar elde eden bazı kişilerin faaliyetlerine atıfta bulunarak "göç ticareti" kavramını ilk olarak kullanmıştır. Daha sonraları uluslararası göçü küresel bir iş olarak öneren kişiler John Salt and Jeremy Stein olurken, Robin Cohen, göç endüstrisini, özel avukatları, seyahat acentelerini, işe alım görevlilerini, anavatan ve ev sahibi ülkeler ile bağlantıları sürdüren aracıları ve komisyoncuları kapsayan bir kavram olarak ortaya atmıştır (Nyberg-Sørensen and Gammeltoft-Hansen 2013: 4-5). Böylece göç endüstrisi genel hatlarıyla göç sürecinde rol alan ticarileşmiş aktörleri ifade etmiştir (Schapendonk & Cranston, 2020: 99). Bu göç endüstrisini oluşturan aktörler arasında, ulaşım sağlayıcılar ve seyahat acenteleri, yasadışı yollarla resmi evrak temin edenler, konut acenteleri, işe alım görevlileri, kaçakçılar, resmi ve gayri resmi havale ve kurye hizmeti sahipleri, tefeciler, hukuki danışmanlık sunan avukatlar ve noterler ile göçmen varış yerlerinin destekçileri yer almıştır (Hernández-León, 2008: 155).

Göç endüstrisi birbiri ile bağlantılı iki nedenden ortaya çıkmıştır. Birincisi, uluslararası göç, mekânsal durumlara, yasal süreçlere, ekonomik ve sosyal engellere bağlı olarak genellikle zaman alıcı ve maliyet gerektiren bir çaba olması nedeniyle göçmenler göç süreçlerinde bazı yardımlara ihtiyaç duyarlar. İkincisi, neoliberal politika oluşturmak için devletler, göçü yönetme konusunda devlet dışı aktörlerden giderek daha fazla yaralanmaya başladılar. Buradan göç endüstrisine ilişkin insan hareketlerinin eşik değerlerinin düşürülmesi ve hareketliliğin kolaylaştırılması gibi sınır kaldırma; insanların sınırlar arası hareketliliklerinin düzenlenmesi veya engellenmesi gibi sınır engelleme, durumların da uygulanabileceği sonucu çıkmaktadır (Schapendonk & Cranston, 2020: 99). Uluslararası göçün giderek ticarileşmesi, yalnızca göç akışlarını değil, aynı zamanda dünya genelinde göçü yönetme veya düzenlemeye yönelik tüm girişimleri de temelden etkiliyor (Nyberg-Sørensen and Gammeltoft-Hansen, 2013: 5). Bu bağlamda Hernández-León (2008: 154) göç endüstrisi, kar peşinde olan, uluslararası sınırlar arasında insan hareketliliklerini kolaylaştıran, kâr amacı güderek çeşitli hizmetler sunan girişimciler topluluğu olarak tanımlamaktadır. Ancak göç endüstrisi, sadece insan hareketliliklerini kolaylaştırma gibi basit bir endüstriyel süreç değildir. Karmaşık süreçlerin birbiri ile eklenmesi ile meydana gelmektedir.

Bu eksende, göç endüstrisinin birbiriyle bağlantılı üç bileşeni bulunmaktadır. Bunlar: Kolaylaştırma endüstrisi, kurtarma endüstrisi ve kontrol endüstrisidir (Sorensen and Gammeltoft-Hansen, 2012: 3-4). Göç sektörünün ilk alt kategorisi olan kolaylaştırma endüst-

lenlere karşı olanları ayıran çizgide yer alabilir (Hernández-León, 2013: 40).

Bunların dışında, göçün nedenleri, süreçleri ve etkilerinin farklılaştırılması konusunda cinsiyetin kilit bir faktör olmasına rağmen, komisyonculuk ve göç endüstrisine ilişkin literatürün genel olarak cinsiyet ayrımı gözetmeyen bir yaklaşım benimsediği görülmektedir. Göçmenler, cinsiyete dayalı sosyal normlarla ilgili olarak ana vatanlarını terk ederek varış ülkelerinde cinsiyete göre ayrılmış işgücü piyasasına dahil oluyorlar. Göç sürecini kolaylaştıran çeşitli komisyoncu kategorilerini, işe alım ajanslarını ve aracıları içeren karmaşık bir göç endüstrisinin ortaya çıkışı, göçün toplumsal cinsiyet deneyimlerini ve etkilerini daha da artırabilir. Göçmenlerin sömürülmesine ilişkin geniş çapta yayılan sansasyonel haberler nedeniyle, bu işte yer alan kadınlar sıklıkla ulusötesi komisyonculuğun kurbanları olarak görülüyor (Awumibila et al.: 2019: 9).

Son olarak göç akışlarının kendi kendini sürdürme özelliği vardır (Spaan and Hillmann, 2013: 64) ve zaman içinde göç endüstrisinin göçü teşvik eden asıl faktörlerden biri olabileceği (Castels ve Miller, 2008: 162) ileri sürmektedir. Eğer hükümetler göçü azaltmak için belirli bazı politikalar uygularlarsa bu durum bazı sorunları da beraberinde getirecektir. Göç biçimi değişmiş olsa da göçün devam etmesinden kazançlı çıkacak olan aracılar, yasa dışı yolları kullanarak göçü organize etmeye devam edeceklerdir. Diğer yandan Surak (2013)'da göç endüstrisinin insan akışları üzerinde en fazla etkiye sahip olduğu alanın, misafir işçi programlarında olduğu gibi belgelenmiş göçler de olduğunun hatırda tutulması gerektiğini belirtmektedir.

KAYNAKÇA

- *Awumibila, M., Teye, J., Kandilige, L., Nikoi, E. & Deshingkar, P. (2019) Connection men, pushers and migrant trajectories: Examining the Dynamics of The Migration İndustry in Ghana and Along Routes into Europe and The Gulf States. Migrating out of Poverty Research Programme Consortium Working Paper 65.*
- *Castles, S. & Miller, M. J. (2008). Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.*
- *de Haas, H., Castles, S., & Miller, M. J. (2020). The age of migration: International population movements in the modern world (Vol. 6th edition). London: Red Globe Press.*
- *Hernández-León, R. (2005) The Migration Industry in the Mexico-U.S. Migratory System. California Center for Population Research On-Line Working Paper Series.*
- *Hernández-León, R. (2008) Metropolitan Migrants: The Migration of Urban Mexicans to the United Status. Berkeley: University of California Press.*
- *Hernández-León, R. (2013). Conceptualizing the migration industry. In The Migration Industry and the Commercialization of International Migration, Gammeltoft-Hansen, T. & Sorensen, N. N. (Eds.) London and New York, Routledge.*
- *Nyberg-Sørenson, N. & Gammeltoft-Hansen, T. (2012). The Migration Industry and Future Directionsfor Migration, DIIS Policy Brief, 17.*
- *Nyberg-Sørenson, N. & Gammeltoft-Hansen, T. (2013). Introduction. In The Migration industry and the Commercialization of International Migration, Thomas Gammel-*

toft-Hansen, and Ninna Nyberg-Sorenson, (Eds) 1–24. Oxford: Routledge.

- *Schapendonk, J., & Cranston, S. (2020). Migration Industry. International Encyclopedia of Human Geography, 99–104.*
- *Sorensen N & Gammeltoft-Hansen T (2012) The migration industry and future directions for migration policy. DIIS Policy Brief. Copenhagen: Danish Institute for International Studies.*
- *Spaan, E., & Hillmann, F. (2013) Migration Trajectories and Migration Industry. Theoretical Reflections and Empirical Examples from Asia In The Migration Industry and the Commercialization of International Migration, ed. N. Nyberg Sørensen and T. GammeltoftHansen, 64–86. London: Routledge.*
- *Surak, K. (2013). The Migration İndustry and Developmental States in East Asia. In The Migration Industry and the Commercialization of International Migration, Gammeltoft-Hansen, T. & Sorensen, N. N. (eds.), London and New York, Routledge*

GÖÇ İDARESİ BAŞKANLIĞI

Aytaç DURAN
Araş. Gör. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi, Van, aytacduran@yyu.edu.tr, orcid: 0000-0002-2420-0774

Göç hareketliliğinin akış yönü dikkate alındığında coğrafi konumu nedeniyle tarihsel süreçte önemli bir durak işlevi gören Türkiye bu özelliğiyle göç literatüründe genellikle transit ülke/geçiş ülkesi olarak adlandırılmıştır. Ancak bu durum zamanla sayısı ve sıklığı artan göç akımları nedeniyle değişiklik göstermiş ve 21. yüzyıl başlarında Türkiye göç hareketliliğine katılanların hedef ülkesi haline gelmiştir (Demirci, 2022: 91-93). Bu durum 2010 yılında yayımlanan Dünya Bankası'nın yapmış olduğu bir araştırmada "net göç alan ülke" şeklinde tespit edilmesi ile de ortaya konulmuştur (Sağıroğlu, 2016: 43-44). Devam eden süreçte 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı ile birlikte Avrupa ülkelerine yönelen kitlesel göç akımlarının bu ülkeler tarafından kabul edilmeyerek yapılan anlaşmalar neticesinde büyük oranda Türkiye'de kalmaları yasal ve yönetsel alanda önemli sorunlara yol açmıştır. Bu sorunların yanı sıra Avrupa Birliğine üyelik sürecinde Türkiye'nin düzenleme ve uygulamalarının yetersiz görülerek göç mevzuatı ve göç yönetimi alanlarında Birlik politikalarıyla uyumlu düzenlemeler yapması gerektiği uyarıları yapılmıştır (Baykal ve Yılmaz, 2020: 643).

Tüm bu gelişmeler ve ihtiyaçlar doğrultusunda Türkiye göç alanındaki sorunlara çözüm olabilecek nitelikte güncel ve etkin politikalar geliştirebilmek için yeni yasal ve yönetsel düzenlemeler yapmıştır. Bunlar arasındaki önemli düzenlemelerden birisi de 11.04.2013 tarihinde yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 103. maddesi gereğince aynı gün kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'dür. Kanun'da Genel Müdürlükle

ilgili yer alan düzenlemeler (103-120 maddeler arası) Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesi sonrasında 09.07.2018 tarihli 703 sayılı kanun hükmünde kararname (KHK) ile yürürlükten kaldırılmış ve 15.07.2018 tarihli 4 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile birtakım değişiklikler yapılıp yeniden düzenlenerek yürürlüğe konulmuştur. Bununla birlikte kurumla ilgili yapılan son önemli değişiklik ise, Genel Müdürlük olan statüsünün 29.10.2021 tarihli ve 85 numaraları Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Başkanlık olarak değiştirilmesi ve adının Göç İdaresi Başkanlığı halini almasıdır.

Güncel haliyle İçişleri Bakanlığına bağlı olarak ihdas edilen Göç İdaresi Başkanlığı'nın kuruluş amaçları şöyledir (İçişleri Bakanlığı, 2023)

Göç alanına yönelik politika ve stratejilerin uygulanmasını sağlamak,

Politika ve stratejilerin uygulanması noktasında kurum ve kuruluşlar arası eşgüdümü sağlamak,

Yabancıların Türkiye'ye giriş ve Türkiye'de kalışları ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek,

Yabancıların Türkiye'den çıkışları ve sınır dışı edilmeleri ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek,

Uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütmek, şeklindedir.

Yukarıda belirtilen bu amaçlar doğrultusunda faaliyetlerini gerçekleştiren Göç İdaresi Başkanlığı Türkiye'de göç yönetimi alanındaki temel aktörlerden birisi haline gelmiştir. 2018 yılındaki 4 no'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile görevlerinde kısmi anlamda değişiklikler yapılan Başkanlığın mevcut görev çerçevesi şu şekilde belirtilmiştir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023):

Göçle ilgili konulara ilişkin mevzuat ve idari kapasitenin geliştirilmesini sağlamak, politika ve stratejilerin yürütülmesini takip ve koordine etmek,

Göçle ilgili gerekli iş ve işlemleri yapmak,

5543 sayılı İskân Kanunu ile İçişleri Bakanlığına verilen görevleri yerine getirmek,

Uyum süreçleri ve geçici korumaya yönelik yükümlülükleri yerine getirmek,

Türkiye'deki vatansız kişilerin tespiti ve bunlarla ilgili gerekli işlemleri yürütmek,

İnsan ticareti kaynaklı zarara uğrayanların korunmasına yönelik faaliyetleri gerçekleştirmek,

Düzensiz göçün engellemesine yönelik önlemler almak ve bu alanda kolluk kuvvetleri ve kamu kurumları arasında işbirliği ve koordinasyonu geliştirmek,

Göçle ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının etkinliklerinin planlama, programlama ve projelendirme işlerine yardım etmek, değerlendirmek, onaylamak ve izlemek,

Mevzuattaki diğer görevleri yerine getirmektir.

Son olarak Göç İdaresi Başkanlığı'nın teşkilat yapısı incelendiğinde, merkez, taşra ve yurtdışı teşkilatı olmak üzere 3'e ayrıldığı görülmektedir. Göç hareketlerinin sınır tanımaz olma özelliğinden dolayı ihtiyaç duyulan yurt dışı teşkilatının büyükelçiliklerde görevli göç müşavirliği ve konsolosluklarda görevli göç ataşeliği şeklinde ihdas edilmesi planlanmaktadır. Taşra teşkilatı ise, il göç idaresi müdürlüğü, ilçe göç idaresi müdürlüğü ile il ve ilçe göç koordinasyon kurulundan oluşmaktadır. Bunlar arasında öncelikle 81 il ve 148 ilçede göç idaresi müdürlükleri kurulması planlanmış olsa da günümüzde yalnızca 81 ildeki il göç idaresinin kuruluşu gerçekleştirilebilmiştir. Yine illerde ihtiyaç

doğrultusunda kurulması mümkün olan geçici barınma merkezleri, kabul barınma merkezleri, insan ticareti mağdurları sığınma evi ve geri gönderme merkezleri de taşra teşkilatına bağlı 4 farklı birimdir. Başkanlığın merkez teşkilatında ise, başkan ve 2 başkan yardımcısı ile başkan yardımcılarına bağlı olarak yapılandırılan 5 genel müdürlük vardır. Bunlar; Yabancılar Genel Müdürlüğü, Uluslararası Koruma Genel Müdürlüğü, Uyum ve İletişim Genel Müdürlüğü, Düzensiz Göçle Mücadele ve Sınır Dışı İşleri Genel Müdürlüğü, Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'dür. Bu genel müdürlüklere bağlı olarak ise 23 daire başkanlığı ve 4 şube müdürlüğü faaliyet göstermektedir. Ayrıca tüm daire ve şubelerden bağımsız şekilde başkana bağlı olarak konumlandırılan hukuk müşavirliği, göç araştırmaları merkezi, iç denetim birimi, dış ilişkiler dairesi başkanlığı gibi birimler de doğrudan merkez teşkilat bünyesinde yer almaktadır (Göç İdaresi, Başkanlığı, 2023).

Son olarak, Göç İdaresi Başkanlığı ile organik ilişkileri olan İçişleri Bakanlığına bağlı Göç Kurulu ve İnsan Ticaretiyle Mücadele Koordinasyon Kurulu'na da değinilmesi gerekmektedir. Günümüzde bu iki kurul da Göç İdaresi Başkanlığı'nın hiyerarşik olarak üzerinde konumlanmaktadır. Göç Kurulu, 2013 yılındaki 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda Göç Politikaları Kurulu ismiyle düzenlenerek hayata geçirilmiş ve 2018 yılında 17 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Göç Kurulu adını almıştır. Kurulun amacı, yabancılarla ilgili Türkiye'nin göç stratejilerini belirleyerek bunların eşgüdümü ve hayata geçirilmesini denetlemektir. Başkanlığını İçişleri Bakanının yaptığı Kurul'da üyeler, İçişleri Bakanlığınca diğer bakanlıklardan ve kurum/kuruluşlardan seçilen temsilcilerden oluşmaktadır. Görevleri, göç strateji belgesinin hazırlık çalışmalarını yapmak, Türkiye'nin Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planını kabul etmek, Göç Eylem Planını incelemektir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023). İnsan Ticaretiyle Mücadele Koordinasyon Kurulu ise, İçişleri Bakan Yardımcısının başkanlığını yaptığı ve insan ticaretinin engellenmesi amacıyla kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve uluslararası kuruluşlar arasında eşgüdümü sağlamakla görevlendirilmiş bir kuruldur (Anadolu Ajansı, 2023).

KAYNAKÇA

- *Anadolu Ajansı, (2023), https://www.aa.com.tr/tr/gundem/goc-idaresi-genel-mudurlugunun-statusu-degistirildi-goc-idaresi-baskanligi-oldu/2406183, adresinden alındı (08.09.2023).*
- *Baykal, S. ve Yılmaz, L. (2020). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Göç İdaresi Bağlamında Türkiye'nin Yeni Göç Siyaseti. Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 7 (2), 633-652.*
- *Göç İdaresi Başkanlığı, (2023), https://www.goc.gov.tr/baskanligin-gorevleri adresinden alındı (07.09.2023).*
- *Göç İdaresi Başkanlığı, (2023), https://www.goc.gov.tr/teskilat-semasi, adresinden alındı (07.09.2023).*
- *Göç İdaresi Başkanlığı, (2023), https://www.goc.gov.tr/goc-kurulu, adresinden alındı (08.09.2023).*
- *Demirci, K. (2022). Dış Göç ve Güvenlik. İstanbul: Artikel Akademi.*
- *İçişleri Bakanlığı, (2023), https://www.icisleri.gov.tr/goc-idaresi-baskanligi-hizmet adresinden alındı (07.09.2023).*
- *Sağıroğlu, A. Z. (2016). "Türkiye'de Merkezi Göç Yönetimi", Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler, (Ed. A. Esen, M. Duman), Aryan Yayınevi, İstanbul, 243-268.*

GÖÇ SİSTEMLERİ KURAMI

Filiz GÖKTUNA YAYLACI
Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Eskişehir, fgoktuna2@anadolu.edu.tr, orcid: 0000-0002-7937-8676

İlk olarak 1970›lerde popüler hale gelen göç sistemi kavramı, göç teorisine ilişkin araştırmaların temel bileşeni olmaya devam etmiş, göç sistemi fikri, göçle ilgili akademik ve politik literatürde uzun yıllar boyunca çeşitli şekillerde kendini göstermiştir (Bakewell, 2014). Göç sistemleri kuramı, göç olgusunu sistem yaklaşımı ile uluslararası boyutta siyasal ve ekonomik ilişkiler temelinde bütüncül bir şekilde açıklamaya çalışır (Massey vd., 1993; Castles ve Miller, 2008; De Haas, 2008; Kurekova, 2011; Gehasi ve Nijkamp, 2017; Bakewell, 2014). Göç sistemleri kuramının temel hareket noktası, göçün hem kaynak hem de hedef ülkede çok boyutlu dönüşümlere yol açıyor olmasıdır (De Haas, 2008). Karmaşık göç süreçlerini açıklamakta yetersiz kalan önceki kuramların yapısal ve eylem merkezli yaklaşımının aksine göç sistemleri kuramı, bireylerin de içinde yer aldığı daha geniş bağlamlara, sistemlere dayalı bir şekilde göçü açıklamaya yönelmektedir (O'Reilly, 2015). Göç sistemi fikri, göç süreçlerini tanımlayan karmaşık etkileşimli unsurlar dizisini analiz etmek; köken ve varış noktalarını, zaman içinde değişen kalıpları hesaba katarak bireysel göç kararı ile yapısal kısıtlamalar arasında denge bulma çabasında etkili olmayı sürdürmektedir (Bakewell, 2014).

Göç sistemleri kuramının kurucusu olarak coğrafyacı Mabogunje (1970) kabul görmektedir (Bakewell, 2014; Faist, 2000; De Haas, 2008). Bununla birlikte 1960'ların sonlarından itibaren çeşitli araştımacılar farklı bağlamlarda göç sistemi kavramını kullanmış, göçü bir tür sistem olarak açıklamaya çalışmıştır (Bakewell, 2014). Örneğin Mangalam ve Schwarzweller (1970) alt sistemleri olan bir göç sisteminden bahsederken Arrighi ve Saul (1968), Gutkind (1962) ve Richards (1973) da Batı ve Güney Afrika işgücü göçü sistemine atıf yapmıştır, benzer şekilde Portes ve Böröcz (1989) misafir işçi sisteminden bahsetmiştir. Hoffmann-Nowotny (1981) de göçü daha geniş bir toplumsal sistem içindeki bir süreç olarak ifade etmiştir. Buna göre göç, bir sistemin unsurlarından (birey veya alt sistem) kaynaklanan gerilimlere tepki olarak ortaya çıkar (Bakewell, 2014). Mabogunje'nin (1970) yaklaşımı ise sistem kuramının kendine özgü farklı bir biçimini temsil etmektedir. Mabogunje, yaklaşımında Bertalanffy'nin 1950'lerde biyoloji alanında geliştirmiş olduğu genel sistem teorisinden yararlanmıştır (Bakewell, 2014; De Haas, 2008).

Mabogunje (1970), göç sistemini, belirli yerler arasında, zaman ve mekan boyunca bir dizi ilişki niteliğinde kendi kendini sürdüren, düzenli bir değişim modeli olarak görmektedir. Böylece göç sistemini daha büyük bir sistemin parçası olarak görmekten ziyade artık onu açıkça tanımlamaya yönelik bir girişim söz konusudur (Bakewell, 2014). Böylece göçle ilgili en eski ayrıntılı açıklamalardan biri, genel sistem kuramına dayalı analiz modelini iç göç konusuna uygulamaya çalışan Mabogunje (1970) tarafından sağlanmıştır (Fawcett, 1989).

Mabogunje'nin (1970) temel çalışmasından bu yana, göç dinamikleriyle ilgilenen akademisyenler açısından göç akışlarının daha büyük bir sistemin birbirine oldukça bağımlı unsurları olduğu fikri geniş kabul gördü (Leal ve Harder, 2023). Göç sistemlerine yönelik artan ilgi kuramsal ilgi, uluslararası insan akışını teşvik etme, yönlendirme ve sürdürme konusunda ülkeler arasındaki çeşitli bağlantıların işlevlerine dikkat çekmektedir (Fawcett,

sizliklere dikkat çekilir.

e. Sistemin unsurlarının birbirine bağlılığına odaklanır.

f. Göçün belirli aralıklarla meydana gelen olaylar dizisi ve dinamik bir süreç, olduğu görüşünü güçlendirir.

Çeşitli analiz düzeylerini kapsayan göç sistemleri teorisi, uluslararası göçün yönünü ve göç dinamiklerini en iyi şekilde açıklıyor olsa da nedensel mekanizmaları, özellikle de zincirleme göç gibi süreçleri sürdürmek için gereken kaynak türünü yeterince belirtmeden, sosyal ve politik yapılara kendi kendini idame ettiren bir mantık yükleme eğilimindedir (Faist, 2000). Aynı zamanda göç sistemi terimi literatürde oldukça geniş bir alanda karşımıza çıkarken çoğu durumda uygun bir metafor sunumuyla sınırlı kalmaktadır. Göç sistemleri kuramı bağlamındaki çalışmalarda göçün bir sistem olarak unsurları hakkında da sınırlı açıklamalar yapılmıştır bu çerçevede özellikle Massey›in (1990) kümülatif nedensellik kavramı göç sistemlerinin nasıl kurulduğuna dair daha kapsamlı bir açıklama sunmuştur (Bakewell, 2014).

KAYNAKÇA

- *Bakewell, O. (2014). Relaunching Migration Systems. Migration Studies, 2 (3), 300–318.*
- *Boswell, C. (2002). Addressing the causes of migratory and refugee movements: the role of the European Union. New Issues in Refugee Research. Working Paper No. 73. Geneva: Evaluation and Policy Analysis Unit United Nations High Commissioner for Refugees*
- *Castles, S.; Miller, M.J. (2008). Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*
- *Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), 17, 67-91.*
- *De Haas, H. 2008. Migration and development. A theoretical perspective. International Migration Institute Working Paper no.9. University of Oxford.*
- *Faist, T. (2000). The Volume and dynamics of international Migration and Transnational Social Spaces. Oxford: Oxford University Press.*
- *Fawcett, J.T. (1989) Networks, linkages, and migration systems. International Migration Review 23(3), 671–680*
- *Gheasi, M. and Nijkamp, P. (2017). A Brief Overview of International Migration Motives and Impacts, with Specific Reference to FDI. Economies, 5(31),1-11*
- *Kurekova, L. (2011). Theories of migration: Conceptual review and empirical testing in the context of the EU East-West flows. Paper prepared for Interdisciplinary conference on Migration. Economic Change, Social Challenge. April 6-9, 2011, University College London*
- *Leal, D. F.; Harder, N. L. (2023) Migration networks and the intensity of global migration flows, 1990–2015, Journal of Ethnic and Migration Studies, 49(2), 445-464*
- *Mabogunje, A (1970) Systems approach to a theory of rural–urban migration. Geogr Anal, 2(1),1-18*
- *Massey, D. S.; Arango, J; Hugo, G.; Kouaouci, A.; Pellegrino, A.;Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. Population and Development Review,19 (3), 431-466.*
- *O'Reilly, K. (2015). Migration theories: a critical overview In : Routledge Handbook of Immigration and Refugee (Triandafyllidou, A. ed.) pp. 25-33. Studies, Abingdon, Oxford: Routledge.*

GÖÇ YÖNETİMİ

Niyazi İPEK
Dr. Öğretim Üyesi, Ardahan Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ardahan, niyaziipek@ardahan.edu.tr orcid: 0000-0001-6893-4537

Göç, ulusal ve uluslararası çok yönlü etkileri olan girift bir süreçtir. Bu etkiler ekonomi, politika ve güvenlikle ilgili olabildiği gibi kültürel, sosyal ve demografik de olabilmektedir. Çoğu zaman bu etkilerin tümü birlikte yer almaktadır. Bu nedenle devletler göçü yönetmek, sürdürülebilir kılmak, göçmenleri entegre etmek ve göçün insani koşullarda gerçekleşmesini sağlamak için dengeli ve çok boyutlu politikalar üretmek zorundadır. Bu noktada göç yönetimi, ulusal öncelikler barındırsa da küresel sonuçları olan kritik bir yönetim düzeyine işaret etmektedir.

Göç, devletlerin tek başlarına baş edebilecekleri eşiği aşmıştır ve kolektif bir politika geliştirmeyi zorunlu kılmaktadır. Dünya siyasetinin gündeminin üst sıralarında kendine yer bulmuş olan ister ulusal ister uluslararası göç karşısında sistematik, ön alçı ve sürdürülebilir politikalar geliştirmek, devletlerin, uluslararası kuruşların ve küresel sivil toplum örgütlerinin ilgi ve görev alanlarına girmeye başlamıştır. Bununla birlikte göç yönetimi, BM'nin hedeflediği "17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefine" ulaşmak için de kritik bir değeri ifade etmektedir (BM-Türkiye, 2023).

GÖÇ YÖNETİMİ

Bugün dünya nüfusunun yaklaşık %3,6'sı göçmen durumundadır. Bu, çok büyük bir insan hareketliliğine işarettir. Bu hareketlilik çeşitli etkilerle birlikte gerçekleşmektedir. Çok yönlü bu etkileri denetlemek, devletlerin artık öncelikli gündemlerinden biridir. Uluslararası göç, sadece hedef veya transit ülkeyi değil, kaynak ülkeyi de belirli düzeylerde etkilemekte, sadece göç alan ülkeler değil göç veren ve bu göç güzergahında bulunan ülkeler de bu konuda çeşitli tedbirleri almak durumunda kalmaktadır. Bugün devletler, uluslararası göçün, öncelikli bir mesele olduğunu kabul etmekte ve uluslararası göçü bu minvalde değerlendirmektedir. Bu nedenle devletler, ülkelerini hedefleyen göç hareketlerini düzenlemek, kontrol etmek ve yönetmek için ulusal ve uluslararası sistemler geliştirmeye başlamıştır. Bu yaklaşım, göç politikalarının geliştirilmesi, hukuki düzenlemelerin yapılması gibi amaçlar taşımaktadır (IOM, 2013: 36).

Göçün yol açtığı sosyolojik, ekonomik, politik ve güvenlikle alakalı çok yönlü etkiler, göçün yönetilmesi gerekliliğine işaret etmektedir. Üstelik göçün artarak devam edeceği beklentisi, devletleri bu alanda politika yapmaya, yasal mevzuat geliştirmeye, tedbir almaya ve çeşitli düzeylerde iş birliği yapmaya, velhasıl, göçü yönetmeye zorlamaktadır (Göç İdaresi, 2014: 6).

Göç yönetimi, gerek ulusal sınırlar içindeki yabancıların girişi ve mevcudiyetini gerek mültecilere ve diğer kişilere yönelik korumayı sağlamak için, uluslararası göçleri düzenli ve insani bir şekilde yönetmek amacıyla, ulusal sistem içindeki mekanizmaları ifade etmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2014: 42).

Göç yönetimi kavramı, devletlerin ulusal ve uluslararası göç süreçleri karşısında denetimi sağlamak ve göç sürecini kontrol etmek için politika yürütmesini ifade etmektedir (Öner, 2012: 596). Bu politikalar, göçmenler ülkeye henüz girmeden başlamakta. Bu bağlamdaki güvenlik tedbirleri, sınır denetimleri, yasal prosedürlerin düzenlenmesi, göçmenlerin korunması ve toplumsal uyumlarının sağlanması, göçmenlerin gelişlerini yönetmek, uygun göçmen kabul tesisleri oluşturmak, kabul edilecek

KAYNAKÇA

- *BM Türkiye, (2023). Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları çalışmalarımız https://turkiye.un.org/tr/sdgs, 30.09.2023.*
- *EC, Migration management, https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/migration-management_en, 01.10.2023*
- *International Migration Organization. (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. Editörler: Richard Perruchoud ve Jillyanne*
- *Redpath-Cross, 2. Baskı, IOM Yayınları, No: 31.*
- *IOM Türkiye, (2023). Göç Yönetimi, https://turkiye.iom.int/tr/goc-ve-sinir-yonetimi, erişim: 30.09.2023.*
- *Kabakuşak, Damla (2014). "Küresel Göç Yönetişimi Çerçevesinde Türkiye'de Göç Olgusunun Kurumsallaşması",*
- *Quo Vadis: Sosyal Bilimler – Artvin Çoruh Üniversitesi Hopa Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı, Artvin.*
- *Kara, M. ve Dönmez Kara, C. Ö. (2015). Türkiye'de göç yönetişimi: Kurumsal yapı ve işbirliği. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 10 (2), 1-25.*
- *Laczko, Frank ve A. Rudolf (2013). "Introduction", World Migration Report 2013, (Ed. Frank Laczko and Gervais Appave), Switzerland: International Organization for Migration Press.*
- *Öner, A. Ş. (2012). Çabalar Sonuç Verecek Mi? Avrupa Birliği'nin Ortak bir Göç ve Sığınma Politikası Oluşturma Girişimleri. Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar.*
- *Rubinskaya, E. (2020). "Migration and Urbanization: Local Solutions for Global Economic Challenges" içinde International Labor Migration in a Globalizing Economy: Historical Dynamics and Prospects of Development, Denis Ushakov (Ed).*
- *Sandıklı, A. ve Kaya, E. (2013). Barış Kavramına Yönelik Teorik Yaklaşımlar ve Küresel Yönetişim. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 12(23): 59-79.*
- *T.C. İçişleri Bakanlığı, (2014). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları Yayın No: 13.*

GÖÇ YÖNETİŞİMİ

Elif ÇETİN
Dr. Öğretim Üyesi, Yaşar Üniversitesi İTBF Uluslararası İlişkiler Bölümü; UNESCO Uluslararası Göç Kürsüsü (09/2023-), İzmir, elif.cetin@yasar.edu.tr, orcid: 0000-0002-9182-1992.

Türk Dil Kurumu (2023), yönetişim kavramını, "resmî ve özel kuruluşlarda idari, ekonomik, politik otoritenin ortak kullanımı" şeklinde tanımlanmaktadır.

Oxford Sözlüğü'nde (2023) yönetişim kavramının tanımı "bir ülkeyi yönetme veya bir şirketi veya kurumu kontrol etme faaliyeti; bir ülkenin yönetilme veya bir şirketin veya kurumun kontrol edilme şekli" olarak belirtilmiştir.

Aynı kavram, Dünya Bankası/ World Bank (WB) tarafından "bir ülkenin kalkınmasına sağlamaya yönelik olan iktisadi ve sosyal kaynakların yönetimine ilişkin otorite kullanımı" olarak ele alınmaktadır (World Bank, 1992)

Van Riemsdijk vd. (2021: 1-2) ise yönetişim kavramını devlet kurumlarının ve uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları gibi devlet dışı aktörlerin katılımıyla ortaya çıkan politika yapım süreci olarak tanımlamaktadırlar. Farklı aktörlerin dahil olmasıyla ortaya çıkan yönetişim süreçleri içinde bu aktörler birbirleri ile etkileşim içinde olmakla birlikte aynı zamanda kendilerini organize edebilirler ve otonomdurlar (Rhodes, 1997; aktaran van Riemsdijk vd., 2021, s. 2).

Yönetişim kavramının genel tanımı ışığında göç yönetişimini, göç alanında faaliyet gösteren ve bir organizasyon şemasına, çeşitli prensiplere, normlara, düzenlenmelere ve karar verme prosedürlerine sahip olan kamu ve özel kuruluşları içeren geniş yapıdaki sistem olarak ele almak mümkündür (Biermann vd., 2009: 15). Benzer şekilde, Göç Terimleri Sözlüğü'ne göre (2013), göç yönetişimi, "göçü düzenlemeye ve göçmenleri korumaya yönelik kurum, yasal çerçeve, mekanizma ve uygulamalardan oluşan" sistemi ifade etmektedir.

Göç yönetişimi kavramı tanım olarak göç yönetimine yakın olmakla birlikte iki kavramın birbirinden farklı anlamlar içerdiğinin de altını çizmek gerekir. Yine Göç Terimleri Sözlüğü'ndeki (2013) tanımlara bakıldığında, göç yönetimi "Özellikle hem Devlet sınırları içerisinde yabancıların girişi ve mevcudiyetini, hem de mültecilere ve korunma ihtiyacı bulunan diğer kişilere sağlanan korumayı yönetmek üzere, sınır ötesi göçleri düzenli ve insani bir şekilde yönetmek için ulusal bir sistem içindeki çeşitli devlet kurumlarından oluşan yönetimi tanımlayan terim" (Perruchoud ve Redpath-Cross, 2013: 36) şeklinde ele alınmaktadır. Bu açıdan, göç yönetimi, "göçe ilişkin kilit konuları ele alacak politikaların, yasal ve idari düzenlemelerin geliştirilmesine yönelik planlı bir yaklaşım anlamına gelir" (Perruchoud ve Redpath-Cross, 2013: 36).

Bu açıdan, göç yönetişimi ile göç yönetimi arasındaki temel ve en önemli ayrım, göçü düzenleme ve koruma faaliyetlerine dahil olan aktörler, mekanizmalar ve uygulamaların niteliği noktasında ortaya çıkmaktadır. Göç yönetişimi, göç yönetiminden farklı olarak, ulusal ve yerel ile sınırlı değildir ve uluslararası aktörler ile uluslararası düzedeki yasal çerçeveyi de içerir.

Uluslararası göç yönetişimi, farklı yasal normların, kanunların, politikaların, geleneklerin ve organizasyonel yapıların bir araya gelmesiyle ortaya çıkan bir çerçeveye sahiptir (IOM, 2019: 138) ve farklı nitelikteki insan popülasyonu hareketliliğine (gönüllü, zorunlu, kısa süreli, uzun süreli, döngüsel vs.) dair olarak farklı aktörlerin iş birliğini cesaretlendirici bir yapıdadır (IOM, 2019: 138). Çok taraflı gelişmeleri, çok bileşenli süreçleri ve

dünya ölçeğinde aktörleri kapsayan uluslararası göç yönetişimi (Sandıklı ve Kaya, 2013: 72) ve "uluslararası, uluslararüstü, ulusal, bölgesel ve bölgelerarası" bir yapıdadır (Kara ve Dönmez-Kara, 2016: 4).

Uluslararası göç yönetişimi, farklı gündem ve yetkilere sahip aktörlerden oluşan çok parçalı bir niteliktedir (Biermann vd., 2009). Bu aktörlerin birbirleriyle olan etkileşimi neticesinde Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakat (Global Compact for Migration) gibi geniş kapsamlı anlaşmalar ortaya çıkabilmektedir (Biermann vd., 2009).

Bu bağlamda, uluslararası göç yönetişiminin Birleşmiş Milletler (BM) ve ona bağlı kuruluşların dahil olduğu geleneksel bir yapıda ilerleyebileceği gibi, aynı zamanda "bağımsız girişimler, kuruluşlar arası düzenlemeler ve bölgeler arası iş birliği" gibi geleneksel olmayan bir çerçevede de gerçekleşebileceğini vurgulamak önemlidir (Kara ve Dönmez-Kara, 2016: 5). Bağımsız girişimler örnekleri arasında "Bern Girişimi, Uluslararası Göç Küresel Komisyonu, Göç ve Kalkınma Konusunda Yüksek Düzeyli Diyalog ve Uluslararası Göç ve Kalkınma Üzerine Küresel Forum" (Kara ve Dönmez-Kara, 2016: 5-6) sıralanabilir. Küresel Göç Grubu ve Uluslararası Göç Politikası Programı ise kuruluşlar arası düzenlemeler içinde yer alırken, Bölgesel Danışma Süreçleri, Asya-Avrupa Diyalogu, Avrupa, Latin Amerika ve Karayipler Zirvesi ise bölgeler arası iş birliği örneklerindendir (Kara ve Dönmez-Kara, 2016: 5-6).

Son elli yılda göçmen sayılarında yaşanan ciddi artış ile birlikte göç olgusunun küresel boyutta insani kalkınma ve ulusal güvenlikle alakalı bir meseleye dönüşmesi (Woods vd. 2013: 12)., uluslararası göç yönetişimini gerekli kılmıştır. Örneğin, IOM tarafından sunulan verilere göre, 2020 yılı itibariyle dünyada yaklaşık 281 milyon göçmen bulunmaktaydı ve bu rakam dünya nüfusunun yüzde 3,6'sına tekabül etmekteydi (IOM, 2022, para. 3). 2020 yılındaki toplam uluslararası göçmen sayıları 1990 senesindekine göre yaklaşık 128 milyon daha fazla olması bu artışı açıkça ortaya koymaktadır (IOM, 2022, parag. 4).

Küresel göç yönetişimi tek bir çatı altında gerçekleşememekle birlikte (Balch, 2010: 2), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) ve Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) uluslararası göç yönetişim sisteminin çok parçalı yapısı içindeki iki önemli uluslararası kuruluş haline geldiğinin altı çizilmelidir.

Göç yönetişiminin küresel boyutu haricinde ulusal boyutu da mevcuttur. Bir ülkedeki göç yönetişimi de yine çok parçalı yapıda olmaktadır. Örneğin, göç ve göçmenlerle ilgili uygulamaların ortaya konmasında ulusal aktörlere ek olarak yerel yönetimler ve çeşitli sivil toplum kuruluşları da göç yönetişimi faaliyetlerine dahil olabilmekte ve bu alandaki politikaların belirlenmesi ve uygulanmasında katkı sunabilmektedirler.

KAYNAKÇA

- *Balch, A. (2010). Managing labour migration in Europe: Ideas, knowledge and policy change. Manchester and New York: Manchester University Press.*
- *Biermann, F., Pattberg, P., van Asselt, H. ve Zelli, F. (2009). The fragmentation of global governance architectures: a framework for analysis. Global Environmental Politics, 9(4), 14–40.*
- *International Organization for Migration. (2022). World migration report 2022. 09 30, 2023 tarihinde https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/ adresinden alındı.*
- *International Organization for Migration Türkiye. (2019). IOM ve göç idaresi genel*

müdürlüğü, önleme ve mağdurlara yardım yoluyla insan ticaretiyle mücadelede uzmanlığını güçlendiriyor. 10 28, 2023 tarihinde https://turkiye.iom.int/tr/news/iom-ve-goc-idaresi-genel-mudurlugu-onleme-ve-magdurlara-yardim-yoluyla-insan-ticaretiyle-mucadelede-uzmanligini-guclendiriyor adresinden alındı.

- *Kara, M. ve Dönmez-Kara C. Ö. (2016). Türkiye'de göç yönetişimi: kurumsal yapı ve işbirliği. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 10(2), 1-25.*
- *Oxford. (2023). Governance. 09 25, 2023 tarihinde Oxford Learner's Dictionaries: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/governance?q=governanceadresinden alındı.*
- *Perruchoud, R., & Redpath-Cross, J. (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. IOM.*
- *Sandıklı, A. ve Kaya, E. (2013). Barış kavramına yönelik teorik yaklaşımlar ve küresel yönetişim. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12 (23), 59-79.*
- *TDK. (2023). Yönetişim. 09 25, 2023 tarihinde TDK: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı.*
- *Woods, N., Betts, A., Prantl, J. ve Sridhar, D. (2013). Transforming global governance for the 21st century. UNDP-HDRO Occasional Papers, no. 2013/09.*
- *World Bank. (1992). Governance and Development. Washington, D.C. 09 27, 2023 tarihinde https://documents1.worldbank.org/curated/en/604951468739447676/pdf/multi-page.pdf adresinden alındı.*
- *van Riemsdijk, M., Marchand, M. H. ve Heins, V. H. (2021). New actors and contested architectures in global migration governance: continuity and change. Third World Quarterly, 41(1), 1-15.*

GÖÇ ZİNCİRİ

Hakan Sezgin ERKAN
Dr. Öğretim Üyesi İstanbul Nişantaşı Üniversitesi İİSBF Uluslararası İlişkiler (İngilizce), İstanbul, hakansezgin.erkan@nisantasi.edu.tr, orcid: 0000-0002-6204-8689.

En basit tanımlamasıyla göç insanların bir coğrafyadan başka bir coğrafyaya hareket etmesi anlamına gelmektedir. Bununla birlikte göç bu basit tanımlamanın dışında kalacak kadar fazla etki yaratan bir kavramdır. Bu etkilerden ilki de şüphesiz göç ilk başladığı andan itibaren gerek kaynak ülkede gerek hedef ülkede bir etki yarattığı ve sonuç olarak bir zincir oluşturması durumudur. Bu zincir mikro seviyede göçmenin kendi birincil çevresinin de göç etmesi şeklinde oluşabileceği gibi makro seviyede göçmenlerin göç ettiği yerlerdeki halkın da başka bir coğrafyaya göç etmesi şeklinde de oluşabilmektedir. Diğer bir deyişle göç zincir(ler)i mikro ve makro düzeyde farklı anlamlar içermektedir.

Makro düzeyde, göç ilk kez gerçekleştikten sonra silsile halinde bir zincir başlatması durumudur. Bu durumda göç veren coğrafyadan bir göç hareketi başladığında göç alan coğrafyadaki insanlar da başka bir coğrafyaya göç ederek göç zincirini kurmaktadır. Mikro düzeyde ise bir coğrafyadan diğerine göç hareketi gerçekleştiğinde göç veren coğrafyadan göç alan coğrafyaya doğru bir zincir kurulmakta ve göç de bu zincir vesilesiyle devam etmektedir. İlk göçmenin göç alan ve veren coğrafyalar arasında oluşturduğu zincir vesilesiyle göçmenler aynı yolu takip ederek göç etmeye devam etmektedirler. Göçmenin göç ettiği coğrafyada oluşturacağı sosyal ilişkiler ne kadar kuvvetliyse bu göç zinciri de aynı derecede kuvvetli olmaktadır.

Göç zincir(ler)ini göç açısından önemli kılan iki temel husus bulunmaktadır. bunlardan ilki göç zincirlerinin kaynak ülkedeki göçmen-

Bu durum aynı zamanda göç zincirini de kuvvetlendirmekte ve devinim yaratmaktadır (Wilpert, 1984: 101-108).

Ekonomik gelişmişliğin üst düzeye çıkması o ülkede işgücü piyasasını da ikiye bölmektedir. İlk piyasa kalifiye elemanların çalıştığı, istihdam daimi olduğu ve yaratıcı olmayı gerektiren bir piyasayken, ikinci piyasa istihdamın garanti olmadığı, vasıfsız işçilerin yoğun emek ile çalıştığı işgücü piyasasıdır. Ekonomik olarak gelişmiş ülkelerde ikinci işgücü piyasasında çalışacak kişilerin bulunması zorlaşması sonucunda bu ülkeler bir başka ülkeden işgücü ithal etme yoluna gitmektedirler (Massey, et al., 1993: 440-444; Piore, 1979: 100). Bu işgücü ithalatı ilk göç ile birlikte göç zincirinin kurulmasına ve sonrasında da göçün devletin regülasyonlarının izin verdiği ölçüde devamlılığının sağlanmasına yol açmaktadır. İlk göç ile birlikte kurulan göç zinciri sonrasında ikinci piyasada, işgücü olarak istihdam edilebilecek işgücünün devamlı olarak göçü devam ettirmesini sağlamaktadır.

Mikro ve makro düzeyde göç zinciri ile göç bir kez başladığında iki coğrafya ve de toplum arasında göç zinciri kurulmaktadır. Böylece de göç durmadan bir devinim halinde devamlılık arz etmektedir. Göç kuramlarının da göçün sebeplerini açıklamaya çalışırken önem atfettiği ve değindiği göç zincir(ler)i kavramı göçün öncü göçlerden sonra nasıl ve neden devamlılık arz ettiği hususunda bir öngörü sağlayabilmesinden mütevellit göç için önemli bir kavramdır.

KAYNAKÇA

- *Castles, S., & Miller, M. J. (1998). The Age of Migration. London: Macmillan.*
- *Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. Population and Development Review, 19(3), 431-466.*
- *Piore, M. J. (1979). Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies. Cambridge: Cambridge University Press.*
- *Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration. Journal of the Statistical Society of London, 48(2), 167-235.*
- *Ravenstein, E. G. (1889). The Laws of Migration. Journal of the Statistical Society of London, 52(2), 241-305.*
- *Wegge, S. A. (1998). Chain Migration and Information Networks: Evidence from Nineteenth-Century Hesse-Cassel. The Journal of Economic History, 58(4), 957-986.*
- *Wilpert, C. (1984). Returning and Remaining: Return among Turkish Migrants in Germany. The First European Conference on International Return Migration (s. 101-112). Roma: Center for Migration Studies.*

GÖÇEBE DÜŞÜNCE

Cengiz EKİZ
Doç. Dr. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi, Bolu, ekiz_c@ibu.edu.tr, Orcid: 0000-0001-9649-089X.

Göçebe düşünce (*nomad thought*) daha çok modern Fransız felsefesindeki tartışmalardan doğmuştur. Buradaki "göçebe" aslında bir metafordur; gerçek hayattaki göçmenlikten değil, düşünceden doğar ama devlet analizi ile de göçebe toplumları modelleştirir. Toplumun tarihsel hareketinin bir yorumsaması olarak göçebe özneyi ve göçebe düşünceyi okuruz. Deleuze ve Guattari göçebeyi yerleşiklerden kesin bir biçimde şöyle ayrırılar: "Yerleşiklerin mekanı duvarlarla, çitlerle, çitler arasındaki yollarla çevrilidir, mekanı pürtüklüdür, halbuki göçebenin mekanı, yalnızca çizgilerle işaretlenmiş kaygan bir mekandır" (Deleuze ve Guattari, 1990: 82). Bir yandan kurumların, devletin tarihi, bildiğimiz kategoriler dışında ve tersinden kurulan bir dille anlatılır. Öte yandan bu hareketin faili göçebenin davranışı betimlenir. Devletin savaş makinesini kullanarak göçebeleri kodlar, yani sınırlandırır ama göçebeler buna hep karşı koyarlar.

Devlet aynı zamanda toprağı parçalar (toprak makinesi), buradan yeni işçiler yaratır. Devletin en büyük muradı yeni baskı makinesi olan "arzu" dur. Kodlanma alanından çıkmak isteyen özne, bu arzuyla göçebe düşünceyi inşa eder. Deleuze ve Guattari, devlet bilimine karşı göçebe bilimini çıkarırlar; devlet bilimi, göçebe bilimi sürekli bastırır, bu ikisi birbirinin karşıtıdır (Deleuze ve Guattari, 1990: 46). Kapitalizm, kodlamadan çıkan arzularla meydana gelmiştir ki yersiz-yurtsuzlaşmayı da yaratan budur. Yersiz-yurtsuzlaşma bir yanıyla, bitmeyen bunalımının yansıması olan nevrozunu, arzunun şizofrenik dünyasını ortaya çıkarır (Akay, 2004: 85-86; Goodchild, 2005).

Göçebe düşünceye Gilles Deleuze ve Felix Guattari'nin *Kapitalizm ve Şizofreni* (*Bin Yayla*) adlı eserlerinde ortaya koydukları "yersiz-yurtsuzlaşma" (*deterritorializing*) kavramsallaştırmasıyla rastlıyoruz (Deleuze ve Guattari, 1990: 23-24). Gilles Deleuze ve Felix Guattari bu kavramı anlatmak için go oyunu örneğini kullanırlar. Satrançtan farklı olarak go oyunu hiyerarşiler yaratmaz. Satrançta *nomos* değişmez ama go'da duruma göre değişebilir. Go oyununda konum farklılaşır, taşlar arasındaki ilişkiler değişir, yani göçebe özne için bu durum düşünüldüğünde, birey yersiz-yurtsuzlaşır. Göçebe, yeni mekânlar, yurtlar, ülkeler topraklar arar, bulur. Yazarlar bunu şöyle ifade ederler: "…satranç mekânı kodlar ve koddan çıkarır, halbuki go başka türlü hareket eder; o mekânı yerine yeniden koyar (*territorialize*) ve onu yersiz-yurtsuzlaştırır (*deterritorialize*) (Deleuze ve Guattari, 1990: 28). Bu durum içten içe bir "dışarısı"nı tasarlar. Satranç, kuralları aşamayan taşlardan savaş stratejisi kurarken, go oyununda mekânı aşan bir dışarısı vardır. Mekâna sığmayan bir hareket gücü, sürekli yeni yollar bularak önündekini yıkar hem mekânı hem de kendini yersiz-yurtsuzlaştırarak göçebeliğini sürdürür (Deleuze ve Guattari, 1990: 28-29). Deleuze'e göre sözleşme ve kurumsallaşmaya karşı göçebenin savaş makinası durur. Birlikte kürek çekerek ve paylaşarak, tüm yasaların ve kurumların ötesine geçer göçebe; böylece sürüklenir ve yersiz-yursuzlaşır (Deleuze, 2009: 394-395). Bu yüzden tarihi ve toplumu değiştiren hareket, merkezde değil de daha çok uçlarda konumlanan göçebe birliği içinde ortaya çıkar. Daha önce de belirtildiği gibi, göçebe ve onun savaş makinası, kurumların, devletin kodlarını çözer, hareketin bu dönüştürücü niteliği ile tarih sürekli değişir. Göçebenin savaş makinası, kendini içerde değil de dışarda kurar; bu anlamda "dışarlıklı"dır. İçerde kurumsallaşmak yerine, yaratıcı bir mekanizmayla, go oyunu örneğinde olduğu gibi, pürüzlü, hareketi engelleyen

tildiği gibi dikey [hiyerarşik] ve ağaç biçimli düşünce yerine, herhangi bir akıntıda, rüzgârda sökülüp gidecek olan köksaplar bulunur. Köksap, birliği, bütünlüğü olmayan bir çokluk alanıdır ve hem zenginleştirici hem devrimcidir. Köksap [bilgisi], "köklerin ve temellerin kökünü kazımaya, birlikleri bozmaya, ikilikleri alaşağı etmeye, kökleri, dalları dağıtmaya, farklılıkları ve çokluklar üretmeye" çalışır (Best ve Kellner, 1998: 126-127). Öte yandan köksap, "maddenin ve öznenin, aşkın bir düzene dayanmadan kendi kendini örgütlemesi"dir. Örgütlenme, tek bir kökene ve amaca dayanmak zorunda da değildir. Göçebe düşünce, hiyerarşilere karşı çokluğun eylem alanını temsil eder (Er, 2012: 51-52; Direk, 2021: 263).

Göçebe düşüncenin kritik kavramı olan yersiz-yurtsuzlaşma döngüsünde, "düşünen özneye değil, tersine tekil bir eşeye, değişen dönüşen, sürekli kaygan, ufuksuz bir zemine (deniz, çöl, bozkır vb.)" ihtiyaç duyulur (Deleuze ve Guattari, 1990: 78). Çünkü göçebe düşünce, var olanı, değişmez unsurları sarsan şeydir. Göçebe düşünce, düşüncenin eylem halidir. Kökleri aşağıya, dalları yukarı doğru kurumlaşmış, iktidarın pürtüklü toprağında yetişen bir ağaçtan çok, hiçbir merkezi olmayan bir köksap olarak göçebe düşünce, tüm kodlardan kaçarak kendini yeniden inşa eder; bu yönüyle başlı başına yenilikçi ve değiştiricidir (Aytaç ve Demirtaş, 2014).

KAYNAKÇA

- *Akay, A. (1990). Çevirenin Önsözü. G. Deleuze & F. Guattari içinde, Kapitalizm ve Şizofreni-1: Göçebe Bilimi İncelemesi, Savaş Makinesi. (s.5-8) (A. Akay, Çev.) İstanbul: Bağlam.*
- *Akay, A. (2004). Tekil Düşünce. İstanbul: Bağlam.*
- *Aytaç, A. M. & Demirtaş, M. (2014). Giriş. Aytaç, A. M. & Demirtaş, M. İçinde, Göçebe Düşünmek: Deleuze Düşüncesinin Sınırlarında. (s.9-14) İstanbul: Metis.*
- *Best, S. & Kellner, D. (1998). Postmodern Teori. (M. Küçük, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.*
- *Deleuze, G. & Guattari, F. (1990). Kapitalizm ve Şizofreni-1: Göçebe Bilimi İncelemesi, Savaş Makinesi. (A. Akay, Çev.) İstanbul: Bağlam.*
- *Deleuze, G. (2009). Issız Ada ve Diğer Metinler. (F. Taylan & H. Yücefer, Çev.) İstanbul: Bağlam.*
- *Direk, Z. (2021). Çağdaş Kıta Felsefesi, Bergson'dan Derrida'ya. Ankara: Fol.*
- *Er, S. E. (2012). Felsefi Nomadlık: Düşüncenin Yersizyurtsuzluğuna Dair Deleuz'cü Bir Çerçeveleme. H. Köse içinde, Flanör Düşünce. (s.45-58) İstanbul: Ayrıntı.*
- *Goodchild, P. (2005). Deleuze&Guattari: Arzu Politikasına Giriş. (R.G. Öğdül, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.*
- *Köse, H. (2012). Önsöz. H. Köse içinde, Flanör Düşünce. (s.9-17) İstanbul: Ayrıntı.*

GÖÇMEN

Olgu KARAN
Doç. Dr., Başkent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Email: olgukaran@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1581-1987

Uluslararası düzeyde, evrensel olarak kabul edilmiş bir "göçmen" tanımı olmamakla birlikte Uluslararası Göç Örgütü (IOM) gönüllü ya da zorunlu nedenlerle bir ülke içinde veya uluslararası bir sınırın ötesinde geçici veya kalıcı olarak ikametgâhından ayrılıp yeni bir idari birime yerleşen kişiyi göçmen olarak tanımlamaktadır. Uluslararası Göç Örgütü'nün göçmen terimi tanımlaması göçmenliği şemsiye bir terim nitelendirip göçün nedenlerinden, zorunlu ya da günüllü olmasından bağımsız, bütün insan hareketlerini "kapsayıcı" (inclusive) bir yaklaşımla ülke içinde yerleşim yerini değiştiren ya da uluslararası sınırları geçerek yaşadığı yeri değiştiren kişileri göçmen olarak tanımlamaktadır. Bu göçmen tanımına mülteciler dâhildir. Bu doğrultuda, kapsayıcı yaklaşıma dayanan göçmen istatistiki verileri sığınmacı ve mülteci hareketlerine de yer verir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ise yukarıdaki tanımdan farklı olarak göçmenlerin coğrafi hareketliliğini zulüm, savaş ve ölüm tehdidi gibi göçü tetikleyen etkenlerin haricinde gönüllülük ve özgür irade ile gerçekleşen bir eylem olarak tanımlar. Dolayısıyla, savaş, zulüm, baskı ve şiddetten kaçan ve bu sebeplerden dolayı hayati tehlike altında olan insanları mülteci olarak nitelendirir. Sığınmacı ve mülteciler hariç kendi özgür iradeleriyle, gönüllü olarak hareket edenleri göçmen olarak tanımlayan "harici" (residualist) yaklaşımdır.

Yaşam kalitesini iyileştirmek için kendi iradeleriyle yaşadıkları yerleşim yerinden farklı bir idari birime yerleşen işçiler, daha iyi bir eğitim olanaklarından faydalanmak isteyen uluslararası öğrenciler, aile birleşimi sebebiyle başka bir ülkeye yerleşenler, uzaktan çalışma, seyahat ve boş zaman kesişimine dayalı bir yaşam tarzı sürdüren dijital göçebeler göçmen olarak nitelendirilir.

Göçmen teriminin tanımı bağlamında vurgulanması gereken bir diğer konu yerleşim yeri değişikliğindeki kalış süresidir. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı 3 ay ile 12 ay arasındaki kalışları "geçici" kalış veya kısa süreli kalış olarak tanımlamaktadır. 12 aydan üzeri kalışlar için uzun süreli kalan veya göçmen tanımlaması yapmaktadır. Sağlık ya da güzellik hizmeti almak için seyahat edenler, turistik geziler, dini amaçlı ziyaretler, aile ya da dost ziyaretleri göçmenlik tanımının dışında tutulur. Her ülke göçmen statüsünü ve göçmenlerin mevzuatını kendi yönetmeliklerine göre düzenleyebilir. Bu doğrultuda T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişileri "Yabancılar" kategorisi altında nitelendirmiş ve farklı statülerdeki göçmenleri mevzuatında tanımlamıştır.

Uluslararası göçmenler, kanun ve düzenlemeler çerçevesinde "düzensiz göçmen" ya da "düzenli göçmen" olarak da sınıflanabilmektedir. Düzenli göçmen, vatandaşı olduğu ülkenin dışındaki bir ülkeye yasal yollarla giren, kalan ve çıkan kişidir. Düzensiz göçmen ya da "belgesiz" göçmen yasa dışı yollarla vatandaşı olduğu ülke dışındaki bir ülkeye gerekli izin veya belgeler olmadan giren, kalan ve o ülkeden çıkan kişidir. Velhasıl, bir ülkeye yasal yollarla, gerekli seyahat belgesi veya vizesi olup da giriş yapan bir kişi, vatandaşı olmadığı ülkenin tanımış olduğu vize ya da oturum izni süresini aşması ve yenilememesi halinde düzenli göçmen statüsünden düzensiz göçmen statüsüne geçer. Bu noktada ifade edilmesi gereken önemli bir konu ise düzensiz göçmenlerin yasa dışı göçmen olarak nitelen-

dirilmemesi gerektiği ya da iki kategorinin eş anlamlı olmadığıdır. Çünkü, sığınma talebinde bulunmak amacıyla belgesiz seyahat eden veya vizesi olmadan bir ülkeye giriş yapan kişi veya gruplar kriminal olarak sınıflandırılamaz. Avrupa Komisyonunun belirttiği üzere yasadışı göçmen ifadesinin kullanımından kaçınılması gerekir, çünkü düzensiz göçmenler idari ihlalin konusudur ve kriminal değildir. Baskı, zulüm gören, savaştan kaçan kişilerin, yaşamını sürdürmek için gerekli geçim kaynaklarına ulaşamayan yoksulların, iklim değişikliği kaynaklı yaşanan düzensiz göçün kriminalizasyonu insan haklarına aykırıdır.

KAYNAKÇA

- *De Haas, H., Castles, S., ve Miller, M. J. (2020). The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. New York: Guilford Press.*
- *Bozdoğan, M. ve Dağdelen, E.Ö. (2022). Seyahat, Çalışma ve Boş Zamanın Kesişiminde Yeni Bir Grup: Dijital Göçebeler. International Journal of Human Mobility,2(2): 270-297*
- *Sironi, A., Bauloz, C., ve Emmanuel, M. (Eds.) (2019). International Migration Law Glossary on Migration. Geneva: International Organization for Migration, No:34*

GÖÇMEN ÇOCUKLAR

Pelin KILINÇ
Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, İSBF, Sosyoloji Bölümü, Elazığ, pbudak@firat.edu.tr, orcid: 0000-0002-5820-361

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme gereğince (madde 1) "daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insanın çocuk" sayılacağı ifade edilmektedir (UNICEF, 2017). Bu nedenle çocuk terimi, kaçınılmaz olarak yaşlı/genç bakıcılara tam ve mutlak bağımlılık durumundan, bu bakıcılardan kısmen veya tamamen bağımsız olma durumuna veya kişinin daha yaşlı veya daha genç bakmakla yükümlü olduğu kişilere karşı sorumluluklar edindiği bir duruma kadar uzanır (O'Connell Davidson, 2013: 1070). Dünya üzerinde yaşanan savaşlar, doğal afetler, salgınlar, sosyoekonomik krizler vb. gibi makro, mezo ve mikro (Kargın ve Sirkeci, 2023; McKeon, 2018; Ekici-Tuncel, 2015; Aksoy, 2012; Arango, 2000) nedenlerden dolayı milyonlarca insan (281 milyon) ülkelerinden ayrılmaktadır (IOM, 2022). 2022 yılı sonu itibarıyla dünya çapında 108,4 milyon kişi zorla yerinden edilmiştir. Ayrıca çocuklar dünya nüfusunun yüzde 30'unu oluştururken, zorla yerinden edilen insan nüfusunun da yüzde 40'ını oluşturmaktadır (UNHCR, 2022).

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne (1989) göre "on sekiz yaş altındaki bütün çocuklar; dil, din, ırk vb. ayırım olmaksızın, eşit haklara sahiptirler ve anlaşmaya mutabık olan 191 devletin koruması altındadır"lar. Milyonlarca çocuk hareket halinde ve bazıları çatışma, yoksulluk veya iklim değişikliği nedeniyle evlerinden sürülüyor; diğerleri daha iyi bir yaşam bulma umuduyla ayrılıyor. Pek çok kişi yolculuklarında, varış noktalarında veya dönüşlerinde tehlikeyle, alıkonulmayla, yoksunlukla ve ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaktadır.

araştırmaları uzun bir süre boyunca çocukları 'yetişkinler tarafından taşınan şeyler' olarak görmüştür (Dobson, 2009: 356). Göç halindeki çocuklara yönelik olarak özellikle çocukların eylemliliğine odaklanan bir yaklaşımın ortaya çıkması buna bir yanıt teşkil etmektedir. Bu gelişme, çocukları çevrelerindeki dünyayla aktif olarak ilişki kuran sosyal aktörler olarak ele alan yeni sosyal çocukluk çalışmalarına dayanmaktadır; bu yaklaşım, çocukları yetkin muhbirler olarak gören ve dünyayı onların bakış açısından anlamaya çalışan çocuk merkezli araştırma yöntemlerinin kullanılmasıyla tipikleşmektedir (Huijsmans, 2011: 1310).

Ayrıca çocukların göç sürecindeki rollerinin çeşitliliği ancak ailelerin etnik kökenler, nesiller ve konumlar açısından karşılaştırmalı bir çerçevede nasıl işlediğini inceleyerek ortaya çıkmaktadır. Çocuklar sadece bakmakla yükümlü olunan kişiler olarak değil, aynı zamanda işgücü ve ekonomik katkıda bulunanlar, arabulucular ve bağlantı kurucular olarak da işlev görebilirler. Anavatanla, gelenekleriyle ve orada ikamet eden aile üyeleriyle mevcut bağlarını sürdürürken ev sahibi topluma uyum sağlamayı kolaylaştırmada köprü görevi gören önemli bir role sahip olabilirler. Çocuklar yalnızca geleceğe yönelik beklentileri somutlaştırmakla kalmaz, aynı zamanda ulusötesi aileler için alternatif hareketlilik stratejileri için de somut araçlar olabilirler (Trew, 2009: 299). Göçmen olarak çocukların çalışılmasına, çocuklar ve göçmen olarak çocuklar hakkında konuşmaya ciddi bir zorluk getiren öznellik, kesişimsellik ve performatiflik kavramlarını gündeme getirmiştir. Bu durum, çocukların göçteki mağduriyetlerine ilişkin genel ifadelerin teorik olarak yetersiz olduğu anlamına gelmekle kalmayıp, giderek daha fazla kabul gördüğü üzere, aynı durum çocukların göçte eylemlilik gösterdiklerine ilişkin genel ifadeler için de geçerlidir. Bu açıdan çocukların göç deneyimlerine odaklanma gerekliliği, göç araştırmalarında çocukların seslerinin hala etkin bir şekilde duyulmaması nedeniyle daha da güçlenmektedir (Huijsmans, 2011: 1316-1317). Onlarca yıldır yapılan disiplinler arası araştırmalar, çocukların pasif, masum veya homojen olmadıklarını, aksine 'kısıtlamaları içinde strateji geliştiren, kültürel akıcılıklarını kullanan ve kullanan aktif sosyal aktörler' olduklarını göstermektedir (Pugh, 2014: 72'akt. Pruitt, 2021: 593).

KAYNAKÇA

- *Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç Ve Kültürlerarası İletişim. Journal of International Social Research, 5/20, 292-303.*
- *Arango, J. (2000). Explaining Migration: A Critical View, International Social Science Journal, Volume 52, Issue 165, 249-433*
- *Bartram, D., Poros, M. V., ve Monforte, P. (2017), Göç Meselesinde Temel Kavramlar. (I. Ağabeyoğlu Tuncay, Çev.), Ankara: Hece Yayınları*
- *Chen, L.,Guo, W., ve Liu, M. (2021). Childhood Migration And Work Motivation İn Adulthood: Evidence From China. Journal of Business Research, 132, 481–490, https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021. 04.029*
- *Dobson, M. E. (2009). Unpacking Children İn Migration Research, Children's Geographies, Vol.7, No.3, 355-360*
- *Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 5/1, 9-22*
- *Erkan, R. ve Erdoğdu, M.Y. (2006). Göç ve Çocuk Suçluluğu. Aile ve Toplum, 9(3), 81-90*
- *Gözübüyük, A.A., Duras, E,. Dağ, H., Arıca, V. (2015). Olağan Üstü Durumlarda Çocuk Sağlığı. Journal of Clinical and Experimental Investigations, 3, 324-330*

- Gün, Z. ve Bayraktar, F. (2008). Türkiye'deki İç Göçün Ergenlerin Uyumundaki Rolü. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19 (2), 167-176.
- *Huijsmans, R. (2011). Child Migration And Questions Of Agency. Development and Change, 42(5), 1307–1321*
- *IOM, (2022). World Migration Report. 15.08.2023 tarihinde https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf adresinden alındı*
- *Iversen, V. C., Berg, J. E. ve Vaaler, A. E. (2010). Expectations Of The Future: Immigrant, Asylum Seeker, Or Refugee Does İt Matter?, Journal of Psychiatric Intensive Care, Vol.6 No.1:23-30*
- *Kargın, İ. ve Sirkeci, İ. (2023). Understanding Syrian Refugees İn Turkey From An Environment Of İnsecurity And The Conflict Model Of Migration Perspective. Third World Quar Terly, Vol. 44, No. 5, 856–871, https://doi.org/10.1080/01436597.2022.2161358*
- *Kaştan, Y. (2015). Türkiye'de Göç Yaşamış Çocukların Eğitim Sürecinde KarşılaşılanProblemler. Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 2(4)*
- *McKeon, N. (2018), 'Getting To The Root Causes Of Migration'in West Africa–Whosehistory, Framing And Agency Counts?, Globalızatıons, Vol. 15, No. 6, 870–885, https://doi.org/10.1080/14747731.2018.1503842*
- *Myers, S. M. (1999). Childhood Migration and Social Integration in Adulthood. Journal of Marriage and Family, 61(3), 774–789. https://doi.org/10.2307/353577*
- *O'Connell Davidson, J. (2011). Moving Children? Child Trafficking, Child Migration, And Child Rights. Critical Social Policy, 31(3), 454–477. https://doi.org/10.1177/0261018311405014*
- *O'Connell Davidson, J. (2013). Telling Tales: Child Migration And Trafficking, Child Abuse and Neglect, 37(12): 1069–79*
- *Özdemir, A. ve Budak, F. (2017). Göçün Çocuk Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri. KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi, 3, (2), 212-223.*
- *Polat Uluocak, G. (2009). İç Göç Yaşamış Ve Yaşamamış Çocukların Okulda Uyumu. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 26, 36-44*
- *Pruitt, L. J. (2021). Children & Migration: Political Constructions And Contestations. Global Policy, 12, 592–602, https://doi.org/10.1111/1758-5899.13011*
- *Trew, J. D. (2009). Migration İn Childhood And İts İmpact On National İdentity Construction Among Migrants From Northern İreland. Irish Studies Review, 17(3), 297–314*
- *UNHCR, (2022). Global Trends: Forced Displacement İn 2022, 25.08.2023 tarihinde https://www.unhcr.org/global-trends-report-2022 adresinden alındı*
- *UNHCR, (2023). Çocuk Mültecilere İlişkin Türkiye'deki Yasal Çerçeve. 21.08.2023 tarihinde https://www.unhcr.org/tr/cocuk-multecilere-iliskin-turkiyedeki-yasal-cerceve adresinden alındı.*
- *UNICEF, (2017). Çocuk. 19.08.2023 tarihinde https://www.unicef.org/turkiye/media/7941/file/%C3%87HDS%20ve%20%C4%B0htiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kurallar%C4%B1%20ile%20%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Komitesi%20Genel%20Yorumlar%C4%B1.pdf adresinden alındı.*
- *UNICEF, (2023). Migrant And Displaced Children. 21.08.2023 tarihinde https://www.unicef.org/migrant-refugee-internally-displaced-children adresinden alındı.*

GÖÇMEN GÖRÜNÜRLÜĞÜ

Canan ÇETİN
Öğr. Gör. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkileri, Eskişehir, cetinc@ogu.edu.tr, orcid: 0000-0001-6228-6313

Terim temel olarak göçmen grupların göç ettikleri bölgedeki ev sahibi toplum içerisindeki varlığının ve deneyimlerinin fark edilişini ve anlaşılmasını ifade eder. Varlıklarının kabul edilmesi ile birlikte toplumsal katılımın artmasını ve göçmen grubun haklarının korunması terimin amaçlarından biridir. Kavram olumlu veya olumsuz anlamlar ifade edebilir. Görünürlüğün toplumsal yapıda göçmen yaklaşımını etkilemesi olasıdır. Göçmenlerin medyadaki görünürlüğü "göç" konusunun kırılganlığı ve hassaslığı ile farklı anlamlar ifade etmesi bağlamında kullanılabilir. Bu nedenle kavramın kötüye yönelik kullanımı açıktır (Erbaş, 2019). Örneğin medyada göçmenlerin kitlesel olarak veya kriminal olarak gösterilmesi göçmen görünürlüğünü arttıran ancak algıyı olumsuz yönde etkileyen gösterimlerdir.

Göçmen görünürlüğü kavramı göçmen toplulukların ihtiyaçları ve katkılarını ev sahibi topluma gösterme amacı da taşıyabilir. Ayrımcılıkla mücadele ve entegrasyonun gelişmesi için sıklıkla kullanılan kavram, medyada iletişim ve kişisel hikayeler yoluyla göçmen grupların mağduriyetini göstermek amacını da taşımaktadır. Görsel kullanımı olarak yapılan bir araştırmada Aylan Kurdi'nin sosyal medya üzerinden kullanılan fotoğrafı için, Kurdi'nin ayakkabılarının "mağduriyet" ve "çaresizlik" ile bağdaştırıldığı belirtilmiştir (Procter, 2015)

Kavramın ilk olarak nasıl ortaya çıktığı veya nerede kullanıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak göç olgusunun tarihsel arka planı ilk çağlara kadar uzanmaktadır. 16. Yüzyılda sömürgeciliğin yaygınlaşması ile göç olgusu ilk sıçramalarından birini yaşamıştır. Bu bağlamda yeni keşfedilen Amerika kıtasına yapılan emek göçü belirgin bir değişim noktasıdır. Ancak "göçmen görünürlüğü" kavramının temel olarak doğmaya başladığı zamanların 19. Yüzyıl Sanayi Devrimi ile II. Dünya Savaşı arasında bir zaman diliminde olması muhtemeldir. Bunun sebebi olarak bu zaman diliminde iş gücü olarak kullanılan göçmen nüfusun radikal artışı verilebilir (AK, 2021). Daha sonrasında ülkelerin iş gücünü karşılamak amaçla kabul ettiği "misafir işçi" göçmenler, toplumda olumsuz olarak göçmen görünürlüğünün başladığı dönemler kavramın olası doğuş noktalarındandır.

Kavramın daha net olarak ortaya çıkışının 21. yüzyılda yaşanan göç dalgalarının artışı ve göçmenlerin medyada artan görünürlüğü ile olduğu söylenebilir. Hükümetlerin git gide toplumu rahatsız edecek seviyelere ulaşan düzensiz göçü engelleme ve medyayı toplumun nabzını kontrol etmekte kullanma politikaları kavramı daha belirgin bir hale getirmiştir (Erbaş, 2019). Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yerel yönetimlerin göçmenler ile ilgili uyguladıkları politikaların medyadaki yansımalarının, göçmenleri destekleyen ve karşı olan kesimlerde göçmen görünürlüğünde farklı algılara neden olduğu belirtilmiştir. Burada kullanılan haberlerin niteliği, göçmenlerin yerel halka katkıda bulunan bir topluluk mu yoksa "illegal aliens" yani yasadışı yabancılar olarak mı algılandığını göstermektedir (Williamson, 2018).

Göçmen görünürlüğü kavramı göç yazımlarında toplumsal farkındalık ve insan hakları bağlamında sıklıkla ele alınmaktadır. Göçmenlerin haklarının korunması, göç edilen bölgedeki ev sahibi toplumun göçmen yaklaşımı ve hükümetlerin göçmen politikaları gibi konularda sıklıkla bahsedilen kavram akademik yazımlarda önemli bir yere sahiptir. Örneğin

sadece temsil meselesi değil; aynı zamanda göçmenlerin toplumların dokusuna yaptığı çeşitli ve değerli katkıları derinlemesine tanıma çabasını da temsil etmektedir. Gelecekte, göçmenlerin hikayelerini tanımak, görünürlüklerini engelleyen engelleri kaldırmak, kapsayıcı toplumların oluşturulması için temel adımlardandır. Göçmen görünürlüğünün çok yönlü boyutlarını aydınlatarak, gelecek çalışmalar, önyargıları yıkmada, önyargılara meydan okumada ve göçmen deneyimine daha empatik bir anlayış kazandırmada kilit bir rol oynayabilir. Bu keşifte kolektif olarak ilerledikçe, göçmen görünürlüğünü sağlamak sadece bir akademik çaba değil, aynı zamanda gerçekten kapsayıcı ve adil bir küresel toplumun temel bir adımı olarak daha da netleşmektedir.

KAYNAKÇA

- Erbaş, H. (2019). GÖÇ ARAŞTIRMALARI ALANINDA KAVRAMSAL SORUNLAR. *DTCF Dergisi*, s. 883-911.
- Procter, L. Y.-R. (2015). *Shoes of Childhood: Exploring the Emotional Politics Through Which Images Become Narrated on Social Media.* Visual Social Media Lab.
- AK, B. U. (2021). GÖÇ KAVRAMI VE KURAMLARI. *Journal of Social Humanities Sciences Research (JSHSR)*, s. 1749-1758.
- Williamson, A. F. (2018). *Welcoming New Americans?: Local Governments and Immigrant Incorporation.* University of Chicago Press.
- Lorentzen, L. A. (2014). *Hidden Lives and Human Rights in the United States [3 volumes]: Understanding the Controversies and Tragedies of Undocumented Immigration [3 volumes].* Bloomsbury Publishing USA.
- Nazlı Şenses, F. G. (2022). "Türkiye'deki Göç Araştırmalarında Göçmen. *Fe Dergi 14, no. 2*, s. 17-32.
- Eda Gemi, I. U. (2012). MIGRANTS AND MEDIA NEWSMAKING PRACTICES. *Journalism Practice*, s. 266-281.
- Gökgöz, G. (2023). Göç ve Medya: Gaziantep'teki Suriyeli Göçmen Üniversite Öğrencilerinin Suriye Medyasına İlişkin Eğilimleri. *ilef degisi*, s. 69-98.
- Walters, M. T. (2016). The Sight of Migration: Governmentality, Visibility and Europe's Contested Borders. *Global Society*, s. 445-464.

GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI

Tekin AVANER
Doç. Dr., Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, ORCID:0000-0003-4014-0131.

Kubilay DÜZENLİ
Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0003-3662-2656.

Göç en genel çerçevede kalıcı veya yarı kalıcı biçimde yerleşim yerinin değiştirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Lee, 1966: 49). Daha yakın tarihli bir çalışma olan Uluslararası Göç Örgütü'nün (UGÖ) 2019 tarihli "Göç Terimleri Sözlüğünde" ise göçün sadece ulusal değil uluslararası yöne de sahip olabileceği vurgulanmakta ve kavram, "bir kişi veya bir grup insanın yaşadığı ülkenin sınırları dahilinde veya uluslararası sınırları geçerek bir başka ülkenin sınırları dahilinde gerçekleştirdiği yer değişikliği" şeklinde ifade edilmektedir (IOM, 2019: 22). Şüphe yok ki UGÖ'nün 2019 tarihli göç tanımı, bugün var olan uluslararası göç hareketliliği dikkate alındığında, daha işlevsel bir tanım olarak nitelenmeyi hak etmektedir.

2010'lardan başlayarak küresel ölçekte etkisi hissedilen siyasi ve toplumsal istikrarsızlığın sonuçlarından bir tanesi de çok sayıda insanın daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak düşüncesiyle vatandaşı olduğu ülkeyi terk etmesi yani bir göç hareketinin öznesine dönüşmesidir. Söz konusu göç hareketliliği bireylerin kişisel imkanları ile yer değiştirmeleri şeklinde gerçekleşebildiği gibi üçüncü bir kimse veya grup eliyle yapılan organizasyonlar biçiminde de gerçekleşebilmektedir. Hukuk, sosyoloji ve göç çalışmalarının kesişiminde konumlu bir kavram olarak; göçmen kaçakçılığı bu aşamada karşımıza çıkmakta ve yasa dışı bir eylem olmak niteliği kazanmaktadır. Olası bir terminoloji sorunun üstesinden gelmek adına "uluslararası göç", "göçmen" ve kaçakçılık" kavramlarının incelenmesi yerinde olacaktır.

Göç yazını üzerine yapılacak derinlikli bir inceleme ilk olarak şu gerçekliği fark etmemizi sağlayacaktır. Göç, insana dair bir olgudur. Nasıl ki biz insanlar, gündelik hayatımızda umut ediyor veya düş kırıklığı yaşıyorsak, göç söz konusu olduğunda da umut veya sükût-u hayal gibi hisler gündeme gelebilmektedir (Apan, 2018: 18). Çalışmanın odağında göçmen kaçakçılığının yer alması söz konusu eylemi doğuran temel aktivite olması bakımından uluslararası göçü bir derece daha önemli kılmaktadır. Uluslararası göç; adından da anlaşılabileceği üzere göç eyleminin, uluslararası niteliğe sahip olması anlamına gelmektedir. Uluslararası raporlarda karşılık bulduğu biçimiyle günden güne daha fazla sayıda insanın gerçekleştirdiği bir eyleme dönüşmüştür. Uluslararası Göç Örgütü'nün 2020 tarihli verileri uyarınca, 281 milyon kişinin doğduğu ülkeden başka bir ülkede yaşadığı anlaşılmaktadır. 1990'da aynı durumdaki kişilerin sayısının 153 milyon, 1970'te ise 84 milyon (TRT, 2023) olduğu bilgisi göz önüne alınırsa uluslararası göçün niceliğindeki artış daha iyi şekilde anlaşılabilecektir. Göçmen kaçakçılığı suçuna kaynaklık eden gelişme niteliğindeki uluslararası göç, sonuçları bakımından devletlerin; siyasi ve ekonomik istikrarlarını olumsuz yönde etkilemekte, demografik ve kültürel yapıları üzerinde tehdit oluşturmaktadır (Deniz, 2014: 201). Yasa dışı yollardan yurt dışına gittiği düşünülen göçmenler de kolaylıkla kriminalize edilebilmekte ve hedef ülke toplumları açısından bir tehdit olarak algılanabilmektedirler (Bakewell, 2010: 1690). Göçmenler açısından ise ölüm, cinsel ve fiziki saldırıya maruz kalma, dolandırılma ve hedef ülkeye ulaşılsa dahi yakalanma hâlinde o ülkenin kanunların öngördüğü hapis veya para cezası ile karşı karşıya kalma gibi menfi hadiseler uluslararası göçün olumsuz sonuçları arasında yer almaktadır (Brolan, 2002: 580).

KAYNAKÇA

- *Apan, A. (2018), "Türkiye'de Ve Avrupa'da Düzensiz Göç Gerçeği: Türk Göç Politikasının Evrimi", Türk İdare Dergisi, 486, 11-48.*
- *Avaner, T. Ve Ayas, Ö. (2021), "Terör ve Çatışma Sonucu Akdeniz'de Yaşanan Düzensiz Göçü Yönetmek: Sahil Güvenlik Komutanlığı Örneği", 20. Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu Tam Metin Bildiri Kitabı (Ed. S. Bakan, A. Yatkın, O. Ağır, M. Sezik), Malatya.*
- *Bakewell, O. (2010), "Some Reflections On Structure And Agency İn Migration Theory", Journal Of Ethnic And Migration Studies, 36(10), 1689-1708.*
- *Brolan, C. (2002), "An Analysis Of The Human Smuggling Trade And The Protocol Against The Smuggling Of Migrants By Land, Air And Sea", International Journal Of Refugee Law, 14(4), S. 561-596.*
- *Çalışkan, A. (2021), "Uluslararası Göçün Karşılaştırmalı Bir Analizi: Göçmen Kaçakçılığı Suçu Üzerine Tespitler", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(42), S.1187-1207.*
- *Deniz, T. (2014), "Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye", Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 181, S. 175-204.*
- *Gallagher, A. (2002), "Trafficking, Smuggling And Human Rights: Tricks And Treaties", Forced Migration Review, (12), 25-28.*
- *Iom (Uluslararası Göç Örgütü) (2009), Göç Terimleri Sözlüğü, Cenevre: Iom, Yayın No: 18*
- *Lee, Everett. S. (1966), "A Theory Of Migration", Demography, 3(1), S.47-57.*
- *Mountz, A. (2006), "Human Smuggling And The Canadian State", Canadian Foreign Policy Journal, 13(1), S. 159-180.*
- *TRT (2023), Https://Www.Trthaber.Com/Haber/Dunya/Uluslararasi-Goc-Orgutu-Gecen-Yil-Gocmen-Sayisi-281-Milyona-Ulasti-632204.Html, Erişim Tarihi: 02.08.2023.*
- *Türk Ceza Kanunu, T.C. Resmî Gazete, 25611, 26/09/2004*
- *Türk Dil Kurumu (2023), Https://Sozluk.Gov.Tr/, Erişim Tarihi: 01.08.2023.*
- *Yiğittepe, L.Ve Çaykara, Y.H. (2019), "Göç Ve Göçmen Kaçakçılığı Suçları: Türkiye Ve İtalya Örneği", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 22(1), S.83-92.*
- *Ziya, O. (2012), "Mülteci-Göçmen Belirsizliğinde İklim Mültecileri", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 99, S.229-240.*

GÖÇÜN ARAÇSALLAŞTIRILMASI

Yasemin OĞUZLAR TEKİN
Öğr. Gör. Dr. Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Erdek MYO, Yönetim Organizasyon Bölümü, ytekin@bandirma.edu.tr, Balıkesir, Türkiye 0000-0002-4748-8563

Araçsalaştırma kavramı: herhangi bir özneyi, nesneyi ya da durumsal değişikliği asıl bağlamından çıkartarak çoğu zaman da etik değerlere aykırı biçimde başka bir işlevi gerçekleştirmek için kullanma eylemi olarak tanımlanmaktadır. Göçün araşsallaştırılması dediğimizde de göçün oluşturduğu durumsal değişikliği var olan uluslararası hukuk kuralları ve etik değeler çerçevesinde hakkaniyetli bir şekilde kullanmak yerine onu bağlamından koparark bir araca dönüştürerek, kendi hedefleri doğrultusunda kullanmak demektir (Bayır, 2020: 70).

İç ve dış politika ayrımın ortadan kalktığı küreselleşen dünyada göç politikalarının etkisini sadece göçle ilgili konularla sınırlandırmak çok mümkün gözükmemektedir. Bu bağlamda göçün çeşitli amaçlarla kendi alanı dışında da araç olarak kullanılması- "göçün araçsallaştırılması" olarak tanımlanabilir- bu süreçte karşımıza çıkan olgulardan biridir. Bu alanda öncü çalışmalardan biri olan "Göç, Mülteciler ve Dış Politika" isimli çalışmasında Teitelbaum, göç ve uluslararası ilişkiler olgularının kompleks bir şekilde iç içe geçerek birbirini etkilediğini ve bu birleşimin uluslararası bir silah olarak kullanabileceğinin altını çizmektedir (Teitelbaum, 1984). Benzer şekilde Weiner da çalımasında hükümetlerin kitlesel göçleri bir dış politika aracı olarak kullanabildiklerini belirtmiştir (Weiner, 1996).

Soğuk Savaşın bitimiyle uluslararası sistem yeniden şekillenirken aktörler arasında yaşanan güç çatışmaları, etnik talepler, savaşlar ve sonrasında oluşan insan hakları ihlalleri nedeniyle önceki dönemler kıyasla daha çok sayıda insanın göç etmek zorunda kalmıştır. 1990'da yüz elli üç milyon kişi göç ederken 2010'da bu sayı iki yüz yirmi olurken, 2019'da iki yüz yetmiş bir nokta altı milyon kişiye ulaşmıştır. (Migration Data Portal, 2020). Bununla birlikte, Soğuk Savaş sonrasında güvenlik kavramının kapsamı değişmiş; güvenlik sadece devletleri ilgilendiren bir konu olmaktan çıkıp bireyleri ve toplumları ilgilendiren bir konu haline gelmiştir. 11 Eylül saldırıları da göçe karşı olumsuz bir algının pekişmesine zemin hazırlamıştır; çünkü söz konusu saldırılar ile göçle terör ilintili hale getirilmiştir. Daha başka bir ifadeyle, 11 Eylül sonrası dönemde göç eden her bir özneye olası bir terörist gözüyle bakmak normalleşmiştir. Bu bağlamda devletler ulusal güvenliklerini korumak adına göçle ilgili kısıtlamalar getirmeye başlamışlardır Bu bağlamda sınırları kapatmak ya da geri kabul anıtlaşmaları kapsamında göçü engellemek sıklıkla yaşanan seçenekler olarak karşımıza çıkmaktadır (Bayır, 2020:86).

Göçün yüksek sayılarla ifade edildiği durumlarda araçsallaştırılma ihtimali de yükselmektedir; çünkü aktörlerin yarar sağlayabileceği kişi sayısı da doğru orantılı olarak artmaktadır. Uluslararası krizlerin çözüme kavuşma süreleri uzadığında ya da kriz daha derinleştiğinde neden olduğu göç hareketliliği artmakta bu durum da araçsallaştırılma için uygun zemin hazırlamaktadır (Bayır, 2020: 73). Krize dahil olan aktör sayısı arttıkça araçsallaştırma ihtimali de artmaktadır. Bununla birlikte krize müdahil olan aktörlerin farklı niteliklere sahip olması da farklı çıkarların bir araya gelme olasılığını da arttırdığı için araçsallaştırma faaliyetleri çeşitlenmektedir. Göçün neden olduğu problemlerin çözümü noktasında göçten etkilenen devletler ile bölgesel/uluslararası örgütler arasında göç bir pazarlık unsuru olarak da hareket edebilmektedir (Bayır, 2020: 77).

Göçün araçsallaştırılması günümüz dünyası için hem bir zorunluk- bütün politika alaları birbiri ile etkileşim içine girmek zorunda- hem de bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır; çünkü göç bu şekilde karar vericilerin istedikleri değişiklikleri yapmak ya da taviz elde etmek için kullandıkları bir araç konumuna indirgenebilmektedir. Birçok çalışmada da bu konuda örnek olarak Türkiye'nin göç politikasını istediği tavizleri elde etmek için AB'ye karşı kullandığının altı çizilmektedir Bununla birlikte Rusya'nın Ukrayna müdahale ederken dayandığı tezlerden birinde de karşımıza göç çıkmaktadır. Bu bağlamda göç Greenhill'in ilgili çalışmada belirttiği gibi hem teoride hem de uygulamada bir silah konumunda rol oynamaktadır (Grennhill, 2016).

Küreselleşen dünyanın göçü bir açıdan daha cazip hale getirmesi bir gerçek olarak karşımıza çıkmakla birlikte aynı zamanda bu süreçte milliyetçiliklerin, ötekileştirmenin arttığını da gözlemlemek mümkündür. Bu durum da göçün sağlıklı bir analizi yapılabilmesi güçleştirmekte ve göçün farklı amaçlar için kullanılması yani araçsallaştırılmayı kolaylaştırmakradır. Söz konusu durumda göçün nedenlerinin sağlıklı bir analizi yapılamamakta bu durum da göçün miktarının katlanarak artmasına zemin hazırlamaktadır. Göç miktarında artış araçsallaştırma için uygun bir zemin sağlamakta ve bu durumda bir kısır döngü oluşmasına neden olmaktadır. Bu kısır döngünün çıkışı göçün sağlıklı bir analizi ile mümkün olmakla birlikte, küreselleşen dünyada çoğu politika alanında olduğu gibi tekil bir analiz yeterli olmamaktadır.

KAYNAKÇA

- *Bayır, K.D. (2020). Uluslararası Krizler ve İnsan Hareketliliğinin Araçsalalştırılması, Yayınlanmamış Dokrtora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*
- *Greenhill, K. M. (2016). "Migration as a Weapon in Theory and in Practice". Mılıtary Revıew, 23-36.*
- *Mıgratıon Data Portal https://www.migrationdataportal.org/international-data?i=stock_abs_&t=2020 (erişim tarihi: 04.09.2023)*
- *Teitelbaum, M. S. (1984)." Immigration, refugees, and Foreign Policy. International Organization", Vol 38, No.3,pp.429-450 https://www.jstor.org/stable/pdf/2706466.pdf , (erişim tarihi: 25.09.2023)*
- *Weiner, M. (1996). "Bad Neighbors, Bad Neighborhoods: An Inquiry into the Causes of Refugee Flows". International Security, 5-42*

GÖÇÜN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ

Filiz GÖKTUNA YAYLACI
Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Eskişehir, fgoktuna2@anadolu.edu.tr, orcid: 0000-0002-7937-8676

Göç ve güvenlik olgusu arasında birbirinden oldukça farklı iki boyutta ilişki olduğu söylenebilir. Güvensizlik algısı ve insani güvenlik arayışı göçün kaynaklarından biri olarak değerlendirilmektedir. Güvensizlik algısının pek çok alanda söz konusu olduğu günümüz dünyasında artan güvensilzik algısı göç eğilimini de artırmaktadır (Sirkeci, Utku ve Yüceşahin, 2019; Sirkeci ve Cohen, 2016). Öte yandan göçün güvenlik olgusu ile ilişkilendirilmesinin negatif örneğini ise göçün güvenlikleştirilmesi oluşturmaktadır. Gerek politik alanda gerek medyada ya da kamuoyunda göçle ilgili tüm popülist yaklaşımlarda ortak nokta göçün güvenlikleştirilmesi ve böylece ulusa, topluma veya kültüre yönelik bir tehdit olarak nitelendirilmesidir (Von Rosen, 2019).

Temeli 1980'lerin sonlarında Kopenhag Üniversitesi bünyesinde atılan Kopenhag Ekolü ve bu ekolün öncü isimleri Buzan, Waever ve Wilde, güvenlikleştirmeye ilişkin literatürü oluşturmuş, Kopenhag Okulunun özünü oluşturan üç ana yaklaşımı "güvenlikleştirme, sektörel analiz ve bölgesel güvenlik kompleksleri"ne ilişkin kavramsallaştırma ve yaklaşımlarını geliştirmişlerdir (Özerim, 2014; Akgül-Açıkmeşe, 2011; Balzaq, Léonard ve Ruzicka, 2016). Kopenhag Okulu'nda güvenlikleştirme yaklaşımı 1980'lerin sonunda oluşturmaya başlamış olsa da başka ülkelerde veya akademik alanlarda, çok sayıda akademisyen, farklı kavramsal araçlar ve kuramlar kullanarak aynı süreci, yani sosyal konuların nasıl tasarlandığını, toplumsal sorunların inşa sürecini dolayısıyla belirli bir topluluk tarafından "istenmeyen" olarak görülen koşullar üzerine geniş bir literatür ortaya çıkarmıştır (Balzaq, Léonard ve Ruzicka, 2016).

Kopenhag Okulu'nun güvenlikeştirme yaklaşımına göre güvenlikleştirmede bir tehdit algısının oluşumu söz konusudur ve herhangi bir sorun objektif olarak varlık gösterse bile, güvenlikleştirmeyi gerçekleştiren aktörün söylemi doğrultusunda bir tehdide dönüşebilmektedir (Akgül-Açıkmeşe, 2011). Güvenlikleştirmenin en çok başvurulan tanımlarından birine göre güvenlikleştirici bir aktör varoluşsal tehdit retoriğini kullandığında ve bu koşullar altında normal politika olarak kabul edilen bir konuyu ele aldığında, bir güvenlikleştirme durumu ortaya çıkar (Balzaq, Léonard ve Ruzicka, 2016). Güvenlikleştirme aynı zamanda siyasallaştırmanın aşırı bir versiyonu niteliğindedir. Kamuoyu açısından herhangi bir konu önce siyasallaştırılır ve ardından güvenlikleştirilerek bir tehdit niteliği kazanır (Buzan ve diğerleri, 1997 aktaran Özerim, 2014). Söylemsel bir dinamik olarak güvenlikleştirme, güvenlikleştirici aktörün, hedef kitleyi belirli bir gelişmenin acil bir müdahaleyi ve politikayı hak edecek kadar tehdit edici olduğunu kabul etmeye ikna etmek için inandırıcı iddialarda bulunmasını gerektirir (Balzacq, 2005 aktaran Von Rosen, 2019).

Güvenlikleştirmenin birçok alanda giderek daha fazla gündeme gelmesinde 1980'lerden itibaren yaşanan siyasal, toplumsal ve ekonomik dönüşümlerin önemli bir etkisi vardır. Soğuk Savaşın son dönemlerinde askeri tehditlerin öneminin görece azalmasının etkisiyle daha önceleri örtbas edilmiş olan ekonomik, çevresel, toplumsal, siyasi gibi başka birçok problemin güvenlik ilişkilerini şekillendirildirdiği anlaşılmıştır (Akgül-Açıkmeşe, 2011). Kopenhag Ekolünün güvenlikleştirmeye ilişkin sektörel analizlerinde vurgulandığı üzere bu süreçte neredeyse A'dan Z'ye herşey gü-

ğulcu demokrasinin de parçalanmasına neden olmaktadır (Von Rosen, 2019). Bu bağlamda göçün güvenlik dışılaştırılması önem kazanmaktadır. Kopenhag Okulu'nun öncü isimlerinden Ole Wæver (1995), söylemin güvenlik sorunlarının inşasındaki rolüne dikkat çekerek "güvenlikleştirme" ve "güvenlikdışılaştırma" kavramsallarını geliştirlmiş (Buzan vd., 1998 aktaran Kabacaoğlu ve Memişoğlu, 2021) olsa da göçün güvenlikleştirmeden nasıl arındırılacağı sorusu pek fazla ilgi görmemiştir (Scheel, 2022).

KAYNAKÇA

- *Akgül-Açıkmeşe, S. (2011). Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri, Uluslararası İlişkiler, 8(3), 43-73.*
- *Balzaq, T., Léonard, S. and Ruzicka, J. (2016). 'Securitization' revisited: Theory and cases. International Relations, 30(4), 494-531.*
- *Huysmans, J. (2000). The European Union and the Securitization of Migration. Journal of Common Market Studies. 38(5): 751-777.*
- *Jaskulowski, K. (2019). The securitisation of migration: Its limits and consequences. International Political Science Review. 40(5) 710-720*
- *Kabacaoğlu, S.; Memişoğlu, F. (2021). Si¬yasal L¬iderleri¬n Söylemleri¬ ve Göçün Güvenlikleştirilmes¬i Türki¬ye ve Amer¬ika B¬irleşik Devletleri¬ Karşılaştırması. İnsan ve Toplum, 11 (3) , 1-38*
- *Orsini, G.; Smit, S.; Farcy, J. B.; Merla, L. (2022). Institutional racism within the securitization of migration. The case of family reunification in Belgium, Ethnic and Racial Studies, 45(1), 153-172*
- *Özerim, G. (2014). Avrupa'da Göç Politikalarının Ulusüstüleşmesi Ve Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa Göç Tarihinde Yeni Bir Dönem Mi?. Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi. 5 (1), 11-48.*
- *Scheel, S. (2022) Reconfiguring Desecuritization: Contesting Expert Knowledge in the Securitization of Migration, Geopolitics, 27:4, 1042-1068*
- *Sirkeci, I.; Cohen, J. H. (2016). Cultures of Migration and Conflict in Contemporary Human Mobility in Turkey. European Review, 24, pp 381-396*
- *Sirkeci, I., Utku, D., Yucesahin, M. M. (2019). An Appraisal of the Conflict Model of Migration with Reference to Democratic, Development and Demographic Deficits. Journal of Economy Culture and Society, 59, 157-184*
- *Von Rosen, J. (2019). The Securitization of Migration as a Threat to Liberal, Democratic Societies. Sicherheit und Frieden (S+F) / Security and Peace, 37(1). 35-40*

GÖÇÜN KADINLAŞMASI

Ceren AVCİL
Doç. Dr. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İİBF Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, Ağrı, cavcil@agri.edu.tr, orcid: 0000-0002-6301-515X.

Göç-kadın ilişkisi, göç araştırmalarında yoğun bir biçimde işlenmeye başlayan bir konu haline gelmiştir. Göç süreçlerine kadınların dâhil edilmesi oldukça yakın bir döneme tekabül etmektedir.

Kadınlaşma kavramı göç bağlamında kullanıldığında birçok şekilde tanımlanmaktadır. Söz konusu kavram, bazı akademisyenler tarafından iki yıl veya dönemler arasında artan sayıda kadın göçmene atıfta bulunmak, göçmen nüfusta kadınların rollerindeki veya öne çıkan son değişimlerini tanımlamak veya tüm göçmenler arasında artan kadın payını vurgulamak için kullanılmıştır. Farklı disiplinlerdeki akademisyenler de kadınlaşmayı farklı şekilde ölçmektedirler. Pek çok sosyolog, ayrıntılı farklılıkları yakalamak için sıklıkla cinsiyet oranlarını kullanırken, tarihçiler de uzun zaman dilimleri boyunca cinsiyet kompozisyonunda meydana gelen değişimleri tanımlamanın bir yolu olarak "kadın yüzdesi"ni tercih etmektedirler (Donato ve Gabaccia, 2016).

IOM Göç Terimleri Sözlüğü (2011)'ne göre göçün feminenleşmesi göç sürecinde kadın katılımının gittikçe artması anlamına gelmektedir. Buna göre dünyadaki mevcut göçmenlerin % 49'u kadınlardan oluşmaktadır. Kadınların göçteki rolleri sayı artışına bağlı olmaksızın son dönemlerde ağırlık kazanmaya başlamıştır. Buna göre göç sürecinde kadınlar artık aileden bağımsız bir şekilde hareket etmekte ve istihdama aktif olarak katılmaktadır. Göç olgusunda kadın sayısının artış göstermesi beraberinde cinsiyete dayalı bazı hassas göç biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ev hizmetleri ve bakım işleri sektörlerinde çalışan kadınların ticari amaçla göç etmeleri, seks sektörü için kadınların göç etmesi ve kadın ticareti ve evlilik amacıyla kadınların organize göçü buna örnek verilebilir. Söz konusu istihdam alanlarının bir bölümünün düzensiz olması nedeniyle kadın göçmenler büyük ölçüde daha büyük risk altında kalmaktadırlar.

Göç, ister kısa mesafeli ister uzun mesafeli olsun, zorunlu ya da isteğe bağlı olmasına bakılmaksızın kadınların daha zorlu koşullar ile mücadele etmelerine yol açmaktadır. Sadece kadınlar değil, birlikte göç ettikleri aileler, özellikle çocuklar bu sürecin en dezavantajlı aktörleri olmaktadır. Esasında "göçün kadınlaşması" kavramı toplumsal cinsiyet temelli bakış açısına göre kadınların göçten etkilenme düzeyinin olumsuzluğuna ve kapitalist ataerkil sistem içinde zaten ezilmekte olan ve kapitalist ve ataerkil sistemde kadının erkeğe göre göç hareketliliğinde daha fazla riske girdiğine dikkatleri çekmektedir (Uçan Çubukçu, 2013, s.230).

Konuya yönelik olarak Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA, 2018), göçün feminist bir konu olmasının beş nedeni olduğunu açıklamaktadır. Buna göre, göçmenlerin neredeyse yarısı kadın ve kız çocuklarından oluşmaktadır ve kadınlar giderek tek başlarına veya hane reisi olarak göç etmektedirler. Kadın göçmenler cinsel sömürü, insan ticareti ve şiddet dâhil olmak üzere büyük risklerle karşı karşıya kalmakta ve kadın ve göçmen olarak çifte ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Ayrıca kadınlar göç esnasında da hamile kalabilmektedir. Kadın ve kız göçmenlerin hem transit hem de varış noktalarında sağlık sorunlarıyla karşılaşma olasılıkları daha yüksektir.

Ravenstein'ın "Kadınlar erkeklere göre daha fazla göçmendir" (Corbett, 2003: 3) söylemi göç kuramlarına cinsiyetin dâhil edilme-

sine yönelik bir tespiti içermektedir. Ancak kadınların göç sürecindeki rolü ve etkinliği göçün kadınlaşması konusunda sorgulanan bir konudur. Nitekim Buz (2007: 38), kadınların göç sürecinde de diğer alanlardaki ikincil konumlarının burada da devam ettiğini öne sürmektedir. Buna göre göçte kadınların konumları ve durumları özel olarak ele alınmamış ve kadınlar göç sürecinde daha çok bağımlı kişiler olarak ve aile içindeki eş, genç kız, anne konumlarına göre değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

- *Buz, S. (2007). Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma. Toplum ve Sosyal Hizmet, 18(2), 37-50.*
- *Corbett, J. (2003). Ernest George Ravenstein, The Laws of Migration, 1885. Center for Spatially Integrated Social Science, 1-4.*
- *Donato, K. M. & Gabaccia, D. (2016). The Global Feminization of Migration: Past, Present, and Future. 05.09.2023 tarihinde https://www.migrationpolicy.org/article/global-feminization-migration-past-present-and-future adresinden alındı*
- *Perruchoud, R., & Redpath-Cross, J. (2011). Göç Terimleri Sözlüğü. IOM.*
- *Uçan Çubukçu, S. (2013). Küreselleşme, Göç ve Kadın Üzerine. Kadın Araştırmaları Dergisi, 12, 227-233.*
- *UNFPA. (2018). Five Reasons Migration is a Feminist Issue. 05.09.2023 tarihinde UNFPA: https://www.unfpa.org/news/five-reasons-migration-feminist-issue adresinden alındı*

GÖNÜLLÜ GERİ DÖNÜŞ

Ayşegül BALTA ÖZGEN
Dr. Öğr. Üyesi, Üsküdar Üniversitesi, İTBF, Sosyoloji Bölümü, aysegul.baltaozgen@uskudar.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8381-2351.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından mülteci sorununa kalıcı çözüm olarak kabul edilen üç öğe bulunmaktadır: Gönüllü geri dönüş, yerel entegrasyon ve yeniden yerleştirme. Gönüllü geri dönüş (*voluntary repatriation*), mültecilerin ülkelerini zorunlu olarak terk etmelerine neden olan zulüm, çatışma, şiddet ve insan hakları ihlalleri gibi olay ve unsurlar son bulduğunda ve ülkeleri kendileri için yeniden güvenli hale geldiğinde isteyerek ülkelerine geri dönmeleri anlamına gelmektedir.

BMMYK'nın son yıllık Zorunlu Göçte Küresel Eğilimler raporuna göre, 2022'de dünyadaki 108,4 milyon zorunlu göçmen arasından 5,7 milyon ülke içinde yerinden edilmiş kişi ile sadece 339.300 mülteci ülkelerine gönüllü olarak geri dönmüştür. 2021 rakamlarına göre, menşe ülkeye geri dönen mülteci sayısında %21 oranında düşüş gözlemlenmiştir (UNHCR, 2023).

Gönüllü geri dönüş kavramının tarihçesine bakıldığında, 1951 Cenevre Sözleşmesi yazılırken zorunlu göçün büyük ölçüde kalıcı bir göç türü olarak kabul edildiği ve geri dönüşün mülteciler için uzun vadede anlamlı bir çözüm olarak düşünülmediği görülmektedir. 2. Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde Avrupa'daki Rusların Sovyetlere zorla iadesi örneğinde görülen zorunlu geri dönüş, dönemin politika yapıcıları tarafından sürdürülebilir bir çözüm olarak algılanmamış ve Soğuk Savaş dönemiyle birlikte gönüllü geri dönüş anlayışına geçilmiştir (Long, 2011). 1984'te ikincisi yapılan Uluslararası Afrika'daki Mültecilere Yardım Konfe-

ransı'nda (ICARA) gönüllü geri dönüş, yerel entegrasyon ve yeniden yerleştirme ilk kez kalıcı çözümler olarak telaffuz edilmiş ve gönüllü geri dönüş zorla yerinden edilmeye karşı en iyi çözüm olarak tanımlanmıştır (Hammond, 2014). Chimni'ye (2004) göre 1945-1985 arasında üçüncü ülkelere yeniden yerleştirme öne çıkarken, 1985 sonrasında gönüllü geri dönüş en ideal kalıcı çözüm olarak vurgulanmış, 1990'larda güvenli geri dönüş (*safe return*) ve hatta dayatılmış geri dönüş (*imposed return*) kavramları da söylemlerde kendine yer bulmuştur.

Zorunlu göçmenlerin menşe ülkelerine geri dönüş sürecinde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, sürecin güvenlikli olmayan yerlere zorla geri göndermeye (*refoulement*) dönüşmemesidir. Bu, geçmişte Kenya, Burundi, İran ve Tayland gibi ülkelerde yaşanmıştır (Hammond, 2014). Bir diğer örnek, on yıllardır çatışmaların bitmediği Afganistan'dır. Afganistan'dan kaçan göçmen, sığınmacı ve mültecilerin bir kısmının çeşitli dönemlerde ülkeye geri dönüşü için düzenlenen kampanyaların başarısı da geri dönüşün gerçekten gönüllü olup olmadığı da tartışma konusudur (Buz & Korç, 2021; Kelley & Durieux, 2004; Schmeidl, 2009). İran ve Pakistan'da kayıtlı Afganistanlıların bu ülkelerde 20 yıldan daha uzun süredir yaşıyor olması ve yaklaşık yarısının bu ülkelerde doğmuş olması (Schmeidl, 2009), özellikle ikinci kuşağın hatırlamadıkları veya hiç tanımadıkları menşe ülkeye dönme konusundaki isteksizliğini açıklayabilecek verilerdir.

Afganistan örneği, gönüllü geri dönüşün tahmin edilenden çok daha zor ve karmaşık olduğunu ve sürdürülebilir bir kalıcı çözüm için birçok paydaşın işbirliği yapmasının şart olduğunu göstermektedir. Gönüllü geri dönüş sürecinde hem BMMYK ve Uluslararası Göç Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar hem de devletler koordinasyon ve lojistik anlamında destek olmaktadır. Mültecilerin geri dönüşlerinde karşılama ve kabul merkezlerinin önceden hazırlanması, altyapının kurulması, toprak tesis edilmesi, eğitim-sağlık-barınma hizmetlerinin planlanması ve geri dönenlerin sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi anlamda yeniden entegrasyonu için adımlar atılması gerekmektedir. Fakat pratikte sürdürülebilir bir geri dönüş ve geri dönüş sonrası entegrasyon için yeterince özen gösterilmemekte, daha ziyade bir afet yönetimi anlayışıyla hızlıca geri dönüş eyleminin kendisine odaklanılmaktadır (Hammond, 1999; Um, 2023).

Chimni'nin (2004) de ifade ettiği gibi, yük paylaşımının olmadığı Soğuk Savaş sonrası dünyada, mültecileri zorla geri gönderme küresel yerinden edilme sorununa çözüm olarak giderek maalesef daha fazla kabul görür hale gelmiştir. Oysa, tam bir geri dönüş ne mümkündür ne de arzu edilir bir durumdur ve bugüne dek başarılı olmamıştır (Schmeidl, 2009). Ülkelerinin dışında çok uzun süre yaşamak durumunda kalmış kişiler için "ev" kavramı artık anlam değiştirmiştir. Kalıcı olarak menşe ülkeye geri dönmek yerine, aynı anda birden fazla yerde hayatlarını kuracak şekilde bir ulusötesi hareketlilik alternatif bir çözüm olarak düşünülmeye değer bir yaklaşımdır (Hammond, 2014).

KAYNAKÇA

- *Buz, S. & Korç, S. (2021). Mültecilere Yönelik Kalıcı Çözümlerden Biri Olarak Gönüllü Geri Dönüş. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21(50), 195-230. doi:10.21560/spcd.vi.695850*
- *Chimni, B. S. (2004). From resettlement to involuntary repatriation: Towards a critical history of durable solutions to refugee problems. Refugee Survey Quarterly, 23(3), 55-73. doi:10.1093/rsq/23.3.55*

- *Hammond, L. (1999). Examining the Discourse of Repatriation: Towards a More Proactive Theory of Return Migration. In R. Black and K. Koser (Eds.), The End of the Refugee Cycle? Refugee Repatriation and Reconstruction (pp.227-244). New York: Berghahn Books.*
- *Hammond, L. (2014). 'Voluntary' Repatriation and Reintegration. In E. Fiddian-Qasmiyeh and others (Eds.), The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies. doi:10.1093/oxfordhb/9780199652433.013.0043*
- *Kelley, N., & Durieux, J. F. (2004). UNHCR and current challenges in international refugee protection. Refuge, 22(1), 6-17. doi: 10.25071/1920-7336.21312*
- *Long, K. (2011). Refugees, repatriation and liberal citizenship. History of European Ideas, 37(2), 232-241. doi:10.1016/j.histeuroideas.2010.10.016*
- *Schmeidl, S. (2009). Repatriation to Afghanistan: durable solution or responsibility shifting. Forced Migration Review, 33, 20-22.*
- *Um, K. (2023) Refugee Return, Reintegration, and Sustainable Futurity: Politics, Pitfalls and Possibilities of Repatriation in Post/Conflict Situations. Geopolitics, 28(3), 1130-1160. doi: 10.1080/14650045.2023.2170787*
- *UNHCR. (2023). Global Trends: Forced Displacement in 2022. 08 17, 2023 tarihinde UNHCR: https://www.unhcr.org/global-trends-report-2022 adresinden alındı.*

GÖNÜLLÜ GÖÇ

Tuna BATUHAN
Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi, Erzurum, tuna.batuhan@atauni.edu.tr, orcid: 0000-0001-7662-3405.

Göç çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmalardan biri de göçe karar verme yaklaşımıyla ilgilidir ve belirli sosyopolitik faktörler göz önüne alındığında göçün gönüllü veya gönülsüz olarak sınıflandırılmasına dayanır (World Economic Forum, 2017). Üzerinde uzlaşılmış evrensel bir tanım olmamakla birlikte, gönüllü göç, sosyopolitik faktörlerin yanı sıra, kişinin özgür iradesine, inisiyatifine ve daha iyi bir yerde yaşama ve mali durumunu iyileştirme arzusuna dayanan sınıflandırma biçimini ifade eder. Zorunlu göçün aksine gönüllü göçte kişinin belirli olumsuz çevresel ve politik koşullar nedeniyle (şiddet, güç veya tehdit gibi) bulunduğu yerden zorla çıkarılması söz konusu değildir.

Gönüllü göçü tetikleyen, insanları hareket etmeye motive eden unsurlar itici ve çekici faktörler olarak adlandırılır (Lee, 1966; Guido ve Waldo, 1983). İtici faktörler insanların bulundukları yerden ayrılmasına neden olabilecek olumsuzları içerir. Örneğin işsizlik, politik ve ekonomik istikrarsızlık, istihdam eksikliği, hizmetlerin yetersizliği veya hizmetlere yetersiz erişim, kırsal yoksulluk ve sürdürülemez geçim itici faktörler arasında sıralanabilir. Çekici faktörler ise göç edilmek istenen yerde bulunan olumlu nitelikleri ifade eder. Örneğin istihdam olanakları, daha fazla gelir ve servet yaratma fırsatları, daha güvenilir alanlar, hizmetlere erişimde kolaylık çekici faktörler arasında yer alır.

Hem çekme hem de itme faktörleri, varış noktasında olduğu gibi başlangıç yerinde de aynı anda geçerli olabilir. Gönüllü göçü tetikleyen unsurlar ekonomik, sosyopolitik ve ekolojik nedenler olarak sıralanabilir (World Economic Forum, 2017).

Ekonomik faktörler bir yerin işgücü piyasası, istihdam durumu ve ekonominin genel durumu ile ilgilidir. Varış noktasındaki uygun ekonomik koşullar (daha yüksek ücret beklentisi, daha iyi istihdam fırsatları ve zenginlik yaratma beklentileri) ve kendi bölgelerindeki yerel sosyal ve politik durumdan kaçma arzusu, göçmenleri varış yerlerine çekebilir. Benzer şekilde, geldikleri yerde ekonomik koşullar uygun değilse, yoksul ve işsiz bireyler geçimlerini sürdürmek için göç etmek zorunda kalacaklardır.

Sosyo-politik faktörler arasında aile çatışmaları ve birleşme; etnik, dini, ırksal ve kültürel farklılıklar; savaş veya çatışma tehdidi gibi göçe katkıda bulunan faktörler sıralanabilir.

Ekolojik faktörler ise iklim değişikliği ve doğal kaynakların mevcudiyeti gibi çevresel faktörleri içeren, bireylerin daha uygun ekolojik koşullar arayışlarını içeren nedenlerdir.

Ottonelli ve Torresi (2013), göçün gönüllü olup olmadığını değerlendirmek için bir dizi kriter önermektedir. Gönüllü göçte en temel koşul göç süreçlerinde herhangi bir zorlamanın olmaması olarak kabul edilse de, Ottonelli ve Torresi (2013) gönüllü göç için üç koşul daha belirlemiştir. Bu koşullardan ilki potansiyel göçmenlerin yeterli bir yaşam kalitesine ulaşmalarını sağlayacak makul alternatiflerinin olmasıdır. Potansiyel göçmenin menşe yerde alternatifi açlıktan ölmek, sömürülmek ya da temel haklarının ihlal edildiği koşullarda yaşamak ise, bu durumda göç etme kararının "gönüllü" olmayacağı söylenebilir. İkincisi, göç edenlerin göç hareketlerinin koşullarını değiştirebilecek geçerli seçeneklere sahip olmaları gerekir. Örneğin, göçmenlerin işverenini değiştirmek veya katlanılabilir bir maliyetle eve dönmeye karar vermek gibi eylemlerde bulunması mümkün olmalıdır. Bu durum, sözleşmeli işçilerin gönüllü göçmen olarak görülmeyeceği anlamına gelir. Üçüncü koşul ise göç edenlerin, çıktıkları yolculuk hakkında yeterli bilgiye sahip olmalarıdır. Göçmenler özellikle onlara iş vaat edenlerin emriyle hareket etmemeli, gerçekçi olmayan beklentiler yaratan başarılı göç hikayelerine aldanmamalıdır.

Ottonelli ve Torresi'nin (2013) gönüllü göç için ifade ettiği koşulların yansımaları, gönüllü göç ile zorunlu göç arasında önemli bir uçurum olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle gönüllü ve zorunlu göç basitçe zıt anlamlı olarak kabul edilemezler (Bakewell, 2021). Ayrıca aile tarafından alınan göç kararlarının, ailenin farklı üyeler (özellikle çocuklar) tarafından farklı şekillerde algılanabileceğini de dikkate almak gerekir (Belloni, 2019; Hoang, 2011).

KAYNAKÇA

- *Bakewell, O. (2021). Unsettling the boundaries between forced and voluntary migration. In E. Carmel, K. Lenner, & R. Paul (Eds.), Handbook on the Politics and Governance of Migration, 124-136. Edward Elgar.*
- *Belloni, M. (2019). Family Project or Individual Choice? Exploring Agency in Young Eritreans' Migration. Journal of Ethnic and Migration Studies: 1-18.*
- *Guido D. ve Waldo, T. (1983). Push-pull migration laws. Annals of the Association of American Geographers 73 (1), 1-17.*
- *Hoang, L. A. (2011). Gender Identity and Agency in Migration Decision-Making: Evidence from Vietnam. Journal of Ethnic and Migration Studies 37 (9), 1441-57.*
- *Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. Demography. 3 (1), 47–57.*
- *Ottonelli, V. ve Torresi, T. (2013). When Is Migration Voluntary?. International Migration Review 47 (4), 783-813.*
- *World Economic Forum. (2017). Migration and Its Impact on Cities. https://www3.weforum.org/docs/Migration_Impact_Cities_report_2017_low.pdf (11.08.2023).*

H

HOMO SACER ANALOJİSİ VE MÜLTECİLİK

Canan ÇETİN
Öğr. Gör. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkileri, Eskişehir, cetinc@ogu.edu.tr, orcid: 0000-0001-6228-6313

"Homo sacer," Latince bir terim olup "kutsal insan" veya "lanetlenmiş insan" şeklinde çevrilebilir. Basit bir ifadeyle, bu terim, bir tür hukuki belirsizlik içinde var olan, bir ülkenin yasaları tarafından tam anlamıyla korunmayan bireyleri ifade eder. Bu kişiler dışlanmış, ihmal edilmiş veya farklı muamele görmüş olabilir ve genellikle diğerleri gibi aynı haklara ve korumalara sahip değildir. Bu analoji, toplumun kenarında yaşayan belirli bireyleri düşündüğümüz bir senaryoyu hayal etmemize yardımcı olur; belki de mülteciler, göçmenler veya marjinalleştirilmiş gruplar. Bu bireyler, diğerleri gibi aynı yasal ve siyasi haklara sahip olmayabilir, bu da yaşamlarını daha zor hale getirir. Bu nedenle, Homo sacer analojisi, siyasi kararların ve toplumsal yapıların, bazı insanların diğerlerinden daha az önemli veya daha az korunmuş olarak kabul edildiği bir durum yaratabileceğini düşünmemize yardımcı olur. Bu, güç dinamiklerinin ve hukuki çerçevelerin bir topluluk içinde farklı grupları nasıl etkileyebileceğini anlamanın bir yoludur.

Homo sacer fikri, Agamben'in 1998'de yayımlanan "Homo Sacer: Egemen Güç ve Çıplak Yaşam" adlı kitabıyla ortaya atılmış olup, mülteci çalışmalarını inceleyen akademik camiada etkili bir hale gelmiştir. Ancak, çıplak yaşam kavramının teorik çerçeve olarak kullanımının 2008'den sonra popülerlik kazandığına dikkat çekmek önemlidir. Cambridge Üniversitesi'nden Emma Haddad, "Uluslararası Toplumda Mülteciler: Egemenler Arasında" başlıklı kitabında mülteci çalışmalarının gelişimini üç ana aşamaya ayırmaktadır. Haddad'a göre, 1949 sonrası yaklaşım bireylere odaklanmış ve uluslararası koruma ihtiyacını vurgulamıştır. Ancak 1980'lerde, Mülteciler ve Sığınmacılar için Sözleşme'nin imzalanması ikinci bir aşamayı başlatmıştır. Bu dönemde devletler, göçü düzenleyerek ve sığınma kriterleri belirleyerek daha fazla sorumluluk üstlenmişlerdir. Vurgu kendi vatandaşlarını koruma yönünde olmuş, devletin merkezi bir rol oynadığı bir sistem oluşturulmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde koruyucu önlemler devreye girmiş, mültecilerin gelişini engelleyen veya transit ülkelerde tutan "güvenli bölgeler", "insani yardım" ve "koruma yükümlülüğü" gibi kavramlarla egemen sorumluluğun vurgulandığı üçüncü bir aşamaya geçilmiştir (Haddad, 2008, s. 201). Daha sonraki bölümlerde Haddad, koruma sorumluluğu ilkesini takip ederek devletlerin öncelikle kendi vatandaşlarını koruduğunu savunmaktadır. İç ve dış alanlar arasındaki ayrım sınırları güçlendirerek gelişir, egemen hangi kişinin sisteme alınmasına karar verir (Haddad, 2008, s. 210). Tarihsel bir bakış açısı ve yapılandırmacı bir yaklaşım kullanarak, Haddad ayrıca Agamben'in çıplak yaşam kavramını, egemen güç kavramıyla birlikte vurgulamaktadır.

Jenny Edkins ve Veronique Pin-Fat tarafından 2005 yılında kaleme alınan çalışma, "Homo sacer" fikrini kuramsal bir çerçeve olarak kullandı (Pin-Fat, 2005). Yazarlar, egemen gücün

incelemenin önünü açmaktadır. Gelecekteki çalışmalar, "Femina sacra" kavramının farklı kültürlerde nasıl ortaya çıktığını, kadınların etkinlikleri, üreme hakları ve toplumsal roller üzerindeki etkilerini araştırabilir. Aynı zamanda, kadınların muamelesi etrafındaki etik düşünceleri sorgulama, toplumsal normlara meydan okuma ve cinsiyet eşitliği üzerine tartışmaları tetikleme fırsatı sunar. Bu gelecekteki araştırmalarla birlikte, "Femina sacra" benzetimi, cinsiyet dinamiklerinin karmaşıklıklarını çözmede ve kadınların yaşam deneyimlerinin çok yönlü boyutlarını anlamamıza katkıda bulunan önemli bir perspektif sunabilir.

Sonuç olarak, Giorgio Agamben tarafından öncülük edilen "Homo sacer" analojisi, göç ve siyaset bilimi literatüründe etkili bir kavramsal araç olarak kendini kanıtlamıştır. Sınırların düzenlemeleri, göç politikaları ve hukuki belirsizlik içinde var olan bireylerin muamelesi gibi konularda gösterdiği kalıcılık, analojinin analitik gücünün bir göstergesidir. Alan evrildikçe, bu analojinin kullanışlılığı iklim değişikliğinin yerinden edilme üzerindeki etkisi ve küresel göç yönetiminin dinamikleri gibi ortaya çıkan zorluklara uzanır. Ayrıca, analoji çeşitli kimliklerin kesişimini keşfetmeye davet eder ve politika sonuçları ile etik boyutların düşünülmesinin önemini vurgular. "Homo sacer" analojisi, siyasi kararların ve toplumsal yapıların savunmasız grupların durumunu ve haklarını nasıl etkileyebileceğine dair eleştirel bir sorgulamayı teşvik etmeye devam eder, böylece bilim insanları göç çalışmaları ve siyaset teorisi alanındaki karmaşık zemini anlama çabalarında bu lensi kullanabilirler.

Göç çalışmaları ve siyaset teorisinin evrilen peyzajında, "Homo sacer" analojisi sadece bir teorik çerçeve olarak değil, aynı zamanda bilinçli bir bilim ve etik düşünce çağrısı olarak hizmet etmektedir. Bilim insanları göçün ortaya koyduğu çok yönlü zorluklarla başa çıkarken, bu analoji gücün, kimliğin ve hukuki statünün karmaşık kesişimlerine dair nüanslı bir anlayışı da teşvik etmektedir. Kalıcı önemi, sadece marjinalleşmiş grupların savunmasızlıklarını ortaya koymakla kalmaz, aynı zamanda toplumların ve politika yapıcıların sorumlulukları üzerine kolektif bir düşünceyi tetikler. Küresel göç dinamiklerinin karmaşıklıklarını anlamaya çalışırken, "Homo sacer" analojisi bize yalnızca hukuki kategorizasyonların ötesinde göçün insani boyutlarını düşünmeye ve daha duyarlı, adil bir yaklaşıma yönelmeye yönlendiren kararlı bir rehber olarak varlığını sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- *Haddad, E. (2008). The Refugee in International Society: Between Sove- reigns . Cambridge: Camridge University Press.*
- *Pin-Fat, J. E. (2005). Through the Wire: Relations of Power and Relations of Violence . Millenium, 1-24.*
- *Warin, S. D. (2010). Hnoeyed Tongues and hostile intimacy: enga- ging trauma across migrant worlds. emotion, space and society, 50-55.*
- *Cvajner, M. &. (2010). Theorizing irregular migration: the control of spatial mobility in differentiated societies. European Journal of Social Theory, 389-404.*

I

IRK İLİŞKİLERİ DÖNGÜSÜ TEORİSİ

İsmail ÖZ
Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Erzurum ismailoz@atauni.edu.tr orcid: 0000-0003-2575-9534

'Irk ilişkileri döngüsü' Amerikalı sosyolog Robert Ezra Park (1864-1944) tarafından sosyoloji literatürüne eklenen bir teoridir. Park'a göre yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde Amerika'daki en temel toplumsal sorun (başta siyahilerle ilgili olmak üzere) ırksal meselelerdir (Coser, 2015, s. 325). Amerika'daki ırkçı koşulları merak eden Park, siyahi lider Booker T. Washington tarafından Alabama'daki Tuskegee Enstitüsü'ne davet edilir. Irksal uzlaşmanın havarisi olarak görülen Washington, siyahilerin politikadan vazgeçip eğitim ve el emeği peşinde koşması gerektiğini ve siyahilerin tam vatandaşlık haklarını hak ettiklerini gösterdiklerinde, daha iyi ırk ilişkilerinin ortaya çıkacağını savunmaktadır (Steinberg, 2008, s. 29). Tuskegee Enstitüsünde Washington'ın danışmanı da olan Park, buradaki deneyimlerinden ABD'deki ırk sorunu konusunda özel bir görüş kazanır (Slattery, 2008, s. 261). Bu görüş kademeli ve asimilasyoncu bir değişim anlayışını içerir (Collins & Makowsky, 2014, s. 163). 1914 yılına gelindiğinde ise William Thomas tarafından keşfedilen Park, *Amerika'da Siyahlar* adlı bir dersi vermek üzere Chicago Üniversitesi'ne davet edilir ve 1936 yılına kadar buradaki sosyoloji bölümünde daimi öğretim üyesi olarak hizmet verir (Coser, 2015, s. 326).

Birinci Dünya Savaşını takip eden süreçte ise Amerika Birleşik Devletleri'nde 25 ırk ayaklanması ortaya çıkar. Özellikle 1919 yılında siyahi bir gencin öldürülmesiyle patlak veren Chicago Irk Ayaklanması 38 kişinin ölümü, yüzlerce insanın yaralanması, yaklaşık bin kadar siyahi insanın evsiz kalmasının yanı sıra 13 gün boyunca toplumsal düzenin ortadan kalktığı hukuksuz bir sürecin yaşanmasına neden olur. Bu ayaklanma ile birlikte artık giderek büyüyen ırk çatışmalarına karşı kayıtsız kalmak istemeyen politika yapıcılar, başta Başkan Woodrow Wilson olmak üzere harekete geçerek gönüllü kuruluşlar ve Kongre'deki iyileştirici yasalar aracılığıyla ırksal uyumu teşvik etme çalışmalarını başlatır (*Chicago Race Riot of 1919 | Summary, History, & Facts | Britannica*, t.y.). Aynı yıl Illinois Valisi Frank Lowden da Chicago kentindeki siyahların yaşamı ve ırk ilişkilerinin araştırılması için çağrıda bulunur ve bu amaçla Chicago Irk İlişkileri Komisyonu kurulur. Bu kurulun gayri resmi danışmanı olan Park, meslektaşları ve öğrencileriyle birlikte kapsamlı ampirik araştırmaları başlatacak fon desteğine kavuşur (Lal, 1990, s. 5). Irk ilişkileri döngüsü teorisi de bu araştırmaların bir sonucu olarak ortaya çıkar.

Park (1950, s. 150) ırkların ilişkilerinde, her yerde kendini tekrar etme eğiliminde olan temas, rekabet, uyum ve asimilasyondan oluşan bir olaylar döngüsü olduğunu belirtir. Bu döngü farklı ırkların göç ya da fetih yoluyla bir araya geldiği temasla başlar. Temas, rakip gruplar (ırklar) arasında üstünlük için rekabeti ortaya çıkarır ve bu da çatışmaya yol açar. Çatışmanın sonunda zayıf grubun üstün gelen gruba boyun eğdiği bir uyum aşamasına geçilir ve bu noktada iki grup arasında sosyal mesafeyi koruyan ırksal görgü kuralları oluşturulur. Son aşama olan asimilasyon ise grupların baskın grubun anılarını, hislerini ve davranışlarını edinip, deneyim ve tarihlerini paylaşarak ortak bir kültürel yaşama dahil oldukları iç içe

geçme ve kaynaşma sürecini ifade eder (Park & Burgess, 2017, s. 11). Bu bağlamda asimilasyon "göçmenin geçmişte ve gelecekte kendi mizaç, kültür ve yaşam felsefesi ile Amerikan medeniyetine katkı sağla[dığı]" (Park & Burgess, 2017, ss. 9-10) bir eritme potası olarak anlaşılabilir. Park'ın ırk ilişkileri döngüsü, yeni göçmenlerin asimile edilemez olduğu yönünde ileri sürülen iddiaları reddederek dünya halklarının birbirine karışmasının insan evriminin bir parçası olduğunu ileri sürer ((Steinberg, 2008).

KAYNAKÇA

- *Chicago Race Riot of 1919 | Summary, History, & Facts | Britannica. (t.y.). Geliş tarihi gönderen https://www.britannica.com/event/Chicago-Race-Riot-of-1919*
- *Collins, R., & Makowsky, M. (2014). Toplumun Keşfi (Nurgün Oktik & Fethi Nas, Çev.). Ankara: Nobel.*
- *Coser, L. A. (2015). Sosyolojik Düşüncenin Ustaları (Himmet Hülür, Serhat Toker, & İbrahim Mazman, Çev.). Ankara: De Ki Yayınları.*
- *Lal, B. B. (1990). The Romance of Culture in An Urban Civilization. New York: Routledge.*
- *Park, R. E. (1950). Race and Culture. Glencoe, Illinois: The Free Press.*
- *Park, R. E., & Burgess, E. W. (2017). Sosyoloji Biliminne Giriş: Asimilasyon ve Sosyal Kontrol (Pınar Sayar Kızılçalı, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayınevi.*
- *Slattery, M. (2008). Sosyolojide Temel Fikirler (2. bs; Özlem Balkız, Gülhan Demiriz, Hacer Harlak, Cevdet Özdemir, Şebnem Özkan, & Ümit Tatlıcan, Çev.). İstanbul: Sentez Yayıncılık.*
- *Steinberg, S. (2008). Race Relations. İçinde International Encyclopedia of the Social Science (2. bs, C. 7, ss. 28-31). USA: Macmillan Reference.*

IRKÇILIK

Handan AKYİĞİT
Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi İTBF Sosyoloji, Sakarya, hakyigit@sakarya.edu.tr, orcid: 0000-0002-7619-1638.

Irkçılık ön yargının güçlü ve zarar verici bir şeklidir. Irk, bir toplumun önemli gördüğü biyolojik olarak aktarılan özellikleri paylaşan, toplumsal olarak yapılandırılmış bir insan kategorisidir. Bir ırk kategorisinin doğuştan diğerine göre daha üstün ya da aşağı olduğu inancıdır. Irk kategorileri aracılığıyla bazı bireylere daha fazla güç, statü ve prestij sağlayarak ve bazılarına doğuştan diğerlerinden 'daha iyi olma' duygusu vererek insanlara toplumda bir hiyerarşide derecelendirmek için izin verir. Örneğin birçok başarılarına rağmen Eski Yunanlılar, Hindistan'daki insanları ve Çinlileri kendilerine benzemedikleri için aşağı olarak görmüşlerdir. Irk toplumsal tabakalaşma ve eşitsizliklerin yaratılmasında çok önemli olmaktadır (Macionis, 2015: 357-358).

'Irksalcılık' (racialism) ve 'ırkçılık' (racism) çoğu kez birbirlerinin yerine geçecek biçimde kullanılmaktadır. Ancak birinciden farklı olarak ikinci kelime, geliştirilmiş herhangi bir ırk teorisiyle bağlantısı olsun veya olmasın, insanlar hakkında onların ırkı kökenleri nedeniyle beslenen önyargıyı veya husumeti ifade etmek için kullanılmaktadır (Heywood, 2016: 250).

Irkçılığın, ırkların varlığı inancına dayandığı düşünme eğilimi vardır. Irkçılık İngilizceye 1930'ların ortalarında girmiş bir sözcüktür. Başlıca tanımı, O.E.D'ye göre "belli başlı insani özelliklerin ve yeteneklerin ırk tarafından belirlendiğini öne süren teori"dir (Bernasconi, 2011: 33). Bu yaklaşım genetik üstünlüğünü anksiyomatik olarak kabul edildiğini ifade ettiği için *biyolojik ırkçılık* olarak tanımlanmaktadır (Blaut, 1992). Biyolojik temelli ırkçılık,

diğer yandan somut göstergeleri olan birtakım problemleri tanımlarken, diğer yandan da pratik olarak örgütlenme biçimleri öneriyor. *Tam-ırkçılık* ise devlet tarafından ırkçı ilkeler üzerinde yapılanan aşamayı tanımlıyor (Wieviorka, 1994: 176-178). Örneğin kölecilik dönemleri, ABD'de Afrikalı siyahların seçme ve seçilme hakkının olmaması, 2010 yılında Romanların Fransa'dan sınır dışı edilmesi; bugün hala Suriye'de Kürtlerin vatandaş sayılmaması, Kürt kökenlilere pasaport verilmemesi;1990 öncesi Güney Afrika'da Siyahların, çalıştıkları şehirlere pasaport ile girebilmeleri (Somersan, 2013: 205). Sonuç olarak ırkçılığın ana varsayımı, dünyadaki ırklar arasında doğadan kaynaklanan veya temel farklılıklar bulunduğu fikrinden siyasi ve toplumsal sonuçlar çıkarmaktır. Özünde genetik, siyaseti belirlemektedir. Zımni ırkçılığın bir biçimi muhafazakâr milliyetçilikle de ilişkilendirilmektedir. Bu, istikrarlı ve başarılı toplumların ortak bir kültür ve paylaşılan değerler ile birbirlerine bağlanmış olmaları gerektiği inancına dayanmaktadır (Heywood, 2016: 249).

1950'li yıllardan sonra Avrupa'ya göç hareketliliğin artmasıyla birlikte *kültürel ırkçılık* ya da ırksız ırkçılık olarak ifade edilen yeni bir dönem başlamıştır. Genlerin kültürel kodlarla değiştiğine inanan bu ırkçılık türü, kültüre ve topluluklara büyük önem verir. *Kültürel ırkçılık* iki farklı şekilde açığa çıkar: i- 'öteki'nin kültürünün aşağılanarak asimilasyona tabii tutulmasının doğal bir süreç olarak kabul edilmesi, ii- 'öteki' kültürle birarada yaşama reddedilerek, farklılıklarla bir arada yaşamanın mümkün olamayacağına yönelik inancın içselleştirilmesidir. Her iki ırkçılığın temeli kültürden yaşam tarzından beslenen ırkçılığı içermektedir (Keneş, 2014: 411). Bu ve benzeri argümanlar, özellikle kültür kavramı çerçevesinde, başka bir kesişme noktasını da beraberinde getirir. Dışlama politikaları kültürel farklılık görüşlerine gitgide daha fazla dayandırıldığından -örneğin Avrupa ülkelerinin göçmen kabulüyle ilgili yasaları (Gordon, 1964)- kültür kavramının ırkçılık tartışmalarında giderek daha merkezi bir rol oynadığı açıkça görülmektedir (Fenton, 1999: 69).

Irkçılık tartışmaları göç alanında ağırlıklı olarak tabakalaşma, ön yargı ve ayrımcılık konularıyla ele alınmaktadır. Bunun en önemli nedeni ABD'de köleliğin mirası, beyaz olmayan azınlık grupların ABD'ye devam eden göçü, sömürgecilik tarihi ve daha yakın zamanda azınlıkların Üçüncü Dünya'dan Avrupa'ya göçünü yansıtır. (Miles, 1989). Son zamanlarda kültürel ırkçılık özellikle göçmen gruplarına yönelik nefret söyleminin açığa çıkmasında etkili olan önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Avrupa'da yükselişi gözlemlenen aşırı sağ partilerin ve medyanın göçmenlere yönelik nefret söylemleri ve münferit nefret suçları ile kendini en yüksek çıtada gösteren bu olgunun, ne kadar sinsi olduğunu ve vahim olaylara sebebiyet verilebileceği kestirilememektedir. Bu da gerekli önlemlerin alınmasını, önleyici ve caydırıcı yaptırımların yapılmasını geciktirmektedir (Erden Kaya, 2020: 66).

KAYNAKÇA

- *Bernasconi, R. (2011). Irk Kavramını Kim İcat Etti. (Z. Direk & İ. Esine vd. Çev.) İstanbul: Metis yayınları.*
- *Blaut, J. M. (1992). The Theory of Cultural Racism. Antipode, 24 (4).*
- *Cox, O. C. (1948). Class, State and Race: A Study in Social Dynamics. Monthly Review Press: New York.*
- *Erden Kaya, E. (2020). Irk ve Irkçılık. Milliyetçilik Sözlüğü. (T. Erdem Ed.) Ankara: Otorite Yayınevi.*
- *Fenton, S. (1999). Etnisite. (C. Şad, Çev.). Ankara: Phoneix Yayınları.*
- *Gordon, M. (1964). Assimilation in American Life. New York: Oxford University Press.*

- *Heywood, A. (2016). Siyasi İdeolojiler. (L. Köker, çev.), Ankara: BB101 Yayınevi.*
- *Keneş, Hatice, C. (2014). Yeni Irkçı Söylemlerin Eklemli Niteliği ve Medyanın İşlevi. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 69 (2), ss. 407-433.*
- *Miles, R. (1989). Racism. London: Routledge.*
- *Marshall, G. (2003). Sosyoloji Sözlüğü. (O. Akınhay & D. Kömürcü) Ankara: Bilim ve Sanat.*
- *Macionis, John, J. (2015). Sosyoloji. (V. Akan, Çev.) İstanbul: Nobel Yayınları.*
- *Park, R., Burgess, Ernest, W. (2017). Asimilasyon ve Sosyal Kontrol. (P. S. Kızılçalı, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.*
- *Rex, J. (1973). Colonialism and the City. London: Routledge and Kegan Paul.*
- *Somersan, S. (2013). Irkların Olmadığı Bir Dünyada Irkçılık. Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar. (K. Çayır &M. Ayan Ceyhan) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*
- *Wieviorka, M. (1994). Racism in Europe. Unity and Diversty. Racism, Modernity, Identity on the Western Front. (A. Rattansi & S. Westwood Der.) Cambridge: Polity press, ss.173-189.*

İKAME GÖÇ

Nur Seda TEMUR
Öğr.Gör. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Uluslararası İş Birlikleri Ofisi, Ankara, nurtemur@metu.edu.tr, orcid: 0000-0001-8173-7925.

İkame göç kavramı en genel anlamıyla belirli demografik hedeflere ulaşmak için ihtiyaç duyulan göçmenlerin hacmi olarak tanımlanmaktadır. Bir diğer ifadeyle çeşitli sebepler doğrultusunda çalışan nüfus sayısındaki azalışın dengelenmesi veya çalışan nüfus sayısını artırmak amacıyla ülkedeki göçmen hacmini artırma politikası olarak açıklanmaktadır. İkame göç kavramı, nüfus dinamiklerinde göçün rolüne ilişkin demografik anlayışın gelişimini izleyerek, halihazırda azalmakta olan yaşlanan nüfusa veya çalışan nüfusun azalmasına karşı bulunan bir çözümdür. İkame göç kavramı doğurganlık sayısındaki azalış ve ölüm oranındaki artışla birlikte demografideki değişimden kaynaklı olarak ortaya çıkmıştır. Bu kavram aslında ülkeler tarafından seçilen bir politikadır. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki yaşlanan nüfusun yerine göçmenlerin geçiş fikri ortaya çıkmıştır. (Keely, 2009: 396)

Aslında ikame göç kavramı, 21. yüzyılın başında, Birleşmiş Milletler'in (BM) 2000 yılında yayınlamış olduğu bir raporunun ardından popülerlik kazandı ve ülkeler bu politikayı düşünmeye başladı (UN, 2000). Bu rapor kapsamında sekiz ülke için 1995-2050 yılları arasında nüfus hacimleri, düşük doğurganlık oranı ve yüksek yaşam beklentisi üzerindeki etkiyi dengelemek için gereken göçmen hacmi tahmin edilmiştir. Bu sekiz ülke ise şu şekildedir; Almanya, Kore, Fransa, İtalya, Japonya, Birleşik Krallık, Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri'dir. Fakat bunların yanı sıra Avrupa içinde aynı hesaplama yapılmış ve Avrupa Birliği'nin 15 üyesi için de tahminlerde bulunulmuştur. Rapor dahil edilen tüm gelişmiş ülke ve bölgelerde 2050 yılına kadar yaşlanan ve azalan nüfus senaryolarını öngörmüştür (Grant, 2001). Bu tahmin ve öngörülere göre nüfusun büyük bir oranının 65 ve üstü yaş gruplarında olacağı beklenmektedir. Bazı ülkelerde ve gelecekte daha fazlası için, en hızlı büyüyen yaş grubu "en yaşlı", yani 85 yaşın üzerindeki insanlar olacaktır. Ayrıca, yakın geçmişe benzer düşük doğurganlık seviyelerinde devam ettiği takdirde, bu ülkelerin birçoğundaki toplam nüfusun önümüzdeki 25-50 yıl içinde fiilen azalacağı tahmin edilmektedir (Keely, 2009: 399). BM raporu aynı zamanda göçün işgücünün yapısı üzerindeki etkisini üç farklı senaryo üzerinden açıklamaktadır. İlk senaryoda nüfus düşüşünü durdurabilmek için hangi düzeyde bir göç gerektiği üzerinde durulmuştur. İkinci senaryoda sabit işgücü büyüklüğünü koruma için hangi düzeyde bir göç gerektiği üzerine çalışılmıştır. Son senaryoda ise potansiyel destek oranı olarak ifade edilen 15 ile 64 yaş arasındaki sabit bir işçi ile 65 yaş ve üzeri emeklilere oranını korumak için hangi düzeyde bir göçün gerekli olacağı üzerine bir değerlendirme yapılmıştır (UN, 2000).

BM raporunun bu tahminleri doğrultusunda bir çıkarımda bulunmak gerekirse, yaşlanan ve azalan bir nüfusun sonucunda önemli sosyal, ekonomik ve politik etkileri olmaktadır. Bu etkiler sonucunda bazı merkezi siyasi olaylar da meydana gelmektedir. Nitekim

özellikle yaşlılık maaşları ile her geçen gün artarak yaşlanan nüfusun sağlık maliyetlerinin karşılanabilmesi için maddi kapasite üzerinde baskı giderek artmaktadır ve gelecekte de bu durumun değişmeyeceği öngörülmektedir. Bunun sonucunda da siyasi çıkışların olması kaçınılmaz bir hal alacağı tahmin edilmektedir (Coleman, 2001). Dolayısıyla, her ne kadar en çok üzerinde durulan yaşanan nüfus yoğunluğu ve ardından getirdiği sorunlar ana gündem olmasa da pek çok politik gündemin bir parçası haline gelmiş ve devam etmektedir.

BM raporuna göre, toplam nüfus büyüklüğünün, araştırma yapılan ülkelerde hâlihazırda gözlemlenenlere benzer büyüklükteki net göç girdileriyle 2050 yılına kadar korunabileceği sonucuna varılmıştır. Rapora göre çalışma çağındaki nüfus, 15-64 yaş aralığı ancak net göç değerlerinin büyük ölçüde artırılmasıyla korunabileceği ifade edilmektedir (Keely, 2009: 402). Rapor yayınladığı tarihten itibaren ikame göç ile ilgili olarak iki önemli ana sonucu varmıştır. Bunlardan ilki eğer net göçteki artış makul bir seviyede olursa yaşlanan nüfusun etkilerini geciktirebileceğidir. Bu durum ya istikrarı sağlayarak ya da toplam ve çalışma çağında olan nüfusun azalmasını yavaşlatarak olabilir. İkincisi ise, göç sayılarındaki artışın nüfusun yaşlanma süresini azaltmayacağıdır (Craveiro vd., 2019: 1326). Dolayısıyla, hedeflenen şey doğurganlık ve ölüm oranlarının etkilerinin yerini alacak bir demografik süreç olarak göçle ilgili verileri gözden geçirmektir. Bu doğrultuda ikame göç büyük bir olasılıkla yaşlanan toplumlar üzerindeki olumsuz etkilerin ele alınmasına yardımcı olacak bir etkiye sahip olacaktır. Kısacası, ikame göç, yaşlanan ve azalan nüfusa karşı üretilen bir politikadır. İkame göç ile ülkeler demografik dengeyi sağlayarak çalışan nüfus sayısını artırıp çalışma çağındaki nüfusun azalmasını yavaşlatmayı amaçlamışlardır.

KAYNAKÇA

- *Coleman, D. A. (2002). Replacement migration, or why everyone is going to have to live in Korea: A fable for our times from the United Nations. Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences, 357(1420), 583–598. doi:10.1098/rstb.2001.1034*
- *Craveiro, D., Oliveira, I. T., Gomes, M. C., Malheiros, J., Moreira, M. J., & Peixoto, J. (2019). Back to replacement migration: A New European perspective applying the prospective-age concept. Demographic Research, 40, 1323–1344. doi:10.4054/demres.2019.40.45*
- *Grant, L. (2001). "Replacement Migration": The UN Population Division on European Population Decline. Population and Environment, 22(4), 391–399. http://www.jstor.org/stable/27503753*
- *Keely, C. B. (2009). Replacement Migration. In P. Uhlenberg (Ed.), International Handbook of Population Aging (Vol. 1, pp. 395–406). U.S.A.: Springer.*
- *United Nations Population Division (2000) Replacement Migration: Is it A Solution to Declining and Ageing Population? United Nations, New York.*

İKİNCİL KORUMA

Tülin DEMİRCİ
Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İzmir, avcutulin.92@gmail.com, orcid: 0000-0001-6463-7367.

Uluslararası göç mevzuatında tamamlayıcı koruma olarak adlandırılan ikincil koruma; 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 63. maddesinde hüküm altına alınmıştır (TBMM, 2013). Bu statü Avrupa Birliği ortak sığınma sistemine uyum amacıyla kabul edilmiştir. Birliğin 2004/83/EC sayılı Vasıf Yönergesi ve Cenevre Sözleşmeleri uyarınca mülteci statüsünde olmayıp uluslararası korunmaya ihtiyacı bulunan kişileri ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır (Çelik, 2015: 78).

6458 sayılı kanunun 61. maddesindeki mülteci ve 62. maddesindeki *şartlı mülteci* statülerinde yer almayan ancak kaynak bölgeye geri gönderildiği takdirde;

- *Ölüm cezasına çarptırılacak,*
- *İşkence veya insanlık dışı* muameleye karşı karşıya kalacak
- Silahlı çatışmalar nedeniyle yaşam hakkına yönelik ihlallere maruz kalacak olması nedeniyle hedef bölgenin korumasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen kişilere verilen statü olarak tanımlanmaktadır (GİB, 2023).

Örneğin; kendi ülkesinde işlemiş olduğu basit bir suçtan dolayı kırbaç cezasına çarptırılacak olan kişiye ikinci koruma statüsü verilir. *Çünkü kırbaç cezası* modern hukuk sistemlerinde insanlık dışı *muamele olarak* kabul edilmektedir (Karaboğa, 2023).

İkincil koruma statüsünden yararlanmak isteyen sığınmacı durumunu belgelerle desteklemek zorundadır. İkinci korumada esas olan bireyin beyanlarını ispatlamasıdır (Karaboğa, 2023).

İkincil koruma statüsü alan bireyler, kanunlarla Türk vatandaşlarına hasredilen meslek ve görevler dışındaki işlerde bağımlı veya bağımsız olarak *çalışabilir.* Bu kişilere Göç İdaresi Başkanlığı tarafından verilen kimlik belgeleri çalışma izni yerine geçer (CSGB, 2023).

Sığınmac*ılar belli durumlarda ikinci koruma statüsünün dışında tutulabilmektedir. Başvuru sahibi;*

- Birleşmiş Milletlerin herhangi bir organı tarafından koruma altına alınmışssa,
- Kamu düzeni ve güvenliğini sekteye uğratacağına ilişkin ciddi kanıtlar varsa,
- *İşlediği suçun cezasını çekmemek için ülkesini terk etmişse,*
- Savaş suçu ile barış ve insanlığa karşı suç işlediğine yönelik bir kanıt varsa,
- Sığındığı *ülke sınırları dışında ağır bir siyasi suç işlediyse*,
- Birleşmiş Milletlerin temel ilke ve değerlerine aykırı suç işlediyse uluslararası korumadan yararlanamamaktadır (TBMM, 2013).

6458 sayılı kanunun ilk halinde ikincil koruma uygulamasından yararlanan yabancılara verilen kimlik belgesinin geçerlilik süresi bir yıldı. Yani yabancının uluslararası korumadan yararlanabilmesi için bir sonraki yıl aynı başvuru süreçlerinden geçip yeni bir kimlik belgesi alması gerekmekteydi (MGP, 2017: 18). 06.12.2019 tarihinde kanunun 83. maddesinde yapılan değişiklikle süre sınırı kaldırılmıştır.

İkincil koruma sahibinin; eşine, kendisinin veya eşinin çocuğuna 3 yılı geçmeyecek şekilde ikamet izni verilebilmektedir. Kaynak ülkenin hukuk kurallarına göre birden fazla kişiyle evli olması durumunda sadece bir eşe ikamet izni verilebilmektedir. Bireylerin boşanması durumunda ikincil koruma sahibinin eşine 3 yıl Türkiye'de kalmış olmak şartıyla *kısa süreli ikamet izni verilebilir. Aile içi şiddet nedeniyle boşanma gerçekleşmesi* durumunda 3 yıllık süre şartı aranmamaktadır. Destekleyicinin vefat etmesi durumunda ise *süre şartı aranmaksızın* kısa süreli ikamet izni verilmektedir (6458 sk. md.34).

İkincil korumadan yararlanan kişiye kamu güvenliği gerekçe gösterilerek belirlenen ilde belli süreyle ikamet şartı getirilebilir (6458 sk. md.34).

*İkincil koruma şar*tlar üzerinden devam eden bir statüdür. Korumanın kabulüne ilişkin şartların ortadan kalması durumda statü sona ermektedir. Hedef ülkedeki mevcut durum, şartların kalıcılığı göz önünde tutularak statünün devamı veya sonlanmasına ilişkin karar verilmektedir (6458 sk. md.85).

KAYNAKÇA

- *CSGB. (2023). İkincil Koruma. https://www.csgb.gov.tr/uigm/yabanci-statuleri/multeci-ve-ikincil-koruma-statusu/ adresinden alındı*
- *Çelik, N. B. (2015). Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayı, 1, 67-148.*
- *GİB. (2023). İkincil Koruma. https://www.goc.gov.tr/ikincil-koruma adresinden alındı*
- *Karaboğa. (2023). Uluslararası Koruma: Nedir, Türleri Nelerdir? https://www.karaboga.av.tr/uluslararasi-koruma/ adresinden alındı*
- *MGP. (2017). Sivil Toplum Diyaloğu Mültecilerin Uyumu Projesi Türkiye ve AB Ülkeleri arasında Karşılaştırma: Bir Koruma Biçimi olarak Uyum. AB.*
- *TBMM. (2013). Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf adresinden alındı*

İKİYE BÖLÜNMÜŞ EMEK PİYASASI KURAMI

Filiz GÖKTUNA YAYLACI
Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Eskişehir, fgoktuna2@anadolu.edu.tr, orcid: 0000-0002-7937-8676

İkiye bölünmüş emek piyasası kuramı Piore (1979) tarafından geliştirilmiştir (Massey vd., 1993; King, 2012; Kurekova, 2011). Kuramın başlangıç noktası, ikili işgücü piyasasına dayalı bir şekilde "Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies" başlıklı kitapta orijinal olarak ortaya konan analiz çerçevesidir (Piore, 1986). Piore, bu kitapta Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri›nin sanayileşmiş bölgelerine yönelik işçi göçünü açıklayabilmek için bir kuram sunmaya çalışmıştır (Nestor, 1981). Piore'nin argümanı esasen Fordist seri üretim dönemine atıfta bulunurken yaklaşım, Sassen›in küresel şehirler üzerindeki çalışmalarıyla daha da geliştirilmiştir (1988, 1991). Göçün talebe dayalı doğası vurgulanırken endüstriyel kalkınmanın ve küresel şehirlerdeki büyüme ve gelişimin göçle olan ilişkisi üzerinde durulmuştur (King, 2012).

İşgücü piyasasındaki bu düalizm, temelde, modern endüstriyel ekonomiye bağlı görünen değişkenlik ve belirsizlikle bağlantılıdır (Piore, 1978). İkiye bölünmüş emek piyasası kuramı gelişmiş dünyadaki ekonomilerin ikili ya da bölünmüş doğasına işaret etmektedir (O'Reilly, 2015). Kuramın göç bağlamındaki açıklamaları gelişmiş bir ekonomiye sahip ülkelerde ikili bir işgücü piyasasının varlığına dayanmaktadır (King, 2012).

İkiye bölünmüş emek piyasası kuramına göre birincil sektör ya da birincil emek piyasası olarak adlandırılan emek piyasasında güvenceli, daha iyi ücret getiren, daha yüksek statü sağlayan, istikrarlı, düzenli ve daha çekici işler yer alırken ikincil sektör ya da ikincil emek piyasasında düşük nitelikli işgücü gerektiren, daha az ücret getiren, güvencesiz, istikrarsız, emek yoğun ve çekici olmayan işler yer alır (King, 2012; O'Reilly, 2015; Piore, 1978; Massey vf., 1993). Yerli işçilerin düşük ücret, düşük statü gibi olumsuz özellikleri nedeniyle ikincil piyasada yer alan işlerde çalışmayı reddetmesiyle bu tür emek yoğun işler için görece düşük vasıflı işçi talebi ortaya çıkar (Kurekova, 2011; Abadan-Unat, 2002). Kadınlar, gençler, azınlık grupları ve göçmenler gibi marjinal ya da dezavantajlı olarak görülen gruplar bu ikincil piyasadaki işlerde çalışırlar (Piore, 1978). Bu bağlamda özellikle de yurtdışından geçici işgücü alınması ihtiyacı ortaya çıkmaktadır (O'Reilly, 2015). Böylece ekonomideki yapısal değişiklikler ile göç arasındaki ilişkiyi vurgulayan kuram, göç dinamiklerini daha çok talep boyutunda açıklamaya çalışır (Kurekova, 2011). Rasyonel tercih modellerinden farklı olarak kuram, bakış açısını bireyler tarafından alınan kararlardan uzaklaştırarak uluslararası göçün modern sanayi toplumlarının içsel emek taleplerinden kaynaklandığını savunur (Massey vd., 1993). Buna göre uluslararası emek göçü, temel olarak itme faktörlerince değil, çekme faktörleri tarafından yönlendirilmektedir (King, 2012). Bu çerçevede Piore göç süreçlerini açıklamak üzere kuramında şu faktörleri gözetmektedir; (1) sanayileşmiş alanlara olan ilgi, (2) yerli işçilerin reddettiği işler, (3) başlangıçta göçmenlerin geçici ikamet niyeti ve (4) vasıfsız işgücü özellikleri (Nestor, 1981).

İkiye bölünmüş emek piyasası kuramı penceresinden bakıldığında gelişmiş ekonomilere sahip endüstri toplumlarında göç süreci var olan ikili işgücü piyasasının yapısı ve talebiyle ilişkili olarak üç aşamalı bir şekilde gerçekleşir; Buna göre ilk aşamada işveren-

ve bölünmüş işgücü piyasalarına ilişkin çok yönlü perspektifinin, göçmen emeğinin analizi bağlamında geleneksel ekonomik kuramlardan daha umut verici bir nitelik taşımakta olduğu açıktır (Nestor, 1981).

KAYNAKÇA

- *Abadan-Unat, N. (2002). Bitmeyen Göç: konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa. (1.Basım). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*
- *King, R. (2012). TheoRies and Typologies of MigRaTion: An overview and a primer. Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations 3/12: Malmö: Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare (MIM) Malmö University*
- *Kurekova, L. (2011). Theories of migration: Conceptual review and empirical testing in the context of the EU East-West flows. Paper prepared for Interdisciplinary conference on Migration. Economic Change, Social Challenge. April 6-9, 2011, University College London*
- *Massey, D. S.; Arango, J; Hugo, G.; Kouaouci, A.; Pellegrino, A.; Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. Population and Development Review,19 (3), 431-466.*
- *Nestor, P. R. (1981). Reviewed Work(s): Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies by Michael J. Piore. Contemporary Sociology, 10(2), 298-299*
- *O'Reilly, K. (2015). Migration theories: a critical overview in Triandafyllidou, A. (ed.) Routledge Handbook of Immigration and Refugee Studies, Abingdon, Oxford: Routledge, pp. 25-33.*
- *Piore, M. J. (1978). Dualism in the Labor Market: A Response to Uncertainty and Flux. The Case of France. Revue Économique, 29(1), 26-48*
- *Piore, M. J. (1979). Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies. Cambridge University Press*
- *Piore, M. J. (1986). The Shifting Grounds for Immigration. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 485, 23-33*

İLİŞKİLER AĞI (NETWORK) KURAMI

Kıvanç DEMİRCİ
Dr. Öğr. Üyesi. Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, kivancdemirci4@gmail.com, orcid: 0000-0001-6598-6673

Göç kuramları, genellikle insan hareketlerinin nedenleri, hareketlilik sonrası toplumsal etkilerin incelenmesi, göçmenlerin motivasyonu, göç hareketlerinin olgusal yönü gibi temel konular üzerinde durmaktadır. İlişkiler ağı kuramı ise göç hareketlerinin devamını sağlayan zaman ve mekândaki değişkenlere odaklanmaktadır. Göçmenleri edilgen bir konumdan çıkartarak merkeze almasıyla diğer kuramlardan ayrılmaktadır (Massey ve diğerleri, 1993: 435). Göç dinamiklerini tarihsel olgularla birleştirmesi kuramın özgün yönünü oluşturmaktadır (Özdal, 2021: 59).

İlişkiler ağı kuramına göre; bireyler, göç hareketlerini gerçekleştirirken çeşitli sosyoekonomik maliyetlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu maliyetlerin üstesinden gelebildikleri ölçüde göç kararlarını vermektedir (Light, Bhachu, & Karageorgis, 1989). Göç süreçlerinin ortaya çıkarttığı bu zorlukların üstesinden gelmenin bir yolu; hedef bölgede kurdukları akrabalık, etnik köken benzerliği, arkadaşlık gibi sosyal ağlardır (Unat, 2002: 18).

Sosyal ağ; göçmenlerin ana vatanlarındaki bireylerle kurdukları sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkiler olarak tanımlanmaktadır (Massey, ve diğerleri, 1993: 435). Ağlarda örgütlenme ihtiyacı bulunmamaktadır. Bu nedenle komplike bir sistem değillerdir. Oluşumu için gerekli şekil şartları veya kurallar bulunmamaktadır. Göçmenler arasındaki herhangi bir karşılıklı ilişkinin varlığı ile ağlar oluşturulabilmektedir (Çağlayan, 2006).

Teori, hedef bölgedeki öncü göçmenler üzerine kurulmuştur. Göç ettikleri bölgelerde kazandıkları yaşam tecrübeleriyle kaynak bölgeleri birbirine bağlayan ağlar oluşturan göçmenler, bu sayede insan hareketliliğini kolaylaştırmaktadır. Göçmenler bu ağlar aracılığıyla hedef bölge hakkında bilgiler edinmekte ve zorlukların üstesinden daha rahat bir şekilde gelmektedir. İkinci ve üçüncü kuşak göçmenlerin de hedef bölgelere gelmesiyle ağlar genişlemekte bu sayede zincirleme göçler oluşmaktadır (Adıgüzel, 2022: 33).

Sosyal ağların kurulması, göç kararının alınması için yeterli bir koşul değildir. Göçmenler ağ kurarken beceri, ekonomik güç, eğitim geçmişi gibi potansiyel kaynaklara da sahip olmalıdır. Örneğin Fas'ta tarım işçisi olarak çalışan bir birey hedef ülkeye giderken sosyal bağlantılarının yanında geçmiş iş tecrübelerine de güvenmektedir (Bartham, Poros, & Monforte, 2017: 208).

Ağın, göçmenler üzerinde maliyeti artırması, göç hareketliliğini kolaylaştırması gibi olumlu etkilerinin yanında çeşitli olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Literatürde yapılan bazı çalışmalar, kaynak ülkeden gelen göçmenlere verilen sözlerin her zaman tutulamadığı bu nedenle çatışmaların ortaya çıktığı sonucuna ulaşmıştır (Bartham, Poros, & Monforte, 2017: 209; Poros, 2011). Sosyal ağlara ilişkin ortaya çıkan diğer bir sorun da yabancılaşmaya ilişkindir. Ağın çok iyi işlemesi göçmenin toplumun diğer üyeleriyle olan iletişimini azaltmaktadır. Göçmenler entegrasyon ihtiyacı duymamakta, toplumdan izole bir yaşam sürmektedir. Topluma yabancılaşma nedeniyle duygusal zorluklar, kimlik sorunları, motivasyon kaybı gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Türkiye'den Almanya'ya göç eden bireylerin evliliklerini kendi aralarında gerçekleştirmeleri, uzun yıllar Almanya'da hayatını sürdüren bireylerin Almancayı net bir şekilde

konuşamaması, mümkün olduğunca dışa kapalı arkadaş gruplarının oluşması bu konuda verilecek temel örnekler arasında yer almaktadır (Yalçın, 2004: 53).

İlişkiler ağı kuramının temel varsayımları şu şekilde özetlenebilir: (Unat, 2008).

- Ağlar, hedef bölgelerde toplumsal dayanışmayı sağladığından dolayı göç hareketlerini kolaylaştırıcı işlevi bulunmaktadır.
- Ağların riskleri azaltan bir özelliği bulunmaktadır. Kurulan ağlar ile barınma, beslenme, giyim gibi temel ihtiyaçlar desteklenmektedir (Glitz, Dustmann, & Glitz, 2005).
- Ağların oluşturulması için herhangi bir kural bulunmamaktadır. Sürekli değişim ve dönüşüm içerisinde yer almaktadırlar.
- Aile birleşimi, vatandaşlık elde edilmesine yönelik kolaylaştırıcı politikalar ile kültürel alana saygı gösterilmesi ağları genişletmektedir.
- Ağlar her zaman olumlu özellik göstermez. Verilen sözlerin tutulmaması, yabancılaşma gibi durumlara neden olması nedeniyle eleştirilmektedir.

Kuram, göçün; dinamikleri ile zaman ve mekân arasındaki ilişkileri kavramsallaştırma konusunda önemli görülmektedir. Hedef bölgelerle uzun süreli iletişim imkânı sağlayan ağlar ilk kez Randolph Bourne tarafından kavramsallaştırılan ulusaşırıcılık kavramının da devamını sağlamaktadır (Tunay, 2017).

KAYNAKÇA

- *Adıgüzel, Y. (2022). Göç Sosyolojisi. Ankara: Nobel Yayıncılık.*
- *Bartham, D., Poros, M. V., & Monforte, P. (2017). Göç Meselesinde Temel Kavramlar. Ankara : Hece Yayınları .*
- *Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17, 67-91.*
- *Glitz, A., Dustmann, C., & Glitz, A. C. (2005). Immigration, Jobs and Wages: Theory, Evidence and Opinion. London : CERP.*
- *Light, I., Bhachu, P., & Karageorgis, S. (1989). Migration Networks and Immigrant Entrepreneurship. California Immigrants in World Perspective: The Conference Papers,, (s. 1-10). California .*
- *Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. Population and Development Review, 19(3), 431-466.*
- *Özdal, B. (2021). Uluslararası Göç ve Nufus Hareketleri Bağlamında Türkiye . Bursa: Dora Yayıncılık.*
- *Poros, M. V. (2011). Modern Mgrations: Gujarati Indian Networks in New York and London. Stanford: Stanford University Press.*
- *Tunay, E. (2017). Ulusal Sınırları Aşmak: "Ulusaşırıcılık". https://perspektif.eu/2017/09/01/ulusal-sinirlari-asmak-ulusasiricilik/ adresinden alındı*
- *Unat, N. A. (2002). Bitmeyen Göç. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*
- *Yalçın, C. (2004). Göç Sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.*

İLTİCA

Tuba NERGİZ
Yüksek Lisans Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bitlis, tuba_nergiz46@hotmail.com, orcid: 0000-0003-2115-356X

Çağlar boyunca insanlar yaşadıkları topraklardan ayrılarak başka coğrafyalara geçici veya sürekli yerleşmek maksadıyla göç etmişlerdir. Bu göçler bazen iradi olurken bazen de zorunluluklardan kaynaklanmıştır. Zorunluluğa dayanan göç, iltica kavramını doğmasına neden olmuştur (Erdil, 2020: 72).

Soyu, inancı, milliyeti, siyasi fikirleri veya sosyal grup mensubiyeti sebebiyle zulme uğrama endişesi taşıyan bireylerin yurtlarını terk ederek başka bir devlete sığınması olarak tanımlanan (afad.gov.tr, 2023), Arapça lcA kökünden gelen iltica "ءاجتلإ", Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde (2023) "sığınma" olarak karşılık bulmaktadır (Etimolojiturkce, 2023). Kavram, Batı kaynaklarında ise insan onuruna yakışmayan koşullarda akıl hastanesine kapatılan hastaların insani bir biçimde korunması ve iyileştirmesini içeren sığınma/sığınak manasındaki "asylium" kelimesi ile ilişkilendirilmiştir (Karakoç, 2023: 263).

Sıklıkla birbiri yerine kullanıldığı görülen, sığınma ve iltica kavramları hukuki açıdan bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Sığınma, zorunlu sebeplerden ötürü gönülsüz olarak sistemsiz bir şekilde girişilen ve ülke sınırlarını aşmayı amaçlayan bulunduğu yeri terk etme haliyken, iltica göçü gerçekleştirecek kişinin ilk aşamadan son aşamaya kadar hukukla çerçevelendirilmiş bir düzlemde hak arama davranışı olarak kabul edilmektedir (Erdil, 2020: 72). Sığınmacı; iltica başvurusunda bulunan kişilere denir. Tüm mülteciler iltica sürecinin başlangıcında sığınmacı kabul edilirken, her sığınmacı mülteci sayılmaz. Mültecilik, iltica talebinin başvurulan devlet tarafından resmi olarak onaylanmasıyla tanımlanır (Karakoç, 2023: 263). İlticanın öznesi olan, hukuk dilinde "mülteci" olarak adlandırılan kişiler üzerlerine sinen korkunun etkisiyle ülkelerine geri dönüş sağlayamamakta ya da bu isteği taşımamaktadırlar (Bulut & Bimay, 2020: 12).

İltica kavramı 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi; "Herkes eziyet karşısında farklı ülkelerden iltica talebinde bulunma ve iltica olanağından istifade etme hakkına sahiptir." maddesiyle ilk kez temel insani bir hak olarak tanınmıştır (Çayırlı, 2020: 23). Sancar ve Peker'e göre bu hak her ne kadar açık bir şekilde İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde kişisel bir hak olarak ilan edilse de kabulünden bu yana devletlerin bahşettiği bir lütuf gibi idrak edilmiş ve bu algı ilticanın devletlerin istemine tabi, ahlaki bir misyon olarak görülmesine yol açmıştır. Böylelikle iltica hakkı insani-kişisel bir haktan, devletlerin kendi hukuk sisteminde ve başka devletlerle gerçekleştireceği anlaşmalarla çerçevesi çizilen bir egemenlik tutumu olarak "devlet hakkı"na dönüşmüştür (Peker & Sancar, 2005: 8).

İltica hukukunun gelişim evresine bakıldığında, yeniliği olgunlaşmamış yapısının nedenleri arasında sayılabilmektedir. İltica kavramına dair düzenlemeler II. Dünya Savaşı ertesi döneme tekabül etmektedir. Savaşın yıkıcı etkisiyle milyonlarca insanın yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalmaları bu konuda uluslararası toplumu Birleşmiş Milletler önderliğinde çalışmalar yapmaya itmiştir. Konuyla ilgili düzenlemelerin yer aldığı, aynı zamanda mülteci hukukunun temel taşı olan ilk sözleşme 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi'dir (Menekşe, 2018: 69). Bu sözleşmenin sadece savaş ertesi durumu baz alan problemleri çözmek için hazırlanmış olması ve hem zamansal hem de coğrafi kısıtlamaları barındırması ardından gelen dün-

ya geneli mülteci hareketliliğinde, uluslararası koruma ihtiyacı duyan bireylerin mülteci olarak değerlendirilmemelerine neden olmuştur. Bu sınırlılığı aşmak için yazında New York Protokolü olarak bilinen Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü hazırlanarak Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmiştir. Böylelikle Cenevre Sözleşmesi madde 1'deki "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve…" ve "söz konusu olaylar" sonucunda ifadeleri sözleşmeden çıkarılarak protokolün zamansal ve coğrafi kısıtlamalardan arıtılarak taraf devletlerce tatbik edileceği belirtilmiştir (Parlak & Şahin, 2015: 69).

Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Protokolüne taraf olan Türkiye, Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan kısıtlamaları kaldıran New York Protokolüne 1 Temmuz 1968 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile dahil olarak zamansal kısıtlama uygulamasını kaldırmış fakat "çekince koyma hakkı"ndan faydalanarak, Cenevre Sözleşmesi ile getirilen coğrafi kısıtlama uygulamasını devam ettireceğini beyan etmiştir (Parlak & Şahin, 2015: 70).

KAYNAKÇA

- *Bimay, M., Bulut, Y. (2020). Göçle ilgili kavram ve kuramlar. Bulut, Y., Akın, S. (Ed.). Yerel, ulusal ve küresel boyutlarla göç ve mülteci sorunu. (SS. 9-32). Çizgi Kitabevi, İstanbul.*
- *Erdil, B. (2020). Göç ve Mülteci Hareketlerinin Türkiye'nin Göç Politikalarına Etkileri. Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(2), 71-86.*
- *Etimolojiturkce. (2022). İltica. 09 17, 2023 tarihinde Etimolojiturkce:*
- *https://www.etimolojiturkce.com/arama/entegrasyon adresinden alındı*
- *https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu, (09.09.2023).*
- *Karakoç, İ. (2023). Osmanlı Tâbiiyet Hukuku Bağlamında Gerçek Vatandaşlık Statüsünün Önemi Göç, İltica ve Sığınma Olguları Üzerinden Tarihî Bir Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6(1), 255-296.*
- *Menekşe, T. (2018). İltica Hukukunda Hariçte Bırakma Değerlendirmesi. Göç Araştırmaları Dergisi, 4(1), 66-111.*
- *Parlak, B., Şahin, A. U. (2015), Türkiye İltica ve Göç Mevzuatının Coğrafi Kısıtlama Uygulaması Yönünden Analizi. Tesam Akademi Dergisi - Turkish Journal of TESAM Academy, 2(2), 65-79.*
- *Peker, B., Sancar, M. (2005), Mülteciler ve İltica Hakkı, İnsan Hakları Derneği İktisadi İşletmesi Yayını, Ankara.*
- *TDK. (2023). İltica. 09 17, 2023 tarihinde TDK: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı*

İLTİCA VE GÖÇ ULUSAL EYLEM PLANI

İsmail ÖZ
Dr. Öğr. Üyesi Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Erzurum ismailoz@atauni.edu.tr orcid: 0000-0003-2575-9534

İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı, Türkiye'nin aday ülke olarak Avrupa Birliği'ne katılım süreci doğrultusunda 2001 yılında imzaladığı ve 2003 yılında revize ettiği Katılım Ortaklığı Belgesine istinaden sahip olduğu "iltica, göçmen ve yabancılar mevzuatının ve sisteminin AB müktesebatı ve sistemleri ile uyumlu hale getir[ilmesini]" amaçlayarak bu "uyumlaştırma sürecinde yürürlüğe konması gereken yasal düzenlemeleri, idari yapılanma ve fiziki alt yapının tamamlanması için gereken yatırımları ve alınması gereken tedbirleri ve önlemleri kapsar" (İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı, 2004). Bu noktada Katılım Ortaklığı Belgesi kısa vadede "yasadışı göçle mücadelenin güçlendirilmesi ve Avrupa Topluluğu ile bir geri kabul anlaşmasının müzakere edilerek mümkün olan en kısa zamanda sonuçlandırılması"nı, uzun vadede ise "yasadışı göçün önlenmesi amacıyla, göçe (kabul, geri kabul, sınırdışı etme) ilişkin müktesebatın ve iyi uygulamaların kabul edilmesi ve uygulanması"nı ve "1951 Cenevre Sözleşmesine getirilen coğrafi çekincenin kaldırılması da dahil olmak üzere, iltica alanında AB müktesebatı ile uyumlaştırmaya başlanması; iltica başvurularının incelemeye alınması ve değerlendirilmesi sisteminin güçlendirilmesi; sığınmacılar ve mülteciler için barınma imkanı ve sosyal destek sağlanması"nı tavsiye eder (Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi, 2003). Söz konusu tavsiyelerin eylem planına dönüşmesi için 2004 Kasım başında başlayan çalışmalar bir ay içinde tamamlanarak İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı hazırlanır. "Sığınma ve Göç Alanındaki AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Plânı" adıyla da Bakanlar Kurulu'nda kabul edilerek 25.3.2005'te yürürlüğe konur (Güner, 2007, s. 87).

KAYNAKÇA

- Güner, C. (2007). The Road- Map of Turkey About Refuge: The National Action Plan. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *56*(4), 81-109. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000308
- *İltica Ve Göç Ulusal Eylem Planı*. (2004). TC İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. Geliş tarihi gönderen https://www.goc.gov.tr/iltica-ve-goc-ulusal-eylem-plani
- *Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi. (2003). Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği İle İlişkiler Genel Müdürlüğü. Geliş tarihi gönderen https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2003.pdf*

İNSAN TİCARETİ

Tülin DEMİRCİ
Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İzmir, avcutulin.92@gmail.com, orcid: 0000-0001-6463-7367.

Birleşmiş Milletler İnsan Ticaretini, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretini Önleme, Durdurma ve Cezalandırma Protokolü'nde insan ticareti; cebirle veya cebir kullanma tehdidiyle kaçırma, dolandırma, aldatma yöntemlerini kullanarak kişilerin bir yerden bir yere taşınması ve devredilmesi olarak tanımlanmaktadır (UN, 2023). ABD yasalarında; cinsel sömürü, zorla çalıştırma, organ kaçakçılığı nedeniyle bireylerin kaçırılması, barındırılması ve zorla alıkonulması insan ticareti olarak tanımlanmaktadır (Farrell, 2009: 243-247). 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda ise insan ticareti; fuhuş, zorla çalıştırma, hizmet ettirme amacıyla cebir ve şiddet kullanarak veya zayıf durumlarından yararlanarak kişileri hedef bölgeye sokmak, kaçırmak veya barındırmak olarak tanımlanmıştır (TBMM, 2004). Uluslararası mevzuat hükümlerinde suç olarak kabul edilen insan ticaretini gerçekleştiren kişiye insan taciri denilmektedir (Akgün, 2016: 162).

Kitlesel göç hareketlerinin artış göstermesi nedeniyle insan ticareti suçu en hızlı büyüyen organize suç türleri arasına girmiştir (Neha A Deshpande & Nour, 2013). Bu suçlar genellikle örgütlü suç grupları tarafından zincirleme suç şeklinde işlenmektedir. Failler insan ticaretinden elde ettiği gelirleri sahte evrak düzenlenmesi, gümrük memurlarına rüşvet, uyuşturucu gibi suçlara aktarmaktadır (Kızılsümer, 2007: 113).

İnsan ticareti failleri, göçmenlerin zayıf sosyoekonomik durumlarından yararlanarak onları istismar etmektedir. Yasadışı yolları kullanmaya çalışan bireyler insan ticareti suçlarına maruz kalmaktadırlar (Nazer & Greenbaum, 2020).

Uluslararası Çalışma Örgütü, Uluslararası Göç Örgütü ve Walk Vakfı'nın işbirliğiyle 2022 yılında Modern Kölelik Raporu yayımlanmıştır. Rapor, 2021 yılında yaklaşık 27,6 milyon kişinin istismara maruz kaldığını vurgulamıştır. Bu kişilerin yaklaşık 6,3 milyonu cinsel sömürüye 3,9 milyonu zorla çalıştırılmaya konu olmuştur (ILO, 2022). Avrupa Birliği tarafından yayımlanan istatistiklere göre; 2021 yılında insan ticaretinden 7155 kişi mağdur olurken 2514 kişi de hapis cezasına çarptırılmıştır. Avrupa Birliği üye ülkelerinde insan kaçakçılığı suçunun 2014 yılından bu yana düzenli olarak artış gösterdiği de görülmektedir (EUROSTAT, 2023). Türkiye'de de 2013 – 2022 yılları arasında insan ticareti mağdurlarının artış eğiliminde olduğu görülmektedir. 2013 yılında 21 kişi insan ticareti mağduruyken 2021 de 402 kişi 2022 de ise 345 kişi insan ticareti suçuna konu olmuştur (GİB, 2022).

Uluslararası hukukta insan ticaretinin önlenmesine ilişkin ilgi alanlarına göre çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Bu konudaki ilk uluslararası düzenleme 1904 yılında kabul edilen Beyaz Kadın Ticaretinin Önlenmesine İlişkin Sözleşmedir. Bu sözleşme kadınların fuhuş ve zorla çalıştırılmasının önlenmesine ilişkin hükümler içermektedir. 1921 yılında Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesi, 1933 yılında ise Kadın Ticaretinin Engellenmesi Sözleşmeleri kabul edilmiştir. Tablo 1'de insan ticaretinin önlenmesine ilişkin diğer düzenlemeler yer almaktadır.

Tablo 1: İnsan Ticaretinin Önlenmesine İlişkin Sözleşmeler

Tarih	Sözleşme
02.12.1949	Birleşmiş Milletler İnsan Ticaretinin ve Fuhuş Amacıyla İstismarın Önlenmesi Sözleşmesi
07.09.1956	Kölelik, Köle Ticareti ve Köleliğe Benzer Kurum ve Uygulamaların Lağvına Dair Sözleşme
25.09.1956	Köleliğe Karşı Sözleşme
02.09.1990	Çocuk Hakları Sözleşmesi
25.05.2000	Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili Protokol
19.05.2000 30.04.2002 19.07.2002	REC Kararları
25.12.2003	İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesi, Durdurulması ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol
29.04.2004	İnsan Ticaretinin Önlenmesine İlişkin Avrupa Birliği Direktifi
16.05.2005	İnsan Ticaretine Karşı Avrupa Sözleşmesi
05.04.2011	İnsan ticaretinin önlenmesi ve insan ticaretiyle mücadele ve mağdurlarının korunmasına İlişkin Konsey Direktifi
01.09.2015	M Genel Kurulu Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi'

Kaynak: (Renk & Demir, 2011: 55: U.S Department Of State, 2023).

Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti suçu birbirine sıkça karıştırılan kavramlar arasında yer almaktadır. Ekonomik kaygılarla belli bir ülkeye yasadışı girişi kolaylaştıran göçmen kaçakçılığında zorlama ve istismar bulunmamaktadır. İnsan ticaretinde, zorlama ve sömürüyle bireyler istismara maruz kalmaktadır. İnsan ticaretinden mağdur olan bireylerin büyük kısmı kaçırılmakta veya aldatılmaktadır (Albanese, Broad, & Department, 2022).

KAYNAKÇA

- *Akgün, E. (2016). Modern Kölelik İnsan Ticareti ve Rakamlarla Türkiye Gerçeği. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22(1), 157-181.*
- *Albanese, J. S., Broad, R., & Department, D. G. (2022). Consent, Coercion, and Fraud in Human Trafficking Relationships. Journal of Human Trafficking, 8(1), 13-32.*
- *EUROSTAT. (2023). Trafficking in human beings statistics. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Trafficking_in_human_beings_statistics#Number_of_registered_victims_and_of_suspected_and_convicted_traffickers adresinden alındı*
- *Farrell, A. (2009). State and local law enforcement responses to human trafficking: explaining why so few trafficking cases are identified in the United States. Immigration, Crime and Justice, 13, 243 - 259.*
- *GİB. (2022). İnsan Ticareti İle Mücadele. https://www.goc.gov.tr/insan-ticareti-ile-mucadele-istatistik adresinden alındı*
- *ILO. (2022). Global Estimates of Modern Slavery Forced Labour and Forced Marriage. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_854733.pdf adresinden alındı*

- *Kızılsümer, D. (2007). İnsan Tıcareti ile Mücadele: Uluslararasi Belgeler ve Türkiye'nin Çabaları. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 113-145.*
- *Nazer, D., & Greenbaum, J. (2020). Human Trafficking of Children. Pediatric Annals, 49(5), 209-214.*
- *Neha A Deshpande, B., & Nour, N. M. (2013). Sex Trafficking of Women and Girls. Rev Obstet Gynecol, 6(1), 22-27.*
- *Renk, B., & Demir, O. Ö. (2011). İnsan Ticareti ve Yasal Düzenlemeler: Eski Sorunlar, Yeni Çözümler. Turkish Journal of Police Studies Vol: 13 (1), 13(1), 51-76.*
- *TBMM. (2004). Türk Ceza Kanunu . https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf adresinden alındı*
- *U.S Department Of State. (2023). International Conventions Relevant to Combating Trafficking in Persons. https://www.state.gov/international-conventions-relevant-to-combating-trafficking-in-persons/ adresinden alındı*
- *U.S Justice. (2023). What is Human Trafficking? https://www.justice.gov/humantrafficking/what-is-human-trafficking adresinden alındı*
- *UN. (2023). Human Trafficking. https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/human-trafficking.html#:~:text=-Human%20Trafficking%20is%20the%20recruitment,every%20region%20of%20the%20world. adresinden alındı*

İSKÂN

Merve ÇETİN
Arş. Gör. Dr. Pamukkale Üniversitesi İTBF Sosyoloji, Denizli, mervecetin.pau@gmail.com, orcid: 0000-0001-5950-9600.

Kavram olarak iskân, Osmanlıca "sükûn" kelimesinden türemiştir. Oranın sakini kılma, yerleştirme, oturtma, ev sahibi etme, barındırma gibi anlamlarda kullanılmaktadır (Devellioğlu, 2009: 451; Par, 1984: 177) Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde (2023) iskân; yurtlandırma, yurtlanma, yerleşim anlamlarıyla kullanılmaktadır. Kişilerin sürekli oturmak üzere bir yere yerleştirilmesi, yurt edindirme ve boş bir alanı doldurma şeklinde de tanımlanmaktadır (Koç, 2020: 649). Kavram aynı zamanda "planlı olarak bir yerden başka bir yere göç ettirilmesi şeklinde de tanımlanmaktadır (Daşçıoğlu, 2007: 77). Kavramın ekseriyetle "yerleşim" ile eş anlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir. Literatüre bakıldığında iskân (yerleştirme)nin; toprak hâkimiyeti, devlet politikalarına ters düşecek grupları dağıtma gibi siyasal sebeplerin yanı sıra afet gibi coğrafi sebeplerden dolayı da zorunlu göç olarak uygulandığı görülmektedir. Zaten 2510 sayılı İskân Kanunu'nda da (1) Kalkınma Projelerinden Kaynaklı Yeniden Yerleştirmeler, (2) Mübadele Yasası Kapsamında Yeniden Yerleştirme Uygulamaları, (3) Afet Yönetimi ve Politikaları şeklinde iskân uygulamalarının varlığı görülmektedir (Tercan, 2020: 82). Öte yandan iskân uygulamaları içe dönük ve dışa dönük olarak ikiye ayrılmaktadır. İçe dönük iskânlar, devletin kendi halkını kendi sınırları içine geri çağırması, kaybedilen savaşlar sonrası halkın kendi topraklarına yerleştirilmesi olarak açıklanmaktadır. Dışa dönük iskânlar ise; dikotomik olarak halkın yeni alanlara, fetih sonucu elde edilen bölgelere yerleştirilmesi politikasıdır (Şimşirgil, 2015: 9-12). Bunları içe göç ve dışa göç olarak da nitelemek mümkündür.

de iskân ile ilintili olarak aile ve nüfusa dair bilgilerin yanı sıra, çiftçilere ve zanaatkârlara dair de bilgilere yer verilmektedir. Ayrıca kalınacak yer, dükkan, tarım malzemelerinin temini, tarım için toprak vb. durumlara da yönelik malumatlar yer almaktadır. Bu kanun Türkiye Cumhuriyeti'nin iskân politikasının temel belgesi olarak kabul edilmektedir (Emek-İnan, 2016: 24). 2510 sayılı iskân kanunu ile temel motivasyonu ulus-devlet inşasıdır fakat günümüzün güncel iskân kanunu 5543 sayılı İskân Kanunu 2006 yılında kabul edilmiştir (Emek-İnan, 2016: 28-29; Resmi Gazete, 2007). Söz konusu kanunda ekseriyetle Türk kültürü ve Türk soyundan göçmenlerin iskânına yönelik maddelerin varlığı dikkat çekmektedir.

Tercan *Afet Bölgelerinde Yeniden Yerleştirme ve İskân Politikaları: Doğubayazıt Depremi Örneği* başlıklı çalışmasında deprem sonrası bireylerin farklı bölgelere iskân edilmesini alan araştırması ile ortaya koymaktadır (Tercan, 2020). Dolayısıyla afet vb. durumlar nedeniyle de yaşanmış iskân olaylarının varlığı bilinmektedir.

KAYNAKÇA

- *Baykara, T. (1994). Göktürk Yazıtlarının Türk İskan (Yerleşme) Tarihindeki Yeri, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten , 38(1990), 17-29.*
- *Daşçıoğlu K. (2007), Osmanlı'da Sürgün: İskân, Suç ve Ceza, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.*
- *Devellioğlu, F. (2009), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, Ankara.*
- *Emek-İnan, C., (2016), Türkiye'de Göç Politikaları: İskan Kanunları Üzerinden Bir İnceleme, Göç Araştırmaları Dergisi, 2 (3), 10-33.*
- *Kazdal, M. (2023), XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Zorunlu İskân Siyasetine Direnen Aşiretlerin Yol Açtığı Karışıklıklar: Erzurum Eyaleti Örneği, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10(1), 1-17.*
- *Keleş, R., (1980). Kentbilim Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.*
- *Koç, Y. (2020), İskân, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 649-650. https://islamansiklopedisi.org.tr/iskan.*
- *Par A. H. (1984), Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Sözlük, Serhat Yayınları, İstanbul.*
- *Resmi Gazete, (2007), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/12/20071202-4.html.*
- *Şimşirgil, A. (2015), Osmanlı'da İskân, Osmanlı'da İskân ve Göç, (edt. Nedim İpek, Mehmet Taştemir), Anadolu Üniversitesi Yayınları.*
- *TBMM (1934), https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc013/kanuntbmmc013/kanuntbmmc01302510.pdf*
- *Tercan B. (2020), Afet Bölgelerinde Yeniden Yerleştirme ve İskân Poltikaları: Doğubayazıt Depremi Örneği, Turkish Journal of Eartquake Research, 2(1), 76-91.*

İSLAMOFOBİ

Mustafa Tayfun ÜSTÜN
Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, İİBF-Uluslararası İlişkiler, Erzurum, tayfun.ustun@atauni.edu.tr, orcid: 0000-0002-9562-8911.

Yunan mitolojisinde dehşet ve korku tanrısını sembolize eden phobos (fobi) ve İslam kelimelerinin birleşmesiyle türetilmiş yeni nesil kavramlardan (neologism) biri olan İslamofobi, yüzeysel ve indirgemeci yaklaşımın bir sonucu olarak çoğu zaman "İslam korkusu" ya da "İslam ile ilişkilendirilmiş olan korku" olarak eksik biçimde tercüme edilmektedir. Bu tür sığı tercümeler ve yaklaşımlar İslamofobi kavramının tarihi, ekonomik, sosyal ve siyasal güç ilişkileriyle olan bağlantısını, inşa edilme sürecinde etkili olan faktörleri ve yaratılan anlamların göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Psikoloji disiplininden ödünç alınan bir kavram olan fobi en yalın haliyle "belli bir nesnenin, durumun veya etkinliğin yarattığı ve kişinin kendisi tarafından da yersiz veya aşırı kabul edilen akıl dışı, yoğun, inatçı bir korku…" şeklinde tanımlanabilir (Budak, 2009). Fobiye konu olan nesnelerin ya da durumların masum olduğu, fobiye sahip kişilerin ise bir tür patolojik durumda oldukları genel kabul gören bir varsayımdır. Kişilerin maruz kaldıkları unsurların ortadan kalkması durumunda fobinin etkisini yitireceği, kişinin yeniden günlük rutinlerine döneceği beklenmektedir (Yel, 2022). Örneğin örümcek fobisi olan bir bireyi düşündüğümüzde, hiç kimsenin aklına örümceğin masum olmadığı ya da suçlu olduğu gelmemekte aksine bireyin abartılmış bir korku içerisinde olduğu düşünülmektedir. Örümceğin olmadığı bir ortamda ise bu fobi kendisini göstermemekte ve kişi günlük rutinlerini devam ettirebilmektedir. Fakat sosyal gruplara yönelen fobi türlerinde ise nesneler ve öznelerin masumiyetleri yer değiştirmektedir. Fobiye konu olan nesneler suçlanırken ve sebepsiz olduğu varsayılan korku ise yerini nefrete bırakmaktadır. Bu bağlamda İslamofobiye maruz kalan İslam ve Müslümanlar zararlı olarak görülürken, sahip oldukları İslamofobik düşünce içerisinde eylemlerde bulunanlar ortaya çıkan nefreti kendilerinin masum olduklarına dair bir bakış açısıyla meşrulaştırmaktadır (Evkuran, 2012). Diğer fobi türlerinden farklı olarak sosyal gruplar üzerine yönelmiş sistematik şiddet ve nefreti psikolojik rahatsızlık olarak açıklamak yeterli olmamaktadır. Ortaya çıkan şiddet ve nefretin yeniden inşasında kültürel, tarihi, ekonomik ve siyasal birçok faktör etkili olmaktadır (Budak, 2009).

İslamofobi hakkında gelişmiş olan literatüre odaklanıldığında Avrupa merkezci ve modern döneme ait bir kavram olduğuna dair konsensüs olmasına karşın, kavramın ilk ne zaman ve hangi anlamda kullanıldığı ise muğlaklığını korumaktadır. Jean-Loïc Le Quellec'in (2019) aktardığı üzere kavram ilk defa 1910 yılında yazılmış olan bir tezde geçmiştir. Sonrasında ise Etienne Dinet ve Slima Ben Ibrahim tarafından yayınlanan 1925 tarihli "Accès de Délire islamophobe" başlıklı Fransızca bir kitapta kullanılmıştır. Fakat kitabın diğer dillere tercümesi yapılırken İslamofobi kelimesi İslama karşı önyargılar/duygular biçiminde tercüme edilmiştir (Allen, 2010). İngilizce literatür başta olmak üzere diğer dillerde de İslamofobi kelimesi hemen kabul görmemiştir. Oxford İngilizce sözlükte yer alan bilgilere göre kavram İngilizce literatürde 1923 yılında The Journal of Theological Studies'de yayınlanan bir makalede kullanılmıştır (Oxford English Dictionary, 2012). Kavramın ilk ne zaman kullanıldığı sorusu kapsamında Caroline Fourest ve Fiammetta Venner gibi kimi yazarlar ise İslamofobi kavramını İran devrimiyle özdeşleştirme gayreti içerisine girerek devrime muhalif olan liberal Müslümanlar tarafından kullanıldığını iddia etmişlerdir (Allen, 2010). Fakat

lerinden birisidir (Hıdır, 2017). İnsan haklarının ihlalini engellemek ve evrensel değerleri koruyarak küresel barışı tesis etmek amacıyla BM Genel Kurulu tarafından 15 Mart, "Uluslararası İslamofobi ile Mücadele Günü" olarak kabul edilmiştir.

KAYNAKÇA

- *Allen, C. (2010). Islamophobia. Surrey: Ashgate.*
- *Budak, S. (2009). Psikoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.*
- *Canatan, K. (2007). İslamofobi ve Anti-İslamizm: Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım. İçinde K. Canatan & Ö. Hıdır (Ed.), Batı Dünyası'nda İslamofobi ve Anti-İslamizm (ss. 19-62). Ankara: Eskiyeni Yayınları.*
- *Conway, G. (1997). İIslamophobia: A Challenge For Us All. Runnymede Trust.*
- *Dinçer, S. D. (2023). Dünya genelinde Müslüman karşıtlığı, terör eylemlerini beraberinde getiriyor. Geliş tarihi 27 Eylül 2023, gönderen Anadolu Ajansı website: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dunya-genelinde-musluman-karsitligi-teror-eylemlerini-beraberinde-getiriyor/2846133*
- *Elahi, F., & Khan, O. (2017). Islamophobia: Still a Challenge For Us All. Runnymede Trust. Geliş tarihi gönderen Runnymede Trust website: https://assets.website-files.com/61488f992b58e687f1108c7c/61bcd30e26cca7688f7a5808_Islamophobia%20Report%202018%20FINAL.pdf*
- *Erden Kaya, E. (2022). İslamofobiden İslam Karşıtlığına Tehlikeli Bir Dönüşümün Anatomisi. Geliş tarihi 27 Eylül 2023, gönderen Stratejik Düşünce Enstitüsü website: https://www.sde.org.tr/emine-erden-kaya/genel/islamofobiden-islam-karsitligina-tehlikeli-bir-donusumun-anatomisi-kose-yazisi-26713*
- *Erdenir, B. (2010). Islamophobia qua racial discrimination: Muslimophobia. İçinde A. Triandafyllidou (Ed.), Muslims in 21st Century Europe (ss. 22-44). London: Routledge.*
- *Evkuran, M. (2012). Bir kimlik politikası olarak İslamofobi. İçinde O. Alacahan & B. Duman (Ed.), İslamofobi: Kolektif Bir Korkunun Anatomisi (ss. 203-217). Ankara: Kemal İbn-i Hümam Vakfı Yayınları.*
- *Halliday, F. (1999). "Islamophobia" reconsidered. Ethnic and Racial Studies, 22(5), 892-902. https://doi.org/10.1080/014198799329305*
- *Hıdır, Ö. (2017). İslamofobi-ırkçılık-"kültürel ırkçılık" ilişkisi. Ombudsman Akademik, 4(7), 23-49.*
- *Jeber, N. (2022). Islamophobia: Definition, History, and Aspects. Nazhruna: Jurnal Pendidikan Islam, 5(2).*
- *Kalın, İ. (2016). Ben, Öteki ve Ötesi. İstanbul: İnsan Yayınları.*
- *Karslı, N. (2013). İslamofobi'nin Psikolojik Olarak İncelenmesi. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 13(1), 75-100.*
- *Kulik, R. M. (2023). Islamophobia. İçinde Encyclopedia Britannica. Geliş tarihi gönderen https://www.britannica.com/topic/Islamophobia*
- *Le Quellec, J.-L. (2019). Histoire et mythe conspirationniste du mot « islamophobie » – Fragments sur les Temps Présents. Geliş tarihi 27 Eylül 2023, gönderen https://tempspresents.com/2019/06/19/histoire-et-mythe-conspirationniste-du-mot-islamophobie/*
- *Marranci, G. (2004). Multiculturalism, Islam and the clash of civilisations theory: Rethinking Islamophobia. Culture and Religion, 5(1), 105-117. https://doi .org/10.1080/01433830042000200373*
- *Oxford English Dictionary. (2012). Islamophobia. Oxford: Oxford University*

Press. Geliş tarihi gönderen https://www.oed.com/dictionary/islamophobia_n?tab=factsheet#12050067

- *Patel, T. (2020). Islamophobia. İçinde Z. A. Casey (Ed.), Encyclopedia of Critical Whiteness Studies in Education (C. 2, ss. 321-327). Boston: Brill.*
- *Said, E. W. (2003). Orientalism. London: Penguin Books.*
- *Sayyid, S. (2014). A Measure of Islamophobia. Islamophobia Studies Journal, 2(1), 10-25.*
- *Taras, R. (2013). 'Islamophobia never stands still': Race, religion, and culture. Ethnic and Racial Studies, 36(3), 417-433. https://doi.org/10.1080/01419870.2013.734388*
- *Yel, A. M. (2022). İslamofobi. İçinde Sosyal Bilimler Ansiklopedisi. Tubitak. Geliş tarihi gönderen https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/islamofobi.*

İTME-ÇEKME KURAMI

Aytaç DURAN
Araş. Gör. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi, Van, aytacduran@yyu.edu.tr, orcid: 0000-0002-2420-0774

1966 yılında Everett Lee tarafından göçlerin tipik ortak özelliklerinin tespit edilmesi amacıyla yapılan bir çalışma olan "A Theory of Migration" adlı makale ile literatüre kazandırılan itme-çekme kuramı, ulusal ve küresel düzeyde gerçekleşen göç hareketlerini etkileyen unsurlara odaklanmaktadır. Lee'ye göre göç, genel olarak uzun vadede veya temelli şekilde yaşanılan yerin değiştirilmesi olup bu durum hareketliliğin ülke içine veya dışına olmasına, gönüllü veya gönülsüz olmasına, uzak veya yakın olmasına göre farklılaşmamaktadır. Bununla birlikte Lee, komşu iki bina arasındaki gidiş gelişler ile ülke içi veya ülkeler arası hareketliliğin niteliğinin, neden ve sonuçları ile yaratacağı etkinin aynı olmadığını da kabul etmek gerektiğini ifade etmiştir (Lee, 1966: 48-49). Ravenstein tarafından 19. yüzyıl sonlarında ortaya konulan Göç Yasaları'na atıfta bulunarak eleştirel bir yaklaşımla göçün mutlak sınırlarla belirlenen kurallarının olmadığını vurgulayan Lee, göç kararının alınmasında gerek kaynak (ikamet edilen) yerin gerekse hedeflenen (gidilecek) yerin sahip olduğu itici ve çekici faktörlerin etkili olduğunu belirtmiştir. Göçe neden olan ve göç sürecinin başlatan bu faktörleri 4 başlık altında incelemiştir (Lee, 1966: 49-50). Bunlar:

1. Kaynak (yaşanılan) yer ile ilgili faktörler,
2. Hedef (göç edilecek) yer ile ilgili faktörler,
3. Süreci engelleyici faktörler,
4. Bireysel faktörler'dir.

Yukarıda belirtilen bu 4 faktör itme-çekme kuramının temel unsurlarını ve işleyişini oluşturmasından dolayı bütüncül şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir (Yalçın, 2004: 30). Ancak bu bütüncül değerlendirme göç kararının alınmasında faktörlerin tümünün var olması gerektiği anlamına gelmemektedir. Kişinin yaşamakta olduğu (kaynak) yeri terk etmesine neden olan nüfus artışı ve nüfus yoğunluğu, ekonomik ve sosyal olanakların yetersizliği, işsizlik, yoksulluk, politik baskıcı ortam, ayrımcılık, savaş ve terörün neden olduğu çatışma düzeni, doğal afetler gibi çeşitli dezavantajlı hususlar itici faktörler olarak nitelendirilmektedir. Buna karşın göç edilmek istenen (hedef) yerin sahip olduğu düşünülen çeşitli ekonomik ve sosyal olanaklar, yüksek refah düzeyi, politik özgürlükler ve demokratik yaşam, hukukun üstünlüğü ve can güvenliği, verimli ve boş araziler, gelişmiş eğitim ve sağlık hizmetleri gibi avantajlı hususlar ise çekici faktörler olarak kabul edilmektedir (Haas vd., 2022: 54; Çağlayan, 2006: 72-73).

Göç kararının verilmesinde etkili olan parametreler yalnızca itici ve çekici faktörler değildir. Bu iki faktör veya yer (kaynak ve hedef yerleşimler) arasında yapılan karşılaştırmada süreci engelleyici faktörler verilecek kararda belirleyici olan bir diğer unsurdur. İki yer arasındaki engeller fiziki, ekonomik, yasal vb. birçok alanda ortaya çıkabilmektedir. Temelde Lee tarafından engelleyiciler makro ve mikro faktörler olmak üzere iki başlıkta ele alınmıştır. Mikro faktörler, sınırlayıcı yasal düzenlemeler, sosyal ve kültürel uyum noktasında belirsizlikler, göç mesafesi ve yolculuk için gerekli olduğu düşünülen ulaşım gideri gibi unsurlar iken makro faktörler ise, belirli bir ırk veya milli kimliği işaret eden göç kabul koşullarının varlığı, göçün zor şartlarına hazırlık ve fiziksel dayanıklılık, katı göç mevzuatı gibi hususlardır (Todaro, 1980: 17-18). İtme-çekme kuramında göç kararının alınmasında etkili olan son unsur bireysel faktörlerdir. Bireysel hassasiyet, zekâ, akıl yürütme, empati, kaynak ve hedef ülkelerle ilgili merak ve bilgi sahibi olma gibi özellikler bireysel faktörlere örnek gösterilebilmektedir (Rani, 2018: 6).

İtme-çekme kuramında göç sürecinin temel belirleyicileri olarak her ne kadar itici ve çekici faktörler başat unsurlar olarak algılansa da göç kararının alınmasında etkili olan bu faktörlerin açık ve kolay anlaşılır olduğunu söylemek mümkün değildir. Genel itibariyle birçok belirsizliği barındıran göç süreci bu yönüyle kişilerin anlamakta zorlandığı ve harekete geçmelerini engelleyen kompleks bir olguyu işaret etmektedir. Göç kararını verecek olan kişilerin hedef ülkeden beklentileri ile oradaki politik, ekonomik, sosyal, kültürel vb. ortam ve koşulların sahip olduğu riskler göç sürecini hem güçleştirmekte hem de belirsizleştirmektedir. Günümüzde dinamik bir süreç olması dolayısıyla sürekli olarak değişim gösteren ve çok çeşitli faktörlerin etkilediği göç olgusu karar süreçlerinin çok daha fazla parametre ekseninde gerçekleşmesinden dolayı açıklanması zor bir yapıya evrilmiştir. Bu nedenle itme-çekme kuramı da günümüzde göçü açıklamada sınırlı bir çerçeve çizen yetersiz bir kuram haline gelmiştir. Ayrıca kuram politik, ekonomik, ekolojik, sosyal vb. birçok faktörün göçe etkisi ve katkısının olduğunu belirtirken bunun nasıl bir arada gerçekleşeceğini detaylı olarak açıklamadığı yönünde de eleştirilmektedir (Skeldon, 1990: 126).

KAYNAKÇA

- *Çağlayan, S. (2006), "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (17), 67-91.*
- *De Haas, H., Castles, S., Miller, M. J., (2022), Göçler Çağı: Modern Dünyada*

Uluslararası Nüfus Hareketleri (Çev. Birsen Aybüke Evranos), GAV Perspektif Yayınları, Ankara.

- *Lee, E. (1966), "A Theory of Migration",* **Demography, 3(1), 47-57.**
- *Rani, S. (2018), "Analysing Lee's Hypotheses Of Migration In The Context Of Malabar Migration: A Case Study Of Taliparamba Block, Kannur District", International Journal Of Research In Geography, 4(1), 1-8.*
- *Skeldon, R. (1990), Population Mobility in Developing Countries: A Reinterpretation, Belhaven Press, London.*
- *Todaro, M. P. (1980), Internal Migration in Developing Countries, International Labour Office, Geneva.*
- *Yalçın, C. (2004), Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara.*

J

JUS NEXİ

Muhittin IŞIK
Dr., Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, muhittin.isik.kou@hotmail.com, orcid: 0000-0002-8477-4622.

Günümüzde dünyanın pek çok ülkesi için önemli ve çözülmesi güç sorunlardan biri de göç olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmişe kıyasla ulaşım imkânlarının gelişmiş olması ve belli bölgelerde süregelen yoksulluk, çatışma, savaş vb. zorunlu itici faktörler ve gelişmiş il, bölge ve ülkelerdeki daha iyi yaşam olanakları, eğitim, sağlık ve istihdam gibi çekici faktörler her yıl çok sayıda insanı iç ya da dış göçe zorlamaktadır. Fakat bu hareketlilik özellikle ulaştığı coğrafyalarda ciddi sosyal, siyasal, kültürel, etnik, dinsel vb. pek çok etki ve sorunları beraberinde getirmektedir. Göç edenler gittikleri yeni toplumda uyum sorunları yaşamakta ve göç edenlerin sayısı bir defada çok fazla ise gidilen her yerde hemen kabul de görmemektedirler. Bu durumun yaşanmasında göçle gelen nüfusun gıda, konut, istihdam, sosyal yaşam ve kültürün etkisi yadsınamaz. Bu etkiler göçün yönetilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmakla birlikte uzun zamandan beri ülkelerin bu alana ilişkin politika üretmesine, yasal, kurumsal tedbirler almasına da yol açmıştır. Böylelikle belli dönemlerde göç miktarındaki artışa bağlı olarak bazı ülkeler politika ve tedbirlerini gözden geçirerek yeni düzenlemelere gitmektedirler (Demirhan ve Aslan, 2015: 24). Vatandaşların sosyal ve kültürel kimliğiyle siyasi kimlik arasında bir ilişki kurulmakla birlikte siyasi kimliğin kan ve soy bağıyla etnik kökene bağlı kılındığı sistemlerde sosyal ve kültürel kimliğe ilişkin çoğulcu düzenlemelere yer verilmeme ihtimali yüksek olabilmektedir (Korkut, 2015: 10). Yabancılara vatandaşlık yolunun açılması esasen ülkelerin göç ile olan deneyimleri, tarihsel ve kültürel deneyimleri, ekonomik ve siyasi ortamlarının yanı sıra o toplumun yabancılara karşı gösterdiği sosyal kabul ve demokratik süreçlere onları da dâhil etmeyle yakından ilintilidir. Yabancı ve vatandaş ayrımının dışlayıcı bir unsur olarak değil, çok kültürlü bir toplum anlayışı çerçevesinde uygulandığı toplumlarda vatandaşlık gerek hukuksal anlamda gerekse sosyal kabul ve uyum süreçleri bağlamında değerler üzerinden de o toplumun bir öğesi olmaktır (Yıldız, 2017: 39). Gelenekselden günümüze doğru bir yolculuk yapıldığında "ulusötesi" ve "ulusüstü" hukuk ve onların getirdiği farklı vatandaşlık kavramlarıyla karşılaşılmaktadır (Özkan, 2019: 2207). Bu doğrultuda uluslararası hareketliliğin yansımalarıyla göç ve vatandaşlık bağlamında göçmenlerin vatandaşlık beklentileri hakkındaki teoriler öncül tutularak ulus-ötesi bir göç sürecinde bir çözüm önerisi olarak öne çıkarılan (Çelik, 2023: 365) ve Ayelet Shachar'ın *jus nexi* olarak nitelendirdiği vatandaşlık esası (Shachar, 2011) içeriği genişletmeyi, eşit yaşam şansı önündeki engelleri azaltmayı ve küresel ölçekte eşitsizliği önemli ölçüde azaltmayı amaçlamaktadır (Junn, 2011: 633). Bu kavram sayesinde ev sahibi toplumun yaşamına fiilen katılan ve uzun süre ikamet eden kimseler, ülkeye illegal yollarla girmiş olsalar bile, vatandaşlık alabileceklerdir (Baglay, 2009: 156). Öte yandan bir araç olarak jus nexi kavramının muğlak bir boyuta sahip olduğu da ileri sürülebilir. Bu doğrultuda hâlihazırda bu tür mekanizmaların bulunmadığı ülkelerde

yerleşik yabancıları dâhil etme mekanizmalarının benimsenmesini teşvik etmekle birlikte çok sayıda vatandaşın statüsünü güvence altına alabilmektedir. Günümüzde vatandaşlıklarını bir doğum belgesiyle kolayca kanıtlayabilenler ise uzun süreli ikametlerini/jus nexi'yi belgelemekle görevli göçmenlik bürokratlarıyla yüzleşmek zorunda kalabilmektedirler (Weil, 2011: 628). Üyeliğin toplumsal olgusuna dayanan ve hukuk bilimlerinde "jus nexi" olarak bilinen anlayışa göre vatandaşlık sınırları kan bağına veya doğum yerine göre değil bir kişinin yer ile gerçek, yaşanmış bağlantılarını barındıracak şekilde değiştirilmelidir (Banks, 2021). Başka bir anlatımla jus nexi anlayışında vatandaşlık, kişinin siyasi bir topluluğa ait olup olmadığını belirlemek için doğuştan gelen meselelere dayanan jus sanguinis veya jus soli ilkeleri yerine kişinin siyasi topluluğun bir paydaşı ve üyesi olduğu statüsüne dayanmaktadır (Funk, 2012: 2). Jus nexi, politik toplulukla gerçek bağlar temelinde kazanılmış vatandaşlığa imkân tanıyan bir anlayıştır. Jus nexi herhangi bir kimseyi üyeliğe zorlamamaktadır. Şayet bireyler topluma katılmayı ve vatandaşlık yolunda ilerlemeyi seçerlerse vatandaş olmayan bir kişinin bu gerçek ve etkili bağların geliştirilmesinde hem niyet hem de çaba göstermesini gerektirmektedir. Jus nexi aynı zamanda vatandaş olmayanların tam siyasi üyelik kazanmak için gösterdikleri ortak çabaya bağlıdır. Jus nexi vatandaşlığı topluluk katılımını doğrulamanın yanı sıra siyasi üyelik arama ve güvence altına alma konusunda bir aracılık kaynağı olarak hizmet ettiği için göçmenlerin deneyimine saygınlık katmaktadır. Tam siyasi üyeliğe giden bu yolda gerçek üyelik, gerçek ve etkili fikirlere dayanmaktadır (Sati, 2015: 7-8). Jus nexi yarı geçirgen sınırlar ve hareketli popülasyonlardan oluşan bir dünya için ilişkisel bağlantıların ve esnek bir standardın tasavvur edilmesi için yararlı bir araçtır (Novogrodosky, 2012: 56).

KAYNAKÇA

- *Baglay, Shah (2009). Book Review: The Birthright Lottery: Citizenship and Global Inequality, by Ayetet Shachar. Osgoode Hall Law Journal, 47(1), pp. 150-158.*
- *Banks, Angela M. (2021). Civic Education in the Age of Mass Migration: Implications for Theory and Practice. Teacher College Press.*
- *Çelik, Fatma Elif (2023). Göç ve Vatandaşlık İlişkisinde Ulus-Ötesi Bir Formülasyon Olarak Jus Nexi Esası ve İşlevselliği. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 14(53), ss. 363-396.*
- *Demirhan, Yılmaz ve Aslan, Seyfettin (2015). Türkiye'nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi. Birey ve Toplum, 5(9), ss. 23-62.*
- *Funk, Kendall (2012). The Right To Dream: An Ethical Perpective On The Dream Act And Current Citizenship Laws In The United States. A Senior Scholars Thesis. Texas A&M University.*
- *Junn, Jane (2011). Citizenship in an Unequal World: A Discussion of the Birthright Lottery: Citizenship and Global Inequality. Cambridge University Press, 9(3), pp. 633-637.*
- *Korkut, Levent (2015). Siyasi Kimlik Olarak Vatandaşlık: Türkiye'de ve Dünya Devletlerinde Anayasal Vatandaşlık Tanımları. İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1(2), ss. 5-41.*
- *Novogrodsky, Noah Benjamin (2012). The Use and Abuse of Jus Nexi. The Ethics Forum, 7(2), pp. 50-62*
- *Özkan, Işıl (2019). Yeni Vatandaşlık Türleri: Çağdaş Bir Tipoloji Mi? D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, 21 (Özel Sayı), ss. 2205-2251.*

- *Sati, Joel (2015). The 1.5 Generation: On Jus Nexi, Rootedness and Citizenship. Volume 2, New York.*
- *Shachar, Ayelet (2011). Earned Citizanship: Property Lessons for Immigration Reform. Yale Journal of Law & The Humanities, 23, No. 1.*
- *Weil, Patrick (2011). From Conditional To Secured And Sovereign: The New Strategic Link Between The Citizen And The Nation-State In Globalized World. Oxford University Press, 9(3-4), pp. 615-635.*
- *Yıldız, Ayselin (2017). Göç ve Entegrasyon Politikalarında Vatandaşlık. Göç Araştırmaları Dergisi, 3(1), ss. 36-67.*

JUS SANGUINIS

Hürol ÇANKAYA
Dr. Öğr. Üyesi. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Bolu. hcankaya@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-9568-0488.

Bir devletin millet unsurunu oluşturan kişilerle devlet arasındaki hukuki ilişki, vatandaşlık statüsü üzerinden kurulmaktadır. Devletin egemenlik hakkının gereği belirlenen bu statü, kişi ile devlet arasında hukuki ve siyasi bir bağ oluşturmaktadır. Bu çerçevede şekillenen vatandaşlık statüsü, kişilere ulusal hukukta temel hak ve özgürlükleri; uluslararası hukukta ise diplomatik korumayı beraberinde getirmektedir (Özkan, 2022: 39). Asli vatandaşlıktan söz edildiğinde, doğumla birlikte kazanılan vatandaşlık kastedilmektedir. Ayrıca doğum dışında evlenme, evlat edinilme ve yetkili makam kararı gibi usullerle de sonradan vatandaşlık kazanılması mümkündür.

Her devlet, kurucu unsurlarından biri olan insan unsurunu inşa etme yetkisi kapsamında, vatandaşlık koşullarını kendi ulusal hukuku ile düzenlemektedir. Devletlerin egemenlik haklarına bağlı olarak asli vatandaşlık tesis etmeleri iki ilkeye dayanmaktadır. Bunlardan birincisi kan esası da denilen *jus sanguinis* ilkesine göre verilen vatandaşlık, ikincisi ise doğum yerini esas alan *jus soli* ilkesine göre verilen vatandaşlıktır. Ayrıca karma sistem olarak hem jus soli ilkesi hem de jus sanguinis ilkesi hayata geçirilerek vatandaşlığın verildiği ülkeler de bulunmaktadır. Karma sistemde ise kan veya toprak esasına göre vatandaşlığın kazanılması mümkün olmakta ve hangi ilkeye öncelik verileceği ilgili devletin tercihine kalmaktadır. Bazı ülkelerde jus soli ve jus sanguinis ilkelerinin birlikte uygulanması suretiyle özellikle vatansızlık statüsünün çocuklara ak-

tarılması engellenmeye çalışılmaktadır (Asar, 2021: 152).

Jus soli ilkesi, tarihsel kökleri nedeniyle Anglosakson hukukuna yakın görünmektedir. Jus sanguinis ilkesi ise Roma hukuku çerçevesi içinde kalmaktadır. Roma hukukunda vatandaşlık kavramı farklı yapılanmakta ve toprak ya da ülke üzerinden değil, kişisel bağ ile açıklanmaktadır. Başka bir ifadeyle, toplumun üyesi olan kişiler arasında ortaya çıkan birlik, etnik bağ etrafında oluşmaktadır. Bu nedenle, Roma hukukunda vatandaşlık statüsünün doğum yeri esası yerine kişisel bağ ile kurulması, soy bağı kavramını öne çıkarmaktadır. Vatandaşlık, soy bağı ile geçmekte ve bir devlete üyelik anlamına gelmektedir. Roma hukukunu temel alan Avrupa ülkeleri ağırlıklı olarak jus sanguinis ilkesini benimsemektedir (Özkan, 2022: 40). Jus sanguinis ilkesinde etnik aidiyet öne çıkmakta ve buna bağlı olarak aile esas alınmaktadır. Vatandaşlık yasalarını jus sanguinis ilkesine dayandıran devletler açısından doğum yerinin anne ve babanın ülkesinde ya da yabancı bir devlet ülkesinde olması vatandaşlık kazanılmasında önem arz etmemektedir. Jus soli ilkesi ise ters yönde ilerlemekte ve bu kez aile bağı değil ama toprak bağı üzerinden ülkesel aidiyet ön plana çıkmaktadır. Devlet egemenliği, kişinin doğum yeri üzerinden tesis edilmektedir (Özkan, 2022: 36).

Jus sanguinis ilkesinde kişinin soy bağına dayalı olarak anne ve babadan vatandaşlığın kazanılması söz konusu olmaktadır. Bu ilkeye göre çocuğun hangi ülkede doğduğunun bir önemi bulunmamakta ve çocuğun anne veya baba ile arasındaki soy bağı yeterli kabul edilmektedir. Jus sanguinis esasının benimsenmesinde bir devletin yabancı ülkelere göçe izin vermesi ve dünyanın farklı ülkelerine dağılmalarına rağmen vatandaşlarının devlete hukuken bağlı kalmalarında yarar görülmesi önemli bir rol oynamaktadır (Odman, 2011: 8). Jus sanguinis ilkesi, jus soli ilkesinin aksine göçmen gönderen devletler bakımından etkili sayılmaktadır. Göçmen gönderen devlet, vatandaşlarının yabancı bir ülkeye yerleşmelerinin üzerinden uzun yıllar geçse bile doğan çocuklarının ve torunlarının devlete vatandaşlık statüsüyle bağlı olmalarını sağlamaktadır (Aybay ve Oral, 2016: 221). Ayrıca jus sanguinis ilkesinin, jus soli ilkesine göre dünyada daha yaygın uygulanması, vatandaşlık politikalarında ulusal kimliğin etnik temele oturtulmasının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Tabachnik, 2019: 18).

KAYNAKÇA

- *Asar, A. (2021). Yabancılar Hukuku. Ankara: Seçkin Yayıncılık.*
- *Aybay, R. ve Oral. E. (2016). Kamusal Uluslararası Hukuk. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*
- *Odman, M.T. (2011). Vatansızların Hukuki Durumu ve Türk Hukuku. Adana: Çağ Üniversitesi Yayınları.*
- *Özkan, I. (2022). Göç ve Vatandaşlık Hukuku. Ankara: Seçkin Yayıncılık.*
- *Tabachnik, M. (2019). Citizenship, Territoriality and Post-Soviet Nationhood. Cham: Palgrave Macmillan.*

JUS SOLI

Hürol ÇANKAYA
Dr. Öğr. Üyesi. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Bolu. hcankaya@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-9568-0488.

Devlet kavramı, kamu hukukunda üç unsur teorisi üzerinden tanımlanmaktadır. Buna göre, bir araya gelerek devleti oluşturan üç asli kurucu unsur insan, ülke ve egemenliktir. Devletin insan unsurunun kamu hukukundaki ifadesi için millet ya da halk kavramı kullanılmaktadır (Eren, 2022: 284). Bir devletin millet unsurunu oluşturan kişilerle devlet arasındaki hukuki ilişkiyi vatandaşlık kavramı karşılamaktadır. Bu eksende vatandaşlık hem bir hak hem de anayasal statüdür (Eren, 2022:294). Vatandaşlık, devletin egemenlik hakkının yansıması olarak, yasalar tarafından çizilen bir hukuki statü çerçevesinde kişi ile devlet arasında kurulan bir hukuki bağdır. Tüm insanların sahip olması gereken bir hak olarak vatandaşlık, bir devletle kişi arasında karşılıklı hak, görev ve yükümlülük ilişkilerini de belirlemektedir. Ayrıca bu hukuki statü içinde vatandaşlar, ulusal hukuk yönünden temel hak ve özgürlüklere sahip olmakta ve ayrıca uluslararası hukukta diplomatik koruma elde etmektedir (Odman, 2011: 84).

Egemenlik kavramından kaynaklanan vatandaşlık verme yetkisi ancak devletlerde bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle, kimin vatandaş olacağına karar verme yetkisiyle egemenlik arasında doğrudan ilişki söz konusudur. Her devlet, vatandaşlığın kazanılması ve kaybedilmesi koşullarını kendi ulusal hukukunda düzenlemektedir. Bu nedenle, her devletin kendi vatandaşlarının kimler olacağını kendi yasalarıyla belirlemesinin serbest olması hususu uluslararası hukuk tarafından benimsenmiş bir ilkedir. Vatandaşlık konusunun ulusal yetki alanına girmesi, başka bir devletin ya da uluslararası örgütün karışamayacağı nitelikte bir konu olduğu anlamına gelmektedir. Bu yetkinin uluslararası hukuk tarafından kabul görmüş genel hukuk ilkelerine uygun kullanılması beklenmektedir. Devletlerin vatandaşlık verme özgürlüğünü sınırlayan hukuk ilkelerini gösteren tam ve kesin bir liste söz konusu değildir. En yaygın biçimde kabul gören ölçüt, vatandaşlık veren devletle kişi arasında doğum olgusuna dayanan bir ilişkinin bulunmasıdır. Bir başka deyişle, vatandaşlık verilen kişinin annesinin ya da babasının vatandaşlık veren devletin vatandaşı olması veya doğumun ilgili devletin ülkesinde gerçekleşmesi gerekmektedir (Aybay ve Oral, 2016: 217-219).

Vatandaşlık hukukunda genel ilke, vatandaşlığın doğum ile kazanılmasıdır. Doğum anı, bir insana vatandaşlık verilmesinde en uygun zaman ve en kesin nedendir. (Odman, 2011: 32). Asli vatandaşlık, kişinin doğum anında kazandığı vatandaşlıktır. Doğum nedeniyle vatandaşlık kazanılmasında, herhangi bir yetkili makam kararına gerek duyulmamakta ve kişi, doğumdan itibaren vatandaş sayılmaktadır. Asli vatandaşlık, *jus soli* ilkesi ya da *jus sanguinis* ilkesi üzerinden iki farklı şekilde elde edilmektedir (Dolunay, 2016: 375). Her iki ilkede de vatandaşlık doğum anında kazanılmış sayılmaktadır. Devletlerin bu iki ilkeden birini ya da her ikisini benimseyerek vatandaşlık vermeleri uluslararası hukuka uygun kabul edilmektedir. (Aybay, Özbek ve Ersen Perçin, 2019: 93). Asli vatandaşlık dışında telsik, evlenme, evlat edinilme, seçme hakkının kullanılması gibi değişik nedenlerle sonradan vatandaşlık kazanılması da mümkündür (Pazarcı, 1998: 68). Telsik, yetkili makamın kararı ile vatandaşlık kazanılması usulüdür ve telsik işlemi için vatandaşlığına geçilecek devletin kanun ve usullerine göre idari bir karar alınmaktadır (Aybay, Özbek ve Ersen Perçin, 2019: 106).

Toprak esası ya da doğum yeri esası olarak da adlandırılan jus soli ilkesi, kişinin doğduğu ülke hangi devletin egemenliği altındaysa kişinin o devletin vatandaşı olmasını öngörmektedir. Jus soli ilkesinin tarihsel kökleri İngiltere'nin Orta Çağ feodal düzenine uzanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, uyruğun egemene bağlılığı doğumdan başlamaktadır ve hükümdar ile uyruk arasında hiyerarşik yapının bir parçası olarak karşılıklı ödevler söz konusudur. Hükümdarın egemenlik alanında doğan uyruk, egemene sadakati karşılığında himaye görmektedir. Common law geleneği de çizilen bu rotayı takip ederek devlet ve uyruk arasında ömür boyu sürecek bağı doğum yeri üzerinden kurmaktadır (Shachar, 2009: 114). Modern devlet çatısı altında yaşanan dönüşüm ile devlet ve vatandaş arasındaki hukuki ilişki, birçok ülkede Anglosakson sistemi ile özdeş görülen jus soli ilkesi yörüngesinde sürmektedir.

Vatandaşlık yasalarını jus soli ilkesine dayandıran devletler açısından anne ve babanın vatandaşlığı, kişinin doğumla vatandaşlık kazanmasında herhangi bir rol oynamamaktadır. Kişinin soy bağının vatandaşlık açısından önemi bulunmamakta; çocuğun doğduğu ülke belirleyici olmaktadır. Bu ilke, genellikle göçmen kabul eden ya da nüfusunu artırmak isteyen devletler tarafından kabul görmektedir. Jus soli ilkesinin uygulanması sonucunda, göçmenlerin yeni ülkelerinde doğan çocukları o ülkenin vatandaşı olarak dünyaya gelmektedir. Bu çerçevede, kendi ailelerinin ülkesiyle ilişkileri zayıflayan çocukların doğdukları yeni topluma uyum sağlamaları kolaylaşmaktadır (Aybay ve Oral, 2016: 220).

Jus soli ilkesi, uluslararası sözleşmelerde de genel hukuk ilkeleri arasında kendine yer bulmaktadır. Özellikle vatansızlık durumunu önlemek için uluslararası hukukta tercih edilen bir mekanizmadır (Price, 2017: 41). Birleşmiş Milletler Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme (1961), insan hakları perspektifinde jus soli ilkesiyle vatansız kişi sayısının azaltılması arasında doğrudan bir ilişki kurmaktadır (Tabachnik, 2019: 56).

KAYNAKÇA

- *Aybay, R. ve Oral. E. (2016). Kamusal Uluslararası Hukuk. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*
- *Aybay, R., Özbek, N. ve Ersen Perçin, G. (2019). Vatandaşlık Hukuku. Ankara: Siyasal Kitabevi.*
- *Dolunay, A. (2016). Vatandaşlık Hukuku Temel İlkelerinin Türk Hukuku ve Kıbrıs Türk Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 122, 369-416.*
- *Eren, A. (2022). Anayasa Hukuku Dersleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.*
- *Odman, M.T. (2011). Vatansızların Hukuki Durumu ve Türk Hukuku. Adana: Çağ Üniversitesi Yayınları.*
- *Pazarcı, H. (1998). Uluslararası Hukuk Dersleri. 2. Kitap, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.*
- *Price, Polly J. (2017). "Jus Soli and Statelessness: A Comparative Perspective from the Americas", B.N. Lawrance ve J. Stevens (Ed.), Citizenship in Question: Evidentiary Birthright and Statelessness (ss.27-42). Durham: Duke University Press.*
- *Shachar, A. (2009). The Birthright Lottery. Cambridge: Harvard University Press.*
- *Tabachnik, M. (2019). Citizenship, Territoriality and Post-Soviet Nationhood. Cham: Palgrave Macmillan.*

K

KARMA GÖMÜLMÜŞLÜK TEORİSİ

Olgu KARAN
Doç. Dr., Başkent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Email: olgukaran@gmail.com, *ORCID: 0000-0002-1581-1987*

Göçmenlerin iş yeri açma ve işletme süreçlerini ve sebeplerini açıklamakta kullanılan çeşitli analitik ve teorik modeller vardır. Bu araçlar içerisinde karma gömülmüşlük teorisi göçmenlerin girişimcilik süreçlerini açıklamaya dair diğer araçlara göre daha bütüncül bir yaklaşım sunar. Fail odaklı yaklaşımlar göçmenlerin kişisel ve grup özelliklerine odaklanırken, yapısalcı yaklaşımlar göçmenlerin dışında şekillenen faktörlere odaklanırlar. Karma gömülmüşlük teorisi, fail ve göç edilen ülkedeki toplumsal yapıyı bir araya getirir. Göçmen girişimcinin niteliklerine, mekânsal olarak farklılaşan fırsat yapısına, girişimci göçmenin grup yapısına, tarihsel koşullara bağlı stratejilere, kurumsal yapının ve yönetmeliklerin göçmen girişimciliğini destekleyici ya da köstekleyici olup olmadığına dair hükümet politikalarının şekillendirdiği düzenleyici bağlama odaklanmaktadır (Kloosterman, Van der Leun ve Rath, 1999; Kloosterman ve Rath, 2001, 2003; Pang ve Rath, 2006). Dolayısıyla, karma gömülmüşlük teorisi düzenleyici yönetmelikleri hesaba katarak göçmen girişimciliğinin farklı bağlamlarda nasıl yönetildiği ve farklılaştığını anlamaya yönelik olanaklar sunar. Örneğin, ABD'de hemen hemen herkesin özel işletme açması mümkünken, Almanya'da ve hatta Avusturya'da bireyler özel lisanslara başvurmak zorundadır. Hatta, lokantalarda, barlarda çiçek satmak için bile belirli bir kurumun onayını almak gerekmektedir (Rath, 2007, s. 5).

Karma gömülmüşlük yaklaşımının önemi, ilişkilerinin ve ticari faaliyetlerinin ekonomik ve politik kurumsal yapılara gömülü olmasından ileri gelir. Yaklaşıma yönelik katkı ulusaşırı girişimcilik çalışmalarından gelmiştir (Karan, 2019; Yamamura ve Lassalle, 2022). Bu katkıya göre göçmen girişimcilerin mobilize ettiği kaynaklar iki yer, menşei ülke ve hedef ülke ile sınırlı değildir. Ulusaşırı girişimciliğin çok boyutlu, çok katmanlı iki ülke ile sınırlanamayan bir boyutu olduğunu belirtirler.

Karma gömülmüşlük teorisine yönelik eleştirel bir diğer katkı ise Pierre Bourdieu yaklaşımdan yola çıkar (Karan, 2019). Fail ve yapı ikiliğini tekrar inşaa eden karma gömülmüşlük modelini aşan ve eksikliklerini tamamlayan çok katmanlı ve ilişkisel Bourdieucu teorinin saç ayaklarını oluşturan alan, sermaye formları, habitus ve illusio kavramlarının oluşturduğu eylem teorisi, göçmen girişimcilerin göç ettikleri ülkedeki fırsat yapısını nasıl algıladığı, girişimci olmaya dair algılarının, motivasyonlarının nasıl oluştuğunu anlamaya olanak verir.

KAYNAKÇA

- *Karan, O. (2019). Suriyeli Mültecilerin esnaflaşmasını anlamada Bourdieucu yaklaşımın olanakları. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 39(2), 249-276.*
- *Kloosterman, R., & Rath, J. (2001). Immigrant Entrepreneurs in Advanced Economies: Mixed Embeddedness Further*

Explored. Special issue on immigrant entrepreneurship. Journal of Ethnic and Migration Studies, 27, 189–202

- *Kloosterman, R., & Rath, J. (2003). Immigrant Entrepreneurs: Venturing Abroad in the Age of Globalization. Oxford/New York: Berg.*
- *Kloosterman, R., van der Leun, J., & Rath, J. (1999). Mixed Embeddedness, Migrant Entrepreneurship and Informal Economic Activities. International Journal of Urban and Regional Research, 23, 253–267.*
- *Pang, C. L., & Rath J. (2006). The force of regulation in the land of the free: The persistence of Chinatown, Washington D.C. as a symbolic ethnic enclave. In M. Lounsbury & M. Ruef (eds.),*
- *2006 Volume of research in the sociology of organizations (pp. 195–220). Greenwich, CT: JAI Press.*
- *Ram, M., & Jones, T. (2008). Ethnic minority business: Review of research and policy. Environment and Planning C: Government and Policy, 26, 352–374.*
- *Rath, J. (2007, January). The transformation of ethnic neighborhoods into places of leisure and consumption (Working Paper 144). University of San Diego, Center for Comparative Immigration Studies (CCIS), San Diego, CA.*
- *Yamamura, S., ve Lassalle, P. (2022). Extending mixed embeddedness to a multi-dimensional concept of transnational entrepreneurship. CMS 10, 14*

KARŞI KENTLEŞME

Levent MEMİŞ
Doç. Dr. Giresun Üniversitesi, İİBF SBKY, Giresun, levent.memis@giresun.edu.tr, orcid: 0000-0002-5438-691X

Belirli sabitlikler üzerinden insanın veya toplulukların hareketliliğine karşılık gelen göç olgusu, farklı yerleşimler arasında karşılık bulmaktadır. Bu noktada en bilindik göç güzergâhı, kırdan kentte doğru gerçekleşendir. Kentsel alanda ortaya çıkan fırsatlar veya kırsal alanda karşılaşılan zorluklar, kırdan kente göçü gündeme getirmiştir. Bu durum tarihsel süreç içinde dünya genelinde ağırlık kazanmış, dolayısıyla kentsel nüfus artış gösterirken kırsal nüfus azalmıştır. Bu yönde bir eğilimin devam ettiği de bilinmektedir. Fakat kentsel alanın olağan yaşamı içinde ekonomik, sosyal ve çevresel açılardan karşılaşılan zorluklar, kentsel alanda karşılaşılan olağanüstü durumlar (deprem, salgın gibi afetler) veya kırsal alanda oluşan yeni fırsatlar, kentsel alandan kırsal alana yönelişi gündeme getirebilmektedir. Dolayısıyla kırdan kentte göç doğrusal ve birincil kabul edildiğinde, kentten kıra göç tersine ve ikincil olarak kabul edilebilmektedir. Bu, durumu oldukça basite indirgeyen bir yaklaşımdır. Sözü edilen olgunun detaylarına bakıldığında, gerçekleşen bağlama göre kendi içinde bileşenleri olan önemli bir sosyal durum geçerli olmaktadır. Bu noktada farklı kavramların üretildiği bilinmektedir. Örneğin göç ülkeler arasında gerçekleştiğinde daha çok tersine/geriye göç (return migration/reverse migration) kavramlarının öne çıktığı görülmektedir (Wang ve Bao, 2015; King ve Kuschminder, 2022). Diğer taraftan kentten kıra yönelik gerçekleşen göç olgusu karşı kentleşme (counter urbanization) kavramıyla nitelendirilmektedir. Ayrıca daha geniş kitleler halinde kentten kıra veya başka yerleşimlere yönelik gerçekleştirilen göçler için kentsel kitlesel göç (urban exodus)

kavramı gündeme getirilmektedir (McManus, 2022). Bu bölümde karşı kentleşme kavramına yoğunlaşılmaktadır.

Karşı kentleşme, öncesinde sözü edilen kavramlarla yer yer benzer olguları nitelendirmek için kullanılmakla birlikte daha çok kentten kıra yönelişi yansıtmak için kullanıldığı anlaşılmaktadır (Mitchell, 2004). Karşı kentleşme, nüfusun kentten kıra dönüşünü yansıtan sıradan bir durumun ötesinde demografik ve sosyal bir süreci ifade etmektedir (Boundless, 2021). Daha açık ifadesiyle karşı kentleşme, hareketliliği gerçekleştiren kişi veya kişiler üzerinden kentsel yaşamın kırsal alandaki uzantısını içermektedir. Dolayısıyla kır, gerek kentin fiziksel unsurlarıyla gerekse de kentin yaşam biçimleriyle, kendi doğal yapısından uzaklaşmakta, adeta kentleşmektedir. Sözü edilen bu durum, kırsal alanda inşa edilen apartmanlarda, hobi amaçlı yapılan tarımda veya tarım dışı faaliyetler üzerinde somutlaşmaktadır. İfade edilmeye çalışılan karşı kentleşme, bir yandan kırsalın özgün yapısını aşındırırken diğer yandan da kırsalın yeni biçimler kazanarak etkin olmasına ve bu sayede kentleşmeden kaynaklanan sorunların azalmasına katkı sağlayabilmektedir.

Karşı kentleşmenin gerçekleşmesinde farklı değişkenlerin etkisi olduğu görülmektedir. Bu değişkenlerden biri ekonomiktir. Kentsel alanda karşılaşılan ekonomik sınırlılıklar, kırsala yönelişe yol açmaktadır (Yılmaz, 2009; Andersen vd., 2022; Skoufoglou (2020). Diğeri özellikle büyük kentlerde çevresel koşulların ağırlaşmasıdır (Mitchell, 2008). Hava kirliliği, gürültü kirliliği, sıkışıklık gibi unsurlar, yaşlılar ve sağlık sorunları olan kişiler için kentlerde yaşamı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle emeklilik sonrasında kalan yaşam süresini doğal çevre içinde geçirme isteği oluşmaktadır (Nefedova ve Pokrovsky, 2018). Başka bir değişken salgın, deprem, sel gibi afetlerin yaşanması veya yaşanma potansiyellerinin olmasıdır. Covid 19 ile oluşan salgın sürecinin, kentten kıra yönelişi tetiklediği bilinmektedir (Rowe vd., 2022). Ayrıca kırsal alan lehine oluşan gelişmeler [organik ürünlere ilginin artması, internet teknolojisiyle birlikte uzaktan çalışma imkânlarının oluşması vb. (Denham, 2021)], yine özellikle büyük kentlerde oluşan negatif dışsallıkların etkisiyle yaşam yeri ve biçimini değiştirecek kararlar (Hoppstadius ve Akerlund, 2022), kentten kıra yönelişi desteklemektedir. Diğer taraftan bir irade tarafından kırsal alanda oluşturulan imkânlar, turizm başta olmak üzere girişimcilik faaliyetleri açısından sunulan teşvikler, karşı kentleşmede etkili olmaktadır (Bosworth ve Finke, 2019; Mitchell ve Madden, 2014; Usui, Funck ve Adewumi, 2021).

KAYNAKÇA

- *Andersen, H. T., Egsgaard-Pedersen, A., Hansen, H. K., Lange, E. S. And Norgaard, H. (2022). Counter-Urban Activity Out of Copenhagen: Who, Where and Why?, Sustainability 2022, 14, 6516. https://doi.org/10.3390/su14116516*
- *Boundless (2021). Sociology, LibreTexts.*
- *Bosworth, G. And Finke, H. B. (2019). Commercial Counterurbanisation: A driving force in rural economic development, EPA: Economy and Space 2020, Vol. 52(3) 654–674, DOI: 10.1177/0308518X19881173*
- *Denham, T. (2021). The limits of telecommuting: policy challenges of counterurbanisation as a pandemic response, Geographical Research, 1-8.*
- *Hoppstadius, F. And Akerlund, U. (2022). A Sustainable Everyday Life for Counterurbanising Swedish Families, Sustainability, 14, 5523. https://doi.org/10.3390/su14095523*

- *King, R. And Kuschminder, K. (2022). Introduction: definitions, typologies and theories of return migration, Edt. Russell King and Katie Kuschminder, Handbook of Return Migration, Edward Elgar Publishing, 1-23.*
- *McManus, P. (2022). Counterurbanisation, demographic change and discourses of rural revival in Australia during COVID-19, Australian Geographer, 53:4, 363-378, DOI: 10.1080/00049182.2022.2042037.*
- *Mitchell, C. J. A. (2004). Making sense of counterurbanization, Journal of Rural Studies, 20, 15–34.*
- *Mitchell, C. J. A. (2008). Counterurbanization and the Growth of Canada's Rural and Small Town Municipalities: 1996-2001, Canadian Journal of Regional Science, (Vol. 31, Issue 1), 117-132.*
- *Mitchell, C. J. A. And Madde, M. (2014). Re-thinking commercial counterurbanisation: Evidence from rural Nova Scotia, Canada, Journal of Rural Studies 36 (2014) 137-148, http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2014.07.007*
- *Nefedova, T. and Pokrovsky, N. (2018). Erra Incognıta of The Russıan Near North: Counter-Urbanızatıon in Today's Russıa and The Formatıon of Dacha Communıtıes, Europ. Countrys. · Vol. 10 · 2018 · No. 4 · p. 673-692.*
- *Rowe, F., Calafiore, A., Arribas-Bel, D., Samardzhiev, K. And Fleischmann, M. (2022). Urban exodus? Understanding human mobility in Britain during the COVID-19 pandemic using Meta-Facebook data, Population, Space and Place Volume 29, Issue 1,*
- *Skoufoglou, E.-S. (2020). Urbanisation and counter-urbanisation in Greece in a context of crisis, Phd Thesis, Geography. Université Panthéon-Sorbonne - Paris I; Ethnikó Metsóvio Polytechneío (Athīna, Elláda)*
- *Usui, R., Funck, C. and Adewumi, I. B. (2021). Tourism and Counterurbanization in a Low-Amenity Peripheral Island: A Longitudinal Study at Yakushima Island in Kagoshima, Japan, Sustainability 2021, 13, 8822. https://doi.org/10.3390/su13168822*
- *Yılmaz, N. (2009). Ekonomik Krizin Etkisiyle İstanbul'dan "Tersine Göç" Eden Ailelerin Toplumsal Özellikleri Ve Beklentileri Üzerine Bir İnceleme, Sosyal Bilimler Dergisi, XI (1), 27-62.*
- *Wang, H. And Bao, Yue (2015). Reverse Migration in Contemporary China: Returnees, Entrepreneurship and the Chinese Economy, Palgrave Macmillan.*

KAYIT DIŞI GÖÇMEN

Nigâr DEĞİRMENCİ
Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi İİBF SBKY, Denizli, ndegirmenci@pau.edu.tr, orcid: 0000-0002-6295-6265

GİRİŞ

Kayıt dışı göçmen olgusu yasadışı ya da düzensiz göçmen olarak da ifade edilmesine karşın (Ayan, 2021), Kayıt Dışı Göçmenlere İlişkin Uluslararası İşbirliği Platformu (PICUM- *Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants)* (2020) bu göçmenleri belgeleri olmadığı için "yasadışı"[1] olarak adlandırmanın, onların insanlığını reddetmek olduğunu "yasadışı insan" diye bir şeyin olamayacağını, üstelik bu kavramın pejoratif bir şekilde insanları aşağılayarak ayrımcılık zemini yarattığını belirtir ve bu sebeple de bu durumdaki göçmenlerin belgesiz göçmenler (*undocumented migrants*) olarak yani, kayıt dışı göçmen olarak adlandırılması gerektiğini ileri sürmektedirler. Bu çalışmada da benzer bir yaklaşım benimsenerek, göçmenlerin yasadışı durumları, insani durumlarının bir parçası olarak görülmemektedir. Bu çerçevede öncelikle kavramsal bir çerçevede ele alınacak olan olgu kayıt dışı göçün nedenleri, içerdiği riskler, hukuki durum ve çözüm yolları bağlamlarında tartışılacaktır.

KAYIT DIŞI GÖÇMEN

Kavramsal Çerçeve

Kayıt dışı göç ilk olarak 19. yüzyıl sonlarında Amerika'da Çinlilere yönelik olarak getirilen göç kısıtlaması ile ortaya çıkmıştır ve bu sebeple ilk kayıt dışı göçmenler Çinlilerden oluşmuştur. Chiswick'e (1988, s. 102) göre kayıt dışı göçmen olgusu da ABD'nin "*göçmen olarak kabul edeceği kişiler"* ile *"yabancı uyruklu kişilerin bu ülkede yaşama/çalışma isteği"* arasındaki farklılıktan kaynaklanmış olup bugün de halen bu sebeple tüm dünyada görülmeye devam etmektedir. Diğer bir deyişle, çeşitli motivasyonlarla ülkelerini terk edip başka bir ülkeye göç etmek isteyen bireyler, gidilecek ülkenin şartlarını sağlayamadığında ve dahası buna dair bir ümidi kalmadığında kayıt dışı göçmene dönüşmektedir. Böylece kayıt dışı göçmen kavramı da vatandaşlığın bulunmadığı yabancı bir ülkeye gerekli belge ve izinler olmaksızın yasa dışı yollardan göç yapan kişi anlamına gelir. Gerekli izin ve belgeler olmadığından bu eylem yasa dışı olarak da adlandırılır ve hukuki bir suç teşkil eder.[2] Bu suç unsuru nedeniyle ve aynı zamanda geri gönderilme riski karşısında kayıt dışı göçmenler, en azından bir süre için devletin radarından uzak ve kayıt dışı yaşamlar sürdürmeye çalışır ve bu durum, kayıt dışı göçmen istatistikleri üzerinde son derece yanıltıcı bir etkide bulunur. Öte yandan kayıt dışı göçmen tanımlaması yapılırken izlenilecek bir yol alıcı ülkenin göç hukukundan hareketle yasayı ihlal eden herkesin bu şemsiye altında alındığı bir yaklaşım içerir. Ancak böyle bir yaklaşım yanıltıcı bir şekilde henüz başvuruda bulunmamış mültecileri de kapsar. (Dauvergne, 2008, s. 11) Bu noktada hangi eylemlerin kayıt dışı göç bağlamında ele alınabileceğini belirlemek gerekir.

Kayıt dışı göçmenlerin, eylemin içeriğine göre temelde dört grupta ele alındığı görülmektedir. İlk olarak devletin sınırlarından izinsiz ve belgesiz bir şekilde deniz, kara ve hatta bazen hava yoluyla geçiş yapan kayıt dışı göç-

1 Bu hareketi hazırlayan öncülleri için ayrıca bkz. "The No One Is Illegal campaign" (Lowry & Nyers, 2003). Ayrıca Bacon (2008, s. 200) Yasadışı demek, Avrupalı ve Beyaz olmayan demektir diyerek aslında bu terminolojinin ırkçı niteliğine gönderme yapar. Gerçekten de 2022 yılında Rus işgali ile başlayan Ukraynalı göçmenlerin hiçbir zaman bu terimle tanımlanmamış olması Bacon'un tespitinde haklılık payı olduğunu göstermektedir.

2 Bu hukuki olarak tanımlanmış suçun bedeli ülkelere göre değişmekle birlikte örneğin Birleşik Krallık'ta göçmen başına 2000 pound gibi oldukça yüksek meblağlardadır. Bu durumda olduğu bilinen bir kişimim işveren tarafından işe alınmaması da yasal bir zorunluluktur.

gi bir karşı yaptırım gücü bulunmamaktadır. Britanya ayrıca sınır kapılarındaki biyometrik önlemleriyle de kayıt dışı göçle mücadelede öncü bir ülkedir ve bu önlemler ne yazık ki "*göçmenlere karşı kasıtlı olarak ayrımcılık yapma eğiliminde olmuştur"* (Thomas, 2005). Britanya ile sınırlı olmayan bu durum özellikle belli etnik grupların hedef alınmasıyla beraber bu gruptaki bireylere kayıt dışı göçten başka bir çare bırakmamaktadır.

Alternatif olarak PICUM, ülkelere 'düzenleme' (*regulation*) yoluyla kayıt dışı göçmen statüsündeki bireylere hukuki bir zemin sağlanmasını önermektedir. Vennet'e (2022) göre düzenleme "*bir kişinin, ikamet ettiği ülkede kalışına izin veren, oturma izni alabileceği herhangi bir süreç veya prosedürü ifade eder*." Dolayısıyla düzenleme ile aslında kayıt dışı göçmenlik statüsüne son verip vatandaş olmasa bile geçici oturma izinleriyle beraber bir tür yasal misafirlik statüsü ön görmektedir. Öte yandan Avrupa Birliği Parlamentosundaki Sağ-kanat söylemlere sahip liderler kayıt dışı kavramını zaten kullanmayıp yasadışı göçmenlerin sınır dışı edilmesi gerektiğini, topluma entegre edilmek için yasal statülerle "düzenlenmeye" gidilmemesi gerektiğini, nihayetinde bu tür düzenlemelerin çok sayıda yeni göçmeni çekeceği şeklinde endişelerini dile getirmektedir (European Parliament, 2011).

Özellikle yoğun göç alan Kuzey yarımküre ülkeleri ve uluslararası örgütler açısından bakıldığında geliştirilen "çözüm politikaları", göç olgusunu sadece kanunlarla sınırlandırma ve hatta durdurup geri çevirme amaçlı olduklarından büyük resmi görmekteki acizliği nedeniyle başarısızlığa mahkûm görünmektedir. Papademetriou'ya (2005) göre "*law-and-order*" (Kanun ve Düzen) önlemleri dünya çapında radikal çözümler sunamaz. Gerçekten de Birleşik Krallık'taki gibi sözde çözüm önerileri sorunun kaynağına yönelik değil sonucuna yönelik olup açlık, susuzluk, küresel ısınma, yoksulluk vb. küresel bir veya birkaç "hastalığın" semptomlarının Wallerstein (2011) deyimiyle merkez ülkelerden uzaklaştırılmasına yöneliktir. Diğer bir deyişle çözüm politikaları geliştirilmeden önce kayıt dışı göçe neden olan faktörler[5] örneğin Lee'nin (1966) İtme-Çekme Modeli (*Push and Pull Model*) gibi küresel çerçevede değerlendirilmeli ve özellikle de göç veren ülkedeki itici faktörlerin iyileştirilmesine yönelik yine küresel politikalar geliştirilmelidir. Ayrıca bu çalışmanın "Castles'in kademeli dışlayıcılık modeli" başlığında da açıklandığı üzere kayıt dışı göçmenlik olgusu küresel piyasalar için ucuz iş gücü ihtiyacını karşılarken devletlerin bu tarz göç girişlerine kasten göz yumduğu bilinmektedir (Habermas, 2012, s. 141). Hukuki ve sosyal haklardan ve statüden mahrum bırakılan bu kişilerin emek istismarı, kayıt dışı göçmenliğin kronik bir soruna dönüşmesine yol açmıştır. Devletlerin tüm "iyi niyetli" açıklamalarına rağmen "işimize yarayan kadarınızı, işimize yaradığınız süre boyunca" kayıt dışı kalabilir şeklinde özetlenebilecek bu bakış açısının çözülebilir politikalar üretmesi çok da mümkün görünmemektedir.

KAYNAKÇA

- Ayan, D. (2021). Türkçede Göç: Sözcükler ve Kavramlar. *IJHM, 1*(1), 90-119.
- Bacon, D. (2008). *Illegal People: How Globalization Creates Migration and Criminalizes Immigrants.* Beacon Press.
- Chiswick, B. R. (1988). Illegal Immigration and Immigration Control. *Journal of Economic Perspectives, 2*(3), 101-115. doi:10.1257/jep.2.3.101

5 *Örneğin Chiswick (1988, s. 105) Amerika'nın Meksikalılar için çekici faktörleri arasında "Yüksek işgücü ücretleri ve düşük maliyetlerin birleşimini" örnek vererek bunun "Meksika'dan kayıt dışı göç için güçlü bir teşvik" sağladığını ileri sürmektedir.*

- Dauvergne, C. (2008). *Making People Illegal: What Globalization Means for Migration and Law (Law in Context).* Cambridge University Press.
- European Parliament. (2011). *European Parliament Proceedings Parallel Corpus 1996-2011.* https://www.statmt.org/europarl/ adresinden alındı.
- Gionco, M. (2023). *Criminalisation of solidarity with migrants in the EU in 2022.* Eyl. 2, 2023 tarihinde PICUM: https://picum.org/wp-content/uploads/2023/03/More-than-100-people-criminalised-for-acting-in-solidarity-with-migrants-in-the-EU-in-2022_EN.pdf adresinden alındı
- *Habermas, J. (2012). Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak - Siyaset Kuramı Yazıları. Yapı Kredi Yayınları.*
- *Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. Demography, 3(1). doi:10.2307/2060063*
- *Lowry, M., & Nyers, P. (2003). "No One Is Illegal": The Fight for Refugee and Migrant Rights in Canada. Refuge: Canada's Journal on Refugees, 21(3), 66-72. doi:10.2307/48648501*
- *Papademetriou, D. G. (2005). The Global Struggle with Illegal Migration: No End in Sight. Migration Information Source. https://www.migrationpolicy.org/article/global-struggle-illegal-migration-no-end-sight adresinden alındı*
- *PICUM. (2020). Why Words Matter. Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants: http://picum.org/Documents/WordsMatter/Words_Matter_Terminology_FINAL_March2017.pdf adresinden alındı*
- *Thomas, R. (2005, Mar. 1). Biometrics, Migrants, and Human Rights. (Migration Policy Institute) Eyl. 02, 2023 tarihinde Migration Information Source: https://www.migrationpolicy.org/article/biometrics-migrants-and-human-rights adresinden alındı*
- *UK Parliament. (2023). Illegal Migration Act 2023. UK Parliament: https://bills.parliament.uk/bills/3429#:~:text=A%20Bill%20to%20Make%20provision,victims%20of%20slavery%20or%20human adresinden alındı*
- *Vennet, L. V. (2022). Regularisation mechanisms and programmes: Why they matter and how to design them. Eyl. 02, 2023 tarihinde PICUM: https://picum.org/wp-content/uploads/2022/12/Regularisation-mechanisms-and-programmes_Why-they-matter-and-how-to-design-them_Executive-Summary_EN.pdf adresinden alındı*
- *Wallerstein, I. (2011). Dünya Sistemleri Analizi: Bir Giriş. bgst Yayınları.*

KESİŞİMSELLİK

Hasan BİÇİM
Dr. Öğr Üyesi, Iğdır Üniversitesi UBF SH, Iğdır, hsnbicim@hotmail.com,orcid:0000-0002-9013-7806

Kesişimsellik (*Intersectionality*), 1980'li yılların sonlarında Kimberlé Crenshaw (1989) ve Patricia Hill Collins (1993) gibi bilim insanların siyahî kadınların uğradığı politik, ekonomik ve toplumsal ayrımcılıkları ifade etmek için geliştirilen bir kavramdır. Bu kavram, kadın çalışmalarında ırk, sınıf ve cinsiyet gibi temalarla sıklıkla kendine yer bulmaktadır. Bu kavramın merkezinde gündelik deneyimin yapısında oluşturulmuş çoklu iktidar pozisyonlarını görünür kılmak bulunur (Phoenix ve Pattynama, 2006: 187).

Kesişimsellik tek eksenli bakış açısının siyahî kadınların hem feminizm hem de ırkçılık tartışmalarında çok boyutlu dışlanmışlıklarını göz ardı ettiği iddia edilmektedir (Crenshaw, 2011: 26; Yuval- Davis, 2006: 200). Siyahî kadınların gündelik yaşam içinde karşılaştığı ayrımcılığın ten renginde dolayı ırkçılıkla, kadın oluşuyla toplumsal cinsiyet ve yoksullukları ile da sınıf gibi çoklu ayrımcılıklara maruz kalmaktadır. Çoklu eksende bu kimliklerinin keşişimi nedeniyle özellikle de kadınlar hem iş hem politik hem de toplumsal alanlarda daha da dezavantajlı konuma getirmektedir (Chun, Lipsitz ve Shin, 2013: 917). Kesişimsellik, kadınların konumunu tek başına bir sosyal bariyerin belirlemediğini birden fazla kategorik, kompleks ve eklemlenmiş "ırk, kast, etnik köken, dil, cinsel yönelim, zorla yerinden edilme, mültecilik" (WREC, 2004:1) gibi faktörlerin kesişmesiyle oluştuğunu vurgulamaktadır.

Kesişimsellik kavramı, göç çalışmalarında toplumsal cinsiyet ve göçün teorileştirmesinde kuşkusuz merkezi bir önem taşımaktadır (Anthias, 2012: 106). Kesişimsellik, göç süreçlerinde yapısal formların baskısı ve ilişkisel bağlantıların görünürlüğüne büyük katkı sunmuştur (Bastia, 2014: 238). Çağdaş göç çalışmalarında göçmenlere ilişkin göç deneyimi, yasal prosedürler, göç edenlerin nüfus özellikleri, uyum sorunları gibi konularda kesişimselliğin kullanımı işlerlik kazanmıştır (Mountz ve Mohan, 2022: 63). Crenshaw (1990)'a göre sınıf, toplumsal cinsiyet ve etnik kimliğin birleştiği ve kesiştiği göçmen kadınlarda göç ve sonrasına ilişkin deneyimleri sadece genel olarak kadınlıkla açıklanamayacağını ve bu yüzden de yapısal nedenlerin göz önünde bulundurması gerektiğini ileri sürmüştür (Crenshaw, 1990:1246). ABD'de 1990 yılında yürürlüğe giren *Immigration and Nationallity Act* yasasının göçmen kadınları sahte evlilikler ve kötü şiddet durumlarından kurtarmayı amaçlamıştır. Ancak yasaya göre evlilik amaçlı göç eden kadınların ABD'de kalması için vatandaşlık almış biriyle en az iki yıl evli olması ve görüşmelere de eşleriyle gelmesi istenmiştir. Bu yasa, göçmen kadınların sınır dışı edilmemek için aile içi şiddete sessiz kalmasına neden olmuştur. Eşlerinin elinde olan bu koz, göçmen kadınları eşlerine bağımlı haline getirmiştir (Crenshaw, 1990:1246-7). Ayrıca göç çalışmalarında aynı ülkeden göç etmiş olsalar bile kesişimsel bir biçimde göçmenlerin birbirinden farklı etnik, ulusal köken, cinsel, dilsel ve dinsel gruplar gibi farklılaşmış kategoriler (Koirala ve Esghavi, 2017: 86) halinde ele alındığı görülmektedir. Kanada'da göçmen hemşire kadınlar üzerine yapılan bir çalışmada kadınların ve göçmen kadınların tümünün üniter bir yapıda olmadıkların belirtmektedir. Kaynak ülkeden göçmesi ve hedef ülkeye varışı, giriş şekli ve durumları, ırksal ve etno-dinsel farklılıkları, beceri seviyeleri, yaş, eğitim durumları vb. çoklu boyutta kadın göçmenler farklılaşmıştır (Stasiulis, 2020: 12). Göç çalışmalarında kesişimsellik kavramının kullanımı sadece siyahi göçmen kadınlarla sınırlı olmadığını da

söylemek gerekmektedir. Örneğin Türkiye'de Suriyeli göçmen kadınların, yaşlıların, gençlerin, çocukların ve engellilerin göç deneyimleri üzerine yapılan çalışmalarda da kesişimselliği anahtar bir kavram olarak kullanıldığı görülmektedir (Uçar, 2020; Alsancak ve Kutlu, 2020; Özdemir, 2021).

KAYNAKÇA

- *Alsancak, F. & Kutlu, İ. (2020). Çifte Mağduriyetin Özneleri Olarak Engelli Mültecilere İlişkin Bir İnceleme. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 15 (2) , 590-598. DOI: 10.48145/gopsbad.772049.*
- *Anthias, F. (2012). Transnational Mobilities, Migration Research and Intersectionality: Towards A Translocational Frame. Nordic Journal of Migration Research, 2(2), 102-110.*
- *Chun, J. J., Lipsitz, G., & Shin, Y. (2013). Intersectionality As a Social Movement Strategy: Asian Immigrant Women Advocates. Signs, 38(4), 917–940. https://doi.org/10.1086/669575.*
- *Collins, P.H. (1993) Black Feminist Thought in The Matrix of Domination, in C. Lemert (ed) Social Theory: The Multicultural and Classic Readings, San Francisco: Westview, 615–26.*
- *Crenshaw, K. (1989) Demarginalizing The Intersection of Race And Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory And Antiracist Politics, University of Chicago Legal Forum, 1989(1): art 8, https://chicagounbound.uchicago. edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1052&context=uclf, (17 Apr 2022).*
- *Crenshaw, K. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. Stanford Law Review, 43(6), 1241-1299.*
- *Crenshaw, K. (2011). Demarginalising the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Anti-discrimination Doctrine, Feminist Theory, and Antiracist Politics. (Lutz, H., Vivar, M.T.H. ve Supik, L., ed.) Framing Intersectionality: Debates on a Multi-Faceted Concept in Gender Studies (25-42). Ashgate Publishing.*
- *Koirala, S. & Eshghavi, M. (2017) Intersectionality inthe Iranian Refugee Community in the United States, Peace Review, 29(1), 85-89, DOI:10.1080/10402659.2017.1272316.*
- *Mountz, A., & Mohan, S. S. (2022). Human migration in a new era of mobility: intersectional and transnational approaches. Global Social Challenges Journal, 1(1), 59-75. Retrieved Sep 26, 2023, from https://doi.org/10.1332/RFXW5601*
- *Özdemir, Z. (2021). Gündelik Sınırların İnşası ve Suriyeli Sığınmacılar: Altındağ Örneği. Nüfusbilim Dergisi , 43(1), 86-103. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/nufusbilim/issue/72913/1184268.*
- *Phoenix, A. & Pattynama, P. (2006). Intersectionality. European Journal of Women's Studies, 13 (3), 187-192.*
- *Stasiulis, D., Jinnah, Z., & Rutherford, B. (2020). Migration, Intersectionality and Social Justice – Guest Editors' Introduction. Studies in Social Justice, 14(1), 1-12. https://doi.org/10.26522/ssj.v2020i14.2445.*
- *Uçar, C. (2020). Gaziantep Parça Başı Emek Piyasasının Suriyeli Kadınları: Emek, Zorunlu Göç ve Şiddet, Kristen Biehl ve Didem Danış içinde, Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye'de Göç Araştırmaları (s.38-56). İstanbul: Göç Araştırmalar Derneği Yay.*

- *Women's Rights and Economic Change. (2004). Intersectionality: a Tool for Gender and Economic Justice. 27.07.2023. tarihinde WREC: https://www.awid.org/publications/intersectionalitytool-gender-and-economic-justice adresinden alındı.*
- *Yuval-Davis, N. (2006). Intersectionality and Feminist Politics. European Journal of Women's Studies, 13(3), 193209. https://doi.org/10.1177/1350506806065752*

KİMLİK

Cahit ASLAN
Prof. Dr. Çukurova Üniversitesi E.F. Felsefe Grubu Eğitimi A.B.D., Adana, cahitaslan138@gmail.com, orcid: 0000-0002-9793-4285.

Kimlik kavramı psikolojiden kriminolojiye oradan sosyolojiye kadar uzanan çok çeşitli disiplinlerin kendi ilgilendikleri konulara açıklık getirmek üzere başvurdukları kavramların başında gelir. Bu yüzden kavram faklı anlamlar içerecek şekilde kullanılabilmektedir. Hatta sentetik olarak var olan ancak analitik olarak çözümlenen tek kavramın belki de 'kimlik' olduğu söylenebilir.

TDK sözlüğünde kimlik üç farklı şekilde tarif edilmektedir: "1. Toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü; 2. kişinin kim olduğunu tanıtan belge, kimlik belgesi, kimlik kartı, tanıtma kartı, hüviyet; 3. herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin bütünü" (https://sozluk.gov.tr/).

Sosyal ve beşeri bilimler sahasında ise bu tür tanımlamalar yeterli görülmemekte, kimlik bilimsel bir tartışma konusu olarak ele alınmakta ve kuramsal açıklamalara gidilmektedir. Bilim alanında da olgu pür kimlik kuramından sosyal kimlik kuramına uzanan bir skalaya yayılmaktadır. Skalanın bir ucunda psikologlar diğer ucunda ise sosyologları görmekteyiz. Böylece skala insani, kişisel, sosyal, ırksal veya etnik, ulusal, kültürel, mesleki ve cinsiyet ve cinsel yönelim kimliği gibi kimliklerle doldurulur.

Genel olarak kimlik bir bireyin sahip olduğu çok yönlü niteliklerini, inançlarını ve deneyimlerini kapsayan, ötekilerden ayıran özelliklerinin bütününü ifade eder. Bu özellikler bireyin benlik algısından belli bir gruba ait olma duygusuna kadar çok çeşitlilik gösterir.

liklerin toplamını meydana getirir" (Styker, 1968: 558, akt: Akkaş, 2015).

Hiyerarşisinin tepesindeki kimliklerin, durumsal ipuçlarından bağımsız olarak etkinleştirilme olasılığı daha yüksektir. Etkinleştirildiğinde, kendi kendini doğrulamayı gerçekleştirmek için duruma göre hareket ederler; süreçte yeni bir durum yaratırlar" (Stets & Burke, 2000: 231).

Olgunun doğası gereği evrensel, genel geçer bir kimlik hiyerarşisi söz konusu değildir. Hangi kimliğin hiyerarşinin üzerinde hangisinin altta olacağını bireylerin durumu kadar içinde bulunan kültür de etkili olmaktadır. Bireyler kendileri için bulundukları ortama 'öteki'nin algılanma biçimine göre hangi kimliğine önem vereceğini seçerek o kimliğini hiyerarşinin üstüne çıkartır.

"Kişi, belirli durumlarda çıkarlarına hizmet eden kendi kişilik ve kimlik görünüşlerini vurgular ve dezavantajlı olduğu bilinen enformasyonu bastırır. Yine de pratikte sosyal statü farklılıkları kimlik bilgisinin miktarı ve niteliğinde yer alan farklı bireylere ait kimlik aktarımlarına yansır. Yüksek statülü kişiler, normal olarak bu kimlik bilgisini düşük statülü kişilerden daha çok kontrol eden ve saklayan bir pozisyondadırlar. Bu anlamda kimlik süreci, dinamik bir süreçtir. Sosyal psikolojik anlamda kimlik, bireysel kişiye uygulanan bir belirleme ve kategorileştirmedir" (bkz. Bilgin, 1995).

İşte bu karmaşıklıktan dolayı da kimlik çok yönlü ele alınmasını gerekli kılar.

KAYNAKÇA

- *Akkaş, İ. (2015). Kimlik Üzerine Mülahazalar. Route Educational and Social Science Journal, pp. 68-81.*
- *Aslan, C. (2019). "Benim Adım 1864: Çerkes Hikâyeleri" Eserinde Çerkes Sürgünü Üzerine Sosyolojik Notlar . Sosyoloji Notları 3 (1), 39-60 .*
- *Aydın, S. (1999). Kimlik Sorunu Ulusallık ve Türk Kimliği. Ankara: Öteki Yayınevi.*
- *Bostancı, M. N. (1999). Bir Kolektif Bilinç Olarak Milliyetçilik. İstanbul: Doğan Kitapçılık*
- *Bilgin, N. (1995, 2007). Kimlik İnşası. İstanbul: Sistem Yayıncılık ve İzmir: Aşina Kitaplar.*
- *Chambers, I. (2005). Göç, Kültür, Kimlik. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.*
- *Connolly, W. E. (1995). Kimlik ve Farklılık -Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri. Çev. Fermâ Lekesizalın, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.*
- *Ergun, D. (2000). Kimlikler Kıskacında Ulusal Kişilik. Ankara: İmge Yayınları*
- *Erikson, E. H. (1956). The problem of ego identity. Journal of the American Psychiatric Association. 4. 56-121.*
- *Erikson E. H. (1968). Identity: Youth and Crisis. New York, W.W. Norton Company,*
- *Güvenç, B. (1997). Türk Kimliği. İstanbul: Remzi Kitapevi*
- *Halidi, G. ve Kadıoğlu, S. (2021). Beden-Kimlik İlişkisi Çerçevesinde Transseksüellik. Türkiye Biyoetik Dergisi, Vol. 8, No. 4, 187-193.*
- *Hogg, M. A. and Abrams, D. (1988). Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Groucp Processes. London: Routledge.*
- *Jenkins, R. (2004). Socal identity. London: Routledge.*
- *Malesevic, S. (2002), "Identity: Conceptual, Operational and Historical Critique", Malesevic, Sinisa/Haugaard, Mark (Ed.), Making Sen-*

se of Collectivity: Ethnicity, Nationalism and Globalisation (London: Pluto Press): 195-215.

- *Marcia, J. E. (1993). The relational roots of identity. In J. Kroger (Ed.), Discussions on ego identity (pp. 101–120). Lawrence Erlbaum Associates, Inc.*
- *Özdemir, C. (2001). Kimlik ve Söylem. Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.2, 107-122.*
- *Psikolojibilimi. (2023). Kimlik Kavramı ve Kimlik Oluşumu https://www.psikolojibilimi.gen.tr/kimlik-kavrami-ve-kimlik-olusumu/ (Erişim tarihi: 13.06.2023).*
- *Sen, A. (2006). Kimlik ve Şiddet. Çev.: Ahmet Kardam. İstanbul: Optimist Yayınları.*
- *Stets, J. E. & Burke, S. P. (2000). Identity and Social Identity Theory. Social Psychology Quarterly , Sep., 2000, Vol. 63, No. 3 (Sep., 2000), pp. 224-237.*
- *Stryker, S. (1968). Identity Salience and Role Performance. Journal of Marriage and the Family 4:558-564.*
- *Thoits, P. A., & Virshup, L. K. (1997). Me's and we's: Forms and functions of social identities. In R. D. Ashmore & L. J. Jussim (Eds.), Self and identity: Fundamental issues (pp. 106–133). Oxford University Press.*
- *Tajfel, H. (1972). Social categorization. English manuscript of "La catégorisation sociale". In S. Moscovici (Ed.), Introduction à la Psychologie Sociale (Vol. 1, pp. 272–302). Paris: Larousse.*
- *Tolan, B. (1996). Toplum Bilimlerine. Giriş. Ankara: Adım Yayınları.*
- *Turner, J. C., Michael A., Hogg, P., Oakes, J., Reicher, and Margaret S. Wetherell, S. D. (1987). Rediscovering the Social Group: A Self-Categorization Theory. New York: Basil Blackwell*
- *Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., & Wetherell, M. S. (1987). Rediscovering the Social Group: A Self-Categorization Theory. New York: Basil Blackwell.*
- *Verkuyten, M., Wiley, S., Deaux, K., & Fleischmann, F. (2019). To be both (and more): Immigration and identity multiplicity. Journal of Social Issues, 75(2), 390–413.*
- *Westen, C. (2003). Citizenship and Identity. In Atsushi Kondo & Charles Westin (Eds.) New Concepts of Citizenship. Residential/Regional Citizenship and Dual Nationality/Identity. Stockholm University: CEIFO.*
- *Woodward, K. (Editor) (1997). Identity and Difference. New York: Sage Publications.*

KİTLESEL GÖÇ

Recep BAYDEMİR
Dr., Bağımsız Araştırmacı, recepbaydemir@outlook.com, orcid: 0000-0002-6263-5242

Kitlesel kelimesi, kitle kelimesinin çekimlenmiş halidir. Kitle kelimesi ise, Arapça *kutla*ˡ قلتك kelimesinden türemiştir (Etimolojiturkce, 2023a). *Kutla* kelimesi de *Arapça ktl* kökünden gelen *kutla*ˡ قلتك "yığın, küme" sözcüğünden alıntıdır (Etimolojiturkce, 2023b). Kitle kavramının İngilizcedeki karşılığı ise, *mass* kelimesidir. Uluslararası sözlüklerde *mass* kelimesinin anlamı da benzer biçimde "kitle", "kütle", "sürü" ve "yığın" gibi anlamlara gelmektedir (Oxford, 2023; Cambridge, 2023). Kitlesel göç kavramının İngilizcedeki karşılığı, *mass migration* kavramıdır. Dolayısıyla, kavram olarak kitlesel göç, kütle, küme, yığın ve akın halinde yapılan göç olarak anlaşılmaktadır.

Kitlesel göçler, kahir ekseriyetle gönüllülük değil, zorunluluk esasına dayanmaktadır. Bu sebeple, kitlesel göçlerde bahsedilirken bazen zorunlu kitlesel göçler veya kitlesel zorunlu göçler şeklinde de kullanılmaktadır. Bu kavram, *akım/akın*, *kitlesel göç akımı* veya *toplu göç* gibi çeşitli biçimlerde de kullanılmaktadır. Göç Terimleri Sözlüğü'nde kitlesel göç, "Yüksek sayılarda ani insan hareketi" (Perruchoud & Redpath-Cross, 2009, 59), ve akın (influx) *ise,* "Vatandaş olmayan çok sayıda kişinin bir ülkeye aniden ulaşmaları." (Perruchoud & Redpath-Cross, 2009, s. 9) olarak tanımlanmıştır. Kitlesel göç, bireysel ve ailesel göçlere göre çok daha kalabalık, akın ve yığın biçiminde gerçekleşen ve genelde ani biçiminde ortaya çıkan göçlerdir.

İnsanlık tarihi neredeyse her zaman kitlesel göçlere sahne olmuştur. Örneğin, Antik Çağ'da, birçok kavim ve topluluk, doğal kaynakların tükenmesi, savaşlar veya ticari imkânların peşinde farklı bölgelere göç etmiştir. M.Ö. 1200 civarında Deniz Kavimlerinin Akdeniz bölgesindeki göçleri büyük bir etki yaratmıştır. M.Ö. 3000-M.Ö. 1200 yılları arasında, farklı kavimler ve etnik gruplar, Avrasya boyunca büyük mesafeler kat ederek göç etmiştir. M.S. 4. ve 5. yüzyıllarda, Roma İmparatorluğu'nun batısına yönelik gerçekleşen kavimlerin göçleri, Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşünde büyük rol oynamıştır. 16. yüzyılda Köle Ticareti başlamıştır. 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar, Afrika'dan Amerika kıtasına zorla götürülen milyonlarca Afrikalı, bu dönemin en trajik kitlesel göç olaylarından birini oluşturmaktadır. Yine, 19. yüzyılda, özellikle Avrupa'dan Amerika'ya çeşitli sebeplerle kitlesel göçler yaşanmıştır (Hatton & Williamson, 1992; Baily & Miguez, 2003; Lucassen vd. 2010; Fisher, 2013; Harzig & Hoerder, 2013; Manning & Trimmer, 2020).

İçinde bulunduğumuz yüzyılda da yine pek çok kitlesel göç olayı yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir. Örneğin, 2011'de başlayan Suriye iç savaşı, milyonlarca Suriyelinin kitlesel olarak ülkelerini terk etmelerine neden olmuştur. Venezuela'daki ekonomik çöküş, siyasi istikrarsızlık ve kitlesel yoksulluk nedeniyle milyonlarca Venezuelalı komşu ülkelere, özellikle Kolombiya, Peru ve Brezilya'ya kitlesel halde göç etmiştir. Myanmar'ın Rakhine (Arakan) eyaletinde yaşanan şiddet nedeniyle yüz binlerce Rohingya Müslümanı, komşu Bangladeş'e sığınmacı olarak akın etmiştir. 2021'de Taliban'ın ülkeyi yeniden kontrol altına almasının ardından birçok Afgan, güvenlik endişeleri ve siyasi baskı nedeniyle ülkelerini kitlesel olarak terk etmeye başlamıştır. 24 Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısıyla başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı sebebiyle milyonlarca Ukraynalı kitlesel halde ülkelerini terk etmek zorunda kalmıştır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin *Global Trends* raporuna göre, 2021 yılı sonu itibariyle, mülteci veya mülteci durumunda olanların en fazla olduğu ülkelerin başında Türkiye, Almanya, Kolombiya, Pakistan, Uganda gibi ülkeler gel-

ları beraberinde getirmektedir. Etkili politikalarla yönetildiğinde, göç hareketleri toplumlar arası köprüler kurabilir ve sosyoekonomik gelişmeye katkıda bulunabilir. Ancak yanlış yönetildiğinde veya yönetilemediğinde, sosyal gerilimlere ve çatışmalara da yol açabilir ki bunun örneklerini sık sık görmekteyiz.

KAYNAKÇA

- *Baily, S. L., & Miguez, E. J. (Eds.). (2003). Mass Migration to Modern Latin America. Rowman & Littlefield Publishers.*
- *Baydemir, R. (2023). "Toplumsal Mekânın Üretimi: Şanlıurfa Şehrinde Suriyeli ve Şanlıurfalıların Karşılaşması", (Doktora Tezi) Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.*
- *Cambridge. (2023). "mass". Cambridge Dictionary: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-turkish/mass Erişim Tarihi: 08.09.2023.*
- *Etimolojiturkce. (2023a). "Kitle". Etimolojiturkce: https://www.etimolojiturkce.com/arama/kitle Erişim Tarihi: 07.09.2023.*
- *Etimolojiturkce. (2023b). Kütle. Etimolojiturkce: https://www.etimolojiturkce.com/kelime/kütle Erişim Tarihi: 07.09.2023.*
- *Fisher, M. H. (2013). Migration: A World History. Oxford University Press.*
- *Friedberg, R. M. (2001). The Impact of Mass Migration on the Israeli Labor Market. The Quarterly Journal of Economics, 116(4), 1373-1408.*
- *Harzig, C., & Hoerder, D. (2013). What is Migration History?. John Wiley & Sons.*
- *Hatton, T. J., & Williamson, J. G. (1992). What Drove the Mass Migrations from Europe in the Late Nineteenth Century?. Cambridge: National Bureau of Economic Research. https://www.nber.org/system/files/working_papers/h0043/h0043.pdf Erişim Tarihi: 12.09.2023.*
- *Hatton, T. J., & Williamson, J. G. (1998). The Age of Mass Migration: Causes and Economic Impact. Oxford University Press, USA.*
- *Kwak, R., Kamal, K., Charrow, A., & Khalifian, S. (2021). "Mass Migration and Climate Change: Dermatologic Manifestations". International Journal of Women's Dermatology, 7(1), 98-106.*
- *Lucassen, J., Lucassen, L., & Manning, P. (2010). Migration History in World History: Multidisciplinary Approaches. Brill.*
- *Lundborg, P., & Segerstrom, P. S. (2002). "The Growth And Welfare Effects Of İnternational Mass Migration". Journal of International Economics, 56(1), 177-204.*
- *Manning, P., & Trimmer, T. (2020). Migration in World History. Routledge.*
- *Massey, D. S., & Zenteno, R. M. (1999). The Dynamics of Mass Migration. Proceedings of the National Academy of Sciences, 96(9), 5328-5335.*
- *Oxford. (2023). "mass". Oxford Learner's Dictionaries: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/mass_1?q=mass Erişim Tarihi: 08.09.2023.*
- *Perruchoud, R., & Redpath-Cross, J. (Ed.). (2009). İçinde B. Çiçekli (Çev.), Uluslararası Göç Hukuku: Göç Terimleri Sözlüğü (2. bs). Uluslararası Göç Örgütü (IOM).*
- Smith, P. (2007). "Climate Change, Mass Migration and the Military Response". *Orbis*. 51(4), 617-633.
- UNHCR. *Global Trends 2021: Forced Displacement in 2021* (2022). https://www.unhcr.org/62a9d1494/global-trends-report-2021 Erişim Tarihi: 13.09.2023.

KLASİK ASİMİLASYON TEORİSİ

Sibel DİNÇ

Arş. Gör. Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Stratejik İletişim Anabilim Dalı, sdinc2@msu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7456-8833, İstanbul/Türkiye

GİRİŞ

Klasik Asimilasyon Teorilerine giriş yapmadan önce asimilasyon ve çok benzetilen entegrasyon kavramlarını açıklamakta fayda vardır. TDK'ya göre (2023) *asimilasyon* özümleme ve benzeşme anlamı taşırken; *entegrasyon* bütünleşme ve uyum anlamları taşımaktadır. Asimilasyon, göçmenler ile yerel halk arasındaki etnik farklılığın azalması ya da tamamen ortadan kaldırılması ile göçmenlerin yerel halka benzeme sürecine denmektedir (Batram, Poros, & Monforte, 2019). Bu aynı zamanda farklı etnisiteye sahip kesimlerin kültürel kimliklerinin ve birikimlerinin hegemonik yapı içinde eritilip yok edilmesi olarak da tanımlanır (TDK, 2023). Ancak asimilasyondan farklı olarak entegrasyonda etnik grup va yapılar baskın yapı içinde yok edilmez birlikte yeni bir bütünlük elde edilir. Ateşok'a göre (2023) entegrasyon, göçün tüm süreçlerini kapsayan hem bireysel hem de toplumsal boyutlara sahip, göç eden bireyle birlikte göç edilen devletin politika ve uygulamaları ile şekil bulan insan hakları ve hukuki statü temelinde çok katmanlı ve boyutlu bir süreçtir.

HOMOJEN BİR TOPLUM ALGISI

Gerekçeler

Asimilasyonun gerekçeleri temelde farklı olarak görülen diğer etnik grubun ya da grupların yerel halkın sosyo-kültürel yapısını bozacağı endişesidir. Çarpıtılmış öteki algısı ile sonuçlanan öteki düşmanlığı başka bir gerekçedir.

Asimilasyon gerekçelerini tanımlamak için ise 3 temel süreçten bahsedilmektedir. Bunlar *Sınır Geçişi, Bulanık Sınırlar* ve *Sınırların Yer Değiştirmesi*'dir (Batram, Poros, & Monforte, 2019). Sınır Geçişi Süreci, asimilasyonun klasik yapısını temsil eder. Asimile olma süreci göçmen kesimin yerel halkın dil, kültür vb. özelliklerini benimseyip eski olanı bırakması ile oluşmaktadır. Bulanık Sınırlar Sürecinde, bireysel bir geçişten ziyade toplumsal bir geçişi temsil eder. Bu süreçte göçmen bireyin kendi etnik kimliği ile edindiği yeni yerel kimlik birlikte tezahür eder. Bir diğer süreç olan Sınırların Yer Değiştirmesi Süreci'nde ise göçmenler arasında seçilen bir kesimin diğerlerine tercih edilir kılınması ve yeni kutupların oluşmasından ibarettir. Nadir olan bu geçişe örnek olarak Amerika'da var olan siyah/beyaz ayrımının Asyalıların dahil olmasıyla onların beyaz sınıfına eklenmesi ve yeni bir siyah/beyaz ayrımının vuku bulmasıyla açıklanabilir (Gans, 1999).

Beklentiler

Değişim hem göçmenler hem de yerel halk için kaçınılmazdır. Göçmenler bu süreçte kendi etnisitelerinden tamamen arınıp yeni bir kimlik kazanabilecekleri gibi mevcut kimliklerini koruma yolunu da seçebilir. Ancak önemli olan bu sürecin göçmenler özelinde zoraki bir duruma sebep vermeden kendi inisiyatifleri neticesinde ele alınmasıdır. Süreç hem yerel halk hem de göçmenler için *"eritme potası"* tasvirinden ziyade *"salata kasesi"* şeklinde tasvir edilmesi süreci yaşayan tüm kesimler için tatmin edici olacaktır. Bu kapsamda bir sonraki bölüm Klasik Asimilasyon Teorilerine ve sürecin gidişatına değinmektedir.

KLASİK ASİMİLASYON TEORİLERİ

Klasik Asimilasyon teorilerinin oluşum ve gelişimi 20. yüzyılın başlarında ABD'de gerçekleşmiştir. İlgili teoriler *Mekansal Asimilasyon Teorisi, İngiliz Uyum Modeli, Asimilasyon Süreci Teorisi, Eritme Potası, Irk İlişkileri Döngüsü Teorisi* ve *Asimilasyon Yüzleri* olarak gösterilebilir.

Klasik Asimilasyon Teorileri *Chicago Sosyoloji Okulu* tarafından öne sürülmüştür. Robert E. Park liderliğinde yapılan çalışmalarda amaç ABD'ye gerçekleşen yoğun göç hareketleri sonrasında ülkedeki ulusal kimliğin nasıl korunacağı yönünde olmuştur (Şan & Haşlak, 2012).

Robert E. Park tarafından ileri sürülen ***Mekansal Asimilasyon Teorisi***'nde kente göç eden bireyler iki aşamalı bir süreç geçirmektedir. İlk önce iş alanlarına yakın yerlerde ikamet ederken ikinci aşamada kendi etnik grubunun olduğu mekanlara göç etmektedirler. Bu teoride göç eden kesim kentin tüm alanlarına homojen bir şekilde dağıkmaz daha ziyade dar alanlarda kendi gettolarında ikamet ederler.

James A. Crispino tarafından 1980 yılında ileri sürülen ***İngiliz Uyum Modeli***'nin (Anglo-Conformity Model) temelinde ABD'ye yerleşen Anglo-Sakson geleneklere tabi göçmenlerin kendi kimliklerini terk ederek Amerikan kimliklerini benimsemeleri yatmaktadır. Göçmenler Amerikan dilini, siyasi yapısını, toplumsal ve dini değerlerini benimsemli ve kabul etmelidirler. İlgili politikanın temelinde göçmenlerin geçmişlerini terk etmeleri ve göç ettikleri ülkenin normlarını kabul etmeleri yatmaktadır (Şan & Haşlak, 2012).

Milton M. Gordon tarafından 1964 yılında ileri sürülen ***Asimilasyon Süreci Teorisi***'nde asimilasyon katmanlı bir süreç olup yapısal ve kültürel asimilasyon gibi alt boyutlardan oluşmaktadır. Etkileşimin ve sonucunda oluşan asimilasyonun gelişim hızı ve süreci her bir toplumsal yapı için farklılık göstermektedir.

Israel Zangwill tarafından ileri sürülen ***Eritme Potası***'nda (Melting Pot) ise toplumun entegre bir biçimde uyum içinde bir arada olması adına halkın etnisite, inanç yönündeki farklılıklarından bağımsız tek bir çatı altında yani ulus kimliği altında toplanması fikri yatmaktadır (Çoban, 2012). Eritme Potası'nda çeşitliliğin olmadığı değerlerin ortak bir potada toplandığı bir yapıdan söz edilirken; çeşitliliğe önem veren başka bir metafor öne atılmış ve benimsenmiştir. *Salata Kasesi* (Salad Bowl) metaforu ile çokkültürlü yapının korunması ve ABD kimliği altında etnik yapının korunması, dil ve din farklılıklarıyla toplumun bir arada yaşaması görüşüne geçilmiştir (Çakmaklı, 2022).

Ernest W. Burgess ve Robert E. Park tarafından 1964 yılında ileri sürülen ***Irk İlişkileri Döngüsü Teorisi***'nde ise göç ile gelen grubun uyum aşamasındaki süreçleri açıklamaktadır. İlgili geçiş dört aşamadan oluşmaktadır. Sırasıyla; karşılaşma ve ilişki kurma, sınırlı kaynaklar üzerinde rekabet, devletin göç eden grubu kamusal alana dahil etmesi ve isteğe bağlı ya da zorunlu uyum şeklindedir (Kaya, 2014).

Ron Taft tarafından Avustralya'da ileri sürülen ***Asimilasyon Yüzleri*** psikolojik bir dizi süreçten oluşmaktadır. Asimilasyona uğrayan kesimin davranış modelinin toplum normlarına uyumuna kadar evirilen süreçte birey toplumun bir üyesi olarak statüsü kazanma arayışındadır.

İlgili teoriler göç alanında toplumu şekillendirmek için ileri sürülmektedir. Asimilasyonu ilgili kesime empoze etmek için göçmen grup ya da gruplara yasal gereklilikler koşularak kamuoyu tavrının iletilmesi yolları tercih edilmektedir (Batram, Poros, & Monforte, 2019). Ancak unutulmaması gereken önemli bir nokta ilgili teoriler ile yeni bir düzen inşa edilmek istense de toplumu bir arada tutan değerlerin kaybolmaması gerekmektedir. Toplumda asabiye duygusunun güçlenmesine paralel olarak toplumun bağı daha da güçlenerek, ortak bir gelecek hayali düşüncesi öngörülebilecektir (Bostan, 2021). Bu yüzden de toplumu bir arada tutan şeyin asabiye duygusundan kaynaklandığı ve bu duygunun yitirilmesi ile toplumda çözülmelerin vuku bulacağı unutulmamalıdır (Haldun, 2018).

KAYNAKÇA

- *Ateşok, Z. Ö. (2023). Entegrasyon / Uyum. TÜBİTAK Bilim ve Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları: https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/entegrasyon_uyum adresinden alındı*

- *Batram, D., Poros, M. V., & Monforte, P. (2019). Asimilasyon. Göç Meselesinde Temel Kavramlar (s. 39-42). içinde Ankara: Hece Yayınları.*
- *Bostan, A. (2021, 08). Avrupa Uluslararası Toplumu ve Sığınmacı Tartışması: Avrupa Birliği Örneği. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Ankara.*
- *Çakmaklı, E. (2022). Asimilasyon ve Çokkültürlülük Sarmalında Amerikan Kimliği. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 123-144.*
- *Çoban, M. (2012). Amerikan Ulusal Kimliğinde WASP Unsuru: Dünü ve Bugünü. Türk Yurdu Dergisi.*
- *Gans, H. J. (1999). The Possibility of a New Racial Hierarchy in the Twenty-First-Century United States. The Cultural Territories of Race (s. 371-390). içinde Chicago, Illinois and New York: University of Chicago Press and Russell Sage Foundation.*
- *Haldun, İ. (2018). Mukaddime. İstanbul: Dergâh Yayınları.*
- *Kaya, A. (2014). Türkiye'de Göç ve Uyum Tartışmaları: Geçmişe Dönük Bir Bakış. İdealkent Dergisi,.*
- *Şan, M. K., & Haşlak, İ. (2012). Asimilasyon ile Çokkültürlülük Arasında Amerikan Anaakımını Yeniden Düşünmek.*
- *Akademik İncelemeler Dergisi. TDK. (2023). Asimilasyon ve Entegrasyon. Türk Dil Kurumu Sözlükleri: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı*
- *Fisher, M. H. (2013). Migration: A World History. Oxford University Press.*
- *Friedberg, R. M. (2001). The Impact of Mass Migration on the Israeli Labor Market. The Quarterly Journal of Economics, 116(4), 1373-1408.*
- *Harzig, C., & Hoerder, D. (2013). What is Migration History?. John Wiley & Sons.*
- *Hatton, T. J., & Williamson, J. G. (1992). What Drove the Mass Migrations from Europe in the Late Nineteenth Century?. Cambridge: National Bureau of Economic Research. https://www.nber.org/system/files/working_papers/h0043/h0043.pdf Erişim Tarihi: 12.09.2023.*
- *Hatton, T. J., & Williamson, J. G. (1998). The Age of Mass Migration: Causes and Economic Impact. Oxford University Press, USA.*
- *Kwak, R., Kamal, K., Charrow, A., & Khalifian, S. (2021). "Mass Migration and Climate Change: Dermatologic Manifestations". International Journal of Women's Dermatology, 7(1), 98-106.*
- *Lucassen, J., Lucassen, L., & Manning, P. (2010). Migration History in World History: Multidisciplinary Approaches. Brill.*
- *Lundborg, P., & Segerstrom, P. S. (2002). "The Growth And Welfare Effects Of İnternational Mass Migration". Journal of International Economics, 56(1), 177-204.*
- *Manning, P., & Trimmer, T. (2020). Migration in World History. Routledge.*
- *Massey, D. S., & Zenteno, R. M. (1999). The Dynamics of Mass Migration. Proceedings of the National Academy of Sciences, 96(9), 5328-5335.*
- *Oxford. (2023). "mass". Oxford Learner's Dictionaries: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/mass_1?q=mass Erişim Tarihi: 08.09.2023.*
- *Perruchoud, R., & Redpath-Cross, J. (Ed.). (2009). İçinde B. Çiçekli (Çev.), Uluslararası Göç Hukuku: Göç Terimleri Sözlüğü (2. bs). Uluslararası Göç Örgütü (IOM).*
- *Smith, P. (2007). "Climate Change, Mass Migration and the Military Response". Orbis. 51(4), 617-633.*
- *UNHCR. Global Trends 2021: Forced Displacement in 2021 (2022). https://www.unhcr.org/62a9d1494/global-trends-report-2021 Erişim Tarihi: 13.09.2023.*

KOLONYAL İŞÇİ

Hakan Sezgin ERKAN
Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Nişantaşı Üniversitesi İİSBF Uluslararası İlişkiler (İngilizce), İstanbul, hakansezgin.erkan@nisantasi.edu.tr, orcid: 0000-0002-6204-8689.

Coğrafi keşiflerin gerçekleşmesi ile birlikte ortaya çıkan yeni topraklar Avrupa'daki güç dengesini de değiştirmiştir. 15. yüzyılın sonundan itibaren başlayan sömürgecilik yarışı ile birlikte Avrupalı devletler genellikle deniz aşırı toprakları silahlı güçleri sayesinde ele geçirerek buradaki toplumlar üzerinde siyasi, ekonomik ve askeri kontrol kurmuştur. Yerleşim ya da çiftlik anlamına gelen ve Latince "colonia" kökünden türeyen koloni kelimesi de buradan ortaya çıkmıştır. 16. yüzyılın gelmesiyle birlikte sömürgecilik de sistematik bir hale gelmiştir. Devletler sömürge haline getirdikleri topraklardaki zenginlikleri ana karaya getirirken burada kurdukları üretim alanlarında da yerli halkı köle olarak çalıştırma yoluna gitmişlerdir. 1492 yılında İtalyan Denizci Kristof Kolomb tarafından Amerika kıtasının keşfedilmesiyle birlikte modern kıta modern sömürgecilik faaliyetlerini ilk uygulama alanı haline gelmiştir (Merriman, 2010: 35-36). Burada da Afrika kıtasından getirilen köleler ve köleleştirilen yerel halk eski kıtaya gitmek üzere üretim yapmaya zorlanmışlardır. 1. kuşak sömürgeci devletler olan Portekiz ve İspanya'nın yanına 17. yüzyılın başlarında 2. kuşak sömürgeci devletler olan Hollanda, İngiltere ve Fransa da eklenmiştir. Böylece devletler çatışmalarını artık Avrupa kıtasında değil sömürgelerde gerçekleştirmeye ve bu bölgede gerçekleştirilen üretim için de yerel halkı köleleştirerek kullanmaya başlamıştır (Merriman, 2010: 821-827).

Yerel halkı köleleştirilerek çalıştırılması üzerine iki çeşit işçi kavramı ortaya çıkmıştır; özgür işçi ve köle kolonyal işçi (Rex, 1973). Sömürgeci devletler köleliği meşrulaştırmak ve haklı çıkarmak amacıyla da köleleştirilen ırkların gelişmemiş aşağılık bir varlık (inferior being) olduğunu savunmuşlardır (Rex, 1970; Frank, 1970).

Bu ortamda kolonyal işçiler rahatlıkla gözden çıkarılabilen, çok az haklara sahip ve hiçbir istekte bulunamayan, uyku ve yemek harici sürenin tamamında çalıştırılan ve toplumdan soyutlanmış insanlar bütünüdür. Dönemin sömürgeci devletlerinin tamamının zenginliklerinin önemli bir kısmı kolonyal işçilerin sömürgelerde gerçekleştirdikleri üretimden ileri gelmektedir (Ruddell, 1982: 295-296).

Sistemin ana karadaki topraklara büyük bir zenginlik sağlaması ve üretimin sürdürülmesi gerekliliği kolonyal işçileri sistemin içerisinde kilitlemiş ve onları daimi olarak köle statüsünde alt sınıfta kalmaya mahkûm etmiştir. Sömürgeci devletler için koloniler sadece kendilerine sağladıkları kar ile değer biçilen bir bölge ve bu bölgedeki kolonyal işçiler de birer mülk olarak görüldüğünden kolonyal işçilerin herhangi bir hak kazanma ya da talepte bulunma ihtimalleri ortadan kalkmıştır. Kolonyal işçilere sağlanacak en ufak hakkın kar oranını düşüreceğinden hareketle bu işçilerin toplumsal statüleri kesin bir şekilde en alt tabakada köle olarak kesinleştirilmiştir.

Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesiyle birlikte kolonyal işçilerin işlevi ve varlığı da yeni bir dönem girmiştir. İkinci dönem olarak adlandırılabilecek olan bu dönemde ürün işleme kapasitesinin artması ve hammadde ihtiyacının da yükselmesiyle birlikte sömürgelerdeki plantasyonlarda üretim gaz lambalarının da kullanılmaya başlanmasıyla 24 saate çıkarılmıştır. İşgücünün devamlılığının sağlanması ve üretimin aksamaması için de kolonyal işçilere karşı tavır daha da katılaşmış şartlar daha

göç etme ve vatandaşlık alma hakları olsa dahi bu yolu takip etmenin zorluğundan mütevellit kolonyal işçiler az gelişmiş ya da eski koloni ülkelerinde ürettiklerinden değerin çok az bir kısmında faydalanarak yaşamlarını idame ettirmektedirler.

KAYNAKÇA

- *Amussen, S. D. (2007). Slavery and The Transformation of English Society. North Carolina: University of North Carolina Press.*
- *Frank, A. G. (1970). The Sociologicality of Development Underdevelopment of Sociology. Londra: Pluto Press.*
- *Jones, H. (2013). As the Centenary Approaches: The Regeneration of First World War Histography. The Historical Journal, 56(3), 857-878.*
- *Marsh, K. (2018). Colonial workers, imperial migrants and surveillance: policing in Le Havre, 1914–40. Social History, 43(1), 1-29.*
- *Merriman, J. (2010). A History of Modern Europe Form The Reneissance to the Present. Londra: W. W. Norton & Company.*
- *Miyoshi, M. (1993). A Borderless World? From Colonialism to Transnationalism and the Decline of the Nation-State. Critical Inquiry, 19(4), 726-751.*
- *Rex, J. (1970). Race Relations in Sociological Theory. Londra: Weidenfeld and Nicholson.*
- *Rex, J. (1973). Race, Colonialism and the City. Londra: Routledge.*
- *Ruddell, D. (1982). Class and Race: Neglected Determinants of Colonial `Adapted Education' Policies. Comparative Education, 18(3), 293-303.*
- *Small, N. (1977). Citizenship, Imperialism and Independence : British Colonial Ideals and Independent African States (1st part). Civilisations, 27(1), 17-43.*
- *Varela, R. (2021). A People's History of Europe From World War I to Today. Londra: Pluto Press.*
- *Erdoğan, M. M. (2015). Türkiye'ye Kitlesel Göçlerde Son ve Dev Dalga: Suriyeliler. Türkiye'nin Göç Tarihi-14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler, içinde, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss.315-347.*
- *Etimolojitürkçe, (2023). https://www.etimolojiturkce.com/arama/kabul Erişim Tarihi: 15.09.2023.*
- *Sezgin, A. A. ve T. Yolcu (2016). "Göç ile Gelen Uluslararası Öğrencilerin Sosyal Uyum ve Toplumsal Kabul Süreci", Humanitas, 4 (7): 417-436.*
- *TDK, (2023). "kabul", Türk Dil Kurumu Elektronik Sözlüğü, https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 15.09.2023.*
- *Yıldırımalp, S., İslamoğlu, E., & İyem, C. (2017). Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, (2), 107-126. https://dergipark.org.tr/en/pub/bilgisosyal/issue/36462/413193 Erişim Tarihi: 15.09.2023.*

KURUMSAL KURAM

Emrah FİRİDİN
Dr. Öğr. Üyesi Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, Trabzon, efiridin@ktu.edu.tr, orcid: 0000-0002-2957-7407.

Kuram; bazı olguları ya da ilişkili içerisinde olan olgusal sistemleri açıklayan kavramsal bir sistem olarak, deneysel ve gözlemlenebilir bir gerçeklik hakkında mantıksal olarak bir dizi önerme olarak tanımlanabilir (Türkiye Bilimler Akademisi, 2023).

Kurumsal kuram örgütlerin meşru ve kabul edilebilir olması gerekliliğine vurgu yapmaktadır (Kalemci ve Tüzün, 2008: 407). Kurumları ve ya uygulamaların ise inşası toplum tarafından sağlanmaktadır (Yalçınkaya ve Taşçı, 2017: 72). Çevre ve toplumsal aktörlerin oynadıkları rol kurumsal kuram açısından önemlidir. Ancak burada durumsallık yaklaşımından farklı olarak, daha önceden belirlenmiş bir takım kültürel ve hukuku değerlere göre şekillenecek bir uyum olgusu vardır (Özen, 2004: 89).

Kurumsal kuram üzerinden göç olgusuna yaklaşmak, bu olgu ile toplumsal kabul ve meşruluk ilişkisine değinmekle aynı anlama gelmektedir. Kurumsal kuramcılara göre; bir olgunun meşruluk ve uygulanabilirliği onun sadece teknik ya da yönetmelik açısından uyumluluğu ile alakalı olmamakla birlikte; aynı zamanda birlikte bulunacağı aktörlerle ilişkilerine de bağlıdır (Meyer ve Rowan, 1977: 340). Dolayısıyla, kurumsal kuram göç olgusuna ve beraberinde getirdiği hususlara dair faaliyetlerin ve kararların uygulanması konusunda tüm aktör ve kurumların bir arada ve iletişim halinde hareket etmesi gerektiğine vurgu yapar.

Diğer taraftan sosyal düzenin sağlanması ise kurumsal kuramın önemli bir unsuru olarak sayabileceğimiz alanlar içerisinde olmaktadır (Kocaman, Koç ve Erdoğan, 2021: 229). Bu alanlar içerisinde yaşayan aktörler arasındaki ilişkiler, uyum ve saygı dairesinde gerçekleşecek etkileşim sürdüğü sürece huzurla devam edebilir (Fligstein, 2001: 10).

Göç kurumsal olarak da yapılanması gerekli kılan bir olgudur. Bir ülkedeki farklı kurumlar, birçok etkisi, gereksinimi ve yansıması bulunan göç olgusunu başarılı bir şekilde yönetilmesi için koordineli şekilde hareket etmelidir. Çünkü çevresel faktörlerde olduğu gibi kurumsal faktörler de kurumların birlikte iş yapmasını gerekli kılmaktadır (Apaydın, 2009: 6). Bu işbirliği kurumsal kuramın getirilerinden biri olan ayak uydurma kabiliyetinin geliştirilmesi sayesinde (Meydan, 2010: 25), göç olgusuna kurumları daha hazır hale getirecektir.

Göç ve beraberinde ortaya çıkan belirsizlik durumu kurumsal kuramcılar için çözülmesi gereken ivedi konuların başında gelmektedir. Çünkü insanlar bilmedikleri ya da sonuçlarını kestiremedikleri olaylara karşı direnç göstermektedirler. Kurumsal kurama göre göç süreci de bu tanımlamaya girmektedir. O nedenle kurumsal kuram temel alındığında öncelik aktif bilgi akışının sağlanması ve belirsizliklerin çözümüdür (Öztürk, Kara ve Kara, 2019: 48). Dolayısıyla kurumsal kuramın ilkeleri olarak; Bilgilendirme, katılım, toplumsal müzakere, uzlaşı ve kabul sayılabilir. Bu uzlaşı, beraberinde normatif kurallara daha hızlı uyum sağlanmasına sebep olabilecektir (Taştan ve Yılmaz, 2021: 89).

KAYNAKÇA

- *Apaydın, F. (2019). Kurumsal Teori ve İşletmelerin Kurumsallaştırılması. C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(1), 1-22.*

- *Fligstein, N. (2001). Social Skills and The Fields. Sociological Theory, 19(2), 105-135.*
- *Kalemci, R. A. ve Tüzün, İ. K. (2008). Örgütsel Anlamda Meşruiyet Kavramının Açılımı: Kurumsal ve Stratejik Meşruiyet. Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, 13(2), 403-413.*
- *Meydan, C. H. (2010). Kaynak Bağımlılığı, İşlem Maliyetleri, Örgütsel Ağ ve Yeni Kurumsal Kural ile Örgütlerin İttifak Oluşturma Sebepleri Üzerine Bir İnceleme. Savunma Bilimleri Dergisi, 9(2), 17-40.*
- *Meyer, J. W. ve Rowan, B. (1977). Instutionalized Organizations: Formal Structure as Myth ve Ceremony. American Journal of Sociology, 83(2), 340-363.*
- *Özen, Ş. (2004). Örgütsel Analizde Türkiye Kaynaklı Kurumsal Kuram Çalışmaları. Yönetim Araştırmaları Dergisi, 4(2), 89-100.*
- *Öztürk, A. O., Kara, S. ve Kara, H. T. (2019). Belirsizliklerin Örgütlere Etkisi: Kurumsal Kuram Ekseninde Bir Değerlendirme. Sayıştay Dergisi, 114, 33-51.*
- *Taştan, K.ve Yılmaz, S. (2021). Yeni Kurumsal Kuram Argümanlarıyla Türk Yüksek Öğretim Sisteminde Kalite Yönetiminin Benimsenmesi Üzerine Teorik Model Çalışması. Black Sea Journal of Public and Social Science, 4(2), 79-91.*
- *Türkiye Bilimler Akademisi (2023). Terimler Sözlüğü. https://acikders. tuba.gov.tr/dersler/sbay-tonta/sbay-dokumanlar/sbay-terimler-sozlugu.pdf adresinden alındı*
- *Yalçınkaya, A. ve Taşcı, D. (2017). Bir Kurumsal Girişimci Olarak Devlet: Yeni Kuramsal Kuram Bağlamında Bir Değerlendirme. Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi, 2(1), 71-90.*

KÜLTÜR ŞOKU

Yavuz ACUNGİL
Doç. Dr. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İİBF, yavuz.acungil@gop.edu.tr, Tokat/Türkiye, Orcid: 0000-0003-0794-0225.

İnsan toplumu başladığından beri birçok grup (göçmenler, mülteciler, gezginler vb.) farklı derecelerde kültür şokuna maruz kalmıştır. Bazı göçmenler, kendilerini yeni geldikleri toplumdan uzak tutarak ya da diğer göçmenlerle bir arada yaşayarak, ev sahibi kültüre en az taviz vererek hayatta kalmayı ve kendilerini nesiller boyu sürdürmüştür.

İnsanın hayatta nasıl davranması ve nasıl konuşması gerektiğine dair, sosyal öğrenmenin bir sonucu olarak bireyler için bir tür ikinci doğa haline gelmiş olan tüm inanç ve beklentileri içeren kültür, evinizden uzakta olduğunda sizi yabancı kılan şeydir. Sizin gibi konuşan, davranan, yaşayan kendi kültürünüzden bireylerin yanındaysanız herkes dünyayı aynı şekilde görür ve genel anlamda herkesin birbirinden bekleyeceği şeyler bilinir. Ancak yabancı bir toplumla ve kültürüyle yüzleştiğinizde "kültür şoku" olarak adlandırılan ve bireylerde çaresizlik hissi ve çevreye uyma veya alışma yeteneği kaybı hissi meydana getirir (Bock, 1970: ix). 1954 yılında Rio'da Kadınlar Kulübü'nde verdiği bir seminerde kültür şokuna ilk kez adını veren antropolog Oberg kültürel yanlış anlama gibi hoş olmayan uluslararası deneyimlerin listelenmesine odaklanıldığını göstermektedir. Oberg, bu semptomdan, aniden yurtdışına nakledilen insanların meslek hastalığı olarak bahsetmiştir. Kültür şoku semptomlarını "çaresizlik hissi ve gecikmeler ve diğer küçük hayal kırıklıkları karşısında öfke nöbetleri" olarak tanımlamıştır. Oberg, yabancı bir kültürü tecrübe eden bireylerin farklı evrelerle karşılaşacağını iddia etmektedir. Yeni gelen bireyin yeni kültürü romantikleştirdiği ilk evreyi

hususunda süreklilik arz eden adaptasyonların elde edilmesiyle elde edilir. Tam özümseme tam olarak sağlanamasa da birey kültürleşecek ve kültüre uyum sağlama ve iki kültürlü kimlik geliştirme önemli bir kişisel değişim geçirebilecektir (Winkelman, 1994: 122). Bu evrede bireyler yeni kültüre tam ve rahat bir şekilde katılabileceklerdir. Ancak bu tam olarak ustalaşma anlamına gelmemektedir. Bireyler genellikle geldikleri kültürün dil, aksan gibi birçok özelliğini koruyacaklardır.

Birey, yeni girilen kültürden bireylerle çok fazla vakit geçirdikçe yeni kültürdeki ortama, yeni hayatına daha fazla alışır. Bu durum bireyin kendi kültürüne döndüğünde "tersine kültür şoku" yaşamasına yol açabilir. Birey, kendi kültüründe bazı farklılıklar bulmaya başlar ve bir kez daha yeni bir uyum süreci zorluğu ile karşı karşıya kalabilir (Cennetkuşu, 2016: 385).

KAYNAKÇA

- *Bock, P. K. (Ed.) (1970), "Culture Shock: A reader in Modern Cultural Anthropology", Alfred A. Knopf Inc., New York.*
- *Boğazliyanoğlu, M. (2021), "San Francisco'da Yaşayan Türklerde Sosyo-Kültürel Değişme ve Kimlik Algısı Üzerine Nitel Bir Araştırma", Toplum Bilimleri Dergisi, 30, 250-272.*
- *Cennetkuşu, N. (2016), "Kültür Şoku ve Eğitim Öğretim Üzerine Görüşler", EKEV Akademi Dergisi, 20(65), 381-392.*
- *Rajasekar, J. and RENAND, F. (2013). "Culture Shock in a Global World: Factors Affecting Culture Shock Experienced by Expatriates in Oman and Omani Expatriates Abroad", International Journal of Business and Management, 8(13), 144-160.*
- *Winkelman, M. (1994), "Cultural Shock and Adaptation", Journal of Counselling&Development, 73, 121-126.*
- *Xia, Z. (2020), "A preliminary study of culture shock and adaptation tactics for overseas chinese students -from the perspective of "American Dreams in China", Theory and Practice in Language Studies, 10(3), 336-341.*
- *Zencirkiran, M. (2021), Sosyoloji, Doran Yayıncılık, Bursa.*

KÜLTÜREL ÇOĞULCULUK

Cahit ASLAN
Prof. Dr. Çukurova Üniversitesi E.F. Felsefe Grubu Eğitimi ABD, Adana, cahitaslan138@gmail.com, orcid: 0000-0002-9793-4285.

'Kültürel çoğulculuk' fikri çokkültürlülüğün eleştirel kabulüdür. Farklı kültürlerin barış içinde bir arada yaşaması konusunda çokkültürlülük anlayışıyla hemfikir olmakla beraber bireyin özgürlüğü ve özerkliği söz konusu olduğunda ona eleştirel olarak yaklaşır. Zaten çokkültürlülük fikrinin kendisi de 'asimilasyon' fikrinin ve uygulamalarının eleştirisiyle ortaya çıkmıştı.

"Çağdaş kuramcılara göre dil, din, ırk ve kültür gibi edinilmiş kimlikler modern endüstri düzeninin türdeşleştirici etkisi altında giderek yok olacaktı. Daha önceden dışlanmış olan grupların adım adım uygar/sivil toplumun içine alınmasıyla, tarımsal sistemlerde gelişen o geleneksel ve daha dar 'kabilesel' bağlılıkların ortadan kalkacağı düşünülüyordu. Oysa etnik çatışmalar özellikle ileri sanayi ülkelerinde, sınıf çatışması kadar olağan bir özellik durumuna geçmiştir" (Bottomore, 1990: 633). Örneğin, "Fransız kökenli Kanadalılardan olan Quebeclilerin durumu" (Taylor, 1996: 63). Asimilasyona direnmiş ve bu şekilde kamusal alanlara taşınmış etnik gruplar bir arada yaşama yeteneği gösterdiği sürece çokkültürlülük fikrini de içeren kültürel temaslar fikrini düşünmeye yol açmaktadır (Aslan, 2004: 25).

Artık "ülkelerin, bölgelerin, sınıfların, toplumsal grupların yerel nitelikleri incelendiğinde, sermaye birikim süreçlerinin yanı sıra, ırk, din, dil, mezhepçilik, kavimcilik, etnik grupların coğrafi farklılıkları ve cinsiyet politikalarının tarihi içerisinde gösterdiği yöresel farklılıklar gibi çok çeşitli unsurlar önem kazandığı görülecektir. Bu unsurlardan hangisinin tarih içerisinde belirleyici olacağı da somut coğrafi mekânın tarihsel gelişmesiyle ilgilidir" (Helvacıoğlu, 1994: 81).

Gerçekte "etnik ilişkiler olayını veya kültürel teması herhangi bir düzene indirmek ile ilgili şemalar bulmak ya da geçerli genellemeler yapmak mümkün değildir. Bazı sosyal bilimciler bir etnik ilişkiler şeması bulduklarını ileri sürmektedirler. Ancak, önceden belli grupların bir araya gelme durumlarının bir yasaya bağlı olduğu fikrini kabul etmezler. Fakat kronolojik ve doğal ilişki içerisinde tekrarlanan olayların bulunduğu konusunda ısrar ederler" (Berry ve Tischler, 1978: 149-153). Özellikle Boascı ve Taylorcu okullar, kültürel temaslar konusunda difüzyon terimine öncelik vermektedir. "Difüzyon terimi, kültürel vasıtaların farklı kültürel grupların birbirleriyle temasa geçmeleri sonucunda bir kültürden başka kültüre geçmesini anlatır" (Marshall, 1999: 827). Yani, "belli bir toplumda, dıştan içe doğru ya da içten dışa doğru, maddi ve manevi ögelerin sürekli yayılması" (Güvenç, 1984:131) difüzyonu meydana getirecektir. Fakat farklı etnik grupların birbiriyle olan toplumsal ilişkilerinin önemini vurgulaması ve süreci bireysel istek ve düşüncelerin üstünde, toplumsal düzeyde ele alması bakımdan asimilasyon kavramı sürekli gündemde olmuştur (Aslan, 2004: 26).

Fakat bütünleşme (entegrasyon) de önemli pozitif kültürel temas örneğidir. Özellikle "işlevci kuramda bütünleşme terimi temel bir yere sahiptir ve bir yandan, sistemin bozulmasını ve istikrarının bozulmasının kollektif bir biçimde önleyen, öbür yandan sistemin bir birlik halinde işlemesini beslemek için işbirliği yapan bir sistemin birimlerinin ilişki tarzını karşılar. Başka kurumsal geleneklerde ise, bütünleşme daha esnek biçimde, toplumsal konsensüsün eş anlamlısı olarak kullanılmıştır" (Marshall, 1999:201). "Etnik temelde değil de siyasal temelde inşa olan bir çok ulus devlet ortak bir kültürün yayılmasını sağlayarak uyarlanma

Böyle bir durumda birey dirençle karşılaşacaktır ve kendisinin ısrarla grubun içinde kalması istenecektir. Oysa özgürlüğümüz bizim birçok seçenek içinde istediğimizi seçme olanağı elde etme durumudur. Pek doğaldır ki birey içine doğduğu birçok alışkanlıklara da sahiptir onu da korumak isteyebilir. Bir de bu örneklere ilave olarak 'kültürel rölavizim' adına insan hakları vs. gibi evrensel değerlerle hiç de uyuşmayan belli bir gruba ait kültürel alışkanlıkları göz önünde bulunduralım (Bkz. Işıldaklı, 2020). Örneğin "Çin'de 1900'lü yıllara kadar yaklaşık bin yıl uygulanan ve "lotus ayak" olarak adlandırılan gelenektir. Bu geleneğe göre kadınların küçük ayaklı olması zenginlik, toplumsal statü ve güzellik göstergesi olarak kabul edildiği için; kız çocuklarının ayakları çok küçük yaşlardan itibaren bandajlanarak kalıplara sokulmakta ve büyümesi engellenmek-teydi. Ayak kemikleri önce kırılıp sonra bu şekilde yeniden kaynayan kız çocuklarının ayakları geri kalan hayatlarında da 8-10 santimetreyi geçmiyor ve tamamen deforme olsa da bu uygulamayla geleneksel güzellik ölçütleri sağlanmış oluyordu. Bu uygulamaya karşı çıkan kadınlar ise, erkekler tarafından çirkin bulunarak, evlenemiyordu. Burada vuku bulan çarpıcı durum ise bu uygulamaya küçükken maruz kalan kız çocuklarının, çektikleri acılara rağmen, yetişkin birer kadın olduklarında aynı uygulamayı anneden kıza aktararak uzun yüzyıllarca sürdürmeleri idi. Uygulandığı dönemde bu pratiğin toplumsal kabulü o kadar yüksektir ki uygulama 1910'lu yıllarda yasaklandıktan sonra dahi bir süre daha gizlice sürdürülmeye çalışılmıştır ve günümüzde halen, yaşayan son temsilcileri mevcut bulunmaktadır" (İmre, 2011:90-96, Akt.: Işıldaklı, 2020: 25). İşte "çokkültürlülük" yerine "kültürel çoğulculuk" yukarıda bahsi geçen ve örneği verilen bu zorlukları aşma olanağı sağlayabilir. Özellikle melez, amalgam (çandır) çocukların durumu bu olguya çok uygundur. Annesi ve babası başka kültür grubundan olan böyle bireyler kültürel çoğulcu yetişmesi hem kültürel zenginliği hem de özgürlüğü birlikte yaşayacaktır. Her geçen gün farklı kültür gruplarından bireyler arasında evlilikler artmaktadır. Milyonlarca birey bu tür evliliklerin ürünüdürler. İşte bu bireylerden anne veya babasının hangisi olursa olsun birinin kültürünü seçmesini istemek zalimce olacaktır. Örneğin Müslüman bir bireyle Hristiyan bir bireyin evliliğinden olan bir erkek çocuğunu sünnet ettirmeye kalktığımızda o birey açısından ne kadar hakkımız olduğunu kendimize sormamız lazım. Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür. İşte böyle bir duruma cevap verecek olan anlayış 'kültürel çoğulculuk'tur.

'Kültürel çoğulculuk', geçmişten beri var olan veya göç yoluyla gelen farklı kültür gruplarının bir taraftan ayrımcılığa karşı yürüttükleri mücadele kapsamında eğitim, dil öğrenme ve dini özgürlükler başta olmak üzere içinde bulundukları toplumun sosyoekonomik, politik yaşama katılmalarında kimlik tercihini bireye bırakan diğer yandan bireyin özgürlüğü ve özerkliği içinde kültürel çeşitliliği savunan bir görüştür. Bu görüşte kültürel farklılıklara saygı duyulur, eşit muamele ve haklar savunulur, kültürel uygulamaların sürdürümü kabul edilir ve bir o kadar da kültürel değişim ve diyaloğun önü açılır.

KAYNAKÇA

- *Abrahamson, M. (1990). İşlevselcilik. Çev.: N. Çelebi, Konya: Sebat Ofset.*
- *Aslan, C. (2004). Birey-Toplum- Devlet Kavramlaştırmasında Ara Değişken Olarak Etnisite. Adana: Karahan Kitabevi.*
- *Berry, B. ve Tischler H. L. (1978). Race and Ethnic Relations. Boston: Houghton Mifflin Company.*

- *Bilge Zafer, A. (2016). Göç Çalışmaları İçin Bir Anahtar Olarak "Kültürleşme" Kavramı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17 (30), 75-92 .*
- *Bottomore, T. & Nisbet, R. (1990). Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, Çev: Mete Tuncay ve Aydın Uğur, Ankara: VERSO Yayıncılık.*
- *Foster-Carter, A. (1984). Eklemlenmenin Eklemlenmesi. Üretim Tarzının Eklemlenmesi Üzerine. çev: M. Ersoy, H. Ç. Keskinok-M. Ersoy (ed.) içinde. Ankara: Birey ve Toplum Yayıncılık. ss. 59-94.*
- *Greeley, A. M. (1971). Why Can't They Be Like Us?: America's White Ethnic Groups. Toronto: Clarke, Irwin & Company.*
- *Gutmann, A. (1996). Çokkültürcülük. Çev: Özcan Kabakcıoğlu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.*
- *Guibernau, M. (1997). Milliyetçilikler: 20. Yüzyılda Ulusal Devletler ve Milliyetçilikler. Çev.: Neşe Nur Domaniç, İstanbul: Sarmal Yayınevi.*
- *Güvenç, B. (1993). Türk Kimliği. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.*
- *Habermas, J. (1996). Demokratik Anayasal Devlette Tanınma Savaşımı. Çokkültürcülük. Çev.: M. H. Doğan, A. Guttman (ed.) içinde. içinde, s.113-145.*
- *Helvacıoğlu, B. (1994). Evvel Mekân İçinde Kalbur Zaman İçinde: Tarihi-Coğrafi Materyalizm. Toplum ve Bilim Dergisi. Sayı: 64-65, İstanbul: Birikim Yayınları.*
- *Holohan, S. (2012). Assimilation. Encyclopedia of Global Studies. edited by Anheier , Helmut K. and Mark Juergensmeyer, New York: Sage Publications.*
- *İmre, M. (2011). Tarihsel gelişim içerisinde moda, ayakkabı ve insan ilişkileri. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.*
- *Işıldaklı, B. (2020). İnsan Haklarının Evrenselliği İle Kültürel Rölativizmin Paradoksu. Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1 (1), 17-29.*
- *Kymlicka, W. (1995) Multicultural Citizenship. Oxford: Clarendon Press.*
- *Marsh, I. (2000). Sociology: Making Sence of Society. Second Edition, Harlow: Pearson Education Ltd.*
- *Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü. Çev.: O. Akınhay-D. Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.*
- *Parrilio, V. (1996). Is Multiculturalism a Threatt? London: Pine Forge Press.*
- *Şeker, B. D. (2006). Kente Göç Etmiş Bir Örneklemde Kültüre Uyum (Kültürlenme) Süreçleri. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt: 3 Sayı: 2, 1-31.*
- *Taylor, C. (1996). Tanınma Politikası. Çokkültürcülük. Amy Gutmann (ed.). Çev: Yurdanur Salman, içinde. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, ss. 42-84.*
- *Vatandaş, C. (2002). Çok kültürcülük. İstanbul: Değişim Yayınları.*
- *Yalçın, C. (2002). Çokkültürcülük Bağlamında Türkiye'den Batı Avrupa Ülkelerine Göç. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi. Mayıs, C.26, No:1, ss.45-60.*

KÜLTÜREL MOZAİK

Ayşe Mahinur TEZCAN
Dr., İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Adalet Meslek Yüksekokulu, ayseinan@istanbul.edu.tr, Orcid: 0000-0002-9202-5648

GİRİŞ

Küreselleşmenin etkisiyle uluslararası göçlerin yaygınlaşması tüm dünyada birçok toplumun çokkültürlü yapılar oluşturmasına sebep olmaktadır. Bununla birlikte farklı etnik kültürlerin bir arada yeni bir toplumu oluşturduğu örnekler de mevcuttur. Bu tür toplumlara Kanada ve Avustralya örnek olarak verilebilir (Mann, 2012; İnan, 2013; Gundara, 2001). Bu toplumların İsveç, İsviçre, Belçika, Amerika gibi çok kültürlü olan toplumlardan farkı çok kültürlülük politikalarını resmi olarak benimsemiş olmalarından ileri gelmektedir. Kanada ve Avustralya resmi olarak benimsediği çok kültürlülük politikalarına gelene kadar farklı etnik kökenlere sahip kişiler için erime potası, asimilasyon gibi farklılıkların eritilmeye çalışıldığı politikaları uygulamıştır. Asimilasyon 1960'lara kadar olumlu anlamda değerlendirilmekteydi (Mack, 1994, 71; Ravitch, 1990). Bu politikaların farklı kültürlerin bir arada yaşama deneyimleri içinde kendi değerlerini yaşama pratikleri hususundaki eksikliği çokkültürlülük politikalarının yolunu açmıştır (Eagleton, 2011). Çokkültürlülük politikalarına geçiş yolunda bir aşama olarak kültürel mozaik ya da salata kasesi kavramı ortaya çıkmaktadır. Çokkültürlülük kavramı gökkuşağı, ebru, mozaik, salata kasesi gibi çeşitli analojiler üzerinden tartışılarak anlam kargaşası giderilmeye çalışılmaktadır.

Kültürel Mozaik Nedir?

Kültürel mozaik kavramı ile salata kasesi kavramı farklı kültürlere ait unsurların kendi değerlerini koruyarak meydana getirdikleri yeni bir oluşumu ifade etmek için kullanılmaktadır. Farklı kavramsallaştırma aslında sadece bölgesel farklılıklarla ilişkilidir. Şöyle ki; kültürel mozaik kavramı ilk olarak Kanada'da da ortaya atılmıştır. Salata kasesi kavramı ise ilk olarak Amerika'da kullanılmıştır. Degler 1959 tarihinde yazdığı kitapta, göçmenlerin üçüncü ve dördüncü nesil çocuklarının halen kendi kültürlerine has özellikleri olduğundan yola çıkarak erime ve kaynaşma konusundaki başarısızlık göz önüne alındığında erime potası yaklaşımının talihsiz ve yanıltıcı olduğunu ifade etmektedir. Bunun yerine salata kasesi benzetmesinin daha doğru olduğunu belirtmektedir. Salata kasesi analojisinde, salata başlı başına bir oluşumken içindeki unsurların her birinin ayrı ayrı ne olduğu anlaşılabilmektedir (Degler, 1984: 322). Salata sosuyla birlikte domates, marul, soğan vb. bütün malzemelerin birleştiğinde oluşturduğu lezzete rağmen içindeki malzemelerin kendi lezzetleri de anlaşılabilmektedir.

Salata kasesine benzer şekilde kültürel mozaik analojisi de farklı kültürlerin bir araya gelerek yepyeni bir birliktelik oluştururken kendi kültürlerini sürdürmeye devam ettikleri bir yapıyı anlatmak üzere kullanılmaktadır. Kültürel mozaik fikri çokkültürlülük idealini temsil için kullanılmaktadır. Kültürel mozaik kavramının ortaya çıktığı Kanada ile Avustralya kültürel mozaiğin en önemli örnekleri olarak kabul edilir (Prato, 2009).

Kültürel mozaik, kültürel çeşitliliğin fazla olduğu toplumlarda, erime potası ve asimilasyon politikalarından uzaklaşılan çokkültürcü politikaların sürdürüldüğü bir toplum yapısını temsil etmektedir (Kalman, 2010, 4). Farklı etnik grupların, dillerin ve kültürlerin bir karışımı olarak kabul edilen kültürel mozaik kavramının ilk kullanımları bu farklılığı tam olarak yansıtmamaktadır.

açacağı yönündedir. Bir diğer sorun kimliklerin yanlış bir şekilde karıştırılmasına sebep olabileceğidir (Richmond, 1997). Baskın kültürün olmadığı bir toplum yapısının mümkün olmaması nedeniyle de tam bir eşitlikten söz edilmesi de mümkün değildir.

KAYNAKÇA

- *Chuapetcharasopon, P. vd. (2017). "Cultural Mosaic Beliefs as a New Measure of the Psychological Climate for Diversity: Individual Distinctiveness and Synergy in Culturally Diverse Teams", International Journal of Cross Cultural Management, 18(1), 1-26.*
- *Degler, C. N. (1984). Out of Our Past: The Forces That Shaped Modern America. Harper Perennial: New York.*
- *Eagleton, T. (2011). Kültür Yorumları, Ö. Çelik (Çev.), Ayrıntı Yayınları: İstanbul.*
- *Gibbon, J. M. (1938). Canadian Mosaic: The Making of Northern Nation. Dent and Sons Ltd.: London.*
- *Gismondi, A. (2014). "The New Lesbos and Photos: Edith Watson's Journey Through Rural Canada With Her Loves: Victoria Hayward and a Kodak", Critical Student Journal of Transformative Art History, Special Issue: Identity Politics and Historical Canadian Art, 1 (1), 16-30.*
- *Gundara, J. (2001). "Multiculturalism in Canada, Britain and Australia: The Role of Intercultural Education", London Journal of Canadian Studies, 17, 40-59.*
- *Hayward, V. (1922). Romantic Canada, McMillan: Toronto.*
- *İnan, A. M. (2013). "The Effect of Settlement Duration on Integration Levels of Turkish Immigrants in Australia", Turkish Journal of Sociology, 3 (27), 273-293.*
- *Kalman, B. (2010). Canada: The Culture. Crabtree Publishing Company: New York.*
- *Mack, J. B. (1994). "Cultural Pluralism and Multiculturalism: E Pluribus Unum Or Ex Uno Plura?", Hitotsubashi Journal of Social Studies, 26 (2), 63-72.*
- *Mann, J. (2012). "The Introduction of multiculturalism in Canada and Australia, 1960s-1970s", Nations and Nationalism, 18 (3), 483-503.*
- *Porter, J. (1967). The Vertical Mosaic, University of Toronto Press, U.S.A.*
- *Prato, G. B. (2009). "Introduction- Beyond Multiculturalism: Anthropology at the Intersections Between the Local, the National and the Global", Beyond Multiculturalism: Views from Anthropology (Ed. G. B. Prato), Ashgate: Farnham.*
- *Ravitch, D. (1990). "Multiculturalism: E Pluribus Plures", The American Scholar, 59 (3), 337-354.*
- *Richmond, A. H. (1997). " Multiculturalism and the Millennium: Global Perspectives", Refuge, 15(6), 8-10.*
- *Statistics Canada (2011). https://www12.statcan.gc.ca/nhs-enm/2011/as-sa/99-010-x/99-010-x2011001-eng.cfm (Erişim, Eylül 2023).*

KÜLTÜREL TRAVMA

Hasan BİÇİM
Dr. Öğr Üyesi, Iğdır Üniversitesi UBF SH, Iğdır, hsnbicim@hotmail.com,orcid:0000-0002-9013-7806

Grekçe'de" τραῦμα" İngilizce'de ise *trauma* olarak çevrilen bu kavram, yaralanmak ya da yara almak anlamına gelmektedir. Bu kavramın medikal bir anlamı olduğu gibi metafor olarak psikolojide sıklıkla kullanılmaktadır (Thompson ve Walsh, 2010: 378). APA (American Psychology Association) (2023) sözlüğüne göre kişinin/kişilerin tutum, davranış ve fonksiyonlarını uzun süreli negatif etkileyebilen korku, çaresizlik, ayrılma/kopma ve karışıklık gibi bozucu duygulara yol açan rahatsız edici herhangi bir eyleme travma adı verilmektedir. Psikolojide, psikiyatride ve psikanalitikte geniş bir yer alan travma özellikle de Sigmund Freud'un *Histeri Üzerine Çalışmalar* (1956) ve *Musa* (1986) adlı çalışmalarında psişik organlardaki işlev bozuklarına işaret etmektedir (Demertzis, 2020: 27). Buradan hareketle travma biyolojik, medikal ve fiziksel nitelikte olandan farklı olarak kişilerin psişik, duygusal, ruhsal ve sosyal hayatını etkileyen, zaman içinde gelişen uzun vadeli bir zaman dilimine yayılabilen psiko-sosyal bir fenomen olarak görülmelidir (Thompson ve Walsh, 2010: 378; Sar ve Öztürk, 2006:8). Psiko-sosyal süreçler içerisinde travma, hem bireysel hem grupsal hem de toplumsal bütün sosyal bileşenleri etkisi altına alabilen küresel bir olgudur. Doğal felaketler, terör olayları, salgın, etnik, politik vs. olumsuz koşullar sadece bireyin değil tanıklık yapan tüm toplumsal kesimlerin belleğinde derin yaralanmalara sebep olmaktadır.

Kültürel travma teorisi, Stanford Üniversitesi *Center for Advanced Study in the Behavioral Sciences* (CASBS)'tan aralarından bir grup akademisyen (Alexander, Eyerman, Giesen, & Sztompka, 2004; Eyerman) tarafından oluşturulmuştur (Eyerman, 2021: 37). Jeffery C. Alexandre (2004) kültürel travma kavramı ile travmanın toplumsal ve kültürel boyutlarını sosyolojik perspektifle açıklamaya çalışmaktadır. Alexandar (2012) travma deneyimini "Topluluğa acı veren bir yarayı tanımlayan, mağduru kuran, sorumluluk yükleyen, ideal ve maddi sonuçları dağıtan sosyolojik bir süreç" olarak tanımlamaktadır (Akt. Tunca Kömürcü, 2022: 103). Smelser (2004: 43)'e göre kültürel travma ilgili üyeler tarafından kabul edilmiş üç özelliği bulunmaktadır: i-*Olumsuzluklarla dolu olay ve durumları çağrıştırması* ii- *Silinmez bir şekilde temsil ediliyor olması* iii- İlgili toplumun varlığını ve kültürel varsayımlarını şiddetle tehdit ediyor olması. Jeffery C. Alexander, kültürel travma kavramını yeni ve bilimsel bir kavram olarak görür ve daha önce aralarında ilişki olmayan yapılar, eylemler, algılar arasında anlamlı ve nedensel yeni ilişkiler önerdiğini ileri sürer. Ama bu yeni bilimsel kavram, sosyal sorumluluk ve politik eylemin tahakkümü altında geliştiğini belirtmektedir (Alexander, 2004: 1). Kültürel travma kavramı, yoğun bir şekilde kimliksel ve politik olarak sosyal kimliği yaralayan, ikili, grupsal veya ulusal bir biçimde kolektif acı çekmeye sebep olan sosyal travmalardır. Kolektif acı çekme efektif bir biçimde yaratılan güçlü sembollere bağlıdır. Sosyal gruplar, kolektif bir biçimde tehlikeli olan kültürel endişeler, sosyal panik, mide bulandırıcı korkular ve felaket endişeleri gibi durumları tehlike olarak anlamlandırırlar (Alexander, 2012: 2-3).

Bireysel olarak kurbanlar bastırma, inkâr etme ve psikolojik olarak üstesinden gelmeye çalışır. Bu da psikolojik olarak zihinsel bir yas tutmaya dönüşür. Kolektif olan ise bundan farklıdır. İnkâr, ihmal ve bastırmadan ziyade "çalışan düşünce" biçiminde sembolik olarak

ulusal iki grubun çatışması, imparatorluğun çökmesi, yerli inançlara zulüm edilmesi, geleneksel aile formunun bozulması, politik elitler arasında yolsuzluk yapılması gibi olaylar örnek verilebilir. Tüm bunların sonucunda meydana gelen olaylar, kültürün parçaları arasında şoka sebebiyet verir (Sztompka, 2000: 453). İkincisi, insanlar daha önceden sosyalleştiği, kendi kafasının içinde yaşadığı kültürün yerinde kendini yeni bir kültür içinde bulabilir. Kişi bunun sonucunda kültürel çevresiyle çatışan eski ve yeni çevre arasında kültürel bir şok durumuna girer. Yerli ve yabancı kültür arasında bir travma durumu meydana gelir. Üçüncüsü, politik, ekonomik ve teknolojik koşullar ve gelişmeler aniden, beklenmedik ve geniş ölçekli bir kültürel şoka sebebiyet verebilir. İnsanlar kendini doğal bir biçimde yeni yapılar ve eski geleneksel kültür arasında bir çatışma içinde bulabilir. Cinsel ve aile yapıları, boş zamanları, çalışma formları, sanat tarzları gibi yapılar kültürel şoka girer. Dolayısıyla eski kültür ve yeni yaşam tarzları arasında bir çatışma meydana gelir. *Dördüncüsü*, kültür şokun kendisi kültürün kendisinden kaynaklanabilir. Tüm şok olayları bir toplumu kültürel travmaya sevk edebilmektedir (Sztompka, 2000: 453).

KAYNAKÇA

- *Alexander, J. (2004). Towards A Theory of Cultural Trauma. (J. Alexander, R. Eyerman, B. Giesen, N. S. Smelser & P. Sztompka (Ed.), Cultural trauma and collective identity (s. 1-30) içinde. California: University of California Press.*
- *Alexander, J. C. (2012). Trauma: A Social Theory, Malden: Polity Press.*
- *APA (2023). Trauma. 08,14, 2023 tarihinde APA: https://dictionary.apa.org/ adresinden alındı.*
- *Demertzis, N. (2020). The Politic Sociology of Emotions. London and Newyork: Routledge.*
- *Eyerman, R. (2019). Memory, Trauma, and Identity. Palgrave: Macmillan.*
- *Sar, V. & Oztürk, E. (2006) What Is Trauma and Dissociation?, Journal of Trauma Practice, 4(1-2), 7-20.*
- *Smelser, N. J. (2004). Psychological Trauma And Cultural Trauma. J. Alexander (Ed.), Cultural trauma and collective identity (s. 31-59) içinde. California: University of California Press.*
- *Sztompka, P. (2000) Cultural Trauma: One Other Face of Social Change. European Journal of Social Theory, 3(4), 449-466.*
- *Thompson, N. & Walsh, M. (2010) The Existential Basis of Trauma. Journal of Social Work Practice: Psychotherapeutic Approaches in Health, Welfare and the Community, 24(4), 377-389.*
- *Tunca Kömürcü, A. B. (2022). Bireysel ve Kültürel Travma Tarihinin İlişkiselliği. Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi, 10, 95-106.*

KÜLTÜRLENME

Merve ÇETİN
Arş. Gör. Dr. Pamukkale Üniversitesi İTBF Sosyoloji, Denizli, mervecetin.pau@gmail.com, orcid: 0000-0001-5950-9600.

Kültürlenme kavramına yönelik literatür taraması yapıldığında tartışmalı bir kavram olduğu görülebilmektedir. Kavram İngilizce "acculturation" ya da "enculturation" kavramları ile karşılık bulmaktadır. Bazı sözlüklerde "acculturation" kavramı "assimilation" kavramı ile karşılanmakta ve kültürlenme ile asimilasyon eş anlamlı olarak ele alınmaktadır. Oxford Sosyoloji Sözlüğü'ne göre kültürlenme; dışarıdan gelen birinin ya da bir grubun ayırt edilemez derecede dâhil olduğu grubun kültürel özelliklerini edinmesi olarak ifade edilmektedir (Marshall, 1994: 20; Marshall, 1999: 42). Sosyoloji Sözlüğü'nde kültürlenme "acculturation" ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Buradaki tanımda kültürlenme; birden fazla kültürel grup arasında birinin diğerinin kültürel kalıplarının tamamını ya da bir kısmını benimseyerek yeni kültürel kalıpların edinilmesi sürecini ifade etmektedir (Jary&Jary, 2000: 3). Yukarıdaki ikinci tanımda bir grubun diğer bir grupta kültürel olarak tamamen erimesinden ziyade bir miktar kültürel edinme yaşaması da kültürlenme olarak ifade edilmektedir. Psikoloji Sözlüğü'nde Budak kültürlenmeyi; çocukların ya da bireylerin yeni bir kültürün kalıplarının, yaşam pratiklerinin ya da çeşitli değer yargılarının benimsenmesi süreci olarak ifade etmektedir. Ayrıca kavramın İngilizce karşılığını "enculturation" kavramıyla vermekte ve kavramın "kültürel uyum" ve "sosyalleşme" ile aynı anlama geldiğini kabul etmektedir (Budak, 2003: 480). Benzer şekilde Jary&Jary Sosyoloji Sözlüğü'nde kültürlenmeye yönelik verdikleri bir diğer tanımda; birden fazla kültür arasında nesiller arası aktarım da dâhil her türlü kültürel aktarım olarak ifade edilmektedir. Ayrıca bu tanım için "sosyalleşme" ve "kültürleşme" kavramlarının daha yaygın kullanıldığı da belirtilmektedir (Jary&Jary: 2000: 3). IOM Göç Terimleri Sözlüğü'nde (2009) "acculturation" kavramına eş anlamlı olarak "kültürel uyum" verilmekte ve kavram; "*belirli bir kültürden gelen kişilerin, grupların ya da sınıfların yabancı bir kültürün (fikirleri söylemleri, değerleri, normları, davranışları, kurumları) unsurları aşamalı olarak benimsemesi. Kısmi ya da tam uyum, göç ve ticari ilişkiler aracılığıyla farklı kültürler arasındaki temas ve etkileşimden kaynaklanır"* şeklinde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla kültürlenme kavramının sosyalleşme, kültürleşme, kültürel uyum ile eş anlamlı olarak kullanıldığını görülmektedir. Teske ve Nelson "Acculturation and Assimilation: a Clarification" adlı çalışmalarında kültürlenmenin literatürde bir "süreç" olarak kabul edildiğini ifade etmektedir. Ayrıca kültürlenmenin hem grup kültürlenmesi olarak hem de bireysel kültürlenme olarak kabul edildiğini dolayısıyla çalışmacının yürüttüğü analizin formuna göre her iki anlamın da geçerli olduğunu ifade etmektedir (Teske& Nelson, 1974: 351-352). Dolayısıyla kültürlenme birden fazla anlamda kullanılmakta aynı zamanda benzer anlamı birden fazla akraba kavram ile paylaşmaktadır.

Literatür taraması yapıldığında kavrama yönelik tartışmaların varlığı göze çarpmaktadır. Fakat ekseriyetle "acculturation" kavramıyla eş anlamlı olacak şekilde kullanıldığı görülmektedir. Berry de kültürlenmeyi "acculturation" kavramının anlamı ile kullanmakta ve kavrama yönelik geniş bir teorik çerçeve sunmaktadır. Berry'ye göre kültürlenme; iki farklı anlama karşılık gelmektedir. Bunlardan birincisi iki veya daha fazla grubun karşılıklı olarak birbirlerinin kültüründen etkilenmesidir. Bu etkileşim yeni kültürel kalıpların ortaya

stratejileri deneyimledikçe bazılarını görece kullanışlı bazılarını ise kullanışsız bulabilirler. Son olarak bireyin uyguladığı kültürlenme stratejisinin baskın kültür tarafından kabul edilir olmasının da belirleyici olduğu ifade edilmektedir (Berry&Sam, 1997: 297). Özetle; kavram olarak kültürlenmenin göç olgusuna yönelik çok çeşitli ilişki kalıplarını ifade eden bir anlama sahip olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- *Berry J. W.; Sam D. L. (1997), Acculturation and Adaption, (chapter 8), 291-319, Handbook of Cross-Cultural Psychology, vol.3, (edt. John W. Berry, Marshall H. Segall, Çiğdem Kağıtçıbaşı). USA.*
- *Berry J., (1997), Immigration, acculturation and adaptation, Applied Psychology: An International Review, (46), 5–68.*
- *Budak, S. (2003), Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul.*
- *IOM Uluslararası Göç Terimleri Sözlüğü 2009, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf.*
- *Jary,D., Jary J. , (2000), Collins Internet-linked Dictionary of Sociology, Harber Collins Publishers, USA.*
- *Raymond H.C., Teske J.R., Nelson B. (1974). Acculturation and assimilation: A clarification., 1(2), 351-367.*
- *Marshall G. (1994), Oxford Concise Dictionary of Sociology, Oxford University Press, UK.*
- *Marshal G. (1999), Sosyoloji Sözlüğü, (çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul.*

KÜLTÜRLEŞME

Tekin AVANER
Doç. Dr., Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, ORCID:0000-0003-4014-0131.

Kubilay DÜZENLİ
Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0003-3662-2656.

Bireylerin ya da toplulukların içinde yaşadıkları coğrafi mekân ve sosyo-kültürel çevreden ayrılarak başka bir coğrafi alana ve sosyo-kültürel çevreye girmesi (Kurt, 2006: 149) şeklinde tanımlanan göç, tarihin en eski olgularından biridir. Kuşku yok ki göç insanların bir yerden başka bir yere hareket etmeleri şeklinde özetlenebilecek ölçüde basit bir süreç değildir. Yani göç ile yalnızca insanlar değil, onların taşıya geldiği değer yargıları, gelenek ve görenekler, yaşam felsefeleri de yer değiştirmektedir. Özetle insanlar ile kültürleri de göç etmektedir. Bu noktada, sosyal bilimlerin farklı alanlarında çalışan araştırmacılar için kesişim noktasında bulunan bir kavram olarak kültürden bahsetmek yerinde olacaktır. Zira kültür kavramının neye karşılık geldiği anlaşılmadan, "kültürleşme" kavramını inceleyebilmek mümkün değildir.

Latince "colere" fiilinden türeyen bir kavram olarak kültürü tanımlamak oldukça güçtür. Bu güçlüğün temel sebebi, "colere" fiilin sahip olduğu geniş anlam kümesidir. Basit bir inceleme sonucunda kavramın, "işlemek", "onarmak", "inşa etmek", bakım ve özen göstermek", "ekip biçmek", "iyileştirmek", "eğitmek" gibi anlamlara sahip olduğu görülecektir (Oğuz, 2011: 125). Williams (2012: 105) kavramın tarihi gelişimi hakkında yaptığı değerlendirmede bağımsız bir isim olarak kültürün; 18.yy. sonlarından önce önemli bir kavram değilken 19.yy. ortalarından başlayarak kullanımının yaygınlık kazanmaya başladığını ifade

mutlaka yekpare bir yapının oluşması değildir. Her iki kültürün de birbirlerini etkilediği ve varlığını koruduğu bir toplumsal düzenin inşası mümkündür. Berry (1997) iki boyutlu kültürleşme modeli hakkında yaptığı değerlendirmede göçmenlerin hem hâkim kültürü benimsemelerinin hem de kendi kültürlerini korumalarının mümkün olabileceğini söylemektedir. Bu iki taraflı ilişkiyi açıklamak adına kullanılan stratejiler yani göçmenlerin hem hâkim kültürü benimseyip hem de kendi kültürlerini muhafaza ederken kullandıkları araçlar ise "bütünleşme", "asimilasyon", "ayrılma/ içe dönme" ve "marjinalleşmedir" (Kağıtçıbaşı, 2014: 121).

İki Boyutlu Kültürleşme Modeli'nde savunulduğu üzere hâkim-göçmen kültür ilişkisinin mutlaka bir kültürün diğer kültür içerisinde yok olmaması gibi bir sonuç doğurması çokkültürlülük kuramı ve çokkültürlü toplum modelinin oluşumuna kapı aralaması bakımından da önemlidir.

Çokkültürlülük en genel ifadeyle kültürel çeşitlilik ya da kültürel çoğulculuğa referans veren bir kavramdır (Özensel, 2013: 5). Kavramın geçmişini -farklı kültürlerin birbirleriyle etkileşime girmeleri bağlamında- sömürgecilik dönemine kadar geriye götürebilmek mümkün olsa da modern çokkültürlülüğün ortaya çıkışı 1960'lar Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Kanada'sında gerçekleşmiştir (Bağlı ve Özensel, 2013: 46). 1980'li yıllardan başlayarak etki alanı esaslı ölçüde genişlemiş bir fenomen olarak küreselleşme, çokkültürlülük tartışmalarının güçlenmesine sebep olmuştur. Bu istikamette vuku bulan tartışmalar arasında birden fazla kültüre sahip olan toplumlarda; siyasi, toplumsal, adli ve kültürel alanlarda farklı kültürlere ait değerlerin görünürlük kazanması da yer almaktadır (Kymlicka, 2015: 321). Bu noktada çeşitlilik kavramının aşılarak ulusal kültürün parçalanmasına dönük nosyon, etki ve süreçler desteklenmekte, ayrışma, farklılık, eşitlik ve çokluk kavramları öne çıkmakta ya da yeni anlamlar kazanmaktadır.

KAYNAKÇA

- *Aydın, S. ve Emiroğlu, K. (2003), Antropoloji Sözlüğü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.*
- *Bağlı, M. Ve Özensel, E. (2013), Çokkültürlü Vatandaşlık, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.*
- *Bennett, A. (2013), Kültür ve Gündelik Hayat, Ankara: Phoneix Yayınları.*
- *Berry John W. (1997), "Immigration, Acculturation And Adaption", Applied Psychology: An International Review, 46(1), S. 5-68.*
- *Bilge Zafer, A. (2016), "Göç Çalışmaları İçin Bir Anahtar Olarak "Kültürleşme" Kavramı, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(30), S.75-92.*
- *Güvenç, B. (2019), Kültürün Abc'si, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.*
- *Kağıtçıbaşı, Ç. (2014), "Kültürleşme ve Aile İlişkileri", Türk Psikoloji Yazıları, 17(34), S. 120-127.*
- *Kurt, H. (2006), "Göç Eğilimleri ve Olası Etkileri", Yönetim Bilimleri Dergisi, 4(1), S.148-178.*
- *Kymlicka, W. (2015), Çokkültürlü Yurttaşlık, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.*
- *Marshall, G. (2005), Sosyoloji Sözlüğü, (Çev. O. Akınhay ve D. Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.*
- *Meriç, C. (2013), Kültürden İrfana, İstanbul: İletişim Yayınları.*
- *Oğuz, E.S. (2011), "Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı", Edebiyat Fakültesi Dergisi, 28(2), S.123-139.*
- *Özensel, E. (2013), "Doğu Toplumlarında*

ve Türkiye'de Birlikte Yaşama Arayışı: Çokkültürlülük Mü? Yoksa Yeni Bir Model Mi?", Akademik İncelemeler Dergisi, 8(3), S.1-17.

- *Saygın, S. ve Hasta, D. (2018), "Göç, Kültürleşme ve Uyum", Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 10(3), S.312-333.*
- *Tübitak (2021), "Kültürleşme", Https://Ansiklopedi.Tubitak.Gov.Tr/Ansiklopedi/Kulturlesme, Erişim Tarihi: 07.08.2023.*
- *Unesco (1982), Mexico City Declaration On Cultural Policies, Https://Culturalrights.Net/Descargas/Drets_Culturals401.Pdf, Erişim Tarihi: 06.08.2023.*
- *Williams, R. (2012), Anahtar Sözcükler, İstanbul: İletişim Yayınları.*

KÜMÜLATİF (BİRİKİMLİ) NEDENSELLİK KURAMI

Gamze KOÇAK ERAT
Doktora Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, gamzekocak110@gmail.com, orcid: 0000-0002-0557-9774.

Kümülatif nedensellik kuramı, literatüre Gunnar Myrdal tarafından kazandırılmış ve Douglas Massey tarafından detaylandırılmıştır. Kavram, gelişmekte olan ülkeler ve sanayileşmiş ülkeler arasındaki giderek artan ekonomik eşitsizlikleri açıklamak amacıyla geliştirilmiş daha sonra göç hareketinin yoğunluğu ve göç coğrafyasının açıklanması için uyarlanmıştır (Barthram vd., 2017: 87; Heer, 2002: 33). Göç hareketlerinin mekânsal düzeyde, eşitsizlikleri artıran bir durum olduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda az gelişmiş bölgelerdeki sorunları daha da ağırlaştıran bir unsur olarak görülmektedir. Göç, bölgesel ve ulusal ekonomileri maddi sermaye ve iş gücü kaynağından mahrum bırakarak zayıflatmaktadır. Dış göç arttıkça merkez ülkelere bağlılık artmakta ve üretken yapılar giderek zayıflamaktadır (De Haas, 2010).

Çeşitli nedenlerle başlayan göç hareketleri zamanla yeni göçleri tetikleyerek göçe süreklilik kazandırmakta ve bu da göç sebeplerinin kümülatifliğine yol açmaktadır (Kaya, 2022: 221). Karar verici konumundaki üst düzey yetkililerin sosyal ve ekonomik koşulları belirlemesi, göçün nedenselliğine katkıda bulunmaktadır ve bu durum hane halkının karar verme sürecini şekillendirmektedir (Massey, 1990: 14). Kümülatif nedensellik teorisi ile göç hareketinin zaman içerisinde arttığı ve bu artışa ek olarak kendisini farklı yollarla devam ettirdiği ifade edilmektedir. Göç eden bireylerin, göç etme davranışındaki nedenlerinin toplamı kümülatif nedensellik teorisini açıklamaktadır. Massey, göç kararını etkileyen faktörleri; göç hareketlerini destekleyen kurumların gelişmesi ve sosyal ağların büyümesine ek olarak, gelir dağılımı, toprak dağılımı, tarımsal üretimin örgütlenmesi, göç kültürü, beşerî sermayenin bölgesel dağılımı ve

toplumsal etiketleme gibi farklı başlıklarda incelemektedir (Massey vd; 1993: 451). Bireylerin göç sürecine adapte olabilmesi, yalnızca gelir artışı ya da risk faktörlerinin artması ile ilgili değil aynı zamanda hane halkının gelirlerinin artması ile yakından ilişkilidir. Hane halkından birkaç kişi göç ettiğinde ve göç edenlerin gelirleri arttığında göç etmeyen diğer aileler göreceli yoksulluk hissetmektedirler. Bu göreceli yoksulluk hissi diğer ailelerin göç etmesine neden olmaktadır. Kırsal kesimden gelen göçmenler genel olarak yatırımlarını toprak satın alarak değerlendirmektedirler. Fakat göçmenler toprağı üretim aracı olarak görmemekte daha çok emekli olduklarında gelir kaynağı olması için almaktadırlar. Topraklarını üretim için kullanmak yerine tarım arazilerini nadasa bırakmaktadırlar. Böylece tarım işgücü talebi düşmekte ve bu durum dışa göçe sebep olmaktadır. Göç hareketleri tarımın sermayeleşmesine neden olmaktadır. Diğer taraftan göç hareketleri, tarım işçilerinin yerinden edilmesine ve dolayısıyla daha fazla göçe sebep olmaktadır. Göçler artmaya ve yoğunlaşmaya başladıkça algılar değişmekte ve kültürel değerler diğer göçleri tetikleyecek bir şekilde değişmektedir. Böylece bireyler daha iyi yaşam ve göç arasında bir ilişki kurmaktadır. Dolayısıyla göç davranış kalıplarının içerisine yerleşir ve göçle ilişkilendirilen durumlar toplumun değer yargıları içerisinde yerini almaktadır. Göçün sürekli bir hale gelmesi ve gittikçe artması, göç gönderen ülkelerde beşerî sermayenin azalmasına ve üretkenliğin düşmesine sebep olmaktadır. Göçmenlerin gittikleri bölgelerde beşerî sermayenin birikiminde bir artış yaşanmaktayken göç veren ülkelerde göç etmeyi gerektiren koşulların arttığı ifade edilmektedir. Göç kabul eden ülkeler göçmenleri belirli meslek gruplarında çalıştırmayı kabul ettiklerinden dolayı bu meslek grupları kültürel olarak göçmen işleri olarak etiketlenmektedir. Bu meslek grupları yerel halk tarafından tercih edilmediği için göçmenlerin yapısal talebini artırmaktadır (Massey vd; 1993: 451- 454).

Kümülatif nedensellik teorisine göre göç, sürekli tekrarlayan ve kendini yenileyen bir mekanizmadır. Merkez-çevre açısından incelendiğinde çevredeki yoksulluk döngüsü merkezin hızlı büyümesine neden olacak ve bu çift kutuplu sürecin sürekli devam edeceği öngörülmektedir. Mevcut göç akışlarının sürekli bir biçimde kendini tekrarlanması ise daha fazla göçe yol açmaktadır (Sirkeci ve Yaylacı, 2019: 30, Barthram vd., 2017: 87).

KAYNAKÇA

- *Barthram, D., Poros, V. M., Monforte, P., (2017). Göç Meselesinde Temel Kavramlar, Hece Yayınları, Ankara.*
- *De Haas, M. (2010). "Migration And Development: A Theoretical Perspective", International Migration Review, Https://Onlinelibrary.Wiley.Com/Doi/Full/10.1111/J.1747-7379.2009.00804.X 05.09.2023.*
- *Heer, D. M. (2002). "When Cumulative Causation Conflicts With Relative Economic Opportunity: Recent Change İn The Hispanic Population Of The United States", Migraciones Internacionales, 1(3), 32- 53.*
- *Kaya, M., (2022). Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar Xıx, Editör; Nedim Sarıgüzel, Eğitim Yayınevi, Konya.*
- *Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J. E., (1993). "Theories Of International Migration: A Review And Appraisal", Population Council, 19(3), 431- 466.*
- *Massey, D., (1990). "Social Structure, Household Strategies, And The Cumulative Causation Of Migration", Office Of Population Research, 56(1), 3-26.*
- *Sirkeci, İ., Yaylacı, G. F., (2019). "Küresel Hareketlilik Çağında Göç Kuramları ve Temel Kavramlar", Editör: Filiz Göktuna Yaylacı, Kuramsal ve Uygulama Boyutları İle Türkiye'de Sığınmacı, Mülteci Ve Göçmenlerle Sosyal Hizmetler,15-39. Londra: Transnational Press London.*

M

MEKÂNSAL ASİMİLASYON

Recep BAYDEMİR
Dr., Bağımsız Araştırmacı, recepbaydemir@outlook.com, orcid: 0000-0002-6263-5242

Mekânsal asimilasyon (spatial assimilation) kavramı, özellikle 20. yüzyılın ortalarında kentsel sosyoloji ve göç çalışmaları bağlamında Amerika Birleşik Devletleri'nde popüler hale gelmiştir. Bu kavram, göçmenlerin ve etnik azınlıkların kentlerdeki yerleşim kalıplarını ve bu kalıpların zamanla nasıl değiştiğini incelenirken kullanılmıştır. Bu kavram ilk olarak, Robert E. Park, Ernest W. Burgess (Park ve Burgess, 1921) ve diğer Chicago Okulu üyelerinin, şehir sosyolojisi ve kentsel ekoloji konularında öncü çalışmalarıyla ortaya çıkmaya başlamıştır (Hermansen vd. 2022: 1073). Daha sonra bu kavram Massey ve Denton gibi birçok araştırmacı tarafından incelenerek geliştirilmiştir (Massey & Denton, 1985; 1992). Ancak, bu çalışmalar son zamanlara kadar da yoğunluklu olarak Amerikan Sosyolojisi bağlamında konuya eğilmişlerdir. Dolayısıyla, mekânsal asimilasyon ve ilgili teoriler çoğunlukla Kuzey Amerika bağlamında test edilmiştir (Massey & Denton, 1985; Massey & Denton 1992). Fakat, konuyla ilgili Avrupa başta olmak üzere diğer bölgelerdeki çalışmalarının sayısı da giderek artmaktadır (Vogiazides & Chihaya, 2020: 879). Mesela, Fong & Wilkes (1999), mekânsal asimilasyon modelini Kanada bağlamında incelerken, Anderson (1998; 2010), Danimarka ve İsveç bağlamlında, Murayama ve Nagayasul (2020) Japonya bağlamında, Hermansen vd. (2022) Norveç bağlamında ele almışlardır ve bu çalışmalar literatürde öne çıkan çalışmalar arasında yer almaktadır.

Tüm bu tartışmalar ve incelemeler, başlangıçta daha yoksun ve göç edenlerin yoğun olduğu mahallelere yerleşen göçmenlerin daha sonra ev sahibi toplumda asimile oldukça ve sosyoekonomik durumları iyileştikçe daha varlıklı ve ev sahibi toplumun çoğunlukta olduğu bölgelere taşınacağını öne süren mekânsal asimilasyon teorisinin (spatial assimilation theory) gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu teori, sosyoekonomik ilerleme ile yukarıya doğru mahalle hareketliliği arasında sıkı bir ilişki olduğunu öngörmektedir (Hermansen vd. 2022: 1073). Mekânsal asimilasyon teorisi, göçmenlerin ve azınlıkların sosyoekonomik yükselmesiyle birlikte, etnik veya ırksal olarak homojen mahallelerden daha çeşitli mahallelere doğru taşındığı bir sürece işaret eder. Bu teoriye göre, göç edenler bir ülkeye ilk girdiklerinde, kendi etnik yapılarından insanların bulunduğu alanlara akma eğilimindedirler. Bu teoriye göre, göç ile gelen etnik grup önce belli bir mekâna yoğunlaşmakta, ancak daha sonra etnik yoğunluğun düşük olduğu bölgelere taşınmaktadır (Murayama ve Nagayasu, 2020: 14).

Mekânsal asimilasyon teorisine göre, göç edenler sadece dil engelleri, bilgi belirsizliği ve düşük sosyoekonomik statü ile ilişkili dezavantajların üstesinden gelmek için değil, aynı zamanda bir göçmen topluluğunda bulunmaktan kaynaklanan istihdam ve refah koşullarından en iyi şekilde yararlanmak için kendileriyle aynı etnik yapıdan oluşan toplulukların olduğu yerlere yoğunlaşırlar. Beceriler, kültürel uygunluk ve sosyoekonomik statü zamanla değişir ve sonunda başka bir yere -hatta az sa-

yıda göçmenin ikamet ettiği banliyö bölgelerine kadar- serbestçe hareket ederler. Bu şekilde göçmenler sonunda yerel halkla daha fazla temas kurar ve böylelikle egemen topluma asimle olurlar (Murayama ve Nagayasu, 2020: 14).

Mekânsal asimilasyon teorisi iki temel zamansal varsayımda bulunmaktadır. İlk olarak, yukarı doğru konut hareketliliğinin "ev sahibi" toplumda geçirilen belli bir sürenin ardından gerçekleştiği varsayılır. Çünkü, göçle gelenlerin, daha zengin mahallelere taşınmalarını sağlayacak gerekli kaynakları biriktirmek için zamana ihtiyaçları olacaktır. Bu görüşe göre, göçle yeni gelenler, yoksul ve kendileri gibi göçle gelenlerin yoğun olduğu mahallelerde ikamet ederler. Zira, mahalle hiyerarşisinde ilerlemek için henüz yeterli sosyal ve ekonomik kaynak biriktirmemiştir. İkinci olarak, teori, göçmenlerin yoksul olmayan bir mahallede ikamet etmelerinden önce daha yoksun bir bölgede ikamet ettiklerini varsaymaktadır (Vogiazides & Chihaya, 2020: 878).

Mekânsal asimilasyon teorisine yöneltilen temel eleştirilerden biri, başta Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Afro-Amerikalılar olmak üzere, bazı etnik grupların uzun vadeli ayrışmasını açıklayamaması noktasındadır. Ayrışmanın zaman içinde devam etmesini açıklamak için birbiriyle rekabet eden iki teorik argüman ortaya çıkmıştır: mekân tabakalaşması ve etnik tercih. Alba ve Logan tarafından geliştirilen mekân tabakalaşması teorisi, yapısal kısıtlamaların belirli etnik grupların mekânsal asimilasyonunu engellediğini savunmaktadır (Vogiazides & Chihaya, 2020: 878).

KAYNAKÇA

- *Andersen, H. S. (2010). Spatial Assimilation in Denmark. Why do Immigrants Move to and from Multi-Ethnic Neighbourhoods? Housing Studies, 25(3), 281–300.*
- *Andersson, R. (1998). Socio-Spatial Dynamics: Ethnic divisions of Mobility and Housing in Post-Palme Sweden. Urban Studies, 35(3), 397–428.*
- *Fong, E., & Wilkes, R. (1999). The Spatial Assimilation Model Reexamined: An Assessment by Canadian Data. International Migration Review, 33(3), 594–620.*
- *Hermansen, A. S., Hundebo, P. O., & Birkelund, G. E. (2022). Spatial Assimilation at a Halt? Intergenerational Persistence in Neighborhood Contexts Among Immigrant Minorities in Norway. International Migration Review, 56(4), 1069-1106.*
- *Massey, D. S., & Denton, N. A. (1985). "Spatial Assimilation as a Socioeconomic Outcome". American Sociological Review, 50(1), 94–106.*
- *Massey, D. S., & Denton, N. A. (1992). Racial Identity and the Spatial Assimilation of Mexicans in the United States. Social Science Research, 21(3), 235-260.*
- *Murayama, K., NagayasuI j. (2020). International and Interprefectural Migration in Japan: Implications for the Spatial Assimilation Theory. Data Science and Service Research (116), 1-23.*
- *Park, R. E., and E. W. Burgess. (1921). Introduction to the Science of Sociology. Chicago: University of Chicago Press.*
- *Vogiazides, L., & Chihaya, G. K. (2020). Migrants' Long-term Residential Trajectories in Sweden: Persistent Neighbourhood Deprivation or Spatial Assimilation?. Housing Studies, 35(5), 875-902.*

MILTON M. GORDON'IN ASİMİLASYON SÜRECİ KURAMI

İbrahim Berkan KARATAŞ
Arş. Gör. Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, ibrahim.karatas@marmara.edu.tr, orcid: 0000-0003-0127-468X.

Amerikalı sosyolog Milton M. Gordon tarafından geliştirilen asimilasyon süreci kuramı, göçmenlerin ve onların soyundan gelenlerin ev sahibi toplum/toplulukların baskın kültürüne entegre olma süreçlerini anlamaya ve açıklamaya çalışmaktadır. Gordon bu teoriyi, ilk olarak Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion, and National Origins (1964) adlı kitabında ortaya atmış ve eser, farklı dinlerin, etnik ve ırksal olarak addedilen grupların yeni bir kültürel ortamda nasıl etkileşime girdiğini ve uyum sağladığını anlamada etkili olmuştur. Chicago Sosyoloji Okulu'nun kurumsallaşmasında önemli bir rolü olan Robert E. Park'ın Race and Culture (1950) eserindeki "ırk ilişkileri döngüsü" yaklaşımını revize ederek daha kompleks bir kuram elde etmiştir. Hatırlamak gerekirse, ekolojik yaklaşımdan beslenen Park, döngü kuramını, sırasıyla temas, çatışma, uyum ve asimilasyon şeklinde formüle etmiş ve asimilasyonu tekdüzelik ya da aynılığın üretimi değil, "amaç ve eylem topluluğu geliştirebilecek bir deneyim ve yönelim birliği" olarak ele almıştır (Park & Burgess, 1969: 737). Ancak 1960'lardaki legal reformlar deneyim ve yönelim birliğindeki istikrarsızlıkları daha belirgin kılarak Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) farklı göçmen profillerinin -ki bunlar mülteciler, vasıflı işçiler, profesyoneller ve yasal daimî mukimler olarak nitelendirilebilir- girişini tetiklemiş ve nüfus hareketlerinde kayda değer bir artış yaşanmıştır. Yeni gelenlerdeki bu etno-kültürel ve vasıfsal çeşitlilik, toplumsal statü açısından prestijli olarak adlandırılabilecek bilim insanı ya da cerrahlardan hazır giyim sektörü, parçacılık, gündelikçilik ve dadılık gibi daha az vasıf gerektiren rollere kadar pek çok göçmenin Amerikan yaşamının tüm sektörlerinde istihdam ve pozisyon için rekabete girmesinin önünü açmıştır (Portes & Zhou, 1993). Söz konusu yasal iyileştirmelerle, özellikle bunlardan en bilineni 1965 Göçmenlik ve Vatandaşlık Yasası'dır, ayrıca "ırk" bazlı kotalarda esnekliğe gidilmesine ve bu durum kayıt dışı sektörlerin yükselişine ivme kazandırmıştır (Massey & Pren, 2012). Temelde ekonomik kaygıdan beslenen bu fırsat rekabeti ortamı, ABD'de etno-kültürel açıdan zengin bir toplumsal yapının oluşmasına katkıda bulunmuş ve farklı akültürasyon deneyim ve modellerine ilham kaynağı olmuştur.

Gordon asimilasyon teorisini, nitekim bu deneyimden yola çıkarak ve mevcut akademik tartışmaların varsayımlarıyla yeniden şekillendirmiştir. İlk olarak, akültürasyon (kültürel ya da davranışsal asimilasyon) ve yapısal asimilasyon arasında ayrım yapmıştır. Bu iki kavramın tutarlı bir şekilde örtüşmeyen farklı süreçleri temsil etmesine rağmen sıklıkla birleştirildiğini ve birbirinin yerine kullanıldığını gözlemlemiştir (Feldmeyer, 2018: 39). Azınlıkların baskın toplum ve kültüre dahil olmasının nasıl gerçekleştiğinin değerlendirilmesini teşvik eden yaklaşım (Gordon, 1964: 74), akültürasyonu bir azınlık grubunun yeni bir toplumun parçası haline geldiğinde genellikle asimilasyonun ilk aldığı şekil olarak tanımlamakta ve ardından azınlık grubunun kültürel asimilasyonun diğer asimilasyon türleriyle eş zamanlı veya daha sonra meydana gelmeden bağımsız olarak gerçekleşebileceğine vurgu yapmaktadır. Fakat söz konusu "yalnızca akültürasyon" durumu süresiz olarak devam edebilmektedir. Yapısal asimilasyon ise yeni gelen grupların ev sahibi toplumun gündelik hayat pratiklerine, sosyal gruplarına ve ku-

mi asimilasyon gözlemlenebilir olsa da bu düşünce tarihsel olarak ABD'de hâkim olmuştur (Ziyanak, 2015: 148). Yine model, "çekirdek kültür" (Fishman, 329: 1961) yerine, değişim olasılığını "marjinler, yani mutfak, eğlence şekilleri, yer adları, konuşma, konut mimarisi, sanatsal ilham kaynakları ve belki de diğer birkaç alandaki küçük değişiklikler" (Gordon: 1964: 100) üzerinden tanımlamasına rağmen, sürecin bireysel bilgi deneyimi üzerindeki etkilerini açıklamada belirsiz bir arka plan sunmaktadır (Alba & Nee, 1997: 830). Bununla birlikte, Gordon'ın süreç kuramı, yeni küresel göç örüntü ve eğilimlerini anlamakta da yeterli bir teorik altyapı ve veri sağlamamaktadır. Örneğin De Haas, Castles ve Miller (2020: 10–11), söz konusu yönelimlerin küreselleşmesi, akışlarının hızlanması, yönü ve yollarının farklılaşması, kadınsılaşması, siyasallaşması ve güvenlikleştirilmesi sebebiyle uluslararası göç olgusu ve dolayısıyla asimilasyon modellerinin yeni bir karakter kazandığına işaret etmektedir. Ancak farklı toplumsal değişken, deneyim ve tabakaları görece daha az hesaba katsa da bu kuram net bir şekilde asimilasyon sürecini "kültürel çokluktan ziyade yapısal çokluk" (Alba & Nee, 1997: 832) ekseninde ele almakta ve hala akültürasyon alanındaki akademik çalışmalara belli bir teorik çerçeve sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- *Alba, R., & Nee, V. (1997). Rethinking Assimilation Theory for A New Era of Immigration. The International Migration Review, 31(4): 826–874.*
- *De Haas, H., Castles, S., & Miller, M. J. (2020). The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World (6th Edition), London: Palgrave Macmillan.*
- *Gordon, M. M. (1961). Assimilation in America: Theory and Reality. Daedalus, 90(2): 263–285.*
- *Gordon, M. M. (1964). Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion, and National Origins. New York: Oxford University Press.*
- *Feldmeyer, B. (2018). "The Classical Assimilation Model", Routledge Handbook on Immigration and Crime, (Ed. H.V. Miller & A. Peguero), Routledge, New York & London, 35–48.*
- *Fishman, J. A. (1961). Childhood Indoctrination for Minority-Group Membership. Daedalus, 90(2): 329– 349.*
- *Massey, D. & Pren, K. A. (2012) Unintended Consequences of US Immigration Policy: Explaining The Post-1965 Surge from Latin America. Population and Development Review, 38(1): 1–29.*
- *Park, R. E. (1950). Race and Culture. Glencoe, IL: Free Press.*
- *Park, R. E., & Burgess, E. W. (1969). Introduction to the Science of Sociology (3rd Edition). Chicago: University of Chicago Press.*
- *Portes, A. & Zhou, M. (1993). The New Second Generation: Segmented Assimilation and Its Variants. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 530: 74–96.*
- *Yang, P.Q. (2000). Ethnic Studies: Issues and Approaches. New York: State University of New York Press.*
- *Ziyanak, S. (2015). Critically Assessing Classic Assimilation Theory and Alternative Perspectives for Immigrants and The Second Generation in The United States. Race, Gender & Class, 22(1-2): 143–149.*

MİSAFİR

Kübra YÜKSEL
Dr., kubrayuksel@outlook.com, Düzce/Türkiye, orcid: 0000-0002-3772-8789.

Misafir kavramının hukuki bir karşılığı olmamaktadır. Kavram mülteci ve sığınmacı statülerinin getirmiş olduğu hak ve sorumluluklardan yoksun kalma durumunu da beraberinde getirmektedir. İçduygu, "yarı hukuki bir durum" olarak nitelendirdiği misafir kavramının kullanılmasının nedenini geçici koruma altındaki Suriyeli kişilerin Türkiye'de "bir statü elde etmesinden duyulan korkunun yansıması" olarak nitelendirmektedir (Karaca, 2013: 38-39). Ayrıca misafir kavramı, kişilere eğitim, sağlık gibi temel hakların sunulmasında hak temelli hizmet değil, vicdani temelli davranışların sunulmasına neden olmaktadır. Misafir kavramı devlet ve toplumun kendi vatandaşı olmayan kişilere yaptığı farklı kabullere atıfta bulunmaktadır (Erder, 2017: 128). Bir ülkeden gelen kişi "misafir" olarak kabul edilirken başka bir ülkeden gelen kişinin "yabancı" olarak adlandırılması ise gelinen devletin dışarıdan gelen kişilerle ilgili politikalarına bağlı olmaktadır.

Uluslararası anlaşmalarla sınırlanan mülteci sorununa çözüm olarak J. Derrida, misafirliğin misafir olunan devletle ilişkinin gözden geçirilmesi gerektiğini ifade ederek misafirlik olgusunu irdelemektedir. Derrida, açık bir olgu olarak ifade edilen misafirlik kavramını yapı söküme uğratarak merkezi anlamını şüpheye düşürürken, kendi egemen mantığına farklı olduğunu ifade etmektedir. J. Derrida'nın misafirlik fikrinde yer alan ikilemlere yönelmesinin en temel nedeni göçmen ve mültecilere karşı sergilenen "misafirperfevsizlik" olmaktadır. Jacques Derrida ilk olarak misafirperverlik kavramını iltica meselesi alanında tartışmaya açarken Avrupa devletlerinin göçmenlere, yabancılara, mültecilere yönelik ötekileştirici politikaları sebebiyle Avrupa ile kısıtlı olarak ele almıştır. Mültecilere yönelik davranışın nasıl olduğu sorusu ile başlayan ve ev sahibi ülkeyle mülteci arasındaki ilişkinin yapısını çözümleyen misafirlik fikrinin bir anda yoğun bir mülteci nüfusa sahip olan Türkiye tarafından değerlendirmesini yapmak elzem olmaktadır. Sınırı geçen (özellikle düzensiz geçen ve yoğun olarak bulunan) mülteciler için toplum düzenini bozacak ve ev sahibi toplumun refahını, geleceğini çalacak kişiler şeklinde tehdit olarak görülen söylemler dile gelmektedir.

2011 yılı Türkiye'ye yönelen yoğun Suriye göçü, ev sahibi toplumla karşılaşmada misafirperverliğin aldığı biçimin medyada temsil ediliş biçimi ise, misafirperverliğe dair tutarsızlıkları içermektedir. Ülke dışından gelen kişilere karşı gösterilen hoşgörüye göndermede bulunmasıyla olumlu bir çağrışım olarak kullanılan, geleneksel misafirperverlik söylemi, kalıcılıklarının olduğu anlaşıldığında ise tam tersine dönmüştür. Aslında temelde misafir kavramını kullanılırken göz ardı edilen anlamlar ve misafirliğin süresi olgusu ortaya çıkmıştır. Kavram olarak misafir terimi, mültecilerin vatandaş olmadan vatandaşlık haklarını pratik ettikleri statü olmaktadır (Yüksel, 2023: 30). Bu statü Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeli mülteciler için kullanılmaktadır. Ülkelerine geri dönecekleri düşünülen Suriyelilere karşı resmi söylemelerde siyasi aktörler tarafından "misafir" kavramı kullanılmaktadır. Suriyeliler için kullanılan misafir kavramı; geçici koruma statüsüyle hukuki alanda yasal olarak koruma altına alınmıştır. Böylelikle yasal olarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçmelerinin önü kapatılmıştır (Kap, 2014). Temelde mültecilerin kalıcı olmadıklarını vurgulamak için kullanılan misafir kavramı kişilere dair bir kısıtlamanın da göstergesi niteliğinde olmaktadır (Erdoğan, 2014: 21).

KAYNAKÇA

- *Derrida, J. (2012). Konuksev (-er-/-mez-) lik, Pera Peras Poros: Jacgues Derrida ile Birlikte Disiplinlerarası Çalışma, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.*
- *Erder, S. (2017). Suriye Göçü ve Sonrası, Sosyal Hizmetlerde Güncel Tartışmalar Sosyal Hizmetleri Yeniden Düşünmek Konferansları (Editör: Neşe Şahin Taşğın, Uğur Tekin ve Yasemin Erdoğan Ahi), Nika Yayınevi, Ankara, 125-134.*
- *Erdoğan, M. (2014). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması, Hacettepe Göç ve Siyaset Araştırma Merkezi.*
- *Kap, D. (2014). Suriyeli Mülteciler: Türkiye'nin Müstakbel Vatandaşları, Akademik Perspektif, 30- 35.*
- *Karaca, S. (2013). Kayıtdışı Mülteciler, Kayda Değer Sorunlar, Analist Dergisi, 31, İstanbul.*
- *Yüksel, K. (2023). Ulusal Politika ve Yerel Uygulama Arasında Göç Yönetişimi: Düzce İli Örneği, Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi.*

MİSAFİR İŞÇİ

Yavuz ACUNGİL
Doç. Dr. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İİBF, yavuz.acungil@gop.edu.tr, Tokat/Türkiye, Orcid: 0000-0003-0794-0225.

Göç, insanlığın temel vasıflarından birisidir. İnsanlık kendini koruma, kendini geliştirme güdüleri ile hareket ederek dünyanın birçok tarafına göç etmiştir. 17. Yüzyıl öncesi dönemde daha çok barbar şiddete dayalı göç hareketleri ön plandayken bu yüzyıldan sonra kapitalist üretim biçiminin şekillendirdiği çağdaş göç hareketlerine yerini bırakmıştır. İkinci Dünya Savaşı, uluslararası göç hareketlerinin dönüm noktası olmuştur. Savaş sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'ne Asyalılar ve Latin Amerikalılar göç ederken, Avrupalılar da eski sömürgelerinden göçmen kabul etmeye başlamışlardır. Bu döneme kadarki uluslararası göç hareketleri ekonomik kalkınmaya destek olarak görüldüğü için olumlu bir olgu kabul edilmekteydi. Özellikle 1960'lı yıllar önemli sayıda "geçici misafir işçi"nin Batı Avrupa ülkeleri tarafından kabul edildiği yıllar olmuştur (Tellal, 1994: 418).

İngilizcede "guest worker", Almancada "gastarbeiter" olarak geçen misafir işçi kavramı girişleri ve çalışmalarına ülkede kalıcı olmayacak şekilde bulunacakları (misafir) varsayımı altında izin verilen göçmenler şeklinde tanımlanmıştır. Bu göçmenlerin çalışmaları resmi işe alım programları ile yapılmaktadır (Bartham, Poros ve Monforte, 2017: 167). Kavramda yer alan misafir niteliği hem işçiliğin geçici bir süre için yapıldığını hem de yasal olduğunu ifade etmektedir (Aslan, 2021, www. perspektif.eu).

Her ne kadar misafir işçilerle ilgili tecrübe 1800'lerin sonuna dayansa da (Amerika Birleşik Devletleri'nin Japon ve Çinli mevsimlik işçileri istihdam etmesi ve Avrupa'nın ilk yabancı işçi kullanımları) bu alımlar genelde gelen işçilerin iki dünya savaşı arasında sınır dışı edilmesiyle sonuçlanmıştır (Bartham, Poros ve Monforte, 2017: 168-169).

dezavantajlı ve ırksal olarak ayrımcılığa uğrayan azınlıklar olarak entegre etmiştir. Göçmenler de daha düşük konut ve altyapıya sahip mekânlarda yerleşme eğilimi göstermiştir. Bu bölgelerde etnik işletmeler ve sosyal, dini ve kültürel yapılar gelişmiş ve böylece misafir işçi sisteminin doğasında olan çelişkiler günümüz etnik olarak çeşitli ancak toplumsal olarak ayrışmış Avrupa toplumlarına yol açmıştır (Castles, 2006: 743-744).

KAYNAKÇA

- *Arango, J. (2012), "Comparing countries of immigration and immigration regimes in Europe", European Immigrations-Trends, Structures and Policy Implications, (edt.) Marek Okólski, Amsterdam University Press.*
- *Aslan, A. (2021), "Misafir İşçi Kimdir?, Perspektif, https://perspektif.eu/2021/02/20/misafir-isci-kimdir/#:~:text=Misafir%20i%C5%9F%C3%A7i%20tamlamas%C4%B1nda%20yer%20alan,yabanc%C4%B1%20uyruklu%20%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fan%20anlam%C4%B1na%20gelmekte, (20.09.2023).*
- *Aytaç, M. Ve Yertüm, U. (2017), "Avrupa Birliği Göç Politikalarının Gelişimi: Misafir İşçi Kabulünden Sığınmacı Akınına", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 70, 1-29.*
- *Bartham, D., Poros, M. V. ve MONFORTE, P. (2017), Göç Meselesinde Temel Kavramlar, (çev.) I. Ağabeyoğlu Tuncay, Hece Yayınları, Ankara.*
- *Castles, S. (2006), "Guestworkers in Europe: A Resurrection?", International Migration Institute, 40(4), 741-766.*
- *Tellal, E. (1994), "Göçmen İşçiler, Yaşam Koşulları ve Son Uluslararası Sözleşme", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 49(3), 415-427.*

MÜLTECİ

Elif ÇETİN

Dr. Öğretim Üyesi Yaşar Üniversitesi İTBF Uluslararası İlişkiler Bölümü; UNESCO Uluslararası Göç Kürsüsü (09/2023-), İzmir, elif.cetin@yasar.edu.tr, orcid: 0000-0002-9182-1992.

Mülteci kavramı, Arapça "bir yere kaçan, iltica eden" anlamındaki "multacī; ملتجي" sözcüğünden türemiştir (Etimolojiturkce, 2023).

Oxford Sözlüğü'nde (2023) mülteci "ülkelerini veya evlerini savaş veya siyasi, dini veya sosyal nedenlerden dolayı terk etmek zorunda kalan bir kişi" şeklinde tanımlanmıştır.

Türk Dil Kurumu (2023), mülteci ile sığınmacı kavramlarını birbirinin eş anlamlısı olarak belirtmiş olmakla birlikte bu iki kavramın içerdiği anlamlar birbirlerinden farklıdır. Sığınmacı, başka bir ülkeye veya yere sığınarak iltica etmeden önce belirli bir süre kalan kimseyi ifade ederken, mülteci ise 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme belgesine göre: "Irkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen" kişiler için kullanılmaktadır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 1951, Madde 1A(2): 2).

Bu bağlamda, sığınma kavramının gönderme yaptığı olgu "bir Devletin geri göndermeme (non-refulman) ilkesi ve uluslararası veya ulusal düzeyde tanıdığı mülteci haklarına dayalı olarak topraklarında verdiği bir koruma türü" olmakta ve "vatandaşı olduğu veya ikamet ettiği ülkede koruma sağlanamayan, bilhas-

bağlı olarak göç etmek durumunda kalmış topluluk ve bireylere yönelik olarak uluslararası bağlayıcılığa sahip politikaların geliştirilebilmesinin önünde bir engel teşkil etmektedir (Çetin, 2022a).

Mülteci olgusunun varlığı modern devletlerin kuruluşlarından çok daha öncesine dayanmakla birlikte "günümüz gelişmelerine zemin hazırlayan süreç, 20. yüzyılın başında büyük kitlelerin zorunlu göçüne sebebiyet veren Balkan Savaşları ile başlamaktadır" (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1011). Birinci Dünya Savaşını takiben Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çöküşü ile birlikte milyonlarca insan göç etmek zorunda kalmıştır (Peker ve Sancar, 2001: 3). Mülteci hareketliliği, iki dünya savaşı arasını kapsayan dönemde Avrupa'da kurulan faşist rejimlerin uyguladığı baskı ve zulümden kaçmaya çalışanlar ile artmaya devam etmiş ve İkinci Dünya Savaşı ile sonrasını içeren 1944-1951 yılları arasında ise 20 milyon kişinin yer değiştirmesi ile zirve noktaya ulaşmıştır (Peker ve Sancar, 2001: 4).

1945-1960 arasını kapsayan dönemde sömürge rejimlerinin Afrika, Asya ve Latin Amerika'dan tasfiyesiyle birlikte mülteci hareketliliği tekrar artış göstermiştir.

20. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise bilhassa "soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarındaki artış, dünya üzerindeki mülteci sayısının büyük oranda artmasına neden olmuştur" (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1011).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) 14 Haziran 2023 tarihli verilerine göre, dünya çapında mülteci statüsüne sahip kişi sayısı 35,3 milyon, sığınma arayan kişi sayısı ise 5,4 milyon olarak belirlenmiştir (BMMYK, 2023). Ülkelerini zulüm, baskı ve insan hakları ihlalleri sebebiyle ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan kişilerin "ulusal ve uluslararası seviyede korunması" hem ahlaki hem de hukuki bir zorunluluktur (Ergüven ve Özturanlı 2013: 1010). Bununla birlikte, Soğuk Savaş döneminin bitimini takiben, özellikle Batı dünyasında mültecileri kabul etmeye yönelik uygulamalarda insan haklarından ziyade sınır güvenliği odaklı yaklaşımlar benimsenmeye başlanmıştır. Bu kapsamda, 1990'lardan başlayarak ve 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan Dünya Ticaret Örgütü'nün ikiz kulelerine ve Pentagon'a yönelik gerçekleştirdikleri saldırılar sonrası artarak güçlenen göç olgusunun potansiyel bir risk ve güvenlik tehdidi oluşturduğuna dair siyasi algılar önemli bir rol oynamaktadır (Bigo, 2002; Doty, 1998). Birçok Batılı ülke 1951 Cenevre Sözleşmesi ve onun 1967 tarihli Ek Protokolü gibi uluslararası sözleşmelerin imzacıları arasında yer almalarına ve bu uluslararası belgelerle çerçevesi belirlenmiş yükümlülüklere sahip olmalarına karşın bu ülkeler sığınmacıları adalarda gözetim altında tutma, başka ülkelerin havaalanlarında kendi göç idaresi memurlarını bulundurularak sığınmacıları önceden tespit edip bu kişilerin, kendi sınırlarına ulaşmadan seyahatlerini engellemeye çalışmak şeklinde (Çetin, 2022b) sığınmacıların mülteci statüsünü kazanmalarının önünde önemli bir kısıt teşkil eden uygulamalara yönelebilmektedirler. Uluslararası prensiplerle uyum teşkil etmeyen bu tarz uygulamalar etik ve ahlaki açıdan da tartışmalı niteliktedir.

KAYNAKÇA

- *Akbatur, F. (1996). Çocuk Hakları Sözlemesi Işığında Mültecilik Ve Çocuklar. Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 16(S: 1-2), 1-17.*
- *Afrika Birliği Örgütü. (1969). Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen Sözleşme. 09 10, 2023 tarihinde http://www.madde14.org/index.php?title=Afri-*

ka_Birli%C4%9Fi_%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC_M%C3%BClteci_Sorunlar%C4%B1n%C4%B1n_%C3%96zel_Y%C3%B6nlerini_D%C3%BCzenleyen_S%C3%B6zle%C5%9Fme adresinden alındı.

- *Bigo, D. (2002). Security and immigration: Toward a critique of the governmentality of unease. Alternatives, 27, 63–92.*
- *Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (2023). Figures at a glance. 09 25, 2023 tarihinde https://www.unhcr.org/about-unhcr/who-we-are/figures-glance adresinden alındı.*
- *Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (1951). Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme. 08 28, 2023 tarihinde https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf adresinden alındı.*
- *Çetin, E. (2022a). "Akdeniz'de İklim Değişikliği ve Göç Ekseninde Avrupa Birliği'nde Oluşan Şöylemlerin Analizi ve Değerlendirmesi", Küresel Boyutlarıyla Göç: Politik, Ekonomik ve Sosyal Etkileri (Ed. E. Turan, S. Çevik), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 71-87.*
- *Çalık, T. (2015). Sığınma Hakkının Korunması. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 23(1), 117-146.*
- *Doty, L. (1998). Immigration and the politics of security. Security Studies, 8(2), 72–93.*
- *Ergüven, N. S. Ve Özturanlı, B. (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD), 62(4), 1007-1061.*
- *Etimolojiturkce. (2023). Mülteci. 08 20, 2023 tarihinde Etimolojiturkce: https://www.etimolojiturkce.com/arama/m%C3%BClteciadresinden alındı.*
- *Orta Amerika, Meksika ve Panama'daki Mültecilerin Yasal ve İnsancıl Problemlerden korunması Hakkında Uluslararası Konferans Dizisi. (1984). Cartagena Mülteciler Bildirisi. 09 09, 2023 tarihinde http://madde14.org/index.php?title=Cartagena_M%C3%BClteciler_Bildirisi adresinden alındı.*
- *Oxford. (2023). Refugee. 08 22, 2023 tarihinde Oxford Learner's Dictionaries: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/refugee?q=refugee adresinden alındı.*
- *Peker, B., Sancar, M. (2001), Mülteciler ve İltica Hakkı: Yaşamın Kıyısındakilere Hoşgeldin Diyebilmek, Ankara, İnsan Hakları Derneği Yay.*
- *Perruchoud, R., & Redpath-Cross, J. (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. 08 30, 2023 tarihinde https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf adresinden alındı.*
- *TDK. (2023). Mülteci. 08 20, 2022 tarihinde TDK: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı.*

MÜLTECİLERE DAİR CARTAGENA DEKLERASYONU

Özkan GÖKCAN
Dr. Öğr. Üyesi, Munzur Üniversitesi İİBF SBKY, Tunceli, ozkangokcan@gmail.com, orcid: 0000-0002-3286-1580.

Latin Amerika ülkelerinin göç ve göçün yarattığı bir olgu olarak sığınma konusunda önemli bir geleneğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın ilk yarısında, askeri darbeler ve iç çatışmalar nedeniyle Latin Amerika ülkeleri arasında ciddi bir göç hareketliliği yaşanmış ve birçok siyasi, akademik ve sanatsal elit başka ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır (Hurtado, 2013: 6). Bu durum Latin Amerika ülkelerinin, sığınmayı ve mülteciliği bir koruma önlemi olarak benimseyen bölgesel düzeyde uluslararası düzenlemeler oluşturma yönünde ciddi çabalar sergilemesine neden olmuştur.[1] Bu çabalar sadece bölgesel düzeyde kalmamış, küresel düzeyde uluslararası düzenleme örneklerinden olan ve Birleşmiş Milletler nezdinde hazırlanan 28 Temmuz 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'yi ilk imzalayanlar arasında Latin Amerika ülkeleri de yer almıştır (Freier, 2015).

20. yüzyılın ikinci yarısında göç konusunun Latin Amerika ülkeleri arasındaki ilişkilerde daha belirgin bir konu haline gelmeye başladığını söylemek mümkündür. 1960'lı yıllarda Küba, Bolivya, Honduras, Nikaragua ve Paraguay'dan siyasal veya ekonomik sebeplerle diğer bölge ülkelerine göç edenlerin içinde bulunduğu kötü durum, 1970'li yıllarda ise Arjantin, Şili, Uruguay, Bolivya, Şili'de gerçekleşen askeri darbelerin ardından binlerce kişinin sürgün edilmesi, Latin Amerika ülkelerini bölgesel düzeyde ortak bir sığınmacı ve mülteci politikası oluşturma gerekliliğine yönlendirmiştir. Latin Amerika ülkeleri bu süreçte bir yandan 31 Ocak 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol gibi küresel düzenlemelerin ilk imzacıları arasında olmaya devam ederken bir yandan da Amerikan Devletleri Örgütü (ADÖ) nezdinde bir araya gelerek göç konusunu kıtasal düzlemde nasıl ele almaları gerektiğini tartışmıştır. ADÖ'nün bir organı olan Amerikalılar Arası İnsan Haklar Komisyonu'nun çağrıları ve Birleşmiş Milletler'in desteğiyle 1981 yılında Meksika'da bir araya gelen bölge uzmanları, kendi ülkelerini terk etmek zorunda kalan ve sayıları giderek artan kişilere koruma sağlamak için bölgesel düzeyde uygulanacak insani politika ve ilkeleri oluşturma adına ilk kez net bir şekilde Latin Amerika ülkelerini göreve çağırmıştır (Hurtado, 2013: 9). Bu çağrı, 1984 yılında imzalanan Mültecilere Dair Cartagena Deklarasyonu'nun temelini oluşturmuştur.

19-22 Kasım 1984 tarihleri arasında akademisyen, hukukçu ve hükümet temsilcilerinin Kolombiya'nın Cartagena de Indias şehrinde bir araya gelmesiyle gerçekleştirilen *"Orta Amerika, Meksika ve Panama'daki Mülteciler ve Yerinden Edilmiş Kişiler için Uluslararası Koruma Kolokyumu"* başlıklı bir dizi konferansın sonucu olarak ortaya çıkan Mültecilere Dair Cartagena Deklarasyonu, Amerika kıtasındaki mültecilerin haklarını, sorunlarını ve bu sorunlara yönelik çözüm yollarını ele alan önemli

1 Bu çabalar, Latin Amerika'da 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın ilk yarısında sığınmacı ve mültecilere yönelik düzenlemeler içeren çeşitli antlaşmaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Örneğin Arjantin, Bolivya, Paraguay, Peru ve Uruguay tarafından 23 Ocak 1889 tarihinde imzalanan Uluslararası Ceza Hukuku Antlaşması'nda sığınma ve iade koşulları tanımlanmıştır (Delic, 2017). Peru , Arjantin, Uruguay, Bolivya, Paraguay ve Şili tarafından 4 Ağustos 1939'da imzalanan İltica ve Siyasi Sığınma Antlaşması ile ise siyasi iltica, sığınma ve mülteci politikası konusunda taraf ülkeler arasında ortak bir politika oluşturulmasının zemini oluşturulmaya çalışılmıştır (Treaty on Asylum and Political Refuge, 1939). 1948 yılında düzenlenen Dokuzuncu Uluslararası Amerikan Devletleri Konferansı'nda kabul edilen Amerikan İnsan Hakları ve Görevleri Bildirgesi'nde sığınma, imzacı tüm devletlerce temel bir insan hakkı olarak kabul edilmiştir (American Declaration of the Rights and Duties of Man, 1948).

meler yapmasının teşvik edilmesi, yasa ve reformların uygulanabilirliğini arttırmada önemli rol oynayacaktır. Elbette ki burada en önemli sorumluluk, sığınmacıların ve mültecilerin korunması gerekliliğini ve onların yerli halk için bir tehdit oluşturmadığını hem zihinsel hem de siyasal olarak özümsemesi gereken devlet yetkililerine düşmektedir.

KAYNAKÇA

- *American Declaration of the Rights and Duties of Man (1948), https://www.oas.org/dil/ac cess_to_information_hu man_right_American_Declara tion_of_the_Rights_and_Du ties_of_Man.pdf, (27.08.2023).*
- *Cartagena Declaration on Refugees (1984), Adopted by the Colloquium on the Inter National Protection of Refugees in Central America, Mexico and Panama, Cartagena de Indias, Colombia, https://www.unhcr.org/media/28181, (28.07.2023).*
- *Convention Relating to the Status of Refugees (1951), https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instru ments/convention-relating-status-refu gees#:~:text=1.,with%20due%20pr ocess%20of%20law, (10.08.2023).*
- *Delic, A. (2017). The Birth of Modern Private International Law: The Montevideo Treaties (1889, amended 1940), https://opil.ouplaw.com/page/530, (12.08.2023).*
- *Freier, L. F., Berganza, I ve Blouin, C. (2022). "The Cartagena Refugee Definition and Venezuelan Displacement in Latin America", International Migration, 60 (1), 18-36.*
- *Freier, L. F. (2015). "A Liberal Paradigm Shift? A Critical Appraisal of Recent Trends in Latin American Asylum Legislation", Exploring the Boundaries of Refugee Law: Current Protection Challenges, (Ed. J. P. Gauci, M. Giuffré ve E. Tsourdi), Brill Nıjhoff Press, Boston, 118-145.*
- *Hurtado, M. R. (2017). "The Cartagena Declaration on Refugees and the Protection of People Fleeing Armed Conflict and Other Situations of Violence in Latin America", Flight from Conflict and Violence, (Ed. V. Türk, A. Edwards ve C. Wouters), Cambridge University Press, Cambridge, 141–180.*
- *Hurtado, M. R. (2013). The Cartagena Declaration on Refugees and the Protection of People Fleeing Armed Conflict and Other Situations of Violence in Latin America, UNHCR Legal and Protection Policy Research Series PPLA/2013/03, https://www.unhcr.org/media/31939, (19.08.2023).*
- *Jubilut, L. L., Espinoza, M. V. ve Mezzanotti, G. (2019). "The Cartagena Declaration at 35 and Refugee Protection in Latin America", https://www.e-ir.info/2019/11/22/the-cartagena-declaration-at-35-and-refugee-protection-in-latin-america/, (29.08.2023).*
- *Protocol Relating to the Status of Refugees, 4 Ekim 1967, https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-relating-status-refu gees, (02.08.2023)*
- *Treaty on Asylum and Political Refuge, 4 Ağustos 1939, https://www.refworld.org/docid/3ae6b3833.html, (13.08.2023).*
- *UNHCR (2013). "Summary Conclusions on the Interpretation of the ExtendedRefugee Definition in the 1984 Cartagena Declaration", https://www.unhcr.org/me dia/32478, (26.08.2023).*

MÜLTECİLERİN HUKUKİ DURUMUNA DAİR SÖZLEŞME (1951)

Tuba NERGİZ
Yüksek Lisans Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bitlis, tuba_nergiz46@hotmail.com, orcid: 0000-0003-2115-356X

Mülteci, en yalın tabirle yaşadığı yerde meydana gelen savaş, baskı ve zorbalıklar neticesinde can güvenliği endişesi duyan kişilerin bulundukları ülke sınırlarını terk etmek suretiyle aldıkları addır (Erdil, 2020: 72). Bir kişinin mülteci olarak kabul edilip edilmeme durumu iltica başvurusunda bulunduğu devletin değerlendirmesine bağlıdır (Güler, 2016: 46).

Evveliyatı olan bir kavram olmasına karşın mültecilik, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da patlak veren mülteci krizi ile harlamıştır. Savaş sonrası milyonlarca kişinin göç etmek zorunda kalarak, sığınmacı olması ve mülteci durumuna düşen insan sayısının tarihte görülmemiş derecede artışı, mülteciler hakkında yeni düzenlemeler yapılmasını mecburi kılmış; sığınma-göç temalı çalışmalar, sözleşmeler uygulamaya konmuştur. Bu noktada mülteci hukuku açısından 1948'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından onaylanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi temel metinler arasında kabul edilmektedir. Bu beyannamede kişilerin yalnızca insan olmaktan gelen birtakım haklarının var olduğu ifadesinin koyultulduğu görülmektedir. Beyannamenin 14. maddesi direkt olarak sığınmacılar ve mültecilerden bahsetmekte, bazı maddelerde ise insanların ayrım yapılmaksızın sahip olduğu hak ve özgürlükler öne çıkmaktadır (Küçükyağcı, 2023: 30-32). Ancak yapılan çalışmalar problemleri çözmede istenilen etkiyi oluşturmayınca, mülteci sorunlarını aşmaya yönelik ilk ciddi metin; 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme Cenevre'de imzalanarak 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Barkın, 2014: 338). Diğer sözleşmeleri yok saymayarak, kapsamı genişletilen sözleşmede ilkin evrensel insan haklarının bir yansıması olarak sığınmacıların hukuk temelinde haklarının garantilenmesi amaçlanmıştır (Küçükyağcı, 2023: 33). İkinci amaç, milletlerarası işbirliği ile mülteciliğe dayalı problemlerin yükünün tek bir devletin üzerine atılmasının doğuracağı gerilimi önlemektir. Böylece hem milletlerarası mültecilik rejiminin prensip ve kaideleri belirlenmiş, hem de mültecilik statüsüne asgari bir ölçüt kazandırılmıştır (Barkın, 2014: 338; Güler, 2016: 44).

Ortak bir mülteci rejiminin önemli bir adımı (Erat, 2017: 203) ve mülteci koruması hakkında mihenk taşı kabul edilen Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, sığınma arayanlar için sığınma hakkını değil, yalnızca sığınmaya dair talepte bulunma hakkını içermektedir. Bu nedenle sözleşme hükümleri ülkelere mültecilik statüsünü tanıma mesuliyetinden ziyade haklı sebeplere dayanan zulüm korkusu olması durumunda sığınma arayanları geri göndermeme mesuliyeti yüklemektedir (Sütlüoğlu, 2019: 40).

46 maddeden oluşan sözleşmenin I. Bölüm (genel hükümler) 1. maddesi mülteciyi "1 Ocak 1951'den evvel cereyan eden hâdiseler neticesinde ve ırkı, dinî, tabiiyeti, muayyen bir içtimai gruba mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu memleket dışında bulunan ve iş bu memleketin himayesinden istifade edemeyen veya mezkûr korkuya binaen istifade etmek istemeyen, yahut tâbiiyeti yoksa ve bahis konusu hâdiseler neticesinde evvelce mûtaden ikamet ettiği memleket dışında bulunuyorsa, oraya dönemeyen veya mezkûr korkuya binaen dönmek istemeyen şahıs" olarak tanımlamaktadır.

Sözleşmede yer alan "1 Ocak 1951'den evvel cereyan eden hâdiseler" tabiri mekânın muhtevasını belirsizliğe iterek mülteci mefhumuna ihtiyari olarak coğrafi bir sınırlama getirilebileceği öngörülmüştür. Ayrıca 1 Ocak 1951'den sonra vuku bulan olaylar için iltica prosedürlerinin uygulanamayacağı belirtilerek mülteci statüsünün tanınmasına tarihsel bir set çekilmiştir. Bu sınırlamalar 1967 New York Protokolünün kabulüne kadar geçerli olmuştur (Karacalar, 2019: 40-41).

Sözleşmenin 2. maddesi mültecilerin bulundukları ülkenin hukuk kurallarına ve kamu düzeni için alınan tedbirlere uyma mesuliyetinden bahsederken, 3. madde taraf devletlerin mültecilerin ırk, din ve menşei ülkelerine bakılmaksızın sözleşme hükümlerinin ayrımsız olarak uygulanmasını 4. madde mültecilerin inanç ve dini vazifelerini yerine getirme, dini eğitim özgürlüğünden bahsetmektedir.

Sözleşmenin diğer maddeleri; II. Bölüm mültecilerin hukuki statülerine ilişkin maddeler, III. Bölüm gelir getirici işler, IV. Bölüm sosyal durum, V. Bölüm idari işlemler, VI. Bölüm uygulamaya yönelik geçici hükümler, VII. Bölüm nihai hükümler konu başlıkları altında işlenmiştir.

Ülkemiz, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesini hemen imzalamış fakat 1. maddedeki mekân bakımından öngörülen seçme hakkını kullanarak "coğrafi kısıtlama" ile kabul etmiş ve 1961 yılında Resmî Gazete'de yayımlayarak yürürlülüğe koymuştur. Cenevre Sözleşmesi'nin "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda…" şeklinde başlayan madde 1'deki mülteci tarifi coğrafi ve zaman kısıtlaması, 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokolde söz konusu giriş kısmı çıkartılarak kaldırılmıştır. Türkiye, coğrafi çekinceyi 1967 Protokolünden sonrada devam ettirmiştir (Bulut & Bimay, 2020: 12). Ülkemiz her ne kadar bu noktada insan hakları savunucularınca tenkit edilse de belirtmek gerekir ki, bu çekincenin konulmuş olması Türkiye'ye mültecileri sözleşmenin tanıdığı temel haklardan yoksun bırakma olanağı vermemektedir (Barkın, 2014: 351).

KAYNAKÇA

- *Barkın, E. (2014). 1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi. Ankara Barosu Dergisi, (1), 331-360.*
- *Bimay, M., Bulut, Y. (2020). Göçle ilgili kavram ve kuramlar. Bulut, Y., Akın, S. (Ed.). Yerel, ulusal ve küresel boyutlarla göç ve mülteci sorunu. (SS. 9-32). Çizgi Kitabevi, İstanbul.*
- *Erat, V. (2017). Küreselleşme ve ulus-devlet sarmalında devletlerin göçmen politikası, KAÜİİBFD 8(15), 197-209.*
- *Erdil, B. (2020). Göç ve Mülteci Hareketlerinin Türkiye'nin Göç Politikalarına Etkileri. Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(2), 71-86.*
- *Güler, A. (2016). Mülteci Sorunu ve 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme: Siyasi Gerçeklik ve Normatif Düzen İkilemi. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 13(51), 41-61.*
- *Karacalar, A. (2019). Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinde Göç ve İltica: Suriyeli Göçmen Krizine Hukuksal Bir Yaklaşım [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.*
- *Küçükyağcı, T. (2023). Yerinde Mültecilik Kavramı Bağlamında Türkiye'de Bulunan Farklı Sığınmacı Grupların Siyasal/Hukuki Statülerinin İncelenmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.*

- *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi. (1951). Cenevre. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MultecilerinHukukiDurumunaDairSozlesme.pdf adresinden 29, 09, 2023 tarihinde edinilmiştir*
- *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme. https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf adresinden 29, 09, 2023 tarihinde edinilmiştir*
- *Sütlüoğlu, B. (2019). Uluslararası Mülteci Hukukundaki Gelişmeler Işığında Türkiye Örneğinin Değerlendirilmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.*

MÜLTECİLERİN HUKUKİ STATÜSÜNE İLİŞKİN 1967 PROTOKOLÜ

Berrak Çağla BULDUK AYDIN
Doktora Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, berrakbldk@gmail.com, orcid: 0000-0001-8748-0737.

İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan göç hareketleri ve insan hakları ihlalleri mültecilere dair bir hukuki çalışmayı zorunlu kılmıştır. Yaşanan yoğun nüfus hareketleri dolayısıyla 1951 yılında Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi imzalanmıştır (Eren & Çakran, 2017).

1951 Sözleşmesi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da farklı sınırların ötesine geçen insanların masif göçünün ortaya çıkardığı insani sorunları ele almak amacıyla kabul edilmiştir. Bu sorunlar, Sözleşme'nin nesnesini ve amacını tanımlamaktadır. Sözleşmenin temel hedefi, mültecilerin istihdam, eğitim, ikamet, serbest dolaşım ve zulme uğrama tehlikesi bulunan bir ülkeye geri gönderilmemeleri konularındaki haklarını korumaktır. 1951'den önce, mültecilerin sorununu ele almak için farklı birkaç anlaşma imzalanmış olduğu için sözleşmenin diğer bir amacı da daha önceki uluslararası düzenlemeleri gözden geçirmek, birleştirmek ve bunların kapsamını ve sağladığı korumayı genişletmektir. Sözleşme, mülteciler için bir sığınma hakkına işaret etmemektedir. Yalnızca sözleşme taraflarının mültecilere karşı taahhütlerinin temelini oluşturmuş ve ana hatlarını belirlemiştir. Sözleşmenin birçok maddesi, mültecilerin uluslararası haklarının zeminini oluşturmak amacıyla tasarlanmıştır ve bu çerçeve içinde sözleşme taraflarının ülkeye kabul, sınır dışı etme, istihdam, eğitim, seyahat belgeleri sağlama, kişisel yasal statü, yerel mahkemelere erişim ve vatandaşlık kazanma gibi belirli yükümlülüklerini taahhüt ettikleri bir

güvence metnidir (Blay, & Tsamenyi 1990: 532). Söz konusu metin aynı zamanda mültecilere de görevler yüklemiştir. 1951 sözleşmesinin ikinci maddesinde göre her mültecinin, bulunduğu ülkeye karşı, özellikle yasalara, yönetmeliklere ve kamu düzeni için alınan önlemlere uymayı öngören yükümlülükleri vardır.

1951 Sözleşmesi'ne bir ek olarak geliştirilen 1967 Mülteci Statüsüne İlişkin Protokol (1967 Protokolü), üç yıllık kısa bir sürede müzakere edilmiş olsa da, 1950'lerin sonlarına doğru 1951 Sözleşmesi'ni tamamlayacak bir ek protokol ihtiyacının varlığı tartışılmaya başlamıştır. 1960'ların ortalarına gelindiğinde, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), sınırlı yetki sorunundan, Sözleşme'nin kapsamının yetmediği, Avrupa ve Afrika'daki büyüyen mülteci sorunlarından ve özellikle yeni bağımsız devletler içerisinden sözleşmeye katılımın beklenenden daha az olmasından giderek daha fazla rahatsız olmuştur. BMMYK için, 1967 Protokolü, bu sorunları çözebilecek bir araç olarak görülmüştür. 1967 Protokolü, 1951 Sözleşmesi'ne bir ek olarak tasarlanmış, ancak devletlere 1967 Protokolü'nü kabul etme ve hala 1951 Sözleşmesi'ne bağlı kalma imkânı sağlayan ayrı bir hukuki belge olarak geliştirilmiştir (bu nedenle ayrı bir katılım gereksinimini ortadan kaldırmıştır). 1951 Sözleşmesi ile 1967 Protokolü arasındaki temel fark, 1951 Sözleşmesi'nin zamansal ve coğrafi sınırlamalarının kaldırılmasıdır (Davies, 2007). Ancak Güler'e göre protokol zaman sınırlamasını ortadan kaldırmış olsa da coğrafi sınırlama hakkını korumuştur, çünkü taraf devletlere sözleşmedeki "1951'den önce meydana gelen olaylar" ifadesinden Avrupa'da mı yoksa herhangi bir yerde mi meydana gelen olaylar anlamlarından hangisini kabul ettikleri sorulmuştur (Güler, 2016: 47). Sözleşme hükümlerinden kaynaklı olası bir anlaşmazlık durumunda Uluslararası Adalet Divanı ve BMMYK hükmü yorumlama yetkisine sahiptir (Öztürk, 2016: 397).

Protokolle ilgili taraf devletleri bir takım eleştirileri olduğunu ifade etmek gerekir. İlk olarak, Afrikalı mültecilere sağlanan yardımın, diğer bölgelerdeki mültecilere verilen zaten çok düşük geçim yardımının onda birini bile temsil etmediği belirtilmiştir (Davies, 2007: 725). 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü mültecilerle ilgili uluslararası düzeyde geçerliliği olan yasal araçlardır ve başka bir örneği yoktur (Eren & Çakran, 2017).

KAYNAKÇA

- *Barkın, E. (2014). 1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi. Ankara Barosu Dergisi, (1), 331-360.*
- *Blay, S. K. N., & Tsamenyi, B. M. (1990). Reservations and Declarations Under the 1951 Convention and the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees. International Journal of Refugee Law, 2(4), 527–561.*
- *Davies, S. E. (2007). Redundant or Essential? How Politics Shaped the Outcome of the 1967 Protocol. International Journal of Refugee Law, 19(4), 703–728.*
- *Eren, V. & Çakran, Ş. (2017). Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(39), 1-30.*
- *Ergüven, N. S. & Özturanlı, B. (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 62(4), 1007-1062.*
- *Güler, A. (2016). Mülteci Sorunu ve 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme: Siyasi Gerçeklik ve Normatif*

Düzen İkilemi. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 13 (51), 41-61.

- *Gündüz, B. (2018). Non-refoulement Principle in the 1951 Refugee Convention and Human Rights Law. ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, 5 (10), 13-23.*
- *Karabulut, Ü. (2022). İnsan Hakları Perspektifinden Göç ve Mültecilik: 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Karşılaştırması. Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 10(2), 903-924.*
- *Kaya, M. Ö. (2018). Uluslararası Hukuk, Avrupa Hukuku ve Türk Hukukunda Mülteci ve Sığınmacıların Etkili Başvuru Hakkı. Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 8(2), 215-219.*
- *Öztürk, N. Ö. (2016). 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Sona Ermesine Yönelik Ölçütlerin İncelenmesi ve Türk Hukuku Üzerindeki Yansımalarının Değerlendirilmesi. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65(2), 393-448.*
- *Ulaşoğlu İmamoğlu, S. (2020). The 1951 Geneva Convention And Democratic Transition. Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9 (1) , 1-14.*

N

NANSEN PASAPORTU

Niyazi İPEK
Dr. Öğretim Üyesi, Ardahan Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ardahan, niyaziipek@ardahan.edu.tr orcid: 0000-0001-6893-4537

Fridtjof Nansen, 1861-1930 yılları arasında yaşamış Norveçli bir sporcu, kutup kâşifi, araştırmacı devlet adamı ve Milletler Cemiyeti (MC)'nin ilk Mülteciler Yüksek Komiseridir (UNHCR, 2023a).

Özellikle Birinci Dünya Savaşından sonra yerinden edilen, göç eden veya başka bir nedenle yurdundan ayrılan kişilerin sorunları, giderek uluslararası bir meseleye dönüşmüştür. Nansen, 1920-1930'lu yıllar arasında bu kişilerin sorunları ile ilgilenmiş ve en temel meselenin, bu kişilerin geçerli bir kimlik belgelerinin olmayışı olduğunu fark etmiştir. Nansen, yaklaşık elli devletin onayını alarak bir belge hazırlamıştır (Frammuseum, 2023). Nansen Pasaportu olarak adlandırılan bu belge, mültecilerin uluslararası korumasını sağlayan ilk yasal araç olarak tarihe geçmiştir (UNHCR, 2019a).

FRİDTJOF NANSEN

Nansen, 10 Ekim 1861'de Christiania'da (daha sonra Oslo olarak anılacaktır) doğdu. Genç bir adam olarak kutup iklimlerine cesur keşif gezilerine öncülük etti. 1888 yılında Grönland'ı kayakla geçen ilk insan oldu. Bir bilim adamı olarak zooloji ve oşinografi alanlarındaki birçok alanda öncülük yaptı. 1905'te Norveç ile İsveç arasındaki birliğin dağılması sırasında saygın bir devlet adamı olarak görev aldı. Birinci Dünya Savaşı sonrasında enerjisini ihtiyaç sahibi insanlara ayırarak uluslararası insani yardım çalışmalarında etkin şekilde görev aldı (Frammuseum, 2023).

Nansen, ilk Mülteciler Yüksek Komiseri göreviyle 1921-22 kıtlığından etkilenen milyonlarca Rus için bir yardım programı düzenledi. Bu önemli çalışması nedeniyle 1922'de Nobel Barış Ödülü'ne layık görüldü (UNHCR, 2023b). Nansen, Norveç'in yetiştirdiği en büyük adam olarak anılmaktadır.

Görsel 1: Fridtjof Nansen

Kaynakça: *https://snl.no/Nansen-pass* (31.08.2023)

Savaş esirlerinin ülkelerine geri gönderilmesindeki öncü rolü, uluslararası yardım çalışmaları ve Milletler Cemiyeti'nin Mülteciler Yüksek Komiseri olarak görev yapması nedeniyle 1922 Nobel Barış Ödülü, Fridtjof Nansen'e verilmiştir (The Nobel Peace Prize 1922, 2022).

AVRUPA'DA SAVAŞI VE MİLLETLER CEMİYETİ

Savaş, devrimler ve iç savaşlar milyonlarca kişiye siyasi mülteciye çevirmiş ve evlerinden uzaklaştırılmalarına neden olmuştur. Yerinden edilmiş, zor koşullarda yaşayan ve siyasi

yürütülen geniş çaplı mülteci çalışmalarının temelini oluşturdu.

Nansen pasaportu, 1921 yılında Milletle Cemiyeti bünyesinde toplanan bir dizi konferansın ardından kabul edilen karar sonrasında basılmıştır (Documents, 2003: 1). Nansen pasaportu fikri, öncelikle Rus İç Savaşından kaçan mültecilerin hukuki statülerini çözüme kavuşturmak için tasarlanmıştır (Amoriza, 2022). Ardından Avrupa'da mülteci olarak bulunan kişinin kimliğini kanıtlayan ve göçmen olduğunu teyit eden belgenin varlığı durumunda, diğer mülteciler için de düzenlenmiştir. Pasaport, üzerine "Nansen'in resminin bulunduğu pulların yapıştırılması ile yasallık kazanmaktaydı.

Nansen'in 1930 yılındaki ölümünün ardından bu pasaport, MC bünyesinde, Mülteciler Nansen Uluslararası Ofisi tarafından düzenlenmeye devam etmiştir. Neticede Nansen Pasaportu, Avrupa'ya yönelen kitlesel göçlerle gelen yüzbinlerce mülteci için ulusal ve uluslararası pasaportun yerini aldı (Dzen, 2023).

Görsel 2: Nansen Pasaportu

Kaynakça: https://www.unhcr.org/nansen-refugee-award (30.08.2023)

NANSEN MÜLTECİ ÖDÜLÜ (NANSEN REFUGEE AWARD)

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), mültecileri, yerinden edilmiş ve vatansız kişileri korumak için görev çağrısının ötesine geçen bireyleri, grupları ve kuruluşları 1954 yılından beri Nansen Mülteci Ödülü (Nansen Refugee Award)ile ödüllendirmektedir. İlk UNHR Nansen Mülteci Ödülü, 1954 yılında, Başkan Franklin D. Roosevelt ile birlikte BM İnsan Hakları Komisyonu'nun ilk Başkanı ve Amerika Birleşik Devletleri'nin First Lady'si Eleanor Roosevelt'e verildi (UNHCR, 2023b).

KAYNAKÇA

- *Amoriza, S., (2022). "Nansen-pass". https://snl.no/Nansen-pass adresinden alındı (31.08.2023).*
- *Documents from the League of Nations Archives, (2003). Refugee Survey Quarterly, 22(1), 71–73.*
- *Dzen, (2023). "5 İyula-Den, kogda Ligoy Natsii bıli vvedenı nansenovskie pasporta", https://dzen.ru/a/ZKElvbHSNFPJbkBo?utm_referer=www.google.com, adresinden alındı (20.09.2023)*
- *Frammuseum, (2023). Explorers, https://frammuseum.no/polar-history/explorers/ adresinden alındı (30.08.2023).*
- *https://dzen.ru/a/ZKElvbHSNFPJbkBo?utm_referer=www.google.com adresinden alındı (31.08.2023)*
- *Özdal, B., Argali, M. (2022). "Bir modern diplomasi türü olarak göç diplomasisi", Diplomasi Araştırmaları Dergisi, 4(2), 18-38.*
- *The Nobel Peace Prize 1922, (2022). https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1922/summary/ adresinden alındı (31.08.2023)*

- *UNHCR, (2023a), Nansen Refugee Award, https://www.unhcr.org/nansen-refugee-award adresinden alındı (30.08.2023).*
- *UNHCR, (2023b). About the award, https://www.unhcr.org/what-we-do/meetings-and-events/nansen-refugee-award/about-award adresinden alındı (30.08.2023).*
- *Vardağlı, E. T. (2017). "Doğu-batı ekseninde Türk- Yunan diplomasisi: Lozan barış görüşmeleri ve Nansen –Venizelos mektuplaşmaları". Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 17(34), 97-132.*

NANSEN ULUSLARARASI MÜLTECİLER OFİSİ

Ayşegül BOSTAN

Dr., Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve Bölgesel Çalışmalar, İstanbul, abostan@msu.edu.tr, orcid: 0000-0002-8731-2757.

Nansen Uluslararası Mülteciler Ofisi ismini Fridtjof Nansen'den almıştır. Nansen uluslararası mülteciler için ciddi çalışmalar yapmış ve onların güvenli ülkelere seyahat etmesini ve bu ülkelerde barınabilmesi için mültecilere bazı hakların verilmesini sağlamıştır (Chetail, 2003).

Savaş Esirleri Yüksek Komiserliği'ne atanan Fridtjof Nansen'a Milletler Cemiyeti tarafından verilen ilk görev Rus savaş esirlerinin iadesi olmuştur. Uluslararası Kızıl Haç Komitesi'yle yakın temasta çalışarak 26 farklı ülkeden yaklaşık yarım milyon savaş esirinin anavatanlarına iade edilmelerini sağlamıştır. Buna ilaveten Sovyetler Birliği'nde açlıktan etkilenen yaklaşık 30 milyon insan için insani yardım çağrısı yapmış fakat yardımların komünist rejimi güçlendirebileceği gerekçesiyle bu çağrı kabul görmemiştir. Bu sebeple de Milletler Cemiyeti adına değil Uluslararası Kızıl Haç adına uluslararası yardım kampanyası düzenlemiş ve yardımlar amacına ulaşmıştır. Son olarak ise Sovyetler Birliği'ndeki komünist rejimden kaçan mültecilere yardım etmekle görevlendirilmiştir. Bu bağlamda Rus Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne atanan Nansen Rus mültecilerin yasal statüsünün belirlenmesi ve misafir edilecekleri ülkelere özgürce seyahat edebilmeleri ve orada yeni bir yaşam kurmalarına yardımcı olmak için çalışmalar yapmıştır. Daha sonrasında bu kapsam genişletilmiş, Rus mültecilerine ek olarak diğer etnik kökenli mültecilerle de ilgilenmeye başlamıştır (Chetail, 2003).

Buna mukabil gelen mülteciler ise kamu düzeni ve devletin güvenliğini tehdit etmedikleri sürece misafir ülkelerde ikamet edebileceklerdi. Hem mülteciler için ilk sözleşme olması hem de geri göndermeme ilkesinin uluslararası hukuka girmesiyle Nansen Sözleşmesi'nin uluslararası mülteci hukukunda çok önemli bir yeri vardır (Aleshkovski, Botcharova & Grebenyuk, 2021).

Nansen Sözleşmesi bundan sonra yapılan mültecilerle ile ilgili sözleşmelere örnek teşkil etmiş ve yeni sözleşmeler için altyapı sağlamıştır. Örneğin, 1938 Şubat ayında Milletler Cemiyeti'nin tavsiyesi ile organize edilen uluslararası bir konferansta Almanya'dan gelen mültecilerin statüsünün ne olacağı ve ne gibi politikalar yürütülmesi gerektiğine dair kararlar 1933 Nansen Sözleşmesi temel alınarak oluşturulmuştur. Bu sözleşme uyarınca Almanya'dan gelen mültecilere özgürce seyahat etme hakkı verilmiş ve sözleşmeye imza atan devletlerde barınma gibi pek çok hak tanınmıştır (Schneiderman, 1938).

1938 yılının sonunda Nansen Uluslararası Mülteciler Ofisi'nin görevi sonlandırılmıştır. Bunun yerine merkezi Londra olan Mülteciler için Yüksek Komiserliği oluşturulmuştur. Bu Komiserlik de 1946 yılının sonunda aktivitelerini sonlandırmıştır (Grahl-Madsen, 2001).

KAYNAKÇA

- *Aleshkovski, I. A., Botcharova, Z. S. & Grebenyuk, A. (2021), "The Evolution of the International Protection of Refugees between the World Wars", Social Evolution & History, 20(1), 109-132.*
- *Chetail, V. (2003), "Fridtjof Nansen and the International Protection of Refugees: An Introduction", Refugee Survey Quarterly, 22(1), 1-6.*
- *Grahl-Madsen, A. (2001), "Refugees, League of Nations Office", The Land Beyond, (Ed. P. Macalister-Smith & G. Alfredson), Brill Press, Leiden, 287-289.*
- *Ktistakis, Y. (2018), "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Sosyal Şartı Bağlamında Göçmenlerin Korunması", Avrupa Konseyi Yayınları, Ankara, https://rm.coe.int/protecting-migrants-under-the-european-convention-on-human-rights-and-/16808b7e74 (02.09.2023)*
- *Labman, S. (2010), "Looking Back, Moving Forward: The History and Future of Refugee Protection", Journal of International and Comparative Law, 10(1), https://scholarship.kentlaw.iit.edu/ckjicl/vol10/iss1/2 (02.09.2023).*
- *Nader, A. J. (1953), The Development of International Assistance to Refugees from the Nansen Office to the Present (1921-1952), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), American University of Beirut, Beirut, https://www.proquest.com/dissertations-theses/development-international-assistance-refugees/docview/2317708235/se-2 (30.08.2023)*
- *Özşavlı, H. (2017), "Türkiye'de Son Toplu Ermeni Göçü Sancak Ermenilerinin Lübnan'a Taşınması 1938-1939", Belleten, 81(290), 243-276.*
- *Schneiderman, H. (1938), "International Matters", The American Jewish Year Book, 40, 343-349.*
- *Vardağlı, E. T. (2017), "Doğu-Batı Ekseninde Türk-Yunan Diplomasisi: Lozan Barış Görüşmeleri ve Nansen-Venizelos Mektuplaşmaları", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XVII/34, 97-132.*

NERMİN ABADAN UNAT

İbrahim Berkan KARATAŞ
Arş. Gör. Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, ibrahim.karatas@marmara.edu.tr, orcid: 0000-0003-0127-468X.

Nermin Abadan Unat (1921-), geniş bir akademik yelpazede-siyaset bilimi, hukuk, sosyoloji, çeviribilim, iletişim bilimleri- değerli katkılarda bulunmuş ve aldığı ödüllerle tanınmış çok yönlü bir sosyal bilimcidir. Cumhuriyet'in ilk kadın siyaset bilimcisi unvanını taşıyan Unat, ayrıca ülkenin ilk kadın senatör, kürsü kurucusu, gazetecisi ve akademisyenlerinden de biridir (Kabaş, 2022: 7). Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun soylu ailelerinden birine mensup olan Barones Elfriede Karwinsky ile Saraybosna göçmenlerinden İzmirli tüccar Mustafa Süleymanoviç'in kızı olarak Viyana'da dünyaya gelmiştir. Özel ders ve mürebbiyelerle geçen bir çocukluğun ardından kendi isteğiyle tek başına "dilini bilmediği anayurduna" 14 yaşında ayak basmıştır. 1940 yılında İzmir Kız Lisesi'ni bitiren Unat, 1944'te İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuş ve aynı yıl katıldığı Ulus Gazetesinde 1950 senesine kadar faaliyet göstermiştir. 1946 senesinde ilk eşi ve aynı zamanda fakülteden tanıdığı hocası Prof. Dr. Yavuz Abadan ile evlenmiştir. 1958 yılında bu evlilikten bir oğlu olmuş ve adını Mustafa Kemal koymuştur. Fullbright bursiyeri olarak Amerika Birleşik Devletleri'ne giden Unat, 1952-1953 yılları arasında Minnesota Üniversitesi'nde lisansüstü eğitimini tamamlamıştır. Aynı yıl Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde asistan olarak göreve başlamış ve Hukuk Fakültesi'nde 1951'de başladığı doktora eğitimini "Kamuoyu ve Etki Alanı" adlı tez çalışmasıyla 1955 senesinde başarıyla bitirmiştir (Abadan Unat, Çakır & Özekmekçi, 2008).

Beş yıl sonra doçent unvanı kazanan Unat, ardından 1966 senesinde hukuk profesörü olarak atanmıştır. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde (Mekteb-i Mülkiye) Siyasal Davranış Enstitüsü'nü kurmuş ve bu kürsünün başkanlığını yaparak akademik alanda önemli bir adım atmıştır. Berlin Hür, Münih, New York, Denver, Georgetown ve Los Angeles gibi dünyanın saygın üniversitelerinde misafir öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. Federal Almanya Devlet Başkanı tarafından Türkiye'den Almanya'ya giden göçmen işçilerin adil olmayan yaşam koşulları üzerine gerçekleştirdiği araştırma ve çalışmalarından dolayı liyakat nişanına layık görülmüştür. 1978-1999 seneleri arasında Avrupa Konseyi Kadın-Erkek Eşitliği Komisyonu'nda Türkiye'yi temsilen yer almış, 1984 yılına kadar da Avrupa Konseyi Kadın Erkek Eşitliği Komisyonu'nda başkan yardımcılığı görevini üstlenmiştir (STGM, 2015). 1978-1980 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi'nden Türkiye Büyük Millet Meclisi kontenjan senatörü olarak görev yapmış, fakat 12 Eylül Darbesi sebebiyle bu görevini tamamlayamadan 1981'de Mekteb-i Mülkiye'ye geri dönmüştür. Kendisi, 1968-1970 döneminde Uluslararası Siyasal Bilimler Derneği (IPSA) Başkan Yardımcılığı görevini üstlenmiş ve aynı zamanda 1978-1984 yılları arasında Türk Sosyal Bilimler Derneği Başkanlığı'nı yürütmüştür. 1989 yılında emekli olduktan sonra Boğaziçi Üniversitesi ile İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde dersler vermiştir (Acar, 2021). 1996 senesinde yayımlanan Kum Saatini İzlerken isimli anı kitabında, bahsi geçen olaylar ışığında gazetecilik kariyerini sonlandırıp akademik araştırmalara yönelme sebeplerini aktarmakta ve otuz üç yıl boyunca hizmet verdiği Mekteb-i Mülkiye'yi ayrıntılı bir biçimde tanıtmaktadır.

Akademik ilgi alanı oldukça zengin olan

Unat, kadın hakları, küreselleşme, anayasal meseleler, kamuoyu, seçim ve uluslararası göç çalışmalarına odaklanmış, bu alanları multidisipliner bir bakış açısıyla ele almıştır. Bilhassa, Türkiye'den yurt dışına giden göçmen işçiler ve kadın sorunsalı konularındaki çalışmalarıyla ün kazanan Unat'ın Türk Toplumunda Kadın (1979) ve Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa (2002) gibi farklı dillere çevrilen eserleri ve aynı zamanda, Woodrow Wilson: Seçme Parçalar (1961) ve Sosyolojiye Giriş (1967) gibi Türkçe literatüre kazandırdığı çevirileri de bulunmaktadır. Ulusal ve uluslararası arenada İngilizce, Almanca ve Fransızca olarak yayımlanan makalelerinin yanı sıra, Batı Almanya'daki Türk İşçileri ve Sorunları (1964), Turkish Workers in Europe, 1960-1975: A Socio-Economic Reappraisal (1976) ve Women in the Developing World: Evidence from Turkey (1986) diğer öne çıkan çalışmaları arasındadır. "Public opinion," yani kamuoyu ifadesini Türkçe'ye kazandırmakla beraber, ayrıca "public relations," yani halkla ilişkiler terimini Türkçe literatürde ilk kez kullanan kişi olarak bilinmektedir (Hukuk Ansiklopedisi, 2022). "Hepiniz Türklüğün içinde doğdunuz, ben onu seçtim" (Ortaylı, 2018: 278), diyen ve sık sık "hocaların hocası" şeklinde atıf verilen Unat, yabancı dillerde çeşitli derlemeler de telif etmiştir. Türkiye'de siyasal alanda "ilk bilimsel kamuoyu yoklamalarını" (Kongar, 2021) yapan kişi olarak addedilen Unat'ın akademik anlamda bakış açısının daha çok "laiklik, evrenselcilik, eşitlik, demokrasi ve barış" (Abadan Unat, 1996), temaları etrafında yoğunlaştığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- *Abadan Unat, N. (1964). Batı Almanya'daki Türk İşçileri ve Sorunları. Ankara: Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.*
- *Abadan Unat, N. (1976). Turkish Workers in Europe, 1960-1975: A Socio Economic Reappraisal. Leiden: Brill.*
- *Abadan Unat, N. (1979). Türk Toplumunda Kadın. İstanbul: Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ekin Yayınları.*
- *Abadan Unat, N. (1986). Women in The Developing World: Evidence from Turkey. Denver, Colorado: Graduate School of International Studies, University of Denver.*
- *Abadan Unat, N. (1996). Kum Saatini İzlerken. İstanbul: İletişim Yayınları.*
- *Abadan Unat, N. (2002). Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*
- *Abadan Unat, N., Çakır, S., & Özekmekçi, M. İ. (2008). Nermin Abadan-Unat. İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 40: 31–41.*
- *Acar, Ö. (2021). Prof. Dr. Nermin Süleymanoviç-Abadan-Unat. 07 23, 2023 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi:https://www.cumhuriyet. com.tr/yazarlar/ozgen-acar/prof-dr-nermin-suleymanovic-abadan-unat-1869527 adresinden alındı.*
- *Freyer, H. (1967). Sosyolojiye Giriş, çev. N. Abadan Unat. Ankara: Sevinç Matbaası.*
- *HukukAnsiklopedisi.(2022).Nermin Abadan Unat. 07 18, 2023 tarihinde Hukuk Ansiklopedisi: https://hukukbook.com/nermin-abadan-unat/ adresinden alındı.*
- *Kabaş, S. (2022). Hayatını Seçen Kadın: "Hocaların Hocası" Nermin Abadan Unat. İstanbul: Remzi Kitabevi.*
- *Kongar, E. (2021). Nermin Abadan-Unat bir Kutupyıldızı'dır. 07 27, 2023 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi: https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/emre-kongar/nermin-abadan-unat-bir-kutupyildizidir-1870511 adresinden alındı.*
- *Ortaylı, İ. (2018). Defterimden Portreler.*

İstanbul: Kronik Kitap.

- *STGM. (2015). Hep 18'inde Kalan Nermin Abadan Unat'a Uçan Süpürge Ödülü. 07 22, 2023 tarihinde STGM (Sivil Toplum Geliştirme Merkezi):https://www.stgm.org.tr/hep- 18inde-kalan-nermin-abadan-unata-ucan-supurge-odulu adresinden alındı.*
- *Wilson, W. (1961). Woodrow Wilson: Seçme Parçalar, çev. N. Abadan Unat. Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.*

NÖBETLEŞE YOKSULLUK

Hasan BİÇİM
Dr. Öğr Üyesi, Iğdır Üniversitesi UBF SH, Iğdır, hsnbicim@hotmail.com,orcid:0000-0002-9013-7806

Nöbetleşe yoksulluk, Oğuz Işık ve M. Melih Pınarcıoğlu'nun 1990'lı yılların sonlarında İstanbul Sultanbeyli mahallesi üzerine yaptıkları saha araştırması neticesinde yoksulluk ve göçün, toplum ile mekân ilişkisinin eleştirisi üzerine oluşturulan kavramsal bir çerçevedir. Yazarlar, dünyada ve Türkiye'de 1950-1960 yıllarından itibaren yapılan yoksulluk ve göç araştırmalarının dikotomik olduğunu, içerisinde ikilikler barındırdığını dahası kalkınmacı, ilerlemeci, aydınlanmacı ve evrimsel bir hat izleyerek mekânsal bir ontolojiye dayandığını ileri sürmektedirler. Bunun yerine çalışmalarında ontolojik olarak kendi üzerine düşünmeye (*reflexivity*), eleştiriye ve sosyolojik açıdan alışkanlıkların sosyolojisine geçiş yapılmasını tavsiye etmişlerdir (Işık ve Pınarcıoğlu: 2001: 32). Nöbetleşe yoksulluk kavramı, 1980 sonrası kent yoksularının kentte tutunma stratejilerini anlamaya dayanmaktadır. Sultanbeyli'ye göç edenlerin göç sonrası kent ekonomisinde alışkanlık örüntüleri ile birlikte atomik bir bireyselleşme yerine cemaat duygularını bir kent stratejisi haline getirip, ekonomi ve kültür arasında işbirliği sağlayıp bir tutunma stratejisi haline getirmeleri incelenmiştir (Işık ve Pınarcıoğlu: 2001: 47). Nöbetleşe yoksulluk, daha önce kente yerleşmiş yoksul kesimin kendi aralarında kurduğu ağ ilişkileri sayesinde kendinden sonra gelen yeni göçmen yoksullara kendi yoksulluğunu devretmesine denir (Beyazıt, 2020: 2984).

1950'li yılların başından itibaren ilk gecekondulaşma tipi çoğunlukla toplumsal geometri açısında kırsal alandan kente göç eden "*işgalci-yapımcı-kullanıcı*"(Şatıroğlu, 2001:

KAYNAKÇA

- *Beyazıt, E. (2020). Sosyal Politika, Yoksulluk ve Kent Yoksulluğu. OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16(30), 2966-2993. DOI: 10.26466/opus.708198.*
- *Işık, O. ve Pınarcıoğlu M.M. (2001) Nöbetleşe Yoksulluk Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği. İstanbul: İletişim.*
- *Keyder, Ç. (2014). Türkiye'de Devlet ve Sınıflar. İstanbul: İletişim.*
- *Şatıroğlu, A. (2001) Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli. F. Gümüşoğlu içinde, 21. Yüzyılda Kent ve İnsan (s.131-137). İstanbul: Bağlam Yayınları.*
- *Şenses, F. (2001). Nöbetleşe Yoksulluk, Sultanbeyli Örneği, ODTÜ Gelişme Dergisi, 28 (3-4), 485-493.*

NÜFUS MÜBADELESİ

Murat DİNÇ
Doktora Öğrencisi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, mdincc@yahoo.com, orcid: 0000-0002-7134-5941.

Mübadele kavramı Arapçadan Türkçeye geçmiş olup "bedl" kelimesinden türetilmiştir. Mübadele kavramı; değişme, değişim, takas, değiş tokuş, trampa, yer değiştirme gibi anlamlara sahiptir. Mübadele birden fazla taraf arasında bir şeyin başka bir şeyle değişilmesi, değiştirilmesidir. Bu süreç tarafların kendi çıkarları doğrultusunda, anlaşmalı şekilde ve karşılıklı olarak gerçekleştirilir (Ayverdi, 2010: 862; Devellioğlu, 2006: 699; TDK, 2023). Bir değişim sürecini ifade eden mübadelede söz konusu değişim herhangi bir ürün, hizmet, bilgi vb. kapsamda gerçekleşebilir. Mübadele kavramı ekonomi, hukuk, coğrafya, demografi, siyaset, tarih vb. birçok alanda karşılaşılan bir kavram olup beşeri ilişkilerde oldukça yaygın şekilde kullanılmaktadır (Özlem, 2019: 234-235).

Mübadele kavramı, tarihsel, kültürel ve siyasal bağlamda önemli hususlarla ilişkilendirilmiştir. Bu hususlar arasında nüfus önemli bir yere sahiptir. Mübadele ve nüfusun birbiriyle ilişkilendirilmesi nüfus mübadelesi kavramını ortaya çıkarmış ve bu kavramın kendine yer edilmesini sağlamıştır. Nüfus mübadelesi kavramın kelime anlamı iki veya daha fazla ülkenin birbiri ülkesindeki soydaşlarını mutabakat çerçevesinde karşılıklı olarak değiştirmesidir (Doğanay, 2017: 394; İzbırak, 1992: 250). Nüfus mübadelesi taraf devletler arasında imzalanan sözleşme doğrultusunda belli esaslara uygun şekilde uygulanır. Bu esaslar yasal boyut, coğrafya, mesafe, zaman, ulaşım yolları, ulaşım araçları ve gayrimenkul değerler gibi unsurları içerir. Mübadele süreci nüfus değiş-

şimi yapan devletler, uluslararası komisyonlar vb. kurullar aracılığıyla yürütülmekte ve denetlenmektedir (Sepetcioğlu, 2014: 53). Nüfus mübadeleleri sebepleri, sonuçları ve etkileriyle çok boyutlu bir süreci ifade eder. Bu nedenle nüfus mübadeleleri oldukça önemli olay ve olguların ortaya çıkmasına kaynak teşkil etmektedir. Nüfus mübadeleleri nüfus değişim sürecinden oluştuğu için göç hareketi oluşturmaktadır. Bu göç hareketi insanların konuya ilişkin kararları, tercihleri, istekleri, görüşleri, yaklaşımları ve beklentileri göz ardı edildiği için zorunlu göç şeklinde, büyük ölçekli bir nüfus değişim süreci olduğu için de kitlesel göç şeklinde vuku bulmaktadır. Nüfus mübadeleleri devlet yönetimlerinin kararları doğrultusunda şekillenmektedir. Bunun yanı sıra nüfus mübadeleleri devlet yönetimleri tarafından kendi ülkelerinde bulunan azınlık sorunlarına yönelik çözüm yolu olarak değerlendirilmektedir. Nüfus mübadeleleri ekonomik, kültürel, siyasal, sosyolojik, psikolojik, etnik, dini, vb. birçok soruna neden olur (George, 1991: 98; Clark, 2008: 20; Sofracı & Kayam, 2019: 198; Tepealtı, 2019: 97; Bozdağlıoğlu, 2014: 19; Naz, 2023: 96-97). Nüfus mübadele sürecinde insanların yaşamları zorlaşmakta, mübadele kapsamındaki insanlar yerleşik bulundukları yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalmakta, yeni yaşam alanlarına uyum konusunda güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu nedenle nüfus mübadeleleri hem yerleşik nüfusun hem mübadele edilen nüfusun yaşamlarında radikal değişimler ve dönüşümler meydana getirmektedir (Bozdağlıoğlu, 2014: 30; Aysal, 2017: 19).

Tarih boyunca farklı coğrafyalarda pek çok kez nüfus mübadelesi yaşanmıştır. Bu mübadeleler ulusal ve uluslararası ölçekte meydana gelen çatışmalarla, savaşlarla ilişkili olarak gerçekleşmiştir (Abadan-Unat, 2002: 32-33; Mandacı, 2014: 86). Bunlar arasında en öne çıkan nüfus mübadelelerinden biri 1. Dünya Savaşından sonra gerçekleşen Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesidir. 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşmasının bir parçası olarak Türkiye ile Yunanistan nüfus mübadelesi hususunda anlaşmaya varmıştır. Bu doğrultuda 30 Ocak 1923 tarihinde 19 maddeden oluşan Türk ve Yunan Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme imzalanmıştır (Pentzopoulos, 1962: 60; George, 1991: 99; Bozdağlıoğlu, 2014: 19). Buna göre İstanbul'da yaşayanlar hariç olmak üzere Türkiye'de ikamet eden Ortodoks Hristiyan Rumlar ile Batı Trakya'da yaşayanlar hariç olmak üzere Yunanistan'da ikamet eden Müslüman Türklerin mübadelesine karar verilmiştir. Bu mübadele çerçevesinde 1.3 milyon Rum Türkiye'den, 500 bin Türk Yunanistan'dan göç etmek zorunda kalmıştır (Baldwin-Edwards, 2006: 116; Çapa, 2001: 29). İnsanlık tarihinde Türk-Yunan nüfus mübadelesinin haricinde pek çok kez nüfus mübadelesi yaşanmıştır. Bunlar Almanya-Doğu Avrupa ülkeleri arasında (1944-1945), Polonya-Sovyetler Birliği arasında (1944-1946), Kore'de (1945-1946), Yunanistan-Bulgaristan arasında (1919-1920), Hindistan-Pakistan Nüfus Mübadelesi (1947) ve Kıbrıs'ta (1974) gerçekleşmiş olan mübadelelerdir (George, 1991: 99).

KAYNAKÇA

- *Abadan-Unat, N. (2002), Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.*
- *Aysal, N. (2017), Türk-Rum Nüfus Mübadelesi: Ortodoksların Anadolu'dan Zorunlu Göçü, VII. Uluslararası Canik Sempozyumu, Samsun, 641-662.*
- *Ayverdi, İ. (2010), Misalli Büyük Türkçe Sözlük: (Kubbealtı Lugatı), Seçil Ofset Baskı, İstanbul.*

- *Baldwin-Edwards, M. (2006), Migration between Greece and Turkey: From the "Exchange Of Populations" to non-recognition of Borders, SEER-South-East Europe Review for Labour and Social Affairs, 9(3), 115-122.*
- *Bozdağlıoğlu, Y. (2014), Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 180(180), 9-32.*
- *Clark, B. (2008), İki Kere Yabancı: Kitlesel İnsan İhracı Modern Türkiye'yi ve Yunanistan'ı Nasıl Biçimlendirdi?, (Çev. M. Pekin), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.*
- *Çapa, M. (2001), Mübadelede Kızılay (Hilâl-İ Ahmer) Cemiyeti'nin Rolü, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (10), 29-60.*
- *Devellioğlu, F. (2006), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat: (Eski ve Yeni Harflerle), Aydın Kitabevi, Ankara.*
- *Doğanay, H. (2017), Coğrafya Bilim Alanları Sözlüğü, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.*
- *George, P. (1991), Nüfus Coğrafyası, (Çev. T. Gökçöl), İletişim Yayınları, İstanbul.*
- *İzbırak, R. (1992), Coğrafya Terimleri Sözlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.*
- *Mandacı, N. (2014), Ulus-Kurma Süreçleri ve Nüfus Mübadeleleri: Dün – Bugün, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 180(180), 85-104.*
- *Naz, Y. (2023), 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinin Sosyal ve Psikolojik İzleri, Akademik İzdüşüm Dergisi, 8(1), 95-119.*
- *Özlem, K. (2019), Bulgaristan-Yunanistan Nüfus Mübadelesi ile Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi Arasındaki Etkileşimin Değerlendirilmesi, International Journal of Social Inquiry, 12(1), 219-238.*
- *Pentzopoulos, D. (1962), The Balkan Exchange of Minorities and Its Impact Upon Greece, Mouton & Co, Paris.*
- *Sepetcioğlu, T., E. (2014), İki Tarihsel "Eski" Kavram, Bir Sosyo-Kültürel "Yeni" Kimlik: Mübadele Nedir, Mübadiller Kimlerdir?, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 180(180), 49-84.*
- *Sofracı, İ., E., & Kayam, M. (2019), Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Ekonomiye Olan Etkileri, Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23(2), 187-201.*
- *TDK. (2023), Mübadele, 27.09.2023 tarihinde TDK (Türk Dil Kurumu) Elektronik Sözlük: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alınmıştır.*
- *Tepealtı, F. (2019), Lozan Nüfus Mübadelesi Göçleri ve Türk Mübadillerin İskânı, Coğrafya Dergisi, (39), 89-98.*

O. STARK'IN YENİ EKONOMİ KURAMI (GÖÇÜN YENİ EKONOMİSİ TEORİSİ)

Merve BURCU
Arş. Gör. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Bursa, merveburcu@uludag.edu.tr, orcid: 0000-0003-4011-3424

Yeni ekonomi kuramı, göç hareketinin bireyin ve hane halkının ortak kararıyla gerçekleştiğini öne süren bir yaklaşımı ifade etektedir. 1980'lerde Stark tarafından ortaya konan ve daha sonra farklı isimlerin katkılarıyla gelişen kuram (Hagen-Zanker, 2008), neoklasik kuramın mikro açıklamalarına karşılık içeriden bir eleştiri olarak değerlendirilmektedir (Arango, 2018).

Neoklasik kuram, rasyonel bir aktör olarak bireyin göçün maliyeti ve karını karşılaştırarak karar verdiğini belirtmektedir (Abadan-Unat, 2017). Yeni ekonomi kuramına göre ise göçün maliyetini yönetmek ve karı maksimize etmek hane halkı/ailenin de katıldığı ortak kararlardan oluşan bir süreçtir. Kamu veya özel sigortaların, hükümet destekli programların yokluğunda ya da yetersizliğinde, yerel piyasadaki düşük gelir ve işsizlik gibi riskler karşısında hane halkı/aile riskleri çeşitlendirmek için göç yolunu tercih etmektedir (Massey vd., 1993). Böylece hane halkı/aile, üyelerinden bir ya da birkaçını yerel piyasa dışına göndermek için imkanlarını kullanmakta ve göç eden üye veya üyelerin kazançlarını halkına/aileye aktarmalarıyla karşılıklı olarak yaşam koşullarını iyileştirme yoluna gitmektedir. Bu durum hane halkı/aile içindeki bazı bireylerin göç ederken diğerlerinin neden göç etmediğini de açıklamaktadır (Stark & Bloom, 1985).

Kuram, hane halkı/aile ilişkilerine vurgu yaparak göçün nedenlerinin açıklanmasında sosyokültürel bağlamı öne çıkarmaktadır. Göçmenlerin duygu ve isteklere sahip varlıklar olduğu (Stark & Bloom, 1985) düşünüldüğünde içinden geldikleri toplulukla olan bağlarını sürdürmeleri anlamlı gelmektedir. Bu sebeple göç eden üye ya da üyelerinin hane halkı/aileye yaptığı havaleler paranın ötesine geçen bir anlam ifade etmektedir (Bartram vd., 2017). Havaleler, hane halkının/ailenin ekonomik koşullarını iyileştirerek göreli yoksulluğun ortadan kalkmasını yani diğer hanelerle kıyaslandığında daha iyi bir duruma gelmeyi sağlamaktadır. Göç eden üye ve üyeler, göç sürecinin içerdiği ekonomik, toplumsal ve kültürel zorluklarla başa çıkarken hane halkı/aile desteğinden faydalanmaktadır. Bu anlamda kuram bireysel bağımsızlıktan çok karşılıklı bağımlılığa vurgu yapmaktadır (Kurekova, 2011).

Yeni ekonomi kuramı, göçü yalnızca işgücü piyasası koşulları ve bağımsız bireysel kararların ötesinde sosyokültürel bir bağlama oturtmuş; hane halkı/aile ilişkileri, para transferleri, risk azaltım stratejileri, göreli gelir, göreli yoksulluk gibi pek çok kavram etrafında tekrar ele almıştır. Ayrıca ülkeler arasındaki ücret farklılıklarının ve işgücü piyasasındaki eşitsizliklerin tek göç nedeni olmadığını; ülkelerin hane halkını/aileyi destekleyen sigorta ve kredi gibi imkanlara sahip olmasının da önemli bir etkisi olduğunu belirtmektedir. Kuram, uluslararası göçün neoklasik kuramla bağlantılı olan birçok sorununu çözmesine (Şenol Sert, 2018) karşın yalnızca göç veren ülkeye odaklanmaktadır. (Arango, 2018).

KAYNAKÇA

- *Abadan-Unat, N. (2017). Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-ötesi Yurttaşlığa (3 b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*
- *Arango, J. (2018). Explaning Migration: A Critical View. International Social Scene Journal, s. 105-117. 09 15, 2023 tarihinde vetisonline.com adresinden alındı.*
- *Bartram, D., Poros, M., & Monforte, P. (2017). Göç Meselesinde Temel Kavramlar. (I. Ağabeyoğlu Tuncay, Çev.) Ankara: Hece Yayınları.*
- *Hagen-Zanker, J. (2008, January). Why Do Prople Migrate? A Review of The Theoretical Literature? Maastricht: MPRA Paper,..*
- *Kurekova, L. (2011, April). Interdisciplinary Conference on Migration. Economic Change, Social Challenge.*
- *Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, E. J. (1993, Sep.). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. Population and Development Review, 19(3), s. 431-466.*
- *Stark, O., & Bloom, D. E. (1985, May). The New Economics of Labor Migration. The American Economic Review, 75(2), s. 173-178. https://www.jstor.org/stable/1805591 adresinden alındı.*
- *Şenol Sert, D. (2018). Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru. S. G. Ihlamur-Öner, & N. A. Şirin Öner içinde, Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar (s. 29-47). İstanbul: İletişim Yayınları.*

Ö

ÖTEKİ

Handan AKYİĞİT
Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi İTBF, Sosyoloji, Sakarya, hakyigit@sakarya.edu.tr, orcid: 0000-0002-7619-1638.

Öteki, 20. yüzyılın son dönemlerinde toplumsal ve politik düzlemde önemli bir anahtar kavram olarak öne çıkmış; özellikle sosyoloji, siyaset bilimi, edebiyat ve psikoloji gibi pek çok farklı alanlarda geliştirilen tartışmalar, bu kavram için önemli bir literatür oluşturmuştur (Parlak, 2015: 25).

Öteki kavramı bir başka toplumun üyesi olan, vatandaş olmayan, örneğin başka bir ülkede doğmuş olmasında dolayı yaşadığı ülkenin toplumuna ait olarak görülmeyen kimseleri işaret etmektedir. Bir göçmeni öteki olarak tanımlamak, bu kimsenin göç ettiği yeni toplumun bir üyesi olarak görülmediğini işaret eder. Ötekilik, kişinin kalıtsal niteliği değil bunun yerine belirli durumlarla tanımlanan bir ilişki biçimidir (Saunders, 2003). Öteki ile ilişkinin iki temel biçimi vardır: Bunlardan birincisi farkın saptanmasına, ikincisi farkların saptanmasının ötesinde evrenselcilik ilkesine dayanmaktadır. Farkların saptanmasında temel olarak öteki,666 öteki olarak kabul edilerek, insan topluluklarının çeşitliliğine yönelik vurgu vardır. Ben, ötekine değer biçerken 'benim' kültürümün ölçütlerini kullanır. Bu durumda öteki, kendisinin eksik halinden başka bir şey olamaz. Bu tutum özellikle coğrafi keşiflerin artması ve Amerika'nın keşfi sonucunda açığa çıkan yeni göç hareketlilikleri sonrasında görülmüştür. Bununla birlikte farklılaştırıcı tutum sömürgeciliğin, insan ticaretinin ve köleliğin yayılmasında meşrulaştırıcı bir tutum olarak yaygınlık kazanmıştır. Bu tutum aracılığıyla, farklı olanın dışlanması, ötekinin reddi ve en uç noktada yok edilmesiyle ırkçılık yaygınlık kazandı. Evrenselcilik ilkesi ise insan türünün birliğini iddia ederken ötekinin bir başka ben olduğunu öne sürerek gerek insan hakları gerekse her bireyin onuru ve ona gösterilmesi gereken saygı bakımından insanlar arasında ilkesel olarak sınırlama olmadığını savunur. Ancak evrencilik ilkesinde eşitlik ilkesi ilan edilmiş olsa da ötekinin kimliği olduğu gibi kabul edilmez. Burada söz konusu olan ötekini dışlamak değil, kendine benzetebildiği ölçüde onu inkâr ederek içine almaktır. Bu tutum *asimilasyoncu ırkçılığın* mantığını temsil etmektedir (Schnapper, 2005: 26-28).

Öteki ile ilişkiye yönelik bu iki farklı tutum göçmenlerin birçoğunun göçtükleri toplumda yaşadıkları etkileşimlerde ötekilikleri ana unsur olarak kendisini göstermeye devam ederken, öteki olan genelde hiyerarşide düşük pozisyonda kalmaya devam etmektedir (Saunders, 2003). Bunun en önemli nedenleri arasında ise önyargı gelmektedir.

Öteki ve ötekileştirme konusu incelenirken önyargılı olma oldukça dikkat çekicidir. Önyargı, taraf olma, taraflı yaklaşma durumu olup; ideolojik, dini, etnik, mezhepsel, cinsiyete veya yaşa dayalı pek çok bağlamda karşımıza çıkmaktadır. Günlük yaşantıda olan kullanımı doğrudan öznel olma haliyle bağlantılıdır. Burada öne çıkan ve dikkat edilmesi gereken nokta, önyargılı olan ve/veya önyargılı olduğu düşünülen konunun kendisi hakkında nesnel bir iddiasının bulunuyor olmasıdır. Dolayısıyla önyargılı olma hali aslında varılan noktanın

KAYNAKÇA

- *Allport, G.W. (2016). Önyargının Doğası. (N. Virgen Çev.) Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları*
- *Bauman, Z. (2010). Sosyolojik Düşünmek. (A. Yılmaz Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.*
- *Champbell, C. (2020). Günah Keçişi: Başkalarını Suçlamanın Tarihi. (G. Kastamonulu Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.*
- *Göregenli, M. (2012). Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık. Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar. (K. Çayır & M. Ayan Ceyhan) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.*
- *Karabulut, B. (2022). İslamofobi, Zenofobi ve Irkçılığın İnsan Hakları Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (44), ss.118-139.*
- *Parlak, İ. (2015). Kimliğin İnşası, Ötekinin İcadı ve Şeytanlaştırma. (İ. Parlak Ed.) Öteki'nin var olma sancısı. Bursa: Dora Yayınları. ss. 25-121.*
- *Sağıroğlu, A. Z. (2014). Türkiye'de Etnisite, Din ve Önyargı: Üniversite Öğrencileri Örneği. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.*
- *Saunders, R. (2003). The concept of the foreign: An Interdisciplinary Dialogue. Lanham: Lexington Books.*
- *Schnapper, D. (2005). Öteki ile İlişki. (A. Sönmezay Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*
- *Taras, R. (2012). Xenophobia and Islamophobia in Europe. Edinburg: Edinburg University Press.*
- *Weber, A. (2009). Nefret Söylemi El Kitabı. (M. Çulhaoglu, Çev.) Strazburg: Avrupa Konseyi Yayınları.*

ÖTEKİLEŞTİRME

Nigâr DEĞİRMENCİ
Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi İİBF SBKY, Denizli, ndegirmenci@pau.edu.tr, orcid: 0000-0002-6295-6265

GİRİŞ

Ötekileştirme kavramı (*othering* ya da *otherisation*) açıkça görüldüğü üzere sıradan konuşma dilinde sıklıkla ama çok başka anlamda kullanılan "diğeri" anlamındaki kavramından yola çıkılarak diğer kişi ve grupları kastederek sosyolojik anlam yüklü Öteki[4] olgusunun yaratılması anlamına gelmektedir. Bu çalışmada da Öteki olgusundan yola çıkılarak Öteki'nin yaratılma süreci olarak Ötekileştirmenin kavramsal çerçevesi çizilecek, kavram bu çerçeve içinde özellikle göç bağlamında tartışılacaktır.

ÖTEKİ VE ÖTEKİLİK

Öteki olgusunu *Biz*'in inşasının kurucu bir öğesi olarak kullanan Hegel (2008, orj. bs. 1807), "Efendi (*Herr)*-Köle (*Knecht)* diyalektiği" bağlamında değerlendirirken buradan ilhamla günümüzde "içeride" konumlanıp *Biz* olarak kendini inşa eden baskın bir grubun bakış açısından tanımlanan ve kendisinden olmayan birey ya da toplulukları ifade eder. *Biz*'in bu inşa sürecinde diğerlerini *Biz*'den dışlamanın yolu *"gerçek ya da hayali farklılıkları damgalayarak bir ya da daha çok tahakküm altında"* (Staszak, 2011, s. 24) tutmaktan geçer. Böylece "dışarıda" konumlandırılıp "bizden olmayan" olarak görülenler Öteki olarak tespit edilir. Girard'ın (2005, p. 29) da belirttiği gibi "*her kültür, kendisini Öteki'nden 'en farklı', yani en özel ve eşsiz olarak tanımlar ve bu farklılığı korumaya çalışır*." Benzer şekilde kimliğin ilişkisel olduğuna vurgu yapan

4 Bu sosyolojik anlamdaki Öteki kavramını, Türkçedeki "diğeri, öbürü vb." anlamdaki "öteki"den ayırmak için büyük harfle ve italik yazılmıştır, benzer örnekleri Türkçe literatürde görmek mümkündür.

KAYNAKÇA

- *Anderson, B. (1995). Hayali Cemaatler : Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması. Metis.*
- *Berlet, C. (2003). Mapping the Political Right: Gender and Race Oppression in Right-Wing Movements. In A. L. Ferber, Home-Grown Hate Gender and Organized Racism (pp. 18-45). Routledge.*
- *Britannica, The Editors of Encyclopaedia. (2020, Kasım 10). Pythagoreanism. Ağu. 23, 2023 tarihinde Encyclopedia Britannica: https://www.britannica.com/topic/table-of-opposites adresinden alındı*
- *Castles, S., & Davidson, A. (2000). Citizenship and Migration: Globalization and the Politics of Belonging. Routledge. doi:10.4324/9781003061595*
- *Castles, S., & Miller, M. J. (2008). Göçler Çağı. stanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,.*
- *Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. University of Chicago Legal Forum, 1989(1), 139-170.*
- *Dervin, F. (2015). Discourses of Othering. International Encyclopedia of Language and Social Interaction. içinde John Wiley & Sons, Inc. doi:10.1002/9781118611463.wbielsi027*
- *Frey, J. (2014). Apocalyptic Dualism. J. J. Collins içinde, The Oxford Handbook of Apocalyptic Literature (s. 271-294). Oxford University Press.*
- *Girard, R. (2005). Günah Keçisi. İstanbul: Kanat Kitap.*
- *Griffin, G. (2017). A Dictionary of Gender Studies$. Othering içinde, A Dictionary of Gender Studie. Oxford University Pres. doi:10.1093/acref/9780191834837.001.0001*
- *Hegel, G. W. (2008, orj. bs. 1807). Phenomenology of Spirit. Oak Grove,.*
- *Laclau, E. (1995). Siyasal Kimliklerin Oluşumu. Sarmal Yayınları,.*
- *Laclau, E. (2022). Evrensellik Kimlik ve Özgürleşme. Birikim Yayınları.*
- *Mouffe, C. (2011). On the Political. Taylor and Francis.*
- *Rohleder, P. (2014). Othering. T. Teo içinde, Encyclopedia of Critical Psychology. Springer.doi:10.1007/978-1-4614-5583-7_414*
- *Rovny, J. (2014). The other 'other': Party responses to immigration in eastern Europe. Comparative European politics, 12, 632-666. doi:10.1057/cep.2014.25*
- *Spivak, G. C. (2010). "Can the Subaltern Speak?" revised edition, from the "History" chapter of Critique of Postcolonial Reason. R. C. Morris (Dü.) içinde, Can the Subaltern Speak?: Reflections on the History of an Idea (s. 21-78). New York: Columbia University Press.*
- *Staszak, J.-F. (2011). Other/Otherness. R. Kitchin, & N. J. Thrift içinde, International Encyclopedia of Human Geography. Elsevier. doi:10.1016/B978-0-08-102295-5.10204-5*
- *Wessinger, C. (2014). Apocalypse and Violence. In J. J. Collins, The Oxford Handbook of Apocalyptic Literature (pp. 422-440). Oxford University Press.*

P

PARÇALI (BÖLÜNMÜŞ) ASİMİLASYON KURAMI (SEGMENTED ASIMILATION)

Merve ÇETİN
Arş. Gör. Dr. Pamukkale Üniversitesi İTBF Sosyo-loji, Denizli, mervecetin.pau@gmail.com, orcid: 0000-0001-5950-9600.

İngilizce "bölmek, parçalara ayırmak, kısımlara bölmek" anlamlarına gelen "segment" kavramı ile "assimilation" kavramının birlikte kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Klasik göç ve asimilasyon teorileri doğal olarak bir takım genellemelere sahiptir. Göçmenlerin birbirine benzer süreçler geçirdikleri, benzer öykülere sahip oldukları düşünülür. Klasik asimilasyon teorileri entegrasyona yönelik kalıpları ifade ederken göçmenlerden ziyade yerli halkın özelliklerine yoğunlaşma eğilimindedir. Özellikle Amerika'ya yönelik göçlerde göçmenlerin zamanla Amerikan halkına benzeyeceği düşünülmüştür. Fakat asimilasyon süreci çok daha kompleks özellikleri, süreçleri ve kurumları bünyesinde barındırır. Dolayısıyla klasik teoriler yeni nesil göçmenlerin asimilasyon süreçlerini açıklamakta başarısız olmuştur (Hirschman, 2001: 317-318). Bu durum parçalı asimilasyon (segment assimilation) teorisinin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Parçalı Asimlasyon teorisi ilk olarak Küba asıllı Princeton Üniversitesi sosyoloji profesörü Alejandro Portes (Princeton, 2023) ve Çin asıllı Amerikan sosyolog Min Zhou (UCLA, 2023) tarafından ortaya konulmuştur.

Parçalı Asimilasyon teorisi klasik perspektifi hem eleştiren hem de eksiklerini gideren bir kuramdır. Portes kavram olarak parçalı asimilasyonun klasik teoride yer verilen bir takım ifadelere farklı ve alternatif perspektif sunmak ve dikkat çekmek amacıyla oluşturulduğunu ifade etmektedir (Portes, 1997: 815). Parçalı asimilasyon teorisi faydalı bir takım öneriler ileri sürmektedir. Asimilasyon süreçlerinin ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel etkilerine vurgu yapmaktadır (Neckerman vd., 1999: 948). Birbirinden çok farklı özelliklere sahip olan göçmenlerin bu özellikleri aracılığıyla farklı asimilasyonlara sahip olacakları iddia edilmektedir. Burada yeni nesil göçmenlere yönelik üç farklı asimilasyon süreci öngörülmektedir. Birincisi; klasik asimilasyon teorisinin kabul ettiği duruma paralel olarak artan olumlu entegrasyondur. İkincisi; klasik teorinin kabul ettiğinin tam tersine adapte olamayan ya da adaptasyonu hala devam eden ve oldukça uzun süren yoksul toplulukların sürecidir. Üçüncüsü ise; bu iki dikotomik durumun orta noktasını ifade eden ekonomik olarak güçlense de göçmenlerin kendilerine ait çeşitli değerlerinin korunmasına yönelik dayanışmanın devamlılığı ile devam eden süreçtir (Portes& Zhou, 1993: 82). Dolayısıyla asimilasyon süreçlerinin her göçmende farklılık arz edebileceği ifade edilmektedir. Teorinin çıkış noktalarından biri; Amerika'daki göçmen ailelerin çocuklarına yani ikinci nesil '*second generation*' a yöneliktir. Göçmen çocuklar sadece ailelerinin eğitimi ya da ekonomisinden faydalanmıyor, ülkenin okullarına gidiyor ve ülkenin kurumlarında zamanla meslek sahibi oluyor. Dolayısıyla onların göçmenlik deneyimleri ilk kuşaklar gibi olmayacaktır denilmektedir. Teori asimilasyon sonuçlarının birbirinden farklı olacağını ima etmektedir. Te-

oriye göre bazı gruplar sosyal bağlar ve çeşitli ekonomik faktörler ile sosyo-ekonomik olarak hızlı bir şekilde entegrasyon bağlamında yukarı doğru hareketlilik gösterirken, bir diğer grup sosyo-ekonomik kaynaklara ulaşamasa da çocuklarının eğitimi aracılığıyla benzer yukarıya doğru hareketliliğe sahip olabilir (Hirschman, 2001: 317-319). Ya da klasik asimilasyon teorisinde asimilasyon sürecinin olumlu ilerleyeceği düşünülmektedir. Fakat bu durum ailenin yapısı ile yakından ilintilidir. Yukarı hareketliliği yüksek olan, profesyonel işlerde çalışan ailelerin çocuklarının yaşadığı asimilasyon ile işçi ve yoksul bölgelerdeki ailelerin çocuklarının yaşayacağı asimilasyon birbirinden farklı olacaktır (Portes, 1997: 806). Teoriye göre; her göçmen içinde bulunduğu toplumun özelliklerine göre farklı sürelerde entegre olmaktadır. Kimisi için süreç çok kısa iken, kimisi için daha uzun sürebilmektedir (Acar, 2018: 157-158). Bu durumda oluşan asimilasyon farklılıkları "parçalı asimilasyon kuramı" ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca parçalı asimilasyon kuramı salt farklı asimilasyon süreçlerini ifade etmez. Aynı zamanda ev sahibi toplumdaki göçmenleri de kapsayan tabakalaşma sistemleri ve bunların sonuçlarına dair de bakış açısı sunmaktadır (Zhou, 1997: 975). Dolayısıyla neler yapılabileceğine dair bir takım önerilere de teori içerisinde yer verilmektedir. Öte yandan parçalı asimilasyon kuramının bir makro teori olduğu ifade edilebilir.

Özetle teori; klasik asimilasyon teorisindeki tek tip entegrasyon süreci beklentisi yerine, bu sürecin bireyin içinde bulunduğu sosyal sınıf, ailesinin uyruğu, coğrafi konum, ırk vb. ile farklılıklar arz edeceğini, tüm bunlara bakarak sürecin daha karmaşık ve çok çeşitli yapısına vurgu yapmaktadır (Hirschman, 2001: 317-319). İleri sürülen parçalı asimilasyon kuramı her ne kadar öncelikle Amerikan toplumuna yönelik olarak düşünülmüş olsa da pek çok ülke ve toplumdaki asimilasyon süreçlerine yönelik ampirik çalışmalar ile teorik denemeye açıktır.

KAYNAKÇA

- *Acar, T. (2018). Almanya'daki Türkiye asıllı gençlerin eğitim başarısı ve eğitim fırsatları, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (75), 153–183.*
- *Hirschman, C. (2001), The Educatıonal Enrollment of Immıgrant Youth: A Test of The Segmented-Assımilation Hypothesis, Demography, 38(3), 317–336*
- *Neckerman, K. M., Carter, P., Lee, L. (1999), Segmented Assimilation and Minority Cultures of Mobility, Ethnic and Racial Studies, 22(6), 945-965.*
- *Portes, A., Zhou, M. (1993), The New Second Generation: Segmented Assimilation and Its Variants, The Annals of the American Academy of Political and SocialScience, 530, 74-98.*
- *Portes, A. (1997), Immigration Theory for a New Century: Some Problems and Opportunities, IMR 31(4), 799-825.*
- *Princeton University, (2023), https://sociology.princeton.edu/people/alejandro-portes-phd.*
- *UCLA, (The University of California, Los Angeles),(2023) https://www.international.ucla.edu/institute/person/1044.*
- *Zhou, M. (1997), SegmentedAssimilation: Issues, Controversies, and Recent Research on the New Second Generation, IMR, 31(4), 975-1008.*

PAREKH'İN GÖÇ SINIFLAMASI

Hüseyin SEVİNÇ
Dr. Öğr. Üyesi Bitlis Eren Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, Bitlis, hsevinc1313@ gmail.com, orcid: 0000-0003-2037-6665.

Nüfus ve göç hareketlerine yönelik teoriler XIX. yüzyılda ortaya çıkmış ve XX. yüzyıl boyunca da göçe ilişkin çeşitli teorik bakış açıları geliştirilmiştir. Bu teoriler genellikle birbirinden ayrı olarak gelişmekle birlikte analiz ve tematik yönelim açısından da içlerinde önemli farklılıklar barındırmaktadırlar (Özcan, 2017: 187). Temel göç teorileri; Ravenstein'ın Göç Yasaları, İtme-Çekme Kuramı, Petersen'in Göç Tipolojisi, Kesişen Fırsatlar Kuramı, Merkez-Çevre Kuramı, Göç Sistemleri Kuramı, İlişkiler Ağı Kuramı ve Parekh'in Üçlü Göç Kuramı (Özyakışır, 2013; Yalçın, 2004: 22-56) şeklinde ifade edilebilir.

Bhikhu Parekh, "*Three Theories of Immigration"* isimli çalışmasında, ülke sınırlarından girişlerde ülkelerin uygulamış oldukları ayrımcı göç politikalarının neden olabileceği etnik ilişki ve toplumsal kimlik sorunlarına dikkat çekmiştir (Black, 1995: 268). Parekh (1994), çalışmasında, göç hareketliliğinin aslında birbirinden farklı nedenlere ve sonuçlara dayandığını belirtmiştir. Bu neden ve sonuçlar üzerinden teorisini üç ana görüşe ayırarak incelemiştir. Bu görüşler; Liberal, Toplumcu ve Etnik-Milliyetçi şeklinde sıralanmaktadır.

Liberal Görüş: Liberal devlet modelinde devlet, bireylerin özerk olmasını sağlamak ve bireylerin kendi özgür iradeleriyle seçmiş oldukları faaliyetleri sürdürebileceği koşulları sağlamak için var olurlar. Liberal toplumda teorik açıdan din, dil, ırk veya siyasi görüşlerin toplumsal anlamda bir önemi olmadığı için göçmenlerden beklenen tek şey aslında asgari düzeydeki yeterlilik ve kapasiteye sahip olmalarıdır. Diğer bir ifadeyle göçmenler, göç edecekleri toplumun ihtiyacı olan asgari beklentileri karşılayabilecek kapasiteye sahiplerse o topluma rahatlıkla göç ederek o toplumun bir üyesi haline gelirler (Ündücü, Erdoğan, & Özge, 2009: 163). Liberal toplumlarda göç noktasındaki bu serbestliğe rağmen tek bağlayıcı unsur her şeyin devletin kontrolüne bırakılmış olmasıdır. Diğer bir ifadeyle örneğin, devlet ekonomik bir sıkıntı içerisindeyse ülke sınırları içerisine göçmen kabul etmeyebilir veya etmesi durumunda tercihini vasıflı elemanların göçünden yana kullanabilir. Liberal görüş ülke ekonomisinin gelişimini temele aldığı için bu amaca giden her yolu mübah görür ve göç olgusunu da bu kapsamda ele alır (Yalçın, 2004: 40-41). Parekh (1997), liberal toplumu çok kültürlülük kapsamında değerlendirirken liberalizmin modern batı toplumlarında var olan diğer kültürlerden sadece biri olmasına rağmen egemen kültür olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu baskın konumundan dolayı liberalizmin çok kültürlü bir toplumda siyasi kurumlar için temel sağlayamayacağını vurgulamıştır.

Toplumcu Görüş: Toplumsal görüşe göre bireylerin toplumsal ilişkilerde ve kimliklerinde, ortak değerler ve etik değerler etkilidir. Bu çerçevede toplum içinde paylaşılan değerler ve etik normlar, bireylerin davranışlarını düzenlerken aynı zamanda toplum içindeki kimliklerini de belirlemektedir. Parekh (1994: 104), devletin bünyesindeki bireyleri bir araya getirmede ve bunları bir ulus haline getirmede etkin bir rol oynadığını ifade eder. Diğer bir ifadeyle devletler, farklı etnik etnik ve kültürel geçmişlere sahip bireyleri bir araya getirerek ortak bir vatandaş kimliği oluşturmada önemli katkılar sunmuştur. Devlet bilinçli bir biçimde eğitim, sanayi, kültür ve sembolik unsurlarla farklılıklar barındıran bireyleri aynı değerler altında

KAYNAKÇA

- *Black, R. (1995). Reviewed Work(s): Strangers and Citizens: A Positive Approach to Migrants and Refugees by Sarah Spencer. Transactions of the Institute of British Geographers, 20(2), 267-269.*
- Ergun, C. (2018). Kentleşme Süreci ve Göç İlişkisi. In M. Tuna (Ed.), *Yerleşim Sosyolojisi* (s.89-112). Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Özcan, E. D. E. (2017). Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme. *İş ve Hayat, 2*(4), 183-215.
- Özyakışır, D. (2013). *Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Parekh, B. (1994). Three Theories of Immigration In S. Spencer (Ed.), *Strangers and Citizens: A Positive Approach to Migrants and Refugees* (s.91-110). London: Rivers Oram Press.
- Parekh, B. (1995). The concept of national identity. *Journal of ethnic and migration studies, 21*(2), 255-268.
- Parekh, B. (1997). Dilemmas of a multicultural theory of citizenship. *Constellations, 4*(1), 54-62.
- Sautman, B. (2004). Hong Kong as a semi-ethnocracy: "race," migration and citizenship in a globalized region. In A. S. Ku & N. Pun (Eds.), *Remaking citizenship in Hong Kong: Community, nation and the global city* (s.103-124). Oxon: RoutledgeCurzon.
- Ündücü, C., Erdoğan, M., & Özge, I. (2009). Avrupa'da Uluslararası Emeklilik Göçü Ve Bütünleşme Kapsamında Yönetime Katılım Üzerine İnceleme. *Yönetim Bilimleri Dergisi, 7*(1), 159-188.
- Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

PETERSEN'İN GÖÇ TİPLERİ

Kıvanç DEMİRCİ
Dr. Öğr. Üyesi. Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, kivancdemirci4@gmail.com, orcid: 0000-0001-6598-6673.

Nüfus bilimci William Petersen, göçün nedenlerini ekonomik faktörlerle sınırlandırmayı indirgemeci bir yaklaşım olarak görmektedir. Düşünür, göç hareketlerinin bireysel ve sınıfsal farklı özelliklerinden dolayı genelgeçer bir tanımının yapılmasını doğru bulmamaktadır. Bu nedenle insanlık var olduğu müddetçe devam edecek olan göç hareketlerinin nedenleri ve özellikleri üzerinden analizlerde bulunmaktadır (Karabulut, 2021: 239; Görgün, 2018)

Petersen, çalışmalarında göçün nedenleriyle birlikte bazı insanların göç kararı verirken diğerlerinin niçin göç etmediği sorusuna odaklanmaktadır. Bu soruya yanıt aramak amacıyla Lee tarafından geliştirilen itme çekme kuramını kullanmıştır. Düşünüre; göre itici ve çekici unsurlar kişiden kişiye veya zaman içerisinde değişmektedir. Belli bir zaman diliminde çekici olan unsur, sosyokültürel ve ekonomik konjonktürün değişmesiyle itici unsur haline gelebilmektedir (Koca & Gültepe, 2021: 23).

Petersen, göç hareketlerinin dönemsel değişikliklerini analiz etmek amacıyla aşağıdaki 5 göç tipini kullanmıştır (Özkan, 2022: 127).

İlkel Göçler: Bu göç tipinin belirleyicisi ekolojik faktörlerdir. Kuraklık, fiziksel zorluklar, tarımsal üretimin zorlaşması, nüfus baskısı, çekirge istilası gibi nedenlerden ötürü bireyler yaşadıkları alanlardan göç etmek durumunda kalmaktadır (Petersen, 1958: 260).

Zorlama ve Yönlendirilen Göçler: Petersen, ilkel göç tipinde çevresel faktörlerin meydana getirdiği nedenler üzerinde dururken bu göç tipinde sosyal unsurları merkeze almıştır. İlkel göç tipinde bireyler kaynak bölgeden

kendi iradeleriyle ayrılmaktadır. Zorlama göçler ise tamamen irade dışı gerçekleşmektedir. Düşünür, bu göç tipinin en iyi örneğinin Nazi Almanyası'ndaki Yahudi göçleri olduğu düşünmektedir. Alman hükümeti ilk etapta Yahudileri göç etmesi için psikolojik yönlendirmelerde bulunurken daha sonraki süreçte vagonlar aracılığıyla zorla göç ettirmiştir. Afrikalıların ticaret için yurtdışına zorla gönderilmesi, 18. yüzyılda beyaz yakalıların İngiliz kolonilerine olan göçü, 1834-1937 yılları arasında Hindistan'daki göçler bu kurama verilecek diğer örnekler arasında yer almaktadır (Petersen, 1958: 260; Adıgüzel, 2022: 29).

Serbest Göçler: Bu göç tipinde göçmenlerin iradesi esastır. Bireyler, sosyoekonomik durumlarını düşünerek göç edip etmeyeceklerine karar vermektedir. Serbest göçler sıklıkla ülke sınırları içerisinde hedef bölgeden kaynak bölgeye doğru gerçekleşmektedir (Çağlar, 2018:26-49). 19. yüzyılda Avrupa kıtasında gerçekleşen göç hareketleri bu kategoride değerlendirilmektedir (Petersen, 1958: 263).

Kitlesel Göçler: Bu göç hareketleri serbest göçlerin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Ulaşım ve iletişim imkânlarının gelişmesiyle coğrafi ve sosyal mesafeler azalmış bu sayede göçmen ağlarını oluşturmak kolaylaşmıştır Hedef bölgeye ilk giden göçmenler diğer kişilere sosyoekonomik koşullardan bahsederek zincirleme göç dalgası oluşturmaktadır. Kitlesel ve serbest göçlerde bireyleri harekete zorlayan bir durum bulunmamaktadır (Petersen, 1958: 264).

Petersen, göç tiplerini sistematikleştirirken göçmenleri yenilikçi göçmenler ve muhafazakâr göçmenler olarak iki sınıfa ayırmıştır. Yenilikçi göçmenler, mevcut sosyoekonomik durumun değişmesi için göç ederken muhafazakâr göçmenler toplumsal hayattaki değişiminden rahatsız oldukları için göç etmektedirler (Aktaş & Şahin, 2019: 224; Petersen, 1958: 263).

KAYNAKÇA

- *Adıgüzel, Y. (2022). Göç Sosyolojisi. Ankara: Nobel Yayınevi.*
- *Aktaş, E., & Şahin, A. (2019). Harrıs-Todaro Göç Modeli: Türkiye Örneği. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 28(1), 222-234.*
- *Çağlar, T. (2018). Göç Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve. Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi, 5(8).*
- *Görgün, M. (2018). Ekonomi Temelli Göç Yaklaşımları Perspektifinde Göçmenlerin Karar Alma Süreçleri. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 23(3), 1153-1162.*
- *Karabulut, B. (2021). Uluslararası İlişkiler Kuramları Ve Göç Olgusunun Analizi: Suriyeli Göçmenler Örneği. Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 236-268.*
- *Koca, N., & Gültepe, Z. (2021). Bölgesel Bir Travma Olarak Zorunlu Göç Örneği: Ezidiler ve 74. Ferman. V. Öngel, S. Boğa, & H. S. Tatlı içinde, Sosyal Bilimlerde Göç (s. 19-38). Ankara: Gazi Kitabevi.*
- *Özkan, I. (2022). Göç ve Vatandaşlık Hukuku. Ankara: Seçkin Yayıncılık.*
- *Petersen, W. (1958). American Sociological Review. 23(3), 256-266.*

POST-GÖÇMEN (Postmigrant)

M.Mustafa İyi
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji, mmiyi@aybu.edu.tr , Ankara/ Türkiye, ORCID: 0000-0003-3152-0757

Post-göçmen kavramı ilk defa 2008'de Almancada Shermin Langhoff tarafından "post-göçmen kültür alanı" (postmigrantische Kulturszene) şeklinde bilinçli olarak tercih edilmiştir. Langhoff göç tiyatrosu kavramı yerine böyle bir kavram kullandığını söylemiştir (Foroutan, 2016: 230). Böylelikle geleneksel Alman kültürüne ait değerlerin yeniden düşünülmesini ve formüle edilmesini hedeflemiştir (Foroutan, 2016).

Post-göçmen terimi burada, göçün siyasi bir gerçeklik olarak kabul edilmesinden sonra bir ülkedeki belediyelerde, şehirlerde, bölgelerde ve varsa eyaletlerde gerçekleşen müzakere süreçlerini ifade etmektedir. "Post-göçmen" kavramı sona ermiş bir göç sürecini değil, göç gerçekleştikten sonra başlayan çatışmaları, kimlik oluşum süreçlerini, toplumsal ve siyasal dönüşümleri ele alan analitik bir perspektifi ifade etmektedir (Foroutan vd., 2014: 16; Espahangizi, 2012: 59). Kavram göç gerçekleştikten sonra toplumun şekillenmesine odaklanan bir anlama sahiptir. Bu kavram özellikle göç sonrası süreçlerde "kim bir topluma, ülkeye, bölgeye ait ve kim değil; kimin toplumsal alanlara katılmasına izin veriliyor, kimin verilmiyor; toplumda hangi bilgi ve iletişim referansları vardır" gibi soruların cevaplarını içermektedir.

"Post" ön eki basitçe kronolojik bir sonralık durumunu değil, daha ziyade geçmiş düşünme biçimlerinin aşılmasını, göç söyleminin gömülü olduğu tüm çalışma alanı boyunca yeni bir düşünme girişimini, başka bir deyişle toplumsal ilişkilerin çelişkili bir yorumunu ifade etmektedir (Espahangizi, 2012). Post-göçmen bakış yeni farklılıkları ortaya çıkarır ve toplumsal zamansallığın "radikal" bir revizyonu anlamına gelir (Bhabha, 2000). Dolayısıyla post-göçmen kavramı, göç gerçekleştikten sonra toplumun şekillenmesine odaklanmaktadır (Foroutan vd., 2015: 15; Foroutan, 2016: 232).

Post göçmen, başlangıçta, bir ülkenin göç sonucunda değiştiği ve değişmeye devam edeceği yönündeki ampirik veya siyasi gerçekliğin tanınması anlamına gelir. Ancak kavram dönüşümün ve değişimin neye benzediği hakkında bir şey söylemez. Kamusal alanda Almanya'daki Müslümanların ve gayrimüslimlerin bir araya geldiği çeşitli temas alanları bulunmaktadır. Almanya'da post göçmen olgusu üzerine yapılan ampirik araştırma; özellikle genç kuşak ve genç yetişkinler ailesinde veya kendisine göç tecrübesine sahip kişi ve yerel kişiler arasında etkileşim günlük yaşamın bir parçasıdır. Örneğin, yaşamın herhangi bir alanında Müslümanlarla hiçbir teması olmayan gençlerin oranı yaklaşık yüzde 8'dir. Bu oran, yaşlı yetişkinler arasında yaklaşık yüzde 22'dir (Foroutan vd., 2015:36).

Post-göçmen kavramının özellikle Almanya'daki göç çalışmalarında öne çıkmasının nedeni uzun süredir Almanya'da bulunan, dördüncü hatta beşinci kuşağa ulaşan ve etnik olarak farklı grupların hâlâ kamusal ve kurumsal alanda göç ve göçmenlik tecrübesi (Migrationshintergrund) etrafında ele alınmasıdır. "Göç geçmişi" kavramı göç geçmişi olan ve olmayan kişiler arasında yapay bir ayrım oluşturarak Alman olmanın kıstasını belirlemektedir. Ancak yeni kuşaklar için böyle bir ayrım anlamını yitirmektedir (Foroutan vd., 2014: 55). Göç geçmişini bir tanımlama ve sınıflandırma pratiği olarak kullanarak toplumu ikiye bölmeye devam etmektedir ve böylelikle insanların

birinci ve ikinci sınıf Almanlar olarak tanımlanmasına neden olmaktadır. Nitekim ailesinin veya kendisinin göç tecrübesi olan kişiler belirli kültürel, etnik, dini ve ulusal azınlıklar olarak tasavvur edilmektedir. Göç araştırmacısı Klaus Bade (2013), göç geçmişinin "(...) bu ülkedeki göçmenlere kalıtsal bir sabıka kaydı gibi iliştirildiğini" belirtmiştir. Dolayısıyla Post-göçmen kavramı, toplumsal alanda söylenmeyene, görünmeyene ve ötekileştirilene yönelir. Böylelikle göç, tarihin kurucu bir öğesi haline gelir (Yıldız, 2018: 22). Post-göçmen perspektifinden bakıldığında amaç, yeni bir göç anlayışı yaratmak ve göç deneyimlerini normalleştirmektir (Hahn, 2017).

KAYNAKÇA

- *Bade, K. (2013). Kritik und Gewalt. Sarrazin-Debatte, 'Islamkritik und Terror in der Einwanderungsgesellschaft. Wochenschau-Verlag, Schwalbach am Taunus.*
- *Bhabha, H.K. (2000). Verortungen der Kultur, Stauffenburg Verlag, Tübingen.*
- *Espahangizi, K. (2012). When do societies become postmigrant? A historical considiration based on the example of Switzerland. Postmigration. Art, Culture, and Politics in Contemprorary Europe, (Ed. Anna Meera Gaonker, Astrid Sophie Ost Hansen, Hans Christian Post, Moritz Schramm). Transcript Verlag, Bielefeld.*
- *Foroutan, N. (2016). Postmigrantische Gesellschaft.Einwanderungsgesellschaft Deutschland Entwicklung und Stand der Integration, (Ed. Heinz Ulrich Brinkmann & Martina Sauer). Wiesbaden, Springer VS.*
- *Foroutan, N., Canan, C., Arnold, S., Schwarze, B., Beigang, S., Kalkum, D. (2014). Deutschland postmigrantisch I. Gesellschaft, Religion, Identität – Erste Ergebnisse, Humboldt-Universität zu Berlin, Berlin.*
- *Foroutan, N., Canan, C., Schwarze, B., Beigang, S., Kalkum, D. (2015). Deutschland postmigrantisch II – Einstellungen von Jugendlichen und jungen Erwachsenen zu Gesellschaft, Religion und Identität, Humboldt-Universität zu Berlin, Berlin.*
- *Hahn, S. (2017). Schreiben über Migration gestern, heute, morgen. Migration und die Macht der Forschung. Kritische Wissenschaft in der Migrationsgesellschaft. ÖGB Verlag, Viyana.*
- *Yıldız, E. (2018). Ideen Zum Postmigrantischen. İçinde Naika Foroutan, Juliane Karakayali & Riem Spielhaus (Ed.), Postmigrantische Perspektive Ordnungssysteme, Repräsentation, Kritik. Frankfurt/ New York: Campus Verlag.*

POST-GÖÇMEN TOPLUM

M. Mustafa İYİ
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji, mmiyi@aybu.edu.tr , Ankara/ Türkiye, ORCID: 0000-0003-3152-0757

Dönemin Federal Almanya Şansölyesi Helmut Kohl 1989'da "Almanya bir göç ülkesi değil" ifadesi zaman içerisinde Almanya'nın bir göç ülkesi olduğu ifadesine evrilmesi post-göçmen toplumun dönüşümüne önemli bir örnektir. Benzer bir örnek olarak dönemin cumhurbaşkanı olan Christian Wulff'un 2010'da yaptığı bir konuşmada, İslam'ın Almanya'nın bir parçası olduğu ifadesi de gösterilebilir. Son olarak Frank-Walter Steinmeier, 10 Eylül 2021 tarihinde, Türkiye ile imzalanan işgücü anlaşmasının 60. yılına özel olarak yaptığı konuşmasında, "Hayır hanımefendiler ve beyefendiler, siz göçmen kökenli değilsiniz biz göçmen kökenli bir ülkeyiz!" vurgusu Almanya'nın post-göçmen toplumuna dönüşme noktasında önemli ifadelerdir.

Almanya'daki ilk işgücü anlaşmasının imzalandığı yıl olan 1955'ten 2000 yılına değin siyasi arenada farklı zamanlarda Almanya'nın göç ülkesi olmadığı sıklıkla dile getirilmiştir. Bu söylem 2000'lerden sonra değişmiş ve artık Almanya'nın bir göç ülkesi olduğu söylemine başvurulmuştur. Post-göçmen toplumlarda göç ve göçmen konuları her alanda mevcuttur. Post-göçmen toplumlarda göç konusu, ülkenin siyasi ve sosyal tanımında her yerde mevcut hale gelmiştir; göç unsuru toplumu yapılandıran ve genellikle genel bir açıklayıcı kategori olarak kullanılan bir üst anlatıya dönüşmüştür: Eğitimdeki başarısızlık, suçluluk, sosyal transfer ödemeleri ve daha pek çok sosyo-yapısal sorun, spor, sağlık, eğitim, siyaset, kimlik, birlikte yaşama gibi toplumsal yaşamın tüm alanlarına uzanan bu üst anlatı ile açıklanmaktadır (Foroutan vd., 2015: 14).

Post-göçmen toplumu ve bakış açısı, o zamana değin marjinalleştirilen ve görmezden gelinen göç tecrübesini toplumun merkezine almaktır. Böylelikle göç konusuna yaklaşım radikal bir şekilde değişecek olup toplumun zihniyetini dönüştürecektir (Yıldız, 2018: 23). Bu durumda artık post-göçmen sanatı, post-göçmen tiyatrosu, post-göçmen edebiyatı, post göçmen-şehir, post-göçmen toplum ve hatta post-göçmen Almanya ortaya çıkacaktır (Yıldız, 2018: 23).

Almanya'da Süssmuth Komisyonu'nun 2001'de Almanya'nın göç ülkesi olduğunu kabul etmesi önceden görmezden gelinen ve sadece entegrasyon tartışmaları bağlamında tartışılan grupların gündeme getirmiş ve post-göçmen toplumun oluşmasının önünü açan önemli bir eşiktir. Siyasi arenadaki bu dönüşümün akademik tartışmalara yansıması ise Almanya'da göç araştırmalarında önemli çalışmaları olan Klaus Bade ve Michel Bommes'in 2004'te entegrasyonun sadece ülkeye gelen göçmenlerin değil bütün toplumun dahil olması gerektiğini belirten paradigma değişimidir (BPB, 2007). Göç, toplumun kendini tanımlamasının kurucu bir yapı taşıdır. Bu kabulden sonra, söylemde bu konuya ilişkin siyasi ve sosyal müzakereler demokratik olarak meşru kabul edilir. Dolayısıyla Almanya için post-göçmen toplumun başlangıç noktası, "Almanya bir göç ülkesidir" denildiği andır – yani 2000'lerin başı olarak gösterilebilmektedir (Foroutan vd., 2015: 16).

Naika Foroutan'a (2018) göre post-göçmen toplumun tanıma (Anerkennung), müzakere (Aushandlung), kararsızlıklar (Ambivalenzen), ittifaklar (Allianzen) ve karşıtlıklar (Antagonismen) olmak üzere beş özelliği bulunmaktadır. Bunlar, 1) siyasi düzeyde tanınmayı meşrulaştıran, siyasi ve sembolik düzeyde katılım yoluyla tanınma, 2) demokratik değerlerle bağdaşmayan yasal zemini müza-

ilişkilendirmekte ve dış dünyayla özdeşleşme noktası olarak ulusa daha az değer vermektedir (Foroutan vd., 2015: 48).

KAYNAKÇA

- *Bundeszentrale für politische Bildung (BPB), (2007). Integration. BBP, Frankfurt.*
- *El-Mafaalani, A. (2016). "Erlebte Diskriminierung kann gutes Zeichen sein", https://mediendienst-integration.de/artikel/gastkommentar-aladin-el-mafaalani-erlebte-diskriminierung-kann-positives-zeichen-sein.html (10.08.2023).*
- *El-Mafaalani, A. (2020). Das Integrations-Paradox. Kiepenhauer & Witsch, Köln.*
- *Foroutan, N. (2016). Postmigrantische Gesellschaft, Einwanderungsgesellschaft Deutschland Entwicklung Und Stand Der Integration, . (Ed. Heinz Ulrich Brinkmann & Martina Sauer), Springer Vs, Wiesbaden.*
- *Foroutan, N. (2018). Die Postmigrantische Perspektive. Aushandlungsprozesse İn Pluralen Gesellschaften, Postmigrantische Visionen Erfahrungen-Ideen-Reflexionen, (Marc Hill & Erol Yıldız (Ed.) Transcript Verlag, Bielefeld.*
- *Foroutan, N., Canan, C., Schwarze, B., Beigang, S., Kalkum, D. (2015). Deutschland Postmigrantisch Iı – Einstellungen Von Jugendlichen Und Jungen Erwachsenen Zu Gesellschaft, Religion Und Identität, Berlin, Humboldt-Universität Zu Berlin.*
- *Yıldız, E. (2018). Ideen Zum Postmigrantischen. Postmigrantische Perspektive Ordnungssysteme, Repräsentation, Kritik. (Ed. Naika Foroutan, Juliane Karakayali & Riem Spielhaus), Campus Verlag, Frankfurt/ New York.*

PREKARYA

Kübra YÜKSEL
Dr., kubrayuksel@outlook.com Düzce/Türkiye, orcid: 0000-0002-3772-8789.

Prekarya kavramının ortaya çıkışı 1970'li yıllardaki iktisatçıların savunmuş olduğu neoliberal modele dayanmaktadır. Neoliberal modele göre emek piyasasındaki esnekliğin artması çok önemli olmakta ve bu esneklik işverene fayda sağlamaktadır. Fakat bu esnekliğin bedelini ise işçiler ödemek durumunda kalmakta ve tüm bunlar içinde milyonlarca insanın bulunduğu "Prekarya'yı" ortaya çıkarmaktadır. Guy Standing ise prekaryayı bir toplumsal sınıf olarak tanımlayarak neoliberal politikaların oluşturduğu toplumsal yapının sonuçlarının değerlendirilebilir nitelikte olduğunu ifade etmektedir. Prekarya kelimesinin oluşumu, *precarious* ve *prolateriat* kelimelerinin birleşimi olmaktadır. *Precarious* ve *prolateriat* kelimeleri en temelde prekarya kavramının tanımlanması ile ilgili ipucu vermekte ve yeni oluşmuş olan prekarya sınıfı güvenli olmayan ve zor koşullarda çalışmak zorunda olan bir sınıf olarak ifade edilmektedir. Prekarya sınıfına ilişkin kavramlaştırmalar, (precaious), prekarite (precarity), prekarlık (preciousness) ile günümüzde prekarizasyon (precarization) ifadeleriyle sıklıkla gündeme gelmektedir. Bu kavram, güvencesizlik, kırılganlık gibi kelimelerle ifade edilmektedir. Prekarya kavramının Türkçe'ye tercüme edildiğinde "güvencesizlik" anlamına gelen; Fransızca "precarite", İngilizce "precarity/precariousness" kelimeleri ile tarihsel kapitalizmin bir ürünü olan proletairat/proletarya teriminlerine dayandığı ifade edilmektedir (Günerigök, 2018: 4). Lorey, günlük hayatın içinde de prekaryanın farklı alanlarında farklı görünümlerde olabileceğine odaklanmaktadır. Standing ise prekaryayı açıklarken, Weber ve

Marx toplumsal tabakalaşma ve sınıf kuramlarından derinlemesine olmasa da faydalanmış aynı zamanda da derin sınıf analizine mesafeli durarak yalnızca prekaryanın nerede konumlandığını gösterebilmek için faydalandığı tabakalaşma piramidini yedi parçaya bölerek tekrar yorumlamıştır. Standing'in yeniden yorumlamaya çalıştığı yedi bölümlü piramidin ilk olarak en üst bölümünde elit olarak ifade edilen azınlık grup yer almaktadır. Piramidin ikinci sırada ise maaşlı kişiler yer almaktadır. Maaşlı kişilerin düzenli gelirleri olmakta, sosyal haklara sahip olmakta, yaşamları sabit olmakta ve nihayetinde de sosyal yönden karlı bir grup olarak piramitte yer almaktadırlar. Piramidin en altında ise, dünyanın her tarafında giderek artan çalışma gücü olduğu halde çalışamayan işsizler ve prekarya bulunmaktadır.

Etimolojik köken, prekaryayı her ne kadar güvencesizlik olarak görse de toplumsal bir sınıf nitelendirilmesinde prekaryayı açıklamak o kadar da basit olmamaktadır. İfade edildiği şekli ile birden fazla kişinin içerisinde bulunduğu prekarya sınıfının hangi özelliklere sahip olduğu, prekarya sınıfının mensuplarının kim olduğu ve hangi durumlarda prekarya sınıfının içerisinde değerlendirildiği kavramı tam anlamı ile kavrama da önemli olmaktadır. Bu nedenle kavram tanımlanırken olumlu ya da olumsuz olarak hangi özelliklere değinileceği elzem olmaktadır. Temel olarak prekarya kavramı içerisinde, güvencesiz ve esnek şartlarda çalışanların yer aldığı bir sınıf olarak ifade edilse de prekarya kavramındaki güvencesizlik olgusu yalnızca iş güvencesizliği ile sınırlı olmayıp hayatın bütününde var olan bir güvencesizliği ifade etmektedir. Öztürk'e göre insana yaraşır bir yaşam sürdürme hakkı elinden alınmış, temsil alanın dışına itilmiş, evinden yurdundan edilmiş, mülksüzleştirilmiş insanlar, gruplar ve nüfusları tanımlamak için kullanılan bir terim olmaktadır (Öztürk, 2017). Prekarya'nın tam olarak ne olduğu ile ilgili tanımlamalardan birisi de "kısmi vatandaş" kavramı olmaktadır. Bu kavram normal vatandaşlara verilen sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi, medeni haklardan sınırlı şekilde yararlanan kişilere için kullanılan bir terim olmaktadır. Bu kişilere örnek olarak ise geçici işçiler, göçmenler, mülteci ve sığınmacılar verilebilir. Sınıf olarak prekaryayı Dedeoğlu (2020), güvencesizliğin sosyal ve politik niteliklerini paylaşan bireylerin tümünden oluşan sanal bir sosyal sınıf olarak tanımlamaktadır. Özellikle en kırılgan gruplardan olan mülteci/sığınmacı gruplarının emekleri prekaryalaşmaktadır. Bunun nedeni ise mültecilerin/sığınmacıların küresel ölçekte güvencesiz işlerde çalışması, göçmen emeğinin daha savunmasız olması gösterilebilmektedir.

KAYNAKÇA

- *Dedeoğlu, S. (2020). Prekarya Hasatı: Türkiye'de Tarımsal İşgücü Piyasasında Suriyeli Mülteciler, Türkiye'de Mültecilik, Zorunlu Göç ve Toplumsal Uyum, (Edt. Songül Sallangül, Saniye Dedeoğlu ve Özlem Kahya Nizam), Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 207-230.*
- *Günerigök, (2018). Risk Toplumu ve Din: Yeni Bir Sosyolojiye Doğru, Maarif Mektepleri, Ankara.*
- *Lorey, I. (2011). Governmental Precarization https://transversal.at/transversal/0811/lorey/en. (Erişim Tarihi: 15.09.2023).*
- *Öztürk, Ş. (2017). Yaralanabilirlik, Üç Aylık Düşünce Dergisi, Yapı Kredi Yayınları, 87.*
- *Standing, G. (2011). Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf, İletişim Yayınları, İstanbul.*

R

RAVENSTEİN'İN GÖÇ KANUNLARI

Tuna BATUHAN
Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi, Erzurum, tuna.batuhan@atauni.edu.tr, orcid: 0000-0001-7662-3405.

Earnst Georg Ravenstein, 1885 yılında yayımlanan makalesinde günümüze kadar oluşturulan göç modellerinin başlangıç noktasını temsil eden "göç kanunlarını" özetlemiştir. Ravenstein'e bu makalesi için ilham veren ise Dr. William Farr'ın "göçün kesin bir yasa olmadan devam ediyor gibi göründüğü" gözlemi olmuştur. Farr'ın aksine göçün belirli süreçlerin etkisiyle gerçekleştiğini düşünen Ravenstein, İngiltere ve Galler Krallıkları, İskoçya ve İrlanda'daki nüfus sayımı verilerine ulaştı. O dönem için en yeni ve güvenilir veriler olan 1871 ve 1881 nüfus sayımı verilerini inceleyen Ravenstein, her krallığın nüfusunun artış hızının, her birinin yerlileri arasındaki artış hızıyla örtüşmediğini gördü. Bu nüfus farkının ise öncelikle yabancı bölgelerden gelen göçten ve daha az derecede de bir krallıktan diğerine göçten kaynaklandığını tespit etti (Ravenstein, 1885). Araştırmalarını detaylandıran Ravenstein, doğum yeri verilerini her bölgenin mevcut nüfusu ile karşılaştırarak yerli ve yabancı nüfusu ayırt etmiş ve Birleşik Krallık'taki göç eğilimlerini tespit etmiştir. Buna göre Ravenstein (1885), "emilim" ilçelerinin ticaret ve sanayinin ana merkezleri olduğu, "dağılım" ilçelerinin ise neredeyse tamamının tarımsal olduğu sonucuna varmıştır.

Ravenstein'in çalışması sadece Birleşik Krallık'taki anketlerden toplanan bilgilere dayanmış olsa da, araştırma bulgularından yola çıkarak yedi "göç yasası" ortaya koymuştur.

Ravenstein'in başlangıçta ortaya koyduğu yedi göç yasası şunlardır (Ravenstein, 1885):

1) Göçmenlerin çoğu yalnızca kısa bir mesafe boyunca ve emilim merkezlerine doğru ilerlemektedir.

2) Göçmenler emilim merkezlerine doğru ilerledikçe, daha uzak bölgelerden gelen göçmenler tarafından doldurulan "boşluklar" bırakarak "krallığın en ücra köşesine" ulaşan göç akışları yaratmaktadır.

3) Yayılma süreci emilim sürecinin tersidir.

4) Her ana göç akımı, telafi edici (denkleştirici) bir karşı akım üretir.

5) Uzun mesafeler kat eden göçmenler genellikle tercihli olarak büyük ticaret veya sanayi merkezlerinden birine giderler.

6) Kasabaların yerlileri ülkenin kırsal kesimlerindekilere göre daha az göçmendir.

7) Kadınlar erkeklere göre daha fazla göçmendir.

Ravenstein'in Göç Kanunları'ndan ilki göç ve mesafe ilişkisini açıklamaktadır. Buna göre göç edenlerin büyük çoğunluğu kısa mesafeli yerlere göç etmekte ve gidilen yer Ravenstein'in "emilim merkezleri" olarak tanımladığı büyük sanayi ve ticaret merkezleridir. Bu göç hareketinin bir dalga oluşturduğunu vurgulayan Ravenstein, göç edilen yerdeki iş imkânlarının göç dalgasının boyutunu da belirlediğini ifade etmektedir.

Ravenstein'in Göç Kanunları'ndan ikincisi göçün basamaklarını tanımlamaktadır. Buna göre, kırsaldan kente doğru göç sonucunda kırsalda oluşan seyrelme (boşluk) uzak bölgelerden göç edenler tarafından doldurulmakta, uzak bölgelerde oluşan seyrelme ise o bölgelere yakın yerlerde yaşayanların göçü ile doldurulmaktadır. Sonuçta basamaklar halinde kente doğru gelen göçmenlerden boşalan yerler, yakın bölgelerden gelen göçmenler tarafından doldurulmakta ve göç dalgalar halinde ülkenin tamamına yayılmaktadır.

Ravenstein'in Göç Kanunları'ndan üçüncüsü ise "yayılma" ve "emilim" kavramlarının birbirlerini destekleyen yakın ilişkisine odaklanmaktadır. Buna göre kentte gelişen ekonomik ve ticari faaliyetlerden pay alma isteği yayılma sürecini tetiklerken, kent merkezlerinde iş gücüne duyulan ihtiyaç gelen göçle karşılanmakta ve göçmenler sanayi merkezleri tarafından emilmektedir.

Ravenstein'in Göç Kanunları'ndan dördüncüsü göçün zincirleme etkisine vurgu yapmaktadır. Buna göre göç dalgaları zincirleme bir etkiyle bir kez başladığında devam etmekte, göç alan yerler aynı zamanda göç de vermektedir.

Ravenstein'in Göç Kanunları'ndan beşincisi, ilk dört maddenin aksine basamaksız ve uzun mesafeli göçle ilgilidir. Buna göre uzun mesafeli göç edenler basamaksız şekilde doğrudan büyük sanayi merkezlerine yönelmektedir.

Ravenstein'in Göç Kanunları'ndan altıncısı kır-kent farkına dikkat çekerek kırdan kente göçün daha baskın olduğunu, kentlere yönelen göçün ise kentte yaşayan yerleşikleri etkilemediğini belirtmektedir.

Ravenstein'in Göç Kanunları'nın yedinci ve sonuncusu ise göç etme eğiliminde kadın ve erkeklerde ortaya çıkan fark üzerinedir. Buna göre, kadınlar kısa mesafeli iç göçe daha fazla eğilimlidir.

Ravenstein ilk makalesinden dört yıl sonra 1889'da Avrupa ve Kuzey Amerika'nın başka yerlerindeki göç modellerini inceleyen aynı isimle (The Laws of Migration) yeni bir makale yayımlamıştır (Ravenstein, 1889).

Ravenstein'in Göç Kanunları, ülke içi ve uluslararası göç kalıplarını açıklamaya ve tahmin etmeye çalışan ilk kapsamlı çalışma olarak kabul edilmiş ve sonraki göç teorilerine öncülük etmiştir. Ravenstein'in Göç Kanunları, göç modelleri için başlangıç çalışması olarak değerini korumakla birlikte, günümüzde giderek karmaşık ve çok boyutlu hale gelen göç olgusunu tek başına açıklamada yetersiz kalmaktadır.

KAYNAKÇA

- *Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration. Journal of the Statistical Society of London, 48 (2), 167–235.*
- *Ravenstein, E. G. (1889). The Laws of Migration. Journal of the Royal Statistical Society, 52 (2), 241–305.*

REFAKATSİZ KÜÇÜKLER
(Refakatsiz Çocuklar, Refakatsiz Göçmen Çocuklar)

Mustafa Tayfun ÜSTÜN
Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, İİBF-Uluslararası İlişkiler, Erzurum, tayfun.ustun@atauni.edu.tr, orcid: 0000-0002-9562-8911.

Refakatsiz küçük kavramı, Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (1989) birinci maddesinde tanımlanan çocuk tanımını esas alarak 18 yaş altı herhangi birinin (UNICEF Türkiye, 1989) her iki ebeveyninden ve diğer akrabalarından ayrılmış ve yasayla veya gelenek yoluyla ona bakmakla sorumlu bir kişi tarafından bakılmayan çocukların statüsünü belirlemek için kullanılmaktadır (UNHCR, 1997). Neredeyse bütün silahlı çatışmalarda, doğal afetlerde ve kitlesel göçlerle yer değiştirmelerin yaşandığı krizlerde refakatsiz çocuklar diğer yetişkin bireylerin ve ebeveyne sahip çocukların aksine çok daha fazla kırılgan olmakta ve yer değiştirmenin ortaya çıkardığı dolaylı ve doğrudan sonuçlardan daha derinden etkilenmektedir (Radjenovic, 2021).

Refakatsiz küçükler üzerine yapılan terminoloji tartışmaları kavramın sınırlarının net bir biçimde çizilmesine yardımcı olurken, göç sürecinin kendisinin dinamik olması, göç etmeye mecbur bırakılan çocukların farklı kavramların/tartışmaların özneleri olmasının yolunu açmaktadır. Farklı bir biçimde ifade etmek gerekir ise refakatsiz küçükler kavramı göç sürecinde çocukların karşılaştıkları şartlara göre değişebilmektedir. Her ne kadar refakatsiz küçük kavramı literatürde yasal bir kavram olarak tanımlansa da (Heidbrink, 2022), Kohli'nin (2014) de vurguladığı üzere refakatsiz ve ayrı olmak birbirinden farklı durumları ifade etmektedir. Kimi küçükler göç yolculuklarının başında veya sonunda ebeveynleri ve yasal koruyucuları doğrudan çatışmaların ve krizlerin kurbanı oldukları için refakatsiz kalabilmektedir. Sığındıkları ülkelerde tek başlarına hayatta kalmaya çalışmaktadırlar. Bazı küçükler ise aileleriyle çıktıkları yolculukta diğer aile bireylerinin ölmesi, sınır dışı edilmeleri ya da gözaltına alınmalarından dolayı ailelerinden ayrı düşmektedirler. Kavramın bünyesinde barındırdığı dinamiklik ve karmaşıklık durumu göçün başlangıcını, sürecini ve sonucunu şekillendiren sosyal aktörlerin varlıklarıyla maskelenmektedir. Çocukların durumu hemen belirlenemediği için bunlara yetimden ziyade "ailesinden ayrı düşmüş" ya da "refakatsiz çocuklar" denilmektedir (UNICEF Türkiye, 2014). Bu iki kavrama ek olarak göç çalışmaları perspektifinden konuya yaklaşıldığında "refakatsiz göçmen çocuklar" kavramının da yer yer kullanıldığı görülmektedir (Heidbrink, 2022). Kavramın sınırları ne şekilde tanımlanırsa tanımlansın refakatsiz küçükler göç çalışmaları içerisinde en dikkat çekici başlıklardan biri olarak uluslararası topluluğun gündemini meşgul etmeye devam etmektedir. Yakın dönemdeki araştırmalar ve politikaya yönelik tartışmalar, refakatsiz küçükleri ve göçmen çocukları, ülke içerisinde ve sınırlar arasında gerçekleşen göç hareketlerinde, aktif aktörler olarak görme eğilimindedir (Rosen, 2020).

Refakatsiz küçükler göç kararı alırken bir dizi faktörün etkisinde kalmaktadır (International Organization for Migration, 2011). Ekonomik zorluklar, yoksulluk, sınırlı ekonomik fırsatlar ve daha iyi yaşam koşullarında yaşama arzusu başlıca nedenler olarak sayılabilir. Bu nedenlere ek olarak şiddet, çatışma ve doğal afetlerin yarattığı yıkıcı etkilerden kaçmak istemeleri yahut kendilerinden uzakta kalan ailenin geri kalan üyeleriyle birleşmek istemeleri refakatsiz küçüklerin göç kararı almalarında etkili olan diğer faktörlerdir (International Organization for Migration, TY).

UNHRC'nin verilerine bakıldığında artan uluslararası göç trendi içerisinde 43 milyon

çocuğun göçmen olduğu ve bunlardan 300 bin kadarının refakatsiz olduğu tahmin edilmektedir (Arora, 2017). Küresel göç rotalarına paralel olarak refakatsiz küçüklere dünyanın farklı coğrafyalarında denk gelmek mümkündür. Fakat beklentinin aksine refakatsiz küçüklere en fazla ev sahipliği yapan yerler gelişmiş ve müreffeh ülkeler yerine daha ziyade krize yakın coğrafyalarda yer alan az gelişmiş ülkeler olmaktadır. Örneğin Güney Sudan'da yaşanan çatışmalardan kaynaklı 41 bin refakatsiz çocuk Etiyopya'ya sığınırken, 10 bin çocuk ise Kenya sınırını geçmek zorunda kalmıştır (UNHCR, 2023). Bu rakamlar Avrupa Birliği (AB) ve Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) gelen refakatsiz çocuklar ile kıyaslandığında az gelişmiş ülkeler için büyük bir sorumluluk haline dönüşmektedir. AB'nin resmi verilerine göre uluslararası korumadan yararlanmak için başvuru yapan refakatsiz küçüklerin sayısı 2022 yılı içerisinde tüm AB üyeleri için 42 bin civarında gerçekleşmiştir (European Union Agency for Asylum, 2023). Haliyle AB'nin bu tutumu refakatsiz küçükler ile ilgili sorunların kalıcı olarak çözümü için yetersiz görülmesine neden olmakta ve çoğu zaman eleştiri oklarından kurtulamamaktadır.

Aslında refakatsiz küçükler sorunu tarihsel bir bakış açısıyla ele alındığında ne AB ne de ABD için yeni bir durum olmadığı anlaşılacaktır. İspanyol İç Savaşı'ndan kurtarılan 90 bin refakatsiz çocuk Avrupalı devletlerin koruyuculuğunda güvenli bölgelere ulaşmayı başarmıştır (Bell, 1996). İkinci Dünya Savaşı sırasında da Kızıl Haç örgütünün destekleriyle 13 milyon refakatsiz çocuk kurtarılmıştır (Kohli, 2007). Bu dönemde İngiltere'ye Nazilerden kurtarılan 10 bin çocuk getirilmiştir (Fast, 2010). Soğuk savaş döneminde de "Peter Pan Operasyonu" adı altında Küba'dan komünizm korkusunun bir sonucu olarak refakatsiz çocuklar ABD'deki akraba ve koruyucu ailelerin yanlarına yerleştirilmiştir (Steinbock, 1989). 20. yüzyıl içerisinde çok sayıda örnek bulunmasına karşın çocukların kendilerine ait haklara sahip olduğunu düşünmek yanlış bir değerlendirme olacaktır. Daha çok ebeveynlerinin ayrılmaz parçaları olarak düşünülmüştür. Fakat bu bakış açısı yüzyılın son çeyreğinden sonra değişmeye başlamıştır. Uluslararası toplumun artan ilgisine paralel olarak refakatsiz küçükler ile ilgili uluslararası örgütler ve sözleşmelerle yasal bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır (Goździak, 2015).

Bu girişimlerden ilki çocuklara ayrı ilgi gösterilmesini vurgulayan 1924 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi olurken, BM sisteminin kurulmasıyla birlikte 1949 tarihli Dört Cenevre Sözleşmesi ve iki Ek Protokolü (1977), Mültecilerin Durumuna İlişki Sözleşme (1951) ve Protokolleri (1967), 1959 tarihli Çocuk Hakları Bildirgesi ve 1989 tarihinde kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi ve iki ihtiyari Protokolü (2000) ile çocuk hakları yeterli düzeyde olmasa da uluslararası bir güvenceye kavuşmuştur (UNICEF Türkiye, 2014). Her ne kadar farklı tarihlerde ve etki gücüne sahip olarak ortaya çıkmış olan bu belgelerin ortak özelliği "çocuğun yüksek yararı" ilkesini kılavuz edinmiş olmalarıdır. Bu belgelere ek olarak devletler ulusal mevzuatlarında yaptıkları dönüşümlerle refakatsiz küçüklerin maruz kaldıkları tehditleri ortadan kaldırmayı hedeflediklerini taahhüt etmektedirler (NCTSN, 2014).

KAYNAKÇA

- *Arora, A. (2017, Mayıs 18). A Child is a Child – Protecting children on the move from violence, abuse and exploitation. Geliş tarihi 07 Eylül 2023, gönderen UNICEF DATA website: https://data.unicef.org/resources/child-child-protecting-children-move-violence-abuse-exploitation/*
- *Bell, A. (1996). Only for Three Months-the Basque Children in Exile. Mousehold Press.*

- *European Union Agency for Asylum. (2023). Asylum Report 2023: Annual Report on the Situation of Asylum in the European Union. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Geliş tarihi gönderen Publications Office of the European Union website: https://euaa.europa.eu/asylum-report-2023*
- *Fast, V. K. (2010). Children's exodus: A history of the Kindertransport. Bloomsbury Publishing.*
- *Goździak, E. (2015, Şubat 2). What Kind of Welcome? Integration of Central American Unaccompanied Children into Local Communities. Geliş tarihi 07 Eylül 2023, gönderen CICW website: https://cimmcw.org/what-kind-of-welcome-integration-of-central-american-unaccompanied-children-into-local-communities/*
- *Heidbrink. (2022). Unaccompanied Migrant Children. İçinde Childhood Studies. Oxford University Press. Geliş tarihi gönderen https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199791231/obo-9780199791231-0252.xml*
- *International Organization for Migration. (2011). Unaccompanied Children on the Move. Geliş tarihi gönderen https://www.corteidh.or.cr/sitios/Observaciones/11/Anexo3.pdf*
- *International Organization for Migration. (TY). Protection of Children in Migration | IOM Regional Office for the European Economic Area, the European Union and NATO. Geliş tarihi 07 Eylül 2023, gönderen https://eea.iom.int/protection-children-migration*
- *Kohli, R. (2007). Social work with unaccompanied asylum-seeking children. Bloomsbury Publishing.*
- *NCTSN. (2014). Unaccompanied Migrant Children [Text]. Geliş tarihi 07 Eylül 2023, gönderen The National Child Traumatic Stress Network website: https://www.nctsn.org/resources/unaccompanied-migrant-children*
- *Radjenovic, A. (2021). Vulnerability of unaccompanied and separated child migrants. European Parliamentary Research Service. Geliş tarihi gönderen European Parliamentary Research Service website: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690575/EPRS_BRI(2021)690575_EN.pdf*
- *Rosen, R. (2020). Unaccompanied Minors, Migration. İçinde D. T. Cook (Ed.), The SAGE encyclopedia of children and childhood studies (ss. 1607-1611). Sage.*
- *Steinbock, D. J. (1989). The admission of unaccompanied children into the United States. Yale Law & Policy Review, 7(1), 137-200.*
- *UNHCR. (1997). Guidelines on Policies and Procedures in Dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum. Geliş tarihi 07 Eylül 2023, gönderen UNHCR Africa website: https://www.unhcr.org/africa/media/guidelines-policies-and-procedures-dealing-unaccompanied-children-seeking-asylum*
- *UNHCR. (2023). Unaccompanied Children. Geliş tarihi 07 Eylül 2023, gönderen https://www.unhcr.org/hk/en/unaccompanied-children*
- *UNICEF Türkiye. (1989). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. Geliş tarihi 07 Eylül 2023, gönderen https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme*
- *UNICEF Türkiye. (2014). Refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklar'a ilişkin kurumlararası rehber ilkeler. UNİCEF. Geliş tarihi gönderen https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/refakatsiz-ve-ailesinden-ayri-d%C3%BC%C5%9Fm%C3%BC%C5%9F-%C3%A7ocuklara-ili%C5%9Fkin-kurumlararas%C4%B1-rehber-ilkeler*

SAMUEL A. STOUFFER'İN KESİŞEN FIRSATLAR TEORİSİ

Ayşe Mahinur TEZCAN
Dr., İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Adalet Meslek Yüksekokulu, ayseinan@istanbul.edu.tr, Orcid: 0000-0002-9202-5648

GİRİŞ

Göçün nedenlerini açıklamaya gayret eden çok sayıda teoriden birisi olan Kesişen fırsatlar teorisi Samuel A. Stouffer tarafından 1940 yılında ortaya atılmıştır. Göçü ekonomik sebeplere dayandıran klasik teoriler arasında olan kesişen fırsatlar teorisi kendisinden önce gelen itme çekme kuramlarının eksikliklerini kapatırken kendisinden sonra gelen kuramlara da öncülük yapmaktadır. Kesişen fırsatlar teorisi sosyolojide test edilebilen ve tekrarlanabilen bir teori olması hasebiyle nadir örneklerden birisi olarak kabul edilmektedir (Galle, Taeuber, 1966:5). Sadece göç araştırmalarında değil, turizm araştırmalarında turistik destinasyon geliştirmede kesişen fırsatlar analiz edilmiştir (Pan, Bao, 2005).

Samuel Andrew Stouffer

6 Haziran1900 tarihinde Iowa, ABD'de doğan Samuel A. Stouffer 1960'ta vefat etmiştir (Hauser, 1960: 36). İstatistikçi ve sosyologdur. Wisconsin, Chicago ve Harvard üniversitelerinde sosyoloji profesörü olarak görev yapmıştır. Harvard Üniversitesi *Sosyal İlişkiler Laboratuvarı'nın* kurucu müdürüdür (Ryan, 2010:100). 1952- 1953 yıllarında Amerikan Sosyoloji Derneği'nin (ASA) başkanlığını yapmıştır (Hauser, 1960: 36). Stouffer istatistiki ve matematiksel yöntemleri kullanarak felsefi genel sosyoloji ile ampirik sosyoloji arasındaki boşluğu kapatan önemli bir öncü olarak görülmektedir ((Hauser, 1960: 36). Stouffer'in araştırmaları önemli ulusal problemlerin ortaya çıkardığı sorunlarla ilişkiliydi. Örneğin Amerika'da 1930'larda yaşanan ve tüm dünyayı etkileyen en büyük ekonomik krizlerden olan Büyük Buhran, sonrasında II. Dünya Savaşı onun çalışmalarını büyük ölçüde etkilemiş ve şekillenmesine sebep olmuştur.

KESİŞEN FIRSATLAR TEORİSİ

O zamana kadar ortaya atılan hareketliliğin sebeplerinin anlaşılmaya gayret edildiği göç kuramlarında hareketlilik ve mesafe ilişkisi ortaya koyulmuş olsa da mesafe faktörüne ilişkin çalışmaları yetersiz bulan Stouffer, ortaya attığı kesişen fırsatlar teorisinde mesafenin etkisine odaklanmaktadır.

Göç üzerine ilk sistematik teorinin oluşmasını sağlayan Neo-klasik ekonomi perspektifi, klasik göç teorilerinin temelini atan ve göçün istatistiki kurallarını koyan, göç teorisinin başlangıç noktası kabul edilen Ravenstein'in görüşlerinden etkilenmiştir (Castles, 2008: 31; Lee, 1966: 47-48). Ravenstein (1885, 1889), göç yasalarını ortaya koyarken ilk unsur olarak göç ve mesafe arasındaki ilişkiye değinmiştir. Göçmenlerin kısa mesafeleri tercih ettiklerini vurgulayan Ravenstein'in aksine Stouffer kesişen fırsatlar teorisinde hareketlilik ve mesafe arasında zorunlu bir ilişki olmadığını belirtmektedir. Bunun yerine kesişen fırsatlar kavramına odaklanmaktadır.

ile teorisinde eksik kalan yerleri tamamlamıştır. Teorisine rekabet eden göçmenler değişkenini ilave etmiştir. Revize ettiği teoride, i noktasından göç edenlerin sayısının j noktasındaki fırsatlarla doğru, i ve j noktaları arasındaki kesişen fırsatlarla ters orantılı ve j'deki fırsatlar için rekabet eden göçmenlerin sayısıyla ters orantılı olduğunu belirtir (Stouffer, 1960; Wadycki, 1975: 122).

Teoriye Yöneltilen Eleştiriler

Stouffer, fırsatları göç edilen bölgedeki boş evlerin sayısı üzerinden tanımlamıştır (Jansen, 1970:11). Teorinin test edilebilirliğine ilişkin olarak yöneltilen en önemli eleştirilerden bir tanesi fırsat kavramının tanımlanmasıyla ilgilidir. Fırsatların sayısının nasıl hesaplanacağına dair bir açıklama getirilmemiş olması teoriye yöneltilen bir diğer eleştiri olarak karşımıza çıkmaktadır (Yalçın, 2004: 28).

Stouffer'in çalışmasında hareketliliğin sadece nüfus sayımları yolu ile ve değişen fiziki bölge üzerinden yapılması ve bireysel özelliklerin göz ardı edilmesi teorinin bir eksikliği olarak değerlendirilmektedir. Çünkü bir işçi ile bir öğrencinin, emekli olan bir kişinin ya da bunun gibi birçok değişik kategorideki insanın hareketliliği aynı şekilde değerlendirilmemelidir (Galle, Taeuber, 1966: 13).

Geçmiş dönemde gelen eleştiriler arasında, teorinin uluslararası göçler üzerine test edilmemiş olmasından dolayı genellenebilirliğinin olmaması yer almaktaydı. İlerleyen dönemlerde uluslararası göçler düzeyinde Stouffer'in modeli analiz edildiği ve destekleyici sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir (Akkoyunlu, 2012).

KAYNAKÇA

- *Akkoyunlu, Ş. (2012), "Intervening Opportunities and Competing Migrants in Turkish Migration to Germany, 1969-2008", Migration Letters, 9 (2), 155-175.*
- *Castles, S, MILLER M. J. (2008), Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri, (Çev. B. U. Bal, İ. Akbulut), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.*
- *Çağlayan, S. (2006). "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17, 67-91.*
- *Denslow, D. A., EATON, P. J. (1984). "Migration and Intervening Opportunities", Southern Economic Journal, 51 (2), 369-387.*
- *Faist, T. (2003), Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar, (Çev. A. Z. Gündoğan, C. Nacar), Bağlam Yayınları, İstanbul.*
- *Galle, O. R., Taeuber, K. E. (1966), "Metropolitan Migration and Intervening Opportunities", American Sociological Review, 31(1), 5-13.*
- *Hauser, P. M. (1960), "Samuel Andrew Stouffer, 1900-1960". The American Statistician, 14 (4), 36.*
- *Jansen, C.J. (1970), "Migration as a Sociological Problem", Readings in the Sociology of Migration (içinde), Pergamon Press, Oxford.*
- *Lee, E. (1966), "A Theory of Migration", Demography, 3(1), 47-57.*
- *Pan, L., BAO, J. (2005). "Role of Intervening Opportunity in Tourist Destinastion Development", Chinese Geographical Science, 15, 368-376.*
- *Ravenstein, E. G. (1885), "The Laws of Migration", Journal of Statistical Society of London, 48 (2), 167-235.*
- *Ravenstein, E. G. (1889), "The Laws of*

Migration", Journal of the Royal Statistical Society, 52 (2), 241-305.

- *Ryan, J. W. (2010), "Samuel A. Stouffer and The American Soldier". Journal of Historical Biography, 7 (Spring 2010), 100-137.*
- *Stouffer, S. A. (1940), "Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance". American Sociological Review, 5(6),1940, 845-867.*
- *Stouffer, S. A. (1960), "Intervening Opportunities and Competing Migrants", Journal of Regional Science, 2 (1), 1-26.*
- *Wadycki, W. J. (1975), "Stouffer's Model of Migration: A Comparison of Interstate and Metropolitan Flows", Demography, 12 (1), 121-128.*
- *yalçin, C. (2004). Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara.*

SEGREGASYON

Canan ÇETİN
Öğr. Gör. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkileri, Eskişehir, cetinc@ogu.edu.tr, orcid: 0000-0001-6228-6313

İngilizce "Segregation" ve Fransızca "Ségrégation" olarak ifade edilen kavram ayrı tutma, ayırma anlamını taşımaktadır. Kavramın ayrıca Latince olarak anlamı da ayrılma, farklılaşma, ayrılaştırmadır. Göç eden topluluklar göç ettikleri yerdeki ev sahibi toplum tarafından farklı çeşitlerde ayrımcılığa uğrayabilir. Segregasyon içine ırk ayrımı, din ayrımı ve mesken ayrımı gibi ayrımcılık kavramlarını alır. Segregasyon kavramı zayıf unsur yani göç eden unsurun güçlü unsur olan ev sahibi toplum içinde izole olması anlamına gelir. Fakat buradaki temel mesele güçlü olan unsurun güçsüz olan unsura kendinden farklı hukuk kuralları uygulamasıdır. Bahsedilen farklılık eğitim, kamu hizmetleri ve gündelik yaşam gibi birçok alana hâkim olmaktadır (Soyupek, 2015).

Segregasyon kavram olarak olumsuz bir algıya sahiptir. Segregasyon genellikle bölücü, ayrıştırıcı ve sosyal etkileşimi olumsuz etkileyen bir kavram olarak lanse edilmektedir. Terim olarak da segregasyon göç konusunda farklı etnik, sosyo-ekonomik veya sosyo-kültürel grupların fiziki olarak ayrı yaşam alanlarına yerleşmeleri veya kendilerini izole etmeleri anlamını taşır. Bunun nedeni olarak da daha önce bahsedilen ayrımcılık ve dışlanma etkenleri gösterilir. Ancak her durumda ev sahibi toplumun ayrımcılığı neden olmayabilir. Göç eden toplumlar kendi kültürlerini koruma vb. nedenlerle kendini ev sahibi toplumdan ayrı tutabilir. Bunun için "self-segregasyon" yani kendini ayrıştırma kavramı da kullanılır (Gökçen, 2017). Bu fiziksel ayrılma göç eden

ve inanç bağlamında segregasyon olarak ele alınmıştır. ABD'de özellikle siyahi ırkın ırksal segregasyonu, Avrupa'da ise hem ırksal hem de inanç bağlamında segregasyon politikaları göç yazımlarında etkili olmuştur. Göçmen toplulukların bulundukları ülkelerdeki ekonomik ve sosyal problemler ile ilgileri bağlamında da kullanılan kavram özellikle son zamanlarda artan göçmen sayıları ile birlikte toplumun göçmenlere olan yaklaşımını incelemekte de kullanılmıştır.

Yabancı işçi sayısının arttığı ülkelerde göçmenlerin "işçi sınıfı" oluşturması segregasyonu destekler nitelikte olabilmektedir. Bu durum ekonomik araştırmalarda segregasyon kavramının gelecek yıllarda daha sık kullanılabilme potansiyeli olduğunu göstermektedir. Son dönemlerde artan nüfus ile kentleşmenin olumsuz etkilerinin araştırılması göçmenleri de içine almış bir olgudur. Göçmenlerin sosyo-ekonomik durumun şehirleşmede segregasyonu arttıran bir yapıda olması gelecek yıllarda bu bağlamda daha sık kullanılması potansiyelini yaratmaktadır (Kızılhan, 2019). Özellikle büyük şehirlerde yaşanan nüfus patlamasında göçmenlerin segregasyonunun olumlu- olumsuz etkileri araştırma konusu olabilmektedir. Şehirlerde artan nüfus ile birlikte konut fiyatlarının artması göçmen toplulukların bu fiyatları karşılayamaması ile sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla bu mahalle bazında segregasyonu arttıran bir durum olmakla birlikte ilerde segregasyon kavramının işlenmesi muhtemel olan yeni bir alan açmaktadır (Ran Liu, 2020). 2022 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yapılan bir araştırmada dünyadaki toplam göçmen sayısı 281 milyon olarak verilmiştir (Anadolu Ajansı, 2022). Dolayısıyla bu kadar büyük orandaki göçmenlerin segregasyonunun, entegrasyonuna göre etkileri ve karşılaştırılması önümüzdeki yıllarda önem kazanacak bir konu olarak gözükmektedir.

KAYNAKÇA

- Çiçekli, B. (2012). *Yabancılar Hukuku.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Anadolu Ajansı. (2022). *Dünya Nüfusunun Yüzde 3,6'sı Göçmen.* Aa.Com.Tr: Https://Www.Aa.Com.Tr/Tr/Yasam/Dunya-Nufusunun-Yuzde-3-6si-Gocmen/2766130 Adresinden Alındı
- Cornell Law School . (2022, Ocak). *Separate But Equal*. Https://Www.Law.Cornell.Edu/Wex/Separate_but_equal#:~:-Text=%E2%80%9cseparate%20but%20equal%E2%80%9d%20refers%20to,By%20states%20and%20local%20governments. Adresinden Alındı
- Fujiwara, L. H. (2005, February 1). Immigrant Rights Are Human Rights: The Reframing Of Immigrant Entitlement And Welfare. *Social Problems, Volume 52, Issue 1*, S. 79-101.
- Gökçen, E. (2017). Beyazlık Ve Göç. *Mülkiye Dergisi*, S. 71-98.
- Kızılhan, S. B. (2019). *Yerli'lerin Gözüyle Suriyeli Mülteciler: Ankara.* Ankara.
- Kilimci, S. (2010). *Göç, Uyum Yasaları, Entegrasyon.*
- Ortaylı, İ. (2008). Türk Osmanlı Aile Yapısı. *Perşembe Konferansları* (S. 6). Ankara: Rekabet Kurumu.
- *Procter, L. Y.-R. (2015). Shoes Of Childhood: Exploring The Emotional Politics Through Which Images Become Narrated On Social Media. Visual Social Media Lab.*
- *Ran Liu, T. L. (2020). Migration And Inequality In Rental Housing: Affordability Stress In The Chinese Cities. Applied Geography, 115.*
- *Soyupek, Y. (2015). Bir Göç Politikası Olarak: Segregasyon. M. B. Kadir Canatan İçinde, Disiplinlerarası Göç Ve Göç Politikaları Sempozyumu (S. 259,323). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.*

SEPERASYON

Emrah FİRİDİN
Dr. Öğr. Üyesi Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, Trabzon, efiridin@ktu.edu.tr, orcid: 0000-0002-2957-7407.

Oxford sözlüğü göre seperasyon (separation); insanları veya şeyleri ayırma eylemi, ayrı olma durumu olarak ifade edilmektedir (Oxford, 2023). Cambridge sözlüğe göre; iki veya daha fazla kişinin veya şeyin ayrıldığı bir durum (savaş gibi), iki evli kişinin çift olarak birlikte yaşamayı bıraktığı, genellikle yasal olan bir düzenlemedir (Cambridge, 2023). Biz ise kavramın göç ile olan ilişkisini ele alacağız. Dolayısıyla göç konusunda seperasyon kavramı, entegrasyon kavramının zıttı olarak kullanılmaktadır.

Seperasyon göçmen grupların baskın toplumlar içerisinde; kültürel, mekânsal ve yapısal yönlerden ayrı ve farklı olmaları anlamına gelmektedir (Erat, 2018: 82). Seperasyon göç eylemini gerçekleştiren bireylerde hem kendilerine özgü kültürlerini korumak hem de başkaları ile iletişimden kaçınmak istemiyle görülebilmektedir (Berry, 1997: 9). Diğer taraftan seperasyon, egemen kültür topluluğunun diğer alt topluluklara uyguladığı bir eylem olarak da görülebilir. Seperasyon bireysel bir durum değildir. Eğer aynı etnokültüre sahip diğer bireylerce de sahiplenen bir durum olursa gerçekleşebilir (Berry, 1997: 11). Bu anlamıyla seperasyon göçmenlerin kendilerini korumak adına, devletten ve baskın toplumdan yalıtılmış bir hayat yaşamaları olarak da ifade edilebilir. Bu durum marjinalleşmeye sebep olarak; hem kendi kültürlerini yaşamazlar hem de hakim konumdaki toplumun kültürlerini reddederler (Berry, 2011: 15).

Seperasyon göç olgusu içerisinde yöneticiler tarafında önemli dikkat edilmesi gereken bir hususdur. Bireyler diğer kültürlerle etkileşimden kaçınıp kendi kültürel pratiklerini sürdürmek istediklerinde seperasyon süreci başlamış olur (Görgeli ve Karakuş, 2014: 116). Eğer farklı toplumsal gruplar arasında seperasyon görülmeye başlanırsa, gruplar bir çatışma ortamına girebilir, bu ise kültürleşme stresi veya psikopatolojiye sebep olur (Burry, 1997: 14). Dil ve kültür farklılığı, bu hususu tetikleyen faktörlerin başında sayılabilir.

Seperasyon, göç sürecinde başta savaş ve ekonomi olmak üzere farklı gerekçelerle aileyi oluşturan bireylerin ayrılması anlamına da gelmektedir. Birbirinden ayrılan aile bireylerinin yaşadıkları psikolojik sorunlar ise hem kendi ülkesinde kalan hem de farklı bir ülkeye göç etmek zorunda kalan tüm aile bireylerinde hâkim olabilmektedir (Utrzan ve Weling, 2020: 2019). Bu durum ise göçmenlerin göç etmiş oldukları ülkeye uyumunu zorlaştırmaktadır (Falicov, 2005: 241).

Göç olgusu sonucu ortaya çıkan durumlardan biri olarak seperasyon hem yerel toplumları hem de göç sonucu gelen toplulukları huzursuz edebilmektedir. Burada entegrasyonun önemi büyüktür. Fakat günümüzde özellikle Batılı ülkelerde göçmenlere karşı ırkçılığa varan ayrımcılıklar yapılmaktadır (Yayak, 2017: 558).

KAYNAKÇA

- *Berry, J. W. (1997). Immigration, Acculturation, and Adaptation. Applied Psychology, 46(1), 5-34.*
- *Berry, J. W. (2011). Integration and Multiculturalism: Ways Toward Social Solidarity, Peer Reviwed Social Online Journal, 20, 1-22.*
- *Cambridge (2023). Cambridge Dictionary. 26.08.2023 tarihinde https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/separation adresinden alındı*

- *Erat, V. (2018). Çok Kültürlülük ve Ayrımcılık Arasında: Avrupa Ülkelerinin Entegrasyon Politikalarında Eğitim Alanı. Mukaddime, 1, 79-94.*
- *Falicov, C. J. (2005). Mexican Families. (M. Mcgoldrick, J. Giordano ve N. Garcia-Preto Ed.), New York: Guilford Press.*
- *Görgeli, M. ve Karakuş, P. (2014). The Spatial Dimension in Migration Research: Cultural and Spatial Integration. Türk Psikoloji Yazıları, 17 (34), 101-115.*
- *Oxford (2023). Oxford Dictionary. 26.08.2023 tarihinde https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/separation?q=separation adresinden alındı*
- *Utrzan, D. S. ve Weling, S. A. (2020). A Phenomenological Study on the Experience Syrian Asylum-Seeker and Refuges in the United State. Family Process, 59(1), 209-228.*
- *Yayak, A. (2017). Göçmenlerin Ayrımcılık Algıları ile Özdeşleşme İlişkileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 21(3), 557-576.*

SIĞINMA

Sultan KAVİLİ ARAP
Doç. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi İMYO Yönetim Organizasyon Bölümü Yerel Yönetimler Programı, İzmir, sultan.arap@deu.edu.tr, orcid: 0000-0002-4752-8828

Sığınma kelimesinin kökeni Yunanca "asylos"a dayanmakta olup, "dokunulmaz, şiddetten korunmuş" anlamına gelmektedir (etymonline, 2023). Sığınma, bir devlet tarafından, ciddi veya telafisi mümkün olmayan zararlardan veya ulusal hukukta tanımlanan diğer nedenlerden dolayı zulümden kaçan kişilere kendi topraklarında koruma sağlanması (TDK, 2023) olarak tanımlanmaktadır. Geri gönderilmeye karşı koruma ve yerel entegrasyon amacıyla sığınma ülkesinin topraklarında kalma izni de dahil olmak üzere çeşitli unsurları kapsar (UNHCR, 2016).

Göçten en önemli farkı zorunlu olarak yerine getirilmesindedir. Göç, nedenleri ve çeşitleri ile nüfus hareketini tanımlamak üzere kullanılan genel bir kavram iken sığınma bunun bir kısmı ile ilişkili olmakta, uluslararası göç, düzensiz göç, zorunlu göç gibi göç çeşitleriyle ve suç, zulüm, siyasal nedenler gibi göç nedenleriyle birlikte anılmaktadır.

Sığınma olayı ülkesel ve diplomatik olmak üzere iki biçimde görülmektedir. Ülkesel sığınma bir devletin topraklarında, geri gönderme yasağı temelinde, başvuran yabancının bazı uluslararası haklardan faydalanması amacıyla menşe ülkenin yargı yetkisine karşı koruma sağlamasıdır (IOM, 2009: 61). Dolayısıyla, herhangi bir kişiye, ülkesinden sığınma istenmesi durumunda, bir devletin bu statüyü tanıyıp tanımaması ülke devletinin takdirine bağlıdır (Pazarcı, 1989: 170). Diplomatik sığınma ise devletlerin sınırları dışında, kendilerine yargı muafiyeti sağlanan yerlerde (diplomatik misyonlar, savaş gemileri vb.), zulmeden bir

akın örnekleri olan Suriye ve Ukrayna menşeli nüfus hareketleri ve hedef ülkelerde yaşanan sorunlar üzerinden yürütülen tartışmalar bu düzenlemelerin yetersizliğini göz önüne sermektedir. Mülteci sayısındaki artış, düzenli göç kanalları aracılığıyla sunulan yetersiz yerleştirmeyle birleşince, çok sayıda insan düzensiz göç kanallarını kullanarak hedef ülkelere dağılmıştır.

Deneyimlerden görüldüğü kadarıyla sığınmacıların çoğu ilk sığınma yeri olan ve kendileri de genellikle yoksul ve sıklıkla ekonomik olarak istikrarsız komşu ülkelerde kalmaktadır (Castles & Miller, 2008:44). Üstelik başlangıçta geçici yerleşim yerleri olarak hedeflenen bu ülkeler süreç içinde önemli bir kısım için kalıcı hale gelebilmektedir. Komşu ülkelerin yükünü arttıran bu durum uluslararası ölçekte düzenleme yapılması gerekliliğinin bir başka göstergesi olup, uluslararası alanda net olarak tanınmayan sığınma hakkı ve nüfusun nasıl yönlendirilmesi gerektiği konusundaki sorunların daha uzun süre çözülemeyeceğinin bir belirtisidir.

KAYNAKÇA

- *Asyluminsight (2016) History of Asylum. https://asyluminsightsite.squarespac e.com/history-of-asylum. (15.08.2023)*
- *Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi (2000)*
- *Castles, S., & Miller, M. J. (2008). Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. (Çev. B. U. Bal, & İ. Akbulut) 1. Baskı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.*
- *Etymonline (2003). Asylum. https://www. etymonline.com/word/asylum #:~:text=asylum%20(n.)&text= The%20meaning%20 %22benevolen t%20institution%20to,1773%2 C%20originally%20of%20femal e%20orphans. (15.08.2023)*
- *Geçici Koruma Yönetmeliği (2014)*
- *IOM (Uluslararası Göç Örgütü) (2009). Göç Terimleri Sözlüğü. (Çev. B. Çiçekli) Uluslararası Göç Örgütü, İsviçre.*
- *Isayev, E. (2017). Between hospitality and asylum: A historical perspective on displaced agency. International Review of the Red Cross. 99. 1-24. 10.1017/S1816383117000510.*
- *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948)*
- *Konyalı, G. (2021). Uluslararası Hukukta Sığınma Hakkı . Seçkin Yayınları, Ankara*
- *Merriam-Webster. (n.d.). Asylum. https:// www. merriam-webster.com/dictiona ry/asylum. (25.08.2023)*
- *Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme (1951)*
- *Oxford (2023). Asylum. https://www. oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/asylum#:~: text=1(formal%20 political%20asylum)%20%5B,asylum%20laws%20should%20be%20changed. (20.08.2023)*
- *Özkan, I. (2022) Göç-İltica ve Sığınma Hukuku Güncellenmiş 4. Baskı Seçkin yayınları, Ankara*
- *Pazarcı, H. (1989). Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap. Ankara Üniversitesi SBF Yayınları: 571. Ankara*
- *Perlman M. (2018, November 23) The Many Uses of the term Asylum Columbia Journalism Review https://www.cjr.org/language_corner/asylum.php. (20.08.2023)*
- *Price, M., E. (2010). Rethinking Asylum: History, Purpose, and Limits. Cambridge University Press, Cambridge.*
- *TDK (2023) https://sozluk.gov.tr/*
- *UNHCR (UN High Commissioner for Refugees),(2016) The 10-Point Plan in Action, 2016 - Glossary, https://www. refworld.org/docid/59e99eb94. html. (26 08.2023)*

SIĞINMACI

Pelin KILINÇ
Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, İSBF, Sosyoloji Bölümü, Elazığ, pbudak@firat.edu.tr, orcid: 0000-0002-5820-361

Göç literatüründe yer alan kavramlardan biri olan sığınmacı, sıklıkla mülteci kavramıyla karıştırılmaktadır. Sığınmacı kavramı Türk Dil Kurumu'na göre (2023), "1. Başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kişi; sığınık, mülteci. 2. Yabancı bir ülkede iltica etmeden önce belirli bir süre kalan kimse." olarak ifade edilmektedir. İngilizcede "asylum seeker" olarak kullanılan sığınmacı kavramı Oxford Sözlüğü'nde (2023) "tehlikede olduğu için kendi ülkesini terk etmek zorunda kalan ve başka bir ülkeye gelip orada kalmasına izin verilmesini isteyen kişi" olarak tanımlanmaktadır. Göç Terimleri Sözlüğü'nde (2023a) ise kavram şu şekilde tanımlanmaktadır: "Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi..."

Sığınmacı kavramı çoğu zaman mülteci kavramı ile birbirine karıştırılmaktadır. Kavramın tanımı yapılmaya çalışılırken mülteci kavramını da içinde barındırdığını görmekteyiz. Ancak her iki kavram arasında net bir ayrım bulunmaktadır. Sığınmacı mültecilikteki koşulları taşımakla birlikte, gittiği ülkede sığınma talebinden bulunan kişidir. Sığındığı ülkenin yetkililerince soruşturma evresinde olan sığınmacı henüz yasal prosedürleri tamamlamış değildir. Yetkililer tarafından sığınma sonrası başvurusu kabul edilip gerekli koşulları taşıyan sığınmacılar mülteci statüsüne alınır. Devletlerin geri göndermeme politikaları ve mülteci hakları çerçevesince "vatandaşı olduğu veya ikamet ettiği ülkede koruma sağlanamayan, bilhassa ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ya da siyasi görüşü nedeniyle zulüm görmekten korkan kişiye" sığınma verir. (Göç Terimleri Sözlüğü, 2023b). Bu kavramlar arasındaki en mühim fark, sığınmacıların hukuki açıdan incelemelerinin devam edip soruşturma geçiriyor olması durumudur (Akıncı, Nergiz ve Gedik, 2015: 66). Sığınmacı kavramı hukuki bir statüyü ifade etmektedir. Bu durum sığınmacıları dünya çapında yasal, kültürel, sosyal ve politik olarak ikincil bir konuma yerleştirmektedir (Hartonen, Väisänen, Karlsson ve Pöllänen, 2020: 30). Genel olarak anlaşıldığı üzere sığınmacılar bir millete ait değillerdir, ancak sığınma başvuruları çözümlenene kadar yabancı bir ülkede ikamet etmelerine izin verilen yasal bir statüye sahiptirler. Bir ulus-devletin içinde ve dışında aynı anda var olmayı yakalayan bir sosyal gerçeklikte -yasal sınırlılık içinde var olurlar (Hartonen, Pöllänen, Karlsson ve Väisänen, 2023: 2).

Özetle sığınmacı (de facto mülteci) kendi ülkesinde gördüğü baskı veya zulümden korkarak ülkesini terk eden ve bir başka ülkeye giderek sığınma talebinde bulunan kişidir. Bu kişiler başvurusu tamamlanana kadar mülteci statüsü alamazlar (Koyuncu, 2014: 24-25). Mültecilikten farkı bu noktada keskin bir şekilde ayrılmaktadır. Mültecilik hukuksal bir statüye dayanırken, sığınmacılık işin fiili boyutuna dayanır. Mültecinin hakları kesinleşmişken, sığınmacıların bu durumu hala kesinleşmemiş ve haklarından hukuki olarak mahrum kalan kişilerdir. Mültecilik hukuken "de jure (yasal) mülteci", sığınmacılık ise "de facto (zorunlu) mülteci" olarak tanımlanmaktadır (Türkoğlu, 2011:104). Aslında bu iki kavram aynı olgunun iki farklı sonucudur. Ancak ne var ki devletler kendi bazı rasyonel çıkar ve menfaatleri için bu kavramları ayrıştırarak/ikileştirerek kullanmaktadır. Aradaki uygulama farkı işin resmiyet boyutuna takılmaktadır.

Kanun'da, daha önce Cenevre Komisyonu'nda sadece mülteci konumundakilere ilişkin olarak öngörülen "geri göndermeme ilkesi" şartlı mülteci ve ikincil koruma altındakiler için de kabul edilmiştir (Tokuzlu, 2016:1062).

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Y., (2016), *Göç Sosyolojisi*, Ankara, Nobel Yayıncılık
- Akıncı, B., Nergiz A., ve Gedik, E., (2015), "Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul", Göç Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, ss. 58-83
- Dilek, B. S., (2018), *Suriyeli Göçü*, Ankara: Kripto Yayınları
- Dost, S., (2014), Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu. Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4(1), , 27-70.
- Göç Terimleri Sözlüğü. (2023a). *Sığınmacı*. 12.08.2023 tarihinde https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf adresinden alındı
- Göç Terimleri Sözlüğü. (2023b). *Sığınma*. 12.08.2023 tarihinde https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf adresinden alındı
- *Hartonen V.R., Väisänen P, Karlsson L, Pöllänen S. (2020) 'Between heaven and hell': Subjective well-being ofasylum seekers. International Journal of Social Welfare 30(1): 30–45. https://doi.org/10.1111/ijsw.12435*
- *Hartonen, V.R., Pöllänen, S., Karlsson, L., ve Väisänen, P. (2023). Asylum seekers' experiences of participatory barriers in the educative pre-integrational programmes. European Educational Research Journal, 0(0). https://doi.org/10.1177/14749041221142419*
- *Koçancı, M., & Namal, M. K. (2017). Kitlesel göç hareketleri ve Türkiye. Journal Of Awareness, 2(Special 3), 229-248.*
- *Koyuncu, A., (2014), Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler, Çizgi Kitabevi:Konya*
- *Oxford. (2022). Integration. 12.08.2023 tarihinde Oxford Learner's Dictionaries: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/asylum-seeker?q=asylum+seeker adresinden alındı*
- *TDK. (2023). Sığınmacı. 12.08.2023 tarihinde TDK: https://sozluk.gov.tr/adresinden alındı*
- *Tokuzlu, L. B., (2016), "Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanun'unun Yasal Belirlilik İlkesi Konusunda Türk Uygulamasına Katkısı Üzerine Bir Değerlendirme", Journal of Judgments by the Court of Jurisdictional Disputes / Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Issue 7, p1061-1105. 45p.*
- *Türkoğlu, O., (2011), "Mülteciler Ve Ulusal/Uluslararası Güvenlik", U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt XXX, Sayı 2, http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423935830.pdf*
- *Yaşar, M. R., (2014), "Kilis'te Sığınmacı Algısı: Toplumsal Otizm Ve Ötekileştirme Sürecinin İlk Görünümleri", Kilis 7 Aralık University Publishing Office, S.S. 170, https://docplayer.biz.tr/3868191-Kilis-te-siginmaci-algisi-toplumsal-otizm-ve-otekilestirme-surecinin-ilk-gorunumleri-dr-m-ruhat-yagar.html*
- *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), (2013), Geçici koruma. 1.09.2023, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf*

SINIR

Kıvanç DEMİRCİ
Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, kivancdemirci4@gmail.com orcid: 0000-0001-6598-6673

Sınır, zaman ve mekâna ilişkin farklılıkları içerisinde barındıran disiplinlerarası bir kavramdır. Literatürde yapılan çalışmalar sınır kavramını; coğrafi özellikler, uluslararası anlaşmalar, tarihsel olaylar veya idari kararlarla birlikte tanımlamaktadır. Sınır kavramı uç, kenar anlamında gelen Yunanca kökenli *sinoron* kelimesinden türemiştir. Farsça'da ise serhat kelimesiyle aynı anlamda kullanılmaktadır (Pakalın, 1993). Türk Dil Kurumu'na göre; komşu devletleri, il, ilçe ve köyleri birbirinden ayıran çizgi, hudut sınır olarak tanımlanmıştır (TDK, 2023).

Prescott (1965); bireylerin kişisel mülklerini veya devletleri birbirinden ayıran çizgiyi, Hagget (1975); kullanıcısına toprak üzerinde mülkiyet hakkı tanıyan çizgileri Caflisch (2010) ise iki veya daha fazla devletin egemenlik alanlarını belirlemek amacıyla çizdikleri çizgiyi kara çizgisini sınır olarak tanımlamışlardır.

Sınırlar, fiziksel unsurlarının yanında sosyal özellikleriyle de tanımlanmaktadır. Stein (2007); sınır kavramını farklı kültürlerden insanların bir araya gelerek kaynaştığı ve etkileşim halinde bulunduğu sosyal mekanlar olarak tanımlamıştır. Agnew (2008); sınırların tanımlanmasında söylem konusunu ön plana çıkartmaktadır. Buna göre sınırlar insanları birbirinden ayıran baskın söylemsel süreçlerin ürünüdür. Bu süreçler dinamik bir özellikte olduğundan dolayı sınırlarda sürekli olarak değişecektir. Longo (2018); sınır tanımlamasında öteki kavramı üzerinden hareket etmiştir. Ona göre içeriyi dışardan, dostu düşmandan ayıran işaretler sınırları oluşturmaktadır. Sınır bölgelerinde kaos-düzen, çeşitlilik-teklilik gibi paradoksların yer aldığını ifade etmektedir. Sınırlar kültürel kimliklerin egemenlik alanlarını da belirlemektedir. Bu yönüyle homojen kültürler arasındaki iletişimi artırma, aktiviteleri ayırarak hareketleri yönlendirme gibi işlevleri bulunmaktadır (Uçar & Özsoy, 2006).

Sınırlar, kültür paylaşımını en aza indirerek homojenleştirme süreçlerine katkı sağlamaktadır. Bu nedenle milliyetçilik ideolojisini benimseyen partilerin söylemlerinde önemli bir yer tutmaktadır (Das, 2018: 3). Sınırlar, yönetsel kademeleri birbirinden ayırarak mutlak iktidar alanlarını belirlemektedir (Hoş, 2021: 84). Tanımlardan da anlaşıldığı üzere sınırlar; sosyal, ekonomik ve kültürel faktörlerle şekillenen özellik göstermektedir.

Sınır kavramının ilk ortaya çıkışı Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı dönemleri arasında hüküm süren Sümerlilere dayandırılmaktadır. Sümer şehirlerinin düşman devletlere karşı korunması ve ekonomik ihtiyaçların rahat karşılanması amacıyla oluşturulan duvarlar sınır olgusunun ilk örnekleri olarak görülmektedir. Bu dönemde oluşturulan sınırlar egemenlik alanı olarak görülmemesi gerekmektedir. Geniş bir çizgi, duvar, çit veya askerlerle korunan etki alanı olarak tanımlamak doğru olacaktır (Dağtekin, 1989). Feodal dönemde soylu sınıf ile toprak sahipleri arasındaki sadakat ilişkisi nedeniyle sınırlar kesin olarak belirlenememiştir. Bu dönemde feodal topraklar birbirine bitişik değil coğrafi olarak dağılmış durumda bulunuyordu. Bu nedenlerden dolayı feodal dönemde de sınırların etki alanı olma özelliği devam etmiştir. Modern Avrupa'da 30 yıl savaşları sonrası Vestfalya Antlaşması'nın imzalanmasıyla sınırlar, devletlerin güçlerinin simgesi olarak görülmeye başlanmıştır (Szary, 2018). II. Dünya Savaşı ve Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun kuruluşu sınırların dinamikliğini artırmıştır. Yaklaşık olarak 8 bin mil uzunluğundaki yeni sınırlar belirlenmiş Avrupa ve Ortadoğu ülkelerinin yeni sınırları oluşmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılması, 11 Eylül saldırıları, Arap Baharı ile birlikte kitlesel

göç hareketlerinin yaygınlaşması gibi durumlar sınır kavramını akademik çevrelerde ilgi odağı haline getirmiştir (RIGG, 2017).

Literatürde sınırların göç ile olan ilişkisi üzerinde ilgi alanına göre çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Sınırların durumunun göç kararlarına olan etkisine ilişkin uzun vadeli anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Sınırların açılması veya kapatılmasının göç akışlarında kısa dönemli etkisi bulunsa da uzun vadede istatistiksel bir anlamlılık ortaya çıkartmamıştır. Göç politikaları ve sınır bölgelerine ilişkin güvenlik önlemleri bireylerin göç kararını almasında bir etken olsa da temel belirleyiciler arasında yer almamaktadır (Vezzoli, 2021). Ancak devletler sınırlar aracılığıyla göç hareketlerini kontrol etme gücünü elinde bulundurmaktadır. Bu güç uluslararası arenada ve göç politikalarında önemli bir koz olarak karşımıza çıkmaktadır (Bartham, Poros, & Monforte, 2017: 53). Bu durumun en önemli örneği Schengen Anlaşması'nda kendisini göstermektedir. Anlaşmaya taraf olan devletler iç sınır kontrolleri olmadan özgürce hareket edebilmektedir.

KAYNAKÇA

- *Agnew, J. (2008). Borders on the Mind: Re-Framing Border Thinking. Ethics & Global Politics, 1, 175-191.*
- *Caflisch, L. (2010). A Typology Of Borders. L. A. Bakotić içinde, International Law: New Actors, New Concepts - Continuing Dilemmas (s. 183–219). Leiden: Brill | Nijhoff.*
- *Dağtekin, H. (1989). Günümüzde Tarih Haritacılığının Durumu ve Biz. IX. Türk Tarih Kongresi (s. 1451-1504). Ankara: TTK Yayınları.*
- *Das, S. (2018). Introductıon. S. Das, S. Bhowal, S. Syangbo, & A. Roy içinde, Border, Globalization and Identity (s. 1-9). Cambridge Scholars Publishing .*
- *Haggett, P. (1975). Geography: A modern synthesis. NewYork: Harper & Row.*
- *Hoş, Y. (2021). Ülkelerin Sinir Uçları Olarak Sınırlar ve Sınırın Jeopolitik Psikolojisi: İran Örneği. Z. K. Dora, & N. Korkmaz içinde, Türkiye'nin Komşu Ülkelerle Göç ve Sınır Politikaları (s. 83-110). Ankara: Gazi Kitabevi.*
- *Longo, M. (2018). The Politics of Borders . https://www.universiteitleiden.nl/binaries/content/assets/sociale-wetenschappen/politieke-wetenschap/voorlichting/the-politics-of-border-longo---excerpt.pdf adresinden alındı*
- *Pakalın, M. Z. (1993). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü . http://bizdosyalar.nevsehir.edu.tr/e954375db2336d379609b5edd0270a58/mehmet-zeki-pakalin-—-osmanli-tarih-deyimleri-ve-terimleri-sozlugu—-i.pdf adresinden alındı*
- *Prescott, J. R. (1965). The Geography of Frontiers and Boundaries. London.*
- *RIGG, M. (2017). The Relevance Of Borders In The 21st Century . https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1047350.pdf adresinden alındı*
- *Stein, M. (2007). Osmanlı Kaleleri ve Avrupa'da Hudut Boyları. . İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.*
- *Szary, A.-L. A. (2018). Boundaries and Borders. https://shs.hal.science/halshs-01823059/preview/COMPANION-Borders-AmilhatSzary_FINAL.pdf adresinden alındı*
- *TDK. (2023). Güncel Türkçe Sözlük. https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı*
- *Uçar, Ö. M., & Özsoy, A. (2006). Sınır Kavramına Mekânsal Bir Yaklaşım: Bahçelievler Örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi, 5(2).*

SINIR DIŞI ETME

Berrak Çağla BULDUK AYDIN
Doktora Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, berrakbldk@gmail.com, orcid: 0000-0001-8748-0737.

Kavram olarak "sınır dışı etme" bir kişiyi veya bir grup insanı belirli bir yer veya bölgeden zorla çıkarmak anlamına gelir. Genellikle kişileri belirli bir konumdan ayrılmaya zorlamak için otorite veya güç kullanmayı içerir. Sürgün, hukuki, siyasi, sosyal veya idari nedenlerle gerçekleşebilir. Temel olarak, bireyleri veya grupları belirli bir yargı alanından sürme veya tahliye etme işlemini içerir (Walters, 2002: 268).

20. yüzyılın başlarında Avrupa devletleri yasalarına uymayanları sınır dışı etme uygulamalarını sistematize etmeye başlamışlardır. Düşman olarak nitelendirerek sınır dışı edilen Avrupa vatandaşlarının ülkelerine geri kabulünü ilk olarak Fransa gerçekleştirmiş ve diğer Avrupa ülkeleri de Fransa'yı takiben aynı politikayı izlemiştir. Bu gelişmeler ışığında 20. yüzyılın ikinci yarısında geliştirilen Avrupa Yabancılar Hukuku hem yabancıları hem de devletlerin sınır dışı etme yetkisini koruyan yasalardan oluşturulmuştur. Genel anlamda toplu bir sınır dışı etme eyleminin önüne geçilirken, bireyselleştirilmiş bir sınır dışı etme hakkı devletlerin meşru bir yetkisi olarak varlığını korumuştur (Wissink, 2021: 258).

Avrupa'nın hatta dünyanın en çok göç alan ülkelerinden bir olan Almanya'nın yalnızca 2020 yılında 16 milyon göçmen alarak dünyanın en çok göç alan ülkesi olduğu rapor edilmiştir (BBC, 2023). Artan bu göçmen girişi karşısında 2022'de Almanya'dan 12,945 sınır dışı işlemi gerçekleştirilmiştir (Statista, 2023). Sınır dışı etme yetkisi kontrollü bir nüfus politikası için devletlerin en gerekli ve önemli yetkilerinden biridir.

Dünyanın en çok göç alan ülkelerinden biri olan Amerika Birleşik Devletleri'nde ise yabancılar için çok fazla hukuki düzenleme söz konusudur. Hukuki düzenlemelerin ana teması ise etkin bir popülasyon oluşturmaktır. Ancak 21. yüzyılda ivme kazanan yasadışı göçmen artışı sınır dışı etme yetkisinin etkin kullanımını zaruri kılmıştır. Özellikle Obama döneminde aktif bir kayıt dışı ve suça bulaşmış yabancı uyruklu kişilerin sınır dışı edilme oranları artmış ve Obama'nın 2017'de başkanlık görevinin sonlanmasından hemen önce rekor bir rakama ulaşmıştır. Sadece 2016 yılının sonunda 3.4 milyondan fazla yabancı sınır dışı edilmiştir (Martínez, Slack, & Martínez-Schuldt, 2018: 173).

Mülteci kavramı milattan önce 2000'li yıllara kadar dayanmaktadır (Ergüven & Özturanlı, 2013: 1010). Dolayısıyla zengin bir tarihe sahip ve coğrafi olarak da hem geçiş güzergâhında bulunan hem de zenginliklerle dolu ülkemiz geçmişten bugüne toplu ve bireysel göçlere ev sahipliği yapmış bu sebeple ülke topraklarımızda yabancılarla ilgili tarih boyunca birçok hukuki düzenleme yapılmıştır. İki dünya savaşının yaşandığı 20. yy itibari ile daha fazla önem kazanan mülteci sorunu hukuki metinlerde daha sık fakat dağınık bir şekilde yer bulmuş ve Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun (YİSHK), Pasaport Kanunu, Türk Ceza Kanunu (TCK) ile Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte sınır dışı etme konusuna değinilmiştir (Güner, 2017: 87).

Yabancılara yönelik son olarak yapılan, üç bölümden oluşan ve halihazırda yürürlükte olan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) birinci bölümünde sınır dışı etme konusunu ele almıştır (Elçin, 2017: 119).

Sınır dışı etmenin öznesi olabilecek bir kişinin yabancı uyruklu olması gerekir zira Anayasanın 23. maddesine göre Türk vatandaşları sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkından yoksun bırakılamaz.

YUKK'a göre yabancılar menşe ülkesine, transit gideceği ülkeye ya da bir başka ülkeye sınır dışı etme kararıyla gönderilebilir. Karar mercii Genel Müdürlükler ve/veya doğrudan valiliklerdir. Hakkında sınır dışı etme kararı verilen yabancıya veya yasal temsilcisine ya da avukatına gerekçeli karar tebliğ edilir. Bir avukat tarafından temsil edilmeyen kişilere itiraz usul ve süreleri hakkında bilgilendirme yapılır. Yedi gün içerisinde itiraz edilen sınır dışı etme kararları on beş gün içerisinde sonuçlandırılır.

Yabancıların sınır dışı edilmesi ancak YUKK 54. maddede öngörülen gerekçeler mevcut olduğunda mümkündür. Herhangi bir suça karışan, terör örgütleriyle ilişkisi bulunan, resmi makamları yanıltıcı nitelikte gerçek olmayan bilgilerle ülkeye girmiş olan, kamu düzenini tehdit eden, illegal işlere bulaşan, Türkiye'de ikamet etme izni bulunmayan veya süresi biten ve izinsiz çalışan yabancılar hakkında sınır dışı etme kararı verilebilir. Yukarıda saydığımız gerekçelerle kolluk güçleri tarafından yakalanan yabancılar için valilik tarafından sınır dışı etme kararı 48 saat içerisinde değerlendirilir. 54. maddede sayılan sınır dışı edilme gerekçelerinin bir kısmı idarenin yetkisine bırakılmış gerekçelerdir (Yiğit, 2017: 581).

Hakkında sınır dışı kararı alınanlardan kamu açısından bir tehlike arz etmeyen, suça iştirak etmemiş ve kaçma riski bulunmayan yabancılara Türkiye'yi terk etmeleri için 15 ila 30 gün arasında süre tanınabilir. Süre tanınan yabancılara çıkış izin belgesi verilir.

KAYNAKÇA

- *BBC. (2023, Eylül). Dünya Göç Raporu: 2020'de Rekor Sayıda Kişi Çatışma ve Şiddet Nedeniyle Evlerini Terk Etmek Zorunda Kaldı. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-59490801#:~:text=Rapora%20g%C3%B6re%20T%C3%BCrkiye%20d%C3%BCnyada%20en,n%C3%BCfusun%20y%C3%BCzde%207.2'sini%20olu%C5%9Fturuyor.*
- *Elçin, D. (2017). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda Aile İkamet İzni: Aile Hayatı Hakkı Mı? Aile Birleşimi Hakkı Mı?. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, (30), 117-198.*
- *Ergüven, N. S. & Özturanlı, B. (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 62(4), 1007-1062.*
- *Fekete, L. (2005). The Deportation Machine: Europe, Asylum and Human Rights. Race & Class, 47(1), 64–78.*
- *Güner, C. (2017). Sınır Dışı Etme Kararı İle İlgili İdare Mahkemesi Kararlarının Kesinliği. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 75(1), 85-114.*
- *Kedar, B. Z. (1996). Expulsion as an Issue of World. Journal of World History, 7(2), 165-180.*
- *Martínez, D. E., Slack, J., & Martínez-Schuldt, R. (2018). The Rise of Mass Deportation in the United States. The Handbook of Race, Ethnicity, Crime, and Justice, 173–201.*
- *Statista. (2023, Eylül). Number of Deportations From Germany From 2008 to 2022. https://www.statista.com/statistics/1108105/deportations-number-germany/*
- *Walters, W. (2002). Deportation, Expulsion, and the International Police of Aliens. Citizenship Studies, 6(3), 265–292.*
- *Wissink, L. M. (2021). Making Populations for Deportation: Bureaucratic Knowledge Practices Inside a European Deportation Unit. Political and Legal Anthropology Review, 44(2), 173-286.*
- *Yiğit, N. T. (2017). Sınır Dışı Etme Kararının İcrasının Ertelenmesi. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 25(2), 577-615.*

SİYASİ GÜDÜMLÜ AYRIMCILIK

M. Mustafa İYİ
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji, mmiyi@aybu.edu.tr , Ankara/ Türkiye, ORCID: 0000-0003-3152-0757

Münih Belediye Başkanı Dieter Reiter, 25 Şubat 2022'de, Münih Filarmoni Orkestrası şefi Valeri Gergiev'e Rusya'nın Ukrayna'ya saldırılarını kınaması ve Putin ile ilgili olumlu düşüncülerini gözden geçirmesi konusu için süre verildiğini açıklamıştı. Bunun yanında Münih Filarmoni Orkestrası da orkestra şefinden Rusya'nın Ukrayna'ya askerî harekâtını kınayan bir bildiri yayınlamasını istemişti. Bunların gerçekleşmemesi üzerinde şef Gergiev'e görevine son verildiği açıklandı. Reiter, tüm bunların ardından "Münih Filarmoni Orkestrası'nın Gergiev yönetiminde konser vermeyeceğini" belirtti. Buna benzer başka bir durum ise Mayıs 2018'te Alman Milli Takımı oyuncuları olan Mesut Özil ve İlkay Gündoğan'ın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Londra ziyaretinde birlikte poz vermesinden sonra meydana gelmişti. Almanya'daki birçok siyasetçi Özil ve Gündoğan'ı Cumhurbaşkanı ile poz vermesinden dolayı ciddi anlamda eleştirmiş ve bu ikilinin entegrasyonunu Almanya açısından başarısız olarak görmüştü. Hatta birçok siyasetçi bu ikilinin Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın seçim kampanyasına alet edilerek Almanya'daki Türklerden oy devşirmek istediğini iddia etmiştir. Gelen tepkiler üzerine Gündoğan özür dilemek zorunda kalmış ancak Özil'in suçlanması devam etmiştir. Hatta Almanya'nın dünya kupasındaki başarısızlığı Özil'e mal edilmeye çalışılmış ayrıca Özil, Almanya'da ve Alman Milli Takımı'nda istenmeyen kişi konumuna düşürülmüştü. Hem Rus sanatçının hem de Türk futbolcuların tecrübe ettiği ayrımcılığın ortak noktası ikisinin de siyasi güdümlü ayrımcılık çerçevesinde şekillenmiş olmasıdır. Her iki örnekte de kişiler, siyasi ilgileri nedeniyle Almanya'da kabul görülmemiş ve farklı bir boyutta ayrımcılıkla karşılaşmıştır.

International Labour Organization'a (ILO) göre siyasi güdümlü ayrımcılık; kişinin sahip olduğu siyasi görüşü nedeniyle maruz kaldığı, adil olmayan tutum ve davranışların bütünüdür. Siyasi ilgi veya faaliyet nedeniyle kaynaklanan siyasi güdümlü ayrımcılık literatürde "political orientation discrimination" veya "political affiliation discrimination" olarak kavramsallaştırılmaktadır. "Political affiliation" daha çok bir siyasi partiye üye veya o siyasi parti için faaliyet göstermenin sonucunda ayrımcılığın tecrübe edilmesine karşılık gelmesi nedeniyle "political orientation discrimantion" kavramsallaştırması siyasi güdümlü ayrımcılık olarak tanımlanmıştır. Nitekim siyasi güdümlü ayrımcılık sadece bir siyasi partiye üye olmak veya bir siyasi parti için faaliyet gösterme sonucunda gerçekleşmemekte aynı zamanda bir siyasi partiye dair olumlu bir yönelime sahip olmakla da gerçekleşebilmektedir.

Siyasi güdümlü ayrımcılık; kurumsal, toplumsal veya gündelik hayatta sıklıkla karşılaşılabilecek bir olgudur. Literatürde var olan araştırmalar siyasi güdümlü ayrımcılığı daha çok iş yerinde, iş veren ve işçi arasındaki vakalar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Siyasi güdümlü ayrımcılığın yaygın yaşandığı alanlardan biri olan çalışma ortamında yapılan farklı araştırmalara göre (Çetin ve Özdemirci, 2013; Jagusztyn, 2010; Keskinkılıç Kara, 2016) siyasi güdümlü ayrımcılığa uğrayanlar çalışan diğer çalışanlara nazaran özlük haklarının kullanımı engellenmekte veya fazla iş yükü ile karşılaşabilmektedir.

1968'te Union for Radical Political Economics (URPE) kurularak iktisadi düşüncenin

-bu kişinin Türkiye'ye veya Türkiye'deki siyasete ilgisi dahi olmasa bile- üzerinden kategorize etmektedir.

Siyasi güdümlü ayrımcılık türünde, esas olan olgu, kişinin siyasi ilgi, yönelim veya faaliyetinden dolayı dezavantajlı konuma düşürülmesidir. Üstelik bu ayrımcılık türünde kişiyi koruyan yasal bir güvencenin olmaması bu ayrımcılık türünün fark edilmesini ve toplumsal alanda tartışılmasını zorlaştırmaktadır. Bunun yanında siyasi güdümlü ayrımcılığın daha çok kapalı ortamlarda gerçekleşmesi, sadece mağdurun fark edeceği şekilde gerçekleşmesi ve fiziksel olarak belirlenmesinin güç olmasından dolayı kanıtlanması zordur (Keskinkılıç Kara, 2016).

KAYNAKÇA

- *Çetin, C., Özdemirci, A. (2011). İnsan Kaynakları Uygulamalarında Siyasi Ayrımcılık. Türk İş Yaşamında Ayrımcılık (Ed. Erkan Demirel, Mehmet Tikici, Canan Çetin). Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.*
- *Jagusztyn, N.E. (2010). Perceived Workplace Discrimination as a Mediat workplace Discrimination as a Mediator of the or of the Relationship between Work Environment and Employee Outcomes: Does Minority Status Matter?. Graduate Theses and Dissertations. https://digitalcommons.usf.edu/etd/3657 .*
- *Keskinkiliç KARA, S.B. (2016). Okullarda Yaşanan Siyasi Ayrımcılığın Bireysel ve Örgütsel Etkileri. Kastamonu Eğitim Dergisi, 24, (3), ss. 1371-1384.*
- *Queensland HUMAN RIGHTS COMMISION, (2019). Fact Sheet: Political belief or activity discrimination. Kaynak: https://www.qhrc.qld.gov.au/your-rights/discrimination-law/political-belief (16.08.2023).*
- *Sauer, M., Halm, D. (2018). Grenzüberschreitende politische Orientierungen Türkeistämmiger in Deutschland. Leviathan, 46., (4), ss. 493-526, DOI: 10.5771/0340-0425-2018-4-493.*
- *Spiegel-Online, (2017)."Für erdoğans kulturkampf ist in deutschland kein platz" (Sigmar Gabriel ve Heiko Mass), 22 August 2017. https://www.spiegel.de/politik/ausland/recep-tayyip-erdogan-kein-kulturkampf-in-deutschland-gastbeitrag-von-maas-und-gabriel-a-1164041.html (16.08.2023).*
- *Yurtdişi Türkler VE Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB). (2023). Kaynak: https://ytb.gov.tr/haberler/yurt-disindaki-turkler-sandiklara-akin-ediyor (11.08.2023).*

SOSYAL AĞ TEORİSİ

Pınar ÇAĞLAYAN
Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi İİBF SBUİ, Uşak, pinar.caglayan@usak.edu.tr, orcid: 0000-0003-1959-5967.

Göçün nedenlerine ilişkin olarak ortaya atılan genellikle ekonomi temelli ve göçmenleri pasifize eden yaklaşımlara karşı çok yönlü bir alternatif yaklaşım olarak değerlendirilen Sosyal ağ teorisi, göçmenlerin hedef ülkeyi belirlerken kullandığı ya da göç sonrası menşe ülke ile arasında var olan akrabalık ve arkadaşlık başta olmak üzere çok çeşitli sosyal ilişkilerini içeren ve bu ilişkilerin göç/göç sonrası süreci nasıl belirlediğini açıklayan bir teoridir (Sert, 2018: 40). Teoriye göre, sosyal ağlar sayesinde göç etmeye karar veren kişi veya gruplar, göçün riski, belirsizliği ve maliyetini en aza indirebilme şansına sahip olurlar. Göç sonrası hedef ülkedeki sosyal ağları onların göç sonrası yaşayacağı sorunları minimalize etmesini sağlarken, menşe ülkedeki bağlarını da devam ettirmelerine destek olur. Örneğin bir kişi, bir yere göç ettiği zaman, göç etme kararı alan bir akraba ya da arkadaşına göç ettiği ülke hakkında enformasyon sağlar, göç konusunda cesaretlendirir ve göç sürecini kolaylaştırıcı (kalacak yer, iş, sosyal çevre, teknik bilgiler) bir sosyal sermaye yaratır (Sert, 2021: 513). Göçmenler arasındaki bu ilişki ağları göçü sürekli hale getirirken, göçün yaygınlaşmasına da neden olur. Teori, genel olarak uluslararası göçü açıklamakta kullanılmakla birlikte, iç göç akışının nedenleri ve özelliklerini de belirlemede oldukça elverişli bir teorik çerçeve oluşturmaktadır (Yakar & Eteman, 2017: 85-86).

Sosyal ağ teorisinin uluslararası göçün karmaşık süreçlerine yoğunlaşması, 1990'lı yıllardan itibaren hızlanan küreselleşme ile önem kazanan ulusötesi/ulusaşırı alanlar teorisini de beslemektedir. Bu kapsamda, zincirleme göç, dönüş göçü, göç süreçlerinin sürekliliği, göçmenler arası dayanışma ilişkileri, nüfus hareketlerinin yönü, niteliği vb. birçok alanda dinamik ve değişken süreçleri açıklamaya yarayan önemli bir teori olarak görülmektedir (Sert, 2021: 513).

Uluslararası göç çalışmalarında göçmenlerin farklı kimliklerini tanımlamak amacıyla kullanılan "ulusaşırı alan" ve "diasporik alan" kavramları (Kaya, 2021: 563) birden fazla ulus-devletin sınırlarını aşan, küçükten yüksek düzeyde kurumsallaşmış biçimlere kadar değişen sürekli bağlarına atıfta bulunduğu için sosyal ağ teorisi ile ilişkilidir. Faist'e göre, uluslararası göç ve mülteci akımlarından kaynaklanan ulusötesi sosyal alanların incelenmesinde iki büyük kavramsal boşluk bulunmaktadır. Birincisi, ulusötesi sosyal alanlar ve ulusötesi topluluklar genellikle eşanlamlı olarak kullanılır ve sanki 'ulusötesi topluluk' ulusötesi toplumsal alanın tek biçimi ya da türüdür. İkinci olarak, ulusötesileşmenin vatandaşlık ve kültür üzerindeki etkileri sistematik olarak araştırılmamıştır. Sosyal ağ teorisi ise göçmenlerin siyasi ve kültürel alanlara entegrasyonuna ilişkin anlayışımızı zenginleştirmeye yardımcı olduğu için bu boşlukları doldurmaktadır. Göçmen uyumunu açıklamak ve tanımlamak için kullanılan üç geniş kavram olan asimilasyon, etnik çoğulculuk ve sosyal alanın sınır aşan genişlemesi ile vatandaşlık ve kültürü tanımlamak için kullanılan kavramlar arasındaki yakınlık sosyal ağlar ile açıklanabilir (Faist, 2000: 189; Bilecen & Cordona, 2018).

Ryan ve D'Angelo'ya göre ise, göçmenler sürekli olarak yeni yerlerde yeni bağlar kurduğundan ve mevcut uzun mesafeli bağları müzakere ettiğinden, sosyal ağ yaklaşımı, sadece mekanın hala önemli olduğunu göstermekle kalmaz, aynı zamanda ilişkilerin belirli yerlerde ve coğrafi olarak dağınık yerler arasın-

rik veya ampirik ilgi görmüştür ve bu ağları destekleyen sosyal etkileşimlerin daha zengin bir şekilde tanımlanması, göç üzerine yapılan araştırmaları ağlar üzerine ekonomik literatüre bağlamak için gereklidir (Munshi, 2020: 503).

Sosyal ağ teorisi, birçok örnek vakada kullanılmaktadır. Örneğin Dublin'de çalışan Polonyalı göçmen annelerin enformel çocuk bakımını organize etmek için kurduğu destek ağlarını söz konusu teoriye göre inceleyen Bilecen ve Cordona, çalışmalarında destek ağları üzerine yapılan önceki araştırmalarla uyumlu olarak, araçsal ve duygusal destek sağlamada güçlü bağlara güçlü bir şekilde güvenildiğini, ancak aynı zamanda 'mesafenin' önemli olduğunu ve çalışan annelerin ağ seferberliği stratejilerini şekillendirdiğini tespit etmişlerdir. Çeşitli karşılıklılık biçimlerine dayanan yerel temelli zayıf bağlar, ulusötesi bağlar harekete geçirilemediğinde geçici kriz desteği sağlamada tamamlayıcı olurken, bununla birlikte, ulusötesi bağların çocuk bakımının sağlanmasında, özellikle de uzun süreli düzenli çocuk bakımı için çok önemli olduğu görülmüştür (Bojarczuk & Mühlau, 2018: 101).

Ancak, hedef ülkenin belirlenmesinde sosyal ağların etkili olduğu argümanına meydan okuyan araştırmalar da bulunmaktadır. Avrupa'daki sığınmacıların varış noktalarının çeşitliliğini inceleyen ve Birleşik Krallık'ta büyüyen Cezayir topluluğu gibi önemli bir ortak ulusal nüfusa sahip olmayan ülkelerde sığınma talebinde bulunan sığınmacıların özel durumuna odaklanan Collyer, göçe yönelik mevcut sosyal ağ yaklaşımlarını eleştirmektedir. Birçok Cezayirlinin Fransa'da aile bağları olduğu ve çoğunun oraya seyahat etmeye devam ettiği halde, bu durumun Fransa'daki sıkı göç kontrolleri nedeni ile değiştiği ve göçün Birleşik Krallık'a yöneldiğini ifade eden Collyer, Fransa'daki göç kısıtlamalarının bir sonucu olarak, belgesiz göçmenlerin sosyal güçlü aile ağlarından ziyade daha zayıf bağlara odaklandığını tespit etmiş ve siyasi ve ekonomik faktörlerin de ülke seçimindeki etkisine vurgu yapmıştır (Collyer, 2005: 699).

KAYNAKÇA

- *Bilecen, B. & Cordona, A. (2018). Do Transnational Brokers Always Win?. Social Networks, 53: 90-100.*
- *Bojarczuk, S. & Mühlau, P. (2018). Mobilising Social Network Support For Childcare: The Case of Polish Migrant Mothers in Dublin. Social Networks, 53: 101-110.*
- *Collyer, M. (2005). When Do Social Networks Fail to Explain Migration? Accounting for the Movement of Algerian Asylum-Seekers to the UK. Journal of Ethnic and Migration Studies, 31(4): 699-718.*
- *Dekker, R. & Engbersen, G. (2014). How Social Media Transform Migrant Networks and Facilitate Migration. Global Networks, 14(4): 401-418.*
- *Faist, T. (2000). Transnationalization in International Migration: Implications for the Study of Citizenship and Culture. Ethnic and Racial Studies, 23(2): 189-222.*
- *Kaya, A. (2021). Küreselleşme, Kozmopolitanizm ve Post-Vestfalya Düzeni. (E. Balta, Ed.) içinde, Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler (s. 545-568). İstanbul: İletişim Yayınları.*
- *Munshi, K. (2020). Social Networks and Migration. Annual Review of Economics, 12: 503-524.*
- *Ryan, L. & D'Angelo, A. (2018). Changing Times: Migrants' Social Network Analysis and The Challenges of Longitudinal Research. Social Networks, 53: 148-158.*
- *Schapendonk, J. (2015). What if Networks*

Move? Dynamic Social Networking in the Context of African Migration to Europe. Population, Space and Place, 21(8): 809-819.

- *Sert, D. (2018). Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru. (S.G.I Öner ve N.A.Ş. Öner, Der.) içinde, Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar (s. 29-48). İstanbul: İletişim Yayınları.*
- *Sert, D. (2021). Küresel Hareketlilik ve Göç. (E Balta, Ed.) içinde, Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler (s. 505-524). İstanbul: İletişim Yayınları.*
- *Yakar, M & Sert Eteman, F. (2017). Türkiye'de İller Arası Göçlerin Nodexl İle Sosyal Ağ Analizi. Göç Dergisi, 4(1): 82-109.*

SOSYAL DIŞLANMA

Aytaç DURAN
Araş. Gör. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi, Van, aytacduran@yyu.edu.tr, orcid: 0000-0002-2420-0774

Niteliği itibariyle ekonomik, politik, sosyal vb. çok sayıda farklı konu ve alanla ilişkilendirilen sosyal dışlanma, geçmişten günümüze tüm toplumlarda örneklerine rastlanılan ancak henüz 20. yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte dile getirilmeye başlanmış bir kavramdır. Her ne kadar bu kavramın bilimsel araştırmalara konu olması sosyoloji disiplini çerçevesinde başlamış olsa da ortaya çıkışı toplumsal meseleler karşısında yapılan siyasi değerlendirmelere dayanmaktadır. İlk kez 1974 yılında Fransız bakan Rene Lenoir, ülkedeki engellilerin, suçluların, uyuşturucu bağımlılarının, bakıma muhtaç kişilerin, intihar eğilimi olanların, aykırı ve asosyal insanların toplum tarafından dışlandığını belirterek bu dışlananlar arasında sosyal uyumsuzluk yaşayanların da olduğunu ifade etmiştir (Silver, 1994: 532). 1980'li yıllar ile birlikte Fransa'da çeşitli nedenlere bağlı olarak yaşanan sosyal dışlanmanın yol açtığı problemler ekonomik ve sosyal haklar bağlamında analiz edilerek çözüm önerileri üzerinde durulmuş ve kavram literatürde yaygınlaşmaya başlamıştır. 1990'lı yıllarda ise, yükselen işsizlik oranları, yoksulluk, artan göç hareketleri ve refah seviyesinin gerilemesi gibi gelişmeler sosyal dışlanmayı Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği'nin önemli sosyal ve ekonomik politika belirleyici parametrelerinden birisi haline getirmiştir (Yanicki vd., 2015: 121).

Sosyal dışlanma kavramının başta sosyal, ekonomik ve politik olmak üzere geniş bir alana hitap etmesinden dolayı literatürde üzerinde görüş birliğine varılan ortak bir tanımlama söz konusu değildir (Erat ve Demirci, 2022: 403-405). Yapılan bir tanımlamaya göre sosyal

olmakta bu durum kaygı ve yetersizlik hissini açığa çıkarmaktadır. Sağlık sorunlarının yanı sıra göçmenlerin suça itilmesine de yol açan sosyal dışlanma, engellenemediği takdirde şiddetin yaygınlaşmasına ve toplumsal infiale kadar gidebilecek bir süreci ortaya çıkarabilme potansiyeline sahiptir (Whelan, 1993: 97; Sen, 1997: 163).

KAYNAKÇA

- *Adaman, F. ve Keyler, Ç. (2006), Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma, İstanbul.*
- *Birleşmiş Milletler, 2023. Sosyal Dışlanma Kavramı, https://www.un.org/esa/socdev/rwss/2016/chapter1.pdf, adresinden alındı (08.08.2023).*
- *Bölükbaşı, B. (2008). Türkiye'de Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.*
- *Castillo, I. D. Y. (1994) "A Comparative Approach to Social Exclusion: Lessons From France & Belgium", International Labour Review, 133(5–6), 613-633.*
- *De Haan, A ve S. Maxwell (1998), "Poverty and Social Exclusion in North and South", IDS Bulletin, 29(1), 1-9.*
- *Erat, V. & Demirci, K. (2022). Avrupa'da Bir Göçmen Entegrasyonu Politikası Ayrımcılıkla Mücadele . İçtimaiyat , Göç ve Mültecilik Özel Sayısı , 401-418.*
- *Littlewood, P., Glorieux, I., Herkommer, S., Jönsson I. (1999), Social Exclusion in Europe : Problems and Paradigms, Ashgate, Aldershot.*
- *Mitchell, A. (2000), "Social Exclusion: An ILO Perspective" Relations Industrielles, 55(2), 356-359.*
- *Peace, R. (2001), "Social Exclusion: A Concept in Need of Definition", Social Policy Journal of New Zealand, No. 16, 21-36.*
- *Sapancalı, F. (2005), "Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri", Çalışma ve Toplum- Ekonomi ve Hukuk Dergisi, Sayı:3, 51-105.*
- *Sen, A. (1997), "Inequality unemployment and contemporary Europe", International Labour Review, 136(2), 155-172.*
- *Silver, H. (1994), "Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms", International Labour Review, 133(5-6), 531-578.*
- *Silver, H. (1995), Reconceptualizing social disadvantage: Three paradigms of Social Exclusion. Social Exclusion: Rhetoric, Reality, Responses, Ed: Gerry Rodgers vd, International Institute for Labour Studies, Geneva, s. 57-80.*
- *Whelan, C. (1993), "The Role of Social Suportin Mediating The Psychological Consequences of Economic Stress", Sociology of health and illness, 15(1), 86-101.*
- *Yanicki, S. M., Kushner, K. E., Reutter, L. (2015), "SocialInclusion/Exclusion As Matters of Social (In) Justice: A Call For-Nursing Action", NursingInquiry, 22(2), 121-133.*

SOSYAL İÇERME

Mehdi PEKEDİS
Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi, SBE SBKY, mehdi.pekedis@gmail.com, orcid: 0000-0003-3824-2606.

İçerme kavramı dışlanma kavramının karşıtı biçiminde farklı bilimsel alanlarda sıklıkla kullanılan bir kavramdır. Dışlanma kavramı Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde *ötekileşme* veya *ötekileştirilme* durumu olarak tanımlanır (www.sozluk.gov.tr, 2023). Oxford Akademi Sözlüğü'nde (2023) 'dışlanma' kavramı birinin/bir nesnenin bir yere gitmesini engellemek, katılmasını önlemek, dışlamak, mümkün olmadığına karar verme biçiminde tanımlanmaktadır. İçerme kavramı ise dışlanma/ötekileştir(il)me kavramının aksine birinin/bir şeyin dahil olma gerçeği yada bir kişinin dahil edilmesi (www.oxfordlearnersdictionaries.com, 2023) anlamında kullanılmaktadır. Bu bağlamda sosyal içerme kavramı eylemin toplumsal boyutuna işaret eder. Sosyal içerme, bireysel ve toplumsal yapılar arasında ayrımcılık ve ötekileştirme gibi dışlayıcı argümanları ortadan kaldırmayı amaçlayan her türlü faaliyetlerdir (Öztürk ve Derin, 2021: 42). 'Sosyal içerme', bireyin yasal ve toplumsal anlamda kimliğinin tanınması, özel ve kamusal alanda temel hak ve özgürlüklerden yararlanabilmesi, siyasal ve sosyo-kültürel faaliyetlere katılabilmesi ve istihdam olanaklarına faydalanması anlamına gelir (Köylü, 2016: 9). Avrupa Konseyi Sosyal İçerme Ortak Raporu'nda (2003) sosyal içerme, yoksulluk riski ve sosyal dışlanma altında olanların ekonomik, sosyal ve kültürel yaşam standartlarının yükseltilmesini sağlama, karar alma süreçlerine katılım ve temel ihtiyaçlarını sağlamaya yönelik fırsatların tanınması biçiminde ifade edilir.

Sosyal içerme toplumsal, kültürel, iktisadi ve siyasal süreçlerin bütününü içine alır. Dolayısıyla sosyal içerme, farklı kategorizasyonlara yönelik etkinlikleri barındırır. Sosyal içerme toplumsal grupların gündelik yaşam pratiklerini belirler. Söz konusu toplumsal gruplardan biri de göçmenlerdir. Nitekim sosyal içerme göçmenler bağlamında incelendiğinde daha nesnel bir zemine oturur. Sosyal içermeye konu olan toplumsal gruplar ya da bireyler şunlardır; göçmenler, LGBTİ+'lar, yoksullar, azınlıklar ve diğer dezavantajlı gruplardır. Savaş, iklim değişikliği, toplumsal eşitsizlikler gibi krizlerin yoğun yaşandığı 21. yüzyılda göçmenler sosyal içerme olgusunun önemli bir parçasıdırlar.

Uluslararası Göç Örgütü'nün Göç Terimleri Sözlüğü'ne (2009) göre göç (migration), devlet sınırları içinde veya devletler arasında çeşitli nedenlerle yer değiştirmesidir. Göçmenlerin geldikleri mekânsal coğrafyalarda karşılaştıkları en büyük sorunlar sosyal uyum (entegrasyon), dışlanma, ötekileştirilme, asimilasyon, yoksulluk gibi negatif koşullardır. Toplumsal bir olgu olarak *göç*, karmaşık faktörler içerir (Castles & Miller, 2008: 30). Sosyal içerme, göç sürecinin kompleks yapısını iyileştirmeye yönelik politikaları da kapsar. Göçmenlerin geldikleri ülkede yaşadığı sorunlar sosyal içerme politikasıyla kesişir. Göçmenler, geldikleri ülkenin dil ve kültürel dokusuna yabancıdır. Ekonomik ve hukuksal sorunlar yaşarlar. Kültürel farklılık ve ekonomik eşitsizlik beraberinde duygusal sorunlar doğurmaktadır. Nüfusun artması ve ekonomik eşitsizlik mevcut ülkenin de istikrarını olumsuz yönde etkiler.

Sosyal içerme kaynaşma, adaptasyon, asimilasyon, entegrasyon, çokkültürcülük gibi süreçleri kapsayabilir. Farklılıkların bir arada yaşaması ve sosyal yaşama uyumu farklılıkları homojen hale getirir. Castles ve Miller (2008: 362), asimilasyonun farklı kültürel yapıların egemen olana uyum sağlama süreci olduğunu

belirtir. Entegrasyon ise asimilasyon politikasının daha esnek biçimidir. Castles ve Miller'ın asimilasyon ve entegrasyon süreçlerini açıklama biçimleri politiktir. Kaynaşma ve adaptasyon bu politik sürecin birer kategorisidirler. Bu bağlamda asimilasyon ve entegrasyonun sosyal içerme arasında antagonistik bir ilişki söz konusudur. Sosyal içerme ayrımcılık, önyargı, dışlama, ayrımcılık, ötekileştirme karşıtlığında temellendirilir (Öztürk ve Derin, 2021: 41-42). Sosyal içerme uyum, çokkültürcülük, eşitlik, etkin yurttaşlık, refah gibi politik-iktisadi konuları doğrudan ilgilendirir. Dolayısıyla sosyal içerme politik-iktisadi bir mevzudur. Kapitalizmin sınıfsal eşitsizlikleri derinleştirmesi sosyal dışlanma gerçeğini üretti (Hatipoğlu Aydın, 2021: 352). Savaşlar, politik hegemonya mücadeleleri, sınıfsal eşitsizlikler sosyal içerme kavramının önemini arttırdı. Özellikle küreselleşme olgusu ile birlikte artan eşitsizlikler sosyal devlet tartışmalarını beraberinde getirdi. Tarihsel süreçte 1929 Buhranı'nın yarattığı toplumsal ve iktisadi kriz, sosyal devlet (refah devleti) uygulamaları ile aşılmaya çalışıldı. Sosyal devletçi anlayış eğitim, sağlık, sosyal hizmetler ve diğer kamusal yatırımların devlet eliyle gerçekleştirilmesidir (Harvey, 2015: 18-19). 1970'li yıllardan sonra küresel ideoloji haline gelen neoliberalizmin otoriter-devletçi-piyasacı hegemonik söylemi, sosyal devletçi anlayışın etkisini azalttı. Göçmenlere yönelik ırkçı söylemler, kentsel yoksul sınıfların toplumsal hareketi, etnik ve dini yapıların tanınma sorunu gibi yurttaşlık hakları neoliberal ideolojinin göz ardı edemeyeceği gerçekliklerdir. Bu durum neoliberal siyasal stratejinin sosyal içerme politikalarını 21. yüzyılda sekteye uğramasına neden olabilecek politik-iktisadi tezahürler taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- *Castles, S., & Miller, M. J. (2008). Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. (B. U. Bal, & İ. Akbulut, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*
- *Harvey, D. (2015). Neoliberalizmin Kısa Tarihi. (A. Onacak, Çev.). İstanbul: Sel Yayınları.*
- *Hatipoğlu Aydın, S. (2021). Sosyal Dışlanma, Sosyal İçerme ve Vatandaşlığın Dönüşümü. TBB Dergisi. (156). 341-374.*
- *Joint Report on Social Inclusion. (2003). 28,09,2023 tarihinde https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/joint-report-on-social-inclusion.html adresinden alındı.*
- *Köylü, M. (2016). Ayrımcılığa ve Şiddete Karşı Hakları ve Hayatı Savunmak İçin: SOSYAL İÇERME. Ankara: Kaos GL Derneği. 22,09.2023 tarihinde https://kaosgldernegi.org/images/library/2018sosyal-ierme.pdf adresinden alındı.*
- *Oxford. (2023). Exclusion. 24,02.2023 tarihinde Oxford Learner's Dictionaries: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/academic/exclusion?q=exclusion adresinden alındı.*
- *Oxford. (2023). İnclusion. 24,02,2023 tarihinde Oxford Learner's Dictionaries: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/inclusion?q=inclusion adresinden alındı.*
- *Öztürk, M. ve Derin, S. (2021). Sosyal İçermede Temel Kavramlar. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.*
- *Perruchoud, R., & Redpath-Cross, J. (2009). Göç Terimleri Sözlüğü. IOM. 25,09,2023 tarihinde https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf adresinden alındı.*
- *Türk Dil Kurumu. (2023). Dışlanma. 24,02,2023 tarihinde Türk Dil Kurumu Sözlükleri: www.sozluk.gov.tr adresinden alındı.*

SOSYAL KATILIM

Emrah FİRİDİN
Dr. Öğr. Üyesi Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, Trabzon, efiridin@ktu.edu.tr, orcid: 0000-0002-2957-7407.

Katılım; farklı yöntemler, araçlar ve aktörlerle gerçekleştirilebilen, bir husus hakkında toplumsal aktörleri karar alma süreçlerine dâhil etme faaliyetidir. Diğer taraftan katılım, demokratik bir hak olarak vatandaşların devlet otoritesi ile arasındaki güç farkını dengelemeye yönelik bir araç olarak da görülmektedir (Rhodes, 1996, 666).

Sosyal katılım topluma yönelik bir hizmet olarak, bir topluluk içerisinde ya da bireysel olarak gönüllü hizmetlerde bulunma ve yine tek başına ya da bir grup ile faaliyetlerde bulunmaktır (Memişoğlu, 2016: 621). Nitekim STK'ların hem demokrasiye hem de sosyal sermayeye katkılarının önemli derecede olabileceği söylenebilir (Şahin ve Akboğa, 2019: 411). Bu sayede hükümetin karar alma süreçlerine katılım isteği artacak ve toplumdaki sosyal sağlık ve mutluluğu teşvik eder (Stoll ve Wong, 2007: 880).

Sosyal katılım, yerel toplumu güçlendiren gönüllü hizmet faaliyetlerine tek başına veya başkalarıyla birlikte aktif olarak katılma yükümlülüğüyle birlikte vatandaşlığın sorumluluklarını benimseyen ve bireyler tarafından yerine getirilen bir görevdir (Adler ve Goggin, 2005: 239). Sosyal katılım sayesinde birey, kolektif eylem yoluyla, daha geniş olan sivil toplumu etkileyebilecek güce erişebilir.

Sosyal katılım yalnızca demokratik hakların kullanım aracı değildir. Sosyal katılımın bir diğer etkilediği alan sosyal kabuldür. Sosyal kabul, yenidünyada artık vatandaşların karar alma süreçlerine katılımının, hükümetçe alınan kararların uygulanmasında güçlendirici bir etkiye sahiptir (Nabatchi, Goerdel ve Peffer, 2011: 30). Dolayısıyla toplumsal birçok konuyu ilgilendiren göç ve göç etkilerinin daha iyi anlaşılmasına ve bir arada hareket edilebilmesine, sosyal katılımın olumlu etkileri görülebilecektir.

Sosyal katılım dendiğinde akla gelen konuların başında göç olgusu vardır (Cho, 1999, 1144). Çünkü sosyal katılım, kısa veya uzun vadede farklı inanç, kültür ve etnik yapıdaki insanların bir arada yaşayabilmelerine imkân tanıyacak araçlardan biri olarak tabir edilebilir (Putnam, 2000: 362). Göç olgusunda toplumsal kabul ve katılımın sağlanabilmesi ise sivil ağların gelişmişliği ile alakalıdır (Stoll ve Wong, 2007: 882).

Göç konusunda sosyal katılım ve bir sonuç olarak düşünüldüğünde sosyal kabul devlet ile toplum arasındaki birlikteliğin sağlanmasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği gibi göç ve mülteci konuları idari olduğu kadar toplumsal etkileri olan olgulardır. Sosyal katılımın bir yönetişim süreci içerisinde sağlanması ile beraber toplumdaki birçok kesimin, temsilcinin, uzmanın ve aktörün; çözüm önerisi, çekincesi ve talepleri ortaya konarak hem bir orta yol bulunabilir hem de en iyiye yakın uygulamalara yönelik kararlar alınabilir. Hatta bu süreçleri göçmen veya mültecilerin içerisinden temsilcilerinde katılımı sağlanarak onların, toplumsal ve ekonomik anlamda uyumuna katkıda bulunulabilir.

KAYNAKÇA

- *Adler, R. P. ve Goggin, J. (2005). What Do Mean By Civic Engagement?. Journal of Transformatic Education, 3(3), 236-253.*
- *Cho, W. K. T. (1999). Naturalization, Socialization, Participation and (None) Voting. Journal of Politics. 61, 1140-1155.*
- *Memişoğlu, H. (2016). Sosyal Bilimler Öğ-*

retmenlerinin Sosyal Katılıma İlişkin Görüşleri. Turkish Studies, 11, 621-640.

- *Nabatchi, T., Goerdel, H. T. ve Peffer, S. (2011). Public Administration in Dark Times: Some Questions for The Future of The Field. Journal of Public Administration Research and Theory. 21, 29-43.*
- *Putnam, R. D. (2000). Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York: Touchstone.*
- *Rhodes, R. A. W. (1996). The New Governance: Governing Without Government. Political Studies, 652-667.*
- *Stoll, M.A. ve Wong, J. S. (2007). Immigration and Participation in A Multiracial and Multiethnic Contex. International Migration Review. 41(4), 793-974.*
- *Şahin, O. Akboğa, S. (2019). Türkiye'de Devlet-Sivil Toplum Kuruluşları İlişkisi ve Sivil Toplum Kuruluşlarına Katılım. Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi, 7(2), 405-427.*

SOSYAL UYUM

Kübra YÜKSEL
Dr., kubrayuksel@outlook.com, Düzce, Türkiye, orcid: 0000-0002-3772-8789

Hem politika hedefi hem de mültecilerle ilgili çalışmalarda ilgili alan yazında yaygın bir biçimde kullanılan entegrasyon kavramı kaotik bir kavram olmaktadır. Çalışmalarda entegrasyon teriminin yerine "sosyal uyum" kavramının da kullanımı son on yılda artış göstermiştir. Ancak sosyal uyum kavramının net olarak tanımlamasının yapılmamış olması kavramın açıklanmasına olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır (Schisfer ve Noll, 2017). Sosyal uyum kavramı tanımlanmaya çalışılırken literatürde her ne kadar entegrasyon kavramı ile eş değerde açıklansa da entegrasyon ve sosyal uyum kavramları farklı kavramlar olmaktadır (Çağlar ve Onay, 2015: 35). Entegrasyon sürecinde tek yönlü bir içerme mevcut iken sosyal uyum süreci ise çok yönlü ve aynı zaman da sağlık, eğitim, iletişim, ekonomi, kültürel davranış gibi birçok dinamiği içerisinde barındıran bir süreç olmaktadır (Şeker, 2015: 15). Göç süreci ile bağlantılı olarak ise sosyal uyum sağlanmasında göçmenin/mültecinin/sığınmacının gitmiş olduğu ülkenin kendi vatandaşları ile eşit haklara sahip olması, işgücü piyasasına erişiminin olması ve ülkenin yerel vatandaşları ile bütünleşmenin, sosyal ilişkilerin sağlanması ve sürdürülebilir olması etkili olmaktadır.

Sosyal uyum meselesi ile ilgilenen kuruluş/oluşumlar arasında var olan Dünya Bankası (World Bank), sosyal uyum kavramını ekonomik kalkınma ve yoksulluğun azaltılması çerçevesinde ele almaktadır (Easterly vd., 2006). Sosyal uyum kavramını Saggar ise göç ile ilişkili şekilde açıklamaya çalışırken göçmenler/mülteciler/sığınmacılar ve onların gelmiş ol-

dukları ülkedeki yerel vatandaşlar arasındaki etkileşimin bir sonucu olduğuna vurgu yapmaktadır. Ayrıca Saggar sosyal uyum sürecinin hem göçmenlerin hem de yerel halkın birbirleri ile senkronize olduğu, devamlı gelişen, değişim ve dönüşüm içerisinde olunan bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Saggar vd., 2012, 18-22). Guay (2015) ise sosyal uyum kavramını belirli bir yer ve o yere yeni gelen bireyler arasındaki ilişkilerin tamamı olarak tanımlamasına ek olarak sosyal uyumun bileşenlerini, bireysel, siyasi ve gelişimsel, değişimsel yönden insan güvenliği, yeni gelen kişilerin kurumlara olan güveni, gruplar arası ilişkilerdeki olumlu etki ve yeni gelen bireylerin, grupların geldikleri yerdeki faaliyetlere katılımı, yerel halk ve yeni gelen bireyler arasında oluşan ya da oluşabilecek olumlu/olumsuz algı düşünce, sosyal mesafe ve yerel halk ve yeni gelen bireyler, gruplar arası temas şeklinde ifade etmektedir (Guay, 2015: 9).

Tanımlamalardan hareketle sosyal uyum kavramı ile ilgili literatürde ortak bir tanım bulunmadığı görülmektedir. Bunun nedeni ise göçmenlerle/mültecilerle/sığınmacılarla ilgili söyleminin siyasileştirilmesi ve belirli politika alanlarına dair var olan endişelerin etkili olduğu düşüncesidir. Genel olarak tanımlamalardan hareketle yeni gelen göçmenlerin/sığınmacıların/mültecilerin kimliklerini kaybetmeden geldikleri toplum ile bütünleşmelerini ifade etmektedir (Akıncı, Nergiz ve Gedik, 2015). Başarılı bir sosyal uyum için hükümetlerin yasal ve toplumsal düzenlemeler yapması, sığınmacıların ise geldikleri ülkenin konuşmuş olduğu dilini, var olan hukuki normlarını ve sosyal hayatlarında var olan resmi prosedürlerini ve kültürel sosyal özelliklerini bilmeleri ve onlar ile bütünleşme sağlamaları gerekmektedir (Jenson ve Saint, 2003).

KAYNAKÇA

- *Akıncı, B., Nergiz, A., ve Gedik, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul, Göç Araştırmaları Dergisi, 2 (1), 58-83.*
- *Çağlar, A., ve Onay, A. (2015). Entegrasyon/Uyum: Kavramsal ve Yapısal Bir Analiz, Göç ve Uyum (Edt. B. D. Şeker; İ. Sirkeci ve M. M. Yüceşahin), Transnational Press, London, 33-64.*
- *Easterly, W., Ritzen, J. ve Woolcock, M. (2006). Social Cohesion, Institutions and Growth, Economics & Politics, 18(2), 103-120.*
- *Guay, F., Morin, A. J., Litalien, D., Valois, P., ve Vallerand, R. J. (2015). Application Of Exploratory Structural Equation Modeling To Evaluate The Academic Motivation Scale, The Journal of Expe*
- *Jenson, J. and Saint-Martin, D. (2003). New Routes to Social Cohesion? Citizenship and The Social Investment State, Canadian Journal of Sociology, 28 (1), 77–99.*
- *Saggar, S., Somerville, W., Ford, R. ve Sobolewska, M. (2012). The İmpacts of Migration on Social Cohesion and İntegration: Final Report, Migration Advisory Committee.*
- *Schiefer, D., ve Van der Noll, J. (2017). The Essentials of Social Cohesion: A literature Review, Social Indicators Research, 132 (2), 579-603.*
- *Şeker, B. (2015). Göç ve Uyum Süreci Psikolojik Bir Değerlendirme, Göç ve Uyum, (Edt. B. D. Şeker; İ. Sirkeci ve M. M. Yüceşahin), Transnational Press, London, 9-21.*

SOYKIRIM

Muhittin IŞIK
Dr., Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, muhittin.isik.kou@hotmail.com, orcid: 0000-0002-8477-4622.

Tarih boyunca insan toplulukları arasında şiddet eylemleri ve savaşlar yaşanmıştır. Şiddetin tarihi insanlığın tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Bu bağlamda şiddet eylemlerinin dünya üzerindeki güç ilişkileri bakımından bir dönüm noktası teşkil ettiği ileri sürülebilir. Günümüzde ulusal ve uluslararası politika şiddet içeren kategorizasyonlar, hapsetme, öldürme ve nihai olarak soykırıma varan toplumsal olaylarla örtülü duruma gelmiştir (Çoban, 2008: 48). Son dönemde Bosna Hersek'te Boşnaklara, Ruanda'da Tutsilere karşı yapılan vahşet boyutundaki eylemler ilgili mahkemelerce "soykırım" olarak nitelendirilmiş (Alpyavuz, 2009: 50) olmakla birlikte Kızılderililer, Yahudiler ve Çerkesler soykırıma maruz kalmış toplumlar içerisinde sayılmıştır (Özden, 2022: 132). Bir grup veya topluluğun soykırıma varan şiddete maruz kalmasının temel sebebinin o grup veya topluluğun taşıdığı ortak kimlik olduğu ifade edilebilir. Bu ortak kimlik ise ulusal, etnik, ırksal ve dinî özellikler gibi, grup üyelerinin ekseriyetle doğuştan getirdiği ya da kolayca değiştiremeyeceği ortak özellikleri teşkil etmiştir (Başer, 2022: 226). Soykırım kavramının kullanımına ve soykırıma neden olan şiddetin ifade edilmesinde kullanılan kavramların seçimine ilişkin tartışmalar 21. yüzyılda da devam etmektedir. Tarihin farklı zamanlarında yaşanan toplu katliamların ve bunların nedenlerinin ifade edilmesinde kullanılan kavramların seçimi, soykırım tartışmalarını kavramsal bir zemine taşımıştır. Toplu katliamların hangilerinin bir soykırım olarak ifade edilmesi gerektiği ya da soykırıma neden olan olayların hangilerinin göç, hicret, tehcir, muhaceret, sürgün, sığınmak, uzaklaştırmak, kaçmak, kovulmak, gönderilmek, kitle çapında nüfus hareketi vb., soykırıma maruz kalan topluluğun muhacir, göçmen, mülteci, sığınmacı, sürgün vb. kavramlarla en doğru manada ifade edilebileceği bu tartışmaların odak noktasını teşkil etmektedir (Akbulat ve Hacısalihoğlu, 2022: 622).

Soykırım kavramını ilk kullanan kişi Polonyalı hukukçu Raphael Lemkin olmuştur (Akün, 2004: 53). Antik Yunan'da ırk, kabile anlamına gelen "genos" ve Latincede öldürme anlamına gelen "cide" kelimelerinden türetilmiş bir kavram olan soykırım (Lemkin, 1944) Lemkin tarafından ulusları veya etnik grupları yok etmeyi amaçlayan Alman uygulamalarını ifade etmek için kullanılmıştır (Lemkin, 1946: 227-228). Soykırım sözcüğünün sahip olduğu anlam ve hukuki karşılıkları, tarafları, meydana gelen olayları veya süreçleri farklı sözcükler ve kavramlarla ifade etmeye sevk etmektedir. Günümüzde soykırım kavramının hukuki ve tarihi veçhelerinden çok siyasi yönünün öne çıktığı söylenebilir (Sarı, 2015: 92). Soykırımı modernlikle ilişkilendirmek de mümkündür. Modernlik soykırıma zemin hazırlayabilmekte, soykırımı üretebilmektedir. Bu çerçevede modernlik öncelikle farklı olanı dışlamakta, aşağılamakta ve böylelikle ırkçılığı üretmektedir. Modern toplumda ırkçılığın yaygınlaşmasının neden olduğu en büyük felâket ise farklı olanın tasarlanarak topluca katledilmesidir.. 1930'ların ortasında modern Batı'nın gözü önünde Nazilerin Yahudileri topluca katletme hadisesi, modernliğin soykırımcı yönünün tipik örneğidir (Kızılçelik, 2018: 2019). Bu doğrultuda soykırım kavramının yanında Yahudilere özgü soykırım suçunu ifade etmek için "holocaust" terimi de kullanılmıştır. Başka uluslara uygulanamayan, sadece Yahudi soykırımını betimleyen bu terim, Nürnberg yargılamalarına hukuki dayanak teşkil etmiştir (Nişancı, 2021: 229).

KAYNAKÇA

- *Akbulat, Emir Fatih ve Hacısalihoğlu, Mehmet (2022). İngiliz Gazetelerinde Çerkes Sürgünü Sürecine Dair Söylem: Göç, Sürgün ve Soykırım Kavramlarının Kullanımı. Karadeniz Araştırmaları, XIX(75), ss. 621-644.*
- *Akün, Verda Neslihan (2004). Uluslararası Hukukta ve Türk Hukuku'nda Soykırım (Jenosid) Suçu. Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni (MHB), Prof. Dr. Sevin Toluner'e Armağan, 24(1-2), ss. 53-70.*
- *Alpyavuz, Tolgahan (2009). Soykırım Suçu. Journal of Naval Science and Engineering, 5(1), ss. 49-61.*
- *Altıner, Sümeyra (2011). Soykırım Suçlarında Zaman Aşımı Sorunu. Çankaya University Journal of Law, 7(2), ss. 125-142.*
- *Başer, Selin (2022). Ruanda Soykırımı'nın Uluslararası Hukuktaki Soykırım Tanımı Kapsamında Değerlendirilmesi. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 18(41), ss. 225-256.*
- *Çoban, Ebru (2008). Uluslararası Hukukta Soykırım Suçu ve Suça Zemin Hazırlayan Toplumsal Yapılar: Ruanda Örneği. Uluslararası İlişkiler, 5(17), ss. 47-72.*
- *Değer, Ozan (2009). Soykırım Suçu ve Devletin Sorumluluğu: Uluslararası Adalet Divanı'nın Bosna-Hersek v. Sırbistan-Karadağ Kararı. Uluslararası İlişkiler, 6(22), ss. 61-95.*
- *https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf (Erişim Tarihi: 26.06.2023).*
- *İyikan, Necati (2011). Soykırım İddiası Konusunda Türk Dış Politikası İçin Bir Öneri. Karadeniz Araştırmaları, (29), ss. 1-22.*
- *Kaplan, Fatih Halil (2013). Ruanda ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemeleri Kararlarında Soykırım Suçu. Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, (3), ss. 106-129.*
- *Kızılçelik, Sezgin (2018). Sömürgecilik, Irkçılık ve Soykırım Olarak Modernlik. Journal of Human Sciences, 15(4), ss. 2012-2028.*
- *Kocaoğlu, Serhat Sinan (2010). Suçların Suçu: Soykırım. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (90), ss. 139-163.*
- *Lemkin, Raphael (1944). Axis Rule in Occupied Europe: Law of Occupation-Analysis of Government-Proposals for Redress, Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, p. 79-95.*
- *Lemkin, Raphael (1946). Genocide. The American Scholar, 15(2), pp. 227-230.*
- *Nişancı, Dilaver (2021). Uluslararası Ceza Hukuku ve Türk Ceza Kanunu Düzenlemesinde Soykırım Suçu. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 8(2), ss. 228-249.*
- *Özarslan, Bahadır Bumin (2014). Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Açısından Hocalı Katliamı. Hacettepe HFD, 4(1), ss. 187-214.*
- *Özden, Dimaze (2022). "Çerkes Sürgünü"nün Uluslararası Hukukta Soykırım Suçu Kapsamında Değerlendirilmesi. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 12(1), ss. 131-141.*
- *Sarı, Gökhan (2015). 1915 Tehcirinden 1992 Hocalı'ya Soykırım İddiaları Çerçevesinde Ermeni Sorunu. Güvenlik Bilimleri Dergisi, 4(2), ss. 91-121.*
- *Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme - A/RES/3/260 A Ek - BM Belgeleri: Küresel anlaşmalar bütününün toplanması (un-documents.net) (Erişim Tarihi: 26.06.2023).*

STEPHEN CASTLES VE MARK MİLLER'IN ASİMİLASYONCU MODELİ

Mehdi PEKEDİS
Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi SBE SBKY, mehdi.pekedis@gmail.com, orcid: 0000-0003-3824-2606.

Fransızca'da asimilasyon (assimilation), "özümseme, benzeşme veya benzeştirme" kelimelerine yakın bir anlamı vardır. Etimolojik bağlamda Latince'ye dayanan asimilasyon sözcüğü anlamını similis (benzer) fiilinden alır (Etimolojiturkce, 2023). Türk Dil Kurumu Sözlüğünde isim olarak 'benzeşme', fiil anlamı ise "farklı kökenden gelen azınlıkları veya etnik grupları, bunların kültür birikimlerini, kimliklerini baskın doku ve yapı içinde eriterek yok etme" biçiminde tanımlanır (TDK, 2023).

Asimilasyon, her şeyden önce bir süreç bir olgudur. Bu nedenle asimilasyon tek bir nesnel olgunun varlığıyla açıklanamaz, gerçekleşemez. Asimilasyon, farklı toplumsal kümelerin karşılaşması ile ortaya çıkan sosyo-kültürel etkinliklerdir (Aslan, 2023). Dolayısıyla asimilasyonun olabilmesi için farklılıkların etkileşimi veya karşılaşması gerekir. Asimilasyonu doğuran süreç, farklı toplumsal kimliklerin karşılaşmasıdır. Göç, asimilasyon sürecinin bir ögesidir. Göç ve asimilasyon arasında ilişkisel bir bağ vardır. Karşılıklı olarak birbirini etkileyen iki süreçtir. Nitekim göç, bir kişinin veya belirli bir nüfus kitlesinin bir yerden başka bir yere taşınmasıdır. Farklı coğrafyalara doğru meydana gelen nüfus hareketi, egemen kültürün yapılarıyla karşılaşır. Bu aşamada asimilasyon siyasal bir nitelik taşır ve bir devlet politikası haline gelir.

Stephen Castles ve Mark J. Miller, asimilasyoncu modeli göç ve devlet politikası bağlamında açıklar. Castles ve Miller'a (2008: 362) göre asimilasyon, göçmen grupların egemen kültüre tek yönde uyum sağlama sürecidir. Göç, zorunlu (dışsal) olduğu kadar devlet politikası sonucunda da gerçekleşebilir. Castles ve Miller'ın asimilasyoncu modeli de göçmenler bağlamında politik tezahürler taşımaktadır. Castles ve Miller'a göre devletin asimilasyon sürecindeki rolü, göçmen grupların egemen kültüre uyum göstermeleri için gerekli koşulları sağlamasıdır. Castles ve Miller'ın *Göçler Çağı* isimli kitabı, soğuk savaş döneminde göç sürecinin toplumsal, kültürel ve siyasal yönleri inceler. Asimilasyoncu modelin açıklandığı kitapta Castles ve Miller (2008: 362), hemen her ülkede göçmen gruplara yönelik politikalar uygulandığını vurgulamaktadırlar. Ulus-devlet sisteminin güçlenmeye başladığı 19. yüzyıl sonları, aynı zamanda millî kimliği inşa edildiği bir dönemdir. Millî kimlik, toplumsal farklılıkları eriten, çokkültürcülük karşıtı ve homojenleştiricidir. 1960'lı yıllarda farklı kimliklerin toplumsal hareketlere öncülük etmesiyle asimilasyon politikaları radikal biçimde sorgulanmaya başlandı. Castles ve Miller, 1960'lı yıllarda asimilasyoncu modelin terk edilmeye başlandığını ifade eder. Asimilasyon politikası yerine 'entegrasyon politikaları' uygulanır. Entegrasyon, asimilasyon politikalarına kıyasla daha yumuşak ve sessiz biçimde uygulanır (Castles & Miller, 2008: 362). Asimilasyon yerine entegrasyon kavramının kullanılması, politik süreçte rızanın üretilmesi ve meşruiyet amacı taşır.

Castles ve Miller'ın asimilasyoncu model analizi çok katmanlıdır. Asimilasyoncu model, (1) sivil toplumcu model, (2) çokkültürcü model, (3) kademeli ayrımcılık, (4) karma/melez model biçiminde ayrılır. Castles ve Miller'a (2008: 362-363) göre asimilasyoncu model rejimlerin muhtevasına bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Göçmenlere yönelik asimilasyon-

cu politikalarda ülkenin gelişmişlik düzeyi, tarihsel gelişim ve rejimin işleyiş biçimi etkilidir (Castles & Miller, 2008: 363). Örneğin Fransa, İngiltere ve Hollanda'nın karma/melez bir asimilasyoncu modeli benimsediklerini vurgulayan Castles ve Miller, tarihsel süreçte göçmen gruplara yönelik politik tutumların değiştiğini belirtirler. Asimilasyoncu model, kültürel ve siyasal sisteme entegre olmuş göçmen grupları makul görür.

Castles ve Miller'in asimilasyoncu modeli içsel çelişkiler barındırır. Rejim(ler)in asimile etmeye çalıştığı farklı kültür ve kimliklerin, rejimi çokkültürcü modele veya zayıf kurumsal rejime neden olabilmektedir (Castles & Miller, 2008: 363-364). Bu durum millî kimlik inşa sürecinin krize girmesine neden olur. Bu bağlamda Castles ve Miller'ın asimilasyoncu modeli, katı, yumuşak ve karma/melez gibi farklı asimilasyon kategorilerini kapsar.

KAYNAKÇA

- *Castles, S., & Miller, M. J. (2008). Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. (B. U. Bal, & İ. Akbulut, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*
- *Aslan, A. (2023). Asimilasyon Nedir?. 26,09,2023 tarihinde https://perspektif.eu/2020/07/19/asimilasyon-nedir/ adresinden alındı.*
- *Etimolojitürkçe. (2023). Asimilasyon. 26,09,2023 tarihinde Etimolojitürkçe: https://www.etimolojiturkce.com/arama/asimilasyon adresinden alındı.*
- *TDK. (2023). Asimilasyon. 26,09,2023 tarihinde Türk Dil Kurumu: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı.*

STEPHEN CASTLES'İN KADEMELİ DIŞLAYICILIK MODELİ

Nigâr DEĞİRMENCİ
Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi İİBF SBKY, Denizli, ndegirmenci@pau.edu.tr, orcid: 0000-0002-6295-6265

GİRİŞ

Göç çalışmalarının akademi içinde sınırlandırılmış bir konu ve çalışma alanı olarak tanımlanmasına yardımcı olmasıyla bilinen (Landau, 2023: 304-305) Castles'ın "*yerinden edilme ve göç çalışmalarını sağlam kavramsal ve metodolojik temellere oturtmaya yönelik önemli çabaları, dünya çapında benzer girişimler için bir plan*" sağladığı bilinmektedir ve bu sebeple de 1970'lerden beri alanda öncü isimlerden biri olarak (Collins, 2018: 91-192) değerlendirilmektedir.

Bu çalışmalarında özellikle 1945'ten yana gelişmiş ülkelerdeki büyük ölçekli göç akışını inceleyen Castles vd. göç alan bu ülkelerin bir takım ortak özellikleri olduğunu ortaya koymuştur (Castles, Haas, & Miller, 2014) Ayrıca devletin kamu politikalarıyla göçe tepki vermesinin (s.64), yanı sıra göçmenlerin ekonomik ve sosyal marjinalleşme süreçleri (s.267) ile göçmenleri geçicilikten kalıcılığa ve dolayısıyla etnik gruba dönüşüm süreçleri (s.318) ile kendi ekonomik, sosyal ve kültürel altyapılarını geliştirdikleri ve siyasi olarak seferber oldukları topluluk oluşturma süreçleri (s.40) yine bu ülkelerdeki benzer noktalar olarak tespit edilmiştir.

Castles (1995, s. 293) gelişmiş ülkelerdeki göç nedeniyle ortaya çıkan benzerliklere karşın ülkelerin göçe verdiği tepkilerin üç dört başlıkta incelenebileceğini belirtir. Bunlar:

durgunluk vb. stresli zamanlarda artan- şiddet (Castles, Haas, & Miller, 2014: 294) barınma, eğitim, sağlık, güvenlik vd. pek çok konuda domino etkisi yaratır. Benzer şekilde kademeli ayrımcılık ile göçmenlerin Öteki yabancı statüsünde sabitlenmeye çalışılması, onların bu "yabancılığı" bir noktada benimsetmek zorunda bırakıp yasadışı faaliyetlerin bir parçası haline gelmelerini destekler.

Modelin Sınırlılıkları ve Eleştiri

Kademeli Dışlama modeli, Castles'in sınıflamasındaki diğer tepkilerle birlikte değerlendirildiğinde hiçbir ülkeye tam olarak uymadıklarını ve hatta bir ülkede birden fazla modelin unsurlarına rastlamanın mümkün olduğu ancak yine de en büyük farkın kademeli dışlayıcılık ile çoğulcu model arasında olduğu belirtilmektedir Castles (1995: 296-297).

KAYNAKÇA

- *Anderson, B. (1995). Hayali Cemaatler : Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması. Metis.*
- *Castles, S. (1995). How nation-states respond to immigration and ethnic diversity. Journal of Ethnic and Migration Studies, 21(3), 293-308. doi:10.1080/1369183X.1995.9976493*
- *Castles, S. (1997). Multicultural citizenship: A response to the dilemma of globalisation and national identity? Journal of Intercultural Studies, 18(1), 5-22. doi:10.1080/07256868.1997.9963438*
- *Castles, S. (2002). Migration and Community Formation Under Conditions of Globalisation. International Migration Review, 4(36), 1143-1168. doi:10.2307/4149495*
- *Castles, S., & Davidson, A. (2000). Citizenship and Migration: Globalization and the Politics of Belonging. Routledge. doi:10.4324/9781003061595*
- *Castles, S., & Miller, M. J. (2008). Göçler Çağı. stanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,.*
- *Castles, S., Haas, H. d., & Miller, M. J. (2014). The Age of Migration: International Popıulation Move-ments in the Modern World, London: Mac-millan. Palgrave Macmillan.*
- *Collins, J. (2018). Stephen Castles and Australian Immigration Policies, Politics and Possibilities. Journal of Intercultural Studies., 39(2), 182-193. doi:10.1080/07256868.2018.1449582*
- *Eder, M. (2015). Turkey's Neoliberal Transformation and Changing Migration Regime: The Case of Female Migrant Workers. S. Castles, D. Ozkul, & M. A. Cubas içinde, Social Transformation and Migration National and Local Experiences in South Korea, Turkey, Mexico and Australia (s. 1363-151). Palgrave Macmillan.*
- *Landau, L. B. (2023). Ethics & exclusions: Reflections on the passing of Stephen Castles. International Migration, 61(1), 304-306. doi:10.1111/imig.13104*
- *Schierup, C.-U., Hansen, P., & Castles, S. (2006). Migration, Citizenship, and the European Welfare State: A European Dilemma (European Societies). Oxford.*

SÜPER ÇEŞİTLİLİK

Mehmet KOCA
Dr. Öğr. Üyesi. Ordu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Ordu, mehmetkoca@odu.edu.tr orcid: 0000-0003-1930-121X.

Geçtiğimiz yüzyıldaki savaş sonrası göçler, düşük ya da yarı vasıflı işgücü sağlamak için özel veya diğer düzenlenmiş işe alım planlamaları aracılığı ile uluslararası düzeyde hareket eden çok sayıda insandan oluşuyordu. Birçok ülkede 1960'larda zirveye ulaşan bu göçler, ağırlıklı olarak Türkiye'den Almanya'ya, Cezayir'den Fransa'ya, Meksika'dan ABD'ye ve Pakistan'dan İngiltere'ye olan göçleri içeriyordu. Geride bırakılan ailelerin, 1970'lerde bu göçmen işçi nüfusuna katılması ile onların giderek büyüyen, genişleyen, daha iyi örgütlenen ve yerleşik topluluk haline gelen grupları harekete geçirmek için açık veya örtülü çokkültürlü politikalar ve yapılar ortaya çıktı. Fakat günümüzde durum biraz daha değişti. Son yıllarda yeni gelen mültecilerinde eklenmesiyle dünya çapında göçmen sayısında ciddi artışlar oldu. Artık çok sayıda insan, çok daha farklı yerden ve çok daha farklı kanallardan daha fazla yere göç ediyor (Vertovec, 2010: 86). Bu nedenle Steven Vertovec, süper çeşitliliğe atıfta bulunarak, öncelikle, daha fazla insanın daha fazla yerden göç etmesine ek olarak, son yıllarda Birleşik Krallık'ta göç modelleri aracılığı ile önemli yeni bağlantıların ve değişkenlerin etkileşimlerinin ortaya çıktığı gerçeğinin altını çizmek istemiştir (Vertovec, 2007: 1025). O, göçmenlerin göç ettikleri toplumlardaki bu çeşitlilikleri vurgulamak, onların karmaşık doğalarını açıklamak ve sürekli gelişen küreselleşmiş sosyal gerçekliğimizi zihnimizde canlandırmak için süper çeşitliliği kavramsal ve kuramsal bir araç olarak önermiştir (Weil, 2019: 3).

Küresel göçteki değişimlerin meydana getirdiği dönüşümleri ele alan süper çeşitlilik kavramı, 2005'de Vertovec tarafından ilk kez ortaya atıldığından bu yana büyük ilgi görmüştür. Kavramın 2007'de detaylandırıldığı "Etnik ve Irk Araştırmaları" makalesi dergi tarihinde en çok alıntı yapılan ve atıf alan makalesi haline gelmiştir. Ayrıca bu kavram, doğal olarak sosyoloji ve göç alanındaki çalışmaları içerse de kavrama diğer sosyal bilimler (hukuk, ekonomi, demografi, işletme çalışmaları, şehir planlaması, dilbilim, eğitim, sosyal hizmet ve sağlık) alanında da sıkça başvurulmaktadır. Diğer yandan süper çeşitlilik, aynı zamanda kamu politikası çalışmalarının önemli bir özelliği, yeni kentsel politika yaklaşımlarının temel taşı ve odak noktası olarak ortaya çıkmıştır (Meissner, & Vertovec, 2015: 541).

Vertovec, göçmen özelliklerinin daha karmaşık hale geldiği yolları vurgulamak için süper çeşitlilik terimini ortaya koyarken, önceki eğilimlere ve anlayışlara yanıt olarak geliştirilen mevcut Birleşik Krallık politikasının bu karmaşıklığa yeterince yanıt veremediğini belirtti (Grosfoguel, 2018: XI). Bu nedenle günümüzün süper çeşitliliğinin yalnızca daha fazla ülke, etnik kimlik, dil ve dinden ibaret olmadığının farkına varılması gerektiğini belirtti. Günlük sosyal etkileşimleri ve entegrasyon süreçlerini etkileyen başka göçmen özellikleri de olduğunu iletti. Örneğin, daha önceki göç dalgalarıyla karşılaştırıldığında, yeni göçmenler daha çeşitli nedenlerle ve daha geniş kanallar aracılığıyla gelmişlerdir. Bir göçmenin göç kanalı ve sonrasındaki yasal statüsü çok önemli olabilir çünkü bunlar çalışma yeteneklerini, ne tür bir konut bulabileceklerini ve hangi kamu hizmetlerini kullandıklarını doğrudan etkiler. Bu kanallar ve yasal kategoriler son yıllarda çoğaldı ve daha karmaşık hale geldi (Vertovec, 2005).

kili olduğunu belirlemek için yararlı bir araç sağlayabilir. (5) Çeşitliliğin evrenselliği konusunda fikir verebilir ancak aynı zamanda ırk ve önyargı gibi önemli faktörlerin zayıflaması riskini de taşıyabilir.

Yine Amerikan Coğrafyacılar Birliği'nin 2013 yılında Los Angeles'ta düzenlenen yıllık konferansında, "süper çeşitlilik ve kentsel çok kültürlülük" konusunda bir oturum gerçekleştirilmiştir. Sarah Neal ve Allan Cochrane tarafından düzenlenen oturumda, süper çeşitlilik kavramının artık 21. yüzyılın bu yeni çok kültürlü durumunu yakalamak ve tanımlamak için sosyolojik bir perspektif sunduğu belirtilmiştir (Meissner, & Vertovec, 2015: 541).

Bunların dışında süper çeşitlilik kavramına eleştirel yaklaşanlarda olmuştur. Bu konuda Aneta Pavlenko, akademik markalaşmanın bir örneği olarak gördüğü süper çeşitlilik kavramının kullanımıyla ilgili bazı önemli endişeleri dile getirmiştir. Bunlar: (1) Süper çeşitlilik ile basit çeşitlilik arasında ayrım yapacak net kriterlerin olmaması nedeniyle kavram belirsiz olma eğilimindedir; (2) kavramında ima ettiği gibi küresel göçler ile çeşitlilikte, zaman içinde gerçekten artış görülmedi ve (3) süper çeşitlilik, geçmişten radikal bir kopuşu, daha önceki, daha az aşırı çeşitliliğe sahip toplumlarla ilgili mevcut eğilimlere yönelik bir tür istisnailiği ima eder ve bu, tarihsel analizle sınırlandırılamaz (Grosfoguel, 2018: XI). Ayrıca süper çeşitlilik, bazı akademisyenler tarafından daha önceki teorik kesişimsellik kavramlarını gözden kaçırdığı gerekçesiyle de eleştirilmiştir (Meissner, & Vertovec, 2015: 545).

KAYNAKÇA

- *Grosfoguel, R. (2018). Foreword. in Galician Migrations: A Case Study of Emerging Super-diversity, R. DePalma, & A. Pérez-Caramés (Eds.), (pp. v–viii). Springer.*
- *Meissner, F., & Vertovec, S. (2015). Comparing Super-diversity. Ethnic and Racial Studies, 38(4), 541–555.*
- *Vail, S. (2019). Super-Diversity Among the Baghdadi Jevs of India. in The Baghdadi Jews in India: Maintaining Communities, Negotiating Identities, and Creating Super-Diversity, Shalya Wail (Ed.), (pp. 3-20). London: Routledge.*
- *Vertovec, S. (2007). Super-diversity and Its Implications. Ethnic and Racial Studies, 30(6), 1024–1054.*
- *Vertovec, S. (2005). Opinion: Super-diversity Revealed. BBC News, September 20. http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/4266102.stm.*
- *Vertovec, S. (2010). Towards Post-multiculturalism? Changing Communities, Conditions and Contexts of Diversity. International Social Science Journal, 61(199), 83–95.*
- *Vertovec, S. (2017). Talking Around Super-diversity. Ethnic and Racial Studies, 1–15.*
- *Wessendorf, S. (2014). Commonplace Diversity: Social Relations in a Super-Diverse Context, Palgrave Macmillan UK. Global Diversities.*

Ş

ŞARTLI MÜLTECİ

Yıldız ATMACA
Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi, yildizatmaca@yyu.edu.tr

Göç olgusu, stratejik göç politikalarının ifadesinde birbirinden farklı kavramlarla birlikte anlatılmaktadır. Bu kavramlardan bir tanesi de şartlı mültecidir. Şartlı mülteci, göç olgusunu harekete geçiren en önemli aktörler arasındadır. Şartlı mülteci olabilmek, mücbir bir felaket sonucu zor durumda kalan bireyin bireysel başvurusunu gerektirmektedir. Bu başvuru bireysel olabileceği gibi kitlesel bir grup halinde olabilmektedir.

Mülteci, bir kavram olarak 1951 yılında Cenevre'de hukuki düzenlemelerin ele alındığı bir sözleşmenin 1. Maddesinde yer almıştır. Bu maddede mülteci, "ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen" kimse veya kimseler topluluğu olarak tanımlanmıştır (United Nations, 1951). Cenevre sözleşmesinde mültecilerin ayrıca ele alınması, mültecilerin uluslararası hukukta da tanımlandığını ve Birleşmiş Milletler'in de koruması altında olduğunu göstermektedir (Bulut ve Bimay, 2020:12).

Türkiye, Cenevre Sözleşmesini mekân bağlamında öne sürülen seçme hakkını ileri sürerek "coğrafi kısıtlama" ile kabul etmiştir. Bu kısıtlamasını da 1967 tarihli "Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol" den sonra da devam ettirmiş ve "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" in 3. Maddesinde bulunan "mülteci" tanımının başına "Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle…." ile devam eden bir cümle eklenmiştir. Avrupa dışında meydana gelen olaylar sebebi ile mülteci vasfına özel kriterleri taşıdığını ileri sürerek üçüncü ülkelere iltica etme talebi ile Türkiye'den uluslararası koruma talebinde bulunan kişiler ise "şartlı mülteci" adıyla tanımlanmaktadır. Şartlı mültecilerin, başka bir ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye'de kalmasına müsaade edilir (Göç İdaresi Genel Başkanlığı, 2023). Bu anlamda şartlı mültecileri uluslararası korumadan faydalanan yabancı statüsündeki kişiler olarak tanımlamak mümkündür (Kaypak vd., 2017:1184).

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma (YUKK) Kanunu'nun ilgili maddesinde şartlı mülteciler, Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı veya bu tür olaylar sonu-

cu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişidir" şekliyle tanımlanmaktadır (YUKK, 2013: md. 62). Belirtilen "vatansız kişiler" in gereken şartları taşımaları sonucunda şartlı mülteci statüsünü kazanacakları ilgili maddede vurgulanmaktadır. Yapılan her iki tanım, hem yabancı hem de vatansız kişi kavramlarını ön plana çıkarmaktadır.

KAYNAKÇA

- *Bulut, Y.,Bimay, M. (2020). "Göçe İlişkin Kavram ve Kuramlar". Yerel, Ulusal ve Küresel Boyutlarıyla Göç ve Mülteci Sorunu. (Ed. Yakup Bulut, Soner Akın). Çizgi Yayınevi. Konya.*
- *Göç İdaresi Genel Başkanlığı (2023). https://www.goc.gov.tr/sartli-multeci (Erişim Tarihi: 01.01.2023)*
- *Kaypak, Ş., Bimay, M., Yılmaz, V. (2017). Uluslararası Göç ve Mülteci Sorunlarının Çözümünde Yerel Yönetimlerin Rolü: Batman Örneği. Fırat Üniversitesi. Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu. Elazığ.1180-1195*
- *United Nations (1951), "The Refugee Conventıon, 1951", http://www.unhcr.org/4ca34be29.pdf (29.09.2023).*
- *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) (2013). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf*

TANINMA

Selim BOZDOĞAN
Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, İİBF SBKY, Bitlis. selimbzdogan@gmail.com orcid: 0000-0001-8852-8974

Etimolojik olarak 'tanımak, bilmek, algılamak' anlamına gelen "tanınma" kavramı, "bir şeyin veya birinin kimliğini veya değerini kabul etme" anlamında kullanılır (Schweiger, 2021: 4). Tanınma kelimesi; sosyal, kültürel ve politik bağlamlarda kullanılan bir kavramdır. Genellikle bir kişinin veya grupların kimliklerinin veya haklarının kabul edilmesiyle ilgilidir.

Bireylerin insan haklarına saygı gösterilmesi, farklı kültürel kimliklerin ve değerlerin kabul edilmesi (Taylor, 2014) veya toplumsal adaletin sağlanması için (Fraser, 2003: 9) tanınmanın gerekli olduğunu savunan bir dizi normatif teori ve yaklaşım bulunmaktadır. Özellikle Axel Honneth, Nancy Fraser ve Charles Taylor gibi düşünürler, tanınma teorisi konusunda önemli yaklaşımlar ortaya atmışlardır (Ingram, 2021: 20).

Axel Honneth'in (1995) tanınma teorisi, kişilerin ve grupların insan onurunu ve kimliklerini kazanmalarının, başkaları tarafından tanınma ve saygı görmelerine dayanır. Ona göre, bireylerin sosyal tanıma ve saygı görmeye olan ihtiyacı temel bir insan ihtiyacıdır (Honneth, 1995: 167).

Nancy Fraser (2003), tanıma ve yeniden dağıtım arasındaki ilişkiyi inceleyen bir perspektif sunar. Ona göre, toplumsal adalet hem ekonomik kaynakların adil bir şekilde dağıtılmasını hem de farklı kültürel kimliklerin ve grupların tanınmasını gerektirir (Fraser, 2003: 88).

CharlesTaylor (2014) ise tanınmayı kimlik çerçevesinde tartışır. Ona göre, bireylerin kimliği, toplumları tarafından tanıma ve değer verme süreçleriyle şekillenir: "… evrensel olarak var olan bir şeyi –herkesin bir kimliği vardır- hak ettiği yere ancak herkesin kendine özgü yanını kabul ettiğimiz zaman oturtmuş oluruz" (Taylor, 2014: 59). Bu yüzden tanınma, eşit haysiyet ilkesinin bir gereğidir.

Tanınma talep eden gruplardan biri göçmenlerdir. Göçmenlerin tanınma talebi, gittikleri toplumlarda kabul edilme, haklarının korunması ve kimliklerinin saygı görmesi için yürüttükleri çeşitli mücadeleleri ifade eder (Schweiger, 2021: 2). Bu tanınma talebi, cinsiyet ilişkilerinden ekonomik adalete ve geleneksel kültürel yaşama kadar uzanır.

Göçmenlerin kendi kültürel kimliklerini koruma ve ifade etme hakkı önemlidir. Göçmenler; gelenekleri, dilleri ve kültürel uygulamalarıyla tanınmayı ve bu kimliklerini yeni toplumlarında sürdürmeyi savunurlar (Wenden, 2007). Göçmenler, toplumlarında eşit haklara sahip olma mücadelesi verirler. İş, eğitim, sağlık hizmetleri ve diğer temel sosyal ve ekonomik haklar konusundaki eşitsizliklere karşı mücadele ederler (Nicol, 2004). Ayrıca, çalışma koşullarının düzeltilmesi ve adil ücretler için de çaba sarf ederler.

Göçmenler, hukuki olarak tanınmak ve yasal statülerinin korunmasını talep ederler. Özellikle mülteciler, sığınma başvurularının kabul edilmesi ve koruma sağlanması için hukuki mücadeleler yürütebilirler (Nicol, 2004). Göçmenlerin yasal olarak kabul edilmeleri, haklarının korunması açısından kritik öneme sahiptir. Diğer yandan göçmenler, yeni toplumlarına entegre

olma ve toplumun bir parçası olma mücadelesi verirler. Dil öğrenimi; eğitim, iş bulma ve yerel toplum içinde aktif rol oynama, entegrasyon süreçlerinin bir parçasıdır.

KAYNAKÇA

- *Fraser, N. (2003). Social Justice in the Age of Identity Politics: Redistribution, Recognition, and Participation. Nancy Fraser and Axel Honneth (Edt.). Redistribution or Recognition? A Political-Philosophical Exchange (pp. 7-108). (Joel Galb, James Ingram, and Christiane Wilke, Trans.). London: Verso.*
- *Honneth, A. (1995). The Struggle for Recognition The Moral Grammar of Social Conflicts. Cambridge: The MIT Press.*
- *Ingram, D. (2021). What an Ethics of Discourse and Recognition Can Contribute to a Critical Theory of Refugee Claim Adjudication: Reclaiming Epistemic Justice for Gender-Based Asylum Seekers. Gottfried Schweiger (Edt.). Migration, Recognition and Critical Theory (pp. 20-46). Cham: Springer.*
- *Nicol, A. (2004). Between Immigration and Policing:Cross Recognition. European Law Journal. 10 (2), 171–181.*
- *Schweiger, G. (2021) Recognition and Migration: A Short Introduction. Gottfried Schweiger (Edt.). Migration, Recognition and Critical Theory (pp. 1-18). Cham: Springer.*
- *Taylor, C. (2014). Tanınma Politikası. Amy Guttmann (Haz.). Çokkültürcülük: Tanınma Politikası (s. 46-93). (Yurdanur Salman, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.*
- *Wenden, C. W. (2007). Immigration and Cultural Rights: political recognition and cultural acceptance. Museum International. 59 (1/2), 24-29.*

TARİHSEL YAPISALCI YAKLAŞIM

Ayşegül BOSTAN
Dr., Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve Bölgesel Çalışmalar, İstanbul, abostan@msu.edu.tr, orcid: 0000-0002-8731-2757.

Tarihsel yapısalcı yaklaşım 1970'lerde neo-klasik göç yaklaşımlara tepki olarak ortaya çıkmıştır. Marksist politik ekonomiden esinlenen bu yaklaşım göçün tarihsel nedenlerine bakılması ve devletin rolünün göz önünde bulundurulması gerektiğinin altını çizmektedir (Köftürcü, 2017).

İnsanların neden göç kararı aldığına dair açıklama sunan tarihsel yapısalcı yaklaşım 1970 ve 1980'lerde göç çalışmalarına hâkim bir yaklaşım olmuştur. Kapitalist düzen sonucu meydana gelen insanlardaki yer değiştirme hareketleri ve doğal büyümenin bozulmasıyla birlikte göçün kaçınılmaz olduğunu savunmaktadır. Çünkü küresel kapitalizmin yayılmasıyla bir türlü çözülemeyen yapısal koşullar nedeniyle insanların göç etme kararı aldıklarını ifade etmektedir. Bir nevi "sefaletten kaçış" olarak görülen bireylerin göç etme kararının kalkınamamış ülkelerde yaşanan, bir türlü çözülemeyen ve giderek de artan problemler neticesinde alındığını savunmaktadır (Lencho, 2017).

Bu yaklaşım bir yandan küresel kapitalizmin yayılması diğer yandan işsizliğin ve nüfus yoğunluğun giderek artmasıyla geleneksel yöntemlerle geçimlerini sağlayan kırsal nüfusun kendi köklerinden kopartılarak kente göç etmesi ve burada kentli proletaryaya dönüştüğünü ifade eder. Bu iç göçe neden olur. Sonrasında eğitimli ve nitelikli işgücüne sahip insanların sayısının artması ve bu nitelikli işgücünün istihdam edilememesi ve gelişmemiş

ülkelerin kapitalist düzene ayak uyduramaması neticesinde bir dış göç başlamaktadır. Bu dış göç ise az gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerdeki eğitimli ve nitelikli işgücüne sahip bireylerin gelişmiş ülkelere doğru göç etmesidir. Böylelikle az gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerde yetişen nitelikli işgücü gelişmiş ülkelere kaptırılır (Yavan, 2019; De Haas, 2008; Castles ve Miller, 2008).

Tarihsel yapısalcı yaklaşım beyin göçüne neden olan bu durumu kapitalist üretim sisteminin kurmuş olduğu bu dünya düzeninde yaşayan bireylerin kişisel tercihlerinden dolayı değil de dünyada var olan ekonomik ve siyasi yapıdan kaynaklı olduğunu ifade eder. Böylelikle yıllarca eğitime yatırım yapmış az gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerde yetişen bireylerin bu dış göçüyle kapitalist ülkelerin işgücü açığı kapatılmış olunur (De Haas, 2008; Castles ve Miller, 2008).

Bu beyin göçüyle zaten kapitalist düzenin az gelişmiş ve gelişmemiş ülkelere dayattığı dezavantajlı durumu daha da kötüleştirmektedir. Çünkü değerli emek gücünü kaybeden az gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler gelişmiş ülkelere daha da bağımlı hale gelir. (Lencho, 2017).

Politik ve iktisadi güç dağılımının eşit olmadığını savunan tarihsel yapısalcı yaklaşım bireylerin kaynaklara yönelik erişiminde de eşitsizlikler olduğunu ve kapitalizmin dünya üzerinde yayılmasıyla birlikte bu eşitsizliğin giderek pekiştiğini ve genişlediğini söylemektedir. Her ne kadar iktisadi gelişmeye ve modernleşmeye yönelik hamleler yapılsa da küresel yapı az gelişmiş ülkeleri dezavantajlı duruma hapsetmiştir. Bu sebeple de göçü bireyin seçimleri üzerinden açıklamaya çalışan neoklasik göç teorilerine karşın tarihsel yapısalcı yaklaşım bireyin göç konusunda özgür bir seçim yapmadığını ve bireyin özgür hareket etme imkânının olmadığını söylemektedir. Bu sebeple de göçün nedenlerini yapısal faktörler üzerine oturtur (Yavan, 2019; Kurekova, 2009).

Devletin göç konusundaki rolüne odaklanmayan ve göçe tarihsel açıdan bakmayan neoklasik yaklaşıma (Güllüpınar, 2012) tepki olarak doğmuş olan tarihsel yapısalcı yaklaşım her ne kadar sosyoekonomik ve siyasi değişimleri göz önünde bulundursa da göç konusuna bütüncül bir açıklama getirememektedir. Örneğin küresel sermayeyi ön plana aldığı için bireyin göç üzerindeki bireysel kararlarını önemsememiştir. Oysa göç etme kararının verilmesinde bireyin de kişisel kararları önemli rol oynamaktadır (Köftürcü, 2017; Wood, 1982).

KAYNAKÇA

- *Castles, S., & Miller, M. J. (2008), Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri, (Çev. B. U. Bal, & İ. Akbulut), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.*
- *De Haas, H. (2010), "Migration and Development: A Theoretical Perspective", The International Migration Review, 44(1), 227-264.*
- *Güllüpınar, F. (2012), "Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme", Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 4, 53-85.*
- *Köftürcü, H. (2017), "Avrupa'da Müslüman-Hıristiyan Bağlamında Göç Olgusu", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(50), 959-965.*
- *Kurekova, L. (2009), Theories of Migration: Critical Review in the Context of the EU East-West Flows, European University Institute Robert Schuman Centre for Advanced Studies, 2010/44.*

- *Lencho, T. R. (2017), "The Potential Contribution of Ethiopian Diaspora in Development: The Presenting Absent Partners", Humanities and Social Sciences, 5(1), 14-25.*
- *Matthei, L. M. (1996), "Gender and International Labor Migration: A Networks Approach", Social Justice, 23(3), 38-53.*
- *Wood, C. H. (1982), "Equilibrium and Historical-Structural Perspectives on Migartion", The International Migration Review, 16(2), 298-319.*
- *Yavan, S. (2019), Uluslararası Göç Hareketleri ile Doğrudan Yabancı Yatırımlar Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.*

TOPLUMSAL HAFIZA

Selim BOZDOĞAN
Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, İİBF SBKY, Bitlis.
selimbzdogan@gmail.com orcid: 0000-0001-8852-8974

Hafıza kelimesi, Arapça *ḥfẓ* kökünden gelen "saklayan, muhafaza eden" anlamında kullanılan *ḥāfiẓat* sözcüğünden türetilmiştir[14]. Türkçede "hafıza" kelimesi, bu Arapça kökenli kelimenin Türkçeleşmiş şekli olarak kabul edilir. Kelime, Türkçede genellikle "bellek, anımsama veya hatırlama yeteneği" gibi anlamlarda kullanılır.

Toplumsal hafıza kavramı ise, bir topluluğun veya toplumun tarihini, kültürünü ve kimliğini oluşturan ve sürdüren kolektif bilgi ve anılar topluluğunu ifade eder (Halbwachs, 2019). Bu kavram, toplumun üyelerinin ortak bir geçmişi paylaştığı ve bu geçmişi hatırladığı bir süreç olarak tanımlanır. Bu süreç aynı zamanda bireyin ve topluluğun kültürel kimliğini ve kültürel hafızasını oluşturur (Assmann, 1995). Çünkü bireysel kimlik, toplumsal hafızayı varsayar. Toplumsal hafıza, bireylerin kimliklerini şekillendiren ve kültürel bağlantılarını güçlendiren bir işleve sahiptir (Ricoeur, 2017).

Hafıza, bireyin ve grubun geçmişini şimdiye bağlayarak devam ettirdiği için göç ve göçmen çalışmaları için önem arz etmektedir. Hafızanın kolektif ve kültürel bir olgu olması temelde göç ve hareketle ilişkilidir (Nyman, 2017: 91). Bu ilişkide yer, önemli bir işleve sahiptir. Christopher Tilley'in (1994: 15) vurguladığı gibi, "kişisel ve kültürel kimlik, yere bağlıdır".

Yer, insanların çevresel ve toplumsal ilişkilerinin gerçekleştiği alandır. Bu yüzden insanların hafızası, bulundukları yerdeki değerlerin ve sembollerin bir toplamını ifade eder. Değer-

14 Hafıza kavramı, https://www.etimolojiturkce.com/arama/haf%C4%B1za (Erişim: 25.09.2023).

ler ve semboller aynı zamanda, toplumsal hafızanın anlambilimsel inşasını sağlayan olgulardır. Bu olgular o yerde yaşayan insanların verili bilgi stoku sağladığı için ancak başka bir yere gidildiğinde bir farkındalık olarak belirmeye başlar (Roberts, 2018: 26). Bu yüzden göç çalışmalarında toplumsal hafızanın önemi, geçmişten şimdiye taşınan hafızanın göçle birlikte yeni yerle nasıl çerçevelendiği sorusunda ortaya çıkmaktadır. Bu soruya; göç süreci, göç yolculuğu ve göç anıları da dâhildir (Marschall, 2018: 4).

Göç çalışmalarında toplumsal hafıza, birbiriyle ilişkili iki boyutta sorunsallaştırılabilir. Birincisi, göçmenlerin gittiği yerde yaşadığı farklı karşılaşma biçimlerinin, bir kendilik kaygısına neden olma sürecidir. Kendilik kaygısı, hem ötekinin kişiye bakışı hem de kişinin kendine bakışının bir toplamıdır. Bu süreç; aşağılık hissetme, ötekileştirme, dışlama ve ayrımcılığa maruz kalma deneyimleri içerir.

Toplumsal hafıza, bir toplumun geçmişini hatırlama, kutlama ve anlama biçimlerini içerdiği için farka dayalı karşılaşmalarla aktifleşen bir olgudur. Diğer yandan bu karşılaşma deneyimleri zamanla, göçmende yeni bir toplumsal hafıza sisteminin oluşmasını sağlar.

İkincisi, toplumsal hafızayı temsil eden sembol ve değerlerin göç edilen yerde sürdürülmesi olayıdır. Her şeyden önce göçmenlerin geçmişlerini ve kültürel miraslarını hatırlayarak kendi kimliklerini ve kökenlerini sürdürme ihtiyaçları, toplumsal hafızalarından ileri gelmektedir. Dolayısıyla toplumsal hafızanın göç edilen yerde sürdürülmesi, genellikle ev içi uygulamalarda ortaya çıkmaktadır (Nyman, 2017: 94).

Diğer yandan aynı toplumsal hafızayı paylaşan göçmenlerin bir araya gelerek dernekler kurması, kültürel faaliyetler yürütmesi, kutlamalar (düğün, kutsal günler vs.) düzenlemesi, toplumsal hafızanın kültürel boyutunu ifade etmektedir.

Literatürde göç, göçmen ve hafıza ilişkisine yönelik en derli toplu inceleme, Irial Glynn ve J. Olaf Kleist (2012) editörlüğün çıkan *Tarih, Hafıza ve Göç* başlıklı derleme çalışmadır. Kitaptaki bölümler; göçmenlerin kimliklerini hatırlama uygulamaları aracılığıyla nasıl müzakere ettiklerini, hafızanın ev sahibi toplumlarda sosyal uyum oluşturmak için nasıl kullanıldığını ve devletin göç politikalarını nasıl bilgilendirdiğini araştırır.

KAYNAKÇA

- *Assmann, J. (1995). Collective Memory and Cultural Identity. Trans: John Czaplicka, New German Critique, 65, 125-133.*
- *Glynn, I., Kleist, J. O. (2012). History, Memory and Migration: Perceptions of the Past and the Politics of Incorporation. London: Palgrave Macmillan Memory Studies.*
- *Halbwachs, M. (2019). Kolektif Bellek. (Çev. Zuhal Karagöz). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.*
- *Marschall, S. (2018). Memory, migration and travel. S. Marschall (Edt.). Memory, Migration and Travel (p. 1-23). New York: Routledge.*
- *Nyman, J. (2017). Displacement, Memory, and Travel in Contemporary Migrant Writing. Leiden: Brill Rodopi.*
- *Ricoeur, P. (2017). Hafıza, Tarih, Unutuş. (Çev. Mehmet Emin Özcan). İstanbul: Metis Yayıncılık.*
- *Roberts, R. (2018). 'Travelling memories': the homemaking practices of skilled mobile settlers. S. Marschall (Edt.). Memory, Migration and Travel (p. 24-44). New York: Routledge.*
- *Tilley, C. (1994). A Phenomenology of Landscape. Places, Paths and Monuments. Oxford: Berg.*

TOPLUMSAL KABUL

Recep BAYDEMİR
Dr., Bağımsız Araştırmacı, recepbaydemir@outlook.com,
orcid: 0000-0002-6263-5242

Arapça *ḳbl* kökünden gelen *ḳabūl,* "alma, benimseme" sözcüğünden alıntıdır. Arapça *ḳabila* "1. yüz yüze geldi, yüzünü döndü, yüzleşti, 2. aldı, benimsedi, direnmedi, misafir etti, konukseverlik gösterdi" fiilinin masdarıdır (Etimolojitürkçe, 2023). Türk Dil Kurumu (TDK) Elektronik Sözlüğü'nde kabul kelimesini, 1. Bir şeye isteyerek veya istemeyerek razı olma 2. Konukları veya işi olanları yanına, katına alma, 3. Sunulan bir şeyi, armağanı alma, 4. Bir öneriyi uygun bulma, 5. Bir yere alınma gibi anlamlara geldiği görülmektedir (TDK, 2023). Özetle, kabul kelimesinin anlamı "benimseme, özümseme, onaylama" gibi çeşitli biçimlerde kullanılmaktadır. Bu anlamda, toplumsal kabul kavramı da bireylerin veya grupların toplum içindeki diğer bireyler veya gruplar tarafından kabul görmesi, onaylanması ve içselleştirilmesi sürecini ifade etmektedir.

Toplumsal kabullenme, "önyargı ve ayrımcılığın olmadığı kabullenme" olarak tariflenebilir. Bu kavram, sosyal dışla(n)ma ötekileştirme, uyum, entegrasyon, asimilasyon, çokkültürlülük, ayrımcılık, önyargı gibi kavramlarla ilintilidir. Sosyal ve kültürel uyum sağlama düzeyi, entegrasyon, sosyal etkileşim, ekonomik katkı, medyanın kullandığı dil ve oluşturduğu imaj, siyasilerin benimsediği politikalar gibi faktörler, toplumsal kabulü hem zorlaştırabilmekte hem de kolaylaştırabilmektedir. Toplumsal kabul kavramı, sosyal bilimlerde uzun süredir ele alınan bir kavramdır. Sosyoloji, psikoloji ve antropoloji gibi disiplinlerde, bireylerin ve grupların toplumsal yerini ve değerini inceleyen çalışmalar bu kavramın gelişimine katkıda bulunmuştur.

Toplumsal kabul, bireylerin veya toplulukların bir düşünce, davranış, öğe ya da kavramı genel olarak kabul edilmiş veya norm olarak görmesi durumudur. Toplumsal kabul, bir bireyin toplum içinde kabul görmesi, sosyal etkileşimlerde bulunması ve genel sosyal normlara uyum sağlamasıyla yakından ilgilidir. Toplumsal kabul, genellikle belli egemen bir toplumun içinde azınlıkta kalan kişi ve grupların egemen toplum tarafından benimsenmesine atıf yapar biçimde kullanılmaktadır. Bu kişi ve gruplar, farklılıklarıyla ön plana çıkmakta ve genellikle toplumun dezavantajlı gruplarını oluşturmaktadırlar. Örneğin, birçok toplumda kadınların ve erkeklerin eşit haklara sahip olması toplumsal olarak kabul edilen bir değerdir. Ancak geçmişte veya bazı toplumlarda bu eşitlik norm olarak kabul edilmemiştir. Özellikle de Ataerkil veya geleneksel toplumlarda, kadınların erkeklerle eşit olması çok da kabul edilen bir durum değildir. Erkek kadına göre daha ön plana çıkar ve daha baskındır. Benzer biçimde, engelliler, lgbti bireyler, göçmenler, mülteciler vs. gibi toplumun dezavantajlı grupları ile bulundukları yerlerde etnik ve dini azınlıkta olanların egemen toplum tarafından kabul edilmesi oldukça önemlidir. Ancak bu grup ve bireylerin bazı toplumlarda kabul edildiğini bazı toplumlarda ise kabul edilmemekle birlikte çeşitli dışlama mekanizmalarına maruz kaldıkları, ötekileştirme, damgalama, asimilasyona uğrama gibi birçok toplumsal ret mekanizmalarıyla mücadele ettikleri görülmektedir. Söz konusu birey ve grupların toplumsal kabulü oldukça zor bir süreci kapsamaktadır. Ancak, zamanla toplumsal değerler ve kabuller değişebilmekte ve evrilebilmektedir.

Toplumsal kabul (social acceptance), toplumsal ret(edilme) (social rejection) kavramının tersidir. Toplumsal kabul, belli bir grubun başka bir grup veya bireyi kendi gruplarına ve ilişkilerine dâhil etmek istediklerinin sinyalini

lenme genellikle tek taraflı olarak anlaşılacak şekilde kullanılmaktadır. Yani, sadece göç eden veya göç etmek zorunda kalan insanların gittikleri yeni yerlerdeki insanlar tarafından kabullenmeleri toplumsal kabul biçiminde kullanılmaktadır. Fakat, göç eden insanların gittikleri yerlerdeki toplumsal normları ve değerleri kabullenmeleri de son derece önemlidir ve çoğu kez göz ardı edilir. Ancak, göç eden insanların yeni yerdeki kabulünün uyum ve entegrasyondan ziyade bir asimilasyon sürecini de çağrıştırdığını belirtmek gerekir. Yine, Baydemir'in yaptığı çalışmada, Şanlıurfalıların, Suriyelileri kabul etmediğini ortaya koymakla birlikte, Şanlıurfalıların kahir ekseriyetinin Suriyelileri kabul etme biçiminde değil, Suriyelilerin bütünüyle kendilerine "ayak uydurması" gerektiğini düşündüklerini orta koymuştur. Suriyelilerin Türkçeyi öğrenmeleri, kendi kültür ve yaşam tarzlarına uyum sağlamaları gerekmektedir. Dolayısıyla aslında bu Suriyelilerin kentte var olabilmeleri için bir zorunluluktur. Bu da demek oluyor ki, "ev sahibi toplum" genel olarak göç eden insanların kendilerine "ayak uydurmalarını" ister. Bir toplumsal kabul olacaksa eğer, ancak bu şekilde olabilir. Dolayısıyla bu kavram sorunludur ve eleştiriye açıktır.

KAYNAKÇA

- *Akıncı, B, Nergiz, A. & Geyik, E. (2015). "Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul", Göç Araştırmaları Dergisi, 1 (2): 58-83 http://www.gam.gov.tr/files/sayi2-2.pdf Erişim Tarihi: 15.09.2023.*
- *Baydemir, R. (2023). "Toplumsal Mekânın Üretimi: Şanlıurfa Şehrinde Suriyeli ve Şanlıurfalıların Karşılaşması", (Doktora Tezi) Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.*
- *Chen, J. M., & Hamilton, D. L. (2015). Understanding Diversity: The Importance of Social Acceptance. Personality and Social Psychology Bulletin, 41(4), 586-598.*
- *DeWall, C. N., & Bushman, B. J. (2011). Social Acceptance and Rejection: The Sweet and the Bitter. Current Directions in Psychological Science, 20(4), 256-260. https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0963721411417545 Erişim Tarihi: 15.09.2023.*
- *Erdoğan, M. M. (2014). "Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum", Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırma Merkezi https://www.academia.edu/11575259/Syrians_in_Turkey_Social_Acceptance_and_Integration_T%C3%BCrkiyedeki_Suriyeliler_Toplumsal_Kabul_ve_Uyum Erişim Tarihi: 15.09.2023.*
- *Erdoğan, M. M. (2015). Türkiye'ye Kitlesel Göçlerde Son ve Dev Dalga: Suriyeliler. Türkiye'nin Göç Tarihi-14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler, içinde, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss.315-347.*
- *Etimolojitürkçe, (2023). https://www.etimolojiturkce.com/arama/kabul Erişim Tarihi: 15.09.2023.*
- *Sezgin, A. A. ve T. Yolcu (2016). "Göç ile Gelen Uluslararası Öğrencilerin Sosyal Uyum ve Toplumsal Kabul Süreci", Humanitas, 4 (7): 417-436.*
- *TDK, (2023). "kabul", Türk Dil Kurumu Elektronik Sözlüğü, https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 15.09.2023.*
- *Yıldırımalp, S., İslamoğlu, E., & İyem, C. (2017). Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, (2), 107-126. https://dergipark.org.tr/en/pub/bilgi-sosyal/issue/36462/413193 Erişim Tarihi: 15.09.2023.*

TOPTAN DIŞLAMA

Murat DİNÇ
Doktora Öğrencisi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, mdincc@yahoo.com, orcid: 0000-0002-7134-5941.

Toptan dışlama kavramına geçmeden önce toptan ve dışlama kavramlarının ayrı ele alınması konunun anlaşılması açısından daha iyi olacaktır. Toptan, kelime anlamı olarak toplu şekilde, bütünüyle, tamamıyla anlamlarına gelmektedir (Ayverdi, 2010: 1263; Parlatır, Gözaydın, Zülfikar, Aksu, Türkmen & Yılmaz, 1998: 579). Dışlama ise farklılıklardan kaynaklanan yok sayma, dışta bırakma, reddetme, ötekileştirmedir (TDK, 2023; Püsküllüoğlu, 2002: 167). Bu ifadelerden hareketle toptan dışlama kavramı; bir bireyin ya da bir toplumun sahip olduğu farklılıklardan dolayı diğer bir topluluğu yok sayması, reddetmesi, ötekileştirmesi anlamına gelir. Toptan dışlamaya maruz kalan gruplar, bulundukları yerdeki toplumla bağlarını yitirmekte, sosyal hayata dahil olamamakta ve üretim faaliyetlerinden uzak kalmaktadır. Toptan dışlamada adaletsiz uygulamalarla, insan hakları ihlalleriyle, ayrımcılıkla ve ötekileştirmeyle karşılaşılabilmektedir. Bu yönüyle toptan toplumun beraber yaşama kültürüne, toplumsal uyum, aidiyet, barış ve huzuruna büyük zararlar vermektedir. Bu durum toptan dışlamaya maruz kalan grupları harekete geçirerek sosyal adalet ve eşitlik mücadelesine yönlendirmektedir (Hatipler, 2019: 40-43). Toptan dışlama hem resmi hem gayriresmi ilişkileri kapsamakta, ülkelerin ekonomik, siyasal, kültürel vb. yapılarını etkilemektedir (Aykaç, 2020: 86).

İnsanlar bir arada yaşamaya başladığından beri yaşadığı her yerde, her dönemde toptan dışlama olgusuyla karşılaşılmıştır. Toptan dışlamada birden fazla taraf bulunmaktadır. Bu olgunun bir tarafında dışlayanlar yer alırken diğer tarafında toptan dışlananlar yer almaktadır (Solak & Teközel, 2019: 294).

Toptan dışlama olgusunun meydana gelmesinde etnisite, din, kültür, cinsiyet vb. unsurlar önemli yer tutmaktadır. Özellikle etnik, dinsel ve kültürel farklılıklar ve cinsel yönelimler toptan dışlama sürecinde etkili olmaktadır. Adalet, eşitlik, kapsayıcılık gibi kavramların içselleştirilerek toplumsal bilincin geliştirilmesi ve farklılıkların kavranması toptan dışlama olgusuna karşı önemli bir güç teşkil etmektedir. Toptan dışlama olgusu göçle ilişkili olarak da meydana gelebilir. Göç alan ülkedeki insanların göç edenlere yönelik algısı ve bakış açısı toptan dışlama sürecinde etkilidir. Özellikle yoğun ve uzun süreli göç alan ülkelerde kaynakların azalması, suçların artması vb. durumlar meydana gelmektedir. Buna bağlı olarak göç alan ülkede göç edenlere yönelik toptan dışlama olgusu gelişim göstermektedir (Yıldırım Aykurt, 2020: 442).

Toptan dışlama genel olarak gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha fazla görülse de gelişmiş ülkelerde de meydana gelebilir. Ancak toptan dışlamanın derinliği farklılık göstermekte, zamana ve mekâna göre değişmektedir. Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde toptan dışlama çok daha derinden yaşanır (Tartanoğlu, 2010: 11).

Ulus devletlerin kuruluş ve gelişim süreçlerinde pek çok kez toptan dışlama olgusu meydana gelmiştir. Ulus devletlerde homojen bir toplumsal yapının hedeflenmesi ülkede yaşayan farklı etnik grupları toptan dışlamaya, ayrımcılığa ve asimilasyona maruz bırakmaktadır. Hatta bu durum soykırıma varabilecek olaylara bile neden olabilir. Küçük etnik grupların uzun süreli olarak toptan dışlamaya maruz kalması mümkündür. İkinci Dünya Savaşı döneminde Almanya'da yaşayan Yahudiler ya

da dünya geneline yayılmış olan Çingeneler bu duruma örnek gösterilebilir. Özellikle Çingeneler her dönem toptan dışlama olgusunu en derinden yaşayan gruplar olmuştur. Çünkü Çingeneler yaşadıkları her toplumda ayrımcılığa maruz kalmış ve öteki olarak görülen gruplar haline gelmiştir. Büyük etnik grupların toptan dışlamaya maruz kalma süreci küçük gruplara göre farklıdır. Özellikle coğrafi bir bölgede yoğunluk kazanarak bölgesel hale gelen büyük etnik grupların toptan dışlamaya maruz kalması oldukça güçtür (Castles & Miller, 2008: 58; Castles, De Haas & Miller, 2014: 65-66). Çokkültürlü olma bilincinin yerleşmediği ya da ulusal menfaatlerin ön planda tutulduğu ülkelerde farklı etnik gruplar uyum açısından pek çok zorlu süreç yaşamaktadır. Bu gruplar uyum konusunda yetersiz oldukları gerekçesiyle toptan dışlamaya maruz kalma tehdidi altındadır (Abadan-Unat, 2002: 325).

KAYNAKÇA

- *Abadan-Unat, N. (2002), Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.*
- *Aykaç, A. (2020), Toplumsal Dışlamanın Sosyolojik Zeminleri, Toplum ve Hekim, 35(2), 85-94.*
- *Ayverdi, İ. (2010), Misalli Büyük Türkçe Sözlük: (Kubbealtı Lugatı). Seçil Ofset Baskı, İstanbul.*
- *Castles, S., & Miller, M., J. (2008), Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. (Çev. B. U. Bal & İ. Akbulut), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.*
- *Castles, S., De Haas, H., & Miller, M., J. (2014), The Age of Migration: International Population Movements in The Modern World, Palgrave Macmillan Publications, Basingstoke.*
- *Hatipler, M. (2019), Boyut ve Etkenleriyle Sosyal Dışlanmanın Yoksullukla Karşılaştırmalı İlişkisi, Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 21(1), 39-77.*
- *Parlatır, İ., Gözaydın, N., Zülfikar, H., Aksu, T., Türkmen, S., & Yılmaz, Y. (1998), Türkçe Sözlük: 2, K-Z, TDK (Türk Dil Kurumu) Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu Yayınları TTK (Türk Tarih Kurumu) Basım Evi, Ankara.*
- *Püsküllüoğlu, A. (2002), Öz Türkçe Sözlük, Arkadaş Yayınevi, Ankara.*
- *Solak, Ç., & Teközel, M. (2019), Sosyal Dışlanma Olgusu Üzerine Genel Bir İnceleme, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(4), 293-315.*
- *Tartanoğlu, Ş. (2010), Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası, Sosyoloji Konferansları, (42), 1-13.*
- *TDK. (2023), Dışlamak, 29.09.2023 tarihinde TDK (Türk Dil Kurumu) Elektronik Sözlük: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alınmıştır.*
- *Yıldırım Aykurt, A. (2020), 21.Yüzyıl'da Sosyal Sorunlar ve Dezavantajlı Gruplar, Journal of Awareness, 5(3), 427-448.*

TRANSİT GÖÇMEN

Hakan Sezgin ERKAN
Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Nişantaşı Üniversitesi İİSBF Uluslararası İlişkiler (İngilizce), İstanbul, hakansezgin.erkan@nisantasi.edu.tr, orcid: 0000-0002-6204-8689.

Sanayi Devrimi ile birlikte göç önceki dönemlerinden farklı bir boyuta geçmiştir. Göçün sebeplerinin daha çok güvenlik ya da gıdaya erişim olduğu önceki dönemin aksine Sanayi Devrimi sonrasında göç ekonomik olarak az gelişmiş bölgelerden çok gelişmiş sanayi merkezlerine doğru gerçekleşen bir olgu halini almıştır. Her ne kadar çatışmadan, siyasi baskıdan ya da iç savaştan kaçmak amaçlı göçler de olsa da Sanayi Devriminden 21. yüzyıla kadar geçen sürede ekonomik gelişmişlik düzeyleri arasındaki makasın da açılmasıyla birlikte göç etmenin en temel amacı daha iyi hayat şartlarına sahip olmak için ekonomik olarak gelişmiş ülkelere göç etmek olmuştur (Erkan, 2018: 599-604).

II. Dünya Savaşı sonrasında işgücüne ihtiyacı vesilesiyle sınırlarını açan gelişmiş ülkelerin 21. yüzyılda küreselleşme ile birlikte sınırları kapatması sonucunda gelişmiş ülkelere doğru göç etmek isteyen birçok göçmen farklı yollar aramaya başlamışlardır. Bu durum ekonomik olarak gelişmiş ülkelerin sınır güvenliklerini arttırmasına ve göçü zorlaştıran yasal düzenlemeler geliştirmelerine sebep olmuştur. Ekonomik olarak az gelişmiş ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki farkın daha da artmasıyla birlikte göç dalgaları da aynı oranda artmaya başlamıştır.

Göç regülasyonlarının katılaştırılması ve gelişmiş ülkelerin düzensiz göçü engellemek için bir arada işbirliği içinde hareket etmesiyle birlikte de transit göç ve transit göçmen kavramları ortaya çıkmıştır. Bir coğrafyadan başka bir coğrafyaya gitmek için yola çıkan ve bunu gerçekleştirmek için de iki lokasyon arasında bir konuma geçici bir süre göç eden göçmenlere transit göçmen adı verilmiştir. Transit göçmenler asıl hedefe daha yakın ve geçişin daha kolay olduğu ara lokasyona giderek asıl hedeflerine geçişini kolaylaştırmayı ya da bu geçişe bir yol bulmayı ümit etmektedirler.

Transit göçmen, göçe başladığında göç eyleminin geleceği ile ilgili en az kontrole sahip olan göçmen çeşitlerinden birisidir. Transit göçmenin mensup olduğu sosyal sınıf da gerçekleştirmek istediği göç için oldukça önemli rol oynamaktadır. Genellikle turist vizesi ile göç hareketine başlayan transit göçmen kendisini yatırımcı, iş insanı ya da gerçekten turist olduğuna yerel otoritelere ikna etmek zorundadır. Bununla birlikte eğer doğrudan çalışma vizesi için başvuruyorsa da gitmek istediği ülkedeki ara durağın da kriterlerini karşılamak zorundadır. İşçi olarak daha gelişmiş ülkelere gitmek isteyen birçok göçmen gerekli kriterleri sağlayamadıklarından ana lokasyona yakın olan coğrafyaya gelerek buradan kaçak yollarla geçme şansını denemektedirler. Kaçak yolları kullanmak isteyen transit göçmenlerin ortak noktası ise maddi güçlerinin yetersiz olmasıdır (Düvell, 2014: 218-219).

Transit göçmen kavramı, düzensiz ve kaçak göçmenin bir alt kategorisi olarak kabul edilmekle birlikte özellikle transit ülke için yerleşik göçmene dönüşme olasılığı da bulunmaktadır. Gitmek istedikleri esas ülkeye kabul edilmeyen ya da kaçak yollarla geçerken yakalanan göçmen transit ülkeye geri dönmek zorunda kalmaktadır. Gelişmiş ülkelerin göçmen regülasyonlarını sıkı tutması ve kaçak göçmen istememesinden ötürü de transit ülkelere transit göçmenlerle mücadele etmesi ile ilgili sorumluluk yüklemek ve mücadele etmelerini istemektedirler (Düvell, 2008: 2-3).

Bununla birlikte göçmen de her zaman isteği dâhilinde transit göçmen olmayabilmektedir. Bazı durumlarda kaçak bir şekilde hedef ülkeye giderken insan kaçakçıları tarafından dolandırılmak ya da göç araçlarının zarar görmesi sebebiyle göçmen ara lokasyondaki ülkelerden birine gitmek zorunda kalabilmektedir. Bu durumda da göçmen, transit göçmen olarak kabul edilmektedir. (Brewer & Yükseker, 2005: 8).

KAYNAKÇA

- *Brewer, K. T., & Yükseker, D. (2005). The unending migration process: Survival strategies of African migrants in Istanbul."Waiting" to leave for Europe. IMILCO Workshop. İstanbul: International Migration, Informal Labour and Community in Europe: Swedish-Turkish Initiative for Research and Policy.*
- *Düvell, F. (2008). Transit, Migration and Politics Trends and Constructions on the Fringes of Europe. Liège: IMISCOE.*
- *Düvell, F. (2014). Transit Migrations in the European Migration Spaces: Politics, Determinants and Dynamics. F. Düvell, I. Molodikova, & M. Collyer içinde, Transit Migration in Europe (s. 209-236). Amsterdam : Amsterdam University Press.*
- *Erkan, H. S. (2018). Transformation of Migration Rules from Local to Global. Border Crossing, 8(2-SI), 599-604.*

U

ULUS - ÖTECİLİK (ULUSAŞIRICILIK)

Zahide ERDOĞAN
Doç. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Ankara, zahide.rdgn@gmail.com, orcid: 0000-0002-0253-9355.

Uluslararası göç, kişilerin bir ülkenin ulusal sınırını geçerek başka bir ülkenin ulusal sınırından girmesi ve o ülkeye yerleşmesi ile başlamakla birlikte, göç bu aşamada sonuçlanmamakta ve hem yerleşilen ülkede hem de göç edilen ülkede bazı süreçleri de içermektedir. Bu kapsamda ulus-ötecilik (ulusaşırılık) kavramı asimilasyon, entegrasyon, uyum süreçlerini etkilemekte ve bu kavramlarla birlikte tartışılmaktadır.

Chicago Okulu sosyologları tarafından geliştirilen asimilasyon kavramı 1960'lı yıllara kadar sorgulanmazken, zaman içinde düz çizgi asimilasyondan parçalı asimilasyona geçiş olmuş ve yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Kavram ilk kez 1916 yılında Randolph Bourne tarafından ABD'li göçmenleri tanımlarken kullanılmış, 1970'li yıllarda ekonomistler ve daha sonra diğer sosyal disiplinler kavramı ülkeler arasında hareket eden insan, bilgi ve mal akışını tanımlamak için kullanmaya başlamıştır (Kasun, 2017: 3). Gordon (1964) kültürel, yapısal, davranışsal asimilasyonu tanımlarken göçmenin farklı düzeydeki ilişkilerinin bu süreci etkilediğini, Portes ve Zhou (1993) parçalı asimilasyon teorisinde asimilasyonun düz çizgi biçiminde gelişmediğini ve göçmenin etnik kökeni, etnik topluluktaki ağlarla sağlanan kaynakları, sosyo-ekonomik statüsü gibi bileşenlerden etkilendiğini ortaya koymuştur. Göçmenin köken ülke ile bağlarını koruduğunun anlaşılması ile birlikte 1990'lı yıllarda sosyal bilimlerde "ulus-ötecilik" kavramı yoğun bir biçimde yer almaya başlamıştır (Portes vd., 1999; Glick Schiller vd., 1992; Vertovec, 2009). Ortaçağda Avrupa'da Venedikliler, Cenevizliler tarafından kurulan yabancı yerleşim bölgeleri ekonomik ulus-öteciliğin ilk biçimleri olarak da görülebilir (Portes vd., 1999). Uluslararası göçün artması ile birlikte teknolojinin gelişmesiyle ulaşımın ve iletişimin kolaylaşması, internet sayfaları, göçmen kuruluşların artması, uydu yayınları, işçi dövizlerinin artması, devletlerin göçmenlerle ilgili politikaları (Vertovec, 2009:14-15) gibi hususlar yeni ulus-öteciliğin gelişmesini ulus-ötesi bağların kurulması ve korunmasını kolaylaştırmıştır. Ulus-ötecilikle ilgili pek çok alanda çalışma yapılmakta olup, "ulusötesi" topluluklar, sermaye akışı, ticaret, vatandaşlık, şirketleri hükümetler arası kuruluşlar, kar amacı gütmeyen kuruluşlar, siyaset, hizmetler, sosyal hareketler, sosyal ağlar, aileler, göç çemberi, kimlikler, kamusal alanlar ve kamu kültürü" gibi konularda araştırmalar bulunmaktadır (Vertovec, 2009: 3).

Göçmenlerle ilgili yaklaşımın göçmenin köken ülkeyle bağlarını tamamen koparark yeni geldiği ülkeye uyum sağlaması yerine, köken ülkede ve yerleştiği ülkede sosyal ağlar ve yaşam kurmaları, aktivitede bulunmaları, yerleştikleri ülkede kalmalarının geçici olabileceği, geri dönebileceklerinin kabulü ile biçim değiştirmiştir (Basch vd., 1993). Bir sosyal süreç olarak ulus-ötecilik göçmenin coğrafi, politik, kültürel sınırlar ötesindeki

letmeleri, ihracat girişimleri, bankalar ile yerleşilen ülkedeki restoranlar, yasal hizmetler, kurye hizmetleri bu kapsamda ele almaktadır. Ulus-ötesi ekonomik aktiviteler işçi dövizlerinin ötesine geçerek ulus-ötesi girişimcilikle (transnational entrepreneurship) yeni bir biçim almış ve bu konu diaspora yönetimi-politikaları içinde yer almaya da başlamıştır (Zapata-Barrero, & Rezaei, 2020).

Politik-ulus-ötecilik sadece göçmenin köken ülkede yürüttüğü aktiviteleri değil aynı zamanda geniş anlamda kolektif kimlik, vatandaşlık gibi hususları da içermektedir (Bauböck, 2003). Bu kapsamda devlet-diaspora ilişkisi ulus-öteciliğin bir örneği (Délano & Gamlen, 2014) olup, devletler diasporaları ile ilişkilerini geliştirmek amacıyla uzaktan oy kullanma ve çifte vatandaşlık gibi alanlarda politikalar geliştirmektedir. Sosyokültürel ulusötesi aktiviteler ise anavatanda derneklere katılma, para transferi; festivallere, yerel spor kulüplerine ve yardım kuruluşlarına katılma (Itzigsohn & Saucedo, 2002) gibi farklı biçimler alabilmektedir.

KAYNAKÇA

- *Basch, L., Schiller, N. G., & Blanc-Szanton, C. (1993). Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritoriaslized Nation-States. Routledge.*
- *Bauböck, R. (2003). Towards a Political Theory of Migrant Transnationalism. International Migration Review, 37(3), 700-723. https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2003.tb00155.x*
- *Brettell, C. B. (2015). Migration: Anthropological Perspectives. İçinde International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (ss. 422-426). Elsevier. https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.12209-3*
- *Délano, A., & Gamlen, A. (2014). Comparing and Theorizing State–Diaspora Relations. Political Geography, 41, 43-53. https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2014.05.005*
- *Faist, T. (2000). The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198293910.001.0001*
- *Glick Schiller, N., Basch, L., & Blanc-Szanton, C. (1992). Transnationalism: A New Analytic Framework for Understanding Migration. Annals of the New York Academy of Sciences, 645(1), 1-24. https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.1992.tb33484.x*
- *Glick Schiller, N., Basch, L., & Blanc, C. S. (1995). From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration. Anthropological Quarterly, 68(1), 48-63. https://doi.org/10.2307/3317464*
- *Gordon, M. M. (1964). Assimilation in American life: The Role of Race, Religion, and National Origins. Oxford University Press.*
- *Guarnizo, L. E. (2003). The Economics of Transnational Living. The International Migration Review, 37(3), 666-699.*
- *Itzigsohn, J., Cabral, C. D., Medina, E. H., & Vazquez, O. (1999). Mapping Dominican Transnationalism: Narrow and Broad Transnational Practices. Ethnic and Racial Studies, 22(2), 316-339. https://doi.org/10.1080/014198799329503*
- *Itzigsohn, J., & Saucedo, S. G. (2002). Immigrant Incorporation and Sociocultural Transnationalism. International Migration Review, 36(3), 766-798. https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2002.tb00104.x*
- *Kasun, G. S. (2017). Transnationalism: Competing Definitions, Individual Agency*

in an Age of Globalization, and Research Trends [Middle and Secondary Education Faculty Publications.]. Georgia State University. https://core.ac.uk/download/pdf/214058008.pdf

- *Landolt, P. (2001). Salvadoran Economic Transnationalism: Embedded Strategies for Household Maintenance, Immigrant Incorporation, and Entrepreneurial Expansion. Global Networks, 1(3), 217-242. https://doi.org/10.1111/1471-0374.00014*
- *Mahler, S. J. (1998). Theoretical and Empirical Contributions-Toward a Research Agenda for Transnationalism. İçinde M. P. Smith & L. E. Guarnizo (Ed.), Transnationalism From Below (ss. 64-100). Transaction Publishers.*
- *Portes, A., Guarnizo, L. E., & Landolt, P. (1999). The Study of Transnationalism: Pitfalls and Promise of an Emergent Research Field. Ethnic and Racial Studies, 22(2), 217-237. https://doi.org/10.1080/014198799329468*
- *Portes, A., & Zhou, M. (1993). The New Second Generation: Segmented Assimilation and Its Variants. Annals of the American Academy of Political and Social Science, 530, 74-96.*
- *Vertovec, S. (2009). Transnationalism. Milton Park, Abingdon, Oxon ; New York : Routledge, 2009.*
- *Wimmer, A., & Glick Schiller, N. (2002). Methodological Nationalism and Beyond: Nation-State Building, Migration and the Social Sciences. Global Networks, 2(4), 301-334.https://doi.org/10.1111/1471-0374.00043.*
- *Zapata-Barrero, R., & Rezaei, S. (2020). Diaspora Governance and Transnational Entrepreneurship: The Rise of an Emerging Social Global Pattern in Migration Studies. Journal of Ethnic and Migration Studies, 46(10), 1959-1973. https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1559990*

ULUS AŞIRI GÖÇ TEORİSİ

Nur Seda TEMUR
Öğr.Gör. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Uluslararası İş Birlikleri Ofisi, Ankara, nurtemur@metu.edu.tr, orcid: 0000-0001-8173-7925.

Ulusaşırı göç 21. yüzyılda popüler hale gelmiş ve göç kavramının farklı bir perspektifi olarak ifade edilmektedir. Ulusaşırı göç kavramı, "bireylerin menşe ülkeleriyle birden fazla bağlantı ağını sürdürdüğü veya inşa ettiği, aynı zamanda yeni bir ülkeye yerleştiği, uluslararası sınırlar boyunca hareket etme ve yerleşme süreci" olarak tanımlanmaktadır (Fouron ve Glick-Schiller, 2001, s.60). Bu göçmenler misafir işçiler, büyük ve çok uluslu şirketlerin çalışanları veya herhangi bir diğer diaspora topluluğundan oluşması mümkündür. Bu kavramın en önemli sonuçlarından birisi, göçmenlerin ve ailelerinin başka bir ülkeye göç etmelerine rağmen kendi ülkeleri ile ilişkilerinin devam ettirmeleridir.

Ulusaşırı göçmenler ise aynı anda fiziksel, sosyal veya politik olarak ulusal sınırları aşan bireyler olarak "göçmenler" olarak tanımlanmaktadır. Bir başka ifadeyle, ulusaşırı göçmenler kendi ülkelerindeki akrabalarını, sosyal çevrelerini ziyaret etmek için seyahat ederek, kendi ülkelerindeki haberleri takip ederek, kendi ülkelerine para göndererek, kendi ülkelerine siyasi ve ekonomik olarak katılarak veya sermaye yatırımı yaparak sosyo-politik konumlarını korumaktadırlar. Tüm bunları yaparken, aynı zamanda kendilerini ev sahibi ülkenin toplumuna dahil ederek hayatları sürdürmektedirler (Upegui-Hernandez, 2014)

Ulusaşırı göç, küreselleşmeye, kültürlerin ve ülkelerin çeşitliliğine katkıda bulunmaktadır. Nitekim çok çeşitli kültürlerin ve geçmişlerin birbirleriyle iletişim kurmasına ve fikir paylaşmasına olanak sağlamaktadır. Örneğin, 1990 yılında dünyadaki insanların %2,87'si uluslararası göçmenlerden oluşmaktaydı. 2020 yılına geldiğimizde bu sayı dünya nüfusunun %3,60'ına yükseldi. Bunun nedeni daha küreselleşmiş, birbirine bağlı bir dünyanın oluşmasıdır. Yeni düzen; daha çeşitli kültür, fikir alışverişi ve farklı kökenden gelen daha fazla insanın aynı ülke ve topluluklarda birlikte yaşaması anlamına gelmektedir (IOM, 2022).

Ulusaşırı göçe sebep olan faktörleri ise şu şekilde sıralayabiliriz; ulusaşırı göçmenler, daha yüksek yaşam standartlarına sahip olmak, paralarını menşe ülkelerine geri göndermek veya daha iyi ekonomik kaynaklara erişim gibi ekonomik fırsatlar da dahil olmak üzere çeşitli nedenlerle farklı ülkelere taşınmaktadır. Eğitim fırsatları da aynı zamanda ulusaşırı göçü etkilemektedir. Dünya çapında milyonlarca öğrenci yüksek öğrenim görmek için başka ülkelere taşınmaktadır. Çatışma ve doğal afetler gibi zorunlu göç faktörleri de ulusaşırı göçe sebep olmaktadır (Guarnizo & Diaz,1999). Bu tür olaylar, ulusaşırı göçmenlerin, kendi ülkelerini kendi tercihleriyle terk etmedikleri için, bazen yeni varış yerlerinde kültürlerine daha da fazla tutunmak istedikleri bir durum doğurabilmektedir.

Tüm bu faktörler göz önünde bulundurulduğunda ulusaşırı göçün hem olumlu hem de olumsuz etkilerinden söz etmek mümkündür. Olumlu etkileriyle başlamak gerekirse, ulusaşırı göçün göçmenler, menşe ülke ve varış ülkesi açısından olumlu etkileri bulunmaktadır. Göçmenler üzerindeki en büyük olumlu etki göçe sebep olan çekici faktörlerdir. Bu faktörler ekonomik fırsatlar, eğitim fırsatları, aile ve arkadaşlar ya da bir ülkeye olan dini bağlar gibi kültürel nedenler olarak sıralanabilir. Menşe ülke üzerindeki olumlu etki ise göçmen işçiler tarafından geri gönderilen paraların ülke ekonomisine katkısı olarak ifade edilebilir. Bu genellikle göçmenlerin daha fakir ülkelerden daha zengin ülkelere taşındıkları durumlarda ortaya çıkmaktadır (Levitt, DeWind, & Vertovec, 2003). Bunun sebebi göçmenlerin

menşe ülkelerine göre daha iyi ücretler alması veya mavi yakalı işlerde çalışabilmeleridir. Ev sahibi ülke için olumlu etkisi ise işgücünde daha fazla insan olduğu için ekonomik üretimde artış olmasıdır. Bu, açık iş pozisyonlarının doldurulmasına ve ülkenin daha üretken olmasına yardımcı olmaktadır. Özellikle yaşlanan nüfus veya demografik düşüş yaşayan ev sahibi ülkeler nüfus artışından fayda sağlamaktadır. Ulusaşırı göç ülkeler için ekonomik büyümeyi sürdürmenin bir yöntemidir. Bu, çok gelişmiş ülkelerde yaygındır ve çoğu, azalan bir demografik eğilimle karşı karşıyadır (Levitt, DeWind, & Vertovec, 2003).

Ulusaşırı göçün olumsuz tarafları da bulunmaktadır. Nitekim herkes göçten ve onun getirdiği kültürel çeşitlilikten yana olmayabiliyor. Bu, özellikle ulusaşırı bir göçmenin kültürel veya ırksal farklılıklar nedeniyle sürekli olarak yabancı olarak algılanması durumunda, ülke içinde ayrımcılığa ve bölünmeye sebep olabilmektedir. Ulusaşırı göçün bir diğer dezavantajı ise, değişimi benimseyenlerle kendi kültürlerini olduğu gibi korumak isteyenler arasında çatışmaya neden olabilmesidir. Bir kültürün korunması, o kültürü zengin, benzersiz ve paylaşılmasını ilginç kılan şeydir. Ancak pek çok kişi, bir kültürü paylaşmanın ve onu dünyaya yaymanın onu değiştirebileceğini, dolayısıyla ilk etapta benzersiz olan yanını zayıflatabileceğini düşünmektedir. Bu durum birçok kültürün ve ulusun çeşitlilik içeren, küreselleşmiş bir dünyada karşılaştığı ikilemdir. Ulusaşırı göç, farklı kültürler arasında pek çok bağlantı oluşturduğundan, çeşitliliği benimsemek ile benzersiz kültürlerin kimliklerini kaybedecek kadar başkalarına asimile olmamaları arasında bir denge bulmak büyük önem taşımaktadır. Pek çok ülke, tek bir birleşik ülkede yaşarken kültürleri ve ulusları korumak için farklılıkları kucaklamak ve çeşitliliğe değer vermek üzerine inşa edilmiştir (Jones-Correa, 1998).

Kısacası, ulusaşırı göç teorisi göçmenlerin hem menşe ülke hem de hedef ülke arasındaki hareketlilikleri olarak tanımlanmaktadır. Bu göç türünü diğerlerinden ayıran en önemli özellik göçmenlerin her iki ülke arasında da kuvvetli bir bağ kurmasıdır. Ulusaşırı göçmenler her iki ülkenin de yaşam şartlarına, kültürüne, kimliğine ve yapısına uygun hayatlarını devam ettirmektedirler. Diğer göç türlerinde olduğu gibi ulusaşırı göçünde hem olumlu hem de olumsuz etkileri bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- *Fouron, G. E.,&Glick-Schiller, N. (2001). The generation of identity: Redefining the second generation within a transnational social field. In H. Cordero-Guzman, R. C. Smith, & R. Grosfoguel (Eds.), Migration, transnationalization & race in a changing New York (ss. 58–86). Philadelphia, PA: Temple University Press.*
- *Guarnizo, L. E., & Diaz, L. M. (1999). Transnational migration: A view from Colombia. Ethnic and Racial Studies, 22(2), 397–421. doi:10.1080/014198799329530*
- *IOM UN Migration. 'World Migration Report 2022'. 2022.*
- *Jones-Correa, M. (1998). Between two nations: The political predicament of latinos in New York City. Ithaca: Cornell University Press.*
- *Levitt, P., DeWind, J., & Vertovec, S. (2003). International Perspectives on Transnational Migration: An introduction. International Migration Review, 37(3), 565–575. doi:10.1111/j.1747-7379.2003.tb00150.x*
- *Upegui-Hernandez, D. (2014). Transnational Migration Theory. Encyclopedia of Critical Psychology, 2004–2015. doi:10.1007/978-1-4614-5583-7_676*

ULUSLARARASI GÖÇ

Erkan ARSLAN
Doç. Dr. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi, Sivas, erkana@cumhuriyet.edu.tr, orcid: 0000-0002-8273-9460.

Göç, yeni bir olgu değildir. Tarihin her döneminde İnsanlar doğdukları ilk yerleşim bölgelerini değişik sebeplerden geride bırakarak kimi zaman süreli, kimi zaman sürekli olarak değiştirmek anlamında göç hareketliliği içinde yer almışlardır. Başlangıçta göçler daha çok doğal sebepler nedeniyle daha yaşanabilir bölgelere bir yolculuk şeklinde gerçekleşir iken ulus devlet sınırlarının çizildiği dönemle birlikte insanlığın göç tarihi "uluslararası göç" biçiminde dönüşüme uğramıştır (Arslan, 2021a).

Uluslararası göç (international migration) kavramı; Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration –IOM) Göç Terimleri Sözlüğünde "Kişilerin geçici veya daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşe ülkelerinden veya mutat olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları" biçiminde açıklanmaktadır. Dolayısıyla, uluslararası göç[15] hadisesi insanların anavatanlarını bir sebepten geride bırakmaları anlamında uluslararası bir sınırın geçilerek başka bir ülkeye yerleşmek ya da en az bir yıldan daha fazla yaşamak amacıyla taşınan insanların eylemini anlatmaktadır.

İnsanların göç kararı almalarının arkasında bazen iş, bazen daha iyi ekonomik koşullara ulaşma çabası, kimi zaman daha iyi bir eğitim alabilmek veya çatışmalardan, zulümlerden, terörizmden veya insan hakları ihlallerinden kaçmak gibi faktörler etkili iken bazen de iklim değişikliği, doğal afetler veya diğer çevresel olumsuzluklar etkili olabilmektedir (URL-1). Bu anlamda göç kararının alınmasında kimileri için kişilerin kendi tercihi belirleyiciyken pek çok kişi açısından ise kişilerin kendi tercihi dışında, zorlayıcı sebepler etkili olabilmektedir. Bu bağlamda son dönen uluslararası göç hareketliliğinin arkasında daha çok zorunlu durumlardan kaynaklı, zorunlu göç (forced migration) eyleminin bulunduğu görülmektedir.

Uluslararası göç, tarihsel seyir içerisinde önemli dönüm noktaları olan uzun bir geçmişe sahiptir. Orta Çağ toplumlarının parçalanması ve devamında Rönesans, Sanayi Devrimi, tarım devrimleri, sömürgeleştirme, serbest piyasa ekonomisinin yükselişi, modern eğitim ve teknolojide ilerleme gibi modern dünyanın gelişimine işaret eden değişimler aynı zamanda uluslararası göçün niteliğinde, dinamiklerinde ve hacminde sürekli bir hareketliliği beraberinde getirmiştir. Tüm bunlara ek olarak yakın geçmişte, küreselleşme, haberleşme ve ulaşım teknolojilerindeki devrim niteliğindeki gelişmeler göçü daha da artırmıştır. Avrupa Birliği gibi ulus üstü organizasyonların sınır geçişlerini kolaylaştıran kararları ile üye ülkeler arasında kolaylaştırılmış göç (facilitated migration) yolu ile yer değiştirmeler farklı bir boyut kazandı (Wickramasinghe and Wimalaratana 2016).

20. yüzyılın ilk yarısında patlak veren dünya savaşları döneminde çatışma ve felaket bölgelerinden kaçan insanlar kitleler halinde daha güvenli ülkelere doğru kaçmak zorunda kalmıştır. Diğer taraftan savaş sonrası dönemde yeniden çizilen ulus devlet sınırları mübadeleler yolu ile yeni bir göç hareketini ortaya çıkaracaktır. Mübadeleler yolu ile milyonlarca insan doğdukları bölgelerini terk ederek yeni ana vatanlarına göç edeceklerdir.

20. yüzyılın ikinci yarısında uluslararası göçler üzerinde etkili olan temel dinamik ise bu kez yoksulluk ve krizlerin bulunduğu coğrafyalardan sanayileşmiş ve refah seviyesi yüksek olan ülkelere doğru nüfus hareketleri şeklinde kendini gösterecektir. Bu dönemde Avrupa coğrafyasının işgücü talebinin ulus-

15 Çalışmanın bundan sonraki kısmında göç kavramı "uluslararası göç" anlamında kullanılacaktır.

Son olarak uluslararası göç eylemi ile başka bir ülkeye ulaşan/yerleşen insanlar göç nedenlerine bağlı olarak farklı hukuki statüler kazanmaktadırlar. Gerek uluslararası hukuk gerekse de ülkelerin kendi iç hukuklarına bağlı olarak göç eden bu kimseler mülteci, sığınmacı, göçmen, geçici koruma altındakiler gibi farklı statüleri bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Arslan, E. (2021 a). *Uluslararası Göçe Teorik Bakış ve 21. Yüzyıl Göçleri: Göç Karşıtlığının Yükselişi ve Zorunlu Göçlerin Artması Üzerine Bir Değerlendirme.* Uluslararası Göç Üzerine Akademik Çalışmalar (Ed. Erkan Arslan), Konya: Eğitim Yayınevi, (pp.1-33).
- Arslan, E. (2021 b). *Türkiye'de Göç Yönetimi: Süreçler, Aktörler ve Politikalar.* Bölgesel Gelişmeler Işığında Uluslararası Göç ve Türkiye, (Ed. Erkan Arslan), Ankara: Nobel Yayınevi, (pp.1-30).
- Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- IOM. (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. (Ed. R. Perruchoud ve J., R. Cross), 2. Baskı, No: 31.
- Wickramasinghe A.A.I.N. and Wijitapure Wimalaratana (2016). International Migration And Migration Theories, Social Affairs. Vol.1 No.5, 13-32.
- *Zlotnick, H. (1998). International Migration 1965-96: an Overview. Population and Development Review, 24(3), 429-429.*
- *URL-1: https://www.un.org/en/global-issues/migration (01.08.2023).*
- *URL-2: https://www.iom.int/ (01.09.2023).*
- *URL-3: https://www.iom.int/about-migration (01.09.2023).*
- *URL-4: https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/ (05.09.2023).*

ULUSLARARASI GÖÇ HUKUKU

Ayşe Mahinur TEZCAN
Dr., İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Adalet Meslek Yüksekokulu, ayseinan@istanbul.edu.tr, Orcid: 0000-0002-9202-5648

GİRİŞ

Uluslararası göç bir bireyin, grubun ya da topluluğun doğduğu ya da uzun süreli ikamet ettiği bir ülkeden başka bir ülkeye daimî ya da geçici olarak yerleşmesidir. Uluslararası göçler ekonomik, siyasal, kültürel değişimlere sebep olarak toplumların yapısını dönüştürmektedir. Göçlerin etkisi, zaman içerisinde sonuçlarını göstererek toplumun etnik yapısından demografik yapısına kadar çok farklı boyutlarıyla yeni bir toplumsal yapının oluşmasını sağlamaktadır. Hatta şöyle söylemek de mümkündür ki günümüz toplumları yeni yönetim biçimlerinden yaşam tarzlarına kadar uluslararası göçler sayesinde meydana gelmiştir (Karpat, 2010). Dünya Göç Raporu 2022 verilerine göre, 2020 yılında uluslararası göçmen sayısı 281 milyona ulaşmıştır. Bu sayı dünya nüfusunun %3,6'sına tekabül etmektedir (IOM, 2021: 3). Dünya nüfusunun artış hızının sabit olmasına karşın, göçmen sayısının artış hızında bir yükselme söz konusudur (IOM, 2010).

Sanayileşme uluslararası göçler üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Sanayileşme süreci sadece göç alan ülkeleri değil göç veren ülkeleri de etkileyerek sosyal değişimlerin başat sebebi olmuştur (Tuna, 1981:17). Uluslararası göç aynı zamanda toplum içinde farklılıkların artmasına da sebep olmaktadır (Castles & Miller, 2008: 21). Uluslararası göçlerin yapısını ve sürecini anlamak için çeşitli teoriler ortaya atılmıştır. Bununla birlikte, uluslararası göçlerin anlaşılmasını sağlamaya çalışan teorilerde evrensellik ve tutarlılıktan söz etmek mümkün

kavramı ilk olarak 1927'de Louis Varlez tarafından kullanılmıştır (Opeskin, Perruchoud, Redpath-Cros 2012: 2).

Göçmen, menşe devlet ve varış devletinin tek tek çıkarlarından ziyade ortak çıkarlarının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu bağlamda *uluslararası göç hukuku* bireylerin sınırlar arasındaki hareketlilikleri ile gittikleri ülkedeki statülerini düzenleyen uluslararası kurallar ve ilkeler olarak tanımlanabilir. Bu kurallar ve ilkeler aile birleşimi, eğitim, çalışma ve iltica gibi farklılaşan göç gerekçeleri, zorunlu ya da gönüllü oluşu ve değişen kalış süreleri dahil olmak üzere tüm göç türlerini kapsayan geniş hukuki düzenlemeler içermektedir. Uluslararası göç hukuku hem genel hem de özel hukuki normları kapsayan bir çatı terimdir. Farklı hukuk alanlarındaki normlar üzerine inşa edilerek uluslararası hukuka eklemlenmiştir. (Chetail, 2019: 4). Devletlerin uluslararası göçlere ilişkin politikalarının etkilediği ve bu politikaları etkileyen bir diğer unsur da yerel halkın göçmen politikalarına verdiği tepkilerdir. Yerel halk, çoğunlukla göçmenleri kendi hayat koşullarını olumsuz yönde etkileyen bireyler olarak değerlendirmekte ve göçmenlere karşı sert tepkiler vermektedir (Castles, Miller, 2008: 20). Göçmenler işsizliğin artmasından, ev fiyatlarının yükselmesine kadar farklı alanlarda sorunların kaynağı olarak görülmektedir.

Devletlerin sınırlarını kontrol etme ve düzenleme hakkına karşılık, bireylerin devletlerin göç yasalarının engel olamayacağı temel insan hakları olduğu görüşü birbiri ile çelişiyor gibi görünmekteyse de uluslararası göç hukuku bu anlamda bir dengeye ulaşılmasına hizmet etmeye çalışmaktadır.

Göç ile İlgili Uluslararası Sözleşmeler

- *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, 4 Aralık 1950, Roma, Avrupa Konseyi.
- *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme*, 22 Nisan 1954, Cenevre, BM-MYK.
- Uluslararası Göç Örgütü Kuruluş Anlaşması, 6 Aralık 1954, Cenevre, BM.
- *Mültecilerin Hukuksal Statüsüne Dair Protokol*, 4 Ekim 1967, Cenevre, BM.
- *Göçmen İşçinin Hukuki Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi*, 24 Kasım 1977, Strazburg, Avrupa Konseyi.
- *Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme,* 18 Aralık 1990, Cenevre, BM.
- *Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakat*, 13 Temmuz 2018, New York, BM.
- Çok sayıda ikili işgücü anlaşmaları

KAYNAKÇA

- *Aleinikoff, T. A. (2003), "International Legal Norms and Migration: A Report", Migration and İnternational Legal Norms, (Ed. T. A. Aleinikoff, V. Chetail), TMC Asser Press, The Hague.*
- *Aybay, R. (2006), Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara.*
- *BM, (2004), İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, (Çev. İnsan Hakları Üst Kurulu), UNICEF Türkiye.*
- *Bouchet-Saulnier, F. (2002), İnsancıl Hukuk Sözlüğü, (Çev. S. Bağdatlı), İletişim, İstanbul.*
- *Castles, S., Miller, M. J. (2008), Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri, (Çev. B. U. Bal, İ. Akbulut), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstan-*

bul.

- *Chetail, V. (2019), International Migration Law, Oxford University Press, Oxford.*
- *IOM (2010), Building Capacities For Change, International Organization for Migration, Geneva.*
- *Janis, M. W. (1984), "Jeremy Bentham and the Fashioning of "International Law."" The American Journal of International Law, 78(2), 405–418. http://www.jstor.org/stable/2202284*
- *Karpat, K. (2010), Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler, Timaş, İstanbul.*
- *Mcauliffe, M., Triandafyllidou, A. (eds.), (2021), World Migration Report 2022, International Organization for Migration, Geneva.*
- *Opeskin, B., Perruchoud, R., Redpath-Cros, J., (2012), "Conceptualising International Migration Law", Foundations of International Migration Law, (Ed. B. Opeskin, R. Perruchoud, J. Redpath-Cros), Cambridge University Press, New York.*
- *Postema, G. (2018), Utilitarian International Order: Bentham on International Law and International Order, 10.13140/RG.2.2.34920.37125*
- *Sağiroğlu, A. Z. (2015), "Türkiye'nin Yeni Göç Kanunu ve Göç Politikası", Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu, (Ed. K. Canatan vd.), İZÜ Yayın, İstanbul, 69-89.*
- *Tuna, K. (1981), Yurt Dışına İşçi Gönderme Olayının Sosyolojik Eleştirisi, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.*

ULUSLARARASI GÖÇ ÖRGÜTÜ (IOM)

Tuna BATUHAN
Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi, Erzurum, tuna.batuhan@atauni.edu.tr, orcid: 0000-0001-7662-3405.

1951 yılında *Intergovernmental Committee for European Migration (ICEM)* adıyla kurulan örgüt, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa'nın yaşadığı kaos ve yerinden edilme sürecinde operasyonel bir lojistik ajansı olarak doğmuştur (IOM, 2023). Savaş nedeniyle yerinden edilen 11 milyona yakın kişinin yeniden yerleşim ülkelerini belirleme konusunda görevlendirilen kuruluş, o dönemde 1 milyon göçmenin ulaşımını sağlamıştır (IOM, 2023).

Yetmiş yılı aşan geçmişinde kuruluşun ismi 1952'de Hükümetlerarası Avrupa Göç Komitesi (ICEM), 1980'de ise Hükümetlerarası Göç Komitesi (ICM) olarak değişmiştir. Son olarak 1989'da Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ismini alarak lojistik ajansından göç ajansına doğru evrilerek 21. yüzyılda göçün sosyal, ekonomik ve politik sonuçlarına ilişkin referans kuruluş haline gelmiştir (IOM, 2023).

Temel amacı uluslararası göçün düzenli ve insani yönetimini kolaylaştırmak olan IOM, göç politikası ve uygulamaları konusunda önemli bir tavsiye kaynağı konumundadır. IOM'un faaliyetleri, herkes için insan haklarının desteklenmesi de dahil olmak üzere, Birleşmiş Milletler Şartı'nda yer alan ilkeler tarafından yönlendirilmektedir.

IOM Konseyi tarafından 2007 yılında kabul edilen 12 maddelik strateji, örgütün temel hedeflerini sıralamaktadır (IOM, 2023). Bu stratejiler aşağıdaki şekliyle özetlenebilir:

1. Uluslararası göç yardımına ihtiyaç duyan kişilere güvenli, güvenilir, esnek ve uygun maliyetli hizmetler sunmak.

faydalı olması amacıyla daha etkili bir ortam yaratarak göçün iyi yönetilmesi için gerekli koşulları önermektedir. MiGOF'ta yer alan hedefler ise, göçün entegre ve bütüncül bir şekilde yönetilmesini, acil durumlarda ihtiyaçların karşılanmasını, bireylerin ve toplulukların direncinin artırılmasını ve devletlerin ekonomik ve sosyal sağlığı için fırsatların sağlanmasını içerir.

Yıllık işletme bütçesi tahmini 1,3 milyar ABD doları olan ve 175 üye devleti ile dünya çapında 150'den fazla ülkede çalışan 18.000'den fazla personele sahip ICM, insani ve düzenli göçü destekleyen önde gelen hükümetlerarası kuruluş olarak Birleşmiş Milletler Sisteminin bir parçasıdır (IOM, 2023).

IOM Türkiye Ofisi, Körfez Savaşı'nın ardından 1991 yılında açılmış, 2004 yılının Kasım ayında IOM'ye üye statüsü verilmesiyle IOM'un Türkiye Cumhuriyeti'yle ortaklığı resmileşmiş ve o tarihten bugüne devam etmiştir. Türkiye'deki merkez ofisi Ankara'da olan IOM'un ayrıca İstanbul, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa ve İzmir'de alt ofisleri bulunmaktadır. IOM, Türkiye genelinde 1200 üzerinde çalışanı ile faaliyetlerine devam etmektedir (IOM, 2023).

KAYNAKÇA

- *IOM. (2016). Migration Governance Framework. https://publications.iom.int/books/migration-governance-framework (14.09.2023).*
- *IOM. (2023). Making Migration Work For All (14.09.2023).*
- *https://governingbodies.iom.int/system/files/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/about_iom/en/council/94/MC_INF_287.pdf (13.09.2023).*

ULUSLARARASI KORUMA

Yıldız ATMACA
Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi, yildizatmaca@yyu.edu.tr

Uluslararası koruma, 2013 yılında kabul edilen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda (YUKK) yer alan bir kavramdır. Bu kavram, savaş ve doğal afet gibi mücbir sebeplerden dolayı vatandaşı olduğu ülkesine gidemeyen ve Türk vatandaşı olmayan yabancıların Türkiye'ye yaptıkları sığınma talebi karşısında kendilerine tanınan hukuki statünün genel adıdır. Yabancılar, yaşadıkları olaylar sebebi ile ülkelerine dönmek istememekte ve Türkiye'de kalmak için istekte bulunmaktadırlar. Türkiye de yasaların tanıdığı haklar çerçevesinde bu yabancılara koruma statüsü tanımaktadır.

Türkiye, 2013 yılında YUKK'u kabul etmiştir. Öncesinde ise mülteci ve sığınmacılara yönelik kullanılan farklı yönetmelikler kullanılmıştır. YUKK, 2011 yılında ortaya çıkan Suriye iç savaşı sonrasında kitlesel halde sınıra gelen Suriyeli halkın yönetilmesi ve Avrupa Birliği'nin de talep ve beklentileri doğrultusunda kabul edilmiştir. Kanun, yabancıların hak ve yükümlülükleri ile birlikte Türkiye'deki uluslararası koruma yönetimini de kolaylaştıran önemli bir mevzuat düzenlemesidir.

YUKK, yabancıların Türkiye'ye giriş çıkışları ile birlikte yabancıların korunmasına ve bu korunmanın nasıl uygulanması gerektiğine yönelik usul ve esasları düzenlemiştir. Bununla birlikte, yabancıların iş işlemlerini, sınır kapılarında veya Türkiye'de yabancıların koruma talepleri karşısında oluşturulacak uluslararası korumayı ve acil olarak sağlanılması planlanan geçici koruma faaliyetlerini kapsamaktadır (YUKK, 2013: Md.1-2). Geçici koruma ise çatışma, şiddet, insan hakları ihlalleri, savaş ve doğal afet gibi sebeplerle ülkesini terk etmek

zorunda kalan ve terk ettiği ülkeye dönemeyen kişilerin korunmasında rol oynayan önemli bir koruma türüdür (Fitzpatrick, 2000: 279-282). Geçici koruma, uluslararası koruma kapsamında geliştirilen bir kavramdır. YUKK, mücbir felaketler sebebi ile kitleler halinde sınırlarımıza gelen ve korunma talep eden yabancılara geçici korunma statüsünün verilebileceğini belirtmektedir (YUKK, 2013: Md. 91).

Mülteci, sığınmacı, şartlı mülteci, ikincil koruma, menşe ülke bilgisi, hak ve yükümlülükler birlikte düzenlenecek belgeler uluslararası koruma olgusu ve YUKK kapsamında geliştirilen diğer önemli kavramlardır.

KAYNAKÇA

- *Fitzpatrick, J. (2000). "Temporary Protection of Refugees: Elements of a Formalized Regime". American Journal of International Law, No: 92(2), 279-306.*
- *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) (2013). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf .*

ULUSLARARASI MÜLTECİ HUKUKU

Özlem AYIK

Avukat, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Göç Çalışmaları ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi, av.ozlemayik@gmail.com, orcid:0009-0009-2452-8217

Erkan ARSLAN

Doç. Dr. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi, Sivas, erkana@cumhuriyet.edu.tr, orcid: 0000-0002-8273-9460.

Göç olgusu insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. Göç, en genel tanımı ile bireylerin ya da toplulukların bulundukları yerden ekonomik, siyasal, iklim ya da toplumsal sorunlar nedeniyle aynı ülke içinde başka bir yere veya başka bir ülkeye taşınmalarını ifade eden kavramdır.

Göç konusunu "*uluslararası göç*" boyutu ile ele aldığımızda uluslararası sınırlar geçilerek vatandaşı olunmayan başka bir ülkeye yerleşmeyi ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası göç hareketi dönemler itibariyle kimi zaman kolaylaştırılmış ve teşvik edilmiş iken günümüzde daha çok sert göçmenlik politikaları ile sıkı bir şekilde takip edilmekte ve kısıtlamalar getirilmektedir (Arslan, 2021).

Uluslararası göç kavramı hiç şüphesiz insan haklarını yakından ilgilendirmektedir. Özellikle zulüm, baskı ve şiddet nedeniyle yaşadıkları coğrafyadan hayatta kalabilme uğruna kaçan ve ulaştıkları yeni yaşam bölgelerinde bu kez dışlanma, barınma, yoksulluk ve kamu hizmetlerine erişimde sorunlar yaşayan ve çeşitli seviyede insan hakları ihlallerine uğrayan insanların korunması hukuki bir zorunluluktur. İnsan hakları, vatandaş ya da yabancı arasında hiçbir ayrım yapılmaksızın sırf insan olduklarından dolayı sahip oldukları hakları ifade etmektedir. İnsan hakları evrensel olup diğer tüm hukuk kurallarından üstün ve önceliklidir (İnaç ve Yazıcı, 2018:132).

lirtmiştir (UNHRC).

Türkiye, kuruluşunun ilk döneminden günümüze önemli nüfus hareketliliklerinin içinde yer almıştır. Gerek 1951 Cenevre Sözleşmesi gerekse de 1967 Protokolü'ne katılmış ancak sonraki uzun bir süre ulusal mevzuatında genel bir düzenlemeye gitmemiştir. Türkiye, 2011 Suriye iç karışıklıkları ve devamında kitlesel göçlere maruz kalması sonrasında ulusal mülteci mevzuatını oluşturma çabası içerisine girmiştir.

Türkiye, Avrupa Birliği ilişkilerinde derin güvensizlik, işbirliği ve sorumluluk paylaşımı konusundaki endişeleri ile Türkiye'nin kendi mültecilik hukukuna etki etse de 2013 tarihli Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Avrupa dışından gelenlere de "*şartlı mülteci*" (m. 62), "*ikincil koruma*" (m. 63) gibi statüler ve "*geri gönderme yasağı*" (m. 4) gibi uygulamaları ile ülkedeki mülteciler sorununa çözümler getirmiştir. Bu son düzenleme ile baskı, şiddet ve zulümden kaçan yabancı veya vatansızların Türkiye'de kalmasına, hayatları ve hürriyetlerinin koruma altına alınmasına olanak tanınmıştır. Bu yönü ile Türkiye'nin ulusal mevzuatı uluslararası mülteci mevzuatı ile uyumludur ve paralellik göstermektedir.

KAYNAKÇA

- *Arslan, E. (2021). Uluslararası Göçe Teorik Bakış ve 21. Yüzyıl Göçleri: Göç Karşıtlığının Yükselişi ve Zorunlu Göçlerin Artması Üzerine Bir Değerlendirme. Uluslararası Göç Üzerine Akademik Çalışmalar (Ed. Erkan Arslan), Konya: Eğitim Yayınevi, (pp.1-33).*
- *Barkın, E. (2014). 1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi, Ankara Barosu Dergisi, Sayı:1, 331-360*
- *Büyükçalık, M. E. (2014). Mülteci Hukuku'nun Gelişimi Ve Türkiye'de Mültecilerin Sosyal Hakları, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Doktora Tezi*
- *Çiçekli, B. (2014). Yabancılar Ve Mülteci Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara*
- *Ergüven, N.S. ve Özturanlı, B. (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku Ve Türkiye, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 62(4), 1007-1062*
- *İnaç, H. ve Yazıcı, B. (2018). Kavramsal Ve Kuramsal Boyutlarıyla İnsan Hakları Ve İfade Özgürlüğüne Sosyo-Politik Bir Bakış, Akademik Bakış Dergisi, S:70, s. 132.*
- *Odman, M. T. (2020). Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku (Dünya'da ve Türkiye 'de İlticanın Gelişim Süreci), Yetkin Yayınları, Ankara, s.23-25*
- *TDK Sözlüğü, https://sozluk.gov.tr/. (01.09.2023)*
- *UNHRC, https://www.unhcr.org/tr/30023-the-1951-refugee-convention-70-years-of-life-saving-protection.html (01.09.2023).*
- *6458 sayılı Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu*

ULUSLARARASICILIK

Ahmet KÜÇÜK
Dr. Öğr. Gör. Düzce Üniversitesi Hakime Erciyas Y.D.Y.O, Düzce, ahmetkucuk@duzce.edu.tr, orcid: 0000-0001-7802-7236.

"Uluslararasıcılık" terimi, Türkçe dil yapısı içerisinde türetilmiş bir isimdir. Esas kelime "uluslararası"dır ve bu kelime "ulus" kök kelimesine "-lararası" ek eklendiğinde meydana gelir. "-lararası" eki, "arada olan" veya "arasında bulunan" anlamını taşır. Bu nedenle "uluslararası," farklı uluslar arasında bulunan veya ilişkilendirilen anlamına gelir. "Uluslararasıcılık" terimi ise "uluslararası" kelimesine "-cılık" eki eklenerek türetilmiştir. "-cılık" eki, bir durumu, niteliği veya faaliyeti ifade etmek için kullanılır. Bu bağlamda, "uluslararasıcılık," farklı uluslar arasında gerçekleşen durumu, niteliği veya faaliyeti ifade eder (Antentas, 2022). Diğer bir ifade ile "Uluslararasıcılık," özellikle farklı ülkeler veya uluslar arasındaki politik, ekonomik, kültürel ve sosyal ilişkileri içeren bir kavramı ifade eder. Bu terim, uluslararası ilişkilerin, iş birliğinin ve etkileşimin önemini vurgular. Uluslararasıcılık, ülkelerin birbirleriyle diyalog kurduğu, anlaşmalar sağladığı, ticaret gerçekleştirdiği ve kültürel etkileşimde bulunduğu bir olguyu yansıtır. Bu bağlamda, uluslararasıcılık terimi genellikle uluslararası göç, uluslararası hukuk, diplomatik ilişkiler, uluslararası ticaret ve uluslararası politika gibi disiplinlerle sıkı bir ilişki içerir. (Van der Linden, 2010). Britannica Sözlüğünde (2023) uluslararasıcılık "farklı ülkelerin birlikte çalışmasının iyi olduğuna duyulan inanç" olarak tanımlanmıştır. Türk Dil Kurumu'na göre (2022) ise uluslararasıcılık, "uluslararasındaki ilişkileri benimseme, uluslararasındaki ilişkilerden yana olma; milletlerarasıcılık, beynelmilelcilik, enternasyonalcilik, enternasyonalizm şeklinde tanımlanır.

Göç bağlamında uluslararasıcılık, farklı ülkeler arasında koordinasyon ve iş birliğini vurgulayan bir ilke veya yaklaşımı ifade eder (Durgun, 2020). Bu, göçün sadece bir ulusun sınırları içinde sınırlı olmadığını, küresel bir olgu olduğunu ve etkili bir şekilde yönetilmesi için kolektif çabalara ihtiyaç duyduğunu anlamayı içerir.

"Uluslararasıcılık" terimi, göç ile ilgili şu konulara açıklık getirir:

1. Göçün Nedenleri ve Çeşitleri: Göç, savaş, doğal afetler, ekonomik fırsatlar gibi farklı nedenlere dayanan bir sosyolojik olgudur. Bu nedenlere bağlı olarak; sığınmacılar, mülteciler, işçi göçü gibi farklı göç türleri ortaya çıkar (Bülbül & Köse, 2010: 76). Uluslararasıcılık, bu farklı göç türlerini anlayarak, her biri için uygun politikaların oluşturulması gerekliliğini vurgular.

2. Entegrasyon ve Kültürel Çeşitlilik: Göçmenlerin entegrasyonu ve toplum içindeki rolü önemli bir konudur. Uluslararasıcılık, göçmenlerin kültürel kimliklerini koruyarak aynı zamanda hedef ülkenin sosyal ve ekonomik hayatına katkı sağlamalarını destekler (Basch, Schiller & Szanton-Blanc 1994). Kültürel çeşitliliğin zenginliği ve toplum içindeki uyum, uluslararasıcılığın öne çıkardığı konulardan biridir.

3. Göç ve Ekonomi: Uluslararasıcılık, göçün ekonomik etkilerini de ele alır. Göçmenler, hedef ülkelerde işgücü piyasasında önemli bir rol oynarlar. Bu noktada, adil çalışma koşulları, ücretler ve iş güvencesi gibi konular da ele alınır (Portes, Haller & Guarnizo 2002).

4. Uluslararası Hukuk ve Anlaşmalar: Uluslararasıcılık, uluslararası hukuku ve göçle ilgili uluslararası anlaşmaları önemser. Bu anlaşmalar, göçmenlerin haklarını ve korunmasını güvence altına alır. Örneğin, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü gibi sığınma-

cı haklarını düzenleyen uluslararası belgeler, uluslararasıcılığın temelini oluşturur (Benhabib, 2020).

5. Göçün Toplumsal ve Politik Etkileri: Göç, toplumsal ve politik dinamikleri etkiler. Bu etkileri anlamak ve yönetmek, sadece hedef ülkelerin değil menşe ülkelerinde sorumluluğundadır (Geyer, & Paulmann, 2001). Uluslararasıcılık, göçün toplumsal ve politik etkilerini dikkate alarak, uygun politika ve stratejilerin geliştirilmesini teşvik eder.

6. Göç ve İklim Değişikliği: Son yıllarda, iklim değişikliği nedeniyle ortaya çıkan göç hareketleri de dikkate alınmaktadır. Uluslararasıcılık, çevresel faktörlerin göç üzerindeki etkisini anlamaya yönelik çalışmaları destekler.

7. Göçmenlerin Sosyal Hizmetleri ve Sağlık Hakkı: Göçmenlerin sosyal hizmetlere ve sağlık hizmetlerine erişimi, uluslararasıcılığın vurguladığı önemli konulardandır. Bu alanlarda hedef ülkelerin adil ve eşit bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini vurgular.

8. Uluslararası İş birliği ve İltica Sistemleri: Uluslararasıcılık, göç ve mültecilik konularında ülkeler arasında iş birliği ve dayanışma gerekliliğini vurgular. İltica sistemlerinin etkili çalışması için ülkeler arasında koordinasyona vurgu yapar.

Göç bağlamında "uluslararasıcılık," göçle ilgili zorlukları ve fırsatları ele almak için uluslar ve topluluklar arasında iş birliği ve dayanışmanın vurgulandığı bir perspektif veya yaklaşımı ifade eder. Bu yaklaşım, göç konularının sınırlar boyunca nasıl etkileşim içinde olduğunu kabul eder ve göçmenlerin hakları, refahı ve adil muamelesi konusunda politikaları teşvik ederken, göçmenlerin hem gönderen hem de alan ülkelere katkılarını kabul eder.

KAYNAKÇA

- *Antentas, J. M. (2022). Global internationalism: an introduction. Labor History, 63(4), 425-440.*
- *Basch, L., Glick Schiller, N., Szanton-Blanc C. (1994). Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States, Langhorne, PA: Gordon and Breach.*
- *Benhabib, S. The End of the 1951 Refugee Convention? Dilemmas of Sovereignty, Territoriality, and Human Rights. Jus Cogens* **2***, 75–100 (2020).*
- *Bülbül, S., & Köse, A. (2010). Türkiye'de bölgelerarası iç göç hareketlerinin çok boyutlu ölçekleme yöntemi ile incelenmesi. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 39(1), 75-94.*
- *Durgun, S. (2020). GÖÇ YÖNETİŞİMİ BAĞLAMINDA BÖLGESEL İSTİŞARE SÜREÇLERİ İbrahim Ethem TAŞ1.*
- *Geyer, M. H., & Paulmann, J. (Eds.). (2001). The mechanics of internationalism: culture, society, and politics from the 1840s to the First World War. Oxford University Press.*
- *Portes, A., Haller, W. J., & Guarnizo, L. E. (2002). Transnational Entrepreneurs: An Alternative Form of Immigrant Economic Adaptation. American Sociological Review, 67(2), 278–298. https://doi.org/10.2307/3088896*
- *The Britannica Dictionary, (2023). Internationalism. 26.08.2023 tarihinde https://www.britannica.com/dictionary/internationalism adresinden alındı.*
- *TUİÇ Akademi, (2023). Türkiye'de Göçün Değişen Boyutları: Mülteciler ve Sığınmacılar İçin Sağlık Hakkı, Yasal Düzenlemeler ve Eşitsizlikler. 29.08.2023 tarihinde https://www.tuicakademi.org/turkiyede-gocun-degisen-boyutlari-multeciler-ve-siginmacilar-icin-saglik-hakki-yasal-duzenlemeler-ve-esitsizlikler/ adresinden alındı.*
- *Van der Linden, M. (2010). Workers of the World. Brill.*

- *Etimolojiturkce. (2022). Entegrasyon. 07 14, 2022 tarihinde Etimolojiturkce: https://www.etimolojiturkce.com/arama/entegrasyon adresinden alındı*
- *Eurostat. (2022). Migrant Integration Statistics. 07 15, 2022 tarihinde Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migrant_integration_statistics adresinden alındı*
- *Huddleston, T., & Niessen, J. (2013). Using EU Indicators of Immigrant Integration. MPG.*
- *Kivisto, P. (2002). Multiculturalism in a Global Society . Malden: Blackwell Publishing .*
- *Martikainen, T. (2010). Din, Göçmenler ve Entegrasyon. M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 38(1), 263-276.*
- *Maxwell, R. (2010). Evaluating Migrant Integration: Political Attitudes Across Generations in Europe. IMR, 44(1), 25-52.*
- *OECD. (2022). Indicators of Immigrant Integration. 07 15, 2022 tarihinde OECD: https://www.oecd.org/els/mig/indicatorsofimmigrantintegration.htm adresinden alındı*
- *Oxford. (2022). Integration. 07 14, 2022 tarihinde Oxford Learner's Dictionaries: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/integration?q=integration adresinden alındı*
- *Perruchoud, R., & Redpath-Cross, J. (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. IOM.*
- *Solano, G., & Huddleston, T. (2022). Migrant Integration Policy Index 2020. 07 15, 2022 tarihinde MIPEX: https://www.mipex.eu/what-is-mipex adresinden alındı*
- *TDK. (2022). Entegrasyon. 07 14, 2022 tarihinde TDK: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı*
- *Unutulmaz, K. O. (2015). Gündemdeki Kavram: "Göçmen Entegrasyonu"- Avrupa'daki Gelişimi ve Britanya Örneği. S. G. Ihlamur-Öner, & N. A. Öner içinde, Küreselleşme Çağında Göç (s. 135-183). İstanbul: İletişim.*

ULUS-ÖTESİ ANNELİK

Besim Can ZIRH
Dr. Öğr. Üyesi Orta Doğu Teknik Üniversitesi FEF Sosyoloji, Ankara, besimcan@yahoo.com, orcid: 0000-0003-3506-6096.

Ulusötesi Annelik (Transnational Motherhood) kavramı, 1990'ların sonunda göç çalışmaları alanında ulusötesi yaklaşıma koşut olarak dünyanın farklı yerellerinde, farklı vaka çalışmalarında karşılaşılan yeni bir durumun anlaşılması için geliştirilmiş bir kavramdır. Bu tarihsel bağlamı nedeniyle kavram, antropoloji ve sosyoloji gibi sahaya dayalı beşeri bilimler açısından 1980'lerde farklı alanlarda gelişen kuramsal ve yöntemsel tartışmaların kesişiminde yer almaktadır. Bir yandan küreselleşme üzerine tartışmaların 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birlikte eriştiği hacim not edilmelidir. Bu geniş yazın içerisinde siyaset alanında ulus devletlerin değişen rolü, kültürel ve toplumsal alanda melezlenme (creolization/hybridisation) kavramının işaret ettiği kırılmalar/eklemlenmeler ve bu dönüşümlerin bilgisini üretmesi beklenen beşeri bilimlerin veri derleme mekanı olarak "saha" (field) tahayyüllünün dönüşümü öne çıkar. Diğer yandan 1960'larla birlikte gelişen hak temelli mücadelelerin önemli bir ayağı olarak toplumsal cinsiyet üzerine tartışmalar feminist eleştirinin güçlenmesini ve çeşitlenmesini de beraberinde getirir. Bu iki sürecin kesişiminde göçmenlerin edilgen değil kendi mekânsal bütünlüklerini ulusal kategorilerin (sınırlar ve aidiyetler) ötesinde kurabilen aktörler olduğu ve kadınların bu süreçlere etkin katılımı görünür/anlaşılır oldu.

Castles ve Miller 1993 yılında yayımladıkları "Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri" kitabında küreselleşme çağında şekillenmekte olan göç hareketlerinin kazandığı beş yeni eğilim arasında saydıkları

mını kolaylaştırıcı yeni durumlardı. Teknolojik gelişmelerin ulaşım ve iletişim alanlarında yarattığı dönüşümler göçmenlerin toplumsal cinsiyete dayalı roller ve sorumlulukların yeniden düzenlenmesi yönünde yaşadıkları zorunluluklarla baş etmeleri konusunda yeni imkânlar sunuyordu. Söz gelimi, uluslararası telefon görüşmelerinin ucuzlaması ulus-ötesi annelerin çocuklarıyla "mutfak masası sohbetleri" yapmalarını henüz 2000'lerin başında kolaylaştırmıştı (Vertovec 2004). Bu bağlamda kadın göçmenler gerek geleneksel ataerkil ideolojilerle gerekse de "iktidarın cinsiyetlendirilmiş coğrafyalarıyla" yeni pazarlıklar edebilecek bir donanıma kavuştu.

Pierrette Hondagneu-Sotelo ve Ernestine Avila gerçekleştirdikleri araştırmada çocuklarını geldikleri ülkelerde bırakarak Amerika'ya dadı veya temizlikçi olarak çalışmak üzere gelen Latin göçmen kadınların annelikten beklenen koruma, besleme ve eğitim gibi sorumluluk ve görevlerin düzenlenmesinde geleneklerin dışında yeni yöntemler icat etmelerine tanık olduklarında "ulus-ötesi annelik" kavramı da tanımını buldu (1997: 548). Kalaycioğlu, Çelik ve Beşpınar'ın (2010) geride kalanlar üzerine olan çalışması ve Erel'in (2020) Almanya'daki Türkiyeli göçmen kadınlar üzerine olan araştırmaları Türkiye örneğinden bu yazına katkılar olarak not edilebilir. Ulus-ötesi annelik kavramının işaret ettiği kadınlık ve annelik hallerine dair yeni farkındalık feminizm tartışmaları açısından da bir gündem oldu. Toplumsal cinsiyet rollerinin dönüşümünün nasıl anlaşılacağı farklı kültürlerde kadınlık ve annelik rollerinin nasıl tanımlandığı ve dönüştüğü; göçmenliğin kadınlık kümesinin ırk ve sınıf gibi alt kırımlara ek olarak bir kırılganlık durumu olarak görülmesini sağladı (Dağdelen 2018).

TÜİK'in 2022 yılında açıkladığı göç istatistiklerine bakıldığında Türkiye'den göç eden 466 bin kişinin %18,3'nün 19 yaş altında ve %32'sinin ise 30-44 yaş aralığında olduğu görülüyor. Bu bir anlamda Türkiye'den belirli ülkelere başlayan ve "yeni dalga" olarak kavramsallaştırılan yeni göç sürecinin aynı zamanda genç aileler göçü olarak sürdüğüne dair bir veri olarak da okunabilir. Kuruluş amacı: "yurt dışında yaşayan veya taşınmaya hazırlanan kadınlar" için "taşınmak, yerleşmek, uyum sağlamak, dil öğrenmek, çocukları adapte etmek, kreş/bakıcı/okul bulmak, yeni bir şehirde sosyalleşmek, iş bulmak, evi özlemek gibi ortak konuları" ve bu konularla ilgili "öğrendiklerimizi birbirimizle" paylaşmak olarak tanımlayan; 2017 yılında kurulan "Göçmen Kadınlar" sosyal medya grubunun 2023 yılı itibariyle 42 bin üyeye ulaşmış olması da bu düşünceyi destekler bir diğer veri olarak sunulabilir. Türkiye özelindeki bu veriler ışığında ulus-ötesi annelik kavramının önümüzdeki yıllar açısından göç süreçlerini anlamaya yönelik önemini koruyacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- *Bilgiç, Ş. (1996), Omuzlarımda Gurbet, Yanaklarımda Nar Çiçekleri. İstanbul: Saypa.*
- *Castles, S., & Miller, M. J. (2008). Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. (B. U. Bal, & İ. Akbulut, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*
- *Dağdelen, B.Ö. (2018). The Challenge to the Concept of Transnational Motherhood in Migration Studies from Radical Feminist Perspectives. Journal of Social Policy Conferences, 74, 103-116.*
- *Ehrenreich, B., & Hochschild, A. R. (Eds.). (2003). Global Woman: Nannies, Maids, and Sex Workers in The New Economy. London: Macmillan.*

- *Erel, U. (2020). Reconceptualizing Motherhood: Experiences of Migrant Women from Turkey Living in Germany. Deborah Bryceson & Ulla Vuorela içinde, The Transnational Family: New European Frontiers and Global Networks (s. 127-146). London: Routledge.*
- *Gür, M. (2004), Sütü Küstürmek: Almanya'da Anadolu Kadınları. İstanbul: Günizi.*
- *Hochschild, A. R. (2003). The Commercialization of Intimate Life: Notes from Home and Work. London: University of California Press.*
- *Hondagneu-Sotelo, P., & Avila, E. (1997). "I'm here, but I'm there" the Meanings of Latina Transnational Motherhood. Gender & society, 11(5), 548-571.*
- *Kalaycioğlu, S., Çelik, K., & Beşpinar, F. U. (2010). Gitmek mi Zor Kalmak mı?: Avrupa'ya Erkek Göçü ve Geride Kalan Kadının Gözünden Göç Deneyimi. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 27(1), 123-146.*
- *Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with Patriarchy. Gender & Society, 2(3), 274-290.*
- *Parreñas, R. S. (2005). Children of Global Migration: Transnational Families and Gendered Woes. Stanford University Press.*
- *Vertovec, S. (2004). Cheap Calls: the Social Glue of Migrant Transnationalism. Global Networks, 4(2), 219-224.*

ULUSÖTESİ GÖÇMEN

Ahmet KÜÇÜK
Dr. Öğr. Gör. Düzce Üniversitesi Hakime Erciyas Y.D.Y.O, Düzce, ahmetkucuk@duzce.edu.tr, orcid: 0000-0001-7802-7236.

Ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki hızlı ilerlemeler ve küreselleşme, uluslararası ekonomik düzenin yaygın etkileri ile birleşerek, günümüzdeki göç olgusuna farklı boyutlar kazandırmaktadır. Bilgi ve ürünlerin hareketliliğindeki artan akış, yoğunluk ve kapsam, göç olgusunun ulusötesi yönünü daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Castles ve Miller, 1993; Massey, 1999: 274). Bu bağlamda, ulusötesi göç kavramı önem kazanmakta olup, bu kavram genişlemesi ulusötesi göçmenleri tanımlamada da etkili olmaktadır. Ulusötesi göçmen kavramı, Nina Glick Schiller tarafından 1990'lı yıllarda geliştirilmiştir. Terim, menşe ve hedef ülke toplumlarını birbirine bağlayan çoklu sosyal ilişkiler oluşturan ve sürdüren hareketli öznelere işaret etmektedir (Basch, Glick Schiller & Szanton-Blanc, 1994). Geleneksel olarak, sosyal bilimciler ve araştırmacılar göçmenleri kendi ulus-devletlerini geride bırakan ve yabancı bir kültür ve topluma uyum sağlama ve katılma süreçlerini deneyimleyen kişiler olarak değerlendirmişlerdir (Schiller, Basch & Blanc, 1995). Günümüzde ise ulusötesi göçmenler, yaşadıkları ülke ile köken ülkeleri arasında ya da diğer ülkelerle kurdukları ekonomik, siyasi ve sosyokültürel bağlantılarla öne çıkan, yeni kimlikler geliştiren ve sürekli çift yönlü ilişkiler sürdüren bireyler olarak tanımlanmaktadır (Küçük, 2022). Levitt'e (2004) göre ise ulusötesi göçmenler, ekonomik, siyasi, kültürel ve dini yaşantılarını tek bir ulus devlet yerine çeşitli bağlamlarda ve ortamlarda ifade eden kişilerdir. Diğer kapsamlı bir tanımlamada ise ulusötesi göçmenler, günlük yaşamları uluslararası sınırların ötesindeki çoklu ve sürekli bağlantı-

lara bağlı olan, kamusal kimlikleri birden fazla ulus-devletle ilişki içinde yapılandırılan, artık misafir statüsünde olmayan ve ikamet ettikleri ülkenin ekonomisine, siyasi kurumlarına, yerelliklerine ve günlük yaşam kalıplarına dahil olan kişilerdir (Basch, Glick Schiller & Szanton-Blanc, 1994). Diğer bir tanımlamaya göre ulusötesi göçmenler farklı ülkelerde hareketli bir yaşam sürebilme yeteneğine sahip bireyler olarak değerlendirilmektedirler. Gerek yetiştikleri ve eğitim aldıkları ülkeye gerekse şu an iş fırsatları arayışında bulundukları ülkeye aidiyet duygusu geliştirebilirler (Alkan, 2011).

Göç artık günümüzde sadece bir toplumdan diğerine tek yönlü bir hareket olarak değerlendirilemeyecek kadar karmaşık bir olgudur. 1980'lerden bu yana dünya çapında yapılan araştırmalar göçmenlerin sadece kendi köken ülkeleriyle koparmadıkları farklı ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkileri sürdürdüklerini göstermektedir. Oluşan bu ulusötesi ağlar, ulusal ve uluslararası sınırları aşan, toplumları birbirine bağlayan yapılar sunmaktadır ve hareketliliği ve iletişimi kolaylaştırmaktadır. Bugün, insanlar tanımadıkları diğer insanlarla ve dünya çapında farklı bölgelerle, zaman ve mekâna bağlı kalmaksızın, iletişim kurma olanağına sahiptirler. Diğer yandan ulusötesi göçmenlik sadece göç deneyimi ile sınırlı kalmaz. Aynı zamanda ikinci ve üçüncü kuşak "Postgöçmenler" olarak adlandırılan kişilerin de kendi ulusötesi bağlantılarını geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Bu bağlantılar yalnızca ebeveynlerinin ve büyükanne/büyükbabalarının köken ülkeleriyle sınırlı değil, aynı zamanda bunun ötesine geçen gençlik kültürlerinin genişletilmiş çerçevesinde de kendi ulusötesi bağlantılarını oluşturmalarına olanak tanırlar (Mau, 2007). Ulusötesi hareketlilik ve ulusötesi sosyal ve kültürel alanlara yönelme, günümüzde birçok insanın yaşamının doğal bir parçası haline gelmiştir ve özel bir durum olarak değerlendirilmemektedir. Göç ve diğer ulusötesi hareketlilik biçimleri ile dünyanın diğer bölgeleri ile kurulan bağlantılar hem göçmen toplumlarında hem de köken toplumlarında günlük yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Göç, Römhild'in (2011) deyimiyle, geleneksel olarak "kapalı konteyner" olarak düşünülen toplumları sosyokültürel açıdan heterojen hale getirebilir.

KAYNAKÇA

- *Alkan, M. N. (2011). Transmigranten auf dem Weg in die Heimat?*
- *Basch, L., Glick Schiller, N., Szanton-Blanc C. (1994). Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States, Langhorne, PA: Gordon and Breach*
- *Küçük, A. (2022). Türk-Alman Sosyoekonomik İlişkilerinde Ulus-Ötesi Göçmenlerin Önemi. InTraders International Trade Academic Journal, 5(1), 25-46.*
- Levitt, P. (2004). *Transnational Migrants: When "Home" Means More Than One Country.* 31.08.2023 tarihinde https://www.migrationpolicy.org/article/transnational-migrants-when-home-means-more-one-country adresinden alındı.
- *Mau, S. (2007). Transnationale Vergesellschaftung. Die Entgrenzung sozialer Lebenswelten. Frankfurt, New York: Campus.*
- *Römhild, R. (2011). Global Heimat. Der Alltag junger Migranten in den Widersprüchen der Einwanderungsgesellschaft. Neue Vielfalt in der urbanen Stadtgesellschaft, 21-32.*
- *Schiller, N. G., Basch, L., & Blanc, C. S. (1995). From immigrant to transmigrant: Theorizing transnational migration. Anthropological quarterly, 48-63.*

Ü

ÜLKE İÇİNDE YERİNDEN EDİLME/ÜLKE İÇİNDE YERİNDEN EDİLMİŞ KİŞİLER

Pınar ÇAĞLAYAN
Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi İİBF SBUİ, Uşak, pinar.caglayan@usak.edu.tr, orcid: 0000-0003-1959-5967.

Birleşmiş Milletler'in 1998 yılında yayınladığı ve günümüzde de geçerli olan "Yerinden Edilmeye Yönelik Yol Gösterici İlkeler"e göre, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler (Internally Displaced Persons/IDPs), özellikle silahlı çatışma, genel şiddet durumları, insan hakları ihlalleri veya afetlerin bir sonucu olarak evlerini veya mutat ikamet yerlerini terk etmek zorunda kalan ve uluslararası olarak tanınan bir devlet sınırını geçmemiş olan kişilerdir (OCHA, 1998).

1990'lara kadar zorunlu göç mağduru olan ülke içinde yerinden edilmiş kişiler için uluslararası bir tanım bulunmadığı gibi, uluslararası bir koruma sistemi de ortaya konmamıştır. Ancak, 1970'li yıllarda Afrika ülkelerinde yaşanmaya başlanan iç çatışmalar nedeniyle zorla yerinden edilmiş gruplar, büyük insani krizlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1990'lı yıllarla birlikte iç savaşların patlaması ise uluslararası gündeme çatışma, toplumsal şiddet veya insan hakları ihlalleri nedeniyle evlerinden ayrılmak zorunda kalan ve kendi ülkelerinin sınırları içinde yerinden edilmiş ve risk altında olan insanları daha fazla getirmeye başlamıştır (Cohen, 2004: 459). Bu noktada, IDPs'in tanımlanması için uluslararası düzeyde çalışmalar yürütülmüştür. İlk olarak, 1992 yılında BM Genel Sekreteri tarafından ülke içinde yerinden edilmiş kişiler "*Silahlı çatışma, iç çekişme, sistematik insan hakları ihlalleri veya doğal ya da insan kaynaklı felaketler sonucunda aniden veya beklenmedik bir şekilde çok sayıda evlerini terk etmek zorunda kalan ve kendi ülkelerinin toprakları içinde bulunan kişi veya gruplar*" olarak tanımlamıştır (Mooney, 2005: 10). Ancak bu tanım oldukça eksik bir tanım olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Mooney'e göre, 1992 tanımı zamansal ve sayısal kriterler açısından çok dar bir tanımdır. IDP kavramını sadece "aniden veya beklenmedik bir şekilde" evlerini terk edenlerle sınırlamak, Burma, Etiyopya ve Irak gibi bazı durumlarda nüfusun yerinden edilmesinin kendiliğinden gelişen bir olay değil, yıllar hatta on yıllar boyunca uygulanan organize bir devlet politikası olduğunu göz ardı etmiştir. Benzer şekilde, "kaçmaya zorlanma" kriteri, Bosna'daki savaş sırasında azınlıkların zorla tahliyelerinde veya daha yakın bir tarihte 2005 yazında Zimbabwe'de evlerin yıkılması ve yarım milyondan fazla insanın zorla yerinden edilmesinde olduğu gibi, nüfusun kaçmadığı ancak evlerini terk etmek zorunda kaldığı tüm durumları dışarıda bırakmıştır. Ancak, 1998 yılında BM'ye sunulan ilkeler, o tarihten bu yana ülke içinde yerinden edilmenin ele alınmasında önemli bir araç ve standart olarak geniş kabul görmüştür (Mooney, 2005: 11).

Ülke içinde yerinden edilme kavramının zorunlu göç bağlamında iki temel unsuru olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki IDPs'i mülteci ve sığınmacılar ile aynı zorunlu göç mağdurları kategorisine koymaktadır. Bu unsur, göç hareketinin zorunlu olmasıdır. İkinci

olduğu yumuşak hukuk (soft law) ve özellikle de ülke içinde yerinden edilmeye ilişkin yol gösterici ilkelerin kabul edilmesi yoluyla gerçekleştirilmektedir (Orchard, 2010: 281).

BMMYK verilerine göre, 2021 yılı sonu itibarıyla dünyada, 108,4 milyon zorla yerinden edilmiş insan bulunmakta ve bu sayının büyük bir oranını, kendi ülkeleri içinde yerinden edilmiş kişiler (62,5 milyon) oluşturmaktadır (UNHCR, 2023). Ancak ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin nüfusunu tahmin etmek, nüfus hareketinin dinamik olması sebebiyle özellikle zordur. Bunun en önemli nedeni, zorunlu göçün yerinden edilmeye sebep olan güvensiz ortamın içinde cereyan etmesi ve veri toplamada yaşanan zorluk ve verilerdeki eksikliklerdir. Bunun yanı sıra, yerinden edilmiş kişiler birçok kez yer değiştirebildiği gibi, ikamet yerlerine de dönebilmekte veya ülke sınırları dışına çıkarak mülteci/sığınmacı olabilmektedir (Ratnayake et. al., 2022: 1).

Dolayısı ile hem zorunlu göçe neden olan faktörlerin etkisinden kurtulamamaları, hem etkin uluslararası korumadan mahrum kalmaları hem de belirsiz bir göç döngüsünün içinde daha fazla sosyal ve ekonomik sorunlarla karşılaşmaları nedeni ile ülke içinde yerinden edilmiş kişiler zorunlu göçün en mağdur kesimini oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- *Arning, H. S. P. (2018). Temel Kavramlar Işığında Mülteci Hukukunun Gelişimi. (N. A. Ş. Öner ve S. G. I. Öner, Der.) içinde Uluslararası İlişkilerde Göç: Olgular, Aktörler ve Politikalar (s. 209-230). İstanbul: İletişim Yayınları.*
- *Cohen, R. (2004). The Guiding Principles on Internai Displacement: An Innovation in International Standart Setting. Global Governance, 10: 459-480.*
- *Çorabatır, M. (2018). Uluslararası Aktörler ve Göç Süreçleri: Bir Vaka Çalışması Olarak Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (N. A. Ş. Öner ve S. G. I. Öner, Der.), içinde Uluslararası İlişkilerde Göç: Olgular, Aktörler ve Politikalar (s. 230-255). İstanbul: İletişim Yayınları.*
- *Mooney, E. (2005). The Concept of Internal Dsplacement and the Case For Internally Displaced Persons as a Category of Concern. Refugee Survey Quarterly, 24(3): 9-26.*
- *OCHA (1998). Guiding Principles on Internal Displacement, https://www.internal-displacement.org/sites/default/files/publications/documents/199808-training-OCHA-guiding-principles-Eng2.pdf adresinden 12.09.2023 tarihinde alındı.*
- *Orchard, P. (2010). Protection of Internally Displaced Persons: Soft law as a Norm-Generating Mechanism. Review of International Studies, 36(2): 281-303.*
- *Öner, S. G. I. (2018). Küresel Bir Göç ve Mülteci Rejimine Doğru?. (S. G. I. Öner ve N. A. Ş. Öner), içinde Küreselleşme Çağında Göç (s. 577-600). İstanbul: İletişim Yayınları.*
- *Ratnayake, R. & Abdelmagid, N. & Dooley, C. (2022). What We do Know (And Could Know) About Estimating Population Sizes of Internally Displaced People. Journal of Migration and Health, 6: 1-4.*
- *Stepputat, F. & Sorensen, N. N. (2001). The Rise and Fall of `Internally Displaced People'in the Central Peruvian Andes. Development and Change, 32: 769-791.*
- *UNHCR (2023). 108.4 Million Forcibly Displace Worldwide, unhcr.org/tr/ adresinden 14.09.2023 tarihinde alındı.*

V

VATANDAŞLIK / YURTTAŞLIK

Çağlar ÖZBEK
Doç. Dr. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Muğla/TÜRKİYE caglar@mu.edu.tr orcid: 0000-0003-2136-2505

Songül SALLAN GÜL
Prof. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Isparta/TÜRKİYE songulgul@sdu.edu.tr orcid: 0000-0003-1107-7372

Türkçe'de vatandaş(lık) ve/veya yurttaş(-lık) olmak üzere eşanlamlı kullanılan kavram, İngilizcede "citizen", Fransızcada "citoyen", Almancada "staatsbürger", İtalyancada "cittadino" ve İspanyolcada ise "ciudadano" şeklinde ifade edilmektedir (Kaya, 2006: 97-8). Kavram en genel anlamda ulus-devlet sürecinde bir ulusa tabiiyetle bağlanarak yasal haklar alanından yararlanmayı ifade etmektedir. Yurttaşlık bir topluluğun politik tam üyelerine tanınan bir statüdür ve bu statüye sahip olan herkes, statünün içerdiği tüm hak ve görevler bakımından eşittir. Bu nedenle yurttaşlığın kitleler ve tek tek bireylerin yaşamı için vazgeçilmez bir kimlik unsuru olması yurttaşlığın kavramsal bir tanımdan çok, kurumsal bir yapı olarak değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Yurttaşlık temelindeki hak ve görevlerin ne olması gerektiğini belirleyen evrensel bir ilke olmamakla birlikte, gelişen bir kurum olarak yurttaşlık toplumlarda bir ideal yurttaşlık imgesi bağlamında yapılanların ve yapılması istenenlerin ölçütü olmuştur (Marshall; 2006: 26).

Sosyolojik olarak ise, vatandaşlık kavramı bir topluma/topluluğa aidiyetle tanımlanmaktadır. Bir topluma ait olmak, aynı zamanda ırk, etnisite, toplumsal cinsiyet ve inanç temelli yeni toplumsal eşitsizlik alanlarının çözümünde ortak kimlik ve dayanışmayı sağlayıcı bir öğe anlamına da gelmektedir. Bu anlamda politik vatandaşlığın yanı sıra sosyal vatandaşlık da vatandaşlığın ayrılmaz parçasıdır. Refah devleti anlayışında toplumdaki eşitsizlikleri ve kutuplaşmaları azaltmak, sınıfsal eşitsizlikleri azaltarak, toplumsal birliği ve dayanışmayı güçlendirmeyi hedefleyen bir kavram olarak "sosyal vatandaşlık" kavramı merkezi alınmıştır (Marshall, 1963; Turner, 1999; Sallan Gül, 2004). Yurttaşlığın politik tanımı hukuki olarak haklar alanını belirlerken, sosyal vatandaşlık toplumsal olarak aidiyeti ve birlikte yaşamının niteliğini belirler.

Tarihsel olarak modern anlamdaki yurttaş (*citoyen, citoyenne*) kavramı ilk kez, Fransız Devrimi'ni gerçekleştirenlerce aristokratik ayrıcalığın son bulduğunu ve sembolik eşitlik olgusunu vurgulamak amacıyla kullanılmıştır (Kaya, 2005: 36) ve sonrasında Avrupa'daki çeşitli milliyetçilik akımlarının gelişim süreciyle beraber evrilmiştir (Kadıoğlu, 2002: 261). Başlangıçta bir sitenin, yerleşimin sakini olarak tanımlanan yurttaş kavramı, daha sonra ulusla bağlantılandırılmadan önce, devlet çerçevesindeki bir toplumsal sözleşmeyle özdeşleştirilmiştir. J. J. Rousseau'nun 1762 yılında Toplum Sözleşmesi'nde ortaya attığı "kasabalı" ve "vatandaş" ayrımı, günümüzde yurttaşlığın kentle olan bağlantısını anlamlandırmak açısından önemlidir. Bu bağlamda, kavramın etimolojisi de dikkate alındığında yurttaşlık ile kentlerin ortaya çıkışı arasında önemli bir bağlantı vardır.

sorunsalında ulus-devletlerde yerli halk içinde devlet üyeliği sorunlu olanlar için vatandaşların devletlerine karşı talepte bulunmalarına ihtiyaç vardır. Onların hak talebinde bulunmalarına olanak tanıyan sivil hakların anayasallaştırılması da dahil olmak üzere vatandaşların güçlendirilmesi tüm yurttaşlar için gereklidir. Diğer taraftan küreselleşmiş bir göç çağında mülteci/sığınmacıların yanı sıra yerinden edilmiş ve vatansız kişiler de hukuksal ve yaşamsal konumlarının insan hakları bağlamında insanca ve birlikte bir yaşamın olanaklılığı bağlamında demokratikleştirilmesi gereklidir.

KAYNAKÇA

- *Benhabib, S. (2006), Ötekilerin Hakları: Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar, (Çev. B. Akkıyal), İletişim Yayınları, İstanbul.*
- *Castles, S. (2006), "Guestworkers İn Europe: A Resurrection?", The International Migration Review, 40 (4): 741-766.*
- *De Wenden, C. W. (1998), "Ulus ve Yurttaşlık: Hem Rakip Hem Ortak", Uluslar ve Milliyetçilikler, (Çev. S. İdemen), (Haz. J. Leca), Metis Yayınları, İstanbul, 39-48.*
- *Erder, S. (2020), "Göçmenlik, Mültecilik ve Değişen 'Uyum' Anlayışı", Türkiye'de Mültecilik, Zorunlu Göç ve Toplumsal Uyum Geri Dönüş Mü? Birlikte Yaşam Mı, (Der. S. Sallan Gül, S. Dedeoğlu ve Ö. Kâhya Nizam), Bağlam Yayıncılık, İstanbul.*
- *Gülalp, H. (2007), "Giriş: Milliyete Karşı Vatandaşlık", Vatandaşlık ve Etnik Çatışma: Ulus-Devletin Sorgulanması, (Haz. H. Gülalp), (Çev. E. Kılıç), Metis Yayınları, İstanbul, 11–34.*
- *Heater, D. (2007), Yurttaşlığın Kısa Tarihi, (Çev. M. Delikara Üst), İmge Kitabevi, Ankara.*
- *Kadıoğlu, A. (2002), "Türkiye'de Vatandaşlık ve Bireyleşme: İradenin Akıl Karşısındaki Zaferi", Liberalizm, Devlet, Hegemonya, (Der. E. F. Keyman), Everest Yayınları, İstanbul, 258–282.*
- *Kaya, A. (2006), "Yurttaşlık, Azınlıklar ve Çokkültürcülük", Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 95-136.*
- *Kaya, A. (2005), "Avrupa Birliği Bütünleşme Sürecinde Yurttaşlık, Çokkültürcülük ve Azınlık Tartışmaları: Birarada Yaşamanın Siyaseti", Türkiye'de Çoğunluk Ve Azınlık Politikaları: Ab Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları, (Der. A. Kaya, T. Tarhanlı), Tesev, İstanbul, 35–57.*
- *Marshall, T. H. (2006), "Yurttaşlık ve Sosyal Sınıf", Sosyal Politika Yazıları, (Der. A. Buğra, Ç. Keyder), (Çev. B. Yakut-Çakar, U. B. Balaban), İletişim Yayınları, İstanbul, 19-32.*
- *Marshall, T. H. (1963), Sociology At The Cross Roads, Heinemann, Londra.*
- *Sallan Gül, S. (2004), Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa, Etik Yayınları, İstanbul.*
- *Sassen, S. (2005), "The Repositioning Of Citizenship And Alienage: Emergent Subjects And Spaces For Politics", Globalizations, 2 (1): 79-94.*
- *Tuna, M., Özbek, Ç. (2018) Yerlileşen Yabancılar: Güney Ege Bölgesi'nde Göç, Yurttaşlık ve Kimliğin Dönüşümü, Detay Yayıncılık, Ankara.*
- *Turner, B. S. (1993), "Contemporary Problems İn The Theory Of Citizenship", Citizenship And Social Theory, (Der. B. S. Turner), Sage, Londra, 1-18.*
- *Üstel, F. (1999), Yurttaşlık ve Demokrasi, Dost Yayınevi, Ankara.*

VATANSIZ KİŞİLERİN STATÜSÜNE İLİŞKİN SÖZLEŞME (1954)

Veysel ERAT
Doç. Dr. Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, veyselerat@hotmail.com, orcid: 0000-0002-0735-5432.

Vatansız kişilerin statüsünün ne olacağına ilişkin ilk uluslararası girişimler 1930'larda Milletler Cemiyeti'nin öncülüğünde başlamıştır. 1930 yılında vatansızlar için bir anlaşma (vatandaşlık ihtilafına dair meseleler hakkındaki anlaşma), ve biri vatansızlık haline diğeri vatansızlığa ait iki özel protokol hazırlanmasına rağmen sonuncusu yürürlüğe girmemiş, diğer ikisi de vatansızlara vatandaşlık kazandırmaktan ziyade kişilerin vatandaşlığını kaybetmemesi üzerine kurulduğu için vatansızlık meselesini çözememiştir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu 1948 yılında vatansızların hakları üzerinde durulması gerekliliğini içeren bir kararı kabul etmiştir. Bunun üzerine BM Genel Sekreteri vatansızlık üzerine yapmış olduğu etütte (A Study of Statelesness) vatansızlar için bir anlaşma yapılmasını ve uluslararası bir kurumun kurulmasını tavsiye etmiştir. Akabinde kurulan komite her ne kadar bir taslak hazırlamış olsa da 1951'de yalnızca mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin sözleşme kabul edilmiştir (Altuğ, 1963). Diğer bir ifadeyle, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1951 yılında mülteciler ve vatansız kişilerle ilgili uluslararası bir anlaşma taslağı defterine Tam Yetkili Temsilciler Konferansı'nı toplamış ve aynı yıl Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme kabul edilirken, vatansız kişinin korunmasına ilişkin uluslararası müzakereler devam etmiştir. Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme 28 Eylül 1954'te New York'da kabul edilmiş ve 6 Haziran 1960'ta yürürlüğe girmiştir. Sözleşme vatansız kişilerin uluslararası korunmasına yönelik bir çerçeve oluşturmakta ve vatansız kişilerin haklarına ilişkin şimdiye kadar bu konuda girişimlerde bulunulan uluslararası düzeydeki en kapsamlı kanunlaştırmadır (UNCHR, 2004).

Sözleşme metninde; 1954 Sözleşmesinin mülteci olmayan ve dolayısıyla 1951 Mülteci Sözleşmesi kapsamına girmeyen vatansız kişileri kapsayacağı belirtilmiştir. Sözleşme; (i) Genel Hükümler, (ii) Hukuksal Statü, (iii) Kazanç Getiren İstihdam, (iv) Sosyal Durum, (v) İdari Önlemler ve sözleşmeci devletleri bağlayan maddeleri içeren (vi) Son Hükümler olmak üzere altı bölümden oluşmaktadır (Resmi Gazete, 2014).

Genel Hükümler kısmında; vatansız kişi kavramı, "kendi yasalarının işleyişi içinde hiçbir Devlet tarafından vatandaş olarak sayılmayan bir kişi" olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte sözleşme bazı kişileri bu sözleşme kapsamının içine almamıştır. Bunlar; BM kurum ve kuruluşlarından yardım alan kişiler, yetkili mercilerce ikamet ettiği ülkenin vatandaşı olmaya bağlı olan hak ve sorumlulukların tanınmış olduğu kişiler, savaş suçu içinde bulunanlar, BM'nin amaç ve eylemlerine aykırılık teşkil edecek bir suça karışmış olanlar ve ikamet ettiği ülkeye kabul edilmeden önce ciddi bir suç işlemiş olanlardır. Vatansızların bulunduğu ülke sorumluluklarına uymaları gerektiği, vatansızlar arasında ayrıma gidilmeyeceği, bunların ve çocuklarının ibadet ve dini eğitimleri konusunda vatandaş muamelesi görmeleri gerektiği, yabancılara gösterilen muamelenin aynısının vatansızlara gösterilmesi, vatansız kişilerin sahip olduğu haklar ve menfaatlerin karşılıklılık koşuluna bağlı olmadığı maddeleri yine bu kısımda düzenlenmiştir.

İkinci kısımda vatansızların hukuksal statüsü düzenlenmiştir. Buna göre bir vatansızın kişisel statüsü, daimi ikametinin olduğu ülke kanunlarına, aksi halde oturduğu ülkenin kanunlarına göre düzenlenir. Sözleşmeye göre, vatansız birinin, ikamet ettiği ya da oturduğu ülkede, vatansız olmaması durumunda dahi elde edeceği kişisel

statüye ilişkin haklara (özellikle evlilik) saygı gösterilmesi gerekir. Vatansızların mülk edinimi hakkı ve dernek hakkı, en az yabancıların hakları kadar elverişli olmalıdır. Sanatsal ve mahkemelerde bulunmaya ilişkin haklar ise ülke vatandaşı koruması kadar olmalıdır.

Kazanç getiren istihdam başlığında; ücretli bir işte çalışma hakkı bakımından en az yabancılara gösterilen elverişli ortamın vatansızlara da sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Çalışma bakımından ise vatansızların ilgili hakkı, olabildiğince vatandaşların sahip olduğu haklara benzetilmelidir. Yine tarım, sanayi, küçük sanatlar, ticaret ve yüksek tahsile dayalı serbest meslek alanlarında en az yabancılara tanınan haklara sahip olmalıdırlar.

Sosyal durum kısmında; vatansız kişilerin yaşadığı ülkede az dağıtılan maddelerin dağıtımında, sosyal yardım ve destek ile ilköğretim konusunda vatandaş gibi, konut edinimi ve ilköğretim dışındaki eğitim konusunda yabancılar gibi muamele edilmesi gerektiği düzenlenmiştir. Yine aynı kısımda vatansızların; çalışma rejimi, sosyal güvenlik, kazanılmış hakların korunması, emeklilik hakkı, iş kazası ve meslek hastalığından doğan haklar konusunda vatandaşlar ile aynı düzeyde olması gerektiği belirtilmiştir.

İdari önlemler kısmında; vatansız kişilerin idari işlerinde gerekli yardımın verilmesini, yabancılar gibi seyahat özgürlüğüne sahip olmaları ve bunun için gereken belgenin çıkarılmasını, yabacılara uygulananlar hariç olmak üzere idari belgeler için vatandaşlara uygulananlardan başka ya da yüksek bir maliyet (vergi, har, resim vb.) yüklenemeyeceği, vatansızların varlıklarını kabul edildikleri başka bir ülkeye taşıyabilecekleri, ulusal güvenlik ve kamu düzeni hariç olmak üzere vatansızların sınır dışı edilemeyeceği ve vatandaşlığa kabulün kolaylaştırılacağı düzenlenmiştir.

Bugün itibariyle sözleşmeyi 23 devlet imzalamış 60 devlet ise sözleşmeye taraf olmuştur. Devletlerin 36'sı çekince hakkı tanınan maddelerin bazılarına çekince koymuştur (UN, 2023).

Genel olarak değerlendirildiğinde, 1954 sözleşmesi; vatansızlık sorununu tespit etmek, vatansız kişilerin çoğunlukla içinde bulunduğu hukuki boşluğu gidermek, vatansızlık hakkının edinilmesini teşvik etmektedir. Sözleşme, vatansız kişilerin hukuki statüsünü düzenlemek ve iyileştirmek ve vatansız kişilere ayrımcılığa maruz kalmadan temel hak ve özgürlükleri sağlamak amacıyla bugüne kadar kabul edilen başlıca uluslararası belge olma özelliğini korumaktadır (Batchelor, 2005). Vatansızları temel haklar konusunda vatandaş; diğer haklar konusunda ise en azından yabancı statüsüne evirmeyi amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

- *Altuğ, Y. (1963). Vatansızlar Hakkında İki Birleşmiş Milletler Sözleşmesi. İstanbul Hukuk Mecmuası, 29(1-2), 201-217.*
- *Batchelor, C. (2005). The 1954 Convention Relating to the Status of Stateless Persons: Implementation Within the European UnionMember States and Recommendations for Harmonization. Refuge Canada s Journal on Refuge, 22(2), 31-58.*
- *Resmi Gazete. (2014). Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme. Resmi Gazete(29156).*
- *UN. (2023). Convention relating to the Status of Stateless Persons. 09 11, 2023 tarihinde UN Treaty Collection: https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=V-3&chapter=5&Temp=mtdsg2&clang=_en#EndDec adresinden alındı*
- *UNCHR. (2004). Convention relating to the Status of Stateless Persons. UNCHR.*

VATANSIZLIĞIN AZALTILMASINA DAİR SÖZLEŞME (1961)

Besim Can ZIRH
Dr. Öğr. Üyesi Orta Doğu Teknik Üniversitesi FEF Sosyoloji, Ankara, besimcan@yahoo.com, orcid: 0000-0003-3506-6096.

"Korunmasız kişilerin" - mülteci ve vatansızların – kaderi özel bir karmaşıklık ve aciliyet arz etmektedir… Vatansız kişi, herhangi bir devletin vatandaşı olmayan kişidir… "Vatansız" terimi günümüzde 'vatandaşlıktan yoksun' anlamına gelen genel bir terimdir (Weis, 1944: 3).

Vatansız kişi *flotsam* (bir gemi enkazı ya da geminin denize düşen yükü), *res nullius* (kimseye ait olmayan) olarak adlandırılmış ve açık denizde herhangi bir bayrak altında seyretmeyen bir gemiye benzetilmiştir" (Weis, 1962: 1073).

Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme (1961), 30 Ağustos 1961 tarihinde Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu tarafından kabul edilen ve 13 Aralık 1975 tarihinden itibaren yürürlüğe giren uluslararası bir anlaşmadır. Bu sözleşme, vatansızlığı önlemek ve "vatansız" (stateless) statüsündeki kişilere koruma sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Sözleşme, vatansızlık durumunun tanımını yapmakta ve vatansızlıkla mücadele için muhtelif önlemler öngörmektedir. Bu önlemler arasında, vatansızlık nedenlerini ortadan kaldırmak, vatansız duruma düşmüş kişilerin vatandaşlık alma hakkını kolaylaştırmak, temel insan haklarını güvence altına almak ve uluslararası koruma hakkından faydalanmalarını sağlamak yer almaktadır. Bu genel çerçeve kapsamında sözleşme, uluslararası iş birliği ve yardımlaşma çağrısında bulunmaktadır.

Bu haliyle sözleşme, BM Genel Kurulu'nun 1951 yılında yaptığı çağrıyla çalışmaları başlayan, 28 Eylül 1954 tarihinde imzalanmış ve 6 Haziran 1960 tarihinden itibaren imzacı devletler nezdinde yürürlüğe giren "Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme" başlıklı uluslararası bir diğer anlaşmaya dayanmaktadır. 1954 tarihli Sözleşmenin uluslararası hukuk açısından en önemli katkısı "vatansız" kavramına getirdiği tanımdır. Buna göre "herhangi bir devlet tarafından kendi yasalarının işleyişi kapsamında vatandaş olarak kabul edilmeyen" kimseler "vatansız" olarak kabul edilmektedir. Sözleşmenin amacı "vatansız" olarak nitelendirilen kimselerin bulundukları ülkelerde din özgürlüğü, çocukların eğitime erişimi, barınma ve çalışma hakkı başta olmak üzere "göçmen" (immigrant) ya da "mülteci" (refugee) gibi vatandaş kategorisinde bulunmayan diğer kişilerle aynı güvencelerden yararlanmalarını sağlamaktır.

Her iki sözleşmenin de imzalandığı ve yürürlüğe girdiği tarihler arasında uzun bir zaman olması "vatansızlık" durumunun ulus devletlerin ortaya çıktığı süreç içerisinde uluslararası ve ulusal hukuk kesişiminde nasıl tanımlanacağına dair önemli güçlükler olduğunu işaret etmektedir.

Günümüzde vatansızlığa neden olan yaygın durumlar şöyle sıralanabilir: (a) Doğum kaydı ve doğum belgesi eksikliği; (b) Vatansız ebeveynlerin doğumu; (c) Eski devlet(ler)in vatandaşlarının vatandaşlık statüsünü değiştirebilecek siyasi değişim ve toprak devri; (d) İdari ihmaller, bürokratik işleyiş sorunları, ülkeler arasındaki hukuk çatışmaları veya resmi kayıtların imhası; (e) Evlilik sırasında vatandaşlığın değiştirilmesi veya farklı ülkelerden çiftler arasındaki evliliğin sona ermesi; (f) Azınlıklara karşı hedefli ayrımcılık; (g) Vatandaşlığın kazanılmasını kısıtlayan yasalar; (h) Kadınların vatandaşlıklarını çocuklarına

sona erdiği bilinmektedir. BMMYK, 2014 yılında başlattığı #IBelong (Aitim) kampanyası kapsamında vatansızlığın 2024 yılına kadar tümüyle ortadan kaldırılması hedefi belirlemiş ve sözleşme imzacısı devletler için bu amaca ulaşılması yönünde bir çerçeve hazırlamıştır.

Tüm bu çabalara karşın vatansızlık günümüz dünyasının önemli bir sorununu oluşturmaktadır. 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş sonrası yaşanan göçlerle vatansızlık durumu özellikle çocukları kapsayacak şekilde yeni ve önemli bir gündem haline gelmiştir. Söz gelimi, resmi istatistiklere göre Türkiye'de bulunan 3,3 milyon Suriyelilerin yarıdan çoğu reşit değildir ve 750.000 çocuğun Türkiye'de doğduğu tahmin edilmektedir. Bu çocukların büyük çoğunluğu vatansızdır. Weis, 1944 yılında kaleme aldığı alan açısından kurucu metinde "uluslararası hukukun geliştirilmesi için gelecekte kurulacak olan uluslararası mekanizma hakkında" (22) bir öngörüde bulunmanın mümkün olmaması nedeniyle vatansızlığın geleceğine dair yorum yapmaktan kaçınıyor fakat vatandaşlık bağının toprak ilkesine göre tanımlanmasının evrensellik kazanması halinde bu sorunun büyük oranda kendiliğinden çözüleceğini belirtiyordu. Geldiğimiz noktada Türkiye'deki vatansız Suriyeli çocukların durumu bu öngörüsünü doğrulamaktadır.

KAYNAKÇA

- *Batchelor, C. A. (1998). Statelessness and the Problem of Resolving Nationality Status. International Journal of Refugee Law, 10(1-2), 156-182.*
- *Weis, P. (1944), The Problem of Statelessness. London: World Jewish Congress.*
- *Weis, P. (1962), The United Nations Convention on the Reduction of Statelessness, 1961. International & Comparative Law Quarterly, 11(4), 1073-1096.*

VATANSIZLIK

Hürol ÇANKAYA
Dr. Öğr. Üyesi. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Bolu. hcankaya@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-9568-0488.

Vatandaşlık, devletin egemenlik hakkının yansıması olarak, yasalar tarafından çizilen bir hukuki statü çerçevesinde birey ile devlet arasında kurulan hukuki bağdır. Bu hukuki ilişkinin dışında kalanlar ya da daha açık bir ifadeyle herhangi bir devlet tarafından vatandaş olarak kabul edilmeyen kişiler vatansız olarak tanımlanmaktadır. Vatansız kavramı, dünyada farklı zamanlarda farklı terimlerle karşımıza çıkmıştır. İlk kez Alman hukukunda *heimatlos* terimi kullanılmış ve birçok devlet tarafından kabul edilmiştir. Daha sonra Fransa'da *apatride* terimi önerilmiş ve hem doktrin hem de yargı kararlarında yaygınlaşmıştır. Günümüzde ise uluslararası hukukta ağırlıklı olarak *stateless* terimine yer verilmektedir (Odman, 2011: 3-6).

Vatansızlık, herhangi bir devletin vatandaşlığına sahip olmayan kişilerin bulundukları bir hukuki statü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanunlar çatışması, egemenlik devri, ayrımcılık, evlilik kanunları, doğum kayıtlarının olmaması, idari uygulamalar, ayrımcılık, vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlık hakkından feragat gibi birçok nedenle vatansızlık ortaya çıkabilmektedir (IOM, 2013: 95). Her kişinin bir vatandaşlığı olmalıdır ilkesi çerçevesinde devletler, egemenlik haklarına dayalı olarak hukuki yönden kendilerine bağlı bireylere vatandaşlık vermek zorundadır. Vatandaşlık hem ulusal hukukta hem de uluslararası hukukta kişilere koruma sağlamaktadır. Vatansız kişi kalmaması bir ilke olarak kabul edilse de hiçbir devlete hukuki yönden bağlı olmayan kişilere sıklıkla rastlanmaktadır. Herhangi bir devletle

Hak arama özgürlüğünün uzantısı olan mahkemelere erişim hakkı sözleşmenin 16. maddesinde yer almaktadır. Vatansız kişiler, bütün taraf devletlerin hukuk mahkemelerine özgürce başvuru yapma hakkına sahiptir. Yine aynı madde çerçevesinde vatansız kişiler, sözleşmeci devletin kendi vatandaşları gibi adli yardımdan yararlanabilecektir. Ceza yargılaması bakımından ise vatandaş ile vatansız kişiler de dahil olmak üzere yabancılar arasında ilke olarak bir fark bulunmamaktadır. Benzer biçimde idari yargılama açısından vatansız kişiler, kendileri hakkındaki idari işlemlere karşı idari yargı yoluna başvurma haklarına sahiptir (Odman, 2011: 91-97).

Seyahat özgürlüğünü düzenleyen Sözleşmenin 26. maddesine göre taraf devletler, benzer koşullarda bulunan yabancılara yönelik düzenlemelerle uyumlu biçimde, vatansız kişilere ikamet yerlerini seçme ve ülke içinde serbestçe seyahat etme hakkını tanımak zorundadırlar. 27. madde ise vatansız kişilerin kimlik belgelerine değinmekte ve taraf devletler tarafından ülkelerinde bulunan ve geçerli bir seyahat belgesine sahip olmayan her vatansız kişiye bir kimlik belgesi çıkartılmasını hüküm altına almaktadır. Ayrıca 28. madde Sözleşmeci devletlere, ulusal güvenlik ya da kamu düzenine ilişkin zorlayıcı nedene ilişkin bir istisna haricinde, ülke dışına seyahat edebilmeleri için vatansız kişilere seyahat belgesi çıkartma yükümlülüğü de getirmektedir. Seyahat belgeleri, vatansız kişilerin hem statülerinin belirlenmesine hem de başka bir ülkeye kabul edilmelerine olanak sağlamaktadır (Odman, 2011: 40). Vatansız kişilerin sınır dışı edilmemeleri kuraldır ancak sözleşmenin 31. maddesinde belirtildiği üzere, ulusal güvenlik veya kamu düzeni ile ilgili nedenlerle sınır dışı edilmeleri mümkündür. Bu çerçevede, vatansız kişi hakkında ilgili yasal sürece uygun olarak alınmış bir kararın bulunması ve kişinin de suçsuzluğunu kanıtlayacak her türlü delil sunmasına, itiraz etmesine ve temsil edilmesine olanak tanınması gerekmektedir.

Vatansızlık durumu, çalışma hayatından sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerine, evlilikten öğrenim görmeye kadar günlük yaşamın her alanında olumsuzluklara neden olmaktadır. Bu tür olumsuzluklar ise insan onuruna aykırı bir tablo ortaya çıkarmakta ve vatandaşlık hakkından yoksunluk diğer insan hakları ihlallerini de beraberinde getirmektedir (Aybay ve Oral, 2016: 216). Vatandaşlık hakkından yararlanamayan vatansız kişilerin hak ve özgürlüklerini ayrı bir statüde düzenleyen uluslararası sözleşmelerde iki temel sorun ortaya çıkmaktadır: Söz konusu sözleşmelere taraf olmayan devletlerin uygulamalarının nasıl yürütüleceği ve bu sözleşmelerde yer almayan hak ve özgürlükler konusunda taraf devletlerin tutumunun ne yönde ilerleyeceği. Sözleşmelerde ayrımcılığı yasaklayan hükümlerin herkesi kapsayacak biçimde düzenlenmesi ise genel olarak vatansız kişiler lehine bir yorum imkânı sağlamaktadır (Asar, 2021: 184).

KAYNAKÇA

- *Asar, A. (2021). Yabancılar Hukuku. Ankara: Seçkin Yayıncılık.*
- *Aybay, R. ve Oral. E. (2016). Kamusal Uluslararası Hukuk. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*
- *Çiçekli, B. (2016). Yabancılar ve Mülteci Hukuku. Ankara: Seçkin Yayıncılık.*
- *IOM. (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. R. Perruchoud ve J. Redpath-Cross (Ed.), (Çev. Ed. B. Çiçekli). Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü.*
- *Odman, M.T. (2011). Vatansızların Hukuki Durumu ve Türk Hukuku. Adana: Çağ Üniversitesi Yayınları.*
- *UNHCR. (2014). Handbook On Protection of Stateless Persons. Geneva: UN High Commissioner for Refugees.*

W

W. A. LEWIS'İN İKİLİ EKONOMİDE KALKINMA TEORİSİ (SINIRSIZ İŞGÜCÜ ARZI İLE EKONOMİK KALKINMA)

İpek AGCADAĞ ÇELİK
Doç. Dr. Kilis 7 Aralık Üniversitesi İTBF Sosyoloji, Kilis, ipekagcadag@kilis.edu.tr, orcid: 0000-0002-2409-668X.

İkili Ekonomide Kalkınma Teorisi, Nobel ödüllü (1979) iktisatçı Prof. Dr. William Arthur Lewis (1915-1991) tarafından geliştirilmiştir. 1954 yılında yayınladığı Economic Development with Unlimited Supplies of Labour (Sınırsız İşgücü Arzı İle Ekonomik Kalkınma) çalışması, literatüre önemli bir katkı yapmıştır. Lewis teorisini, işgücünün, işgücü arzının fazla olduğu yerlerden, işgücüne ihtiyaç duyulan yerleşim yerlerine göç etmesiyle birlikte bu ihtiyacın giderileceği, böylece ekonomik kalkınmanın sağlanacağı fikri üzerine inşa etmiştir.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde geleneksel ve modern olmak üzere ikili (dual) bir ekonomik yapı bulunmaktadır. Geleneksel ekonomi ifadesi tarım sektörüne, modern ekonomik ifadesi ise kapitalist sektöre karşılık gelmektedir. Tarım sektöründe çalışan işgücünün ekonomik kazancı ancak işçinin yaşamını sağlayacak kadardır. Teoriye göre, işgücünün fazla olduğu yerlerde, marjinal verimlilik az, işçi ücretleri düşük ve gizli işsizlik oranı yüksektir. Bu durumda, ekonomik kalkınma istenen seviyelerin altındadır. Bu sorunun üstesinden gelmek için ülkenin işgücü arzının fazla olduğu kırsal alanlarından, işgücü kıtlığı olan kentsel alanlara doğru işgücü göçünün gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu durumun olumlu tarafı ise, kapitalist sektörün ihtiyaç duyduğu işgücünün, geleneksel sektörden çekilebilmesidir. Böylece kapitalist sektörde işçi sıkıntısı çekilmeden yeni endüstriler kurulabilecektir. Söz konusu durum, kalifiye olmayan işgücü için geçerli olup "buna göre kırsal alandaki gizli işsizlik, kentsel alanda bulunan sanayi sektörünün gereksinim duyduğu işgücünü temin etme deposu konumundadır" (Nişancı, Sarı, Doker, Çelik & Emsen, 2017: 339). Ayrıca tarımda ortaya çıkan bu artık emek gücünün kentsel alana göç etmeleri, tarım sektöründeki verimlilik üzerinde negatif etkiye sebep olmayacaktır. Önemli olan hâsılayı azaltmadan çalışan sayısını düşürebilme durumudur (Kandemir, 2011: 2). Modern kesimde verim yüksek, geleneksel kesimde ise emek gücü fazladır. Emek gücü modern kesime gereken düzeyde transfer edildiğinde, sanayi sektöründe üretim kapasitesi artacak, böylece kapitalistler daha fazla kâr elde edecekler ve teoriye göre söz konusu kârları tekrar yatırıma dönüştürerek kalkınma sağlanacaktır. Bu süreç kırsal kesimdeki emek fazlası modern kesim tarafından absorbe edilene kadar sürecektir. Başka bir ifadeyle, göçle sağlanan bu işçi aktarımıyla, tarım kesimindeki emek fazlası emilecek ve bu işlem tarım sektörünü ve tarımsal gıda üretimini zarara uğratacak noktaya getirilmeyecektir. Amaç, tarım sektöründe yiyecek üretimini sağlayacak kadar işgücü kırda çalışmaya devam ederken, bu sektörün ihtiyaç duymadığı emek fazlası kentteki sanayi sektörüne aktarılmasıdır. Böylece ülkenin hem tarım sektöründe hem de sanayi sektöründe, dolayısıyla hem kırsal alanlarındaki hem de kentsel alanlarındaki üretim, ülkenin sahip olduğu işgücü arzıyla sağlanacaktır. Böylece ülke ekonomik olarak kalkınacak ve zamanla

rine, emek arzının bol olduğu ülkelerden göçlerle vasıfsız işçi temin etmektedir. Böylece gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin emek fazlası emilecek, gelişmiş ülkelerin de emek kıtlığı sorunu sona erecektir.

KAYNAKÇA

- *Güllüpınar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 2(4), 53-85.*
- *Kandemir, O. (2011). Lewis Modeli Ve Gelişmekte Olan Ülkeler: Türkiye İçin Bir Değerlendirme. Akademik Bakış Dergisi, 23, 1-18.*
- *Lewis, W. A. (1954). Economic Development with Unlimited Supplies of Labour. The Manchester School, 22(2), 139-191.*
- *Nişancı, M., Sarı, S., Doker, A. C., Çelik, A. A., Emsen, Ö. S. (2017). Lewis'in İki Sektörlü Büyüme Modeline Çin Özelinde Bakış: Büyümenin Sınırlarına Gelindi Mi?. International Conference on Eurasian Economies, 339-347.*
- *Todaro, M. P. (1994). Economic Development, Fifth Edition, New York: Longman.*

WALLERSTEIN DÜNYA SİSTEMLERİ KURAMI (MERKEZ ÇEVRE KURAMI)

Yasemin OĞUZLAR TEKİN

Öğr. Gör. Dr. Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Erdek MYO, Yönetim Organizasyon Bölümü, ytekin@bandirma.edu.tr, Balıkesir, Türkiye 0000-0002-4748-8563

Immanuel Wallerstein'in göç ile ilgili kuramı "merkez-çevre kuramı, dünya sistemleri analizi, modern dünya sistemler teorisi olarak da adlandırılmaktadır. Bu bağlamda Wallerstein göçe neden olan faktörleri önceki teorilerden farklı olarak kapitalist sisteme bağlamaktadır. Wallerstein'in kuramında dünya merkez ve çevre olarak ikiye ayrılmaktadır. Merkez sermaye yoğunlukta olup kapitalist ekonomi içerisinde en çok kazancı elde eden ülkelerken oluşurken, çevre ise işgücü yoğunluktadır. Merkez ve çevre ülkeler tarihsel açıdan sömürgecilik faaliyetleri sonucunda oluşmuş kolonyal bağlarla birbirine bağlıdır (Sorinel, 2010: 222). Bu yaklaşım gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki çıkara ve sömürüye dayalı ilişkiyi vurgulayarak, göçe alternatif bir bakış açısı sunmaktadır. Bu bağlamda göç modernleşmeyi kolaylaştıran bir etmen olmaktan ziyade kaynakların gelişmiş ülkeler lehine kullanılmasını sağlayarak gelişmekte olan ülkelerin sosyekonomik gelişmelerine ket vurulmasına zemin hazırlamaktadır (Güllüpınar, 2012: 67).

Bu kurama göre kapitalizmin tarihsel gelişiminde güçlü kapitalist ekonomiler zayıf ekonomilere nüfuz etmekte ve son yüzyılda küreselleşmenin artmasıyla bu durum daha da belirgin hale gelmiştir. Bu bağlamda çevre ülkelerdeki gelir kaynakları zayıflamakta ve yaşamak için daha iyi koşullar arayan bir işgücü oluşmaktadır. Merkez ülkeler çevre ülkelerin işgücünü kullanırken aynı zamanda söz konusu ülkelerin beyin göçü ile nitelikli

KAYNAKÇA

- *Arango, J. (2000). Explaining Migration: A Critical View, İnternational Social Science, 52(165).*
- *Çağlayan, S. (2006). "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, güz 2006, Sayı 17, s. 67-91*
- *Güllüpınar, F. (2012). "Göç Olgusunun Ekonomi Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine bir Değerlendirme", Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 4.*
- *Massey, D. (1993). "Theories of International Migration: A Review and Appraisal", Population and Development Review 19, No. 3*
- *Sorinel, C. (2010). "Immanuel Wallerstein's Morld System Theory", http://anale.steconomiceuoradea.ro/volume/2010/n2/031.pdf (erişim tarihi: 18.09.2023).*
- *Vural, D. G. (2007). "Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve Göçmen Ticareti", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.*

Y

YABANCI

Tuba NERGİZ
Yüksek Lisans Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bitlis, tuba_nergiz46@hotmail.com, orcid: 0000-0003-2115-356X

Gündelik hayatta bilinmezlik çeperindeki kişi veya nesneleri tanımlamak için kullanılan yabancı, Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde (2023) türdeş olmama, tanınmama, deneyimsizlik, bir yere veya kimseye özgü olmama durumu ile ilişkilendirilmiş, aynı zamanda ulus bağına dayandırılarak; "Başka bir milletten olan, başka devlet uyruğunda olan (kimse); bigâne, ecnebi" şeklinde tanımlanmıştır.

Kültürel, etnik, türsel, coğrafik veya kişisel açıdan alışık olunmayan ile bilinmeyenin vurgusunu yapan kavram, Alman etimolojisinde Türkçe kullanıma benzer biçimde; (I) kökeni uzak ve bilinmeyen, (II) kişi olarak farklı ülkeye mensup, (III) ülkeler arasındaki uzaklık olarak ifade edilmektedir. İngiliz dilinde hem "strange" hem de "foreign" kelimesine karşılık gelmektedir. Bilimsel manada yapılan yabancılık araştırmaları çoğunlukla Almanca alıntılarla örülmektedir (Göktepe, 2019: 10-12).

Birçok şeyi etkileyen, geniş kapsamlı bir kavram olan yabancı en yalın tabirle; "belirli bir devlet açısından o devletin uyruğunda olmayan kişi" olarak tanımlansa da sadece yabancı devlet vatandaşlığına içkin dar bir anlamı yansıtmamaktadır. Mefhum; yabancı devlet vatandaşlarını, hiçbir devlete tabi olamayan vatansızları, göçmenleri, mültecileri ve sığınmacıları, NATO üyelerini, uluslararası kuruluşlarda çalışanları ve diplomatik temsilciliklerde olduğu gibi özel konumdaki yabancıları da çatısına almaktadır. (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013: 97; Canbey Özgüler, 2018: 14).

Vatandaşlık statüsüne sahip olmayan bu unsurlar istisnai durumlar haricinde kural olarak kendi ülkesinden başka yerde sürekli olarak kalamazlar. Bir devlet ülkesinde geçici olarak bulunan yabancılara insan haklarına uygun bir şekilde yaşama güvencesi vermek durumundadır. Nitekim, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve 1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile insan hakları, yabancı-vatandaş-vatansız ayrımına gitmeden herkesi kapsayacak şekilde tanınmıştır. Dolayısıyla, yabancılar temel hak ve insan özgürlükleri açısından vatandaşlarla eşit konumdadır. Fakat devletin harcama ve yatırımlarından faydalanma noktasında vatandaşlarla aynı seviyede değildirler. Bulundukları ülkenin hukuk kurallarına uyacaklarına ve kamu düzenine aykırı davranışlar sergilemeyeceklerini taahhüt eden yabancıların hukuki durumu, yabancılar hukukunun ona tanıdığı statüdür (Aydoğan, 2006: 13; Karakoç, 2023: 271). Devletler Hukuku Enstitüsü'nün tanımına göre yabancı, "bir devletin ülkesinde bulunan ve o devletin vatandaşlığını iddiaya hakkı olmayan kimsedir" (Ergül, 2012: 215).

Türk Hukuku açısından yabancı kavramına bakıldığında mefhumun vatandaşlık bağıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. 1982 Anayasası madde 66'da yer alan "Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür" söylemi Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olmayan herkesin ayrımsız olarak "yabancı" olduğu yargısına neden olmaktadır. (Aydoğan, 2006: 11). Yine Türk hukukunda yer alan 2009 tarihli 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu

(TVK) ve 2013 tarihli 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) madde 3'e göre yabancının "Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişi" olarak tanımlanması bu yargıyı doğrular niteliktedir (Yıldız, 2017: 40).

KAYNAKÇA

- *Aydoğan, D. (2006). Yabancı Çingenelerin Türkiye'ye Giriş, İkamet, Seyahat Özgürlükleri İle Türkiye'den Sınır Dışı Edilmeleri [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.*
- *Canbey Özgüler, V. (2018). Göç ve Uyum Politikaları. GSI Journals Serie B: Advancements in Business and Economics, 1(1), 1-10.*
- *Ergül, E. (2012). Türk İdare Dergisi, Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı ve Türleri, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara.*
- *Göktepe, F. (2019). Yabancı Fenomenolojisi ve Çeviribilimde Yabancılaştırma Sorunsalı[Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.*
- *IOM. (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. R. Perruchoud ve J., R. Cross (Ed.), Uluslararası Göç Hukuku içinde (s. 97), 2. Baskı, No: 31.*
- *Karakoç, İ. (2023). Osmanlı Tâbiiyet Hukuku Bağlamında Gerçek Vatandaşlık Statüsünün Önemi Göç, İltica ve Sığınma Olguları Üzerinden Tarihî Bir Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6(1), 255-296.*
- *TDK. (2023). Yabancı. 09 27, 2023 tarihinde TDK: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı.*
- *Yıldız, A. (2017). Göç ve Entegrasyon Politikalarında Vatandaşlık. Göç Araştırmaları Dergisi, 3(1), 36-67.*

YABANCI DÜŞMANLIĞI

Fethi NAS
Doç. Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü, Afyonkarahisar, fethinas@yahoo.com, Orcid: 0000-0001-6464-5615.

"Yabancı Düşmanlığı" olarak Türkçeye tercüme edilen İngilizce kökenli "Xenophobia" terimi, esasen "Yabancı Korkusu" anlamına gelmektedir fakat literatürde genel olarak yabancı düşmanlığı şeklindeki kullanımı yaygınlık kazanmış bulunmaktadır.

Yabancı düşmanlığı; farklı bir toplumdan olana ve hatta aynı topluma mensup olmasına rağmen farklı olana veya yabancılara karşı beslenen bir korku, farklı kültürlere mensup olanlardan duyulan yoğun bir rahatsızlık veya farklı görünen, farklı bir dili konuşan, giyinen ve davrananlara karşı düşmanlık ve hoşgörüsüzlük olarak tanımlanabilir (Burke, 2005). Son yıllarda yoğun göç hareketlerine maruz kalan modern toplumlarda yabancı düşmanlığı, genel olarak göçmen grupların farklı yaşam biçimlerinin veya dinsel değerlerinin reddedilmesine dayalı olarak yoğunluk kazanmaktadır. Göçmenlerin, toplumun ekonomik ve sosyal düzenini ve refah seviyesini olumsuz yönde etkileyebileceği algısı, ev sahibi toplumun üyeleri arasında kaygılara ve yabancı karşıtlığına yol açar. Bu durumda ev sahibi toplum, ulusal kültürünün ve etnik kimliğinin üstünlüğüne ilişkin önyargılara yönelmeye başlar. Toplumda karşılaşılan ahlaki sorunlar, suç olayları ve ekonomik krizler gibi çeşitli toplumsal sorunların kaynağı yabancılar olarak görülür. Bundan dolayı modern zamanlarda yabancı düşmanlığını ifade eden en yaygın tanımlar arasında, dışarıdan gelenlere karşı psikolojik bir düşmanlık; yerli halkın başka ülkelerden gelen insanlara yönelik beslediği yoğun bir

Kurumsal ve bireysel düzeyde yabancı düşmanlığı biçimleri, kamusal alanda sözlü ve fiili saldırılara, ekonomik ve sosyal hizmetlere erişimde sorunlara ve hatta sınır güvenliği personelinin fiziksel şiddetine varıncaya kadar ulaşmaktadır.

KAYNAKÇA

- *Burke, P. (2005). History and social theory. Cambridge, UK: Polity.*
- *Dean, J. A., & Wilson, K. (2009). Education? It is irrelevant to my job now. It makes me very depressed: Exploring the health impacts of under/unemployment among highly skilled recent immigrants in Canada. Ethnicity & Health, 14(2), 185–204.*
- *Jones, K. W. (2001). Accent on Privilege: English İdentities and Anglophilia in the US. Philadelphia, PA: Temple University Press.*
- *Kılıç, S., Saharso, S. ve Sauer, B., (2008). Introduction: The Veil: Debating Citizenship, Gender, And Religious Diversity. Social Politics, 15(4), 397–410.*
- *Lev-Ari, S., & Keysar, B. (2010). Why don't we believe nonnative speakers? The influence of accent on credibility. Journal of Experimental Social Psychology, 46, 1093–1096.*
- *Lopez, G., & Radford, J. (2017). Facts on U.S. Immigrants, 2015. Pew Research Center Reports. Retrieved June 18.*
- *Misago, J. P., Freemantle, I., & Landau, L. B. (2015). Protection from xenophobia: An evaluation of UNHCR's regional office for Southern Africa's xenophobia related programmes. South Africa: The African Center for Migration and Society.*
- *OHCHR. (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights). (2020). COVID-19 Does Not Discriminate; Nor Should Our Response. https://www.ohchr.org/.*
- *Podobnik, B., Jusup, M., Kovac, D., ve Stanley, H.E. (2016). Predicting the Rise of EU Right-Wing Populism in Response to Unbalanced Immigra-tion. Complexity.*
- *Reynolds, V., & Vine, I. (1987). The Socio-Biology Of Ethnocentrism: Evolutionary Dimensions Of Xenophobia, Discrimination, Racism, And Nationalism. London: Croom Helm.*
- *Üstün, K. Ve Vargün, B. (2022). Uluslararası Göç Ve Afgan Göçmenler Örneği, Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 6.*

YABANCILAR VE ULUSLARARASI KORUMA YASASI

Hülya SAĞLAM YILDIZ
Arş. Gör. Dr. Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF,, Kamu Yönetimi, Trabzon/Türkiye hulyasaglam@ktu.edu.tr, ORCID, 0000-0003-2698-3378

Yabancıların hukuki statüsüne ilişkin en kapsamlı yasa olarak nitelendirilen 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası (YUKY), 04/04/2013 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) kabul edilmiş, 11/04/2013 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (md. 125).[18]

Yasanın kabul edildiği tarihe kadar ülkemizde uluslararası koruma alanında yasa düzeyinde herhangi bir düzenleme bulunmamakta olup söz konusu alan, idari uygulamalar aracılığıyla düzenlenmekteydi. Yabancılara yönelik işlemler ise 5682 sayılı Pasaport Yasası[19] ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Yasa[20] kapsamında yürütülmekteydi. Ancak ifade edilen yasalar, uluslararası koruma dışında kalan yabancıların ülkemize girişleri, çıkışları, ülkemizde kalışları, vize işlemleri ve ikamet işlemleri, sınır dışı edilmeleri ve ülkemizde kaldıkları sürece sahip oldukları hak ve yükümlülükleri içermekteydi. Ayrıca söz konusu yasaların her ikisi de 1950 yılında kabul edilmiş olup günün ihtiyaçlarını karşılamaktan son derece uzaktı (TBMM, 2012).

6458 sayılı yasaya ihtiyaç duyulmasının bir diğer gerekçesi de Avrupa Birliği (AB)'ye giriş sürecinde göç konusunun özel bir önem arz etmesinden kaynaklanmaktaydı. Nitekim AB'ye katılım sürecinde Türkiye'nin göç mevzuatının AB Müktesebatı ile entegrasyonu için yasal ve idari düzenlemelerin, fiziksel alt yapıların hayata geçirilmesi gerekliliği yasa tasarısında açık bir şekilde ifade edilmiştir (TBMM, 2012). Tüm bunlara ek olarak 2011 yılında Suriye'de ortaya çıkan iç savaştan kaçanların kitleler halinde ülkemize gelmesi göç alanında yeni düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmıştır. 6458 sayılı yasa, ifade edilen ihtiyaçların bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

6458 sayılı yasanın sistematiğine bakılacak olursa beş kısımdan oluşan yasanın birinci kısmı, amaç, kapsam, tanımlar ve geri gönderme yasağı; ikinci kısmı, yabancılar; üçüncü kısmı, uluslararası koruma; dördüncü kısmı, yabancılar ve uluslararası korumaya ilişkin ortak hükümler ve son kısmı olan beşinci kısmı göç idaresi müdürlüğü başlıklarını taşımaktadır.

YUKY, yabancıların ülkeye giriş çıkışlarını, ülkede kalışların ve ülkeden koruma talebinde bulunan yabancılara sağlanacak koruma imkanlarının kapsam ve uygulamasına dair usul ve esasları düzenlemek amacını taşımaktadır (md. 1). Buna göre yasanın temelde yabancılar, uluslararası koruma ve teşkilat olmak üzere üç konuyu düzenlemek amacını taşıdığını ifade etmek mümkündür (Erten, 2015: 6).

Yasa kapsamında hayata geçirilen önemli bir yenilik "geri gönderme yasağı" konusudur. Geri gönderme yasağı daha önce kimi uluslararası sözleşme metinlerinde hüküm altına alınmış olmakla birlikte, ülkemizde ilk kez 6458 sayılı YUKY kapsamında düzenleme alanı bulmuştur. Buna göre geri gönderme yasağı, yasa kapsamındaki hiç kimsenin işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, tabiiyeti, dini ve belli bir toplumsal gruba aidiyeti ya da siyasi düşünceleri dolayısıyla hayatının veya özgürlüğünün tehdit edileceği yere gönderilemeyeceğini ifade etmektedir (md. 4).

18 *Yasanın 125. maddesi, 122. madde, 123. maddenin 1., 2., 5. Ve 7. fıkraları ile 124. maddeler hariç olmak üzere Beşinci Kısmın yayını tarihinde, diğer hükümlerin ise yayın tarihinden bir yıl sonra yürürlüğe gireceğini hüküm altına almıştır.*
19 *R.G., 24.07.1950 Sayı: 7564*
20 *R.G., 24.07.1950 Sayı: 7564*

olması bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca yasanın insan haklarına saygılı, kişisel güvenliği güvence altına alan bir anlayışla hazırlanmış olması da önemli bir sistem değişikliği olarak yorumlanabilir.

KAYNAKÇA

- *TBMM (1961), "Cenevre'de 1951 Tarihinde İmzalanmış Olan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin Tasdiki Hakkında Yasa Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu", https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/KM__/d00/c002/km__00002024ss0053.pdf, (01.09.2023).*
- *Dardağan Kibar, Esra (2013), "An Overview and Discussion of the New Turkish Law on Foreigners and International Protection", Perception, 18 (3), 109-128).*
- *Erten, Rifat (2015), Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Yasası Hakkında Genel Bir Değerlendirme, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 19 (1), 1-51.*
- *Koyuncu, Ahmet (2014), Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler, Çizgi Kitabevi, Konya.*
- *TBMM (2012), "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası Tasarısı ile İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Avrupa Birliği Uyum Komisyonu ve İçişleri Komisyonu Raporları", https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss310.pdf (10.09.2023).*

YAPI-FAİL ANLAMINDA GÖÇ

Pelin KILINÇ
Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, İSBF, Sosyoloji Bölümü, Elazığ, pbudak@firat.edu.tr, orcid: 0000-0002-5820-361

Sosyal bilimler göç olgusunu açıklayabilmek için mevcut modellerden ve farklı alanlardaki bakış açılarından faydalanarak birçok kavramsal ve kuramsal açıklamalar geliştirmiştir. Burada göç ile ilgili kuramsal açıklamalara değinmekten ziyade göç olgusu yapı-fail bağlamında tartışılacaktır. Göç olgusunun makro ve mikro boyutuyla ilgili kuramsal açıklamalar olgunun farklı açılardan yapı-fail boyutlarına değinmektedir. Göç olgusunun kendisi karmaşık ve dinamik bir yapıya sahip olduğu için göçe ilişkin yapılan açıklamalar tek başına yeterli değildir. Çeşitli kuramsal açıklamaların dayandığı ontolojik ve epistemolojik farklılıklar göçü yapı-fail anlamında iki zıt kutba yerleşmektedir. Bu nedenle göç olgusunu biraz daha iyi analiz edebilmek adına bu iki zıt kutbu göç olgusu üzerinden bir mezo alanı oluşturma gayesiyle açıklamak gerekmektedir.

Göç yaklaşımlarını incelediğimizde bu kuramların dayandığı göç ve göçen ikilisinin (yapı-fail) iki ayrı kutup gibi ele alındığını görmekteyiz. Sosyal bir hareket alanı olan göç olgusunu, göç hareketinin sebebi olarak kendi içsel dinamikleriyle açıklayanlar öznel faktörlere vurgu yaparken, sebebi dışsal etkenlere bağlayarak açıklayanlar yapısal faktörlere vurgu yapmaktadır. Bu da yapı-fail açısından iki ana sorunu karşımıza çıkarmaktadır (Çelebi, 1996:292):

Sosyologların göç olgusunu analiz ederken göçü nasıl kavramsallaştırdığı?

Araştırma birimi olarak göçün bizatihi kendisini mi yoksa göç edenleri mi ele alması gerektiği?

açıklamaya çalışan (bireylerin kararlarına, arzuları, ihtiyaçlarına, isteklerine önem veren) yaklaşımlarla beraber hareket ederek analizler yapabilmek daha yerinde ve sağlıklı olacaktır. Bu bir bakıma göç olgusunu mezzo bir kuram çerçevesinden anlayabilme girişimi olarak da değerlendirilebilir. Ancak biliyoruz ki bütün bu kuramsal açıklamalar ve izahlar, göç olgusu var olduğu sürece devam edecektir. Burada izah edilmeye çalışılan şey göç olgusuna ait yapıların (makro), fail (mikro) boyutuyla olan ilişkisini de göz ardı etmemek gerektiğidir. Aksi durumda çalışmalar ya göçe odaklanan makro boyutlu ya da göç eden odaklı mikro boyutlu çalışmalar olmaktan öteye geçemeyecektir. Ayrıca göç olayında failin obje olarak kalmayıp özne olmanın yüklediği anlam ve eylemlilik boyutlarıyla da ele alınması gerekmektedir. Böylece göç çalışmalarında yapı-fail ikilisinin dikotomisinden ziyade ikili arasındaki ilişkisinin kurulmasına imkân sağlanmış olunacaktır.

KAYNAKÇA

- *BakewelL, O. (2015). Göç Kuramında Yapı ve Fail Kavramları Üzerine Bazı Görüşler. Göç Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı:2, ss. 188-218 (Bu makalenin İngilizce aslı Göç ve Etnik Çalışmalar Dergisi (Journal of Ethnic and Migration Studies), 2010, 36:10, sayısında yayınlanmıştır. http://dx.doi.org/10.1080/1369183X.2010.489382*
- *Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), Sayı 17, 67-91*
- *Çelebi, N. (1996). "Göç ve Hareket", Toplum ve Göç başlıklı II. Ulusal Sosyoloji Kongresi'nde sunulan bildiri, Mersin Üniversitesi*
- *De Haas, H. (2008). Migration and Development. A theoretical perspective, International Migration Institute. Paper 9, Total Page 61*
- *Karakılıç, İ. Z. (2007). The Work Strategies And Experiences Of The Wave Of 1989 Immigrants From Bulgaria Settled In Ankara. (The Graduate School Of Social Sciences Of Middle East Technical University, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, s.s.158*
- *Koçancı, M. Ve Namal, M. K. (2017). Kitlesel Göç Hareketleri ve Türkiye. Journal of Sustainable Agriculture, https://www.researchgate.net/publication/322209945_KITLESEL_GOC_HAREKETLERI_VE_TURKIYE*
- *Massey, D.S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. & Taylor, J.E. (1993). Theories Of İnternational Migration: A Review And Appraisal. Population and Development Review, 19(3): 431-66*
- *Poloma, M. M. (2012). Çağdaş Sosyoloji Kuramları. (Hayriye Erbaş, Çev.), Ankara: Palme Yayıncılık*
- *Richmond, A.H. (1988). Sociological Theories Of İnternational Migration: The Case Of Refugee. Current Sociology, 36(2): 7-25.*
- *Richmond, A.H. (1993). Reactive Migration: Sociological Perspectives On Refugee Movements. Journal of Refugee Studies, 6(1): 5-24.*
- *Sirkeci, İ. ve Göktuna Yaylacı, F. (2019). Küresel Hareketlilik Çağında Göç Kuramları ve Temel Kavramlar. ((Filiz Göktuna Yaylacı, Der.). Kuramsal ve Uygulama Boyutları ile Türkiye'de Sığınmacı, Mülteci ve Göçmenlerle Sosyal Hizmetler içinde (s.15-39) Londra: Transnational Press London.*

YAŞAM DÖNGÜSÜ YAKLAŞIMI (LİFE CYCLE)

Hülya SAĞLAM YILDIZ
Arş. Gör. Dr. Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi, Trabzon/Türkiye hulyasaglam@ktu.edu.tr ORCİD: 0000-0003-2698-3378

İnsan yaşamının sosyal boyutları -özellikle de tarihsel süreç ve mekân bağlamında- uzunca bir süre sosyal bilimlerin çalışma alanlarının dışında kalmıştır. Bu sebeple çocukluktan yaşlılığa kadar geçen sürecin, insan yaşamında ne gibi değişiklikler meydana getirdiği konusu son derece sığ kalmıştır. Söz konusu alandaki öncü çalışmalar "yaşam döngüsü" adı altında 21. yüzyılın başlarında sosyal bilimler ve davranış bilimlerinin konusu haline gelmeye başlamıştır (Elder vd., 2003: 4).

En genel ifadeyle yaşam döngüsü kavramı, insanların yaşamlarında meydana gelen bir dizi olayı ifade etmek için kullanılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, kişisel yaşamın çeşitli alanlarında vuku bulan değişikliklerin tamamı yaşam döngüsü olarak nitelendirilmektedir. Bu anlamda çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık ve evreleri insanın yaşam döngüsünü oluşturmaktadır (Dieleman, 2001: 250; Rossi'den aktaran Geist ve Mcmanus, 2008:283; Elder vd., 2003: 5; Özgür ve Yasak, 2009: 48).

Yaşam döngüsü göç literatüründe sıklıkla üzerinde durulan kavramlardan biridir. Bilindiği üzere göçün ölçeği, başka bir şehir veya başka bir ülke olabileceği gibi yerel düzeyde yani kent içerisinde de olabilmektedir. Göç üzerine yapılan çalışmalar ortaya koymuştur ki uzak mesafeli hareketlilikler genellikle yeni istihdam olanaklarından faydalanmak, ekonomik refahı artırmak gibi gerekçelerle yapılırken, kısa mesafeli hareketlilikler genellikle konut değişikliği saikiyle yapılmaktadır. Diğer bir ifadeyle bireyler ya da hane halkı, daha çok kazanç sağlama güdüsüyle uzak mesafelere göç ederken daha iyi konutlarda yaşamak için yapılan göçler daha kısa mesafeli olmakta ve genellikle kent ölçeğinde kalmaktadır (Clark ve Huang, 2004: 619). Kent ölçeğinde kalan göçler ise literatürde ikametgâh hareketliliği, konut hareketliliği, şehir içi hareketlilik gibi farklı isimlerle anılmaktadır. (Özgür ve Yasak, 2009: 40; Clark ve Huang, 2004: 618). Yaşam döngüsü kavramının göç literatüründe kullanımı daha çok göçün yerel bir türü olarak kabul edilen konut hareketliliğini açıklamak amacı taşımaktadır (Özgür ve Yasak, 2009: 40).

İkametgâh hareketliliğinin yaşam döngüsü kavramı ile açıklanmasında temel kaynak Rossi'nin 1955 yılında kaleme aldığı "Aileler Niye Hareket Eder: Kent-içi hareketliliğin Sosyal Psikolojisi Üzerine Bir Çalışma" adlı eseridir. Rossi eserinde, kent içinde konut değişikliği amaçlı meydana getirilen hareketlilikleri "ailenin yaşam döngüsü" kavramı üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Ailenin yaşam döngüsü, bireyin yaşam döngüsüne benzer şekilde ailenin kurulmasıyla başlar. İlerleyen süreçlerde çocuk sahibi olarak hane halkı sayısının artması, daha sonra çocukların eğitim, kariyer gibi nedenlerle aileden ayrılması ya da eşlerden birinin ölmesi veya boşanmanın gerçekleşmesiyle hane halkı sayısının yeniden azalır. Ailenin geçirmiş olduğu bu süreçlerin tamamı ailenin yaşam döngüsü olarak ifade edilir (Geist ve Mcmanus, 2008: 284).

İnsan yaşamı boyunca hane halkında meydana gelen değişiklikler konut hareketliliğinin güçlü bir belirleyicisidir. Nitekim konut hareketliliği, yaşam döngüsünün değişkenlerine eşlik eden aile bileşimindeki değişimlerin yarattığı ihtiyaçlara bir yanıt olarak ortaya çıkmaktadır. Aileler yaşam döngüleri boyunca eğitim, yaşam standartlarını yükseltmek ya da kiracı olarak yaşadıkları konutlardan kendi konutlarına taşınmak gibi gerekçelerle

konut hareketliğinde bulunmaktadırlar. Yaşam döngüsü perspektifinden bakıldığında tüm bu gerekçeler konut hareketliliğinde önemli birer motivasyon kaynağını oluşturmaktadır (Geist ve Mcmanus, 2008: 283-284). Literatürdeki çalışmaların önemli bir kısmı, insanların yaşam döngüsü ve konut değişikliği arasında önemli bir bağlantı olduğunu ortaya koymaktadır (Mulder ve Dieleman, 2002: 2012; Geist ve Mcmanus, 2008: 300-302; Goetzke ve Rave, 2011: 168).

Rossi'nin konut hareketliliğini açıklamak için kullandığı yaşam döngüsü kavramı ilerleyen süreçte, kapsamı daha geniş ve daha esnek olan "yaşam seyri" (life course) kavramına evrilmiştir. Yaşam döngüsünün aksine yaşam seyri yaklaşımının temel ilkesi, yaşam olaylarının zamanlaması ve çeşitliliğine odaklanmaktır. Yaşam döngüsü, konut hareketliliğini açıklarken büyük ölçüde yaş ve hane halkının sayısının artmasına odaklanırken, yaşam seyri yaklaşımın deneyimlenen bu evrelerin herkes için doğrusal olmadığını vurgulamaktadır (Clark, 2012: 68). Örneğin, yaşam döngüsü yaklaşımı yaşam boyu tek bir evlilik üzerine kurgulanmışken, yaşam seyri yaklaşımı birlikte yaşama, ikinci evlilik yapma, çocuksuz aile olma gibi aile biçimlerinde çeşitliliğe vurgu yapmakta ve bu çeşitliliğin konut hareketliliği üzerindeki etkisini incelemektedir (Geist ve Mcmanus, 2008: 285; Elder vd., 2003: 11). Yaşam döngüsü yaklaşımından yaşam seyri yaklaşımına geçiş, yerel bir göç türü olan konut hareketliliğinin arkasında yatan sebeplerin daha tutarlı bir şekilde ortaya konulması için önemli bir atılım olarak kabul edilmektedir.

KAYNAKÇA

- *Clark, William ve Huang, Youqin (2004), "Linking Migration and Mobility: Individual and Contextual Effects in Housing Markets in the UK", Regional Studies, 38:6, 617-628.*
- *Clark, William (2012)" Residential Mobility And The Housing Market", The Sage Handbook Of Housing Studies, (ed. David F Clapham vd.), Washington D.C, 68-81.*
- *Dieleman, Frans M. (2001), "Modelling Residential Mobility; A Review Of Recent Trends İn Research", Journal of Housing and The Built Environment, 16, 249-265.*
- *Elder, Glen H., Jhonson, Monica Kırkpatrick, Crosnoe, Robert (2003), "The Emergence and Development of Life Course Theory", Handbook of Life Course, (ed. Mortimer, Jeylan ve Shanahan, Michael), Springer, US., 3-19.*
- *Geist, Claudia ve Mcmanus, Patricia A. (2008), "Geographical Mobility over the Life Course: Motivations and Implications", Populatıon, Space And Place, 16, 283-303.*
- *Goetzke, Fran ve Rake, Tilmann (2011), "Migration in Germany: A Life Cycle Approach", International Regional Science Review, 36 (2) 167-182.*
- *Mulder, Clara H. Ve Dieleman, Frans M. (2002), "Living Arrangements And Housing Arrangements: Introduction To The Special İssue", Journal Of Housing And The Built Environment, 17, 209-213.*
- *Özgür, Ö. Murat ve Yasak, Üzeyir (2009), "Şehir içi İkametgâh Hareketliliğine Kuramsal Bakış", Coğrafi Bilimler Dergisi, 7 (1), 39-50.*

YENİ GÖÇ TEORİSİ

Yasemin OĞUZLAR TEKİN
Öğr. Gör. Dr. Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Erdek MYO, Yönetim Organizasyon Bölümü, ytekin@bandirma.edu.tr, Balıkesir, Türkiye 0000-0002-4748-8563

Göçün son yıllarda dünyanın geneli için önemli bir gündem maddesi haline gelmesiyle göçü analiz etmeye çalışan teori sayısı da artış göstermiştir. 1990'lı yıllarla birlikte göç olgusu açıklanırken hem küreselleşen dünyanın oluşturduğu karşılıklı bağımlılıklar göz önünde tutulmakta hem de aile, kültür, etnik gruplar ve ilişki ağları gibi bireysel düzlemdeki değişkenler de analize dahil edilmektedir. Yeni göç teorisi olarak adlandırılan bu yeni bakış açısıyla göçmenler ile içlerinde bulundukları durum arasında karmaşık karşılıklı bağımlılığa dikkat çekilerek göç sürecinde ailelerin ve hane halklarının rolü vurgulanmaktadır. (Arango,2018:109-110).

Yeni göç teorileri kapsamında Wolpert'in (1965), Stark ve Bloom (1985) ile Guilomoto ve Sandron'u (2001) yaklaşımları incelenmektedir. Göç kararını bir aile stratejisi olarak yorumlayan yeni göç teorisine göre göç kararının alınmasını belirleyen en önemli sebep ailenin düzenli bir gelir elde etmek istemesidir. Bu bağlamda alınan karar da tüm aile için etkili olacak sonuçlar doğurmaktadır. Aile bu kararı alırken ailenin diğer bireyleri için fedakârlıkta bulunmak, geleceğini güvence altına almak ya da yatırım yapmak gibi temek üç motivasyonla hareket etmektedir. (Bozdağ ve Atan, 2009:165). Yeni göç teorisi de "neo- klasik" teori gibi mikro düzey model olmasına rağmen, göç kararının verilmesinde kimin daha etkili olduğu – aile mi yoksa birey mi- ve gelir ile risklerin nasıl hesaplandığı gibi noktalarda farklılık göstermektedir (Güllüpınar, 2012: 63-64). Takip eden bölümde yeni göç teorisi başlığı altında incelen dört göç teorisi daha ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir:

1.Wolpert'in Göç Teorisi: Wolpert 1965 yılında "Göç Etme Kararlarının Davranışsal Yönleri" adlı makalesi ile göçmenlerin göç etme kararını davranışsal bir modelden hareketle değerlendirmektedir. Söz konusu modele göre bireyler göç kararı verirken fayda-maliyet analizine benzer bir şekilde rasyonel beklenen kararlara göre hareket ederler. (Wolpert, 1964: 159-161). İnsanlar halihazırda yaşadıkları yer ile gitmek istedikleri yerdeki faydaları karşılaştırırlar ve göç kararını bu karşılaştırma neticesinde verirler. Bu değerlendirmeler yapılırken bireyler tüm bilgilere sahip olmadıkları için rasyonellik konusunda optimal düzeye ulaşmak çok kolay değildir (Hagen- Zacker, 2008: 10-11) Wolpert 1966 yılında "Çevresel Strese Göre Uyum Olarak Göç" adlı yayınladığı makalede göç kararını alırken insanlar stres altında hareket ettiklerini ve bu nedenle rasyonel olmayan ve aceleci kararlar alabildiklerini vurgulamıştır (Wolfel, 2005:10).

2. Network (Ağlar) Göç Teorisi: İnsanlar göç etme kararını verirken daha önceden göç eden insanların tecrübelerinden, bilgi ve yönlendirmeleri ile oluşturulan ağlardan faydalanırlar. Söz konusu ağlar insanları bir yandan göçe teşvik ederken, diğer yandan sıkıntıya düştüklerinde yardımcı olabilecekleri ya da iş bulma konusunda destek olabilecekleri bir toplumsal sermayeyi oluştururlar (Abadan-Unat, 2002: 18). Göç ağları göç eyleminin maliyetini ve risklerini azaltması nedeniyle uluslararası göçü büyük olasılıkla artırmaktadır (Massey vd, 1993:448-449).

3. Stark ve Bloom'un Göç Teorisi: 1985 yılında yazdıkları "İşgücü Göçünün Yeni Ekonomisi" adlı makale ile göç kararını makro düzeyde el alarak, göç kararının kolektif bir karar olduğunu altını çizmektedir. Göç kararı

alınırken tek bir kişi değil hanede bulunan diğer kişiler de etkili olmaktadır. Göç etme kararını almakla sadece geliri maksimize etmek değil, bununla birlikte riskleri de minimize etmek de amaçlanmaktadır (Stark ve Bloom, 1985: 174).

4. Goilomoto ve Sandron'un Göç Teorisi: Göçmenler ile göç etmeyi düşündükleri yerdeki sorunları analiz etmeyi amaçlayan bu yaklaşım söz konusu sorunları çözmek için kurumların ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu kurumlardan bazıları kar amacı gütmemekte, kişilere sosyal hizmetler ve hukuksal danışmanlık sağlamaktadır. Kar amacı güdenler ise söz konusu sorunlar yasadışı şekilde nasıl çözülür ve nasıl para kazanılır gibi konulara önem vermektedir (Massey vd, 1993: 450-451). Bu teori yasa dışı göç akışı açısından önem taşımaktadır; günümüzde birçok kişi göç sürecinde vatandaşlık alabilmek, işyeri açabilmek vb. nedenler için kar amacı güden kurumlara başvurmaktadır. Bu bağlamda verilebilecek en somut örneklerden birini sahte evlilikler oluşturmaktadır (Akyıldız, 2016: 166).

Göç gibi kompleks bir olgunun anlaşılmasında farklı teorilerden faydalanmak günümüz dünyası için bir zorunluluk haline gelmiştir. Yeni göç teorisi başlığı altında incelen bu dört yaklaşım bireysel düzlemdeki değişkenleri de analize dahil etmekle göçün analiz edilmesinde önemli katkılar sağlamıştır. Bazı teoriler Wallerstein'in Merkez-Çevre kuramında olduğu gibi olaya sistemsel bir şekilde daha makro yaklaşırken yeni göç teorisi genelde daha mikro düzeyde yaklaşım sergilemektedir.

KAYNAKÇA

- *Abadan-Unat, N. (2002). Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa (Vol. 1). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul*
- *Akyıldız, İ. E. (2016). Göç Teorilerinin karşılaştırmalı Analizi, B.U.Ü İİBF Dergi, 35/2, s. 127-176*
- *Arango, J. (2018). Explaining Migration: A Critical View, https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/issj.12183 (erişim tarihi: 18.09.2023)*
- *Atan, M. Ve Bozdağ, E.G. (2009), "Avrupa Ülkelerine Göç Eden Türk İşçilerin İktisadi Etkinliğe Katkısı", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 11/ 1 2009. 159-180*
- *Güllüpınar, F. (2012). "Göç Olgusunun Ekonomi Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine bir Değerlendirme", Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:4*
- *Hagen-Zacker, J. (2008). Why Do People Migrate? A Review Of The Theoretical Literature.*
- *Massey, D. Arango, S., Hugo, J., Kouaouci, G., Pellegrino, A, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories Of International Migration: A Review And Appraisal. Population And Development Review, 431-466.*
- *Stark, O. & Bloom, D. E. (1985). The New Economics Of Labor Migration. The American Economic Review, 75(2), 173-178.*
- *Wolfel, R. L. (2005). Migration In The New World Order: Structuration Theory And Its Contribution To Explanations Of Migration. Geography Online, 5(2), 2.*
- *Wolpert. J. (1965). Behavioral Aspects Of The Decision To Migrate. Papers In Regional Science, 15(1), 159-169.*

YENİDEN ENTEGRASYON

Mehmet KOCA
Dr. Öğr. Üyesi. Ordu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Ordu, mehmetkoca@odu.edu.tr orcid: 0000-0003-1930-121X.

Uluslararası Göç Örgütü'ne göre yeniden entegrasyon, bireylerin yaşamlarını, geçimlerini, saygınlıklarını ve sivil hayata dahil olmalarını sürdürebilmek için gerekli ekonomik, sosyal ve psikolojik ilişkileri tekrardan oluşturmalarını sağlayan çok boyutlu bir süreçtir (IOM, 2019: 176). Kavramın geri dönen göçmenlere ilişkin bazen entegrasyon ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılması bu kavrama ilişkin sorunlar bulunduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Oxford Sözlüğü entegrasyonu, önceden ayrılmış kişilerin birbirine karışması olarak tanımlarken, yeniden entegrasyonu da normal yaşantısını sürdürmek için topluma yeniden entegre olma süreci olarak tanımlamaktadır (Arowolo, 2000: 61-62). Bu nedenle yeniden entegrasyon dezavantajlı konumda bulunan mülteciler, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler, mahkumlar, çocuklar, kadınlar, engelliler, eski savaşçılar gibi oldukça geniş kesimlerin toplumla önceden olduğu gibi tekrardan bütünleşmesi bağlamında kullanılmaktadır. Ancak son zamanlarda küresel düzeyde göçlerin artması ve göçmenlerin uzun bir süre yaşadıkları ev sahibi ülkeleri terk ederek anavatanlarına dönmeleri, kavramın dönüş göçü bağlamında sıkça kullanılmasına yol açmıştır.

Bu kapsamda, yeniden entegrasyon sürecinin ekonomik, sosyal, kültürel, psikolojik ve politik bazı boyut ve bileşenleri bulunmaktadır (IOM, 2019; Perruchoud & Redpath-Cross, 2013; Arowolo, 2000). Dönüş göçü bağlamında ekonomik açıdan yeniden entegrasyon, geri dönen göçmenlerin anavatanlarındaki ekonomik sisteme yeniden dahil olmaları ve kendi geçimlerini sağlayacak bir duruma erişebilmelerini ifade eder. Diğer yandan yeniden entegrasyon ile bireylerin yabancı ülkede elde ettikleri bilgi birikimini kendi ülkelerinin ekonomik ve sosyal kalkınmasını arttırmak için kullanılmasını da amaçlamaktadır (Perruchoud & Redpath-Cross, 2013: 99).

Geri dönen göçmenlere ilişkin uygulanan ekonomik açıdan yeniden entegrasyonun başarılı olabilmesi için bu uygulamaların onların arka plan özelliklerini dikkate alacak şekilde analize tabi tutulması gerekmektedir. Bu bağlamda yaş, cinsiyet, edinilen eğitim ve yetenekler, ayrılma nedenleri, ev sahibi ülke veya ikamet yeri, o dönemde yapılan iş türü, uzakta olma, aile özellikleri, ülkesine geri gönderilen para miktarı, mülke erişim vb. bunlar ekonomik entegrasyon veya yeniden entegrasyon için bireysel kişisel ihtiyaçları belirler. Diğer yandan yerel ekonominin sahip olduğu kapasitesi, geri dönenlerin istihdam edilebilirliklerine karşılık vermesi gerekmektedir. Geri dönenler veya yerel ekonomik ortam hakkında bilgi eksikse veya yetersizse, sorunsuz bir yeniden entegrasyon planlaması zorlaşabilir (Arowolo, 2000: 68-69).

Dönüş göçü bağlamında kültürel açıdan yeniden entegrasyon, geri dönen göçmenin anavatanındaki toplumun değerlerini, yaşam şeklini, dilini, ahlaki ilkelerini, ideolojisini ve geleneklerini yeniden benimsemesidir. Diğer yandan sosyal boyutu ile ise göçmenin anavatanındaki sosyal yapılara tekrardan dâhil olmasıdır. Bu, hem arkadaş, akraba ve komşular gibi kişisel bir ağın oluşturulmasını hem de dernek, yardım kuruluşları ve diğer örgütler gibi sivil toplum yapılarına katılımlarının gelişmesini içermektedir (Perruchoud & Redpath-Cross, 2013: 99-100).

Bunların dışında psikososyal yeniden entegrasyonda literatürde önemli bir yer edin-

gibi eğilim içinde olabilirler. Bu nedenle, eski savaşçıların yeniden entegrasyonuna destek vermek, şiddete dayalı geçim kaynaklarına alternatifler geliştirmek ve onlara yardımcı olmak çok önemlidir. Bu destek, güvenlik için anında olumlu bir etki oluşturabilir ve genel ekonomik koşulların iyileştirilmesine katkıda bulunabilir (United Nations, 2010: 163).

Sonuç olarak, yeniden entegrasyon, mültecilerin, ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin veya eski savaşçıların çatışma sonrası geri dönüşleri gibi geri dönüş bağlamında gerçekleşen bir süreçtir (IOM, 2019). Son zamanlarda göçlerin artması ile teorik ve pratik çerçeve giderek genişlemiştir. Bu eksende dönüş göçü bağlamında Uluslararası Göç Örgütü tarafından yayınlanan, "sürdürülebilir yeniden entegrasyon" kavramına sıkça yer verilmektedir. Geri dönen göçmenlerin yeniden göç etmelerini önlemeye yönelik, ekonomik açıdan kendi kendilerine yeterlilik, parçası oldukları toplulukta sosyal istikrar ve psikolojik refah düzeylerine erişmeleri durumunda yeniden entegrasyon sürdürülebilir olarak görülmektedir (IOM, 2019a: 211).

KAYNAKÇA

- *Anbesse, B., C. Hanlon, A. Alem, S. Packer & R. Whitley (2009) Migration and mental he-alth: A study of low-Income Ethiopian women working in Middle Eastern countries, Interna-tional Journal of Social Psychiatry, 55(6): 557–568.*
- *Arowolo, O. O. (2000). Return Migration and the Problem of Reintegration. International Migration, 38(5), 59–82.*
- *Bélanger, D., & Rahman, M. (2013). Migrating Against all The Odds: International Labour Migration of Bangladeshi Women. Current Socio-logy, 61(3), 356–373.*
- *De Regt, M. & M. Tafesse (2015). Deported before experiencing the good sides of migra-tion: Ethiopians returning from Saudi Arabia, African and Black Diaspora: An International Journal, 9(2): 1–15.*
- *Ghanem, T. (2003). When Forced Migrants Return Home: The Psychosocial Difficulties Returnees Encounter in the Reintegration Pro-cess. Oxford: Refugee Studies Centre.*
- *IOM. (2019). Assisted Voluntary Return and Reintegration 2018. Key Highlights.*
- *IOM. (2019a). Glossary on Migration, Geneva: International Organization for Migration.*
- *Perruchoud, R., & Redpath-Cross, J. (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. IOM.*
- *Ullah, A. K. M. A. (2013). Mother's Land and Others' Land: "Stolen" Youth of Returned Female Migrants. Gender, Technology and Deve-lopment, 17(2), 159–178.*
- *United Nations. (2005). Note by the Secretary-General on Administrative and Budgetary Aspects of the Financing of UN Peacekeeping Operations. A/C.5/59/31, May 24.*
- *United Nations. (2010). The Operational Guide: To the Integrated Disarmament, Demobilization and Reintegration Standards, UNDDR Resource Centre.*
- *Koçancı, M. Ve Namal, M. K. (2017). Kitlesel Göç Hareketleri ve Türkiye. Journal of Sustainable Agriculture, https://www.researchgate.net/publication/322209945_KITLESEL_GOC_HAREKETLERI_VE_TURKIYE*
- *Massey, D.S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. & Taylor, J.E. (1993). Theories Of İnternational Migration: A Review And Appraisal. Population and Development Review, 19(3): 431-66*

YENİDEN YERLEŞTİRME

Ayşegül BALTA ÖZGEN
Dr. Öğr. Üyesi, Üsküdar Üniversitesi, İTBF, Sosyoloji Bölümü, aysegul.baltaozgen@uskudar.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8381-2351.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından mülteci sorununa kalıcı çözüm olarak kabul edilen üç unsurdan biri olan yeniden yerleştirme (*resettlement*), terk etmek zorunda kaldıkları ülkelerine dönemeyen ve yerel entegrasyon imkânı da olmayan mülteciler için üçüncü bir çözüm yoludur. Yeniden yerleştirme, "önceden seçilmiş mültecilerin, yerleşimlerinin kalıcı olmasının beklendiği bir varış ülkesine organize hareketi" (Van Selm, 2014: 512) olarak tanımlanabilir. Süreç ve işleyiş ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, varış ülkeleri yeniden yerleşim için kabul ettikleri mültecilere uzun dönem veya kalıcı ikamet izni ve belirli bir sürenin sonunda da vatandaşlık vermektedir.

Mültecilerin yeniden yerleştirilmesi pratiğinin tarihine baktığımızda, 2. Dünya Savaşı sonrasında küresel kuzey ülkelerinin azalmış nüfus ve artmış ekonomik büyüme ihtiyacının belirleyici olduğunu görmekteyiz. Birleşmiş Milletler'in geçici uzmanlık kuruluşlarından biri olan ve 1946-1952 arasında faaliyet gösteren Uluslararası Mülteci Örgütü (*International Refugee Organization* - IRO), bu dönemde yaklaşık 73 bin mültecinin ülkelerine geri dönmesini sağlarken, bir milyondan fazla mültecinin yeniden yerleştirilmesine destek olmuştur. 1980'lerin ikinci yarısına dek yeniden yerleştirme ana kalıcı çözüm olarak ele alınmış, fakat Soğuk Savaş sonrasında küresel kuzey ülkelerinin işgücü sıkıntısı büyük ölçüde ortadan kalkınca yeniden yerleştirme yerine gönüllü geri dönüş teşvik edilmeye başlanmıştır (Chimni, 2004). Bu yönelimle beraber süreç içinde yeniden yerleştirme kotaları giderek azaltılmış ve yeniden yerleştirme için bekleyen mülteci sayısı ile mevcut kota arasındaki açık giderek büyümüştür.

Üçüncü ülkelere yeniden yerleştirme için ülkelerin belirlediği kotalar çok kısıtlı olduğundan dolayı kadınlar, çocuklar, acil tedaviye ihtiyacı olan hastalar ve işkence mağdurları gibi en hassas gruplara öncelik verilmektedir. Durumlarının hassasiyeti ve aciliyeti nedeniyle yeniden yerleştirme için BMMYK tarafından seçilen mülteciler, sığındıkları ve koruma altında oldukları ülkeden (sığınma ülkesinden) yeniden yerleştirme için kabul edildikleri üçüncü ülkeye transfer edilirler. Bu süreçte, aylar hatta bazen yıllar süren titiz bir güvenlik incelemesi ve tıbbi taramadan geçmektedirler.

Örneğin ABD'de söz konusu kapsamlı güvenlik kontrolleri FBI, Savunma Bakanlığı, Ulusal Terörle Mücadele Merkezi, İç Güvenlik Bakanlığı (DHS) ve Dışişleri Bakanlığı gibi birçok kurum tarafından gerçekleştirilir. Güvenlik kontrolleri, belirli ülkelerden gelenlere yönelik ek kontroller de dahil olmak üzere, biyografik ve biyometrik verilerin incelenmesi, İç Güvenlik Bakanlığı yetkililerinin yaptığı kapsamlı yüz yüze sorgulamalar, çeşitli istihbarat veri tabanlarında inceleme gibi çok sayıda unsurdan oluşur. Bir mülteci ancak tüm kontroller tamamlandıktan ve onaylandıktan sonra ABD'ye seyahat etme hakkına sahip olur (Refugee Council USA, 2017).

2. Dünya Savaşı'ndan beri ABD yaklaşık 5 milyon, Kanada 1 milyon, Avustralya 850 bin mülteciyi yeniden yerleştirme için kabul etmiştir (Schroth, 2019). Danimarka, Finlandiya, İsveç, Norveç ve Hollanda gibi kuzey Avrupa ülkeleri yeniden yerleştirme konusunda en aktif ülkeler arasındadır. BMMYK'nın yeniden yerleştirme için mültecileri belirlemesi (başvurular / *submissions*) ile mültecilerin

üçüncü bir ülkeye fiziksel olarak transferi (ayrılışlar / *departures*) iki ayrı olgudur. Haziran 2023 itibarıyla, 2003-2023 arasında BMMYK dünya çapında 1.758.279 mültecinin yeniden yerleştirilmesi için başvuru yapmış, 1.203.630 mülteci üçüncü ülkelere yerleşmek için ayrılmıştır. Bu sayının yarısından biraz fazlası çocuktur. Bu kişiler içinde 106.780 kişinin sığınma ülkesi Türkiye'dir. Yeniden yerleştirme için seçilen mültecilerin belli başlı menşei ülkeleri şöyledir: Myanmar 221.110, Suriye 197.984, Irak 136.742, Kongo Demokratik Cumhuriyeti 124.926, Somali 102.854, Afganistan 50.121. Belli başlı yeniden yerleşim ülkelerinin bu 20 yılda BMMYK üzerinden kabul ettiği mülteci sayıları ise şöyledir: ABD 705.828, Kanada 148.640, İsveç 49.352, İngiltere 34.687, Almanya 33.693, Norveç 32.942 (UNHCR, t.y.). Sadece 2022 yılında BMMYK 116.500 mülteciyi yeniden yerleştirme için belirlemiş ve 114.300 mültecinin ayrılışı için destek olmuştur. Bu sayı 2021'dekinin iki katıdır. Bu artışa rağmen, bu kişiler, BMMYK'nın üçüncü ülkeye yerleştirmeye ihtiyaç duyduğunu tahmin ettiği dünya çapındaki 1,5 milyon kişinin yalnızca yüzde yedisini oluşturmaktadır (UNHCR, 2023). Sayıların yanıltıcı olmaması için, bu sayıların BMMYK aracılığıyla yeniden yerleştirme için kabul edilen mültecileri kapsadığını, ülkelerin mülteci almak için başka yolları da bulunduğunu hatırlamakta fayda var. 2022'de dünya çapında yeniden yerleştirilen mültecilerin yaklaşık yüzde 55'i, BMMYK'nın yeniden yerleştirme programı aracılığıyla desteklenmiştir; geri kalanı, başta özel sponsorluk programları olmak üzere başka yollarla yeniden yerleştirilmiştir.

Özel sponsorluk programı yoluyla mültecileri yeniden yerleştiren başlıca ülke Kanada'dır. Özel sponsorluk, belirli sayıda gönüllü kişinin bir araya gelerek, belli bir miktar para toplayıp gerekli kriterleri karşılayan bir mültecinin Kanada'daki ilk bir yılında her konuda destek olmasını içerir. Kanada'da son yıllarda genel eğilim hükümet destekli sponsorluğun yanı sıra özel sponsorluk programının payının artırılması yönündedir. Ocak 2015 - Haziran 2023 arasında hükümet destekli 109.360, özel sponsorluk destekli 131.800, ve karma sponsorluk destekli 8.940 olmak üzere toplam 250.100 mülteci Kanada'ya yeniden yerleştirilmiştir (Government of Canada, t.y.).

Yeniden yerleştirme hareketi öncesinde mülteciler oryantasyondan geçerler ve gidecekleri yerde kendilerini nelerin beklediği konusunda bilgi alırlar. Yeni ülkelerine vardıklarında havalimanında karşılanır ve çoğunlukla onlar için önceden kiralanmış ve donatılmış evlerine götürülürler. Yerel sivil toplum kuruluşlarının işbirliğiyle ilk 3 ila 12 ay boyunca barınma, iş bulma, sağlık, eğitim, ulaşım, dil gibi gündelik hayatta ihtiyaç duyulabilecek pek çok konuda destek alırlar. Ülkelerin sunduğu hukuki ve fiziksel korumaya "söz konusu ülke vatandaşlarının sahip olduğu sivil, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara benzer haklar da dâhildir" (IOM Türkiye, t.y.). Yeni ülkelerinde belirli bir süre yaşadıktan sonra, örneğin ABD gibi ülkelerde vatandaşlık sınavını da geçtikten sonra mültecilerin çoğu vatandaşlık hakkını kazanmaktadır. Zira, zorla yerinden edilmeye kalıcı çözüm olarak yeniden yerleştirmenin temelinde yatan amaç, vatandaşlık yoluyla temel insan haklarının korunmasını ve ifade edilmesini yeniden sağlamaktır (Long 2011).

KAYNAKÇA

- *Chimni, B. S. (2004). From resettlement to involuntary repatriation: Towards a critical history of durable solutions to refugee problems. Refugee Survey Quarterly, 23(3), 55-73. doi:10.1093/rsq/23.3.55*
- *Government of Canada. (t.y.). Resett-*

led Refugees – Monthly IRCC Updates. 09 01, 2023 tarihinde https://open.canada.ca/data/en/dataset/4a1b260a-7ac4-4985-80a0-603bfe4aec11 adresinden alındı.

- *IOM Türkiye. (t.y.). Yeniden Yerleştirme. 09 20, 2023 tarihinde https://turkiye.iom.int/tr/yeniden-yerlestirme adresinden alındı*
- *Long, K. (2011). Refugees, repatriation and liberal citizenship. History of European Ideas, 37(2), 232-241. doi:10.1016/j.histeuroideas.2010.10.016*
- *Refugee Council USA. (2017). Refugee Resettlement in the United States. 09 20, 2023 tarihinde https://rcusa.org/wp-content/uploads/2019/10/Refugee101Document-April2017.pdf adresinden alındı.*
- *Schroth, J. (2019). Resettlement. Encyclopedia of Migration. 07 20, 2023 tarihinde https://www.encyclopediaofmigration.org/en/presidlovani/ adresinden alındı.*
- *UNHCR. (2023). Global Trends: Forced Displacement in 2022. 08 17, 2023 tarihinde UNHCR: https://www.unhcr.org/global-trends-report-2022 adresinden alındı.*
- *UNHCR. (t.y.). Resettlement Data Finder. 09 20, 2023 tarihinde https://www.unhcr.org/what-we-do/build-better-futures/long-term-solutions/resettlement/resettlement-data adresinden alındı.*
- *Van Selm, J. (2014). Refugee Resettlement. in E. Fiddian-Qasmiyeh, and others (Eds.), The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies. doi:10.1093/oxfordhb/9780199652433.013.0014*
- *Poloma, M. M. (2012). Çağdaş Sosyoloji Kuramları. (Hayriye Erbaş, Çev.), Ankara: Palme Yayıncılık*
- *Richmond, A.H. (1988). Sociological Theories Of İnternational Migration: The Case Of Refugee. Current Sociology, 36(2): 7-25.*
- *Richmond, A.H. (1993). Reactive Migration: Sociological Perspectives On Refugee Movements. Journal of Refugee Studies, 6(1): 5-24.*
- *Sirkeci, İ. ve Göktuna Yaylacı, F. (2019). Küresel Hareketlilik Çağında Göç Kuramları ve Temel Kavramlar. ((Filiz Göktuna Yaylacı, Der.). Kuramsal ve Uygulama Boyutları ile Türkiye'de Sığınmacı, Mülteci ve Göçmenlerle Sosyal Hizmetler içinde (s.15-39) Londra: Transnational Press London.*

YEREL ENTEGRASYON

Ayşegül BALTA ÖZGEN
Dr. Öğr. Üyesi, Üsküdar Üniversitesi, İTBF, Sosyoloji Bölümü, aysegul.baltaozgen@uskudar.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8381-2351.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), temel görev alanının bir parçası olarak mülteciler için üç kalıcı çözümü teşvik etmektedir: gönüllü geri dönüş, yeniden yerleştirme ve yerel entegrasyon. Mültecilerin ülkelerine güvenli bir şekilde geri dönmelerinin olası görünmediği ve yeniden yerleştirme kotalarının oldukça kısıtlı olduğu günümüz dünyasında, yerel entegrasyon genellikle üç çözüm önerisi arasında en uygun görünenidir. Kesin bir tanımı çeşitli nedenlerle yapılamamakla birlikte, mültecilerin ilk sığınma ülkelerinde (*country of asylum*) ev sahibi toplumun tam üyesi olmalarına izin vererek sürgün durumlarına son vermek şeklinde tarif edilebilir (Hovil, 2014).

Entegrasyon çok boyutlu ve çok çeşitli şekillerde ölçülebilen bir kavramdır. Fakat, söz konusu mültecilerin yerel entegrasyonu olduğunda konunun hukuki boyutu ön plana çıkmaktadır. Hukuken entegrasyon öncelikle ulusal aidiyetle ilgilidir ve mültecilerin sığınma ülkelerinin vatandaşlığını alması şeklinde resmileşir. Mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 34. maddesine göre, ülkelerin mültecileri vatandaşlığa alma hakkındaki tutumu "Taraf Devletler, mülteciler özümlemeyi ve vatandaşlığa almayı her türlü imkan ölçüsünde kolaylaştıracaklardır. Vatandaşlığa alma işlemlerini çabuklaştırmaya ve bu işlemlerin masraf ve resimlerini her türlü imkan ölçüsünde azaltmaya özel çaba göstereceklerdir" (BMMYK Türkiye Temsilciliği, t.y.) şeklinde ifade edilmiştir. Buna rağmen, bu konu devletlerin egemenlik hakkının kapsamına girmektedir ve uluslararası hukuka göre mültecileri entegre etme mecburiyeti bulunmamaktadır (Hovil & Maple, 2022).

2022 yılı sonu itibarıyla BMMYK'nın yetkisi altındaki zorla yerinden edilmiş ve uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilerin yüzde 76'sı çatışma bölgelerine yakın düşük ve orta gelirli ülkelerde, yüzde 70'i ise menşe ülkelerine komşu ülkelerde barınmaktadır (UNHCR, 2023). Sınırlı kaynaklarına rağmen Küresel Güney ülkeleri mültecilere ev sahipliği yaparken, Küresel Kuzey ülkeleri mültecileri sınırlarından uzak tutmak için sistematik olarak dışlayıcı pratikleri hayata geçirmekte ve her türlü güvenlik tedbirini almaktadır (Clark, 2023). Bu ülkeler, sığınmacıların plansızca, regüle edilmeden ve birdenbire kendi topraklarına girişini en aza indirmek ve koruma yükünü Küresel Kuzey'in periferisindeki transit ülkelere kaydırmak istemektedir. Örneğin, Avrupa Birliği ülkeleri Ortadoğu'dan çıkıp Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşmaya çalışan zorunlu göçmenlerin bir tür tampon bölge rolünü atfettikleri Türkiye'de kalmalarını ve burada entegre olmalarını teşvik etmektedirler. Bu durumla karşı karşıya kalan birçok gelişmekte olan ülke, Küresel Kuzey ülkelerindeki yeniden yerleştirme kotalarının çok düşük olması konusunda şikayet etmekte ve "aksini öne sürmenin, yük paylaşımı değil, yük aktarmaya girişmek olduğunu iddia etmektedirler" (Kelley & Durieux, 2004: 11).

Türkiye örneği üzerinden yerel entegrasyonu anlamaya çalıştığımızda, karşımıza yine meselenin öncelikle hukuki boyutu çıkmaktadır. Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafi çekince koyarak imzalamış ve "Sözleşme'nin uygulanması Avrupa'da gerçekleşen olaylar sonucunda mülteci olan bireylerle sınırlandırılmıştır" (İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, t.y.). Dolayısıyla, Türkiye Avrupa dışından gelen sığınmacılara pratikte mülteci statüsü

vermemekte, "uluslararası koruma başvurusu sahibi" veya "geçici koruma altındaki kişi" gibi isimler vermektedir. Bu kişiler fiilen Türkiye'de on yıllarca yaşasalar bile, vatandaşlık kapısı istisnai idari kararlar haricinde hukuken kendilerine kapalıdır. Ayrıca, Türkiye söylemde ve politikalarda geçicilik vurgusu yaptığı için, kalıcılık anlamında yorumlanan "entegrasyon" kelimesini kullanmaktan kaçınmakta, onun yerine "uyum" kelimesini kullanmayı tercih etmektedir (Özçürümez & İçduygu, 2020). Dolayısıyla, Hovil'in (2014) tasvir ettiği "de jure" yerel entegrasyon Avrupalı olmayan yerinden edilmiş kişiler için geçerli olmamakta, başta Suriyeliler olmak üzere Ortadoğu, Asya ve Afrika'dan gelen milyonlarca zorunlu göçmen kendi kendilerini "de facto" entegre etmek durumunda bulmaktadır.

Mültecilerin ilk sığınma ülkelerinde ev sahibi toplumun tam üyesi olmalarına izin vererek sürgün durumlarına son vermek şeklinde tarif edildiğini hatırlayarak tablodan şu sonucu çıkarmak mümkündür: sığınma ülkeleri yabancı düşmanlığı, güvenlik tehdidi, ekonomik kaynakların tükenmesi gibi nedenleri öne sürerek uluslararası koruma talep edenlere belli bir vadede vatandaşlık vermedikçe, bu kişilerin sürgün durumları gerçek bir aidiyet kuramadan belirsizlik içinde devam edecektir. Hukuki (de jure) entegrasyon olmadan fiili (de facto) entegrasyon veya uyum güvenli bir konum değildir ve kişileri savunmasız kılar (Hovil, 2014). 2022'de dünyadaki 108,4 milyon zorunlu göçmenin 6 milyonu gönüllü geri dönüş yapmış, 114.300'ü üçüncü ülkelere yeniden yerleştirilmiş ve sadece 50.800'ü başka bir ülkenin vatandaşlığını almışken (UNHCR, 2023), ezici çoğunluğun sığınma talep ettikleri yerde kalıcı bir hukuki güvence olmadan yaşamayı sürdürdüğünü ve yerel entegrasyonun bir kalıcı çözüm olarak artık neredeyse yok olduğunu söylemek yanlış olmaz.

KAYNAKÇA

- *BMMYK Türkiye Temsilciliği (t.y.). Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme. 09 27, 2023 tarihinde https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf adresinden alındı.*
- *Clark, S. (2023). Contested worldmaking from 'above' and 'below': Bordered spaces and bordered subjects in search of asylum. Political Geography, 106. doi:10.1016/j.polgeo.2023.102940*
- *Hovil, L. (2014). Local Integration. In E. Fiddian-Qasmiyeh and others (Eds.), The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies. doi:10.1093/oxfordhb/9780199652433.013.0043*
- *Hovil, L. & Maple, N. (2022). Local Integration: A Durable Solution in need of Restoration? Refugee Survey Quarterly, 41, 238-266. doi:10.1093/rsq/hdac008*
- *İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi. (t.y.). Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme. 09 27, 2023 tarihinde https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/114-multecilerin-hukuki-durumuna-dair-sozlesme/ adresinden alındı.*
- *Kelley, N., & Durieux, J. F. (2004). UNHCR and current challenges in international refugee protection. Refuge, 22(1), 6-17. doi:10.25071/1920-7336.21312*
- *Özçürümez, S. & İçduygu, A. (2020). Zorunlu Göç Deneyimi ve Toplumsal Bütünleşme: Kavramlar, Modeller ve Uygulamalar ile Türkiye. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*
- *UNHCR. (2023). Global Trends: Forced Displacement in 2022. 08 17, 2023 tarihinde UNHCR: https://www.unhcr.org/global-trends-report-2022 adresinden alındı.*

YERLEŞİK YABANCI

Yakup ÖZKAYA
Öğr. Gör. Dr. Yakup ÖZKAYA, Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, AMYO, İzmir, yakup.ozkaya@deu.edu.tr, orcid: 0000-0001-8724-1306

Yabancıların Yerel Düzeyde Kamusal Yaşama Katılımına Dair Sözleşmesinin 2. maddesinde; yerleşik yabancı veya yabancı mukim; "Devletin vatandaşı olmayan ve o Devletin topraklarında yasal olarak ikamet eden kişiler" şeklinde tanımlanmıştır (Council of Europe, 1992). Avrupa Birliği'nin (AB) 2003 yılında kabul edilen bir direktifinde yerleşik yabancı kavramı yerine "üçüncü ülke uyruğuna sahip uzun dönemli yerleşik" tanımlaması kullanılmıştır. Diğer bir ifade ile AB üyesi ülkeler dışında olup AB ülkelerinin birinde yerleşmiş olanlar kastedilmiştir. Her ne kadar Türk hukukunda yerleşik yabancı terimi kullanılmasa da bazı resmi dokümanlarda bu anlama gelebilecek kavramlar kullanılmıştır. 1989 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen Türk Parasının Korunması Hakkındaki Karar'da "yerleşik kişiler" kavramının içerisinde "… yerleşmek niyetiyle bir takvim yılı içinde Türkiye'de devamlı olarak oturanlar…" göndermesi ile yerleşik yabancılara vurgu yapılmıştır (Erat, 2013). Literatürde ise yerleşik yabancılar, Türkiye'de doğmadığı halde yılın büyük bir kısmını Türkiye'de ikamet ederek geçiren kimseler olarak açıklanmaktadır. Anılan kişiler kendi istekleri ile iktisadi, toplumsal ve şahsi hayatları için ülkemizi hayatlarının merkezi haline getiren kimselerdir (Toprak, 2008: 431).

Her devlet açısından uyruğunda olmayan kişiler "yabancı" olarak nitelendirilmektedir. Yabancılar arasında ikamet edenler/yerleşik olanlar ise yerleşik yabancı sayılmaktadır. Daha önceden Türkiye'de ikamet etmeyen ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan ancak hayatlarının bir döneminde (yılın yarısından fazlasını) ülkemizde yaşayan, mülk edinen ya da kiralayan kişiler yerleşik yabancı sayılmaktadır. Türkiye'de yerleşik yabancıların ülkeye geliş nedenleri ve ikamet süreleri farklı motivasyonlara sahiptir. Geliş nedeni olarak beş kategoriye ayrılmaktadırlar: Bunlar; (i) tatilciler, (ii) huzur ve ferahlık arayanlar, (iii) emekliler, (iv) yatırımcılar ve (v) iş için gelenlerdir. Süre açısından yerleşik yabancıların bir kısmı (i) tam yerleşiklerden, (ii) bir kısmı mevsimlik kalanlardan ve (iii) bir diğer kısmı ise fırsat buldukça kalanlardan oluşur (USAK, 2008: 13-14).

Yerleşik yabancıların göçmen kavramı içerisinde değerlendirilmemesinin önemli bir nedeni, bu insanların genellikle ekonomik olarak gelişmiş ülkelerden gelmiş olmalarıdır. Genellikle itici faktörlere bağlı olarak yer değiştiren göçmenlerle karşılaştırıldığında yerleşik yabancılar uygun iklim koşulları, eğitim, turizm, emeklilik, iş vb. nedenlere bağlı olarak göç etmekte ve çoğunlukla mülk satın alma yoluyla ikamet etmektedirler (Sipahi & Turan, 2022: 786).

Türkiye'de 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda yabancılara ait ikamet izinleri şu şekilde düzenlenmiştir:

Kısa Dönem İkamet İzni: Bilimsel araştırma yapacaklar, taşınmaz malı bulunanlar, ticari bağlantı veya iş kuracaklar, eğitim ve benzeri amaçlar, turizm için kalacaklar, tedavi için gelenler, idari makamların talebi ile ülkemizde kalması gerekenler, Türkçe öğrenmek için kurslara katılanların kısa dönem ikamet izni alabilecekleri belirtilmiştir. Bu izin her defasında en fazla ikişer yıl verilmektedir (md. 31).

Aile İkamet İzni: Bu izin her defasında üç yılı aşmayacak şekilde verilmektedir. 5901 sayılı Kanunun 28 inci maddesi kapsamında olanların veya ikamet izinlerinden birine sahip

olan yabancılar ile mültecilerin ve ikincil koruma statüsü sahiplerinin; yabancı eşine, kendisinin veya eşinin ergin olmayan ve bağımlı yabancı çocuğuna verilmektedir (md. 34).

Öğrenci İkamet İzni: Ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora amacıyla Türkiye'ye gelen öğrencilere öğrenim süreleri boyunca verilen izindir (md. 38-41).

Uzun Dönem İkamet İzni: Bir yabancının diğer ikamet izinlerine bağlı olarak aralıksız bir şekilde sekiz yıl Türkiye'de kalması durumunda kendisine süresiz ikamet izni verileceği düzenlenmiştir. Ancak mülteciler, şartlı mülteciler, ikincil koruma statüsü sahipleri ve insani ikamet izin sahipleri kapsam dışında tutulmuştur (md. 42).

İnsani İkamet İzni: Yüksek yararı gözetilen çocukları olanlar, haklarında sınır dışı etme kararı olmasına rağmen ülkeden ayrılmaları mümkün görünmeyenler, güvenli ülkeye geçişleri için işlem başlatan ilticacılar ile olağanüstü durumlarda bu izin hakkı tanınmaktadır (md. 46).

İnsan Ticareti Mağduru İkamet İzni: İnsan ticareti mağduru yönünde şüphe duyulan yabancılara otuz günlük ikamet izni verilebilmektedir (md. 48).

Anılan izinlerin her birisi için belirlenen süreler ve prosedürler farklıdır. Türkiye'ye kıyasla diğer ülkelerde de izin süreleri ve bürokratik işler söz konusudur. Yerleşik yabancılarılar açısından izin süreleri ve bürokratik engeller önemli bir sorun alanıdır (Özgürel & Avcıkurt, 2018). Bunun dışında her geçen gün ikamet ettiği yerle aidiyeti artan yabancıların bulunduğu toplumun dilini öğrenme ve özellikle yerel kamusal yaşama katılma kısıtlılıkları önemli bir sorun alanı olarak durmaktadır.

KAYNAKÇA

- *Council of Europe. (1992). Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level. European Treaty Series, No. 144.*
- *Erat, V. (2013). Yerleşik Yabancıların Yerel Düzeyde Kamusal Hayata Katılımlarında Bir Araç Olarak. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(2), 277-290.*
- *Özgürel, G., & Avcıkurt, C. (2018). Yerleşik Yabancılarin Türkiye Turizmine Etkileri: Marmaris İlçesi Örneği. Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 15(1), 195-222.*
- *Sipahi, G. A., & Turan, P. M. (2022). Yerleşik Yabancıların Destinasyon Marka İmajı Algılarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. Sosyal, Beşer ve İdari Bilimler Dergisi, 5(6), 783- 7.*
- *Toprak, Z. (2008). Yerel Yönetimler. İzmir: Birleşik Matbaa.*
- *USAK. (2008). Yerleşik Yabancıların Türk Toplumuna Entegrasyonu. Ankara: USAK Yayınları.*

YÖNTEMSEL MİLLİYETÇİLİK

Besim Can ZIRH
Dr. Öğr. Üyesi Orta Doğu Teknik Üniversitesi FEF Sosyoloji, Ankara, besimcan@yahoo.com, orcid: 0000-0003-3506-6096.

Agnew, 1994 yılında kaleme aldığı makalesinde ulus-devlete dayalı mıntıka (territorial) anlayışını düşünsel bir kapan olarak ele almış ve bu anlayıştan doğru şekillenen coğrafi varsayımları tartışmaya açmıştı. Ona göre Soğuk Savaş döneminde kanıksanan üç coğrafi varsayım bir düşünsel soruna yol açıyordu. Bu varsayımlar: devlet olarak andığımız siyasi örgütlenmeyi belirli bir coğrafi alan üzerinde tek egemen aktör olarak görmek; kendi mıntıkalarında tek egemen olarak görülen bu aktörler arasındaki (uluslararası) ilişkileri birbirinden, birbirini dışlayarak kesin olarak ayrışan "harici" ve "dâhili" iki alan üzerinden tanımlamak ve bu aktörleri kendi egemenlik alanlarında ikamet eden toplumların yegâne temsilcisi ve dahi vasisi olarak kabul etmek. Agnew'e göre çok belirli bir tarihsel bağlamda hasbelkader denk gelmiş (contingent) bu örtüşmenin bir sabitleme olduğu göz ardı edildiğinde "ulus-devlet" bir çözümleme birimi (unit of analysis) olarak dünyanın anlaşılması yönündeki kuramsal yaklaşımlar ve yöntemsel araçlar üzerinde mutlak bir egemenlik kuruyordu.

Farklı disiplinlerde zamanla kurumsallaşan bu anlayış devlet, toplum ve coğrafyayı birbirinden ayrışamaz tek bir olgu olarak görmemize neden oldu. Agnew'in "mıntıka kapanı" olarak andığı bu yanılsama/körlük 1970'lerden bu yana "yöntemsel milliyetçilik" (methodological nationalism) olarak tartışılıyor. Dünyaya bu sabitlemeden bakan yaklaşımlar açısından devlet ancak bir coğrafyayı kendi egemenliğinde mıntıkalaştırabildiği (territorialization) ölçüde var olacak ve ancak böylece o coğrafya üstünde yaşayan insanlar devlet temsilinde anlamlı bir topluluk olarak uluslaşacaklardır. Bu anlayış kabul görür olduğunda dünyaya baktığımız kuramsal gözlükler ulus-devlet kurgusu ve bu kurguya dayalı ilişkiler üzerinden rengini alıyor ve böylece yanılsama, birikimsel bir şekilde kendini yeniden üretiyordu. Sonuç olarak dünya, ister Birleşmiş Milletler gibi ulus-üstü kurumlarda ister Olimpiyatlar ya da Erovizyon gibi uluslar-arası etkinliklerde olsun, hem coğrafi hem de idari anlamda birbirini karşılıklı ve kesin bir biçimde dışlayan mıntıkalar arasında paylaşılmış oluyordu. Bir mıntıkaya *dâhil* olan kaçınılmaz olarak diğer mıntıkalardan *hariç* olmak zorundaydı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında şekillenen dünya haritalarında sadece bir ülkeyi temsil etmesi gereken renklerin birbirine karıştığı alanlar ise "tartışmalı mıntıkalar" (contested territories) kavramı altında, ulusal mıntıka düzeninin oluşturduğu kaideye istisna durumlar olarak görülüyordu.

1980'lerle birlikte ulus-devleti merkeze alan yaklaşımlarla pek kolay kavranamaz yeni durumların belirginleşmesiyle yöntemsel milliyetçilik tartışmaları da derinleşir. Söz gelimi; bir yandan köken ulusa bağımlılığı kaybederek birden çok ulusal alanda faaliyet gösteren şirketlerin ortaya çıkması ya da belirli meseleler odağında örgütlenen sivil toplum kuruluşlarının ulusal sınırlar ötesinde mücadele ağları geliştirmesi; diğer yandan, 1970 yılında Japonya Kızıl Ordusu'nun Filistin mücadelesine destek vermek üzere uçak kaçırması ya da 1986 yılında yaşanan Çernobil Faciası gibi siyasal ve çevresel meselelerin ulus-devlet sınırları ötesine taşarak yaygınlaşması; bir diğer yandan ise göçmenlerin yeni gelişen iletişim ve ulaşım teknolojilerini kullanarak geliştirdikleri ulusötesi ilişkilerin ulus devletlerin mıntıka kurgusu ötesinde yeni bir toplumsal alan inşa etmesi birçok disiplin için dünyayı anlamak konusunda yeni kuramsal yaklaşımlar ve yöntemsel araçlar geliştirilmesini zorunlu kıldı.

lerini hazırladıkları gecekondu mahallelerdeki ilişki ağlarıyla kent merkezlerinde giriştikleri pazar rekabeti arasındaki bağı takip etmeye çalışan antropologların görünmesi zor toplumsal sınırlara takılmaları (1970'ler), (d) gerekse de benzeri bir ilişkiler bütünlüğünü göç veren ülkedeki köken köyler ve göç alan ülkelerdeki farklı kentler arasında kurmaya çalışan antropologların mustarip kaldıkları kuramsal ve yöntemsel miyopi (1980'ler) bu anlamda not edilebilir örneklerdir.

Dolayısıyla yöntemsel milliyetçilik insan/toplum, mekân ve kültür arasındaki sabitlemenin bir meselesi olarak görülmelidir. Bu anlamda yöntemsel milliyetçiliğin, bir çözümleme birimi olarak ulus-devleti ya da ulusal kategorileri bir yana bırakarak aşılacağının düşünülmesi karşılığını yeni bir sabitlemede bularak yeni yanılsamalar üretilebileceğini yukarıda işaret edilen yazında vurgulanan önemli noktalardan biridir. Söz gelimi, göçmen toplulukların farklı yerelleri bir toplumsal mekânın parçası kılan coğrafi hareketliliği anlamanın kendisi, temas ettikleri her yereli ziyaret etmenin (çok sahalı etnografi) ötesinde bu hareketliliğin ulus-devlet ya da küresel iktisadi döngüler gibi farklı aktör ve süreçlerle ilişki içinde nasıl bir yeni toplumsal mekân ürettiğinin kavramsallaştırılabilmesiyle mümkündür.

KAYNAKÇA

- *Agnew, J. (1994). The Territorial Trap: The Geographical Assumptions of International Relations Theory. Review of International Political Economy, 1(1), 53-80.*
- *Agnew, John. (2010). Still Trapped in Territory? Geopolitics, 15(4), 779-784.*
- *Chaney, Elsa M. and Constance L. Sutton. (1979). Acknowledgments for Special Issue: International Migration in Latin America. The International Migration Review, 13(2), 2-15.*
- *Elden, Stuart. (2010). Thinking Territory Historically. Geopolitics, 15(4), 757-761.*
- *Glick-Schiller, Nina. (2009). A Global Perspective on Transnational Migration Theorizing Migration without Methodological Nationalism. Compass Working Paper, No. 67. WP-09-67, 1-23.*
- *Malkki, L. (1992). National Geographic: The Rooting of Peoples and The Territorialisation of National Identity Amongst Scholars and Refugees. Cultural Anthropology, 7(1), 22-44.*
- *Mintz, S.W. (1998). The Localization of Anthropological Practice: From Area Studies to Transnationalism. Critique of Anthropology, 18(2), 117–33.*
- *Nye, Joseph S. and Keohane Jr., Robert O. (1971). Transnational Relations and World Politics. International Organization, 25(3), 329-349.*
- *Wimmer, Andreas and Nina Glick-Schiller. (2002). Methodological Nationalism and Beyond: Nation-State Building, Migration and the Social Sciences. Global Networks, 2(4), 301-334.*

YÜKSEK NİTELİKLİ GÖÇ

Merve BURCU
Arş. Gör. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Bursa, merveburcu@uludag.edu.tr, orcid:0000-0003-4011-3424

Yüksek nitelikli göç, üzerinde uzlaşılmış bir tanımı olmamakla birlikte genellikle yüksek öğrenim görmüş veya bir meslekte uzmanlaşmış bireylerin (IOM, 2013) yer aldığı nüfus hareketleridir. Kavram, göç hareketinin kendisinden çok göçmenin niteliğine vurgu yapmaktadır.

1960'lardan itibaren hizmet sektörünün gelişimi, bilgi teknolojilerindeki yenilikler ve küreselleşme süreciyle ürünlerin yanında insanların da uluslararası hareketliliğinin artması, çok uluslu şirketlerin ortaya çıkışı; teknik, elektronik, bilişim ve sağlık gibi alanlardaki nitelikli işgücüne yönelik ihtiyacı arttırmıştır. Devletler için ekonomik büyüme ve kalkınmanın, teknolojik ve bilimsel gelişimin anahtarı insan sermayesi haline gelmiştir. Devletler, yerel düzeyde karşılayamadıkları nitelikli insan kaynağını yurt dışından sağlama yoluna gitmektedir. Mülteci, sığınmacı ve vasıfsız emeği içeren göç hareketlerinin aksine söz konusu bir toplumun en girişimci, en eğitimli ve en parlak bireyleri (Koser, 2007) olduğunda devletler tarafından istenen bir nüfus hareketliliğidir.

Uluslararası göç hareketlerinde yüksek nitelikli *(highly skilled)* sınıflandırmasını belirleyen en temel unsur devletlerin göç politikaları olmaktadır (Weinar & Klekowski von Koppenfels, 2020). Devletler; eğitim, meslek ve gelir gibi değişkenlerden yola çıkarak çeşitli vize kategorileri oluşturmaktadır. Örneğin İngiltere HPI vizesi kapsamında dünyanın önde gelen üniversitelerinden mezun olanlara oturum hakkı tanımaktadır (www.gov.uk, 2023). AB, Mavi Kart uygulamasıyla AB dışında bulunan ülkelerden gelen nitelikli ve eğitimli göçmenlere yönelik bir vize kategorisi sunmaktadır (apply.eu, 2023).

Yüksek nitelikli göçe ilişkin akademik çalışmaların birçoğu ülkelerin vize kategorilerinden yola çıksa da yüksek nitelikli tanımına yönelik tartışmalar devam etmektedir. Zira "nitelik" yalnızca eğitim yoluyla edinilmiş bir mesleğe karşılık gelmemektedir. Sporcular, müzisyenler, oyuncular gibi bazı alanlarda yer alan insanlar için yüksek nitelik çoğu zaman doğal yetenek ve deneyimden kaynaklanmaktadır (Salt, 1997). Ayrıca göçmen yüksek nitelikli olsa da farklı vize kategorilerinden ülkeye giriş yapabilmekte ve işgücü piyasasında daha düşük ücretli işlerde çalışmaktadır. Bu sebeple literatürde araştırmacıların yaklaşımları ve çalışmaların temalarına göre değişen kavram çeşitliliğine rastlanmakta ve yüksek nitelikli göç yerine yüksek vasıflı göç *(highly qualifed migration)*, yüksek eğitimlilerin göçü *(migration of highly educated),* profesyonellerin göçü *(migration of professionals),* beyin göçü *(brain drain)* gibi farklı kavramsallaştırmaların kullanıldığı görülmektedir.

Araştırmalar; doktorlar, hemşireler, mühendisler, mimarlar ve akademisyenler gibi meslek gruplarının yanı sıra yüksek nitelikli göçün önemli bir parçası olan uluslararası öğrenci hareketliliğine de eğilmektedir (Castles & Miller, 2008). Eğitimlerini yurt dışında sürdüren öğrenciler mezuniyet sonrası gittikleri ülkelerde kalmayı tercih edebilmekte ve bu sebeple potansiyel birer yüksek nitelikli göçmen olarak değerlendirilmektedir.

Yüksek nitelikli göç, genellikle ekonomik motivasyonlarla gerçekleşen göç hareketleri içerisinde yer almaktadır. Bu sebeple literatür; sık sık işgücü göçü, beşerî sermaye, ekonomik büyüme ve kalkınma gibi kavramlarla ilişki kurarak, göçün nedenleri ve göç alan-veren

ülkeler üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır (bknz. Beine vd., 2001; Cairns vd., 2017) Öte yandan yüksek nitelikli göçmenlere ilişkin uyum süreçleri, gündelik yaşam pratikleri, toplumsal cinsiyet ve geri dönme-dönmeme kararları, diaspora ağları gibi çeşitli temalar etrafında şekillenen çalışmalar da önemli bir alanı oluşturmaktadır (bknz. Yanaşmayan, 2018; Rüzgâr, 2020; Arslan, 2017)

KAYNAKÇA

- apply.eu. (2023, 09 15). *EU Blue Card.* apply.eu: https://apply.eu/BlueCard/ adresinden alındı
- *Bauman, Z. (2019). Kapımızdaki Yabancılar (2 b.). (E. Barca , Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.*
- *Beine, M., Docquier, F., & Rapoport, H. (2001). Brain Drain and Economic Growth: Theory and Evidence. Journal of Development Economics, s. 275-289. 09 29, 2023 tarihinde https://pdf.sciencedirectassets.com/ adresinden alındı*
- *Cairns, D., Cuzzocrea, V., Briggs, D., & Veloso, L. (2017). The Consequences of Mobility : Reflexivity, Social Inequality and the Reproduction of Precariousness in Highly Qualified Migration. Springer International Publishing. 09 29, 2023 tarihinde alındı*
- *Castles, S., & Miller, M. J. (2008). Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri (1. Baskı b.). (B. U. Bal, & İ. Akbulut, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*
- *IOM. (2013). Göç Terimleri Sözlüğü (2 b.). (R. Perruchoud , & J. Redpath - Cross, Dü) 08 15, 2023 tarihinde https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf adresinden alındı*
- *Iredale, R. (2008, 06 28). The Migration of Professionals: Theories and Typologies. International Migration, 39(5), s. 7-26. doi:https://doi.org/10.1111/1468-2435.00169*
- *Koser, K. (2007). International Migration: A Very Short Introduction. New York: Oxford Universtiy Press.*
- *Salt, J. (1997). International Movements of Highly Skilled. OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 3. doi:https://dx.doi.org/10.1787/104411065061*
- *Weinar, A., & Klekowski von Koppenfels, A. (2020). Highly-Skilled Migration: Between Settlement and Mobility. Springer Cham. 09 25, 2023 tarihinde https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-42204-2 adresinden alındı*
- *www.gov.uk. (2023). High Potential Individual (HPI) visa. www.gov.uk: https://www.gov.uk/high-potential-individual-visa. adresinden alındı*
- *Yanaşmayan, Z. (2018). The Migration of Highly Educated Turkish Citizens to Europe: From Guestworkers to Global Talent. Routledge.*

Z

ZORUNLU GÖÇ

Veysel ERAT
Doç. Dr. Bitlis Eren Üniversitesi İİBF SBKY, Bitlis, veyselerat@hotmail.com, orcid: 0000-0002-0735-5432.

Zorunlu göç (gönülsüz), ekonomik (gönüllü) göç ile birlikte yaygın olarak kullanılan göç sınıflandırmasından biridir. Genellikle ekonomik motivasyonlu olan gönüllü göçte kişinin kendi isteği ile hareket etmesi söz konusu iken zorunlu göçte zorlama ve gönülsüzlük durumu hakimdir (Reed, Ludwig, & Braslow, 2016). Uluslararası Göç Örgütü tarafından hazırlanan sözlükte zorunlu göç, "etkenleri farklı olsa da güç, zorlama veya baskı içeren bir göç hareketi" olarak tanımlamaktadır. Ancak kavram uluslararası hukuki bir terim olarak kabul edilmemektedir. Sözlükte kavramın mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin (afetler veya kalkınma projeleri nedeniyle yerinden edilmiş olanlar dahil) ve bazı durumlarda insan ticareti mağdurlarının hareketlerini tanımlamak için kullanıldığı belirtilmektedir (IOM, 2019).

Zorunlu göç, analitik ve politik açıdan ekonomik göçten ayrılmaktadır. Zorunlu göçte, göç edenlerin tamamı evlerinden kaçmaya ve başka yerlere sığınmaya zorlanan insanları kapsayan bir dizi hukuki veya siyasi kategoriyi içermektedir. Popüler kullanımda bunların hepsine "mülteci" denilme eğilimi vardır. Ancak yasal açıdan mülteciler aslında daha dar bir kategoridir. Karmaşık insani durumlar çoğu zaman yasal ve politik hedeflere ulaşmak için keyfi olarak kategorilere ayrılmaktadır. Bu tür kategoriler, farklı koruma ve yardım türlerine ilişkin haklar taşır ve bu nedenle idari amaçlar açısından önemlidir. İnsanlar açısından ayırt edici olmasa da devletler özellikle mülteciler ve ekonomik göçmenler arasında net bir ayrım yapmak istemektedirler (Castles, 2006).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği; mültecileri, sığınmacıları, ülkesine geri dönen mültecileri, ülke içinde yerinden edilmiş kişileri, geri dönen ülke içinden yerinden edilen kişileri, kurumun vatansızlık yetkisi altındaki kişileri ve doğrudan anılan gruplardan herhangi birine dahil olmayan ancak Komiserliğin insani veya diğer özel gerekçelere dayalı olarak koruma ve/veya yardım hizmetleri sunduğu bireyleri zorunlu göç kapsamında değerlendirmektedir (UNHCR, 2023). Görüldüğü üzere BM, zorunlu göçmenleri belirli kalıplara yerleştiren bir sınıflandırma sistemi kullanmıştır. Bu ansiklopedinin ilgili yerlerinde tanımları bulunan kategoriler için uyulması gereken standartlar, talimatlar ve programlar belirlenmiştir (Martin, 2010).

Castles (2006), son 60 yılda (2014 itibariyle) devletler ve uluslararası kuruluşlar tarafından alınan siyasi müzakerelerin ve kararların sonucunda ortaya çıkan zorunlu göç türlerini şu şekilde saymıştır; mülteciler, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin ilgi alanındaki kişiler, sığınmacılar, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler, uzun süren mülteci durumları, geri dönenler, kalkınmanın yerinden ettiği kişiler, çevresel nedenlerin yerinden ettiği kişiler, afetlerin yerinden ettiği kişiler, insan kaçakçılığı amacıyla yerinden edilen kişiler.

Literatürde zorunlu göçe ilişkin öne sürülen kategoriler üç boyuta indirgenerek değerlendirilmektedir. İlk olarak, zorunlu göçmen-

KAYNAKÇA

- *Castles, S. (2006). Global Perspectives on Forced Migration. Asian and Pacific Migration Journal(15), 28-35.*
- *EU. (2023). Forced displacement Refugees, asylum-seekers, and internally displaced persons (IDPs). 09 14, 2023 tarihinde European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/humanitarian-aid/forced-displacement_en#:~:text=108.4%20million%20forcibly%20displaced%20people,5.4%20million%20asylum%20seekers adresinden alındı.*
- *IDMC. (2023). Global Internal Displacement Database. 09 06, 2023 tarihinde https://www.internal-displacement.org/database/displacement-data adresinden alındı*
- *IOM. (2019). Glossary on Migration. Geneva: International Organization for Migration .*
- *Martin, S. (2010). Forced Migration, the Refugee Regime and the Responsibility to Protect. Global Responsibility to Protect, 2(1-2), 38-59.*
- *Reed, H., Ludwig, B., & Braslow, L. (2016). Forced Migration. M. J. White içinde, International Handbook of Migration and Population Distribution (s. 605-625). Netherlands: Springer.*
- *UNHCR. (2023). Global Trends Forced Displacement in 2022. Copenhagen: UNHCR.*
- *UNHCR. (2023). UNHCR Statistical Online Population Database: Sources, Methods and Data Considerations. 09 13, 2023 tarihinde https://www.unhcr.org/africa/publications/unhcr-statistical-online-population-database-sources-methods-and-data-considerations#refugees adresinden alındı.*